CODEX

D. IVSTINIANI IMP. AVG.

Nouem libros mythicis imaginibus illustratos complectens: summa cura emendatos, & omnibus omnium accesionibus cumulatos. maximè antiquissimo Auenionis Archio collatos. Variæ item Lectionis, quæ probari utrobique posset stella * Indice, ad lectoris suũ cuiusque iudicium adposita, nullis neque adnotationibus, neque animaduersionibus τὸ πρὸς ἔπος, prætermissis.

ADPOSITVS est præterea COSS. Rom. Elenchus *ad historicam nomothescos chronologiam*
Quà palam est oculis forma, iudicijs fide.

VIRTVTI SIC CEDIT INVIDIA

LVGDVNI,
Ad Salamandræ, Apud Sennetonios Fratres.
M. D. XLIX.
Priuilegio Regis.

QVAESITOR MINOS VRNAM MOVET.

Extraict du priuilege du Roy.

IL à pleu au Roy nostre sire de donner priuilege, & permission à Iaque, Iean, & Claude Senneton freres, citoyens de la ville de Lyon, d'imprimer, ou faire imprimer tous les Cours des droictz Ciuil, & Canon, auec plusieurs corrections, annotations, additions, emendations, & varieté de lecture, selon les vrays, & anciens exemplaires. sur lesquelz il les ont faict conferer par gens doctes, expers & sçauans, esdictz droictz, & iceulx enrichi de plusieurs figures, accommodées, & appropriées à tous les commencemens des liures du Droict, selon l'intelligence des tiltres, & loix. Ce que par cy deuant n'a esté faict. Pareillement ont adiousté Corpus Legum, qui anciennement a esté extraict du propre texte des Loix, & Pandectes, qui ne fut oncques imprimé. lesquelz ilz ont recouuré, faict veoir, conferer, corriger, emender, additionner, & annoter, auecques grands labeurs & despens. Parquoy sont faictes defenses de par ledict Seigneur à tous Libraires, Imprimeurs, & autres: qu'ilz n'ayent à imprimer, ne faire imprimer, vendre, ne distribuer en quelque façon & maniere que ce soit dens son Royaume, terres, & segneuries, lesdictz Cours Ciuil, & Canon, auec lesdictes corrections, annotations, emendations, additions, varieté de lectures, figures, Corpus legum susdict, sans le consentement desdictz Sennetons. Et ce iusque au temps & terme de dix ans prochainement venans, à compter du iour, & date que la premiere impression desdictz liures, & chascun diceulx sera parfaicte d'imprimer, & ce sur certaines & grandes peines. Comme plus à plain est contenu esdictes letres sur ce expediées à Lyon, le douziesme iour de Septembre, Mil cinq cens quarãte huict. Et de nostre regne le deuxieme.

Signé par le Roy, Iean Iaque (Maistre des Requestes present) Cœffier, & sellées de cire iaune à simple queue.

Bibliopolæ, in Iustiniani Codicem PRÆFATIO.

QVEMADMODVM *multiplici ex tabulato compactus nauigij caudex, abundanti commeatu oneratus, paßis ad fauonios spirantes velis, in altum soluitur: Sic & D.* Iustiniani Imperatoris CODEX *ex multis legum tabulis, ex diuersis prudentũ sensis, & rectißimis* Imperatoriæ Iustitiæ *placitis contextus, omnigenóque* Legitimæ *ciuilis scientiæ fructu instructus, secundis (vt speratur) fauentis gratiæ auris in profundum studiorum ciuilium pelagus, & communem omnium iactationem emittitur. Qui certè* Iustiniani CODEX *vt fortasse elegantia, & puritate sermonis* Romani, *ob inclinantem iam temporum metastasin, egregijs* Pandectarum *libris cedat: Sic multiplici rerum legalium varietate superabundans, iuris vniuersi diuitias complecti videtur.* Completis locorum græcorum *(qui olim desiderabantur) lacunis, adiectisque* Haloandri, Budæi, Alciati, *& aliorum doctrina clarorum censuris, & adnotationibus, necnon* Dierum, & Coß. *notis, vt nihil queat iure desiderari.* Emittitur autem *vnà cum reliquis corporis iuridici membris, ea integritate diligentique emendatione, ac adeò natiuo, non fucato formæ decore: vt neque nostro encomio, neque alieno (vt ipsa res indicat) præconio opus habere iudicetur.* Quod enim *per se ipsum est integrum, bonum, & honestum: id etiam si nobilitatum non sit: tamẽ honestum sit quódque verè dicimus: etiam si à nullo laudetur, laudabile esse natura.* Interim *verò pollicemur confidenter in consequentibus legum operibus ex libraria nostra prodituris: nos nostri nusquam dissimiles fore, quin auctario semper aliquo, promißionis expectationem fœneraturos.*

Codicis Iuſtiniani Rubricæ fermè omnes

nouem ſubiectis verſibus comprehenduntur.

Primi libri Rubricæ.

PArs prior officia, leges, & ſacra docebit.

Officia De offi. præfec. præto. orien. Offi. præfec. præto. Aphri. Officio præfec. vrbis. Offi. magiſtri militum. Offi. quæſtoris. Offi. magi. officiorum. Offi. comi. ſacra. largit. Offic. comi. re. priuatarum. Offic. comi. ſacri pala. Offic. procon. & legati. Offi. comi. ſa. patrimo. Offi. co. Orien. Offi. præfe. auguſta. Offic. vicarij. Offi. prætoris. Offic. recto. prouin. Offi. præfec. vigil. Offi. ciuilium iudi. Offic. mili. iudi. Offic. diuerſo. iudi. Offic. eius qui vi. alicuius iudi. vel præſi. obtinet. Offi. iudi. Alexan.

Leges De legibus & cõſtitutio. prin. Manda. prin. Senatuſcõſul. Vete. iure enucle. Iuris & facti igno. &c. Nouo codi. compo. Iuſti. codi. confir. Emenda. Iuſti. codi. &c.

Sacra De ſumma trini. & fi. catho. Sacroſan. eccle. Epiſ. & cle. Epiſcopali aud. Ne ſan. bap. ite. His iungantur illi qui faciunt contra ſacra. vt eſt titu. De hæreti. Apoſta. Nemini lice. ſig. ſal. Iudę. & cæli. Ne chriſtianum man. Paga. & ſacrifi. His qui ad eccle. confugi. His qui in eccl. ma. Statu. & ima. His qui ad ſta. confugi.

¶ Si quos titulos & hìc & in ſequentibus omiſerimus, illos pro tuo arbitrio ſub quo voles verbo collocabis. Aut alia (ſi mauis) cõtexito carmina, quæ tibi huic rei aptiora videantur. Neq; nos qui tum breuitati, tum vtilitati ſtuduimus, dente canino laceres.

Secundi libri Rubricæ.

TRanſigo, reſtituo, gero, poſtulo parte ſecunda.

Tranſigo De tranſactio. Pactis. Et quia talia fiunt quandoque mediantibus arbitris: ideo de recep. arbi. in fine libri ponitur. Et de iureiur. propter calum. dando.

Reſtituo De in integrum reſti. Filiofa. mino. Fideiuſ. mino. Si tu. vel cura. inter. Si in communi eademq; cauſa in integ. reſti. poſtule. Si aduerſus rem iudi. Si aduerſus venditio. Si aduerſus dona. Si aduerſus liberta. Si aduerſus tranſactio. Si aduerſus ſolutio. Si aduerſus dotem. Si aduerſus delic. Si aduerſus vſuſca. Si aduerſus fiſcum. Si aduerſus credito. Si minor ab hære. ſe abſti. Si vt omiſ. hære. In quibus cau. reſti. Qui & aduerſus quos. Si minor ſe maio. dixe. Si ſæpius in integ. reſti. His qui ve. æta. impetra. Si maior fac. Vbi & apud quem cog. reſti. agen. ſit. Reputatio. quæ fi. Etiam per procuratorem cauſam reſti. In integrum reſti. poſtu. Reſti. mili. Vxo. mili. Tempo. in integ. reſti. Quibus ex cauſis maio.

Gero De nego. geſtis. Procura. His quæ vi metúſve cau. geſta ſunt. Dolo malo. Edendo. In ius vocan.

Poſtulo Id eſt aduoco. De poſtulãdo. Aduo. diuer. iudicio. Aduo. diuer. iudicum. Aduo. fiſci. Errore aduocato. Vt quæ deſunt aduoca. Et quia poſtulare non poſſunt qui infames ſunt: ideo ex quibus cau. infa. irro.

Tertii libri Rubricæ.

i. conqueritur.

TErtia ius dicens, queritur, ſeruit, petit, occat.

Ius dicens De iudicijs. Sportu. & ſump. in diuer. iudi. ſa. Peda. iudi. Qui ꝓ ſua iuriſdi. iudi. da. Ne quis in ſua cauſa iudi. Qui legi. perſo. ſtan. in iudi. hab. Vt nemo inui. agere. Ordine iudicio. Litis conteſt. Plus peti. Dilatio. Ferijs. Iuriſdi. om. iudi. Quando imperator inter pupil. Vbi de cri. agi opor. Vbi de poſ. agi opor. Vbi fideicommiſ. pe. opor. Vbi conue. qui cer. loco. Vbi in rem actio. Vbi de hære. agitur. Vbi de ratioci. vbi cauſa ſtatus agi debeat. Vbi quis de curia. Vbi ſena. vel clariſ. In quibus cauſis mili. fori præſcript. vti non poſ. Vbi cauſæ fiſca. Quando li. vnicuique ſine iudice ſe vindi.

Queritur De inofficioſo teſtamento. Inofficioſis donatio. Inoffi. dotibus.

Seruit De ſeruitu. & aqua. Vſufructu & habitation. & miniſterio ſeruorum.

Petit De petitio. hæredi. Rei vendicatione.

Occat Familiæ erciſcundę, id eſt hęreditatis diuidendæ. Communi diuidun. Commnnia vtriuſque iudi. Finium regundo. Conſor. eiuſdem lit.

Quarti libri Rubricæ.

ACtio, contractus, teſtes quarta referantur.

Actio De actionibus & obliga. Vt actio. ad hære. & contra hære. incip. Ne vxor pro mari. Ne filius pro patre. An ſeruus ex ſuo fac. Quando fiſcus vel priua. Hæredi. actio. Ex delic. defunc. Conſtitu. pecu. Rebus credi. & iureiur. Si cer. pet. Suffra. Prohibi. ſeque. pecu. Condi. inde. Condi. ob cauſam. Condi. ob turpem cauſam. Condictio. furti. Condi. ex lege. Pigno. actio. Inſti. & exerci. Quod cum eo qui in alie. pot. Per quas perſo. no. acquir. Ad ſenatuſc. Macedo. Ad ſenatuſcõ. Velle. Non numerata pecu. Compẽſa. Hęre. vel actio. ven. Actio. emp. & vendi. Aedili. actio.

Contractus De commodato. Vſuris. Nauti. fœno. Depoſiti. Mandati. Si ſer. extero ſe emi man. Pro ſocio. Contrahen. ęmptio. & vendi. Quæ res vendi nõ poſ. Quæ res expor. non debe. Eunuchis. Patribus qui fili. diſtra. Reſcind. venditio. Quando li. ab emptio. diſce. Si propter publi. penſita. Sine cenſu vel reliq. Peri. & commo. rei vẽditæ. Si quis alteri vel ſibi. Rebus alie. non alie. Commu. re. alie. Rem alienam geren. Pactis inter empto. & vẽdi. Si ſer. expor. vene. Si manci. ita væneat ne proſti. Si man. ita fue. alie. vt manu. Monopolijs. Nundi. & merca. Vectiga. & com. Noua vectigal. inſti. non poſſe. Commer. & merca. Rerum permuta. Locato. Iure emphyteutico.

Teſtes De teſtibus & alijs ſpeciebus probationum: videlicet De probatio. Fide inſtru. cui adhæret ti. Plus valere quod agitur.

Quinti libri Rubricæ.

QVinta dabit nuptas, tutelarumq; figuras.

Nuptas De ſponſalibus. Si rector prouin. vel ad eum pertinentes ſpõſalitias dederint arras. Donati. ante nupt. Nuptijs. Inceſtis & inuti. nupt. Interdicto matri. inter pu. & tuto. Si quacunq; pręd i. poteſta. Si nupt. ex reſcript. pe. Secun. nup. Si ſecundo nupſe. mulier. Dotis promiſsio. Iure dotium. Rei vxo. actio. Pactis conuen. tàm ſuper dote quàm ſuper dona. ante nup. Dote cauta non nume. Dona. inter vir. & vxo. Repu. Solu. matri. quemadmo. dos pe. Si dos conſtan. ma. ſo. fue. Ne fideiuſ. vel manda. do. dentur. Rerum amo. Ne pro dote mulie. bona quondam ma. addicantur. Fundo dota. Diuor. facto apud quem liberi mora. vel edu. debe. Alen. libe. Concubinis. Natura. liberis.

Tutelarum De teſtamen. tute. Confirmã. tuto. Legi. tutel. Qui pe. tuto. Et breuiter proſequere vſq; ad finem huiuſce libri, & omnes fermè titulos huic verbo accommodatos iudicabis.

Sexti libri Rubricæ.

SExta libertos, & teſtamenta notabo.

Libertos De ſeruis fugiti. & liberis. Furtis & ſer. corru. Ope. liberto. Bonis liber. Si in fraudem patro. à liber. alie. fac. ſit. Obſeq. patro. præſtan. Libertis & eo. liber. Iure aureo. annulo.

Teſtamenta De teſta. militis. Qui teſta. facere poſ. Teſta. Hęre. inſti. Inſti. & ſubſti. & reſti. ſub cõdi. fac. Impu. & alijs ſubſti. Neceſſa. ſer. hęre. inſtit. Libe. pręte. Poſt hu. hęre. inſtit. Iure delibe. Repudian. & abſti. hære. Quemadmodum teſta. aperian. Edic. di. Hadria. Siquis aliquem teſta. prohibue. I is quibus vt indig. hære. aufe. Codicillis. Legatis. Et quia in teſtamentis quãdoq; verba ponuntur obſcura. ideo eſt ibi tit. de verbo. & re. ſignifi. Si omiſ. ſit cauſa teſta. Iunge hic materiam bonorum poſſeſsionum. Aliosq; huius libri titulos pro arbitrio accipias.

Septimi libri Rubricæ.

i. ſeptima. i. appellat non ter.

HEpta manumittit, præſcribit, prouocat haud ter.

Manummittit De vindicta lib. & apud conciliũ manumiſsione. Teſta. manumiſ. Le. fu. ca. tol. Fideicommiſ. libert. Dediti. liber. tol. Lati. liber. tol. Communi ſeruo manumiſſo. Ser. pig. da. ma. Ser. reipu. manu. His qui à nõ domino manu. Qui manu. non poſ. Qui non poſ. ad liber. perue. Quibus ex cau. ſer. pro præ. liber. acci. Inge. manumiſ. Communia de manumiſ. Liberali cauſa. Aſſer. tol. Quibus ad liber. procla. nõ li. Ordi. cognitio. Collu. detegen. Ne de ſta. defun. poſt quinquen. quęra.

Præſcribit De long. temp. pręſcrip. Pecu. eius qui liber. me. Senatuſcon. Claudia. Nudo iure Quiri. Vſuſcapione ꝓ empto. Vſuſcap. pro dona. Vſuſca. pro dote. Vſuſca. pro hære. Communia de vſuſca. Vſuſca. transfor. Acquiren. & reti. poſ. Præſcrip. longi tempo. In quibus cauſis ceſ. long. temp. præſcri. Quibus non obijcitur long. temp. pręſcri. Si aduerſus credi. Quadriẽ. pręſcrip. Ne rei do. vel templo. vendi. tempo. præſcript. ſubmo. Præſcrip. xxx. vel. xl. anno. Anna. excep. Alluuio. & paludi.

Prouocat Haud ter. Ne lice. in vna eademq; cauſa tertiò prouocare. Appellatio. Tempo. & repara. appel. Quando prouo. non eſt neceſſe. Quorum appel. non reci. Si penden. appel. mors interue. I is qui per met. iudi. non appel. Si vnus ex plu. appel. Si de mo. poſ. fue. appella. Et quia appellationes emittuntur à ſententijs: ideo præſupponendi ſunt tituli de ipſis ſententijs loquentes: & ſunt hi, De ſenten. prefecto. prætorio. Quomodo & quãdo iudex ſenten. profer. debet. Senten. ex breuic. recitan. Senten. & in.

Tituli Codicis nouem versibus comprehensi.

terlocutio.omnium iudi. Sententia quæ sine cer.quanti. prolata est. Sententia quæ pro eo quod interest profe.Si à non compe.iudi.iudicatum esse di.Poena iudi.qui malè iudi.Sententiam rescindi nõ posse. Fructi.& liti.expensis.Re iudicata.Execu.rei iudi. Vsuris rei iudi.Si plures vna sententia iudi.fue.Quibus res iudi.non nocet. Commina. episto. Si ex fal.instrumen.vel testimo.iudi.sit.

¶ Paucos qui restant titulos pro arbitrio applicabis.

Octaui libri Rubricæ.

PIgnorat octaua. Interdicit. Dat. Stipulatur.

Pignorat De pigno.& hypothe.In qui.cau.pig.ta.contra. Si alie.res pig.da.sit. Quæ res pig.obli.pos.Qui potio.in pigno.ha.His qui in prio.credito.lo.suc.Si anti.cre.pig.vendi.Si res com.pigno.da.sit.Prçto.pigno.Si in causa iudi.pigno.cap.fit. Si pig.pigno.da.sit. Partu pigno.& omni causa.Remis.pig.Etiam ob chirogra.pecu.pig.tene. Distractio.pigno. Debito.vendi.pigno.impe.non pos.Si ven.pig.aga.Luitio.pigno.Si vnus ex plu.hçre.Si pig. conuen.Iure dot.impetran. Pac.pigno. Credito.euic.pigno.non ha.

¶ Et huiusmodi rubricæ concernunt ius quod quis habet in rebus. Addamus per quandam similitudinẽ rubricas concernentes ius quod in personis habemus: vt sunt, De patria po.Adoptio.Eman.libe.Ingra.libe.Postli.reuer.Infan.exposi.Infir.pe.cæliba.Iure liberorum.

Interdicit De interdictis. Quorum bonorum. Quorum legatorum. Vnde vi. Si per vim vel alio modo absen.pertuba.sit pos.Vti possi.Tabu.exhiben.Libe.exhibẽ.Preca. & Sal. interdi. Aedifi. priua. No.ope.nun. Ope.publi. Ratioci.ope. publi.

Dat Pro dona.De donatio.Dona.quæ sub modo.Reuocan.dona.Dona.causa mortis.

Stipulatur De contrahen.& commit.stipula.Duo.reis stipulan.& promitten.Fideiusso. Nouatio.& delega.Solu.& libera.Acceptila.Euictio.

¶ Si quid omissum sit, tu illud conformitate perspecta pro arbitrio ad aliquid supradictorum reducere poteris.

Noni libri Rubricæ.

VLtima multiplici pars crimina lege flagellat. (i.punit.)

Nonus liber Codicis re vera crimina varia punit incipiens per rubricam. De ijs qui accu.non pos.Accusa.& inscriptio.Exhiben.& intro.reis.Custo.reorum.

¶ Istos & reliquos sequentes titulos per ordinem carmini superiori aptissimos iudicabis, ni distorto traharis iudicio.

¶ Rubricarum omnium colligationes & continuationes ex Azonis summa excerptæ, & hìc nunc primùm impressæ, magnam lectoribus afferent eruditionem.

¶ Et si nouem illa superius explicata tibi forsitan prolixiora videntur: materiam ipsam totius Codicis quatuor suppositi versiculi enodare poterunt: quos veterem castigantes impressionem, sic imprimẽdos curauimus.

¶ Materia nouem librorum Codicis.

Sacra prima. Secunda parat. Ius tertia dicit.
Contrahit & quarta. Nubere quinta docet.
Testatur sexta. Libertos septima ponit.
Pignorat octaua. Crimina nona premit.

Imperatorum nomina, quorum constitutiones duodecim libris Codicis sunt insertæ.

Hadrianus
Antoninus Pius
Diui fratres, siue
M. Antoninus & Verus
M. Aelius Antoninus solus
Aelius pertinax
Seuerus & Antoninus Caracalla
Antoninus Caracalla solus
Antoninus Heliogabalus
Alexander
Maximinus
Gordianus
Philippus
Decius
Gallus & Volusianus
Valerianus & Gallienus.
Gallienus & Valerianus iunior
Gallienus solus
Claudius
Aurelianus
Probus
Carus, Carinus & Numerianus
Carinus & Numerianus
Diocletianus
Diocletianus & Maximianus Herculius
Constantius & Maximianus Galerius
Constantinus Magnus
Constantinus Iun. Constantius & Constans
Constantius & Constans
Constantius solus
Iulianus
Iouinianus
Valentinianus & Valens
Iidem & Gratianus
Valens, Gratianus & Valentinianus.ij.
Gratianus & Valentinianus.ij.
Iidem & Theodosius
Valentinianus.ij. Theodosius & Arcadius
Theodosius & Arcadius
Iidem & Honorius
Arcadius & Honorius
Iidem & Theodosius iunior
Honorius & Theodosius iunior
Theodosius iunior solus
Iidem & Valentinianus.iij.
Valentinianus.iij. solus
Idem & Martianus
Martianus solus
Leo
Idem & Anthemius
Leo iunior & Zeno
Zeno
Anastasius
Iustinus
Iustinus & Iustinianus
Iustinianus solus

Titulus totius Codicis Iuſtiniani per Alphabeticam ſeriem digeſti, eoq; pacto impreſsi, vt eadem Rubrica propter allegationum varietatem poſsit ſub diuerſis inueniri literis.

Index titulorum Codicis.

Finis Indicis rubricarum.

Index authenticarum,& legum Codicis.

Authenticas va-

rijs sub titulis Codicis interser tas index iste Alphabeticus vni cuiq; luculentissimè indicabit: quas in diuersam impressores tabellam non abs re coniece-runt.

Finis tabulæ authenticarum.

Leges omnes to-

tius Codicis hic Alphabetica serie imprimuntur: vt si quãdo ineptus aut mendosus sit titulus: legem, quã quæris, in promptu habeas. Multi insuper multarum capita legum tenẽt, quarum situationes eos prorsus latent: talium labores præsens legum tabula non mediocriter leuabit.

Index legum Codicis.

Cum per

Index legum Codicis.

Index legum Codicis.

Id quod

Index legum Codicis.

Index legum Codicis.

Index legum Codicis.

Index legum Codicis.

Seruus

Index legum Codicis.

Index legum Codicis.

Index legum Codicis.

¶Finis.

¶Glo. Præcipua dicta in earum marginibus collocata in hanc facillimam tabellam conlecta sunt.

bb

Index materiarũ Codicis in glossis contentarũ

Causarũ

Index materiarũ Codicis in glossis contentarũ.

Index materiarũ Codicis in glossis contentarũ.

Exilium

Index materiarũ Codicis in glossis contentarũ.

Index materiarū Codicis in glossis contentarū.

Libertatis

Index materiarũ Codicis in glossis contentarũ.

Index materiarū Codicis in glossis contentarū

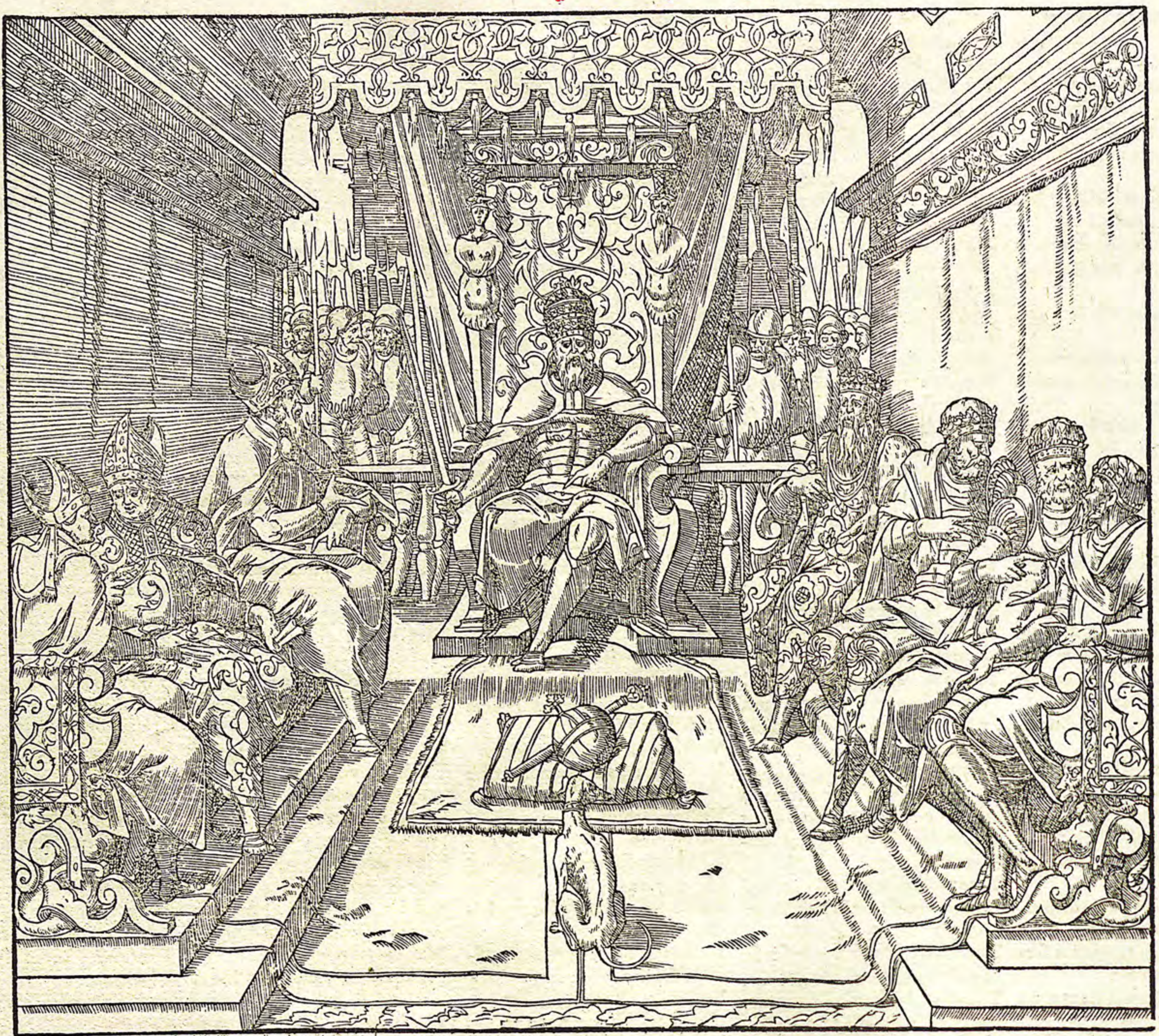
Index materiarũ Codicis in glossis contentarũ.

Index materiarũ Codicis in glosſis contentarũ.

Index materiarũ Codicis in glofsis contentarũ.

¶ Finis quatuor tabularum.

Terrarum dominus cunctarum, bella superbis
Infero: subiectis parcere promptus ero.

IMPERATOR cuius effigiem hîc vides, à septem principibus Germanis eligitur: tribus ecclesiasticis, & quatuor laicis. Ecclesiastici electores sunt, archiepiscopus Maguntinus, Treuerensis, Coloniensis. Laici electores sunt, Palatinus comes Rheni, dux Saxoniæ, marchio Brandemburgensis, & rex Bohemiæ. Et præfati electores subiectis versibus cōprehenduntur, quos ponit glo. in. c. ad apostolicæ. circa fi. de re iudi. lib. vj.

Maguntinensis, Treuerensis, Coloniensis,
Quilibet imperij sit cancellarius horum:
Atque Palatinus dapifer, Dux portitor ensis,
Marchio præpositus cameræ, pincerna Bohemus,
Romanum regem statuendi dant sibi legem.

¶ Rex Romanorū secundū scribentes corona triplici coronatur. Prima est ferrea, quā recipit ab archiepiscopo Coloniensi in Aquisgrano eiusdē dioecesis. Et significat fortitudinē, qua vincere debet rebelles, & infideles cōculcare. Secūda est argētea, quā ingressus Italiā recipit à Mediolanēsi archiepiscopo in villa Modicieñ. eiusdem dioecesis. Et significat munditiem & claritatem, quæ debet esse in ipso imperatore. Tertia est aurea & de puro auro, qua coronatur per Papam in ecclesia sancti Petri ad altare sancti Mauricij. Et significat ipsum imperatorem alijs regibus & principibus in potentatu & iustitia excellentiorem esse debere: instar auri quod metallis omnibus est excellentius. Pro hoc singularis glossa in. c. romani. §. porrò. de iureiuran. in clemen.

Ioannis Chappuis tumultuarii elegi.

Hoc qui cernis opus miro candore patratum,
Visere propenso cuncta fauore velis.
Huc inter reliquos poteris præbere triumphum
Libros præcipuum, quos premit vnca manus.
Quemque situs vilis deturpauit: modò gestat
Esonij nitidam corporis ipse cutem.
Nec nitor argenti quod congregat omnis, & auri
Creditur huic similis, cùm bona tanta gerat.
Singula scripta precor dextris spectentur ocellis:
Ad plenum nequeo pro quibus ipse loqui.
Ore caueto graui tam tersas rodere chartas
Liuor, qui cuncta carpere dente soles.
Si bona quæ compto sunt addita Codice cernat:
Hunc ipsum nemo qui reprehendat erit.
Credere ferre leues elegos grauis ampla libelli
Dogmata disparibus desine posse rotis.
Sanctio ciuilis cum tota libro micet isto:
Aeneidos vatis vtile carmen erat.
Abdita qui legum penetrat loca Cæsarearum
Hoc Hyperioneus Codice fulgor inest.
Iste recens duret nullo violabilis æuo,
Nec ruat in cineres, aut caua busta liber.
Et licet omne rogus vel templa sacrata profanet:
Non rapiat tamen hoc flamma rogalis opus.

Diuisio.

IN nomine domini.] ¶ Iustinianus generis humani director, in pręsenti rubrica, siue intitulatione tria facit: qa primò ponit diuini nominis inuocationē, p quā de⁹ venerat. Scdô ponit propriā, & appellatiuā descriptionē, p quā præsens opus denominat. Tertiò subdit intitulationē, p quā pręsens op⁹ pœmialiter inchoat. Secūda ibi, Codicis dñi &c. Tertia ibi, Repetitę pręlectionis. vsq₃ ī finē rubricę. hoc dicit se-10 cundū Bald. Vel aliter. Diuiditur ista rubrica in tres partes. Prima est generalissima ad omne opus inchoandū: vsque ibi, Codicis. Scda gñalis ad totū istud volumen dūtaxat: vsq₃ ibi, De nouo Codice faciēdo. Tertia specialis ad istā primā cōsti-20 tutionem. h. d. secundū Pau. de castro.

✠ Quidam putant hæc verba, iuris enucleati ex omni vetere iure collecti, huc adiecta ex inscriptiōe Pādectarum.

✠ *In nomine dñi nostri Iesu, domini Iustiniani sacratißimi principis, repetitæ prælectionis prologus, perpetui, Augusti, incipiunt Constitutiones de nouo Codice faciendo.*

a Adde gl. in verbo, Iustinianus in supscriptione procœmij Digestorū, & Instit.

Perpetuum qualiter accipitur.

In nomine[a] domini nostri Iesu Christi, Codicis dñi Iustiniani[b] sacratissimi[c] principis, perpetui[d], augusti[e], iuris enucleati, ex omni vetere iure collecti, † repetitæ[f] prælectionis incipit cōstitutio prima. ✠

TITVLVS I.

De[g] nouo Codice faciendo.

¶ *Retro uisa cōmuniter utilia, litiūq; decisiua, audacter sunt attēta supfluitate resecāda. h. d. secundùm Sali. Vel sic: Ista fuit quædā epistola Iustiniani Imperatoris, quam direxit senatoribus urbis Constantinopolitanæ: ut patet in fine eius. h. d. secūdum Paulum de Castro.*

Imperator Iustinianus, Augustus, ad Senatū vrbis Constantinopolitanæ. LEX I.

HAec[h], q̄ necessario corrigēda esse multis retro prīcipib⁹ visa sunt, iterea tamē nullus eorū ✠ ad effectū ducere ausus est: in pręsenti[i] rebus donare cōibus[k], auxilio Dei oīpotētis cēsuimus[l], & prolixitatē † litium[m] amputare[n]: multitudine[o] quidē cōstitutionū, quę tribus codicib⁹, Gregoriano, Hermogeniano, atq; Theodosiano cōtinebātur, illarū[p] etiā quæ post eosdē codicis à Theodosio diuinę recordationis, alijsq; post eū[q] retro principibus[r], & à nr̄a etiā clemētia positę[s] sunt, resecāda[t]: vno autē codice sub fœlici nr̄i numinis ✠ vocabulo cōponendo †, in quem colligi tā memoratorū triū codicū, q̄ nouellas[v] post eos[x] positas[y] constitutiones oportet.

¶ *Pro magnitudine rei gerendæ sunt artifices eligendi. hoc dicit. secundùm Sali.*

¶ Ideoq;[z] ad hoc maximū[a], † & ad ipsius reipublicæ[b] sustentationē[c] respicientes[d] opus efficiendū elegimus[e], tanto ✠ fastigio[f] laborū, tanteq; solicitudini sufficiētes[g], Ioannē † virū excellētissimū, exquęstore[h] † nr̄i sacri palatij, cōsularē[i] atq; patriciū[k]: Leontiū virū ✠ sublimissimū, magistrū militū, ex prefecto † pretorio[l], cōsularē atq; patriciū: Phocā virū eminentissimū, magistrū militū, cōsularē atq; patriciū: Basilidē virū excellentissimū, exprefecto † pretorio Oriētis, atq; patriciū, Thomā virū gloriosissimū, questorē sacri nr̄i palatij, & excōsule ✠: Tribonianū virū magnificū, magisteria dignitate īter agētes[m]

Lucæ ij. Rom. xiij.

† Concor. cū hoc tex. de. dispēdio fam. de iudi. & c. dispendia. de rescrip. lib. vj.

✠ *nominis.*

† Concor. gl. vlti. in c. fuerūt. dist. vij.

† Ad hoc maximè opus efficiendum, & ad ipsius Reip. sustētationem respiciētes, eleg.

✠ *fastidio.*

† Dicit gl. in pœmio, li. vj. decret. sup verbo, doctorē, q hi viri erāt gloriosi nō solū sciētia legum, sed etiā experiētia rerum.

† exquæstorem.

✠ *subtilissimum.*

† Exprefectum.

† Expræfectum.

✠ *Excōsularem.*

a ¶ In nomine domini.] Incipit à deo: vt j. de officio præfecti prætorio Aphricæ. l. in noīe dñi.

b ¶ Iustiniani.] quia Iustini filius fuit: vt instit. de dona. §. est & aliud[a]. & dicit hoc ad differētiam 30 triū codicū de qbus fit mētio in cōsti. ij. Accur.

c ¶ Sacratissimi.] quia inūctus, vel quia sacras leges nobis tradidit.

d ¶ Perpetui.] i. gñalis: vt insti. de satisd. tu. & cu. ij. rñ. sic j. de edē. l. edita. vnde illud, Exijt edictum &c. & in epl̄a, Oīs 40 aīa &c. ponit & aliter vt diximus. ff. pro socio. l. j.

e ¶ Augusti.] ab augeo quo ad ppositū: vt & matrimoniū dicitur res indiuidua, licet quādoq₃ diuidatur: vt insti. de pa. pote. in prin. & C. de repud. l. consensu. Vel dicitur ab Octauio Augusto, dicto 50 ab auguror, quod est diuinare. ADDITIO. Hic solet quæri; an donatio facta per Constantinū Papæ Siluestro, quia per eā diminutū est imperiū, valeat. vide Ange. Are. in superscrip. institu. & eos ad quos ipse remittit, quibus adde Abb. consi. lxxxiiij. versi. sed in casu nostro. & glo. in verb. constantinum. in cle. j. §. porro præter. versic. 60 ipsaq₃ omnia. de iureiurando.

✠ *hæc.*

f ¶ Repetitæ.] Iussit enim fieri primò codicem ex tribus, & iterum iussit dissolui, vt ibi apponeret quasdam decisiones, quas postea fecerat: & sic iterum iussit ligari, & ideo dicit repetitæ: vt j. de emen. Iusti. Cod. per totū &. §. in antiquis enim &c. Item quod dicit prælectionis. i. lectionis. & est figura prothesis[b]. sic ponitur ff. de dote præle. per to. titu.

b Multiplices figurarū species ponit gl. in verb. parte ablata. i c. forus. extrâ de verbo. sig. Melius Alc. libro iiij. de verb. sig.

g ¶ DE NOVO, &c. ¶ *Superior rubrica est cōis ad totū librū: sed quod sequitur, scilicet de nouo codice confirmando, ad constitutionem istam tantùm. Azo.*

HAec quæ.] ¶ Hanc cōstitutionem diuide in quatuor 70 partes, vt in glo. j. ¶ Casus in terminis non potest commode poni: sed loco casus figura talem quæstionem secundū Bald. Senatores quæsiuerunt ab imperatore sic: Domine, scimus q officium vestrū debet esse circa duo, scilicet circa arma, & leges. circa arma scimus vos bene egisse: sed quærimus qualiter feceritis circa leges? Rñ. Imperator, q ea quæ necessario corrigēda esse multis retro principibus visa sunt, tñ nullus eorū ad effectum protulit: nos in præsenti proponimus donare cōi vtilitati, lites amputando, superfluitatē constitutionū resecādo, & vnū codicē sub nostro fœlici noīe componēdo, in quē colligatur omnis substātia veterū codicum, 80 nouellarum cōstitutionū. hoc dicit vsq₃ ad versi. ideoq₃. Sed instat quærēs: dñe quot sapientes elegistis ad hoc opus faciendū? Rñ. imperator (tria consyderans, scilicet operis ponderositatem, operis substantialitatem, & operis vtilitatem) quòd ipse elegit decem viros, quos nominat, & cognominat, ad hoc sufficientes, & fama & dignitate præclaros & sublimes. Hoc dicit vsq₃ ad §. quibus. ¶ Viso casu literali ex text. resultant notanda sequentia. Et primò ibi, intereà nota secundū Bal. & Pau. de ca. q Iustinianus se cōmendat, & prædecessoribus suis detrahit. Secūdò nota q omnis audacia est à Deo. Tertiò, q intentio principis in generali est bonum publicum, non bonum priuatum vel proprium. Quartò, q tria sunt quæ præcipua sunt, quæ pertinent ad publicam vtilitatē, scilicet prolixitatem litium amputare, multitudinem constitutionum inutilem resecare, & leges in vnum cōponere, & cōgruè situare. Vltimò nota in versic. ideoq₃. q quidā sunt qui habent plura officia cum dignitate, & esse magistrum legū est dignitas, secundùm Bal. hic.

10 h ¶ Hæc.] scilicet iam correcta. vel melius. i. corrigenda secundū vos iudices. Et dic q hęc cōstitutio diuidit in quatuor partes. Prima vsq₃ illuc, Ideoq₃ &c. Secunda vsq₃ illuc, quibus spāliter &c. Tertia vsq₃ illuc, Hæc igitur. Qarta & vltima 20 ab inde vsq₃ in finem. Dic ergo hæc quæ corrigenda scilicet nunc.

i ¶ In præsenti.] Hoc verbū in præsenti determinat verbū donare, nō verbū cēsuimus. quia cōtrariū asseuerat per præteritum cēsuimus. Azo.

k ¶ Communibus.] 30 id est communi vtilitati, quę prouenit ex constitutionibus.

l ¶ Cēsuimus.] i. ordinauimus in corde, vel toti reipublicę, vel imperio: alia tñ forma q̄ olim.

m ¶ Litiū.] Quę fiebāt immortales. etiam repete multitudine. Accur.

40 n ¶ Amputare.] reddit attentum. & facit ff. si cer. peta. l. quidam.

o ¶ Multitudinem.] al's multitudine. & tunc est j. resecanda, & melius.

p ¶ Illarum.] scilicet constitutionum.

q ¶ Eum.] scilicet Theodosium.

50 r ¶ Retro principibus.] quo ad nos. id est ante nos.

s ¶ Positæ.] vt extrauagantes constitutiones.

t ¶ Resecanda.] aliâs resecando. & tunc habeat multitudinem. aliâs rescanda. & tunc multitudine.

v ¶ Nouellas.] Non omnes, sed vtiles.

60 x ¶ Post eos.] Tres codices.

y ¶ Positas.] id est factas.

z ¶ Ideoq₃.] Quia iam nos diximus, q volebamus illos tres codices, & extrauagantes cōstitutiones in vnum codicem redigere, ideoq₃.

a ¶ Maximum.] Si habes maximum, plana est. si habes maximè, sic expone: nam non solū istos x. viros elegimus ad hoc opus: sed etiam ad alios libros faciendos: sed maximè ad hoc.

b ¶ Reipublicæ.] id est imperij.

c ¶ Sustentationem.] quia per leges sustentatur respublica, sicut & per arma.

Legibus sustentaī respublica.

70 d ¶ Respicientes.] & tunc plana. aliàs respiciens, & tunc sic construe. ideoq₃ elegimus viros ad hoc maximum opus efficiendum: opus dico respiciens ad sustentationem ipsius reipublicæ. i. imperij.

e ¶ Elegimus.] scilicet homines qui ibi ponuntur.

f ¶ Fastigio.] id est altitudini vel magnitudini. & scribe per g, non per d. Accursius.

Fastigiū.

g ¶ Sufficientes.] scilicet viros infrâ scriptos.

h ¶ Exquæstore.] nomen est dignitatis, sicut dico in expræfecto, & excōsule, secundū Io. vt j. de aduoc. diuer. iudi. l. petitionem. §. egredientē. sicut exquęstor: vt ff. de offi. quæst. l. j. in fi. Alij dicunt eum exquęstorē qui quę-80 sturam dimisit. & sic exconsul qui consulatum dimisit.

Exquestor Expræfect⁹ Exconsul.

i ¶ Consularem.] cōsularis est, qui insignia consulum beneficio principis consequitur: sed consules sunt in ipso actu gerendi: vt j. de consuli. l. iij. & iiij. libro xij.

Consularis. Consul.

k ¶ Patricium]. expone vt institu. quibus modis patr. potest. soluitur. §. filiusfamilias.

l ¶ Prætorio.] natum vel vocatum.

m ¶ Inter agentes.] interagentes dicuntur qui sunt inter eos qui res

Interagentes.

imperiales administrant. Vel qui agunt.i.morantur circa latus principis. vndo habes j.tit.de principibus agentium in rebus.lib.xij.

a ¶ Largitionum.]id est donationum quæ fiebant in aula regia.

b ¶ Inter agentes.]quidam habent inter gentes,sed malè.Dic ergo inter agentes,& id expone vt s.Accursius.

c ¶ Vrbe.] scilicet Constantinopolitana.

d ¶ Quibus specialiter &c.]sũt ergo decẽ: 30 & sic decem fuerunt in petendis tabulis: vt.ff.de orig. iur. l. ij. §. exactis. Tres verò ĩ institutis.xvj. in cõpilatione digestorũ: vt insti. in proœmio.§. cũq; hoc deo. &.§. quas ex oĩbus.& j.de vet.iur. enu. l. ij.§. quæ omnia. Item quinq; in compila- 20 tione noui codicis : vt j. tit.ij.§. sed cũm nouellę.

e ¶ Permisimus.]scilicet præcipiendo. Et not. ꝙ decem facit pręcepta.

f ¶ Quantum.].q.d. solidè id est integrè.leges remaneant, resecatis superfluis.

g ¶ Legum.]ecce primũ 30 præceptum.

h ¶ Soliditatẽ.] quia medula legis benè est solida sine superuacuis pręfationibus.

i ¶ Præfationibus.] nota superuacuis. aliâs contra.ff. de orig.iur.l.j.

k ¶ Quod.] ecce secundum.

40 l ¶ Similibus.] ad hoc est cõtra.ff.de distrac. pig.l.arbiter.& l.vlti.sed fuit vitium scriptoris. Item & aĩs in multis locis sint similia, quæ oĩa solue vt j.de vete.iur.enucle.l.ij.§.si quid.

m ¶ Contrarijs.] ecce tertium.

50 n ¶ Præterquã.]similib⁹ dico,pręter.q.d.i. pleniore indagine:vt j.titu.j.§.sed cum sit.& j.de vete.iure enucle.l. ij.§.si quid. Item probatur ex duobus:vt j.de iuris & facti igno.l.si post diuisionem.& ff. famil.erci.l.cũ putarem.nõ autem refer- 60 tur ad id quod dixerat de contrarijs:quia nullũ contrariũ inuenitur:vt j. de vete.iur.enuc.l.ij.§.cõtrarium. Vel etiã ad contrariũ potest referri.& tunc patet exemplum in ll. supradictis.l.si post diuisionem.& l.cũm putarem.

Contrarietas nulla est in legibus.

decoratũ:Cõstãtinũ virũ illustrẽ, comitẽ sacrarũ largitionũ[a] inter agẽtes[b],& magistrũ scrinij libellorũ,sacrarũq; cognitionũ: Theophilum virũ clarissimũ, comitem sacri nostri consistorij,& iuris in hac alma vrbe[c] doctorẽ : Dioscorũ,& Præsentinũ, disertissimos togatos fori amplissimi pręroriani.

¶ Imperator electis uiris tradit formã ueram,ut inutiles præfationes,& similia,ex quibus nõ augetur effectus,& contraria resecarent,& similiter ea quæ erãt abolita rationabili cõsuetudine,& claras & apertas leges ex tribus codicibus,& nouellis traderent,ipsisq; adderent,& detraherent,& earum sensum clariorem officerent, ubi opus foret, & in unũ codicẽ componerent.h.d.secũdũ Bar.

¶ Quibus[d] specialiter ꝑmisimus[e] (resecatis tàm superuacuis quantũm[f] ad legum[g] soliditatem[h] pertinet,præfationibus[i],quàm[k] similibus[l], & contrarijs[m], præterq̃[n] si iuris alia diuisione[o] adiuuentur[p]: illis[q] etiã,quæ[r] in desuetudinem[s] abierunt)certas[t],& breui[v] sermone cõscriptas, ex ijsdẽ tribus codicibus,& nouellis[x] cõstitutionibus leges componere, & cõgruis[z] titulis subdere[a], adijcientes[b] quidem & detrahentes[c], imò &[d] mutantes[e] verba earum, vbi hoc rei cõmoditas exigeret : colligentes[f] verò in vnam[g] sanctionẽ,quæ varijs constitutionibus dispersa sunt, & sensum earum clariorẽ officientes : ita tamen, vt ordo temporum earum constitutionum,non solum ex adiectis diebus[h], consulibusq;, sed etiam ex ipsa compositione[i] earum clarescat:primis quidẽ, in primo loco,posterioribus verò, in secũdo ponendis[k].& si quæ earum sine die,& cõsule in trib⁹ veterib⁹ codicibus, vel in quibus nouellæ constitutiones receptæ sunt, inueniantur:ita ijs ponendis,nullaq; dubietate super generali earũ robore[l] ex hoc oriunda:sicut & illas vim generalis constitutionis obtinere palã est,quæ ad certas[m] personas[n] rescriptę[o], vel per pragmaticam[p] sanctionem ab initio datæ, eidem nouo codici propter vtilitatem sanctionis insertę[q] ✱ fuerũt[r].

¶ Imperator superius posuit suam intentionem & operis commissionem in generali : nunc uero ponit formam in speciali. & ad hoc j. ibi titu.j. dum dicit, sub certis finibus magnum laborem commisimus.hoc dicit.secundum Bal.

¶ Hæc igitur ad vestrã notitiam[s] ferre ꝓperauimus, vt sciatis,quãta nos diuturna super rerũ cõmuni vtilitate cura solicitet,studentes certas,& indubitatas[t],& in vnum codicẽ collectas esse decetero cõstitutiones:vt ex eo tantũmodò, sub fælici nostro nomine nũcupando codice,recitatio cõstitutionum in omnibus ad citiores[v] litium decisiones[x] fiat[y] iudicijs.

TIT. II.

De Iustinianeo Codice confirmando[z].

¶ Ista fuit epistola,directa ad præfectum prætorio, postquã uiri de quibus in præcedenti dictum est,opus eis cõmissum expleuerunt:ꝑ quã imperator cõfirmat codicẽ nouiter factũ ꝑ illos,& mãdat ipsum publicari & seruari.h.d.secũdũ Pau.de ca.

Imperator Iustinianus,pius,fœlix, inclytus[a], victor ac triumphator, semper Augustus,Mennæ[b] præfecto prætorio.

LEX Vnica.

EX præcepto[c] † huius

Leges quo ordine sint situandæ.

✱ Introductæ uel indultæ.

† Mennæ pręfecto ꝑtorio, exꝑfecto huius almæ vrbis, & patricio.

ribus vnũ facturos:vt j.de iure delibe.l.fi.in prin.& §.fi. Item nota ꝙ sanctio dicitur multis modis:vt notatur in proœmio ff.in prin.

g ¶ In vnã.] i.legẽ imperialẽ.vel.i.hũc codicẽ.ita sequitur x.præceptum.

h ¶ Diebus.]Si dies & cõsules erant edicti. ADDITIO. An leges valeant sine die & consule,vide Bar.hic.& latius per glos.eiusdem in extrauaganti, qui sint rebelles.versic. data. Item an statutũ debeat edi cum die & cõsule,& an requi- 10 rat scripturã,vide Alexand.de imo.in rubri.ff. de noui oper.nũtia. Acc.

i ¶ Cõpositione.] id est cõpilatione primo loco,vt primò lex sit vnius imperatoris, & sequens eiusdẽ tituli sit sequẽtis imperatoris post illũ, & sic deinceps. Non aũt in- 20 telligas quo ad totũ volumen. nam inuenies legem Iustiniani,etiã circa principium voluminis,et tamen inuenies postea in alijs titulis aliorũ imperatorũ. postea iterum & eiusdem Iustiniani legẽ inuenies primò factã poni postea,& factam post- 30 ea prius positã : vt patet j.de iudicijs.l. properandum.& j.vt intra certum tempus.l.fi. Item not. hic de ordine,vt not. in aut. de hæred.& fal.§.inordinatum.col.j.

k ¶ Ponendis.] scilicet sine die & consule.& valet vt subijcit.Sed cõtra. 40 j.de diuer.res. l.si qua. Solu.hic de ijs quæ iuris corpore clauduntur, ibi non.

l ¶ Robore.]ꝙ sint sine die & consule. Accur.

m ¶ Ad certas..]ex motu principis.

n ¶ Personas.] ad hæc verba cõcordat j.in cõsti- 50 tutione proxima sequẽ. §.hũc igitur.ibi. nullaq; dubitatione.Accur.

o ¶ Rescriptæ.] huic est cõtra.j.de legi.& consti.l.ij.& insti.de iure natur.§.sed & quod principi.in fi.Sol.hic de ijs quę iuris corpore clausę sunt: ibi nõ. Vel hic rescripsit 60 in aliqua quæstione respondẽdo quid iuris:sed ibi in priuilegijs.Item intellige hoc quod hic dicit,nisi dicatur in lege expresim cõtrariũ:vt patet ff.de cen.l.j.& j.de decur.l.neq; dorotheũ.lib.xi.& j.de ijs qui ad eccle.confu.l.fi.in prin.

p ¶ Pragmaticã.]quæ fit cõsilio procerũ. ADDITIO. Vide gl.in verbo,pragmaticã.in pragma.sanc.in ti.de conclu.ec.gal post prin.

q ¶ Insertæ.]aĩs indultæ.

r ¶ Fuerunt.] futuri temporis. nec enim est factus, sed fieri mandatur 70 per hanc constitutionem.

s ¶ Notitiam.]ad senatores loquitur.

t ¶ Et indubitatas.]&,ponitur pro id est.

v ¶ Ad citiores.] propria potest intentio Iustiniani hîc notari : sed & beneuolentia.Accursius.

x ¶ Decisiones.]aĩs diuisiones.

y ¶ Fiat.]ecce propria Iustiniani intentio.

z ¶ DE IVSTINIANEO CODICE CONFIRMANDO. ¶ *Superior cõstitutio fuit facta nondum facto codice,hæc cum iam esset facta:ut j.c.l.§.tollendis.ibi,ijsdem prudentibus.*

80 a ¶ Inclytus.] i.bene auguratus.totũ expone vt in proœmio ff.in prin.

b ¶ Mennæ.]Supple missa fuit ex præcepto &c.Accursius.

c EX præcepto.] ¶ Pro huius constitutionis casus positione diuide eam secundũ Viuia.in quatuor partes.Prima pars cõiungit leges,& arma,& vnũ dicit egere auxilio alterius,& factum armorum se bene expedisse.& qualiter epediuit.Secũda dicit qualiter expediuit se de legib⁹ per x.viros:& sic recipiat superio

o ¶ Diuisione.]id est additione.

p ¶ Adiuuentur.]illa scilicet similia.

q ¶ Illis].scilicet resecatis.

r ¶ Quæ.]ecce quartum.

70 s ¶ In desuetudinem.]sic instit.in proœmio.§.igitur post.in fi.& j. de vete.iur.enu.l.j.§.sed & si quæ.iij.col.

t ¶ Certas.]in sui rñsione.vnde in fine huius legis vocat indubitatas,& hoc fallit vbicũq; est defensio doctorũ:& in ff.sæpè fallit in Sceuola.

v ¶ Breui.]hoc fallit in legibus Iustiniani quandoq;.

x ¶ Nouellis.]quæ sunt extrauagantes.

y ¶ Leges.] sic reddit dociles. nam docilem facit qui summam rei breuiter comprehendit.Accursius.

a ¶ Congruis.]ecce quintum.

z ¶ Subdere.]subaudi eos permisimus.Accursius.

80 b ¶ Adijcientes.]ecce sextum.Accursius.

c ¶ Detrahentes.]ecce septimum.

d ¶ Imo.]ponit pro &.Et secundũ quosdã sic exponit j.de sacrosan.ecc.l.iubem⁹.ij.§.œconomus. non correctiuè : vt & aĩas ff.de hære.insti.l.si ita scriptũ.in prin. ADDITIO. De ista dictione imo,qñ ponat copulatiuè,& qñ correctiuè,vide Bar.hîc,& eundem in l.si ita scriptum.in gl.alle.

e ¶ Mutantes.]ecce octauum.

f ¶ Colligentes.] Ecce nouum.& beneuolum reddit:quia dicit ex plu-

superiorem constitutionē. Tertia mādat hūc codicē seruandū alijs codicibus prętermissis: quascūq; sint leges: ex quo erunt in hoc volumine. Quarta cōmendat hunc codicē, eū extēdens inter subiectos. Scda ibi, Sed cū. Tertia ibi, Hūc igit. Quarta ibi, Illustris. ¶ Ex textu no. primò in prin. quid, fuit q̄d fecit antiqtus Romanos prӕcellere & dñari cūctis rōnibus. No. scdò in versi. hūc igit. ꝙ imperator ꝓhibet allegari veteres CC. Tertiò no. ibi, falsi criminis. ꝙ allegans le-

n ¶ Posita.] s. agmina, iuxta illud Oui. Nō mior est virt⁹ q̄ q̄rere parta tueri.
o ¶ Firmissima.] scilicet agmina.
p ¶ Sed cum.] Hic dicit qualiter se habuit ad leges.
q ¶ Insidiantem.] Nam quādo legem non intelligis, tibi insidiatur.
r ¶ Dedidimus.] id est deputauimus. vel edidimus. id est ad hoc dedimus nosmetipsos.

almę vrbis [a] Cōstāntini cōsulis ac patricij Sūma [b] reipublicę tuitio, de stirpe duarū rerū, armorū scilicet, atq; legū veniēs, vimq; suā exinde muniens, fęlix Romanorū gen⁹ oībus anteponi nationib⁹, oībusq; gētib⁹ dñari, tā prӕteritis effecit tpibus, q̄ deo ꝓpitio in ęternū efficiet. istorū etem alterū alteri⁹ auxilio [c] semp eguit: & tā militaris res legibus in tuto collocata est, q̄ ipe leges armorum pręsidio [d] seruatӕ [e] sunt. ¶ Merito [f] igit [g] ad primā [h] cōmuniū [i] rerū sustētationē, nostrā sententiam, & mētē laboresq; nostros referentes, militaria quidē agmina [k] multiplicib⁹, & omnē ꝓuidentiā continētib⁹ modis correxim⁹: & tā veterib⁹ [l] † ad meliorē statū breui tēpore ductis, q̄ nouis nō solū exq̄sitis [m], sed etiā recta dispositiōe nostri noīs siue nouis expensis publicis cōstitutis, primò seruādo posita [n], deinde noua ponēdo, firmissima [o] subiectis effecim⁹. ¶ Sed cū [p] sit necessariū multitudinē cōstitutionū, tā in tribus veteribus codicibus relatarū, q̄ post earū cōfectionē posteriorib⁹ tēporib⁹ adiectarū, ad breuitatē reducēdo, caliginē earū rectis iudicijs definitionibus insidiantē [q], penitus extirpare: ad hoc cōmune prӕstādum beneficiū deo prӕsule, prono animo nos dedidimus [r]: & electis viris gloriosissimis, tā doctrina [s] legū, q̄ experiētia [t] rerū, studioq; reipublicę indefesso [v], & laudabili ꝓposito polletibus, sub certis finibus, magnū laborē cōmisimus: ꝓ quē tā triū veterū Gregoriani, Hermogeniani, atq; Theodosiani codicū constitutiones, q̄ plurimas alias post eosdem codices, à Theodosio diuinӕ memorię, cęterisq; post eū retro principib⁹, à nr̄a etiā clemētia positas, in vnū codicē fœlici nr̄o vocabulo nūcupandū colligi prӕcepimus: ¶ Tollēdis q̄dē, tàm prӕfationibus nullū suffragiū sanctionib⁹ cōferētibus [x], q̄ cōtrarijs cōstitutionib⁹ q̄ posteriore ꝓmulgatione vacuatӕ sunt, similib⁹ [y] etiā, ꝑter eas q̄ eadē pene sanciendo, diuisionem iuris aliquam facere noscūtur: ex qua [z] diuidēdo vetera, nouū aliqd nasci videt: multis insup alijs [a], ad rectā huius codicis cōpositione pertinētibus [b]: ijsdē prudētissimis viris à nostro numine mandatis [c]: & nr̄o studio pro republica instituto, suū prӕsidiū deus omnipotēs annuit [d]. ¶ Ad istū em̄ laborē, & tāti operis cōsummationē electi [e], vir excellētissimus exquӕstore nostri palatij, cōsularis atq; patricius Ioānes: & vir sublimissimus ex pfecto prӕtorio cōsularis, atq; patrici⁹ Leonti⁹: vir quoq; eminētissimus magister militum, cōsularis atq; patricius, Phocas: etiam vir excellētissimus ex prefecto pretorio * ꝑ Oriente, & patricius, & nūc prӕfect⁹ ꝑtorio ꝑ Illyricum, Basilides: & vir gloriosissimus quӕstor sacri nostri palatij, & excōsule Thomas: imò, & vir magnificus magisteria dignitate inter agentes decoratus, Tribonianus: & vir illustris comes sacrarū largitionū inter agētes, et magister scrinij libellorū, & sacrarū cognitionū, Cōstantinus, & vir illustris * ex magistro, & iuris doctore ī hac alma vrbe Theophilus: viri etiam disertissimi togati amplissimi fori tuӕ sublimitatis Dioscorus atq; Prӕsentinus: oīa quӕ eis mādauimus, sedula [f] & puigili industria [g], moderataq; digestione [h], cū dei auxilio, ad ꝓsperū tulerunt terminū, & eundē nouū Iustinianeū codicē nobis obtulerūt ita cōpositum, vt & rebus profuturus esset cōmunibus [i], & nostro conuenisset impio. ¶ Hӕc igitur [k] in ęternū [l] valiturū iudicio tui culminis [m] intimare [n] ꝑspexim⁹, vt sciāt oēs tā litigatores q̄ disertissimi aduocati nullatenus eis licere decӕtero constitutiones ex veterib⁹ trib⁹ codicib⁹, quorū iā mētio facta est, vel ex ijs q̄ nouellӕ cōstitutiōes ad p̄sens tps vocabāt, ī cognitionalib⁹ recitare certamini bus [o], sed solū eidē nr̄o codici inserti s cōstitutionib⁹ necesse [p] esse vti: falsi crimini [q] subdēdis, ijs q̄ cōtra

---

gatas incidit in crimen falsi: qđ qn̄ sit verum, dicvt no. in c. nouit. extra de iud. in gl. qcūq;. & ꝑ Bar. in l. fi. ff. de fal. Vltimò no. in §. si q vero & ad hoc semp allegatur ꝑ ꝑ nouā legē vel statutū nō cēsentur reuocata priuilegia cōcessa singularib⁹ ꝑsonis, & nō cōprehēsa in corpore iuris vel statuto, secūdū Pau. hic.

¶ Ex prӕcepto.] aīas ex prӕcepto almӕ vrbis cōditoris Cōstantini &c.

a ¶ Vrbis.] subaudi cōditoris. Et sic patet ꝙ de noua Roma, cū eā fecerit Cōstantinus: non de veteri cum eam fecerit Romulus. Et dic ꝙ Constantinus prӕcepit hic duo s. ꝙ arma & leges essent ad tuitionem reipublicӕ: & hoc si habes Constātini. sed aīs est Constātino & patricio. tunc dic ex prӕcepto, scilicet diuino sum ma tuitio veniens Constātino &c. & sic sunt datiui casus. & semper incipit cōstructio, summa &c. & facit institu. in prooemio in princip. imperatoriam &c.

b ¶ Summa.] aīs summa tuitio, & aīs summa reipublicӕ tuitio. & not. ꝙ Pynus hic, Sūma &c. incipit legē. sed alibi sic. ex prӕcepto huius almӕ vrbis Constātini, atq; Patricij. et quod dicit vrbis, subaudi conditoris.

c ¶ Auxilio.] Nam & leges indigent armis: vt ff. de rei vē. l. qui restitue re. Item ad puniendos rebelles: vt j. de i episco. & cler. l. si quis in hoc. & arma legibus: vt ff. de re militari. l. iij. §. miles. vsque in fin. legis.

d ¶ Prӕsidio.] i. auxilio.
e ¶ Seruatӕ.] aliàs seruandӕ.
f ¶ Merito.] hic dicit Imperator qualiter se habuit ad arma.
g ¶ Igitur.] cū prӕdicta duo. s. arma & leges fecerint Romanū ppl̄m oībus alijs nationibus dñari, & sint duo brachia mūdi: merito ergo Imperator fecit si habuit curam circa ea: & q̄re habuerit dico. & primò circa arma tanquā digniora. Accur.

ADDITIO. An arma sint digniora legib⁹, & sic miles prӕferēd⁹ sit doctori, vide Bal. in pœmio ff. veteris. in s. & Ang. aret. in ꝓœ. insti. j. rn̄so.

h ¶ Primam.] scilicet maximam, & hoc vt tollas contrarium. j. l. proxi. in princi. vbi dicit ꝙ primò ad leges.
i ¶ Communium.] armorum.
k ¶ Agmina.] milites in agminibus.
l ¶ Veteribus.] scilicet agminibus.
m ¶ Exquisitis.] scilicet expensis publicis.

s ¶ Doctrina.] quo ad cognitionem.
t ¶ Experientia.] quo ad operationem.
v ¶ Indefesso.] i. non fatigabili. aīs indefenso stu dio. i. quia nullus defendit hoc studiū nō esse bene factū. vt sic hӕc dictio in, exponatur. i. non: vt et aīs. Vel melius dic indefenso, i. multū defēnso ꝑ istud opus: & sic ponitur in, pro valde. & sic etiam ponitur increscit aqua. i. valde crescit: vt ff. de aq plu. ar. l. j. §. j. & indifficilis. i. valde difficilis. ff. de libe. & posthu. l. gallus. §. ille casus. aīs est indefesso: & tūc est plana. q. a isti nunquā erant fessi donec cōplerent, & semp erant recentes. vnde colligitur ꝙ melius fecerūt: nam in primis horis diei, vel post somnū qn̄ aliqs est recēs, melius facit. vt ff. de verbo. sig. l. ij. in fi.
x ¶ Conferētibus.] q n̄ q; em̄ cōferūt: vt patet j. de cadu. tol. in prin. et de rei vxo. act. l. j. in prin. Et de his dic vt dixim⁹ in superiori constitutione.
y ¶ Similibus.] scilicet tollendis.
z ¶ Ex qua.] s. diuisiōe.
a ¶ Alijs.] s. tollēdis repete, quę olim erāt scripta.
b ¶ Pertinentibus.] s. si tollantur.
c ¶ Mādatis.] i. electis.
d ¶ Annuit.] i. suum ꝓbuit assensum: exhibuit volūtatē: prӕstitit fauorem. & sic per id qđ fecerūt, apparet ꝙ ea quӕ eis cōmisimus, fœliciter cōpleuerūt. & hoc dicit vsque ibi, ad istū enim &c.
e ¶ Electi.] Verbū hui⁹ nominatiui est longe. j. videlicet ibi, ad prospe rum tulerunt &c.
f ¶ Sedula.] i. continua.
g ¶ Industria.] i. valde exorauimus eos vt de hac compositione deliberarent. Azo. Vel dic ꝙ determinat sequentia.
h ¶ Digestione.] id est deliberatione.
i ¶ Cōibus.] i. ꝓprijs singulorū. & ita expone. s. & j. semp. nam nō erant omnia cōia cōicatione.
k ¶ Hunc igitur.] tertia pars.
l ¶ In ӕternum.] Ponit pro perpetuò.
m ¶ Culminis.] Loqtur Menę prӕfecto prӕtorio.
n ¶ Intimare.] id est mittere: vt j. in fi. sed signatoribus tantū significa- dotori, vt s. consti. proxi. in fi.
o ¶ Certaminibus.] id est in iudicijs.
p ¶ Necesse.] Nisi Imperatores post nos aliqua correxerint: sic et & nos facimus de legibus aliorū. Nā nouę derogāt antiqs: vt j. de vete. iur. enuc. l. tanta. in prin. & ff. de legi. & se. cō. l. nō est nouū. Et not. hic nō esse trahendū argumētum ex legibus abrogatis. & j. de la. li. tol. l. j. circa prin.
q ¶ Crimini.] id est accusationi. crimini enim non lex vel Imperator

Marginalia: Ouidius. — Roma est duplex. — † In nōnullis exemp. legitur, & tā legibus veteribus ad meliorē statum breui tēpore reductis, quàm nouis, nō solum exquisitis, sed etiā recta dispositione nostri nominis, siue nouis expen. &c. — Indefensus sumitur du pliciter. — * Orietis. Ingenium acutius est ī primis horis diei. — * ex magistro & iuris doctor. — Leges armis egēt & econtra. — Romani ꝑ quid oibus sunt dominati. — Argumentum nō est trahendum ex legibus abrogatis.

hoc facere ausi fuerint: cũ sufficiat earũdem cõstitutionũ nr̃i codicis recitatio[a], adiectis etiã veterũ iuris ĩterpretatorũ laborib⁹, ad oẽs dirimẽdas lites: nullaq; dubitatione emergẽda, vel eo ꝙ sine die, & cõsule quędã cõpositę[b] sunt, vel ꝙ ad certas ꝑsonas rescriptæ sunt: cũ oẽs generaliũ cõstitutionũ vim obtinere ꝓcul dubio[c] est, sed & si q̃ earũdẽ cõstitutionũ detractis, vel additis, vel ꝑmutatis certis verbis (qđ et *ipsum ꝑfatis excellẽtissimis viris specialiter ꝑmisim⁹) cõpositę sunt: nullis cõcedim⁹ ex libris veterũ[d] iuris interpretatorũ, aliter eas habẽtes recitare, sed solã iuris interꝑtatorũ sentẽtiã cõmẽdare[e]: vt tũc[f] teneat, cũ minimè aduersẽt[g] eiusdẽ nr̃i codicis cõstitutiõib⁹. ¶ Si quę[h] verò pragmaticæ[i] sanctiones, quæ minimè in eodẽ nr̃o codice receptę sunt, ciuitatibus forte, vel corporib⁹, vel scholis, vel scrinijs[k], vel officijs, vel alicui ꝑsonæ imꝑtitæ[l] sunt: eas si quidẽ aliqđ priuilegiũ[m] speciali beneficio indulgẽt, oĩ modo ratas[n] manere: si verò ꝓ certis capitulis[o] factę sunt, tũc tenere cũ nulli nr̃i codicis aduersant̃ cõstitutioni, ꝑcipim⁹. Sed & si qua[p] re gesta[q] in tui culminis iudicio, vel in alijs iudicijs ciuilibus, vel militaribus[r], vel apud principia numerorũ, ꝓ publicis expẽsis[s], vel quibuscũq; titulis ad publicũ ꝑtinẽtibus posita[t] sunt: ea etiã, ꝓut cõis rei cõmoditas exigit, firma esse cẽsem⁹[v]. ¶ Illustris[x] igitur, & magnifica authoritas tua[y] pro innato[z] sibi circa rempublicam, nostrasq; dispositiones explẽdas studio, ad omniũ populorũ notitiã eũdem codicem edictis ex more propositis[a] peruenire faciat: ipso etiam textu Codicis, in singulas prouincias nostro subiectas imperio, cũ nostra diuina subnotatione[b] mittendo: vt eo modo, ad omniũ notitiam eiusdem nostri codicis cõstitutiões valeãt peruenire[c]: & vt extãtibus[d] festis diebus[e], id est ex die sextodecimo calẽdarũ* Maij ꝑsentis septimæ[f] indictionis, consulatu Decij viri clarissimi recitationes[g] cõstitutionum *ex eodẽ nostro codice fiant.

TIT. III.

De emendatione Codicis domini Iustiniani* & secunda eius editione.

Imperator[h] Cæsar Flauius Iustinianus, Alemanicus, Gothicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Vandalicus, Aphricanus, pius, fœlix, inclytus, victor ac triumphator, semper Augustus, Senatui vrbis Constantinopolitanæ, S.

Cordi nobis est Patres[i] cõscripti semꝑ nostri animi curas rebus cõibus[k] auidissimè impendere, vt nihil à nobis incœptum, imperfectũ[l] relinquat̃. Igit̃ in primordio[m] nostri imperij sacratis-

sed ipsi se subijciunt. & facit. ff. ad leg. cor. de fal. l. fi.

a ¶ Recitatio.] scilicet in iudicijs.

b ¶ Compositæ.] al's componitæ.

c ¶ Procul dubio.] Super hoc & superiori dicto potes dicere contraria quę diximus s̃. titu. j. in fi. Accur.

d ¶ Veterum.] scilicet trium codicum.

e ¶ Commendare.] Non allegare.

10 f ¶ Tunc.] Quod est in tribus codicibus.

g ¶ Aduersetur.] id est cõcordat. tunc eñ allegatur non tanq̃ antiqua, sed tanq̃ noua: nisi velit subdi crimini falsi.

h ¶ Si quæ.] Quarta ps.

i ¶ Pragmaticæ.] Dictũ est. s̃. de cõstitutionib⁹ 20 clausis in corpore iuris: hîc de ijs quæ sunt extra sanctiones, vt sunt rescripta.

k ¶ Scrinijs.] His scilicet q̃ prӕerãt scrinijs. i. officijs, quorum acta reponuntur in scrinijs.

l ¶ Impertitæ sunt.] à nobis, aut ab alijs post 30 nos, vel ante nos.

m ¶ Priuilegium.] Faciendi quid, vel non faciendi.

n ¶ Ratas.] siue aduersetur, siue non constitutioni codicis. & sic est cõtra j̃ de pre. impera. offe. l. rescripta. & de sacrosan. eccle. l. priuilegia. ij. re- 40 respon. Sol. hic nullius impetratione fuit concessum, ibi sic. Vel hic nõ lędebat alium: ibi sic.

o ¶ Capitulis.] Non ꝓ priuilegio. sed iure cõi.

p ¶ Si qua.] ante huius codicis compositionem. Accursius.

q ¶ Re gesta.] id est cau- 50 sa actitata.

r ¶ Militaribus.] quia magister militum dat sententias. infrà de numerarijs. libro xij. per totum. Azo.

s ¶ Expensis.] scilicet publicarum personarum, puta iudicum & aduocatorum, & executorum & militum.

60 t ¶ Posita.] id est statuta.

v ¶ Censemus.] Non vt vicem legum teneãt secundũ H. sed tantùm contrà eos: nisi fortè ex principis permissu de iure responderunt.

x ¶ Illustris.] Quinta pars & vltima.

y ¶ Tua.] ô præfecte. Accursius.

z ¶ Pro innato.] quia ante natiuitatẽ & post natiuitatẽ fuit studiosus.

a ¶ Propositis.] id est publicè positis.

b ¶ Subnotatione.] id est subscriptione. Accursius.

c ¶ Peruenire.] Quidam non habent hic plus.

d ¶ Extãtibus.] i. cũ festũ erit celebre, legetur de eo quantum poterit.

70 e ¶ Diebus.] s. festiuis paschalibus extantibus, id est aduenientibus.

f ¶ Septimæ indictionis.] Imò videtur xij. vt j̃. de vete. iur. enuc. l. ij. §. leges. quæ est contra. Solu. verbum indictionis, dissimiliter hic & ibi accipitur. nam olim xv. anni erant constituti, & in primo quinquennio Imperatori, pro tributo offerebatur aurum: in secundo quinquennio argentum: in tertio æs. & primi quindecim anni dicebantur prima indictio: secundi secunda: & sic de singulis. & sic erat vij. indictio hic, id est reuolutis septem vicibus quindecim annis: quę reuolutio inducebat septimam indictionem. et quod ibi dicitur xij. id est duodecim annis septimæ indictionis quæ fiebat in septima reuolutione quintidecimi anni. & sic est idem tempus hic & 80 ibi. sed hoc non placet: nam nec idem consulatus, nec eedem calendæ assignantur hic & ibi: & ita non est idem tempus. Dic ergo ꝙ hic assignatur indictio, in qua fuit factus codex, & publicatus; ibi verò assignatur indictio in qua fuerunt digesta correcta, & institutiones factę & publicatæ: vt ibi apertè dicitur. Sed contra hoc esse videtur qđ in eadem lege dicitur. §. omni igitur. nam dicitur ibi in tribus annis post compositionem codicis fuisse correcta digesta, & institutiones factas, & in septima indictione fuit codex publicatus, vt hic dicit. ergo ibi deberet dici decima indictione. Ad hoc respondet quòd duo anni fuerunt interpositi post compositionem codicis ante incœptionem digest. & in tertio correcta. Vel dic, ꝙ statim post compositionem codicis fuerunt inchoata: licet post continuationem steterit per duos annos, antequàm publicarentur, & in tertio fuerunt publicata. Vel dic melius quòd de indictione loquitur hic quæ currebat tempore quo factus est primus codex: in quo non erant extrauagantes constitutiones: qui fuit posteà dissolutus: & 10 non de codice nouo, qui non fuit postea mutatus. Item nota, quòd tabelliones cùm dicunt indictione prima, vel secunda, in instrumentis, intelligitur primus annus indictionis: & sic de singulis. Item si vis inuenire indictionẽ cuiuslibet 20 instrumẽti publici, quã do factum fuerit, vel quæ indictio sit, currat, vel currebat quolibet anno, accipe annos domini illius instrumenti, vel eius anni de quo quæris, & diuide per quindecim, & adde tres annos, quia tot erant tempore natiuita- 30 tis Christi, & reijce quindẽnarium numerum donec habeas eum completum: & quod remanet tota erit indictio: vel si nihil, tunc prima.

ADDITIO. Nota hîc ꝙ dicitur indictio ab indicendo: quia in singulis quindecim annis indi- 40 cebantur tributa à Romanis. Nam in primis quinque annis dabatur Romanis tributũ in ferro pro armis, in secundis in argento pro stipendiarijs. in tertijs auro seruando pro republica, vt per gloss. in verbo, indictionis. in authen. vt præ 50 po. nomen imperato. in princi. colla. v. & G. super rubri. de indic. lib. x. Simile notatur de triplici corona imperatoris: de quo per glos. in verbo, vestigijs. in clemen. Romani. de iureiurãdo. De hac materia vide etiam pulchrã glos. super verbo, indictionis. in c. inter dilectos. extra de fide instru.

60 g ¶ Recitationes.] in publicis. et sic inter plures vices, cùm nõ posset totus legi vna die.

¶ DE EMENDATIONE IVSTINIANI CODICIS.

h ¶ Imperator Cæsar.] Hæc verba expone vt in proœmio digestorum in principio.

Cordi.] ¶ Hanc constitutionem loco casus diuide in quatuor parteis. Primò dicit, qualiter curat componere leges ad negotia dirimenda. quod patet: quia iam fecit codicem, & confirmauit eundem. Secundò dicit quòd post prædictum codicem factum, fecit ipse multas cõstitutiones, corrigens & immutans aliquas 70 leges de ijs quæ erant in codice. quæ constitutiones cùm non essent in corpore Codicis, mandauit quibusdam sapientibus, vt primum codicem dissoluant, & istas interserãt, & alias immutent vt eis videbitur, & sic nouum librum faciant. Tertiò dicit hoc esse factum, et ideo mandat eum seruari: et nullam aliam Imperatoris legẽ. nisi de nouo faciat quæ portetur in quodam libro, qui nouellarum dicatur, & hunc librum scribendum esse per consequentiam literarum. Quartò & vltimò mittit eum senatoribus Constantinopolitanis. Secunda ibi. Posteà verò. Tertia ibi, Supradictis. Quarta ibi, Repetita.

i ¶ Patres conscripti.] scilicet senatores: ætate, vel similitudine curę di- 80 cit patres: vt in Salustio. Patres conscripti. ideo quia eorum vel eius nomina scripta erant in diademate capitis eorum in literis aureis vt recognoscerentur ab alijs hominibus.

k ¶ Communibus rebus.] omnibus de quibus sunt faciendæ leges. l. cœptum. de legibus.

l ¶ Imperfectum.] nihil videtur esse actum &c. vt j̃. de ijs quibus vt indignis. l. cùm syllanianum. in fi.

m ¶ Primordio.] imò primò. s. quã ad leges, ad agmina militum videtur

se

Continuatio.

* ipsis.

* Calẽdarum maiarum.

* Ex eodẽ solo Codice nostro fierent.

* Repetitæ prælectionis.

Indictio vñ dicitur.

Diuisio.

Patres conscripti.

se retulisse: vt §. titu. j. in princi. sed expone vt ibi, primã. i. maximã. Vel dic q non dicit hic prius.

a ¶ Vacillabant.] quia multa erant ibi cõtraria.

b ¶ Cum vetus.] quod erat positum in voluminibus desperatis iuris ve 10 teris.

c ¶ Decisiones.] decisio est lex imperatoris, quã componit ad dirimẽdam aliquorũ dissensionem. & sic ponitur j. de cõtrahen. & cõmit. stip. l. veteris. Sed cõstitutio dicitur quælibet lex à principe facta. Accur. ADDITIO. Differentiã inter legẽ & constitutionem ponit Bar. super rubri. j. de legibus. Nam lex est quæ profert à populo interrogante, vel alio interrogante pro populo qui populo præest. Cõstitutio est principũ edictum. & licet aliàs edicta 30 ponãtur propriè pro edictis prætorũ, tamen in dicta rubrica de legibus ponitur pro omni lege, quę est siue vocatur edictalis: quia in ea ponit hac edictali vel hoc edicto &c.

d ¶ Fecimus.] id est de dimus sententias deciden do lites.

40 e ¶ Legum.] id est digestorum.

f ¶ Earum quædam.] quæ ĩ codice primo facto de tribus erant recepta.

g ¶ Est.] id est fuerat.

h ¶ Operis.] digestorũ & institutorũ constitutio nes quę in codice erant. Vel melius loquitur de 50 quinquaginta decisionibus & de alijs constitutionibus quas post Codicem composuerat. dic ergo.

i ¶ Decerpere.] scilicet ex alijs vt speciales, & meliores, seu vtiliores colligere.

k ¶ Supponere.] pro- 60 posuimus, scilicet per illos sapientes.

l ¶ Freti.] i. & securi.

m ¶ Obductas.] i. sublatas: quia nimis difficiles erant ad intelligendum: vnde nihil valebat, & se ipsas auferebant.

n ¶ Elimationis.] istius codicis noui.

70 o ¶ Iubar.] i. vigor.

p ¶ Nulla.] cõstitutione.

q ¶ Repetita prælectio.] Istud præ, nil operatur sicut dicitur ff. de dote prælegata. Azo. Et dic ordinem seruãdum: qa prius hũc codicẽ fecit & cõfirmauit: vt in principio huius. postea digesta. deinde institutiones. ad vltimũ, vt paulò ante in §. postea. hunc codicẽ relegit & emendauit. & hic est ille qd patet ex eo q j. de veteri iure enuc. l. ij. §. sed cùm omnia. & §.

Quæ. — *Decisio.* — *Rerum.* — *Continuatio.* — † *In scriptis nostris exẽ. legitur, exquęstore & cõsule legitimi operis nostri ministrum, nec non virum magnificũ exquęstore Theophilũ, & prudẽtissimum Doctorẽ Dorotheum, Men. &c.* — *Et decerpere.* — *Digesta, Institutiões, & Codex quo ordine sint facta.* — *Constitutione.*

simas cõstitutiones quę in diuersa volumina fuerunt dispersæ, & q plurima similitudine, necnõ diuersitate vacillabãt[a], in vnũ corpus colligere, oĩq; vitio purgare ppo suimus: & hoc iã per viros excelsos, & facundissimos perfectũ est, & à nobis posteà cõfirmatũ: quod geminę cõstitutiones nostrę quæ ante positæ sunt, ostẽdũt. ¶ Posteà verò cũ[b] vetus ius cõsyderandũ recepim⁹, tã qnquaginta decisiones[c] fecim⁹[d], q alias ad cõmodũ ppositi opis ptinẽtes plurimas cõstitutiões pmulgauimus: qbus maxim⁹ antiquarũ legũ[e] articul⁹ emẽdatus, & coarctatus est, omneq; ius antiquũ, superuacua prolixitate liberũ, atq; enucleatum in nostris institutionibus, & digestis reddidimus. ¶ Sed cùm nouellę nostrę, tã decisiones, q cõstitutiones quę post nostri codicis cõfectionem latę sunt, extra corpus eiusdẽ codicis diuagabant, & nostrã prouidẽtiam, nostrumq; cõsilium exigere videbãtur: quippe cũ earũ quedã[f] ex emersis post ea factis, aliquam meliore consilio permutationem, vel emendationẽ desyderabant: necessarium nobis visum est[g], per Tribonianum virũ excelsum magistrũ exquæstore †, & exconsule legitimũ operis[h] nostri ministrũ, necnõ virũ magnificũ questorẽ & Beritiensiũ legũ doctorẽ Dorotheũ, Mennam insuper, & Cõstantinum, & Ioannẽ viros eloquẽtissimos togatos fori am plissimę sedis, easdẽ cõstitutiones nostras decerpere[i], & in singula discretas capitula, ad perfectarum constitutionũ soliditatẽ cõpetentibus supponere[k] titulis, & prioribus constitutionibus eas aggregare. ¶ Supradictis itaq; magnificis, & prudẽtissimis viris pmisimus hæc omnia facere: & si qua emẽdatione opus foret, hanc facerent nõ titubãte aĩo, sed nostra auhoritate freti[l], constitutiones vero superfluas, vel ex posterioribus sanctionibus nostris iã vacuatas, vel si quæ similes vel contrarię inuenirentur, circũducere, & à proprij codicis congregatione separare: & tàm imperfectas replere, quã nocte obscuritatis obductas[m], noua elimationis[n] luce detegere: vt vndiq; non solum institutionum, & digestorum via dilucida, & aperta pateat, sed etiã constitutionum nostri codicis plenum iubar[o] omnibus clareat: nulla[p] penitus, nec simili, nec diuersa, nec inusitata relicta quũ nemini venit in dubiũ, quod repetita prælectio[q] pbauit, hoc satis validũ, satisq; esse formosum. In antiquis etenim libris nõ solũ primas editiones, sed etiã secũdas (quas repetitas prælectiones veteres nominabãt) subsecutas esse inuenim⁹: quod ex libris Vlpiani viri prudẽtissimi ad Sabinum scriptis promptum erat, quęrentibus reperire. ¶ His igitur omnib⁹ ex nostra cõfectis, sentẽtia, cõmemoratus Iustinianeus, codex à prędictis gloriosissimis, & facundissimis viris purgatus, & candidus factus, omnibus ex nostra iussione & circunductis, & additis, & repletis, necnon transformatis, nobis oblatus est: & iussimus secundò eũ ex integro cõscribi, non ex priore compositione, sed ex repetita prælectione: & eum nostri numinis authoritate nitentem, in omnibus iudicijs solum[r] quantum ad diuales cõstitutiones[s] ptinet, frequentari ex die quarto[t] Calẽdarũ Ianuarij quarti nostri fęlicissimi consulatus, & Paulini viri clarissimi: nulla alia extra corpus eiusdem codicis cõstitutione legenda: nisi posteà varia rerum natura aliquid nouum creauerit, quod nostra sanctione indigeat. Hoc etenim nemini dubium est, q si quid in posterum melius inueniatur, & ad constitutionem necessariò sit redigendum, hoc à nobis & constituatur, & in aliam congregationem[v] referatur, quæ nouellarum[x] nomine constitutionum significetur. ¶ Repetita itaq; iussione nemini in posterum concedimus, vel ex decisionibus[y] nostris, vel ex alijs constitutionibus quas anteà fecimus, vel ex prima Iustinianei codicis editione aliquid recitare: sed quod in præsenti purgato, & renouato codice nostro scriptum inuenitur, hoc tantummodò in omnibus rebus, & iudicijs, & obtineat, & recitetur. cuius[z] scripturam ad similitudinem[a] nostrarum institutionum, & digestorum[b] sine vlla signorum dubietate conscribi iussimus: vt omne quod à nobis compositum est hic, & in scriptura, & in ipsa sanctione purum atq; dilucidum clareat, licet ex hac causa in ampliorem[c] numerum summa huius codicis redacta est. ¶ Vt igitur, sanctissimi, & florentissimi patres, nostri labores vobis manifesti fiant, & per omne tempus obtineãt, hanc pręsentem legem ad frequentissimum ordinem vestrum duximus destinandam. Datum xvj. Calend. Decembris.

nomẽq;. & §. omni igit. & §. leges. facit mentionẽ de compositione digesto rum, & institutionum.

r ¶ Solum quãtum.] Aliæ eñ diuales cõstitutiones nõ proferũtur, quã tum ideo dicit, quia nũc nõ diualia quædam pro- 10 feruntur, vt leges digestorum. Azo.

s ¶ Constitutiones.] q. d. non veto allegari leges institutionum, & digestorũ, sed leges imperatorum. i. diuales cõstitutiones.

t ¶ Quarto calẽdarũ. cõtra j. de vete. iur. enucl. 20 l. ij. §. leges. vbi dr tertio Cal. Ianuar. Sed illud intellige post digesta correcta, instõnes factas, & Codicem factũ: nõ tñ adhuc dissolutũ, & reemẽdatũ: sed hoc intellige post hoc totũ factum. ADDITIO. Vnde dicant Calendę, & quõ mẽsis diui 30 datur, habes per glos. in l. cũ bissextus. ff. de verb. sig. & glos. super datã. de reg. iur. lib. vj.

v ¶ Cõgregationẽ.] Hic sume arg. q Iustinianus fecit libru authẽtico rum, quasi iam tũc venerat in mentẽ suã eũ quan doq; cõponere secũdũm 40 Io. Sed Irn. cõtrã: & elicit hic arg. in cõtrarium: quare s. liber iste authen ticorũ sit repellẽdus. Nã non nominatur sicut hic dicitur, sed authẽticorũ. Item eius stylus cùm cæteris Iustiniani constitutionibus nullo modo cõ cordat: sed omnimodo 50 inter se discrepant. Item eius libri principiũ nullum est: nec stylus: nec ordo. Item nouellæ istę cõstitutiones, de quibus hic loquitur, nõ promittuntur, nisi de nouis negotijs. Item ad hoc est arg. j. de leg. & consti l. huma nũ. in fi. vt ibi notatur.

60 x ¶ Nouellarum.] Videtur loqui de authenticis.

y ¶ Decisionibus.] Differt decisio à constitutione.

z ¶ Cuius.] scilicet codicis presentis.

a ¶ Similitudinem.] Nam ibi præcipit nõ fie- 70 ri signa: vt j. de vete. iure enucle. l. j. §. ne autem.

b ¶ Et digestorum.] vt j. de vete. iur. enuc. l. ij. in §. eandem autem.

c ¶ Ampliorem numerum.] scilicet chartarum.

quin sit in posterum.

a ❡ DE SVMMA TRINITATE. ¶ De iustitia tractaturus, de eius parte præcipua quidē tractat. i. de religione. Religiōis aūt principiū est fides, & hāc præmittit. Vel sic pōt cōtinuari. Cū oīa ab ipsa trinitate pcedāt ut dr̄ in euāgel. Ioan. In principio erat uer. &c. & j. de uet. iur. enu. l. j. circa prin. merito igitur de summa trini. & fide catholi. rub. præsupponitur, & hæc cōtinuatio tangit primā tantū partē rubri. Vel sic cōtinua, & tāgit scd̄a pars rubricæ. Cū oē qd̄ nō est ex fide, sit peccatū: ut extra de 10 præscr. c. oēs. §. ex his itaq;. xxviij. q. j. c. j. & nostra reparatio à fide sumpsit exordiū, & nil boni poßit sine fide supædificari, ubi fidei deest fundamētū: ut j. q. j. c. cū Paulus. ideò Impator Iustinianus sui opis posuit summā trinitatē, & fidem 20 catholicā fundamentum.

Continuatio rubri. Ioan. j.

Rom. xiiij. in fi.

* In nomine dñi Iesu Christi, incipit liber do. Iusti. ad Imperatorem Augustum repetitæ prælectionis Codicis liber Primus.

LIBER PRIMVS IVSTINIANI CODICIS. *

TITVLVS IIII.

De summa [a] Trinitate, & fide [b] catholica [c], & vt nemo de ea publicè cōtendere [d] audeat.

❡ Fides catholica circa trinitatē est seruāda, scd̄m ap̄licā doctrinā & euangelicā disciplinā: & eā seruātes uocātur Christiāi: nō seruātes uocātur hæretici: & ut demētes, & infames habētur, & à Deo, & à principe puniūtur. h. d. scd̄m Bal. & Bart. uel sic: Subditi Romano imperio debēt seruare fidem Christianā, ut credāt Deū esse trinū & unū. s. trinum in psonis, unū in substātia, sub pari maiestate: et qui hoc faciūt, uocātur Christiani: & serui denominātur ab ipso dño. qui autē faciūt cōtrariū, uocātur hæretici, & sunt infames, & puniūtur nō solū à Deo in alio seculo, sed etiam ab homine, id est à magistratu imperiali in hoc seculo, & pœna temporali. h. d. in effectu secundùm Pau. de Castro.

Imperatores Gratianus, Valentinianus & Theodosius AAA. ad populum vrbis Constantinopolitanæ. LEX I.

Cvnctos [e] populos, quos [f] clemētiæ [g] nostrę regit imperiū, in tali volum' religiōe [h] versari, quā [i] diuū Petrū apostolū [k] tradidisse Romanis, religio [l] vsq; adhuc [m] ab ipso [n] insinuata [o] declarat, quāq; pōtificē Damasum [p] sequi claret, & Petrū Alexādrię ep̄m virū apostolicę [q] sanctitatis: hoc est, vt secundū apostolicā [r] disciplinā, euangelicāq; [s] doctrinā, patris, & filij, & spiritussancti, vnā deitatē sub pari maiestate [t], & sub pia trinitate credamus. Hanc legē sequētes, Christianorū [v] catholicorum nomē iubemus amplecti: reliquos [x] verò dementes [y] vesanosq; [z] iudicātes, hæretici dogmatis infamiā [a] sustinere [b], diuina [c] primùm vindicta [d], post etiā motus [e] animi nostri, quem ex cœlesti arbitrio sumpserimus [f], vltione plectendos.

❡ Prohibet impator locū cōgregationis hæreticorū: & tradit fidē seruādā: & punit cōtra facientes: & repetit phibitionē, ut pœnā addat. h. d. secūdū Bal. Vel sic: Hæc lex à quodā Græco fuit cōpilata: ideo spiritūsanctū à summo rerū patre dicit pcedere: nos aūt quòd nedū à patre, sed etiā à filio, ut hic in gl. & in hoc discrepamus ab eis ī articulis fidei: ideo signa glos. & glo. quintā sup uerbo, p fraudē. & plenè super uerbo, orthodoxis. d. secūdū Sali.

Idem AAA. Eutropio præfe. præ. LEX II.

NVllus [g] hæreticis ministeriorum [h] locus, nulla ad exercendā animi obstinatioris [i] demētiam pateat occasio. Sciant omnes, etiā si qd [k] speciali quolibet rescripto per fraudem [l] elicito ab hmōi hominū genere impetratum sit [m], nō valere. Arceātur cūctorū hæreticorum ab illicitis cōgregationibus turbæ: vnius & summi dei nomen vbiq; celebretur. Nicęnæ [n] fidei dudum à maioribus traditæ, & diuinæ religionis testimonio atq;

b ❡ Fide.] Fides est sperandarū rerū credulitas no tm̄ cuiuslibet rei, sed circa trinitatē: & argumētum nōapparētiū. ADDITIO. Quid sit fides, & quot sint species fidei, & quot articuli, & qd̄ pmiū credētiū, & q̄ sit pœ 30 na nō credētiū: vide gl. sup ru. extra isto ti. ī anti.

Fides quid est.

c ❡ Catholica. i. vniuersali. & vbiq; porrecta. vñ dr̄, In oēm ter. exi. so. &c.

Psal. xviij. Roma. x.

d ❡ Contendere]. aliàs est tractare. i. disputare.

e ❡ Cvnctos] Hæc lex, diuidit in tres 40 ptes. In prima parte, Imperator pręcipit fidē seruari, quā scti patres tradiderūt: & ostēdit qualis sit. Scd̄ò afficit præmio seruātes. Tertiò afficit pœna triplici non seruātes. Viuia. ¶ Ex hoc tex. no. quē puniri ex eodem delicto pluribus pœ 50 nis: & hoc qn̄ imponūt per eandē legē copulatiuè. si aūt alternatiuè, sufficit vna quā iudex elegerit: vt j. de ser. fugi. l. si fugitiui. cum l. seq. secūdū Pau. de cast.

f ❡ Quos.] ar. q si Bononiēsis cōueniat Mutinæ, nō debet iudicari secūdū 60 statuta Mutinæ, qb' nō subest: cùm dicat, quos nostræ clementiæ regit imperium [a]. Videtur hic textus supponere q nō omnes populos regit Imperator. quod an sit verū, vide hic pulchrè per Ioānē Fabri in suo breuiario, & vnde processit imperiū, & an Papa iurisdictionem temporalem habeat [b].

a Vide latè hic per Bar. in iiij. colū. vers. nūc veniamus ad glos.

b Vide tu quę ego notaui in cle. pastoralis. §. porrò. q̄ volo dicta sine præiudicio veritatis. Fonta.

g ❡ Clementiæ.] Clementia est pars modestiæ. modestia em̄ conuenit superioribus & inferioribus: sed propriū est superiorib' erga inferiores exercere clementiā: vt j. famil. ercis. l. in ipsius. ADDITIO. Multa notatu digna de clementia vide hic per Io. fa. in breuiario suo.

h ❡ Religione.] id est fide.

70 i ❡ Quam.] i. qualē. Et dic q religio est ius cuiusdā superioris naturę quæ curā ceremoniāq; nobis affert. Item ex eo qd̄ dicit volumus, ergo est lex: vt insti. de iure nat. §. sed & quod principi placuit.

Religio qd sit.

k ❡ Petrū ap̄m.] Ex hoc qd̄ hic legit, sume arg. q vsurę hodie peti nō pn̄t secundū ius ciuile, nā dicit Impator q vult q subditi sibi, sequant̄ fidē, siue religionē, quā Petrus ap̄s tradidit Romanis. sed iure diuino prohibitę sunt vsuræ: ergo peti nō pn̄t vsurę. Itē iura ciuilia nō dedignant̄ sacros canones imitari: vt in aut. de ec. ti. in prin. col. ix. vñ do. Azo in summa de vsuris cōcessit, q. s. nō possent peti. verūtamē ad istā legē posset rn̄deri q dicit sequi quātū ad fidē. Ad hoc rn̄dēt qdā ita, q sacrę leges nō dicūt, q sint p 80 hibitæ ne capiant̄ vsuræ in quatuor cōcilijs: sed quidā decretistę dicūt q sunt phibitę. sed distingue. aut petit qs vt lucrū, & nō pōt. aut quia obsit sibi, quia passus est dānū. & tunc nō vt vsurę, sed vt interesse petunt̄. ar. ff. pro socio. l. sociū q in eo. & ita obseruat in curia Romana. ADDITIO. vide glos. in verb. de feudo. in c. cōquestus. extra de vsu. & glos. xiiij. q. iij. in summa. quæ enumerant casus in qbus licet aliquid vltra sortē accipere.

Vsuræ an possunt peti secundū ius ciuile.

l ❡ Religio.] circa fidem.

m ❡ Vsque adhuc.] id est hodiernum diem.

n ❡ Ab ipso. scilicet Petro. Accursius.

o ❡ Insinuata.] id est docta.

p ❡ Damasum.] scilicet Papam.

q ❡ Apostolicæ.] Non dicit ideo quia fuerit ap̄s. nam tm̄ vnū Petrū legimus apostolū fuisse: sed & hic apostolorum vitam egit.

r ❡ Secūdū ap̄licā.] qa ap̄li ita prædicauerunt.

s ❡ Euangelicāq;.] i. vt cōtinetur in euangelio.

10 t ❡ Maiestate.] id est potentia.

v ❡ Christianorū.] Ecce maximū pręmiū q seruus vocatur noīe dñi.

x ❡ Reliquos.] Vltione plectendos.

y ❡ Demētes.] id est sine mente.

z ❡ Vesanosque.] A ve 20 qd̄ est sine, & sanos: quasi sine sanitate. Accur.

a ❡ Infamiā.] Ecce vna pœna. & collige hic arg. q piur' puniēdus sit: licet j. de re. cre. & de iureiur. l. ij. dicat̄ q nō debeat puniri corporaliter: punit̄ tm̄ ap̄s, vt hic. leges em̄ q̄ piuria puniūt &c. vt j. de 30 indicta vidui. l. penul.

b ❡ Sustinere.] iubem'.

c ❡ Diuina.] s. ecclesiastica: qa separātur à cōione fideliū: & q dicit eos infames, ergo nō possunt ferre testimoniū: vt. ff. de testi. l. iij. §. lege iulia de vi. qd̄ lex inter eos in cōtractibus, & in testamen 40 tis etiā īter alios cōcedit vt j. de hæreti. l. qm̄. ī prī. & in fi. Sol. hic loquit̄ de infamia facti, quę nō repellit à testimonio: de q̄ etiā loquit̄ ff. de obseq. l. l. ij. Vel aliter hic loquit̄ de infamia iuris: sed loqtur de his hæreticis q nūquā testificari pn̄t q & ī 50 illa lege assignāt. Vel tertiò repellit̄ eorū testimoniū inter orthodoxos: inter se nō: sed exceptis quibusdā: quia etiā inter se repellūtur: vt in illa lege qm̄. Vel dic eos infames nō ipso iure, sed p sn̄iam & cœlesti arbitrio pferēdā, qa cor regis in manu 60 Dei est: vt j. e. l. inter claras. hodie verò oēs sunt ipso iure īfames: vnde repellūtur: vt j. de hære. aut. [gazaros &c.

Infames an posint esse testes.

Hæretici sunt omnes infames.

d ❡ Vindicta.] ecce alia pœna.

d ❡ Vindicta ecclesiastica.] vel propriè, quā Deus dabit in die iudicij.

e ❡ Motus.] Ecce tertia pœna.

f ❡ Sumpserimus.] Sic ergo videtur q extraordinaria sit: sed hodie est ordinaria, quia certa: vt j. de hære. l. ij. & l. quicunq;. §. scientibus. & §. vniuersis. & §. nulli insuper. Item contra j. de re. cre. l. ij. Sol. vt ibi.

g ❡ NVllus.] CASVS. Impator quatuor facit ī hac lege. Primò pręcipit, q nullus locus cōcedat̄ hæreticis ad cōueniendū, vt ibi tractet̄ 70 sup errore eoꝝ firmādo. Scd̄ò, q nullū priuilegiū sup hoc vl̄ alio ab eis impetratū valeat. Tertiò vnū Deū credi & eius fidē seruari vult: & dicit qualis sit. Quartò imponit pœnā tā faciētibus cōtra fidē, q̄ cōueniētibus in aliquē locū cū hæreticis. ¶ No. ex hac l. q cōgregationes suspectæ debent phiberi, & qd̄ debet obuiari malis futuris antequā eueniant. Pau. hic.

h ❡ Ministeriorum.] vt doceant vel doceantur.

i ❡ Obstinatioris.] i. durioris futuri ob hoc si eis licet cōuenire. & facit j. ea. l. in fi. & j. de hære. l. iij. & in auth. de interdictis col. hære. §. j. col ix. Sed contra j. de Iudæis. l. in synagoga. Sed aliud est in Iudæis quā alijs hæreticis: quia & ipsi legem acceperunt à domino: sed hæretici non.

80 k ❡ Si quid.] puta vt liceat eis facerę istas cōgregationes. Vel dic si qd. i. aliquid. nā tales personæ nihil possunt impetrare, nec impetratū tenere.

l ❡ Per fraudē.] qd̄ pręsumit semp. aliâs nihil esset cōtra eos spāle, cū & ab alijs sic īpetrata nō valeāt: vt j. si cōtra ius vel vti. pub. l. ij. sic & ap̄s pręsumit qn̄q;: vt j. si nup. ex rescrip. pe. l. fi. & de rescind. ven. l. de contractu. & de ser. fug. l. mancipia. in fi. & de epis. & cler. l. quicūq;. & l. quisquis. j.

Fraus quando pręsumatur.

m ❡ Impetratum sit.] vt liceat in aliquo loco conuenire.

n ❡ Nicęnæ.] id est in illo concilio traditę.

Obser

a ¶Obseruantia.]id est statuta in illo concilio Nicæno.
b ¶Teneat.]id est valeat.
c ¶Qui spiritum.]Sic cōstrue. Qui.s.catholicus nō violat scilicet catholicam fidem negando spiritumsanctū.q.d.nō negat, & ideo nō violat. si autem diceres ꝙ spiritū negando non violaret, falsum esset.
d ¶Que.] s.spiritūsanctū. Et nota ꝙ loquit̄ secundùm Græcos, qui dicunt spiritūsanctū esse à patre. vn 10 in euāgelio: Spūssanctus qui tm̄ à patre ꝓcedit &c. vn̄ dic ꝙ Grecus fecit istā legē ī fine decretorū nos dicimus spiritūsanctū ꝓcedere tā à patre quā à filio: vt dr̄ in Credo in vnū Deū. qd̄ in missa cantatur ibi, qui ex patre filioq; ꝓcedit. & Ps. Quicūq; vult.
20 e ¶Speramus.] per fidem. Accursius.
f ¶Accipimus.] per gratiam.
g ¶Negando.] Quod non negat.
h ¶Apud que.]s.culto rem catholicę fidei.
i ¶Incorrupte.] Repete & apud quem.
30 k ¶Vsia.] i. indiuisa substantia. aliter ff. de contrahen. empt. l. in venditionibus.
l ¶Hæc.]statuta in concilio Niceno.
m ¶Inseruiūt.]scilicet statutis in dicto concilio: vt j.l.fi.§.suscipimus.
n ¶Dolis.] scilicet cum 40 effectu inuentis.
o ¶Nomen.] s.christianitatis: quia non habent hoc priuilegiū, ꝙ vocentur Christiani.
p ¶Denotētur.] id est excommunicentur: vt in auť. de interdic. col. hæred. col. ix. Vel dic, id est accipiūt nomen proprium 50 secūdū genus hæreseos: & j. statim subijcit de ex cōmunicatione. Accur.
q ¶Arceantur.] Quia heretici vocabuntur.
r ¶Cū.] redit ad primū
s ¶Oppida.]scilicet maximè. nam nec extra oppida licet eis facere congregationes. Azo &c.
60 t ¶Eruptio.] id est operatio in malum, id est conspiratio.
v ¶Factiosa.]ꝙ faciant locum vbi exerceant sua ministeria. vel factiosa, i. facinorosa.
x ¶Exterminato.] id est immoderato.
y ¶Furore.] quia quasi 70 furiosi eis videātur. Vel dic quod ipsi censentur vt furiosi.

ὁ ὁμοούσιος

δ vel

Orthodoxus vnde dicitur.

assertione firmatę, obseruantia [a] semper mãsura teneat[b]. ¶Is autē Nicęnę assertor fidei, & catholicę religiōis, verus cultor accipiēdus est, qui oīpotentē deū, & Christū filiū dei vno noīe cōfitetur: deū de deo, lumē de lumine: qui [c] spiritū sanctū) quē [d] ex summo rerū parēte, & speram[e] [e], & accipimus [f])ne gando [g] nō violat: apud [h] quē intemeratę fidei sensus viget, & incorruptę [i] trinitatis indiuisa substantia, quę greco verbo ὁ οὐσία [k] rectè credētibus dicitur. Hæc [l] profectò nobis magis probanda, hæc venerāda sunt. ¶Qui verò nō iīsdem inseruiunt [m]: desināt affectatis dolis [n] alienū veræ religionis nomē [o] assumere, & suis apertis criminibus denotentur [p], atq; ab omni summoti ecclesiarum limine penitus arceātur [q]: cùm [r] oēs hereticos illicitas agere intra oppida [s] congregationes vetemus. at si quid eruptio [t] factiosa [v] tentauerit, ab ipsis etiam vrbiū mœnibus exterminato [x] furore [y] propelli iubemus: vt cunctis orthodoxis [z] episcopis qui Nicęnam fidem tenēt, catholicæ [a] ecclesię toto orbe reddantur.

¶Non est licitū de fide catholica publicè disputare, propter duas rationes hic positas: & ex uarietate seu conditione personarum, uariè imponitur pœnæ. hoc dicit, secundum Bar. Concordat Sali.

Imperator Martianus A. Palladio præfecto prætorio. LEX III.

NEmo clericus, vel militaris, vel alterius cuiuslibet [b] cōditionis, de fide Christiana publicè [c] turbis coadunatis, & audientibus tractare conetur in posterū: ex hoc [d] tumultus [δ] & pfidię [e] occasionē requirēs [f]. Nam & iniuriā facit iudicio reuerēdissimę synodi si ꝗs semel iudicata, ac rectè disposita, reuoluere [g], & publicè disputare cōtenderit: cū ea quę nūc de Christiana fide, à sacerdotibus [h] ꝗ Chal

z ¶Orthodoxis.] Ab orthos, quod est rectum, & doxa quod est gloria: quasi rectè glorians.
a ¶Catholicæ.] Nominatiui casus.

NEmo.] Quatuor facit Imperator in hac lege. Primò, prohibet ne clerici disputent publicè de fide catholica. Secundò reddit rationem huius prohibitionis: ibi, Nam & iniuriam &c. Tertiò imponit pœnam generaliter contra facientibus: ibi, Nam in contemptores. Quartò, imponit pœnas specificando eas, scilicet quæ imponantur clericis, & quæ militibus, 80 & quæ liberis hominib⁹, & quę seruis: ibi, Igitur. ¶Nota ex hac l. ꝙ maior est dignitas cuiuslibet clerici etiam in minoribus constituti, quā sit dignitas militaris. Pau. de cast.
b ¶Cuiuslibet.] vt scholaris.
c ¶Publice.] Quid si in priuato? Videtur plus puniri: arg. ff. de ritu nup. l. fi. Sed dic cōtra: quia ibi est causa minoris erroris, quam hic. & facit ff. vi bo. rap. l. ij. §. antepenul.
d ¶Ex hoc.] id est ex tali disputatione.

e ¶Perfidiæ.] Nam qui essent hæretici, magis fierent perfidi.
f ¶Requirēs.] Quod quidē semper præsumitur, nisi fiat causa addiscendi in scholis. nam de singulis dubitare nō est inutile, secundū Aristotelē vel causa conuincendi aliquem hæreticum: vt j. tit. ij. l. quoniam.
g ¶Reuoluere.] i. in dubiū reuocare. sic & j. de cri. sacri. l. ij. Sed arg. contra. j. de app. & cō. l. & in maioribus. sed hic nō possent appellari. cū sit quasi ius naturale: vt institu. de 10 iure nat. §. pe. Accur.
h ¶Sacerdotibus.] id est episcopis.
i ¶Apostolicas.] i. secundū qd̄ ap̄li docuerūt.
k ¶Centum.] s.patrū.
l ¶Quinquaginta.] Repete, & iusta statuta &c. vt insti. de iure nat. §. responsa prudentum.
20 m ¶Nā in cōtēptores.] verè iniuria faciūt, quia pœnas patiuntur. & est locus ab effectu.
n ¶Profanāt.] i. deturpare videntur. fana enim sunt sacra, inde profana quasi procul à sacris.
o ¶Igitur.] quia pœna nō deerit, igit audi hoc.
30 p ¶Remouebitur.] id est priuilegijs clericorum non vtatur.
q ¶Cæteri.] præter clericos & milites.
r ¶Supplicijs.] qa verberabuntur
s ¶Seuerissimis.] i. vltimo supplicio, qd̄ mortē interpretamur: vt ff. de 40 pœnis. l. vltimū. Et est hoc gnāle vt plus serui ꝗ liberi puniātur: vt hic, & ff. de pœ. l. in seruorū. in prin. & de incen. rui. l. pedius. Sed oppo. ex eo qd̄ est j. de epis. & cle. l. pbri. vbi in dignitate positi plus puniunt ꝗ minores. Sed hic dupl̄r hi minores 50 delinquūt, & quia dispu tant, & quia immiscēt se rei, ptinēti ad se, sicut nō ad maiores. vt ff. de regu. iuris. l. culpa. j. Sed quid de statuliberis? Respondeo vt liberi puniantur. vt ff. de pœnis. l. moris. §. fi. Sed argu. cōtra. ff. de statulibe. l. statuliberi à cę 60 teris. Sed dic vt ibi.
t ¶Gloriosissimo & clementissimo.] Nota ꝙ Papa premittit Imperatorem in epistola: qd̄ hodie nō faceret. Itē no. quod primū miserat Imperator epistolam papæ quam habes j. eod. l. nos reddentes &c. vsq; illuc, 70 liquet igitur &c. & ista

Aristoteles

Fana quæ dicuntur. Profana vō dicuntur.

❊ Hæc epistola in aliquibus non habetur & propterea non glossatur Azo. Serui grauius puniuntur, quàm liberi.

Ioã. xxj. d

Prou. viij. b

cedonę cōuenerūt, ꝑ nr̄a ꝓcepta statuta sunt, iuxta apostolicas [i] expositiones, & instituta sctōrū patrū trecētorū decē & octo in Nicęa, & cētū [k] quinquaginta [l] hac regia vrbe definita esse noscant. Nā [m] in cōtemptores huius legis pœna non deerit: qa non solū cōtra fidē verè expositā veniūt, sed etiā Iudæis, & paganis, ex hmōi certamine profanāt [n] venerāda mysteria. ¶Igit̄ [o] si cleric⁹ erit qui publicè tractare de religione ausus fuerit, à consortio clericorū remouebit̄ [p]. si verò militia prædit⁹ sit, cingulo spoliabit̄. ceteri [q] autē huius criminis rei, si quidē liberi sint, de hac sacratissima vrbe expellent̄, ꝓ vigore iudiciario etiā cōpetētibus supplicijs [r] subiugandi. si verò serui, seuerissimis [s] animaduersionibus plectent̄.

Gloriosissimo [t], & clemētissimo filio Iustiniano Augusto Ioānes episcopus vrbis Romæ salutem dicit. LEX IIII.

INter claras sapientiæ ac mansuetudinis vestræ laudes Christianissime principū, puriore luce tanꝗ aliqđ sydus irradiat, ꝙ amore fidei, ꝙ claritatis studio, edocti ecclesiasticis disciplinis, Romanæ sedis reuerentiam conseruatis, & ei cuncta subijcitis, & ad eius [v] deducitis vnitatem: ad cuius authorem, hoc est apostolorū primum [x], domino loquente preceptum est, Pasce oues [y] meas. Quam [z] esse omnium verè ecclesiarū caput [a], & patrum [b] regulę, & principū statuta declarāt, & pietatis vestrę reuerendissimi testantur affatus [c]. Patet igitur in vobis impletum fore, qđ scripturæ loquuntur [d]. Per me reges regnāt, & potentes scribunt iustitiā. Nihil est enim qđ lumine clariore psulgeat, ꝗ recta fides in principe: nihil qđ ita nequeat occasui subiacere, quā vera religio [e].

quæ hic est remissiua in qua interserit missiuam, & totam ei remittit. & hæc probatur j. proxi. ibi, pietatis vestræ reuerendissimi &c. ibi, textus autem &c. Accursius.

INter claras.] Plana est vsq; ibi, nos reddentes.
v ¶Ad eius.] scilicet Romanæ sedis.
x ¶Primum.] scilicet Petrum.
y ¶Oues.] id est fideles.
z ¶Quam.] scilicet Romanam sedem.
a ¶Caput.] Nam Constātinopolitana ecclesia inferior est Romana, & 80 eam sequi debet: vt in auť. de eccl. ti. §. j. col. ix. & qđ dicit patrū. s. Augustini & cæterorum: vt circa principia decretorum in multis locis.
b ¶Patrum.] scilicet Augustini & cæterorum.
c ¶Affatus.] i. epistola quam nobis misistis: vt j. e. victor &c.
d ¶Loquuntur.] i. homo per scripturam, vt in libro sapientiæ.
e ¶Vera religio.] Religio vera nō patitur defectum in genere sic accepta, sed religiosus sic. vnde dictum est: Septies in die cadit iustus. nam & sanctus Petrus ap̄ls cecidit, sicut & dicimus in iure naturali: vt instit. de iure.

Religio nō patitur defectum in genere.

de iure natu. §. penul.
a ¶ Authorem vitæ.] id est deum.
b ¶ Vtraq;.] scilicet fides & religio. Accur.
c ¶ Exorabitur.] Passiuè. scilicet à nobis.
d ¶ Labijs.] i. sententijs.
e ¶ Authorē.] i. principem si hoc faciat.
f ¶ Custodit.] s. Deus.
g ¶ Ei.] s. Imperatori.
h ¶ Quem.] Imperatorē.
i ¶ Rugis.] i. schismatibus. (Prou. xxj.)
k ¶ Apices.] i. literas.
l ¶ Quod.] s. vt expellantur hæretici.
m ¶ Victor.] præmittit nomē suum Imperator in epistolæ textu.
n ¶ Archiepiscopo.] id est Papæ.

(Diuisio textualis quæ melius poneret in principio epistolæ.)

Nos reddentes.] Scribit Imperator Papæ, primò, reddēs honorē dño Papę. Secundò significat ei de quibusdā qui erant infideles in certis capitulis fidei: referens quæ sit fides catholica, quā sancti patres, & ipse Imperator seruant. Tertiò petit q̄ papa eū cōmendare, & alios episcopos si bene credūt de fide Christiana, debeat: & etiā petit orari pro se. & hoc ibi, textus &c. vsq; illuc, liquet &c. Posteà ibi, inter claras. qđ est s. rescribit ei papa. Primò cōmendās eū de honore. quē sibi, & ecclesiæ reddit. & hoc multis authoritatib⁹ vsq; ad §. proinde Secundò qualiter papa recepit nuncium imperatoris prędictā epistolā portantē. Tertiò cōmendat eum de fide quā seruat, ortās eū multis rōnibus, & varijs ad eādē seruādā. Quartò refert, scilicet quid fecit ipse papa, de quibusdā hęreticis nouiter inuentis quia non pepercit eis nisi errorē deponerent: & de hoc rogat imperatorē, q̄ parcat si redire voluerint. Vltimò orat pro eo, & commēdat legatos sibi missos à principe.

o ¶ Cōmota sunt.] Per quosdam malos monachos, de quibus dicitur j.

(† In vetustis exēplaribus īcipit, reddentes.)

p ¶ Indubitata.] De fide. Accursius.
q ¶ Quæ.] Romana ecclesia.
r ¶ Caput.] vt & habuisti in superiori epistola.
s ¶ Apostaticæ.] Apostata dicitur retrograd⁹, qui fidē quā suscepit derelinquit: vt j. de apost. (Apostata.)
t ¶ Denegātes.] Ecce illud in quo errabant. (ō quæ.)
v ¶ Filiū dei.] Et sic dicunt nō esse filiū dei.
x ¶ Vnum] s. denegātes.
y ¶ Archimandritæ.] ab archos qđ est princeps & mādros qđ est ouis, inde archimādrita. i. abbas qui pręest ouib⁹. i. monachis, q sunt q̄nq; lupi rapaces. Vel monachus grecè, latinè dicitur auriga: & sic per similitudinem. (Archimandrita vñ dicitur.) (Monachus vñ dicitur.)
z ¶ Diebus.] post quos nō mutabit. & ideò dr̄ in vltimis. Et not. q̄ sex sunt ętates mundi. Prima est, ab Adā vsq; ad Noe. Secūda, vsq; ad Abraham. Tertia, vsq; ad Moysen. Quarta vsque ad Dauid. Quinta, vsq; ad aduentū dñi. Sexta vsq; ad finē seculi, vt in Huguitione in verbo, sum es est. (Aetates mūdi sex.)
a ¶ Homousion.] i. indiuisa substantia. aliâs est in tex. vsia.
b ¶ Sumpserit.] quia & ante fuit.

Cōgre

Nam cū authorē[a] vitæ vel luminis vtraq;[b] respiciāt, rectè & tenebras respuunt, & nesciunt subiacere defectui. ¶ Quā ob rē, gloriosissime principū, votis omnib⁹ exorabitur[c] diuina potētia, vt pietatē vestrā in hoc ardore fidei, in hac deuotione mētis, in hoc integrę religionis studio, sine defectu sui in longiora tpa cōseruet. hoc em̄ sanctis credimus ecclesijs expedire. Scriptum est em̄, Labijs[d] regit rex. & iterū: Cor regis in manu dei est, & vbi voluerit inclinabit illud. hoc est em̄ qđ vestrū firmat imperiū. hoc qđ vestra regna cōseruat. Nā pax ecclesię, religionis vnitas, authorem[e] facti in sublime prouectū, grata sibi tranquillitate custodit[f]. Neq; em̄ parua ei[g] vicissitudo, à potētia diuina tribuitur, p quē[h] nullis rugis[i] ecclesia diuisa secernitur, nullis īsertis maculis, variatur. Scriptū est em̄, Quia cū rex iustus sederit supra sedē, nō aduersabitur ei quicq̄ malignum. ¶ Proinde serenitatis vestræ apices[k], per Hypaciū, atq; Demetriū sanctissimos viros, fratres & coepos meos, reuerētia cōsueta suscepimus, quorū etiā relatione comperimus: q̄ fidelib⁹ populis pposuistis edictum amore fidei, p summouenda hęreticorū intētione secūdū apostolicam doctrinā, fratrum & coeporū nr̄orū interueniēte cōsensu: qđ[l] qa apstolicę doctrinę cōuenit nostra authoritate cōfirmam⁹.

¶ *Clarissima est lex, in qua dominus imperator rescribit Papæ de fide, quā nunc tenet, quā uide p te: & p istā l. etiā apparet quomodo phibitæ sunt usuræ: sup ista epistola dicit Odo. quod ratiōe peccati, Papa potest cognoscere de quocunq; delicto: sed tu dic ut not. p. Ber extrà de pur. cano. ca. nos inter alios. Baldus.*

Textus autem epistolæ imperatoris talis est.

¶ Victor Iustinianus[m], pius, fœlix, inclytus, triumphator semper augustus, Ioanni sanctissimo archiepiscopo[n] almæ vrbis Romæ & Patriarchæ. S.

LEX IIII.

Nos[†] reddētes honorē apostolicę sedi, & vestræ sanctitati (qđ semp nobis īvoto et fuit et est) & vt decet patrē, honorātes vestrā beatitudinē, oīa quæ ad ecclesiarū statū ptinēt, festinauimus ad notitiā deferre vestræ sanctitatis: qm̄ semp nobis fuit magnū studiū vnitatem vestræ apostolicę sedis, & statum sanctarum dei ecclesiarū custodire ō q hacten⁹ obtinet, & incōmotè pmanet, nulla intercedēte cōtrarietate. ¶ Ideoq; omnes sacerdotes, vniuersi Orientalis tractus, & subijcere, & vnire sedi vestræ sanctitatis pperauim⁹. In pręsēti ergo hæc quę cōmota[o] sunt (quāuis manifesta, & indubitata[p] sint, & secūdū apostolicę vestrę sedis doctrinā, ab oībus semp sacerdotibus firmè custodita, & prędicata) necessariū duxim⁹, vt ad notitiā vestræ sctītatis perueniāt. Nec em̄ patimur q cq̄ qđ ad ecclesiarū statū ptinet, quāuis manifestū, & indubitatū sit, qđ mouetur, vt nō etiā vestrę innotescat sctītati, quę[q] caput[r], est oīm sctārū ecclesiarū. Per oīa em̄ vt dictū ē) pperam⁹ honorē, & authoritatē crescere vestræ sedis. ¶ Manifestū igitur facimus vestrę sanctitati, q̄ pauci qdā infideles, & alieni sanctę dei catholicę, atq; apostolicę ecclesię cōtradicere Iudaicè atq; apostaticè[s] ausi sunt aduersus ea quę ab oībus sacerdotib⁹ secūdū vestrā doctrinā rectè tenentur, & glorificātur, atq; pdicantur, denegātes[t] dñm nostrum Iesum Christū, vnigenitum filiū[v] dei, deū, & dñm nostrū, incarnatū de scto spiritu, ex sancta atq; gloriosissima semp virgine dei genitrice Maria hominē factū, atq; crucifixū, vnū[x] esse sanctę & cōsubstātialis Trinitatis, & coadorādū, & cōglorificādū patri & * spirituisancto, cōsubstantialē patri secūdū diuinitatē, & cōsubstātialē nobis eūdē ipsum secūdū humanitatē, passibilē carne, eundēq; ipsum impassibilē deitate. Recusantes em̄ dñm nostrū Iesum Christū vnigenitū filiū dei et dñm nostrū fateri vnū esse sctē et cōsubstātialis Trinitatis: videtur Nestorij malā seq doctrinā, secūdū gratiā dicētis, vnū filiū dei, et aliū dicētis dei verbū, et alium Christū. ¶ Oēs verò sacerdotes sctē catholicæ, atq; apostolicæ ecclesiæ, & reuerēdissimi Archimādritæ[y] * sctōrū monasteriorū, sequētes sctītatē vestrā, & custodiētes statū & vnitatē sctārū dei ecclesiarū, quā hn̄t ab apostolica vestræ sctītatis sede, nihil penit⁹ īmutātes de ecclesiastico statu, q hacten⁹ obtinuit, atq; obtinet. vno cōsensu cōfitentur, & glorificāt, pdicātes dñm nr̄m Iesum Christum vnigenitū filiū, & verbū dei, & dñm nr̄m ante secula & sine tpe de pr̄e natū, in vltimis dieb⁹[z] descēdisse de cœlis, & incarnatū de spūscto, & ex sctā atq; gloriosa virgine, & Dei genitrice Maria natū, & hoīem factū, & crucifixū, vnū esse sctē & cōsubstātialis trinitatis, & coadorādū & glorificādū pr̄i, & scto spūi. nec em̄ aliū deū verbū, & aliū Christū cognoscimus, sed vnū atq; eundē ipsum cōsubstantialē pr̄i, scđm diuinitatē, & cōsubstantialē nobis eūdē ipm scđm humanitatē, passibilē carne, eundē ipm impassibilē deitate. Vt em̄ est in diuinitate pfectus, ita idē ipse & in humanitate pfectus est. in vna em̄ substātia deitatē suscipimus, & cōfitemur, qđ dicūt Grę ci ὁμοούσιον[a]. Et qm̄ vnigenit⁹ filius & verbū dei ante secula, & sine tpe de pr̄e natus, idē ipse & in vltimis diebus descēdēs de cœlis, incarnat⁹ de spūscto, & ex sctā atq; gloriosa semp virgine & dei genitrice Maria, hō factus dn̄s nr̄ Iesus Christus, pprie & vere deus est: ideo & sanctam, atq; gloriosam virginē Mariā, propriè & verè dei matrē esse dicimus: nō quia deus, verbum principiū ex ipsa sumpserit[b], sed quia in vltimis diebus, descendit de cœlis, & ex ipsa incarnatus, & homo factus, & natus est: quē cōfitemur, & credimus (sicut dictū est) consubstantialem esse patri, secundū deitatē, & cōsubstatialē nobis eundē ipsum, secundū humanitatē: eiusdē miracula, & passiōes, quas spōte in carne sustinuit, agnoscētes. ¶ Suscipimus aūt sancta quatuor cōcilia, i. trecētorū decē &

(* Filio.)

(* Archimādritæ abbates quondam dicti, quòd olim monachi Heremos incolentes, ἐν ταῖς μάνδραις, id est speluncis, & canis montium habitarunt.)

a ¶ Congregati.] ecce vnum.
b ¶ Regia.] constãtinopoli.
c ¶ Vrbe.] vbi Nestorius fuit condemnatus.
d ¶ Conuenerunt.] ecce secundum.
e ¶ Cõgregati.] ecce 10 tertium. Primò cõgregati hoc ideo dicit, quia fuerant ibi duo concilia, extremũ quorũ fuit maledictum, & decretũ fuit vt non teneretur nisi primũ. Et nota concilia quę recipiũtur, esse quatuor: Nicenum, Constantinopolitanum, Ephæsinum, 20 Chalcædonẽsę, sic & j. de hęre.& ma.l.quicũq;.
f ¶ Cõuenerunt]. Ecce quartum.
g ¶ Fratrem.] Hîc eũ parificat.
h ¶ Sedem sequi.] Minor itaque est.
i ¶ Cõseruet.] Aliâs conseruet.
30 k LIquet igit.] Finita epistola ĩperatoris quam interposuit redit ad suãdominus papa.
l ¶ Abundet.] aliâs iucundet.
m ¶ Cœlũ i. cœlestis magnitudo imperij. Vel per cœlum significantur hi qui suę vitę sublimitate 40 cæteros supergrediũt.
n ¶ Montes.] id est hi 40 q nõ tã altæ vitæ sunt.
o ¶ Colles.] Hi qui inferioris vitæ sunt.
p ¶ Mẽdaciũ.] Hoc est in Esaia.xxviij.c.
q ¶ Recede.] hoc ait Iobxxij.ca.
r ¶ Se ipse.] No. quòd 50 quis seipsumcõdemnat. sic & ff de confes.l.j.
s ¶ Cyrum.] Propriũ nomen. Azo.
t ¶ Succendistis.] Interpositio est.
v ¶ Pastoris.] hucusq;.
x ¶ Græmium.] cõtra j.de aposta. l.iij. Solut. vt ibi.
60 y ¶ Receptis.] Prę stito antè sacramẽto: vt xxiij.q.fi.c.pessimam.
z ¶ Et vnitate.] Dicit papa imperatori.

¶ DE SACROSANCTIS ECCLESIIS.

*Dictũ est s. de summa trin. & fide catho. sed quia ma*70 *ter fidei, & religiõis est ecclesia: ut infra eo.l. iubemus.ij.§.uerũ.in fi. §. ideo supponit de sacrosan. eccl. Et quia res sunt necessariæ, ijs qui in ecclesijs obsecundant diuinis ministerijs. Siquidẽ qui altari seruit, de altari debet uiuere. c.cùm secundum. extrà de* 80 *præbẽ.in prin. ideò subiungit de rebus. In quibus quoniam ecclesi multis gaudent priuilegi, adijcit de priuilegijs earum. Azo Vel sic secundum Accursium. Ecclesia Thessalonicensis excusatur à tributis ut tamen res aliarum non dicat suas, ut sic fraudet fiscum, & hoc est quod dicit, sacrosanct. &c. uel sic: Cùm fides de qua dictum est supra et religio sit deo debita. & ecclesia sit mater fidei & religionis: ut infra eo.tit.l.iubemus.ij.§. uerum.in fin.§.cui ecclesiæ opus est rebus, tàm diuino cultui, quã personarũ ibidem seruientium usui suppeditantibus: & cum aliæ quoque domus religioni dicantur, id est dedicantur, necnon & sine loco, ut quando relinquitur*

Concilia quatuor ab ecclesia recepta.

Cœlum.

Montes.

Colles.

* Docet. Cõtinuatio Azonis.

† Malim legere, & nos confirmamus.

j. Cor. ix.

Cõtinuatio Accur.

octo sanctorũ patrũ, qui in Nicæna vrbe congregati[a] sunt, & centũ quinquaginta sanctorũ patrũ, qui ĩ hac regia[b] vrbe[c] cõuenerũt[d]: & sctorũ patrum, q in Epheso primò cõgregati[e] sunt, & sctorũ patrũ, q ĩ chalcedone cõuenerũt[f], sicut vestra apostolica sedes docet, atq; pdicat. ¶ Oẽs ergo sacerdotes sequẽtes doctrinã apostolicę sedis vræ, ita credũt, & cõfitent, et prædicãt. Vnde pperauimus hæc ad notitiã deferre vestræ sanctitatis, p Hypatiũ, et Demetriũ, beatissimos epos: vt nec verã sanctitatẽ lateãt, quæ à qbusdã paucis monachis malè, & Iudaicè secũdũ Nestorij pfidiã denegata sunt. ¶ Petimus ergo vestrũ paternũ affectũ, vt vestris ad nos destinatis literis, & ad sanctissimũ epm huius almæ vrbis, & patriarchã vestrũ fratrẽ[g], quoniã et ipse per eosdẽ scripsit ad vestram sanctitatẽ, festinãs in oĩb[9] sedẽ[h] sequi apostolicã beatitudinis vestrę manifestũ nobis faciatis, q oẽs q pdicta rectè confitent, suscipit vestra sanctitas: & eorũ, qui Iudaicè ausi sunt rectam denegare fidẽ, cõdẽnat perfidiã. Plus eñ ita, & circa vos oĩm amor, & vestræ sedis crescet authoritas: & quæ ad vos est vnitas sanctarũ ecclesiarũ, inturbata seruabitur, qñ per vos didicerint oẽs beatissimi epi, eorũ quæ ad vos relata sunt, syncerum vræ sanctitatis doctrinã. Petimus autẽ vestrã btitudinẽ orare p nobis, et dei nobis acqrere puidẽtiã.

¶ Item subscriptio talis fuit:

Deitas te conseruet[i] per multos annos, sctẽ: ac religiosissime pater.

¶ Sequit residuũ epistolæ papæ.

LIquet[k] igitur ĩperator gloriosissime) vt lectiõis tenor & legatorũ vestrorũ relatio patefecit) vos apostolicis eruditionibus studere, cũ de religione catholicæ fidei ea sapitis, ea scripsistis, ea ptulistis, ea populis fidelibus publicastis, q (sicut dixim[9]) & sedis apostolicæ doctrina * docet et sctorũ patrũ venerãda decreuit authoritas, & nos cõfirmauimus† in oĩb[9]. Opportunũ est ergo voce exclamare pphetica, Iucundetur tibi & abũdet[l] cœlum[m] desuper: & effundãt montes[n] iucunditatem, & colles[o] lætitia lętabuntur. Hæc igitur in tabulis cordis fidelis scribere, hæc vt pupillas oculorũ conuenit obseruare. Neque enim quisquam est, in quo Christi charitas feruet, qui tàm rectæ, tàm veræ cõfessionis vestræ fidei refragator existat: cũ euidẽter impietatẽ Nestorij Eutychetisq;, & oĩm hæreticorũ dãnãtes, vnã verã catholicã fidẽ dñi & dei nri saluatoris Iesu Christi magisterio institutã, & ppheticis apostolicisq; pdicationibus vbiq; diffusam, & sctorũ per totũ orbem confessionibus roboratã, patrum atq; doctorũ sentẽtijs adunatã, & nostræ doctrinę consentaneã, incõcusse, atq; inuiolabiliter deuota deo & pia mente seruatis. Soli etenim professionibus vestris aduersantur, de quibus diuina scriptura loquitur dicẽs, Posuerunt mendaciũ[p] spem suã, & mẽdacio operiri sperauerunt. & iterũ, qui secũdũ prophetã dicũt dño, Recede[q] à nobis: vias tuas scire nolum[9]. pp̃ter qd Salomõ dicit, Per semitas ppriæ culturæ errauerũt: colligunt aũt manibus infructuosa. ¶ Hæc est igitur vera vrã fides: hęc certa religio: hoc btẽ recordatiõis (vt diximus) patres oẽs præsulesq; Romanæ ecclesiæ, quos in oĩbus seqmur. hoc sedes apostolica pdicauit hactenus, & incõcussẽ custodiuit. huic cõfessiõi, huic fidei qsqs cõtradictor extiterit, alienũ se ipse[r] à scta cõione, alienũ ab ecclesia iudicabit esse catholica. Nos eñ Cyrũ[s] cũ seqcib[9] suis ĩ Romana inuenim[9] ciuitate, q dei * Cumitẽsi monasterio fuit: quos aplicis suasiõib[9] ad rectã fidẽ & velut oues q pierãt errãtes, ad ouile cõtẽdim[9] reuocare dñicũ, vt agnoscerẽt scdm pphetã linguę balbutiẽtes, loq q ad pacẽ sunt. Ad nõ credẽtes aũt, p nos primus apostolorũ Esaiæ pphetæ verbũ dicit[ô], Ambulate ĩ lumine ignis vestri, & ĩ flãmis quas succẽdistis[t]. Sed obduratũ est cor eorũ (vt scriptũ est) vt nõ intelligerẽt: & pastoris[v] vocẽ oues q meæ nõ erãt, audire minimè voluerunt, in qb[9] obseruãtes ea, q ab ipsorũ sunt statuta pontifice, eos minimè in nra cõione recipimus, & ab oĩ ecclesia catholica eẽ iussim[9] alienos: nisi errore dãnato doctrinã nrãm quãto ocyus seq habita regulari pfessiõe signauerint. Aequũ qppe est, vt q nris minimè obedientiã accõmodãt statutis, ab ecclesijs habeãtur extorres. Sed qa gremiũ[x] suũ; nũquã redeũtib[9] claudit ecclesia: obsecro clemẽtiã vestrã, vt si pprio depositoerrore, & praua intẽtiõe depulsa, ad vnitatẽ ecclesiæ reuerti voluerint, in vestrã cõionẽ receptis[y], indignatiõis vræ remoueatis aculeos, & nobis intercedẽtibus benigni aĩgram cõdonetis. ¶ Deũ aũt & saluatorẽ nostrũ Iesum Christũ exoram[9], q ten[9] lõgeuis, & pacificis vos dignet custodire tẽporib[9], ĩ hac vera religiõe, et vnitate[z] & veneratiõe apostolicę sedis. cui[9] pricipatũ, vt Christianissimi, & pij cõseruatis ĩ oĩb[9]. Pręterea serenissime pricipũ laudam[9] legatorũ vestrorũ psonas Hypatij, & Demetrij fratrũ, & coeporũ nostrorũ: quos clemẽtię vestrę gratos fore ipa manifestauit electio. Nã tãtę causę põd[9], nõ nisi pfectis ĩ Christo, potuisset iiugi: tãtę verò pietatis, tãtę reuerẽtiæ plenos affat[9], nisi p amãtes minimè dignaremini destinare. ¶ Gratia dñi nri Iesu Cristi, & charitas dei patris, & cõicatio sanctispũs, sit semper vobiscum pijssime filij. Amen.

¶ Item subscriptio: Omnipotens deus regnum vestrũ, & salutem vestram, perpetua protectiõe custodiat gloriosissime, & clementissime fili imperator Auguste.

Esaie xxviij.

Iob xxij.

* Architenensi.

ô Pergite in lumine ignis ue stri & flãmæ quam accẽdistis.

De sacrosanctis ecclesiis, & de rebus, & priuilegiis earum. TITVLVS V.

quitur captiuis, pia actio est, ex quibus scilicet rebus opus est ut necessitatem habentibus exhibeantur, quibus omnibus in rebus suis, & rerum acquisitione ius impertitur singulare: ideo de his dicit.

HAbeat vnusquisque.] CASVS. Titius reliquit collegio beati Nicolai quoquo titulo quærit. an valeat? videtur quòd nō quia collegijs nō pōt relinqui. sed hoc de illicitis intelligit̃. licitis vero pōt: & redditur ratio nihil enim &c. ¶Nota ex hoc tex. ꝙ collegio catholico vnusquisque potest relinquere in vltima voluntate, secundū Bald.

a ¶Habeat vnusquisque. habilis ad testādū[a].

b ¶Concilio.] siue monachorum, siue clericorum. & idem cuicūque corpori licito tamen: vt ff. ad trebel. l. omnibus. & de legat. j. l. si heres. §. vicis. & j. ad tre. l. iij. ADDITIO. Quid si relinquatur vni de collegio. quid si prælato, q̃d si ecclesie? vide hîc per Ioānem fabrum in suo breuiario.

c ¶Non sint cassa.] Ob hoc ipsum quod relictum est ecclesie, vel simili collegio, si modò alia ratione[b] sit vallatū testamentū: vt j. e. l. generali. & j. ti. j. l. si qs presbyter. & in aut. de san. episc. §. si qua mulier. colū. ix. & j. de inoffi. testa. l. si quādo. in prin. al's verò si alia ratione deficit, nō valet: vt ff. de lega. j. l. nemo potest. & de admi. tut. l. quidam decedēs. in prin. & de cōdi. insti. l. quidā in fuo. in prin. & j. vt in pos. lega. l. scire. in fi. & ff. ad Treb. l. sed sciendū. & ff. de inoffi. testa. l. Titia.

a Aduerte tamē ꝙ nō oēs inhabiles ad testandum de iure cōmuni, de qbus per gl. in l. fi. §. q̃ramus. ff. de testa sunt ĩhabiles ĩ casu istius legis. De quo vide latè ꝑ Bart. hîc in sua repetitione in ij. col. vers. de ꝑsona relinquentis tractaturi. Vide etiā abbatē sup rubri. extrà de test. vers. sed nūc quærit de materia. vsq; ad fi.

b Puta solennitate legali: quàm Iason post Bar. nō requirit in hoc casu pōderans dictionē, liber: de qua hîc latissimè Ia. ĩ lectura.

† Concor. gl. vnica in c. ad audientiam. extrà de rescrip. in fi. glos.

¶Quilibet in sua ultima uoluntate, liberè potest de bonis suis catholico collegio relinq̃re, ꝓ libito uolūtatis. Bal. Vel sic: Collegiū catholicū iuridicè potest institui, & ei relinqui. & ultimis uolūtatibus defunctorum est fauēdū. h. d. secundum Sali. Vel sic: Collegia ecclesiastica sunt appellata licita, & potest eis in testamēto relinqui: & ualet relictum, si aliquis defectus non subest. Pau. de Cast.

Imper. Constan. Aug. ad populū. LEX I.

HAbeat vnusquisq;[a] licētiā, sanctissimo catholico, venerabiliq; concilio[b] decedens bonorū, quod optauerit relinquere: & non sint cassa[c] iudicia ei⁹. Nihil[d] enim est quod magis hominibus† debeatur, quàm vt supremę voluntatis postquàm[e] iā aliud velle nō possunt[f], liber sit stylus[g], & licitum quod iterum non redit arbitrium[h].

¶Cōtractus nō debet fieri in ecclesia. h. d. secūdū ueriorē lectu. Bal. Vel sic: Humana corpora, non debēt sepeliri cū corporibus sanctorū martyrū. Vel sic: Humana corpora non debent sepeliri in ecclesijs. Vel sic: Laici non debent sedere cum clericis in choro. hoc dicit. secundum Sali.

Impp. Gratia. Valentinianus, & Theodosius AAA. Pancratio præfec. vrbi. LEX II.

NEmo[i] apostolorū, vel martyrū[k], sedē[l] humanis corporibus existimet esse concessam[m].

¶Martyrū corpora, & ecclesiæ non sunt in cōmercio hominum. h. d. secundum Bal.

Imperatores Honorius, & Theodosius AA. ✱ præfec. vrbi. LEX III.

NEmo martyres[n] distrahat[o], nemo mercetur[p].

¶Numerus taxatus in ecclesijs præsumitur taxatus secundum facultates ecclesiæ, ideo nō est excedendus. unde recepti supra numerū non habēt iura nec priuilegia aliorum canonicorum. hoc dicit. secundum Bal. Vel sic: In ecclesia non debet esse maior numerus, quàm patiantur facultates ipsius. Et si sint aliqui ultra numerum, debet expectari quòd moriantur: & in loco eorum debent substitui. Item recepti ultra numerum, etiam per suffragia potētium non gaudent priuilegijs eorum, qui sunt intra numerum, quæ priuilegia uidentur in fauorem ecclesiæ cōcessa. h. d. secundū Pau. de cast.

Idem AA. Nicæno præ. præ. LEX IIII.

NOn plures q̃ nōgēti[q] quīquagīta decani[r] sacrosanctę huius amplissimę[s] vrbis deputent̃ ecclesię[t]: nulliq; his[v] addēdi, vel mutandi, vel in defuncti[x] locū substituēdi pateat[y] copia: nulli alij[z] corporatorū præter dictū numerū, ꝑ patrocinia[a] immunitate[b] cōcessa: negataq; omni nouationis[c] facultate similia[d] vendicādi ijs[e] quæ in honorē, vel necessaria obsequia sacrosanctæ ecclesiæ indulta[f] sunt.

¶A sordidis muneribus & superindictis & etiā ab extraordinarijs ecclesiæ sunt immunes, pœna excommunicationis & perpetui exilij contra facientibus imminente. h. d. secundum Sali. Vel sic: Ecclesia nullum onus agnoscit nisi ordinariū, & ꝓpter subitum aduentum principis. h. d. Iac. but.

Idem AA. Melitio præ. præ. LEX V.

PLacet† rationabilis cōsilij tenore ꝑpēso[g], districta moderatiōe præscribere[h] à qb⁹ specialiter necessitatib⁹[i] singularū vrbiū[k] ecclesiæ habeant̃ immunes. prima[l] quippe illius vsurpationis[m] contumelia depellenda est, ne prædia[n] vsibus cælestium secretorum dedicata[o], sordidorum[p] munerū[q] fæcalis, vel fauore ecclesiæ, ideò nō possunt eis renunciare secundùm Pau.

d ¶Nihil enim est.] fauemus relicto gratia eius cui quid relinquitur: vt dictum est: quoniam & testantis gratia fauorabile est relictum: vt sequitur.

e ¶Quam.] scilicet voluntatem.

f ¶Non possunt.] morte superueniente.

g ¶Stylus.] id est dispositio in scriptis.

h ¶Arbitrium.] sine scriptis. Sed cōtra est huic legi j. de Iudęis. l. j. & de hęre. insti. l. collegiū. Sed illud in illicitis: quibus non potest relinqui, licet possit cuilibet singulariter de collegio quando nō est prohibitum ratione sectæ, vel quia non est à lege, vel à senatu, vel à principe approbatū: vt ff. de rebus du. l. cùm senatus. ff. de colle. illi. l. illicitum arbitrium. Alia ratio sumi potest j. de Iudæis. l. nemo. ij. Accur.

NEmo.] Plana est. Vel pone casum tribus modis vt nota. in gl. seq.

i ¶Nemo apostolorum.] vel aliorum sanctorū ecclesias vel reliquias. Quid ergo si cōtra factū fuerit? Rn̄. extra ordinē punientur: vt ff. de pœnis. l. sanctio legum. Item nihil valet quod agitur. j. de leg. & cōsti. l. nō dubiū.

k ¶Vel martyrum.] vel confessorum: vt j. l. proxi.

l ¶Sedem.] id est sepulturam.

l ¶Sedem.] sedes apostolorū est ecclesia, q̃a reliquiæ eorū sunt in ecclesia.

m ¶Concessam.] id est ipsam ecclesiam ad sepeliendū. Vel dic ad morandum laicis in choro cū clericis dum faciunt officiū: vt extrà de vi. & ho. cle. c. j. Vel habitare in his ꝓhibet, vel contractū in his habere: vt & j. ꝓxi.[c]

NEmo.] Pone casum duobus modis vt not. in glos.

n ¶Martyres.] id est ecclesias martyrum: vel dic. i. reliquias.

o ¶Distrahat.] id est vendat: vel aliorum sanctorū ecclesias vel reliquias. Quid ergo si cōtra factū fuerit? Rn̄. extra ordinē punientur: vt ff. de pœnis. l. sanctio legū. Itē nihil valet quod agitur: vt j. de leg. & cōsti. l. nō dubiū[d].

p ¶Mercetur.] id est emat.

NOn plures.] Pro casu huius l. diuide eam in tres partes. Primò, dicit certum numerum esse in ecclesia cōstituendum. Secundò, quòd nulli addantur, eligantur aut substituantur donec redeant ad dictum numerum, cum plures sint. Tertiò, dicit ꝙ illi qui sunt vltra numerum, non habeant priuilegium quod habent intra numerum constituti. ¶Ex hac l. nota ꝙ priuilegia cōcessa clericis cēsentur cōcessa, vel fauore ordinis clericalis, vel fauore ecclesiæ, ideò nō possunt eis renunciare secundùm Pau.

c An contractus ĩ ecclesia fieri possint: & an facti ibidē teneāt: item quid de iudicijs: vide c. decet. iuncta gl. ĩ verbo ꝓcessus. extrà de immuni. eccle. lib. vj.

d Dicit hîc Bal. hāc gl. esse singularem & nō esse alibi, nā facit secundùm eū ꝙ quando lex vel statutū ꝓhibet aliq̃d nō adijciendo pœnam in contra venientem: ꝙ tamē cōtrauenies possit puniri arbitrio iudicis.

q ¶Nōgēti.] cùm fortè ibi esset maior numer⁹, & vltra facultates eccl'ię.

r ¶Decani.] Decanus dictus à decem, quia decem præest, sed tracta appellatione significat eos qui dicuntur canonici.

s ¶Amplissimæ.] scilicet Constantinopolitanæ.

t ¶Ecclesiæ.] scilicet Constantinopolitanæ. & sic est hæc lex localis: sed idem est hodie & in alijs ecclesijs: vt pro facultatibus ecclesiæ constituantur: vt j. ti. j. l. in ecclesijs. & in authen. de mensura or. cle. col. iij. & in aut. quomodo opor. epi. §. sed neq;. col. j. & extrà de vita & hone. cleri. c. quoniā vt ait scriptura. & in authen. vt deter. sit nu. cle. col. j. in prin.

v ¶His.] nongentis quinquaginta. Accur.

x ¶Defuncti.] qui erāt vltra numerum, debent venire ad numerum.

y ¶Pateat copia.] Donec perueniatur ad hunc numerū. sic & j. de aduo. diuer. iudicū. l. petitiones.

z ¶Nulli alij.] quasi dicat, si qui vltra prædictum numerum in prędicta ecclesia fuerint incorporati, id est in eo corpore assignati, non habeant immunitatem id est priuilegium.

a ¶Per patrocinia.] i. auxilia aliquorū, quæ priuilegia habēt alij intra numerum constituti. Vel dic, si qs fuit incorporat⁹ per patrociniū alicuius, non gaudet immunitate, qua gaudēt alij intra numerum constituti. & patrocinia vel præcedentia vel sequentia determinat Et dic per patrocinia id est adiutoria aliorum.

† Hæc lex est canonizata. xvj. q. j. c. placet.

b ¶Immunitate.] id est priuilegio.

c ¶Nouationis.] quidam habent nouationis. s. introducēdo nouitatē aliā q̃ hæc lex dicat, ad vendicāda similia. & alij habent nouationi, id est eis qui de nouo admittantur vltra prædictū numerū.

d ¶Similia.] scilicet priuilegia.

e ¶Iis.] scilicet priuilegijs. Accursius.

f ¶Indulta sunt.] sic ergo priuilegiū clerico cōcessum præsumit̃ eccl'iæ cōcessum: q̃d & ad alias acquisitiones trahi potest: vt j. ti. j. authē. licentiā.

PLacet.] Hæc lex septem dicit. Primò pollicetur quæ munera subeat ecclesia, vel non. Secundò, excusat eam à sordidis. Tertiò, ab extraordinarijs. Quartò, à superindictis. Quintò, à translatione prædij in fiscum. Sextò, generaliter à quolibet præter duo. Vltimò punit. ¶Ex hac l. not. ꝙ omnia debet facere princeps cum consilio suorum baronum, & sapientum. facit l. non dubium. j. de legi. Pau.

g ¶Perpenso.] Vt neq; respublica nimis oneretur, & quòd honor ecclesijs exhibeatur. Ir.

h ¶Præscribere.] id est perfectè scribere.

i ¶Necessitatibus.] personarum vel rerum.

k ¶Vrbium.] extra Italiam. nam in Italia omnes sunt priuilegiatæ: vt j. tit. j. de his.

l ¶Prima.] à sordidis, ab extraordinarijs, à supindictis, à translatione est ecclesia immunis. Et dic vsurpationis quo ad ecclesiā, non quo ad alios.

m ¶Vsurpationis.] id est iniustè exactionis: vt j. tit. j. l. ij. in prin.

n ¶Prædia.] scilicet ecclesiarum.

o ¶Dedicata.] id est ex quorum fructibus fit eucharistia. si autem ad hoc non sint designata, aliud est: vt j. de exac. tribu. l. fi. li. x. quæ est contra. Vel dic quòd ibi erant diuina prædia. i. patrimonium domini imperatoris, non autem ecclesiæ. illa quidem possunt fieri fiscalia: vel ibi nō de sordidis.

p ¶Sordidorū.] calcis coquēdæ, vel arenæ fodiendæ, custodia aquæductus, calefactio balnei: vt ff. de mu. & ho. l. munerum. ij. §. inter personalia.

q ¶Munerum.] Quid sit munus, dic vt ff. de verb. sig. l. munus. j. & ij. Munerum alia angaria, alia parangaria, alia rerum: vt ff. de mune. & ho. l. munerum. Prima duo non subijt ecclesia vel ecclesiastici: vt j. ti. j. l. ij. §. ad parangariam. & l. presbyteros. & hæc possunt dici sordida quo ad ecclesiam, vt hic, nisi in duobus casibus: vno si ad necessitatē, altero, si ad publi.

Munera sordida. Additio.

publi.vtilitatẽ:vt l.ad instructiões.& l.iubem⁹ nullã.& l.neminẽ. ĩ.e.Alia duo licet ad publi.vtilitatẽ respexerint.Rerũ verò ordinariũ subijt pręter supindictũ,qđ est ordinariũ:vt ĩ.de indi.l.j.li.x.& de excu.tu.l.vlt.& de mu ne.pa.l.ꝓfessio.& l.etiã.li.x.Secus si extraordinariũ:vt hîc:nisi,vt modò di xi,in alijs.& hoc ĩ ꝓuĩcialib⁹ dixi:vbi alij.s.& laici regulariter oĩa subeũt, â ꝑsonalibus aũt facilè qs excusat̃:vt ꝑ to.ti. de vaca.mu.& de iur.immu.inter quos notaui defferen- 10 tiam: vt in rub. de iur. immu.Sed primũ nõ euitant: vt ff.de vaca. mu.l. sunt munera. cũ concor. nisi spãli beneficio principis vt ibi & ĩ.de ijs q à prin.va.l.j.li. x. vel veteri iure,scripto:vt ĩ.tit.j. l. j. & ff.de mu.& ho.l.munerũ. ij.§. patrimoniorũ. & 20 no.in d.l.sunt munera.

ce vexẽtur:nil extraordinariũ[a] ab hinc[b],supindictũve [c]flagitet̃:nulla trãslationũ[d] ♁ solicitudo signetur[c].postremò, nihil ꝑter canonicã[f] illationẽ[g] * & quã[h] aduẽtitiæ necessitatis [i] sacirna repẽtina poposcerit,ei⁹ functionib⁹ [k] adscribatur.Si qs cõtrauenerit[l],post debitæ vltionis acrimoniã[m] quæ erga sacrilegos iure ꝓmẽda est, exilio deportationis [n] ꝑpetuò subdatur.

♁ translatione.

* & præterquàm.

Interpretatio canonis,uel statuti de cuius mente dubitatur,pertinet ad conditorem: & canones sunt in seculari foro seruandi.h.d.secundum Bal. Vel sic: Innouata cõtra canones hic inualidantur. & eius est interpretari cuius est cõdere,uel cõditæ rei authoritatem impertiri.h.d.Ibi, antistitis, qui prædictos canones fecerat unà cum imperatore, uel de eius licentia,secundum Iac.butri.

Iidem AA.Philippo præfecto prætorio Illyrici. LEX VI.

OMni innouatione[o] cessante, vetustatẽ[p] & canones [q]pristinos ecclesiasticos, qui vsq; nunc tenuerũt, etiam per omnes Illyrici prouincias seruari præcipimus: vt si quid dubietatis emerserit[r],id oporteat(non absq; [s] scientia viri reuerẽdissimi sacrosanctæ legis antistitis [t] ecclesiæ vrbis Cõstãtinopolitanę,quę[v] Romę veteris ꝓrogatiua[x] lętatur(cõuẽtui sacerdotali[y] sanctoq; iudicio[z] reseruari[a].

Ecclesia tenetur conferre,& cõtribuere ad refectionem pontium,& uiarum.h.d. secundũ Bal.

Iidem AA.Asclepiodoto. LEX VII.

AD instructiones[b] † itinerum põtiumq; [c],etiam diuinas [d] domos,& venerabiles ecclesias,tã laudabili titulo[e] libẽter adscribimus [f] qa nõ est inter sordida munera numeratum.

Additio. a Extraordinariũ. i. extra legitimũ canonẽ:vt puta prĩceps filio sibi nato,vel vxore ducta pręcipit subditis vt sibi cõferãt aliquid,puta aurũ, vel argẽtũ vel fortè vnũ bouẽ: quia facit magnũ festũ & magna cõuiuia ꝓ filio si- 30 bi nato,vel vxore ducta.

b Ab hinc.i.ab hoc tꝑe in anteà.Et dic extraordidariũ.i.extra legitimũ canonẽ:vt qa prĩcipi sit natus fili⁹,vñ collectã facit.

Superindictum. c Superindictũ.] i.superimpositũ ab impatore tꝑe fertilitatis sed cuiusmodi est ecclesię priuile- 40 giũ,cùm à nullo sit exigendũ:vt ĩ.lib.x.de superindictis.l.j? Rñ. à nullo exigitur sine authoritate principis ab ecclesia autẽ & cum principis authoritate nõ licet exigere, & est ordinariũ:vt in l.j. de indic.li.x. dicitur. Accur.

d Trãslationũ.i.nõ ti- 50 meat eccľia,nec sit solicita ꝙ transferatur in fiscũ pręđiũ ob cessationẽ tributorũ etiã debitorũ,nedũ ĩdebitorũ.Sed cõtra.ĩ. ti.j.l.de his.Sol.ibi de pręđijs clericorum,hîc ecclesiæ. Alij dicunt ꝙ de ijs prædijs dicit ex qbus peruenit corpus christi.

† Qualiter hæc lex sit intelligẽda, vide c. non minus.iunc. gl.i verbo, sub tributo. extra de immu.eccle.

60 e Signetur.] id est deputetur.

Canon. Canonica. f Canonicã.] canõ id est regula.inde canonica.i.regulari:vt quia nascitur filius principi,vel facit filium militẽ,vel facit nuptias. Etiam dicitur canonica,quando vel pro capitibus animalium vel seruorũ,vel pro rebus suis præstat collectam.Sed nõne hospitis recipiendi est canonica,& patrimonialis,& sic contrà.ĩ.ti.j.l.j? Sol.vt ibi.Item hæc corrigitur:vt in consti. fride.item nulla cõitas.ĩ. ti.j.

g Illationem.] id est ordinarium tributum.

h Quã aduẽtitiæ.] Repete & præter. similis lectio est ff.de adop. l.si 70 abrogator.§.j.Si autẽ istud quã,refertur ad canonicã illationem, falsum esset:quia quod hæc sarcina poscit,non est canonicũ,sed extraordinarium.

i Necessitatis.] id est nisi imperatorem ad eas partes venire contigerit,& ei aliquid necessarium fuerit:vt ĩ.eo.l.neminem.

k Fũctionibus.] i pręstationib⁹ vel solutionibus:vt ff.si cer.pe.l.ij.§.j.

l Contrauenerit.] quia exegerit quod non debuit.

Acrimonia vñ dicitur. m Acrimoniã.] id est excõicationẽ:quę sic dicta est,quia à gremio matris ecclesiæ eijciuntur excõicati.vel acrimoniã sic dictam, quia eos arcet.

n Deportationis.] j.tit.j.l.si ecclesiæ. contrà.sol.vt ibi. Et potes hîc distinguere vt in summa.Azo.

80 OMni innouatione.] CASVS.Hæc lex dicit,quòd cessante omni innouatione, seruentur autiqui canones facti pro ecclesijs.sed si quid dubietatis emerserit circa dictos canones, terminetur consilio antistitis Constantinus.

o Omni innouatione.] quia fortè erat facta ab aliquo tyranno nouatio,quòd canones desierunt esse in vsu.

p Vetustatem.] id est priuilegia.

q Canones.] qui desierũt esse in vsu,& innouati sunt per priuilegium

r Emerserit.] super his antiquis canonibus.

s Non absque.] interpositio est.

t Antistitis.] id est patriarchæ.

v Quæ.] scilicet vrbs.

x Prærogatiua.] ar.contra s̃.tit.j.l. victor &c.aliâs, nos reddentes. in me.ij. col. vbi dicit in omnibus sequi se.ap.beatitudinis vestræ.Sed ibi in ecclesia quòd subsit, hîc 10 in ciuitate quòd nõ subsit.Et facit ad hanc legem ĩ.de leg.& consti.l.humanum.ff.de fideicom. lib.l. itaq;.& ff.de præto.stip.l. in prętorijs.& ff.de ap.ab executore. in prin.& ĩ. de priui.vrb.com.l.j. li.xj.

Munus capitationis Thessalonicensis ecclesia non cognoscit: sub prætextu tamẽ sui priuilegij non debet committere fraudẽ.h.d.secundum Bal. Vel sic:Ecclesia sub prætextu priuilegij sibi concessi non debet priuatos à muneribus defensare. hoc dicit.secundum Sali.

Imperator Carus Præsidoro præfecto prætorio. LEX VIII.

SAcrosancta [g]Thessalonicẽsis ciuitatis ecclesia, apertè sciat, ꝓpriè [h] tãtũmodo capitationis [i] modũ bñficio nr̃i numinis subleuãdũ [k] :nec extraneorũ [l] grauamine[m] tributorũ [n]rẽpublicã ecclesiastici nominis abusione [o] lędendã.

Implens diuinũ officium solo nomine non debet gaudere priuilegio clericis concesso:imò alius debet subrogari loco eius,de uoluntate tamen primatis illius.h.d.Sali.Vel sic:Qui non seruit ecclesiæ,uel fingit se esse clericum,& non est: non debet priuilegio clericorum gaudere: sed eius loco est alius subrogandus.h.d.secundum Iac.

Imperatores Theod. & Valentinianus AA. Cyro præfecto vrbi. LEX IX.

QVi sub prætextu [p] decanorum, seu collegiatorũ, cùm id munus non impleant, alijs se munerib⁹ conantur subtrahere [q], eorũ fraudibus credimus esse obuiandũ [r] :ne quis sub specie muneris [s] ,quod minus [t]exequitur,alterius muneris oneribus releuet̃:ne argẽtariorũ,vel nũmulariorũ munera declinẽtur ab ijs,q dici tãtũmodo [v]collegiati,vel decani [x]festinãt.Ideoq;, si qs eorũ sub nudę appellatiõis velamine collegiatũ,seu decanũ se appellat, sciat ꝓ se aliũ subrogãdũ,qui prædicto muneri[y] sufficiens approbetur:subrogatione [z] videlicet loco memoratorũ, vel eorũ [a] qui moriuntur,primatum [b]eius qui subrogat̃ admissa [c]

y Sacerdotali.] episcoporum.

20 z Iudicio.] s.interpretaturo non absq; &c.

a Reseruari.] In prima parte huius l. confirmat canones datos ecclesijs oriẽtalibus,quæ erãt ante decretum. Secunda plana est.

AD instructiones.] Hæc l. plana 30 est:ideò pone casum per teipsum.

b Ad instructiões itinerum.] an pro quolibet itinere faciẽdo? Respon.non,sed pro illo scilicet publico ꝑ quod publicè transitur.

Decani qui sint pulchrè explicat.D. Alc.lib.Parerg. Iuris j.cap.l.

c Pontium.] de nouo faciendorum, vel etiam 40 reficiendorum.

d Diuinas.] nostras,similiter & imperatricis. & facit ĩ.de priui.do.aug. l.absit.li.xj.

e Titulo.] an ad muros ciuitatis? Respon. vt ĩ.de quibus mune.ne.li.se excusa.l.fi.lib.x.[a].

a An clerici teneãtur ad custodiam murorũ: vide.c.ij. cùm ibi not. per do.extrà de ĩmu.eccle.

f Adscribimus.s.nos 50 de anno.& tri.l.j.lib.x.

SAcrosancta.] CASVS. Dicit hîc imperator ꝙ ecclesia Thessaloniceñ. excusatur à tributis:& hoc beneficio speciali:ita tamen, vt res aliorũ nõ dicat suas: ne sic fraudet fiscum.

g Sacrosancta.] hæc 60 lex localis est.

h Propriè.]tantũmodò ergo in ea speciale est, ꝙ non præstat tributa.in alijs cõtra:vt ĩ.de exac. tri.l.fi.li.x.& s̃.e.l.placet.& facit ĩ.de anno.& tribu.l.fi.li.x.

i Capitationis.] hominum vel animalium:quia fortè pro quolibet capite animalis,vel hominis soluebatur aliquid.

k Subleuãdũ.]ab ea. l Extraneorum.] i.aliorum.

m Grauamine.qa grauamẽ esset reip.si nõ haberet̃ ab alijs extraneis.

n Tributorum.] quæ extra ordinem debent impendere.

o Abusione.] quia dicit ecclesia,hæc prædia mea sunt:cùm non sint.

70 QVi sub prætextu.] CASVS.Laicus quidam fecit se eligi in canonicum sancti Petri,vt euitet munera laicorũ.an euitet? Respon.imperator,quòd non imò non alius canonicus eligatur qui videatur idoneus episcopo & primatibus ecclesię illius.

p Qui sub prætextu.] id est velamine : cùm id quod ad decanos spectat,non impleant,cùm nesciant officium.

q Subtrahere.] quod faciunt laici.

r Obuiandum.]nõ enim prætextu liciti debet venire ad illicitũ:vt hîc, & ff.de via pu.re l.j.§.si quis. & de offi. præsi.in.l.illicitas.in §. illicita. & in authen.vt iud.sine quoquo suf.§.quod autem primitus.colla.ij.

s Muneris.] vt muners liaicorum.

80 t Minus.] id est non. v Tantũmodò.] & non sunt.

x Decani.] & non sunt;quia illud officium non faciunt.

y Muneri.] quod ad decanosvel ad collegiatos spectat.

z Subrogatione.] scilicet facienda in locum memoratum.

a Eorum.] repete in loco.

b Primatum.] genitiui casus pluralis numeri.

c Admissa.] si enim monachum sancti Proculi monachi sancti Fœlicis

volũt eligere, vel in monachũ, vel ĩ decanũ, debebit iudiciũ abbatis sancti Proculi interuenire, & cõsensus eius, q est primas lubrogãdi. Si verò distri ctiore habitũ vellet eligere, posset etiã sine cõsensu primatis. Itẽ not. ꝙ ꝑ legẽ istã excludit à ꝓfessione quicũq; munus refugit occasiõe religionis. & facit ad hãc l. in aut. de sanctis. epis. §. si monachus. colla. ix. & ĵ. de colle giatis. l. vnica. lib. xj. & ĵ. de anno. & tri. l. si. lib. x.

Neminẽ excusante sacro &c.

a Iudicio.] id est habi ta licentia.

b Dispositione.] id est lege.

IVbemus.] CASVS. Hęc lex tria di cit. Primò, ꝙ in aduetu fę licis embolæ. i. cũ milites Romani q ꝑpter supabũ dantiã militũ mittebãtur in exercitũ: null⁹ poterat nauẽ suam capacem vltra duorũ miliũ modiorũ ex cusare ꝑ reb⁹, ſpecieb⁹ aut armis portãdis, siue repor tãdis ad expeditionẽ exer cit⁹, & hoc quocũq; priui legio, aut dignitatis seu pietatis fauore. Scdõ di cit, ꝙ si qs impetrauerit à principe rescriptũ seu an notationẽ, aut pragmati cã sanctionẽ vt nauẽ suã possit excusare, ꝙ nõ va let: qa tale rescriptũ frau dẽ presumit ĩpetratũ. Ter tiò dicit, ꝙ si qs suã nauẽ in aduetu felicis embolæ excusauerit: illa nauis de bet publicari in fiscũ: & ita id nauigij qd excusa tur, publicatiõe corrigit. Nota ex hac l. in versi. nec si cælestę. ꝙ rescripta impetrata cõtra pub. vti litatẽ nõ valẽt: nec eis obediẽdũ. quod intellige etiã si cõtineant clausulã non obstãte aliqua lege vel statuto. Pau. hic.

Nec cœ leste cõtra hoc præfe ratur ora culũ, &c.

c Vltra.] s. quantitatẽ.

d Ante.] id est contra.

e Emboiã.] i. mili tũ supabundantiã. nã tot nascebant in vrbe Roma na, quòd ꝑpter nimietatẽ oportebat aliquos alibi trãsmitti. sic & dicitur an nus embolismus, scilicet annus superexcrescens.

Reprehen ditur hic ac cursus Alc. Embola enĩ inquit, græca vox est, Et inter pæteraitine ris. Ingressum significat. Qui fel. x de ꝑpter im peratoriam maiestatẽ. Annus em bolismus. Cælestis.

f Specierum.] vt an nona vel arma.

g Dignitatis.] qa sit episcopi.

iudicio a: ab hac dispositione b ne mine se excusante. sacrosanctarũ ecclesiarum reuerentia.

Negligẽtia prælati nocet ecclesiæ: & rescriptũ contra publicam vtilitatẽ impetratũ est ipso iure nullum. h. d. secundum Bal. Vel sic: Nauis ecclesiæ non excusatur ab onere ferendarũ rerũ, uel perso narũ ex republica. Et illa que subtrahitur, publi catur. h. d. secundum Bar. Vel sic: Nauis ecclesiæ non excusatur ab onere ferendarum rerum uel personarum pro republica: & illa que substrahi tur, publicatur. h. d. secundũ Pau. de cast.

Iidem AA. Florẽtio præfe. præto. L. X.

IVbemus nullã nauem vltra c duorũ miliũ modiorum capa cem ante d fęlicẽ embolã e, vel pu blicum specierum f trãsuectionẽ, aut priuilegio dignitatis g, aut reli gionis h intuitu, aut prærogatiua ꝑsonæ i publicis vtilitatib⁹ subtra ctã k excusari posse. nec si cęleste l cõtra m ꝑferat oraculũ n, siue an notatio o sit, siue diuina pragmati ca sanctio, prouidentissimæ legis regulas excusare p debebit. Quòd etiam in omnibus causis cupimus obseruari: vt generaliter si quid huiusmodi q cõtra ius vel vtilitatẽ publicã in quolibet negotio ꝓfera tur, non valeat r. Quicqd enim in fraudẽ istius legis quolibet modo fuerit attẽtatũ: id nauigij, quod ex cusat, publicatione corrigimus s.

Ante fælicẽ embolã nullus ab angarijs & pa rangarijs, etiã si sit ecclesia, excusatur. h. d. secun dum Bal. Vel sic: A muneribus incũbentibus pro pter principis aduẽtum res ecclesiæ non sunt im munes. h. d. secundum Pau. de cast.

Iidem AA. ad Taurũ præ. præ. LEX XI.

NEminẽ ab angarijs t, vel pa rãgarijs u, vel plaustris x, vel quolibet munere excusari præci pim⁹, cũ ad fælicissimã expeditio

NEminẽ.] CASVS. Impator facit trãsitũ ꝑ aliquã ꝓuinciã, vel aliqua loca: & mãdat, ꝙ oẽs coloni prędiorũ reficiãt viã: vel quod ex hibeãt plaustra sua. nunqd ab istis muneribus angarijs, & parangarijs excusa buntur coloni ecclesiarũ? Certè nõ: cũ pertineat ad publicã vtilitatẽ. Viui.

t Angarijs.] quæ sunt in operis personarum. Ir.

v Parãgarijs.] in qb⁹ vtrũq; vertit. s. opera per sonarũ & rerũ impendia. Sed contra. ĵ. ti. j. l. ij. Sed ibi solue. Item excipe ab hac l. milites & vetera nos: vt ff. de mu. & ho. l. fi. §. pe. & facit. ĵ. de cursu pu. l. nullus. ij. li. xij. et ĵ. de qui. mu. vel pref. ne. l. j. lib. x. an ergo qd accepit gualdana. i. exercitus im peratoris, iustè alienet ab ea? qd videt, vt hic, ar. ff. ad l. rho. de iac. l. ij. §. ij. i fi. vbi dicit cõicandũ tpe necessitatis. Itẽ quòd filij israel accipiebant spicas alienas. vj. q. iij. c. scriptũ. de cõse. di. v. c. discipulos. Itẽ & oia sunt principis. in authẽ. quomodo opor. epi. §. illud qdẽ. col. j. & ĵ. de quadri. prę. l. fi. & ff. de iudi. l. nõ aliãs. §. fi. & ff. de verb. obli. l. si stipulat⁹ fuero ꝑ te. Sed contra di cas, quia nõ valet aliena tio, quia debẽt illi de exer citu le pæmunire. & si qd deest, à cõitatibus terra rum debent exigere. nec enim inde iniuriarũ &c. vt ĵ. vũvi. l. meminerint.

Angariæ. Parãgariæ.

nẽ nostri numinis omniũ ꝓuincia liũ per loca, quã iter arripim⁹ de beãt solita nobis ministeria exhi beri: licet ad sacrosanctas ecclesias possessiones pertineant.

Priuilegia concessa clericis cõfirmãtur. Leges contra ipsos tolluntur. Eleemosynæ debẽtur. h. d. uel sic: Priuilegia ecclesiarũ cõfirmantur: inducta in contrarium tolluntur: & eleemosynæ cõsuetæ dari iubentur. h. d. secundum Pau. de cast.

Imperatores Valentin. & Martianus AA. Pal ladio præfecto prætorio. LEX XII.

PRiuilegia y quæ generalib⁹ cõ stitutionibus vniuersis sacro sanctis ecclesijs orthodoxæ religio nis retro z prĩcipes a præstiterunt, firma, & illibata in ꝑpetuũ decer nim⁹ custodiri b. ¶ Oẽs sanè pra gmaticas c sanctiones, q̃ cõtra ca nones ecclesiasticos interuẽtu grãe vel ambitionis d elicitæ sunt, robo re suo & firmitate vacuatas cessa re pręcipim⁹. ¶ Et qa humanitatis nostræ est egenis ꝓspicere, ac dare operã vt pauperib⁹ alimẽta nõ de sint: salaria etiã quæ sacrosanctis ecclesijs in diuersis speciebus e de publico hactenus ministrata sunt: iubemus nũc quoq; incõcussa & à nullo prorsus imminuta ꝑstari f: liberalitatiq; huic promptissimę g perpetuã tribuimus firmitatem.

x Plaustris.] in re bus tantum siue personis. sed impendio suo.

a Istę tres le ges alle. in glo. sic idu cuntur secũ dum Barto. hic qd licet dño & eius familię: vt l. nõ aliãs & l. si stipula tus. alleg. in gl. sed impe rator põt li citè accipe: quomõ oia principis esse intelligun tur: vt l. fin. in gl. alle. er go licet eius familiæ.

PRiuilegia.] CASVS. Hæc lex tria facit. Primò cõfirmat pri uilegia concessa ecclesijs. Secundò, reuocat quę am bitiosè contra sacros cano nes sunt statuta. Tertiò, salaria ecclesijs de publi co consueta præstari con firmat. Secunda ibi, O mnes. Tertia ibi, Quia &. Not. ex hac l. quod vbi lex est contraria canoni, debet seruari canon, & non ius ciuile. circa quod dic. vt per Bal. hic.

¶Noua constitutio Friderichi Imperatoris. Colla. x.

Statuta contra libertatem ecclesiæ uel ecclesia sticarum personarum ipso iure sunt nulla: & de bent abradi de uolumine statutorũ, & puniuntur cõtra faciẽtes. h. d. & ista authẽ. non ponit ius no uum nisi in additione pœnarum. Bal.

CAssa & irrita esse denuncia ri per totam Italiã h pcipim⁹

y Priuilegia.] consti tutionibus nostris & a liorum posita.

h Religionis.] quia sit ecclesiæ. Accursius.

i Personæ.] quia sit marchionis.

k Subtractam.] de facto, & non de iure.

l Cæleste.] id est principis, qui est quasi deus. Cælestis enim deus in cælis est: ita princeps in terris.

m Contra.] id est in contrarium.

n Oraculum.] id est rescriptum.

o Annotatio.] rescripta omnia possunt dici oracula aliãs annotatio, vt quæ fit paucis abhibitis. aliãs pragmatica, vt quæ aduocatis patricijs & palatinis in modum causæ facta examinatione conceditur. & hæc omnia possunt dici oracula.

Oraculum. Annotatio. Pragmati ca.

p Excusare.] aliãs expurgare id est excludere.

q Huiusmodi.] scilicet annotationibus vel pragmaticis sanctionibus.

r Non valeat.] vt ĵ. si contra ius vel vtilitatem pub. l. fi. & ĵ. de preci. impera. of. l. nec damnosa. Accursius.

s Corrigimus.] istud delictũ corrigimus. Not. ecclesiã in hoc casu pati damnũ ꝑ factũ prælati sicut & alĩs: vt in authẽ. vt cũ de ap. cog. §. si quis de prædictis. col. viij. & in authen. de san. epis. §. si quis rapuerit. col. ix. Vel dic quòd administratores ab ecclesia conuenientur: quia delictũ est personæ, nec debet redundare in damnum ecclesiæ. xvj. q. vj. c. si episcopũ & ar. j. e. l. iubemus. ij. §. œconomus. fic & in tutore: vt ĵ. de iud. l. ꝑperandũ. §. sin ve rò causæ. & ĵ. vũ vi. l. meminerint. & ff. de eo per quẽ fac. erit l. fi. ij. rñ. Vel dic tertiò, quòd delinquẽdo potest ecclesia cõditionẽ suã facere deteriorẽ nõ cõtrahendo super alienationibus mobiliũ, vel quasi mobiliũ: vt in mi nore xxv. an. patet. Sed nõ dãnificat ecclesiã vnius clerici pactum vel deli ctum, vt dictum est in tutore: sed omnium delictũ. & sic loquitur hæc lex.

Ecclesia an debeat da mnum pati per factum prælati.

z Retro.] ante nos.

a Principes.] catholici.

b Custodiri.] priuilegia ecclesijs concessa confirmat, vt ĵ. tit. j. omnia. & ĵ. de legi. & consti. l. ij. Accursius.

c Pragmaticas.] factas à quodam infido, vel tyranno principe.

d Ambitionis.] vt qa princeps ambit aliquid reuerẽtiæ vel honoris.

d Ambitionis.] qd est præsumendũ: vt in authẽ. hic posita. Succubit, ergo lex canoni vbi est ei cõtraria: vt hic & in authẽ. vt cle. apud pro. epi. §. fi. col. vj. & in authẽ. vt deter. fit nu. cle. §. fi. col. j. & in authẽ. hic posita quæ sic incipit, cassa & irrita &c. quę eadem confirmat, & pœnas imponit.

e Diuersis speciebus.] vt pane, vino, & similibus.

f Præstari.] licet certã quantitatẽ nõ adijciat imperator in cõcedendo, tamẽ valet sicut in annuo legato. ff. de an. leg. l. si cui annuũ. & in legato ad viam reficiendã: vt ff. de leg. ij. l. quidã in testamẽto ita scripsit. Sed aliud in alio legato & in alijs contractibus inter viuos factis: vt ff. de verb. obli. l. ita stipulatus. in ꝑin. & de iur. do. l. cum post. §. gener. licet quidam idem.

g Promptissime.] id est quàm sponte damus.

CAssa & irrita.] CASVS. Hęc cõstitutio tria dicit. Primò di cit, & præcipit oia statuta cõtra libertatẽ ecclesiasticã, esse cassa & irrita, eaq; deleri de libris statutorũ mãdat. Secundò præcipit, ꝙ decętero non fiant statuta contra ecclesias: & si fiant, nullius sint momenti. Tertiò, ponit pœnã cõtra faciẽtibus: & dicit ꝙ si qui reperiantur per annũ huius constitutionis cõtemptores, bona eorũ publicabuntur. Not. ex hac l. in princi. quòd in ijs quę sunt nulla ipso iure, cadit cassatio & irritatio: quod exponitur. i. cassa & irrata fiant: vt in. c. accedens. extrà vt lit. nõ cõtest. P.

h Per Italiã.] vbi maximẽ fiebãt. si tamen & alibi in Romano imperio hæc

hæc fiant,eadem est ęquitas:ergo idem ius:vt.ff.de verbo.ob.l.titia.in fi. &.ff.ad leg.aquil.l.illud.

a ¶ Capitularibus.]id est libris statutorum.

b ¶ Constitutio.]scilicet hæc.

c ¶ Statutæ.]in corpore vnde sumitur istud parum.

d ¶ Annū.]ex quo fuit facta hæc constitutio.

Summariū.

GEnerali.] CASVS Sanctimonialis, vel deo dedicata mulier relinquere pōt ecclesiæ, vel cuicunq; voluerit iure institutionis, vel legati,vel fideicō. in sua voluntate vltima solenni.Vi.¶Not.ex hac l. quòd quęlibet vltima voluntas, etiā sine scriptura valet,secūdū Bal.hîc.

e ¶ Generali.] dicit lex generalis quę vbiq; est seruanda:vt ĵ.de tēp. in integ.restit.l.vlti. Vel dic eam gn̄lem : vt dicit ĵ.de leg.& consti.l.iij.

Vidua.

f ¶ Vidua.]quia virum amisit.ff.de verb.si.l.malū.§.viduā.& dic ꝙ deo se dedicauit.

g ¶ Diaconissa.]quę ministrabat olim sacerdoti.sed hodie non est in ecclesia Ro.

h ¶ Deo dicata.]vt puella quæ nondum velū suscepit.

i ¶ Religiosi.]vt conuersa.

k ¶ Dignitatis.] vt abbatissa.

l ¶ Vel codicillo.]q et sine scriptura fit : vt ĵ.de bo.lib.l.vlti.in prin.& in fi.huius legis ibi,siue nō scripta &c.No.hîc ĩ singulari numero codicill⁹, frequenter tamen in plurali profert,vt ff.de ver. sig.l.non est sine liberis.

m ¶ Quod.].s.testm̄.

oīa statuta,& cōsuetudines cōtra libertatē ecclesiæ,eiusq; ꝑsonas ĩductas aduersus canonicas, & imperiales sanctiōes,& ea de capitularibus [a] penitus aboleri mandat noua cōstō [b] : & decętero similia attētata ipso iure nulla esse decernit.si qd cōtra fiat,pœnæ quæ statutæ [c] sunt,ĩminebūt.Sed si p annū [d] huius nouellæ cōstitutionis, aliqui inuenti fuerint cōtemptores:bona eorū p totū nostrū imperiū,impunè ab oībus occupentur.

¶ *Iure isto quælibet persona quantuncunq; dedicata de bonis suis poterat in ultima uoluntate disponere.h.d.secundùm Sal.Vel sic:Omnes personæ etiam deo dedicatæ possunt testari,& relinquere tàm clericis quàm quibuscunque personis. hoc dicit secundum Iac.but.*

Idem AA.Palladio Præfecto prætorio.

LEX XIII.

GEnerali [e] lege sancimus, siue vidua [f] ,siue diaconissa [g], vel virgo deo dicata [h] , vel sanctimonialis mulier,siue quocunq; alio noīe religiosi [i] honoris, vel dignitatis [k] fœmina nūcupata,testamento,vel codicillo [l] suo, quod [m] tamē alia [n] omni iuris rōne munitū [o] sit, ecclię [p] vel martyrio [q],vel clero [r], vel monachio [s] ,vel pauperibus [t] aliqd,vel ex integro [v] , vel ex pte ĩ quacūq; re [x] ,vel spē crediderit [y] relinquendū,id modis oībus ratū, firmūq; cōsistat,siue hoc ĩstitutione,siue substitutione , seu legato, aut fideicōmisso [z] p vniuersitatē, seu spāli [a] ,siue scripta,siue nō scripta volūtate fuit derelictū : omni in posterum [b] in huiuscemodi negotijs ambiguitate submota [c].

n ¶ Alia.] quasi dicat de hoc non curo an sit monacha.

o ¶ Munitum.]testium & aliarum solennitatum:vt no.s̄.eo.l.ĵ.

p ¶ Ecclesiæ.]generale nomē est,quæ verò sequuntur,specialia sunt.Sic & econtrà ff.ad l.aquil.l.si seruus seruum.§.rupisse.aliâs inquit lex.

q ¶ Martyrio.]id est ecclesiæ vbi sunt reliquiæ martyrum.

r ¶ Clero.]vbi est multitudo clericorum.

s ¶ Monachio.]vbi est multitudo monachorum.

t ¶ Pauperibus.]simul habitantibus,vel non.

v ¶ Ex integro.].i.exceptis his facultatib⁹ quæ dicūt ĵ.ti.j.si qs pbr̄.

x ¶ Re.]id est in quātitate.nā rei nomē generale est:vt ff.de rebus credi.& si certum petatur.l.j.in fine.

y ¶ Crediderit relinquendum.].i.voluerit relinquere modis oībus: etiam si extraneo relinquat,scilicet collegio .Accur.

z ¶ Fideicommisso.]vt quando est de tota hęreditate restituenda.

a ¶ Speciali.]scilicet fideicommisso.

b ¶ In posterum.]id est post hanc legem.

c ¶ Submota.]permittit igitur hæc lex testari talib⁹ ꝑsonis : sed constitutio ingressi &c.prohibet in monachis.at illa aut.si qua.distinguit. & iō sic per ordinem lege,ingressi &c.quia prior est in ordine authen.

INgressi.] CASVS Hæc authē.duo dicit.Primò,ꝙ ingressi monasterium eo animo,vt ibi perpetuò maneāt,se,& sua deo dedicāt:et sic desinunt esse domini rerum suarum.Secundò dicit,ꝙ quia per ingressum monasterij desierunt esse domini rerum suarum,amplius de illis testari non possunt.¶Nota ex hac l.in princ ꝙ in ijs quæ sunt nulla ipso iure cadit cassatio & irritatio:quod exponitur.i.cassa & irrita fiant:vt in ca. accedens.extrà vt lit.non contest.Pau.de cast.

Seculo renunciaf dupliciter.

d ¶ Ingressi monasteria.]vt scł'o renūcient tacitè vel expresè.tacitè, vt si dedicēt se:sed expresè si renūciēt,ibiq; remaneant.ꝙ est eoipso ꝙ fit monachus,nō cā orādi tm̄,vel amicū visitādi,vt in cor.aut.de mona.§.illud quoque.col.j.ergo idem si quālibet ecclesiā etiā scł'arē,si seculo renūcient tacitè,vel expresè.& sic gn̄aliter appellāt vltramōtani.secus si non renuncient seculo ingredientes capellā,vel ecclesiā secularē:quia hn̄t propria:vt in aut.de san.epis.§.presbyteros.col.ix.& ĵ.ti.j.l.sacrosanctæ.

e ¶ Dedicant.].i.transferūt.pprìè em̄ quo ad se:vt.ĵ.tit.j.l.qsqs emensis, sed impropriè quo ad bona:vt ff.de pol.l.ij.in prin.sic & ałs:vt ff.de offi, pcon.& le.l.ij.Itē qd si ex pacto aliqua retinuerit?Rn̄.non valet pactum, sed ingressus non vitiatur:vt ff.de hære.instit.l.si ita qs hæres institutus.et in authen.eo.§.illud quoq;.ibi,& nō erit dominus &c.& quia cū est alterius iuris,nō pōt ipse aliqd hr̄e:vt.ff.de acq.re.do.l.hō liber.in fi.& de re. iu.l.q in seruitute.& facit ad præmis.ar.ff.de vsur.l.placuit.vñ cū conuersus etiā ecclesiæ seculari se dedicat,non potest habere bona rōne prędicta. Item si dedi me & mea,nonne superfluo dicitur mea:cùm em̄ deditione mei hona sunt monasterij facta , non plus fieri ei⁹ possunt:vt ff.de acquirenda possessione . l . iij. §.ex plurib⁹? Rn̄.dstinguitur qd pręcedat.vt si me præcedat , superfluo dicatur mea.si mea,ecclesia habebit bona expressa cōcessiōe,nō tacita:vt arg.ĵ.de pac.con.tā super do.l.fi.Vel dic ꝙ etiam si præcedat me,si tn̄ statim sequatur mea:habeat ecclesia bona ex cōcessione expressa:vt arg. ff. de no.l.cū enim. Item qd si ingressus non tenet,& in alijs contractibus interviuos factis?Rn̄d.nec oblatio bonorū tenet : qa vbi expressum non valet,nec tacitū:vt.ff.de serui . rusti.prædi.l.itē.in fi . [a] Itē si tenebatur ex cōtractu vel delicto ĩgressus , an p eo monasterium teneatur?Rn̄.sic,ad instar capite minuti:vt ff.de cap. diminutione lege secunda in principio et lege tutelas §.si libertate. Itē quid si ingressus habebat precariam vel liuellum (Precaria dicitur qn̄ qs emit ab eo qui habeat in emphyteosim: Liuell⁹ quando quis emit ab eo qui habet precariam: sed tamen isti omnes tales habent vnum intellectū quāuis omnia talia sunt vulgaria,vel liuellū, vel vsumfructum in reb⁹ alienis)an duret et post ĩgressum saltem in vita illius?Rn̄.sic,arg.ff.de leg.ij.l.peto.§.j.& de dona. inter vi.& vxo.l.sed si mors.ij.rn̄.in fi.Itē est arg.contra in authen.vt nulli iud.§.si verò qn̄.col.ix.vbi bona ingrediētis monasterium nō sunt oīa statim dedicata.Sed dic,ꝙ ibi inuitus fuit ingressus:hîc spōtaneus. ADDITIO.Vasallus vel emphyteota si intret religionem , an gaudebit priuilegio quādiu vixerit:vide hîc in breuiario Ioannis fabri.

Monasterio dans se & sua, quid dat.

In authen. de monachis . §. illud quoq;.colla.j.consti.v.

¶ *Dedicatiuus ingressus monasterij aufert dedicanti potestatem de bonis suis disponendi.h.d.secundùm Salice.& est canonizata xix.q.iij.c.quia ingredientibus.Pau.de ca.*

INgressi [d] † monasteria ipso ingressu, se suaq; dedicant [e] deo: nec ergo de his testātur:vt pote [f] nec domini rerum.

In authen. de sanc.epis.§.si qua.colla. ix.cōsti.decimaquinta.

¶ *Dedicatiuus ingressus monasterij non aufert potestatem disponendi liberos habenti, quibus legitimam nō potest minuere:plus autem potest eis dare uirili sibi retenta.& eo non disponente lex prouidet,ut legitima detur cuilibet liberorū hoc dicit secundùm Sali.& est canonizata xix. q.ulti.c.si qua mulier.*

SI qua mulier,aut vir , liberis non extantibus , monasticam vitam elegerit , & monasterium intrauerit [g] : monasterio quod intrauit , res eius competere [h]

† De practica huius aut. & seq. vide extra de pba.c.in presentia.& per Bar. hic in sua repetitione.

a Vide de hoc in cap. quod ad te. in gl. super verbo, redire, extrà de cler. cōiug. & ibi vide oīno Abb.

f ¶ Vtpote nec.] hæc est pbabilis ratio,non necessaria:non est domin⁹: ergo non testatur.nam & non dominus testatur quandoq; de rebus alienis:vt nota.in authen.sequenti.sed hoc regulare:vt.ff.de iure codi.l.conficiuntur.§.si pòst.in fi.§.& ideo dicit,si qua.

SI qua mulier.]hæc authētica diuiditur principaliter in duas partes.Quia prima in liberos non habente.Secunda in liberos habente, ibi:Sed si ꝑsona.Hæc secunda subdiuiditur in tres:quia in prima ingressus vult relinquere filijs quātum minus potest.In secunda quātum plus potest.In tertia prouidet vbi nihil eis relinquitur.Secūda ibi,Sed si oēm. Tertia ibi,Sed si pòst.¶Casus in terminis talis est.Quæritur vtrum hodie debeat seruari authen.ingressi?Respondeo quòd sic,quando ingressus nō habet liberos.hoc primò.Sed quid si habet liberos?nūquid poterit disponere inter ipsos,& qualiter?Rn̄.quòd pōt hac forma:quia aut vult relinquere liberis quātum minimum pōt,& debet eis relinquere legitimā: & residuum est monasterij.Aut vult relinquere quātū plurimum potest: & debet personam suam connumerare cū filijs,& sibi retinere virilē:quæ virilis erit monasterij:& totum residuū erit filiorū.hoc secūdò.Sed qd si iste ĩgressus decessit,& nil de bonis suis disposuit?Resp.ꝙ mona. habebit totum excepta legitima,quæ filijs applicetur.h.d.¶Not.primò ex hac authen.ꝙ ille qui non habet liberos,post ingressum monasterij non potest testari,nec disponere de bonis quondam suis.¶Secundò not.ꝙ legitimam filiorum pater nō potest eis auferre.licet vellet eam dare deo,vel ad pias causas.¶Tertiò no.ꝙ si pater nihil disponit,pręsumitur fauorabilius pro monasterio quā pro filijs:vt patet in l.fi.huius authen.Bal.

g ¶ Intrauerit.]aīo ibi manēdi,non cā orādi:vt dixi in aut.ingressi.

h ¶ Competere.]saluo pacto dotis & donatiōis ppter nuptias:sicut ex morte naturali:vt.ĵ.ti.j.deo nobis.§.j.& in auth.de mona.§.si aūt vxorē, col.j.Item quid si añ ingressum instituat extraneū?Dic idē indistinctè,vt hîc.vt oīa cōpetāt monasterio.Sed dic,ꝙ si aliquid dimiserit monasterio iure institutiōis qd modò ĩgreditur,nō rūpitur testm̄.alioqn sic:cū eccł'ia exequetur filio nascituro.vt in aut.de san.epis.§.sed & hoc pn̄ti.col.ix.&

Testamētū an rumpaf p ĩgressum monasterij.

facit ff. de iniusto rup. testa. l. si quis. post prin. ibi: nam agnoscendo &c. et l. antepe. & de lib. & posthu. l. filio. §. si. Praeterea cū habēs filios, omnia eis donare non potest: multò minus extraneis: vt hîc dicitur. Itē alia ratione nil remanet extraneo hæredi: nam dominium rerum quod remansit penes testantem, in ecclesiam est collatū, vnde iam nil habet tempore mortis. Item propter capitis diminutionem testatoris qui decessit, cùm non sit sui iuris, vnde est irritatū, vt insti. quibus mod. test. infir. §. non tamē, & ff. de iniusto rup. test. l. si quis filio exhæredato. §. irritū. Ecōtra videt tenere testm, q, p mortuo habetur. ergo testamētum hîc sicut morte cōfirmaturi. ded non est verum, q habeatur p mortuo quo 20 ad oīa. ergo sto primę opinioni. Itē quid si inter filios testatus est, ante ingressum, & nil relinquat monasterio? Videtur hîc, vbi dicit, añquā de rebus suis inter eos disponat: à contrario sensu, quòd non rumpatur. Item an iure hereditario, vel ex donatione cō 30 petūt hæc bona ecclesię: qđ pdest ppter actiones quę dabantur contra ingressum. Rñ. iure successorio, quasi sit mortuus. ar. instit. per quas personas nobis acquiritur. §. fi. & j. ad. l. iul. de vi. l. ij.

a ¶ Iubemus.] & sic 40 idem dicit quod auth. ingresi.

iubem[a] ¶ Sed si psona liberos[b] habēs, antequā de rebus suis inter eos disponat, monasteriū intret: liceat ei posteà[c] īter eos diuidere[d], legitiā nulli diminuta[e]: & qđ eis non dederit monasterio cōpetet. ¶ Sed si omnem[f] substantiā, inter filios diuidere voluerit, sua psona filijs connumerata[g], partem sibi retineat, quæ monasterio cōpetere debet. ¶ Sed si post ingressum monasterij moriatur[h], antequam inter eos diuidat, filij legitimam percipient[i], reliqua substantia monasterio competente.

¶ *Res ecclesiæ Cōstantinopolitanæ immobiles, uel quæ censentur immobiles, ut adscriptitij, uel annonæ ciuiles, nullo titulo debent alienari: debent tamen coli, & pro posse augmentari & cōseruari. Bal. Vel sic. Prælatus cum toto capitulo, non potest immobilia ecclesiæ alienare. h. d. Bart. Vel sic. Res immobiles ecclesiæ Constantinopolitanæ nullo titulo possunt alienari, etiam sub colore officij colorati: diuidi tamē possunt, coli, & augeri, ut patrimonium ecclesiæ matris fidei seruetur illæsum. hoc dicit secundum Sali. usque ad*

simile rem incontinenti ecclesiæ, & finito prædicto tpe vtraq; res redeat ad ecclesiam: verūtamē vtriusq; rei habeat ecclesia vsumfr. aliàs nō tenet contractus. et sicut prima pars huius legis, iubemus. prohibitoria est: sic in prima eius parte signantur authēticę, quæ prohibent auth. hoc ius. multò. sicut quibuscunque. In secunda parte legis quæ pœnas imponit in res recipientem: in œconomum: in scribentem con tractum alienationis: et in iudices signantur au 10 then. quę pœnas imponit. s. res. In tertia parte legis permittit cōtractum emphyteoticū, et si gnatur auth. si quas ruinas. cuius casus est talis. Ecclesia, vel loc' religiosus, habet domos ruinosas: vult eas dare in emphyteosim: quia ipsa nō 20 pōt eas reędificare. q̄ritur primò, an posit. secūdò quęrit' si pōt, sub qua pensione. Et dicit ad primū, q pōt ita, q emphyteota lignis, et lapidib' illarum domorum in reædificando reparet. Ad secūdum rñ. distinguēdo quia aut statim tpe con 30 tract' antequā ędificet, velit soluere pensionem: et tunc minuatur antiqua pensio vsque ad tertiā: quā tertiā præstabit, non plus. aut vult ædificare, et posteà incipere soluere: et tūc æstimabit quantū plus valeat solito: et medietas æstima 40 tiōis detur ecclesiæ: pu

§. sanè.

Impe. Leo & Anthemius. AA. Armasio præfecto præto. LEX XIIII.

ij IVbemus[†] nulli posthac[k] archiepiscopo[l] in hac vrbe[m] regia sacrosanctæ orthodoxæ ecclesiæ præsidenti, nulli œconomo cui[n] res ecclesiastica gubernanda[o] mādatur[p], esse facultatē fundos[q], vel prædia (siue vrbana siue rustica) res postremò[r] immobiles, aut in his prędijs colonos[s], vel mācipia[t] constituta, aut annonas[v] ciuiles cuiuscunque suprema, vel superstitis voluntate ad religiosas ecclesias deuolutas, sub cuiuscūq; alienationis specie, ad quancunq; trāsferre personam: sed ea prædia diuidere[x] quidē, colere, augere[y], & ampliare[z]: nec vlli[a] ijsdēpdijs au dere cedere[b]. ¶ Verū[c], siue testō quocunq; iure facto, seu codicillo, vel sola nuncupatione, legato, seu fideicōmisso, aut mortis causa do-

† De hac l. facit mētionem c. nulli liceat. extrà de reb. eccl. nō alienan.

ta si añ ruinā solita pensio fuit xij. post ruinā non dabit nisi tertia solitę pēsionis. f. quatuor. si ergo p ædificationē melioratē intm q pensio valet xvj. ergo emphyteota tenet ad medietatē, puta iiij. additorū vltra solitas pensiones per reædificationē: ergo tenetur ad vj. Vel dic secundum Azo. vt in summa. ¶ Ex hac l. no. primò quòd ille dicitur œconomus qui administrat bona ecclesiastica: et debet esse clericus, et non laic', vt j. de episc. au. l. decernimus. in text. et gl. No. secundò in ver. annonas ciuiles. cū glo. q reditus annui computantur inter immobilia, secūdū Pau. No. iij. ibi, sed ea prædia. q qui non potest alienare, pot tñ diuidere scđm Pau. de ca. hic.

b ¶ Liberos.] quid si parentes. q. d. nō filios habeat tm? Rñ. & hi secūdū Py. habēt legitimā: vt in authen. e. §. præsbyteros. & j. tit. j. si qs præsbyter. & arg. ff. de innoffi. testa. l. nā & si parētibus. in prin. & in auth. vt nul. iud. §. adulterā. col. ix. secundū Azo. contra, cū monasteriū reputet p filio: vt in. d. authē. de san. epi. §. sed & hoc pręsenti. col. ix. & hoc vbi qs seculo renunciat. secus si clericus secularis fiat, vt. d. §. pbros. & d. l. si qs pbr. Itē in dicta auth. vt nul. iud. inuita intrauit. Vel hîc corrigitur. Vel expone ibi monacha. i. monasticā vitā gerentem, nō q pro veritate sit monacha[a].

Monasterium pro filio reputat.

a 'Tu tene primā opinionē gl. & soluemotiuum Azonis. vt per Bar. hic.

50 c ¶ Posteà.] in hoc casu corrigitur authen. ingressi.

d ¶ Diuidere.] nunquid et hæc diuisio testamenti, hoc em pōt pdesse si de actione quæratur, vel de numero testiū, per Io. G. & H? Rñ. non: quia arbiter & iudex diuidit, non tñ testatur, quia non est dñs: vt in authenti. ingressi. & ff. de iure cod. l. conficiunt. §. si post. sed qcqd dicat, numer' duorum sufficit: vt in filijs dicit j. fam. ercis. l. si. Sed Azo dicit esse testm, & sic non dñs testatur, vt aliàs j. de secun. nup. l. fœminæ. §. fi. & insti. de pupilla. substi. §. non solū. & ff. de dona. inter vir. & vxo. l. cū hic stat'. §. si miles vxori. & de iniusto testa. l. si qs filio exhæredato. §. sed & si qs potuit etiam seruo hæc lex cōcedere testandi licentiā. Si velis primam tueri, quòd non 60 sit testamentū: dic quòd in l. fœminæ. dña erat mater, licet haberet necessitatem filio relinquere. Item illa de pupil. sub. permittit: quia ibi filij nō poterant testari sibi propter ætatem. Itē videtur quòd nec etiam diuidere possit pater post ingressum: vt j. titu. j. authen. nūc aūt. super l. si quis pbr. quæ est contra. Sol. vt ibi. Item non obstat vt apparet s. aūt. ingressi[b].

b Nota secundū Bar. hîc q hæc auth. non habet locū in fratribus minoribus, p. fs. q post pfessionem factā de rebus munda nis nihil possunt dispo nere. c. exi ui. de verb. sig. in cle.

e ¶ Diminuta.] ergo volebat dare minus quàm poterat.

f ¶ Omnem.] ecce vbi vult dare aliquid plus quàm potest.

g ¶ Connumerata.] vt tm sibi retineat, quātū necesse habet dare, aliàs vniciuque filiorū, secundū Io. & nos. Alij sit vt quantū dat alicui filiorū cui plus cōfertur. arg. j. de secū. nu. l. hac edictali. circa prin. & hoc qn sunt 70 partes inæquales. Si autē sunt æquales partes, reseruat sibi virilem. & ad hoc in auth. e. §. diaconissam. col. ix. & ff. de col. bo. l. j. §. portiones.

h ¶ Moriatur.] Innuit hanc portionem. f. legitimā demū post mortē naturalem debere præstari. secundū Alb. vt arg. in auth. vt li. ma. & a. §. quia verò & ex cōsensu. col. viij. & j. de do. inter vi. & vxo. l. res. Sed pōt dici quātū ad alimenta saltē debere añ agi. ar. ff. de an. le. l. seruus. & vt in pos. le. l. pe. & de lib. ag. l. si quis à liberis. Vel si velis dicere, q statim post īgressum petatur hęc portio, habes arg. in aut. de mo. §. illud quoq;. col. j. & j. de epi. & cle. deo nobis. §. j. & in authen. vt nul. iudi. §. adulteram. aliàs est versi. sub. §. si verò qñ. Accur. ADDITIO. Istā qōnem tāgit Abbas in 80 c. rainutius. in fi. extrà de testā. & plenius in c. cùm scimus. vbi vr casus de reg. plenissimè in c. in pręsentia. in. xvj. col. de probationib'. vbi vide.

i ¶ Percipient.] hæc dispositio est legis, nō testatoris.

IVbemus.] CASVS. Imperator in hac l. primò prohibet alienationem fieri rerū ecclesiæ Cōstantinopolis deuolutarum ad eā quoquo titulo. Secundò pœnas imponit. Tertiò excipit casum, vt si qs ab ecclesia petat fundū sibi dari: poterit hoc modo habere vt vsumfru. habeat ab ipsa ecclesia tēpore vitę suæ, vel etiā certo tempore: & ipse de suo det iure dñij

50 k ¶ Post hanc.] i. post hanc legem. aliàs post hac. i. deinceps.

l ¶ Archiepiscopo.] id est patriarchæ.

m ¶ Vrbe.] scilicet Constantinopolitana. et sic est hæc lex localis: sed hodie est ius generale, vt in authen. hoc ius.

n ¶ Cui.] definitio œconomi.

o ¶ Gubernanda.] ab episcopo.

p ¶ Mandatur[c].] quasi procuratori ad agendum fortè & defendendum. Et no. q hæc est definitio œconomi aliquo addito: vt j. titu. j. l. omnes. §. hoc nihilominus. q' & aliàs dicitur cimiliarchus: quasi custos sacrorum vasorum et aliarum rerum ecclesiæ: vt. j. de bo. autho. iud. pol. l. fi. in fi.

c Concor. gl. sup verbo, œconomus. in c. imperatorum. extrà de iuramen. cal.

60 q ¶ Fundos.] Nomē fundi generale est ad sequentia, & propriè vniuersitate fundorū significat: vt. ff. de ver. sig. l, quæstio est. & de re. du. l. j.

r ¶ Postremò.] vt breuiter dicam.

s ¶ Colonos.] scilicet constitutos.

t ¶ Mancipia.] q inter īmobilia sunt: vt hîc, & ff. de diuer. & te. prę. l. iij.

v ¶ Annonas.] id est præbendas de publico: vt s. eod. priuilegia. Vel de cuiuscunque priuato patrimonio soluēdas, vt statim subiungit, quę īter immobilia computantur: vt in authen. de non alie. §. hæc ergo. col. ij.

x ¶ Diuidere.] vt vna pars feminet vno anno, alia alio anno, diuisione facta p sepes & fossata & sulcos: vt ff. de le. ij. cai' sceuola. §. Titi'. secūdū 70 Io. Alij dicūt diuidere pōt si puocet: nō si prouocet illū cū quo cōionē habet sicut minor: vt ar. j. de fun. do. l. ij. & de prædi. mi. l. inter oēs. & ff. de re. eo. q sub tu. vel cu. l. si pupillorū. Tertij vt P. q aliā ecclesiā pōt puocare, nō priuatū, sicut & cū ea pmutat, vt l aut. itē sibi inuicę. j. e. Quarti vt P. & Al. q etiā priuatū prouocat cū sibi expedit: sicut alienat inutile prędium propter fiscalium onus: vt in authen. itē prędiū j. e. & arg. ff. de iur. do. l. fi. Vel diuidit secūdū H. vt accipiendo partē quo ad vsum, & nō quo ad proprietatem locando, cū socius nolit suam partem locare.

y ¶ Augere.] id est quo ad quantitatem.

z ¶ Et ampliare.] quo ad pretium, quod fit diligenti cultura: vt ff. de 80 iure fis. l. non intelligitur. §. diui fratres.

z ¶ Ampliare.] impinguando.

a ¶ Vlli.] patriarchæ vel œconomo.

b ¶ Cedere.] id est cōcedere. scilicet seruitutē aliquā. nā qui alienare phibetur, seruitutē constituere non potest: vt. j. de re. alie. l. fi. et. ff. de re. eorū l. iij. §. fi. vel dic q viriliter debent resistere ne quis possessionem talium prædiorum intret, vt in auth. de non alie. §. œconomum. col. ij.

c ¶ Verum.] illud idem dicit quod s. veruntamen plura.

natione, aut alio quocũq; vltimo arbitrio, aut certè interviuẽtes habita largitate, siue cõtractu vẽditionis, siue donatiõis, aut alio quocũq; titulo, q̃squã ad p̃fatã venerabilẽ ecclesiã patrimoniũ suum, partẽve certã patrimonij in fundis, p̃dijs, siue domib⁹, vel annonis, mancipijs, & colonis, eorũq; peculijs voluerit pertinere: inconcussa ea oĩa sine vlla penit⁹ immutatione conseruent [a]. ¶Scientes nulla sibi occasione vel tp̃e, ad vicissitudinem beneficij [b] collocati, aut gratię referẽdę [c], donãdi, vel certè volentibus emere, alienandi aliquã facultatẽ permissam [d], nec si oẽs cũ religioso ep̃o, & œconomo clerici in earum possessionũ alienationem consentiant [e]. ea eñ quę ad beatissimę ecclesię iura p̃tinẽt, vel posthac fortè p̃uenerit, tanquã ipsam sacrosanctã, & religiosam ecclesiam, intacta conuenit venerabiliter custodiri: vt sicut ipsa religionis, & fidei [f], mater [g] perpetua est, ita eius patrimonium iugiter seruetur illęsum [h].

Punitur emptor amißione pretij: & titulus non excusat cũ à percipiendis. Puniendus est œconomus priuatione officij, & resarcitione damni, ad quod etiam hæres tenetur. Punitur tabellio pœna exilij. Puniuntur iudices, & tabelliones, q̃ subscribunt acta, & insinuationes istius donationis prohibitæ, priuatione dignitatis, & amißione bonorum. h.d. secundũm Bal.

¶Sanè si hæc nostræ [i] perẽnitatis statuta audaci spiritu, & mente sacrilega [k], q̃squã œconomorũ, vel hominum temeranda crediderit: ipse q̃dẽ q̃ p̃teruo ausu ecclesiastica p̃dia donatiõis, vel emptiõis seu cõmutationis titulo, vel cuiuscũq; cõtractus alteri⁹ noĩe, nisi eo modo, quo nũc statuimus [l], acquirere, vel habere tẽtarit, oẽm hmõi fructũ [m] p̃prię temeritatis [n] amittat: & pretia [o] q̃dẽ, & munera [p], q̃ eius rei gratia data fuerint œconomo, siue alijs q̃buscũq; p̃sonis, ecclesiæ lucris, & cõmodis acq̃rãtur [q]. prædia aũt, & ĩ his oĩa cõstituta [r], ab ipsis clericis, & temporalibus œconomis [s], cũ fructib⁹, seu pensiõib⁹, vel accessionib⁹ [t] toti⁹ medij tp̃is vendicentur: vt tãquã penitus à nullo empta, vel vendita teneantur [v], quia ea que contra leges fiũt, p̃ infectis habẽda sunt [x].

Oeconomus uendens rem ecclesiasticam contra legem, priuari debet officio: & nihilominus omne damnum illatum ecclesiæ, tenetur restituere tàm ipse, quàm eius hæres. h.d. Sali.

¶Oeconomus † autem qui hoc fecerit [y], imò [z] fieri pass⁹ [a] fuerit, vel in quacunq; p̃rsus huiusmodi vẽditione, seu donatione, vel cõmutatione, nisi ea quæ præsenti [b] lege cõcedim⁹, postremò in quacũque alienatiõe cõsenserit, cõmissa sibi œconomatus administratiõe priuetur [c]: deq; ei⁹ bõis quodcũq; exinde incõmodũ ecclesiæ contigerit, reformetur: hæredesq; ei⁹, & successores, ac posteri [d] super hoc facto siue cõsensu cõpetẽti ab ecclesiasticis p̃sonis actiõe [e] pulsent [f].

Tabelliones instrumenta conficientes de contractibus uetitis, debent relegari. hoc dicit Sali.

¶Iis tabellionib⁹, qui hmõi cõtractuum vetitorũ ausi fuerint ĩstrumenta conscribere, irreuocabilis exilij adnimaduersione plectẽdis.

Iudices contractibus illicitis, authorantes puniuntur bonorum publicatiõe, & dignitatis amißione. h.d. Sali.

¶Is quoq; iudicibus, vel ius [h] gestorũ hñtib⁹, qui huiuscemodi donationũ, vel cõtractuũ gesta cõfecerint [i], dignitatis p̃priæ, & bonorũ [k] oĩm spoliatione damnandis [l].

Hic incipit tertia pars principalis legis. & h.d. Vsusfructus rei ecclesiasticæ ad certum tẽpus uel ad uitam recipientis potest concedi hoc acto q̃ usufructu finito reddatur res, uel tantundẽ reddatur. h.d. secundùm Bar. Vel sic: Res immobilis ecclesiæ potest in alium trãsferri quo ad usumfructum, dum tamẽ per pactũ sit cõuentũ, q; ipsam rem restituet tempore conuento finito, & aliam tanti ualoris & fructus ecclesiæ relinquet: & de his conficienda est scriptura: aliàs non ualet. h. dicit Sali.

¶Sanè † ne oĩs religiosis œconomis commodæ prouisionis via, et occasio venerãdis ecclesijs profutura videatur exclusa: id quod vtile plerunq; [m] iudicatur, sub cautelæ obseruatione necessario procedere cõcedimus [n]. Siquando [o] igitur vir religiosus œconomus huius regiæ vrbis ecclesiæ perspexerit expedire, vt desyderanti cui-

a ¶Conseruentur.] œconomi siue clerici.
b ¶Beneficij.] vt quia dicũt aliquem seruiuisse ecclesiæ q̃ nõ seruiuit.
c ¶Referendæ.] vt quia dicatur extitisse gratiosus ecclesiæ.
d ¶Permissam.] an ergo benemerẽtem potest bene remunerare? Dic q̃ sic. nam si colorati beneficij remuneratio impeditur, ergo vera permittitur etiam de immobilibus, vt videtur hic ĩnui. argumentum contra j. e. l. §. fi.

Ecclesia remunerãdo an poßit alienare.

e ¶Cõsentiant.] & renũciẽt. & sic est sp̃ale, q̃ non põt renũciare: qa ecclesiæ est non eorũ fauor: sicut sunt & alia multa quæ notantur j. de pact. l. pe. ADDITIO. Sed hoc ne res alienentur, non est inductum in fauorẽ eorũ, sed in fauorẽ ecclesiæ: vt. j. subijcit, vt sicut ipsa &c.
f ¶Fidei.] sequuntur aut. quæ sitr prohibent. s. hoc ius porrectũ. & sequẽtes.
g ¶Mater.] vt s. tit. j. l. victor. §. & in præsenti. & j. e. decernimus.
h ¶Illæsum.] vt nec episcopus poßit alienare: vt in decre. xij. quæstio. ij.

Summariũ Bartoli.

¶SANE. ¶Si alienatio fuerit facta contra hanc legẽ, punit accipiẽs & cõcedens, & notarius scribẽs. Barto. Vel sic. Emẽs rem ecclesiasticam cõtra legem, rem cum fructib⁹ restituit, & pretium non repetit. hoc dicit secundùm Sali. vsque ad §. sanè ne omnis.

Summariũ Saliceti.

i ¶Nostræ. i.] nos q̃ sumus perennes in seruanda huiusmodi volũtate.
k ¶Sacrilega.] i. quasi vt enim impropriè dicit dedicatio rei, cũ cõfertur ecclesiæ: ita si clericus alienet, desecratio quædam, vt ita dixerim: & ita dicit quasi scrilegiũ.
l ¶Statuimus.] in vltimo §.
m ¶Fructum.] id est commodum.
n ¶Temeritatis] id est huius contractus facti p̃ temeritatem.
o ¶Pretia.] q̃ñ emit.
p ¶Munera.] quando dona accipiet.
q ¶Acquirantur.] sic ergo ecclesia locupletat cum aliena iactura: vnde æquum est quòd reddat: vt ff. de cõdi. inde. l. nam hoc natura. et j. de ijs quę vi metúsve cã. l. si vi vel metu. non dico, q̃ actione aliqua cõpellatur ecclesia ciuili. sed an si non fuerit solutum, pretium posset peti? Respon. non secundũ P. quia quędam honestè accipiuntur, non tamen honestè petuntur: vt. ff. de var. & extraordi. co. l. j. §. j. secus in emphyteuta: vt in authent. qui res iam. in fi. j. e. Alij cõtradicunt odio emptoris posse peti, & non reddi si est solutum, & hoc fauore ecclesiæ per dictam authen. qui res. & ff. de dam. infe. l. fi. & hic, etiã si bonæ fidei emptor fuit, licet tunc habebat actionẽ contra œconomum: vt j. §. proxi.
r ¶Constituta.] Vt mancipia & instrumenta fundi.
s ¶Oeconomus.] Et per istos primo loco vendicantur, sed in subsidiũ cuilibet permittitur quasi publicũ factum: vt parochianis, vel patronis, vt in curiali qui retrahitur per quoslibet: vt j. de decurionibus. l. si quis. iiij. lib. x. [a]Sed nunquid idẽ qui vendidit? quæstio est sabbatina, & videtur q̃ idem: vt j. de lib. causa l. j. & ff. de bo. lib. l. si filius. circa prin. & in decre. xij. q. ij. non liceat. j. Econtra quòd non idẽ: vt ff. de accu. l. si cui. §. ijsdem & in decre. xij. quæ. ij. l. monemus. vt ff. de adop. post mortem. & ibi de hoc inueniens solutionem.

a Vide optimũ text. extrà de rebus eccl. nõ alie. c. si qs presbyterorũ.

t ¶Vel accessionibus.] s. naturalibus, sed non ciuilibus: quia sic esset vsura.
v ¶Teneantur.] id est habeantur.
x ¶Habenda sunt.] vt j. de legi. & constitu. l. non dubium. & hoc quo ad ecclesiam, non quo ad œconomum qui tenetur emptori, & ecclesiæ.

† Concor. cap. nulli. de reb. eccl. nõ alienan.

y ¶Fecerit.] id est alienauerit.
z ¶Imo.] pro vel [b]. Et nota quòd agens & consentiens pari tenẽtur pœna: quia pariter delinquunt: vt hic, & ff. de ijs qui not. infa. l. liberorum. in fin & de iure pa. l. adigere. in princi. & j. titu. j. si quẽquã. in fi. et ibi etiã de hoc habes multas cõcordantias.

b Qualiter hæc dictio, imò accipitur: & ponit vide p̃ Bart. s. d. j. cõsti. iij. iiij. col. versi. oppono hic dicitur &c.

a ¶Passus.] per quẽdã de subditis.
b ¶Præsenti.] in vltimo §.
c ¶Priuetur.] per sententiam, non ipso iure: alioquin nõ habet locum quòd ipse poßit vendicare. Item dicit, priuetur, & non priuatus sit. sed videtur alia pœna ĩponi hæc: vt j. ti. j. si ecclesiæ quę est contrà. solutio vt ibi. Accur.
d ¶Ac posteri.] id est successorũ successores.
e ¶Actione.] mandati vel nego. gesto. vel condi. ex l. ista.
f ¶Pulsentur.] id est conueniantur.
g ¶Iudicibus.] q̃ sunt tantum iudices.
h ¶Ius gestorum.] i. scripturarum. nã idem erant iudices & notarij. Vel dicit de officialibus curiæ qui scribunt acta.
i ¶Cõfecerint.] i. confici mandauerint: vt ff. de ijs qui notant in fa. l. furti. §. mãdati vel propriè q̃ñ hñt ius gestorũ. sed prout ad iudices, tãtum impropriè.
k ¶Bonorum oĩm] Sed cui applicabuntur? Rñ. ecclesiæ fortè quam lędere voluit: vt argu. s. ea. l. §. j. Tu dic fisco: vt j. de modo mult. l. multarum. & ff. de inofficio. testamen. l. papinianus. §. meminisse.

† Iste §. est canonizat⁹. x. q̃. ij. §. si œconom⁹.

l ¶Damnandis.] Sequitur authenti. qui res iam dictas, quæ similiter punit.
m ¶Plerunque.] vt in contractu qui sequitur.
n ¶Concedimus.] Nota sic insti. de autho. tu. §. neque.
o ¶Si quando.] desyderabat quidam ab ecclesia temporalem vsumfructum alicuius prædij vrbani, vel rustici vsque ad quinque, vel decem annos, vel diebus vitæ suæ: & finito tempore, dicit se redditurum hoc prædium, & aliud quod totidem fructus reddat. quæritur, an œconomus hoc facere poßit? & dicitur quòd sic, & facit hæc conscribi.

Casus.

a. Petitione.] ex hoc sumpsit Ir. quod posuit in formulario tabellionũ in contractibus emphyteosis. dicunt enim sic emphyteoticarijs, scilicet petitionibus &c.

b Vtrosque.] id est œconomum, & secum contrahentem.

c Vitæ.] accipientis ad plus.

d Conscribat. sic ergo scriptura exigit: alias non valet, vt j. dicam.

ADDITIO. Mul tos alios casus in quib⁹ scriptura requiritur, vide per glo. in verbo, in scriptis. capi. j. §. postquã. extra de censi. lib. vj.

e Per quæ.] s. pacta.

f Manifestum.] s. per pacta.

g Acceperit.] ab œconomo.

h Beneficij gratia.] qđ confert in ecclesia de suo.

i Præstãdo.] desyderanti. Accur.

k Proprietate.] id est possessione eius prædij cuius vsusfructus cõfertur frequẽter ecclesię. nã proprietas nunquã ab ecclesia separatur. sic ff. de ver. sig. interdũ. & de iudi. l. si de vi. & j. de rei vendi. l. quoties. & j. de ꝑbatio. l. ij. alij ponunt ꝓprietatẽ possessionis quę in ecclesiam confertur.

l Prædiorum.] Sic s. de nouo dandorum.

m Derelinquat.] in vltima voluntate, vt in nuit verbum relinquat: vt ff. de tab. exhi. l. j. §. si. sed hodie ab initio & mox: vt in auth. de non alienã. §. si quis aũt voluerit. col. ij. Lege sic lecta sequunt auth. Et primò l. prohibentes. Scđo puniẽtes. Tertiò ꝑmittẽtes: vt in hac l. in textu facit Leo. Sic ergo lege primò. Hoc ius porrectũ. & sicut alienatio, & mul tò magis. & quibuscũq; modis. secundò, qui res iam dictas. tertiò, si quas ruinas. &, perpetua quoque. &, sed et permutare. &, item sibi inuicem. &, item prædium. &, qui rẽ huiusmodi. &, hæc vsus præstatio. Sed alij ponũt illã, qui rem. inter puniẽtes, sed nõ est in hoc vis.

quã certarũ possessionũ, atq; ꝑdiorum & vrbanorum scilicet siue rusticorũ) ad ius ecclesiasticũ pertinentium, temporalis vsusfruct⁹) possessio pro ipsius petitione[a] prę stetur: tũc eius temporis qđ inter vtrosq;[b] conuenerit, siue in diem vitæ[c] suæ ab eo qui desyderat postuletur, pacta cum eo qui hoc elegerit ineat œconomus, atq; cõscribat[d]: per quæ[e] & tps intra quod hoc præstari placuerit, statuatur, & manifestũ[f] sit qđ quisque acceperit[g] abinuicem: huius beneficij gratia[h] præstando[i] quidẽ ecclesiastici prędij, pro tempore vsumfructũ: post statutũ autẽ tps, & placitum, ipsorum redituum proprietate[k] ad dominium, et ius ecclesiasti cum recurrente firmiter: ita scilicet vt siue cõpleto spatio qđ fuerit iter eos cõstitutũ siue mortis suæ tempore (si hoc quoq; cõuenerit) is q possessionẽ ecclesiasticã, & certorũ redituum vsumfructũ hũdi gratia interueniente pacto susceperit, nõ minus quã alterius tãtæ quãtitatis, quantæ acceperit reditus, cũ ipsorũ ꝑdiorũ[l] dominio, & rebus immobilib⁹, eorumq; colonis, & mãcipijs ecclesiæ derelinquat[m]. nisi enĩ hac cõditiõe pacta inita† fuerĩt, ea quoque decernimus non valere, sed possessionem ecclesiasticam, tanq̃ nullo iure trãscriptã, in iure ipi⁹, atq; dominio permanere, & ab ecclesiasticis œconomis decernimus vendicari.

In authen. de non alienandis aut permutãdis.

§. nos igit colla. ij. constitu. j. & in authen. de alie. & emphy. §. hoc etiam super ipsis. & §. hoc verò iubemus. colla. ix. constitu. iij.

Res immobiles cuiuscunque ecclesiæ, ab imperatore prouectæ non alienantur, uel pignorantur indistinctè. Aliunde uerò quæsitæ pignorantur, uel alienãtur debito urgente, cum solennitate tamen hic subiecta. h. d. Sali.

Hoc ius[n] †porrectum[o] est ad omnẽ venerabilẽ locũ, oẽq; collegium, quod actio[p] pia consti tuit: vt nec res eorũ pignorẽtur[q]. Et hoc ꝑpetuò[r] seruetur in ijs rebus immobilibus, quę ab imperiali domo prędictis locis applicant. In cęteris[s] catenus excipit[t], si debitũ vrget: qđ si ex mobilibus solui non possit[v], primò res immobiles specialiter[x] dent pignori: quarũ fructus, creditor sibi repute[y], tã in sorte, q̃ in vsuras,[z] vsque ad quartã cẽtesimæ[a]. Quod si nolit[b] creditor ita accipere, tũc ordinator[c] domus apud cũ[d], à quo ordinatur[e], habitis absq; dispendio gestis[f], iuret[g] (maiore[h] parte ibidẽ seruientiũ cõsentiẽte[i]) & debitũ existere[k], nec ex bonis mobilibus solui[l] posse[m]. quo subsecuto, ꝑ viginti dies rẽ ecclię venalem eẽ publicè notũ fit: vt pl⁹ offerẽti det ꝑ tio modis oĩb⁹ pro debito[n] dãdo.

Ecclesia in sex casibus nullo modo alienare potest.

r Perpetuo.] id est incommutabiliter sine exceptione. Nota ergo sex casus, vbi ecclesia nullo modo alienat. primus, vt hic, quando res immobilis à principe datur: qđ sumitur ex authen. de alie. & emphy. §. ea verò. col. ix. Secũdus qñ ipsam ecclesiã alienaret: vt in auth. multò magis. j. eod. Tertius, qñ ipsemet emeret: vt ꝑ aut. quibuscunq; modis. j. eo. Quartus, qñ est data res ecclesiæ sub hac conditione, ne alienetur: vt in aut. de alie. & emphi. § sanctissimas. colla. ix. Quintus est, qđ hæretico non alienet: vt in aut. de eccle. iti. §. iubemus. collat. ix. Sext⁹ in annuo relicto de propin quo præstando: vt in authent. de eccle. tit. §. si autem annale. colla. ix.

s Rebus cæteris.] præterquam donatis ab imperatore.

t Excipitur.] à supradicto.

v Nõ possit.] scilicet cõmodè: vt. ff. de ver. signi. l. nepos proculo.

x Specialiter dentur.] hoc est authen. de alientio. & emphy. §. hoc autem super. collat. ix. nam per authenti. de non alien. § si autẽ credi tor colla. ij. non permittebatur specialis hypotheca, sed generalis.

y Reputet.] quod est cõmune ius in omni creditore, nisi sit pactus vt fructus vice vsurarum cedãt: vt. j. de pign. act. l. j. & secunda de & vsur. si ea pactione.

z In vsuras.] Primò in vsuras. Secũdò in sorte: vt j. de solu. l. j. nec obstat hĩc ordo scripturæ: vt ff. de sol. l. nec enim & de lega. ij. l. cum pater. §. fidei tuæ[a]. e. l. cum pater. §. pe. hĩc speciale est fauore ecclesiæ, vt primò in sortem.

† Concor. x. qõ. ij. §. hoc ius. vbi habes hanc aut. canonizatã de verbo ad verbum cũ oĩbus alijs sequẽtibus, exceptis auth. multò magis. & aut. quibuscũq;.

a Alias, est §. fidei hæredum. ver. arg. cõtrà. Centesimæ vsura.

† Concor. gl. in c. cũm accessissent. sup verbo, assensu. de constitu. & c. fine exceptione, xij. q. ij.

Diuisio.

Hoc ius.] Diuiditur in septem partes. Nam primò legem codicis extendit. Secũdò prohibet alienationem in quodã casu simpliciter. Tertiò permittit pignorari in casu necessitatis. Quartò permittit venditionem si creditor non recipiat pignorationem. Quintò permittit datione in solutum si emptor non reperiatur. Sextò declarat quę res debent vendi. Septimò dicit quis intelligatur creditor. Secunda ibi: Et perpetuò. Tertia ibi, In cæteris. Quarta ibi, Quod si nolit. Quinta ibi, emptore. Sexta ibi, Si tamen. Septima ibi, Et is. Bar. & Bal. CASVS. Dic breuiter quòd hæc authen. extendit prohibitionem ad omnem ecclesiam, & ferè vatur ꝑpetuò in rebus ab imperatore datis. In alijs dat formam alienãdi. Ex tex. no. primò quòd non sunt vocandi absentes, dummodo duæ partes sint præsentes, & maior pars istarum duarum partium consentiat: vt no. gl. sing. in capitu præsentium. de testi. lib. vj. Secundò not. ibi cum dicit habitis absque dispendio &c. quòd quando venditur res alicuius ecclesiæ, episcopus qui interponit authoritatem, & etiam notarij curiæ suæ non debent aliquid recipere pro sportulis, & labore: cuius contrarium seruatur, & malè secundum Pau. de cast. hĩc.

n Hoc ius.] Imperator Leo rebus Constantinopolitanæ ecclesiæ prouiderat per legem istam iubemus. sed per hanc authenticam extenditur prouisio, & priuilegium ad omnem locum venerabilẽ. Sic ergo dic, hoc ius porrectum. & sumitur hæc pars ibi illuc, & perpetuò &c. ex authẽ. de non alienan. § nos igitur. colla. ij.

o Porrectum.] id est productum.

p Actio pia.] id est pius actus, & sic ponit ff. de dona. inter vi. & vxo. l. tertia. §. si. alias non factum, vt hĩc, sed ius designat, vt institu. de act. §. j.

Actio quali ter sumit.

q Nec pignorentur.] scilicet res ecclesiasticę specialiter, sed generaliter & hoc per auth. nõ de alienã. §. si autẽ creditor. in fi. §. &. §. sed neq; dationem pignoris. col. ij. sed per aliam de alie. & emphy. §. hoc autẽ. quælibet permittitur si debitum vrgeat, vt hĩc dicit.

a Centesimæ.] hoc est vt in fine anni tm̃ habeat ꝑ vsuris quantum est quarta pars sortis. sors enĩ cẽtesima dr. i. quodda principale, vel pſe ctũ, quia centesim⁹ numerus est pfectus, vt ponat in vim substatiui. Centesima est ergo pars, quæ æquarat sortis i ãno: vt patet j. de vsu. l. eos. §. j.

b Nolit.] scilicet creditor.

c Ordinator.] id est abbas.

d Eum.] scilicet episcopum.

e Ordinatur.] vt apud episcopum, & episcopus apud archiepiscopũ: sed cum archiepiscopus vendit, duo episcopi debent in eresse: vt in auth. vt nullus fa. or. do. §. fi. col. v.

f Gestis.] quia proscriptura nil dabitur tabellioni. sic j. de episco. audien. l. tãm dementis.

g Iuret.] cõtra j. ti. j. cum clericis. §. q̃ si lis. So.[b] hĩc speciale super alienatione.

b Vel aliter clerici non debẽt iurare iudicio si sti, vel iudicatũ solui: vt ibi, In cõ tractibus vẽ rò, bene iurant: vt hĩc.

h Maiore.] quæ attendit primò in numero, secundò, in dignitate: vt ff. de pac. l. maiorem. non connumeratis seruientibus, sed ordinatis in ecclesia. Si verò quidam absint, oportet duas partes ordinatorum esse præsentes, sed sufficit maiorem partem duarum partium consentire: vt. ff. de decre. ab or. fa. l. j. & l. iij. & ff. qđ cuiusq; vniuersitatis. l. nulli. & l. planè. & j. de prædijs curia. l. ij. §. & de decur. l. nominationum. lib. x.

i Consentiente.] i. ipso, vt sup suã aĩam iuret: vt aut. ꝑpetua j. eod.

k Existere.] i. solutũ nõ esse. non autem iurari debet cũ effectu. hoc aũt creditor prohabit: vt in fi. huius authen. & hoc etiã ita demum si fit: alẽs nõ cogitur periurare, sed iurabũt alij q scuit. vt in auth. perpetua.

k Existere.] ecce vnum.

l Solui.] ecce secundum.

m Posse.] scilicet commodè.

n Pro debito.] Emptor enim soluet creditori: vt in aut. de eccle. re. im mo. alie. §. ementibus quidẽ in fiscũ. col. v. sic & ff. de in rem ver. lege iij. §. penul.

§.penul.& ff.de rebus eorum.l.magis.§.ne tamen.

a ¶ Aliter enim.] id est nisi prædicta solennitas seruetur,vel nisi pretiũ cedat in vtilitatem ecclesiæ.Accur.

b ¶ Inscribatur.] in iuramẽto.sic ergo debet fieri scriptura:aliâs nõ valet cõtract⁹:vt & in l.iubem⁹.§.si.põt ergo prędicto casu alienare res ecclesię cũ debitũ vrget.Item secũdò in ꝑpetua emphyteosi:vt in aut.perpetua. Tertiò cũ alia ecclesia ꝑ 10 mutãdo:vt in aut.item sibi.Quartò cũ principe. in aut.sed & permutare. Quintò vt in redẽptione captiuorũ: vt in aut. de alie.& emphy.§. sanctissimas.coll.ix.Itẽ sextò vt superflua vasa : vt in authen.præterea.

Ecclesię res in sex casib⁹ possunt alienari.

c ¶ Aestimationis.] s. 20 rei datæ in solutum.

d ¶ Decima.] vt si res valeat nouẽ,det ꝓ decẽ: sed certè tũc nõ adderet decima,sed nona.Alij vt si res valeat decem,accipiat ꝓ vndecim, secũdũ Azo.& scđm hoc ecclesię fit additio. Alij vt si res valeat. xj. accipiat ꝓ 30 decẽ[a].& qđ dicit addita.scilicet emptori,vt qa grauat ĩ vno, ꝙ scilicet ĩuit⁹ accipit aliđ ꝓ alio, releuet ĩ hoc:vt ff.de iureiu.l.eũ q.in prĩ. Itẽ est hic spãle ꝙ aliud ꝓ alio recipiat ĩuit⁹:vt j.de sol. aut.hoc nisi debitor. sed regulr cõtra : vt ff.de re. 40 cre.& si cer.pet.l.ij.§.j.

a Dñs glos. dicit quòd si res valet x.habeat ꝓ ix.vt x.sibi remittatur. Additio.

e ¶ Ordinatoris.] id est abbatis.

f ¶ Maioris partis ibidẽ seruiẽtiũ.] Sed vr̃ ꝙ non valeat nisi oẽs cõsentiãt:vt ff.de ser.rusti.prę.l.ꝑ fundũ.Rñ.aut aliqd pertinet ad plures, vt adv niuersos.& tũc sufficit maioris partis consensus:vt hic,& ff.ad munici.l.qđ maior pars.aut ꝑtinet ad pluresvt ad singulos:& tunc nõ sufficit maior pars,sed oẽs consentient:vt ff de serui.rusti.præ.l.ꝑ fundũ.& cõia prædio.l.receptum.& ff. cõi diui.l.sabinus. Fallit 60 in duobus casibus.Primus vt cum multi creditores habent eundẽ debitorẽ:vt ff.de pact.l.maiorem.& C.qui bonis ce.pos.l.vlt.Item in alio casu:vt ff.de rerum diui.l.intantum.§.pe.& hoc fauore religionis.

aliter eñ [a] res emptori nõ cõceditur.& hoc inscribat̃ [b], nihil esse factum in ea re, ad dãnũ diuinæ domus.Emptore verò non inuento, res æstimata districtè creditori detur insolutũ,addita in ꝑtio vniuersæ ęstimationis [c] decima [d] parte,& accedẽte cõsensu ordinatoris [e],& maioris [f] partis ibidẽ seruientiũ. Sit tamẽ ea res mediocris [g] inter cæteras,inspecta ipsius qualitate, & quãtitate,& onere [h].Et is creditor hîc intelligatur,qui quod credidit,probat [i] in vtilitatem diuinę domus processisse.

In authen. de non alienãdis,aut permutandis. §.sicut aũt.colla.ij. cõstit.j.

¶ Alienare,uel acquirere damnosa ecclesiæ pariter sunt prohibita.h.d.Sali.

Sicut alienatio rerum ecclesiæ interdicitur,ita prohibetur,ne qua sterilis [k] ei detur possessio,aut aliâs onerosa,veluti fiscalium [l] nomine,vel onere.

In authen. de non aliẽãdis.§.quia verò cognouimus.colla.ij. consti.iij. & in auth.de alie.& emphy.§.& quoniam.colla.ix.constitu.iij.

¶ Propter quod unumquodque tale,& illud magis.Vel sic:Potentior est prohibitio in causa,quã in causato.h.d.secundùm Iaco.But.

Multò magis [m] prohibetur ipsi⁹ monasterij [n] alienatio, qua [o] redeat in antiquum statum, & secularem vsum.

In authen. de alienatione & emhyteusi.

g ¶ Mediocris.] s.in aut.de fideius.§.quod autẽ.coll.j.contra,vbi quã meliorẽ habet debitor,dare debet in solutum.Solu.hîc specialefauore ecclesiæ.hoc placet.vel ibi pretiosius metallum debebat:vt aurum: & ideo pretiosior res solui debet:quàm debitor habeat.Accur.

h ¶ Onere.] scilicet debiti pro quo vẽditur,vt res magni pretij pro debito paruo non vendatur:vt ff.de rebus eorum.l.magis.§.idem prætor.vel 70 dic onere tributorum:vt in aut.si.ut.j.proxi.

i ¶ Probat in vtilitatem.] spãle est.sic & j.si aduer.cre.l.j.& ff.si cer. pet.l.ciuitas.regulariter cõtrà:vt j.si cer.pet.l.incẽdiũ.ꝓbabit ergo fortè ꝑ præsumptionẽ:vt quia prælatus est diligẽs,& ecclesia tũc indigebat. non aũt vbi qlibet nũmus sitidatus:vt ff.de exer.l.fi.in fi.j.rñ.Vel qa oĩbus de ecclesia simul dedit per quos põt deterior ecclesiæ fieri cõditio:vt s.e.l.iubem⁹.§.si qñ.aliâs est versi.sub §.sanè ne oĩs.Quid si cõsuetudo in cõtrariũ sit?scđm Azo.valet:vt insti.de iure na.gen.& ciui.§.ex nõ scripto.

Sicut.] CASVS. Sicut alienatio rei ecclesiasticæ ꝓhibet̃: sic ne sterilia aut aliâs onerosa ecclesiæ dent̃.hoc dicit hæc aut.Ex qua no- 80 ta dãnũ cõtingere interdũ in acqrẽdo,sicut in alienando.& dicit Bald. ꝑ istã aut.ꝙ si ecclesia adiuit hęreditatẽ sine bñficio inuẽtarij,scđm quosdã nõ valet aditio,ne cõsequat̃ dãnũ,vt hîc.scđm alios valet,sed nõ tenet̃ vltra vires hæreditarias.& hæc magis plecet secundum Pau.de ca.hic.

k ¶ Sterilis.] id est non fructuosa,vel fenea,vt in cor. vnde hoc sumitur de non alie.§.penul.col.ij.

l ¶ Fiscalium.] sed qũo põt esse onus tributorũ fiscaliũ,cũ scđm qualitatẽ fructuũ dent̃:vt j.de allu.& pa.l.j.& ij?Rñ.ꝓ pręteritis anteq̃ ad ecclesiã deueniret fundus:vt ff.de pub.& vec.l.imꝑatores.j.rñ.Itẽ põt esse onus tributorũ,& in hoc maiorem partem fructuũ oporteret dari ꝓ tributis.

m ¶ Multo magis.] scilicet quã aliarũ rerũ.& est verbũ Ir.non legis.

n ¶ Monasterij.] i.ecclesiæ vel loci consecrati.

o ¶ Qua.] s.alienatiõe.& hoc est ĩ cor.de alie.& emphy.§.& qm̃.col.ix. & in aut.de nõ alie.§.qa verò cognouimus col.ij.

§.si verò nõ sint.versi.œconomis. colla.ix.constitu.iij.

¶ Alienatio rei ecclesiasticæ permissa,incommutabiliter prohibetur in œconomum,uel sibi coniunctum.h.d.Sali.

Quibuscunq; modis hoc ius alijs permittitur [p], interdicit̃ certis ꝑsonis res hmõi accipere, vt œconomo,eiusq́; cognatis [q] :alioquin bona eorũ , & œconomôrũ, & ordinatôrũ qbus cõiuncti sunt, post mortẽ eorũ ꝑueniẽt ad ecclesiam,de qua rem accipiunt.

In authen. de non alienã. aut permutã. §.quia verò leonis. colla ij. cõsti.j. & colla.ix.consti.iij.de alie.& emphy.§.si verò præter hæc.

¶ Accipiens rem ecclesiasticam titulo non lucratiuo præter legis formam,rem restituit: & quod dedit,perdit.Accipiens uerò titulo lucratiuo: reddit quod accepit,& tantumdem de suo.h.d.Sali.

Qui res iam dictas [r] non gratuito [s] alienationis titulo citra formã legis [t] accepit,rem quidem cũ omni incremẽto medij tẽporis restituat:eius aũt qđ dedit, nullã actionẽ cõtra venerabilẽ locum,sed aduersus † eum [v] qui alienauit,habet. Donatarius autẽ , & rẽ cũ oĩ [x] causa,& fruct⁹ restituat, & aliud tantũdẽ. Creditor [y] quoq; restituta re pignorata , crediti actionẽ contra solũ pignoris datôrẽ [z] habeat.Emphyteusis acceptor, & ab ea cadat [a] :nec qđ dedit,repetat:imò statim soluat quod soluturus esset,vnoquoq; anno si iure cõtraxisset [b] .sed meli⁹ [c] dicit̃ omni- œconomo idem prohibetur.

Quibuscũque.] Ista aut.plana est. 10 Et no.bene ea,qa semꝑ allegatur cõtra prælatos q cõcedũt suis cõsanguineis res ecclesiæ. Nã etiã si subsit iusta cã alienandi,& etiã si adhibeatur oĩs forma,nõ tenet rõne ꝑsonæ in quã fit : qđ est intelligẽdũ,etiã si palã hoc fiat,& bona fide: & 20 est spãle:sec⁹ ĩ alijs administratorib⁹:vt j.de cõtrahẽ.emp.l.si cum ipse. hoc tñ qualiter intelligatur,& limitet̃,vide bonã gl.in c.decẽter.lxxxix.di. & in c.non satis.lxxxvj. di.Pau.de cast.

Additio.

p ¶ Permittitur.] Qđ est in septem casibus : vt 30 diximus in aut.hoc ius porrectum.in glos.super verbo inscribatur.

q ¶ Cognatis.] vel affinib⁹:vt in corpore vnde hæc sumitur.i.in aut. de alie.& emphy.§. œconomi.coll.ij.& est ratio, qa ex officio qđ admĩstrat, nõ licet emere ꝑ se vel ꝑ 40 aliũ,vt ff.de cõtrahen. emp.l.nõ licet & l. q officij.in prin.Et sic no.gñale ꝙ nõ admittitur aliqs vt quilibet,vt j.de dolo. l.j.vbi de hoc dixi. Sed cõtrà in aut.de san.epi. §.si autẽ ecclesijs. colla. ix.vbi dispẽsatoribus ꝑmittitur accipere. So.[b] 50 ibi permittit cõducere, vel temporalem emphyteosim accipere.hîc autẽ prohibet perpetuam alienationẽ.Item hîc œconomo prohibet:ibi dispensatori ꝑmittit:puta prælato non administrãti & specialiter hîc excipitur œconomus in fi.illius §. 60 si autem. vbi expresse

† Limita hunc versi. cum glos. si emptor fuit ĩ dolo præscripto. qđ est eoipso, ꝙ cõtra legem mercatur .c.qui cõtra iura. de reg.iu.li.vj. secus si fuerit ĩ vero dolo : de quo vide gl.fin. in c.ad audietiam.extra de rebus eccl.nõ alie. & Bar.hîc. b Istã solutionẽ sequitur Bal. hîc: quam dicit bñ esse notandam.

Qui res.] Ista aut.respicit scđam partẽ l.iubem⁹.scilicet.§. sanè.s.e. vbi puniũtur cõtrafaciẽtes.Pau.hîc.¶ No.primò scđm Bal.ꝙ illicitè contrahens super rebus ecclesiæ punitur pœna expressa in hac aut.Secũdò no.ꝙ illud qđ dedit talis cõtrahẽs,perdit quo ad ecclesiã,sed nõ perdit quãtũ ad administratorem,cum quo contraxit:quia repetit ab eo.Bal.

r ¶ Iam dictas.] scilicet locorum venerabilium.

s ¶ Non gratuito.] Vt emptione,permutatione,& similibus.

t ¶ Legis.] Vel qa nõ erat de casib⁹ ꝑmissis:& scđm hoc expone citra ꝑ 70 cõtra.Vel si erat,nõ fiebat cũ solẽnitate qua debebat:vt in aut.hoc ius.dixim⁹.& tũc dic citra.i.pręter:qa alienauit.licet nõ valet cõtract⁹ ĩ præiudiciũ ecclesię.

v ¶ Eũ.] s.œconomũ.Itẽ prepõderat dolũ œconomi ꝑꝑ officiũ dolo emptoris.Quid si nõ est soluẽdo,vel nil habet:cũ sit vn⁹ de monachis?Rñ.tenet ecclesia si locupletior est,ꝑ cõdictionẽ sine cã:vt ff.de cõdi.ob tur.cau.l.perpetuo scđm quosdã.& de eo per quem fac.l.fi. in prin.

x ¶ Cũ omni causa.] Qualiter intelligat̃,habes ff.de rei vẽ.l. præterea.

y ¶ Creditor.] Qui accepit rem pignori,& in causam non concessam.

z ¶ Datorem.] Non autem contra ecclesiam.

a ¶ Cadat.] Iure exceptionis.

80 b ¶ Cõtraxisset.] & sic esset futuri tꝑis,nõ solũ præteriti.& hoc iõ qa deliquit in cõtrahẽdo.si aũt deliqt tm̃ nõ soluẽdo canonẽ,posteà non soluit ꝓ futuro tpe:vt in aut.qui rem.j.eo.Et est ratio,quia hic ab initio caruit titulo,& iusto initio:cũ fieret cõtract⁹ emphyteotic⁹ cõtra legẽ: vñ magis deliquit,cùm contraxit lege prohibẽte.Sed ibi ab initio valuit cõtractus emphyteoticus:sed cessauit soluere canonẽ debitum per biẽnium: & sic minus deliquit,& ideo præteriti temporis,non futuri.

c ¶ Sed melius.] Hæc verba referuntur ad id qđ dicit,cadat.nõ videbat̃

cadere iure exceptionis:sed meli⁹ est vt cadat ipso iure.Vel meli⁹ hæc verba sunt Ir.nec multū importāt vtilitatis:pnt ita cōtinuari.Ex prædictis vi debatur emphyteota repellēd⁹ exceptiōe:sed melius est,vt ipso iure actio denege.& est sic.ff.de arbi.l.si cū dies.§.si qs ex.Azo.& sumitur hæc tota ex cor.in aut.de nō alie.§.qa verò leonis.col.ij.& ex sequētib⁹.& idē ī aut. de alie.& emphy.§. si verò præter hæc.& sequentibus.§§.col.ix.

a ❡ Denegandas.] Subaudi ipso iure.

SI quas.] CASVS. Imperator Leo cōcesſit,ꝙ nō posſit alienari res ecclīastica,nisi, quo ad vsumfructū vt ī l.iubem⁹.posteā in casu necesſitatis pmissum est, alienari ēt ꝑprietatē: vt in aut.hoc ius porrectū. 20 nūc verò loqmur nō in casu necesſitatis,sed vtilitatis,ne domus ruat,ex qua re ecclesia nullam posteā habebit vtilitatē. vñ dicit Impator hoc casu,volo ꝙ talis res ecclesiastica det in emphyteosin,vt oino nō alienetur. nā emphyteota habet vti 30 le dñiū,& ecclesia directū.& dicit ꝙ licet tunc ipsi emphyteote vti materia domus ruinosæ ad reparationē.Pau. ¶Not. ꝙ dom⁹ ruinosa ecclesiæ pōt cōcedi ad ꝑpetuā emphyteosin sub canone hic præfixo,scdm Bal.hic.

b ❡ Si quas ruinas.] 40 id est ruinosas domus.

c ❡ Nō valeāt.] scilicet cōmodē:vt ff. de ver. sig.l.nepos.

d ❡ Detur.]i.dari pnt. rndet em.& qd dicit ꝑpetuā:dic in infinitū q̄diu pēsio soluit.insti.loca.§. adeò.& scdm hoc debet fieri reuocatio,vt qs nō 50 dicat se præscripsisse secūdū cōsuetudinem: alij vsq; ad xxx.an.vt insti.de ꝑpe.& temp.act. in prin. alij vsq; ad tertiā generatione:vt in aut. de non alie.§.emphyteusin.coll. ij.a & scdm hos nō fit renouatio in tertia, sed in quarta.pria verior.f. do- 60 nec soluatur pensio, & corrigat illa de nō alie. §.alienationis. quæ non ꝑmittebat perpetuam.

modo denegandas,a esse actiões huiusmodi acceptori.

In authen. de alie.& emphy.§. si verò quædam sunt.col.ix.consti.iij.

❡ *Res ecclesiæ ruinosa, pensione inchoanda in initio contractus,dari potest in emphyteosin,reficienda pro tertia parte pensionis,quæ colligebatur ante dirutionē, pensione verò inchoanda ædedemum refecta dari potest pro dimidia plurī pensionis quæ pro ea refecta potest haberi.h.d.secundum Sali.*

SI quas b ruinas habeant memoratæ diuinæ domus,quas rędificare nō valeātc ,hę in emphyteusin denṫ d ꝑpetuā:emphyteuta vsu ro materia depositæ e dom⁹,vel habitatiōis:vt pensio f diminuatur g in tertiā h partē i ,ab ea quę stātib⁹ adhuc ędificijs colligebaṫ:aut ✱primitus eo ędificante k ,ex adiectis l illi per æstimationem m pēsionib⁹, medietas detur religiosæ domui. nam priore casu,ab initio emphyteusis n præstanda est pensio.

In authen. de non alienan. §.quia verò leonis.col.ij.cōsti.ij.& in auth.de alie. & emphy.§.& hoc quidem. versi. licentiam.colla.ix.consti.iij.

❡ *Res immobilis ecclesiæ cuius pensio non est diminuta, potest in emphyteusin dari diminuta ad plus illius pensionis sexta parte.ubi verò pensio respectu eius quod percipiebatur,quando ad ecclesiam peruenit,sit diminuta,dari potest in emphyteusin.pro pensione nunc stante:ac res pretiosa,modici tamen fructus,dari pōt pro pēsione iusta per architectos æstimāda.h.d.secundū Sali.*

PErpetua o quoq; emphyteusis, in his p permittitur rebus,si res in eorū geraṫ præsentia,qbus hoc assignatur lege q , iurantibus r ijs, quórum interest,ex eo contractu nihil ad læsionē diuinæ dom⁹ effi

✱ Prius.

a Tu dic secundū Bal. hīc ꝙ hoc est speciale, ī domo ruinosa, ꝑpter vtilitatem, quā ex refectione cōsequitur ecclesia. aliās verò,ꝑ illā auṫ. nō erat pmissum ni si in tertiam generationem,sed per illam auṫ.de alie.& emphyteo. ꝑmittiṫ in ꝑpetuū vt ibi not.

e ❡ Depositæ.]id est dirutæ.

f ❡ Vt pensio.] antiqua.

g ❡ Diminuatur.] ad plus.

h ❡ Tertiā partē.] i.tertia minuatur.& duæ præstetur.alij vt R.& B.& P.vt duæ remittātur,& tertia præstetur.& hæc est verior.vt in corpore ꝑ batur.Sed qcqd dicatur,est & cōtra illā auṫ.ꝑpetua].eo.vbi dicit diminuē 70 dā pēsionē in sextā partē:sed illud in nō ruinosis.Sed adhuc aliud in cōtra.in ea.auṫ.ꝑpetua.dū dicit,si ob cladē diminuta sit pēsio:tūc cōstāte nūc pēsiōe in emphyteusin dat.Sed dic determinari ꝑ istā vtrū soluat statim, & præsens prætiū minuatur in tertiā partē,an nō:& tūc tm̄ præstet quantū pōt nūc haberi:dū tñ detur medietas pēsionū adiectarū ꝑ reædificatione.Et dic cōstāte tūc pēsiōe diminuta,tñ in tertiā partē,ab ea quę antequā clades supuenerat,colligebatur.nā hæc auṫ.est post illā in cor.authē. cum hæc sit de ali.& emphy.§.si verò,quidā.& illa de nō alie.§.qa verò leonis. Nec dicas hāc habere locū tm̄ in ecclesia Constantinopolit.(vt quidam dicūt)imò in omnibus:vt in auṫ.de ali.& emphy.§.quæcunq; verò.col.ix.

80 i ❡ Partem.] scilicet soluendam.

k ❡ Reædificatē.] i.ædificare volēte anteq̄ aliqd noīe pēsionis solnat.

l ❡ Ex adiectis.] i.ex pēsionibus quæ nūc ædificio reædificato,vltra solitas pensiones accipi possunt,medietas detur,& posteā similiter detur pēsio,quæ primò ex ruinosis stantibus ædificijs colligebatur.

m ❡ Per æstimationem.] id est reædificationem.nam per eam maior æstimatio pensionis præstatur.

n ❡ Emphyteusis.] scilicet contractus.

PErpetua.] CASVS. Ista auṫ.tres habet partes.Prima pars loquitur in non ruinosis quæ multū dāt reditū.Vltima pars loquitur in ruinosis,quæ paruū dāt reditū.Media verò pars in ruinosis,quæ nullū dant reditū.Viuia. ¶No.ex hoc tex.ꝙ vbi paritas priuilegiorū est,vtrūq; redigitur ad ius commune.facit l.sed & milites.§.j.ff.de excusa.tuto.Bal.

ci:soluto reditu ipsi⁹ rei,q fuit cū diuino iuri dedicaretur s , non minuēdo,nisi in sextā t partem:aut si ob cladē v diminuta x fuerit, tūc ꝑ cōstante y ,nūc pēsione in emphyteusin detur. Quòd si res pretiosa z quidem est,parum tñ, aut nihil præstat pēsionū:res subtiliter æstimanda est,vt ex hac pensio iusta a constituatur:ea tamē sola dentur in emphyteusin,quæ ad hoc congrua videntur œconomo ,& alijs gubernatoribus.

In authen. de non alienā. aut permu.§.si nimus igitur.col.ij.consti.j.

❡ *Cum principe,uel alia ecclesia permutatio est permissa.Sali.*

SEd & permutare † principi b licet c ,pro re maiori d , meliori, vel æquali,si respublica e hoc exposcit f ,pragmatica g forma super hoc præcedente.

In authen. cōstitutio quæ ex adscriptitio. §.quia igitur.col.v.consti.vij.

❡ *Permutare potest una ecclesia cum alia, dum illa permutatio fiat cum utilitate utriusque ecclesiæ:alioquin una contra aliam restituetur.hoc dicit.Viuia.*

ITem h sibi inuicem rectè permutāt cū vtriusq; indēnitate i , eōrum scilicet consensu interueniente,qui suprà referuntur k .

In authen. de ali.& emp. §.si verò quis de prædictis colla.ix.consti.iij.

❡ *Inutile prædiū propter onus fiscalium,potest ecclesiæ alienare: seruata debita solennitate.h.d.Sali.*

ITem prędiū propter onus fiscale l inutile alienetur , gestis vt suprà m cōficiendis,eodē iuramen-

o ❡ Perpetua.] hoc verbum est ex auṫ.de alie.& emphy.nā in illa de non alie.non erat hoc verbū. 10 & expone illud vt modo dixi in illa authen.si quas ruinas.s.proxi.

p ❡ In his.] s. ecclesiasticis non ruinosis. vel in his.s.ruinosis.

q ❡ Lege.] vt in auṫ.hoc ius porrectum.s. eo.

r ❡ Iurantibus.] scilicet clericis.

20 s ❡ Dedicaretur.] Id est esset applicata.

t ❡ Sextā partē.] s. ad plus aliās magis retineret ecclesia q̄ vēdat. Sed nōne ecclesia est deterioris cōditionis quā alius? Rñ.nō b ,quia diminutio fit ꝑpter sterilitates:quæ q̄n erunt,priuat⁹ remit- 30 teret totū:vt ff.loca. & conduc.l.si vno.§.j. Vel dic,ꝙ hīc erat res deterior,quā tūc q̄n fuit ecclesiæ data.prima verior: & hoc cū nō est ruinosa: aliās:secus: vt in auth.si quas.s.eo. quæ est cōtra. Itē vī ī nihilū diminui: vt ī auṫ.de ali.& emphy. 40 §.j.sed ibi spāle in pascuis & in agris ꝑximarū villarum maioris ecclesię Cōstantinopolitanæ.

v ❡ Aut si ob cladē.] Nūc loqtur eo casu quo authen.si quas ruinas.

x ❡ Diminuta fuerit.] vel eius fructus,aut vilis facta.

50 y ❡ Cōstātē.] nūc.i. vt tm̄ præstēt quātū pci pi posset nūc,si nunc est locata:& addent medietatē pēsionū adiectarū ꝑ reædificationē rei ruinosæ:& de refecta soluatur pēsio.Vel si ante refectionē sit solutū,fit diminutio in tertia partē.Vel si 60 statim,dic vt ibi & addat tertia illi⁹ quæ poterat percipi,cōstātē ædificio:vt in auṫ.si quas ruinas quę est cōtrā.Vel hīc q̄n aliquos habet redit⁹:ibi nullos.Vel hīc est ruinosa clade:ibi vetustate.pria verior,vt ibi dixi:qa hęc determinat ꝑ illā.

b Ista sc. lu.approbat Bal.

† In istis tribus auṫ.seq. alienatur res ecclesiastica etiā quo ad directū dominiū:& posito ꝙ nulla subsit necessitas, neque vtilitas: dūmodo non subsit dānū. & ex ipsis auṫ.no.illos casus quos ponunt canonistę. per glo.xij.q.ij. sup rubr.secundū Paul. hīc.

z ❡ Pretiosa.] vt turris aliqua.

a ❡ Iusta.] s.detur talis,pensio,quæ collecta in xx.annis contineat rei æstimationem:vt in auṫ.de non alie.§.si verò alicuius ecclesiastici. sed si est Hierosolymitanæ,& oportеat vendi:tunc in quinquaginta annis : vt in 70 auṫ.de alie.& emphy.§.sanctissimas.col.ix.

b SEd & permutare principi.] id est cum principe.

c ❡ Licet.] scilicet eccelesiæ.

d ❡ Maiori.] danda à principe.

e ❡ Si respublica.] id est Cæsar.

f ❡ Hoc exposcit.] Benè dico maiori si res &c.

g ❡ Pragmatica.] id est concilio procerum.& sumitur hæc auṫ.de non alie.§.si minus,colla.ij.

h ITem sibi inuicem.] vna scilicet ecclesia cum altera:vt in auṫ.vt de cætero commu.colla.v.in fine.

80 i ❡ Indemnitate.] Alioquin vna contra aliam restitueretur : vt ff.ex quibus cau.ma.l si.

k ❡ Referuntur.] vt in auṫ.hoc ius porrectum.& hæc est in auṫ.cōstitutio,quæ ex adscrip.& lib.na.§.si verò.colla.v.

l ITem prædium.] Onus fiscale.hoc expone vt s.in auṫ.illa,sicut alienatio.

m ❡ Supra.] in authen.hoc ius porrectum.& est hæc de alie.& emphy.§.si verò quis de prædictis.colla.ix.

Immuni-

a ¶ Immunitas.] id est indemnitas.

QVirem.] ¶ Diuide istam aut. in quatuor partes principales, prout quatuor imponuntur pœnæ emphyteotæ vel conductori rei ecclesiasticæ deteriorantibus rem, vel non soluentibus cẽsum intra biẽniũ. Secũda ibi, Vt tamen soluat. Tertia ibi, Et id in quo rẽ læsit. Quarta & vltima ibi, Non repetiturus. h. d. secundũ Iaso. de mayno, secũdum quẽ not. ibi deteriorẽ &c. ꝙ emphyteota, vel colonus ecclesiæ ꝓpter deterio- 10 rationẽ rei põt expelli à iure qd̃ habet. & dic idẽ esse ĩ colono priuati. l. q̃ro. §. inter locatorẽ. in ver. & vt oportet. ff. loca.

b ¶ Qui rẽ huiusmodi.] i. talem quæ permittitur in emphyteosin dari: vt in aut. perpetua.

c ¶ Deteriorem.] Po- 30 test enim quilibet cõductor repelli, si rẽ deteriorẽ facit: vt. ĩ. loca. l. iij. in fi.

d ¶ Per biẽniũ.] Et emphyteuta priuati triẽniũ: vt. ĩ. de iu. emphy. l. ij. ĩ colono simplici bienniũ seruaẽ: vt. ff. loca. q̃ro. §. iter.

e ¶ Repelli potest.] Ecclesia dedit in emphyteosin ꝓ qnquaginta, cũ valeat parũ plus. statuta pẽsione vnius nũmi. An habeat locũ pœna huius aut.? Videẽ ꝙ sic[a], cùm nõ sit mutatũ: vt. ĩ. de testa. l. sancim⁹. Itẽ omne pactũ factũ ĩ eo cõtractu valet: et sic dicta forma: vt insti. 40 loc. §. adeò. ĩ fi. Ecõtra ꝙ nõ, tũ qa ille contract⁹ est cõtra legẽ istã: & ita eius forma nõ seruãda est: vt ĩ aut. de non ali. §. lex itaq;. coll. ij. tũ qa graue esset nimis ꝓpter cessationẽ vni⁹ nũmi, totũ ꝑtiũ & rẽ ꝑdere: vbi aũt cõtrahiẽ scd̃m aut. si quas. & scd̃m illam 50 ꝑpetua. nõ est graue dãnũ vltra modũ. Itẽ nõ est verisimile. ĩponi pœnã ĩ casu quo nõ põt cõtingere. ar. ĩ aut. de fil. ante dota. instru. na. in fi. coll. iij. Quid si vna ecclesia habet ab alia, & non soluit? Respon. idem: vt arg. ĩ. de 60 fru. & lit. expen. l. fi.

f ¶ Temporis.] ꝓ̃sentis & præteriti, nõ futuri: vt dixi in authen. qui res.

g ¶ Meliorationis] Locupletaẽ igiẽ ecclesia cũ aliena iactura? Rñ. hoc fieri culpa huius q dãnum sentit: quare sibi iputet: vt. ff. de reg. iur. l. qd̃ qs. Et 70 sumiẽ hæc aut. ex illa de nõ alie. §. scire autẽ & ex illa de alie & emphy. §. si verò quis locator. col. ix.

HAecvsus] CASVS. Hęc aut. dicit duo. Prĩò ꝙ cõtractus istæ cõcessus in maiori ecclesia Cõstãtinopolitana, vt posit alienare ĩ certũ vsum cõcediẽ in qualibet 80 ecclesia. Scd̃ò dicit, ꝙ si ecclesia cõcedit rẽ ĩ vsum finito tꝑe illo, debet ea res pleno iure ad ecclesiã redire, aut alia æque bõa ĩspecto reditu: nec illa res q̃ daẽ, debet esse magis onerosa tributis, quã fuit illa res ecclesiæ. ¶ No. ex hoc tex. in ver. pleno iure. ꝙ per istã aut. & per. l. Iul. j. in fi. ff. de rei vẽ. tenet Bar. in materia substitutionis cõpẽdiose, ꝙ vbi ponitur hoc verbũ pleno iure, ꝙ substitutio sit directa: qa exponitur pleno iure. i. directa: vt hîc, &. d. l. Iulianus.

a Hanc sequũtur oẽs doct. ꝑ istã aut. q̃ gñaliter loquitur. & facit qd̃ no. ff. de cõtra. emp. l. si res bona fide. secũdũ Bald. & Paul. de Cast.

to ꝑ̃stito, id est ꝙ alia de causa nõ alienaẽ, nisi vt immunitas[a] eiusdẽ venerandæ domus seruetur.

In authen. de alie. & emphy. §. si verò qs aut locator. col. ix. cõsti. iij. et de nõ alie. §. scire. col. ij. cõst. j.

¶ Non soluens ecclesiæ canonem per biẽnium, uel rem deteriorem efficiens repelli potest ab emphyteutico iure. h. d. secundũ Bal. uel sic: Emphyteuta deteriorans, uel non soluens canonem per biennium, quatuor pœnis hic contentis punitur: quia potest expelli, et sic perdit utile dominium. Itẽ nihilominus soluit quod soluere debebat pro tempore præterito. Item damnum seu interesse refundit. Itemélioramenta non repetit. h. d. Pau. de Cast.

QVi rẽ huiusmodi[b] cõductã, vel ĩ emphyteusin acceptã fecerit deteriorẽ[c], aut emphyteuticũ canonem per biennium[d] non soluerit, hac lege repelli[e] potest, vt tamẽ soluat totius temporis[f] pensionẽ: & id in quo rem læsit, resarciat: non repetiturus, si quid impendit nomine meliorationis[g].

In authen. de alie. & emphy. §. si verò aliqs voluerit. col. ix. cõsti. iij.

¶ Alienatio permissa ecclesiæ Constantinopolitanæ. ĩ. e. tit. l. iubemus. §. fi. extenditur ad omnem locum pium. hoc dicit. Sali.

HÆc vsus præstatio[h] locũ habet in omni domo religiosa: quo finito res vtraq; pleno iure perueniat in domum iam dictam: nec tributis quidem grauata maioribus sit ea res, quæ datur inuicem, & eiusdem reditus sit.

¶ Cassatis omnibus factis, tempore tyrannidis, priuilegia ecclesiarũ in omnibus in suo robore perseuerent. h. d. secũdũ Bal. Vel sic: Omnia quæ facta sunt tẽpore tyrãnidis, superueniente iusto domino, debent rescindi. d. d. Pau. de Cast.

Idem AA. Sebastiano præ. præ. L. XV.

DEcernim⁹[i] vt antiquatis[k] ac[l] infirmatis funditus[m] ijs, quæ[n] cõtra ipsum orthodoxę religionis ♁ deũ quodammodò facta sunt, in integrũ restituanẽ vniuersa, & ad suũ ordinẽ reuocenẽ, q̃ ante ♁ ꝓfectionẽ nr̃ę mãsuetudinis, de orthodoxę religiõis fide, et sanctissimarũ ecclesiarũ, & martyriorũ statu firmiter obtinebãt: Iis q̃ cõtra hæc tꝑe tyrãnidis innouata sunt, tã cõtra venerabiles ecclesias, quarũ[o] sacerdotiũ[p] gerit beatissimus, ac[q] religiosissimus ep̃s patriarcha nr̃æ pietatis, pr̃ Acari⁹, quã cõtra cæteras[r], q̃ ꝑ diuersas prouĩcias collocatæ sunt, necnõ & reuerendissimos earũ antistites, seu de iure sacerdotaliũ creationũ[s], seu de expulsiõe cuiusquam ep̃i, à quolibet his tꝑib⁹ facta, seu de ꝑ̃rogatiua ĩ ep̃orũ cõcilio, vel extra cõciliũ añ alios residẽdi[t], vel de priuilegio metropolitão, vel patriarchico sub ijsdẽ impijs tꝑib⁹, penit⁹ antiquãdis: vt cassatis, & rescissis, quæ ꝑ hmõi sceleratas iussiones, aut pragmaticas sanctiones aut cõstitutiones impias, siue formas subsecuta sunt, q̃ à diuæ recordatiõis retro prĩcipib⁹, ante nostrũ imperiũ, & deinceps à nr̃a mãsuetudine indulta, vel cõstituta sunt, sup sc̃tĩs ecclesijs, & martyrijs, & religiosis ep̃is, & clericis, aut monachis, inuiolata seruenẽ. ¶ Sacrosanctã quoq; huius religiosissimę ciuitatis ecclesiã, matrẽ[v] nr̃æ pietatis, & Christianorũ orthodoxæ religionis oĩm, & eiusdẽ regiæ vrbis sanctissimã sedẽ, priuilegia & honores oẽs sup ep̃orũ creationibus, & iure ante alios residendi, & cætera oĩa quæ ante nostrũ imperiũ, vel nobis imperãtibus habuisse dinoscitur, habere in perpetuũ firmiter regiæ vrbis intuitu iudicamus & sancimus.

♁ Dominum.

♁ Professionem.

¶ Valet donatio facta pijs locis, & pauperibus, usq; ad quingentos aureos, uel solidos, sine aliqua insinuatione. h. d Bald. Vel sic: Donatio priuato collata non ualet ultra ducentos solidos, nisi insinuata. In ecclesiam uerò collata, ualet usq; ad quingentos etiam non insinuata. principis tamen est priuilegium ut ab eo ualeat sine insinuatione donatum. h. d. Sali.

Imp. Iustinia. A. Mẽnæ ꝑ̃fe. ꝑ̃. L. XVI.

ILlud[x] quod ex veteribus legib⁹ licet obscurè positis à quibusdã attẽtabatur, vt donationes super pijs causis factę, licet min⁹[y] actis[z] intimatæ[a] essent, tamen valerent: certo & dilucido iure taxamus, vt in alijs[b] quidem casibus iura vetera sup intimãdis[c] donationib⁹ intacta[d] maneãt. si quis[e] verò donationes vsq; ad quingẽtos solidos, in quibuscunq; rebus fecerit[f] vel in sanctam ecclesiã, vel in xenodochium[g], vel in nosocomiũ[h], vel in orphanotrophiũ[i], vel in pto-

h ¶ Præstatio.] Quam facit ecclesia alicui priuato: vt in fi. l. iubemus. & sumitur in aut. de ali. & emphy. §. si verò quis voluerit. col. ix.

DEcernimus.] Pone casum vt in gl. j. ¶ Et no. primò ex tex. ibi, deũ. ꝙ qui facit cõtra ecclesiã, facit cõtra deũ. Bal. & Paul. ¶ No. secũdò ibi, ꝓ̃sidẽdi. ꝙ honor ẽ alios precedere. Odof. & Bald.

i ¶ Decernimus.] Imperator Leo versus Oriẽ- 10 tem ꝑfect⁹ erat: & ideò qdã tyrãnus ecclesias inuaserat. s. Odoac⁹: & multas leges, & statuta cõtra ecclesias, & earũ priuilegia statuerat: q̃ oĩa cassãt ꝑ hãc legẽ, & ad pristinã formam reducit. Accur.

k ¶ Antiquatis.] i. vt frequẽtari non debeant.

20 l ¶ Ac.] pro id est.

m ¶ Fũditus] ipso iure.

n ¶ Quæ.] subaudi his. Accursius.

o ¶ Quarum.] s. ecclesiarum.

p ¶ Sacerdotiũ.] id est patriarcharum.

q ¶ Ac.] poniẽ ꝓ id est.

r ¶ Cæteras.] s. eccl̃ias.

30 s ¶ Creationũ.] quis & à quo ordinetur ep̃us.

t ¶ Residendi.] qs à dextris, & qs à sinistris patriarchę debeat sedere: vt fuit cõtentio inter archiepiscopum Rauennateñ. & Mediolaneñ.

v ¶ Matrem.] s. secundã post Ro. sedẽ: vt. s. eo. l. 40 iubemus. ij. §. scientes. & in aut. de eccle. titu. §. j. colla. ix. &. s. de sum. tri. l. victor. Accur.

ILlud quod.] plana est hæc lex. ¶ Et not. prĩo ex ea in verbo, in actis. & vers. actorũ. ꝙ scripturæ factæ corã iudice, vel magistratu, etiã ꝑ mo- 50 dũ volũtariæ iurisdictionis, dicunẽ acta: & sic debet oĩbus fieri copia ipsarũ, vt sunt emãcipatiões, & adoptiones, & creationes tutorũ, vel curatorũ, in qbus reqriẽ authoritas magistratus. de quo vide qd̃ not. Inno. in. c. j. extrà de ꝓba. ¶ No. scd̃ò q̃ di- 60 canẽ donatiões factę ad pias causas. Bal. & Pau.

x ¶ Illud quod ex veteribus legibus.] Dicebaẽ ꝙ dõatio facta ĩ priuatũ valeat vsq; ad. cc. solidos: sed si ĩ eccl̃ia fieret, in plus: sed non determinatur per eas. vnde dicit, illud &c.

70 y ¶ Minus.] i. non.

z ¶ Actis.] i. chartis.

a ¶ Intimatæ.] i. recitatæ.

b ¶ In alijs.] i. cùm donatio cõfertur in alium.

c ¶ Intimandis.] i. in scriptis deducendis.

d ¶ Intacta.] vt debeãt insinuari si sunt vltra cc. 80 solidos. vt. ĩ. de donat. l. sancimus. in princ.

e ¶ Si quis.] ĩ qbuscũq; ĩmobilib⁹, vel ĩmobilib⁹.

f ¶ Fecerit.] id est facere voluerit.

g ¶ Xenodochium.] locus in quo peregrini aluntur.

h ¶ Nosocomium.] locus in quo egroti curantur.

i ¶ Orphanotrophium.] in quo pueri orbati parentibus aluntur.

Prochotrophiū. Gerōtocomium. Brephotrophium.

a ¶ Ptochotrophium.] in quo pauperes aluntur.
b ¶ Gerontocomium.] in quo pauperes propter senectutem & propter infirmitatem curantur.
c ¶ Brephotrophium.] in quo infantes & imbecilles aluntur: vt probatur hæ expositiones in nouellis super illa consti. de ali. & emphy.
d ¶ Ciuitate.] sic ergo in hoc & aliās parificatur ciuitas cū ecclesia: vt & j. e. l. vt inter diuinum.
10 e ¶ Actorum.] id est scripturarum factarū coram iudice. Acta.
f ¶ Quantitatis.] quā quingentorum solidorū.
g ¶ Donatione.] imperiali. nam Imperator pōt plus dare pijs locis, vltra quingentos solidos sine actis: vt in aut. de non ali. 20 §. finimus. col. ij.
h ¶ Valeat.] s. donatio in eo quod excedit: vt. j. de dona. l. si q̄s argēti. §. fin. autē donator. ver. sed in omnibus. Accur.
i ¶ Intimata.] id est scripta in actis.
k ¶ Alia causa.] absimili pdictis. nā in locis si 30 milibus pdictis idē iuris est: sed ibi est secus vbi qs vellet dicere: donaui amico meo, vel cōsanguineo: & cā pietatis. tūc eīn non posset nisi secūdū vetera iura, vt hic dicit, vsq; ad cc. solidos: vt. j. de dona. l. sancim⁹. in prin. & p hoc. ff. de leg. & senatuscon. l. 40 quod verò contra rationē. hodie verò est cōe ius omniū donationū. vtvsq; ad qngētos solidos, valeāt sine scriptura: vt. j. de dona. l. pe. in fi. Vnde dicunt quidā hodie valere in ecclesia Romana vsque ad octingētos sine scriptura: vt sicut olim in trecentis 50 vltra donatiōes alias fiebat, sic hodie: qd satis dici potest: sed secūdū authēticā videt in immēsum: vt in aut. de nō alie. §. finimus. col. ij. sed certè ibi dicit de Imperatore donante. Illud autē constat, siue Imperator priuato, siue priuatus ei donet, nō

Donatio sacta ecclesię vltra quingentos aureos, sine scriptura, an valeat.

chotrophium[a], vel in gerōt ocomium[b], vel in brephotrophiū[c], vel in ipsos pauperes, vel in quancunque ciuitatē[d]: istæ donationes etiam citra actorum[e] confectiones cōualescāt. ¶ Sin verò amplioris quantitatis[f] donatio sit (excepta scilicet imperiali donatiōe[g]) nō aliter valeat[h] nisi actis intimata[i] fuerit: nulli danda licentia quacunque alia causa,[k] quasi pietatis iure subnixa, pter eas[l], quas specialiter expositi sumus introducēda, veterū[m] scita[n] super intimandis donationibus permutare.

¶ Vasa sacra, & uestes sacræ, non possunt pignorari, uel alienari, præterquā in redemptionē captiuorū: aliàs à recipiente uendicatur omni exceptione remota. h. d. Bal. Vel sic: Res mobiles, etiam sacræ, non possunt alienari, uel pignorari, nisi in redemptionem captiuorum, uel si debitū urget quod aliundè solui non ualet: & alteri ecclesiæ tātū: aliàs uēdicatur extātes, & cōsumptarum æstimatio condicitur. h. d. secundum Salice.

I dē A. Demosthēni præf. præ. L. XVII.

Sancimus[o] nemini licere sacratissima, atq; arcana vasa, vel vestes cæteraq; donaria[p], quę ad diuinam religionē necessaria sunt, (cū etiā veteres leges ea quæ iuris diuini sunt, humanis nexibus nō illigari sanxerint[q]) ad vēditionē, vel hypothecā, vel pignus trahere: sed ab ijs q̄ hæc suscipere ausi fuerint, modis omnib⁹ vendicari, tā p religiosissimos epos[r], quàm p œconomos[s], necnō & sacrorū vasorū custodes: nulla eis[t] actiōe reliquēda[v] super recipiēdo ptio[x], vel fœnore[y] exigēdo, pro quo res pignoratæ sunt: sed omnibus huiusmodi actionib⁹ respuendis, ad restitutionē eorū[z], oībus modis coarctari. Sin autē, vel conflata[a] sunt[b], vel fuerint[c], vel alio modo immutata, vel dispersa: nihilominus, vel ad ipsa corpora[d], ✳ vel ad ptia[e] eorū actionē cōpetere, siue p in rē[f], siue p condictionē[g], siue p in factū[h] actionē: cui⁹[i] tenor in multis, & varijs iuris articulis[k] sępè est admissus: excepta videlicet cā captiuitatis, & famis in locis ijs, in qb⁹ hoc (qd abominamur) cōtigerit. Nā si necessitas fuerit ī redēptiōe captiuorū[l], tūc & vēditionē pfatarū[m] rerū diuinarū, & hypothecā, & pignorationes fieri cōcedim⁹: qm̄ nō absurdū est aīas[n] hominū qbuscūq; vasis vel vestimentis præferri: hoc obtinēte nō solùm in futuris negotijs, sed etiā in iudicijs pendentibus[o].

In authen.

de aliena. & emphy. §. penul. in fi. col. ix. consti. iij.

¶ Ista authenti. addit alium casum, in quo uasa sacra possunt alienari. Bal.

Præterea[p] si habeat ecclesia supflua vasa, cū debitrix sit, nec aliūdè soluere possit: ne qd immobile alienet, vel distrahat, integra ea[q] (gestis habitis corā eo cui⁹ est loci ordinatio) vel alijs locis venerabilib⁹[r] oblata dent, vel cōflata[s] cuilibet alij vendant, quo magis debitū persoluat. ¶ Qui aūt hæc

✳ Vel ad ipsa pretia illorum exactionē cōpetie &c.

60 est necessaria scriptura: vt in aut. vt nō fiāt pig. §. fin. col. v. Sed quid si dicā, dono talē rē pauperib⁹ corā quibusdā? videt q valeat: vt. ff. de leg. ij. l. cūm pater. §. donatiōis. & j. ti. j. l. si qs ad declinandā. §. vbi aūt. Sed dico aliud in legato, vbi nō exigitur legatarij persona. & aliud in hmōi contractibus, vbi exigit per se, vel per aliū: & sic intellige in pauperes præsentes per se, vel per aliū.
l ¶ Præter eas.] scilicet causas.
m ¶ Veterum.] scilicet legum.
n ¶ Scita.] id est statuta.
Sancimus.] Hæc lex tria facit. Primò phibet. Secūdò punit. Tertiò excipit. litera plana est. ¶ No. hanc. l. contra illos qui recipiunt pignori calices, 70 vel cruces ecclesiarum: vt perdant pecuniam, & illa restituant: quia postquā semel sunt dedicata diuino vsui, non debent redire ad humanum: quod intelligit Inno. etiam ex pacto apposito in contractu: vt ipse no. in. c. verum. de foro compe. Pau.
o ¶ Sancimus.] Sicut lex, iubemus. prohibet, punit & permittit: ita hæc. sed illa in mobilibus. hæc in immobilibus. & sic ista imitatur illam: licet cæteræ leges huius ti. dicant de ijs quæ sunt vsui deo ministrantium, hic tamen de rebus diuino cultui consecratis dicit.
p ¶ Donaria.] vt thuribula & similia: istae ēm quodāmodo dōata sunt deo.
q ¶ Sanxerint.] vt & j. de relig. l. locū. & ff. de cōtrahē. emp. l. & liberi. & l. 80 sed celsus. in prin. & de vsuscapionē. & de re. di. l. intantum. §. sacræ.
r ¶ Episcopos.] cùm fortè res erant episcopalis ecclesiæ: imò certè, & si alicuius capellæ: vel monasterij sibi subditi: vt in authen. de aliena. & emphy. §. & quoniam cognouimus. col. ix.
s ¶ Oeconomos.] quando alius obligauit, non œconomus.
t ¶ Eis.] scilicet emptoribus.
v ¶ Relinquenda.] s. contra ecclesiam. sed cōtra œconomū sic: vt in aut. de ali. & emphy. §. si verò præter hæc. colat. ix. & in aut. de non alie. §. si autem creditor in pignore.
x ¶ Pretio.] quando emit.
y ¶ Fœnore.] id est fœnerata pecunia, quando scilicet mutuauit.
z ¶ Eorum.] scilicet vasorum.
a ¶ Conflata.] i. confracta, & in massam redacta.
b ¶ Sunt.] s. vasa à tempore huius legis.
c ¶ Vel fuerint.] s. deinceps. Accursius.
10 d ¶ Corpora.] si extant.
e ¶ Ad ipsa pretia.] i. æstimationem. s. si corpora non extant.
f ¶ Per in rem.] s. si extant in eadem forma.
g ¶ Siue per condictionem.] i. ex lege ista vel sine causa qsi mu- 20 tata sunt, vel non extāt.
h ¶ Per infactum.] cùm consumpta sunt, & non extant. vel. i. cùm extant, vel non extant.
i ¶ Cuius.] s. actionis in factum.
k ¶ Articulis.] Nā locō cuiuslibet edicti & interdicti dat: vt inst. de in- 30 terdi. ī fi. & in subsidiū legis aqliæ: vt insti. ad. l. aql. in fi. & in cōtractib⁹ innoīatis trib⁹, do vt des: facio vt facias: do vt facias. in quarto. s. facio vt des, dat de dolo actio: vt ff. de pscri. ver. l. naturalis. & in alijs multis casibus in subsidiū: vt hic, & 40 ff. de pscri. ver. l. quoties. & de hac actiōe dic vt no. ff. de pscri. verb. supper rubr. Sed ad id quod dixi dari rei vēd. est cōtra ff. de rei vēd. in rē. §. loca. Sol. q ibi dixit rem sacrā rei vēdi. peti nō posse, verum est à priuato, & laico: sed ab ecclesiasticis 50 pōt. Vel dic adiecta cā ecclesiæ: qa vēdicat tanquam ecclesiæ, non tanquā suā: sicut & arg. ff. de rei vēd. l. j. §. j. Vel hęc corrigit. vel hæc est difiūctiua, cu⁹ altera pars est vera, in rem s. vel in factum dari: quia in factū datur. Vel ponit vel pro &, siue 60 correctiuę, prima verior.

Rei vendicatio, an p re sacra possit intentari.

l ¶ Captiuorum.] scilicet vendi talia vasa.
m ¶ Præfatarum.] s. mobiliū hodie, & immobiliū, nisi hac cōditiōe vt nō alienentur, ad ecclesiā venerint: vt in aut. de ali. & emphy. §. sanctissimas. col. ix. quam quidam hic habent, quæ incipit, res mobiles.
n ¶ Animas hominum.] i. aīata corpora: vt & ar. ff. de pœnis. l. in seruorum. §. fi. & insti. de eo cui li. cā bona add. §. ne hmōi. & ff. de vē. in pos. mit. l. j. §. & gñaliter. & illud. Et mihi res, nō me reb⁹ submittere conor. Hac etia ratione dicas, pro alimentis pauperū fieri alienationē: quia animę hominū &c. & qa simili modo fine insinuatiōe, in vtraq; causa donat: vt s. eod. illud. & j. 70 de don. si quis pro redēptione in pri. & pro hoc in decre. xij. q. ij. c. aurū habet ecclesia. licet aut. de non alie. § ijsdem. colla. ij. & de alie. & emphy. §. sacratissimas. colla. ix. de his non dicant.

Versus.

o ¶ Pendentibus.] dummodo non pendeant ex appellationis causa: vt in aut. vt cum de appel. cog. in prin. colla. viij. ¶ Sequitur authen. præterea. vt si hactenus fuerint factæ tales venditiones, modò reuocentur.
Præterea.] CASVS. Vasa superflua si debitū vrget quod aliūdè non possit solui, possunt vendi: ne quid aliud immobile alienetur: & possunt vēdi integra alteri ecclesiæ, laico autē non, nisi conflata: & si præter istā formā emantur, vel vendantur ista vasa, reuocantur: & eædem pœnæ impo- 80 nuntur accipienti, quæ imponerentur si acciperet rem immobile ecclesiæ.
p ¶ Præterea.] Lex C. in casu permiserat alienari. hic in alio. præterea & c.
q ¶ Ea.] scilicet vasa.
r ¶ Venerabilibus.] subaudi sicut sunt scilicet integra.
s ¶ Conflata.] i. cōfracta & liquidata: sed tamē & adhuc videntur sacra. arg. instit. de rerū diui. §. sacræ res. & ff. de rerū diui. l. intantū. §. semel. licet decretistæ distinguant. Sed bene potest respōderi, q calix fractus non sit sacer, cū nil calicitatis remansit eo fracto: sed domo diruta remanet area, quæ est eius maxima

Calix fractus, non remanet sacer.

Homo liber quãdoque venpi potest.

maxima pars. Itẽ quõ vẽdentur, cùm æstimari nõ possunt: vt. ff. de re. di. l. sacra. §. fi. & de contrahen. emptio. sed celsus. in prin? Respõ. fiet vt poterit æstimatio, vt & in libero homine cuius venditio quandoque valet: vt. j. de pa. qui fili. dis. l. ij. & ff. de ijs qui deiecerunt vel effu. l. fi.

Sancimus.] CASVS. Lex erat ꝙ si curialis alicui daret in vita vel in vltima volũtate, quarta dabatur curię: fallit si daret ecclesiæ. litera plana est. ¶ Nota ex hac. l. in fi. argumẽtũ qñ cõtra te allegatur aliqua lex quæ loquaẽ in ecclesia: si non occurrit alia congrua rñsio, potes dicere, speciale est in ecclesia propter rationem quæ hic ponit in text. secundum Pau. hîc.

quo magis debitũ ꝑsoluaẽ. ¶ Qui aũt hæc acceperit cõtra hãc obseruationẽ: eisdẽ pœnis subiaceat q̃ in rebus immobilibus sunt ꝑditę.

Ecclesiæ lucratiuã descriptionem non soluũt. Bal. uel sic: Ecclesia habet immunitatem à lucratiuorum inscriptione. hoc dicit. Bart. uel sic: Fauore ecclesiæ permittitur adscripto curiæ totam suam substantiam, in ecclesiam, uel locum pium transferre, nulla fienda diminutione. Sali.

Idẽ A. Demostheni præ. pr. L. XVIII.

Sancimus [a] res ad venerabiles ecclesias, vel xenones, [b] vel monasteria, vel orphanotrophia, vel gerontocomia, vel ptochotrophia, vel nosocomia, vel brephotrophia, vel deniq; ad aliud tale cõsortiũ descẽdẽtes ex qualicũq; curiali [c] † liberalitate, siue inter viuos, [d] siue mortis cã, siue ĩ vltimis volũtatib⁹ habita, à lucratiuorũ inscriptionib⁹ liberas ĩmunesq; esse: lege scilicet q̃ sup hmõi inscriptionibus [e] posita est, in alijs [f] qdẽ ꝑsonis, suũ robur obtinẽte: in ꝑte aũt ecclesiastica, vel aliarũ domuũ quę huiusmodi pijs cõsortijs deputatę sunt, vigorẽ suum pietatis intuitu mitigãte. Cur enim nõ faciamus discrimẽ inter res diuinas, & humanas [g]? & quare nõ cõpetẽs ꝑrogatiua cælesti fauori cõseruetur [h]? quã oportet, nõ solũ ĩ casib⁹, quos futurũ tẽpus creauerit, sed etiam in adhuc pendentibus, & iudiciali termino, vel amicabili compositione necdum sopitis obtinere.

Casus.

a ¶ Sãcimus.] Cõsuetudo siue lex erat q̃ dicebat ꝙ si qs decurionũ vel curialiũ vellet suã substãtiã totam dare quoquo modo alicui siue in vltima volũtate, siue ĩter viuos: certa pars puta quarta dabaẽ curię: hodie verò excipiũtur ꝑ hãc legẽ oĩa loca venerabilia, vt eis decuriones bona oĩa dare possint, & curia nil detrahat: & in alijs oĩb⁹ remaneat dicta consuetudo: vt hîc, & .j. qñ & qb⁹ quarta pars. l. j. & ij. & .j. de impo. lu. de. l. j. li. x. sed si curialis sit clericus, tũc tres partes suæ substãtiæ remanent apud curiã: vt. j. tit. j. aut. sed neq;. quæ est contrà. sec⁹ si aliter donet ipso in curia existente, vt hîc.

† Aliâs curialis.

Xenones.

b ¶ Xenones.] vbi peregrini alũtur: & oĩa quæ sequũtur, sunt nomina venerabilium locorũ: quæ expone: vt. s̃. eo. illud.

c ¶ Curiali.] i. alicuius curialis. nã ex bonis curialiũ tãtùm dabatur quarta ipsi curiæ.

d ¶ Viuos.] scilicet donationis.

e ¶ Inscriptionibus.] Inscriptio erat quarta portio ei⁹ rei quã aliquis dabat venerabili loco: vt. j. quãdo & quibus quarta pars de. l. ij. & .j. de impo. lu. descri. l. j. lib. x.

f ¶ In alijs quidẽ personis.] scilicet priuatis.

g ¶ Humanas.] q. d. bñ debem⁹ facere discrimẽ.

h ¶ Conseruetur.] q. d. bene debet conseruari.

¶ Ecclesia & ciuitas, in rebus relictis iure hæreditario, legatis, donationibus, & uenditionibus habet priuilegia circa præscriptionẽ cẽtũ annorũ, et circa dominij acquisitionẽ, sine traditione possessionis: & habẽt personalẽ, hypothecariã, & etiã in rẽ actionẽ. h. d. secundum Bar. Ista lex est ualde not. præmisso procemio huius lec. triplex subdit statutum, ut patet ex summario.

Idẽ A. Iuliano ꝑfe. ꝑto. LEX XIX.

Vt inter diuinũ [i] † publicũq; [k] ius & priuata [l] cõmoda cõpetẽs [m] discretio [n] sit, sancimus, si qs aliquã reliqrit hæreditatẽ [o], vel legatũ, vel fideicõmissum, vel dõatiõis titulo aliqd dederit [p], vel vẽdiderit [q] siue sacrosanctis ecclesijs, siue venerabilib⁹ xenonib⁹ [r], vel ptochotrophijs, vel monasterijs masculorũ vel virginũ, vel orphanotrophijs, vel brephotrophijs, vel gerõtocomijs, necnõ iuri ciuitatũ: vel donatorũ vel vẽditorũ vel relictorũ [s] eis sit longæua exactio, nulla tẽporũ solita ꝑscriptione coarctãda [t]. ¶ Sed & si in redẽptionẽ captiuorũ quædã pecuniæ vel res relictæ [v], vel legitimo modo dõatæ sunt: & earũ exactionẽ lõgissimã [x] esse censemus. ¶ Et nobis qdẽ cordi erat nullis tẽporũ metis hmõi actiões circũcludi: sed ne videamur in ĩfinitũ [y] hãc [z] extẽdere, lõgissimũ vitæ hominũ tp̃s eligimus: & nõ aliter eã actionẽ finiri cõcedim⁹, nisi cẽtũ annorũ [a] curricula excesserĩt. tũc [b] eñ tm̃modò huiuscemodi exactionẽ euanescere sinim⁹. Siue itaq; [c] memoratis religiosissimis locis vel ciuitatibus hæreditas siue legatũ vel fideicõmissum fuerit relictũ, vel dõatio vel vẽditio ꝓcesserit in qbuscũq; reb⁹ mobilib⁹ vel immobilib⁹, vel se mouẽtib⁹, siue ꝓ redẽptiõe captiuorũ [d] qdã fuerĩt derelicta vel dõata [e], sit eorũ [f] penè ꝑpetua vẽdicatio, & ad annos cẽtũ (secundũ qd iã dictũ est)

Vt inter diuinum.] CASVS. Facit hæc. l. differẽtiã ĩter priuatos ex vna ꝑte, & ecclesias & ciuitates ex alia circa ꝑscriptionẽ in quatuor casib⁹. s. ĩ hæreditate, itẽ ĩ legato vel fideicõmisso, itẽ ĩ donatiõe, itẽ ĩ vẽditiõe: vt si ecclesię vel ciuitati ex ꝑdictis causis debeaẽ, nõ currat ꝑscripto nisi cẽtũ annorũ. Scđò dicit de captiuis ecclesiæ vel ciuitatis, si qd eis debeaẽ ex ꝑdictis causis. Tertiò ꝙ si ecclesiæ ciuitati & captiuis aliqd debeaẽ, ꝑsonalis et realis actio & hypothecaria ex causis ꝑmissis eis cõpetit. Vltimò ꝙ ĩ ꝑsentib⁹ & futuris locũ habeat negotijs. ¶ No. priò ex hac. l. ĩ prĩ. scđm Iaso. hic ꝙ ecclesia & ciuitas eqparaẽ: & ad hoc cotidie allegaẽ iste tex. & ĩtellige verũ quãtũ ad tres casus positos hîc ĩ tex. aliâs eqparatio nõ ꝓcedit. ¶ Nota scđò ibi, aliquã reliquerit hr̃ditatẽ. scđm Albe. Bal. Sali. Fulgo. Pau. & Iaso. hic ꝙ verbũ relinquẽdo, trahiẽ ad instõnẽ hr̃dis. Et hoc iõ qa adiectũ vniuersitati scđm eosdẽ.

i ¶ Vt inter diuinum.] duobus modis dicitur ius: diuinum, & à deo cõstitutum, vt euãgelia. & deo cõstitutum: vt super rebus ecclesiasticis factũ: & hoc secundo modo accipitur hîc Item & publicũ duobus modis dicitur, vt à qualibet ciuitate factũ, quod dicitur ius ciuile: vt insti. de iur. na. §. ius autẽ ciuile. & ciuitati factum, scilicet super rebus ciuitatis: & sic hîc accipitur. Accur.

k ¶ Publicumq;.] ex vna parte, & priuatum ex alia parte.

l ¶ Priuata cõmoda.] dic. i. iura super commodis priuatorũ facta inter duo prima, scilicet ius diuinũ & publicũ ex vna parte, & hoc tertium ex alia, est differentia: vt hîc, & .s̃. l. proxi. in fi. Et sic no. quòd idem ius datur rebus ciuitatũ quod rebus ecclesiarũ: vt hic, & .s̃. e. l. illud. & ar. in aut. de non ali. §. finimus. col. ij. Sed ar. cõtra ff. de verb. sig. l. eũ qui vectigal. in fin. Itẽ not. hîc ꝙ ius publicũ ciuitatũ aliarũ appellatur præter Romanorũ, secundũ quosdam: vt. j. de ser. fu. l. mãcipia. alibi pro Romanorũ, & aliarũ ciuitatũ: vt. ff. de publica. l. sed & hi. §. præterea. alibi pro Romanorũ tantũ: vt. d. l. eũ qui vectigal. & .j. de offi. eius qui vicem alterius gerit. l. j. Accursius.

m ¶ Competens.] i. idonea.

n ¶ Discretio.] i. differentia.

o ¶ Hæreditatẽ.] instituendo ecclesiã, vel ciuitatem.

p ¶ Dederit.] i. dare consueuerit.

q ¶ Vendiderit.] quatuor no. secũdũ Io. in quibus hęc lex locũ habet. in hæreditate, in legato, in donato, in vendito.

† Gl. in. c. iij. sup ver. ecclesia fungatur &c. dicit ꝑ hãc l. ꝙ ecclesia fungitur iure reipublicæ.

r ¶ Xenonibus.] locus in quo ꝑegrini suscipiunẽ: & expone hmõi venerabilia loca: vt. s̃. eo. l. illud. Accur.

s ¶ Relictorum.] hoc refertur ad hæreditatem & legatum.

t ¶ Coarctanda.] scilicet exactione.

v ¶ Relictæ.] idẽ in hæreditate relicta eis: idẽ & in emptione facta nomine captiuorum.

x ¶ Longissimam.] i. centum annorum.

y ¶ In infinitũ.] Not. infinitatẽ vitari [a]: vt. ff. de lega. iij. l. fideicõmissa. §. si quis decẽ. & de dã. infec. l. qui bona. in fi. & in aut. vt deter. sit nu. cle. in pri. col. j. ar. cõtra in aut. de nõ alie. §. finim⁹. & ff. de in litẽ iu. l. videam⁹. §. iurare. & ff. de fideius. l. si ita stipulatus à Seio.

a Concor. c. licet dilectus. eũ gl. ij. ver. infinites. extrà de test.

z ¶ Hãc.] exactionem.

a ¶ Centũ annorũ. [b]] hæc enim est longissima hoĩs vita: vt hîc, & ff. de vsufr. l. an vsusfructus. & tãto tẽpore durãt actiones ecclesijs, & ciuitatib⁹, & captiuis: vt hîc. Sed videẽ cõtrariũ in iure ciuitatũ, secũdũ M. nã vr̃ ꝙ viginti tm̃ an. duret: vt. ff. de di. & tẽp. ꝑscri. l. ĩ oĩb⁹. q̃ ẽ cõtra. Sol. ibi specialiter in reb⁹ fiscalib⁹ Romanorũ loquiẽ [c] q̃ multis alijs priuilegijs gaudent: quare mirari nõ debes, si hîc grauenẽ: cũ & idẽ in libertate fit. s. ꝙ qñq; est deterioris cõditiõis, quã res aliæ: qa & alia multa habet priuilegia: vt. ff. de libe. cã. l. liberis. §. si duo. & l. duob⁹. & de ma. test. l. cũ ex plurib⁹. Vel dic secũdũ P. ꝙ ista corrigiẽ ꝑ. l. j. de ꝑscri. xxx. an. l. oẽs. & .j. de fund. pa. l. fi. li. xj. q̃ sunt sir̃ huic cõtrà. nã statuerũt. xl. an. & illæ duę corrigũtur ꝑ istã, & ista ꝑ aut. quas actiões. j. e. Vel dic, illæ tres loqũẽ de retinẽdis, hæc loquiẽ de acqrendis sed hoc nõ placet: qa maior ꝑscriptio deberet statui in amittẽdo, quã in acquirẽdo siue recuperãdo. Vel dic secũdũ Io. ꝙ hæc in quatuor tm̃ casib⁹ loquiẽ: illæ ĩ alijs. hæc placet. Vel dic ꝙ oẽs illæ actiões q̃ ꝓlixi⁹ durabãt, arctãt: hęc aũt ecõtra q̃ min⁹ durabãt, ꝓrogat. Itẽ cõtra. j. dẽ fun. rei priua. l. eũ q. li. xj. vbi. xxx. an. ꝑscribiẽ seru⁹ public⁹: sed ibi de seruo prĩcipis dicit. præterea est ibi fauor curiæ præscribẽtis, qui facit etiã naturales filios legitimos: vt in aut. quibus mo. na. effi. sui. §. quod verò nõ est. colũ. vij. & insti. de nup. in fi. Itẽ contrà. j. de ope. pub. l. præscriptio. sed ibi speciale vt nulla præscriptio currat in locis publicis. ff. de via pub. l. viam.

b Concor. c. ad audientiã. ante fi. extrà de ꝑscrip. & ca. cũ nobis.

c Solue aliter secundũ Baldus hîc. & dic ꝙ hic loquitur in quatuor casibus fauorabilib⁹: ibi in alijs casibus non fauorabilib⁹, sed odiosis.

b ¶ Tunc.] scilicet elapso illo tempore nulla petitione, vel exactione facta. Accursius.

c ¶ Siue itaq;.] Repetit vt addat: quia iam dedimus priuilegium circa præscriptionem: innuit itaq; & aliud demus, vt ei competat in rem, etiam si non tradiderit: & repetit tamen prius quod dixerat.

d ¶ Captiuorum.] Vel simili causa, vt pauperibus: vt. j. tit. j. l. nulli. & l. si quis ad. & episcopo his casibus datur vendicatio per leges illas.

e ¶ Donata.] ita ꝙ non tradita.

f ¶ Eorum.] s. relictorum vel donatorum.

extēdat̃:nulla alia exceptione tp̄is inhibēda[a], siue cōtra primas[b] p̄so nas, siue cōtra hęredes, vel successores eorū moueat̃[c]. In his aūt oī bus casib⁹, nō solū p̄sonales[d] actiones dam⁹, sed ēt ī rē[e], & hypothecariā, scd̄m nr̄ę cōstōnis tenorē, q̄ legatarijs, & fideicōmissarijs hypothecariā[f] dōauit: & supradictis oībus vnū tm̄mō terminū hūanę vitę īponim⁹, id est cētū metas ānorū. hęc aūt oīa obseruari sancim⁹ & ī his casib⁹, q vel posteà fuerint nati, vel iā ī iudiciū deducti[g] sunt.

In authen. de eccl. tit. §. pro tēporalibus autē. col. ix. consti. vj.

Hodie ubi cōtra priuatū haberet locū præscriptio. x. xx. uel. xxx. annorum, gaudet ecclesia spatio. xl. annorum, sublato centum annorū spatio, quod soli ecclesiæ Romanæ reseruatur in priuilegium h.d. Sali.

QVas[h] actiōes †aliâs decēnalis, aliâs vicēnalis, aliâs tricēnalis p̄scriptio excludit: eæ si loco religioso cōpetāt, quadraginta annis excludūtur[i], vsuscapione[k] triēnij, vel quadriēnij p̄scriptiōe[l] in suo robore durātib⁹[m], sola Romana ecclesia[n], gaudente cētum annorum spatio, vel priuilegio.

a Inhibenda.] scilicet actione. Accursius.

b Primas personas.] Relinquētiū. s. hæredes primos, vel cōtrahentium. Hoc quod dico relinquentiū, referas ad hæredes, & successores: hoc qd̄ dico cōtrahentiū, referas ad primas personas & hæredes, & successores. contra primas enim personas relinquentiū non posset moueri actio, cùm non sint.

c Moueatur.] actio. s. sic ergo si cōtra alios agat, potest repelli minori præscriptione: qd̄ in petitione hæreditatis potest aptari. & in rei vendicatione, & non in alijs.

d Personales actiones.] ex empto, vel cōdictione ex lege, vel ex testamēto actione, vel hęreditatis petitione.

e In rē.] s. vtilē[a]. Sed qd̄ si p̄tiū nō fuit solutū, 20 idē fortè: vt. ff. de publ. l. de p̄tio. nā & hîc de vtili dicit: vt ibi. Sed tu dic ꝙ in eodē casu vēdicat sine traditiōe, quo & priuatus facta traditiōe. s. soluto p̄tio[b], vel aliâs satisfacto: vt insti. de re. di. §. venditę. Itē nunqd possesio sine traditiōe trāsferť? Rn̄. nō: 30 qa plurimū facti habet possesio: vt. ff. ex qb. cau. ma. l. deniq;. & ff. de acq. pos. l. cū hęredes. in prin. Itē qd si vni ecclesię pri⁹ vēdidit, & solutū fuit p̄tiū: nō tn̄ tradidit: deinde alij ecclesię vēdidit, et tradidit. q̄ erit potior? Rn̄. pria prælata vtili actione 40 directè[c]: vt. ff. de pcu. l. in causæ. in fi. licet sit ar. cōtra. j. de rei ven. l. quoties. sed illa in priuato loquit̃, et extraordīaria est.

f Hypothecariā.] Hoc refert̃ scd̄m Azo. & H. ad sola legata, & fideicōmissa, & ī alijs bōis relinquentis: & non est speciale in hypotheca: quia & per aliam legē cōpetit, vt 50 subijcit secūdum &c. quā habes. j. cōia de leg. l. j. Alij etiā ad donata trahunt & empta & vēdita: vt & ibi cōpetat tacita hypotheca, sicut in alijs bonis vendētis, vel donātis: & secūdum eos tria priuilegia cōcedit hęc lex circa pręscriptionē, quę alijs similis nō reperitur nisi vt in. d. l. de vsufr. l. an vsusfructus. et j. ne rei do. vel tem. l. j. et. ij. & iij. itē & in rei vēdicatione quæ datur non tradita possesione: quod non est aliâs: vt. ff. de rei ven. l. si ager. & j. de pac. l. traditionibus. quæ sunt contra. Item in tacita hypotheca, vt dixi.

g Deducti sunt.] id est existunt, & nondum defuncti.

QVas actiones.] Hæc aut. in parte corrigit. l. in parte adiuuat. dicit lex codicis ꝙ ecclesiæ gaudēt præscriptione cētū annorū, hæc aut. di 60 cit, ꝙ cōtra oēs ecclesias præscribit̃ præscriptione. xl. annorū, excepta Romana ecclesia, cōtra quam non præscribitur, nisi spatio centum annorū. Viuia.

h Quas actiones.] Si competant priuato.

j Excludūtur.] hoc fallit in duobus casibus, in quibus priuatus audiretur vsq; ad. xxx. an. vt & aliâs tricēnalis est præscriptio: & sic ecclesiæ est annalis: vt in hæreditate hæretici: vt in aut. vt cùm de app. cog. §. si verò liberi. col. viij. & in bonis rapiētis monachā: vt in aut. de san. epis. §. si quis rapuerit. col. ix.[d] Sed quid si ecclesia cōtra ecclesiā se vellet tueri? Rn̄. quadraginta annis tueri potest secūdum Al. ar. ff. ex quib. cau. ma. l. si. licet quidā dicant. xxx. an. Itē quid si ecclesia cōtra priuatū velit se tueri: nūquid priuatus poterit vti 70 eadē exceptione? Rn̄. eodē modo, quo & aliqs priuatus cōtra aliū priuatū: nec ob. ff. quod quisq; iu. l. j. qa hoc priuilegiū ex liberalitate principis fuit indultū nullo petēte: ibi ad alteri⁹ petitionē: vt. ff. e. ti. l. iij. in prin. Itē an idē in ciuitate qd̄ in ecclesia cui præscriptio. c. annorū fuit largita? Rn̄. nō. idē secūdū Pi. & Io. qa in ea nō inuenitur correctū: vt. j. de ap. l. præcipimus. in fi. & de testa. l. sancimus. sed Pla. dixit idē: qa eadē est ratio vel maior: ergo idē ius: vt. ff. ad le. Aquil. l. illud. & j. de di. rescri. l. j. Itē nūquid poterit hodie cōcedi vt tantùm centū annis, cōtra aliquā ecclesiā præscribatur? Rn̄. sic, vt fuit Nouātulanæ ecclesiæ. tū qa sunt odiosæ præscriptiōes, sicq; arctandæ: tū quia antiquæ formæ reddit̃: vt ar. ff. de pac. l. si vnus. §. qd̄ & in specie. & j. de spon. l. fi. Item 80 an hoc poterit cōcedi vt nulla præscriptio obijciat̃? Rn̄. nō: vt arg. ff. si quis cau. l. sed & si. §. quæsitū[e]. Itē nūquid cōtra has præscriptiones, vel minores, quæ currūt vt statim dices, poterit restitui in integrum ecclesia, vel ciuitas? Quidā vt Pi. sic, vsq; ad quadriēniū à tp̄e læsionis. s. cōpletæ præscriptionis: vt. j. de iure reipu. l. rēpublicā. li. xj. & j. qui. ex cau. ma. l. respublica. nā hic parificat rempublicā ecclesiæ: sed respublica restituitur: ergo & ecclesia. et hoc dicūt ferè omnes. Alij ꝙ non: & æquiparatio fit minori in cōtractibus, nō autem in præscriptionibus. Item quid si præscriptio. x. vel. xx. vel. xxx. annis cœperat currere contra eum cui ecclesia successit? Dicunt quidam secundū Pi. & Ia. fieri quadraginta annis. vt. ff. de vsu. l. cùm quidam. §. fiscus. & §. si debitores. Sed potest dici eam debere vti iure priuati: vt. ff. de iure fisci. l. fiscus. & de fun. do. l. si fundum[f].

k Vsuscapione.] scilicet triennij. Accursius.

a Imò perest dici directam.

b Ista est vera. Paul. & Ias.

† Hæc aut. est canonizata. xvj. qō. iij. §. de præscriptionibus. ver. quas actiones.

c Ista ratio est falsa. P. de Cast. & Ias.

d Hoc hodie de iure canonico immutatū est vt. in. c. fi. de pręscr. lib. vj. vbi vide.

e Iste. §. nihil facit pro gl. secūdū Bal. Rapha. & Ias.

TITVLVS VI.

De episcopis, & clericis°, & orphanotrophiis†, & xenodochiis, & brephotrophiis, ptochotrophiis, & asceteriis, & monachis, & de priuilegiis eorū, & castrēsi peculio, & de redimendis captiuis, & de nuptiis clericorū vetitis, seu permissis.

Clerici extraordinaria munera non subeūt, & hospitem recipere non tenentur. h.d. Bal.

Imperator Constatinus A. clericis salutem dicit. LEX I.

IVxta †sanctionē[p] quā dudum meruistis[q], & vos, & mancipia[r] vestra nullus[s] nouis collationibus[t] obligabit: sed vacatione[v] gaudebitis: præterea †neq; hospites[x] suscipietis.

Clerici non uocantur ad munera sordida: quia conuenientius est, ꝙ bona eorū, inter pauperes distribuantur, quàm in sordidis muneribus, uel aliâs illicitè consumantur. & hoc priuilegium datur clericis, & eorum seruitoribus, & uxoribus & filijs. h.d. secundum Iaco. But.

Imperator Constantius A. Fælici episcopo. LEX II.

OMnis[y] †à clericis indebitę[z]

l Præscriptione.] vt si fiscus rē eclesiæ vēderet tanquam suā: vt. j. de quadrien. præscrip. l. 10 ij. in fi. principij.

m Durantibus.] vt currāt cōtra ecclesiā cū effectu. & idē in qualibet p̄scriptiōe minore decēnio: vt in redhibitoria, vel quāto minoris: quia in. x. xx. & tricennali tantùm innouat hæc cōstitutio: vt in cor. aut. vn̄ hæc 20 sumitur. Hæc cōstitutio innouat constitutionem priorem. & in aut. de ec. tit. §. pro tēporalibus. colum. ix. secus in minore cōtra quē ipso iure non currit: vt. j. in quib. cau. in integ. rest. non est necessaria. l. fi.

n Sola Romana ecclesia.] 30 Hæc clausula sumpta est ab Irnerio ex illo titulo, vt ecclesia Romana &c. col. iij. qui dicebat aliā cōstitutionem. s. hæc cōstitutio &c. colū. viij. loqui in alijs ecclesijs tantùm. Sed tu dic secūdum H. ꝙ in oībus dicit, & sic corrigit illā, vt ec- 40 clesia Romana cū etiā specialiter de ea mētionem faciat in rubrica sic dicens, hæc cōstitutio innouat &c. est ergo hîc adiectio falsa iure legū: sed iure canonū valet. quod dixit Ir. xvj. q. iij. c. fi. & c. ad audientiam. & c. cum nobis. & c. si diligenti. extra de præscrip.

50 DE EPISCOPIS ET CLERICIS, &c. *De rebus ecclesiarum dixit: nunc de ministris.*

IVxta sanctionem.] CASVS. Eximit clericos, & eorum familiā, vt nō soluāt munera extraordinaria: nec hospitēt armigeros. ¶ No. ex hoc tex de dictiōe, iuxta. nā qn̄q; ponit̃ relatiuè, quādoq; locatiuè & designatiuè. Primo modo loquit̃ hîc. Secūdo modo loquit̃ tex. & gl. ff. de serui. vr. præd. l. quidam hyberus. & l. si statuas. ff. de iniu. Bal.

p Iuxta sanctionem.] id est legem.

q Meruistis.] ô ep̄i & clerici. & facit mētionē de. l. placet. s. ti proxi. & lo 60 quit̃ hic Cōstantinus q fuit imperator primus Christianus. j. de nat. li. l. diui Constantini. & l. illam, placet. fecit vel ipse, vel alius eius antecessor.

r Mancipia.] id est familia vestra.

s Nullus.] scilicet exactor.

t Collationibus.] s. sordidorum munerum, vel extraordinariorum.

v Vacatione. s. sordidorum munerum, vel extraordinariorum.

x Hospites.] hospites hîc intellige milites armatos, quorū hospitalitas eis quasi mun⁹ incūbebat: hospites autē. i. pauperes suscipere debēt. Vn̄ Pau. Hospitalitate inuicē p̄uenientes. vt. j. l. prox[g]. Sed opponit̃, hospitis receptio est patrimoniale munus: vt. j. de mu. pa. l. iij. & l. etiā. li. x. & ff. de mu. & ho. l. fin. §. si 70 aūt. & l. & q origine. §. mun⁹ hospitis. ergo clerici debēt subire: vt. j. eo. l. de his. q̄ est cōtra? Rn̄. subeūt clerici munera patrimonialia, sed nō oīa: qa tributorū tm̄. Vel aliter hospitis susceptio: alia rei p̄priæ cohęret: alia nō: sed quasi ex inopinato suscipit̃ p̄rio casu clerici nō excusant̃: qa nec milites, nec mulieres, nec impuberes, nec veterani, imò nec ipse princeps: vt. j. de mu. pa. p totū. li. x. & vt ne. lice. ī emp. spe. se ex. li. x. & ff. de va. mu. l. sunt munera. In secūdo & clerici, & milites excusant̃: vt hîc, & ff. de var. mu. l. his. §. angariarū. Vel melius licet patrimoniale sit munus suscipere hospites: tamē propter beneficiū speciale huius legis se excusant. illi enim soli se excusant q de hoc habent speciale priuilegiū: vt. ff. de va. mu. l. sunt munera. vt philosophi, & artium pro- 80 fessores, & milites, & veterani: vt. ff. de mu. & ho. l. fi. §. pe. & fi.

y OMnis.] Tria dicunt̃ ī. l. ista. s. ꝙ clerici relaxent̃, vel excusent̃ ab extraordinarijs munerib⁹. Scdò ꝙ si qd honestè q̄ fierit, ꝙ eroget̃ in vsus pauperū. Tertiò, hoc cōcedit tā clericis, q̄ suis familiarib⁹. ¶ Ex hac. l. not. p̄riò ꝙ clerici de bonis præbēdarū suarū quæ vendūt, vel vēdi faciūt, nō tenent̃ soluere gabellas: nec etiā ad portā soluūt, etiā si sint clerici coniugati. Not. vltimò, ꝙ priuilegium clericorum datur eorum vxoribus, & filijs secundū Bal.

z Indebitæ.] quò ad eos: & si exigant̃, iniuria est eis, sed si exigatur à laicis, non

f Istā conclusionē gl. reprobant cōiter oēs doctores p tex. not. in auth. ꝙ si in quibusdam j. de pręs. x. vel xx. an. secūdū Ias.

† Rectius haud dubiè legitur, orphanotrophis Xenodochis, ptochotrophis ascetris.

† Hæc lex vsque ibi, p̄tereà &c. canonizata est xvj. q. j. §. nouarū subca generaliter.

† Concor. cū hoc fi. c. j. in fi. extrà de immu. eccle.

† Hæc est notabilis lex pro priuilegijs clericorū: quæ allegatur in gl. j. & in. c. Ioannes. & in glo. ij. in c. ex parte. extrà d cle. coniug.

g Vide. xlij. dis. à prī. vsque ad. §. sed licet. & lxxix. distī. volum⁹. & xij. q. j. qa circa finē. et q. ij. mos. & lxxxv. dist. c. j. & xvj. q. j. qm̄ quicquid. & c sicut iuncta glos. in verbo hospitalitatē. de sup. neg. præ. & de præben. de monachis.

cis,non est iniuria: vt statim dicet. Et dic quòd de extraordinarijs exactionibus dicit. nec obstat. j. l. proxi.

a ¶ Conuentionis.] scilicet extraordinariæ collectæ.
b ¶ Exactionis.] scilicet sordidorum munerum.
c ¶ Nullaq;.] idem dicit melius declarando.
d ¶ Sordidorum.] i. operum.
e ¶ Negotiatores.] scilicet laici.
f ¶ Præstationē cōpetentē.] vt collectam extraordinariam.
g ¶ Vniuersis.] s. clericis nō habita relatione ad singulos clericos. i. ad singula generū: q̃a nō ad vagabūdos: vt. j. eo. l. gñaliter. sed ad singulos gradus. i. ad gña singulorū.
h ¶ Strepitus.] vocatio.
i ¶ Parsimonia.] i. parcè viuendo quæsiuit.
k ¶ Prouisione.] i. ex scientia vel scriptura. simile verbū. ff. de pecu. l. peculium ex eo.
l ¶ Conscia.] vt ex scriptura.
m ¶ Cōgesserint.] i. congregauerint. Accur.
n ¶ Oportet.] i. opportunū est: vel deceñ est. sic ff. de iusti. & iur. l. j. § pri. nec eñ est necesse: vt. j. e. l. sacrosancta. quæ est cōtra. Vel hic in quæsitis de rebus ecclesiæ: ibi de suo patrimonio.
o ¶ Ergasterijs.] ab erga, qd est opa, & steron, qd est statio: inde ergasterū. i. opærū statio.
p ¶ Tabernis.] p eodē accipe. i. stationib⁹, vel ppriè[a]. Sed hoc quo, cùm etiā tabernas intrare nō debeat. xliiij. dist. ca. nulli? Rñ. locabunt: vt. ff. de pe. ti. hære. l. ancillarum.
q ¶ Religionis.] scilicet pauperum.
r ¶ Verūetia.] Nō solū clericis damus hoc priuilegium, verūetiam & eorū familiaribus.
s ¶ Hominibus.] scilicet familiaribus.
t ¶ Eorūdē.] clericorū.
v ¶ In mercimonijs.] scilicet vendendis.
x ¶ Cauerunt.] i. prouiderunt.
y ¶ Redūdaret.] i. abūdaret, tā ī se, quā in suis.
z ¶ Cōquiescat.] nisi sint ea quę ad expeditionem nostri numinis accepimus: vt. s. ti. j. l. neminem. quæ est contra.

¶ Ecclesiasticis &c.

a Quid autē si taberna, & vnde dicatur: vide gl. in verbo, taberna riorum. in cle. j. extrà de vita & ho. cl.

† Potestas.

cōuētiōis [a] īiuria et iniq̃ exactōis [b] repellat ī pbitas: nullaq; [c] cōuētio sit cōtra eos munerū sordidorū [d]: & cū negotiatores [e] ad aliquā pstationē [f] cōpetētē vocant, ab his vniuersis [g] istiusmodi strepit⁹ [h] cōquiescat. Si q̄d eñ vel parsimōia [i] vel puisiōe [k], vel mercatura, honestati tñ cōscia [l], cōgesserint [m]: id ī vsum pauperū atq; egentiū ministrari oportet [n], at id q̄d ex eorūdē ergasterijs [o], vel tabernis [p] cōquiri potuerit, & colligi, collectū id religiōis [q] existimēt lucrū. ¶ Verū et [r] hoīb⁹ [s] eorūdē [t] q̄ operā in mercimonijs [v] habēt, diui pricipis genitoris mei statuta multimoda obseruatiōe cauerūt [x], vt ijdē clerici priuilegijs plurib⁹ redūdarēt [y]. ita q; extra ordinariorū munerū, a pdictis * necessitas, atq; oīs molestia conqescat [z]. ¶ Ad parangariā quoq; pstationē nō vocent, nec eorūdē facultates, atq; substātię. Oībus clericis [a] hmōi progatiua succurrat. vt & cōiugia [b] clericorū, ac liberi [c], eorū quoq; ministeria [d], id est mares pariter, ac fœminæ, eorūq; et filij [e], & filiæ, īmunes semp ab hmōi [f] muneribus perseuerēt.

¶ Nullus laicus potest imponere collectam, uel onera clericis, ecclesijs, uel pijs locis: nec inuadere bona ecclesiarum, uel clericorum: & si requisiti negligunt emendare, subiacent banno imperiali: de quo non eximantur, nisi debita satisfactione præmissa. h. d. Bal.

¶ Noua constitutio Friderichi imperatoris de statu. & cōsuetu. contra liber. eccle. col. x. §. item nulla.

Item nulla [g] cōitas, † vel psona publica, vel priuata collectas, vel exactiōes, āgarias [h], vel parangarias, ecclesijs, vel alijs pijs locis, aut ecclesiasticis psonis imponere, aut inuadere ecclesiastica bona psumāt [i]: q̄d si fecerint [k], & reqsiti ab ecclesia [l], vel impio, emendare cōtēpserint, triplū [m] refundāt: & nihilomin⁹ bāno imperiali subiaceāt: q̄d absq; satisfactiōe debita, nullatenus remittatur.

a ¶ Clericis.] id est hominibus clericorum.
b ¶ Coniugia.] licita tamen, quia antequam erant clerici.
70 c ¶ Liberi.] Habiti ante sacros ordines.
d ¶ Ministeria.] id est ministri.
e ¶ Filij.] ante cōcepti. nā post sacros ordines essent incoesti. Itē si sint in sertitio parentum, & viuunt patres clerici. non aliàs. & facit. s. ti. j. l. placet.
f ¶ Ab huiusmodi.] non extraordinarijs.

Item nulla.] Hæc cōstitutio coadiuuat & auget. l. C. et dicit duo: Primò præcipit q̄ nulla cōitas, vel psona publica, vel priuata, debet cogere clericos, ad exactiones collectarū: siue ad extraordinaria munera. Secūdò dicit, q̄ si aliquis cōtrafecerit, tenetur reddere acceptū in triplū: & banno imperiali subijcietur: à quo nō liberabit nisi satisfecerit. ¶ Ex hac cōstitutione not. primò q̄ cōmunitates nullā habēt potestatē in ecclesia, vel ecclesiasticas personas: nec possunt eis imponere collectas. No. secundò de triplici pœna quæ alibi non reperitur in insinuatione rei immobilis, secundum Bal. hic.
g ¶ Item nulla] Constitutio Friderichi.
h ¶ Angarias.] hoc expone vt dixi. s. ti. j. l. neminem.
i ¶ Præsumāt.] Ex prædicta causa, quia nō soluerūt collectas vel etiam ex alia: vt hic tanquam fauor extēdatur: vt. ff. de libe. & posthu. l. cùm quidam.
k ¶ Quod si fecerint.] aliqui officiales.

l ¶ Ab ecclesia.] ratione ergo delicti erit laic⁹ in foro ecclesiæ: q̄d est notādum: sicut fit de loco publico p aut qua in prouincia. j. vbi de cri. agi opor.
m ¶ Triplum.] sic insti. de actionibus. §. tripli.

De his.] Plana est. ¶ Et no. ex hoc tex. quæstionē quā proponit Guil. de cug. hic vtrū rōne tributorū cleric⁹ possit trahi ad forū seculare: & dicit ipse, q̄ p cēsib⁹, & tributis ipsi possunt coueniri, & trahi coram iudice seculari, quem reprehendit hic. Bal.
n ¶ Authoritas.] loquitur præfecto prætorio.
o ¶ Excusare.] q̄d q̄nq; faciebat: vt. s. de sacrosan. eccle. & l. seq.
p ¶ Adpensitanda.] id est soluenda.
q ¶ Fiscalia.] s. tributa.
r ¶ Namq;.] bñ dico pfectū ptorio posse cōstringere clericos, vt soluāt tributa p pdijs. nā bene volumus q̄ soluāt, aliàs amittent prædia: & hæc vera sunt in prouincialibus prædijs tantùm.
s ¶ Duntaxat.] Hæc dictio dūtaxat, respicit prouinciales. q̄d sequit. nam ad pximiorē scripturā referēdū est: vt. ff. de postu. l. j. in. §. deniq;. & §. sequen. q̄dam tñ puinciæ hodie euaserūt: vt. ff. de cen. l. pe. & fi. Sed vr etiā Italicorū pdia esse grauanda tributis: vt. j. fine cē. l. oēs. q̄ est cōtrà. So. vt ibi. Itē similiter cōtra in fi. de re. di. §. p traditionē. Sol. nulla est differentia quo ad trāslationē dominij: sed quo ad tributa sic. Itē eodē mō est cōtra vt. j. de vsusca. trāsfor. l. j. sed & ibi æquatū est ius oīm prædiorū in vsuscapione, non in tributis.

¶ Clerici pro prædijs proprijs tenentur ad fiscalia, aliàs patiuntur translationem. h. d. Sali.

Idē Aug. ad Taurū pf. p. LEX III.

De ijs clericis, q̄ pdia possident, sublimis authoritas [n] tua, nō solū eos aliena iuga nequaquā statuet excusare [o]: sed etiā p ijs pdijs, q̄ ab ipsis possidēt, eosdē ad pēsitāda [p] fiscalia [q] purgere †. vniuersos nāq; [r] clericos, possessores dūtaxat [s] puinciales pēsitationes fiscaliū [t], trāslationesq; [v] faciēdas, recognoscere iubemus.

† Quia res trāsit cum suo onere: vt hic. & c. j. in gloss. j. post pri. ex trà de iure patrona.

¶ Officiales nō redditis publicæ administrationis, rationibus nō possunt clericari, sed redditis possunt. Et si clà fecerint se ad ordines promoueri, puniūtur pœna hic statuta. Bal. Vel sic: Officiales publici ad ratiocinia obligati, nō possunt se iugo clericali adstringere: secus, si nō sint obligati: quia possunt palā. i. cōsentientibus ijs, qui præsunt publicis ratiocinijs, & sine pœna, non clā: alioquin patiātur translationē duarū partiū bonorū, secundum formā hic traditam. h. d. Salic.

Idē A. ad Taurū præf. p. LEX IIII.

Officiales [x] † rationales [y], siexhibitione cursus [z], seu primipili [a] necessitate [b] neglecta, interuersa [c] etiam ratione fiscali, ad clericatus honorem putauerint transscundum [d]: ad priorem conditionem retrahantur [e]. Si verò obnoxij rōcinijs, vel necessitatibus non sint sub notione [f] iudicum [g] officijs [h] consentientibus [i] (si probabilis vitæ studium postulauerit) transferantur [k], nec cessionem [l] metuant facultatum.

t ¶ Fiscalium.] i. tributorum solutiones.
v ¶ Trāslatiōesq;.] Si eñ nō soluāt, eis auferet fund⁹, & in alios trāsferet. Sed cōtra. s. ti. j. l. placet. in illo ver. nulla &c. Sol. vt ibi. sed hodie videt correcta ista lex p authē. item nulla. quàm proximè legimus[b].

Officiales.] hęc l. tractat de certis psonis q̄ nō pñt clericari. Et pōit tres casus, quos vide in tex. ¶ No. ex hac l. q̄ clericat⁹ est dignitas, & honor: vt patet ibi in tex. ad clericatus honorem. & vide in capitu. j. de cleri. coniuga. lib. vj. Pau. de Cast.

† Concor. c. j. cum gl. sup verbo, rōcinia. circa medium. extrà de obliga. ad ratio. non obst. post pri. ci. gl. ibi si verò administratione depofuerit. b Dicit Bar. hic, & in. l. placet in prin. s. titu. prox. quòd hęc. l. nō est correcta: sed loquitur in prædijs tributarijs: & sic in oneribus realibus, quæ ecclesia etiam hodie subit xj. q. j. c. si tributū. sed aut. itē nulla. loquitur in muneribus personalibus.

x ¶ Officiales.] scilicet iudices fisci. generale nomen est.
70 y ¶ Rationales] quia ratiocinia gerunt. Accursius.
z ¶ Cursus.] i. actus, relicta ratione. vel cursus. i. officij sibi impositi: vt. j. de cursu pub. lib. xij. Accursius.
a ¶ Primipili.] hoc expone. s. eod. l. quisquis emensis. vel primipili. i. primę & maximæ administrationis quam gerebant.
b ¶ Necessitate.] i. finito tempore, vel reddita ratione.
c ¶ Interuersa] quia obnoxij sunt, & non reddunt rationem.
d ¶ Transeundum.] i. transierint. Accursius.
e ¶ Retrahantur.] sicq; personaliter plectuntur, & in facultatibus puniūtur: vt in fi. huius. l.
80 f ¶ Sub notione.] i. examinatione.
g ¶ Iudicum.] s. eorum qui curialibus præsunt.
h ¶ Officijs.] i. officialibus.
i ¶ Consentientibus.] s. officialibus.
k ¶ Transferantur.] in clerū. s. palā, exceptis primipilarijs: vt. j. e. ti. l. quisquis emensis. quæ est cōtra. sic ergo ad alios se hęc refert. Vel sol. vt ibi.
l ¶ Nec cessionem.] propter quam timebat olim. nam olim si clericus fiebat curialis, reddere debebat bona curiæ.

a ¶ Clandestinis.] Nota pl⁹ puniri clãdestinũ delictũ, quàm publicũ. sic. ff. de admi. tu l. nõ existimo. & retẽto casu, qñ non sunt obnoxij. patet ergo per hãc. l. ꝙ potest curialis effici clericus: sed hodie per aut. sed neq; &c. nõ potest nisi secũdum formã sibi datã. & hoc dicit aut. sed neq; curialẽ. quã hîc lege.

Delictũ occultũ qñq; plus punit quàm manifestum.

b ¶ Irrependum.] i. eundum ad ordinẽ clericatus. vel id est intrandum.

c ¶ Militant.] i. militarunt vsque huc.

SEd neque.] Hæc aut. corrigit l. C. nã ꝓhibet officialẽ durãte officio fieri clericum: quod. l. permittebat.

d ¶ Clero.] Vnde scilicet abstrahitur.

e ¶ Constituantur.] de facto.

f ¶ Monasticã.] non tñ fiet monachus, cùm ꝓpriã substantiã habere dici non possit: vt. s. ti. j. aut. ingressi. quod tñ statim dicet. Sed qũo hoc, cùm infrà dicat, idẽ est in alijs monachis. ergo idẽ in istis? Rñ. nõ ponit ibi respectiuè: vt in authẽ. vt defun. seu fu. in prin. col. v. Quare ergo vxorẽ ducere nõ potest? Rñ. quia habitũ habet, & quia satis est clericari curialem.

g ¶ Quarta.] hæc particula est in. §. curialẽ. sed tota alia est in. §. sed neq; curialẽ. & in aut. de sanc. episco. col. ix.

h ¶ Clericatus.] refertur ad id quod dixi suprà. Tales enim &c.

i ¶ Fortunæ.] id est curiæ.

k ¶ Ecclesiastico gradu.] vt vsque ad duos gradus.

l ¶ Non prohibetur.] vt in minorib⁹ ordinib⁹: quod est gñale in quolibet monacho: vt in aut. de mona. §. antepen. colla. j. & hîc subijcit, & generaliter &c. Accur.

m ¶ Idem est.] vt tradatur curiæ.

n ¶ Licet.] q. d. licet nõ essent officiales.

o ¶ Fortunæ.] seru⁹ verò dño debet reddi: vt. j. e. aut. si seruus. quę est cõtrà. Itẽ cõtrà. j. de decur. l. ne qs lib. x. Sol. dicitur hîc redire in pristinã cõditionẽ, quãtũ ad onus sustinendũ, non quãtũ ad honores: vt. ff. de interdi. & re l. relegatorum. §. fi.

p ¶ Quicunque.] sci licet curialis.

q ¶ Redierit.] habẽdo vxorẽ, vel concubinam.

r ¶ Curiali.] imò in aliud monasterium: vt in aut. de san. epis. §. si monachus. col. ix. Sed dic, quòd hic bis fugerat: secus si semel, vt ibi distinguitur.

s ¶ Reddatur.] aliâs est in tex. tradatur.

✝ Retineant.

✝ Sic cleric⁹ coniugatus non debet cogi ferre tõsurã clericalẽ nec fiat iniuria clerico: vt in. c. Ioannes. extrà de cleri. coniu.

Quòd si clãdestinis [a] artib⁹ putauerint irrepẽdũ [b], duas partes suarũ rerũ cõcedant liberis: aut si proles defuerit ꝓpinquis: ex ꝓpria substãtia portionem tertiam sibimet ✝ retẽturi. Sin verò propinquorũ necessitudo defuerit, geminę portiones officijs, in quib⁹ militant [c], relinquantur, portione tantummodo tertia sibi retenta.

In authen. de san. epis. §. sed neque curialem. col. ix. consti. fin.

¶ Officialis publicus, uel curiæ adscriptus, non põt clericari, nisi forma hic subiecta. Et clericus posteà repertus, uxorem ducere, uel cõcubinam tenere, à clero debet expelli, & curiali fortunæ subijci. hoc dicit. Sali.

SEd neq; curialẽ, aut officialẽ, clericũ fieri ꝑmittimus: ne ex hoc venerabili clero fiat iniuria. †Si verò tales ꝑsonæ in clero [d] cõstituãtur [e], tãquã nec ad ordinationẽ ꝑductæ, ꝓpriæ fortunæ restituãtur: nisi monasticã [f] forsitã vitã, aliqs eorũ nõ min⁹. xv. annis impleuerit. tales eñ ordinari ꝑcipim⁹, quarta [g] ꝓpriæ substãtiæ sibi retẽta, reliqs partibus curiæ, & fisco vẽdicãdis si in clero cõstituti monasticã, & decẽtẽ vitã ĩpleuerint. sed si post clericatus [h] honorẽ aliqs eorũ vxorẽ, aut cõcubinã acceperit, ꝓpriæ fortunæ [i] reddat̃, licet tali ecclesiastico [k] gradu tenebat̃, in quo qs cõstitut⁹ vxorẽ ducere nõ ꝓhibet̃ [l]. idẽ [m] est, et ĩ oĩb⁹ alijs monachis, licet [n] nulli fortunæ [o] pri⁹ subiecti fuerint. & gñaliter qcũq; [p] ĩ quolibet ecclesiastico gradu cõstitut⁹, ad secularẽ vitã redierit [q], honore nudatus, curiali [r] fortunæ ꝓpriæ ciuitatis reddat̃ [s].

¶ In atrocissimis delictis punitur delictũ attẽtatum, etiã si non sit secutus effectus. Bal. Vel sic: Punitur affectus, licet nõ sequatur effectus. hoc dicit secundum Bar.

SI quis.] CASVS. Si quis mulierẽ deo dedicatam causa matrimonij, vel concubinatus corrũpere ausus fuerit, pœna capitali punietur, etiã si eam non rapuerit. Viuia. ¶ No. ex hac. l. quòd vbi punitur attentatum, multò fortius consummatum: & sic in delictis & pœnis delictorum habet locũ: et ad hoc semper allegatur iste tex. secundum Pau. & Bal.

t ¶ Si quis.] ita lege, Si quis fuerit ausus, nõ dicã rapere matrimonij causa, sed attẽtare tantùm. s. eius pudicitiam. sic accipitur. ff. de iniur. l. attẽtari. Vel ita. Si quis ausus fuerit, nõ dicã rapere, sed attẽtare tantùm matrimonij cõiungẽdi causa. & secũdum hoc est cõtra. ff. de pœnis. l. cogitatiõis. & ff. ad. l. Cor. de fal. l. q falsam. Ad quorũ cõtrariorũ solutionẽ sic distingue, aut qs cogitauit tãtùm delinquere, & ad actũ nõ ꝓcessit: & tũc nõ punit̃. ita loquitur. ff. de poe. l. cogitatiõis. nã primi mot⁹ nõ sunt in ptãte nostra. aut ad actũ ꝓcessit, & tũc aut perduxit ad effectũ, & indubitãter punitur, siue vtatur, siue nõ: vt. ff. quòd quisq; iur. l. iij. in prin. aut nõ perduxit, & tũc aut quia noluit: & hoc casu ei parcit̃. & sic loquit̃. ff. ad. l. cor. de fal. l. qui falsam. & ff. ad turpil. l. q̃situ. aut qa nõ potuit, & tũc aut erãt atrociora: & hoc casu punit̃ ac si ad effectum ꝑduxisset: vt hic, & j. si quacunq; p̃. po. l. j. in prin. & ff. de extraor. cri. l. j. aut nõ erãt atrociora: & hoc casu nõ punit̃: vt ff. qd̃ qsq; iuris. l. j. §. fi. & hoc casu aut nõ desyderãt iuris efficaciã, aut desyderãt: & hoc casu qs nõ punit̃. j. si mã ci. ita tue. ali. l. ea quidem.

Ordo textus.

Cogitatio quando punitur.

Imp. Iouinianus A. Secũdo præf. præ. L. V.

SI qs [t] nõ dicã rapere [v], sed attẽtare [x] tm̃ iũgẽdi cã matrimonij [y] sacratissimas virgines ausus fuerit, capitali [z] pœna feriatur.

¶ Clerici cõstituti in minoribus ordinibus, sunt immunes à tutelis, & muneribus personalibus. Et est multũ notandũ, quòd habentes minores ordines non suscipiunt tutelas, nec aliquod officium seculare, seu onus personale. Bal.

Imp. Valentinianus, Valens & Gratianus AAA. ad Cataphronium. LEX VI.

PResbyteros, diaconos, subdiaconos, atq; exorcistas, & lectores, ostiarios †, & acolythos etiam, personalium [a] munerum expertes esse præcipimus.

¶ Episcopus non compellitur testimoniũ dicere, nec admittitur. h. d. Bal. Vel sic: Episcopi nõ sunt citandi, ut testimoniũ ferant, nec uenientes decet in ciuili foro recipere. sed iudex, uel minister ad eorum domum debet accedere: & propositis non tactis sanctis euangelijs debent deponere. h. d. cum seq. Sali.

Imp. Theodosius dixit. LEX VII.

NEc † honore, nec legibus [b] ẽps ad testimoniũ dicendũ flagitetur [c]. Item dixit [d]. Episcopum ad testimonium dicendum [e] admitti [f] non decet. nam & persona ✝ oneratur [g], & dignitas sacerdotis [h] ✝ exempta [i] cõfunditur [k].

In authen. de san. epis. §. nulli verò iudicum. col. ix. consti. fi.

SEd iudex mittat ad eos ✝ quosdam de suis ministris [l]: vt propositis [m] sacrosanctis euãgelijs, secundum quod decet sacerdotes [n], dicant ea quæ nouerint [o], non tamen iurent.

¶ Presbyteri sunt priuilegiati, ut occasione testimonij non torqueãtur, sed in alijs clericis seruatur ius commune: si tamẽ falsum dixerint, puniuntur. h. d. Bal. Vel sic: Presbyteri licet uacillent in testimonio, non sunt torquendi. quod alijs clericis non conceditur: de falso tamen presbyteri non prohibentur accusari. h. d. Sal.

Idem A. Paulino præfecto Augustali. LEX VIII.

v ¶ Rapere.] quod maius est.

x ¶ Sed attentare.] s. si cogitatione. quod est min⁹. & hoc si ad aliquẽ actũ processerit: aliàs nullam patitur pœnã: vt. ff. de pœ. l. cogitationis. Itẽ nota puniri delictũ, licet nõ sequat̃ effect⁹: vt hîc, & j. de furt. l. si qs seruo. & j. ad. l. Iul. maie. l. quisquis. & ff. de extraor. cri. l. j. & j. si quacũq; præ. po. l. vnica. & hæc sunt specialia: regulariter cõtrà: vt. ff. quod quisq; iuris. l. j. in fi. & ad. l. cor. de fal. l. qui falsam. & de hoc dic vt not. ff. de fur. l. qui ea mente. & ff. de pe. l. cogitationis.

y ¶ Matrimonij.] & nedũ stupri: multo magis ergo si vt concubinã eam habuerit, vel habere attentauerit. Accur.

z ¶ Capitali.] vel capite punitur, vel vt ciuitatẽ amittat. & facit. j. de rap. virg. l. j.

PResbyteros.] Hæc lex cum se. plana est.

a ¶ Personalium.] vt tutelæ, vel curæ: vt. ff. de mu. & ho. l. j. & l. munerum. §. j. & j. e. generaliter. ij. & in aut. ibi posita.

NEc honore.] i. iure prætorio. q. d. aliqs honor est ei si veritatem aperiat. Vel dic honore. s. iudicis vocantis qui reputat sibi honorẽ.

b ¶ Legibus.] i. iure ciuili, quasi ius ciuile cogat hoĩes ad testimoniũ perhibendum: vt. j. de testi. l. si quando.

c ¶ Flagitetur.] i. vocet̃ inuitus. s. sed nec volens est admittẽd⁹ secũdũ H. vt subijcit hîc. Accur.

d ¶ Item dixit.] scilicet Theodosius.

e ¶ Dicendum.] corã iudice.

f ¶ Admitti.] sponte volentem testificari.

g ¶ Oneratur.] aliâs honoratur. i. honorãda est, in hoc & in alijs. si verò habes onerat̃, plana est.

h ¶ Sacerdotis.] i. episcopi.

i ¶ Exempta.] i. priuilegiata à tali honore.

k ¶ Confunditur.] s. si adducatur, vel cõfunditur cum alijs clericis. s. quia iam non esset differentia inter episcopum & alios clericos.

SEd iudex.] Hæc aut. corrigit. l. C.

l ¶ Ministris.] si ipse iudex impeditaur ire: aliàs ipsemet debet recipere testes: vt in aut. vt defunct. seu fu. §. illud. collũ. v. & hoc est speciale vt eatur ad domum testis sic &. ff. de iureiur. l. ad personas.

m ¶ Propositis.] & tactis secundum Py. vt. j. de testi. l. iurisiurandi. Tu dic nõ tactis [a]: quia subijcit secundũ M. ꝙ decet &c. quia sacrosanctæ scripturæ proponuntur ante eum, & non tangũtur. sic &. j. de iudi. l. rem nõ nouã. &c.

n ¶ Sacerdotes.] hîc mutat personas. nam. s. dixit ad eum: hîc dicit sacerdotes. & dicant quæ nouerint. Accursius.

o ¶ Quæ nouerint.] Et hoc si velint dicere: aliâs non coguntur: vt in summa huius titu. §. priuilegium. sic ergo pro vtraque parte: vt hîc, & j. eo. l. proxi. presbyteri. & in authen. de testi. §. & quoniam. colla. vij. & est hæc generalis constitutio.

† Hæc lex est canonizata de pœni. dist. j. si quis. pro cuius intellectu videlicet Cynum hîc.

† De istis ordinibus vide. xxv. dist. perlectis. Bal.

† Quærit hîc Cy. an egregia persona possit renunciare priuilegio istius legis, & cõcludit quòd non, pro hoc alleg. tex. singularem, secũdum Lud. de Roma. in. c. ij. de iudi. lib. vj.

✝ Ad testimonium dicendum.

✝ Excepta.

✝ Eum.

a Non tactis. sic dicit papa in. c. vlti. extrà de iura. calũ. non tactis scripturis, sed tantum propositis.

Presbyteri.] CASVS. Hæc lex tria dicit. Primò quod presbyteri ferentes testimonium, si vacillent in dictis suis, non debent subijci quæstionibus, licet alij testes subijciantur, dum tamē verum dicant, & falsum nō simulēt. Scdō dicit quod cæteri clerici, qui sunt inferioris gradus, si in testimonio ferendo vacillent, possunt subijci quæstionibus. Tertiò, dicit quod si presbyteri inueniant falsum testimoniū dixisse, puniendi sunt maiori pœna, quam laici: quia cū eis plurimū honoris committitur, mul tò magis pœna digni sunt. Viuia. ¶ No. primò ex hoc tex. regulā quod oēs in testimonio vacillātes, possunt & debēt torqueri pro veritate eruenda. ¶ No. secūdò, quod nō solū est falsus testis ille qui falsum deponit, sed etiam ille qui verum supprimit. i. tacet veritatem. & istud est valdè notandū secūdum Bal. & Pau. hic.

Presbyteri citra iniuriā [a] q̄stionis [b] testimoniū dicāt: ita tñ, vt falsa nō simulēt [c]. ¶ Cæteri verò clerici, quī eū deinde gradū, vel ordinē sequuntur [d], si ad testimoniū dicēdū petiti fuerint: put leges [e] pcipiūt [f] audiātur: vt salua [g] tñ sit litigatoribus falsi actio [h] si fortè pbri quod suo [i] noīe supioris [k] loci testimōiū dicere, citra aliquā corporalē iniuriā sunt pcepti [l], hoc ipso quod nihil metuant [m], vera suppsserint [n]. multomagis eī pœna digni sunt, quibus quāplurimū honoris [o] p nrām iussionē delatū est, si in occulto inueniat crimē.

In authen. de san. episco. §. reuerendissimis. col. ix. consti. fi.

Presbyteri pro falso testimonio in causa ciuili lato, per triennium suspendūtur ab officio pro lato in causa criminali puniuntur pœna fal si, qua in quacunque causa puniretur cæteri clerici. h. d. Sali.

ij Presbyteri [p], seu diaconi, si fal sum testimoniū phibuisse cōuincant: si quidē in cā pecuniaria, à diuino ministerio [q], dūtaxat per tres annos separati, monasterijs p tormētis tradant. Sed si in criminali, clericat honore nudati, legitimis [r] pœnis afficiciendi sunt. ¶ Cæteri [s] verò clerici, cōi iure, ab officio ecclesiastico repulsi, fine delectu [t] causæ verberibus [v] coerceantur.

Imper. Valentinianus & Theodosius AA. Titia no præ. præ. LEX IX.

Nvlla [a] nisi emēsis quinquaginta vel sexaginta annis secūdum pceptū apostoli, ad diaconissarum consortium trāsferatur [x].

In authen. de san. episco. §. presbyterum. colla. ix. consti. fi.

Clerici in maioribus ordinibus constituti debent esse ætatis hic scriptæ. h. d. cum authen. sequen. hodie seruatur clemen. fi. de æta. & quali. ordi. Sali.

Presbyterū minorē. xxxv. annis fieri nō pmittim, sed neq; diaconū [y], vel subdiaconū minorem. xxv. annis, neq; lectorē minorem. xviij. Itē epm minorē annis xxxv. ordinari prohibemus.

In authen. de san. episco. §. diaconissam verò. col. ix. consti. fi.

Diaconissam [†] īsctā ecclesia, nō ordinari pcipimus, q̄ minor sit annis quadraginta, aut si ad secundas peruenerit nuptias.

Irruens in ecclesiā, & ministros debet capitaliter puniri, etiā per inquisitionē, & ubicunq; sit, debet capi. & si sit in arce uel loco ex quo nō posit faciliter extrahi, debēt ad hoc milites cōuocari, & indici bellū. h. d. Bal. Vel sic: Iniuriā sacerdotibus, uel ministris illatā intra ecclesiā, tēpore cultus diuini, anteā, uel posteā, debet præses uindicare capitali pœna in conuictū & confessum inferenda. Et quilibet ad accusandū, uel denunciandum admittitur. Et ubi præsidis potestas non sufficiat, auxilium militare debet implorare. h. d. Sali.

Impp. Arcadius & Honor. AA. Theodoro præfecto prætorio. LEX X.

Si qs [z] ī hoc [†] gen sacrilegij p ruperit [b], vt in ecclesias catholicas irruēs, sacerdotibus & ministris, vel ipsi cultui [c], locoq; [d] aliqd importet iniuriæ: qd [e] gerit, à puinciæ rectorib [f] aiaduertat [f], atq; ita puinciæ moderator, sacerdotū & catholicæ ecclesiæ ministrorū, loci quoq; ipsius, & diuini cult [g] iuriā capitali ī cōuictos [h], seu cōfessos reos snīa nouerit [i] vīdicādā: nec [k] expectet, vt eps iniuriæ ppriæ vltionē deposcat, cui sanctitas [l] ignoscēdi gloriā derelinqt. ¶ Sitq; cunctis laudabile [m], factas atroces sacerdotib, aut ministris iiurias, veluti crimē publicū psequi: ac de talibus reis [n] vltionē mereri. ¶ Quòd [o] si multitudo [p] violēta, p ciuilis apparitoris [q] executionē, adminiculo et ordinū [r] possessorūve nō potuerit flagitari [s], quod [t] se armis aut locorū difficultate tueat, p sides puinciarū, etiā militari auxilio p publicas literas appetito [v], cōpetētē vindictā tali excessui imponere non morentur.

a ¶ Citra iniuriam.] i. fine iniuria.
b ¶ Quæstionis.] i. tormētationis. vel ita vt non fiat eis posteà q̄stio postquàm dixerint testi- 30 monium, vtrum bñ vel malè dixerint.
c ¶ Simulent.] i. dicāt, quia de falso accusantur: vt. j. subijcit, sed non torquebuntur.
d ¶ Sequuntur.] non tamen habent.
e ¶ Leges.] de laicis.
f ¶ Præcipiunt.] vt 40 possint subijci q̄stionibus sicut cæteri liberi homines, si ī testimonio vacillāt, & dicāt, se interfuisse facto: vt. ff. de q̄stio. l. ex libero. in prin. & l. vnius. §. testes. & j. de abolit. l. fallaciter. §. quod si, in gennorum.
g ¶ Salua] nunc redit 50 ad primum casum.
h ¶ Actio.] i. accusatio. sic ponitur vt in aut e. §. si quis autē p pecuniaria. & ff. de iureiu. l. ait prætor. §. j. Itē & actio pecuniaria, pōt dari in falsarium: vt. j. ad. l. cor de fal. l. qui nomine. non tamē torquetur: vt hic dicit.
60 i ¶ Suo nomine.] hic dicit quidā speciale in sacerdotib, quod possint in cā ppria testificari. sed est falsum: vt. j. de testi. l. omnibus. Tu expone suo nomine. i. propter suum nomen, quia obtinet locum superiorem.
k ¶ Superioris.] s. cle- 70 ricali noīe. nam sacerdotes sunt in superiori gradu inter cæteros clericos.
l ¶ Præcepti.] i. accusati.
m ¶ Metuant.] de tormentis.
n ¶ Suppresserint.] id est occultauerint.
o ¶ Honoris.] ab eo cui plura cōmittuntur, plura exigunt: vt hic, & ff. de pœnis. l. quæda. & in aut. vt defun. seu fu. §. j. coll. v. Sed ar. cōtra. ff. de incen. 80 rui. nau. pedius. & j. vt nemo priuā. l. neqs. & ff. de pœnis. l. capitaliū. §. fi. & s. de sum. trini. nemo. §. fi. Item notatur committere falsum qui tacet verum: vt argu. j. si contra ius vel vti. publi. l. ij. & ff. ad le. cor. de fal. l. j. §. j.

¶ Qui co- rudē gradum uel &c.

¶ Qui sub nomine.

† Aliâs, si occultè inueniātur in crimine.

† Ista lex cū duabus aut. sequēti b corrigun tur hodie p iura canoni ca nouissima sexti. & cle. Nā abbatissa pōt esse in. xxx. anno: vt in c. indēnitati bus. de elec. li. vj. i pbro sufficiunt. xxv. In diaconatu, & subdiaconatu, sufficiunt. xviij. vt in cle. fi. de ætate & qualita. In Epo requiritur. xxx. vt in c. cum in cunctis. de electio. Pau.

Presbyteri seu diaconi.] CASVS. Hæc aut. dicit quod si presbyteri, vel diaconi, in causa pecuniaria, falsum testimonium deposuerint, à ministerio sacerdotali repelluntur, & in monasterium per tres annos detruduntur. Si autem in causa criminali, nudati honore clericatus legitimis pœnis subijciantur. Cæteri vero clerici sunt puniēdi legitimis pœnis, fine distinctione personarum. ¶ No. primo ex hoc tex. propter crimen falsi clericus debet priuari beneficio suo. ex quo enim tollitur officium: tollitur & beneficium secundum doc. ¶ No. secundò de pœnis degradationis. sed an erit realis, vel verbalis? R. ñ. vt per Bal. hic.

p ¶ Presbyteri vel diaconi] Dixerunt falsum quod fit etiam tacēdo verum: vt in. l. presbyteri. s.
q ¶ Ministerio.] i. officio & beneficio.
r ¶ Legitimis.] laicorum: quæ sunt. ff. ad leg. 10 cor. de fal. l. j. in fine.
s ¶ Cæteri.] A presbytero vel diacono.
t ¶ Sine delectu.] Sine distinctione illa, vtrū fuerit pecuniaria causa, an criminalis: vt. s. eo. l. licet. hic aliter & mitius punia tur in pecuniaria, quàm criminali.
20 v ¶ Verberibus.] i. tormentis.
x Nvlla.] Trāsferatur. vt in aut. quomodo opor. epi. §. quāta. col. j. sed Paul. ad Timotheū dixit de. lx. itē aut. hic posita diaconissam &c. corrigit hanc legē, & dicit de. xl. sicq; minus tē 30 pus putauit sufficere Imperator, quā Apostolus, vel Imperator antiquus.
y Presbyterum.] Diaconū. s. vel subdiaconū: vt in cor. aut. vnde hæc sumit, de san. epis. §. presbyterum. colla. ix.
z Si quis.] In hoc tres specialitates notant 40 hac lege. Prima, quod crimen iniuriarum est publicum crimen. Secunda, quod ex eo infligitur pœna capitalis. Tertia, quod quis fine accusatore punit. Vel dic, quòd nullum sit hic speciale: quia non loquitur de crimine iniuriarū, sed de crimine sacrilegij 50 quod est publicum, & pœna capitalis imponit: vt. ff. ad le. Iul. pecu. l. sacri legi.
a ¶ Hoc genus.] nam hoc est vnū inter cetera.
b ¶ Proruperit.] i. inciderit.
c ¶ Ipsi cultui.] quādo dicitur officium.
60 d ¶ Locoq;.] quando nōn dicitur.
e ¶ Quod geritur.] i. quod factum est.
f ¶ Animaduertatur.] i. puniatur.
g ¶ Cultus.] ac si dicat cuilibet ibi existenti.
h ¶ Conuictos.] i. cōprobatos per testes.
70 i ¶ Nouerit.] sic ergo post confessionem datur sententia: vt diximus ff. ad. l. aquil. proinde. ij. §. notandum. & dic sponte confessum: vt. ij. q. j. c. nos in quenquā. aliâs cōtra: vt. ff. de quæsti. l. j. §. diuus seuerus. & §. si quis vltro.
k ¶ Nec expectet.] s. præses, vel moderator.
l ¶ Sanctitas.] aliâs sanctas.
m ¶ Laudabile.] fine accusatore punitur ergo: vt dixi. j. de testi. l. nullum.
80 n ¶ Reis.] i. delinquentibus.
o ¶ Quod.] pro &.
p ¶ Multitudo.] s. delinquentium.
q ¶ Apparitoris.] i. nuncij communis.
r ¶ Ordinum] i. militum iustitiæ illius castri, vel loci.
s ¶ Flagitari.] i. iudici præsentari.
t ¶ Quod.] id est quia.
v ¶ Appetito.] sic & infrà de ijs qui latro, vel in alijs criminibus. l. ij. ante medium.

† Concorr lxxvij. di. nemo. in fi.

† Hæc lex alleg. xvij. q. iiij. si qs suadēte. cū ca. med.
† Concor. gl. c. cū sit gnāle, in fi. cū gl. j. super verbo male factores. in me. extrà de iudi.

† Vindictā dum.

† Concor. ca. sedes apostolica. cū gl. j. extrà de rescr.

a Adde gl. pulch. à in cap. nos in quēquam. ij. q. j.

SEd nouo iure.] CASVS. Lex superior dicebat, si quis turbauit diuina ministeria celebrari, siue aliàs iniuriam intulit, conuictus capite puniebatur. hæc aut. hoc corrigit, & dicit q nouo iure pro tali pœna verberatur, & in exilium mittitur. Sed si aliquis turbauit aut prohibuit sacra ministeria celebrari: capite puniatur. Eadē distinctio est in litanijs. nā si aliqs facit iniuriā alicui eūti ad litanias, verberatur, & traditur in exiliū. Si aūt eas excussit, capite punitur. Itē laicis ē phibitū facere litanias sine clericis: quia litaniæ non debent fieri, sine orationibus & cruce. Viuia.

a ¶ Aut.] p &: vt patet ex eo qd dicit de litanijs. sic & ff. de verb. sig. l. sæpe. & est hæc aut. de san. epis. §. si quis autem cùm sacra. col. ix.

20 b ¶ Mittitur.] qn officiū non celebratur.

c ¶ Ministeria] tpe quo celebratur ministeriū.

d ¶ Pro iniuria.] illata clericis ita tñ, vt nō turbet officiū litaniæ: vt patet ex eo qd dicit de litanijs. sic. ff. de verb. sig. l. sæpe.

30 e ¶ Verberatus.] hic qn sunt factæ. alias punitur aliter vt sequitur.

f ¶ Eas.] Ita q sacra nō fuerint facta sic.

g ¶ Clericis.] ita tamē vt nō turbetur officium.

IN ecclesijs.] Lex ista plana est.

h ¶ Vicis.] nō accipias 40 hic vicū nisi de adscriptitijs tñ alterius possessionis. nā ex eadē possessione clerici ordinant vo lente demū dño: cōtōne noua, & pter voluntatē.

i ¶ Vel vico.] si idonei sint ibi. aliàs secus: qa de alijs terris: vt argu. ff. de mu. & ho. l. vt gradatim. 50 §. & si lege. & qd cuiusq; vni. l. j. §. pe. Ir. tñ dicit hāc legē loq in adscriptitijs tñ. & p eo. §. c. l. quisqs. j. vñ & inuito dño: vt in aut. eo. §. adscriptitios. Sed & in alijs loq pōt qui rōne possessionū ad aliqua tenent pstāda: vt & arg. j. de offi. præto. l. tres.

60 k ¶ Vt propriè.] i. tributi quod tenebant præstare.

l ¶ Capitationis.] i. pensitationis vel tributi animalium.

m ¶ Sarcinam.] quantūm ad corpus.

n ¶ Recognoscant.] quatūm ad patrimoniū 70 sin eo vico.

o ¶ Iudicio.] cōsentiente patrono: vt in aut. e. si qs orarorij domū, vel ibi ad collationē vacatū: hic ad certum numerū clericorum. & facit. s. ti. j. l. non plures. & in decretis. lxj. dist. c. nullus.

† Concor. lxxj. distin. hortamur & de cle. pere. c. te no. isb

† Concor. c. quāto. de cēsi. & c. in nouo. xxj. dist. & glo. in. c. pe. sup verbo, diminuti. de cōsti. & ea. ex parte. in fi. extra de cō cess. preben.

In authen. de san. episco. §. si quis cum sacra. col. ix. consti. fi.

SEd nouo iure pro tali iniuria verberatur, aut [a] in exiliū mittitur [b]. ¶ Sed si sacra ministeria [c] turbauerit: vel celebrari phibuerit, capite puniatur. ¶ Idē est, & in litanijs. nā p iniuria [d] verberatus [e], exilio tradatur. si eas [f] cōcusserit, capite plectatur. ¶ Laicis facere litanias iterdicimus sine clericis [g]: q si ne orōnibus et cruce fieri nō debēt.

¶ Ad ecclesiam sunt promouendi illi, qui sunt de illa ciuitate, uel oppido. h. d. Bald. Et numerus iudicio episcopi debet taxari. Sali.

I idē AA. Eutychiano p. p. L. XI.

IN ecclesijs † q̄ i possessioib' (vt fieri assolet) diuersorū, vicis [h] etiā, vel qbuslibet locis sunt cōstitutæ: clerici nō ex alia possessiōe, vel vico [i], sed ex eo vbi ecclesiam esse cōstiterit ordinentur: vt pprię [k] capitationis [l] onus, ac sarcinā [m] re cognoscāt [n], ita vt pro magnitudine, vel celebritate vniuscuiusq; vici, ecclesijs certus iudicio [o] epi clericorum numerus ordinetur †.

¶ Prohibitus clericari debet reuocari ad pristinum statum per manus iniectionē: & non prodest ei cedere bonis. Sali.

I idē AA. Eutychiano p. p. L. XII.

SI qs curialis [p] cleric' fuerit or dinat', nec statim cōuētione [q] pmissa pristinæ cōditiōi reddatur [r]: is vigore, & solertia [s] iudicantiū [t] ad pristinā sorte, veluti [v] manu [x] iiecta [y], mox reuocet [z]. clericis em vlteri' legē [a] pdesse nō patimur, q cessione primonij subsecuta decuriones clericos esse non vetabat.

¶ Violans priuilegia ecclesiæ, punitur in quinque libris auri & loquitur hæc lex in priuilegijs, quæ conceduntur singularibus ecclesijs. h. d. Bald. & Sali. & est canonizata. xxv. q. ij. ucr. si ecclesiæ. Paul. de Cast.

I idē AA. Fidiano vicario. L. XIII.

SI venerabilis ecclesiæ priuilegia cuiusquā fuerint, vel temeritate violata, vel dissimulatione neglecta: cōmissum [b] hoc quinq; librarū auri cōdēnatione [c] plectet.

x ¶ Manu.] militari. i. societate. & tunc dic.

y ¶ Iniecta.] i. immissa. vel pprie dic q man' inijciat in eū capiēdo ipsum.

z ¶ Reuocetur.] sed an clericus esse desinat? R. nō, sed priuilegijs clericorū nō vtet, qa nec decurio q q̄tiōi mācipat. i. dat, decurio eē desinit: vt. j. ad le. cor. de fal. l. si qs. Sed ar. cōtra. in aut. quo opor. epi. §. neq; aut. col. j. & facit ad hāc. l. de agri. & cen. l. fi. li. xj. & in aut. vt iudi. si ne quo. suff. §. necessitatē. col. ij. & in decre. di. lj. c. ij. 10 & iij. & xxxiiij. di. c. pcipim'. & j. c. l. quisqs. ij. & possēt hic legi aut. sed ne q. j. e. s. eo. l. officiales.

¶ Hæc authen. uenit augmentatiuè ad l. codicis. nam auget pœnam uiolatoribus priuilegiorum ecclesiæ. Sali.

¶ Noua constitutio Friderichi de statu. & consue. contra li. eccle. §. item quecunq;. colla. x.

ITē, qcūq; cōitas, vel psona p annū i excōicatiōe pter libertatē ecclesiæ fractā, & violatā pseuerauerit, ipso iure impiali bāno subiaceat: à quo nullatenus extrahatur, nisi prius ab ecclesia beneficio absolutionis obtento.

¶ Repulsus ab episcopatu propter delictum commissum in rempublicam, non est reuocandus ad episcopatum. Sali.

I idē AA. Fidiano vicario †. L. XIIII.

QVicūq; residētib' [d] sacerdotibus [c] fuerit epali loco, & noīe detrusus [f]: si [g] aliqd cōtra custodiā, vel qetē publicā moliri, fuerit dephēsus, rursusq; [h] petere sacerdotiū [i] à quo vr [k] expulsus: p cul ab ea vrbe quā cōturbauerit, cētū milib' [l] vitā agat: nec nīa ad eat secreta, nec impetrare rescripta speret, sed etiā impetratis [m] careat: defensoribus [n] etiā eorū [o], nostram indignationem [p] subituris.

In authen. de san. episc. §. si quis autem eps. colla. ix. consti. fi.

SI qs eps sacerdotio pulsus, psumpserit igredi ciuitatē ex qua pulsus est, relinqués locum in quo degere iussus est: iubem' hūc monasterio in alia regiōe cōstituto tradi: vt q̄ i sacerdotio deliqt, in monasterio degens corrigat.

¶ Verbum quod non respicit finalem causam, non inducit argumentum à contrario sensu. h. d. secundum iaco. But. uerum est quod dicit hic gl. sed non tex. nisi iunctus cum gl. Bald. Vel sic: Conuenticulum illicitum est prohibitū: & domus in qua celebratur, est publicanda. Salic.

I idē AA. Studio pfe. vrbi. L. XV.

COnuēticula illicita [q] etiā extra ecclesiā [r] in priuatis ædibus celebrari phibem': pscriptionis [s] domus periculo imminēte, si dñs eius in ea clericos [t] noua, ac tumultuosa [v] conuēticula extra ecclesiam...

a ¶ Legem.] quā nō habem': q dicebat hoc qd sequit. erat em lex quæ patiebat fieri decuriōes clericos, si vellent cedere bonis, & dare curiæ.

20 b ¶ I ecclesiæ.] Cōmissum. i. peccatū siue delictum.

c ¶ Cōdemnatione] Sed cōtra. s. ti. j. placet. sed hic imponit pœna ciuiliter, ibi criminaliter. Vel ibi de priuilegijs circa tributa, de qb' dicit ibi: hic de alijs. Vel hic de priui- 30 legijs specialiter alicui quo ad pecuniā indultis. ibi de generalibus. Vel ibi vīdicta, hic multa. Itē cōtra. s. ti. j. l. iubem' nulli. §. fanè. Sol. ibi vindicta, hic multa. Vel ibi quādo circa alienationē violant priuilegia. Itē cōtra. j. de leg. & cōsti. l. ij. sed ibi sol 40 uas. Vel intelligas legē istā loq de eo, q volebat priuilegiū ecclesiæ impugnare. priuilegia tamen intellige non inclusa in corpore iuris. Itē est hīc aut. noua. Item quæcūq; &c. nā violauerat priuilegia ecclesiæ cōcessa &c.

50 d ¶ Vicunq; residētibus.] in concilio.

e ¶ Sacerdotibus.] i. episcopis.

f ¶ Detrusus.] id est inclusus per electionem. & quod dicit. j. expulsus. scilicet ipso iure per talia cō missa. Vel verius dic detrusus, id est depositus 60 & propriè ponitur, & probatur hæc expositio in authen. eo. §. si quis autem episcopus qui authē ticam habent hic quidā.

g ¶ Si] pro quia.

h ¶ Rursus.] id est iterum.

i ¶ Sacerdotium.] id est episcopatum petere 70 velit.

k ¶ Videtur.] & etiā &c.

l ¶ Milibus.] id est miliaribus.

m ¶ Impetratis.] rescriptis. Accursius.

† Aliàs Hadriano præ. præto.

* Si quis aūt episcopus, uel sacerdotio cōpulsus, secūdū ecclesiasti = ca s regulas præsum = pserit ingredi ciuitatem ex = quo expulsus est, ne = quei loco in quo missus est degere: iubemus huc monaste = rio in alia religione constituto tradi, ut qui i sacerdotio deliquit deges in mona = restio corrigat.

SI quis curialis.] CASVS. Hæc lex prohibet ne aliquis curialis adstrictus curiæ suæ, sine consensu sui superioris possit clericari: & si aliquis curialis fuerit factus clericus, nisi incontinenti facta sibi denunciatione 80 redeat ad curiam, iudex sua authoritate debet eum reddere primæ conditioni cessante quadam. l. quæ dicebat, q curialis potest inuito suo superiore, in clericum ordinari, relictis omnibus bonis suis curiæ. Viuianus.

p ¶ Si quis curialis.] id est obnoxius rationibus curiæ.

q ¶ Conuentione.] i. citatione.

r ¶ Reddatur.] à prælato.

s ¶ Et solertia.] id est solicitudine.

t ¶ Iudicantium.] fortè ab ijs quibus seruiebat, si præsidis desit copia: vt. j. de decur. l. generali. lib. x.

v ¶ Veluti] exemplificatiuum est.

n ¶ Defensoribus.] Qui vellent eos defendere.

o ¶ Eorum.] expulsorum.

p ¶ Indignationem.] scilicet nostram.

80 q ¶ Onuenticula illicita.] vt aliquorum hæreticorum.

r ¶ Extra ecclesiam.] i. extra ecclesiasticā religionē. & sic exponē in fi. huius. l. alij habent ibi etiā. & sic est plana lex. Vel dic tertiò, q licet extra ecclesiam prohibeat, non ideo in ecclesia permittit. non enim semper valet argumentum à contrario sensu: vt. j. de iur. om iudi. l. nemo.

s ¶ Proscriptionis.] i. publicationis. sic & j. de fal. mone. l. j. §. domus.

t ¶ Clericos.] scilicet hæreticos.

v ¶ Tumultuosam.] Sic & j. de ijs qui ad eccle. confug. l. denunciamus. & j. de hære. l. iij. & j. de pag. sa. & te. l. j.

Argumentum à contrario sensu, non semper valet.

Quisquis

a Q Visquis.] Hæc lex plana est. ¶Et no. ꝙ ad hoc principaliter allegatur secundum Pau. ꝙ ille qui tenetur aliquid facere personaliter potest illud facere per substitutum. & hoc est verum, quando ipse est impeditus. & ita erat hic propter clericatum: quia amodo non debebat vacare operi rurali, sed diuino officio. aliàs secus: quod dic vt per Cy. hic.

clesiam celebrantes susceperit.

Rusticus adscriptitius alicuius domini promotus ad clericatũ, potest deseruire in ruralibus obsequijs, per substitutum, per cuius seruitium repræsentatur eadem utilitas & effectus. Bald.

Imp. Honorius & Theod. AA. Anthemio præfecto prætorio. LEX XVI.

Q Visqs [a] cẽsib⁹ fuerit [b] annotat⁹ [c], inuito agri dño tẽperet ab oĩ clericatu, adeò vt etiã si in eo vico, in quo noscit mãsitare, clericat⁹ fuerit [d], sub [e] hac lege, religiosum assumat sacerdotiũ, vt & capitatiõis [f] sarcinã ꝑ ipsum dominũ agnoscere cõpellat [g]: & ĩ ruralib⁹ obseqjs [h], quo maluerit subrogato [i] vtat, ea scilicet ĩmunitate [k] indulta [l], quæ certe capitationis [m] venerandis [n] ecclesijs relaxatur: nullo contra hanc legem vnquam valituro rescripto.

Clerici non possunt esse aduocati, uel procuratores in causis secularibus, nisi in causis proprijs, aut pro collegio suo. h. d. Bal.

I idẽ AA. Maximo p. p. LEX XVII.

P Lacet [o] † nr̃æ clemẽtiæ, vt nihil cõe clerici, cũ publicis [p] actiõib⁹, [q] vel [r] ad curiã ꝑtinẽtib⁹, cui⁹ corpori nõ sunt annexi [s], habeãt [t]. ¶ Præterea ijs q parabolani [v] vocant, neq; ad qđlibet publicũ spectaculũ [x], neq; ad curiæ locũ, neq; ad iudiciũ accedẽdi licẽtiã ꝑmittimus: nisi fortè singuli ob cãs ꝓprias, & necessitates iudicẽ adierint, aliquẽ pulsantes lite, vel ab alio ipsi pulsati, vel in cões totius corporis cãs syndico [y] ordinato: sub ea [z] definitiõe, vt si qs eorũ hæc violauerit, & breuib⁹ [a] parabolanis eximat, & cõpetẽti [b] supplicio subiugetur, nec vnquam ad eandem solicitudinẽ reuertatur.

In authen de san. epis. §. interdicimus. ij. col. ix. consti. fina.

Clerici per se, uel per alium non possunt ludere ad ludũ subiectum fortunæ: quinimo nec inspicere sub pœna hic subiecta. h. d. Sali.

b Fuerit.] i. esse voluerit.

c Annotatus.] i. glebæ seru⁹ effect⁹, vt de ea censum solueret annuũ. & dic annotat⁹ i. alligat⁹.

d Fuerit.] i. esse voluerit.

e Sub hac lege.] i. dño permittẽte: sed hodie etiã inuito: vt in aut. adscriptitios. quæ est. ĵ. e. l. iubemus.

f Capitationis.] i. 20 tributi.

g Cõpellatur.] s. talis clericus: vt. s̃. e. in ecclesijs.

h Obsequijs.] s. colẽdi fundum.

i Subrogato.] id est hmõi loco dato. Ar. ꝙ vasall⁹ posset seruire feudo ꝑ substitutũ. Itẽ ar. ꝙ hæ- 30 res aduocati nõ iurisperit⁹ posit seruire ꝑ aliũ, & retinere feudũ: vt. ĵ. e. l. ad similitudinẽ. & l. iubemus[a]. Sed ar. cõtrà: ff. pro socio. de illo, & ĵ. de ꝓcu. l. fi. & est hîc ar. ꝓ nobis ad q̃stionẽ quã no. ĵ. de vsufru. l. antiqtas. in gl. illa, ar. ꝙ liber homo &c.

40 k Immunitate.] quę fit cũ dñi voluntate.

l Indulta.] s. huic clerico. Accursius.

m Capitationis.] s. extraordinariæ. sed ordinariã p̃stat: vt. s̃. e. de his. Vel dic ꝙ dicit de prędijs ecclesiæ. Accursius.

n Venerandis.] s. a- 50 lijs clericis occasione venerandarũ ecclesiarum.

P Lacet.] Lex ista bona est, & fuit prodita ad honestatẽ clericorum cõseruandam. Et diuidit in tres partes. secunda ibi, pretereà. tertia ibi, sub ea. Viuia. ¶ Et no. ex hac l. ꝙ clerici nõ possunt esse ad- 60 uocati nec ꝓcuratores in causis secularib⁹. & est glo. in. l. j. §. sexum. ff. de postu. Bal.

o Placet nostræ clementiæ.] i. nobis qui sumus clementes. sic habes. s̃. de sum. tri. l. j.

p Publicis.] i. cum publicis muneribus.

70 q Actionibus.] publicæ ideò dicũtur, qa iure publico. i. ciuili inductę sunt: vt &. ff. de ori. iur. l. ij. deinde ex his. aliâs dic actionibus. i. muneribus vt sit iudex. Accursius.

r Vel.] s. actibus. siue officij: pertinentibus ad singulos de populo: vt. ĵ. e. l. repetita. similis expositio est in aut. hoc ius porrectũ. in prin. s̃. tit. prox. Acc.

s Annexi.] ergo in curia episcopi: quia eius curiæ corpori sunt annexi: habere possunt aliquid commune. Accursius.

t Habeant.] Sed quã pœnam habebunt si immisceant se de facto? Rñ. extra ordinem arbitrio iudicis puniuntur: vt. ff. de pœnis. l. sanctio. Vel dic ꝙ il- 80 lam pœnam patientur quæ est. ĵ. e. repetita. in fi. l.

v Parabolani.] i. medici. sic dicti, quia multas habent parabolas: qui & circuitores vocantur: vt. ff. de excu. tu. l. si duas. §. j.

x Spectaculum.] id est ludum.

y Syndico.] i. defensore ipsius corporis medicorum, qui sexcenti erant: vi. ĵ. eo. l. proxi. & eorum nomina scripta erant in breui in quaterno quodã: vt hîc subijcit. Et no. ꝙ aliqua potest facere quis pro se, vel pro suo corpore q̃ ꝓ alio non põt: vt. ĵ. de ꝓcu. l. q stipẽdia. &. ff. de ꝓcur. l. q filiusfa. §. milites.

z Sub ea definitione.] Hoc est iubeo prædicta sub certa pœna definita, siue statuta contra eum qui venit contra.

a Breuibus.] i scriptis vel quaternis &c.

b Competenti.] s. quod videtur iudici. ff. de pœnis. l. sanctio legum.

I Nterdicimus.] Hæc aut prorogat. l. C. nã interdicit sanctissimis episcopis, & presbyteris, & diaconis, & subidiaconis, & cãtoribus, & cæteris clericis, ne ludant ad tabulas, vel ne cum alijs ludentibus participes sint, vel ludentes inspiciant. Item 10 interdicit eis ꝙ non accedant ad spectacula aliqua. & si aliqui ex prædictis cõtrà fecerint, in monasterium detrudantur, per triennium sacro ministerio eis interdicto. Sed si medio tempore se ostenderint pœnitentes, reuocantur per suũ epi- 20 scopum. Viuia.

I Nterdicim⁹ sc̃tĩssimis epis [c], & pbr̃is, diaconis, & subdiacõis, & lectorib⁹, & oĩbus alijs cuiuslibet ordinis venerabilis collegij [d], aut schematis [e] cõstitutis †, ad tabulas [f] ludere, aut alijs ludẽtib⁹ participes esse, aut ĩspectores fieri, aut ad quodlibet spectaculũ, spectãdi grã venire. Si qs aũt ex his ĩ hoc deliq̃rit, iubem⁹ hũc trib⁹ annis, à venerabili ministerio ꝓhiberi, & in monasteriũ redigi [g]. sed in medio tẽpore, si se pœnitẽtẽ ostẽderit, liceat sacerdoti sub quo cõstitutus est, tẽpus minuere [h], & hũc priori rursus ♁ mĩisterio reddere.

Hæc lex est localis: & breuiter dicit, quòd sexcenti medici in Alexandrina ciuitate debent iudicio antistitis statui. h. d. Sali.

I idẽ AA. Maximo pf. p. L. XVIII.

P Arabolani [i] † q ad curãda debiliũ ęgra corꝑa deputanĩ, sexcẽtos cõstitui ꝑcipim⁹: ita vt ꝑ arbitriũ [k] viri reuerẽdissimi antistitis Alexandriæ vrbis, de ijs q antea fuerãt [l], & q ꝓ cõsuetudine curãdi gerũt experiẽtiã †, sexcẽti parabolãi, ad hmõi solicitudinẽ eligãt: exceptis videlicet honoratis [m], & curialib⁹. ¶ Si qs aũt ex his [n] naturali sorte fuerit absumpt⁹, alter ĩ ei⁹ locũ ꝓ volũtate eiusdẽ sacerdotis [o] (exceptis [p] honoratis & curialib⁹) subrogeĩ: ita vt hi sexcẽti viri * reuerẽdissimi sacerdotis p̃ceptis ac dispositiõib⁹ obsecũdet, & sub ei⁹ cura cõsistãt: reliqs [q] q̃ dudũ latæ legis [r] forma [s] cõplectit sup his parabolanis vel de spectaculis, vel de iudicijs, cæterisq; (sicut iam statutũ est) custodiendis.

Cum clericis non debent habitare mulieres, eorum castitatem infamantes. h. d. Salic.

I idẽ AA. Palladio pf. vrb. L. XIX.

E Vm [t] qui probabilẽ seculo disciplinam agit [v], decolorari [x] cõsortio sororiæ [y] appellatiõis nõ decet. qcũq; igiĩ cuiuscũq; gradus

c Sanctissimis episcopis.] quales omnes esse debent.

d Collegio.] id est in cõuersis. Vel collegiũ genus est conuersorum.

e Schemate.] id est ordine vel figura.

f Ad tabulas.] Etiã 30 gratis, argumento eius quod dicit de spectaculo, quod fit gratis. Sed quid si ad sacros? Respon. fortè secus: quia in ingenio naturali consistit: nec cõmittiĩ viribus fortunæ [b]. & est hæc aut. de san. episco. §. interdicimus. ij. colla. ix. vbi est similis glo.

40 g Redigi.] Sed quis hoc faciet? Rñ. episcopus, si cleric⁹ sibi subditus sit delinquens: vt in authen. de sanc. epis. §. interdicimus. ij. in fin. §. vel si episcopus deliquerit, tunc archiepiscopus: vt in authen. vt nul. fa. ora. do. §. fi. colla. v. Sed quid 50 si episcopus vel archiepiscopus non vult imponere istam pœnam? Respon. à deo pœnam expectent: vt in authent. de san. episco. in fin. §. prædicti.

h Minuere.] scilicet triennium.

60 P Arabolani.] Hæc lex plana est, & habet locum solum in Alexandrina ciuitate. Viuianus. ¶ Nota ex hac lege specialiter, quòd collegium medicorum, debet ordinari per episcopum loci. Et hæc lex posita fuit in hoc titu. propter officium pietatis quod exer- 70 cent in curandis infirmis, secundum Pau. de Castro.

i Parabolani.] id est medici. & regitur à verbo præcipimus quod est. ĵ. sic indeclinabile.

k Arbitrium.] id est voluntatem.

l Fuerant.] s. ante electionem faciendam de tanto numero.

m Honoratis.] i. officialibus qui eligi non possunt nec debent, sicut nec subrogari, vt subijciet statim.

n Ex his.] scilicet medicis.

80 o Sacerdotis.] id est episcopi.

p Exceptis.] quia non debet quis eligi de illis.

q Reliquis.] scilicet præceptis.

r Legis.] scilicet superioris.

s Forma.] vt. s̃. l. proxi.

t E Vm.] vt episcopum vel clericum.

v Agit.] id est agere debet castè viuendo.

x Decolorari.] id est diffamari.

y Sororiæ.] vt retineat aliquam quam dicat sororem.

Vasallus an possit per aliũ seruire.

a Vide hîc Cynum & Bar. in. l. cõtinuus. §. si ab eo. ff. de verb. obli. vbi tractat materiam istius gl.

† Concor. cum principio huius. l. extra ne cle. vel mo. c. j. & c. sed nec.

Parabolani qui dicunĩ.

Facere pro se quis põt aliqua quæ nõ ꝓ alio.

† In quibusdã exẽ. legitur, & omnibus alijs venerabili collegio & eœtu constitutis tabulum ludete, aut &c.

♁ Vel proprio.

† Parabolanos.

Scacis ludere an clericis liceat.

b Vide de isto abba. in c. clerici. in j. col. ver. & ex his. & ex textu &c. & in. iiij. colũ. ver. circa primũ dico. vbi etiam pulchre tractat an possit repeti quod in ludo perditur extrà de vi. & ho. cle. vbi tenet idem quod ista glo. In no. in. c. lator. de homi. & Archi. xxxv. dist ĩ. eps. in prin.

† Concor. gl. sup. ver. impedimento. in. c. scitatus. extrà de rescr.

* Religiosissimi.

sacerdotio fulciunt̃,vel clericatus honore cẽsent̃,extrã earũ sibi mulierũ,interdicta consortia cognoscãt[a]:hac tñ eis facultate cõcessa vt matres,filias[b],atq; germanas, intra domorũ suarũ septa[c] contineãt. in his em̃ nihil sæui crimĩs †existĩari fœd⁹[d] †naturale pmittit. Illas etiã nõ relinq[e] castitatis hortat̃ affectio,q̃ an̄ sacerdotium maritorũ,legitimũ meruere cõiugiũ[f],neq;em̃ clericis incõpetẽter adiũctæ sunt q̃ dignos sacerdotio viros sua cõuersatione[g] fecerunt.

In authen. de nupt. §. sed & si qs inter.colla.iiij.consti.j.

Illud quod non permittitur ad tẽpus, multò minus permittitur in perpetuũ: quia fortior ratio paohibitiõis est in perpetuo quã in tẽporali. h.d.Bal Vel sic: Ad noua cõiugia nõ possunt clerici aspirare. Solis enim cantoribus, & lectoribus permittitur: dum tamen tertias non contrahant nuptias. h.d.cum glo.Sali.

MVltò magis[h] ergo cessant eorũ cõiugia[i], soli em̃ cãtores lectoresq; nuptias contrahere pmittunt̃. alijs aũt oĩb⁹ penit⁹ interdicim⁹. verũtñ si, & ipsi ad secũdas puenerĩt[k] nuptias, nequaquã ad sacerdotij * culmẽ ascendãt[l].

In authen. qũo opor.episc.§.hæc autem.versi.neq; autẽ.col.j.cõsti.fi.

Cũ epo, uel monacho, nulla fœmina etiã non suspecta potest habitare. h.d.cum glo.Sali.

EPiscopo[m] nullã[n] mulierẽ secum habere permittitur: sed si habere probet̃, ab episcopatu deijciatur quo se fecit indignum.

Bona clericorũ, & religiosorũ, ab intestato decedentiũ, post liberos, & cõiunctos & uxorẽ ad ecclesiã deferuntur: saluo semper iure curiæ, si erat curialis: & iure patronatus, si erat libertus: & iure domini, si erat adscriptitius. Itẽ hæres cuiuscunq; administratoris rerum ecclesiarum tenetur reddere rationem. Bal.

Imperatores Theod. & Valentinianus AA. ad Taurum præfect.præto. **LEX XX.**

SI qs p̃sbyter, aut diaconus, aut diaconissa, seu subdiacon⁹, vel cuiuslibet alterius loci[o], clericus, aut monach⁹[p], aut mulier q̃ solitariæ[q] vitæ dedita est, nullo cõdito testõ decesserit, nec ei parẽtes vtriusq; sex⁹, vel liberi, vel q agnatiõis cognationisve iure iugunt̃, vel nec vxor extiterit: bõa q̃ ad eũ vel ad eã ptinuerunt, sacrosanctæ ecclesiæ vel monasterio, cui fortè fuerat destinat⁹, aut destinata, oĩfariã sociẽtur: exceptis ijs facultatib⁹, quas fortè cẽsib⁹[r] adscripti, vel iuri patronat⁹ subiecti[s], vel curiali cõditioni obnoxij clerici, vel monachi cuiuscũq; sint sexus, relĩquũt. Neq; em̃ iustũ est, bõa[t] seu peculia[v], q̃ aut patrono legib⁹[x] debẽtur, aut dño possessiõis, cui[y] qs eorũ[z] fuerat adscript⁹, aut ad curias p tenore dudũ latę cõstitutionis[a], sub certa forma[b] ptinere noscunt̃, ab ecclesijs aut monasterijs detineri: actiõib⁹ videlicet cõpetẽtib⁹[c] sacrosanctis ecclesijs, vel monasterijs reseruatis[d], si quis fortè prædictis[e] cõditiõibus obnoxi⁹[f], aut ex gestis[g] negotijs, aut ex quibuslibet alijs ecclesiasticis actionibus[h], obligatus obierit.

In authen. de monachis.§.illud quoq;.col.j.consti.v.

Hæc authẽ uenit ad legẽ codicis correctiuè, in eo quòd permittebat monachis habere propriũ, & in eis solũ corrigit. sed authentica ingressi.s.titu.j.generalius locuta est, in quolibet ingrediente monasterium. In presbyteris autẽ hæc authentica nihil innouat. Sali.

NVnc autẽ cũ monach⁹ fact⁹ est, hoc ipso suas res oẽs obtulisse mõasterio videt̃, si prius testatus nõ sit: & exinde iudicio ei⁹ cessante[i], lege disponit̃, vt si liberos habeat, ĩ quos aut nihil, aut minus legitima portiõe quoquo donandi titulo cõtulerit: eaten⁹[k] substantiæ monasterio destinatæ detrahatur[l], ne quid cõtingat circa liberos iniquum: saluo tamen iure vxoris, & aliorum creditorum.

Dignitas superueniens facit, quòd quis potest seruire per substitutum. h.d.Bal. Vel sic: Curialis legitimæ clericus, uel episcopus factus, seu illustrem dignitatem adeptus, potest curiæ per substitutum seruire. h.d Sali.

Idẽ AA. Thomæ p̃f.p. **LEX XXI.**

AD similitudinẽ[m] tam epõrũ orthodoxæ fidei, quã p̃sbyterorũ, & diaconorũ: ij q * honorario[n] titulo illustrẽ[o] dignitatem cõsecuti sunt, p substitutos[p] periculo suarum[q] facultatũ curię muneribus satisfacere non vetentur.

Trahẽs in criminali causa episcopũ ad iudicem per calũniã, punitur pœna triginta pondo auri. Itẽ oĩa priuilegia clericorũ sunt firma. Itẽ clerici peregrini, nõ habẽtur pro clericis nisi habeant literas testimoniales suorũ diœcesanorũ. h.d.Bald. uel sic: Accusans episcopũ calũniosè de aliquo crimine ultra pœnam calumniæ patitur pœnam pecuniariam, p temeraria uocatiõe de qua hic. hoc prĩo. Et priuilegia cõcessa ecclesijs quãtũ ad hoc ut cõfugiẽtes ad eas sint securi, firma pmanẽt. hoc secũdo. Et clerici pegrini

---

a Cognoscant.] sic.ff.de vsu & ha.l.non aliter.
b Filias.] quas habuerunt ante clericatum.
c Septa.] id est clausa.
d Fœdus] id est vinculum vel proximitas consanguinitatis.
e Relinqui.] id est bene poterit retinere secum.
f Coniugium.] s. maritorum.
g Conuersatione.] Fuit em̃ talis cõuersationis hęc vxor q̄ voluit se cũ castitatẽ. Vel sic suasit ei vt esset sacerdos.
h MVlto magis.] i.cũ phibẽtur clerici ne retineant aliquã extraneã in cõcubinam, multò magis.
i Coniugia] q̃ de nouo facerẽt: vt statĩ subijcit: & sic nõ corrigitur. l.ij.s̃.e.
k Peruenerint.] cãtores & lectores.
l Ascendant.] s.cãtores & lectores. tertias nullo mõ cõtrahãt: vt ĩ cor. aut.& hæc est de mona. §.si qs aũt.col.j.& de nu. §.sed & si quis.& quõ opor.epi.§ neq; aũt. col.j.
m EPiscopo.] hoc ẽ ĩ aut.quõ opor.epi.§.neq; autẽ.col.j. & in aut.e.§.p̃sbyteris. col. ix.
n Nullã.] idẽ ĩ monacho: vt in aut.quõ opor. mo.viuere.§ nõ egrediũtur. p̃sbyteri verò & inferiores pñt habere secum illas quæ oẽm effugiũt suspicionẽ: vt in aut e.§. presbyteris.col.ix.
SI qs presbyter.] Hæc lex plana est. Not.prĩo hic sex psonas p̃ferri eccl̃ię ĩ successione clerici intestati.s. psona liberorũ: persona agnatorũ & cognatorũ: vir & vxor: & curia: & dñs & patronus. No.secũdò q̄ eccl̃ia p̃fertur fisco. Bal.& Pau.
o Loci.] i gradus.
p Monachus.] secũdum hæc tẽpora monachi habebant propria.
q Solitariæ vitæ] i. solæ, vt fit in vna cella.
r Censibus.] adscripti. vt serui glebæ.
s Subiecti.] i. liberti facti clerici.
t Bona] libertorũ.
v Peculia.] adscriptitiorũ, q̃ impropriè dicũtur peculia, cũ sint liberi: sed q̃ à tpe harũ legũ nõ erãt nisi castrẽsia vel quasi: vt.j.de inoff.testa.l.fi. vñ p pusillo patrimonio punitur: vt.ff.ad Trebellia.l.cogi.in prin.
x Legibus.] olim alia, qa quarta, & hodie tertia: vt insti. de suc. lib. §. sed nostra.
y Cui] s. domino.
z Eorũ] s. clericorũ.
a Cõstitutiõis.] vt.j.de hære.decur.l.iiij. & ar.s̃.eo.l.officiales.
b Forma] ita vt sine hærede decedant.
c Competẽtibus.] aduersus dñm vel patrẽ.
d Reseruatis.] contra eorum bona vel patronum vel dominum vel curiam.
e Prædictis.] censibus vel patrono.
f Obnoxius. id est obligatus.
g Gestis.] ab eis.s.negotijs ecclesiæ.
h Actiõibus.] i.obligat. ex qbus pueniũt actiões. vel. i.actibus.
NVnc autem.] Ista aut.plana est. Et no.ex ea q̄ tacita obligatio bonorũ non intelligit̃ facta de reb⁹ de qb⁹ monach⁹ est an̄ ĩgressum testat⁹. aliàs si ĩtelligeret̃ facta, tũc intelligeret̃ facta saluo testamẽto vel alia dispositiõe præcedẽte: quod est notandũ secundum Bal.
i Cessante.] s.testamẽtario. diuisoriũ aũt nõ cessat: vt.s̃.ti.j.aut.si qua.quę est cõtra. vel secũdũ Io.i. si cessauerit. põt em̃ testari per.l.illã: & hoc placet. vel hæc p illã corrigit̃: cũ hæc sit in aut.de mona.§.illud quoq;. illa de san.epis.§.si qua.colũ.ix. Vel dic hæc verba esse Ir.non legis.
k Eatenus.] i. vsq; ad supplemẽtũ quartæ.
l Detrahatur.] etiã in vita patris: vt.j.e.l.deo nobis.in fin.& in aut.vt nulli iu.§ si verò præter. Sed ar.cõtra.j.de do. inter vi & vxo.l.res.§.fi. Vide gl.fi.& q̃ ibi no.in aut. si qua mulier .s̃.ti proxi.
AD similitudinẽ.] Curialis qdã fact⁹ est cõsul, vel aliàs illustris. seruiet qdẽ curiæ p substitutũ: sicut si curialis fieret eps vel cleric⁹, & hoc piculo suarũ rerum &c. No.ex hac.l.q̄ epi æqparãtur illustrib⁹, tñ non sunt illustres: qa nullũ simile est idẽ: sed cardinales sunt illustres sine dubio, secundum Bal.hic.
m Ad similitudinẽ.] nã si curialis fiat episcop⁹ vel pbr̃, põt clàm seruire curię p substitutũ
n Hõorario.] vt qa pri⁹ erat curialis, vel decurio: & ex eod.titulo elect⁹ ẽ ad illustrẽ dignitatẽ: seruiet qdẽ p substitutũ. sec⁹ si dictus decurio vel curialis eẽt ĩ epm vl̃ pbr̃m vel diaconũ elect⁹. Sed hoc vr̃ falsum: qa curialis vendicat̃ à curia si fiat cleric⁹: vt.s̃.eo.l. si qs curialis cleric⁹. q̃ ẽ cõtrà. Sol. hęc ĩ alijs curiæ alligatis: illa ĩ decuriõib⁹ vel curialib⁹ secundũ quosdam, hoc nõ placet. aliàs illa de clericis qui sunt infra diaconẽ hæc de illis qui sunt.s.in eo quod dicit de clerico. hodie tamen hæc corrigũtur per aut.s̃.eo. sed neq; curialẽ. vel ibi clàm: hic palàm: & non erat obnoxius: vt patet.s̃ eo.l. officiales.
o Illustrem.] i. vt haberẽt eum honorẽ quẽ habent illustres: sed tamen sine administratione.
p Per substitutos] dic vt.s̃.eo.l. quisquis. & sub.idoneos.
q Suarum.] vt si substitutus malè administret.

† Aliàs, nihil fieri criminis existimare fœd. na permittit. Illas etiã non relinq charitatis hortat̃ &c.
† Simile habetur in.c. cũ ĩ iuuẽtute. extrà de præsumpt. vbi sunt hęc verba. & in c.j.cũ gl ij. post mediũ & in.c.à nobis. vbi retitantur hæc verba de coha. cler. & mulie.
* Gradũ.
* Ab honorario. Curialis an possit esse clericus.

a Si qua per calumniam.] verè cognitam, secundum quosdam. Tu dic præsumptam calumniã, vel quia non probauit, quia destitit: & est simi-lis præsumpta calumnia. j. e. l. omnes qui vbicunq;. j. rñ. in fi. & ff. de offi. præ-fec. præto. l. j. §. his cunabulis. & ff. de transact. l. cum his. §. in persona.
b Postulatio.] id est accusatio.
c Exhibitionis.] i. vt exhibeat. i. præsentet apud iudicem vt respondeat accusationi.
d Auri.] hoc si ciuiliter agatur. si crimina liter, tūc similitudine supplicij, vel extraordinariè. ar. ff. ad turpil. l. & in priuatis. & l. si quis. §. fi. & . j. de accusa. l. finali.
e Calculis.] i. ratio-nibus fisci.
f Percellatur.] i. vt puniat ille q̃ p̃ calūniā postulauit eum exhiberi.
g Quinetiam.] f. p̄cipimus.
h Confugarum.] vt cõfugiẽtes ad eā securi sint. vt. j. de ijs qui ad ecclē. confu. l. præsenti.
i Decanorum.] vt. s. titu. j. decernimus.
k Præstita sunt.] vt. s. tit. j. priuilegia.
l Intacta.] in totum.
m Illibata.] in parte.
n Seruari.] f. præcipimus.
o Aduenïant.] fortè nec discedāt de Roma ante quā īsinuato iudici desyderio discedēdi licētia cōsequant à dño papa: alioqn indignatione cōpetētē sortient: vt. j. de cur. l. si qs decurio. lib. x.
p Putabūtur.] & si qua eis fuerit iniuria facta, nō vindicabit, vt clericorū. Et sic est ar. q̃ si qs verberauerit clericū intōsum, nō incidit in canonē. & sic ar. ff. de iniur. l. ite apud. §. si qs virginem. & ff. loca. l. si ignorās. & ad hoc q̃ hic de literis dicit, est simile. j. de ijs q̃ latro. l. ij. §. tribuni. & j. de mād. prin. l. j. & in authen. de san epi. §. interdicimus. j. col. ix. & q̃uo opor. epi. §. nō autē aliter. col. j. & vt diff. iud. §. nec autē. & j. de inoffi. rec. puin. l. nullus. Accur.

Sui.

Clericus. Clericū intonsum percutiens an ligetur excomunicatione. a De hoc videte ex. in c. si verò. ij. extra, de sen ten. excõmunica.

q Vonia.] Pro intellectu huius l. dic, q̃ iste Eutyches hæreticus, q̃ fuit dānatus in cōci. Chalcedonēsi, dicebat in Christo tñ vnā fuisse naturā. f. humanā. & ibi fuit determinatū, q̃ erat dupla natura. f. diuina & humana. nā si humana tantùm resurgere nõ potuisset. & si diuina tantū nõ potuisset mori. de hoc habetur. xv. distin. c. canones. & in isto concilio interfuerunt septingenti. xxx. episcopi: nec in aliquo alio vnquàm tot fuerunt, secundum Pau.

Cum.

Nõ habetur pro clericis nisi habeāt literas testimoniales suorum episcoporū. h. d. Pau. de Cast.

Idē AA. Florētio p̄f. p̄. L. XXII.

SI qua p̃ calūniā[a] postulatio[b] sup criminalibus causis, apud cõpetētē iudicē deposita, exhibitionis[c] cā fuerit, sacrosanctæ religiõis antistiti, trigīta pōdo auri[d] cõdēnatiõe publicis calculis[e] inferēda, vt pcellat[f] p̄cipim⁹. Quī etiā[g] oīa priuilegia, q̃ sacrosanctis ecclesijs, cõfugarū[h], aut clericorū, decanorū[i], aut aliorū ecclesiasticorū cā, legib⁹ sunt p̄stita[k], intacta[l], atq; illibata[m] seruari[n]. Præterea iubemus, vt oēs clerici, atq; monachi, q de suis ciuitatibus, ad hāc almā vrbē, ecclesiastici negotij, vel religiõis cā pficiscunt, lr̄is epi * cui vnusq̄sq; eorū iter faciēs obsequit, muniti adueniāt[o]: scitu: q̃ si citra hāc fiduciā accesserit, sibimet imputabūt, q̃ non clerici, vel monachi esse putabuntur[p].

In authen. de sanct. episco. §. sed

neq; pro qualibet. col. ix. cõsti. fi.

Episcopus non trahitur inuitus ad iudicium seculare, pœna imminente iudici mandanti, & executori exequenti. Sali.

NVllus * episcopus inuit⁹ ad ciuile, vel militarē iudicē in qualibet cā producat, vel exhibeatur, nisi princeps iubeat. iudex autem q̄ duci, vel exhiberi imperauerit, post cinguli priuationē. xx. libras auri ecclesiæ illi cuius episcopus est persoluat: executore post cinguli priuationē verberib⁹ subdendo, & in exilium deportando.

In memoria æterna erit iustus, & ab auditiõe mala non timebit. h. d. & ad hoc allegatur. Bal. Vel sic: Memoria iusti debet extolli: memoria iniusti aboleri. Sali.

Impera. Valentin. & Martianus AA. Palladio præfe. præto. LEX XXIII.

QVoniā venerabilis recordatiõis Fabian⁹ huius almæ vrbis ep̄s * venerabilis synodi innumerabiliū penè sacerdotū qui Chalcedõæ cõuenerūt, tāto, & tali decorat⁹ est testimonio, vt Eutyches q̃ cõtrā senserat[q] cū scelera-tis dictis suis, ab oībus[r] vno ore[s] dānaret[t]: aboleat q̃dē Eutychetis damnosa memoria, Fabiani autē laudabilis recordatio releuetur[v].

Relictum pauperibus in genere ualet non obstante, quòd nulla persona sit specificata. Bal.

Idē AA. Palladio p. p. L. XXIIII.

ID quod pauperibus[x] testamento, vel codicillis relinquitur: nō vt incertis personis relictum euanescat[y], sed omnibus modis ratum[z], firmumq;[a] consistat[b].

Clerici Cõstantinopolitani debēt conueniri corā patriarcha Cõstantinopolitano, uel præfecto, & nullus alius iudex potest cognoscere de causis ipsorū. h. d. primò. Secūdò dicit, q. isti clerici satisdant: & q̃ eorū fideiussor est œconomus usque ad quinquaginta libras auri: abindē supra nõ satisdāt, nec iurant. Item œconomus nō satisdat pro se. Item dicit quòd pro executoribus isti clerici non debēt dare, nisi duos solidos: & cū clericis mitius, quā cum laicis est agendū.

Impera. Martianus A. Constantino præfec. prætorio. LEX XXV.

CVm clericis[c] in iudiciū vocatis, pateat episcopalis[d] audiētia: volētib⁹[e] tñ actoribus[f], si actor disceptationē sanctissimi archiepi[g] noluerit experiri, eminētissimæ tuæ sedis examē[h], cõtra catholicos sub viro reuerēdissimo archiepo huius vrbis, clericos cõstitutos, vel cõtra reuerēdissimū œconomū, tām de suis[i], q̄ de ecclesiasticis negotijs, sibimet noue rit[k] expetēdum[l] q̄[m] in nullo alio foro, vel apud quēquā alterū iudicē[n], eosdē clericos litibus irretire, & ciuilibus, vel criminalib⁹ negotijs tentet innectere[o]. Memorati aūt reuerēdissimi clerici orthodoxarū[p] ecclesiarū, quæ sub viro[q] religiosissimo antistite hui⁹ inclytæ vrbis sunt, in causa in qua vel ipsi, vel procuratores quos p se dederint, sententiarū[r] tuarū authoritate pulsant[s], executorib⁹[t] per quos cœpit cõueniri, fideiussorē[v] sacratissimæ hui⁹ vrbis ecclesiæ œconomū, vel defensorē[x] pbeant, q̄ vsq; ad quinquaginta libras auri fi-

z Ratum.] de iure.
a Firmumq;.] de facto.
b Consistat.] fauore pietatis: vt. j. e. l. si qs ad declinādā. & . l. nulli. & . s. tit. j. l. j. & l. gñali. aliàs autē in laicis incertis psonis relictū non valet: vt instit. de le. §. incertis. & ff. de vsufru. le. l. q̄ plures. sed incerto de certis. f. hoībus valet: vt. ff. de re. du. l. quidā. & d. §. incertis. nisi in libertate: vt. ff. de manu. testa. l. cùm ex pluribus.

Relictū in certis personis quando valeat.

Cum clericis.] Ista lex sex dicit. Priò, q̃ si volo cõuenire clericū Cõstātinopolis ciuitatis: agā corā pīarcha vel pfecto ptorio, & non alibi. Secūdò, q̃ cleric⁹ dabit fideiussorē iudicio sisti œconomū maioris ecclesiæ vsq; ad. l. auri lib. Tertiò, q̃ ipse œconom⁹ vel defensor vrbis Cõstā. nõ dabit fideiussorē iudicio sisti, & est iō, q̃ aliorū defensor esse debet. Quartò, si quātitas ē vltra. l. lib. auri, nõ dat fideiuss. p residuo: sed caueat sine iuramēto. Quintò, q̃ duos solidos dēt p sportulis. Sextò, q̃ etiā a lij clerici dabūt minores sportulas q̄ laici. Viuia. No. ex hoc tex. ibi volētib⁹: q̃ si reus plures habet iudices, seu plura fora, de iure cõi electio est actoris: vt hīc, & l. fina. j. vbi in rem act. & c. Bal.
c Cum clericis.] vel causatiuè. vel p quāuis lege cū. & est hæc lex localis Constantinopolitanæ ciuitatis.
d Episcopalis.] i. archiepalis, vt stati innuit. nam oīs archieps est eps.
e Volentibus.] nõ inuitis: vt hīc, & . j. ti. j. l. decernim⁹. sed hodie etiā in uitis actoribus: vt. j. eod. aut clericus quoq;. & authen. causa quæ fit.
f Actoribus.] sub. pateat.
g Archiepiscopi.] quē vocauit episcopum.
h Examen.] loquitur præfecto prætorio.
i Suis.] f. œconomi & aliorum clericorum.
k Nouerit.] f. actor.
l Expetendum.] i. agendum.
m Qui.] f. actor.
n Iudice.] nisi apud archiepiscopum vel præfectum, vt dictum est.
o Innectere.] i. expe riri.
p Orthodoxarum.] i. catholicarum.
q Viro.] quē. s. vocauit episcopum & archiepiscopum.
r Sententiarum.] f. conuentionalium, seu citationū. Est enim sententia interlocutoria, cùm præcipit iudex, vel eius executor, eum peruenire ad causam.

Sentētia interlocutoria.

q Senserat.] circa fidem catholicam.
r Ab omnibus.] scilicet episcopis.
s Vno ore.] crucifige, crucifige. patet ergo, q̃ de fide catholica, licet publicè disputare, ad reprobandum prauam opinionem hæreticorum: vt hīc, & no. s. de sum. tri. & fide catho. l. ij.
t Damnaretur.] vt. j. de hære. l. quicunq;. Accur.
v Releuetur.] id est memoriæ habeatur.
Id quod pauperibus.] Litera plana est. Et ex hoc tex. no. incertitudinem non vitiare secundum Bal.
x Id quod pauperibus.] omnibus generaliter.
y Euanescat.] aliàs deficiat.

s Pulsantur.] id est citantur.
t Executoribus.] id est notorijs.
v Fideiussorem.] i iudicio sisti, vel iudicatū solui qd cõtinet tria: vt ff. iu. sol. l. iudicatū. j. Et no. qd hic dicit, dupliciter corrigit: tū q̄a clerici nõ dāt fideiussorē iudicio sisti: vt. j. aut e. §. si qs aūt p pecuniaria. col. ix. tū q̄a. œconomus vel defensor nō debet fideiubere: vt in aut. eo. §. aliū. Itē quia nemo suo noīe cõuentus hodie satisdat indicatū solui: vt instit. de satisdā. §. sed hæc hodie præterea secundum has leges est contrā. j. eo. omnes. §. in hac. ij. Sol. vt ibi. Item notant quidam alium hic esse œconomum, & alium defensorem. f. syndicum: vt. ff. de mu. & ho. l. munerum. ij. §. defensores.
x Defensorem.] iudica. sol. vel iudicio sisti.

Clerici non dant fideiussores iudicio sisti, vel iudicatum solui.

deiussor existat. Ipse verò reuerẽdissimus œconomus almæ huius vrbis ecclesiæ lite pulsat⁹,fideiussorẽ pro se nõ pbeat: vtpote,[a] q aliorũ clericorũ fideiussor[b] futurus est:sed fidei suæ cõmittatur. Quòd si lis diuersorũ (excepto reuerẽdissimo œconomo) clericorum,quæ agitãda sit,memoratã[c] summã videat̃ excedere, clericus lite pulsatus,det executori pro residua quãtitate cautionẽ[d] suã: cui nullũ tamẽ insertũ[e] erit iusiurandũ†:quia ecclesiasticis regulis, & canone à beatissimis episcopis antiqtus instituto clerici iurare phibent̃[f]. Statuim⁹ autẽ,vt executorib⁹[g] idẽ reuerẽdissimus œconomus[h], vel alij diuersi clerici,sub beatissimo[i] archiepiscopo huius splẽdidissimæ ciuitatis, sñiarũ[k] tuarũ authoritate cõmoniti,duos solidos tantũmodo dent[l],pro[m] commonitiõe sua,& p institutione[n] pcuratoris[o],si per eũ[p] voluerint litigare. Quod circa[q], alios quoq; diuersos apparitores eminẽtiæ tuæ,in ijs quæ ex cõsuetudine[r] præbentur officio[s], obseruari in causis prædictorum clericorum[t] iubemus:vt litis sumptus, vel expẽsæ à clericis pauciores[v], humanioresq; præstentur.

In authen. de san. episco.§. sportularum.col.ix.consti.fin.

Hodie clerici soluunt sportulas, secundum modum hic prætaxatum.h.d.Sali.

Sed hodie nulla psona in ecclesiastico officio cõstituta,ĩ qualibet causa criminali,vel pecuniaria cuiuscũq; quãtitatis,vel diaconissa,vel monachus, vel ascetria, vel monacha,amplius quatuor siliqs[x] permittãtur dare,nisi cũ ex iussione principis,ad alias prouincias vocant̃:vbi nõ vltra[y] vnũ solidum accipiet executor. ¶ Eps p rebus ecclesiæ suæ nihil præstet noĩe sportularũ,actiões cõtra ecclesias propositas œconomis[z] suscipiẽtibus,vel illis qui in eã causam sunt ordinati. ¶ Qui contra hæc exegerit,in duplũ[a],quod exactum est reddet,nudãdus cingulo si miles est:si clericus,à consortio clericorum remouendus.

In authen de litigiosis.§. ad excludendas.col.viij.consti.viij.

Non auditur actor uolẽs offerre libellũ reo, nisi caueat de lite prosequẽda,usque ad finẽ, & de expensa litis restituenda,si appareat eũ iniustè mouisse litem. Iudicibus & officialibus contrafacientibus imponit pœnam. Excipit tamẽ unum casum quando consensu partium omissa cautione proceditur,secundum unũ intellectũ: uel quãdo ex cõpromisso proceditur, secundũ aliũ intellectũ.h.d.Bal.Vel sic:Iudex ad citationẽ rei nõ debet procedere,nisi actor prius satisdet,de prosequendo,& de expensis reficiendis. h.d.Salic.Ista authẽt.non est hodie in usu: quia actores non præstant istam satisdationẽ de qua hic,nec illam de qua in authen.sed libellum infrà de lit.contesta.ut no.glo.insti. de satisda. §. sed & hæc hodie.Pau.de Cast.

Generaliter[b] aũt †iudex prouideat libellum pulsato non porrigi,sportulasve ab eo nõ exigi,nisi prius,& in libello actor p[c] se,aut p tabularios[d] subscribat[e], & actis[f] interueniẽtibus fideiussorẽ idoneũ periculo cõpetentis officij[g],prẽstet q vsq; ad finẽ litis permaneat, eamq;, vel per se, vel per procuratorẽ exerceat. ¶ Et si cõuictus[h] fuerit iniustè[i] mouisse

a ¶ Vt pote.] no.q qui alios informat vel instruit,non debet ab alio instrui & informari:vt hîc,& in aut.e.§.j.vbi dicit q debet alios docere,nõ debet ab alijs doceri:vt &.ff.de eden.l.si quis ex.§.prætor ait.versi.prohibetur.

b ¶ Fideiussor.] scilicet idoneus.multò magis pro se.

c ¶ Memoratam.] s.l.lib.auri & nomine summæ.tu etiam species cõprehendas:vt.ff. de leg.iij. l. quisquis.in fi.titu.

d ¶ Cautionem.] i nudam promissionẽ:vt.j.de 10 verb.sig.l.sancimus.

e ¶ Insertum.] i. nulli præstabitur iusiurandũ.

f ¶ Prohibentur.] i. iudicio sisti, & iudicatũ solui:sed de calũnia sic. & sic nõ ob.j.de iureiur. propterea.l.ij.vbi dicitur quẽlibet iurare debere: vt extra de iureiur.c. pe. 20 & fi.Itẽ vt famã suã purget:vt.j.de ijs qui ad eccl. conf.l.præsenti.§.sicubi. itẽ p testimonio:vt.j. de testi.l iurisiurandi .itẽ in alienatione rei ecclesiasticæ:vt.s.titu.j.aut.hoc ius porrectum.& aut.sed iudex.

† Concor. c.j.in princ. extrà d iur. calũ.vbi est tex.legibus itaque comperim⁹ cautũ,vt nullus clericus,iurare præsumat.

g ¶ Executoribus.] 30 q detulerint sñias cõuẽtionales,vt nuncijs. nam olim soluebat litigator nuncio pro tota causa.

h ¶ Oeconomus] cõuentus.

s ¶ Beatissimo.] s.existente.

k ¶ Sententiarum.] s. conuentionalium seu ci- 40 tationum.

l ¶ Dent.] s.illis executoribus. & accipe solidũ p aureo:vt &.ff.de in ius vo.l pe.& insti. de pe.te. li.§.fin.[a]Sed videt̃ q minus:vt.j. e.l.oẽs qui.§ executoribus. quæ est cõtra. Sol.ibi de minoribus iudicibus,hîc de maiorib⁹. 50 Itẽ hîc de Cõstantinopolitanis clericis, ibi de alijs.sed hodie serua aut. sed hodie nulla &c. quã hic legas primò, & posteà lege aliam, generaliter autem &c.

a Adde q lxxij. aurei siue solidi, faciũt librã auri.l.quotiescũque. C. de susce pto.& arca. lib.x.

m ¶ Pro cõmoĩtione.] aliâs cõuentione.i.citatione.s.ad iudicium.

60 n ¶ Pro institutione.] s.faciẽdo instrumẽto procurationis.

o ¶ Procuratoris.] i. pro instituto procuratore in iudicio. hoc est dicere,siue per se agant,siue per procuratorem.

p ¶ Eum.] scilicet procuratorem.

q ¶ Circa alios quoq;.] qui reos obseruãt in iudicio vel instruũt.Accur.

r ¶ Consuetudine.] vt in esculento & poculento.

70 s ¶ Officio.] id est procuratoribus.

t ¶ Clericorum.] fortè reorum.

v ¶ Pauciores.] vt mĩores sportulę pstent̃ apparitorib⁹ à clericis,q̃ à laicis.

Sed hodie.] Hæc aut.plana est.Et no.ex ea secũdũ Bal.& Pau.dũ dicit, q nõ pmittũtur dare vltra quatuor siliquas &c.q si ita taxat̃ certa summa notarijs pro eorum scripturis per statuta,nõ licet eis recipere plus etiã à spontè soluentibus.nam si isti prohibentur accipere,ergo & illi dare:per istũ tex.& vide tex.cum gl.in.c.statutum.§.notariorum.de rescrip.lib.vj.

x ¶ Siliquis.] siliqua est.iiij.pars vnciæ:vt.ff.de an.leg.l.liberto.§.filiũ. vnciæ dico auri,nõ libræ auri,vt quidã alij dicũt:qa sic etiã excederẽt statutum 80 modũ.Sed quidã habẽt vt M. in.l.liberto.siciliquũ,& nõ siliquã.Tu dic secundũ Io.q genus est monetæ siliqua,qua prouinciales vtũtur. aliâs vocatur medalea sanctæ Helenæ.& sic accipitur.j.de vsur.aut.ad hæc.

Siliqua qd est.

y ¶ Vltra vnũ solidũ.] qđ erit pl⁹:qa iudex mõ vocat̃ ad diuersam puinciã.Vel sic.qa executor pl⁹ laborat,cũ vocat psonã ecclesiasticã,ad diuersam prouinciã:vt in corpore aut.vnde hæc sumitur.s.in authẽ.e. §.sportularum.

z ¶ Oeconomis.] quid si cõtra episcopũ actio proponatur nomine rei episcopalis:cùm in illa ecclesia non sit œconomus?Rñdeo actorẽ ordinet cum authoritate episcopi.vt arg.insti.de cur.§.si.non syndicum vel œconomũ[b]: quia non est vniuersum seu vniuersitas.sed Aldricus ipsum episcopum debere conueniri,& de calumnia iurare dicebat.

b Aduerte, q deiure ca nonico, de nomine istorũ nõ curatur.c.petitio. extrà de procu.

a ¶ In duplum.] scilicet eius quod iniustè est exactum:nõ quod iustè:vt infrà de donat.l.sancimus.§.si quis autem.j.Item est contra in aut.vt lit.iur. §.ex hoc quoque.colum.ix.vbi simplum damnum passo,& triplum fisco datur.Solut.& hîc dicit dari triplum fisco, & damnũ passo:hîc duplũ fauore ecclesiæ:licet ibi in a- 10 lijs pstet̃ simplũ.Et quia de sportulis clericorũ est dictũ gñaliter subijcit de oĩb⁹ sportulis,in aut.gñaliter autẽ &c. Vel põt legi sup.§.memorati. quia ibi tractat̃ de satisdatione rei:nunc gñaliter dicit,de satisdatione actoris.

Generaliter] hęc 20 aut.est valde vtilis,& dicit tria. Primò,q si quis cõuenit aliquẽ,siue clericũ, siue laicũ, apud cõpetentẽ iudicẽ: cõuentus nõ cogit̃ accipere libellũ,vel sportulas pstare,nisi prĩo actor satisdet apud cõpetẽtẽ iudicẽ,vel eius officialẽ: siue litiget 30 p se,siue p pcuratorẽ: & si per pcuratorẽ,pcurator eius satisdet de lite illa pducẽda ad finẽ: & decimã partẽ quãtitatis, pecuniæ petitæ in libello noĩe expẽsarũ, restituet, si actor fuerit cõuict⁹ iniustè mouisse litẽ. Secundò,dicit,q si actor hãc sa- 40 tisdationẽ se non posse pstare dixerit, iuratoriæ cautiõi cõmittit̃. Tertiò, dicit q iudices formã huius aut. nõ obseruantes, pœna.x.librarũ auri puniunt̃.Executor autẽ iudicis dãnat̃ in exiliũ: & bõa ei⁹ publicant̃.Quòd autẽ actor pdictã satisda- 50 tionẽ pstet,hoc verũ est, si apud iudicẽ qstio mõueat̃.sed si corã arbitro, nõ tenet̃.Viuia. ¶ No. in ver.aut si fideiussorẽ. q ille q tenet̃ satisdare cũ fideiussorib⁹,si iurat se nõ reperire,releuatur ab eis dãdis,& sufficit q pmittat cũ iuramẽto.& q ob- 60 liget bõa sua:vt.j.e. oẽs. §.in hac autẽ. & q etiam promittat pœnam,secundum Paul.hic.

† Concor. iij.q.iij. §. libellum vero.vbi ponuntur verba huius authenticæ.

b ¶ Generaliter autem.] hæc aut.loquitur de satisdatione actoris.sed.l.C.de satisdatione rei clerici.sed quia alibi cõmodius poni non poterat,ponitur hîc Sed nunquid clerico agenti remittitur hodie sicut & fugienti:vt in aut.eo.§.si quis autem pro pecuniaria.colũ.ix?Rñ. non:vt.j.de ap.l.præcipimus.in fi.Item nonne hæc aut.est superflua per illã 70 quæ est.j.de lit.cõtest.aut.libellum &c?Rñ.non.illa enim ante libellum datum iudici,& de inchoanda lite præstatur:hæc post datum iudici libellũ, & de finienda causa datur:sicq; illa prius quàm ista præstatur.

c ¶ Per se.] si sciat scribere.

d ¶ Per tabularios.] cùm nescit.

e ¶ Conscribat.] i.conscribi faciat.Nunquid ex hac scriptura oritur actio? vel ad quid fit?Rñ.vt iudicis officium in exigenda decima interueniat: licet postulatio non fuerit subiecta.Vel dic,q condictio ex.l.oritur ex hac scriptura:vt.ff.de condi.ex lege.l.vnica.

f ¶ Et in actis.] i.scriptura inde facta actore iudice.

80 g ¶ Officij.] i. officialiũ.& est periculũ in hoc,q si non recipiũt fideiussorẽ,vel minus idoneum sit eorũ periculo qui ad hoc deputati sunt.& præstatur hæc cautio conuento,vel executoribus:ex quorum pacto habet reus vtilem actionem:vt.ff.rem pup.sal.fo.l.non quasi.in prin. & est forma cautionis,quæ sequitur,quod vsque &c.Sed contra.j.de app l.eos.in fin. vbi non satisdatur de finienda lite.Sol.speciale est in causa appellationis.vel hîc corrigit illam.

h ¶ Si conuictus.] ecce secundum punctum cautionis.

i ¶ Iniustè.] qđ semper pręsumitur qñ perdit:vt.j.de iudi.l.properandũ.§.

fin autem

fin autem reus, secundum quosdam. Tu dic eum iusta ignorantia excusari: vt in auth. de iudi. §. oportet. colla. vj. Vel dic vt ibi.

a ¶ Expensarum.] factarum a reo.

b ¶ Parte.] etiã amplius si reus plus expẽdit, q̃ sit decima pars litis: ne sit cõtraria alijs ll. quę dicũt oẽ dãnũ resarciẽdũ: vt j. de lit. cõtest. auth. libellũ. & j. de dila. auth. qd̃ fieri. & j. de fructibus & li. expẽ. l. terminato. & in auth. de litig. §. oẽm. coll. viij.

10 Itẽ qd̃ subijcit quãtitatis, etiã pro qualibet specie, vel reponas: vt ff. de leg. iij. l. quisquis. in fi. ti. & de verbo. sig. l. cũm fit pulamur. & l. prope. & l. pecuniæ. j. & l. seq.

c ¶ Pulsato.] ad decimã soluẽdam si succumbat. & aliãs pulsator.

20 d ¶ Super ijsdẽ.] s. duob9, scilicet q̃ permaneat vsq; ad terminũ litis: & q̃ det decimã partẽ si succũbat. Itẽ & q̃ nõ põt fideiussorẽ dare: vt subijcit. qd̃ intellige cõmodè: vt ff. de verb. sig. l. nepos pculo. & est simile ad hoc. j. de asser. tol. l.

30 j. §. omnes. & ff. qui satisda. cog. l. de die. §. fi.

e ¶ In denis.] aliãs in decem.

f ¶ Causa.] facienda sine fideiussore.

g ¶ Ex vtriusq;.] i. apud arbitrũ apud quẽ dicta cautio nõ pręstatur. Sed cõtrã puto, quia iudiciũ

40 ordinariũ imitatur: vt ff. de arbi. l. j. & j. de iudi. l. rẽ non nouã. post prin. Dic ergo, nisi &c. i. nisi remittat prędicta cautio consensu partiũ: vt argu. ff. de fe. l. j. ij. respon.

Et sic in oibus expensis. & cõcor. c. calumniã. de pœnis. & c. vlt. de ma. & obe. extra.

Quantitas capitur generaliter.

litem, expensarũ [a] sumptuũq; noĩe decimã partẽ [b] quãtitatis in libello cõprehensæ pulsato [c] restituat. ¶ Aut si fideiussorem dare nonvalet, super [d] ijsdẽ iuratoriã exponat cautionẽ, & tactis sacrosctĩs euangelijs, affirmet se fideiussorẽ dare nõ posse: pœna iudici, & ei9 officio imminẽte, si aliter versati fuerint. in [e] denis libris auri. ¶ Executoris autẽ bona publicabũtur, & dãnabitur in exiliũ: nisi causa [f] mouea tur, ex consensu vtriusq; [g] partis.

¶ *Reliquiæ sanctorum, iudicio episcopi debent in ecclesijs collocari: nec debent à clericis in locis publicis, voluptatibis deputatis apportari. Et unusquisque debet id quod est consequens nomini dignitatis suæ, exercere. h. d. Sali.*

Imp. Leo. A. Iuliano præ. præ. L. XXVI.

Decernim9 vt posthac [h] neq; monachi, neq; quicunq; alij cuiuscunq; status atq; fortunæ, in ędes publicas, vel in qcũq; loca populi voluptatibus fabricata venerabilẽ crucẽ, & sctõrũ martyrũ reliqas, illicitè inferre conent, vel occupare audeãt ea, quę vel ad publicas cãs, vel ad populi oblectamẽta cõstructa sunt. Cũm enĩ religiosæ ędes nõ desint [i]: pñt [k] ibi consultis prius (vt oportet) religiosissimis epis reliquias sanctorũ martyrũ, nõ quorũdam vsurpatione, sed arbitrio reuerendissimorũ antistitũ collocare. ¶ Ideo patientiã, & modestiã suã, quã leges nostrę, & publica disciplina, & ipsorum monachorũ nomen [l] exposcit studiosè vnusquisq;, tã monachus, quãm cuiuslibet alteri9 professiõis retineat, & perpetuo obseruare procuret.

¶ *Officiales finito officio possunt clericari, etiã si ex administratione sunt obno xij: nisi sint primipilares. Sali.*

Idẽ A. Eutychio. præ. præ. L. XXVII.

Quisquis [m] emensis militię suę stipendijs [n], expletisque offi-

Decernimus.] CASVS. Monachi beati Stephani vo

50 lũt facere ecclesiã in curia, & inferre reliquias alicui9 sctĩ. quærit an licet hoc facere? Rñ. q̃ nõ: vt in tex. ¶ No. primò ex hac l. q̃ reliqæ sanctorũ, & etiã signũ crucis, non debẽt stare in locis pfanis, sed dũtaxat in ecclesijs & locis sacris. No. vltimò circa fi. textũ mo-

60 ralẽ de patiẽtia & modestia. quæ debet esse tã in clericis, quã in regẽtibus rempublicam. Pau.

h ¶ Posthac.] id est post hanc legem.

i ¶ Non desint.] cùm multæ sint.

k ¶ Possunt.] scilicet

70 monachi.

l ¶ Nomen.] Dicitur enim monach9 à monos, qd̃ est vn9, & achos, qd̃ est tristis: qa sol9, & tristis stare debet, nõ in tumultu. sic est arg. ex vi noĩs: vt j. de of. præfe. vrb. l. studẽtibus. in fi. & ff. ad l. aquil. ita vulneratus. in princ. & insti. de dona. §. est & aliud. ff. de ver. sig. l. tugurij. Sed arg. contra. in e. ti. l. tabernæ. & dicit canon: Si cupis esse quod diceris, quid facis in vrbe?

Monachus vnde dicif. b Not. q̃ à noĩe est arguendũ. de hoc plenè p abbatem in c. j. col. pen. ver. vlt. pro iuuenib9. ex trã de iudi.

Quisquis.] Ista lex diuiditur in tres partes. Secunda ibi, His actionibus. Tertia ibi, Exceptis. Et pro eius declaratione vide l. officiales. s. titu. j. Pau.

m ¶ Quisquis emensis.] id est euacuatis siue finitis,

80 n ¶ Stipendijs.] vt miles.

o ¶ Officijs.] id est officialibus vel curialibus.

p ¶ Conditione.] hominum.

q ¶ Consecrauit.] id est dedit. sic s. titu. j. authen. ingressi.

r ¶ Ad quæ.] scilicet ministeria.

s ¶ Respõsurus.] ergo officialis rõnib9 subiect9 fit cleric9. & sic est contra s. e. l. officiales. in prin. Sol. hic qñ tẽp9 fue' militię, siue officij est finitũ: ibi nõ: vt patet ex prin. hui9 l. Et in his ita distingue, vt officiales cæteri fi-

Officiales an & quando possunt clericari.

nito officio clericari possint, teneant vel nõ, vt hic: sed nondũ finito officio pñt publicè clericari, si nõ tenent: sed clãdestinè si trãseãt puniũt. Si verò teneant p ratiocinijs, nõ pñt pendẽte officio: vt ibi. primipilarij verò (sit vel nõ sit finitũ offĩm) nõ pñt clericari si teneãt: vt hic subijcit. alioqn sic: vt ibi.

t ¶ Primipilaribus.] qui si tenent, nõ pñt clericari, etiã finito officio: aľs verò pñt, vt modo diximus per l. s. e. officiales. Alij dicũt q̃ hic dicit de ijs q primũ in bello ge-

10 rũt pilũ: ibi de his q primi sunt administratores, & rõnales principis. Sed B. ecõtra: vt. s. hic in primis administratibus vel castaldis: ibi de ijs qui fe runt primũ pilũ. Accur.

cijs [o], siue muneribus, quæ cuicũq; cõditiõne [p], aut cõsuetudine, aut lege debebant, ad cõsortiũ se contulerit clericõrũ, et iter ministros verę orthodoxę fidei maluerit, & elegerit numerari, nulli9 prorsus sententię acerbitate reuocetur: nec à dei tẽplis quibus se consecrauit [q], importunis intentionibus abstrahatur: sed in ijsdẽ beatissimis ministerijs securus permaneat, & quietus, ad quę [r] post lõgi laboris lassitudinẽ, ob reliquęvitę requiẽ cõsilio meliore ptractus est: ijs actionibus, si quę contra eũ eiusq; primoniũ legitima intẽtione cõpetũt, p iuris ordine respõsurus [s]: exceptis primipilarib9 [t], quos pręceptis tui culminis, & publicis vtilitatibus, in perpetuũ esse subiectos, sacratissimę cõstitutionis statuta sanxerũt.

¶ *Legatum relictum in redemptionem captiuorum ualet nõ obstante incertitudine personarũ. hoc primò. Eius distributio pertinet ad commissarium per testatorem electum hoc secundò. Sed ubi non est executor testamentarius, distribuit episcopus. hoc tertiò. Et debet facere inuẽtarium: & intra annum debet fieri executio: & ubi non constat de origine, uel domicilio testatoris, ille episcopus exequitur, ubi testator moritur. h. d. hæc lex in partibus magis substantialibus. Bal.*

Idem, & Anthemius. AA. Nicostrato præfec. prætorio. LEX XXVIII.

Nvlli licere decernimus, siue testamẽto hęres sit istitut9 [v], siue ab intestato [x] succedat [y], siue fideicõmissari9 [z], vel legatari9 inueniat, dispositionẽ pij testatoris infringere, vel iproba mẽte violare, afferẽdo incertũ [a] esse legatũ, vel fideicõmissum, qd̃ redẽptiõi captiuorũ reliquit: sed modis oĩb9 exactũ [b], pro, voluntate testatoris pię rei negotio pficere. ¶ Et si qdẽ testator designauerit, per quem [c] desyderat redẽptiõne fieri captiuorũ: is q spãliter designat9 [d] est, legati vel fideicõmissi, habeat exigẽdi [e] licẽtiã [f]:

Nvlli licere.] hęc lex diuidit in septẽ partes. Scda ibi, Et si quidem. Tertia ibi, Sinaũt.

20 Quarta ibi, Cum autem. Quinta ibi, Post vni9. Sexta ibi, Qd̃ si testator. Septĩma ibi, Et ne piũ &c. ¶ Nota primò ex text. q̃ improb9 est ille q nitit in fringere pia iudicia defunctorũ. Scdò no. in ver si. & siquidẽ. in verb. spãliter, q̃ executor spãliter

30 est designãdus, & nominãdus in testamẽto. Bald.

Diuisio.

v ¶ Institutus.] q grauatus est dare tale legatũ, in redẽptionẽ captiuorum.

x ¶ Ab intestato.] codicillos tamen fecit.

y ¶ Succedat.] qui in codicillis grauatus est dare

40 tale legatum.

z ¶ Fideicommissarius.] à qbus fit tale legatum relictũ: nam & ab istis potest relinqui.

a ¶ Incertũ.] per qd̃ videbatur nõ valere: vt in sti. de leg. §. incertis. Sed cõtra est: vt hic, & j. eo. l. quas ad declinandã. & s.

50 eo. l. id quod.

b ¶ Exactum.] s. legatũ.

c ¶ Per quẽ.] i. aliquẽ.

d ¶ Designatus est.] scilicet executor.

e ¶ Exigendi.] ab hærede vel legatario.

f ¶ Licentiã.] vt arg. ff. de religio. l. si quis se. §. funus autẽ. Quid autẽ si

60 nõ faciat? Rñ. cogi potest causatiuè: vt in auth. de eccle. ti. §. si autẽ qui hoc facere. coll. ix. Itẽ qua actiõe aget designata per sona, vel episcopus? Rñd. conditione ex hac l. si est certus ille cui est derelictum, aľs quilibet de populo. arg. j. in fi. istius l. vt

60 j. proxi. §. Vel officio iudicis: & idẽ auxiliũ habet ille, cui est relictũm, vt xenodochiũ cõtra episcopũ vel designatã personã. & facit ad hoc ff. de le. ij. l. si quis titio. & qd̃ ibi notatur. ff. ad trebel. l. lucius. §. meuia. j. & ff. de ali. leg. l. alio hærede. & de leg. j. l. si à pluribus. in princ. ff. de leg. iij. l. si legatarius. in prin. & l. quidam. §. si scriptus de leg. j. Sed arg. contra. ff. ad trebel. l. lucius. §. meuia. j. sed hic speciale.

f ¶ Licentiam.] sed cõtra. ff. ad trebel. l. lucius. §. meuia. vbi cõmissarij nõ habent potestatẽ exigendi id ad quod cõmissarij sunt constituti. Sol. cũ cõmittit cõmissarijs alicuius relicti distributio: aut eius qd̃ relictũ est ad pias causas, & tũc cõmissarij possunt petere, & exigere, etiã si lucrũ nõ percipiãt

80 & sic loquit hic. & ad cõcordat ff. de relig. & sump. fu. l. si quis sepulchrũ. §. funus. Aut eius qd̃ relictũ est ad alias causas non pias: & tunc aut fideicõmis. lucrũ habet, aut nõ. si habet lucrũ: tũc actiõnẽ habet: vt ff. de leg. ij. l. si quis titio decẽ &c. & de le. iij. l. si legatarius. in prin. Sed si nõ habet lucrũ. & sit simplex minister: tũc nõ habet actiõnẽ: vt ff. ad treb. l. luci9. §. meuia. j. & de adimẽ. leg. l. filio. §. matri suę. sed solutũ sibi poterit erogare. Sed fallit, si ad pias causas relictum est: vt in casu nostræ le. & de lega. iij. l. pater. §. tusculanus. & nisi in causa alimentorũ: vt ff. de adimen. leg. l. alio hære-

Executores an possint agere contra hæredes &c.

a Ita vide[r]d cere decretalis, Ioannes.de testa. vbi de materia præcedenti, vide pulchrè. Abb.

† De hoc tex.facit.me ione. ca iij. iuncta glos. sup verbo, leges.& gl. ij.in c.relatum.j. & c. tua nos. cũ glo.s.j.extra de testa.

† aliàs,deest tam.

b Concor. gl.in verbo, natalibus.in §.fin. insti. de ingenuis. & gl. in ver bo, natalis.ĩ l. cũ quidã. ff. de annu. lega.

de.Itẽ fallit si spãliter dixit testator,vt illud legatũ petat & exigat:vt ff.de leg.j.l.si à plurib⁹.Scđm istã dis.itelligunt decretales dicẽtes,ꝙ fideicõmissarij,vt executores pñt ab inuitis hęredib⁹ exigere[a].Sed nũqd isti cõmissarij q debẽt expẽdere ad pias cãs,debẽt cauere hęredib⁹ de expẽdenda pecunia?R̃n.nõ:vt insti.de satisd.tu.in pri.& ar.ad hoc ff.ad le.fal.l.diui.Vel põt dici ꝙ debeant cauere:vt & ff.de cõdi.& de.l.qbus dieb⁹.§.fi. Vel distingue, aut ꝑsona est suspecta vi-10 ta,& moribus,& qa nõ possidet ĩmobilia. & tũc teneaẗ satisdare.aut nõ ẽ suspecta,& nõ teneaẗ.ar. ff.de peti.her.l.cũ idẽ ea dẽ.in fi.& ff.q satis.cog.l. si fideiussor.§.fi. Sed an de expẽsis credit sacro cõmissariorũ?vꝫ ꝙ sic:vt j. de dõa.l.si qs.p redẽptiõe 20 in prin.Vel põt dici cõtra:vt hac l.§.cũ aũt.Vel veri⁹,aut ẽ modica.& stetur assertioni suę. Si magna,testib⁹ vel instris debeat ꝓbare expensam factam.arg. ff.de pig.act.l. si qs in pignore.§.fi.& ff. de ventre inspi.l.j.in fi.

a ❡Pro sua conscien-30 tia.] i. sicut scit testatorem voluisse. Accursius.

b ❡Oritur.] i.ort⁹ est. & sic tẽpus ꝓ tpe ponit: vt ff.de neg.ge.l.iij.§.hec verba.&ff.de re.iur.l.nec ex pretorio. Alibi ponit presens ꝓ futuro:vt ff.de vsufru.l.q fur.ibi q summittit &c.Itẽ qđ si ĩ vna 40 est ortus,& ĩ alia habet domiciliũ?R̃n.ep̃s vtriusq; ciuitatis agere põt : vt ff.ad muni.l.ei⁹.§. celsus. & l.assumptio. §.iuris.& j.de adop.l.in adoptionẽ qdẽ.§ fi.ar.cõtra.ff.de verbo.sig.l.pñciales.Sed cõtra.j.§. ꝙ si testator &c. vbi dicit e[pũ] illi⁹ ciuitatis ĩ q fuit defunct⁹.Sol. 50 ibi qñ erat barbarę & dubię natiõis:hic qñ sciebatur.Vel põt dici oritur.i. morit qtũ ad nos:sed oritur.i.icipit esse ĩ alio mũdo,vt in natiuitate dicit sanctorũ in calendario[b].

c ❡Cũctatione.] i sinevlla dubitatiõe.vel dic 60 id est sine vlla mora.

d ❡Conuenit.] id est conueniens est.

e ❡Impleturus.]alioquin succedit archieps in eo faciendo:vt in auẗ. de ecle.tit.§.si aũt qui hoc facere.col.ix.& in auẗ.licet cet testator &c.& sic lege hic auth.licet testator&c. 70 quæ est de eccle.titu. §. si quis autẽ . & qđ dicit idem est in œconomo, id est cum episcopus deest. & tunc archieps cũ eo statim & nõ ex interuallo.

& ꝓ sua cõsciẽtia[a] votũ adimpleat testatoris. ❡Sinaũt persona nõ designata,testator absolutẽ tãtũmodo summã legati, vel fideicõmissi, taxauerit q̃ debeat memoratę causę ꝓficere, vir reuerẽdissim⁹ eps † illi⁹ ciuitatis,ex q̃ testator orit[b] habeat facultatẽ exigẽdi,qđ hui⁹ rei grã fuerit derelictũ,ꝓpriũ defũcti ꝓpositũ,sine vlla cũctatiõe[c],vt cõuenit[d],impleturus[e].❡Cũ aũt vir religiosissimus eps,hmõi pecunias pio relictas arbitrio fuerit cõsecutus,statim gestis[f] interueniẽtib⁹[g] earũ quãtitatẽ,& tps quo eas suscẽperit,apud rectorẽ ꝓuincię publicare debebit[h]. ❡Post[i] vni⁹ verò anni[k] spatiũ,et numerũ captiuorũ[l],et data ꝓ his ꝑtia eũ manifestare ꝑcipim⁹:vt ꝑ oĩa impleanẗ,tã † piæ deficiẽtiũ volũtates:ita tñ,vt religiosissimi ãtistites gratis,& sine vllo dispẽdio[m] ꝑdicta gesta cõficiant[n] sine humanitatis[o] obtẽtu relictę pecunię iudiciorũ dispẽdijs erogent. ❡Qđ si testator q̃ hmõi legatũ,vel fideicõmissum,nõ designata ꝑsona reliquit,barbaræ[p] sit nationis,& de eius patria[q] aliqua emerserit ambiguitas:vir reuerẽdissimus eps, ciuitatis eius in qua idẽ testator defunct⁹ est,eiusdẽ habeat legati,seu fideicõmissi petitionem,defũcti ꝓpositũ modis oĩb⁹ impletur⁹[r].Qđ[s] si in vico, vel territorio testator mortẽ obierit,illi⁹ ciuitatis, vir reuerendissim⁹ eps, exactiõnẽ habebit,sub qua[t] vicus vel[v] territoriũ eẽ dinoscit.❡Et ne piũ defũcti ꝓpositũ ĩproba fraudatorũ[x] calliditate cælet:qcqđ ꝓ hmõi cã,à testatore relictũ fuerit, vniuersi q̃ id quocunq; mõ cognouerit,vel ĩ viri clarissimi rectoris ꝓuicię,vel ĩ vrbis epi notitiã deferẽdi liberã habeãt facultatẽ.Nec[y] delatoris nomẽ suspicioneq; formidẽt:cũ fides,atq; industria eorũ tã laude,q̃ honestate,ac pariter pietate,nõ careat, cũ veritatẽ in publicas[z] aures,luceq; deduxerint[a].

r ❡Impleturus.] scilicet episcopus.

s ❡Quod si in vico.] facit ff.ad municip.l.qui ex vico.

t ❡Sub qua.] scilicet ciuitate.

v ❡Vel territoriũ.] Quid sit territorium habemus ff.de verbo.sig.l.pupillus.§.territorium.

In authen.

de eccle. tit.§. si quis autem ꝓ redemptione.col.ix.consti.vj.

❡*Etiam testatore inuito episcopus se intromittit,pro eius uoluntate exequenda:& negligentes moniti priuantur commodo à defuncto percepto:& ad episcopũ deuoluitur executio.h.d.Sali.*

Licet testator, vel donator , interdixerit ei aliqđ ad hoc participiũ in ea re habere,idem est in œconomo. Sed si ij q facere iussi sunt,neglexerint:semel,vel bis ab epo vel œconomo admoniti ꝑ publicas personas,amittãt lucrũ qđ eis cõtingebat ex voluntate defuncti:& eps habeat licẽtiã vendicare illud lucrum:& illud qđ distribui debeat,distribuere. quod si nõ fecerit,rationem reddere debet.

❡*Ad episcopatũ nemo promouendus est,per simoniã:& si est promotus,debet à gradu sacerdotij remoueri:& agentes,& cõsentientes pari pœna puniuntur.Bal.uel sic: Episcopus debet eligi effugiẽs,& nõ appetens,& proprijs meritis,& uirtutibus non pecunia interuenientibus:aliàs nõ solum electus,sed etiam eligens à sacerdotio repelluntur,& infamia notantur.Sali.*

Idẽ AA. Armasio,præ.præ. L. XXIX.

Si[b] quequã †vel in hac regia vrbe,vel in cęteris ꝓuincijs quæ toto orbe terrarũ diffusę sunt, ad ep̃at⁹ gradũ ꝓuehi deo authore cõtigerit,puris hoĩm mẽtib⁹,nuda[c] electiõis cõsciẽtia[d], syncero oĩm iudicio ꝓferaẗ[e].Nemo gradũ[f] sacerdotij ꝑtij[g] vænalitate mercet. quãtũ[h] qsq; mereaẗ[i],nõ qtũ dare sufficiat æstimet. Profectò eñ qs loc⁹[k] tut⁹,& q cã esse poterit excusata[l],si venerãda dei tẽpla[m] pecunijs expugnent[n]?Quẽ murũ[o] integritatis,aut vallũ fidei prouidebimus,si auri sacra[p] fames[q] in penetralia[r] venerãda ꝑserpat[s]? Quid deniq; cautũ esse poterit,aut securũ,si sc̃itas[t] incorrupta corrũpaẗ? Cesset altaribus ĩminere ꝓfan⁹ ardor auaritię:& à sacris additis repellaẗ piaculare[v] flagitiũ[x]. Itaque cast⁹,& hũilis nr̃is tpib⁹ eligaẗ eps: vt quocũq; locorũ puenerit,oĩa vitæ ꝓprię integritate purificet:nec ꝑtio[y],sed ꝑcib⁹[z] ordinet antistes,

x ❡Fraudatorũ.] i.fraudãtiũ,puta hr̃dũ,vel gratuatorũ.aliàs legatariorũ.

y ❡Nec delatorum.] 10 delator dicitur,q aliena bona defert fisco, & non ꝓbat,& infamat:vt ff.de iur.fis.l.j.in prin.sed hic non erat delator. sic in auẗ.de non aliæ.§.fi. col. ij.& s.e.l.si quis in hoc.

z ❡Publicas.] scilicet episcopi & præsidis.

a ❡Deduxerint.] id 20 est deducere voluerint.

❡Sequitur authẽ.] Licet testator. quæ non habet glo.

Si quequã.] Hæc lex est multũ elegãs, & notabilis:cuius singula verba sunt põderãda. Diuide eã vt in gl.j.❡Et no.primò ex ea,ꝙ simo-30 nia est publicũ crimen: & qnq; cõmittit in promotiõe episcoporũ,quia ibi lædit,& offendit diuina maiestas:& tũc ęqparaẗ crimini lęsæ maiestatis.Secũdò no.ꝙ ep̃scopus ordinãdus nõ debet se offerre,quia anno taret de ambitu: sed de-40 bet quodãmodo inuitus meritis suffragantibus promoueri.Bal.

b ❡Si quequã.] Duo dicit lex ista. Primò ꝙ episcop⁹ nõ eligat ꝑ pecuniã.Scđò punit dantẽ, & accipientẽ pœna infamię si cõtra factũ fuerit. & hoc est in ei⁹ corpore.

50 c ❡Nuda.]i.nõ muerib⁹.

d ❡Cõsciẽtia.] vt illi qui eligũt,sciãt qs qualis sit qui eligitur.

e ❡Proferaẗ.] i.eligaẗ.

f ❡Gradũ.] vel quamlibet ecclesiasticã administratione:vt in auẗ.eo.§. sed neq; clericũ.& §. sed neq; xenodochiũ .col.ix.

60 g ❡Pretij.] quocũq; datũ:vt ff.de calũnia.l. & generaliter.in prin.

h ❡Quãtum.] hoc est eligẽdus eius sit meriti, cuius sit bonitatis.

i ❡Mereatur.] rõne scientię & honestatis.

k ❡Locus.] i.in ordinibus & honoribus.

70 l ❡Excusata.] id est quæ non poterat excusari firma manens.

m ❡Tẽpla.] i.est ep̃at⁹.

n ❡Expugnentur.] id est euincatur.

o ❡Quẽ murũ.] i. quã defensionẽ.aliàs hoiem.

Delator ꝗ dicatur.

Diuisio.

† Concor. cum hac l.c. per nostras. innsta gl.j. extra de iure patrona.

f ❡Gestis.] i. scriptis

g ❡Interuenientibus.] apud principem.

h ❡Debebit.] quasi faciendo inuentarium.

i ❡Post vnius.] id est post redemptionem captiuorum. & est hoc quasi 80 redditio rationum.

k ❡Anni spatium.] scilicet à tempore acceptę pecuniæ numerandum.

l ❡Captiuorum.] scilicet redemptorum

m ❡Dispendio.] sic j.tit.j.l.tam dementis.Accursius.

n ❡Conficiant.] id est confici faciant.

o ❡Humanitatis.] scilicet in redemptionem captiuorum.

p ❡Barbaræ.] id est ignote.

q ❡Patria.] quia nescitur vnde fuit ortus,vel vbi habuit domicilium.

p ❡Sacra.] i.sacrabilis fames:qa v famelic⁹ panẽ,sic ipsi aurũ desiderãt.

q ❡Fames.] id est cupiditas auri.

r ❡Penetralia.] i.sacra veneranda quæ facta sunt penetralia.

80 s ❡Proserpat.] id est latenter subintret, vel inuadat.

t ❡Sanctitas.] i.ij qui debent esse sancti.alioquin cõtra s.de summa tri. & fi.catho.l.inter claras.ibi,nihil est enim.

v ❡Piaculare.] i.purgabile.vel i.pijs rebus incumbẽs.Vel dic delictum sanguine piandum ad instar læsæ maiestatis:vt j.in fi.l.

x ❡Flagitium.] scilicet sanguinem.

y ❡Pretio.] dando à se,vel ab alio.

z ❡Precibus.] ad se vt recipiat,nõ à se porrectis vt eligat:vt innuit.j. statim.

ſtatim.& ad hæc facit.j.ad leg.iul.repe.l.fi.& in aut.quomodo opor.episco.& cleri.§.& hanc.col.j.& in aut.e.in prin.ti.colla.ix.& hodie eſt expeditum: vt in aut.ſtatuimus[a].quā ſtatim leges poſt alias.

nō debet:vt.ff.de arbi.l.ſi cùm dies.§.penul.in fi.Hodie verò oēs hmōi admi niſtratòres rationē reddere tenētur.vñ corrigit quod hîc dicit, & quod dicit in aut.de eccl.ti.§.fi.col.ix.vbi idē dicit qđ hîc:& hoc p aut.de ſan.epi.§.œconomos aūt[b].Sed pr̃ etiā hodie nō reddit rōnē filio de adminiſtratiōe aduētitiorū,nec ſatiſdat:vt.j.de bo.quæ lib.l.cū oportet.§.nō aūt.&.l.fi.§.hoc pcul-dubio.& in aut de nup.§.ſed qđ ſancitū.col.iiij.

Tantū [a] ab ambitu debet eſſe ſepoſitus,vt quæratur cogendus [b]: rogatus recedat:inuitatus effugiat ſola illi ſuffragetur neceſsitas [c] excuſandi.Profectò enim indignus eſt ſacerdotio,niſi fuerit ordinat⁹ inuitus [d]:cū ſanè ſi quis hanc ſanctam,& venerandā antiſtitis ſedē pecuniæ interuentu ſubijſſe,aut ſi quis,vt alterū ordinaret,vel eligeret,aliquid accepiſſe detegitur: ad inſtar publici criminis & læſæ maieſtatis † accuſatione propoſita à gradu ſacerdotij retrahatur. Nec hoc ſolū deinceps honore priuari ſed perpetuæ quoq; infamiæ damnari decernim⁹:vt eos quos par [e] facin⁹ coinquinat,& æquat,vtroſque ſimilis pœna commitetur.

In authen. de ſan. epiſco.§.p̃ omnibus.col.ix.conſti.fi.

QVod p hac cā datum eſt, & pretium quod expēſum eſt, reſtituat eccleſiæ,cuius ſacerdotiū voluit cōparare.

¶ *Hoſpitalarij æquiparantur tutoribus, & curatoribus,& debent inuentarium facere:& ad miniſtrationem authoritate ſuperioris recipient & bona hoſpitalis (niſi ex cauſa urgente)non debent nec poſſunt alienari. & tanquàm patres pauperū illius loci non tenentur pauperibus illius loci,adminiſtrationis rōnē reddere.Bal.*

I idē AA.Dioſcoro præfec.p. LEX XXX.

ORphanotrophos [f] hui⁹ inclytæ [g] vrbis(nulla ſubtilitate iuris obſiſtēte)q quidē pupillorum ſunt,quaſi tutores,adoleſcētiū verò q̄ſi curatores,ſine vllo fideiuſſionis [h] grauamine in emergētib⁹ cauſis,tā in iudicio,quā extra iudiciū(vt op⁹ exegerit)ad ſimilitudinē [i] tutoris & curatoris,pſonas & negotia eorū(ſi q̄ poſsint habere) defendere,& vēdicare iubem⁹:ita videlicet,vt p̃ſentib⁹ publicis pſonis,id eſt tabularij [k], aut interuenītibus geſtis,in hac qdē inclyta vrbe,apud virū pfectiſsimū magiſtrū cēſus,ī puīcijs verò apud moderatores earū,vel defenſores locorū res eorū eis tradātur à quib⁹ ſunt cuſtodiēdæ:vt ſi quas earūdē rerū ppter fœn⁹ forſitā,vel aliā vrgētē cauſam [l],vel eo q ſeruari nō pñt,alienādas eē pſpexerīt:pri⁹ habita [m] æſtimatiōe liceat eis alienatiōis inire cōtractū [n],vt p̃tia eorū q̄ exīde colligunt, ab eiſdē pſonis cuſtodiant.Hmōi aūt piū,atq; religioſum officiū,pro tpe orphanotrophos ita pagere cōuenit,vt minimè ratiocinijs tutelarib⁹, ſeu curatiōib⁹ obnoxij [o] ſint. Graue em̄, atq; iniquū eſt,callidis quorūdā(ſi ita cōtigerit) machinationib⁹ eos vexari,qui ppter timorē dei parētibus,atque ſubſtantijs deſtitutos minores ſuſtētare,ac velut paterna affectione educare feſtinant.

¶ *Extra ſuā prouinciā, clerici non debēt in ius uocari.h.d.Sali.Vel ſic:Hæc lex determinat ubi clerici debent cōueniri,& qualiter, & quando debēt ſatiſdare:& de ſportulis ſoluēdis ab eis:& prohibet eis iniuriā fieri,& conſeruat eorū priuilegia:& punit trahētes eos ad iudicē per calumniam uel temeritatem.h.d.Bal.*

I idē AA.Eutropio præ.præ. L. XXXI.

OMnes [p] q vbicunq; ſunt,vel poſthac fuerīt orthodoxæ fi dei ſacerdotes,et clerici,cuiuſcūq; grad⁹ ſint,mōachi quoq;,in cauſis ciuilib⁹,ex nulli⁹ penit⁹ maioris minoriſue ſnīa [q] iudicis cōmonitoria,ad extranea iudicia ptrahanī, aut puinciā,vel locū, vel regionē quā habitāt,exire cogant [r]. ¶ Nullus eorū eccleſias,vel mōaſteria ppria,q̄ religiōis ītuitu habitāt, relinquere miſerabili neceſsitate iubeat,ſed apud [s] ſuos iudices ordīarios,id eſt puīciarū rectores,ī qb⁹ locis degūt, eccleſiarū miniſterijs obſecūdēt,omniūq; cōtra ſe agē-

a ¶ Tantum.] id eſt intantum.vel adeò.

b ¶ Cogendus.] ſ.vt velit,vt.ff.de tute.l.q habet.§.ſi pupillus.j.aliàs nō pōt eſſe niſi velit:vt ī aut.quō opor.epi.§.ſed ēt ſic eū cōſtitutū &c.col.j.&ī decre.di.lxxiiij.c.ij.Itē nōneq epiſcopatū &c.vt.viij.q.j.c.q epatū.& ca.diſplicet.23.q.4.ſed ibi vt pſit.Acc.

c ¶ Neceſsitas.] i.ſola neceſsitas excuſet eum.

d ¶ Inuitus.] ſed volēs nā ſuſpectus eſt q operas ingerit ī inuitū:vt in aut.vt ij.qui obli.ſe ha.perhi.§.qm̄.coll.vj.&.ff.ad.l.corn.de fal.l.vxori.§.j.& de pcu.l.qui omnia.§.j.

e ¶ Par facinus.] Nota æquale delictū æqualem exigere pœnā:vt hîc,& in aut.vt fra.fi.§.fi.col.ix.& ff.ad.l.aqui.l.illud.& in authē.de mā.prin.§.titulos.col.iij.& j.de hære.l.quicūq;.in fi.&.ff.ad.l.iul.de adul.l.ſi adulterium cum inceſtu.in prin.

ORphanotrophos.] Dicit primo hæc lex q hoſpitalarij adminiſtrent Romæ et in prouincia:& agunt & defendunt ſine aliqua ſatiſdatione rē ratā haberi. Secūdò dicit q adminiſtratio cōmittit dictis perſonis geſtis interuenientib⁹ Romæ apud magiſtrum cenſus in puincia apud pſides,vel locorū defenſores.Tertiò,q adminiſtrādo poterūt alienare ex cā & ptiū ſeruent.Quartò,q nō tenentur reddere rationē adminiſtratiōis.& reddit rationem quare non. ¶ No.ex hoc tex.q hoſpitalarij habēt īſtar tutorū et curatorū.ex hoc appet q hoſpitale ipm habet ad īſtar minorū:& ſic ſi lædit pōt noīe hoſpitalis peti in integrū reſtitutio.qđ eſt notan.ſecūdū Bal.& Pau.de ca.hîc.

f ¶ Orphanotrophos.] id eſt adminiſtratores hoſpitalium.

g ¶ Indytæ.] i.Cōſtātinopolitanæ.ſed hodie idē p totū orbē:vt in aut.de ec.ti.§ fi.col.ix.ſed per.l.iſtā videt gn̄aliter dici ibi in puincijs verò &c.

h ¶ Fideiuſsionis.] ſ.rē ra.ha.quæ nec tutori incūbit:nec iudicio ſiſti quæ tutori incūbit:vt.j.de admi.tu.l.fi.§.defentionē.&.§.ſeq.&.l.tutores debita.

i ¶ Ad ſimilitudinem.] quaſi ipſis in hoc ſimiles eſſe non debent.

k ¶ Tabularijs.] aliàs tabulario.alterum illorū ſufficit ſecundum Ir.ſ.vel tabularijs,vel corā iudice.Vel pone aut pro &:vt ſic vtrūq; exigatur.Et dic tabularijs.i.tabellario.ſic.j.de iur.delib.l.fi.§.ij.& in aut.de hære.& fal.§.ſi verò abſunt.col.j.& dic q erāt hi tabularij publicæ perſonæ aliæ,quàm notarij qui quoddā officium habebāt in publico & hoc modo poterit intelligi.j.de admi.tu.l.tutores.ij.Vel verius dic,quòd notarij erant:& ſic dictam.l.tutores.intelligas.

l ¶ Cauſam.] quia nō poteſt ſeruari:vt.j.de admi.tu.lex quæ tut.vel quia ſterilis:vt.ff.de iure dotium.l.fi.

m ¶ Prius habita &c.] cū & ſimilitudinem habeant:vt.ſ.in prin.

n ¶ Contractum.] etiam ſine decreto:vt dicūt:ſed P.dixit debere cū decreto fieri:vt hîc dicit.

o ¶ Obnoxij.] Nunquid ergo ipſi vexabūt orphanos p expēſis de ſuo factis?Rñ.nō,quia pietatis cā faciunt:vt.j.de neg.geſt.l.j.& de nup.l.ſi vt proponis.j.& quia claudicaret ſi ipſi non teneantur,ſed alij tenentur eis:quod eſſe

p OMnes.] Iſta lex duodecim ponit cauſas. Prim⁹ q clerici exiſtētes in puincijs cōueniētur apud præſidē ſuæ puinciæ,& non aliâs.Scdò q Cōſtātinopoli exiſtentes cōueniūtur apud pſe.prçto.Tertiò,redit ad primum dicēs, q in puincia clerici cōuēti dēt fideiuſſorē iudicio ſiſti œconomū ſuæ eccleſiæ.Quartò,redit ad ſecūdū,q Cōſtātinopoli cōuēti nullū dēt fideiuſſorē:ſed vel inter ſe fideiubeāt vel nuda cautiōe pmittāt,Quintò,de vtroq;:q ſi volo eccleſiā cōuenire,faciam libellū cōtra œconomum:& pro eo fideiubebit defenſor eccleſiæ.Sextò,de pſtando noīe ſportularū ſemiſſę,& dimidio aureo in puincia.Septīo,ſi pſectus citet prouincialē de puīcia,duo ſolidi dent.Idē dic ſi cōmittat cām alicui ī puincia.Octauò,ſi dict⁹ pfect⁹ cōueniat in ciuitate Conſtantinopo.puincialē clericū,dēt aureus p ſportulis.Nonò q nullam faciat clericis iniuriā factis vel verbis:& pœna īponit facienti.Decimò,cōfirmat priuilegiū eccleſiā cōceſſum:vt decimas dare clericis,& alijs religioſis dans immunitatē.nā & alij qdā habēt.Vltimò dicit,q actor q cōuenit clericum,vbicūq; ſine cauſa faciat,reddet expenſas ei:vt ſic tēperēt ammodo eos vexare. ¶ Nota primò,ex hoc tex.q clerici vel monachi nō ſunt à ſuis eccleſijs,vel monaſterijs extrahendi:ſed debēt ibi facere reſidentiam:& ideo non debent trahi ad extranea iudicia. ¶ Secundo no.in.§ in hac autem regia,quòd clericis quanquàm litigantibus debetur reuerentia & honor. ¶ Tertiò no.q aduocati dicunt oratores. ¶ Quartò not.in verſi.prætereà.ibi,approbentur.q clerici hæretici,vel ſchiſmatici non habent priuilegia clericorum.Bal.hîc.

q ¶ Sententia.] cōmonitoria.Azo.niſi in caſu:vt.j.e.§.verum ſi apparitor.ſed non eſt extraneum.

r ¶ Cogantur.] Sed nōne idē eſt in quolibet alio laico,p.l.j.de iuriſdi.om.iudi.l.ī criminali?Sed dic,q ſpāliter de clericis dicit,ne videat negligere:vt.ff.de iniurijs.l.itē apud.§.hoc edictū.& ſi cōtrà fecerit, actor amittit cām iure canonū:vt.xj.q.j.c.inolita.Itē iure legū:vt.j.de iur.om.iu.l.in criminali.ij.rñ.Sed cōtra.j.pxi.§.vbi cōueniunt in ciuitate Cōſtantinopo.Sed dic,q ibi erāt pro alijs factis ſuis:vt patet in prædicto.§.pxi.ibi,cōtigerit reperiri &c.& in alio.§.in hac.in prin.ſed huic videtur obſtare.j.e.§.verum ſi apparitor.ſed ibi non vocauit prima vice de prouincia.Accurſius.

s ¶ Apud ſuos.] vel per ſeipſos vel per datos iudices cognoſcentes:vt.j.eo.l.iubemus.§.fi.quæ eſt contra,in eo quòd dicit litigatorem venire ad domū iudicis:hîc econtrà.vel ibi in criminalibus:hîc in ciuilibus:vt ibi dicam.Vel dic tertiò,vt in locis in quibus degunt,recipiant actiones:id eſt apud prætores & magiſtratus illorū locorum.ſ.ciuitatum in quibus ſunt eccleſiæ ſuæ,vt ſic ipſi adeant iudicem,non iudex eos.

a Et hoc dicitur in.c.p inquiſitionē cū gl.ſu.per verbo,ſolicitaſſe.extrà de electio.

† Concor.c.cū P.mā.conella.in gloſ.j.ante med.extrà de accuſa.

Delictum æquale pœnā æqualē exigit.

Orphanotrophus.

Tabularij qui ſunt.

Orphanotrophi an hodie rationē reddere teneantur.

b Iſta tenet etiā gl.in.d.§.œconom⁹.gl.vero in.d.§.fi.ſ.alle.aliter dicit.Sed Petrus de bel.perti.vt Bar.ibi refert,ſic diſtinguit.Aut quærimus vtrum teneaf reddere rōem ipſi hoſpitali? Et dic q ſic.ita loquitur.d.§.œconomos aut alteri:et dic q non ita loquitur d.§.fina.& hæc lex.

tium excipiāt[a] actiones: vt ijs horis saltē atq; tpibus, quib⁹ religiosos viros, à turbulenta obseruatione prętorij[b] vacare cōtigerit, cūq; eos ad tps petitorū intentio[c] calumniosa laxauerit, ad sua se monasteria, & venerabiles ecclesias cōferentes, sapienti animo, precatione solita, faciliusq; de pximo sacrosanctis altarib⁹ obsecūdēt, in suis laribus domicilijsq; constituti[d].

¶ Clerici extranei, non prouinciales in ciuitate Constantinop. reperti, ibi possunt conueniri, & solum coram præfecto. h.d. Sal.

¶ In hac[e] autem regia vrbe, si qñ cuiuscūq; rei causa epos, vel p̄sbyteros cæterosq; clericos, q sacrosanctis ecclesijs obsequuntur, siue monachos ex alijs quibuscūq; puincijs cōtigerit reperiri, quos tñ in litē qsquā vocare voluerit: in nullo alio sit licitum memoratos cuiquā pulsare iudicio, nisi ī tuæ[f] sublimitatis dūtaxat examine, vbi eis[g] & beatitudinis honor debitus reseruet̄, & oratorū[h] affluēs in defensionibus copia largè pręstetur.

¶ Clerici citati non compelluntur dare aliū fideiussorē de iudicio sistiq̄uā œconomū ecclesiæ. Sa.

¶ Pręterea[i] cū in puincijs ex eius q regit puinciā, fuerint sniā,[k] vel interlocutiōe cōuēti, siue illi sacerdotes, siue cuiuscūq; grad⁹ clerici, siue monachi habeantur: dūmodò approbent̄ orthodoxi, q in pprijs causis cōtractibusve pulsant̄: non alios q̄ ecclesię pprię defensores, seu quos œconomos appellant fideiussores[l] p̄beant: ne dū executoris ptinax & auara proteruitas extraneos, & idoneos fideiussores flagitat[m], multiplex īnoxię[n] paupertati infligatur incommodum.

¶ Clerici extranei in urbe Constantinop. nō tenentur præstare fideiussiones, nisi uicissitudinarias, aut per proprias promissiones, cum obligatione bonorum. h.d. Sali.

¶ In hac[o] aūt inclyta vrbe, inuēti ex quacūq; puincia veniētes, cū ī tuę amplitudinis[p] iudicio) quod[q] eis[r] solū[s] delegauim⁹) lite pulsati fuerint: reuerēdissimi orthodoxę fidei sacerdotes, seu certè œconomi, aut ecclesię defensores, seu clerici ī causis ciuilib⁹ suis, siue ecclesiasticis, nulla p̄bēdi fideiussores[t] molestent̄ īiuria: sed aut ✱ vicarijs fideiussionibus cōtradant̄, quas tñ stipulationū solennis cautela vallauerit: aut cautiōi, & pfessioni[v] proprię, aut facultatū suarū obligationibus[x] commitantur.

¶ Oeconomus ordinatus, in causa ecclesiæ est conueniendus. h.d. Salic.

¶ Hoc[y] nihilomin⁹ † obseruando vt ī causis ecclesiasticis, nullū aliū cōueniri fas sit, nisi eū quē dispēsatorē pauperū, id est œconomū ecclesiæ epi tractat⁹ elegerit. Hunc eñ sine dubio à sacerdote[z] cōuenit ordinari: quē[a] tñ cōuētū defensoris[b] ecclesiæ[c] fideicōmitti[d] p̄cipimus[e]:

¶ Sportulæ sunt soluendæ secundū taxationem hic subiectam. h.d. Sali.

¶ Executorib⁹[f] ī minorib⁹ qdē iudicijs[g] oībus, in ipsa cōuētione sacerdotū, seu clericorū nō amplius quā vnū semissem[h] aut sperātib⁹, aut ēt audiētib⁹[i] accipere. Verū[k] si apparitor tuæ magnitudinis, ex sniā tuę sedis amplissimę ī puīcia degētes eos[l] cōmouerit ✱[m] iubemus nō ampli⁹ eū[n], quā duos solidos sportularū noīe accipere. In hac[o] verò vrbe magnifica, idē apparitor tuæ magnitudinis, vno aureo sportularum ✱ gratia, à puincialibus clericis contentus sit, quā tælibet summæ[p] qui conuentus fuerit, exponatur obnoxius.

¶ Cōtumeliæ reales, uerbales, uel personales, non debēt per executores inferri citatis. h.d. Sal.

¶ Præterea[q] nullus executor vexare cōtumelijs clericos vllos, nullis impulsionib⁹ molestare, nullis exprobrare cōuitijs, aut corporalib⁹ iniurijs fatigare conet̄: ijs q huiusmodi aliqd aggressi fuerīt, post amissionē[r] cinguli, & patrimonij vltima protinus animaduersione plectendis.

¶ Priuilegia circa munera ecclesijs, & clericis concessa, per hanc legem confirmantur. h.d. Sal.

¶ Priuilegijs[s] sanè singulis qbuscūq; sacrosctīs ecclesijs ortodoxę fidei ✱ xenodochijs, siue ptochotrophijs tā gñaliter, quā specialiter attributis, ppetuò obseruādis: nullis eas[t], earūq; sacerdotes aut clericos, cuiuscūq; gradus sint aut monachos, ptochotrophos aut xenodochos orthodoxæ fidei depútatos extraordinarijs muneribus p̄cipim⁹ p̄grauari. Eas eñ sarcinas oneris, quas plerisq; psonis diuersa rōne remittimus[v], imponi beatissimis viris, nostro seculo, inconueniens esse iudicamus.

¶ Illi qui succūbūt in iudicijs cum ecclesiasticis personis, rōe præsumptæ calūniæ & minimæ temeritatis debent condemnari in expensis & dānis. h.d. Bal. Idem uidetur dicere Sali.

¶ Præterea ne cui temeritas sua lucratiua[x] cōcedat̄, & vt impudēs calūniantiū refrenet̄ audacia: iubemus quoties ij q sacerdotes, seu clericos, ac monachos cæterosq; superius designatos, vel in tuæ magnitudinis examine, vel in puinciali iudicio pposita actiōe cōuenerūt: si cā cognita cōuicti fuerint, sine iusta eos cā, & legitima petitione pulsasse: oēs eis[y] legitimas expēsas † sumptusq;, quos ab exordio cœptæ cōtrouersiæ

Cogantur.

---

a ¶ Excipiant.] i. recipiant.

b ¶ Prætorij.] locus est vbi causæ vētilant̄. alias dicit̄ locus vbi paterfamilias morat̄ in die: vt. ff. de vsu & ha. l. plenū. in prin.

c ¶ Intētio.] s. illius q agit cōtra ecclesiasticos viros, quæ est calūniosa p̄sumptiuè s. prima facie.

d ¶ Constituti.] aliàs destituti. s. clerici. aliàs cōstitutis. s. altarib⁹. q̄ tñ pręsumptio nō facit ad eius cōdēnationē qfugit: eoq; casu dicitur cōtrariū. j. e. l. iubemus. § omnes.

e ¶ In hac.] Ecce secūd⁹ casus gñalis. Superius ergo dixit de puincialibus clericis in puincijs cōueniēdis: & corā quo iudice: nunc de extraneis qui sunt in vrbe Cōstantinopolitana conueniendi, & coram quo.

f ¶ In tuæ.] subaudi ô pręfecte, vel etiā epe, vel archiepe: vt. s̄. e. l. cū clericis. Sed hodie corā epo tātū monach⁹: vt in aut. cā j. eo. & idē est de alijs clericis: vt in aut. clericus quoq;. quas lege hîc.

g ¶ Eis.] s. clericis.

h ¶ Oratorum.] id est aduocatorum,

i ¶ Præterea.] Redit ad primam.

k ¶ Sententia.] cōmonitoria.

l ¶ Fideiussores.] hoc hodie corrigit̄ ppter duo & quia nō dant̄, et quia tales fideiubere nō debēt: vt in aut. eo. si qs aūt pro pecuniaria. & §. alium.

m ¶ Flagitat.] i. postulat.

n ¶ Innoxiæ.] pręsumptiuę, & ad hoc. ff. de ędi. edic. l. q si nolit. §. si quis exegerit. & ff. ad treb. cogi. § īde. ver. sed iulianū.

o ¶ In hac.] redit ad secundum.

p ¶ Amplitudinis.] loquitur præfec. præto.

q ¶ Quod.] s. iudiciū.

r ¶ Eis.] s. clericis.

s ¶ Solū.] h. dicit ad excludēdos iudices ciuiles.

t ¶ Fideiussores.] imò cōtra: vt. s̄. e. l. cū clericis. §. memorati. Sed ibi de clericis Cōstantinopolitanis, hîc de puincialibus q sunt in ciuitate Romana. Az. hodie tñ neminē dant: vt in aut. e § si quis autem pro pecuniaria.

v ¶ Professioni.] cùm iureiu. secūdū Azo. quod est falsum: vt. s̄. eo. tit. l. cū clericis. §. penul.

x ¶ Obligatiōibus.] i. sub hypotheca rerū suarum: vt instit. de satisda. §. sed hęc hodie. Accur.

y ¶ Hoc nihilominus.] Nunc de vtroq;. Vel dic verius de. j. ne sit cōtra. s̄. § pxi. ad id qd in fi. hîc dicit̄ de fideiussor.

z ¶ A sacerdote] i. epo et idē in actore: vt īsti. de cura. §. fi. sed & qñq; alius quā œconum⁹ cōuenitur: vt dixi. s̄. e. aut sed hodie.

a ¶ Quē.] s. œconomū.

b ¶ Defensoris.] alius ē ergo defensor, vt p̄son⁹ fortè, & alius œconomus.

c ¶ Ecclesiæ fidei.] Sed cōtrà s̄. eo. l. cū clericis. §. ipse vero. vbi dicit q œconomus si cōueniat̄, nō debet dare fideiussorē vt hîc dicit q sic. Sol. ibi loquitur de clericis Cōstantino. hîc de prouincialibus.

d ¶ Committi.] hodie neminē dat: vt. s̄. proxi. §. dixi.

e ¶ Præcipimus.] si ī puincia cōuenit̄: vel nullū dat: vt. s̄. pxi. §. & s̄. e. l. cū clericis. q̄ sunt contrà.

f ¶ Executoribus.] nūc redit ad primum.

g ¶ Iudicijs] qualia sunt prouincialia iudicia.

h ¶ Semissem.] i. mediū bizantiū siue aureū.

i ¶ Audētibus.] Nō ergo pōt clericus huic priuilegio renūciare. Et sic est ar. cōtra. j. e. l. si quis in cōscribendo. sed ibi fori priuilegio renunciabat, qd p̄t vt ibi. at hîc priuilegio huius. § nō pōt.

k ¶ Verū.] Nunc redit ad secundum.

l ¶ Eos.] s. clericos puinciales per delegatū illuc missum cognoscentem: ne sit contrà. s̄. eo. in prin.

m ¶ Cōmouerit.] cōtrà. s̄. eo. l. in prin. Solu. hîc nō trahitur extra prouinciam: sed corā præfec. vel eius vicario in prouinciā misso respondere cogebatur. ibi sic.

n ¶ Eū.] s. executorē.

o ¶ In hac.] & hîc de secundo & his duob⁹ casib⁹ est cōtrà. s̄. e. l. cū clericis. ī fi. Sol. vt ibi.

p ¶ Summæ.] speciē ēt intellige vt. ff. de leg. iij. l. quisquis.

q ¶ Præterea.] Nunc de vtroque.

r ¶ Post amissionem.] ne videatur in dignitate mori.

s ¶ Priuilegijs.] de vtroque.

t ¶ Eas.] s. ecclesias.

v ¶ Remittim⁹.] vt. j q morbo. l. vnica. & j. q ætate. per totū. li. x. & j. de excu. mu. l. maximarū. & . l. fi. li. x. & j. de pfes. & me. l. medicos. li. x. & j. de suarijs & suscep. l. j. lib. xj.

x ¶ Lucratiua.] à pœna tñ excusant̄ qñq;: vt. ff. ad legē iul. maie. l. famosi. & j. de abol. l. iij.

y ¶ Eis.] s. clericis supradictis.

Prætorium quid sit.

Continuat textum.

✱ Vicarij fideiussoribus, cōtradentur.

† Concor. glos. j. in. c.

edoceri. in me. extrà de rescriptis vbi bona gl. & satis ampla ad materiā huius. §. Item cōstituitur etiā secūdū ius canonicū œconomus ad conseruandum fructus beneficij vacātis quando cōmodè nō potest prōuidere illi beneficio de persona idonea: vt in. c. cū vos cum gl. super verbo, œconomos extrà de offi. ordi.

✱ Monuerit.

✱ Nomine

✱ Et.

† Concor. gl. sup verbo, expēsas post me. in versi. domin⁹ plan. c. finem extrà de do. & cōtu. vbi ampla. gl. tractans de huiusmodi expensis. Adde ibi Abbatem pulchrè discutientem eā materiam.

a ¶ Cogantur.] Speciale eſt in clericis: quia tẽpore huius legis latæ nõdũ fuit de ſumptibus litis ſtatutũ quod eſt hodie: vt j. de iudic. l. properãdum. §. ſin autẽ alterutra. ſecundũ Ir. Alij dicũt, ꝙ clericis redduntur dãna, quæ etiã extra iudicia paſsi ſunt. Alij vt Bal. ꝙ etiã ſi pluſquàm debent expendant: totũ eis redditur: quod non eſt in alijs. media placet.

ipſorũ vitio toleraſſe eos cõſtiterit, reddere cogantᵃ: vt hac ſaltem cẽſuræ iuſtiſsimę formidine reuocatiᵇ, qui improbis aſsiduè conflictationibꝰ occupãtur, acquieſcãtᶜ iamq́; ſopitis clamoribꝰ iurgiorũ, magiſtraᵈ deinceps neceſsitate cõtinereᵉ ſe aſſueſcant.

In authen. apud quos oportet cauſas dicere monachos. §. j. col. vj. conſti. vij.

¶ Monachi ad iudicium ſeculare non ſunt trahendi, pœna iudici, notarijs & executori contra acientibus imminente. h. d. Sali.

CAuſa quæ fit cũ monachoᶠ vel cũ muliere qualibet ĩ monaſterio cõſiſtente nõ apud iudicẽ ciuilẽ ventiletur ſed apud epiſcopũᵍ qui de pſonæ pſentia, qđ cõuenit ſtatuet: ſiue p abbatẽ, vel antiſtitẽ, vel p alios hoc fieri debeatʰ, qui ſecundũ legẽ rẽ diſponat, & ſacras regulas ſalua debita pſonæ reuerentia. Si verò cõtrà fiat: pœnæ q̃ ſtatutæⁱ ſunt ĩminebũt. Iudexᵏ enĩ qui de his ſñiam pferre pſumpſerit, ab adminiſtratiõe depulſus tãquã diuinitati cõtumeliã faciẽs pœna decẽ librarũ auri vnà cũˡ officio ſuo multabitur, ſacratiſsimo noſtro ærario inferenda: executoribus qui admonitionẽ facere pſumpſerint, ab ipſis ſanctiſsimis epiſcopis ĩ locis decanicis detrudẽdis, decætero nullã exactionem facere permittendis.

b ¶ Reuocati.] Iſti calũniatores. aliàs territi.

c ¶ Acquieſcant.] ſ. nobis pcipientibus eis retinere ſeipſos ab improba petitione.

d ¶ Magiſtra.] Nos enĩ magiſtri ſumus imponendo neceſsitatẽ.

e ¶ Retinere.] id eſt retinendo ſe dolosè.

CAuſa.] Iſta aut. corrigit legẽ codicis in monachis, inquãtũ illa vult in prin. ꝙ poſsint cõueniri corã pſidibꝰ puinciarũ. Iſta vult, ꝙ non niſi corã epo, & p œconomũ defendi. & ſi iudex ſecularis aliter proceſſerit priuatur officio ſuo: dãnaturq́; in. x. lib. auri applicandas fiſco ſimiliter, & ſui officiales. Executor ãt q cõtrà fecerit, in locũ decanicũ debet detrudi: nec decætero aliquã executionẽ faciet. Vi. et Pau. ¶ No. ex hoc tex. ibi ſecundum legẽ. ꝙ eps in foro ſuo debet ſeruare leges imperiales, & ſecũdũ illas ferre ſententias: quod intellige niſi canones contradicãt. qđ dic vt. ſ. tit. j. l. priuilegia. per Bart. ſecundũ Bal. & Pau.

f ¶ Cauſa quæ fit cũ monacho.] Fortè erat obligatus ante monaſterij ingreſſum. nã ſi poſteà cõtraheret mecũ, vel dãnũ daret mihi non teneretur eccleſia: vt. j. vnde vi. l. meminerint. & de ſer. fu. l. q. eſq́;. ibi, in minorũ quoq́; perſona &c. & j. de fal. mo. l. j. circa fi.

g ¶ Apud epiſcopũ.] Quid ſi eſt exemptus à iuriſdictione epiſcopi? Rñd. fortè coram ſuperiore reſpõdebit.

Monachus ſi conuertatur, quis reſpondere debeat.

h ¶ Debeat.] id eſt pſentatio ex pte monachi. nã ipſe abbas, ſi ſpontè velit põt, vt hic. Sed Al. dixit etiã inuitũ reſpõdere abbatẽ cũ melius veritatẽ nouit. Sic ergo nota hìc, ꝙ cã ſit cũ monacho, & libellus de eo cõcipitur, & reſpõdet abbas vel ſyndicus eccleſiæ, monacus non: quia vt mortuus eſt: vt. j. eod. l. deo nobis. §. j. & quia vt ſeruus: vt. ff. ſi quis cau. l. quoties. ſic & concipiã libellum noĩe filij, & reſpondebit pater: vt. j. de bo. ma. l. j. In aduentitia tñ hæreditate filioſa. delata, trimẽbris fit diſtinctio: qm̃ aut pater & filius conſentiunt: aut tm̃ filius, aut tantũ pater: vt. j. de bo. quæ lib. l. fi. per totã legem. In ijs qui ſub tutela, vel cura alicuius, ætas diſtinguitur: vt maior infante poſsit, vel ipſe conueniri authoritate tutoris. vel curatoris, niſi ſit abſens, vel ipſe tutor, vel curator. Quando verò minor. ſ. infante, tantũ tutor: vt. ff. de admini. tu. l. j. §. j. Sed & ſi contra collegiũ nomine talis monachi, actio proponatur, non reprobo: vt. ſ. eo. aut. ſed hodie. §. actiones. Idẽq́; puto ſeruari, ſi monachꝰ agere velit, vt abbas vel ſyndicus agat. Item nunquid monachus de veritate dicenda iurabit ſi agatur de eo, quod per eũ factum eſt: ſicut diximus in minore. xxv. annorũ? Rñ. ita: vt arg. j. de quæſt. l. interrogari. nã ad iudicẽ ſpectat inquirere veritatem: vt. j. de eden. l. is apud. & j. de iudi. l. iudices.

i ¶ Statutæ.] ſcilicet ſtatim.

k ¶ Iudex.] ſ. ciuilis. Sed nunquid condemnabit monachꝰ an eccleſia? Rñ. nõ monachus, ſed ſyndicus vel eccleſia: vt. j. de ſen. & inter. omniũ iudi. l. j. Itẽ quis iurabit de calumnia, an ſyndicus, an monachus? Rñ. ſyndicus. cũ ipſe ſit legitimus adminiſtrator: vt. j. de iur. calũ. l. iij. §. quod obſeruari. & authẽ. principales. in fi. Itẽ contra quẽ mãdabitur ſentẽtia executioni? Quidã dicũt cõtra monachũ exẽplo minoris: vt argu. j. qñ ex fa. tu. vel cu. l. j. & ff. de re iu. l. ſi ſe nõ obtulit. §. j. & ff. de admi. tu. l. ij. Sed poteſt dici, ꝙ mandetur executiõi cõtra eccleſiam, ſecundũ formam dictam inſti. de acqui. per arro. §. fi.

l ¶ Cum officio.] i. iudex in quinq́;, & officiales in alijs qnq́;: vt arg. ff. de verb. ob. l. ſtipulatio iſta. §. eũ & l. eũ qui ita. in prin. ſecus ſi dixiſſet in denis: vt. ff. de leg. j. l. ſi quis teſtamento in prin. Et hoc ſi eps facit ius, aliàs aditur ciuilis iudex: vt in authẽ. de ſan. epiſ. §. ſi quis autẽ pro pecu. & eſt hæc authen. ex aut. apud quos oportet cauſam dicere mo. col. vj.

CLericus quoque.] Iſta aut. etiã corrigit legẽ C. in clericis ſecularibus, & in ciuilibus tantùm cauſis. In criminalibus autem diſtinguit inter criminalia, ciuilia & eccleſiaſtica. Pau.

m ¶ Pecũiaria.] Largè accipe ad dñam crĩalis: vt. ff. de ver. ſi. l. pecũię. j. & ij.

In authen. vt cler. apud propri. epi. cõue. in princ. verſic. vt ſi quis habet. colla. vj. conſti. xj.

¶ Clericus in cauſa ciuili debet conueniri apud epiſcopum: niſi natura cauſæ non patiatur. ſed in criminali, ſi crimẽ eſt ciuile, conuenitur corã iudice ſeculari: nõ tamen fit executio, antequàm degradetur. ſed in crimine eccleſiaſtico eſt cõueniẽdus corã epiſcopo. h. d. Sed hodie per authẽ. ſtatuimus. nec ciuiliter, nec criminaliter poteſt cõueniri, niſi ſub epiſcopo. Bal. & Pau. de Caſt.

CLericꝰ quoq́; in lite pulſatꝰ, pecuniariaᵐ cã, p riꝰⁿ apud epm cõueniat, per quẽ ſine dãnoᵒ * cã decidat. ¶ Quòd ſi natura cauſæᵖ, vel aliaᑫ rõ faciat, vt negotiũ apud eũ * decidi nõ poſsit: p ciuilẽ pcedat iudicẽ, obſeruatis clericorũ priuilegijs: nec moraʳ circa talia fiat. ¶ Sed in ciuili crimĩeˢ, ciuilis pſit iudex, vt lis vltra duos nõ egrediatur mẽſesᵗ: nec tñ puniatur, ẽt ſi reus ſitᵛ inuẽtꝰ, priuſquã per epmˣ ſacerdotio ſpolietur. Si veròʸ crimẽ ſit eccleſiaſticũ * epaliſᶻ erit examinatio & caſtigatio.

¶ Noua cõſtitutio Friderichi imperatoris, de ſtatu. & cõſuet. con. li. ecc. §. item ſtatuimus vt nullus. colla. x. conſtitu. fina.

¶ Hodie clericus non poteſt coram iudice ſeculari, in quauis cauſa trahi: nec ei iuſtitia denegari, ſub pœna hic ſtatuta. h. d. Sali.

STatuimusᵃ, vt nullꝰ eccleſiaſticã pſonã in criminaliᵇ quęſtione, vel ciuiliᶜ trahere ad iudiciũ ſeculare pſumat cõtra cõſtitu-

n ¶ Prius.] Nã eo deficiẽte venit ad prẽſidẽ: vt in aut. de ſan. epiſc. §. ſi qs aũt p pecuniaria. col. ix.

o ¶ Dãno.] geſtorũ. ſportulæ tñ debẽt præſtari à clerico: vt. ſ. e. aut. ſed hodie. quæ eſt contra.

p ¶ Quod ſi natura cauſæ.] Vt qa eſt liberalis: vt. j. de pęda. iu. l. placet. j. in fi. vel actio iniuriarũ quæ à cognato epi corã eo non mouetur: vt. ff. de iniur. l. lex Cor. ĩ prĩ.

q ¶ Alia ratio.] Vt qa ſit infirmꝰ eps: vt. ff. de iudi. l. ſi lõgius. j. rñ. vel fuerat iã illiꝰ cauſæ aduocatus: vt. ff. de iuriſ. om. iud. l. prætor. & j. de aſſeſ. l. fi. Vel qa eps erat ſuſpectus eo, ꝙ erat cauſa coniunctorũᵃ: vt. l. q iuriſdictionẽ. ff. de iuriſ. om. iud. & de iniur. l. lex Cornelia. Vel qa clericꝰ ſuo priuilegio renunciauitᵇ: vt. j. de pac. l. ſi qs in conſcribendo. licet ſit cõtra: vt extrà de fo. cõpe. l. ſi diligenti.

r ¶ Mora.] Fortè vltra duos menſes, vt ſtatim ſubijcit in criminalibus. in corpore tamẽ non aperit, ſicut nec hìc.

s ¶ Sed in ciuili crimine.] puta de homicidio, de falſo & de adulterio: & de ſimilibꝰ. Sed eccleſiaſticũ crimẽ eſt de articulis fidei, & de ſimoniaᶜ. Sed certè imò quod libet publicũ crimen canonicũ eſt ciuile ſi agatur ad pœnã legalẽ imponẽdam. Si verò ad pœnã eccleſiaſticã. ſ. vt excõmunicetur vel deponatur etiã ciuile dicã canonicũ. hoc tñ hodie corrigitur: vt. j proxi. aut. ſtatuimꝰ.

* Et ſcripto &c.

* Decidi nõ ſit poſſibile &c.

a Iſtæ tres rõnes precedentes non valent ſecũdũ Bal. hic.

b Iſta ratio eſt vera de iure antiquo. ſecus iure nouo & iure canonũ: vt in aut. ſtatuimus. j. e. li. & c. ſi diligenti. allega. in. gloſ.

* Epiſcopi erit examinatio. & caſtigatio procedat.

c Vide plenè per Abbatem in. c. cũ ſit generale. extrà de fo. cõpe. in vltima col. vbi diſcutit quæ crimina. generaliter dicãtur eccleſiaſtica, & quæ ſecularia.

Abſoluit nemo qui condẽnare non poteſt.

d Iſtã glo. ſequitur Bal. hìc. & eſt nota. ſecundũ eundẽ.

t ¶ Menſes.] A tẽpore cõteſtationisᵈ cõputandos: vt in cor. huius aut. & eſt ſpeciale. aliâs durant vſque ad duos annos: vt. j. vt intra cer. temp. l. fi.

v ¶ Etiã ſi reus ſit.] Innuit ꝙ abſoluere põt abſoluẽdũ, ſed non dãnare dãnãdũ. ſic & j. vbi ſe. Vel cla. l. quoties. §. ſedẽdi. Eſt ppter hoc notãdũ regulã: nemo q cõdẽnare nõ põt abſoluere põt: vt. ff. de reg. iur. l. nemo q. Sed nõ in eũdẽ, vt hìc: ſicut qui põt legare ſeruo & dño, & ecõuerſo. nõ tñ in eãdem rem, vt ſeruitutẽ: vt. ff. de leg. ij. l. debitor. in fi. & de ſerui. le. l. & maximè. Idẽ qui præſtat opẽ furto, tenet furti. nõ tñ qui præſtat opẽ furto manifeſto, tenetur furti manifeſti, ſed non manifeſti furti tantùm: vt ff. de fur. l. is qui opem.

x ¶ Per epiſcopũ.] Iterũ acta corã pſide cõſpiciẽte an rectè pceſſerit, & an pbet reus: vt ĩ cor. aut. de ſan. epiſ. §. ſi verò priꝰ. coll. ix. & tũc ſpoliat aut deponit eũ, vt nõ puniatur in dignitate exiſtẽs: vt. ſ. e. in. l. oẽs q vbicũq́;. §. pterea. j.

y ¶ Si verò crimen ſit eccleſiaſticum.] Expone vt. ſ. ea. l.

z ¶ Epiſcopalis.] Hoc ſi clerico inferatur. Si verò laico, cognoſcet præſes cũ epo: vt in aut. de man. prin. §. ſi verò canonicũ. col. iij. & eſt hæc aut. ex tit. vt cle. apud ppri. epi. poſt prin. coll. vj. tñ ſunt de ſan. epiſ. §. ſi quis cõtra aliquẽ. & §. ſeq. col. ix. Clericus ergo ſimplex (vt dictũ eſt) ſub epo cõuenitur. ſed eps ſub archiepo, archieps ſub patriarcha, patriarcha ſub papa: vt in aut. de ſanc. epiſ. §. ſi quis verò ſanctiſsimorũ. colla. ix. & duobus §§. ſeq. Sed ſi à ſententia epi appelletur itur ad præſidem vel defenſorem ciuitatis: vt in aut. eo. tit § ſi quis autem litigantium. licet à ſententia archiepiſcopi, ad patriarcham appellatur: vt dicto. §. ſi quis verò ſanctiſsimorum. & §. ſi autem.

a STatuimus.] Iſta aut. corrigit gñaliter in oĩbꝰ pſonis eccleſiaſticis quæ poſsint eſſe, licet nõ ſint monachi, vel clerici, tñ deo deuoti: vt in leſuatis, & eremitis. & ẽt corrigit aut. clericᵃ. vt ĩdiſtinctè in crĩalibꝰ, ſiue ſint eccleſiaſtica, ſiue ciuilia, nõ trahãtur niſi corã eccleſiaſtico iudice. Paul. & eſt nouiſſima aut. quæ ſumitur ex authen. de ſta. & conſue. §. item ſtatuimus. col. x.

b ¶ In criminali.] corrigit ergo authen. clericus. quæ coram præſide ire prius permittebat in ciuili crimine.

c ¶ Vel ciuili.] per hoc corrigitur lex illa, omnes. que permittebat clericos

in cauſa ciuili corã præſide conueniri.

a ¶ Tertio.] ad militiam ſuperãdã.vt.j.de iud.aut.iubemus.Et no.hîc ꝙ priuilegium meretur amittere &c.vt.&.j.de iude.l.iudæos.

b ¶ Requiſitus.] à clericis.

S Acroſanctæ.] Litera plana eſt.

c ¶ Diaconi.] idẽ ĩ alijs clericis,vt ſtatim habes in aut.presbyteros.

tiões ĩperiales & canonicas ſãctiones. Quòd ſi actor fecerit à ſuo iure cadat:iudicatũ nõ teneat:& iudex extũc poteſtate iudicãdi priuetur.¶ Sãcim⁹ etiã,vt ſi qs clericis vel eccleſiaſticis pſonis iuſtitiã denegare præſumpſerit:tertio[a] requiſitus[b] iuriſdictionẽ ſuã amittat.

¶ Clerici filijfamilias poſſunt de eorum peculio teſtari,tanquàm de quaſi caſtrenſi,Et teſtamentũ eorum non ſubiacet reſciſsioni. Bald. & Pau.de Caſt.Vel ſic:Clerici etiam in parentum poteſtate conſtituti lucra occaſione clericatus prouenientia ſibi quærunt: & pro libito de eis diſponunt in ultima uolũtate,uel inter uiuos h.d.Sali.

I idem AA.Eutropio præ præ. L.XXXII.

SAcroſanctæ orthodoxæ fidei epi,atque pbri,diaconi[c] quoq; qui ſemel pbatis moribus integritate caſtiſsima,ad hunc gradũ meruerunt peruenire: ea qcũq; in eodẽ clericatus gradu, locoq; viuentes acqrere,& habere potuerint, etiã ſi in patris,auiq;,aut paui poteſtate conſtituti[d] ſint, & adhuc ſupeſtites habeantur, antequam bona[e] propria vendicent[f]: de his ſi qñ eis libitũ fuerit teſtãdi vel donãdi vel quolibet alio titulo alienãdi libera[g] facultate conceſſa: vt ea bona quoquo[h] tpe nũquã ad diuiſionẽ veniãt:nunquã fratribus, vel ſororibus,aut ex his genitis cõferantur[i]:ſed ad eorũ filios poſteros[k],& quoſcũque extraneos hęredes perueniãt: nec à partibus,auis,aut proauis,ſed ab ipſorum liberis,tanquã pcipua vẽdicẽtur:& certè ijs lucro cedant, quibus ipſi id peculiũ,vel ĩter viuos alienatione habita,vel mortis tpe,vltima & iuri cognita voluntate conceſſerint.

In authen constitutio quæ de dignitate.§.palã.col.vj.conſti.ix.

¶ Epiſcopalis dignitas,& ceteræ hic nominatæ,liberant à patria poteſtate,ad proficuum,nõ ad damnum.h.d.Sali.

SEd epalis[l] dignitas ſoluit ius patriæ ptãtis,ſicut & conſularis[m] & pfectura ſacrorũ ptoriorũ & vrbicaria,& magiſteriũ militarę[n]:& oĩs dignitas valẽs liberare[o] à curia[p],liberat à patria ptãte:cũ hoc[q] quodcũq; cingulũ ſuę poteſtatis pmiũ honoratis[r] pſtet[s]:ita tñ,vt filij eorũ[t] poſt mortẽ auorũ recidãt in poteſtatem,[v] ac ſi cõtigiſſet eos[x] morte parẽtũ,& nõ ex præſenti lege ſuæ poteſtatis fieri.

d ¶ Conſtituti ſunt.] hoc quo ad epm hodie corrigitur:qa nõ eſt in poteſtate:& ſic lege hîc pri⁹ aut.ſed epalis dignitas &c. quæ eſt cõſtitutio,quæ de digni.§.palã.colla.vj.[a]

e ¶ Bona.] id eſt tanquã caſtrenſe peculium.

f ¶ Vendicent.] ſ.epi &c.Sed nunquid hîc fili⁹ ſacerdotis ſi agat rei ven. p re ſuã,pater debet cõſentire? Rñdetur ſic:vt.j.de bo.quæ lib.l.fi.§.j.

g ¶ Libera facultate.] Quòd tum ad hoc diſtinguuntur adminiſtratores ab alijs clericis.ideò prius lege aut.licentiã &c.& eſt in authen.de eccle.tit.§.interdicimus,ſecundo aut. pſbyteros.quæ eſt de ſan. epiſ.§.pſbyteros.col.ix.

h ¶ Quoquo tẽpore nũquã.] nec in dimenſione veniant.

i ¶ Conferantur.] ſ. ex neceſsitate iuris.

k ¶ Poſteros.] non ergo patri conceditur occupare ab inteſtato: & ſic eſt hîc ſpeciale.aliàs cõtra in caſtrẽ.vel quaſi:vt.ff.de caſtrẽ.pecu.l.ij.Itẽ contra. huic legi.ſ.e.l.ij. circa prĩ. Sol.vt ibi.

SEd epiſcopalis dignitas.] ¶ tas aut. corrigit.l.C. quæ innuit epiſcopum eſſe ſub patria poteſtate.Vi.

l ¶ Epiſcopalis dignitas.] adueniens filiofamiliàs.

m ¶ Conſularis.] ſi filiusfamiliàs ſit conſul, vel præfect.pto.vel præfectus vrbi,vel magiſter militũ: vt ſubijcit,fit ſui iuris: vt hoc legiĩ in authen. cõſtitutio q de dig.§.j.col.vj.

n ¶ Militare.] ſoluit ius patr.pote.

o ¶ Liberare.] ſoluit ius patr.pote.

p ¶ A curia.] i.à curiali cõditione,à qua liberat quis per .xij. dignitates q numerantur.j.de decu.l. fi.lib.x.

q ¶ Cum hoc.] ſ.pręmiũ ſuæ poteſtatis &c.

r ¶ Honoratis.] ſ. tñ, etiã ſi adhuc non ſunt in adminiſtratione epiſcopatus:quod in duabus alijs eſt admiſſum.ſ.in conſulatu,& in patriciatu:vt in cor.huius aut.& inſti. qb⁹ modis ius pat.po. ſol.§. finalius.cetere liberãt demũ quando adminiſtrant:vt ĩ d.l.de decur.l.fi.

s ¶ Præſtet.] ſ.dignitas epiſcopalis.

t ¶ Eorum.] ſcilicet epiſcoporum.

v ¶ In poteſtatem.] ſcilicet epiſcopi.

x ¶ Eos.] ſ.epiſcopos.& eſt ſpeciale hîc.regulariter contrà:vt.ff.de adopt.l.ſi pater filium.& inſti.qui.mo.ius pa.po.ſol.§.j.

a Alij autẽ clerici per clericatum non eximũtur. à patria poteſtate,ĩ tẽporalibus vt. c. ſi annũ .in ſi de iudi.lib. vj. vbi dicitur, ꝙ in ſpecialibus filius, nõ eſt ſub poteſtate patris.ſecus ergo,in tẽporalibus. hoc tenent cõmuniter docto.in.c. indecorum l cet gloſſ. j.ibi in fine dicat cõtrariũ de ęta. & qua. & Abbas ſup rub.de pecu. clericorum.

In authen. de eccle. ti. §.interdicimus. colla.ix.conſti.vj.

¶ Epiſcopi & cæteri adminiſtratores eccleſiarũ,de bonis quæſitis antequã habuerint adminiſtrationẽ,poſſunt facere teſtamentum: ſed de poſtea quæſitis non poſſunt,niſi præſumantur quæſita non intuitu eccleſiæ, ſed perſonæ: puta ex teſtamento coniunctorum,uſque ad quartũ gradũ:in pias tñ cauſas,poſſunt expẽdere.Bald.

LIcẽtiã[y] † habeat eps quæcũq; ante epatũ pbatus[z] fuerit habuiſſe[a],& qcunq; poſt epatũ iure cognatiõis[b] vſq; ad quartũ gradũ, ad eũ[c] puenerũt:ad quos voluerit vltĩa volũtate trãſmittere[d]:¶ Cæteris reb⁹ alio mõ[e] acqſitis ab eo, dñio eccleſiæ reſeruatis: ¶ Niſi in vtilitatẽ eccleſiæ, vel opa pietatis cõſumptæ ſint.¶ Eadẽ diſtinctiõe habita,in adminiſtratoribus cuiuſcũq; loci religioſi.Item ſi quis epiſcopus aut miniſter eccleſiæ moriatĩ ſine teſtamento, & ſucceſſore legitimo,vel legitĩa: ſucceſsio cõpetit eccleſię,ĩ qua cõſtituti ſunt†.

In authen. de ſan.epiſco.§.preſbyteros.colla.ix.conſti.fina.

¶ De quaſi caſtrenſi peculio poſſunt clerici licet in poteſtate ſint,tã inter uiuos, quàm in ultima uoluntate diſponere, liberis & parentibus, legitima portione ſeruata.hoc dicit.Sali.

PResbyteros[f], & diaconos,& ſubdiaconos,cãtores, & lectores(quos oẽs clericos[g] appellam⁹) res quolibet modo ad dñiũ eorum venientes,habere in ſua poteſtate † præcipimus,ad ſimilitudinẽ[h] caſtrenſium peculiorũ * & donare cui volunt ſecundum leges, & in his teſtari,licet ſub parentum poteſtate† ſint:ſic tamẽ,vt horũ filij, aut his non extantibus, parentes eorum, legitimam ferant[i] partẽ.

¶ Ad ſimilitudinem hoſpitalis Iotici,cætera hoſpitalia priuilegiantur.Bal.& Pau.de Caſt.Vel ſic:Priuilegia hoſpitalibus retrò conceſſa, hic confirmantur,& noua conceduntur ut res hoſpitalium gaudeant priuilegijs conceßis,& concedendis rebus maioris eccleſiæ.hoc dicit. & notabiliter ſecundum Salice.

I idem AA.Dioſcoro præfecto prætorio.

LEX XXXIII.

OMnia priuilegia quæ à retro principibus, aut à noſtra ſerenitate, vel iudiciarijs diſ-

LIcentiã.] Iſta aut.ſimiliter corrigit.l.C.quæ dicit epos & alios clericos teſtari poſſe & relinquere extraneis: qd dic verũ de bonis acqſitis ante adeptũ epatũ.Pau.Et no.ꝙ hæc aut.loquiĩ de ſecularib⁹, nõ aũt de religioſis: qa illi nõ habẽt ppriũ ſed vſum:nec teſtãtur:vt.ſ.ti.j.aut.ingreſsi.& hoc ſentit gl.j.ibi expſſè. & dicit Io. an.ĩ.c j.extra de teſta.Bal.

y ¶ Licentiã.] Hæc loquitur in prelatis, ſequẽs in alijs clericis.

z ¶ Probatus.] Ergo pſumptio eſt p eccleſia, niſi contra fuerit pbatũ. ſic.j.de donat. inter virũ & vx.l.etiã.&.ff.de dona. inter virũ & vxo.l.qatus. & de an.le.l.annua.§.fin. Sed ar.cõtra. j. arbitrium tut.l.ſi defunctus. Sed ſecũdũ Azo.et Io.hoc ipſo pbaĩ, ꝙ nõ pbaĩ contra. ſic &.j.q teſt.face.poſ.l.ij.

a ¶ Habuiſſe.] ſ. epm.

b ¶ Iure cognatiõis.] Nõ exigitur ꝙ ſucceſſerit cognatis,ſed ꝙ potuerit ſuccedere.vñ & ſi epo aliquis cognatorũ donauit inter viuos, idẽ puto. De quarto aũt gradu iõ ponĩĩ, qa vſq; ad gradũ illũ veriſimile eſt, ꝙ habuit iure dilectionis naturalis. i.ꝙ rõne cognatiõis naturalis cõtingat.Nã à remotioribus potius occaſione rerũ eccleſiæ,quã ſanguinis habere videĩ:cùm nemo iactare ſua prẹſumaĩ: vt.ff.de pb.l.cũ de indebito.§.j.Sed Ioan. & Azo dicũt idem etiã ſi nõ cognatus det, ſi modò non det gratia beneficij ſibi collati. olim de bonis eccleſiæ.nã tũc eſt remuneratio loco beneficij collati:vt ſic fiat eccleſię:vt.ff. de peti.hæred.ſed & ſi.§. cõſuluit.& hoc niſi pbeĩ contra eccleſiã. nã & in corpore nõ eſt cognationis mẽtio. ſed ſic genere cõiuncto.ſecunda placet.

c ¶ Ad eũ.] ſ.epiſcopũ.

d ¶ Trãſmittere.] vel inter viuos:vt argu. inſti. de le.fu.ca.tol.

e ¶ Alio modo.] ſub. præterquàm ſit dictũ.

f PResbyteros.] Hanc authẽ. legunt quidã.j.e.ſuper.l.cũ lege.

g ¶ Clericos.] Cleros dicitur ſors:quia ſorte debet eligi:vt elect⁹ eſt Mathias. i. diuina electione non alia notitia. Accur.

h ¶ Ad ſimilitudinẽ.] nõ per omnia, vt ſubijcit,ſic tamen &c.

i ¶ Ferant.] ſ.per querelã inoffi.teſta.vt in aut. vt cũ de appel. cog.§. & hæc quidem de parentũ. col.viij. Tu dic condic.ex hac.l.& ſic non erunt cõtrà.j.qui teſt.fa poſ.l.fi.& j de inoff.teſt.l.fi. &.j.e.l. cũ lege.quę dicũt in tali peculio ceſſare querelãb.

OMnia.] c. ſ. OSVS. Ioticus fuit primus hoſpitalarius, & eius loco ſucceſsit Ycho,qui omniũ hoſpitalariorũ curã geſsit,& multa priuilegia cõceſſa ſunt à principe,& alijs rebus pertinentibus ad eius curã:quæ per hanc.l.confirmat.& redditur ratio ibi,valdè &c.Secũdò dicit, quòd prædicta hoſpitalaria,

† Concor. cum hac authẽ. c j. iuncta glo.ſup verbo, añ. extrà de teſta.& inquãtũ dicit vſq; ad quartũ gradum, vide ſimile in.c.requiſiti.iũcta gl. ſup verbo, à propinquo.eo.tit.

† Concor. c j.iũcta gl. fi.de ſuc.ab inteſt. & xij. q. vl.c. pe.& finali.

† Vide.c.in decorũ. in gloſ. ante med. extrà de æta. & qualit. vbi tract.gl. an ſacerdotiũ liberet à patria poteſtate.

b Barto. in aut. ex cauſa. in viij. col. verſi ſecũdo caſu qñ quæris. j.d li.pręte. tenet ꝙ hodie eſt loc⁹ querelæ in caſu iſto. idem tenet ipſe in corpore iſtius authẽ. & ſequũtur cõiter doct. & gl.in.l.fi. j. de inoff.teſta.

* *Vt liceat eis donare,& ſecundum leges in eis teſtari quã uis in ſuorũ parẽtũ poteſtate fuerĩc. Sic tamen ut liberi eorũ & liberis non ſuperſtitibus,legitimã parentes portionem capiant.*

positionibus [a],aut liberalitatib⁹ [b] pro singulis quibuscũq; [c]tpibus [d] vel cõsuetudine,vel cõstitutione,siue circa ius metatorũ [e],siue ĩ alijs qbuslibet rebus pstita sunt orphanotrophijs,siue asceterijs,vel ecclesijs,aut ptochotrophijs,seu xenodochijs,vel monasterijs [f] atq; †cęteris omnibus [g],ac etiã reb⁹ iuris eorũ [h] ad curã œconomi viri religiosissimi pbri & orphanotrophi vel ad eos [i] q post eũ [k] loco ei⁹ [l] successerint,ptinentib⁹, ad similitudinem [m] Iotici †beatissimæ memoriæ,qui [n] primus hmõi pietatis officiũ inuenisse dicitur [o]:p hãc pragmaticã sanctionẽ firma illibataq; in ppetuũ custodiri decernimus ¶Valde [p] Petcm hoc videt esse necessariũ,cũ exinde [q] sustentatio [r], vel educatio orphanis,atq; egenis, & vsibus ecclesiasticis [s] ac ptochotrophijs,vel asceterijs cõparet * domus etiã aliasq; res superius nominatas,ad curam memorati viri [t] ptinentes,vel postmodũ quolibet mõ ad eius solicitudinẽ,vel eorũ q post eũ [v] ad eiusdẽ orphanotrophij curã vocati fuerint,peruẽturas:ad instar maioris venerabilis ecclesię huius inclitæ vrbis,omnibus priuilegijs,q̃ eadẽ sancta ecclesia,vel nũc adipiscitur [x] vel post eà merebitur, perpetuo potiri pietatis intuitu decernimus.

Adscriptitij,& censiti non possunt, sine expressa uolũtate dominorum clericari,uel solitariam eligere uitam.h.d.prin.l.Sali.

Idem AA.Sebastiano p.p. L.XXXIIII.

IVbemus adscriptitiorũ creationes [y],secundũ veterẽ cõstitutionẽ(nisi dominorũ possessionũ vnde oriundi sunt,euidens cõcurrerit consensus)nullius penitus esse momẽti:sed eisdẽ fundorũ dñis q faciendæ creationi nõ(sicut dictũ est)euidẽter cõsenserint,ius priũ ad similitudinẽ cæterorũ colonorũ in suos adscriptitios exercendi,tãquã si nulla creatio intercessisset,tribui facultatẽ [z]. ¶Idẽq; [a] sup illis quoq; agricolis decernim⁹ obseruari,q cũ essent adscriptitiæ cõditionis nexib⁹ adstricti, solitariam vitã videlicet appetentes,quibuslibet sese monasterijs cõtra volũtatẽ dominorũ fundorũ duxerint offerẽdos.

Seruus non põt in clericũ ordinari,nisi libertas clericatũ præcedat.h.d.Bal.

Seruos sanè sociari clericorũ cõsortijs:volẽtibus atq; cõsentiẽtibus dñis,modis omnibus prohibemus [b]:cũ liceat eorũ dominis data prius seruis libertate, licitũ eis ad suscipiendos honores clericorum iter(si hoc voluerint)aperire.

Litigator debet coram iudice comparere, nõ iudex coram litigatore:quia esset opprobrium, & iniustum.Bald.

Oẽs [c] ptereà virorũ clarissimorũ,puincias moderãtiũ sentẽtijs [d] absq; vlla priuilegij differẽtia, qui tñ præsidali iurisdictioni subiecti sunt:siue epi, vel quilibet clerici, aut monachi,aut cuiuslibet conditionis sint,pariter [e] respõdere decernim⁹:nulla in posterũ viris clarissimis puinciarũ rectorib⁹ ad loca in quib⁹ incusatæ psonę consistunt,perueniẽdi necessitate penitus imponẽda:cùm non solùm legibus, verũ etiã naturali [f] quoq; iuri cõueniat,quos res exegerit iudicialib⁹ ad iudiciũ vocari [g] sentẽtijs,nõ ipsos iudices(qđ dictũ etiã iniustum est)ad subiectos deduci, sed per [h] datos ab his iudices ad causæ examinationẽ in locis vbi incusati degunt,procedere [i].

In authen. de san.epis. §.adscriptitios.col.ix.consti.fi.

Adscriptitij possunt hodie clericari,per substitutum tamen debent seruire.h.d.Bal.& Salic.

ADscriptitios † in ipsis possessionib⁹,quibus sunt adscripti [k],clericos etiã pręter volũtatẽ dominorũ fieri permittimus: ita tamẽ,vt clerici facti,impositã sibi agriculturã adimpleãt [l],subrogato aliquo,quem maluerint.

In authen. de san.epis. §.si seruus. colla.ix.consti.fi.

Authẽ.hæc corrigit.§.seruos.in.l.iubemus.et loquitur,quando seruus clericatur:lex sequens cùm authẽ.uerũ.loquitur qñ monachatur.Salic.

SI seruus sciente [m] domino, & non contradicẽte in clericum ordinatus fuerit ab epo: ex hoc ipso,ꝙ cõstitutus est,liber & ingenuus erit. ¶Si verò ignorãte [n] domino ordinatus fuerit, liceat [o] domino intra anni vnius spatiũ, & seruilem fortunam probare [p], & seruũ suum accipere. ¶Si verò seruus sciente,vel nesciente domino (sicut dixim⁹)ideo quòd in clero constitutus liber est factus, ministerium ecclesiasticũ reliquerit,& ad secularẽ vitã transierit,suo do-

hospitalaria,& res eorũ oĩa habent priuilegia,quæ habet vel habebat maior ecclesia Constantinopolitana.Viuia.

a Dispositionibus.] vt sportularum.
b Liberalitatibus.] s.principum.
c Quibuscunque.] in præteritum & futurũ.
d Temporibus.] id est præteritũ & futurum.
e Metatorũ.] i.militũ non enĩ milites in do- 10 mo religiosa debẽt hospitari:vt.s.e.l.j.& dicunt metati à metior metiris qa in certas metas castra cõficiebãt,& fossis circũdabant.
f Monasterijs.] id est locis illis in qbus sunt sitæ ecclesiæ.
g Omnibus.] q sunt de iure ecclesiarũ:vt ne p 20 stent tributa.
h Eorũ] s.monasteriorũ,rebus dico pertinẽtib⁹ ad curã ecclesiæ.
i Vel ad eos.] & pertinẽtibus ad eos.i.ad curã eorum.
k Eum.] s.œconomũ.
l Eius.] s.œconomi.
m Ad similitudinẽ.] 30 ptinet dico ad curã œconomi.s.ad similitudinem.
n Qui.] s.Ioticus.
o Dicitur.] Fuit ergo prior hospitalarius,oĩa q dem pdicta priuilegia p hanc &c.Et hoc quod dat hospitali Iotici, dat & cuidam alij.s.sanctę Marię de Sansoñ.q̃ est in Cõstãti.vt 40 in aut.de ecc.ti.§. fi. col. ix.& sic ad similitudinem Iotici datur alijs, & nõ habebit locum.
p Valde necessarium.] vt illa priuilegia sint firma,q̃ sunt reb⁹ pręstita.
q Exinde.] id est ex rebus prædictis.
50 r Sustentatio.] s. cõparetur,qđ est.j.
s Ecclesiasticis. id est ecclesiasticorum virorũ.
t Viri.] s.œconomi.
v Eum.] s.œconomũ.
x Adipiscitur.] id est adeptus est defensor hui⁹ vrbis inclytæ.
y IVbemus.] Crea- 60 tiones.s.in clerum.
z Facultatem.] Repete iubemus.
a Idemq;.] q.d. quod dixi in clericis,hîc in monachis.Alij dicũt primum casum de adscriptitijs,secũdum de agricolis:nõ est differentia.
b Prohibem⁹.] Sed 70 adscriptitius dño volẽte poterat. Seruus autẽ etiã dño volẽte nõ poterat,ergo adscriptiti⁹ nõ est seru⁹.
c Omnes.] s.clericos.
d Sententijs.] s.commonitorijs.
e Pariter.] aliàs patenter.
f Naturali.] i.diuino 80 s.quo dicitur,omnis anima subdita sit regi quasi pcellẽti,& ducibus tãquã abe omissis.Itẽ et illud , q maior est vestrũ, fiat tanquã minor.vnde licet magni sint clerici,tñ etiam iure ciuili cõueniri possunt:
vt.ff. quis ordo in bo. pos.ser.l.ij.§.si præses.& argu.in aut.eo §.vt antem.
g Vocari.] scilicet re & verbis,nisi in casibus vbi fit verbo tantum vocatio.vt.ff.de in ius voc.l.sed & si is.
h Per datos.] scilicet delegatos.
i Procedere.] Sic ergo venire debẽt vocati inuitati:sed causæ examinatio fit in locis,vbi degũt iudice alij delegãte causam: & sic soluitur cõtrà.s.e.l. oẽs qui.in prin. vbi dice- 10 bat eos nõ debere vocari extra puinciã suã. vel hîc in magnis iudicibus, ibi in paruis.vel hîc corrigit.vel hîc in criminali, ibi in ciuili.vel verius ibi prohibet eos vocari extra suum præsidatum. hîc in suo permittit.Sed hæc hodie sunt correcta per aut. 20 causa.& per aut.cleric⁹. & aut.statuimus.quas habes.s.eo.l.omnes.
k ADscriptitios.] Adscripti. Nõ ergo in alijs locis qđ est notandum:& addit hîc aut. illi legi.s.e.l.quisquis.j.qa ibi volente dño tantũ fiebat.
l Adimpleant.] Per 30 se,vel p aliũ:vt.s.eo.l.quisqs.j.&. l. ad similitudinẽ. Item præter volũtatẽ potest,vt hîc.Sed an contra voluntatẽ domini possit fieri clericus? Quidã (vt Ir.)ꝙ non:vt ar.ff.de procur.l.Pomponius . in fin. Sed dic argu.contrà:vt in nouellis.e.§. si adscripti- 40 tius clericus &c.
SI seruus.] Plana est. & diuide eam in tres partes. Secũda ibi, Si verò ignorãte. Tertia ibi, Si verò seruus.
m Sciente.] Nota patientiam cõsensui cõparari libertatis fauore. sic. ff. ad munici.l.quoties. & .j. 50 ad Vell.l.si fine. §. qđ si patiẽtiã.&.ff.de do. inter vi.& vxo.l.si seruus cõis. &.ff.loca. l. itẽ quæritur. §.fi.Itẽ cõtrà.ff.de sta.ho. l.hõ liber.in fi.Sol.vt ibi. nõ est ibi sol.Sed dicas ibi odiũ eius qui se vendidit ad pretiũ participãdũ.hic fauor ordinis.Accur.
60 n Ignorante.] s.qđ præsumit:vt.ff.de proba. l.verius.&.j.qui mili.non pos.l.super seruis. lib. xij.
o Liceat.] id est licitũ est.Accursius.
p Probare.] i.qđ possederit eũ,vt seruum ante ordinationẽ. nã ille debet pbare se nõ esse seruũ 70 cũ nõ sit diu in libertate moratus, & bona fide. ff.de acq.pos.l.iij.§.si seruus.& hoc si secularis sit clericus,& sic hîc loquit. Si aũt monachus sit, puta ꝙ monasteriũ possideat eũ,& ego debeo probare seruilem conditionẽ.i.eũ meũ esse seruũ vt in aut. 80 de monachis.§.hinc aũt. col.j. Sed qd si est factus sacerdos, vt in casu istius aut?Rñdetur,remanet sacerdos,sed peculium redditur domino , diaconus se reddat dño, vel alium seruũ pro se æquè bonũ:

Notati vnde dicũtur.
†Aut cæteris hominibus ac rebus &c.
†Aliàs,Zotici.
* Domo.
† Concor. cũ tribus authẽ.se.iiij. dist.l si seruus sciente in fi.

vt in decr.liiij.diſt.c. ſi ſeruus abſente.Siaũt eps ſciuit,tũc in duplũ dño emẽdat:vt e.di.c.ſi ſeru⁹. Loqĩ ergo hîc ĩ clericis vſq; ad ſubdiaconatũ[a] ĩcluſiuè.

a Vide diſtinctionẽ gl.ſi.in.c.ij. extrà d̃ ſer. non ordi.

a ¶ Tradatur.] aliàs reddatur.curialis verò redditur curiæ ſuæ:liber verò clericus factus,relinquens monaſteriũ tradatur curiæ:vt.ſ.eo.aut.ſed neque curialẽ.quæ eſt cõtra & eſt hæc & ſuperior in aut.de ſan.epiſ.in.§. ſi ſeruus & illa in.§. adſcriptitios.col.ix.

b SEruis.] Vitã.ſ. monachorum.non ita ſi 10 alias fiebat clericus:vt.ſ. l.proxi.§.ſeruos ſed & illud ibi corrigitur per aut. ſi ſeruus.

c ¶ Quam.] ſ.ſeruitutẽ aliàs quod.ſ.iugum.in eo ti.§.ſed hæc quidem.

d EPiſcopalis.] Liberat.Scilicet omnino ſeruum.

20 e ¶ A curiali.] Niſi p̃.xv.an. prius exceſſerit vitã:vt.ſ.eo.aut.ſed neque curialem.

f VErum.] Et ſi efficiatur ſeruus.

g ¶ Permanere.] Hoc ſi dubia eſt eius conditio: alioquin p̃t abbati videbitur.ſtatim cucullã pote 30 rit ponere.& facere monachũ:vt in authẽ.eo.§. ſi quis autem ad. & hæc eſt de monachis.§.hinc autẽ colla.j.

Additio.

REpetita.] ¶ Nota bene iſtã.l.& ad hoc ſemper allegatur, ꝙ qñ iuriſdictiões ſunt diſtinctæ, & limitatæ,non habet lo 40 cũ ꝓrogatio:& pone exẽplũ vt per Pau.de caſ.hîc.

h ¶ Repetita.] Nã & alibi hoc eſt dictũ:vt.j̃.de teſtamen.l.conſulta.

i ¶ Quos.] ſ.defenſores.Accur.

k ¶ Competit.] Hodie etiã defenſori ciuitatis: vt in authẽ.de defen. ciui.§. 50 interim.coll.iij.Imò etiã veteri iure defenſori ciuitatis cõpetebat:vt.j̃. de teſtamẽ.l.omniũ.&.j̃.de dona.l.in hac.& ſit hæc publicatio ſic,quia hæres inſtitutus in teſtamento ſcripto à teſtatore,vel alio priuato,vel ſine ſcriptura, adit magiſtrũ cenſus,vt illã 60 ſcripturam,cũ teſtes ſua ſigilla recognoſcant, vel dicta teſtiũ in publicã ſcripturã redigat& erit plena ammodo ſecuritas:licet teſtes pereãt: vel prima ſcriptura,vt hîc,&.j̃.de teſta. l.ij.Sed quidã nuncupatiuũ tñ teſtamentum dicũt publicãdũ,quia ergo mo 70 dicum lucri pro his dabatur,clerici cupidi hoc ſibi vſurpabant.

Publicatio teſtamenti quomodo fiat.

l ¶ Abſurdũ.] Quod hæc lex remouet.

m ¶ Si peritos.] vt ꝓhibita non faciant: permiſſa autem à lege faciunt: vt ſ.eo.l.placet.& ideo ſcire leges debent:vt.j̃.de legi. 80 & conſti.l.leges.iij.

n ¶ Diſceptationũ.] id eſt eorum quæ diſceptabantur in foro.

o ¶ Auri.] Et etiam ſacrilegium committunt vt infrà de crimini.ſacrileg. l.iij.

✱ Remonendos.

mino ad ſeruiendũ tradatur[a].

¶ *Nota quòd conſenſus per aliquem præſtitus cõtemplatione certæ cauſæ finalis,tandiu intelligitur durare, quàm diu durat cauſa in eſſe.h.d. Bal.Vel ſic:Serui poſſunt cũ licẽtia domini monachari:ſed uitam monaſticã deſerentes ad prioris domini ſeruitutem reſtituuntur.h.d.Sal.*

Idem AA.Sebaſtiano præfecto prætorio.

LEX XXXV.

SEruis,ſi dominorũ fuerint voluntate muniti ſolitariã vitã[b] participandi licentia nõ denegẽt: dũ tamen eorum dñi nõ ignorẽt. ¶ Quòd ſi ſeruis ſuis ad monaſteriorũ cultum migrandi tribuerint facultatẽ,eorũdem ſeruorũ domi nio donec ijdem ſerui in eodẽ monachorũ habitu durauerint ſpoliã dos eſſe cenſemus. Alioq; ſi relicta fortè vita ſolitaria,ad aliã quãlibet ſeſe cõditionem trãſtulerint certũ eſt eos ad ſeruitutis iugum, quã[c] monaſticæ profeſsionis cultu euaſerant,reuerſuros.

In authen. de ſan. epiſc. §.ſed hæc quidem.col.ix.conſti.ſi.

¶ *Non poteſt breuius ſummari.Sali.*

EPiſcopalis ordo liberat[d] à fortuna ſeruili, vel adſcriptitia, ſed nõ à curiali[e],ſiue officiali. nã & poſt ordinationem durat ità vt per ſubiect m,vel interpoſitã perſonã,officium adimpleatur,niſi curiæ, vel officio reſtituatur.

In authen. de monachis.§.hinc autem.col.j.conſti.v.

¶ *Seruus legitimè monachatus,liberatur à iugo ſeruitutis.h.d.Sali.*

VErum[f] & ſi legitimo ꝓbat⁹ experimento monachus efficiatur,euadet iugũ ſeruitutis.Debẽt enim per trieniũ antequã monachi efficiant,in monaſterijs ꝑmanere[g]:poſteà verò ſi monachi facti fuerit,liberi erunt.

¶ *Clerici nõ debent ſe intromittere de iuriſdictione,ad eos non pertinente,nec de inſinuatione teſtamẽtorũ.Bal.Vel ſic:Inſinuatio, ſiue publicatio teſtamentorum,debet fieri in urbe,corã magiſtro cenſus,non coram alijs iudicibus, nec eccleſiarum defenſoribus.h.d.Sali.*

Impera.Iuſtinianus A.Archelao p̃. prætorio.

LEX XXXVI.

REpetita[h] ꝓmulgatione, non ſolũ iudices,quorumlibet tribunaliũ verũ etiã defenſores eccleſiarũ huius almæ vrbis,quos[i] turpiſsimũ inſinuãdi vltimas deficiẽtiũ voluntates genus irrepſerat ✱ ꝓmonendos eſſe cẽſemus,ne rẽ attingant,q̃ nemini prorſus omniũ ſecundũ conſtitutionũ præcepta, ꝑterquã magiſtro cẽſus cõpetit[k]. Abſurdũ[l] etenim clericis eſt,imò etiã opprobrioſum,ſi peritos[m] ſe velint oſtẽdere diſceptationum[n] eſſe forenſium: ¶ Temeratoribus huius ſanctionis pœna quinquaginta librarum auri[o] feriendis.

SI quis ad declinandam.] Ad euidentiã huius.l.vide.c.ſi pater.de teſta.li.vj.& no.quòd directus titulus inſtitutionis non ſubiacet Falcidię. & ideo dicitur hîc,quòd ad declinandam legẽ Falci.teſtator vtebatur via directæ inſtitutionis captiuorum,vel pauperum.Et idem in ſubſtitutione directa ſecundum Bal.quem de hac materia vide plenius hîc.

Additio.

¶ *Si captiui inſtituãtur hæredes, uel pauperes, ualet inſtitutio,& uenit diſtribuenda ſine quartæ diminutione.h.d.ſecundum Iaco.bu. Vel ſic: Valet inſtitutio facta de captiuis, uel pauperibus in genere:nec uitiatur propter incertitudinem.Et in primo caſu capit epiſcopus hæreditatem,& diſtribuit.In ſecundo uerò caſu, ſi in loco ſit aliquod hoſpitale pauperum, pertinet ad illud: & ſi ſint plura, pertinet ad pauperes. Si uerò nullum,idem quod in primo caſu. ut epiſcopus capiat tãquam hæres.& diſtribuat,alienando mobilia,& immobilia reſeruando. Et ſi nominata eſſet certa perſona uel locus,ad illum pertinet:nec epiſcopus aliquid agere debet:nec debet aliquam utilitatem ſibi appropriare de talibus relictis.Pau.de Caſt.*

Impera.Iuſtinianus A.Ioanni præfec.prætorio.

LEX XXXVII.

SI quis ad declinãdã[p] legẽ Falcidiã[q], cùm deſyderat totã ſuã ſubſtantiã,pro redemptione captiuorũ relinquere, eos ipſos captiuos ſcripſerit hęredes,ne videatur quaſi incertis perſonis hæredibus inſtitutis,iudiciũ ſuum oppugnandum reliquiſſe[r]:ſancim⁹ eiuſmodi,& talẽ inſtitutionẽ pietatis intuitu valere[s],& nõ eſſe reſpuendam. ¶ Sed & ſi pauperes quidem ſcripſerit hæredes, & nõ inueniaĩ certũ ptochotrophiũ,vel certę eccleſiæ pauperes de quib⁹ teſtator cogitauerit,ſed ſub incerto vocabulo pauperes fuerint hęredes inſtituti:ſimili modo[t], & hmõi inſtitutionem valere decernimus. ¶ Et ſi quidem captiuos ſcripſerit hæredes:ciuitatis in qua teſtator larem fouere, ac degere[v] noſciĩ, eps̃ & œconomus hæreditatẽ ſuſcipiãt: & omnino in redẽptionẽ captiuorũ ꝓcedat hæreditas, ſiue per annuos reditus, ſiue per vẽditionẽ mobiliũ,ſeu ſe mouẽtium[x] rerũ,nullo penitus hoc ex lucro, vel œconomo,vel ep̃o, vel ſacroſanctæ eccleſiæ relinquẽdo. Si em̃ ꝓpter hoc,à ſpeciali hærede receſſum eſt, vt nõ Falcidiæ rõ ĩducaĩ: qũo ferẽdũ eſt hoc,quod in ſacrũ venerit,per Falcidiã, vel aliam occaſionẽ minui[y]? ¶ Vbi aũt † indiſtinctè[z] pauperes ſcripti ſunt hæredes, ibi xenonẽ[a] eius ciuitatis omnino hæreditatẽ nãciſci cẽſe-

p ¶ Ad declinandã.] id eſt ad euitandam.

q ¶ Legem Falcidiã] ſcilicet dolo bono. & eſt 10 ſimilis dolus vt in aut. vt lice.ma.& aui.in prin. col.vij.

r ¶ Reliquiſſe.] In teſtamẽto qđ faciunt poſtquã redierĩt. Nã inſtãtes non poſſent teſtari: vt.ff. de teſta.l.eius.in prin.

s ¶ Valere.] ſed nõne ſuperfluit hæc per illã. l. ſ. 20 c.l.nulli?Reſpõ. nõ:quia hæc in inſtitutione:illa in ſingularibus relictis.

t ¶ Simili modo.] & hoc videĩ ſupfluũ p.l.ſ.c. id qđ pauperib⁹.ſed & illud de ſingularibus relictis.Sed licet euitetur hoc modo Falcidia iure inſtitutiõis:an euitaĩ Falcidia 30 iure naturę,vt poſsit exhæredari filius,vel prætериri?Rñ.nõ.nam qui vult deũ inſtituere,& filiũ exhęredare:aliũ pro cõſilio quærat, & recipiat, non Auguſtinum: xvij. q. iiij. c.fina.

Filijs bona potius quã eccleſiæ ſũt relinquẽda.

v ¶ Degere.] vbi de lare.ſ.dubitabaĩ.ſic &.ſ. eo. 40 l.nulli.§.fin aũt ꝑſona. &.§.qđ ſi teſtator. & argu.ff.de cõdi. & demon. l. quæ conditio. §. cùm ita.

x ¶ Sed mouentium.] quid de immobilibus?certè idem eadem ratione.

y ¶ Minui.] ſic & deus poteſt hæres inſtitui: vt 50 in authen. de eccle. titulo. §.ſi quis in nomine. collatio. ix. & ei legari: vt.ff.ad legem Falcidiam.l.prima.§.ad municipium. Idem de aliquo ſanctorum: vt in authent. de eccleſi. titul. §. ſi quis autem vnum ſanctorum. & in his o 60 mnibus caſibus videtur ceſſare Falcidia:cùm ad pias cauſas ſunt relicta:vt in authen.de eccle. titu.§.ſi autem hæres. & ſic corrigitur.l. illa. ff. ad legem Falcidiam.l.j.§. ad municipium.quę permittebat detrahi Falcidiam de legato relicto Deo. 70 Vel aliud quando Deo, aliud quando relinquitur ad piam cauſam. Alij vt Al. & R.dicunt quòd tunc demum ceſſat Falcidia in legato ad pias cauſas relicto quando hæres fuit contumax in ſoluendo:& ſic intelligũt dictam aut.de ecc.ti.§.ſi au 80 tem hæres coll.ix.

z ¶ Indiſtinctè.] aliâs indiſcretè.

a ¶ Xenonem.] quaſi hæredem.& hoc quando eſt vnus xenon, & alius non dicat ſpectare ad ſe hæreditatem.

† Dic quòd iſte verſic. & verſi.ſe. vidẽtur hodie correcti per text. in.

Compare-

mus: & p xenodochum, in ęgrotãtes fieri patrimonij distributioné, secũdũ quod ĩ captiuis cõstituim⁹ vel p redituũ annaliũ erogationé vel p venditioné rerũ mobiliũ, vel sese mouẽtiũ, vt ex his res immobiles cõparent[a], & annuus victus ægrotantibus accedat. Quis eñ pauperior est hominibus q & inopia tenti sunt, & in xenone repositi, ex suis corporibus laborantes, necessariũ victũ sibi non possunt afferre? Licentia[b] oĩno dãda & in priore,[c] & in secũda[d] specie, & actioné mouere, & debita exigere[e] vt in captiuos, vel in ęgrotãtes cõsumant. Si eñ hæredũ eis[f], & ius & nomé dedimus, sine[g] Falcidiæ tñ legis emolumento: necesse est eos debita exigere, & creditoribus respõdere. Sin auté[h] ampliores in ciuitate xenões, vel ptochotrophia sint: ne ĩcerta videat pecuniarũ datio[i], tũc ei xenoni, vel ptochotrophio, q pauperior[k] esse dinoscitur easdem res vel pecunias assignari sancimus, hoc videlicet discutiendo, à viro reuerẽdissimo locorum antistite[l], & sub eo cõstitutis clericis. ¶Sin aũt nullus xenõ in ciuitate inueniat: tũc secũdũ de captiuis sanctioné[m] p tpe œconom⁹ sacrosanctæ ecclesiæ, vel episcopus hæreditaté accipiat, & sine Falcidiæ rõne pauperibus, q in ciuitate sunt vel penitus médicãtib⁹, vel alia sustẽtatione egẽtibus, eædé pecuniæ distribuãtur. ¶Hæc tñ oĩa locũ habere sancimus, qñ non certi xenõis, vel certi ptochotrophij, vel certæ ecclesiæ nominatio, à testatore subsecuta est, sed incertus est eius sensus. ¶Sin aũt in psonã certã, venerabiléve certã domũ respecerit: ei tñmõ hæreditaté, vel legatũ cõpetere sancim⁹ nulla Falcidia, nec ĩ hac pte intercedente. In omnibus aũt huiusmodi casib⁹ cęlestes iracũdias sacrosanctarũ rerũ administratores expetẽt, si qualecũq; lucrũ ex huiusmodi gubernationibus sibimet acqsierint, vel si hoc cõmitti ab alio cõsenserint[n] & non grauissima pœna & interminatione quod perperã factũ est studeant corrigere.

In authen. vt cũ de ap. cog. §. si vnũ de prædictis. col. viij. consti. xj.

¶ Negligens redimere testatorem, uel cognatũ à carcere, eius successionem sperare non debet: quia applicatur ecclesiæ, expendenda in redemptionem captiuorũ saluis alijs capitulis testamẽti: parcitur tamen minori. xvij. annis. & qui propriã non habet pecuniam, põt uendere res captiui, pro ipsius redemptione, qui cogitur habere ratũ. h. d. Bal. uel sic: Sperãs hæreditaté alicuius ex testamẽto, uel ab intestato: si nõ redimat illũ de carceribus cùm potest, & ille ibi moriatur, priuatur eius successione, et deuoluitur ad ecclesiam distribuenda in redemptionem captiuorũ. Pau. de Cast.

SI captiui[o] alicui⁹ liberi, seu cognati[p] redẽptioné ei⁹ neglexerint: nõ solùm exhæredari pñt, sed *etiã lege denegat eis successio: & si[q] fuerint scripti hæredes, tantũ valeat testm̃ in alijs capitulis[r]. ¶Hæc ergo successio defert ecclesiæ ciuitatis *ei⁹, expẽdẽda[s], scilicet in captiuorũ redẽptioné. Multò magis, si extraneos instituerit, qui redimere[t] supsedeãt. Excipit minor. xviij. ãnis. ¶Qui aũt redimere studẽt, si pprias nõ habeant pecunias, sup qbuslibet reb⁹ ipsi⁹, in eã cãm rectè contrahunt, etiã si minores. xxv. ãnis sint maiores tñ xviij. q tm̃ p maiorib⁹ vigintiqnq; hic accipiunt[v]. Et captiui si reuersi fuerint, cogunt habere[x] ratũ cõtractũ. Eadé pœna est parẽtũ, si redẽptioné neglexerint liberorũ.

¶ Testamẽta facta super peculio quasi castrẽsi clericorum, non subiacent querelæ inofficiosi. h. d. subiacent tamen condictioni ex lege, usque ad legitimam debitam filijs & parentibus: ut suprà. aut. præsbyteros. quã quidã hic legunt. Bal.

I dẽ A. Ioãni præ. præ. L. XXXVIII.

CVm lege Leonina[y] viris reuerẽdissimis epis, & presbyteris et *diaconis peculiũ habere, quasi castrẽse cõcessum est, eo addito[z], vt in ipso testari possint: dubitabat si hmõi testamẽta debeãt[a] de inofficioso querela expugnari, cùm de omnib⁹ psonis, quæ hmõi peculium meruerunt, eadé fuerat quæstio exorta[b]. ¶Sancim⁹ itaq; viris reuerẽdissimis epis, & presbyteris, & diaconis, qui tale peculium, id est quasi castrẽse possidẽt: super ijs tantummodò rebus, quæ quasi castrẽsis peculij sunt: non solùm vltima cõdere secũdũ leges[c] elogia[d] licere (quod ex Leonina cõstitutione descẽdit) sed etiã eorum vltimas volũtates super his[e] tantummodò habitas, de inofficioso querelæ minimè subiacere[f].

¶ Clerici confeßione, uel pacto possunt renunciare priuilegio fori, ne decipiant contrahentes: & ualet renũciatio, nisi cõtra eã sit lata pronũciatio, uel facta trãsactio. h. d. Bal. Vel sic: Licitũ est unicuiq; renũciare iuri suo. h. d. secũdũ Bar.

I dẽ A. Ioanni præ. præ. L. XXXIX.

SI quis[g] in cõscribendo †instrumẽto sese cõfessus fuerit non vsurũ fori præscriptione propter sacerdotij prærogatiuã: sancimus nõ licere ei aduersus sua pacta venire[h], et cõtrahẽtes decipere: cùm regula sit iuris antiqui, oẽs licẽtiã

a ¶ Cõparentur.] hoc est plus in pauperib⁹, quã in captiuis: qa ibi nõ emũtur aliæ possessiones.
b ¶ Licentia.] oĩno dã da. s. epõ vel xenoni quos quasi hæredes dicimus.
c ¶ Et in priore.] Vbi captiui sunt hæredes scri-
10 pti.
d ¶ Et in secunda.] Vbi pauperes.
e ¶ Exigere.] s. episcopum.
f ¶ Eis.] s. episcopis & œconomis.
g ¶ Sine Falcidiæ.] Est ergo hæres nõie, sed non re, vt insti. de fideicõ. hæ-
20 re. §. restituta. & ff. de su. l. peñ. Hodie etiã si certa persona instituitur, cessat Falcidia in relicto ad pias causas: vt. j. dicitur.
h ¶ Sin autem amplio res.] id est plures.
i ¶ Datio.] id est relictũ à testatore vt detur.
k ¶ Pauperior.] Et pro
30 dest paupertas: vt hîc, & ff. de transa. l. cũ hi. §. in psona. & . §. si in annos & . j. de op. li. l. j. & ff. mã. l. si p curatoré. §. si ignorãtes & in aut. de ec. ti. §. si quis aute vnũ sanctorũ. col. ix. & vtilitas pdest: vt. ff. q & à q. l. si quis habens. Arg. cõtrà in auth. de test §. sancim⁹
40 col. vij. & ferè in omnibus delictis vbi grauius ex vno delicto punitur ignobilis: siue vilis, quã nobilis: vt. ff. de incen. rui. nau. l. pedius. & de pœ. l. capitaliũ. §. fi. & ad. l. cor. de fal. l. j. ĩ fi. & . j. ad le. fla. de pla. l. fi. & . j. vt nemo[a] pri. tit. l. ij. circa prin. Accur.
50 l ¶ Antistite.] i. epõ.
m ¶ Sanctionem.] s. s. c. in prin.
n ¶ Cõsenserint.] No. aliqué puniri quia consentit malo, vel quia non corrigit malũ ac si ipse faceret sic. j. de cõmer. & mer. l. ij. & in decret. ij. q. vij. c. negligere.
60 o SI captiui.] Hæc est in aut. vt cũ de ap. cog. §. si vnũ de prædictis. col. viij.
p ¶ Seu cognati.] alicuius captiui redemptionem &c.
q ¶ Et si.] id est quãuis.
r ¶ Capitulis.] Nota ergo quinq; specialia hîc.
70 Primũ, ꝙ valeant legata licet nõ valeat testamẽtũ: regulariter cõtrà: vt. j. de fideicõ. l. eã quã. Secundũ, ꝙ id qđ aufert ĩdigno, applicat ecclesiæ. sed regulariter contrà: vt. j. de ijs q. vt indig. l. hæreditas. Tertiũ, vt ꝙ q nõ est dñs, ré captiui alienat, legis authorita
80 te pmittẽte. regulariter cõtrà: vt. ff. de acq. re. do. l. traditio. Quartũ qa minor xviij. an. nõ patit huius. l. pœnã, cũ aliàs regulariter etiã impuberes doli capaces, ex delictis teneãt: vt in sti. de obli. quæ ex delic. §. pe. Quintũ quia maior. xviij. an. minor. xxv. an. non restituit regulariter contra: vt. ff. de mino. l. j.
s ¶ Expendenda.] scilicet hæreditas.
t ¶ Redimere.] super sedeant. Loquit fortè de ijs q veniũt ad successio-
10 né. nec enim defert successio cuilibet redimenti: vt in furiosi liberis: vt. j ti tu. j. aut. liberi.
v ¶ Accipiũtur.] Sicq; concordat cũ iure Longobardorum.
x ¶ Habere ratũ.] Nã quod legitimè est factũ, rescindi nõ debet: vt. j. de
20 admi. tu. l. sancimus. j.
y CVm lege Leonina.] quã habes. s. eo. ti. l. sacrosanctæ.
z ¶ Addito.] scilicet eadem. l. in fi.
a ¶ Debeãt.] i. possint.
b ¶ Exorta.] Et similé habes solutionem, vt non possint expugnari p querelã: vt. j. de inoffi. testa.
30 l. fi. §. in his itaq;. & . j. qui testa. face. pos. l. fi.
c ¶ Secũdum leges.] i. secũdũ legum solennitates: vt. s. ti. j. l. generali.
d ¶ Elogia.] id est testamenta.
e ¶ Super his.] scilicet peculijs.
40 f ¶ Subiacere.] hodie huiusmodi peculia. i. testamenta sup his peculijs facta vident subiacere querelę: vt in aut. vt cùm de app. cog. §. & hæc quidem de parentũ. col. viij. & . s. eo. aut. præsbyteros. quã quidã hîc legũt. Vel dic vt ibi diximus in aut.
50 præsbyteros. Ité in epo alia ratione corrigit hæc lex: qa cũ hodie sui iuris sit, vt. s. eo. aut. sed epalis. non põt habere peculiũ: vt. j. de inof. testa. l. fi. Nec tñ testari. põt nisi de his rebus quæ dicuntur. s. eo. aut. licentiam. Accur.
SI quis.] ¶ Casus
60 in terminis talis est. Mutuaui pecuniam cuidam sacerdoti: & cõueni ꝙ renunciaret priuilegio suo, seu foro: & mihi corã alio iudice responderet, seu solueret. quærit nunquid sibi præiudicet? Et videtur ꝙ sic. h. d. primò. Sed instatur quærendo
70 de ratione. Rñdet Imperator ꝙ duplex est ratio. Prima: quia clericus non debet decipere cõtrahentes secũ. Secũda, qa regula iuris est, ꝙ vnusqsq; potest renũciare iuri introducto p se. Sed vlteri⁹ instat: nunqd habeat locũ in pteritis cõfessiõib⁹, seu
80 renũciatiõib⁹? Rñdet ꝙ sic, nisi in cõtrarium lata sit sentẽtia, vel amicabiliter sit compositum. Bald.
g ¶ Si quis.] s. clericus vel aliàs priuilegiatus.
h ¶ Licere venire.] i mò videt licere: vt. ff. de

§. si quis aute pro redẽptione ĩ auth. de eccl. tit. vbi dicitur indistinctè, ꝙ est in arbitrio epi quõ velit ita se relictũ distribuere: qđ seruant episcopi de consuetudine: vt dicit Bartol. hîc. Paupertas prodest.

Vtilitas prodest.

a Vide plenè per Ange. Aret. §. j. insti. qui & ex q. cau. & ibi etiam Christo. porc. & Ias. in suis additio. & Bart. ĩ. l. illicitas. § fin. ff. de offi præsi.

*Omni.

* Ipsius.

* Diaconibus.

† Hæc lex non procedit hodie in clericis: quia non possunt priuilegio fori renunciare c. si diligenti. extrà de foro compe.

iur.om.iud.l.si conuenerit.§ est cõtrà.Sed hoc fuit pactũ in scriptura redactũ ibi nõ.Sed nõ valet:vt.j.de pa.l.hoc pactũ quod bona fide &c.vel illa in actore: hoc in reo.Et hoc non valet:vt.ff.de re.iur.l.non debet actori.Tu distinguea 10 velit p pactũ iurisdictionẽ prorogare: quod non põt nisi lite cõte.vt ibi. an enitare:quod põt, vt hîc. Fallit autẽ hæc regula in multis casibus quos dic vt j.de pact.l.si quis in cõscribendo.vbi est hæc lex de verbo ad verbum:& quæ hîc desunt,ibi supplebis.

Diuisio.

20 a ¶ Qui.] s.casus.

† Hæc lex est canoni. zata xvj.q. j.g̃naliter.

Generaliter.] Diuidit in tres partes. Primò,ponit dictũ suum seu statutũ.Secũdò, declarat.Tertiò,prorogat.Secũda ibi,eos tñ. Tertia ibi, & hoc non solũ.Bal.¶ Casus in terminis talis est. Quæsitũ fuit ab Imperato 30 re.aliqui clerici sunt diaconi,& alij subdiacõi:vel cæteri clerici. nunquid compelluntur subire tutelas, vel curas eis delatas, Respond. Imperator q non.Sed nunquid est verũ de curis nõ solũ adultorũ,sed furiosorũ pdigorũ et cęterorũ?rñ.q sic.Sed i 40 o stat querẽs,pone q qdã sunt clerici vagãtes p mũdũ:nunquid illi gaudent priuilegio?Rñ.Imperator q nõ.Quartò instat q̃rens nunquid pdicta habeãt locũ in ciuitate Romana & Cõstantinopolitana? Rñ. Imperator qd in oĩ loco vbi Christ⁹ colit.Bal.

50 b ¶ Non sint clerici.] quia nec hoĩes: vt in aut.de mon.§.j.&.§.si aũt vxorẽ.col.j. secũdũ.quosdã sedtñ si pgras,minimè eos nõ esse hoĩes ex aut.p allegata reperies. Tu dic non sunt clerici s. semper qñq; enim sunt ,qñq; nõ.

c ¶ Ipso iure.] nã & si 60 ĩtra cõstituta tpa qnquagintadierũ nõ se excusent tñ nõ piudicãt sibi: quod in alio non cõtingit:vt insti.de excu.tu.§.q ãt excusare,& vt.j. de ap.l. ciues & incolæ,secundũ Io. hodie autem non pñt esse,nisi legitimi,exceptis episcopis & monachis, qui nec 70 legitimi esse pñt:vtĩ aut. e.§.deo amabiles autem. coll.ix.vnde lege hîc aut. presbyteros.

† Nisi ad quartum gradum &c.

d ¶ Datiuę.] q datur à iudice.

e ¶ Dantur.] vt prodigo & illis qui suis rebus superesse non possunt. vt in authen.eo.§. deo autẽ, 80 & institutio. de cu.§. furiosi.quam auth.lege.quę incipit,presbyteros.

Episcopi,& monachi,tu tores esse nõ possunt.

f ¶ Derelictis.] Sic ergo cessante causa cessat & effectus.sic & .j.de hære. l.j.& ff.de mi.l.j.& de mi. li.test.l.fi.&.s.eod.aut. sed

habere ijs,quæ pro se indulta sunt renunciare. Quã generalẽ legem in omnibus casib⁹ obtinere sancimus,qui [a] necdum per iudicialem sententiam,vel amicabilem cõuentionem sopiti sunt.

¶ *Personæ hic enumeratæ,habent immunitatẽ à tutelis,& curis,ut inhæreant diuinis ministerijs:qua causa cessante,cessat effectus. Vel sic: Clerici in sacris ordinibus constituti,& etiam monachi,licet non sint clerici,sunt immunes ab onere tutelæ,uel curæ,ut inuiti non cogãtur suscipere,dummodo clericaliter uiuãt, & ecclesiæ deseruiant:propter quod datur eis hoc priuilegium:ideo cessante causa cessat effectus. & ad hoc semper allegatur ista.l.Pau.de cast.*

Idem A.Ioanni p.p. LEX XL.

Generaliter † sancimus oẽs viros reuerendissimos, episcopos necnõ presbyteros,diaconos, & subdiaconos,& pcipuè monachos,licet non sint clerici [b] immunitatẽ ipso [c] iure oẽs habere tutelę siue testamentariæ,siue legitimæ, siue datiuæ [d]:& non solũ tutelæ eos esse expertes,sed etiã curæ nõ solũ pupillorum,& adultorũ, sed & furiosi,& muti,& surdi,& aliarũ personarũ,quibus tutores, vel curatores,à veteribus legibus dantur [e]. ¶ Eos tñ clericos, & monachos huiusmodi habere beneficiũ sancimus,qui apud sacrosanctas ecclesias vel monasteria pmanẽt, non diuagantes,neq; circa diuina ministeria desides:cũ propter hoc ipsum beneficiũ, eis indulgeamus, vt alijs omnibus derelictis [f],dei oĩpotentis ministerijs inhæreant. ¶ Et hoc nõ solũ in vetere Roma, vel in hac regia ciuitate, sed & in omni terra,vbicunq; Christianorũ nomẽ colit,obtinere sancim⁹.

In authen. de san. epis. §. deo autẽ amabiles.coll.ix. cõsti.si.

¶ *Illi qui non coguntur ad tutelam,sed sponte recipiuntur ad ipsam,debent uoluntatem suam intra quatuor menses declarare in scriptis. h.d. Bal. Vel sic: Ad legitimam tutelam, volens admittitur clericus,nisi sit episcopus uel monachus Salicetus.*

Presbyteros,diaconos,aut subdiaconos [g] iure cognationis, ad tutelam,vel [h] curam vocatos, ✻ suscipere permittimus,si tamẽ intra quatuor menses,ex quo vocati sunt apud iudicem competentem,in scriptis declarauerint, talẽ administrationem,propria se voluntate suscepisse. ¶ Si quis autẽ sic fecerit [i],nullum,ex hoc præiudicium circa alienam tutelã,vel curã patiat. ¶ Episcopos autẽ, vel monachos tutelam alicuius personæ subire non permittimus.

¶ *Raptores mulierum hic descriptarum puniũtur pœna capitis,& omnium bonorũ missionis & deprehẽsi in crimine,possunt ab ijs quorum interest occidi.& si aufugerint,debẽt capi,et remitti ad locũ delicti post probationes legitimas puniẽdi.Eadẽ pœna puniuntur, qui eis tempore rapturæ auxiliũ præstiterũt:sed cõscijs, et ministris licet capite puniuntur, bona nõ adimũtur. Bal. Vel sic: Mulierum dedicatarũ raptores capite puniuntur,etiã si mulieres fuerint uolentes: bonaq; eorum,quo ad proprietatẽ monasterio, uel ecclesiæ ipsarũ applicantur:usufructus autẽ ipsis mulieribus debetur:& in flagrãti crimine reperti à personis hic nominatis,possunt occidi impunè:sociãtesq; ipsos,cõscij & ministri pœna hic scripta sunt puniendi.hoc dicit. Salic.*

Idem A.Hermogeni magistro officiorum. LEX XLI.

Raptores virginũ,vel viduarũ,vel diaconissarum, [k] quæ deo fuerint dedicatæ, pessimũ criminũ peccantes, capitis supplicio plectẽdos esse decernimus: qd nõ solũ ad ĩiuriã hoĩm,sed & ad ipsi⁹ oĩpotẽtis dei irreuerẽtiã [l] cõmittitur. ¶ Qui itaq; hmõi crimẽ cõmiserint,& q eis auxiliũ tpe inuasionis pbuerint: vbi inuẽti fuerint in ipsa rapina,& adhuc flagrante crimine depræhẽsi à parẽtib⁹ sanctimonialiũ virginũ,vel viduarũ,vel diaconissarũ,aut earũ consanguineis vel tutorib⁹ seu curatorib⁹ [m], cõuicti [n] interficiãtur. ¶ Sin autẽ post cõmissum tã detestabile crimen, aut potẽtatu raptor si defendere,aut fuga euadere potuerit: in hac qdẽ regia vrbe tã viri † excelsi pfecti ptorio,quã gloriosissim⁹ pfectus vrbis: ĩ puincijs aũt, tã viri eminentissimi præfecti prætorio per Illyricum, & Aphricã, quàm magistri militum per diuersas nostri orbis regiones,necnon vir spectabilis [o] pręfectus Ægypti,& vicarij,& procõsules,& nihilomin⁹ viri spectabiles duces,& viri clarissimi rectores prouinciarũ,necnon alij cuiuslibet ordinis iudices q in locis illis inuẽti fuerint,simile studium, cum magna solicitudine adhibeãt,vt eos possĩt cõprehẽdere, & cõprehẽsos ĩ tali crimine,post legitimas,& iuri cognitas pbatiões,sine fori præscriptiõe [p], durissimis pœnis afficiãt,& mortis cõdẽnẽt supplicio. ¶ Bona aũt eorũ,si hoc cõmissum fuerit ĩ sanctimonialẽ virginẽ, quæ vel ĩ asceterio,vel monasterio degit: siue eadẽ virgo diaconissa [q] cõstituta sit, siue nõ: eidẽ monasterio,vel asceterio,vbi cõsecrata est,addicant [r]: vt ex his rebus & ipsa solatiũ habeat dũ viuit sufficiens: & res oẽs sacrosanctum asceterium,seu monasterium pleno habeat dñio. ¶ Sin autẽ † diaconissa cuiuscunque ecclesię sit,in nullo tamẽ monasterio,vel asceterio constituta, sed per se degit, raptoris eius substantia ecclesiæ cuius diaconissa est, assignetur: vt ex his facultatibus ipsa quidem vsumfructum dum superest, ab eadem

neq; tu.& aut.si seru⁹. ff. p soc.l.actiõe.§.itẽ si alicuius.& insti.de excu. tu. §.itẽ ij qui reipu.& .ff. de excu.tut.l.si duas.§. peñ. ar.contrà.ff. de positu.l.j. §.sexum.sed ibi [a] impulsiua:hîc est finalis causa.

Causa cessante cessat effectus.

a Istã solu. sequit Bal. & doc. hîc.

g ¶ Presbyteros.] 10 Subdiaconos. Hîc no.q his.s.tm̃ q sunt ĩ sacris ordinib⁹ cõstituti,datur ĩmunitas:ergo ĩferioribus denegat,cõpellũt ergo exorcistę,& alij esse tutores.Sed isti possunt esse legitimi volentes, sed nõ testamẽtarij, vel datiui:eps aũt, vel monach⁹, 20 nullo modo: vt.j.e.aut. ĩ fi.& ĩ aut.vñ hęc sumit. §.deo amabiles.col. ix.

Immunitas à tutela datur tantùm, in sacris cõstitutis.

h ¶ Vel curã.] loquitur de cura. furiosi,vel pdigi,ad quã per.l. xij. tabu. vocantur agnati:vt insti. de cura.§.furiosi.

i ¶ Si quis aũt sic fecerit] i.si declarauerit hoc 30 ĩtra quatuor mẽses.ergo si nõ fecerit,hoc piudicat ĩ alios scdm Pau. sed Py. Ir.& Azo.& nos cõtra. & dic si qs aũt sic fecerit.i.si ita tutelã suscepit solẽniter,nec eñ eã aliter suscipere debet, nullũ ex hoc &c.vt.j.de exc.tu.l.volũtariæ.&.j.de ijs qui spon. 40 pub.mu.sub.l. ij. &. iij. lib.x. Itẽ nũqd susceptio vnius excusat ab alijs:vt aliàs tres tutelę excusant: vt insti.de excu.tut. §. itẽ tria?Rñ.sic,secũdũ P.Sed tu dic suũ priuilegiũ excusare eũ,non susceptionẽ hui⁹,sed per hãc susceptionẽ renũciatũ nõ vr 50 priuilegiũ: vt dictũ est.

† Excellentissimi.

k ¶ Raptores.] Diaconissarum. Idẽ in qualibet muliere. Azo.

l ¶ Irreuerentiã.] i.cõtra dei reuerẽtiã.sic &.j. de hæret. l. manicheos. & hoc si est in.i. contrà. aliàs ad.

m ¶ Curatoribus.] 60 quondam.

n ¶ Conuicti.] s.p deprehẽsionẽ,vt negare nõ possint. sic &.j. vt liceat vnicuiq; si.iu.l.ij.Sed ar. contra.j.de iudę.l.nullus. Solu. illud regulare est: istud speciale.Accur.

o ¶ Spectabilis.] Nota qui sunt clarissimi: qui 70 spectabiles.Accursius.

p ¶ Præscriptione.] omnem enim honorem &c.vt.j.vbi se.vel cla.l.j.

q ¶ Diaconissa cõstituta.] & ita cõsecrata.

r ¶ Addicantur.] Si petantur intra annũ: posteà autem habet fiscus: vt in aut.e.§.si quis rapuerit b.

† Iste text. est singularis: & nõ reperitur alibi secũdum Bar. hîc.

b Vide hodie ca. si. extrà de præscrip. lib. vj.

Plenam

a ¶ Plenã possessionem.] s.ciuilẽ,non naturalẽ:vt.ff.de acqr pos.l. natu raliter.in prin.Azo. Alij dicunt eã non esse fructuariã,sed habere vsumfru- ctum : vt.ff.de vsufru.l.defuncta.§.ii. Tertij dicunt,per hanc.l.ꝙ vsufructua- rius nullam habet possessionẽ:prima verior est.

b ¶ Cæteros.] Præter seruos,qui cõcremanẽ:vt.j.de rap. virg.circa.fi. & ꝗ hic desunt,ibi supplenẽ in multis.Accur.

c ¶ Capitali.] Nõ eñ spolienẽ dictis bonis : imò 10 habebũt bona sui hære- des.

DEo nobis.] CASVS. Impe rator dicit,ꝙ fecit multas leges, pro statu ecclesiarũ & adhuc paratus est face re:vt in casu pñti. vt ecce sponsus qui dederat arras vult venire ad religionẽ 20 olim dãs amittebat:reci- piens reddebat in duplũ. vtrũq; hoc remouet: nam sponsus recuperat:itẽ illa nõ reddit nisi simplũ.secũ dò dicit,si vir vel vxor ve nit ad religionẽ: ꝙ qui in trat,habetur ꝓ mortuo:& sic mulier,vel eius hæres dotẽ rehabent,vir,vel hæ 30 res eius, donationẽ pro- pter nuptias:nisi erãt fa- cta pacta de lucrando alte ro ꝑmoriente:ꝗ nunc ha bent locũ ac si religiosus es set mortuus.

¶ Hoc etiam.] CASVS. Pater debet filiũ monachũ instituere, sicut nõ monachũ. Secundò ꝙ 40 sic succedit ab ĩtestato si cus nõ monachus. Tertiò si post exeat de ecclesia, res remanent apud eccle- siam.

¶ His ita.] CASVS. Tria dicit. Primò præcipit ꝙ nullus Iudæus, vel paganus habeat seruũ Christianũ:& si habeat, il 50 le seruus catholicus sit li ber. Secundò ꝙ si dñs post eã fuerit conuersus,nihilo minus seruus quõdam re manet liber. Vltimò ꝙ fa ciant iudices hæc seruari sub pœna. Viuia.

d ¶ Properamus.] in animo.

e ¶ Vir quidem.] san 60 ctimonialẽ eligẽs vitam. Azo.

f ¶ Sponsa vero.] s.se- culo renuncians.

g ¶ Duplũ.] i. dupli- catum.

h ¶ Accepisse.] idẽ est si qualibet alia legitima cã dirimat sponsalia:vt.j. de spõ.l.fi.§.his illud quoq;.

70 i ¶ Et maritis.] In spõso & spõsa aliqua sunt innouata:in maritis autẽ non. Nã pro quia.

k ¶ Lege.] s.græca.nõ ãt dicit de illa ꝗ est in aut.e. §.spõsalib⁹.&.§.si verò cõ stãte.coll.ix ꝗ hoc idẽ di- cit qa illã post istã posuit.

l ¶ Legitime.] i. legiti- 80 mo pacto.& est ibi figura endiadis,vt ibi,pateris li- babat & auro.i.pateris au reis nã pact⁹ erat vir si ꝑ de cederet mulier,se lucrari mediã dotẽ:& vxor si ꝑ- decederet vir mediã do- natiõe ã nuptias,vel ꝓpt nuptias. Vel dic legitimè.i.cũ vir laborat ĩopia,

et matrimonium sit sine dote: nam tunc si ꝑmoriaẽ vxor locuples,vel econ tra vir,& vxor superstes laborat inopia:existẽtibus tribus filijs,vel pauciori bus superstes succedit in quartã:vt.j.vnde vir & vx.aut. præterea. Vel pone mulierẽ fecisse pactum de lucranda dimidia donatione ꝓpter nuptias: virũ de lucranda tertia parte dotis.debet enim reduci maius pactũ ad minus, vt fiat legitimum:vt.j.de do na.ante nupt.l. cũ multę. §.pe. Itẽ qd si ambo ingre diantẽ? R. neuter lucraẽ: 10 vt in aut.e.§.si vero con stante.in fi.§. Sed quid si volunt ex cõsensu diuer- tere.& in seculo remane- re? Rñ.nõ possunt nisi ca stitatis concupiscẽtia:vt in aut.vt lice ma.& auię §.qa vero.& ex consensu. col. viij. Itẽ no.hîc renũciantẽ seculo haberi ꝓ mortuo: 20 vt in aut.de nup.§.distra huntur.coll.iiij.Sed ar. cõ tra.ff.de verb.obli.l.ex ea parte.§.in ĩsulã. Itẽ not.ꝙ hoc est verũ,si alter vult ꝙ alius intret:aliàs contrà vt in auth.ꝗ est.j.de repu. l.si constante. & aut. ho- die,& in decr.nõ eñ pos- sunt, si volunt diuertere, 30 ex cõsensu.nisi castitatis cõcupiscentia:vt in aut.vt li.ma.& aui.§. quia verò & ex cõsensu[a].Accur.

ecclesia consequatur ecclesia ve- rò omnem proprietatem, & ple- nam possessionẽ [a] earũdem rerũ nostro habeat beneficio : nemine, vel iudice,vel quancũque alia per sona hæc audente cõtẽnere. ¶ Pœ nas autẽ quas ꝑdixim⁹(id est mor tis,& bonorũ amissionis)cõstitui mus,nõ tñ aduersus raptores,sed etiam cõtra eos, q hos comitati, in ipsa inuasiõe,& rapina fuerint Cæteros [b] autem oẽs, qui cõscij, & ministri hmõi criminis reperti, & conuicti fuerint,vel eos susce- perint,vel quãcũq; opem eis tule- rĩt,siue masculi,siue fœminæ sint cuiuscũq; cõditiõis,vel grad⁹, vel dignitatis:pœnæ capitali [c] tñmo do subijcimus,vt huic pœnæ oẽs subiaceant, siue volentibus, siue nolentibus sanctimonialibus vir- ginibus,siue alijs supradictis mu- lierib⁹,tale facin⁹ fuerit ꝑpetratũ.

¶ *Sponsus, & sponsa, sine arra possunt mona- sterium ingredi. Itẽ uir, & uxor, saluo pacto do tis, & donationis propter nuptias. hoc primò. Pater non potest abstrahere filium uel filiam, de monasterio, nec hac occasione eũ exhæredare: sed debet filius, uel filia habere legitimã & est ha bilis ab intestato succedere. hoc secundo. Non li cet Iudæo, habere mãcipiũ Christianũ: nec eũ im pedire, qui uult fieri Christianus.* Bal. *Vel sic:* Po *test alter ex sponsis altero inuito, religionem in gredi & soluũtur sponsalia, nec per hoc aliquã pœnã arrarũ patitur, quia non uidenẽ dissoluta eius culpa, sed ex iusta, & legitima causa. Simili ter alter ex coniugibus, potest altero inuito reli gionem ingredi, & dissoluitur matrimoniũ: nec per hoc aliquã pœnam patitur circa dotem, uel donationem propter nuptias, quasi eius culpa matrimonium sit solutum: habetur tamen ingre diens pro mortuo, uel mortua, & sic uendicant sibi locũ pactum, uel statutum de certa parte do tis lucranda, in causa mortis. h. d. usque ad. §. hoc etiam cognitum. secundum* Pau. de Cast.

I dẽ A. Ioanni præ ꝑ. LEX XLII.

DEo nobis auxiliũ ꝑbẽte oĩa q̃ ꝓ honore sanctæ ecclesiæ ca tholicæ,ad dei placitũ fieri ꝓpera- mus [d] legibus cõstituere,& operi bus adimplere desyderamus. ¶ Et iã quidẽ multa cũ eius auxilio sta- tuimus q̃ ecclesiasticæ doctrinæ, atq; statui cõueniũt:in ꝑsenti ve- rò hoc pia deliberatione duximus corrigendũ,quod hactenus cõtra dei timorẽ fiebat. ¶ Cognitũ etẽ nobis est,ꝙ si q̃s sponsus,vel spon sa post datas,vel acceptas arras,vo luisse se diuino deputare seruitio & à seculari cõuersatiõe recedere ac sanctimõialẽ vitã viuere, atq; ĩ dei timorẽ ꝑmanerẽ: cõpellebaẽ vir qdẽ [e] eaq̃ arrarũ noĩe dederat amit tere:spõsa verò [f] ĩduplũ [g] icqd ac ceperat redderẽ.qđ nostrę mãsuetu dini religioni cõtrariũ esse visum est. ¶ Vnde ꝑ ꝑsentẽ legẽ,ĩ ꝑpetuũ valiturã iubemus,vt si q̃s ĩspõsus, vel spõsa desyderauerit seculi isti⁹ vitã cõtẽnẽs,in sanctimoniali cõ- uersatiõe viuere spõsus qdẽ oĩa q̃ arrarũ noĩe futuri cã cõiugij dedit sine vlla diminutione recipiat spõ sa autẽ nõ duplũ(sicuti hactenus) sed hoc tñ spõso restituat,qđ arra rũ noĩe acceperat,& nihil ampli⁹ reddere compellaẽ, nisi qđ ꝓbata fuerit accepisse [h]. Nã & maritis, [i] & vxoribus,qui seculo renunciãt iã ãteriore lege, [k] à nobis ꝓuisum est vt siue marit⁹ siue vxor religio nis cã,à cõiugio recesserit, & soli tariã vitã elegerit:vnusq̃sq; eorũ res suas recipiat,quas ꝓ dote, vel ante nuptias donatiõe ꝑstiterat,et hoc tñmodò lucri noĩe cõsequaẽ, ab eo q solitariã vitã elegerit, qđ debuit legitimè, [l] vel ex pacto ꝑ casum mortis exigere.

¶ *Filiusfamillias inuito patre, potest clericari, & monachari, & retinet ius succedẽdi ex testa mento, uel ab intestato: nec ob hoc potest repu tari ingratus.* Hoc. d. Sali.

¶ Hoc etiã cognitũ nobis corre- ctione nostra dignũ iudicamus,vt si quis in parentũ potestate consti tutus,vel constituta,vel forsan hu iusmodi iure absolutus, [m] vel ab- soluta,elegerit se monasterio, vel clero sociare,& reliquũ vitæ suæ tempus, sanctimonialiter degere voluerit:non liceat parẽtibus eos dẽ,vel easdem. quocunque modo abstrahere,vel ꝓpter hanc tñmo- dò causam,quasi ingratũ [n] vel in- gratam,à sua hæreditate,vel suc- cessione repellere, sed necesse sit eis omnimodo,cùm vltimam vo luntatem suam,siue per scripturã siue alio legitimo modo * perfi- ciunt,quartam. [o] quidem portio- nem secundum leges nostras eis re linquere. Sin autem, & amplius voluerint eis largiri, hoc eorum volũtati concedimus. Sin verò vl timam voluntatem parentes neq; testamento, neque alio vltimo elogio declarasse mõstrati fuerint omnem parentum [p] substantiam

m ¶ Absolutus.] per emãcipationem puta.

n ¶ Quasi ingra- tum.] hoc ipsum quòd intrauit monasterium, ex hæredari nõ debet:vt hîc 40 & in authen.e.§.nullam. & §. interdicimus autem parentibus. Sed quid si an te ingressum ingratitu- dinis causam commisit? Videtur quòd non posit exhæredari:quia talis in- gressus omnem maculam abstergit: vt in authen.de monachis.in prĩ.coll.j. Vel 50 ĩtellige illud de peccatis de quibus satisfacere deo põt in monasterio consti- tutus.sed in nouella vide- tur dici,ꝙ ĩgratitudo pur getur per introitum[b]. Itẽ quomõ vouet hîc filiusfa miliàs? nã voto non debet obligari:vt.ff.de poll.l. si quis rem.§.voto. quæ est 60 cõtra.sed hîc corrigitur. vel hic seipsum,ibi ad ali- quid dandum.

o ¶ Quartam.] Quæ est hodie triens, vel semis:vt infrà de inoffici. testamento authentica no uissima.

p ¶ Parentum.] Sed an cæteris agnatis,vel 70 cognatis succedere põt videtur quòd nõ quia eo- rum cognatio est in cœlis non in terris:vt in authẽ. quomodo opor.mona. §. non ingredietur.col.j. Sed dico contra: & quòd dici- tur,non habent cognatio- nem in terra, verum est, vt ea occasione exeant mo 80 nasteria ad colloquẽdum cognationem tamen an- nexam naturalem re- tinent: vt infrà de codi- cil.l.fi.&.ff.de reg.iur.l.iu ra. Sic ergo nota,ꝙ nõ no cet mutatio status,ad suc- cedendum:vt.ff.vnde liberi.l.fi.

Endiadis figura.

a Adde ꝙ de iure ca- nonico mñi monio non dũ cõsum- mato põt alter cõiu- gum,altero inuito,reli- gionẽ ĩgre di,& licitũ est in secu- lo manenti, alteri seco- pulare.c.ij. &.c.ex pu- blico.extrà de conuer. coniuga.

b Hoc est expressum in.c.non li- ceat. xix. quæsti. iij. Quid autẽ in irregula ritate? vide gl.fin.in.c. ij. extrà de apost.

* *Confi- ciant.*

Monachus, an agnatis, vel cogna- tis succede- re posit.

hæredes[a] quibus ab intestato competit secundum leges nostras, sibi defendant: nullo eis impedimẽto ex sanctimoniali conuersatiõe generãdo, siue soli, siue cũ alijs ad successionẽ vocantur.

Bona monasterio quæsita per ingressum, nõ reuocantur, licet ingreßi ad secularem remeauerint uitã. Sali.

Hui⁹ autẽ ppetuæ nostræ legis bñficia eos volum⁹ obtinere, qui in monasterio, vel clericatu perseuerauerint. Nã si qui eorũ de qb⁹ psentẽ legẽ posuimus, sanctimonialẽ vitã elegerint, ad secularẽ autẽ conuersationẽ posteà remeauerint: iubemus oẽs eorũ res, ad iura eiusdem ecclesię, vel monasterij à quo recesserint, pertinere[b].

Iudæis, paganis, uel hæreticis non licet seruos Christianos habere: quinimo statim liberi efficiuntur. Et non Christianus ad catholicam fidem conuersus, liber efficitur. nec dominus aduersus eum restituitur. h.d. Sali.

His[c] ita† dispositis, repetita lege iubemus, vt nullus Iudæus, vel pagan⁹, vel hæreticus, seruos Christianos habeat. ꝙ si inuenti in tali reatu fuerint, sancimus seruos oĩbus modis liberos esse, secundum anteriorẽ nostrarũ legũ tenorẽ[d]. ¶ In psenti autẽ hoc ampli⁹ decernimus, vt si qs ex pdictis Iudæis, vel paganis, vel hęreticis habuerit seruos, nõdũ catholicæ fidei sanctissimis mysterijs imbutos, & pdicti serui desyderauerint, ad orthodoxã fidẽ venire: postquam catholicę ecclesiæ sociati fuerint, in libertatẽ modis oĩbus ex psenti lege eripiantur[e]: & eos tã iudices puinciarũ, quã sacrosanctæ ecclesiæ defensores, necnon beatissimi epi defendãt nihil pro eorũ pretijs penitus accipiẽtibus dñis. ¶ Quòd si fortè posteà, etiã ipsi dñi eorũ ad orthodoxã fidẽ cõuersi fuerĩt nõ liceat eis ad seruitutẽ reducerꝫ[f] illos q eos ad fidẽ orthodoxã pcesserũt. Sed si quis talia vsurpauerit, pœnis grauissimis subiacebit. ¶ Hæc igiť oĩa q̃ pietatis intuitu nostra sanxit æternitas[g], oẽs iudices, & religiosissimi ãtistites, siue Aphricanæ diœceseos (in q̃ maximè huiusmodi vitia frequẽtari cognouimus) siue aliarũ prouinciarũ[ʒ] gnauiter[h] & studiosissimè obseruari pcureť. Nã[*] cõtemptores non solũ pecuniaria mulcta, sed etiã capitis supplicio ferientur.

TITVLVS VII.

De episcopali[i] audientia, & diuersis capitulis, quæ ad ius, curamque[k], & reuerentiam pertinent pontificalem.

Prohibetur hominũ mercatura, & quæstus ex ea. h.d. secundum unã lect. secundũ aliam. h.d. In qualibet mercatura debet seruari modus in pretio, & hoc debet per episcopum taxaxi. Bal. Vel sic ad curam episcoporum pertinet ne redimentes captiuos, ab hostibus plus ab eis exigant quã pro eis soluerint. h.d. secundũ unam lecturã. Et secundũ aliã lect. h.d. ꝙ ad curam episcoporum pertinet, ꝙ tẽpore caristiæ uictualia uendantur pro iusto forone pauperes fame percãt. h.d. Pau. de cast.

Impera. Valentinianus & Valens AA. ad Iulianum comitem Orientis.

LEX I.

Negotiatores[l], si qui ad domũ nostrã pertinent, ne cõmodũ mercandi videãtur excedere: Christiani[m] † quibus[n] verus cultus est adiuuare pauperes, & positos in necessitate, puideant episcopi. Dat. xv. Cal. Mart. Constantinop. Valentiniano & valente AA. Cõsulibus.

Clericus ante definitiuam sentẽtiã frustratoriè appellãs punitur in quinquaginta libris argẽti quæ pœna nõ applicatur fisco, sed debet pauperibus erogari. h.d. Bal. Sali. & Pau. de Cast.

Idẽ AA. ad Claudiũ p.p.

LEX II.

Si clericus[o] ante definitiuã sentẽtiam frustratoriæ dilationis cã[p] ad appellationis auxiliũ conuolauerit, mulctã[q] quinquaginta librarũ argenti, quã contra huiusmodi appellatores sanctio[r] gñralis imponit, cogať expendere[s]. Hãc[t] nõ ãt fisco nostro volum⁹ accedere, sed paupibus fideliter erogari[v]. Dat. vj. Idus Iul. valentiniano N. P. & Victore Cons.

In diebus paschalibus nõ debẽt captiui in carcere detineri, nisi detineantur pro crimine enormi, uel nisi sint delinquere assueti. Bal. & Paul. de Cast.

Imppp. Valentin. Theod. & Arcad. AAA. Neoterio præfec. præ.

LEX III.

Nemo deĩceps[x] tardiores fortassis affat⁹[y] nostrę pennitatis expectet. exequãť iudices qđ indulgeř cõsueuim⁹[z]. vbi prim⁹ dies paschalis[a] extiterit nullũ teneat carcer ĩclusũ, oĩm vĩcula dissoluanť.

---

a Hæredes.] filij.

b Pertinere.] vt & in aut. de san. epis. §. si monachus. & hoc si tenuit ingressus. aliàs si expressum nõ valet, nec valet tacitũ. i. rerum translatio. vt. ff. de serui. rusti. prædi. l. itẽ sic. §. qui habet haustum. in fi. §.

c His.] versus est iste.

d Tenorem.] Græcarũ legũ: vt. j. ne christianũ man. l. j.

e Eripiantur.] vt. j. de hær. l. manicheos. in fi. Sed videť hoc contra Paulum q dixit, Serui subditi estote dñis vřis nõ tñ bonis, & modestis, sed etiã discolis. Sed illud intelligedũ serui sunt. nõ autẽ phibet eos fieri liberos per l. istã. & sic posteà nõ essent serui.

f Reducere.] Arg. cõtra in authẽ. vt nulli iu. §. adulterã. coll. ix. vbi vir recuperat vxorem.

g Aeternitas] id est nos qui sumus æterni.

h Gnauiter.] i. sapiẽter. Ignauiter. i. stultè.

Continuatio.

DE EPISCOPALI audiẽtia. ¶ *Suprà de priuilegijs, & officijs clericorũ: nunc de iurisditione episcopi quã habet in audientia causarũ, & similibus, ponit &c. Azo.*

i De epali audiẽtia.] Ac. si dicat, de iurisdictione episcopi.

k Curãqꝫ.] i. reuerẽdũ solicitudinẽ episcopi.

l Negotiatores.] Id est mercatores. subaudi, etiã si qui &c. & dic nostrã .s. principis. Solebãt eñ negotiatores qdã Christianos captos ab hostibus redimere, & exigebãt vltra id qđ dabãt. Sed hodie nihil pter pretiũ, vel operã quinquẽnalẽ debẽt exigere: vt. j. de postlimi. re. l. fi. & hoc vt fiat, Christiani epi prouideãt, quibus verus cult⁹ &c. & supple. Itẽ puideãt adiuuare &c. Vel lege sine suppletione. sic ergo statuitur modus in mercando & sic est cõtra j. de iudę. l. nemo exter⁹. & ff. ad. l. iul. de annona. l. fi. Sol. speciale est in mercatura hominũ. Vel ibi nolebat vendere: hĩc: sic. & secũdũ hoc pões hĩc casum in qualibet mercatura rerum, qbus hoĩes indigent ad viuendum, & sunt vænales: vt ar. ff. de offi. pfec. vrb. l. j. §. cur. & ff. de mu. & ho. l. fi. §. item episcopi.

m Christiani.] s. epi. Alij habent Christianos, & in fi. habent epos: & tũc plana est litera.

n Quibus.] scilicet epis secũdũ vtrũqꝫ modũ.

o Si clericus.] Quæriť quare hoc sit dictũ in clerico. & an idẽ sit ĩ laico? Voluerũt qdã dicere ꝙ nõ est idẽ in laicis qđ ĩ clericis: qa ab eis maior exigitur honestas: qa cui plus committitur, ab eo plus exigitur: vt nota. suprà tí. j. l. psbyteri. Tu dic cõtrà. nã iõ ponitur in clericis, quia in eis magis dubitabatur. nã credidisset fortè aliquis, ꝙ occasione priuilegiorũ q̃ cõcessa sunt clericis, fortè istud esset cõcessum, qđ remouet hæc lex: sed vř hunc clericũ non debere puniri, cũ appellatio nõ teneat: vt. j. quo. app. non re. l. ante sentẽtiæ, et ff. de ser. exp. l. si venditor. & j. si manci. ita fue. ali. l. ea quidẽ. sed certè licet nõ teneat appellatio, pœna tñ non deerit. & p hoc. ff. ad leg. cor. de fal. l. si quis.

p Causa.] qđ psumiť semp, secundũ Io. & ideo appellatio non valet: vt. j. quorũ ap. nõ rec. l. abstinẽdũ. & j. ad. l. cor. de fal. l. satis. Et sic not. nõ appellari secundũ legẽ, ante sentẽtiã definitiuã, vt hĩc, & j. quorũ ap. l. ante. nisi in casibus, vt. ff. de appella. rec. l. ij. Sed aliud secundũ canonẽ: vt. xj. q. j. c. quicũqꝫ. & extrà de app. l. cũ sit romana. Acc.

q Mulctã.] ĩpropriè poniť: vt. ff. de ver. sig. l. si qua pœna. l. aliud. §. j.

r Sãctio.] q̃ est. j. quo. app. nõ reci. l. ab executione. in fi.

s Expẽdere.] id est soluere: vt. j.

t Hanc.] s. pœnam.

v Erogari.] speciale est hĩc. aliàs fisco: vt. j. de modo mul. l. mulctarũ. Et no. circa hanc. l. secũdũ B. ꝙ ante lit. contesta. loc⁹ est recusationi: vt. j. de iudic. l. apertissimi. In medio nõ est locus remedio secũdũ leges. vt. j. de senten. & inter. om. iud. l. fi. & ĩ palle. l. apertissimi. & hĩc ĩ fi. loc⁹ est appellationi: vt. j. de appella. l. eos. Et dic erogari ab epo. & sic facit ad ti.

Nemo.] CASVS. Diebus paschalibus consueuit Impetor pmittere incarceratos stare extrà: qđ mãdat alijs iudicibus faciẽdũ p legẽ, istã ẽt sine alio speciali mandato. Secundò excipit quosdã ĩ maximis criminibus cõstitutos, q stabũt semper intra carceres. Tertiò dicit, ꝙ etiam illi q debent stare extra carceres, ita demũ stent. si illa crimina non cõmiserint nisi semel.

x Deinceps.] s. iudex.

y Affatus.] i. respõsiones vel rescripta, quæ tardè damus qñqꝫ, cũ sumus alijs attenti: vt ĩ aut. de ap. §. j. col. iiij.

z Consueuimus.] Nõ intuitu psonæ, vel speciali prærogatiua: qa tũc nõ egrediť psonã: vt insti. de iur. nat. §. sed & qđ principi. Inspicitur ergo cõsuetudo: vt. ff. de pig. act. l. vel vniuersorũ. & de ser. l. psides. & j. de ser. l. puinciarũ & ff. qđ cũ eo. l. fi. & de lega. j. l. si seruus plurium. §. fi. Sed arg. contrà. ff. de re. co. l. prima. §. si defunctus.

a Paschalis.] Qui scilicet dies dicitur p septẽ dies antè & per septẽ post vt infrà de ferijs. lege omnes secando.

Sed ab his.

---

† Concor. cũ hoc. §. & se. c. j. & ij. & c. iudei extrà de iudę.

Mercandis reb⁹, an possit modus institui.

♁ Rectores.

* Huius legis. Diues plus obligatur quã pauper.

† Christianos, quibus ver⁹ cultus est, adiuuare pauperes & positos in necessitate prouideant. Datũ &c.

Recusatio, debet proponi ante litẽ cõtestatam.

a ¶ Sed ab his.] quæ dicta sunt.s. proxi.rñ.
b ¶ Secernimus.] id est excipimus.
c ¶ Sacrilego.] sacrilegus est ille, qui sacrum surripuit, siue de loco sacro, siue non: vt.ff.ad le.iul.pecu.l.sacrilegi.

Sacrilegus q̃s dicitur.

d ¶ Stupri.] q̃ differẽtia sit inter hæc tria, habes.ff.ad le.iul. de adul.l. stuprũ.per totã legem.&.l.si adulterium.
e ¶ Adulter violator q̃.] p eodẽ ponunt hæc 10 duo cũ.s.dixit de adulte ro.
f ¶ Parricidaq;.] q oc cidit patrẽ, vel aliquẽ de parẽtib⁹ suis, ex linea ascẽ dẽti, vel descẽdenti.
g ¶ De domino.] i.a domino.
h ¶ Non debet.] nam frustra inuocat aliquẽ q in 20 eũ cõmisit: vt hic, &.ff. de mino.l.auxiliũ.in fi.ff. de ri.nuptia.l.filio §. si igno miniosam.& in aut.vt lib. ma.& a.§. quia verò ita cõ periitur.col.vij.
i ¶ Concludimus.] s. alijs q̃bus permisimus.
k ¶ Crimina.] s. mino ra.
30 l ¶ Commissa.] id est delicti commissi.
m ¶ Consuetudini.] no. q̃ duæ vices faciũt con suetudinẽ. Sed cõtra extra decã posſ.& ꝑpri.l.cũ ec clesia sutrina.ibi, nec exco ꝗ clerici! antedicti &c. Sol. hic in criminalib⁹ a. liás nõ inducit cõsuetudi 40 nẽ nisi pscriptio incide ret: vt ibi. Et no. delicta ite rata plus puniri. sic &. ff. de iure patr.l.j.&.ff.de pę. l.aut dãnũ. §. qsquis. &.j. ad le.iul.de vi.l.seruos.§. fi.&.j. de ser.fugi.l.quicun que.& ar.j.ad vell.l.si mu lier.ij.& de bo.q̃ lib.l.fi.§. vbi autẽ puerilis.&.ff. de 50 le.j.l.fideicõmissa.§.si qs decẽ.& in auth.de defen. ci.§.fi.coll.iij.&.ff.de var. ma.l.j.§.j.

a Concor. xxv.q.ij. c.ita nos in pri. de peni. di.iij.c.si cut trib⁹. fa cit c. venerabilẽ.i gl. sup verbo, ex successio ne.de elec. vbi dicitur g binus a. ct⁹ inducit cõsuetudi nẽ, non di stingnendo inter crimi nalia & ciui lia.

n ¶ Mimæ.] id est iocu latrices fœminæ, et mimi mares.

† Hæc.l.in scriptis exẽ. non habet.

o ¶ Habitu.] i. nõ portet vestes monachorũ. Acc.
p ¶ Deodedicatesunt.] 60 & hoc ad curã epi ptinet & est generalior hoc hæc phibitio: vt in authẽ. co.§.fi.col.ix.
q ¶ Archigerõtes.] i. archipbri. ab archos, qd est princeps: & gerõ.senex: quasi maiores, & seniores sacerdotes: qui sunt archipbri. Alij dicũt. 70 i. archiepiscopi. Vel dic.i. minores sacerdotes. Acc.
r ¶ Diœcetæ.] i. diaco nes secũdũ quosdã. vel dic i epi. sic dicti à diocesi, vel dic eẽ alij sacerdotes.
s ¶ Ergasiotanorũ.] erga.i.oper.siotanorum.i. metallis. hoc est eorũ q dã nati erant in metalla: qui 80 Christiani erant.

† Concor. c. cũ deco. rem.in gl.j. circa med. extra de vi. & ho.cl. vbi dicit gl. q̃ prohibi tum est, vi veste mo nachali. cã ludibrij: & adducit hãc l. in argumẽ tum.

✱ Publico

¶ Sed ab his [a] secernimus [b] eos, à q̃bus contaminari potius gaudia lętitiãq; cõem, si dimittantur, animaduertim⁹. Quis em̃ sacrilego, [c] diebus sanctis indulgeat? quis adul tero, vel stupri [d] incestuve reo tpe castitatis ignoscat? q̃s nõ raptorẽ virginis, in summa quiete, & gaudio cõi psequat instãtius? Nullã ac cipiat vinculorũ requiẽ, q̃ qescere sepultos quadã sceleris immani tate nõ sinit. ¶ Patiant̃ tormenta veneficus, maleficus, adulter [e] vio latorq; monetæ. homicida, parri cidaq; [f], quod fecit, semper expectet. reus etiã maiestatis, de dño [g] aduersus quẽ talia molitus est, veniã sperare nõ debet [h]. ¶ His ergo tali sub adstrictione dãnatis, indul tũ nostræ serenitatis eo pcepti fine cõcludimus [i], vt remissionẽ veniæ crimina [k], nisi semel cõmissa [l] nõ habeãt: nec in eos liberalitatis augustæ referat̃ humanitas, q̃ impunitatẽ veteris admissi non emẽ dationi potius, quã cõsuetudini [m] deputarũt. D. Cal. Maij, Arcadio. A. & Botonæ V.C.Conf.

Imperator. LEX IIII.

TRes † tantũmodò prætores electæ opinionis in hac vrbe, per singulos annos iudicio senat⁹ præcipimus ordinari: qui cõpetẽtes causas, & debitos act⁹ integrè disceptare, atq; retractare debeãt.

¶ *Mimæ, & meretrices, non debent induere habitum mulierum dedicatarum. Sali. & not. secundũ Bal super hac.l. inter habitum meretricalẽ, & matrimonialẽ esse distinctionẽ: & ideo possunt cogi meretrices portare aliquem habitũ distinctum, uel aliquod signum.B.*

Impera. Theod. Arcad. & Honor. AAA. Rufino præfec.præ. LEX V.

MImæ [n] †, & q̃ ludibrio corporis sui questũ faciũt, ✱ publicè habitu [o] earũ virginum quæ Deo [p] dedicatæ sunt, nõ vtantur.

¶ *Ad condẽnatos debet mitti presbyter, ad audiẽdũ pœnitentialem eorũ confessionẽ. Bal. Vel sic: Seniores presbyteri ad cõfessiones audiẽdas debent deputari. h.d. Sali. Adde q̃, cõfessio ista in pœnitẽtia, non probaret in iudicio: quia confitẽtur tanquã Deo, non tanquam hominũ: ut extra de offi.or.c.si sacerdos. Bal.*

Imp. Arcad. & Honor. AA. Eutychiano præfect. prætorio. LEX VI.

dex ciuilis puniẽ nisi ipse punierit dictos religiosos: qđ si nõ potest, referat ad principẽ. Tertiò, q̃ epi debent corrigere suos clericos, ne talia faciãt. aliás corũ est periculũ. Quartò q̃ tã damnati, quã alij pro eis possint appellare, intra tẽpus legitimũ: olim biduũ vel triduum. hodie decem dierum.

z ¶ Addictos.] i. deditos, vel deputatos, vel condemnatos, vel iudicatos, vt dãnẽtur ad mortem.

ARchigerontes [q] †, diœcetæ [r] que [s] ἐργασίας ταμίων [s] nõ nisi Christiani dirigantur [t]: quod [v] officium tuum solicitis [x] obseruet excubijs [y].

¶ *Dãnatos ad supplicium, nemo põt eximere: sed ĩi tẽpora suffragantur, appellandi arbitrium nõ denegatur. Bal. Vel sic: Damnatos ad mortem nemo potest eximere de manibus familiæ. aliás puniuntur, etiã si sint clerici qui hoc faciant, nõ solũ per iudicẽ cuius iurisdictio est offensa, sed etiam per episcopũ eorũ, potest tamen quilibet appellare pro talibus. & hoc modo impedire executionem fieri. h.d. secundum Pau. de Cast.*

Idẽ AA. Rufino p.p. LEX VII.

ADdictos [z] supplicio, & ꝓ cri minũ immanitate dãnatos, nulli clericorũ, vel monachorũ, eorũ [a] etiã quos synoditas vocãt, per vim atq; vsurpatione vindicare [b] liceat, ac tenere. sed & reos ad locũ pœnæ, sub [c] persecutore † per gentes [d], nullus teneat, aut defendat: sed sciat se cognitor triginta librarũ auri multa, & primates [e] officij capitali esse sententia feriẽdos, nisi vsurpatio ista ✱ vindicet̃ [f] at si tãta clericorũ, aut monachorũ audacia est, vt bellũ potius, quã iudiciũ futurũ esse existimet, ad clementiã nostrã [g] cõmissa referãtur, vt arbitrio nostro mox seuerior vltio procedat: ¶ Ad episcoporũ sanè culpam (vt cætera [h]) redũdabit [i] si quid [k] fortè in ea parte regionis, in qua ipsi [l] populos Christianæ religionis doctrinæ in sinuatione moderant̃, ex ijs q̃ fieri hac lege phibuimus, à monachis ꝑpetratrũ esse cognouerint nec vindicauerint: ¶ Quib⁹ [m] in cã crimi nali humanitatis cõsyderatiõe, si [n] tpa suffragant̃, interponẽdæ ꝓuo cationis, copiã non negamus.

¶ *Prorogantes iurisdictionẽ episcopi, tenentur eius iudicio stare dum tamẽ eũ sponte elegerint h.d. secundũ unã lect secundũ aliã dicit: Cõpromissum factũ in episcopũ est ratũ, dũ tamen sit sponte factũ. Bal. Vel sic: In episcopũ possunt nõ subditi cõpromittere, tanquã in arbitriũ: & eius sententia si lata est partibus præsentibus debet seruari secus si lata esset altera parte absente etiam citata. h.d. secundũ Pau. de Cast.*

Idẽ AA. Eutychiano p.p. LEX VIII.

SI qui [o] ex consensu apud sacræ ✱ legis [p] antistitẽ [q] litigare vo luerint, nõ vetabuntur [r]: sed expe

a ¶ Eorũ.] repete nulli.& dic synoditas.i. qui psunt synodis vel congre 10 gationibus, vt prælati.
b ¶ Vindicare.] s. authoritate sua.
c ¶ Sub persecutiõe.] ideò dic persecutione, q̃ a cũ tales ducuntur ad supplicium, multi sequũtur eos maximè praui.
d ¶ Pergentes.] Et iõ quia cũ pergunt, quilibet 20 debet eos verberare.
e ¶ Primates.] i. maiores officiales curie. Acc.
f ¶ Vindicetur.] no. clericũ puniri à iudice ciuili cessante priuilegio fori, propter criminis enormitatem: vt &.j. vbi sc. vel cla.l.j.& hoc eũ punit in patrimonio suo. In per 30 sona aũt non punit, nisi prius ab epo spolietur: vt s.ti.j.aut.cleric⁹.& est lex ista de verbo ad verbũ.j. de ap.l.addictos.
g ¶ Nostram.] s. imperatoris.
h ¶ Vt cætera.] q̃ eis commissa sunt.
i ¶ Redũdabit.] s. hoc.
40 k ¶ Si quid.] i. aliqd.
l ¶ Ipsi.] s. episcopi.
m ¶ Quibus.] s. dãnatis. Vel dic etiã clericis, vt appellet ꝑ dãnatis etiã eis inuitis: vt.ff. de ap.l. nõ tm̃ Nec obstat q̃ clerici nõ debẽt interesse causæ sangui nis secundũ canones: quia nõ intersunt vt imponat̃ pœna: sed vt nõ imponat̃ c. sententia. extra ne cleri. vel mo. Itẽ solũ appellãt, non exercent.
n ¶ Si tẽpora suffraga tur.] Oli bidui, vel tridui hodie decẽ dierũ: vt in au then. de ap. in pri. col.iiij.
o ¶ SI qui.] s. nõ subditi eius iurisdictioni: aliás 60 in eũ cõpromittere non põt: vt.ff. de arb.l.sed si in seruũ.§.j. Itẽ ponũt quidã q̃ sunt laici. nã clerici non põt declinare iurisdictionẽ sui epi: vt arg. in authẽ. de san. episc.§. œconomos autẽ. in fi.§. coll.ix. Et hoc dicũt etiã quidã decretistę: sed non põt pbari p le 70 gẽ, vel canonẽ aliquẽ: qa ille.§. œconomos. loquit̃ i speciali casu, redẽdẽ rõ nis sed secũdũ Loth.& secundũ hæc iura episcopus nullã habebat iurisdictionẽ: vt.s. tit.j.l.cũ clericis: & l.oẽs q.&.l. iubemus.§ fi. Et sic secũdũ eũ nõ est ne cesse pdicta sic exponi. sed 80 nõ videtur benè dixisse: quia etiam secũdum iura ciuilia habebat iurisdictio nem j.eo.l. episcopale.

† Vide in hanc.l. Alciatum lib. dispũc. iiij. ca. xviij. Synoditę qui dicũt.

Cleric⁹ quãdoque à iudice seculari punitur.

† Prosecutione.

✱ Aut pro tinus uindi cetur aut sitata &c.

✱ Religio nis.

b Aduerte q̃ clerici in non sui in dicem non põt cõsenti re: nisi etiã clericus sit & diœcesia ni cõsensus accedat. c. significasti. extra de iu di.

t ¶ Dirigãtur.] vt eis cõfiteant̃ pctã, & isti illis pœnitẽtiã indulgeant.
v ¶ Quod officium.] ô tu præfecte prætorio cui missa fuit hæc lex.
x ¶ Solicitis.] nã debes mittere omnibus episcopis, qui sunt sub tua diœce si, vt hæc obseruent.
y ¶ Excubijs.] id est vigilijs.

ADdictos.] CASVS. Quidã religiosi per vim auferebant dãna tos dum ducebantur ad furcas: quod hic prohibetur. Secundò quia iu-

p ¶ Legis.] id est religionis.
q ¶ Antistitem.] id est compromissarium iudicem.
r ¶ Non vetabuntur.] Sicut nec apud quempiam extraordinarium iudicem. Et dic non vetabuntur, imò permittitur eis: quia quod non prohibetur, permittitur: vt. ff. quibus ex causis maio.l. necnon. §. quod eis inquit.

a ¶ In ciuili.] Nā ĩ criminali nō sic tenet:vt.ff.de arb.l.nō distĩguem⁹.§.Iu. b ¶ Sponte.] imò postquā cōsentiūt,ex necessitate iā cōpellūtur. Sed dixerūt quidā cōtrà,ꝙ episcopus resideṫ spōte inter eos,qui eū elegerūt:& nō cogitur sn̄iam dicere,licet cæteri arbitri cogant:vt.ff.de arbi.l.iij.§.j.Vel dic inspecto initio:quia nō cogit recipere inuitus,per alegatā legem. quia hîc cognouit vt ordinari⁹ inter suos subditos vt ex corpe patet in §.pce. illa qñ inter nō subditos.sed plenè dic vt in cor.Secūdò no.hîc speciale:qa secundò nō appellatur ab eodē litigatore.sic & in aut.de app.§.illud coll. iiij. &.j̃.de asser.tol.l.j.§.j.& de preci.imper.offer.l si qs.& in aut.de sanc.epis. §. si quis verò.col.ix.regulariter cōtra:vt.j̃.ne.lic.in vna eadéque causa.l.j.

c ¶ Quod.] s. iudiciū.

d ¶ Absuisse.] si habes affuisse, subaudi coactè.& est si.ff.de iu.l.ij. in princip.& de auth.& cō. tu.l.j.§.fi.Vel si habes absuisse,tūc dic.i. nūquā in eos consensisse:vel etiā si cōsenserunt,tp̄e sentētiæ est vna pars abſens.Nā nō valet sn̄ia altera parte absente prolata:nisi in compromisso hoc esset dictū ff.de arbit.l,diē §. si quis litigatorū.aliàs est.l.si qs litigatorū.Itē no.ꝙ vsque ad hanc legē tractauit de cura episcopi:nunc incipit de audientia in hac.l.

† Coactos potius ad-fuisse quàm &c.

EPiscopale.] CASVS. Duo extranei cōsentiūt in epm Bonoñ.vt iudicē. valet sn̄ia: & non pōt appellari,sicut neq; à p̄fecto.Secūdò,dicit ꝙ iudex ciuilis p̄ducet in executionē sententiam episcopi.Viuia.

e ¶ Audiri.] Hæc.l.loquitur cū duo nō subditi cōsenserunt in epm, vt in extrodinariū iudicē,& p̄rogāt iurisdictionē eius: superior tñ lex vt in arbitrū: aut qñ inter subditos ordinariè iudicauit:& ita non corrigit.l.istam in eo qđ hic dicit nō appellari:sed secundū alios corrigit:vt.j̃.statim dices.Itē in dubio p̄sumitur in eū,vt ĩ iudicē consensum potius quā in arbitrū:vt sic sn̄ia valeat, & actionē pariat: vt.ff.de re.dub.l.quoties. ij.nisi pœna vel simile sit appositū quod declarat esse arbitrū: vt ff.de leg.j.l. si seruus plurium.§ fi.

f ¶ Vestris.] p̄fectis p̄torijs loquiṫ:à quorū sententijs non appellatur: sicut nec ab epo:vt hîc&.ff. de offi.præ.præto.l.j.§.fi. & de mi.l.p̄fecti.licet supplicari possit:vt.j̃. de sen. præfect.præto.l.j.

Arbiter quo modo cognoscit

g ¶ Tribuatur.] Not. sn̄iam per epm latā à potestate exequēdā.sic ergo & à magistro,latā,vel doctore.Et no.arg.p̄ sententia doctorū.

h SI quis litigātiū.] Hæc est in authen.e. §. si qs autē litigantiū.colla.ix.

i ¶ Contradicat.] appellando à sentētia episcopi.

k ¶ Iudex.] Hæc aut. corrigit dupliciter.l.epale secundum quosdam.Priò quia ibi equatur eps p̄fecto p̄to.hîc aūt minor reputaṫ etiā magistratu municipali,cū demū ad maiorē appellaṫ à minore:vt in aut.de app.§.pc.&.§ fi. col.iiij.Secūdò qa p̄ illā. l. nō appellaṫ à sn̄ia epi: p̄ hāc sic.Tu dic nō corrigi

rientur illius in [a] ciuili dūtaxat negotio more arbitri spōte [b] residentis iudiciū.Quod [c] ijs obesse nō poterit,nec debebit,quos ad prædicti cognitoris examē cōuentos † potius absuisse [d], quā sponte venisse constiterit.Dat.vj.Calē. August. Mediolani,Honorio A.iiij.& Eutychiano Cons.

¶ A sententia lata per episcopū ex prorogatione iurisdictionis,non appellatur:quæ sententia debet executioni mandari per iudicem secularē.h.d.Bal & Paul.de Cast.

Imp̄p.Arcad.Hon.& Theod.AAA.Theodoro præfect.præto. LEX. IX.

EPiscopale iudiciū ratū sit omnibus q̄ se audiri [e] à sacerdotibus elegerint:eáque illorum iudicationi adhibendam esse reuerentiam iubemus,quā vestris [f] deferri necesse est potestatibus , à quibus nō licet prouocare. ¶ Per iudicū quoque officia,ne sit cassa epalis cognitio,definitioni executio tribuaṫ [g].Dat Id.Decembr. Basso & Philippo Cons.

In authen. de sanct. episc.§.si qs autem litigantium.col.ix. cōst.fi.

¶ Ab episcopo cognoscēte ex prorogatiōe potest appellari semel tantū,si feratur sentētia cōfirmatoria:quæ est executioni mādāda per confirmatorē.sed si feratur sn̄ia infirmatoria, pōt appellari ab ista secūda sn̄ia.itē quādo episcop⁹ cognoscit,ut delegatus principis,uel alterius,appellaṫ ad delegātē.Bal.& Paul.de cast. Vel sic: A sn̄ia episcopi lata extraordinariauel delegata iurisdictione appellatur.quæ si confirmata fuerit,amplius appellari nō poterit.Sali.& est canonizata.xj q.j.de persona.

SI quis [h] litigantiū intra decem dies cōtradicat [i] ijs q̄ iudicata sunt,tūc locorū iudex [k] examinet cām:& si interuenerit iudiciū rectè factū,etiam per sn̄iam suā propriā hoc confirmet,& executioni propriæ tradat q̄ iudicata sunt: & nō liceat victo,iterū in tali cā appellare.¶ Si verò sn̄ia iudicis contraria fuerit [l] :tunc licet à sententia iudicis appellare [m] . ¶ Si tñ ex imperiali iussione,aut iudiciali p̄cepto episcop⁹ iudicat inter quascūque personas:appellatio aut ad principem [n] ,aut ad eum qui transmisit negotium,transferatur.

¶ Iudex debet prouidere, ne carcerum custos inhumaniter se habeat erga carceratos:pœna sibi & eius officio imminēte,& cura ad episcopum spectante.h.d.Sali.

Impera.Honor.& Theod.AA.Cæciliano præfe. præto. LEX X.

IVdices dominicis diebus productos [o] reos de custodia carcerali videant,& interrogent:ne ijs humanitas clausis per corruptos carcerū custodes negetur [p] . Victualem substātiam nō habentibus faciāt ministrari,libellis [q] duobus * aut trib⁹ diurnis,vel quot existimauerint cōmentariēses [r] ,decretis [s] quorū sumptibus p̄ficiant alimoniæ [t] pauperū:quos [v] ad lauacrū [x] sub fida custodia duci oportet: multa iudicibus viginti librarum auri & officijs eorū eiusdē pōderis constituta,ordinibus [y] quoque trium librarū auri,multa p̄posita si saluberrima statuta cōtempserint Nec deerit [z] antistitū Christianæ religionis cura laudabilis,quæ ad obseruationē cōstituti iudicis hāc ingerat monitionē.D.vij.Idus Febr,Rauēnæ,Honori.viij.& Theodosio.iij.AA.Cons.

¶ Libri improbatæ fidei debēt vidente episcopo cōburi:& artē mathematicā exercens(nisi errore dimisso)debet expelli de sacro imperio: intra quod postea repertus,est deportandus.Sali.

Idē AA.Cæciliano p̄fe.p̄to.

LEX. XI.

MAthematicos [a] ,nisi parati sint, codicib⁹ erroris p̄prij sub [b] oculis episcoporum incēdio concrematis,catholicæ religionis cultui fidē tradere,nunquā ad errorē primū redituri: nō solum vrbe Roma,sed etiā omnibus ciuitatibus pelli [c] decernimus.Quòd si hoc nō fecerint,& cōtra clemētiæ nostræ salubre cōstitutū in ciuitatibus fuerint cōprehēsi vel secreta erroris sui,& p̄fessionis insinuauerint:deportationis pœnam excipiāt.D.Cal.Septēb.Rauēnæ.Honorio.viij.& Theodosio.iij.AA.Cons.

¶ Ad curā episcoporū spectat vt redeuntes à captiuitate,nemo iniurijs afficiat. Sali.

Idē AA.Theodoro p̄fecto p̄to.

LEX XII.

CHristianos [d] p̄ximorum locorū volumus solicitudinem gerere,vt Romanos captiuos,qui reuersi fuerint , nemo teneat ,nemo iniurijs, aut [e] damnis afficiat.Dat.iij.Idus Decembr. Honorio.viij . & Theodosio . iij. AA . Cons.

¶ Pater,uel dominus qui necessitatem peccandi imposuit filiabus , uel ancillis,earum potestate priuatur.h.d.Sali.

Impp.Theod.& Valentin AA.Florentio præfecto præ.

LEX XIII.

l ¶ Fuerit.] s.sn̄ia epi.

m ¶ Appellare] & secūdū ordinē legū appellationi deferri:vt in corpore.

Appellatio secūda quādoq; est interdicta.

n ¶ Principem.] distinctione habita q̄ sit.j̃.de ap.l.p̄cim⁹.in fi.& in aut. de ap.§.illud.in fin.colla. iiij.Vel intellige illud fieri ad ip̄m,& illos cognoscere ex eius delegatiōe. Vel loquitur aut.illa cùm est delegata vniuersitas causarū:hæc cū aliqua cā sp̄alis.Itē secūdū azo.qñ q; hoc fallit in delegato ad cām sp̄alē,si ipse delegauerit alij. nam appellatur ad eum, non ad principem:vt.j̃.qui p̄ sua iurisdictione.l.j.in fi.Et est cōtra regulā generalē.ff.qs & à q.l.j.§.j.Sed ibi in delegato ab alio,& nō à principe & ad vniuersitatē causarum.

* *Libellis duabus in fœminino gñe certissimis argumentis & rationibus do.Alci.li. 1. parerg. iur.ca. 17. legit.ut scilicet,delibellæ ponderè acci piendū sit.*

o IVdices.] ¶ Productos.i.p̄cul ductos.

p ¶ Negetur.] & ad hoc.j̃ de cu.reo.l.j.&.l. fi.

q ¶ Libellis.] i.panibus à libum libi.vel à liba libę quod est panis alb⁹,& subscinericius:& sic est diminutiuū & hoc qđ dicit in authoritate,puer fugitiuus noluit libū à sacerdote accipere.

Liba quid sit.

r ¶ Cōmentariēses.] id est carcerū custodes:vt j̃.de cust.reo.l.ad commētariensem.Accur.

Cōmentarienses qui dicuntur.

s ¶ Decretis.] i.assignatis.

t ¶ Alimoniæ.] i q̄ pauperibus sunt relictæ: cū nulli sint pauperiores istis:vt.s̃.ti.j.si quis ad declinādā.§. vbi autē.

v ¶ Quos.] s.in carceratos.

x ¶ Lauacrum] vt stupham.

y ¶ Ordinibus] eius loci vel ciuitatis.

z ¶ Nec deerit] id est non debebit deesse.

a MAthematicos.] Sic dicti à mathesi penultima producta, qđ est diuinare,non à mathesi penultima correpta. nā scire facit mathesis:sed diuinare mathesis.

mathematicus vnde dicitur.

b ¶ Sub oculis.] i.in p̄sentia.& sic ponitur sub p̄ corā:vt.j̃.de re.cre.l.generaliter.in fi prĩ.ibi, sub ipso iudice &c.

c ¶ Depelli.] id est expelli.sed certè imò magis puniri:vt.j̃.de malè.& mathe.l.& si ita.excepta.contrà.Sed dic,ꝙ habebant tātum libros : non autem operabātur in malum: vt in.l.contraria. Accur.

d CHristianos.] i. epos.& hoc habes.j̃. de postl.re.l.fi.&.ar.s̃.e.l.j.

e ¶ Aut damnis.] id est iniurijs.

Si lenones

SI lenones† patres* & domini, suis filiabus, vel ancillis peccandi necessitatem imposuerint, liceat filiabus* & ancillis, episcoporũ implorato suffragio oĩ miseriarũ necessitate absolui[a]. D. Cal. Maij, Felice & Tauro Cons.

In urbe Constantinopolitana iudex clericorum erat archiepiscopus, uel præfectus, ut actor eligeret. h.d. Sali.

Imp. Martianus A. Cõstantino præfecto prætorio.

LEX XIIII.

DEcernimus, vt quicunque[b] catholicarũ ecclesiarũ quę[c] sub viro religioso archiepiscopo huius almæ vrbis sunt reuerendissimũ œconomũ (siue de ecclesiasticis, siue de proprijs, & ad[d] ipsum solũ pertinẽtib⁹ causis) vel quẽcunque alterũ earũdẽ ecclesiarũ clericũ aliqua voluerit lite pulsare: apud memoratũ beatissimũ archiepiscopũ cãm dicat, in negotijs audiendis, fidẽ ac synceritatẽ geminã *p̃biturũ[e], & sacerdotis, &[f] iudicis. volentibus tñ actorib⁹ pateat ep̃ale[g] iudiciũ: ac nullus q hu iuscemodi intẽdit in sacrosanctas ecclesias, vel in p̃dictos clericos actionẽ ad religiosissimũ antistitẽ[h] ducatur[i] inuitus[k]. D. viij. April. Varari & Ioanne Cons.

Nõ põt esse aduocatus qui nõ est uerus Christianus: & iudex scienter hoc passus & eius officiũ punitur: & ipse ab officio aduocationis depositus deportatur. Sal.

Impp. Leo & Anthemius AA. Nicostrato præfecto prætorio.

LEX XV.

ij NEmo[l] vel in foro magnitudinis tuæ, vel in prouinciali iudicio, vel apud quenquã iudicẽ accedat ad togatorũ[m] consortiũ, nisi sacrosanctis catholicæ religionis, fuerit imbutus mysterijs[n]. ¶ Sin autem aliquid quoquo modo, vel quadam etiam machinatione, factum, vel attentatũ[o] fuerit: officiũ[p] quidẽ sublimitatis[q] tuę centũ librarũ auri iacturã, p cõdẽnatiõe sustineat: idẽ[r] verò, qcũq; ausus fuerit, cõtra puidum nostræ serenitatis decretũ officiũ aduocatiõis p surreptionẽ arripe, & phibitũ patrociniũ p̃stiterit[s]; ab aduocationis officio remotus, stylũ p-scriptionis[t] ac ppetui exilij *specialiter sustinebit: scituris etiã puinciarũ rectoribus, q̃ is sub cui⁹ administratione aliqd hmõi[v] fuerit attentatũ[x], partis bonorum dimidiæ[y] pscriptionẽ, & pœnã exilij per qnquẽniũ sustinebit. D. pridie Cal. Aug. Cõstantinop. Antemio A. ij. Cons.

Impedimentum stans à principio imputatur scienti, & non ignoranti. Sali.

Idem AA. Erythrio præ. præ. LEX. XVI.

SI legibus phibitæ non sint speratæ nuptiæ, & post arras[z] spõsalitias, spõsa[a] cõiugiũ spõsi ppter religionis diuersitatẽ[b] recusauerit si quidẽ pbatũ[c] fuerit ante datas easdẽ spõsalitias arras, hoc[d] idem mulierẽ, vel parẽtes eius cognouisse, sibi debeat imputare[e]. ¶ Si verò horũ ignari[f] spõsalitias arras susceperint, vel post datas arras talis causa pœnitẽtiæ intercesserit[g] ijsdẽ tm̃modò redditis, super alteri⁹ simpli pœna liberi[h] custodiãt. Quod[i] simili mõ etiã de[k] sponsis sup recipiẽdis, necnon arris p̃stitis custodiri cẽsem⁹. Dat. Cal. Iu. Martiano & Zenone Cons.

Ciuitatũ defensores non possunt eligi nisi orthodoxi: & q ita sint debẽt iurare electi. h.d. Sa.

Imp. Anastasius A. Eustachio p̃f. p̃. L. XVII.

IVbem⁹ eos tãtũmodò ad defensorũ[l] curã peragẽdã ordinarij, qui sacrosantis orthodoxæ religionis imbuti[m] mysterijs, hoc in primis[n] sub gestorũ[o] testificatione, p̃sente quoq; religiosissimo fidei orthodoxæ antistite, p[p] depositiões cũ sacramẽti religiõe celebrandas patefecerint[q], Ita eñ eos p̃cipim⁹ ordinari. vt reuerẽdissimorũ epo-rũ, necnõ clericorũ & honoratorũ, ac possessorũ, & curialiũ decreto cõstituãtur[r]. D. xiij. Cal. Maij. Subiniano & Theodoro Cons.

In authen. de de defen. ci. §. interi. col. iij. consti. ij.

Hæc authẽ. declarat qui debent eligi ciuitatũ defensores, & quales, & per quos: & pœnam imponit electo declinanti: & eius officium & iurisdictionem annectit. Sali.

Pater quando que cogitur emancipare.

a SI lenones.] ¶ Absolui. Emancipentur filiæ. manumittantur ancillæ secundũ oẽs, & ideo nõ mutet hæc interpretatio: vt. ff. de leg. & senatuscõ. minimè. & expsse habes. j. de spectaculis. li. xj. l. si Sed cõtra. ff. qui sunt sui vel ali. iu. l. si dñs, vbi dicitur, q cõpellitur vendere. Sol. hîc corrigitur: vel hîc passim prostituit: ibi cũ vno, vel altero tñ copulauit. Item nota speciale vt cõpellatur pater emãcipare. sic & ff. de cõdi. & demõ. l. si cui. ij. & si quis à pa. ma. fue. l. fi. & ff. de ado. l. & si 10 pubes. regulariter contrà vt instit. quibus mod. ius pa. pote. sol. §. fi.

*Vel. † Maritus etiã debet esse author vxori colẽdi bonos mores. arg. hui⁹. l. in c. discretionẽ. iũcta gl. j. ĩ fi. extrà de eo qui cog. cõsan. vxo. suę. *Vel.

DEcernimus.] CASVS. Quicũq; vult. cõuenire œconomũ maioris ecclesię cõstãtinopolis, agat corã patriarcha si vult: nã & corã præfecto p̃torio põt agere. secũda ps ibi: & sacer20 dotis. idẽ dicit qd lex. s̃. si qui ex cõsensu.

b ¶ Quicunque.] s. actor.

Oeconom⁹ an debeat esse cleric⁹.

c ¶ Quæ.] s. ecclesiæ.

d ¶ Et ad.] &, pro id est.

e ¶ Præbiturum.] aliàs præsbyterũ. s. episcopũ.

30 f ¶ Et iudicis.] nã et in se synceritatem habere debet & qa ep̃s, & qa iudex. & no. ex hac. l. œconomũ debere esse clericũ, alioqn quare diceret archiep̃m in eũ habere iurisdictionẽ? & ad idẽ. ff. qd cuiusq; vni. no. l. planè. sed ibi dicit p̃t. nõ dicit debet.

*Præstiturum.

40 g ¶ Episcopale] i. archiepiscopale. & facit. s̃. tit. j. l. cũ clericis. hodie inuit⁹ vt. s̃. tit. j. aut. clericus.

h ¶ Antistitẽ.] i. ep̃m.

i ¶ Ducatur.] nã & p̃fectũ põt eligere actor: vt. s̃. tit. j. l. cũ clericis. & l. oẽs. q §. j.

k ¶ Inuitus.] qa p̃fectũ 50 põt eligere. ĩnuit ergo hîc ergo hîc q aliàs ĩuit⁹ agat. & sic est cõtrà. j. vt nemo inuit⁹ agere vel ac. co. l. j. Sol. hîc est inuitus: qa aliàs nõ põt cõsequi qd debet: vt. ff. de separa. l. fina. & sic pprie dicit̃ inuit⁹. & sic intellige q ducatur inuitus qñ duos habet indices. ĩui60 tus, quia habet præfectũ prætorio.

l ¶ NEmo] O p̃fecte.

m ¶ Togatorũ.] id est aduocatorũ.

n ¶ Mysterijs.] Nõ est necesse q sit theolog⁹, vel audiuerit theologiã: sed q sit batizat⁹, & ĩ se habeat alia sacra mysteria christia70 nitatis, & non sit hęreticus.

o ¶ Attẽtatũ.] punitã fect⁹ & si nõ sequat̃ effect⁹ vt & diximus. j. de fur. l. si qs. & s̃. ti. j. l. si qs nõ dicã. & de hoc dic vt ibi.

p ¶ Officiũ.] i. officialis vt. s̃. ti. j. l. si qs non dicam. & de hoc dic vt ibi.

q ¶ Sublimitatis.] id est præfecturæ prætorianæ. Accur.

80 r ¶ Idẽ vero.] s. aduocatus.

s ¶ Præstiterit.] sic eñ demum secuto effectu punitur aduocatus: licet in officialib⁹ aliud sit, vt modò dixi. & est rõ, quia grauius punit̃, vt hîc dicitur.

t ¶ Proscriptionis.] id est amissionis bonorũ: vel alio modo punitur: vt no. s̃. de sacrosãn. eccle. l. iij.

v ¶ Huiusmodi.] s. q aliquis nõ ĩbut⁹ sacrosanctis mysterijs aduocauerit.

x ¶ Attentatum.] eis scientibus, & non cõtradicentibus. alioquin si ignorauerant eũ hæreticum, non tenentur.

y ¶ Dimidiæ.] nũquid ergo ad tẽpus relegatis bona auferũtur? Rñ. nõ: vt ff. de interdi. & releg. l. relegatorũ §. ad tẽpus. q est cõtrà Sed hoc est speciale in relegato ppter huiusmodi crimẽ: ita q intra quinquẽniũ bona adimantur. Vel non auferuntur per iudicẽ: sed p legẽ scriptã sic: vt hîc. Itẽ exiliũ improprie dicitur hîc: propriè, qñ in perpetuũ fit, dicitur exilium: vt. ff. de pub. iud. l. ij. & est hæc. l. de verbo ad verbũ j. de postu. l. nemo.

*pœnam.

Exiliũ propriè quãdo dicatur.

SI legibus.] CASVS. Titius desponsauit Bertã per verba de futuro, & dedit arras: & 10 ipsa Berta vel pater eius sciuerũt Titiũ paganũ, vel ppter religionẽ nõ iacere in lecto: vnde vult eũ dimittere. certè reddat arras in duplũ. aliud si ignorauerit. Secũdò dicit idem si sponsa dedit sponso.

z ¶ Post arras.] mulieri datas.

20 a ¶ Sponsa.] p verba de futuro.

b ¶ Diuersitatem.] vel sectę, vel aliã iustã cãm: vt habeas de ver. ad verbũ. j. de spõ. l. fi. §. his hoc quoq;.

c ¶ Probatũ fuerit.] nã presumitur ignorãs nisi pbetur sciẽs. sic. j. q mi. nõ pos. l. sup seruis. lib. xij. 30 & ff. de prob. l. verius. sed ar. cõtrà. ff. de pba. l. cũ de indebito. sed illud in odiũ illius q negauit sibi solutũ quod erat solutum. Item ei quod dicit sciẽtiã parentũ filiabus nocere, est contrà. ff. de iuris & fac. ign. l. iniquissimũ. Sol. nõ obest quia parẽtes sciũt: sed qa 40 præsumit̃ eã scire, & q pater certiorauit eã vt. j. de in integ. restit. mi. l. de tutela. & ff. vnde cog. l. octaui. rñso. ij. & j. de lib. cau. l. si filiũ. Vel dic parẽtes imputẽt sibi suã sciẽtiã filia suã: quia si parẽtes sciuerũt, & acceperũt arras, tenentur in duplũ.

Ignorantia præsumitur nisi scientia probetur.

50 d ¶ Hoc.] ppter qd spõsa sponsum recusauit.

e ¶ Imputare.] & arras in duplũ reddãt. nã nõ debet certiorari q nõ ignorauit &c. vt. ff. de ac. ẽp. l. j. ĩfi.

f ¶ Ignari.] Mulier vel parentes eius.

g ¶ Intercesserit.] Quia posteà incepit esse ĩ 60 tali religiõe vel cã. & est sic. ff. vt in posses. leg. l. planè. ea eñ q̃ de nouo emergũt, nouo auxilio indigẽt: vt. ff. de interro. actio. l. de ętatæ. §. ex cã. cũ cõcor. ibi notatis.

Certiorare non debiti q non ignorauit.

h ¶ Liberi.] id est in libertate stant.

i ¶ Quod simili mo70 do.] id est sub simili distinctione. s. quã proxi. rñ.

k ¶ De sponsis.] i. qd dixi qñ sponsa recepit, vel eius parẽs: idẽ dico ecõtrà si spõsus recepit: vel eius Vel dic qd dixi qñ vir est alterius sectæ: idem qñ vir & mulier velit petere arras.

l IVbemus.] Deffensorum. s. ciuitatis.

80 m ¶ Imbuti] non est necesse q sit theologus, sed q sit Christianus, & q misteria christianitatis habeat in se.

n ¶ In primis.] s. q sic sint imbuti cum sacramenti religione.

o ¶ Sub gestorum.] aliàs subiectorũ, aliàs subditorũ.

p ¶ Per depositiones.] i. scripturas à tabellione cõfectas in quibus cõtineatur, q sic iurauit. sic ponitur. j. de testa. l. hac consultissima. §. si quis.

q ¶ Patefecerint.] hodie hæc & alia iurãt: vt ĩ aut. iusiurã. qd p̃sta. coll. ij.

r ¶ Constituantur.] de hac electione plenè dicit aut. de defen. ciui. §. interim. col. iij. quam quidam habent hic.

SI præſens.] ᛭ ſ. Confeſſus fui me accepiſſe centum mutuo à quodam milite, ſub ſpe futuræ numeratiōis:q poſteà cœpit eſſe poteſtas meus:nūc volo opponere excep.nō numeratæ pecuniæ. q̄ritur coram quo opponat? dicitur corā alio iudice.Secūdò ſi nō ſit alius:tūc corā epō.Tertiò, dicit idē in exceptiōe non numeratæ dotis.

a ¶ Si præſens.] i.pſentialiter adeſt.Quid autem ſi abeſt cā alicuius poteſtariæ:an interim poſſum eū hîc cōuenire?Rñd. ſic: vt hîc innuit.Nā loquit̄ qñ corā eodem deberet agi. & habes.ff.ex qui cau.ma. l.itē ait prætor.§.fi.&.l.ergo.& ar.j̄.eo.l.fi.

b ¶ Alias res.] q̄ conſiſtunt pōdere numero vel mēſura:& in mutuo tm̄.alioquin nō poſſet ſic venire contra ſcripturā ppriā niſi p argumēta ſcriptis inſerta:vt.j̄.de non nu.pe. l.generaliter.

c ¶ Obijcit.] ſ. hæc.

d ¶ Factam.] i.ppoſitā.

e ¶ Interrumpere.] facit.j̄.eo.l.fi.& de an. exce. l.vt perfectius.

f ¶ In exceptione.] ſ. opponēda extraneo q dicitur nūeraſſe dotē p vxore. Nā mulieres remotæ ſunt ab officijs ciuilibus, vel publicis:vt.ff.de regu. iur.l.ij.Et facit.j̄.de nō nu. pec.l.in cōtractibus.§. fin. vbi eſt hæc.l.de verbo ad verbum.& aut.ibi poſita. Idē quod in his excep. dicūt quidā in alijs oībus,exceptionib⁹:qd̄ non placet cū licet diu nō opponātur tpa nō currūt:vt.ff.de doli excep.l.pure.§.fi.

g ¶ Locum.] opponendo patri vel extraneo.

h NEmini] oēs alios cōprehendit,nō tm̄ colligētē, de quo hîc ſubijcit.& ſic etiam dñm primū cōprehendit.

i ¶ Conditione.] vt quia ſeru⁹ vel adſcriptiti⁹. Nā de vtroque ſubijcit. & hoc qñ dño volēte fuit expoſitus:ſecus ſi eo ignorāte:vt.j̄.de infan.expo .l. ij. &. j̄. de bo.lib.l.ij.& facit. ff.de lib. agno.l.necare.

k ¶ Colonariæ.] Eſt ergo alius vn⁹,& alius alter.

l ¶ Diſtinctiōe.] fortè an receperit eos ſub cōditione vt ſui fierent, vel nō:& ad hoc.j̄.cōia de ſu. l.nutritorib⁹.&.j̄.de infan. expo.l.fi.in prī.vbi eſt hęc lex quaſi de verbo ad verbum.

m ¶ Diſcrimine.] id eſt diſtinctione.

n ¶ Aucti.] i.augmētati.

o DE creationib⁹.] id eſt electionibus.

p ¶ Oporteat.] & dicūtur hæc de verbo ad verbū.j̄.de cura.fu.l.fin.§.ſed cùm antiquitas.

q ¶ Dederit.] pōt ergo & exhæredatis dare curatorem:vt hîc.nec mereris. nā & ſubſtituere eis pōt, quod maius eſt:vt.ff.de teſta.tu.l.pater.& īſti.de pu. ſub.§.nō ſolùm.

r ¶ Paterno teſtimonio.] vt & inſtit.de ſatiſ da.tu.ij.rñ.& ecōtrà facit grande præiudiciū cōtra alios p filio:vt.ff.de agno. li.l.j.§.Iulianus.aliàs incipit quod ſenatuſcon.

r ¶ Ad curationē.] p cōfirmationē.non enī tenet datio:vt inſti.de cura. fur.l.pe.&.ff.de confir. tu. l.ij.&.iij.&.l.vtilitatem.

s ¶ Primatib⁹.] fortè eccleſiaſticis.ſ.archipbro, archidiacono, & decano: vt exponit̄ in authen.de ſan.epiſ.§.j.colla.ix.

t ¶ Depromat.] ſ.curator.& media pducitur.i. iuret.& hoc eſt primum.

v ¶ Admittere.] i. facere.

x ¶ Inuentario.] hoc eſt ſecundum.

y ¶ Conſcripto.] ſ. mox:vt.j̄.de admi.tut.l.tutores.ij.&.ff.de admi.tu.l. tutor q reptoriū.in prī. & eſt hodie hoc cōe:vt ī aut. vt.ij qui obli.§.fin.col. vj. Sed an curator ad litē facit inuentariū? Rñd.nō,cùm nō poſsit ei ſolui ad īſtar pcuratoris in litē:vt ar .ff. de ſolu.l.hoc iure.ar.contra.s̄.de epiſco.& cle.l. nulli.§.cū autem.

PRæſides* gētiū p vnaquāq; ciuitatē pparet hoīes nō viliſſimos,ſed nobiliores ciuitatū habitatores,quib⁹ aliqua rō eſt bonæ opinionis cōſtituta,nominare defenſores p circulū:vt eo* expleto,rurſus ad eādē ſolicitudinē reuertant̄:decreto facto cū iureiurādo oīm poſſeſſorum in ea ciuitate conſiſtentiū: electione facienda à Deo amabili epo,& venerabili clero,& alijs in ciuitate bonę opinioni ſtudētibus.¶ Et nulli liceat defenſoris ordinationē declinare:alioquin quinq; librarū auri pœna coercebitur,q̄ in opa ciuitatis impendet̄: & poſt pœnæ ſolutionem nihilomin⁹ defenſoris officiū ſuſcipere cogetur & iurabit oīa ſecūdū leges & ius agere.¶ Et cōfirmabit̄ ex pcepto glorioſiſsimorū pfectorū noſtrorū:& in biēnio ſolo adminiſtrabit:& iudex potius quàm defenſor eſſe videbitur:vt ēt teſtamenta,& donationes,apud hūc* inſinuētur,& acta apud eū cōponātur: & habeat vnū * exceptorē & duos officiales ex puinciali officio:& iudicet i cauſis pecuniarijs vſq; ad trecētos aureos.¶ Præter eà habeat defenſor publicā habitationē,in qua monumēta recōdat, & vnū hominē,q acta conſeruet.

¶ Noua cōſtitutio Friderichi imperatoris de ſtatu.& cōſue.cō.lib.ec.§.ſtatuimus etiā.coll.x.cōſt.fi.

¶ Præſides uel ciuitatū rectores,debent iurare, quòd dānatos de hæreſi per eccleſiam omnibus uiribus exterminabunt:alias non ualent eorum ſententiæ.h.d.Bal.

STatuimus† hoc edicto in perpetuū valituro, vt poteſtates, cōſules,ſiue rectores, quibuſcūq; fungant̄ officijs, p defenſiōe fidei pſtent publicē iuramētū, q̄ de terris ſuæ iuriſdictioni ſubiectis,vniuerſos hæreticos ab eccleſia denotatos,bona fide, p viribus ſuis exterminare ſtudebūt,ita vt ammodò qñcūq; qs fuerit in poteſtatem ſeu ppetuā,ſeu tēporalē aſſumpt⁹, hoc teneat̄ capitulū firmare iuramēto. Alioquin neq; p poteſtatibus,neq; p cōſulibus,neq; pro rectoribus habeātur:eorūq; ſnīas ex tūc irritas iudicamus & inanes.

¶ Vbi is contra quem debet proponi querela non numeratæ pecuniæ,ſit in adminiſtratione maiori poſitus,pōt aduerſarius ad præſcriptionē eius interrūpēdā,adhibere aliū adminiſtratorē.per quē ei notificetur querela ſibi delata: uel loci epiſcopū,per quē ſimilis denūciatio fiat.h.d.Sali.

Imperat. Iuſtinianus A. Mennæ præfecto prætorio. LEX XVIII.

SI pſens[a] quidē ſit q pecuniam numeraſſe,vel alias res[b] dediſſe ſcriptus eſt,aliquā verò adminiſtrationē in puincijs gerat,vt difficile eſſe videat̄ denūciationē eidē nō numeratæ pecuniæ mittere, licētiā damus ei,qui mēorata exceptione vti velit,alios iudices adire & p eos ei manifeſtare,quia exceptionē huiuſmodi objicit[c],factā[d] à ſe ſup nō numerata pecunia q̄relā eſſe. Quòd ſi non ſit alius adminiſtrator ciuilis, vel militaris, vel p aliquā cām ei ſit difficile qui memoratā querelā opponit,eum adire,& ea q̄ dicta ſunt facere:licētiā damus etiā per virū reuerēdiſſimū epm eandē ſuā exceptionem creditori manifeſtare,& ita tps ſtatutū interrūpere[e]. ¶ Quod etiā in exceptione,[f] nō numeratæ dotis,locū[g] habere receptū eſt.Dat. Cal.Iul.Conſtantinop.D.N.Iuſtiniano A.ij.Conſ.

¶ Recolligentes pueros expoſitos non efficiūtur eorum domini,ſi d ſunt illi liberi ſui iuris,& ingenui,etiam ſi ex ſeruili conditione ſint nati: & ſibi quærunt,& quæſita etiam ad extraneos hæredes tranſmittunt.h.d.Sali.

Idē A.Demoſtheni præf.præ. LEX XIX.

NEmini[h] licere volum⁹, ſiue abigenuis genitorib⁹ puer paruulus pcreatus,ſiue à libertina progenie,ſiue ſeruili cōditiōe[i] maculatus,expoſitus ſit,eū puerū in ſuū dñiū vēdicare,ſiue noīe dñi ſiue adſcriptitiæ ſiue colonariæ[k] conditionis.¶ Sed neq; ijs qui eos nutriendos ſuſtulerint licētiā cōcedimus penitus,cū quadā diſtinctione[l] eos tollere. Sed nullo diſcrimine[m] habito,ij qui ab huiuſmodi hominibus educati,vel nutriti,vel aucti[n] ſunt liberi & ingenui appareāt,& ſibi acquirāt:& in poſteritatē ſuā,vel extraneos hæredes,oīa q̄ habuerint,quo modo voluerint,traſmittāt:hæc obſeruātibus nō ſolū præſidibus prouinciarum, ſed etiam viris religioſiſſimis epiſcopis.D.Calcedonæ.viij.Cal.Iul.Lāpadio & Oreſte VV.CC.Conſ.

¶ Curator in teſtamento furioſo datus eſt confirmandus, & cæteris præferendus:nullo uerò dato ad legitimum peruenitur:quo uel ceſſante uel idoneo non exiſtente,iudex de uno habet prouidere:& adminiſtrationem ei habet decernere,forma & ſolennitate hic deſcripta ſeruata.h.d.Sali.

Idem Auguſt.Iuliano præfecto prætorio. LEX XX.

DEcreationibus[o] curatorum, qui furioſis vtriuſque ſexus dātur,neceſſarium nobis viſum eſt cōſtituere quemadmodum eas celebrari oporteat[p]. ¶ Et ſi quidē pater curatorē furioſo,vel furioſæ in vltimo elogio hæredibus inſtitutis,vel exhæredatis dederit[q], vbi & fideiuſſionē ceſſare neceſſe eſt paterno[r] teſtimonio p eius ſatiſdatione ſufficiēte:ipſe qui datus eſt, ad curationē[s] pueniat:ita tñ,vt in puincijs* apud pſides earū pſente eis tā viro religioſiſsimo locorū antiſtite quā tribus primatib⁹[t] actis interuenientibus,tacitis ſacroſanctis ſcripturis depromat[v] omnia ſe rectè,& cū vtilitate furioſi gerere, neq; prætermittere quæ vtilia eſſe furioſo putauerit,neque admittere[x] ea quæ non vtilia furioſo eſſe exiſtimauerit : Et inuentario[y] cum omni ſubtilitate † publicē conſcripto[z],

Res,

* Prouinciarum.
* Circulo completo.
* Confirmentur.
* Defenſor.

Mulieres remotę ſunt ab officijs publicis.

† Hanc authen.nō approbat conſuetudo: vt dicit Barto. hîc, ſed ſtatuta circa hoc inducunt aliam formam iuramēti,quā ſeruabun⁹.

* Et.

† Solēnitate.

res [a] ſuſcipiat,& ſecũdũ ſui opĩo nẽ diſponat [b] ſub hypotheca [c] rerũ ad eũ ptinẽtiũ,ad ſimilitudinẽ tutorũ * & curatorũ adulti. ¶ Sin aũt teſtm̃ qdẽ parẽs nõ cõfecerit, lex [d] autẽ curatorẽ(vtpote agnatũ)vocauerit: vel eo ceſſante, aut nõ idoneo forſitan exiſtẽte,ex iudiciali electione curatorẽ ei dare neceſſe fuerit:tũc ſcilicet & in puincijs apud pſides cuiuſcũq; puinciæ& virũ religioſiſsimũ epm ciuitatis,necnõ tres primates [e] creatio pcedat: ita vt ſi qdẽ curator ſub ſtãtiã idoneã poſsidet,& ſufficientẽ [f] ad fidẽ gubernationis,ſine aliqua ſatiſdatiõe creatio pcedat. Sin autẽ nõ talis cẽſus ei⁹ inueniatur:tũc & fideiuſsio,inquãtũ poſſibile eſt,ab eo exploreť [g],creatiõe oĩno ſacroſanctis ſcripturis ppoſitis [h] ĩ oĩ cã [i] celebrãda: ¶ Ipſo ãt curatoř cuiuſcũq; ſubſtãtię vel dignitatis ſit,pfatũ ſacrm̃ [k] p vtiliter rebus gerẽdis pſtãre, & inuẽtariũ [l] publicè cõſcribẽte,& hypotheca [m] rerũ curatoris modis oĩb⁹ adhibẽda [n],quaten⁹ res poſsint furioſi vndiq; vtiliter gubernari. D. Cal. Septẽb. Cõſtãtinop. Lãpadio & Oreſte VV. CC. Conſ.

¶ Liberi dementis uel furioſi,licet in poteſtate poſſunt contrahere nuptias,dote,& donatione conſtituenda de bonis parentum,ſine diſpendio aliarum expenſarum.h.d.Sali,

Idẽ A.Iuliano præfe.præto. LEX. XXI.

TAm demẽtis,quã furioſi liberi cuiuſcũq; ſexus,poſſunt legitimas cõtrahere [o] nuptias, tã dote,quã ante nuptias donatiõe à curatore eorũ pſtãda [p]:æſtimatiõe [q] tñ,in hac quidẽ regia vrbe excellẽtiſsimi pfecti vrbi,in puincijs autẽ virorũ clariſsimorũ earũ pſidũ vel locorũ antiſtitũ,tã opinione [r] pſonæ †,quã dotis moderatiõe,& ante nuptias donationis ſtatuenda [s],pſentib⁹ tã curatorib⁹ demẽtis,quã furioſi,necnõ ijs q ex genere eorũ [t] nobiliores [v] ſunt:ita tñ vt nulla ex hac cã oriať,vel in hac regia vrbe,vel in prouincijs iactura ſubſtãtiæ furioſi,vel demẽtis, vel mẽte capti:ſed gratis oĩa pcedãt, ne tale hoĩm infortuniũ etiã expẽſarũ detrimento prægrauetur [x].

In authen. vt cũ de ap. co. §.ſi qs de prædictis parẽtibus furioſus.col. viij. conſtitu.xij.

¶ Filij furioſorum negligentes eorum curam,à ſucceſsione eorum priuantur,licet hæredes ſint ſcripti: deferenda ei qui furioſum in domũ ſuã ſuſcepit.h.d.Sali.

LIberi furioſi [y] q curã ei [z] negligũt pbere,tã exhęredatione digni ſunt [a],quã alijs pœnis [b] legitimis [c]. Nã ſi qs alius atteſtatione [d] ad eos miſſa,cũ adhuc negligãt,in domũ ſuã eũ ſuſceperit,& pcurauerit:ex hoc erit eius ſucceſſor legitimus,licet teſtatus [e] eſſet etiã in liberos fortè:manẽtib⁹ tñ alijs teſtamẽti capitulis [f]: ¶ Eadẽ pœna parẽtib⁹ imponẽda,ſi qdẽ de liberis in furore conſtitutis curare neglexerint [g].

¶ Vbi aduerſarius ſit abſens,infans,uel furioſus uel in maxima poteſtate cõſtitutus per ſolã libelli porrectionẽ factã corã præſide,uel epiſcopo,interrumpitur præſcriptio.h,d. Sali.

Idẽ A.Ioanni præf.præt. LEX XXII.

SAncim⁹,vt ſi qñ abfuerit is q res alienas,vel creditori obnoxias detinet,& deſyderet dñs rei, vel creditor ſuã intentionẽ pponere [h],& nõ ei licentia ſit abſente aduerſario ſuo,q rẽ detinet,vel infantia,vel furore laborante, & neminẽ tutorẽ,vel curatorẽ habẽtę, vel ĩ ſumma poteſtate cõſtituto [i] eãdẽ [k] rẽ authoritate ſua vſurpare licẽtia ei deť adire pſidẽ puinciæ libellũq; ei porrigere,& hæc in q̃rimoniã deducere,& intra cõſtituta tpa interruptionẽ [l] facere. Sin aũt nullo poterit mõ pſidẽ adire: ſaltẽ ad epiſcopũ locorũ eat & ſuã manifeſtare volũtatẽ ĩ ſcriptis deproperet. Dat. Cõſtãtino. Cal. Octob. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis VV.CC.Conſ.

TITVLVS VIII.

De hæreticis, & Manicheis,& * Samaritis.

¶ Qui in legem cõmittit priuilegium legis amittit.h.d.cũ authen.ſequen.Sali,

Imppp. Cõſtantinus,Conſtantius & Conſtãs ad Gracilianum P.V. LEX I.

PRiuilegia q̃ cõtẽplatione religiõis indulta ſunt [m],catholicæ tm̃ legis obſeruatorib⁹ pdeſſe oportet [n]. Hæreticos [o] non ſolùm ab his priuilegijs alienos eſſe volumus, ſed aduerſis muneribus conſtrin-

a ¶ Res.] ſcilicet furioſi.
b ¶ Diſponat.] tertium.
c ¶ Sub hypotheca.] tacita,per id qđ dicit,ad ſimilitudinẽ &c.vt.j.de admini.tu.pro officio.
d ¶ Lex.] ſ.xij.tabularũ.Et not.ꝙ hoc caſu & in prodigo datur à lege curator:vt hîc,& inſtit.de cur. §.furioſi.aliàs ſemper eſt datiuus,cũ multis alijs pſonis detur:vt inſti.de cu- 10 ra.§.iij.&.ff.de poſtulan. l.ij.iij.iiij.&.v.
e ¶ Primates.] expone vt.ſ.
f ¶ Sufficientẽ.] Diuitiæ eĩm à ſatisdatione excuſant.Sed arg.cõtra.ff.de pcu.l minor.§.fi.&.l.ſeq. Sol.hîc ſpeciale ppter neceſsitatẽ officij: vt inſtit. 20 de excu.tu.in prin. ergo in hoc releuatur:vt arg.ff. de iureiur.eũ q.in prin.illic defenſor exiſtebat ex voluntate.
g ¶ Exploretur.] aliàs ecõtrà ſatiſdatio pauperi remittitur,& à diuite exigitur:vt.ff.ſi cui plus quã p legẽ fal.l.cũ non facile.
30 h ¶ Propoſitis.] pſidi & epis & primatib⁹: vt & aliàs.j.de iu di.l.rẽ non nouã.& ſubaudi & tactis.
i ¶ In oĩ cauſa.] ſiue detur fideiuſſor,ſiue non.
k ¶ Præfatũ.] hoc eſt primum.
l ¶ Inuentariũ.] hoc eſt ſecundum.
40 m ¶ Hypotheca.] hoc eſt tertium.
n ¶ Adhibẽda.] ergo tria faciũt remedia:ſacrm̃ inuẽtariũ:& hyphotheca.
o TAm demẽtis.] ¶ Cõtrahere.] dũ tñ ſint legitimæ ætatis in maſculo.xiiij.in fœmina.xij.vt ĩſti.de nu.in prĩ.
50 p ¶ Præſtanda.] pro facultatib⁹ & dignitatibus vt hîc ſubijcit:vt.ff.de iure do.l.q̃ro.&.ff.de admi.tuto.l.cùm plures §.fi.
q ¶ Aeſtimatione.] id eſt arbitrio.Accur.
r ¶ Tã opiniõe.] Dic opinione perſonæ,& moderatione ante nup.&c.vt 60 j.de nup.l.ſi furioſi.
s ¶ Statuẽda.] ſ.dote et dona ppter nuptias.
t ¶ Eorũ.] filiorum.
v ¶ Nobiliores.] non hoc exigitur:ſed ſic eſt cõſuetudo.
x ¶ Prægrauetur.] nã nihil dabit tabelliõi vt ĩ decr.xij.q.ij.c.charitatẽ.et ſic 70 no.ꝙ nõ debet addi afflictio afflicto vt.vij.q.j.c.cũ pcuſsio.&.ff.de offi.pſi.l.diu⁹ ſed ar.cõtra.ff.de tu.et cu.da.ab his.l.romanus.
y LIberi furioſi.] id eſt patris.
z ¶ Eius.] aliàs ei.ſ.patri furioſo.
a ¶ Digni ſunt.] ſi re 80 ſipiſcant.
b ¶ Pœnis.] Quas ſubijcit,nã ſi quis &c.
c ¶ Legitimis.] ſiue reſipuerit,ſiue non.
d ¶ Atteſtatiõe &c.] no.de authoritate denunciationis,& alia q̃ dixim⁹.ſ.ti.j.aut.ſi captiui.Accur,
e ¶ Teſtatus.] ante furorem.

f ¶ Capitulis.] Sed quid ſi nemo procurat? Dico ſilios eſſe hæredes:ſed eis auferẽda hæreditatẽ, vt ab indignis,& fiſco applicãdã:vt.ff.de ijs qui.vt indi. l.iij.& eſt hoc in aut.vt cũ de ap.cog.§.ſi vnũ de pdictis.coll.viij. ADDITIO. Et vide ibi gl.quæ eſt in verbo neglexerint.quæ dupliciter rñdet ad quæſitum iſtius gl.& ſecundã opinionẽ tenet ibi Iaco.de bel.cũ qua etiã trãſit ibi.Bar.
g ¶ Neglexerint.] ſ.curã filiorũ,& dic emancipatorũ,vel nõ.ſed tũc nõ p- 10 priè dicitur curator:vt.j. de cura.furio.l fi.in prin.
SAncimus.] CASVS. Si poſsidentẽ, & pſcribentẽ rẽ meã, vel ius meũ nõ poſſum cõuenire,vel qa abſens,vel infans,vel furioſus, vel quia eſt in magno magiſtratu, certè pſidi porrigã libellũ 20 ꝙ ſi nõ potero pſidis habere copiã, tunc epiſcopo porrigã.Viuia.
h ¶ Proponere.] rei vẽ.vel hypo.propter.interrũpendam pſcriptionem. & facit.ſ.eo.l.ſi pſens.&.j. de nõ nu.pecu.l.in cõtractibus.§ fi.& dixi plenè.j. de an.except.l.vt pfectius.
30 h ¶ Proponere.] ſi ẽ hîc &,inferior verſus abũdat. Si non eſt &,nõ abundat.Accur.
i ¶ Cõſtituto.] Repete ſuã intentionẽ proponere & hoc ſi habes, ſupple ſi non habes nihil,ſup.hîc.
k ¶ Eãdẽ.] Iſte verſus vſque ad illud verbum, li- 40 centia ei:aliàs non eſt.
l ¶ Interruptionẽ.] tẽporis facere. & ſufficere hoc ad pleniſsimã interruptionem.
¶ DE HAERETICIS. *¶ De miniſtris catholicæ fi. ei & eorũ priuilegijs dixit, nunc de eorũ aduer- 50 ſarijs & eorũ pœnis,& de hæreticis,& ſpecialiter de Manichæis. Vel ſic. Dictũ eſt.ſ.de miniſtris catholicæ fidei. Nũc audiam⁹ de aduerſarijs ei⁹ i.hæreticis in gñe, & ſpãliter de Manichæis & Samaritanis, q pfidiores hæretici 60 ſunt,& maiori & ſpãliori pœna ſunt digni:ut.j.dicem⁹ & ſimiliter ponitur rubrica.j.de ſer.& aqua. Sæpeeñ poſito gñe ſupponitur ſpẽs:& pmiſſa ſpẽ: ſupponitur gen⁹:ut.ff.ad le.aquil.ſi ſeruus ſeruũ.§. inquit lex.*
70 PRiuilegia.] ¶ Indulta ſunt.] Vt clericis:vt.ſ.de epi.& cle.l.cũ clericis.& de ſacroſan.eccle.l.placet.
n ¶ Oportet.] Pone: q̃ dã mulier ea exiſtẽte nupta,facta eſt hæretica.exiſtẽte ea in hęreſi marit⁹ q̃ſ 80 dã res dotales vendidit. Deinde mulier reuerſa eſt ad fidę. nunquid mulier poterit reuocare bona? Et vſ ꝙ ñ ar.ſ.de epiſ.& cle.l. deo nobis §.pe.Sed cõtrà j.c.aut idẽ ẽ de neſtoriaĩs.
o ¶ Hæreticos.] Licet clericos,presbyteros,vel papas,vel ſacerdotes,eorũ quos ſic appellant.

* pupilli.

† Nominatio.

† Concor. c.j,iũc glo. ſi. extra de adnite.

Continuatio rubri.

* Samaritanis. Alij legũt ſchiſmaticis.

Caſum ponit.

a ¶ Et subijci.] sic ergo q est punied^o, nō debet habere p̄miū: vt.j.e.l.curiales.

I Tēpriuilegiū.]

b ¶ Anteponitur.] vt habes.j.qui po.in pign. ha.l.assiduis.

c ¶ Tacitis.] vt.j.de rei vxo.act.§.j.

20 d ¶ Alia oīa.] vt iquātū facere posit dānet: vt ff.de re iud.l.nō tm̄.in fi. Itē tacitē stipulatā dotē si bi reddi intelligatur:vt.j. de rei vxo.act.l.j.in prin.

e ¶ Clauduntur.] id est denegatur.

f O Mnes.] ¶ Vel discere.nā culpa simi 20 lis est tā ꝓhibita dicere, quā docere.vt.j.de mathe. l.culpa.

g ¶ Eorūdē.] hęreticorum.

h ¶ Habet.] Falsus denarius non est denarius.

i ¶ Quinō sunt.] aliās qd non sunt.Qui enī non est minister,ministe 30 riū cōmēdare nō pōt:vt ff.de neg.gest.l.q aliena.§. quaquam.

k ¶ Conniuētiā.] i.cōsensum vel negligētiā.

l ¶ Negligatur.] id est neglecta crescat.

m ¶ Vel.] pro saltem.

n ¶ Leui argumento^a.] i.leui articulo,q 40 manifestē debet sciri,g ptinaciter illud asserit.nō aūt si illud dicat cā disputandi,& ad hoc ꝑ ꝑ delicto in leui re cōmisso magna sequat pœna.Nam ad hoc qd dico ꝑ leui sit delictū,facit.j.de lib.&.e.li.l. ij.& de primice.lib.xij.l.j. Vel dicit hæreticus q non 50 est mēbrū sācte ecclesię vel q sunt diuersarū hęresum:vt ī aut.de priuil.do. col.viij.Vel qui nō credit quatuor cōcilia.vt.j.e.l.quicūq;.in pri.& in aut.vt cū de app.cog.§.generalē.co. viij.& alijs multis modis pōt dici hæretic^o:vt no.ex trā de hære.c.iij.

600 ¶ Deuiare.] Peruicaci animositate.

p C Vncti. ¶ Admenda.cā coeūdi:vt&.§. de sum.tri.& fid.ca.l.ij.& de epi.&cle.l. coūeticula. &.j.de ijs q ad eccle. confu.l.iiij.&in aut.de inter. col.hæreticorum col.ix.

q ¶ Sublimitatis tuę.] 70 Loquitur pfecto ptorio.

M Anicheos.] Qui Christū dicūt nō esse verū hominem:sicut econtrā Arriani purū hominē esse dicunt.

s ¶ Cæteris.] De quo statim ponet exēplum.

t ¶ Crimē.] vt qlibet de populo posit accusare. 80 Accursius.

v ¶ Quod in religionē.] i.cōtra religionē.sic &.§. titulo.ij.l.raptores.in princ.

x ¶ Subire.] Est ergo, si mile crimen hæreseos criminī læsæ maiestatis,vt v-

gi & subijci^a .D.pridie Cal.Septē. Cōstātio.ij.& Constante Cons.

In authen. de priuileg. do.hæ. mu.

§.quia enim dedimus.colla.viij.cōstitu.v.

I Tē priuilegiū † dotis quo mulier creditoribus tpe priorib^o anteponitur^b ,necnō de tacitis^c hypothecis,& alia^d oīa mulieribus à lege data claudūtur^e ijs quæ catholicā nō participāt communionē.

¶ *Mandatur ut hæretici cōquiescāt,& episcopos nō habeāt.Et hæreticus declaratur,qui à minimo fidei deuiat articulo.h.d.Sali.*

I mp.Grat.Valentin.& Theod.AAA.ad Hesperidum præfe.præto. LEX II.

O Mnes vetitæ legib^o diuinis, & imperialibus constitutionibus,hæreses perpetuō quiescāt. nemo vlterius conet quæ reperit ꝓfana ꝑcepta,vel docere,vel discere^f necātistites eorūdē^g audeāt fidē insinuare,quā nō habēt^h ,& ministros creare q nō sūt^i :¶Nec ꝑ cōniuētiā^k iudicātiū, oīmq; qb^o ꝑ cōstitutiones paternas sup hoc cura mādata est,eiusmodi audacia negligat^l & crescat. ¶Hereticorū aūt vocabulo cōtinent,& latis ad uersus eos sanctiōib^o succumbere debent,q vel^m leui argumēto^n aiudicio catholicæ religiōis,& tramite detecti fuerint deuiare^o .D. iij. Non.Mediolani, Ausonio & Olybrio Cons.

¶ *Hæretici nō debent habere loca in quibus cōueniāt,nec missas,uel litanias dicere:pœna iudici bus non uindicantibus imminente.Sali.*

I mp.Arcad.& Honor.AA.Clearcho præfect.vrbi. LEX III.

C Vncti hæretici proculdubio nouerint oīa sibi loca adimē da^p esse,siue sub ecclesiarū noīe teneantur,siue diaconica appellent, vel etiā decanica, siue in priuatis ædib^o vel locis hmōi cœtib^o copiā ꝑbere videant:his ædib^o , vel locis priuatis ecclesiæ catholicæ vendicandis.¶ Ad hoc,interdicatur his oībus ad litanitas faciēdas nocte, vel die ꝓfanis coire cōuētiōib^o:statuta videlicet cōdēnatiōe cētū librarū auri,cōtra officiū sublimitatis^q tuæ vel ꝑsidale q̄nquaginta,si qd hmōi fieri,vel ī publicis,vel in priuatis ædib^o cōcedat.Dat.v.Calend.Mart.Arcadio.iiij.& Honorio.iij.AA.Cons.

¶ *De crimine hæresis publicæ, pōt à quolibet accusatio institui:& reo dānato publicātur bona,& memoria defuncti pōt dānari:nec ei succedūt filij nisi sint catholici.h.d.Sali.Sed hoc ultimū hodie,inquit Ia.bu.correctū est per authē. gazaros.j.eo.*

I idem,& Theodosius AAA.ad Senatorem præfect.vrbi. LEX IIII

M Anicheos^r seu Manichæas, vel Donatistas meritissima seueritate ꝑseqmur.Huic itaq; hominū generi,nihil ex moribus,nihil ex legib^o cōe sit cum cæteris^s . ¶ Ac primū quidē volum^o esse publicū crimē^t :qa qd in religionē^v diuinā cōmittit,in oīm fert iniuriā † .Quos bonorū etiā omnium publicatiōe ꝑsequimur.Ipsos quoq; volum^o amoueri ab oī liberalitate,& successiōe quolibet titulo veniēte.¶ Præterea nō donādi,nō emēdi,nō vēdēdi,nō postremō cōtrahendi cuiquā cōuicto relinqm^o facultatē.In mortē quoq; inquisitio extēdat.Nā si in criminib^o maiestatis,licet memoriā accusare defuncti,nō immeritō,& hic debet subire^x tale iudiciū.Ergo & supremā illius scriptura irrita sit siue testamēto,siue codicillo,siue epistola,siue quolibet alio gn̄re reliqrit volūtatē q Manichæus fuisse cōuincit.Sed nec filios hæredes eis existere,aut adire ꝑmittim^o, nisi à paterna prauitate discesserint.De lictī eīn veniā pœnitētibus^y † dam^o.In eos ēt authoritatis nostræ aculei^z dirigant,q eos domib^o suis dānanda ꝓuisione defendūt.¶ Seruos insup extra noxā^a esse volum^o,si dn̄m sacrilegū euitātes, ad ecclesiā catholicā seruitio fideliore^b trāsierint.Dat.viij.Cal.Maij Romę Honorio.vij.& Theodosio.ij.AA.Cons.

¶ Noua cōstitutio Friderichi imperatoris de statu. & consue.§.si verō dominus.colla. x. constitutio.fi.

¶ *Si temporales domini ab ecclesia moniti neglexerint hæreticos extirpare catholicis cōceditur terram eorum occupare.Hoc dicit. Salicetus.*

S I vero dn̄s tpalis^c reqsitus,& admonit^o ab ecclesia terrā suā purgare neglexerit ab heretica prauitate: post annū à tēpore monitionis elapsum, terram ipsius exponim^o catholicis occupādā:qui^d eā extermiātis hæreticis absq; vlla contradictione posideant, & in fidei puritate cōseruēt:saluo iure dn̄i principalis^e ,dūmodō super hoc nullū præstet obstaculū,nec aliquod impedimentū apponat^f .¶ Eadē nihilominus lege obseruata, contra eos,qui non habent domos principales^g .

¶ Noua constitutio Friderichi imperatoris,de statu. & consue. §.credentes.colla.x.constitutio.fina.

¶ *Hic seriatim ponuntur pœnæ hæreticorum & receptatium,& defensorum & fautorum ipsorum.Sali.*

C Redentes ꝑterea,receptatores,& defensores, & fautores hæreticorū dānam^o,firmiter statuētes, vt si postquā qlibet aliū fuerit excōmunicatione notatus,^h satisfacere contēpserit intra annum: extūc ipso iure sit infamis,nec ad publica officia seu consilia, vel ad eligēdū aliquos adhibeat,neq; ad testimoniū admittat.¶ Sit etiā intestabilis,vt nec testandi liberā habeat facultatē nec ad hęreditatis successionē accedat.¶ Nullus ꝑterea ei sup quocunq; negotio,sed ipse alijs respōdere cogat.¶ Quōd si fortē iudex extiterit:eius sententia nullā obtineat firmitatē,nec causæ aliq̄,ad eius audiētiā ꝑferant.¶ Si verō fuerit aduocat^o:eius patrociniū nullatenus admittat.¶ Si tabellio:instrumenta per ipsum confecta,nullius penitus momēti censeantur.

¶ *Tria not. Primō quōd hæretici in Romano solo,non habent facultatem cōmorandi.Secundō quōd lex semper est in uiridi obseruātia, & sic cotidie Arriani.*

trūq; posit post mortē accusari vt hic,&.§.ad.l. iul. maiest.l.fi.in fi.sic & in a postatis:vt.j.de apo.l.ij.q.& hīc vsq; ad quinquēniū fortē in omnibus ꝑdictis vt.j.de apost.l. si quis defunctum.

y ¶ Pœnitētibus.] sic 10 &.§.de sum.tri.& fide ca. l.fi.in fin.nisi in casu:vt.j. de apostā.l.ij.qui sanctā.

z ¶ Aculei.] i.vigores.

a ¶ Extranoxā.] i.liberi erunt.Accursius.

b ¶ Seruitio fideliore.] vt &.§.de epis.& cle. l.fi.§.j.&.j.ne christi. mā. l.prima.

20 c S I vero dn̄s tpalis.] non ſpūalis: vt putā aliqs comes habet in feudū vnā terrā à quodā rege in qua sunt multi hę retici.

d ¶ Qui.] f.catholici.

e ¶ Principalis.] f.regis q dedit comiti in feudum.

f ¶ Apponat.] q ortho 30 doxi pnt ciuitatē intrare & hæreticos repellere.

g ¶ Principales.] f.si ipse rex posidet ciuitatē. & nō legit hæcin scholis.

h C Redētes.] Notat^o.scilicet hęretic^o.

† Concor. cū hac authē.cap.ex literis ī gl. super verbo,obligata.in.fi.extrā de pign.

Minister q non est,ministeriū cōmēdare nō potest.

a Et sic extra leui cā ꝓbatur quis hæreticus.hoc etiam dicit glo.sup verbo,vehemē tē. in.c.literas. extrā de præsum.& in.c.j.extrā.iūc. gl.j. vbi dicitur quōd dubi^o in fide est hæreticus.

Hæretici q dicuntur.

Nanichei.

Arriani.

† Concor. c.cū secūdū leges. extra eo.ti.lib.vj. &.c.vt gentis.iūcta gl. sup verbo, grauius. extra eo titul.

† Simile in ca.ꝑcti venia . extra de reg. iur. & I.c.j.iūc. gl. sup verbo,humiliato. extra q cle.vel vo.i qua gl. hæc verba recitantur.

Arriani. a ARriani.] Hi diuidūt in trinitate ſubſtantiā & patri filium coęternū non negant.Ioā.

Macedoniani. b ¶ Et Macedoniani.] Hi negant ſpiritumſanctum Deum eſſe.

Pnſumatomachi. c ¶ Pneumatomachi.] pneuma.i.ſpūs:& tocos.i. mater.īde Pneumatomachi, qui ſpiritūſanctū ex matre ipſa pceſsiſſe dicebant de filio Dei.

Hæreſum diuerſitatē earū habes xxiiij.q.iij. quidam autem. vſque ad fin quæſtionis.

Apollinariani. d ¶ Apollinariani.] Hi Chriſtū corpꝰ ſine anima aſſumpſiſſe dicūt.

e ¶ In Romanum.] Nota vt in aut.de eccle.ti. §.iubemus.colla.ix.

f ¶ Ciuitatibus.] Aliàs,facultatibus.

† Aliàs,Aſcodrogitæ.

g ¶ Iniuria] ſic e contra ſ.de epiſ.& cle.l.ſi quemquam.

h ¶ Eccleſiæ.] ī.eo.ſi q cōtra.& non legitur hæc in ſcholis.

✠ Sacrophori, & cæteri qui.

i ¶ Vendicandis.] i. vendicantibus Manichęis.

k DAmnato.] CASVS. Neſtor fuit author cuiuſdā hr̄ſis:& ſuiſequaces Neſtoriani dicūtur.Ita Arriani & Neſtoriani à ſuis authoribus dicunt̄. Secundò pcipit q libri Neſtoriani cōcrement̄.Vltimò punit facientes cōtra hanc legē: & hæretici nō excuſant̄ ab oneribus ſiue muneribus,cū de hoc debeant puniri.h.d.cū.l.ſeq.Vi.

l ¶ Portentoſæ ſuperſtitionis.] i.miraculoſę hæreſis.

m ¶ Congrui nominis.] i.nomen.

n ¶ Inuratur.] imponatur.

o ¶ Gregalibus.] i. Neſtorio,& ijs,q eū ſequūtur

p ¶ Sortiti.] ſic.ſ. de epi.& cle. decernimus.

q ¶ Statuimus.] vt&.ſ. eo.cūcti.& ſ. de epiſco. & cle.l.conuenticula.&.ſ.de ſum.tri.l.ij.

r CVriales.] hæreticos:vt quia in patrimonio vel in perſona debent ſeruire curiæ.Acc.

s ¶ Facultatum.] ſ.nomine.

t ¶ Cōtumelioſo.] in contumelioſam eorū petitionem in eo q ambiebant.i.petebant immunitatem,& erant hæretici.

v ¶ Authoritate.] no.pœna non tribuit īmunitatē:vt.ff.de interdic.& releg.l.relegatorum.in fi. &.ſ.eo.l.j.&.ff.ſol.ma.l.ſi ab hoſtibus.§.j.

QVicunque.] CASVS. Apollinaris fuit author cuiuſdā hæreſis: Eutyches & Dioſcorus ſunt eum ſecuti:vnde eorum ſequaces vocātur Apollinariſtæ vel Eutychianiſtæ:& ſuccūbūt legibꝰ latis cōtra hęreticos.ſecūdò q nō habeant loca ad conueniēdū: & ponit pœnam dn̄o loci

loquitur & diſponit,& ſuas uires emittit quātūcūque pœnalis.& hoc cū lex diſponit in futurū, & nō in præteritū.Tertiò quod factum procuratoris uel dolus conductoris non nocet domino ignoranti ſed ſcienti ſic.Sali.

Imper.Theod.A.& Valentinianus Cæſ.Florentio præfe.præto. LEX V.

ARiani[a],& Macedoniāi[b],Pneumatomachi[c] & Apollinariani[d] & Nouatiani: ſeu Sebatiani,Eunomiani,Teſſareſcędecaditæ. Valētiniani,Pauliani,Papinianiſtę Montaniſtæſeu Priſcillianiſtæ, vel Phryges,vel Pepuzitæ,Marcioniſtæ,Borboritæ,Meſſaliani.Euchetæ ſiue Entouſiaſtæ, Donatiſtæ,Handeani, Hydroparaſtæ,Taſcodrogitæ†,Batrachitæ, Hermogeniani, Photiniani,Pauliniani Marcelliani,Ophitæ, Encratitæ, Carpocratitę✠ Sacrophori,& qui ad imam vſq; ſcelerū neqtiā puenerūt Manichei, nuſquā in romanū[e] locū cōueniēdi,morādiq; habeāt facultatē.¶Manicheis ēt de ciuitatibꝰ[f] pellēdis, & vltimo ſupplicio tradēdis: qm̄ his nihil relīquēdū loci eſt,in quo ipſis ēt clemētis fiat iniuria[g]:¶Cūctis quoq; legibus,q̄ cōtra eos,ceteroſq;, q nr̄æ fidei refragant̄,olī diuerſiſq; tēporibus latæ ſunt,ſemp viridi obſeruātia valituris:ſiue de donatiōibꝰ ī hæreticorū cōuēticula(q̄ ipſi audacter eccleſias nūcupare conant̄) factis ſiue ex vltima volūtate rebꝰ qualitercunq; relictis,ſiue de priuatis ædificijs in q̄ dn̄o pmittēte vel cōniuēte cōuenerint,venerādæ nobis catholicę eccleſię[h] vēdicādis[i] ſiue de pcuratore,q hoc neſciēte dn̄o fecerit,decē librarū auri multā,vel exiliū ſi ſit ingenuus,ſubituro:metallū verò poſt verbera,ſi ſeruilis cōditionis ſit:ita vt nec in publicū cōuenire locū,nec ędificare ſibi quaſi eccleſias, nec ad circūſcriptionē legū q cquā meditari valeat,oī ciuili & militari, curiarū ēt:& defenſorū, & iudicū ſub viginti librarū auri interminatione phibēdi auxilio:illis etiā oībus in ſua manētibꝰ firmitate,q̄ de militia,pœniſq; varijs deq; diuerſis ſunt hereticis pmulgata,vt ne ſpāle q̄dē bn̄ficiū aduerſus leges valeat īpetratū. D.Cōſtantino.iij.Ca.Iul. Felice & Tauro Conſ.

Idē AA.ad Leontiū præ.vr. LEX VI.

DAmnato[k] portētoſæ[l] ſupſtitionis authore Neſtorio,nota cōgrui[m] nominis eius inurat̄[n] gregalibus[o]:nec Chriſtianorū appellatione abutātur:ſed queādmodū Ariani,ab Ario lege diuæ memoriæ Conſtātini ob ſimilitudinē impietatis,Porphyriani à Porphyrio nūcupantur,ſic vbiq; participes nefariæ ſectæ Neſtorij Neſtoriani vocētur: vt cuiꝰ ſcelus ſunt in deſerēdo Deū imitati,eiꝰ vocabulū iure eſſe videātur ſortiti[p].¶Nec verò īpios libros nefandi & ſacrilegi Neſtorij aduerſus venerabilē orthodoxorū ſectam decretaq; ſanctiſsimi cœtꝰ antiſtitū Epheſi habiti ſcriptos habere,aut legere,aut deſcribere quiſquā audeat: quos diligēti ſtudio reqri,ac publicè cōburi decernimus:ita vt nemo ī religionis diſputatione aliquā ſupradicti noīs faciat mētionē, aut qbuſdā eorū habēdi cōcilij gratia in ædibus, autvilla,aut ſuburbano ſuo,aut quolibet alio loco conuēticulū clàm aut apertè pbeat. Quos oī cœtꝰ celebrādi licētia priuari ſtatuimꝰ[q], ſciētibꝰ vniuerſis violatorē huiꝰ legis publicatione bonorū eſſe coercēdū.D.iij. Calē.Aug.Conſtantinop.Theodoſio.xv.&Valētiniano.iiij.AA.Cōſ.

vſq; ad.§.nullū.tertiò remouet eos à militia.quartò phibet eos ſtare certis locis.qntò phibet cōuenire & diſputare,vel docere: & diſcētibꝰ pœnā īponit.vltimò punit pręſides terrarū ſi hoc neglexerīt.

x ¶ Quicūq;.] hîc no. quatuor concilia:vt ſtatim infrà notatur:& non legitur in ſcholis hęc lex.

y ¶ Eutychetis.] qui fuit hæreticꝰ:vt.ſ.de epiſ.& cle.l.qm̄.Et no. hr̄ticū eſſe,q nō credit quatuor cōciliorū ſtatuta:ſ. Niceni, Conſtantinopolitani, Epheſini,Chalcedonē ſis vt.ſ.de ſum.tri.l.nemo.

z ¶ Sequūtur.] accipe.ī.ſciant per.xj.lineas.

a ¶ Sciant.] vſque huc durat conſtructio.

b ¶ Apollinaris.] qui fuit magiſter Eutychetis.

c ¶ Apollinariſtas.] accipe verbum prohibemus,quod eſt infrà.

¶ *Non ſummatur,ſed dicit Salicetus quòd hæc lex concord.cum.l.j.ſuprà.eo.& quæ ibi dicit,poſſunt hic repeti.*

Idem AA.Florentio præfecto prætorio. LEX VII.

CVriales[r] omniū ciuitatū oneroſis,qnetiá militiæ, ſeu diuerſis officijs facultatū[s] et pſonaliū munerū obligatos,ſuis ordinibus cuiuſcunque ſectæ ſint,inhærere cenſemus:ne videamur hominibus execrandis contumelioſo[t] ambitu immunitatis beneficiū preſtitiſſe,quos volumus huius conſtitutionis authoritate[v] dánari.Dat. pridie Calen.Febr.Theodoſio A.xvj. & Fauſto Conſ.

¶ *Nō ſummatur,ſed nota tex.in uer.idcirco.in prin.pro teſtibus cōcordātibus in ſn̄ia,licet nō in uerbis,& diſcrepātibus in nomine,ſed cōcordātibus in corpore, ut ualeat teſtimonium: de identitate tamen corporis debet cōſtare.h.d. Sali.*

Imperatores Valentin.& Martian.AA.Palladio præ.præ. LEX VIII.

QVicūq;[x] in hac ſacra vrbe vel Alexādrina,vel in oī Ægyptiaca diœceſi,diuerſiſq; alijs puincijs Eutychetis[y] pfanā puerſitatē ſequūtur[z], & ita nō credūt vt trecēti decē & octo ſcti patres tradiderūt, catholicā fidē in Nicæna ciuitate fundātes:cētū quoq; & qnquaginta alij venerabiles epi,qui in alma vrbe Cōſtātinopolitana poſteà conuenerunt:& ſicut Athanaſius& Theophilus & Cyrillꝰ ſanctæ recordatiōis epi Alexādrinæ ciuitatis credebāt:quos etiā Epheſina ſynodꝰ(cui beatę memorię Cyrillꝰ pfuit,ī qua Neſtorij error expulſus eſt) ī vniuerſis ſecuta eſt:quos & nup venerabilis Calcedonēſis ſynodus eſt ſecuta,prioribus cōcilijs ſacerdotū ex oī prorſus pte cōſentiēs,nihilq; adimēs ſacroſancto ſymbolo, neq; adijciēs,ſed Eutychetis dogmata funeſta cōdēnās:ſciāt[a] ſe eē hr̄ticos Apollinariſtas. Apollinaris em̄ facinoroſiſſimā ſectā Eutyches & Dioſcorꝰ mēte ſacrilega ſunt ſecuti. Ideoq; hi hoīes,q Apollinaris[b] vel Eutychetis puerſitatē ſequunt̄,illis pœnis,q̄ diuorū retro principū cōſtitutionibꝰ cōtra Apollinariſtas,vel ſerenitatis nr̄æ poſtmodū ſanctione cōtra Eutychianiſtas, vel hac ipſa auguſtiſſima lege cōtra eoſdē decretę ſunt,nouerīt ſe eſſe plectēdos,¶Idcirco Apollinariſtas[c], hoc eſt Euthychianiſtas(quibus etſi eſt in appellatione diuerſitas,tn̄ eſt in hęreſis prauitate cōiunctio:& diſpar quidē nomen, ſed idē ſacrilegium)ſiue in hac alma vrbe,diuerſiſq; prouincijs, ſiue in Alexādrina ciuitate,ſiue intra Ægyptiacā diœceſim ſunt, & neq; ita credūt,vt prædicti venerabiles patres credebāt,neq; viro reuerēdiſsimo Alexādrinæ vrbis antiſtiti ✠ Procerio fidē orthodoxā tenēti cōicāt:epiſcopos,vel preſbyteros,aliōſve clericos creare,et habere

✠ Pro certo.

prohibemꝰ: sciẽtibus tã his Eutychianistis & Apollinaristis, qui ausi fuerint cuiquã epi, vel pbr̃i, vel clerici nomẽ imponere, quã his q passi fuerint impositũ sibi nomẽ sacerdotale retinere, pœnã exilij cũ facultatum suarũ amissione se subituros. ¶ Vniuersi prætereà Apollinaristæ vel Eutychianistę nõ ecclesias, nõ monasteria sibi cõstruãt parasynaxes & cõuẽticula tã diurna quã nocturna nõ cõtrahãt: neq; ad domũ vel possessiões cuiusquã, neq; ad mõasteriũ, vel quẽcũq; alterũ [a] locũ operaturi, sectæ funestissimæ cõgregent. Quod si fecerint, & hoc factũ fuisse dño volente cõstiterit: post rẽ in examine iudicis approbatã, domũ vel possessionẽ eiꝰ in qua cõuenerint, vel monasterium eius ciuitatis orthodoxæ ecclesiæ, in cuius territorio est, iubemꝰ addici [b]. Si verò ignorãte dño, sciẽte verò eo qui pẽsiones domꝰ exigit, vel actore vel conductore p̃dij parasynaces & cõuẽticula interdicta collegerint: cõductor, vel p̃curator, siue actor, vel qcunq; eos in domũ, vel possessionẽ vel monasteriũ receperint, ac passi fuerint illicitas parasynaxeis cõuentusq; celebrari: si vilis & abiectę sint cõditionis: fustibꝰ publicè & in pœnã suã, & in aliorũ coerceãtur [c] exẽplũ. Si honestę verò sunt p̃sonę: decẽ libras auri multæ noĩe fisco nostro cogant̃ ĩferre. ¶ Nullũ p̃tereà Apollinaristã vel Eutychianistã ad aliquã iubemus aspirare militiã. Et si inuẽti fuerint: militari cingulo soluti honestorũ hoĩm & palatij cõĩõe priuẽtur: nec in aliqua, nec ĩ qua nati sunt ciuitate, vel vico, aut regione versentur. Si qui verò in hac alma vrbe nati sunt: tam sacratissimo comitatu, quã oĩ per p̃uincias metropolitana ciuitate pellãtur. ¶ Nulli † insup Eutychianistæ vel Apollinaristæ publicè vel priuatim cõuocãdi cœtꝰ, vel circulos cõtrahẽdi, & de errore hæretico disputãdi, ac peruersitatẽ facinorosi dogmatis asserendi, tribuat̃ facultas. ¶ Nulli etiã cõtra venerabilẽ Chalcedonẽsem synodũ liceat aliqd vel dictare, vel scribere, vel edere, atq; emittere: aut aliorũ dicta vel scripta sup eadẽ re p̃ferre. Nemo hmõi habere libros, & sacrilega scriptorũ audeat monumẽta seruare. ¶ Quòd si q in his criminibꝰ fuerint deprehẽsi, perpetua deportatiõe dãnentur [d]. ¶ ♁ Eos verò, q discẽdi [e] studio audierint de infausta hæresi disputãtes decẽ librarũ auri, q̃ fisco [f] nostro inferẽdæ sunt, iubemꝰ subire dispẽdiũ. ¶ Vltimo † etiã supplicio coerceant̃ qui illicita docere tẽtauerint. ¶ Oẽs verò huiuscemodi chartæ [g] ac libri, qui funestum Eutychetis scilicet & Apollinaris cõplexi fuerint dogma, incẽdio cõcrementur: vt facinorosę peruersitatis vestigia flãmis cõbusta depereãt. Æquũ nãq; est vt immanissima sacrilegia par pœnæ [h] magnitudo p̃cellat: sciẽtibꝰ moderatoribꝰ p̃uinciarũ, eorũq; apparitoribꝰ, defensoribus etiã ciuitatũ, q̃ si ea, quæ legis huius religiosissima sanctiõe custodiẽda decernimꝰ, aut neglexerint [i], aut aliqua permiserint temeritate violari: denarum librarum auri multam fisco nostro inferre cogant̃: insuper etiã existimationis suæ periculũ sustinebunt. D. Cõstãtinop. Idib. Aug. Cõstãtio & Rufo Cons.

¶ Si in hæreticam personam alienentur prædia in quibus sint ecclesiæ uel oratoria orthodoxæ fidei: prædia illa fisco sunt uendicanda. hoc dicit. Sali.

Imperator Anastasius A. Erythrio præfe. prætorio. LEX IX.

SI q orthodoxæ religiõis emptiõe vera vel fictitia, aut quocũq; alio iure vel titulo p̃dia, vel possessiões, resq; ĩmobiles, in qbꝰ orthodoxæ fidei ecclesię vel oratoria cõstituta sunt, ĩ hæreticæ sectæ & cõtrarię orthodoxę fidei sentientẽ quãcũq; p̃sonã trãsferre voluerint: nullã hmõi vel ĩter viuos habitã, vel secreto iudicio cõpositã valere volumꝰ volũtatẽ, etiã si ab orthodoxę fidei vẽditore, vel quocũq; mõ alienatore cõmẽtitio [k] sub qualibet occasiõe fuerĩt assignata: sed irrita oĩa hmõi documẽta [l], et tãquã nec penitꝰ scripta esse cẽsemꝰ. Hęc eñ p̃dia & possessiones, q̃ ĩ hr̃ticas p̃sonas quocũq; modo trãslatæ fuerĩt vel collatæ, fisci nostri iuribꝰ decernimꝰ vẽdicari [m]. Siue eñ apud dños possessorésve orthodoxo ea p̃dia maneãt, siue ad fisci nr̃i iura p̃uenerĩt: necesse est ĩ his ecclesias & oratoria cõstituta diligẽtiꝰ & sollicitiꝰ ĩstaurari. Nr̃æ eteñ serenitatis vndiq; ad hũc exitũ p̃uidẽtia ducit, vt oĩpotẽtis Dei tẽpla (ĩ qbꝰ nr̃æ fidei instituta p̃durãt) cultu assiduo p oĩa secula reditiua [n] † seruent̃. Nec eñ dubitari põt, si ĩ hr̃ticos tales veniãt possessiões, ĩ qbꝰ verè fidei ecclesię vel oratoria cõstituta sunt, & integras colit̃: oĩno ab his deseri atq; destitui, et oĩ cultu vacare: oĩbꝰ sacris et solitis viduari mysterijs: oĩ splẽdore priuari [o]: nullis populorũ cõuẽtiõibꝰ, nullis clericorũ obseruatiõibꝰ celebrari: et ex hoc sine dubio easdẽ ecclesias perire, ruere, cõplanari. Nec eñ de earũ instauratiõe hæretici potuerũt aliqñ cogitare, quas penitꝰ esse nolebãt. Quæ oĩa resecãtes, ad p̃sentẽ legẽ peruenimus. Dat. v. Id. Aug. Boetio V. C. Cõs.

Imperator Iustinianus A. Demostheni præfe. præ.

¶ Constitutio Græca.

¶ Liberi duntaxat orthodoxi uendicant sibi ius succedendi in bonis parentum. Et alimentari à parentibus etiam non orthodoxis compelluntur. Et dotes & donationes propter nuptias petere possunt. Sali.

Idem A. Iuliano præfecto prætorio. LEX X.

COgnouimus multos esse orthodoxos liberos, qbus nec pater nec mater orthodoxæ sunt religiõis. Et ideo sancimus, vt nõ tñ in casu vbi alter [p] nõ orthodoxę religiõis est, sed etiã in ijs casibꝰ, ĩ qbꝰ vterq; parẽs alienę sectæ sit, id est pr̃ et mr̃, hi tñmõ liberi ad eorũ successionẽ siue ex testõ, siue ab intestato vocent̃, et donatiões seu aliæ liberalitates his accedere possint, q orthodoxorũ venerabili sunt noĩe decorati: cęteris liberis eorũ, q nõ Dei oĩpotẽtis amorẽ, sed pr̃nã vel maternã impiã affectionẽ secuti sunt, ab oĩ bñficio repellẽdis [q] †. Liberis aũt orthodoxis nõ existẽtibꝰ, ad agnationẽ vel cognationẽ eorũ (orthodoxos tñ) easdẽ res vel successiões p̃uenire. ¶ Quòd si nec agnatio vel cognatio rectè ĩueniat̃, tũc easdẽ res fisci

Iuribus

Alterum de tribus quandoq; dicit.

a ¶ Alterũ.] no. alterorũ de tribꝰ dici: vt et. ĩ. de furtis. l. ancillæ. & ff. locati. & hæc distinctio. §. cũ fundũ. & de vul. substi. cũ ex filio. §. fi. Io. propriè autẽ dicitur de duobus.

b ¶ Addici.] vt & s̃. de epi. & cle. cõuẽticula. & argu. s̃. eod. Arriani. & ĩ. de tal. mo. l. j. sed arg. cõtra. ĩ. de paga. l. fi. & ĩ. l. prox. sed ibi solues.

c ¶ Coerceantur.] vt & ff. depositi. l. bona fides & de cust. reo. l. diuus. ij. in fi. & de pœ. si quis aliqd §. qui abortionis. & l. aut facta §. fin.

d ¶ Damnentur.] discẽtes hæresim in decẽ libras auri: sed seruãtes deportent̃: docentes moriantur. Idẽ si ad sacrificiũ vel in tẽplũ cõuenerũt vt. ĩ. de paga. & sacri. l. j.

e ¶ Eos vero.] qui discẽdi. ĩ. de mathema. l. culpa. cõtra. Sol. hîc nõ dicit, sed tñ fuit cã discẽdi. Accu.

f ¶ Fisco.] fortè hodie ecclesię: vt in aut. de interdic. colle. hæred. colla. ix. & de eccle. tit. §. si autẽ orthodoxus. colla. ix.

g ¶ Huiuscemodi.] chartæ. sic. s̃. ti. j. mathematicos.

h ¶ Par pœnæ.] sic. s̃. tit. ij. l. si quẽquam in fin.

i ¶ Neglexerint.] punitur negligẽtia: vt. de offic. præfe. præto. l. si qs. & ĩ. de paga. l. j. & in aut. de san. episco. §. antepe. colla. ix.

k SI qui.] Commẽtitio quia fingebat locare, & vendebat.

l ¶ Documẽta.] i. instrumenta.

m ¶ Vẽdicari.] s̃. eo. cũ cti. cõtra. & l. Arriani. contra. & l. quicũque. §. quod si fecerint. cõtra. Sol. hîc loquitur de illis p̃dijs vel domibus, in quibus erant cõstitutæ orthodoxæ fidei ecclesiæ vel oratoria, & posteà sunt alienata hæreticis: ibi sunt hæ possessiones, in quibus nulla sunt oratoria, translatæ in eis. Vel hîc loquitur cũ trãslatæ sunt in aliquã singularẽ personã hæreticã: ibi cũ alicui cõgregationi hęreticorũ ad hoc vt ibi cõuẽticula sua faciãt: & tunc non fisci, sed ecclesiæ catholicæ iuribꝰ sunt applicãdæ: vt in aut. de inter. col. hæreti. & de eccle. ti. §. si aũt ortodoxus. coll. ix. Alij dicũt hoc corrigi p dictas aut. vt hodie semp ecclesiæ vendicentur: qd satis dici potest: vt. d. §. si aũt orthodoxus nec hoc legitur.

n ¶ Reditiua.] qa ipsi redeant.

o ¶ Priuari.] repete semper nõ dubitari potest.

COgnouimus.] CASVS. Decessit parẽs catholicꝰ vel hr̃ticus. primò filij catholici ei succedũt: q̃ si nõ sunt, tũc fiscus. Secũdò dicit q̃ parens hæreticus tenetur filijs catholicis dare alimẽta, & dotes secundũ patrimonij facultates. Tertiò confirmat leges latas contra hæreticos.

p ¶ Vbi alter.] scilicet pater vel mater.

q ¶ Repellẽdis.] vt & s̃. eo. l. manicheos. Accur.

† Aliàs, nullibi.

♁ Hi uero.

† Adde hîc quæ habentur in c. excõmunicamus ij. iũc. gl. sup verbo, puniendi extra eo. titu.

† Aliàs, & rectius, rediuina.

† Adde hîc quæ dicuntur in ca. si quis episcopus. in text. & gl. extra eo. titulo.

nostri iuribus [a] vendicari. ¶Sed ne videamur morientib[us] q[ui]dē genitoribus liberis ꝓuidere, viuentibus autē nullā inferre ꝓuidētiā(q[uo]d etiā ex facto nobis cognitū est)necessitatē imponimus talib[us] genitorib[us] orthodoxos liberos s[ecundu]m vim p[ri]monij alere [b]:& oīa eis p[rae]stare,q[uod] ad cotidianæ vitæ cōuersationē sufficiāt:sed et dotes ꝓ filiabus & neptibus dare [c],& ante nuptias donationes ꝓ filijs vel nepotibus [d] ꝓ[ae]scribere:in oī casu s[ecundu]m vires p[ri]monij hmōi liberalitatibus [e] æstimādis:ne propter diuini amoris electionē paterna vel materna sint liberi ꝓuisione defraudati:oīb[us] videlicet,q[uod] nostræ cōstitutiōes de pœnis Paganorū,& Manichæorū,& Borboritarū,& Samaritarū, & Mōtanistarū,& Tascodrogitarū †,& Ophitarū,cæterorūq[ue] hæreticorū iam cōstituerunt,ex hac nostra lege confirmādis,& in perpetuū valituris. Dat. Constātinop. x. Cal. Decemb. Lampadio & Oreste VV.CC. Conss.

In authen. vt cùm de appel. cog. §. generalem. colla. viij. consti. xj.

¶Si liberorū aliqui sint orthodoxi, & aliqui nō: ad orthodoxos tātum deuoluitur successio tota, donec nō orthodoxi ad fidem sint conuersi. h.d. Sali.

† Id est de Nestorianis & acephalis [f]: q[uod] si q[ui]s ex his liberos habet ecclesiæ sanctæ cōmunicātes,his solis ex testamēto vel ab intestato hæreditatem trāsmittere pōt. ¶Si verò permisti sunt,portio infideliū interim resideat penes orthodoxos: ipsis, si cōuersi fuerint,restituēda q[ui]dē,sed absq[ue] rōne fructuū & administrationis. Permanebit aūt apud orthodoxos,si ipsi p[er]seuerēt in nequitia. ¶Si autē omes liberi peruersi sint,vocētur agnati rectæ fidei. Quib[us] nō inuētis,si clericus fuerit, ecclesia intra annū admittatur:quo trāsacto, [g] † si non fuerit clericus,succedat fiscus.

In authen. de statu. & cōsuetu. §. Gazaros. colla. x. consti. fi.

¶Non summatur, sed loco summarij nota quòd filij hæreticorum non admittuntur ad eorum successionem, sed fiscus. Sali.

Gazaros, Patarenos, Leonistas, Speronistas, Arnaldistas, † Circuncisos, & omnes hæreticos vtriusq[ue] sexus, quocūq[ue] noīe cēseantur, perpetua dānamus infamia: diffidamus, atq[ue] bānimus: cēsentes vt oīa bona taliū confiscētur, nec ad eos vlterius reuertātur: ita quòd filij eorū ad successionē eorū peruenire non possint: cùm longè grauius sit ęternam quàm tēporalē offendere maiestatē. ¶Qui autē inuēti fuerint sola suspicione notabiles: nisi ad mandatū ecclesiæ iuxta cōsyderationē suspiciōis, qualitatēq[ue] p[er]sonæ, propriā innocētiā cōgrua purgatione monstrauerint, tāquā infames & bāniti ab omnib[us] habeātur: ita q[uod] si sic per annū p[er]manserint, extūc oēs tanquā hæreticos condēnamus.

¶Ad testimonium iudiciale contra Christianos non admittitur hæreticus: sed in contractibus vel ultimis uoluntatibus sic. inter se uerò possunt testes esse, exceptis quibusdā hic nominatis, qui nec inter se possunt esse. h.d. Sali.

Idē A. Ioanni p[rae]f. p[rae]to. LEX XI.

Quoniā multi iudices in dirimendis litigijs nos interpellauerunt, nostro indigētes oraculo, vt eis referet † q[ui]d de testibus hæreticis statuēdū sit: vtrū ne accipiantur eorū testimonia, an respuātur: sancimus cōtra orthodoxos [h] q[ui]dē litigātes nemini hæretico, vel ijs etiā, qui Iudaicā superstitionē colunt, esse in testimonia cōionē [i], siue vtraq[ue] p[ar]s orthodoxa sit, siue altera. Inter se aūt hæreticis vel Iudæis, vbi litigandū existimauerint, cōcedim[us] fœdus p[er]mistū, & dignos † litigatorib[us] etiā testes introducere [k]: exceptis scilicet ijs, quos vel Manichaicus furor, cuius partē & Borboritas esse manifestū est, vel pagana sup[er]stitio detinet: Samaritis nihilomin[us], &, q[ui] illis non absimiles sunt, Montanistis, & Tascodrogitis, & Ophitis: quibus pro reatus similitudine [l] oīs legitimus act[us] interdict[us] est. ¶Sed ijs q[ui]dē, id est Manichæis, Borboritis, & Paganis, necnō Samaritis, & Mōtanistis, & Tascodrogitis, † & Ophitis oē testimoniū [m], sicut & alias legitimas cōuersatiōes, sancimus esse interdictū. ¶Alijs verò hæreticis tāmmodò iudicialia testimonia [n] cōtra orthodoxos, s[ecundu]m q[uod] cōstitutū est, volumus esse inhibita. ¶Cæterū testamētaria testimonia eorum, & quæ in vltimis elogijs vel in cōtractibus cōsistūt, ꝓpter vtilitatem necessarij vsus eis sine vlla distinctione p[er]mittimus [o]: ne ꝓbationum facultas angustetur [p]. Dat. v. Calē. Aug. Cōstantinop. post cōsulatum Lampadij & Orestis VV.CC.

¶Etiam ex militis testamento non recipiunt hæretici. Sali.

Idē A. Ioāni p[rae]fec. p[rae]. LEX XII.

Diuinā nr̄am sanctiōnē, [q] per quā iussimus neminē errore cōstrictū hereticorū, hereditatē, vel legatū, vel fideicōmissum accipere: etiā in vltimis militū volūtatib[us] locū hr̄e p[rae]cipim[us]: siue cōi iure, siue militari testent. D. Calē. Sep. post cōsulatū Lāpadij & Orestis VV.CC. āno sexto imp[er]ij Iustiniani.

TITVLVS IX.

Ne sanctum baptisma iteretur.

a ¶Iuribus.] sed hodie distinguit cleric[us] a laico: vt in aut. vt cū de app. cognos. §. gnālē. col. viij. quā statim habebis. Idem est de Nestorianis &c.

b ¶Alere.] vt & ī. de alen. libe. l. fina.

c ¶Dare.] vt & ī. de iu 10 re dot. l. neque mater.

d ¶Nepotibus.] recepte semper necessitatē imponimus.

e ¶Liberalitatibus.] impropriē ponit: q[uia] inuiti, & in necessitatib[us] nemo liberalis existit: vt. ff. de adimē. leg. l. rē legatā. & de leg. ij. l. vnum ex fa 20 milia. §. si de Falcidia.

f ¶Idē est.] ¶Et acephalis. i. qui non habent caput i. prælatum.

g ¶Quo trāsacto.] s. āno. Sic ergo p[rae]scribit ecclesiæ p[er] ānū[a]. sic ī auth. de sanct. epis. §. pe. col. ix.

ADDITIO Hoc est hodie īmutatū p. c. si. 30 de prescr. li. vj. vbi vide. Sed an à prælato pōt ecclesia repetere dānū, q[uo]d habet? R[espo]ndeo q[uod] sic. & si nō est soluēdo, petet restitui: vt ī. de iudi. l. ꝓperandum. § si. & ī. vnde vi l. meminerint. & hīc.

¶Quoniā multi] Secūdū Bart. 40 ista lex est valde notabilis. & hoc habet in effectu. ¶Quæstio fuit de facto, an heretic[us] possit esse testis? & r[espo]n. aut lis est inter catholicos saltem ex vna parte: & tunc nō pōt. aut īter hæreticos, & tūc pōt, exceptis q[ui]busdā pessimis hęreticis, q[ui]b[us] & alij 50 hmōi act[us] sunt interdicti. In fine restringit p[ri]mū, q[uod] in iudicijs ꝓhibentur hæretici, nō extra iudiciū testificari: imò melius q[uo]d in cōtractib[us] & vltimis volūtatib[us] admittūtur: in iudicialib[us] nō, nisi ante iudiciū cœperint testes esse: per q[uo]d aut. sed 60 nouo iure. tollit. Viuia.

h ¶Contra orthodoxos.] sed nec p[er] eis hæretico ꝓducēte: cū hodie ꝓ vtraq[ue] parte dicāt: vt ī de iudæis. l. die sabbati. & s. de epis. & cler. aut. sed iudex. Itē s[ecundu]m canones, vt p[er] vtraq[ue] parte ferant testimoniū: vt. iij. q. 70 ix. c. hortamur. & xiij. q. v. c. non sanè. Sed an p[er]s orthodoxa pōt tali priuilegio renūtiare? Respon. vtiq[ue]: q[uia] & tacita voluntas prodest: vt ī. de testi. l. si q[ui]s. Itē an orthodoxus cōtra hæreticos pōt testificari? Respō. sic: vt in nouellis. c. & in decre.

80 i ¶Cōione.] hoc intellige secūdū q[uo]d in fine hui[us] legis distinguit. s. in iudiciali testimonio. Acc.

k ¶Introducere.] i. ut iudæus iudæo: nil Catilina Cethego. vt hīc. & s. de epi. et cle. si quęquā.

in fi. & ff. solu. matr. l. viro. & ī. de libe. cau. si filiū. & ī. de inoffi. test. l. in arenā. & ff. si quis omis. causa test. l. q[ui]dā. & l. si nō solus. §. j. & ff. ne q[uo]d in loco pub. l. ij. §. idē ait si in publico. Sed arg. cōtra. ff. de pub. iud. l. is qui.

10 l ¶Similitudine.] sic. s. de epis. & cle. si quēquam.

m ¶Testimonium.] etiam inter se.

n ¶Testimonia.] i. de ijs, quæ in iudicijs tractātur vel vident: vt de cōfessionib[us] & testificationib[us], & interlocutoria ali 20 qua: vel definitiua an sit ita lata. Alij dicunt iudicialia, quæ incipiūt à iudicio: vt si agat iniuriarū vel furti, & iudex testes quæsierit: iij q[ui]dē adhibiti nō fuerāt. sicut in cōtractib[us] adhibent. In p[rae]scriptiōe ergo, quā viderint, poterūt ferre testimoniū 30 s[ecundu]m opinionē primā, cùm tantū iudicialia ꝓhibeantur.

o ¶Permittimus.] Et poterunt etiam produci in iudicio.

p ¶Angustetur.] nā hoc edictū de testib[us] ꝓhibitoriū est. s. certarum p[er]sonarū: & sic quilibet ad- 40 mittit, q[ui] nō ꝓhibet, vel aliqua lege excusāt: vt. ff. de testi. l. j. & facit vt ꝓbationū facultas āpliet: vt ī de reb. cre. & iureiu. l. gnāliter. in prin. & ff. de incen. l. ne q[uo]d § de iis. & de testi. l. seruū & ī. de iu. delib. l. fi. § licētia dāda. Sed videt etiā in contracti 50 bus nō admitti: q[uia] hæretici sunt infames: vt. s. de sum. tri. & fide ca. l. j. in fi. & infames ferre testimoniū non possunt: vt. ff. de testi. l. iij. § lege. in fi. Sed huic r[espo]n. s. de sum. trini. l. j. Itē signāt hīc q[ui]dā talem aut. Sed hodie nulli Iudæo p[er]mitti ferre testi- 60 moniū contra orthodoxū, nisi in curiali cōditione: vt ī aut. de hæreti. vel in aut. vt hæreti. curiales. §. illud. vel in aut. de testi. hæreticorū. Sed certè nō inuenit hæc aut. inter aut. sed dicūt q[ui]dā reperiri in nouellis.

70 q ¶Diuinā sanctiōnem] s. co. l. Manichęos. & hæc nō legit.

¶NE SANCTVM BAPTISMA ITERE.

¶Dictū est s. de hæreticis: sed q[uia] species est hæresis rebaptizare baptizatum, ponit prohibendo ne sanctū baptisma reiteretur.

¶Perscribere. Liberalis nemo est in uitus aut in necessitate positus. Acephali q dicuntur.

† Aliās, Ascodrogitarum.

a De hac præscriptione facit mētionem gl. super verbo intra annū. ī. c. quoniā frequenter. post pri ci. extrà vt lit. non contesta.

† Nouell. in. §. & generalem.

† Videtur hic deesse coniunctio disiunctiua, aut.

† Isti amal distæ etiam dānātur in re canonico vt extrà e. ti. c. excommunicamus ij.

† Concor. text. in. c. vergentis. vbi hæc verba ponunf: & sunt sumpta ex hac auth. extrà. e. tit.

† Aliās, respōdeatur.

† Concor. glo. penult. ī. c. testimonium, extrà de testi.

Edictū de testibus est prohibitorium.

† Aliās, Ascodrogitis.

Hæretici an possint testificari. Infames ferre testimonium non possunt.

a ANtistitē.] Errorē. s. iuris. sec⁹ si de facto dubitēt baptizatū esse: nec eñ potest dici iteratū, qđ ignorat̄ esse factū: vt ī decr. de cōse. di. j. c. de ecclesiarū. Sed ar. cōtra. ff. de dolo. l. 10 & elegāter. §. nō solùm.

Iteratū non dicitur qđ factum esse ignoratur.

b SI quis.] Piaculare. i. piandū sanguine. i. debet amittere caput.

c Cōmisit.] clericus s. & ille, qui baptizatur.

d Per ætatē.] qlibet rebaptizans, & quilibet capax criminis ꝑ ętatem rebaptizās patit̄ piacula- 20 re flagitiū. Vel fortè loquitur de eo, qui rebaptizanti respōdendo præbuit ministerium.

e Vltimo supplicio.] quod mortem interpretamur: vt. ff. de pœnis. l. vltimum.

NVlli hæreticorum.]

30 f Initiati.] vt qa Christiani erant tm̄, & ita cathecumeni: non autem erant baptizati.

† Aliâs, capax fit & hîc cui &c.

g Ecclesiæ.] & auferunt̄ hodie dn̄is eorū: vt j. ne christianū man. l. j.

h Quod qui fecerit.] i. hæreticus rebaptizans ingenuos, vel ser- 40 uos proprios.

i Exilio.] mitiorem hîc patit̄ pœnā, cū adhuc nō fuerat baptizat⁹, quàm si fuisset: vt. s̄. l. proxi. Alij hoc referūt de pœna exilij ad eū, qui sciuit, & nō detulit: nō autē ad baptizantem. Prima placet.

† Quidam sic legit, nec verò illes, quos emerit, vel qualitercunque habuerint, nedum suæ &c

DE APOSTATIS.

50 Qm̄ apostatę plusqnā hæretici sunt: ideo ponit de apostatis[a]. Qui dicantur apostatæ, habes. j. e. l. apostatarū. §. sed ne huiusmodi. & l. fi. in fi.

a Quotuplex sit apostasia, vide in. c. j. in. gl. j. extrà eo. tit. & adde ꝙ ista rubri. non loquitur propriè de apostatis quos nos appellamus cotidie apostatas. s. de egredientib⁹ religionem, sed loquit̄ de ijs, qui fidē relinquūt: qa illi propriè dicūtur apostatæ: vt dicit Barto. hîc sup rub.

SI quis.] prima nō legitur. In secūda not. ꝙ de inofficio- 60 sis actionib⁹ qnquēniū statuit̄: vt. j. de inoffic. testa. si qs filiū. Sed videt̄ ꝑpetuò agi: vt. j. eo. l. apostatarū. Solu. illa corrigit hāc: vel hæc post mortē testōris, ibi viuēte testatore dicit: se posse deferre.

k Contendit.] accusator: vel etiam contēdit 70 de alia hæresi.

l Iuge.] i. cōtinuum.

m Actionibus.] s. querelæ inofficiosi testamenti.

n Exordium.] i. vsque ad quinquennium.

HI qui.] CASVS. Hac. l. puniūtur Christiani si fiāt 80 hæretici patiēdo se baptizari more hæretici, vt nō possint eē testes, neq; facere testm̄: nō aūt relegātur & ponit̄ ratio. Itē pœnitentia eos non excusat: quæ prodest alijs errantibus. Viuia.

Episcopus iuris errore aliàs baptizatū rebaptizans, priuandus est sacerdotio. h. d. Sali.

Imperatores Valentin. Valens & Grat. AAA. ad Florianum vicariū Asiæ. LEX I.

ANtistitē, q sanctitatē baptismatis illicita vsurpatione geminauerit, sacerdotio indignū esse cēsemus. Eorū eñ cōdēnam⁹ errorē[a], q apostolorū ꝑcepta calcātes, Christiani nominis sacramēta sortitos alio rursus baptismate nō purificāt, sed īcestāt, lauacri nomine polluētes. Dat. xvj. Cal. Nouēb. Cōstātinop. Gratiano. A. iiij. & Merobaude Cons.

Scienter rebaptizans & rebaptizatus puniuntur capite. h. d. Sali.

Imp. Honor. & Theod. AA. Anthemio ꝑ. ꝑ. L. II.

SI quis rebaptizare quēpiā de ministris catholicæ sectę fuerit detectus, vnà cū eo, q piaculare[b] crimē cōmisit[c], si tamen criminis per ætatem[d] capax fit, cui † persuasum sit, vltimo supplicio[e] percellatur. Dat. xv. Cal. April. Lucio & Herodiano VV. CC. Cons.

Baptizantes Christianū sub alia lege, puniuntur pœna hic statuta: quod iudex non potest dissimulare uel minuere. h. d. Sali.

Impp. Theod. & Valentin. AA. Floriano præfect. præto. LEX III.

NVlli hæreticorū danda licētia est, vel ingenuos, vel seruos ꝓprios, q orthodoxorū sunt initiati[f] mysterijs, ad suū rursus baptisma deducēdi, necnō † illos, quos emerint, vel qualitercunq; habuerint, necdū suæ superstitioni cōiunctos: prohibendi catholicæ seq religionē ecclesiæ[g]. Quod q fecerit[h], vel cū sit ingenuus, in se fieri passus sit, vel factū nō detulerit: exilio[i], ac decē librarū auri multa dānabit̄: testamēti & donationis faciendæ vtriq; denegandа licētia. Quę omnia ista custodiri decernimus: vt nulli iudicū liceat delatū ad se crimē minori, aut nulli coercitioni mandare: nisi ipse idē pati velit, qđ alijs dissimulando cōcesserit. Dat. iij. Cal. Ian̄. Constātinop. Felice & Tauro Cons.

TITVLVS X.
De Apostatis.

Apostatæ bona publicantur. Sali.

Imp. Cōstātius A. ad Taurū præ. præ. LEX I.

SI quis lege venerabili constitutus, & ex Christiano Iudęus effectus, sacrilegis cœtibus aggregetur: cùm accusatio fuerit approbata, facultates eiusdem dominio fisci iubemus vendicari. D. Non̄. Iul. Constantio. A. viij. & Iuliano Cæs. Cons.

Apostatus crimen potest accusari post mortem usque ad quinquennium. h. d. Sali.

Impera. Grat. Valent. & Theod. AAA. ad Hypaciū præfect. præto. LEX II.

SI quis defunctū violatæ atq; desertæ Christianæ religionis accusat, eūq; vel ad sacrilegia templorum, vel ad ritus Iudaicos transisse contendit[k], eaq; gratia testari minimè potuisse confirmat: intra iuge[l] quinquēniū, quod de inofficiosis † actionibus[m] constitutum est, proprias exigat actiōes, futuriq; iudicij huiuscemodi sortiatur exordium[n]. D. xv. Calē. Ianuarij, Grat. A. iiij. & Merobaude † Cons.

Apostatantes à fide perdūt omnia etiam à iure communi Christianis cōcessa, nec admittitur pœnitentia. Sali.

Imperatores Theod. Valent. & Arcad. AAA. Fabiano præfect. præto. LEX III.

HI, qui sanctam fidē prodiderūt, & sanctum baptisma hæretica superstitiōe profanarūt, à cōsortio omniū segregati sint: à testimonijs alieni testamenti (vt antè iam sanximus) nō habeāt factionē: nulli in hæreditate succedāt: à nemine scribantur hæredes. Quos etiam præciperemus procul abijci, ac longius mādari: nisi pœnæ visum fuisset esse maioris, versari inter homines, & hominū carere suffragijs[o]. Sed nec vnquā in statū pristinū reuertantur: nec flagitiū horū † obliterabitur[p] pœnitētia: neq; vmbra aliqua exquisitæ defensionis aut muniminis obducetur[q], quoniā eos, qui fidem, quam Deo dedicauerant, polluerūt, & prodētes diuinū mysteriū in ꝓfana migrauerūt: tueri ea, quæ sunt commentitia & cōcinnata, nō possunt. Lapsis etenim & errantibus[r] subuenitur: perditis verò (hoc est sanctū baptisma profanantibus) nullo remedio pœnitentiæ (quæ solet alijs criminibus adesse) succurritur. Dat. v. Id. Iul. Titiano & Symmacho Cons.

Crimen apostatatus est publicum: ideo quilibet admittitur ad accusandum: & alienationes ipso iure sunt apostatis interdictæ: & post mortem possunt accusari: bonis proximioribus fidelibus applicandis. Sali.

Impp. Theod & Valentin. AA. Basso præfec. præto. LEX IIII.

APostatarū sacrilegū nomen, singulorū vox continua[s] accusatiōe incesset[t]: & nullis finita tꝑibus[v] huiuscemodi criminis arceat̄ indago. Quibus quāuis ꝑterita interdicta sufficiāt: tn̄ ēt illud iteram⁹, ne postq̄ à fide deuiauerit̄: testādi, aut donādi qppiā habeāt facultatē. Sed nec vēditiōis specie facere legi fraudē sinātur: totūq; ab intestato Christianitatē sectātib⁹ ꝓpinqs potissimū deferat̄[x]. Intātū aūt cōtra huiuscemodi ♂ sacrilegia ꝑpetuari[y] volum⁹ actionē, vt vniuersis ab ītestato veniētib⁹, ēt post mortē peccātis, absolutā vocē īsimulatiōis[z] cōgruæ nō negem⁹. Nec id patiemur obstare, si nihil ī cōtestationē ꝓfano dicat̄ viuēte ꝓductū. Sed nę hui⁹ īterꝑtatio cr̄is lati⁹ ī īcerto vaget̄ errore, eos ꝑsentib⁹ īsectamur oraculis, q noīe Christiāitatis induti, sacrificia sacrilega vel fecerit̄, vel faciēda mādauerit[a]; Quorū etiā post mortē cōprobata ꝑfidia, hac rōne plectenda est, vt donationibus testamētisq; rescissis, ij, quibus hoc

o Suffragijs.] quare ergo hæretici expellūtur de ciuitatibus, & nō apostatæ: vt. s̄. de sum. trini. l. ij? Respondeo: quia alios docerēt: & eadem ratione expellunt̄ clerici apostatantes: vt. j. eo. l. fi. Acc.

p Obliterabitur.] 10 id est delebitur.

q Obducetur.] id est delebitur.

† Aliâs, qđ inofficiosis actiōi. &c.

r Et errantibus.] hæreticis. s. volentibus ad fidem cōuerti, quā nunquàm habuerunt: vt. s̄. de sum. trini. & fide catho. inter claras. in fi. & de hęre. l. iiij. in fin. sed nō qui 20 iam fuerunt de fide, & posteà ab ea diuiserunt se omnino: vt hîc. Vel dic quoad pœnā mundi nō prodest pœnitere, quoad Deū sic, vt ibi: Cor cōtritum & humiliatū deus nō despicies. & alibi: Dixi cōfitebor, & tu remisisti impietatē peccati mei.

† Aliâs, Merobaude. ij. & Saturnino. & rectius.

Pœnitentia non liberat à pœna mūdi.
Psal l.
Psal. xxxj.

30 s APostatarū.] Cōtinua, etiam sine libello.

t Incesset.] i. incessanter accuset.

v Temporibus.] nisi intra quinquēnium post mortē: vt. s̄. eo. l. ij.

x Deferatur.] pri- 40 mò liberis, secundò agnatis: vt. s̄. de hęreti. l. cognouimus. Accur.

y Perpetuari.] cùm alia crimina vsq; ad. xx. annos regulariter porrigātur: vt. j̄. ad legē Corne. de fal. l. querela.

† Aliâs, morum.

z Insimulationis.] Id est accusatiōis: vt. j̄. de 50 acc. l. ea quidē. & facit. ff. de testa. l. cum lege.

a Mandauerint.] scilicet Iudæis vel Paganis.

♂ Sacrificia sacrilega.

a Evm,qui.] nõ legitur.
b Eos,qui.] nec hęc legit, sed cõtra. s.c. l.hi. sed ibi solue.

NEMINI LICERE SIGNVM &c.

Qm signũ nostrę redẽptiõis ab oĩb[9] est adorandũ & venerãdũ: & si in manib[9] alicuius gestat, ei debem[9] cũ deuotione assurgere: & si alicubi positũ emineat, honore debemus impẽdere: ideo phibet ne humi ponat, vel aliqua materia humi posita, sculpat, aut depingatur, ne pedib[9] conculcet. Et q posuerit, vel positũ nõ leuauerit, grauissima pœna mulctat, quã fortè morte interpretamur: vt ff. de pœn. l. vltimũ. Azo.

c Vm sit.] Nemini licere signum saluatoris, &c. signũ crucis humi põere est cõtrariũ religioni, & ideo de hoc ponit lege p te.

d Grauissima.] pœna mortis, q est grauissima: vt. ff. de pœ. l. vltimũ.

DE IVDAEIS &c.

Quia Iudæi & Cælicolæ multa cõtraria proponũt religioni, ideo de his dicit. & sunt cælicolæ, q planetas colũt. Vel sic: de hæreticis in gñe dictũ est. s. modò ponit in specie. Vel sic: Suprà dictũ è de Christianis, q plenissimè diuinã religionẽ colũt: Nũc videamus de Iudæis, qui semiplenè & ad literã deũ reuerentur & colunt, & leuius errant, quàm alij hęretici. Azo.

e Vod Cornelia.] proprium nomẽ est.

f Non pôt.] vt. j. de hæredi. insti. collegiũ. secus si vni eorũ: vt. ff. de reb. dub. l. cùm senatus.

g Iudæis.] non legitur.

h Ferale.] i. crudelẽ.

i In synagogã.] i. in domũ Iudæorum.

k Irruentes.] aliàs milites irruẽtes. & est cõtra. s. de sum. trini. l. j. solu. vt ibi.

l Quos.] milites.

m Religiosarum.] s. Iudæorũ. sunt enim quo ad eorum opinionẽ religiosa.

n Vsio.] Immunitas. in multis em immunitatẽ habebãt, antequàm Christ[9] veniret in virginẽ. & facit. ff. de decur. l. generaliter[a]. §. fi.

o Equis Christianam.] debet enim esse cõmunicatio diuini iuris: vt. ff. de ritu nup. l. j.

p Relaxata.] ẽt fine inscriptione forte. sed regulariter contra: vt. j. qui accu. non pos. l. iij.

† Aliàs, Valeti. a. vi. j. & Anthemio.

a Eam legẽ nõ de iudęis sed de cristianis intelligendã censet Alc. in annot ad decimũ lib. C. tit. de dec ...

b Hunc ca...

deferret legitima succesio, huiusmodi personarũ hæreditate potiantur. D. viij. Id. Apr. Rauẽnæ, Theodosio. xiij. A. & Maximo Conf.

Qui persuasionibus seruum uel liberum fecerit apostatare à fide, puniri debet capite. h. d. Sali.

Idem AA. Florentio præf. præto. LEX V.

Evm, q[a] seruũ siue ingenuũ inuitũ, seu suasiõe plectẽda ex cultu Christianæ religionis in nefandã sectã ritũue trãsduxerit cũ dispẽdio fortunarũ capite puniẽdũ esse cẽsemus. D. prid. Calẽ. Febr. Theodosio xv. & Valẽtiniano. iiij. AA. Conf.

Etiã monachi hæretici pœnis legitimis sunt puniendi, & de sacro imperio expellendi. h. d. Sali.

Impp. Valẽt. & Martia. AA. Palladio p. p. L. VI.

Eos, q[b] catholicarũ ecclesiarum clerici, vel orthodoxæ fidei monachi, relicto vero orthodoxæ religionis cultu, Apollinaris vel Eutychetis hæresim & dogmata abominãda secuti fuerint: omnib[9] pœnis, quæ prioribus legibus aduersus hæreticos cõstitutæ sunt, iubemus teneri: & extra ipsum quoq; Romani imperij solum repelli: sicut de Manichæis præcedentium legum statuta sanxerunt. D. Cal. Aug. Valentiniano A. vij. & Auieno † Conf.

TITVLVS XI.

Nemini licere signũ saluatoris Christi humi vel in silice, vel in marmore aut insculpere aut pingere.

Signum crucis non debet sculpi uel pingi in loco, qui posit pedibus calcari. Sali.

Impp. Theod. & Valentin. AA. Eudoxio præfect. præto. LEX VNICA.

Cvm sit nobis cura diligens p oĩa supni numinis religionẽ tueri: signũ saluatoris Christi nemini licere[c] vel in solo, vel in silice, vel in marmoribus humi positis insculpere, vel pingere: sed quodcũq; reperit, tolli, grauissima[d] pœna multãdo eo, qui cõtrariũ statutis nostris tẽtauerit, specialiter imperamus. D. xij. Cal. Iuñ. Hierio & Ardaburio Conf.

TITVLVS XII.

De Iudæis & Cælicolis.

Collegio Iudæorũ legari non potest. h. d. Sali.

Imp. Antoni. A. Claudio Triphonino. LEX I.

Qvod Cornelia[e] Saluia vniuersitati Iudæorũ, qui in Antiochensiũ ciuitate cõstituti sunt, legauit, peti non potest[f]. D. prid. Cal. Iul. Antonino A. iiij. & Balbino Conf.

Iudæi irruentes in conuersum ad Christi cultum sunt concremandi. Sali.

Imp Cõstãt. A. ad Euagriũ præ. præ. LEX II.

Ivdæis[g], & cælicolis, & maiorib[9] eorũ, & patriarchis volum[9] intimari, q si q s post hanc legẽ aliquẽ, q eorũ feralẽ[h] fugerit sectã, & ad dei cultũ respexerit, saxis †, aut alio furoris gñe (qd nũc fieri cognouim[9]) ausus fuerit attẽtare: mox flãmis dandus est, & cũ oĩb[9] suis participib[9] cõcremãdus. D. xv. Cal. Nouẽ. Cõstãt. A. viij. & Cõstãtino Cæs. vj. Conf.

Christiani non debent irruere contra synagogã Iudæorum. h. d. Sali.

Impp. Valentin. & Valens AA. Remigio magistro offic. LEX III.

In synagogã[i] Iudaicæ legis, veluti hospitij meritò irruẽtes[k] milites iubeas emigrare, quos[l] priuatorũ domus, nõ religiosarum[m] loca habitationũ meritò cõuenit attingere. D. pri. Noñ. Mart. Valentiniano & Valente AA. Conf.

Immunitas antiquitus Iudæis concessa, per hanc legem reuocatur. Sali.

Imppp. Grat. Valent. & Theodo. AAA. Hypatio. LEX IIII.

Vsio, qua sibi Iudaicæ legis homines blãdiunt, per quã eis curialium munerũ dabatur immunitas[n], rescindatur. D. xviij. Calend. Maij Mediolani, Merobaude. ij. & Saturnino Conf.

Christiani cum Iudæis non possunt matrimonium contrahere sub pœna capitis, licentia accusandi cuilibet concessa. h. d. Sali.

Imp. Valent. Theod. & Arcad. AAA. Cynegio præ. præ. LEX V.

Ne quis Christianam[o] mulierem in matrimonium Iudæus accipiat, neq; Iudææ Christianus coniugium sortiatur. nam si quis aliquid huiusmodi admiserit, adulterij vicẽ cõmissi hmõi crimẽ obtinebit: libertate in accusandum publicis quoque vocibus relaxata[p]. Dat. prid. Id. * Theodosio. A. ij. & Cynegio Conf.

Nuptiæ inter Christianos prohibitæ similiter inter Iudæos prohibentur sua lege cessante. Sali.

Imppp. Theod. Arcad. & Honor. AAA. Infantio comiti Oriẽtis. LEX VI.

j Nemo Iudæorum morem suum in coniunctionibus[q] retineat: nec iuxta legem[r] suam nuptias sortiatur: nec in diuersa[s] † sub vno tempore coniugia conueniat. Dat. iij. Calend. Ianuar. Theodosio A. iij. & Habundantio Conf.

Hæc est bona lex, & breuiter dicit: Iudæi habent ea, quæ sunt ciuium Romanorum: & coram iudicibus Christianis debent litigare: & possunt unum ex eis arbitrum assumere. Barto. Vel sic: Caussa Iudæorum secundum iura nostra est agitanda, & si in arbitrum compromiserint, ualebit sententia per iudices exequenda. Salice.

Impp. Arcad. & Honor. AA. Eutychiano. LEX VII.

j Ivdæi communi Romano iure viuẽtes, in ijs causis, quæ tam ad superstitionem[t] eorum, quàm ad forũ & leges ac iura pertinent, adeant solenni more iudicia: omnesq; Romanis legibus † conferant & excipiãt actiones. Si qui verò ex communi pactione ad similitudinẽ arbitrorum[v] apud Iudæos in ciuili[x] duntaxat negotio putauerint litigandum: sortiri eorum[y] iudiciũ iure publico non vetentur. Eorum etiam sententias iudices exequantur: tanquam ex sententia cognitoris arbitri dati fuerint. Dat. vj. Noñ. Februar. Honorio A. iiij. & Eutychiano Conf.

Iudæi non possunt arctari ad uendendas res proprias aliter quàm Christiani. B. Vel sic: Ad curam Christianorum non spectat statuere pretia rebus Iudæorum. hoc dicit. Salice.

Idem AA. ad Iudæos. LEX VIII.

ij Nemo † exterus[z] religionis Iudæorum Iudæis pretia statuet, cùm venalia proponũt. Iustũ est enim sua cuiq; committere †. Itaque rectores prouinciarum

q Nemo.] In coiũctionibus. i. in matrimonijs.

r Legem.] ipsi enim statuerũt vt quasdã personas ducere liceat, quas duci non licet, vt auiã & sororem fortè: & hoc est quod hæc lex eis phibet.

s Diuersa.] poterãt em quã habebãt relinquere, & aliã accipere.

t Ivdæi.] Ad supstitionẽ. i. ad fidẽ eorũ.

v Arbitrorum.] i. à Christianis[c] electorum apud Iudæos.

x In ciuili.] sec[9] in criminali: vt. ff. de arbi. l. nõ distinguem[9]. §. Iulian[9].

y Eorũ.] s. arbitrorũ. et hoc dic sine pœna: vt. j. de recep. arbi. l. cũ anteã.

z Nemo exterus] nec ẽt Iudæi inter se, nec Christiani: vt. ff. rerũ amo. l. non em. & j. de mona. l. j. nisi ex cã: vt. s. de epis. aud. l. j. & ff. de officio p̃fec. vrb. l. j. §. cura. & ad. l. Iul. de anno. l. fi. §. j.

sum specialitatis ponit etiã glos. l. ij. in. c. super his extra de accusa.

† Quod hic dicitur (saxis attentare) ad circuncisionẽ puto referẽdũ: pœna tamen hic ad ie&a moderata est per l. iudęi. ij. c Immo ab ipsis iudęis. cũ hæc constitutio nõ de christianis, sed de iudeis tractet.

† Et sicut deiprohibẽtur habere plures vxores: vt hic, & in. c. gaudemus. iuc. glos. super verbo vxores. extra de diuor.

† Ex hoc patet q iudei sunt sub iecti impera tori, vt etiã habetur in ca. venerabile. in glo. super verbo, in germanos. extra de elec. vbi sunt cõcordantię.

† Hæc lex nemo. &. l. iudei inuer sæ sunt.

† Concor. in. c. ij. iuc.

vobis[a] nullũ discussoré aut moderatoré esse cócedét. Quòd si quis sumere sibi curã (præter vos[b] ꝓcerésq; vestros) audeat: eũ velut aliena appetenté supplicio coercere festinét. D.iij. Cal. Mart. Constãtinop. Arcadio.iiij. & Honorio iij. AA. Cons.

Idem AA. & Theodosius A. Eutychiano præfect. præto. LEX IX.

QVicunque[c] ex Iudæis obnoxij curiæ cóprobãtur, curię mãcipentur[d]. D.iij. Cal. Iañ. Theodosio A.j. & Rumoridio Cons.

Quando Iudæi celebrant sua solẽnia, non debẽt aliquid agere in cõtemptum Christianæ fidei. aliàs puniuntur. Sali.

Impp. Honor. & Theodo. AA. Anthemio præfect. præto. LEX X.

IVdæos quosdã festiuitatis suę solẽnia[e] ad pœnæ quãdã recordationé incẽdere, & sanctæ crucis assimilatã† specié in cõtemptum Christianæ fidei sacrilega méte exurere, prouinciarum rectores prohibeãt: néve locis suis fidei nostræ signum immisceãt, sed ritus[f] suos citra cõtéptũ Christianæ legis retineãt: amissuri† sine dubio permissa hactenus, nisi ab illicitis téperauerint[g]. D.iij. Cal. Iuñ. Basso & Philippo Cons.

Nisi cælicolæ conuertantur ad fidem, ut hæretici puniuntur. Sali.

Idem AA. Iouino præ. præ. LEX XI.

CÆlicolarũ nomen inauditum quodãmodo, nouum crimé superstitionis vẽdicauit. Hi nisi ad dei cultum venerationemq; Christianã conuersi fuerint: ijs legibus, quibus præcipimus hæreticos adstringi, se quoq; nouerint† adstringẽdos. Ædificia auté eorũ (quę nescio cuius noui dogmatis cõuentus habent) ecclesijs vẽdicẽtur. Certũ enim est quicquid à fide Christianorũ discrepat, legi Christianæ esse contrarium[h].

In die sabbati & alijs festiuitatibus Iudæorum ipsi non possunt conueniri, nec alios cõuenire. h.d. Bar. etiam pro commodis fisci. Sali.

Idem AA. Iouino præ. præ. LEX XII.

DIe sabbato ac reliquis sub tẽpe, quo Iudæi cultus sui reuerentiã seruãt, neminé[i] aut facere aliq̃d, aut vlla ex parte cõuenire[k] † eos debere. ꝑcipimus: ita tñ, vt nec illis detĩ licẽtia eodé die Christianos orthodoxos cõuenire[l]: ne Christiani forté ex interpellatione Iudæorum ab officialibus præfatis diebus aliquã sustineãt molestiã: cùm fiscalib⁹ cõmodis & litigijs priuatorum cõstet reliquos dies posse sufficere. D.vij. Cal. August. Rauẽnæ, Honorio.ix. & Theodosio.v. AA. Cons.

Nec Iudæos offendere, nec bona eorũ inuadere cuiquã liceat propria authoritate, nec ecõtra. Sali.

Idẽ AA. Philippo præ. præ. LEX XIII.

NVllus[m] tãquàm Iudæus, cùm sit innocẽs[n], obteratur[o]: nec expositum eum ad cõtumeliam religio[p] qualiscunq; perficiat. non passim[q] eorũ synagogæ vel habitacula cõcremẽtur: vel perperã sine vlla rõne lædantur: cùm alioquin etiã si sit aliq̃s sceleribus implicitus, idcirco tñ iudiciorũ vigor iurisq; publici tutela videtur in medio cõstituta, ne q̃squam sibijpsi permittere valeat vltionem[r]. † ¶ Sed vt in hoc personis Iudæorum volumus esse prouisum: ita id quoq; monendum esse cẽsemus, ne Iudæi forsitã insolescãt, elatiq; sui securitate quicquam præcipites in Christianam reuerẽtiam vltionis admittant. D.viij. Id. Aug. Constantinop. Honorio.x. & Theodosio.vj. AA. Cons.

Iudæus actor uel reus forum sequitur Christianum. Sali.

Idem AA. Aureliano præfec. præto. LEX XIIII.

SI qua[s] inter Christianos & Iudæos sit cõtentio: nõ à senioribus Iudæorum, sed ab ordinarijs iudicibus dirimatur. Dat. xiij. Calend. Nouembr: Honorio.xij. & Theodosio.viij. AA. Cons.

Bona Iudæi Christianum circuncidentis sunt publicanda. Sali.

Idem AA. Asclepiodoto præfect. præto. LEX XV.

ij IVdæi[t] & bonorũ proscriptione & perpetuò exilio damnabuntur, si nostræ fidei hominem circuncidisse eos, vel circuncidendum mandasse constiterit. Dat. Caleñ. Decemb. superioribus Cons.

Impp. Theod. & Valẽti. AA. Ioanni comiti sacrarũ largitionũ. L. XVI.

IVdæorũ[v] primates, qui in vtriusq; Palæsthinæ synedrijs† morãtur, vel in alijs ꝓuincijs degũt, periculo suo anniuersariũ canoné de synagogis omnibus, Palatinis compellentibus, exigant ad eam formam, quam patriarchæ quondam coronarij auri nomine postulabant: & hoc, quod Occidentalibus Patriarchis conferri consueuerat, nostris largitionibus inferatur.

Iudæi non possunt habere aliquem honorem. h.d. Bar.

Idem AA. Florentio præfec. prætorio. LEX XVII.

HAc valitura in omne æuũ lege sancimus, neminé Iudæorũ, quib⁹ oés administratiões & dignitates interdictæ sunt[x], nec defensoris ciuitatis fungi saltem officio, nec patriæ honoré arripere: ne acquisiti sibi officij authoritate muniti, aduersus Christianos, & ipsos plerunque sacræ religionis Antistites, veluti insultãtes fidei nostræ, iudicãdi vel pronũtiandi quãlibet habeant potestaté. ¶ Illud etiã† pari consyderatione rationis arguẽtes præcipimus nequa Iudaica synagoga in nouã fabricã surgat: fulciẽdi veteres permissa licẽtia, quę ruinã minãtur. ¶ Quisquis igitur vel infulas acceperit, quæsitis dignitatib⁹ nõ potiatĩ: vel si ad officia vetita irrepserit, ab his penitus repellatur: vel si synagogã extruxerit, cõpendio catholicæ ecclesię nouerit se laborasse. Et qui ad honores & dignitates irrepserit, habeatur vt anteà conditionis extremæ, & si honorariam illicitè promeruerit dignitatem. Et qui synagogæ fabricam cœperit, non studio reparandi: cum damno quinquaginta librarum auri fraudetur ausibus suis. Cernat præterea bona sua proscripta, mox pœnæ sanguinis destinandus, quasi qui fidem alterius expugnauit peruersa doctrina. Dat. prid. Cal. Feb. Theodosio. A.xvij. & Festo Cons.

TITVLVS XIII.

Ne Christianum mancipium[y] hæreticus vel Iudæus, vel paganus habeat, vel possideat, vel circuncidat.

Mancipia Christiana Iudæis sunt interdicta, & statim libera fiunt: mancipia uerò alterius sectæ eis sunt permissa: sed non possunt eos circuncidere sub pœna hic statuta. Sali.

Imp. Cõstantinus A. ad Euagrium præ. præ. LEX VNICA.

Iudæus

---

a ¶ Vobis.] s. Iudæis.
b ¶ Vos.] qui non subibũt talé pœnã: nõ tamen statuunt: vt modò dixi.
c QVicunque.] non legitur.
d ¶ Mancipẽtur.] id est vendicentur.
e IVdæos.] Solẽnia 10 puta coronã spineã, & crucem.
f ¶ Ritus.] id est consuetudines.
g ¶ Tẽperauerint.] priuilegiũ eñ debet amittere, qui concessa sibi abutitĩ potestate: vt. lxxiiij. di. c. vbi. & ff. de pecu. l. libera. & ff. de neg. gest. q 20 fine. & in aut. de tabel. §. nos autem. col. iiij.[a]
h CAelicolarũ.] Cõtrariũ. q nõ est mecũ, cõtra me est. sic. ff. de reg. iur. q nõ facit. & ff. de fideicõ. li. si eũ. §. pe. et ad Treb. l. si cui purè. §. j.
i DIesabbato.] Neminẽ. s. Iudæum.
30 k ¶ Cõuenire] vel à Iudæis, vel à Christianis.
l ¶ Cõuenire.] facit. j. de fruc. & lit. expẽ. l. fi. & de rescin. vẽ. l. ratas. & ff. quod quisq; iuris. l. j. Sed cõtra. j. de legi. & constit. quod fauore. Solu. vt ibi.
m NVll⁹ Iudæus] i. ob hoc ipsum ꝙ 40 est Iudæus.
n ¶ Innocẽs.] à crimine, quo inculpatur.
o ¶ Obteratur.] i. verberetur.
p ¶ Religio.] obterentis. & dic expositum, id est, exposito eo.
q ¶ Passim.] id est indistinctè.
50 r ¶ Vltionẽ.] Sed nũ q̃d eo casu ꝑmittitĩ, cũ ille nõ vult venire ante iudicẽ, nec iudex põt eũ cogere? Rñ. scđm Io. sic ar. j. de decu. l. gñali lib. x. & ff. quę in frau. cre. l. ait ꝓtor. §. si debitoré. & s. de epi. & cle. si q̃s curialis. Illud auté constat, ꝙ cõtra 60 quasdã personas qñq; hoc licet: vt j. qñ lice. sine iud. se vind. l. j. & fi. Ité facit, cũ hac. l. j. ne q̃s in sua caussa. l. j. & ff. quorũ leg. l. j. in princ. & ff. de vsufr. si cuius. aliâs incipit, si vsusfr. § deniq; & ff. quæ in frau. cre. l. pe. & de fur. l. interdũ. ij. & j. ti. ij. Chri 70 stianis. & ff. de orig. iu. l. ij. § post originem.
s SI qua inter.] per vos legite.
t IVdæi.] per vos legite.
v IVdæorũ primates.] legite per vos.
x HAc valitura.] Interdictæ sunt. 80 imò videtĩ ꝙ ad honores admittantĩ: vt. ff. de decur. l. gñaliter. §. si. quę est cõtra. Sol. q̃dã dicũt hãc corrigere. Alij dicunt ꝙ hîc erãt Iudæi: ibi non: licet Iudaicã supstitionem vel vitã seruarent. Alij ꝙ

illud fuit spãliter indultũ eis. prima verior est.
y ¶ NE CHRISTIANVM MAN. &c. ¶ Quia cõtrariũ est religioni quòd hæretic⁹ habeat Christianum mancipium: ideo de hoc ponit.

glo j. extrà de iureiu. vbi dicit gl. quòd super suis rebus proprijs potest quis iurare & facere pro volũtate sua. & ĩ c. pe. in gl. j. post prin. extrà de sepul.

a Concor. c. tuarũ nos §. verũ. extra de priui.

† Aliâs, ad simulatam.

† Nam priuilegiũ meretĩ amittere, qui permissa sibi abutitur potestate: vt hîc, & in c. licet iũc. gl. super verbo admittere. extrà de regula.

† Attinendos.

† Conuenirĩ legit Accursius.

† Concor. ca. porrò. iunc. glo. ij. extrà de diuor.

† Synædrias iudęorũ interpretatur Alcia. Synagogas & conciliabula.

† Concor. cũ hoc. §. ca. iij. extrà e ti. vbi idẽ dicitur q̃d hîc: & est illud. c. sumptũ ex hoc §. vt clarè patet ibidẽ.

a IVdæus.] Christianum habuerit. sufficit habere vt pœnã indictã patiatur. at ppter non Christianum duo sunt necessaria, & possidere, & circuncidere: vt subijcit. Accur.

10 b Capitali.] i. ppetuo exilio. & cõcordat. s. ti. j. iudæi. ij. nã illa est capitalis pœna: vt. ff. de pœnis. l. rei capitalis. in prin. & de publ. iudi. l. ij. & facit. s. de episc. & cleri. l. fi.

c DE PAGANIS, ET SACRIFI. &c.

Continuatio.

De Iudæis, q in qbusdã 20 nobiscũ côueniũt, dixit: nũc de paganis, q prorsus à nobis discrepãt, dicit. Vel sic: Dictũ est. s. de Iudæis: modò ponit de paganis. i. de sarracenis: q deos innumeros deasq;, imò dæmones colunt & adorãt. Et adijcit de eorum sacrificijs, & de tem 30 plis. Azo.

d PLacuit.] p vos legite.

e NEqs.] p vos legite. et fa. s. de male. l. v.

f SIcut.] per vos legite. Accur.

g Abreptæ.] No. ar. q si aduersarius retinet 40 instrumentũ, quod credo & dico falsum, possum ipsum vi eripere, & dilaniare: vt hîc colligit: vel meli⁹ possum ipsum arripere, et ad principem illud referre.

h VT profanos.] per vos legite.

i OMnia.] p vos 50 legite. & fa. s. de hære. l. iij.

k CHristianis] In duplũ. spãle est. regulariter cõtra: vt instit. vi bo. rap. in prin. & facit s. de iudæis. l. nullus.

Casus.

l NEmo.] hanc & sequentẽ legite p vos. Figura tñ in ea ca- 60 sum hoc modo: faciebant olim sacrificia: quia aperiebãt delubra vel tẽpla animo adorandi: & reddebãt honorẽ nefandũ simulacris: et postestẽplorũ redimiebant: thura incẽdebãtur: et pateris gustabat vinũ: qd totum remouet. Secundò impo 70 nit pœnam faciẽtibus.

DE IIS, QVI AD ECCLE. &c.

† Concor. gl. j. xxv. q. ij. ca. rescripta. & gl. j. in ca. pastoralis extrà de fide instru. vbi dicitur q si rescriptum sit cõtra ius, debet de manibus illud tenentis eripi siue auel

Qm̃ inter cætera, quæ ecclesia habet priuilegia, hoc præcipuũ habet, ne cõfugiẽtes ad eã alicuius temeraria abstrahant authoritate: ideo de cõfugiẽtib⁹ ad eam, & exclamantibus in ea ponit. Azo.

IVdæus seruum Christianũ nec cõparare debebit: nec largitatis vel alio quocunq; titulo consequetur. Quòd si aliqs Iudæorũ mãcipiũ vel Christianũ habuerit[a], vel sectæ alterius seu nationis crediderit ex quacũq; caussa possidẽdũ, & id circũciderit: nõ solũ mãcipij dãno mulctet, verũetiã capitali[b] snĩa puniat, ipso seruo p pmio libertate donãdo. Da. Idib. Aug. Cõstãtinop. Cõstantio. A. vij. & Cõstante Cæs. vj. Conf.

TITVLVS XIIII.

De paganis[c], & sacrificiis & templis eorum.

Tẽpla ad sacrificãdum dijs debent claudi: & sacrificantes consciij, & ministri gladio debent puniri, & bona confiscari: & iudices negligẽtes incurrunt pœnam quinquaginta librarum auri. h. d. ista l. & sequens, & l. penul. infrà eo. Sali.

Imper. Constantius A. ad Taurum præfect. prætorio. LEX I.

PLacuit[d] oĩbus locis atq; vrbib⁹ vniuersis claudi ptin⁹ tẽpla, et accessu vetito oĩbus licẽtiã delinquẽdi pditis abnegari. Volumus etiã cũctos sacrificijs abstinere. Quòd si aliquid fortè hmõi ppetrauerint, gladio vltore sternant: facultates etiã perẽpti fisco decernim⁹ vẽdicari: et similiter puniri rectores puinciarũ, si facinora vindicare neglexerĩt. D. pr. Non. Mar. Arbitrione et Lolliano Conf.

Imppp. Grat. Valent. & Theodo. AAA. Cynegio præfec. præto. LEX II.

NE qs[e] mortaliũ ita faciẽdi sacrificij sumat audaciã, vt inspectiõe iecoris, extorũq; præsagio vanæ spem pmissiõis accipiat: vel (qd est deterius) futura sub execrabili cõsultatione cognoscat. Acerbioris etenim imminebit supplicij cruciatus ei, q cõtra vetitũ præsentiũ vel futurarum rerũ explorare tẽtauerit veritatem. Dat. vij. Cal. Iuñ. Arcadio & Bautone Conf.

Impera. Arcad. & Honor. AA. Macrobio & Præliano. LEX III.

SIcut[f] sacrificia tẽplorũ phibemus: ita volum⁹ publicorũ operũ ornamẽta seruari. Ac ne sibi aliqua authoritate blãdiant, q ea conatur euertere: si qd rescriptum, si qua lex fortè prætẽdit: abreptæ[g] † hmõi charte ex eorũ manib⁹, ad nr̃am sciẽtiã referant. D. xiij. Cal. Feb. Cõstãt. Theodosio & Rumoridio Conf.

Conuentus ciuium & eorũ lætitiæ & festa consueta non debent eis interdici. Sali.

Idem AA. & Theodo. A. Apollodoro proconsuli Aphricę. LEX IIII.

VT profanos[h] ritus iam salubri lege submouimus, ita festos cõuentus ciuiũ & cõmunẽ omniũ lætitiã nõ patimur submoueri. Vnde absque vllo sacrificio, atq; vlla superstitione dãnabili exhiberi populorũ voluptates scdm veterẽ cõsuetudinẽ, ministrari et festa † cõuiuia, qñ exigũt publica vota, decernimus. D. viij. Cal. Septem. Honorio. vij. & Theodosio. ij. AA. Conf.

† Aliâs, festis.

Princeps potest publica donare: & donata in patrimonio donatarij debẽt perpetuò remanere. h. d. Sali.

Impp. Honor. & Theod. AA. populo Carthaginiensi. LEX V.

OMnia[i] loca, q sacris error veterũ deputauit, nr̃æ rei iubem⁹ sociari. Quòd aũt ex eo iure vbicũq; ad singulas quascũq; psonas vel pcedẽtiũ principũ largitas, vel nostra maiestas voluit puenire, id in eorũ patrimonijs æterna firmitate pduret. Ea verò, quæ multiplicibus cõstitutis ad venerabilẽ ecclesiã volum⁹ ptinere: Christiana sibi meritò religio vẽdicabit. D. iij. Calen. Sep. Rauẽnæ, Honorio. x. & Theodosio. vj. AA. Conf.

Christianis non licet paganos offendere, nec eorum bona rapere sub pœna dupli. hoc dicit. Sali.

Idem AA. Asclepiodoto præfec. præto. LEX VI.

CHristianis, q verè sunt, vel esse dicunt, spãliter demãdam⁹ vt Iudæis ac Paganis qetẽ degẽtib⁹, nihil q; tẽtãtib⁹ turbulẽtũ, legib⁹q; cõtrariũ, nõ audeãt man⁹ inferre religionis authoritate abusi. Nã si cõtra securos fuerint violẽti, vel eorũ bona diripuerint: non ea sola, q abstulerint, sed cõuicti in duplũ[k], q rapuerint, restituere cõpellent. Rectores etiã puinciarũ, & officia, & principales cognoscãt se, (si nõ ipsi talia vindicẽt, sed fieri à popularibus hæc permiserint,) vt eos, qui fecerint, puniẽdos. D. vij. Id. Iuñ. Asclepiodoto & Mariniano Conf.

Summata est cum prima: sed unum nota, quòd agentes, consentientes & ministri puniuntur pari pœna. h. d. Sali.

Impp. Valenti. & Mart. AA. Palladio præ. præ. LEX VII.

NEmo[l] venerãdi adorãdiq; aĩo delubra, q olim iã clausa sunt, referet. Absit à seculo nr̃o infandis execrandisq; simulacris honorẽ pristinũ reddi: redimiri sertis tẽplorũ ĩpios postes: pfanos aris accẽdi ignes: adoleri ĩ ijsdẽ thura: victimas cædi: pateris vina libari: & religionis loco existimari sacrilegiũ. Quisqs aũt contra hãc serenitatis nr̃æ sanctionẽ, & cõtra interdicta sctĩsimarũ veterũ cõstõnũ sacrificia exercere tẽtauerit: apud publicũ iudicẽ reus tãti facinoris legitimè accuset: et cõuict⁹ pscriptionẽ oĩm bonorũ suorũ & vltimũ supplicium subeat. Cõscij etiã crĩs ac ministri sacrificiorũ eãdẽ pœnã, q in illũ fuerit irrogata, sustineãt: vt hac legis nr̃ę seueritate pterriti, metu pœnæ desinãt sacrificia ĩterdicta celebrare. Qđ si vir clarissim⁹ rector puĩcię post accusationẽ legitimã, et post crimẽ ĩ cognitiõe cõuictũ, tñ scel⁹ dissimulauerit vĩdicare, qnquagita libras auri ipse iudex, qnquagita et offĩn ei⁹ cõfestim fisco nr̃o ĩferre cogãt. D. prid. Id. Nouẽ. Martiano. A. & Adelphio Conf.

Cuilibet licet de hoc crimine accusare: & domini, in quorum prædijs committitur, scientes puniuntur pœna hic scripta. Sali.

Impp. Leo & Anthemius AA. Dioscoro præ. præ. LEX VIII.

NEmo ea, q sæpi⁹ paganæ supstitiõis hoĩb⁹ interdicta sunt, audeat ptẽtare: sciẽs q crimẽ publicũ cõmittit, q hęc ausus fuerit ppetrare. Intm̃ aũt hmõi facinora volum⁹ cẽ resecãda, vt et si ĩ alieno pdio vel domo aliqd tale ppetret, sciẽtib⁹ videlicet dñis, pdiũ quidẽ vel dom⁹ sacratissimis iuribus ęrarij addicat: dñi uerò p hoc solo q sciẽtes cõsenserĩt sua loca talib⁹ cõtamiari sceleribus: si qdẽ dignitate vel militia quadã decorãt, amisiõe militię vel dignitatis, necnõ rerũ suarũ pscrip. plectant. priuatę verò cõdõnis vel plebeię cõstituti, post cruciatus corpis, opib⁹ metallorũ, aut ppetuò deputabunt exilio.

TITVLVS XV.

De iis, qui ad ecclesiã cõfugiũt, vel ibi † exclamant, & ne quis ab ecclesia extrahatur

† Dictio (ibi) deest in quibusdã exemplaribus.

a V Udæi.] Simulant. Idem & si non simulant, sed ista verba denotant frequentiam[a].
b ¶ Crimina.] id est pœnas, quæ pro criminibus imponuntur.
c ¶ Arceantur.] id est ab ecclesia extrudantur: aliàs extrahantur.
d ¶ Nec ante.] sic. & s. de sacrosan. eccle. l. qui sub prætextu. Accursius.
e F Ideli.] Cofugientes: scilicet Christianos liberos homines.
f ¶ Abducere.] pter homicidas, adulteros, & virginũ raptores tributorũ quoque exactiones & intra tẽpla decenter fieri couenit: vt in aut. de mã. prin. §. neq; autẽ colla. iij. Hodie idẽ vt si p quocũque maleficio fugiat ad ecclesiã, inde abstrahat: vt notatur in dicta aut.
g ¶ Tentauerit.] sic s. de epis. & cleri l. si quis non dicam. Accursius.
h S I seruus.] q grauiter dñm offendit.
i ¶ Abstrahatur] à clericis si possunt, vel si non possunt, subijcit quid fiat.
k ¶ Indicetur.] i. significet. Arg. q aliqs tenet indicare furẽ. Sed arg. contra. ff. de pscri. ver. l. solẽt. & de condi. ob tur. cau. l. iiij. §. fi. & hic fit speciale.
l ¶ Configi] id est cũ lancea occidi. Accursius.
m ¶ In cõcertatione] sic. j. ad l. Iul. de vi publi. vel pri. l. quoniam.
n ¶ Nec cõstandæ criminationis.] aliàs est in textu cõfiādi criminis. i. nõ accusabit de crimine homicidij: licet aliàs si cut p libero, ita pro seruo locũ habeat lex cor. de sica. vt. ff. ad legẽ Aquil. l. inde Neratius. §. penul.
o D Enuntiamus.] Facit. j. de seditiosis. l. j. & ij. & s. de epis. & cle. l. couenticulam. & ff. de col. illi. l. iij. & l. qui. & ff. ad leg. Iul. maie. l. fina.
p ¶ Colligere.] ex particulis. Accursius.
q ¶ Celebrare.] id est ordinare collectam.
r ¶ Conetur.] si tracta re couēticula vt irruat in ecclesiam. sic. s. de episc. & cleri. l. si quis in hoc.
s ¶ Quibusdã.] id est qui confugerint in ecclesiam. vel id est congregauerint in ecclesia.
t ¶ Præsidium.] nõ tamẽ tumultũ & impetum in ecclesiam cõmittere.
P Ræsenti.]
¶ SVS. In. vij. ptes diuiditur hæc lex. Primò dicit hæc lex habere locũ vbicũq; preterquã Cõstantinopo. Secũdò dicit q si liber homo debitor reipubli. vel priuatæ fugit ad ecclesiã vt solutione euitet, nõ debet extrahi, neq; ecclesia p eo satisfacere. Tertiò q non solũm nõ extrahatur inuitus, sed neq; etiã ita malè tractetur, neq; impediatur habere qd comedat. Quartò q si creditor pter quẽ fugit, velit eũ couenire: aut coparet, & citabit: aut latitat intra fines ecclesiæ, & œconomus eũ præsentet, vt possit citari à nuntio: & citatus rñdebit per se vel per procuratorẽ. & si non faciat, fiat missio pro

Iudæi ad ecclesias confugientes non prius debet suscipi, quàm vniuersa debita soluerint, uel suspecti de crimine se purgauerint. hoc dicit. Salicetus.

Imperatores Arcad. & Honor. AA. Archelao præfecto Augustali. LEX I.

I Vdæi, q reatu aliquo vel debitis fatigati[a] simulant se Christianæ legi velle cõiũgi, vt ad ecclesias cõfugientes euitare possint crimina[b], vel pòdera debitorũ, arceant[c]: nec antè[d] suscipiant, † quàdebita vniuersa reddiderint: vel fuerint innocentia demonstrata purgati. Dat. xv. Cal. Iul. Cõstantinop. Cæsario & Attico Conss.

Qui sunt in ecclesijs, inuiti extrahi non possunt. h. d. Bar. Vel sic: Fugientes ad ecclesias, inde nõ sunt extrahendi sub pœna hic statuta. hoc dicit. Sali.

Imperatores Honor. & Theod. AA. Iouino præfe. prætorio. LEX II.

F Ideli deuotaq; pceptiõe sancim[e], nemini licere ad sacrosanctas ecclesias confugiẽtes [e] abducere[f]: sub hac videlicet definitiõe, vt si quisquã cõtra hãc legem venire tẽtauerit [g], sciat se maiestatis crimine esse retinẽdũ. D. x. Calend. April. Constantio & Const. Conss.

Seruus alicuius ad ecclesiam confugiens, à clericis eijci debet. quod si non possunt, domino nuntiẽt: cui facultas extrahendi conceditur etiam manu armata: adeò quòd si seruus in pugna occideretur, delicto domini non adscriberetur. hoc dicit. Salice.

Imperatores Theod. & Valent. AA. Imperio præfe. prætorio. LEX III.

S I seruus [h] † cuiusquã in ecclesiã altariáve armat[o] nullis hoc suspicãtibus inopinatus irruerit: exinde protinus abstrahatur[i]: vel cõtinuò dño, vel ei, vnde eum tã furiosa formido proripuit, ĩdicetur[k]: eiq; mox abstrahẽdi copia non negeť. ¶ Sed si armorũ fiducia resistẽdi animũ insania impellẽte cõceperit: arripiẽdi extrahẽdiq; eum dño, quibus id potest efficere viribus, cõcedat. Quòd si illũ etiam cõfigi[l] in cõcertatione[m] pugnaq; cõtigerit, nulla erit eius noxa: nec cõstandæ[n] criminationis relinquetur occasio, si is, qui ex statu serfuili in hostilis & homicidæ cõditionem trãsilijt, sit occisus. D. v. Calen. April. Valerio & Aetio Conss.

Ista lex prohibet coaduna tionem & hominum conuenticula fieri in ecclesia. Bar. Vel sic: Seditiones, tumultus, & cõuenticula uel conspirationes in ecclesijs etiam contra priuatam personam non debent fieri, sub pœna ultimi supplicij. h. d. Sali.

Imperator Martianus A. ad populum. LEX IIII.

D Enũtiamus[o] vobis omibus, vt in sacrosanctis ecclesijs, & in alijs quidẽ venerabilib[o] locis, in quibus cum pace & quiete vota cõpetit celebrari, abstineatis ab oĩ seditiõe: nemo cõclamationib[o] vtatur: nemo moueat tumultũ, aut impetũ cõmittat, vel cõueticula collecta multitudine in qualibet parte ciuitatis, vel vici, vel cuiuscũq; loci colligere[p] ac celebrare[q] conetur[r]. Nã si qs aliqd cõtra leges à quibusdã[s] sibi existimet perpetrari[t]: liceat ei adire iudicem, & legitimũ postulare psidiũ[t]. ¶ Sciãt sanè oẽs, q si qs cõtra huius edicti normã aut agere aliq d, aut seditionem mouere tẽtauerit, vltimo supplicio subiacebit. Dat. iij. Id. Iul. ipso Martiano. A. et Adelphio Cõs.

De ecclesia nullus debet extrahi, sed debet ibi uerbaliter citari. h. d. usque ad. §. cum autem. Barto. uel sic: Hæc l. loquitur primò in libero, secundò in seruo. Secũda ibi. Sanè enim si seruus. Prima subdiuiditur in tres. nam primò prouidet in confugis. Secũdò eorum aduersarijs. Tertiò prædicta extendit ad fideiussores & mandatores. Secunda ibi, Qui hoc moliri. Tertia ibi, Adijcientes. Prima iterum subdiuiditur in quinque. nam primò mandat confugas de ecclesijs non protrahi. usque ibi, Nec pro his. Secundò mandat clericos pro his non exigi, usque ibi, His qui. Tertiò punit contra attentantes, usque ibi, Ex his. Quartò concludit primum dictũ usque ibi, nec in ipsis. Quintò addit primo dicto prouidendo ne ecclesia auferatur confugis. h. d. secundum Salic.

Impera. Leo. A. Erythrio præ. præ. LEX V.

P Ræsenti lege decernimus p oĩa loca valitura (excepta hac vrbe regia, in qua nos diuinitate propitia degẽtes, quoties vsus exegerit, innocati singulis causis atq; psonis præsentanea constitura[u] præstamus[x]) nullos penit[o] cuiuscũq; cõditionis[y] sint, de sacrosanctis ecclesijs orthodoxæ fidei expelli[z], aut trahi, † vel ptrahi cõfugas[a]: nec pro his venerabiles epos, vel religiosos œconomos exigi, q ab ipsis debeatur: ijs, q hoc moliri, aut facere, aut nuda saltẽ cogitatione[b] atq; tractatu ausi fuerint tẽtare, capitali & vltimi supplicij animaduersione plectendis. ¶ Ex his ergo locis, eorũq; finibus, quos[c] anteriorũ legum præscripta sanxerunt: nullos expelli aut eijci aliqñ patimur: nec in ipsis ecclesijs reuerẽdis ita queq́uã detineri atq; constringi, vt ei aliquid victualiũ[d] rerũ, aut vestis negeť, aut requies. ¶ Sed si quidẽ ipsi refugæ ♂ appareant in eccle-

mẽsura debiti, & vẽditio etiã immobiliũ. quod si etiam mobilia sunt, inquirãtur extra ecclesiã & intra vbicũq; sunt, adeò vt iudex illũ apud quẽ bona esse credũtur, si ea occultauerit, ad iuramentũ præstandũ adstringet. Quintò adijcit q etiã in fideiussoribus & alijs accessorijs fugiẽtibus ad ecclesiã cũ rebus eorũ habent locũ prædicta. Sextò dicit, q si quis de familia mea, seruus vel adscriptitius vel libertus verberatus à me aufugit cũ aliquibus reb[o] ad ecclesiã: aut iusta caussa recessit, & parum punieť: & dño reddeť. aut iniusta: & tunc reddetur dño iurati q propter hoc eum non offendet. & hæc citò fiant, ne bona pauperum comedantur, nẽq; dominis subtrahatur seruitia. Vltimò, mandat quòd œconomi queq; rant causam propter quã aliquis confugiat ad ecclesiam. Viuia.
v ¶ Constituta.] i. ea. quæ sunt cõstituta in hac præsenti lege: vel erimus præsentes, & præstabimus id, quod in hac lege præsenti est constitutum.
x ¶ Præstamus.] id est præstabimus: vel id, quod nobis videtur. Et dic sci licet præstabimus verbo, non re.
y ¶ Conditionis.] ergo nec serui. Sed contra. s. eo. si seruus. Sol. ibi armati, hic non. Vel hic de libe ris tantùm: vt. j. cod. §. ex his. & secundum hoc libe rorum hominum multæ sunt conditiones: vt in stitu. de iure per. §. fi. Vel dic tertiò quòd largè hic conditio hominis dicitur quasi dicat. siue miles, siue nõ: siue diues, siue pauper: siue magnus, siue nõ. & erit eadem secunda & tertia sol.
z ¶ Expelli.] scilicet per clericos.
a ¶ Cõfugas.] nisi ca sibus, vt dixi. s. eo. fideli.
b ¶ Cogitatione.] Cõtra. ff. de pœnis. cogitationis. Sol. hoc priuilegio ecclesiæ, vel ad terrorẽ dictũ est. Vel dic (aut) p & nuda cogitatione & tractatu. Vel distingue: quia aut est cogitatio adeò nuda vt nõ transierit in aliquod conamen, & tũc non punitur, vt ibi. Aut transiuit in conamen, licet non venerit ad effectum, & tunc in grauioribus punitur: vt hic. & j. ad l. Iul. maie. l. quisquis. & ff. s. de episcop. & cleri. si quis non dicã. maximè, quia in maleficijs voluntas cum aliquo actu spectatur, non exitus: vt. ff. ad leg. cor. de sic. l. diuus Hadrianus. Et sic lego (aut) p &, vt dixi modò. In minoribus autẽ oportet sequi effectum: vt. ff. quod quisq; iur. l. j. in fi. & ad l. Cornel. de falc. l. q falsam. Et de hac materia plenè dic vt not. ff. de fur. qui ea mente.

c ¶ Quos.] scilicet fines.
d ¶ Victualium] missorum de domo sua, vel amicorum, vel etiam de ecclesia: vt. j. eo. §. penul. Accursius.

Marginal notes:

† Nõ tamẽ sunt ab ecclesia violẽter extrahẽdi, dũmodò absit simulatio: vt in c inter alia. infrà gl. su per verbo. extrahẽd[o]. extra de immu. eccle.

† Concor. cũ hac. l. c. inter alia iunct. gl. fi. extra de immu. ecclesi. vbi hæc lex limitatur per d. c.

† No bene istũ text. & ad hoc sepe allegatur, quòd si aliquis habeat inimicũ, & dubitet offendi ab illo: posit ratione iudicẽ, & implorare officium eius, vt illũ cõpellat ad præstandũ sibi securitatẽ de non offẽdẽdo. de hoc habetur per Guil. de Cug. in. l. il licitas. ff. de offic. præs. secundum Pau. hic.

Cogitatio an sit punienda. Aliàs, aut tradi.

Voluntas cum aliquo actu specta tur in maleficijs, nõ exitus.

♂ Apparẽt publicæ etc.

Publicè.

ſia publicè[a], & ſe in ſacris locis offerãt quærẽtib⁹ cõueniẽdos[b]: ipſis ſeruata[c] locis reuerẽtia, iudicũ, quibus ſubiacẽt, ſentẽtijs[d] moneant, rñſum daturi quale ſibi qſq; pſpexerit cõuenire. ¶Quòd ſi in finib⁹ eccleſiaſticis latitãt: religioſus œconom⁹, ſeu defenſor eccleſiæ, vel certè quem his negotijs cõmodiorẽ authoritas epiſcopalis elegerit, recõditã latentẽq; perſonã decenter ſine vllo incõmodo monitus[e] intra fines eccleſiæ, ſi inuenitur, præſentet[f] †.

¶Citatus in eccleſia, poteſt per ſe uel per procuratorem comparere: & ſi non comparet, proceditur contra eum ad primum & ſecundum decretum, & ad eorum inueſtigationem ſecundum iuris ordinem. h. d. uſque ad. §. ſanè. Bar.

¶Cùm aũt monit⁹ fuerit in publico priuatóve cõtractu actiõe ciuili[g]: in cius[h] ſit arbitrio, ſiue per ſe, ſiue (ſi magis elegerit[i]) inſtructo ſolenniter[k] pcuratore directo[l], in eius iudicis, cuius pulſat ſentẽtijs, examine reſpõdere[m]. ¶Sed ſi hoc facere detrectet, aut differat: iudiciorũ legũq; ſolitus[n] ordo ſeruet. Itaq; ſi res immobiles poſsidet[o]: poſt[p] edictorũ ſolẽniũ citationẽ ex ſnĩa iudicantis vſq; ad[q] modũ debiti, bonorũ ei⁹ ſiue pdiorũ traditio[r] ſiue vẽditio celebretur. ¶Quòd ſi res mobiles habet[s], easq; extra terminos occultat eccleſiæ: ſnĩa iudicãtis, & executoris ſolicitudine perquiſitæ, quocunq; loco occultẽtur erutæ, p æquitatis tramite, modoq; debiti publicis rationibus priuatisq; pficiãt. ¶Sanè ſi intra fines habẽtur eccleſiæ, vel apud quẽlibet ex clericis abſcõditæ ſiue depoſitæ fuiſſe firmãtur: ſtudio & puidentia viri reuerẽdiſsimi œconomi, ſiue defenſoris eccleſiæ diligẽtia inquiſitæ, quolibet modo ad ſacroſanctam eccleſiã puenientes, pferant: vt pari æqtatis ordine, ijſdẽ ex bonis fiſco, vel reipublicæ, ſiue creditoribus, & qbuſcũq; iuſtis petitorib⁹ ad modũ debiti conſulat. Sicubi depoſitæ vel cõmodatæ dicũtur: inquirẽdi talem volumus eſſe cautelã, vt ſi ſola ſuſpicione apud aliquẽ aſſerãtur abſcõditæ, de ſua etiã cõſciẽtia[t] †ſatisfacere authoritate venerabilis antiſtitis iubeat: adijciẽtes, q ea, quæ de principalib⁹ pſonis decreuimus, in cauſſis fideiuſſorũ, ſiue mãdatorum, ſeu rerũ[v] ad eos ptinendũ, vel familiarium & ſociorũ, ſeu participum, & omnino in ijſdẽ cauſsis obnoxiorũ perſonis prꝰcipimus obſeruari: ſcilicet ſi ipſos quoq; ſecũ cõfugæ intra eccleſiarum terminos habere voluerint: vt eorũ quoq; bonis publica debita priuataq; ſoluant: & p[x] eos rerum, vbicũq; depoſitæ ſunt, pcedat inqſitio. ¶Et hęc quidẽ de ingenuis liberisq; pſonis. Sanè em̃ ſi ſeruus, aut colonus, vel adſcriptiti⁹, familiaris †, ſiue libertus, & hmõi aliqua pſona domeſtica[y], vel cõditioni ſubdita, cõquaſſatis reb⁹ certis atq; ſubtractis, aut ſeipſum furatus[z], ad ſacroſancta[a] ſe loca cõtulerit: ſtatim à religioſis[b] œconomis ſiue defenſoribus, vbi primùm hoc ſcire potuerint, per eos videlicet ad quos hoc pertinet, ipſis præſentibus pro eccleſiaſtica diſciplina, & qualitate commiſſi, aut vltione cõpetẽti[c], aut interceſsione[d] humaniſsima[e] procedẽte, remiſsione veniæ, & ſacramẽti interuẽtione[f] ſecuri, ad locũ ſtatũq; propriũ reuertãtur: rebus, quas ſecũ habuerint, reformãdis[g]. diuti⁹ enim eos in eccleſijs nõ cõuenit morari: ne patronis ſeu dominis p ipſorum abſentiã obſequia iuſta denegẽtur: & ipſi per incõmodum eccleſiæ egentiũ et pauperũ[h] alãtur expẽſis. Inter hæc autem quę ſedulò ad religioſi œconomi ſiue defenſoris eccleſiæ ſolicitudinẽ curamq; reſpiciũt, erit etiã illud obſeruãdum, vt ſingulorũ intra eccleſias confugientium perſonas cauſſasq; inceſſanter conquirant[i]: deinde iudices, vel eos, ad quos cauſſæ & perſonæ pertinent, inſtãtius inſtruãt[k], & æquitati cõuenientia diligẽtius exequantur. D. prid. Cal. Mart. Leone. A. iij. Conſ.

a ¶Publicè.] i. intra ſepta tamen eccleſiæ. Accurſius.
b ¶Conueniendos.] id eſt citandos verbo.
c ¶Seruata.] quia citabitur verbo, non re.
d ¶Sententijs.] commonitorijs, non re.
e ¶Monitus.] ſ. ab epõ vt hoc fiat. Vel dic dictionẽ monit⁹, eẽ genitiui caſus.
f ¶Præſentet.] Volẽti monere vel citare.
g ¶Ciuili.] Sed in criminali nõ põt: vt. ff. de publ. 10 iud. l. pe. §. ad crimen.
h ¶Eius.] ſ. fugitiui.
i ¶Elegerit.] Nota liberũ eſſe p ſe vel per pcuratorẽ agere vel reſpondere: vt. j. de procu. l. fi. et ff. de iniu. ſed ſi vnius. §. idem ait & ſi nepoti.
k ¶Solẽniter.] ſ. vt caueãt iudicatũ ſolui, et de 20 defendendo: vt inſti. de ſatiſd. §. fi. &. ff. de pcu. l. fi. & quod dñs de calũ. iuret hodie: vt. j. de iur. cal. l. ij. §. ſi autem abſuerit.
l ¶Directo.] i. deſtinato.
m ¶Reſpõdere.] Ar. hîc &. ff. de pcu. l. nõ ſolùm. in prin. & l. ſed etiã 30 ex his. cõtra eos, qui dicunt cum pcuratore nõ fieri lit. conteſt. ſicut nec de calum. iurari.
n ¶Solitus ordo.] Nõ eſt hic ordo ſeruãdus, q ſequit̃, vt primò immobiles accipiãt, poſteà mobiles, ſed eſt cõtra: vt. ff. de re iudi. à diuo. §. ij. ſic. ff. 40 de pecu. leg. l. quidã. nõ enim ordo ſcripturæ ſeruatur: vt. ff. de ſol. nec enim. & d. l. quidam.
o ¶Poſsidet.] ſ. fugiẽs ad eccleſiã ĩmobiles: contra. ff. de re iudi. l. à diuo pio. §. ij. vbi dicitur q res mobiles primò debent aſportari. Dicas q ſi non 50 ſunt res mobiles, vel ẽt nõ apparẽt, tũc res ĩmobiles aſportari debent, arg. literæ ſequẽtis, q ſi res.
p ¶Poſt edictorũ.] Citari em̃ debet trinis edictis: quorũ quodlibet cõtinet ſpatiũ decẽ dierũ: vt patet. ff. de iudic. l. ad peremptoriũ. cum. ij. le- 60 gibus ſeq. Accur.
q ¶Ad modũ.] Hoc referas ad vẽditionẽ. nã ſecũdum hæc iura fiebat miſsio in oĩa bona: ſed vẽditio ſcdm mẽſurã declarati debiti: vt. ff. ex quib. cau. in poſ. l. j. & l. Fulcinius. §. j. & §. adeò autẽ. Hodie aũt vtrũq; fit pro 70 mẽſura: vt. j. de bo. aut. iu. poſ. aut. & q iurat. Sed dñs Ot. hîc ſcribit q olim non ſolùm miſsio fiebat in oĩbus bonis, ſed etiam vẽditio fiebat olim ante legẽ iſtã omniũ rerum. Vel põt dici ſecũdũ Al. q l. illa quib⁹ ex cau. in poſ. ea. l. j. loquitur cùm fit miſsio lit. cõteſt. hæc autẽ cùm ante: vt ar. ff. de reg. iur. nõ ſolẽt. Alij dicũt q hîc fit mẽtio noui iuris, vt fiat miſsio pro mẽſura debiti declarati. prima placet. Itẽ notãt 80 hîc qdã q ante lit. cõteſt. ferat̃ definitiua. qđ eſt gñale, ſecũdũ M. & p eo. j. qũo & qñ iud. aut. qui ſemel. &. ff. de iudi. ſi prætor in princ. &. j. de inge. ma. l. diffamari. &. j. vbi quis decu. vel cohor. cõ. l. fi. &. j. ad Trebel. l. pe. §. cùm aũt. &. j. vbi de cri. agi opor. aut. qua in puincia. Sed B. & Io. cõtrà. & põt dici hîc litẽ fuiſſe cõteſtatã priuſquàm fugeret ad eccleſiã. & p eis. j. de tẽp. ap. l. fi. §. antepe. Cùm ergo ſit ibi ſpeciale, ergo oportet hîc eſſe cõe ius: vt. ff. ad munic. l. j. & quod dicit vbi decu. vel cohor. eſt ſpeciale. & eodẽ modo ad illã, qua in puincia. & eſt hęc alia ſolutio. Præterea hæc nõ eſt definitiua, ſed interlocutoria ex qua fit miſsio & venditio: vt. j. de bo. auth. iud. poſ. l. pe. & eſt hæc vera.
r ¶Traditio.] i. in poſſeſsionem miſsio.
s ¶Mobiles habet.] ſcilicet fugiens ad eccleſiam.
t ¶Conſcientia.] Nota quẽ ſe debere p ſacramẽtũ purgare: vt hîc, &. j. de pœna iudi. q ma. iud. aut. nouo. &. j. de re. cred. l. iij. & de vſur. eos. § fi. &. ff. de incẽrui. nau. l. j. & §. ſi ſuſpicio. & de edẽ. ptor. §. ij. & j. de excu. tut. licet. & de bo. aut. iudi. poſ. l. fi. in fi. 10 &. de iur. do l. fi. §. pe. & de fi. inſtru. l. fi. & de iure delib. ſcim⁹. §. licẽtia dãda. &. ff. de publ. iud. is q. &. j. de pcu. reum. et. j. qñ & q. quarta pars. l. ij. li. x. & ex his legibus ſacr̃m delatũ referri nõ poteſt.
v ¶Rerum.] ſ. inquiſitione.
20 x ¶Per eos.] ſ. defenſores & œconomos.
y ¶Domeſtica.] Hîc aſsignãtur quædã domeſticæ pſonæ: vt. ff. de fur. ſi libertus. & de pœ. l. reſpiciẽdum. §. domeſtica. &. j. de quæſti. pridẽ placuit. Itẽ vxor viro & cõtra ſunt domeſtici. arg. j. 30 de re mili. qcũq;. lib. xij. &. ff. de ædil. edi. ædiles etiam. §. familiæ. &. ff. de relig. l. familiaria. & ad Syll. l. j. §. ſi vi. Arg. contrà. j. de quæſti. l. iij. & pſunt hæc ad id, quod habetur. j. de teſti. l. etiam.
z ¶Furatus.] hoc non refertur ad libertũ, cùm 40 ſit liber.
a ¶Sacroſancta.] non ſui, ſed poti⁹ dñi ſæuitia ſ. parua, & ſic non debuit fugere. Si aũt magna dñi ſæuitia: tũc dic vt inſti. de ijs, q ſunt ſui iu. §. fi. et ſic nõ obſt. s. eo. ſi ſeruus. Itẽ facit. j. de ſer. fugi. l. j.
b ¶Religioſis.] interce 50 dẽte interceſsiõe humaniſsima dico, quod eſt. j.
c ¶Cõpetẽti.] vbi friuola de cauſſa receſsit.
d ¶Interceſsione] quã fecit œconomus & defenſor.
e ¶Humaniſsima.] vbi iuſta cauſſa aufugit, & ſic nõ deliqrat ſeru⁹.
60 f ¶Interuẽtione.] iurabit em̃ dñs q cũ nõ lædet ob hoc. ſic & ĩ aut. de monachis. §. ij. col. j. et de ſanc. epiſc. §. ſi qs autẽ ad monaſticã. col. ix. Et ſunt hîc arg. q iuret vir q non lędet vxorẽ cùm eã repetit. & de hoc extrà vt lit. non conteſt. c. j.
70 g ¶Reformãdis.] dño & patrono. Accurſi.
h ¶Pauperũ.] Nã res clericorũ, pauperũ ſunt: vt s. de epiſco. & cle. l. ij. Et plenè dic de confugientibus: quia aut ſeruus cõfugit, aut liber. Primo caſu aut propter domini ſæuitiam: & tunc ſerua vt inſti. de ijs, qui ſunt ſui vel alien. iur. §. fin. aut propter delictum magnum ſerui, & tunc ſerua. ſuprà eodem. ſi ſeruus. aut propter parum vel nullum, & tunc ſerua quod 80 hîc. §. penulti. dicitur. Et hoc inquirat prælatus vel epiſcopus, vt in fine huius legis. Si liber, aut non chriſtianus, & tunc ſerua. ſuprà eodem. l. ij. ſi chriſtianus, tunc habet triginta dies: vt aut extra eccleſiam reſpondeat ſecuritate renuntiata, aut intra eam non renuntiata: vt in authen. de manda. princip. § ſed neque poſt ſpatium. ſerua quod dicitur ſuprà. ea. l. §. cùm autem monitus. ſed hoc fallit in caſibus: vt ſuprà eodem. l. ij.[a]
i ¶Conquirant.] ſcilicet œconomus & defenſor.
k ¶Inſtruant.] defenſor & œconomus.

† Sic etiam quis teneẽ de iure canonico indicare furẽ. c. qui cũ fure. extrà đ furtis. Adde ibi de hoc abba. & Bart. in. l. ciuile. j. de furtis.

† Cõſcientia. i. per ſacramẽtum. gl. in. c. vlti. ſup verbo, famoſa. extrà de iureiur. dicit per hunc text. qđ vbi lex defert iuramentũ, non habet locũ relatio iuramenti. Sẽtẽtia definitiua an poſsit ferri ante litem cõteſtatã.

† Quis poteſt recuſari propter familiaritatem cõcor. c. inſinuante. cũ gl. ſuper verbo, cõſenſerit. in fi. de off. dele. & glo. ſup verbo, de familia. in. c. in literis. de teſti. quæ remittit ad hunc tex. qui dicuntur familiares.

a Adde q non ſolùm eccleſia conſecrata, ſed etiã nondũ conſecrata in qua diuina officia celebrantur gaudet hac immunitate. c. pe. extrà de ĩmu. eccle. iunc. ibi gl. ij.

*Græca constitutio.

TITVLVS XVI.

De iis, qui in ecclesiis manumittuntur.

Minor.xxv.annis coram antiſtite & plebe poteſt ſeruum ſuum manumittere ſcriptura interueniente.hoc dicit.Sali.

Imperator Conſtantinus A.ad Protogenem epiſcopum. LEX I.

IAndudũ placuit, vt ĩ eccleſia catholica libertatem dñi[a] ſuis famulis pſtare poſsint ſi ſub aſpectu plebis[b] aſsiſtẽtib° Chriſtianorũ antiſtitib°[c] id faciant[d]: vt ppter facti memoriã vice actorũ interponat̃ qualiſcũque ſcriptura, in qua[e] ipſi[f] vice[g] teſtiũ ſignẽt[h]. Vnde à vobis[i] quoque ipſis nõ ĩmeritò dãdę & relinquẽdæ ſunt libertates, quo qſq; veſtrũ pacto[k] voluerit: dũmodò veſtræ volũtatis euidẽs appareat teſtimonium[l]. Dat.vj. Id. Iuñ. Sabino & Rufino Conſ.

Clericis permittitur inter uiuos & in ultima uoluntate ſeruos ſuos manumittere, & plenam libertatem conſequuntur.Sali.

Idem Augu.Oſio. LEX II.

QVi religioſa[m] mẽte in eccleſiæ gremio ſeruis ſuis meritã[n] cõceſſerint libertatẽ[o], eandẽ eo iure donaſſe videãtur, quo ciuitas Romana ſolẽnitatibus decurſis[p] dari cõſueuit. Sed hoc dũtaxat ijs[q], q ſub aſpectu antiſtitũ dederint, placuit relaxari. Clericis[r] autẽ amplius cõcedimus, vt cùm ſuis famulis tribuũt libertatẽ, nõ ſolũ in cõſpectu eccleſiæ ac religioſi populi plenũ[s] fructũ libertatis cõceſsiſſe dicãtur, verũetiã cũ poſtremo iudicio dederint libertates, ſeu qbuſcũq; verbis dari pcepe rint: ita vt ex die publicat ę volũtatis ſine aliquo iuris teſte vel ĩterpte cõpetat directa libertas. D.Cal.Mar. *

DE IIS, QVI IN ECCLE. *Fauet eccleſia fugientibus, fauet & manumittendis.*

IAndudum.] CASVS. Quærebant quidam, an poſsit fieri manumiſsio in eccleſia præſente epiſcopo & populo, & ſcriptura interueniente? quibus reſpondet in genere & ſpecie quòd ſic. Viuia.

a Domini.] etiã minores viginti annis, ſicut corã iudice: vt inſtitu. de libertinis. §. multis autem modis.

b Plebis.] i.populi.

c Antiſtitibus.] i.antiſtite. plurale p ſingulari: vt.ſ.de epiſc.& cleri.l. orphanotrophos.

d Faciant.] id eſt manumittant.

e In qua.] ſ.ſcriptura.

f Ipſi.] manumittẽtes.

g Vice.] ſ. domini.

h Signẽt.] i.ſcribãt & ſigillẽt, quod eſt vice ſcripturæ tabellionis coram iudice factæ. Vel dic pro tabellione poni, quod nõ eſt opus pro ſcribendo teſtamento, ſed ſufficit ſcriptura priuata.

i Vobis.] qui quæritis an hoc fieri poſsit.

k Pacto.] in eccleſia, vel extra coram iudice. Vel dic pacto.i.impoſitione operarum, quas volet.

l Teſtimonium.] licet alij nõ ſint teſtes ſecũdum Petrum, imò totus populus ſunt teſtes.

m QVi religioſa.] legite p voſmetipſos.

n Meritam.] quia bene ſeruierant.

o Libertatẽ.] teſte vel interprete non expectato iudice, ſed ipſo iure ſcđm Ir. Vel dic teſtẽ p tabellione poni in tali teſtamẽto: vt.ſ.e.l.j. Et nota q quidã dicũt hîc ſpeciale vt ante aditã hæreditatẽ cõpetat libertas: qđ falſum eſt, qa cõtra cõem regulã: vt.ff de contra tab.l.filiũ. &.j. de fideicõ.l.eã. & de cadu. tol. §. in nouiſsimo. Subaudi ergo hîc publicatæ, ſcilicet & aditæ hæreditatis.

p Decurſis.] coram iudice: & dic per curſum ſeruatis.

q His.] laicis minoribus.

r Clericis.] Sed an idẽ in laicis? Reſpõdet ſic per.l.inſtit.de liber. §. multis. vbi dicit in eccleſijs. ſed non per.l.iſtam niſi in clericis, in quibus erat ſpeciale.

s Plenũ.] i.plenã libertatẽ, & erat in clericis ſpeciale. hodie cõmune ius eſt: vt inſti.de liberti. §.fina. & in corpore authenticorum: vt liber.decætero. §. fina.

TITVLVS XVII.

De legibus & conſtitutionibus principum & edictis.

Iudex non debet recedere à iure ſcripto propter æquitatem nõ ſcriptam niſi authoritate principis, ad quem hoc pertinet, ſcilicet limitare ius ſcriptũ. hoc dicit. ſecundum primam lecturam, quæ eſt uera, & eam tenent Bar. Pau.de caſt. & Sali.

Imp.Cõſtantinus A.Baſſo pfecto vrbi. LEX I.

INter æquitatem[t] † iuſq;[v] ĩterpoſitã ĩterpretationẽ nobis ſolis[x] & oportet & licet inſpicere. D.iij. Noñ. Decembr. Sabino & Rufino Conſ.

Priuilegia nõ faciunt ius generale: ſed in ſuis terminis ſunt ſeruanda. Surreptitia interpretatio non ualet, & puniũtur iudices, qui referũt principi, ubi referri non debet. h.d.Bal. Vel ſic: Specialiter & in priuilegium conceſſa non ſunt extendenda, nec per reſcriptũ retractãtur: quinimo impetrans præter annullationẽ reſcripti notatur infamia, et iudex illud reſcriptum admittens uel principi referens punitur. hoc dicit. Salicetus.

Imperator Theod.A.& Valenti.Cæſar ad Senatũ. LEX II.

QVæ[y] ex relationibus vel ſuggeſtionibus iudicãtiũ, vel cõſultatione[z] † in cõe florẽtiſsimorum ſacri noſtri palatij procerũ[a] auditoriũ introducto negotio ſtatuimus[b], vel quibuslibet corporibus[c], aut legatis[d], aut puinciæ[e], vel ciuitati[f], vel curię[g] donauim°: nec generalia[h] iu-

DE LEGIBVS ET CONSTITVTIONIBVS. *Suprà de religione, quæ ad fidem & eccleſiam pertinet: nunc de ea quæ ad leges ſacras: ut infrà eodem. leges ſacratiſsimæ. Vel ſic: Suprà de diuinis ſacris dictum eſt: nunc de humanis ſacris ponit, nam leges ſacræ ſunt: ut infrà eodem. l. leges ſacratiſsimæ. Azo.*

t INter æquitatem.] Cùm dubium ſit an ius ſcriptum & ſtrictũ ſit æquum: & ſi non eſt: quis faciat ius ſuper ea æquitate? Reſpondet Imperator, nobis ſolis licet inſpicere.

v Iuſq;.] ſcilicet ſcriptũ. & pone caſum in iure ſcripto & ſtricto, & æquitate non ſcripta: vt.ff.qui & à quibus. proſpexit. & ff.man. inter cauſas. §. non omnia. & inſti.de le.fu.can.tol. & ff.ad Tertul.l.j. §. quia operas. & in his legibus eſt æquitas non ſcripta iuri ſcripto contraria[a]. Item quandoque latius ponitur æquitas, quàm ius ſcriptum: vt infrà. ad Macedo. l.pe. quandoque ſtrictius: vt.ff.ad Maced. ſed Iulianus. §. mutui.[b] Et dic interpoſitam, id eſt interponendam à nobis ſolis, id eſt nobis licet eam inſpicere. Vel dic interpoſitam propriè, ſcilicet in ſuis iuſtitiæ finibus. & huic intellectui non obſtat infrà. de iu. placuit. quia ibi loquitur de æquitate ſcripta. Item poteſt poni eodem modo in iure ſtricto & non ſcripto, & æquitate non ſcripta. vt in monacho an poſsit ſuccedere in feudum rigore iuris ſicut in alijs bonis patris: vt ſuprà. de epiſco. & cle. Deo nobis. rigore æquitatis non. Et expone interpoſitam vt prius. Item poteſt poni in æquitate ſcripta, & iure ſcripto & ſtricto: vt infrà. de furtis. ſi quis ſeruo. & inſtitu.de legefu.cà.tol. §. primo. & ff.ad Tertul. l. j. §. qui operas. Et interpoſita propriè ponitur. & nobis, id eſt à nobis ſolis oportet & licet inſpicere, ſcilicet omnes. & ſic concordat. d.l.j. de iudi. placuit. Item in eo quòd dicit ſoli principi licere, eſt contra. ff. eo. l. non poſſunt. vbi etiam quilibet iudex facit legem trahendo de ſimilibus ad ſimilia. Sed dic[c] quòd illa interpretatio nõ eſt generalis, ſed cauſſa illius tantùm, cùm res inter alios acta &c. vt. j. res inter alios &c. Sed hęc interpretatio neceſſaria eſt, generalis, & probabilis, & in ſcriptis redigenda: doctoris autem tantùm pbabilis: vt infrà. de profeſ. qui in vrbe Conſtantinop. l.j. lib. xij. nam nemo eſt adſtrictus ſtare verbis magiſtri: vt infrà. de profeſ. l. j. libr. x. Neceſſaria tantùm, vt iudicis in vna cauſſa, quæ etiam in ſcriptis eſt redigenda. generalis tantùm & non in ſcriptis, vt conſuetudo: vt. ff. eodem. nõ poteſt. & l. nam vt ait. & l. ſi de interpretatione. Item contra. ff. eodem. nõ ambigitur. & ff. à qui. ap. non licet. l. j. §. finali. & inſtitu. de iure nat. §. lex eſt. & infrà. de officio præfecti præto. l. formam. Reſpondetur: iſti faciunt authoritate principis: vt infrà eodem. ſi imperialis. in fin.

x Solis.] Sed nonne conſuetudo poteſt interpretari: vt. ff. de legi. & conſtitu. l. ſi de interpretatione. Et præterea nonne ſenatus poteſt interpretari? Diſtingue: quædam eſt interpretatio generalis & neceſſaria, & in ſcriptis redigenda: & iſta ſoli imperatori competit. Quædam eſt generalis & neceſſaria, & in ſcriptis non redigenda, quæ competit conſuetudini. Alia nec generalis, nec neceſſaria, nec in ſcriptis redigenda: & iſta neminem ligat. Ad hoc autẽ quod dicitur quòd ſenatus poteſt interpretari, dicas quòd hæc dictio ſolus, non excludit populum Romanum.

QVæ.] CASVS. imperator conceſsit priuilegium cuidam priuato vel corpori vel collegio. quæritur an trahitur ad alias perſonas vel res? Rñ. q non. Secũdò prohibet ea retractari ab aliquo per reſcriptũ, & pœnam infamiæ retractanti imponit. Tertiò punit iudicem permittentem aliquid retractare. Viuia. No. ex hoc tex. quòd priuilegium à principe conceſſum non poteſt ab aliquo reuocari, nec in contrarium impetrari ſecundum Bal. Item no. contra iudices, qui audiunt allegationes contra priuilegia principum. nam temere allegantibus debent imponere ſilentium: aliâs puniuntur, vt hîc. Bal.

y Quæ ex relationibus.] Relatio enim abſentis, ſuggeſtio præſentis: vel relatio in ſcriptis, ſuggeſtio ſine ſcriptis: vel relatio ſimplex, ſuggeſtio conſulendo. & pone in rege ſcribente principi pro marchione lancea quòd daret ei quoddam caſtrum, quia bene ſeruierat.

z Conſultatione.] partis, vel etiam alicuius iudicis an auferat caſtrum tali militi, qui multùm ſeruierat principi: & imperator per priuilegium cõcedit, & non auferri præcipit.

a Procerum.] id eſt conſiliariorum.

b Statuimus.] imò ſtatutum in communi auditorio eſt ius generale: vt. j. eo. ſi imperialis. quæ eſt contra. Sol. hîc in priuilegijs[d], vel ibi præſentibus partibus & cognitionaliter. hîc vna tantùm præſente. & quod dicit introducto negotio, ſcilicet ab vna parte.

c Corporibus.] ſcilicet monachorum vel mercatorum.

d Aut legatis.] ſcilicet Romanorum.

e Prouinciæ.] vt Antiochiæ: vt. j. de decur. eos. lib. x.

f Ciuitati.] vt metropoli: vt. j. de metropo. l. j. lib. xj.

g Vel curiæ.] id eſt ordini decurionum.

h Nec generalia iura.] Nõ ergo decretales, quæ omnes epiſtolæ generales ſunt: vt videtur. Sed contra eſt: vt. xx. diſt. c. j. & plus valent etiam, quàm expoſitiones

---

a Gl. ſequitur Pau. hîc.

b Nihil eſt Pau. dic ergo q illę leges loquuntur de æquitate ſcripta. nam ius ſcriptũ aliquando extenditur ex æquitate per aliã legẽ: & ita loquit lex pe. aliquando reſtringitur & loquitur. §. mutui.

c Iſta ſolutio diſplicet Pau. Interpretatio eſt multiplex: & non omni ſtãdum eſt.

† Concor. ea. ĩter alia. ante me. ibi vt igitur vnde ius prodijt, ĩterpretatio quoq; pcedat. quę verba (nulli dubiũ) ſunt ex hac. l. ſũpta.

† Aliâs, vel pro conſultationem.

Relatio qd ſit. Suggeſtio quid ſit.

d Solue aliter ſecũdũ Bald. & dic q ibi loquitur in ſentẽtia definitiua iuris diſ poſitiua vel đclaratiua. hîc in interlocutoria ſecundũ Pe.

tiones sanctorum patrũ:vt.e.di.c.ij.Item huic contra.s̃.de nouo codi faci. circa finem.sed ibi de ijs quæ sunt in iuris corpore clausæ[a],hîc non sic:vt &.j.l. proxi. in fi.Itẽ contrà.j.quæ sit lon.consue.l.fi.in fi.sed expone ibi perpetuè, id est sine præfinitione temporis[b]:vt.j.de diuer.re.falso.nõ autem ꝑpetuæ, id est generales.Vel intellige generaliter inter ipsas personas,inter alias nõ.Itẽ cõtra.ff. quod quisq; iuris.l.j.sed ibi non excedit ꝑsonã ratione sui fauoris,sed ratione odij[c]. Vel distingue postulatio 10 facta fuerit, necne : vt in l.iij.illius tituli.

a Ista solutio est bona ad ambo cõtraria præcedentia secundum P. de Cast.
b Istam sequitur Bart. hîc.
c Dic aliter ꝙ loquitur in cõcessione quæ non cõtinet ius iniquum:aliâs, si esset facta ad postulationẽ alterius torqueret̃ contra eum secundum P. & Bal. hîc.

ra sint,sed leges fiant ijs dũtaxat negotijs [a] atq; ꝑsonis, ꝑ quibus fuerint ꝑmulgata: nec ab aliquo retractent̃: notã [b] infamiæ subituro eo, qui vel astutè [c] ea interpretari voluerit, vel impetrato impugnare rescripto [d]: nec habituro fructũ per surreptionẽ eliciti [e]. ¶ Et iudices si dissimulauerint,vel vlteriꝰ litigãtẽ audierint, vel aliquid allegãdũ admiserint, vel sub quodam ambiguitatis colore ad nos retulerint [f],triginta [g] librarum auri condemnatione plectendi sunt. Dat.viij. Idus Nouẽbr. Theodosio A.xj.& Valẽtiniano Cæsare Cons.

¶Leges generales debent ab omnibus obseruari: & censentur generales ex quinque uel sex signis hic positis.h.d.Bald.Vel sic:Si leges extra corpus iuris positæ aliquo de quinq; signis hic positis sint roboratæ,ut generales sunt seruandæ. Interlocutio principis non est extendenda, sicut nec in priuilegium concessa.hoc dicit.Salicetus.

Idem AA.ad Senatum. LEX III.

Leges [h] vt [i] †generales ab omnibus æquabiliter in posterũ [k] obseruentur,quæ vel missæ à nobis ad venerabilẽ cœtũ [l] oratione cõdunt̃, vel inserto edicti [m] vocabulo nũcupãtur:siue eas nobis spontaneus motus ingesserit,siue precatio [n] vel relatio [o], vel lis mota legis occasionẽ postulauerit. Nã satis est edicti eas nũcupatione cẽseri, vel per omnes populos iudicũ programmatibus [p] diuulgati [q]:vel expressius continere [r] ꝙ [s] principes cẽsuerint ea,quæ in certis negotijs statuta sunt,similiũ †quoq; causarũ fata [t] cõponere. ¶Sed & si generalis lex vocata est, vel ad oẽs iussa est pertinere, vim obtineat edicti [v]:interlocutionibus,quas in vno negotio iudicantes protulimus, vel posteà ꝑferemꝰ,nõ in cõe ꝑiudicãtibus [x]:nec ijs,quæ specialiter qbusdã cõcessa sunt ciuitatibus, vel prouincijs, vel corporibus, ad generalitatis [y] obseruãtiã pertinẽtibus.D. viij. Id. Nouembr. Rãuẽnæ, Theodosio A.xij.& Valentiniano A.ij.Cons.

¶Princeps debet uiuere secundum leges : quia ex lege eius pendet authoritas.Bal. Vel sic:De debito honestatis princeps legibus est subiectus. Et paribus licet indicare,non imperare.hoc dicit.Sali.

Idẽ AA.ad Volusianũ præ.præ. LEX IIII.

Digna vox [z] est maiestate regnãtis,legibus alligatũ se principẽ profiteri. Adeò [a] de authoritate [b] iuris nostra pẽdet authoritas: & reuera maius imperio est summittere legibus principatum [c]. ¶Et oraculo [d] præsentis edicti, quod [e] nobis licere non patimur, alijs indicamus [f]. Dat.iij.Id.Iuñ.Rauennæ Florentio & Dionysio Cons.

¶In pœnas legis incidit, qui facit contra mentem legis seruans uerba, sicut qui facit contra mentem & uerba. Quod fit contra legem uel in fraudem legis,ipso iure non ualet,nec confirmatur iuramento:nec etiam ualet quicquid sequitur ex eo uel ob id.hoc dicit.Vel sic:Facere contra legẽ,uel in fraudem legis,parificantur quantum ad pœnas legales. hoc dicit secundum Ia.Butri.

Idem AA.Florentio præfecto prætorio. LEX V.

Non dubiũ est [g] in legẽ cõmittere eũ,q verba legis amplexꝰ [h], cõtra legis nitit̃ volũtatẽ. †Nec pœ-

a ¶ Negotijs.] nõ ergo perducẽtur ad cõsequentiam:vt instit.de iure na. §.sed & quod principi. & ff.de consti.prin.l.j. in fi.
b ¶ Notã infamiæ.] ipso iure, vel ꝑ sentẽtiã.
c ¶ Astute.] i.malitiosè.
20 d ¶ Rescripto.] s. ꝗ velit aliud rescriptũ cõtra primum impetrare.
e ¶ Eliciti.] s.rescripti.
f ¶ Retulerint.] ꝑhibetur ergo relatio:& sic est contra vt in aut. de iudi. §.fin.coll.vj.& distinguit vt dicetur.j.de rela.l.j.
g ¶ Triginta.] cõtra.s̃. 30 de sacrosan.eccl.l.placet. &.s̃.de episc.& cleri.si ecclesiæ.[d]ibi eñ aliæ pœnę ĩponunt̃. Sed ibi alia priuilegia fuerũt violata,hîc alia. Vel hîc iudices violauerunt,ibi alij. Accursius.
h ¶ Leges.] s̃.de singularibus legibꝰ obseruandis dixit.nũc de gene 40 ralibꝰ.& ponit signa generalitatis.
i ¶ Vt.] id est tãquam.
k ¶ In posterum.] vt inhibita declinent &c. vt j.eo.leges sacratissimæ.
l ¶ Cœtum.] s.senatorũ : vt j.de cadu.tollẽ.l.j.
m ¶ Edicti.] id est hac edictali:vt.j.de secũ.nup. 50 l.hac edictali.
n ¶ Precatio.] inter præsentes.
o ¶ Relatio.] inter absentes.
p ¶ Programmatibus.] i.scripturis publicè procedentibus:vt habes ferè in omni constitutione.
q ¶ Diuulgari.] repete satis est.Accursius.
60 r ¶ Continere.] id est generalitas in eis.
s ¶ Quòd.] id est quia vel quando.
t ¶ Fata.] id est fines.aliâs facta.
v ¶ Edicti.] hoc si non est in corpore:aliâs est generalis etiam sine his:vt.s̃. de no.cod.facien.in fine.
x ¶ Præiudicantibus.] vt &.ff.ad legem.Falcid.l.j.§.si cohæredes. Sed contra[e] infrà eodem.l.fin.Sol.ibi à capite vsque ad finem audiuit princeps negotiũ, hîc non.Vel ibi definitiuè:hîc interloquendo.Item contra.ff.quod metus cau.l. metum.§.sed quod prætor.in fin.sed illa est recepta in corpore iuris, hæc de ijs quæ non sunt receptæ.Vel solue vt ibi.Item contra.j.de consti.pecun.l.fi.&.ff.de iuris & fac.igno.l.penul.§.fi.sed ibi de ijs,quæ sunt receptæ in corpore iuris:vt.s̃. 70 ea.l.in princip.hîc de ijs,quæ non sunt.
y ¶ Generalitatis.] repete nec.
z ¶ Digna vox.] Ponit casum,& eius rationem,& cõmẽdationem,& exemplum.Sed quomodo est digna vox:cùm sit falsum[f]:vt.ff.eod. princeps. & ff.de leg.iij.ex imperfecto.& in aut. de consulibus.§.fina.col.iiij.& infrà.de testa. ex imperfecto?Respon.digna est si dicat se velle,non quod sit:vt insti.quib. mo. testa.infir.§.fi.& in præallega.l.ex imperfecto.alij dicunt quòd hic permittitur mentiri:vt insti.de act.§.aliæ.quod non placet.
a ¶ Adeò.] hoc est,tantum de authoritate iuris nostra pendet authoritas,id est imperium,adeò vt digna vox sit maiestate regnantis.
80 b ¶ De authoritate.] hæc est ratio primi dicti.& quod dicit iuris, scilicet legis regiæ, quæ est de imperio transferendo de populo in principem : vt institutio.de iure nat.§.sed & quod principi.&.j.de vete.iure enu. l. j. §.hoc etiã.
c ¶ Principatum.] sub.quàm leges principatui siue imperio.quasi dicat maior est honor,& maior est conueniẽtia,cùm imperiũ sit de fortuna.vnde dicit̃: Si fortuna volet,fies de rhetore consul.Si volet hæc eadẽ,fies de consule rhetor. at leges sunt diuino nutu prolatæ:vt.j.de præscri.lon.tẽ.l.fi.& sic immutabiles.

d Aliâs incipit,si venerabilis.
† Aliâs incipit,hæc lex, Vt leges.
† Concor. c.inter cæteras in fin.cũ gl.vlt.de rescript.&.c.ĩ causis de regul.iuris. Programma quid sit.
e Gl. sequitur Bal.
f Quomodo intelligẽdum sit, qđ ab vlpiano dictum est principẽ legibus solutũ esse,pulchrè explicat Bud. in anno.i Pã.

d ¶ Et oraculo.] id est exemplo. & quod dicit edictali.i.huius generalis.l.aliâs ponitur edictũ pro edicto prætoris.Vel potest dici ꝙ oraculum est,quod ad orationem alicuius vel preces concessum est.vel oraculum est diuina voluntas ore hominis declarata:vt.j.de præscrip.lon.temp.l.fi.in fi.
e ¶ Quod.] scilicet solutos esse legibus.
f ¶ Indicamus.] s. successori nostro, & non dicit præcipimus, quia par in parem nõ habet imperiũ:vt.ff.de arbi.l.nã & magistratus. & ad treb.l. ille à quo. §. tẽpestiuum.
¶ Non dubiũ est.] Ista lex est multũ nota.secũdũ Bar. Pau. de cast.& Iasonem hîc : quia multæ leges & eius materiæ cõcurrũt in ipsa:& in ea examinantur materiæ 20 infinitarũ legũ. Ad euidẽtiã igit̃ præmitte ꝙ habemus tres terminos.s.facere cõtra legẽ, cõmittere in legẽ, & facere fraudem legi. Nã facere cõtra legem est qñ quis facit de directo cõtra verba & mẽtẽ legis.vt in hoc exẽplo, lex prohibet minorẽ alie 30 nare res immobiles sine authoritate tutoris,& decreto iudicis. si ergo minor alienaret sine ista solẽnitate,dicit̃ facere cõtra legẽ. Facere fraudẽ legi est qñ quis nõ venit cõtra verba legis, sed cõtra mẽtẽ,imò verba legis obseruat.exẽplũ,lex ꝑhibet ne 40 pecunia numerata mutuet̃ filiofa.aliquis nõ mutuat pecuniã, sed fructũ vel aliã rẽ vt posteà filiusfamiliâs vẽdat,& pecuniã habeat.Iste nõ facit cõtra verba legis,sed cõtra mẽtẽ:ideo fraudẽ legi facit: vt.l.sed & Iulianus.§.mutui.ff.ad Macedo.Cõmit- 50 tere verò in legẽ est terminus generalis ad duo supradicta.siue eñ directò faciat contra.l.siue faciat contra solã mentem: vtroq; casu dicit̃ cõmittere in legẽ.& de hoc ꝓpriè loquitur lex ista.quã diuide in quinq; partes,qa primò ponit̃ dictũ.Secũdò effectus dicti. Tertiò declaratio effectus.Quartò quædam extẽsio.Quintò cõditio generalis.secũda ibi,nec 60 pœnas.tertia ibi,nullũ enim.quarta ibi,quod ad omnes.quinta ibi,sed in prædictam.secundum Bal.& Ia. ¶Istis præmissis casus in terminis talis est : Quidam seruauit verba legis,& non mentem.quæritur an legem offendat,& faciat cõtra legẽ?Respon.quòd sic.&.h.d.prima pars.Sed instatur,quis est effectus huius dicti?Respon.quia talis,offendens mentem legis pœnas legales euitare non poterit.hoc secundò?Instatur tertiò,quæ sunt istę pœnæ?Respõdet & dicit quòd pœna est,quia nullũ pactum,nulla cõuentio,nullus cõtractus factus contra mẽtem legis valet.& hoc extenditur ad leges antiquas & nouas.Nam eoipso quòd aliquid prohibetur,videtur habere tacitam clausulam derogatoriam & annullatoriã eius,quod fit,& etiã eius,quod sequit̃ ex eo,vel ob id.& cõcludit imperator 70 ex prædictis quãdã regulã,quòd nec stipulatio,nec mandatũ, nec iuramentũ tenet ex ijs,quæ sunt reprobata per legem vel mentem legis.h.d.secundum Bal.
g ¶ Non dubium est.] Hæc lex assignat duos modos,quibus facit quis cõtra legẽ,vel cõmittit in legẽ. Primus quando quis facit in fraudem, vt patet.j. quod met.cau.l.pe.Secũdus qñ quis facit cõtra legẽ:quod dic per exẽpla qñ lex aliqd prohibet,nõ autẽ vltrà progreditur circa annihilandũ cõtractum,scilicet vt nõ valeat:vt.j.quæ res expor.l.fina.& insti.de nup.§.affinitatis.&.s̃.de sacrosan. eccle.nemo matyres.& in talibus quid obtineat,dicit hæc.l.
h ¶ Amplexus.] id est circũplectẽs,adeò vt à verbis[g] tanquã Iudæus recedere nolit.immutatur enim quandoq; eorũ significatio:vt.ff.quemad. vsufr. ca.l. iij. 80 §.desinere.&.ff.de aqua coti.& æsti.l.j.§.quæsitum.Itẽ vbicunq; ponitur actio pro accusatione,& econtra:vt in aut.de san.epi.§.si quis autem pro pecuniaria. col.ix.&.ff.de sepul.vio l.iij.§.fi.Item vbicunque verbum generaliter positum restringitur:vt.ff.de calum.l.in hæredem.&.l.hæc actio.Quãdoq; contra extenditur verbum legis:vt institu.de re.diui.§.appellatione, & ff. de iurisd.om.iu.si quis id.§.final.Sic ergo non licet mentem offendere, siue eadem sit cum sensu verborum,siue non[h].Sed an verba legis tantùm liceat offendere, licet mens vel æquitas sit in contrariũ?P.dixit quòd non:vt.ff.qui & à qui.prospexit. & de

Par in parẽ non habet imperium.
Facere contra legem.
Facere fraudem legi.
Committere fraudem in legem.
† Concor. c.fi.de reg. iur. lib. vj. Committere in legẽ. Diuino.
g Istam gl. sequit̃.Bal. in.l.quicunque.j.de ser. fu.& Ia.hîc. Legis verba an possint offendi mente seruata.
h Locum à scripto contra sentẽtiã seu volũtatem,accursus à sentẽtia contra scriptũ elegãter tractat Hegendorphinus lib.iiij. dialecticę legalis.

teſt.mi.qđ cõſtitutũ.& de exer.l.j.§.ſi is.& q petãt tu.l.credẽdũ.Sed Io.cõtra : vt ff.de iure pa.l.adigere.§.q̃uis.& totũ illud gñale,ſenſum nõ verba ſpectari:vt.ff. de adimẽ.le.l.iij §.cõditio.&.ff.qđ cũ eo.ſi iniuſta.& de ĩ ius voc.quãuis.Tu dic ſi patet alia mẽs,& eſt redacta ĩ ſcriptis,tũc ſnĩa Io.tenet.ſi nõ,tũc Placẽ.vt.ff. de le.iij.nõ aliter.& de exer.l.j.§.ſi is.& de teſt.mil.quod cõſtitutũ. &.ſ.e.l.j. Itẽ dic quot modis fiat fraus legi,vt dixi.ff.e.l.contrà [a].

a Adde gl. xiiij.q.iiij. pleriſq;. & Dy.in.c.ſi. de reg.iu.li. vj.& glo.in c.quãto. ex trà đ priui.

a ¶ Nullum enim pactum.] ſ. ad excipien-10 dum.vel dic expreſſum.

b ¶ Nullã conuentionẽ] ad agẽdũ.Vel dic tacitã.Vel dic pro eodẽ poni.

c ¶ Nullũ cõtractũ.] vbi hincinde cõtrahitur obligatio:vt.ff.de verbo. ſigni.Labeo.ij.

d ¶ Quod ad omnes veteres.] vt digeſta.

20 e ¶ Nouellas.] vt Codex.

f ¶ Pro infectis.] opponitur de maleficijs.ſed hĩc loquitur in his,q̃ de iure ſortiunt effectũ:vt pacta,& ſimilia.Itẽ opponit de ijs, q̃ nõ debẽt fieri, facta tñ tenẽt:vt.ff.qñ ap.ſit l.j.§.biduũ.ſed illđ nõ eſt 30 cõtra legẽ,ſed pter legẽ. lex em̃ nõ reſiſtit,ſed aſsiſtit.Itẽ opponit de ijs,quę etiã poſteà cõfirmant:vt ĩ.de cõtracti.iu.l.j.&.ĩ. de nupt. & ſi contra. ſed ea ſunt [c] phibita fieri vel inchoari, nõ cõfirmari. Itẽ opponit de ijs,quæ inutilia ſunt p exceptionẽ : vt 40 ĩ Macedoniano,& Vell. & dolo,& metu.Rñ.[d] perinde eſt ac ſi ipo iure ſint inutilia quo ad effectũ:vt ff.de reg.iu.l.nihil intereſt.Itẽ opponit de libero hoĩe vẽdito inter ignorãtes:vt.ff.de cõtrahẽ.emp. & vẽdi.l.liberi.Rñ.hĩc delinqt vterque:ibi alter tñ, 50 puta vẽditor:vt ibi notatur,vel ibi null⁹.Itẽ opponitur.ff.ad munici.l.Titio.in prin.ſed actio in factum aufertur per eum cuius intereſt.vel reſpondetur vt ibi.Item opponitur.ff.de condic.ob tur. cauſ.l. idem.§. ſed quod meretrici.ſed non facit turpiter quod accipit.

♁ Vbique.

b Iſtã ſol. reprehẽdũt omnes doc. ideo dic ſecundum B. q, iſta verba habeantur pro infectis:ĩtelligãtur.ſ.per fictionem. Iaſon hĩc.

† Concor. c. q̃ contra ius. de reg. iur. lib. vj.

† Et ſic prĩcipali caſſato,omnia q̃ ex eo ſequũtur caſſantur & concor. c. nihil eſt in glo.ſi poſt prĩ. ibi ſed pone.extrà de electio.

c Iſta ſolu. eſt bona,bene intellecta:dicit Ia.

d Iſtã ſolu. reprobant Bar.& doc. Iaſ hĩc.

† Concor. c.quãdo ob gratiã. iũc. ibi gloſ. de regul. iuris. lib. vj.

nas ĩſertas legib⁹ euitabit, q ſe cõtra iuris ſnĩam ſęua ꝓrogatiua verborũ fraudulenter excuſat. Nullũ em̃ [a] pactũ, nullã [b] cõuẽtionẽ, nullũ [c] cõtractũ ĩter eos videri volum⁹ ſubſecutũ, q cõtrahũt lege cõtrahere ꝓhibẽte. ¶ Qđ ad oẽs etiã legũ ĩterpretatiões tã veteres [d] quã nouellas [e] trahi gñaliter ĩperam⁹: vt legislatori, qđ fieri nõ vult, tñ ꝓhibuiſſe ſufficiat: cæteraq; quaſi expſſa ex legis liceat volũtate colligere: hoc eſt, vt ea, quę lege fieri ꝓhibent, ſi fuerĩt facta, nõ ſolũ inutilia, ſed ꝓ infectis [f] etiã habeant: † licet legislator fieri ꝓhibuerit tñ, nec ſpecialiter dixerit, ĩutile eſſe debere qđ factũ eſt. ¶ Sed et ſi qđ fuerit ſubſecutũ ex eo [g], † vel ob id, [h] qđ interdicẽte lege factũ eſt, illud quoque caſſum atq; inutile eſſe præcipimus. ¶ Scđm p̃dictã itaq; regulã, qua [i] ♁ vbicũq; nõ ſeruari factũ lege ꝓhibẽte cẽſuimus: certũ eſt nec ſtipulationẽ [k] hmõi tenere, nec mãdatũ [l] vlli⁹ eſſe momẽti. nec [m] ſacramẽtũ admitti. Dat. vij. Id. April. Conſtantinop. Theodoſio A. xvij. & Feſto Conſ.

¶ *Fauorabile interpretationem non recipit, quæ eum, cui fauetur, lædere poßit. h. d. Salicetus.*

I idem AA. Florentino præ. præ. LEX VI.

QVod fauore [n] † quorũdã cõſtitutũ eſt, qbuſdã caſib⁹ ad læſionem eorum nolumus inuentum videri. D. Calen. Aug. Theodoſio A. xvij. & Feſto Conſ.

¶ *Natura legis eſt diſponere de futuro, non de præterito. hoc primò. niſi caueatur in lege quòd extẽdatur ad præterita uel pendentia. h. dicit ſecundò. Bal.*

I idẽ AA. Cyro p̃ p̃. & cõſuli deſignato. L. VII.

ij LEges † et cõſtitutiones futuris [o] certũ eſt dare formam negotijs, nõ ad facta p̃terita reuocari: niſi nominatim & de p̃terito tpe, & adhuc pendentibus negotijs cautum [p] ſit. Da. Noñ. April. Conſtantinop. Valentiniano A. v. & Anatolio Conſ.

¶ *Quando contingit caſus nouus ſuper quo oportet ſtatui: recurritur ad principem: et ille cum procerum & ſenatorum deliberatione procedet faciendo ſuum ſtatutum redigi in ſcripturam.* Bal.

I idem AA. ad Senatum. LEX VIII.

HVmanũ eſſe ꝓbam⁹, ſi qđ decætero in publica [q] priuatáve [r] cã emerſerit neceſſariũ, qđ formã gñalẽ & antiqs legibus nõ inſertã expoſcat, id ab oĩb⁹ anteà tã ꝓceribus nr̃i palatij, quã glorioſiſsimo cœtu vr̃o (Patres cõſcripti) tractari: & ſi vniuerſis tã iudicib⁹ quã vobis placuerit, tunc legata [s] dictari: & ſic ea denuo collectis oĩb⁹ recẽſeri [t]: & cùm oẽs cõſenſerĩt, tũc demũ ĩ ſacro nr̃i numinis conſiſtorio recitari: vt vniuerſorũ [v] cõſenſus, nr̃ę ſerenitatis autoritate firmet. Scitote igĩt Patres

g ¶ Ex eo.] vt ex vẽditiõe vel alio cõtractu tradito. Sed opponĩt, qa ex inutili traditiõe vel cõtractu qñq; dñiũ trãsferĩ:vt.ff.de dolo.et elegãter.§.j.Rñ.q actionẽ habet,ipſam rẽ habere videĩ &c.vt.ff.de reg.iur.q actionẽ.Itẽ opponit, qđ in pari cauſa turpitudinis potior eſt cõditio poſsidẽtis:vt.ĩ.de condi.ob tur.cau.l.ij. Sed certè repetit fiſcus:vt.ff.de iure fiſc.Lucius.Item opponitur de filioſa.in quẽ 60 tranſit dominium pecuniæ mutuò datæ.Sed ibi creditor deliquit mutuando, non filius capiendo.hĩc autem loquitur vbi vterque deliquit.Ir.

h ¶ Ob id.] vt fideiuſſor vel pign⁹.Sed opponĩt.ĩ.de p̃dijs mino.& ſi is.Solu.ſecũdũ M.hĩc ĩ ꝑpetuò ꝓhibitis,ſed alienatio p̃dij minoris nõ eſt ꝑpetuò ꝓhibita. qñq; em̃ cõcedĩt:vt ob æs alienũ:vt ĩ eo.ti.l.ob æs. & ſcđm hoc nulla oppoſitiò obſtaret.Sed certè ſi ĩ ꝑpetuò ꝓhibitis tñ ſeruaĩ hæc lex,in paucißimis caſibus locũ haberet qa vix eſt aliqd ſic gñale,cui nõ derogeĩ p ſpãle:vt.ff.de reg. iur.l. oĩs definitio.Dico [e] ergo ꝓhibitũ eſſe res minorũ alienari in eorũ p̃iudiciũ. non aũt p̃iudicatur minori,ſi tutor ſit obligat⁹,vel res ei⁹.Similiter opponĩt & ĩnde tur.ff.de arbi.ſi pupill⁹.&.ſ. de ſacroſan.ec.Iubem⁹.ij.§.ſanè.j.Vel ſi velis euitare 70 oẽs oppoſitiões,dic q ĩ ꝑpetuò ꝓhibitis loquaĩ.qđ nõ placet.Vel ſolu.ad oĩa,& dic vt dixi ĩ prin.q loquiĩ qñ lex aliqd ꝓhibet,& vltrà nõ ꝓcedit:vt.ſ. de ſacroſanc.eccle.nemo martyres.ſi aũt vltrà ꝓcedat.ſerua qđ ſtatuit.Nec habet locum hæc.l.gñalis,cũ ſpãles clauſulæ habeat locũ:vt.ff.de ver.obli.l.doli.& de pœnis. l.ſanctio.& ex qb.cau.ma.ſed & ſi p.§.deinde.Nec obſtat qđ hĩc diciĩ:licet legiſlator &c.vbi innuit idẽ eſſe ſiue vltrà ꝓceſſerit,ſiue nõ:quia huiuſmodi oratio nõ ſemper innuit cõtra:vt.ff.de verb.obl.quodcũq;.§.ij.Itẽ op.de Barbario, qui non debuit eſſe in dignitate:vt.ff.de offic.prætor.Barbarius.ſed ibi erat [f] error communis.Item op.de §.alteri ſtipulari.inſtitu de inuti.ſtipu.ſed ibi præter.l.

e Iſta ſol. eſt verá ſecundũ Iaſ. Minorũ res aliquãdo licitè alienãtur.

f Iſtã ſol. tenet ſimpliciter Bar. ſed non eſt bona ſecundũ Iaſ. hĩc.

i ¶ Qua.] aliâs quam vbique ſeruari.& tũc dictio,factũ,regitur à verbo prohi 80 bente.aliâs quam vbique non ſeruari &c.& tũc,quam,regitur à verbo ſeruari.

k ¶ Stipulationem.] vt.ff.de verbo.obli.l.generaliter.

l ¶ Mandatum.] vt inſtit.mandati.§.illud.Accurſius.

m ¶ Nec ſacramentum.] vt.ff.de pact.iuriſgentiũ.§.& generaliter.& in aut. ſcenicas non ſolùm §.j.col.v.Sed contra.ĩ.ſi aduer.vẽ.l.j.ſol.ſecũdum M.in perpetuò prohibitis.Tu dic ſecundum B.quod ibi fuit ſecundum legẽ vẽditio, quia cum decreto.& ſacramentum reſtitutionem denegat.

n QVod fauore.] Pone caſum vt.ĩ.de procu.non eo minus.&.ĩ.de ſi. inſtru.plures.&.ff.de carbo.edi.l.iij.§.duæ.&.ĩ.de ſecun.nupt.l. generaliter.§. in his &.ff.de mi.ſi iudex.& facit.ff.eo.nulla.Sed [g] contra.ff.quod quiſq; iur.l.j. Solu.refert an ad poſtulationem fuerit conceſſum,vt ibi:an nõ:vt eo.ti.l.iij.in prin. & hĩc.Item contra inſtit.de aut.tu.§.neq;.Sed certè etiam dãnũ poterat ibi eſſe in vexando:vt.ff.de mino.l.minoribus.xxv.an.Itẽ obligaretur creditoribus hæreditarijs. Item cõtra infrà.de quæſtio.l. pridem. Sed illud euenit propter perplexitatem quãdam: 10 quia non poſſet torqueri pro eo quin & contra eũ. Nam pro vtraque parte debet dicere veritatem: vt ſuprà.de epiſc. & cleri. aut.ſed iudex. Item contra ſuprà.de Iudæis.l. die ſabbati.Sol.illud ſpeciale pro feſtiuitate iudæorũ. Vel ibi conceſsio priuile- 20 gij non ſtetit in finibus cõceſsionis:ſed vltrà proceſsit : hĩc ſtetit. Vel ibi duo præcepta ſunt. Item contra. ff. de iure au.annu.l.ij. ſed ibi priuilegio ſuo renuntiaſſe videtur, cùm dixit ſe ingenuum. Item eſt contra. ff. de excu.tut.l.cùm ex oratione. 30 in fin.Sed ibi libertus habebat priuilegium fauore patroni non pro ſe, quod ab alia tutela excuſaretur. vnde ſi impetrat ius annulorum aureorũ, priuilegium vel excuſationem perdit : quia non ſibi erat priuilegium conceſſum.Item.ff. de peric. 40 & commo.rei vend.l. ſi vina. j. Sed diſtingue, an pacto,vt ibi : an lege vel à principe, vt hĩc, fauor inducatur . Primo caſu obtinet quod ibi,ſecundo quod hĩc dicitur.Sed hoc non valet : vt.ff. de lega. commiſ.l.ij.& de in diem addic.Sabinus.Sed tu dic 50 quòd ibi non eſt fauor: quia non eſt extra ius commune. tunc enim dicitur fauor vel priuilegium, cùm eſt extra ius commune.nam dicitur priuilegium,id eſt priuata lex.Item contra.ff.de pact. do. inter ſocerum.§.cùm inter.Sed ibi non fuit aliquis fauor propriè.

g Iſtam gl. vſque ad fi. ſequũtur B. Bal. & Pau. de Caſt hĩc

† Concor. c.ij.& c. ſi. cum ſua gl. extrà de cõſtitu.

Fauor quando dicitur.

Priuilegiũ vnde dicaĩ.

LEges.] Hæc lex plana eſt, & diuiditur in duas partes. Primò ponit regulam,ſecundò exceptionem.Secunda ibi,niſi.¶ Not.ex tex.cum glo. quod licitum eſt allegare leges veteres & correctas ad deciſionem præteritorum negotiorum:ad quæ lex noua & corrigens non trahitur,ſed decidi ſecundum legẽ veterem.vide Bal.in.l.fin.ff.de Falci.& glo.in.c.nouit.de iudi.ſuper verbo, qui- 60 cunque.Pau.hĩc.

Diuiſio.

o ¶ Futuris.] vt.ĩ.de vſur.l.de vſuris.

p ¶ Sit cautum.] vt ſuprà.de ſacroſanct. eccleſi. l. antepenulti. & penulti. & fina. Sed quid ſi agitur cauſſa poſt legem factam, & de contractu inito ante legem? Dic veterem ſeruari legem: vt in authen.vt cùm de appel.co.in principio. colla.viij. & in authen.hæc conſtitutio interpre. prio. conſtitu. col. vj. & infrà. de teſt.iubemus.in fine. ADDITIO. Intellige gloſſ.veram in caſu, quo lex reſpicit litis deciſionem : ſecus verò quando lex pertinet ad litis ordinationem.ita loquitur.l.ij.in princip.& in.§.fina.infrà.de iureiuran.propter cal. dan. ſecundum Bar.hĩc.

70 HVmanum.] Tria facit.Primò ponit dictum ſeu formam legis condendæ ſecundum Pe.Secundò dicit aliter non procedendum,quàm forma ſeruata.Tertiò commendat ea, quæ fiunt cum deliberatione. Secunda ibi, Scitote. Tertia ibi,Bene enim.Bal.

Diuiſio.

q ¶ In publica.] vt ſi quæratur an ciuitas poſsit dari in feudum.

r ¶ Priuatáve.] vt an poſsit monachus vel clericus ſuccedere in feudum.

s ¶ Legata.] id eſt delegata alicui notario, vt dicetur.

t ¶ Recenſeri.] id eſt tractari an æquum ſit.

v ¶ Vniuerſorum.] Vniuerſitas enim conſentit. Et ſic eſt argu. contra. ff. 80 de acquirenda poſſeſ.l.j.in fine.&.ff.de lib.vniuer.l. j. fraus ſit legi de perſona ad perſonam : vt. ff. de do.l.j.in fine. & infrà. de contractibus.l. vnica. & ff.de admini.re.ad ciui.pertinen.l.j.§.primo.de re ad rem.ff. ad Maced. ſed Iulianus.§.j. Mutuidatione : vel de re ad rem eandem infrà. de agri. & cenſi. l.quemadmodum.lib.xij.De contractu ad contractum : & hoc dupliciter : vel ad eundem : vt.ff.ad Vell.quamuis.§.ſi cùm eſſem.vel ad alium : vt. ff. de dona. inter vi. & vxo.ſponſus.§.circa. Vel de nomine ad nomen:vt in authen. vt nulli iudicium.§.j.

a ¶ Promulgandam.] Ar. pro Ir. ad id quod dixit. §. de emen. iusti. codi. in fi. Sed potest responderi quod in principio quando condidit legem istam, non credebat amplius se corrigere vel emendare. ll. quas fecerat in corpore iuris. Sed mutauit propositum. nam quod medicamenta morbis, hoc exhibent &c. vt in aut. hęc constitutio innouat. coll. viij. Tu dic post Barto. hîc quòd iste ordo non est necessitatis, sed voluntatis: ideo omissio eius non vitiat.

Additio.

b ¶ Redundare.] vt 10 j. de repu. nô dubium.

c ¶ Leges.] Debent. vt &. j. de iur. & facti igno. l. cōstitutiones. Sed contra. §. de episco. & cleri. l. repetita. & j. de iure deliberan. l. fin. in princ. Solu. vt in ambabus diximus.

d ¶ Præscripto.] id 20 est dicto.

e ¶ Vel permissa.] pone semper vel, pro &.

f ¶ Permissa.] Hoc verbo, etiā imperata continētur. aliâs ponitur aliter. vt. ff. eod. l. legis virtus.

g ¶ Obscurius.] vt nomine datorum etiam 30 donata cōtineantur: vt j. de col. authen. ex testamento. dixi. & idem vbi cūq; est dissensio doctorum.

h ¶ Duritiam.] quod esset necesse: vt. ff. qui & à qui. l. prospexit.

i ¶ Cum de nouo.] Superius de legib. 40 conditis & condendis dixit: nunc de his intelligendis. Et pone exemplū. In nouo iure sic statuit, ius nouo iure sic statuit, ius nouum sacramenta minorum inuiolabiliter obseruari. an tātum detur exceptio emptori? an etiam actio? interrogabi- 50 tur de hoc princeps: & ipse respondebit. fine eo tamen potest dici quod etiā actio datur: vt. ff. de acquiren. re. domi. statuas. & ff. fami. ercis cun. inter coheredes. §. ij. & de leg. iij. cū quis. §. nuptura. Et distingue hîc cūm dubitatio in iudicio contin- 60 git: aut super nouo negotio: puta an ciuitas possit dari in feudum: vel an monachus possit succedere in feudum. Aut super lege aliqua. Primo casu dominus imperator est consulendus, si est præsens: vt. §. eod. humanum. & j. de ve. iu. enu. l. 70 ij. §. sed quia diuinæ. & ff. de fideicom. liber. l. itaq;. & arg. j. de iudi. l. si. ibi, ne compellatur &c. Si autem non sit eius copia, tunc procedat de similibus ad similia. ff. eo. non possunt. Si verò super lege, si quidē certo modo per cōsuetudinē est intellecta, eius intellectui stabitur: vt. ff. eo. l. minimè. & l. si de interpretatione. Quòd si ex consuetudine non 80 certificata, recurritur (vt dictum est) ad principem, si sit eius copia: vt hîc, & ff. eo. & ideo. & l. nam vt ait. ibi, vel certa iurisdictione &c. alioquin interpretabor in benigniorem partē: vt. ff. eo. l. benignius. & l. in ambigua. Sed si dubitem quæ sit benignior, verborum significationi stabo: vt. ff. de codi. & demon. l. Publius. § j. quāquā videtur primò standum significationi verborum: vt. ff. de lega. iij. non aliter. Tertiò procedā de similibus ad similia: vt. ff. eo. l. neq;. leges. & de hoc dixi. ff. eo. non possunt.

k ¶ Vsu.] id est consuetudine.

† Aliâs, Aetio & Studio Conss. rectius.

Dubitatio né quis decidere debeat.

† Concor. cum princi. istius. l. c. cōsultationi. iūctagl. ij. extra. de fri gidis & male.

conscripti, non aliter in posterū legem à nostra clementia promulgandam [a], nisi supradicta forma fuerit obseruata. Bene enī cognoscimus, quòd cū vestro consilio fuerit ordinatum, id ad beatitudinē nostri imperij, & ad nostrā gloriā redundare [b]. D. xvj. Cal. Nouē. Aetio. iij. & Symmacho Conss.

¶ *Leges non debent ab aliquo ignorari. hoc primò. Et si circa legē principis occurrit dubitatio, est ad principem recurrendum. Bald. Vel sic: Ab omnibus debet sciri iura ad permissa sectanda, & prohibita declinanda. Et legum obscuritas uel duritia à principe est interpretanda & mollificanda. h. d. Sali.*

Impp. Valētin. & Martian. AA. ad Palladium præfe. præto. LEX IX.

iij Leges sacratissimæ, quæ cōstringunt hominum vitas, intelligi ab oībus debent [c]: vt vniuersi præscripto [d] earum manifestius cognito, vel inhibita declinent, vel [e] permissa [f] sectentur. ¶ Si quid verò in ijsdem legibus latū fortassis obscurius [g] fuerit, oportet id imperatoria interptatione patefieri: duritiāq; [h] legum nostræ humanitati incongruam emēdari. D. vj. Id. Feb. Anthemio † Cons.

¶ *Dubitatio super noua lege nouiter emergens debet dirimi per interpretationē conditoris. h. d. Non intelligas quòd non possit dirimi per iudicē causæ inter litigantes, sed inter uniuersos debet dirimi per conditorem. h. d. & tunc habet uim legis generalis. h. d. lex seq. Bal. Vel sic: Vbi legis intellectus consuetudine uel alia lege non est declaratus, princeps est adeundus. Sali.*

Impp. Leo & Zeno. AA. LEX X.

Cum de nouo [i] iure, quod inueterato vsu [k] non adhuc stabilitū est, dubitatio emergat, necessaria est tam [l] suggestio iudicātis, quā sententiæ principalis authoritas. Dat. x. Calēd. Maij, Leone iuniore. A. Cons.

¶ *Sententia definitiua principis lata super caussa de qua plenè cognouit, & eius declaratio habet uim legis generalis: & eius est interpretari, cuius est condere. Sali.*

Imperator Iustinianus A. Demostheni præfec. prætorio. LEX XI.

Si imperialis [m] † maiestas caussam cognitionaliter examinauerit, & partibus cominus [n] cōstitutis sententiam dixerit: omnes omnino iudices, qui sub nostro imperio sunt, sciant hanc † esse legem, nō solùm illi caussæ pro qua pducta est, sed & oībus similibus [o]. ¶ Quid enī maius, quid sanctius imperiali est maiestate? vel qs tātæ superbiæ fastidio tumid⁹ est, vt regalē sensum cōtēnat: cū & veteris iuris cōditores cōstitutiones, q̄ ex imperiali decreto processerūt, legis [p] vim † obtinere aptè dilucideq; definiāt? ¶ Cū igitur & hoc in veteribus legibus inuenimus dubitatū, si imperialis sensus legem interpretatus est, an oporteat hmōi regiā interpretationē obtinere: eorum quidē vanā subtilitatē tam risimus, q̄ corrigendā esse cēsuimus. Definimus autē omnē imperatorū legū interptationē siue in pcibus, siue in iudicijs, siue alio quocūq; modo factā, ratā & indubitatā haberi. Si enī in psenti leges cōdere soli imperatori [q] cōcessum est: & leges [r] interpretari † solo dignū imperio esse oportet. Cur autē [s] ex suggestionibus procerū, si dubitatio in litibus oriatur, & sese nō esse idoneos vel sufficiētes ad decisionē litis illi existiment, ad nos decurratur? & quare oēs ambiguitates iudicū, quas ex legib⁹ oriri euenit aures accipiūt non stræ, si nō à nobis interpretatio mera procedit? Vel qs legū ænigmata [t] soluere, & oībus aperire idoneus esse videbitur [v], nisi is, cui soli legislatorē esse cōcessum est? ¶ Explosis [v] itaq; his ridiculosis ambiguitatib⁹, tam conditor quā interpres legū solus [x] imperator iustè existimabitur: nihil hac lege derogante veteris iuris cōditoribus: quia & eis † hoc maiestas imperialis permisit [y]. Dat. vj. Calend. Nouēbr. Decio V. C. Cons.

l ¶ Tam.] si à primo incipias, hæc duo sunt necessaria. sic. j. de iure deliberā. l. potuit.

Si imperialis.] Tria facit. primò ponit dictū. secundò adducit tres rationes ad illud probandum. tertiò concludit. Secunda ibi, Quid enim maius. Tertia ibi, Explosis itaq;. Bal. ¶ CASVS. Si causa ventilata est corā principe: & ab eo definita: dicit quòd illa sententia est lex cōmunis etiā ad alia similia: cū & lex antiqua 10 dicit, quod principi placuit &c. Secūdò, quæreba, an princeps possit legē dubiā interptari. quā dubitationē remouet dicēs: cū & legē possit cōdere de nouo, quare aliâs recurreretad eū p his & alijs dubijs, si eius interptatio nō valeret? Sol⁹ er- 20 go ipse est cōditor & interpres legū: saluo quod iurisconsulti fecerūt: qa ipsi authoritate principis fecerūt. Viuia. ¶ Nota in versi. Quid enī &c. quod nihil est maius & sanctius imperio, & hoc intellige nisi apostolatus beati Petri, cū apostolic⁹ 30 cōfirmet principē: vt in aut. de defen. ciui. §. interim. & ideo impator iurat dño papæ fidelitatē, p. c. venerabilē. extrà de elec. & cle. j. de iureiurā. Bald.

Diuisio Baldi.

† Aliâs, hoc.

† aliâs, legis vicē obtinere aptè dilucideque &c.

m ¶ Si imperialis.] hāc. l. intellige in ijs, quæ nō sunt decisa p. ll. vt in feu 40 do, & sīlib⁹. in alijs enī potius legē seruarem⁹ scriptā: cū hęc sīnia nō sit lex cōstituta sicuti debet cōstitui: vt. §. eo. humanū. Bald.

n ¶ Comminus.] i. psentialiter. aliâs non valeret: vt. ff. de re iud. l. de vnoquoq;. Itē magis ob absentiā quàm qa ius ha 50 beat cōtra absentē, lata videtur: vt. ff. de euic. si ideo. & ff. de inof. testa. l. qui repudiatis. §. fin.

o ¶ Similibus.] cōtra. §. e. l. ij. sol. vt ibi. Itē cōtra. j. de sentē. l. nemo. sed hîc pricipis, ibi alteri⁹ iudicis.

p ¶ Legis vim.] vt insti. de iure natu. §. sed & 60 quod principi.

q ¶ Soli imperatori.] hoc expone vt. j. statim.

r ¶ Leges.] nūc rñdet.

s ¶ Autē.] id est certè.

t ¶ Aenigmata.] i. subtiles dubitationes.

v ¶ Explosis.] id est remotis.

x ¶ Solus impera- 70 tor.] ita quod null⁹ alius solus. vn̄ popul⁹ Romanus pōt etiā hodie legē condere: vt insti. de iure na. §. lex. Itē senat⁹: vt. ff. eo. l. nō ambigit. Excludit ergo (solus) singula generū, non genera singulorum: vt & ibi, Scipio solus ciuitatem seruauit. id est nullus alius solus: magis autem populus seruauit. Item non obstat. j. de offic. præfe. præto. l. formam. 80 aliâs normā. quia authoritate principis hoc facit: vt & hîc subijcit. Itē nec quod dicit quòd populus transtulit potestatem in principem. Nā expone. i. concessit: vt. ff. de offi. eius cui man. est iurisdi. l. j. in fi. Alij vt Ioā dicūt quòd populus Romanus hodie non potest facere legem.

y ¶ Permisit.] vel ratum habuit: vt in proœmio insti. §. cumq;. & facit. j. de vete. iure enu. l. j. in princ. tertiæ col.

† Concor. c. cùm venissent. cū gl. sup verbo, iudicari. extra de iudi.

† Nisi cui legislatore &c.

† Aliâs, quia hoc eis maiestas &c.

TITVLVS XVIII.

De mandatis principum.

¶ *Mandatum principis non potest probari nisi per scripturam. Bald. uel sic: Prætextu mandati principis non debet admitti quis cuiussuis dignitatis: nisi illud probet in scriptis. Salic.*

Imper. Grat. & Valenti. & Theod. AAA. ad Eugenium. præfec. præto. LEX VNICA.

¶ DE MANDATIS PRINCIPVM. Suprà de cōsti. principū dixit: Sed quia mādata sunt cōstitutiōes spāles: ideo de

his supponit. Et est inter mandatū & constitutionem differentia tanquā inter genus & speciem.

a SI quis.] Scriptis. non aūt testibus: vt hîc: & est spāle: vt & arg. s̄. de episc. & cle. si qua p̄ calū. §. fi. Et not. j. si minor se ma. di. l. iij. & dic de hoc extrà de iureiur. c. ego.

† Concor. c. cùm in iure. in fi. extrà de offi. dele. vbi dicit quòd q̄s non tenetur exequi, qđ mandatur, nisi sit certus de literis apostolicis.

¶ DE SENATVSCONSVLTIS.

¶ Dictū est. s̄. de legib⁹, q̄ à populo eiusq; interuētu fiebāt: sed qa aucto populo in immēsum difficilè cœpit posse cōuenire ĩ lege cōdēda: ideo elegit popul⁹ cētū senatores, vt ipsi vice populi cōsulerētur: vt qcqd statuerēt, lex eēt: vt insti. de iure natu. §. senatuscōsultū. & ita factū est senatuscōsultū Velleianū, Maecedonianū, & alia multa.

b QVāuis.] Firmitatē. vt insti. de iure naturali. §. senatusconsultum.

c ¶ Statutorum.] à senatu.

d ¶ Crimine.] Et sic ēt deportet̄: vt j. ad legē Iu. de ambi. l. j. & hoc qa magnæ authoritatis est senatuscō. vt. ff. à q̄bus apel. nō li. l. j. & ff. de flu. l. quo min⁹. & facit. j. de p̄ci. imp. offerē. l. rescripta.

Continuatio libri.

¶ DE VETERE IVRE ENV. &c.

¶ De nouis iurib⁹ dixit, nūc de vetere. vel sic: Ex positæ sunt. s̄. duæ partes legis. s. cōstitutio & senatuscōsul. videamus de plebiscitis, & p̄torū edictis, & ita de veteri iure enucleādo. Et qa in cōpositione veteris iuris qdā maiorē, qdā minorē sciētiā habuerūt, de authoritate eorū ponit. Azo.

e DEo.] Pr̄ia lex dicit q̄ mandat fieri digesta, & quibus & qualiter faciāt, & ex qb⁹ libris. Scd̄a dicit q̄ facta sunt, & dicit qualiter, & ex q̄bus libris, & seruari p̄cipit. Itē dicit q̄ mādauit fieri ĩstituta, & qb⁹: & ex qua materia, & tandē præcepit seruari.

f ¶ Neq; armis.] Vñ illud, non in fortitudine equi voluntatē habebit, nec in tibijs &c.

g ¶ Hocq; opere.] id est codice digesto.

h ¶ Tuæ.] Triboniano loquitur: vt. j. l. proxi. §. nos itaq;.

i ¶ His itaq;.] s. sapiētibus à Triboniano electis.

k ¶ Vt ex his omnibus.] collige hîc q̄ sit materia huius operis. i. digesti. Accur.

SIqs asserat cū mādatis nr̄is secretis se venisse: oēs sciāt nemini quicquā, nisi qđ scriptis [a] probauerit, esse credēdū: † nec vlli⁹ dignitate terreri, siue ille tribuni, siue notarij, siue comitis p̄ferat dignitatē: sed sacras nr̄as lr̄as esse quærēdas. Da. xvj. Calē. Iul. Heracleæ, & Merobaude. ij. & Saturnino Cons.

* Græca constitutio.

TITVLVS XIX.
De senatusconsultis.

¶ *Senatusconsulta sunt seruanda, & cōtra ea rescripta nō ualēt, & imperator punitur. h. d. Sali.*

Impp. Grat. Valent. & Theod. AAA. ad Senatum.

LEX VNICA.

QVanuis senatuscōsultū p̄petuā per se obtineat firmitatē, [b] tñ nr̄is legib⁹ etiā idē p̄seqmur: adijciētes, vt si q̄sq̄ spāli supplicatiōe eliciēdū aliqđ rescriptū tētauerit, vt trāsire ei formā liceat statutorū [c], tertia patrimonij p̄te multet̄: & dānat⁹ ambit⁹ crimine [d] maneat infamis. Da. vij. Calē. Aug. Heracleæ. Ricomere & Clearcho Cons.

TITVLVS XX.
De vetere iure enucleando, & de authoritate iurisprudentiū, qui in digestis referuntur.

Imperator Iustinianus A. Triboniano viro eminenti. Quæstori sacri palatij.

LEX I.

DEo [e] authore nr̄m gubernāte ĩperiū, qđ nobis à cælesti maiestate traditū est, & bella feliciter pagimus, & pacē decoram⁹, & statū reipublicæ sustētamus: & ita aĩos nr̄os ad Dei oĩpotētis erigim⁹ adiutoriū, vt neq; armis [f] cōfidam⁹, neq; nr̄is militibus, neq; bellorū ducib⁹, vel nr̄o ingenio: sed oēm spē ad solā p̄uidētiā referamus summæ trinitatis, vñ & mūdi toti⁹ elemēta p̄cesserūt, & rerū dispositio in orbē terrarū p̄ducta est. ¶ Cū itaq; nihil tam studiosum in oĩbus inuenit̄, quā legū authoritas, quæ & diuinas & humanas res bene disponit, & oēm iniq̄tatē expellit: reperimus autē omnē legū tramitē (q̄ ab vrbe cōdita & Romuleis descendit t̄pibus) ita esse cōfusum, vt in infinitū extendat̄, & nullius humanæ naturæ capacitate cōcludat̄: pri⁹ nobis studiū fuit à sacratissimis retro principibus initiū sumere: & eorū cōstitutiōes emendare, ac viæ dilucidę tradere: quatenus in vno codice cōgregatæ: & oĩ supuacua similitudine & iniq̄ssima discordia absolutæ, vniuersis hoĩb⁹ prōptū suæ synceritatis p̄beāt p̄sidiū. Hocq; [g] ope cōsummato, & in vno volumine, nr̄o nomine p̄fulgēte, coadunato: cùm ex paucis & tenuioribus releuati, ad summā & plenissimā iuris emendationē p̄uenire properarem⁹: & oēm Romanā sanctionē & colligere, & emendare, & tot authorū dispersa volumina vni Codici indita ostendere, (qđ nemo ali⁹ neq; sperare neq; optare ausus est:) res q̄dē nobis difficillima, imò magis ĩpossibilis videbat̄: sed manibus ad cælū erectis, & æterno auxilio inuocato, eā quoq; curā nostris animis reposuimus, freti Deo, qui & res penitus desperatas donare, & cōsummare virtutis magnitudine potest. Et ad tuæ [h] synceritatis optimum respeximus ministerium: tibiq; primùm hoc opus cōmisim⁹, ingenij tui documētis ex Codicis nostri ordinatiōe acceptis: & iussimus, quos probares tam ex facūdissimis antecessoribus †, quā ex viris disertissimis togatis fori amplissimæ sedis ad sociandū laborē eligere. ¶ His itaq; [i] collectis, & in palatiū nostrū introductis, nobisq; tuo testimonio placitis, totā rem faciēdā permisimus: ita tñ, vt tui vigilātissimi animi gubernatione res omnis celebretur. ¶ Iubemus igitur vobis, antiquorū prudētiū (quibus authoritatē cōscribendarum interpretādarūq; legū sacratissimi principes p̄buerūt,) libros ad ius Romanū pertinentes & legere, & elimare: vt [k] ex his oĩb⁹ materia colligat̄, nulla (scd̄m qđ possibile est) neq; similitudine, neq; discordia derelicta: sed † ex his hoc colligi, quod vnū p̄ oĩbus sufficiat. Quia aūt & alij libros ad ius p̄tinētes scripserūt [l], quorū scripturę à nullis authorib⁹ receptæ, nec vsitatæ sunt: neq; nos eorū volumina nostrā inquietare sanctionē [m] dignamur. ¶ Cūq; hæc materia à summa † nostri numinis liberalitate collecta fuerit: [n] oportet eā [o] pulcherrimo ope extruere, & quasi p̄priū & sanctissimū tēplū iustitiæ cōsecrare, & in libros q̄nquaginta & certos titulos totū ius digerere, tam scd̄m Codicis nr̄i cōstitutionē, quā edicti p̄petui imitationē, p̄ut hoc nobis † cōmodi⁹ esse potuerit: vt nihil extra memoratā cōsummationē possit esse derelictū: sed his q̄nquaginta libris totū ius antiquū per mille & quadringentos penè annos cōfusum, & à nobis purgatū, quasi quodam muro vallatū nihil extra se habeat: oĩb⁹ authorib⁹ iuris æqua dignitate pollētib⁹, & nemini quadā p̄rogatiua [p] seruāda: qa nō oēs in oĩa, sed certi per certa vel meliores, vel deteriores inueniūtur. ¶ Sed † neq; ex multitudine [q] authorū, quod melius & æqus est, iudicatote: cū possit vni⁹ forsan & deterioris sñīa & multos & maiores aliqua ĩ p̄te superare. Et ideo ea, q̄ in notis [r] Aemilij Papiniani ex Vlpiano & Paulo, necnō & Martiano adscripta sunt, quæ anteà nullā vim p̄pter honorē splēdidissimi Papiniani obtinebant, non statim respuere [s]: sed si quid ex his ad repletionē summi ingenij Papiniani laborū, vel interpretationē † necessariū esse perspexeritis, & hoc ponere legis vicē † obtinens, nō moremini: & oēs, q̄ relati fuerint in hūc Codicem, prudentissimi viri habeant authoritatem: tanquàm si eorum studia ex principalibus cōstitutionibus profecta, & à nostro diuino fuerint ore profusa.

l ¶ Scripserunt.] nō ex licentia principis.

m ¶ Sanctionem.] id digestum.

n ¶ Fuerit.] i. qa vos legeritis & elimaueritis.

o ¶ Eam.] s. materiam.

p ¶ Prærogatiua.] arg. contra. j. de offi. rect. prouin. l. potioris. & no. hîc hoc verbum.

q ¶ Ex multitudine.] sic pro testibus: vt ff. de testi. ob carmē. §. fi.

r ¶ In notis.] id est libris Pap. notatis p̄ istos alios. Accur.

s ¶ Respuere.] s. vetitis.

† Antecessoribus an assessorib⁹ sit legendū disputat Alcia. lib. Dis. iij. c. xij.

† Aliâs, derelicta, sed quod ex his vnum pro omnib⁹ sufficiat.

† Aliâs, cūque hæc materia summi numinis liberalitate collec. &c.

† Aliâs, pro ut hoc vobis commodius esse patuerit.

† Ponderādæ sunt sententiæ non numerādæ.

† Aliâs. interpretationum.

† Aliâs, legis vim.

a Omnia enim.] Nota omnia enim &c.
b Subtiliter.] Si habes non subtiliter, dic nõ subtiliter factũ, qui emẽdat &c. Si habes nõ insubtiliter, dic emẽdat non insubtiliter, sed subtiliter. sic, ff. de hæ. insti. l. j. §. ij.
c Recte.] quo ad sentẽtiam, sed superior. §. quo ad ordinationẽ.
d Trãslata sit.] i. cõcessa. sic. ff. de offi. eius, cui man. est iur. l. j. in fi.
e Nulla.] Nota nullũ cõtrariũ vel simile in legib' reperiri vel inueniri. vt ĩ. l. proxi. §. per cõtrariũ.
f Codicis.] s. digesti.
g Romę sequi.] vt ff. de legi. & senatuscõ. de quibus Itẽ no. Romã caput orbis.
h Codicibus.] i. codice & digesto.
i Codice.] i. Digesto.
k Obtinens.] repete iubemus.
l Cõmentarios.] s. faciẽdo & addẽdo nouas leges. Nã nõ prohibet exponi istas, sed veri' est qđ reprobet: vt statim patet.
m Codicis] i. digesti.
n Admonitoria.] signa antiqua, q̃ vicẽ tenẽt concordantiarum.
o Ex interpretatione.] de qua dixi. s̃. de legi. & consti. l. j.
p Significetur.] qa dicit iul. lib. x. cõtinuè eñi debet scribi.
q Codex.] i. digestũ.
r Digestus] i. factus.
s Tanta.] Quæ. s. tẽpora.
t Vacillãtẽ.] s. sanctione. & vocat tã imperatorũ quàm aliorũ leges sanctionem.
v Hoc.] s. antiquũ ius.
x Extendentẽ.] repete sanctionem.
y Neque cõtrariũ.] neq; idẽ, nisi iuris diuisione adiuuet: vt. s̃. l. proxi. §. nulla. & de nouo codice facien. § quibus.
z Præsidium.] id est Deũ q est p̃sidiũ mortis.
a Centena milia vel suũ.] versus appellat leges, vel paragraphos, vel responsa.

† Concor. gl. si in. ca. j. extrà de ran sac. vbi hæc verba formaliter recitantur.
† nõsul til ẽ
* Sed & hoc studio sum nobis esse uolumus, ut si quid &c.
ő Similitudine.
† Aliàs, nos verò sanctionem omnem non diuisimus ĩ alias & aliàs conditorũ partes sed totã nostrã esse voluimus, qđ possit antiquitas nostris abrogare legibus.
† ἀντινομία, i. legũ contrarietas.

Oĩa[a] eñi meritò nostra facim' †, qa ex nobis oĩs eis ĩpertic̃t authoritas. Nã q subtiliter † [b] factũ emẽdat, laudabilior est eo, qui prim' iuuenit. * ¶ Sed in hoc studiũ vobis esse volumus, vt si quid in veteribus libris nõ bene positũ inueniatis, vel aliqd superfluũ, vel min' p̃fectũ: supuacua ő lõgitudine semota, & qđ impfectũ est, repleatis, & omne op' moderatũ & quã pulcherrimũ ostẽdatis. ¶ Hoc ẽt nihilominus obseruãdo, vt si aliqd ĩ veterib' legib' vel cõstõnib', q̃s ãtiq in suis libris posuerũt, nõ rectè[c] scriptũ inueniatis, & hoc reformetis, & ordini moderato tradatis: vt hoc videat̃ esse verũ & optimũ & q̃si ab initio scriptũ, qđ à vobis electũ et ibi positũ fuerit. Et nemo ex cõparatiõe veteris voluminis q̃si vitiosam scripturã arguere audeat. Cũ eñi antiqua lege, q̃ regia nũcupabat̃, oẽ ius omnisq; ptãs populi Romani in imperatoriã trãslata sit[d] potestatẽ, nos † sanctionẽ oẽm nõ diuidim' in alias & alias cõditorũ ptes, sed totã nostrã esse volum', neqd possit antiqtas nostris legib' abrogare. ¶ Et intm̃ volumus eadẽ oĩa, cũ reposita sunt obtinr̃: vt si aliter fuerint apud veteres cõscripta, in cõtrariũ aũt in cõpositiõe nr̃a ĩueniant̃: nõ scripturæ, sed nostrę electiõi hoc adscribat̃. ¶ Nulla[e] itaq; in oĩbus p̃dicti codicis[f] mẽbris ἀντινομία † (sic eñi à vetustate greco vocabulo nũcupat̃) aliquẽ sibi locũ vẽdicet: sed sit vna cõcordia, vna cõsequẽtia, aduersario nullo cõstituto. Sed & similitudinẽ (scđm qđ dictũ est) ab hmõi cõsummatiõe volum' exulare: & ea, q̃ sacratissimis constitutiõib', quas ĩ Codicẽ nostrũ redegim', cauta sunt, iterũ poni ex vetere iure nõ cõcedim': cũ diualiũ cõstõnũ sanctio sufficiat ad eorũ authoritatẽ; nisi fortè vel pp diuisionẽ vel ppter repletionẽ vel plenioré ĩdaginẽ hoc cõtigerit: et hoc tñ prarõne ex cõtinuatiõe hmõi lapsus oriat̃ aliqd ĩ tali prato spinosũ. ¶ Sed & si q̃ leges ĩ veterib' libris positæ, iã p desuetudinẽ abierũt, nullo modo vobis easdẽ ponere pmittimus: cũ hæc tantũmodo obtinere velimus, q̃ vel iudiciorũ frequẽtissimus ordo exercuit, vel longa consuetudo huius almę vrbis cõprobauit, secũdũ Saluij Iuliani scripturã, q̃ indicat debere oẽs ciuitates cõsuetudinẽ Romæ[g] sequi & leges †, quæ caput est orbis terrarũ, nõ ipsam alias ciuitates. ¶ Romanã aũt intelligimus nõ solũ veterẽ, sed etiã regiã nostrã, q̃ Deo ppitio meliorib' condita est augurijs. ¶ Ideoq; iubem' duob' istis codicib'[h] oĩa gubernari: vno cõstõnũ, altero iuris enucleati, & in futurum codicem[i] cõponẽdi: vel si quid aliud à nobis fuerit promulgatũ in cõstõnũ vicẽ obtinẽs[k]: vt rudis animus studiosi simplicibus enutrit', facili' ad altioris prudẽtiæ redigat̃ sciam. ¶ Nostrã aũt cõsummationẽ, q̃ à nobis Deo annuẽte cõponet̃, Digestorũ vel Pãdectarũ nomẽ habere sancim': nullis iuris † peritis in posterũ, audentibus cõmentarios[l] illi applicare & verbositate sua supradicti codicis[m] cõpẽdiũ cõfundere: queadmodũ & antiquiorib' tẽporib' factũ est, cũ p cõtrarias interp̃tãtiũ sentẽtias totũ penè ius cõturbatũ est: sed sufficiat p ĩdices tm̃mõ & titulorũ subtilitates (q̃ παράτιτλα † nũcupant̃, q̃dã admonitoria[n] eius facere, nullo ex interp̃tatiõe[o] eorũ vitio oriũdo. ¶ Ne aũt p scripturã aliqua fiat in posterũ dubitatio, iubem' nõ p signorũ captiões, & cõpẽdiosa ænigmata (q̃ multas p se & p suũ vitiũ ἀντινομίας induxerũt) eiusdẽ codicis textum cõscribi, etiã si numer' librorũ significet̃[p], aut aliud qcquã. Nec eñi hæc p spãlia signa numerorũ manifestari, sed p literarũ cõsequẽtiã explanari cõcedim'. ¶ Hęc igit̃ oĩa Deo placido facere tua prudẽtia vnà cũ alijs facũdissimis viris studeat, & tã subtili quã celerrimo fini tradet̃ vt codex[q] cõsummat', & in qnquaginta libros digest'[r] nobis offerat̃ ĩ maximã & æternã rei memoriã, Deiq; oĩpotẽtis puidẽtiæ argumentũ, & nr̃i imperij vestriq; ministerij gloriam. Dat. xiiij. Cal. Iañ. Constantinop. Lampadio & Oreste. VV. CC. Cons.

† Cõmentarios. i. ius ciu. le con scribi vetat Iustinian. videtur Ac. quo se iure aduersus e. dictum hoc tuetur.
† παράτιτλα. i. ad titulos summaria.

Imp. Cæs. Fl. Iustinia. A. ad Senatus & oẽs populos. LEX II.

TAnta circa nos diuinæ hũanitatis est puidẽtia, vt semp æternis liberalitatib' nos substẽtare dignet̃. Post bella eĩ Parthica æterna pace sopita, postq; Vandalicã gentẽ ereptã, & Carthaginẽ, imò magis oẽm Libyã Romano imperio iterũ sociatã, etiã leges antiquas iã senio p̃grauatas, p nostrã vigilãtiã p̃buit in nouã pulchritudinẽ & moderatũ puenire cõpendiũ: quod nemo ante nostrũ imperiũ vnquã sperauit, neq; humano ingenio possibile esse penitus existimauit. Erat eñi mirabile, Romanã sanctionẽ ab Vrbe condita vsq; ad nostri imperij tẽpora (quæ[s] penè ő in mille & trecentos annos decurrũt) intestinis prelijs vacillantẽ[t], hocq;[v] & in imperiales cõstitutiones excedentẽ[x], in vnã reducere ő concordiã, vt nihil neq;[y] cõtrariũ, neq; idẽ neq; simile in ea inueniat̃: & ne geminæ leges pro rebus singulis positæ vsquã appareant. Nanq; hoc cęlesti quidẽ puidẽtiæ peculiare fuit humanę verò imbecilitati nullo modo possibile. Nos itaque more solito ad immortalitatis præsidiũ[z] respeximus, & summo numine inuocato, Deum authorẽ & totius operis præsulẽ fieri optauimus & omne studiũ Tribuniano viro excelso, magistro officiorũ, exquæstori sacri nostri palatij & excõsuli credidimus: eiq; omne ministeriũ hmõi ordinatiõis imposuimus: vt ipse vnà cũ alijs illustribus & prudẽtissimis viris nostrũ desyderiũ adimpleret. ¶ Nostra quoq; maiestas semper inuestigando & perscrutãdo ea, q̃ ab his cõponebant̃, quicquid dubiũ & incertũ ĩueniebat, cũ numine cælesti rectè emẽdabat, & in cõpetẽtẽ formã redigebat. Oĩa igit̃ cõfecta sunt, dño & deo nostro Iesu Christo possibilitatem tã nobis quã nostris in hoc satellitibus p̃stãte. Et principales quidẽ cõstitutiões. xij. libris digestas, iã antè in codicẽ nostro nomine p̃fulgentẽ cõtulim'. ¶ Posteà verò maximũ op' aggrediẽtes, ipsa vetustatis studiosissima opa iã penè cõfusa & dissoluta, eidẽ viro excelso permisimus tã colligere, quã certo moderamini tradere. ¶ Sed cũ oĩa p contabamur, à p̃fato viro excelso suggestũ est duo penè millia librorũ esse cõscripta, & plusquã tricies cẽtena milia versuũ[a] à veteribus effusa: q̃ necesse esset oĩa & legere, & pscrutari, & ex ijs qđ optimum esset eligere. ¶ Qđ cælesti fulgore, & sũmę trinitatis fauore cõfectũ est scđm nr̃a mãdataq̃ ab ĩitio ad memoratũ virũ excelsum fecim': et in qnquaginta libros oẽ, qđ vtilissimũ erat, collectũ est,

ő In mille & quadringẽtos.
† Consonãtiam.
† Et leges non est in C. Nurẽb.

& oẽs ambiguitates decisæ sunt,nullo seditioso relicto: nomẽq; libris ĩposuimꝰ Digestorũ seu Pãdectarũ:q̄ oẽs disputatiões & decisiones in se habeãt legitimas. Nã qđ vndiq; fuit collectũ,hoc in sinꝰ suos receperũt [a] ,in cẽtũ q̄nquaginta pene millia versuũ totũ opus cõsummãtes: & in septẽ partes eos [b] digessimus,nõ pperã,neq; sine rõ ne:sed numerorũ naturã [c] & artẽ respiciẽtes,& cõsenta neã eis [d] diuisionẽ ptiũ cõficiẽtes.Igit̃ prima qdẽ ps totiꝰ cõtextꝰ(q̃ grecè πρῶτα nũcupat̃)in quatuor libros reposita est.Secũdus aũt articulus septẽ libros habet,qui de iudicijs appellat̃.In tertia verò cõgregatione oĩa q̃ de rebus nominãt̃,cõtulimus,octo libris ei deputatis.Quartus aũt locꝰ q & totiꝰ cõpositiõis quasi qdã inuenit̃ vmbilicus,octo libros suscepit:in quorũ primo oĩa,q̃ ad hypothecã ptinẽt,reposita sunt,vt nõ à pignoratitia actiõe ĩ libris de rebꝰ posita multũ distarẽt.Alio libro eidẽ ĩserto volumĩi,q ędilitiũ edictũ et redhibitoriã actionẽ et duplę stipulationẽ,q̃ euictiõibꝰ apposita est,cõtinet:qa hęc oĩa titulis emptionũ & vẽditionũ cõsentanea sunt:& p̃ dictæ actiões q̄si pedisseq̃ illarũ ab initio pcesserũt in vetustioris quidẽ edicti ordinatiõe in loca deuia & multũ distãtia diuagãtes,p nostrã aũt puidẽtiã [e] his cõgregatę cũ oportuerat ea,q̃ de eodẽ penè loquunt̃,in cõfinio ponere.¶ Alius deniq; liber post duos primos nobis excogitatus est,de vsuris & traiectitijs pecuniis,& de instrumẽtis & testibꝰ seu pbationibꝰ,necnõ p̃sumptionibꝰ:& memorati tres singulares libri iuxta cõpositionẽ de rebꝰ positi sunt.¶Post hos,q̃ de spõsalibꝰ,& nuptijs,de dotibꝰ, & legibꝰ earũ dicta sunt,reposuimꝰ,tribꝰ librorũ voluminibꝰ ea cõcludẽtes. ¶De tutelis aũt & curationibꝰ geminos libros cõscripsimꝰ:& memoratã ordinationẽ octo librorũ mediã totiꝰ operis reposuimus,oĩa vndiq; tã vtilissima quã pulcherrima iura cõtinẽtẽ [f] .¶ Quintus aũt nobis exorit̃ Digestorũ articulꝰ,† ĩquo de testamẽtis vel codicillis tã priuatorũ quã militũ oẽ,qcqd antiqtꝰ dcm̃ est,inueniat qs repositũ,q [g] de testamẽtis appellat̃. ¶De legatis aũt & fideicõmissis qnq; librorũ numerꝰ aggregatꝰ est,cũq; nihil tã peculiare fuerat,quã legatis qdẽ legis Falcidię narratio [h] ,fideicõmissis aũt,quã senatuscõsulti Trebelliani [i] :singulis libris vtriq; eorũ applicatis tota pars qnta in nonẽ libros coadunata ẽ.¶Solũ aũt senatuscõsultũ Trebellianũ ponẽdũ eẽ existimauimꝰ. Captiosas etem̃,& ipsis veteribꝰ odiosas Pegasiani senatus cõsulti ambages,& vtriusq; senatuscõsulti ĩter se tã sup uacuas,quã scrupulosas diuersitates respuẽtes [k] totũ ius sup his positũ Trebelliano senatuscõsulto adiudicauimus.Sed & in his nihil de caducis à nobis memoratũ est ne cã,q̃ in rebus nõ psperè gestis & tristibꝰ tpibꝰ Romanis increbruit calamitatibꝰ,bello coalescẽs ciuili, in nostris remaneat tpibꝰ, q̃ fauor cœlestis,& pacis vigor firmauit,& sup oẽs gẽtes in bellicis victorijs posuit:ne luctuosũ monumẽtũ [l] lęta secula inũbrare cõcedat̃.¶Sexta deinde pars Digestorũ exorit̃:in qua oẽs bonorũ possessiões positæ sunt,q̃ tã ad ingenuos, quã ad libertinos respiciũt,& ius oẽ,qđ de gradibꝰ & affinitatibꝰ descẽdit, legitimeq; hr̃ditatis & oĩs ab intestato successio:& Tertyllianũ & Orficianũ senatuscõsultũ:ex qbus matres & filij inuicẽ sibi hr̃des existũt,in geminos libros cõtulimꝰ bonorũ possessionis multitudinẽ in cõpẽdiosum & manifestissimũ ordinẽ cõcludẽtes.¶Post hæc,ea,q̃ de operis noui nũtiatiõibꝰ,dãniq; infecti,& de ædificijs dirutis & eorũ insidijs,& de aqua pluuia arcẽda veteribꝰ authoribꝰ placita sunt:necnõ q̃ de publicanis & donatiõibꝰ tã inter viuos quã mortis cã cõficiẽdis,cauta legibꝰ inuenimus,in librũ singularẽ deduximꝰ. ¶De manumissiõibꝰ aũt & de liberali cã aliꝰ liber rñdet:quẽadmodũ & de acq̄sitione tã dominij quã possessionis,& titulis,q eã ĩducũt,multæ & varię lectiões vni sunt insertæ volumini: alio libro deputato ijs,q iudicati vel ĩ iure cõfessi sunt:& de bonorũ detẽtiõibꝰ & vẽditiõibꝰ:& vt ne qd ĩ fraudẽ creditorum fiat.¶Postquã hęc oĩa interdicta glomerata sunt:& deinceps exceptiões,& de tẽporũ plixitatibꝰ,& de obligatiõibꝰ & actionibꝰ liber iterũ singularis extẽdit̃ vt † p̃fata sexta pars totius Digestorũ voluminis octo libris definiat̃.¶ Septimꝰ autem & nouissimꝰ articulus Digestorũ sex libris formatꝰ est:ĩ quo de stipulatiõibꝰ seu verborũ obligatiõibꝰ,& fideiussoribꝰ,& mãdatoribꝰ,nec nõ nouatiõibꝰ,& solutionibꝰ,& acceptilatiõibꝰ,& de p̃torijs stipulatiõibꝰ oẽ qdẽ ius [m] inuenit̃ gemino volumine inscriptũ eẽ,qđ in libris antiqs nec numerare possibile fuit.¶Et post hæc duo terribiles libri sunt de delictis priuatis & extraordinarijs,necnõ publicis criminibꝰ:q oẽm cõtinẽt seueritatẽ,pœnarũq; atrocitatẽ. Quibꝰ p̃mista sunt & ea,q̃ de audacibꝰ hominibꝰ cauta sunt,& q se cęlare conant̃,& cõtumaces existũt:& de pœnis,q̃ cõdẽnatis infligunt̃ vel cõcedunt̃:necnõ de eorũ substãtijs. ¶Liber aũt singularis de appellatiõibꝰ nobis excogitatꝰ est cõtra sentẽtias,tã ciuiles quã criminales causas finiẽtes.¶Cętera aũt oĩa,q̃ de municipalibꝰ, vel decurionibꝰ & muneribꝰ,vel publicis operibꝰ,vel nũdinis,& pollicitatiõibꝰ,ac diuersis cognitiõibꝰ,& cẽsibꝰ,& significatiõibus verborũ à veteribꝰ inuẽta sunt,q̃q; regulariter [n] definita,in se recipit q̄nquagesimus totius cõsummatiõis p fectꝰ [o] †.¶ Quę oĩa p virũ excelsũ, necnõ prudẽtissimũ magistrũ,exquęstorẽ & excõsulẽ Tribonianũ,q similiter eloquẽtię & legitimę sciẽtię artibꝰ decoratꝰ,& ĩ ipsis rerũ experimẽtis emicuit,nihilq; maiꝰ nec chariꝰ nostris vnquã iussionibꝰ duxit:necnõ p alios viros magnificos & studiosissimos pfecta sunt,id est Cõstãtinũ virũ illustrẽ,comitẽ sacrarũ largitionũ,& magistrũ scrinij libellorũ,sacrarũq; cognitionũ:qui semp nobis ex bona opinione & gloria sese cõmẽdauit:Necnõ Theophilũ virũ illustrẽ magistrũ,iurisq; peritũ in hac splẽdidissima ciuitate laudabiliter optimã legũ gubernationẽ extẽdẽtẽ [p] : Et Dorotheũ virũ illustrẽ & facundissimũ q̄storẽ†,quẽ in Berytiensiũ splẽdidissima ciuitate leges discipulis tradẽtẽ ppter eiꝰ optimã opinionẽ & gloriã ad nos deduximus,participẽq; huius operis fecimus: Sed & Anatoliũ virũ illustrẽ magistrũ,qui & ipse apud Berytienses iuris interpres cõstitutꝰ,ad hoc opꝰ adiectꝰ est,vir ab antiqua stirpe legitima pcedens:cũ & pater eius Leontiꝰ, & auꝰ Eudoxius,q post Patriciũ inclytæ recordationis q̄storẽ & antecessorẽ, et Leontiũ virũ gloriosissimũ p̃toriũ cõsularẽ atq; Patriciũ filiũ eius optimã sui memoriam in legibus reliquerũt: Necnon & Cratinũ virũ illustrẽ,& comitẽ sacrarũ largitionũ, & optimũ antecessorẽ huiꝰ almæ vrbis cõstiturũ. Qui oẽs ad p̃dictũ opus electi sunt vnà cũ Stephano,Menna,Prosdocio, Eutolimio,Timotheo,Leonide,Leõtio,Platõe,Iacobo Cõstãtio,Ioãne viris prudẽtissimis:q patroni quidẽ sunt causarũ apud maximã sedẽ præfecturæ,q̃ Oriẽtalibus prętorijs pręsidet: oẽs aũt suę virtutes testimoniũ vndiq; accipiẽtes,& à nobis ad tãti operis cõsummationẽ electi sunt:& cùm oẽs in vnũ cõuenerũt gubernatione Triboniani viri excelsi vt tantum opus nobis authoribus possent cõficere, Deo propitio in quinquaginta libros opus consummatũ est. ¶Tanta autẽ à nobis antiquitati habita est reuerentia, vt nomina prudentiũ taciturnitati tradere nullo modo patiamur, sed vnusquisq; eorum, qui author legis fuit, nostris Digestis inscriptus est;hoc tantummodo à nobis effecto,

a ¶ Receperunt. scilicet digestorum libri
b ¶ Eos, scilicet libros digestorum.
c ¶ Naturam & artem. Constat enim ex dignioribꝰ.s.partibus, & sic ex trinitate. & .iiij. &c. sic ex quatuor elemẽti,& incipit hic librum. ff. diuidere.
d ¶ Eis. libris digestorum.
e ¶ Prouidentiam.i. digestorũ compilationem.
† *In quem.*
f ¶ continentem. s. ordinationem.
g ¶ Qui.s. articulus: sed alij libri ei adijciuntur.
h ¶ Narratio. subaudi adiungatur.
i ¶ Trebelliani.repete.s. narratio adiũgatur.
k ¶ Respuẽtes.scilicet nos.
l ¶ Monumentum. id est memoria.

† *Perfecta*

m ¶ Ius repete positũ est.

n ¶ Regulariter.hic apparet q̄ regulæ iuris sunt de ff.
† Aliàs,perfectio
o ¶ Perfectꝰ.s.liber. aliàs perfectio.

p ¶ Extẽdentem.i. docentem.
† Aliàs antesessorẽ.

effecto, vt si quid in legib⁹ eorū, vel supuacuū, vel im perfectū, aut min⁹ idoneū visum esset, vel adiectionē, vel diminutionē necessariā accipiat, & rectissimis regulis tradat: & ex multis similib⁹ vel cōtrarijs qđ recti⁹ habere apparebat, hoc ꝑ alijs oībus positū est: vna oīb⁹ authoritate indulta, vt quicquid ibi scriptū est[a], hoc nostrū appareat, & ex nostra voluntate cōpositū: nemine audere cōparare ea q̄ antiqtas habebat, ijs q̄ nostra auctoritas ītroduxit: qa multa, & maxima sunt q̄ ꝓpter vtilitatē rerū trāsformata sunt: adeò vt etsi pricipalis cōstitutio fuerat in veteribus libris relata, neq; ei pepercim⁹, sed & hāc corrigēdā esse putauim⁹, & in meli⁹ restaurādā. Nominibus eīm veteribus relictis, quicqd legū veritati decorum, & necessariū fuit, hoc nostris emēdationib⁹ seruauim⁹. Et ꝓpter hāc cām, & si qđ inter eos dubitabat, hoc iā in tutissimā puenit qetē, nullo titubāte relicto. ¶ Sed cū[b] ꝓspeximus, qꝫ ad portā dā tātæ sapientię molē nō sint idonei hoīes rudes, & q̄ in primis legū vestibulis stātes intrare ad arcana eorū ꝓperāt, et aliā mediocrē eruditionē præparādā esse cēsuimus: vt sub ea colorati, & quasi primitijs oīm ibuti possint ad penetralia eorū intrare, & formā legū pulcherrimā non coniuētibus oculis aspicere. Et iō Triboniano viro excelso, q̄ ad totius operis gubernationē electus est, necnō Theophilo, & dorotheo viris illustribus, & facūdissimis antecessorib⁹ accersitis mādauimus, quaten⁹ libris quos veteres cōposuerūt, q̄ prima legū argumēta cōtinebāt, & institutiōes vocabant, vndiq; separatim collectis, quicqd ex his vtile & aptissimū & vndiq; elimatū, & rebus q̄ præsenti æuo in vsu vertūt, cōsentaneū inueniat: hoc & capere studeāt, & quatuor libris imponere, & toti⁹ eruditiōis prima fundamēta, atq; elemēta ponere, qbus iuuenes suffulti possint grauiora, & pfectiora scita legū sustētare. Admonuim⁹ aūt eos, vt memores ēt nostrarū sint cōstitutionū ꝑ quas, emēdatiōe iuris ꝓmulgauim⁹, & ī cōfectiōe īstitutionū eādē emēdationē ponere nō moretur, vt sit manifestū, & qđ anteā vacillabat & qđ posteā in stabilitatē redactū ē. Quod cp⁹ ab his pfectū, vt nobis oblatū & relatū est & ꝓno suscepim⁹ aīo, & nr̄is sensib⁹ nō īdignū esse iudicauim⁹: & pdictos liberos cōstitutionū vicē habere iussim⁹: qđ in oratiōe nr̄a quā eisdē libris prepo suim⁹, aperti⁹ declarat. ¶ Omni igit Romani iuris dispositiōe cōposita, & in trib⁹ voluminib⁹, id est institutionū & digestorū seu pādectarū, necnō cōstitutionū pfecta, & trib⁹ annis[c] cōsummata (q̄ vt primū sperari cœpit, neq; in toto decēnio cōpleri sperabat) oīpotēti deo, & hāc operā ad hominū sustentationē pijs obtulim⁹ animis: vberesq; gratias maximę deitati reddidim⁹, q̄ nobis præstitit, et bella feliciter pagere, & honesta pace potiri: & non tm̄ nostro, sed etiā omni æuo tā instāti, quā posteriori leges optimas ponere. ¶ Oībus itaq; hoīb⁹ eādē sanctionē manifestā facere necessariū esse ꝓspexim⁹, vt sit eis cognitū quāta cōfusione & infinitate† absoluti, in quātā moderationē & legitimā veritatē puenerint: legesq; in posterū habeāt tā directas quā cōpēdiosas, oībusque in prōptu positas, & ad possidēdi libros earū facilitatē idoneas: vt nō mole diuitiarū expensa possint hoīes supuacuę legū multitudinis adipisci volumina, sed vilissima pecunia, facilis eorū cōparatio pateat, tā ditiorib⁹ quā tenuiorib⁹ minimo pretio magna prudentia cōparāda. ¶ Si quid[d] aūt in tāta legū cōpositiōe q̄ ab immēso librorū nūero collecta est, simile forsitā rarò inueniat, nemo hoc vituperandū existimet: sed primū qdē imbecillitati humanę (q̄ naturaliter inest) hoc adscribat: qa oīm hr̄e memoriā, et penit⁹ in nullo peccare, diuinitatis magis, q̄ mortalitatis est: qđ & à maiorib⁹ dictū est. deīde sciat, qꝫ similitudo in qbusdā & his breuissimis assumpta non inutilis est, & nec citra nostrū ꝓpositū hoc subsecutū. Aut eīm ita lex necessaria erat, vt diuersis titulis ꝓpter rerū cognitionē applicari eā oporteret: aut cùm fuerat alijs diuersis pmista, impossibile erat eā per partes distrahi, ne ius totū cōfunderet: & in his partib⁹ in qb⁹ pfectissimæ iussiōes veterū exposītæ fuerāt, qđ particulatim ī eas fuerat sparsum, hoc diuidere ac separe penit⁹ erat inciuile: ne tā sensus, q̄ aures legētiū ex hoc pturbarent. Similiq; modo si qđ principalib⁹ cōstōnib⁹ cautū est, hoc in digestorū volumine poni nullo mō cōcessim⁹, quasi cōstōnū recitatiōe sufficiēte: nisi hoc raro ex ijsdē causis qb⁹ similitudo assumpta est. ¶ Cōtrariū[e] aūt aliqd in hoc codice[f] positū nullū sibi locū vēdicabit, nec inuenietur, siqs subtili animo diuersitatis rōnes excutiat: sed est aliqd nouū inuentū, vel occultē positū qđ dissonātiæ qrelā dissoluit, & aliā naturā inducit discordiæ fines effugiētē. Sed & si qđ forsitā ꝑtermissum est qđ in tātis milib⁹, quasi in ꝓfundo positū latitabat: & cū idoneū fuerat poni, obscuritate īuolutū necessariò derelictū est: qs hoc reprehēdere rectò aīo possit? Primò qdē ꝓpter ingenij mortalis exiguitatē: deinde propter ipsi⁹ rei vitiū, qđ multis inutilib⁹ pmistū, nullā sui ad erudēdū ꝓbuit copiā: demū qa multò vtilius[g] est pauca idonea effundere, q̄ multis inutilib⁹ hoīes pgrauari. ¶ Mirabile aūt aliqd ex his libris emersit, qꝫ multitudo antiqua pſente breuitate paucior inuenit. Hoīes etem q̄ anteā lites agebāt: licet multæ leges fuerāt positę, tm̄ ex paucis lites pferebāt, vel ꝓpter inopiā librorū, quos cōparare eis īpossibile erat, vel ꝓpter ipsam inscitiā: et volūtate iudicū magis q̄ legitima authoritate lites dirimebant. In pſenti aūt cōsummatione nostrorū digestorū extātis leges collectæ sunt voluminib⁹, quorū et noīa antiqores hoīes nō dicim⁹ nesciebāt, sed nec vnq̄ audiebāt: q̄ oīa collecta sunt substātia amplissima congregata: vt egena qdē ātiqua multitudo inueniat, opulētissima aūt breuitas nostra efficiat. ¶ Antiquæ autē sapiētiæ librorū copiā maximē Tribonian⁹ vir excellētissimus præbuit: in qb⁹ multi fuerāt, & ipsis eruditissimis hoīb⁹ incogniti: qb⁹ omnib⁹ plectis quicqd ex his pulcherrimū erat, hoc semotū in optimā nostrā cōpositionē puenit. Sed hui⁹ opis cōditores, nō solū ea volumina plegerūt, ex qb⁹ leges positæ sunt, sed ēt alia multa, q̄ isti nihil, vel vtile, vel nouū in eis inuenientes qđ excerptū nr̄is digestis applicarēt, optimo aīo respuerūt. ¶ Sed qa diuinæ[h] qdē res pfectissimæ sunt, hūani verò iuris cōditio semp in īfinitū decurrit, & nihil est in eo quod ppetuò stare possit †, (multas etem formas edere natura nouas deproperat) nō desperam⁹ quędā posteā emergi negotia, quę adhuc legū laqueis nō sint innodata. ¶ Si qđ igit tale cōtigerit, Augustū īploret remediū: qa ideo impiālē fortunā reb⁹ hūanis de⁹ ꝓposuit, vt possit oīa q̄ nouit cōtingūt, et emēdare et cōponere, & modis ac regulis cōpetētib⁹ tradere. & hoc nō primū à nobis dictū est, sed ab ātiqua descēdit ꝓsapia: cū & ipse Iulian⁹ legū, & edicti ppetui subtilissim⁹ cōditor suis libris hoc retulerit, vt si qđ impfectū īueniatur, ab impiali sanctiōe hoc repleat. Et nō ipse sol⁹, sed & diuus Hadrian⁹, in cōpōne edicti, & senatuscōsulti qđ eā secutū est, hoc aptissimē definiuit, vt si qđ in edi

e

a ¶ Scriptū est. hoc not. ſ. e. l. pxi. §. hæc omnia.

Prospeximus.

b ¶ Sed cū nunc man dat institutiones fieri.

Primitijs.

Eius

Accersitis.

Relectū.

Cēsibus.

c ¶ Ettribus annis. Not. tribus annis factas leges. quod facit ad id quod not. ſ. de iusti. co. confir. in fine. Itē no. vilissima pecunia posse libros comparari: qđ falsum est hodie.

Iniquitate.

d ¶ Si qđ hīc no. duo verba bona.

Reparāda.

† Concor. c. porrecta. cum glo. ij. extrā de cō fir. vti. vel inuti. vbi hæc verba recitāt for maliter: & sunt ab ista l. sumpta.

e ¶ Contrariū. no.

f ¶ Codice, id est digesto.

Effunde re.

g ¶ Multo vtilius, nota vt in authentica de referen darijs sac. palat. col. ij. & in authētica de tabelli. post me. co. iiij. & in decr. xxiij. dis. c. tales.

Excerptum.

h ¶ Sed quia diuinæ. not. hīc authoritatem.

† Concor. c. cū adeò. in gl. j. circa fi. de rescri. vbi hæc verba recitantur.

cto positũ nõ inueniat̃, hoc ad ei⁹ regulas eiusq; cõiecturas, & imitationes possit noua ♁ constituere authoritas. ¶ Hęc igitur oĩa sciẽtes p̃res cõscripti, & oẽs orbis terrarũ hoĩes, g̃rasquidẽ amplissimas agite summæ diuinitati, quæ nr̃is tp̃ib⁹, tã saluberrimũ op⁹ seruauit. Quo eñ antiquitas digna diuino nõ estvisa iudicio, hoc nr̃is tp̃ib⁹ indultũ est. ¶ Has itaq; leges & adorate, & obseruate, oĩb⁹ antiquorib⁹ q̃escẽtib⁹: nemoq; vestrũ audeat, vel cõparare eas priorib⁹: vel si qd dissonãs in vtroq; est, requirere: q̃a oẽ qd hic positũ est, hoc vnicũ & solũ obseruari sancim⁹. Nec ĩ iudicio, nec ĩ alio certamĩe vbi leges necessariæ sunt, ex alijs libris nisi ex ijsdẽ institutiõib⁹, nostrisq; digestis, & cõstitutionib⁹ à nobis cõpositis, vel p̃mulgatis, aliqd vel recitare, vel ostẽdere conetur: nisi temerator velit falsitatis crimini subiect⁹ vnã cũ iudice, qui ei audiẽtiã accõmodauerit, pœnis grauissimis laborare. ¶ Ne aũt in cognitũ vobis sit ex qb⁹ veterũ libris hæc cõsummatio ordĩata est, iussim⁹ & hoc ĩ primordijs digesto rũ nostrorũ inscribi, vt manifestũ sit ex qb⁹ legislatorib⁹, q̃busq; libris eorũ, & quot milib⁹ hoc iustitiæ Romanæ tẽplũ ædificatũ est. ¶ Legislatores aũt vel cõmẽtatores eos elegimus, q̃ digni tãto ope fueråt, & quos anteriores pijssimi principes admittere nõ sunt dedignati: oĩbus vno dignitatis apice impertito, nec sibi quoquã aliquã prærogatiuã vẽdicãte. Cũ eñ cõstitutionũ vices, & has leges obtinerẽ cẽsuim⁹, quasi ex nobis p̃mulgatas: qd ampli⁹, aut min⁹ in quibusdã esse ĩtelligat̃: cũ vna dignitas, vna p̃tas omnibus est indulta? ¶ Hoc aũt qd ab initio nobis iustũ visum est, cũ hoc op⁹ fieri deo annuẽte mãdabam⁹, tẽpestiuũ nobis videt̃ & ĩ p̃senti sancire: vt nemo nec eorũ q̃ in p̃senti iuris p̃itiã habent, nec q̃ postea fuerint, audeãt cõmẽtarios ijsdẽ legib⁹ ãnectere: nisi tm̃ si velint eas in græcã vocẽ trãsformare, sub eodẽ ordĩe, eadẽ que cõsequẽtia sub qua voce Romana positæ sũt: hoc quod græci κατα πόδα dicũt: vel si qd forsitã p̃ titulorũ subtilitatem ãnotare maluerit, & ea q̃ παρατίτλα nuncupant̃ [a] cõponere. Alias aũt legũ interp̃tatiões, imò magis peruersiones eos iactare † nõ cõcedimus: ne verbositas eorũ aliqd legibus nr̃is afferat ex cõfusiõe dedecus: qd in antiq̃s edicti perpetui cõmẽtatorib⁹ factũ est, q̃ opus moderatè confectũ, huc atq; illuc in diuersas sñias p̃ducẽtes, in infinitum distraxerũt, vt penè omnẽ Romanã sanctionẽ esse cõfusam [b] cerneres. qd si nõ passi sum⁹, quẽadmodũ posteritatis admittat vana discordia? Si qd aũt tale facere ausi fuerint: ipsi qdẽ falsitatis rei cõstituant̃, volumĩa aũt eorũ oĩno corrũpant̃. ¶ Si qd verò (vt suprà dictũ est) ãbiguũ fuerit visum: hoc ad ĩpiale culmẽ p̃ iudices referat̃, et ex authoritate Augusta manifestet̃, cui soli leges cõdere, & ĩterp̃tari cõcessum est. Eãdẽ aũt pœnã falsitatis cõstituim⁹, et aduersus eosq; ĩ posterũ leges nr̃as p̃ signorũ, obscuritates ausi fuerint conscribere. Oĩa eñ, id est, & noĩa prudẽtũ, & titulos, & librorũ numeros, p̃ cõsequentiã lr̃arũ volum⁹, nõ p̃ signa manifestari: ita vt q̃ talẽ librũ sibi cõpauerit, ĩ quo signa posita sunt, ĩ qualicũq; loco libri, vel voluminis, sciat inutilis se eẽ codicis dñm. neq; eñ licẽtiã apim⁹ ex tali codice in iudicio aliqd recitari, q̃ ĩ quacũq; sui p̃te signorũ habet malitiã. ipse aũt librari⁹, q̃ ea ĩscribere ausus fuerit, nõ solũ crĩali pœna (scdm qd dictũ est) plectet̃: sed ẽt libri [c] æstimationẽ in duplũ dño reddet, si ipse dñs ignorãs talẽ librũ, vel cõpauerit, vel cõfici curauerit. qd & antè, à nobis dispositũ est cõstõne, quã ad legũ p̃fessores demisim⁹. ¶ Leges aũt nr̃as, quas ĩ his codicib⁹, vel instõnũ, seu elemẽtorũ, digestorũ, seu pãdectarũ posuimus, suũ obtinere robur ex tertio nr̃o fœlicissimo sancim⁹ cõsulatu p̃sentis duodecĩæ [d] ĩdictiõis, tertio calẽdas Ianuarias, ĩ oĩ æuovalituras, vna cũ nr̃is cõstõnib⁹ pollẽtes, & suũ vigorẽ in iudicijs ostẽdẽtes in oĩb⁹ causis, siue q̃ posteà emerserint, siue q̃ in iudicijs adhuc pẽdẽt, nec eas iudicialis ♁ vel amicalis forma cõpescuit. Quæ et eñ iã, vel iudiciali sñia finita sunt, vel amicali sopita pacto: hæc resuscitare nullo volumus modo. ¶ Bene aũt properauimus in tertio nostro cõsulatu, & has leges edere: q̃a maximi dei & dñi nostri Iesu Christi auxiliũ fœlicissimũ æuũ nostræ reipublicæ donauit: ♁ cũ in hoc & bella Parthica abolita sunt, & ♁ qeti perpetuæ tradita: & tertia pars toti⁹ mũdi nobis accreuit. Post Europã eñ, & Asiã, tota Lybia nr̃o imperio adiũcta est, & tãto operi legũ caput ĩpositũ, & oĩa cælestia dona nr̃o tertio cõsulatui ĩdulta. ¶ Oẽs itaq; iudices nr̃i, pro sua iurisdictiõe easdẽ leges suscipiãt: & tã in suis iudicijs, q̃ in hac regia vrbe habeãt, & proponãt, & p̃cipuè vir excelsus hui⁹ almæ vrbis p̃fect⁹. Curæ aũt erit trib⁹ excelsis p̃fectis p̃torijs tã Oriẽtalib⁹, quàm Illyricanis necnõ & libycis, p̃ suas authoritates omnibus qui suæ iurisdictioni suppositi sunt, eas manifestare. D. xvij. Calen. Ianuar. Constantinop. D. N. Iustiniano præfect. præto. A. iij. Con.

TITVLVS XXI.

De iuris & facti ignorantia.

¶ *Permittitur militi qui exceptionẽ peremptoriã, per iuris ignorantiã ante sententiã nõ obiecit, ut eã post sententiã poßit opponere. Bal. & Sali. Vel sic: Miles poteſt exceptionẽ peremptoriam, quã per errorem iuris omiſit opponere ante sentẽtiam: opponere etiam post sententiam, quæ transit in rem iudicatã, & impedire executionẽ eius, si facta non est. Sed postquã esset facta, nõ posset uirtute priuilegij militaris, propter hoc retractari. h. d. Pau. de ca.*

Imperator Antoninus A. Maximo militi. LEX I.

Quãuis † cũ cãm tuã ageres [e], ignorãtia iuris p̃pter simplicitatẽ armatę [f] militiæ allegationes [g] cõpetẽtes omiseris: tamen si nondum satisfecisti, permitto [h] tibi si cœperis ex sentẽtia [i] conueniri defensionibus tuis vti [k]. D. vij. Calend. Maij, duobus Asperis Conſ.

Renuncians

---

a ¶ Nũcupãtur.] s̃. l. p̃xi. in fi. cõtra hoc dic vt ibi.

b ¶ Cõfusam.] s. facerẽt.

c ¶ Libri.] Nota totũ falsum rõe p̃tis. sic. ff. de furtis. l. vulgaris. §. qd̃ si totũ vas. & ad Syllania. l. iij. §. si quis tabulas. Vel dic cõ 10 trà in ĩstrumẽtis: vt. j̃. de trãs. l. si ex falsis.

d ¶ Duodecimę indictiõis.] s̃. de iusti. co. cõfir. in fi. cõtrà. Solu. vt ibi.

¶ DE IVRIS ET *facti ignorãtia.* ¶ *Quia in prædictis iuribus q̃nq; errat̃ & in factis [a], ideo de hoc ponitur.* Ac. Vel 20 *sic. Dictũ est. s̃. de legibus q̃ ab omnibus debent intelligi & sciri. Sed quia in pactis & factis itẽ in causis sæpe prætenditur ignorãtia, tã in iure, quã in facto ideo de ea uideamus.* Azo.

¶ Quamuis.] *CASVS.* Quidã miles ab 30 aduersario suo cõuentus, p̃pter simplicitatẽ armatæ militiæ, (nõ militiæ aduocatorũ q̃ quãuis sit miles, tenetur tñ iura scire) ignorãtia iuris omisit suas exceptiones oponere. 40 post sentẽtiã latã & iudicatã voluit ad eas redire, & eas p̃ponere. q̃rit̃ qd iuris sit? Rñ. q̃ si aduersario nõdũ satisfecerit, põt vti exceptiõib⁹ sicut ante lit. cõte. viuia.

¶ Ex hoc tex.] no. dũ dicit, nõdũ satisfecisti, à cõ trario sensu, q̃ exceptio q̃ 50 nõ excludit̃ p̃ sentẽtiã excludit̃ p̃ executionẽ sentẽtiæ, Bal.

e ¶ Ageres.] ò miles. id est defenderes [b] sic. ff. de edẽ. l. j. in prĩ. & de re iud. l. sępę sic ecõtra. l. j. Vel p̃priè. j̃. de testib⁹. q̃a q̃ excipit, agit: vt. ff. de excep. l. j. 60 nã re⁹ in excep. fit actor.

f ¶ Armatæ.] Milites eñ nostro &c. vt. j̃. de iur. deli. l. fi. in prin. Sed qd si rusticus? Rñ. [d] idẽ si non potuit cõsulere peritiores vt. ff. eo. l. regula. §. sed iuris. aliud in alijs: vt. j̃. sen. rescin. nõ posse. l. p̃eptorias. ff. de bo. po. l. in bono 70 rũ. solue secũdũ illã, & distingue.

g ¶ Allegationes.] id est excepti. s. perẽptorias.

h ¶ Permitto.] ipso iure alij p̃ restitutionẽ in integrum.

i ¶ Ex sentẽtia.] s. actiõe in factũ, q̃ descendit ex sentẽtia: vt j̃. de re. cre. 80 Lactori.

k ¶ Vti.] tria pro milite faciũt: q̃a miles: q̃a certat de dãno vitãdo, & q̃a reus [e]. Duo contra eũ. s. res iudicata, & iuris ignorantia. Itẽ nota hĩc casum, vbi peremptoria post sententiã opponit̃. Secundus. ff.

♁ Instruere.

Continuatio rubri. a Istã glo. sequit̃, Ias.

b Istam sequitur Bar. & Iason.

c Nihil est. Bar. & Ias.

d Placet Ioã. Fab. & Fulgo. displicet tamẽ Barto. Pau. Bal. Sali. & Ias. & ratio est, quia nõ subuenitur rustico, nisi in casibus à iure expressis per text. in. l. fi. j̃. eo. tit.

e Idem in milite actore: vt tenet Bart. hĩc.

† Tractare

♁ Vel amicabilis.

♁ Cum in hunc.

de re iudi.l.nesenni⁹.§.fi.Tertius.ff.de fideiuſ.l.ſi fideiuſſores.§.idẽ rñ.Quartus.ff.ad macedo.l.tã & ſi nõ appoſita.Quintus.j.de pcu.l.licet.Sext⁹.ff.de mino.l.minor.xxv.an.l.omiſſam.Alius vt.ff.ſolu.ma.l.ex diuerſo.§.fi.alius vbicũq; dico iudiciũ nullũ fuiſſe,qa iudex incõpetẽs,vel excõicat⁹ [a]:vt.j.qñ prouo.nõ eſt ne.per totũ.&.j.ſi à nõ cõpe.p totũ licet impropriè [b] dicat̃ exceptio hoc caſu.& ĩ falſo pcuratore,cũ nullũ ſit iudiciũ: vt in.d.l.licet.aliàs at prę ter iſtos caſus poſt ſententiã oppõi nõ pt:vt.j.ſen.reſcin.nõ poſſ.l.perẽptorias.De dilatoria dic vt.j.de pba.l.exceptio. ADDITIO dic ꝙ idẽ eſt iudiciũ de dilatorijs ſicut de perẽptorijs.ſ.ꝙ poterũt opponi poſt ſentẽtiã diffinitiuã.Fu.& Ia.hîc.

a Iſta glo. eſt ſingularis ſecundũ Ia.in.l.ij.s. de ſacroſã. eccl.ad hoc ꝙ exceptio excõmunicationis poteſt opponi corã iudice ſeculari.
b Gl.ſequitur hîc Bal.
† Iſta lex eſt ſingularis cũ dicit circa fi.ibi, permitto tibi &c.ſecũdum Bart. Pau.& Iaſ. hîc & ſecũdũ Bald.in ca.fi.extrà de confeſſ.ad hoc ꝙ priuilegiũ iſtius legis cõpetat militi ipſo iure,& non p reſtitutionem in integrũ.

¶ *Renũcians hæreditati maternæ,eã poſteà nõ põt adire,licet prætendat iuris ignorantiã.* Bal.

Imp.Gordianus A.Iuuenali. **LEX II.**

CVm ignorãtia iuris excuſari facilè nõ poſſis [a] ſi maior annis.xxv.hæreditati matris tuæ renũciaſti,ſera pce ſubueniri tibi deſideras [b].D.xiij.Calẽ.Maij,Arriano & Papo Conſ.

CVm ignorantia] CASVS. Quidã fecit talẽ q̃ſtionẽ: mater mea mortua eſt,ei⁹ hęreditatẽ repudiaui,quã nũc vellẽ.nunqd ego eã petere potero? Dicit ĩperator,quare repudiaſti? Dicit ei:dñe,iuris ignorãtia duct⁹.Reſpõ.imperator:ſerò veniſti ad petẽdã illã hæreditatẽ,eo ꝙ per ignorãtiã iuris eã repudiaſti.Viuia.

¶ *Lapſus temporis petẽdi bonorũ poſſeßionẽ inducit tacitã,& irreuocabilẽ repudiationem* Bal.*uel ſic:Ignorãtia iuris non excuſat in lucro ſeu quaſi lucro captãdo.h.d.*Pau.de Ca.& Sali.

Imp.Philipi.A.Marcellæ. **LEX III.**

SI emancipata [c] à patre intra annũ bonorũ poſſeſsionẽ petere ceſſaſti,prætẽdere iuris ignorãtiã nullis rationibus [d] potes.D.xvj.Cal.Iul.Peregrino & Æmiliano Conſ.

a ¶ Non poſsis.] ò fili.
b ¶ Deſideras.] imò videtur audiri:vt.j.de repu.hę.l.fi.q̃ eſt cõtrà.Sol.illic in paterna hæreditate loqtur,hîc ĩ materna.hoc nõ placet [c],qa & in materna ovidet̃ admitti poſt renũciationẽ vt.ff.ad tert.l.filij §.j.q̃ eſt cõtra.Solu.refert an renũciet eo mõ,vt in ppetuũ eã nõ habeat [d],vt hîc:an dicat:nõ adeò,qa magis differt tũc ar.j.vñ li.l.fi.Vel hîc pterierat [e] annus,intra quẽ p.l.illã filij poterãt adire.& iõ dixit ſera pce.Tu dic,ꝙ hîc alius adiuerat,ibi non.ar.ff.de mi.l.ꝙ ſi minor.§.ſcęuola.&.ff.de ſuc.edi.l.j.§.ſed videndũ.&.d.l.de repeti.hære.l.fi.& no.tria facere cõtra iſtum,quia maior: quia ius ignorauit,& quia de lucro certat.

c Imò Bar.& Pau.& ratio eſt:quia hereditas paterna magis debetur filio q̃ materna.Pau.
d Sequitur eam Barto.Bal.& Sali.
e Iſta cum ſequen.eſt diuinatiua.Bar.& Pau.

¶ *Erronea diuiſio errore probato non officit diuidenti.* Et *præſumitur error,ſi ex poſtfacto apparet rem aliter ſe habere.h.d.*Bald.*Vel ſic:diuiſio facta per uerũ hæredem,cum hærede putatiuo p ignorãtiã iuris,uel facti,nõ præiudicat uero hæredi probata ueritate.* Pau.de Ca.

Imperatores Dioclet.& Maximian.AA.Iulianæ. **LEX IIII.**

SI poſt diuiſionem factã [e] teſtamẽti vitiũ in lucẽ emerſerit:ex ijs quæ per ignorantiam confecta ſunt,præiudiciũ tibi [f] non cõparabitur [g].Oſtẽde [h] igit̃ apud rectorẽ virũ clariſsimũ amicũ noſtrũ teſtm̃,vel fide [i] veri defici,vel iuris rõne ſtare nõ poſſe [k]:vt ĩfirmata ſcriptura,quę teſtamẽti vice platã eſt,ſolidam ſucceſsionẽ obtineas [l].D.viij.Id.Iul.Diocletiano.iiij.& Maximiano.iij.AA.Conſ.

SI emancipata.] CASVS.Titi⁹ habebat filiã quã emãcipauerat,deceſsit iure inteſtatus:iſta filia nõ petijt bo.poſſeſ.intra annũ:voluit poſt eã petere prætẽdẽs ignorãtiã iuris.nuncquid poteſt dicit̃ ꝙ non.Viuia.

c ¶ Si emancipata.] ſecus ſi non emãcipata,qa tũc intra triẽniũ audit̃:vt j.de rep.hære.l vlti.q̃ eſt cõtra [f],imò hoc iure ptorio.Itẽ nota,ꝙ tria faciũt cõtra iſtam:quia maior:quia de lucro certat,& quia in iure errauit.

d ¶ Nullis rationibus.] Cũ potuiſti cõſulere peritiores,aliàs ſec⁹ [g]:vt.ff.de bo.poſ.l.in bonorũ.Sed videt̃ ꝙ iuris ignorãtia nõ obſit in dãnis vitãdis: vt.ff.de iuris & facti ignorã.l.error.hoc aũt eſt dãnũ,cñ patris hęreditas ſit debita filię:vt.j.de codi.l.fi.§.pe.Sed reſpõ.nõ eſt debita,ſed quaſi debita:vt.j.de cu.fu.l.fi.§.j.& ſic nõ eſt verè dãnũ.Itẽ admitti põt ex alio capite,puta vñ cognati,quia renunciatio [h] nocet tãtũ in illo quod ſibi tũc cõpetebat:ſ.vnde liberi:vt.ff.de ſuc.edi.l.j.§.ſed videndũ.Vel dic,ꝙ ppetuò poſſit adire de iure ciuili,quia non repudiauit:vt.j.de iur.delib.l.licet.

f Dic melius ꝙ ibi repudiauit hęreditatẽ expreſſè,hic verò tacitè.Bar.& Pau.
g Glo.ſequũtur hic Bart.Bald.Pau.& Iaſ.
h Tacita.Iaſon.

SI poſt diuiſionem.] CASVS Quidã facit talẽ q̃ſtionẽ Imperatori.Deceſsit agnatus,vel cognat⁹ me⁹,cui⁹ ſucceſsio ab inteſtato ad me ptinere debet.venit qdã,& attulit teſtamẽtũ quoddã,dicẽs,ꝙ in ſimul cũ eo in eo teſtõ fui inſtitutus hæres feci cũ eo extra ius diuiſionẽ.mõ apparebat falſum teſtamẽtũ,vel minus ſolẽne.q̃ro qd iuris ſit dicit̃ ꝙ ſi credit te poſſe pbare teſtamentũ eſſe falſum,vel minus ſolẽne:adeas rectorẽ puinciæ,& corã eo pb.qđ ſi feceris:nõ obſtabit diuiſio qn ſolidã recipias hęreditatẽ.Viuian⁹.

¶ Ex hac.l.no.in ver.oſtẽde igitur.ꝙ ſcriptura teſtamẽti pſumit̃ vera.No.ſecũdò ꝙ teſtamẽtũ in dubio pſumit̃ ſolẽne.Tertiò nota,ꝙ aſſerenti negatiuã ad impugnationẽ ſcripturæ incũbit onus probandi,ſecũdũ Bal.hîc.

e ¶ Factam.] ſ.ſine iudice.
f ¶ Tibi.hæredi inſtituto in teſtamento nõ ſolẽni cũ quodã extraneo.
g ¶ Comparabitur.] quin habeas totum ab inteſtato.
h ¶ Oſtende igitur.] ò fili.
i ¶ Fide veri.] quia eſt falſum.
k ¶ Non poſſe.] quia minus ſolẽne.Et ſic not ꝙ ſtatur teſtamento:& præſumitur ſolẽne donec cõtrà probetur.
l ¶ Obtineas.Cõtrà eſt.ff.fami.erciſ.l.cũ putarẽ.vbi poſt ſententiã non retractat̃ diuiſio,etiã ſi nõ fuerit cohæres.Solu.[i] ibi cũ iudice,hîc ſine iudice facta fuit diuiſio,vt ibi in fi.Itẽ contrà.j.de teſta.l.non dubiũ.§.fi.Sol.vt ibi.Itẽ videtur nullo mõ repeti eo caſu,cũ fuit nõ ſolenne.naturaliter enim erat debitũ,quod ſolutũ per ignorantiã iuris nõ repetitur:vt.j.eo.l.cũ quis.Reſpõ.[k] ſecũdũ quoſdã extraneis naturaliter debẽtur legata ex nõ ſolẽni voluntate: nõ aũt hæredes inter ſe tali obligatione tenẽtur.quod nõ placet [l]: quia ſicut cùm ſolẽne eſt,obligant̃ inter ſe ciuiliter & naturaliter:ſic cũ eſt nõ ſolẽne,debẽt naturaliter obligari,vt video ex ſtipulatiõe:ex qua vbi eſt ſolennis,naſcit ciuilis & naturalis obligatio:vbi verò [m] nõ ſolẽnis,naturalis tantũ.Dic ergo,ꝙ hîc fuit error facti,nõ iuris [n].credebat enim teſtamẽtũ habere ſeptẽ ſigilla,cũ nõ haberet niſi ſex:& fortè oſtẽdebat̃ ei acſi eſſent ſeptẽ.& ſic ex pbabili ignorãtia facti ſolutũ repetit̃: vt.ff.ad Macedo.l.fi.Sed qua actiõe repetit? Rñ.[o] illã medietatẽ medietatis quã dedit ei credẽs eſſe accipiẽtis,rei vẽdi.cùm errãs dñium nõ mutauit: vt.ff.de condic.cau.dat.l.dedi.§.pe.aliã p cõdic.inde.vel ſine cã:vt.ff.de cõdic.ſine cã.l.j.Sed pe.[p] dicebat hũc nõ tradidiſſe et ideo dicit:obtineas.ſ.tu fili⁹.i.retineas ſecũdũ eũ.

k Iſtã etiã ſequuntur Bart.Bald.Pau.& Iaſ.
l Et malè.Bar.
m Nihil eſt Pau.hîc.
n Imò dic ꝙ de vtroque errore intelligitur.Bart.Bal.Pau.Sali.& Iaſ.
n Iſta ſol.eſt bona ſecũdum prædictos.
o Iſta opinio non placet hîc ſcribentibus.
p Idẽ dic in actione perſonali ex teſtamẽto.Ia.hîc.Iaſ.hîc.
i Iſtã ſol.ſequuntur Bart.Bald.Pau.& Iaſ.

¶ *Falſa cõfeßio non immutat ueritatẽ:ideo pbata ueritate,nõ præiudicat confitẽti.* Pau.de Ca.

Idem AA.& Cõſtantius & Maximianus Cæſ.Martiali. **LEX V.**

CVm falſa [m] demonſtratione mutari ſubſtantia veritatis minimè poſsit:reſpondẽdo id qđ paternum [n] erat:ex maternis eſſe bonis,nihil egiſti [o].D.prid.Calẽ.Ianuar.Diocletiano.v.& Maximiano.iiij.AA.Conſ.

CVm falſa] CASVS.Sẽpronius cõueniebat̃ actiõe hypothecaria p domo quadã paterna,quaſi dom⁹ eẽt materna.quæſiuit creditor ab eo vtrũ dom⁹ eſſet paterna,q conuenit eũ p iſta domo hypothecaria actiõe.dicit ei Sẽproni⁹:nõ eſt dom⁹ de bonis paternis,ſed maternis:ecce inſtrumẽtũ p qđ appet,ꝙ fuerit de bonis maternis,non paternis.modò quærit̃,vtrũ ſua cõfeſsio poſsit ei nocere?& dicit Imperator,quòd nihil ei nocebit ſi facta fuit extra iudicium,cùm falſa ſit.Viuianus.

¶ *Promißio p parte indebita catenus reuocatur,quatenus erratur,niſi ex cauſa tranſactionis interponatur.*Bal.*Vel ſic:Promittens plus quàm debeat per errorem,poteſt liberationem condicere.*Pau.de Caſt.

Idem AA.& CC.Tauro & Pollioni. **LEX VI.**

SI nõ trãſactiõis [p] cauſa,ſed indebitã errore [q] facti olei materiã,vos Archõtico [r] ſtipulãti ſpõdiſſe rector puincię animaduerterit:reddito [s] quod debetis,reſidui [t] liberationẽ cõdicentes [v] audiet.D.v.Cal.Maij.CC.Conſ.

¶ *Erronea confeßio cùm erratur in facto,poteſt uſque ad ſententiam reuocari,ſed poſt rem deciſam eſt irreuocabilis.*

Idem AA.& CC.Zoæ. **LEX VII.**

ERror [x] †

† Concor.gloſ.j.poſt prin.in.c.ſignificante.de reſcrip.

m ¶ Cum falſa.] Hypothecaria [q] conueniebatur filius in bonis maternis,& erat hæres patris & matris.

n ¶ Id quod paternũ.] ſiue in facto errãdo,qa credebat matrẽ emiſſe qđ pater emerat:ſiue in iure,quia credebat donationem à patre,in matrẽ vxorem factam tenuiſſe.& hoc ſi extra ius.Si autem in iure,error iuris non excuſat,ſed facti ſic:vt.ff.de confeſsis.l.non fatetur.

o ¶ Nihil egiſti.] quo ad dominiũ perdendũ vel mutandũ,in quo ſola voluntas [r] non ſufficit.Sed in poſſeſsione ſic:vt.ff.de acqui.poſ.l.ſi quis vi.§.differentia.Sed arg.contra.l.iſtam.ff.de pact.tale.in prin.[s]

SI nõ trãſactionis.] CASVS Quidã Titi⁹ quæſiuit Imperatori.dñs Archõticus mortu⁹ eſt,q fecit me ſibi pmittere certã quãtitatẽ olei,quia credebã me eſſe ſuũ debitorẽ in maiori quãtitate,quàm eſſem:puta debebã.l.& pmiſi p ſtipulationẽ.c.quæritur vtrũ poſsim iſtã obligationẽ cõdicere in eo quod plus eſt?& dicit Imperator,ꝙ ſi hoc nõ feciſti ex cauſa tranſactionis,tunc bene poteris condicere,ſoluto prius quod debes.Viuia.

p ¶ Si non trãſactionis.] tunc enim ſecus:vt.j.de condi.indebi.l.ij.
q ¶ Errore facti.] An idẽ ſi iuris? qdã nõ,vt hîc.Sed nos cõtrà [r],cùm nõ debet nocere in dãno vitãdo:vt.ff.de iur.& fac.ig.l.error.in fi.Et dic ꝙ ſit ciuiliter,& naturaliter indebitũ,vel naturaliter tãtũ.ſec⁹ ſi eſt naturaliter debitũ.nã tũc ſolutũ nõ repetit̃:vt.ff.de cõdi.inde.l.fideicõmiſſum.j.e.l.cùm qs.
r ¶ Archontico.] illi fœneratori.proprium nomen eſt.
s ¶ Reddito.] ſcilicet tu debitor.
t ¶ Reſidui.] debebat enim.l.cados olei,& promiſit.c.
v ¶ Condicentes.] per cõdi.ſine cauſa:vt.ff.de condi.ſine cau.l.qui ſine.

q Iſtam gl.ſequuntur Bar.Pau.&
r Soiue ſecũdũ Bar.hîc:quia ibi loquitur in cõfeſsione liberationis quę ſola voluntate poteſt induci,
ſ Et bene Iaſon.

Diuiſio.

ERror.] Habet duas partes.In prima parte loquit̃ de tpe ante ſñiam.In ſcda parte,de tpe poſt ſñiam,vel alio modo rẽ deciſam.Secunda ibi,Nã cauſa.Bal. CASVS.Dicit Imperator,ꝙ ſi aliqs fuit confeſſus aliqd in iudicio p errorẽ facti,qđ nõ erat verũ:poſt iſtã confeſsionẽ põt reuocare.quod verũ eſt ante ſententiã.ſi autẽ ſentẽtia lata fuerit,non poterit.Viuia.

Confeſsio per errorẽ facta,an poſſit reuocari.

x ¶ Error.] Lex iſta põt intelligi,& in errore q interuenit circa confeſsionẽ factã in iudicio,& in eo q interuenit in ea quæ facta eſt extra iudiciũ.In eo q fit extra iudiciũ,dic vt.s̃.e.l.cũ falſa.nã ibi nõ nocet negotio nõ finito,ſed eo finito vel p trãſactionẽ,vel per ſñiam poſteà ſubſecutã,ſic.s̃.l.pxi.Eſt tñ differẽtia:qa dũ cõfeſſus eſt extra iudiciũ,põt retractare,nec pręſumit̃ ita eſſe:licet

lo.cōtrà[a].ſed cū in iudicio cōfitet̃,præſumit̃ ita eſſe,niſi cōtrà probet̃:vt.j̃. de erro.aduo.l.ij.Sed ad iſtã primã regulã ſunt ſignata cōtraria in primis. ff. de inter.ac.l.de ætate.§.vlt.Sed nō ob.quia ibi loquit̃ qñ dixit ex certa ſcientia[b]. tūc enim ita demū licet ei pœnitere,ſi nulla captio ſit actoris:& ſi eſt captio, pœnitet ante lit.cōteſt.Itẽ ſignatur cōtrà.ff.de cōfeſ.l.ſi is cū quo.Sed ibi dicit, ꝙ fuit confeſſus ex certa ſciẽtia. Vel eſt ibi ſpeciale:quia videtur confiteri quaſi ex tranſactione cū coueniebat̃ actione quæ creſcit ꝑ inficiationẽ. Itẽ cōtrà dicit.ff.ad Vell.l.ſi mulier in iure. vbi dicit iuuari mulierẽ errãtẽ ſenatuſconſul.Vell. Sed rñ. nō[c] negat per hoc qn, & huius legis auxiliū poſsit habere.Vel dic,ꝙ ibi vbi dicit,exiſtimauit ſe hæredẽ, & credebat ſuū creditorẽ, poſteà reperit, ꝙ nō erat,inuenit interceſſiſſe:ſubuenitur quidẽ ei. Vel dic,ꝙ iam erat cōtra ipſam lata ſentẽtia, poſtquàm auxiliū Velle.cōpetijt. ad hoc eſt ſignatum aliud cōtrariū.j̃.de li.cauſa.l.iubemus.Sed illud eſt verū quo ad ꝓſumptionẽ,nō tñ nocet ſi probet̃ cōtrarium.Iſta tñ regula fallit ĩ caſu.j̃.arbi.tu.l.vlt. poſt princ.Itẽ not.ꝙ dicit Pe.ſecus eſſe in errore aduocati,q nō reuocat̃ niſi intra triduū:vt.j̃.de erro. aduo.l.fi.& inducit rōnẽ, qa melius qs errorẽ alienū, quàm ſuū corrigere pōt,vt patet in ludo de ſchacis. nã melius videt q ibi aſsiſtit,quàm luſor.Sed noſtri ꝓceptores intelligūt aliter.l.iſtam,vt ibi,et dicã.j̃.de fide inſtru.l.iiij.&.ff.de dona.l.iij.&.ff.de noxalib⁹.l.electio.§. neq;.

a Et bene Pau.
b Nihil eſt imò dic ꝙ ibi confeſſio fuit erronea circa ꝑparatoria iudicij quæ non ſunt tãti prẹiudicij ſicut circa deciſionem cauſæ.P. & Iaſ.hic.
c Iſtud nihil eſt dicere :imò dic quòd mulier iuuatur ſpeciali priuilegio quo nō iuuatur maſculus .Pau.
† Quæ.

facti [a] necdū finito [b] negotio nemini nocet [c]. Nam cauſa deciſa [d], velamento tali [e] non inſtauratur. D.vij.Noñ.Iul.CC.iij.Conſ.

¶ Erronea confeßio non facit ualere teſtamentum inualidum,nec ei imponit uires:nec etiã ualet per ſeipſum ut diſponat in aliquo effectu. Bal.Vel ſic:Erronea cōfeßio ſuper uiribus teſtamenti non præiudicat confitenti.Vel ſic: Verba enunciatiua per errorem emiſſa,ſiue principaliter propter ſe,ſiue propter aliud diſpoſitionem non inducunt etiam fauore libertatis.h. d. iſta.l.cum ſeq.Pau.de Caſt.

Idem AA.& CC.Dionyſiæ. L. VIII.

CVm teſtamentū [f] nullo iure cōſtiterit:ex eius q † ab inteſtato ſucceſsit,profeſsiōe ſola,velut ex teſtamento liberos per errorẽ profitentis,orcini [g],vel proprij liberti, ſi nō ipſius [h] acceſsit iudiciū [i],cū errantis volūtas nulla ſit, effici non potuerunt [k].D. v. Cal. Septemb.CC.iiij.Conſ.

¶ Qui recipit aliquid tãquã à tali, nō intelligitur cõfiteri eū talẽ eſſe,ſi apparcat erraſſe per cōtrariorū terminorū ueritatẽ.Bal.Vel ſic:Verba enunciatiua per errorem in contractu, uel quaſi emiſſa non diſponunt.hoc dicit.Sali.

a ¶ Facti.] pone caſum.ff.fa.er.l.cum putarem.Item in qualibet exceptione etiam dilatoria.quæ omiſſæ per errorem facti poſſunt opponi etiam poſt lit. conteſt.etiam in indebito ſoluto.]

b ¶ Finito.] tranſactione,vel ſententia,vel iureiurando.

c ¶ Nocet.] niſi probetur contrarium.

d ¶ Deciſa.] per ſententiam.

e ¶ Tali.] i.errore facti.ſed cōtra.j̃.de errore calculi.l.j.imò concor.vt ibi.Itẽ cōtrà[d].j̃.de reb.cre.l.fi.et ſi ex falſis ĩſtru.ꝑ totū.& de re iudi.l.diu⁹.& de iureiurã.l.admonẽdi.So.[e]ĩ his oĩb⁹ dol⁹ eſt admiſſus ab aduerſario, q nō debet ei patrocinari:vt.j̃. de leg.l.ſi legatari⁹.&.ff.de dolo.l.ſi legatari⁹.Itẽ cōtrà.j̃. ſi aduer.rẽ iudi.l.ij.Sed illud ratione ætatis,nō erroris.Itẽ cōtrà.j̃.de fur.l.fi.§.ſi autẽ neſennius.Sed dic[f],quòd ibi nō reſtauretur aduerſus eūdẽ,ſed aduerſus aliū,ſcilicet furẽ.Itẽ cōtrà.ff.de cōfeſ.l.ſi is cū quo.quia ibi error ante ſentẽtiã præiudicat,& tamẽ eſt error facti.Sol.ibi in facto proprio errauit, hîc in alieno,quod quidẽ licet:vt.ff.pro ſuo.l.fi.in fi.Itẽ contrà.ff.quãdo act.de pecu.eſt ān.l.ij.Sol.ibi erat cōmunis error,ſicq; probabilis:vt.ff.de macedo.l.iij.& de offi.præto.l.barbarius.Vel ibi falſo.l.ex certa ſcientia aduerſarius aliquid allegauit ſic.ff.de iudi.l.ſi prẹtor.§.marcellus.& ſic ſoluitur.ff.de inſti.l.habebat. in princ.Vel ibi in.l.habebat.poſt ſententiam non agit ex ea cauſa qua prius egit,ſed ex alia.Item quòd dicit errorem facti non nocere,eſt verum maximè alieni,nec etiam facti ſui nocet in iudicio:vt ar.ff.pro ſuo.l.fi.&.ff.de confeſ.l.non fatetur.& de hoc dixi plenè.ff.eo.l.regula.in princip.

d Gl.ſequitur Bart. B. & Sali.
e Iſtã ſol. ſequit̃ Bar.
f Iſtã glo. vſque ad finem ſequitur Bart. & Pau. & Sal.

CVm teſtamẽtū.] CASVS. Quidã cōdidit teſtamẽtū min⁹ ſolẽne,ĩ quo libertatẽ ſeruis ſuis reliqt,& quãdã q̃ poterat ſibi ſuccedere ab ĩteſtato,hæredẽ inſtituit.iſta mulier inſtituta nō adijt ex teſtō,cū potuit ab inteſtato ſuccedere.quadã die vocauit iſtos,qbus erat relicta libertas ĩ tali teſtamẽto,ſuos libertos:cū tñ in veritate nō eſſent liberti,qa teſtamẽtū nō erat ſolẽne.mō q̃rit̃,vtrū ꝑ iſtã cōfeſsionẽ mulieris liberti ſint iſti facti? & dicit̃ ꝙ neq; orcini,neq; liberti mulieris erūt,qa errãtis null⁹ eſt cōſenſus. & dicūtur orcini,quia directo erat eis relicta libertas ab eo qui tendebat ad orcum. Vi.

f ¶ Cum teſtamentum.] in quo erat inſtitutus agnatus,qui ab inteſtato erat ſucceſſurus.

g ¶ Orcini] id eſt directo iuſsi eſſe liberi:vt inſti.de ſin.re.per fi.re.§. libertas.ver.at is qui.ab orthos quod eſt rectum.Vel dicuntur ab orco. quia manu mittuntur ab eis qui tendunt ad orcum,vel ad mortem.

h ¶ Ipſius.] qui ſucceſsit ab inteſtato.

i ¶ Iudicium.] id eſt voluntas.

k ¶ Nō potuerūt.] imò videt̃ ꝙ errãtis hæredis volūtas ei ꝓiudicet.ff. ad le.fal.l.j.§.ſi legatari⁹.vbi errãtis volūtas tollit hæredi ĩterdictū quorū legatorū:ſed ibi rōne poſſeſsiōis ꝓiudicat[g],hîc verò ĩ ꝓprietate.Vel dic vt ibi no.Itẽ no.ꝙ Ir.gloſſauit hic cū ex ignorãtia deficit id qđ fieret [h] à ſciente,vt hic fuit pactū,aliàs delictū:qđ expone hic enim deficit libertas ꝓpter ignorãtiã quæ valeret ſi eſſet.& ꝙ ſubijcit hîc pactum.ſ.tacitū dãdæ libertatis. Itẽ ꝙ ſubijcit aliàs delictū.ſ.deficit rōne ignorantiæ,vt.j̃.ad le.cor.de ſic.l.j.& ſic ponit̃.vt.i. ſicut.Vel dic [i] ꝙ à ſciente fiet.q.d.idẽ eſſet ſi à ſciẽte,nã ſiue tacitū pactū, vt hîc:ſiue exꝓſſum pactū inter dñm & ſeruū de libertate danda in futurū nō valet [k]:vt.j̃.de tranſac.l.interpoſitas.&.j̃.de col.dete.l.j.ſed nec modò dat̃. nã hæc verba non ſunt dãdæ libertatis:vt.j̃.de teſt.mili.l.ex his verbis.ſed pōt rñderi ꝙ aliud hîc quã ibi: quia hîc naturaliter erat debita libertas ex volūtate teſtatoris,ſed ibi nullo iure.Præterà qa ſubijcit aliàs delictū exponūt[l] qui dã & alio mō.i.aliud eſt ĩ delicto: qa valet libertas. & da exemplū.j̃.ſi mã.ita fuerit aliena.l. j . vel aliàs delictum id eſt aliud eſt ſi quis ſciẽter delinquat.vel aliàs delictū.i.aliud eſt ſi quis iuris ignorantia fatet̃ ſe deliqſſe:vt.ff.de cōfeſ. l.non fatet̃. prima placet.

g Glo.ſequunt̃ Bar. Bal.Pau. & Iaſ.
h Et bene Barto.
i Et malè. Bart.
k Niſi præcedat obligatio naturalis. Bart.
l Et malè Bal.

Idẽ AA.& CC.Caio & Antemio. LEX IX.

NOn idcirco minus ꝙ à vobis [l] veluti à liberis debitã accepiſſe pecuniã San ius dicitur (cū nullus ſit errãtis † cōſenſus [m]) mouere ſtatus quæſtionẽ prohibẽtur eius hæredes.D.vj.Id. Decẽb. CC.v.Conſ.

¶ Debitum naturaliter tantū,indebitum ciuiliter,ſolitum tamen per ignorantiam iuris non repetitur,ſed per ignorantiam facti repetitio conceditur.h.d ſecundum intellectum glo.Bal. Vel ſic:Indebitū ciuiliter tantū facti errore non iuris ſolutum repetitur.Salice.

† Hęc verba recitantur in.c.vl. in gl.j.extra de cōiu.ſeruo.vbi vi. de concordantias.

Idẽ AA.& CC.Araphiæ. LEX X.

CVm quis [n] ius ignorãs † indebitã pecuniã * ſol uerit, ceſſat repetitio. Per ignorantiam enim facti repetitionẽ tantum indebiti ſoluti competere, tibi notū eſt.D.v.Cal.Ianuar.CC.vj .Cōſ.

¶ Mulieribus non ſuccurritur propter ignorãtiam iuris in lucris captãdis: ſicut nec maſculis niſi ratione minoris ætatis:quo caſu tam mulieribus,quã maſculis ſuccurritur per beneficiū reſtitutionis.Pau.de Ca.

Imperator Conſtantinus A. Valeriano Vicario. LEX XI.

¶ Non potuerūt remanebunt ergo ſerui.

NOn idcirco.] CASVS. Sei⁹ plures ſeruos habebat, ab illis ſeruis:vt à liberis recepit quãdã ſummã pecuniæ.& factū eſt publicum inſtrumẽtū inter dñm& ſeruos ſuos ſuper hoc.vocat poſteà illos ſeruos ſuos:qui dicunt ei:dñe decẹtero nō potes nos vocare ſeruos,quia feciſtis pactū, & inſtrumẽtū nobiſcum ſicut cū liberis.quærit̃ qd iuris ſit Dicitur ꝙ nihilomin⁹ poſſum mouere eis queſtionẽ:& ẽt hæredes mei,cū errantis nullus ſit conſenſus.Viuia.

† De materia huius legis, & generaliter de repetitione ĩdebiti vide glo.j. extra de ſolu.que ponit plenam diſtinctionem in hac materia.

* Perſoluerit.

l ¶ A vobis.] ſcilicet libertis.

m ¶ Conſenſus.] vt.ff.de iur.om.iu.l.ſi ꝑ errorẽ.& de iudi.l.ij.in prĩ. &.j̃. locati.l. ad prohationẽ.Sed qd ſi hic fuit ſciẽs?Rñ.[m] idẽ:licet qdã cōtradicat.

CVm quis.] Textus iſte primò ponit dictū.Secundò ponit quandã diſtinctionẽ bimẽbrẽ.Secūda ibi:per ignorãtiã.Bal.¶ CASVS. Meuis quandã quãtitatẽ q̃ fuit debita naturaliter,indebita verò ciuiliter:puta legat qmihi in teſtō minus ſolẽni,ſoluit errando in iure:vult ipſe repetere vt indebitã,queritur an habeat ipſe repetionẽ? Dicit̃ ꝙ non:quia in iure errauit.ſecus ſi in facto fuiſſet erratū.Viuia.¶ Nota ex hac.l.duo neceſſaria. Primū eſt, ꝙ error iuris non pōt prodeſſe circa repetitionẽ debiti naturalis tantū. Secūdū eſt:ꝙ error facti prodeſt circa repetitionem debiti naturalis,& ſic nō dabitur retentio non obſtante ꝙ ſit naturaliter debitū.de hoc no.ff.de condi. inde.l.interdum.&.l.cū is.§.j.Bal.

m Glo. ſequunt̃ Bar. Bald.& Iaſ.

n ¶ Cum quis.] Pone caſum in indebito ciuiliter,ſed naturaliter debito: vt.j̃.ad.l.Fal.l.error.Vel dic in voluntate non ſolẽni credebat hæres debere legata. Et diſtingue:quia aut eſt ciuiliter indebitū,ſed naturaliter debitū,& tūc ſolutum per ignorãtiã facti repetit̃,iuris nō:vt hîc,& dicta.l.error.&.ff.de cōdi.inde.l.fideicōmiſſum.&.ff.ad mace.l. fi.fallit in muliere,& in minore q repetūt etiam per ignorantiã iuris ſolutū tale indebitū:vt.ff.ad velle. l. quãuis.§.interdū.&.ff.de cōdi.inde.l.interdū.ſed Pe.dixit [n] in tali indebito ſoluto ſiue per errorẽ facti ſiue iuris,non repeti:& dicebat ſpãle in.l.Fal.& muliere & minore.Itẽ ecōtra,ſi debitū eſt iure ciuili ſed naturaliter indebitū :ſolutum per errorẽ iuris vel facti repetit̃,vt.ff.de cōdi.inde.l.ſi nō ſortẽ.§.indebitū.et §.adeò.fallit inſti.de obli.quæ ex quaſi cō.§. fi.&.ff.de cōdi.indebit.l. ſumma.in prĩ.&.ff.mã.l.ſi fideiuſſor.j.§.in oĩb⁹.Itẽ ſi eſt indebitū vtroq; iure:ſiue errore facti,ſiue iuris ignorantia ſolutū repetitur:vt per totū ti.de cōdi.inde.C.&.ff.ſed fallit in caſibus quos modò in ſuperiori caſu notaui.Si aūt eſt vtroq; iure debitū,ſed ope exceptionis indebitū:ſi quidẽ eſt dilatoria,debitū ſolutū per errorẽ facti repetitur,ſecus ſi iuris:vt.ff.de cōdi.inde.l.in diẽ. &.ff.mã.l.fideiuſſor.§.quãuis.vel ſecundū [o] Azo.idẽ vtrobiq;:vt.ff.mã.l. fideiuſſor.§.quãuis.Si autẽ perpetua:ſi quidẽ fauorabilis,vtrobiq;:vt.ff.mã.l.fideiuſſor.§.quãuis.Si autẽ perpetua:ſi quidẽ fauorabilis,vt Velle.ſolutū ſiue iuris ſiue facti errore repetitur.Si verò odioſa,vt Mace.ſolutū per ignorantiã iuris nō repetit̃:vt.ff.de condic.inde.l.qui exceptione.in prin.ſed per facti errorẽ ꝓbabilẽ,repetitur:vt.ff.ad mace.l.fi.Si verò dubitetur ſit perpetua vel dilatoria exceptio:ſolutū ſiue iuris ſiue facti errore repetitur:vt.ff.de condi. indebi.ſufficit,quocunque caſu dixi ſolutum repetitio.ibi ex certa ſcientia ſolutum non repetitur:vt.ff.de condictionib.ind.l.j.Idem ſi eſt tutus exceptione,quæ ſit inducta ad rigorem iuris conſeruandum:& ſoluat,nullo modo repetit:vt.ff.de condict.inde.l.iulianus &.j̃.de condictio.indeb.l.j.Item opponitur in caſu huius.l.Nonne eſt tutus fauorabili exceptione hæres?ergo ſolutum repetitur ꝑ prædicta.l.qui exceptionem.Sed reſpondetur:non dicitur hęres habere exceptionẽ:cū legatarij nullã habeãt actionẽ ex nō ſolẽni volūtate. Itẽ & ſi eſt ſolẽnis,& excedūt legata dodrãtẽ:ĩpſo iure remanet in bonis hæredis quarta:vt.j̃.ad.l.fal.l.pẽñ.&.ff.ad.l.fal.l.plauti⁹.vñ nō dicit̃ habere actionẽ legata

Indebitum per errorẽ ſolutum,an poſſit repeti.
n Et malè. Sali.
o Et malè.Sali.

legatarius. sic ergo nec hæres exceptionem. Sed in minore [a] dic vt. j. si aduersus creditores. l. j. & hæc omnia intellige in maiore.

Glos. sequũt Bar. Bal. Pau. Sal. & Ia.

QVanuis.] CASVS. Mulier quædã errãs in iure: quia omisit petere boñ. pos. erat minor: vult mõ petere. cõsuluit dñm Imperatorẽ, qui dicit ei: quare nõ petisti? illa respondet: credebã cursum tp̃is mihi non nocere. dicit ei impator: nõ potes petere, quia in iure errasti. illa dicit q̃ minor est. xxv. an. dicit ei Imparator: si hoc est, rõne ætatis bene petere potes. Viuia. ¶ Nota ex hoc tex. q̃ magis subuenitur ĩbecillitati ætatis quã sexus, licet aliquñ æquiparentur. l. j. in fi. ff. de eden. Ia. hîc.

QVanuis [a] in lucro nec fœminis ius ignorãtibus subueniri soleat: attamẽ cõtra ætatem adhuc imperfectã [b] locũ hæc non habere retro principũ statuta declarant. D. iij. Cal. Maij, Gallicano & Symmacho Cons.

¶ Nemo potest dißimulare se leges nescire. Bal.

Imppp. Valentin. Theod. & Archad. AAA. Flauiano præ. præ. LEX XII.

COnstitutiões [c] principũ nec ignorare quẽq̃ nec dißimulare [d] permittimus. D. iij. Cal. Iul. Tatiano & Symmacho Cons.

¶ Mulieribus non subuenitur propter ignorãtiam iuris ultra quàm masculis, nisi in casibus à iure expreßis. h. d. secũdũ Bar. & Pau. de Cast.

Impera. Leo & Anthemius AA. Erythrio præfe. præto. LEX XIII.

NE paßim [e] liceat mulieribus, omnes suos contractus retractare in his quæ præter miserint, vel ignorauerint: statuim⁹ si per ignorãtiã iuris, dãnũ aliquod, circa ius, vel substantiã suã patiãt, in ijs tm̃ casibus, in quibus præteritarũ legũ authoritas [f] eis suffragatur, subueniri. D. Cal. Iul. Martiano & Zenone Cons.

a ¶ Quanuis.] Pone casum vt. s̃. co. l. si emãcipata.

b ¶ Imperfectũ.] qa est minor: & sic restituit: vt. ff. de minori. l. ait prætor. §. vltimo.

COnstitutiones.] CASVS. Hac lege cauetur, q̃ nulli est p̃missum ignorare, vel dissimulare cõstitutiões imperatorũ: & dicit ille simulare, q̃ nõ scit eas, & dissimulare q̃ scit & se nescire dicit Viuia.

c ¶ Constitutiones.] Aliud est in alijs legibus secũdũ quosdã: qđ nõ placet Io. vt. s̃. ti. j. l. j. in fin. ij. col. & s̃. de legi. & cõ. l. leges sacratissimæ. & facit ĩ authẽ. vt fa. no. cõ. col. v.

d ¶ Dissimulare.] Qđ nõ est simulo dissimuloq; qđ est: vt. ff. de cõc. l. j.

NE passim.] CASVS. Quia mulieribus sucurritur qñq;, crederet aliquis q̃ indistinctè succurrat ita, vt liceret eis cõtra pacta sua venire passim, & ĩ distinctè. hoc remouet. & dic vt in litera. Vi. ¶ Nota hîc, q̃ statuta gñaliter, & indefinitè cõdita, ligant mulieres, sicut masculos, nisi specialiter excipiant secundũ Iaso. hîc.

† liceat, vel non.

Mulieribus multę leges subueniunt.

e ¶ Ne passim.] id est indistinctè.

f ¶ Authoritas.] Sunt enim q̃dã leges, q̃ specialiter prouident eis, vt ĩ intercessione: vt. j̃. ad vell. l. si fine. in secundo respõ. Itẽ vt ab incestus crimine excusentur, si sola iuris nostri obseruantia deficit: vt. ff. de adulte. l. si adulteriũ. §. j. Itẽ in satisdatione iudicio sisti recepta min⁹ idonea: vt. ff. qui satisda. cog. l. de die. §. minori. Itẽ, cũ indebitũ soluũt, vt exonerentur probatione: vt. ff. de p̃ba. l. cũ de indebito. §. j. Itẽ si cautiones, vel rationes in iudicio non edunt: vt ff. de eden. l. j §. vlti. Itẽ cũ stipulantur dotẽ nouãdo de bono debitore ad ĩnopẽ: vt. ff. solu. ma. l. si cũ dotẽ. §. si mulier. Itẽ cũ legatũ sibi adscribũt dictante matre: vt. ff. ad. l. cor. de falsis. l. diu⁹ claudius. §. idẽ in filia. Itẽ vt. ff. ad turpil. l. j. §. accusationẽ. in fi. §. & l. mulier. Itẽ. j̃. de fal. mo. l. j. §. viduas. Itẽ. ff. de iure fis. l. ij. in fi. Sed nõne regulariter etiã maribus, iuris ignorãtia non nocet in dãno vitando: vt. ff. eo. l. error. in fi. sic ergo fœminæ deterioris cõditionis esse videnĩ cum certis casibus eis subueniatur, sed maritus semper. Sed certe [b] hîc dicit illis casibus eas iuuari quibus & merces: & eo amplius in prædictis in q̃bus nõ iuuarenĩ mares. vñ dic, q̃ in predictis mulieres iuuanĩ vltra mares.

Ignorantia iuris non nocet in damno vitando.

b Glos sequũtur hîc Bar. Pau. & Ia.

TITVLVS XXII.

De precibus Imperatori offerẽdis, & de quibus rebus suplicare liceat, & vbi †.

¶ Laudabilis fidei exemplum, & attrocitas criminis, faciũt inhabilẽ pro habili reputari ad impetrãdũ, & etiã ad prosequẽdũ impetrata. Bal. Vel sic: Seruus qui ad supplicandũ regulariter nõ admittitur, pro laudabili exẽplo, & atroci delicto in persona domini cõmisso auditur. Sali.

¶ DE PRECIBVS IMPERATORI OFFEREN. &c.

¶ Dixit de iure quod consistit in sacris & sacerdotibus, nunc de eo quod in magistratibus. & primò [c], de principe, præmittens à quibus & qualiter adeat. Vel sic: Post tractatũ diuinorũ sacrorũ eorũdẽq; ministrorũ tractauimus suprà de humanis sacris, id est de legibus. unde consequẽs est, ut uideam⁹ de ministris humanorum sacrorum, id est legum: quarum quia dominus Imperator caput est, & minister, de imperatore audiamus. Et quia ipse non temere, sed per preces est adeundus, uideamus de precibus ei offerendis, & de quibus rebus liceat ei porrigere preces. Azo.

c Sequuntur gl. Bart. Bal. & Sal.

LIcet seruilis.] CASVS. Dñs meus qui plures seruos habebat, occisus est à quibusdã. vnus de istis seruis adijt Imperatorẽ & narrauit sibi factũ illud, & nullus de parentela sua hoc Imparatori voluit intimare, rogans & supplicãs Imperatori vt rescriptũ cõcederet aliquib⁹ iudicib⁹, q̃ de morte eius facerẽt inquisitionẽ. dicit ei Imperator: Frater tu seruus es, neq; potes de iure admitti ad postulandũ rescriptũ: verũtamẽ q̃a atrox est delictũ, & p̃pter tuũ laudabile p̃positũ, vt & alij serui fiãt fideliores dñis suis, dabim⁹ tibi rescriptũ. vade ergo cũ rescripto nostro ad præfectũ prætorio, q̃ te libẽter vt decet audiet: & q̃ vindictã seuerissimã prout cõuenit, malefactorib⁹ imponet. ¶ Nota ex hoc tex. ibi, atrocitas. regulã notabilẽ, q̃ p̃pter atrocitatẽ, & enormitatẽ delicti quædã p̃mittuntur cõtra regulas iuris, quæ aliâs nõ p̃mitterent. & facit iste tex. secũdũ Bal. hic in scđo no. pro regula quã tradit Inno. in. c. j. de cõsti. q̃ ex cã licitum est leges trãsgredi, secundum Iaso. hîc.

Impera. Diocletianus & Maximianus AA. Firminæ. LEX I.

LIcet seruilis [g] cõditio deferendæ precis [h] facilè capax nõ sit: tñ admissi sceleris atrocitas, et laudabilis fidei exẽplũ [i], super vindicãda [k] ‡ cæde dñi tui, nobis hortamẽto fuit †, vt p̃fecto prætorio iuxta annotatiõis [l] nostræ decretũ demãdarem⁹ (quẽ adire cura) vt auditis ijs quæ in libello cõtulisti, & reos ĩuestigare, & seuerissimã vindictã iuxta legũ cẽsurã exigere curet [m]. D. viij. Id. Oct. Diocletiano iiij. & Maximiano. iij. AA. Cons.

¶ Rescriptũ per quod dilatio datur, uel remouetur, ualet: sed rescriptũ per quod peremptoria exceptio datur, uel remouetur, nõ ualet: quia esset nimis præiudiciale, & nimis exorbitaret à ratiõe. h. d. Bal. Vel sic: Dilatoria per rescriptũ conceditur, non peremptoria. h. d. Sali.

Imperator Constantinus A. Seuero præfect. vrbi. LEX II.

QVoties [n] † rescripto nr̃o moratoria [o] p̃scriptio [p] remittitur, aditus supplicãti pandatur. ¶ Quòd autẽ toti⁹ negotij cognitionem tollit, & vires principalis negotij exhaurit: sine graui partis alteri⁹ dispẽdio cõuelli [q] non põt. nec p̃scriptiõis, igiĩ peremptoriæ relaxatio petatur [r]. D. Calen. Iul. Paulino & Iuliano Cons.

¶ Fisco damnosa, uel iuri contraria non conueniĩ impetrari. Bal. Et est canonizata xxv. q. ij. c. nec damnosa.

Idem A. ad populum. LEX III.

g ¶ Licet seruilis.] id est seruus.

h ¶ Precis.] i. vt deferat preces principi: sic aliâs in iudicio esse põt in casibus, vt dixi. ff. de iudic. l. vix certis. & eisdẽ casib⁹ poterit fortè supplicare. sed licet regulariter non admittaĩ, vt hîc: si tñ fuerit admissus, valet qđ ei cõcediĩ: vt. j̃. e. l. vniuersis.

i ¶ Exemplum.] vt. j̃. de p̃ba. l. exẽplo. & ff. de pe. l. aut facta. §. fi. & l. si q̃s aliq̃d. §. q̃ abortionis.

k ¶ Vindicanda.] Hoc enim petebat sibi licere.

l ¶ Annotationis.] i. scripturæ factę motu prĩcipis. in simili enim negotio fecerat idẽ. vel de præsenti decreto dicit.

m ¶ Curet.] & etiã libertatẽ habebit in præmiũ: vt. j̃. q̃. ex cau. ser. p̃ præ. ac. li. l. j. & ff. q̃ si. ma. ad li. per. l. q̃ ob necẽ. Sic & si accusat quẽ crimine læsæ maie. audiĩ: vt. j̃. ad le. Iul. maie. l. null⁹. & ff. ad. l. iul. ma. l. famosi. §. j.

‡ Nece.

† Hortamento fuit, licet seruilis cõditionis sis: quia non refert per quẽ preces sint oblatę, vt hîc, & in ca. cũ oporteat. iuncta glo. pe. paulo post prin. extrà de accusa.

† Concordat ca. ij. in glos. fi. de rescript. & glo. ij. in. c. ad hęc. in me. glos. & circa fiñ. e. tit. vbi habetur q̃ literę apostolicæ iniquitatem continentes, nõ sunt admittendę, quia p̃sumũtur falsę, Diuisio.

QVoties.] Diuidiĩ in duas partes. Prima loquiĩ in rescripto, qđ cõcernit dilationẽ iudicij, vel solutionis. Secũda loquiĩ in rescripto, qđ cõcernit decisionẽ litis, & ipsum principale negotiũ. Scđa ibi, Qđ aũt. Bal. ¶ Casus isti⁹ legis poniĩ duob⁹ modis vt ĩ gl. Vno modo sic. Dñs meus accessit ad Imperatorẽ, & dixit ei: Dñe habeo creditorẽ, q̃ tota die vexat me petẽdo quod ei debeo: peto rescriptũ ne possit me cõuenire intra quinquẽniũ. Dixit ei Imperator, bene tibi cõcedim⁹. Vult mõ magis aliud rescriptũ petere, vi ne ĩ p̃petuũ possit cõueniri à suo creditore. Dixit Impator: Illud tibi cõcedere nõ possum⁹ sine magno dãno aduersarij. Veri⁹ alio mõ pone ĩ creditore q̃ voluit ĩpetrare rescriptũ, ne aliqua exceptio possit obijci: et tũc planior est litera. ¶ No. ex hac. l. secũdum Cy. Bar. & alios illud vulgatũ, quod differĩ, nõ aufertur. cui concordat. c. ancillã. xxxij. q. ij. & ca. nemo disperandus est. de pœni. dist. vij. Iason hic.

n ¶ Quoties.] Pone casum ĩ debitore petẽte dilationẽ tẽporalẽ [d] q̃ est audiẽdus: q̃a nõ est magnũ dãnũ ĩ mora modici &c. vt. ff. de iudi. si debitori. si aũt perẽptoriã peteret, nõ [e] audiĩ: & sic nihil est cõtrà. Vel pone [f] casum ĩ creditore, q̃ petebat. vt statim sibi solutereĩ, cũ debitor haberet tp̃alẽ exceptionẽ. audiĩ enim. sec⁹ si p̃petuã habet debitor, q̃a nõ audieĩ, vt hîc. & secũdũ hũc casum primæ parti est cõtrà: vt. j̃. de pac. l. ĩter emptorẽ & c. l. ante pe. Sed ibi [g] magnũ tp̃s petebat auferri debitori, hîc paruũ. Vel sol. vt ibi. Itẽ cõtrà. scđæ parti. j̃. de rescin. vẽ. l. ratas. sed ibi nõ fuit cõcessa: sed dicit, si cõcedereĩ, sequereĩ inconueniens. Sed quæro, an ex certa scientia princeps possit concedere? Respõdetur sic in actionibus quæ sunt de iure ciuili. secus in dominio rei meæ quod mihi vellet auferre, etiam ex certa scientia. non enim posset, cùm illud habeam de iure gentium, siue naturali, quod est immutabile: vt instit. de iur. natu. §. penul.

o ¶ Moratoria.] id est dilatoria. Accur.

p ¶ Præscriptio.] id est exceptio. Accur.

q ¶ Conuelli.] id est concedi.

r ¶ Petatur.] vt infrà. eodem. l. rescripta. & s̃. de sacrosan. ecclesijs. l. priuilegia. & infrà. de eman. l. nec auus. & j̃. si per vim vel alio modo. l. fi. & ff. de relig. l. si quis sepulchrum. in princi.

d Istũ intellectũ gl. sequunĩ Bal. Sal. & Ias.

e Et bene Bal. Sal. & Iason.

f Iste intelect⁹ est ĩ se verus & cõgruit litere. Iason.

g Gl. vsque ad fi. sequũtur hîc bar. Bal. Pau. Sal. & Ias.

N Ec dānoſa fiſco [a], nec iuri [b] cōtraria poſtulari oportet. D prid. Cal. Octob. Conſtātio A. vij. & Cōſtantino Cæſ. iiij. Conſ.

¶ *Qui habet dilationem à principe, tenetur ſatiſdare de ſoluēdo in termino: aliter nō gaudet dilationis commodo. h. d. Bal.*

Imppp. Grat. Valentin. & Theodo AAA. Floriano præ. præ. LEX IIII.

V Niuerſa reſcripta q̄ in debitorū cauſis ſuper p̄ſtādis [c] dilationibus promulgātur, nō aliter valeāt [d], niſi fideiuſsio idonea ſuper debiti ſolutione prębeatur [e] D. viij. Cal. Mar. Cōſtātinop. Antonio & Syagrio Conſ.

¶ *Semel tantum licet ſuplicare, contra ſententias præfectorum prætorio. Bal. Vel ſic: Supplicatio & non appellatio permittitur aduerſus ſentētiā præfecti prætorio, & tantū ſemel. Sal.*

Imperatores Valentin. & Valēs AA. ad Voluſianum præ. præ. LEX. V.

S I quis † aduerſus p̄fectorum p̄torio ſentētias duxerit ſupplicandum [f], victusq; denuo † fuerit nullam habebit licentiā iterū ſup eadē cauſa ſupplicādi. D. xv. Cal. Octob. Romæ, Valentiano & Valēte AA. Conſ.

In authen. vt ſpōſa. lar. §. aliud. coll. ix. conſti. ij.

¶ *Vbi ſupplicatur præfecto prætorio intra decem dies, non mandatur ſententia executioni ſine ſatiſdatione: ſed ubi poſt decem dies ſupplicatur, mandatur ſētentia executioni ſine ſatiſdatione: ſed ſi retractatur ſententia intra biennium retractatur executio retro facta. h. d. ſecūdū Bal.*

Q Væ ſupplicatio † glorioſiſsimis p̄fectis [g], vel [h] eorū cōſiliarijs, vel cauſas introducētib⁹ [i] intra decē dies poſt ſententiā offerenda [k] ex quo ſubſecuto [l] ſentētia [m] nō aliter executioni mādabitur, niſi victrix [n] pars dignā fideiuſsionē prębuerit tātùm reſtituēdi cū legitimis augmētis [o], quātū fuerit in cōdēnatione, ſi legitima retractatione ſentētia reſoluatur. Niſi ſub hac forma [p] ſupplicatio porrigat̄, executio cauſæ, ſine fideiuſsione p̄cedet: retractatiōis [q] iure illi ſeruādo: qui ſe grauatū putauerit: vt intra biennium ſupplicare poſsit imperatori.

¶ *Non refert à quo ſit impetratum, dummodò à principe ſit conceſſum. Bal.*

Imperatores Honor. & Theodoſ. AA. Iſidoro præ. vrbi. LEX VI.

V Niuerſis ſimul hāc obſeruātiam remittimus, vt à quocunq; liberæ conditionis cōſtituto, vel ſeruo [r] ſupplicante impetratum fuerit reſcriptum: minimè [s] requiratur † per quē preces oblatæ ſint. D. iij. Id. Nouemb. Theodoſio. A. vij. & Palladio Conſ.

¶ *Reſcripta iuri contraria non ualent: ſed reſcripta quæ neminem lædunt, & ſupplicantibus proſunt, ualent. Item ualent reſcripta quæ pœnam commiſſi criminis indulgent. h. d.*

Imperatores Theodoſius & Valentin. AA. ad Senatum. LEX VII.

R Eſcripta † cōtra ius [t] elicita, ab oīb⁹ iudicib⁹ refutari [v] p̄cipim⁹: niſi fortè ſit aliq̄d, q̄d non lædat [x] aliū, & proſit petēti, vel crimē [y] ſupplicātibus indulgeat. D. viij. Id. Nouē. Rauēnæ, Theodo. xij. & Valētiniano ij. AA. Conſ.

¶ *In ſupplicatione ſufficit ponere ſubſtantiā, & effectum inſtrumētorum ſuper quibus ſupplicatur, nec expedit ponere totum tenorem*

a ¶ Nec dānoſa fiſco.] Vt ꝙ fiſcus teneatur de euictiōe vltra quadriennium, cùm vendidit rem alienam vt ſuam: vt inſtitutio. de vſuſca. §. fi na. Itē ꝙ nō ſoluātur tributa, ſed deſyderatur ſecunda iuſsio [a] ad hoc, vt non ſoluātur tributa: vt in aut. vt nulli iudi. §. & hoc verò iubemus colla. ix. Accu.

a Iſtā glo. ſequuntur Bart. Bald. Pau. Sal. & Iaſon.

b ¶ Nec iuri cōtraria.] Puta vt minori. xiiij. an. liceat teſtari: vt. j. q̄n p̄uo. nō eſt neceſ. l. ij. & . j. ſi cōtra ius vel vti. publ. l. fina.

V Niuerſa.] CASVS. Hæc. l. limitat legē quoties. s. e. nā in lege quoties. dicit̄ ꝙ debitor pōt impetrare reſcriptum ꝙ nō teneatur ſoluere creditoribus ſuis, vſq; ad quinquēniū. Hæc. l. dicit ꝙ hoc verū eſt ſi idoneū fideiuſſorē dederit creditoribus de ſatiſfaciēdo ad diem poſitam. ¶ Not. primò ex hac. l. ꝙ reſcriptū q̄d cōcedit dilationē, nō valet, niſi præſtetur idonea ſatiſdatio, de ſoluendo in termino. Secūdo nota ꝙ q̄ habet dilationē, tenet interim ſatiſdare, ſecūdum Bal hìc. Et iſta. l ex canonizata: xxv. q. ij. ca. vniuerſa. vbi etiā habes quaſi oēs leges huius tituli & titulorū ſequētiū, ſecūdū Iaſo. hìc.

c ¶ Præſtandis.] ipſis debitoribus.

† In nonnullis codicibus hęc lex. ſi qs precedit legē vniuerſa.

d ¶ Valeant.] id eſt ſortiātur effectū.

e ¶ Præbeatur.] creditori & p̄bent̄ antequā impetretur reſcriptū. aliter indultū nullū eſt ſcd̄m Pe. [b] ſed tu dic [c] ꝙ tenet: ſed eo vti nō pōt, niſi det fideiuſſorē demum ſi aduerſari⁹ poſtulet: ar. ff. ſo. ma. l. ſi cōſtāte. §. ij. Sed an et hoc on⁹ [d] ſ. dādi fideiuſſorē, p̄ priuilegiū remitti pōt? R̄n. nō cū eēt graue alteri parti: vt. s. eo. l. ij.

† de vno b. Et malè. Bart. Bald. Pau. Sal. & Iaſ.
c Et bene. Ber. Bal. P. Sal. & Iaſ.
d Iſtam ſequunt̄ Bal. Pau. Sali. & Fulgo. niſi inferat̄ iſta clauſula nō obſtāte: qa tunc remitti pōt. Bal. diſplicet tñ Bart. & Iaſ.
e Dic meli⁹ ſecūdū Bar. ꝙ ibi fuit bis appellatū hìc vero nō fuit appellatum.
† Concor. in. c. ad audientiā. ij. in glo. ſup verbo, in irritū. verſi. niſi fuerit appellatū. extra de reſcrip.

S I quis aduerſus] CASVS. Bene ſcitis ꝙ à p̄fecti p̄torio ſentētia nō appellat̄. pone, p̄fect⁹ p̄torio tulit aliquam ſentētiā cōtra M. ſupplicauit iſte M. cōtra ſententiā ille aūt q̄ cognouit de ſupplicatione, confirmauit primā ſñiam. vult iterū M. ſupplicare ſup eodē negotio. q̄rit̄ an poſsit. Dicit̄ ꝙ nō pōt. Viuia. ¶ No. ex hoc tex. ꝙ licet ſit p̄miſſum bis appellare tñ nō eſt p̄miſſum victo, niſi ſemel ſupplicare, ſcd̄m Bal. hìc.

f ¶ Supplicandum.] Nā appellari nō pōt: vt. j. de ſen. præfec. præto. l. j. & s. de epiſ. a u. l. epiſcopale. & . ff. de offi. præ. præt. l. j. §. fi. Sed videtur non poſſe etiā ſupplicari: vt. j. ne li. in vna. ea. cā. tertiò prouo. in rub. & in text. ſed certè ibi iā fuerat iudicatū, bis, vel ter vnde ſicut nō pōt ab alio apppellari, ſic nec ab iſto ſupplicari. Alij dicūt [e], ꝙ hìc in principali cauſa tulit ſententiam: ibi in cauſa appellationis. Accurſi.

Q Væ ſupplicatio.] CASVS. Hæc authē. non corrigit. l. C. ſed eā ſupplet & determinat. lex. C. dicebat īdiſtinctè ſupplicari ſemel à ſententia præfecti p̄to. hæc aut. dicit tria. Primò cui ſit faciēda ſupplicatio. Secūdò & tertiò dicitur quis ſit effect⁹ ſupplicationis ſi ſit intra decē dies. Circa primū dicit hæc aut. cū præfectus p̄to. p̄nunciat inter aliquos, pōt offerri ei ſupplicatio, & ſuis cōſiliarijs, et executoribus: ſed de ſupplicatione cognoſcit ſolus præfectus, et nō alij. Secūdò dicit, ꝙ ſi aliq̄s ſupplicat à ſentētia p̄fec. p̄to. intra decē dies, ſentētia nō eſt mādanda executioni, niſi victor dederit fideiuſſorē idoneū, de reſtituēdo omni eo q̄d accepit cū legitimis augmētis, ſi ſentētia p̄ ſupplicationē retractata fuerit. Tertò dicit ꝙ ſi aliq̄s ſupplicauerit poſt decē dies, iſta ſentētia mādabit̄ executioni pro victore nulla fideiuſsione p̄ſtita & hoc caſu licet ſupplicare principi, vſq; ad biēniū, non autē pōſt. ¶ Nota ex hac. l. ibi, vel eorū cōſiliarijs. ꝙ ſupplicatio pōt porrigi non ſolū præfecto prætorio, ſed ēt officialib⁹ ſuis, ſcd̄m Iaſ. Nota ſcd̄ò ex tex. ibi, niſi ſub hac forma &c. ſcd̄m Bal. & Sali. ꝙ tēp⁹ dicit̄ de forma act⁹: vn̄ īfert Bal. ꝙ ille q̄ nō obſeruat tēpora cōſtōnis, nō dicit̄ ſeruare formā. q̄d eſt notādū ſecūdū eūdē propter conſtitutiones eccleſiarum, quæ imponunt metas temporis Iaſon hìc.

g ¶ Præfectis.] Idem ergo ipſe retractat ſecundum P. & B. quòd ſecus eſt in appellatione: vt. j. de appel. l. eos. in prin.

g Iſtā glo. ſequuntur Bar. & Pau.

h ¶ Vel eorū cōſiliarijs.] Q̄d eſt abſurdū. dic ergo, eis offert̄ libellus, ſed princeps, vel præfectus cognoſcet: vt. ff. de mino. l. minor autē. & . l. præfecti.

i ¶ Introducentibus.] ſ. referendarijs: vt in aut. vt liti. iu. §. fi. colla. ix.

k ¶ Offerenda.] etiam in ſcriptis: vt in appellatione contingit.

l ¶ Subſecuto.] id eſt ſupplicatione ſubſecuta intra decem dies.

m ¶ Sententia.] ſcilicet à qua ſupplicatum eſt.

n ¶ Victrix pars.] ſcilicet actor.

o ¶ Augmētis] ſ. fructibus, & acceſsionibus.

p ¶ Forma.] i. intra. x. dies. ſ. vt dēt glorioſis p̄fectis, vel eorū conſiliarijs, vel cauſas introducētib⁹.

q ¶ Retractationis.] ſed q̄uo retractabit̄? R̄n. ſi cōtra ius cōſtitutionis eſt lata. aliâs cùm nec appellatio recipiat̄, nec ſupplicatio ibi ſecūdū Azo. [f] Alij dicunt grauari eū in fideiuſſore tātùm. Itē fit hæc retractatio vſque ad biēniū: vt hìc, & . j. de ſen. præfec. præt. l. j. & ibi plenè no. Itē no. hìc ꝙ pēdēte ſupplicatiōe, mādatur ſñia executioni, nō ſic pēdēte appellatione: vt. ff. nihil noua. app. pen. l. j.

f Gloſ. ſequūtur hìc Bar. & Iaſ.

V Niuerſis] CASVS. Hoīes ſeruilis cōditiōis nō admittuntur ad impetrādū reſcriptū, vel ſupplicandū. ſed cū impetratū fuerit, valebit: nec refert à quo fuerit impetratū. Nota ex hac. l. ſecūdū Iac. Bu. ꝙ ſicut declinatoria tollit̄ per litis conteſtationē, ita per reſcriptū impetratum Bal. & Iaſ. hìc.

† Gl. in verbo vinculo in c. prudētiā. §. ſexta. de offi. deleg. adducit hanc legē in ar. ꝙ ſi excōmunicatus impetret reſcriptum tacito de ſua excōmunicatione, ꝙ valet poſt quàm fuerit abſolutus.

r ¶ Vel ſeruo.] impetrātū p̄ alio, licet admitti non debuerit: vt. s. eo. l. j. Quid aūt ſi p̄ ſe? R̄n. valet ſi ſciuit princeps, non aliâs: vt ar. j. q̄ admit. ad bon. poſ. l. bonorum. ij. & ff. de bo. poſ. l. ſeruus.

s ¶ Minime requiratur.] Sic nō requirit̄. ff. de inoff. teſt. l. poſthum⁹. §. ſi q̄s ex his. et de peti. hęre. l. itē veniūt. §. à quo. & de ver. obl. l. cùm ſeruus.

† Allegatur per gl. ſuper verbo diſcretionem in. c. ſuper literis. de reſcrip. & eſt hæc lex canonizata. xxv. q. ij. c. reſcripta.

ADDITIO. Intellige iſtā. l. niſi īpetrās fuiſſet excōicat⁹: quo caſu reſcriptū ipſo iure eſt nullū: vt in. c. j. de reſcri. li. vj. Itē niſi impetrās cōmitteret mēdaciū, vel falſitatē, vt ſi aſſerit ſe p̄curatorē, & nō eſt: hoc vitiat etiā reſcriptū. c. q̄a nōnnlli. & . c. ex parte. extra de reſcr. ī anti.

R Eſcripta cōtra ius.] Primò pōit regulā. ſecūdò ponunt̄ duæ exceptiōes. Secūda ibi, Niſi forte. Bal. CASVS. Dñs me⁹ īpetrauit reſcriptū p̄ mēdaciū. vtrū valeat? Dicit̄ ꝙ nō: ſed p̄cipit imp̄ator refutari reſcriptū à iudicib⁹, niſi tale q̄d cōceſſum ſit, q̄d nō nocet alij, & p̄ſit petēti, vel tale q̄d q̄d pœnæ remiſsionē obtineat. Alij aliter ponūt, cū reſcriptū īpetratū ſit, cōtra formā iuris, nō valebit. ¶ Ex hac. l. nota duas regulas. Prima eſt, ꝙ reſcripta cōtra ius impetrata, non debēt per iudices obſeruari. Secūda eſt, ꝙ illud quod nemini nocet, & mihi prodeſt, de facili concedendum eſt. Concor. tex. no. in. l. j. & ſecunda. §. item varus. in fi. ff. de aqua plu. arcen. Iaſ. hìc.

t ¶ Reſcripta cōtra ius.] puta vt liceat perēptoriā opponere poſt ſñiam. nō aūt pōt intelligi in illis priuilegijs, q̄ p̄hibita ſunt à iure peti. nā tūc nō valent, etiā ſi alij nō nocerēt, & p̄deſſent petēti: vt. j. ſi nup. ex re. l. j. q̄d vult finis hui⁹. l. Loquit̄ ergo de iſtis priuilegijs vel reſcriptis, de q̄b⁹ nō dicit̄ in. l. ꝙ nō debeāt tribui, ſed ſunt cōtra id q̄d dicit lex, ſiue q̄d dictat ius cōe. & pone exēplū de hoc vltimo, vt. s. l. nec dānoſa. in fi. no. nā ſi cōcederet̄, nō poteſt ſtari.

v ¶ Refutari.] vt. j. ſi contra ius. l. fi. & . s. de ſacroſanc. eccle. l. iubemus nullam. & . j. de eman. l. iiij.

x ¶ Nō lædat aliū.] vt. ff. de ſena. l. fi. & . j. de præpo. ſacri cubi. li. xij. l. fi. et de decu. li. x. l. neq; dorotheū. Itē q̄d dicit, nō lædat aliū. ſ. prorſus. ſec⁹ enim ſi nō modicū: vt. s. e. l. quoties. et. ff. ne q̄d ī lo. pub. l. ij. §. ſi q̄s à prīcipe. et ne q̄d ī flumine pub. l. j: §. ſunt aūt q̄ putāt. et de reli. et ſum. fu. l. ſi q̄s ſepulchrū. in prin.

y ¶ Crimen.] i. criminis pœnam. & da exemplum in infamia mulieri intra tempus luctus nubenti remiſſa: vt. j. ad Tertyllia. l. ſi qua. & in ſcenica: vt & . j. de nup. l. imperialis. §. illud his. item [a]. j. de ſen. paſ. l. fi. in fi. & per totum.

Inſtrumen

Instrumentorum.] CASVS. Hæc.l.tractat qualiter sit principi supplicãdũ: et dicit ꝙ si aliquis accedit ad principẽ, volẽs ei supplicare, nõ debet ei narrare totum tenorem instrumentorum: sed vim quæstionis, & illa tantũ verba quæ in se habent dubitationẽ. Nota.j.ex tex.in prin.ꝙ in exẽplo debet poni tenor de verbo ad verbũ nullo addito vel minuto, secũdũ Bal.hic. ¶ Nota secundò ibi, inter partes ita dubitari &c. ꝙ illa particula est edẽda de qua est cõtrouersia inter partes: reliquæ vero particulæ tanquã impertinẽtes non edantur, secũdũ Iaco.are.

ipsorum.h.d.Bal.uel sic: Superflua non debent scribi in supplicatione: sed necessaria tantùm pro negotij instructione.Sali.

Idem AA. Florentio præ.præ. L. VIII.

Instrumentorum[a] exempla nõ prosit precibus adiunxisse: sed necesse sit eorum in supplicatiõe vim exprimi, vt responsuro principi vera precatio[ᵹ] rem aperiat cognoscendam: ijs solis cũ necessitas exegerit, verbis precibus inserendis, quorum de sensu inter partes ita dubitari contigerit, vt ẽt merito nostrũ expectetur iudiciũ. D. vj. Cal. April. Cõstãtinop. Florẽtio & Dionysio Cons.

a ¶ Instrumentorũ.] Vt cũ qs de quadã parte testamenti qreret: & ĩ pces originẽ toti⁹ rei ostẽdere vellet. sufficit enim vim instrumẽti principi dari: & sensũ eorũ verborũ, de qbus fuit dubiũ: vt hic, &.j.de appellatio.l. ãpliorẽ.§.in refutatorijs. et.l.ne causas.&.ff.de edẽ. l.argentarius.§.j.&.j.si cõtra ius vel vtili.publ.l.prima. Et argumen. cõtra.j. de transactio.l.vt responsum.sed solue vt ibi dicit.

ᵹ Spem.

TITVLVS XXIII.

Quando libellus principi datus litis contestationem faciat.

¶ *Rescriptum principis non solũ habetur pro libello, sed pro contestat.lit.& transit ad hæredem.h.d.lex prima.* Hoc *uerum est in actionibus annalibus: secus in perpetuis: quia ibi rescriptũ non habetur: pro cõtestatione litis.hoc dicit lex secunda.& sic totus titulus est conclusus.* Bald. *uel sic*, Rescriptum *delegatorium supplicanti concessum, actiones prætorias, & annales perpetuat, & eas facit ad hæredes transitorias.hoc dicit cum sequen.Sali.*

¶ QVANDO LIbellus principi.&c.¶ *Generaliter de precib⁹ dixit nunc de effectu illarũ: quo ad quædam pro lite contestata habentur.*

Impp. Arcadi.& Honor. AA. Remigio præfec. præto. LEX I.

Dubiũ[b] non est † cõtestationem litis intelligi, etiam si nostræ fuerint tranquilitati pces oblatæ[c]: easque aduersus hæredem quoque eius, in quẽ porrectæ sunt, vel ab hærede eius qui meruit exerceri[d] D. xij. Calẽ. April. Arcadio & Honorio AA. v. Cons.

Dubiũ nõ est.] Præmitte ꝙ qdã sunt actiões q̃ non dant̃ hæredibus, neq; in hæredes, nisi lis fuerit cõtestata: puta mere pœnales &c. CASVS. Dominus me⁹ habuit aliquã tẽporalem actionem cõtra aliquẽ: porrexit pces imperatori, vt ipse rescriberet aliqb⁹ iudicib⁹, vt de hac cã cognosceret: rescripsit ĩperator, mortuus est impetrãs, vel supplicãs. qritur an actio ista transeat ad hæredes? Dicitur ꝙ sic, ac si lis esset cõtestata: et etiã cõtra hæredes dant̃. et illud quidẽ verũ est si dñs imperator rescripsit. Viuianus. ¶ Nota primò secũdũ Iac. hic ꝙ rescriptũ habetur p libello, & contestatione litis, quantũ ad effectũ huius titu. sed nõ habet vim libelli cõditionalis secũdũ Bal. & Ful. hic. ¶ Nota secundò ex tex. ꝙ si est impetratum, rescriptum, & ille qui impetrauit mortuus est antequã ipm produceret in iudicio tale rescriptũ trãsit ad hæredes actiuè et passiuè secũdũ Bal. Ful. Pau. de ca. et Ia. hic.

† Concor. cũ hac. l. c. relatum. ex trà de offi. deleg. cum gl. vnica. in fi.

Imperator Iustinianus A. Mennæ præfec. præto. LEX II.

Temporales actiones quæ p oblationẽ pcum, & ad eas[e] rescriptionem perpetuantur, definire necessarium esse duximus, ne

b ¶ Dubiũ non est contestationem.] Nota quo ad effectũ in casibus qui sunt.j.l.proxi.nam illa hanc restringit.

c ¶ Oblatæ.] imò etiã executor est mittendus: vt.j.de præscript.xxx.annorũ.l.sicut.in pri.quæ est contrà.Sol.hic in prætorijs: vt.j.l.proxi.ibi de alijs.vel hic corã principe, ibi coram alio iudice.

d ¶ Exerceri.] et hoc casu põt loqui.ff.de acti.& oblig.l cõstitutionibus.et facit arg.contra.ff.de inius voc.l.libertus.ij.Solu.vt ibi dicitur. ADDITIO Dic ꝙ quãtũ ad hoc ꝙ incidat in pœnam.l.aureorum tãquã temerariè vocauerit patrem, vel patronũ in ius, supplicatio porrecta principi etiam obtẽto rescripto non sufficit: vt ibi. secus quo ad effectus: de quibus hic Iason.

Temporales.] CASVS Dictũ est.s̃.ꝙ qdã actiones perpetuantur: qdã nõ: dicit imperator nõ esse verũ in omnib⁹ actionibus; nisi in tẽporalibus, annalibus et prætorijs, in alijs non. Viuianus.

e ¶ Adeas.] est ergo necesse peti et concedi,

f ¶ Annali.] vi iniuriarum et vi bon.rapt.et quod me.cau.et aliæ quæ nõ sunt rei persecutoriæ: vt.ff.de ac.& obl.l.in honorarijs. Itẽ cõtra.j.de an.excep.l.vt perfectius. vbi etiam ciuiles per libellũ ꝑpetuãtur. sed ibi speciale in quatuor casibus. Itẽ ibi[a] non fuit libellus datus principi, sed episcopo vel prẽsidi.

a Dic melius ꝙ ibi loquitur in interruptione præscriptionis. hic nõ. Ias.

g ¶ VT LITE PENDENTE &c. ¶ *De precibus & earum effectu dixit: nunc quando sit vel non sit supplicandum.*

quis putet ad alias etiam quæ certis taxantur tẽporibus, hoc pertinere. Sciant igitur omnes, eas tantummodò per oblationem precũ, & ad eas rescripta, ꝑpetuari quæ à prætore constitutæ, annali[f] † tẽpore coarctatæ sunt. D. Calend. April. Constã. Decio. V. C. Cõs.

† Concor. glos. vni. in medio in.c.j.de libel.ob. & glo. super verbo, ipsarũ. in fi.in.c.audita. de resti. spolia. & vide glo. fi.in ca. illud. extrà de prẽscrip. quæ ponit quot modis interrũpatur præscriptio. vt lit.pen.

TITVLVS XXIIII.

Vt lite pendente[g], vel post prouocationem[h] aut definitiuam sentẽtiã nulli liceat imperatori supplicare.

¶ *Præuenire sententiam in supplicando, nõ prodest, si antequã princeps rescribat sentẽtia feratur.* Bal. *uel sic: Sentẽtia non retractat uirtute rescripti posteà subsecuti licet supplicatio fuisset prius porrecta.h.d.notabiliter.Pau.de Cast.*

h ¶ Post prouocationem.] s. omissam.

Impera. Alexan A. Caperio. LEX I.

Licet † postquã supplicasti[i], priusquã rescriptũ impetrares[k], præses prouinciæ vir clarissimus pronunciauerit[l]: cũ tamen à sentẽtia nõ prouocaueris rescriptũ quod post eà secutum esse suggeris[m] ad retrahenda ea quæ decreto[n] terminata sunt, nõ patrocinatur[o]. D. Cal. Mar. Lupo & Maximo Cõs.

Licet supplicasti.] CASVS. Meli⁹ habuit cãm cũ vicino suo et corã pside lite contestat⁹ est, pendente lite iste adijt imꝑatorẽ & inpetrauit rescriptum quo cõtinebatur, qualiter iste deberet sententiã ferre. vel dic meli⁹ vt iudiciũ trãsferret in aliũ. & antequã dñs meus esse reuersus cũ isto rescripto, pses vel ptor tulit sententiam: vult M. ptextu illius rescripti retractare sentẽtiã: qritur an possit? Dicitur ꝙ nõ nisi ab illa sentẽtia ꝑuocatũ fuisset. Viuian⁹. ¶ Not. ex hac.l. subtiliter secũdũ Rapha. Fulgo. hic videri text. ꝙ arripere iter ad principẽ nõ habet vim ꝑuocatiõis ĩterpositæ ab ipso iudice. Iason. hic.

i ¶ Licet supplicasti.] Vt nõ posses cõueniri sub tali iudice: & hãc supplicationẽ porrexisti ante li. cõtestatã, vel pòst: nã ẽt ante nõ est adeũd⁹ princeps nisi prius defensor requisitus nõ faciat ius: vt in aut. vt diffe. iud. §. si verò.j.co.ix. et de mãda. prĩ. §. et nõ ꝑmittere. col. iij.

† Concor. ad hanc. l. c. vlti. cum glo. j. extrà vt lit. pen.

k ¶ Impetrares.] idest concederetur.

l ¶ Pronunciauerit.] contra te.

m ¶ Suggeris.] i. diciset idẽ si ante sentẽtiam fuisset indultum.

n ¶ Decreto.] i. definitiua sentẽtia. & ad hoc.j. de transac.l. causas. et.j. de errore aduoca.l. sentẽtijs &.j. sen. res. nõ pos. l. iij.

o ¶ Non patrocinatur.] id est nõ iuuat.

¶ *Lite pendente non licet nisi in certis causis supplicare: sed ea sentẽtialiter terminata impossibilis & pœnalis est ipsi supplicanti supplicatio.* Hoc *dicit secundum Bal. Vel sic: Lite pendẽte nõ licet supplicare, nisi pro actorum vel sententiæ copia denegata: causa verò finita, nullo modo, sub pœna dispendij litis, & infamiæ. Salice.*

Imperator Constantinus A. Probiano suo salutem. LEX II.

Supplicare causa pendente nõ licet[p], nisi vel actorũ[q] cõmuniũ, vel pronunciationis[r] editio denegetur. Qui autẽ determinatam rescripto, vel cõsultatione

Supplicare.] CASVS Nõ lꝫ alicui supplicare lite pẽdẽte, nisi iudex ei copiã actorũ, vel inspectionẽ negauerit. tũc enĩ põt supplicare vt ĩpator rescribat cogẽdo iudicẽ, vt ei actorũ copiã faciat neq; est iste audiẽd⁹ q qstionẽ determinatam iterũ vult refricare. si aũt cõtrà fecerit: puniẽdus erit, vt in fine dicit. Viuianus. ¶ No.j.ex hoc tex. secundũ Bal. ꝙ semper est fienda copia actorum, & ẽt sententiæ, supple cum die et cõsule: et ita intelligitur iste tex. et.l.ij.j. de eden. licet secus in alijs instrumentis priuatis: vt in.l.j.§. editiones.ff.de eden. ¶ Not. secundo, ibi dum dicit. protinus condẽnetur. ꝙ si quis producat aliquã scripturam vetitam produci sub certa pœna: ꝙ eo ipso potest condẽnari ad pœnã sine alio processu secundum Bal. et Pau. de cast. hic.

p ¶ Non licet.] tria nota tpa ante lit. cõte. et tũc licet supplicare, dũmõ pri⁹ sit reqsitus suus iudex, et non facit ius: vt dixi. s̃. l. proxi. Itẽ post. contest. & tũc nõ licet, vt hic, nisi in casibus q excipiunt̃ hic. Tertiũ post sententiã: et post decẽ dies: & tunc nõ licet: vt in fi. huius. l. & j. l. pxi. et hoc in ijs q̃ petunt̃ pro ipsa cã. si autem aliud priuilegiũ peteretur, quãdocunque peti[b] potest.

b Dũmodo non concernat causam de qua offenditur. Bar. & Pau.

q ¶ Actorum.] id est eorũ q̃ agunt̃ in iudicio. s. attestationũ, et cõfessionũ q̃ publicãda sunt: vt hic. et ĩ aut. de test. §. quavero. co. vij. ADDITIO. Dic ꝙ talia acta ĩ iudicio sunt coĩa, et debẽt edi vtriq; pti. & cõcor. c. G. ꝑpetuus. de fide instrumẽ. et gl. in. c. quoniã contra. in verbo, tẽpora. de proba.

r ¶ Pronunciationis.] s. interlocutoriæ: vel etiam fortè difinitiuæ illius in

quæstionē[a] exquisito suffragio[b] refricare conabitur, in omnē litis æstimationē[c] aduersario suo ,pti nus cōdēnet: omni venia deneganda, si quis contra hæc supplicare† tentauerit. D. Idib. Aug. Arelate, PP. Seuero & Rufino Conſ.

Non appellanti eſt impoſitum ſilētium ipſo iure: & ſi tētat per reſcriptū retractare deciſa, notatur infamia. Bal. *Vel ſic: Qui renūciauit appellationi expreſſè uel tacitè: non poteſt aduerſus ſententiam ſupplicare.* Pau. de Caſt.

Idē A. ad vniuerſos prouinciales. L. III.

Qui licitam prouocationem omiſerit[d], perpetuò ſilere debebit: nec à nobis impudens petere per ſupplicationem auxilium tentet*. Quod ſi fecerit, deſyderio ſuo carebit, & ignominiæ pœna notabitur D. Calen. Septemb. Baſſo & Ablabio Conſ.

TITVLVS XXV.

Si cōtra ius, vel vtilitatē publicam, vel per mēdacium fuerit aliquid poſtulatum vel impetratum.

Omiſſio non uitiat reſcriptum in eo quod ſi fuiſſet expreſſum, fuiſſet tamē æquè conceſſum. hoc dicit. Bal.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. cōſulibus Grecorum. LEX I.

Non idcirco minus is, cui ex noſtro reſcripto cognitio delata eſt[e], iudicare poteſt, quòd ex geſtis[f] quædam in precibus[g] omiſſa proponis. D. v. Nō. Maij. Diocletiano. iiij. & Maximiano. iij. AA. Conſ.

Iſta lex eſt notabilis & utilis, & habet duas lectiones. Vna eſt ſecundū Pla. *ſi reperiatur reſcriptum per mendacium impetratum, non cognoſcet impetratus de negotio principali. h.d.* Bald. *Vel ſic: Iſta lex habet multas lecturas, & ſummariè ſecundum omnem lecturam hoc intēdit. Mendacium ſupplicantis, delegatum cognoſcere, & pronunciare non impedit pro tenore ueritatis. uel magis ſtrictè, Supplicantis mendacium in qualitate, uel circunſtantia rei non impedit delegatum cognoſcere, & pronunciare pro ueritate tenoris. h.d.* Sali.

Idem AA. & Conſtantius & Maximianus CC. Statio. LEX II.

Præſcriptione[h] † mendaciorum oppoſita[i], ſiue in iuris[k] narratione mendaciū reperiatur, ſiue in facti[l], ſiue in tacēdi[m] fraude: pro tenore[n] veritatis, non deprecantis affirmatione, datum iudicem cognoſcere debere[o], & ſecundum hoc de cauſa conuenit ferre ſententiam[p] Dat. Calend. Decemb. Sirmij CC. Conſ.

Vbi reſcriptum dicitur falſum, recipienda eſt probatio ſuper obiectu: aliâs punitur iudex. hoc dicit. ſecundum unum intellectum: uel non loquitur hic de falſo propriè ſumpto, ſed de mēdacio impetrantis: ſuper quo iudex debet recipere probationem. hoc dicit ſecundum aliam lecturam. Bal.

Imperator Conſtantinus A. ad Baſſum præfec. præto. LEX III.

---

dicis à quo appellatur: vt. ſ. de eden. l. is apud. & de appella. l. quoniā nonnulli. & l. à proconſulibus. De tertio autem poteſt ſupplicari lite pēdente, ſcilicet vt iudex procedat. Itē de quarto vt alius aſſocietur: cùm fortè ille ſuſpectus ſit: vt in aut. in medio litis. §. ſuper hoc. colla. viij.

Supplicare in quibus caſibus liceat lite pēdente.

a Quæſtionem.] Per definitiuam ſententiam, à qua nō eſt appellatum. aliâs nec terminata videt: vt. ff. ad turpil. l. j. in fin. & de pœ. l. rei capitalis.

b Suffragio.] ſcilicet reſcripto.

c Aeſtimationem.] Et ſic duplum puniūtur.

† Venire.

Qui licitam.] CASVS Ideo nō debet aliquis reſcriptum impetrare lata ſentētia, per quod poſſit ſententia infirmare: quia debet quis lata ſententia cōtra ſe appellare: quod ſi nō fecerit, perpetuò debet ſilere ſi autē cōtrà fecerit, deſyderio ſuo carebit, & pœna notabiī infamie. Viuia. ¶ Nota primò ex hac. l. quod de natura ſentētiæ eſt imponere perpetuū ſilētiū victo. & intellige ſilētiū, ſuper cōtradictione, ſecūdū Bal. ¶ Nota ſecūdò in fi. ſecundum Pau. hîc vnū mirabile, quod incurrit infamiā qui ſupplicat, vt retractetur, ſentētia quæ trāſiuit in rē iudicatā: & ſic ſi pduceret in teſtē, poſſet ſibi obiici, quod nō eſſet habilis, patitur etiam aliā pœnā de qua in. l. præcedenti in fi. & dicit Paul. hîc iſtud menti tenendum.

* Spcrct.

d Omiſerit.] Quid autē ſi illicitā omiſit, vt quia toties appellauerat: quia iam plus appellari nō poterat: vel ex vera cōtumacia fuerat damnatus? Reſpōdet. poteſt ſupplicare tūc ſecundū quoſdā: arg. huius. l. quod nō placet, ne altero caſu ex contumacia cōſequatur præmium: vt. ff. de neg. geſt. l. ſiue hæreditaria. altera infinitas incurratur: vt. ſ. de ſacroſanc. eccle. l. fina.

SI CONTRA IVS VEL VTILITA &c. ¶ *Tractando de precibus fecit mentionem de reſcriptis: ideo de his generaliter ſupponit.*

Non idcirco.] CASVS. Dominus meus impetrauit reſcriptum, contra vicinum ſuum. impetrando omiſit quædam, quæ exprimere debebat. porrexit illud reſcriptum iudici, & petijt vt procederet in cauſa. aduerſarius dicit quòd non debet procedere: quia quædam dicuntur omiſſa, & ſic tacita veritate impetratum reſcriptum. quæritur, vtrum procedere debeat? Et dicitur quòd ſic, & debet cognoſcere in cauſa. Viuianus. ¶ Nota ex hac. l. quòd vbicunque aliquid tacetur quod videtur obſtare, & in effectu nō obſtat, non vitiatur reſcriptum ſecundum Baldum hîc.

e Delata eſt.] id eſt delegata cauſa, puta appellationis.

f Geſtis.] apud primum iudicem.

g In precibus.] principi porrectis: quia videbatur per mendacium impetratum, & ſic nullum, ſed tamen valet. ſed contra infrà. l. proxima. Solu. vt ibi.

Præſcriptione.] CASVS. Dominus meus impetrauit reſcriptum, & per mendacium. quæritur ergo an iudex debeat procedere, & ſententiam ferre? Et dicitur quòd benè debet procedere non ſecundum mendacium, ſed ſecundum tenorem veritatis. falſum autem eſt, ſiue in facto, ſiue in iure aliquid falſum, vel tacēdo verū, exprimatur. ¶ Nota ex hoc tex. ibi: ſiue in tacendi fraude. quòd mendacium ita poteſt committi tacendo veritatem, ſicut exprimendo falſitatem ſecundum Iaſo. & dicunt hîc in fin. Bartol. & Rapha. Fulgo. poſt Iaco. butri. quòd teſtis ita debet puniri pœna falſi, quando ſcienter tacet veritatem, ſicut quando exprimit falſum concordat. c. j. & ibi Panor. de crimi. fal. & tex. not. in capit. quiſquis. xj. quæſtio. iij.

h Præſcriptione.] id eſt exceptione: quia dicitur ſuggeſto mendacio impetratum.

i Oppoſita.] Ab eo contra quem eſt impetratum.

k Iuris.] ſcilicet ſcripti: vt quia dixit legem dicere intra duodecim dies poſſe appellari: quod non placet[a]: cùm omnia iura ſint in eius pectore: vt infrà. de teſtamento. l. omnium. & infrà. vnde vi. l. meminerint. & quia multi ſunt circa eum ſemper iuriſperiti. dic ergo iuris conſuetudinarij, cùm ius aliud ſcriptum, aliud non ſcriptum: vt inſtitu. de iure natura. gentium. & ciui. §. conſtat. Dicebat[b] enim conſuetudinem eſſe terræ ſuæ, quòd intra. xij. dies poterat appellari. & dic iure, id eſt qualitate facti. dicebat enim ſe intra decem dies appellaſſe: cùm poſteà appellaſſet, & ſic ponitur ius. ff. de iureiuran. l. finali. §. ſin autem.

a Nota bene iſtā glo. quod ſurreptio iuris ſcripti non vitiat reſcriptum. Ia. hîc.

b Iſta glo. eſt valde ſingularis ſecūdū Bal. hîc in ij. co. ad hoc quod tēpus quod datur ad appellādū poteſt augeri per ſtatutū & cōſuetudinem. & reputauit ſingularem Fe li. in. cū ſit romana. extrà de app.

l In facti.] ſcilicet narratione: quia dicebat ſe appellaſſe, cùm non eſſet verum.

m Tacendi.] Quia dicebat ſe appellaſſe, & in veritate appellauerat, ſed non exprimebat ſuper qua cauſa: cùm talis erat ſuper qua non poterat appellari, quæ ſunt multæ: vt infrà. quorum appella. non re. per totum. & maximè in. l. finali. Item exemplum eſt. ff. de euict. ſi rem. ij. §. vlti. & de adopt. l. ſi paterfamil. §. finali. & de in ius voc. l. ſed ſi hac. §. patronum.

† Hæc lex cum iiij. legibus ſe. eſt canonizata xxv. quæſtione. ij. præſcriptione.

n Pro tenore.] Contempto reſcripto.

o Debere.] Quatuor modis intelligitur hoc. Primò vt pronunciet ſe iudicem non eſſe, ſecundum P. Secūdò quòd ſit aliâs ordinarius partium dictus delegatus ſecundum H. Tertiò, quòd cōſenſerint partes in delegatum, non in hoc quod per mendacium eſt impetratum. Quartò, quia delegatus non cognoſcit, ſed alius qui erat ordinarius partium. & ſecundum hos modos quatuor non cognoſcit ex vi reſcripti de principali negotio: ſed quia, vel partes conſenſerunt, vel quia aliâs erat ordinarius: vel nullo modo, vt in primò. Quintò ſecundum Azo. ex vi reſcripti ſequendo veritatem tacitam, non mendacium expreſſum cognoſcit de toto negotio ſecundum decretales: vt extrà de reſcrip. c. ſuper literis.

p Sententiam.] id eſt feret ſententiam, ſuper hoc ſcilicet vtrum fuerit impetratum per mendacium, an non, ſecundum Placen. ſic cauſa dubitationis habet iuriſdictionem, quam aliâs non haberet: vt argumen. ff. de iudi. l. ſi quis. j. & ſi quis in ius voca. l. penul. & de lib. cauſa. l. ordinata. & infrà. ſi aduer. rem iudi. l. ſi cùm pater. Vel dic[c] ſecundum Azo. quod feret ſententiam ſuper cauſa principali: & illud quod erat per mendacium dictum, illi nō proderit. Sed ſecundum hoc contrarium huic legi videtur. infrà eodem. l. & ſi legibus. nam videtur hîc, quòd mendax precator, non prorſus careat impetratis: quia ſaltem iudicem habet ex hoc reſcripto per mendacium impetrato. ſed hîc loquitur de eo, qui aliâs erat ordinarius partium. aliâs ſecus eſſet: vt ibi ſecundum Ir. Sed arg. contrà huic ſolutioni ff. de offic. eius cui man. eſt iur. l. & ſi prætor. non obſtat: quia ibi tenuit delegatio: hîc non. Vel intellige quòd hîc dicit, cùm partes conſenſerunt in delegatione iuriſdictionis, ſed in forma iudicandi non conſenſerunt, ſed vnus impetrauit, per mendacium. Vel dic datum à lege. id eſt ordinarium, non à principe datum. & ſic ordina literam iſtam, pro tenore veritatis datum iudicem cognoſcere debere: non datum pro deprecantis affirmatione. Item contrà. ſuprà. l. proxi. ſed illa in reſcriptis, hæc in priuilegijs. Vel ibi ea tacuit quæ ſi dicta fuiſſent, nihilominus impetraſſet, hîc non: vt. ff. de ven. inſpicien. l. prima §. fin. Vel diſtingue vtrum fuit per errorem falſum dictum. Vel diſtingue, ſi reſcriptum fuerit impetratum per mendacium, aut ad obſeruantiam iuris communis: & tunc valet, quia pro tenore veritatis cognoſcendum eſt: vt in l. noſtra. &. l. & ſi non cognitio. aut ad priuilegium, & tunc non valet. & ſic poteſt intelligi, infrà eodem. l. & ſi legibus. &. ff. de na. reſtitu. l. j. & de adop. l. ſi pater. in fin. cùm. l. ſequen. & eſt ratio, quia priuilegia impetrantur pro meritis: vt. ff. de re mili. l. non omnes. in fi. & infrà. de ſtatu. & imagi. l. vlti. l. vnde ſi mentiatur, non eſt mirum ſi penitus careat impetratis: vt præal. l. infrà eodem. l. & ſi legibus. ſed reſcripta ad obſeruantiam iuris communis. vnde vt iuſtitia obſeruetur, pro tenore veritatis cognoſcendum eſt: vt in l. noſtra

Iuriſdictio quandoque cauſa dubitationis alicui cōpetit c Et bene ſecundum Pau. hîc.

Iudex à lege datus, dicitur ordinarius.

Reſcriptū per mendacium impetratum an v. l. at.

l. nostra patet per omnes solutiones: quòd ex vi rescripti de principali nunquam iudicabit. Vel dic, ex vi rescripti esse pro veritatis tenore iudicandum. & non pro affirmatione deprecantis: vt infrà eodem. lege & si legibus. secundum Azo. & sic veritas tacita habetur pro expressa: vt. ff. de serui. lege si cui.

Pvniri. CASVS. Quoddā rescriptum fuit impetratū à principe, quo iudicem de 10 legauit dominū M. in cā quadam. vocatis partibus voluit pcedere. arguebat de mendacio. M. voluit illud sustinere. quæritur quid iuris? Dicitur q iudex qui vetuit probare ta le mendacium. debet puniri in. x. lib. aur. ¶Not. ex hac. l. secundū Bal. hic pu 20 niri qui licitam: & debitam probatione m nō admittit &c.

Pvniri iubemus decem librarum auri mulcta iudices [a] qui vetuerint precum argui falsitatem. D. Caled. Octobr. Constantinop. A. iij. & Licinio Cæs. iij. Conss.

¶ *Iudex executionis habet cognitionem obreptionis. Bald. Vel sic: Etiam ubi executio committitur, de ueritate precū inquiritur: & si pro nunciet rescriptum non tenere, ordinarius causæ, habebit decætero procedere in principali. hoc dicit.*

Idem A. ad Pompeianum consularem Campaniæ. LEX IIII.

Et si non cognitio [b], sed executio [c] mandatur, de veritate precum [d] inquiri oportet: vt si fraus [e] interuenerit, de omni [f] negotio cognoscatur. D. iij. Id. Nouembr. Dalmatio & Zenophilo Conss.

¶ *Mendacium necat priuilegium. hoc dicit. secundum Bald. Vel sic priuilegium, uel rescriptū in re, uel causa fraudulento mendacio impetratum est nullum, & impetrans punitur. hoc dicit: Salicet.*

Imperato. Theodo. & Valentin. AA. ad Senatum. LEX V.

Et si legibus cōsentaneum [g] sacrum oraculum mendax [h] precator attulerit, careat [i] penitus impetratis, & si nimia mentiētis inueniatur improbitas, etiam seueritati subiaceat iudicantis. D. vij. Id Nouembr. Theodosio. xij.

a ¶ Iudices.] Non ergo timeant miseri prælati, si veritatem sequantur, cū deo, & papæ per hoc placeant: vt. j. de ap. l. fi. in fin. etenim quæda in sermone tacitè excipiūtur aliàs 30 vt. ff. de ser. l. si cui. sic & hic veritas tacita pro expressa habetur, vt secundum eam cedatur: vt. s̄. eo de m. l. ij.

Veritatis se ctatores deo placet.

Et si non cognitio.] CASVS. M. impetrauit rescriptum vt sententia, quædam mandare 40 tur executioni. cum au tem ad iudicem perueniret cum rescripto suo qui debebat istam facere executionem: dictum fuit ab aduersario fraudem interuenisse in impetratione. vt quia fortè principi dixit latam fuisse sententiā cùm non esset. quæritur 50 quid iuris sit? Dicitur q iudex executionis debet diligenter inquirere de veritate precum istarum, & si inuenerit quòd M. fuerit in fraude versatus, tunc de omni negotio cognoscat. ¶Nota ex hac. l. secundum Cyn. & Rapha. Fulg. hic esse textum valde singularem, q si alicui committitur executio alicuius sententiæ & re vera nulla vnquam sententia fuit lata, potest iste cognoscere de causa principali. Iason. hic. ¶Nota secundò hic videri textum fortem in verbo, de omni negotio pro oppo. Azo. contra Placen. de qua in l. præscriptione suprà eodem. caue tamen secundum Iasonem hic: quia textus dicit in 60 personaliter, cognoscatur. vnde Placen. respondet scilicet ab ordinario.

b ¶ Etsi non cognitio.] causæ principalis. Vel dic executionis.

c ¶ Sed executio.] cùm hoc consistat in misto imperio, mandari non potest: vt. ff. de iur. om. iudic. l. iubere. & l. ij. & ff. de offic. eius cui man. et. l. ij. Sed respond. [a] princeps mandat, vt hic: non alius. Vel hic mandauit [b] cognitionem executionis, id est esset mandanda, vel non esset, sed ipsa missio non potest mandari. Vel hic [c] primum decretum, ibi secundum: vt. ff. de offi. eius cui man. est iu. l. cognitio. in fi.

a Istam te net Bar. hic.

b Ista est contra tex. Pau.

c Ista est falsa secūdū Pau. hic.

d Gl. ista nō bene sol uit: ideo dic melius secū dū Pau. hic.

d ¶ Precum.] dixit reum damnatum. non dixit verum, vel tacuit.

70 e ¶ Fraus.] puta dixit latam sententiam esse cùm adhuc non esset.

f ¶ De omni.] puta de principali causa & tota. Sed à quo? Respondent, ab ipso: vt quia dixit latam sententiam, & non erat. & de hoc dic vt extrà de senten. & re iudi. c. decætero. Item contrà. j. de execu. rei iud. l. si vt proponis. sed hic interuenit fraus: ibi non. vel ibi de nuncio: hic de iudice executore. Vel d hic de mendacio: ibi de facto principali cognoscat. ADDITIO Vide de hac materia pulchram glo. in verbo, & si sciat. in. c. pastoralis. §. quia vero. extra de offi. deleg.

Et si legibus consentaneum.] CASVS. M. impetrauit rescriptum, & per mendacium: neque tamen legibus contrarium, sed iuri 80 consentaneum. quæritur vtrum commodum aliquod inde debeat habere? Dicitur quòd non sed carere debet commodo rescripti. & si nimia eius fraus inueniatur, iudex eum pro arbitrio suo punire poterit. ¶Not. secundum Paulū de Castr. & Ia. hic quòd ista lex loquitur in rescripto gratioso, in quo princeps concedit aliquam gratiam, vel secundum, vel præter ius: puta concedit feudum, vel concedit beneficium ecclesiasticum, vel concedit gratiam alicui ius delicti. certè si supplicatio arguitur de falso, rescriptum redditur nullum: imò potest puniri de falso supplicans quia. l. præsumitur quòd princeps concesserit gratiam, propter supplicationem. & iste est verus intellectus huius. l. sed. l. præscriptione. s̄. eodem loquitur in rescripto ad obseruantiam iuris communis secundum Ia. hic.

g ¶ Consentaneum.] scilicet aliàs: vt quia non lædat aliū, & prosit petenti vt. s̄. de præ. impe. of. l. rescripta.

& Valentiniano. ij. AA. Conss.

¶ *Rescriptum contra ius constitutionis, uel cō tra publicam utilitatē, non ualet. Bal. Vel sic rescriptum contra publicam utilitatem, tanquam iuri contrarium, nullius est momenti. h. d.*

Imperator. Anastasius A. Matroniano præfec. præto. LEX VI.

Omnes cuiuscunque maioris vel minoris administrationis, vniuersæ nostræ reipublicæ iudices monemus, vt nullum rescriptum, nullam pragmaticam sanctionem, nullam sacram annotationem, [k] quæ generali [l] iuri, vel vtilitati publicæ aduersa esse videatur, in disceptatione cuiusli bet litigij patiantur proferri: sed generales sacras constitutiones, modis omnibus non dubitent obseruandas.

h ¶ Mendax.] Vt quia dixit se strennuū militem 10 & multos latrones apprehendisse, & transfugas demonstrasse. ob talia enim consueuit crimina remittere Imperator. vel aliqua priuilegia cōcedere: vt. ff. de re mili. l. nō omnes. §. fi. at iste in omnib° est mētitus.

i ¶ Careat.] vt & j. ti. j. l. 20 fi. & j. si nup. ex re. pe. l. ij. & s̄. de senatus. l. ij. sed certè imò videtur valere secūdū veritatem: vt. s̄. eo. l. ij. quæ est cōtrà. solutio. vt ibi.

Omnes.] CASVS. Sæpe contingit quòd rescriptū est impetractum contra leges communes, & aliquā 30 do contra voluntatē principis præcipit ideo imperator, quòd non recipiant huiusmodi rescripta, ab aliqb° iudicib°, imò quòd ab eis debeant refutari: & præcipit similiter iudicibus, quòd istas leges generales: & communes sequi 40 debeāt. ¶No. primò ex hac. l. quòd generalis cōstitutio est obseruāda potius quā rescriptū. ¶No. secundò, q rescripta inutilia non sunt per iudicem causæ admittenda. & idē dic in alijs instrumentis inutilibus, quòd iudex nō debet pati, q redigatur in 50 actis, secundū Bal. hic.

TITVLVS XXVI.

De diuersis rescriptis, & pragmaticis sanctionibus.

¶ *Rescriptum communiter impetratum, præsumitur utrique concessum. Bald. Vel sic. præiudicij parilitas, & rationis identitas facit, quod in responsione intelligatur repetita persona, quæ in interrogatione præcessit. hoc dicit secundum Bart. Vel sic rescriptum in causa communi, uni de supplicantibus directum, ad utrunque porrigit suum effectum. h. d. Sali.*

k ¶ Annotationem.] quæ fit ipso motu: vt. s̄. de legi. l. quarta.

l ¶ Generali iuri.] vt. s̄. de preci. impe. offe. l. rescripta. & l. nec damnosa. & de sacrosan. eccle. l. iubemus nullam. & ff. ne quid in loco publi. l. ij. §. si quis à principe. & j. de transac. l. causas. & j. de operi. pub. l. v. & s̄. de legi. & const. l. iij. & j. de vec. l. omniū. & distingue: quia si rescriptū est contra ius dei vel euangeliorum, non valet: vt. ff. de ar. l. nam magistratus. Distinguere tamē potest lex humana, legē dei: vt illud, In ore duorū &c. nam distinguitur testamentū 60 ab alijs: vt est ratio: vt. j. de fideicō. l. fi. cū & Appostolus dicat Estote subditi principi tanquā præcellenti, & ducibus ab eo missis. Si verò contra ius humanum: si contra iusnaturale, vel gentium, non valet: vt si petā quòd res alteri° mihi detur. nam dominia rerum sunt de iure gentium: vt. ff. de iusti. & iur. ex hoc. & tunc non valet, cū sint immutabilia: vt instit. de iur. natu. §. pen. Fallit tamen in casibus: vt. j. de ven. re. fis. l. j. lib. x. & j. de quadri. præscri. l. fi. & fallit ratione delictorū, vt per totum titu. de bo. dam. Item ratione publicæ vtilitatis: vt. ff. de relig. l. si quis sepulcrum circa prin. Si autem est contra ius ciuile, vt circa actiones: quæ sunt de iure ciuili: vt. ff. de origine iur. l. ij. §. omnium. Si quidem, vt prorsus tollantur, non valet: si vt differantur, valet: vt. s̄. de præ-70 ci. impe. offe. l. quoties. Quid autē si dixerit imperator nō obstante tali lege? Respondetur, valet: vt. ff. de leg. iij. l. si quis. in principio & in authen de testa. imperfe. §. penulti. col vij. Alij hoc nō exigunt, sed distinguūt an ex certa sciētia concedat: vel non: argu. ff. si quis caut. l. sed & si quis. §. fi. Si autem est contra publicam vtilitatem, valet tunc demum si secunda iussio intercedat: non aliter, vt hic: & in authentica. de man. princip. §. deinde competens. coll. iij. & in aut. vt nulli iudi. §. & hoc verò iubemus. colla. ix. si verò per mendacium, valet. sed secundum veritatem iudex datus debet procedere: vt. s̄. eo. l. ij. sed P. dixit etiā tunc valere si modicam contineat læsionem. & hoc no. ff. de consti. tu. prin. l. j. in fine.

80 ¶ DE DIVERSIS RESCRIPTIS. ¶ *Dixit. s̄. de rescri. contra ius elicitis: nunc generaliter de omnibus pragmaticis factis, Vel sic: Dictū est s̄. de rescrip. quæ sunt contra ius: nunc audiamus de diuersis ab his, id est contrarijs, id est de ijs quæ sunt secundum ius. Vel sic: Supra tractauit de rescriptis in specie: nunc ponit in genere. primò dicit de diuersis. i. de uarijs rescriptis: sicut & illa rubrica intelligitur de diuersis temporalibus præscriptioni bus. in fi. Azo.*

Continuatio rubri.

I mperator Alexander A. Supero. LEX I.

SI libellum [a] de communi causa tu[†] fraterq; tuus dediſtis: quãuis reſcriptũ ad vni⁹ perſonã * directũ ſit, vtriq; tamẽ proſpectũ [b] eſt. Dat. Idus. Iul. Alexandro A. ij. & Marcello Conſ.

¶ Reſcriptum eſt perpetuum, non autem eſt annale, niſi in aliud tempus definiatur in reſcripto. & eſt no. tex. Bald. uel ſic: Reſcripta de iuſtitia ſunt perpetua, niſi in eis apponatur certum tempus. h. d. Paul. de Caſt.

I mpera. Claudius A. Epagatho. LEX II.

FAlſo [c] † aſſeueratur authoritatẽ reſcriptorũ * reuoluto ſpacio anni obtinere firmitatem ſuam non oportere: cũ ea quæ ad ius [d] reſcribuntur, perẽnia [e] eſſe debeant, ſi modò tempus in quo allegari, vel audiri debent, nõ ſit cõprehenſum [f]. D. vij. Calend. Nouembr. Antiochiano & Orphito Conſ.

¶ Per originalia, non per exempla fit probatio reſcriptorum. h. d. ſecundum unum intellectũ iſtud eſt uerum, niſi ſint legitimè exẽplata citatis citandis. h. d. Bal. uel ſic: Originalia non exempla probant, uel ſunt inſinuanda. h. d. ſecundum utranque lecturam in gloſſa poſitam. Salic.

I mpp. Dioclet. & maximian AA. Criſpino præſ. prouinc. Phœnicæ. LEX III.

SAncimus† vt authentica ipſa atq; originalia reſcripta & noſtra etiam manu ſubſcripta, non exẽpla [g] eorũ inſinuentur [h]. D. prid. Cal. April. Annibaliano & Aſclepiodoto Conſ.

¶ Non ualent reſcripta, ſine die, & conſule. concor. xxv. q. ij. c. ſi qua ubi eſt hæc lex canonizata. h. d. Bal. & Sali.

I mp. Cõſtãtinus A. ad Liſitanos LEX IIII.

SI qua beneficia perſonalia [i], ſine die, & conſule fuerint deprehenſa, authoritate careant [k]. D. vij. Cal. April. Probiano & Iuliano Conſ.

¶ Contemptor authoritatis imperialis, uel põtificialis, pœna ſacrilegij punitur. Hoc. d. Bald. Vel ſic: Negare principem poſſe, eſt crimen quaſi ſacrilegij committere. h. d. Sali.

I mppp. Valẽt. & Theod. & Arcad. AAA. ad Nicænũ. P F. annonæ. LEX V.

SAcrilegij [l] inſtar eſt, ſuper quibuſcũq; adminiſtrationib⁹ vel dignitatibus promulgãdis, diuinis obuiare beneficijs. D. Calen. Februa. Mediolani, Arcadio A. & Bautone Conſ.

¶ Reſcripta, & priuilegia imperialia debent ſcribi de imperiali encauſto, & in mẽbranis: & debet eſſe ſubſcriptio propria manu principis. ſi iſte ſtilus omittatur, reſcriptum & priuilegiũ eſt nullum. h. d. Bal. uel ſic: Reſcripta debent eſſe ſcripta, cũ encauſto cocti muricis, & in chartis ſiue membranis: aliàs non ualent. Et nemo priuatus tale encauſtum habere poteſt, ſub pœna capitis, & bonorum amiſſione. h. d. Sali. ſed hodie non ſeruatur, ut in gl.

I mperator Leo A. Hilariano magiſtro officiorum & patricio. LEX VI.

SAcri affatus [m], quoſcunq; noſtræ manſuetudinis, in quacũque parte paginarum ſcripſerit authoritas, non alio vultu [n] penitus, aut colore niſi purpurea tantummodò inſcriptiõe luſtrẽtur [o] ſcilicet, vt cocti muricis & triti cõchylij ardore ſignentur [p]. Eaque tantummodò fas ſit proferri, vel dici reſcripta in quibuſcunque iudicijs, quæ in chartis, [q] ſiue mẽbranis [r] ſubnotatio noſtræ ſubſcriptionis impreſſerit [s]. ¶ Hanc autẽ ſacri encauſti confectionem, nulli ſit licitum, aut conceſſum habere, aut quærere, aut à quocunque ſperare: eo videlicet qui hoc agreſſus fuerit tyrannico ſpiritu, poſt proſcriptionem bonorum omnium, capitali non immerito ſupplicio ſubiugando.

SI libellum.] CASVS. M. vnà cũ fratre ſuo acceſſit ad imperatorẽ & de quadã ſua cõmuni cã quãcũ Titio habebãt. obtulerũt libellũ imperatori: & cũ imperator deberet reſcribere, non fecit in reſcripto mẽtionem niſi ſolũ de M. voluit frater M. agere: obijciebatur ei ꝙ nõ poſſit, quia reſcriptũ non fecit de eo mentionem. quæritur quid iuris ſit? Dicitur ꝙ bene poteſt agere, eo maximè ꝙ libellũ ſimul obtulerũt. & eo ꝙ cã erat cõis. Viuiañ. ¶ Nota. 10 ex hoc tex. ſecũdũ Iaſo. hic regulã, ꝙ reſcriptũ ambiguũ debet intelligi ſecũdũ ſupplicationẽ. facit. l. ſi defenſor. q. interrogatus. ff. de interro. act.

a ¶ Si libellum.] In quo continetur, ꝙ princeps deleget iudicẽ in cauſa, quã vult intentare contra quẽdã pro impetrando iudice.

b ¶ Proſpectũ eſt.] Quia quæ in præfationibus dicũtur, &c. vt eſt. ff. de verbo. obli. l. titia. §. idẽ reſpõ. Itẽ no. ꝙ beneficiũ ratione conſortis, ad aliũ porrigit: vt hic, & ff. quẽadmo. ſer. amit. l. ſi cõmu 30 nẽ. in prin. & ſi ſer. vend. loci. §. ſi fundus & facit in aut. vt li. ma. & aui. §. ad hoc. in fi. §. & j. ſi vnus ex pluribus appella. l. j. & ij. & j. ad exhibẽ. l. ſi res. Sed arg. cõtra. ff. de mino. l. ꝙ ſi minor. §. ſi ſeruus. & ff. de condi. fur. l. vj.

FAlſo.] CASVS. M. impetrauit reſcriptũ quo vſus nõ eſt intra annũ poſt annũ vult vti: conſuluit ſapiẽtẽ ſuum qui reſpondit ei, ꝙ reſcriptum non valuit, ex quo annus lapſus eſt, poſt impetrationẽ, adiuit imperatorem volens aliud reſcriptũ impetrare ſuper 50 eadẽ cã dicit ei imperator, nõne aliud reſcriptũ habuiſti? reſpond. Imperatori, dñe ſic: ſed ſapiẽs meus dicit, poſt annũ nõ valere, ex quo vſus nõ ſum. vade ad domum, vt vtere reſcripto tuo: quia falſo perſuaſum eſt tibi: imò ſcias, ꝙ huiuſmodi reſcripta perpetua ſunt. Viuianus.

c ¶ Falſo.] aduerbiũ.

d ¶ Ad ius.] id eſt ad cauſam.

e ¶ Perẽnia.] i. ſine fine. ſic ponitur. ff. de flu. l. j. §. ij. & ar. j. de pe. l. ſeru⁹ vel verius ſi ad agendum tunc vſque ad. xxx. anno. vt. j. de præſcrip. xxx. an. l. 70 ſicut. ſi ad excipiendum tũ perpetuò: vt. ff. de dol. exep. purè. §. ſi. ſecus autẽ ſi ad faciẽdũ: vt. ff. de nũdinis. l. j. quæ eſt contrà. & eſt ratio, quia priuilegiũ nũdinarũ decẽnio perit, vt ibi: quia in præiudiciũ vniuerſorũ impetratur. ſed alia in præiudiciũ ſingularis perſonæ. Quid autẽ ſi conceſſit princeps alicui facere mnlendinũ in flumine publice? nõne hæc conceſſio erat perpetua? Certè ſic per hanc. l. cũ indiſtinctè loquatur non ob. l. de nundinis: quia in ſpeciali caſu loquitur: nec debet trahi ad conſequentiam: vt ff. de legi. & ſenatuſcon. l. quod verò.

80 f ¶ Compræhenſum.] vt arg. ff. de euic. l. ſi rem. j. §. fi.

SAncimus.] CASVS. Qui vult probare aliqd per reſcriptũ, nõ debet exẽplũ ꝓbare ex publico, ſed ipſum originale. idẽ eſt ſi hoc exẽplificaui ad perẽnẽ rei memoriã. et hoc poteſt lex dicere. ſic ergo authẽ. & originalia reſcripta ſunt iudici præſentanda, non autem exẽpla. Viuianus.

g ¶ Non exẽpla.] Arg. quòd per originalia eſt probandum: vt. et. j. de eden. procurator. l. et. ff. de fide inſtru. l. ij.

h ¶ Inſinuentur.] i. in iudicium oſtendantur ad aliquã probationem faciendam. Vel inſinuentur ideſt publicentur ad ęternam rei memoriam ad fidem habendã de publicatiõe loquitur infrà. de teſt. l. publicati. & l. conſulta.

i SI qua.] Perſonalia. Quid ſi non perſonalia? certè idẽ: quia quare aliud eſſe debeat, non video. ff. ad leg. aquil. l. illud.

k ¶ Careant.] Cõtra. ſ. de. no. co. fa. §. pe. ſo. vt ibi.

SAcrilegij.] CASVS. Imperator cõ 10 ceſſit immunitatẽ domino M. vel aliqd aliud priuilegiũ. dicitur à quibuſdã, ꝙ dominus M. nõ eſt dignus talem habere immunitatẽ, vel dignitatem. dicitur ꝙ ſi tale aliquid dicit, incidit ĩ crimen ſacrilegij. nam inſtar ſacrilegij eſt reputare aliquem indi 20 gnum, quem imperator approbauit. ¶ Nota primò ex hoc textu ibi, diuinis. quòd reſcriptum imperatoris dicitur res diuina: quia eſt deus in terris vt not. in. l. iubemus. ſ. de ſacroſan. eccle. ¶ Nota ſecundò, in verbo dignitatibus. ꝙ imperator poteſt 30 conferre dignitates alicui non habenti, & nobilitare quẽcunque vult ſecundum Bald. & Paul. de Caſtro hic.

l ¶ Sacrilegii.] dic caſum vt. ff. de re iudi. l. quidã cõſulebat. & facit. j. de cri. ſac. l. ij. & ſ. de ſacroſa. ecc. l. placet. & de prec. im 40 pe. off. l. vniuerſis.

SAcri.] CASVS. In reſcriptis emanantibus ab imperatore fiebat ſubſcriptio imperatoris: vt ſuprà. eodem. l. ſancimus. crederet quis quòd illa ſubſcriptio poſſet fieri de quolibet liquore, vel quolibet 50 encanſto. non eſt ita (dicit imperator) ſed debet ſcribi de quodam encauſto, quod debet fieri de duobus piſcibus: de murice & conchylio: qui debent comburi, & ex illo puluere fiet encauſtum imperiale. & niſi de tali encauſto fuerit facta ſub 60 ſcriptio, non valet reſciptum. Diceret aliquis Romanus: volo tali encauſto ſcribere rationes meas, & facere. dicit Imperator, quòd non licet alicui habere, niſi ipſi ſoli: & ſi aliquis hoc tentauerit, pœna capitali punietur. Viuianus.

70 m ¶ Sacri affatus.] id eſt noſtra reſcripta. Et notatur. quædam referri hac lege ſine quibus non valet reſcriptum: quæ tamen hodie non ſeruantur.

n ¶ Vultu.] id eſt aſpectu.

o ¶ Luſtrentur.] i. ſcribantur ex toto. vel verius luſtrentur. i. illuminentur vel cinabrientur.

p ¶ Signentur.] ideſt illuminentur affatus. Eſt autem murex piſcis 80 qui debet coqui: et conchylium eſt animal, ſine capite, quod debet comburi, et poſteà vtrunque teri: vt ex eo fiant ſigna in reſcriptis. Accurſius.

q ¶ In chartis.] de bombice.

r ¶ Membranis.] de ouibus. & dicuntur membranæ, quia de membris animalium eripiuntur.

s ¶ Impreſſerit.] id eſt, ſcripſerit.

Marginal notes:

† Frater ve tuus dediſti.

* Dicertum.

Reſcriptũ contra ius an valeat.

Lex humana, legẽ dei diſtinguere poteſt.

† Concor. c. venerabilis. de iudi. in gl. & gl. j. in cap. ſi autẽ. extrà de reſcrip.

Deuoluto.

j. Pe. ij. c.

† Hæc lex eſt canonizata. xxv q. ij. ſancimus.

Vniuersa.] Casus. hac lege tractat sub qua forma debeat impetrari rescripta: & dicit ꝙ Imperator debet scire iidé precũ vtrũ veritaté cõtineat, vel nõ: & tũc debet rescriptũ cõcedi ne que valet rescriptũ nisi ista clausula. si pces veritate nitant. fuerit inserta. & si q̃stor manũ apponat rescripto, debet diligéter inspicere si inuenerit ibi illã clausulã: quã si nõ inuenerit, debet tũc subtrahere rescriptũ quasi nullũ. quod si iudices suscepe rint, reprehendetur:& puniuntur: & hoc faciũt curiales. Ité in curia dñi Imperatoris erãt scrinarij, & notarij: dicit illis Imperator non debet aliqs illorũ illicité aliqua rescripta dicta re, vel scribere, nec recipiant huiusmodi rescripta: & sic cõtra fecerint puniẽtur. Dicit ĩ fine, ꝙ nõ vult ꝗ facere pramagticã aliquã sanctionẽ ad postulationẽ alicuius priuati: nisi fuerit ad postulationẽ alicuius ciuitatis: vt in fine dicit. Cætera oĩa plana sunt, vsque ad titu. de edendo. vide per te. Viuianus.

a ꝗ In personam.] vbi Imperator alloquitur ipsos precantes.

b ꝗ Annotatio.] q̃ fit spõtaneo motu.

c ꝗ Pragmatica.] i. cã ventilata in auditorio.

d ꝗ Quæstio fidei.] i. inq̃sitio. i. superior adiectio: si pces veritate nitantur: sed secũdũ cano. valet rescriptũ et si hæc verba non apponatur: qa tacité intelliguntur: vt extrã de rescrip. c. ij. et ad hoc. s. tit. j. & si nõ cognitio. Sed Petr. dicit etiã secũdum l. si nõ inseratur valere rescriptũ: qd est cõtra l. hãc. Ité dicit ꝙ si est inserta hæc clausula, præsumitur pro impetrãte, vt verũ dixerit. si nõ est inserta, tũc contra eũ presumitur. q̃ distinctio non probatur lege.

e ꝗ Quæstor.] id est cãcellarius hodie. Et no. ꝙ in fine rescripti debet esse subscriptio q̃storis qua cõtineatur inter quos. & ad quẽ iudicẽ, & ꝙ quã persona fuerint directa: vt in aut. vt diuinę iussi. subscri. ha. gl. q̃ſt. col. viij.

f ꝗ Sanctiones.] i. rescripta: q dantur cõsilio pcerum. Accur.

g ꝗ Schola.] id est vniuersitas hominum.

h ꝗ Vt in his etiã veritatis.] i. si pces veritate nitãt. debet enim hoc apponi secũdũ. l. licet P. dixerit cõtrã: sed nõ bene.

ꝗ DE STATVIS & imaginibus. ꝗ Quid per rescripta concedebãtur fieri imagines in suum uel alienũ honorẽ, ideo de

Marginalia: † Hęc lex est canonizata. xxv. qu. ij. vniuersa. — ✱ Quãuis pragmatica sanctio nominetur. — Membranę vndedicãt. — ✱ Mẽdax. — Annotatio. — Pragmat. — Questor est cancellarius. — ✱ Consulatores. — Nota ex hoc textu secundum Paulum de cast. hic ꝙ adulari, est species proditionis.

rito pœna plectẽdo. D. vj. Calen. April. Iordane & Seuero Conſ.

ꝗ *Non ualet rescripta principis, nisi apponatur clausula, si preces ueritate nitãtur. & puniunt q rescripta dictãt uel scribũt hac clausula nõ apposita. h. d. in prima parte. In secũda parte dicit, ꝙ pragmatica sanctio, seu consistorialis determinatio, non habet locũ in causis singulorũ, sed in causis arduis, uniuersitatum, uel corporũ. h. d. & est not. Bal.*

Imperator Zeno. A. Sebastiano pfec. p. L. VII.

Vniuersa † rescripta, siue in psonã [a] precantiũ, siue ad quẽ libet iudicẽ manauerint ✱ ꝗ vel adnotatio [b] vel quis pragmatica [c] sanctio nominentᷣ: sub ea cõditione proferri pręcipimus, si pces veritate nitant. Nec aliquẽ fructum pcator ✱ oraculi pcipiat ĩpetrati, licet in iudicio afferat veritatẽ, nisi quæstio [d] fidei pcũ, imperiali beneficio monstret inserta. Nam & vir magnificus questor [e], & viri spectabiles magistri scriniorũ, qui sine pfata adiectiõe, qualecũque diuinũ responsum dictauerint, & iudices, qui susceperint reprehensione subibũt. Et q illicité dictata scribere ausi fuerit cuiuscũq; scrinij memoriales, seu pragmacticarij, vel adiutores primicerij, amissiõe cinguli ferientᷣ. ꝗ Pragmaticas ptereá sanctiões [f] nõ ad singulorũ pces sup priuatis negotijs pferri, sed si qñ corpus aut schola, [g] vel officiũ, vel curia, vel ciuitas, vel pũincia, vel q̃dã vniuersitas hominũ, ob causam publicã fuderit preces, manare decernimᵒ: vt in his [h] ẽt veritatis q̃stio reseruetᷣ. D. x. Ca. Ianuar. Cõstantinop. post cõsulatũ Basilici. ij. & Armatij.

TITVLVS XXVII.

De statuis & imaginibus.

ꝗ *Iudices non debent permittere erigi aliquas statuas sine principis licentia, sub pœna hic statuta. Sali.*

Imperator. Arcad. et Honor. AA. Theodoro pręfect. præto. LEX I.

SI quis iudicũ acce pisse [i] æneas [k] vel argẽteas, vel marmoreas statuas extrã [l] imperiale [m] beneficiũ ĩ administratione positus detegetᷣ: emolumenta q̃ accepit in ea positᵒ dignitate quã polluit [n], cũ extortis titulis [o] vel psumptis in quadruplũ fisco nostro inferat, simulq; nouerit existimatiõis suæ pœnã se subiturũ [p]. ꝗ Nec eos sanẽ ✱ á piculo pudoris haberi volumus immunes qui adulandi † studio, aut metu inconstantis ignauię † trãsire q̃ sunt interdicta tentauerint. D. xij. Cal. Ianuar. Mediolani, Honorio A.

iiij. & Eutychiano Conſ.

ꝗ *Quando statuæ eriguntur in honorem principis, iudex loci debet adesse: non tamẽ statuã debet adorare. h. d. Sali.*

Impp. Theo. & Valẽtin AA. Aetio pfec. p. L. II.

SI quãdo nostræ statuæ vel imagines erigunt, siue diebᵒ (vt assoler) festis, siue cõmunibus: adsit iudex sine adorationis [r] ambitioso fastidio, vt ornamẽtũ diei, & loco, & nostrę recordationi sua probet [s] accessisse præsentia [t]. D. iij. Cal. Maij, Theodosio. xiij. & Valẽtiano. iij AA. Conſ.

ꝗ *Populares non debent cogi ad conferendum pro principum statuis. h. d. Sali.*

Idẽ AA. Florentio præ. præ. LEX III.

IN nostræ serenitatis imaginibus, ac statuis erigendis priuatę collationis † iniuriã [v] propulsari [x] pcipimus, ne quid in eis suũ collator agnoscat. D. iij. Non. April. Theodosio A. xvij. & Festo Cõſ.

ꝗ *Sine principis licentia, nõ potest erigi statua, in honore alicuius uirtutum præmia merentis: & nõ expensis populariũ, sed illius in cuius honorẽ erigitur, collocanda est. h. d. Sali.*

Idem AA. ad Nomum comitem & magistrũ officiorum. LEX IIII.

ET virtutum [y] pmia tribui merentibus cõuenit, & aliorum honores alijs dãnorum occasione fieri nõ oportet [z]. Idcirco quoties vel iudicibus nostris, vel cuilibet alij statuta fuerit à quocũq; collegio seu officio, vel in hac sacratissima ciuitate, vel in prouĩcijs postulata [a] nequaquã ex descriptiõe sumptus colligi patimur: sed eius cuiᵒ ad honorẽ petitur, expẽsis pprijs † statuã collocari præcipimus. D. v. Cal. April. Theodosio A. xviij. & Albino Conſ.

TITVLVS XXVIII.

De iis qui ad statuas confugiunt.

ꝗ *Qui confugerunt ad statuas principis, ab omni uiolentia debent esse tuti: si tamen sine iusta causa ibi confugerint, ueniunt puniendi. h. d. Sal.*

Imperatores Valent. Theodo. & Arcad. AAA. Cynegio præfect. prætorio. LEX VNICA.

QVi ad statuas, vel vitandi metᵒ vel creandæ inuidiæ [b] causa cõfugerint: si certas habuerĩt causas quibus confugere ad imperatoria simulacra debuerint, iure ac legibus vindicentur [c]. Sin verò probati fuerint artibus [d] suis, inuidiam inimicis creare voluisse: vltrix in eos sententia [e] proferatur. D. prid. Non. Iul. Constantinopo. Honorio N. P. & Euodio Conſ.

his ponit. Et est differẽtia inter statuam & imaginẽ quia in statuam, nihil est quod hominis effigiẽ non designet, sed in imagine sic & est pictura. Vel sic: Dixit de principe: nũc de statuis & imaginibus quæ ad eius reuerentiã ptinẽt.

o ꝗ SI quis.] Acce pisse. id est fieri pmisisse.

i ꝗ Aeneas.] i. de ęre.

k ꝗ Extra.] id est fine.

l ꝗ Imperiale.] id est sine licẽtia pricipis. Accur.

m ꝗ Polluit.] id est vitu perauit.

n ꝗ Titulis.] videt enim illicité extorsisse: id est accep isse dignitatem quam modò perdit.

o ꝗ Subiturum.] nam erit infamis.

p ꝗ Neceos.] puta officiales.

q ꝗ Ignauiæ.] id est per ignorantiã, & socordiam.

r ꝗ SI quãdo.] Adorationis. quia nõ debet adorari ibi dñs impator.

s ꝗ Probet.] s. iudex.

t ꝗ Præsentia.] id est ꝑ pter suam præsentiam.

v ꝗ IN nostre.] Iniuriã id est quæ esset inuria si hoc fieret.

x ꝗ Propulsari.] id est procul. abijci & remoueri, & facit. s. l. proxi.

y ꝗ ET virtutũ.] Nota sic. ff. de iustiti. & iur. l. j. in pri. & s. j. de nup. l. si libertã. & s. de episc. & cleri. l. quoniã venerabilis Accursius.

z ꝗ Oportet.] vt si aliquis vellet facere statuam nõ debet facere collectã ĩ ter amicos, ad faciendam statuam.

a ꝗ Postulata.] à principe, vt mãdet iudici terrę ꝑ mittat eam fieri.

ꝗ DE IIS QVI AD statuas confugiunt. ꝗ Quid ad statuas de (quibus dictũ est) quidã confugiebant homines, ideo ponit de confugientibus ad statuas. Azo.

ꝗ QVi ad statuas.] Inuidiæ. id est blasphemiæ: alias blaphemi creandi. dicebat enim se fugisse ad statuas: qa Titiᵒ volebat eũ interficere, cũ non esset verũ: & hoc faciebat cã infamãdi Titium.

c ꝗ Vindicentur.] nã punient illi q volebãt isti iniuriari si ad aliquẽ actũ pcessissent nã alias sola cogitatiõe nõ punirent, nisi in casibus: vt. ff. de pe. l. cogitationis. & de hoc plenè habes notatũ. s. de episco. & cleri. l. si quis nõ dicã rapere. & s. de ijs q ad ecce. cõfu. l. psenti circapri.

d ꝗ Artibus.] id est maleficijs.

e ꝗ Sententia.] nam vinculis publicis mãcipantur: vt. ff. de pœ. l. capitalium. s. ad statuas. & facit in ſtitutio. de ijs qui sunt sui vel aliæ. iur. s. fin.

Marginalia: Statua & imago differunt. — † Collectionis. — † Gl. vlti. ĩ fi. s. c. mã damᵒ. induc cit hãc. l. in ar. ꝙ si episcopus accedit ad ecclesias sibi subiectas pro suis pprijs necessitatibus, nõ debet pcurari ab ecclesijs.

* A præfecto.

¶ DE OFFICIO. præfecti prætoriorũ Orientis & illi. ¶ Dictũ est s̃.de principe qui caput est oĩm magistratuũ: nũc audiamus de alijs magistratibus, qui sunt principis tanquã capitis mẽbra ut.j.ad legẽ iu.maie.l.quisquis ibi, Nã & ipsi sunt ps corporis nostri. Azo.

a [L]Ibellus.] supplicatorius.

b ¶ Non potest.] licet fuerit resciptũ ad eũ libellũ & sic nõ parificãt ĩ hoc principi: vt ar.s̃.qñ li.princi.da.l.j.&.ij.secus in casu vt.j.l.proxi.

† Vide in hanc.l. Alcia.li.Paradoxorum. ij.cap.ix.

c [F]Ormam.] Aliàs formã.& aliàs normã. Et nota præfectũ facere legẽ, sicut princeps: sic nec ab eius sentẽtia appellat̃: vt.j.de sen.p̃fect.p̃to.l.j.

[S]I quos iudices.]

d ¶ Ylis.] s.iudicib⁹.

e ¶ Remotis.] Sic ep̃us degradatur si eit inutilis. & ad hoc.s̃.de hære.et ma.l.qcũq;.et.j.de ser.fugi.l.mãcipia.et.ff.de suspe.tu.l.hę enim.§.fi.&.ff.de custo.re.l.carceri.

† Concor. glo.j.añ fi. in.c.dilecti filij.de renũ.& facit c.intimasti.de appell. cõcor.etiã cap.cum ad mõ asteriũ iũc.gl.sup verbo, neglig̃es. extrà de statu mona. vbi abbas si sit negligens remoueri debet à dignitate.

f ¶ Subactis.] aliàs subiectis.

g [D]E ordinario iudice.] delinquente.

h ¶ Ab eo.] s.ordinario

¶ DE OFFICIO p̃fecti p̃torio Aphricæ.

i [Q]Vas gratias.] Nota quędã bona verba circa prin.et nõ legũt iste duæ leges.

k ¶ Vltimũ.] Nota hîc ꝙ vocat se impator, vltimũ seruũ minimũ: sic papa dicit in rescriptis, seru⁹ seruorũ dei.

l ¶ Exoramus.] s.Deũ.

m ¶ Publice.] i.qñ nos scribemus etiam p̃fectis: etiam huic videamur scribere inter alios.

n ¶ Quã.] s.sedem.

o ¶ Ab ea.] s.sede.

p ¶ Annexa.] vt.j.eo.§.hoc etiã simile verbum j.l.pxi.§.ad hoc iubem⁹. Accur.

TITVLVS XXIX.

De officio præfecti prætoriorũ Oriẽtis, & Illyri.

Impa.Alexã.A.Theodoro. LEX I.

[L]Ibellus [a] * p̃fecto p̃torio dat⁹ ꝓ litis cõtestatione haberi non põt. [b] D.pri.Cal.Octobr. Agricola & Clementino Conf.

¶ *Nota ꝙ præfectus prætorio põt facere legẽ generalem: & in h.d.gl.ꝙ æquiparatur principi.Salicetus.*

Idem A.Restituto. LEX II.

[F]Ormã [c] † à p̃fecto p̃torio datã, si generalis sit, & minimè legibus, vel cõstitutionibus cõtraria: si nihil posteà ex authoritate mea innouatũ est, seruari æquũ est. D.Idi.Aug.Seuero & Quintiano Conf.

¶ *Nota ꝙ propter ualetudinem, uel negligẽtiã furtũ uel baratariam, iudices possunt remoueri ab obfficio.Sali.*

Imperatores Valẽt.Theod.& Acad. AAA. Tatiano.præ.præ. LEX III.

[S]I quos iudices vel ꝓpter aduersam, vel lõgã corporis valetudinẽ, vel ꝓpter negligẽtiã † aut furtũ, vel simile aliqđ vitium sublimitas tua inutiles esse repererit: ijs [d] ab administratiõe remotis [e], & in vicẽ eorũ alijs subrogatis, furibusq; pœnis legitimis subactis [f] ad nostræ mãsuetudinis sentẽtiã nõ crimina, sed vindicta referat̃. D. vij. Noñ.Maij, Mediolani, Timosio & Promoto Conf.

¶ *De iniuria uel iniustitia iudicis præfecto subditi cognoscit ipse præfectus.h.d.Salicetus.*

I idẽ AAA. Addeo comiti & magistro vtriusq; militiæ. LEX IIII.

[D]E ordinario iudice [g] semp illustris est cognitio p̃fecturę licet militari viro ab eo [h] facta fuerit ĩiuria. D.prid.Cal.Ianuar. Cõstantinop. Theodosio A.iij.& Habundantio Conf.

Imperatores Arcad.Honor.& Theod. AAA. Anthemio præfect.præto. LEX V.

[S]I q posthac velut ĩdebitis oneribꝰ grauati, ad p̃ces crediderĩt cõualãdũ siue de nauicularijs rõnibus, siue de trãsuectionibꝰ, rescripta q̃ de oĩbus his, atq; huiusmodi ordinatiõibus emitti cõtigerit, ad sedẽ sublimitatis tuæ rescribãt̃. D.idib. Decemb.Stilichone.ij.& Anthemio Conf.

TITVLVS XXX.

De officio præfecti prætorio Aphricæ, & de omni eiusdem diœceseos statu.

¶ In noĩe dñi nostri Iesu Christi, ĩpator Cæsar, Flauiꝰ Iustinianꝰ, Alemanicus, Gothicꝰ, Germanicus, Francicus Atticꝰ, Alanicus, Vandalicꝰ, Aphricanus, piꝰ, felix inclytꝰ, victor ac triumphator, semper Augustꝰ, Archelao præfecto prætorio Aphricæ.

LEX I.

[Q]Vas gratias [i] aut q̃s laudes dño deo nostro Iesu Christo exhiber̃ debeamꝰ, nec mẽs nostra põt cõcipere nec lĩgua ꝓferre. Multas qdem, & anteà à deo meruimꝰ largitates & ĩnumerabilia circa nos eiusdẽ bñficia cõfitemur, ꝓ qbꝰ nihil dignũ nos egisse cognoscimꝰ: p̃ oĩbꝰ tñ, hoc qđ nũc õnipotẽs deꝰ p nos ꝓ sua laude & ꝓ suo noĩe demõstrare dignatꝰ ẽ, excedit oĩa mirabilia opera, q̃ ĩ seculo cõtigerũt: vt Aphrica p nos tã breui tp̃e reciperet libertatẽ * anteà nonagĩta qnq; ãnos à Vãdalis captiuata, q animarũ fuerãt simul hostes & corporum. nã aĩas qdẽ diuersa tormẽta atq; supplicia nõ ferẽtes, rebaptizãdo ad suã p̃fidiã trãsferebãt: corpora verò liberis natalibꝰ clara, iugo barbarico durissimè subiugabãt. Ipsas quoq; dei sacrosanctas ecclesias suis p̃fidijs maculabãt: aliquas verò ex eis stabula fecerũt. Vidimꝰ venerabiles viros, q abscissis radicitꝰ lĩguis pœnas suas mirabiliter loq̃bãtur. alij verò post diuersa tormẽta, p diuersas dispsi ꝓuincias, vitã in exilio pegerũt. ¶ Quo ergo sermone, aut qbus opibꝰ, dignas deo grãs agere valeamus, q p me vltimũ [k] seruũ suum ecclesiæ suæ ĩiurias vindicare dignatꝰ est, & tãtarũ ꝓuĩciarũ populos à iugo seruitutis eripere, qđ bñficiũ dei antecessores nostri nõ meruerũt: qbꝰ nõ solũ Aphricã liberare nõ licuit: sed & ipsam Romã viderũt ab eisdẽ Vãdalis captã, & oĩa ĩperialia ornamẽta, ĩ Aphricã exĩde trãslata. Nũc verò deꝰ p suã mĩam, nõ solũ aphricã & oẽs eiꝰ ꝓuincias nobis tradidit, sed & ip̃a ĩp̃ialia ornamẽta q̃ * capta roma fuerãt ablata, nobis restituit. Ergo post tãta bñficia q̃ nobis diuinitas cõtulit hoc de dñi dei nostri misericordia postulamꝰ, vt ꝓuĩcias q̃s nobis restituere dignatꝰ est, firmas, & illæsas custodiat: & faciat nos eas secũdũ volũtatẽ suã, ac placitũ gubernare: vt vniuersa Aphrica sentiat oĩpotẽtis dei mĩam, & cognoscãt eiꝰ habitatores quã à durissima captiuitate, & iugo barbarico liberati, ĩ quãta libertate, sub fœlicissimo nr̃o ĩp̃io degere meruerũt. ¶ Hoc ẽt dep̃cãtes exoramꝰ [l] sanctæ, & gloriosæ semp virginis, & dei genitricis Mariæ p̃cibꝰ, vt qcqd minꝰ est reipublicæ nr̃æ, per nos vltimos seruos suos restituat in suo noĩe deꝰ, & dignos nos faciat seruitiũ eiꝰ adĩpler̃. ¶ Deo itaq; auxiliãtæ, ꝓ fœlicitate reipublicæ [m] nr̃æ, p hãc diuinã legẽ sancimꝰ vt, oĩs Aphrica, quã nobis deꝰ p̃stitit, p ipsiꝰ mĩam optimũ suscipiat ordinẽ, & ꝓpriã habeat p̃fecturã: vt sicut Oriẽs atq; Illyricũ, ita & Aphrica, p̃toriana maxĩa ptãte specialiter à nostra clemẽtia decoret̃. cuiꝰ sedẽ iubemꝰ esse Charthaginẽ: & in p̃fatiõe publicarũ chartarũ, p̃fecturis alijs eiꝰ nomẽ adiũgi: quã [n] nũc tuã excellẽtiã gubernare decernimꝰ. Et ab ea [o] auxiliãte deo septẽ ꝓuinciæ cũ suis iudicibꝰ dispona̅t̃ q̃rũ Tingi & q̃ ꝓcõsularis anteà vocabat̃ Carthago, & Bizãtiũ, ac Tripolis rectores habeãt cõsulares. reliq̃ verò id est Numidia & Mauritania, & Sardinia à p̃sidibꝰ cũ dei auxilio gubernẽt̃. Et ĩ officio qdẽ tuę magnitudĩs, necnõ ꝓ tp̃e viri magnifici p̃fecti p̃torio Aphricæ trecẽtos nonagĩta sex viros p diuersa scrinia & officia militare decernimꝰ. In officijs verò cõsulariũ, ac p̃sidũ, qnquagĩta hoĩes p singula officia esse sancimꝰ. q̃ verò emolumẽta, siue magnificẽtia tua siue cõsulares, & p̃sides, & qd vnusqsq; ex officio eorũ de publico cõseq debeat notitia subter ãnexa [p] declarat. ¶ Optamꝰ ergo, vt oẽs iudices nr̃i secũdũ volũtatẽ, & timorẽ dei & nostrã electiõẽ † atq; ordinationẽ sic suas admĩistratiões gubernare studeãt, nullꝰ eorũ, aut cupiditati sit deditꝰ, aut violẽtias aliq̃s vel

ipse

* Ante.c. & .l. & .v. annos.

* Captiua.

† Concor. c.cũ olim. iũcta glos. super verbo, concessimus. extrà de consue. vbi recitãtur hæc verba.

ipse inferat, vel iudicibus, aut officijs eorũ, aut q̃buscũque alijs collatoribus inferre p̃mittat. Licet em̃ p oẽs prouincias nostras (deo iuuãte) festinem⁹, vt illæsos habeãt collatores: maximè tñ tributarijs diœceseos aphricanæ cõsulimus, q̃ post tãtorũ tẽporum captiuitatem meruerũt (deo iuuãte) p nos lumẽ libertatis aspicere. ¶ Ergo iubemus oẽs violẽtias, & omnẽ auaritiã cessare, & iustitiã, atq; veritatẽ, circa omnes nostros tributarios reseruari. Sic em̃, & Deus placat̃, & ipsi possunt celerius sicut collatores alij nostræ reipublicæ releuari, atq; florere. ¶ Sportulas ẽt ab officio tã viri magnifici p ræfecti prætorio Aphricani, quã reliquorum iudicũ, sic exigi iubem⁹, quomõ in nostris legib⁹ est dispositum, & ab omni republica nostra custoditur, vt null⁹ audeat quocũq; tpe, vel quocũq; mõ earũ excedere quãtitatẽ. Hoc ẽt præsenti sanctiõe credim⁹ ordinãdũ, vt nõ multa dispẽdia p cõpletiõe chartarũ, vel codicillorũ, vel in nostro laterculo, vel in scrinijs p̃fecti p̃torio p Aphricã iudices sustinere videãt̃ q̃ si ipsi dispẽdijs læsi non fuerint, nullã habebunt necessitatẽ eiusdẽ nostræ Aphricæ tributarios prægrauandi. ¶ Iubemus ergo, vt iudices diœceseos Aphricanæ, tã ciuiles, quã militares, ĩ nostro laterculo p codicillorũ atq; chartularũ p̃motiõis suę cõsuetudinib⁹, nihil vltra sex solidos p̃beant: at verò in scrinio præfectorũ, nõ vltra duodecim solidos cogant̃ inferre quẽ modũ si q̃s excesserit ipse q̃dẽ iudex triginta librarũ auri dispẽdio subiacebit, officiũ verò eius nõ solũ simile dispẽdiũ, sed & capitale periculũ sustinebit. Nã si aliquis ex quacũque parte ausus fuerit iussiones nostras excedere. & non festinauerit cũ dei timore eas seruare: non solũ dignitatis, aut substantiæ periculũ sustinebit, sed etiã vltimo supplicio subiacebit.

¶ Soluere sportulas &c.

Idẽ A. Basiliano magistro militũ per Orientem. LEX II.

IN nomine domini[a] nostri Iesu Christi ad omnia cõcilia, omnesq; act⁹ s semp p̃gredimur. Per ipsum em̃ iura imperij suscepimus. Per ipsum, pacẽ cũ Persis in æternũ cõfirmauimus. Per ipsum, acerbissimos hostes, & fortissimos tyrãnos deiecim⁹. Per ipsum, multas difficultates superauim⁹. Per ipsum: & Aphricã defendere, & sub nostrũ ĩperiũ redigere nobis cõcessum est. Per ipsum, quoq;, vt nr̃o moderamine rectè gubernet̃, & firmè custodiat̃ cõfidim⁹. Vnde iã p ei⁹ gratiã ẽt, ciuiliũ administrationũ iudices & officia singulis Aphricanis prouincijs cõstituim⁹: attribuentes quidẽ emolumẽtũ q̃d vnusquisq; percipere debeat. Ad eius igit̃ p̃uidẽtiã etiãnũ animũ nostrũ referẽtes, & armatas militias, & duces militũ ordinare dispõim⁹. ¶ Sancimus itaq;, vt dux militũ Tripolitanæ prouinciæ, in Leptimagnẽsi ciuitate sedes interim habeat. Dux verò Byzacenæ p̃uinciæ, & in Capsa, & altera Leptæ ciuitatibus interim sedeat. Dux verò Numidiæ p̃uinciæ in Cõstãtinẽsi ciuitate, sedes interĩ[b] habeat. Dux autẽ Maritaniæ p̃uinciæ in Cæsariẽsi ciuitate interim sedeat. ¶ Iubem⁹ ẽt, vt in traiectu q̃ est cõtra Hispaniã, q̃ Septa dicit̃ quãtos p̃uiderit tua magnitudo de militibus vnã cũ tribuno suo homine prudẽte, & deuotionẽ seruãte reipublicæ nostræ, p oĩa cõstituas: q̃ possint & ipsum traiectũ semper seruare, & oĩa q̃cũq; in ptibus Hispaniæ, vel Galliæ, siue Frãcorũ agunt̃, viro spectabili duci nũciare, vt ipse tuæ magnitudini referat. In quo traiectu ẽt dromones[c], quãtos p̃uideris, ordinari facias. ¶ In Sardinia aũt iubem⁹ ducẽ ordinari: & eum iuxta mõtes, vbi Barbaricæ gẽtes videnť se dere, habẽtem milites p custodia locorũ, quãtos, & ibi tua magnitudo p̃uiderit. Et oẽs diligẽter pro cõmissis suæ custodiæ p̃uincijs inuigilẽt, & ab oĩ hostiũ incursiõe subiectos nr̃os tueant̃ illęsos: & festinẽt die nocteq; dei inuocãdo auxiliũ, & diligẽter laborãdo, vsq; ad illos fines p̃uincias Aphricanas extẽdere, vbi ante inuasionẽ Vandalorũ, & Maurorũ, respublica Romana fines habuerat, & vbi custodes antiqui seruabãt: sicut ex clausuris, & burgis ostendit̃. maximẽ[d] aũt ciuitates, quæ propè clausuras[e] & fines anteã tenebant̃ cũm essent sub Romano imperio cõstitutę: auxiliãte diuina misericordia cũ hostes per ptes expellunt, festinẽt cõprehẽdere, atq; munire: & in illis locis duces & milites per ptes accedãt, vbi anteã fines & clausuræ p̃uinciarum erant, quãdo integræ Aphricanæ seruabant̃ sub Romano imperio p̃uincię: q̃d deo annuẽte (cui⁹ auxilio nobis nr̃os restitutæ sunt) speram⁹ citò nostris p̃uenire tẽporibus: vt & in securitate, & pace p̃uinciæ cũ antiquis finib⁹ integræ seruent̃, & vigilijs ac laborib⁹ deuotissimorũ militũ, & cura spectabiliũ pro tpe ducum custodiant̃ illæsæ: qm̃ ita cõuenit, vt semp custodes fines p̃uinciæ seruẽt: ne det̃ hostib⁹ licẽtia incurrendi, aut deuastãdi loca, quæ nr̃i subiecti possidẽt. ¶ Quantos autẽ milites, siue pedites, siue equites, p vnũquẽq; limitẽ collocari oportet, ad custodiendas p̃uincias, & ciuitates, tua magnitudo, p̃ut cõsiderauerit, ordinet, & nobis referat: vt si præuiderim⁹ sufficientẽ esse ordinationẽ, cõfirmem⁹ ea[f]: sin aũt perspexerim⁹, & aliquid ampli⁹ fieri, vt eã augmentem⁹. Quid aũt dux stipendiorũ noĩe pro se, suisq; hoĩbus, & q̃d eius officiũ cõsequet̃: hic in subdita declarat̃ notitia. Sicut ergo p̃dictũ est, interim nũc duces ac milites secũdũ nostram dispositionẽ in locis, seu ciuitatib⁹, in q̃bus iussim⁹, sedeãt, donec deo auxiliãte nobis, ac reipublicæ nostræ p labores nr̃os in illis locis cõstitui possint, in quibus vniuscuiusq; p̃uinciæ antiquus limes cõstitut⁹ erat, q̃n florẽte Romana republica, memoratę p̃uicię integrę tenebant̃. ¶ Pro limitaneis verò ordinãdis, necessariũ nobis esse videt̃, vt extra Comitatẽses milites, q p castra sunt: milites limitanei cõstituãt̃ q possint & castra & ciuitates limitis defendere, & terras colere: vt alij p uĩciales vidẽtes eos p ptes, ad illa loca se cõferãt. Et exẽplũ fecim⁹ vni⁹ numeri limitaneorũ: vt secũdũ exẽplũ q̃d nos misim⁹, p castra, & loca quæ p̃uiderit tua magnitudo, eos ad similitudinẽ nr̃i exẽpli ordinet: sic tñ, vt si inueneris de prouincijs idonea corpa, aut de illis quos ãteã milites habebãt, limitaneorũ cõstituas nũero ĩ vnoquoq; limite: vt si aliqua forsitã cõmotio fuerit, possint ipsi limitanei sine Comitatẽsib⁹ militib⁹, vnã cũ ducib⁹ suis adiuuare loca vbi dispositi fuerint, nõ lõge limitẽ exeũtes, nec ipsi limitanei, nec duces eorũ: vt nullũ etiã dispendiũ à ducib⁹, vel ducianis p̃dicti limitanei sustineãt, nec aliquas sibi cõsuetudĩes, de eorũ stipẽdijs, p fraudẽ ad suũ lucrũ cõuertãt. Hæc autẽ nõ solũ ĩ limitaneos volum⁹ obseruari, sed ẽt in Comitatẽses milites: & vnũquẽq; ducẽ, & tribunos eorũdẽ militũ iubem⁹, vt semper milites ad exercitationẽ armorũ teneãt, & nõ cõcedãt eos diuagari, vt siquando necessitas cõtigerit, possint inimicis resistere: & nullũ audeãt duces aut tribuni cõmeatalẽ de ipsis dimittere: nedum sibi lucrũ studet conficere incustoditas nostras relinquant prouincias. Nam si vsurpauerint memorati duces, vel officia eorũ, seu tribuni, cõmeatalẽ de militib⁹ relĩquere, aut aliquod lucrũ de eorũ emolumẽtis

a ¶ Nnomine domini. Nota Innomine domini incipiendũ: vt & in authẽtica. de armis. in pri. col. vj. & in authentica de questo. in pri. col. v.

Perdeũ.

In cuius misericordia &c.

Officia les.

In traiecto.

Constantinopolitana.

b ¶ Interim. expone vt. j. c. l. §. sicut ergo prædictum.

Traiecto

c ¶ Dromones. i. naues.

d ¶ Maximè. aduerbium.

e ¶ Clausuras. i. imperij limina

f ¶ Eam. ordinationẽ. de prouincijs. sic ff. de mu. & honori. vt gradatim.

ſibi acquirere: hoc non ſolùm in quadruplũ iubem⁹ publico repen dere,ſed etiã dignitate eos priuari Magis em̃ debent,& duces,& tri buni ſupra deputata ſibi emolu-mẽta,ſecundũ labores ſuos, [a] de noſtra largitate remunerationem ſperare,& nõ de cõmeatis militũ, aut eorũ ſtipẽdijs lucrũ ſibi acqui-rere:quoniã ideo ordinati ſunt mi lites,vt per ipſos ꝓuinciæ vindicẽ tur:pcipuè cũ ſufficiẽter, & ipſis ducibus,& eorum officijs emolu mẽta præſtitimus,& ſemper pro-uidemus vnũquẽq; ſecundũ labo-res ſuos ad meliores gradus,& ad maiores dignitates pducere.¶ Poſt quã verò deo placuerit,& per tuã magnitudinẽ limes omnis in anti quũ ſtatũ peruenerit, & bene or-dinatus fuerit:tunc vbicunq; ne-ceſsitas emerſerit,viri ſpectabiles duces inuicẽ ſibi qñ vſus exegerit auxiliũ prębeãt:vt prouinciæ ſeu limites eorũ vigilijs & laboribus (deo iuuante) illæſi cuſtodiant̃. Si cut aũt iubemus audaces,& fero-ces cõtra inimicos,iudices,ac mili tes noſtros eſſe: ſic volumus eos mittes,& beneuolos circa collato res noſtros exiſtere,& nullũ dãnũ nullãq; læſionẽ in eos efficere. Sin aũt quiſquã de militib⁹ auſus fue-rit [b], quãcũq; læſionẽ tributarijs noſtris ĩferre:periculo viri ſpecta bilis ducis,ſeu tribuni,& princi-pis digna vindicta afficiat̃,vt indẽ nes tributarijs noſtri cudoſtiant̃. Si verò ꝓ quibuſdã cauſis inter-pellatio,apud noſtros iudices fa-cta fuerit:iubemus nõ ãplius ſpor tularũ noĩe quã noſtris legibus de finitũ eſt,executores accipere,pœ nã eiſdẽ legib⁹ inſertã,ex trãſgreſ ſione formidãtes. Cũ aũt deo an-nuẽte Aphricanæ noſtræ ꝓuincię per tuã magnitudinẽ ſecũdũ noſtrã diſpoſitionẽ ordi-natę,& limites ĩ antiquũ ſtatũ reducti [c],& oĩs Aphri ca ſic detẽta fuerit [d] ſicut erat: Cũ ergo hæc oĩa (deo iuuãte)præſente tua magnitudine diſpoſita,& pfecta fuerint,& per labores tuos antiquos fines oĩs Aphrica receperit & docuerit [e] nos de oĩ ordinatiõe toti⁹ Aphri canæ diœceſeos,id eſt quãti,& q milites in qbus locis vel ciuitatibus conſtituti ſunt,& quãti limitanei,& in quib⁹ locis & militijs collocati ſunt:tũc iubem⁹ tuam magnitudinẽ ad noſtrã clemẽtiã remeare.¶ Intereà ve rò,ſi aliquas ciuitates, ſeu caſtella [f] p limites cõſtituta ꝓuiderit tua magnitudo nimiæ eſſe magnitudinis & ꝓ pter hoc nõ bene poſſe cuſtodiri:ad talẽ modũ ea con-ſtrui diſpõat,vt poſsint p paucos bene ſeruari. Cũ aũt magnitudo tua oĩb⁹ diſpoſitis ad nos remeare iuſſa fue rit:tũc duces vniuſcuiuſq; limitis quoties ꝓ cõponẽdis ciuitatib⁹,aut caſtris,& ꝓ ſtipẽdijs ſuis,aut ꝓ annonis aliquo d op⁹ habuerĩt,celeri⁹ ad virũ magnificũ pfectũ per Aphricã ſignificẽt:vt ipſe q̃ neceſſaria fuerint *feſtinet facere,ne aliqua ꝓtractio ꝓuincijs noceat. Ea ve rò q̃ ipſe fecerit,vel q̃ adhuc neceſſariò ꝓcuranda ſunt poſteà,& memoratus vir magnificus pæfect⁹ prętorio Aphricæ,& viri ſpectabiles duces,& de alijs oĩb⁹ quæ ibi agunt̃,frequẽter ad nos referãt, * vt benefacta con firmemus,& q̃ opportunius debent fieri,ex noſtra diſ-poſitione * peragant̃. Hoc ẽt decernimus,vt iudicesq ordinãdi ſunt p Aphricanos limites,nihil ampli⁹ in ſa cratiſsimo palatio,cuilibet perſonæ,aut dignitati:vel ĩ prætorio p Aphricã præfecturæ vel magiſterię ptãti pbeãt,niſi quãtũ ſubter annexa [g] declarat notitia. Nã ſi qs ampli⁹ quã in ſubdita notitia taxatũ eſt vſurpaue rit,ſeu acceperit triginta libras auri mulctę depẽdat no mine,cũ quo,& periculo indignatiõis noſtrę ſerenita-tis ſubiacebit:nulla alia qualibet pſona, aut dignitate, aut officio acipiẽte aliqd ab eis pręter illos quorũ noĩa in ſubiecta notitia cõtinẽtur. Ad hoc iubemus vt (deo iuuãte) vnuſquiſq; dux ſeu eorũ officia, ſecundũ quod notitia ſubter annexa ✝ cõtinet,emolumẽta ſua ex tri butis Aphricanę ꝓuincię ex calẽdis Septẽbribus inſtã tis feliciſsimę tertiędecimę indictiõis pcipiãt [h]:& hęc notitia deo volente debet delegari iudicib⁹, & eorum officijs,in Aphrica cõſtitutis ꝓ annonis & * captum p ſingulos annos pbẽdis,ita: Viro clariſsimo duci Tri politanę ꝓuincię,& hominibus eius anno * nõageſi-mo ſingula annona ſolidos quinq; cap. centũ quinqua ginta nouẽ ſinguli cap. ſolidos ducẽtos octogintaduos aſſeſſori ducis,& officio,ac hoĩbus eius. xl. an. nonagin ta & ſeptẽ. Itẽ viro clariſsimo duci Byzacenę,& homi nibus eius ſimiliter. Itẽ viro clariſsimo duci Maurita-nię prouincię,& hominibus eius ſimiliter. Itẽ notitia conſuetudinũ quas in ſacro laterculo & in ptorio am pliſsimę prefecture p Aphricã & ĩ officio magiſtri mi litũ pro tpe dux præbere ſolet vniuſcuiuſq; limitis ſic. in ſacro laterculo ſex ſolidos. in officijs magiſteriæ mi litũ poteſtatis, ꝓ inſinuandis diuinis adminiſtrationi-bus ſeu diuinę ſerenitatis affatibus, ſolidos duodecim. ꝓ officio ampliſsimę præfecturę, p Aphricã pro inſi-nuandis eius, chartis, ſolidos duodecim.¶ Gloria itaq; tua, q̃ per hanc pramagticã ſanctionẽ noſtrã ſtatuũtur ęternitatis affectui mancipari obſeruariq; pręcipiat.

TITVLVS XXXI.
De officio præfecti vrbi [i]

¶ *Nota quòd licet ſpecialis officialis cõſtituatur ſuper annona, vel abundã tia, uel ſuper dãnis datis: nõ propterea tollitur iuriſdictio quã poteſtas habet ſuper his ratione vniuerſalis iuriſdictionis. cũ iſta cõcordãt tex. & gl. in l. fi. j. de iuriſdi. om. iudi. Sali.*

Imp. Valentin. & valens AA. Voluſiano præfec. præto. **LEX I.**

STudẽtibus nobis ſtatũ vrbis & anno nariã rõnẽ aliqñ firmare: in animũ ſub ijt, eiuſdẽ annonę curã non oĩbus de-ferri ptãtibus.¶ Et ne prefectura vr-bis abrogatũ ſibi aliqd putaret ſi totũ ad officiũ ãnonariũ redũdaſſet [k]: eidẽ prefecturæ [l] ſolicitudinis neceſsitatẽ mãdamus: ſed nõ ita, vt, lateat [m] officiũ annonariæ pfecturæ, ſed vt am-bæ poteſtates [n] in quãtũ ſibi negotij eſt, tueant̃ ciuilẽ an nonã: ſitq; ſocietas muneris: ita vt inferior gradus me ritũ ſupioris agnoſcat: atq; ita ſuperior poteſtas [o] ſe ex erceat [p] †vt ſciat ex ipſo noĩe [q] qd pfecto debeat̃ ãnonę.

¶ *Nõ põt ad inquiſitionẽ procedi, niſi, fama præcedat. Bar. uel ſic: Solũ ob noxij ſunt ad iudicẽ ducendi. h. d. ſecundũ Sali.*

Idẽ AA. ad Peliũ præfe. Vrbi. **LEX II.**

QVod ꝓmulgatis [r] ✝ ſanctiõib⁹ [s] tua [t] ſinceritas re ſcriptũ eſſe nõ neſcit, ẽt ex pcepto nr̃o cõpetẽter obſer

---

a ¶ Labores ſuos.] ſic j. de of. mag. of. l. nemo.
b ¶ Auſus fuerit.] id eſt vſurpauerit.
c ¶ Reducti.] ſ. erunt.
d ¶ Fuerit.] i. ſit.
e ¶ Docuerit.] ſcilicet tua magnitudo.
f ¶ Caſtella.] ſicut Papa poteſt de vno epiſcopatu facere duos, ſic & impe rator poteſt de duabus ci uitatibus facere vnam & ecõtra: vt in autheñ. vt iu di. ſine quoquo ſuffra. §. nulli quoque. col. ij.
g ¶ Annexa.] ſ. proxima. l.
h ¶ Percipiant.] quidã finiũt hanc legẽ hĩc. qui dã habẽt plus ſcilicet quã tum quilibet dux. cũ ſuis hominibus capiat. & ſic eſt notitia de qua. ſ. fecit mẽtionem.
i ¶ DE OFF. PRAEFECTI VRBI.
STudentibus.]
k ¶ Redundaſſet.] id ẽ ſi totũ cõmitteremus pfe cto annonæ,
l ¶ Præfecturæ.] ſ. vr bis.
m ¶ Lateat.] q n ipſe habeat.
n ¶ Poteſtates.] pfect⁹ vrbis, & pfectus annonæ, vt. eo. ti. l. iiij.
o ¶ Poteſtas.] i. præfectus vrbis: vt. j. l. iiij.
p ¶ Exerceat.] i. habeat.
q ¶ Nomine.] vocat̃ enim pfect⁹ vt ipſe. Et no. hĩc duo ꝙ inferior ſubſit ſuperiori: vt. j. de of. re. ꝓ uincię. l. potioris. Et ꝙ nomini eſt deſeruiẽdũ: vt. j. de defen. ciuit. l. defenſores. ij. & ſ. de epiſ. & cleri. decernimus. in fi.
r QVod promulgatis.] hæc lex non legitur.
s ¶ Sanctiõibus quas.] non habeamus: q̃ dicebãt quod ſequitur. & facit. ff. eo. l. j. §. cũ vrbem.
t ¶ Tua.] loquit̃ præfecto vrbis.

Margin line numbers: 10, 20, 30, 40, 50, 60

* Feſtinet
* Beneficia.
* omnia.
✝ Detinet.
* Capitu.
† Exſerat.
✝ Omnibus.

obseruet [a]: nec quasdam personas de prouincia existimet aduocandas [b], nisi tãtũmodò suos officiales, & homines populares hui⁹ almæ vrbis seditioni obnoxios.

¶ *Præfectus urbis præest cunctis officialibus, & potestatibus. Salice.*

Impp. Valentin. † Valens & Grat. AAA. ad Rufinum. LEX III.

PRæfectura [c] * vrbis cunctis, quæ intra vrbẽ sunt antecellat dignitatibus, & ptãctib⁹ tñ ex omni parte deriuãs quantũ sine omni iniuria, ac detrimento honoris alieni vsurpat [d]. Dat. vj. Calẽ. Iul. Valente A. v. & Valentiano Iun. Cons.

† Et meliùs, Imper. Valens Gratia. & Valentin.

* Præfectus.

¶ *Vniuersi ciues, & collegia præfecto sunt subdita. h. d. Sali.*

Imppp. Valẽt. The. & Arcad AAA. Seuerino comiti sacrarũ largitio. L. IIII.

OMnia corporatorũ genera [e], quæ in cõstantinopolitana ciuitate versant̃, vniuersosq; ciues, ac popu'ares, præfecturæ vrbanæ regi moderamine cognoscas.

¶ *Officium primicerij durat biennio: quo finito siue tempore, siue morte, siue alia ratione sequens in ordine matriculæ locum eius debet obtinere. Sali.*

Imp. Theod. A. Cõstãtino præfec. præto. LEX V.

PRimicerius adiutor tuæ sedis officij per biennium, q̃d in codẽ gradu ex cõsuetudine priscæ ordinationis meruit, curã insuper personarũ [f], vsurpatione oĩ atq; ambitione cessante, suscipiat: hoc etiam adiecto, vt si quis ex memorato ordine, vel conditionis humanæ siue præuetus, vel alia quacũq; rõne militiæ gradũ propriæ amisisse mõstrabitur: solitæ ambitionis iniuria vacante, locũ [g] is q iuxta matriculæ veritatẽ sequitur, obtineat.

TITVLVS XXXII.

De officio magistri militum.

Imppp. Valent. Grat. & Theo. AAA ad Eugenium præ. præ. LEX I.

VIri illustres comites, & magistri peditũ, & equitum, in prouinciales nullã penit⁹ habeant potestatẽ, nec amplissima præfectura in militares viros.

Imp. Honor. & Theodo. ad Hypaciũ magistrum militum. LEX II.

APparitores p orientẽ statutos officij tui ad aliud iudiciũ trahi minimè oportebit. Sciat igitur illustris magnificẽ tia tua sub te, siue ciuiliter, siue criminaliter appetant̃, eos litigare debere.

Imperator Zeno A. Sebastiano præfec. præto. LEX III.

EOs [h] qui [i] vltra statutos in officio magisteriæ per * Orientẽ potestatis militant ciuiliũ quoque iudicũ sententijs [k] sup quolibet negotio subiacere præcipimus: ipsis quinetiã statutis, in tributarijs collationibus, ciuiliũ [l] quoq; iudicum dispositionibus proculdubio parituris.

* Orientis potestatem.

Imp. Anastasius A. Ioanni magistro militũ per Illyricũ. LEX IIII.

MIlites [m] de locis in quibus consistunt, ad alia loca sine speciali nostræ serenitatis authoritate, nullatenus transferri præcipim⁹, ne eorũ expẽsæ in locis in quibus consistunt [n], minuant̃. Sed si fortè q̃dã vrgẽs, & necessaria cã emerserit, vtilitati ac securitati publicæ tã amplissimã prætorianã præfecturã [o], quã tuã sedẽ sine vlla procrastinatione [p] pspicere protin⁹ † oportet, & suggestiones ad nostras aures destinare indicãtes, tã loca de q̃bus milites trãsferẽdi sunt, quã ea ad quæ puenire eos oportet, nominaq; fortissimorum numerorum in quib⁹ ijdẽ milites referunt̃, necnõ quãtitatẽ annonarũ, & ante oĩa [q] causam ob quã ijdẽ milites trãsferẽdi sunt: vt post talẽ suggestionẽ, à nostra authoritate competentia procedant.

† Penitus.

Imp. Iustinianus A. Zetæ viro illustri magistro militũ per Armeniã, & Põtũ Polemoniacũ, & cæteras gẽtes. LEX V.

CVm ppitia [r] diuinitate Romanũ nobis sit delatũ impium: solicita cura cauta diligentia ptractãtes pspeximus oportere ẽt partibus Armeniæ, & Ponto Polemoniaco, & gẽtib⁹ ppriũ magistrũ militũ p hanc legẽ cõstituere: tuãq; magnitudinẽ, q̃ nobis ex antè gestis optimè cõmendata est idoneã ad talẽ fore dignitatẽ cõfidentes eligimus: certasq; prouincias, id est magnã Armeniã, quæ ĩterior dicebat̃: & gẽtes, Anzitenã † videlicet, Acilisenã Hobordenã, Sophenã, & primã & secundã Armeniã & Pontũ Polemoniacũ tuæ curæ cũ suis ducibus cõmittim⁹, comite Armeniæ penitus sublato: cũctosq; subdim⁹ numeros, nõ mõ quos in præsenti nouos cõstituim⁹, sed etiã de præsentalib⁹, & Oriẽtalibus, & alijs agminib⁹ segregatos: non tñ eorũ quãtitatẽ agminũ minuẽtes: sed quia [s] plures eis adidim⁹, sine reipublicæ grauamĩe, & sine augmẽto sumptuũ aliquãtos subtraximus: ita tñ, vt post hanc subtractionẽ ampliores remãserint, quã vsq; ad nostra felicia fuerint tempora.

† Legendũ ex nouel. xxxj. in hũc modũ gentes Anzetenam videlicet Anztenam. Balabethenam. Ophenã & Zophenã, & primam &c.

TITVLVS XXXIII.

De officio quæstoris [t]

Impera. Theodosius A. Sallustio quæstori. L. I.

TOti⁹ minoris laterculi [v] curã sci as ad tuæ sublimitatis solicitudinẽ ptinere: ita vt tuo arbitratu, & scrinio memoriæ toti⁹ minoris laterculi dignitates, hoc est pfecturæ, omneis tribunatus, & præposituræ castrorũ [x], iuxta consuetudinẽ prisquã clemẽtiæ meæ authoritate deinceps mittat̃. D. vj. Cal. Maij, Cõstãtinop. Castino & Victore Cons.

Idem A. Hælioni comiti & magistro officiorum. LEX II.

OMnes minoris laterculi dignitates, quæ sub cura quidẽ ac solicitudine viri illustris q̃storis esse antea videbant̃, posteà verò, vel vniuersæ, vel mediæ ad magistrorũ militũ ptãtẽ dispositionẽq; trãsierũt placuit nũc clementiæ meæ vetusti tpis more renouato, ad prisca deinceps iura reuocare [y] D. iij. Cal. Maij, suprascriptis Cons.

Impera. Anastasius A. Eusebio magistro officiorum. LEX III.

OFficia, [z] & cõditiões, q̃ ptinẽt ad viros deuotos, in sacro scrinio memoriæ militãtes [a], nemini liceat, sub q̃cũq; occasiõe, sine vlla diuinæ subscrip. liberalitate pager [b]: eo q̃cũq; ĩ hoc fuerit

a ¶ Obseruet.] s. hoc. b ¶ Aduocandas.] cora se: quia in ei. nõ habet iurisdictione.

c PRæfectura] Non legitur.

d ¶ Vsurpat.] no. p incipientibus aliquẽ librũ q rogant scholares: vt eos 10 audiant sine præiudicio aliorum.

e OMnia] Genera, vt pistorũ vel simi liũ. hæc non legitur.

PRimicerius.] f ¶ Personarum.] .i. aliarũ suspiciat curam.

g ¶ Locum.] Sic. ff. de mune. & hono. l. vt gradatim. & .j. de aduo. diuer. iudici. l. petitionẽ. Sed ar. contra in aut. de mona. §. pe. col. j.

20

¶ DE OFFI. MAgistri militũ ¶ Hic titul⁹ non legitur: nec sequens de offi. quæsto. nec sequẽs de offi. magistri officiorũ nisi in. l. nemo. ubi no. simi 30 le. s. de of. præfe. pret. ' a- phricæ. l. ij. §. & seper & j. de proxi. sacro. scri. l. uni cuique. li. xij. Et. l. ulti. super illo uer. subrogetur, potest notari. pro præbẽda uacante.

h EOs.] Præcipimus. subaudi eos subiacere sententijs ciuiliũ iudi 40 cũ super quolibet negotio, q militãt vltra statutos. s. milites ĩ officio magisteriæ potestatis p Oriẽte.

i ¶ Qui.] No. q̃ qui non sunt in matricula, sunt tãquã priuati.

k ¶ Sententiis.] subaudi iubemus.

l ¶ Ciuilium.] repete 50 parituris.

m MIlites.] per Ill yricum.

n ¶ Consistunt.] s. primo. sed omnia in suo statu remaneãt: id est militant in suis locis, ne expensæ. &c.

o ¶ Præfecturam.] vrbis.

60 p ¶ Procrastinatione.] loquitur magistro militũ.

q ¶ Omnia] repete destinare.

r CVmpropitia.] hĩc ĩcipit. l. cũ ppiti

s ¶ Sed quia. q alias.

t ¶ DE OFFICIO quæstoris. ¶ Hic titulus 70 non legitur.

v TOtius.] Laterculi id est cameræ deputatæ, ad thesaurum principis recipiendũ: vt nota. in aut. vt iud. sine quo suffra. §. q̃d autẽ. col. ij.

x ¶ Castrorum.] 80 vt deutacuti aliàs deauratori: vt Petrus de vico.

y OMnes.] Reuocare vt redeat ad q̃storẽ.

z OFficia.] Nota contra Petrũ de vico qui locat quæstus sine principe.

a ¶ Militantes.] s. quæstores.

b ¶ Peragere.] sine licentia principis.

¶ DE OFFICIO magiſtri officiorũ. ¶ Huc uſque de illuſtribus tractauit. Nũc incipit tractare de ſpectabilib9 ſecundũ ꝑ. qui mediã gerũt adminiſtrationẽ: vt in authẽtica. de nõ alie. aut permu. §. ultimo. co. ij. Azo.

a ¶ Priuilegijs.] ¶ Suffragio. i. pecunijs.

b ¶ Adiutor id eſt ordo.

c ¶ Praeterea.] ſubaudi ille.

d ¶ Nemo.] Indultũ. id eſt reſcriptum.

e ¶ Admiſsi.] ſ. reſcripti impetrati.

f ¶ Scholarium.] ¶ Senatores. i. filios ſenatorũ q erant ſcholares in militia, & ducẽnarios eorũ filios.

g ¶ Iubemus.] ¶ Praecepit. No. ꝑ locis ſcholis nã ſcholare recedẽte, nõ debet ali9 ſibi locũ illũ vẽdicare ſine licentia dñi. Itẽ no. ꝑ pbẽda. nam vno canonico mortuo nõ debet ali9 in locũ eius ſubrogari ſine licentia papę.

h ¶ Pro tempore.] Repete culminis &c.

i ¶ DE OFFICIO. com. ſac. largitio. ¶ Hic eſt illuſtris: ut. j. de aſſeſ. l. fi. & non legitur.

k ¶ Palatinis.] id eſt officialib9 palatij principis q ſunt cũ comite largitionum.

l ¶ Conquerantur.] id eſt dicãt principi.

m ¶ Deſidia.] ſic. j. de priua. car. l. j. §. j.

n ¶ Prouiderint.] q. d. vn9 iudex accuſat aliũ.

o ¶ Largitiones.] alias religiones. & propter hoc eſt hic titulus. atſequens titulus de officio. comi. rerũ priuatarũ non legitur.

p ¶ DE OFFICIO comitis rerũ priuatarũ.

q ¶ Si qui.] alias ſi qdẽ negotiũ. alias ſi quod.

r ¶ Priuatae.] id eſt ꝓcuratoris caeſaris.

s ¶ Sibimet.] idẽ fiſco.

¶ DE OFFI. COMI. ſac. pa.

t ¶ Si quis ¶ In articulo. i. ſtatim.

¶ DE OF. PROCONS. & lega. ¶ Perfecto tractatu illuſtriũ ſuppõit de ſpectabilib9. hic enim proconſul ſpectabilis eſt, ut di xim9. ſ. de of pfc. pt. Azo.

v ¶ Legati.] Pro conſulum.

x ¶ Traſmittere nõ mo rentur.] excepto crimine ſuſpecti tutoris de quo

Margin: ♂ Matercula. — Palatini qui dicantur. — ♂ Peruertat. — † Hic etiam dicitur in c. de multa. cũ gl. ſuper verb. literatas. extra de perben. ꝙ literatae perſonae dignae ſunt pluribus beneficijs in qua gl. recitantur haec verba. Et in gl. fi. pro pe fi. in c. fi. eo tit. & in c. cũ dilecti in gloſſ ſuper ver. digniores. extrã de ele ct. vbi ponuntur haec verba. † Logiora. — ✠ Curae perpetuae tui culminis.

poſteà facinore cõuictus, publicatiõe bonorũ ſuorũ mulctãdo officio quoq; rectoris ꝓuincię in qua nõ allegato ſuper gerenda ſolicitudine ſacro reſcripto, aliquis auſus fuerit, eãdẽ curã ſibimet vſurpare, triũ librarũ auri diſpendio feriẽdo. D. Cal. Mar. Cõſtantin. Anaſtaſio. A. & Rufino Conſ.

TITVLVS XXXIIII.

De officio magiſtri officiorum.

Impa. Conſtantinus A. ad Agẽtes in rebus. L. I.

Priuilegijs dudum ſcholae veſtrae indultis integris reſeruatis, ad ducẽnariã, & centẽnariã, & biarchiã nemo ſuffragio a, ſed labore vnuſquiſq; ꝑueniat: principatũ verò adipiſcat ♂ matriculã decurrẽte: ita vt ad curas agẽdas, & curſum illi exeãt quos ordo militiae vocat, & eius laborũ adiutor b. Praeterea c in quo totius ſcholae ſtat9, & magiſtri ſecuritas cõſtituta eſt, idoneus probitate morum ac bonis artibus ꝓditus, noſtris per magiſtrũ obtutibus offerat. vt noſtro ordinet arbitrio.

Imppe. Valentin. Theo. & Arcad AAA. ad Patriciũ magiſtrũ officiorum. LEX II.

Nemo agentiũ in rebus ordinẽ militiae, atque ſtipendia ♂ praeuertat, etiã ſi noſtri numinis ꝑ obreptionẽ detulerit indultũ d. at ſi quis formã admiſsi e eiuſmodi docebitur obtuliſſe, in locũ ex quo indecẽter emerſerit, reuertat: vt is gradu caeteros antecedat † quẽ ſtipẽdia meliora † vel labor prolixior fecerit anteire.

Impp. Theodo. & Valenti9 AA. Pleitio comiti & magiſtro officiorum. LEX III.

Scholariũ noſtrorũ deuotio, ꝓbata à noſtris parẽtibus, circa maximę ſerenitatis noſtrę affectiõnẽ enituit vnde qcquid ad fouendaſeruãdaq; eorũ priuilegia poſtulat, ſtatim credimus admittẽdum. Ideoq; ſuggeſtionẽ tui culminis approbãtes, viris ſpectabilibus comitib9 ſcholarũ verberãdi, degradãdive ſenatores, f & ducẽnarios licẽtiã denegamus. Ea nãque quae tali cõmotione digna ſunt ad tuę ſublimitatis volumus referri notitiam.

Idẽ AA. Nomo magiſtro officiorũ. L. IIII.

Curae ✠ tui ꝑpetui culminis credimus iniungẽdũ, vt ſup omni limite, ſub tua iuriſdictione conſtituto, queãdmodũ ſe militũ numerus habeat caſtrorũq; ac clauſurarũ cura ꝓcedat quotãnis ſignificare nobis ꝓpria ſuggeſtiõe procuret. D. ij. Id. Septẽ. Cõſtãtinop. Maximo ij. & Paterio Cõſ.

Impp. Iuſtinus † & Iuſtinianus AA. Tatiano magiſtro officiorum. L. V.

Iubemus eũ ad militiã deuotiſsimorũ ſcholariũ de caetero peruenire, qui noſtrũ meruit iudiciũ: nec licere ꝓpter tui culminis adminiſtrationẽ habẽtiſine huiuſmodi probatoria, aliquẽ inter eoſdẽ viros deuotos ſcholares ſuis referre praeceptionibus: ſed ſciat is, qui ſine ſacro reſcripto, ad eandem ꝑuenire militiã auſus fuerit: non ſolũ ea ſe priuari, verũ ẽt poenę. xx. librarũ auri ſubijci. Illud etiã obſeruari decaetero volum9, vt ſi quis locus, ſtatuſve ſcholarium, in quacunq; ſchola vacauerit: ille ſubrogetur, quẽ noſtra pietas per ſacrum reſcriptũ vacãtẽ, ſubire locũ praeceperit g. ad hoc, quadrimẽſtruos breues eorundẽ ſcholariũ, cura tuae ſublimitatis, & ꝑ tpe h viri excellẽtiſsimi magiſtri officiorum cõſcribi volumus, & eos ſacro ſcrinio laterculi pſtari, ibi deponẽdos: vt ſemper notitia eorundẽ ſcholariũ certa ſit, neq; publico dãnũ aliquod infligat. D. x. Cal. Maij. Cõſtãtinop. Mauortio. V. C. Con.

Margin: † Imper. Iuſtinianus. à Tatiano. & magis accedit ad fidẽ hiſtoriae.

TITVLVS XXXV.

De officio comitis ſacrarũ largitionũ. i

Impp. Arcad. & honor. AA. Limenio comiti. LEX VNICA.

Palatinis k haec cura debet eſſe praecipua, vt periculo proprio notarijs deſtinatis, ſup negligẽtia iudicũ (ſi ita res exegerit) cõquerant l ne eorũ ſit impunita deſidia m. Iudices quoq; de eorũ nominib9 referre cõuenit, quos cõmodis ꝓprijs magis quã vtilitatibus publicis ſtudere ꝓuiderint n breues etiã quadrimẽſtruos, ad officium palatinũ nouerint dirigendos, aurunq; exactũ ad ſacras largitiões, o ſine vlla dilatione eſſe mittẽdũ. D. iij. Cal. Maij, Honorio. vij. & Theodoſio. ij. AA. Conſ.

TITVLVS XXXVI.

De officio comitis rerũ priuatarũ. p

Impp. Valentin. & Valens AA. ad Honoratũ conſularẽ Bizantij. L. VNICA.

Si quid q negotiorũ actitatũ fuerit, in qbus aliquid cõmodi fiſcalis appareat, ad officiũ rei priuatę r tua grauitas acta trãſmittat: vt inſtructiõe pcepta qd ſibi met s iuris auxilio debeat, agnoſcat. D. vj. Cal. Ianuar. Valentiano & Valente AA. ij. Conſ.

TITVLVS XXXVII.

De officio comitis ſacri palatii.

Impp. Arcad. & Honor AA. Mineruio comiti rerum priuatarum. LEX I.

Ad palatinorũ curã, & rationaliũ officia omniũ rerũ noſtrarũ, & toti9 ppetuarij, hoc eſt ẽphyteuticarij iuris exactio reuertatur. Dat Cal. Ianuar. Mediolani, Caeſario & Attico Conſ.

Idẽ AA. Vrſatio comiti rerũ priuatarũ. LEX II.

Si quis iudicũ vir illuſtris, vel praefectus vrbi, cognitionẽ comitis rerũ priuatarũ examini debitã, ſibimet vendicandãcenſuerit, vel tuitionẽ cõtra eiuſdem ſtatuta ſedis praeſtiterit: ad qnquaginta librarũ auri illationẽ poenę noĩe officiũ eius teneat, quã decet in articulo t exigi, mãſuetudinis noſtrae aerario ſociãdã. D. vj. Id. Aug. Rauẽnae, Conſtantio & Conſtantino Conſ.

TITVLVS XXXVIII.

De officio proconſulis & legati.

Impe. Conſtantinus A. Aelia. proconſuli Aphricae. LEX VNICA.

Legati v nõ ſolũ ciuiles, ſed etiã criminales, cauſas audiãt: ita vt ſi ſententiã in reos ferendã prouiderint, ad proconſules eos tranſmittere x nõ morenr. etiam

etiã pnunciãt. Nota duo in hoc legato spãlia, et ꝙ de oĩ crimine cognoſcit, & ꝙ etiã pnũciat in crimine ſuſpecti: vt hîc, & ff. de off. pcõ. et le. l. ſolet. & ff. de ſuſpec. tu. l. j. §. j.

a ¶ DE OFFICIO comitis ſacri patrimonij. ¶ Conſtitutio Græca.

b O Fficium.] ¶ Adijt.] i. ſuis igreſſi bus ad eum.

c ¶ Agere.] i. viuere.

d ¶ Cuius.] i. officij.

e ¶ Principe.] patrẽ ſerenitatis noſtrę. qđ eſt. ſ.

f ¶ Commouerunt.] 20 no. ꝙ pia allegatio mouet principem.

g ¶ DE OFFICIO comitis Orietis. ¶ Procurator erat rerum, quæ erant in Oriente. & non legitur hic titulus.

h ¶ DE OFFICIO præfecti Auguſtalis. 30 ¶ Hic eſt ſpectabilis: ut infra de priua. car. l. j.

i O Mnia tributa.] Tuc. Loquit præfecto Auguſtali.

k P Ræfectus.] Puniendi. imò videt: vt ff. de offi. præſi. l. illicitas. §. q vniuerſas. quæ eſt cõ 40 trã. Sol. ſpeciale hîc, vt nõ habeat ius gladij. Vel dic non habet ius in hos, habet tamen in alios.

l ¶ DE OFFICIO uicarij. ¶ Non legitur.

m I N ciuilibus.] ¶ Meritũ.] cui^9 eſt 50 hîc vicarius.

n ¶ Reuerẽtiã.] cũ pfectus repſentat reuerẽtiã pricipis. & ſic iſte vicari^9 pfecti ſit p mediũ pfectũ vt. ff. de offi. prefe. pto. l. j.

o R Elationes.] Authoritas. No. cõtem ptũ eſſe ſi non audiatur.

p ¶ DE OFFICIO 60 prætoris. ¶ Spectabilis eſt. & dic primã legem quæ tractat de officio eius. & no. tex. ibi, ſedula ſeruitus. & quòd pluſer uict emancipatus patri quàm ſi ſit in poteſtate.

q P Rætori.] ¶ Exuat.] 70 i. liberent.

r T Res.] Olim. xviij. vt. ff. de ori. iur. l. ij. §. deinde diu^9 Auguſtus.

ſ ¶ Propriũ lare.] ſic & . §. de epiſ. & cle. l. in eccleſijs. Sed cõtrã. j. de cri. ſacri. l. fin. ſed ſpeciale in prætoræ. Itẽ cõtrã. ff. de offi. præto. l. Barbarius.

80 ¶ DE OFFICIO rectoris prouinciæ.

v P Oteſt.] Pone caſum. Quidã fecit ſcribi rẽ in inſtrumẽto, quæ ab alio

† In quibuſ dã exẽ. legitur, orauit ſub imperio tuæ ſub limitatis agere poteſtatem: cuius alle. hu. pro. pium prin. cõmo uerũt: quas & nos &c.

ꝺ Qui aly ci archiæ.

ꝺ Debentur.

ꝺ Præfectus Auguſtalis.

Caſus.

TITVLVS XXXIX.

De officio comitis ſacri patrimonij[a].

Imp. Honor. & Theodoſ. AA. Simplicio proconſuli Aſiæ. LEX VNICA.

OFficiũ Helleſponti cõſularis ęternę recordatiõis patrẽ ſerenitatis noſtræ adijt[b]: & expoſitis ſuis incõmodis quib^9 à vicarianis apparitoribus vrgebatur, orauit ſub† tuæ ſublimitatis agere[c] poteſtate: cuius[d] allegatiões humanæ procliuius piũ principẽ[e] cõmouerũt[f]: qđ & nos obtinere cẽſem^9.

TIT. XL.

De officio comitis Oriẽtis[g].

Imper. Leo. A. Vſeo præ. præ. L. VNICA.

TItulos ꝺ q̃ Lyciarchię, & Syriarchiæ munerib^9, ĩ pría Syria deputati ſunt, p officia tã viri ſpectabilis comitis Oriẽtis, q̃ viri clariſſimi rectoris prouinciæ flagitari pcipimus. ¶ Lyciarchiæ qdẽ ludi cura viri ſpectabilis comitis Oriẽtis, & eius officij: Syriarchiæ verò ſolicitudine viri clariſsimi moderãtis prouinciã, eiuſq; apparitoris exerceant: nulliq; penit^9 curialiũ, nec ſi voluerint, idẽ mun^9, vel honorẽ ſubeũdi licẽtia permittatur.

TIT. XLI.

De officio præfecti Auguſtalis[h].

Imper. Valent. Theod. & Arcad. AAA. Florentio præfe. Auguſtali. LEX I.

OMnia tributa p Ægyptiacã diœceſin cura, & prouidẽtia claritatis tuæ[i] à moderatorib^9 pũnciarum exigi iubemus. Si q̃ tñ ex poſſeſſoribus ſiue militarib^9, ſiue nõ militarib^9, ad inferẽda q̃ ꝺ debent audaces extiterint: eos per militare etiã auxiliũ (ſi opus exegerit) ad ſolutionem cõpelli ſancimus.

Imppp. Theodo. Arcad. & Honor. AAA. Rufino præfec. præto. LEX II.

ꝺ PRæfectus ptorio Auguſtali, ordinariorũ ſub ſe iudicum examinandi flagitia, & ſuper his referendi, non amouendi, vel puniendi[k] habeat poteſtatem.

TIT. XLII.

De officio vicarij[l].

Imppp. Valentin. Valens & Gratia. AAA. Antonio præfec. præt. LEX I.

IN ciuilib^9 cauſis vicarios comitib^9 militum cõuenit anteferri, ĩ militaribus negotijs comites vicarijs anteponi. Quoties ſocietas in iudicando contigerit: priore loco vicarius ponetur, comes adiũctus accedat. Siquidẽ præfecturæ meritũ[m] cæteris dignitatibus anteſtet: & vicaria dignitas ipſo nomine eius ſe trahere ꝺ iudicet portione, & ſacrę cognitiõis † habeat poteſtatẽ, & iudicationis noſtræ ſoleat repræſentare reuerentiã[n].

Idem AAA. Ad Heſperium præfectum prætorio. LEX II.

REIatiões vicariorũ, ſiquãdo vſus attulerit, ad noſtrã mã ſuetudinẽ referant. Relatiões em iudicũ libẽter audim^9: ne adminiſtratorũ decreſcere videat authoritas[o] ſi eorũ cõſulta veluti pfano rũ pces, à nr̃is adytis repellamus.

TIT. XLIII.

De officio prætoris[p].

Imperator Cõſtãtius A. ad Senatũ. LEX I.

PRetori defertur hæc iuriſdictio ſancientibus nobis, vt liberale negotium ipſe diſceptator examinet. ſanè interponi ab eo decreta conuenit, vt ſiue in integrum reſtitutio referẽda eſt, probatis dũtaxat cauſis ab eodẽ etiã interponat decretũ: ſeu tutoris dandi, ſeu ordinandi curatoris impleatur ab eo interpoſitio decretorũ: quippe cùm apud eum quoque adipiſci debeat patronorum iudicio ſedula ſeruitus libertatẽ. Nec ſanè debita filiorũ votis patrũ vota ceſſabũt, vt patẽti copia liberos ſuos exuant[q] poteſtate, magis pprijs obſequijs mãcipatos: cùm ſeſe intelligãt his obſequij pl^9 debere, à qb^9 ſe meminerint ſacris vinculis exutos. D. vj. Cal. Iañ. Euſebio & Hypacio Cõſ.

Imppp. Valentin. & Martian. AA. Tatiano præ. præ. LEX II.

TRes[r] tantũmodò prætores, electæ opinionis, in hac vrbe per ſingulos annos iudicio ſenatus pcipimus ordinari: qui cõpetentes cauſas, & debitos act^9, integrè diſceptare, atq; tractare debebũt. Et hi tãtùm tres ex ijs qui proprium larem[s] in hac alma vrbe habeant, non ex prouincijs eligantur. Nec ſi quis fortè propter alias cauſas ad hanc vrbem de prouincijs venerit, ad* præturæ munus efferatur: ſed ij tantummodò (vt dictum eſt) qui hic domicilium fouent: ita tamen, vt nec ipſi ſumptus quoſdam inferre cogantur inuiti, ꝺ ſed habeant ſpontaneum liberalitatis arbitrium.

TITVLVS XLIIII.

De officio rectoris prouinciæ[t] †.

Imperator Alexander A. Iuliano. LEX I.

POteſt[v] † de falſo cauſam cognoſcẽs præſes prouinciæ, incidentem proprietatis quæſtionem dirimere. D. vj. Calend. April. Maximo. ij. & Vrbano Conſ.

Imp. Conſtantinus A. ad Maximianum præſidem prouinciæ. LEX II.

PRæſides[x] prouinciarum oportet ſi quis potentiorum extiterit inſolẽtior[y], & ipſi vindicare nõ poſſunt, aut examinare, aut pronunciare nequeunt: de eius nomine ad nos, aut certe ad prætorianæ præfectu ræ ſcientiam referre: quo[z] prouideatur qualiter publicæ diſciplinæ, & læſis tenuioribus conſulatur. D. v. Calend. Maij, Probiano & Iuliano Conſ.

Idem A. ad prouinciales. LEX III.

poſsidebat, ſuã eſſe. q cũ de falſo accuſaret, dixit ſe nõ accuſari poſſe, qa verũ erat qđ in inſtrumẽto eſt ſcriptũ. vel dixit: De falſo me accuſas, ſed ego dico te ſeruũ meũ eſſe: & ſic pprietatis tuijpſi^9 tibi referro qõnẽ: vt & aliãs. j. 10 de adul. l. quoniã Alexãdrum. Vel tertio dic: Petebam fundũ à muliere. & oſtẽdebã ĩſtrumẽtũ. ipſa illud de falſo accuſabat. ego eã dico nõ admitti, qa fœmina eſt, quæ non admittiĩ ad publicã accuſationẽ. ſed ipſa dicit ſuũ eſſe fundũ, & ſic p ſua re 20 debere admitti: vt. j. qui accu. nõ poſ. l. vxor. ſed. l. ſe. contra. & facit. j. de fal. & ſi ad te. & de ordi. iudi. l. prima.

x P Ræſides.] Hæc lex nõ legit, nec ſeqn tes: vide tñ notabilia.

y ¶ Inſolẽtior.] i. immodeſtior, inobediens.

30 z ¶ Quo.] pro vt.

ꝺ Iudicat.

† Concor. c. j. cũ gl. ij. extrã. de offi. archidia.

ꝺ Præfecturæ mu nus vocetur.

ꝺ Sed ſpõtaneæ habeant libe ralitatis ar bitrium.

† In quibuſ dam exem plarib^9 hoc amplius legitur & vt nulli patriæ ſuæ admini ſtratio ſine ſpeciali permiſſu princi pis permit tatur.

† Glo. in c. cum ſuper. ſuper verbo, petitoriũ. de cau. poſ. & pro. inducit hãc l. in. arg. ꝙ duæ petitiones eodem iudicio expediuntur.

a Iustissimos.] Accusandi. repete dam⁹ potestatem.
b ¶ Absumat.] sic. s. de episc. & cleri. l. quoniã venerabilis.
c ¶ Voces.] contra malos iudices.
d In officiales.] facit. s. de spor. l. ij.
e ¶ Publicũ.] s. officiũ.
f Potioris.] Tributur. vt & s. de off. præfec. vrb. l. studentibus.
g ¶ Irrogat.] aliàs iniuria, et aliàs pœna. et facit. s. de of. diuer. iud. l. singuli. & s. de vete. iure enu. l. j. §. omnib⁹. & §. sed neq;.
h Ciuitas.] Ingenium. i. superbia.
Qui ordinariã] Dignitatem. aliàs potestatem.
k ¶ Profligauerit.] quia accepit de salario sequentis potestatis.
Ne quis.] Cõtra cõsulta cœlestia. i. cõtra pcepta hui⁹ legis
m Nullũ.] Possessor. i. ciuis vel rusticus.
n ¶ Horreat.] qa non ibit ad eũ. & ita palatini imminent iudicibus, & iudices collatoribus.
o Omnes.] Insolentia. i. officialiũ siue apparitorũ in obediẽtia.
p Nulli iudicũ.] Palatia. scilicet principis.
q ¶ DE OFFICIO *præfecti uigilũ. ¶ Licet cœpit tractare de clarissimis, hic tamẽ est spectabilis: ut. ff. eo. l. iij. Quare ergo hic ponitur? Respõ. cõsyderauit prima tẽpora, secũdum quæ nõ erat præfectus uigilum, imò erat quidam qui præerat excubijs: ut. ff. eodem. l. j. in fin. & de ori. iur. l. j. §. hæc omnia & non legitur hic titulus.*
r Præfecti vigilũ.]
s ¶ Tuæ] pfecti præ-

Iustissimos, & vigilãtissimos iudices, publicis acclamatiõibus, collaudãdi dam⁹ oĩb⁹ potestatẽ: vt honoris eis auctiores pferam⁹ pcessus: & ecõtrario iniustos, et maleficos, q̃relatũ vocib⁹ accusandi [a]: vt cẽsuræ nostræ vigor eos absumat [b]. Nã si veræ voces [c] sint, nec ad libidinẽ p cliẽtelas effusę diligẽter ĩuestigabim⁹: pfectis ptorio, & comitibus q p puincias cõstituti sunt, puincialiũ nostrorũ voces ad nostrã sciẽtiã referẽtibus. D. prid. Calen. ✠ Basso & Ablabio Conſ.

Idẽ A. Ad Periclem præsidem. L. IIII.

In officiales [d] pfectorũ, cursum publicũ [e] laniãtes, vel praua cõtra vtilitatẽ publicã moliẽtes, vindicãdi tibi dedim⁹ potestatẽ: ita vt pfectos de eorũ culpa facies certiores. D. x. Calen. Nouembr. Nicopoli, Constantio & Albino Conſ.

Impp. Valentin. & Valens AA. ad Aproniamum præfec. vrbi. LEX V.

Potioris grad⁹ iudicib⁹ ab inferioribus cõpetẽs reuerẽtia tribuat [f]. Sed vbi publica tractat vtilitas: et si minor iudex veritatẽ inuestigauerit, nulla maiorib⁹ irrogat [g] iniuria †. ¶ Sanè q insignia dignitatis ad hoc exercet, vt indignis iniurijs existimet afficiendos eos, qui officia cũ potestate moderantur: nõ declinabit nostræ indignationis aculeos. D. v. Cal. Iun. Arintheo & Modesto Conſ.

Imper. Valentin. Grat. & Theod. AAA. Cynegio præfec. præ. LEX VI.

Ciuitas Phodiorũ † iniuriam suã nõ tã decẽter quàm serò cõquesta est. Vñ inuiolabili obseruatiõe sancim⁹, vt qm̃ tpe hyemis nauigatio sæpe periculosa est, & semp incerta: in illis qnq; vrbib⁹, q̃ potiores esse cæteris asserũtur, vicissim hyemãdũ sibi iudices recognoscãt. ¶ Quòd si cuiquã tale existat ingeniũ [h], vt pcepta nostra cõtẽnat: qnquaginta ab eo argẽti libræ, cẽtũ ab ei⁹ officio, si aliter factũ fuerit, fisci nostri iuribus inferantur.

Imppp. Valẽtin. Theod. & Arcad. AAA. Cynegio præfect. præ. L. VII.

Qui ordinariã gesserit ♁ dignitatẽ [i]: quicquid ♁ ex venturæ delegationis titulis pfligauerit [k], cũ dispẽdio pudoris, atq; fortunæ de pprijs facultatib⁹ intra puinciã posit⁹ inferre debebit. D. vij. Cal. Iun. Cõstantinop. Honorio nobiliss. puero & Euodio Conſ.

Idem AAA. Cynegio præ. præ. LEX VIII.

Ne qs iudicũ in puincia sua pfectianũ, vel palatinũ, vel militẽ, vel ex ijs etiã oĩbus qui anteà in hmõi officijs fuerint cõmorati, intercessorẽ, id est executorẽ cuiusquã litigatoris petitiõe ĩ quolibet, seu priuato, seu publico negotio putet esse tribuẽdũ. Nã peccãtẽ cõtra cõsulta cælestia [l], cũ officio suo, nõ solũ detrimentum famæ, sed etiam ptarimoniorũ damna comitentur. D. Nõ. Aug. Constantinop. Honorio N. P. & Euodio Conſ.

Idem AAA. Polemio præfec. præto. Illyrici. LEX IX.

Nullus puinciæ moderator augustissimã vrbẽ, sine iussiõe nr̃a adire audeat. Nã si patuerit quem cõtra decreti nr̃i pcepta venisse: is cõgrua cõdẽnatiõe plectet. D. x. Cal. Iañ. Mediolani post cõsulatũ Timasij & Promoti. Limenio Comiti sacr. larg.

Impp. Arcad. & Honor. AA. LEX X.

Nullum palatinis tibi obsecundãtibus, cum prouincialibus volumus esse cõmerciũ: sed iudices scire debent, hoc sibi præcipuè esse commissum, vt ipsi à prouincialibus exigant, & consueta deposcant: palatinum verò possessor [m] non horreat [n]: qui non sibi, sed iudicibus atque officijs præceptus est imminere. Dat. vj. Calend. April. ✠

Imppp. Arcad. Honor. & Theod. AAA. Theodoro præfecto prætorio. LEX XI.

Moderatores prouinciarum curam gerere iubemus, ne quid potentum procuratores perperã iniusteq; † committant. D. vj. Calend. Decemb. Rauẽnæ, Basso, & Philippo Conſ.

Impp. Honor. & Theod. AA. Monacho præ. præ. LEX XII.

Omnes prouinciarũ apparitores, pro inueterata authoritate, iuxta motum iudicis nudatos, verberibus (si ita res tulerit) subiacere præcipimus: vt & facilis executio rerum publicarum sit, & officiorũ insolentia [o] comprimatur, & iudicum seueritati competens reddatur authoritas. D. vj. Calend. Ianuar. Honorio ix. & Theodosio v. AA. Conſ.

Imp. Leo A. Constantino præ. præ. LEX XIII.

Si quis cohortalib⁹ adhuc obsequijs obligatus, regimen prouinciæ, vel cingulum cuiuslibet militiæ dignitatisve quoquo modo meruerit: contra licitum vsurpatis impetratisvé careat, etiã si vltroneè à nostra liberalitate ius regendæ prouinciæ, vel militiæ, seu dignitatis cuiuspiam sibi iactauerit delatum fuisse. Dat. vij. Id. Aug. Leone A. iiij. & Probiano Conſ.

Idem A. eidem præfect. præto. † LEX XIIII.

Nulli iudicum qui prouincias regunt, in ciuitatibus, in quibus sacra palatia, aut prætoria sunt, liceat his relictis priuatorum sibi domos ad habitandum veluti prætoria vendicare: sed sacratissima modis omnibus inhabitare palatia [p], seu prætoria ♁ cogãtur: vt hac necessitate compellantur eorum reparationi prouidere. ¶ Vbi autem & palatium est, & prætorium: palatium quidem habitationi præsidis, prætorium autem, vel suscipiendis conseruandisq; speciebus publicis horreorum vice, vel alij necessariæ rei deputetur. Quod si quis aliquando dissimulare tentauerit: protinus eum, atq; officium eius quinquaginta librarum auri mulctam ad reparandum sacrum quod neglexerit palatium soluere sancimus. D. vj. Id. Feb. Clementino & Probo Conſ.

Idem Imperator. LEX XV.

Nulli, † patrię suæ administratio, sine speciali permissu principis permittatur.

TITVLVS XLV.

De officio præfecti vigilum [q].

Impp. Theod. & Arcad. AA. Nephridio præfecto vigilũ. L. VNICA.

Præfecti vigilum [r] huius vrbis, nihil de capitalibus causis, sua authoritate statuere debent, sed si quid huiusmodi euenerit, culmini tuæ [s] potestatis referre: vt de memoratis causis, celsiore sententia iudicetur.

De officio

† Concor. c. ad nostrã iũcta glo. j. circa fi. de cõsu. vbi habetur quòd quãdoque reuelatur minori qđ maior nescit.
† Rhodiorum.
♁ Potestatem.
♁ Ex veteri iure delegationis &c.
† illicitéue.
† Impe. Anastasi⁹. A. Viuiano præfe. præto.
♁ Deest cogantur.
† In vetustis codic. hæc lex nõ habetur.

TIT. XLVI.

De officio ciuiliũ iudicum.

Imppp. Arcad. Honor. & Theod. AAA. Curtio præfecto prætorio. LEX I.

HOnorati [a] qui litem habere noſcunt: ijs horis, vel tẽporib⁹ quib⁹ cauſarũ merita, vel facta pãdũtur [b], reſidendi [c] cũ iudice non habeant facultatem. D. iij. No. Febr. Rauennæ baſſo & Phili. Conſ.

Impp. Honor. & Theod. AA. Anthemio præfecto prætorio. LEX II.

SI quis [d] pro publicis functionibus quæ flagitant, aliquo ſe defendere tẽtet munimine: adeat iudicẽ, & promat quæ duxerit aſſerẽda. Quẽ ſi iudex (quod non arbitramur) min⁹ audire maluerit: ipſe quidem adminiſtrator. xxx. librarum auri, apparitor verò eius quinquaginta feriatur diſpendio. D. xiij. Cal. Aug. Cõſtãtin. Honorio. viij. & Theod. iij. AA. Conſ.

TIT. XLVII.

De officio militariũ iudicũ.

Imppp. Valent. Theod. & Arcad. AAA. magiſtris & comitibus vtriuſq; militiæ. LEX I.

NVnquã [e] omnino in † negotijs priuatorũ vel tuitio militaris, vel executio tribuatur. Da. Prid. Id. Feb. Cõſtantinop. Theodoſio A. iij. & Habundantio Conſ.

Impp. Honor. & Theodoſ. AA. Monachio præfect. præto. LEX II.

PRæcipim⁹ ne qñ curiales, vel priuatæ cõditionis homines, ad militare exhibeãtur iudiciũ, vel cõtra ſe agentiũ actiões excipiãt, †vel litigare in eo [f] cogant. Interminationẽ aũt q̃nquaginta librarum auri, aduerſus comitianum [g] officiũ proponi decernimus, ſi q̃d contra hoc aliquando tentauerit. D. vj. Calen. Septemb. Theodoſio A. vij. & Palladio Conſ.

Impp. Theod. & Valent. AA. Anatolio magiſtro militum. LEX III.

NEmo de ijs q̃ in virorũ ſpectabiliũ ducũ officijs militauerit, ſcholæ agẽtiũ in rebus quacũq; ſubreptione poſt cõpletã militiã ſociet, nec agẽdi vices viri clariſsimi prĩcipis accipiat facultatẽ. Si q̃s autẽ aduerſus hæc [h] noſtræ perẽnitatis decreta venire conet: militia ſpoliat⁹ ꝓſcriptiõis pœna pro parte bonorũ tertia cõſtringatur. D. v. Cal. Feb. Gonſtantinop. Maximo. ij. & Paterio Conſ.

Idem AA. Nomo magiſtro officiorum. LEX IIII.

DVces militũ, & præcipuè quibus gẽtes, quæ †maximè cauendæ ſunt, appropinquant, in ipſis limitibus cõmorari, & milites ad propriũ redigere numerũ, imminẽtib⁹ ♁magiſterijs poteſtatib⁹, diuturniſq; eorũ exercitationib⁹ inhærere p̃cipim⁹. Caſtrorũ q̃netiã refectiõis luſtratiõiſq; curã habeãt. Quib⁹ cũ principibus [i] caſtrorũq; p̃poſitis, ꝑ laborũ viciſsitudine, limitaneorũ militũ duodecimã ãnonarũ ꝑtẽ, diſtribuẽdã videlicet ĩter eos magiſtrię ꝑtãtis arbitrio, deputam⁹. D. ij. Id. Sep. Conſtantinop. Maximo. ij. & Paterio Conſ.

* Conſtitutio Græca.

TITVLVS XLVIII.

Ne rei militaris comitibus, vel tribunis lauacra præſtentur.

Imp. Arcad. Honor. & Theod. AAA. Anthemio præ. præ. L. VNICA.

OMnẽ inquietudinẽ à curijs, & ciuitatib⁹ præcipimus prohiberi, nec vlla priuata ab his ſuccedẽdi balnea ad tribunorũ, vel ducũ aliorúmve militariũ comitũ vſus: nec aderationẽ [k] aliquã pro hac cauſa profligari. Illuſtrib⁹ eñ tantũmodò viris comitib⁹, ac magiſtris militũ (ſi tñ id voluerint) hoc miniſterium [l] indulgem⁹: dupli pœna violatoribus huius ſanctionis ĩminẽte. D. v. Cal. Decẽ. Arcadio A. vj. & Probo Cõſ.

TITVLVS XLIX.

De officio diuerſorum iudicum.

Imp. Conſtantinus A. ad Domitium Celſum vicarium. LEX I.

NEmo iudex aliquẽ officialẽ ad eã domũ in qua materfa. [m] degit, cùm aliquo præcepto exiſtimet eſſe mittẽdũ, vt eandẽ in publicũ ꝑtrahat * [n], cùm certũ ſit debita eius [o] quæ [p] intra domũ, cõſiderato ſexu ſemet contineat, domus eius vel cuiuſcũq; rei habita diſtractione, publicis neceſsitatibibus [q] poſſe ſeruari [r]. ¶Quod ſi quis in publicũ matrẽfamilias poſthac crediderit ꝑtrahendã, inter maximos reos citra vllã indulgentiã capitali pœna plectetur. D. iiij. Id. Augu. Sabino & Rufino Conſ.

In authen. vt nulli iudic. § neceſſarium. coll. ix. conſtit. ix.

SEd hodie nouo iure pro fiſcalib⁹, vel priuatis debitis, nulla mulier debet includi, ſed ad iudicem veniet per ſe, vel per procuratorem ſuũ: vel mittat vnũ, vel alterum, quatenus negotium legitimè exequãtur. ¶Si contra factum fuerit, maiores iudices viginti libris auri, minores decem puniantur. Obediẽtes autem eis cingulo ſpoliabuntur, & pœnis ſubiacebunt corporalibus. & in exilium damnabuntur.

Imper. Valẽtin. Theod. & Arcad. AAA. ad principes populi. LEX II.

SInguli quiq; iudices ſciant celſioribus [s] viris [t], & ijs quorum nonnunquam iudicio prouehũtur, honorificentiam debitam eſſe præſtandam: nec in ſubſcriptionibus ſuis fratres audeant nominare: apparitione mulctanda, cuius hæc eſt cura. D. Idib. Feb. Richomere & Clearcho Conſ.

Idem AAA. Conſtant. præpoſito Galliarum. LEX III.

SCiant principes [v], & cornicularij [x], & primates officiorum, iudices etiã, ternas libras auri à ſuis facultatibus * eruendas ſi honoratis [y] viris, quibus etiã conſiſtorium noſtrum ingrediendi facultas præbetur, ſecretarij iudicum non patuerit ingreſſus, aut reuerentia nõ fuerit in ſalutatione delata, aut ſedendi cum iudice ſocietas denegata [z]. D. vj. Id. Nouemb. Tyberiade, Timaſio, & Promoto Conſ.

---

toris vel vrbis.

¶DE OFFICIO *ciuilium iudicum.*

a HOnorati] i. aduocati.

b ¶Pãduntur.] vt. j. de poſtu. l. q̃ſq̃s. in fin. Sed in alijs horis ſedere poſſunt: vt. j. de offi. diuer. 10 iudi. l. fi.

c ¶Reſidendi.] id eſt ſedendi. Accurſius.

d SI quis.] aliâs eſt hîc rubrica. De officio præfecti annonæ.

¶Sequens titulus de offi. mil. iud. nõ legitur, ſed ſ. l. j. ſignatur cõtrà. ff. de rei vẽ. l. q̃ reſtituere. Sol. 20 vt ibi. Item ſequens ne comi. rei mili. nõ legitur,

¶DE OFFICIO *militarium iudicum.*

e NVnquã.] dic vt in ſuperiori rubrica.

PRæcipimus.]

f ¶In eo.] iudicio magiſtri militum.

30 g ¶Comitianũ.] i. comitis q̃ præeſt ꝓuinciæ.

h NEmo.] Hæc. aliâs huius.

i DVces.] Principibus. i. maiorib⁹ iudicibus. non legitur.

¶NE REI MIL. *comitibus.*

40 k OMnẽ.] Aderationem. aliâs exactionem. id eſt collectam.

l ¶Miniſterium.] vt lauacra eis præſtentur.

¶DE OFFICIO *diuerſorum iudicum.*

m NEmo.] 50 Materfa. q̃ ipſa ſit, habes. ff. de ijs qui ſunt ſui vel alie. iur. l. nam ciuium.

n ¶Protrahat.] ſic ff. de in ius vocã. l. neque impuberes. in princi. & l. pleriq;. & ll. ſequẽtibus. 60 Et potes hîc dicere aut. quæ eſt in aut. vt nul. iu. §. neceſſariũ. colla. ix. & eſt ſcripta. j. de cuſto. re. ſuper illa lege quoniam.

o ¶Eius.] ſ. mulieris.

p ¶Quæ.] ſ. mulier.

q ¶Neceſsitatibus.] id eſt debitis. idem tamẽ in priuatis.

70 r ¶Poſſeſeruari.] publicis neceſsitatibus: quod habetur. ſ.

s SInguli.] Celſioribus. i. legũ doctorib⁹.

t ¶Viris.] ſic. ſ. de offi. rec. prouin. l. potioris. & j. l. proxi.

v SCiãt principes.] i. maiores officiales.

80 x ¶Cornicularij.] i. tubatores.

y ¶Honoratis.] ſcilicet doctoribus.

z ¶Denegata.] vt & j. vbi ſena. vel cla. l. fin. §. ſedendi. niſi in caſu: vt. ſ. de off. ciui. iudi. l. j.

---

† Aliâs de eſt, in.

† accipiant.

† qua.

♁ Magiſtris.

* Scilicet pro debito aliquo Nã ſi crimen ſit extrahi debet vt In nouellis.

* Seruanda.

TITVLVS L.

Vt omnes iudices tam ciuiles, quã militares, post administrationẽ depositam quinquaginta dies, in ciuitatibus, vel certis locis permaneant.

Imperator Zeno A. Sebastiano præfec. præto.

LEX VNICA.

NEmo ex viris clarissimis præsidibus prouinciarũ, vel consularibus aut * correctoribus, néve qui administrationis maioris infulas meruerint, id est viri spectabiles procõsules, vel præfectus augustalis, aut comes Oriẽtis, aut cuiuslibet tractus vicarius, aut quicũq; dux, vel comes cuiuslibet militis, vel diuinarũ comes domorũ, postquã sibi successum fuerit, audeat excedere[a] de locis quos rexisse noscit, antequã[b] quinquaginta dierum † cõstitutus numerus finiatur. Sed per id tẽpus præsides quidẽ, & cõsulares necnõ correctores in metropoli, spectabiles verò iudices, tã ciuiles, quàm militares in ciuitatibus administratæ diœceseos illustrioribus, publicè, nõ domi, vel intra sacrosanctos terminos, vel religiones, aut potẽtes † domos latitãtes, sed in celebrrimis locis, ante omniũ quos nuper gubernauerãt, ora versant: vt pateat oĩbus facultas libera sup furtis[c] aut criminibus querimoniã cõmouendi: ita vt ab omni defensus iniuria ꝓuisione, post eũ administrãtis ac periculo officij, nec minus curialiũ, & defensoris ciuitatis: iuratoriæ tm̃ cautiõi cõmissus, postquã fuerit in querimoniã deuocat⁹, pulsare volẽtibus (vt dictũ est) pro legũ ratione respõdeat[d]: nec vllã ante præfinitũ tẽpus de ꝓuincia discedẽdi excusationẽ ei tribuat: vel diuinæ vocis † copia[e], vel codicilli alterius administratiõis oblati, vel præceptũ amplissimę tuę sedis, vt alterius ꝓuinciæ moderatoris vices obtineat, aut præceptũ præfatæ, vel alterius ciuilis, vel militaris cuiuscũq; potestatis, vt quãcũque solicitudinem publicã gerat, aut exhibeatur, vel deducatur ♁ ac postremò cuiuslibet artis astutia, cuiuscunq; occasionis excogitata calliditas excludat: vt modis oĩbus quæ pro vniuersarũ prouinciarũ salute sancimus, sortiant̃ effectũ.

¶ Qđ si qs temeritate punićda salubberrimã legẽ circũscribẽdã, vel violãdã crediderit: licet et maiestatis reus nõ immeritò iudicet̃, attamẽ qnquaginta librarũ auri mulctã publicis calculis ĩferre[f] coget̃: simili pœna plectẽdo eo q post eũ administratione suscepta minimè eũ curauerit honestè retinẽdũ, aut sup eius fuga ꝓtinus referendũ †. ¶ Administrationẽ aũt deponere nõ volum⁹ decessorẽ antequã successor ad ꝓuĩciæ fines ꝑuenerit[g], licet literis ad eũ, seu progrãmate, vel edicto ad officiũ, & ꝓprouĩcia les vsus fuerit. Ipse autẽ q ꝑsentẽ fugiẽs nõ obseruauerit legẽ: vbicũq; rept⁹ fuerit, licet hac florẽtissima ciuitate, ad ꝓuinciã sine vllo penitus obstaculo præceptione: tui culminis, cura etiã viri clarissimi rectoris prouinciæ in qua repertus fuerit, deducetur, per sex mẽsiũ curricula ibidẽ moraturus: quatenus interea minimè possint crimina, vel furta cælari. ¶ Officium etiam quod eũ, debito tamẽ honore[h] seruato, non prohibuerit cõtra legis tenorem discedere, triginta librarũ auri dispendio ferietur. ¶ Quod si intra quinquaginta dierũ numerũ fuerit fortè pulsatus, & præfato tpe elapso, necdũ finita lis fuerit: ciuiliter qdẽ sup furtorũ sceleribus pulsatus, dato ꝓcuratore instructo, post quinquaginta dies protinus habeat licẽtiã discedẽdi. accusatione verò super criminibus facta, ꝑ inscriptionũ laqueos irretitus[i], vsq; ad terminũ causæ ibidẽ necessario perdurabit[k]. ¶ Sciant autem vniuersi iudices, apud quos, vel administratiõis iure, vel ex pręcepto amplissimæ tuæ[l] sedis huiusmodi cõtrouersiæ ciuiliter, vel criminaliter vẽtilãtur, intra viginti dierũ spatiũ debere se præfata litigia postquã orta[m] fuerint, terminare[n]. Nam si supersederint, ipsos quidẽ decẽ librarũ auri cõdẽnationem subire cẽsemus: accusationẽ verò, seu ciuilẽ intentionẽ semel in iudiciũ deductam præfato modo[o] legitimè terminari. D. v. Id. Octob. Constantinop. Zenonæ A. ij. Con.

In authen. vt iudices sine quo quo suffr. §. necessitatem. col. ij. consti. ij.

SI verò antequam compleantur quiaquaginta dies fugiens capiatur, detineatur à prouincialibus: & omne quod datum fuit ei, occasione furti hoc exigatur: præsente tamen Deo amabili Episcopo, & causam ex non scripto examinante.

TIT. LI.

De officio eius qui vicem alicuius iudicis vel præsidis obtinet.

Imper. Gordianus A. Domitio præfecto prætorio. LEX I.

IN causa quæ spectat ad vtilitatẽ reipublicæ, eũ qui vice præsidis prouinciã † administrat, potuisse cognoscere, in dubiũ nõ venit. ¶ Sanè si in aliquo captũ est ius reipublicæ[p]: iuxta scita diuorũ principum defensores reipublicæ[q], si modò adesse fiduciam negotio putant, restitutionis auxilium possunt flagitare[r]. D. iij. Noñ. Nouembr. Sabino. ij. & Venusto Cons.

Mandata imperatorum Theodo. & Valentin. AA. missa Antiocho cæterisque præfect. præto. per referendarium, quæ sic habent. LEX II

Suggerente

¶ VT OMNES IVDICES tam ciuiles &c.

a NEmo.] Excedere. id est recedere.

b ¶ Anteq̃ quinquaginta] Nota.

c ¶ Super furtis.] s. suis & domesticorum, & 10 manipulariorum: vt. j. ad. l. iul. rep. l. j. & in quadruplum damnatur: vt ibidem dicitur, & . j. tit. ij. consiliarios. & infrà. vbi de ratiocinijs. l. fi.

d ¶ Respõdeat.] apud epm causam examinãtẽ, & non ex scripto: sicut & cũ fugit. vel etiam apud 20 principẽ: vt in aut. vt iudi. sine quoquo suf. §. si qs autẽ. & . §. necessitatẽ. & . §. si autẽ voluerit. col. ij. vel apud superiorẽ magistratũ: vel apud eũ cui cõmisit prætorio præfectus: vt in fi. huius legis.

e ¶ Copia.] aliàs diuina, id est reuocatoria.

30 f ¶ Inferre.] Idẽ velut seru⁹ inhonestus capi põt: vt in aut. vt iudi. sine quoquo suf. §. necessitatem. & . j. e. l. §. ipse autem.

g ¶ Peruenerit.] Nisi ꝑ duos dies tãtũ: vt ĩ aut. de administrato. §. illud autẽ. col. vij. si verò nullũ mittat nũciũ, semper iu- 40 dicat vsq; ad aduẽtum successoris: vt. ff. de offic. ꝓcõ. l. meminisse. in prin. Nũcius aũt ꝑmissus exercet oĩa ꝑter mẽbri abscissionẽ, & vltimum supplíciũ: vt in aut. de col. §. ad hoc id ꝓhibemus. col. ix.

¶ Peruenerit.] finito tempore primi.

50 h ¶ Debito tamen honore.] imò nõ seruato hodie: vt in aut. vt iudi. sine quoquo suff. §. necessitatem. col. ij.

i ¶ Irretitus.] s. per accusatorẽ qui inscripsit.

k ¶ Perdurabit.] & patiatur pœnã pro qualitate delicti: vt. ff. ad. l. iul. re- 60 pe. l. lex iulia. ij. §. fin.

l ¶ Tuæ.] ô præfecte prætorio.

m ¶ Orta.] per contestationem.

n ¶ Terminare.] spãle. j. de iud. l. ꝓperãdũ. ĩ prĩ.

o ¶ Præfato modo.] idest intra viginti dies.

¶ DE OFFI. EIVS 70 *qui uicem alicuius &c.*

¶ *Dictum est. suprà. de magistratibus ordinarijs nã & uicarij (de quibus dictũ est) ordinarij erãt, & in tẽpus certũ eligebãtur: qđ etiã erat ordinarijs ꝑfixũ: ut ipsi uices ordinariorũ præsentiũ, & 80 uiuẽtiũ supplerẽt. Nũc autẽ ponit de ijs qui gerunt uices mortuorum, & absentium, & appellantur suffecti: decedentes autem dicebantur demortui. Azo.*

p ¶ IN causa.] Reipublicę. ciuitatis alicuius: & sic in iudicio restituit̃ ciuitas: vt & . j. de iure reip. l. j. li. xj. & in cõtractu: vt. e. ti. l. rẽ. & . j. qui. ex cau. maio. l. respublica. & hoc patet quia de præside dixit aliâs procur. cæsaris.

q ¶ Reipublicæ.] ordinabit aũt respublica syndicũ, vel actorẽ cõtra priuatũ: & cognoscet præses ꝓuincię, vel eius vicarius.

r ¶ Flagitare.] ad ĩstar pupilli: vt. j. de iu. reipu. l. rẽpublicã. li. xj. & . j. qb. ex cau. ma. l. respublica.

---

* Rectoribus.

† Concor. in c. de caussis. in glo. j. in fi. extrà de off. deleg.

† Pœnates domus.

† In quibusdã exẽ. legitur, tribuat: vel diuina reuocatoria, vel codicillis alteri⁹ administrationis oblatis vel præcepto amplissimę tuę sedis, vt alterius prouinciæ moderatoris vicẽ obtineat, aut ꝑcepto præfatæ vel alterius ciuilis seu militaris cuiuscũque potestatis, vt quãcunque solicitudinẽ publicã gerat, aut exhibeatur aut deducatur, aut postremũ cuiuslibet occasionis excogitata calliditate excludatur vt mo. &c.

♁ *Aut postremũ cuiuslibet occasionis excogitata calliditate excludatur &c.*

† Aut super eius fugam protinus requirẽdum.

Continuatio.

† Prouinciæ.

a **S**Vggerente.] Vestra ô præfecte.
b ¶Eos.] f. vicarios.
c ¶Sedis amplissime.] vel alterius q habet merum imperiū: vt. ff. de off. eius cui man. est iur. l j.
d ¶Rectorū.] f. deceden tium, vel absentiū q decesserunt dicuntur demortui, & substituti vicarij dicuntur suffecti. Secus si delegaret: quia talia delegari non possunt: vt. ff. de of. eius cui mā. est iur. l. mādata. & ff de re. iu l. oīa est em vicari° ordinarius à lege, nō delegat°.
e ¶Habere.] faciendi eaque q. dicit. f. tutores.,
f ¶Actitare. ¶ter vltimū supplicium fortè, & membri abscisiõem: vt i aut. de col. §. ad hoc id prohibemus. col. ix.
g ¶DE ASSESSO-ribus & domesticis.
¶ De iudicibus & eorū officijs. s. dictū est: Nunc uideamus de collateralib° eorū. i. assessoribus & domesticis, & cancellarijs. Quis sit assessor, quis domesticus, quis cancellarius & qui possint esse, & quod sit eorum officium. Azo.
h **S**Tudiorum. ¶Prouocet. sic & . s. de statuis. l. & vir tutum. Acc.
i **P**Ræsides.] Libellis i. petitionibus quæ fiunt super alienādis prędijs minorum, & pro trāsactionibus alimentorum & alijs faciēdis quę sunt misti imperij. secus in testamento, vbi per alium subscribit quis: vt. s. de test. l. fi. & . l. iubemus. & aut. & non obseruato.
k ¶Si quis.] præses.
l **C**Onsiliarios.] i. assessores.
m ¶Et cancellarios.] vt suos notarios.
n ¶Officio.] vt sui milites, & alij de familia. de quorum omniū delictis tenentur: vt hīc, & . J. ad. l. iul. re. l j.
o ¶Præcipimus.] vt. s. vt omnes tam ciui. quam mi. l j. in prin
p ¶Subtraxerit.] vt & J. de exacto. tri. l. iij. li. x. & . ff. ad syl. l lege. §. pe.
q ¶Fiscus.] vt & . J. de modo mult. l fin. §. quod si quis.
r **D**Omesticus.] arceatur. id est non sit patronus in causis.
s ¶Potestatis.] scilicet præsidis.
t **N**Emo.] Ambitione.] non enim pōt quis continuare honores sovt hīc, & . ff. de mune. & hono. honor. §. gerendorum. & J. l. pxi. secus aūt si nō est ibi ambitio: vt. J. e. l. liceat. & . J de prin. agen. in re. l. ex agentibus. lib. xij. vel illa. l. liceat. loquitur in assessore: hæc in domestico. vel cancel-

Delegatio i quibusdā fie ri non pōt

Cōtinuatio.

Nota ꝑ studere laboriosum est. facit authen. habita. j. ne fili. pro patre.
Cōcor. in ca. cum ab omnium gl. sup ver. c, assessorum in fi extra de vi. & ho. cle. vbi hęc verba recitant.

Rectius, Tyberiano & Dione.

Libellos.

Desideran tur.

Honores non sunt cō tinuandi.

SVggerente magnificentia vestra [a], docta imperialis æternitas debere eos [b] q ꝑceptione principali, seu vestræ sedis [c] amplissimæ tueri locū rectorū [d] puinciarū noscuntur, authoritatē habere [e] tutores, seu curatores petētibus dare, decretū etiā interponere ad alienādas minorū similiumq; eis psonarū, seu curialiū facultates, emancipationes quoq; legibus celebrare, & omnia quæ ad iurisdictionē rectoris puinciæ pertinēt actitare [f]: præcipere dignata est pro diuisione vestrę celsitudinis præfatas huiusmodi solicitudines peragēdi habere licentiam. D. prid. Idus Octobr. Constantino po. Hierio & Ardaburio Conss.

TITVLVS LII.

De assessoribus [g], & domesticis, & cancellariis iudicum.

Imp. Diocletianus & Maximian° AA. Paulino LEX I.

STudiorū labor [†] meret, vt ij q in publicis administratiōibus cōstituti sociari sibi consiliorum participes cupiunt, spe præmiorum atq; honorificētia sua prouocent [h] [†] eos quorū prudentiam sibi putant esse necessariam, non metu terribili, & necessitate incongrua libertati. D. prid. Id. Iul. Tyberio & Maximo [†] Consu.

Imperator Cōstantin° A. ad Bassum. P. V. LEX II.

PRæsides non p assessores, sed p se subscribant libellis [i] [†] ¶Qđ si qs [k] assessori subscriptionē inconsultis nobis pmiserit: mox assessor q subscripsit, exilio puniat: psidis vero nomē ad nos referri iubemus, vt in eum seuerius vindicetur. D. xv. Cal Septem. Constantino A. vj. & Constantino Cæsare Conss.

Impp Arcad. & Honor AA. Messalæ præfect. præ. LEX III.

COnsiliarios [l] iudicū, & cancellarios [m], & eos q domesticorū funguntur officio [n], post depositā administrationem quinquaginta dies in puincijs residere præcipimus [o]. ¶Pro cōfesso autē tenebitur qui accusatus huiusmodi psonam subtraxerit [p]: eaq; in quadruplū restitui iubemus quæ docebunt [†] ablata, vt duplum spoliatus accipiat, & duplū noster fiscus [q] acquirat. D. vj. Cal. Ianuar. Mediolani, Theodosio & Rumoridio Consu.

Iidem, & Theod. AAA. ad Cæcilianum vicarium. LEX IIII.

DOmesticus iudicis à publicis actibus arceatur [r]. ¶ Quod si necessitatibus publicis sese conuictus fuerit miscuisse: statim eum ad maioris potestatis [s] examen deduci oportet, vt cōpetens in eum vindicta pmatur. D. vj. Id. April. Honorio A. vj. & Aristæneto Cons.

Impera. Honor. & Theod. AA. Seleuco præfecto prætorio. LEX V.

NEmo in prouincijs qui semel domestici, vel cancellarij ministerium gesserit, ad eandem obseruationem aliqua ambitione [t] iterū remeare concedatur. D. iij. Idus Decembr. Rauēnę AA. x. & . vj. Conss.

Idem. AA. Vitaliano duci Libyæ. LEX VI.

NEmo de domesticis ducum, vel comitum militarium officijs corum cōnumeratus post completū sui tpis actū, ad eandē rursum solicitudinem audeat aspirare, decē librarū auri cōdēnatione proposita, si qs hanc violare voluerit sanctionē, eadem pœna officio quoq; eius coercendo si per ambitionē, vel aua ritiam ex his aliquid temerariè [†] consenserit. D. viij. Cal Nouembr. Honorio A xj. & Constantio. ij. Conss.

Iidem AA. Eustachio præfecto prætorio. LEX VII.

VElut [v] castrēse peculium filij familiorum assessores etiā post patris obitum vendicē [†], q cōsilijs proprijs administratores iuuare consueuerūt [†] si quid licitis, honestisq; lucris coadunare potuerint. D. Calen. April. Constantinop. Honorio. xiij. & Theodosio. x. AA. Conss.

Iidem AA. Asclepiodoto præfecto prætorio. LEX VIII.

NVllus iudicū ad puinciā sibi cōmissam quemquam secum ducere [x] audeat, cui domestici, vel cācellarij nomen imponat [y]: nec pfectū ad se vndecūq; suscipiat, ne famę nota cum bonorū publicatiōe plectatur. Periculo enim primatū officij cancellarios sub fide gestorum, ex eodem officio electos iudicijs applicari iubemus: ita vt post depositam administrationē nec militiā deserant, & puincialibus pręsentiam sui exhibeāt, quo volētibus sit accusandi eos facultas [†]. Si eni idonea cā exegerit: ad detegenda iudicis flagitia, & quæstioni eos subdi oportet [z]. D. prid. Cal. Iul. Asclepiodoto & Mariniano Conss.

Impp. Theod. & Valentin. AA. ad Taurum. LEX IX.

SI post depositam administrationem iudicum, præsentiam, vel exhibitionem domesticorum querimonia prouincialium, aut curialium, vel alia publica necessitas postulauerit, per eosdem [a] administratores, quorum domestici fuerint, iudicio legibusque tradantur. D. v. Non. Iul. Cōstantinop. Theodosio A. xiiij. & Maximo Conss.

Iidem AA. Florentio præfecto prætorio. LEX X.

IN consiliarijs obseruari censemus, vt in eum qui in sua prouincia [b] vltra quatuor menses moderatoribus assederit, [c] aduersus leges antiquas, & diuorum retro principum scita, proscriptio bonorum, & accusatio publici criminis immineat, nisi per cœleste oraculum, vel amplissimæ tuæ sedis pręceptionē sese defendat. D. xiij. Calend. Februar. Theodosio. xvij. & Festo Cons.

Iidem AA. Zoilo præfecto prætorio Orientis. LEX XI.

NOn minus assessoribus maiorum magistratuum, quam ipsis iudicibus nostræ beneuolentiæ liberalitas tribuenda est. ¶ Ideoq; consiliarios virorum illustrium præfectorum tam prætorium, quam huius inclitæ vrbis, eminentissimorumq; magistrorum militum, necnon etiam viri [†] illustris magistri officiorum, siue prędicto officio iam functi sunt, seu fungentur in posterum [†] post depositum etiā officium ab omni indictionis onere,

f iij

lario.
v **V**Elut.] Not. & fa. J. de aduo. di. iudi. l. fo ri. & . J. de inoff. test. l. fin.
x **N**Vllus.] secū ducere, imò videt, cū i de habere nō pōt: vt. J. e. l. in cōsiliarijs. sed illud in assessore, hīc etiam in alijs. Vel hīc nomine, sed non re erat cancellarius.
y ¶Imponat.] cū nō sint tales argu. contrà. s. co. l. consiliarios.
z ¶Oportet.] & sic tenet pro his quos secum duxit: vt & . ff. de off. proconsul. l. obseruare.
a **S**I post.] Per eosdem. & sic. J. de aboli. falla citer Sed arg. contrà. J de testi. l nimis graue.
b **I**N cōsiliarijs.] Prouincia. s. e. l. null°. con tra. Sol. vt ibi.
c ¶ Assederit.] ex iussu principis. aliàs nec intra

Temerarie cōcesse. rit.

Veluti.

Nunquid licitis &c

Facultas.

Illustres.

seu ciuiliũ, seu militarium iudicum prorsus immunes esse pcipimus: vt nec ab amplissima q̃dẽ sede tui culminis eis, vlla molestia super suscipiendo quolibet grauamine penit⁹ iniungatur: quinquaginta librarũ auri officio tui culminis damnatiõe mulctãdo, si quid aduersus statuta clementię nostrę innouari concesserit. D. v. Cal. Mar. Theodosio A. xviij. & Albino Cons.

Impp. Valentin. & Martian. AA. Palladio præfe. præto. LEX XII.

Liceat oïb⁹ iudicib⁹ illustri pditis potestate consiliarios sibi eosdẽ secũdo, ac tertiò, & sæpius [a] ad iũgere: q a qui semel rectè cognitus est, nõ debet ob hoc solũ, q̃ iã pbatus est, improbari. D. vj. Calẽ. Iul. post consulatũ Decij & Longini †.

* Constitutio Græca.

Imp. Iustinianus A. Demostheni præfecto Prætorio. LEX XIII.

Nemo [b] ex ijs qui aduocati causarum cõstituti sunt, vel fuerint etiã ĩ hac regia vrbe, ĩ quocunque iudicio deputati, & ĩ alijs oïb⁹ puincijs nostro subiectis imperio, audeat vno eodẽq; tpe, tã aduocatione vti, quàm cõsiliarij cuiuscunque magistrat⁹, q b⁹ respublica gerenda cõmittit̃, curã arripere: cũ satis abundeq; sufficiat, vel p aduocationem causis pfectissimè patrocinari, vel assessoris officio fungi: necũ ad vtrunq; [c] festinat, neutrũ bñ peragat: sed siue aduocatus esse maluerit, hoc cũ debita solertia implere possit: vel si assessionẽ elegerit, in ea videlicet permaneat: ita tñ, vt post consiliarij solicitudinẽ depositã, liceat ei ad munus aduocationis reuerti. ¶ Nec sit concessum cuiquã duobus magistratibus assidere, & vtriusq; iudicij curã peragere. Neq; enim facilè credendũ est duabus necessarijs rebus vnũ sufficere [d]. nã cũ vni iudicio adfuerit, alteri abstrahi necesse est, sicq; nulli eorum idoneũ in totũ inueniri: sed altera assessione penitus semota, vni⁹ magistrat⁹ esse cõtentũ iudicio. ¶ Nec callidis machinationib⁹ huiusmodi legẽ putet q s esse circunscribendo, et si nõ cõsiliarij signũ, quod solitũ est, chartis imponat, sed alias quasdam literas [e] excogitatas assimilauerit, existimãs ei licere fungi q dã memorato officio, sub huiusmodi tñ vmbra latere: cũ in legẽ cõmittant ij, q vigorẽ eius scrupulosis, et excogitatis artib⁹ eludere festinãt. ¶ Neq; sibi blandiri quẽquã oportet, qd præsentis etiã legis aculeos possit euadere, queãdmodum et anteriores leges sup hac repositas deludebat. Si q s em̃ in tali cõmisso fuerit inuentus, sciat se de matriculis aduocatorũ penitus esse delendũ, & decem librarũ auri mulctã nostris priuatis largitionibus illaturũ, p virum illustrẽ comitẽ rerũ priuatarũ exigendã: & aliã maiorẽ regalis culminis subiturũ offensam: cum nec ipse iudex q hoc fieri passus est, & sciẽs prudensq; hoc cõmiserit, sine imperiali commotione remanebit. Eidẽ pœnæ subijciendo etiã eo, vt eis, q in ijs causis quarũ patrociniũ adepti sunt, q busq; aduocationem suã pstiterũt, assessiones cuiuscũq; magistratus colore audeat, vel audeãt vẽdicare [f]: ne affectionis suæ, vel aduocationis memor, incorrupti [g] iudicis [h] non possit nomẽ pręferre. D. v. Cal. Octo. Chalcedone. Decio V. C. Cons.

TITVLVS LIII.

De annonis [i], & capitatione † administrantium, & eorum assessorum, aliorumve publicas solicitudines gerentium, vel eorum qui aliquas consecuti sunt dignitates.

Impp. Theod. & Valẽti. AA. Florentio præfect. præ. LEX VNICA.

Omnibus, tam viris spectabilibus, quàm viris clarissimis iudicib⁹ qui per prouincias, siue militarem, siue ciuilem administrationem gerunt, necnon comiti commerciorum, magistro æris, siue priuatæ rei rationali per Põticam, atque Asianam diœcesim, & assessoribus iudicum singulorũ in pbendis solatijs annonarũ hic fixus ac stabilis seruabit̃ modus, vt ea pro annonis & capite [k] † dignitatis [l] suæ debitis pretia consequant̃, quæ particularibus [m] delegationibus solent contineri. D. iij. Calend. Iun. Constantinop. Theodosio xvij. & Festo Cons.

TITVLVS LIIII.

De contractibus iudicum [n], vel eorum qui sunt circa eos & inhibendis donationibus in eos faciendis, & ne administrationis tempore proprias ędes ędificent * sine sanctione pragmatica.

¶ *Prætores, & prouinciarum rectores non possunt per se, uel per alios contrahere in loco sibi cõmisso, nisi pro necessitate uictus & uestitus. h. d. Sali.*

Imperator Iusti. A. Mannæ præfe. præ. LEX VNICA.

Quicunq; administrationẽ in hac florentissima vrbe gerunt, emere [o] quidem mobiles res vel immobiles vel domos extruere nõ aliter possunt, nisi specialẽ nostri numinis hoc eis pmittentem diuinã rescriptionem meruerint. ¶ Donationes verò omnimodo recusent, scientes non esse validas eas in quibuscunque rebus, & quacunque æstimatione, nisi post administrationem depositam, vel specialiter in scriptis donator eandem donationem ratam habuerit, vel tempus quinquennale præterierit [p], in quo nulla querela super eisdem donationibus, vel ab ipso donatore, vel ab eius successoribus facta sit. ¶ Prouincias [q] verò moderantibus, non solùm donationes, sed etiam emptiones quarumcunque mobilium, vel immobilium rerum, præter eas quę ad alimoniam,

---

hoc tempus potest: vt. ff. ex qui. cau. maio. l. hi qui & l. si cui. in prin.

a Liceat Et sæpius.] cũ alij ñ ĩueniunt idonei: vt. ff. d̃ mu. & ho. l. honor. §. fi. & ĩ aut. de d̃fen. ciui. §. fi. collat. iij. & ho. j. de aduo. di. iu. l. si quis 10 de togatis. alioqn cõtra vt s. eo. l. nemo. vel s. malè egit prĩo anno, hîc bñ.

b Nemo.] Cuiuscunq; magistratus. Nõ põt ergo quis simul esse assessor, & aduocatus, sicut nec iudex & aduocatus: vt. j. de postulã. l. q squis. nec in duabus mili- 20 tijs: vt. j. qui milit. non pos. l. v. §. in posterũ. libr. xij. sic nec plures habere honores: vt. ff. ad munic. libert⁹. §. pscriptio. & . ff. e. l. pe. Itẽ nec vicẽ duarũ psonarũ: vt. ff. d̃ pactis. l. si plures. & . j. de proxi. sacro. scr. l. hac parte. li. xij. nec in duabus societatib⁹ 30 vt. ff. de colle. illic. l. j. §. fi. & facit ĩ dec. lxxxix. distinc. singula. & ibi not. plenè de hac materia.

† Hæc subscriptio ad gręcã constitutionem Zenonis A. pertinet: quę de esse notatur.

Versus.

c ¶ Ad vtrũq; festinat. vnde illud, Qui binos lepores vna sectabitur hora, Vno quãdoq;, quandoque carebit vtroque.

d ¶ Sufficere.] sic. ff. de 40 rebus eorum l. magis. §. in primis. & . ff. de neg. gest. atq natura. §. cũ me.

e ¶ Quasdã literas.] sic. s. de legi. & constit. l. non dubium. & infrà de natu. libe. l. legem. in fin.

f ¶ Iudicare.] aliàs vendicare, deposita etiam aduocatione.

50 g ¶ Incorrupti.] id est boni.

h ¶ Iudicis.] vt. ff. de iurisdi. om. iu. l. pretor. nec testis: vt. ff. de test. l. fina.

Continuatio rubri.

¶ DE ANNONIS *&c. ¶ De maioribus & minoribus magistratibus s. dictum est. Nunc autem ponit de eorum solatijs, uel solarijs. 60 Et quia ipsi percipiebãt salaria in annonis: ideo ponit de annonis, & capite. i. capitatione ministrantium & accessorum, & aliorum gerentium publicas dignitates, id est quæ dabantur ministrantibus publica officia. Azo.*

70 i ¶ De annonis &c.] generaliter de annonis, specialiter de capitatione dicit hîc, & . j. de serui. & aqua. Vel dic de annonis &c. i. de annona q̃ pro capite & persona magistratuum, & assessorum dabatur. & hoc est qd̃ dicitur. j. de anno. ciui. l. fi. 80 lib. xj. & de eroga. mili. anno. l. fi. li. xij. q̃ milites nostri annonas & capita singulis diebus cõsequebant̃. Sicut em̃ capitatio dicit̃ tributũ qd̃ qdem p capite dat̃: ita annona dicit̃ tributũ, qa p capite

Annona & capitatio sunt tribu.

magistrat⁹ dat̃: vt dixi. s.

k Omnibus.] Et capite. i. * capitatione aliâs captu.

* Capitatio erat pecunia quæ militib⁹ dabatur capitatim, uel in singula capita.

l ¶ Dignitatis.] idest de bito & capite prę stando.

m ¶ Particularibus.] i. singulorũ descriptioni 10 bus. Cuncta leguntur.

n ¶ DE CONTRActibus iudicum, uel eorum qui sunt &c.

o Quicunq;.] Emere. vt. ff. de contrahẽ. emp. l. non licet. & . l. & officij. ĩ prĩ. & de iure fisci. aufert. §. ij.

20 p ¶ Præterierit.] sic j. si maior factus ratum ha. l. fi. Accur.

q ¶ Prouincias.] hoc in minoribus. s. in præsidib⁹ q sunt clarissimi: vt j de pri. car. l. j. & ita iter

† & Capi.

† Et capite.

* Hæc uerba sine sanctione pragmatica, in ueteri Codice, manu scripto, uõ habẽtur.

minores qđ iuris sit audi, vbi nō possūt ratificari huiusmodi cōtractus, multò minus ergo & in defensore ciuitatis, vel magistratu municipali, q non habēt merū impiū, sed modicā iurisdictionē, & coertionē: vt.ff.de
10 iur.om.iu. l. magistratibus. sed p̄sides etiā merū impiū habēt: vt.ff.de off. præsi.l.illicitas. §. q vniuersas. Sed qđ si duo sint in magistratu? an alter emere pōt ex officio si alter auctoret? Videt ꝙ sic, sicut in duob' tutoribus quorū vno authorāte al-
20 ter emit: vt.ff.de autho. tu.l.pupillus. §. sanè. Sed puto cōtrà, qa ibi est media p̄sona vt pupilli, cui præstat authoritas qa ipse cōsentit: qđ dici non pōt in vniuersitate, ꝙ cōsentiat: vt.ff.de lib.vniuer.l.j. Vel, qđ veri' est, ipse magistratus vniuersitatē re-
30 præsentat: vnde non inuenit media persona: vt s̄.in pupillo dictum est.

Magistratum si duo gerant an vnus alteri authoritatem præstare poterit.

† Hec aliâs desunt.

a ❡ **Alimoniā.**] No. sic &.ff.de offic.præsi.l. plebiscito.

b ❡ **Aedificationes.**] repete prohibemus.

c ❡ **Datum sit.**] vel qa ex rebus ciuitatum alijs
40 vendiderat: vt.j̄.de ven. re.ci.l.fi.lib.xj.

d ❡ **Personā.**] vt &. j̄. de ijs quę vi metúsve cau. l.pe. & facit.j̄.si cer.pe.l. cos.&.l.penul.

e ❡ **Iudicationibus.**] id est sententijs.

❡ DE MODO *mulctarū.* ❡ *Dictū est.s̄.*
50 *de magistratibus ferè omnibus: sed quia permissum est eis defendere iurisdictionē suā pœnæ, uel mulctæ iudicio: ut.ff.si qs ius dicenti non obtempera.l.j.ideo ponit de modo mulctarum.*

* Id est rationales.

f ❡ **Iudicibus.**] habētibus merū imperium, nō
60 alijs: vt.ff.de iud.l.ij.§.fi. &.j̄.l.ij.&.l.iij. quas lege.

g M**Vlcta dānum.**] Extraordinariū. Et not. pro cōdēnatis Bononię bonū argumētum, ꝙ non sunt infames, cùm extraordinariè condemnentur.

70 h C**Vrator.**] Logista.i.rōnalis. à logos, qđ est sermo. inde analogista: vt.ff.de admi. tu.l.quidam decedens.

Logista qd sit & vnde dicatur.

i M**Vlctarū.**] Seuera.i.crudelia.

k ❡ **Aerario.**] nisi ī casibus: vt.s̄.de epi.aud.l.ij.&
80 ff.de iu.pa.l.diu'.ij.§. fi.

l ❡ **Exculpitur.**] id est aufertur.

m ❡ **Vel cursui.**] i.salarijs aduocatorum.

n E**Os qui ordinario.**] delegati non nisi in casu: vt.j̄. de spor-

alimoniā, [a] vel vestes ptinēt, et ędificatiōes [b], licet sacri apices aliqd eorū pmiserint, penit' interdicimus. ❡ Nec ratū sit qđ his donatione, vel vēditiōe datū [c] est, licet qnquennale tempus, post depositam administrationem excesserit, vel consensus donatoris, vel venditoris post eandē administrationem adiectus sit. ❡ Hæc autem etiam ad domesticos, & cōsiliarios eorū trahi necessarium duximus: illud etiā adijciētes, vt nec per interpositam personā [d] aliquid eorū sine periculo posit perpetrari: † quæ etiam ad præterita negotia referri sancimus, nisi trāsactionibus, vel iudicationibus [e] sopita sint †. D.v. Idus. Decembr. Constantinopo. D.N. Iustiniano A.ij. Con.

TIT. LV.

De modo mulctarū quæ à iudicibus [f] infliguntur.

❡ *No. gl. hic positā quæ ad hoc cōsueuit allegari, quòd dānatus ex inquisitione non sit infamis: quod clarius tenet glo.j̄.de suspec.tu.l.fi. Sali.*

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Firmo. L. I.

MVlcta dānū [g] famæ nō irrogat. D.v.Id. April. Antonino A. & Geta vtrisque ij. Cons.

❡ *Procurator Cæsaris non habet potestatem mulctandi. Sal. & idem in procura. fiscali: ut in.l. seq. Salicetus.*

Imp. Alexander A. Decimio præ.præ. L. II.

PRocuratores meos * vel rationales, multę īdicēdę ius nō habere sæpe rescriptū est. D.xiij. Ca. Septēb. Modesto & Probo Cons.

Imp. Gordianus A. Celeri præ.præ. L. III.

CVrator reipublicæ (q gręco vocabulo logista [h] nūcupat) mulctādi ius non habet. D. Id. Septē. Gordiano A. & Auiola Cōs.

Imperat. Gratian. Valentin. & Theod. AAA. Eutropio præfecto prætorio. LEX IIII.

ILlustres viros p̄fectos p̄torijs vsq; ad qnquaginta librarū auri mulctā, cū pctm̄ grauissimū erit, puenire sinim'. D.viij. Id. Ian. Gratiano.v. & Theod. AA. Cōs.

❡ *Nota duo. Primò, quòd mulcta applicatur fisco. Secūdò, quòd iudex potest mulctam in eius impositione in salarium aduocatorū deputare, uel in refectionē alicuius rei spectantis ad rempublicam. Salicetus.*

Imppp. Valentin. Theod. & Arcad. AAA. ad Prætextatum præfectū prætorio. LEX V.

MVlctarū seuera [i] compēdia ærario [k] nostro ptinus esse quærēda nullus ignoret: nisi ipse iudex id quod ad pœnā admissi facinoris exculpit [l], vel publicis operibus, vel cursui [m] publico, vel alijs necessarijs causis spāliter deputauerit. D.v. Id. Septēbr. Aquileiæ, Richomere, & Clearcho Cons.

❡ *Secūdū varietatē iudicū maior et minor mulcta potest imponi. ob correctionē tamē malorū morū, ultra ter quis nō potest mulctari. & contrafaciēs punitur: nec mulcta imposita pōt minorari, nisi ob paupertatem mulctari. h.d. Salic.*

Imperatores Arcad. & Honor. AA. Messalæ præfec. præto. LEX VI.

EOs qui ordinario [n] puīcias iure moderantur erga eorum personas, quos culpa reddit obnoxios, vltra duarū vnciarum auri summam condemnare non patimur. ❡ Procōsularē [o] verò potestatem, si mulctādi necessitas imminebit, senarū vnciarū auri summa cohibebit: in qua forma etiā comes Oriētis, atq; pręfectus Augustalis erit. Cæteri verò spectabiles [p] iudices, & q vice ♁ nostra administrationis gubernacula susceperint, vltra tres auri vncias sibi intelligāt licētiā denegatam. ❡ Id quoque obseruādū à moderatore esse cēsemus, vt in vni' correptione p̄sonæ (si ad id continuatio peccati impulerit) trinæ [q] tātūmodò in anno cōdēnationis sub p̄stituta summa seueritas exerceatur †. Quòd si qs [r] p̄dictū modū excesserit [s]: huius author [t] † admissi cōdēnato ad dupli restitutionē: fisco [v] verò nostro ad inferēdā eā quātitatē, quā mulctæ noīe inflixerit, tenebitur. ❡ Nec tn̄ ad huius legis moderationē ptinere se credāt [x], qui in peculatibus [y] aut manubijs, id est deprædationibus, aut cōcussionib', furtis, alijsq́; flagitijs, quæ coerceri seuerius cōuenit, fuerint deprehēsi: scilicet vt scripta per iudices memoratos, in cuiuslibet [z] fuerit dirigenda dispēdiū, sentētia proferatur [a]. ❡ Nec putēt factu facile esse, vt aut pręcipiti persuasione cōdēnent, quē culpa nō * grauat: aut erubescēda varietate [b] iudicij pro arbitrio proprio immutādū esse * quod iusserint: nisi paupertas [c] cōdemnati hoc persuaserit. Dat.xij. Calen. Septēb. Theodosio A.ij. & Cynegio Cons.

TITVLVS LVI.

De defensoribus [d] ciuitatū.

Impp. Valentinianus & Valens AA. Senecæ defensori. LEX I.

SI quis de tenuioribus * ac minusculariis † rebus interpellādū te esse crediderit [e]: in minorib' [f] causis, id est vsque ad quinquaginta solidorum summam acta iudicialia [g] conficiat [h]: scilicet vt si qn̄ quis, vel debitum iustum, vel seruum qui per fugā fuerat elapsus, vel quod vltra delegationem [i] de-

tu.l.j.

o ❡ **Procōsularē.**] idē videt in episcopo quod in proconsule & istis: vt s̄.de epis.audi.l.episcopale. & in aut.de sanctis. episco. §. si autem œconomus.col.ix.

p ❡ **Spectabiles.**] se-
10 cus in magistratibus municipalibus: vt.j̄.ti.j.defensores.ij.

q ❡ **Trinæ.**] Sed cōtrà. j̄.de seruis fugiti.l.iiij. §.j. Sol. vt ibi.

r ❡ **Quod si qs**] s.iudex

s ❡ **Excesserit.**] scilicet iudex.

t ❡ **Actore.**] i.iudice.

20 v ❡ **Fisco nostro.**] vt & suprà de asses.l. consiliarios.

x ❡ **Se credāt.**] q.d. p̄dictus modus seruabitur in delinquentes, nisi reperiātur commisisse peculatum, vel furtum, vel aliqua crimina, quę grauius solent coerceri. tūc enim
30 maior multa potest à prædictis indici.

y ❡ **In peculatibus.**] sic ponit in aut. de trien. & semis.§. hæc à nobis. col.iij.

z ❡ **In cuiuslibet.**] id est contrà vel super, dūmodo in casibus prædictis. Accursius.

40 a ❡ **Proferatur.**] ēt vltra summā prędictam.

b ❡ **Varietate.**] Not. ꝙ varietas reprobatur. Sed arg. contrà.ff.de col. bo. l.nonnunquam. in prin. & dixi.ff.de procu.l.in causæ.in prin.

c ❡ **Paupertas.**] vt & ff.de offic.præsid.l. illici-
50 tas.§.fina.

❡ DE DEFENSOribus ciuitatū. ❡ *Dictū est.s̄.de maioribus magistratibus.s. prouinciarū, nunc de minoribus, id est ciuitatū defensoribus uideamus. Et in primis qualiter defensor cōsti-*
60 *tuatur, & posteà quod sit eius officium. Azo.*

d ❡ **De defensoribus ciuitatū.**] q sunt minimi, qui nec merū nec mistū habēt imperiū: vt in aut.e.§.nulla.in fi.col. iij. sed modicam coerctionem: vt eodem. titul. §. audient.

70 e S**I quis**] Crediderit. de defensorib' loquitur.

f ❡ **In minoribus.**] causis. aliter qn̄q; ponitur minima summa: vt ff.si cui plusquā per.l.fal. l.iij.§.quamuis. hodie vsque ad trecētos aureos: vt
80 in aut.eo. §. & iudicare. col.iij. Accursius.

g ❡ **Iudicialia.**] s.tua.

h ❡ **Cōficiat.**] s. actor.

i ❡ **Delegationē.**] qa fortè à fisco annonā consequebantur: vt.j̄. de numerarijs actu. & chartu.

♁ *Vestra.*

† Exeraf.

† Actore legit Accursius.

Varietas reprobatur.

Continuatio rubri.

* *Ingranat.*

* *Quod lex iußerit*

* *Munusculis*

† Quidam cōtra fidē exemplariū legendum. magis censent, vel minusculis vel minutulis.

derat, poſtulauerit, vel quodlibet huiuſmodi, tua diſceptatione reſtituas[a]. Cæteras[b] verò quæ dignæ forenſi magnitudine videbuntur, ordinario īſinuato rectori. D.xv. Calend. Ianuar. * Terici, Valentiniano & Valente AA. Conſ.

Idē AA. ad Probū præfectū præto. L. II.

Defenſores ciuitatū, non ex decurionū, ſeu cohortalium corpore, ſed ex alijs idoneis[c] pſonis huic officio deputētur. Da.iij. Noñ. Nouemb. Iiſdem Conſ.

Idē, & Gratianus AAA. ad Senatū. L. III.

Vtili rōne pſpectū eſt, vt innocēs & quieta ruſticitas, peculiaris patrocinij, id eſt defenſoris locorū beneficio perfruatur, et apud eū in pecuniarijs cauſis litigādi habeat facultatem. D.iiij. Id. Aug. Hierapoli, Valentiniano & Valente AA. vtriſq; .ij. Conſ.

Imppp. Grat. Valentinianus & Theodoſ. AAA. Theodoro defenſori. LEX IIII.

In defenſorib⁹ vniuerſarū ♁ puinciarū erit[d] adminiſtrationis hæc forma, & tēpus quinquēnij[e] ſpatij metiēdū: ſcilicet vt in primis parētis vicē plebi exhibeas: deſcriptionib⁹ ruſticos ♁ vrbanosq; non patiaris afflgi: officialiū inſolētiæ, & iudicū pcacitati[f], ſalua reuerētia pudoris occurras: ingrediendi cùm voles ad iudicē[g] liberam habeas facultatē: ſuperexigēdi[h] dāna, vel ſpolia plus petētium ab ijs quos liberorum loco tueri debes, excludas: nec patiaris quicquā vltra delegationē ſolitā ab his exigi, quos certū eſt, niſi tali remedio nō poſſe reparari. D.xj. Noñ. Iañ. Cōſtātiñ. Arcadio & Bautone Cōſ.

Impp. Valentin. Theodoſ. & Arcad. AAA. Potamio præ. Auguſtali. LEX V.

ij Defenſores nihil ſibi inſolēter, nihil indebitū vēdicātes, noīs ſui tm̄ fungāt officio. Nullas īfligāt mulctas[i]. Seuiores nō exerceāt quæſtiones. Plebē[k], vel decuriones ab omni improborū inſolētia, & temeritate tueantur: vt id tātùm qđ eſſe dicūtur, eſſe non deſināt[l]. D.iij. Noñ. Mart. Cōſtāti. Arcadio A.ij. & Rufino Conſ.

Idem AAA. Tatiano præ. præ. LEX VI.

Per oēs[m] regiones in qb⁹ fera, & periculi ſui neſcia latronū feruet inſania, pbatiſsimi quiq; & diſtrictiſsimi defenſores adſint diſciplinæ, et cotidianis actib⁹ pſint, q nō ſināt crimina īpunita coaleſcere[n]. remoueāt patrocinia quæ ♁ fauorē reis, & auxiliū ſceleroſis impertiendo maturari[o] ſcelera fecerunt. Dat. v. Idus April. Arcadio A.ij. & Rufino Conſ.

Imppp. Arcad. Honor. & Theod. AAA. Cæciliano præ. præ. L. VII.

iij Defenſores ciuitatum, oblatos ſibi reos in ipſo latrocinio, vel cōgreſſu violētiæ, aut ppetrato homicidio, aut ſtupro, vel raptu, vel adulterio deprehenſos, & actis publicis ſibi traditos, expreſſo crimine cū ijs, à quibus fuerint accuſati, mox ſub idonea perſecutione ad iudicium dirigant. D. prid. Calen. Iañ. Mediolani, Stilicone .ij. & Anthemio Conſ.

Impatores Honor. & Theod. AA. Cæcilio præfe. præ. LEX VIII.

Defenſores ita† pcipim⁹ ordinari, vt ſacris orthodoxæ religiōis imbuti[p] myſterijs, reuerēdiſsimorū eporū, necnō clericorū & honoratorū, ac poſſeſſorū, & curialiū decreto cōſtituant: de quorū ordinatione, referēdū eſt ad illuſtriſsimā ptorianā poteſtatē: vt literis eiuſdē magnificæ ſedis eorū ſolidet authoritas. ¶ Quòd ſi qd à qualibet pſona cōtra publicā diſciplinā, in leſionē poſſeſſorū fieri cognouerint defenſores, referēdi habeāt poteſtatem ad illuſtres, & magnificos viros præfectos prętorijs, & illuſtres viros magiſtros equitū & peditū, magiſtros etiā officiorū, & comites tā ſacrarū largitionū, quā rerū priuatarū. D.xv. Cal. Feb. Rauēnæ, Honorio viij. & Theodo.iij. AA. Cōſ.

Idem AA. Cæcilio præfecto prætorio. LEX IX.

Iubem⁹[q] cura ac ſolertia defenſorū minimè poſſeſſores maiorib⁹ mēſuris, & pōderib⁹ à ſuſceptoribus prægrauari: ſed eos deprehēſos ad iudiciū dirigi cum ipſo cōmiſſæ fraudis indicio. ¶ Illud etiā fieri pmittimus, vt ſi puincialib⁹ noſtris cōteſtari iniurias, ſeu læſiones† ſuas cupiētib⁹, actorū confectio à defenſoribus denegēt: licētia eis tribuāt querelæ ppriæ libellū conſcriptū, eo tēpore, quo fuerat cōteſtādū, in frequētiorib⁹ ciuitatū locis pponēdi, cōueniendiq; ſcribas tabularios, & cætera officia publica cōmonēdi, p quæ libellum colligi oportebit[r], atq; inuitis ſuprà memoratis perſonis, ſub actorū cōfectione ingerēdi, quorū quæſtione fides poſsit inquiri: qua probata, in eos quos geſtorū petitā cōfectionē negaſſe cōſtiterit[s], vigor iudiciarius exeratur[t] †. D.xj. Cal. Febr. Rauennæ, Honorio viij. & Theodoſio.iij. AA. Conſ.

¶ *Nota quòd non poteſt aliquis renunciare officio defenſoris ciuitatis, niſi cum authoritate principis. Bar.*

Impp. Theod. & Valent. AA. Cyro præfecto prætorio. LEX X.

Nulli defenſorū licere decernim⁹, ſi de publica ſolicitudine ſe voluerit liberare[v], niſi diuinos affatus intimauerit tuæ ſublimitatis iudicio: trigīta librarum auri pœnā, tàm moderatorib⁹ puinciarū, quàm cæteris iudicibus, vel temeratoribus ſacri noſtri oraculi ſubituris, ſi neglecta fuerit authoritas principalis. D.xv. Cal. Sep. Conſtantinop. Cyro. V.C. Conſ.

TITVLVS LVII.

De magiſtratibus municipalibus[x].

Imperator Cōſtātinus A. ad Florētium præfe. præto. LEX I.

Decuriones ad magiſtratū, vel exactionē annonarū ante tres mēſes[y], vel ampli⁹ noīari debēt: vt ſi querimonia eorū iuſta videatur, ſine impedimēto in abſoluēdi locū alius ſurrogetur. D. Id. Apr. Conſtantinop. Seuero & Rufino Conſ.

Imperatores Valētin. & Valens AA. ad Germanianū. LEX II.

Magiſtrat⁹[z] cōficiēdorū actorū habeāt ptātē. D. xiij. Cal. Iañ. Grāno. N.P. & Dagalaipho Conſ.

TITVLVS LVIII.

De officio iuridici† Alexandriæ.

Imperatores Leo, & Anthemius AA. Alexādro duci & præfect. Auguſtali. LEX VNICA.

Iubem⁹ apud Alexādrinę dūtaxat[a] clariſsimę ciuitatis iuridicū, licitū & cōceſſum eſſe ſingulis

---

l. exceptores. lib. xij.

a ¶ Reſtituas.] id eſt reſtitui facias.

b ¶ Cæteras.] ſ. res.

c Defenſores.] Idoneis. & catholicis: vt. ſ. de epiſco. audi. l. iubemus.

d In defenſorib⁹.] Erit. hęc forma. & nō legitur hæc lex.

e ¶ Quinquennij.] hodie biennij: vt in aut. eod. §. iuſiurandum.

f ¶ Procacitati.] repente occurras.

g ¶ Iudicē.] i. præſidē.

h ¶ Exigendi.] aliàs exhibenda: aliàs exigēda. id eſt inferenda. Accur.

i Defenſores.] Multas. niſi in caſu: vt. j. de ſportu. l. ij.

k ¶ Plebē.] i. populum.

l ¶ Deſināt.] ſic noīa ſunt cōſequētia ſeu conuenientia rebus. vt inſtit. de dona. §. eſt & aliud. & arg. j. de feri. l. à nullo.

m Per omnes.] nō legitur. Accur.

n ¶ Coaleſcere.] id eſt creſcere.

o ¶ Maturari.] id eſt perfici.

p Defenſores.] Imbuti: vt. ſ. de epi. audi. l. iubem⁹. & in aut. iuſiurādū quod pſta. col. ij.

q Iubemus.] nō legitur.

r ¶ Oportebit.] hæc proteſtatio habetur pro libello dato. Accur.

s ¶ Conſtiterit.] ſcilicet acta recipere.

t ¶ Exeratur.] id eſt exerceat per præſidē, cū defenſor nolit facere.

v Nulli.] Liberare. vt. ff. de off. præſi. l. legatus.

¶ DE MAGIſtratibus municipalibus.

¶ *Suprà de magiſtratibus ciuitatū: Nunc de magiſtratibus municipiorū, uel uillarum, ſeu burgorum: in quibus ſatis dici poteſt eadē ſeruāda quæ dicta ſunt in defenſoribus ciuitatum. Azo.*

x ¶ De magiſtratibus municipalibus.] Hic tit. tractat de magiſtratibus caſtrorum & villarum, non ciuitatum.

y Decuriones.] Tres menſes anteq̄ incipiat eorum adminiſtratio. Accurſius.

z Magiſtratus.] facit. j. l. proxi. titu. proximo.

¶ DE OFFI. IVri. Alexan.

a Iubem⁹] Dūtaxat. q. d. nō apud

---

10 20 30 40 50 60 70 80

♁ Ciuitatū

♁ Suburbanosque &c.

Continuatio rubri.

♁ Feruorē

† Aliàs ſic, Defenſores ciuitatū ita iudicamus ordinari.

† Iniurię læſiones ſu. &c.

† Exerceatur.

† Iudicis.

alium in eadem ciuitate.

a ¶ Dicerentur.] vt &.ff.e.l.j.&.ſ.titu.proxi.l.ij.& ſ.de dona.l.in hac.

¶ DE EDENDO. ¶ Dictū eſt de magiſtratibus: ſequitur de iudicijs quæ per magiſtratus exercetur: ut.ff.de orig.iur.l.ij.§.poſt originem.& primò de edēdo, quod præparatoriū eſt iudiciorū. Vel ſic: Dictū eſt.ſ.de magiſtratibus & corū officijs, quæ diximus cōſiſtere in cōtentioſa iuriſdictione. Cōtētioſa autē iuriſdictio eſt in iudicijs cognoſcendis, & terminādis: quorū iudiciorū præparatio eſt editio actionis. Et ideo ponit de edēdo.i. de editiōe faciēda (ſubaudi corū quæ neceſſaria ſunt in agenda cauſa.) Sed in primis neceſſaria eſt editio actionis: poſtmodū litis cōteſtatio: in proceſſu cauſæ neceſſaria eſt editio rationū inſtrumētorū & actorū: de quibus oīus uideamus. Azo. Et nota, quòd tripliciter editū de ed dicit. ſ. actionū: ut j.e.l.edita. Rationū, ut j.e.l.j.& l.nō eſt. & l. iuſtū. & l.ſi. Et inſtrumētorum: ut.j.e.l.ij.l. qui accuſare. et.l.procurator. Et dic de edēdo.i.demonſtrando, ab edo edis. Sed quæritur quare dixit de edendo per gerūdiū, & non de editione? Itē quare non ſubiunxit accuſatiuum? & dic ut diximus.ff.e.in rubrica.

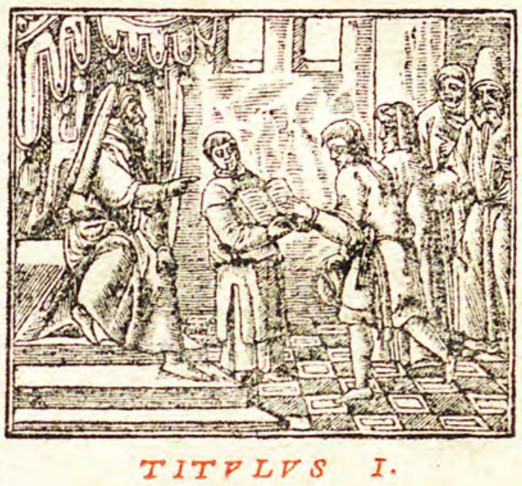
a Iſtā glo. approbant omnes ſcribentes hic. b Iſtud nō eſt degl. vſque ibi: & no.

Vrum.

ſingulis quibuſcūq; volentibus dona tionis cōſcriptæ ſolēniter inſtrare ſeſerare: eiſdēq; robur adijciat geſtorū ſeries apud eūdē* confecta, tanquā ſi apud virū clariſſimū moderatorē prouinciæ, vel magiſtratus, vel defenſores plebis, habita fuiſſe dicerentur.

Codicis domini Iuſtiniani Sacratiſs. principis ex repetita prælectione

LIBER SECVNDVS.

TITVLVS I. De edendo.

¶ Actor primò debet inſpicere quam facultatem probandi habet: quia reus habens rationes, vel inſtrumēta ex quibus poſſit de iure ipſius actoris docери, nō tenetur edere: niſi ex iuſta cauſa in iure expreſſa officio iudicis indaganda.h.d. ſecundū utrāque lecturā. Primò in codice rationum intelligitur. Secundò in inſtrumentis: ut in gl. Alexand. Imo. Vel ſic: Editio petitur iudicis officio cauſa cognita exhibenda.h.d.Sali.

Imper. Pius Antoninus A. Aemilio. LEX I.

IPſe diſpicebᵇ quēadmodumᶜ pecuniam quā te depoſuiſſe dicis, debe ri tibi probes. Nā quod deſyderas, vt rationesᵈ ſuas aduerſaria tua exhibeat, idᵉ ex cauſa ad iudicis officiumᶠ pertinere ſolet. PP.iiij.Cal.Octo. Sabino.ij.& Seuero Conſ.

¶ Acta publica ſunt edenda cuilibet prætēdenti intereſſe.h.d.Pau.de Ca. Vel ſic: Acta tam criminalia, quàm ciuilia iudicis officio edēda ſunt, tàm iudici, quàm parti cuius intereſt.h.d.ſecundum communem lec.Alex.& Imo.

Imperatores Seuerus & Antoninus AA. Fauſto. LEX II.

ISapud quemᵍ res agitur, acta publicaʰ, tàm ciuilia, quàm criminalia exhiberiⁱ inſpicienda, ad inueſtigādam veritatis fidem† iubebit. PP.Non.Iul.Seuero A. & Albino Conſ.

¶ Editio actionis debet demōſtrare ſpeciē futuræ litis: poteſt tamē emendari, & mutari prout

IPſe.] CASVS. Pecuniam mea apud cāpſorem depoſui. deceſſit: & ſucceſſit ei filia. ſi volo ꝙ exhibeat mihi codicē rationū in quo cōtinētur data & accepta, vt ꝓbare poſſim quantum recepit, & quātū mihi ſolutū eſt: an ſit cōpellēda, quæritur? & rñ. ꝙ inſpicere debeo quo genere mihi debeatur: an ex cauſa mutui &c. vel qua ſpecie ꝓbationis vti poſſum: vel ꝑ teſtes, vel ꝑ inſtrumēta: & cōpetēs iudex interponet ſe vt exhibitio fiat, ſi me mādāte vel aliquo noīe meo cōfectæ ſint rōnes. vel ſi mihi editæ ſunt, ſed amiſſæ fortuito caſu. tūc enim iudex iubebit mihi exhiberi. Viuia. ¶ Ex hac.l.no. primò ibi, queādmodū. ſecūdū verū intellectū ꝙ depoſitū pōt ꝓbari nō ſolūm ꝑ inſtrumētū publicū, ſed etiā ꝑ teſtes & ꝑ oēm aliā ſpeciē ꝓbatiōis. ¶ No. ſecūdò ſingulariter ſecūdū Ia. ex hoc tex. ꝙ etiā in cōtractu depoſiti reus nō tenet edere actori librū rōnū ad fundandū intentionē actoris. ¶ No. tertiò ibi, ad iudicis officium. hic videri tex. ꝙ editio actionis petitur officio iudicis. & ſic intelligunt gl. Bar. & doct. Iaſon hic.

b ¶ Diſpice.] i. diuerſis modis aſpice, omnem ſpeciem probationis.

c ¶ Quemadmodum.] ſ. vel ex cauſa depoſiti, vel ex alia, cùm multa ſunt genera credendi. Vel ſic, qua ſpecie probationis: hoc eſt per teſtes vel inſtrumenta, vel confeſſiones.

d ¶ Rationes.] i. codicem rationum in quo accepta & data ſolent deſcribi. vt.ff.eo.l.ſi quis.§.rationem. alijˡ intelligunt in inſtrumentis.

e ¶ Id ex cauſa.] vt faciat edi. ſ. ſi me vel procuratore meo mādante ſcriptæ ſunt, nō aliter.ff.e.l.ſi quis.§.pertinere.&.l.prætor.§.j. Vel quia ſemel editæ ſunt, debēt tñ iterū edi: quia actor amiſit ſibi editum fortuito caſu: vt.ff.e.l.ſi quis.§.prætor. &.j. de fi.inſtru.l.illatæ. In hoc eſt ergo cauſæ cognitio ſi ſint ſcriptæ me mādante, vel procuratore meo, vel non. Itē an amiſerim caſu fortuito vel non. ſ. ſemel editū. Sed quō poteſt poni in rationibus, cùm fœmina eſſe nō poſſit argētaria: vt.ff.e.l.fœminæ.& hic dicit fœminam teneri? Rñ.ʰ hæc ſucceſſit argētario: vt.ff.e.l.quædā.§.nihil. Itē quo per officiū ſit exhibitio: imò per actiōe: vt.ff.e.l.ſi quis.§.ex hoc? Sed dic, vt ibi dixi. Aliȷ̄ qui intelligūt in inſtrumētis: dicūt ex cauſa edere reum actori. ſ. ad replicationem probādam, nō intētiōe fundandā: vt.j.e.l.fi.in fi.& ſic etiā loquitur.l.qui accuſare. ſ. vt nō petat ad intentionē fundādam: facit etiā ad hūc ſecundū intellectum.ff.ad legem falci.l.maritus.§.fi.

f ¶ Officium.] dicit vna lex, ꝙ ſi tutor non faciat rationes, vel factas non exhibet, ſiue nō edit, habere locū actiōne tutelæ: vt.ff.de tu.& ra.diſt.l.j.§.officio. Alia cōtra procuratorē non edētem dari mādati cōtra ſocio pro ſocio: vt.ff.e.l.quædā.in prin. ſic ergo, cùm ſemper argētarius cōficiat, vel ſcribat rationes mādato ſcholaris, vel eius ꝓcuratoris: locū habet mādati, & nō officiū iudicis, vel actio in factū ex illo edicto, de edēdo. ſic ergo totus tractatus de edēdo videtur deſtructus, vbicūq; notant doctores dari officium iudicis, vel actiōe in factū. Rñ.ᵏ quotieſcūq; ab initio cōtrahitur cū aliquo, vt gerat negotia mea, vel vt ſit meus ſocius: vt fuit in.d.l.quædā. vel vt ſit tutor & gerat negotia mea, & faciat librū rationū: vt fuit in.d.§.officio. cōtra tutorē procuratorem, & ſocium locū habet tutelæ, vel mādatiˡ, vel pro ſocio: vt in præallе.l. aut non fuit ab initio cōtractū, ſed dixit tātùm ſcholaris argentario, vt ſcribat ratiōes: tūc habet locū officiū iudicis, vel actio in factū ex illo edicto de edendo: vt.ff.de edē.l.ſi quis ex argentarijs.§.ex hoc. Accurſius. ADDITIO. ta hæc materia debet intelligi in rōnibus publicis, & factis ab iiſqui publicū exercent officiū: ſecus in priuatis ſecūdū doc.l.ar gētarius. ij.rñ.ff.e. vt expreſſè tenet hīc Io.Fabri in ſuo breuiario.

ISapud.] Caſus huius legis ponit.ſ.vt libellus prin.l.ij.ſ.de iud.l. ꝓperandū.§.j.& ff.de iudi.l.mortuo. Itē in cauſa appellationis: vt.j.de app.l.nec cauſas.&.l.eos. &.l.à proconſulibus. Itē in adminiſtratore. vñ ſi qs egit cōtra aliquem, & teſtes, vel alias ꝓbatiōes induxit: & iudex diſtulit cauſam vltra tēpus ſtatutū. ſ. triū an. & actor iterū incipit agere: quærit cū acta illa ſiue ciuilia, ſiue criminalia quæ priꝰ facta fuerūt, ſint apud adminiſtratorē, vtrū poſſit cogi ad exhibendum eo forte quòd teſtes mortui ſunt? & dicit ꝙ iudex cōpellet eū exhibere, vt veritatem inueſtiges. ¶ Ex hac.l.no.tria? Primò, ꝙ iudex cauſæ facit edi acta. Secundò no. quòd hoc eſt verum in qualibet cauſa, tàm ciuili, quàm criminali. Tertiò not. quòd finis & vtilitas editionis eſt inueſtigatio veritatis: vt hic, &.j.e.l.non eſt nouum. Bal.hīc.

g ¶ Is apud quem.] ſ. iudex. & dic quinq; modis caſumᵐ. Primò res.i.cauſa appellationis: vt.j.de app.ne cauſas.&.l.à procōſulibus.&.l.eos.in fi. Secūdò res.i.cauſa principalis. Sed exhibētur acta, quia diu abfuerat actor: vt.j.de iud. l.properādum.§.& fi quidē. Tertiò, res.i.cauſa principalis quæ apud ſucceſſorem primi iudicis agitur: vt.ff.de iud.l.mortuo. Quartò, in adminiſtratore i.ordinario qui cōmiſit, ſeu delegauit totam cauſam cognoſcendam retenta ſibi definitiua ſententia, qui acta debet videre ter: vt.j.de iudic.aut. ad hæc. Quintò, loquitur de publicatione teſtium, quam iudex mandat fieri: vt & ſ. vt lit.pen.l.ij.& in aut.de teſti.§.quia verò multi.col.vij.

h ¶ Acta publica.] Publica acta vocat oīa acta ꝙ fiūt publicè corā iudice.

i ¶ Exhiberi.] officio ſuoⁿ, vel cōditione ex hac.l.& faciet exhiberi ſibi, vel actori, & reo ſecūdum diuerſas poſitiones. Sed videtur ꝙ criminalia acta etiā fiſco non edātur. q d. multò magis nec priuato edātur: vt.ff.de iure fiſci. l.ij.§.diuus.in fi.§. quæ eſt cōtra. Sol Ibi non dicitᵒ de actis, ſed de alijs inſtrumētis: quæ quidē ciuilia exhibētur: criminalia non: quia pecuniariter ea exhiberi non intereſt: ar.ff.ad exhib.l.ſi liber. hic autem de actis dicit. Vel dic & in ciuili & in criminali debent exhiberi fiſco inſtrumenta: vt.ff.e.l.ne quiſquā. ſed in ciuili eo ipſo non exhibentur, fingunt fiſco ſubtracta, vt poſſit agere furti pro ipſis inſtrumētis, quod non eſt in criminali: vt in.l.contra. hic autem de actis dicit. & hæc verior, vt dixi. Et not. hic quòd iudex laborat ad veritatem inueniendam, & ſic eſt arg. quòd teſtes debent iurare pro vtraque parte. Item eſt ar. quòd minorᵖ iuret de veritate dicenda, licet de calūnia nō iuret: vt.ſ.de epiſ.& cler.aut.ſed iudex.&.ſ.de hære.& ma.l.quoniam.in fi. & ſ.de quæſtio.interrogari.&.ff.de probat.l.cum probatio. Item an ex his actis probari poteſt contra omnes quòd contra vnum agendo teſtes aſſeruerunt? Reſpon. non: vt.ar.ff.de iureiur.l.ſed & ſi poſſeſſori.§.fi.&.l.ſeq. Sed ar. contra.ff.de cri.expi.hæredi.l.res hæreditarias.&.ff.fa.ercif.l.hæredes.§.idē ſcribit. ſed.l.illam intellige quòd proſunt. ſ. ad præſumptionem qualemqualē, non plenam probationem: vt.ff.de re iudi.l.ſæpe.in prin.& eodem modo reſpondeo ad.§.idem ſcribit. Vel ad vtranque poteſt reſponderi quia nō diuerſæ, ſed eædem perſonæ cenſentur. Item nec inter eaſdem perſonas præiudicat, niſi ſint teſtes producti præſente aduerſario: vt.j.de teſti.ſi quādo §.ſi.& ſecundum hoc intellego.j.de arbi.l.pe.in fi. ADDITIO. Ex hac glo. colligitur, ꝙ acta faciunt fidē inter eaſdē perſonas: ſed inter alias præſumptionem tantùm. de hoc vide hic plenius Io.Fab. in ſuo Breuiario.

c Imò qua drupliciter bal. & Pau.

d Quorū appellatione acta cōtinentur. Fulgo. Alexā. & Iaſ.

e Glof. ibi malè loquitur: quare dic ꝙ hoc tractat de actu edendi & non de editione ſeſectu: ideo rub.cōcipitur per gerūdiū. Bart. Pau. Alex. & Iaſ.

f Iſte eſt verus intellectus, quē approbant Bal. P. Iaſ. & Ioā. ma.

g Sequitur eam Barto. Bald. Pau. Are. & Iaſ. Editio nō debet fieri, ſine cauſæ cognitiōe. Fœmina non poteſt eſſe argentaria.

h Iſta glo. eſt diuinati ua. ideo dic & melius ꝙ iſta fœmina virtute officij publici, nō cō fecerat rationes, ſed aliās volūtarie. nihilo minus tamen in eis procedit diſpoſitio huiꝰ l. ſecūdum Bart. Bal. P. & omnes ſcribentes.

l Iſte intellectus eſt violatiuus literæ: ideo diſplicet Paulo, Areti. & Ioan. Mariæ.

k Iſta ſol. modicū videtur concludere ſecūdū bart. & Ia.

l Niſi mādatū fieret admonitio nē tantum & nō ad inducendam obligationem. bar.

† Et ſciudex debet inquirere veritatem. concord. c. iudicātem. xxx.q v.& c. accidit xxiij.q.viij

m Vt.ſ.po ſuimus ſecū dū Viuia. & quelibet caſus poſitio placet bart. bald. Pau. Alex. Are. & Ia.

n Iſta prima declaratio. glo. eſt verior ſecū dū Alex. & Iaſ. hic: & eſt de mente bart. bal. & Pau. in. l. j.ſ. eo.

o Imò qa ibi fit mentio de inſtrumentis quorū appellatione etiam acta cōtinentur Iaſ.

p Vide gl. pleniorem in.l.ij.§. quod obſeruari.j.de iureiu. propter calundan.

EDita] CASVS. Certū est, ꝙ actio debet edi. sed edita qd operet̃, quærit. & rñ. ꝙ speciē futuræ litis demonstrat. & sic actionis editio ꝓposita in libello conuetionali speciē &c. & hæc emēdari pōt: vt si primò petijsti minus, posteâ plus petere poſsis vniuersali iudicio: vt est petitio hęreditatis. & hoc vſq; ad sñiam, siue gñali: vt in actione tutelæ: nego. gest. sed in singulari vſq; ad lit. cōtest. Item & mutari pōt, vt si rei vēdi. ꝓponā pro aliquo furto: posteà potero agere pro 10 parte, vel etiā in quātitate: vt si primò ꝓposui ꝑ. xx. possum posteà ad. x.

a ❡ Edita actio.] nemo experit̃ sine actione: vt. ff. de admini. tut. l. quoties. §. itē si tpalē. ff. de nego. gest. l. si pupilli. §. fin.

b ❡ Actio] i. actōis editio

c ❡ Speciem.] i. qualita 20 tē futuræ litis: vt. ff. e. l. j. ij. rñ. & recita hîc quod ibi not. in tribus primis gloſſ. illius legis.

d ❡ Demonstrat.] si edat̃ sicut debet, scilicet cum suis comitantijs.

e ❡ Emendari] emēdo cū primò petebā minus, nūc plus, vel ecōtra, 30 qđ dicūt fieri poſſe vſq; ad sñiam: vt instit. de act. §. si minus. nos[a] idē dicimus ĩ vniuersali iudicio: vt. ff. de peti. hęre. l. iiij. et l. si quo. & dicim⁹ idē in gñalib[b]; vt. j. de iud. l. licet. In singularib⁹ vſq; ad lit. cōtest. non pōst[c]: vt. ff. de iud. l. nō potest. & ff. de excep. rei iud. l. cùm quærit̃. & l. egi. Sed quare nō pōt 40 fieri emēdatio semꝑ, cùm ibi nō mutet̃ actio? Rñdeo[d], imò mutatur actio, cùm vna de cōcomitātijs mutet̃. s. res. Ei aūt qđ dixi post litē contest. nō fieri emēdationē, nō obstat. ff. de noxa. l. in delictis. §. si detracta. qa ibi non mutat̃ actio, vel res, vel cā: sed quoddā beneficiū dat̃, vel aufert̃ cōueto, qđ ꝑ legē dat̃. Itē nec dict⁹. §. in insti. qa exponit̃ ibi in eodē iudicio. i. corā eodē iudice, in alio tñ iudicio, siue instātia: vt ibi dixi. Subijcit de mutatione, qñ. s. vetere relicta nouā vult eligere. Circa qđ dicas[e], ꝙ post lit. cōtest. non fit mutatio: vt ff. de iud. l. nō pōt. & l. de qua re. sed cumulatio sic. i. aget̃ via veteri, & nihilominus via noua, cùm nulla lex vetet[f]: vt. ff. ex qui. cau. maio. l. necnō. §. qđ eis. nisi per veterē in qua neceſſe habeat ꝑsistere, obstaret exceptio rei iudicatę. 50 in noua, qa eædē sunt ꝑsonæ, eadē res, eadē causa agēdi, licet alia sit actio. ff. de excep. rei iud. l. si mater. §. eādem. & l. cùm quærit̃. & de iureiur. l. duobus. §. exceptio. vel nisi actio vet⁹ in qua neceſſe habet ꝑsistere, ita se habeat ad secūdā, vt tollat̃ electione: qđ cōtigit in casib⁹: vt. j. de fur. l. j. & j. si ser. extero se emi man. l. j. & j. de codic. l. fi. & j. de pac. inter emptorē. l. cōmiſſorię. & ff. de tribu. l. qđ in hæredē. §. eligere. & de leg. ij. cū fili⁹. §. varijs. his enim casib⁹ nec cumulatio fieri pōt. Quod dixi nō fieri mutationē post lit. cōtest. idē hodie, & ante litē cōtest. si iā sit reus cōuētus, & libellus datus. si aūt nō sit cōuētus, nec libellus datus, impunè actor poſſet desistere: vt. j. quomodo & qñ iud. aut. q semel. Sed nūquid sup noua actione cumulata iurabit̃ de calūnia? qđ videtur 60 secūdū Azo. qa sup ipsa actione iurat̃: vt. ff. famil. ercis. l. inter cohæredes. §. q familiæ. Sed H. cōtrà. dicit enim potius sup facto quàm sup actiōe iurari. & ꝑ eo. j. de iuramē. calū. aut. in isto iurat̃[g]: tñ qa causa mutat̃. i. in cumulata actione qđ noua causa est, & sic nouū factū? Itē nūquid sup eo qđ primò petitum est, feret̃ sñia? Rñ. nō, si poſſet fieri præiudiciū ꝑ hāc sentētiā in sequēti petitione, alioquin feretur sentētia secūdū quosdā. sed fortè nō est ita, cùm modò dixerim nō admitti cumulationē, cū talis est secūda cui ex prima obstaret exceptio rei iudicatæ. Itē an in noua actione noua debet habere dilationes causa deliberationis? Dic ꝙ sic[h], nisi vbi in secūda pōt eſſe instructus ex deliberatiōe prima. Quid[i] enim si cōuētus est vi bo. rap. & posteà ex eadē rapina cōue 70 niat̃ furti, & cōdictiōe furtiua ĩ id qđ plus est? Rñdeo nō dabunt̃ dilatiōes, cū poſsit eſſe instructus ex prima deliberatione. ADDITIO. Actio & causa agēdi an mutare poſsit, & libellus nō specificās causam agēdi, an debeat admitti, & an poſsit declarari post litem contestatam, tractat hîc ingeniosè Io. fabri in suo breuiario: quam videas si tibi corde sedet.

f ❡ Prout.] tempus & qualitatem significat, vel secundum tantùm.

g ❡ Perpetui] i. gñalis[k], cuius mētē habes. ff. e. l. j. in prin. vult enim prætor vel iudex poſſe mutari, vel emendari, eatenus tñ vt arma. i. defensiones quæ reus sibi parauerat, primò cōtra prius editā actionē, ꝓsint ei ꝓpter similitudinē. aliâs noua dabit̃ dilatio cū emēdatione dāni: & ita bñficiū edicti sit saluū 80 reo. sic ergo ita pōt mutari, vel emēdari, vt reus ꝓpter hoc solū non sit minus instruct⁹: qđ si fuerit, tenetur sibi actione in factū[l] in id quod sua interest non mutaſſe, nisi personæ ratio habeatur: vt. ff. e. l. si quis ex. §. ex hoc. & l. j. §. finali. & hîc secundum Bul. & noua dabitur dilatio. Accursius.

h ❡ Reddentis.] scilicet iudicis.

QVi accusare.] CASVS. Si agere vis contra me, & ad intentionē tuā fundandā petis vt exhibeā instrumēta, an sis audiēdus, quęritur? & dicitur ꝙ nō, cum neque iuris neq; æquitatis ratio hoc permittat: & si nō ꝓbaueris, absoluat. nam actore nō ꝓbāte reus absolui debet. vel sic: si volo te accusare de adulterio, an ꝓbare debeas te nō cōmisiſſe, vel ego ꝙ cōmiseris, quærit̃. & rñ. ꝙ ego debeo ꝓbare: alioquin absolueris. prima positio verior est. ¶ Not. in hac. l. quatuor. Primò quòd omnis agens debet habere probationes: aliâs temere agit. Secūdò not. ꝙ quis non tenetur suū aduersarium instruere. Tertiò not. ꝙ actore non probante &c. Quartò, & vltimò not. ꝙ ille qui occultat propriū 10 instrumentū, nō cōmittit dolū, nec falsum: cùm nō teneat̃ edere: secus si occultaret protocolū notarij. & ita not. j. de fal. l. eum. & ff. de falsis. l. Paulus. Bald. hic.

i ❡ Qui accusare.] i. agere in ciuili[m] quæstione subaudi: vt in aut. de 20 sān. epis. §. si qs aūt ꝑ pecuniaria. col. ix. ecōtrà ponitur actio pro accusatione quandoque: vt. ff. de sepul. vio. l. iij. §. finali.

k ❡ Iuris] s. scripti: vt. j. de proba. l. actor. & de rei vē. l. fi. & de prohi. seq. pecu. l. j. & iusti. de interdic. §. cōmodum. & instit. de 30 leg. §. nō solū. & s. eo. l. j. & j. de testibus. l. nimis graue. & de ac. & obl. l. negantes. & de except. l. si quidē. & ff. de pub. iud. l. is qui. & j. de vsur. l. creditor. & j. de petitio. hære. l. cogi.

l ❡ Aequitatis] s. nō scriptæ. Accur.

40 m ❡ Fieri debeat] scilicet aliquo modo, cùm reus nolit vti: aliâs cōtra: vt. ff. eodem. l. prima. §. edenda. Item contra. ff. eodem. l. ne quisquam. vbi exhibentur agenti pro fisco. Sol. speciale ibi in fisco. Item contra. ff. eo. l. argentarius. in princip. sed ibi in rationibus dicit quæ sunt communes: vt eodem titu. l. prætor. §. j.[n]

n ❡ Actore.] idem in accusatore: vt. j. de pe. l. qui sententiam. præterquam in quibusdam casibus[o]: vt. j. ad legem Cornel. de fal. l. vbi. & de aboli. l. fallaciter. in fine.

o ❡ Non probante] plenè vel semiplenè: & sic tollo contrarium[p] quod est. j. de rebus cred. l. in bonæ fidei. & l. delata.

50 p ❡ Qui conuenitur.] scilicet reus.

q ❡ Præstat.] id est nullam defensionem, vel probationem. Accur.

r ❡ Obtineat.] id est absoluatur.[q]

NOn est nouum.] CASVS. Campsores scribunt in codice rationum debita & credita soluta & soluenda. si campsor petat à me. x. quia plus soluit quàm soluere debuit: vel confiteor me debuiſſe, sed dico soluiſſe: & hoc volo probare per rationes campsoris: nunquid si petam quòd mihi exhibeat rationes, sum audiendus? & respon. quòd sic. ¶ Not. ex hac. l. ꝙ finis editionis est declaratio veritatis secundum Bal. hîc.

s ❡ Eum.] scholarem reum.

60 t ❡ Pecunia] quam reus scholaris solutam aſſerit.

v ❡ Rationes.] propriè accipe rationes. Alij[r] dicunt in instrumentis quæ hîc petuntur ad exceptionem probandam: non autem ad actionem probandam: vt. j. l. fi. in fi. & his modis dic vt. j. l. proxi. statim.

IVstum.] CASVS. Quod dixit in. l. proxima in debito, vel ratione priuati, dicit hæc. l. in rationibus fisci. pone ergo, quòd nomine fisci petebam ab aliquo. x. qui dixit soluiſſe. petit vt hoc manifestetur per rationes publicas. an debeant exhiberi, quæritur? & respon. quòd sic: vt appareat de veritate solutionis. ¶ Nota per librum probari affirmatiuam, & negatiuam. vnde omnis qui reperitur inter non soluentes, videtur non soluiſſe: & similiter 70 omnes qui reperiuntur non scripti in libro, præsumuntur non soluiſſe: vt. l. j. de exacto. tribu. lib. x. j. Bal. hîc.

x ❡ Eius.] scilicet rei.

y ❡ Solutum.] scilicet à se, vel ab alio: vt infrà de fide instrumento. l. illatę. Et nota quòd lex superior dicit quando est actor priuatus, hic fiscus. & sic est huic contra. ff. de iure fisci. l. in fraudem. §. neque. vbi non eduntur alij contra fiscum. Solu. ibi agebat priuatus contra fiscum. hîc defendebat. vel ibi loquitur in actis & instrumentis, hîc in rationibus. Item ibi à tertio non edūtur, hîc ab aduersario.

PRocurator priuatæ.] CASVS. Decesit paterfamil. reli- 80 ctis duobus hæredibus. ante diuisionem bonorum patris vnus filiorum propter commiſſum crimen condemnatus est. succesit ei fiscus. instrumenta patrisfamil. apud fiscum deposita sunt tanquā digniorem ex more. alter filiorum in causa aliqua neceſſe habet vti instrumentis ad probationem aliquam, an ea exhibere debeat fiscus, quæritur. & dicitur ꝙ sic, si velit is qui conuenitur, eis vti: alioquin si his vti non vult, faciet fiscus facultatem describendi ea, vt habeat exemplum penes se. ¶ Not. ex hoc text. quòd fiscus est dignior quàm priuat⁹, & ꝙ instrumētū cōmune fisco, & priuato debet teneri

---

edicti perpetui monet authoritas. & ius dicētis dictat æquitas. Bal. Vel sic. Libellus actoris qui editur reo, debet dare continere id super quo litigari debet: potest tamen emēdari & minui, dūmodo hoc fiat sine preiudicio cōueti, tam in cōcedēdo, si opus fuerit, facultatē iterū deliberādi, an uelit cedere, uel cōtēdere, quā in refectione expēsarū quas reū ꝓpter hoc facere oportet, ita enim est de mēte edicti prætoris, & conueniens æqtati iudicātis cui hoc cōmittit̃. h. d. in effectu. declaratio patet ex summario & glo. Alexand.

Idem AA. Valenti. **LEX III.**

EDita [a] † actio [b] speciē [c] futuræ litis demōstrat, [d] quā emendari [e], vel mutari licet, prout [f] edicti ꝑpetui [g] monet authoritas, vel ius reddentis [h] decernit æquitas. D. ij. Calend. Septembr. Seuero iij. & Antonino AA. Conſ.

❡ *Reus nō tenetur edere actori propria instrumēta, ad intentionem fundādam: & actore non probante, reus absoluitur. Alexā. Bal. & Salice.*

Imp. Antoninus A. Epaphrodito. **L. IIII.**

QVi [i] accusare † volūt, ꝓbationes habere debēt: cū neq; iuris [k], neq; æqtatis [l] rō ꝑmittat, vt alienorū īstrumētorū īspiciēdorū ptās fieri [m] debeat. Actore [n] enim nō [o] ꝓbāte, qui [p] cōuenit̃, etsi nihil ipse ꝑstat [q], obtinebit [r]. PP. v. Id. Mart. Duobus & Aspris Conſ.

❡ *Mercator tenetur edere reo codicem rationum suarum, ut ueritas appareat. h. d. Bal.*

Impera. Alex. A. Valentinianæ. **LEX V.**

NOn est † nouū, eū [s] à quo petitur pecunia [t], implorare rationes [v] creditoris, vt fides veri cōstare poſsit. PP. vij. Idus. Mart. Maximo. ij. & Æliano Conſ.

❡ *Publicæ ratiōes debēt edi, ut appareat qd est solutū, & quid restet fisco soluendum. h. d. Bal.*

Idem A. Vranio. **LEX VI.**

IVstū est desyderiū eius [x] à quo pecunia petit̃, licet noīe publico, vt rationibus publicis exhibitis cōstet quātum sub nomine suo solutū [y] sit. PP. xvj. Cal. Decemb. Maximo. ij. & Æliano Conſ.

---

† De materia huius. l. tractat gl. vnica post me. in. c. ij. extrà de libel. obla. Libellus vſ quequo emēdari poſsit

a Et malè. bart. Alex. Pau. & Iaſ.

b Nihil est barto. Pau. Alex. & Ia.

† Tractatur extrà de proba. c. j. & cōcor. ca. iij. circa fi. extrà de cau. poſſ. & proprie.

c Sequitur istam bart. Pau. Alex. & Iaſ.

d Et bene bart.

e Et bene barto. Pau. Alex. & Ia.

f Hoc est verū, quando proponuntur plures actiōes ad res diuersas, & ex diuersis causis, sed non continentibus. bart. bald. Pau. Alex. Sali. & Iaſ.

g Hoc verū quando per cumulationem additur noua instantia: aliâs nō bar.

h Cum ista glo. tenent omnes scribentes hîc.

i Istud exēplū gl. non valet. bart. Alex. & Ia.

k Gl seq. bart. & Iaſ.

l Imò officio iudicis. bar. Alexā. & Ia.

m Dic ꝙ textus iste etiam intelligitur in quęstione criminali secundū Sal. Alex. & Ia.

† De editione instrumentorū vide bonam glo. in c. G. perpetuus. in verbo, cōmuniū. de fide instru.

n Adde & dic quòd omnes iste solu. approbātur ꝑ bart. bal. & alios scribētes hîc.

o In quibus. l. exigit probationē à reo, secundū Cy. bar. bal. & Sali.

p Et bene Ia. hîc.

q Definitiue à petitis per actorē. Pau. Ale. & Iaſ.

r Ista est bona de mente Cy. bart. bald. Alex. & Ia.

neri ĩ archiuo publico, vt possĩt inde extrahi cũ necessitas exegerit. B.

a ¶ Priuatæ.] i. fisci, scdm quosdã vel meli⁹. i. Cęsaris: vt. s̃. de mo. mul. l. ij.

b ¶ Cũ fisco.] vt qa fratri tuo tecum successerat ex quo erant cõia. Vel pone exẽplũ. i. qa & fisc⁹ ex vna parte cõtraximus cũ quodam alio ex alia parte. sicq; apud eũ (vt pote potiorẽ) erãt: vt. ff. de fide instru. l. fina.

c ¶ Morem.] Est eñi mos (vt dixi) vt sint apud digniorẽ, & p̃beat ille alijs copiam authentici instru 10 menti ad scribendum: vt d. l. ff. de fide instr. l. fin. & ff. fami. ercisc. l. si quæ.

d ¶ Eorum.] authenticorum, nã nõ credit exẽplis siue rescriptis, sed authẽticis tãtùm, siue origina lib⁹: vt. ff. de fi. instru. l. iij. & s̃. de diuer. rescrip. l. iij. & hoc etiã dicit aut. si qs in aliquo &c. quã hîc lege quę est ex cor. vt spõ. lar §. & hoc insup. col. ix.

e ¶ Conuenitur.] s. iste [b] qui habet cõia cũ fisco instrumenta. conuenitur enim iste à quodam alio qui vult exhiberi sibi authenticum. Accur.

Sequitur gl. Pau. Alexan. & Ias.

b Hæc glo. loquitur cõtra text. ibi in verbo, ad fidẽ petitionis tuæ &c. scdm Fulg. Sali. & Ias.

¶ *Fiscus tenetur edere instrumenta communia sibi & priuato, tàm ut exemplentur, quàm etiam ut ex eis necessitas exegerit, probetur. Salice. Vel sic: Instrumenta communia debent esse apud digniorem, & alteri fieri copia. Et cùm expediens fuerit: debebit etiam originale exhiberi ad requisitionem minus digni. hoc dicit. Alexand. Imo.*

Idem A. Valenti. LEX VII.

PRocurator priuatæ [a] rationis, instrumentorũ, quæ cõia tibi esse cũ [b] fisco dicis, describendorũ facultatem secundũ morẽ [c] fieri iubebit: & si qñ res exegerit ad fidem petitionis tuæ apud alium iudicem probãdam, aliquod eorũ [d] proferri: desiderãte eo qui cõuenitur [e], vt id fiat, pręcipiet. PP. x. Cal. Mar. Fusco & Dextro Cons.

In authen. vt spon. larg. §. & hoc insuper. col. ix. consti. ij.

¶ *Non creditur exemplo, nisi producatur originale uel alio genere probationis appareat ueritas. hoc dicit. Bald.* †

SI quis in aliquo documento [f] mẽtionẽ faciat alterius documẽti: nulla ex hac memoria [g] fiat exactio [h], nisi aliud documentũ cuius memoria in scdo facta est, p̃ferat, aut alia, & scdm leges, quantitatis debitę p̃batio [i] exhibeat [k], q̃ [*] quãtitas cuius memoria facta est, prouer itate [l] debeatur. Hoc enim & in veteribus legibus inuenitur [l].

¶ *Ista no. lex secundùm primam lect. hoc intendit Reo actor tenetur edere instrumenta, ad exceptionem fundandam: sed econtrà, reus non tenetur edere actori ad originem petitionis fundandam. &*

30 ¶ SI qs ĩ alio.] CASVS. Hęc aut. cõfirmat. l. C. Lex eñi. C. dicebat: si duo habebant instrumẽta cõia: siue priuatus cum fisco, siue priuatus cũ priuato: illa instrumẽta debẽt esse apud digniorem cohęredẽ: & dignior cohæres debet facere copiã describendi illud: & si exemplũ nõ probat, põt petere exhiberi authenticũ, seu originale. Hæc aut. idem dicit, sed clari⁹. Nam dicit q̃ si aliquod instrumentũ est exẽplatũ q̃ faciat mẽtionẽ d̃ originali, exẽplatũ nõ p̃bat: sed necesse, q̃ origina 50 le ostendatur, vt fiat fides testibus in exẽplato positis ita verum esse. & istud est iure nouo. hoc idẽ etiã in legibus veteribus continet. ¶ No. ex hac l. q̃ exẽplo nõ credit: & rõ est: quia nõ credit tabelliõi de facto de quo nõ est rogat⁹. sed iste q exẽplificat, nõ est rogat⁹ de facto p̃ncipali, sed solũ d̃ ipsa exẽplatione: merito ñ p̃bat factũ prĩcipale. Scda rõ est: qa nõ credit tabelliõi, nisi de gestis tpe cõfecti instru 60 mẽti, sed tũc tpis ñ fuit cõfectũ originale: ergo d̃ eo ñ credit sibi. istã rõnẽ ponit In. in. c. cũ in iure. de of. dle. extra de p̃ba. l. qm cõtra falsã. Tertia rõ est, qa qñ vnũ instrumentũ habet relationẽ ad aliud, oportet q̃ cõstet decętero ad qd̃ fit relatio: qa si deficit exẽplũ, deficit exẽplatũ vt. ff. de cõd. & d̃mõ. l. ĩ testõ. j. Quarta rõ est, qa posset fraus & deceptio interuenire. nã posset eẽ q̃ originale esset falsum: & si crederet exẽplo, nõ posset ex cõparatiõe literarũ, vel ex signo qd̃ nõ videret, dici de falsitate: & daret materia falsũ fabricãdi, scdm Ia. But. hãc rõnẽ tãgit, In. in. c. Alb:ric⁹ extra de test. in fi. & in. c. abbate. de ver. si scdm. Bal. hîc.

† Et cor. c. & iquisitio ne. cũ gl. ij. in fi. extra d rescrip. &. c. de fide instrumen.

**Et quantitas.*

** Habeatur.*

f ¶ Si quis in aliquo documẽto.] priuato. secus fortè si publicũ alte 70 ri⁹ publici faciat mẽtionẽ: qa tũc credit exẽplo scdm Al. ar. in aut vt fratrũ fi. §. illud quoq;. col. ix &. ff. d̃ ad. tu. l. chirographis. ĩ prĩ. &. j. d̃ testa. l. publicati. Sed Io. cõtra [e] ẽt si publicũ sit exẽplũ. nã ad hoc credit exẽplo publico: qa ita cõtinet ĩ alio. & põt eẽ q̃ ĩ originali erãt alię literæ vel cãcellatiões, q̃ nõ cõtinent ĩ exẽplo, vñ nõ p̃bat plenè p exẽplũ: vt hîc, & in. l. nr̃a, p̃curator. & ff. fa. ercisc. l. si q̃. & l. Põponi⁹. & d̃ fide instr. l. ij. nisi [d] originale sit officio iudicis publicatũ [e] i. exẽplatũ: vt ĩ aut. vt fratrum filij. §. illud quoq;. & ff. de admi. tuto. l. chirographis.

g ¶ Memoria.] i. instrumẽto in quo habetur memoria primi. & sic multa habet nomina, vt no. ff. de fide instr. l. ij.

80 h ¶ Exactio.] id est condemnatio.

i ¶ Alia probatio.] s. vel per testes, vel per confessiones.

k ¶ Exhibeatur.] scilicet talis.

l ¶ Inuenitur.] aliâs inuentum est.

c Idẽ Barto. & omnes.

d Et bene Bart.

e Vocata parte cui⁹ interest: aliâs nõ credit exẽp. Bart. & oẽs.

ET quæ.] CASVS Dic vt hîc notat. Hucusq; tractauit d̃ exhibitiõe instrumẽtorũ faciẽda reo ab actore, vel ecõuerso. hîc ponit d̃ exhibitiõe instrumẽti de aliqua re cõi plurib⁹, & est apud alterũ eorũ vt custodiatur: & est generale quòd vbi instrumẽtum commune est, debet residere penes potentiorem, & digniorem. Viuia.

m ¶ Et quæ a diuo.] duob⁹ mõis põt ĩtelligi hęc lex. Primò [f] in instrumẽtis. dixerat eñi ĩperator Antonin⁹ ĩ. l. j. ĩ fi. &. l. q accusare. nõ posse actorẽ petere edi ĩstrumẽtũ rei. Sed ĩ. l. est nouũ. &. l. iustũ. dictũ est reũ posse petere ab actore. Hęc qdẽ vident cõtraria, sed ñ sunt: qa multũ interest an petat re⁹ ab actore, qd̃ quidẽ põt: an actor à reo, qd̃ non põt, ad p̃bandã intẽtionẽ: sed ad 10 iuuãdã [g] replicationẽ: & scdm hoc expone literã, & q̃ à diuo. s. in. l. j. &. l. q accusare. & à me. s. ĩ l. nõ est. &. l. iustũ. Alio [h] secundo mõ in rõib⁹. nã dictũ erat in. l. j. q̃ petit edi rõnes actor à reo ex cã. & in. l. nõ est. &. l. iustum. dixit idẽ ecõtrà. vtrũq; di 20 cit hîc eẽ iustũ: qa nõ interest vtrũ petat actor à reo, vel econtrà. vtrũq; eñi permittitur: quia cõe est quodammodo instrumentũ: vt. ff. e. l. pretor. §. j. &. l. si qs. §. rõnẽ. Sed si actor à reo vel ecõtrà petat instrumẽtũ alterius tñ, nõ cõe, vt ex eo istruatur: nunquã licet: vt in fi. huius legis dicit: vterq; tñ ab altero petit sibi exhiberi instrumentũ, quo est vsurus principaliter, vt instruatur ad p̃bationẽ per se p̃standã, sed vt videat si sit talis charta cui iudex debeat habere fidẽ, an ñ: vt. ff. e. l. j. §. edẽ 40 da. & scdm hũc ẽt expone literã, & q̃ à diuo. s. in l. j. & à me. in. l. non est. & l. iustum.

f Ista prima lectura est melior secũdũ Bar. Pau. Alex. & Ias.

g Pro isto dictoest tex in. l pe. §. fi. ff. ad legem fal. secundũ Bar. Ale. & Ias.

h Ista displicet Bart. P. Alex. & Ia. licet eam sequatur Sal. hîc.

ubicunq; fit mentio de rationibus, accipe pro instrumentis secundùm istam lectu. sed secundùm Azo. hoc intẽdit: Vbi de rationibus quærim⁹, illi ædũtur indistinctè: sed instrumenta non æduntur. Bal.

Idem Aug. Floro. LEX VIII.

ET q̃ à diuo [m] Antonino patre meo, & q̃ à me rescripta sunt, cùm iuris [n], & ęquitatis [o] rõnibus congruũt. nec eñi diuersa sunt vel discrepantia; q̃ multùm [p] intersit an ex parte eius [q] qui aliqd petit, qui q; doli [r] exceptiõe summoueri ab intẽtione petitionis suæ põt, rationes [s] p̃mi re⁹ desideret [t], quib⁹ se posse instruere cõtẽdit, quod vtiq; ipsa rei æquitas suadet: an verò ab eo à quo aliquid petit, actor desideret rationes exhiberi [v]: qñ [x] hoc casu non [y] oportet originem petitionis ex instrumentis eius qui conuenitur, fundari [z]. PP. Calend. Octob. Fusco & Dextro Cons.

TITVLVS II.

De in ius vocando [a].

¶ *Reuerentia quæ debetur marito, debetur uxori h. d. Vel sic: Etiam pœnalis constitutio ratione uiri porrigitur ad uxorem. hoc. d. Bal. Vel sic: Libertus uxorem patroni sui non potest in ius uocare sine uenia. h. d. Sali.*

Imperator Alexãder A. Trophinio. LEX I.

SIcut bonis morib⁹ conuenit reuerentiam [b] manumissoris vxori præberi: ita re exigente [c] in ius eam sine permissu prætoris vocari

n ¶ Iuris.] s. scripti.

o ¶ Aequitatis.] s. non scriptæ: q̃ est vt actori à reo editio nõ fiat, sed reo ab actore, scdm [i] primum. Vel scdm aliũ ęquitatis. i. 70 ęqualitatis [k] vt hîc inde quasi communes edãtur.

p ¶ Quod multũ.] i. qa multũ interest an cũ petit q̃ edat: vtrũ &c. nã vnus originaliter, alter ex post facto est reus. interest secũdũ primũ: vel scdo [l] nõ ĩterest petat actor à reo ad replicationẽ, vel ecõtra. Nã actor dicit reus cũ replicat, & reus agere cũ excipit: vt. ff. d̃ exce. l. j Et sic vterq; est re⁹, alter originaliter alter ex postfacto: vel se 60 cũdũ aliũ. i. q̃ multũ dicat ĩteresse: nam nõ interest qs eorũ ab altero petat.

q ¶ Eius.] scilicet actoris secundum vtrunque.

r ¶ Doli.] quæ est exceptio generalis vbicunque alia habet locũ: vt. ff. de excep. l. ij §. & generaliter.

s ¶ Rationes.] i. instrumẽta scdm primum, sed p̃priè secũdùm alium.

t ¶ Desideret.] quod est permissum: vt est. s̃. eod. l. non est. &. l. iustum. secundum vtrunq; casum.

v ¶ Exhiberi.] i. dicere an actor à reo, q̃ nõ põt ad fundãdã intẽtionẽ suã sed ad iuuãdã sic, & subijcit scdm primũ. Et verbũ rõnes, pro ĩstrumẽtis ponit. Vel scdm aliũ p̃priè. & dic q̃ põt petere actor à reo: nec obstat qd̃ aliâs dicit q̃ actor nõ debet fundare intẽtionẽ suã ex instrumentis cõueti. vt. s̃. e. l. q accusare. qa hîc nõ ex instrumẽtis cõueti, sed cõibus [n]. s. rationibus fundat, vt subijcit, cùm petunt rationes exhiberi.

x ¶ Quando.] pro quia.

y ¶ Non oportet.] subaudi dici.

z ¶ Fundari.] sed fundata adiuuari: vt. s̃. e. l. j. ĩ fi. scdm primũ: sed scdm aliũ nil subaudies. Est tñ ar. cõtra. scdę lecturę. ff. ad leg. fal. l. pe. §. si & plenè distĩguẽ hîc: vt dixi. ff. e. l. j. §. editiões. in gl. hęc debẽt apponi &c.

a ¶ DE IN IVS VOCANDO. ¶ *Ab hoc titu. omne iudicium incipit: & ideo [o] de eo dicit: ut insti. de pœ. te. li. §. fi. Accur.*

SIcut bonis.] CASVS. Seruũ tuũ manumisisti tã tibi, quã vxori tuæ debet reuerẽtiã, qa neq; te neq; eã debet vocare in ius sine venia prætoris: & ei assurgere tenet sicut tibi. ¶ No. ex ista. l. secundum Bal. quòd qui facit honorem vxori, facit honorem viro: & qui facit iniuriã vxori, facit iniuriam viro: vt institu. de iniur. §. patitur. secundùm glos. &c.

b ¶ Reuerentiam.] in faciendo.

c ¶ Re exigente.] i. ęquitate dictante, q̃ p̃priè res dicitur, cùm semper

i Istud placet Barto. & alijs.

k Displicet barto. &c.

l Vtraq; expositio est bõa, & vtraque tẽdit ad primã lecturã & placet Cy. Bal. Alb. & Ias.

m Ista expositio tendit ad lecturã Azo. & sic displicet illis quib⁹ displicet ea lectura.

n Et sic instrumẽta cõmunia debent ẽ & concor. c. g. pe. pen. extra de fi. instrumen.

o Ista continuatio placet Bart. Sa. & Ias.

vna & cadẽ pmaneat. Vel dic*. i cùm necesse est vt in ius vocet. Et nota φ facit similitudinẽ inter reuerẽtiã, q̃ est in faciẽdo vt i assurgẽdo: & eã quæ est in nõ faciẽdo, vt de nõ vocãdo in ius sine venia b. Sed quare ma rito patronæ hæc nõ pstant: vt. j. de operis lib. liberti. sed vxori patroni sic, vt hic? Rñ. vxori per virum sit honor naturaliter, sed non sic econ uerso: vt insti. de iniur. §. patitur. & ff. de iniur. l. j. in fi. & l. seq.

a Prohibitum.] qđ est ro generale in omnib' qui bus reuerentia debetur: vt. ff. eo. l. generaliter. Et sic de illis personis quæ enumerantur. ff. eo. l. qui que. §. prætor.

Venia.] CASVS. Quæritur an libertus patronũ suũ ve: parentes eorũ. s. patrẽ aomatrẽ & auũ vocare pos sit i ius, vel eius liberos. & respon. φ nõ: nec si vo cauit, per rusticitatẽ ex cusabitur. si ergo libert' filium patroni in ius vo cauerit venia non petita vel petita sed nõ obtẽta: nõ ob. pricipis rescripto impetrato. φ ei pœna re mittatur, nõ remittet, neq; valebit rescriptũ. No. ex hac lege φ ius pa tro natus liberti transit et ad hæredem extraneum quo ad quid, puta vt nõ possit in ius vocari sine venia, scđm Bal hic. Vi.

b Non petita.] vel pe tita, sed non impetrata: 40 vt. s. l. proxi.

c Parentes.] vtriusq; sexus. hæc duo nomina accipe in infinitum: vt. ff. eo. l. iiij. §. j.

d Liberos.] siue sint hæ redes patris, siue non, vt quia exhæredati, dũ nõ mala mente: vt. ff. de bo. lib. l. si patronus. ij §. si soquis non mala.

prohibitũ a est. PP. iiij. Cal. April. Agricola & Clementino Conſ.

Ad quemcunque transit ius patronatus, transit etiam reuerentia: & in delictis quæ naturali ratio ne prohibentur, non excusat rusticitas: & pœna quæ applicatur parti, non debet per principem re mitti. hoc dicit. Bald. Vel sic: Patroni & eius pa rentes & liberi ac etiam eius hæredes extranei non possunt à liberto in ius uocari sine uenia: nec ei parcitur, licet sit rusticus: nec per rescriptum pœna remittitur. h. d. Sali.

Impera. Gordianus A. nocturno. LEX II.

Venia edicti non petita b, pa tronum, seu patronam, eorũ q; parentes c & liberos d, hæredes insuper & si extranei e sint, à liber tis seu liberis f eorum non debere in ius vocari certissimum est. nec in ea re rusticitati g venia præbeatur: cùm naturali h ratione honor huius modi personis debeatur. Cùm igi tur confitearis patroni tui filium, si ne permissu præsidis te in ius vocas se: pœnam i edicto perpetuò præsti tutam rescripto tibi concedi k teme rè desideras. PP. viij. Id. Nouem. Gordiano A. & Auiola Conſ.

Filius in potestate, etiam petita uenia non po test agere contra patrem: secus in emancipato. hoc dici: secundum Bal.

Imper. Diocletia. & Maximi. AA. Rosanç.

LEX III.

Qvi in potestate patrum a gũt l aduersus m eos experiri

e Si extranei.] hic est cõtrà. j. de ope. li. l. liberti. Sol vt ibi. Itẽ cõt à. j. de la. lib. tol. l. j. §. sed si sub cõditiõe. Sol. vt ibi. ADDITIO. Ad vtrũq; cõtrariũ dic φ hic loquimur de operis consistentibus in non faciendo: ex contra loquitur de operis consistentibus in faciendo. Cy. Bar. Bal. Sali. Alex. & Ia.

f Liberis.] cũ patrib' manumisis. hoc nõ valet: qa frustra adijceret li beris. Dic ergo q̃ sũt i potestate, licet genui. ipsis cõ agẽt. b' pater age re videt: vt. ff. de bo. li. l. quęrit. Vel viuete liberto eodẽq; parte debet re uerẽtia ei' filii': postea nõ: vt plene dixi. j. de lib. & eorũ libe. l. fi. Sed cur 60 hęredib' extraneis patroni dbet reuerẽtia, vt hic sed extranei hęredes liberti nõ dbẽt: vt. ff. d obsẽ. li. l. hęres? Rñ. ex parte patroni est fauor, & ideo progãd' ex pte liberti est odiũ, & ideo restringendũ: vt ar. ff. de li be. & posthu. l. cùm qdam. & ad maced. l. sed & si patr. §. nõ solum. in fi.

g Rusticitati.] vt. j. de inter. ma. l. j.

h Naturali rõe nõ dicit iure naturali, qa hoc falsũ eẽt, sed nali rõe, q̃ dictat vt bñfacieti bñfaciam': vt. ff. de cõd. inde. l. si nõ sorte. §. libert'. & sic nõ ob. d iu. & fa. ig. l. regula. & l. error. in fi. & l. iure. vbi error iuris n nocet i dãnis. nã alteri' iuris est ibi error. l. ciuilis: hic aũt quasi nalis.

i Pœnam.] quinquaginta aureorũ, proposita actione in factum: quæ 70 nec hæredibus, nec in hæredes datur: vt. ff. eo. l. penulti. & fi.

k Cõcedi.] remitti d. sic. j. de recep. arbi. l. nẽ i arbitris. in fi. Sed vide tur φ nõ temerè, cum cõtineat remissionẽ pœnæ: vt. s. de preci imper. l. rescripta. Sed ibi de pœna corporali vel pecuniaria in fiscum inferẽda, hic patrono dat. Itẽ intelligo nisi pœniteat vocantẽ vel nisi patronus non veniat, vel nisi volens vocetur: vt. ff. eo. l. quamuis. & l. libertus. j.

Qvi in potestate.] CASVS. Filius in potestate cõstitutus, me in ius vocare nõ pot. si fit emancipatus, venia impetrata poterit. idem est in matre: quia neque causa vocare poterit in ius sine venia.

l Qui in potestate agunt.] id est degũt.

80 m Aduersus eos.] trãsit de singulari ad plurale: vt. ff de no. ope. nũ. l. j. §. inde quęrit. & l. de pupillo. §. j. sic ecõtra. j. de test. l omniũ &. ff. de trãsac. l q cùm. in fi. Itẽ intellige in filijs iustis naturalib', vel adopti uis, durante adoptione, nisi in castrensi vel quasi: vt. ff. eodem. l. adopti uum in prin. & de iudi. l. lis. & dic vt ibi, & l fi à me. & de fur. l. serui. in prin. Itẽ fallit hoc in alijs casibus quos dixi. s. de epis. aud. l. si lenones.

n Matris.] licet vulgò conceperit, quia certa est: vt. ff. e. l. iiij. in fi. & l. v. Et nota φ refertur ad proximum casum non ad superius responsum

o DE PACTIS. *Quia metu iudiciorum peruenitur ad pacta & transa ctiones: ideo de his interserit. Accursius. Vel sic. s. de in ius uo. & de editione actionum, quæ sunt quasi præludia iudiciorum, expositum est unde consequenter de iudicijs esset tractandum. sed quia uocati ad iudicium sæpe transigunt: nam me ticulosa res est ire ad iudicium: idcirco uidendum esset de transactione: & quia non tantum pecunia, sed etiã gra tia quis à lite sæpe desistit, & decentius est per gratiam remittere, quam pecunia uendere actionem: uel quia pacta generaliora sunt, ideo uideamus de pactis primò: ut. ff. de transactionibus. l. j. pri mo & secundo responsis. Azo.*

non possunt. Si igitur emancipata es, venia edicti petita hoc facere nõ prohiberis: quod & in matris n per sona obseruandum est. PP. viij. Id. Nouembr. Diocletiano. ij. & Maxi miano AA. Conſ.

* Constitutio Græca.

TITVLVS III.

De pactis o.

Pactum sup incerto remittendo ualet. h. d. Bal. Vel sic: Ius futurum potest remitti per pactũ, & defectus causæ impulsiuæ non præiudicat, lumen tum. h. d. Sali. Vel sic: Fideicommissum conditiona le potest conditione pendente per pactum remitti: & datum pro remissione non repetitur etiam con ditione defecta. h. d. secundum Alex.

Impp Seuerus & Antoninus AA. Philino. LEX I.

Conditionis incer tum p, inter fratres non q iniquis rõni bus conuentione r finitũ s est. Cùm t igitur vel bis fideicõ missi petitũ v à patre x tuo profitearis y vt si vita z sine liberis decederet a, hæreditatem Licinio Frontoni re stitueret b: pactum eo tpe de c sextã te Licinio Frontoni dando d cùm liberos Philinus e non sustulerit in terpositum: non idcirco potest ini quum videri, quòd f facta sicut placuit diuisione diem suum te g

Conditionis incertum.] CASVS. Decessit pater duos filios hæredes insti tuit & rogauit eos vt si alter eorum sine liberis decesserit, alteri portio nem suam restitueret. po ne Seium & Titium: Sei us vxorem habens libe 30 ros procreare non potu it: conuenit cum Titio de dando ei sextam partẽ. i. duas vncias portionis suæ: deinde suscepit filiũ quærit an filius sextan tẽ tñ reuocare possit, cũ pater suosl be os habue rit. respondetur φ non. Viuia. Ex hac lege no ta primò, & ad hoc lemp 40 allegatur, φ ius vel fi deicommissum de futuro seu conditionale pôt per pactum remitti secundũ Pau. No. secundò, φ da tum contemplatione certæ causę non repetitur, licet illa causa resoluatur, se cun. um Bal.

p Conditionis incer tum.] incerta cõditio sograuamen pendens sub incerta conditione, quæ ad vtrumlibet se habebat. Vel dic ad alterum tãtùm: vt differat à l. cùm proponas. j. s. codem.

q Non iniquis.] sed æquis.

r Conuentione.] id est pacto.

s Finitum.] finiri potuit g loquitur imperator filiofamilias.

t Cum igitur.] id est in generenunc in specie.

v Petitum.] id est auus petijt.

x A patre tuo.] Philino.

60 y Profitearis.] tu filius Philini.

z Vita.] scilicet pater tuus.

a Decederet.] Philinus.

b Restitueret.] hæc tota est conditio.

c De sextante.] id est duabus vncijs: vt inst. de hære. insti. §. hæredi tas. & potest dici de sextante totius hæreditatis, vel suæ partis tantùm.

d Dando.] an parte & pter hoc Frontoni remisit fideicommissum.

e Philinus.] id est pater tuus. nec etiam te illo tempore.

f Quod.] pro quamuis.

g Te filio.] p φ videbat nullã esse remissionẽ, & quòd ob causam datũ 70 erat repetendũ, quasi cã nõ secuta: vt. ff. de cõditio. ob turpẽ cãm. l. pri ma §. ob rem & de conditio. cã data. l. prima. sed tũ satis h est incertũ con ditionis esse remissum: vt hic, & inf. à eodem. l. cùm proponas. i d e st & infra titulo primo l. de fideicommiss. &. ff. de verborum obligationi. l. qui romę §. finali. & ad hoc quod de cã dictum est, plenè habes rescriptũ infra eodem, in glossa ibi, quintò & c. Sed videtur lex rationibus non va lere hoc pactum. Primò quia adhuc non cõpetebat ius cui renunciabat: vt. ff. de legatis secundo. l. si ita scriptum. §. si sub conditione. & ff. de ac quirend. hęredita. l. qui superstitis & l. his qui. in principio. & de regu. iu ris. l. qui potest. §. φ quis. & ff de success edict. l. prima. §. decretalis. quæ 80 sunt contra. Solutio k. in repudiatiõe loquunt prædicta iura: sed pactũ valet de futuro iure, vt hic, &. ff. codẽ. l. & hæredi. §. penultimo. & de mi nori. l. denique. §. si quid. &. ff. si à pat. qs fue. ma. l. prima. §. si parens. Ar gumen. cõtra. infrà de capti. & postlimi. reuer. l. nec nos. præterit. Solut. ibi pactum fuit de bonis capti. de quo dubitabatur viueret vel non. & ita non valet, vt infra eodem. l. finali. hic autem de bonis mortui fit, & ideo valet. & potest assignari ratio: quia pactum ideo valet de iure fu turo, quia duorum consensu vallatur: vt. ff. codẽ. l. prima. §. pactum. sed repudiatio

a Ista expo sitio est me lior secũdũ Iaso. b Gl. sequũ vtq; ad fi. Sali.

Gratia. Gl. ij. in. c. de famulis. d fer. nõ ordi. inducit hãc l. in hoc φ famulus ec clesiæ non potest con tra eam testi ficari: qa est patrona eius qđ est notan dum.

e Istam gl. sequuntur bar. bal. Sali ce. Alex. & Ia. hic. Benefacien dũ est bene facientibus.

d No. perpe tuò istã gl. sedmoẽs do cto. ad hoc quòd pœnã pecuniariam p rti appli candã prin ceps pnum rescriptũ re mittere non potest. e Approba ta est ista gl. per Bart. & alios, hic.

f Istam con tinuatiõem sequitur B. Bald. Sali. & Ias.

Ista lex diui ditur in partes Pri. mò loquit i genere vsq; ibi, cũ igit. Secundo in specie, vsq; ad fi. Bal. hic.

g Tu dic φ tex. stat pro præ. Ias. hic.

h Ista est vera, & eã concor. dat Bar. P. Alex. & Ia

i Istã sol. sequit Bal. P. Alex. Sali. & Ias.

k Dic melius φ ibi tempo re renuncia tionis nõ competebat ita nuciãti nec re nec spe. B. & Ia.

repudiatio vnius volūtate tantùm. Secūdò obstat in eo, ꝙ hæres cōsentiendo legatario ante aditā hæreditatē in accipiēdo legato non amittit interdictum quorū legatorū: vt. ff. quorū lega. l. j. §. quod ait prætor voluntate. Solu.[a] illud magis accedit repudiationi quàm pacto. vel ibi inuitabatur legatari⁹ ad delinquendū: hîc nō. Tertiò obstāt ea iura quæ dicūt nō valere pactū futuræ successionis: vt. j. e. l. fi. de col la. l. pactū. & de inoffi. testa. l. si quando. §. j. & de inuti. stip. l. ex eo. Sol. hîc nō agebatur vt nō esset hæres fratris: sed vt has res ex causa fideicōmissi nō peteret: nec per pactū in alijs reb⁹ hæres esse ꝓhibetur. Quartò opponitur. Nōne est cōtra voluntatē defuncti, & sic cōtra legē fiet hoc pactū: vt in aut. de nupt. §. disponat. col. iiij. & sic nō valet. j. e. l. pacta. j. R. ñ. nō est cōtra legē hoc pactū. id enim pactū cōtra legē est quod lex ꝓhibet interponi. ita & quod contra voluntate defuncti. sed hoc testator nō ꝓhibuit. satis enim habuit ei cui relinquebat fideicōmissum, cōsulere vt agere posset pro fideicōmisso: vt arg. ff. de pac. l. pactū. & l. pacisci. & ff. de ædil. edic. l. quæritur. §. pen. Quintò hoc pactū ideo sumpsit vires, ꝙ liberos Philinus nō sustulit: ergo causa secuta. quia suscepit filiū, cessat pactū? R. ñ. Hæc fuit impulsiua, nō finalis. ar. ff. de dona. l. ij. §. si. Vel finalis causa ꝓxima fuit remissio, non autē quia filios nō habet. Sextò opponitur. Nonne est hîc transactio? ergo hæc lex debuit poni. j. tit. j.? R. ñ. non, imò pactio: quia nō fuit de re dubia. Itē an posteaquā ꝓ sextāte fi tradit⁹ nō fuisset? R. ñ.[b] ita, qa fuit do vt facias, vel vt des. i. remittas: vt ff. de cōdi. cau. da. l. si mulier. hîc aūt remisit ꝑ acceptilatione factā, & Aquiliana stipulatione secūdū Azo. licet H. cōtrà. & nota. j. ti. pxi. l. fiue. secus si dixisset se nō petiturū fideicōmissum. vel dabo si nō petieris: vt ar. ff. de condi. inde. l. elegāter. §. si quis. Sed an cautio Mutiana locū habet? R. ñ. nō[c]: quia in relictis locū habet tantùm: vt ff. de cōdi. & demō. l. Mutianæ. Et facit. ff. ꝓ socio. l. si socius pro filia. & de aqua plu. arc. l. in diem. §. fi. & . §. de fideicō. l. si in persona. & . ff. ā quibus ap. non li. l. j. §. si quis ante. & . j. de temp. app. l. fi. in fi.

a Neutra solu. placet doctoribus hîc ideo dic vt in proxi. apostilla. s.

Pactū quādo dicitur esse contra legem.

b Omnes iste sol. præcedē. placet docto. hîc.

c Ista est communis opinio. Alex.

filio eius superstite functus[a] est[b]. PP. vij. Calend. Decembr. Seuero A. ij. & Victorino Conf.

Creditor hæreditarius qui spontè egit cōtra emptorem hæreditatis, intelligitur pacisci de nō conueniēdo hæredē. h. d. Sali. Vel sic. Tacitū pactum prodest absenti & ignoranti. Iaco. But.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Claudio. LEX II.

POst vēditionē hæreditatis[c] à te[d] factā, si creditores contra emptores actiōes suas mouisse ꝓbare potueris[e], eosq;[f] eas[g] spōtaneā[h] volūtate suscepisse: exceptione taciti[i] pacti non inutiliter defenderis. PP. prid. Id. Feb. Seuero iij. & Antonino AA. Conf.

Seruus potest domino prodesse, sed nō obesse in iure quæsito. h. d. Bal. Vel sic: Seruus potest in domini fauorem, nō in læsionē pacisci. h. d. Sali.

Idem AA. Restituto. LEX III.

SEruus creditoris meliorē causam dñi facere potest[k]: in deterius autē reformare nouo pacto nō potest[l] obligationē rectè constitutam. PP. viij. Cal. April. Seuero. iij. & Antonino AA. Conf.

Renunciatio litis renunciantem excludit à processu causæ, & à iure principaliter intenta: nec habet locum pœnitētia. h. d. Bal. Vel sic: Renuncians liti motæ, renunciare uidetur tàm instantiæ, quàm causæ, hoc est iuri in illud iudicium deducto. Et ideo ad eandem causam denuo redire non potest, cùm per renunciationem finita fuerit. h. d. in effectu. Alex.

Idem AA. Valeriæ. LEX IIII.

POstquàm[m] liti de prædio motæ[n] renūciasti[o], causam finitam instaurari posse, nulla[p] ratio permittit. PP. iiij. Id. Feb. Albino & Æmyliano Conf.

Eadem obligatio potest partim tolli ipso iure per solutionem, & partim per pactum de non petendo: & cui damus actionem, tanto fortius exceptionem. h. d. Alex. & Sali.

Imperator Antoninus A. Demagoræ. L. V.

CReditori tuo si partē pecuniæ exoluisti, de parte[q] verò nō petēda, inter[r] te & ipm cōuenit, ob[s] causas negotiaq; ei⁹ tuo ꝓcinio fideiq;[t] defensa: ea obligatiōe partim ciuili[v] iure, partim honorario[x] liberatus es. Nā exceptio ꝑpetua pacti cōuenti, vel doli[y], residui petitionē repellit: cùm & solutū per[z] ignorātiam, repeti non possit.

a Functus.] scilicet Philmus pater tuus.

b Est.] natus post pactum.

POst venditionem.] CASVS. Delata tibi erat hæreditas, in qua erāt plures creditores: vēdidisti eā cū suo onere trāsit. si creditores emptorē cōueniūt, & spōtè actionē susceperit, an eis creditorib⁹ volētib⁹ agere cōtra te obstabit exceptio, quæritur? & rñ. ꝙ sic rōne taciti pacti, qa tacitè videntur pepigisse tecum de te non cōueniendo, cōuento emptore. Viuia.

c Hæreditatis.] transferendæ ad emptorem, cum omni onere & emolumento. vnde in singulis non præstatur, vt. j. de euic. l. j.

d A te.] scilicet hærede.

e Potueris.] tu venditor.

f Eos.] scilicet emptores.

g Eas.] scilicet actiones.

h Spontanea.] nec enim cogūtur[d] directè: sed tu vēditor cōuētus si soluisti, habes recursum cōtra emptorē per actionē ex vēdito vt restituat: vt. j. de hære. vel. l. ij. & . ff. de hære. vel ac. vē. l. ij. §. si vēditor. & . ff. de do. l. hæreditatē.

i Taciti pacti.] facti. s. inter te & creditores. Sed videtur ꝙ ipso iure sis liberatus: vt. ff. de sol. l. solutionē. Sed dic[e] nō esse factū animo nouandi. arg. ff. de præto. stip. l. pe. Item nunquid si vnus tantùm creditor egerit, præiudicat cæteris? aut si vnus vna actione, an in alijs præiudicet? Respon. non: vt. j. ne vx. pro ma. l. fin. & . s. de episc. & cleri. aut. presbyteros. ij. & . j. de excu. tuto. l. voluntarie. & . ff. eo. l. rescriptum. in prin. nec obstat primo dicto lex illa. ff. eo. l. maiorem. quia in alio casu loquitur.

SEruus.] CASVS. Seruus creditoris fecit pactū cum debitore de non petēdo. quæritur an dño præiudicet. & respō. ꝙ non. si verò fecit pactum de petēdo, valet pactū: quia meliorē &c. vel pone exemplū. ff. depositi. l. seruus suus. & de iureiur. l. si seruus. & . l. quantò magis. Si autem creditori fecisset pactum de non petendo, valet pactum serui. Viuianus.

k Facere potest.] vt. ff. e. l. si debitor. & de reg. iur. l. melior. & de acquirerum do. l. etiam inuitis. & de verb. obli. l. seruus vetante.

l Non potest.] vt. ff. depos. l. seruus tuus. & de leg. j. l. si seruus legatus. §. j. & de iureiur. si seruus. & . l. quantò magis. & hoc communi ratione quæ est alterius pactum alteri non nocere: vt. ff. e. l. si vnus ante omnia. Itē quod dicit in si. loquitur[f] in acquisitis, secus in acquirēdis: vt. j. de acqui. pos. l. si. & . j. de hære. inſti. l. iij. in fi. Itē in dominicis præterquàm in seipso. se enim vel occasione noxæ, vt. ff. de vi & vi ar. l. j. §. quod ergo adijcitur. vel occidendo se subtrahit dño. ff. de pecu. l. sed si dānum. aliàs incipit, peculium autē deducto. §. si ipse. est enim ipse res dominica: vt. ff. de pecu. l. depositi. §. Stichus. In re autem peculiari facit deteriorem[g] domini cōditionem: vt. ff. de pecu. l. si quis seruum. §. etiā. Excipe septē casus. si donet: vt. ff. e. l. cōtra. §. si filius. Secūdus si cōpromisit cū pœna. Tertius si suscepit iudiciū. Quartus si fideiussor sit in causa non peculiari: vt. ff. de pecu. l. iij. §. si filius. & . §. si seruus. Quintus si se mandauerit emendum. Sextus si se vēdiderit: vt ff. mād. l. cùm seruus extero. Septimus si vouerit: vt. ff. de polli. l. si quis rem. §. voto. Itē nota ꝙ dicit nouo pacto. nam & in ipso contractu quod pepigit, seruatur: vt. ff. e. l. si autem. Accur.

g Si habet liberā administrationē aliàs secus. Pau.

POstquam liti.] CASVS. Tu possidebas aliquod prædium quod dicebā meū, vel mihi obligatū, & sic cœpi te cōuenire rei vē. vel hypo. oblato libello, præstito iuramēto calūniæ. ante sententiam liti motæ de prædio renunciaui, vel expresse, ita dicendo, huic liti renūcio. vel tacitè recipiendo à te æstimationem prædij. in processu temporis volo mouere actionē primā scilicet rei ven. vel hypo. nūquid mihi licebit? respōdet imperator ꝙ nō. Viuia. ¶ Not. primò ex hac lege quòd actor in reali. vel personali iudicio renuncians excluditur à processu causæ. ¶ Secundò not. quòd per hoc etiam excluditur à iure dominij, vel obligationis. & adde quod not. j. titu. j. l. siue apud acta. ¶ Tertiò not. quòd postquàm est in iudicio renunciatum, non habet locum pœnitentia, secundum Bal. hîc.

m Postquam liti.] Per hoc tàm instantiæ, quàm iuri renunciatur in dubio.

n Motæ.] apud iudicem.

o Renunciasti.] hæc renunciatio lite tantùm mota nocet: pactum verò & antè & pòst: vt dixi suprà. l. prima. & fuit facta hæc renunciatio præsente, vel absente aduersario[h], per hæc verba, nolo amplius venire ad causam. quocunque enim modo potest ostendi expresse, vel tacitè, satis est: vt. j. qui accu. non possunt. l. si ea. ff. de mino. l. si filius. & hoc odio litium: vt. ff. de mino. l. minoribus. non autem placet quòd quidam dicunt, quòd per triennium tacendo liti motæ renūciet: quia tunc in. xl. annis perpetuatur: vt. j. de præscr. xxx. an. l. si. nisi dicas instantiam finitam per renunciationem.

p Nulla ratio.] communi iure. secus speciali, vt in minore.

CReditori.] CASVS. Debebam tibi. xv. solui. x. de alijs. v. conueni vt ea mihi remitteres pro patrocinio quod tibi præstiti: vel de præstando si conueni, à primis quinque ipso iure solutione liberatus sum ab alijs ope exceptionis pacti, vel doli, quæ generalis est. vnde si postquàm remisisti mihi, ego soluero tibi per ignorantiam, habeo condictionem indebiti. ¶ Not. ex hoc text. quòd exceptio pacti est de iure prætorio, non de rigore iuris ciuilis: & sic pactum de non petendo, de rigore iuris ciuilis nihil prodest: quia est nudum: sed requireretur acceptilatio præcedente Aquiliana stipulatione: sed per edictum prætoris quo cauetur, pacta seruabo: vt. l. j. in principio. ff. eodem. & . l. iurisgentium. §. ait prætor. inducitur exceptio secundum Paulum de Castr.

h Intellige si ibi iudex est præsens, tanquā publica persona recipiens pro aduersario aliàs absenti nō ꝓdesset vt. l. certū. §. si quis absente. ff. de con fes. & . l. si. ff. de interrog. actio. Bart.

q De parte.] scilicet residua.

r Inter te.] debitorem.

s Ob causas.] Nota causam in pactis considerari: vt. ff. de except. doli. l. ij. §. circa. ADDITIO. Hoc verum in pactis obligatorijs: secus in liberatorijs: vt. l. tale pactum. in prin ff. eo. Bar.

t Fideique.] id est fideli patrocinio.

v Ciuili.] id est solutione.

x Honorario.] vt per pactum quod prætor tuetur: vt. ff. eo. l. iurisgentium. §. prætor.

y Doli.] quæ est communis: vt. ff. de excep. doli. l. ij. §. & generaliter.

z Per ignorantiam.] iuris vel facti secundum Azo. cùm de damno vitando tractetur: vt dixinus suprà de iur. & fact. igno. l. cùm quis. Et est ratio, quia liberatus erat vinculo naturali[i]: vt. ff. de solu. l. Stichum. §. naturalis. Alij dicunt ideo quia fauorabilis est[k] hæc exceptio: vt. ff. de condictio. indebi. l. qui exceptionem. Item nota hîc cui damus actionem &c. vt. ff. de supersic. l. prima & secunda.

d Regula iter. Pau. & Iason.

e Istā gl. in omnibus sequuntur Bart. Bald. Pau. & Ias.

f Cum ista gl. vsque ad finem tenēt Bart. Bald. Pau. & Ias.

i Et ciuilis obligatio erat elisa. Sali.

k Attenta origine. Sa.

a ¶ Potuisset.] id est licet facere pactum contra beneficium quod est inductum per edictum ædilium curulium.

PActa.] CASVS. Si pactū factū fuerit de alienādo prædio dotali, quasi cōtra legē factū nō valebit. Itē si pepigi vt tibi patrociniū pstarē ,p quota parte litis, vel quasi potētior, quasi cōtra cōstitutionē factū nō valebit: vt.j.ne li.poten. vel si pepigi cū eo cui spes erat hęreditatis de ea diuidēda: eo mortuo quasi contra bonos mores factū, non valebit pactum: vt.j.co.l. vlti. Viuia.

b ¶ Pacta quæ cōtra leges.] vt illi. qb⁹ aliæ. l.in prin.&.ff.de ver.ob. l.generaliter.&.l.sequen.

c ¶ Cōtra cōstitutiones.] vt.j.ne li.po.l.j.vel si tutor de pupilla ducenda in vxorem paciscitur: vt.j.de inter dic.ma.l.j.

d ¶ Cōtra bonos mores.] sc.cōes,nō ipsi⁹ q̄ fecit: vt.ff.de iniur.l.ite apud.§.idē ait aduersus.& da exeplū de futura successione: vt.j.e.l.fi. Itē dicas si fiat contra alias partes iuris: vt.ff.e.l.iurisgētiū.§.ptor. Et distingue[a] hic, qa pacta alia secundū legē,& tūc valet principale,& accessoriū: vt p totū hunc ti. vt tū actor altero fit cōtētus, nisi in contrariū agatur: vt.ff.eod.l.rescriptum.§.si pacto.& de trāsac.l.q fidē. alia cōtra legē[b],& tūc neutrū valet neq; principale neq; accessoriū: vt hic,&.§.de legi.&cōsti.l.nō dubiū.& de verb.obli.l.stipulatio hoc modo.&.l.titia.&.j. de inuti.stipu.ex eo. alia præter legem,& tunc accessoriū valet,& nō principale: vt.ff.de ver.ob.stipulatio ista §.alteri.

e ¶ Nulla vim.] Vires autē sunt quatuor. Parnūt, perimūt, informant, & elidūt. Addūt quintū. s.adiuuāt: qd non placet: qa cōtinet sub verbo elidūt. quę enim elidūt actionē, adiuuāt exceptionē: & quæ adiuuāt actionē, elidūt exceptionē. Parit aūt pactū vestitū[c], quod dices.§.e.l.legē. Perimūt acceptilationes,& stipulationes aio nouādi factæ: vt insti.qb.mo.tol.obli.§.itē per acceptilationē.&.§.pe. Informāt actionē pacta incōtinēti apposita.l.noua formā dat veteri actioni ad quā modō dat: vt.ff.e.l.iurisgētiū.§. qnimō. Itē & ,pter aliud.qa licet origo sit bonęfidei, vt exempto, modō p pactū erit stricti iuris[d]: qa succedit[e] locū actiōis pscriptis verbis: vt.ff.si qs cau.l.si eū.§. qui iniuriarū. Item elidūt vt pactū de nō petendo, vt dices.j.eo.l.pacta nouissima.

a Sequitur eā Cy.Bar. B.Sal. Alexan.& Ias.

b Vel quia lex expresse prohibet & reprobat conuentionem. sed si lex simpliciter esset ,p hibitiua, nō tamē reprobatiua: bene valeret. Ba.

* Ex stipulatu.

c Et etiam nō vestitū ad min⁹ ob ligationem naturalē qd cunque sit, siue de non petendo siue de petendo. Bal. hic.

d Istud nō est verū, vt dicit Bart. hic quia est contra.l.ij. j.de pac.inter empto. cōiuncta.l. videamus. §.si actionem.ff.de vsu.

e Quia actiones adiuę,& passiuę nō possunt cōcurrere in eodem subiecto. Bal.Sa. Alex.& Ia.

f Quia sunt paris potētiæ. Ia.

g Nisi iam fuisset

potuisset[a] PP.viij.Calē. August. Romæ Antonino A.iiij.& Balbino Cons.

¶ *Pactum contra ius, uel bonos mores, nullius est momenti. h.d. Alex. Et concor.c.si.cum gloss. ij. in fi. extra co.titu.*

Idem A.Basiliæ. LEX VI.

PActa quæ cōtra[b] leges cōstitutionesq;[c], vel ctonra[d] bonos mores fiunt, nullā vim[e] habere, indubitati iuris est. PP. Calend. August. iisdem Cons.

¶ *Si creditor debitori hæres extitit, obligatio confunditur. Sed si possessori uicto hæreditatē tradidit, ut sibi & alijs creditoribus soluatur, interueniente stipulatione ex stipulatu agitur. hoc dicit. Bal.*

Idem Augustus Maximo. LEX VII.

DEbitori tuo si hæres extitisti: actio quam contra eum[f] habuisti, adita[g] hæreditate confusa[h] est. Sed si eā hæreditatē, posteaquam in iudicio obtinuisti[i], ei tradidisti[k] quē sentētia superaueras, ea conditione pactoq;, vt tam cæteris creditoribus[l], quàm tibi in eo quod tibi deberet[m] si eā hęreditatem non adisses, satisfaceret: pacti conuentionisq; fides seruanda est: quæ si nō seruat[n] *, ex stipulatione[o] (si modò pacto subiecta est) dabitur actio[p], vel præscriptis verbis, si stipulatio nō interuenit. PP.iij. Calen. Aug. Antonino A.iiij.& Balbino Cons.

¶ *Pactum appositum super foetibus pecorum inter dominum, & pastorem diuidendis est seruandum. h.d. Bal. & Sali.*

Idem A.Mucatraulio. LEX VIII.

SI pascenda pecora partiaria, id est vt fœtus eorum portionibus[q] quibus placuit inter dñm & pastorem diuidātur Apollinarem[r] suscepisse probabitur, fidem pacto præstare per iudicem compelletur[s]. PP.iij. Calen. Octobr. Alexādro A.ij.& Marcello Cōs.

¶ *Remittens ius quod habet ex sententia, per dolum aduersarij, non perdit ius quæsitum ex sententia. h.d. secundum Bal.*

Imp. Alex. A. Dionysio. LEX IX.

CVm posteaquā† aduersari[t] matris tuæ victus esset, matrem tuam circūuenerit[v] vt ei caueret[x] nullam se cōtrouersiam de seruis moturam: id pactum mala fide factum, irritū[y] est: & cùm ex ea cōuentione cū matre tua agi[z] cœperit, iudex eam liberabit. PP. prid. Id. Septembr. Alexandro. ij. & Marcello Cons.

¶ *Pactū appositum in traditione rei uestitur ipsa traditione. h.d. Bal. Vel sic: pactum appositum iuxta rei traditionē, uestitur ab ea ut actionem producat. h.d. Pau. de cast.*

Idem A.Nicæ. LEX X.

LEgē[a] quā dixisti, cū dotē pro alūna dares, seruari oportet[b]: nec obesse tibi poterit qd dici solet[c], ex pacto actionem nō nasci. tūc em̄ hoc iure[d] vtimur, cū pactū nudum est: alioquin cùm pecunia datur, & aliquid de reddenda ea conuenit.

DEbitori.] CASVS. Debebā tibi. cōstitui te hęredē. aditiōe hęreditatis cōfusa est actio. Itē aduersus Titiū q illā hæreditatē possidebat, egisti peti.hære.& succubuit,& cū eo pepigisti, vt sibi hæreditatē restitueres, si tibi ęt alijs creditorib⁹ satisfaceret, vel credidisti, et nō stat placitis,& pacto fuit stipulatio subiecta. ages ex stipulatu,& certi cōditiōe: si nō fuit subiecta, ages præscriptis verbis. ¶ No. ex hac.l. regulam quòd quando creditor est hæres debitoris, confunditur obligatio & actio. Bald.

f ¶ Eum.] scilicet defunctum.

g ¶ Adita.] scilicet animo tantùm: vt insti.de hæredum quali.& diffe.§. itē.

h ¶ Confusa est.] vt.ff.de sol.l.stichū.§.aditio.&.j.ad legē falci.licet.&.j. de fideico.l.cū secūdū.& de neg.gest.l.si ab eo.&.ff.de fideius.l.si debitori credi tor.&.j.de hęre.act.l.pe. Sed cōtra, vt.j.de iure delibe.l.fi.§.sin verò & ipse. sed ibi ,pter inuētariū quod fecit, nō extinguit actio. Vel si velis dicere q̄ extinguat, nō tn̄ qn deducat. Et distingue hic, qa aut debitor creditori, vel econtra succedit,& tūc extinguit actio[e], vt dictū est,& cōtra fideiussores: vt.ff.de fideius.l.hæres.§.q̄ si stipulator. aut qdā reus reo ,pmittēdi, vel reus cū reo stipulandi,& tunc ambæ remanent[f]: vt.ff.de duobus reis.l.si reus.in prin.&.ff.de sol.l.si duo. aut fideiussor fideiussori,& tūc neutra tollit: vt.ff.de fideius.l.hæres.§.non est. aut fideiussor reo stipulandi, vel econtra: & tunc accessoria tollitur: vt.d.l.hæres.§.quòd si idem stipulator, aut fideiussor reo promittēdi, vel econtra: & tunc si tenetur reus naturaliter,& ciuiliter, accessoria tollitur[g]. si naturaliter tantùm, tunc nulla. vt dicta.l.hæres.§.quod si hic.&.§.retro.

i ¶ Obtinuisti.] cum effectu, id est quia fuit tibi restituta.

k ¶ Tradidisti.] id est reddidisti. H.

l ¶ Creditoribus.] quia interest tua his solui: vt.j.de hære.ven.l.ij.

m ¶ Deberetur.] conditione indebiti.ff.de condi.indebi.l.si is qui.ij.quā do dixit, do tibi hæreditatem. si enim rebus specialiter designatis, nō tenetur.

n ¶ Seruatur.] qa dicat te alij pactū fecisse,& sic nō valere: qa alteri stipulari vel pacisci nemo potest.ff.de verb.obl.l.inter stipulantem.§.alteri. vel non posse resuscitari actionem extinctam.

o ¶ Ex stipulatu.] i. ex stipulatione certæ conditionis. alioquin si nō est subiecta, sed pactū agitur pscriptis verbis: vt.j. de rerū pmu.l.rebus. Et si excipiat, ex pacto replicabis. Si traditio nō interuenerit, sed apud possessorē q dicit se hæredē res dimisit hoc pacto, agetū ex sentētia.& si excipiat, de trāsactione replicet: vt.j.e.l.cū proponas.ij. si sine pacto aget[i] actione sibi cōpetente prius ,p se: vt arg.ff.de hære.vē.l.ij. §.pe. p alijs aget[k] iure cessō. quod si nō sit cessum, aget secūdū H. ex sententia.& si opponit aliqd, replicet de dolo, quasi cùm habeat emolumentum, habeat & onus: vt.d.l.de hære.ven.l.ij. Accursius.

p ¶ Actio.] ad interesse. vel pœnam.

SI pascēda.] CASVS. Si cū pastore de pecoribus tuis pascendis conuenisti, tibi parte fœt⁹ reseruata,& sibi parte si placitis nō stet: cū vt stet, compellet cōpetes iudex. videbatur nō esse seruandum prædictū pactum, quia de inæqualibus partibus conuenit,& ita esse iniquū. contrariū verum est. Vivianus.

q ¶ Portionibus.] forte inæqualibus, propter quod videbatur iniquū ideoq; non est seruandū.

r ¶ Apollinare.] pastorem.

s ¶ Cōpelletur.] per actionē pro socio si voluerit esse socij: vt.ff.pro socio.l.cum duobus.§.si in coeūda. aliàs est contractus innominatus[l] do vt facias.& sic agitur præscriptis verbis: vt.ff.de præscript.ver.l.si tibi rem.

CVm postea.] CASVS. Seruos suos à me possidente petijt rei ven. mater tua: & obtinuit: si eam dolo induxi, fortè inebriando eam, vt mihi condemnationem remitteret: quæritur an valeat pactum? & respon. quòd non.& si agatur ex sententia,& ego excipiam de pacto, ipsa replicabit de dolo: & ita est casus in quo quis potest venire contra factum suum.

t ¶ Aduersarius.] scilicet possidens familiam matris, scilicet seruos.

v ¶ Circunuenerit.] dolo dante causam conuentioni.

x ¶ Caueret.] sine pœna vel cum pœna, accepta fortè pecunia parua.

y ¶ Irritum est.] vel replicatione doli. vnde aget prima actione. si excipiatur de pacto, replicabitur de dolo[m]. Sed ego intelligo, quòd petitur sententia executioni mandari. vel si actio prima per Aquil. stipulationem fuerit ipso iure sublata, tunc de dolo: vt infrà. titul. j. l. sub prætextu.§.sanè.

z ¶ Agi.] id est excipi[n] vt arg.ff.de excep.doli.l.j.& tunc dic, liberabit, scilicet indulta replicatione, vel actione doli, vt dixi. Vel dic agi propriè scilicet ad pœnam quam mater promisit si contrauenerit.

LEgē.] CASVS. Pro alumna tua centum in dotem marito dedisti futuro: & cum eo pepigisti de ea summa tibi reddenda quocunque modo solutum matrimonium fuerit, vel morte, vel alio modo. decessit alumna. maritus non vult pacto stare, quasi non vallato per stipulationem. quæritur an sit compellendus? & respon. quòd sic,& ex eo agere potes. nō enim opus fuit stipulatione, cum rei interuentu pactum vestiebatur, quia in traditione dotis pactum fuit factum.

a ¶ Legem[o].] id est conuentionem: vt.ff.depositi.l.j.§.si conuenerit. & fuit hæc conuentio vt soluto matrimonio dos ei redderetur.

b ¶ Oportet.] scilicet legem.

c ¶ Solet.] vt.ff.e.l.iurisgentium.§.sed cùm nulla.&.§.quinimò.

d ¶ Hoc iure.] quia actio non nascitur ex pacto.

contestata cum fideiussore: vt est textus sin gul.in.l.ser uus.ff.de ij.qui no. in.Fab. Ias.

h Idē tenent Bar. Pau.& Ias.

i Scilicet ex sententia Bart.

k Nihil est Bart.& Ias.

† In quibusdam codicibus hæc.l. cū postea. qua, præcedit.l.si pascenda.

l Idē Bar.& alij.

m Ista glo. est de mēte Ias.

n Quilibet expositio glossæ est de mente Pau.& Ias.

o Ista expositio dif. plicet scribentib⁹ hic. & dic quod lex stat pro ipsa,& debet intelligi de lege priuata secundū Bal.

a ❡Conuenit.] & sic non est nudum pactum, sed rei interuentu [a] vestitum. Vel dic, vestitum est coherentia contractus, in quo interuenit res: & sic cessat opinio quæ fit contra hanc glo. quam alibi notaui.

b ❡Conditio.] i. certi cōditio gñalis. Vel dic, si habes conditio. i. pactionis adiectio. si cōdictio. i. p̄sonalis actio: vt insti. de ac. §. sic itaq;. & ff. rerū amo. l. rerū amotarū. Et dic cōdictio vtilis. i. efficax, & noīatur p̄scriptis verbis: vt hic, & .j. de p̄scri. verb. l. rebus. & .j. de pac. cōue. l. j. & .j. de dona. l. legē. & ff. de p̄scri. ver. l. si dn̄s. & ff. c. l. diuisionis. Sed contra .j. locati. l. si tibi. sol. vt ibi [b]. Itē not. hic tria. Primò qualiter cognoscat nudū pactū. Scdò quot sunt vestimēta pactorū. Tertiò quot casib⁹ nuda pactio parit actionē: quę dic vt diximus. ff. c. l. iurisgētiū. §. sed cū nulla. in gl. cautē incipit. & in. §. quinimo. in gl. qn p̄ etiā &c. in fi. eius. & dic vt ibi.

couenit [a], vtilis est cōditio [b]. PP. iij. Calen. Mart. Albino & Maximo Conſ.

❡Ex pacto apposito iuxta cōtractū nō agitur, si desinit interesse cōpetere. h. d. secūdum Alex.

Idem A. Capitoni. LEX XI.

Ex cōuētione [c] qdē qua pactā nouercā tuā cū patre tuo dicis, cū fundū in dotē daret, vt [d] creditoribus quibus fuerant prædia obligata, vsuras solueret [e]: actio tibi [f] aduersus eā [g] cōpetere nō [h] potest, etsi [i] pactum in stipulationem deductū probetur. Sed si fundus æstimatus [k] (ita vt pars instrumēti [l] significat) in dotē datus est ex vendito [m] actio vt placitis [n] stetur cōpetit [o]. PP. Non. Decembr. ipso A. iij. & Dionysio Conſ.

❡Vltima pacta prioribus contraria derogant eis: & ideo pactum de non utendo, pacto de nō petendo antē facto, reddit efficacem obligationem elisam ab illo. hoc dicit. Alex.

Idem A. Flacillæ. LEX XII.

Pacta [p] nouissima [q] seruari oportere, tā [r] iuris, quā ipsi⁹ rei æquitas [s] postulat. Quapropter si cōuētione quæ p̄cessit [t], diuersa pars vsurā se nō esse cōsensit [v], et [x] maximē si (vt proponis [y]) id etiā apud acta præsidis asseuerauit: actionē quæ super prima conuen-

r ❡Tam iuris.] prætorij & stricti iuris: vt. ff. c. l. iurisgētiū. §. prætor.
s ❡Aequitas.] quæ tuetur pacta: vt. ff. c. l. j.
t ❡Præcessit.] de non petendo.
v ❡Consensit. & sic quod liceat petere.
x ❡Et maxime.] Maxiē valet, p̄pter p̄ntiā actorū: vt ar. ff. de edē. l. si qs. §. j. et facit p̄ literis sigillatis [i] ab Epis vltra mōtes. Vel dic maximē valet, qa magis potest probari si negetur pactum.
y ❡Propōis.] creditor.
z ❡Prohiberis.] Et si opponat exceptionē ex p̄rio pacto, replicabis ex alio. & sic non tollit ipso iure primū: & ita est cōtra. ff. de solu. l. stichū. §. naturalis. Sol. vt dixim⁹. ff. c. l. si vn⁹. §. pact⁹. in gl. imò videt &c. et vires primi & secūdi pacti, dic vt in ea. gloss. diximus.

tione fuerat, exercere non prohiberis [z]. PP. iij. Calēd. Mar. Agricola & Clementino Conſ.

❡Pacta apposita incontinenti iuxta contractū valet, etiam quo ad producendam actionem: sed ex interuallo apposita prosunt ad excipiendum tantum. h. d. Alexan.

Imp. maximinus A. Mario. LEX XIII.

In bonæ fidei cōtractib⁹ [a] ita demū ex pacto [b] actio [c] competit, si ✱ incontinenti [d] fiat. nam quod posteā [e] placuit, id [f] non petitionem [g], sed exceptionem [h] parit. PP. v. Id. Ianuar. Maximino A. & Aphricano Conſ.

❡Quādo pœnalis stipulatio incipit à præcedēti couentione nuda: si cōuētio nuda nō seruatur, agitur ad pœnā: à qua liberatur reus si cōuentio ni nudæ pareat: alias cōdemnabitur ad pœnam. Et bona debitoris propter conuentionem non seruatam nō debet in creditorem de facto, trāsferri, sed ordine iuris seruato. hoc dicit. Alexan.

Imperator Gordianus A. Cælio militi. LEX XIIII.

Si pacto, [i] quo [k] pœnā aduersariū tuū promisisse [l] proponis si placito [m] non stetisset, stipulatio subiecta [n] est: ex stipulatu [o] agens, vel id qd ī cōuētionē [p] deuenerat, vt fiat, consequeris, vel pœnā stipulatione comprehēsam more iudiciorum exiges [q]. nam [r] bona aduersarij tui in te transferri citra positum propter exuberantem fidem: quæ in his desyderatur. Ia.

✱ Ex incōtinenti.

❡In bonæ fidei cōtractibus.] ❡ CASVS. Terrā tuā mihi vēdidisti. l. incōtinēti pepigisti mecū, vt tibi traderē ad colēdū. vel vēdidi tibi codicē, et incōtinēti cōuenit vt eū mihi cōmodares ad auscultandū. an valeat pactū vt ex eo agere possis, q̄rit: et rñ. q̄ sic. videbat̄ q̄ nō, quasi nudū esset. sed nudū nō est, sed vestitū cohærētia cōtractus, et hoc si incōtinēti fuit factū pactum. sed si ex interuallo, actionem non parit, sed exceptio nem tantūm. Viuia.

a ❡In bonæ fidei cōtractibus.] q enumerātur insti. de ac. §. actionū, et dicas [k] idem in stricti iuris: vt. j. eo. l. petēs: & ff. si cer. pet. l. lecta. §. dicebā. sed in his. s. bonæ fidei maximē videbat̄ valere etiam ex interuallo ap-

qualibet parte instrumenti oritur probatio, secundum Bal.

Ex cōuētione.] ❡ CASVS. Si pater tuo mulier sibi nubes p̄diū ī dotē creditori obligatū dedit. & cū ea pepigit, vt fortem, & vsuras solueret: ex isto pacto interpositio inter eā & tuū patrē q̄ritan agere posis mortuo patre vt soluat? et distinguit, aut fuit datum æstimatū, aut nō. ī primo casu ages ex empto, vt fa ciat qd cōuenit. ī scdo nō ages, cū tua nō intersit, etiā si fuerit pactū stipulatione vallatum. Viuia. ❡No. primò ex hac lege q̄ ad quē nō transit dos, nō trāsit ius agēdi ex pactis dotalib⁹. istud est verū si sua nō intersit. alias secus. et ita dicit hæc lex. Scdò no. q̄ nō solū ex tōto īstrumēto, sed etiā ex

c ❡Ex conuentione.] in dotem, scilicet inæstimatum.
d ❡Vt creditoribus.] hoc est pactum vt creditoribus &c.
e ❡Solueret.] scilicet nouerca.
f ❡Tibi.] scilicet filio.
g ❡Eam.] scilicet nouercam.
h ❡Nō potest.] & est rō scdm quosdā, qa matrimoniū nō trāsit ad hæredē, nec ergo ei⁹ accessio. i. dos, neq; de dote pactū: vt arg. ff. si qs cau. l. si eū. §. si. licet ex cōtractu actiones generaliter trāseāt ad hæredes: vt. ff. de vsufr. adhuc. §. si operas. Sed hæc ratio non placet secūdum H. Dic [c] ergo q̄ ideo nō agit pro futuro tp̄e, quia prædiū redit ad mulierē cū suo onere. sed p̄ præteritum si quid est solutū à marito quondam, agere potest: vt. ff. de vsufr. l. quæsitū.
i ❡Etsi.] id est quamuis.
k ❡Aestimatus.] Dupliciter enim fit æstimatio: vna quę facit emptionē [d], vt hic: alia quæ determinationem: & pro hoc. ff. de iure dot. plerunque.
l ❡Instrumenti.] dotalis.
m ❡Vēdito.] Aestimatio enim facit emptionē: vt. ff. de iure dotiū. l. plerūque. & .j. de iure dot. l. j. & .l. cū dotē. Et dic ex vēdito. i. exempto: vt & .j. si seruus extero. l. j. & . ff. de act. emp. l. veteres. Itē cōtra .j. fine censu vel reli. l. j. [e] vbi dicit q̄ nō cōpetit. Sol. hic in vsuris loquitur secūdū ius cōmune, ibi in tributis secūdū ius singulare: quod nō placet, quia etiā in tributis bene valet inter eos, licet nō in præiudiciū fisci: vt. ff. c. l. inter debitorem. & .l. epistola. §. pactū. dic ergo [f] in. l. contraria non valere in præiudicium fisci, sed cōtrahentiū sic.
n ❡Placitis.] id est pacto.
o ❡Competit.] id est datur.

Pacta.] ❡ CASVS. Debebas mihi. x. feci tibi pactum non petendo, deinde de petendo quæritur cui istorum pactorum standum sit? & responde vltimo, & agam actione pristina. Viuia.

p ❡Pacta.] quando sunt contraria, & ab habili persona: [g] & nisi prima fuerit derogatoria posteriorum. ff. de leg. iij. si quid. & de lega. j. si mihi. §. si. vbi ponitur casus, quod in codicillis legauero, valere nolo.
q ❡Nouissima.] vt si primū fuit factū de nō petēdo, scdm q̄ liceat petere: vt hic, et īsti. de replica. ī p̄ri. & . ff. c. l. si vn⁹. §. pact⁹. et ide [h] ī vltia voluntate: vt. ff. de adi. le. l. iij. §. si. Itē hoc verū si vltia valēt. alias nō: vt. ff. c. l. iurisgētiū. §. sed si fraudādi. Itē est verū nisi primū deroget vltio: vt et. ff. de le. j. l. si mihi et tibi. §. si. Itē hoc verū nisi p̄ primū sit actio ipso iure sublata: vt. ff. c. l. si vn⁹. §. pact⁹. ij. rñ. et. l. si tibi. §. qdā. Itē verū nisi res sit secuta ex p̄rio: vt. ff. c. l. ab emptio.

b ❡Ex pacto.] scilicet nudo.
c ❡Actio.] p̄scriptis verbis [l] et vet⁹ īformata: vt .j. de pac. īter emp. et vē. l. ij.
d ❡Incōtinēti.] i. ī īgressu, vel egressu cōtract⁹: vt .j. c. l. petēs. & de ædil. act. l. si apud. et sic q̄ nō diuerterint paciscētes ad alia: vt. ff. de duo. re. l. duos. §. fi.
e ❡Postea.] scilicet ex interuallo.
f ❡Id.] id est pactum.
g ❡Non petitionem.] id est actionem, licet ad petitionem sit factum, puta vt fideiussor detur pro euictione.
h ❡Sed exceptionem.] si fiat ad hoc [m] puta vt nō detur fideiussor quē primò conuentum fuerat dari: vt. ff. de contrahen. empt. l. facta. & distingue hic vt ibi diximus. in glo. vt .j. &c.

Si pacto.] ❡ CASVS. Couēni tecū de p̄mutando codicē cū digesto tuo nudo pacto, qa nō interuenit traditio: et deinde cōuenit pacto de pœna p̄stāda si nō fiat quod cōueni in principio. Deinde de ea præstāda p̄ stipulationē cōuenit, si nō fiat quod cōueni. et istud est tertiū pactū, et vestitū. quęrit quo istorū cōueniāte sit nō feceris qd cōuenit p̄riō? R̄. q̄ agā ex tertio vt cōsequar qd cōuenit p̄ primū, vt metu pœnæ pareat conuētis, aut cū effectu exiget pœna cōuēta in scdo pacto. an autē audiēdus sim si velim mitti ī pos. rerū tuarū, quęrit? & rñ. q̄ nō. ❡Ex hac. l. no. primò q̄ pactū p̄ricipale est nudū, licet pactū pœnale sit vestitū. Et ex hoc infert q̄ accessoriū nō vestit principale. et ratio est: qa non depēdet ex eo, nec influit accessoriū in principali secūdū Bal. Secūdò no. q̄ si non seruatur nuda conuētio, agi tamen non potest ex stipulatione pœnali. Tertiò no. quòd petitio pœnæ habet naturam processus alternatiui, cùm posit solui principale aut pœnale vsque ad sententiam. Quartò & vltimò not. ex hoc admitti purgationem moræ. Bal.

i ❡Si pacto.] Tria fuerunt pacta. Primum nudum de aliqua permutatione. Secundum nudum de pœnæ præstatione. Tertium vestitum verbis, scilicet de præstatione eiusdem pœnæ: Dic ergo, si pacto scilicet secundo.
k ❡Quo.] scilicet secundo.
l ❡Promisisse.] id est nudo pacto conuenisse.
m ❡Placito.] scilicet primò.
n ❡Subiecta.] quæ est tertium pactum.
o ❡Ex stipulatu. scilicet ex tertio.
p ❡Conuentione.] scilicet prima.
q ❡Exiges.] per tertium pactum.
r ❡Nam.] respondet tacitæ obiectioni.

a Melius dixisset rei traditione: vt est de mente Iaſ. & Io. ma. niz.

b Dic q̄ ibi non fuit initū pactū cum eo cui facta fuit traditio. hic sic. Iason.

Actiones ex contractu trāseūt ad heredes.

c Idē Bart. & alij.

d Et illa in dubio præsumitur nisi modicitas pretij aliud suaderet. Iaſ. hic.

e Melius facit .l. ij. secūdū Ioā. ma.

f Ista placet Sali. & Iason.

g Imò incōpatibilia Bar. B. & Ia.

h Ista glo. placet Bart. Sali & . Iaſ.

i Quibus statur in ijs quæ sunt modici præiudicij: & non in alijs Bald. & de ista materia vide plenissime per Panor. & Feli. in ca. post cessionē, extra de proba.

k Istā glo. sequit Bar.

l Quæ nascitur ex pacto vestito secundum Barto. B. P. Alex. & Ia.

m Imò idē si fieret principaliter ad agēdū. Ia.

a Solenē ordinē.] sed cū soleni posses, vt si debitor cedat[a] bonis secūdū quosdā. Vel dic quod est ordo vt ex interlocutoria olim fiat ī oīa bona missio. vt ff. qui. ex cau. in pos. e. l. j. hodie p mēsura debiti declarati: vt. j. de bo. autho. iu di. pos. l. p debito. & l. cū ppoñas. & aut. ibi posita. Ex definitiua[c] secūdū legē. ff. de re iud. l. à diuo. §. in venditione. Ei autē quod dicit cōpetere ex stipulatu ad pœnam, est cōtrà. ff. si cer. pe. l. si qs certū. & insti. de ver. ob. ī prin. Sol. hæc pœna erat ī facto, vt 10 scriberet librū, vel simi lia. Vel dic ex stipulatu, id est ex stipulatione, certi. f. cōditionis: vt. j. de dolo. l. j. Tertij dicūt, quod hæc est incerta, ppter euētū, quia nescit quid cōsequat, vt hîc, & ar. ff. de ver. obl. l. vbi autē non apparet. §. quod id quod. et. §. fundi. hoc 20 nō valet[e], quia semper est incertū antequā consequatur pœnā. media placet. Itē quæro an obligatio naturalis, quæ orit ex nudo pacto secūdo, et primo, sit nouata p stipulationē? Dic quod sic, nisi esset in cōtrariū actū: vt. ff. de act. et obliga. l. obligationū ferè. in fi. & de no 30 ua. l. fi. in princ. & de ver. ob. l. ita stipulatus. §. fi. hodie nō: vt. j. de noua. l. fin. in fi. Itē nunquid vestit primū ab vltimo? Rñ. nō: quia nō vestitur principale ab accessorio: vt. j. de cōtrahē. & cōmit. stipula. l. nuda. ergo quod dicit cōsequeris. s. actiōe, quę orit ex tertio pacto. Itē quo 40 modo ad aliud agitur, & aliud cōsequor? Rñ. metu tertij paret primō: vt arg. j. de rei vxo. act. circa prin. & ideo dicit consequeris p actionē, sed ad pœnā dicit exiges: vt. ff. de leg. iij. l. fideicōmissa. 50 §. si rē. In casu tñ agit ex primo, non tertio: vt. ff. de ope. lib. l. si ita stipulatio. Sed quādo committitur hæc stipulatio? Respōde[f] plenè vt diximus, ff. si quis cau. l. & si post tres. in glo. nam ipso iure &c.

a Istud est falsum. Ale. & Ia. per. l. iiij. j. qui bo. cede. pos.

b Istud placet Barto. Pau. & Ias.

c Reprobat Alex. & Ia. quia idē in definitiua quod in interlocutoria. Ias.

d Diuinat Barto.

e Idem Alex. & Ia. licet Fulgo. cōtra.

f Dic quod cōmittitur lite contesta sup pœna. Bart. & Ia.

solennem[a] ordinē frustra deprecaris. P P. Cal. April. Gordiano A. ij. & Pompeiano Conss.

Non valet pactum per quod pater promittit in instrumento dotali se filiam instituturum in æquali portione cum filio, quia aufert liberam testandi facultatem. Alex. & Bal.

Impp. Valerian. & Galien. AA. & Valerian. nobilis Cæs. Pactumeio. LEX XV.

j PActum[b] quod dotali instrumēto cōprehēsum est, vt si pater vita fungeret[c], ex æqua portione ea[d] quæ nubebat, cū fratre hæres patri suo esset: neque vllā obligationē cōtrahere, neque libertatē[e] testamēti faciēdi mulieris patri potuit auferre[f]. PP. x. Cal. Mart. Aemyliano & Basso Conss.

Fideicōmissum fratribus reciprocè iniūctū, potest pacto remitti: et sufficiēs causa est, quòd unus alteri, & alter alteri remittat. h. d. Bal.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. Diaphanto. LEX XVI.

CVm pponas[g] filios testamēto scriptos hæredes rogatos esse, vt qui primus rebus humanis eximeretur[h], alteri portionē hæreditatis restitueret: quoniā precariā substitutionē fratrū cōsensu remissam asseris, fideicōmissi persecutio cessat. P P. iiij. Id. Febr. Maximo. ij. & Aquilino Conss.

Pactum cū scriptura, & sine scriptura eiusdem est efficaciæ. Vel sic: Fides non scripta sicut

a PActū. p CASVS. Filiā tua cuidā viro tradidisti, & p ea dotē tradidisti: sed cū ea cōuenisti, vt tibi cū fratre suo ex æquali portione succederet, neque ciuiliter neque naturaliter te obligasti: cū tale pactū sit cōtra bonos mores. f. de futura successione. vnde eo nō obstāte habes testādi facultatē. Viuia.

b Pactum.] comprehensum inter patrem & filiam.

c Fungeretur.] idest decederet.

60 d Ea quæ.] quæ erat sui iuris.

e Libertatem.] id est facultatem.

f Auferre.] vt. j. eo. l. fin. & de inoffi. testa. l. si quando. §. j. & de colla. l. pactum. & ff. pro socio. l. cum duobus. aliàs si fratres. §. idem respondit. est enim turpe pactum non solùm quod contra ius vel naturam est: sed & illud quod facit non esse liberi arbitrij, quod esse debebat: vt. s. de sacrosan. eccl. l. j.

Pactū turpe dicitur multis modis.

CVm proponas.] CASVS. Duos filios hæredes instituisti, & rogasti, vt si quis eorū sine liberis decederet, quod alij portionē suā restitueret. illam substitutionem factam adinuicem remiserunt. an valeat pactum, quæritur? & respon. quòd sic, licet videtur contrà, cùm factum sit 70 de non succedendo: vt infrà. de colla. l. pactum. quia licet vnicuique renunciare iuri suo. Viuianus.

g Cum proponas.] licet hoc pactum videatur contra ius, non tamen est: quia vnicuique &c. vt infrà. eodem. l. penul. & ff. eodem. l. pactum. & facit. infrà. titu. j. de fideicommisso. & de pac. conuen. l. hæreditas. Item si vnus fratrum cùm alter frater rem venderet, præsens non contradixit, dico[g] eum sibi fecisse præiudicium: argu. infrà. de fideicom. l. quoties. j. & de lega. ij. l. cùm pater. §. libertis. Sed contrà. ff. de lega. j. l. si fundum per fideicommissum. Item differt[h] hæc lex à prima huius tituli: quia ibi alter tantùm rogatus legitur, hîc vterque. Item ibi vnus solus remisit, & 80 non totum remisit, hîc vterque & totum. & ea quæ ibi diximus, & hîc dici possent.

g Et malè. Bar. Bal. P. Alex. & Ia.

h Istā sequitur Bar. & Ias.

h Eximeretur.] scilicet sine liberis.

PActum.] CASVS. An sine scriptis valeat pactum, quæritur? & respon. quòd sic: ideo præses seruabit secundum ius, id est secundum iuris formam: vt si fuerit ad agendum: agatur. si ad excipiendum: excipiatur. Viuia.

i Bonafide.] id est non dolo vel metu.

k Probationibus.] id est approbationibus: videlicet si tales sunt personæ quæ paciscī, & res quæ in pactum possunt deduci: nec pactum sit improbatum, scilicet contra leges vel bonos mores. Ego[i] aliter lego, vt ponatur hæc dictio propriè. et expone: puta testibus, vel confessionibus partium.

l Secundum ius.] id est secundum iuris formam, siue ad agendum, siue ad excipiendum. Sic ergo nota quod tantùm valet pactum sine scriptura, quātùm cum scriptura: vt. j. 10 tit. j. cùm te. &. j. famil. ercis. l. non ideo. & de rei vendi. l. indicia. et de fide instru. l. j. et. l. instrumentis. & l. seq. & l. in exercēdis. sed fallit: vt. s. aut. hoc ius porrectum. de sacrosan. eccle. & infrà. de non nume. pecu. l. generaliter. & j. de fide instru. l. 20 contractus. & de iure emphy. l. j. & de proba. l. census. et. j. si mi. se ma. dix. l. iij. & j. de man. prin. l. j. sed non est pactum.

i Ista lectura gl. est demente Bal.

scripta est seruanda. Bal.

Idem AA. Deximacho. LEX XVII.

ij PActum quod bona fide[i] interpositū docebitur: etsi scriptura nō existēte, tñ si alijs probationibus[k] rei gestæ veritas cōprobari pōt, pses pūnciæ secūdū[l] ius custodiri efficiet. PP. ix. Cal. Iul. iisdem Conss. quibus suprà.

Ex receptione partis debiti soluti ab uno ex correis debendi, inducitur diuisio debiti: ex qua quo ad omnes reos debendi inducitur exceptio taciti pacti: & sic alij pro uirilibus partibus tantùm conueniri possunt. h. d. Alex.

Idē AA. Iulio & Aemylio. L. XVIII.

SI creditores vestros ex parte debiti admisisse quēquam vestrū[m] pro sua persona soluētē probaueritis: aditus rector prouinciæ pro sua grauitate, ne[n] alter pro[o] altero exigatur, prouidebit[p]. PP. vij. Id. Ianuar. Diocletiano. iij. & Maximiano AA. Conss.

Pactum futuræ successionis inter priuatos, non ualet etiam pro donatione causa mortis: sed inter milites ad discrimen belli pergentes factum contemplatione mortis, uim habet ultimæ uoluntatis. h. d. & nō est alibi secundū do. Alex.

Idem AA. Victoriano militi. L. XIX.

LIcet[q] inter priuatos[r] huiusmodi scriptū, quo cōprehēditur, vt is qui superuixerit, alterius[s] rebus potiatur, ne donationis quidem mortis[t] causa gestæ

SI creditores.] CASVS. Habebas tres debitores, qui tenebantur in x. & insoli- 30 dum vnum conuenisti: & pro parte sua exegisti. volens à quolibet suam partem exigere. remisisti portionem alijs non soluentibus. an regressum cōtra eum pro portione istorū habeas? Respō. obstare exceptionem pacti: quia videris cū eo pepi- 40 gisse, accipiendo partē debiti: & diuisim & non insolidum conueniendo, ne pro portione illorum cōueniatur. & sic nō potes agere. Vi.

m Quenquam vestrum.] qui singuli insolidum tenebamini.

n Ne alter.] sc. soluit.

50 o Pro altero.] qui non soluit.

p Prouidebit.] taciti pacti exceptione opposita: vt. j. de fideiuss. l. liberum. Sed contra eo. ti. l. reos. Sol[k]. hîc admisit dicendo, quemlibet admitto pro parte: vt patet ex verbo quemque, id est quemlibet vestrū. est enim signum vniuersale: vt. ff. de hære. insti. l. hoc articulo. & secundum hoc est expressum pactum. Vel etiam dic tacitum, scilicet residuum non petam. Vel ibi insolidum vnum conuenit. secus si diuidat[l] petendo pro parte, vel accipiendo: et sic debet esse quemque, id est vnumquemque. et sic tacitum pactū: vt hîc, secundū Azo. Vel dic[m] non rediri ad primum: vt hîc, nisi alius sit non soluendo: vt ibi, 60 et ar. ff. de fideiuss. l. inter eos. §. j. & iij. et de pec. l. si ex duobus. in fi. primi respon. Et eisdem modis, scilicet primo et tertio solue aliud contrarium. ff. de lega. j. l. si ex toto. §. j. vel ibi expone alterutro, id est altero: vt et. ff. de pac. l. rescriptū. §. si pacto. vel in vltima voluntate speciale. Item arg. cōtra. ff. e. l. tale. §. post diuisionem. sed etiam ibi plus accepit ab vno, quàm deberet: nec erant rei debendi. Accur.

k Ista solu. est inseve. ra: sed secidum ea tertius est casu indubitabili. Bart. Bal. Ale. & Iason.

l Dic quod imò petendo pro parte non sit diuisio, sed te cipiēdo sic Bar. Bal. P. Alex. et Ia. m Ista sol. est diuinat ua. Ias.

LIcet.] CASVS. Pactum inter priuatos de futura successione contra bonos mores factum est: vnde nō valet. verùm si duo milites ad bellum venientes pepigerunt, vt quicùque illorum in bello decederet, bona eius ad superstitem deuoluerentur: an valeat pactū, quæritur? & respon. quod sic pro 70 pter priuilegiū militiæ: et ad bona decedētis vocabitur superstes. Vi. ¶ Not. primò ex hac. l. quòd per donationē causa mortis non potest dari hæreditas: sicut nec per codicillum, vel epistolā. quod tene mēti secundū Bar. ¶ Secūdò not. quod verbū pōtiatur. & verbū pertinere. videntur esse verba directa. ¶ Tertiò no. quod nomine rerum vniuersa hæreditas significatur, secundum Bal. hîc.

q Licet.] id est quamuis.

r Inter priuatos.] non priuilegiatos.

s Alterius.] scilicet qui non superuixerit.

t Mortis causa.] vt infrà. de pac. conuen. l. hæreditas. huic enim dona- 80 tioni potius accedere videbatur, sed tamen non est: quia in[n] donatione præfertur donatarius hæredi: vt. ff. de do. cau. mor. l. scia. per legem illam in. §. fina. dic quòd non videtur donare causa mortis nisi expresserit: vt. ff. de do. cau. mor. l. senatus. §. primo. hîc autem tali pacto hæredem sibi efficere cupiebat. Item donatio emolumentum, et non onus afferre potest: vt. ff. man. l. si hæreditatē. hîc autem etiā onus habet propter vicissitudinē, quia in persona cuiuslibet eorum habebat locum dictū pactū. ADDITIO. Dicit hîc Cyn. quòd ideo non est hîc donatio causa mortis, quia illa requirit quinque testes: vt infrà. de codicil. l. fina. hîc autem non fuerunt nisi duo: ergo non

n Ista ratio gl. placet Bart. P. & Ia.

go non potest valere vt donatio causa mortis inter priuatos.
a ¶ Voluntas.] scilicet aliàs in alio casu.
b ¶ Decreto.] id est dispositione.
c ¶ Quoquo modo.] vt. j. de testa. mili. l. milites.
d ¶ Pergentes.] iam armati. ADDITIO. Ista gl. est not. secundum Io ma. hic ad hoc quod ille qui stat armatus iuxta delinquentē videt sibi præstare opē, & de rixa cogitasse.
e ¶ Constitutionū.] id est legū.
f ¶ Compendiū.] s. vniuersitatis, nō solùm quodlibet emolumētū singulare. Sed quæritur, an sit testamentū? Quidā quod sic[a]: vt hic innuit in fi. l. Alij contrà, & dicunt simpliciter vltimam voluntatem.
ADDITIO. Ista gl. est sing. secundum Ange. in. l. iij. §. genera. ff. de acq. pos. & secundū Ia. hic ad hoc, quod dabilis est vltima voluntas in genere.

Traditionibus.] CASVS. Conueni tecū de permutāda re mea cū tua nudo pacto traditione nō secuta. an propter hoc rei meæ dñs effectus sis, quæritur? & rñ. quod vsucapione, & traditiōe dñia rerū trāsferuntur: nō nudo pacto. vel aliter pollicitus sum tradere: & nō tradidi. & vide vt prius. Viuia. ¶ Ex hac. l. no. tria. Primò, quod rerū dñia quęrunt per traditionē. Secūdò, quod rerū dñia trāsferūtur per vsucapionē. Tertiò, quod ipsa rerum dominia nō quæruntur per obligationē, seu couētionem personalem Bald.
g ¶ Traditionibus.] vel quasi[b]: vt insti. de re. diui. §. interdū. Itē intelligē cū causa vera, vel putatiua. ff. de acqui. re. do. l. nūquā. & idonea ad trāsferēdū dñiū: vt insti. de re. diui. §. per traditionē. & à dño: vt. ff. de acq. re. do. l. traditio. vel quasi: vt insti. qui. alie. licet. §. j. Sed & his interuenientibus fallit in re vendita tradita: nisi satisfaciat de ptio: vt instit. de re. diui. §. venditæ.

efficaciter speciē ostēdat: tn̄ cū voluntas[a] militū, quæ sup vltimo vite spiritu, deque familiaris rei decreto[b], quoquo[c] modo cōtēplatione mortis ī scripturā deducit, vim postremi iudicij obtineat, proponasque te ac fratrē tuū ad discrimē prelij pergētes[d], ob cōmunē mortis fortunā inuicē esse pactos, vt ad eum qui superstes fuisset, res eius cui casus finem vitæ attulisset, pertinerent: existente conditione intelligitur ex fratris tui iudicio (quod principaliū cōstitutionū[e] propto fauore firmatur) etiam rerū eius compendium[f], ad te delatum esse. PP. xiij. Calē. Decemb. Sirmij ipsis. iiij. & iij. AA. Cons.

¶ *Dominium non acquiritur solo consensu. uel contractu: sed demum traditione secuta, si tradens est dominus: si autem non est dominus, tūc secuta usucapione. h. d. Alexan.*

I idem AA. & CC. Martiali. LEX XX.

Traditionibus[g], et vsucapionibus[h] dñia rerū, nō[i] nudis pactis transferuntur. PP. Calen. Ianuar. ipsis V. & iiij. AA. Cons.

¶ *Ex pacto diuisionis non datur actio, sed exceptio possidenti: quæ tollitur replicatione fidei nō seruatæ. h. d. Sali. uel sic: Ex pacto nudo trāsactionis possidenti exceptio, sed nō possidenti non datur actio, si p perfectè non impleuit traditionē pro parte sua: Sed cōtra nō seruātem transactionem, poterit redire ad primam actionem, super qua transactum fuerat: quia non seruanti fidē, fides seruanda non est. h. d. Alexan.*

I idem AA. & CC. Eusebio. LEX XXI.

ij Cvm proponas inter vos[k] sine scriptura placuisse, fratrū[l] tuorū successiones æquis ex partibus diuidi, & trāsactiōis cā[m] probari posse hāc intercessisse cōuentionē, exceptione te tueri potes[n], si possides[o]. Quòd si aduersarius tuus teneat: ex hoc placito[p] nullā actionē natā[q] esse, si tibi stipulatione[r] non prospexisti, debes intelligere: nec aduersario tuo trāsactione vti[s] concedēdum est, nisi ea quæ placita sunt, adimplere paratus sit. PP. Calen. Maij, Fausto. ij. & Gallo Cons.

¶ *De debito liquido per administratorem non potest fieri gratuita remissio. h. d. Sali. uel sic: Legitimus administrator potest recipiendo solutionem debitorem liberare, non autem debitum liquidum remittere. Alexan.*

I idē AA. & CC. Archelao. LEX XXII.

iij Pactū curatoris recipere minorē quantitatē paciscentis, adultæ ætatis suffragium ne noceat, efficiet. tutores enim & curatores exigētes pupillis, & adultis debitū, nō etiā remittentes[t], præstant obligationis liberationem. PP. xviij. Calend. Decemb. Sirmij, ipsis. vij. & vj. AA. Cons.

¶ *Filius non potest tollere actionē cōpetentem patri, per pactum de non petendo, uel etiam debitum recipiendo. h. d. secundum Pau. de cast.*

I idē AA. & CC. Honorato. L. XXIII.

Filius[v] paciscēdo, vel debitū accipiēdo, nihil detrahit patris obligationi[x]. PP. xvij. Cal. D. Sirmij, ipsis. vij. & vj. AA. Cons.

¶ *Pactum de non petendo factum aliquibus hæredibus tantum, non prodest alijs cohæredibus. h. d. secundum primam lectu. Alexan.*

I idē AA. & CC. Dñe. LEX XXIIII.

Si actionem legati, vel fideicōmissi quam aduersus hæredes mariti quondam tui habuisti,

h ¶ Et vsucapionibus.] vt. ff. de vsuc. l. vsucapio est. Sed an idē in præscriptione? Quidam vt M.[c] sic: vt. ff. de vsuca. l. eum qui. & insti. de vsuca. §. j. in fi. Nos contrà, vt. j. de præscri. xxx. an. l. si quis emptionis. in prin. & dicta iura quæ dicunt dominiū quæri, nō obstāt. Sed dic. f. vtile, siue effectū dominij.
i ¶ Non nudis.] vt. j. de rei ven. l. seruum. & nudū appellat omne quod nō est traditione subnixū, id est quod nō habet rei traditionē annexā: licet sit vestitum: vt. ff. de pig. act. l. j. fallit in pacto legis cōmissoriæ, & addictionis in diē: vt. ff. de rei ven. l. si quis hac. in prin. & j. de pac. inter emp. & vē. l. cōmissoriæ. Item in ecclesia[d]: vt. s. de sacrosan. ec. l. fi. & j. de dona. quæ sub mo. l. j. Item in manus iniectione: vt. ff. de contrahen. emp. l. si quis sub hoc. vel ibi post iniectionem[e] manus. Item in vltimis voluntatibus, vt. ff. de seruit. l. Papinianus. & dele. ij. l. cum pater. §. surdo. & de acqui. pos. l. cum hæredes. in prin. Item aliud in possessione: vt. ff. de acqui. pos. l. si quis. ij. §. differentia.

Cvm proponas.] CASVS. Hereditatem fratrum meorum ex testamento dicebas te possidere: dixi testamentū illud esse falsum: & me debere eis succedere ab intestato. meagente hære. pet. mecū pro dimidia hæreditatis transegisti. ex isto themate tres eliciuntur quæstiones. Vna an si possideam rem mihi adiudicatam, nomine transactionis, & eam reuocare vis: an tibi obstet exceptio? dicitur quod sic. Est & alia: si nō possideam, an ex pacto transactionis agere possim, si placitis non stet? respon. quod non, si stipulatio non intercessit: & si ago cōtra ipsum, & excipiat de transactione, replicabo de dolo, scilicet quia fides transactionis tibi pacti tibi seruanda nō est, ex quo mihi eam seruare non vis. Vel aliter hæreditatem fratris mei possedisti, quia testamento instituit hæredem fundum à te petebam paternum: & mecum pro dimidia hære. transegisti: & procede sicut in primo casu. facta fuit super hæreditate trāsactio: vt tibi remitterem quæstionem fundi. Viuia.

k ¶ Inter vos.] scilicet te & aduersarium.
l ¶ Fratrum.] præmortuorū scilicet, qui vel totū vel maiorē partē hæredi tatis aduersario tuo reliquerāt. Sed cū ei de fundo quodā quæstionē faceres: vt ei illam remitteres, cōuenit tecū hæreditatem æqualiter diuidere: vt dicit. Vel dic quod totam vendicabas ex alio forte titulo. & sic planius legitur.
m ¶ Causa.] de fundo habita, de quo questionē īferebas. vel aliter vt dixi.
n ¶ Potes.] cōtrà illum qui habebat tecū quæstionem, nisi fortè vellet dicere pactum nudum. et sic non valere.
o ¶ Possides.] i. quod ex trāsactione ad te peruenire debuit.
p ¶ Placito.] id est ex hac pactione, seu conuentione nuda fuit pactio.
q ¶ Natam.] cur nō? Respon. quia nōdum videor plenè impleuisse ex parte mea: licet actionē remittam: vt. ff. de condi. inde. l. eleganter. §. pe. & dices. j. ti. j. siue apud.
r ¶ Stipulatiōe.] subaudi Aquiliana.
s ¶ Vti.] s. exceptione trāsactionis. & sic no. nō esse seruandam fidē non seruanti[g]: vt. ff. de inoffi. test. l. si instituta. in prin. & j. ti. proxi. l. si quis maior. & l. siue apud. & facit. ff. de leg. ij. l. cū pater. §. libertis. & j. de fideicō. l. quoties. j. & j. pro soc. l. si ocietatis. & facit. ff. e. l. dit uisiōis. Sed cōtrà. j. tit. j. l. cū mota. vbi & seruant fides non seruanti. & ex pacto transactionis nasci tur actio præscriptis, ver bis. Sol. vt ibi.
ADDITIO. Dic quod ibi fuit facta conuentio per verba in quibus poterat cadere īplemētū, hīc nō. sed p ista verba promitto nō agere, vel nō petere: vel similia. Bar. hic.

Pactum.] CASVS. Quæsiuit quidā an curator adulti possit facere de non petēdo, & recipiendo partē cum debitore ipsius adulti. itē an possit partem remittere. & respon. quòd neque adulto præiudicat: nec remittens, sed cum effectu debitū exigēs eū liberabit.
t ¶ Remittentes.] gratis, & liquidum debitum: quia tunc nō sunt loco domini cum pupillum spoliant: vt. ff. de admi. tu. l. lucius titius. cij. §. fina. & ff. pro emp. l. qui fundum. §. si tutor. & ar. ff. de transac. l. cūm hi. §. si prætor. Sed contrà. ff. de fur. l. si pignore in fi. & l. interdum. ij. §. qui tutelam. sed ibi non erat liquidum: vt. j. tit. j. l. præses. Item contrà. ff. de iniur. l. sed si vnius. §. j. sed ibi facit pactum vt non nascatur actio: quod potest. hic natam volebat tollere. Item contra. ff. de iureiuran. l. iusiurandum quod ex conuentione. §. j. & l. tutor. sed nec ibi erat liquidum.

Filius.] CASVS. debitori patris pactum fecit filius de non petendo: an valeat pactum, quæritur? & respon. quòd non: nec si debitor ei soluat, liberatur. patri enim filius præiudicare non potest. ¶ Not. primò quod filius non potest in præiudicium patris pacisci. Secundò not. quod id quod patri debetur, non potest filio solui. de hoc vide quod leg. & no. ff. so. ma. l. vero procuratori. cum simi. Bal.
v ¶ Filius.] vt si patri posteà succedit.
x ¶ Obligationi.] vt & j. de re. cre. l. nec filius. & ff. de solu. l. filiusfamilias. & de compen. l. debitor. Sed contrà. ff. de except. l. filiusfa. sed ibi erat redhibenda res à filio vendita. vnde recipiendo eam facit quod pater necesse habuit facere. Item fallit hæc regula. ff. codem. l. contra iuris. in fine. & l. seq. & repete hic quæ possunt adaptari ad filium, ex his quæ diximus in seruis: vt. s. eo. l. seruus.

Si actionem.] CASVS. Decessisti. quatuor heredes instituisti tibi: & vxori tuæ legatum ab hæredibus præstandū reliquisti, duobus ex hæredibus actionem sibi ex legato competentem remisit vxor defuncti. an sibi præiudicauit quantum ad alios, vt sibi agēti obstet pacti exceptio. quæritur? & respō. quòd nō vel si duos instituit, & credebat quatuor institutos, & duo-

g

a Ista pla. cet Bar. Sal. & Iaso.
b Idē Bar. & Iaf.
c Ista opi. est approbata per omnes hic.
d Idem in fisco vel pauperibus Iaf.
e Istā glo. approbant Sali. Alex. & Iaf.
f Et bene Bar. & Sali.
g Sequitur Bar. Pau. & Iaf. & concor. optimē in. c. pueuit. cū gl. extrā de iureiur.
Tutor an possit remittere.
h Istā glo. vsque ad fi. sequuntur Barto. Pau. & Iaf.
i Adde quod quādo debitū est cōtractū per filiū vel seruū: tūc potest eis solui. l. si vnus §. pactus. ff. e. & l. qd ferous. ff. depo. & de sol. l. quod seruus. Et per hoc dicit hic Bart. quod si monachus deponat vel mutuet pecuniam: licet quæratur actio monastério: tamen poterit monacho solui: & cōtingit liberatio.

bus puta remisit: non præiudicat sibi aduersus alios. Viuianus.

a Affectione hæredũ.] Et dic quod cùm erant quatuor hæredes, remisit duobus ex his: non præiudicat contra alios: vt. j. tit. j. l. j. & ff. e. l. si vnus. §. ante omnia. Vel si remisit putatiuis, nõ præiudicat cõtra veros: vt. ff. e. l. si tibi. §. cũ possessor. Sed est contrà. ff. de constit. pec. l. si post. sol. vt ibi[b]. Itẽ cõtra. ff. co. l. antepe. sed pone ibi casum vt ibi dixi. Vel dic tertio[c], actiones legatas pro parte remisit debitori 10 amore hæredũ, & ideo non præiudicat in residuo. Dic ergo alijs. s. hæredibus secũdũ primũ. vel alijs qui heredes nõ erãt, secũdũ aliũ. vel alijs. s. debitoribus affectione hæredũ, secũdum vltimũ casum: & est simplex relatio.

a Idẽ Bar. & alij approbant.
b Dic quod ibi loquitur in pacto obligatorio: hic in libera torio Ias.
c Reproba tur: quia est de indubitata bi[?] nec con gruit literæ secundum Barto. & alios.

te affectione hæredũ[a] alijs remisisse probetur: exceptionẽ pacti cõtra debitores instituenti actiones non cere tibi minimè posse intelligis. P P. xvij. Cal. Ian. CC. iij. Conss.

Debitores super iure creditorum pacisci nõ possunt. Bal. uel sic: Pactum inter debitores factum, seu hæredes debitorum, quòd alter soluat omnia dabita, seu hæreditaria, non nocet creditoribus, quo minus agere possint contra quẽlibet pro debita sua hæreditaria portione. h. d. cum. l. seq. secundum Pau. de cast. & Alexandrum.

20 Debitorum.] CASVS. Si debitores tui quorũ quilibet fuerit debitor insolidũ, inter se pepigerũt, vt vnus pro omnibus tibi satisfaceret. an pacto eorũ tollat actio quã habebas aduersus alios, quærit & respõ. quod nõ. neque enim tolli potest in totũ: neq; 30 mutari à persona in personam, scilicet quod iste pro omnibus côueniatur, & illi liberentur. Viuia.

Idem AA. & CC. Euhemero. L. XXV.

Debitorũ [b]pactionibus [c] creditorum petitio nec tolli [d], nec mutari [e] potest. S. iiij. Calend. Maij. CC. iij. Conss.

b Debitorum.] hic decessit creditor multorum debitorũ duobus relictis hæredibus. sed. j. l. proxi. decessit debitor.

c Pactionibus.] habitis inter eos. sec. in cre 40 ditoribus: vt. ff. e. l. & suũ. §. fi. & l. seq.

d Tolli.] in totum.

e Mutari.] à persona in personã. vt. ff. fa. ercis. l. iij. & j. fa. er. l. licet. & ff. de re. iur. l. alterius. & ff. e. l. tale. §. post diuisionẽ. & l. si vnus. §. pacta, alias 50 est. §. ante omnia.

† In nõnullis exem. sic legitur, pacto succesforũ debitoris ex lege. xij. tab. ad æs ali. hẽre. pro portionibus quæsitum singulis, ipso que iure di ui. &c.
† Cũ cohærede.

Creditor non tenetur seruare pacta hæredũ debitoris: sed ipsi hæredes inter se seruare tenẽtur. Bal. uel sic: Lex præcedens ponit regulã: ista ponit exemplum regulæ. h. d. Vel sic: Aes alienũ ipso iure inter hæredes diuiditur: nec corum pacto creditoribus præiudicatur. Et non exhibito instrumento communi ad interesse potest agi. hoc dicit. Sali.

Idẽ AA. & CC. Corneliæ. L. XXVI.

Pacto † succesforũ debitoris, ex lege duodecim tabularũ æs alienũ hæreditariũ, pro portionibus quæsitis singulis ipso iure [f] diuisum, insolidũ vnũ [g] obligare creditori nõ potest [h]: quod & in honorario [i] succedentibus iure, locũ habet. De chirographis [k] itaque communibus exhibendis [l] cohæredẽ [m] †, vel non perfectis in diuisione

Pacto.] CASVS. Decessit pater sa. iij. vel. iiij. hæredibus institutis, diuiso ære hæreditario ipso iure, quod testatori debebatur, vel ipse debebat. pepigerunt inter se, vt creditori hæreditario vnus pro omnibus satisfaceret. an eorum pactum cum solùm creditori obligare possit, quæritur & respon. quòd non: sed vnusquisque pro hæreditaria portione tenebitur, neque illud tantùm locum habet in succedente de iure ciuili, sed prætorio. Vel sic forma quæstionem: an quis pro ære alieno alij insolidum pacto 60 suo obligari possit, quæritur? & respon. quòd non. si autem conuenerit inter eos, quòd vnus haberet chirographa debitorum, vt à debitoribus exigeret, & creditoribus satisfaceret: si placitis non stet, vt reddat, vel exhibeat chirographa conuenitur, vel ad interesse vt faciat quod conuenit, id est vt satisfaciat creditoribus. Viuia. No. quòd obligatio diuisa inter hæredes debitoris, vel bonorum successores eorum pacto non potest in persona vnius redintegrari, secundum Bal. hîc.

f Ipso iure.] vel dic pro portionibus quæsitis singulis ipso iure. & sic pũctabis post dictionem, iure. vel dic [d] verius, æs alienum diuisum ipso iure: vt ar. j. si cer. pe. l. j. & fami. er. ea. & l. licet. & de hære. vẽ. l. j. & l. pro hæreditarijs. 70 de hære. actio. & quod dicit æs alienum, id est quod ipse alijs, vel alij sibi debebant: vt. ff. de ver. sig. l. cedere diem. §. æs.

d Ista placet Sali.

g Vnum.] successorem.

h Non potest.] id est pro ære alieno quis insolidum obligari non potest pacto suo & c. Azo. [e] conuenerat enim inter eos quòd vnus haberet chirographa debitorum, & satisfaceret creditoribus: quod si non facit, vel vt reddat chirographa, vel ad interesse vt faciat quod conuenit, conuenietur.

e Ista glo. est de mente Sali.

i Honorario.] id est iure prætorio.

k De chirographis.] id est instrumentis.

80 l Exhibendis.] scilicet condictione ob causam. Vel dic vt exhibeantur secundum. l. fami. erci. si quæ sunt.

m Cohæredem.] conuenire potest. alias contra hæredem. & alias cũ hæ rede. & sub agere potes.

n Placitis.] vt scilicet perficiantur.

o Conuenire.] præscriptis verbis. Sed nunquid illo casu ille qui debuit ex côuentione insolidũ creditoribus respondere, prius côuenietur: vt eueni. in duobus magistratibus dantibus tutorem: & conuenietibus vt alterius tantùm periculo detur: vt. ff. de mag. con. l. j. §. si inter? Respond. non, quia vt ibi dicit perinde est ac si alter tantùm dedisset tutorem.

f Idẽ Bart. & Sali.
g Ista ca. sus positio placet Ias. sed displicet Bartol. Pau. & Alexand.
h Illud credit Ia. nec verba text. innuũt con trariũ secũdũ cundẽ.
i Et mo Bar. P. & Ia.
k Ista pla. cet Bart. P. Alexã. sed prima me. [?] cõgruit textui secũ dũ Ias.

placitis [n], côuenire [o] quãti tua interest, potes. PP. iij. Id. Octo. ✠ Valeriani. C C. Conss.

Pactum cohærens contractui stricti iuris, informat illum adeò, quòd ex eo sic informato, datur actio, ad id quod in pacto deuenit. Sali. uel sic: Legitur tribus modis: in gl. tamen secundum ucram lec. hoc intendit: Pactum cohærens contractui stricti iuris, informat actionẽ quæ oritur ex illo contractu, ut ex ea sic informata agi possit, ad id quod in pacto deuenit. Alexan.

p Petens.] Quidam ita ponunt casum [f]. Stipulatus sum à te. quod nudo pacto conuenisti, vel conueniẽs. hæc positio non valet: quia quare diceret statim? nam si post vel antè per mille annos pactus esset, idem esset, præterea non ageretur ex pacto [h]: vt ar. ff. de hære. insti. l. asse. & de condi. insti. l. institutio. Alij dicunt[i] quòd 10 pepigi tecum quòd in contractu quem feci, vel faciam tecum: de imperialibus intelligatur. & contractus stipulationis erat in decem. Tu dic tertio secundum V. [k] pactũ fieri incontinenti vt aliquid fiat stipulatori, & agitur ex stipulatione in 20 formata, & ex pacto præscriptis verbis. Sed quid si vt aliquid fieret conue nit debitori accipienti pecuniam sine vsuris? Respõdeo [l], non puto ei informari stipulationem: quonià non ipse sed alius interposuerat: sed si daret vsuras, fortè contra esset [m], quia gratia vsurarum se creditor onerauit. Item ad hoc vt vestiatur pactum nudum ex stipulatione, intellige stipulationem factam super principali, pactum verò nudum super accessorio. Aliud autem dico si nudo pacto conuenio de 40 permutãdo: et si nõ dederis, stipulor pœnam. nam hîc non puto pactũ vestiri à stipulatione, cũ stipulatio penè sit accessorium: pactũ verò principale: & principale non vestit ab accessorio. Sed contrà: vt. j. de contrahẽ. stipu. l. nuda. Item si nu- 50 do pacto conuenio de permutando, & incontinenti aliquid nudo pacto paciscor, deinde ex interuello primum pactum ex rei traditione vestiatur, an & secundum pactum à primo sumat vires? Respondeo non, quia ab initio fuit nata tantùm naturalis obligatio, & posteà nascitur ciuilis. sed secus dico vbi à principio nascitur etiam conditionaliter ciuilis, & naturalis, vt in venditione conditionali: vt. ff. de peri. & commo. rei vendi. l. si in venditione. secundum Azo. Item quid si pacto nudo, & vestito interposito tollam per ac- 60 ceptilationem vestitum, an remaneat aliud? Quidam dicunt quòd sic: vt. ff. de contrahen. empt. l. sed celsus. §. si fundus. & argu. ff. de contra tab. l. si post mortem. §. fi. Accursius.

Idem AA. & CC. Aurelio Chresimo. LEX. XXVII.

Petẽs [p] ex stipulatione quæ placiti [q] seruandi causa secuta est: seu antecessit pactum, seu post statim [r] † interpositum sit, rectè secundũ se ferri sententiã postulat.

l Et bene Bart. b. P. & Ias.
† Seu post pactum statim interposita sit. In Omnes gl. solutio. nes vsque ad finem sequitur Bar. Bal. P. & Ia.

Præstatio temporalis non est modus obligationis ualidandæ. Vel sic: Nudum pactum præstatione longi teporis nõ uestitur. Vel sic: Præstatio regulatur à causa, à qua descendit: non autẽ regulatur à præstatione. Et loquitur hæc lex in præstatione formali, id est ad certam causam relata hoc dicit secũdum Bal. Vel sic: Præstatio diuturna, non est efficax, ad confirmandum pactum nudum, seu obligationem inualidam. Vel sic: Pactum nudum rei, interueniu, non uestitur, contra ipsum implementẽ: sed uestitur uerbis, id est si sit stipulatione uallatum. Alex.

Idẽ AA. & CC. Leontio. L. XXVIII.

Si certis [s] annis, quod nudo pacto conuenerat, datum fuerit: ad præstandum in posterũ indebitum solutum obligare [t] non potuit eũ qui pactũ fecit, nisi placitis stipulatio intercesserit. S. iij.

q Placiti.] quod erat de dando centum animo nouandi, secundum tertiam positionem.

r Statim.] siue antè, siue pòst: vt. j. de ædil. act. siue apud. & de vsur. si vsuras. & ar. ff. de inten. rui. nau. l. si quis. §. quod ita. & ff. si cer. pe. l. lecta.

Si certis.] CASVS. Mutuaui tibi. x. pacto mecum conuenisti vt præstares vsuras. x. annis soluisti: sed plus soluere non vis: an ex pacto tecum agere possim, vt in posterum soluas, quæritur? & respon. 70 quod non, nisi pacto fuisset subiecta stipulatio. alio modo pone vt in glos. Viuia.

s Si certis.] Casum pone in vsuris: vt. j. de vsur. l. creditor. Vel pone in operis nudo pacto debitis: vt. ff. de oper. libe. l. operis. sed ibi nec nudo pacto erant conuentæ operæ. Vel in donatione olim: hodie secus: vt infrà de don. l. si quis argentum. §. fina. Vel in seruis ex quacunque causa promittentibus posteà factis liberis. & ita sciebant se non teneri nisi naturaliter tantùm: sed vim ciuilis crebebant fortè habere. Si autem poneres in eo qui crederet se ciuiliter & naturaliter obligatum, cùm esset naturaliter tantùm, etiam stipulatione facta subueniretur promissori propter facti errorem: vt. j. de erro. cal. l. j. quod 80 hîc videtur negari, secundum Azo. facti error erat: scilicet credebat fortè se promisisse post manumissionem, cùm antè promisisset. sed quando credidit quòd teneatur ciuiliter. Dic ergo si certis, scilicet paucioribus tribus, secundũ M. & sic soluitur contrarium. j. de fideicom. l. j. vel ibi duplici fauore, scilicet alimentorum, & vltimæ voluntatis [n]. Vel hîc errans soluit, ibi sciens. et sic etia non obstat. j. de non nume. pecu. l. cùm fidem.

n Hanc solutionem tenet Bar. reprobatis priore & sequenti.

t Obligare.] de præstando in posterum. Sed contrà. ff. de vsur. l. cùm de in rem verso. Sol. vt ibi in glo. scilicet decennio.

Si quis

SIquis in conscribendo.] CASVS Hæc lex dicit, quòd si aliquis specialiter fori priuilegio renunciet, quod sibi ratione militiæ, vel dignitatis competit, non potest contra suam renunciationem, seu pactum venire: & subiicitur ratio, quia non licet decipere contrahētes pacta, quæ legitimè inita sunt retractando, quæ prætor tuetur, neque antiquæ regulæ, repugnare, qua dicitur, quòd vnicuique licet is quæ pro se introducta sunt, renunciare. In fine verò dicitur, quòd si iudices maiores, vel minores arbitri, siue illi qui in locum recusati iudices eliguntur, hoc obseruare neglexerint, punientur. ¶ Nota primò ex hac. l. secūdum Bal. quòd ille qui confitetur, renunciare videtur. Secundò not. circa finē, & ad hoc semper allegatur, quòd sicut iudex qui malè iudicat, facit litem suam: ita arbiter vel arbitrator: sed tamen non tenentur nisi de dolo, & lata culpa postquā fuerunt assumpti de consensu partium per. l. j. §. j. ff. si men. falsum mo. dixe. Pau. hîc.

non. Decemb. * Burtodis, ipsis viij. & vij. AA. Conf.

¶ Priuilegio fori à lege, uel à principe indulto, potest renunciari, & iudex, uel arbiter qui admittit exceptionem declinatoriam non admittendam, facit litem suam. hoc dicit. Bal. & Sali.

Imperator Iustinianus A. Ioanni præfecto præto. LEX XXIX.

SI quis in conscribēdo [a] instrumento sese cōfessus fuerit nō vsurum fori præscriptione [b], propter cingulū militiæ [c] suæ, vel dignitatis [d], vel etiā sacerdotij prærogatiuam: licet anteà dubitabatur, siue oporteret eandē scripturam [e] tenere, & eum qui hoc pactus est non debere aduersus suā conuentionem venire: siue licentiā ei præstari discedere quidē ab scriptura, suo autem iure vti: sancimus nemini [f] licere aduersus pacta sua venire, & contrahētes decipere [g]. Si enim ✝ ex ipso prætoris edicto [h] pacta cōuenta, quę neque cōtra leges, neque dolo malo inita sunt, omnimodo obseruāda sunt: quare, & in hac causa pacta nō valeāt [i]: cū alia sit regula iuris antiqui [k], omnes licētiā habere, ijs quæ pro se introducta sunt, renūciare ✝? ¶ Omnes itaque iudices [l] nostri, hoc in litibus obseruent [m]: & huiusmodi obseruatio, & ad pedaneos [n] iudices, & ad compromissarios, & arbitros electos perueniat, scituri quòd si neglexerint, etiam litem suam [o] facere intelligantur [p]. D. Cal. Septemb. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestę. VV. CC.

✝ Et ipso.

a ¶ Si quis in conscribendo.] non est in hoc vis: vt. s. eo. l. pactū. ij.

b ¶ Præscriptione.] id est exceptione.

c ¶ Militiæ.] nam vt conueniatur sub magistro militum, habet priuilegium: vt. j. de iurisdi. om. iudi. l. magisteriæ.

d ¶ Dignitatis.] dignitas est genus: sacerdotiū spēs. & dic de tali sacerdotio vt dicit. j. de natura. li. l. j. circa prin. Si autē diceres de clericis, coram episcopo corrigeretur per decreta. de foro compe. si diligēti. & per aut. Friderichi, statuimus, positam. s. de epis. & cler. vbi dicitur, quòd non possunt renunciare priuilegijs fori. & in aut. de sanc. episco. §. œconomos. col. ix. ADDITIO. Dic quòd illa iura loquuntur in eo qui renunciaret foro sui ordinarij. sed tex. iste potest etiam hodie procedere in eo qui renūciaret priuilegio fori, vt non posset conueniri nisi coram aliquo particulari iudice, puta coram Archidia. vel alio iudice speciali. Bart. Ioan. mariæ. & Ia.

✝ Vide gl. j. in c. si diligenti. extrà de foro cōpe. Clerici priuilegio fori renunciare nō possūt.

e ¶ Scripturam.] in qua fuit confessus se non vsurum fori priuilegio.

f ¶ Nemini licere.] paciscentium, secundum Py. non quia iudices eorum possunt eos extrahere. vel lex ista loquitur in illis personis, quæ tres iudices habent: vt scholares.

g ¶ Decipere.] hæc duo simul iuncta non permittuntur: sed alterum, vt contra pacta venire licet quandoque: vt statim dices in casibus, in quibus non videtur decipere, cum authoritate legis fiat. Item licet contrahentes decipere, vt. ff. de mino. l. in causæ. ij. §. penul.

h ¶ Edicto.] quod est. ff. e. l. iuregentium. §. prætor ait.

i ¶ Non valeant] non potest reddi ratio: vt. ff. de verb. obli. l. à titio. in fin. ibi, cur non idem &c.

k ¶ Antiqui] vt & ff. ad vell. l. si. §. pe. in fi. & de mino. l. si iudex. & ff. e. l. pactum. & s. de epis. & cleri. l. si quis in conscribendo. Sed contrà. ff. de iur. om. iu. l. si conuenerit. Solu. vt ibi [a]. Item fallit hæc regula in quibusdam casibus notatis hîc à Ioan. Primus. ff. de pac. do. l. de dic. cùm. ij. ll. seq. sed ibi speciale: vt ar. ff. so. mat. l. j. Secunda. ff. sol. ma. l. alia. §. eleganter. Sed ibi, quia contra bonos mores. Tertius. ff. de postul. l. quos prohibet. sed ibi propter honorem prætoris: vt eo. titu. l. j. vel vt puniantur prohibiti: vt. ff. ad. l. aquil. l. ita vulneratus. §. quòd si quis. Quartus. ff. de procu. l. filiusfami. §. veterani. sed ibi propter publicam vtilitatem: vt infrà. locati. l. milites. Quintus infrà. de iure. calum. l. ij. §. sed quia. sed redditur ibi ratio. Sextus. j. de libe. cau. l. nec si volens. sed ibi non sunt verba pacti: vt diximus. suprà. de iure. & facti ignoran. l. cùm testamentum. Item. ff. de vsufru l. sed & si quid. in fi. Expone vt ibi. Item alius infrà. de pac. pi. l. fin. sed ibi speciale ne creditores nimium extendant suam auaritiam. Item. ff. si quis cau. l. sed & si. §. quæsitum. sed ibi tenet speciale pactum, & ita non est contrà. Item contrà. j. de quæstio. l. seruos ibi non fuit pactum. Item &. ff. de pac. l. si vnus. §. pacta. sed ibi ponitur ratio solutionis. Item contra. j. de inoffic. test. l. si quando. §. illud. & de coll. l. pactum. & infrà. proxi. Sed illud cōtra bonos mores. Item ff. eodem. l. ius autem agnationis. sed ibi est ius naturale. Item contra infrà. de pa. po. l. abdicatio. sed ibi non fuit pactum. Item. ff. de transactio. l. cùm hi. in principio. Solu. speciale ibi. Item. ff. de pigno. actio. l. iiij. in fine. sed est speciale: vt ibi notaui. Item infrà. de aduo. diuer. iudic. l. nequis. Solu. vt ibi nota. Item. ff. de libe. causa. l. prima. ij. &. iij. sed ibi non tantùm renunciantis, sed etiam mei causa est: vt in eodem titulo. l. quoniam. Item. ff. de preca. l. cum precario. Sed ibi non fecit pactum de non petendo: tunc enim teneret: sed concessit ad tempus, & etiam interim mutauit voluntatē. ideo quia cùm vnū speciale pro eo cui conceditur, inducatur: scilicet ne teneatur, nisi de dolo & lata culpa: & hoc cōtra eum inducitur: vt. ff. de iureiuran. l. eum qui. in princip. & quibus ex cau. ma. l. j. & de precario. l. quæsitum. §. cum quoque. secundum Ioan. Item. ff. commu. diui. l. in hoc iudicium. §. si conueniat. sed ibi vt euitetur infinitas. Itē & alius. ff. de transact. de his. Item & alius. ff. de offi. præsid. l. penul.

a Tu dic quòd quandoque aliquis est iudex alteri, sed ille ex proprio priuilegio potest eum declinare. exēplū in scholari authentica habita j. ne filius pro patre. exemplum etiā in. l. j. j. si qua prę po. l. j. tunc per pactum potest renūciare. ita loquitur hîc, & tex. in. c. j. extrà de iudic. secundū cōmunem doc. ibi. Aut quis nullo modo est iudex: & tūc per pactū ista exceptio iudicis incōpetentis nō potest impediri. ita loquitur. l. si conuenerit. ff. de iurisd. omniū iudicū. secūdū Bar. hîc.

¶ Pactum quo disponitur de hæreditate uiuentis, non ualet nisi ille consenserit, & in eodem consensu perseuerauerit usque ad mortem. h. d. Sali. & Alexan.

Idem A. Ioanni præ. præ. LEX XXX.

DE quęstione tali, á Cæsariēsi aduocatione [q] interrogati sumus: * Duabus, vel pluribus personis spes alienæ [r] hæreditatis fuerat, ex cognatiōe fortè ad eos deuoluēdæ: pactaque inter eos inita sunt pro aduentura hæreditate, quibus [s] specialiter declarabatur [t], si ille mortuus fuerit, & hæreditas ad eos peruenerit, certos modos in eadem hæreditate obseruari: vel si fortè ad quosdam ex his hæreditatis commodum peruenerit, certas pactiones euenire. Et dubitabatur si huiusmodi pacta seruari oporteret. Faciebat autem

✝ Si duabus.

l ¶ Iudices.] ordinarij.

m ¶ Obseruent.] si de hoc ipso aliqua coram eis causa est vt non audita allegatione fori procedant.

n ¶ Pedaneos.] id est delegatos. & ponitur in authen. de iudi. §. vetus. col. vj. aliàs ponitur etiā pro ordinario qui tantùm de minimis cognoscit: vt infrà. de peda. iudi. l. fina. & quòd subijcit compromissarios, scilicet cùm pœna, & arbitros electos, scilicet sine pœna. Vel dic compromissarios, scilicet arbitros & electos: vt ponatur totum pro eo qui datur in locum recusati iudicis: vt infrà. de iudi. l. apertissimi. Vel dic vt prius. Vel quòd subijcit electos, scilicet in locum recusati.

Pedaneus iudex quis dicitur.

o ¶ Suam.] sed qualiter potest habere locum in arbitro? Respondeo: vt quia compromisimus de causa principali: & sic sunt duæ rationes: scilicet quia cōpromisit, & quia renunciauit. Vel dic [b] quòd de hoc ipso fuit compromissum an renuntiatio valeat.

p ¶ Intelligantur.] & sic actione in factum ex quasi maleficio tenentur: vt insti. de oblig. quæ ex qua. delicto. in prin. Sed videtur quòd arbiter non faciat litem suā: vt. j. de arbi. aut. decernimus. quæ est contrà. Solu. [c] ibi deliquerunt partes compromittendo contra legem: & ita arbiter non tenetur eis.

b Quælibet opinio placet Bar. Ioan. marię & Ia.
c Sequitur Sali.

DE quæstione.] CASVS Hîc quæritur si duo, vel plures de cognatis alicuius suam hæreditatē ad se sperāt deuoluendā, nō tn̄ necessariò, sub hac forma pacta conficiant, si hæreditas cognati mei, puta auunculi, ad aliquem nostrum pro parte, vel insolidum perueniat: inter nos pro virilibus portionibus diuidatur: vtrum valeat, necne? dicitur quod videbatur valere, eo quòd neque de succedendo, neque de non succedendo tractabatur, sicut si conuenisset de ipsa disponenda. sed quia ex pactione dispositionis futuræ successionis alicuius idem periculum posit prouenire, quòd de ipsa successione contingere consueuit: omnia huiusmodi pacta, tanquam contra bonos mores inita penitus prohibentur: nisi de voluntate ipsius processerint, de cuius hæreditate hîc talia tractabantur. & hæc vera sunt, quocunque genere contractuum huiusmodi pacta fiant. ¶ Nota primò in hac. l. id est quòd pactū de hæreditate viuentis, certo modo disponendo post mortem eius, censetur esse contra bonos mores, & ideo non valet, nisi consentiat dominus, & vsque ad mortem in consensu perseueret. Secundò no. quòd licet quis posit hypothecare bona præsentia, & futura, non tamen potest hypothecare bona viuētis, quæ sperat sibi per successionem deferri, secundum Bal. hîc.

q ¶ Aduocatione.] id est ab aduocatis Cæsaris.

r ¶ Alienæ.] hæc lex non loquitur de liberis duplici ratione. Prima, quia ipsi nō insidiarentur vitæ parentū vt extranei. vnde Ouidius, Filius ante diē patrios inquirit in annos. Item quia non de aliena sed de sua hæreditate dicerentur pacisci: vt. ff. de lib. & posthu. l. in suis. secundū quosdā. Tu [d] dic idem in liberis [e], quia & ipsi insidiātur: vt instit. quod cū eo. §. pe. et nō sunt domini, sed propter spem dicuntur quasi domini: vt insti. de hære. quali. & dif. §. sui. cùm ergo sit eadem ratio, ergo idem ius: vt. s. l. proxi. & ff. de ver. obl. l. à titio.

Ouidius,

d Et bene Ioan. marię & Ia.
e Idem esset in parētibus. Ias. Casum ponit.

s ¶ Quibus.] pactis.

t ¶ Declarabatur.] per stipulationem, puta dabo tibi tertiam partem hæreditatis, si ad me peruenerit tota, & tu mihi idem facies. vel si mihi & tibi obuenerit, promitto quòd diuidam æqualiter. Nam ita demum est pactum si

a Et bene Barto.

vni ab altero quid est dandum, vel faciendum, non ab alio tertio alteri eorũ, vel ab altero eorum alteri tertio. Et ita non placet[a] positio quorũdam qui in premissis casibus admittunt pactionem. & hanc intelligũt, cùm promisi quòd tu succedas, vel possis succedere. Sed hoc certè non esset pactum: quia etiam ex voluntate partium nullus eorum alteri eorum de aliquo dando vel faciendo adstringitur. Pactum ergo erat, vt dixi, de disponendis rebus per successionem deuoluendis.

eis quęstionem [a], quia [b] adhuc superstite eo de cuius hęreditate sperabatur, huiusmodi pactio processit: & [c] quia nõ sunt ita confecta, quasi omnimodo hæreditate ad eos peruentura, sed sub duabus cõditionibus composita sunt, Si ille mortuus fuerit, & Si ad hæreditatem vocentur ij, qui huiusmodi pactionem fecerunt. ¶ Sed nobis omnes huiusmodi pactiones odiosæ videntur †, & plenæ tristissimi, & periculosi euẽtus [d]. Quare enim quodam viuente, & ignorante, de rebus eius quidam paciscentes conueniunt [e]? Secundum veteres itaque regulas, sancimus omnimodo huiusmodi pacta, quę contra bonos mores inita sunt, repelli, & nihil ex his pactionibus obseruari [f]: nisi ipse fortè de cuius hæreditate pactum est, voluntatem suam eis accommodauerit [g], & in ea [h] vsque ad extremum vitæ spatium perseuerauerit. tũc [i] etenim sublata acerbissima [k] spe, licebit eis illo sciente, & iubente huiusmodi pactiões seruare. quod etiam anterioribus legibus, & cõstitutionibus [l] non est incognitũ, licet à nobis clarius est introductum [m]. Iubemus [n] etenim neque donationes talium [o] rerum [p], neque hypothecas penitus esse admittendas, neque aliũ * quemquã

10 a ¶ Quæstionem.] id est dubitationem.

b ¶ Quia adhuc.] hæc erat ratio qnare non valent: vt. ff. de vulg. & pupil. subst. l. ij. §. prius. aliâs interdum.

c ¶ Et quia.] hæc est ratio econtrà quare valeant.

20 d ¶ Euentus.] propter insidias, quæ parantur eius vitæ super cuius bonis paciscuntur: vt. j. ti. j. l. de fideicommisso.

† Concor. c. accepim⁹ cũ glo. j. extrà de pact.

e ¶ Cõueniunt.] aliâs conuenerunt, vt quasi futuri ei hæredes.

f ¶ Obseruari.] sed potius[b] aufertur eis hæreditas, vt ab indignis, etiã si eis deferatur: vt. ff. de dona. l. quidam. §. vlti. et l. seq. et de his quibus vt indig. l. ij. §. fina. Item no. hîc argu. secundum quosdam quòd nõ tenet concessio præbendæ non vacantis [c], vel feudi nondum aperti in domino: 40 vt argu. ff. de iur. codi. l. literæ. sed falsum est: vt ff. pro socio. l. iij. §. de illo. & . j. vt actio. ab hærede & contra hęredem. l. j. & . ff. de donatio. causa mortis. l. mortis causa capimus. in princip.

b Istã glo. sequit Bar.

Prebenda non vacãs cõferri nõ potest.

c Vide de hoc ca. nulla. cũ. c. sequen. extrà de concess. præb. &c. relatum. in gl. de. j. prębẽdis. & ad de ca detestãda. de cõcess. prębẽn. lib. vj.

g ¶ Accommodauerit.] sed ipse non potest 50 pacisci: vt. j. titu. j. l. cum donationis. & de pactis conuen. l. hęreditas. Et sic no. quòd non potest facere, scilicet pacisci: alij tamen consentit. sic. ff. de de manu. vin. l. si pater. in fin. Item fructuarius manumittere non potest: vt infrà. de vsufruct. l. vsufructu. matri tamen consentire potest manumittẽti: vt infrà. communia de manu. l. j. Sic econtra quandoque potest per se, quod non potest per alium: vt. ff. 60 de solu. l. fugitiuus. & de vi & vi ar. cùm fundum. & infrà. de thesau. l. nemo. lib. x. per stipulationem tamẽ potest fieri, vt si promittam tibi bona mea post mortem meam: vt infrà. vt acti. ab hærede. l. j. & erit donatio causa mortis, vel inter viuos. ADDITIO. Dic quòd ille casus est penitus diuisus, à casu legis nostræ, secundum Iaso. gloss. tamen est vera in se, secundum eundem Bar. & Pau.

* Quẽdã.

h ¶ In ea.] scilicet voluntate.

i ¶ Tunc.] scilicet quando ille de cuius hęreditate fit diuisio, consensit diuisioni quam isti faciebant.

k ¶ Acerbissima.] id est vt præsumitur quòd isti insidiẽtur vitæ eius: quia 70 nisi essent boni, non præsumitur quòd iste consentiret diuisioni quam isti faciebant de bonis eius.

l ¶ Constitutionibus.] quas non habemus.

m ¶ Introductum.] per hanc. l.

n ¶ Iubemus.] redit ad primum casum.

o ¶ Talium.] scilicet sic factas propter spem successionis: vt fuit in primo casu.

p ¶ Rerum.] scilicet adhuc viuentis.

q ¶ Pacisci[d].] scilicet sicvt dixi: ne sit contrà. ff. de contrahen. emp. l. rẽ alienam. Sed videtur contrà. ff. pro so. l. iij. §. de illo. Sol. [e] ibi non de hæreditate 80 certæ personæ. Item contrà. ff. de hære. vendi. l. ij. §. illud Sol. ibi abundat maximè [f]. Item contrà. ff. de act. empt. l. si quis seruum. Sol. vt ibi. Item videtur quòd pactum huius. l. non est de futura successione: quia tunc est de futura successione quando id agitur, vt per pactum successio ad aliquẽ perueniat. Hîc verò tale pactum non inuenitur. nec enim de eo dubitabatur, cùm & ante Iustinianum hoc erat certum: vt infrà. de col. l. pactum. & . s. e. l. pactum. j. & infrà. de inuti. stipu. l. ex eo. & . ff. de verbo. obliga. l. stipulatio hoc modo. Sed respond. quòd est futuræ successioni, scilicet disponendæ, quæ ad eos erat deuoluenda.

d Sub spẽ futuræ successionis. Barto.

e Ista est bona. Bart. hîc.

f Tu dic quòd ibi pactũ venit in consequentiã alterius contractus præcedẽtis: ideo valet secus principaliter fieret tale pactũ: vt hîc.

contractum: cùm in alienis rebus contra domini voluntatem aliquid fieri, vel pacisci [q] secta [r] temporũ * nostrorum non patiatur. D. Calen. Nouemb. Cõstantinop. post consulatum Lápadij & Orestæ. VV. CC.

* Meorũ non patitur.

r ¶ Secta temporum &c.] id est nos qui sequimur alios imperatores, non patimur. & facit. ff. de aqua plu. ar. l. in diem. & . ff. de his qui sunt sui vel alie. iur. l. ij. §. sed dominorum.

¶ DE TRANSACTIO. ¶ De pactis[g] in genere dixit, nũc in specie.

g Ista continuatio placet Bart. & Ias.

TIT. IIII.

De transactionibus.

¶ Transactio facta cum quibusdam ex administratoribus non patrocinatur cæteris, cum quibus non est transactum. hoc dicit. Bald. & Salice. Vel sic: Liberatto facta per pactum gratuitum, uel per transactionem uni ex tutoribus, uel curatoribus, non prodest alteri, quo minus pro mala administratione conueniri poßit. hoc dicit. Alexan. & Pau.

Imperator Antoninus A. Celerio. LEX I.

NEque pactio [s], neque transactio, cum [t] quibusdã ex curatoribus, siue tutoribus, facta auxilio cæteris est in ijs quæ separatim cõmuniterve gesserũt, vel gerere debuerunt. ¶ Cùm [v] igitur tres curatores habueris, & cũ duobus ex his transegeris: tertium [x] conuenire non prohiberis. D. Calend. Maij, Gentiano & Basso Conf.

¶ Timor litis motæ, uel mouendæ etiam de facto, & non de iure, est sufficiens causa propter quam poßit fieri transactio ualida: ideo ex cautione interposita datur actio, & soluti inhibetur repetitio. h. d. Sali. & Alexan.

Idem A. Luctatio. LEX II.

NEque pactio.] CASVS. 10 Tres curatores habuisti, cùm fuisti adultus: qui tibi ex mala administratione tenebãtur. cõtra duos litem instituisti, & cũ eis transegisti, vel eis pacto remisisti. nunquid transactio facta cum duobus tibi præiudicet aduersus tertiũ, quo minus cũ eo 20 agere possis. quęritur. et respõ. ꝙ nõ, siue coniuncta siue separata fuit administratio. Viuianus.

s ¶ Pactio.] pactio gratuita dicitur, transactio econtra[h]. ff. e. l. j.

h Approbatur per Bar. Sali. & Ias.

t ¶ Cum quibusdã.] vnusquisq; enim in quo deliquit tenetur. argu. ad 30 hoc. j. de pe. l. sancimus.

v ¶ Cum igitur.] dixit in genere: nunc [i] in specie.

i Approbatur per omnes.

x ¶ Tertium.] cũ quo propter vnitatem actionis videbatur transactio, & pone exemplum. j. si vnus ex pluri. appel. l. j. sed non est: vt hîc, & . ff. 40 de pactis. l. idem in duobus. §. j. & . l. si vnus. §. ante omnia. & . j. de repu. hęredi. l. suus. & . j. si aduersus rem iud. l. j. & . j. ar. tut. l. omnes. & . l. cum qui. & . j. quibus res iudi. non no. l. ij. Sed contra. ff. de tut. & ra. dis. l. si ex duobus. in fine. Sed ibi in eo quod 50 accipit, non vltrà præiudicat. Et distingue hîc: aut diuisa est administratio per iudicem, aut à testatore, aut ab eisdem, aut à nullo. Primis duobus nullus ex alterius parte tenetur. & sic posset [k] loqui hæc lex in eo quod dicit separatim: vt. j. de diui. tu. l. ij. §. j. sed fallit in casibus ibi dictis: sed in alijs duobus subdistinguitur: quia aut omnes gesserunt, sine dolo tamen, aut vnus, aut nullus, aut omnes dolosè. 60 Primo casu præiudicat [l] in virili, cùm omnes in viriles teneantur beneficio diuisionis: vt. ff. de tut. & ra. dis. l. j. §. nunc tractemus. & quia cessio fieri non posset: vt. ff. de sol. l. stichum. §. pe. In secundo dic quòd electo gerente liberantur alij: vt de admi. tuto. l. si pupillus. j. respon. In tertio & quarto dic idem ius in vno quod in alio. Nam & vterque eorum insolidum tenetur sine beneficio diuisionis, secũdum Azo. [m] licet H. contrà & verius: & nulli ceditur actio: vt. ff. de tu. & ra. dis. l. j. §. nunc tractemus. et. ff. de admini. tuto. l. si plures. His ergo casibus vno electo non præiudicat, nisi in accepto: vt arg. ff. de fideiusso. l. si stipulatus. §. fi. & de tu. & ra. dis. l. si ex duobus. Loquitur ergo hæc lex in eo quod dicit separatim, scilicet quando à testatore, vel à iudice facta fuit diui 70 sio: vt contra tertium remaneat in sua parte administrationis. Item & quando gesserunt omnes, sine dolo in eo quod dicit, communiterve &c. & sic tertius conuenitur, scilicet pro virili, et in duobus vltimis similiter conuenitur tertius. Sed tunc in omni eo quod deest [n], potest intelligi hæc lex. Item not. quòd si vnus soluit totum cùm dicitur culpa gessisse, habet regressum contra alium, etiam si actio non cedatur: vt dicto. §. nunc tractemus quare non ita in fideiussore: vt. ff. de fideiussori. l. vt fideiussor? Respondeo: quia fideiussor habet contra reum actionem mandati: vnde non sic facilè ei subuenitur: tutor contra nullum. datur ergo ei contra tutorem. Vel dic quòd tutor conuenitur actione bonæ fidei, scilicet tutelæ: fide- 80 iussor ex stipulatu, quæ est stricti iuris: vt. ff. de carbo. edicto. l. tertia. Vel dic alio modo: vt not. dicta. l. vt fideiussor. & de hoc etiam plura habes. ff. de nego. gest. l. ex facto. ADDITIO. Et ibi glossa innuit veram solutionem, istam scilicet si tutor soluens vt correus hoc agit vt suum contutorem correum liberet sicut se, meritò habet actionem contra eum. fideiussor verò principaliter agit vt liberet reum: sed confideiussores liberantur per quandam consequentiam: igitur contra eos non habet actionem nisi cedatur. Barto.

Transactio vnius ex tutoribus an ꝓsit alijs.

k Approbata est per Barto. Pau. Alex. & Ia,

l Pupillo. Pau. hîc.

m Ambæ opiniones approbãtur per Bar. Alex. & Ias.

n Gl. male loquitur secũdũ Alexã. & Ias.

Cum te

CVm te proponas.] CASVS. A sorore tua hæreditatem possidente eam pætiisti, & cum ea transegisti pro cẽtum, quamuis sibi petenti iure non soluisti: posteà fiscus succedit sorori tuæ, ob delictum ab ea commissum. nunquid .c. promissa ex causa transactionis tenearis soluere fisco? Respon. quòd sic: quia sicut si soluissem ex ea causa fisco, repetere non possem: ita si non soluissem ex illa stipulatione, rectè conueniri possem. Vel dic, ꝙ idem est in fisco quod in priuato. ¶Nota primò ex hoc tex. quòd iustitia, vel iniustitia causæ principalis non attenditur in transactione. Secũdò no. quòd quæstio mouetur insistendo, & resistendo. Tertiò quòd idem iuris est in fisco & priuato. Quartò nota, quòd tolerabilior est dolus possessoris quàm dolus petitoris, secundum gloss. Bald hîc.

CVm te proponas cum sorore tua de hæreditate transegisse [a], & ideo certam pecuniã ei te debere cauisse [b]: & si nulla [c] fuisset quæstio hæreditatis tamẽ propter timorem litis trãsactione interposita, pecunia rectè [d] cauta intelligit, ex qua causa, si [e] fisco soluisses, repetere non posses: & si non soluisses, tamen iure conuenireris [f]. P P. iij. Id. August. Antonino A. iiij. & Balbino Cons.

¶ Specialis transactio specialem operatur effectum. h. d. Barto. uel sic: Specialis trãsactio non præiudicat ultra deducta in ea. h. d. Sali. uel sic: Si petatur pars pecuniæ debitæ, & super parte petita transigatur, transactio ad alteram partẽ non extenditur. h. d. secundum lectu. quæ ponitur in glo. in uerbo, nominatim. Alexan.

Imp. Alexan. A. Tulliæ. LEX III.

AGe cum Geminiano [g], quod pater eius curator tibi datus negotia [h] tua gesserit: & si apud iudicem negabit se hac actione [i] teneri, quoniam transactio [k] & Aquiliana stipulatio [l] interposita [m] est: iudex contemplatione iudicij [n] (quod bonæ fidei est) quæret de quanta [o] pecunia nominatim [p] transactum sit: & si apparuerit de minore [q] transactum [†], quãtam pecuniam reliquam ex administratione curæ deberi probatum fuerit, soluere eum iubebit [r]. quòd [s] nõ in stipulationem Aquilianam obligationis [*] iure [t] tantum deductum est, quanta erat quantitas pecuniæ quæ debebatur [v]. D. prid. Id. Augus. Maximo. ij. & Aeliano Cons.

a ¶Transegisse.] Et sic eras actor. Nam propriè actor dicitur transigere: reus impropriè.

b ¶Cauisse.] id est cautionẽ promisisse: vt. j. de ver. sig. l. sancimus. & illa [a] dabat tibi totam hæreditatem. Vel dic [b] impropriè transegisse, & eras reus.

a Placet la. & est demẽte Bar. b Istũ intellectum sequuntur omnes. Trãsactionẽ an vitiet calumnia.

c ¶Nulla.] scilicet de iure. de facto tamen erat. & subaudi non per calumniam. nam tunc non valet trãsactio, siue actor siue reus per calũniã litiget secũdũ Rogeriũ: vt. ff. de cõdi. inde. in summa. sed in actore consentio. in reo autem existens calumnia non impedit transactionem, licet alia via conueniri possit dolosus: vt. j. eo. l. sub prætextu.

d ¶Rectè cauta.] id est recta & naturalis causa transactionis fuit timor litis: vt & arg. ff. de pecul. quod debetur. & de ali. iudi. l. item. §. potest:

e ¶Si fisco.] Qui fortè tuæ sorori successit. Vel dic idem esse in fisco quod in priuato.

f ¶Conuenireris.] certi condictione ex huiusmodi cautione: vt. j. eo. l. nec intentio. & de non nu. pecu. l. si transactionis.

AGe.] CASVS. Curã alicuius gessisti, & negotia in pluribus speciebus administrasti: & conuenit te is, cuius negotia fuerunt: interuenit transactio interposita Aquiliana stipulatione, & acceptilatione. decessisti. an non obstante ista transactione, facta super vna re conuenire possit hæredem de alijs speciebus, quæritur? & respon. quòd potest. Dicitur in litera de quanta pecunia: id est de quibus speciebus &c. dic quòd hîc fuit specialis transactio: transactione: vnde facta super vna specie, puta frumento, non potuit impedire petitionem super alia. Viui.

g ¶Age cum Geminiano.] scilicet vtili negotiorum gestorum actione: vt. j. de neg. gest. l. curatoris. & est verbum permittentis, non præcipientis age, secundum Ir. aliâs esset contrà: vt infrà. vt nemo inuitus agere, vel accu. l. j.

ADDITIO. ex hac gl. nota ꝙ quãdo alicui imperator aliquid quod eius priuatam vtilitatem continet, verba imperatiui modi habent vim consilij: vt hîc, & probatur in. l. ij. in fi. ff. mandati. Bar.

h ¶Negotia.] & malè.

i. ¶Actione.] scilicet prædicta.

k ¶Transactio.] ratio quare non teneatur, vel econtra ratio quare iudex inquirat.

l ¶Stipulatio.] supple & acceptilatio, scilicet inter te & patrem Geminiani: & qualiter fiant hæc, dic vt insti. qui. mo. tol. obli. §. est autem acceptilatio.

m ¶Interposita.] scilicet cum patre Geminiani.

n ¶Iudicij.] scilicet actionis negotiorũ gestorũ, quæ est bonæ fidei: vt hîc, & ff. de neg. gest. l. quia tãtũdẽ. & insti. de act. §. actionũ. sed aliâs aliter accipit iudicium: vt no. insti. qui. non est permis. fa. test. §. præterea. Et notant quidam hîc ex eo, quod dicit quæret, quòd iudex supplet de facto in bonæ fidei iudicio: quod est falsum, nisi ei sit cognitum vt iudici. & sic intelligitur hîc, & . j. de temp. & repara. ap. l. ij. §. fi. & de ap. l. ampliorẽ. circa prin. & . ff. de testi. l. iij. ibi, tu magis &c. sed de iure potest: vt. j. vt quæ desunt aduo. l. j. Quare ergo dicit bonæ fidei? Respon. subaudi [c] maximè: quia in eis latius est officium iudicis: vt patet insti. de acti. §. in bonæ fidei. Sed tamen idem in hoc casu esset in stricti iuris, si de parte non de toto est transactum.

c Et bene Pau. & approbatur p Bar.

o ¶Quanta pecunia.] id est de quot speciebus, licet generaliter fuerit actum contra curatorem.

p ¶Nominatim.] debebat. cc. & petijt. c. & de his transegi pro. l. potero petere alia. c. Accursius.

q ¶De minore.] id est de vna specie.

r ¶Iubebit.] opposita replicatione: vt & . j. de iudi. l. licet. quod nõ placet [d]: imò ibi in iudicijs. Sed cõtrà. j. eodẽ. l. sub prætextu specierum. sed distingue: quia aut est generalis petitio, & generalis transactio, & tunc obstat exceptio in omnibus: vt ibi, nisi in duobus casibus: vt. ff. de pac. l. tres fratres. & . ff. eo. l. non est. Aut generalis petitio, & de specie transactum est, & tũc obtinet quod hîc dicit. Aut econtrà specialis petitio, & generalis transactio: & tunc similiter in specie petita tantùm nocet: vt. j. eo. l. si de certa. aut vtraque specialis: & tunc idem: vt. ff. de pact. l. si vnus. §. & in summa. aliâs ante omnia.

d Istã gl. vsque ad finẽ sequitur Bar. Pau. & Ias.

† Aliâs de minore trã sactum esse quantitate pecuniæ, ꝙ ex admini. &c.

* *In vetustißimo Codice legitur curæ.*

¶ Hoc intẽdit. Ad actionem ipso iure per trãsactionem, & acceptilationẽ extinctam non datur regressus: sed dolo ductus habet actionem de dolo, qua sibi succurritur, nisi super dolo transegerit. Bal. Vel sic: Generalis transactio acceptilatione uallata actionẽ sic extinguit: quòd ad eam amplius regressus haberi non potest: sed dolo inductus agit de dolo: nisi de illo dolo transactum fuerit. h. d. Sali.

Idem A. Numidio. LEX IIII.

ACtione administratæ curę [x] ab eo qui legitimæ ætatis annos [y] compleuit, in Aquilianã stipulationem deducta [z], & per acceptilationem extincta, nullam aliã superesse nisi [a] de dolo intra concessa tẽpora [b] non ambigitur: nisi specialiter, etiã de dolo trãsactũ [c] sit. PP. ij. Nõ. Mart. Alexan. A. ij. & . Marcello Cons.

s ¶Quod.] id est quia.

t ¶Iure.] aliâs purè: aliâs curæ.

v ¶Debebatur.] ex obligatione curæ malè administratæ.

ACtione.] CASVS. Curã alicuius gessisti, & malè si maior factus te conuenerit ex mala administratione, & tecum dolo inductus transegit, quia fortè inebriasti: an liberatũ te per acceptilationẽ prima actione conuenire possit, quæritur. & respõ. quòd non, sed sibi superest actio de dolo: quia dolo eũ induxisti ad trãsigendum. & hoc si super dolo nulla intercessit transactio lite super eo posteà mota. Ex hac. l. no. quòd dolus non impedit quin acceptilatio ipso iure perimat actionem, & quòd postquàm actio est ipso iure perempta, nunquàm resuscitatur. Bald.

x ¶Curæ.] id est vtilis neg. gest. vt. s. l. proxi. Accur.

y ¶Annos.] xxv. &c. vt. j. de ijs qui ve. ęta. l. fi.

z ¶Deducta.] quod ideo fit, quia obligatio iure gentium non posset accepto ferri: nisi deduceretur in stipulationem Aquilianam: vt instit. quibus modis tol. oblig. §. item per acceptilationem.

a ¶Nisi de dolo.] Hæc dictio nisi [e], ponit scilicet quòd de dolo detur. sic & . ff. si quis cau. l. si eum. §. fina. in fine. & dic argu. quod ibi notaui. Sed pro quo dolo datur de dolo? Respond. pro dolo in transactione commisso: nam dolo fuit inductus ad transigendum: vt infrà. eodem. l. sub prætextu instrumenti. ij. respon. Alij dicunt vt Py. quia non implet quod conuenit: quod non placet secundum Azo. vt. ff. de dolo. l. prima. §. si quis. Item alia ratione, quia tunc daretur condictio ob causam, vt se reponat in obligationem: vt. ff. de condi. cau. da. l. si quis accepto. Vel datur actori præscriptis verbis ad interesse, quasi ex do, vt des: vt hoc remittere sit dare: vt. ff. de condi. causa da. l. si mulier. & de præscrip. ver. l. ob eam causam. et sic cessaret de dolo. Sed si velis tueri P. dic quòd ibi in. l. si quis accepto. loquitur de conditione certi generalis, quæ cõcurrit cum actione de dolo. Vel quia ibi erat certum eum fuisse debitorem, hîc non. Vel tertiò, quia hîc non agebatur, vt tantum accepto ferret: sed vt in perpetuum desisteret. Vnde etiam committitur pœna, si vel de facto agatur post Aquilianam stipulationem: vt infrà. eodem. l. vbi. cùm ergo non sit in totum causa secuta propter quam reus dare conuenit, agi non potest condictione ob causam, vt se reponat in pristinam obligationem: quia nondum est verum eum in perpetuum destitisse: vt. ff. de condictio. indebi. l. et eleganter. §. penulti. ad hoc allegabatur hîc. §. siue in perpetuum &c. et hoc vbi fit transactio super re, quæ est in controuersia et lite: vt hîc erat. Aliud si super re certa remittenda gratis. vel non gratis, vt in. l. si quis accepto. sed primam lecturam approbo per. l. j. ff. de dolo. §. si quis. sed et aliter potest dici vt ibi.

e De hac dictione nisi. vide Barto. hîc & Dy. in regula. pactũ de regu. iu. li. vj. Itẽ de dictione præter, vide pulchrã glo. in. verbo, præter. in tit. de ijs qui in missa non complent. in pragma. sanctio.

b ¶Tempora.] olim annum vtilem, hodie biennium: vt infrà. de dolo. l. finali.

c ¶Transactum sit.] actione de dolo mota et sopita per transactionem. & intellige secundum B. etiam si per dolum sit transactum super dolo ꝙ valeat: vt. j. de plus peti. l. j. ne in infinitum eatur. Item quæritur, si transegi cum curatore meo: vtrum possim eum posteà conuenire de eo, quod per dolum malè gessit, quasi non videar transegisse super dolo? Videtur quòd possim: vt. ff. de libe. lega. l. aurelio. §. fin. Sed dico contrà. Aliud est enim legare liberationem: & tunc obtinet lex aurelio. §. fi. & aliud est dicere. nolo vt conueniaris, vel re-

Trãsactio facta cũ curatore, liberat eũ etiã à malè gestis p dolũ.

mitto tibi actionem.quo caſu omnia remiſiſſe videtur : vt dicta.l.Aurelio.in princip.& eodem.titu.l.ſi quis rationis.&.l.petitor.& de admi. tut. l. quidam decedens.in fin.

CVm te.] CASVS. Tutelā alicui⁹ geſſiſti & deceſſiſti.ſi pupillus factus adultus de mala adminiſtratione cōuenit hęredē tuū,& trāſegit, nō ob hoc,quòd ſcriptura non interceſſit,minus ſtabit placitis. cùm enim tranſactionem interceſſiſſe alijs probationibus probare poſſit : ſcriptura neceſſaria non eſt.Viuia.

a ¶ A placitis.] id eſt à tranſactione. aliâs à placito.

b ¶ Interceſſerit.] vel interceſſit. & eſt amiſſum:vt infrà. de fide inſtrumen.l.j.

c ¶ Neceſſaria non eſt.] vt.j̄. ſi mi.ſe ma. dix.l.j.& facit ad hoc.ſ̄. titul.j.l.pactum.ij. & infrà.de probatio.l.proprietatis.&.l. cùm res.& de rei vēdi.iudicia.& famil. erciſ.l.non ideo.

† Iſte tex. eſt ſingul. ſecūdū Bal. hîc,& Pau. in.l.j.ff.de priua.delic.

¶ *Idem operatur confeßio quod publicum inſtrumentum factum de contractibus. hoc. d. uel ſic : Non eſt minor probatio per confeßionem, quàm probatio per publicum inſtrumentum.h. d.Bal.uel ſic.Confeßio probat,& defectus ſcripturæ,tranſactionē nō uitiat.h.d.Sali. & Alex.*

Idem A.Euocato. LEX V.

CVm te tranſegiſſe cum hære de quōdam tutoris tui profitearis:ſi id poſt legitimam ætatem feciſti, fruſtra † deſyderas, vt à placitis[a] recedaſ.licet enim (vt proponis)nullum inſtrumentum interceſſerit[b] :tamen ſi de fide cōtractus confeſsione tua conſtet: ſcriptura,quæ probationī rei geſtæ continere ſolet, neceſſaria[c] non eſt. P P. Cal. Mart. Arbino & Æmiliano Conſ.

¶ *Querela inofficioſi ſopita non poteſt inſtaurari,etiam ob non obſeruantiam promiſſorum: ſed agitur præſcriptis uerbis uel ex ſtipulatione,ut ſeruentur promiſſa.hoc dicit.Salic.uel ſic: Ad querelam inofficioſi teſtamenti motam, & per tranſactionem remiſſam,non datur regreſſus hæredibus tranſigentis, licet promiſſa eis non ſeruentur : ſed contra non ſeruantem ſuccurritur per actionem ex ſtipulatione, uel præſcriptis uerbis,ſi ſtipulatio non interceßit. hoc dicit.Alexan.*

CVm mota.] CASVS. Si auus tuus deceſsit,et matrem tuam exhęredauit, & extraneos inſtituit, & inofficioſi querela agens cum eis tranſegit, vt accepta parte hæreditatis, à lite diſcederet, & diſceſsit: an ſi placitis non ſteterint inſtituti,poſsis tu hæres matris tuæ redire ad querelam inofficioſi : quæritur. & reſpond. ꝙ non.ſed ſi interceſsit ſtipulatio,ages ex ſtipulatu. ſi non, ages præſcriptis verbis. ¶ Nota primò ꝙ querela inofficioſi ſublata,amplius non poteſt inſtitui.Secundò no. quòd ex non obſeruantia pactorum, nō reſuſcitatur actio perempta. Tertiò, quòd ex pacto de bonis ſuſcipiendis ex ſtipulatione deducto, agitur ad intereſſe.Baldus.

Idem A.Pomponijs. LEX VI.

CVm mota[d] inofficioſi querela,matrem veſtram cum diuerſa parte tranſegiſſe,ita vt partem bonorū ſuſciperet[e] ,& à lite diſcederet, ꝓponatis : inſtaurari[f] quidem ſemel omiſſam querelam per[g] vos qui matri hæredes extitiſtis,iuris ratio non ſinit[h] . Verū ſi fides placitis præſtita non eſt:in id quod intereſt,diuerſam partē[i] rectè conuenietis[k]. Aut enim ſtipulatio conuentioni ſubdita eſt,et ex ſtipulatu[l] actio cōpetit. aut ſi omiſſa verborum obligatio eſt:vtilis actio[m] quæ præſcriptis verbis rem geſtam demonſtrat, danda[n] eſt.P P.viij. Id.Ianua.Agricola et Clementino Conſ.

d ¶ Cum mota.] Quo ſolo caſu trāſmittebatur ad hæredem, niſi ſopita eſſet per tranſactionem vt hîc fuit,&.ff.de inof. teſtamen.l.poſthumus.§. fina.&.l. ſeq. hodie verò etiam non præparata tranſmittitur ad hæredem : vt infrà.de inoffic. teſta.l.ſi quis filium.

e ¶ Suſciperet.] Vnde patet quòd fuit do vt facias:licet præuentum fuerit in faciendo.

f ¶ Inſtaurari.] id eſt intentari.

g ¶ Per vos.] ſed per matrem poſſet ſi viueret, & ei fides non ſeruaretur: vt.ff.de inoffic.teſtamen.l.ſi inſtituta.in princip.quæ eſt contrà[a]. Vel ibi ſub conditione renunciauit ſi ſeruaretur ei fides. prima verior. Vel ibi præparata, hîc habetur pro non præparata : quia deſtitit omnino ſiue renunciauit : vt. ff. de inofficio. teſtamen. l. Papinianus. §. ſi quis poſt rem. &. l. nam & ſi.§.j.

a Glo.iſtā ſequiť Bar. Bal. Sali.& Iaſon.

h ¶ Sinit.] vt.ff.de inofficioſo teſtamen.l.nam & ſi.§.primo.&. l. papinianus. §.j.&.§.ij.

i ¶ Partem.] ſcilicet cohæredis.

k ¶ Conuenietis.] ſcilicet vos filij.

l ¶ Stipulatu.] propriè ſi de incerto dando conuenit.Si autem de certo, tunc expone:id eſt certi condictione:vt.ff.ſi cer.pe.l.ſi quis certum.& inſti. de verb.obli.in princip.

m ¶ Vtilis actio.] id eſt præſcriptis verbis efficax , quæ demonſtratur à re geſta.

n ¶ Danda eſt.] ſcilicet à lege. & ſic eſt datiua. ſed non eſt hoc verum[b]. Sed dic vt alibi notatur. Sed videtur dari de dolo : vt. ff. de præſcriptis verbis. l. naturalis. §. quòd ſi faciam. quæ eſt contrà. Solu. hîc fuit do vt facias : licet ipſa præuenerit in faciendo : vt in litera modò notaui. Item contrà. ſuprà titulo primo. cùm proponas. ſecundo. nam & ibi non ſeruatur fides non ſeruanti. Item actio ex pacto non datur:in quibus duobus hæc lex contrarium ſeruat. Solut. ſpeciale eſt pro filijs.cùm enim vnum ſit contra eos,quia non datur eis querela etiā præparata, quod fieri debet:vt. ff.de inofficio.teſtamen. l. quemadmodum. & aliud pro eis poſſet induci , vt habeant actionem præſcriptis verbis: vt argumen. ff. de iureiurando. l. eum qui. in princip.Vel dic, quòd ſit ſpeciale ratione querelæ : quia ipſo iure per pactum tollitur : vt in actione furti , & ſi. vt. ff. de pactis l.ſi tibi.§.quædam. &.l. ſi vnus. §. pactus. in fine. idem vbicunque per pactum ipſo iure tollitur actio , vt acceptilatione : vt dixi. ſ̄.e.l.actione alioquin rediret ad primā:vt.j̄.e. l. ſiue apud.

b Reprobatur per omnes dēpto Bar. & Alexan.

Actio quādoque ipſo iure per pactū tollitur.

¶ *Procurator ad agendum, tranſigendo non præiudicat domino. hoc dicit. Alexan. & Salice. uel ſic : Qui habet exercitium actionis non habet poteſtatem deciſionis. hoc dicit. Iacob.Butri.*

Imperator Gordianus A.Iunio militi. LEX VII.

TRanſactionis † placitū[o] ab eo[p] interpoſitum, cui cauſæ actionem[q] , non deciſionem litis mandaſti,nihil petitioni tuæ derogauit[r] .PP.xiij.Cal. Iań. Gordiano A.& Auiola Conſ.

TRanſactionis.] CASVS. Si procuratorem ad agendum inſtituiſti, & cum aduerſario tuo tranſegit: cùm hoc ei non mandaſti,tibi præiudicare non potuit.Viuia.

† Concor. c.nonnulli. cū gl. ſuper verb.ſpeciali mādato. in prin. extrà de reſc.

o ¶ Placitum.] id eſt pactum.

p ¶ Ab eo.] id eſt procuratore.

q ¶ Actionem.] id eſt actum ſiue exercitium[c]: vt exponitur.ſ̄. de ſacroſan.eccl.auť.hoc ius porrectum.

c Approbatur per omnes.

r ¶ Derogauit.] Niſi in tribus caſibus, ſi habet ſpeciale mādatū, vel ſi liberā,vel ſi ſit in rem ſuā:vt.ff. de procuratoribus.l.ꝓcurator cui generaliter. &. ff. de iureiuran. l. iuſiurādum quod ex. §. finali. &. l. ſequen. & de pact. l.reſcriptum. in fin. cum tribus. ll. ſequen. & infrà. de noua. non abſtulit. &. ff. de ſolu. l. hoc iure.

ADDITIO. Declara hanc gloſſ. ſecundum Pau. cùm dicit ibi, vel ſi liberam ꝙ quando habet liberā adminiſtrationem omnium bonorum, vel habet liberam adminiſtrationem in lite, & cauſa illa , in qua tranſegit , ſecus ſi in lite tantùm:quia tunc non poſſet tranſigere de cauſa principali. ſed ſolùm ſuper inſtantia:vt no.per Bar.ff.de procura.l.mandato.&.l.qui rome.§.Callimachus.de ver.obl.& probatur in.c.qui ad agendum.de procu.lib.vj.

† In nōnullis exē.hæc l.de alimentis.&.l.trāſactionis.in uerſę ſunt. Procurator tranſigēdo quādo præiudicet domino.

¶ *Super alimentis præteritis liberè tranſigitur: ſuper futuris uerò authoritas prætoris requiritur.ratio eſt,quia ex futuris alimentis,pendet uita hominis,non ex præteritis.Bald.*

Idem A.Licinio. LEX VIII.

DE alimentis † præteritis , ſi quæſtio deferatur , tranſigi poteſt[s] :de futuris autē ſine prætore, ſeu pręſide[t] interpoſita trāſactio,nulla authoritate iuris cenſetur.PP.x. Calen.Ianuar.Pio & Pontiano Conſ.

¶ *Tranſactio conditionalis ualet : & ſufficit ad tranſigentem aliquid peruenire poſſe, ut tranſactio ualeat. Et tranſactio parit exceptionem etiam contra realem actionem. hoc dicit. Salice. & Alexan. Vel ſic : Quamuis nihil fuerit datum nomine tranſactionis : ſi tamen fuit dandum, tranſactio tenet. hoc dicit. Iacob.Butri.*

Idem A.Agrippino. LEX IX.

SI ♂ ſuper poſſeſsione quæ tibi quæſita eſt, cùm quæſtionē patereris á fratre[v] vxoris tuæ,pa-

♂ De poſſeßione.

DE alimentis.] CASVS. Si tibi in teſtamento alicuius alimenta relicta ſunt , & cum hærede ſuper his non petendis ſine prętore vel præſide tranſegiſti , non valet tranſactio : neque tibi præiudicat : de præteritis autem ſi tibi non ſoluit, non de futuris potuiſti tranſigere ſine prætoris, aut præſidis authoritate, et ſine cauſæ cognitione. Viuianus.

s ¶ Tranſigi poteſt.] etiam ſine prætore.

t ¶ Præſide.] Vel cum eo,ſed non cauſa cognita.cognoſcere enim debet,et modum alimentorum,et perſonas tranſigentium,& cauſas tranſactionis : & potes etiam alia addere:vt.ff.eodem.l.cum hi.An autem poſsit agi pro futuris alimentis? dic quòd ſic:vt dixi.ff.de vſuris.l.j.§.j. ſecundum Azo. per. l. j̄. de fideicom.l.j.Accur. ADDITIO. Hanc.l.intellige in alimentis relictis in vltima voluntate:ſecus in debitis ex contractu:quia de his poteſt indiſtinctè tranſigi:vt.d.l.cùm hi.§.planè.Bar.

Tranſactio ſuper alimētis, an fieri poſsit.

SI ſuper.] CASVS. Marito ſororis tuæ ſuper fundo tibi quæſito quæſtionem mouiſti:et cum eodem tranſegiſti.vt ſibi cederes poſſeſsionem fundi,ſi tibi decem daret intra octo dies,& ſi placitis non ſtaret, vlterius quæſtionem de fundo non moueret:ſi non fecit quod conuenit, ſibi agenti obſtabit doli mali exceptio:et ſi ſua authoritate accipiat,pręſes prouincię vim mihi fieri prohibebit. Viuianus.

v ¶ A fratre.] qui dicitur Leuir.ſed ſoror viri dicitur glos. duorū fratrum vxores dicuntur einateres:vt.ff.de gradibus.l.non facilè.§ gradus.

Leuir. Glos. Einateres.

Vim.

a ¶ Vim.] Neque iudicialem, neque aliam. Sed contrà. j. eo. l. transactio. Sol. sufficit aliquod emolumentum posse capere, cùm per eum stet quominus caperet, vt hîc fuit. Vel dic, quòd dicitur pactum, non transactio secūdum Odo. Et facit. ff. de rei vendi. l. si quis hac lege. & ff. de pactis. l. tale pactum. §. j. & j. de pact. inter empt. l. j. Accursius.

b ¶ Cōpeteret.] pro fundo quem posides.

c ¶ Summoueri.] Si intentetur.

FRatris.] CASVS. Filios fratris tui super hæreditate, & super statu conuenisti: quia dicebas eos nō esse filios suos, vel fortè filios sed se venundari passi sunt ad pretium participandum, & transegisti. si à principe impetrare volueris, vt à pacto transactionis resilire posis, & quæstionem sopitam resuscitare, non eris audiendus, tùm ratione sanguinis, tùm propter fidem transactionis: tùm quia nullus esset litium finis, quia qua ratione recedi posset à transactione, & à sententia, & à iureiurando, & per sententiam, & per transactionē receditur à lite: vt. ff. de iureiurando. ¶ Nota primo ex hac. l. quòd de quæstione spurietatis, vel status potest transigi. ¶ Secundò not. quòd finis debet litibus imponi. Bald.

d ¶ Ac statu.] id est libertate: vt quia passi fuerunt patre viuente, se vēdi ad pretium participādum, & ideo patri, vt serui non debebant succedere.

e ¶ Etiam nunc.] Ante transactionem faciebat cōtra fidem sanguinis, nunc transactione facta, & contra eandem, & contra pactum transactionis sic & s. de episco. audi. l. decernimus. Accursius.

f ¶ Parum probe.] id est malè.

g ¶ Nullus.] Sed nonne remanet finis sententiæ, & iusiurandum: vt ff. de iureiu. l. j. & ij. Respondeo. si liceret recedere à transactione, eadem ratione ab alijs: & sic nullus remaneret finis. Et nota de fine litis: & di xi. ff. si cer. pet. l. quidam. in fin.

Vim tibi ab eo fieri prohibebit.

ctum conuentum, & stipulatio inter vos (vt allegas) interposita est, vt si intra diem certum, idem aduersarius tuus, decem aureos tibi numerasset, possesionem ei cederes: vel si eam inferre quātitatem non curasset, vlterius quęstionem nō patereris: & is qui ita spopondit, promisso satis non fecit: consequens est te, ad quem res pertinet vim [a] ab eo pati non debere. Cuius rei gratia, vir clarisimus pręses prouinciæ interpellatus * vim fieri prohibebit: præcipuè, cùm etiā si in rem diuersæ parti actio competeret [b], huiusmodi pactione propter vtilem exceptionem posset summoueri [c]. PP. vj. Id. April. Gordiano A. ij. & Pōpeiano Cons.

¶ *Exceptio transactionis impedit processum ut finis sit litiū. h. d. & ad hoc semp allegat ista lex. h. d. Sali. uel sic: Exceptio trāsactionis impedit processum inchoari super ijs quæ per transactionē remissa fuerūt, & sic impedit litis igressum, seu contestationem: quia est exceptio litis finitæ. & ad hoc allegatur semper ista lex. Alex.*

Imperator Philippus A. Apollophaniæ. LEX X.

FRatris tui filijs de paterna successione, ac statu [d] etiam [e] nūc † contra fidem sanguinis, itemq; placitorum, quæstionem inferre, parum probè [f] postulas. nullus [g] etenim erit litium finis, si à transactionibus bona [h] fide interpositis cœperit facilè discedi. PP. pri. Calend. April. Peregrino & Miliano Cons.

Etiānū.

¶ *In reciproca remißione æqualis speciei nullus intelligitur lædi, nec senex, nec iuuenis, hoc dicit no. Bald. uel sic. Fideicommissum uicißim iniunctum potest remitti: nec ex hoc dicitur minor lædi. hoc dicit. Salicetus. uel sic: Quando reciprocum fideicommissum remittitur: neutra pars lædi uidetur. hoc dicit. & non est alibi secūdum Bal. & Alex.*

Impp. Valerianus. Gallienus AA. & Valerianus nob. Cæsar Caiano militi. LEX XI.

DE fideicommisso à patre inter te, & fratrem tuum vicissim dato [i], si alter vestrum sine liberis * excesserit [k] vita, interposita transactio [l] rata est: cùm fratrū concordia, remoto captandæ [m] mortis alterius voto improbabili retinetur: & non potest eo casu rescindi, tanquam circunuentus sis, cum [n] pacto tali consenseris: neque eam cui subueniri solet ętatem agere [o] te proponas: nec si ageres [p], ijsdem illis de causis [q] in integrum restitutionis auxilium impetrare deberes. PP. xv. Calen. Decemb. Valeriano & Gallieno AA. vtrisque. ij. Cons.

Decesserit.

¶ *Administrator ciuitatis potest super re dubia transigere, non autem debitum liquidum remittere. h. d. secundum Alex. Bal. & Salice.*

Idem AA. Primo. LEX XII.

PRæses prouinciæ existimabit vtrum de dubia lite transactio inter te, & ciuitatis tuæ administratores facta sit, an ambitiosè [r] id quod indubitatè deberi posset, remissum sit. nam priore [s] casu, ratam manere transactionem iubebit: posteriore verò casu, nocere ciuitati gratiam non sinet [t]. PP. xvj. Cal. Mar. Aemiliano & Basso Cons.

¶ *Transactio facta iusto metu, rescinditur, metus tamen iustificatio, ex sola qualitate facti in transactionem deducti non probatur: & inter dominum, & seruum transactio non ualet. h. d. Alex. & Sali. Vel sic: Transactionem uitiant, metus, & dominum, seu seruitus, ubi inter dominum & seruum interuenit. h. d. Ia. Bu.*

Imperatores Diocletian. & Maximian AA. Probæ. LEX XIII.

INterpositas metus causa transactiones, ratas non haberi, edi

h ¶ Bona fide.] Secus si mala: vt. s. eo. actione. vbi rescinditur per actionem de dolo. & j. eo. l. sub prætextu instru. in fi.

DE fideicommisso.] CASVS Si te, & fratrem tuum testator instituit: & si alter vestrum sine liberis decederet, ad alterum veniret sua portio, & econtra: & hoc fideicommis. inuicem remisistis: valebit remissio & transactio, & hoc dupliciratione. vna quia tollitur votum alterius mortis captandæ. alia quia iure communi vsi sunt. Et not. quòd impropriè ponitur transactio. Vel dic fortè dubium fuit, an hincinde fuissent grauati: hoc casu potest dici transactio: & valebit vt concordia inter nos retineatur: neque debet transactio rescindi, si dicas te deceptum cùm minor non fuisti: si etiā minor fuisses, non ob hoc debuit rescindi, cùm iure communi vsus fuisti: quia quantum tu remisisti, & ille tibi remisit. vnde contra tale pactum, non eras restituendus: vt. ff. de mino. l. denique. §. vltimo. ¶ Nota primò, ex hoc textu, de Verbo, concordia. quod sæpe reperitur in statutis, retinetur concordia, dum discordia, & causa discordiæ amouetur: vt hîc textus expresè dicit & de hoc verbo vide. capitulo primò, extra de mutu. petitione. ¶ Secundò nota, quòd ille qui non proponit causam sufficientem, non debet audiri. Baldus.

i ¶ Dato.] id est relicto vt detur.

k ¶ Excesserit.] id est decesserit.

l ¶ Transactio.] i. finis quidam siue refutatio. nam impropriè ponitur, cùm non sit de re dubia, & lite incerta: vt. ff. eodem. l. j. Vel dic quòd dubium erat an hincinde essent grauati à testatore: vt faciat ad titulum. Accursius.

m ¶ Captandæ.] id est cadendæ, vel minuendæ. alibi ponitur pro acquirere: vt cùm dicimus, talis captauit beneuolentiam talis.

n ¶ Cum pacto.] Hæc dictio cùm potest esse ratio quare non sit circunuentus: & econtra quare videbatur circunuentus: & subaudi semper sine machinatione alterius: vt. s. tit. j. l. cùm proponas j. aliâs secus. s. tit. j. l. cùm posteà. sed si sciret illum dolosè facere, non infirmatur: vt. ff. de acti. emp. l. j. §. fi. & ff. de re iudic. l. nemo videtur.

o ¶ Agere.] i. habere.

p ¶ Ageres.] i. haberes.

q ¶ De causis.] quas proposuisti, quia non es circunuentus, vsus enim fuisti iure communi, ideoq; non es circunuentus: vt ff. de mino. l. verum. §. fi. Item non restituitur: vt j. de in integ. resti. l. non videtur. & facit. s. tit. j. l. j. & l. cùm proponas. j.

PRæses.] CASVS. Si debitori ciuitatis administrator eiusdem trāsactionis causa remisit debitum, hoc casu an valeat transactio quęritur. vnde distinguē dum est, aut liquidum fuit ciuitatis debitum, quo casu non valet remissio: vt hîc, aut non, & valebit: quia tunc de re dubia sit, & hoc præses. id est maior magistratus prouidebit. potuit esse quòd credebas te aliquid ciuitati debuisse, cū non tenebaris.

r ¶ Ambitiose.] Ambiebat id est desiderabat honorem per debitorē.

s ¶ Nam priore.] quando de re dubia, & lite incerta.

t ¶ Non sinet.] vt & arg. ff. de iureiurando. l. eum qui. §. in popularibus. & l. tutor. in prin. & l. iusiurandum quod ex §. j. & ff. de pac. l. imperatores. & de decret. ab ordi. fa. l. ambitiosa. Sed contrà. j. de vsur. l. aduersus. Sol. vt ibi. Et no. quòd dicitur hæc lex in administratore ciuitatis, idem in omni alio simili administratore: vt prælato, tutore vel curatore. Sed quid si non ambitiosè, sed bona fide gratis remittunt, & liquidum debitum erat, sed quia fortè vsura erat, vel alia iniqua pecunia: dices valere: vt hîc innuit ambitiosè. & ff. de fur. l. interdum. ij. §. qui tutelam. & l. si pignore. §. fi. & de iniur. l. sed si vnius. §. j. Pla. contrà. s. tit. primo. l. pactum iij. ADDITIO. Istam opinionem Pla. sequuntur communiter doctores, vt testatur hîc Bar. soluens rationem, & iura per gl. allegata.

Ciuitatis administratores, an transigere posint.

INterpositas.] CASVS. Si metum intulisti, non valet transactio & hoc in prima. refert tamen an fuerit talis metus, qui potuit cadere in constantem virum, quo casu non valebit: alioquin secus, & hoc in secunda. Si autem cùm mihi promitteres, metum intuli, & super promisso trāsactum est: & mihi concesisti aliquid: non videbitur metu extorta transactio. vnde licet in principali causa, & in promisione probaueris tibi metum illatum, non propter hoc metum intercesisse probasti in transactione: vnde contra eam venire non poteris. Vel dic in principali causa protestatus fuisti magno clamore tibi vim transigendo illatam, hoc autem solùm non sufficit ad probandum metum: sed probare debes: vt. j. de dolo. l. dolus. Vel dic, quòd habebas iustam causam, & liquidam, vnde non erat verisimile, te transigere &c. nisi tibi metum intulissent: sed non sufficit ad probationem illationis metus: quia necesse habebas aliter probare quàm per qualitatem causæ principalis. Si autem me seruum tuum dixeris, & hoc probaueris: non valebit transactio, cùm

inter dominum,& ſeruum non teneat pacto.Viuia. ¶Nota ex hac.l.bonum tex.quòd ad hoc vt cōpetat actio directa quod metus cauſa ex verbis,& mente edicti prætoris poſiti in.l.j.ff.quod met.cau.requiritur metus iuſtiſsimus, ſcilicet mortis,vel cruciatus corporis,ſecundum Pau.de Caſt.hîc.

a ¶ Edicto perpetuo.] quod habes.ff.quod metus cau.l.j. Sed & quandoque locum habet tantùm edicti ſententia: vt ff.quod met.cau.iſti quidem.§. ſi is. quandoque officium iudicis: vt.ff. eo.titu.l.fina.§.ſi fœnerator.& de var. cog.l.medicus.& qua.re.acti.non datur.l.j.§.quæ onerandæ. quandoque conſtitutio: vt.j.quod metus cau.l.ſi per impreſsionem,ex his omnibus modis rata nō habentur.Item quod dicit perpetuò,id eſt generali.multa enim ſignificat:vt diximus.ff.pro ſo.l.j.Vel dic ſine temporis præfinitione: vt.ff.quod metus cau.l.ſi mulier.§. quod metus. &.ſ.de diuer.reſcript.l.ij.non autē quòd ex eo actio perpetuò detur,niſi ad ſimplum: vt.ff. quod met. cau.l.ſi cum.§.j.&.ij.

cto [a] perpetuo continetur. Nec tamen [b] quilibet metus ad reſcindenda ea quæ conſenſu terminata ſunt,ſufficit:ſed talem metū probari oportet, qui ſalutis [c] periculum, vel corporis cruciatum [d] contineat. ¶Ad vim tamen, vel dolum arguendum qualitas [e] cauſæ principalis non ſufficit:vnde ſi nihil tale probari poteſt,conſenſu quæſtiones terminatas minimè inſtaurari oportet. ¶Sed quoniā eum cum quo te tranſegiſſe cōmemoras,ex ancilla tua natum, † ſeruum tuū eſſe aſſeueras:ſi vera ſunt quæ precibus complexus es, alia ratio [f] pactum reformat [g]. Nec enim dubij iuris eſt,dominos cum ſeruis ſuis paciſcentes, ex placitis teneri,atque obligari non poſſe [h]. S.iiij.Nōn. April. Byzantij, ipſis iiij.& iij.AA.Conſ.

† Ex ancilla ſeruum natum aſſeueras. Perpetuum qualiter accipitur.

¶ Tranſactio diſſoluitur conſenſu ſimul, & actu contrario, & agitur cauſa ex integro.h.d. Sali.uel ſic: Cōmuni conſenſu partium, à tranſactione recedi poteſt.h.d.Alexan.

Idem AA.Sopatræ. LEX XIIII.

SI diuerſa pars [i] contra placitum [k] agere nititur: æquitatis ratio ſuadet refuſa [l] pecunia [m] (cū & tu [n] hoc deſyderas) cauſam ex integro agi [o]. PP.iiij. Nōn. Iul. ipſis.iiij.& iij.AA.Conſ.

¶ Tranſactio facta per Aquilianam ſtipulationem, & acceptilationem perimit omnem actum, & perimit ipſo iure.ſecus ſi non interueniat Aquiliana ſtipulatio, & acceptilatio: quia tunc non perimit ipſo iure,ſed ope exceptionis. hoc dicit.Bald.uel ſic: Si tranſactio fiat per acceptilationem, præcedente Aquiliana ſtipulatione,non poteſt actor ad priſtinam etiam realem redire,licet reus tranſactionem non obſeruet.hoc dicit.Alexan.

Idem AA.Pontio. LEX XV.

VT reſpōſum cōgruum accipere poſsis [p], inſere pacti exemplum. ita enim intelligemus vtrum ſola conuentio fuerit, an etiam Aquiliana ſtipulatio, necnō & acceptilatio ſecuta fuerit [q]: quæ ſi ſubdita eſſe illuxerit [r], nullam aduerſariæ tuæ petitionē hæreditatis,vel in rem [s] ſpecialem cōpetere, palàm [t] fiet.PP.xv. Calē. Augu.ipſis.iiij. & iij.AA.Conſ.

¶ Legitima tranſactio reſcripto principis nō tollitur.h.d.Alex.Bal.& Sali.

Idē AA.& CC.Cæcilio. LEX XVI.

CAuſas [v], vel lites tranſactionib⁹ legitimis [x] finitas, imperiali reſcripto reſuſcitari non oporte [y]t.S.v.Id.Mart.ipſis.v. & iiij.AA.Conſ.

¶ Ex tranſactione pœnali cum clauſula, rato manente pacto, datur exceptio, & pœnæ exactio: ex non pœnali uerò ſola exceptio.hoc dicit.

b ¶ Nec tamen.] Licet dicat generaliter de metu,non tamē quilibet ſufficit:vt ſubijcit: vt.ff.qđ met. cauſa.l. metum autem non &c.&.ff.quibus ex cau.ma.l.iij.&.j.de diſtra.pig.l.& qui.& infra de reſcin. vendi.l.ſi voluntate.

c ¶ Qui ſalutis.] vt mortis, & quaſi mortis. quod dic per exempla:vt ff. quod met.cau.l.iſti.§. penul.& fi. vt ſic differat à ſequenti caſu.

d ¶ Cruciatum.] qđ iudicis diſcernitur arbitrio: vt.ff.ex qui.cauſis ma.l.metus autem cauſa. in fi.& ſic notat cauſam principalem ipſam venditionem.

e ¶ Qualitas.] veluti ſi in venditione dolus,vel metus fuerit,ex qua venditione tranſactio proceſſerit ex interuallo:per hoc enim non creditur fuiſſe in tranſactione dolus. Vel principalem cauſam dicit conteſtationem doli,vel metus:quæ ſola non ſufficit,niſi conſequenter probetur: vt.j.de dolo.l.dolum.& quod met.cauſa.l.metum.&.j.eo. titu.l.ſi maior. Vel tertio [a] qualitas cauſæ,ſcilicet quòd dicat ita ſe iuſtam & liquidam habuiſſe cauſam, vt non ſit veriſimile tranſegiſſe.vnde habebat inſtrumenta quibus ſufficienter poterat fundare intentionem ſuam.

a Idē Bar. & Iaſ.

f ¶ Alia ratio.] ſuperior enim erat dolus vel metus,hîc autem ratio perſonæ:quia cum ea paciſci non poteſt.

g ¶ Reformat.] id eſt reſcindit.ſic reſerare,id eſt aperire.formari autē pactum dicitur quando veſtitur.

Formari pactū quādo dicitur.

h ¶ Non poſſe.] niſi de libertate paciſcatur:vt ar.j.de libe.cau.l.cùm affirmes.&.l.poſt certi.ſecundum quoſdam.Nos contra ar.earundem legum.Sed contra nos.ff.de acquiren.hæredi.l.ſi ſeruum.§.ſi quis dederit.Solu. vt dixi in.d.l.cùm affirmes.Item contra.j.eo.l.fina.Sed ibi dicit valere tranſactionem ſuper quæſtione libertatis factam:quod verum eſt. [b] ſi tamen dubitabatur de ſtatu.ſic &.ff.de iudi.l.vix. hîc autem ſuper alia quæſtione. ADDITIO. Dum quæritur an pactum factum inter dominum, & ſeruum valeat,diſtinguit hîc Barto.aut ſit pactum inter dominum, & ſeruum de alio, quàm de libertate,& indiſtinctè non valet:vt hîc.aut ſit de libertate, & tunc aut erat dubium an eſſet ſeruus,& valet:vt.l.fi.j.eo.aut certum,& tunc aut ſit cum domino futuro,& valet:&.l.ſi ſeruum.§.ſi quis dederit.ff.de acqui.hære.aut cum præſenti,& tunc ſecus: vt.d.l.cùm affirmes.j.de libe.cauſa.

b Idē Bar. & Iaſ.

SI diuerſa.] CASVS. Si me ad fundum conueniſti, & tranſegiſti vt mihi fundum cederes,& tibi darem decem:an à pacto tranſactionis diſcedere poſsimus,quæritur?& reſpon.quòd ſic,dummodo hoc fiat de vtriuſque conſenſu:& actione priſtina agere poteſt refuſa mihi pecunia quā dedi nomine tranſactionis. Viuianus.

i ¶ Si diuerſa pars.] id eſt actor.

k ¶ Contra placitum.] ſcilicet tranſactionis.

l ¶ Refuſa] id eſt reſtituta.

m ¶ Pecunia.] Tranſactionis nomine data per reum ipſi actori.& dic condictionem indebiti competere ad hanc pecuniam repetendam:vt.ff.de condi.inde.l.eleganter.iij.reſpon.

n ¶ Tu.] ſcilicet reus.

o ¶ Agi.] vt &.ff.de ſolu.l.pupilli.§.primo.Sed nunquid ipſo iure non obſtante prima tranſactione?Reſpon.non:vt.ff.de pact.l.ſi vnus.§.pactus. & dixi.ſ.titu.j.l.pacta nouiſsima.Item quid ſi ſublata erat prior actio per acceptilationem,& Aquilianam ſtipulationem?Reſpon.idem videtur eſſe dicendū, quòd agatur veteri: vt.j. eodem.l.vbi.Sed arg.cōtrà.ff.de pact.l.ſi vnus.§. ſed ſi pactum. Sed fortè dabitur ei prior actio vtilis ex æquitate: vt argu.j.l.ſi aduerſus tranſ.l.j.&.ij.Item quare ſecus in ſententia,vbi etiā lata per partium conſenſum ſecunda non valet: vt.j. quando prouoc. non eſt neceſ.l. prima. niſi cùm eſſet dubium,an eſſet iudicatum, & ſuper hoc iudicaretur : vt. ff. quæ ſen.ſine appel. reſcind.l. prima? Reſpon. quia ſit ex conſenſu tranſactio, & ideo contrario conſenſu tollitur : vt.ff.de reg.iur.l.nihil tam naturale.ſed iudicium in inuitum redditur: vt.ff.de verbo. obligatio.l. inter ſtipulantem.§.j.

Sententia ſecūda etiā de partium cōſenſu nō valet.

VT reſpōſum.] CASVS. Quærebas à principe,an mulier te pro dote conueniens,& tecum tranſigens, venire poſsit contra tranſactionem. & reſpon.declarare debes, an facta fuit ſimpliciter tranſactio: quo caſu ei agenti actione priſtina, obſtabit except. tranſactionis. an fuit ſublata per acceptilationem interpoſita Aquil. ſtipul. quo caſu nullam habebit aduerſus te actionem neque vniuerſalem, id eſt hære.peti. neque ſingularem,vt rei vend. Viuianus.

p ¶ Poſsis.] tu qui ſimpliciter quæris an poſsit aduerſaria tua contra tranſactionem venire.Et nota quòd benignè docet imperator ſupplicantem qualiter proponat:vt.ſ.de preci.impera.offer.l.fin.Durius autem reſpondet alibi iuriſconſultus:vt.ff.de teſta.l.Domitius.

q ¶ Fuerit.] His enim duobus modis fit:vt.ff.e.l.ij.

r ¶ Illuxerit.] id eſt apparuerit.

s ¶ Vel in rem.] Sed quomodo iſtæ actiones accepto ferentur, cùm ſola verborum obligatio poſsit accepto ferri: vt.ff.de accep.l.an inutilis.§.acceptum?Reſpon. [c] deducuntur in ſtipulationem Aquilianam prius:vt inſtitu. quib.mod.tol.obli.§.item per acceptilationem. Sed quomodo potero rem meam ſtipulari:vt.ff.de leg.j.l.cætera.§.j.& de verbo.obliga.l.nemo?Reſpon. non rem,ſed quanti mea intereſt:vt inſtit.qui.mo.tol.obli.§. eſt autem. &.ff. de verbo.oblig.l.ſcire debemus.§.ſi à fure.

c Et hæc Bart.& Iaſ.

t ¶ Palam fiet.] Niſi vt.j.ſi aduerſus tranſactionem.l.ij.Accurſius.

CAuſas.] CASVS. Tranſegi tecum, poſteà impetraui iudicem contra te ſuper debito,ſuper quo tranſegi,non facta mentione de tranſactione.certè ſi facio te citari corā iudice,& tu compares,& excipis de trāſactione iam facta,& facias de ea fidem,iudex debet pronunciare reſcriptum eſſe ſurreptitium:quia ſi de tranſactione feciſſem mentionem, tale reſcriptū non obtinuiſſem : quia non eſt intentio principis lites ſopitas per tranſactionem,vel ſententiam reſuſcitare:& ſic pronunciabit ſe non eſſe iudicem competentem,ſecundum Pau.de Caſt.hîc.

v ¶ Cauſas.] Dicunt quidam cauſam ante litis conteſtationem:poſt controuerſiam tamen.ſed poſt litis conteſtationem incipit eſſe lis: vt arg.j. de litig. aut.litigioſa.alij cauſas criminum,ſed lites ciuiles:vt.ff.de teſtib.l.prima.§.primo.&.ff.de verborum ſignificatio.l.litis nomen. Tu potes dicere tertio, ſcilicet cauſa poſt conteſtationem litis.ſic enim dicit Tullius, Cauſa eſt res quæ habet in ſe controuerſiam in dicendo poſitam cum certarum perſonarum interpoſitione:ſed lis eſt antè & pòſt,& ſic eſt genus,& cauſa ſpecies:vt infra quomodo & quando iudex.authen.qui ſemel.An ergo ante conteſtationem poteſt tranſigi? videbatur quòd non,quaſi non ſit res dubia lite:vt.ff.eo.l.j. Sed contra eſt, vt hîc, &.ff.de condi. indebi.l.eleganter.§.ſi quis.non autem poſt ſententiam:vt in ea.l.§.ſi poſt.

Cauſa & lis dicūtur.

x ¶ Legitimis] aliâs non:vt.ſ.tit.j.l.cùm poſteà.

y ¶ Oportet.] Cùm enim exhauriat in totū ius alterius, præſumit cōtra ius & ideo

a Concor. gloss. super verbo, ipsarum. in fi. c. audita. extrà de resti. spo.

& ideo valet[a]: vt hîc. & .ſ. de preci. impe. offe. l. quoties. & ſi cõtra ius vel vtili. publi. l. omnes &. j. de erro. aduo. l. fi. & ſen. reſcin. non poſ. l. fin. niſi diceret, non obſtante hac. l. ff. de leg. iij. ſi quis. in prin.

xit. Sali. uel ſic: Poteſt quod datum eſt repeti, & exceptio tranſactionis opponi contra actorem, promiſſa non ſeruante reo, ſi hoc actum fuit, id eſt ſi in tranſactione fuit appoſita clauſula, rato manente pacto. h. d. Alexan.

Idẽ AA. & CC. Marcello. **L. XVII.**

CVm proponas † ab ea[a] contra quam ſupplicas, litem quam tecum habuit, tranſactione deciſam, eamq́ue acceptis ijs quæ negotij dirimendi cauſa placuerat dari, nunc de conuentione reſiluiſſe[b]: ac petas vel pacto[c] ſtari, vel data reſtitui: perſpicis[d], ſi quidem de his reddendis manente tranſactionis placito, ſtatim ſtipulatione ſi contrà fecerit, proſpexiſti, & vigintiquinque annis maior fuerit[e]: quòd exceptionem pacti, & actionem datorũ habeas[f]. Quòd ſi nihil tale conuenit: exceptio[g] tibi, nõ etiam eorum quæ dediſti, repetitio[h] competit, parta[i] ſecuritate. PP. V. Id. Iuñ. ipſis AA. v. & .iiij. Conſ.

In omni pœna ſanguinis poteſt tranſigi uel paciſci, excepta pœna adulterij: de alia pœ-

CVm proponas.] CASVS. Mulier aliqua petebat à te fundum tecum tranſegi, vt dares ei decem, & à lite diſcederet, non vult ſtare pacto tranſactionis. petis vt pacto ſtet, vel reddat, quę nomine tranſactionis dediſti. qualiter tibi conſulatur, quæritur: & reſpõdetur, aut conueniſti, vt ſtaret tranſactioni, & ſi non ſtaret tranſactioni, repetere poſſes quæ dediſti tranſactione manente: aut non. Primo caſu, repetes quæ dediſti, ſi non ſtet pacto: & ei agenti obſtabit tranſactionis exceptio, cùm interceſſit ſtipulatio, ſi cõtra trãſactionem veniret, neque fuit minor. xxv. an. Si autem non conueniſti, ſed vt à lite ſimpliciter diſcederet, dediſti: ſibi agenti ſimiliter obſtabit tranſactionis exceptio, neque datorum tibi dabitur repetitio. Viuia.

† Facit ad hanc. l. glo. fi. in fi. in. c. delicti. extrà de arbi.

a Ab ea.] ſcilicet actrice, vel à creditrice pſente.

b Reſiluiſſe.] id eſt reſilire velle.

c Pacto.] ſcilicet trãſactionis.

d Perſpicis.] id eſt intelligis, vel intelligere debes.

e Fuerit.] nam ſi minor eſſet, iuuaretur in integrum reſtitutione.

f Habeas] id eſt habebis: vt &. ff. de tranſac. l. qui fidem. Sed contra. ff. de pac. reſcriptum. §. j. ſed ibi non fuit dictum, rato manente pacto.

g Exceptio.] vt infrà. de dolo. l. ſi ſuperſtite. Et no. quòd huius. l. diſtinctio locum habet, vbi non iurauit ſe non venturum contra tranſactionem. tunc enim & ſoluit pœnam, & reddit accepta, nec agere poteſt: vt infrà. eodem. l. ſi quis maior. Item intellige cùm vetus actio ſupereſt[b]: alioquin reſtituit accepta, & non agit. Itẽ præſtat pœnam: vt infrà. eodem. vbi. Sed quid ſi eſt ſtipulatus reddi data non eo addito, vt remaneret placitum? Reſpond. dicunt quidam eſſe in electione promiſſoris reddere data, an ſtare pacto: vt ar. infrà eodem. l. vbi. Tu dic[c] in electione repetentis: vt. ff. de condi. indebi. l. eleganter. §. ſi quis poſt. in fin. & de pact. l. reſcriptum. §. j. &. ff. eodem. l. pacto. & . l. qui fidem. & de verbo. oblig. l. ita ſtipulatus, in fine. & de euic. l. vendicantem.

b Idẽ Bar. & Ia.

c Approbatur per Bart. & Ia.

h Repetitio.] ſcilicet ſimul, ſed per ſe ſic: vt. ff. de condi. indebi. l. eleganter. §. ſi quis. in fi. & dices. j. eo. ſiue apud.

i Parta.] id eſt quæſita.

TRanſigere.] CASVS. Titius accuſauit aliquem de crimine publico capitali. quæritur an ſuper hoc crimine poſſit tranſigi, vel paciſci? Reſpon. & diſtingue. aut enim irrogat pœnam ſanguinis, aut non. Primo caſu tranſigitur, præterquam in crimine adulterij. In ſecundo caſu non, præterquam crimine falſi. Viuianus.

k Tranſigere.] ſcilicet gratis quo ad paciſcentes, & nõ gratis quo ad trãſigentes: vt. ff. eo. l. j.

l Capitali.] puta quod ingerit pœnam ſanguinis. Tribus modis dicitur capitale crimen. Primò dicitur vltimum ſupplicium, vt inſtit. de publi. iudi. §. publicorum. Secundò, amiſſio libertatis, & per conſequens ciuitatis, puta quia damnatur in metallum, vel opus metalli. Tertiò, amiſſio ciuitatis tantùm: vt cùm deportatur. ff. de publi. iudi. l. ij. &. ff. de bo. poſ. l. edicto. §. rei autem capitalis. &. ff. de pe. l. ij. & . l. quidam. hîc autem ſtrictius accipitur, pro eo quod ingerit pœnam ſanguinis tantùm: vt no. per ſequentem literam. & ſic ſtrictè ponitur. ff. de bo. eo. qui ſibi. l. j. ſed in. l. ij, eiuſdem ti. largè.

Crimen dicitur capitale tripliciter.

m Prohibitum.] ſcilicet accuſato[d], ſed accuſanti eſt prohibitũ. vnde ſi paciſceretur, vel tranſigeret, incideret in Turpilianum. ff. ad turpil. l. ab accuſatione. ſed accuſato licet qualitercũque redimere ſanguinẽ ſuum: vt. ff. de bo. e. l. j. Item nunquid tranſactio talis præiudicabit alijs ſi velint eum interim de eodem crimine iterum accuſare? Reſpõ. non[e]: vt. ff. ad le. iul. de vi pub. l. qui cœtu. §. fi. Sed arg. cõtra. ff. de præua. l. præuaricationis. &. ff. de iureiur. l. eum qui. §. in popularibus. ſed illud eſt, quia habent iudicis authoritatem: hîc autẽ partium conſenſum tantùm. Alij dicunt gratuitum pactum nõ præiudicare: vt. d. l. qui cœtu. in fi. ſed tranſactio ſic. Imò contrà, in eo quòd excepit adulterium tantùm: vt hîc, &. j. ad legem iuliam de adul. l. de crimine. imò, & raptus videtur excipi: vt. j. quibus ex cauſis ſer. pro præ. li. ac. l. pe. Solu. Idem ſtatuitur in raptu virginis, quod in adultero, propter ſimilitudinem quam inter ſe habent. ſed ſecundum Ioan. bene poteſt tranſigi, vel paciſci de raptu: vt videtur velle litera illa. dicit enim pacto tranſmiſſum: ergo apparet quòd per pactum eſt remiſſum: ergo fuit licitum pactum. Item contrà in eo, quòd hîc dicit de adulterio non poſſe tranſigi: vt in authen. vt li. ma. & auiæ. §. fina. col. viij. ibi, niſi tamen nondum aut iudiciali decreto aut amicabili conuentione &c. Sol. dicunt quidam hoc corrigi. ſed verius ſecundum Ioan. quod ibi dicitur, non eſt referendum ad capitulum adulrij, ſed ad alia capitula in eadem aut. primò poſita. Item contrà in aut. vt nulli iudi. §. adulteram. col. ix. Solu. ſpeciale fortè in viro. Vel verius ibi actum erat, & etiam mulier punita, q̃a in monaſterium erat miſſa: ſed vir ſibi reconciliat intra biennium. Item contrà. ff. de adul. l. ſi maritus. ij. §. ſi negauerit. Solu. ibi repudiauit, non autem tranſegit, vel pactum fecit. Item contrà. ff. de pac. l. iuriſgen. §. ſi paciſcar. & §. ſeq. vbi non permittit valere pactum contra publicam vtilitatem factũ. Solu. illa diſtinguitur per iſtam: vt ea locum habeat in crimine quod non ingerit pœnam ſanguinis. Alij dicunt eam tantùm loqui in gratuito pacto, iſtam in tranſactione tantùm. & exponunt hîc tranſigere, vel paciſci pacto, ſcilicet non gratuito: & inducunt. ſuprà. eodem. l. præſes.

d Reprobatur per Bart. Bald. & Ia. excepto Fulgo.

e Omnes gl. ſolutiones cõmuniter tenent docto. hîc.

na non, ni falſi. h. d. Sali. & Alex.

Idẽ AA. & CC. Valẽtianino. **L. XVIII.**

TRanſigere[k] vel paciſci de crimine capitali[l], excepto adulterio, prohibitũ[m] non eſt: in alijs autem publicis[n] criminibus, quæ ſanguinis pœnam non ingerunt, tranſigere non licet,[o] citra falſi[p] accuſationem. S. iij. Calend. Septemb. AA. Conſ.

Noua repertio inſtrumenti, non uitiat tranſactionem: ſed dolus ipſum occultantis eam inualidat, ſi actio prima non erat ipſo iure ſublata: aliás inducit actionem de dolo. hoc dicit. Salice. Vel ſic: Tranſactio non reſcinditur prætextu inſtrumentorum nouiter repertorum, ſi bona fide facta fuit: ſed ſi reus per dolum extorſit eam, reſcinditur, uel per doli replicationem, ſi actio non erat ipſo iure ſublata, uel per doli actionem, ſi actio ſublata erat. h. d. Alexan.

Idem AA. & CC. Irenæo. **LEX XIX.**

SVb † prætextu[q] inſtrumenti ✻ poſt reperti tranſactionẽ bona fide finitam, reſcindi iura nõ patiuntur. Sanè ✻ ſi per ſe[r], vel per alium ſubtractis inſtru-

† Vide. c. j. cũ gl. j. extrà de tranſact. & . c. inter monaſterium. de re iudica.

✻ Poſted.

✻ Si eam.

n In alijs autẽ publicis.] Publica iudicia ſunt, q̃ enumerata ſunt. ff. de pub. iud. l. j. Quid autem erit in priuatis delictis? Reſpon. Io. vt in eis poſſit tranſigi & paciſci. Satis enim eſt, quòd non inuenio prohibitum in eis: vt. ff. qui. ex cau. ma. l. necnon. §. j. Sed ar. contrà. ff. de arbi. l. non diſtinguemus. §. iulianus. et. ff. de ijs qui no. infa. l. quoniam. et poteſt ſic diſtingui[f] an criminaliter, & tunc non licet. an ciuiliter agitur: & tunc licet.

f Iſtã glo. ſequuntur Albe. Bart. Bald. Pau. Sali. & omnes moderni.

o Non licet.] vt infrà. de contrahen. & com. ſtip. l. ſi quidem. in fi. quia ſi tranſigat, pro cõfeſſo habetur: vt. ff. de præuari. l. in omnibus. Et no. quòd nõ repetit niſi tranſigere. nam paciſci bene licet: vt. ff. de iur. fiſ. l. in fiſci. & . l. eius. & ad. l. iul. de vi pu. l. qui cœtu. §. fin. quod non placet Ia. vt alibi no. Sed quid ſi tranſigat? Dicunt quidam tranſactionem valere inter eos: ſed alijs non præiudicare. quod non placet: quia ſic nulla eſſet differentia an tranſigat quis ſuper re familiari, an ſuper republica: ſed lex apertè facit differentiam: vt. ff. de pact. l. iuris gen. §. ſi paciſcar. & . l. ſi vnus. §. pacta. & ſic dico etiam inter eos non valere: vt no. d. §. ſi paciſcar. in gloſ. Fit enim nunciatio &c. hîc videtur aliter dicendum vt alibi notatur, ſcilicet cùm refertur ad pecuniariam æſtimationem.

p Falſi accuſationem.] vt. j. de fal. l. ipſe. & eſt ratio, quia plerunq; falſi accuſatio refertur ad pecuniariam æſtimationẽ, ſecundũ Io. & hoc ſolo caſu videtur eã accuſationem exceptã à trãſactione. ſcilicet prohibita: videlicet vt fieri poſſit tranſactio, ſuper falſo quod refertur ad pecuniariã æſtimationẽ. nã quãdoque irrogat pœnã ſanguinis: vt. j. de fal. mo. l. j. §. actore. & . l. pe. Vel dic[g] quòd ſemper ſuper crimine falſi licet tranſigere, etiã quando irrogat pœnã ſanguinis: vt in princi. l. item cùm non irrogat: vt hîc. alioquin non eſſet bona exceptio quam fecit. Et no. verſus. Sanguinis in pœnis (niſi mœchus) tranſigit omnis. In cæteris nulli liceat: niſi crimine falſi.

Tranſactio an poſſit fieri ſuper crimine falſi.

g Approbatur per Bar. & Iaſ.

SVb prætextu.] CASVS. Mutuaui tibi. x. factũ eſt inſtrumẽtũ. negaſti te mihi debere, vel te ſoluiſſe dicis: vnde venit in dubium. tecum tranſegi. pro. v. & alia. v. remiſi: quia inſtrumentũ reperire nõ potui: ſed trãſactione facta inſtrumentũ inueni. an eius prætextu litẽ finitã tranſactione reſuſcitare poſſim, quæritur: & reſpon. q̃ nõ. Si autẽ inſtrumẽta ſubtraxiſti per ſeruum, vel per aliũ credẽtẽ tua eſſe, et neutro caſu commiſſum fuit furtum, vt propter hoc facilius veniretur ad tranſactionẽ, aut fuit ſimplex tranſactio, aut Aquil. ſtipulatione vallata, & acceptilata. Primo caſu agam actione priſtina, & ſi excipias de pacto tranſactionis, replicabo de dolo. Secundo caſu, cùm nullum detur mihi auxilium, agam de dolo. Viuianus.

q Sub prætextu.] Prohibent iura, niſi in cauſa publica: vt. ff. de re iudi. l. imperatores. et niſi in cauſa eccleſiæ: vt ar. in aut. de non alie. §. ſinimus. col. ij. et niſi in cauſa pupilli: vt infrà. de iur. reipu. l. rempublicam. li. xj. & niſi ſit teſtamentum: vt. ff. eodem. l. de his. Idem de codicillis: vt. ff. e. l. imperatores. §. j. et. l. non eſt.

r Per ſe.] Per ſe poſſunt ſubtrahi, ita vt non cadat in nomen furti: vt ſi apud eum ſint, et non contrectet, ſed celet: vt. ff. de fur. l. inficiando. circa princip. Si autem contrectaret, fieret furtum, et daretur actio furti ad duplum eius quod continetur in inſtrumento: vt. ff. de fur. l. qui tabulas. et

sic non daretur de dolo,quã hîc dicit dari:vt.ff.de dolo.l.j.§.ait prætor.&.l.ij.Per aliũ autẽ subtrahit,vt si alicui mãdauit vt acciperet ea:qui putans esse mãdantis,ea accepit.Nec enim mandator cõmisit furtũ:quia non contrectauit,nec fuit præsens.nec accipiens commisit furtum:quia non fuit in dolo: vt.ff.de fur.l.si is qui rem.ij.§.si tu titium.&.l.si quis perferendũ.&.l.falsus.§.si quis nihil. Alij nõ exigunt huiusmodi expositiones:quia dicũt cõpetere furti eũ actione de do 10 lo:cùm sint famosę ambæ:quod non placet:vt ff.de dolo.l.j.&.l.ideoq;.

ADDITIO. Aduerte,q duplex est dolus:vnus cõmissus in subtrahẽdo,& ex illo cõpetit actio furti,& non de dolo.Secũdus est,dolꝰ cõmissus ĩ celãdo,& extorquendo à te transactionem,& ex isto,nõ oritur actio furti:quia assidua contrectatione non nascitur.l.ei qui.ff.de furtis. vnde meritò agitur de dolo:& isto casũ loquitur hæc lex secundũ Iac.But. quod approbat hîc Bar.

*Concor. gl.in.c.j.su per ver. ob lineat.extra.eo.titu. * Infra.*

mentis quibus veritas argui[a] potuit,decisionẽ litis extorsisse ꝓbetur:si quidẽ actio[b] superest,replicationis auxilio doli mali†, pacti exceptio remouetur. Si verò iam perempta[c] est * intra cõstitutũ[d] tempus tantùm actionẽ de dolo potes exercere[e]. D. iiij. Calend. Octob.Sirmij AA.Conſ.

Contra transactionem non potest ueniri, sicut nec contra rem iudicatam:nec tẽpus noctis uitiat transactionem.h.d.Sali.uel sic: Trãsactio & sententia paris sunt authoritatis:& ualet trãsactio facta de nocte,sicut de die.h.d.Alexan.

I idem AA.&CC.Antistiæ. L. XX.

NOn minore[f] authoritatem transactionũ,quàm rerũ iudicatarum esse,recta ratione placuit.Siquidem[g] nihil ita fidei[h] cõgruit humanæ,quàm ea quæ placuerant,custodiri. Nec enim ad rescindendum pactũ[i] sufficit,q hoc secũda[k] hora† noctis intercessisse proponas:cũ nullum tẽpus[l] sanæ mentis maioris viginti quinque annis cõsensum repudiet[m]. S.iiij.Cal.Octob.ipsis AA. Cõs.

Simulata emptio,ex causa transactionis facta, fictum emptorem non obligat ad pretium soluendum.Bal.uel sic:Transactio uera præualet uenditioni, ex causa transactionis simulatæ: ideo pretium ex ea fictum peti non potest.h.d. Sali.uel sic:Plus ualet quod agitur, quàm quod simulatæ concipitur.h.d.Alex.

I idem AA.Geminiano. LEX XXI.

CVm ea quæ trãsactionis causa dari[n],aut retineri conuenit,velut emptorem eum quẽ accipere placuerat,obtinere præscribitur[o]:ijs quæ simulatæ gerũtur, pro infectis habitis,frustrà ficti pretij postulatur numeratio[p]. S. V.Non.Octob.ipsis AA.Conſ.

Protestatio,uel contestatio super dolo,non facit dolum præsumi.h.d.Salic.& Alex.uel sic: Trãsactio nõ rescinditur, ex ꝓtestatiõe.Ia.But.

I idem AA.&CC.Alexandro. L. XXII.

SI maior transegisti, ad rescindendam transactionem de dolo * contestatio[q] non sufficit. S. Cal.Decemb.ipsis AA.Conſ.

Exceptio,non sum hæres, opposita creditoribus hæreditarijs, est exceptio intentionis. Itẽ cui denegatur defensio,multò magis denegatur actio.h.d.Bal.uel sic:Si conuentus ut hæres non opposuit,quòd nõ erat hæres,sed ut hæres trãsegit,& soluit repetere non potest.licet uere nõ esset hæres:& si nõ soluisset,compelleretur soluere si stipulatio interuenisset.h.d.Alex.& Sali. Vel sic: Post rem transactione decisam non potest opponi exceptio intẽtionis,uel facti, nec soluti repetitio concedi.h.d.Sali.

I idẽ AA.&CC.Tatiano. L. XXIII.

NEc intẽtio[r] creditorũ Archimedori[s] †ô cui alios fuc cessisse profiteris,si obligat[t] pro eo non fuisti,tenere[v] te potest. sed hoc integro[x] negotio tractari conuenerat.Nam,cùm iam quæstionem transactione decisam, & à te dari[y] placitam,numeratam[z] pecuniam proponas:huius indebiti soluti prætextu[a] improbè tibi petitionẽ[b] decerni postulas:cùm etsi tantùm in stipulationem fuisset deducta[c], indebiti promissi velamento defendi non posses[d]. D. viij.Id.Mart.C C.Conſ.

30 a Arguí potuit.] id est argutè probari.

b Actio.] Quæ est, si quidem &c. vt statim dicit.

c Perempta.] scilicet actio vetus.& sic fuit stipulatio, & acceptilatio.

† Concor. gl.in.c.con suluit. super verbo, odit lucẽ.in si.extra de offi.deleg.

d Cõstitutum tempus.] scilicet biennij:vt 40 j.de dolo.optimum.

e Exercere.] sic ergo vbi quis per calumniã resistit,valet trãsactio: vt hîc:licet sit secus in actore cõmittente dolum : vt dixi.s.e.l.ij.Sed cùm dolus dederit causam transactioni:quare nõ est nulla ipso iure,sicut venditio: 50 vt.ff.de dolo.l.& elegãter.post prin?Respon.in venditione qui rem tradit,habet de dolo. Nã vt ait B. præcessit venditio vt infirma: secuta est tra di tio vt infirmanda per actionẽ, de dolo. sed iste videtur tradidisse,cùm remisit actionem. Vel aliud in bonæ fidei, aliud in stricti iuris, sicut est transactio secundum B. sed hoc non placet: vt infrà. de 60 inuti.stipu.l.dolo.Item quomodo datur de dolo cùm alia competit:vt.ff.de dolo.l.j.§.si quis cum? respondet Bu.hîc nulla competit post dolum admissum.Vel dic quòd hîc in ea amittenda passus est dolum:vt ibi dicit.Item quare non datur conditio,ob causam,vt se reponat in obligationem:vt.ff.de con di.cau.da.l.si quis? Respon.quia hîc factum fuerat à reo quod conuenerat: sed actor dicebat se dolo inductum:vt dixi suprà eodem.l.actione. et facit infrà.in qui.cau.ces.lon.temp.præscript.l.j.et suprà.titul.l. cùm posteà. et infrà. de re iudi.l.sub specie.et.ff.de excepti.l.qui agnitis.& de iureiu.l.admonendi.in fine.

Trãsactio facta per dolũ nõ est nulla ipso iure.

N On minorem.] CASVS. Parem authoritatem habent res 70 iudicatę,et trãsactio:quia vtraque finit lites:quia nihil &c. neque referatur nocte vel die fiat,cùm nullo tempore excluditur cõsensus. Viuianus.

f Non minorem.] quantùm ad decidendas lites,& quantũ ad exceptionem parandam:quandoque tamen secus est:vt.s.eod.l.si diuersa.Item pactio non facit ingenuum,sed sententia sic:vt.j.de inge.ma.l.diffamari.& plenè potes dicere vt.ff.de iureiu.l.ij.

g Siquidem.] id est quia.

h Fidei.] vt.ff.de pac.l.j.in prin.& insti. de rerum diui.§.per traditionem. ff.de act.emp.l.ex empto.in prin.

i Pactam.] scilicet transactionis.

80 k Secunda hora] puta in gallicatũ.Et sic nota. quòd valet de nocte quod fit, sicut de die:vt.ff.de testamẽ.l.ad testifica.§.posse.Sed si de nocte fit, cum possit,vt dictum est,nunquid erunt necessaria luminaria? Respond.sic ff.de ven.inspi.l.j.§.tria lumina.et infrà.de sen.ex breui.reci.l.ij.Sed arg. contra infrà.ad legem iuliam de adul.l. Gracchus.et in authen. de iudi. §. sedebunt.colla.vj.

l Tempus.] de die,vel de nocte.

m Repudiet.] quin possit transigi.

CVm ea.] Pone casum in terminis vt in glos.proxima.Ex qua gloss. pro declaratione ipsius nota dum dicit,scholaris in dando reus,id est quiconueniebatur,dedit siue restituit.sed dum dicit in retinendo actor, id est quòd dum scholaris ageret,conuenit quod aduersarius retineret. et finalis conclusio huius legis stat solùm in hoc,quòd vbi est vera transactio,et simulata emptio , statur transactioni : et cõtractus simulatus nihil operatũ, secũdum Bal. Et adde se10 cũdum Iac. q simulatio non potest liquidè ꝓbari:ideo sufficiũt verisimiles coniecturæ , sicut in dolo.l.dolum.j.eo.

n Cum ea dari.] Scholaris gloriosus , & inanis gloriæ cupidus,in retinẽdo actor, in dando reus,cùm ageret ad fun20 dum,cõuenit,vt aduersarius retineret fundum, velut emptor cùm retineret ex causa trãsactionis modico dato scholari.Itẽ si aliã rẽ dedit nomine transactionis, vt fibi daretur fundus petitus,& cõuenit vt illa titu lo emptionis retineretur 30 ab aduersario. ecõtra in dando reus qui restituit fundũ, cùm sit reus, sed fingit emptionem modi ea pecunia accepta per transactionem.

Casus literalis.

Contestatio solũ.

o Præscribitur.] i. in præiudicium veritatis scribitur,vel ante oculos scribitur. Cùm enim ve40 rè esset transactio, fingebatur emptio. Et dic præscribitur. s.in instrumento venditionis.

Artemedori.

p Numeratio.] vt.j. de contrahen.empt.empti.& de dona.inter virũ & vxo.l.creditor. & plus va.quod agi.l.j. &.l.si qs. &.j.si cer.pe.l.si non sin 50 guli.&.l.si ex pretio.

SI maior.] CASVS. Transegisti. Licet ꝓtestatus fueris in trãsactione dolũ interuenisse,nõ propter hoc rescinditur transactio, nisi ꝓbet:vt.j.de dolo.l.dolũ.

Not. ex hac.l.quòd licet reperiatur protestatum , non tamen præsumitur protestatio vera nisi probetur:quod not.secundum Bal.

60 q Contestatio.] id est protestatio:vt & dixi supra eodem.l.interposi tas.nisi probetur:vt infrà de dolo.l.dolum.et de ijs quæ vi.&c.l.metum.Excipiunt quidam in minore, à contrario sensu:vt hîc. sed malè.ff.de iureiurand.nam & posteà.§.si minor.et.ff.de minori.l.non omnia.Vel dic contestatio de dolo,id est q litem fuerit contestatus super actione de dolo.

NEc intentio.] CASVS. Decessit aliquis,credebas te eius hæredem:& conuentus à creditoribus cum eis transegisti .alio existente hærede repetere vis quod nomine transactionis soluisti.quæritur an possis? et respon.quòd non:quia antequam transigeres,tibi prospicere debuisti. vnde si transegisti, licet non soluisti : soluere teneris. & si solueris , non repe70 tes.Viuianus.

r Nec intentio.] id est petitio.

s Archimedori.] cui putas te hæredem esse.

t Obligatus.] quoquo modo,vt fideiussor.

v Tenere.] repete nec.

x Integro.] id est antequam transigeres & solueres.

y Dari.] scilicet creditoribus Archimedori.

z Numeratam.] id est datam esse.

a Prætextu.] siue sciente,siue ignorante ius vel factum.

b Petitionem.] id est repetitionem.

80 c Deducta.] non etiam soluta , & hoc præcedente transactione.

d Non posses.] Et cui denegatur hæc defensio,multò magis actio:nec etiam à veris hæredibus repetes,qui non sunt liberati, per tuam transactionem. & sic est contrà.ff.de petitio.hæredita.l.si quid possessor.Sed dic,quòd ibi soluit ex contractu defuncti : hîc autem in suo, scilicet transactionis. hoc modo intelligitur.ff.de pact.l.si tibi.§.final. aliàs pe. Item contrà.ff. de tut. & rat.distr.l.si ex duobus. sed aliud in tutoribus & curatoribus, qui vna obligatione

Trãſactionis cauſa datum nõ repetitur.

obligatione & actione tenentur.hîc autem non ſoluit ex obligatione, qua tenebantur hæredes,ſed ſua,vt dixi.Item nota datum,vel promiſſum trãſactionis cauſa etiã indebitũ nõ poſſe repeti:ſed tũc ſolui debet:vt hîc,&.j̃. de cõdi. inde.l.ſi citra.& de nõ nu.pec.l.ſi trãſactionis.& de cõtrahẽ.ſtipu.l.ſcire.& de plus peti.l.j.niſi in caſu qñ actor calumniatur:vt.ff.de condi.inde.in ſumma.

¶ Non poſſes. fui aduocatus in cã tua. ꝓmiſiſti mihi.l.trãſegi pro.xl.reſiduũ non poſſum petere.

¶ Solutio partis debiti ex cauſa tranſactionis, inducit liberationem à toto: ſecus in confeßione partis factà à reo.hoc dicit.Baldus & Sali.

Idẽ AA.& CC.Victorino. L. XXIIII.

SI quidẽ ex cauſa trãſactionis acceptis ijs, quę inſtrumẽto [a] cõtinẽtur,nihil amplius peti cõuenit [b]: aduerſariã tuã exceptionis auxilio defendi perſpicis [c]. Sin verò certã quãtitatẽ,quaſi ſolã ab ea debitã reddere ſe debere,ſine litis deciſione [d] confeſſa eſt:tàm [e] eam, quàm reſiduã debiti partem petere minimè prohiberis.S.V. Nõ. April.Sirmij.CC.Conſ.

¶ Tranſactio non reſcinditur ob defectum cauſæ non expreſſæ.h.d.Bar.& Bald.uel ſic: Defectus cauſæ impulſiuæ,uel finalis in corde retentæ non uitiat tranſactionem,uel debiti remißionem.h.d.Sali.

Idem AA.& CC.Marcellæ & Quirillæ.

LEX XXV.

SI maiores [f] vigintiquinq; annis,cũ patruo,ſiue auũculo veſtro tranſegiſtis [g],vel ei debita donationis cauſa,ſine aliqua cõditione [h] remiſiſtis:non idcirco ꝙ hoc eius [i] hæreditatis captandæ cauſa, id eſt ſpe futuræ ſucceſsionis, vos feciſſe proponitis:alijs ei ſuccedẽtibus inſtaurari finita debent [k].S.ij. Id.April.CC.Conſ.

¶ Status liberorum ex contractu matris, non læditur.Bal.

Idẽ AA.& CC.Dionyſiadę. L. XXVI.

TRanſactione matris [l],filios eius non poſſe ſeruos fieri, notiſsimi iuris eſt.S. Idib. April. CC.Conſ.

¶ Valet tranſactio hominis ægri ſicut ſani:dũmodo ſit ſanæ mentis.h.d.Bal.

Idem AA.& CC.Catoni. L. XXVII.

SI quidẽ.] CASVS. Debebat tibi aliqua mulier.x.ea petijſti. dicebat ſe ſoluiſſe: vel nihil debuiſſe. vnde venit in dubium, & cum ea trãſegiſti.v.tibi ſoluit, & alia.v.remiſiſti.an alia v.petere poſsis, quæritur & reſpõ.ꝙ non,q̃a obſtat exceptio. ſi autẽ cõfeſſa tibi debere quinq;,ſoluit.v.alia quinque petere nõ prohiberis, ſi alia. v. debeat.Viuianus.

a ¶ Inſtrumento.] trãſactionis.

b ¶ Conuenit.] minore pecunia ob tranſactionem accepta.

c ¶ Perſpicis.] vt. ff. eo.l.qui fidem.

d ¶ Deciſione.] i.non interpoſita tranſactione. in vtroque ergo plus fuit petitũ, & minus ſolutũ, ſiue confeſſatũ. vnde videbatᷣ ꝙ ſicut in primo eſt exceptio pro reſiduo, ſic & in iſto.Sed cõtrà eſt vt hîc, &.ff. de pac.l. ſi vnus.§.et in ſumma.aliâs ante omnia.&.l.ſi intra. &.ff.eo.l.cum aquiliana. &.ff.de excep.rei iudica. l.ſi ex teſtamento.&.j̃.de ſol.l.ſi inter.&.l.ſi intereſt. & infrà. de furtis.l. poſt deciſionem.

e ¶ Tam eam.] quantitatem,ſcilicet quam fuit confeſſa ſe debere.

SI maiores.] CASVS. Debebat tibi patruus tuus.x.petijſti,& cũ eo tranſegiſti,& quinque remiſiſti, ea ſpe vt hæredẽ te inſtitueret. inſtaurari per tranſactionẽ litẽ iam ſopitam fruſtra conaris:quia agenti tibi actione priſtina obſtabit exceptio.¶ Nota hîc, quòd licet donatarius non inſtituat donatorem hæredem,non propterea dicitur ingratus:ideo non reuocatur donatio,quamquam nil relinquatur donanti in teſtamento donatarij, ſecundum Bald.

f ¶ Si maiores.] auunculus meus mihi centum debebat: tranſegi cum eo pro.xx.quia credebam quòd me hæredem faceret.non poſſum petere.

g ¶ Tranſegiſtis.] minore pecunia ob trãſactionẽ accepta,quàm deberetᷣ.

h ¶ Conditione.] ſed quid ſi actor expreſsiſſet conditionem, puta remitto tibi litem,ſi me feceris hæredem?Reſpon.vt dicam infrà eodem.l.cum donationis.

i ¶ Eius.] ſcilicet patrui.

k ¶ Debent.] vt.j̃.de condi.ob cau.da.ſi repetendi.et.ff. de condi. cau. da.l. iij.§.quamquam conſtet.

TRanſactione.] CASVS. Debet tibi aliqua mulier decem: ea petiiſti,& tranſegiſti,vt filij ſui ſerui tui forent.quæritur an eis præiudicet tranſactio?Et reſpon.quòd non.Vel dic:duo inter ſe tranſegerunt de muliere aliqua,dicentes eſſe eorum ancillam.non præiudicat filijs quo minus liberi ſint.Viuianus.

l ¶ Tranſactione matris.] id eſt facta à matre,vel inter alios ſuper cõditione matris.nam hæc non valet:vt.j̃.e.l.ſi.no.& facit.ff.e.l.de re filiorum. & de pac.l.ſi vnus.§.& in ſumma.& de reg.iur.l.non debet alteri.et.j̃.de proba. l.ad probationem.ij.et de lib.cau.l.poſt certi.

m SAnum.] Iſta lex plana eſt, ideo pone caſum per teipſum.

¶ Manifeſtum eſt.] non eo minus quia æger eſt:ſicut nec eo minus teſtari poteſt:vt.j̃.qui teſta.fa.poſ.l.ſenium.

SIue apud.] CASVS. Tranſactione facta inter te & aduerſarium tuum,ſiue coram iudice,ſiue extra iudicium,ſcriptura interueniente vel nõ rata eſt & obſeruãda.ſi ergo fundũ petebas,& trãſegi vt quinq; tibi darẽ, & mihi fundi poſ.remitteres:ſi non ſtem placitis:an tibi detur actio, ex pacto trãſactionis?Rñ.ꝙ nõ.Si autẽ interceſsit ſtipulatio in trãſac.ages ex ea. ſi nõ, ages ex actione priſtina:& ſi excipiã ex pacto trãſactionis,replicabis de dolo, vel in factũ,ſi fuerit parẽs, vel patronus:& ſic conſequeris quod conuenit, ſi priſtinam velim euadere petitionẽ fundi. & ita ad aliud agit quis,& aliud cõſequitᷣ. agitur ad fundũ,ſed hoc cõſequitur. hic agẽs.ſ.vt fiat quod in pacto conuenit.Viuia.

SAnum mẽte,licet ægrũ corpore,rectè trãſigere manifeſtum [m] eſt:nec poſtulare debueras improbo deſyderio placita reſcindi,valetudinis corpis aduerſę velamẽto.S.vij.Id.Maij.CC.Conſ.

¶ Ex ſolo tranſactionis pacto,nõ datur actio: nec primitiua tollitur:qua ſi agatur,contra excipientẽ replicatio datur.h.d.Sali.uel ſic: Tranſactio cum ſcriptura, uel ſine facta apud acta, uel extrà producit exceptionẽ.actionẽ uerò nõ, ſi fuit facta nudo pacto:& reus eam non ſeruãs conueniri poteſt primitiua actione: contra quã ſi excipiat,repellitur replicatione:cuius uirtute compellitur implere conuenta:aliás ad ulteriora ꝓcedetur in cauſa, ſuper actione primitiua. h.d.Alexan.

Idẽ AA.& CC.ſapparitæ.L. XXVIII.

SIue apud acta rectoris prouinciæ,ſiue ſine actis [n],ſcriptura ĩtercedẽte,vel nõ [o],trãſactio interpoſita eſt,hãc ſeruari cõueniet [p]. Sed quoniã vt certũ [q] quid accipias,cõueniſſe te,licet ſine ſcriptura,proponis,nec huius rei cauſa ſtipulationẽ ſecutam eſſe: quãuis ex pacto [r] nõ potuit naſci actio:tñ rerum vẽdicatione pendẽte [s], ſi exceptio pacti oppoſita fuerit, doli mali, vel in factum [t] replicatione vſus, poteris ad obſequiũ placitorum aduerſarium tuum vrgere [v]. D.iij.Nõ.Iul.CC.Conſ.

¶ Tranſactio generalis generalem parit exceptionem in eo, quod tunc poterat ſub actione propoſita includi:non in eo quod includi non poterat:licet actor tranſigens includi per errorem putaret.h.d.Alex.& Bal.uel ſic: Generalis tranſactio,nõ reſcinditur prætextu ſpecierum nouiter repertarum, niſi tranſactionis tempore, apud tertium fuerint conſtitutæ. hoc dicit. Salicetus.

n ¶ Actis.] tantumdem enim valet: vt.s̃.titul. j.l. pacta.ij.

o ¶ Vel non.] tantũdẽ enim ſimiliter valet:vt.s̃. e.l.cum te tranſegiſſe.

p ¶ Conueniet.] ſi quidem nihil &c. vt.s̃. eo.l. non minorem.

q ¶ Certum.] puta. x. idem ſi incertum.

r ¶ Pacto.] ſcilicet nuda tranſactione.& intellige ad dãdũ actori:vt hîc, &.s̃.ti.j.l.cùm proponas. ij. Sed ad repetendũ reo quod dedit,ſic: vt. ff. de cõdi.cauſa da.l.iij.§.j. in prin. & de condi. inde.l. elegãter.§.pe. Sed quare non actori ſicut reo datᷣ? Reſpõ.ſecundũ B. ꝙ hæc ſpecies incidit in contractum illũ facio vt des:ex quo debet dari de dolo: vt.ff.de præſcri.ver.l.naturalis.§.ꝙ ſi faciãt. hæc autẽ.ſ.de dolo,locũ habere hîc nõ poteſt [a]: quia alia cõpetit vel cõpetijt: vt.ff.de dolo.l.j.§.ſi quis cũ.Hoc autẽ nõ valet:q̃a ſic poſſet dici [b],do vt des, cũ remittere ſit dare: vt ff.de condi. cauſa da. l. ſi mulier. Dîc [c] ergo ꝙ ea eſt ratio, quia eſt nudũ. nec enim eſt veſtitũ aliquo veſtimento, etiã rei interuentu, quod magis videbatur: quia licet remiſerim, nõ tamẽ plenè veſtiui, cùm adhuc poſſim agere:vt.ff. de cõdi. inde.l.eleganter.§.pe.ibi. Sed hîc non videtur &c. quid ergo ſi per acceptilationem liberaui?Dico idem quia ſaltẽ de facto agere poſſum:vt.j̃.e.vbi ſecundũ H. Azo contrà: vt ff.de pac.l.in traditionibus.&.s̃.de pac.l.legem.Itẽ quid ſi caueam me nõ acturum? Reſpon.videor plenè veſtiſſe:vt.ff.de condi.inſtit.l.iiij.§.fina. nõ tamẽ poſſum cogi ad cauendum niſi conuenerim hoc: vt.ff.de condi. cau.da.l.iij. in prin.licet aliâs quandoque quis cogatur ad cauendum:vt in contractibus: vt.ff.de iudi.l.in omnibus [d].& in ſeruitutibus:vt.ff.ſi ſer.vend.l.harum.& in vltimis voluntatibus fauore earum: vt. ff. de condi. & demon. l. mutianæ. Nec ob.quòd ſi ſtipulor conuentum.quòd poſsim petere:quia tunc eſt veſtitum ſtipulatione,ſiue prouiſione mea.lex enim mihi ſuum non meum denegat auxilium.Iem no.quòd hoc eſt regulare, quòd ex nuda tranſactione non datur actio.Fallit autem in duobus caſibus,vbi datur actio: vt.j̃.eod.l.ſi pro fundo.&.s̃.eo.l.cùm mota.vel dicas,quòd in legibus illis fuit à lege data, non natiua.vel in.l.cùm mota,fuit contractus innominatus do vt facias:licet præuenerit illa in faciendo.Item,quæ eſt differentia inter contractum facio vt des:& pactum tranſactionis?Reſpondeo aliud eſt factum de quo dicitur in dicto contractu,quòd ſcilicet prorſus conſummari poteſt:vt ſcribo librum manumitto ſeruum,quæ reuocari non poſſunt.& aliud de quo hîc loquitur quod non prorſus perficitur:vt.d.l.eleganter.§.pe.

s ¶ Pendente.] dicitur pẽdere prima vendicatio,propter incertum exitũ: quia incertum eſt an rem redderet,an conuentum ſeruaret.vel dic [e] pendet ex eo,ꝙ non prorſus deſinit eſſe dominus remittens,quod eſt not.Sed arg. contrà.ff.ad.l.fal.l.iij.§.j.melius facit.l.iiij.ſecundum Bar.hîc.

t ¶ Vel in factum.] contra patrem vel patronum:vt.ff.de doli excepti. apud.§.aduerſus.

v ¶ Vrgere.] nõ præciſè,ſed cauſatiuè ſi vult euadere primã petitionẽ. ſic & aliâs aliud petitur,& aliud quis conſequitur:vt.s̃.tit.j.l. ſi pacto &.j̃. de rei vxo.ac.§.j.Sed vſq; quo audietur hîc reus?Reſpon. [f] vſq; ad ſñiam:vt.j̃.eo.l.ſi

a Et bene Bar.

b Iſta ratio reprobatiua nõ valet. Sali.& Iaſ.

c Iſta eſt veriſsima opi.ſecũdũ Bar.Pau.& Iaſ.

d Contrarium tenet B.Bal.Pau.& Iaſ.quia ibi loquitᷣ de cautione quæ datur vt aliquis reddatur ſecurior: & nõ de cautione quæ habet vim implementi.Iaſ.

e Vtraque placet Sali.

f Iſtã communiter ſequũtur ſcribentes hîc.

maior. Vel[a] post diem vsque dum cõueniatur iudicati: vt. ff. de peti. hære. l. itẽ veniunt. §. idem rectè ait si noxali. Item opponitur: quia semper ex transactione datur actio. Nam aut dolo me induxisti, & datur de dolo: aut non seruas conuentionem, & ago conditione ob causam: vt dixi. s. e. l. sub prætextu. Respondeo[b] de dolo datur ex delicto, non ex pacto. Item ob causam, non ex pacto, sed vt se reponat in obligationem. hęc autem lex ex pacto denegat dari. Item ꝙ dicit dari primã, fallit[c] in accusatione: vt infrà ad Turpill. l. quamuis.

a Ista nullo modo potest esse vera. Sal.

b Istã approbat Ias.

c Et istud est odiosũ. Ia. hîc.

Idem AA. & CC. Martiæ. L. XXIX.

ij SVb[a] prætextu[b] specierum[c] post repertarũ, generali trãsactione finita[d], rescindi prohibẽt iura. Error autem circa proprietatem[e] rei, apud aliũ extra personas transigentiũ, tempore transactionis cõstitutæ, nihil potes[f] nocere. S. iiij. Calen. Octob. C C. Cons.

¶ *Allegans ad rescindendam trãsactionẽ proprium dolum, repellitur: & crimen fateri uidetur. h. d. Bal. Vel sic: Qui aliquem ad transigendum inducit, non potest petere rescindi transactionem ratione sui doli: quia turpitudinẽ suã allegat. h. d. Alexan.*

Idem AA. & CC. Antonino. L. XXX.

ij TRansactione finita, cùm ex partibus tuis magis[g] dolum intercessisse, quàm eorum contra quos preces fundis, cõfitearis: instaurari, graue, necnon criminosum tibi est. S. V. Id. Octob. Crebro C C. Cons.

¶ *Clausula generalis refertur ad specificata. Vel sic: Terminus ad quem fit relatio, restringit terminum proferentem, siue referentem. h. d. & est notabilis lex. Bal. Vel sic: Generalia uerba transactionis restringuntur ad rem & causam, de qua litigatur. hoc dicit. Alexan.*

SVb prætextu.] CASVS. cõueni te procuratorẽ meũ: pone actione mandati petitione generali proposita, hoc est vt rationem reddas administrationis 20 quã gessisti. interueniẽte posteà inter te, & me generali trãsactione, hoc est, quòd amplius de administratione tua te non cõueniã: reperitur posteà aliqua species, administrationem tuam contingens, de qua nihil fuit actum, neque cogitatum in transactione. Queritur 30 an prætextu rei posteà repertæ possim rescindere transactionem? Respõ. quòd non, nisi fortè res illa, seu species apud alium tempore transactionis fuerit constituta, quã meam esse ignoraui. Viuianus.

40 a ¶ Sub prętextu.] generalis fuit petitio, & generalis fuit transactio, & in omnibus nocet, etiã in ea specie, de qua cogitatum non fuit, nisi dolus interueniat aduersarij: vt. ff. de pact. l. tres fratres. vel aliâs sufficiens causa: vt. ff. eo. l. de re filiorum. et. l. de his. & l. non est. Sed contrarium huic. s. e. l. age. Solu. vt ibi[d]. Item contra. j. de iudic. l. ij. sed ibi fuit specialis petitio licet generalis sententia: vt j. e. l. si de certa. quod non placet: imò aliud in iudicijs, quæ restringuntur ad cogitata, cùm reddantur in inuitum: 50 vt. ff. de verbo. obli. l. inter stipulantem. §. j. & aliud in transactione quæ ex consensu fit, & ideo tollitur: vt. j. vt ac. ab hære. & contra hære. l. j. Item & quãdo est petitio specialis in transactione, & iudicio, & decisio generalis: ipso iure non nocet in transactione: nisi in specie petita: vt. j. eo. l. si de certa. Sed in iudicio sic, licet replicetur, vt potest dici per prædictam. l. ij. de iud. quod nõ placet. Item huic contra. j. si aduer. rem iudi. l. j. Sol.[e] ibi indefinitè, hîc generaliter facta fuit decisio. Vel ibi in iudicio: imò ibi iure restitutionis[f]. Et quod hîc dixi in transactione generali & petitione speciali, serua etiam in arbitrio: vt. ff. de arbi. l. si cùm dies. §. plenum. Item quære hîc quod quæsiui. ff. de pac. l. si vnus. §. illud.

d Ibi fuit facta persecutio spiritualis: hîc non Ias. Iudiciũ redditur in inuitum.

e Reprobatur per omnes scriben. hîc.

f Istam tenet Barto. Bal. & Sali.

60 b ¶ Prætextu.] Hic quondam pupillus transegit cum tutore vel curatore.

c ¶ Specierum.] Agebatur generali, vel vniuersali iudicio.

d ¶ Finita.] id est ea quæ sunt finita.

e ¶ Proprietatem.] ad differentiam personalis actionis.

f ¶ Potest.] Loquitur transigenti qui tempore transactionis putauit eam rem esse apud eum, cum quo transigebat, cùm esset apud alium: vel econtrà[g], hoc quidem ei nocet. vel dic[h], quòd erat error circa proprietatem hoc modo: hic adultus non credebat suam, eo quòd non erat inter cæteras res suas constituta apud procuratorem, sed apud alium. Sed quid si actor scie- 70 bat esse apud eum, sed non credebat suam? Adhuc dicit Pla.[i] idem, quia de ea non videtur cogitasse: vt. ff. de nego. gest. l. pomponius. in fine. & de li. le. l. non solùm. ij. §. si hæres. & l. finali. §. titia. & de except. rei iudi. l. si ex testamento. & quia super personalibus non super realibus petionibus transegit: imò puto etiam si super realibus petitionibus transegit. Alij dicunt contrà, quòd dirigit sermonem reo, scilicet quod etiam de illa re sit ei transactum: & sic concordabit cum princip. huius. l. Vel primò non credebat suam, eo quòd erat apud alium: tamen nihilominus prodest ei transactio. Accursius.

g Istæ duę lecturę sũt veræ secũdũ Bart. sed nimis violã literã secundũ Ias. Ias. hîc.

h Idẽ Bar. Pau. & alij.

i Et bene si super petitione primęua actio realis nõ intelligebatur inclusa: aliâs secus, puta quia adiectũ fuit vt reliqua restituerẽtur. Sali.

TRansactione.] CASVS. Pone induxisti me dolo, vt fundũ 80 meum (quem meliorem credebas) cum famulo tuo permutarem: tu ipse deceptus fuisti. Quæritur, si contractum rescindere velis, tanquam dolo initum, debeas audiri turpitudinem propriam allegans. & respondetur quòd non: mihi tamen bene licebit agere & facere vt stetur transactioni. ¶ Ex hac. l. no. arg. quòd positio dicitur criminosa, quodcunque contineat crimen, siue criminaliter, siue ciuiliter: & ideo non debet responderi, quando fiet aduersario. et ita inducit Bar. istum tex.

g ¶ Magis.] Electiuè[k] ponitur, & aduersa pars bene poterit eam rescindere: vt. s. ti. j. l. cùm posteà. & si velit poterit agere, vt stetur transactione: vt diximus. ff. de dolo. l. & eleganter. circa prin. Sed si ambo dolo fecerint, neuter agit: vt. ff. de dolo. l. si duo. Sic ergo nota quem non debere allegare turpitudinem suam[l]. vel sic, neminem ex suo dolo lucrari, nec alij nocere: vt. j. de pericu. & commo. rei vend. l. dolum. & j. de ser. pign. da. ma. l. si creditoribus. & s. de episc. & cleri. l. omnes. §. si. & ff. de excep. doli. l. apud. §. marcellus. & j. de euict. l. siue possessio. & 10 de reuo. dona. l. cùm profitearis. & j. de reuoc. his quæ in frau. cre. l. filios. & j. si ex fal. alleg. l. j. & ff. de regu. iur. l. nemo ex suo delicto. & ff. de ar. l. ita demum. in princip. & j. de leg. l. penul.

k Imò cõparatiuè secundũ Bal. Cæ. Sali. & Ia. hîc.

l Ad suum cõmodũ & agendo secundũ Sal. & Iason hîc tamen in foro poli bene auditur: vt. c. in dilectos. de domino.

I. idẽ AA. & CC. Proculo. L. XXXI.

SI de certa re[h] pacto trãsactionis interposito hoc cõprehensum erat, nihil amplius peti[i]: & si non additum fuerat, eo[k] nomine: de cæteris tamen quæstionibus[l] integra permanet actio. PP. iiij. Id. Octob. Byzantij. CC. Cons.

¶ *Post sententiam quæ transiuit in rem iudicatam, non potest transigi: actio tamen ex ea potest nouari, & acceptilatione perimi. Salice. uel sic. Super re iudicata ualida & indubitata trãsigi non potest: sed bene potest iudicatum remitti per acceptilationem factam ex alia causa quàm transactionis: & si non esset remissum per acceptilationem, potest executioni mandari. hoc dicit. Alexan.*

Idem AA. & CC. Cyrillo.

LEX XXXII.

SI causa[m] † cognita, prolata sententia (sicut iure[n] traditum est) appellationis[o], vel in integrum restitutionis[p] solennitate suspensa non[q] est: super[r] iudicato frustra transigi[s], non est opinionis incertæ. Proinde si non Aquiliana stipulatione, & acceptilatione subsecuta competentem tibi actionem[t]

† Concor. ad hanc. l. c. de expo. sita. cũ glo. super verbo, cõpromisit. extrà de arbitris.

SI de certa re.] CASVS. Tene 20 baris mihi ad fundum: egi & transegi his verbis expressis, vt amplius nõ petã, hoc nõ adiecto, nomine fundi. subintelligitur enim, & si non apponatur nomine fundi: an per ista generalia verba mihi præiudicẽ, quãtum ad species, ad quas mihi 30 aliàs tenebaris. quęrit: & respõdetur ꝙ nõ. Viuia.

h ¶ Si de certa re.] id est de specie certa. puta fundo. Incertum tamen erat propter litẽ an possem petere: aliâs contrà ff. eo. l. j. Accursius.

i ¶ Peti.] Vnde videbatur propter generale pa- 40 ctum, in trãsactione cõprehensum, nec aliquo speciali nomine coarctatum de omni re transactum: sed non est ita: vt hîc, & j. ad velleia. l. iubemus. & ff. e. l. qui cum tutoribus. & j. de indic. l. licet. & j. si aduer. rem iudi. l. j. & ff. de arbit. l. si cum. §. plenum. & de condi. indeb. l. Stichus. §. idem quæsiuit.

k ¶ Eo nomine.] id est nomine rei de qua fiebat transactio.

l ¶ Quæstionibus.] De quibus non fuit actum nec cogitatum[m]: & potest 50 intelligi, ita vt si de eadem re experiar, si tamen ex alia causa, non obstat trãsactio, sicut nec sententia: vt. ff. de excep. rei iudi. l. cùm quæritur. arg. ff. eo. l. qui cùm. in princi. & in fi. Sed hoc puto falsum secundum H. tribus rationibus. Prima, quia vbi est generalis petitio & transactio, nocet in omnibus omnino: etiam de quibus non cogitaui: vt. s. eo. l. sub prætextu specierum. licet secus sit in iudicio j. de iudi. l. ij. Idem ergo debet esse in specie: vt in omni causa noceat, quantum ad illam rem. ff. de administr. tuto. l. si duo. in fi. licet huic rationi posset responderi esse verum, si agat ex eadem causa. Quid enim si 60 prius personali, nunc rei vendicatione agit? Secunda ratio est, quia vbi promitto non mouere litem, teneor non mouere controuersiam etiam occasione iuris futuri: vt. ff. de verborum obligatio. l. stipulatio ista. §. quæsitum. & §. sed quatenus. Tertia ratio est, in eo qui facit pactum de fundo non petendo: & posteà petit vsumfructum, quem non potest petere, nisi ex alia causa: & tamen repellitur: vt. ff. de pact. l. si vnus. §. penulti. imò ibi petitur vsusfructus causalis: & sic ex eadem causa agitur qua primò. ADDITIO. Dicit Barto. hîc quòd contra opinionem Hugo. est casus secundum. l. si ita quis promiserit. §. fina. ff. de verborum obliga. Vide. c. abbate sanè. de re iudica. libro sexto.

m Cõcor. c. ij. cũ glo. j. in medi. extrà de renun. Trãsactio gẽeralis an noceat in omnibus.

SI causa cognita.] CASVS. Petebas à me. x. obtinuisti. non appellaui intra decem dies: neque in integrum aduersus sententiam fui 70 restitutus, quia non eram minor. an super actione in factum ex re iudicata transigere possim, quæritur? & respond. quòd non, quasi super certo. vnde si eam per stipulationem Aquil. & accepti. non sustulisti: vt pars pareat iudicatis, preces prouidebit. Viuianus.

m ¶ Si causa cognita.] vt. j. de iudi. l. iudices.

n ¶ Iure.] præsentibus partibus, vel vna contumaciter absente, sententia scripta, & partibus recitata: vt. ff. de re iudi. l. de vno quoque. & l. contumacia. & j. de sen. ex breui. reci. l. ij.

Sententia quomodo profertur.

o ¶ Appellationis.] quæ est communis iuris.

p ¶ Restitutionis.] quod est speciale ius.

80 q ¶ Non est.] Neque potest suspendi: vt. ff. de condi. indebi. l. eleganter. §. primo.

r ¶ Super iudicato.] vtpotè super certo. & adde quod diximus. ff. eodẽ. l. post rem.

s ¶ Transigi.] nisi animo donandi vel nouandi: vt & illa reuocetur in dubium, vtpote super certo: tamen per pactum de non petendo potest ipsum liberare.

t ¶ Actionem.] in factum ex re iudicata: vt. j. de re. cre. l. actori.

Peremisti.

a ¶ Peremisti.] animo forte donãdi, vel nouandi: quod fieri potest: vt. j. de excep. rei iud. l. si causam. &. ff. de re iud. l. si se. §. si ex conuētione. & tūc si noua actio reuocatur in dubium, potest super ea trāsigi: vt. ff. de mino. l. minor annis. xxv. Alij dicūt, ꝗ possit fieri trāsactio per Aquilianā stipulationē, super sententia: licet non simpliciter. quod non placet: quia ex quo prohibetur trāsactio, ergo quælibet eius species. Sunt autem eius species duæ. s. simplex, & per Aquilianā stipulationem: vt. ff. eo. l. ij.

b ¶ More.] quē habes. ff. de re iudi. l. a diuo. §. j.

peremisti [a], præses prouinciæ vsitato more [b] legū rebus pridem iudicatis effectū adhibere curabit. S. viij. Cal. Nouemb. CC. Conſ.

¶ Ratione euictionis non rescinditur transactio, sed agitur præscriptis uerbis, in eo quod conuenit dari, non in eo quod conuenit retineri. Vel sic: Si datur fundus ex causa transactionis, debetur euictio: si uerò dimittitur, non debetur. h. d. Iac. But. & Bal. uel sic: Si euictus sit actori fundus, qui ex causa transactionis dari debuit, lis decisa non instauratur: sed præscriptis uerbis, uel ex stipulatu (si stipulatio intercessit) contra eum agitur. Reus uerò non agit si res: de qua lis erat, ab eo ex transactione retenta euicta sit. Alexan.

I idem AA. & CC. Euchrusio.

LEX XXXIII.

SI pro fundo [c] quem petebas, prædium [d] certis finibus liberum [e] dari [f] transactionis causa placuit, nec eo tempore minor annis vigintiquinq; fuisti: licet hoc prædium obligatū pòst, vel alienū pro parte fuerit probatum: instaurari decisam litem prohibēt iura. Ex stipulatione sanè, si placita seruari [g] secuta est: vel si non intercessit, præscriptis verbis, actione ciuili subdita, apud rectorem prouinciæ agere [h] potest. Si tamē res ipsas apud te cōstitutas [i], ob quarum quæstionem litis intercesit decisio, fiscus vel alius à te vendicauit: nihil petere potes [k]. S. v. Id. Nouēb. Melantiadæ. CC. Conſ.

¶ Licet pollicitatio de instituendo transigentem hæredem non impleatur ab eo cui transigitur uel donatur, transactio tamen, uel donatio non rescinditur. Bal. uel sic: Liberatio facta ex causa transactionis sub spe futuræ successionis, etiam promissæ seu pollicitæ, licet spes defeciat, non potest rescindi, tanquam remittens fuerit dolo inductus: nec ex eo quòd causa propter quam facta est, non sit secuta: nec etiam potest agi ex pollicitatione, seu promissione: quia non ualet tanquam contra bonos mores. hoc dicit in effectu. Alexan.

SI pro fundo.] C A S V S. Petebam à te fundū Titianū: trāsegi, & cōueni vt dares fundū Seianū liberū, neq; alienū, vt pro parte, vel toto à lite recederē: 20 recessi. fundus euictus est, vel alij erat obligat⁹: volo rescindere trāsactionē. nunqd possum, quæritur? & rñ. ꝙ non: sed si intercesit stipulatio, agā pro euictiōe ex ea. si nō, agam præscriptis verbis ad interesse. Si autē fundus Titianus quē petebā 30 fuerit à te euictus, vel à fisco, vel ab alio: nō ideo euictionis actionem habes: & tibi imputare debes quod eum non restituisti cùm tradere potuisti. Viuianus.

c ¶ Si pro fundo.] Titiano.

d ¶ Prædium.] Seianū.

40 e ¶ Liberum.] Et nō obligatū, vel alienum in totum, vel pro parte: ideoq; iustū titulū in eo dedit tibi: tu aūt ei nullū, cùm nihil ei tradidisti.

f ¶ Dari.] i. accipientis fieri: vt. ff. de verb. obli. l. vbi autē. §. fi. si ergo euincitur, apparet non fuisse 50 factum accipientis.

g ¶ Seruari.] id est causa seruandi.

h ¶ Agere.] sic & in cōtractu permutatiōis nō agit⁹ prius, sed re tradita euicta. sic &. ff. de re. permu. l. j. §. j. & sic nō est cōtra: vt. s. l. siue apud. vel solue vt ibi. Item facit. ff. 60 de sol. l. q. sibi aut titio.

Apostrophe.

i ¶ Constitutas.] Apostrophe. i. mutatio personarū est. Vel dic eidem quæréti de plurib⁹ quæstionibus, respondet imperator.

k ¶ Potest.] vt &. ff. de rei ven. l. at ex diuerso. §. petitor. & de condi. fur. l. si seruus. §. cauere. Sed contra. ff. de dona. inter vir. & vxo. l. si donate. Sol. ibi conuentus habuit causam 70 ab actore: vt ibi dixi. Accursius.

CVm donationis.] C A S V S. Tutelam fratris tui gessisti, & in c. ex mala administratione tenebaris. Idem pubes factus, petiit à te illa c. & transegi, vel animo donandi remisit, quia pollicitus es quòd illum hæredem faceres. & alios hæredes posteà instituisti. vult venire contra transactionem, quasi dolo esset inductus. an posit, quæritur? Et respon. quòd non: quia non videtur volens dolum passus: nec ex pollicitatione tua adstringebaris, cùm esset contra bonos mores, quasi de futura successione: neque valet etiam si stipulatio esset interposita. Vel sic forma quæstionem, an ipse posset agere de dolo, vt adimpleatur quod promisisti? Re- 80 spon. quòd non obligatus es ad relinquendum alicui hæreditatem tuam. Viuianus.

l ¶ Dolus.] Not. dolus & c. vt. j. de rescinden. venditio. venditor. &. ff. de regu. iur. l. nemo videtur. &. ff. de act. emp. l. j. in fi. Item nota scire se ius habere, vel sibi deberi, transactioni non nocere: sic econtra: nisi esset in insistente, id est in actore: vt. ff. de condi. indeb. l. in summa. §. j.

m ¶ Adstringitur.] cùm sit contra bonos mores. & idem si interuenisset stipulatio: vt. ff. de verborum obligatio. l. stipulatio hoc modo. imputatur ergo ei qui tali pollicitationi credidit. Et nota hîc tres casus. nam aut qui remisit, nihil de hæreditate dixit, sed in corde retinuit, & tunc valet pactum, siue ille cui transigebatur, eam pollicebatur, vt hîc: siue nil dicebat, vt supra eodem. l. si maiores. Aut dixit quidem, sed in forma conditionis: vt puta: remitto tibi si me feceris hæredem. & tunc nulla est remissio secundum B. sicut & stipulatio sub impossibili conditione facta non valet: vt institu. de 10 inutili stipulatio. §. impossibilis. Nam turpia deiure dicuntur impossibilia: vt. ff. de conditio. institut. l. filius. & l. conditiones. Sed Pla. dixit pendere remissionem in euentum conditionis. nec est enim turpis, cùm non captetur 20 mors alicuius: sed tantùm ex testamento se speret hæredem. Si[a] verò remittat, & dicat, Ideo hoc facio vt me facias hæredem. & sic etiam vterque consentiat, dico quòd non possit petere debitum: quia in pari causa potior est 30 conditio posidentis: vt infra de conditio. ob turpem causam. l. secunda. Accursius.

I idem AA. & CC. Cyrillo & Ptolemaidi.

LEX XXXIIII.

CVm donationis [†], seu transactionis causa administratæ tutelæ, debiti scientes vos obligatione fratri vestro remisisse proponatis, nec vnquam volenti dolus [l] inferat: frustra de dolo queri mini: nec ad implendum promissum hæreditatis propriæ pollicitatione quisquam adstringitur [m]. PP. vj. Id. Nouemb. CC. Conſ.

† In vetustis exem. hæc. l. cum donatiōis præcedit. l. si ꝓ fundo. Turpia de iure dicuntur imposſibilia.

a Ista glo. est singularis secundū Ang. in. §. si imposſibilis. institu. de inuti. stipul. & secū dū Ia. hîc

¶ Præsentia amicorum inducit præsumptionē quòd non interuenit metus. Bal. uel sic: In trāsactione non præsumitur metus, nisi probetur. Et si qua suspicio foret, interuentus amicorum illam tollit: hoc dicit. Sali.

I idem AA. & CC. Hammoni.

LEX XXXV.

TRansactionē [n] quæ dominij trāslatiōe, vel actione [ǂ] peracta [†] seu perempta finē accepit: cū ea amicis [†] etiā interueniētibus [o] reuera ostēditur processisse, met⁹ velamēto rescindi postulātis ꝓfessio detegit improbitatem [p]. S. ix. Cal. Decē. Nicomediæ. CC. Cōſ.

ǂ Pacta. † Aliàs, parata.

† Iste textus est singularis secundū Bar. Pau. & Ia. hîc in ca su suo: ex quo not. ꝙ præsentia amicorū, facit cessare præsumptionē metus.

TRansactionē.] C A S V S. Petebam à te decem interuenientibus amicis, tecum transegi, & conuenisti de aliquo mihi 40 dando nomine transactionis, vel promisisti. vis vt rescindatur transactio, quasi per metum extorta. quæritur an sis audiendus? Et respond. quòd non: sed improbitas tua detegitur: quia nō est verisimile te metum passum in transi- 50 gendo, cùm omnes amici tui interuenerunt. similem præsumptionē habes. ff. quod metus causa. l. non est verisimile. Viuianus.

n ¶ Transactionem.] Construe literam, & dic, cùm tibi transigebam, vel quid mihi de- 60 disti, vel promisisti, vel aliquam actionem quam contra me habes, remisisti.

o ¶ Interuenientibus.] per quod tollitur cogitatio metus: vt &. j. de iis qui per me. iudi. non appel. l. prima.

¶ Licet reo sit præfixus terminus in transactione, tamen nihilominus poterit offerre post terminum. h. d. notabiliter secundum Bald. uel sic: Etiam post terminum reus offerēdo promissa, implet transactionem: & sibi parat efficacem exceptionem contra actorem uolentem agere pristina actione. h. d. secundum primum intellectum gloss. & licet sit in se uerus, tamen uiolat tex. in uerbo, nec offerant. Vel sic secundum alium intellectū gloss. Pristina actio intentari non potest, priusquam sit lapsus terminus in transactione præfixus. h. d. & iste tex. est indubitabilis. Vel sic secundum intellectū Marsi. & Bu. In contractu transactionis, tanquam stricti iuris non uenitt usure à tepore moræ. h. d. Alex.

I idem AA. & CC. Archillæ.

LEX XXXVI.

SI maior annis vigintiquinque transegisti: quamuis dari tibi [q] placita repræsentata necdum probentur, nec offerant [r] ij

p ¶ Improbitatem.] Nisi apertissimis probet argumentis: vt. ff. quod metus cau. l. non est verisimile. in prin. Accursius.

70 SI maior.] C A S V S. Petebam à te fundū: cōueni vt dares mihi decem intra certum diem: & à lite recederem. recessi. si statuto tempore non fecisti quod promisisti, non propter hoc rescindetur transactio. & suppletur in litera: nec offerant, scilicet statuto tempore, sed post. alioquin si nullo modo vellet offerre, ageres actione pristina: vt. s. eod. cùm proponas. cum suis concordan. Vel sic: Reus cōuenit se daturum decem nomine transactionis, vsque ad certum diem. dicit se non teneri stare pacto cùm ex eo, interim nihil commodi sentire posit: sed sibi obstabit exceptio trāsactionis. Et quod dicit repræsentata. id est ante diem solutionis oblata: vt insti. de lega. §. si quis 80 debitori. Vel dic, quòd loquitur in re promissa cui tacitè inest dilatio: puta partu, vel fructibus nondum maturis.

q ¶ Dari tibi.] subaudi vsque ad certum tempus vel diem.

r ¶ Nec offerant.] scilicet termino statuto: offerunt tamen posteà in lite. secus autem si nec in lite offerunt: quia non est fides & c. vt & supra eodem. l. cùm proponas. & l. siue apud. & supra titu. primo. l. cùm proponas. ij. Sic & dicimus. infra de rescinden. vendi. l. ij. In duobus casibus fallit vbi in plus exigitur: vt infra de inofficioso testamento. si quis suo. in principio. & de fi-

deicom.lib.l.fi.in fi.Vel aliter intellige legē,ne videatur laicis quędā iniquitas,ꝙ reus cōuenit se daturū decē,ex causa trāsactionis vsq; ad diē : sed actor ante diem illā decē petebat. cùm enim nil cōmodi interim habeat ex pacto, credebat se non teneri stare ei:& hoc innuit in eo quod dicit,repręsentata. sci licet ante diem:vt insti.de leg.§.si quis debitori.sed hoc non potest dicere.

a ¶ Amplius.] nisi prę dicta decem.

PRomissis.] CASVS. Si cōueni te 10 ad.x. & cōuenisti vt dares mihi.v.noīe trāsactio nis:& si nō dares, stipulatus sum pœnā:si non facis quod cōuenisti, quęritur an pœnā petere pos sim?Et respō.ꝙ sic.vel si cōuenit inter trāsigētes, vt si quis eorum veniret cōtra transactionē, solue 20 ret.v.noīe pœnę: quęritur an peti posśit? Et respō.ꝙ sic, si ab altero eorū cōtra transactionē factū fuerit.Viuianus.

b ¶ Impletis.] ab altera parte.

c ¶ Exigi posse.] Nō etiā quod ꝓmisit ex cau sa trāsactionis.vel nō po 30 test opponi excep.vt.ff. de doli exce.l.apud.§. labeo. &.ff.de pact.l.rescriptum.§.j.nisi eo manente rato sit stipulatus: vt ff.eo.l.qui fidē. &.s.eo.l. cùm proponas. an autē posśit hîc purgari mora, dixi.s.titu.j.l.si pacto.

TRansactio.] CASVS. 40 Non pōt fieri trāsactio, nisi aliquid detur,vel ꝓmittatur, vel retineatur: quod procedit etiā cùm reus liberat actorem, pro aliquo qđ sibi debet. & supple hîc vel remittat, vt.s.e.l. de fideicōmisso.

qui conueniuntur : ne quid amplius [a] ab ipsis exigi posśit, exceptionis proficit æquitas. S.vj.Id. Decemb.CC.Conf.

¶ *Si non impleantur promissa in transactione, pœna cum effectu exigitur: quod est uerum secundum Bal.& Sali.etiam si pœna adiecta sit dationi usurarum : quia non præsumitur adiecta in fraudem usurarum, in contractu transactionis:ut hic.Alexan.*

Idem AA.& CC.Basilissæ.

LEX XXXVII.

PRomissis transactionis causa non impletis [b], pœnā in stipulationē deductam si cōtra factum fuerit, exigi [c] posse constat.S.xij. Cal.Iañ.Nicomediæ. CC. Conf.

¶ *Transactio est cōtractus reciprocus, in quo debet aliquid interuenire hincinde. hoc dicit. Bald.& Alexand.*

Idem AA.& CC. Theodotioni.

LEX XXXVIII.

TRāsactio † nullo dato [d], vel retento,seu promisso minimè procedit [e].S.viij. Calend.Ian. Nicomediæ.CC.Conf.

¶ *In contractu transactionis,non habet locum pœnitentia.Alexan.*

Idem AA.& CC.Martianæ.

LEX XXXIX.

QVamuis eum [f] † qui pactus est,statim pœniteat,transactio tamē rescindi,& lis instaura

ri non potest,& qui tibi suasit intra certum tempus licere à transactione recedere †,falsum asseuerauit [g]. S. Calend. Ianuar. Sirmij, CC.Conf.

¶ *Venientes contra transactionem pœnalem per quam fuit ipso iure sublata pristina actio, mediante Aquiliana stipulatione,quę in transactione interuenit,restituent data, pœnam soluent,ac etiam agendo pristina actione repellen tur exceptione transactionis à limine iudicij. hoc dicit secundum lecturam Azo.quę est magis communis.Alexan.*

Imppp. Grat. Valentin. & Theodo. AAA. Eutropio præ.præ.

LEX XL.

VBi pactū [h] † vel transactio [i] scripta est, atq; Aquilianæ stipulationis,& acceptilatiōis vinculis firmitas [k] iuris innexa [l] est: aut [m] subsecutis [n] secūdum leges [o] accommodandus est cōsensus,aut pœna [p] vnà cum ijs quę data probátur [q],ante cognitionē [r] causę [s], si aduersarius [t] hoc maluerit, infe renda est [v].D.iij.Noñ. Iuñ. Constant.Eucherio & Syagrio Conf.

¶ *Veniens contra transactionem iuratam per Deum, uel per principem,infamis est, ab actione cadit,pœnam soluit,& data restituit,& applicatur aduersę parti transactionem obseruanti.hoc dicit. Alexan.*

Imperatores Arcad.& Honor.AA.Rufino pre fecto prætorio.

LEX XLI.

tractus &c.vt.ff.deposi.l.j.§.si conueniatur.Vel secundum.l.vt.ff.de pac.l.iurisgentium.§.prætor ait.

p ¶ Pœna.] quæ fuit promissa si pacto non stetisset: & accipe, est inferenda &c.et dic eam peti cùm ventum fuerit contra transactionem,non antè:vt.ff. de condi.cau.dat.dedi.in principio.l.et.l.quod seruius. Quando autem veniat quis contrà, habes infra l.proxi.Item & hæc verba scilicet ante cognitionem causæ, expone,scilicet principalis: est hîc 10 speciale. aliàs generaliter obtinet, quòd qui prior appellat,prior agat:vt.ff. de iudic.l.qui prior. Vel dic quòd illa regula,qui prior &c.intelligēda est, quando prior agit de iure,vel dubitatur,an de iu re agere posśit. Sed hîc 20 solummodò agere potuit de facto,quia nulla actio de iure ei competebat obstante Aquiliana stipulatione,& acceptilatione.& sic non obst. illa lex,qui prior.Vel dicco gnitionem,id est decisionem,vel transactionem: quod determinat illud 30 nomen data. et hæc expositio concordat cum opinione domini Azo.j. posita.& idem esset in da tis post decisionem, vel transactionem.& sic non ob.l.illa qui prior [c]. Item quòd dicit, si aduersarius maluerit, scilicet reus quàm conuenitur ad pœnam, 40 verumtamen fuit actor in causa principali secundum Azo.vt arg.ff.de iu re dot.plerunque.in fin. vel id est actor qui eam scilicet pœnam petit: vt dixi.s.e.l.cum proponas. quod est verius.& hoc si alterum tantùm velit.po

† Recedi.

† Concor. ca.sup eo. cū glo.in verbo,dato. extra eo.tit.

† Concor. cum hac.l. c.cōtingit. cum glo.in verb.annis. extra eo.ti.

† Ista lex est singularis secundū Bart.in suo casu,& non alibi reperitur secūdū eundem. Vide in eius cōmētarios Alciati lib. para. v.c. xij.

c Ista lectura est tenenda secundū Bart.hic

d ¶ Dato.] pro eo quòd remittitur.

50 e ¶ Procedit.] vt&.j.de repu.hære.l.suus.et supple hîc, vel remisso : vt s.eo.de fideicommisso.Sed contrà.s.eo.l.si super.vbi nullum eorum interuenire videtur.sed solue vt ibi.

QVamuis.] CASVS. Si tecum transegero,& statim pœnituero: nunquid propter hoc rescinditur transactio, & instauratur lis finita? Respon.quòd non.& si quis hoc mihi persuaserit,scilicet quòd pœnitere posśim, falsò asseuerauit. videbatur enim quòd sic propter parem, vel similem quam habet cum re iudic.l.authoritatem. supra eodem.l.non minorem. † Not.ex hoc text. secundum Iaso. hîc quòd in transactione est specia le, vt licet sit contractus innominatus, & res sit integra,tamen non est locus 60 pœnitentiæ, ne lis semel extincta per transactionem,amplius instauretur. concor.lex fratris.s.eo.Et istud procedit etiam si transactio tenderet non solùm ad liberandum,sed ad obligandum.l.si super.s.eo.

f ¶ Quamuis eum qui pactus.] in transigendo,vt statim subiicit.

g ¶ Asseuerauit.] vt.j.si certū peta.l.eo quod. et de reuo.do.l.velles. et de act.& obli.l.sicut.& de contrahen.emp.l.non idcirco.

VBi pactum.] CASVS. Petebas à me.x.conueni vt darem tibi.v.nomine transactionis:& dedi tibi pensionem de.x. residuum per aquil.stipu.& acceptil.remisisti, et me liberasti. stipulatus sum nomine pœnæ.c.si venires contra transactionem, et etiam quod data repeterem. et de 70 his fuit facta scriptura.vis venire contrà. qualiter mihi succurratur quæritur?et respon.quòd repetam data,et petam pœnam ante cognitionem causæ principalis,quam tu inferes si hoc voluero.Viuianus.

h ¶ Vbi pactum.] gratuitum.

i ¶ Transactio.] non gratuita:vt.ff.eo.l.j.&.ij.Vel dic [a], vel pro id est:nam de transactionibus tantùm prosequitur,cùm.j.dicit restitui data &c. vt.ff.eodem.l.prima.Et si iste venerit contra transactionem,posśunt pœnam & data repetere,& istum repellere per exceptionem si agat:quia actio semel &c. vt.ff.de solu.l.qui res.§.aream.

k ¶ Firmitas.] id est transactio iure firmata est.

80 l ¶ Innexa.] id est colligata vinculis &c.Insunt enim in obligationibus vincula:vt insti.de obliga.in princip.& sunt vincula Aquilianæ stipulationis manifesta.sed [b] vincula acceptilationis sunt naturalis obligatio,qua tenetur ad non petendum accepto ferens:cùm pactum hoc faciat : vt not.s.titu.j.l.pacto nouissima.

m ¶ Aut.] modò respondet.

n ¶ Subsecutis.] scilicet conuentionibus.

o ¶ Secundum leges.] id est secundum quòd pacta facta sunt. nam con-

a Idē Bar. & Ang. licet Bald. & Sali.dāt ter tiam expositionem.

b Ista pars glo.est singularis secundū Bal. in margarita sua in verb.acceptilatio.

test tamen hæc omnia si velit secundum Azo.& tunc expone aut pro et. Ex 50 prædictis patet quòd agitur,licet ipso iure erat actio sublata.Quomodo hoc? Respondeo : quinque opiniones sunt in hac lege. ait enim Azo quòd non potest agi nisi spontè reus velit pati. & sic loquitur hîc, si maluerit &c.& sic triplex est commodum reo: scilicet restitutio datorum, quia recipiet quod dedit:& pœna et exceptio si velit eam obiicere. Super hoc tertio auxilio sunt opiniones in gloss. recitat-, non super aliis duobus. & dic exceptio facti non iuris, quia actio sublata est si eam obiicere vult. & hoc triplici ratione. Prima in odium remittentis,tam solenniter, vt et argu. infra.l.proxima. Secunda , quia ipso iure tollitur stipulatio per stipulationem, licet non sic in pacto : vt.ff. de pact.l.si vnus.§.pactus. Tertia: quia 60 cùm iudex interrogabit, qua actione, vel obligatione est ei obligatus, non poterit respondere, & sic iudex absoluet aduersarium. Alij vt Al. dicunt hîc renasci directam veterem actionem in odium eius qui repetit pecuniam, & pœnam, & sic dissoluatur transactio. argu. infrà de non numerata pecunia.authenti.contrà qui propriam.& infrà quando lice.ab empt.di. l.prima.& sic quasi voluntariè fingebat rescindi transactionem:quod posśet fieri:vt.s.eodem.l.si diuersa.cui respondet Azo quòd non petit omnia illa,vt rescindatur,imò vt seruetur ei pactum.Tertij dicunt hîc renasci vtilem:vt argu.j.si aduer.l.transactio.l.prima et secunda.et.ff.de excep.do.l.apud.§.labeo. Quarti dicunt condictionem,sine causa dari, vt se reponat in obligationem 70 antiquam:vt.ff.de condi.sine causa.l.j.&.iij. Alij dicunt de facto agi, & sibi non excipi:vt &.j.de contrahen.stipu.l.nuda.&.ff.de verborum oblig.l.si Titius.Cùm enim habeat et pœnam et data,non debet exceptionem opponere: vt & supra eodem.l.cùm proponas.sed quamcunque teneas. inuenies primò de facto agi,secundò pœnam committi,& eam solui,tertiò,agi causam principalem secundum omnes alias opiniones præter primam. ergo de facto solummodò agendo committit in pœnam. Est enim contrà:vt.j.si man. ita fu. ali.l.ea quidem. &.l.fina. Sol. ibi de effectu beneficij tantum cogitauit, aliàs ibi etiam secus esset:vt.ff.de verborum obligatio.l.qui romæ.§.flauius. Item contrà.ff.de verborum obligatio.l.stipulatio ista.§.quæsitum. Solut. illa est 80 stipulatio iuris : vt ille demum in eam committat qui de iure agit : vt.c. l.§.hi qui.

q ¶ Probantur.] à reo.

r ¶ Ante cognitionem.] id est antequam repetat fundum.

s ¶ Causæ.] principalis secundum Azo.hæc est secunda pœna à reo actori nomine transactionis inferenda.

t ¶ Si aduersarius.] qui transactionem obseruat.ecce tertia pœna.

v ¶ Inferenda est.] Hæc est prima pœna.

Si quis maior.

SI quis maior.] CASVS. Mecum transegisti, nomine transactionis. dedi tibi. x. stipulatus sum. c. si contrauentum fuerit. & similiter de non veniendo contrà, interpositum est sacramentum. vis recedere à transactione. In primis eris infamis. Secũdò cadis à petitione tua. Tertiò pœna præstabis. Item omne emolumentum quod fueris consecutus ex pacto vel trãsactione, amittes, & mihi applicabitur, quia sto placitis. prædicta vera sunt etiã si iurauerís p salutẽ principis de seruãdo qđ conuenit. Viuianus.

SI qs[a] maior annis vigintiq̃nque, aduersus pacta, vel trãsactiones, nullo cogẽte imperio[b], sed libero arbitrio, et volũtate[c] cõfectas, putauerit esse veniẽdũ, vel interpellãdo iudicẽ[d], vel supplicãdo[e] principibus[f], vel nõ implẽdo pmissa, eas[g] aũt ĩuocato dei oĩpotẽtis nomine, eo authore solidauerit[h]: non solũ notet̃ infamia[i], verũetiã actione[k] priuatus[l], restituta[m] pœna quæ pactis pbat̃ inserta, & rerũ proprietate[n] careat, & emolumẽto quod ex pactione vel transactione illa fuerit consecutus *[o]. itaq; oĩa eorũ[p] mox cõmoda, deputabũtur eis q̃ intemerata pacti iura seruauerint[q]. ¶Eos etiã huius legis, vel iactura[r] dignos esse iubemus, vel munere[s]; qui nomina nostra placitis inserentes, salutem principum confirmationẽ initarum iurauerint esse pactionum[t]. D. V. Id. Octob. Cõstantinop. Olybrio & Probino Cons.

> * Itaque ea omnia quæ post transactionẽ accepte sunt, & rerum proprietas eorũ. Mox cõmodo deputabũtur eis qui intemerata &c.

¶Eatenus rescinditur transactio iurata, quatenus est facta prætextu falsorum instrumẽtorũ, nisi super falso transactum fuerit. Alexan.

a ¶Si quis maior.] Quid de minore? Distingue vt in venditione teneat trãsactio, vel non: vt ĩ. si aduer. ven. l. j. & s̃. de leg. & cõ. l. non dubium. in fin. sed per aut. sacramenta. eorum sacramẽta indistinctè seruantur.

b ¶Imperio.] & non per metum.

c ¶Et voluntate.] Secus si metu essent extortæ: vt. s̃. eo. l. interpositas. Azo.

d ¶Iudicem.] No. qualiter quis videatur facere cõtra pacta vel trãsactiones. Sed cõtra. ff. rem ra. ha. l. amplius. So. refert fortè promittã pœnã si veniã cõtra trãsactionẽ: aut si petã. Nã in casu primo stipulatio cõmittitur sola interpellatiõe: vt hîc. & idẽ in stipulatione rẽ ra. haberi: vt. ff. rẽ ra. ha. l. quo enim. §. j. & ij. secũdo demũ lite contestata: vt ibi. vel quod hîc minus dicitur, ibi suppletur. Nam interpellatio, & cõtestatio est necessaria, secundum Azo. aliâs in casu etiam ad finem duci necessè est: vt. ff. de bo. lib. l. qui cùm maior. §. accusasse.

> Stipulatio, si cõtra venero, vel amplius petiero. quando cõmittatur.

e ¶Supplicando.] pro impetratione iudicis: ar. s̃. quando li. prin. da. litis conte. fa. l. j. Quid autem si impetro priuilegium vt liceat contrauenire? Respon. non potest: vt. s̃. e. l. causas. nec cadit in pœnam, quia non venit contrà: sed petit licentiam contraueniendi.

f ¶Principibus.] primò interpellatione iudicis delegãdi, vel delegati cogniturí super causa, super qua iam transactum est, & sacramentum exactum: secus tamen si impetrasset vt transactio rescinderetur, quia tunc non incidit in. l. istam. vt. s̃. e. l. causas. & est ratio: quia hîc venit contra factum suum, tanquam iure suo hoc sibi liceat. at ibi tanquam iure alieno.

g ¶Eas.] scilicet transactiones.

h ¶Solidauerit.] quia iurauit non venire contrà.

i ¶Infamia.] No. periurum infamem[a]: vt & ĩ. de dig. l. quoties. lib. xij. & sic est arg. contra. ff. de cri. stel. l. ij. & fi. & ff. de infamibus. l. lucius. Solu. hîc per sententiam, ibi verò ipso iure secundum quosdam: quod non placet. imò hîc ipso iure. Et dic plenè vt diximus in. d. l. lucius.

> a Concor. gloss. super verbo, testimonium. in fi. in. c. testimoniũ extra eo. &. c. infames. vj. q. j.

k ¶Actione.] personali quam remisit. nam primò per exceptionem, nunc ipso iure est remissa.

l ¶Priuatus.] ipso iure in omnibus, licet alij dicant per sententiam.

m ¶Restituta:] id est data.

n ¶Proprietate.] si fortè species petebantur. Vel dic quòd species datæ pro transactione reddantur, & emolumentum quando est quantitas. Et quòd hîc. habet omnia ille cuius rumpitur transactio, est in odium peierantis. aliâs contrà: vt. s̃. eo. l. cùm proponas. & de doli excep. apud. §. labeo.]

o ¶Consecutus] actor: & ecõtrà in reo, itẽ in his pœnis q̃ possunt ei aptari.

p ¶Eorum.] supradictorum à principio vsque huc.

q ¶Seruauerint.] Nam illi datur pœnæ petitio, qui in eam non incidit: vt ff. de re iu. l. cùm par. §. illi.

r ¶Iactura.] propter non seruantes.

s ¶Munere] id est emolumento propter seruantes.

t ¶Pactionum.] huic est contrà. ĩ. de re. credi. l. j. Se. vt ibi.

SI ex falsis.] CASVS. Petebas à me codicem meum, & alias plures res. produxisti instrumentum falsum, cuius timore veni ad transactionẽ. prætextu falsi instrumenti: an possim retractare transactionem, quæritur? & respõ. q̃ sic. & licet interposui sacramentũ de non veniẽdo cõtrà, tñ rescindetur prædicta trãsactio. & si plures fuerũt causæ super quibus trãsactũ est timore illius falsi instrumẽti, in his maneat rata trãsactio, in quibus instrumẽtũ falsum nõ est, in alijs autem infirmetur. & hæc sunt vera, nisi quæstio falsi instrumenti prolati mota cum alijs controuersijs fuerit decisa: vt si protulisti contra me instrumentum falsum, & illud arguebam de falso, institui contra te actionem, deinde trãsegi tecum. Ex hac. l. no. quòd quãdo capitula sunt separata, falsitas vel dolus circa vnũ capitulũ non vitiat aliud capitulum: secus tamẽ esset in cõnexis capitulis vel depẽdentibus: quia vitiato principali omnia capitula vitiantur: vt. ff. de minori. l. etiam. §. j. Iason.

v ¶Si ex falsis.] i. timore falsorũ instrumẽtorum ab actore contra reum, vel à reo contra actorem productorum. & idem in falsis testibus.

Imperato. Leo & Anthemius AA. Acrochirio præfect. præto. LEX XLII.

SI ex falsis[v] instrumẽtis trãsactiones, vel pactiones initæ fuerint: quãuis iusiurãdũ de his[x] interpositũ sit, tñ ciuiliter[y] falso reuelato ♁ eas retractari præcipimus[z]: ita demũ, vt si de pluribus causis, vel capitulis eædem pactiones, seu trãsactiões initæ fuerint, illa tãtũmodo causa, vel pars retractet̃, quæ ex falso instrumento cõposita cõuicta fuerit: alijs capitulis firmis[a] manẽtib⁹: nisi fortè[b] etiã de eo quod falsum dicitur, cõtrouersia orta decisa sopiatur[c]. Dat. Calen. Iul. Constantinopo. Martiano & Zenone Cons.

> ♁ Eos.

x ¶De his.] s. transactionibus.

y ¶Ciuiliter.] Non solũ criminaliter. nã potest quã viã velit prius eligere: vt. ĩ. de fal. l. damus. Quatuor ergo modis agit̃ de falso. Vno criminaliter per actionẽ legis Corneliæ de falsis, cuius pœna est deportatio, & omniũ bonorũ publicatio: vt. ff. ad. l. cornel. de fal. l. j. §. fi. Secũdò per actionẽ in factũ ad interesse: vt. ff. de fal. l. qui nomine. Tertiò p exceptionẽ si actor agat ex transactione facta timore falsorum instrumẽtorũ, & reus excipiat. Quartò p replicationẽ, si reus excipiat ex trãsactione inita ex falsis instrumẽtis: nã actor replicat. et isti sunt tres modi ciuiles, de quibus hîc dicit.

z ¶Præcipimus.[b]] Per in integrũ restitutionẽ: vt. ff. de re iud. l. diu⁹. & ĩ. titu. iij. l. j. Nec enim intelligitur tacita conditio, si vera sint: quia non retractaret̃, sed ipso iure nõ valerẽt: vt arg. ff. de acqui. pos. l. quod meo. §. si furioso. & ff. qui satis. cog. l. fi. Nec distinguo, si sciat an nesciat falsa qui vtitur eis: sicut nec in sentẽtia aliâs si calumniosè agat, nil prodesset allegare instrumẽtorum falsitatem: quia & sine his hoc casu non valeret transactio: vt. ff. de condi. inded. in summa. §. j. Item contra. ĩ. si mi. se ma. dix. l. si alterius. in fi. vbi post iuramentum non retractatur pactio. Sol. licet hîc, & ibi non iurãtis sed aduersarij malitia interuenit, hîc tamen maior: quia falsitas. vnde hîc remittitur, ibi non. Item cõtra. ĩ. si aduer. ven. l. j. Sòl. vt & modò dixi. Vel dic q̃ ibi fuit venditio facta cum decreto: vnde valuit. hîc non valuit transactio. Item cõtra. ĩ. ad. l. cor. de fal. l. ipse. vbi post transactionẽ nõ tractatur de falso. Sol. hîc non fuit mota quæstio falsi ante transactionẽ, ibi fuit. alioquin secus. vt hîc in fi. l. & ĩ. si ex fal. instru. l. j. & de fi. instru. l. fi. Item contra. ĩ. de plus peti. l. j. & ff. de excep. qui agnitis. sed non sunt contra. Et ibi ante transactionem fuit mota quæstio falsi. Item quid si ex sacramento falso, id est in quo falsum asseruisti? Dic, aut detulit iudex, aut pars. primo casu possit retractari: secundo non: vt. ff. de iureiurã. admonendi. Aut nullus, sed vltrò obtulit: & tũc detur de dolo. ff. de dolo. l. si legatarius.

> b Vide gl. in verbo, post sententiam. in me. in vers. & not. q̃ secũdum. c. licet. extrà de probat.

> Not. Bart. in hac glo. singulariter, quòd titulus si ex fal. instr. ĩ. & l. diuus. ff. de re iudi. habẽt locũ, etiam si fuerint producta instrumenta falsa, absq; dolo partis quod no.

¶Quæstio mota super conditione seruili, vel asscriptitia, potest transactione decidi. Alex.

Imper. Anastasius A. Thomæ præfect. præto. per Illyricum. LEX XLIII.

IVbemus[d] in omnibus litigijs iam[e] motis[f], & pendentibus[g], seu posteà[h] super seruili, vel asscriptitia conditione mouendis, transactiones celebrandas, vel iam celebratas, si non alio iuri cognito modo eas va-

a ¶Firmis.] vt si quinque data sunt, vt actor non petat fundum paternum, nomine cuius non exhibetur falsum instrumentum, & decem sunt data ne petat hæreditatem, fortè cuius nomine vtebatur falso instrumento. Sed quid si non appareat pro quo scilicet sit datum, sed est data pecunia pro omnibus, qui erant in controuersia, sed pro quibusdam tantùm ostendebatur falsum instrumentum, cuius timore transactum est? videtur quòd pro pretio rerum interpretor pro vno quoque datum: vt argu. ff. de lega. ij. l. qui solidum. §. cùm pòst. Item nota hîc arg. quòd instrumentum non est totum vitiosum, ratione partis: vt. ĩ. de lati. liber. tol. §. penul. Alij contrà: vt. s̃. de vet. iur. enuc. l. secũda. in fine. & ff. quemadmo. test. aper. l. prima. §. si quis. & dixi. ĩ. de testa. l. si vnus. Item intellige si causa sit diuidua, alioquin secus: vt ff. de mino. l. etiam. §. j.

b ¶Nisi forte.] Illa tantummodò causa, vel pars retractetur, nisi &c. vnde non refertur ad omnia prædicta.

c ¶Sopiatur.] Nam potest transigi super falso expresse, vel tacitè: vt. s̃. eo. l. transigere. & ĩ. de fide instru. l. fi.

¶Sopiatur.] id est extincta sit.

IVbemus.] CASVS. Mouebam tibi quæstionem status dicendo te seruũ meũ esse, vel asscriptitium. transegisti vt remitterem tibi quæstionẽ status. an valeat ista transactio quæritur? & respon. quòd sic. neq; obest quod super seruili, vel asscriptitia cõditione interposita fuerit. secus ex diuerso, quia contra bonos mores, & contra formam transactionis.

d ¶Iubemus.] Nã multis modis loquitur ista lex, quãdo de statu agitur.

e ¶Iam.] ante legem istam.

f ¶Motis.] & finitis transactione. Accursius.

g ¶Et pendentibus.] tempore huius legis.

h ¶Postea.] post legem istam.

cillare cōtigerit, vires ſuas obtinere, nec ob hoc videri tenorē earū titubare, ꝙ ꝓ conditione ſeruili[a], vel aſſcriptitia confectæ ſunt. D. xv. Cal. Decemb. Patricio & Hypatio. Conſ.

TITVLVS V.
De errore calculi.

¶ *Error calculi nō nocet, etiā ſi ſæpe ſit erratū: & etiā ſi ſtipulatio interuenit, niſi ſit iudicatū, uel trāſactū. h.d. Bal. uel ſic: Si erratum ſit in calculo, poteſt calculi fieri retractatio, niſi ſuper errore ſit tranſactum uel iudicatum. & indebitum per errorem calculi promiſſum condicitur. h.d. Sali. & Alexan.*

Impp. Diocl. & Maximian. AA. & CC. Aureliano quarto. LEX VNICA.

Errorē[b] calculi, ſiue ex vno contractu ſiue ex pulribus emerſerit, veritati nō afferre preiudiciū ſæpe cōſtitutū eſt[c]: vn̄ rōnes etiá ſæpe cōputatas, denuo ☿ tractari poſſe, ſi res[d] iudicatę nō ſunt, vel[e] tranſactio non interuenit, explorati iuris eſt. Sed et ſi per errorem calculi, velut debitam quantitatē, cùm eſſet indebita, promiſiſti: condictio[f] liberationis tibi competit. D. vj. Calend. Mart. AA. Conſ.

TITVLVS VI.
De poſtulando.

¶ *Sētētia quæ definitū tēpus nō cōtinet, perpetuū habet effectū. h.d. uel ſic? Remotus ab officio, nunquā illud recuperat. h.d. Bal. Vel ſic: Non appellans à ſententia, per quam prohibetur cauſas agere, non poteſt poſtulare. hoc dicit. Salice.*

Imper. Antoninus A. Artemidoro. LEX I.

Cum à præfecto Aegypti ꝑpetuò cauſas agere ꝓhibitus non appellaueris, placitis[g] obtēpera[h]. PP. iij. Calend. Auguſt. Sabino. ij. & Amulino Conſ.

¶ *Etiam libertini poſſunt aduocare, ſi ſunt literis eruditi. h.d. tex. Bal. & Sali.*

Imperator Alexāder A. Polydoro. L. II.

Nec cæterorū☿ liberti, nedum mei quidem, ſi ita ſunt literis eruditi, vt patrocinia deſyderantibus præſtare poſſint: prohibentur id facere[i]. PP. Noñ. Mart. Iuliano. ij. & Criſpino Conſ.

¶ *Iſta. l. eſt notabilis, & hoc dicit, Confeſſio, uel cautio facta ſub ſpe futuræ cauſæ, æquiparatur confeſſioni factæ, ſpe futuræ numerationis: & ideo poteſt intra tempus conſtitutum exceptio opponi, & cautio condici. Bald. Vel ſic: Si occaſione ſalarij ex cauſa mutui promittatur: poteſt intra tempus legitima exceptio obijci, & liberatio condici. hoc dicit. B.*

Imp. Gordianus A. Flauiano. LEX III.

Si ſub[k] ſpecie honorarij[l] qđ aduocato vſq; ad certum[m] modum deberi potuiſſet[n], eam quātitatē[o] quā deſyderio tuo cōplecteris te daturū cauiſti, & q̄ſi mutuá pecuniá accepiſſes, eā te redituru

---

Tranſactio vt quis remaneat ſeruus an valeat.

a ¶ Seruili.] Hic eſt cōtrà. ſ. eo. l. interpoſitas. Sol. vt ibi ſed ſi valet inter ſeruum. & dominū, quid ſi dicatur, ꝙ ſeruus fuit vel aſſcriptitius, & aliquid ei detur? Reſpondeo, nō valet: tū quia eſt contra bonos mores: vt argu. ff. de ver. obli. l. inter ſtipulantem. §. homo liber. Item quia non tranſiret ad eum commodum aliquod: vt. ſ. e. l. tranſactio. Item pro hoc. j. de libe. cauſa. l. nec ſi volēs. Itē no. hîc ar. ꝙ in cauſa nō verſionis, & monachationis ratione dubitationis valet tranſactio, & in cauſa matrimonij: vt ar. ff. l. ſi quis in ius voc. nō ie. l. ex quacunque. ſed decretū epiſcopi eſt neceſſariū, tū ſit ſpiritualis cā. nā & in alia re alienanda eſt neceſſarium epiſcopi decretū: vt in aut. hoc ius. ſ. de ſacroſan. eccleſijs.

Epiſcopi decretum quādoque ſed in tranſactione neceſſarium.

¶ DE ERRORE CALCVLI. ¶ *Dixit de tranſactione, in cuius cōputatione quādoq; erratur, ideo de tali errore dicit. Vel ſic: Dictū eſt ſuprà. de trāſactiōe: quæ quia fit per errorē calculi, id eſt cōputationis: poſito eo per quod fit, pro eo quod fit: ſic econuerſo id quod fit, ponitur ꝓ eo ꝑ quod fit: ideo ponit de errore calculi. Azo.*

Errorē.] CASVS. Tenebaris mihi in aliqua quātitate pecunię ex pluribus cauſis, puta ad. x ex cā mutui, ad alia. x. ex cā emptiōis, & vēditionis, ad. v. ex cā permutationis. cōputaui dicēs. x. & x. &. v. faciunt xxx. cùm non faciāt niſi. xxv. & ſic cōputaui deinde, ꝙ tenebaris mihi in xxx. & hoc ꝑ errorē. an tibi preiudicetur quo minus iterū fiat cōputatio queritur. & rn̄. ꝙ nō, niſi fuerit queſtio ſuper errore computationis ſopita trāſactione, vel per ſentētiā. vnde ſi pluſquàm debuiſti promiſiſti, liberationem conditione ſine cauſa condices. Idē erit ſi penes me, mercatorem aliquam quantitatem depoſuit ſcholaris, puta. c. computauit quod penes me remaneret, & quod recepit. apparuit quòd reſtabant. l. & alia. l. ſoluiſſem, cū tamē nō ſoluiſſem niſi. x. an iſte error præiudicet ſcholari quærit. & rn̄. ꝙ nō. vel apparuit ꝙ. l. eſſent ſoluta, cū eſſent ſoluta. lx. hoc nō præiudicat mihi mercatori: & licet ꝓpter hoc promiſi pluſquā debui, agā condictione ſine cauſa. vt liberer. & hæc ſunt vera niſi veniret in dubiū computatum eſſet necne: & de hoc eſſet tranſactum, vel ſententia lata. ¶ Not. ex hac. l. quòd erronea calculatio, etiam ſæpe facta non nocet: & eſt argumētum quòd erronea confeſſio ſæpius repetita poſſit reuocari, ſecundum Bal. hîc.

☿ Retractari.

Calculus. Perſius.

b ¶ Errorem calculi.] id eſt computationis, quæ fiebat olim per lapillos, qui dicuntur calculi, eo quòd non impunè pedibus calcantur. vnde Perſius: Hunc macrine diem numera meliore lapillo. quia pro bono die ponebant album lapillum: pro malo nigrum. quandoque ponitur pro cognitione cauſæ: vt. j. de iudi. l. rem non nouam. in princ. quandoque pro ſententia: vt. j. de app. l. ſi actor. quia lis calcatur, id eſt terminantur. ſecundum P.

c ¶ Conſtitutum eſt.] ſi veritas appareat: vt hîc, &. ff. de offi. preſi. l. illicitas. §. veritas. &. ſ. de iur. & fac. igno. l. ſi non. & l. error.

d ¶ Res.] id eſt quæſtiones habitæ ſuper errore computationis. Acc.

Tranſactio & ſententia finē imponūt litibus.

e ¶ Vel tranſactio.] Sētētia ergo, & trāſactio finē imponit quæſtioni habitæ ſuper errore cōputationis, etiā ſi hæc ſentētia, vel trāſactio nō rectè faciat cōputationē: vt hîc dicit: &. j. de re iudi. l. ij. & ſic eſt cōtrà. ff. quæ ſen. ſine ap. l. j. in prin. &. §. j. vbi dicit nō valere ſentētiā. Sol. diſtingue in vtroq; vtrū fuerit expreſſa cauſa erroris, vel non: vt primò non teneat, ſecūdò ſic. & hæc bona. Alij dicūt ꝙ hîc errauerunt partes, ibi iudex. Vel tertiò diſtingue in ſententia, vt ibi dicit. ſed in tranſactione dic, quòd valet ſemper errore ſublato de medio, per exceptionem, vel replicationem, vt in eo non valeat tranſactio: vt. ff. ſi quis cau. l. ſed & ſi. §. fina. de fideiuſ. l. ſi quis poſtquam.

f ¶ Condictio.] ſine cauſa: vt. ff. de condi. ſine cauſa. l. iij. &. j. de cōdi. inde. l. ſi citra. & l. cùm & ſoluta.

¶ DE POSTVLANDO. ¶ *Quia in iudicijs, de quorū initijs, dixit. ſuprà de edendo, & de in ius uoc. ſunt neceſſarij aduocati: ideo de his dicit.*

Cum à præfecto Aegypti.] CASVS. Præfectus á poſtulatiōe aliquē prohibuit, quia fortè falſa aliqua allegauit, vel teſtes ſubornauit: & nō appellauit prohibitus. an iſte ab officio aduocationis abſtinere debeat quæritur? & reſpon. quòd ſic.

g ¶ Placitis.] id eſt ſententiæ ſic dictæ, quia placet iudici.

h ¶ Obtempera.] vt &. ff. de pœnis. l. moris. in prin. & ſi non pareas ſententiæ, punieris: vt. ff. e. l. j. §. qui aduerſus præſumitur enim tibi placuiſſe, cùm non appellaſti: vt ſ. vt lit. pen. l. fi. &. j. de appel. l. hi qui ad ciuilia. & qūo & quādo iud. ab eo. & de iuriſdi. om. iudi. l. j. & de ſententia quæ ſine cer. quāti. l. fi. & de nupt. ſi vt proponis. j. & ar. ff. ad maced. l. ſi filiusfamilias. ij. Sed videtur vltra annū prohibitionē non porrigi: vt. ff. de pœnis. l. fi. quę eſt cōtrà. Sol. aliud in aduocatione, aliud in cæteris operibus, ſiue artibus, quæ vitæ hominū ſunt neceſſariæ. Sed certè, & aduocare eſt neceſſe: vt. j. titu. ij. laudabile. Alij dicunt ꝙ hîc præfectus erat perpetu⁹. aliud autē in pręſide annali, vt ibi. nec hoc placet, quia & hîc erat annalis: vt. ff. de offic. præfec. augu. l. j. Tertij diſtinguūt, an velit in perpetuū interdicere, quod poteſt, vt hîc: an ad tēpus, quod poteſt. Sed intra annū tantùm vt ibi. arg. j. de iudic. aut. ad hæc. Tu dic ſecūdum Io. ꝙ ſententiādo definitiuè præcedēte accuſatione de aliquo delicto, poteſt in perpetuū: vt hîc, interloquēdo vſq; ad tēpus ſuæ adminiſtrationis: vt ibi[a]. Itē quod dicit prohibitus, dic. ſ. expreſſè. et tūc poterit in alia ꝓuincia poſtulare, niſi ex ea cauſa ſit prohibitus quæ irrogat: vt. ff. eo. l. ex ea. vel tacitè, vt in cōdēnādo eū ex ea cauſa quæ irrogat infamiā: & tūc ſi pœna ſit perpetua, perpetuò ꝓhibitus videt̄ qa infamis non pōt poſtulare: vt ff. e. l. j. §. hoc edicto. Si autē fuerit tēporalis: ſi quidē nō eſt aucta, vel minuta, tranſacto tempore euitat infamiam. idem ſi fuerit aucta. idem ſi minuta, ſed cauſa cognita aliâs nō, niſi finito tp̄e cōi: vt habes hîc, &. ff. eo. l. imperator. & de infamibus. l. quid ergo. §. pœna. & de re milit. qui cū vno. §. ad tēpus. &. ff. ad. l. cor. de fal. falſi. §. ordine. &. j. ex qui. cau. infa. irro. l. & ſi ſeuerior. Acc.

☿ Liberti ni.

a Hanc ſolutionē dicit Bart. hîc veram eſſe & notabilē & facit pro ea. c. ſi. iuncta gl. j. extrà de offi. lega.

Poſtulare prohibitus in vno loco an poſsit in alio poſtulare.

i Nec cæterorum.] Facere. nam & aſsidere poſſunt: vt. ff. de offic. aſſeſ. l. ij. Quid autem ſi non ſint literis eruditi? Reſpondeo idem ſi factorum peritiam habent: vt. j. de iudi. l. penul. non tamen inter aduocatos numerabuntur: vt. j. ti. j. l. nemini. & tit. ij. l. iubemus. §. nec decętero. &. ff. de var. cogni. l. j. §. aduocatos. Accurſius.

Si ſub ſpecie.] CASVS. Si aduocato tuo. cc. aureos pro defenſione tua dare cauiſti, cùm non oportuerat te dare niſi centum: & ex cauſa mutui recepiſſe confeſſus es, & te ſoluturum promiſiſti, poſt cauſam finitā penitebat te tantum promiſiſſe: an ſi petat. cc. obſtet ſibi exceptio non numeratæ pecuniæ, quæritur. & reſpon. quòd ſic ſi adhuc biennium nō currit. ante autē & poſt biēnium cōpetere poteſt exceptio, non numeratæ pecuniæ in id quod excedit. ſed pòſt non vt aduocatus probet: ſed probabis tu cautionē in id quod excedit. c. aureos, ex turpi cauſa interceſsiſſe: & ſic ante & poſt biēnium poſſe liberationem, aut cautionem in id quòd excedit, condici manifeſtum eſt. ¶ No. ex hac. l. & ad hoc ſemper allegatur, arg. à cōtrario ſenſu literæ, quòd temporis ſpatio geſto negotio conſenſus ac fides adhibetur. & ſic eſt argumentum quòd in chirographo poſt biennium fit naturalis obligatio propter conſenſum. quod eſt valdè notandum ſecundum Bal. hîc.

k ¶ Si ſub ſpecie.] id eſt occaſione.

l ¶ Honorarij.] id eſt ſalarij.

m ¶ Certum modum.] æſtimandum ex conſuetudine fori, & facundia aduocati, & qualitate cauſæ: non tamen vltra centum aureos: vt. ff. de var. & extraor. cog. l. j. §. in honorarijs. &. §. ſi cui.

n ¶ Potuiſſet.] puta decem.

o ¶ Quantitatem.] puta viginti.

a ¶ Spatio.] scilicet biennij hodie, licet olim quinquennij: vt institu.de li. obli.§.multum.Accur.

b ¶ Competenti.] Nunc respondet.

c ¶ Non numeratæ.] i.in factũ ꝓ pecunia nõ numerata:vt.ĩ.de nõ nu.pe. l.cùm vltra.& hoc in id,quod excedit legitimũ modũ.At in eo qđ est infra legitimũ modũ, nõ obstat exceptio etiã intra bienniũ:vt ar.ĩ.de donat.l.si qs argẽtũ.§.sed in his oĩbus. & si qd solutũ est. repeti põt cõdictiõe indebiti,& incerti vt liberet̃: vt.ff.de cõdic. sine causa.l.iij. Quid aũt si bienniũ est elapsum? Videtur idẽ,ac si non excessisset: qa nõ fecit hoc spe futurę numeratiõis.& sic sub auditur maximè in superiori litera. sed hoc est cõtra legẽ istã. Alij dicũt ante bieniũ cõpetere exceptionẽ non numeratæ pecuniæ in id, qđ excedit,sed post nõ, vt creditor ꝓbet,sed probat debitor ex turpi causa cautionẽ intercessisse:vt.ĩ.de cõdi.ob tur.cau.l.j.Tu dic in eo qđ nõ excedit pręiudicari biennio,in alio aũt,& antè & pòst cõpetit,sine causa exceptio.etiã secundũ hoc quod dicitur in princ.gl. satis est bonum.Accur.

† Concor. cũ hac lege.lxiiij. distinc.c.j.& ij.&gl.super verbo, aduocatus. prope fi. in c.j.vt lit.nõ contest.

promisisti,nec tẽporis spatio[a] gesto negotio consensum,ac fidẽ accõmodasti: cõpetenti[b] exceptione non[c] numeratę pecuniæ tutus es[d]: & ex[e] hac causa cautionem interpositam, vsitato more[f] potes cõdicere[g]. PP.v.Id.Iuñ.Sabino ij.& Venusto Conf.

¶ *Absentia aduocati non uitiat sententiam.h.d.Fallit in aduocato fisci.Bal.& Sali.*

Impp.Dioclet.& Maximian.AA.& CC.Theodotioni. LEX IIII.

VElamento[h] †absentiæ patroni causæ[i], rursus ad finitas quæstiones redire quis frustra conatur[k]. S.iiij.Calen.Ianuar.Nicomediæ CC.Conf.

¶ *Aduocatus qui de quota litis paciscitur,debet officio aduocationis priuari, seu priuatus declarari,& secundum glos.tanquam deprædator.Bal.Patitur etiam aliam pœnam, de qua in l.si non remunerandi.§.fi.ff.man. & idẽ in procuratore:ut ibi patet, & in.l.licet.de procura. secundum Pau.de Cast.hic.*

Imp.Constant.A.Helladio. LEX V.

SI qui[l] aduocatorum existimationi[m] suę immẽsa[n],atq; illicita cõpendia prætulisse, sub nomine honorariorũ[o] ex ipsis negotijs,quæ tuẽda susceperint, emolumẽta sibi certæ partis, cum graui damno litigatoris, & deprędatione poscentes,fuerint inuenti: placuit,vt oẽs,q in huiuscemodi ♁ sęuitate permãserint,ab hac ꝓfessione penitus arceãtur[p]. D.iij.Calẽ. April.Paulino & Iuliano Conf.

¶ *Nõ debet esse idẽ aduocatus, & iudex eiusdẽ causæ,nec debet in contumeliam prorumpere, nisi expediat.nec debet studiosè litem protelare,nec debet loqui ultrà quã deceat:& cùm allegat,debet stare,& non sedere. h.d.secundum Bal.Nec contractum potest lite pendente inire cum cliente.sed exiguũ clientis munus debet placidè accipere.Sali.*

d ¶ Tutus es.] si conueniaris ad præmissa.

e ¶ Ex hac.] Nunc dat aliam viam.

f ¶ Vsitato more.] agẽdo cõdictiõe sine cã.

g ¶ Condicere.] i.petere si cõueniaris vel non.

VElamento.] CASVS. Si absente aduocato tuo tẽpore sentẽtiæ latæ, prætextu absentiæ suæ,ad litem finitã redire volueris:an sis audiẽdus, quæritur?& respon.ꝙ non.

♁ Seueritate.

h ¶ Velamento.] id est prætextu.Accur.

i ¶ Causæ.] tpe sñiæ.

k ¶ Conatur.] vt.ĩ.de repu.bo.pos.l.j.nisi in aduocato fisci:vt.ĩ.de aduoc.fis.l.fi.Accur.&.ff.de iure fis.l.si fiscus. & de hoc extrà vt lit. non contest.c.j.

l SI qui.] CASVS. Si peti.hæred.mecũ egeris,& cum aduocato tuo de præstãda ei medietate hæreditatis pepigeris,an valeat pactũ, quærit? & dicitur ꝙ non:sed officiũ aduocationis interdicetur illi aduocato.

m ¶ Existimationi.] id est famæ.Accur.

Partis appellatione, cõtinetur dimidium.

n ¶ Immensa.] Ex hoc verbo dixit M.ꝙ liceat ei pacisci de dimidia parte litis.& ad hoc facit illud verbũ partis.nam appellatione partis,si nulla adijciatur quota,dimidia cõtinetur:vt.ff.de verb.sig.l.nomẽ filiarũ.§.portionis. & sic dicit hãc legẽ loqui cùm paciscitur de magna parte.quod nõ placet secundum H.& Azo.& no.de hoc.ĩ.mã.l.si cõtrà.melius quàm hîc.Itẽ quid si cùm ageretur ad hæreditatẽ,paciscatur de re eiusdẽ hæreditatis cum cliente? Videtur ꝙ valeat.& expone certæ partis.s.quotæ.Nam differẽtia videtur inter rem certã,& partẽ quotam:vt.ĩ.de sen.pas.l.si debitor.& insti.de fideicõ.hære.§.si quis.præterea noĩe palmarij.i.victoriæ licet ei aliquid pacisci:vt.ff.de var.cog.l.j.§.& si nomine.Sed Azo cõtrà,ne fiat fraus legi,& pro hoc est.ff.si mã.l.si remunerãdi.§.fi.sed prima verior.s.vt possit pacisci de re hæreditatis,quia nõ mutatur.Accur. ADDITIO. Contrarium notatur.ff.de pac.l.sumptus.& hoc cõmuniter tenetur:vt attestatur Bar.hîc:& idem in.d.l. sumptus.Et ratio ꝙ non valeat huiusmodi pactũ,est:quia inducit aduocatum ad delictum.nam cognoscens se habiturum partem eius quod prosequitur, etiam calumniosè aduocabit.siue igitur faciat pactum de quota litis, siue de certa specie,seu quantitate:eadem semper est ratio:ergo &c.

o ¶ Honorariorum.] id est salariorum:vt.s̃.eo.tit.l.si sub specie.

p ¶ Arceantur.] ipso iure.& facit.ĩ:de procu.l.litẽ.& mãdati.l.si contra licitũ.&.ff.de pac.l.sumptus.&.ff.de offi.procõsu.l.nec quicquam.§.ij. &.ĩ.de condi.ob causam da.l.si cùm exiguã.&.ĩ.quod me.cau.l.si per impressionẽ.

QVisquis.] CASVS. Nullus in ea causa, in qua est aduocatus,iudex esse debet.hoc in prima.Itẽ probra non alleget,sed rationes & leges:alioquin infamis de facto efficitur: neque ferendus est aliquis negotio derelicto allegare in contumeliam aduersarij sui.& hoc in secunda. In princ.litis conueniat cum clientulo de salario:neque pendente lite amplius petat,quòd sibi fuerit constitutum in princip.& hoc in tertia. In quarta ita dicit,quod si munus aliquod licet modicum sibi offerat clientulus,recipiat, nec aspernetur.In quinta dicit,quòd litem non protelet.In sexta vt scias, qui dicuntur honorati,sunt enim honorati qui dignitatem habent, siue administrationem,& intrant secreta iudicis,& imperatoris,quando volunt, & causis intersint: vt infrà de offi.diuer.iud.l.vlt.Dicit igitur Imperator in hac parte,ꝙ honorati in vrbe Ro.si officium aduocati sibi elerint aduocent quandiu voluerint, nec sibi turpe salarium constituatur. In septima dicitur,quòd si quis vult esse aduocatus in aliqua causa personam suam petente,non mutet.q. d.nõ sit iudex neque assessor: nec ꝓ malo reputet, si sibi standi onus immineat,ex quo elegit sibi ius standi, quando officium aduocationis elegit. ¶ Not.bene hanc legem quæ instruit aduocatum in bonis moribus:& si quis seruaret hanc legem,reputaretur sapientissimus aduocatus, quo ad Deum & mundum. Sed credo(vt dicit Bal.) quòd pauci reperiuntur hodie.

Impp.Valentin.& Valens AA.ad Olybriũ præfectum vrbis. LEX VI.

QVisqs †vult esse causidicus[q] nõ idẽ in eodẽ negotio[r] sit aduocatus[s] & iudex: qm̃ aliquẽ ĩter arbitros[t] & patronos[v] oportet esse delectum[x]. ¶ Añ oĩa aũt vniuersi aduocati ita ꝓbeãt patrocinia iurgãtibus,vt nõ vltrâ q̃ litiũ poscit vtilitas[y],in licẽtiã cõuitiãdi,& maledicẽdi ♁ temeritatẽ ꝓrũpãt. Agãt,qđ cã desyderat[z]:tẽperẽt[a] se ab ĩiuria. Nã si qs adeò ꝓcax[b] fuerit,vt nõ rõne, sed ꝓbris putet esse certãdũ,opiniõis[c] suæ imminutionẽ[d] patiet̃. Nec em̃ cõniuẽtia[e] ✳ cõmodãda[f] est, vt quisquã negotio derelicto,in aduersarij sui cõtumeliã aut palàm ꝓgat, aut subdolè. ¶ Pręterea nullũ cũ eo litigatore cõtractũ[g],quẽ in ꝓpriã recepit fidẽ,ineat aduocatus: nullã cõferat pactionẽ. ¶ Nemo ex ijs,quos licebit accipere,vel decebit[h],aspernãter habeat[i], qđ sibi semel officij gratia libero arbitrio obtulerit[k] litigator. ¶ Nemo ex industria[l] protrahat[m] iurgiũ. ¶ Apud vrbẽ autẽ Romanã etiã honoratis[n],qui hoc officiũ putaret ...

† Facit ad hoc principium.l.glo. in.c. bonæ memoriæ. super verbo, iurauimus. in me. in versi. & debet̃ supplere.extrà de postul.prel.

♁ Temeritate.

q ¶ Causidicus.] Causidicus generaliter dicitur,quicũq; causas dicit, siue aduocatus,siue iud.

✳ Accõmodanda.

r ¶ Negotio.] & eodẽ tempore.diuerso enim tempore potest sed quosdam:vt suprà de asses.l. nemo.circa princi. quod non placet: vt in eadem l.nemo.in fin.&.ff.de iu.om.iudi.l.prætor.

s ¶ Aduocatus] supplet tamen:vt.ĩ.vt quę de sunt aduo.partium iudi. supple.l.j.

Causidicus quis dicit̃.

t ¶ Arbitros.] id est iudices,multas enim habet significationes:vt.ff. de recep.arbi.l.penul.

v ¶ Patronos.] id est aduocatos.Accur.

x ¶ Delectum.] i.differentiam:vt.ff.de ritu nup.l.palam.circa prin.

y ¶ Vtilitas.] videtur quòd vtilitas exposcit quandoq; conuitiari. quod Io.admittit:vt si quis obijciat aduocato quòd testes falsos instruxit, vel calũniatus est.

Fama quãdoque consumit̃, quãdoque minuitur.

z ¶ Desyderat.] ꝙ vnus alteri dedecus non dicat.

a ¶ Temperent.] id est abstineant.

b ¶ Procax.] id est superbus.

c ¶ Opinionis.] id est ipso iure erit infamis secundum quosdam. Tu dic,ꝙ eius opinio grauetur apud bonos & graues. Nam quandoque consumitur, quandoque minuitur fama:vt.ff.de var.cog.l.cognitionum.

d ¶ Imminutionem.] q.d.opinio sua denigrabitur.

e ¶ Conniuentia.] id est consensus.

f ¶ Commodanda.] id est accommodandus.

Aduocatus cũ cliẽte cõtrahere nõ potest.

g ¶ Contractum ineat.] Ergo emere,vel aliâs contrahere cum clientulo non potest.& est ratio,quia omnia daret propter timorem litis,sicut infirmus propter timorem mortis:vt.ff.de var.cog.l.medicus.Item hoc pendẽte lite:antè verò & pòst sic.ff.de var.cog.l.j.§.si cui.Sed quid si antè non cõuenit de salario?Rñ.secundum Io.& tunc potest conueniri pendente lite,argu. huius literæ,in propriam receperit fidem &c.hoc non puto,licet æquitas me multùm moueat in contrarium.Item intellexit M.inuito cliente:sed eo volẽte sic:vt ar.d.l medicus.& in eo.ti.l.diuus.

Infirmus ꝓ sanitate paratus esset omnia dare.

h ¶ Decebit.] hoc ꝓpter honoratos,quos accipere aliqd nõ licet:vt.ĩ.ꝓxi.§.

i ¶ Habeat.] Vnde Cato.Exiguũ munus dum dat tibi pauper amicus: Accipito placidè,& plenè laudare memento.

k ¶ Obtulerit.] Puta vnum par caponum.

l ¶ Ex industria.] id est sagacitate & malitia.

m ¶ Protrahat iurgium.] id est protelet litem:vt & infrà de iudi.l.apertissimi.aliâs grauiter punitur:vt infrà de iudi.l.properandum.§. illa proculdubio.

n ¶ Honoratis.] de quibus dicit.s̃.de offi.ciui.iudi.l.j.& de offi.diuer.iudi. l.ij.&.iij.habent enim dignitatem sine administratione.

a ¶ Orare.] id est aduocare.
b ¶ Maluerint.] Sed nunquid hoc est verum, si tota die vult dicere? Respõdeo, imponit ei iudex modum: vt. ff. de ijs quæ in test. delẽ. l. proximæ. sed hîc videbatur, quòd eis non liceret, quia maximæ dignitatis sunt.
c ¶ Ad turpe.] Nullum enim debent recipere salarium isti: vt. j̃. subijcit, nam si lucro &c.
d ¶ Per eam.] scilicet aduocationem.
e ¶ Quousque.] qđ intelligit in tota cã, nisi fiat iudex in administratione positus: vt. ff. de iurisdi. om. iudi. l. prætor.
f ¶ Standi.] stare ppriũ est aduocatorũ, sedere iudicũ: vt hîc, & in aut. vt ab illustribus. §. j. col. v. & . s̃. de offi. ciui. iud. l. j. & de offi. diuer. iudi. l. fi. Itẽ no. nõ turbari ordinẽ officiorũ: vt et. j̃. de test. l. cõsulta. in fi. & . j̃. de spor. l. j.

Aduocatus stare, iudex sedere debet.

** Quam sumpsit.*

PRouidendum.] CASVS. Si tecũ habuero cãm, & meliores aduocatos propter potẽtiã meã habuero: iudex puidebit, vt æqua distributio fiat aduocatorũ. si aũt aduocat⁹ à iudice monit⁹ patrociniũ tibi pstare noluerit, nõ solũ ĩterdicĩt sibi forũ, sed agendi copia. & si apparuerit me tibi copiã parẽ defensiõis subtraxisse, videbor litẽ iniquã fouisse. & authoritatẽ iudiciariã elusisse: & ob hoc puniar. ¶ Ex hoc tex. not. Primò ibi, Nobilissimos. ꝙ virt⁹ nobilitat hoĩem. Secũdò no. ibi, Aequa diuisio. æqualitatẽ esse seruãdã. & qđ dicĩt in aduocatis, idẽ ĩ qbuscũq; p iudicẽ eligẽdis. Et tria sunt dicta hui⁹ legis. Secundũ ibi, Si quis verò. Tertium ibi, Si quis autem.

uerint eligendũ: eousq; liceat orare [a], quousque maluerint [b], videlicet vt nõ ad turpe [c] cõpendiũ, stipẽq; deformẽ hæc arripiatur occasio, sed laudis per eam [d] augmẽta quærantur. Nã si lucro pecuniaq; capiãtur: veluti abiecti, atq; degeneres inter vilissimos numerabũtur. ¶ Quisqs igĩt ex ijs, quos agere pmisim⁹, vult esse causidicus: eã solã * quam sumet tpe agẽdi, sibi sciat esse psonã quousq; [e] causidicus est. Nec putet quisquã honori suo aliqd esse detractũ: cùm ipse necessitatẽ elegerit stãdi [f], & cõtẽpserit ius sedẽdi. PP. x. Cal. Septẽ. Valẽtiniano & Valẽte AA. Cõs.

¶ In aduocatis concedendis debet seruari æquitas. & qui subtrahit aduocatũ, præsumitur habere malam causam. h. d.

Idem & Gratianus AAA. ad Olybrium præfect. vrb. LEX VII.

PRouidẽdũ est, ne ij, quos in foro aut meritũ [g] nobilissimos [h] fecerit, aut vetustas, in vna parte cõsistãt: aliã à rudib⁹ [i], atq; tyronib⁹ necesse sit sustineri. atq; ideo si in vno auditorio [k], duo tantùm prę cęteris fuerint, vel plures quorũ fama sit hilarior: in iudicãtis officio sit, vt par causidicorũ distributio fiat, & exæquet partib⁹ auxiliũ singulorum, & * æqua diuisio pcedat. ¶ Si qs verò monitus à iudice, ea excusatiõe, quæ [l] nequeat cõprobari, cuicũq; [m] parti patrocinium denegauerit, careat foro [n]: sciat etiã nũquã [o] sibi ad agẽdũ copiã posse restitui. ¶ Si qs † autẽ ex litigatorib⁹ detectus fuerit, separatim tractasse cũ plurimis [p], & aduersario suo tali fraude subtraxisse paris [q] defensionis copiã: ostendet pculdubio iniquã à se litẽ foueri [r], & authoritatẽ iudiciariam à se delusam experietur. D. Calen. Mart. Treuiris, Valentiniano & Valente AA. vtrisque iij. Cons.

¶ Nullus potest esse aduocatus, qui non sit Christianus: aliàs tam ipse, quàm eum recipientes puniuntur pœna hîc statuta. Sali.

** Aequa lance.*

g ¶ Meritũ.] i. ꝙ bene sciũt, & ꝙ bñ studuerũt.
h ¶ Nobilissimos.] i. discretissimos iudices, potes etiã hîc notare, ꝙ sciẽtia nobilitat, si pprìè accipis nobilissimos, sicut & vetustas, vt hîc subijcit, & . s̃. de epis. & cler. l. parabolani. vbi dicit, ꝙ q p consuetudine &c. & . j̃. de iud. l. pe. & . ff. de iure immu. l. semp. Dic ergo secũdũ legẽ istã fiebat par distributio aduocatorũ: qa salaria percipiebãt de publico. hodie cõtrà seruaĩ. ADDITIO. Dic ꝙ licet hodie aduocati non pcipiãt salaria ex publico, tñ salaria quę pcipiũt à cliẽtulis, succedũt loco salariorũ publicorũ. arg. l. fori. j̃. ti. j. ideo est hodie idẽ quod olim quantum ad casum huius legis. Item quia eadem est ratio hodie, quæ olim. ergo &c. Ita vult Barto. hîc.

Diuisio.
† Hæc verba sequentia ponunĩ in. c. constitutis. j. circa fi. extrà de testi.

i ¶ A rudibus.] id est nouis aduocatis, qui non bene sciunt.
k ¶ In auditorio.] id est curia.
l ¶ Quæ. scilicet accusatio.
m ¶ Cuicunque.] scilicet siue reo cùm adiuuabat actorem: siue actori, cùm adiuuabat reum.
n ¶ Foro.] ipso iure.
o ¶ Nunquam.] id est nullo tempore, & nullo loco. si autem iustam habet causam, excusatur: vt. j̃. de excu. tut. l. humanitatis.
p ¶ Plurimis.] scilicet aduocatis.
q ¶ Paris.] id est aduocati, qui sit par aduocato, quem habet iste, qui est de bonis aduocatis de terra.
r ¶ Foueri.] Præsumitur enim contra eum: sed ex tali præsumptione non damnatur.

NEmo.] CASVS. Nullus nisi catholicus admittatur aduocatus: alioquin officialis præfecti prætorio in centum libris auri puniatur. aduocatus si patrociniũ vetitũ alicui fuerit impertitus, in ppetuũ relegabitur. defensor aũt ciuitatis, qui hoc passus fuerit in dimidia parte bonorũ mulctabitur: & per quinquennium relegabitur. ¶ Ex tex. ibi, Sin aũt not. ꝙ ille q admittit non admittendũ ad officiũ, debet puniri secundũ Bald. Cætera plana sunt vsque ad ti. de aduo. fisci.

Impera. Leo & Anthemius AA. Nicostrato præfec. præto. LEX VIII.

NEmo [s], vel in foro magnitudinis [t] tuæ, vel in puinciali iudicio, vel apud quenquã iudicẽ, accedat ad togatorum cõsortium, nisi sacrosanctis * catholicæ religionis fuerit imbutus mysterijs. Sin autem aliquid quoquo modo, vel quadã machinatione factum, vel attentatũ fuerit: officiũ quidẽ sublimitatis [v] tuæ centũ librarum auri iacturam pro cõdemnatione sustineat. idẽ verò, quicũq; ausus fuerit contra prouidũ nostræ serenitatis decretũ officiũ aduocationis per surreptionem arripere, & prohibitum patrocinium præstiterit: ab aduocationis officio remotus, stylũ [x] proscriptionis, atq; ppetui exilij * specialiter sustinebit: scituris etiã prouinciarum rectoribus, ꝙ is sub cuius administratione aliquid huiusmodi fuerit attentatũ, partis bonorũ dimidiæ proscriptionem, & pœnam exilij per quinquennium sustinebit. Dat. prid. Cal. April. Constantinop. Anthemio A. ij. Cons.

** Ecclesiæ.*

** Exilij pœnam.*

s ¶ Nemo.] loquiĩ præfecto prætorio.
t ¶ Magnitudinis.] ô præfec. præto.
v ¶ Sublimitatis.] ô præfecto prætorio.
x ¶ Stylum.] i. sñiam damnationis bonorũ: vt subijcit. & est de verbo ad verbũ hæc lex. s̃. de epis. audien. l. nemo.

TITVLVS VII.

De aduocatis diuersorum iudiciorum.

¶ DE ADVOCATIS DIVERSORVM IVDICIORVM. ¶ Dixit. s̃. de postulando: *nunc de personis postulantibus.*

¶ Præuaricatio aduocati probata, facit aduocatum puniri, & iterũ de causa quæri: nõ probata facit accusantem puniri, & sententiæ stari. h. d. Bal. Vel sic: Ex præuaricatione aduocati punitur aduocatus, & sentẽtia lata rescinditur, si præuaricatio non probatur: allegans punitur & sententia manet rata. h. d.

Imperator Antoninus A. Doloni. L. I.

SI patronũ causæ præuaricatum [y] putas, & impleueris [z] accusationem: non deerit aduersus eũ pro temeritate cõmissi [a] sñia: atq; ita de principali causa denuo [b] quæretur [c]. Quòd si non docueris [d] præuaricatum: & calumnia no-

y ¶ SI patronum.] Præuaricatũ. i. ex altera parte aĩo, & ex altera parte corpore cõsistens: vt. ff. de præuari. l. j. & . ff. de ijs qui no. infa. l. athletas. §. penul. & . ff. ad Turpil. l. j. in prin. Itẽ si renũciat cõsilia suæ partis: vt ff. de re mi. l. omne. §. exploratores. Præuaricatiõis delictũ dicĩt duob⁹ modis. s. publicũ, cũ quis accusat aliquẽ. aliud priuatũ moribus inductũ: vt in aduocato: vt. ff. de præua. l. j. & . iij.
z ¶ Impleueris.] i. pręuaricatũ pbaueris in publico vel priuato iudicio.
a ¶ Commissi.] i. peccati. fiet enim ĩfamis: vt. ff. de ijs q no. infa. l. athletas. §. pen. & extraordinariè puniet: vt. ff. de præuari. l. j. in fi. & . l. ij.
b ¶ Denuo.] i. iterum.
c ¶ Quæretur.] apud eundem iudicẽ: vt. ff. de mino. l. in causæ. ij. §. fi. & ipso iure nõ valẽte sentẽtia prima: vt hîc. & sic est cõtrà. ff. de mino. l. minor. ij. §. j. vbi dicit dari restitutionẽ. Solut. quidã dicũt & hîc dari restitutionẽ, nõ autẽ ipso iure, vt ibi. & arg. ff. de re iudic. l. diuus. & . j̃. si ex fa. instru. per totũ tit. [a] Alij dicũt ꝙ hîc allegauit pro aduersa parte, ibi non: licet pro sua parte dicẽda nõ dixerit. vel dixit nõ dicẽda. Tu distingue, vt si est pecunia corruptus, tunc ipso iure: vt hîc, & . j̃. de pœna iudi. cõstit. Si nõ pecunia, sed precibus, tunc per restitutionem: vt ibi, & . ff. ad Treb. l. seruo inuito. §. cũ prętor. si tñ & calliditas aduersarij interuenit: vt. ff. de iudi. l. si prætor. §. Marcellus. Sed opponitur ad hoc, ꝙ detur de dolo. vt. ff. de dolo. l. & eleganter. §. si dolo malo procurator. sed illud intellige ad cætera damna, & expensas, non ad id, quod in principali petitione continetur.
d ¶ Quod si nõ docueris.] i. nõ pbaueris. & est ar p Io. ꝙ eo ipso ꝙ quis nõ pbat, calũniari videĩ [b], & de calũnia est puniẽdus: vt in aut. de san. epis. §. si qs autẽ electũ. & . ff. de test. l. iij. §. idẽ diuus. Sed ar. cõtra. ff. ad Turp. l. j. §. j. & . l. mulier.

Præuaricator quis dicitur.

a Hæc prima solutio cõmuniter tenetur. vt testatur hîc bar. Ad hoc autẽ vt sententia fit ipso iure nulla propter corruptionẽ aduocati: tria requirũtur. primũ, ꝙ dolus aduersarij corrũpẽtis intercesserit. secundũ ꝙ aduocatus falsas allegatiões corruptus fecerit. tertium ꝙ sententia fuerit lata contra absentẽ ita loquitur §. Marcellus. ante finẽ huius gl. allegatus.

b Concor. c. non probat. ij. q iiij.

mulier. &.j.de calũ.l.qui nõ ꝓbaſſe. &.l.ij.& ad.l. Iul.de adulte.l. quãuis.ij. ſed illa in ſpecialib⁹ caſib⁹. ADDITIO. Vide pulchrã gl. quæ eſt in verbo,ex vtraque.in.l. Athletas.§.calũniator.ff. de ijs,qui not.infa.

10 a ¶ Notaberis.] qa patieris eãdẽ pœnã, quã aduocatus paſſus eſſet, ſi ꝓbaſſes eũ præuaricatũ.

b QVi neceſſariò] i.ex neceſsitate,veluti magiſtrat⁹ q ſtãt ad fiſcũ cuiuſcũq; municipij.

c ¶ Patriæ.] genitiui caſus:& regitur à dictio- 20 ne municipio.

Tamen.

d ¶ Functiones.] i.q fungũtur aliquo munere præſtando ſuæ patriæ.

e ¶ Aggregatos.] i. electos,vel aſſociatos.

f ¶ Euagari.] i.ad diuerſa officia aſſumi. Acc. vel dic,ad militiã vel ſoli citudinẽ aliquã : vt.j. de 30 decu.l.curiales vltra. & l.qdã.&.l.q derelicta.li.x.

Deeſt eis.

g ¶ Officijs.] Hęc duo permittit.

h ¶ Munera] i.munera q̃ ĩponunt decurionib⁹.

i ¶ Permittatur.] niſi in caſib⁹: vt.ff.de poſtul. l.pe.& vl.quę ſunt cõtra.

k NE quis.] Illigatus.ſec⁹ ſi curia- 40 lis eſſet: quia tunc cuncta munera ciuitatis per eũ cõplẽtur: vt.j.de decur.l. curiales omnium. lib.x.

l ¶ Vt ambiẽtibus.] ergo volens admittitur. Sed cõtra.ſ.de pac.l.ſi qs in conſcribendo.Sol. hoc ideo, quia fieret iniuria 50 toti ſuo ordini. Accur.

m ¶ Ingreſſus.] cõtra j.c.l.petitionem. in fi.ſol. vt ibi.

n FOri.] Aduocati. vel aſſeſſores : vt.ſ. de aſſeſ.l.velut.

o ¶ Caſtrẽſe.] hoc fortè nõ erit hodie,cùm aduocati nõ habeãt ſalariũ 60 de publico: niſi ſit aduocat⁹ pauperũ: ſed in iudicib⁹ cõitatis Bononiæ põt habere locũ : qa ipſi ꝑcipiũt de publico: & ſic erit quaſi caſtrẽſe.ſec⁹ ſi aliũde fortè,& à clientulis. Sed certè cùm iſtud ſit ſubrogatũ loco publici ſalarij, videtur idẽ qđ 70 olim, ꝙ ſit quaſi caſtrẽſe. arg.ſ.de aſſeſſ.l.velut. vbi nõ percipit ex publico : vt.j.e.l.cùm aduocatio.ad fi.& facit.ſ.de epiſ. & cleri.l.ſacroſancta.

p ¶ Vẽdicare.] idẽ in ſilẽtiarijs: vt.j. de ſilẽ.l.fi. li.xij.& facit.j.fami.erc.l. ſi fili⁹.& de inof.teſt.l.fi.

80 QVicquid.] Hæc nõ legitur.

q ¶ Vrbicariæ.] i.aduocati præfecti vrbis.

r SAncimus.] Inſpectio.vt ĩſpiciãt qualiter opera publica fiant.

s ¶ Peræquatio.] vt

taberis[a] ,& rebus iudicatis à quibus nõ eſt prouocatum, ſtabitur. PP.iij. Cal Octob. Antonino A. iiij.& Albino Conſ.

¶ *Aduocatus, qui in terra ſua ad magiſtratum aſſumitur, extra eam non poteſt uagari,& in ea poteſt officium aduocationis exercere, præterquam contra rempublicum.* Bal:

Imppp. Valens, Gratianus, & Valentin. AAA. ad Antonium præ.præ. LEX II.

QVi neceſſariò[b] patriæ[c] ſuæ debent municipio functiones[d] , eos decurionibus aggregatos[e] nolum⁹ euagari[f] : permittẽtes * vt in negotijs cauſidicorum fungant̃ officijs[g] , & in ciuitatib⁹ ꝓprijs ſubeãt munera[h] curialiũ: ita tñ,vt non cõtra rempublicã ciuitatis,in qua honorẽ hũc cõſecuti ſunt ♁ ,eis adeſſe permittatur[i]. D.xv.Cal.Sep. Rauennæ, Valente.vj.& Valẽtiniano ij. AA. Cõſ.

¶ *Aduocati non poſſunt eſſe collectores collectarũ,neq; uolẽtes,neq; nolẽtes.h.d.ſecũdũ* Bar.

Impp. Arcad. & Honor. AA. ad Aphricanum præfect.præ. LEX III.

NE qs ex corpore togatorũ, minimè curialib⁹ nexib⁹ illigatus[k] , ꝓuinciales ſuſcipiat functiones: ſcilicet vt ambientibus[l] claudat̃ ingreſſus[m] , & inuitis neceſsitas auferatur. Dat.iij. Nõ. Aug. Cõſtãtinop. Arcadio iiij. & Honorio iij. AA. Conſ.

¶ *Quod aduocati quærunt ex aduocatione,uel eius occaſione: quaſi caſtrenſe peculium reputatur.hoc dicit.* Bald.

Impp.Honor.& Theodo.AA.Euſtatio præfec. præto. LEX IIII.

FOri tui culminis & vniuerſorũ iudiciorũ aduocati[n] , quicqd ex huiuſcemodi ꝓfeſsione,vel ipſi⁹ occaſione quæſierint,id poſt patris obitũ præcipuũ, veluti peculiũ caſtrẽſe[o] , ad exẽplũ militũ, ꝓprio dñio valeãt vẽdicare[p] . D. x.Cal. Apr. Cõſtãtinop. Honorio xiij. & Theodoſio x. AA. Conſ.

¶ *Priuilegia quibuſdam conceſſa poſſunt ad alios per principem ſiue ſuperiorem generalibus uerbis transferri.hoc dicit.* Bal.

Impp. Theod. & Valentin. AA. Cyro præfect. vrbi. LEX V.

QVicquid animi largitate, & munificẽtia principali ꝓſtitim⁹ togatis ꝑ Oriẽtẽ eminẽtiſsimæ ꝑfecturæ reuerẽtia ſtudiorũ, id ſibi pręſenti ſanctione præſtitũ eſſe cognoſcãt patroni cauſarũ illuſtris vrbicariæ[q] ꝑfecturę. D. vij. Cal. Iañ. Cõſtãtinop. Theodoſio xij. & Valẽtiniano.ij. AA. Conſ.

¶ *Aduocatis nullũ munus perſonale debet iniungi,niſi neceßitas conſulendi, arbitrandi, & iudicandi.hoc dicit.* Bal.

Idẽ AA.ad Florentiũ præ.præ. LEX VI.

SAncim⁹,vt aduocatis, q apud tuã magnificẽtiã cauſas acturi ſunt, à nullo iudice, nec ab ipſa eminẽtiſsima præfectura ſolicitudo vlla penit⁹ iniũgat̃: ſed nec aduocatis ꝓuinciarũ,vel ſpectabiliũ iudicũ,quiſquã exiſtimet aliqd iniungẽdũ. ¶ Nulla igit̃ togatis inſpectio[r] ,nulla pęquatio[s] ingeratur,nulla operis ♁ inſtructio[t] , nulla diſcuſsio[v] ,nullum ratiociniũ[x] imponatur,nullũ deniq; aliud eis mãdet̃,ꝑter arbitriũ[y] in eodẽ † dũtaxat loco,vbi aduocationis exercẽt officiũ: q quagĩta librarũ auri pœna officio feriẽdo * qđ † legis iſtius regulas temerare tẽtauerit. D.viij. Cal. Mart. Cõſtãti. Theodoſio A.xvij.& Feſto Conſ.

¶ *Concordat cum.l.quicquid.ſ.eo.h.d.* Bal.

Idem AA. Thalaſsio præfec. præto. per Illyricum. LEX VII.

IIſdẽ priuilegijs,ijſdẽq; immunitatib⁹ potiri togã[z] illuſtriſsimę per Illycirum præfecturę,quibus fruitur toga[a] per Orientẽ ꝑtorianæ ſedis excelſæ,decernimus. D. vij. Id. Septẽb. Cõſtãtinop. Theodoſio A.xvij.& Feſto Conſ.

¶ *Officium aduocati fiſci liberat de conditione curiali.Et quod ex eo officio quæritur: quaſi caſtrenſe peculium eſt,nec patribus,nec auis acquiritur.hoc dicit.* Bal.

Idem AA.Cyro præ.præ. LEX VIII.

CVm aduocatio[b] prętoriana centũ quinquaginta numero togatis mĩimè,vel minuẽdo,[c] vel augẽdo cõcludat̃,iubemus eos q ex his ad fiſci patronatũ ꝑuenerint,à cohortis[d] vel alterius vilioris cõditiõis nexib⁹ cũ liberis qñcunq; genitis liberos cuſtodiri: poſtq̃; tale officiũ depoſitũ,annũq; cõpletũ,aduocatorum cõſortio[e] abſcedere cũ comitiua cõſiſtoriana: omneq̃; qđ togatis fori celſitudinis tuæ quolibet caſu, quolibet acquirit̃ titulo,quaſi caſtrenſe ſibimet vẽdicare: nec patribus,vel auis paternis earũ rerũ cõmodũ acquirere,legis iſtius authoritate decernimus[f] ;his omnibus etiam ad vrbicariæ præfecturæ aduocationẽ trahendis. D.iij. Cal. Ianua. Valẽtiniano A.v.& Anatolio Conſ.

¶ *Si aduocatus ad unum officium aſſumitur, eo finito poteſt ad aduocationis officium remeare.h.d.* Bald.

Idem AA.Apollonio præfec.prætorio. LEX IX.

SI quis de togatis fori celſitudinis tuæ,vel Illyricanæ,ſeu vrbicariæ ꝑfecturæ,ſiue de ijs,qui in ꝓuincialib⁹ iudicijs cauſarũ patrociniũ ꝓfitẽtur, electione tuæ ſedis regẽdæ ꝓuinciæ mun⁹ poteſtatẽq; ſuſcepit: poſt ꝑ actã ĩtegrè,ac ſine vlla opiniõis labe adminiſtrationẽ, ad illud officiũ vñ abſtractus eſt[g]. & vnde ſibi vitæ ſubſidia cõparabat,remeãdi habeat facultatẽ: nec cãs orare denuo quadã prohibeat̃ inuidia. D.xij. Calẽ. Septembr. Cõſtantinop. Eudoxio & Dioſcoro Conſ.

¶ *Quando in officio,cui unus conſueuit præeſſe,plures eliguntur: quilibet illorum illis priuilegijs utitur,quibus ille ſolus utebatur.hoc dicit.* Bald.

Impp. Valentin,& Martianus AA. Palladio præ.præ. LEX X.

B * Inos[h] ,qui priores in tui culminis ſede inueniũtur, ad patronatum fiſci ſingulis quibuſq; annis accedere,paribus ♁ dignitatis & priuilegiorũ inſigni-

exequent̃ hoĩes in collecta ſecundum facultates ſuas.

t ¶ Inſtructio.] vt inſtruant ruſticos ad opera.

v ¶ Diſcuſsio.] vt diſcutiant quanta pecunia ſit neceſſaria. Azo. Sed contrà.j.de diſcuſ. l. fi. lib. x. 10 ſed hîc de aduocatis ſpectabilium iudicũ,ibi clariſsimorũ.vel ibi in ſubſidium: quia alius non inueniebatur idoneus.

x ¶ Ratiocinium.] vt computent cum ijs qui adminiſtrant.

y ¶ Arbitrium.] ſ.iudicãdi,vt delegationem: 20 quod mãdat̃ inuito : vt hîc,vt.ff.de mu.& hono. l.fi.§.iudicãdi.& de vac. mu.l.prætor.§. qui autẽ non habet.ſecus in arbitrio compromiſſario: vt ff.de arb.l iij.§.j.

z IIſdem.] Togam id eſt togatos.

a ¶ Toga.] i.togatus.

30 b CVm.] aduocatio.vt.j.eod.l. iubemus.

c ¶ Minuendo.] vt.j. tit.j.iubemus.

d ¶ A cohortis.] hæc cohors erat viliũ officialium.inde cohortalis.

e ¶ Conſortio.] quia cõſors eorũ nõ erit: aduo 40 catus tamen erit, & comes conſiſtorij.

f ¶ Decernimus.] ſic &.ſ.eo.l.fori.

g SI quis.] Abſtractus eſt.No.poſt depoſitũ honorẽ iterũ poſſe fieri aduocatum.& facit. ſ. de aſſeſ.liceat.

h BInos.] Nõ legit̃ in ſcholis . Sed pone

♁ Conſtructio.

† Concor. gloſſ.ſuper verbo, remittentem. in ca. paſtoralis. de of. fi.de leg.extrà.

† Aliâs,ſi.

** Qui legis.*

** Binos qui prioris fori tuæ ſedis. Inueniuntur. &c.*

♁ Dignitatibus.

♁ *Esse.*

* *Credebatur patronus.*

casum: qa olim ex curia præfecti ptorio, eligebat vnus ad præstādum pro fisco patrocinium. hodie duo eligūtur. dicit Imperator illos duos habere idem priuilegium, quod olim habebat ille vnus.

a ¶ Ambiendos.] id 10 est fulciendos honore.

b NEmini.] Asidēdi. scilicet simulando q̃ sit assessor, cùm non sit, sed aduocatus.

c ¶ Concilium.] clientulorum. Accur.

d Cohortalibus.] Hi erāt vilis cōditionis. s̃.e.l. cùm aduocatio. & fa 20 cit. j̃.e.l. iubemus. §. post lapsum.

e ¶ Iurisperitos.] Nota de scrutinio.

f ¶ Eorū.] aduocatorū.

g ¶ Posthac.] id est post hanc legem. Accur.

h ¶ Cæteris.] No. vt & j̃. ti. j. l. iubem⁹. §. & filios. & j̃. e. l. petitionē. §. filijs.

* *Conficiat.*

† *Statui.*

30 i SAncimus.] nō legitur.

k ¶ Quotannis.] id est singulis annis.

l ¶ Consortio.] erant enim plures.

m PEtitionem.] Nec ista legitur. Et no. q̃ hæc lex loquit̃ ĩ aduocatis Alexandriæ, sed superior lex, nemini. ĩ aduo 40 catis præfecti prætorio.

* *Conficiat.*

n ¶ Inscribi.] in foro Alexandriæ. Accur.

* *Voluesint.*

o ¶ Filijs.] vt. s̃. eo. l. nemini. §. filios. Accur.

p ¶ Decorari.] nota q̃ ex consul dignitatem habet. Accursius.

q ¶ Ei.] s. aduocato fisci: 50 & durāte biēnio: vsq; ad quod tēpus durat eius officiū: vt. s̃. l. proxi. & s̃. e. l. §. egredientē. Accur.

r ¶ Et vxoribus.] & facit. j̃. titu. j. l. iubemus. §. ad hæc.

s ¶ Defuncti.] aduocati fisci. Accur.

t ¶ Speraturis.] p̃ter 60 salariū eius anni: vt. j̃. e. l. post duos. §. ijs quoq;. quæ est contrà. Accur.

v ¶ Inuitis.] ergo arg. à cōtrario sensu sumpto, si velint suscipere functiones possunt: & sic arg. est cōtra. j̃. e. l. ne quis. Sol. ibi durante officio aduocationis: hîc non. Accur.

70 x ADuocati.] Dirimūt. i. dicūt ea propter quæ dirimūtur. nam ipsi non dirimunt, sed iudex. Accur.

y ¶ Facta.] i. fines. Acc.

z ¶ Lapsa.] vt qa ꝑpter omissas aliquas allegationes iuris, quis sententiam reportauerat contrariā: 80 & postmodùm restauratur per aduocati industriam eius causa. Accur.

a ¶ Fatigata.] vt qa fuit multo tpe causa ꝓtracta.

b ¶ Aduocatos.] et meritò. militāt nāq; &c. Acc.

c ¶ Militāt.] sic & gli-

bus ambiēdos [a] ♁ pręcipimus, quibus antehac vtebatur is, qui solus fisci * creabatur patron⁹. D. xiiij. Calen. Iul. Constantinop. Herculano & Asporatio Cons.

¶ *Sub colore asidēdi prohibitus in cōsiliū non debet assumi. Itē nullus in aduocatorū collegium assumatur, nisi prius probatū fuerit, cū non esse cohortali cōditioni adstrictum, & doctoris iuramēto fuerit approbatus: filijs aduocatorum, & ijs qui sunt ultra numerum, in subrogatione proponendis. hoc dicit. Bal.*

Imp. Leo A. Viuiano præ. præ. LEX XI.

NEmini licere sancimus, aliquem sub asidēdi [b] colore, statutis centūquinquaginta aduocatis, quos sibi eminētissima p̃fectura in cōsiliū [c] assumpserit, aggregare. ¶ Nō aliter verò consortio aduocatorū tuæ sedis aliqs sociętur: nisi pri⁹ in examine viri clarissimi rectoris prouinciæ, ex qua oriūdus est, præsentibus cohortalib⁹ [d] gesta * cōfiant, quib⁹ apertè pateat cohortali vitæ †, ac fortunæ eundē minimè subiacere. atq; hæc fieri volum⁹, si p̃sens vir clarissim⁹ rector ꝓuinciæ fuerit in eius examine: si verò abfuerit, apud defensorē sui oppidi gesta * cōfiant. Iurisperitos [e] etiā eorū [f] doctores iubemus iuratos sub gestorū testificatione depromere, esse eū, qui posthac [g] subrogari * voluerit, peritia iuris instructū. Filios aūt togatorū excellētiæ tuę, q vel nūc causas agunt, vel futuris temporibus actitauerint, cæteris [h] supernumerarijs anteferri. ¶ Illud insuper decernim⁹, vt etiā ijs, qui vltra centūquinquaginta aduocatos eminētissimæ tuæ sedis reperiuntur, liceat & apud virū spectabilē proconsulē, vel præfectū Augustalē, vel comitē Orientis, apud viros etiā spectabiles vicarios, & apud rectores ꝓinciarū negotia perorare. D. Cal. Feb. Cōstātino. Magno, & Apollonio Cons.

¶ *Officium aduocati fisci olim durabat anno: nunc durat biennio. Bal.*

Idē A. Eusebio præf. præ. Illyrici. L. XII.

ij SAncimus [i] patronū fisci iudicio celsitudinis tuæ non iam quotannis [k], sed biennio pro vetere cōsuetudine finē officij sui sortiri: saluis eidē consortio [l] priuilegijs omnibus, quæ à retro principibus meruit, manētibus. Dat. x. Calend. Mart. Constantinop. Basilio & Viuiano Cons.

¶ *Nomina eorū, qui sunt de collegio, debēt scribi in matricula: & debet scribi tēpus, in quo recipiūtur in ipsa matricula, quæ probat eos esse de collegio. Et si aduocatus decedit: integrū salarium, quod à fisco recepit, ad hæredem transmittitur, scilicet illius anni. h. d. Bal.*

Impera. Leo & Anthemius AA. Alexādro duci Aegyptiaci limitis, p̃fecto vrbi. L. XIII.

PEtitionē [m] virorum disertissimorū aduocatorū Alexādrinæ splēdidissimæ ciuitatis, quā de fori sui matricula, & fisci * patrono obtulerūt, meritò admittētes, hac sanctiōe decernim⁹ qquaginta statutos haberi: eorūq; noīa ꝑ tpe matriculę cōficiēdę inscribi [n]: & eos aduocatiōis officiū in iudicio, tā viri spectabilis p̃fecti Augustalis, quā viri spectabilis ducis Ægyptiaci limitis petētib⁹ adhibere, cæteros verò vltra memoratū numerū cōstitutos, apud alios iudices eiusdē Alexādrinæ ciuitatis perorare: filijs [o] scilicet statutorum in loco deficientiū supernumerarijs anteponēdis. ¶ Egredientem autē post bienniū fisci patronum, cōtēplatione laborū excōsulari moderatoris ꝓuinciæ dignitate decorari [p]: * licētia facultateq; ei [q] nō deneganda, cū vsus exegerit, tàm ꝑ se, quā ꝑ filijs, parētib⁹ & vxorib⁹ [r], necnō etiā p̃sonis ex trāsuerso latere, vsq; ad quartū gradū cōstitutis, patrocinium suū adhibere. ¶ Qñ autē fisci patronū mori contigerit, gradu eū sequētē sine vlla dilatiōe in locū eius subrogari: hæredib⁹ defuncti [s] nihil exinde sibi commodi acqri posse speraturis [t]: cūctis priuilegijs, q̃ hactenus habuisse noscunt̃, necnō ijs, q̃ suggestio tuæ magnitudinis cōtinet, etiā in posterū intactis inuiolatisq; seruādis: quaten⁹ hm̃oi delato eis liberalitate nostræ serenitatis honore, possit in otio, & trāqllitate, reliquū vitę suę tp̃s pagere, nulla eis inuitis [v] ingerēda solicitudine.

¶ *Aduocati militibus æquiparantur: quia per eos, tanquam per milites, uita & patrimonia hominum defenduntur. Bal. Vel sic: Aduocati dicuntur militare. & ita sunt necessarij reipublicæ sicut alij milites armorum. Salicetus.*

Idem AA. Callicrati præfecto præto. Illyrici. LEX XIIII.

ADuocati, qui dirimūt [x] ambigua facta [y] causarū, suæq; defensiōis virib⁹ sæpe publicis in rebus, ac priuatis lapsa [z] erigūt, fatigata [a] reparāt: nō minus ꝓuidēt humano generi, quā si prælijs, atq; vulneribus patriā, parētesq; ♁ saluarēt. Nec eñ solos nr̃o Impio militare credim⁹ illos, q gladijs, clypeis, & thoracibus nitunt̃, sed etiā aduocatos [b], militāt [c] nāq; causarū patroni, qui gloriosæ vocis cōfisi munimine, laborantiū spem [d], vitam [e], & posteros [f] defendunt. Dat. v. Calen. April. Constantinop. Zenone & Martiano Cons.

¶ *Aduocatus transmittit ad hæredem salarium totius anni, in quo moritur. hoc dicit. & not. Salic.*

Imperator Leo A. Dioscoro præfecto præto. LEX XV.

POst duos [g] fisci patronos ♁ qui ex anterioribus cōstitutionibus ijsdē beneficijs muniūtur [h], sexagintaquatuor [i] togatos, qui in præsenti sunt, à primo vsq; ad sexagesimūquartū, imperialibus beneficijs perfrui censemus, qbus fisci patroni, liberiq; eorū honorati sunt. His quoq; illud adijciendū esse statuimus, vt si quis patroni † fisci adeptus gradū [k] fatalē diem obierit: vniuersa totius anni [l] solatia, ex quo hoc idē officium peragere cœperit, ad hæredes seu successores suos (siue liberi, siue extranei fuerint,) trāsmittēdi tàm ex testamento, quàm ab intestato liberā habeāt facultatē. D. xvij. Cal. Iun. Constantinop. Festo & Martiano Cōs.

Imperatores Leo iunior & Zeno AA. Iustiniano p̃fec. vrbi. L. XVI.

pe. &

bet in suo officio: vt. j̃. in quib. cau. mili. l. j. Item & illud, Militat in syluis catulus. Accursius.

d ¶ Spem.] vt acquirāt quod nō habent. Accur.

e ¶ Vitam.] vt nō perdāt, quod habent. Accur.

f ¶ Posteros.] ne infa 10 ment̃, vel ne in seruitutē deducantur. & facit. j̃. tit. j. l. laudabile.

g POst duos.] Non legitur. Accur.

h ¶ Muniuntur.] vt s̃. eo. l. binos. Accur.

i ¶ Sexaginta quatuor.] q erāt in p̃senti. s. foro tui p̃fecti, q sunt a- 20 lijs meliores, q inter oēs erāt centūquinquaginta: vt. s̃. e. l. nemini. Accur.

k ¶ Gradū. s. aduocādi.

l ¶ Totius anni.] Istud puto priuilegiū aduocatorum: vñ aliud dico in fortuito casu cōtingente in p̃sona scriptoris, q locauit opas suas. & est ad 30 hoc. ff. de var. cog. l. j. §.

* *Patronus.*

Aduocati salarium ad hæredē trāmittitur.

* *Licentiam facultatem non ei denegendam.*

♁ *Seruarēt*

♁ *Qui in præsenti sūt omnes deinde à primo vsque ad sexagesimum quartū imperialibus beneficijs censemus perfrui &c.*

† *Alias patronatus.*

pe.& de offi.aſſeſ.l.diem defuncto. &. ff. loca. ſed addes.§.fi. Itẽ dicũt gdã ſec⁹ eſſe in legato annuo alicui relicto, quàm hîc dicat in ſalario præſtãdo alicui aduocato ſingulis annis: vt.ff.de an.leg.l.ſi in ſingulosannos.Sed cer 10 tè imò idẽ eſt in legato. vt.ff.de an.leg.l.in ſingu los annos. Nec obſtat cõtrà quod ſignatur huic legi.ſ.e.l.petitionẽ.§.fi.vt ibi dixi. Item facit.ff. de ſtipul.ſer.l.ſi ſeruus.ij.§. cùm ſeruus.Accur.

a AD ſimilitudinem.] Nec hæc 20 legitur. Et not.ꝙ de alio præfecto loquit̃ hæc lex quàm ſuperior.nam plu res erant præfecti.

b ¶Præfecturæ.] vt ſ.l.proxi.Accur.

IVbemus.] Non legitur.Accur.

c ¶Culminis.] Iſta lex dirigitur præfecto præto 30 rio per Illyricum.

d ¶Fine.] quia ibi bien nio iam ſteterat.

e ¶Biennium.] quaſi dicat,vltrà non durat.

f ¶Adimpletionẽ.] aliâsad pleniorẽ.ſ.nũerũ.

g ¶Definiti.] quaſi diceret.ſ. quam.ſ. definiuimus. Accur.

40 h ¶Apparitoribus.] aliâs apparitionibus.ſ.primæ curiæ, vnde iſti erant cohortales.

i ¶Siqua competit.] quia interim non currit accuſationi tempus.

k ¶Poſt lapſum.] facit.ſ.e.l.nemini.§.nõ alit̃.

l ¶Poſtulãtes.] i.petẽ 50 tes iterũ eſſe aduocatos.

† In quinquaginta.

† Ad pleniorem ſupra definitũ numerũ ſurrogan. &c

† Apparitionibus.

† Exierũt.

¶DE ADVOCATIS diuerſorũ iudicũ. ¶Superiori titulo dixit de illis aduocatis, qui adhuc ſunt in officio aduocationis:ſed hîc loquitur de illis,qui iã depoſuerũt officiũ illud: ut patet.ĩ.e.l.j. et.l.iubemus.§.ad hæc. et 60 §.filios.& §.ut autẽ. et l.petitiones. & l.laudabile.unde nullus eſt ſuperfluus:ut quidã dicunt. Itẽ ſuperior de poſtulatione cõplexus eſt tàm eos, qui pro ſe, quàm eos, qui ꝓ alijs poſtulare poſſunt. Aut in illis duobus cõple 70 ctitur tãtùm eos, qui ꝓ alijs. Vel titulo ſuperiori loquitur de illis, qui ſcripti erãt in matricula, & ſalaria de publico percipiebãt: hic de alijs. Vel aliter.ſ.de illis aduocatis, qui neceſſe habebant poſtulare in certis iudicijs, uel in certis locis, puta in 80 illa ciuitate, uel in illa ꝓuincia. hic de illis, qui neceſſe habebãt poſtulare corã certis iudicibus in quacũque eſſent prouincia, ciuitate, uel loco.

† Diſcrepatione. Rubricæ iſtius à præcedenti ponit doctrinam.

AD ſimilitudinem [a] ſexagintaquatuor aduocatorũ fori ampliſsimæ p̃torianæ p̃fecturę [b], q̃ndecim tantùm ex foro tuæ magnitudinis, qui in pręſenti gradus primos obtinẽt, poſt fiſci videlicet patronũ, eiſdẽ priuilegijs noſtræ mãſuetudinis beneficio ꝑfruãtur, quib⁹ fiſci patroni liberiq́; eorum muniũtur. D.xvij. Cal. Apr. Conſtãtinop. Leone iuniore A. Conſ.

Imp. Zeno. A. Paulo præfect. præto. per Illyricum. LEX XVII.

IVbemus aduocationẽ fori tui culminis [c] centũquinquaginta †(ſicut antea cõſtitutum fuerat) aduocatis cõcludi: eundẽq́; numerũ, quoties vel ꝓfeſsionis fine [d], vel morte, vel quocũq; fuerit caſu imminut⁹, electiõe magnificę tuæ ſedis impleri: ita vt in p̃ſenti q̃dẽ & hinc vſq; ad biẽniũ [e] ad impletionẽ [f] †, ſuprà definiti [g] numeri ſurrogãdi, ſine vlla cohortalis, aut cuiuslibet deterioris conditionis quæſtiõe ſuccedãt: ſalua videlicet aduerſus eos † apparitoribus [h], ſi qua [i] cõpetit actiõe: quã certũ eſt, poſtquã fiſci p̃ronatũ officio ĩpleto exegerint †, euaneſcere. poſt lapſum [k] verò biẽniũ foro tuæ magnificæ poteſtatis inferr poſtulantes [l], nõ aliter niſi ſub geſtorũ cõfectiõe minimè eos cõhortali cõditiõi ſubiacere patefactũ fuerit, admittãtur. ¶Cũcta ſanè priuilegia, quæ magnificæ ꝑ Oriẽtẽ pręfecturæ aduocatis, ex diuinis retro principũ, ſeu inclytæ recordationis Leonis, vel noſtris ſanctionib⁹ indulta ſunt, tuæ quoq; glorioſiſsimæ ſedis cauſidicis, abſq; vlla † diſcretione cõpetere, ꝑ hãc in æternũ valiturã legẽ ſancim⁹. D.vj. Cal. Ianuar. Conſtantinop. Decio & Longino Conſ.

TITVLVS VIII.

De aduocatis diuerſorum iudicum.

¶Aduocati comitis rerum priuatarum principis & proconſulis Aſiæ, poſt depoſitum officium clariſsimi efficiuntur. h.d. Sali.

Impera. Anaſtaſius A. Euſebio magiſtro officiorum. LEX I.

SVggeſtionẽ viri illuſtris comitis rerum priuatarũ, & ꝓcõſulis Aſię duxim⁹ admittẽdã: ꝑ quã nr̃æ ſerenitatis auribus intimauit, fori ſui aduocatos, cõi petitiõe magnopere poſtulaſſe, vt poſtq̃ aduocatiõis depoſuerint officiũ, dignitate quadã nr̃a liberalitate potiant̃. ¶Iubemus itaq; poſt depoſitũ (vt dictũ eſt) p̃fatũ officiũ vnũquẽq; eorũ, q̃ in p̃ſenti ſunt, vel poſteà matriculis eorũ ꝓ tp̃e fuerint inſerti, clariſsimi primi ordinis comitis ꝑfrui dignitate: quaten⁹ & tp̃e q̃etis fructũ p̃teritorũ laborũ cõſequant̃, † ꝓ quo fide, atq; induſtria erga cliẽtes ſuos cõprobata, à priuatę cõditiõis hoĩum multitudine ſegregati, clariſsimis meritò cõnumerent̃. D.ij. Cal. Ian. Cõſtantinop. Anaſtaſio A.ij. Conſ.

† Pro quaque fide.

¶Aduocati præfecti in aduocatos fiſci aſſumpti, cohortali conditione liberantur, tàm ipſi, quàm eorum liberi, & eorum patrimonium. h.d. Sali.

Idem A. Thomæ præfecto prætorio per Illyricum. LEX II.

ADuocatos ampliſsimæ tuæ ſedis, q̃ ꝓ tp̃e ad fiſci patroni gradũ, & officiũ ꝓuehunt̃ vnà cũ liberis iam natis vel poſtea ꝓcreãdis, ab oĩ cohortalis, ſeu cuiuſlibet deterioris cõditiõis vinculo immunes ac liberos cũ patrimonio ſuo cõſeruari decernimus: cũ cõſtet hoc iampridẽ, tã aduocatis ampliſsimæ p̃torianæ ꝑ Orientẽ, quã magnificę vrbicarię p̃fecturę ſacris cõſtitutiõib⁹ eſſe indultũ: & nõ dubiũ ſit, non tãtũ eas, ſed etiã ſublimiſsimæ tuę ſedis germanas eſſe poteſtates. D.xij. Cal. Decẽbr. Patricio & Hypatio Conſ.

Idem A. Conſtantino præ.p̃. LEX III.

IVbemus [m] ꝓ tp̃e primatẽ [n] aduocatorũ fori viri illuſtris comitis Oriẽtis, ꝑ biẽniũ fiſci patroni fungi officio, & ſolatia [o] ſibi cõi cõſenſu deputata ꝑ idẽ bienniũ cõſeq̃ [p]: hoc quoq; trãſacto ꝓfeſsionẽ aduocationis depõere: cõſortio videlicet eorundẽ aduocatorũ, ad quadraginta tm̃ viros redigẽdo ita vt ſi qui ſuꝑflui ſunt, iam eidẽ cõſortio ſociati, de aduocationis officio minimè reijciant̃: nemine alio eis adijciẽdo: ne quadraginta virorũ numerũ, aduocatorũ [q] conſortiũ [r] excedere cõtingat. Ad hæc eos, q̃ (ꝓut ſtatutũ eſt) fiſci patroni depoſuerint officiũ [s], poſteà quoq; nõ ꝓhiberi ſingulos, tâm ꝓ ſe, quã ꝓ iugali [t] ſua, & ſocero & ſocru, necnõ genero, & nuru, liberiſq́; ꝓprijs, colonis & ſeruis ad ſe ꝑtinẽtibus, aduocatiõis fungi officio: nec ædiculas eorũ [v] metatorum [x] onere moleſtari: ſi tñ [y] in vna tantũmodò, ſuaq́; domo ſinguli talẽ p̃rogatiuã ſibi vẽdicare maluerint. ¶Pro ſportulis p̃tereà modũ [z] quẽ notitia [a] nobis porrecta declarat, tàm ꝓ his, quã ꝓ colonis, & eorũ ſeruis cuſtodiri: neminiq́; p̃beri licentiã eundẽ modũ circa ſportularũ exactionẽ cõtra eos excedẽdi. Nec decætero quenquã, antè quã ꝑ ſtatuta [b] tempora legũ eruditiõi noſcat̃ inhæſiſſe, ſupradicto cõſorcio ſociari. Et filios [c] aduocatorũ, vel adhuc in tali cõſtitutorũ officio, vel eorũ qui fiſci patronatũ depoſuerint, ſuperſtitũ, vel mortuorũ, extraneis ad idẽ officium accedẽtibus anteponi: eiq́; gratis & ſine ſumptibus [d] ſociari, ſi & ipſi (prout diſpoſitũ eſt) ſolito tempore legũ doctrinã meruerint. ¶Vt autẽ ijs, qui fiſci patroni † officiũ adepti ſunt, vel fuerint, nõ tantùm ſu

† Qui ſemel.

m IVbemus.] non legitur.

n ¶Primatem.] erat enim quidam aduocat⁹, qui præerat alijs, & erat ancianus ſupra alios.

o ¶Et ſolatia.] i. ſalariũ. nã ſolatiũ eſt eis habere ſalarium. Accur.

10 p ¶Conſequi.] facit ĩ.e.l.petitiões. circa princ.

q ¶Aduocatorum.] qui ſunt ſub primate.

r ¶Conſortium.] ſic &.ſ.de ſacroſanc. eccle. l. non plures.

s ¶Officiũ.] prædicti primates, ſiue anciani q̃ poterant quieſcere.

20 t ¶Proiugali.] ſic &.ĩ.eo.l.petitiones. §. ad hæc.&.ſ.ti.j. l. petitionẽ. §.licentia.

v ¶Eorum.] primatũ, ſ.poſt depoſitũ officium.

x ¶Metatorum.] i. militum, quos recipere non tenentur: vt hîc.

y ¶Si tamẽ.] hæc vera 30 ſunt, ſi tantũ vnam domum habent. ergo à cõtrario, ſi plures domos habent, non habent iſtud priuilegium.

z ¶Modum.] id eſt æquitatem.

a ¶Notitia.] i. petitio eorũ nobis porrecta ſuꝑ hoc petebant enim ſe nõ 40 teneri ad ſportulas, vel teneri ad paruas in cauſis ſuis.

b ¶Per ſtatuta.] ſ. q̃nquẽnnij: vt in procemio ff.§. ſed quia ſolitum.

c ¶Et filios.] & ſic.ſ. ti.j.l. nemini.§. filios.

d ¶Sũptibus.] Nota

Doctorum filij in quo sunt priuilegiati.

ar.q; filij doctorũ nõ debẽt aliqd dare ꝓ sumptibus,cùm legunt ordinariè, vel extraordinariè, vel examinantur, & q; alijs etiã æquè bonis præferantur.

a ¶ Exhibitionis.] in iudicio faciendi. Accur.

* Se subire.

10 b ¶ Deductionis.] vt ducãtur inuiti ad principem,vel ad alium iudicem:nisi vt subijcit.

c ¶ Per sententiam.] comminatoriam.

d Laudabile.] Non legitur.

e ¶ Solatia.] aliâs solatium. Nota de strenis, de 20 quibus strenis habes expressè in decre.xxxvij.distin.c.legãt.&.xxvj.q.vlti.c.non obseruetis.

f ¶ Inseri.] repete iubemus: qđ est.s.& hoc dico percepturos sine quadã suffragij solutione.

g ¶ Sacras.] solitas epistolas tribunorũ.i.missas 30 à tribunis. Vel hìc expone vt.j.e.l.restituendæ.§.sacras.

h ¶ Alterutri.] si duo sunt fisci patroni.

i ¶ Affectu.] i.cõtracto matrimonio p affectũ.

k ¶ Allegationibus.] id est probationibus.

* Manu puncti cõsequi scriptum solatium.

+ Alij legũt cũcta, alij, puncti.

l ¶ Eas.] allegationes.

40 m ¶ Cõmendari.] i.allegari & probari.

n ¶ Absentibus. Nota testes posse recipi absente altera parte ante litẽ cõtestatã ad publicationẽ faciendã: vt in aut.de test. §.& hoc verò.col.vij.

o Petitiones.] Et hęc non legitur.

50 p ¶ Iubemus.] ab isto verbo in ãteà vsq; in finẽ est hæc lex de verbo ad verbũ. s.e.l.iubemus.

q ¶ Ad triginta.] contra.s.eo.l.iubemus.nã ibi xl.hìc.xxx.sed ibi in alio foro quàm hìc.

r ¶ Modũ] i.quãtitatẽ.

s ¶ Porrecta.] i. peti-60 tio eorũ nobis porrecta super hoc. petebat enim se non teneri ad sportulas, vel teneri ad paruas in caussis suis.

Aduocati fisci quæ salaria olim habebant.

t Restituendæ.] Hæc est intẽtio huius legis qa olim.lx.librę dabant patronis fisci. sed Zeno abstulit eas p̃ronis 70 fisci,& deputauit pedaneis iudicibus,& qbusdã alijs,q arbitrabanť & ęstimabãt vires fideiussorũ datorũ,ꝓ rebus pupillorum. & posteà Zeno esse æquũ credidit, si eis, qui æstimabãt res fideiussorũ,auferrẽtur pro parte: nõ tñ in totũ abstulit:sed 80 Iustinianus oĩb⁹ aufert, & prioribus restituit.

♁ Liberalitates.

v ¶ Luminibus.] i.aduocatis fisci.

x ¶ Arbitris.] id est pedaneis iudicibus.

y ¶ Principis.] eiusdẽ Zenonis.

perstitib⁹,sed etiã morte præuẽtis prospiciatur:tàm ad hæredes fisci patroni,q semel ad talẽ gradũ vocatus sit,solatia eius trãsire, hisq; seruari:quàm ipsos,q fisci patronatũ iã deposuerũt,vel posteà deposuerint,minimè cuiuslibet act⁹ publici solicitudinẽ nolẽtes * subire cõpelli, nec exhibitionis [a], seu deductiõis [b] onere(nisi speciali authoritate nostra)molestari: & in ꝓuincia incusandos,ꝑ sñiam [c] viri spectabilis comitis Oriẽtis, vtpote cõpetentis iudicis,cõueniri, atq; litigare decernimus. D. Calẽ. Iulij,Constantinop. Sabiniano & Theodoro Cons.

¶ *Hæc lex priuilegiat aduocatos fisci.h.d.Sali.*

Idem A.Eustatio præf.præ. LEX IIII.

Laudabile [d] vitæq; hoĩm necessariũ aduocatiõis officiũ,maximè principalib⁹ præmijs oportet remunerari. Ideoq, iubem⁹ viros clarissimos fisci, ꝓ tẽpore patronos fori tuæ celsitudinis, solẽni die festiuitatis calẽdarũ Ianuariarũ,ipsi⁹ tãtũmodò anni, ꝑ quẽ tale peragũt officiũ, inter spectabiles sacri nostri cõsistorij comites, diuina nostræ serenitatis * manu pictos † consequi solàtia. [e] ¶ Et postquã tale deposuerint officiũ, si qdẽ filios ingenuos habeãt, eos clarissimorũ notariorum inseri [f] cõsortio,tribunorum sacras [g] solitas epistolas, sine quadã suffragij solutiõe ꝑcepturos. Et si quis per sñiam sublimitatis tuæ monitus, sup agnito debito,vel agnita causa,q̃ ingerit ei,cõfessionẽ exponere paratus sit:eã non arbitro delegato,sed tunc tẽporis fisci patronis,vel alterutri [h] eorũ,si alter adesse non possit, ꝓ more tñ solito sub actorũ testificatiõe intimari. ¶ Quotiesq; de nuptijs, quis sine dotalibus instrumẽtis mutuo cõtrahẽdi matrimoniũ animo celebratis, sup affectu [i] suo liberis ex hmõi cõiugio iã extãtib⁹,vel necdũ ꝓcreatis,legitimis allegationibus [k] vti maluerit:eas [l] apud eosdẽ ꝓ tẽpore fisci patronos, vel alterutrũ eorum(vt dictũ est)gestis interueniẽtib⁹ cõmẽdari [m]:ita videlicet,vt iuri cognitæ allegatiões absentib⁹ [n] ꝑsonis,si q̃ cõpetunt, seruẽtur intactę. ¶ His insup,quicũq; apud viros gloriosos, ꝓ tẽpore cõsules mancipia sua libertate donare voluerint, antelatos fisci patronos,ad easdẽ ♁ libertates per agẽdas,ꝓpriã aduocationis vocẽ accõmodare. ¶ Alijs nihilominus priuilegijs,quæ iampridẽ memoratis * vel fisci patronis,vel adhuc aduocatiõis ꝓ tpe peragẽtib⁹ officiũ togatis,diuersis modis indulta sunt,ex hac etiã sanctione nostra, in sua stabilitate duraturis. D.xij.Cal.Decembr. Constantin. Ariouinio & Messala Cons.

* Caussis.

z ¶ Vtrũq;. aduocatorum fisci.erãt enim duo: vt.s.titu.j.l.binos.

a ¶ Pro voto.] i.si aliqđ bñficium vel priuilegiũ cõcedit alicui potestati,puta rectori ꝓuĩciæ vel similib⁹ oĩbus, q sub eo sunt,videť esse cõces-10 sum.& est sic.ff.de cõdi.& demõ.l.municipibus.

b ¶ Primatibus] i.aduocatis fisci, qui pręsunt

¶ *Nota quòd nullus potest assumi in aduocationis officium,nisi tempore statuto studuerit. quod tempus est quinque annorum.*

Idem A.Sergio. LEX V.

Petitiones [o] virorũ disertissimorũ fori ꝑsidalis * secundæ Syriæ,ꝓuincię aduocatorũ cum cõpetenti moderatione cẽsuim⁹ admittẽdas:& iubem⁹ [p] ꝓ tẽpore primatẽ eorũ per biẽniũ fisci patroni fungi officio, & solatia sibi cõi cõsensu hoc in vsu deputata, per idẽ bienniũ cõsequi:hocq; trãsacto professionẽ aduocationis deponere,cõsortio videlicet eorundẽ aduocatorũ ad triginta [q] tantũmodo viros redigẽdo:ita, vt si qui superflui sunt iam eidẽ cõsortio sociati,de aduocationis officio minimè reijciant:nemine alio eis adijciendo,ne trigĩta virorũ numerũ aduocatorũ excedere cõsortiũ cõtingat. ¶ Ad hæc,eos q(ꝓut statutũ est) fisci patrõi deposuerũt officiũ,posteà quoq; nõ ꝓhiberi singulos,tàm ꝓ se, quã ꝓ iugali sua, & socero ♁ & socru, necnõ genero & nuru,liberisq; ꝓprijs,colonis, & seruis ad se pertinẽtibus aduocationis fungi officio: nec ædiculas eorũ metatorũ nomine molestari:si tamẽ in vna tantũmodo,suaq; domo singuli talẽ prærogatiuã sibi vẽdicare maluerint. ¶ Pro sportulis pręterea modum [r],quẽ notitia nobis porrecta [s] declarat, tàm pro his,quã ꝓ colonis,& eorũ seruis custodiri:neminiq; ꝑberi licentiã eundẽ modũ circa sportularũ exactionẽ contra eos excedẽdi. Nec decætero quẽquã antequã ꝑ statuta tẽpora legũ eruditioni noscať inhæsisse,supradicto cõsortio sociari. Et filios aduocatorũ, vel adhuc ĩ tali cõstitutorũ officio,vel eorũ q fisci patronatũ deposuerĩt,superstitũ vel mortuorũ,extraneis ad idẽ officiũ accedẽtib⁹ antepõi:eiq; gratis,& sine sumptibus sociari:si & ipsi(ꝓut dispositũ est)solito tpe legũ doctrinã meruerint. ¶ Vt autẽ ijs,q fisci patroni officiũ adepti sunt,vel fuerint,nõ tantũ superstitibus,sed etiã morte præuẽtis ꝓspiciatur:tàm ad hæredes fisci patroni,q semel ad talẽ gradũ vocat⁹ sit,solatia eius trãsire,hisq; seruari quã ipsos,q fisci patronatũ iam deposuerũt,vel posteà deposuerint,minimè cuiuslibet act⁹ publici solicitudinẽ nolẽtes subire cõpelli, nec exhibitionis,seu deductionis onere,(nisi speciali authoritate nostra)molestari:& in ꝓuinca in incusandos per sñias viri clarissimi,ꝓuinciã,in qua degũt moderãtis,vtpote cõpetẽtis iudicis,cõueniri,atq; litigare decernimus. D.Cal.Decembr. Anatolio & Agapito Cons.

* Sedem.

♁ Decesso cru.

Impera. Iustinianus A.Marino præfec.præto. LEX VI.

Restituẽdæ [t] sunt clarissimis eloquẽtię luminib⁹ [v] sexaginta auri libræ,quas sub imperio Zenonis diuæ memoriæ pedaneis deputatas arbitris [x],necnõ fideiussorũ vires æstimãtibus,tñ auferẽdas credidit pro parte posterioris subtilitas principis [y], vt iam liberalitate nostri numinis,viri clarissimi fisci patroni præfatam auri summã,sine fraude annis singulis cõsequanť, ab amplissima tua sede pari lãce in vtrũq; [z] diuidendã. ¶ Nã vniuersis reddiť,qđ pro voto [a] omniũ primatibus [b] indulgeť. ¶ Sacras insuper epistolas, quibus approbanť viri clarissimi tribuni ꝑtoriani,& notarij, nõ

alijs

vnius tantùm noĩe, ſed alterius [a] quoq; vtrius p̃ſtãdas pſpicim⁹, ſiue ſuos filios, ſiue alios quoſdã duxerint illuſtrãdos [b]. Ad hæc [c], altiore beneficio codicillos, q̱b⁹ illuſtris honorat̃ dignitas, cõſequant̃: quos [d] vni⁹ ſolùm noĩe eiſdẽ viris facũdiſsimis daturos nos pollicemur, pfuturos ſcilicet alteri [e] eorũ altero cõcedẽte: ſeu q̱ ex puincijs ſuis, vel ex amicis voluerint, in puincijs tñ degẽtib⁹. Licẽtiam eis p̃tereà facim⁹, binos hoĩes ſingulis ãnis itidẽ [f] offerẽdi, noſtrã [g] adoraturos purpurã, ſtatutis inſerẽdos præſentialibus domeſticis: vnũ [h] equitũ, alterũ ſcholę peditũ, in vacãtẽ eorũ locũ, q̱ diẽ functi ſunt: nullo dũ ſupererunt, de militia vænũdãda pacto cũ eis interpoſito, quorũ eiuſmodi cõuẽtiones interſunt: ita tñ, vt ijdẽ viri facũdiſsimi [i] cùm offerẽdos [k] eoſdẽ crediderint hoĩes, bina ſolidorum pro ſingulis milia, nihilq́; ampli⁹, nouerint depẽdẽda viris magnificis comitibus dicatiſsimorũ [l] domeſticorũ, id eſt equitũ quidẽ pro eo, q̱ inter equites meritur⁹ eſt: peditũ aũt, p eo, q̱ inter pedites inſerendus eſt, ſolutis videlicet ſtatim ſtipẽdijs [m], necnõ cæteris ſolatijs [n] ijſdem tyronibus [o] deputãdis, ſine quolibet alio diſpẽdio: alijs etiam priuilegijs potiãtur, q̃ diuerſis tẽporib⁹ cõſecuti ſunt, ſiue p auguſtos apices, ſiue p diſpõnes, & ſñias ampliſsimæ tuæ ſedis. nã qui nobis digni iudicati [p] ſunt, ij multò magis in anterioribus quoq; ſunt adiuuãdi. Dat. Cal. Decẽ. Cõſtãtinop. ipſo A. & Eutherico Conſ.

Idem A. Theodoro præ. præ. LEX VII.

PEr hãc legẽ [q] decernimus, ne antequàm in octoginta tantùm virorũ numerũ fori tui culminis togatorũ collegiũ deductũ fuerit, aſpirare q̱s qualibet arte cõcedat̃, aut poſsit: niſi vel [r] eorum [s] filij, q̱ triginta priorũ obtinẽt numerum [t], facũdiæ ſtudijs eruditi, gratis [v] videlicet, & ſine vllo ſuffragio, aut fortaſſe exteri [x] non vltra duos p annos ſingulos, facũdia & ipſi cõſpicui, taxati fuerint: nullo deinceps, poſtquàm in octoginta virorũ numerũ redacti fuerĩt, ſuperare qualibet rurſus ambitione, vel aſtutia quantitatẽ auſuro. ¶ Interdicẽda quoq; cũctis licẽtia p̃uertẽdi pgreſſus ſeriẽ, quã ipſius * tẽporis ordo ſuppeditat: & vt in mercatorũ [y] cõtractib⁹, loca pmutãdi: & adhuc tyrones iã intereſſe veteribus. Hoc etiã pnunciandũ cenſem⁹, ne q̱s ex his in alijs * degat regionib⁹, relicta obſeruatiõe glorificę tuę ſedis. Nouerint eñ, qui poſt nomẽ impetratũ patroni litiũ, vltra triũ annorũ ſpatiũ, ex ſacratiſsima hac vrbe morãdũ duxerint: nec nũcupationẽ togati, nec priuilegia virorũ huiuſmodi cõcedẽda ſibi: vt nec petitis ex induſtria [z] prædictæ ſedis authoritatibus, ptrahant̃, aut multiplicetur peregrinationis [a] excurſus. Quorũ omniũ, ſi q̱d, vel minimũ quocũq; tẽpore fuerit violatũ: viginti primates eiuſdẽ ordinis, & qui p tẽpore ſolicitudinẽ ab actis in amplitudinis tuæ gerẽt officio, adiutores etiã eorũ [b] denis ſinguli libris auri ferient̃, q̃ aduerſus imperialia cõſulta ſerenitatis noſtrę tendẽtib⁹, nõ ſtatim obiecerint [c] interceſsionẽ legis præſentis, aut nõ reſtiterint, & omnino nõ phibuerint, ne quid tentaret̃ contrarium: cùm nec in adminiſtratores ſublimiſsimæ tuæ ſedis, ſi nõ intẽtè cuſtodierint * diſpoſita ſalutaria, & vt nõ temerent̃, pſpexerĩt, pœna deerit decẽ auri librarum. ¶ Sexcẽti autẽ aurei, quibus pro tempore fiſci patronis * fori tuæ celſitudinis, ad exẽplũ priorũ temporũ ex arca tui iudicij cõſulat̃: ne poſt decurſum celerẽ aduocationis, & labores glorioſos egeni exeant: nõ (vt ſæpe cõtingit) incerto die præſtentur, ſed cũ ad mediũ iter peruenerint patrocinij rerũ fiſcaliũ, id eſt Calẽdis Octobribus per annos ſingulos [d] ſine cũctatione [e] ſoluẽtur. ¶ Quicquid inſuper priuilegiorũ retro principũ ſacris affatib⁹, vel authoritate tribunalis [f], cuius [g] intereſt, huic eidẽ ordini datũ oſtenditur, inuiolatum ſeruari. ¶ Cumq́; lite quiſquã eorũ [h] pulſatus fuerit, ſeu ciuilis cauſæ certamine, aut criminalis quæſtionis obtentu, hic [i], vel in prouincijs: cùm per cõceſſum [k] tẽpus eorũ adeſſe quẽquam euenit [l], * nullas executores ſportulas aſſequi: nec [m] qui cõtrouerſijs mouẽdis inſeruiũt, aut excipiẽdo, ſeu pręparãdo, vel officio quolibet alio, quocũq; nomine ſumptum exigendum cenſemus. Dat. Idib. Februar. Conſtantinop. Iuſtiniano & Opilione Conſ.

Idem A. Archelao præfec. præto. LEX VIII.

NEmo [n], excepta Menandri [o] fiſci patroni perſona, ſperet decætero permutationum, ſaltibus ſuperiore gradu captato fruiturum [p] ſe beneficijs, quæ [q] patronis ærarij [r], ſeu dum officium exhibẽt [s] cauſis fiſcalibus, aut poſt expletum agmen [t] impertita monſtrantur [v]. Datum xij. Calend. Septembr. Iuſtiniano & Opilione Conſ.

Impera. Iuſtinianus A. Ioanni præfec. præto. LEX IX.

DE conſtitutione [x] diuinæ recordationis Iuſtini patris noſtri ſuper togatis ampliſsimæ tuæ ſedis prolata Illyricani aduocati poſtulauerunt à nobis, eis

---

alijs aduocatis, cûm eligebãtur ex primatib⁹ aduocatorũ: vt. ſ. e. l. iubemus.

a ¶ Alterius.] erãt enim duo aduocati fiſci: quorũ vnus vel alter faciebat literas approbatorias: vt &. ſ. e. l. laudabile, §. & poſtquam.

10 b ¶ Illuſtrandos.] ſcilicet aduocati fiſci.

c ¶ Ad hæc altiore.] auget dignitatẽ illuſtrem ſuperiorũ tribunorũ, & notariorũ: vt vni cõceſſa dignitate, pſit alteri amico, vel non amico, dũmodò de ſua prouincia ſit.

d ¶ Quos.] ſ. codicil- 20 los. i. literas, quas alicui dirigit Imperator de pręſtando beneficio, vel priuilegio aliquo puta fortè, q̃ ſit illuſtris.

e ¶ Alteri.] ſic. ſ. de diuer. reſcrip. l. j.

f ¶ Itidem.] id eſt de illo loco vnde ſunt.

g ¶ Noſtram.] hoĩes 30 dico, ideſt ambaſsiatores adoraturos noſtrã purpuram. i. nos qui ſumus veſtiti de purpura. Acc.

h ¶ Vnum.] i. vn⁹ horũ ãbaſsiatorũ ponet̃ ĩter domeſticos militũ: alter peditũ in locũ defuncti.

i ¶ Facundiſsimi.] ſ. tribuni & notarij.

40 k ¶ Offerendos.] id eſt mittendos.

l ¶ Dicatiſsimorũ.] id eſt diſertiſsimorum.

m ¶ Stipendijs.] id eſt denarijs, quos habẽt pro expenſis.

n ¶ Solatijs.] i. ſalarijs.

o ¶ Tyronibus.] id eſt ambaſsiatoribus.

50 p ¶ Iudicati ſunt.] nota hîc maiorẽ honorẽ deberi ijs, q̱ electi ſunt ab Imperatore, ad aliquam dignitatem, quàm ijs, qui ad eandem dignitatem ſunt electi ab alijs: ſic & ff. de al. ſcri. l. fi.

Honor maior debetur electo à maiori.

q PEr hanc legem] Non legitur.

60 r ¶ Vel.] iſtud vel reſpicit aut: quod eſt. j̃. Acc.

s ¶ Eorum.] ſcilicet aduocatorum.

t ¶ Numerũ.] ſ. in matricula. filij ergo aliorum q̱nquagĩta, q̱ ſunt poſteà ſcripti, nõ poſſunt poſteà ibi taxari ſiue poni.

v ¶ Gratis.] ſic &. ſ. e. l. 70 iubemus. §. & filios. l. petitiones. §. & filios.

x ¶ Exteri.] i. extranei.

y ¶ Et vt in mercatorum.] ſubaudi ſit interdicenda licentia.

z ¶ Induſtria.] i. calliditate aduocati.

a ¶ Peregrinationis] ſcilicet aduocati.

80 b ¶ Eorũ.] ſ. primatũ.

c ¶ Obiecerint.] ſic & j̃. de appel. l. quoniam iudices.

d ¶ Per annos ſingulos.] nã incipiẽbãt anni ſinguli ſecũdũ antiquos in calendis Aprilis. & ſic eſt argumẽtũ p pẽſione ſoluẽda in medio anni. ſic &. ff. ſolu. ma. l. diuortio. j. rñ. Sed ar. cõtra ff. de cõdi. & demõ. l. publius.

e ¶ Cunctatione.] id eſt ſine mora.

f ¶ Tribunalis.] id eſt iudicis.

10 g ¶ Cuius intereſt] i. ad quẽ ſpectat dare talia priuilegia.

h ¶ Eorum.] ſcilicet aduocatorum fiſci.

i ¶ Hic.] ſ. in Roma.

k ¶ Conceſſum.] ſcilicet dilationis.

l ¶ Euenit.] quia venit in termino conſtituto.

20 m ¶ Nec.] ſubaudi ab illis, qui &c. & accipe ſumptum exigendum, quod eſt in fi. legis.

n NEmo.] nõ legit̃.

o ¶ Menãdri.] proprium nomen aduocati fiſci.

p ¶ Fruiturum ſe.] q̱ fecerunt ſaltum.

30 q ¶ Quæ.] ſ. beneficia. Accurſius.

r ¶ Aerarij.] q̱ ſunt aduocati,] nõ per ſaltum.

s ¶ Exhibent.] qui fecerant ſaltum.

t ¶ Agmen.] i. officiũ. & facit. ff. de muneri. & ho. l. vt gradatim.

v ¶ Monſtrantur.] 40 No. non habet priuilegiũ, q̱ p ſaltũ pueħit. ſic & de eo, q̱ ſit ſacerdos antequã ſit diacon⁹. ADDITIO. Vide de hoc extrà de cleri. per ſaltum pro. in c. vnico. cùm ibi no. per gloſſas.

x DE conſtitutione.] Non legitur.

* Operis

* Regat.

* Diſpoſita ſolutaria rerũ nõ morẽtur pro ſpexerint &c.

* Fortunæ tuæ ad exemplũ priorũ tẽporum, ex arcão tuo iudicio cõſulatur. &c.

* Nullos.

a ¶ Si.] id est an.
b ¶ Habere.] scilicet illa constitutio.
c ¶ Eorum.] scilicet aduocatorum Illyrici.
d ¶ Commeatu.] id est licentia habita à superiore.
e ¶ Asistere.] id est esse cum eis.
f ¶ Eiusdem.] Illyricanę. Accursius.

*Clarum datũ fieri &c.
*Poßint.
*Personam corũ tenere vt si quis &c.

g ¶ DE ADVOCATIS FISCI. ¶ *Quia quædam specialia seruãtur in eis, ideo de eis dicit.*

Cvm te.] CASVS. Si pro fisco nõ pro persona priuata aduocasti, prætextu salarij tibi non soluti aduersus eũ in eadẽ causa cõsistere phiberis. ¶ Ex ista.l.not. arg.ꝙ licet non soluatur salariũ doctoribus, nõ tamen possunt interdici facere studiũ, secundũ Bal.
h ¶ Agitasse.] sed non vsque ad finem.
i ¶ Proponas.] tu aduocate fisci.
k ¶ Placitis.] i. conuentiõi, vt ducas ad finẽ. Vel dic placitis.s. principum.
l ¶ Præstare.] in eadẽ causa: secus in alijs: vt.j.l. proxi. nisi in casibus, vbi etiã in eadem causa: vt.ff. de postu.l.pen.& fi. secus in patrono priuati, si salarium nõ soluatur: vt.j. de iudi.l. properandum. §. honorarijs.

Potes.] CASVS. Si in vna cã pro fisco aduocasti: an in alia causa pro priuato cõtra fiscũ posis cõsistere, quærit? & dicit ꝙ sic. Vi.
m ¶ Potes authoribus.] per legẽ istam.
n ¶ Declines.] nisi in casib⁹: vt.s.l. proxi. dixi.

Fisci.] CASVS. Si ꝑ fisco aduocas: ea q̃ sibi necessaria sunt, occultare nõ debes, neq; noĩe fisci contra priuatũ calũniã mouere. Viuia.
o ¶ Negotio.] quãtùm ad fiscũ, q nullũ ius habent: & facit.ff. de admi. tu.l. quoties.§. nec vtiq;.

Rationales.] CASVS. Si causam habeat fiscus cõtra priuatũ: corã rationali.i. procuratore Cæsaris Augusti debet agi, & præsente patrono fisci: alioquin lata sentẽtia rescindetur. Viuia.
p ¶ Rationales.] i. ꝓcuratores Cæsaris: vt suprà de modo mulct.l.ij. qui cognoscunt inter fiscum & priuatum: vt.j. si aduer. fis.l.j.&.ij. Vel pro eisdem.
q ¶ Suscipiant.] aliter rescinditur sententia: vt.ff. de iure fisci.l. si fiscus. secus in priuato: vt.s. de postu.l. velamento.

¶ DE ERRORE ADVOCATORVM &c.
¶ *Quoniam aduocati, de quibus dictum est, errant in officijs suis exequendis: ideo ponit de erroribus eorũ, & ea occasione subijcit de erroribus scribentium libellos conuentionales, uel libellos precum.* Azo.
r ¶ De errore aduocatorum.] scilicet noceat vel non.
s ¶ Preces.] principi porrigendas.
t ¶ Concipientium.] qui similes sunt in hoc aduocatis.

*clarum fieri, si [a] locũ etiã circa eos * possit habere [b], siue cùm cõmeatu, siue sine cõmeatu, iudicio eiusdẽ sublimitatis tuę abfuerint. ¶ Sãcimus itaq; talẽ legẽ generaliter etiã * in ꝑsonis eorũ [c] valere, vt si quis sine cõmeatu [d] vltra cõtinuũ biẽniũ abfuerit, vel cũ commeatu vltra quinquẽnium, de matricula penitus aboleatur: nulla licẽtia ei dãda gradũ suũ vẽdicare, nec iterũ viris disertissimis togatis eiusdem sedis assistere [e]. Perfruantur igitur aduocati eiusdẽ [f] sublimitatis hac nostra generali sanctione.

TITVLVS IX.
De aduocatis fisci [g].

¶ *Fiscalem causam, aduocatus fisci nõ debet deserere prætextu salarij non soluti.* h.d. Bal.

Imperator Antoninus Augustus Claudio.

LEX I.

Cvm te fisci causam agitasse [h] ꝓponas [i]: quãuis te salarium percepisse neges, tñ placitis [k] acquiesce. Eos eñ, qui causam fisci egissent, ꝓhibitũ est aduersus fiscũ patrocíniũ ꝑstare [l]. PP. xiij. Cal. Iañ. Antonino A. iiij. & Balbino Cons.

¶ *Qui in una causa fisco præstitit patrociniũ, in alia potest contra fiscũ postulare.* h.d. *non tamen intelligas in generali aduocato fisci.* Bal.

Impp. Valerianus & Gallienus AA. Frequentio.

LEX II.

Potes [m] authorib⁹ nobis aduersus fiscũ quoq; patrociniũ exhibere priuatis: dũ eã scilicet causam, quã tu, cùm fisci aduocatus fueras, fortè tractasti, suscipe declines [n]. PP. vj. Cal. Mart. Valeriano ij. & Gallieno AA. Cons.

¶ *Aduocatus fisci nihil debet omittere: tamen aliquam litem non debet per calumniam mouere.* h.d. *no. ista lex.* Bal.

Impera. Constantinus A. Aeliano proconsuli Aphricæ.

LEX III.

Fisci aduocat⁹ pœnas metuẽs, caueat, ne fiscalia cõmoda occultet, néve vllo negotio [o] existẽte, fisci nomine priuatis audeat calumnias commouere. D. vij. Id. Nouembr. Tyberiade, Constantino A. iij. & Licinio Cęs. iij. Cons.

¶ *Procurator Cæsaris, non debet cognoscere absente aduocato fisci, inter fiscum & priuatum: sed aduocato præsente.* h.d. Bald.

Imperatores Grat. Valentin. & Theod. AAA. ad Amianum comitem rerum priuatarum.

LEX IIII.

Rationales [p], priuatæ rei causis, vel sacris ęrarijs pręsidẽtes, examen præsente † fisci aduocato suscipiant [q]. Datum. xiiij. Calend. Ian. Merobaude. ij. & Saturnino Cons.

TITVLVS X.
De errore [r] aduocatorum, vel libellos seu preces [s], cõcipientium [t].

¶ *Hoc intendit, Illud quod præsente parte aduocatus profert, ipsa pars ꝓferre uidetur.* Bald.

Imp. Alexander A. Aureliæ.

LEX I.

Ea, quæ aduocati præsentibus [v] ijs, quorũ causæ agũtur, allegãt, perinde [x] habenda sunt, ac si ab ipsis dominis litium proferãtur. PP. Calend. Mart. Albino & Maximo Cons.

¶ *Error scribentium libellum, non nocet parti probato errore.* Bal.

Imp. Gor. A. Rogato militi.

LEX II.

Errores eorum, qui desyderia id est preces [y] scribũt veritati præiudiciũ afferre non posse manifestũ [z] est. Et ideo si condemnationẽ cuius mẽtionẽ libello insertã [a] esse ꝓponis, manifestè ꝓbare potes nõ intercessisse [b]: allegationes tuas lædi nõ oportere, is q super negotio disceptaturus [c] est, non ignorabit. PP. x Calend. Iul. Pio & Pontiano Cons.

¶ *Error aduocati potest reuocari usque ad sententiam, & etiam in causa appellationis.* hoc dicit. Bal.

Imperatores Dioclet. & Maximian AA. & CC. Vlpiæ.

LEX III.

Ea quæ.] CASVS. Si in causa mea aduocatus fuisti, & aliquam e pręsente & intelligente allegasti, perinde allegata sunt, ac si egomet allegassem. & intelligo idem quo ad effectum: quia sicut ego si errassem, reuocare possem errorem vsque ad sententiam: eodem modo & tu. Viuia.

v ¶ Præsentibus.] & intelligentibus.
x ¶ Perinde.] quo ad iuris rationem. sicut ergo suum errorem potest corrigere vsque ad sententiam, vt suprà de iur. & fac. igno. l. error. sic & aduocati secundum Io. & H. quidam cõtrà: vt infrà eodem. l. fin. dices.

Errores.] CASVS. Habebam causam contra te. dedit iudex contra me interlocutoriam sententiam, sciens me grauatum, volo petere restitutionem in integrũ: quia fortè ẽram minor. in libello supplicatorio quidam scripsit ita, petit restitutionem, cùm sit condemnatus. nectamen eram cõdemnatus. an ille error mihi noceat, quæritur? & respon. quod non, si probare posim, quod non fui condemnatus. Viuianus. ¶ Nota primò ex ista lege, quòd error scribentis libellum supplicatorium, vel conuentionalem non præiudicat veritati, secundum Bald. ¶ Not. secundò argumen. quòd quãdo quis rñdet confitendo positionem addit tamen prout in tali instrumento continetur: ꝙ si in illo instrumento nõ sic continetur, illa confessio non habetur pro cõfessata, licet dixerit confiteor: quia est positio inefficax. casus est hîc secundum Baldum. ¶ Vltimò nota negatiuã probari, secundum eundem.
y ¶ Preces.] vel principi vt delegetur iudex, vel iudici ordinario datas.
z ¶ Manifestum est.] vt. ff. de offic. præsid. l. illicitas. §. veritas. & de regulis iuris. l. si librarius. & infrà de testa. l. errore. Accur.
a ¶ Insertam.] errore scribentis. volebam enim scribi in libello me petere restitutionem à contractu: ille adiecit à sententia, qua dicebam me esse condemnatum sed non eram condemnatus, vel non in tantum.

†Gl super verbo, solũ modò. in. c. causam matrimonij. de off. dele. inducit hãc l. in arg. ꝙ vbi aliquorũ præsentia desyderatur: quod in eorũ fit absentia nõ tenet.

b ¶ Intercessisse.] quomodo probatur negatiua: vt infrà de probatio. l. actor? Respondeo, eo ipso, quòd non probatur contra, secundum quosdam: vt infrà qui mili. non poss. l. super seruis. libro xij. Vel secundum Plat. probo non intercessisse, scilicet sicut dicit actor. nam dicebat in quinquaginta: eò quòd in precibus meis sic continebatur. & sic probabo contra per sententiam, quæ dicit, inquantum sim condemnatus. & sic secundum Plat. aliter ponitur casus, quàm dictum sit in prima gloss. Vel tertiò probato tunc iudicem fuisse alibi, vel mortuum: cùm à certo iudice dicas datam sententiam: vt j. de contrahend. stipu. l. optimam.
c ¶ Disceptaturus.] Quis iste? Respondeo delegatus vel ordinarius sublato errore.

Sententijs.] CASVS. Eras aduocatus in causa mulieris, ea præsente, & nõ cõtradicẽte cõfessus es eã debere. x. triduo elapso lata est sententia cõtra eã. uõ appellauit intra. x. dies, cũ potuit. vult impetrare rescriptum à principe, vt retractet sentẽtia. an sit audienda, quærit? & rñ. ꝙ nõ. nã negotia per sententiam &c. & maximè cùm hæc mulier intra triduũ errorẽ aduocati non reuocauit, neq; à sñia appellauit, cũ appellare potuit. ¶ No. ꝙ incõtinẽti dicit fieri qd̃ fit intra triduũ: & sic si qs in incõtinẽti offert se aliqd probaturũ, sufficit si hoc ꝓbat intra triduũ: vt hîc, & ĩ. de iudi. l. fi. ¶ No. vlterius, ꝙ error potest reuocari, & corrigi in causa appellationis. & sic habes ꝙ confessus appellat: quia in causa appellationis põt reuocare errorẽ, & probare cõtrariũ. hoc probatur apertè. ff. de app. l. creditor. § iussus Bal. hîc.

† Quid si ex continẽti, vide glo. vltimã in c. preterea. extrà de testi. cogen.

Sentẽtijs finita negotia rescriptis reuocari non oportet [a]. Nec enim q̃ constituta sunt, id est vt aduocatorũ error litigatorib⁹ nõ noceat, tibi etiã opitulari possunt: cũ te p̃sentẽ, neq; causæ palã ex cõtinẽti †, id est triduo [b] ꝓximo contradixisse, neq; post sententiã appellationis remedio (si tibi hæc displicebant) vsam esse proponas. Datum. vj. Calend. Septembr. Viminatij. CC. Conss.

TITVLVS XI. Vt quæ desunt aduocatis [c] partium, iudex suppleat.

Iudex ex officio suo supplere potest in iure, non in facto. h. d. Alexan.

Impp. Dioclet. & Maximian AA. & CC. ad Honoratum. LEX VNICA.

Non dubitãdum est † iudicẽ, si qd à litigatorib⁹, vel ab ijs [d] q negotijs assistũt, min⁹ [e] fuerit dictũ: id supplere, [f] & ꝓferre [g] qd̃ sciat legibus, & iuri publico [h] cõuenire. S. xvj. Calẽ. Mart. Diocletiano v. & Maximiano iiij. AA. Conss.

TITVLVS XII. Ex quibus † causis infamia irrogatur.

Inquisitio pendens non irrogat infamiam inquisito. Bal. Vel sic: Missus in carcerem, uel vinculatus causa maleficij inquirendi, non est infamis. h. d. Bar.

a Oportet.] vt & . s. vt lite pendente. l. j. & . ĩ. sen. rescin. nõ pos. l. j. & . ij. & . s. de trãsact. l. causa. & ĩ. de iudi. l. si cum tibi.

b Triduo.] si cõtigat ꝙ ꝑ. iij. dũtaxat dies cã durauit post errorẽ. & sic nõ ob. s. de iuris & facti igno. l. error. Alij vt Pla. dicũt errorẽ aduocati intra triduũ tantũ posse corrigi: vt hîc, & ĩ. de iudi. l. fi. Prima verior: vt s. eo. l. j. De errore autem iuris constat apud oẽs vsq; ad sententiam: vt. ĩ. de iudi. l. iudices.

† Facit ad hanc. l. c. bonæ cũ glo. super verbo, iurauimus. extrà de post. prę la.

Error aduocati vsquequo possit corrigi.

VT QVAE DESVNT ADVOCATIS &c. ¶ *Si errent aduocati, quid iuris sit, audisti: nunc si minus dicant* ADDITIO. *Vel sic secũdũ Bal. Dictum est. s. qualiter error aduocatorum corrigatur: hic qualiter omissum suppleatur.*

† De causis. ex quibus infamia alicui irrogatur.

Iudex de iure supplet, licet non de facto.

c Aduocatis.] De iure ꝓfert iudex, & supplet: vt qa actor dicit, mutuaui decẽ. vñ de æqtate faciatis mihi restitui: licet nõ sim mihi stipulatus. nescit autem dicere debitorẽ obligatũ re. certè hoc ꝓfert iudex. Vel si dicat obligatũ re, nõ tñ adducat legẽ. na tũc iudex supplet inducẽdo legẽ. Vel cũ actor inducat min⁹ bonã legẽ, iudex supplet bonã Vel melius potes hîc dicere hoc modo: ꝙ iudex hîc proferat, cũ actor dicit factũ: vt cũ dicit aliquẽ obligatũ sibi aliqua actiõe, sed nõ dicit ius. i. nõ adducit legẽ: vel si dicit factum & ius. i. legem, sed nõ bonã: iudex supplet meliorem. de facto autem supplere, vel ꝓferre non debet quod est ei notum vt priuato: sed sic vt iudici, vt per testes.

Non dubitandum est.] CASVS Si aduocat⁹ tuus minus ꝓ te allegauit, quã debuit, & omisit, qd̃ omittere nõ debuit: hoc supplere põt iud. & ꝓferre: dũmodò iuri cõi sit cõsonũ. Viui.

d Ab ijs.] vt aduocatis vel procuratoribus.

e Min⁹] etiã si nihil dixerĩt qa min⁹ dicit, q nil dicit: vt. ff. de ver. si. l. min⁹.

f Supplere cùm minus continet.

g Et proferre.] cùm prorsus omisit: & dictio minus, conuenit vtriq;: vt ff. de tribu. l. illud. §. minus. Et no. hîc, ꝙ iudex supplet de iure, vt hîc, inducẽdo legẽ, vel arguẽdo ad causam sedẽdo, nõ stãdo: vt. s. de postu. l. quisquis. & ita libellum corriget, eũ nõ recipiẽdo, si nõ põt cõuenire aliquo modo actio causæ: vt. ff. de offic. asses. l. j. & . ĩ. vt nemo pri. l. ij. in fina. aliâs amittat actor causam recipiẽdo. i. si iudex recipiat talẽ libellũ, in quo proponitactio, quæ nõ põt cõuenire causæ: vt. ff. si mẽsor fal. mo. di. l. j. §. ideo. Itẽ inducẽdo casum similẽ, vel ducendo ad inconueniens: vt. ff. de leg. iij. Aufidius. aliâs, Offidius. in facto autem non, nisi sit ei notum: vt iudici: vt dixi. s. de transac. l. age. licet Placen. contrà: vt. ff. de pet. hæredi. l. fin. sed expone eam vt ibi.

Suppletio de iure qualiter fit per iudicem.

h Publico.] id est communi. & secunddum hoc dic legibus. s. specialibus vel magistratibus, qui tuentur ius publicum in se cõsistẽs: vt. s. de edẽ. l. edita. in fi. & . ff. de orig. iur. l. ij. §. post originem.

EX QVIBVS CAVSIS INFAMIA &c. ¶ *Quia à postulando, de quo dictum est, remouentur infames: ideo de his dicit.*

Infamiæ.] CASVS Si iudex te in carcerem, vel in vincula, ob crimen quod dicit te commisisse, siue iustè siue iniustè conjecit: an propter hoc sis infamis? & respon. ꝙ non.

i Infamiæ.] id est infamia, quæ est detrimentum famæ, sic dicitur creatura salis. id est, creatura, quæ est sal.

k Coniectus.] iustè vel iniustè.

l Vincula] ob crimẽ explorãdũ, nõ exploratũ. s. in pœnã: vt. ĩ. e. l. nullã. & ff. de cust. re. l. j. & . ij. Et no. ꝙ ĩfamia dr̃ famæ priuatio, seu diminutio, priuatur eñ qs qñq; in totũ: vt ꝑ maximã, & mediã capitis diminutionẽ: & de hac nihil in titulo isto, cũ constet, ꝙ ad nullũ ciuile, vel publicũ officiũ admittatur is, cuius fama est in totũ cõsumpta: vt. ff. de pœnis. l. quidã. fama autem minuitur, cùm ciuitas, & libertas retinetur: sed circa statũ pœna plectimur: vt ff. de var. cog. l. pe. §. cõsumit. & . §. minuitur. Fama autẽ ecõtra est illæsæ dignitatis status, legibus & moribus cõprobatus. & in nullo diminutus &c. Et no. ꝙ fama & opinio & existimatio idẽ significãt: vt. ff. eo. l. pen. §. existimatio. ADDITIO. Tu dic melius secundũ Bal. hîc ꝙ duplex est fama. s. hominis in seipso, & de homine apud alios. Prima fama rectè definit. s. in gl. Fama verò secũdo mõ accepta, nõ definit ꝑ est, sed per dicit. Est eñ fama ista dictum & opinio maioris partis gentiũ: vt. ff. de q̃stio. l. de minore. § tormenta. & ibi per Bart.

Infamia detrimentum est famæ. Infamia quid est.

Fama, quid est.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Manilio. LEX I.

Infamiæ [i] detrimentũ minimè tibi affert ob id solũ, ꝙ in carcerem coniectus [k] es, vel vincula [l] tibi iussu legitimi iudicis iniecta sunt. PP. sine die & Consule.

Publicanus condemnatus in duplum, quia exegit indebitum, non notatur infamia. h. d. Bald.

Idem AA. Venerio. LEX II.

Neq; [m] furti, neq; vi bonorũ raptorũ, neq; peculatus [n] dãnat⁹ intelligi põt, q cùm pl⁹ debito noĩe tributorũ exegisset, in duplũ à præside cõdẽnatus est [o]. PP. v. Id. Iañ. Laterano & Rufi. Cõss.

Pœna accessoria diminuitur ex parte pœnæ principalis. Et potest iudex causa cognita alterare pœnam delicti. h. d. Bald. Vel sic: Vbi iudex ex causa minuit pœnam criminis, uidetur super infamia transigere. h. d. Ia. Bu. Vel sic: Si pœna maleficij fuerit per sententiam diminuta, uidetur infamia esse remissa. h. d. Alex.

Idem AA. ad Metrodorum LEX III.

Etsi [p] seuerior † sñia dici debuit [q], tñ ꝓcõsul vir clarissimus [r] certis [s] rõnibus mot⁹, mitiorem sñiam dixerit, & ordine decurionũ te biẽnio abstinere iusserit, trãsacto [t] tp̃e nõ esse te ĩ numero infamiũ palã est: eo ꝙ post biẽniũ

Neq; furti.] CASVS. Publican⁹ noĩe tributorũ exigit plus, quã exigere debuit. actione in factum quæ dat̃ contra publicanos, egisti, & in duplũ cõdemnatus est. an propter hoc efficiatur infamis? & respon. ꝙ non, cùm neq; fur dicendus est, neq; raptor, neq; in crimen peculat⁹ incidisse: quæ crimina infamãt Vi.

† Intellige hac. l. quando imponitur vna pœna corporalis, pro alia corporali. secus autẽ, si imponitur pecuniaria, pro pecũiaria, vel pecuniaria, pro corporali: vt. l. quid ergo. §. pœna. ff. eo.

m Neq; furti.] Quia hic actor à volente demum exegit: licet coactè volens & eadẽ est ratio, quare nec vi bonorum raptorum tenetur. vel aliter, vt in fi. huius. l. dicam.

n Peculatus.] quod videbatur. nam & in crimine peculatus dãnatur quis in duplum, si pecunia erat alicuius ciuitatis, vbi non propriè dicitur peculatus, non autem erat pecunia reipublicæ Romanorum, vbi propriè dicitur peculatus: vt. ff. de fur. l. ob pecuniam. & ad. l. Iul. pe. l. iiij. §. si.

o Condemnatus.] suo officio, quod inhęret actioni in factũ in libello ꝓ positę. Et sic no. publicanũ nõ teneri furti: quare est cõtrà. ĩ. de fur. l. etiã. Sol. vt modò dixi hîc à volẽte: ibi ab inuito exegit. vel hic ignorãs, ibi sciens: vt & ff. vi. bo. rapt. l. ij. §. si publican⁹. Tu dic, verius, ꝙ hic fuit dãnat⁹ in actionẽ, in factum de publicanis, quæ est arbitraria, nec infamat: vt hîc & . ff. de publ. l. in princ. & . l. hoc edicto. in prin.

Peculatus vbi propriè dicatur. Publicanus furti non tenetur.

Etsi seuerior.] CASVS. Si decurio, q ꝓpter falsum testimoniũ, vel ĩstrumẽtũ, qd̃ retractauit sciẽte p̃side, fuit condẽnatus in biẽnium, cùm in decennium meruerit condemnari: an elapso biennio videatur sibi remissa infamia? & rñ. ꝙ sic, ex quo enim pœna remissa est, & sequela pœnæ, quæ est infamia, si causa cognita imminuta fuit pœna.

p Etsi.] id est quamuis.

q Debuit.] quæ si dicta esset, infamiam irrogasset; vsq; dum durat effectus sententiæ: vt. ff. ad muni. l. ordine. in prin.

r Clarissim⁹] ĩpropriè ponit̃. nã spectabilis est: vt. s. de epi. & cle. l. raptores.

s Certis rationibus.] Pone exẽplũ: vt qa instrumẽta apud se deposita meo aduersario ꝑdidit, & ĩspiciẽda exhibuit: & ideo deportari & infamari in ꝑpetuũ debebat: vt. ff. de pœ. l. si qs aliqd. §. ĩstrumẽta. & ad le. Cor. de fal. l. j. §. is q. Sed iu. mitigauit ꝓpter ætatẽ paruã vel magnã: vt. ff. de mĩo. l. auxiliũ. §. ĩ delictis. & . ff. de term. mo. l. ij. Vel qa sine dolo deliqt: vt. ff. de pœ. l. respiciẽdũ. §. delinquũt. & . l. absentẽ. §. fi. vel qa dicit se cõmilitonẽ & militẽ reip. fuisse: vt. ff. de re mi. l. nõ oẽs. §. fi. Vel qa nõ dolo, sed lasciuia homicidiũ fecit: vt ff. ad le. Cor. de sica. l. in lege. Ve. melius quo ad hãc le. pone exemplum in decurione biennio dãnato, qui in decennio fuit damnandus propter falsum testimonium vel instrumentum, quod recitauit cognoscente præside: vt. ff. ad legẽ Corn. de fal. l. falsi. j. §. ordine. In aucta autem pœna pone exemplũ: vt. ff. de pœn. l. aut facta. §. fin.

Pœna mitigare ex quibus causis possit iudex.

t Transacto.] Apparet ergo eum interim infamẽ, & eo trãsacto desinit: vt. ff. ad legem Corn. de fal. l. falsi. §. ordine. & ad municip. l. ordine. in princ.

a ¶ Remisisse.] Cùm enim pœnam remisit, & sequelã, hoc est infamiam remisisse videtur. Sed contrà j. de genera. aboli. l. fi. sed ibi loquitur de indulgentia principis, quam fecit post pœnæ interpositionem, volens pœnæ gratiam facere, & non infamiæ: hîc cùm iudex in sua sentẽtia pœnam minorem imponit causa cognita pro maiori, & non per errorem: aliâs secus: vt. ff. de iniur. l. diuus. quæ est cõtrà. Item no. ꝙ non distinguo secundum H. ex quo crimine fuit pœna hæc minor imposita: vt. ff. de decur. l. iij. & de postulan. l. Imperator. Sed quidam distingunt, vt si tale erat crimẽ, quod nõ importat infamiã: obtineat quod hîc dicit. aliâs durat etiã posteà infamia: vt. ff. de decur. l. generaliter. §. j. & l. ad tempus. quod non placet. & ibi nõ causa cognita fuit minuta pœna: vt. j. eo. l. ad tẽpus. Itẽ no. ꝙ hac & superiori lege videbatur infamia irrogari, & pœna infligẽda: sed nõ est ita. Itẽ quomodo potest iudex pœnam minuere vel augere, cùm hoc sit in legis ptãte: vt. ff. ad Turp. l. j. §. j. ĩ fi. §. & ff. ad muni. l. ordine. ij. rñ? Sol. ibi non fuit causa cognita: hîc sic. vel ibi post sententiã non potest: hîc in sentẽtia potest: vt & ff. de pœn. l. hodie. Nec dicas illud esse verum in extraordinarijs tantũ criminibus, vt posit augeri vel minui pœna in sentẽtia. nam idem dicitur in publicis iudicijs & extraordinarijs: vt. ff. de pœ. l. respiciẽdum in princi. & l. aut facta. §. fi. & ad l. Corne. de de fal. l. antepenu. Et plenius super his potes dicere: vt. ff. eo. l. quid ergo. §. pœna. in glo. sed quomodo potest pœnam iudex &c.

Iudex an posit pœnam augere vel minuere.

† Notãdus es.

remisisse[a] tibi prohibitionẽ decurionatus iudex videt̃. PP. x. Calẽ. Iañ. Laterano & Rufino Cons.

¶ Sententia causa cognita lata in minori pœna uel maiori, intelligitur super infamia dispensare, ut non duret post tempus sententiæ. hoc dicit textus cum gloss. secundum utranque lecturam. Bal.

I idem AA. Venustiano. LEX IIII.

SI Posidonium[b] in tempus anni relegatum[c], secundum sententiã non excessisse[d] proconsulis probaueris: quinque annis exilio tẽporali damnãdũ[e] inter infames haberi nõ oportet[f]: qm̃[g] sentẽtiæ[h] seueritas cũ ceteris dãnis[i] transigere[k] videt̃. PP. vj. Calend. Mart. Saturnino & Gallo Cons.

¶ Decuriones non incurrunt infamiam ex genere pœnæ: sed incurrunt eam quæ irrogatur, ex genere sententiæ. h. d. secundũ Ia. Bu. & Bal. Vel sic: Licet decuriones & eorum filij non debeant fustibus cædi: tamen iniuriarum damnati sunt infames. h. d.

I idem AA. Ambrosio. LEX V.

DEcuriones quidem, item filios decurionũ fustibus[l] castigari prohibitũ[m] est. Verũ si iniuriã te fecisse[n], procõsul vir clarissimus[o] pronũciauerit: ignominia notatus[p] es†. PP. Cal. Iul. Saturnino & Gallo Cons.

SI Posidonium.] CASVS. Posidonius aliquod crimen commisit, propter quod erat relegandus. iudex causa cognita condemnauit eum in annum, cùm erat relegandus in quinquennium. nunquid elapso anno desinit esse infamis? Certè sic: quia non debet consyderari seueritas sentẽtiæ dicendæ, sed iam dictæ. & sic accipitur propriè relegatum & condemnatũ. Vel dic damnatum propriè, tunc dic casum, ꝙ erat relegandus vsque ad annum, & condemnatur in quinquennium. & dic seueritas sententiæ. s. dictæ. ¶ Not. ꝙ hæc lex legitur duobus modis: vno modo in sententia mitigante: & tunc finis legis non correspondet principio: nisi cõsyderemus sententiam nõ prout qualis est: sed prout regulariter esse debuit. secundum gl. quæ expositio nõ placet. Secundo modo loquitur in sententia pœnam exaggerãte. i. aggrauãte. tũc finis legis stat ꝓpriè, sed principiũ stat impropriè: quia ponit̃ tẽpus ꝓ tpe. Et secũdũ has lect. tota ista lex nõ põit nisi vnũ casum cũ rõne, scd'm Bal. hîc.

b ¶ Si posidonium.] proprium nomen.

c ¶ Relegatum.] exponũt quidam. i. relegandũ. & ꝙ dicit. j. damnandũ. i. damnatũ. sic & ponitur tempus pro tẽpore. s. de legi. & consti. l. j. & hoc ideo, vt differat à lege superiori. nam secundum hoc ibi minuitur causa cognita, hîc augetur. Tu dic etiam propriè poni hæc verba: & ꝙ minuit hîc sicut, & superiori lege: sed in alio notetur differentia, quia hæc in relegato: Illa de eo, qui est ab ordine motus. hi enim duo cõueniũt in quibusdã, vt nullus eorũ impleto tẽpore ad nouũ aspiret honorẽ, nisi tãto tẽpore steterit iterũ, quantũ in pœna fluxit. ad veterẽ autẽ ambo similiter aspirãt qñ vacabit: sed cũ vacabit, different. nam ab ordine motus ipso iure statim recuperat: relegatus non, nisi per nouam electionem: vt. ff. de decu. l. ij. in prin. & ad muni. l. ordine.

Tẽpus pro tẽpore quãdoque ponitur.

Relegatus & ab ordine mot⁹ an differant.

d ¶ Excessisse.] alioquin duplicaretur tempus: vt. ff. de pœ. l. aut damnum. §. quisquis. Vel grauiori pœna afficitur, & sic infamis esset: vt. ff. de pœnis. l. capitalium. § in exulibus.

e ¶ Damnandum.] id est damnatum.

f ¶ Oportet.] post tempus pœnę finitum: vt. l. ordine. ff. ad muni. l. qui cum vno. § ad tempus. ff. de re mili. aliâs autem esset perpetua etiam post tempus pœnæ: vt no. ff. de pœ. l. in seruorum. §. fi. & in summa huius titu.

g ¶ Quoniam.] pro quia.

h ¶ Sententiæ.] s. dictæ secundum quosdam. vel dic dicendæ secundum aliam positionem: vt modò diximus.

i ¶ Damnis.] cætera damna vocat infamiam.

k ¶ Transigere.] nam de infamia dicitur transigere, id est finiri: v. ff. eo. l. quid ergo. § fi.

l DEcuriones.] Fustibus. pro quibus cõtingit aliquem infamẽ fieri ex genere pœnæ: vt. ff. eo. l. ictus.

m ¶ Prohibitum est.] propter priuilegiũ personæ: & ideo nõ est remissa pœna ipso iure: sed propter decurionatũ infligi non potest: vt. ff. de decur. l. ij. §. j. & l. fi. & j. de pœ. l. decurionũ. & l. si matrem. & l. decurionem. & ff. de iniusto test. l. si quis filio. §. eius. & de pœ. l. moris. §. iste ferè. & §. parentes. & j. de quæstio. l. diuo Marco.

¶ Vbi est causa famosa, contrahitur perpetua infamia. Bal. Vel sic: Finita pœna sine causæ cognitione minuta non tollitur infamia. Vel secundum aliam lectu. Finita pœna debita, quia nõ aucta, nec minuta, licet temporanea, durat infamia. h. d. Sali.

I idem AA. Iusto. LEX VI

AD tempus in opus publicũ[q] damnati[r]†, pristinũ quidem statũ[s] retinent: sed dãno infamiæ post impletũ tẽpus subijciũtur[t]. PP. vij. Id. Decemb. Geta & Plautiano Cons.

¶ Ex eo quod quis repudiat hæreditatem patris, non efficitur infamis. h. d. Sali.

I idem AA. Demetrio. LEX VII.

NEmo ob id, quod bonis paternis abstinuit, infamis[v] est. PP. v. Id. Ianua. Antonino A. & Geta. ij. vtrisq; Cons.

¶ Condemnatus de furto, fit infamis: sed condemnatus de receptatione, quam ignoranter fecit, non est infamis. h. d. Bal. & Sali.

I idem AA. Vlpiæ. LEX VIII.

SI furti cõdẽnata[x] es, citra verbera quoq; fustiũ famæ damnũ subijsti[y]. Quòd si res furtiua, quã alter surripuit, apud te ignorãtẽ[z] cõperta est: nõ læsit existimationẽ tuã durior sententia[a]. PP. x. Calend. Mart. Antonino A. & Geta vtrisq;. ij. Cons.

n ¶ Tefecisse.] filiũ decurionũ, vel decurionẽ.

o ¶ Clarissimus.] impropriè. i. clarè & amplè dignitatis: vt. s. e. l. & si seuerior.

p ¶ Notatus es.] qa cõdemnat⁹ es actione famosa. s. iniuriarũ: vt. ff. eod. l. j. Vel crimine iniuriarũ, quo cõdẽnatus quis similiter est infamis: vt. ff. de pub. iudi. l. infamem.

AD tempus.] CASVS. Aliquid cõmisisti, ꝑpter qđ in opus publ. cõdẽnat⁹ es seruire vsq; ad quinquẽniũ puta. an elapso quinquẽnio remaneas infamis? Videt̃ ꝙ sic. & quod dicit retẽto priore statu, dic vt in ciuitate & libertate.

† Dati.

q ¶ Publicum.] hîc fuit minorata pœna sine causa, vt. ff. de publi. iudi. l. infamem.

r ¶ Dãnati.] aliâs, dati q erãt dãnandi in ꝑpetuũ: qa tũc ꝑdit ciuitatẽ: qđ dic vt. j. de pœnis. l. j.

s ¶ Statum.] i. ciuitatẽ & libertatẽ: secus si in ꝑpetuũ: quia tunc ciuitatẽ perderẽt: vt. ff. de pœ. l. quidam in fin. Illi enim qui dant̃ vel dãnant̃ in opus metalli, vel in ministeriũ metallicorũ, vel in metallũ, amittũt ciuitatẽ & libertatẽ. Itẽ durioribus vinculis afficiuntur dati in metallum quàm alij. Item refugientes minorem pœnam damnantur in maiorem. vnde refuga ab opere metalli dat̃ in metallũ: vt probatur hoc. ff. de pœ. l. quidã. & l. capitaliũ. in prin. & §. diuus. & §. in exulibus. & l. aut damnum. §. inter eos. & de var. cog. l. cognitionum. in fi.

Damnatio in metallũ est pœna cęteris grauior.

t ¶ Subijciuntur.] propter genus pœnæ qđ est tale, vt infamem faciat post tẽpus pœnæ finitũ, secundũ quosdã. Tu dic ideo, qa damnatus est de publico crimine, & sic est infamis: vt. ff. de publ. iudi. l. infamẽ. Itẽ cõtra. s. eo. l. iij. Solu. hîc sine causæ cognitione: ibi cum causæ cognitione fuit minuta.

NEmo.] CASVS. Si tibi hęreditas paterna delata est, & ab ea abstinuisti: an ꝑpter hoc efficiaris infamis? & rñ. ꝙ nõ. videbat̃ ꝙ sic, qa fama pris ꝑ credit. ĩiuriat̃: vt ĩst. q ma. nõ pos. cõtrariũ tñ est verũ: vt hîc Viu.

Ratio dubitandi huius legis.

v ¶ Infamis.] econtrà videbatur. quia patris fama per creditores iniuriari videbatur: vt arg. instit. qui manumit. non pos. §. j.

SI furti.] CASVS. An mulier de furto cõdemnata efficiatur infamis? & rñ. ꝙ sic. sed si penes eam ignorantem rem furtiuam esse reperiatur: & ad exhibendum & rei ven. conuenta eam nolit restituere, & iuretur cõtra eam in litem, & in restitutione rei & ad interesse condemnata sit: an quia in plus condemnata est, fiat infamis, quæritur? & rñ. ꝙ non.

x ¶ Condemnata es.] à iudice: quia sententia arbitri non infamat. Vel dic condemnata, non ab arbitro: vt. ff. eo. l. quid ergo. §. ex compromisso.

y ¶ Subijsti.] ex sententia: vt. ff. eo. l. Athletas. §. fi.

z ¶ Ignorantem.] & ideo non fecisti furtũ. sed certè idẽ si sciens, si modò non contrectauit, & lucrandi animum non habuit: vt. ff. de fur. l. inficiando.

a ¶ Durior sententia.] puta condemnata in duplũ proposita actione furti concepti: vt insti. de obli. quæ ex deli. nas. §. conceptũ. & sic soluit̃ contrariũ. ff. de fur. l. nõ potest. sed nescio an illa infamaret, vel nõ. Vel aliter fuit condẽnata actione furti proposita in duplum, & tamẽ non est infamis, secundũ M. quia licet præiudicet quo ad pecuniam, non tamen præiudicat quo ad infamiam iuri litigatoris: vt. ff. de pub. iudi. l. generi. Sed certè speciale est ibi in socero. Et contra eum est. ff. de ritu. nup. l. palàm. §. in adulterio. &. ff. de fur. l. non poterit. & ff. eod. l. quid ergo. §. pœna. & ff. de pœn. l. quod ad statum. Dic ergo tertiò, quòd fuit condemnata in duplum, quæ est pœna actionis furti. & in ista pœna fuit damnata proposita certi condictione generali. Ideo autem non infamatur, quia nulla condictio infamat: vt. ff. de action. & obligat. l. cessat. Vel dic quartò, quòd fuit condemnata in rem & in interesse, & plus etiam quàm esset in litẽ iuratũ: proposita actione ad exhibendum, & rei vendicatione. Vel dic, quòd error fuit expressus in sñia, qa dixit quia res furtiua

Condictio nulla infamat

inuenta

inuenta eſt apud te,ideo te condemno in duplum.& ſic ſententia eſt ipſo iure nulla: vt.ff.de app l.ſi expreſsim.nam talis ſententia infamiam non irrogat.Vel dic,fuit appellatum,vnde interim non infamat:vt.ff.e.l.furti. §. j. Vel durior ſententia erat lata contra alium.ſ.furē,qui ſubripuit : quæ non potuit lædere tuam exiſtimationem:quia res inter alios &c. Vel durior dici debuit: ſed dicta non fuit:ſed tantùm ad rem, & ideo tuā exiſtimationē nō lædit. Vel dic,ꝙ fuit durior lata,puta ſi te in parte bonorū debuit mulctare,& te relegauit:vt.ff.eo.l.ꝗd ergo. §. pœna.ſed tertia & quata placent:aliæ nō.

Sētentia errorem cōtinēs eſt nulla.

Ob non defenſa.

Idem AA.Læto. LEX IX.

NEminē ſequitur infamia ob defenſa [a] †publica negotia patriæ ſuæ.PP.xij.Calend.Mart. Antonino A.& Geta vtriſq;. iij. Conſ.

¶ Condemnatus ex iniuria facta,etiam perſonæ uili,eſt infamis.Bal.

Idem AA.Seuero. LEX X.

INiuriarum ex perſona quoque ſerui [b]damnatus [c],infamia notatur.PP.iiij. Calend.Augu.ijſdē Conſ.

¶ Ceßio bonorum non irrogat infamiam. hoc dicit.Sali. Et nota, quòd cedens bonis non eſt infamis:licet in quibuſdam locis ligetur ad columnam.hoc dicit.Bal.

Imp.Alex.A.Herennio. LEX XI.

DEbitores, qui †bonis ceſſerint, licet ex ea cauſa bona eorum venierint [d], infames non fiunt [e].PP.x.Calend.Maias, Maximo ij.& Æliano Conſ.

¶ Damnatus de crimine expilatæ hæreditatis, ſit infamis.h.d.Bal.& Sali.

Idem A.Donato. LEX XII.

SI te expilaſſe hæreditatē ſententia prȩſidis conſtiterit:non ex eo,ꝙ non & alia [f]pœna tibi irrogata eſt, furti improbioris infamiam euitaſti [g].PP. Calend. Iul. Iuliano ij.& Criſpino Conſ.

¶ Improperium patris,filios non infamat: lædit tamen opinionem filiorum apud bonos & graues.h.d.Bal.

Idē Auguſtus Inuentio. LEX XIII.

NEminē.] CASVS Si hoſtes patriā tuā inuaſiſſent,neq; eam defendiſti: an propter hoc efficiaris infamis?Rñ.ꝙ nō. ſecundū hanc expoſitionē eſt in litera,ob nō defenſa aliâs eſt ſine nō,& dicas, ꝙ aliquis detulit fiſco eſſe hæreditatē delatam. an ob hoc ꝙ delator dicat̄,efficiatur infamis?rñ. ꝙ nō. Vel ſic in actione famoſa.patriā tuā defendiſti, & condēnatus fuiſti : an efficiaris infamis? & rñ. ꝙ non:quia alieno nomine cōdemnatus &c.vt.ff. eo.l.furti.§.ꝗ alieno. Ratio dubitationis fuit,quia videbat̄ delator:vt.ſ̄.de epiſ.& cle.l.nulli.in fin.

Aliâs,incipit,Qui bonis ceſſerūt licet &c.

Ratio dubitandi.

a ¶ Ob defenſa.] in libro Martini eſt, ob non defenſa.& eſt plana.videbatur enim quædā infamia,cū Cato dicat, pugna pro patria.ar.j̄. de aboli.l.fallaciter.§.pen.ſed alij habent ob defenſa,puta etiā actione famoſa.& eſt ratio,quia alieno nomine conuenit̄:vt.ff.eod. l.furti.§.ſi ꝗs alieno. Vel pone, ꝙ detuliſti iudici patriæ tuæ.i.fiſco hæreditatē eſſe delatā,& nō ꝓbaſti,nec feciſti præmio: & ob id vt delator infamatus credebaris:ſed ſecus eſt:vt hîc,&.ff.de iure fiſ. l.ij.in prin.Vel pone vt.j̄.de dela.l.ex varia.lib.x.

Cato.

INiuriarum.] CASVS Alieno ſeruo iniuriam intuliſti.domino eius per ſeruum iniuria ſit.actione iniuriarum conuentus condemnatus es.an efficiaris infamis?& rñ.ꝙ ſic,& ſic non eſt cōtra inſti.de iniurijs.vbi dicitur,ꝙ ſeruo non fit iniuria?quod intellige,quia domino fit per eum:vt hîc.

b ¶ Serui.] iniuria fuerat facta ſeruo,& agebat dominus.

c ¶ Damnatus.] ſi ſeruo alterius iniuriā intuliſti,& ideo fuiſti dño damnatus,cui per eum fuit facta iniuria.& ſic non eſt contra inſtit.de iniu.§. ſeruis. Vel illud iure ciuili inſpecto,hoc naturali.Item ſecus,ſi nomine tui ſerui iniuriam,facientis es condemnatus:quia cum alieno nomine hoc ſit,non es infamis:vt.ff.eo.l.ſeruus.ar.eo.ti.l.furti.§.ſi quis alieno.

DEbitores.] CASVS An ob hoc ꝙ quis alienis debitis grauatus bonis cedit,efficiatur infamis?& rñ ꝙ non.videbatur tamen ꝙ ſic,quia non erat cautus in excipiendo.

d ¶ Venierint.] id eſt diſtracta ſint.

e ¶ Fiunt.] facit inſti.qui manu.non poſ.§.j.&.j̄.qui bo.cede.poſ.l.fin.

SI te.] CASVS Iacente hæreditate alicuius res hæreditarias ſurripuiſti:conuentus & condemnatus es,licet tibi iudex pœnam impoſuerit. an ob hoc minus efficiaris infamis?& rñ.ꝙ non:quia actio furti etiam ſi non fuiſſet niſi ciuiliter intentata,infamaret.

f ¶ Alia.] fuiſti enim ſolūmodo cōdēnatus,ſed pœna tibi impoſita nō fuit nō ideo minus eris infamis:quia pœna legis ſeruatur arbitrio:vt.ff. ad Turp l.j.§.j.Vel dic,nulla alia pœna quàm huius criminis,quæ eſt in arbitrio iudicis:vt.ff.de cri.expi.hære.l.j.

g ¶ Euitaſti.] quāuis enim interim nō ſit ꝑſona,cui furtū fiat, tenet̄ tñ extraordinariè crimine expilatæ hæreditatis,quod ſuccedit in locum actionis furti:vt.ff.de cri.expi.hæredi.l.ij.Et eſt hic infamis: quia condemnatus eſt de crimine expilatæ hæreditatis,quod deſcendere videtur ab actione,quæ etiam ciuiliter intētata,& pecuniariter.ſ.furti,irrogat infamiā,& ideo eſt infamis:vt ff.de pub.iudi.l.infamem.Item not.hîc furtum improbius eſſe crimen expilatæ hæreditatis.ſed rapina improbiſsimum:ſed improbum eſt,cùm aliâs committitur furtum clàm:vt hîc,& inſti.vi bo.rap.in prin.& ff.quod met.cau.l.ſi cum ex.§.qui vim.

Expilatæ hæreditatis reus infamatur.

Fur triplex eſt.

EA quæ.] CASVS Si pater filios ſuos in teſtamento increpauerit dicendo eos malos:an propter hoc efficiantur infames?& rñ.ꝙ non, ſed opinio grauatur:& ſic incurrunt infamiam facti.

h ¶ Eius.] ſ.filij.Et not.ꝙ mutat perſonas.

i ¶ Onerant.] & ſic de facto infamantur.Et de tali infamia dicitur.j̄.eod. l. verbū.&. l. interlocutio. &.ff.eo.l.ob hæc verba. & de obſequijs.l.honori. &.l.parēs.&.l.licet. & eſt duplex effectus talis infamiæ,vt dicemus.j̄.eod. nullam.

EA,quæ pater teſtamento ſuo filios increpans ſcripſit, infames quidem filios iure nō faciūt: ſed apud bonos,& graues opinionem eius [h],qui patri diſplicuit, onerant [i].xiij.Cal.Nouembr. Ipſo A.iij.& Dionyſio Conſ.

¶ Tortura non infamat.h.h.Bal.Vel ſic:Fuſtigatus,uel tortus ad ueritatem eruendam, non infamatur.h.d.Sali.

Imp.Gordianus Iouino. LEX XIIII.

NVllam exiſtimationis infamiam [k]auūculus tuus pertimeſcat, ictibus fuſtiū ſubiectus ob crimen [l]quæſtione [m]habita, ſi ſententia non præceſsit ignominiæ maculā irrogans.D. Cal. Septembr.Pio & Pontiano Conſ.

¶ Non ſeruans luctum in habitu,non infamatur.ſecus ſi feſtinanter nubat.h.d. Bal. Vel ſic: Habitus non facit uiduam,ſed pudicitia uidualis,quam uiolans intra annum luctus, efficitur infamis.h.d.

Idem A.Sulpitiæ. LEX XV.

DEcreto ampliſsimi ordinis [n] luctu fœminarū diminuto, triſtior habitus * cæteraq; hoc genus inſignia,mulieribus remittūtur [o]:nō etiā intra tēpus, quo his elugere maritū moris eſt, matrimoniū cōtrahere [p]permittit̄,cùm etiā ſi nuptias alias intra hoc tēpus ſecuta eſt,tàm ea,quā is, qui [q] ſciens eā duxit vxorē,etiā ſi miles ſit,ꝑpetuo [r]edicto [s]labē pudoris

NVllam.] CASVS Licet auūculus tuus ictibus fuſtiū fuerat ſubiectus ad veritatem eruendā. ſ. an crimen quod cōmiſiſſe dicebatur,cōmiſiſſet:an ꝓpter hoc efficiatur infamis?& rñ.ꝙ non,cū non præceſsit condemnatio, per quam infamia irrogetur.

k ¶ Infamiam.] de iure,ſed facti infamiā contrahit,per quā repellitur à dignitate,niſi in ſubſidiū:vt.ff.de decu.l.eos.& l.generaliter.§.j.&.j̄. de digni.l.ij.lib.xij.Item facit repelli à querela inofficioſi teſtamēti, ꝗ aliâs admitteret̄.j̄.de inoffi. teſta. l.fratres. Aliâs eſt in glo.& ad querelā inofficioſi teſtamenti facit admittere talē, qui aliâs nō admitteretur, vt fratrem cōſanguineum:vt.j̄. de inoffi,teſta.l.fratres.

Infamię facti effect⁹.

l ¶ Ob crimen.] explorandum.

* Cætera huius generis inſignia &c.

m ¶ Quæſtione.] vt veritas eruatur per eius confeſsionem:ſiue etiam principaliter inculpetur: vt ſuprà eo.l.j. ſiue contra alium,vt teſtis inducatur. Nam quandoq; teſtes torquentur:vt.j̄.de aboli.l. fallaciter.§. quod ſi ingenuorum. & .ff. de quæſtionibus.l.vnius.§.teſtes.&.l.ex libero.Aliud autem ſi fuſtigetur non ad inquiſitionem,ſed in pœnam ſuam pro delicto,quod certum eſt ab eo eſſe cōmiſſum:vt.ff.eo l.ictus.&.j̄.eo.l.fuſtibus.quæ ſunt contrà:vt hîc in fin.Vel dic hîc cauſa non ſuberat,vt ex poſtfacto apparuit:ibi ſic:& ita in inferenda infamia ex genere pœnæ diſtinguitur:ſubſit cauſa verè,vel non.ſi ſic,per ſententiam infamatur quis:vt.ff.de fur.l.non poteſt.

Fuſtigatio an infamet.

DEcreto.] CASVS Per annum olim à morte mariti conſueuit mulier deferre veſtes lugubres.ex hoc innuit Imperator dicens,ꝙ hæc neceſsitas lugendi eis remittatur:non autem conceditur eis intra annū nubere abſque infamiæ nota. ¶ Nota hîc ſecundum Baldum quòd vxor nō cogitur plorare de morte mariti:nec induere habitum nigrum, ſi non vult. Vnde propriè viduitas non ſtat in lachrymis,nec in habitu. ¶ Nota inſuper quòd non poteſt intra annum nubere,ſecundum Bal.hîc.

n ¶ Ordinis] ſenatorij qui erant centum numero:vt infrà de peti.hære.l.fi. in prin.

o ¶ Remittuntur.] nam prius triſtem habitum deferebant:ſed contrà vir vxorem lugere non compellitur etiam iure veteri:vt.ff.eo.l.vxores.

p ¶ Contrahere.] niſi à principe impetrent:vt.ff.eod.l.ſolet.Item niſi partum edant:vt.ff.e.liberorum.§.j.quod tamen dic, vt ibi notaui. Item eſt hoc verum,etiā ſi,eſt talis vir, qui more maiorum non ſit lugēdus:vt.ff.e.liberorum.§.j.ſi tamen contrahat,tenet matrimonium:vt in aut.de reſti. & ea quæ pa §.fi.col.iiij.Item dicit apoſtolus:mortuo viro nubat in domino:vt.ij.q. iij. §.hunc autem.Tamen poteſt dici,ꝙ nihilominus remanet infamis, quia punitur nimia feſtinatione:vt.ff.de dona.l.quidam.&.ff.de iure fiſ.l.edicto.§.cùm antè.&.ff.de ijs quib.vt indig.l.ij.Etiam quidam decretiſtæ ſubaudiunt nubat in in domino:dum tamen legitimè. ADDITIO Tu dic ꝙ doctores canoniſtæ in.c.pe.& fi extrà de ſecū.nup.communiter tenent, ꝙ pœna quæ imponitur nimis feſtinanter nubenti,de qua hîc,ſit hodie abolita per ꝗ dictum.c.pe.& fi.ſed pœna quæ imponitur mulieri,ideo quia nubit ſecundo, de qua in.l.fœminæ.j̄.de ſecun.nup.l.non eſt ſublata.

i. Cor. vij. Mulier nubens intra annum luctus, an ſit infamis,

q ¶ Qui ſciens.] nō ignorās:ſed ignorātia facti excuſat,nō iuris:vt.ff. e.l. liberorum.§.j.in fi.§.& facit.j̄.de ſecun.nup.l.j.&.j̄.ad Tertul.l.ſi qua.

r ¶ Perpetuo.] id eſt generali.

s ¶ Edicto.] cuius verba ponuntur.ff.eo.l.j.

a ❡ Contrahat.] ipso facto, siue ipso iure non expectata sententia.

Fustibus.] CASVS. Aliquid commisisti, propter quod verberibus subiectus es, tibi etiam dictum est per sententiam à prætore, ꝙ fur fuisti. an ideo efficiaris infamis? & respon. ꝙ sic.

b ❡ Fustibus cæsum.] ob crimen exploratum.

c ❡ Dictum est.] hæc verba expones. j. eo. l. proxima. Item est contra. s. eo. l. nullam. Sol. vt ibi.

30 d ❡ Notatum.] quia fuit cõdemnatus per sententiam.

Verbum.] CASVS. Habebã contra te causam: aduocatus tuus tantùm verbis instabat, quòd mihi, vel patrono meo non dares locum loquendi. petit patron' meus, vt iudex imponat ei silentium, sic dicens: tace, vel vade sycophanta. non propter hoc fit infamis. ¶ No. hîc secundum Bald. & Paul. de Cast. hîc ꝙ condemnatus de damno dato, eo ꝙ comedit ficus, non est infamis. ¶ Not. vlterius secundum eosdem, ꝙ iudex potest facere quasdã experientias pro inuentione maleficij.

e ❡ Precibus.] s. principi porrectis.

f ❡ Insertum.] s. in libello precum, in quo & rñsio iudicis cõtinebat.

g ❡ Dictum.] sequitur Græcum quod ex presit M.

h ❡ Sycophanta.] id est comedens ficus: à sycus quod est ficus, & phagein, quod est comedere. quasi comedẽs ficus. Et dic quòd iudex dedit aquam calidam bibere illi qui dicebatur furri puisse fic', & comedisse: & sic euomuit ficus: quare iudex dixit, vade sycophanta i. comedens ficus. Sed Io. dixit, & verius, sycophanta i. improbus litigator. Vel dic, id est proditor inde esycophãtisas tu. i. pditor estu. alia lra habet, sycophagi.

60 ADDITIO. Tu dic secundum Perot. quòd sycophanta dicitur à ficis edendis, mẽdax cauillator, siue dolosus: quod hinc originem habuit. Et duobus seruis Græci cuiusdam viri alter ficus, quæ domi paratæ erant, absumpsit. alter quis eas abstulisset, ignorabat, quærenti eas domino sons innocentem accusabat. Herus vt veritatem exploraret, haurire vtrunque subtepidam aquã iussit, deinde euomere. tunc primùm sycophanta ortum vocabulum: eo ita appellato, qui ficos deuorauerat: cul pamq; in innocentem cauillando ac mentiendo reijciebat.

70 i ❡ Patroni.] id est aduocati actoris, vel rei: secundum Io. vt in superiori glo. Cùm enim instares, nec locum loquendi aduersario dares: peti; t patronus, vt iudex tibi silentium imponeret, & dixit iudex, tace, vel vade sycophãta: id est calumniator, secundum Io.

Non damnatos.] CASVS. Non solùm dãnatus, sed & pactus de iniuria notatur infamia. Sed refert, an simpliciter pactus sit: an verò pecunia interuenit. nam si interuenit pecunia, notatur. si autem nihil dedit, non notatur. si autem conuento iniuriarum deferatur iusiurandum, & iuret se iniuriam non intulisse: absoluendus est, & non erit infamis.

k ❡ Sed pactos.] quod obtinet in quatuor casibus. s. in furto, & in iniuria, 80 in rapina, & dolo malo, vt insti. de pœna te. li. §. ex quibusdam. & ff. eo. l athletas. §. fi. sed aliter in actionibus famosis descendentibus ex contractibus: vt ff. eo. l. in actionibus.

l ❡ Vllos.] id est aliquos.

m ❡ Pro conscientia mala.] quod dic vt no. ff. eo. l. furti §. pactus.

n ❡ Numerassent.] vel aliam rem soluissent. s. citra iussum iudicis: quoniam intelligitur crimẽ confiteri qui pacisciitur: vt. ff. eo. l. quoniam. quod dic vt ibi dixi, & in. l. furti. §. qui iussu.

Generare. Sycophanta vnde dicitur. Infamis est qui super certis criminibus pacisscitur. Confitetur crimen, qui paciscitur.

contrahat [a]. PP. xvij. Calend. Iul. Gordiano A. & Auiola Conss.

Ictus fustium ex interlocutoria lata causa cognita, infamat. h. d. Bal.

Idem A. Domitiano. LEX XVI.

Fustibus [b] cæsum, cui per præconem ita dictũ est [c] ἐσυκοφάντησας: vt calumniatorẽ videri notatum [d], ideoq; esse famosum, manifestũ est. PP. iij. Calen. August. Sabino & Venusto Conss.

Interlocutoria lata sine causæ cognitione, non infamat. h. d. Bald. Vel sic: Verbũ iniuriosum per iudicem prolatum, non infamat. h. d. Sal.

Idem A. ad Magnum. LEX XVII.

Verbũ precibus [e], insertũ [f] potius verecundiã *onerare, quã vllã existimationis maculam videtur aspergere. Etenim cũ non causa cognita dictũ [g] est ἐσυκοφάντησας [h], sed ad postulatum patroni [i], interlocutione iudicis responsum sit: nequaquã hoc infamiam irrogat. PP. viij. Cal. Octo. Attico & Prætextato Conss.

Trãsactio in causa famosa irrogat infamiã: sed non pactum gratuitum, nec purgatio per iuramentum. Bal. & Sali.

Imp. Valerian. & Gallien AA. Antiocho. LEX XVIII.

Non damnatos quidẽ duntaxat iniuriæ, sed pactos [k] quoque perpetuũ edictũ infamat. Verùm pactos eos demũ qui vllos [l] aduersarij nummos pro mala [m] cõscientia ex trãsactione numerassent [n], in hac causa placuit intelligi. Cæterũ [o] simplex eius rei gratia integram pacti [p] existimationem, illibatãq; cõseruat. Quòd si iureiurando [q] decisa cõtentio sit, nemo dubitauerit, qn religionẽ [r] absolutio iudicantis sequat [s]. PP. xiiij. Calend. Ianuar. Sæculare. ij. & Donato Conss.

Verba generalia, ut quis redeat ad meliorẽ uitam, non infamant. h. d. Bal.

Imp. Carinus & Numerian. AA. Aristocrati. LEX XIX.

Nterlocutio præsidis, quæ indicta [t] est, infamẽ eũ de quo quęris †, fecisse non videtur [t]: cũ non specialiter ob iniuriã, vel admissam vim cõdemnatus sit, sed ita ꝑsidis verbis grauatus, & admonitus, vt ad melioris vitæ frugem se reformet [v] PP. xvij. Cal. Febr. Carino. ij. & Numeriano AA. Cõs.

Omnes usurarij improbum fœnus exercentes sunt infames. h. d. Bal. & Sali.

Impp. Diocl. & Maximian AA. & CC. Fortunato. LEX XX.

Improbum [x] fœnus exercentibus, & vsuras vsurarum illicitè exigentibus, infamiæ macula irroganda [y] est. S. xvij. Calend. Mart. ipsis AA. & Conss.

Aetas minor uenia m meretur, ut ipso facto infamiam non irrogetur ob artem ludicram, uel ioculatoriam. h. d. Bal.

Idem AA. & CC. Statio. LEX XXI.

Si fratres [z] tui minores duntaxat ætate in ludicræ artis ostẽtatione spectaculum [a] sui populo prebuerũt, inuiolatã [b] existimationem obtinent. D. v. Calend. Sept. ipsis AA. & Conss.

Condemnatus in actione pro socio de fide rupta, est infamis. h. d. Bald. & Sali.

Idem AA. & CC. Domitiano. L XXII.

Fidẽ [c] rumpẽs societatis, cũ infamiæ periculo suo [d] nomine pro socio conuentus [e], ad faciendum satis, vrgetur. Da. vj. Id. Decembr. Nicomediæ. CC. Conss.

o ❡ Cæterum simplex.] id est sine pecunia.

p ❡ Pacti.] id est paciscentis.

q ❡ Iureiurando decisa.] vt. ff. e. l. furti. §. sed & si iureiurãdo. & dic vt ibi.

r ❡ Religionem.] id est sacramentum.

s ❡ Sequatur.] & sic non est infamis.

Interlocutio.] CASVS. Si iudici de aliquo querimoniã deposuisti, & ei iudex di 10 xit, reformes te ad frugem melioris vitæ, interloquendo, nec ipsum de aliquo crimine condemnauerit, an fiat infamis? & rñ. ꝙ nõ quia non de vi vel iniuria damnatus est.

t ❡ Videtur.] de iure.

v ❡ Reformet.] hæc 20 est ĩfamia facti: vt. ff. e. l. quid ergo. §. quantũ. & s. e. nullam. & l. ea quæ.

Improbũ.] CASVS. Dicit hæc lex, ꝙ non solũ is, qui nomine vsurarum vltra leges statutũ aliquid accepit, notatur infamia, sed qui pecunia credita suo die 30 non soluta, vsuras cõputat in sorte, & illius sortis accipit vsuras. Viuia.

x ❡ Improbum.] i. vltra legitimũ modũ, qui est. j. de vsur. l. eos. §. j.

y ❡ Irroganda.] ipso iure, aliàs nõ posset infamari. Nam cũ cõdictione indebiti, vel sine causa 40 fa, vel ex lege ista tantũ posset conueniri ad repetendũ. i. pro dictis vsuris illicitis repetẽdis, & ipsa nõ infamaret: vt. ff. de ac. & obligat. l. cessãt. ergo ipso iure fit infamis. Prçtereà & si crimine stellionatus accusaretur, nõ fieret infamis: quia nihi-50 lominus in locũ prædictæ actionis condictio in debiti daretur, & sic non infamaret: vt. ff. de publi. iudi. l. infamem.

Si fratres.] CASVS. Dicit hæc lex, ꝙ exercẽs artẽ ludicram, sine dubio est infamis. an aũt minor. xxv. 60 an. exercens artem ludicram infamis sit? & rñ. ꝙ non. neque obstat quòd in delictis ei non subuenitur, vt. j. si aduer. deli. in. l vlti. & ff. de mino. l. auxilium quod est intelligendum quo ad restitutionem. hîc autẽ nõ restituitur: quia ipso iure nõ tenetur.

z ❡ Si fratres tui minores.] Sed nõne alij maiores infames sunt? vt. ff. eo. l. j. §. j. & l. ij. §. fin. minoribus autẽ nõ parcit in delictis, quæ ex aĩo ꝓueniunt: vt. j. si aduer. deli. l. fi. R. nõ subuenit. s. per restitutionẽ: hîc autẽ nõ dat restitutio: qa ipso iure nõ tenent lex enim q eos infamat, de maiorib' tantũ sentit.

70 a ❡ Spectaculum.] iuuant in delictis vt pro delinquetib' nõ habeãtur.

b ❡ Inuiolatam.] quasi diceret, non erunt infames.

Idem.] CASVS. Si mecum societatem contraxisti, & societatem dolosè rupisti, fortè subtrahendo aliquas res de societate: conuentus actione pro socio tuo nomine, non solùm vt mihi satisfacias compelleris, sed efficieris infamis & bene dixi, nomine tuo: quia secus si alieno: vt. ff. eo. l. furti. §. si quis alieno.

c ❡ Fidem rumpens.] s. dolo. secus si culpa: vt instit. de suspe. tu. §. suspectus autem remotus. Item secundum canones de omni eo, qui est in mortali peccato positus: quia est infamis: vt. iij. q. v. c. constituimus.

80 d ❡ Suo nomine.] secus si nomine alieno, vel hæreditario: vt. ff. eo. l. j. & l. furti. §. j.

e ❡ Conuentus.] & damnatus. & sic no. ꝙ tribus modis infertur infamia. s. ipso iure. Item per sententiam. Item ex genere pœnæ. De primo sunt exẽpla ff. eo. l. j. in prin. v⁹; ibi, qui in iudicio &c. & §. qui eam. & de ritu nup. l. palã. §. qui in adulterio. & s. e. l. improbum. & l. decreto. De secundo sunt exempla ff. eo. l. j. §. qui in iudicio &c. & s. eo. l. non damnatos. & l. furti. & l. iniuriarũ. De tertio est exemplum s. eo. ti. l. fustibus.

† Precibus inducta. † Querẽris. Minoribus in delictis non datur venia. Infamia tribus modis infertur.

❡ De

¶ DE PROCVRATORIBVS. ¶ *Quia infamis repellitur à postulãdo, ut.s̃.de postu.l.si qui.ideo de procuratoribus, qui antiquitus repellebantur propter infamiam, sed nõ hodie: ideo dicit de his. Vel continua sic*[a], *Quia similes sunt procuratores aduocatis in quibusdã: ut.ff.de uar. & extraord.cog.l.ij.§.aduocatos.*[b] *ideo de his subijcit. Differũt enim quandoque, cũ procurator colludẽs teneatur mãdati*[c]*: ut.j̃.e.l.si procurator, in fin. & ff.mã.si procuratorẽ.in princ. aduocatus autẽ de præuaricatione accusatur: ut suprà de aduo. diuer. iud. l.j. Item not. differentiam inter hunc titul. & inferiorem titu. mandati: quia hic de procuratoribus iudiciorum: nisi in duabus legibus.j̃.e.l.si procurator. & l.si pretiũ.ibi de procuratore negotiorũ tractat. Item hic de officio procuratoris: ibi de actione mandati.*

a Istã continuationẽ sequuntur Bar.& Sali. b Dic secũdũ Bar.in.l.j.j.manda.in.fi.& secũdum Ia. quòd largè sumpto vocabulo, procurator dicitur aduocatus. c Istud nõ placet Ias.p l.& eleganter.§.si dolo malo.ff.de dolo.

† Concor. gl.in.c.non nulli super verbo, speciali mandato. post medium in verbo generaliter tradit. extrà de rescrip. Cautio dicitur. nuda promissio.

TITVLVS XIII.
De procuratoribus.

¶ *Procurator actoris de rato tunc demum cauet, cùm de eius mandato incertum est. hoc dicit. Alex. & Sali.*

Diuus Antoninus Pius A. Seuero. **LEX I.**

Cautio [a] † ratihabitionis [b] tunc [c] exigitur à procuratore [d], quoties [e] incertũ est, an ei [f] negotiũ [g] mandatũ [h] sit. PP. iiij. Id. Octobr. Gallicano & Venusto Cons.

Cautio.] CASVS. Tenebaris mihi in.ix. Titius procurator noĩe meo illa.x.petijt.dubitasti, an haberet mãdatũ & vt ibi satisdaret me ratũ habiturũ, petijsti an cauere debeat procurator meus de rato, cũ de mãdato nõ cõstet? & rñ. q sic. ¶ Not. q p cautionem rati legitimatˀ procurator, sicut per probationẽ mãdati.cõcor.ff.de dan.infec. l. inter quos.§. alieno.Bal.

¶ *Causa pecuniaria uxoris per maritum legitimè satisdantem agi potest, siue sit causa principalis, siue causa appellationis. hoc dicit secundum utranque lecturam. Alex. Bal. & Sali.*

Diui Fratres Sextiliæ. **LEX II.**

Cum [i] rem pecuniariã esse dicas [k], potes per maritũ tuũ solennibus [l] impletis appellationi [m] aduersariæ tuæ rñdere: cùm appellationes [n] pecuniariæ, etiam per procuratores exerceri ab vtraq; parte litigãtiũ possint [o]. Accepta. viij. Cal. Aug. ipsis Cons.

¶ *Non defenso minore fit missio in possessionem bonorum eius: sed negligens defensor ab administratiõe remouetur. h.d. Iac. But. Vel sic: Propter contumaciam administratoris, potest ipse ab officio remoueri: & nihilominus cõtra dominum administratoris, in possessionem proceditur. h.d. Alex.*

Cautio qd sit: & quotuplex est.

a ¶ Cautio.] Nomen verbale est: quare dicitur actiuè & passiuè.s.respectu cauẽtis, quia cauet: & eius cui cauetur. Quæ cautio tanquam genus in tria diuiditur: aliás enim satisdatio dicitur, accepto nomine tantũ à patre dãtis: aliâs satisacceptio, accepto tantũ nomine, à parte accipientis. & hæ duæ cum fideiussore: alia remanet in suo nomine. Et dicitur cautio, id est nuda promissio: vt habes hîc, &.ff. qui satisda.cog.l.j.&.ff.de verbo.obl.l.stipulationum aliæ.§.satisacceptio.&.j̃.de ver.sig.l.sancimus. Hîc autem non ponitur propriè pro sua specie, sed pro satisdatione, cùm sit prætoria: vt.ff.de præto.stip.l.j.§.stipulationum.&.l.prætoriæ.iij.&.ff.eo.l.Pomponius.§.ratihabitionis. Itẽ quid sit ratihabitio, habes.ff.rem ra.hab.l.quo enim. s.approbare agnoscereq;, quod actum sit à falso procuratore. Itẽ quod dicit à procuratore, passiuè legas: quia aliud à procuratore actoris, & ad iudiciũ dato exigitur: secus in dato ad compromittendum. & est ratio, quod dic vt.ff.de arbi.l.non distinguemus.§.penult. Item quod dicit incertum, dic hoc fieri negatione cõuenti: vt.j̃.quibus ad li.pro.nõ licet.l.iij.[d] Item an possit augeri vel minui hæc cautio consensu partium, vt vel cum pignoribus fiat, vel etiam sine fideiussore? Rñdeo sic: vt instit.de re.di.§.venditæ, &.ff.de col.bo.l.j.§. iubet.&.ff.de fideicom.lib.l.iiij.§.adijci. Item distingue: quia aut est certum de mandato, aut econtra certum est, q non est mandatum: aut dubium. & hoc tertio casu triplex est opinio. quod dic vt.ff.eod.l.non solùm.§. qui alieno. ADDITIO. Vide etiam gl.in ver.habiturum.in.§.sin autẽ per procuratorem.insti.de satisd.& gl.j.in.c.j.extrà eo.titu.

d Istud reprehendũt cõmuniter doctores: vt dicit hîc bart. quem vide.

Rathihabitio quid sit.

b ¶ Ratihabitionis.] id est satisdationis de rato, quæ talis est: promitto me facturum, & curaturum quod dominus ratum habeat.

c ¶ Tunc.] id est eo casu.

d ¶ A procuratore.] scilicet actoris.

e ¶ Quoties.] id est quo casu.

f ¶ Ei.] scilicet procuratori.

g ¶ Negotium.] id est exercitium iudicij, vel causæ.

h ¶ Mandatum sit.] siue generaliter, siue specialiter: sed in generali fallit.ff.de mino.l.illud.&.ff.e.l.qui duos.in his enim exigitur speciale. similiter fallit vbi speciale etiam habuit.ff.de no.ope.nuncia.l.de pupillo.§.qui procuratorio. ADDITIO. Multos casus in in quibus speciale mandatum requiritur, habes in.c.qui ad agendum.iuncta ibi glo.in verbo, vel pacisci. eo. tit. libr.vj.

Cum rem.] CASVS. Mulier mulieri tenebatur in.x. conuenta maritum procuratorem constituit. an possit, quæritur? & rñ. q sic, cũ sit causa pecuniaria: & maritus iudicatum solui satisdat. & quod dicit appellationes, dic.i.interpellationes secundum quosdam. Vel in causa principali alius egit: & in causa appellationis maritus: & ideo satisdatur de nouo. Tu dic, quòd fuit satisdatio data in causa principali coram iudice illius causæ: tamen nõ intelligitur satisdatum in causa appellationis coram iudice: vnde satisdari debuit: vnde dicit appellationem propriè.i.in causam appel. vel pone casum vt in glo. ¶ No. subtiliter ex hac.l.secundum Iaso.hîc, quòd in causa criminali in qua venit pœna pecuniaria applicanda fisco, maritus non admittitur procurator. ita probat iste tex. à contrario sensu glo. & communiter doct.in.l. seruũ quoque.§.publicæ.ff.eo.& glo.in.l.absentem.ff.de pœ.& de hoc vide plenius per Ias.hîc.

i ¶ Cum rem pecuniariam.] secus in criminibus: vt.ff.de publ.iudi.l.penul.§. ad crimen. nisi in casu: vt infrà de in iurijs.l.fina.&.ff.eo.l. sed & hæ.§.patronus.

k ¶ Dicas.] tu vxor.

l ¶ Solennibus impletis.] id est cautione vel satisdatione data de iudi. soluendo.

m ¶ Appellationes.] id est interpellationi[e]. si enim causa appellationis esset: aut prius est satisdatum: & sic non satisdabitur. aut non: & sic serò petitur. vt infrà eod. l.ita demum. secundum quosdam. Tu potes etiã propriè ponere: & dic q de nouo [f] interuenit: vt infrà de consor. eiusdẽ lit.l.ij. Vel pone tertio etiam prius satisdatum coram primo iudice. Vnde non intelligitur satisdatum coram iudice appellationis: nisi sit expressè dictum [g]: vt.ff. iudi.sol.l. cùm apud. Item quod dicit hîc solennibus impletis: scilicet satisdando iudicatum solui: quod continet tria: vt.ff.iudi.sol.l.iudicatum solui.j. Itẽ not. maritum esse procuratorem vxoris: vt.j̃.eo.l.maritus. sed curator non: vt insti.de excu.tu.§.pe.

e Reprobatur. Pau.

Maritus est vxoris suæ procurator. † Iste text. est singularis, secundũ bal.in. l.mãdatũ. j̃. mãda. & secũdũ Pau. & Iaso. hîc ad hoc quòd iudex vidẽs se cõtẽni à procuratore absentis potest procuratori interdicere offitium procurationis: ne dominˀ per suã contumaciam damno afficiatur.

† Secutus. f Istud placet Ias. g Concor. cũ ista glo. Sali.& Ale.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Pomponio. **LEX III.**

Eum [p] qui res agit [q] hæredũ, à quibus [r] tibi deberi fideicõmissum dicis, euoca [s] ad prætorẽ virũ clarissimũ: qui aut tibi rñdere [t] cogetur [v], aut † ab administratione negotiorũ secundũ formã iurisdictionis [x] prohibebit. ¶ Deliberabit [y] autẽ prætor, si nõ defendãt hæredes, an mittere te in possessionẽ [z] debeat † secuturus iurisdictionẽ, quæ exerceri aduersus indefensos solet [a]. PP. x. Cal. Septẽ. Chilone & Libone Cons.

¶ *Nullo modo esse defensum, uel non legitimè sunt paria. Et mulier non habet legitimam defensionẽ mariti. h.d. Bal. Vel sic: Absens ex probabili & necessaria causa, si non est legitimè defensus, potest petere restitutionem in integrum aduersus sententiam contra eum latam, ut sic denuo iudicetur. Et non dicitur legitimè defensus, si pro ipso comparuerit uxor eius, cùm mulier non possit esse procuratrix alterius. hoc dicit Alex.*

n ¶ Appellationes.] id est interpellationes.

o ¶ Possint.] vt &.j̃.eo.l.fi. sed fallit in quibusdam causis pecuniarijs: quia ibi requiritur speciale mandatum: vt.ff.e.l.non solùm.§.fi.&.l. Põponius. in prin.&.l.licet.in prin.&.ff.de mino.l. illud.§.si talis. sed ille non merè pecuniariæ dici possunt: vt plenè dixi.ff.eo.l.seruum.§.publicæ.

Eum.] CASVS. Testamentum fecisti: & filios tuos impuberes instituisti: & eis tutorem dedisti: & mihi fideicommiss. ab hæredibus præstandum reliquisti. si tutor à me conuentus actione ex testamento respondere non vult, an sit compellendus vt respõdeat, vel ab administratione remoueatur, quæritur? & rñ. q sic. summariè autem cognoscit iudex si pupilli non defendantur, an sim mittendus in posses.bonorum pupillorum: vt si per calumniam petam mitti, non mittar: alioquin sic, cùm pœna non defensi sit: vt in pos.bonorum fiat missio.

p ¶ Eum.] s.tutorem, vel curatorem, vel gestorem.

q ¶ Agit.] id est administrat, siue tutor, siue curator, siue gestor, siue quicunque sit.

r ¶ A quibus.] scilicet hæredibus.

s ¶ Euoca.] id est euocari [h] per iudicem facias. nam sic incipit causa: vt insti.de pœna te.lit.§.fi.

t ¶ Respondere.] soluendo vel litigando.

v ¶ Cogetur.] si in administratione perseuerare velit. & ita sub conditione cogitˀ defendere, vt si nolit defendere, remaneat vacua possessio. ADDITIO. Hæc glo. potest procedere in procuratore: vt.l.filiusfa.§.fin.&.l.non cogendum.in prin.ff.eo. sed in tutore & curatore non procedit, quia iudex potest eos præcisè cogere vt defendant.l.j.in prin.ff.de admi.tu. ita dicit hîc Bar.

h Cũ ista expositiõe glo. cõcordat Sa. hîc.

x ¶ Iurisdictionis.] quæ talis est vt nolens defendere, ab administratione remoueatur: vt.j̃.de admini.tut.l.fina.in princip. & argum.s̃.de offi.præfe.præto.ori.l.si quos.

y ¶ Deliberabit.] summatim cognoscendo an petatur per calumniã: quod si esset, non mitteretur in possessionem: vt.ff.de carb.edic.l.iij. §. causæ. &. ff. vt in pos.leg.l.si is à quo.§.necnon.

z ¶ In possessionem.] olim oĩm bonorum: vt.ff.quib.ex cau.in pos.ea.l.Fulcinius §.j. hodie p mẽsura debiti declarati: vt in autˀ.de exhi.§.si verò etiã quidã.col.v. secundũ quosdã. qđ puto verũ, si personali agatˀ ex testamẽto. secus si hypothecaria: quia tunc cũ omnia sint obligata tacitè pro legato, vt.j̃.cõia de leg.l.j.in possessionem omniũ mitteretˀ[i]: vt.j̃.vt in pos.lega.l. certa. In personalibus ergo actionibus tantùm locum habet autˀ.

i Verũ est si agatur cõtra omnia bona defuncti pro securitate: secus si pro consecutione vnius legati. Sali. Alex.& Ia.

a ¶ Solet.] Nam fit missio, si aliquis nõ defendatur: vt hîc, &.ff.quib.ex cau. in pos.ea.l.Fulcinius.§.adeò.&.j̃.vbi in rem actio.l.ij.

QVia absente.] CASVS. Petebā à te.x.tecū sum litē contestatus.lite contest.adijsti reipub.causa,cōdemnatus es vxore tua te defendēte:quæ & sentētiæ acquieuit:vel alio modo interfuit iudicio.an tibi prę iudicetur per vxorē tuā,quo minus restituaris ad causæ tuæ cognitionē,& defensionē,quærit?& rñ.ꝙ nō:cum neq; alieno nomine agere possit mulier, neq; defendere,nisi sit ꝓcuratrix in rem suā. alij sunt casus,quos dic vt hîc notatur.Viuia.

10 a ¶ Quia absente.] nec legitimè defensor,& post litē contestatā[a]. Itē ex iusta & probabili causa: quod plenè diximus. ff.de in integ.resti.l.fina.

b ¶ Dicis.] ô miles.

c ¶ Restitui.] ipso iure,ꝙ non opus sit appellare.

20 d ¶ Defensionem.] omnino, non autem ad appellandum tantùm.

e ¶ Possint.] facit ar.si non potest ex parte actoris,neq; rei,& sic duo dicit hæc lex.

f ¶ In rem suam.] vt ff.de reg.iur.l.fœminæ.&.ff.eo.l.neq; fœmina.& 30 ff.ad Vell.l.ij. in fin. excipe vt hîc. Itē & vt.ff.e.l.fœminis.Itē vt.j.quādo mu.tu.offic.fun. potest.l.fi.& in aut.ibi posita. Itē excipe vt.ff.de lib. cau. l.iij.& facit.j.qbus ex cau. ma.l.j.&. j.quomodo & qñ iudex.l.ab eo. Accur.

ACtionem.] 40 CASVS. Petebā à te.x.per ꝓcuratorē: volebas vt caueret de defendēdo.si nō caueat,quid iuris sit.quæritur?& rñ.ꝙ denegabitur sibi actio. hæc enim est pœna ꝓcuratoris nō defendētis:vt.ff.e.l. mutus.§.pœna. ¶ Not. ex hoc 50 tex.ꝙ procurator simpliciter cōstitutus ad agēdum,intelligit etiā cōstitutus ad defendendū,licet nō exprimat in mandato: quia istud venit in necessariam consequentiam.& ita tenet gl.in.l.inuitus.in glo.fin.circa medium.j.e od.Ia.hîc.

60 g ¶ Non eum defendat.] propriè accipe,

Idem AA.Saturnino. LEX IIII.

QVia[a] absente te iudicatum dicis[b]:æquū est tibi restitui[c] causæ defensionē[d]. Nec oberit tibi,ꝙ vxor tua interfuit iudicio,aut etiā acquieuit sententiæ: cū aliena negotia per mulieres nō aliter agi possint[e], nisi in rem[f] suā,& propriū lucrū mādatæ sint eis actiones.PP.prid.Noñ. Ianu. Apro & Maximo Cons.

¶ *In consequentia mandati ad agendum uenit defensio.sufficit ergo procuratorium ad agendum,licet non dicat ad defendendum. h.d. Bald. Vel sic:Procurator repellitur ab agendo, nisi defendat dominum in causa reconuentionis. h.d.Alex.& Sali.*

Imperator Antoninus A.Pancratiæ. L. V.

ACtionem ei,qui absentis nomine agere vult,si non eum defendat[g], denegari oportere, iam edicto perpetuo expressum est.iiij. Calend.Mart. Duobus & Aspris Cons.

¶ *Accusatus de crimine, quousque processus pendet,alterius procurator esse non potest.hoc dicit.Alex.*

Impera. Alexander A.Martiano. L. VI.

REū †criminis cōstitutū[h] defensionem causæ[i] suscipere non posse, antequā purget[k] innocentiam suam, incognitum non est.vj.Calen.Mart.Maximo.ij. & Æliano Cons.

¶ *Miles non potest esse procurator alterius, etiam coniunctæ personæ.h.d.Alex.*

Idem A.Macrino. LEX VII.

MIlitē[l] †nec ꝓ patre, vel matre,vel etiam vxore,nec ex sacro rescripto[m], ꝓcuratorio nomine experiri oportet:cū neq; defensionē alienā suscipere,vel redimere[n] negotia,vel quasi suffragatorē[o] † accedere, vtilitate publica permittatur. PP. viij. Id. Mart. Maximo.ij.& Æliano Cons.

si reus statim agere vult.aliâs cauet[b],vt & dixi.ff.e.l.seruū.§.ait prætor. & ibi est edictum,de quo hîc dicit.& facit.ff.eo.l.mutus.§.pœna.& est hoc verū, nisi sit procurator in rem suam ex causa non lucratiua,& non in fraudem eorum,qui volunt agere:vt.ff.eo.l.seruum.§.fi.&.l.seq.secus si ex causa lucratiua:quia tunc defendit:vt.ff.eo.l.pater.

h REum.] Constitutum.accusatione scilicet proposita.

i ¶ Causæ.] alicuius.

k ¶ Purget.] vel sñia pro eo lata,vel alio modo.sed nisi[c] hæc exceptio ob-70 ijciatur,potest agere & defendere:vt.j.eo.l.ita demū.Et cōcor.j.de reis post.l.j.lib.x.&.ff.de pub.iudi.l.is qui.&.ff.ad muni.l.libertus.§.in quæstionibus.&.ff.de mu.& ho.l.reus.&.j.qui accu.non pos.l.deneganda.

MIlitem.] Casus istius legis est facilis in positiōe. ¶ No.tñ ex eo,ꝙ miles nō pōt esse procurator etiā ꝓ patre,ne distrahat ab officio militari.& sic habes,ꝙ qs magis adstringitur patriæ quā parenti.facit.l.j.§.& generaliter.in fi.ff.de ven.in pos.mit.& text.no.in.l.postliminium.§.filius.&.ff.de cap.per quem tex. dicit Bal.in.l.qui necessario.s.de aduo. diuer. iudi.ꝙ filius aduocatus debet potius aduocare ꝓ patria,ꝗ pro patre.& malè dicit secundū Ia.hîc per tex.in.l.pe.ff.de postu.Specu.in ti.de aduocato.§.j.vers.quid si pa-80 ter.nam vbi agitur de statu publico,bene præfertur patria parenti,vt hîc.& est text.not.in.l.minimè.ff.de relig.& sump.fu.sed vbi agitur de cōmodo pecuniario,debet præferri pater patriæ,secūdum Ang.& Raph.Fulg.in.d.l. pe.ff.de postu.per Bar.& doc.in.l.veluti.ff.de iusti.& iure.Ia.hîc.

l ¶ Militem.] s.militantem.secus in veterano:vt.ff.e.l.filiusfa.§. veterani.

m ¶ Rescripto.] s.de preci.impe.offe.l.quoties.cōtrà.Sol.ibi de exceptione dilatoria solutionis vel iudicij,hîc personæ.Vel hoc ideo, quia terrribilis esset aduersario.vel vt nō deserat[d] militiā:vt &.j.loca.l.milites.&.j.e.l.q stipēdia.&.ff.eo.l.neque fœmina.An autem idem in clericis? Responde vt dixi in auth.de san.epis.§.alium autem.colū.ix.[e]Item hoc fallit,quando pro suo cōmilitone agit:vt.ff.eo.l.filiusfa.§.veterani.

n ¶ Redimere.] Hoc etiam omnibus interdicitur:vt.j.eo.l. litem. sed huic videbatur licere fortè:quod hîc remouet.

¶ *Procurator ad lites constitutus, non potest ante litem contestatam aliam substituere. hoc dicit.Alex..*

Idem A.Mansueto. LEX VIII.

QVod quis[p] sibi debitū exigere tibi mādauit, ante litis cōtestationē,tu alij petendū mandare nō potes.viij.Cal. Septemb. Maximo.ij.& Æliano Cons.

¶ *Miles actiones,tàm proprias,quàm ex causa honesta sibi cessas potest in iudicium deducere.Sali.Vel sic:Miles bona fide procurator cōstitutus in rem suam,causam agere potest. Alc.*

Idem A.Aufidio. LEX IX.

QVi stipendia *[q] merēt, suis negotijs superesse inoffensa[r] disciplina[s] †possunt. ¶ Nec potest dici eū,qui honesta & verecunda[t] prędecēte causa mandatas sibi actiones exercuerit, alieno negotio fungi:cùm,licet cōtētio ex persona alterius bona fide sumatur,hunc tamen rem †suā[v] ō gerere nō ambigatur. quod militibus meis interdici,non modò absurdum,verùm etiam iniquum[x] est. Sine die,& consule.

¶ *Si procurator egreditur fines mandati, non præiudicat ipso iure domino:sed si non egreditur,præiudicat mero iure.tamen si fraudē uel dolū amisit,aduersus ipsum succurritur domino per actionem mandati.h.d.Alex.*

Idem A.Castiæ. LEX X.

SI procurator[y] ad vnā[z] speciē cōstitut⁹,officiū mādati egressus est:id,quod gessit[a], nullū domino præiudiciū facere potuit[b].

o ¶ Suffragatorē.] i.aduocatum.vt.j.de suffra.l.vnica.

QVod quis.] 10 CASVS. Mādaui tibi,vt.x.in quibus mihi Titius tenebatur,ab eo peteres. lite nō cōtest.tu alij.à te vt ea.x. peteret mādare voluisti. an sis audiēdus, quærit? & rñ.ꝙ nō, neq; ꝓcuratorē cōstituere potes, nisi demū lit. cōtest. cū ex 20 tunc litis dñs efficiaris: quod intellige ad causas: secus ad negotia,vel si tu rem tuā sis factus procurator. ¶ Ex hac lege no. tres regulas:vnā expressam,& duas tacitas. & istas tres regulas ponit clarè tex.in.c.j.de proc. lib. vj.& Ias.hîc.

30 p ¶ Quod quis.] Litis procurator dat⁹ ad agendum nō potest procuratorē facere ante litē contestatā: posteà potest quasi dñs litis factus: vt hîc,&.j.eo.l.neq;.in fi.& l.nulla. sed ad negotia sic qñcunq;:vt.ff.man.l.si ꝓcuratorē.§.j.Item quod 40 hîc dicit,est verū, nisi sit in rem suam datus: vt j.de dona.l.illam[f].

QVi stipendia.] CASVS. Quæsitū fuit,an actione sibi cessa miles in rē suā sit fact⁹ ꝓcurator, & esse possit? Rñ. ꝙ sic.licet enim ex alterius 50 ꝑsona agat,suū tñ negotiū gerit. ¶ No.ex hac lege,ꝙ ille qui agit ex iure cesso,narrat factum siue cām in ꝑsona cedētis actionē.na pōt narrare in persona sua intentando vtilem,vel in persona cedentis intentando directam,secundum Bal. hîc.

60 q ¶ Stipendia.] sic dicta, quia per stipes. i. modica æra colligebantur:vt.ff.de verb.sig.l.ager.§.j.

r ¶ Inoffensa] i.nō offendit per hoc disciplina:vt & arg.s.de episc.& cle.l.placet.&.ff.e.l.filiusfa.§.milites.idē & in criminalibus:vt.j.qui accu.nō pos.l.non prohibentur.

s ¶ Disciplina.] militari.

t ¶ Et verecunda.] à malo,vt donatio,vel emptio,vel similis.Verecundia est quasi custodia honestatis.secus si non honesta:vt.ff.de ali.iud.l.pe.

v ¶ Suam rem.] Ar.ꝙ propria cā est alicuius,ex eo,ꝙ lucrū,& dānū ad eū 70 respicit:vt.ff.qñ app.sit.l.j.§.in ꝓpria.&.ff.eo.l.ꝓcuratore.& sic est ar. ꝙ iuret de calūnia procurator in rē suā:vt dices.j.de iura.calūniæ.l.ij.§.fin autē.

x ¶ Iniquum est.] nisi sint illustres:vt.j.eo.l.quicunq;.

SI procurator.] CASVS. Ordinaui procuratorē ad petenda decem,vel equum,ꝓ us petijt,vel alias res,quā sibi mādatū sit.an mihi pręiudicauit quo ad alias species,si eas petendo succubuit, quæritur?& rñ.ꝙ nō. si autē habuit generalē administrationē,& liberā:si quidē contra te per eū iudicatū est,non potes retractare.sed si quid dolo cōmisit,vt quia passus est superari se ab aduersario,habes actionem mandati contra eum. ¶ No.ex hac lege secūdū Bar.& doct.ꝙ fines mādati sunt à procuratore diligenter custo-80 diendi.concordat.l.diligenter.in prin.ff.mā.c.cum dilecta.de rescrip.& tex. ad literam in.c.per tuas.de arbi.& in.c.porrò.& ibi gl.de priuileg. adde quod non solùm seruandum est mandatum,sed etiam qualitas mandati.c.cùm venissent.& ibi not.Bald.de eo,qui mit.in pos.Iaco.hîc.

y ¶ Si procurator.] actoris.

z ¶ Ad vnam.] id est ad causam,vel negotium.

a ¶ Gessit.] circa mandatum.

b ¶ Potuit.] vt &.s.de transac.l.transactionis. &.s. de pact.l.sed si tantùm. &.l.

a Concor. bal. & Sali.

† Concor. glos.j.post prī.in.c.vl. extrà de testi.

† Facit ad hanc.l.glo. super verbo, curauimus.in ver. sed vtraque parte præsente. in. c. bonæ memoriæ. extrà de post. præla.

b Cū ista glos.transit barto. licet Per.de bella parti.Ias. butr.& Ful. teneāt contrà.

c Concor. cū ista glo. bar.bal.Sali.Alex hîc.

d Istā sol. sequit Cybar.Alexā. Pau. & Ias.

e Dic secūdū Pau. Iā. quòd si sunt in sacris cōstituti, vel habeant beneficiū ecclesiasticū, nō possunt esse procuratores, quia debēt intendere oneri suscepto.

† Quasi suffragator.

* Merentur.

† Sine offensa disciplinæ. Stipēdia vnde dicta.

† Not. istū tex. iuncta gl. quòd appellatione procuratoris, propriè non venit procurator in rem suā secūdū bal. Sali.& Ale. Propria cā quæ dicat.

ō Agere.

f Adde pulcrū text.in c.j &.ij.eo, titu.lib.vj.

&.l.nam & nocere.& no.ff.eo.l.Pomponius.§.ſed & is.&.j̄.manda.l.cùm mā dati.&.ff.de iureiur.l.iuſiurandum quod.§.fi.&.l.ſi itaq;.& de doli excep. l. ſi procurator.ij.j̄.de noua.l.non abſtulit.Hoc idem intellige in iudice delegato[a]:vt.j̄.ſi à non compe.iu di.l.j.ſimiles enim ſunt.vt.ff.de iuriſdic.omniū iudicum . l. & quia. in fine.

a Concor. c. venerabilis. cum gl. ſuper verbo, mandati. de offic. deleg.
b Idem Ia.
c Concor. bar.& Pau. hîc.

† Iſte text. eſt valde nota. ſecundum Ia. hîc ad hoc, ꝙ dominus tenetur habere ratum id quod factū eſt dolosè à procuratore.

¶ Quòd ſi plenā [a] poteſtatē agēdi habuit, rem iudicatā reſcindi non oportet: cū ſi [b] qd † fraude, vel dolo egerit, cōuenire eum more iudiciorum nō prohibearis [c]. PP. iij. Calend. Mart. Albino & Maximo Conſ.

¶ Tutor & curator ante litis conteſtationē, ex ſua perſona, non procuratorem, ſed actorē conſtituunt. Pupillus uerò, & adultus cum authoritate ſui adminiſtratoris procuratorem cōſtituere poſſunt. h.d. Alex.

Idem A. Sebaſtiano. **LEX XI.**

NEq; [d] tutores, neq; curatores, ex ſua pſona in rem pupilli, vel adoleſcentis procuratorem facere [e] poſſunt, ſed actorē cōſtituere [f] debēt [g]. ¶ Pupillus autē vel pupilla, adult⁹ vel adulta, tàm ad agēdū, quā ad defendēdū, tutore, vel curatore interueniēte [h], pcuratorē ordinare poſſunt. ¶ Ipſi etiā tutores & curatores, poſt litis conteſtationē à ſe factā, ad exēplū [i] pcuratorū, q litem cōteſtati ſunt, dare pcuratores nō phibentur. Prid. Id. Maij, Alexandro A. iij. & Dione Conſ.

a ¶ Plenam.] ſpecialiter [b] conceſſam, ſecundū quoſdā, ar.ff.de pec. quā. Tuberonis. §. alia. Tu dic, [c] ꝙ ſufficit generalis cum libera ad agendū & tranſigendū: ſed generalis ſola non ſufficit ad tranſigendum: vt.ff.eo. l. procurator cui generaliter.&.l.mādato generali. Sūt tñ quædā, in quibus exigit ſpeciale māndatū, q̄ dic vt dixi.ff.e.l. Pōponius.in prin.&.s̄.eod. l ij.

b ¶ Cum ſi quid.] Sed eo exiſtēte nō ſoluendo, reus abſolut⁹ de dolo cōuenit, q participauit dolum: niſi ſit prius parat⁹ pati iudiciū ſub exceptione hac, ſi colluſum ſit: vt ff.de dolo.l.& eleganter. §.pen.&.ff.mā.l.ſi procuratorem.in princi.

c ¶ Non prohibearis.] ſ.actione mandati: vt.ff.eo.l.licet.§.ea.

NEq;.] CASVS. Quæſiuit quidā ab Imperatore, an in cā pupilli tutor, aut curator ordinare poſsit pcuratorē? & rñ. ꝙ non, ſed actorem cōſtituat in cā, qa dñs nō eſt. an autē pupillus poſsit? & rñ. ꝙ ſic, tutore authore. an aūt ſaltē lite cōteſtata poſsit tutor procuratorē cōſtituere? Rñ. ꝙ ſic, ad exemplum procuratoris, quia tunc dominus litis intelligit.

d ¶ Neq;.] quare ad negotia ante litē cōteſtatā pcuratorē poteſt conſtituere, ſed in cauſis ſecus, vt hîc? Sol. adminiſtrare quis cum mandato, & ſine mādato pōt in negotijs, in cauſis nō.ff.de pręſcrip.verb.l.naturalis.§.ſed ſi facio.

e ¶ Facere poſſunt.] Lite nondum cœpta. & eſt ratio, quia non ſunt domini [d]: vt.ff.eod.l.j.licet ſint quaſi domini: vt.ff.pro emp.l.qui fundum.§. ſi tutor. Idem in actore ciuitatis: vt.ff.eo.l.nec ciuitatis.

d Ad iudicia: ſecus tamen ad negotia per tex. in.l.ita tñ.§.geſsiſſe.ff.de admini.tuto. Barto. Pau. Alex.& Ia.

f ¶ Conſtituere.] ſuo periculo, & rerum ſuarum.

g ¶ Debent.] cū decreto iudicis, ſi impleti fuerint adminiſtrare, vt inſtit.de cura.§.fi.&.ff.de admi.tuto.l.decreto.&.j̄.de app.l.ſi actor. Vel pōt dici, ꝙ ipſe tutor ordinauit actorē: vt no.in ſum.huius tit.§.cōſtituēt. vel ipſe iudex: vt inſti.de cur.§.fi. Idē in Epiſcopo, vt nō pcuratorē ſed actorē ordinet, vel Oeconomū. nā ipſe nō eſt vniuerſitas vt ſyndicū ordinet. Eſt tñ ar. cōtrà in aut.de ſanc.epiſ.§.ſi qñ. vbi procurator ſit in cauſa eccleſiæ. ſed ibi expone. i. ſyndicus. Vel dic poſt lit.conteſta à ſyndico: vt & hæc lex permittit: vel ponit ibi p curator pro reſpōſore. Itē not. ꝙ differt hîc actor à procuratore: quia procurator tantū à dño ordinatur, actor à nō domino: vt hîc. Itē procurator etiam ſine iudice ſit: actor nō: vt inſti.de cur.in fi. Itē pcurator etiā ad vnā cauſam: vt.s̄.l.prox. actor ad omnia inſtar tutoris: vt inſtitu.qui teſta.tu.da.poſſ.§. certè. licet aliud ſit in actore vniuerſitatis, qui etiā ad vnā ordinat: vt.ff.quod cuiuſq; vniuer.l.itē eorū.§.ſi decuriones.&.§.actor [e]. Item procuratoris officiū certis modis finitur. actoris verò eiſdem quibus & tutoris. Itē differunt ſecundum quoſdā: quia liber tantū pōt eſſe pcurator: ſed actor etiā ſeruus. Sed dico ego econtrà: quia procurator poteſt eſſe ſeruus ad negotia.vt.ff.e.l. ſeruū. in prin. ſed actor tantùm liber, ad inſtar tutoris: vt.j̄.qui dare tu.poſ.l. in ſeruili. Quomodo aūt ſyndicus, & Oeconomus, & actor differāt, vt dixi.ff. quod cuiuſq; vniuer.no.l.j.§.pe. Itē alia differētia ad futuras cauſas, nō poteſt eſſe: vt.ff.quod cuiuſq; vniuer.l.item eorum.§.ſi decuriones. in cauſa autem vniuerſitatis tota vniuerſitas poteſt conſtituere procuratorem.

e Contrarium tenet glo.j.iu.l.ſi actor. j̄. de appel. per illū tex. quā gl. ſequitur hîc Bar. reprehēdēdo iſtā particulā huius gl. hîc.

h ¶ Interueniente.] Et ſic dicitur legitimè datus: vt infrà ſi aduer.rem iudi.l.& cùm minores. in cauſa tamen tutorem per ſe adeſſe oportet, vt in alienatione rei minoris: vt infrà de prædijs mino.l.minorum. Sed quid ſi citra tutoris authoritatem procuratorem ad litem fecerit pupillus, & non fuit repulſus? Reſpond. [f] non valet iudicium contra eum prolatum: vt infrà eod.l.licet. ſed pro eo ſic: vt infrà eo.l.non eo minus. Quid ſi non eſt lata ſentētia, ſed teſtes ſunt producti, & plenè probauit de iure ſuo minor, obijcit nūc ab aduerſario, quòd non eſt legitimus productor, & quòd non tenet quod factum eſt: quia dicit lex, quòd minores poſſunt cōſtituere procuratorem legitimū: ſed hîc non legitimè ordinatur. Item quia.l.non eo minus.dicit valere ſentētentiam latam pro eo: ſed non dicit, quòd valeat alia pars iudicij non lata ſententia? Sed videtur arg.contrarium prædictæ.legi.& argu.s̄.de leg.& conſti. l.quod fauore.&.ff.de vſur.l.qui ſcit.

Pupillus ſine tutore non poteſt procuratorem ordinare.
f Idē Bar.

i ¶ Ad exemplum.] nam procuratores poſt litis conteſtationem ſic faciunt: vt dixi.s̄.eo.l.quod quis.

EXigendi.] CASVS. Ab aliquo conuentus lite conteſt. te abſentaſti, vt iudex procederet. filius tuus minor.xxv. ann. defenſioni tuæ ſe obtulit, obijcit aduerſarius ipſum non habere mandatum. quid iuris, quæritur? & reſpond. quòd mandatum ab eo exigendum non eſt, duplici ratione: quia quilibet ad alterius defenſionem ſiue extraneus, ſiue libertus admittit debet: tum quia eſt de perſonis coniunctis: quæ ſiue agant, ſiue defendant, non probant mandatum: vt.ff. de procuratoribus. l. ſed & hæ perſonæ. an autem repellendus ſit eo quòd minor? reſpond. quòd poteſt: ſed melius eſt eum admitti, quàm abſentem quaſi cōtumacem & indefenſum condemnari. prædicta ſunt vera, ſi is, qui admittitur ad defenſionem, caueat de defendendo, & de dolo, quod abſit, & promittat ſoluere condemnationes.

¶ Ex parte defenſoris non requiritur mandatum, ſed ſatisdatio iudicatum ſolui. ex parte uerò actoris requiritur, quòd comparens pro alio habeat mandatum, uel quòd ſit coniuncta perſona. & filius admittitur, quāuis ſit minor, ad defendendum patrem, quando contra eum poſſet perueniri ad definitiuam. h.d. Alex.

Idem A. Frontoni. **LEX XII.**

EXigendi [k] à filio † tuo mādati qui ſe defenſioni tuæ offerebat, duplici ratione [l] neceſsitas nō fuit: aut ꝙ defendere qs ſiue libertus, ſiue extraneus ſit, ſine mādato pōt [m], ſatiſdatione tñ p defenſione [n] pſtita, & alia pculdubio obſeruatione [o] ſubiecta, aut ꝙ filius etiā ſi vltro [p] actionē patris noīe dirigat, māndatū pbare nō cogitur [q]. ¶ Sanè ꝙ necdū legitimā [r] ætatē idē filius tuus compleuerat, ob hoc quidem repellere à procuratione eū iudex non [s] iniuſtè potuit: ſed † multò iuſtius fuit huiuſmodi defenſorem audire [t], quā te abſentem quaſi cōtumacem, & in defenſum graui cōdemnatione [v]

k ¶ Exigendi.] id eſt an ei mandaueris necne.

l ¶ Ratione.] prima communis. ſecunda ſpecialis.

m ¶ Poteſt.] etiam inuitum [g]: vt.ff.quod cuiuſque vniuerſitas. not. l. prima in fin.&.ff.de ſolutione.l. ſolutionem. & hæc eſt communis ratio.

n ¶ Pro defenſione.] id eſt, quòd defendat vſque ad finem arbitratu boni viri, ex quo incœpit: vt. ff. eodem.l.ſeruum. §. ait prætor. Item & de dolo quod abſit, & ſoluere condemnationem promittit. & hoc ſubijcit, & alia proculdubio &c. quæ tria continentur ſub illa ſtipulatione iudicatum ſol: vt. ff.iudi. ſolut.l. iudicatum ſolui. Alij dicunt, quòd hoc [h] primum de defenſione comprehendit hæc tria: & quod ſubijcit, & alia proculdubio &c. dicunt ſcilicet de rato. quod nō placet: quia procurator rei non cauet de rato, niſi in caſibus: vt.ff. eodem. l. Pomponius.§.ſed & is.

† Concor. ad hanc.l.c. nōnulli. de reſcri.& ca. cū pridē. cū glo.j. extrà de tranſac.

g Hoc verū quando ſuſcepit in ſe iudicium animo nouandi: & ipſo creditore ſeu actore volēte: aliâs ſecus. Sali. & Pau.

† Iſte text. eſt ſing. ſecūdū Bart. Pau. & Iaſ. ad hoc ꝙ licet filius minor nō poſſit eſſe procurator, ad iudicia: fallit tamen, quādo vult defendere patrem abſentem, cōtra quē poteſt peruenire ad ſententiam.

h Concor. cū gl. Bart. Bal. & Sali.

i Quos enumerat gl. in.c. qui ad agendū. de procur. in vj. Iaſ. hîc.

o ¶ Obſeruatione.] id eſt ſatiſdatione.

p ¶ Si vltro.] id eſt ſine mandato.

q ¶ Non cogitur.] cùm ſit de coniunctis: vt.ff. eodem.l. ſed & hæ. in principio & eſt hæc ratio ſpecialis. An autem coniunctus admittatur ad agendum ſine mandato in caſibus illis [i] vbi exigitur ſpeciale mandatum? Reſpondeo, non: vt. ff.de mino. l.patri.circa principium. Item quod dicit, non cogitur, ſumit argumen. Paul. ſi eſt hoc ſpeciale in coniunctis: vt non cogantur præciſè de mandato probare: ergo alij coguntur præciſè probare de mandato. & ſic eſt in electione rei. Sed tu expone, non cogitur, ſupple vel ſatiſdare, vel probare mandatum. ad quorum alterum extraneus compelletur. vt dixi ſuprà eod.l. j. Vel dic probare, id eſt allegare.

r ¶ Legitimam.] ad procedendum in publicum intra. xvij. ann. vt. ff.de poſtulā.l.j.§.iij. quod non placet. ſed minor.xxv. annis erat: vt.j̄.de ijs, qui veniam æta.impe.l.fi.

s ¶ Non iniuſtè.] iure communi: quia minor: vt.ff. eodem.l. minor. licet ſpecialiter admittatur: vt hîc ſubijcit. Vel iuſtum eſt repelli eum ante litem conteſtatam. ſed poſt iuſtius eſt eum admitti. Vel tertiò dic iuſtius poni electiuè, vel correctiuè, de eo quod dixerat non iniuſtè: non comparatiuè. prima [k] verior eſt. ſic ergo iure communi repellitur minor, à procuratione. Sed contra inſtitu.qui ma.non poſ.§.& ſeruus qui manumittitur. Solut. Solut. ibi ad negotia, hîc ad iudicia Item contrà.ff.de poſtu.l. j. §. pueritiam. Sed aliud in aduocato, qui damnum non timet: cùm ſe non obliget. & aliud in procuratore, qui ſe obligat ad iudicatum ſoluendum. Not. hîc aliquid eſſe iuſtum, cuius contrarium eſt iuſtius: vt.ff.de fur.l. ſi ſeruus communis. §. quod verò ad mandati.& de offic.proconſul.l.nec quicquam.in princip.&. l. obſeruare.§.j.& de verb.obl.l.vbi autem.§.j.& depoſi.l.bona fides.§. incurrit.& de vulg.ſubſti.l.ſi filius qui patri. ſic & econtra aliquid eſt malum, cuius contrarium eſt deterius. vt.ff.de reg.iur.l.quoties nihil.& de doli. excep. l. ſi procurator rei.

k Idē Bar. & Alexan.

t ¶ Audire.] cum ſatiſdatione tamen: vt.ff.qui ſatiſda.cog.l.filius.& in princ. huius legis.

v ¶ Condemnatione.] quod eſſet, ſi hunc minorē repelleres. Si ergo abſens, vt cōtumax damnari non poteſt, vt quia lis non erat conteſtata contra abſentem: non admittitur minor: vt.ff.eo.l.minor.& ar.ff.eo.l.non ſolū.§.fin. an autē hic defenſor poſt lit.conteſta. interueniens debeat damnari, hîc non

aperit. Sed puto q sic: cũ & hic dicat eũ defensorẽ, & plenè defendit: vt &. ff. de ne. gest. l. liberto. §. fi. licet M. dixerit nõ eũ, sed absentẽ, in quẽ facta est cõtestatio litis, cõdenandũ, vt ibi dixi. Tertij dicũt, vt P. & V. hic loq de eo, qui causas absentiæ tantũ allegabat. Sed tũc quæro, quare satisdet iudicatũ solui: vt hac. l. dicit? Respõdẽt P. & V. in duobus casib^a eã loq. In primo qñ filius erat maior: in secundo qñ minor. In primo admittitur ad plenã defensionẽ: in secundo ad causas absentiæ tantũ allegãdas: vt. ff. e. l. seruũ. §. publicę. sed prima verior. Si ergo condẽnat, nũquid restituetur ipse, & fideiussor eius? Dicunt quidã q sic: vt. ff. e. l. minor. Vel melius dic^a eũ nõ restituendũ in tali cã: qa iure cõi est vsus defendendo patri, & cũ ipsa natu. hoc exigat: & sic non restituit: vt. j. de in inte. rest. l. fi. sicut & cũ alimẽtorũ noĩe matri vel alij cõiũcto donat: licet aliás ei donare nõ posũt: vt. ff. de tute. & ra. distr. l. j. §. sed nonnullos. Itẽ ideo, qa magis patri, quã ipsi filio suo succurri videt: vt. ff. de mino. l. iij. §. sed vtrũ. & l. cũ mãdato. Itẽ quare succurrit filio fideiubẽti p patre: vt. j. de filiofami. minore. l. j. & nõ defendẽti, vt hic? Rñ. hic admittit eũ lex. fi sta ad defendẽdũ. vñ hic aduersarius in ueniret se deceptum, auctoritate legis: qd̃ esse non debet: vt. j. de ijs qui ve. æta. impe. l. j.

a ¶ Afficere.] sed valet sententia, & facit litem suã^b. sed nũqd valet sententia, quam dedit iudex hoc mõ? Rñ. sic, sed poterit cõueniri ipse iudex: nã etiã iudex videt facere litẽ suã dãdo iniustã sñiam: vt. ff. de var. & extraor. cog. l. fi. & instit. de ob. quæ ex quasi delicto. in prin.

> Defensor veniẽs post litem contestatã an sit cõdẽnãdus.
>
> a Sequitur eam Sali.
>
> † Iste text. est sing. secũdũ Bald. Pau. & Ias. hic ad hoc q exceptio dilatoria, quæ nõ fuit ante litẽ cõte. in causa principali, non potest opponi in causa appellationis.
>
> ♁ Substitit
>
> b Concor. cũ ista glo. Sa. pro qua adde tex. in l fi. ff. de varijs & extra ordi. cogn.

afficere ^a. v. Cal. Octobr. Agricola & Clementino Conſ.

¶ Exceptio dilatoria ſeu procuratoria debet opponi ante litẽ cõteſtatam. Et ſi nõ fuit oppoſita in cauſa principali, non poterit in cauſa ap pellationis opponi. h. d. Alex.

Imp. Gord. A. Luciano militi. **L. XIII.**

ITa demũ ſup lite pſequẽda, quã tibi mater mãdauit, actionẽ ĩtẽtare potes, ſi cũ primũ litẽ cõteſtareris, nõ eſt tibi eo noĩe oppoſita pſcriptio militiæ ^b: qd nec cũ † appellatio ^c agit ^d, tibi obijci põt. Nã ſi integra ^e res eſt, ratio ppetui edicti acceptã ^f tibi nõ pmittit alieno noĩe actionẽ intẽdere. iij. Id. Ian. Gordiano A. & Auiola Conſ.

¶ Sententia lata pro perſona non legitimæ ætatis, ualet, quæ contra eam non ualeret. h. d. Bal. uel ſic: Sententia lata pro procuratore minoris, quanquã minus legitime conſtituto, ualet: quamuis contra eum lata non ualeret. h. d. Alex. & Sali.

Idem A. Sabiniano. **LEX XIIII.**

NOn eo minus ſñia aduerſus te lata iuris ratione ♁ ſubſiſtit, q aduerſaria tua minor viginti quinq; annis conſtituta, cauſam ſuã marito ſine curatore ^g agendã mandauit. Minoribus em̃ ætas in damnis ^h ſubuenire, non in rebus proſperè geſtis obeſſe conſueuit. iij. Non. Octobr. Gordiano A. ij. & Pompeiano CC. Conſ.

¶ Ita demum.] CASVS. Mater filiũ suũ militẽ in cã, quã habebat contra Titiũ, instituit procuratorẽ ad agendum. vult Titius eũ repellere: an posit, quærit, quia miles est? Rñ. aut lis est cõtest. cũ eo: aut non. Primo casu nõ repellet: neq; si vsq; ad sñiam steterit & obtinuerit: & a sñia fuerit appellatũ. & in appellationis iudicio fuerit procurator, vel interuenerit, nõ poterit except. eppni, cũ in initio litis nõ fuit opposita. In secundo casu. s. cũ lis contest. nõ est, repelli põt. vel dic in causa principali, si nõ fuit obiecta exceptio: an postea in causa appellationis obijci posit? Respon. q non.

b ¶ Militiæ.] a patre, vel à iudice^c. vt. ff. e. l. filius fa. §. veterani. & ad hoc. s. e. l. milite. & l. qui stipẽdia. Sed an idẽ in quolibet, qui nõ potest esse procurator: vt in fœmina & similibus: vt. ff. e. l. neq; fœmina? Rñdeo sic, cũ diuersitatis ratio reddi non posit: vt. ff. de verb. obliga. l. à Titio. in fi.

c ¶ Appellatio.] id est iudicium appellationis.

d ¶ Agitur.] s. per te. Et sic no. duo. Primũ q huiusmodi exceptio procuratoria, cũ sit dilatoria, in initio opponitur: vt. j. de proba. l. exceptionẽ. & de excep. l. si quidem. & ff. e. l. Pomponius. §. ratihabitionis. Sed aliud si esset falsus: quia tunc quandocunq; inueniatur falsus, patet iudiciũ nullũ: vt. j. eod. l. licet. & ar. j. de eo qui pro tu. neg. gest. l. ij. Secundò no. q cã appellationis eadẽ est cum prima, cũ in ea nunc non posit repelli. & pro hoc. j. e. l. inuitus. Sed arg. contra ff. iud. sol. l. cũ apud. & j. de app. l. eos. in prin. & sic faciunt hæc arg. ad quæstionem sabbatinã, an aduocatus pro eodem salario teneatur iuuare in causa appellationis, vel non. ADDITIO. Dic q si appellatur ab interlocutoria, tenetur aduocatus cum prosequi. si verò à definitiua nõ. Ia. hic.

e ¶ Integra.] id est non contestata lite, licet sit datus libellus: vt in auth. de litig. §. si verò apud iudicem. col. viij.

f ¶ Acceptam.] id est demandatam potestatem exercendæ actionis.

¶ Non eo.] CASVS. Mulier minor annis in causa, quã habuit cum maiore, maritum suum procuratorem constituit tutore non auctore: agit maritus, & obtinuit. vult maior vt reuocetur quod actum est à procuratore dato à minore sine tutoris authoritate. an sit audiendus, queritur? & rñ. q nõ: quia fauore eius introductũ est, scilicet vt lata sententia cõtra se nõ teneat, scilicet in læsionem eius. sed si pro se, non retractetur.

g ¶ Sine curatore.] authore. hoc enim fieri non potest: vt. s. eo. l. neq;.

h ¶ In damnis.] vt &. j. qui leg. per. l. primã. & ff. de re iudica. l. acta. in fin. & facit. s. de leg. & con. l. quod fauore. & sic cessat hic illa regu. quod quisq; iuris &c. quia hoc priuilegium datur minoribus sine cuiuscunque postulatione^c: vt. ff. quod quisque iur. l. ij. in prin.

> c Ista glo. est valde sin. secundũ Sali. hic & Ange. in. l. pomponius §. ratihabitio. ff. e. ad hoc q terminus præfixus parti ad opponẽdam exceptionem dilatoriam videtur esse præfixus ipsi iudici.
>
> d Concor. glos. in c. in nostra. super verb. exceptio. circa mediũ. extra de procura. & de distinctione exceptionum. extra de excepti.

¶ Item.] CASVS. In causa, quam habebas cum Titio, procuratorẽ ordinasti: qui tecum pepigit de danda medietate eius, de quo erat contro uersia. non vis adimplere quod cõuenisti. cõqueritur principi procurator. an sit audiendus, quærit? Et rñ. q nõ valet pactũ de pstanda quota parte litis quasi cõtra bonos mores factũ, pcuratione autẽ suscipere licitũ fuit. cuius officium gratuitum esse debet.

i ¶ Redemisse.] partẽ litis pacisc endo.

k ¶ Gratuitum.] vt ff. mã. l. j. in fin. licet oneris causa aliquid detur: vt ff. man. l. si remunerãdi. in prin. & c. l. salarium.

l ¶ Officia.] vt tu dicis redimendo.

m ¶ Suscipiantur.] vt. j. mã. l. si cõtra licitũ. & s. e. l. militẽ. in fi. & ff. de pac. l. sumptus. & ideo punitur procurator: vt. ff. man. l. si remunerãdi. §. Maurus. & aduocatus. s. de postu. l. si qui.

> e Sequitur istã gl. Bar. & adde gl. similem in l. quod fauore. alleg. in gl. & in l. nulla. ff. de legi.

¶ Pactũ de quota litis in procuratore reprobatur, & cum ab agendo repellit, h. d. Alexand.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Cornificio. **LEX XV.**

ITem te redemiſſe ^i contra bonos mores pcibus manifeſtẽ pfeſſus es: cũ pcurationẽ qdẽ ſuſcipere (qd officiũ gratuitũ ^k eſſe debet) nõ ſit res illicita: hmõi autẽ officia ^l nõ ſine repheñſiõe ſuſcipiãtur ^m. S. iij. Non. April. CC. Cõſ.

¶ Procurator uel actor ſine ſpeciali mandato, non poteſt uendere rem, in præiudicium domini. h. d. Alex. & Sali.

Idẽ AA. & CC. Paconiæ. **L. XVI.**

PRocuratorẽ ^n vel actorẽ prædij ^o, ſi non ſpecialiter ^p diſtrahendi mandatũ accepit: ius rerũ dñi † vendẽdi nõ habere, certũ ac manifeſtum ^q eſt. Vnde ſi nõ ex voluntate ^r dñi vendẽtibus his, fundum cõparaſti, prouides improbũ tuum deſyderium eſſe, dominium ex huiuſmodi emptione tibi concedi deſyderantis ^s. S. Non. April. Byzantij. CC. Conſ.

¶ Officium procuratoris quis inuitus accepta re nõ cogitur, pro actore uel reo. ſed ſi ſponte ſuſcepit, & contra ſe ſententiam reportauit, appellare tenetur: nõ autẽ cauſam appellationis proſequi uirtute mandati ſimpliciter facti ad illam cauſam agendã. h. d. ſecundũ lect. uerã.

Idem AA. & CC. Mardonio. **LEX XVII.**

INuitus ^t † procuratorẽ

¶ Procuratorem.] CASVS. Procurator tuus vel actor pdium tuũ sine spãli mãdato distraxit, & tradidit: an tibi piudicauit, quæritur? & rñ. q nõ: neque emptor audiendus est, si velit in se trãsferri, cum voluntate tua præcedẽte vel subsequente distractum nõ fuerat. Viuia.

n ¶ Procuratorẽ.] s. liberũ, nõ seruũ, sed actorem seruũ castaldũ secũdũ quosdã. sic enim plerunq; ponitur actor: vt. j. qd cũ e. l. fi. & ff. de lega. j. l. legato gñaliter. qd H. non placet. & dicit procuratorẽ. s. liberũ vel seruũ, ad negotia. s. vt hic erat, & ff. eo. l. seruũ. vel actorẽ. s. à tutore cõstitutũ, qui debet esse tantũm liber ad instar tutoris: vt. j. qui da. tu. pos. l. in seruili. & secundum hoc dices prædium fuisse pupilli.

o ¶ Prædij.] potest punctari ante & post.

p ¶ Specialiter.] s. expresim: vt qa vel hoc dixit, vel gñalẽ dedit & liberam: vt. ff. de proc. l. procurator cui gñaliter. Alij exigũt spãle mandatũ: vt & alias ff. e. l. Pomponius. in princi. sed prima verior. In secundo ergo refert habeat liberam vel nõ. Sed M. distinguebat, an haberet totorũ bonorum administrationem, & tunc non venderet, an vniuersorum, & tunc sic. quod non placet.

q ¶ Manifestum est.] vt & ff. eo. l. procurator totorum. & l. mandator. & s. e. l. si procurator. & s. de transact. l. transactionis. & j. si ali. res pig. da. sit. l. fi. & j. manda. l. cum mandati. & ff. de pac. l. nam & nocere. & j. quod cum eo. l. si seruus. & de noua. l. non absoluit.

r ¶ Ex voluntate.] præcedente, vel sequente: vt. j. eo. l. si pretium.

s ¶ Desyderantis.] nisi fructus essent, vel aliæ res, quæ facilè corrũpi possunt: vt. ff. e. l. procurator totorum. pretium tamen recuperas per cõdictione indebiti, vel sine causa, vel iudicis officio: vt dicitur. j. eo. l. si pretium.

> † Domini.
>
> † Nisi con sue terato. pras suas locare. P.
>
> Procurator aliquido si ne speciali mandato distrahit. Diuiso.

¶ Inuitus.] Prima pars loquit in pcuratore actoris. Secũda in pcuratore rei. In tertia ponit regu. gñalis ad oĩa prædicta. Secũda ibi, Sed nec. Tertia ibi, Cũ fidẽ. Alex. CASVS. Rogaui te, vt esses procurator in quadã cã, quã habebã cõtra Titiũ. si vis, potes: si nõ vis, compellere te nõ possum. & hoc in prima. Si autẽ spõte suscepisti, & sic te ad cãm ordinaui, & per sñiam finita est: finit officiũ procurationis: nisi q appellare teneris tantũ. & hoc in secunda. Si autẽ rogaui, vt defensionẽ susciperes meã in cã, quã habebat Titius contra me: si vis, potes: si non vis, non es compellendus inuitus: si spontẽ suscepisti, fidem adimpleas. & hoc in tertia. vnde duæ partes loquuntur in procuratore actoris: tertia in procuratore rei. & dicit quòd ille versi. cùm fidem &c. potest referri ad finem secundæ partis, neq; exten. &c. Vel continua ad proximum: & tunc supplebit subire non compelleris: sed supple, si susceperis, complere debes, neque vltra extendere: cùm fidem &c. ¶ Nota secundũ Iaco. hic, q nemo inuitus cogitur officium procuratoris suscipere. secus in aduocato. l. j. §. ait prætor. j. ff. de postu. & l. prouidendum. uers. fic. si quis verò. C. de postu. Item secus in doctore, qui potest cogi inuitus ad consulendum. l. in sacris. vbi gloss. & Barto. no. C. de proxi. sac. scri. lib. xij. casus fallentiales vide per Iaco. hic.

t ¶ Inuitus.] intellige inuitum si non probatur voluisse: vt. ff. eod. l. filius familiãs.

familiās.§.inuitus.

a ¶ Nec eandem.] fortè susceptā sponte.qnq; tū cogitur suscipere nō præcisè,sed causatiuè.s.si in administratione vult pseuerare:vt.s̄.eo.l.cū qui. Quare cōpellitur defendere procurator actoris,rei non? quia fauorabiliores &c.

b ¶ Prouocationis] interponendæ,non defendendæ.

curationē suscipere nemo cogitur nec [a] eandē vltrà,nisi prouocationis [b] causā extendere [c]. Sed [d] nec defensionē absentis subire cōpellitur,cū fidem susceptā implere sufficiat.Dat.vj.Nonī.Iul. Philippopoli.CC.Cons.

¶ Mater nō potest defendere filium pupillum sed ei debet tutorem petere.h.d. Bald. Sali. & Alexan.

Idē AA.& CC.Dionisiæ. L. XVIII.

ALienā suscipere † defensionē,virile est officium,& vltra † sexum muliebrē esse cōstat. [e] Filio itaq; tuo,si pupillus est,tutorem [f] pete.xij.Calend.Febr. Sirmij.CC.Cons.

¶ Pretium conuersum in vtilitatē domini, qui venditioni suæ rei factæ per gestorem suum nō cōsentit,restitui debet per ipsum dominum emptori.Alexan.

Idē AA.& CC.Firmo. LEX XIX.

SI pretium quidem actoribus alienum fundum vel seruū citra mandatum domini tibi distrahentibus [g] dedisti,& neq; præcessisse,neque secuta contractum domini declaretur voluntas, in rem autem eius idē pretiū [h] ♁ cessisse prouinciæ præses causa cognita

c ¶ Extendere.] cogit enim prouocare,nisi propter inopiā excuset:,non aūt exercere appellatione [a]:vt.ff.mā.l.si procuratorē.§.si ignorentes.& de neg.gest.l.liberto.§.fi.&.j̄.de ap.l.si actor.&.j̄.vt causæ post pub.ası̄t tu l.j.Sed videtur q̄ etiā exercere tenet causam appellationis:& hoc dicit Pla.& sic intellexit hîc:& pro eo est.ff.an per alium causa appel.l.tin.sed ibi ad principalem,& ad appellationis causam fuit datus procurator.vel dic vt ibi.item pro eo.ff.eo.l qui proprio.§.item quæritur.sed ibi eodē modo ad vtrunque fuit datus procurator.s.ad principalem & ad causam in integrū restitutiōis.Vel dic vt ibi not.Itē pro eo:quia si appellare tenet,(quod nemo negat)ergo prosequi quasi negotiū inchoatū:vt.ff.cōmo.l.in cōmodato.§.sicut.sed non obstat quia actus appellandi,& exercendi diuersi sunt:licet primus sit præparamentum secundi.

d ¶ Sed nec defensionem.] puta egit procurator cōtra aliquem:nūc vult aduersarius q̄ defendat,& satisdet de defensione eius cuius nomine egit:& dicit quòd non cogitur inuitus, cùm sufficiat implesse fidem quam suscipit:& sic nullam aliam patietur pœnam quantum ad aduersarium: nisi quòd denegabitur ei actio:vt.s̄.eo.l.actionem.&.ff.eo.l.mutus.§.pœna.sed quantum ad eum à quo suscepit mandatum patietur:quia tenebitur actione mandati ei ad interesse [b]:vt.ff.manda.l.si procuratorem.§.si ignorantes. & sic loquitur tota hæc lex in procuratore actoris secundum hanc antiquam positionem:quod non placet [c]:quia si alicui est mandatum vt agat [d] aduersus aliquē,ea sibi videntur mandata,sine quibus id explicari non potest:vt.ff. eodem.ad rem,&.l.ad legatum.&.ff.de iurisdi.om.iud.l.ij.ergo cùm non possit agere nisi satisdet de defendendo,& defendat,merito hoc vdetur sibi mandatum & si non facit,non adimplet fidem. Alij dicunt,quòd satisdedit de defensione:sed vult aduersarius eum compellere,vt præcisè defendat.Et respondetur quòd non potest,si vult hîc procurator præstare interesse. sed certè [e] contrariū est.ff.eo.l.sed & hæ.§.prætor.Tertij dicunt,quòd non cogitur præcisè ab absente,si velit hîc procurator præstare interesse:sed ab aduersario cōpellitur.sed nec hoc placet [f]:vt.ff.eodem.l.si defunctus.Tu dicas [g] quarto modo, secundum Ioā.s. quòd principium legis loquatur in procuratore actoris: posteà loquitur in procuratore rei:quasi diceret,sicut aliquis non cogitur suscipere procurationem ad agendum:sic nec ad defendendum,quamuis publicæ vtile sic:vt.ff.eo.l.seruum quoque.§.publicæ, cùm satis sit implere fidem susceptam sponte:non autem suscipere cogitur inuitus.Vel hoc,cùm fidē &c. ad primum casum referas [h].& facit.ff.de arbi.l.iij.§.tametsi neminem.Et sic possunt notari in hac.l.quinque casus. Primus & penultimus sine mandato. Secundus, & tertius, & quintus cum mandato. idest mandato suscepto. Accursius.

ALienam.] CASVS. Si mulier in causa,quàm contra filium suum,quis habet,ad defensionem eius velit admitti: an sit audienda? & respond.quòd non:sed petet sibi tutorem.licet autem ab initio non admittatur,ex pòst facto admittitur ad appellandum:vt.ff.de appellatio.reci. l.prima.Viuia.

e ¶ Constat.] vt &.ff.de reg.iur.l.fœminæ.&.ff.eo.l.neq; fœmina.&.s̄.eo.l. quia absente.&.j̄.quando mu.tu.of.fun.potest.l.j.

f ¶ Tutorem pete.] vt.j̄.de leg. hære.l.sciāt.nec sufficit etiam petere nisi idoneum petat:& cùm effectu:ita quòd detur:vt.ff.ad Tertul.l. ij.§.non solùm.sed licet non audiatur à principio,si tamen lata sententia contra filium mater velit appellare:potest.ff.de appel.re.l.j.Sed quæritur,cùm mulier agat pro parte quandoque:vt.ff.eo.l.fœminas.quare non etiam pro filio agat? Quidam vt H.idem.Sed dico contra:quia eis potest consuli per tutores:vt hîc, & ff.de negoti.gest.l.qui aliena.§.pe. Item nota etiam quibus causis potest mulier agere pro alio, multò magis defendere : vt argumē.s̄.eodem.l.exigendi. Accursius.

a Concor. c pe. cū gl. super verb. appellare. extrà de procura.

† Concor. cum hac. l. iij. questione. vj. §. tria.

† Et extrà.

♁ Processisse.

b Sequitur eam Bar. & doct.

c Et bene la. post do.

d Istud dictū glo. est valde sing. secundum Pau. & Alexan. hîc.

e Et bene: quia præcisè tenetur dominū defendere: vt in. §. pter. hîc allega. Bar.

f. Et bene Bart. & alij.

g Ista lectura est vera:& cū ea concordāt omnes docto. hîc.

h Imò ad vtrumque potest referri. Bart. Sal. & Alex.

Mulier quare nōn potest agere pro filio sicut facit pro patre.

SI pretium.] CASVS. Actor tuus contra mandatum tuū speciale mihi vendidit vineam.solui pretium.cùm non valeat venditio, qualiter recuperabo pretium,quæritur? & respon.q̄ præses prouidebit,vt mihi restituatur,si declaret voluntatem non præcedentem, vel subsequentem contractui interuenisse.quæ autem actio mihi competat ad pretium recuperandum, non aperit. tu dic actionem de in rem verso,si in rem meam versum fuerit,& fuerit procurator seruus:vel negotiorum gestorum, si fuit liber: vel condictionem sine causa:vel officiū iudicis:vt hîc.Viuia.

perspexerit:hoc tibi restitui iubebit [i].Prid.Id.Mart.CC.Cons.

¶ Non refert,an procurator cōstituatur à principio ante litem contestatam, an post. hoc dicit Sali. & Alexan.

Idem AA.& CC.ad Verrinum præsidem Syriæ. LEX XX.

NIhil arbitramur interesse [k], vtrum ab initio, an cœpta iam lite, negotium ad personam procuratoris transitum [l] fecerit. Dat.x.Calend.Octob. ✱ Demesso.CC.Cons.

¶ Maritus potest agere pro uxore etiam sine mandato dummodo caueat de rato: in quacunque causa uxoris: nisi habeat ab ea mandatum de agendo in quadam causa : quia tunc in alijs censetur prohibitus agere:adeò quòd in eis agere non poterit,etiam si caueret de rato.hoc dicit secundum intellectum glos.Alexan.

Impera.Constantinus A.ad concilium prouinciæ Aphricæ. LEX XXI.

MAritus citra mandatum in rebus vxoris cum solēni [m] satisdatione [n],& alia obseruatione [o] intercedendi [p] liberam ✱ habeat facultatē: ne fœminæ † persequendæ litis obtentu, in contumeliam matronalis pudoris irreuerenter irruant ♁,& conuen-

g ¶ Distrahentibus.] qui enim emit ab eo qui liberam non habuit administrationem, vel cui specialiter mandatū non est, facit furtū vt.j̄.quod cum eo.l.si liberam.

h ¶ Pretium.] quod dedisti pro re illa quam emisti.

i ¶ Iubebit.] Actione de in rem verso, si seruus erat. si liber, actione negotiorum gestorum, vel condictione sine causa.ff. ad Macedo.l.sed & si.§.j. vel officio iudicis: vt.j̄.quod cū eo.l.ei qui. &.ff.si certum petatur.l. si & me.& facit.s̄.eodē.l. procuratorem.

k NIhil interesse.] quo ad dādi facultatem.nam qui potest dare & dari ante, & potest pòst qui verò non ante,nec post. Item sicut tenetur mandati interueniens pòst:sic & antè. Itē satisdat interueniēs pòst sicut antè : vt hîc, &.j̄.de consor. l. eiusdem li.l.ij. Item sicut damnatus interueniens antè, sic pòst: vt.ff.eodem.l.licet.§.penultimo.&.l.qui proprio.in princip.licet M.dixerit, si posteà interueniat,quòd dominus non procurātor debeat damnari, per.l.j̄.de senten. & interlocut.l. prima.Idem in defensore : quia debet ipse damnari : vt.ff.eo.l.minor.§.primo.&.l.Plautius.&.ff.de nego.gest.l.liberto.in fine.&.s̄.eo.l.exigendi.& hoc si verba condemnationis possunt referri ad personam procuratoris vel defensoris.quandoque enim non possunt,vt in criminali.quandoque procurator admittitur:vt infrà de iniur.l.fina. & in causa matrimoniali, vbi admittitur procurator. Item sicut euitatur infamia, si interueniat ante, sic & si posti [i]:vt.ff.de infa.l.seruus. Sed M. dixit tunc demum dominum non infamari,si à principio interuenit procurator : vt.ff.de infa.l.furti.§.si quis. sed subaudi ibi maximè. Porrò differunt in quibusdam : quia ordinatus ante litem contestatam ordinat procuratorem. secus si detur post, secundum Ioan.sed fortè idem posset dici vtrobique secundum Azo.argu. dictæ.l.j̄.de consor.eiusdem litis.l.ij.

l ¶ Transitum.] à domino litis in procuratorem, vel econuerso:secus autem si procurator alium procuratorem velit dare:vt.s̄.e.l.quod quis.An autem procurator datus ad audiendam sentētiam debeat damnari? & non puto [k],quia non defendit:vt.ff.de neg.gest.l.liberto.§.fi.j.respon.

MAritus.] CASVS In causa vxoris suæ,mandato non interueniente an maritus esse posit procurator? & respō. quòd sic, cùm non congruat sexui suo iudicijs virorum interesse:interposita tamen cautione de rato,& de defendendo si contingat vxorem reconueniri.Si autem ad certam causam eum institueret, & de agendo ei mandauerit:an ad aliā causam sine mandato admitti posit,quæritur? & dicitur quòd non. ¶ Not. ex hoc textu secundum Iacobum, quòd maritus potest agere pro vxore sine mandato. sic & alibi vbicunque protestatio vel denunciatio debet fieri vxori, tantum importat si fiat marito.l.aut qui aliter.§.sed & Seruius. vbi gloss.not.ff. quod vi aut clàm.

m ¶ Solenni.] quare citra mandatum potest in omnibus defendere agendo,mandato autem habito super vno,in alijs non? quia in primo non præiudicat mulieri,in secundo sic.Accursius.

n ¶ Satisdatione.] scilicet de rato.

o ¶ Obseruatione.] scilicet de defendendo.nam has duas præstat procurator actoris:vt.ff.eodem.l.seruum.§.ait prætor.Sed in marito videtur cōtra,vt non satisdet de rato:vt infra de pact.con.l.fina.Solu.ibi in paraphernalibus vel dotalibus, hîc in alijs rebus mulieris. Accur. ADDITIO. Dic quòd mulier habet patrimonium triplicis generis:quod prosequere vt per Bartolum Bald.Cyn. & Salice.hîc, & Angel. Aret. in.§.penulti. instit. de excusa.tuto.

p ¶ Intercedendi.] id est interueniendi in rebus vxoris,& exercendi lites

✱ Hāc habeat &c.

† Concor. tex.ī.c. mulieres. de iudi.lib.vj. & glo.in ca.at si clerici. extrà de iudi. quæ inducit hanc.l.

Condēnari an debeat procurator vel an dominus.

♁ Nec conuentibus.

i Istam gl. vsque ad fi. sequit Bar. & docto.

k Idē Bal. & Pau.hîc.

Procurator actoris duas præstat cautiones.

tibus virorum, vel iudicijs interesse cogantur [a]. Sin autẽ † mãdatũ susceperit, licet maritus sit, id solũ exequi debet, quod ꝓcuratio emissa præscripserit [b]. D.iiij. Id Mar. Adrimeti, Constantino A. & Licinio Cæsare, vtrisque. ij. Cons.

¶ Procurator per litis contestationem efficitur dominus litis: nec potest sine causa remoueri. h.d. Bal. vel sic: Lite cum procuratore contestata, dominus non potest litem in se transferre sine causa. h.d. Sali.

Idẽ A. ad Bassum præ. vrbi. LEX XXII.

PRocuratoribus institutis, & post contestatam [c] litem dominis effectis [d]: hi qui mandauerant, non habeant facultatem negotia persequendi [e], nisi capitales inimicitiæ, vel morbº, vel alia necessaria [f] causa intercesserit: [g] tunc [h] enim etiã [i] inuitis his trãsferri lis potest. Da. xiij. Cal. Iul. Constantino A. & Licinio Cæs. v. vtrisque Cons.

¶ Mandatum procuratoris effecti domini litis non reuocatur absentia, vel morte mãdantis & loco suo aliũ potest instituere. h.d. Bal. Vel sic: si lite cum procuratore contestata, moriatur dominus nõ propterea finitur instantia, nec procuratoris mandatum. h.d. Sali. & Alexan.

Imperator Iulianus A. Secundo præfecto prætorio. LEX XXIII.

NVlla † dubitatio est post cãm ĩ iudicio agitatã, vt pote dominũ litis [k] procuratorẽ effectũ, etiam post excessum [l] eius, qui agendã, vel defendendam litem mãdauerat, posse inchoatam causam iurgiumque finire: quippe cùm, & procuratorem posse eũ [m] instituere, veteris iuris voluerint conditores [n]. Lect. ij. Nõ. Februar. Iuliano A. iiij. & Salustio Cons.

¶ Exceptio falsi procuratoris reddit iudicium retro nullum: ideo potest quandocunque opponi. Alexand.

Impera. Grat. Valent. & Theod. AAA. Pancratio præfec. vrb. LEX XXIIII.

LIcet in principio quæstionis, persona debeat inquiri [o] procuratoris, an ad agẽdum negotiũ mandatũ à domino litis habeat [p]: si tamen falsus procurator inueniatur [q], nec dici controuersiæ solent [r], nec potest esse iudiciũ. D. ij. Calen. April. Constantinop. Antonio, & Syagrio † Cons.

¶ Personæ hìc enumeratæ, non possunt per se litigare, sed per procuratorem. & si contra fecerint, sententia pro eis lata non habet effectũ: & iudex qui eas admisit, pœnam hìc statutam patitur: & hoc hodie restrictum est usque ad personas illustres inclusiuè. hoc dicit. cum authentica hìc posita. Alexan.

Imperatores Valent. et Theod. & Arcad. AAA. Tatiano præfec. præto. LEX XXV.

QVicunque pretorianæ, [s] vel † vrbanę prefecturę sublime fastigium [t], vel magisteriũ [v] militare, vel consistorianæ comitiuæ [x] insignia † meruerit dignitatem, vel proconsulare [y] ius dixerit [z], aut vicarij [a] fuerit administratione suffultus: si quod ab eo vel infertur iurgium [b]: vel refertur, procuratoris personam in negotij sui iura substituat †. ¶ Quòd si quis sanctionis huius statuta transgressus, iudicijs † sese iurgaturus ingesserit: careat eius litis sorte, cuius non per procuratorem expectauit euentum. iudex nihilominº qui cõtrà fecerit [c], nouerit à se viginti [d] libras auri, ab Officio.

a ¶ Cogantur.] vt. j. de recep. arbit. l. sancimus. & . j. de ijs qui ve. æta. impe. l. secunda. §. j.

b ¶ Præscripserit] id est ante oculos scripserit, vel etiã sine scriptura dixerit [a]. Et sic no. seruãdos fines mãdati: vt & . ff. de iureiu. l. si itaq;. & . ff. de pa. l. sed si tãtũ. & . s. de trãsa. l. trãsactionis. & . s. eo. l. si ꝓcurator. & . ff. de arbi. l. nõ distinguemus. §. de officio. & insti. mã. §. is. q. Sed ar. cõtrà. [b] ff. eo. l. ad rem mobilẽ. & . l. ad legatũ. Itẽ 10 not. q qđ in vno permittitur, in alijs ꝓhibetur. sic & ff. de fund. instru. l. q̃situ. §. pe. & . l. cũ de lanionis. §. cui fundũ. & de vsur. l. iij. §. cũ pollidius. & . j. de pa. cõuẽ. l. fi. & . ff. de vul. substit. l. si ita qs. & . j. de p̃di. cur. l. fin. ibi, vt ex hoc &c. lib. x. & . ff. de auro & 20 argẽ. lega. l. j. & . ff. de iu. l. cũ prætor. in prin. & de mi. l. & si fine. §. sed quod Papinianus. Sed ar. cõtra ff. de fundo instruct. l. q̃situ. §. fi. [c] Itẽ nota maritũ esse de ꝑsonis, q̃ sine mãdato admittũtur. sunt & aliæ multæ: vt dixi. ff. eo. l. sed & hæ. in prin.

30 PRocuratoribus.] CASVS. Ad agendũ procuratorẽ instituisti. lis est cõtest. an eo inuito lit. cõtesta. in te possis trãsferre iudiciũ? Rñ. q non: nisi morbus vel inimicitia capitalis intercessit, vel alia cã legitima: quo casu etiã 40 eo inuito inte erit lis transferenda.

c ¶ Contestatã litẽ.] antè verò, & sine causæ cognitione pôt: vt. ff. eo. l. ante litẽ cõtestatã, & . j. mand. l. si pater. ADDITIO vide. c. quãuis procurator. eo. ti. lib. vj.

50 d ¶ Effectis.] hoc expone vt. j. l. proxi.

e ¶ Persequandi.] & sic per cõsequẽs à procuratione eos remouere.

f ¶ Necessaria.] q̃ multæ sunt: vt. ff. eo. l. filiusfa. §. fi. & . l. se. vsque ad. l. sed etiam. & . l. post litẽ. vsque ad. l. quæ omnia. §. j.

60 g ¶ Intercesserit.] s. inter procuratorem & dominũ litis. tunc enim inuitis his transferri lis potest.

h ¶ Tunc enim.] s. quando sunt inimici capitales; vel alia iusta causa.

i ¶ Etiam.] q d. non solũ procuratoribus volentibus transfertur in dominum, sed etiam eis inuitis. Accursius.

NVlla.] CASVS. Procuratorem ad agendũ, vel defendendũ instituisti lite cõtestatata decessisti: vel te ex iusta cã absentasti. an nõ eo minus q decessisti, vel absentasti te posset procedere procurator? & respon. q 70 sic, cùm per litis contest. litis. i. instantiæ iudicialis (non intellige rei petitæ in iudicio) dominus efficiatur, etiam procuratorẽ instituere potest quod non posset, nisi dominus per lit. contest. fuisset. dic, quòd est dominus, quia potest testes quosdam reprobare, & quosdam approbare & admittere: & instare vt iudex in causa procedat, ac si dominus fuisset litis.

k ¶ Dominum litis.] i. instantiæ litis. Et sic non. q per cõtestationem fit dominus: vt. hîc, & . s. l. proxi. & . ff. de ap. l. ab executore. §. fi. de excep. do. l. si ꝓcurtaor agit. §. j.

l ¶ Post excessum.] id est recessnm. Vel dic. i. mortem: vt. ff. de iurisdic. om. iud. l. & quia. in fi. Accursius.

80 m ¶ Eum.] s. procuratorem per contestatam litem dominum factum.

n ¶ Conditores.] vt. ff. eo. l. in causæ. in fi. & . s. eo. l. neque. in fi. & . l. qđ quis.

LIcet.] CASVS. Tenebatur Titius mihi in. x. tu dicens te procuratorẽ meũ, cũ non eras, ea petijsti, & obtinuisti. lata sententia vult tibi Titius opponere exceptionem falsi procura. Respon. quòd licet talis exceptio falsi procur. in initio litis, vel antè esset proponenda ad exemplum dilatoriarum exceptio. vt in aut. de litigio. tamen quandoque siue lis contestetur, siue nõ præponi & probari potest ab aduersario: qua probata licet lata fuisset sententia, fingitur retro iudicium nullum fuisse, id est neque cõtestatio, neq; partium cõfessio, neque testium productio, neque controuersia, scilicet repetita. tenet tamen iudicium vtrum fuerit procurator vel non.

o ¶ Inquiri.] ex natura dilatoriarum exceptionũ: vt. j. de proba. l. exceptionem. Est enim hæc dilatoria: vt insti. de excep. §. fi.

p ¶ Habeat.] sic cogatur mandatum ostendere, vel de rato satisdare: vt. s. eo. l. j.

10 q ¶ Inueniatur.] quod asserẽdo permittitur aduersario probare quãdocunq; velit: vt. ff. e. l. in causæ. §. j. & de iu. l. non idcirco. §. fin. Item not. [d] hîc speciale in hac dilatatoria, vt opponatur post litem contestatã. sic & in qualibet alia dilato 20 ria, per quam cõtẽditur retro nullum fuisse iudicium, vt non sui iudicis. Vel melius [e] in hmôi exceptione falsi dicas, q à principio videtur opponi: quia ipso iure nil est actum: vt. j. si à nõ cõpe. iud. l. j. Alij dicũt q si dicam, nõ es procurator, q 30 est peremptoria. Si autẽ dicas, nõ potes esse, quia miles: hæc est dilatoria: quod nõ placet [f]. Alij vt H. dicunt, aut scio falsum procuratorem: aut credo verũ: aut ambigo. si scio, repello [g]. si credo verũ, quocũq; tempore iudicij probẽ non esse verũ, re- 40 pellor falsum asserendo: vt hîc. Sed si ambigo, in principio hoc debeo dicere: vt in princi. huius l. Alij [h] dicũt quòd hîc ab initio fuit proposita, sed adiecit, audiamº quid dicere velit.

r ¶ Solent.] de re principali. est tamẽ iudicium 50 de persona, vtrũ sit ꝓcurator, vel non, & sic vtrũ sit procedẽdum vel nõ: vt. ff. de iudic. l. si quis. j. hinc est q & si solutum fuerit tali falso procuratori, qui scilicet nũquam habuit mandatũ, vel habuit sed fuit reuocatum, potest repeti, nisi per sen 60 tentiam soluatur: vt. ff. fa. ercis. l. cùm putarẽ. & ff. mã. l. si fideiussor. j. §. in oĩbº. & . ff. de do. inter vi. et vxo. l. si spõsus. §. si vxor. magistñ puto [i], q possit repetere ꝑ iudicẽ, vel sñiam solutũ: vt. ff. rẽ ra. ha. l. si fine. §. q si ꝓcurator. & . §. q si debitã. et de do. inter vi. et vxo. l. si spõsus. §. si vxor. Itẽ nullũ est iudiciũ, vt hic dicit, in p̃iudiciũ dñi, nisi hẽat ratũ: vt. ff. de iud. l. licet. et. j. de ne. ge. l. si pecuniã. qđ etiã appellãdo ratũ habere videt: vt. ff. rẽ ra. ha. l. iij. §. fi. sed in suũ p̃iudiciũ & fideiussorũ, quos ꝓcurator de rato hñdo dedit, valet iudiciũ.

QVicunque.] CASVS. Tres habet partes. In prima dicit, q 70 in dignitate cõstitutº, siue fuerit p̃tor, siue p̃fectº, siue magister militũ, siue ꝓcõsul, siue vicariº principis, et litẽ inferre, vel suscipe putauerit: hoc ꝑ ꝓcuratorẽ faciat. alioqn si ꝑ se duxerit litigandũ, cadat à ca. et hoc in prima parte et secũda. Iudex aũt vnà cũ officiali suo q hoc passus est, in. xx. libris auri mulctet. & hoc in tertia. qđ aũt hac. l. dicit, restringit ad illustres inclusiuè, et descensiuè. in illustribus enim et superillustribus habet locum hæc lex.

s ¶ Prætorianæ.] quia sit prætor. Vel dic præfectus prætorio.

t ¶ Fastigium.] id est altitudinem, vt quia sit præfectus vrbis.

v ¶ Magisterium.] quia magister militum.

x ¶ Comitiuæ.] quia sit comes consistorij, siue palatij principis.

80 y ¶ Proconsulare.] quia sit proconsul.

z ¶ Dixerit.] aliâs dixit.

a ¶ Vicarij.] scilicet quia sit vicarius principis.

b ¶ Iurgium.] ciuile. nã criminale nõ instituitur per ꝓcuratorem: vt. j. de accu. l. tunc conuenit. et. ff. de publi. iudi. l. pe. §. j. et in aut. vt ab illustribus. §. j. col. v. nisi in crimine iniuriarum: vt. j. de iniur. l. si.

c ¶ Contra fecerit.] id est admiserit talem personam ad iurgandum.

d ¶ Viginti libras.] publico inferendas.

a Sequitur eam Bart. & Sali.

† Iste text. est sing. secundũ Bar. hîc in casu suo, intelligendo tamẽ secũdũ intellectum gloss.

b Dic q qui habet mandatum ad vnũ censetur habere ad aliud sine quo illud explicari nõ potest vt in legibº contrarijs: non tamen videtur habere mãdatũ ad aliud penitus diuersum, & disparatum vt hîc Bart. Sali. & P.

c Dic q ibi exprimitur genus & species: hîc verò exprimitur species tãtùm. Barto.

† Concor. gl. vlti. in. c. ex parte de cani. in me. extrà de rescrip.

d Ista est vera sol. la. post docto. adde gl. fi. in. c. in nostra. extrà eo. titu.

e Ista non est noua solu. sed est ratio præcedentis solutionis se. cũdũ la. & alios hic.

† Euchario.

f Et bene la. q a vtraque est dilatoria: vt l. ij. §. fi. ff. de excep. Bar. & Sal.

† Vrbicariæ.

g Quasi dicat q post lit. contest. non possit ipsum repellere. Sali. quod tamẽ est falsum Bar. Sali. P. Alexan. & Areti.

h Reprobatur Bart.

† Comitiue insignibus meruerit dignitates, vel pro &c.

† Concor. glo. ij. circa fi. in ca. pastoralis. extrà de iudi.

† Aliâs, iudicij sese iurgijs ingesserit.

i Hæc est vera Bar. & docto. hîc.

a ¶ Officio.] id est officialibus.

b ¶ Hoc ius.] vt non licet ei agere per se, sed per procuratorem.

c ¶ Vsque.] & extensiuè & inclusiuè [a]. sic ergo illustres & super illustres hoc seruabũt. & est rõ: quia ratiõe dignitatis debẽt sedere cũ iudice: sed si allegarẽt, stare deberẽt: & sic vnũ absurdũ inde sequereẽ: vt in corpore huius authẽ. vt ab illustrib' §.j.

d ¶ Cæteri.] Clarissimi ac speciales.

10 e ¶ Cõmune ius.] vt in criminibus ex q̃bus imponitur pœna vsq; ad relegationẽ, nõ possit institui ꝓcurator, nisi in cã iniuriarũ: vt.j. de iniur. l. fi. in inferioribus sic & in pecuniarijs causis: vt dixi.s. eo. l. cum rem.

officio [a] quoque suo tantundem ponderis exigẽdũ. Dat. xviij. Cal. Octob. Arcadio. A. ij. & Rufino Cons.

In authen. vt ab illustribus §.j. colla. v. constitu. xviij.

Hoc ius [b] stabit vsq; [c] ad illustres solos. cæteri [d] enim cõmune [e] ius amplectuntur.

In pecuniariis.] 20 CASVS Si in pecuniaria cã iudex vt ad iudicium venias te citare fecit, neque tibi nũci' dixerit vt venias, vel procuratorem mittas: cũ electionẽ habeas veniendi, vel mittendi: si nõ venias sed mittas: an videaris iudicis ꝓcepto paruisse, q̃ritur: & rñ. q sic. electionẽ enim habes ex hac l. nisi in casib'. vnus est cũ melius scias veritatẽ quã procurator, vel tua persona legalior est, ita q tibi credi debet: quo casu in propria persona venire debes. vel si talis sit cã, q̃ per ꝓcuratorẽ expediri 40 nõ possit: vt est popularis. ff. eo. l. licet in princ. & est qđ seqtur nisi &c. vt si nõ idoneũ procuratorẽ misisti, vult iudex vt iustiorẽ instituas. ¶ Ex ista l. no. q in omni citatione simpliciter facta. intelligiẽ alternatio, vt q' per se cõ pareat, vel ꝓcuratorẽ mit 50 tat. facit. l. j. in. §. vsus. ff. eo. c. fi. de dila. in. c. dilecti et. c. pe. de iu. calũ. Ia. hîc.

¶ *Citatus in causis pecuniarijs, potest per procuratorẽ cõparere, licet hoc in citatorio non cõtineatur: nisi fuerit citatus, ut personaliter compareat: quod facere potest iudex iusta ex causa: non aliter. h. d. Alex.*

Imper. Arcad. Honor. & Theod. AAA. Anthemio præf. præ. LEX XXVI.

In pecuniariis [f] cõtrouersijs, & si specialiter hoc ꝓcepti, vel sententiæ [g] minimè designat authoritas: passim [h] vnicuiq; (si tamẽ ita maluerit [i]) per ꝓcuratorẽ respõdendi tribuimus facultatem [k]: nisi fortè [l] quosdã iustiores [m] nõnũquàm [n] ob causas vehementiores [o] maximi [p] iudicis vocabit authoritas.

TITVLVS XIIII.

Ne liceat potentioribus, patrocinium litigantibus præstare, vel actiones in se transferre.

¶ *Recipiens patrocinium potentioris, ad terrorem aduersarij debet puniri in iactura causæ. Et patrocinium præstans, venit puniendus arbitrio rectoris prouinciæ qui in prædictis est iudex, etiam contra potẽtiores magistratus, quãuis tales iurisdictioni rectoris prouinciæ regulariter non subessent. h. d. Alex.*

f ¶ In pecuniariis] quare hoc dicat, dixi. s. eo. l. ij.

g ¶ Sententiæ.] s. cõuẽtionalis [b], ac si dicat, licet ꝓceptũ, vel sententia, qua qs ad iudiciũ vocaẽ, minimè designet, vt vocat' habeat hãc electionẽ. s. vt veniat, vel ꝓcuratorẽ mittat, habet tñ ex hac lege.

60 h ¶ Passim.] id est indistinctè.

i ¶ Maluerit.] nam inuitus non cogitur

k ¶ Facultatem.] vt. ff. de iniur. l. sed si vni'. §. idẽ Iulian. et. ff. famil. ercis. l. planè. et insti. de his p quos agere pos. §. fi. et. ff. de arbi. l. nõ distinguem'. §. q̃si tũ. ver. sed si dñi. & .s. de ijs. q ad eccle. cõsu. l. fi. §. cùm autem. sed hodie [c] prius iurat de calumnia, quã constituat procuratorem: vt.j. de iura. calũ. l. ij. §. fin autem absfuerit. Vel aliter dic vt ibidem dixi.

l ¶ Forte.] põt quilibet et per se litigare si vult nisi &c.

m ¶ Iustiores.] s. ꝓcuratores: vt.s. proxi. l. et sic respicit quod dixit.s. si tñ ita maluerit: quia ibi innuit q possit per se si vult. et aliud ponitur hæc exceptio, 70 nisi &c. Vel [d] dic ipsos dominos litis quando non possunt per procuratores agere, quod q̃nque euenit: vt. ff. eo. licet. in princi. et.j. de ijs qui ve. æta. impe. l. ij. Vel tertio, [e] quia dñs melius scit veritatem, quã procurator. vel est verior et legalior persona dñi, et non ita rixosa.

n ¶ Nonnunquam] et aliquãdo ob causas aliquas iustior est vnus, quàm alius. vel ad causas ad quas vocantur, erit vnus iustior, quã alius.

o ¶ Vehementiores.] i. expeditiores. nam non est sic rixosus.

p ¶ Maximi iudicis] maximũ vocat quẽcunque audiẽtẽ causam. respectu enim partium saltem est magnus. ADDITIO Vide cap. ij. extrà. e. in anti. iuncto. c. j. eo. tit. lib. vj.

80 ¶ NE LICEAT POTENTIORIBVS *&c.* ¶ *Dixit de licita procuratione, & eius occasione: sequitur hîc & sequẽtibus titulis de illicita. Nã omnia mala exempla sunt orta de bonis rebus: vt ait Salustius.*

Diuine] CASVS. Tres habet partes. in prima recitat Imperator constitutionem diui Claudij, qua cauetur, vt si aliquis causam habens cum aliquo suffragium potentiorum, ratione officij implorauerit, quo magis aduersarius vel ad transactionẽ veniat, vel cedat in amissione causæ puniatur. et lis suo tramite æqualiter decurrat: & hoc in prima. Assumens seuera sentẽtia puniatur. quæ autem sit pœna, hîc non aperit: & dicitur seuera in faciendo: non in patiendo: quia patiens ea dignus est. & hoc in secunda. quia autem omnim interest, & maximè pauperũ, à potentioribus non grauari: duo præsidi committuntur per dictam cõsti. scilicet vindicta, si nõ fuerit obseruatum, quod in cõstitutione dicitur: & cognitio pœnæ. s. iactura causę: hoc est rei inductę in causam debitore hoc petente, & querelã deponẽte. 10 neq; timeat præses q potentioribus præiudicet. s. in dignitate: cùm quantũ ad hoc superior sit. ¶ Ex isto textu not. secũdũ Ia. q assumẽs patrocinium potentioris punitur in amissione causæ. Similiter comitatenses, qui faciunt ciuem emere ali- 20 quam rẽ pro eis, vt sub titulo ciuis nõ subsit oneribus eis impositis: puniũtur amissione talis rei emptę, quæ debet publicari. ita not. Bart. in. l. j. C. de naui. nõ excus. lib. xj.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. Aristobolo salutem. LEX I.

Diuinè admodũ [q] constituit [r] diuus Claudius, cõsultissimus princeps, parens noster, vt iactura [s] causæ afficerentur [t] ij, qui sibi potentiorum [v] patrocinium aduocassent [x]: vt hoc proposito [y] metu, iudiciariæ lites potius suo marte [z] decurrerent, quàm potentiorum domorum opibus [a] niterentur. Quem [b] palàm est intantum prouincialium quæstionibus esse commotum, vt huius [c] sanctionis rectores prouinciarũ custodes [d], & contemptæ huius rei vindices fecerit [e]: scilicet vt in actores [f] seu procuratores, in subsidia [g] negotiorum, vel vsurpatos [h] gratia, vel redemptos [i], seuera [k] sententia vindicarent. ¶ Quare [l] cùm intersit in vniuersum omniũ, & præcipuè tenuiorum [m], qui sæpe importunis potẽtium intercessionibus opprimuntur: inter litigatores [n] audiẽtiam tuam impertiri debebis. Nec metuas, [o] † ne prçiudices [p] clarissimis viris: cùm diuus Claudius huius rei rectorem prouinciæ disceptatorẽ, & si res postularet, vltorem

q ¶ Admodũ.] i. valde.

r ¶ Constituit.] et ideo de nouo constituendum 30 non est.

s ¶ Iactura.] i. amissiõe.

t ¶ Afficerentur [f].] an ipso iure? q̃dã sic. Tu dic per sententiã. nã dicit afficerentur, & non sunt affecti: vt.j. l. proxi. Itẽ quia hîc cõmittit statim duo, scilicet vindictam, & cognitionẽ huius pœnæ. s. 40 iacturæ debiti, si appareat id cõmissum. & hoc implorante debitore, & querelã exponente. Acc.

v ¶ Potentiore.] nõ loquitur de quolibet potentiore: sed de eo qui ratione officij est potentior: & qui minacem potest feruorẽ ostẽdere: vt.j. quod 50 metus cã. l. si per impressionẽ. & si quacũq; præ. po. l. j. & .j. si rector prouincię, vel ad eũ per. l. j. & patet hîc, & .j. e. l. §. fi. vbi dicit, ne præiudices &c. & sic differt hîc ti. ab eo, de alie. iud. mu. cã fac. q̃a ibi de potẽte alia rõne tractat: vt. ff. de alie. iud. l. iij. & . ff. si ex noxa. cau. l. j. §. si desinat. Opponiẽ.s. de aduo. di. iud. l. ij. sed ibi ĩ minori: hîc ĩ maiori officiali.

60 x ¶ Aduocassent.] videtur ergo, q ex hoc solò, quòd paciscuntur de patrocinio, licet non fuerit præstitum, puniantur. Vel fortè de æquitate, tunc non puniuntur: vt. ff. de in ius voc. l. quamuis.

y ¶ Proposito.] i. ꝓcul posito. Vel dic ecõtrà. i. ãteposito. s. de amissiõe cãę.

z ¶ Marte.] id est æqualiter: vel id est suo ordine.

a ¶ Opibus.] id est suffragiis: & quod dicit domorum, id est illis de domibus. vt. ff. si certum peta. l. lecta. in prin.

b ¶ Quem.] scilicet diuum Claudium.

c ¶ Huius sanctionis.] qua prohibentur potentes patrocinari.

d ¶ Custodes.] quo ad amissionem causæ: sed iudices quo ad pœnam im- 70 ponendam potenti.

e ¶ Fecerit.] diuus Claudius.

f ¶ In actores.] i. aduocatos, quos vocat actores, quia causam agunt. Sed cõtrà.j. de suffra. l. j. Sed non potest assumi in terrorem: vt hîc, potest tamen ad ius conseruandum. Vel ibi non erat potentior.

g ¶ In subsidia.] id est auxilia.

h ¶ Vsurpatos.] id est malè quæsitos.

i ¶ Redemptos.] scilicet pretio.

k ¶ Seuera.] id est capitali. secundum B. & dicitur seuera in faciendo. vel verius secundum Azo. pro motu iudicis.

80 l ¶ Quare cũ intersit] q̃a diu' Claudi' &c. & est locus ab authoritate.

m ¶ Tenuiorum.] fauetur debilibus: vt hîc, & .j. quando impera. inter pupil. & vid. l. j. & in aut. de mand. prin. §. si tibi. col. iij.

n ¶ Litigatores.] hoc ipm querẽtes. cõquerũẽ enim reus de tali ꝓcuratore.

o ¶ Metuas.] loquitur præsidi.

p ¶ Præiudices.] præiudicat enim. nam aliâs clarissimi, & illustres non cõueniuntur sub præside: vt.j. vbi se. vel cla. l. iij. quæ incipit, quoties. & .s. de offi. rect. ꝓuin. l. ij. sed ratione delicti hoc fit: vt.j. vbi se. vel cla. l. j. & est optimũ

Marginal notes:

a Gl. Istã sequuntur Sal & Alex. & de dictio ne vsque vide hîc per Iac. But. & Sal. per Cy. & Sali. in. l. à caligato. j. de inip. & plenius per Bar. in. l. patronus. §. j. ff. de le. iij.

b Adde gl. similẽ quã sequuntur ibi Bar. Bal. Sali. & Pau. in. l. cũ clericis. in ver. sententiarũ s. de epi. & cle.

c Idẽ Sali.

d Et meli' Bart. hîc. & concor. cũ hoc glo. c. ij. iũcta gl. super verb. detentus. in versic. & illud scire debet. extra eo. titu.

e Ista displicet Bart. sed vltima placet doc. hîc.

f Cõcor. c. j. cũ gl. j. de offi. deleg.

† Al. nec metues.

Titulus ne liceat po. quomodo differat à titu. de alie. iudi. mu. &c.

Aduocat i actores vocantur.

Illustres, sub præside nõ conueniuntur.

simile in aut.de man.prin.§.patrocinia.col.iij.

a ¶ Specialiter.] & ideo alij delegare nõ potest:vt.ff.de offic.eius cui man. est iur.l.j.in prin.nec ob.j.de iud.l.à iudice.in fi.Nã hîc datˀ iurisdictio ab ipsa cõstitutione,vel à principe per cõstitutionẽ,vt ordinarius sit illius causæ specialiter:& ideo delegare nõ potest:vt.ff.de offi.eius cui.man.est iur.l.j.vbi autem vt delegatus simpliciter. Et quia decessione actionis hic titu. dicit in rub.& in.l.si ideo distin-
10 gue: quia aut fit in vltima volũtate,aut inter viuos.primo casu valet: vt ff.de lega.iij.l. nomen. in pri.& de libe.le l.legaui. nisi iã erat in iudiciũ deducta: quo casu agit hæres: & quod cõsequitur, legatario præstat:vt.j. de litig.l.quicũq;.& in aut.
20 ibi posita, nũc si hæres. Secũdò si quidẽ potẽtiori ratione officij, actio amittitur: vt.j.l.proxi.& j.qui dare tut.poss.auth. minoris. si alia ratione, tũc habet locũ titulus de alie.iudi. Si nõ potẽtiori, si est in iudicium deducta, nulla est cessio, nisi
30 in casib⁹,nõ tamẽ amittitur actio, licet fiat cessio de ea litigiosa:vt.j.de litig.l.ij.& fi.in fi. Si autẽ est indubitata,id est in iudiciũ non deducta:si constat verã cessionem, valet,vt per totum titu. de hære.vel acti.ven.si autẽ constat eã simulatã, nul-
40 la est:vt infrà.plus vale. quod agi.per totũ. Si dubitatur an sit simulata, vel non,ex tribus præsumitˀ simulata.s.ꝙ pro parte sit vẽdita:& pro parte donata:itẽ ꝙ minori prętio vẽdita: item ꝙ titulus cessionis nõ sit in instrumẽto cessionis:quod esse
50 debet in principio : vt.j. mãd.l.ꝑ diuersas. &.l.fi.

† Concor. cum hac lege,& superiori ca.ij. cum gl. super verbo, sanctiones. extrà de alie.iudi. mutã.causa fa.

† Al. Honor. xiij. & Theodosio x. neque in constitutionis inscriptione adijcitur nomen Arcadij.A.

Actionis cessio, ex tribus præsumitur simulata.

Si cuiuscunque.] CASVS. Debebas mihi.x.actionẽ mihi cõpetẽtem contra te potentiori cessi. an valeat cessio,quæritur:& respõ. ꝙ nõ, adeò ꝙ amissione debiti mulctari debeam.

† Cõniuẽt.

60 b ¶ Actiones.] aliud si res: qa tũc nõ amittitˀ: vt.ff.de alie.iudi.l.pe.Vel aliter solue vt ibi.vel hîc de potente ratione officij, ibi alia ratione.

specialiter [a] fecerit. D. iiij. Id. Septemb. AA.iij.&.ij.Cons.

¶ Cedens actionem suã potentiori ratione officij perdit actionẽ illam, & cessio nõ habet effectum.h.d.Alex.concordat Bal.& Sali.

Imperatores Arcadius Honor.& Theod.AAA. Ioanni,præ.præ. LEX II.

Si cuiuscũq; † modi actiones [b], ad potẽtiorũ fuerint delatæ [c] ꝑsonas,debiti creditores iactura [d] mulctentur. Aperta enim credentium [e] videtur esse voracitas, qui alios actionum [f] suarũ redimũt [g] exactores.D. V. Id. Iul. Honorio vij. † & Theodo.ij.AA.Cons.

TIT. XV.

De iis,qui potentiorum nomine titulos prædiis affigunt, vel eorum nomina in lite prætendunt.

¶ Qui titulos seu insignia potentiorum prædijs sui affigunt,uel eorum nomina in lite prætendunt:suo iure priuantur, & in metallũ damnantur: & potentior si consenserit, infamatur. h.d.in effectu.Bal.Sali.& Alex.

Imperatores Arcadius & Honorius AA. Messalæ præ.præ. LEX VNICA.

Animaduertimus plurimos [h] iniustarum [i] desperatione causarũ potentiũ titulos [k], & clarissimę priuilegia dignitatis ijs,à qbus in ius vocanť,opponere. At [l] ne in fraudẽ legũ,aduersariorũq; terrorẽ his nominibus abutanť,& titulis:q [m] huiusmodi dolo scientes conniuerint [n] †,afficiẽdi sunt publicæ sententiæ nota [o]. Quòd si nullũ hac in parte cõsensum ꝓbuerint [p], vt libelli,aut tituli eorum nominib⁹ [q] ædibus affigantur alienis: eatenus in eos qui fecerint vĩdicetur,vt affecti [r] plũblo [s],perpetuis metallorũ supplicijs deputentur. ¶ Quisquis igitur lite pulsatus(cũ [t] ipse & rei [v] sit possessor & iuris [x] & titulũ [y] illatę solenniter pulsatiõis exceperit [z])contradictorijs libellis aut titulis alterius nomẽ crediderit ingerẽdũ †:eius [a] possessionis aut causæ [b],quã sub hac fraudæ, aut retinere [c],aut euitare [d] tentauerit, amissiõe mulctetur [e]:nec repetendæ actionis [f],etiam si ei probabilis negotij merita suffragãtur habeat facultatem. ¶ Eos [g] sanè, qui se spontè alienis litibus inferi patiuntur,cum his neque possessio neque proprietas competat: veluti famæ suæ prodigos,& calũniarum redemptores notari oportebit [h].Dat.xv.Calend. Decembr. Mediolani,Stilicone & Aureliano Cons.

TITVLVS XVI.

Vt nemo priuatus titulos prædiis suis vel alienis imponat, vel vela regia suspendat.

¶ Qui titulum principis rei suæ imponit,illã ꝑdit & iuris publiei illã facit.h.d.Bal.Sali.& Alc.

Imperatores Honorius & Theodosius AA. Flauiano præfecto prætorio. LEX I.

Regiæ [i] maiestatis est, vt nostræ tantũ domus & patrimonia, titulorũ inscriptiõe

hmõi potẽtiores cõsenserũt,ꝙ cõuẽti hoc fecerint,pœna plũbi afficiať,& ꝑpetuò in metallũ danť. Itẽ si qs lite pulsatus cũ possideret,nomẽ potẽtis in lite ꝑtẽdat:amissione causæ puniatur:ita ꝙ neque facultas controuersiam recuperandi ei tribuatur &c. ¶ Ex tex.ibi nec repetendæ actionis.no.secundum Bart.ꝙ pœnæ huius.l.habent locũ nedũ in reo,sed etiã in actore.& istud etiã leqtur Alex.licet Rapha. Fulg.hîc teneat,ꝙ ista lex solum habeat locũ in reo per aliqua verba text. ibi
50 in ius vocat⁹.& in verb. pulsatus.Ias.hîc.

h ¶ Plurimos.] s.reos cõuentos.

i ¶ Iniustarum.] quia credebant se habere lites iniustas.

k ¶ Titulos.] i.subscriptionẽ quãdã:ꝙ hæc domus sit cuiusdã potẽtissi
20 mi,vel ꝙ noĩe potentissimi possidet:vt ꝑ hoc sub certis iudicibus conueniatur:vt.j.vbi se vel cla.l. ij. Vel minores det sportulas vt.j.de fru.& li.expẽ.l.si. vel cõueniatur in scriptis: vt.j.de dign.l.quoties.lib. xij.Vel dic vt terreat,& nũc ĩcipit soluere terrorẽ.

30 l ¶ At.] pro sed.

m ¶ Qui.] s.potentes.

n ¶ Cõniuerint.] id est consenserint.

o ¶ Nota.] id est fiunt infames:vt.j.in fi.l.& etiã de crimine stellionat⁹ possunt accusari,cũ titul⁹ criminis deficiat vt.ff.de cri. stel.l.iij.

† Inferendum.

40 p ¶ Præbuerint.] s.potẽtes refert enĩ quo ad potẽtes vtrũ cõsenserint,vel nõ.Nõ a ũt quo ad eos, q scripserint,vtrũ consenserint potententes, vel non.

q ¶ Nominibus.] s. adiectis.

r ¶ Affecti.] perpetuis metallorũ supplicijs depu
50 tentur.

s ¶ Plumbo.] quod deferũt ad metalla.

t ¶ Cum ipse.] ĩterpositio est vsq; ibi,cõtradictorijs.

v ¶ Et rei.] s.corporalis, ꝑ qua cõuenit in rem.

x ¶ Et iuris.] s. incorporalis: vt seruitutis vel actio
60 nis ꝑsonalis qua cõueniť ꝑ re corporali:q(licet ĩpriè)possideri dicũť à debitore:vt.ff.de pe.hæ.l.regulariter.&.l.ẽt.§. penulti. Vel dic iuris.s.emphiteutici.Vel dic pro eodẽ pon i rei.s.& iuris.i. rei iustè possessæ:vt.j.statim dicet.vel econtra,ita vt iure conueniri posit.

c ¶ Delatæ.] ab eo cui competebant.Et dic delatæ per cessionem.

d ¶ Iactura,] id est amissione.

e ¶ Credentium.] id est creditorum qui cedunt,& quibus ceditur.

f ¶ Actionum.] quid si minor fuerit? sibi per restitutionem in integrum non subuenitur per.l.si aduer.deli.l.j.tñ si ius ignorauit, quod licet ei, potest.

g ¶ Redimunt.] gratia vel pretio:vt.s̃.l.proxi.& no.quòd hæc lex, respicit
70 vltimam partem rubricæ.

¶ DE IIS QVI POTENTIOR. &c. ¶ *Superiori titulo prohibuit actores aduocare potentis patrocinũ:nunc econtrà in reo prohibet.*

ADDITIO. Hãc continuatiõnẽ reprehẽdit hîc Bar.ea occasione qa innuit hæc gl.titulũ præcedẽtẽ nõ habere locũ in reo,quod secũdũ eũ falsum est,ꝑpter gñalitatẽ rubricæ,quæ dicit ibi.Patrociniũ litigãtibus præstare. Itẽ patet etiã ex.l.j.in prin.quæ loquiť generaliter.Cõtinuat ergo sic.Suprà punit litigãtes,qui aduocãt patrociniũ potẽtiorũ præstãdũ dicto, vel facto ipsorũ potẽtiorum:hîc punit litigãtes,qui aduocãt patrocinium potẽtiorum dicto, vel facto ipsius litigantis:quod facit assignando titulos &c. vt videbitis. infrà

80 Animaduertimus.] CASVS. Petebã à te fundũ:dicebas aliquẽ clarissimũ esse possessorẽ illi⁹ fundi,vel te noĩe illius fundũ possidere:& inscriptionẽ quãdã ĩ illo fundo fecisti talẽ, hic fund⁹ est talis potẽtioris.& hoc fecisti,quo magis me ab agẽdo repelleres.qualiter mihi cõsulať,q̃riť.& dicit Imꝑator,ꝙ aĩaduertit plures reos,cõuẽtos hoc fecisse.hoc ĩ prima.In scdã statuit pœnã ĩ ꝑsonas potẽtiũ, q cõsenserũt nomẽ suũ imponi,vt infames efficianť.& hoc similiter dicit ĩ fi.l. ibi,eos &c.& potes cõtinuare illũ ver.cũ hac secũda parte.In tertia diciť ꝙ si

y ¶ Titulum.] id est actionem qua pulsabatur.

z ¶ Excepcrit.] i.exceptione repulerit sed hoc nihil est.Sed dic exceperit, id est susceperit libellum recipiendo.

ã ¶ Eius possessionis.] cùm in rem agitur.

b ¶ Aut causæ.] cùm agitur personali actione.

70 c ¶ Retinere.] quando in rem.

d ¶ Euitare.] cùm agitur in personam.

e ¶ Multectur.] sed cui dabiť hæc mulcta? qdã fisco.sed puto aduersario:vt s̃.titu.j.l.fina.

f ¶ Actionis.] i.defentionis. ADDITIO. Vult hîc gl.ꝙ hîc tit. non habet locũ in actore,sed solũ in reo.Idem vult gl.rubri.sed Bart.tenet hîc contrarium.s.ꝙ etiã habet locũ in actore,sicut in reo.Et.l.j.s̃.tit.j.loquitur in alio casu:vt dixi.s̃.in rubri præsenti.

g ¶ Eos] s.potentes.

h ¶ Oportebit.] vt.s̃.eo.l.ij.

80 ¶ VT NEMO PRIVATVS &c. ¶ *Supuriori titulo dixit quando dicebat,quòd sua erat aliena:nunc quando suam,uel alienam dicit suam.*

Regiæ.] CASVS. Si in fundo tuo vexilla suspendisti, cùm hoc ad principem pertineat:fundus confiscabitur.si in al eno:nõ confiscabitur fundus sed omnia tua bona confiscabuntur.& differt iste titulus à superiori:quia ibi dicebat conuentus, ꝙ res sua erat aliena:hîc sua.

i ¶ Regiæ.] id est ad maiestatem regiam pertinet.

legātur[a]. Oēs igitur intelligāt publico iuri eſſe[*] deputandū[b] id, cui nomē dominicum[c] præſcribitur[d]. Dat.iij. Cal.Decemb.Rauēnæ Baſſo & Philippo Conſ.

Imponens titulum, uel uela regia rebus ab alio iuſtè uel iniuſtè poſſeßis, ſi plebeius eſt, ultimo ſupplicio punitur. ſi autem eſt nobilis, deportatur. licet etiam unicuique iſta frāgere, & tollere, de quo non poterit accuſari: & iudex recipiens accuſationem, punitur pœna hîc ſtatuta. hoc dicit. Sali. & Alexan.

Imperatores Theod.& Valentin.AA. ad Florētium præfec.præto. LEX II.

NE quis vela[e] regia ſuſpendere, vel titulum[f] audeat ſine præceptione iudicis cōpetentis alienis rebus imponere, quas quocunq; modo qualiſcunq; perſona poſsideat, licet nō dominus, licet iniuſtus poſſeſſor, vel temerarius inuaſor qui poſsidet, doceatur. ¶ Eū autē, qui hoc facere auſus fuerit, ſi plebeius eſt, vltimo[g] ſubdi ſupplicio, ſi clariſsimus, vel curialis, vel miles, vel cleric⁹, proſcribendum[h] deportandumque, non ſolùm ciuitate Romana, ſed etiam libertate[i] * priuari cenſemus: executoresq; huius legis oēs iudices eſſe oportere[k]. ¶ Deponēdi autem, vel frangendi titulos, & conſcindendi vela, non ſolùm eis, ad quorum præiudicium tale aliquid cōtra fas, contraq; leges committitur: ſed omnib⁹ tam liberis, quàm ſeruis, ſine metu calūniæ[l], vel accuſatione[m] criminis, licentiam miniſtramus: decernentes iudices, eorumque officia tricenis libris auri mulctari, ſi talem accuſationem vel admittant, vel depoſitam ſcribi concedant. D.xv. Calend. Iul. Theodoſio A.xvij. & Feſto Conſ.

TITVLVS XVII.

Vt nemini liceat ſine iudicis authoritate ſigna rebus imponere alienis†.

Inſignia impoſita rei meæ ſine iudicis authoritate, licet mihi propria authoritate remouere. hoc dicit. Salic. Vel ſic: Lite pendente, nemo poteſt imponere ſignum ſuum rei quam petit. hoc dicit cum.l.ſeq. Alex.

Imp. Probus A. Octauio. LEX I.

a Legantur.] id eſt deſignantur.

b Deputandum.] aliàs imputādum. videtur enim ipſe velle ea publico iuri deputari, cùm ipſe inſcribat ei ſuū nomē, cùm propriū ſit regiæ maieſtatis ſua patrimonia tali gaudere inſcriptione: vt hîc, & .j. de bo.vacan.l.iij.libro.x. & eſt ſimile ad legem iſtam. ff. de diuor. & repu.l.fi.in fi.

Imputandum. Poſſeſsioni alienæ inſcribentis pœna.

c Dominicum.] i. nomē dn̄i Imperatoris, vel.i. eius, cuius eſt dom⁹ vel poſſeſsio & hoc cùm 10 dn̄s poſſeſsionis inſcribit. Si autē alienæ poſſeſſioni quis inſcribat, non cōfiſcatur poſſeſsio illa: ſed omnia bona inſcribētis: vt in aut. de mā. princi. §.fi.col.iij. Accur.

d Præſcribitur.] i. in præiudiciū ſcribitur, vel ante oculos ſcribit.

20 NE quis.] CASVS. In prima parte ꝓhibet, ꝙ nullus vexilla, vel vela in aliena poſſeſsiōe, ſiue poſſeſſor fuit iuſtus, ſiue inuaſor, ſuſpendat. & hoc in prima. Si autē fecerit: ſi plebeius eſt, vltimo afficiat ſupplicio. ſi clarus, vel e30 tiā clericus, deportabit. & non ſolùm ciuitatem amittet, ſed libertatē. & hoc in ſecūda. hmōi aūt pœnæ infligēdæ ſunt in oēs iudices executores. et ſi hoc in tertia. Cuilibet frāgēdi tales titulos, vel vela pateat facultas: non ſolùm ei, in cuius præiu40 dicium ſuſpēſa ſunt: & hoc ſiue ſeru⁹, ſiue liber: neq; timeat, ꝙ de calūnia accuſetur. hoc in quarta. Index aūt qui talē accuſationem admiſerit. xxx. lib. auri vnà cum officiali ſuo puniatur. & hoc in quinta. ¶ Nota in hac.l. ꝙ ea quæ illicitè ædificata 50 ſunt, poſſunt ꝑ quēcūq; licitè deſtrui, & ſine pœna. facit.l. fideicōmiſſa.§. ſi quis illicitè. de lega.iij. ſecūdum Pau. de caſt.

* *Eum.*

e Vela] fortè vexilla.

f Vel titulum.] id eſt chartulam ſcriptam.

g Vltimo.] pro leui delicto imponit hîc ma60 gna pœna: vt.j. de liber. & eorū lib.l.ij. Itē eſt hîc arg. contra.s. de epiſc. & cle.l. presbyteri.

h Proſcribēdum.] i. damnādum in cōfiſcatione bonorū, vel id eſt bona proſcribenda.

i Libertate.] hodie nemo bene natus &c. vt 70 in aut. de nupt. §. quod autē prius. coll.iiij. vnde in liberto, qui nō eſt bene nat⁹ ab initio, hæc lex poſſet habere locū. Itē nota hîc pœnā deportationis adimere alicui libertatē, qđ eſt ſpeciale: aliâs ſecus, vt in contrario: vt inſti. de capi.dimi.§.mi80 nor. ſic.j. de poſtlimi.reuer.l.fi. Et dic deportantur, ſcilicet in metallum. & ſic non loquitur de deportatione, ſed de damnatione in metallum. Accur.

† Al. ſigna imprimere, rebus, quas alius detinet.

Deportatio aliquando adimit libertatem.

k Oportere.] qui tamen habent merum imperium, cùm deportatio ſit de imperio: vt. ff. de offi. præſi.l. illicitas. §. qui vniuerſas.

l Calumniæ.] id eſt non poterit dici calumniator.

m Accuſatione.] item non poterit accuſari. Et nota in fine huius titu. de officio iudicis circa libellum: vt. ff. de offi. aſſeſ.l.j.

¶ VT NEMINI LICEAT SINE IVDI. AVTH. SIG. &c.

¶ Superior titulus dixit de uexillis & titulis: hîc generaliter de ſignis. Itē.s. non licebat ante litem conteſtatam, hîc non licet etiam poſt litem conteſtatam: & ideo ſi ſigna imponit poſt litem conteſtatam, non patitur pœnam ſuperioris tituli: ſed iudex eum puniet pro motu ſuo. Accurſius.

SÆpè reſcriptum eſt ante ſententiā ſigna reb⁹, quas aliquis tenebat, imprimi non oportere. Et ideo ea[n] rebus, aut fructibus apud te conſtitutis illicitè impoſita[o], poteris ipſe licitè detrahere[p] vt amotis his, cauſa, quæ ex officio tibi infertur terminetur. D.iiij. Cal. Iul. Probo A.ij. & Lupo Conſ.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Craugaſio. LEX II.

REbus, quas alius[q] detinet, imprimere ſigna nemini[r] licet, etiam ſi ſuas,[s] vel obligatas ſibi eas eſſe aliquis[t] affirmet[v].

TITVLVS XVIII.

Ne fiſcus[x], vel reſpublica[y] procurationem † alicui patrocinii cauſa in lite præſtet.

¶ Sub prætextu pecuniæ fiſco debitæ nō debet fiſcus patrocinium præſtare. Bart. autem aliter iſtam legē intelligit, & ſummat eam ſic: Actio litigioſa, uel dubia non poteſt in ſolutum fiſco dari ſponte recipienti. h.d. Alexan.

Imp. Gor. A. Legitimo & alijs. LEX I.

REipublicæ[z] * iuribus adiuuari te ſub obtētu quantitatis, quā eidē reipublicę debes cōtra iuris rōnē deſyderas. iij. Id. Ian. Gordi. A.ij. & Pompeiano Conſ.

¶ Reſpublica non debet paciſci de quota litis. h.d. Vel ſic: Actionē litigioſam, uel dubiā ex cā donatiōis reſpublica ſuſcipere non pōt. h.d. Alex.

Idem A Tertullo. LEX II.

CVm allegas partē rerū, vel actionū dimidiā * fiſco, quo magis eius iuribus ꝓtegaris, velle te donare: huiuſmodi litium donationem admitti temporum meorū diſciplina nō patitur. vnde ius tuū ſi quod tibi cōpetit, citra inuidiā[a] fiſci mei tueri ſolenniter cura. S.vj. Nō. Aug. Gordiano A.ij. & Pompeiano Conſ.

Imp. Diocl. & Maximi. AA. & CC. Amp. L.III.

ABhorret * à ſeculo noſtro ſub prætextu debiti[b] procurationem contra priuatos[c] fi-

SAepe.] CASVS. Petebas à me rem 10 mobilē, vel īmobilē. ān ſn̄iam ſignū illi rei īpoſuiſti: authoritate mea illud poſſum extrahere, vt cā quā mihi moues, officio iudicis terminetur.

n Ea.] ſ. ſigna, q̄ appellantur Bononiæ gliſa.

o Impoſita.] ſ. ab actore.

20 p Detrahere.] ēt authoritate tua: vt arg. ff. qđ vi aut clā.l. ſi vitē.§. ſi ad ianuā. & .s. ti.j. in fin. & ar.s. de iudęis.l. nullus.

q REbus.] Alius puta Titius.

r Nemini.] ſ. Seio.

s Suas.] id eſt Seij.

t Aliquis.] ſ. alius à 30 poſsidēte, ſed ijs quas ipſe tenet, ſint ſuę vel alienæ pōt imponere ſigna, ſed non vexillū, vel vela: vt.s. titu.j.l.j & .ij.

v Affirmet.] non eſt tamen verum.

x ¶ NE FISCVS VEL RESPVBLICA &c. & dic, *Ne fiſcus id eſt procu 40 rator fiſci.*

y Vel reſpublica &c.] Licet generaliter ꝓhibuerit ſuprà patrocinium potentis: nūc tn̄ ſpecialiter ꝓhibet fiſcū, vel rēplubli. id eſt fiſcū. ſiue reipublicæ. i. fiſci procuratorē. Ac.

† Procuratorē alicui patrocinij cauſa illicitè præſtet.

* *Legibus.*

REipublicæ.] CASVS. Mi 50 hi ī.c. tenebaris: & reip. illa.c. obtuliſti, & contra me petētē illa.c. auxiliū reipu. imploraſti an ſis audiēd⁹, q̄rit? & rn̄. ꝙ nō. Vel dic, ſi reip. tenebaris in.c. & ego tibi in.x. ſi feciſti mihi pactū de nō petēdo: ſi reipu. ſua.c. ob6 otuleris, quo magis cōtra me ꝑſtares iuuamē, an ſis audiēd⁹? & dicit ꝙ nō.

* *Actionem.*

z Reipublicæ.] hîc cōfitebāt ſe debere ſuo creditori: ſed à fiſco cōtra ius ſe iuuari cōtra priuatū poſtulabat, ſed ī vltima lege huius ti. nō confitebāt ſe debere. Vel dic ꝙ hîc con 70 tra debitores exceptione tutos ſe iuuari petebat in vltima cōtra creditores. Accurſius.

CVm allegas.] Plana eſt. Inuidiā. i. blaſmū. Idē ī quolibet aduocato vt hmōi pactū facere nō poſsit: vt.s. de poſtu.l. ſi quis.

* *Abhorremus:*

80 ABhorret.] CASVS: Tenebāt tibi fiſc⁹ ī.c. ei remiſiſti, quo magis tibi ī cā cōtra me ī patrociniū ꝑſtaret. q̄ritur an valeati, rn̄d. ꝙ non.

b Debiti.] quod fiſcus tibi debet quod volebas fiſco remittere, ſi tibi patrociniū exhiberet. Vel pone vt.s.l.j.

c Priuatos.] debitores illius qui volebat fiſcū ſuum eſſe procuratorē, vel aduocatum. Item ſuperior lex loquitur in creditoribus nihil fiſco debētibus, hæ autem duæ de debitoribus loquūtur tam fiſci, quàm priuati: & prima ſimiliter vel hanc expone vt prius. Accur.

a ¶ Fiscum.] .s.debitorem.

AD fraudem.] CASVS. Tenebaris mihi in.c.& fisco in alijs.c.fisco sua.c.obtulisti,quo magis tibi contra me patrociniũ pstaret hoc implorare non debuisti:sed si negas me tibi.c.mutuasse, exceptiõe nõ numeratæ pecu.vtaris.Quid ergo differt hæc lex à superiori? Pla.dicit ꝙ ibi debitor se debere cõfitebat:hîc negat. Vel ibi contra debitores suos exceptione se iuuari postulabat:hîc cõtra cre 10 ditores.

b ¶ Ad fraudem.] id est ad dãnũ:vt.ff.de ædil. edic.l.cũ aũt.§. excipitur. Vel propriè pone.

c ¶ Inuidiam.] id est patrociniũ fisci,quod inuidiam generaret, id est, odium.

¶ DE NEGOTIIS 20 GESTIS. ¶ *Dixit de negotijs gestis ex mandato:nũc qñ sine mandato.*

CVm tutores.] CASVS. Mater tutores filiorũ suorum accusabat de suspecto,& alios petijt corã iudice dari.sumptus 30 fecit.an eos per actionem neg. ge. repetere posit & respõ.ꝙ remouẽdo suspectos & petendo idoneos, officio pietatis functa est: vnde eis donasse videtur eos:quo circa repetere nõ põt.neque enim si extraneus in familia sua fecisset eos,repetere posset:mul- 40 tò fortius neq; ista,cùm maior sit paterna,vel materna dilectio quã domestica. ¶ Nota ex textu ibi, non admittit.ꝙ idẽ est dicere non admitto,& denego.& per hoc dic,si reperitur in actis,ꝙ exceptiones iudex non admisit,ꝙ idẽ est dicere ꝙ reiecit eas 50 & tene mẽti,secundum Bald.

d ¶ Suspectos faceres.] id est detegeres accusando eos de suspecto, & probãdo.sic.ff. de acq. rerũ do.l.adeò.§.cũ quis. & hoc accusando corã prætore si est Romæ,vel si est in prouincia,corã præside,qui solus in pũincia pro tribunali cognosit:vt.ff.ad Turp.l.j.§. suspecti. & insti.de suspec.tut in prin.Et nisi hæc duo faciat,quòd suspectũ remoueat, 60 & alterum petat,vt hîc dicit:repellitur à filij successione:vt.j.de leg. hæred. l.sciant. Imò nõ repellitur licet non accuset:vt in cõtrario:vt.ff. q pe.tu.l.fi. §. fi.accusare tñ põt:vt instit.de suspec.tut.§.cõsequẽs.& hic[a].Vel verius petere debet,non susp ectũ facere,vt ibi.Sed quõ mulier accusat:cũ prohibitũ sit mulieribus accusare:vt.ff.de accusa.l.qui accusare.circa prin? Rñdeo,hoc est spãle:vt instit.de suspec.tuto.§.cõsequẽs.Et est ratio specialitatis,quia hęc mulier vindicauit suorũ iniuriã,accusando tutores de suspecto:quod est permissum vt.j.de ijs qui accusa.non pos.l.de crimine.& est alia ratio,quia remouetur,ẽt sine accusatore:vt.ff.de suspec.tuto.l.iij.§.præterea.licet regulariter contrà: vt.ff.de mu.& ho.l.rescripto.§.pe.& sic patet ꝙ accusatio de suspecto non imi 70 tat alias accusatiões.Vel repete. [Suspectos faceres.] impropriè.mater enim non facit eos suspectos,sed mala administratio. Accursius

e ¶ Munere pietatis.] Aliquando vocatur pietas,& inter patrem & filiũ ff.de cur.fur.l.furiosæ matris. Aliquando obsequium, vt inter libertum & patronum: vt infra eodem lege.officio. aliquando religio, vt erga deum: vt ff.de iustitia.& iure.l. veluti. quandoque beneficium, & generaliter atque ppriè:vt.ff.de seruis expor.l.seruus.Vel dic:Munere pietatis.i.officio illo qđ est pietas:quæ causa facit,vt etiam si vtiliter gestum sit,nihil posit petere: qa videtur naturale debitum soluisse.Ir.sed non est semper verum, ꝙ videatur mater donare quicquid impedit,sed hoc perpenditur ex qualitate & quanti- 80 tate impensarum & ex facultatibus matris & filiorum:vt.ff.de dona.inter virum & vxo.l.vtrum.& de lib.agno.l.si quis à lib.§.si mater. & dixi.ff.eod.l. nesennius.& dices.j.eo.l.alimenta.

f ¶ Non admittit.] idest non inducit.Vel dic idest denegat:vt.ff.eo.l.ex duobus.§.fi.& de cõdi.inde.l.cũ is.§.pe.de relig.l.& si quis.§.l.hęc actio.& fa. hercis.l.quæ pater.ij.&.j.eo.l.alimẽta.j.rñ.sed fallit in casu:vt.j.de nup.l.patrẽ.

g ¶ Posis.] sed quid si est protestata se velle petere expensas, De hoc dic vt j.eo.l.alimenta.

† Al. de negotiorũ gestorũ actione.

♁ Potest.

Mater an filij successione perdat,si tutorem suspectum remoueri nõ faciat.

a Istud approbat hîc Bart. quod dicit probari in.l.ij.§. si mater nõ petierit. & §.fi.ff.ad Tertyl. Ex quo soluit aliam quæstionem. Quid si mater fuerit protestata quòd istas expẽsas faciebat animo repetendi: vtrũ posset repetere & dicit ꝙ sic in expẽsis factis in accusando tutorem suspect̃, qđ non tenebatur facere. Sed expensas factas in

scum[a] præstare.Dat,viij.Calend. Ia. nuar.Philippopoli.CC.Cons.

¶ *Respublica non debet debitorem suum iuuare contra alium prætextu debiti sui .h.d.Salicetus.*

I idem AA. & CC.Achilli. LEX IIII.

AD fraudem[b] creditoribꝰ faciendam,inuidiam[c] fiscalẽ contra seculi nostri trãquillitatẽ implorari non decet. Redde itaq; quod fisco nostro debes.& si conuẽtus velut à creditore fueris,quẽ tibi numerasse pecuniam negas, exceptione non numeratæ pecuniæ secundum leges vti potes. D xvj.Calend.Ianuar. Sirmij. CC. Cons.

TITVLVS XIX.
De negotiis † gestis.

¶ *Expensæ factæ pietate materna, uel affectione domestica,non repetũtur:quia animo repetendi factæ non uidentur.h.d.* Alexan.

Imperatores Seuerus & Antoninus AA. Sopatræ. LEX I.

CVm tutores filiorum tuorum suspectos faceres[d], eisdemq; tutores seu curatores peteres, munere[e] pietatis fungebaris,quæ causa nõ[f] adimit negotiorum gestorũ actionem,vt sumptus,quos in ea lite fecisti,repetere posis[g] :cùm[h] etiã si[i] quis pro affectiõe domestica[k] aliquos sumptus fecerit,nulla[l] ratione eos repetere ♁ posit. PP. iij.Noñ. Octobr. Dextro & Prisco Cons.

¶ *Pupillus ex gestione non tenetur,nisi quatenus locupletior est effectus: & in illo etiã non tenetur,si alius gratis erat facturus.h.d.* Alex.

I idem AA.Rufinæ. LEX II.

COntra impuberes quoque, si negotia eorum vrgentibus necesitatis[m] rationibus vtiliter gerantur: inquantum locupletiores[n] facti sunt, dandam actionem, ex vtilitate[o] ipsorũ receptum est.Quæ tibi quoque iure decernitur,quòd[p] sumptus in pupillum,quem Romam tutorũ petendorum gratia duxisti,fecisse te allegas:si nõ matertera eiusdem[q] se facere paratam proprijs impendijs ostenderit[r] .PP.x.Calen.Februa.Laterano & Rufino Cons.

¶ *Pro eo, quod quis soluit sponte & utiliter pro alio, competit actio negotiorum gestorũ directa. sed si soluit ex neceßitate communionis,seu causatiua,competit actio familiæ erciscundæ, uel communi diuidundo.h.d. secundum magis communem intellectum.* Alex.

I idem AA.Hadriano. LEX III.

SIue pro fratre[s] cohærede pecuniam[t] soluisti, negotiorum gestorum actione experiri potes[v] : siue pignoris liberandi gratia debitum vniuersum soluere coactus es[x] ,actionem eãdem[y] habebis, vel iudicio familiæ erciscundæ, si non est inter vos[z] ,redditum[a] , eam quantitatem assequeris[b] .PP.viij.Calend. Februa.

h ¶ Cum etiam.] probatur à minori.

i ¶ Si quis.] id est extraneus alius.

k ¶ Domestica] quæ est minor quàm paterna vel materna. Accur.

l ¶ Nulla.] neque communi,neque speciali,neque ciuili,neque naturali:vt hîc,&.ff.eo.is qui.&.j.eo.l.quod in vxorem.

COntra.] CASVS. Præmittit regulã ,qua ponit exemplũ,quod tale est.Quicũ- 10 q; siue minoris,siue maioris vtiliter negotia gesserit,cõpetit sibi neg.ge. actio,ad repetẽdũ quod impẽdit in pupillo, quatenus factus est locupletior.si ergo pupillũ Romam duxisti causa tutoris petẽdi,& sumptus fecisti:neg.gest.act.repete- 20 re potes:nisi matertera sua probet se velle hunc sumptũ fecisse. quo casu præsumeris donasse:nec repetes, sicut neque ipsa repetet sumptus.

m ¶ Necesitatis.] vt quia tu gestor curator eras. Azo. Vel dic ꝙ erat voluntarius. Et quod di- 30 cit necesitatis, dic id est vtilitatis eius cuius negotia geruntur. nam si sit necessarium, vt quia res erat peritura, etiã si non sit locupletior, tenet: vt ff.de sol.l.in pupillo. & de mino.l.verũ.§. itẽ nõ restituetur. quæ sunt cõtrà. Et dic necesitatis, 40 qua tenebatur ille, q negotiũ gesit,vel ille, qui necesse habebat geri.

n ¶ Locupletiores.] Quod tẽpore litis contestatæ inspicitur: vt.ff.e.l. litis.& est in pupillis hoc ius singulare. aliàs sufficit vtiliter cœptũ, etiã si euẽtus nõ sit secutus bo- 50 nus:vt.ff.eo.l.sed an vltro.§.j.sunt et alij similes casus huic,quos nota.ff. e.l.si negotia absentis.

o ¶ Ex vtilitate.] ne aliâs desererẽtur:vt instit. de obl. quæ ex quasi cõtractu.§.j.&.ff.de min.l.& si sine.§.idẽ faciũt.&.ff.de admi.tu.l.cũ plures.§.j.

p ¶ Quod.] id est quia.

q ¶ Eiusdem.] pupilli.

60 r ¶ Ostenderit.] tunc enim donasse videris:vt.ff.e.l.si pupilli.§.fi.& ar. j.de ali.pu.præ.l.ij.in fi.&.ff.de eo.l.qui pro tuto.l.j.§.fi.Item subaudi hîc vel non amicitia paterna ductus:vt.s̃.l.proxi.in fi.

SIue pro fratre.] CASVS. Quæsiuit qdã,an cohæres debitũ paternũ soluẽs à cohęredibꝰ p act.ne.ge.repetere posit.& dicit ꝙ sic. Viui.

s ¶ Siue pro fratre.] tuo,scilicet nomine eius.

t ¶ Pecuniam.] à defuncto debitam,& sine pignore.ideo pro parte negotium potuit expediri,vt differat à casu sequenti.

v ¶ Potes.] s cõtraria:vt.ff.de pcu.l.si qs cũ.§.j.Sed videt ꝙ nõ posit repetere,sicut mater,cã pietatis:vt.s̃.e.l.j.Sed nõ est tãta pietas in fratre sicut in pa- 70 rẽte.nõ minus enim terrent in psona filiorũ quã sua.ff.qđ me.cã.l.isti qdẽ.

x ¶ Coactus es.] si pignus velles liberare: vt.j.de distract.pig.l.quãdiu.ff. de verb.obli.in executione.§.fi.& fa.ercis.l. hæredes.§.in illa. & de cõtrahen. emp.l.fistulas.§.qui fundum.& arg.ff.eo.l.si communes.

y ¶ Eandem.] s.vtilem secundũ quosdã:cùm ex necesitate,vt dixi,soluerit totum:vt ar.ff.eo.l.ait prætor.§.hac.& sic cõcurrit hîc actio vtilis cum actione fa.ercis.& cõmuni di.eo casu, qñ non potest negotiũ pro parte expediri, non autẽ directa:vt.ff.fami.ercis.l.hæredes.§.nõ tantùm.& cõi di.l.si qs putans.§.j.quæ sunt cõtra.Alij dicũt,ꝙ hæc desiit esse cõis eo casu,quo datur negotiorũ gestorũ:vt.ff.cõi di.l.j.in fi.Tu dic eandẽ.s.cõmuni di. quæ datur ad 80 idẽ quod negotiorũ gestorũ,& est simplex relatio,sicut & ibi,mulier saluauit quæ damnauit:vt.j.de iniur.l.dñm.& sic idẽ in genere,non in specie.

z ¶ Vos.] sed videtur contrà:quia petitio hæreditatis,quod est vniuersale iudiciũ sicut illud,amplius quàm semel potest intẽtari.Sol.hoc iudicium familiæ erciscũdæ vniuersale est effectu:istud non.vnde aliud hîc,& aliud ibi.

a ¶ Redditum.] nam amplius quàm semel intentari non potest:vt ff.fami. erciscun.l.si filia.§.familiæ.

b ¶ Assequeris.] scilicet à fratre,

petendo tutorem non posset repetere: quia ad illas tenebatur: & sic gesit suum negotium &c.

Relatio simplex qualiter cognoscitur.

Qui pupillæ.

Qui pupillae.] CASUS. Mandato tutoris negotia pupilli gessisti: an ei pro tutelae actione tenearis, quaeritur, & respon. quod non, sed negotiorum gesto. quia non vt tutor gessisti, & tutori mandati teneris, & ipse tibi contraria, & tibi pupillus neg. ge. ad repetendum, si quid impendisti.

a ¶ Mandato.] tutor mandauit gerenda pupillae negotia, & non pupilla tutoris: licet hoc haec litera etiam tolerare posset. Item quomodo ex mandato haec actio datur: vt instit. 10 de obliga. quae ex quasi cotrac. §. j. quae est cotra? Solu. hic pupilla no mandauit, licet madauerit tutor. Accursius.

b ¶ Pro tutore.] vna pars est sicut bonorum possessio.

c ¶ Non videtur.] vt ideo teneat actione pro- 20 tutelae, qua ille tenetur, qui credit se tutore: vt. ff. de eo q pro tut. neg. gess. l. j. & per totu. Est enim vnu nome pro tutor. sed hic no credebat, sed sciebat se non esse tutorem: nec gessit vt tutor. Sed qualiter desyderabat age re potius protulae? Dic qa 30 plus consequeretur, vel quia tacite habet bona ob ligata. Vel posset gestor ad vnum attendere, pro- curator ad omnia: vt. j. eo dem. l. tutori.

Actio pro tutelae contraque dedur.

d ¶ Pupillae.] si & eius cotemplatione gessit, secun du lo. Vel forte etia si no eius contemplatione: vt 40 j. e. l. si madatum. Item ecotra pupilla ei, qui suc- cessit in locum tutoris, in eo quod locupletior est, tenetur: vt. ff. e. l. si pupil- li. in prin. no impediente actione madati, quae dat inter tutore et gestorem.

Officio.] CASUS. Si libertus 50 filiaru patroni negotiu gessit, quaerit, an ei cotra eas nego. gest. actio cope- tit. et respo. q no. et no. q dicit pupilla, quia secus si esset adulta, secudu quos dam. Tu dic q nisi prote stetur a principio, non re petit: vt. ff. eo. l. nesennius. ¶ Ex hac. l. nota differen- 60 tiam inter officium, ob- sequium, & pietate. Bald.

e ¶ Officio.] officiu di citur inter homine, & ho minem: vt. ff. de ser. expor. l. seruus. in fin. Obsequium inter patronum, & libertum: vt hic, & infra. de obsequijs. in rubrica. & infra. qui pe. tut. l. patroni. Pietas vero dicitur inter patrem, & filium: vt supra. eodem. l. prima. & ff. de cur. fur. l. furiosae matris.

Officium, obsequium, & pietas, dif ferunt.

Anulino & Frontone Conss.

¶ Mandatum tutoris non impedit actionem ne gotiorum gestorum oriri inter gerentem & do minum negotiorum. h. d. Bal. & Sali. Vel sic: Ge rens negotia pupillae mandato tutoris, tenetur pupillae actione negotiorum gestorum, non au tem actione pro tutelae. h. d. Alexan.

Idem AA. Claudio. LEX IIII.

Qui pupillae negotia tutoris mandato[a] suscepit, pro tuto re[b] negotia no videt[c] gessisse, sed negotioru gestoru actione pupil lae[d] tenebit. P P. iij. Non. Decembr. Fabiano & Mutiano Conss.

¶ Libertus obsequium necessarium praestans patroni filijs, non habet actionem negotiorum gestorum. h. d. Bal. secundum communem intellectu domini Alexan.

Idem AA. Tryphonio. LEX V.

Officio[e], nec minus obsequio liberti functus[f], negotioru gestorum actionem contra patro ni filias pupillas[g] habere non potes. P P. xiij. Cal. Iul. Geta & Plau tiano Conss.

¶ Curator in testamento dari non potest: & ideo quod ante confirmationem gerit, uenit in actione negotiorum gestorum, tanquam gestu a simplici gestore. h. d. Bald. Vel sic: Si officium iniunctum non arctat gerentem: habet locum actio negotiorum gestorum directa pro ipsa gestione. Alexan.

Idem AA. Gallo. LEX VI.

Curatore[h] tibi quide patris testameto datu dicis, quod no potest videri iure factu[i]. q si (vt proponis) administrationi se immiscuit; negotiorum gestorum actio, tam aduersus eu[k], quam co tra haeredes[l] eius tibi competit. PP. * Apro & Maximo Conss.

¶ Haereditatis aditio debitum non confundit, nisi pro haereditaria portione. Vel sic: Successor in dubio non compensat. h. d. Bal. Vel sic: Pro ea parte pro qua creditor debitori succedit, con-

f ¶ Functus.] scilicet tu libertus.

g ¶ Pupillas.] aliud forte si adultae essent. Nam notabiliter videtur hic po 70 nere pupillas. Sed dic idem in adulta, nisi protestetur: vt argumen. ff. eodem. l. nesennius.

h Curatorem.] CASUS. Si pater tuus in testamento curatorem dederit tibi, & negotia tua administrauit: quaeritur, an tibi nego. gest. act. teneatur? & respon. quod licet recte datus non fuerit, tamen nego. gest. actione tenebitur, quia non recte gerit. institu. de curatoribus. §. primo. ¶ Nota ex hoc text. ibi, instituit. scilicet de facto: quia ante confirmationem iudicis non habebat ius administrandi: vt. ff. de excu. tu. l. Caius. Bald.

i ¶ Factum.] vt hic, & insti. de cura. §. j.

80 k ¶ Eum.] scilicet curatorem datum in testamento: sed non valebit.

l ¶ Haeredes.] vt infra. eodem. l. curatoris. nec etiam debet amodo, postquam se immiscuit, vel gerere coepit, deserere: nisi petito curatore, vel certioratis cognatis pupilli: vt. ff. de admini. tuto. l. tutores. §. curatores. & de eo qui pro tu. l. j. §. fi. Quatuor modis dicitur negotium ad aliquem pertinere: vt quia impendi in rem tuam. ff. eodem. l. si pupilli. §. videamus. Ipso gestu, quando solui creditoribus tuis: vt hic. Cura & solicitudine: vt. ff. eodem. l. si pupilli. in princip. vt in procuratore & curatore. Ratihabitione: vt quia exegisti a

Negotium quatuor modis ad aliquem dicitur pertinere.

debitore meo, & ego ratum habui: vt. ff. eo. l. si pupilli. in fi.

Si ab eo.] CASUS. Negotia mea gessisti, et male. vnde ex mala ad ministratione mihi in. xij. tenebaris. me haeredem instituisti in duabus vn cijs, quaeritur an ad repetendum. x. aduersus cohaeredem mihi nego. gest. com petit actio. et respon. quod sic.

funditur obligatio: pro alijs vero partibus com petit actio contra haeredes. h. d. Alex.

Imp. Antoni. August. Euphratae. L. VII.

Si ab eo, qui negotia tua gessit[m], haeres ex duabus vncijs institutus es: etiam si adeas[n] haereditatem, in reliquis decem vncijs, aduersus cohaeredem competit[o] tibi petitio, quam aduersus defunctu si habuisti actione. PP. vj. Id. Mar. Romae, Sabino & Anulino Conss.

¶ Qui diu stat, quod debitum non petit: maxime, si propter occupationes facit: debitum remittere non uidetur. Vel sic: Ratio administrationis potest peti reddi usque ad xxx. annos Bald. Vel sic: Actio personalis non tollitur longo tempore. h. d. Alexan.

Idem A. et C. Seuero †. LEX VIII.

Aduersus eos qui negotia tua gesserunt, negotiorum gestorum iudicio ciuiliter[p] consiste: nec tibi oberit si propter occupationes militares[q], eam litem tardius[r] fueris executus: cum hoc genus[s] actionis, logi temporis praescriptione[t], excludi[v] non possit vj. Cal. Augu. Antonino & ♁ Aduento Conss.

¶ In negotio, quod est nostrum ratihabitione, oritur actio negotiorum gestorum ratihabitio ne secuta. h. d. Bal. & Alex.

Idem A. Salustio. LEX IX.

Si pecuniam † tuam[x] a debitore tuo[y] Iulianus exegit[z], eanq; solutionem ratam habuisti: habes aduersus eum[a] negotioru gestoru actionem[b]. PP. viij. Cal. Mart. Praesente & Extricato Conss.

¶ Qui curat seruum alterius non inutilem domino, habet actionem negotiorum gestorum. h. d. Bal. & Alex.

Imperator Alexander A. Secudo et alijs. L. X.

m ¶ Gessit.] et male, sic q; in. xij. pene factus est debitor.

n ¶ Adeas.] Non solu 10 si omittas durat actio: sed &c.

o ¶ Competit.] vt. j. de bo. aut. iudi. po. si vxor. et ad. l. fal. l. licet. & s. de pac. l. debitori. et. j. de rei vedi. l. cu a matre. et hic, nisi co pensandi gratia dimisit: vt. j. de haered. actio. l. si a- dulta. et. j. de haere. insti. si 20 compensandi. & ff. de le. ij. l. cu pater. §. Titio.

Aduersus.] CASUS. Si ne gotia mea gessisti, et quia militiae causa aberam, con tra te act. neg. gest. intenta re no potui. per. x. annos vel viginti mihi reuerso an ea detur, quaeritur? et 30 respon. q sic. non enim longi temporis spatio. i. x. vel. xx. annorum excludi tur, cu sit personalis et du rat vsque ad. xxx. annos.

† Imper. Antoninus Heliogaba lus. A. Seue ro.

p ¶ Ciuiliter.] i. curiali ter. praetoria enim est haec actio: vt. ff. eod. l. ait prae- tor. in prin. Vel large acci pe ciuiliter, vt etiam prae- 40 torias coprehedat: vt. ff. de var. co. l. j. §. j.

q ¶ Militares.] Sic. euenit. nam idem si qua libet causa. vel sine causa.

♁ Adneco.

r ¶ Tardius.] i. tarde. nodu enim. xxx. anni ela psi erant: vt subijcit.

s ¶ Hoc genus.] i. hu- iusmodi. s. personaliu: vt. j. 50 de consti. pecu. l. ij. Vel ge nus. i. species. s. negotioru gestoru.

t ¶ Praescriptione.] s. decem vel viginti anno rum. durat enim. xxx. an- nis.

v ¶ Excludi.] id est tolli.

Si pecuniam tuam.] CASUS. Si a de 60 bitore meo pecunia mi hi debita exegisti, & solu tione tibi factam rata ga- bui: an mihi contra te act. neg. gest. competat, quaeritur? et respo. q sic. videbatur q no sed mandati: quia ratihabitio retrotrahitur: et mandato comparatur: vt. ff. de nego. gest. l. semper contrarium tamen est verum.

† In non- nullis codi- cibus haec. l. si pecunia praecedit. l. aduersus.

x ¶ Si pecuniam tuam.] id est tibi debita: vt. ff. si cer. peta. l. si & me. Acc.

y ¶ Tuo.] id est tuo noie. alias non posset haberi ratum: vt. ff. de preca. l. si seruus. et. ff. eo. l. si pupilli. §. sed si ego. ibi, nam et si &c. si aut nec mandassem 70 ego creditor, nec ratum haberem: debitor me' mihi remaneret obligatus: vt ff. eo. l. soluendo. et de nouat. l. si Stichum. §. fi.

z ¶ Exegit.] nomine tuo.

a ¶ Eum.] Iulianum.

b ¶ Actione.] vt. ff. eo. l. Pomponius. in fine. Sed contra. ff. de reg. iur. l. semper qui non prohibet. vbi dicitur ratihabitionem mandato comparari. ergo mandati datur actio, non negotiorum gestorum. Solutione. hic ratum habet negotium ab absente factum, ibi a praesente, secundum Ioan. Vel ibi fuit mandatum vt gereret: non tamen susceptum. Postea domino ignorante gessit pro curator, et dominus ratum habuit: vnde datur mandati propter praecedens 80 mandatum, secundum Bul. Alij dicunt ibi in fideiussione iudicio sisti, in qua sit speciale: vt et alia multa sunt specialia in iudicijs: vt. ff. si qs cau. l. et si post tres. Vel dic comparari mandato: sed non per omnia. Item vnde nascitur haec actio negotiorum gestorum? Respondeo, ex ratihabitione, non ex pristina actione[a], secus in actione pro socio tutelae, quae ex veteri contractu, vel quasi oriuntur finito demum officio: vt. ff. de tute. et ratio. distra. l. si tutor. in fin. sic & in contractu do, vt des, demum secuta traditione oritur actio ex pristino pacto: vt infra de rer. permu. l. ex placito. Et nota hic quod quatuor modis

Ratihabitio an com paretur mandato.

Actio nego. ges. vnde nascat. a Bar. hic dicit aliter, scilicet q ex ipso ne gotio post ratihabitio nem oritur actio non

dicitur negotium alienum:vt dixi.ff.e.l.ſi pupilli.§.idem ait.in fi.§.

SI ſeruum] CASVS. Si in ſeruo meo ægroto curato ſumptus feciſti,an nego.geſt.act,repetere poſsis,quæritur.& reſpon.quòd ſic, ſi vtiliter geſsiſti.Viuianus.

a ¶ Inutilem.] Quidautem ſi credidit vtilem,cùm non erat?Reſpondeo, tenetur dominus ſecũdum quoſdã : vt.ff.de bo.aut. iudi.poſ.l.prętor.§. quod ait prætor.Sed tu dic cõtra ſecũdũ Guil. vt.ff.e. l.ſed an vltro.§.j.et aliud in creditore miſſo in poſſeſsionem:vt.d.l. prætor.

b ¶ Negotium.] Quid ſi in cauſa noxali ſeruũ defendat?Reſpond.idem quod hîc. habita diſtinctione huius legis.ff.eo.l. qui ſeruum.

ex ratihabitione p tex. in.l.ſi pupilli.§.itẽ quęritur.ff.e. vbi dicit tex.ratihabitio negotiũ noſtrũ facit.diſponit ergo ratihabitio ſuper ipſo negotio,& p eam negotium efficitur noſtrũ:& ſic actio naſcitur ex negotio geſto,& non ex ratihabitione: quia aliâs diceretur actio ratihabitionis quod nuſquã reperitur,ſed vocatur actio negotio. geſ,& eſt vtile illud ad practicã in caſu quo negotium geſtum eſt in vna ciuitate,& ratihabitio ſecuta in alia vt hîc per eũdẽ Bart.

SI ſeruum alienum non inutilem[a] domino cõſtitutũ ægrũ, curaſtis:negotium[b] vtiliter geſſiſtis,& competenti vobis actione,ſumptus recuperare poteſtis. PP.xij.Cal.Decembr.Alexandro A.ij.& Marcello Conſ.†

† Alexandro.A.Cõ. Mater an poſsit repetere alimenta filio facta.

¶ Quod mater expendit in alimentando filium. ab eo non repetit:quia uidetur expendiſſe pietate materna,& non animo repetẽdi:ſecus in eo quod expendit circa res filij.h.d.Sali.& Alex.

Idem A.Herenniæ. LEX XI.

ALimenta quidem, quæ filijs tuis prȩſtitiſti[c],tibi reddi nõ iuſta ratione poſtulas:cũ id exigẽte materna pietate[d] feceris. Si qd autẽ in rebus eorũ vtiliter & pbabili more impendiſti:ſi non et hoc materna liberalitate, ſed recipiẽdi animo feciſſe te oſtenderis[e]:id negotiorum geſtornm actione cõſequi potes.P P.xij. Cal. Febr. Albino & Maximo Conſ.

ALimẽta] CASVS. Si nomine alimentorũ in filium mater aliquid impendit, an repetere poſsit,quæritur?& dicitur ꝙ nõ, cùm officio pietatis functa videatur.ſi autẽ illa negotia tanquã aliena vtiliter geſsit:& impendit animo repetendi per acti.nego. geſt.repetet.ſi materna affectione,quaſi animo donãdi : non repetet.Viuia.

c ¶ Præſtitiſti.] O mater.

d ¶ Materna pietate.] Quȩ impedit repetitionẽ:vt.j.e.l. ſi paterno. Et dic cũ mater alit filiũ: aut patre viuẽte:& tũc nõ repetit à filio : vt ar.ſ. e.l.ij.ĩ fi. aut eo mortuo: & tunc intra triẽniũ idẽ: vt.j.de pat.pote. l. nec filium.et hoc etiã ſi fuerit proteſtata,ꝙ has expẽſas animo repetendi:nõ donandi fecit. Si autẽ poſtquàm habeat tres annos. et tunc cùm quæſtio ſit facti,iudex deneget repetitionẽ ex qualitate,ſiue ex quantitate facultatum matris,& filiorum,& impenſarum, & ex qualitate perſonarũ:vt hîc,&.ff. de liber.agno.l.ſiquis ali. vſque ad.§.ſi vel parẽs.et §.ſi mater.&.ff.de dona.inter vi.& vxo.l.vtrum.&.ff.cõmo.l.in rebns.§. poſſunt.& de libe.agno.l.pe.Et idem in auia,etiam mortuo patre.Si autem diuortio facto ſolutum ſit matrimonium:tunc ſi culpa mulieris, alantur apud patrem expenſis matris:econtrà idem,ſcilicet quod alantur apud matrem expenſis patris,quãdo culpa viri factum fuit diuortium : vt in aut.vt liceat matri & auiæ.§.illud quoq;.col.viij.& eadem per omnia dic in auia & proauia: vt.ff.eod.l. Neſennius.In alijs autem expenſis, quæ non fiunt circa alimenta ſerua,quod hîc ſubijcit.

‡ Nõ *inutiliter,*

e ¶ Oſtenderis.] Tu mater qa fuiſti pteſtata:vt.d.l.Neſennius.ſecũdũ quoſdã.Vel dic verius eoipſo,ꝙ nõ mõſtrat cõtrariũ:vt.j.q mi.nõ poſ. ſup ſeruis. lib.xij.&.j.q teſt fa.poſ.l.ij.& ſecus in alimẽtis:vt ibi exigat proteſtatio.& ſic. verbũ oſtẽderis eſt actiuũ:quia ipſa oſtẽdit,& in hoc dicit agere. Alij dicũt oſtẽderis eſſe præſens paſsiui:qa filius eſt qui hîc oſtẽdit, & ſic ponit paſsiuè quãtũ ad matrẽ,& in hoc ipſa dicit pati.quod nõ placet : qa ſic cõtra ſeipſum probaret.& facit.j.de cap,& poſtli.reuer.l.liber.&.ff.fa.er.l.quæ pater.ij.

¶ Si filius ſoluit debitum paternum,uiuente patre,non repetit,ſi conſtat quòd animo donandi ſoluerit:alias ſecus:quia uidetur ſoluiſſe animo repetendi.hoc dicit.ſecundum magis communẽ intellectum. Alex.

Idem A.Theophilo. LEX XII.

SI filius pro patre ſuo debitum ſoluerit nullam actionẽ[f] ob eam ſolutionem habet,ſiue in poteſtate patris cùm ſolueret[g], fuit: ſiue ſui iuris conſtitutus, ſi donandi animo[h] pecuniam dedit. ¶ Si igitur pater tuus ſui iuris cõſtitutus, pro patre ſuo[i] negotia gerens[k],non præcedente mandato,debitum eius ſoluit:negotiorũ geſtorum actione agere cum patruis[l] tuis potes. PP. Cal. Auguſti . Agricola & Clementino Conſ.

SI filius.] CASVS Si filius ſui iuris negotia patris gerens,debitum eius ſoluit,& animo repetendi actione neg.geſt.à fratribus ſuis cohæredibus repetet quod ſoluit.ſi autem animo donandi,non repetet.Viuia.

f ¶ Actionem.] Contra patrem,vel eius hæredes.

Peculium eſt quadruplex.

g ¶ Cum ſolueret.] Non de caſtrenſi peculio,vel quaſi:quia tunc repeteret etiam eo viuo:vt.ff.de fideiuſ.l.ſi dubitetur.§.fina.in eo enim vt paterfamiliâs habetur:vt.ff.ad maced.l.ij.&.ſ.de epiſco.& cle. l. ſacroſanctæ. Soluit ergo hîc de profectitio:vnde de propria burſa tibi ſoluiſſe videtur. Quid autem de aduentitio? Dicunt quidem, quòd repetit mortuo patre, per actionem fami.ercif.nõ eo viuo:vt ar.j.de bo.quæ lib.l.cum oportet.in prin. &.ſ.e. l.ſiue pro fratre.Ioan.contrà : quia præſumitur donare patri per hanc legem. ADDITIO. Hæc.l.videtur cõtrariũ dicere.ſcilicet ꝙ videtur ſoluiſſe filius animo repetendi ſecundum Bar.hîc.quod probatur in ſimili.ſ. l. proxi.

h ¶ Si donandi animo.] ſi, id eſt quia.& ideo bene infert,ſi igitur &c.Vel dic ꝙ conditionaliter ponitur ſi.

i ¶ Suo.] qui eſt tibi auus.

k ¶ Gerens.] non animo donandi.

l ¶ Cum patruis.] Cohæredibus patris.hæc enim actio hæredibus,& cõtra hæredes cõpetit:vt.ff.e.l.iii.§.hæc autẽ.& facit.ff.fami.er.l. hæredes eius.

¶ Expenſa facta in curanda uxore,non repetitur,ſecus in expenſa funeris eiuſdem, quando dos apud maritũ nõ remanet.h.d.Bal.Sal.& Ale.

Idem A.Aquilæ. LEX XIII.

QVod in vxorem tuam ægrã erogaſti:non à ſocero[m] repetere:ſed affectioni tuæ debes expendere[n] †. ¶ In fun⁹ ſanè eius[o] ſi quid eo nomine quaſi recepturus[p] erogaſti : patrem, ad quem dos redit,iure cõuenis[q] .PP.viij. Cal.Nouembr. Agricola & Clementino Conſ.

† Imputare.

QVod in vxorem.] CASVS. Si in curatione vxoris tuæ ægrè aliquid impendiſti:à ſocero tuo repetere non potes:qa animo affectionis hoc feciſſe pſumeris.Si aũt in funus eius aliquid impẽdiſti, repetes à patre, ad quẽ dos redire debeat actione funeraria.¶ Nota ꝙ marit⁹ tenẽt vxori infirmæ ſubuenire de alimẽtis,& medicinis,& omnibus neceſſarijs.nam cũ duret matrimoniũ,tenẽt ſubire onera,et ſi non ſubijt, nec ex pacto,nec ex ſtatuto : põt litem lucrari:vt.l.ſi ab hoſtibus.§.ſi vir .ff.ſol.mat. Sed pone ꝙ maritus expulit vxorẽ de domo: nunquid debeat eã alimentare?Rñ.ſi propter culpã mariti,ſic.ſi vxoris , non. ſecũdum Ia.de are.Cy .& Bal.

m ¶ A ſocero. id eſt à patre vxoris tuę.

n ¶ Expendere.] expenſam referre,vel.i. imputare:vt.ff.eo.l.neſenni⁹.

o ¶ Eius.] ſ.vxoris tuæ

p ¶ Recepturus.] à patre mulieris.

q ¶ Conuenis.] funeraria actione de dote:& etiã ipſe vir tenẽt conferre,ſi qd ſibi de dote remanet: vt hîc,&.ff.de reli.l.in eũ. &.l.ſe.&.l.ĩ patrẽ & l.ſeq. &.ff.de iur.do.l.cũ in fundo.ij.rñ& ar.ff.de ĩ rẽ ver ſo.l.ſi filiusfamiliâs.

¶ Idem actus reſpectu diuerſarum perſonarũ poteſt parere actiones diuerſi generis.h.d.Bal. Vel ſic:Mandatũ tertij non impedit hanc actionem oriri inter gerentem,& cum cuius negotia geſta ſunt,ſed inter mandantem,& mandatarium parit actionem mandati. hoc dicit .Alex.

Idem A.Mutiano Rufo. LEX XIIII.

SI mandatum ſolius mariti[r] ſecutus,tam ipſius,quàm vxoris eius negotia geſsiſti:tam tibi[s] quàm mulieri[t] inuĩcem negotiorum geſtorum cõpetit actio . Ipſi ſanè,qui mãdauit,aduerſus te mãdati[v] actio eſt:ſed & tibi aduerſus eũ cõtraria[x],ſi quid fortè ſupererogaſte PP.x.Cal. Mar.Maximo ij.& Vrbano Conſ.

SI mandatum.] CASVS Si mãdato meo negotia mihi,& vxori meæ cõiagеſsiſti tibi aduerſus me cõtraria mãdati cõpetit.ad repetẽdũ qđ impẽdiſti: mihi autem contra te directa:mulieri autem aduerſus te competit neg.geſt.directa. tibi autem adnerſus eam contraria.

Mulierum artificia q̃ ſint.

r ¶ Mariti.] cõtẽplatione tñ vxoris geſturus eras,ſecundũ Io.vt.ff.e.l.ſi pupilli.§.ſi quis ita ſimpliciter.ibi,nã &c.Sed nos cõtrà:vt.ff.eo.l.itẽ ſi cũ.§.fi.& in.l.ſi pupilli.ſubaudi maximè:vt no.ff.eo.l.iij.§.fi.

s ¶ Tam tibi.] ſ.geſtori contraria.

t ¶ Mulieri.] directa.ſed non videtur hîc habere locũ,cũ mandatũ interceſſerit:vt inſtit. de obli.quæ ex quaſi cõtractu.§.j.quæ eſt cõtrà.Sol.hîc quo ad mulierem non interceſsit mandatum.Item videtur dari in factũ:vt.ff.mã. l.ſi mandauero.ij.§.ſi curator quæ eſt cõtra Solu.ibi in rem abſentis nihil erat impenſum.hîc ſic.& ita eſt hîc negotiũ mulieris re ipſa:ibi ratihabitiõe. ADDITIO. Hæc lex indubitatè intelligitur,vbi de mandato viri cõtẽplatiõe vxoris geſsit.Quid aũt in alijs generibus negotiorũ vide hîc per Io. Fabri in ſuo breuiario vbi ſuccinctã ponit diſtinctionem.

v ¶ Mandati.] ſ.directa.ſi quid apud tę ex geſtione remanſit:vt.ff.manda.l. idẽq;.§.idem.l.Labeo.Accurſius.

x ¶ Contraria.] ſ.mandati.ſed mulier agit contra maritũ negotiorum geſtorum:vt.ff.eo.l.nam & Seuerius.§.fi.

¶ Vitric⁹ in priuiguũ expẽdẽs paterno affectu, nõ repetit:ſecus ſi geſtorio noĩe.h.d.Ba..& Ale.

Imp.Gordian⁹ A.Eutyciano. LEX XV.

SI paterno[y] affectu priuignas[z] tuas aluiſti[a],ſeu mercedes pro his[b] aliquas magiſtris[c]

SI paterno.] CASVS. Si vxoris tuæ filiã non tuã,quæ priuigna dicit.aluiſti:vel in magiſtrũ ſuũ,vt eã doceret aliqd ĩpẽdiſti:an repetere poſsit,quæritur?& diſtingue,aut paterno affectu.i.ea affectione qua pater filium ſuũ aleret,vel in eũ impẽderet,ita eã aluiſti,nõ repetis: ſi autẽ animo repetendi ſumptus feciſti,illos recuperabis.Viuia.

y ¶ Si paterno.] lex iſta intelligitur in prima parte,qñ fecit impenſas circa perſonas.in ſecunda quando circa res.

z ¶ Priuignas.] id eſt filias vxoris tuæ.

a ¶ Aluiſti.] ſ.tu vitricus.

b ¶ His.] ſ.priuignis.

c ¶ Magiſtris.] vt docerẽt eas ſuere,vel texere,qđ eſt proprium mulierũ.

Erogationis

a ¶ Erogationis.] id est eius expensæ.
b ¶ Nulla.] vt.ff.eo.l.is qui amicitia.
c ¶ Repetiturus.] quod probare debes, secundum quosdã ex protestatione, vel alio modo[a]. Tu dic, ꝙ ipse debet ꝓbare te aĩo donandi fecisse: vt.ff.eo. l, nesennius. Sed posset etiã distingui, an in eius stabant seruitio, vel nõ: vt. ff. de dona.inter vir.& vxo. l.sed si vir.§.fi. Et not. hîc ꝙ cessat hæc actio ex multis causis. Primò propter paternum affectũ vt hîc vel amicitiã paternam: vt ff.eo.l.is q.&.l.ex duobus §.fi. vel causa pietatis: vt.s̃. eo.l.j.&.ij.& .j̃.de nu.l.patrem Vel alimentorũ ratione à matre factorũ: vt s̃.eo.l.alimẽta. Vel affectionis domesticæ: vt.s̃.eod.l. ꝙ ĩ vxorẽ. Vel causa obsequij: vt.s̃.eo.l.officio. Vel prohibitionis facte à domino: vt.j̃.eo.l.fi. Accursi.

a Puta quia scripsisti in libro tuo rationũ: talis tenetur mihi &c. vt.l. Nesennius. ff.e.

ꝺ Insumptus.

† Intẽdẽda.

expendisti: eius erogationi [a] tibi nulla [b] repetitio est. Quòd si vt repetiturus [c] ea q̃ ꝺ in sumptũ misisti, aliquid erogasti: negotiorũ gestorum tibi intentãda † est actio. PP. vj. Idus Iul. Gordian. A. & Auiola Cons.

¶ *Vbi non intercessit mandatum: soluenti pro alio datur actio negotiorum gestorum. h.d. Sali. Vel sic: Soluens tributa pro alio etiam si sit frater per hanc actionem repetere potest. hoc dicit. Alex.*

Imperatores Gallus & Volusianus AA. Eutychiano. LEX XVI.

SI negotium sororis tuæ gerẽs pro ea tributa soluisti [d], vel mandante ea, vel rogante [e] id fecisti: negotiorum [f] gestorũ actiõe, vel mandasti id ꝙ soluisse te cõstiterit, repetere poteris. PP. xj. Ca. Maij, Gallo & Volusiano Cons.

¶ *Obligatio contracta ratione administrationis, transit ad hæredem: sed ipsum officium non transit ad hæredem: & per hoc non transit alienandi potestas. h.d. Bal. Vel sic: Contra hæredes gestoris necessarij competit hæc actio utilis, in qua uenit dolus, & lata culpa defuncti nõ leuis: licet officium ad ipsos hæredes non transeat. Alexan.*

Impp. Dioclet. & Maximian AA. & CC. Claudiæ. LEX XVII.

CVratoris etiam successores negotiorum gestorũ vtili [g] conuentos actione [h], tam dolum quàm latam culpam [i] præstare debere, nec ad eos [k] officium administrationis transire: ideoque [l] nullam alienandi eos res adultę potestatem habere conuenit. D. xiij. Cal. Ianuar. Sirmij AA. Cõs.

SI negotium.] CASVS. Si pro vxore tua soluisti, ea mãdante, vel rogante: tibi cõtraria mandati actio cõpetit. Viuia.
d ¶ Soluisti.] Sine mãdato.
e ¶ Rogante.] ex vna parte. Vel non mandante vel non, rogante alia competit &c. secundũ Girardum.
f ¶ Gestorum.] imò mãdati siue rogatio, siue mandatum interueniat: vt.ff.manda.l.j.&.l. si remunerãdi.§.j. quæ sunt contra. Sol. redde hîc singula singulis: vt quod dicit hîc negotiorum gestorum, referatur ad principiũ legis. quod verò mandati, referatur ad id quod dicit mandante, vel rogãte. Alij dicunt, ꝙ hæc rogamina non fuerunt tunc admissa: sed posteà gessit: & sic negotiorum gestorum datur. Tertij exponunt rogante. i. admonente, non autẽ volẽte se obligare ex eo mandato. sic ff.eod.l.si serui mei.&.ff. manda.l.idẽq;.§.si qs. sed in dubio stat̃ significatiõi verborũ: vt.ff.de le.iij.l.nõ aliter. prima verior est.

CVratoris.] CASVS. Curam gessisti alicuius adultæ, decessisti: an hæres tuus de dolo: & lata culpa à te commissa neg.gest. actione conueniri possit, quæritur? & respond. quòd sic. Sed an ad hæredem officiũ administrandi te defuncto pertineat, quæritur? & respond. quòd non vnde alieuandi res adultæ facultatem non habet. Vel sic. certũ est quòd curator neg.gest. actione vtili tenetur: an hæredes eius teneantur sicut defunctus? Rñ, ꝙ sic de dolo & lata culpa. neque officium administrãdi ad eos trãsit, & ideo nullam &c.

Actiones sunt in multiplici differentia.

g ¶ Vtili.] i. vtiliter. sic ponit̃ per totũ titulũ. ff. de peti.hæ. vbi dicit̃ vtilẽ dari cõtra titulo possidẽtẽ. nã exponit̃ vtilis. i. vtiliter & spãliter ĩ.l.nec vllã. aliàs l.ẽt fi.§.si qs. Nã directò, & vtiliter respectu gerẽtis negotia dicũt̃: directa verò & vtilis respectu dñi negotiorũ. & sic in curatorẽ, vel eius hęredẽ q suspitiõe necessitatis gerit, dat̃ directa vtiliter. in spõtaneũ gestorẽ directa directò vt.ff.eo.l.iij.§.penul.&.ff.de tu.& ra.distra.l.posthumo.& de ac.& obli.l.ex cõtractibus.&.s̃.eo.l.curatorem.

h ¶ Actione.] actionũ aliæ directę alię cõtrariæ. Primæ dño. Secũdæ gesto dãt̃ vt ĩst.de obl.q̃ ex quasi cõtract.§.j. Itẽ alię directę alię vtiles. Primę dãt̃ ex verbis & mẽte legis. Secũdę ex mẽte tãtũ. & secũdũ hãc secũdã diuisionẽ: dñs habet directã ĩ duob⁹ casib⁹ primi edicti. Itẽ vtilẽ in tertio edicto ab Vlpiano: vt.ff.e.l.ait ꝑtor.ĩ prĩ.&.§.sed si qd. Ecõtra gestor spõtane⁹ habet directã: vt ĩsti.de obl.q̃ ex quasi cõtrac.§.j. At q ex necessitate vtilẽ habet, cũ verba edicti deficiãt: verba enĩ edicti q̃ sunt.ff.e.l.iij.ĩ spõtaneo gestore dicũt: & sic patet ꝙ directa: & vtilis ꝑ nomẽ ad actorẽ referũtur: siue dñs: siue gestor agat. Ecõtra ꝑ aduerbiũ tenet̃ directò, qñq; aliqs: qñq; vtiliter: vt ecce gestor spõtane⁹ directò: q ex necessitate vtiliter. Sic enĩ an rei vẽdicatione dicit̃ possidẽs teneri directò: at q dolo desijt possidere vtiliter. Item in petitione hæreditatis possidens pro hęrede, vel possessore directò: q titulo hæreditatẽ sciens emit vtiliter: vt.ff.de peti.hæ.l.nec vllã. aliàs.l.ẽt fi.§. si qs sciẽs. Ecõtrà dñs tenet̃ directò.s. qñ sunt gesta negotia sua, vel hæreditaria. Itẽ vtiliter, qñ neutrũ horũ erat: vt.d.§.sed si quid. Et no. ex præmissis, ꝙ quandoq; datur directa directò qñq; vtilis vtiliter. qñq; directa vtiliter: qñq; vtilis directò. Itẽ & no. ꝙ cõsyderata vtraq; diuisione patet aliqñ dari domino directã directò: qñq; directam vtiliter. Itẽ econtra gestori contrariam directã, & contrariam vtilẽ.

i ¶ Culpam.] à defuncto cõmissam, nõ etiam leuẽ ex persona defuncti: sed sua sic, licet ex suspicione necessitatis gerat: vt.ff. eo.l.iij.§.penult. Item verũ est, ꝙ ex persona defuncti non tenet̃ nisi de dolo & lata culpa, nisi in tribus casibus: vt si lis fuerit cum defuncto contestata, vel ex dãno pupilli lucrũ captatũ, aut gratia ꝑstitũ sit: vt .j̃.de hæred.tuto.l.j. ij.&.iij.&.j̃.de in litẽ iurã l.alio.&.ff.de hære.tu.l.j. secus aũt in hærede eius, qui spontè gerit. Nã si defunctus leuẽ, & ipse leuem præstet: vt.ff.eo.l.iij.§.hęc aũt actio. Ad curatorẽ siue tutorẽ cõstat teneri de dolo, & lata culpa & leui: vt.j̃. e.l.tutor.j̃.ar.tu.l.& qcqd. Sed cõtra ff.eo.l.actio. vbi dicit̃ non esse differentiã inter directã & vtilẽ: sed ibi vtilis pro solenni ponitur: vt ibi dixi. Accur.

Hæres curatoris an teneatur de leui culpa.

¶ *Hæc actio est bonæ fidei, siue spontè, siue ex necessitate geratur: ideo ueniunt in ea vsuræ ex mora. Alexan. uel alia iusta causa secũdum glossam. Bal. & Sali.*

Idem AA. & CC. Põponio. LEX XVIII.

OB negotiũ alienum gestũ [m] sumptuũ factorũ vsuras [n] præstari bona fides suasit: quo iure contra eos etiam, quorum te necessitate [o] compulsum [p] negotiũ gessisse proponis, per iudicium negotiorum gestorum vteris. D. ix. Cal. Ianuar AA. Cons.

¶ *Etiam pro communi negotio gesto, habet locum negotiorum gestorum actio. h.d. Bald. Vel sic: Habens ratam uenditionem pro parte suo nomine factam, agit ad pretium actione negotiorum gestorum. h.d. Sali. Vel sic uendens cõmunem, rem cũ alio tanquã cõmunem, tenetur socio restituere partem pretij, per actionem negotiorum gestorum. hoc dicit. Alexan.*

Idem AA. & CC. Alexandro. L. XIX.

AB vno * hærede pro solido re veluti communi [q] vænũdata: de pretio cohæres vẽditoris negotiorum gestorum, actione ratam faciens venditionem, agere potest. D. Idib. Febr. Sirmij. CC. Cons.

* Cohærede.

¶ *Officiũ tutoris & curatoris differt ab officio gestorum: quia illorum officium necessarium est & necessitate cessante finitur. officium uerò gestorũ est voluntarium, & propria uoluntate finitur. Item illi actionem intentant: gestor verò non vterque tamen etiam de leui culpa tenetur. h.d. Sali. & Alexan.*

Idem AA. & CC. Octauianę. L. XX.

TVtori [r], vel curatori

k ¶ Ad eos.] s. hæredes vt.ff.de ijs qui no.infami, l.furti.§.penul.&.j̃.si quis igno.rẽ mi.l.j.
l ¶ Ideoq;.] id est cũ officiũ administrationis, ad eos hæredes non transeat ideoq; &c.

OB negotium.] CASVS. Si negotia mea bona fide gesisti, & sumptum fecisti morã autẽ in sumptibus reddẽdis feci: an ad vsuras tibi tenear act.neg.gest. q̃ritur? & respõ. ꝙ sic, vel intellige: qñ pecuniã sub vsuris ob gerẽda negotia mea accepisti. idẽ est in eo: qui alienũ gerit negotiũ ex necessitate, puta: qa est curator, vel suspicatur se curatorẽ esse: vt.ff.eod. .iij.§.vlti.
m ¶ Gestum.] s. spõte,
n ¶ Vsuras.] vt quia accepisti sub vsuris. vel etiã tuã ĩpendisti: & eras solitus fœnerare: vt.ff.de vsur. l.qui semisses.&.l.& in contraria.&.j̃.mãda.l.j. aliàs ex mora, vel ex alia iusta causa veniunt: vt ff.eo.quia tantundem.&.l.at qui.§.fi.
o ¶ Necessitate.] puta quia fuisti curator, vel suspicabaris esse: vt.ff.eo.l. iij. §.penulti.
p ¶ Compulsum.] vt curator. Accursius.

Vsuræ quãdo sunt præstandæ.

ABvno.] CASVS. Si cohæres rem mihi, & sibi communem meo, & suo nomine vendidit, & venditionem ratam habui: an mihi cõtra eum pro parte pretij dabitur nego.gest.act. quæritur? & respon. quòd sic. si ratum &c.
q ¶ Communi.] si enim non vt cõmunẽ vendidisset, nõ posset habendo ratum hanc actionem habere: vt.ff.eodem.l.si pupilli.§.item quæritur in fine. §.&.§.sed si ego.in fine.&.ff.de precar.l.si seruus. nisi in subsidiũ: vt infrà de rei vendicatione .l.si mater.& infrà de rebus alie.non alienan .l.j.&.ff.si cer. peta.l. si eum seruum. Sed hæreditatis petitione pretium petet: vt infrà famil. erciscũdæ.l.in famillæ. Et distingue de hac materia vt dices dicta. l. in familiæ.

TVtori.] CASVS. In prima parte assignat vnam differẽtiam inter tutores, & spontaneos neg.gest. scilicet quia tutor, & curator omnia negotia necesse habent gerere: quousque eorum finiatur officium, spontaneus administrator, finit administrationem suam pro velle suo item differunt: quia qui spontè gerit, si accessit vt vnum gesturus, nõ tenetur alia gerere an autẽ gestor de dolo, & lata culpa, & leui teneat̃, quæritur? & rñ. ꝙ sic. vñ scias eum, qui negotiũ gerere non tenebatur, & spontè gessit: si ei tenebatur, cuius negotia gessit, neque debitum à seipso exegit, cũ iure redere compelleretur: tenebitur ad vsuras. si autem ab alijs nõ exegit: sibi non imputabitur, cũ posset repelli per hanc exceptionem: quia non haberet mandatũ: vnde ageret dominus contra debitores suos, vel eos qui res suas detinent.
r ¶ Tutori.] dominus negotiorum volebat gestorem: & de gestis, & de gerendis, & de actionibus non intentatis, ad similitudinem tutorum

vel curatorũ,qui tenentur de geſtis & gerẽdis ſibi teneri.& hoc eſt thema.et Imperator reſpondet.

ſimilis non habetur, [a] qui [b] citra mandatũ negotiũ alienũ ſpontè gerit:quippe ſuperioribus [c] quidem neceſsitas [d] muneris [e], adminiſtrationis finem huic [f] autẽ propria voluntas [g] facit [h]. Ac ſatis adbundeque ſufficit,ſi cui, vel in paucis amici labore conſulatur ſecundum [i] quę ſuper ijs quidẽ q̃ nec tutor,nec curator cõſtitutus vltro quis adminiſtrauit: cùm nõ tantũ dolum,& latã culpã,ſed & leuẽ [k] præſtare neceſſe habeat à te [l] cõueniri poteſt,& ea quæ tibi ab eo [m] deberi patuerit [n],cúm vſuris [o] compelletur reddere. De cæteris verò,quæ ab alijs tui cõſtituta iuris,detẽta exacta nõ ſunt [p] ab hoc qui nec agendi quidẽ propter exceptiõis [q] obſtaculũ facultatẽ habere potuit:exigi non põt [r] & idcirco aduerſus eos quos res tuas [s] tenere dicis, detorquere tuas petitiones debes.D.viij. Cal. Maij.Sirmij.CC.Conſ.

Obligatio perſonalis,non impedit libertatẽ ſerui:& factus liber non tenetur de antè geſto. h.d.Bal.& Sali.Vel ſic:Seruus qui alterius negotia malè geßit,non prohibetur à domino manumitti: nec ex antè geſto, poſt manumißionem conueniri poteſt.h.d.Alex.

Idem AA.& CC.Michræ. LEX XXI.

a ¶ Non habetur.] quantum ad negotia adminiſtrãda: quod hîc timebatur.

b ¶ Qui.] ille ſubaudi.

c ¶ Superioribus.] ſ. tutori & curatori.

d ¶ Neceſsitas.] ſ.finita.

e ¶ Muneris.] ſ.publici.nã placuit &c.vt inſti. de excuſa.tuto.& cura.in princ.Et ꝗ ſubijcit,neceſſitas.Dic ꝗ eſt neceſſariũ in ſubeundo:quia inuit⁹ datur et inuito:niſi adulto extra iudiciũ:vt. ff. de tuto.et cura.da.ab ijs.l.nec non.& inſtit.de cura.§.itẽ inuiti.Itẽ eſt neceſſariũ qa ex quo eſt,tenetur oĩa gerere,hæc ergo neceſsitas ſcilicet ceſſans,facit finem vt quãdiu.ſ.duret officiũ & ſic ex neceſsitate tenetͣ omnia gerere.Finitur autẽ tutela,ſiue cura, multis modis:vt inſtit.qbus mo. tut.fi.et de curat.in princ. niſi qñq;:vt.j̃.vt cau. poſt pub.adſit tu.l.j.

Tutor datur inuitus & inuito.

f ¶ Huic.] ſ.ſpontaneo geſtori.

g ¶ Propria voluntas.] quã ab initio habuit,Nã ſi quaſi omnia geſturus acceſsit,de omnib⁹ tenetur:vt.ff.e.l. Põponi⁹ ij.et.l.ſequent. ſecundum Guil.de Cabriano.Sed Io. contra: vt licet acceſsit quaſi omnia geſturus nõ tamen teneatur niſi de geſtis:non autẽ de gerendis vt.ff.eo.l.nam & ſeruius. §.ſi viuo. Dic ergo ꝓpria voluntas facit finem.vt q̃ vult gerat:et quæ nõ vult gerere dimittat: licet oĩa geſturus accedat.nam ſufficit &c.vt hîc,et.ff.de admi.tuto.l.tutores qui.§.iij.&.ff.de procura.l.qui proprio.§.ei qui.&.j̃.ne vxo. pro mari.l.fi.Sed ſecundum ſecundam expoſitionem eſt arg.contra.ff.cõmoda.l.in commodato.§.ſicut.Sol.hîc in choandis ibi in inchoatis.Vel. ibi alius erat geſturus:vt.arg.ff.de nego.geſt.l.ſi pupilli.§.fina.vel ſecũdum Guil. hîc quaſi vnũ geſturus acceſsit:ibi verò vt omnia gereret. Prima verior eſt:& expone vel pro ſaltem. ADDITIO Circa hanc glo.diſtingue ſecundũ Bart.hîc aut quis incepit gerere,& poſteà illud omiſit:& de illo tenetur vt.d. l.in commodato.§.ſicut.aut non incepit,et tũc aut ab initio acceſsit vt omnia geſturus:et de omnibus tenetur:vt.d.l.Pomponius.ij.et.l.ſequenti. Aut non acceſsit vt geſturus omnia ſed vt geſturus quædam:& tunc aut alius fuiſſet geſturus omnia,niſi ipſe acceſsiſſet,et tenetur de omnibus dicta lege ſi pupilli.§.videamus Aut alius non erat geſturus: et tunc non tenetur niſi de his ad quæ gerenda acceſsit:vt hac.l.cum ſimilibus.

Negotiorũ geſtor an teneatur de gerendis.

h ¶ Facit.] ſ.finem adminiſtrationis.

i ¶ Secundum quæ.] quia tunc non tenetur de gerendis, quando vnum geſturus acceſsit.nam ſi acceſsit tanquam omnia geſturus,de geſtis et gerendis tenetur:vt hîc ſubijcit ſecundum quæ &c.ſecundum G.vel ſecundum Io. ſic ſecundum quæ.ſcilicet quia de geſtis tantùm tenetur:etiam ſi omnia geſturus acceſsit ſuper his &c.Vel ſecundum H.quæ ideſt ſecundum prædictã differentiam:quia tutor, vel curator omnia ſine mandato agere poteſt: hîc verò cætera ſine mandato facit non autem actionem exercet. Conueni ergo eum de ijs quæ geſsit.De ijs autem quæ gerere non potuit,ſine mandato non conuenies.Vel aliter patet ex ſupradictis eſſe differentiam inter tutorem & curatorem ex vna parte,& ſpontaneum geſtoram ex alia:nũc aſsignat aliã differentiam inter prædictos,ſcilicet quòd tutor vel curator intendat actionem nomine pupilli:et ſi nõ facit,imputatur ſibi.Aut ſecus in geſtore,vt hîc ſubijcit

Geſtor de quo tenetͣ.

k ¶ Et leuem.] quæ omnia præſtat tutor:vt.j̃.arbi.tu.l.quicquid. Item in geſtore eſt hoc regulare,quãdoque enim de ſolo dolo quandoque etiam de leuiſsima culpa tenetur:quãdoque etiam de fortuito caſu:vt dixi.ff.eo.l.iij. §.interdum.

Geſtor an teneatur à ſeipſo exigere debita.

l ¶ A te.] ſ.domino.

m ¶ Ab eo.] ſ.ſpontaneo geſtore.

n ¶ Patuerit.] accedens ergo vt vnum geſturus,à ſe debet exigere ſecundũ Ir.et colligitur.j̃.proxi.et.ff.eo.l.ſi pupilli.in fi.et.l.diuortio.et.l.qui ſine.et ſecundũ.h.d patuerit ex antiquo contractu.Et alij exponunt patuerit deberi.ſ.ex adminiſtratione.

o ¶ Cum vſuris.] quæ in hac actione veniũt ex mora;& ex alijs cauſis:vt j̃.de vſu.l.in bonæfidei.&.ff.eo.l.at qui.§.pe.et.l.quia tantundẽ.&.l.qui ſine.

p ¶ Sunt.] ab eo qui ſpontè geſsit.Accurſius.

q ¶ Exceptionis.] quæ eſt,ſi ei mandatũ nõ eſt:et ſic ſine actiõe nemo experitur:vt.ff.e.l.ſi pupil.§.fi.&.ff.de adm.tu.l.quoties.§.itẽ ſi temporali.

SI cognati tui ſeruos ſuos manumiſerunt:hoc quòd adminiſtraſſe eos rem tuam contendis [t], impedimento eorum libertati fieri non potuit [v]. Quin [x] autem [y] ex actu præcedenti [z] poſt manumiſsionem,ſi vtriuſque temporis adminiſtratio non connexa [a], ſed ſeparata ſit, conueniri nõ poſſe ꝓculdubio [b] eſt.D.vj. Cal. Octob. Viminatij.CC.Conſ.

Negotiorum geſtor.de caſu fortuito non tenetur:niſi hoc fuerit conuentum ſecũdum Bal. Sali.& Alexan.

Idem AA.& CC.Eulogio.LEX XXII.

NEgotium gerentes [c] alienum,non interueniẽte ſpeciali [d] pacto, caſum fortuitũ præſtare nõ compelluntur [e]. Dat. xj. Cal.Decemb.CC.Conſ.

Pro negotiorum geſtione datur actio perſonalis.non hypothecaria,quæ eſt in rem.hoc dicit.Alex.

Idẽ AA.& CC.Theodoro.LEX XXIII.

NEgotijs geſtis,non in rem [f] ſed in perſonam eſt actio. D.xij.Cal.Decembr. Nicomediæ CC.Conſ.

Prohibitio domini tollit negotiorum geſtorum actionem, in ijs quæ poſt prohibitionem geruntur:ſecus in ijs quæ prius geſta fuerunt.h. d.Sali.& Alex.

Imperator Iuſtinianus A.Ioanni præfecto.præto. LEX XXIIII.

r ¶ Non poteſt.] niſi erat de coniũctis,qui ſine mãdato agunt, et poterat facille ſatiſdare:vt.ff.eo.l. ſin autem.in prin.

s ¶ Res tuas.] quaslibet etiam debitũ:vt.ff.ſi cer. peta.l.j.in fi.

SI cognati.] CASVS. Si ſeruus tu⁹ negotium geſsit,& eum manumiſiſti: an ob hoc quod geſsit,videtur impediri eius manumiſsio quęritur.et rñ:ꝗ nõ.videbatur ꝗ ſic quia erat obligatus.An autẽ de eo quod geſsit in ſeruitute.liber factus teneatur, quæritur. et diſtinguitur,aut eſt adminiſtratio cõnexa: vt qa in ſeruitute ædificare incohauit,& liber factus cõſummauit:quo caſu geſtũ in ſeruitute in iudicium negotiorum geſto. actio. venit non vt ex eo teneatͣ ſed ſeparetur id quod actum eſt in libertate,vt ex poſtfacto teneatur:ſi ſeparata.vt quia quod ædificauit in ſeruitute,corruit in libertate:iterum reædificauit:de antè geſtis nõ tenetur. Viuia.

t ¶ Contendis.] Et malè ſupple.& ſic erãt obligati tantũ naturaliter.

v ¶ Non potuit.] Cõtra videbatur:qa obligati erant ſerui:vt.j̃.de ſer.pig. da.ab eo.ſed ibi realiter, hîc perſonaliter.

x ¶ Quin.] pro etiam.

y ¶ Autem.] pro ſed.

z ¶ Præcedenti.] quod fecit eo tempore quo erat ſeruus.

a ¶ Non cõnexa.] Quid ſi conexa?Reſpondeo ſecundum B.et. H. venit prima adminiſtratio in iudicio:vt ſeparetur non vt reſtituatur. et de hoc qđ geſsit:poſtquam liber factus fuit conuenietur.Alij contrà.vt habes.ff.eo.l. eũ actum.et.l.ſeq.et.l.at qui.in prin.et.§.Scæuola.Reliqua tamen de peculio legato retineri poſſunt:vt.ff.de pecu.le.l.ſi peculium.in fi.et de li.le.l.Aurelius.§. Sticho.

b ¶ Proculdubio.] vt.j̃.an ſeruus ex ſuo facto.l.j.et.ff.de regu.iur.l. quod quis. Sed contrà infrà de petitione.hæred.l.fi.Solutio.illud ſpeciale :vt ibi dices.

NEgotium gerentes.] CASVS. An negotiorum geſtor de fortuito caſu teneatur,quæritur?& reſpon.ꝗ non: niſi conuenit vt teneatur.Verbi gratia.cũ viderem te velle gerere negotia mea,dixi:ſi cõtingat te gerere,volo ꝗ de caſu fortuito tenearis,quo caſu ſi conſenſiſti teneberis.vnde regula eſt ꝗ geſtores de caſu fortuito non tenẽtur,niſi in ſe ſuſcipiant caſum fortuitum.Viuia.

c ¶ Negotium gerentes.] in procuratore poni oportet.Aliàs geſtor ſine mandato qualiter pacto ſe adſtringeret?Vel dic etiam in geſtore hoc modo. cùm viderem te velle gerere,dixi,ſi contingat te gerere:de caſu fortuito tenearis,cui pacto conſenſiſti.& ſic per eadem verba dico remiti vſuras.ff.e. l.ſi pupilli.in fi.

d ¶ Speciali.] pro nobis vt debeant numerari caſus fortuiti ſaltem quidem ſecundum B. vt diximus.ff.ſi quis cau.l.ſed & ſi quis.§.quæſitum.et ſic eſt contrà M.ſed ipſe exponit ſpeciali ideſt expreſſo.quod ſufficit: licet generaliter exprimatur.et pro eo.j̃.l.fina.in principio et.ff.de procura.l. procuratorsorum.et ſuprà de procura.l.procuratorem.Item not. vt hîc caſum, vbi geſtor de fortuito caſu tenetur. Sunt et alij: vt nota. ff. eodem.l. ſi negotia.

Caſus fortuiti periculũ quomodo quis in ſe ſuſcipiat. Geſtor quãdoque de caſu fortuito tenetur.

e ¶ Compelluntur.] vt.j̃.cõmo.l.j.et de pigno.act.l.quæ fortuitis.

NEgotijs geſtis.] CASVS. Actio nego.geſto.an in rem ſit: an in perſonam,quæritur?& reſpõd.quòd in perſonam.videbatur tamẽ contrarium,quòd datur ad rem,& ex re naſcitur:puta ex geſtione. Viuianus.

f ¶ In rem.] Contra videbatur:quia ex re.i.geſtione datur.vel quia ad res: qñq; tamẽ datur in rem:vt.j̃.de admi.tuto.l.pro officio.vt.j̃.arbi.tu.l.iij.&.ff. quando ex fac.tu.l.ij.&.j̃.de rei vendi.l.ſi vt proponis.et.ff.de dona.inter virum et vxo.l.vxor marito.

Si quis.

SI quis.] CASVS. Si me noléte,& expreſsè cõtradicéte,mea negotia geſsiſti,& in ea aliquid de tuo impendiſti:an aliqua actione id à me repetere poſsis,quæritur:& rñ.quidã ꝙ ibi directa,vel vtilis nego.geſt.datˉ. Alij dicunt ꝙ nulla danda eſt,vt Iul. Imperator diſtinguit:aut poſt denunciationé tibi factam negotia mea geſsiſti,& nulla tibi actio competit ad repetẽdum qđ impediſti:ſicut dixit Iul. aut antè,& dabitˉ: alioquĩ eſſet abſurdum.ſ.ꝙ ſi añ denunciationé multas im 10 pẽſas vtiliter feciſti& tũc ne anteriores expenſas repetere poſsis & ꝙ nulla ad anteriores ſumpt⁹ tibi daretur actio quod eſſet inconueniens:ſed ex eo die ex quo tibi denunciatio facta eſt.vt inſcriptis; vel ſub teſtificatione tamen aliorũ,ne gereres:ſumpt⁹ 20 repetere potes anteriores.i.ante denunciationé factos & vtiliter poſteriores verò repetere non potes,actione contra me ſua natura curréte. Ex iſta .l. not.ꝙ tres erãt opiniones veterũ.Quidã cõcedebat actioné directã ad differétiã vtilis.Alij cõcedebant 30 vtilé in cõtrariũ,& nõ directã cõtrariã.Tertij concedebãt neutrã,& iſta eſt ſnĩa Iuliani,q̃ hîc approbatur.Rõ aũt talis eſt,ꝙ ſicut non cogor tecũ cõtrahere inuitus,nec etiã incidere in obligationé tuã ita, non cogor tecũ quaſi contrahere,nec te habere 40 creditoré.ſecundũ Bal.

† Aduerſus eum contrariam actionem.

ǂ Aliâs. Quid deinde.

SI quis noléte,& ſpecialiter [a] prohibente domino rerum adminiſtrationi earum ſeſe immiſcuit:apud magnos authores dubitabatur,ſi pro expenſis,quæ circa res factæ ſunt, talis negotiorum geſtorũ habeat aliquam aduerſus dominum actionem? Quam quibuſdam pollicentibus directam, vel vtilem:alijs negantibus(in quibus & Saluius Iulianus fuit): hoc decidentes ſancimus,ſi contradixerit dominus,& eum res ſuas adminiſtrare prohibuerit, ſecundũ Iuliani ſententiam,nullam eſſe aduerſus eum vel directam† vel vtilem contrariam actionem,ſcilicet poſt denunciationem,quam ei dominus tranſmiſerit, non cõcedés ei res eius attingere, licet res bene ab eo geſtæ ſint [b]. ¶Quid enimǂ ſi domin⁹ aſpexerit ab adminiſtratore multas expenſas vtiliter factas:& tunc doloſa aſsimulatione habita,cum prohibuerit, vt neq; anteriores expenſas præſtet?quod nullo modo patimur [c]:ſed ex quo ea teſtatio ad eum facta eſt, vel in ſcriptis,vel ſine ſcriptis,ſub teſtificatione aliarum tamen perſonarum:ex eo die pro faciendis meliorationibus nullam ei competere actionem,ſuper anterioribus autem,ſi vtiliter factæ ſunt, habere eum actionem contra dominum concedimus, ſua natura currentem [d]. Dat. xiiij. Cal. Decembr. Lampadio & Oreſte Conſ.

a ¶ Specialiter] id eſt expreſsè,ſic ponitˉ.ff.eo.l. ſed an vltro.in prin.& .ſ. l.negotium.ſecũdum M.

b ¶ Bene ab eo geſtæ ſint.] Locupletatˉ ergo cũ aliena iactura,ꝑpter ſuam cõtradictioné. Et ſic eſt cõtra.ff.de inſti. 50 l.ſiquis mãcipijs.§.ꝑculus.ſed ibi licet dñs cõtra diceret:ſeruus tamen voluit,qui etiã inuitũ dñm de peculio,vel de in ré verſo obligat:vt.ff.de pecul. l.ſi quis ſeruũ.§ etiam.& continua ſequétia hoc modo . bene dico expenſas poſt denunciationé factas non repetit:antiquiores autem ſic.quid enim &c. vt.ff.de re mili.l. deſertorem.§.in bello.

Mandatarius tranſgrediés mãdatum an poſſit repetere quod plus dedit.

c ¶ Patimur.] Nam nemo &c.vt.ff.de regul.iu.l.nemo poteſt mutare.

d ¶ Currentem.] Natura eius eſt,vt currat vſque ad xxx.an.vt.ĵ.de conſti. pecu.l.ij.cũ ſit perſonalis.&.ſ.eo.l.negotijs.&.l.aduerſus. Ité an de æquitate 60 dabitur aliqua actio pro geſtis poſt denunciationem,cũ bene eſt geſtũ,in ſimili caſu poteſt quæri,vt ſi mandauit vt emeres rem pro decem et dediſti viginti,& vtiliter,quia bene valet & plus.Et ait M.agi poſſe.ar.ff.de verb.ſig.l. cũ in teſtamento.& de condi.inde.l.nã hoc natura.ſed B.contra.& Io.et nos.ſ. vt non poſsit agere niſi pro taxata quantitate:vt.ff.eo.l.qui aliena.§. libertos. &.l.ſi ex duobus.et hic,et.ff.man.l.ſi remunerandi.§.ſi paſſus.et.l.ſi pro te.niſi in caſu:vt.ff.de relig.l.at ſi quis.§.idé Labeo ait.

Continuatio.

¶DE IIS, QVAE VI METVSVE CAVSA GESTA SVNT. ¶ *eruant antiquam intitulationé:hodie ſufficit alterũ:vt.ff.eo.l. j.Et continua.Suprà dixit de nego.geſt.quæ. ab alio geſta,rata habemus:nũc 70 de ijs,quæ à nobis geſta infirmantur.*

Violentia eſt multiplex.

PErſecutionem.] CASVS. Res ablata vel ſubrepta cui⁹ periculo ſit,quæritur reſpon.ꝙ auferentis & metum inferentis,& ſurripientis.vnde ſi rem tuam tibi aliquis obſtulit vel ſurrupuit & perijt æſtimationem repetere potes per actionem quod metus cauſa.Viuianus.

e ¶ Perſecutionem.] Largum eſt verbum perſecutionis:vt.ff.de acti.& obli.l.actio in perſonam.& quod dicit vi.ſ.compulſiua.et de furto gratia ſimilitudinis dicit.Diſtingue ergo quinq; genera violétiarum, quia alia expulſiua, 80 alia ablatiua,alia turbatiua:alia compulſiua alia inquietatiua.Prima parit interdictum vnde vi. Secunda actionem vi bono.rap.& inſtit.vi.bonor.rapto. in princip.et.ff.de vi & vi arma.l.j.§.ij. Tertia actionem quod metus cauſa, perſonalem et vtilem in rem:eo caſu quo vim paſſus erat dominus ante traditionem,et exceptioné :vt dices.ĵ.l.ij.Item in primis duabus,ſine diſtinctione pertinet ad delinquentem periculum:vt.ff.de vi & vi.arma.l..§.rectiſsimè et.l.penul.In tertia ſimiliter,niſi in caſibus vt ſtatim dices,et hoc ſi agatur cõtra metum inferentem:ſecus ſi contra bonæ fidei poſſeſſorem:vt.ff.e.l.ſi cũ.§.aliquando.&.l.ſi ipſa.Quarta ſcilicet turbatiua locum habet,qñ duo ſe poſſidere contendunt:& inducit in rebus immobilibus interdictum vti poſsidetis.In mobilibus vtrobi:vt inſtit.de inter.§.retinendæ.Quinta. ſ. inquietatiua locum habet,qñ aliquid facis in meo,prohibitus.vel ſciens te prohibendum, & hæc inducit quod vi aut clam:vt.ff.quod vi aut clã.l.iij.§.ii.&.l.iiij.Eſt ſexta vis,quãdo ſine authoritate iudicis proſequor ius meũ.vt.ff.eo.l.extat. ſunt & alia genera violentiarũ 10 vt ibi dixi. ADDITIO. vide ſimilé ferè gl.in verbo,cã.in.c.ad audientiam.extra eo.

TITVLVS XX.

De iis, quæ vi, metuſue cauſa geſta ſunt.

¶ *Periculum interitus ſpectat ad furem,& metum inferentem.hoc dicit.Salice.& Alex.*

Imp. Alexander A.Felici. LEX I.

PErſecutionem [e] eorum,quæ vi, vel furto ablata ſunt, etiã ſi poſteà interciderint [f] integrã eſſe iure reſponſum [g] eſt. PP. x. Cal.Decembr.Maximo ij.& Æliano Conſ.

f ¶ Interciderint.] Niſi intra tépora quadrimeſtria poſt ſecundã ſententiã currétia pereant:vt.ff. eo.l.ſi cũ exceptione. §.ꝙ ſi homo. Item hoc quan- 20 do nõ erat peritura penes actoré:quod dic:vt.ff. eo. l.ſi cũ ex.§.ſed & ſi ſine culpa.in gl.vt quia diſtracturus &c.Ité hoc niſi morã purgauerit per obligationem factã domino:qđ dic vt.ĵ.de fur.l.ſubtracto.

g ¶ Reſponſum.] vt. ff.de vi & vi arma.l.j.§.re 30 ctiſsime.&.l. pe.&.ĵ. de cõdi.fur.l.ij.&.ff.de condic.fur.l.fi.&.ff.ſi cui plus quã per leg.fa.l.iij in prĩ.

¶ *Spontanea ſolutio metum in promittendo adhibitum purgat:& ſic actionem quod metus cã tollit.h.d.Sali.& Alexander.*

Idem A.Alexandro. LEX II.

CVm te† non ſolũ cauiſſe [h], verùm etiam ſoluiſſe [i] pecuniam confitearis: qua ratione vim paſſus [k] reſtitui quod illatũ eſt poſtules,perſpici non poteſt [l]. Quando [m] † veriſimile non ſit ad ſolutionem te properaſſe [n] omiſſa

CVm te.] CASVS. Aliquis te coegit vt ſibi pecuniã ꝑmitteres,& promiſiſti:poſteà per interuallũ temporis ſoluiſti:an iſtam pecu- 40 niã poſsis repetere quaſi per metum extortã: & reſpon.ꝙ non,quia potuiſti actioné, ꝙ metus cã intétare,& te liberare ab obligatione per metum extorta.quod cũ non feciſti ſed ſponte ſoluiſti: videris ratam habuiſſe promiſsionem:ſecus ſi vt ſolueres 50 metum tibi intuli,quo caſu repetes Viuia.

† Concor. cum hac. l. gl.ſuper verbo, ad reſignationé, in.c. ad audientiam. extrà eo.titu.

† Qui veriſimile. non ſit.

h ¶ Cauiſſe.] id eſt coactè promiſiſſe per metum.

i ¶ Soluiſſe.] ſponte.

k ¶ Paſſus.] in cauendo.

l ¶ Non poteſt.] imò videtˉ perſpici poſſe:vt.ff.de cond.ob turpem cau. l.ex ea.&.fi.eo.l.metũ autẽ.§.ſed quod prætor.quæ ſunt contrà.Sol.ibi in promittendo et ſoluendo fuit facta vis:hîc in promittendo tantùm. Vnde nullo modo repetit:tum quia ſublata eſt proxima cauſa turpitudinis.turpitudo enĩ eſt vis et metus.Cauſa proxima dicitur coacta voluntas,quæ tollitur: quia ra 60 tum quod fecit videtur habere ,ſponte ſoluendo:vt.ff.de condi.ob tur cau.l. ſi ob . turpem. Tum etiam quia odioſa eſt exceptio hæc:vt.ff.de excepti.doli. l.ij.&.iij,in princ.et.l.apud Celſum.§.pe.vnde omnino ceſſat repetitio:vt . ff. de condi.inde.l.qui exceptionem. Tum etiam quia vna ſolutio,non parit liberationem et repetitionem:vt.ff.de ſoluti.l.qui hominem §.fi.Vnde his trib⁹ rationibus reprobatur gloſſ. Ir.quæ dicit ſponte ſoluentem admitti ad repetendum,ſi probet vim factam in cauendo his verbis. Præſumitur enim querelã de vi non habuiſſe:aut ergo omnino non repetit:aut eatenus impeditur donec probet contrarium.Ir.Primam ergo partem ſecundum.B.& Pla.et Io. admittimus:ſecundam non ſcilicet quòd poſsit probare vim factam in cauẽ- 70 do.Sed Py.eam exponit,donec probetur cõtrarium.ſ.vim factam in ſoluẽdo quod nihil eſt , ſecundum Azo.nam quia certum erat vim non adhibitam in ſoluendo:præſumitur,ergo nec in promittendo.Item quid ſi parum poſt cautionem coactum ſpontè ſolui:Reſpon.ſecundum Al.repeto:vt argu.ff.de mino.l.ijj.§.ſcio.et.ĵ.ad vellei.l.ſi mulier.ij.et.ff.ex quibus cau.ma.l.ab hoſtibus. §.fi.quòd non placet ſecundũ H.Ité quid ſi iuraui per metũ dare decé:et do. ſponte:rñ.nõ repeto:quia ſoluere nõ tenebar.ar.ff.qui ſatiſd. cog.l.fi . et quia ſublata eſt proxima cauſa turpitudinis:vt.ff.de cõdi.ob tur.cau.l.ſi ob turpé. Sed Pla.cõtra:vt ar.ĵ.ſi aduer.vẽdi.l.j.et in autˉ.ſacramenta.ſed ſecundũ canones ſoluo et repeto:vt in vſu.vt extra de iureiur.ad noſtram.ij.et,c. debitores. 80 Ité nõne hac. l.ſoluens errat in iure.credés ſe teneri:ergo in dãno vitãdo ſubuenitˉ ei: vt. ff.de iur.et fac.ig.l.error:Rñ.hic fuit fatu⁹ error:vt.ff.eo.l.ti.l . nec ſupina [a].Ité nũquid fuit turpis promiſsio,& ſic cõtra legé:quicquid ergo ſequtur ex eo vel ob id &c.vt.ſ.de leg.et conſti.l.non dubiũ:Rñ.nõ fuit turpis ſed turpiter facta:quia nõ venit turpe in obligatione.

Turpitudo eſt vis & metus.

Solutũ per metum interueniente iuramento an repeti poſsit.

a Sed non ne quilibet error in dãno vitando parit repetitioné.l. ſed & ſi me putem . ff. de condic . indeb . vnde

m ¶ Quando.] pro quia.

n ¶ Properaſſe.] cùm nemo ſuas pecunias iactet:vt.ff.de probatio.l. cũ de indebito.verſicu .j.ſic ergo ad primordium tituli poſterior non formatur

euentus:quod fit alibi:vt.ĵ.de impo.lu. deſcrip.l.j.in fi.lib.x.

a ❡ Querela.] ſ.metus.

b ❡ Dicas.] & fidem iudici facias,vt.ſ.de tranſac.l.interpoſitas.&.l.ſi maior ĵ. &.ĵ.eo.l.metum.

SI vi.] CASVS. Si auo meo metũ intuliſti, vt tibi fundũ vẽderet, & tu emiſti,& alij eũ vẽdidiſti:an cõ ra ſecũdũ emptorẽ refuſo pretio qđ auus acceperat ad repetẽdum fundum actio mihi cõpetat:& quæ,quæritur & rñ.ꝙ ſic.& datur ei in rem vtilis actio:niſi præſcriptiõe.xxx.vel.xx.an.ſe tueri poſsit:cũ heres ei directò vel per patrẽ meum medium exiſtam.

querela [a] de chirographo, vt pote per vim extorto,niſi & in ſoluendo vim te paſſum dicas [b] .PP. vj.Calend.Iul.Alexandro A.ij.& Marcello Conſ.

❡ *Vendens uel eius hæres,fundũ propter metum,uenditum repetit utili actione in rem à quo libet poſſeſſore ſi pretium offerat:& poßidens longo tempore non præſcripſerit.h.d.Sali. & Alex.*

Imp.Gordianus A.Caio. LEX III.

SI vi [c] ,vel metu fundum,auus tuus diſtrahere coactus eſt: etiam ſi maximè [d] emptor eum alij vendidit:ſi tamen tu auo tuo hæres extitiſti [e] :vt tibi reddito [f] à te pretio reſtituatur. poſtquàm placuit in rem [g] quoque [h] dari actionem ſecundum formam perpetui edicti, adito præſide prouinciæ poteris poſtulare:ſi modò qui ſecundo loco comparauit, longæ poſſeſsionis [i] præſcriptione non fuerit munitus [k] .PP.vj.Id. Auguſt.Pio & Pontiano Conſ.

❡ *Actio quod metus cauſa,intra annum datur ad quadruplum,ſi res non reſtituatur: poſt annum uerò ad ſimplum,ſi alia actio non competit.h.d.Bal.Sali.& Alexan.*

c ❡ Si vi.] quãtũ ad corpus.metu quo ad animũ.

d ❡ Si maxime.] id eſt qđ maximũ videbatᷓ vt agere non poſſes.

e ❡ Extiti.] ſiue directò,ſiue per medium patrẽ detur hæredibus hæc actio:vt.ff.eo.l.quod diximus.§.fi.

f ❡ Reddito.] ſ.ei, qui dedit,vel ei qui emit ab eo:& ſic fuit hîc:& cogetur primus emptor habere ratum:cùm ipſe teneatᷓ ſecundò de euictiõe:vt.ff. de neg.geſ.l.ſoluendo.& l.Pomponius.j.& .l. quæ vtiliter.§.fi.&.l.ſeq.& de excep.doli.l.ſi opera. ſicque quilibet in ſuo reponitur ſtatu vt.ĵ.de reputa. quæ fi.in iudi.l.j. & . ff. de mino.l.quod ſi minor. §.reſtitutio.Sed ad hoc ꝙ dicit reddi debere pretiũ eſt contra.ĵ.de rei ven.l.ſi mãcipiũ.ſed hîc reſtituit quia verſum eſt in ſui vtilitatem.i.aui cui ſuccesſit,cuius perſonam hæres ſuſtinet:vt in aut.de iureiur. à mo.præſtito.§.j.colla.v.ſic.&.ff.de rei ven.l.emptor.Et eodem modo ſoluitur.ĵ.de præſcrip.xxx.an.l.j.in fin.&.ĵ.ne rei domi. vel tẽp.lo.l.ij.Item ad idẽ eſt contrà.ĵ.de reſcin.vend.l.j.ſed ibi abundat maximè.Item ad idem eſt cõtrà.ĵ.eo.l.ſi per impreſsionem.Sol.ibi ſpeciale. Item quod pretium redditur? Rñd quod præſtitum eſt auo.Nam & ſi nihil auo præſtitum eſſet,nihil redderet:vt.ĵ.de euic.l.ſuper emptione,ſed ſi aliquid ſit minus,& illud reddi poteſt:vt.ĵ.de reſti.mili.l. ſi cum militaribus.

g ❡ In rem,] licet enim non ſit dñs de iure ciuili,tranſtulit enim dominium in emptorem:& tamen de æquitate prætoria videtur dñs, quia nemo videtur re ſua excluſus &c.vt.ff.de in integ.reſtitu.l.nemo.& non videtur poſſeſſionem adeptus &c.vt.ff.de acquir.poſ.l.non videtur.

g ❡ In rem.] id eſt reſciſſoriam.

h ❡ Quoque.] q.d.non ſolũ perſonalẽ quod metus cauſa,quæ eſt in rẽ ſcripta:& datur vtilis non directa:quia translatum fuit dominium:vt.ſ. dictũ eſt.& datur contra quẽlibet poſsidentem:vt.ff.eo.l.metũ aũt.§.fi.&.l.ſi cũ.§. in hac.et.§.aliquando.Tria ergo auxilia dantur ex hoc edicto.Actio in rẽ vtilis,& actio perſonalis quod metus cauſa.Item exceptio metus:vt hîc.&.ff.eo. l.metum.§.ſed quod prætor.&.§.licet.&.§.volenti.

i ❡ Longæ poſſeſsionis.] vt decẽnij inter pſentes,vel.xx.inter abſentes.

k ❡ Munitus.] Præſcribit enim vtili rei vendicationi,non actioni qđ me. cauſa cùm ipſa ſit perſonalis:vt inſti.de actio.§.præterea quaſdam.& earum ſit meta.xxx.an.ſpacium:vt infrà de conſtitut.pecu.l.ij. ſecundum Pla.& ſic, ſi modo &c.refertur ad vtilem in rem,non ad perſonalem.Vel dic præſcribi actioni quod metus cauſa, nam cùm excedit ſuos terminos in eo quod eſt in rem ſcripta,& datur contra quemlibet poſsidentem:vt.ff.eo.l.metũ aũt.§. fi.excedatur à non ſuis terminis:vt.ĵ.de edic.diui Hadri.tol.l.fi.in fi.Item oppono,quomodo præſcribit qui dominus factus eſt per traditionem:vt inſtit. de rerũ diui.§.per traditionem,& per voluntatem,licet coactam:vt.ff.eo.l.ſi mulier.§.ſi metu.&.ff.de vſuſca.l.ſequitur.§.lana.reſpon. quod ad ius ciuile verum eſt.Sed de prætorio contrà:vt.ff.de in integ.reſt.l.nemo.Præterea qa eſt dominus de iure ciuili,multò fortius præſcriptione longi temporis tueri in dominio ptorio ſe debet:vt ſic magis contra intentionem agentis pſcribatᷓ quã dñiũ:vt.ff.de cap.l.in bello.§.ſi quis ſeruũ.Itẽ adhuc contrà:inſtitu.de vſucap.§.furtiuè.&.ĵ.de vſuca.pro empto.l.ſi partem.&.ff.de vſuca.l.non ſolum.in princ.&.l.ſequitur.§.quod autem.quibus legibus dicitur,ꝙ res furtiuæ:& vi poſſeſſæ non præſcribuntur.Sol.ibi de vi expulſiua:hîc autẽ cõpulſiua,in qua eſt voluntas:hodie enim malæfidei poſſeſſor &c.vt in aut. vt ſpõ. largi.§.rurſus.colla.ix.&.ff.de dolo.l.& eleganter.in princ.nam in metu dolus eſt.Item ſi emptor eſt munitus exceptione,nonne poterit agi contra metum inferentem?Reſpõ.non:vt.ĵ.de ijs,qui à non do.ma.l.fi.[a] Item nunquid finitur anno reſciſſoria?Rñ.illud qñ officio iudicis petitur reſtitutio,hîc actionis iure.Itẽ & illud poſt cõpletã vſuſcapionẽ.hîc ante.Itẽ quo iure eſt obligatus bonæ fidei emptor,an actione perſonali?Rñ.ex varijs figuris cauſarum:vt ff.de actio.& oblig.l.j.in prin.Itẽ quid ſi res eſt integra.an agetur quod metus cauſa contra eum,qui me compulit vt venderẽ?Rñ ſecũdum Ioã.nõ cũ ipſo iure nõ teneat cõtractus, vt in dolo ſimplici:vt. ff. de dol.l.& elegãter.ĩ prĩ. vel illud ĩ ſimplici dolo.

dic quòd licet errans in iure non repetat in caſu iſtius l.per actionem quod metus cauſa.repetit tamen per cõditio. inde d.l.ſed & ſi me putẽ, nec obſtat quòd hæc gl.ſ.in verſi. tum etiã quia odioſa &c. dicit hanc exceptionem eſſe odioſam &c. quia in hoc non dicit verũ ſecũdũ doct, hîc vt hîc refert Bart. quẽ de hoc vide latius.

Actio quod metus cauſa qualis eſt & contra quẽ datur.

Aactio perſonalis ſcripta in rem, præſcribitᷓ. lõgo tẽpore.

Vſuſcapio non habet locum in rebus furtiuis & vi poſſeſſis.

a Iſtud reprehendũt hîc omnes vt etiam refert Bar.hîc. Nec obſtat l.ſi hîc alle. luia loquitur, quãdo dominium rei eſt cauſa actionis perſonalis: ita quod actio datur in cõſequẽtiam dominij : quod hîc non eſt. Vide de iſto latꝰ ĩ eũdem Bar.in l.iij.ff.vi bo.rapto.rum.

Idem A.Primo & Euthidico. LEX IIII.

SI per vim [l] ,vel metũ mortis, aut cruciatus † corporis [m] , venditio à vobis extorta eſt, & nõ poſteà eã conſenſu [n] corroboraſtis:iuxta perpetui formã edicti, ĩtra annum quidem agentes,quo experiundi [o] poteſtas eſt,ſi res nõ reſtituatᷓ, [p] quadrupli condemnationem referetis [q] ,ſcilicet reddito à vobis pretio [r] . Poſt annũ verò cauſa cognita,eadem actio in ſimplum permittitᷓ.quæ cauſæ cognitio eo pertinet,vt ita demũ decernatur,ſi alia actio [s] nõ ſit.PP.iij. No.Augu.Gordiano A. & Auiola Conſ.

❡ *Actio quod metus cauſa cõpetit,ſiue quis ſit coactus vendere,ſiue minori pretio uẽdere,nec refert,an uandatur metum inferenti.an alij.h.d. Sali.& Alex.*

Idem A.Rufo militi. LEX V.

NOn † intereſt [t] à quo vis [v] adhibita ſit patri,& patruo [x] tuo,vtrũ ab ẽptore,an verò ſciẽte emptore ab alio [y] ,vt vi metuve poſſeſsionem vẽdere [z] cogerẽtur. Nã ſi [a] adhibita vi compulſi ſunt,

SI per vim.] CASVS. Si per metũ cõpuliſti me, vt fundum meũ tibi venderem,an actio qđ metus cã,ad recuperandum fundũ mihi cõpetat,quærit? & reſpond. ꝙ ſic,niſi poſteà ex interuallo vẽditioni cõſenſum tacitũ,vel expreſſum præbuiſſem:& dabitur intra annũ,niſi reſtituatur ex prima ſnĩa,qua iudex eũ ptiũ mihi reſtitui iubet ĩ quadruplũ:poſt annũ in ſimplũ cã cognita.In cauſæ cognitione hoc vertitᷓ an mihi alia actio cõpetat q̃ ſi cõpetat:hęc non dabitur.& ĩtellige,ꝙ actio qđ metꝰ cã dabitur refuſo ptio tibi quod accepi pro fundo. ❡ Nota ꝙ contra hãc actionem opponitur exceptio conſenſus adhibiti.Bal.

l ❡ Si per vim.] ſ. cõpulſiuam.

m ❡ Corporis.] vel aliũ ſimilẽ metũ : vt.ſ.de traſac.l.interpoſitas.

n ❡ Conſenſu.] expreſſo vel tacito : vt.ſ.l.ij.

o ❡ Experiundi.] ergo eſt annꝰ vtilis:vt .ff. e.l.ſi cũ.§.poſt ãnũ.&.ff. de diuer.& tẽp.pſcrip.l.j.

p ❡ Reſtituatur.] Per primam ſententiam:vt.ff. eodem lege ſi cùm l.ſi cũ.§.ſatis.ſcire enim debemus,ꝙ duæ ſententiæ feruntur in hac lite quod metus cã.Prima in qua condẽnatur,vt rẽ reddat.Secunda eſt:quia ſi iſte cõdẽnatus non reddit rem,dãnatur ad quadruplũ:vt.ff.eo.l.ſi cũ .§.hæc autẽ actio.& in hoc quadruplo ineſt res.vt in præallega.l.§.quadruplabitur. Item quęritur,an vtraque ſit diffinitiua?Itẽ an ab vtraque poſsit appellari?Itẽ quod tempus eſſe debet inter primã,& ſecũdã ſententiã?& alia multa quæ notantᷓ. ff.eo.ſi cũ exceptione.§.hæc autem actio.

q ❡ Referetis.] id eſt referri faciatis.

r ❡ Pretio.] Hîc ſigna.& ſolue eodem modo contraria,quæ ſunt ſuprà .l. proximo.

s ❡ Alia actio.] ſcilicet ciuilis & ordinaria,veluti petitio hæreditaria:vt.ff. eod.l.ſi cùm.§.poſt annum.nam cum actione de dolo datur:vt.ff.eo.l.ſi cũ. §.eum qui.& cum vtili rei vendicatione:vt.ff.eo.l.metum autem.§.volẽti.& ſ.eodem.l.proximo.raro enim inuenitur,quin alia competat,quandoque tamen inuenitur,vt cùm promiſi per metum vel acceptum tituli per metum. Item poſt annum,ſecundum iura vetera,non competit de dolo.Poteſt etiam exponi ſecundum Io.ſi alia actio non ſit.i.ſi aliunde actio non ſit.Tertij dicũt non dari quod metus cauſa,vbi datur in rem,& in prædictis caſibus tantùm, vbi non datur in rem : dicunt dari quod metus cauſa quod non placet.

NOn intereſt.] CASVS Si pater tuus,vel patruus metu compulſus fundum diſtraxit, non aliàs diſtracturus:an repetere poſsit per actionem.quod metus cauſa,quæritur?& reſpond.quòd ſic neque refert an ab emptore compulſus fuerit , an ab alio ſciente:ſi aliàs fuerat diſtracturus, & metu compulſus minori pretio diſtraxit : puta valebat centum: diſtraxit pro lege quod accceptum eſt per actio .quod metus cauſa retractabitur.

t ❡ Non intereſt.] quo ad emptorem.nam vtrobiq; tenetur.

v ❡ Vis,] compulſiua.

x ❡ Patruo.id eſt fratri patris tui.

y ❡ Ab alio.] Vtrobique enim agitur actione,quod metus cauſa contra emptorem.Item nec hoc intereſt:non erat alias venditurus vt hoc caſu,aut erat venditurus, & fuit coactus vt minoris venderet: vt.ĵ. proximo caſu. nam ſi adhibita &c.[b] Item quod dicit ſciente emptore,ſupplent quidam& fraudẽ participant:& ſic ſoluitur cõtra.ff.eo.l.metũ autẽ.§.ſed licet.Sed certè in alio prorſus caſu ibi loquitᷓ:& hîc ſubaudi maximè.Nam idẽ eſt in emptore ignorante.ſ.ꝙ ſemper teneatur quod metus cauſa:ſed in hoc eſt ſolũ differentia inter emptorem ſcientem,& ignorantem:quia ſi ignoraret liberatur rei interitur:vt.ff.eo.l.ſi cum.§.in hac.&.§.aliquando.

z ❡ Vendere.] pater tuus,& patruus.

a ❡ Nam ſi.] probat à minori.

† Concor. c.pe.in me. extrà de ijs quæ vi metuſve cauſa fiunt.

† Concor. cum hac.l. c.abbas.extrà eo.titu.

Sententiæ duæ feruntur in lite quod me. cauſa.

b Dic ꝙ quantũ ad hoc vt competat iſta actio,quod me. cauſa. non eſt differẽtia in iſtis duobus caſibus vt hac.l. Sed in modo cõcludẽdi eſt differentia. Nã coactꝰ vendere petit reſcindi contractũ, & rem reſtitui:coactus verò vendere pretio viliori, petit ſuppleri iuſtũ pretium non rẽ reſtitui probatᷓ in.l.ſi res.§.j.ff.de iure dotium. Barto.

Maiore

a ¶ Maiore.] ſ.ꝑtio,& ſubaudi maximè.nã licet aliàs vēditorē cōpellã iuſto pretio, vendere,teneor:arg.ff.re.amo.l.nō enim.Io.Sed Py.contra arg.ff. co.l.ſed & partus.§.ſi.&.l.ſi cū,in prin.Sed certè ſecūdū Azo.poteſt intereſſe eius magis,quã valeat res:vt.ff.de mino.l.ſi in emptione.Itē maioris ꝑtij eſt, quod magis eligis:vt inſtit.de actio §.huic autē.&.§ præterea ſi quis.ff. de in diē adie.l.ſi venditor.

b ¶ Diſtrahere.] aliâs venditurum,vt differat à priori caſu.

c ¶ Tenore.] i.actiōe quod metus cauſa.

d ¶ Impetrabunt.] ita ꝙ ſi contumax eſt,in quadruplū condēnabitur.qđ vero iuſto ꝑtio deeſt,ſuppletur ſecūdū P.& Ir. Ac.

AD inuidiam.] CASVS. Si ali cui potenti rē meã vendidi,& coꝑtextu volo eam reuocare:quia in dignitate fuit is cui vēdidi: ꝑ ac. quod metus cã.an poſſim quæritur?& dicitur ꝙ nō ſufficit ad metū probandū,ꝙ ille fuerat in dignite conſtitutus,etiam vno teſte adiūcto:licet ſi vim paſſus fuiſſem, præſumptionem faceret cōtra eū dignitas:vt.ff.co.l.nō eſt verisimile. Viuia.

e ¶ Ad inuidiam.] i. malam præſumptionem.

e ¶ Inuidiam.] ſ.creandam præſumptionē: vel id eſt blaſmum:vt quia dignitatē habeat non præſumitur feciſſe vim ſed contra in paſſo vim facit ꝑſumptionem contra eum ſua dignitas:vt.ff.co.l. nō eſt.in princ.

f ¶ Arguendum.] i. argutè probãdū.quod eſt neceſſe:vt.j.co.l.metū.& j.titu.j.l.dolum.Accur.

SI donationis.] CASVS. Si vt tibi donarē aliquid, vel promitterē,vel tecū tranſigerē,mihi metū, intuliſti:an valeat quod actū eſt quæritur?reſpō. quòd nō quãuis inde factum fuerit inſtrumentū:& hoc ꝑtoris edicto quod eſt.ff.eo dē.l.j.

g ¶ Alterius.] innuit donationem vocari contractū:vt &.j.de præſcriptio.xxx.an.l.ſi quis emptionis.in prin.

poſſeſſiones ſuas,quę maiore[a] valebāt,minimo diſtrahere[b] iuriſdictiōis tenore[c] :vt id qđ improbè factū eſt,in priorē ſtatū reuoluat, impetrabunt[d] .PP.vj . Cal. Iañ. Gordiano A.& Auiola Conſ.

¶ *Ex ſola dignitate non præſumitur dolus, uel metus inferri.h.d.Bal.Vel ſic: Ex ſola dignitate contrahentis non præſumitur uiolentia.h. d.Alex.*

Impp. Diocletianus & Maximia.AA.& CC. Polliæ. LEX VI.

AD inuidiam[e] alicui nocere nullam dignitatem oportet. vñ intelligis ꝙ ad metū arguēdū[f] per quē dicis initū eſſe cōtractum ſenatoria dignitas aduerſarij tui ſola non eſt idonea.PP.iij. Cal. Maij Heracliæ .CC.Conſ.

¶ *Minæ capitales inducunt iuſtum metum: & omnis contractus,qui fit per metum,poteſt peti reſcindi.h.d.Bal.uel ſic: Quilibet contractus celebratus iuſto metu ſiue ſit hincinde obligatorius,ſiue ex altera tantùm parte reſcinditur. h. d.Alexan.*

Idem AA.& CC.Cotui. LEX VII.

SI donationis, vel tranſactionis,vel ſtipulationis, vel cuiuſcūque alterius[g] cōtract⁹ obligationis cōfectū inſtrumentū, metu mortis,vel cruciatu corpis extortum, vel capitales[h] minas pertimeſcendo,adito præſide prouincię probare poteris:hoc ratū haberi ſecūdum edicti formam[i] non patietur Dat.ij.Noñ.Ianua.AA. Conſ.

¶ *Metus ne quis uocetur ad munera nō inducit actionem quod metus cauſa.hoc dicit. Bal. Vel ſic uenditio facta,ut cautio frumenti ſibi reddatur:uel ne ad ciuilia munera uocetur,per actionem quod metus cauſa nō retractatur.h.d. Sali. & Alex.*

Idē AA.& CC.Triphonio. LEX VIII.

CVm te domus,& orti venditionē feciſſe[k] ſub ſpe recipiendi[l] ,ꝙ de frumēto feceras[m] inſtrumētum[n] ,vel timore,ne ad ciuilia munera[o] noīareris, ꝓponas:et reſcindi vēditionē veluti metus cauſa factam deſyderes:intelligis , ad ratū non habendū cōtractū,metū hmōi ꝓdeſſe nō poſſe[p] .D.xj.Cal. Septēb.Viminatij.CC. Conſ.

¶ *Ex ſolis minis non probatur metus,niſi fuerit deuentum ad actum.hoc dici.Bald. Sali. & Alexan.*

Idē AA.& CC.Himnodæ. LEX IX.

MEtum non iactationibus[q] tantū,vel[ꝺ] cōteſtationibus ſed atrocitate[r] facti probari conuenit. Dat. Cal.Decembr .CC. Conſ.

¶ *Timor accuſationis inſtitutæ,uel inſtituēdæ non facit hanc actionem competere, ad reſcindendum contractum.h.d.Alex.*

Idem AA.& CC.Fauſtinæ. LEX X.

ACcuſationis inſtitutę,vel futurę metu alienationem,ſeu promiſſionem factam reſcindi poſtulantis,improbū eſt deſyderiū[s] . Dat.vj.Cal.Febr.CC.Conſ.

¶ *Venditio facta officiali deputato, ad iuſtitiam adminiſtrandam,reſcinditur conditione ex hac lege ſi facta fuit per impreßionem,ſiue ſit facta uenditio ſibi,ſiue alteri ſuppoſito ab eo, nec pretium ei redditur.h.d.Alexã.*

Imp.Conſtantinus A.ad Euagriū præfect.præto. LEX XI

SI per impreſſionem †quis aliquem[t] metuens ſaltem in

maiores .ideo autē non repetitur,quia in neutro caſu fuit cã expreſſa. Quid autem ſi fuiſſet cauſa expreſſa?Rñ.in primo caſu huius legis repetitur:vt.j.de condi.ob cauſam.l.ſi repetendi.&.ff.de condi.cauſa.da.l.iij.§.ſi quis.In ſecundo ſi quidem erat inhabilis,repetit:vt.j.de condi.ob tur.cau.l.quod euitandi ſi habilis,nō repetit,licet ſit cauſa expreſſa,quia in pari delicto &c.vt.ff.de cōdi.ob tur.cau.l. ſi ob turpē.Eſt enim delictū militiam detrectare vel mun⁹ militię euitare:vt.ff.de re milita.l.qui cum vno . §. qui poſt.Accurſius.

MEtum.] CASVS. Qui metū allegat:probare debet,certum eſt.ſi ergo aliqñ minas mihi intuliſti,quia mihi vim inferres , vel corã pluribus,an talis iactantia mihi ꝙ vim inferres,ſufficiat ad metum probãdū quæritur?& reſpō. quòd non.

q ¶ Iactationibus.] qa præſens metus accipitur: vt.ff.eo.l.metū.iij.in prin. & diſtingue,quę perſona ſit,quę iactauit ſe illaturã vim,vel metū:potens,vel nō:de qua ſit veriſimile, ꝙ īferre poſſit:vt.j. ex q. cau.ma.l.ij.&.iij.&.ff.eo.l. non eſt.in prin.& ſecūdū hoc dic,ꝙ hæc duo verba iactationibus,& conteſtationibus intelligantur in eo,qui dicitur feciſſe metum: vt iactatio dicatur, ſit præſente nullo, conteſtatio quæ fit præſentibus pluribus :poſſunt ecōtra intelligi in eo qui dicit paſſus . Poſſunt etiã diuiſim intelligi , vt iactatio ad metum inferēte,quia plerunque minat⁹ fuerat hunc ſe interficere conteſtatio ad vim paſſum qui exclamauit corã alijs , vel non corã.

r ¶ Sed atrocitate.] in qua capitales continentur minæ. & facit ſuprà de tranſactioni.l.ſi maior primo.

ACcuſationis.] CASVS. Ne te accuſarem de crimine aliquo,vel iam accuſatione inſtituta deſiſterem, fundum mihi vendidiſti, vel aliquid promiſiſti:an repetere poſsis,quæritur? Et reſpond ꝙ non. non enim ſufficit talis metus ad vēditionem reſcindendam quia præſumitur trãſactio. Viuianus.

Munus militię euitare delictū eſt.

Metus vt ſufficienter probetur, probatur iactatione minantis.

ꝺ Cōteſtatione.

h ¶ Capitales.] Puta ne cōbureret inſtrumēta ſtat⁹,ꝙ eximit caput de ciuitate,ſicut mors naturalis:vt.ff.eo.l.iſti quidē.§.ſi is.nō dico ꝙ loquat, vbi timui capitalem accuſationē,licet Io. procedendo hîc reſponderit,quia tunc nullo modo repetitur:vt.j.eo.l.accuſationis.nec dico,ꝙ loquatur vbi minabat ꝙ me interficeret,qa hoc cōtinetur ſub illo mēbro,metu mortis.& facit.ſ. de fact.l.interpoſitas.&.ſ de reſcin.vendi.l.j.&.ff.de cōdi.ob tur.cau.l.ex ea.

i ¶ Formam.] quæ eſt.ff.eo.tit.l.j.

CVm te.] CASVS. Exactori tributorum,frumentum me ſoluturū promiſi publicū,& factum eſt inſtrumentū promiſsionis:facta ſolutione ipſe retinet inſtrumentum, ſpe recuperandi inſtrumētū:fundū meū vendidi ei:volo fundū reuocare per act.quod metus cauſa:an poſsim,quæritur?& reſpon.quòd non.Item ſi electus fuiſti in ciuitate aliqua , vt aliquos nominares ad ſubeunda ciuilia munera,& ne me nominares , fundum quē affectaſti ,tibi vendidi:an reuocare poſsim,quaſi per metum inductus quæritur?Et rñ.ꝙ nō.& eſt ratio,quia cã pro qua vendidi non fuit expreſſa: vt .j. de condi.ob cau.l.ſi repetendi.

k ¶ Feciſſe.] ſ.exactori tributorū.

l ¶ Recipiendi.] expreſsè tamen hoc non dixiſti

m ¶ Feceras.] quod modò erat ſolutum. Accurſius.

n ¶ Inſtrumentum.] eidem enim caueras de dando inſtrumento.

o ¶ Munera.] nominator enim erat.Et nota ꝙ prætor hos caſus in edicto non poſuit,ſed princeps interpretatus eſt:quia in his ſæpe continetur atrocitas:vt.ff.eo.l.non eſt. Accurſius.

p ¶ Non poſſe.] vt arg.j.de reſcin.ven.l.non idcirco.&.ſ.de tranſactio.l.ſi

s ¶ Eſt deſiderium.] Hoc eſt planum,ſi nō fuit cauſa expreſſa,ob quam dedit.Si autem fuit expreſſa,quod fieri debet:vt.j.de condi.ob cauſam da.l.ſi repetēdi. aut erat accuſatio calumnioſa,& tunc datum repetitur:vt.ff.de cōd. indebi .l .in ſumma.in principio,aut non calūnioſa:& tunc ſi tale erat crimē. de quo poterat tranſigi,& non ſtetur traſanctioni,repetitur datum, & exceptio obijcitur:ſi non poterat tranſigi ,non repetitur datum,quaſi turpiter datum:vt.ff.de conditio.ob turpem cauſam.l.ſi ob turpem.&.j.de contrahend. ſtipulatio.l.ſi quidem.De quibus autem criminibus tranſigi liceat, vel non: habes.ſ.de tranſactio.l.tranſigere.Sed contrarium huic.l.eſt .ff.eodem.l . nec timorem.§.fina. & . l. ſequentis vbi dicit repeti poſſe id,quod ab eo datum eſt,qui in adulterio ſit deprehenſus.Solutio ibi metus inſtabat.vel hîc timebat pœnam legitimam,et à legitima perſona inferendam: ſecus vbi deprehendor in adulterio:nam ibi poſſum,vel non poſſum iure occidi:& ideo iuſtè timui,quia non iure præcipiente:ſed permittente occidor.Item quia non eſt ibi miniſter legis vt iudex:ſicut eſt hîc.

SI per impreſsionem.] CASVS. Si tibi in aliquo officio cōſtituto timore officij tui me opprimenti fundum vendidi: vel amico quem interpoſuiſti per fraudem, cùm fortè tibi emere non licuit:totum debet reſcindi:nec pretium reſtituitur. ¶ Nota iſtam legem contra fœneratores qui faciunt res,vel recipi inſtrumenta per vxo. vel per familiares eorum quod tene menti ſecundum Bal.hîc.

t ¶ Aliquem.] Caſtaldionem puta.

† Concor c.ſuper hoc cum gl.,parua . ſuper verbo , oppreſsionem extra de renuncia.

Accuſatus tranſigens an poſsit datum repetere.

a ¶ In mediocri.] aliàs in modico.

b ¶ Reddatur.] per actionē quod metus cā secundū quosdā. Vel dic cōdictione ex hac.l.& sic metus q̄nq; punitur per actionē, quod metus cā: ex verbis legis,& in sententia, vt ferè per totum titulum illum. Quandoq; per sententiam tantū: vt.ff.e.l.isti.§.pe.&.§.fi. Q̄nq; per constitutionem principis, vt hîc Quandoq; officio iudicis vt.ff.eo.l.non est.per totam.legē.

In modico.

c ¶ Retineatur.] quadruplū q̄nque fisco dat: vt.ff.de contrahen.emp.l.nō licet.& l.qui officij. Et est hoc speciale, vt pretiū non reddatur. aliàs contra vt.ſ.e.l.si vi.&.l.si p vim.

Metus multipliciter punitur.

d ¶ Si qui.] i.officiales.

e ¶ Prædam.] id est lucrū.de quo dictū est.ſ. in prin.

f ¶ Acquirant.] i. acquirere nitantur. sic.ff.de aut.tut.l.pupillus.§.fin & ſ.de contractibus iudi.l.j.

Venditiones] CASVS. Sicut venditio siue donatio seu quilibet cōtractus metu mortis, vel cruciatu corporis initus, p rato habendus non est: similiter neq; si per potentiam extortus sit. Viuianus.

Omnino.

g ¶ Infirmari.] vt hîc, &.ff.de of.præsi.l.illicitas in prin.&.ſ. de contrahē. emp.l.inuitum.& intellige potentiā talem: de qua lex superior dicit. Vel dic de tali, q̄ inducit actionē, quod metus causa.

Dolus duplex est.

¶ DE DOLO MALO. ¶ *Ideo dicit malo, quia est & bonus & malus dolus: ut.ff.eo.l.j. Et cōtinua. Dixit de resti. iure ac. quod metus causa: nūc de ea, quæ datur iure actionis de dolo. Accursi.*

Si fideiussor.] CASVS. Mihi deceē mutuasti: pignora & fideiussorem dedi,& fideiussori iure creditoris pignora mea vendidisti: qua actione ea reuocare possum, q̄ritur? & respon. q si fideiussor emerat, cōsultè faciet: si oblata sibi sorte cum vsuris, pignora cū fructibus restituat: alioquin dabitur contra eum de dolo actio. idest actio mandati nomine doli, propter fidē ruptam. q.d. propter tacitum pactum videtur tacitè conuenisse de seruanda fide in toto contractu. vnde mihi non sibi pignora luere debuit. ¶ Nota ex hac.l. secundum Bald. quòd quando actio est famosa, lex consulit debitori q soluat,& non expectet sententiam. cōcordat.ff.de procurat. l.si reus paratus.

In modico. mediocri [a] officio constitutum rei suæ in eadem prouincia, vel loco, vbi tale officium peragit, sub venditionis titulo fecerit cessionem: & quod emptum fuit, reddatur [b], & nihilominus etiam pecunia retineatur [c]: simili pœna seruanda, si [d] qui vel cōiugis, vel amici nominibus abutētes, prædam [e] tamen sibi acq̄rant [f]. x. Cal. Octobr. Aquileiæ. *

¶ *Extortum per potentiam, infirmatur. h. d. Bald. Vel sic: Quilibet contractus metu potentis celebratus venit rescindendus. hoc dicit. Sali. & Alex.*

Imper. Honorius & Theodosius AA. ad populum. LEX XII.

Venditiones, donatiōes, trāsactiones, quæ per potentiā extortæ sunt, præcipimus * infirmari [g]. D. xiij. Calend. Mart. ipsis AA. vii. & .iij. Cons.

TITVLVS XXI.

De dolo malo.

¶ *Si creditor pignora sibi obligata, uelit iure creditoris uendere, fideiussor non debet pro se emere: aliàs tenetur de fide rupta, quia censetur habere mandatum soluendi, & sic liberandi pignus unde si emat, tenetur rem debitori reddere restituta sibi sorte cum usuris. h. d. Alexan.*

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Clementinæ. LEX I.

Si fideiussor à creditore pignora [h] emerit: oblata [i] quantitate sortis & vsurarum [k], tibi dominium [l] cum fructibus, quos bona fide percepit, consultius restituet [m], ne fidei ruptæ [n] gratia, de dolo [o] possit actio exerceri. Accepta. Da. iij. Id. Maij, Plautiano & Geta Cons.

Præsumptio iuris & de iure nō admittit p bationē in cōtrarium.

h ¶ Pignora] exposita venalia.

i ¶ Oblata] hîc respondet. Et dic oblata. i. deposita & consignata quantitate à debitore isti fideiussori.

k ¶ Vsurarum.] s.solutarū,& etiā vsuras totius quantitatis solutæ: cū & fructus reddat,& bonæ fidei sit iudicium: vt.ff..mand.l.si verò non remunerandi. §.si mihi mandaueris.

l ¶ Dominium.] fuit ergo dominium translatum: vt institu.quibus ali.licet.§.j. Vel dic dominium, id est rem ratiōe dominij: vt.ff.de verborum signifi.l.interdum.

m ¶ Restituet.] est ergo præsumptio iuris & de iure, contra quam non recipitur probatio, quòd ex necessitate fuit facta venditio: ideo que debitori superest ius offerendi: vt.ff.de distrac.pig.l.ij.&.l.cùm secūdus.§.j. Item nota generale, nō admittitur.s.fideiussor, vt quilibet alius: sic &.ff.de vulga.substitu.l.cohæredi.§.cohæres.& de lega.ij.l.fi.§.quatuor.& de distrac.pig.l.ij. Sed arg. contrà.ff.quod cuiusque vniuer.l.item.in princip.& de adop.l.si paterfamiliàs.§.qui duos.

m ¶ Restituet.] sine lite. Accursius.

n ¶ Ruptæ.] scilicet taciti pacti. nam bonā fidē promisisse videtur in toto negotio, quā nō seruat emēdo, sed luendo: vt.ff.mād.l.si mādato. ij.§.j.in fi.

o ¶ De dolo.] imo datur mandati: vt.ff.man.l.si mādato.ij.§.j.& de pig.l.ij.l.& sic nō de dolo: vt.ſ.l.proxi. Sol. expone hîc.i.mandat i nomine doli secundū Ioan. Alii. vt I. q hîc emit debitore inuito. Alij q hîc iam erat actum mādati: vt arg.ff.fami.ercis.l.si familia.§.familiæ. Alij q hîc fideiussit ad tēpus,& tēpore elapso emit pignora. arg. contra hanc solutionem.ff.mand.l.si fideiussor j.§.fi. vel distingue, an officio iudicis sit assecutus fideiussor,& tunc mādati: an contra spōtè emit: & tunc de dolo: vt argu.ff. de distract.pign.l.ij. Alij aliter soluūt, sed omnes reprobo præter primam: vt in contrario notaui. Acc.

¶ *Actio de dolo, non concurrit cum alia, & causa cognita competit. hoc dicit. Bal. & Salice. Vel sic: Actio de dolo cum alia regulariter non concurrit. h. d. Alex.*

Imp. Antoninus A. Agrippæ. LEX II.

De dolo [p] actio, cum alia [q] nulla competit, causa cognita [r] permittitur. D. Non. Noueb. Gentiano & Basso Cons.

¶ *De utili tempore deducitur tempus absentiæ hoc. dicit. Alex.*

Imper. Goardinus A. Aquilino. LEX III.

Non possunt obesse tibi tempora, quæ *In actione.* in actiōe de dolo solent computari [s], quibus [t] reipublicæ causa (vt allegas) occuparis: sed exinde [v] tibi incipiet tempus cedere [x], ex quo muneribus liberatus, facultatē agendi intra [y] præstituta [z] tempora cœperis obtinere PP. Idib. August. Sabino. ij. & Venusto Cons.

¶ *Ex contractu innominato facio ut des, vbi ex facto præstito, nihil adest aduersario, cuius comtemplatione factum præstatur: vel si adest, non constitit in commodo pecuniario, non datur actio præscriptis verbis, sed actio de dolo, ut impleantur conuenta. h. d. secundum intellectum gl. quem sequitur Ray. Iaco. Butri. & etiam Bal. Vel sic: Secundum intellectum Pe. Cyn. Bartol. & Ange. hoc intendit. Si in contractu facio, vt des, non seruatur fides facienti, & factum de se nō est repetibile: datur actio de dolo, ad id quod interest eius illud factum non præstitisse: sed si est repetibile, daretur cōdictio ob causam ad repetendum. Vel ei daretur rei uendicatio, si dominium non erat translatum. h. d. Alexan.*

Impp. Dioclet. & Maximian AA. & CC. Menādræ. LEX IIII.

De dolo.] CASVS. Ita demū de dolo datur actio, si nulla alia competit & hoc cū causæ cognitione. Hæc autē in causæ cognitione verſant̄, tēp⁹, res persona. Tēpus, vt vltra annū non detur, secundū antiqua iura: hodie vltra biennium vt ſ.l.vlti. Itē res quia pro modica re non datur: vnde nisi quantitas sit vltra duos aureos, nō detur. Itē persona, vt non contra parētes, vel patronū detur, cū sit famosa: vt.ff.eo.l.si oleū.§.vlti.&.l.seq. Vel pone casum vt in glo.seq.

In actione.

p ¶ De dolo.] CASVS. Emi à te equum, nō vis mihi tradere: volebā agere actione de dolo, dicit Imperator nō potes, sed exempto.

q ¶ Alia.] s.specialis. & æquū sit actionē dari ex dolo cōmisso: secus si generalis, vt cōditiōe certi vel sine causa: nam species non excludit suum genus. Itē nulla alia quæ nō sit arbitraria & prætoria, & ex eadē æquitate inducta, & restitutoria, alioqn contrà: vt.ff. quod metus cau.l.si cū.§.eum qui. & sic potest dici interdictum vnde vi.& quod vi aut clā. et iniuriarū actionē dari cū hac actione: qa & cū actione quod metus causa datur, etiā vnde vi. vt.ff.quod metus cā.l.metū iij.in princi. Sed contra est.ff.de in integ.restit.l.diuus.in fine.et.ff.eodem.l.prima.§.ait prætor.ibi, vsque adeò &c. Sic nota hanc actionem habere se ad modum inuidi: qui non maiori, vel minori statu, sed pari inuidet: sic hæc non cum pari, sed cum generali supra se, vel speciali sub se bene datur, vt dictum est.

Casus literalis.

Actio de dolo aliquas actiones secum admittit. Inuidus sibi pari inuidet.

r ¶ Cognita.] in causæ cognitione spectatur quantitas, tempus,& persona: vt.ff.eod.l.si oleum.§.fin.et.ll.seq.

Non possunt.] CASVS. Vltra annum vtilem à tempore doli cōmissi de dolo nō datur actio, si ergo tibi competit,& reipubli. causa aberas, an currat tibi tempus, quæritur: & respon. quod non, quòd verum est, si procuratorem relinquere non potuisti.ff.de diuer.& tempo. præscrip.l.j. sed à tempore tuæ reuersionis, quo tibi experiendi fuit facultas, currit, vt extunc nisi intra præfinita tempora litem terminaueris, et ages, tibi præiudicasti, hodie tamen hæc actio intra biennium potest experiri.

s ¶ Computari.] scilicet vtilis anni secundū vetera hodie biennij: vt.ſ. eo. l.fina.in principio.

t ¶ Quibus.] s.diebus subaudi: nullo enim modo currunt, si nec per se, nec per alium agere potuit, si verò per alium potuit, currunt: vt.ſ. eodem.l.fina. Sed restituitur: vt.ff.de diuer.& tempo.præscrip.l.j. sic et dicimus.ff.de in integ.restit.l.finali Item quòd mero iure currant, sed restituantur patet, per.l.vlti.infra eodem quæ est contra.&.ſ. de restit. mili.l.j.&.ij. vel solue vt ibi.

v ¶ Exinde.] id est eo tempore.

x ¶ Cedere.] idest currere.

y ¶ Intra.] id est iuxta.

z ¶ Præstituta.] Olim annus, hodie biennium.

Cùm proponas

CVm proponas.] CASVS. Ancillã meã tibi in cõtubernio copulaſti, & cõueniſti, vt mihi aliud mãcipiũ dares, vt eã manumitterem, vel darẽ tibi ad manumittẽdũ eam, poſteà manumiſi, vel tu manumiſiſti, & eſt cõtractus, facio vt des, ſi nõ facias quod cõueniſti, qualiter mihi ſuccurrarẽ quæritur. & diſtinguitur, aut eſt manumiſſa, aut non, ſi ſit manumiſſa, in ſeruitutẽ non reuocabitur, ſed mihi de dolo dabitẽ actio ſi tempus quo mancipiũ dari debet nondũ exceſſit: ſi manumiſſa nõ eſt, eã cum partu recuperabo, ſi mihi à te, vel ab ea quęſtio ſtatus nõ moueatur, puta quia dicat ſe ingenuã à natiuitate. Viuianus.

CVm proponas inter te, & eũ quẽ in cõturbernio [a] ancillã tuã ſibi cõiunxiſſe memoraſti, placuiſſe, vt tibi [b] pro eadẽ [c] daret mãcipiũ: intelligis, quòd ſi manumiſiſti, vel ei tradidiſti [d], & ille manumiſit, reuocandę libertatis poteſtatẽ nõ habes [e]: ſed ſolũ, ſi necdũ ſtatutũ [f] tẽpus [g] exceſſerit, & fidẽ placiti rumpat, deſyderare debes, de dolo tibi decerni actionẽ [h]. Quòd ſi penes te, dominiũ eius remãſit [i]: adito pręſide prouincię, cũ natis [k] eiꝰ, hãc potes recuperare ſi nulla moueatur [l] ſtatus quęſtio Dat. iij. Cal. Maij Heraclię. CC. Conſ.

Valet tranſactio inter filium emancipatum & patrem cuius tutelam pater geſſit ſed ſi dolus patris interuenit, talis dolus purgatur per actionem in factum, non per actionem de dolo. h. d. Bald. Vel ſic: Tranſactio facta pacto nudo, tollit actionem ope exceptionis: ſed ſi facta fuit per acceptilationem, tollit ipſo iure. Quod ſi pater fuit in dolo tranſigendo, datur filiæ contra eum actio in factum, loco actionis de dolo. Alex.

Idẽ AA & CC. Amphidroſæ. LEX V.

SI ſuperſtite patre per emancipationem tui iuris effecta, matri ſucceſſiſti: rebuſque tuis per legitimum tutorem patrem [m], eundẽque manumiſſorẽ [n] adminiſtratis, poſteà trãſegiſti [o] cũ eo bona fide [p]: ꝓſpicis, ꝙ ſi pactũ [q] tãtũ factũ ſit, petitio tua ꝑ exceptionẽ [r] ſubmouet, Si verò nouatio legitimo modo interceſsit, & acceptilatio ſubſecuta eſt, nullam tibi iam ſupereſſe [s] actionẽ. ¶ Sanè ſi læſa [t] es immodicè, [v] liberatione ſolenniter per nouationem, atque acceptilationem tributa: non de dolo propter paternam verecundiam, ſed in factum actio tibi tribuẽda [x] eſt. D. Idib. Iuñ. CC. Conſ.

Dolus non præſumitur, niſi per indicia vrgẽtia probetur. h. d. Bal. Sali. & Alexan.

Idẽ AA & CC. Hymnodæ. LEX VI.

DOlum [y] † ex iudicijs perſpicuis [z] probari conuenit [a]. Dat. Cal. Decemb. CC. † Conſ.

† Ex inſidijs.

† AA. & Conſ.

Dolo inductꝰ ad repudiãdũ hæreditatẽ agit contra inducentem per actionem de dolo. hoc dicit. Bal. Vel ſic: Repudians hæreditatem dolo ſubſtituti. contra illum agit de dolo. hoc dicit. Salice. Vel ſic: Repudiatio hæreditatis facta per dolum alterius, ad quem deuoluta fuit hæreditas non redditur propterea nulla: ſed contra illum per actionem de dolo ſucurritur ad intereſſe. h. d. Alexan.

Idẽ AA & CC Sebaſtiano. LEX VII.

SI maior [b] quinque, & viginti annis hęreditatẽ fratris tui repudiaſti: nulla tibi facultas ius adeũdę relinquitẽ. ¶ Sanè ſi eiꝰ vxoris tibi ſubſtitutæ. dolo factũ [c] eſt:

---

a ¶ In contubernio.] Nã inter liberos tantùm eſt matrimoniũ: vt. ff. ad le. Iuliã de adu. l. inter liberas. & . j. de inceſt. nup. l. cũ ancillis. ADDITIO. Tu dic, ꝙ de iure canonico, etiam inter ſeruos poteſt contrahi, & eſſe matrimoniũ, de quo in. c. j. & per totũ titul. extrà de coniug. ſeruorum.

Matrimonium tantũ eſt inter liberos.

b ¶ Tibi.] Domino ancillæ.

c ¶ Eadem.] Manumittẽda prius à te, & ita fuit facio vt des, licet poſt eã pro facto quod facere debuit, alij dedit ad id faciẽdum, & ſic datio eſt pro facto. ſic. ff. loc. l. ſi tibi habitationem.

d ¶ Tradidiſti.] Hoc caſu videtur cõtractus do, vt des, & ſic videtur ꝓſcriptis verbis nõ de dolo dari: vt. ff. de præſcrip. ver. l. naturalis. §. j. quæ eſt cõtra. Sol. hîc tradidi. nõ vt ſibi haberet, ſed vt per eum vt per miniſtrũ manumitterẽ. Vnde ego videor manumiſiſſe ſicut, & ſuperiori caſu, cũ per me manumitto. ff. de admi. tut. l. ita autem. §. geſsiſſe Sed huic ſolutioni obuiat quod aliàs dicitur, quòd nemo manumittitur per alium: vt. j. communia de ma. l. j. in fi. & de vin. liber. l nec mulierẽ. Sed hîc poſſum: quia tranſtuli dominium, & in rem ſuam feci eum procuratorem, non autem per ſimplicem procuratorem, niſi ſit filius, vt ibi. Item adhuc, eſt contra & vtrique caſui. ſ. de tranſact. l. cùm mota. vbi in facio vt des, videtur dari præſcriptis verbis. Solutio ibi fuit do vt facias, licet in faciendo fuerit præuentum. Item adhuc contrà. ff. de condi. cau. da. l. iij. §. idem erit. verſicul. quinimo &c. vbi nõ de dolo ſed conditionem dicit dari in facio vt vt des. Solu. ibi dicit de conditione certi, quæ eſt genus ad hanc, quæ de dolo ſpecialem ſecum admittit. vel aliter, vt ibi.

Manumiſſio an poſſit per aliũ fieri.

e ¶ Non habes.] ſ. fauore libertatis.

f ¶ Statutum.] in actione de dolo.

g ¶ Tempus.] non dando tibi mancipium quod promiſerat.

h ¶ Actionem.] actione præſcriptis verbis deficiente, cùm non ita dediſti, vt aliquid de tuo facto ei videatur adeſſe. Vel vt hac datione eum obligare volueris. Sed potius manumiſsionis eum facere miniſtrum. Et hæc eſt ratio ſecundum eum, quare in facio vt des, non detur præſcriptis verbis. ſed hanc reprobaui, ſed poſteà approbatur: vt. ff. de præſcri. ver. l. naturalis. §. quòd ſi faciam. vel dic vt ibi. Accurſ.

i ¶ Remanſit.] Quia adhuc non tradidiſti, nec manumiſiſti, nec hac conditione expreſsè tradidiſti, ſi daret prius mancipium: vel incontinenti dicebat ſe daturum, vt in venditione videmus: vt inſtitutione. de rerum diui. ſic. §. venditæ.

k ¶ Cum natis.] id eſt filijs.

l ¶ Moueatur quæſtio.] Ab ea dicente ſe liberam à natiuitate vel ab iſto. nam tunc terminaretur quæſtio ſtatus antequàm agat rei vendicatione.

SI ſuperſtite.] CASVS. Filiam tuam impuberem à matre inſtitutam emãcipaſti: res eius vt tutor legitimus adminiſtraſti, maior facta tecum tranſegit, reuocato in dubium an ei ex adminiſtratione obligatus eſſes vult venire contra tranſactionem: an poſsit, quæritur? diſtinguitur an fuit interpoſita tranſactio bona fide tua, an non. Primo caſu: aut fuit ſimplex pactio, aut vallata ſtipulatione Aquiliana, ſubſecuta acceptilatione. Primo caſu cùm fuit ſimplex conuentio, dabitur tibi exceptio. Secundo caſu nulla ſibi ſupereſt contra te actio, cũ ipſo iure libereris: ſi autẽ mala fide, ſibi contra te in factum actio dabitur: cùm de dolo dari non poſsit: quia contra parentem, vel patronum non datur. Viuia.

m ¶ Patrem.] vt inſti. de legiti. parentum tu.

n ¶ Manumiſſorem.] i. emancipatorem: vt. ff. qñ act. de pe. eſt an. l. j. §. j.

o ¶ Tranſegiſti.] Facta maior.

p ¶ Bona fide.] ſ. interueniẽte ex parte tua. Vel dic bona fide: quia dolus patris non interceſſit.

q ¶ Pactũ.] id eſt ſimplex trãſactio.

r ¶ Per exceptionem.] replicabis tamen in factũ ſi pater dolũ cõmiſit, vel non replicabis, qñ dolũ non fecit pater.

s ¶ Supereſſe.] ſ. quod eſt notandum.

t ¶ Si læſa.] Vt qa dolo te induxit ad tranſigẽdũ, ſecus ſi non ꝓſtitit ꝓmiſſa. tũc enim agit cõdictione ob turpẽ cauſam vt. ff. de cõdi. ob tur. cau. l. ſi quis. vel aliter: vt not. ſ. de tranſa. l. actione.

v ¶ Immodice.] i. vltra duos aureos: vt. ff. e. l. ſi oleum. in fi. vel dic iudicis arbitrio æſtimabitur.

x ¶ Tribuenda.] Sic ergo reſtituitur filia contra patrẽ: vt. j. de bo. quæ lib. l. fi. §. fin autẽ patre. & ſic eſt cõtrà. j. qui & ad ver. quos. l. fi. Sol. vt ibi Itẽ nota hîc ꝙ actio fãmoſa non datur in patrẽ: vt ff. de obſequijs. l. parens. & l. licet. & ff. eo. l. nõ debet. Et ſic eſt cõtrà. ff. de fur. l. ſi quis vxori. §. j. vbi dicitur dari furti etiã in patrem, ſed hęc famoſior. Vel verius expone ibi. i. in factum nomine furti. ſic. j. de iure do. l. j. Itẽ ad idẽ eſt contra. ff. de in ius voc. l. ſed ſi hac. §. ꝑtor ait. & ff. de iniur. ꝑtor edixit. §. præterea., Vbi ĩiuriarũ dicit filio dari in patrẽ, & liberto in patronũ. Sed & ibi expone vel tẽpora, ſecũdũ Azo. i. in factũ, noĩe iniuriarũ. Itẽ ad idẽ cõtrà. ff. de vi & vi ar. l. j. §. interdictũ hoc. Sed illud non infamat: vt ff. illo titu. l. neque.

Actio famoſa an poſſit in patrem dari.

DOlum.] CASVS. Delata mihi erat hæreditas aliqua: perſuaſiſti vt eã adirẽ quãuis minus ſoluẽdo eſſet: ſi dicã te dolo induxiſſe me ad adeũdũ, an dolũ probare debeã, quæritur? & rñ. ꝙ ſic: ex perſpicuis circũſtantijs: nõ enim doli ſufficit atteſtatio: vt. ſ. de tranſa. l. ſi maior. ¶ No. ꝙ ea q̃ conſiſtũt in aĩo, nõ pñt probari directò, ſed probãtur ex indicijs perſpicuis. q. d. leuia indicia nõ ſufficiunt ad probationẽ, ſecũdũ Bar. & Bal.

y ¶ Dolum.] Volo agere actione de dolo, & dico ꝙ talis eſt ille, qui ſolet homines decipere.

z ¶ Perſpicuis.] id eſt probationibus manifeſtis.

a ¶ Conuenit.] Vt. j. de reſcin. ven. l. ſi dolo. & l. dolus. & ff. eo. l. & eleganter. in fi. & ſ. de tranſac. l. ſi maior. j. & ſ. tit. j. l. ad inuidiam. & ff. eo. l. quid enĩ. & de mino. l. iij. §. j. in fi. & de proba. l. quoties. §. j. hoc tamen fallit in illa regula brocardorum, dolum præſumi: vt. ff. mã. l. ſi procuratorem. §. ſi ignorantes & ff. ad le. fal. l. dolo. & ponebat Aldricus caſum in hac lege in Hiſpanis, qui inuitauerant eum ad prandium: vt fideiuberet pro eis, vel rationes ſuas accommodaret, & dabant ei vinum album, quaſi aquã rubeo miſtum vt ſic inebriaretur. ADDITIO. Aduerte ꝙ qñcũq; aliquis omittit id quod ſcit ſe facere debere, præſumitur eſſe in dolo. ita loquuntur ll. per glo. alleg. Si autem facit quis aliquid, tunc aut illud eſt ſimpliciter prohibitum, & etiã præſumitur eſſe in dolo. l. j. j. de ſica. & l. ſi non. de iniur. & c. j. extrà de præſumpti. Aut eſt ſimpliciter permiſſum id quod facit, & nõ præſumitur dolus niſi probetur: vt hîc.

Hiſpanorũ cautela.

SI maior.] CASVS. Frater tuus te maiorẽ. xxv. an hæredẽ inſtituit, & vxorem ſuam tibi ſuſtituit: dolo iuductus ab vxore eam hæreditatẽ repudiaſti: an tibi ad adeundam hæreditatem detur facultas, quæritur & rñ. ꝙ non, ſed tibi contra eam de do. datur. actio. Vi.

b ¶ Si maior.] ſi enim minor eſſes, ceſſaret actio de dolò cùm locum haberet in integrum reſtitutio: vt. ff. eo. l. j. §. ait prætor. & ff. de mino. l. & ſi ſine dolo. §. reſtitutus.

c ¶ Factum eſt.] vt eam hæreditatem repudiares.

a ¶ Potes.] Sed oppone, quia ipso iure videtur nulla repudiatio dolo dante ei cãm, vt in vẽditione dicit: vt.ff.eo.l.& elegãter.in prin.&.l.si qs affirmaue rit. & sic nõ est necessaria de dolo actio, cũ ipso iure sit munitus? R̃n. tãtã vĩ habet repudiatio, quãtã vẽditio, cũ sequitur traditio: sed vẽditio p̃cedit vt in firma: traditio vt infirmãda per actionẽ de dolo. sic ergo à simili infirmãda est repudiatio per actionem de dolo. & facit ad hãc.l.s̃.de iur.& fa. igno. l.ij.&.ff.eo.l.seru⁹.&.j̃.de rescin.ven.si dolo.&.ff. de act.emp.l. Iulianus.§. si venditor.

Venditio facta per dolum non valet.

OPtimũ.] CASVS. Tẽpus statutũ est infra qđ de dolo debet exerceri actio à quo tp̃e.quęrit? vtrũ à tp̃e doli cõmissi, an à quo qs scit dolũ cõmissum? & r̃n. ꝙ nõ intra annũ vtilẽ, sed intra biẽniũ tp̃e doli cõmissi, exerceri debet & terminari: siue absens fuerit, siue præsens, q̃ dicit se dolũ passum: nulla igit̃ licentia alicui eã post biẽniũ mouere seu motã exercere.

b ¶ Moueri.] sed biẽnio transacto p̃petuo, tenet̃ actione in factũ, de eo quod ad eũ p̃uenit: vt.ff. e.l.itaq;.§.j.&.l.Sabinus.

c ¶ Absfuerit.] currũt ergo hîc tp̃a absenti. & sic est cõtra.s̃.eo.l.non p̃nt.Solu.hîc corrigit: vel illa in vtili tp̃e.hîc in cõtinuo. Vel ibi reipublicæ cã aberat: hîc ex alia cã Vel verius currũt vt hîc sed restituit̃ vt ibi.& solue vt ibi.

Litis contestatione anperpetuetur actio.

d ¶ Dolum.] sed consulitur ei actione in factũ vsq; ad.xxx.annos.

e ¶ Finiendæ.] Nõ ergo p̃petuat̃ actio lite contestata. sic est in rescissoria secundũ quosdã: vt j̃.de tẽp.in integ.resti.l.supervacuã. qđ non placet, & ibi loquitur de restitutione, q̃ officio iudicis fit ad rescissoriã recuperandã. Generaliter ergo omnis actio lite contestata p̃petuat̃: vt.j̃.de p̃scri.xxx. an.l.fi.&.ff.de reg.iur.l.nõ solet.&.l.nemo enim.&.ff.de noua.l.aliã. Sed fallit in actione de dolo: vt hîc, &.ff.de peculio.l. quæsitum.§.fi. Itẽ fallit in retractatione status defuncti, quæ fieri debet vsque ad quinquẽniũ tantũ: vt.ff. ne de sta.defun.l.ij.§.fi.& de collu.de.l.ij.§.aliter atq;. Sed ar.contra in ead.l. ij.§. quinquennium autem non.

actionem de dolo contra eam exercere potes [a]. D. xvj. Cal. Maij. CC. Conſ.

¶ *Actio de dolo hodie durat tantùm biennio, continuo, à tempore doli commißi numerando quod tempus currit abſenti, & ignoranti: & lis intra illud biennium inchoata, debet etiam terminari. h.d. Sali. Vel ſic: Hæc actio debet hodie intra biennium moueri & terminari: aliàs ipſo iure tollitur, & iſtud tempus abſenti, etiã ignoranti currit. h.d. Alexan.*

Impera. Constantinus A. ad Symachum vicarium. LEX VIII.

OPtimum duximus, non ex eo die, quo se quisq; admissum dolum didicisse commemorauerit, neque intra anni vtilis tempus, sed potius ex eo die quo asseritur cõmissus dol⁹, intra cõtinuũ biennium de dolo actionem moueri [b], siue absfuerit [c], siue presto sit is qui dolum [d] se passum esse cõqueritur. omnes igitur sciant, neque incipiendæ post biennium, neque ante cõpletum biẽnium cœptę, post biennium verò finiẽdæ [e] doli actionis esse cõcessam licẽtiã. D. viij. Cal. Aug. Nesso Constantino. A. v. & Licinio Cæsare Cõ.

TITVLVS XXII.

De in integrum restitutione minorum vigintiquinque annis.

¶ *Minor læſus in renunciando querelæ inofficioſi teſtamenti tacitè vel expreſſè, reſtituitur in integrũ. Bal. & Alexan. Vel ſic? Renunciatio querelæ expreſſa vel tacita, præiudicat maioribus, non minoribus ætatis beneficio. Sali.*

¶ DE IN INTEGRVM RESTITVTIONE. ¶ *Dixit. s̃. de reſtitutionibus, quæ dantur iure actionis: nunc de iis quæ dantur iudicis officio. Primò quæ dantur minoribus, præmittendo generalem titu. poſteà ſpeciales ſupponendo.*

ILlud.] CASVS. Pater filium suũ exhæredauit, & extraneũ instituit hæredẽ, querelæ de inoffic.testa. expresſè renunciauit vel tacitè. Expresſè: vt quia dixit se nolle eã intẽtare. Tacitè, vt quia agnouit legatũ in eo testõ ei relictũ, vel hæredi patrocinium præstãdo: an ad eã redire posſit, quæritur? & r̃n. ꝙ nõ si fuit maior: si fuit minor, potest desyderare, vt in integrum restituatur.

f ¶ Inspiciendum.] quantum ad ius commune & regulariter,

g ¶ Num.] id est an.

h ¶ Palam.] q̃a fecit pactũ de nõ agẽdo viua voce: vt.s̃.de pact.l. postquâm

i ¶ Dissimulatione.] agnoscẽdo iudiciũ defuncti, accipiẽdo aliquid ex testõ, vel præstando patrociniũ legatarijs: vt.j̃.de inof.test.l.parentibus.&.ff. de inoffi.testa.l.Papinianus.§.si conditioni.&.l.fi.

Querelę inofficiosi testamenti, quomodo tacitè renũciatur.

k ¶ Renunciatum.] an non subaudi: vt.si renũciatũ sit, amplius moueri nõ posſit, & hoc si est maior: nam si est minor, distinguit̃, vt hîc sequit̃.

l ¶ Nec &c.] hucusque loquitur in maiore: sed hic, nec hoc &c. in minore loquitur.

m ¶ Hoc.] id est, non solummodo hoc imò & cætera præiudicia.

n ¶ Tuam.] id est, minoris.

o ¶ Cadere.] s.cum effectu, vel efficaciter. cadit enim, sed restituitur: & sic ponitur per totum titulum infrà. quibus non ob. longo. tempo. præscript. & hoc si cũ authoritate tutoris renũciauit. aliàs ipso iure nõ nocet: vt.j̃. eo.l.iij. Sed certè. imò videtur semper ipso iure nõ nocere: vt.j̃.in q̃bus cau.in integ. rest.nõ est nece.l.ij.quæ est cõtra. Solt[a]. secus est in trãscursu tp̃is, quã in renũciatione expresſã vel tacita, quæ fit ipsã re, vt aduocãdo pro testõ: vt.ff. de inoffic.testa.l.ii. Vel [b] dic ꝙ.s̃.dixit tacita dissimulatione, dices tacẽdo quinquẽnio: vt.j̃.de inoffi.testa.l. contra maiores. Et secundũ hoc verbũ cadere, p̃priè & impropriè ponit̃ propriè quãtum ad hoc quod dicit tacita: q̃a tũc ipso iure tut⁹ est, vt in cõtrario. Impropriè quantũ ad id quod dicit palã: q̃a tunc verè cadit in minorẽ: sed restituit̃. sic & aliàs ff.de offi.procõ.& le.l. ij. Vel [c] tertiò dicit ꝙ hæc lex corrigit̃ per illã. Vel dic secundũ Hugo. [d] speciale in odiũ quærelæ: vt etiã expresſã renunciatio minori nõ noceat ipso iure per legẽ istam.

a Hæc sol. ab omnib' reprehenditur secũdũ Alexan.

b Et malè Alexan.

* An inofficiosi.

c Istam sequitur Bar. b.Sal.& Ange. & dicit Alex. quòd hæc magis tenetur.

d Nihil est secũdũ tenentes hic.

Imperator Alexander A. Plotianæ. LEX I.

ILlud inspiciẽdũ [f] est * num [g] ĩofficiosi q̃relæ, vel palã [h], vel tacita dissimulatiõe [i] sit renunciatum [k]. ¶ Nec [l] hoc [m] autem in tuam [n] personam cadere [o] posse, auxilium, quod ætati impertitur [p], ostendit. D. v. Id. Iul. Maximo. ij. & Aeliano Conſ.

¶ *Liberorum numerus non ſupplet ætatem, quantum ad excludendum à reſtitutione in integrum. h.d. Bal. Sali. & Alexan.*

Imperator Gordianus AA. Alexãdro. L. II.

EO tempore, quo soror tua auxilio ætatis iuuabatur [q], si patris intestati bonorũ possesſionem accipere debuit [r]: licet quinque filios superstites habuerit, nõ tamen ideò minus ad edicti [s] prærogatiuam pertinet: scilicet si nũc per ætatem beneficium restitutionis largitur [t]. PP. viij. Id. Au. Pio & Pontiano Conſ.

¶ *Si minor habens curatorem, contrahit ſine eo, cõtractus eſt nullus: ſed ſi nõ habet, cõtractus valet: ſed reſtituitur. ſi læditur. Bal. Vel ſic: Contractus celebratus ab adulto curatorem habente, ſine illius authoritate, non valet ipſo iure: ideo non eſt neceſſaria reſtitutio in integrũ: ſed cũ authoritate illius valet mero iure: tamẽ ſi læſus eſt, reſtitutionẽ petere poteſt. h.d. lex iſta melior de corpore iuris in ſuo caſu. Alex.*

Impp. Diocl. & Maxi. AA. & CC. Attia. L. III.

SI† curatorẽ [v] hñs minor q̃nq;, & viginti annis post pupillarem [x] ætatem [y] res [z] vendidisti: hunc contractum seruari non oportet [a]: cùm non absimilis [b] est bonis

p ¶ Impertitur.] i. datur, & tñ hoc inspiciẽdũ est, vt si nõ renũciaueris, nec lęsa dicaris. & ideo non restituenda. si aũt renũciaueris, videris læsa & restituenda. ADDITIO. Ex ista gl. not. secundum Bal. Paul. & Alex. ꝙ minor eo ipso ꝙ est læsus, potest petere restitutionem in integrũ absq; hoc ꝙ probet lęsionem.

EO tempore.] CASVS. Sorori tuæ habenti. xx. an. &.v. liberos delata est bonorũ posſesſio in bonis patris sui, neque intra annũ petiit: vult restitui vt petere posſit: obijcitur, ꝙ restitui non potest: quia filij v. pro. v. annis debẽt computari vt tunc compleuerit. xxv. an. an dabitur ei restitutio, quæritur? & respon. ꝙ non obstante prædicto numero liberorum restitui debet, si ad hoc tp̃s non accesſerit, intra quod petere debet. ¶ No. ex ista. l. ꝙ liberi nihil adijciunt ætati, & ideo non excludunt. beneficium restitutionis. Bal.

† Concor. cũ ista.l.c. constitutus in fi. cũ glo. super verb. solennitas. extrà de resti. in integ.

q ¶ Auxilio ætatis iuuabatur.] vt quia. xx. an. habebat.

r ¶ Debuit.] intra annum: vt institu. de bo.posſes.§.liberis. sed hodie in tali præscriptione ipso iure seruatur illæsa: vt.j̃.in quibus cau.in integ.resti.non est ne.l.fi.

s ¶ Eedicti.] quod est de minoribus: vt.ff.eodem. scilicet de mi.l. prima. § primo.

t ¶ Largitur.] id est si adhuc minor est, vel intra tẽpora restitutionis. qđ enim dictum est, vt singuli liberi, pro singulis annis cõputẽtur, ad honores p̃tinet: vt.ff.eo.l.ij.&.j̃.de admi.tut.l.de his.&.ff.de mune.& hono.l.ad rem. & facit.j̃.qui & aduer.quos.l.j.in.fi.

SI curatorem.] CASVS. Si minor. xx. an. curatorem habens, eo nõ enĩ authorisante, mihi preciũ vendidit: an teneat vẽditio, q̃rit̃? & r̃n. ꝙ non ipso iure: neque est restituendus: sed quod vendidit rei vendicatione recuperare põt, similis est ei, cui bonis interdictũ, est qualis est p̃digus, si autẽ curatorem non habuisti cũ contraxisti, tenet contractus: sed in integrũ restitueris cã cognita: vt si dolo malo, vel facilitate læsus fuisti: neque tẽpus ad restitutionem petẽdam adhuc excesſit.

v ¶ Si curatorem.] tu scilicet.

x ¶ Pupillarem.] & ita erat Adultus.

y ¶ Aetatem.] intra enim ipso iure non valet indubitanter [e]: sed de hoc dubitabatur.

e Siue habeat tutorẽ siue non. Pau.

z ¶ Res.] s.mobiles. vel hodie [f], quæ seruando seruari non posſunt: vt.j̃.de admi.tuto.l.lex.in fin.&.ff.codẽ.l.& si sine.§.quæsitum. De alijs autem immobilibus etiam cum tutore, non valet sine iudice.

f Cum ista glo. transit Bal.& Pau.

a ¶ Non oportet.] s.ipso iure propter defectum tutoris, vel curatoris, vnde nec restitueudus: vt.ff.eo.l.in causæ.ij.in prin.

b ¶ Absimilis.] quantum ad hoc. Item quantum ad aliud, vt se non obliget sed alios sibi sic: vt.ff.de verborum obligatiotionis.l. is cui. Sed & ille, cui

est bonis

est bonis interdictũ, similis est pupillo: non solùm adulto habenti curatorem: vt.ff.si cer.pet.l.certi cõditio.§.itẽ quæritur.sic ergo adultus curatorem habens, similis est pupillo, nõ solùm adulto: sed in casibus sunt dissimiles. s.adultus curatorem habẽs, & prodigus: quia adultus testatur, nõ prodigus: vt.ff.de testa.l.is cui bonis.& de lib.leg.l.Aurelio.§.fi.& insti.qui test.fa.pos.§.præterea.&.§.itẽ prodigus.et.ff.de bo.pos.secundũ tab.l.j.§.si quis autẽ.& de leg.ij.l.cùm pater.§.curatoris.Itẽ differt adultus à pupillo, vt in accusatiõe suspecti tutoris: vt instit.de suspec.tut.§.impuberes.Itẽ in restituẽda hæreditate curatori vel tutori: vt.ff.ad Trebel.l.j.§.fuit quæsitũ.Itẽ ad prin. legis videtur cõtra.ff.de verbo.obli.l.puberes.sed caute ibi pũctabis, & nõ erit cõtra.Sed quid si habens tutorẽ, vel curatorẽ cum decreto iudicis fecerit, & siue tutore vel curatore? Quidã q̃ non valet, quasi vnum sit omissum de necessariis: vt.ff.de transact.l.cùm hi.§.si prætor.&.j.si ppter pu. pe.l.fi.Sed cõtrariũ videtur: vt.ff.e.l.ait prætor.§.permittitur.&.j.q ad mit.ad bo.poss.l.bonorũ quidem. ADDITIO. Vide Barto.hîc pulchrè distinguentem de hac quæstione.

Prodigus & adultus differunt.

† Et sic præsumitur maior, nisi probet minor. & concor. c.in præsenti a cũ glo. super verbo secũdo. extrà de pro.

† Restitutioni.

a Istã glo. sequitur Sal. hîc.

Præsumptio, non semper sumitur de præterito ad præsens.

a ¶ Ei.] s.prodigo.
b ¶ Cui.] scilicet pdigo.
c ¶ Constitutus.] valet cõtractus, sed restituit q̃ aliter nõ valeret.
d ¶ Fecisti.] Hîc enim videtur quasi paterfamiliãs: & ideo quod fecit, valet, & sic necessaria est restitutio, si læsus est.
e ¶ Cognita.] si fuerit læsus[a] sui facilitate, vel dolo aduersarij. & facit ad.l.cui bonis.ff.de nouа.&.j.qui leg.per.l.ij & ff.de reg.iur.l.furiosi.

ei[a] habeatur minor curatorẽ habens, cui[b] à prætore curatore dato, bonis interdictũ est. ¶ Si verò sine curatore cõstitutus[c], cõtractũ fecisti[d]: implorare in integrũ restitutionẽ (si necdũ tẽpora præfinita excesserint) causa cognita[e] non prohiberis. Dat. xiiij. Calend. Maij, Heracliæ AA. Conss.

¶ *Allegans ætatem ad suæ petitionis fundamẽtum, debet eam probare. Idem in eo, qui allegat ætatem ad fundamentum suæ intẽtionis, uel defensionis. ad hoc allegatur secundum Iaco. But. Bal. Vel sic: Qui petit restitutionẽ in integrũ, ratione minoris ætatis: necesse habet ætatẽ pbare quã allegat: aduersarius uerò, qui uult ipsum excludere, necesse habet pbare quòd tẽpus petẽdæ restitutionis, in integrũ sit finitũ. h.d. Alex.*

Idem AA. & CC. Isidoro. LEX IIII.

SI minorẽ te quinq; & viginti annis fuisse[f], cùm contraheres, ostenderis[g] †, & tẽpora restitutionis † præstituta[h] excessisse ab aduersario tuo cõprobatum[i] nõ fuerit: præses prouinciæ in integrum restitutionis dare tibi auxilium debebit. D. vj. Calẽ. Maij, Heracliæ AA. Conss.

¶ *Vbi repetitur minor ætas & læsio: ibi cõpetit in integrum restitutio. h.d. Bal. Vel sic: Minor læsus restituitur, etiam si non dolo aduersarij sit læsus, sed sui facilitate. Item restitutio in integrum potest implorari durante etiam minori ætate, non solùm post. h.d. Alex.*

Idem AA. & CC. Rufo. LEX V.

MInoribus in integrũ restitutio, in quibus se captos[k]

SI minorem. CASVS. Minor.xxxv.an.prædium mihi vendidit, & læsus fuit, vult restitui, dicens se minorem tempore contractus. dico eum minorem non fuisse. quis nostrum probare debeat ipsum minorem tempore contractus, quæritur? & respon. quòd ipse probare debet: & hoc probato, nisi probauero eum, quando petit in integ. restitui, excessisse tẽpora intra, quæ datur restitutio, proculdubio restituetur.

f ¶ Fuisse.] tunc & læsum.
g ¶ Ostenderis.] non enim quia est minor &c. vt.ff.de iureiuran.l.nam & postea.§.si minor.
h ¶ Præstituta.] aliàs præfinita, scilicet vsque ad.xxix.an. vt.j.de tempo. in integ.resti.l.superuacuam.
i ¶ Comprobatum.] quasi ad instar exceptionis. est ergo duplex præsumptio: vna cùm tempore contractus præsumitur maior fuisse, nisi probetur cõtrarium. Secũda quia hoc probato, hodie præsumitur esse intra tẽpora restitutionis. quod vtrunq; puto verum in dubio. secus autem si ex aspectu appareat cõtrarium: quia aspectus transfert onus probationis: vt.ff.eod.de ætate.l. minor.xxv.annis adito. Sed cùm aliquando fuerit minor: quare nõ semper minor præsumitur, si probat se fuisse minorem, vt hîc, &.j.de probat.l.cùm te? Respon. ideo quia solo tractu tẽporis quis maior efficitur. Vel quia est hodie maior, sicut & in possessione: vt.ff.de acqui. pos.l.si quis vi.§.differentia. & in quasi possessione: vt.ff.de proba.l.si arbiter. nisi possidens habeat ab eo causam: vt.j.de pig.act.l.nec creditores.&.ff.ad exhi.l.tigni. Item nisi probetur reum tempore litis contestatæ possedisse: nam præsumitur postea possidere: vt infrà ad exhiben.l.non ignorabit. Item in indebita pecunia. licet enim constet aliquando fuisse indebitam, non tamen sequitur quòd hodie fit: vt.ff.de probatio.l.cùm de indebito. secus autem in dominio: vt infrà de probatio.l.siue.arg.tamen sumi potest, quòd solo tractu temporis dominium amittatur: vt.j.de omni agro deser.l.qui agros.libro vndecimo. & ibi de hoc. Vel verè intelligenti hîc colligitur, quòd qui fuit minor, & hodie præsumitur minor, quod est verum, si constet eum aliquando fuisse minorem ex probationibus: vt hîc. secus si constet eum solum secundum naturam: vt in dicta opinione.

MInoribus.] CASVS. Minor si in cõtractu quem fecit, doceat se deceptũ fuisse facilitate sua, restituetur: licet non probet dolũ aduersarij sui intercessisse. vnde in quibuscunque deceptum se ostenderit ante cõpletos.xxv.an. restituetur: & demum intra tempora ad hoc præstituta.

k ¶ Captos.] sui facilitate, vel dolo aduersarij sui: vt.ff.eo.l.j.
l ¶ Possunt] nec enim &c. vt.ff.de iureiu.l.nã & postea.§.si minor.&.ff.eo.l.verum.§.item sciendum.&.l.patri.§.j.

probare possunt[l], etsi dolus aduersarij non probetur, competit. ante impletum etiam quintum[m] & vicesimum annum, de ijs, in quibus se captos existimant minores, posse in integrum restitutionem implorare, certissimi iuris est. Dat. v. Calend. Maij, Heracliæ AA. Conss.

¶ *Instantia causæ in integrum restitutionis transit in hæredem. Bald. & Sali. Vel sic: Iudicium restitutionis in integrum, inchoatum, non extinguitur morte rei, sed continuatur contra hæredem eius. Alex.*

Idem AA. & CC. Sententiæ. LEX VI.

SI intra ætatem, †cui succurri solet, in integrum restitutionis auxilio lis inchoata est, nec ei à te renunciatum[n] est: mors eius, contra quem hæc fuerat implorata, fraudi[o] tibi esse nõ pot †. D. v. Cal. Maij, Sirmij CC. Conss.

¶ *Non dicitur decipi, qui credit assertioni quam scit esse falsam. Et ideo licet minor in liberatione tutoris & auunculi se maiorem asseruit, illa assertio auunculo: uel tutori non patrocinatur, nec restitutione minoris excludit. Bal. Vel sic: Minori qui asseruit se maiorem, ut induceret aduersarium ad transigendum, non denegatur restitutio, si aduersarius sciuit, uel scire præsumatur eum fuisse minorem, & sic eum mentiri. secundum primum intellectum glo. hoc dicit. Alexan.*

Idem AA. & CC. Seueræ. LEX VII.

DE tutela auunculi[p] eiusdẽq; tutoris, cui falsò ætate probata[q] præstitisti liberationẽ, quẽ[r]

m ¶ Quintum & vicesimum annum.] nam postea demum, vt aduersarius asserebat: vt j.si minor se ma.dixe.l.j. Sed tamen fallit in ijs qui veniã ætatis impetrauerunt, maribus post.xx. annos, fœminis post.xviij. in eo quod posteà faciunt, præterquã in alienatione vel hypotheca rerum immobilium: vt j.de ijs qui ve.æta.impe.l.j.& pen.

SI intra.] CASVS. Si minor intra tempus, quo restitutio dari consueuit, eamq; petijt, & litem est contestatus, & ea pendẽte decessit aduersarius, an ei oberit, quo minus eã aduersus hæredes defuncti implorare, seu prosequi possit, quæritur? & rñ. q̃ non, nisi ei tacitè, vel expressè renunciauit, & in minore ætate: vt s.de pac.l.postquã.tacitè: vt.ff.de minori.l.minor autem magistratus.

n ¶ Renũciatũ est.] scilicet in maiori ætate, & expsse: vt.s.de pactis postqnã Bal. vel tacitè: vt.ff.de minori.l.fi filij[o]. In minori nõ pot, cũ hoc ipso esset læsus: vt.ff.e.l.iterdũ. ibi hoc enim ipso &c.&.l.& si fine.§.restitut[o].&.l.ait ptor.§ pri.

o ¶ Fraudi.] id est dãno. vt.ff.de ædil.edic.l. cùm autẽ.§.excipitur. Sic ergo restitutio datur contra hæredes: vt hîc, & j.l.proxi.& hæredibus: vt.ff.de in inte.rest.l.non solùm.&.ff.de mino.l.minor autem magistratus.§.fi.

† Minoræ Paulus.

† Quia beneficium restitutionis, in integrũ non extinguitur cum persona, sed transit ad hæredes vt.in.l.nemo autem magistratus.§.fi.ff.de minori.

DE tutela.] CASVS. Auunculus tuus tutelam administrauit tu probas te ad instantiam eius esse maiorem, falsò: eum à tutelæ ratione liberasti, vis restitui: an possis, quæritur? & rñ. quòd si tempus non excesisit, eã petere potes, neque debuit auunculus tuus ætatem tuam ignorare, tum quia tutor, tum quia consanguineus est: vnde si decessit, hæredes eius conuenire potes.

¶ Not.istã.l.q̃ coniuncti præsumũtur scire ætatem. Itẽ allegat, q̃ non repellitur ille, qui allegat dolum proprium, cõtra illũ, qui sciuit dolũ, secũdũ Bald.

p ¶ Auunculi.] sic enim probauit, q̃ fuit natus, qñ imperator Fridericus intrauit Lombardiã. sed nunc.xxv.anni elapsi sunt, ergo fuit maior.

q ¶ Probata.] à te minore, & sic turpitudinem suam allegat hîc minor, quod non licet: vt.s.de transac.l.transactione. sed non est ita[b] nã tutor præsumitur scisse, & sic dolus ei non infert: vt.s.de transac.l.cùm damnationis. Vel tũc credidit se maiorẽ, & nũc aliter credit[c] Et secundum hunc casum est cõtra.ff.e.l.minor.xxv.an.addito, vbi non auditur: ex quo falsò probauit ætatẽ. Sol.[d] hîc duo sunt cõtra eũ: q̃ tutor & q̃ auunculus. ibi enim tutor vel curator. Item ibi[e] coram iudice. hîc non. Item contrà.j.si mi.se ma.dix.l.j.&.ij.&.l. si alterius.in prin. Solu.& ibi tutorem ignorantem decepit minor, hîc sciens fuit tutor, vt hæc lex præsumit. Vel dic secundo secundum Ir. probata à tutore tibi minori. Et tunc quæro, quomodo tenet remissio cùm dolus[f] dederit ei causam. Respond. verum est si statum esset in [illegible]bus pacti: vt suprà de trãsact.l.sub prætextu instrumenti. quia tunc non valeret remissio ipso iure: sed hîc per acceptilationem fuit liberatus: quia tunc valet remissio ipso iure. Et quod facit traditio in venditione, hoc facit liberatio: vt suprà de transact.l.sub prætextu instrumenti, vt robique ergo dolo dante causam contractui. debet dari de dolo: sed restitutio hîc eam excludit. vt.ff.de dolo.l.ij. Si autem nudo pacto fuisset facta remissio, ageretur[g] prima actione. & si exciperetur, replicaretur[h] de dolo: vt.ff.de transact.l.sub prætextu instrumẽti. & sic cessat restitutio, cum iure communi fit tutus: vt.ff.eo.l.in causæ.ij.in prin. vel si velis dicere, q̃ nudo pacto remisit etiã in casu. Ir. dic cum iudicis[i] authoritate: aliàs ipso iure tutus est, si est pupillus, si adultus carens curatore remissio[k] tenet, sed datur restitutio: vt.s.e.l.si curatorem.

r ¶ Quem.] scilicet auunculum.

b Ista reprehendit per Bart. & Alex. & dicit Pau. hîc quòd ista solutio nõ est multum necessaria.
c Hæc magis tuta. Bart. & sequitur Bal. & dicunt Pau. & Ale. quòd est vera in se: sed diuinat.
d Istã tenet Alex.
e Vtraque bona. Sali.
f Ista glo. allegat hîc per doct. cuius naturæ est contractus: illius naturæ est distractus.
g Et bene. Bart. & Pau.
h Et malè sali. licet Pau. cõtra.
i Dicit tamen Bal. q̃ iudicis authoritas nõ potest conualidare cõtractũ gestum inter tutorem & pupillum.
k Concor. cũ hac glo. in hoc Bal. Pau. & Sal.

k

a ¶ Ignarum.] ar. ꝗ aliquis ratione sanguinis, & officij præsumitur cogno scere alterius ætatem, vel statum: vt. ff. vnde cognati. l. octaui. §. j. & j. de liber. cau. l. si filium. & s. de episc. audi. l. si legibus.
b ¶ Arguit.] id est arguēte probat.
c ¶ Statutum tempus.] scilicet tempus vtilis anni.
d ¶ Hæredes.] & etiā ipsum auum si viueret.
e ¶ Eius.] f. auunculi.

ignarum[a] ætatis tuæ non fuisse, tam officiū tutelæ, quàm sanguinis proximitas arguit[b]: si necdū statutum[c] tēpus excessit, ex causa in integrum restitutionis hæredes[d] eius[e] conuenire potes. Dat. xj. Calend. Aug. CC. Conss.

¶ *In omissis ex certa scientia, uel sine, minor restituitur. Sali. & Alex.*

Impp. Honor. & Theod. AA. Iuliano proconsuli Aphricæ. LEX VIII.

ij Minoribus in iis, quę vel prætermiserunt[f], vel ignoraue rūt[g], innumeris[h] authoritatib[i] constat esse cōsultum. Dat. Non. Maij, Constantio V. C. Con.

¶ *Minor læsus non sui facilitate, quia facit id quod diligens paterfamilias faceret, nec etiam læsus dolo aduersarij, sed casu fortuito, non dicitur circunscriptus, & ideo non restituitur in integrum. Alexan.*

Impera. Zeno. A. Aeliano præfecto prætorio. LEX IX.

Non videtur[k] circūscriptus esse minor, ꝗ iure[l] sit vsus communi.

TITVLVS XXIII.
De filiofamilias minore.

10 Minoribus.] CASVS. Si minor sibi querelā cōpetentē inofficiosi test. omisit, restituitur: vt. s. e. l. j. Si autē per ignorantiā legatū in minus solēni testamēto relictū soluit restituitur: vt. j. si aduer. sol. l. īdebito soluto. neq; istud tantùm verum est exemplis: sed multis iuris articulis, vel authoritatibus.

f ¶ Prætermiserunt.] omittēdo quod omittere nō debuerūt: vt. s. e. l. j. & j. si vt omissa hære. per to. Et dic prętermiserint, s. scientes: vt differat à sequenti dicto. vel ibi fecit quod sibi nocuit. hic 30 omisit.

g ¶ Ignorauerunt.] etiam de iure: vt. j. si aduer. solutionē. l. indebito. & ff. de iur. & fac. ign. l. regula. §. j. & sic fecerūt qd facere non debuerūt.

h ¶ Innumeris.] idest, infinitis.

i ¶ Authoritatibus.] 40 vt. ff. eo. tit. per totum.

k Non videtur.] CASVS. Tu minor seruum tibi necessarium emisti, postea interiit. vis restitui: an sis audiendus, quæritur? & respon. ꝗ non: quia iure communi vsus es: vnde non videris circunscriptus: vt ff. e. l. verum. §. item sciendum. Vel sic: Consuetudo est in aliqua regione, ꝗ omnis qui vendit rem, promittat duplum euictionis nomine. minor existes in illa regione rem suam mihi vēdidit, & promisit de duplo nomine euictionis, secundum consuetudinem regionis: si velit restitui, non est audiendus: vt 50 ff. de pig. ac. l. si vendito pignore. §. vlti. & l. seq.

k ¶ Non videtur.] pone casum: vt. ff. e. l. verum. §. sciendum. & §. itē non restituetur. & §. si locupleti. vel pone quando de dupla promisit, de euictione secundum regionis morē: vt. ff. de pigno. ac. l. si pignore. §. si. & l. seq. quilibet enim hoc fecisset, & est ad. l. istam. ff. de re iudi. l. nihil consensui. §. j. & de fideiuf. l. inter eos fideiussores. §. cum inter. & de solutio. l. in pupillo. Fecit autem dominus Ir. super. l. istam glos. talem. Consequentiam tollit, scilicet hæc lex non oppositum infert: quia pars eius est. Hæc consequentia tollitur, si vsus est iure communi. ergo est circunscriptus. Item infert, cùm dico iure communi vsus est: ergo non est circunscriptus: quod infertur, scilicet ergo 60 non est circunscriptus, non est oppositum primi, scilicet vsus iure communi, & verè non est oppositum: quia quod infert, scilicet vsus iure communi est species: quod infertur, scilicet non est. circunscriptus, est genus, & species potest inferre genus affirmando, vt homo est, ergo animal est: non autem genus infert speciem. bene dico, quòd non circunscriptus, est genus. Nam non circunscriptorum quidam vtuntur iure communi: vt cum deliberatiōe adeuntes hæreditatem. & quidam non vt sine deliberatione adeuntes hæreditatem locupletem. Sed certè secundum Hug. si bene discutias, habent se vt excedentia & excessa: nisi velis dicere, quòd tantum importat dicere, est vsus iure communi: quantum si diceres, fecit quod quilibet diligens fa- 70 ceret: quare non videtur circunscriptus, sic nec restituendus. Et secundum hoc dic, quod eius pars est, id est particulariter est verum, id est in quibusdam est verum, in quibusdam non: quòd qui est circunscriptus, est vsus iure communi, & econuerso: & qui non est circunscriptus, est vsus iure communi, & econuerso. Item potest dici tertio hanc consequentiam tolli, est vsus iure communi et minor, ergo læsus. Vel secundum Azo. cuius verba hæc sunt, sic expone, est minor læsus, ergo circunscriptus, hoc tollitur, aliàs colligitur per hęc verba. vsus iure communi, id est eo ipso quòd iure communi vtitur, minor videtur non circunscriptus, quasi diceret, & si est circunscriptus, non denegabitur ei hoc beneficium: et sic ordinabis literam, minor, qui iure commu- 80 ni vtitur, videtur non circunscriptus. præsumitur ergo cōtra eum, hoc ipso, quòd non restituatur. Ia.

Species potest affirmatiuè genus inferre.

l ¶ Qui iure.] id est qui fecit quod quilibet sapiens faceret adeundo pinguem hæreditatem, quamuis postea vineæ, prædia &c. alluuione, casmate, perierint.

Continuatio.

¶ DE FILIOFAMILIAS MINORE. ¶ *Dixit de restitutiōe in genere specie primo in specie personarum, scilicet filijfamilias, cuius restitutio patri proficere uidebatur, & ideo etiam sibi deneganda, sed tamen datur ut in hoc titu. & ff. eo. l. iij. §. sed utrum.*

Filiusfamilias.] CASVS. Hæc lex dicit ꝗ minor. xxv. an. siue pro extraneo, siue pro patre fideiussit, neq; ei succedit: restituitur. secus si succedit, quia tunc non restituitur duplici ex causa. vna quia læsus non videtur, si succedit. alia ratio, quia extincta non est sua obligatio.

¶ *Authoritas patris non firmat contractum filij minoris, contra restitutionem in integrum. h. d. Bal. Vel sic: Minor fideiubens, etiam pro patre, restituitur in integrum, nisi sibi successerit. hoc dicit. Alex.*

Idem A. Triphoni militi. LEX I.

Filiusfamiliàs si minor viginti-quinq; annis, ꝓ extraneo fideiussit: in integrū restitutionē implorare non prohibetur[m]. ¶ Sed, & si pro patre suo fideiussor[n] extitit, eiq; diem suum functo non successit[o]: in integrum restitutionem postulare potest[p] †. Dat. Calend. Iul. Gordiano A. ij. & Pompeiano Conss.

¶ *Filiusfamilias minor restituitur aduersus mutuum, nisi iussus patris interuenerit: uel iuuetur per Macedonianum. hoc dicit Sali. & Alex.*

Imp. Gordianus A. Gaudiano militi. L. II.

Si frater †tuus, cùm mutuam pecuniam acciperet, in patris fuit potestate, nec iussu[q] eius, nec contra senatusc ōsultū[r] cōtractū est: propter lubricum ætatis, ad-

m ¶ Non prohibetur.] vt. ff. eo. l. ait præ- 10 tor. §. nō solùm. reus remanet obligatus: vt. ff. e. l. minor. se in id. in vlti. col. Itē accipe extraneū omnē prêter patrem, vel aliū in potestate habētē: vt auus paternus: vt. j. de rei vxo. ac. §. extraneum. Itē est hoc verū, qd hîc dicit, secundū P. si nō est 20 soluendo ille, pro quo fideiussit, vt sic in subsidiū detur restitutio: vt argu. ff. e. l. cū mādato. §. sed si ex euentu. & §. si autem ipse. sed ibi in vno casu primo principaliter iure maioris cōtraxit minor, hîc secundario. in alio non cōtraxit minor, 30 sed procurator eius, vñ ipse in subsidium restituitur. Vel aliter & veri*, quod ibi dicitur, intelligitur qñ pater statuerat iniquū pretiū, & filius ꝓ illo statuto à patre pretio vēdidit, licet res plus valeret, non tamen filius potest restitui, secundum 40 la, & Azo. Dic ergo eū hîc restitui, etiā si sit soluendo principalis, quia interest sua potius non soluere, quàm solutum repetere: vt. ff. de compē. l. ideo. & ff. de fideiuſ. l. si stipulatus. in prin.

Filiusfa. minor si fideiubeat, an sit restituendus.

†Al. postulare non potest.

†Hæc lex si frater. & l. filiusfa. in uertæ sunt.

n ¶ Fideiussor.] quæ fideiussio valet: vt. ff. de fideiuſ. l. si dubitetur. §. filiusfamiliàs. & ff. qui satisda. cog. l. ij. §. & filius.

o ¶ Non successit.] s. ipse filius. secus[a] si successit patri, vel extraneo, pro quo fideiussit: quia tunc duplici ex causa non subuenitur. Prima quia non est 50 læsus. Secunda quia est extincta obligatio sua: vt. ff. de solu. l. Stichum. §. quod vulgo. & de fideiuſ. l. generaliter. & hoc si simpliciter fideiussit. vbi autē principaliter se obligat pro alio, tunc vna ex causa tantùm non restituitur[b], quia non est læsus, non autem obligatio est extincta: vt. ff. de fideiuſ. l. generaliter. Sed P. dixit[c] secus esse, si successit extraneo, quasi nihilominus restituetur: ar. huius. l. sed certè semper cōfirmatur pro ea parte, qua successit: vt. d. l. Stichū. §. quod vulgo. & de fideiuſ. l. hæres. §. quod si stipulator. & sic ad fictionem se refert: sed in sequēti expositione ad veritatem. Item dixit P. eum patri succedentem in parte non modica, non restituendum pro ea parte. aliàs secus: vt ff. quod cum eo. l. ij. & iiij. sed secus[d] hîc puto, quia nomine patris, siue iure hę 60 reditario conuenitur: ibi suo nomine.

a Et bene Odo. Bar. & Sali.

b Sequitur istam Bart. & Sali.

c Et malè Odo.

d Istam tenēt Odo. Sal. & Alex.

p ¶ Potest.] Aduersus cautionem: vt. j. si aduer. cre. l. ij. & j. l. proxi.

Si frater tuus.] Titulus iste habet duas leges: & prima consueuit incipere, filiusfa. secunda, si frater. quæ autem earum sit prior, non est vis. CASVS Minor. xxv. an. in potestate patris constitutus, mutuam accepit pecuniam. & etiam consumpsit: an possit restitui, ne cautione emissa de reddenda ea conueniri possit, quæritur? & rñ. quòd potest, nisi iussu patris eā acceperit, quo casu cessabit restitutio: vel contra senatuscon. Ma. quo casu iure communi tutus per Macedonianum non restituitur, vt si causa studij aberat, mutuū accepit, vel dic, quòd publicè habebatur, vt paterfamiliàs. ¶ Not. duo 70 quæ faciunt cessare restitutionem in integ. primum est contractus firmitas, vt quia iussu patris contraxit mutuum. Est enim firmus, & inexpugnabilis ꝓpter patrem, qui habet in hac specie contractus ius præcipuum. Secundū est contractus infirmitas, vt quia contraxit mutuum in casu prohibito. nam cessat restitutio: quia est tutus ipso iure per Macedonianum. Bal.

q ¶ Nec iussu.] quo casu specialiter est restitutio deneganda: aliàs[e] autē si iussu patris contrahat, restituitur filius, si ipse conueniatur: si verò pater, tūc nec ipse nec filius restituitur: vt habes hîc, & ff. eod. l. iij. §. sed vtrū. Si verò nomine filij directa actione pater cōueniat, dat restitutio patri, etiā filio inuito, secundū quosdā: vt. ff. e. l. patri. §. j. quod nō placet[f]. & illā aliter expone vt ibi.

80 r ¶ Contra senatusconsultum. quia tūc iure cōi tutus per Macedonianū nō restituit: vt. ff. eo. l. in cau§. ij. in prin. Sed qualiter esse potest, ꝗ tūc det restitutio qñ nō cōtra senatuscōsultū factū est, si enim studiorū cā aberat, vel in necessarias causas accepit, nō iuuat? Sed dic loqui tantùm, cùm publicè paterfamiliàs videbatur: vt. ff. ad Macedo. l. iij. & l. penul. & j. ad Macedo. l. j. & ij. Item & quando in necessariam causam accepit, & pòst sua facilitate amisit: nam puto cum restitui, quamuis videbatur vsus iure cōmuni: vt. s. tit. j. l. si. secus si fato: vt. ff. eo. l. verùm. §. sciendum. Vel dic eum non restitui: vt argu.

e Istā glo. vsque ad finem sequitur Bart. & Sali.

f Et bene secundum Pau. intelligendo glo. quando pater non erat obligatus: nec spērabatur ob ligari.

vt argu.ff.de solu.l.in pupillo.sed ibi in facto loquitur.

a ¶ Eam cautionem.] quam fortè amiserat de sorte reddenda,& vsuris.

Continuatio. ¶ DE FIDEIVSSORIBVS MINORVM.¶ De minoribus dixit,nunc de eorum fideiussoribus dicit.

Ostquam.] CASVS. Mihi minor fundũ promisit:fideiussores dedit,si vult restitui ad fundum,an possit,quæritur. 10 et respõ.q; sic.sed an fideiussores liberantur. Rñ. quòd non.Si autem quid præstiterit,idem erit.

b ¶ Aetatis.] & læsionis.

c ¶ Restitutus.] contra emptorem conuictus de dupla.vel dic restitutus ad rem vendicandã.

d ¶ Non cogeris.] cõ 20 sequitur ergo per restitutionem, vt de euictione nõ teneatur:sed si fuerit paternũ, vt hîc dicit, & sic filij, iniuria fit emptori,si extraneus euincat,& ita minor de iure cõmuni non est tenetur,et sic non est opus petere in integrũ restitutionẽ : vt.ff. 30 de eui.l.si per imprudẽtiã.Vnde dic q; fuit patris quo ad æstimationẽ:quia sic credidit. Sed quid si fuit extranei, in quo decipitur reddẽdo pretium? Respondeo non eo quod vendidit, sed quia duplã promisit.cũ & sine ea tã tundẽ potuit vẽdere, nec 40 erat consuetudo regionis promittere de dupla: vel quia pretium amisit. Alij dicunt prædiũ fuisse minoris, & eũ restitutũ ad rem vendicandã. Itẽ dic, q; cum decreto facta fuit venditio.aliàs ipso iure non valet, nisi quãdo pater permisisset:vt.j.qñ 50 decret.opus nõ est.l.prædium. et tamẽ fideiussor semper tenetur:vt.j.de prædi.mi.l.& si is.

e ¶ Sed ea res.] id est restitutio tibi data,vt de euictione non tenearis. Vel restitutionem tibi datam ad rem.

f ¶ Fuerint.] quia per- 60 inde est, ac si soluissent: vt.j.manda.l.si pro ea. & ff.mand.l.lucius.

uersus eam[a] cautionẽ, in integrũ restitutionem potuit postulare. PP.iij.Non.Octobr.Pio & Pontiano Cons.

TITV. XXIIII.

De fideiussoribus minorum.

¶ Restitutio concessa minori,non prodest fideiussori.ideo si fideiussor soluat,uel ad soluendũ condemnatus sit,repetere potest à minore, nisi minor aduersus fideiussorem restitutionem petat.h.d.Alexan.

Impp.Seuerus & Antoninus AA.Mironi. L. I.

Ostquàm in integrum,ætatis[b] beneficio restitut[c] es, periculũ euictionis emptori, cui prædiũ ex bonis paternis vẽdidisti,præstare nõ cogeris[d]. Sed ea res[e] fideiussores, qui pro te interuenerũt excusare nõ potest:quare mãdati iudicio, si pecuniam soluerint, aut cõdẽnati fuerint[f],cõuenieris[g]:modò si eo quoque nomine restitutionis auxilio nõ iuuaris[h].vj.Calẽ. Octob. Seuero A.& Albino Cons.

¶ Restitutio minoris non prodest fideiussori, nec potest restitui fideiussor minoris,nisi ob dolum aduersarij.h.d.Bal.

Impp.Dioclet et Maximian.AA.Curioni. LEX II.

Si ea, quæ tibi vendidit possessiones[i], interposito decreto præsidis[k],ætatis tantummodò auxilio iuuat[l]:nõ est dubiũ fideiussorẽ ex persona[m] sua obnoxiũ esse cõtractui.verùm si dolo[n] malo apparuerit cõtractũ interpositũ esse:manifesti iuris est,vtriq;[o] personæ, tam vẽditricis, quàm fideiussoris consulendum esse. S. vj. Calend. Maij Diocletiano ij. & Maximiano AA.CC.

g ¶ Conuenieris.] tu minor à fideiussoribus actione mandati.

h ¶ Iuuaberis.] contra fideiussores.iuuaris enim.ff.eo.l.in causæ. j. Accur.

Si ea quæ.] Hæc lex si ea.in prin.dicit idẽ quod in superiori proxima. CASVS. Dicit igitur, q; si rem suam minor tibi vendidit,decreto præsidis interueniente,et fideiussorem dederit nomine euictionis:an eo restituto liberetur fideiussor,quæritur?et respon.quòd si dolo minore (vt tibi venderet)induxisti,non solùmmodo sibi,sed fideiussori succurritur.

70 i ¶ Possessiones.] id est res possessas:vt.ff.de verb.sig.l.interdum.

k ¶ Præsidis.] aliàs nulla esset venditio ipso iure.Item & tutoris authoritas est necessaria:vt.j.si propter pu.pen.l.si.et tamen nihilominus poterit restitui:puta si minori pretio vendidit quàm valeret:vt.j.de præd. mi.l.si quidẽ.Sed contra.ff.de mi.l.ait prætor.§.quid tamen.et.§.sed credo.Solu.ibi præcipit hîc permisit:vt.ff.e.ti.l.quod si minor.§.pe.

Dolus quãdoque dat causam cõtractui,quãdoque incidit in cõtractum.

l ¶ Iuuatur.] puta læsa sui facilitate,non dolo aduersarij.Accur.

m ¶ Ex persona sua.] id est ex suo pacto,vel obligatione sua,sed in veritate nomine minoris est obligatus:vt.ff.de ijs qui not.infa.l.furti.§. si quis. Sic. j.de leg.l.ex legato nominis.

80 n ¶ Si dolo malo.] sed nõ videtur hoc stare posse.si enim dolus dederit causam contractui iure cõi videt tutus,et per actionẽ de dolo.et per cõditionẽ sine causa,vt fideiussor liberet:vt.ff.de dolo.l.& eleganter.in prin. &.j. de rescin.ven.l.si dolo.si incidit dolus,ergo agitur actione ex eo contractu:vt.ff. de dolo.l.si quis affirmauerit.& de ac.emp.l.Iulianus.§.si vẽditor.et.§.per cõtrariũ.sic ergo semper cessat restitutio:vt.ff.e.l.in causæ.ij.in prin. Sed dic q; dolus dedit causam contractui, & facta fuit venditio & traditio. cessat enim de dolo:quia datur restitutio:vt.ff.de do.l.j.§.penul.Vel posset dici quòd hîc dolus non emptoris,sed tertij interuenit:vnde & tenet emptio vt dicitur. ff. de dolo.l.& eleganter.§.j.sed datur restitutio:vt hîc.Alij dicunt cõpetere restitutionem cum actione ex eo contractu:vt.ff.e.l.in causæ.ij. §. Pomponius. &.l.Aemilius.& sic de incidente dolo dicunt.

Dolus tertij,an vitiet emptionẽ.

o ¶ Vtrique.] hoc odio illius,qui dolũ adhibuit.Sed nunquid si minor restituit,eo ipso fideiussor eius restitut⁹ videt? Rñ. exceptionẽ habet.nõ aũt ipso iure liberat, nisi & 10 ipse restitutionẽ petat: quã petet eodẽ iure,quo & minor, cùm hîc dicat, vtriq; psonæ &c.secũdũ Az.licet hoc mirabile videat:vt.ff.de excep.l.exceptiões.ij.§.rei aũt. vsq; in fi.sed secus, vbi minor sui facilitate decipit, vt ibidẽ dicit in prin. Sed si 20 minor nõ petat restitui, an fideiussor poterit? rñ. sic:vt.ff.de bo. pos. cõtra tab.l.si pòst.§.fi.& de pa.l.fi.&.ff.de fideius.l.ex psona.& hîc.nã dicit tã vni,quã alij, ergo cuilibet eorũ,etiã altero nõ petẽte.Vel dicas, q; nõ potest fideiussor restitui, mino 30 re nolente, sed eum cũ effectu cõuenit actione mãdati:vt.ff.e.l.q; si minor.in princ. Itẽ in eo q; hîc in prin.l. dicit fideius sori minoris nõ subueniri. & superiori.l.pxi. est cõtra.ff.de procur.l. minor.vbi indistinctẽ dicit fideiussori subueniri.So. 40 distingue, an cousulto reo & fideiussore det in aliũ regressus actori, vt ibi erat,& tũc vtriq; consulat:vt ibi:an nõ, & tũc reo tantũ:vt hîc & eodẽ modo soluas.ff.de admi. tut.l.j.&.ff.de acq.hære. l.si pupill⁹.ij.Vel dic hîc in cõtractu,in quo circũ 50 script⁹ est,dedit fideiussorem:in legib⁹ cõtrarijs in alio,secũdũ Io. Alij aliter hoc soluũt,vt dixim⁹ in.d.l.minor.Itẽ ad id qđ hîc in fin.dicit est cõtrã. ff.de fideius.l.Marcellus. vbi dicit fideiussori non subueniri: sed dic ideo, quia non tenetur, cùm 60 pro furioso, vel simili intercedit.

Fideiussor minoris,an, & quando possit in integrũ restitui.

TITVLVS XXV.

Si tutor vel curator interuenerit.

¶ Minor aduersus aditionem,potest restitui intra tempus legitimum:quo elapso contra curatorem sibi succurritur,qui authoratus est sibi.Vel sic:Mora petendæ restitutionis, contra aditionem hæreditatis, non excludit remedium agendi contra curatorem,qui perperam authoratus fuit minori,in ipsa aditione, uel immissione.Bal.

Imp.Antoninus A.Martianæ & alijs. L. I.

Siam puberes[p] vtriusq; sexus, parentũ hæreditatem adijstis[q]: si etiã nunc in ea ætate estis,vt eo q; paternæ hæreditati vos obligastis,in integrum restitutionis auxilium accipere debeatis: per pro curatores[r] vestros adite præsidẽ prouinciæ. ¶ Quòd si legitimã ætatem[s] impleştis,idq; tempus,[t] quo in integrũ restitui potestis, excessistis: curatores vestros,si ad uersus eos nõdum experti[v] estis, iudicio[x] secundum formam[y] iuris conuenite.PP.ij.Non. April. Læto & Cereali Cons.

¶ Tutoris authoritas in iudicio,uel extra non impedit restitutionem minoris.h.d.Bal. Vel sic: Minor circumuentus præsente tutore,uel curatore in iudicio,uel extra,restituitur.h.d.Sali.

Imperator Alexander A.Martianæ, L. II.

Minorib⁹ annis vigintiquinq;,etiã in ijs, quæ præsen-

Continuatio.

¶ SI TVTOR VEL CVRATOR &c.¶ Quãdo interuenit fideiussor in cõtractu minoris dixit,nũc quãdo tutor,uel curator interuenit.

Iiam.] CASVS. Si adulti vtriusque sexus authoritate curatorum hæreditatem paternam adierint,quæ non soluendo sit:an possit restitui,quæritur?& distinguitur,aut excessit tẽpus, quo petitur restitutio,aut non.si nõ,eam implorare poterit:si sic, non dabitur restitutio,sed curatores conuenient,qui vt adirent suaserunt , secundum formam iuris,vel vtili neg.gest.

70 p ¶ Puberes.] Quia impuberes non possunt sine tutore : vt institu . de autho.tu.§.neque tamen.

q ¶ Adijstis.] Curatore interueniẽte,vnde videbatur eius authoritate corroborata aditio.

r ¶ Per procuratores.] Habentes speciale mandatum:vt.ff.de mino. l. illud.§.si talis.

a Vt quia perperã authoritatem gesserunt. Sali.

s ¶ Aetatem.] xxv.annorũ.& cum authoritate curatoris:vt.s.de proc. l.iij.

t ¶ Idque tempus.] scilicet quadriennium.

v ¶ Experti.] ob hoc q; adierunt hæreditatem non bonam.

x ¶ Iudicio.] actione vtili negotiorum gestorum.

b Quia nomine eorũ restitutionẽ non postularunt.Sali.

80 y ¶ Secundum formam.] quæ est vt de gestis[a] & gerendis[b] teneantur vtili actione negotiorum gestorum:vt.s.de nego.gest.l.tutori.&.in eo.tit. l.curatoris.Sic ergo secundum P.pupillus qui cum tutore adijt, abstinet sine restitutione:pubes non potest sine restitutione.Sed tu dic[c],quòd vterque per restitutionem,vt diximus.ff.eo.l.ait prætor.§.non solùm.& facit ad hanc.l.j. si mi.se ab hæredi.absti.per totum.

c Idã Bar. Pau. & Sal.

Minoribus.] CASVS. Cũ minor tut.vel cur.pręsente,extra iudiciũ vel in iudicio circũscriptus sit,in integ. restitu . auxilium potest

implorare,etiã si tutor,vel curator pupilli,vel adulti emerit, vel vendiderit: vel aliâs in rebus eorũ cõtraxerit,& se læsos dixerint,nõ solùm pupillo cõtra tutorẽ dabitur personalis actio tutelæ,sed etiã ad rẽ suã restituetur. idẽ est in adulto,vt ei teneat̃ curator vtili neg.gest.act. similiter & restitutio concedit̃.

a ¶In iudicio.] accipe exempla:vt.ff.eo.l.& si fine.§.pe. &.l.minor autem magistratus. §.j. &.l.minor.xxv.ann. adito. &.l. etiã si. &.ff.de cõfes.l.certum.§.pen. &.j. si aduer. rem iu.per totũ. &.j.de iu.l.properandũ. in fi. & j.de admi.tu.l.si bonam.

b ¶Circumuenti.] sui facilitate,vel dolo aduersarij. hoc tamen fallit in casibus: vt.j.de admi.tu.l.cõstitutionem.&.l.sancimus.j. &.j.ad Trebel.l.penul.in princ.

tibus tutorib⁹ vel curatoribus in iudicio [a],vel extra iudicium gesta fuerint:in integrum restitutionis auxilium superesse(si circumuenti [b] sunt)placuit.

¶*Auxilium extraordinarium cum ordinario concurrit,contra diuersos.h.d.Bal.Vel sic:Minor nõ prohibetur restitui,licet indẽnitatẽ à suo tutore vel curatore poßit consequi.h.d.Sali.*

Imp.Dioclet.& Maximian.AA.Nicomedi.

LEX III.

ETiam † in ijs quæ minorũ tutores,vel curatores malè gessisse [c] probari possunt: licet personali actione à tutore [d], vel curatore [e] ius suum [f] cõsequi possint:in integrũ tñ restitutionis auxilium eisdem minoribus dari iam pridẽ placuit.Dat.iiij.Noñ. Maij, Maximo & Aquilino Conſ.

¶*Minor non restituitur cõtra obligationem, quam in se suscepit,eius administrator.hoc dicit.Bal.Vel sic:Vbi aduersus minorem ex contractu administratoris sui non datur actio, ei non competit restitutio.Sali.*

Idem AA.& CC.Isidoro. LEX IIII.

SI creditor nõ vestrã personã, sed curatorum secutus [g],cum ipsis cõtractum habuit,& ab ipsis stipulatus est: nullam [h] ei [i] prorsus aduersus vos [k] actionem cõpetere, manifestum [l] est.v. Calend. Maij,Heracliæ AA.Conſ.

¶*Licet minor poßit restitui:tamen potest contra administratorem experiri: nec præiudicat sibi per electionem.Bal. Vel sic: Vbi tutor uel curator res minoris distrahit,minor potest petere restitutionem: uel uia ordinaria experiri contra administratorem, nec sibi præiudicat per electionem.hoc dicit.Sali.*

Idem AA.& CC.Valentino. LEX V.

ETiã tutoribus vel curatoribus distrahẽtibus [m], vel aliâs cõtrahẽtibus [n],minores tam resti

† Concor. cũ hac.l.gl. super verbo restituimus.in fi.in ca.ij extrà de resti.in integ.

c ETiam.] Malè gessisse. dolo,vel sine dolo,culpa tamẽ: vt ff.eo.l.tutor vrgentibus. in princip.

d ¶A tutore.] actione scilicet tutelæ.

e ¶Curatore.] s.vtili negotiorum gestorum.

f ¶Suum.] i.sibi debitum. sic.ff.si cer.pet.l.si & me. Et dic secundum quosdam possunt.s.de iure,non de facto:quia non sunt soluendo. alioqn secus:vt.ff.de mi.l.cũ mandato.&.l.intra.§.vendentibus.& eodẽ modo soluitur aliud cõtrarium.j. de iu.l.properandum. in fi.Vel aliter vt.j.eo.l.fi.no.Vel dic indubitabiliter hoc locũ habere, qñ interest sua habere rem: vt.ff.eod.l.si ex causa.in prin.& quod cum fal.tu. l.pupilli.Itẽ contrà.ff.de mi.l.in causæ.ij.in princ. vbi dicitur dari restitutionẽ minori demũ deficiente alio auxilio. Sed dic cõtra eundem ibi.hîc autẽ cõtra diuersos. Vel dic vt ibi,generale est qđ hîc dicitur,speciale ibi.j. de iud.l.properãdum. in fi.secundum Ia.

SI creditor.] CASVS. Tutori vel curatori minoris fidẽ ei⁹ secutus nou adulti. pecuniam tuam credidisti, & ab eo stipulatus es eã tibi tradi:an aduersus adultũ detur actio,quæritur?& respon.ꝙ non.quia tantùm cum curatore contraxisti,& opus est quòd hoc specialiter exprimatur.

g ¶Secutus.] scilicet specialiter.

h ¶Nullam.] neque directam,neque vtilem:quia dixerat se nolle cum minoribus cõtrahere aliter ex contractu tutoris in pupillum daretur actio, vt etiam datur pupillo ex contractu tutoris.Item nec fuit hîc versa pecunia in pupilli vtilitatem,aliâs teneretur,licet cum tutore tantùm creditor contraxisset:vt.j.quod cum eo.l.ei qui.in fi. &.j.quando ex fac.tu.l.si in rem.&.ff. quod fal.tu.aut.l.pe.§.j.quæ sunt contra.Et dicas hîc distinctionẽ si vis,quam habes.ff.de neg.gest.l.si pupilli.§.j.

Tutoris cõtractus quãdo obligat pupillum.

i ¶Ei.] scilicet creditori.

k ¶Vos.] pupillos.

l ¶Manifestum est.] ergo nõ indiget restõne:vt.ff.e.l.in causæ.ij.in prĩ.

ETiam.] CASVS. Si curator minoris res eius distraxit:vel aliâs cõtraxit,puta permutãdo,dabitur minori electio,vel agere cõtra tutorem ad cõsequendum id,in quo per eũ damnificatus est, vel petere reb⁹ suis restitui:neque altera electa,præiudicabitur sibi in altera,quo minus ad eam regressum habeat,vel habere possit.

m ¶Distrahentibus.] id est vendentibus res pupilli,vel adulti.

n ¶Contrahentibus.] id est permutantibus.

o ¶Sequi.] scilicet bona eorum propter damna sua.

p ¶Generando.] cõtra.j.de codi.l.fi.in prin.sed ibi loquit̃ qñ cõtra eũdem eligit:hic aũt cõtra diuersos.Itẽ cõtra.ff.de mi.l.in causæ.ij.in prin.vbi nõ dat̃ extraordinaria,donec habet locũ ordinaria,sed hîc qñ tutor, vel curator distraxit:ibi quando ipse minor,vt facilius contra factum tutoris vel curatoris veniat,quã cõtra suũ,sic ergo quãdo minor distraxit,non restituitur ad rem, cũ habeat actionẽ cõtra tutorẽ,vel curatorẽ,nisi magis intersit sua habere rẽ, quã actionẽ:vt.ff.de mino.l.in causæ.j.§.fin.&.l.seq.Sed B.nõ admisit superiorem distinctionẽ.& lex illa,in causę.loquitur secũdũ eũ,quãdo cõtra eundẽ, hîc quãdo contra diuersos.sic ergo datur electio.& hoc placet.Tertij dicunt, qñ ipso iure est munit⁹, cessat restitutio : sed qñ iure actionis,dat̃ nihilominus restitutio. Quarti dicũt,ꝙ hîc nõ erat soluẽdo tutor:& tũc eligit. arg.ff.de mino.l.cũ mandato.Itẽ contrà.j.de iud. l.ꝓperandũ.in fi.vbi primò dicit agẽdũ cõtra tutorẽ.Sol.speciale in iudicijs propter authoritatẽ iudicãtis.Vel ibi in instãtia fuit læsus.vnde actio est ei salua, & firmior quã pri⁹.si aũt qa testes, vel instrumẽta non ꝓduxit:qa causa nõ est ei salua,sed est amissur⁹,restituit̃ etiã nõ cõuento tutore,Vel hęc secũdũ illã: qa hîc non erat soluẽdo. Quid aũt si nõ appellauerit? Dic vt.j.titu.ij.l.in rem.Itẽ qñ per procuratorẽ decipit̃,quare nõ habet hãc electionẽ : vt.ff. de mi.l.cũ mandato.§. si aũt ? Rñ. plus tribuit̃ ex necessitate gerẽti tutori: vt hîc,quã spõte gerẽti : vt ibi. ADDITIO. Qñ auxiliũ extraordinarium cõcurrat cũ ordinario, vide pulchrè per Barto.in.l.in ꝓuinciali.§.si verò in loco cõi.ff.de no.ope.nun.

Restitutio in integrũ, an detur minori habenti aliud auxilium.

tui rebus ꝓprijs,q̃ tutorũ vel curatorũ dãna seq̃ [o],nullo eis ꝑiudicio per electionẽ generãdo [p], placuit.vj.Id.Decemb.CC.Conſ.

TITVLVS XXVI.

Si in communi eademq; causa in integrum restitutio postuletur.

¶*Pactum sororis non præiudicat fratri.Item restitutio sororis non patrocinatur fratri. h. d. Bal.Vel sic:Transactio fratris,non nocet fratri ratum non habenti : nec restitutio minoris prodest maiori secũ cõem causam habenti.Sali.*

Impp.Dioclet.& Maximian AA.& CC.Aphobio & alijs. LEX VNICA.

NEc si maior [q] vigintiquinq; annis soror vestra fuit, vobis non mãdantibus, nec ratã trãsactionẽ habẽtibus,de iure vestro quicquã minuere potuit [r]. Nam [s] si cognitis, quæ gessit [t], his consensum post vigintiquinq; annos ætatis [v] cõmodastis:quãuis illa minor pro portiõe sua restitutiõis auxilium implorare possit:vobis tñ ad cõmunicãdũ edicti ꝑpetui beneficiũ eius ætas patrocinari [x] nõ potest. S.iij.Idi.Augu.CC.Conſ.

TITV. XXVII.

Si aduersus rem iudicatã, restitutio postuletur.

¶*Contra sententiam pro parte condemnatoria,potest minor pro parte .s.quatenus est læsus,restitui.sed si sententia incidit in tẽpus maioris ætatis,restitutio cessat.h.d.& est not. lex. Bal.Vel sic: Aduersus sententiam latam contra minorem,super actione tutelæ datur restitutio: non si sit lata contra maiorem.h.d.Sali.*

Impera.Alexander A.Vilijs. LEX I.

¶SI IN COMMVNI EADEMQVE CAVSA &c. ¶ *Quia de negotijs minorũ tantùm de gestis dixit: nunc de illis quæ cum alijs habent communia.*

NEc si maior.] CASVS. Fundũ mihi & sorori cõem possedit Titi⁹,quẽ ego & soror mea petiuimus:soror me non mandãte,neq; ratũ habẽte:vel fortè lite cõtest. ab vtroq;:me tamẽ posteà absente trãsegit:an mihi præiudicauerit quo ad portionem meam?rñ.ꝙ nõ:vt si maior esset, ꝙ nõ soluet:si minor,repetet.Si autem maior.xxv. an.eam ratam habui:& ipsa ad portionem suam beneficio ætatis restituta fuit: an mihi hoc prosit,quo magis portionem recuperare possum,quæritur?& rñ.quòd non.

q ¶Maior.] nedum quòd ipsa erat minor:vt.j.dicitur in fi.l.

r ¶Potuit.] vt.ff.de pact.l.si vnus.§.& in summa.&.s.de transactio.l.transactionis.

s ¶Nam si cognitis.] scilicet à vobis fratribus.

t ¶Gessit.] etiam nõ nomine fratrũ, sed tantũ suo:vt.j.de rei vẽd.l.mater.

v ¶Aetatis.] scilicet vestrę.

x ¶Patrocinari.] quia est personale beneficiũ:vt.ff.de except.l.exceptiones.ij.§.rei.ff.de admini.tu.l.ex pluribus. Item hoc si res erat diuidua,puta transactum erat super rei vendica.impetrauit hîc restitutionem: vt possit vẽdicare pro parte dimidia,quæ ei competebat.Si autem esset indiuidua :puta seruitus fortè:nam omnis seruitus est indiuidua præter vsumfructum:vt.ff. ad le.falc.l.j.§.si vsusfructus.Contra esset vt.ff. quemad.ser.amit.l.si commu nem.in princip.&.j. si vnus ex plu.ap.l.j.&.ij.ff.si serui.ven.l.loci corpus.§.si fundum.& arg.s.de di.rescri.l.j.& arg.ff.de appel.l.si quis separatim.§.fina. Item not.quòd quidam signant contrarium huic.l.quod est.ff.eo.l.iij.§.scio. quasi hîc facta fuit transactio,omnibus istis existentibus minoribus à sorore. Sed certè non exigo hos fratres fuisse minores transactionis tempore:licet & hoc posito adhuc lex illa non obstaret : vt in solutione contrariorum ibi diximus.

Seruitus quęlibet est indiuidua excepto vsufructu:

¶ SI ADVERSVS REM IVDICATAM &c. ¶ *De personis dictum est:nunc uerò de negotijs.*

Minus

Minus.] CASVS. Tutor obligatus pupillo in.x.pro vna re malè administrata,& à pupillo facto adulto in.x.cõuentus in.v. cõdẽnatus est,in aliis.v.absolutus:minor à sentẽtia non appellauit,sed stetit vsq; ad.xxviij.an.petit nũc restitui,an sit audiẽdus, quæritur?Distinguitur.aut post legitimam ætatem fuit sententiatum aut non: si post, restituendus non est:si ante,sic:cùm sit intra an. vtilem olim. hodie intra quadriennium 10 restitutio peti potest de ijs, quæ in minori ætate gesta sunt.

a ¶ Minus.] pone hîc casum, φ generalis fuit petitio,& generalis absolutio:& sic est cõtra:vt.s. de trãsac.l.sub prætextu specierũ.Vel pone,φ generalis vel specialis fuit 20 petitio:sed sententia specialis. Ex vna specie ad decem egit:& in quinq; fuit condemnatus:& in quinq; absolutus. Quid autem si de aliis tacuit? Respon.iure cõmuni agit:vt.ff.de nego.gest.l.si autẽ.§.fin. & de cõpen.l. quod in diẽ.§.j. nec præ- 30 iudicat sententia:vt.ff.de except. doli.l. apud.§. itẽ quæritur.Sed quidam dicũt tacitè in residuo absolutũ per.l.istã:vt.j.de app.l.ampliorẽ.in fi.&.j. depo.l.iiij.quod non placet.sed expone eã, vt ibi dixi.Itẽ nec dicitur nulla, in eo quod expressit: 40 sed aliqua,secũdũ H.licet quidã vt Azo,hoc dixerũt per.l.ff.fa.ercis.l.in hoc.Itẽ pro hoc φ sup toto debeat iudicare cõdẽnando,vel absoluendo habes.ff.de ar.l.qualem.§.j.aliàs est.l.dicere.

Minus [a] ex tutelæ iudicio cõsecuti [b], de superfluo [c] hẽre actionẽ [d] ita potestis, si tpe iudicij [e] minores annis fuistis, & nunc beneficium ætatis vobis largitũ [f]. ¶Cæterùm si post legitimã ætatẽ [g] sñia prolata [h] est:iterato eandem actionẽ de eisdem speciebus, [i] inferre nõ potestis.PP.v.Calen.Feb. Pompeiano & Peligno Conss.

¶ *Minor.xxv.annis potest restitui contra sententiam latam pro patre,super patria potestate.h.d.Bal.& Sali.*

Imp.Gordianus A.Serenæ. LEX II.

Si cùm pater [k] tuus te in sua potestate esse,minimeq; emãcipatione [l] à se factã valere diceret,pcõsul super causa cognoscẽs te eius potestati subiectã pnũciauerit [m]: cùm aduersus eã sñiam [n] in integrum restitui postules [o]: is qui [p] puinciã regit,in impertiẽda cognitione suas partes secundũ leges exhibebit [q].PP.xv. Cal. Decemb.Pio & Pontiano. Conss.

¶ *Aduersus sententiã uicarij,uel delegati principis,solus princeps cognoscit,& restituit.h.d.Bald.& Sali.*

Impp.Philippus A.Alienæ. LEX III.

Aduersus sententiã eius,q tũc vice [r] principis iudicauit, in integrũ restitutiõis auxiliũ apud ptorẽ,seu psidẽ puinciæ clarissimum virũ flagitare nequaquã poteris [s]. ¶Nã aduersus eius sñiam, qui vice principis cognouit, solus [t] princeps restituet. PP. xviij. Cal.Nouemb.Philippo A.& Titiano Conss.

¶ *Sententia lata aduersus minores indefensos, est nulla ipso iure:sed si sunt legitimè defensi, est ualida:sed possunt restitui.h.d.Bal. Vel sic: Sententia definitiua contra minorem defensum, est aliqua:sed per restitutionem rescindenda. Salic.*

Impp. Diocletus & Maximian.AA.Vrbinio & alijs. LEX IIII.

Cvm & mĩores vos esse affirmetis,& ĩdefensos [v]: nullũ [x]

b ¶ Consecuti.] puta quinque.

c ¶ De superfluo.] ex alijs scilicet quinque.

d ¶ Actionem.] scilicet tutelæ efficacẽ petita prius in integrũ restitutiõe.

e ¶ Iudicij.] scilicet totius.nam si tempore ferẽdæ sententiæ maior erat, ita demum restituitur,si dolo aduersarij hæc dilatio est facta:vt.ff.eo.l.iij.§.primo.etiam si altero die post impletam ætatem est lata sententia.Sed certè imò 50 videtur restitui:tunc:nam ille cuius res post absentiam vsucapta est, modico tempore restituitur secundum omnes:vt.ff.ex quibus cau. ma.l.ab hostibus. §.sed quod simpliciter. Sed potest esse ratio : quia hîc potest appellare. ADDITIO. Aliam rationem diuersitatis assignat Barto. hîc dicens: Modicum tempus ex quo quis reuersus est,computari non potest absenti,do nec sarcinulas composuerit,& aduocatum quærit.quæ ratio cessat in modico tempore,ex quo superuenit ætas.

f ¶ Largitur.] quia estis intra vtilem annum.hodie quadriennium.

g ¶ Aetatem.] scilicet.xxv.an.

h ¶ Prolata.] non sorde tutoris:vt.ff.eo.l.iij.§.j.

60 i ¶ Eisdem speciebus.] maximè de eisdem non potestis, nam nec de alijs ne sit contra. supra de transact.l.sub prætextu specierum. vel aliud in transactione, dic quàm iudicio propter plures actiones, & species, quas transactio admittit. Vel in vtraque idem. sed ibi generaliter agitur & transigitur:hîc specialiter iudicatum fuit.& facit.infrã de iudic.l.secunda. & suprã de transact.l.age cum Geminiano.&.l.si de certa.&.ff.de transact.l.qui cum tutoribus.in principio.

Si cum.] CASVS. Pater filium suum,quem emancipauerat in potestatem petijt,actione præiudiciali proposita:filius in modum exceptionis instrumentum protulit emancipationis:replicat pater instrumentum 70 falsum esse, vel minus solenne:vt putaquia erat emancipatus coram iudice pedaneo, cùm erat emancipandus,coram iudice ordinario: lata est sententia contra minorem filium: vult restitui : quid iuris sit,quæritur?& respon. præses prouinciæ ipsi audientiam suam impertietur, an restituendus sit an non? quidam dicunt quòd non. per titul. qui & aduersus quos.l.vlti. tu dic quòd sic.neque obstat lex illa:quia speciale est,quòd filius contra patrem audiatur in causa status.

k ¶ Si cum pater.] Pone casum.agit pater actione in rem, de iure quiritum:excipit filius emancipationẽ.pater replicat emãcipationem non valere.

l ¶ Emancipationem.] quam factam esse ille filius dicebat in forma re 80 plicationis.

m ¶ Pronunciauerit.] sed malè secundum quosdam.& sic non est contrã ff.de adop.l.post mortem.Vel ibi duo faciunt contra patrem : factum suum, & longum tempus:hîc vnum tantũm.argu.j.de fun.pa.l.fina.libro.xj.&.j.de testa.l.sancimus.

n ¶ Sententiam.] in qua fuisti subiectus potestati patris.

o ¶ Postules.] tu filius.

p ¶ Qui prouinciam regit.] Videtur ergo φ minor magistratus possit in integrũ restituere,cõtra sentẽtiã maioris,puta proconsulis, qui est spectabilis:iste clarissimus:vt.j.l.proxi.&.s.de episc.& cleri.l. raptores: quod esse nõ potest:vt.ff.eo.l.in causæ.ij.§.fi.&.l.præfectu.&.l.minor autẽ magistratus.sic & in appellatione:vt in aut.de app.& intra quæ tẽpora. §. fi.col. iiij.Sed dic præsidis nomen generale esse:vt.ff.de offi.præsi.l.j.Vel hîc nõ facit mẽtionẽ præsidis:sed loquitur de eo proconsule,qui regit prouinciã. vel litera ista non dicit, 10 quod restituat,sed quòd sit impertienda cognitio.

Præsidis nomen est generale.

q ¶ Exhibebit.] denegando restitutionem. & sic non est contrã. j. qui & aduer. quos.l. fin. vbi dicit non dari restitutionem contra patrem. Vel dic hanc per illam corri- 20 gi: quod in idẽ recidit. Vel cognoscet,sed super hoc non pronunciabit : vt ar.ff. de offic. proconsul.l.solent. Vel dic speciale,cùm de statu agit, vt detur,aliàs secus. hoc placet. Vel restituitur contra sententiã non cõtra partem.ar.j.si aduer. 30 dona.l.si.quod non placet.& facit ad.l.j. de patr. pote.l.si filiũ. & de peti. hære.l.si putas.

Aduersus.] CASVS. Ex delegatione principis, quidam vice eius de causa, quam habebat minor cõtra aliquem cognouit:tu 40 lit sententiam cõtra minorem: vult restitui aduersus eam. an prætor. vel præses possit restituere, vel cognoscere: & an sit restitutio danda, vel non, quæritur? & respond. quòd non. sed solus princeps restituet. Sed nunquid ipse delegatus possit restituere?dicit quòd sic.

r ¶ Qui tunc vice.] puta quia vicarius erat,de quo loquitur suprã de offic.eius qui vi.al.l.j. Vel quia erat delegatus: vt.ff. eodem. l. minor autem. §. penult.

s ¶ Poteris.] vt.j.vbi & apud quem.l.j.

50 t ¶ Solus.] aliud videtur in appellatione: vt in authenti.de appel.& intra quæ tempora.§.fin.colla.quarta.& hoc ideo, quia ipse princeps videtur cognoscere.cùm quis cognoscit vice eius. vnde sicut ipse posset tunc integrum restituere,ita nunc:vt.ff.de mino.l.minor autem magistratus. §. penultim.sed quidam dicunt hodie immutatum:vt infrã vbi & apud quem.l. fina. ADDITIO. Dicit hîc Bartol. si restitutio petitur aduersus interlocutoriam aliquã:tunc ipsemet delegatus potest restituere:vt.d.l.fina.si verò petitur restitutio aduersus definitiuam. tunc ipsemet delegatus restituere non posset, vt hîc : nisi sibi specialiter committeretur: vt dicta. l. finali.

60 Cvm & minores.] CASVS. Si contra pupillum vel adultũ, & indefensos,quia neq; tutor,neq; curator interuenit, lata est sententia:nulla est ipso iure:vnde restitutio non est necessaria.si autem defendantur,& contra eos lata est sententia:valet.sed aduersus eam restituuntur, idem est si per procuratorem defendantur.

v ¶ Indefensos.] ab alio,sed vobiscum fuit lis contestata.

x ¶ Nullum.] quia non interuenit curator vel tutor.vt.ff. de re iudicata. l. acta.§.fina.&.l.contra pupillum.& infrã qui leg.per.l.primam.& ideo non est necessaria restitutio:vt hîc,&.ff.de mi.l.in causæ.ij.Quid autem in adulto non habente curatorem?videtur quòd valeat sententia:quia sibi sua defensio 70 committi videtur:vt.ff.quibus ex causis in poss.eatur.l.hæc autem.§.fin.Sed dic contra secundum omnes:licet nulla lex hoc dicat:nam & hæc & aliæ loquuntur,cùm habet tutorem,vel curatorem,& non interuenit &c. & est in iudicijs speciale.secus in contractibus:vt suprã de in integ.resti.l.si curatorẽ. & secus in hæreditate:vt.ff.de acquir.hæred.l.necessarijs. Item & in iudicijs, excipio sententiam de mittendo in possessionem, quæ datur contra pupillum:vt.ff.quibus ex cau.in pos.ea.l.apud Iulianum.§.fina.&. l. sequent.In adulto tamen hoc est plus in iudicijs,quòd patitur venditionem:vt.ff. de bon. authen.iudi.pos.l.si minor.Item quid si tutor vel curator in exordio fuit:sed pòst citatus per iudicem destitit:& condemnatur minor? Videtur quòd non 80 valeat: quia si medio tempore desierit esse tutor, vel curator, non valet sententia:vt infrã quomodo & quando iudex.l.si præses.& ad hoc infrã de adul.l.quamuis.j.Sed quid si in principio non fuit: posteà autem citatus affuit.nunquid valet sententia? Respond.vt infrã qui leg.per.l.momentaneæ. Sed dic contra:quia hîc non desierat sicut à contrario sensu eiusdem.l.probatur.idemque dico,& si non fuit tutor citatus: quia iam confessus erat : & causa cognita,sed minor cum tutore agit:vt argumen.ff. de bo. autho. iudic. pos.l.minor.

Sententia lata contrã adultũ non habentem curatorem an valeat.

Missio in possessio - nẽ fit cõtra pupillum.

vobis præiudicium[a] fieri præſes prouinciæ pro ſua grauitate curabit. ¶ Nam ſi iuſta defenſione tutorũ,vel curatorũ vobis aſsiſtente aliquid ſtatutũ[b] eſt:intelligitis in integrũ reſtitutionis auxilium vobis eſſe neceſſariũ[c]: eodẽ obtinente,etiam ſi per procuratorem veſtrum legitimè[d] ordinatũ lis agitata eſt.Dat.xvj.Calen.Maij, Maximo & Aquilino Conſ.

¶ Non attẽditur qualitas adminiſtratoris, ſed qualitas domini.h.d.Bal.Vel ſic: Sententia lata contra tutorem in cauſa pupillari, dicitur contra pupillum lata:ideo pupillus poteſt reſtitutionem petere.h.d.Sali.

Idem AA.& CC.Martiano. LEX V.

IN rem pupilli[e] vel adulti contra[f] tutores, ſeu curatores à præſide lata ſentẽtia, reſtitutionis auxiliũ non minus, quàm ſi quid aduerſus[g] eos fuiſſet ſtatutũ, implorare minores poſſe conſtat[h]. Dat.x.Cal.Nouem.AA. Conſ.

TITVLVS XXVIII.
Si aduerſus vẽditionẽ &c.

¶ Si venditio ſolennis proceſsit à minore cum iuramẽto,excludit beneficium reſtitutionis.h.d.

a ¶ Præiudicium.] per ſententiam, in qua ſuccubuiſtis.

b ¶ Statutum.] contra vos,pro vobis autem valet,etiam ſine ea: vt ſuprà de procura.l.non eo.

c ¶ Neceſſarium.] & habebitis, probata læſione. Sed contra.ff.eo.l.eum qui.Sol.ibi non reſtituitur,qui ſpontè ſe obtulit defenſioni minoris. nec minor, quia non tenetur. hîc tenetur, & ſic reſtituitur.

d ¶ Legitimè.] ſcilicet à minore cum authoritate tutoris, vel curatoris: vt.ſ.de procura.l.neque.& hanc.l.habẽt quidam pro vltima huius tituli,& alij pro pe.

IN rem.] CASVS. Si in cauſa pupilli,vel adulti consra tutores, vel curatores lata fuerat ſententia : an aduerſus illam pupillis vel adultis debetur in integ. reſtitu.licet in perſonam eorum lata fuerat, quæritur?& reſpon.quòd ſic, perinde ac ſi contra eos aliquid fuerat ſtatutum. ratio eſt, quia in res eorum mandatur ſententia executioni:vt.ff.de re iudi.l.ſi ſe.§.j.

e ¶ Pupilli.] ſecus ſi nõ eſt in rem eorum.

f ¶ Contra tutores.] qui etiam iudicio affuerunt:vt.j.de ſenten.& interlocu.l. prima.& infrà in quibus cauſis. in integrum reſtitu.non eſt neceſ.l.ſi tutor.

g ¶ Aduerſus eos.] ſ.minores præſentes.

h ¶ Conſtat.] mandaretur enim ſentẽtia executioni in res eorum,ſcilicet minorum.Azo.vel adultorum:vt.ff.de re iudica.l.ſi ſe.in princip.&.§.primo.vnde ſecus, quando aliquis ſe obtulit eorum defenſioni:cùm tunc fiat executio in offerentem:vt.ff.e.l.eum qui.& de procur.l.Plautius.Reſtituitur hic ergo ad totam cauſam:vt.ff.de in integrum reſtitutio.l.fina.Vel ad appellationem:vt.ff.eodem.l.& ſi ſine.§.penultimo.An autem hodie tempora appellationis currant contra minorem? Quidam dicunt quòd non:vt infra in quibus cau.in integr. reſtitutio non eſt neceſ.l.fina.Vnde dicunt hodie non dandam reſtitutionem contra ſententiam, cùm iure communi poſsit appellari. ſicque habes hunc titulum correctum: ſed certè & ſi non currerent tempora appellationis:tamen plus eſt reſtitui ad totam cauſam,quàm ad appellationem:vt infrà ſi ſæpius in integrum reſtitutio poſt.l.j.Vnde etiam ſi appellauit curator pro adulto,tamen adultus poteſt reſtitui:vt.ff.de adminiſtratio.tutorum.l.ſi minoris.Sed tu dic,quòd huiuſmodi tempora iudicialia currunt hodie propter authoritatem iudiciorum: vt.j.de iudi.l.properandum.in fin.& in aut.de hære.& fal.§.pupillus.col.j.ſic quòd tam ad totam cauſam,quàm ad appellandum reſtitutio eſt neceſſaria.ſecus in abſentibus reipublicæ cauſa,qui quandoque ad appellandum tantùm reſtituuntur:vt.ff.de in integ.reſti.l.ſi.

Sententia contra tutores, vel curatores lata, cõtra quos mandabitur executioni.

¶ SI ADVERSVS VENDITIONEM &c.

SI minor.] CASVS. Minor.xxv.ann. cum decreto prædium tibi vendidit:promiſit,quòd non veniret contra vẽditionem:& hoc iuramento firmauit:petit reſtitui:an ſit reſtituẽdus, quæritur?& reſpon.quòd non.

i ¶ Emptori.] ſecus ſi alij iuraſſes,vel etiam coram teſtibus ſeptem, & taballione,te non venturum contra illam venditionem,quam facturus ſis : vt ſtatim dices in authenti.hîc poſita.Item dic emptori cum decreto. & ſic tenuit contractus ipſo iure.vnde non facit rem prohibitam,quare non poteſt venire contra,niſi per reſtitutionem:vt infra de prædijs mi.l.ſi quidem. ſed prætor non vult eum reſtituere:vt hîc.ſi autem ſine decreto vendidit : ipſo iure nullus eſt contractus:quia fecit rem prohibitam de iure. ſicq; poteſt ſuo iure vendicare minor,& ſacramentum ſuper hoc exactum nullum eſt. & ſic loquitur lex contraria.ſ.de legi.& conſti.l.non dubium.in fine. &.ff.de pact.l.iuriſgentium.§.& generaliter.& hoc eſt quod dicit Bul. per elegantia verba.præſtito ſacramento accedente decreto, officio non vtere: non accedente decreto,tuo iure vtere,id eſt rei vendicatione.nam prætor ſuum non tuum tibi denegat auxilium.Sed M.dixit.l.iſtam loqui etiã ſine decreto facta venditione:quia hæc lex non diſtinguit.ergo nec nos:vt.ff.de pu.in rem act.l.de pretio.&.d.l.non dubium.intelligebat in perpetuò prohibitis:vt non accipere matrem in vxorem.At prohibitio iſta (quòd minor non vendat prædia) in multis caſib⁹ fallit:vt.j.de præd.mi.l.ob ęs.ſed quæſtio eſt deciſa hodie per aut.ſacramẽta &c. quã lege hîc:p quã pbat̃ intellectus M.ſi modò ſit pubes.

k ¶ Cauiſti.] id eſt per ſtipulationem promiſiſti.

l ¶ Corporaliter.] vt in aut.iuſiurandũ quod pręin prin.colla.ij.ſecus ſi verbotenus:vt.j.ſi mi.ſe ma.dixe.l.ſi alterius.

m ¶ Perfidiæ.] id eſt contra fidem pacti.

n ¶ Periurij cõtra ſacramentum.] Sed cõtra.ſ.de trãſact.l.ſi ex falſis. vbi venit̃ cõtra trãſactionẽ etiã iuratã:ſed ibi fuit dol⁹ ex altera parte, hîc nõ. vel ibi fuit tranſactio contra legem.hîc venditio: non tamen fuit cum decreto ſecundum Bul.Vel dic ſecundum M.religio, ſacramenti facilè repellit aliquem à priuilegio qd haberet in contractu licitè inito,ſi nõ iuraſſet.Idẽ hodie in illicito p aut.hîc poſitã , &.j. ſi minor ſe ma.dixe .l. ſi alteri⁹.ſed à iure cõi , qd qs haberet, vt reſcinderet pactum,ſi nõ iuraſſet nõ repellit̃,licet iurauerit.vt ibi,&.ſ.de leg.& cõſti.l.nõ dubiũ. Nã & aliâs ſola cõfeſsio repelllit mulierẽ à priuilegio Velleiani.vt. infrà ad Vell.l. antiquæ . ſed nõ repellit̃ à iure cõi:vt multis pbatur argumẽtis:vt ĩfrà de pba. l.cũ precibus . & de do.cau.l.ſi.& infrà de nõ nu. pec. l.in cõtractibus. iura enim cõia pferunt̃ priuilegijs. facilius enim tollunt̃ priuilegia, quàm iura cõia,vt hîc,& ĩ aut. de non aliæ.§. quia verò veriſimile. colla.ij.vñ & difficilius expugnantur.

Tranſactio iurata an poſsit infringi.

ſecundum uerum intellectum.Bal.Vel ſic: Contra uenditionem in ſe ualidam,minori corporaliter iuranti,de non contraueniendo, non datur reſtitutio.Sali.

Imperator Alexander A.Florentino militi. LEX I.

SI minor annis viginti q; emptori[i] prędij cauiſti[k],nullã de cætero te eſſe cõtrouerſiã facturum:idq; etiã iureiurãdo corporaliter[l] præſtito * ſeruare cõfirmaſti:neq; perfidiæ[m],neq; † periurij[n] me authorem tibi futurũ ſperare debuiſti.Datum vj. Calend. Septembr. * .

* Nõ verbotenus &c.

Velleianũ perdit mulier per ſolã confeſsionem.

† Idẽ in eo, qui metu compulſus, aliquid tradit, & iurat nõ repetere vt per gloſ. ſuper verbo, reſignãdũ in c.ad audientiam extrà de his quæ vi me . cauſa ſi . & capi. pe.eo.tivbi papa dicit ſe nõ velle viam periurijs aperire.

¶ Contractus puberum iuramento firmati, nequeunt infirmari:niſi uis uel iuſtus metus interuenerit, uel niſi ſit iuratum de non exponenda querela maleficiorũ.Bal.:vel ſic: Contractus puberum iuramento ſpontaneo firmati, nequeunt retractari:ſecus ſi iuramentum per viam ſit exortum.h.d.Salice.

¶ Noua conſtitutio Friderici.

SAcramenta puberũ[o] ſpontè facta ſuper[p] cõtractib⁹[q] rerũ ſuarũ nõ retractãdis, inuiolabiliter cuſtodiant̃[r]. Per vim aũt , vel

SAcramenta .] CASVS, In hac aut.pcipit Imperator ſeruari inuiolabiliter iuramẽta puberũ, niſi per vim vel metum fuerint extorta. quo caſu etiã à maioribus annis.xxv.pręſtita,non valent:& precipuè non ſunt ſeruanda hæc iuramenta,ſi exacta ſunt propter hoc,ne quis conqueratur de aliquo maleficio.h.d.

o ¶ Puberum.] impuberes enim non iurant,vt teneantur:vt.ff.de iureiu.l.qui iuraſſe.in ſi.j.rñ.niſi in caſu:vt.ff.de libe. cau.l.ſi. ADDITIO. Doctores cõiter tenẽt teſte Bar.hîc ꝙ ſi impubes eſt maior infante proximus pubertati,ita ꝙ in eo cadat delictum,tunc obliget̃ iuramẽto:vt.l.impuberẽ.ff.ad.l.Cor.de fal.cũ ſimilibus.Et hoc tenet etiam Abbas conſi.xxxix.j. libri. quia ſicut peccando,& peierando poteſt ſe obligare.diabolo,ita & Deo:vt in c.j.de delic.pue.

p ¶ Super.] ſiue in ipſo contractu.ſiue prius, ſiue poſt etiam quandocunque, ſecundum Azo.

q ¶ Contractibus.] etiam ſi ipſo iure non valeant:vt quia non fuit decretum.in eis enim maximè iuramentum firmat pactum,aliâs nil adijceret hæc conſtitutio veteri:vt.ff.de lega.j.l.ſi quando in princip.& ad mu.l. j. & infrà de theſau.l.j.libr.x.Item dicunt[a] quidam,quòd tantum loquitur hæc authen. in contractibus,vbi hincinde naſcitur obligatio:vt.ff.de verbor.ſigni.l. Labeo.Nos contra.nam in donatione,& ſtipulatione locum habet , cùm & hæ appellentur quandoque contractus:vt ſuprà quod met.cau.l.ſi donationis.in prin.& infrà de pręſcript.xxx.ann.l.ſi quis emptionis.in princi. Item quid ſi generaliter iuret coram aliquibus,ꝙ non veniret contra illum contractum, quem ſit facturus?Rñ.non valet:quia res inter alios acta &c.vt.ff.de pac. l. ſi vnus.§.pacta quæ.in ſi.§.aliâs eſt.§.ante omnia.& infrà ad Vell . iubemus . & infrà res inter alios acta.&.ff.ſi ſerui.vẽd.l.loci.§.ſi fundus.&.l.ſi de cõi.& de euic.l.ſi rem quæ apud.§.j.& ad.l.Iul.de adul.l.denunciaſſe.§.quæritur.Item alia ratione:quia generalis renunciatio non valet:vt.ff.ſi quis cau. l. ſed & ſi quis.§.quæſitum.Sed & poſſet allegari in contrarium quod dicitur in quęſtione illa,de omni caſu fortuito recipiendo.quã no.in,d.§.quæſitũ. Itẽ quia fuit ſuper contractibus:vt hîc.vnde nõ auditur &c.vt.ff.de leg.iij.l.nõ aliter. & de exerci.l.j.§.in re igitur.Itẽ quia ſubeſt ratio legis.C. vt.ſ. non ſit author perfidiæ &c.Item quid in iudicio?Rñ.idem arg.de pecu.l.licet.in prin. &. C. de temp.ap.l.ſi.in ſi.Sed argu.contra.ff.de verb.obl.l.inter ſtipulantẽ.§. ſi ſtichum.ibi,nam ſtipulatio &c.&.infrà de arbi.aut.decernit ius. ADDITIO. Dic quòd licet iudicium reddatur in inuitum, tamen iuramentum non exigitur ab inuito.meritò habet locum hæc aut.ſecundum Bar.hîc.

a Gl.iſtam in omnibus ſequuntur Bar.& Do

r ¶ Cuſtodiantur.] ſ.vt det̃ actio[b] & exceptio:vt.ff.de acqui.re. do.l.ſtatuas.&.ff.fami.erciſ.l.inter.§.j.Sed quæ actio?Reſpond.re non tradita actio ex eo contractu quaſi ſic id eſt cum ſacramento non ſit inhibita alienatio:vt argumen.ff.famil.erciſ.l.inter cohæredes.§.j.& de leg.iij.l.cùm quis.§.nuptura.Si autem re tradita cadit à poſſeſsione , emptor agit publiciana. contra quemlibet etiam minorem,ſi ad eum redeat poſſeſsio,ſecundum quoſdam. quaſi non ſit translatum dominium lege prohibente, cũ ſacramentũ perſonam afficiat,nõ rem.Sed magis puto[c] dñium trãslatum,& ei rei vẽdicationẽ dari:nõ autẽ actione ex eo contractu aget,ammodo ſemel re tradita. argum. ff.de

b Cũ iſta gl.vſque ad ſi.tenet Iaſ. poſt . doct.

c Et bene Bar. dũ modo minor ſit dominus.

ff. de ver. obl. l. inter stipulantem. in prin. & de act. emp. l. si quis alienan. & de contrahen. emp. l. si cùm fundum. Item si vltra dimidiam iusti pretij est decep tus, qui iurauit, an veniet contra? Dic vt dixi. j. de rescin. ven. l. ij.

a ¶ Extorta.] quia nō videtur deierare[a], qui ex licita causa contrauenit: vt ff. qui satis. cog. l. ij. Quid si iurauerit quis dare. x. vtrū per cōstitutionē istam teneat? Dico q̄ nō. Quid si testator cōponendo testamentū iurauerit contra nō venire? Dicūt quidā per. l. istā q̄ non potest[b]. cōtra. ff. de ver. sig. l. verba cōtraxerūt. & ff. de leg. j. l. nemo. vbi dicit nemo potest facere, quin leges locū habeāt &c. pacto nō potest. j. de inoffi. testa. l. si quādo.

a Gl. sequitur Sali.

b Et bene Bar. & Sa.

ADDITIO. De hac quæstione vide glos. in. c. vltima volūtas. xiij. q. ij. & Io. And. in. c. quod semel. de reg. iur. lib. vj. in mercurialibus. & Bart. in l. si quis. in prin. ff. de leg. iij. qui dicit, q̄ posšit nō obstāte iuramēto cōtrauenire citra etiā metum periurij: qđ est notabile.

per iustū metū extorta[a], etiā à maioribus (maximè ne querimoniā maleficiorū cōmissorum faciant) nullius esse momenti iubemus.

¶ *Minor læsus sui facilitate, uel per tutoris insidias, restituitur in integrum. Bal.*

Imppp. Constantinus, Constantius & Constās AAA. ad populum. LEX II.

IN integrum restitutione minoribus aduersus commentitias[b] venditiones[c], & aduersus tutorū seu curatorū insidias[d], sanctionū pręsidio cautum esse non dubium est. D. Idib. Aug. Sirmij, Constantio. ij. & Constante. CC. Conss.

TIT. XXIX.

Si aduersus venditionem pignorum &c.

¶ *Si res minoris est uendita iure creditoris: minor non restituitur, nisi propter enorme damnum. h. d. Bal. & Sali.*

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Sabinæ & alijs. LEX I.

ETiā aduersus[c] vēditiōes pignorū, quæ à creditoribus[f] fiūt minoribus subueniri[g], (si tamē magno detrimento[h] afficiātur,) iam pridē placuit. Si igitur[i] pignori captis[k] prædijs, ac distractis, enorme damnū ex huiusmodi vēditione passos vos ostenderitis: præsertim[l] cùm hodie minores vos esse affirmetis, auxiliū restitutionis vobis impertietur. Dat. x. Cal. Decē. Sirmij, ipsis AA. Conss.

IN integrum.] CASVS. Siue minor, siue eius tutor rē suā vēdiderit, & decept⁹ fuerit: restituetur ad rē. & contra tuto. & cur. datur ei actio tutelæ de iure communi.

b ¶ Commentitias.] quas præsumitur cōmentitiè esse cōpositas cùm pupillum lædunt.

c ¶ Venditiones.] & trāsactiones: vt. j. de prædijs mi. l. non solùm. nisi res sint, quæ seruari non possunt, quas nō reuocat, nisi sordes tutoris iterueniat: vt. ff. e. l. et si sine. §. j.

d ¶ Insidias.] per actionē tutelæ. sic ergo ad rē agitur: vt hîc, & ff. e. l. in causæ. §. interdū. & contra tutorē, vel curatorē: vt. s. si tu. vel cu. l. si.

¶ SI ADVERSVS VENDITIONEM PIGNORVM &c.

ETiam.] CASVS. Paterfami. pro mutuo quod accepit pignus obligauit: moritur paterfa. minorē sibi instituit heredem, creditor vel ex pacto, vel ex lege pignus vēdidit: vult minor restitui cōtra venditionem pignoris: an posšit, quæritur? & respon. q̄ si enorme damnū passus est: & sit intra annos, intra quos datur in integrum restit. restituendus est. vel potest hæc lex loqui in ipso minore tantùm: & in pignore prætorio seu iudiciali: vt differat à sequenti. ¶ Et sic not. ex ista. l. secundum Bal. quod qui damnum allegat, probare debet.

e ¶ Aduersus.] non solùm aduersus alias venditiones: vt. s. ti. j.

f ¶ A creditoribus.] ex pacto vel lege, & cepit pignus à prædecessore: aliàs etiā pro paruo damno restitueretur, licet non pro minimo: vt dices. j. l. proxi. & non fuit necessarium decretū: vt. ff. de re. eo. l. j. §. si cōmunis. in fi.

g ¶ Subueniri.] contra emptores.

h ¶ Detrimēto.] vel fraudis cōsilium interuenit. & sic non est contra. j. de præ. mi. l. ij. Alij dicunt, quòd hîc à minore cœpit, ibi à prædecessore.

i ¶ Si igitur.] primò in genere, postea in specie.

k ¶ Captis.] id est acceptis à prædecessore: Vel dic captis authoritate iudicis: obligauit tamen prædecessor minoris.

l ¶ Præsertim.] nam idem si in quadriennio essetis. j. de temp. in integrum restitutio. l. superuacuam.

REm quam.] CASVS. Pater minoris rē obligauit hoc pacto, vt liceret creditori distrahere pecunia nō soluta sua die: si creditor ex distrahat: an minor ad illud posšit restitui? respon. q̄ non. & hoc in prima. Idē est & si extraneo succesšit. & hoc in secūda. Si autē creditor in vēditione mala fide versatus fuerit, vt quia vēdidit rem pro. x. cùm valeret. xx. aget cōtra creditorem actione pignoris: contra tuto. vel cura. vtili nego. gest.

m ¶ Distraxit.] fortè patre viuēte. & ita nullam recepit dubitationem, lex ista secundum quosdam. sed non placet: quia in fi. legis reprobatur. nam imputat tutoribus. dic ergo eo mortuo.

n ¶ Non habet.] vt. j. de rest. mi. l. quæ à patre. & de re. ali. l. mancipia. Hoc tamē fallit in duobus casibus secundū Bul. s. ꝓpter enorme dānū, vel fraudis consiliū cū emptore participatū, vt. s. l. proxi. & j. de præ. mi. l. ij. & ff. de dist. pig. l. si creditor. §. illud. in quibus etiā ad rem restituitur. sed maior tantùm contra creditorem aget: vt. j. si ven. pig. aga. per totum.

¶ *Contra uenditionem pignoris quod incœpit ab authore minoris, minor non restituitur: sed si creditor fuit in aliqua fraude, succurretur minori contra creditorem, Item contra tutorem uel curatorem qui paßi sunt uennudari. Bal. Vel sic ubi pignus cœpit à prædecessore minoris, contra uenditionem: minori nō datur restitutio. sed contra uenditorem agit, si fraudem commisit, & etiam contra tutorem, uel curatorem qui uenudari passus fuit. h. d. Sali.*

Idem AA. & CC. Seueræ & Clementinæ. LEX II.

REm, quā à patre vestro quōdam creditor eius obligatā sibi distraxit[m], per ætatē vestram postulantiū reuocari desyderium nō habet[n] rationē. quod iuris est, etiā si extraneo successistis. Nā si creditor non bona fide versatus[o] est, ipsum magis[p], vel tutores siue curatores[q] vestros, qui hanc venū dari passi sunt, conuenite. D. xiij. Cal. Maij, Sirmij. CC. Conss.

TITVLVS XXX.

Si aduersus donationē &c.

¶ *Minor non restituitur contra congruentem donationem, propter nuptias, uel nuptialia munera consueta. Bald. Vel sic: Donatio sponsalitia non immoderata, prætextu ætatis non reuocatur. h. d. Sali.*

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. Theodoræ. LEX I.

SI quæ res[r] ante nuptias[s] cōgruēti moderatione[t] à mīore annis * vigintiq; marito[v] sponsaliorū

o ¶ Versatus est.] nō tñ participauit emptor fraudē: nec fuit enorme damnū, aliàs restituitur etiā ad rē. Et circa hoc distingue: qa si cœperit conuentionale pignus à minore, restituitur ꝓ modico damno, licet nō pro minimo: vt in alijs suis cōtractibus: vt. j. de prædi. mi. l. j. & ff. de in inte grū resti. l. scio. Si prætorium vel iudiciale, quod potest incipere à minore: vt. ff. de reb. eo. l. iij. §. j. tunc pro enormi damno restituit: vt. ff. de mino. l. si ex causa. in princ. & l. pe. vel fraudis cōsilio: vt eo. ti. l. & si fine. §. idē faciunt. Sin autē à prædecessore, triplex est opinio. Prima Bul. quod restituitur ꝓ enormi dāno: vt. s. l. proxi. vel fraudis cōsilio, vt. j. de prędijs min. l. ij. nō aliter. vt hîc. fraudē intellige cum emptore participatam, aliàs nō dat restitutionem: sed contra venditorē agit iure cōi, vt hac. l. bene probatur. Secūda Io. q̄ exigatur vtrunq;, scilicet grā de damnū, & fraudis consilium. & pro eo est quòd hæres debet omnino vti iure defuncti: vt. ff. eod. l. Aemylius. & quibus ex causis in poss. ea. l. apud. Sed est argu. contra. ff. de verbo. obli. l. cùm filiusfami. §. in hac. Sed ibi tot sunt stipulationes, quot sunt facta: vt in eo. titul. l. si sic stipulatus. quæ non possunt intelligi in pupillum, ex suo facto committi, hîc autem vna conuentio, ex qua defunctus & hæres eius tenetur, & præiudiciū patitur. Tertij dicunt primo casu, cùm cœpit à minore exigi enorme damnum per. l. j. huius tit. Sed in secundo, quando à prædecessore etiam pro modico, si modò fraus interuenerit. Potes dicere secūdū Azo q̄ nullo modo restituatur cōtra emptorē, qñ cepit à pdecessore p. l. ff. e. Aemili⁹. & secūdū eū cepit pign⁹ à pdecessore. ADDITIO. Qñ pign⁹ cepit à pdecessore sic distingue secūdū Aar hîc aut vēditio fit ex pacto habito cū defuncto: tūc minor nō restituit. ita loquit hęc. l. & l. Aemylius. ff. de mino. & l. apud Iulianū. §. j. ff. quib. ex cau. in pos. ea. Aut aliquid gestū est cū minore: vt qa interpellaui eū, & ex mora eius sum cōsecutus potestatē vendēdi à lege &c. tunc ipse posset impetrare restitutionem in integrū: vt. l. cū filiusfa. §. in hac. ff. de verb. obl. hāc distinctionem tangit glo. in. l. si cum militaribus. j. de resti. militum.

Pignore minoris vendito, an sit ei tribuenda restitutio.

Hæres vti debet iure defuncti.

✱ Viginti quinque in exēpl. scriptis. non legitur.

p ¶ Magis.] pignoratitia actione: vt. j. si vendi. pig. aga. per totum. & dic magis quàm emptorem ad rem.

q ¶ Curatores.] vtili actione negotiorum gestorum.

¶ SI ADVERSVS DON. &c. ¶ *Scilicet petatur restitutio à minore.*

SI quæ res.] CASVS. Si minor in sponsām suam donationem propter nuptias fecit: an restitui. beneficio eam repetere posšit, quæritur? & respond. quòd non. secuto matrimonio, si modò data fuerit: & præsente curatore: aliter enim nō valet: vt. s. de in integ. resti. l. curatorem.

r ¶ Res.] scilicet mobiles.

s ¶ Ante nuptias.] hodie appellatur propter nuptias: vt. j. de do. ante nup. l. fi. Vel dic, q̄ fuit hîc donatio sponsalitia, siue simplex ante matrimonium, aliàs non exigeretur insinuatio cuiuscunque esset quantitatis: vt in authen. vt fratrum filij. §. illud. col. ix.

t ¶ Moderatione.] quæ pro qualitate personarum est attendenda, sicut dicitur in dote: vt. ff. de iure do. l. quæro. & l. siue generalis. & l. cùm post. §. gener. & de mino. l. si ex causa. §. in dotis.

v ¶ Marito.] futuro. Accursius.

a ¶ Curatore.] sine eo enim non valet donatio: vt.s. de in integrum restitu. mi. l. si curatorem. & .j. de iure do. l. mulier.

b ¶ Non reuocabuntur.] Ipso iure, sed restitutione data. Vel speciale est, vt contra talem donationem non restituatur. subest enim iusta causa, id est spes matrimonij. vnde spe durante non reuocatur. sicut aliàs. ff. de tute. & ra. distr. l. j. §. sed nonnullos. & ff. de admi. tu. l. cũ plures. §. fin. Sed videtur in hoc casu reuocari: vt 10 j. de prædijs mino. l. prædia. quæ est contrà. Solu. hîc de mobilibus dicit: ibi de immobilibus, quæ sine decreto alienari nõ possunt. Alij dicunt hîc, de donatione ꝓpter nuptias, ibi de sponsalitia largitate loqui. Alij contrà: prima placet. An autem 20 sine decreto in re immobili fieri possit donatio propter nuptias. habes. j. de admini. tut. l. lex quæ. in princ. & si maior factus aliena. & c. l. fi. §. fi.

k ¶ Post decretum.] id est, sententiam.

l ¶ Qui.] scilicet clarissimus.

m ¶ Deberi.] scilicet Secundò.

n ¶ Pronunciauit.] & malè.

o ¶ Secundus.] proprium nomen serui.

Donatio ꝓpter nuptias facta per minorem an possit retractari.

tẽpore, etiã curatore [a] præsente, tibi donatæ sunt: obtentu ætatis nõ [b] reuocabũt. S. iij. Nõ. Noué. Diocletiano & Aristobolo Conss.

reuocari [s] intelligis: sed damnum, quod ob eam causam [t] illatum [v] est, iudicio negotiorum gestorum à curatoribus tuis [x] esse sarciẽdũ. PP. ij. Calé. Iul. Laterano & Rufino Conss.

¶ Pater non potest alienare res donatas filijs emãcipatis: nec obest filio minori consensus, in re, quæ sine decreto alienari nõ potest. h. d. Bal.

Idem AA. & CC. Medeæ. LEX II.

SI in te ac fratrẽ tuũ emãcipatos [c] pater vester donationem fecit: in aliũ postea transferendo portionẽ eius [d], nihil [e] vobis abstulit: nec si frater tuus sibi quæsiti prædij rustici partẽ donanti patri cõsensit, dñium ab eo discedere potuit [f], propter senatuscõsulti [g] authoritatem: nec auxilium † in integrũ restitutionis, hac in re necessariũ est. In alijs verò rebus quę etiã sine decreti recitatione alienari possunt [h]: si postquàm sibi donatę fuerint, posteà alij donãti eandem patri volũtatem in minori ætate cõmodauit, nec præstituta tempora restitutionis excessit: hoc auxilium implorare potest [i]. Dat. viij. Calend. Ianuar. AA. Conss.

¶ Manumissio uindictа, id est, causâ cognita, & cum decreto, ratione minoris ætatis retractari non potest. hoc dicit. Bal. Vel sic: Minor aduersus libertatem præstitam, licet dolo manumissi, non restituitur: sed manumissus propter dolum tenetur. h. d. Sali.

Imp. Gordianus A. Solonoæ. LEX II.

ET si minor * viginti annis [y], (vt allegas) constituta seruũ tuum ab eo circũscripta [z] in concilio [a] manumisisti: tamen vindictæ impositio †, qua libertas iusta munitur, ne obtentu [b] quidẽ ætatis rescindi potest: indẽnitati verò tuæ, à manumisso scilicet sarciendę, ab eo cuius iurisdictio est, quatenus iuris ratio permittit, consuli [c] debet. PP. vj. Id. Mart. Gordiano A. ij. & Pompeiano Conss.

¶ Quod est nullum, non rescinditur per restitutionem in integrum. Item ineptè petitur restitutio in integrum super eo, quod nullum est. Itẽ resarcitio damni, & punitio criminis, possunt procedere ex eadem instantia. Bal. Vel sic: Libertas præstita à minore causa, non probata, non ualet ipso iure: ea uerò probata ualet: nec restituitur: sed cõtra manumissum, uel dolosum curatorem agit. h. d. Sali.

TIT. XXXI.

Si aduersus libertatem &c.

¶ Minor restituitur cõtra sentẽtiam, quâ pronunciatur aliquem liberãdum, sed non cõtra sententiam libertatis. h. d. hæc lex not. Bal.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Hamniæ. LEX I.

SI post decretũ [k] prætoris viri clarissimi, qui [l] fideicommissariã libertatẽ deberi [m] prõnũciauit [n], Secũdus [o] (quẽ cõditioni [p] nõ paruisse cõquereris) manumissus nõ est: ætas tua litis instaurationem admittit [q]. Quòd si libertatẽ (quã uis indebitã) dedisti [r]: nõ posse eã

Impp. Valerianus & Gallienus AA. Marthonæ & Sabinillæ. LEX III.

QVos retrahi in seruitutẽ postulatis, si non in cõcilio causa cognita, cũ minores annis * viginti fuissetis, manumisistis: nõ per in integrũ restitutionẽ, sed ipso iure [d] pseq potestis. Quòd si probata cã libertas pstita est: restitutio in integrũ contra liberta-

c ¶ Sin te. CASVS. In te & fratrem tuũ emãcipatos, pater donationẽ prædij fe- 30 cit: si portionẽ illius in alium trãsferat, nõ præiudicat vobis. si autẽ frater tuus patri donãti cõsensit, dominiũ ab eo discedere non potuit, propter authoritatẽ cuiusdã senatuscõsul. quod non habemus, neq; restitutiõe op' est. Si autẽ nobis talẽ rem 40 dedit, quæ sine decreto alienari possit, & eã post eã alienauit: restitutionis auxiliũ vobis impertietur.

† Concor. gl. in. c. j. super verbo, redire. in fi. extrà de re sti. in integ.

e ¶ Emancipatos.] Secus si in potestate: quia tunc non valeret: vt. j. de inoffi. dona. l. ij.

Donatio fcta filio in ptante a patre non valet.

d ¶ Eius.] Scilicet donationis.

50 e ¶ Nihil vobis.] vt. j. de prædi. mi. l. cum emancipatis. & . j. de crimi. stel. l. ij.

f ¶ Potuit.] vt de prædi. mi. l. si. ad resoluendã. & de ijs qui à nõ do. ma. l. si patri. nisi factus maior habeat ratum: vt. j. si maior factus. l. fi.

60 g ¶ Senatusconsulti.] cu' nomẽ nõ habemus, sed verba sunt orationis in senatu recitata, quæ prohibẽt alienationem rerũ minorum sine decreto: vt. ff. de reb' eorum. l. j. & . j. de prædi. mi. l. prædia.

h ¶ Possunt.] quales sunt res mobiles omnes tempore huius legis. sed hodie idem in illis, quod in immobilibus. exceptis ijs, quæ non possunt seruari: 70 vt. j. de admi. tu. l. lex quæ. Accursius.

i ¶ Potest.] Sed non videtur danda contra patrem: vt infrà qui & aduersus quos. l. finali. quæ est contrà. Solut. petit restitui: sed non datur, secundum Ir. quod non placet. Tu dic, quòd datur contra emptorem, si non habet regressum de euictione vt hîc: non contra patrem: vt ibi. Alij quòd per obliquum restituitur. & sic de euictione teneatur: vt hîc. non autem directò: vt ibi.

¶ SI ADVERSVS LIBERTATEM &c.

SI post.] CASVS. Pater fecit testamentum, & minorem instituit: rogauit hæredem de manumittendo seruum, si daret ei. x. seruus libertatem coram iudice petijt: & pronunciauit iudex sibi libertatem deberi: & eum non debere dare decem: vult hæres minor restitui contra sententiam: an possit, quæritur? & dicitur: aut seruus manumissus est, aut non. si non: restituetur. si fit: eam libertatem licet indebitam reuocare non potest, sed damnum si quod passus est, iudicio nego. gest. vt à curatore resarciatur, consequetur. ¶ Not. ex ista. l. quod aliud est pronunciare quem esse liberandum, & aliud pronũciare quem esse liberum. Bald.

p ¶ Conditioni.] scilicet scriptæ in testamento. & sic malè pronũciauit. sed tamen valuit sñia: quia 10 cõtra ius litigatoris fuit lata: vt. ff. quæ sen. sine ap pel. l. j. §. j. in fi.

q ¶ Admitti.] per in integrũ restitutionẽ. Sed certè imò ipso iure non est liber, nisi conditione impleta: sicut nec redit prædium ob tributa venditum in bonis dñi, 20 nisi soluerit tributũ: vt ff. de rescin. ven. l. pe. quę est arg. cõtrà. Est & aliud argu. contra ff. si quis omis. causa test. l. quia autem. §. fi. Sol. in prima erat obligat' dare: hîc nõ, si volebat esse liber: vt ff. si quis omis. causa test. l. si quis sub. Vel soluas 30 vtrũq;, dic ꝙ hîc fuit in sententia expressum, ne etiam decendet: vt. ff. de compẽsa. l. quod in diem. §. si ratione. & de neg. gesto. l. si autẽ. §. pen. vnde necessaria est restitutio. Item contra. j. e. l. fi. & ff. de dolo. l. sed de dolo. Sol [illegible] liberandus: ibi li- 40 beratus fuit iudicatus.

* In vetu. stis. Codice hoc verbum viginti desiderat tur.

† tamen vindicta imposita, quã &c.

r ¶ Dedisti.] maior infante, & tutore authore, & decreto prætoris: & peculio non sequente manumissum: vt. ff. de manu. vindic. l. pupillus.

s ¶ Reuocari.] nisi ex magna causa hoc à principe consequatur: vt. ff. 50 de mino. l. nisi.

t ¶ Ob eam causam.] id est ob manumissionem.

v ¶ Illatũ est.] pupillo.

x ¶ Tuis.] sed si nõ sint soluendo, de dolo actio, vel in factum, inquantũ interest minoris, detur ad interesse in manumissum: vt. ff. de dolo. l. & 60 eleganter, in princi. & de inoffi. testa. l. si sub hac. & ff. e. l. verũ. in pri. & facit ff. de ad. tut. l. si minoris.

* Viginti quinque.

ET si minor.] CASVS. Ad intelligentiam casus no. ꝙ minor. xx. an. manumittere nõ potest: nisi ex causa probabili allegata, & approbata in concilio. Pone ergo, si mulier minor circunscripta à Sticho manumisit eum, an per beneficium restitutionis eam li- 70 bertatem reuocare possit, quæritur? & dicitur ꝙ nõ. & quod dicit, neq; obtẽta & c. dic de qua magis videtur, quã per act. de dolo. sed vt damnũ quod passa est eũ manumittẽdo, à manumisso, vt sibi resarciat act. de dolo consequet.

y ¶ Viginti annis] dummodò excesserit infantiam: vt. ff. de manumis. vindi. l. pupillus.

z ¶ Circunscripta.] promisit multa, nec soluit posteà. Accur.

a ¶ In concilio.] id est causa probata, quæ sunt multæ: vt instit. qui manumit. non pos. §. cadem.

b ¶ Ne obtentu.] de quo magis videtur.

c ¶ Consuli.] actione de dolo, vel in factum: vt. s. l. prox. dixi.

80 QVos retrahi.] CASVS. Si minor. xx. an. causa apud cõcilium non probata seruũ suũ manumiserit: ipso iure manumisso impedente. l. Aelia Sentia non tenet: vñ neq; restitutione opus est. si autem causa cognita, & probata libertas data est, per in inte. rest. reuocari non potest. si autem culpa, vel fraude liberti curatoris sui manumisit: damnum quod passus est ab eo, per iudicem vt resarciatur, consequetur. sed si fraus eius aperta fuerit, grauius procedet contra eum, corporalem et pœnam infligendo.

d ¶ Ipso iure.] quia lex Aelia Sentia impedit libertatem: vt institut. qui manu.

tem locum habere nõ poteſt [a]. Si tamen in ea re, culpa ſeu fraude liberti [b], eiuſdemq́; curatoris, ratio veſtra læſa ſit: ſarciri damnum ab eo qui hoc intulit, præſes prouinciæ curabit: non dubitaturus [c] etiam grauiorem [d] executionem [e] adhibere, ſi quid tam aperta fraude commiſſum eſt, vt puniendũ in liberto crimen deprӕhendatur [f]. PP. viij. Cal. Octob. Seculare. ij. & Donato Conſ.

¶ Contra ſententiam libertatis procedit appellatio: ſed non in integrum reſtitutio. h. d. Bald. Vel ſic: Aduerſus ſententiam in cauſa liberali declaratoriè latam, minor non reſtituitur, ſed appellatur. h. d. Sali.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Tatiano. LEX IIII.

IN iudicio de liberali cauſa ſententiam pro libertate [g] latã, nequidẽ prærogatiua minoris ætatis ſine appellatione [h] poſſe reſcindi, ambigi non poteſt. Dat. vj. Id. Ianuar. ipſis AA. v. & iiij. Conſ.

TITV. XXXII.
Si aduerſus trãſactionem, vel diuiſionẽ in integrum minor reſtitui velit.

¶ Minore reſtituto contra tranſactionem, uel diuiſionem, reſtituitur aduerſarius ad ueterem actionem. Bal. Vel ſic: Minor aduerſus tranſactionem, uel diuiſionem poteſt reſtitui. quo reſtituto, aduerſarius eius in priſtinũ ſtatum reponitur. Salicetus.

Impp. Seuer. & Antoninus AA. Antonio. LEX I.

CVm in integrũ pupilla reſtituta, reſcĩdi tranſactionem, vel diuiſionem placuit: tu quoque [i] actionibus, quas pridem habuiſti, vteris [k].

¶ Per reſtitutionem actio eliſa roboratur aduerſario: uel denuo oritur, ſi prima erat ipſo iure extincta. h. d.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Hymnodæ. LEX II.

SI ex perſona minorum in integrum reſtitutio aduerſus trãſactum [l] propter ætatis auxilium imploretur [m]: tibi quoq; agẽti ex integro, vel replicatione [n] contra exceptionem pacti, vel ſi peremptam [o] eſſe conſtet priſtinam obligationem, ex inſtauratione [p] negotij tributa tibi actione conſulendum eſt. Datũ Calend. Decembr. CC. Conſ.

TITVLVS XXXIII.
Si aduerſus ſolutionem [q], à tutore, vel à ſe [r] factam [s] &c.

¶ Minor cauſa cognita, reſtituitur aduerſus ſolutionem factam eius curatori. h. d. Bald. Vel ſic: Tutores quondam pupillorum ſoluentes curatoribus eorum liberantur: ſed eis dabitur reſtitutio, ſi pecunia eis non ſit ſalua. h. d. Sali.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Sotericæ. LEX I.

EXẽplo cæterorũ debitorũ tutores [t] etiã, quæ ex adminiſtratione [v] tutelę debent, curatoribus ſoluentes liberantur [x]: ſed ante tempus in integrũ reſtitutionis præſtitutum, edicto perpetuo permiſſum beneficium implorari [y], an ſit tribuendum, per cauſæ cognitionem æſtimari poteſt [z]. Datum. vj. Id. Feb. CC. Conſ.

---

manu. non poſſ. §. eodem.

a ¶ Non poteſt.] ſemel enim cauſa approbata, ſiue vera ſiue falſa libertas præſtita non retractatur: vt inſti. qui manu. non poſ. §. ſemel.

b ¶ Liberti] id eſt manumiſſus dum ſeruus fuit, curabat veſtra negotia, & malè: nũc tenet forte actione de dolo. argu. ff. de dolo. l. & eleganter. in prin. arg. ff. de offic. præſi. l. fi. Vel dic quòd quidã libertus alius, & curator tuus, prędicta de ſeruo paſſus eſt 10 eum facere, vel forte etiam doloſè minorem ad ea facienda induxit. & pro hoc. j. de admini. tut. l. ſi liberti.

c ¶ Dubitaturus.] præſes.

d ¶ Grauiorem.] i. ſi comprehẽſum erit quòd ille libertus commiſerit 20 dolum.

e ¶ Executionem.] duplici ergo ratione punitur: quia idem eſt libertus & curator.

f ¶ Deprӕhendatur.] in perſona, vel arbitrio iudicis: ſed in rebus non poteſt.

IN iudicio.] CASVS. Si minor aliquem de poſſeſsione libertatis in ſeruitutẽ reuocare voluerit, dicẽdo eũ eſſe ſeruũ ſuũ, & pro libertate ſententia data eſt, an aduerſus eã ſi petat reſtitui, audiẽdus ſit, quæritur? & dicitur quòd non.

g ¶ Pro libertate.] 40 cõpetẽte, non cõpetitura. & ſic nõ eſt cõtra. ſ. e. l. j. hæc enim eſt liberalis cã, ibi nõ. nam petit ibi, vt det libertas. ff. de iudi. l. q ſe. & ar. ff. e. l. ſi ex cã. in fi. & l. ſequen. & l. verũ. §. j. & ij. & ff. de dolo. l. ſi dolo. in fine. l. Accur.

h ¶ Sine appellatione.] 50 poteſt ergo appellari in cauſa liberali: vt & ff. de appella. l. illud.

¶ SI ADVERSVS TRANSACTIONEM, VEL DIVISIONEM IN INTEGRVM, MINOR RESTITVI VELIT.

60 CVm in integrum.] CASVS. Minor fundũ petijt, & tranſegit: aduerſus tranſactionẽ vult reſtitui. an eo minore reſtituto reſtituat maior ad act. priſtinã, quæritur? & rñ. quòd ſic, & expone verba ibi, tu quoq;. tu. ſ. q cũ eo trãſegiſti. vel dic: tu. i. tu pupilla. & ſic dic caſum. l. ſeq. A pupilla fundũ qs petijt, & tranſegit ſi aduerſus reſtitutionem reſtituit minor in integ. an ad act. reſtituat maior, & ſi minor excipiat de pacto de nõ petendo, replicabit maior, quòd fides ei ſeruanda non eſt, qui fidem ſeruare voluit. Si autem interuenit ſtipulatio Aquiliana, & acceptilatio: ad priſtinum ius reſtituetur iudicis officio.

Caſum. l. ſeq. ponit.

70 i ¶ Tu quoque.] i. tu pupilla impetrata in integ. reſtitutiõe. Vel dic tu, q cũ ea trãſegiſti. & ſecũdũ hoc eſt cõtra. ff. eo. l. cũ minor. Sol. hîc habebat actionẽ aduerſus pupillã à primordio, qua modò poterit vti cõtra minorẽ: ibi nõ. Vel dic vt. j. l. proxi. Accur. ADDITIO. Tu dic, quòd aduerſarius nõ reſtituit, niſi ad actionẽ illã, in qua læſus erat per illum actũ, cõtra quẽ petita eſt reſtitutio. ſecus ſi ſuam actionem aliâs amiſerat: vt in contrario. Bart.

Tranſactio facta à minore an valeat.

k ¶ Veteris.] diſtingue, an fiat tranſactio ſuper re, quã petebat min. quæ poterat alienari ſine decreto, vt tunc ſine tutore nulla ſit, cum eo ſcilicet tutore valeat: ſed reſtituitur. idem in adulto habente curatorem: vt. ſ. de in inte. reſt. mi. l. iij. an quæ non poterat alienari ſine decreto: & tunc ipſo iure nulla ſit ſi 80 ne decreto: licet interuenerit tutor vel curator: vt. j. de prædi. mi. l. nõ ſolũ. & ff. de tranſact. l. cùm hi. §. ſed cùm lis. Sed argu. contra. ff. de rebus eorum. l. iij. j. §. ideq́; erit. ADDITIO. Dic quòd aliud in ſententia, vt ibi: aliud in tranſactione, vt hîc. Bar.

SI ex perſona.]

l ¶ Tranſactum.] aliâs tranſactionem.

m ¶ Imploretur.] vt non dent promiſſa, vel dic, vt. ſ. l. proxim.

n ¶ Replicatione.] eo caſu, quo per pactum ſimpliciter trãſactio facta eſt,

o ¶ Peremptam.] ſcilicet per acceptilationem.

p ¶ Inſtauratione.] ita enim fit reſtitutio, vt vnuſquiſq; ſuum habeat: ſiue erat ſpecies, ſiue quantitas: vt tunc in quãtum minor eſt locupletior: vt. ff. e. l. quod ſi minor. §. reſtitutio. & ff. de act. emp. l. Iulianus. §. ſi quis colludente. & ar. ſ. de tranſac. l. vbi pactũ. Si verò erat actio, & tunc reſtituit ipſo iure aduerſarius minoris, ex quo minor eſt reſtitut9: & ſic habet ex perſona minoris, quod ex ſua nõ 10 poteſt: vt hîc, & ſ. l. pro. & j. de temp. in integ. reſtit. l. petendæ. in fi. & ff. ad Velleia. l. ſi debitrix. §. ſi pro eo. & ff. eo. l. fin. & contra alium: non ſolùm contra minorem: vt ff. de tute. & ra. diſ. l. alterius. licet aliàs actio extincta &c. vt argu. contra. ff. 20 de ſolu. l. qui res. §. areã. ſed ſpeciale eſt hîc in minore ratione qualitatis. iniquũ enim eſſet, quòd minor reſtitueret, aliter nõ. ſeruari enim debet æqualitas: vt. j. de impu. & al. ſub. l. ij. & l. quãuis. & ar. ff. ſi ex noxa. cauſa aga. l. ij. in fine. Alij dicunt per 30 officiũ reſtituendũ, non ipſo iure: vt hîc innuit: & ar. j. de acceptila. l. fin. Sed quodcũq; dicas, eſt contra. ff. eo. l. cũ minor. vbi aduerſario minoris non datur reſtitutio, licet minor reſtituatur. Solu. diſtingue, aut perdidit aduerſarius actionẽ, ob re- 40 ſtitutionẽ minoris: vt hîc, & ſic reſtituitur: aut non, vt ibi. vel ibi in ſententia, hîc in trãſactione. Vel verius diſtingue, an ſint coniũctæ ſpecies, aut non: vt. ff. eo. l. etiam. §. j. & j. de temp. & repa. appellatio. l. per hãc. & j. de appella. l. fina. in prin. Itẽ 50 quid differt hæc lex à ſuperiori? Reſpõdetur, hæc clarius diſtinguit ſit perempta prima actio ipſo iure vel non, quàm prima. Item in prima pupilla agebat ad rem, ſuper qua fuit tranſactum ſecũdum primum caſum ibi poſitum, in ſecunda con 60 ueniebatur. Item in prima diuiſione etiam dicit, de qua non dicit in ſecunda: de qua dic quòd prouocatur minor, & non prouocat: & valet tunc etiam ſine decreto, ſed reſtituitur: vt. j. de prædi. mino. l. inter omnes. & ff. de rebus eorum. l. ſi pupillorum. & econtra actor ſuæ actioni reſtituitur: vt. ſ. l. proxi.

Reſtituto minore: aduerſarius eius reſtituatur ipſo iure.

Æqualitas ſeruãda eſt.

Minor prouocatur. nõ tamen prouocat.

q ¶ SI ADVERSVS SOLVTIONEM A DEBITORE &c. ¶ De hoc tractat lex. j. Accur.

r ¶ Vel a ſe.] de hoc tractat lex. ij.

s ¶ Factam.] ſubaudi, velit minor reſtitui.

70 EXemplo.] CASVS. Si tutor pupillo ex adminiſtratione teneatur in. c. & ei facto adulto, vel eius curatori ſoluit: an liberetur, quæritur? & rñ. quòd ſic. ſi autem pecunia conſumpta fuerit, vel aliâs læſus per ſolutionem ſibi factam, neq; tẽpus reſtitutionis in integ. exceſsit, puta. xxix. an aduerſus ſolutionem reſtitui poteſt.

t ¶ Tutores.] q. d. non ſolùm debitores alij.

v ¶ Adminiſtratione.] ſcilicet mala.

x ¶ Liberantur.] j. de admi. tu. l. fruſtra. ij. Accur.

y ¶ Implorari.] ſ. officiũ iudicis: vt. ff. de mino. l. quod ſi minor. §. vlti.

80 z ¶ Poteſt.] quia ſic quælibet datur: vt. ff. eo. l. in cauſæ. j. §. cauſa. Et cõſydera hîc, quia debitor pupilli aut plenam, aut pleniorem, aut pleniſsimam cõſequitur ſecuritatem. Plenam, ſi ſoluit pupillo ſine tutore, vel adulto ſine curatore, & hanc pecuniam ſaluam habet, vel tantundem: vt inſtitu. qui. ali. li. §. nunc autem admonendi. & ff. de ſolu. l. in pupillo. Pleniorem, quando cum authoritate tutoris, vel curatoris. nam tunc ipſo iure liberatur, ſed reſtituitur minor ſi non habet pecuniam ſaluam, vel tantundem: vt in inſti. in d. §. & hîc: niſi in tribus caſibus: vt. j. de admi. tut. l. ſancimus. j. & l. conſtitutionẽ. & j. ad Trebel. l. penul. in prin. Pleniſsimam, quando cum iudice: vt. d. l. ſancimus.

Debitor pupilli plenã, pleniorẽ, & pleniſſimã conſequitur quãq; ſecuritatẽ.

& institu.d.§.&.ff.eo.l.ait prætor.§.j.&.§.ij. *ADDITIO.* Similẽ habes glo. in.§. fi. institu.qui.alie.licet vel non.Item aliam similem in.l.ait prętor.§.permittitur.in verbo,imputandam.ff.de mino.

¶ Minor restituitur contra solutionem debiti naturalis, quam facit lapsus errore iuris. Bal. & Sali.

Idem AA.& CC.Laurinæ. LEX II.

INdebito[a] legato, licet per errorem[b] iuris[c] à minore soluto, repetitionẽ ei decerni, (si necdũ tẽpus[d], quo restitutionis tribuitur auxilium, excesserit) rationis est. Datum.xv.Calen. April. Sirmij. CC.Cons.

TIT. XXXIIII.
Si aduersus dotem restitutio postuletur.

¶ *Hæres minoris, qui sui facilitate dederat omnia bona sua in dotem, cum pacto de lucrando, uel sine: potest ex persona mulieris in integrum restitui: ut corrigatur excessus huiusmodi. hoc dicit ista lex not. Bal. Vel sic. Minor circunscripta in datione dotis uiro tanta dote non digno potest restitui, & eius hæres. Hoc dicit. Sali.*

Imp. Alexan. A. Valẽti. LEX VNICA.

QVoniã circunuẽtam[e] dicis sororem[f] tuã oĩa bona[g] in dotẽ dedisse: an veritas allegationi tuæ assistat, si ad te hæreditas sororis tuę, vel bonorũ possessio pertinuit[h], & tempora nondũ præterierint, intra quæ legibus cõceditur ex ꝑsona defuncti[i] postulare in integrum restitutionẽ: præses prouinciæ præsente[k] aduersa parte examinabit. Datum. vj. Id. Iul. Maximo & Paterno Cons.

IN debito.] CASVS. Si minor ex minus solẽni testamento per ignorantiã iuris legata soluit indebita ciuiliter, licet naturaliter debita: an per bñficiũ restitutionis sibi detur restitutio, q̃ritur? & rñ. ꝙ sic. Vel dic, ꝙ detrahere potuit Falcidia, & nõ detraxit, sed legata solida soluit, & restituetur.

a ¶ Indebito.] s. iure ciuili, sed naturaliter debito: vt qa poterat per legẽ Falcidiã retineri, vel qa non erat solemne testamentum.

b ¶ Licet per errorem.] qa fecit pater legatum non adhibitis septem testibus.

c ¶ Iuris.] quo casu nõ dareẽ maiori repetitio, qa naturaliter debebaẽ, sed minori daẽ restitutio: vt. s. de iuris & fac. igno. l. cũ quis. & . j. ad. l. fal. l. error. sed ꝑ errorẽ facti solutũ etiã à maiore repetiẽ: vt. d. l. error. Et distingue: aut est debitũ vtroque iure. s. iure naturali, & ciuili, aut neutro, aut vno tantũ. Primò si est tale quid, qđ nõ pôt alienari sine decreto, nõ potest soluere sine decreto, nisi defunctus permiserit: vt. ff. de reb. eo. l. magis. §. si pupillus. aliâs cũ tutore faciat: vt institu. de aut. tut. in prin. etsi sine eo faciat, liberaẽ ꝑ cõsumptionẽ creditoris, nõ aliâs: vt. ff. si cer. pet. l. nõ omnis. §. si pupillus. In secũdo repetit iure cõi per condictionẽ indebiti. In tertio si est naturaliter tantũ debitũ, legitimè solutum. i. cum tutore, vel curatore, vel decreto, nõ repetitur, nisi per restitutionẽ, extet vel non: vt hîc. sed non legitimè solutum si extat, vendicatur. si est consumptum, cedit in solutum: & ex communi iure patitur compensationem: sed ratione ætatis compensationem euitat, & repetit: vt. ff. de neg. gest. l. iij. §. alterius. & . ff. si cer. pe. l. non oĩs. §. fi. & hîc, & . ff. ad Trebel. l. si eius. Sed quidam dixerunt pupillum suo nomine repetere, etiam sine restitutione: vt diximus. ff. de condi. inde. l. interdum.

Indebitum solutum à minore quẽadmodum repetatur.

d ¶ Tempus.] s. vsque ad annum, vtilem olim: hodie vsq; ad quadrienniũ: vt. j. de tempo. in integ. restitu. l. superuacuam.

¶ SI ADVERSVS DOTEM RESTITVTIO POSTVLETVR.

QVoniam circũuentam.] CASVS. Si mulier minor omnia bona sua marito, qui indignus erat tot bona recipere, circunuenta in dotẽ dedit, & in matrimonio posteà decessit: an frater suus, ad quẽ de iure sua hæreditas pertinet, ex persona defunctæ restitui possit, quæriẽ? & rñ. ꝙ sic, si nondũ tẽpus excessit, quo locũ habet in integ. rest. sed cũ videatur, ꝙ iure cõi repetere possit, cũ sit hæres, intellige ꝙ maritus fecit pactũ de parte dotis lucranda, mortua muliere in matrimonio: ad quã vult iste restitui, & ad fructus: quos medio tẽpore ex portione quæ in dotem dari non debuit, recepit maritus. & sic est contra. ff. eo. l. in causæ. in princ. sed ibi fuit maior, secundũ Io. ¶ No. ex ista. l. ꝙ mulier potest dare in dotẽ omnia bona sua: tamen si est minor, & læsa, potest petere restitutionem in integ. non aduersus matrimonium, sed aduersus modum dotis constitutæ. No. insuper ꝙ restitutio transit ad hæredem, secundum Bal.

e ¶ Circunuentam.] quia facto pacto de non petendo cùm donasset marito suo bona sua.

f ¶ Sororem.] quia cum nobiliori, & ditiori, & pro minori quãtitate potuisset contrahi.

g ¶ Omnia bona.] sed an ꝑdia possint dari in dotẽ? Rñ. nõ, secundũ Io. ar. j. de ꝑdi. mi. l. ob æs. Ar. cõtra. ff. de iure dotiũ. l. Titia. quãquã possit rñderi, ꝙ ibi nõ dederit minor, sed maior prędecessor: minor tamẽ erat cũ permutauit. & eodem modo rñdeas ad id qđ est. j. de admi. tu. l. lex quæ. in princi. sed secũdum Azo. potest dici speciale in dote: nec obstat. d. l. ob æs. vt ibi notaui.

Prædia minoris, an possint in dotẽ dari.

h ¶ Pertinuit.] de iure ꝑtorio. ad qđ ergo fuit necessaria restitutio cũ cõi iure possit repetere. l. cũ sit hęres: vt. ff. e. l. in causæ. ij .. in prin. Rñ. dic ꝙ pactũ erat hîc, ꝙ partẽ dotis lucrareẽ vir mortua vxore. Vel aget ꝑ fructibus medij tꝑis eius portiõis q̃ nõ debuit dari in dotẽ, cũ vir nõ esset dign⁹ tãta dote: vt ff. de vsufruc. l. qui vsumfructũ. §. fi. & . l. quæsitũ. sed secundũ Azo. etiã cũ actione communi competit restitutio: vt. ff. eo. l. in causæ. §. Pomponius.

i ¶ Defuncti.] quod fieri potest: vt. ff. de in inte. resti. l. nõ solũ. & intra quãtum tempus sit, dices. j. de temp. in integ. resti. l. ea quæ. §. j.

k ¶ Præsente.] vel per cõtumaciã absente. ff. e. l. in causæ. j. §. cã. Et vt omnia soluas cõtraria, dic ꝙ mulier maior omnia, q̃ habet pôt dare in dotẽ: vt. j. de iure do. l. nulla minor. si vltra patrimoniũ, ipso iure nõ valet, etiã si tutor vel curator ꝑmittat: nisi dolo vel alio donandi: quo casu valet in sui tutoris, vel curatoris ꝑiudiciũ: vt. ff. de iure dotiũ. l. siue gñalis. & de admi. tut. l. cũ post. §. j. si verò vltra vires, vt habens centũ, debet qnquaginta. & . lx. dat in dotem: valet, sed restituiẽ: vt ff. eo. l. si ex cã. §. in dotis. sed & cũ authoritate tutoris, vltra vires valet promissio, sed exceptionẽ habet de æqtate: vt. ff. de admi. tu. l. cũ post. §. j. & hæc in ea. in hærede autem eius dicas vt modò dixi.

Mulier an possit oĩa bona sua dare in dotem.

† In quibusdã exẽ. legiẽ. sed cũ delictũ nõ ex aĩo, sed excõtra ctu venit &c.

TIT. XXXV.
Si aduersus delictũ suũ &c.

¶ *Vbi minor deliquit per dolum, restitutio non procedit. sed ubi per culpam, ibi subuenitur ei per restitutionem in integrum. hoc dicit. Bald. Vel sic: Contra delictum culpa commissum minori succurritur ope restitutionis in integrum. contra uerò commissum dolo non succurritur, si criminaliter agatur: secus si ciuiliter. hoc dicit. Sali.*

Imperatores Seuerusq; & Antoninus AA. Longino. LEX I.

IN criminibus[l] quidẽ ætatis suffragio, minores[m] nõ iuuanẽ. etenim malorũ mores infirmitas[n] animi non excusat. si tñ † delictum[o] nõ ex aĩo, sed extrà[p] venit: noxia[q] nõ cõmittitur[r], etiã si pœnæ causa pecuniæ damnũ irrogetur[s]: & ideo minoribus in hac causa[t] in integrum restitutionis auxilium competit[v]. Datum Idib. Octobr. Seuero. A. ij. & Victorino Cons.

¶ *Minor non petens tutorem filio impuberi, ipso iure seruatur illæsa: nec successione impuberis est priuanda. h. d. Bal. Vel sic: Delictum tutoris non petiti, non cadit in matrem ætate minorem: ideo non priuatur successione filij morientis in ætate pupillari. h. d. Sali.*

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Proculæ. LEX II.

LIcet in delictis ætate neminẽ excusari constet[x]: matri tñ, quæ filijs tutorem ætatis lubrico intra annum non petijt, ...

¶ SI ADVERSVS DELICTVM SVVM &c. ¶ *Suprà dixit qualiter in contractibus minoribus succurratur: nunc si in delictis.*

Continuatio.

IN criminibus.] CASVS. Si minor ann. delictũ aliqđ cõmisit, an aduersus delictũ restitui possit, quæriẽ? & distinguiẽ. aut ex aĩo ꝑuenit delictum, aut nõ. si sic: nõ restitueẽ vt in nihilũ teneaẽ, sed cùm aliâs q̃ ex aĩo, puta ex culpa deliq̃sset, ei posset pœna infligi: sed per in integ. resti. succurriẽ. & hîc subintelligitur ille versi. etiã si pœnæ &c. vñ posset continuari cũ prima parte: & tunc illi duo versi. sed cũ &c. & illud. & ideo &c. debent distingui vtrũ dolo an culpa deliquerit: vt si dolo, non restituatur. & sic loquitur prima pars. vel culpa, & restituetur. & sic loquitur secunda pars.

l ¶ In criminibus.] ex aĩo ꝑueniẽtibus vbi fuit voluntas nocendi: vt. j. ad l. Corn. dec. l. j. & . l. si quis enim &c. vt. j. si minor se ma. l. ij. & . l. iij.

m ¶ Minores.] sunt tamen doli capaces.

n ¶ Infirmitas.] est tamẽ doli capax, cùm ex aĩo delinquat: aliás nõ teneẽ: vt. ff. ad. l. Cor. de sic. l. infans. & de fur. l. impuberẽ. & . j. de pœnis. l. impunitas.

Delictum, & crimen, differunt.

o ¶ Delictum.] delictũ est genus gñalissimũ siue veniat ex aĩo, siue non. sed crimẽ est gen⁹ subalternũ. cõtinet enim sub se furtũ & adulteriũ, & alia q̃ ex aĩo ꝑueniũt. i. ex cõsciẽtia & sic cautè dicit delictũ hîc. sed. s. dixit crimẽ.

p ¶ Extravenit.] puta tantũ ex culpa, nõ dolo: vt patet. ff. ad legẽ Cor. de sica. l. in lege. & ad le. aquil. l. v. §. j.

q ¶ Noxia.] i. delictum: vt institu. de noxa. in princ. vnde versus. Noxia delictum, delinquens noxa vocatur.

r ¶ Non committitur.] s. inexcusabilis. nã cõmissa ꝑ in integrũ restõnẽ excusaẽ: licet aliâs si deliq̃sset ex aĩo, irrogareẽ ei pœna pecuniaria. nã tũc nõ subueniẽ nisi vt habeaẽ ꝑ trãsacto vel confesso, vt subijcit: & dixi plenè. ff. e. l. si ex cã. §. nũc videdũ. Itẽ contrà. ff. cõmo. l. j. in fi. vbi ex dolo dicit pupillũ non teneri. So. illud per tertiã statim legẽ ibi corrigitur: vt ibi diximus. Accu.

s ¶ Irrogetur.] cùm ex aĩo vel sine. & dic irrogetur si non petat restitui.

t ¶ Hac causa.] cùm non ex animo delinquitur. Accur.

v ¶ Competit.] scilicet in totum: vt. ff. de reg. iur. l. fere.

LIcet.] CASVS. Prima lex loquitur qñ minor delinquit in faciendo, hæc in omittendo. si ergo mulier minor quæ lubrico ætatis lapsa est, intra annum filijs suis tutorem non petijt an restitui possit, quo magis adꝫ successionem filiorum suorum possit venire, quibus non petijt tutorem, quæritur? & rñ. ꝙ resti. non eget auxilio. quia ipso iure tuta est quia quòd amittat successionem filiorum, locum habet in maioribus matribus.

x ¶ Constet.] cùm ex animo prouenitur: vt. s. l. proxi.

Denegan.

a ¶ Denegari.] nec ipso iure. Accursius.

b ¶ Obtineat.] vt intra annũ petant. aliâs repellant ab eorũ impuberũ successione: vt insti. ad Tertull. §. fi. & j̃. de leg. hære. l. sciant. & j̃. qñ mul. tutelæ offi. l. ij. & j̃. ad Tertu. l. matres. & j̃. q petãt tut. l. cũ à matrib⁹. sunt ergo tutæ matres minores ipso iure, nec est op⁹ restitutiõe: sic & aliâs. s̃. ex q. cau. infa. irro. l. pe. & j̃. de fal. mo. l. j. ĩ fi. & s̃. de episc. & cleric. aut. si captiui. Accru.

Lapsu.

co lapsa † nõ petijt, eorum minimè denegari [a] successionẽ conuenit: cum hoc in maioribus matribus tantùm obtineat [b].

¶ SI ADVERSVS VSVSCAPIONEM RESTITV. &c.

Ontra eos.] CASVS. Si res minoris vsucapta vel præscripta fuerit, an restitui possit, quæritur? & respondetur ꝙ sic.

c ¶ Vsuscapione.] s. triẽnij. nã. x. vel. xx. ann. nõ dñium, sed quasi dominiũ acq̃rit: vt. j̃. de p̃script. xxx. an. l. si q̃s emptionis. circa princi. Sed certè idẽ debet esse in p̃scriptiõe, vt nõ minores iuuẽtur: vt hîc, & j̃. q̃bus ob. lon. tẽp. p̃scrip. l. non est incognitũ & ff. e. l. etiam ei q̃. & ar. j̃. de tẽp. in inte. rest. l. si intra. Et not. ꝙ hic titu. nõ videt̃ habere hodie locũ. nam in re pupilli nõ, quia vsucapi nõ põt: vt. ff. de acq̃rẽ. re. do. l. bonę fidei. licet sit argu. cõtra. ff. de except. do. l. apud. §. si q̃s nõ tutor. Sed dic quo ad opinionẽ erat pupill⁹: vt ibi no. nec in prædijs adulti, q̃a alienari nõ pñt. vt. ff. de re. eo. l. j. ergo nec vsucapi vel p̃scribi. ff. de ver. sig. l. alienatiõis. nec in re mobili adulti hodie, siue seruari possit: vt. j̃. de adimi. tu. lex quæ. siue non: quia tãto tẽpore. s. triennij retineri non põt. Sed certè dicta argumẽtatio nõ valet: vt dices. j̃. in q̃b. cau. in integ. resti. non est neces. l. fin. Itẽ nec in animalibus superuacuis, quę pñt alienari p̃ illã. l. lex quæ. q̃a vt breuiter dicã, nulla p̃scriptio currit contra minorẽ: vt. j̃. in qui. cau. in inte. rest. nõ est neces. l. sancim⁹. nec etiã p̃scri. xxx. an. locũ habere videt̃, licet lex illa sancim⁹, illã p̃mittat: q̃a aut cœpit à minore, & tũc nõ currit in pupillari ætate: vt. j̃. de p̃scri. xxx. an. l. sicut. & sic essent. xl. & iiij. anni, qñ esset cõpleta. aut à p̃decessore, & tũc currit, ita ꝙ nõ restituat̃: vt. ff. e. l. Aemyli⁹. & ex q. cau. in pos. ea. l. apud Iulianũ. & de fundo do. l. si fundũ. Sed tu dic quãlibet tẽporalẽ, vel p̃petuã cœptã in p̃sona maioris, cõtra hæredẽ minorẽ currere sed dari restitutionẽ si cõpleat̃ cõtra eũ. & sic hãc intellige per. l. ff. de mino. l. eitã ei. vt no. in. l. sancim⁹. & j̃. de nõ nu. pe. l. si intra. excepta. xxx. an. præscriptione sui odio, quæ in pupillo dormit: vt in. d. l. sicut. Sed eam expone, vt ibi dixi.

Pupilli res an possit vsucapi.

Prescriptio nulla currit contra minorem.

TITV. XXXVI.

Si aduersus vsuscapionem restitutio postuletur.

¶ *Contra ususcapionis damnum minor restituitur. h. d.* Bald. *Vel sic: Vsuscapio inchoata cũ defuncto finitur, cum eius hærede, licet minore: sed restitui potest. h. d. secundum intellectum cõmunem docto. Sali.*

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Isidoræ. LEX VNICA.

Ontra eos, q res minorũ tenẽt, si vsuscapione [c] dominiũ acq̃sierĩt, restitutiõis auxiliũ eis decerni debet. D. Cal. Maij, Sirmij CC. Cõs.

TITV. XXXVII.

Si aduersus fiscum restitutio postuletur.

¶ *Minor restituitur, etiam contra fiscum. hoc d.* Bal. *Vel sic: Si minor lædatur in uenditione facta procuratori Cæsaris, potest restitui: & cõpetens iudex est procurator fisci. h. d. secundum unam lectu. & ueriorem. Sali.*

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Longino.

LEX I.

I Probus [d] in minore ætate cõstitutus, circũuentus [e] à Rufino dispẽsatore nostro [f], vẽditionẽ rei p̃cipiti animo p̃tio lõgè minore [g] contrahere festinauit: iuris [h] publici [i] fiscus [k] noster in integrũ restitutionis, sequetur authoritaatem. D.

* Seue. AA. ij. & Victorino Cõs.

¶ SI ADVERSVS FISCVM &c. ¶ *De personis minorum, & rebus, & negotijs, aduersus quæ restituuntur minores, dictum est: nunc de personis dicendum, aduersus quas restituuntur.*

I Probus.] CASVS. Minor. xxv. an. procuratori Cæsaris longè minore pretio, quàm valuit, vẽdidit, puta valebat. xxx. vendidit pro. xx. rem suam. si petatur restitui, coram quo restitutionis causa agitari debeat? rñ. ꝙ corã procuratore fisci, qui iudex est inter priuatũ, & procuratorẽ priuatæ rationis. i. procuratorẽ Cæsaris.

d ¶ Si Probus. proprium nomen est.

e ¶ Circunuentus.] re ipsa, nõ dolo aduersarij. sic ponitur. ff. de mino. l. in causæ. ij. §. idẽ Põponius. aliâs nõ haberet in integrũ restitutionẽ: cũ si dedisset dolus cãm cõtractui, ipso iure esset tutus: vel si incidisset. esset tutus actione ex eo cõtractu: vt. ff. de act. empt. l. Iulianus. §. si dolo. & §. si venditor. & §. per cõtrariũ. Vel dic dolũ dedisse causam cõtractui, sed processum fuit ad traditionẽ. vnde sicut maiori daretur de dolo, sic minori in integrũ restitutio.

f ¶ Nostro.] s. procuratore Cæsaris, siue principis, qui etiam rationalis dicitur: vt. s̃. de modo multa. l. ij. & iij.

g ¶ Minore.] non tamen vltra dimidiam iusti pretij, quia & tunc ageret actione ex eo contractu: vt. j̃. de rescin. vend. l. ij. argumen. ff. de iure dotium. si res. §. j. & l. iure succursum. §. fi. Accursius.

h ¶ Iuris.] ius priuatorũ vocat hîc ius publ. iõ q̃a publica autho. est inuẽtũ.

i ¶ Publici.] id est iuris communis.

k ¶ Fiscus noster.] i. procurator fisci. qui cognoscit inter priuatũ, & Rufinum procuratorem Cæsaris: vt infrà eodem. l. quarta. Vel dic Rufinum esse procuratorem fisci. & sic fiscus id est procurator fisci. Rufinus patietur dari contra se restitutionem. Sed hîc expone. s. dispẽsatore nostro. i. fisco. Sed tunc erit iudex p̃curator Cæsaris: vt. j̃. l. prox. prima verior.

I aduersus.] CASVS. Si q̃s aduersus priuatũ vult restitui corã quo agitanda sit cã restitutiõis, q̃rit̃? & rñ. ꝙ corã p̃side prouinciæ. si aũt cõtra fiscũ priuat⁹, vult restitui, cognoscat p̃curator Cæsaris, an danda sit, necne: & hoc præsente prouinciæ præside & aduocato fisci.

¶ *Inter priuatos cognoscit præses prouinciæ. tamen inter priuatum ex una parte, & fiscum ex altera, cognoscit procurator Cæsaris adiuncto præside. h. d.* Bal.

Imp. Alex. A. Antiocho & alijs. LEX II.

SI aduersus priuatos, in integrũ restitutionẽ, tã tu, quã fratres tui desyderatis: p̃sidis prouinciæ viri clarissimi notio est: isq́; causa cognita æstimabit, an auxiliũ quod imploratis, cõferri vobis debeat, ꝙ si aduersus fiscũ id postulatis: intelligitis procuratorẽ meũ [l] vnà cũ [m] præside præsente fisci patrono [n], adire vos debere. D. Cal. Augu. Alexandro A. ij. & Marcello Cons.

l ¶ Procuratorem meum.] q cognoscit inter priuatũ & fiscum: vt hîc, & j̃. l. prox. & j̃. vbi causæ fisc. l. ad fiscum. Et dicitur rationalis.

m ¶ Vna cum.] sed hodie secũdũ R. solus princeps cognoscit, vt in aut. vt oẽs obe. iudi. §. fi. colla. v. Accursius.

n ¶ Patrono.] i. aduocato, q si nõ adesset, ex integro cognosci oporteret: vt. ff. de iure fis. l. fiscus. & s̃. de aduo. fisc. l. fi. Et no. in hoc titu. priuilegiatum contra priuilegiatum admitti: vt. ff. ex quibus cau. ma. l. fin.

Priuilegiatus contra priuilegiatũ addmitti tur.

¶ *Si minoris res alicui est uendita à fisco iure creditoris minus solenniter, & iniusto pretio: etiam post quinquennium retractatur, debitore satisfaciente fisco hoc dicit.* Bal. *Vel sic: Si fiscus uendidit rem alienam ut suam, dominus poterat iure isto rem uendicare usque ad quinquennium, si erat maior. minor uerò etiam ultra, si non uendidit iure creditoris. isto tempore neuter eorum auditur, nisi sit pretio minori uendita, & solennitas debita non seruata: & de hoc cognoscit procurator Cæsaris. h. d. Sali.*

Impp. Diocletianus & Maximian. AA. & CC. Laurentio. LEX III.

EDicto [o] quidem diui Marci parentis nostri res minorum exceptæ [p], nihil tuum [q] adiuuant

EDicto.] CASVS. Habebat minor aliquis prædiũ cẽsuale, pro quo reddere censum singulis annis tenebat̃. cessauit in solutione. procurator fisci prædium distraxit. vult minor ad illud restitui. an sit audiẽdus, quærit̃? allegat minor pro se, ꝙ sit restituendus, quia edicto diui Marci cõtinetur, ꝙ si fiscus vendit rem alienã vt suã, emptor securus sit præscriptione quinquẽnali. quo edicto excipiebantur res minorum, vt vltra quintũ annũ competat minori rerum suarum restitutio. Rñ. Imperator, ꝙ edictum pro minore isto nihil facit, quia tũc locũ habet illud edictũ, cũ fiscus vẽdit rem alienã, vt suã. hoc autẽ casu vẽdidit alienum, propter aliquã cessationẽ cẽsuum. si autẽ procurator fisci longè minore pretio vendidit quã valuit, puta valebat. xxx. & vendidit pro. x. vel solẽnitatem quæ in his desyderatur, non seruauit, minor restituetur. Sunt enim tria seruanda in tali venditione. Primum vt quis debeat, secundum vt in solutione cessauerit, tertium vt res subhastentur: quorum si aliquod defuerit, si minor fisco satisfecerit, procurator Cæsaris, qui cognoscit inter priuatum & fiscum, fundum sibi restitui iubebit venditione penitus reuocata.

o ¶ Edicto.] Duobus modis vendit fiscus rem alienã. Primò vt suã, & in hac venditione locus erat edicto diui Marci, quo cauetur, vt emptor securus sit præscriptione. v. an. quo edicto excipiuntur res minorum, vt etiam vltra. v. an. possint repetere, vt hîc: sed hodie hoc edicto sublato statim securus est emptor, licet intra quadriennium dominus possit agere contra fiscum: vt instit. de vsusca. §. fin. & infrà de quadri. præscript. l. omnes. & l. fin. Sed minor etiam vltra quadriennium ad rem suam admittitur: vt. j̃. de resti. mili. l. neq;. Secundò vendit alienam ob aliquod debitum sibi cuius rei possessionem uũquam habuit: in qua venditione nec maiores, nec minores iuuantur: & tria oportet ibi concurrere. Primum, vt aliquis debeat, & eum cessare in solutione, & venditionem solenniter fieri. aliquo istorum deficiente reuocatur etiã à maiore talis venditio soluto pretio: vt in fin. huius. l. & j̃. si propter pu. pen. l. fi. & l. ij. & de rescin. ven. l. si quos. & ff. de rescin. ven. l. fundus. & j̃. de fi. instru. & iure hastæ fis. l. j. ij. & vj. lib. x. & ar. s̃ si aduer. ven. pig. l. ij. & j̃. de excu. rei iudi. l. ordo. & ff. eo. l. si ex causa. §. pe.

Fiscus dupliciter rẽ alienã vendit.

p ¶ Exemptæ.] à præscriptione. v. annorũ indulta ex edicto, cùm rem alienam vendit fiscus vt suam. Accursius.

q ¶ Tuum.] minoris: vt dixi. j̃. de fi. instru. & iure hastæ fis. l. penulti. libr. x.

a Si quidem.] id est quia.
b Debiti.] erat autem edictum diui Marci, vt si quis rem emptam à fisco quinquennio possedisset, tutus esset, nisi res esset minoris. sed neq; res minoris intelligebatur excepta cùm nomine paterni debiti à fisco ei quæstio moueretur: & ob id cessat beneficium edicti in hac parte.
c Patris.] ergo vt alienam vendebat.
d Ipsius.] s. minoris.
e Quæstione.] quando nō vt suā, sed vt alienā vēdidit: & sic emptor est securus, si interuenerunt tria, quæ sunt necessaria.
f Procuratoris nostri.] i. fisci. qui dicit procurator Imperatoris quā tum ad iurisdictionem.
g Iubebit.] s. procurator Cæsaris.

desyderiū: siquidē [a] debiti [b] causa patris [c] minoris, vel etiam ipsius [d] prædia venūdata, quinquēnij præscriptiōis nullā admittūt quæstionē [e]. Sed quoniā per collusionē, siue fraudē tūc tēporis procuratoris [f] nostri nimis exiguo ptio fundum tuū cū mācipijs vænundatū asseueras: si aditus Rationalis noster tuis adesse fidē allegationib⁹, nec seruatam solēnitatē hastarum animaduerterit: fisco te satisfaciē te, reuocata venditione, fundū tibi restitui iubebit [g]. Dat. Id. Feb. Sirmij CC. Conss.

10 SI ADVERSVS CREDITOREM &c.
Stricte hoc tit. ponitur creditor pro mutuatore, ut aliquid in eius odium inducatur specialiter: ut. j. l. proxi. dices.

Vm & ipse.] CASVS. Si minori an. xxv. x. mutuasti, & ea perdidit: si restitui velit aduersus obligationē mutui, ne ex ea teneat: an sit audiēd⁹, quæritur? & rn. q sic, nisi probet eū locupletiorem factum: vn læsus præsumitur, nisi cōtrariū probetur. sed speciale est ī odiū creditoris: alioquin esset contra. ff. de iureiur. l. nā postea. §. si minor. vbi dicitur, q nō iō qa minor est, læsus esse intelligit: vn debet se læsum probare.
h Cum & ipse.] scilicet tu fœnerator. Acc.
i Cōtraxisse.] dādo ei mutuā pecuniā. speciale est hic in odiū fœneratoris. ei⁹ cōtrariū ē generale. s. de in inte. resti. l. minoribus.
k Locupletiore.] præsumit ergo læsa, nisi cōtra pbet. & sic est contra. ff. de iureiur. l. nam 60 & postea. §. si minor. & s. de in integ. resti. mi. l. v. Solu. speciale est hic in odiū fœneratoris [a]. ar. ff. de re. eorū. l. magis. §. nec tn. & ff. eo. l. patri. §. j. & arg. s. de sacrosan. ecc. aut. hoc ius porrectū. in fin. Sed & aliàs videt idē: vt j. de prædi. mi. l. si præ-

a Ideo dicūt doctores: vt per hi bet Bar. hic quòd si esset simpliciter mutuatum minori sine fœnore. nō habe ret locum hæc lex: qd notatur. Appellans quid probare tenetur.

TIT. XXXVIII.
Si aduersus creditorē &c.

Ipse minor in mutuo læsus præsumitur, nisi mutuus probet uersum in rem minoris: & ideo minor restituitur. h. d. cum. l. seq. Vel sic: Contra fœnerantē minori præsumitur, nisi probet mutuum in utilitatem minoris conuersum: ex qua præsumptione restitutio datur, & data iustificatur. h. d. secundum omnes lectu. Bal.

Imp. Antoninus Pius A. Prunico. LEX I.

Cum & ipse [h] fi tearis cū Zenodora minore vigintiquinq; annis te cōtraxisse [i]: nec doceri potuisse prætorē virū clarissimū ex eo cōtractu locupletiorē [k] eam esse factam: intelligis eā meritò in integrū restitutā [l]. D. vj. No. Augst. Largo & Messalino Conss.

Imp. Gordianus A. Caiano. LEX II.

SI (vt allegas) minor annis pecuniā fœnori accepisti, nec ea in rem tuam versa est [m]: aduersus cautionē, per quā eo noīe te obligasti in integrū restitutiōis auxilium potes solenniter postulare.

TIT. XXXIX.
Si minor ab hæreditate se abstineat.

70 diū. sed expone vt ibi. Alij dicūt vt Py. q hic creditor spōtè in se on⁹ pbadi suscepit: vt arg. ff. de pba. l. circa. Tertij dicūt, q hic pbauerat minor tria, scilicet se minorē tpe cōtract⁹ fuisse & pecunia nō īdiguisse, & acceptā amisisse. ergo est restituēda, nisi creditor pbet locupletiorē. & secūdū hos tres casus dic restitutā. i. restituēdā. & sic. s. de leg. & cōsti. l. j. Quarti dicūt q data fuerat restitutio iā minori, q pbauerat læsionem, & creditor appellauerat. Vnde in causa appellatiōis debet appellator pbare, & iniqtatē sententiæ detegere: vt ar. ff. eo. l. præfecti. & j. de ap. l. ij. q Sed malè dicūt: imò idē q pri⁹, & nūc pbare debet: vt j. de app. l. iiij. & ff. nihil noua. ap. iter. l. j. & ff. ad Turpil. l. j. in fi. & in aut. de ijs q ingre. ad appel. §. illud quoq; determinare. colla. v. & dicitur de-80 tegere iniqtatē appellator eo ipso q dicit, iniquè dico sententiam cōtra me latā. sic ergo quatuor modis intelligi potest hæc lex. sed primus verior.
l Restitutam.] id est restituendam.
Si vt allegas.] CASVS. Minori an. x. mutuasti: qua confessus est minor se recepisse, sed perdidisse. vult restitui. an sit audiendus, quærit? & rn. q sic: nisi probes pecuniam in rem suam versam esse: quod non præsumitur, nisi tu probes eam in eius commodum versam.
m Versa est.] quod probare debes. s. non esse versam secundū quosdam.

Tu dic q psumit nō esse versa, nisi creditor pbet in ei⁹ odiū: vt dixi. s. l. pxi.
SI MINOR AB HAEREDIT. SE ABSTINEAT.
Si vos.] CASVS. Si filiosa. minori delata fuerit hæreditas paterna, neq; ei se miscuit, an non obstante eo q ptestatus non est se illā habere velle. sibi præiudicauit, quo minus eam repudiet, nec à creditoribus couueniat, q dicūt eū filiū & hærede, qrit? & rn. q nō. si autē se immiscuit, & posteā 10 vult eam repudiare: an possit beneficiū restitutionis in integrū petere, quæritur? & rn. q sic.
n Immiscuistis.] immiscere suorū est, adire extraneorum: vt insti. de hære. qualitate & dif. §. extraneis.
o Ob eā rem.] s. q 20 abstineatis. Et dic testificatio. i. denūciatio vel ptestatio corā testibus. Et sic not. q hac. l. reprobat opi. quorūdā, q dixerūt, q suus hęres psumit adisse, & teneri statim creditoribus. & p eis est illud Pauli, Si filius, ergo hæres. Itē q est suus & necessarius: vt institu. de hære. 30 quali. & dif. §. sui. & de hęre. quę ab inteſt. §. ij. Et ar. j. de cur. fu. l. fi. §. j. Sed illud est verū, quātū ad nomē, nō quantū ad cōmodum vel incōmodū, vt hic, & instit. de hæred. quali. & dif. §. necessarij verò. & ff. de acq. hęr. l. q 40 situ. vel domū patris in habitauit post mortē. nā & tūc debet pbare non aīo adeūdi fecisse: vt. j. de repu. hære. l. j. in casu tñ pinde habet, ac si statim immiscuisset se: vt. ff. de fideicō. lib. l. eum quasi. s. sed & si quis. in fi. §.
p Fides veritatis.] 50 i. fides: q habet veritati. s. hoc casu. aliàs aūt qñq; exigūtur verba, vt in stipulatione: vt. ff. de verbo. obli. l. j. in princ. & in testamētis: vt. j. de testa. l. iubemus. & in nouationibus: vt. j. de noua. l. j. in fi.
q Pro hærede.] i. p domino: vt institu. de hære. quali. & dif. §. fi.
r Vel bonorum possessionem.] s. vn liberi, q dat suis & emācipatis: vt. j. vn lib. l. j. & fi. Accur.
s Debetis.] s. si vultis: vt. s. si tutor, vel cura. l. j. & hoc cum solēnitate quam dicit aut. si omnes

Filius, qui se paternæ hæreditati non immiscuit, nō eget beneficio restitutionis in integrū, ut abstineat: quia tutus est ipso iure per beneficium prætoris, sed si se immiscuit, uel bonorum possessionē agnouit, & est minor, & læsus: restitutio in integrū sibi est necessaria. h. d. Bald.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Florentio & alijs. LEX I.

SI vos paternæ hęreditati non immiscuistis [n]: ob eā rem [o] testificatio necessaria nō fuit, cùm fides veritatis [p] verborū adminicula, nō desyderet. Quòd si p hęrede [q] gessistis, vel bonorū possessionē [r] accepistis: ppter ætatē, cui subueniri solet, in integrū restitutiōis auxiliū accipere debetis [s]. PP. vj. Non. Maij, Saturnino & Gallo Conss.

In authen. vt spōs. larg. §. ad hæc quoque. colla. ix. consti. ij.

Ista authen. ponit modum procedendi, quando petitur restitutio aduersus aditam hæreditatem. modus autem procedendi est, ut citatis citādis, & non comparentibus intra tres menses petenti restitutionem concedatur: qua cōcessa, ex officio iudicis datur curator hæreditati iacenti, qui debet inuentariū facere apud acta. h. d. Bald.

SI oēs creditores præsentes [t] sunt, vbi restitutio postulat, à iudice vocent [v], vt intersint, cū minor se abstinet [x]. Sed si oēs absunt, vel quidā, solēniter à iudice citent [y]: qb⁹ intra tres mēses [z] nō apparētibus, minor sine periculo ab hæreditate discedat [a]: iudice puidēte, vbi [b] & qualiter res hæreditarię debeāt custodiri, quātitate earum in actis manifestanda †.

Potest quis ab hæreditate paterna per restitutionem abstinere, & auitā amplecti. h. d. Vel sic: Hæreditates, quæ ex diuersis testamentis, uel ex diuerso iure deferuntur, non intelliguntur inuicem coniungi: & ideo admittitur earum separatio, ut hic. Bal.

70 &c. quam hîc lege, & est sumpta ab aut. vt sponsa. largi. §. ad hæc.
t Omnes.] Præsentes. s. in illa ciuitate: vt in corpore. alibi aliter accipitur: vt. j. de præscrip. lon. tem. l. fin.
v Vocentur.] aliàs nō valet restitutio: vt. ff. e. l. etiā si. §. fi. cū & cā cognita fieri debeat: vt. ff. eo. l. in causæ. j. §. causa. & l. ait ptor. §. nō solū. in fi. §. & j. fi p vim vel alio modo. l. fi. & ff. si cui plus quā per. l. Falc. l. j. Quid in legatarijs? Rn. & hi vocantur, vt in aut. de hære. & fal. §. sancimus. col. j. & j. de aut. præs. l. fi. Sed arg. contrà. j. de iure deli. l. fi. §. sed & legatarij.
x Abstinet.] id est petit restitui, vt abstineat.
y Citentur.] nō ergo per psentes plures piudicat absentib⁹ paucioribus 80 secundum quosdam. j. fami. ercis. l. cohæredibus. Sed argumen. contrà. ff. de pact. l. & suum. in fin. & l. maiorem. & l. rescriptum. & ff. de curato. bonis dā. l. ij. debent tamen hi omnes vocari saltem ad domum: vt infrà de anna. exce. l. vt perfectius. in fi.
z Tres menses.] simile spatium datur. j. de re iu. aut. iubemus. & j. quomodo & quando iudex. aut. qui semel.
a Discedat.] per restitutionem.
b Vbi.] dando curatorem bonis: vt. ff. de curato. bon. dam. l. j. ij. & iij. & excipe

Adire, & immiscere differunt.

Hęres suus an præsumatur statim adisse.

Adire hæreditatem videtur, qui domū patris post mortē inhabitat.

† Glo. j. in ca. quoniā frequenter. adducit hāc authēti cā. q testes nō possunt recipi ante litē cōtest. vbi aliquid est expediē dū iudicis officio.

b Concor. c. cū ex litteris. iūcta gl. super verbo, danda. extra de rest. in integ.

excipe, nisi quid perijt per imbecillitatem ætatis: vt. ff. eo. l. ait prætor. §. pen.

SI cum.] CASVS. Tres hæreditates erant delatæ, paterna, & duorum auorum patrum, & matrum. auitas hæreditates non adijt, sed paternam. sentit se læsum: vult restitui ad tacitè repudiatas, scilicet auitas: vt abstineat à paterna. an sit audiendus, quæritur? & respon. quod sic.

Imperator Gordianus A. Herodotæ. L. II.

SI cũ aui tui [a] testamẽto te hæredẽ [b] reliquissent, hæreditates eorũ nõ adisti [c]: liberũ tibi est, repudiata paterna successione [d], per in integrũ restitutionis auxilium (quo te ætatis iure dicis esse munitã) hereditatẽ parẽtũ [e] tuorum (licet anteà nõ adijsti) nũc obtinere [f]. PP. iij. Non. Feb. Gordiano A. ij. & Pompeiano Cons.

TITVLVS XL.

Si vt omissam [g] hæreditatem [h] vel bonorum [i] possessionem, vel quid aliud [k] acquirant [l].

Aduersus hæreditatis, uel bonorum possessionis omissam agnitionem minor potest in integrum restitui. Hoc dicit. l. j. Tamen si emancipatus restituitur, debet cõferre fratribus, quod habuit tempore mortis patris. h. d. l. ij. & sic habes totum ti. Bal. Vel sic: Minor potest restitui, ut adeat hæreditatem de iure ciuili: & etiam ut bonorum possessionem petat de iure prætorio: ad collationem tamen tenebitur. h. d. totus ti. Sal.

Imp. Gordianus A. Protæ. LEX I.

MInores viginti-quinq; annis, nõ tantũ in ijs, quæ ex bonis proprijs amiserũt, verũ etiã si hæreditatem sibi delatã nõ adierint [m], posse in integrũ restitutionis [n] † auxilium postulare, iamdudũ placuit [o]. PP. Idi. Octob. Pio & Pontiano Conf.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Sarapiadi. LEX II.

AD bonorũ possessionem [p] in paternis rebus omissam [q] minores in integrũ restitutionis admitti beneficio, iãpridẽ placuit [r]. Restituti aũt decreto [s], bona, quę habuerũt mortis tẽpore patris [t], debẽt cõferre ‡ fratrib⁹. Dat. xvj. Cal. Nouemb. Sirmij CC. Conf.

a Aui tui.] paternus vel maternus. s. tui, n omni natiui casus.

b Te hæredem.] patre tuo fortè exhæredato anteà, vel mortuo.

c Non adisti.] id est repudiasti, vel anno tacuisti. sic. j. qñ nõ pe. par. l. j. & ideo est læsus.

d Successione.] s. quã adijsti, & quã modò repudias, iure restitutionis, vt subijcit: vt. ff. de mino. l. & si sine. §. restitutus. non cõmuni iure: vt. j. de repu. hęre. l. sicut.

e Parentum.] i. auorum. Sed nũquid iure ciuili, an prætorio? Rñ. si auita est ei delata post hęreditatẽ paternã, iure ciuili: si ante, prætorio: vt j. vnde libe. l. qui se. nisi in duobus casibus secundum Io. vt. ff. de cond. insti. l. fin. & vnde liberi. l. scripto.

f Obtinere.] s. per restitutionem.

g SI VT OMISSAM] s. lapsu ætatis.

h Hæreditatem.] de hoc tractat. l. j.

i Vel bonorũ.] de hoc tractat. l. ij.

k Aliud.] De hoc tractat. l. j. & ij.

l Acquirant.] per restitutionem.

MInores] CASVS. Si minori sit delata hæreditas, & repudiauit: an ad eam restitui posit, quęrit? & rñ. quod sic. non enim solũ restituit, si res suas, quas habuit, amisit: sed si quas nondum habuerit, eas tñ habiturus erat, si non inconsultè repudiasset.

† In scriptis exemp. legitur, in inte. restitutionẽ postulare.

m Adierint.] i. repudiauerint: & rursus poterit restitui vt repudiet: vt. ff. e. l. & si sine. §. restitutus. & hoc re integra. aliâs si distracta est hæreditas forte à substituto, denegat: vt. ff. eo. l. quod si minor. §. Scæuola. & nisi contra patrẽ velit iterũ restitui: vt. j. de bo. quæ lib. l. fina. §. vbi autem puerilis.

‡ In scriptis excep. dictio fratribus, nõ habetur.

n Restitutiõis.] & ita nõ solũ in dãno, sed etiã in lucro seruãt indẽnes.

o Placuit.] vt. j. de rep. hęr. l. fi. & s. de in inte. rest. mi. l. pe. ff. e. l. ait p̃tor. §. fi.

AD bonorum.] CASVS Si trib⁹, vel duob⁹ fuerit delata possessio bonorum vnde liberi in bonis paternis: & nunc eam vnus repudiauerit: an ad eam restitui posit, quærit? & rñ. quod sic: sed restitutus bona, quæ habuit tempore mortis paris, conferet cum fratribus suis.

p Ad bonorũ possessionẽ. Vnde lib. vel secundũ tabulas, vel cõtra tabulas. secundum tabulas si fuit scriptus: contra tabulas, si non fuit scriptns.

q Omissam.] ab emancipatis expressè vel tacitè.

r Placuit.] vt. s. l. proxi.

s Decreto.] scilicet prætoris.

t Patris.] Vel dolo habere desijssent, excepto quod creditoribus debent: vt. j. de colla. l. ea demum. Item hoc accipe secundum determinationem nouę legis: vt. j. de col. l. fina.

IN QVIBVS CAV. RESTI. IN INTEG. NECESS. NON EST.

Dixit suprà quandò restitutio est necessaria, quia est læsio, & datur: nunc quando non, quia non est læsio in sequentibus tit. usque ad titu. ubi & apud quem est necessaria: sed non datur.

TITVLVS XLI.

In quibus causis in integrũ restitutio necessaria nõ est.

Pœna inultæ mortis defuncti, non habet locum in hæredibus minoribus. h. d. Bald. Vel sic: Minor hæreditate paterna non priuatur, licet patris mortem non ulciscatur. h. d. Sali.

Imp. Alexander A. Mutato. LEX I.

MInoribus vigintiquinq; annis, p̃sertim [v], qui per tutores, & curatores nõ defendunt [x], nõ obesse [y], si mortẽ defuncti parẽtis nõ vlciscantur [z], innumeris diuorũ parentum meorum, ac meis rescriptis continetur. v. Id. Maij, Alexãdro A. iij. & Dione Conf.

Tempus mouendi querelam inofficiosi testamenti, ipso iure non currit minoribus. h. d. Bald. & Sali. Vel sic: Non est necessariũ ministeri um iudicis, ubi lex ipso iure producit effectum. hoc dicit Bald.

Impp. Valerian. & Gallien. AA. Theodoræ. LEX II.

ADolescentiæ [a] tẽpus nõ imputari in id quinquẽniũ liberis, cuius præscriptio será inofficiosi quęstionẽ mouẽtib⁹ opponi solet [b], manifestè antea scripsimus [c]. Impleta igitur ætate legitima, non est in integrum restitutio necessaria: quia nõ redintegratio amissæ causæ his datur, sed integra ipsa cã seruat. PP. ij. Idib. August. Tusco & Basso Conf.

Fauore minoris, re ipsa sine interpellatione in bonæfidei contractibus mora contrahitur. Idem in testamentis: quia licet actio ex testamẽto sit stricti iuris: tamen æquiparatur actionibus bonæfidei. h. d. Bal. Vel sic: Si minor rem uẽditam emptori tradidit, statim emptor moram committit, si ei pretium non soluit. h. d. Sali.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Decimio. LEX III.

IN minorum [d] p̃sona re ipsa, [e] & [f] ex solo tẽpore tardæ p̃tij solutionis, recepto [g] iure moram [h]

MInoribus.] CASVS. Maior. xxv. an. si necem patris sui non vindicauit, repelletur à successione paterna. an autẽ hoc locum habeat & in minore, vt ipse repellatur si omiserit vindicare. quæritur? & rñ. quòd non. vnde si propter hoc læsus fuerit, restitutione non indiget: quia ipso iure tut⁹ est, ne hoc ipsi obijciatur.

v Præsertim.] id est maximè.

x Non defenduntur.] quia fortè non habent. idẽ & si habeant, & defendantur, vt hîc innuit. & s. si tutor vel curator, per totum.

y Non obesse.] id est non priuatur hęreditate.

z Non vlciscantur.] scilicet accusando interfectores. non autem debent ipsi interficere interfectores parentũ suorum. vnde iure communi debent auferri bona vt indignis. sed quia sunt minores, ipso iure seruantur illæsi: vt hîc, & j. de ijs, quibus vt indig. l. si ea. & l. minorib⁹. Sed quid si posteà maior efficit, puta post triduum quã adijt: an tunc teneat vlcisci? Rñ. nõ, quia omne beneficiũ debet esse perpetuũ: vt in aut. cõsti. quæ de dignitatibus. §. illud. colla. vj. & s. de diuer. rescrip. l. falso.

Beneficium debet esse perpetuum.

ADolescentiæ.] CASVS Filio exhæredato vel p hærede habito dat querela inofficiosi exercẽda ĩtra quinquẽniũ: quo elapso repellitur. an aũt minori exhæredato, & intra quinquẽniũ nõ agẽti currat tp̃s quinquẽnij, quærit: & rñ. quod nõ: vñ restitui nõ indiget, cũ ipso iure taciturnitas sua non obsit sibi, neq; obesse debet.

a Adolescentiæ.] multòmagis tempus pupillaris ætatis.

b Solet.] Hoc de quĩquẽnio dicũt quidã à cõpositorib⁹ statutũ, quasi p Iustinianũ fuerit nouiter inductũ: vt. j. de inoffi. test. l. si qs filiũ. in fi. & l. scimus. §. pen. Sed certè imò & ante eũ p hunc eundẽ Valerianũ cõpilatorem huius legis: vt in eo. titu. contra maiores. Item contra. s. de in inte. resti. mi. l. j. Solu. vt ibi.

c Rescripsimus.] scilicet in Græco.

IN minorum.] CASVS Minor rẽ suã tibi vendidit, & tradidit. stetisti vsq; ad annũ, vel plus, non curo, neque pretium soluisti, neq; te vt solueris interpellauit. an ei tenearis, quæritur? & rñ. quod sic. & hoc in bonęfidei contractibus locum habet, & in alijs, vt in legato & fideicõ. neq; habet locum restitutio ad petẽdum vsuras, cùm ipso iure ad eas tenearis. No. quod ille, qui emit rem à minore, & eam posidet, eo ipso est in mora, & tenetur minori ad vsuras pretij: & ista mora dicitur irregularis secundum Bal. hîc.

d In minorum.] scilicet ad eorum vtilitatem.

e Reipsa.] i. interpellatiõe cessante. & hîc subijcit, & p. i. ex solo &c. Et ad hoc quod re ipsa fiat mora in talib⁹ & similib⁹, est arg. cõtrà. ff. de leg. ij. l. Titia Seio. §. j & de adimẽ. lega. l. iij. §. idẽ dicendũ. & de act. emp. l. curabit. &. ff. de fideic. lib. l. cũ verò. §. apparet. & . ff. de vsur. l. mora. & l. cũ sine. & l. cũ quidã. §. si cum pupillo. & . j. de compen. l. si constat. & . j. de vsur. & fruct. le. l. j.

f Et.] ponitur hîc pro id est.

g Recepto.] i. approbato prædictis. s. legibus. vel dic. s. speciali iure.

h Moram.] etsi non interpellauerit. Et est mora debitoris vitium.

fieri creditum est, in ijs videlicet, quæ moram desyderāt [a], id est in bonæfidei contractibus, & fideicommissis [b], & legatis.

¶ *Sententia lata contra tutorem, qui non caueat rem pupilli saluam fore, pupillo non præiudicat ipso iure. hoc dicit. Bal. & Sali. Vel sic: Sētentia lata contra tutorem, qui non habet administrationem, est ipso iure nulla. h. d. Bal.*

Idem AA. & CC. Stratonicæ. LEX IIII.

SI tutor tuus, qui pro tutelari officio non cauerat [c], iudicio expertus est: cōtra eū lata sententia, iuri tuo officere non potuit [d]: nec ea, quę ab eo gesta sunt, vllā firmitatē [e] obtinēt. Frustra ergo in integrū restitutionis auxiliū desyderas: quando [f] ea, quæ ab eo gesta sunt qui legitimi administratoris personā sustinere non potuit, ipso iure irrita sunt. S. xviij. Calē. Nouemb. Nicomediæ. CC. Cons.

¶ *Præscriptiones à minoribus non incipiunt: & eis ipso iure non currunt: nisi sint præscriptiones temporis longißimi, quæ currunt adultis. hoc dicit. Bald. Vel sic: Præscriptiones temporales, quæ olim currebant minoribus cum beneficio restitutionis, hodie ipso iure non currunt. excepta præscriptione. xxx. uel. xl. annorum. Salicetus.*

Impera. Iustinianus A. Ioanni præfecto prætorio. LEX V.

SAncimus [†] fauore imperfectę ætatis exceptionem non numeratæ pecuniæ [g] ab initio minoribus nō currere [h]: ne dū in integrū restitutionē expectamus, vel aliquod emergat obstaculū [i], per quod huiusmodi beneficio minor vti nō possit [*] vel substantia eius subuertatur. ¶ Sed humanius est, latius eandē legis interpretationem [k] extendere in omnibus casibus, in quibus vetera iura currere quidē tēporales præscriptiones, aduersus minores concesserunt [l], per in integrum autem restitutionē [m] eis subueniebāt, eas [n] ipso iure non currere. melius etenim est intacta [†] eorū iura seruari, quàm post causam vulneratā remediū quærere [o], videlicet exceptionibus triginta, vel quadraginta annorum in suo statu [p] remanētibus. D. Cal. Nouemb. Constantinop. post Lampadium & Orestem VV. CC. Cons.

[†] Hæc lex fauet minoribus, vt cōtra eos non currat præscriptio. & casus, in quibus nō currit præscriptio, ponit gl. in. c. cum non liceat. extrà de pręscriptio.

[*] Ne substantia.

[†] Concor. c. j. cum gl. super verbo, liceat. extrà de restitui. in integ.

TITVLVS XLII.

Qui, & aduersus quos in itegrū restitui nō possunt.

¶ *Vbi minor semiplenè docuit de læsione, recurritur ad uerisimilia. sed ubi de læsione constat, uerisimilia non attenduntur. h. d. & iste casus secundum Bar. est multū no. Bal. Vel sic: Vbi uerisimile non est minorem læsum per eius sagacitatem, & industriam in publicis actibus approbatam, restitutio non conceditur, nisi euidēter de læsione plenè probetur. h. d. Sali.*

Imp. Alexāder A. Cononidi. LEX I.

IN cōsilio [q] quidem cognoscētis de restitutione in integrū, esse oportet, nū is, q se minorē an-

a ¶ Desyderant.] s. non fieri, sed factam puniri.

b ¶ Fideicommissis.] quæ quāuis sint stricti iuris, tamen propter voluntatem defuncti adimplendam admittuntur vsuræ. Sunt & alij effectus moræ: de qua mora dic plenè vt diximus. ff. de vsu. l. mora. in prin.

SI tutor.] CASVS. Si tutor siue curator legitimus, vel sine inquisitione datus nō præstita cautione rem pupilli egerit, vel defenderit, & succubuerit: an pupil-10 lo præiudicet quod actum est, quo magis sit necessaria in integ. resti. quærit. & rñ. ꝙ illud qđ per procuratorē talē factū est, ipso iure nō valet. vnde in integ. resti. non est necessaria, neq; enim legitimā administrationem assecutus est tutor 20 non satisdans rem pupil. &c. vnde nō valet qđ per eum actum est.

c ¶ Non cauerat.] cū cauere debuerit. s. rē pupilli saluam fore, vt quia legitimus erat, vel sine inquisitione datus. aliâs satisdare non tenetur: vt insti. de satisda. tu. §. j. & dic 30 vt ibi no.

d ¶ Non potuit.] s. iure cōi. sed si pro te, prodesset iure singulari: vt s̄. de procur. l. non eo.

e ¶ Firmitatem.] s. in tui p̄iudiciū: vt hîc. & j̄. de tuto. vel cura. qui non satis. l. tutor. & . l. in dubium. & . ff. de cura. furi. 40 & c. l. cōsilio. §. j. & ar. s̄. de procu. l. quia absente. & . ff. de rebus eo. l. qui neque. Sed ar. contra. ff. de offic. præto. l. barbarius. Item no. secundū Ioan. ꝙ non legitimè ordinatus, pro non ordinato habetur. sic. ff. de re iudic. l. si se. §. condemnatum.

50 f ¶ Quando.] id est quia.

SAncimus.] CASVS. Spe futuræ numeratiōis, minor scripsit se. x. Mutuo à Titio recepisse: & cùm non recepisset, intra biennium exceptionē nō numeratę pecu. nō opposuit. an igitur currat tēpus: q̄ritur? Et rñ. ꝙ nō ipso iure. vnde de cętero extēdat ad omnē exceptionē tēporalē, ꝙ i-60 pso iure minori nō currat. sed secūdū iura antiqua cucurrisset minoribus, sed restituerent. & hoc in secūda. In tertia dicit, ꝙ ista q̄ dicta sunt, vera sunt in oī exceptiōe: p̄terquā in præscriptione. xxx. vel. xl. an. ista enim currūt, sed restitueret. ¶ No. ex ista lege vnā regulā gnalē, ꝙ oēs p̄scriptiōes, q̄ olim currebāt minoribus, in quibus dabatur restitutio, hodie nō currūt ipso iure. Ias.

g ¶ Non numeratæ pecuniæ.] q̄ ex tpe cām habet, secūdū quosdā: sed certè imò tpe finit. s. biēnio. vt. j̄. de nō nu. pe. l. in cōtractib⁹. sed alię. s. triū an. & . x. & . xx. & . xxx. & similes cām habēt ex tpe: qa finito tpe res confirmatur.

h ¶ Currere.] aliâs currere, & aliàs non currere. & expone. i. non simul cū tempore currere: sed remanet fixa, vt demum cōpleta ætate currat. Alij ex-70 ponūt. i. nō cōpetere: quod falsum est: imò cōpetit minori, & cōtra eum. Itē huic contrà. j̄. de nō nu. pecu. l. si intra. in fi. vbi currit, & datur restitutio. Sed ibi incœpit à prædecessore minoris. Vel solue vt ibi.

i ¶ Obstaculum.] puta quia maior fieret interim, vel iuret se non venturum contrà. & sic subuertitur ius: quod esse non debet: vt insti. de ijs qui sunt sui vel alie. iu. §. pe. & . ff. de offic. præsi. l. illicitas. in prin. vel petendo restitutionem non probaret, vel per fas & nefas perderet.

k ¶ Legis interpretationem.] i. legē inducentē præscriptionē non numeratæ pecuniæ, interpretatus est Iustinianus, quasi de minoribus non sensèrit illa lex. & hanc eandē interpretationem extendit ad omnes leges inducē-80 tes præscriptiones temporales, quasi de minoribus non senserint.

Præscriptio an currat cōtra minores.

l ¶ Concesserunt.] secūdū veteres enim leges qñq; currebat præscriptio, ita ꝙ nō restituebāt minor: vt. j̄. ne de sta. defunc. l. si mater. & . ff. de mino. l. auxiliū. in prin. quæ sunt contrà. qñq; ipso iure cessat: vt. s̄. e. l. adolescētiæ. & . ff. eo. interdū. vbi erat vtile tēpus. & . j̄. si ma. fac. aliena. l. fi. in fi. & sunt hæc specialia, quæ sunt contra, & in his nihil innouatur. Item quandoq; currebant, sed restituebātur. & de his hîc dicit, & innouat, sed fallit quod dicit hîc: vt. j̄. de iudi. l. properandū. in fi. qui est cōtra. & . j̄. si sæpius in integ. resti. postu. l. j. Sed ibi speciale in præscriptionibus, quibus iudicia sopiunt. sic & aliâs in aut. de hære. & fal. §. pupillis. col. j. Itē fallit. j̄. de tēp. in integ. resti. aut. si minor. quibus casibus currit præscrip. cōtra minorē. Itē cōtra. ff. qui. ex cau. ma. l. si cùm miles. Sed certè ibi nil de minore dicit. Item contra. ff. eo. l. etiam ei. sed expone vt ibi. Itē cōtra. ff. eo. l. Aemilius. Sed ibi ex persona prædecessoris cœpit p̄scriptio. Itē cōtra. s̄. si aduer. vsus. l. j. sol. hîc corrigit. Vel dic vt ibi not.

m ¶ Restitutionē.] 10 vbi enim cōpetit ordinariū auxiliū, nō est recurrēdū ad extraordinariū.

n ¶ Eas.] s. præscriptiones, tam præscriptionem nō numeratæ pecuniæ, quā alias. s. x. vel. xx. an.

o ¶ Quærere.] vt. j̄. qñ lic. vnicuiq; sine iudi. l. j. & . j̄. ad Vel. l. antiquæ. §. 20. pe. Sed ar. cōtra. ff. de authēti. tu. l. si tutor. sed ibi nil de præscriptiōe dicit. Sed qūo Iustinia. hoc sibi attribuit, cū etiā ante eū idē cōsequebant minores, vt ipso iure seruarent illęsi, vt. j̄. si qs igno. rē. mi. l. j. in fi. & in. l. fi. & j̄. quibus nō ob. lō. tēp. p̄-30 scrip. l. nō est. sed expōe ibi nō currit. s. cū effectu, quia currit: sed dat restitutio. vel fuit illud à compositorib⁹ additū. vel secūdū Pla. biberat hîc Iustinianus, & nō recordabāt de illis legib⁹. Itē eodem modo q̄ro, nōne p̄hibet alienatio rerū mi-40 norū, q̄ seruari pñt etiā mobiliū, etiā an Iustinianū: vt. j̄. de admi. tu. l. lex q̄. ergo vsucapio: vt ff. de verb. sig. l. alienationis. exp̄ssè enim p̄hibebāt vsucapio: vt. ff. de acqui. re. do. l. bōę fidei. sed nec in illis quæ obseruari nō pñt, habet locū: qa nō 50 tantū pñt seruari. Rñ. secundū quosdā hîc in actionib⁹ p̄sonalibus loqtur. hoc verò nō valet: qa actiones loco immobiliū cōputant: vt. ff. de iure delib. l. ait p̄tor. §. j. Alij dicūt hoc tenere, qđ hîc dicit qñ tenuit vēditio, vt ob æs alienū: qđ nō placet qa cū teneat cōtract⁹, statim trāsit dñiū, sicq; cessat p̄scriptio. vt. ff. de vsus. l. sequit. §. lana. & . ff. de cap. 60 l. ī bello. §. si qs seruū. Alij dicūt hoc temerè, qñ alienasset p̄decessor minoris. Sed tūc quare darēt restitutio? Dic ergo tu, ꝙ nō valēt dicta argumēta, nō pōt alienari, ergo nec vsucapi. nā fallit: vt. ff. de fun. do. l. si fundū. Itē qa specialiter fuerat p̄uidēdū, & sic nō fuerat p̄uisum: ergo videbāt neglectū. vt. ff. de iniur. l. itē apud. §. hoc edictū. specialiter ergo Iustinianus dicit in hac lege [a]. Itē quare nō sic in cōtractibus ipso iure seruant illæsi? Rñ. ꝙ certum est hîc deceptum esse: ibi non sic: vt. ff. de iureiu. l. nam & posteà. §. si minor.

Viuū obliuionem patit. de quo vide pulchra per do. meum Io. de sel. ua. in tra. iura. iij. per q. j. in casu fallentiali.

Actiones loco immobilium cōputantur.

Vsucapi potest aliqui do, quando non potest alienari. a Tudesc cūdū la. de Are. ꝙ rei minoris nō est simpliciter prohibita alienatio quia est permissa cum decreto: vt j̄. de prędijs mino. per to. merito præscribi potest. & ideo superior argumētatio nō procedit.

p ¶ In suo statu.] s. vt currāt post pupillarē ætatē: sed restituant, qa læsi: vt j̄. de p̄scrip. xxx. an. l. sicut. §. pen. vbi de hôc dices. & . s̄. si vt omis. hære. l. j. in eo quod ibi dicit, in p̄prijs bonis amiserunt. ff. e. l. ait prætor. & . l. nō oīa. secū-70 dum Io. sed Aldricus dixit currere, & nō restitui: quia semper incipit contra prædecessorē minoris. Ar. s̄. si aduer. ven. pig. l. ij. & secundū eum idem esset in p̄scrip. x. vel. xx. an. si incipit à p̄decessore: sed certè ideo sic dicit in vēditiōe pignoris, quia minor pōt cōuenire eū, cū quo cōtraxit p̄decessor. i. creditorē quia ex pacto defuncti sit alienatio. vnde ibi nisi in subsidium non restituitur: vt. ff. de dolo. l. & eleganter. j. rñ. & . §. si procurator. Accur.

¶ QVI ET ADVERSVS QVOS IN INTEGRVM RESTITVI NON POSSVNT. ¶ *Suprà dixit ubi propter causas cessat restitutio: nunc propter personas.*

IN consilio.] CASVS. Si minor in cōtractu quē facit, 80 dicat se læsum, & velit restitui, aduersari⁹ aūt dicat nō esse verisimile eū deceptū esse, cū fuerit sapiēs, industriosus, & publicis actib⁹ interfuerit: iudex ista cōsiderare debet: vt si cōcedat, vel deneget rest. ī īte. cū cā tñ talis nō sufficiat, vt p̄rsus nō restituat. sed si appareat eū euidēter esse lęsum, & circūuētū, restituat nō obstāte excep. tali. Vi.

q ¶ In consilio.] i. in arbitrio siue deliberatiōe iudicis. Et no. ꝙ iudex potest iudicare siue attēdere id, quod ei est notū vt notoriū: etiā si ei nō probatur ab aliqua partium. erat enim hîc notorium eum fuisse decurionem. secus si est notum

Iudex potest iudicare, secundū id quod est ei notū, vt notorium.

est notũ non vt notorium,sed vt priuato:quia tunc magis ad probationē respicit:vt.ff.de offic.psi.l.illicitas.§.veritas.&.j.de ijs qui ve.æta. impe. l.ij.j.rñ.

a ¶ Docuerit.] i.fecerit doceri.vel propriè.sic enim oĩa faciebat,quia doctus apparebat:vt.ff.de proba.l.cũ de indebito.§.si is autem qui.&.ff.ad Macе.l.si quis.& de re mili.l.non oẽs.§.à barbaris.& enim dicit Ir.non actus publici,sed industria ꝑ eos probata excludit à restitutione.

b ¶ Non sit.] cũ dubi-10 tatur,an lapsus sit.& sic sunt argumẽta ꝓbabilia, q̃ inducunt,vt nõ videatur læsus:licet posit esse cõtrarium: vt hĩc dicit.Sed oppono, aut hĩc minor ꝓbat se deceptũ,& sic restituit,nõ attẽdẽdo sit diligẽs,vel nõ. aut non, & nõ dat restitutio:vt.s. de 20 in int.rest.mi.l.minoribus.&.ff.de iureiur. l. nã & postea.§.si minor.Sed rñ.neutrũ ꝑdictorũ erat, sed semiplenè ꝓbauerat. forte ꝑ vnũ testẽ de læsiõe: quo casu deferat ei iuramẽtũ, nisi quia aliàs fuerat diligẽs,vt hĩc dicit.& sic loquit in princi 30 pio isti⁹.l.&.j.de reb.credi.l.in bonæ fidei.Alij dicũt hĩc loq in mutuo,vbi ꝓbat creditor:vt.s.si aduer.cred.l.j.&.ij. sed vbi agit cõtra industriũ,non probat,quia pro credito re præsumitur . sed prima placet.

Testis vni cus semple ne probat.

c ¶ Vrgentibus.] qa 40 deficiebãt idonei:aliàs minores nõ admittunt: vt.j.l.q ætate.lib.x.l.ij. & ff.de mu. & hono .l. ad rem.&.ff.de decu.l.generaliter.§.spurios. Vel aliter fuit ordinat⁹ inuit⁹,qa habebat xx.an.&.v.liberos: vt.ff.eo.l.j.&.l.iij.in pri.

d ¶ Creatus.] supplesic.

50 e ¶ Educatione.] i. in educatione ꝓpagabat sobolẽ.& sic hæc sunt argumẽta,licet ꝓbabilia diligẽtiæ nõ tamẽ necessaria secundũ Bul. in impediẽdo restitutionẽ:vt. s. de in integrũ rest.mi.l.ij.

nis lęsum esse dicit,diligẽs paterfamiliàs fuerit,actibusq; publicis industrium se docuerit [a],vt lapsum eũ ꝑ ætatẽ verisimile nõ sit [b]. Verùm si cã cognita circũuetus deprehẽdat: ꝓpter hoc solũ,velut ꝑ scriptione à solito auxilio remoueri nõ debet,scilicet, ꝙ vrgentibus [c],patriç necessitatib⁹ decurio minor annis creat⁹ [d] sit,vel propagandæ soboli liberorũ educatione [e] ꝓspexerit.PP.x.Cal. Octob. Lupo & Maximo Cons.

¶ *Filius contra patrem,& libertus contra patronum propter gestum cum patre uel patrono non potest implorare restitutionem in integrum,tum propter reuerentiam , tum quia lex fingit eos non læsos.h.d.Bald. Vel sic: Cõtra parentes,uel patronos non datur restitutio rationе minoris ætatis.Sali.*

Impera.Iustinianus A. Ioanni præfecto prætorio. LEX II.

CVm apud veteres dubitabatur,an liberi parentes suos , vel liberti patronos in querimoniã [f] deducere possent,quasi nõ rité in eos versatos: quidã existimabãt nullã esse cõtra huiusmodi ꝑsonas in integrũ restitutionẽ,põdere naturali [g],vel patronali [h] reuerẽtia huiusmodi petulãtiæ [i] refragãte [k] nisi,vel ex magna [l] cã,vel aduersus turpẽ [m] eorũ ꝑsonã: alij autẽ ꝑsonarũ quidẽ vel causæ distinctionẽ respuẽdam esse cẽsuerũt:tũc autẽ tãtũmodò dãdã esse restitutionẽ putauerũt, cũ minor ex sua simplicitate se deceptũ , nõ ex dolo [n] patris,vel patroni circũscriptũ esse dicat.Sed [o] vt maneat in oĩbus honor parẽtib⁹, & patrono,vel patronæ illibat⁹ atq; intactus,sancim⁹,nullo modo [p] , neq; aduersus parẽtes vtriusq; sexus , neq; aduersus patronũ vel patronam dari restitutionẽ [q].nã personarũ reuerẽtia oẽm eis excludit restitutionem [r]:cũ ꝓcul dubio sit etiã ipsas [s] ꝑsonas cauere,ne quid

CVm apud.] CASVS. An 60 filius cõtra patronũ restitui posset , inter veteres erat questio.quidã dicebãt nõ esse dandã, nisi ꝓpter enorme dãnũ,vel si esset turpis ꝑsona parẽs vel patron⁹. alij dicebãt nõ esse dãdã, nisi sui facilitate esset deceptus fili⁹,vel libert⁹ minor, & 70 nõ dolo parẽtis,vel patroni.Iustinian⁹ dicit nul la habita distinctione ꝑsonæ vel causæ. q.d.vel esset turpis persona parens,vel patronus,vel enorme damnum vel non,dicit Imperator,vt omnimoda reuerentia parenti,vel patrono,referuetur,vt nulla liberto,vel filio minori contra parentem , vel patronum detur restitutio:cùm verisimile est tales personas non velle committere id,propter quod eorum opinio læderetur.

f ¶ Querimoniam.] petendo in integrum restitutionem contra eos . de alijs enim querimonijs habes.s.de in ius voc.l.j.&.ij.in fin.

80 g ¶ Naturali.] hoc refertur ad parentes,

h ¶ Patronali.] hoc refertur ad patronos.

i ¶ Petulantiæ.] id est superbiæ.

k ¶ Refragante.] id est contradicente.

l ¶ Ex magna causa.] propter enorme dãnũ:vt.ff.e.l.si ex cã.§.fi.&.l.seq.

m ¶ Turpem.] hæc ratio non valet , quia semper sancta & honesta &c. vt ff.de obse.l.ij.&.l.liberto.& in aut.de incest.nup.in prin.colla.ij.

n ¶ Non ex dolo.] quasi eorum famæ parcatur.

o ¶ Sed.] aliàs quòd,pro sed.

suæ opinioni [t] contrarium existat.D.Cal.Septemb. Constantinop. post consulatum Lampadij & Oreste.VV.CC.

TITVLVS XLIII.

Si minor se maiorem dixerit, vel maior probatus fuerit.

¶ *Asserẽs se maiorem per errorem, nihilominus potest petere restitutionem in integrum minori ætate probata.Bal. Vel sic: Minor probatus maior per instrumenta suæ natiuitatis,probato cõtrario põt restitutionẽ petere. h. d.Sali.*

Imperator Alexander A. Maximianæ. L. I.

SI cũ minor annis vigintiquinq; esses,tabulis , quæ sunt tuarũ ꝓfessionũ [v] , oblatis [x] tibi , ætatẽ, quasi maior annis vigintiqnq; decepta ꝓbasti [y]:in integrũ restitutionẽ , intra statutũ legibus tẽpus etiam post impletã ætatẽ de oĩbus intra eam ætatẽ aduersus te gestis, postulare apud eũ,cui de ea re iurisdictio est,potes [z].PP.xij.Cal.Ap. Maximo & Paterno Cons.

¶ *Errantibus non decipientibus iura subueniunt.h.d.Bal.Vel sic:Fallaciter asserens se maiorem,non potest posteà petere restitutionem. h.d.Sali.*

Impp.Dioclet.& Maximian AA. & CC. Vitaliano. LEX II.

SIis q minorẽ nũc [a] se esse asseuerat,fallaci maioris ætatis mẽdacio [b] te decepit:cũ iuxta statuta iuris errãtibus, †nõ etiã fallẽtib⁹ [c] minorib⁹ publica iura subueniãt, in integrũ restitui nõ debet.D.ij. Cal. Decẽ. Diocletiano ij.& Maximiano AA.Cons.

¶ *Si minor dixerit se maiorem proprio dolo, non restituitur. si autem dolo aduersarij, restituitur. si uerò propria simplicitate : si fuit simplex assertio,restituitur probata læsione,& ætate per testes & instrumenta.si autem fuit assertio iurata,debet probari minor ætas solummodò per instrumenta.Sed si est iurata corporaliter tactis euangelijs:exclusa est omnis spes probationis,& omnis spes restitutionis. Bald.*

Sed nũqd aduersus cõfessionẽ restituet?R ñ.nõ.nã cũ fit erronea facti,nõ piudicat:vt.s.de iur.& fac.igno.l.cũ testamẽti.ff.de cõfes.l.nõ fatet.licet fit ar.cõtra.j.de cõdi.inde.l.cũ & soluta.Itẽ qa est extra iudiciũ,& indiscreta:vt.ff. de proba.l.cũ de indebito.§.fi.probas ergo te deceptũ in cõtractu aliquo,& minorẽ fuisse:quia præsumeris maior,nõ propter confessionem, sed iure communi:vt.s.de in integ.resti.mi.l.si minorem.Vel dic vt ibi.

p ¶ Nullo modo.] generale est hĩc:speciale in contractu,

q ¶ Restitutionem.] vt arg.ff.de dolo.l.non debet.&.ff.e.l.patri.§.fi.Sed cõtrà.s.de dolo.l.si superstite.Sol.ibi de restitutione,quç datur iure actionis, hĩc officio iudicis:vt.ff.eo.l.quod si minor.§.fi.Itẽ cõtrà vt.j. de bo. quæ lib. l.fi.§.in vtroq; aũt &c.Sol.vt ibi.Itẽ ad idẽ cõtrà.s.si aduer.rẽ iu.l.si cũ pater. Sol.vt ibi.Itẽ cõtrà.s.si ad uer.donat.l.ij.Sol. vt ibi.

ADDITIO. ꝑ solu.oĩm cõtrariorũ isti⁹ 10 glo.vide succinctã & clarã distinctionẽ.Bart. hĩc.

r ¶ Restitutionem.] vt aliàs delictũ excludit priuilegiũ [a]:vt. j. vbi sena.vel cla.l.j.

a Vide quę no.in cle. j. de offi.

s ¶ Ipsas personas.] s.patronorũ & parentũ. Vel dic minorum.q.d.nõ solùm maiorum.

20 t ¶ Opinioni.] s. ipsius patroni,vel parentis secundũ primã expositionẽ.sic.ff.de offic.ꝑsi. l.obseruãdum.in fi.j. rñ. Vel dic minorũ.q.d.non solùm maiorũ,& qd diẽ suæ.s.patroni,& parentis.

¶ SI MINOR SE 30 MAIO. &c. ¶ *Inferiori ti.dixit ubi propter paternam personã restitutio denegatur: hic propter factum,quia fallaciter se maiorem dixit.*

SI cum .] CASVS. Aliqs volens cõtrahere cũ 40 minore,ꝑsuasit ei, ꝙ esset maior, ostẽdẽs ei instrumẽtũ natiuitatis suę, quo pater,vel mater ꝓfessã est tali tẽpore eũ natum fuisse:ꝑ qd videbat maior:cui instrumẽto fidem adhibẽs minor cõfessus est se maiorẽ: cum eo contraxit,& læsus est: 50 an possit restitui,q̃rit?& rñ.ꝙ sic. s.si est intra illa tpa,intra q dat restitutio in integ.si verò excessit illa tpa,de oĩb⁹,q cõtraxit intra minorẽ ętatem, restitui põt.nihilominus non intelligas , ꝙ contra confessionem: quia ipso iure tutus est.

†Cõcor.c. ex parte vestra.cũ gl. super verbo in curia. de rescrip.

60 v ¶ Professionũ.] i.in qbus ꝓfessus fuerat pater & mater tali tempore te natum.

x ¶ Oblatis.] s.ab eo, qui volebat tecum contrahere,vel ab alio.

y ¶ Probasti.] id est ꝓbatum credidisti.Vel dic approbasti,vel fortè subscripsisti.

70 z ¶ Potes.] vt. s. de in integ.resti. l. minoribus.

SIis qui.] CASVS. Minor volens cũ aliquo cõtrahere,q nõ aliàs 80 cũ minore cõtraxisset,si eũ minorẽ sciuisset,frauduléter mẽtitus est se maiorẽ esse,& contraxit:posteà vult restitui , dicens se minorem fuisse tẽpore cõtractus.an sit audiendus,quæritur?& rñ.ꝙ nõ quia deceptus &c. Not.ꝙ vbi est dolus siue maleficium,cessat iuris beneficium,secundum Bal.[b].

b Vide. l. ij.ff. si quis test.lib.

a ¶ Nunc.] scilicet cùm restitui petit.

b ¶ Mendacio.] id est fraudulento mendacio:quod fit à sciente tantùm: vt.ff.de fur.l.falsus.§.si quis nihil. Accur.

c ¶ Fallentibus.] vt.j.ad Vel.l.si fine.&.ff.ad Vel.l.ij.§.hæc verba.&.l.si decipiendi,& arg.s.de apost.l.ij.qui.in fi.&.s.si aduer.delic.l.j.&.ij.

SI alterius.] CASVS. In prima & secunda parte huius legis vsq; ad illũ ver. si tamẽ. dic vt. s̃. l. j. deinde dic sic. Minor voluit contrahere cũ aliquo: iurauit verbo se esse maiorẽ, hoc credẽs. s. verũ esse, neq; suo, neq; alieno dolo ductus. & sic non obstat. s̃. de transac. l. si ex falsis. & cõtraxit. vult restitui, an sit audiendus, quærit? & rñ. ꝙ non, nisi probet per instrumentũ natiuitatis suæ se minorem fuisse tẽpore cõtractus: & nõ per testes. ex quo sumes, ꝙ magis credit mortuæ voci. i. instrumẽto, quã viuæ, vt testibus. Si autẽ corporale præstiterit iuramentum: petens restitui non audietur.

† Aliâs scriptorũ iurisprudẽtum.

a ❡ Minor.] s. tu.

b ❡ Probare.] minor volebat decipere, & eius aduersarius eũ. minor petit restitui. vtrũ debeat? Videt̃ ꝙ nõ. sciẽti enim dol⁹ nõ ĩfert̃: & ille nõ videt̃ defraudare &c. vt. ff. de re. iur. l. nemo videt̃. & in hoc est melior cõditio posſidẽtis: vt. ff. de dolo. l. si plures dolo fecerint.

Dolus sciẽti non infertur.

Declara a limita istu text. ut [illegible] frãc. crm. in sing. suo .163. [illegible]

c ❡ Suppleat.] i. quod deficit in ætate, supplet.

d ❡ Statutũ est.] vt s̃. l. prox. & no. ꝙ hæc lex vsq; ad. §. si tamẽ. cõtinet ambas superiores. Primã ab illo versi. ꝙ si per iniuriã &c. Secundã in principio legis, vsq; ad verbũ, qđ si per iniuriam &c. tamen nõ superfluit, cùm in ea aliquid addit. Vel secũdũ Azo. ꝙ abĩde, aditus &c. sit tertius casus subdistinctus. Sed contra huic rñ. ff. e. l. minor. xxv. ann. l. adito. §. planè. Solu. ibi minores noluerũt decipere curatores, sed soluẽtes. Et ideo cõtra curatores agant, & non cõtra soluentes. Item ad idẽ cõtra. s̃ de in integ. rest. mi. l. de tutela. Sol. eodem modo. Vel dic minor ibi nõ decepit auunculũ, cũ sciens præsumitur. Item no. hîc malitia &c. & sic probitas: vt. j̃. de ijs, qui ve. æta. impe. l. ij. & s̃. tit. j. l. j. & lxxvij. dist. ca. monachus verò.

† Prolatione.

† Not. hîc quod secularis potest cogere partẽ obseruare iuramenta no. Ab. c. literas. col. iij. de iur. cal. imò cogit te turpitudinem, ex parte tua cõtinẽs iuramentũ relaxare. Ro. sing. ccccx. ca. j. imò cognoscit de nullitate absolutionis per ecclesiã factã do. me⁹ de Selua, in tractatu de iureiu. q. v. in iiij. parte allegat. Ancha. consi. ccclxxxiij. quia laicus non defert ecclesię malè agenti.

a Tu dic secũdũ lecturã Azo. quam tenet & verã dicit hîc Bar. ꝙ iste versic. Additus vsque ad finẽ loquitur quãdo nullus dolus intercessit. si enim dolus intercesserit: nõ tolleretur per iuramentum: & sic non obst. l. si ex

Idem AA. & CC. Theodoræ. LEX III.

SI alterius circunueniendi causa minor[a] ætate maiorem te ꝓbare[b] aspectu laboraueris: cùm malitia suppleat[c] ætatẽ, restitutionis auxilium tàm sacris constitutionibus, quàm rescriptorũ † authoritate denegari statutum est[d]. Quòd si per iniuriam vel circũuẽtionem aduersarij hoc fuerit factũ[e], durabit[f] beneficiũ, quo minoribus causa cognita subueniri solet. Aditus itaq; præses prouinciæ, probationis ætatis examinata causa, si tuum dolũ non repererit intercessisse, ac te minorem tunc[g] fuisse probaueris: causa cognita in integrũ restitui prouidebit. Si tamẽ in instrumẽto per sacramenti[h] religionem maiorẽ te esse asseuerasti: non ignorare debes, exclusum tibi esse in integrũ restitutionis beneficium: nisi palàm,[i] & euidenter ex instrumentorum probatione †, non per testium[k] depositiones te fuisse minorem ostẽderis. huiusmodi autem sacramẽto corporaliter præstito, nullum tibi superesse auxiliũ[l], † perspicui iuris est. D. xiij. Cal. Octob. Sirmij CC. Conf.

❡ *Si restitutio est denegata propter ætatem probatam: ad restitutionem, & probandã ætatem, minor iterum admittitur. hoc dicit Bal. Vel sic: Si iudex per errorem calculi pronunciauit eum, qui se dicebat minorem, non debere restitui, ualet sententia, sed aduersus eam datur restitutio. hoc dicit secundum unam lecturam. Salic.*

e ❡ Factum.] scilicet factum te esse maiorem.

f ❡ Durabit beneficium.] sic ergo non potest renunciari beneficio minoris ætatis: vt not. ff. de mino. l. si iudex. & l. interdum.

g ❡ Tunc fuisse.] cùm te decepit: vt s̃. de in inte. resti. mi. l. si minorem.

h ❡ Per sacramenti.] nõ corporaliter, sed verboten⁹ p̃stiti, vt statim patet & dic loq vsq; in fi. qñ dolo aduersarij fuit decept⁹: vt in superiori rñso, ꝙ si per iniuriã &c. secũdũ quosdã[a]. Et sic huic rñso, & sequẽti est cõtra. s̃ de trãsact. l. si ex falsis. Sed hîc nõ intercessit dol⁹ aduersarij tãtus & talis vt ibi: quia ibi falsa instrumẽta ꝓduxerat, hîc mẽdacia. vel secũdũ Azo. hîc facilitate sui dic fuisse deceptum: vt differat à præcedẽti casu. Vel hîc aliâs contracturus erat: ibi non nisi instrumenta fuissent prolata. Vel ibi cõditionaliter iurauit, si instrumẽta essent vera: hîc nõ. Vel ibi iurauit nõ se moturũ cõtrouersiã, hîc se maiorẽ tãtũ. Vel hîc tractat̃ de bñficio dãdo, vel denegãdo, qđ facile negatur. ibi de iure cõi dãdo vel denegãdo, qđ durius fit vt deneget̃: vt in aut. de non alie. § qa vero verisimile. col. ij Et eo. modo rñ. ad. l. ff. de pac. l. iurisgẽ §. sed si fraudãdi. & s̃. de trãsact. l. sub p̃textu instrumẽti. nã exceptio, vel replicatio doli est de iure cõi. Vel ibi in eadem. l. si ex falsis, nõ fuit corporaliter iuratum: hîc sic. quod nõ placet. Itẽ ad idẽ cõtrà. s̃. de legi. & consti. l. nõ dubiũ. sed ibi fuit iuratũ super illicito cõtractu: hîc nõ, imò super quadã assertione.

i ❡ Palam.] sic in aut. de æquali. do. §. quia verò. col. vij.

k ❡ Per testiũ.] plus ergo credit̃ scripturæ quã testi. vt. ff. si liber. inge. esse di. l. ij. §. q se. & § q post qquẽniũ. & ff. de ꝓb. l. cẽsus. & j̃. de nõ nu. pecu. l. gñaliter. & s̃. de mã. prin. l j. & j̃. arb. tu. l. fi. in prin. Sed cõtrà j̃. de fi. instr. l. in exercẽdo. Sol. hoc casu spãle: qa difficile est tenere memoriã annorũ & numerũ: vt. ff. de car. edi. l. iij. §. duæ. distingue ergo secũdũ Azo. dicat minor se maiorem aduersarij suasiõe: an vltro ꝑ se. Primo casu sibi nõ p̃iudicat, si se minorem & deceptũ ꝓbet: vt. s̃. l. j. etiã si iurauit qualitercũq;, si tñ aduersarij dolus interuenerit: vt sic deciperet̃ in cõtractu. nõ tantũ in hoc vt assereret se maiorem: qa quodlibet sufficit, siue in cõtractu: siue vt se maiorem asserat: quia replicabit de dolo, si ille excipiat, quòd asseruit se maiorem: aliâs contrà esset. ff. de pact. l. iurisgẽ. §. sed si fraudãdi. vbi dat̃ replicatio etiã maiori dolo cõmisso ab aduersario. Secũdo casu oĩno repellit̃, si facit aĩo decipiẽdi. aliâs qa se credebat maiorẽ, admittit̃, nisi iurauerit. tũc enim vel nullo modo admittit̃, qñ corporaliter iurauerit: vel ꝑ instrumẽta ꝓbãs cõtrariũ, vbi nõ corporaliter iurauit: vt hîc. si verò nõ apparet, fecerit aĩo decipiẽdi vel nõ, p̃sumit̃ cõtra eũ, q tũc se maiorẽ, & nũc se minorẽ dicit: vt. s̃. l. ꝓx. & ff. de act. emp. l. Iulia. §. j. & secũdũ hoc ab illo ver. adit⁹ &c. loquit̃ qñ non dolo aduersarij, nec suo, qa sic credebat se maiorem. ADDITIO. Petr⁹ de Bel. ꝑti. dicit nõ p̃sumi dolũ nisi ꝓbet̃. l. quoties. §. q dolo. ff. de ꝓba. & hoc putat Bart. hîc verũ ꝑ hãc. l. in versi. adit⁹. ibi, si tuũ dolum nõ repererit &c.

falsis. j. al. le. & hoc vult etiam glo. se. in fi.

l ❡ Auxilium. cùm nõ debeas sperare me authorem periurij: vt. s̃. si aduer. ven. l. j.

Idem AA. & CC. Labio. LEX IIII.

CVm circa[m] probandum annorum numerum apud rectorem[n] prouinciæ erratum esse proponas, & in huiusmodi causis, etiam filijsfamiliâs minoribus[o] subueniri admissum sit: ea, quæ in prece cõtulisti, præsidem[p] prouinciæ[q] examinare conuenit: qui si æstimata ætate tua, maiorem annis falsa opinione[r] te præsumpsisse ex probationum[s] luce cognouerit[t], erga minoris personã fidem veri sequetur[v]. D. vj. Idib. Decemb. CC. Conf.

CVm circa.] CASVS. Minor contraxit. petit restitui. allegat aduersarius ipsum fuisse. xij. & xiij. an. tp̃e cõtract⁹. iudex. xij. & xiij. credẽs facere. xxix. ꝓnunciauit eũ nõ esse restituẽdum. an aduersus sñiam restitui posſit, quæritur? & rñ. ꝙ sic.

m ❡ Cũ circa.] Rector ꝓuinciæ putabat fortè. xij. & x. esse. xxv. vt allegabat̃. & sic errore duct⁹ iudicauit eũ maiorẽ. xxv. an. sicq; nõ restituẽdũ: & hoc nõ exp̃sso errore in sñia: & sic valet, aliâs nõ valeret: vt. ff. ad treb. l. seruo. §. cũ p̃tor. & ff. q̃ sentẽ. sine app. l. j. §. j. Vel aliter pone aduersarium hũc maiorẽ probasse per falsos testes, quos credidit esse veros. restituit̃ quidẽ cõtra sñiam rõne ætatis, & alia rõne. s. cõi, vt. s̃. de aduo. diuer. iud. l. j. & ff. de re iu. l. diu⁹. nec vnũ auxiliũ extraordinarium aliud tollit: vt. ff. qđ me. cau. l. si cũ exceptiõe. §. eum q. Sed qualiter fuit pronũciatũ? definitiuè, vel interlocutoriè? secũdo enim casu nõ p̃iudicat. s. in totũ. primò præiudicat, nec restituit̃ nisi ad appellationẽ: vt. j̃. ti. j. l. j. Rñ. interlocutoria fuit, quæ præiudicat, sed restituitur. Itẽ & definitiua: vt. j̃. ti. j. l. j. & ibi non est alia causa, quare denegetur.

Sententia cõtinens errorem non valet.

n ❡ Rectorem.] qui tulit sententiam, ei restitutionem negando: vnde non admittitur ad restitutionem, sed appellat intra. x. dies. j̃. ti. j. l. j.

o ❡ Minoribus.] quod non videtur, eo ꝙ per ipsos patribus prouideatur: vt. ff de mino. l. iij. §. sed vtrum.

p ❡ Præsidem.] eũdẽ, vel successorẽ eius. vt. ff. de mino. l. in causæ. ij. in fi.

q ❡ Prouinciæ.] coram quo petebatur restitutio, vel contra aliquam sententiam, vel aliam læsionem.

r ❡ Opinione.] secundum primum errorem numeri, vel secundum aliũ, propter errorem testium falsorum.

s ❡ Ex probationum.] ff. quæ sen. sine ap. re. l. j. §. j.

t ❡ Cognouerit.] modò, & dic præsumpsisse, scilicet olim.

v ❡ Sequetur.] restituendo te ad appellandum: vt. j̃. l. prox.

TITVLVS XLIIII.

Si sæpius in integrum restitutio postuletur.

❡ *Si restitutio fuit semel denegata, iterum non conceditur, nisi ad appellandum, uel nisi ex noua causa. hoc dicit totus titulus. Barto. & Bald. Vel sic: Aduersus latam sententiam in causa restitutionis contra minorem, minor non restituitur, nisi ad appellandum. h. d. Sali.*

Imper. Seuerus & Autoninus AA. Romano, & alijs. LEX I.

SI † post[x] sententiam proconsulis contra vos latam[y] desyderastis in integrũ restitui[z],

† Post sententiam.

❡ SI SAEPIVS IN INTEGRVM RESTITVTIO POSTVLETVR. *s. ab eodem, & in eodem contractu.*

SI post sententiam.] Pone casum in hac lege vt in gl. prox. Ex qua not. text. qui dicit: appellare debuistis, si vobis sententia displicebat: quem text. semper allegant doctor. ꝙ imputet sibi ille, qui non appellat. Bald.

x ❡ Si post.] Pone sententiam latam aduersus minorem petẽtem fundum: & cùm petijsset beneficium in integrum restitutionis contra sententiam, denegatum est ei per sententiam, volebat iterum restitui contra istam sententiã secundam. dicitur quòd non potest. Verùm cùm poterit apeellare, si non appellauerit restituitur ad appellãdum tantùm. Eodẽ modo posset poni casus: si cùm deceptus esset incõtractu, petijsset beneficium in integrum restitutionis, & fuisset ei per sententiam denegatum.

y ❡ Latam.] super fundo.

z ❡ Restitui.] ad totam sentẽtiam in quæstione fundi latam. Vel posset intelligi de sententia in integ. restitu.

❡ Restitui.] contra sententiam.

Noc

a ¶ Nec obtinuistis.] sed denegata fuit.
b ¶ Agitetur.] scilicet sit danda, vel non.
c ¶ Sententia.] qua fuit restitutio denegata.
d ¶ Restituimus.] Currit enim tẽpus. Sed hodie cõtrà: vt.s̃.in quib.cau. in integ.resti.non est necess.l.fi. Vel dic vt ibi. Et dic, si noua allegatur causa ad totã causam, aliâs ad appellandũ tantùm datur restitutio: vt.j̃.l.proxi. Sed à qua sententia ad 10 appellandũ datur restitutio? an à prima, qua fuit cõdẽnatus in fundo, an à secũda, qua fuit restitutio denegata? R ñ. à qua vult, vel à secũda: & hoc magis videt̃ velle hęc lex. Itẽ qđ si primò appellauit, & tẽpus cucurrit, secũdò petijt restitutionẽ, & fuit 20 denegata, an datur pl⁹? R ñ. non, nisi ad appellãdũ: vt hîc. Itẽ not. aliud esse restitui ad totã cãm, aliud ad appellationem: q̃a in primo casu p̃inde est ac si nõ esset lata sñia. secũdo nõ, q̃a si nõ exequat̃ cãm appellationis, vsque ad annũ, cõfirmat̃ 30 prior sñia. Itẽ nõ poterit appellare tertiò, licet lex dicat, extinguit̃ pronunciatũ per appellationem: vt.ff.ad Turpil.l.j.in fi.

† Sic restitutione denegata non debet iterũ peti. & con cor.c.fi.extrà de resti. in integ.

Restitui ad totam causam est aliud quàm restitui ad appellationem.

nec obtinuistis [a]: frustra rursus † vt ea quæstio in integrũ restitutionis agitetur [b], desideratis. appellare eñ debuistis, si vobis sententia [c] displicebat. sed si adhuc in ea ætate estis, cui subueniri solet, appellandi ius vobis restituimus [d]. PP. v. Calen. Augu. Chilone, & Libone Conss.

¶ *Ex noua causa põt peti restitutio, quæ aliâs fuit denegata, & non aliâs. h.d. cum.l.seq. Sali.*

Imper. Alexãder. A. Iusto militi. LEX II.

Quãquã curatores [e] pupillæ victi sunt, cùm in integrũ restitui pupillã desiderabant: cùm tamẽ nouis [f] defensionibus causam instrui posse dicas: adeãt curatores vxoris tuæ iudicem, & petant, vt causas in integrũ restitutionis agant [g]. PP. v. Cal. Aug. Alexãdro. A. ij. & Marcello Conss.

Imp. Philippus. A. Anitiæ. LEX III.

In vna [h] eadẽq; causa iteratũ in integrũ restitutionis auxiliũ nõ iure, nisi nouæ [i] * defensiones † prętendãtur, posci sæpe rescriptũ est. PP. ij. Calend. Iul. Peregrino, & Aemyliano Conss.

TITVLVS XLV.

De iis qui veniam ætatis impetrauerunt.

¶ *Authoritate principis nemo debet decipi. h.d. Bal. Vel sic: Aduersus gesta post ueniam ætatis impetratam, & iudici intimatam, minores non restituuntur. Sali.*

Imperator Aurelianus. A. Catholeti. LEX I.

Eos qui veniam ætatis [k] à principali clemẽtia ĩpetrauerũt [l], etiã si min⁹ idoneæ rẽ suã administrare videantur, in integrũ restitutiõis auxiliũ impetrare nõ posse, manifestũ est: ne ij qui cum eis cõtrahunt, principali [m] authoritate circunscripti esse videantur. PP. Calẽ. Iul. Aureliano. A. & Capitolino Conss.

¶ *Masculus probata ætate. xx. annorũ, fœmina uerò. xviij. ueniam consequũtur ætatis, per quã tamẽ immobilia alienare nõ poterunt. h.d. Bar. quod not. Bal. Vel sic: A solo principe uenia ætatis impetratur. Et masculus debet esse maior ãnis. xx. & debet p̃bare ætatẽ, & morũ instituta p se tãtùm apud cõpetẽtẽ iudicẽ. Fœmina uerò debet esse maior ann. xviij. & hoc solũ debet p̃bare, nec cogitur per se: quia põt etiã per procuratorẽ: & uenia impetrata non sinit immobilia alienari sine decreto. h. d. Sali.*

Imperator Cõstantinus. A. ad Verrinum præfect. præto. LEX II.

Omnes adolescẽtes q̃ honestate morũ præditi paternã frugẽ [n], vel auorũ patrimonia gubernare cupiũt, & sup hoc imperiali auxilio indigere [o] cœperint, ita demũ ætatis veniã impetrare audeant, cùm vicesimi anni metas ĩpleuerint [p]: ita vt post impetratã ætatis veniã, ijdẽ ipsi per se [q] principale beneficiũ [r] allegãtes [s], nõ solùm q̃ scripturã annorũ numerũ p̃bẽt, sed etiã testib⁹ idoneis aduocatis [t] morũ suorũ instituta, p̃bitatẽq; animi, & testimonium vitæ honestioris edoceãt [v]. ¶ Fœminas quoque quas morũ honestas [x], mẽtisq; [y] solertia cõmẽdat, cùm octauũ & decimũ [z] annũ egressæ fuerint, veniã ætatis [a] ĩpetrare sancim⁹. Sed eas p̃pter pudorẽ ac verecũdiã fœminarũ cœtui publico demõstrari nõ cogimus: sed p̃cepta ætatis venia annos tãtùm ætatis † probare testibus, vel instrumentis misso curatore cõcedi. &c.

e ¶ Curatores.] adiũcti tutoribus.
f ¶ Nouis.] siue quæ tunc erant, sed allegatæ nõ fuerãt: siue quę posteà emerserũt. Sed quidã intelligũt de omissis primitus tantùm, quasi nõ possint aliæ supuenire: 60 cõtra quos est.s̃.ti.j.l.fi. Item not. vbi noua causa prætẽditur, ad totã causam fit restitutio. vbi nõ, tũc ad appellãdũ tãtùm: vt.s̃.l.proxi. & hîc, &.j̃.l.proxi. Sed cùm ad appellandum tantùm restituitur lata sententia, qua fuit denegata restitutio, nonne iudex appellationis restituet, sicut facere debuit prior: & sic restitutio denegata dabitur? Respon. causa appellationis alia est à prima: & prohibitio fit in eadem, non in 70 alia causa: vt.j̃.l.proxi. vel non videtur denegata, ex quo appellatur.
g ¶ Agant.] sed videtur deneganda: vt.ff.e.l.minor autem.§.deniq;. sed ibi fuit data. Vel dic: ibi fuerat prius denegata: vnde posteà non datur, nisi noua causa allegetur: vt hîc dicit.
h ¶ In vna eademq;.] signantur contraria.ff.de mino.l.& si sine dolo.§.restitutus. Sol. hîc cum tutoris authoritate, ibi sine.
i ¶ Nouæ.] expone vt.s̃.l.p̃xi.& facit.s̃.l.j. Sed videt̃ pluries dari: vt.ff.e.l.& si sine.§.restitut⁹. vbi ad hæreditatẽ adeũdã sæpe restituit̃. Sol. ibi speciale: vel ibi nõ fuit denegata, sed sępi⁹ cõcessã: qđ potuit fieri, nisi in casu: vt.j̃.de bo.quæ lib.l.fi.§.vbi aũt puerilis. hîc fuit denegata: vñ ammodo nõ dat̃, nisi nouæ causæ prætẽdantur, vt hîc: ne leges sint ludibrio: vt.d.l.j.de bon. 80 quæ libe.l.fina.§.vbi autem. &.j̃. senten.rescind.non pos.l.ij. Sed quid si impetrauit restitutionẽ cõtra sententiam, & fuit negligens in probando, an restituatur vt probet, & sic posteà possit contra sententiam restitui? Puto q̃ sic. Item not. sufficit semel. sic.j̃.de iure deliber.l.fi.§.si verò postquàm. & ff.vt leg.vel fideic.l.j.§.si quid. &.§.de his.

* Aliquæ &c.

† Concor. c.vlt. & gl. super verb. restituim⁹. in.c.auditis extrà de re sti.in integ.

¶ DE IIS QVI VENIAM AETATIS IMPE. ¶ *Cessat restitutio: quia minor natura, factus est maior iure, id est principis priuilegio.*

Eos qui veniã.] CASVS. Minor. xxv. an. veniã ætatis impetrauit à principe, vt omnia possit agere, tãquam maior. si posteà contrahat, & lædatur: si poterit resti. quæritur? & r ñ. q̃ nõ: ne cũ eo cõtrahens, authoritate principis circũscribatur. & hoc intellige, q̃ nõ restituit̃, si priuilegiũ principis impetratũ, & obtẽtũ fuerit iudici insinuatũ: alioq̃n sec⁹: vt.j̃.de tẽporib⁹ in integ.resti.l.ea quæ.
k ¶ Aetatis.] s.mino- 10 ris, vt habeat̃ pro maiore principis priuilegio.
l ¶ Impetrauerunt.] & eam iudici intimauerũt. Sed si impetrauerũt, non tñ iudici intimauerũt, & tũc cõtraxerũt: videntur restitui: quia nec quadrienniũ cõputatur, 20 nisi à die intimationis: vt.j̃.de temp.in integ.resti.l.ea quæ.in prin.
m ¶ Principali.] non enim inde iniuriarũ &c. vt.j̃.vñ vi.l.meminerint. Sed si in eo q̃ impetrat̃ veniam ætatis, est læsus, an restituatur? & videtur quòd sic: vt.ff.eod.l. 30 ait prætor.in prin.

Omnes.] CASVS. Si minor vult impetrare veniam ætatis, vt oĩa possit agere tãquã maior, aut est masculus, aut fœmina. si masculus, nõ aliter põt quã si. xx. an. impleuerit: quo cõpleto, põt si vult impe 40 trare p principẽ, & obtẽto ipsi⁹ beneficio iudici ĩsinuare corã quo p̃bet instrumẽtis, aut testibus idoneis vocatis, se esse idoneũ ad administrãdũ res suas. & fœmina si impetret, necesse habet se probare habere. xviij. an. q̃b⁹ cõpletis p p̃curato 50 rẽ adeat principẽ, & nõ p se, & ei⁹ beneficio ĩpetrato, & obtẽto p̃cu. suus iudici insinuet, & tãtum numerũ an. p̃bet misso procu. per testes idoneos vel instrumẽtũ, nulla p̃bãdi se sagacẽ imminẽte necessitate: q̃b⁹ omnibus subsecutis tanquã maior res suas administrare po 60 terit, excepto hoc q̃ prędia sine decreto prętoris alienare non possit. & si minor qui impetrat veniã ætatis fuerit senator, doceat se idoneũ esse corã p̃fecto p̃torio: alij Romani corã prętore: in p̃uincijs corã pręside. si aũt sine prędicta solẽnitate venia ætatis fuerit ĩpetrata, omni careat firmitate.
n ¶ Frugem.] i. substantiam.
o ¶ Indigere.] quia non possunt ad honores aspirare, nec contrahere, nec in iudicio agere, vel conueniri, nisi habeant curatores: & ideo indigent im- 70 periali oraculo concedente eis veniam ætatis.
p ¶ Impleuerint.] scilicet masculi.
q ¶ Per se.] non per procuratores.
r ¶ Beneficium.] quo permissa est ætatis venia.
s ¶ Allegantes.] apud suum iudicem.
t ¶ Aduocatis.] id est adhibitis.
v ¶ Edoceant.] sic se p̃basse corã principe secũdũ P. vt ar.j̃.quorũ bo.l.j. Sed scđm Io. nõ necesse est hoc p̃bare apud imp̃atorẽ, sed sufficit sic allegare: posteà aũt probet coram iudice. & sic intellige hîc, &.d.l.j̃.quorũ bo.l.j.
x ¶ Honestas.] quantum ad corpus.
80 y ¶ Mentis.] quantum ad animam, seu animum.
z ¶ Octauũ & decimũ.] Quare minori tp̃e impetrat mulier quàm masculus? R ñ. mala herba citò crescit, & citius est subdola mulier & auara: vt ff.ad velle.l.sed si ego.in fi. & hoc ratione nõ probat morũ instituta: q̃a sagacior præsumit̃. ADDITIO. Tu dic secũdũ Bar. hîc, q̃ vera ratio est, q̃a mulier cùm sit minoris vitæ q̃ masculus, citius p̃ficit̃, & ita cõtingit in quolibet animali: q̃a quãtò res est breuioris vitæ, tantò citius perficitur.
a ¶ Aetatis.] quare ĩ muliere min⁹ q̃ ĩ viro? q̃a gen⁹ auarissimũ mulierũ.

Mulier plus de dolo, & auaritia participat, quã masculus.

bare posse testibus [a] quinq;, vel instrumētis [b] misso pcuratore [c] cōcedimus: vt ipsæ etiā in omnibus negotijs tale ius habeāt, quale & mares habere præscripsimus: ita tamē [d], vt prædia sine decreto nō alienent [e]. ¶Sed senatores quidē clarissimiviri in hac regia vrbe cōmorantes, apud sublimitatē [f] tuā: cæteri verò, apud ptore: in puincijs aūt, oēs apud earū rectores de suis moribus, & honestate perdoceāt. ¶Hi verò q cōtra [g] memoratā dispositionem veniā ætatis à principali clemētia †impetrauerint sciāt eā nullas vires obtinere. D.iij. Calē. Iul. Romæ, Crispo.ij. & Constantino Cæs.ij. Conf.

¶*Sicut minor obtētavenia ætatis nō pōt alienare, sine decreto immobilia, ita nec obligare ut hīc. Bal. uel pignori, uel hypothecæ dare. Sal.*

Imperator Iustinianus A. Mennæ præfec. præto. LEX III.

Os qui [h] veniā ætatis à principali clemētia īpetrauerūt, vel impetrauerint [i], nō solū alienatione, sed etiā hypothecā minimè posse, sine decreti īterpositione rerū suarū immobiliū [k] facere iubem°, in quarū alienatiōe [l], vel hypotheca, decretū illis necessariū est, q necdū veniā ætatis meruerūt: vt similis [m] fit in ea parte cōditio minorū omniū, siue petita sit, siue nō, ætatis venia. D.viij. Id. April. Decio V.C.Con.

¶*Verba debent intelligi naturaliter, & propriè, nō ciuiliter, & fictè, uel impropriè. h.d. et semper allegatur. & est not. lex multum. Bal. Vel sic: Vbi fit mētio ætatis legitimæ, uel perfectæ, intelligitur de naturali perfectione, non de accidentali fictione. h.d. Vel sic: Si quid debetur alicui, cùm ad legitimam ætatem peruenerit, licet ueniam ætatis impetrauerit, non tamen illud petere poterit. Sali.*

Idem A. ad Senatum. LEX IIII.

Si qs aliqd dari, vel fieri voluerit, & legitimæ ætatis fecerit mētionē [n], vel si se absolutè dixerit perfectæ ætatis: illā tantūmodò ætatē intellectā esse videri volumus, quæ & vigintiquinq; annorū curriculis cōplet, non quæ ab imperiali beneficio supplet. et præcipuè quidē in substitutionibus [o], vel restōnibus [p] hoc intelligi sancimus: nihilominus tñ, † & in alijs: nisi specialiter quisquam addiderit ex venia ætatis velle aliquid procedere. D.ix. Cal. April. Lampadio & Oreste VV. CC. Conf.

TIT. XLVI.

Si maior factus ratum habuerit.

¶*Ratihabitio tēpore cōpetēti, supplet omnē defectū tēporis incōgrui. h.d. Bal. Vel sic: Ratificatio minoris recōciliat contractū in minori ætate celebratū, & ipsum reddit efficacē, & inexpugnabilem. h.d. Vel sic: Si maior factus ratificat ea, quæ in minori ætate gessit, restitutionem perdit. h.d. Sali.*

Impp. Diocl. & Maximian AA. & CC. Eutychiano. LEX I.

SI iter minores qnque et viginti ānis, vel scriptura interposita, vel sine scriptura, facta sine dolo [q] diuisio [r] est, eáq; post legitimā ætatē ratā [s] fecerint: manere integram debere. cōuenit. S.viij. Calend. Maij. AA. & Conf.

Idem. AA. & CC. Sortiri. LEX II.

QVi post [t] vigesimūquintū annū ætatis, ea quæ in minore ætate gesta [v] sunt, rata habuerint: frustrà rescissionē [x] eorū postulāt. Dat. Idib. Feb. CC. Conf.

TIT. XLVII.

Vbi & apud quem cognitio in integrum restitutionis ō agitanda sit.

¶*Contra sententiam delegati uel uica-*

---

a ¶Testibus.] ætatis.

b ¶Vel instrumentis.] aliud est propter iuramentum, vbi instrumentum tantùm: vt.§. si mi. se maio. dixe. l.iij. in fi.

c ¶Misso procuratore.] nā q p se, & p aliū: vt. ff. de admi. tu. l. ita aūt. §. gessisse. & .§. de pcu. l. maritus. at masculus p se debet tātū probare: vt.§.§. pxi. sic & aliàs.§. de iure emphy. l. fi. &.§. de asser. tol. l.j. in prin. & .§. de pcu. l. fi. Ar. cōtrà. ff. fami. 10 ercis. l. planè. &.§. etiam per procura. causam in integ. resti. agi. pos. l.j.

ADDITIO. Dic hoc esse propter aspectū psonæ, q reqrit. arg.§. de cad. tol. l. vnica.§. vt aūt. &. ff. de adop. l. post mortem. No. hīc etiā tres differētias inter marē & fœminā. prima in numero annorum. Secūda in pbatione faciēda per se tātùm in mare, quod nō est in fœmina. Itē qa mulier de solo numero annorū debet probare. sed masculus etiam de alijs.

Masculus & fœmina in impetranda venia ætatis tripliciter differunt.

† Concor. c. innotuit. de elect. & glo. in ca. à multis. super ver. metropolitani. de æta. & quali. ordi.

d ¶Ita tamen.] illud referturad hoc qđ dictū 30 est de masculis & de mulierib°: & ita ad vtrūque pdictorū refert. Acc.

e ¶Non alienēt.] nec mares, nec fœminę: quia nec tutor, nec curator facere posset sine decreto: vt.§. de admi. tuto. l. lex.

f ¶Sublimitatem.] i. præfec. vr. vel pse. pto. Et 40 nota hīc minorē impetrantē.xxv. an. posse esse senatorem. aliàs autē ad rēpu. & c. vt. ff. de mu. & hono. l. ad rē. imò antē erat senator in subsidiū electus. quod dic vt.§. q & aduer. quos. l.j. notaui in gloss. quia & c.

Minor potest esse senator.

g ¶Contra.] i. sine: vt 50 & illud, Qui nō est mecum, contra me est & c.

Os qui.] CASVS. Si minor veniā ætatis impetrauerit, & obtinuerit, an ideo magis rerū suarū immobilium alienatio sine decreto iudicis concedatur? respon. q nō: & quātum 60 ad hoc onus par habet conditio eorum qui impetrauerunt, & eorum qui non impetrauerunt.

h ¶Eos qui.] Dubitari poterat an veniæ ætatis impetratio facultatē præstet alienādi, etiā ea quæ aliàs minor sine decreto alienare nō potest. 70 & dicitur quòd non: imò nec obligandi.

i ¶Impetrauerint.] scilicet in posterum.

k ¶Immobilium.] secus mobilium: quia tales minores qui veniam impetrauerunt, mobilia poterunt alienare: sed immobilia non. Ias.

l ¶Alienatione.] s. qualibet: vt.§. de pdijs mi. l. nō solū. Sed cōtrà.§. qñ decre. opus nō est. l.ij. Sol. ibi spāliter decretū interposuit princeps, hīc gnaliter cōcessit veniā. Itē cōtrà.§. de epis. & cleri. aut. si captiui. Solu. ibi speciale est.

m ¶Similis.] ergo & cum decreto alienato prædio dabitur restitutio.

SI quis aliquid.] CASVS. Minor mihi.x. pmisit cū erit legitimæ ætatis: postea exiſtēs.xx. an. veniā ætatis impetrauit. volo petere.x. cū sit 80 legitimæ ætatis. an possim, quærit: & rñ. q nō. illa enim verba, perfectæ ætatis, vel legitimæ, intelligēda sunt de ea ætate, quæ p annorū curricula recepit cōpletionē, nō quæ beneficio principis suppletur, nisi de ea specialiter dictū esset: & hoc intelligēdū est in substitutione, cū dicit: substituo illū cū erit legitimæ ætatis. vel, illi restitue, cū erit legitimæ ætatis. cū ergo legitimę ætatis erit facta mētio, intelligēdū est de ætate.xxv. annorum. ¶No. ex hac. l. q maximè in testamētis verba debēt intelligi naturaliter, & propriè, & non fictè. concor. ff. de condi. & demon. l. fideicommissum. cum simi. Bald.

n ¶Mentionem.] in cōtractu, vel testamento: vt lego tibi centum cùm eris legitimæ ætatis.

o ¶Substitutionibus.] directis: puta, substituo Stichum pupillo meo, si ille Titius est legitimæ ætatis. Accur.

p ¶Restitutionibus.] s. obliqs, & p fideicōmissum factis. Et not. hīc arreferre qđ ex æquipollētib° fiat vel dicat. nā refert vtrū maior fiat natura, an p principē, licet 10 hæc æquipolleāt. Itē nō sufficeret aliqđ ciuiliter fieri, nisi & naturaliter fiat: vt hīc: & argu. l. de nup. l. sancimus.§. & .ff. de leg. ij. l. si ita qs.§. si is. & ff. de ver. obl. l. ex ea parte.§. insulā. & de leg. ij. l. cùm pater.§. hęreditatē. 20 his. & .ff. de cōdi. & demō. fideicō. & .l. fi. & de leg. iij. l. cum filio. & .§. in qui. cau. in integ. resti. nō est neces. l. adolescentiæ. Sed arg. cōtrà. ff. de in ius voc. l. quiq;.§. parētes. & l. adoptiuū. in prin. & est ar. ad hoc quod hīc dicit. ff. de cōtra tab. l. nō putat. 30 uit.§. si qs emancipatū. Arg. cōtrà. ff. mā. l. si.§. si. &.§. de donat. quæ sub mo. l. si. &.§. de isti. & sub sti. l. si mater. & .ff. de leg. iij. l. fideicōmissā.§. sicui.

† Auten. Ciuiliter aliquid fieri non sufficit nisi & naturaliter etiā fiat.

¶SI MAIOR FACTVS RATVM HABVERIT. ¶Cessat 40 etiam restitutio: quia maior factus ratum habuit, quod minor gessit. hoc dicit hic titulus.

SI inter minores. CASVS. Habebat minor cū minore rem cōmunem. sine dolo facta est diui50 sio. maior factus ratum habebat quod factū erat. expressè dicēdo, ratā habeo diuisionē, vel tacitè, vtputa colēdo partem, si erat fundus. an possit restitui si dicit se læsum, quæritur? et respō. q nō, siue in diuisione interuenit scriptura, siue nō. 60 q ¶Dolo.] Si enim dolo inita esset, nō posset ratihabitione confirmari etiā post maiorē ætatē, si cūmratū haberet, laterat dolus: vt. ff. de pact. l. tres fratres. & .ff. de trāsact. l. cum Aquiliana. sed à sciēte posset: vt. ff. de libe. leg. l. si quis rationes. 70 licet quidam contrà: vt. ff. illo eo. tit. l. Aurelio.§. Caius. Sol. vt ibi.

† Agenda.

r ¶Diuisio.] s. fami. ercis. non ideo.

s ¶Ratam fecerint.] Expressis verbis, vel aliquid faciendo per quod videbatur habere ratum: vt. ff. rem ratam hab. l. non solùm. &.§. de condit. inde. l. indebitum. & .ff. de lege cōmissoria. l. penul. Si autem tacitè habeat ratum, vt tacendo: tunc habet locum. l. si minor fac. alie. & c. l.j. & vlti.

t QVi post.] Quod dixit in specie, vt.§. l. proxi. nunc dicit in genere.

v ¶Gesta.] Siue à minoribus, siue eorum tutoribus. & facit.§. si in communi eademq; causa. l.j. & arg. ff. de pigno. actio. l. aliena res. in prin. &.§. si alie. res pig. data sit. l. si in rem.

x ¶Rescissionem.] Nisi fecerit hoc ex consequentia prioris actus: vt ff. de minor. l. tertia.§. scio. quæ est contrà. sed huic. l. & solutioni est contrà ff. de liber. cau. l. liberis.§. primo. sed illud euenit: quia in minori ætate præcessit eius delictum: at in illo.§. scio. non præcessit eius delictum: præterea ibi participauit pretium factus maior: quod si non fecisset, non posset in seruitutem vocari.

a Materia istius tituli, tractat etiā de in integ. resti. c. penul. cum suis gloss.

¶VBI, ET APVD QVEM COGNITIO & c.

¶*Quando cesset restitutio dixit, nunc in quo foro impetrari debet.*

Si quid.

SI quid.] CASVS. Minor cũ maiore cãm habuit corã delegato principis, & succubuit: vult restitui cõtra sententiã. an præses restituere possit, quæritur. & respond. ꝙ non: sed solus princep. vel dic ꝙ lata sententia à vicario principis. & expone à procuratore. idest à vicario principis.

rij, vel procuratoris principis solus princeps restituit. Bal. & Sali.

Imper. Antoninus. A. Seuero. **LEX I.**

SI quid à procuratore[a] meo iudicatũ est: id per in integrũ restitutionẽ p̃sidis sentẽtia nõ põt rescindi. Princeps em̃ solus[b] cõtra sentẽtiã procuratorũ suorũ ĩ integrũ restiture solet. PP. vj. Calend. Decẽbr. Læto & Cereali Cons.

Agens ad distractum, tenetur sequi forum rei. h.d. Bal. vel sic: In causa restitutionis, actor sequitur forum rei. Sali.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Aquilinæ. **LEX II.**

QVoniã ea q̃ in trãsactione dari placuerat, te tradidisse[c] proponis cõsequẽs est[d], si de his repetẽdis p ĩ ĩtegrũ restitutionẽ, vel quãcũque[e] aliã cãm putaueris agẽdũ: eius adire te prouĩciæ præsidẽ, in qua domicilium habent quos conuenis.

Restitutio in integrũ potest peti corã iudicibus ordinarijs, & specialiter delegatis vel ad vniuersitatẽ causarũ, nõ corã arbitris, vel iudicibus chartularijs, vel delegatis ab eis. h.d. Bal.

Imperator Iustinianus. A. Ioanni præfect. præto. **LEX III.**

CVm scim⁹ esse dubitatũ de restitutiõibus, quæ in integrũ postulãt, siue tantũmõ apud iudicẽ cui aliqua iurisdictio[f] est, examinari eas oportet, siue & apud pedaneos[g] iudices, siue eas mĩores vigintiquinque annis petierũt, siue maiores[h], secũdũ qđ anterioribus sanctiõibus vel veteris, iuris, vel nostris declaratũ est: [i] sancimus non solũ apudiudices p tribunali[k] hmõi causæ cognitionẽ proponi, sed ẽt apud eos iudices, quos * augusta dederit maiestas, aut nr̃æ reibublicæ administratores[l], vel in hac regia vrbe, vel in puincijs: vt videat ipse qui iudicem destinauerit, vtpote pro tribunali cognoscens, in integrũ dare restitutionẽ[m], & causas ei⁹ examinare. Sic etenim nõ difficilis erit causarũ examinatio. ¶ Sed ne[n] quis ita effusè intellectũ nostræ cõstitutionis audiat esse trahẽdum, vt etiã apud cõpromissarios[o] iudices, vel arbitros[p] ex cõmuni sentẽtia[q] electos, vel apud eos qui dantur[r] à iudicibus qui ppriã iurisdictionẽ non habẽt[s], sed tantũmodò iudicãdi facultatem, putet hmõi extẽdi sanctionẽ: hos tãtùm gñaliter volumus tales causas dirimere, qui vel certæ administrationi, cui & iurisdictio adhæret, præpositi sunt, vel ab his fuerint dati: & multò magis si à nostra maiestate delegata eis[t] sit causarum audiẽtia. ¶ Sed ne quid penitus dubitãdum relinquatur: & hoc addẽdũ esse cẽsemus, vt ijs tãtùm quos supra enumerauerim⁹ † , liceat de in ĩtegrũ restitutione disceptare, siue hoc specialiter eis fuerit mãdatũ: (qđ & veteribus ♁[v] non fuerat incognitũ) vel si gñaliter dati[x] sunt iudices: vel in alijs speciebus inciderit[y] q̃dã † q̃stio restitutionis. D. iij. Calẽ. Septẽb. post consula. Lampadij, & Orestæ. VV. CC.

TITVLVS XLVIII.

De reputationibus quæ fiunt in iudicio in integrum restitutionis.

Restitutio concessa minori, omnia in pristinum statum redintegrat tàm pro minore, quàm cõtra eum: & extendit etiã effectũ suũ ad tertiã personã. h.d. Bal. Vel sic: Restitutio in integrum restituit omnia in pristinum statum, etiam contra tertium. h.d. Sali.

Imp. Antoninus. A. Tatiano. **LEX VNICA**

QVi restituit † in integrũ, sicut in dãno[z] morari nõ debet, ita nec ĩ lucro,[a] & iõ qcqd

a ¶ A procuratore.] i. à iudice delegato à prĩcipe vt. ff. e. l. minor ãt. §. pe. Vel dic à vicario principis: vt. s̃. si aduer. rẽ iudi. l. aduersus. Vel dic, p priè pcuratorẽ prĩcipis, q inter fiscũ & priuatũ cognoscit: vt. s̃. si aduer. fis. l. ij.

b ¶ Solus.] Vel ipse q iudicauit: vt. ff. e. l. in causæ. ij. §. fi. & l. pfecti. & l. pses. Alij dicũt in eo spãle, vt ipsemet. nõ possit.

QVoniam ea.] CASVS. Inter minorem Boñ. meũ & maiorẽ Mutiñ. trãs. facta est ad decẽ q̃ dedit minor noĩe illius trãsactiõis. vult restitui. vbi debeat agitari res. cã q̃rit. & rñ. ꝙ vbi res est q̃ petitur. & ita corã Mutineñ. vel vbi reus habet domiciliũ. Viui.

c ¶ Tradidisse.] nisi enim tradidisses, obligatũ te aduersarius in tuo foro cõueniret.

d ¶ Consequens est.] iure cõi. vt. j̃. de iuris. om. iu. iuris. & vbi in rẽ ac. l. actor.

e ¶ Quãcunque.] vt quia per calũniã est facta, vel dolum actoris: vt ff. de condictioni. indeb. in summa. in princi. vel ex falsis instrumentis: vt suprà. de transactionib. l. si ex falsis vel res fuit data, quæ sine decreto dari non poterat: vt. j̃. de prædi. mi. l. non solũ. & ff. de reb. co. l. magis. in prin.

CVm scimus.] CASVS. A q bus iudicib⁹ dãda esset ĩ ĩteg' restitutio, siue à maiore, siue à minore esset petita, olim dubitabãt statuit ergo imperator, vt tã ordinarius iudex q iurisdictionẽ habet cum administratione: & tàm delegatus ab ordinario, quã delegatus à principe eã dare potest. & hoc in prima. an aũt arbiter qui cõpromissarius dat⁹ est sub pœna, vel delegatus ab eo q iurisdictionem non habet cũ administratiõe, restituere possit q̃rit. & rñ. ꝙ nõ. & hoc in ii. In tertia redit ad primã, dicẽs, ꝙ tãtũ his iudicib⁹ de qbus in prima parte facta mẽtio est, licitũ est restitutionẽ dare, siue fuerit specialiter causa restitutiõis delegata: siue vniuersitas causarum siue aliqua specialiter & incidit causa resti. puta per reconuentionem.

f ¶ Iurisdictio.] s. ordinaria cũ admĩistratiõe, ẽt si ñ habeat merũ ĩperiũ.

g ¶ Pedaneos.] id est delegatos à quocunque.

h ¶ Maiores.] q ęq̃les sunt ĩ hoc: & ĩ alijs qbusdã: vt. s̃. de ĩ ĩte. rest. mi. l. fi.

i ¶ Declaratum est.] s. ꝙ maiores debeant restitui.

k ¶ Pro tribunali.] id est ordinarij qui habent iurisditionẽ cum administratione: non tamen sunt simplices magistratus.

¶ Administratores.] s. dederint. Accur.

m ¶ Restitutionẽ.] qui enim per aliũ &c. vt. ff. de admini. tu. l. ita autẽ. §. gessisse. & l. tres tutores. in fi. & ff. de dona. inter virũ & vxo. l. iij. in fi.

n ¶ Ne quis.] ne pro non id est aliquis non

o ¶ Compromissarios.] cum pœna. sed licet non possit restituere, an possit pronunciare restituendum, & de hoc compromitti? fortè sic, quia tunc ipse non restituit.

p ¶ Arbitros.] sine pœna.

q ¶ Sententia.] id est consensu: de quo dic vt. j̃. de recep. arbi. l. penul.

r ¶ Qui dantur.] id est delegantur.

s ¶ Non habent.] i. nõ habẽt cũ administratione & imperio: vt sunt illi qui à principe imperãt, vt sint ordinarij: de quibus fit mẽtio. ff. de iudi. l. j. & j̃. de iudi. l. rẽ nõ nouam. Sed an hi restituãt? Rñ. nõ: vt. j̃. e. l. vers. cùm hos &c. Vel dic p priã. i. ordinariã nõ habẽt, sed delegatam. Et si quæras, qñ potest delegare delegatus? Dic quãdo à principe, vel pcõsule, vel etiã ab alio lite corã se cõtestata: non aliâs: vt j̃. de iudi. l. à iudice. & ff. de offi. procõsu. & leg l. penulti. & ff. de iudic. l. cùm prætor. §. j. & arg. s̃. de procu. l. neque.

t ¶ Eis.] s. delegatis.

v ¶ Et veteribus.] Not. duo specialia etiã veteri iure. vnũ, qa quæ causæ cogn. &c. vt. ff. de offi. pcõs. l. nec quicquã. §. vbi. & ff. de regu. iur. l. oĩa quæ sunt cõtrà. tamẽ hîc poterat delegari, & erat speciale in eã. Secundò, qa si poterat delegari, ergo videbatur cognoscere posse magistrat⁹ municipalis: vt. ff. de off. eius cui man. est iuris. l. j. §. j. quod lex vetat: vt. ff. ad muni. l. ea. §. j. quæ est similiter cõtrà. Sol. non omnia quæ delegabant, cõpetebãt iure magistratus: vt hoc exẽplo, & alio s. qñ contingit presidem abesse: vt. ff. de offi. eius cui man. est iuris. l. j. §. ij. Vel dic poterat delegari non cuilibet: sed magistratui municipali: vt in tutelæ datione: vt. ff. de tut. & cur. da. ab his. l. nec mãdante. & insti. de atti. tu. §. pe. & ideo nõ sequitur ꝙ cõpeteret iure magistrat⁹: sicq; erat misti imperij, vt tutelæ datio: vt. ff. de tute. l. muto. §. tutoris. Hodie dici põt ꝙ iure magistratus compe tat: cùm indistinctè possit delegari cuicũq; etiã: vt hîc, & d. l. de offi. eius cui mã. est iurisdi. l. j. §. j. & sic corrigitur lex illa. ff. ad munic. ea quę. §. j.

x ¶ Dati.] i. delegati.

y ¶ Inciderit.] vt generaliter in vno loco facta causarum cõmissione: vt. ff. de offi. præfec. vrb. l. j. §. initio. vel in vna causa: & hoc fit incidenter: vt. j̃. de ordi. iud. l. j.

¶ DE REPVTATIONIBVS. ¶ *Id est cõputationibus contra minores qui restituuntur faciendis. Et dic quòd dixi apud quem iudicem petatur restitutio, nunc qualiter.*

QVi restituitur.] CASVS. Minor si vult restitui: sicut in dãno morari nõ vult, ita neq; in lucro morari debet. si ergo rẽ vẽdidit, & vult restitui, refundat qđ accepit. eodẽ modo, si emit, vel aliâs cõtraxit. hoc in prima. Si debitor creditori suo minorem delegauit, si restituit, minor debet restitui creditori in veterem debitorem actio. & hoc in secunda. Si autem hæres adijt, & vult restitui vt abstineat: quicquid de hære. ad eum peruenit, vel dolo fecit quo minus perueniret restituet. & hoc in tertia.

z ¶ In damno.] & ideo datur restitutio.

a ¶ In lucro.] scilicet faciẽdo, cum alterius iactura. Vel dic in lucro quod

Fiscus & priuatus litigẽt, quis erit iudex.

Delegatus quando potest delegare.

† memorauimus.

♁ Legibus.

† Augustalis.

† Gl. super verb. causa. in. c. ptereà. inducit fi. istius. l. ad hoc quòd concesso principali conceditur accessoriũ. & per illud ca. ptereà.

† Concor. cum hac. l. ca. j. in fi. cũ gl. fi. extrà de resti. in integ. Restitutio in integrũ, an competat iure magistratus.

ad eũ [a] puenit, vel ex emptiõe, vel ex vẽditiõe, vel ex alio cõtractu, hoc debet restituere [b]. ¶ Sed & si intercessor minor vigĩtiqnq; annis interuenerit [c], in veterẽ debitorẽ, debet restitui [d] actio. ¶ Sed & cùm minor adijt hæreditatẽ, & restituitur: mox quicquid ad eũ ex hereditate peruenit [e], debet præstare. verùm & si quid dolo [f] eius factum est, hoc eum prestare conuenit. Sine die, & consule.

TITVLVS XLIX.

Etiam per procuratorem causam in integrum restitutionis agi posse.

Restitutio in integrũ potest peti p pcuratorẽ, ad hoc speciale mãdatũ habentẽ. h.d. Sali.

Imper. Alexãder A. Licinio. L. VNICA.

Causam in integrũ restõnis, siqua cõpetit etiã p pcuratorem [g] agi posse placet. D. xiij. Cal. Octo. Põpeiano & Peligno Cõs.

TITVLVS L.

In integrũ restitutione postulata, ne quid noui fiat.

Pendente causa restitutionis in integrum, nil est innouandum. Bal. & Sali.

Imperator Gordianus A. Secundino militi. LEX VNICA

Postulata [h] in ĩtegrũ restitutione [i], omnia [k] in

non potuit consequi, sine aliena iactura.

a ¶ Adeum.] scilicet minorem locupletiorem.

b ¶ Restituere.] si locupletior est: vt hîc, &. s. si aduer. trãs. l. ij. &. ff. e. l. q si minor. §. restitutio. &. l. patri. §. j. &. l. tutor. §. itẽ quero. &. l. intra vtile. §. vẽdẽtib⁹. &. l. minor annis. §. predia. &. j. de pdi. mi. l. si pdiũ. &. l. nõ solũ. Sed ar. cõtrà. j. de rescin. vẽ. l. j. &. s. qd met. cau. l. si p impressionẽ. Sed ibi est speciale qñ fuit cõtractũ 10 p impressionẽ. Et no. q si post impetratã restitutionẽ nolit ea vti, nõ cõpellit: vt. ff. e. l. si iudex.

c ¶ Interuenerit.] apud me à debitore meo mihi delegatus animo nouandi.

d ¶ Debet restitui.] & ita etiã qd ad maiorẽ 20 puenit etiã extraneũ, restituit: vt hîc, &. ff. de tut. & ra. dis. l. alterius. & hoc impetrata restõne à minore pri⁹, secus in muliere intercedẽte, sic animo nouãdi: qa ibi ab initio mulier ipso iure non tenet: vt. ff. ad vell. l. debitrix. §. fin. Itẽ in eo q hîc 30 restituit actio in veterẽ debitorẽ, est cõtra instit. qb. mo. tol. ob. §. prætereà. Sol. ibi de pupillo: hîc de adulto, secũdũ P. Vel ibi p extraneo: hîc p suo creditore intercessit. Vel dic q ibi creditor donauit debitori, si daret intercessorẽ: nec decætero 40 volebat habere eũ obligatũ. Vnde p pupillũ saltẽ naturaliter obligatũ liberat: sed sec⁹ in seruo, vt ibi dicit, q nec naturaliter tenet intercedẽdo: vt. ff. de fideius. l. sed & si serui dñs. Vel dic verius: hîc minor fuit ciuiliter, & naturaliter obligatus: 50 qa cũ tutore vel curatore: & ideo restituit: quare & eius aduersarius similiter cõtra suũ debitorẽ: nisi dolo creditoris iuduct⁹ sit minor: vt. ff. de fideius. l. si Titius. in fi. ibi naturaliter tãtũ: qa sine tutore, vel curatore: vñ restitutiõe nõ indiget, cùm cõueniri nõ possit: sicq; neq; aduersari⁹ eius restituit: & sic qñ cõtra naturalẽ obligationẽ restituit minor, qd fit qñq;: vt. ff. de neg. ges. l. iij. §. pupillus. &. s. si aduer. solu. l. ij. tunc actio siue obligatio restitueretur in veterẽ debitorẽ.

Mulier fideiubens ipso iure tuta est per velleianum.

Pupillus potest ciuiliter & naturaliter obligari.

e ¶ Peruenit.] vnde locupletior fit: vt. ff. eo. l. ait prætor. §. penul.

60 f ¶ Dolo.] hæc enim sunt paria: eum locupletiorẽ esse, & dolo fecisse quo minus sit: vt hîc, &. ff. depositi. l. j. §. an in pupillum.

¶ ETIAM PER PROCVRATOREM &c.

¶ *Dixit suprà quando minor per se petit restitui, uel per tutorem, uel curatorem: nunc quando per procuratorem.*

Causam.] CASVS. Vtrum minor per procuratorem possit petere in integ. resti. quæritur: & respon. quòd sic.

g ¶ Per procuratorẽ.] vt. s. si tutor vel curator. l. j. & dic legitimè ordinatũ: vt. s. de pcu. l. nõ ideo minus. &. l. neq; & q 70 habeat speciale mandatum: vt. ff. eo. illud. §. si talis. sic &. ff. de procu. l. Põponius. in prin. [a] Item arg. contrà. s. de iis qui ve. æta. impe. l. ij. Sed pater inuito filio petit restitutionem, quia eius vertitur periculum, quia de peculio conuenitur: vt. ff. e. l. patri. in prin. quod dic vt ibi not. Accur.

a Aduerte q hoc est verũ quando principaliter postulatur restitutio. tunc enim requiritur speciale mandatum per iura. s. alle. secus verò si veniat incidẽter in causa cõmissa. de quo vide gl. in verb. postulauit. in. c. suscitata. extrà de in ĩteg. res. b Hoc qd de executio-

¶ IN INTEGRVM RESTI. POSTVLATA NE QVID NOVI FIAT. ¶ *Subaudiunt quidã causa mutandi iudicij.*

Postulata] CASVS. Mihi minor vẽdidit: petit restitui: pendente iudicio restitutionis in integrũ, illius rei super qua petitur restitutio, alienatio fieri non potest. & ne alienetur, curabit iudex. Viuia.

80 h ¶ Postulata.] sed non concessa hîc, nec denegata.

i ¶ Restitutione.] Sententia lata contra minorem, exequi non debet, nisi antè cognoscatur, vtrum debeat restitui.

k ¶ Omnia] & ita etiam quò ad maiorem.

l ¶ Debere.] quo casu erãt ante id iudiciũ, qd de restitutiõe cœptũ est: vt nec fiat alienatio rei, sup qua petit restitutio: nec sñia mãdet executionib⁹: vt. ff. nil no. app. pen. l. j. &. j. de app. l. iij. & si locupletior erat minor tpe litis cõtestatæ: licet posteà desinat esse locupletior tpe sentẽtiæ, nihilomin⁹ suo creditori teneat: vt. ff. eo. l. si minor. xxv. annis. filiosa. & tamen sufficit eũ locupletiorem inueniri tempore sententiæ: licet tempore iudicij non erat locupletior: vt. ff. de petitio. hæ. l. si à domino, vel à patre, §. quo tempore. &. §. penultimo.

b ne dicit, intellige secũdũ determinationẽ ca. suscitata. extrà de in integ. rest. iũcta ibi glo. in ver. pensata.

suo statu esse debere [l], donec res finiatur, perspicui iuris est: idq; curabit is ad cuius partes ea res pertinet. PP. xij. Cal. Iull. Gordiano. A. & Auiola Cons.

TITVLVS LI.

De restitutionibus militum & eorum qui reipublicæ cã absunt.

Absens læsus circa bonorũ possessionẽ per absentiã probabilẽ, & necessariã, trãsmittit beneficiũ restitutionis ad hæredẽ. h.d. hæc lex multùm no. Bal. Vel sic: Si miles absens causa reipublicæ, nõ petijt bonorum possessionẽ, intra tẽpus legitimum, & posteà decessit: hæres eius ex persona defuncti, intra annum utilem potest petere se restitui. h.d. Sali.

Impp. Seuer⁹ & Antoninus A A. Chiloni. L. I.

Si Valerianus cẽturio [m] cohortis duodecimæ Alpinorũ, antè vita decessit, quã bonorũ possessionem acciperet [n]: hæres eius ex persona defuncti [o], restitutiõis auxiliũ intra annũ vtilẽ ita rectè implorabit, si Valerian⁹ post exactor [p] dies, quibus bonorũ possessio defertur, in militia defunctus est. PP. Calend. Nouẽbr. Laterano & Rufino Cons.

Ad actionem præscriptam restituitur absens reipublicæ causa. h.d. Sali.

Imperator Alexander A. Petronio Centurioni. LEX II.

¶ DE RESTITVTIONIBVS MILITVM &c. ¶ *Non solũ minores, vt. s. sed etiã maiores iustis ex causis iuuantur, quorũ principaliores sunt cã reipu-10 blicæ, absentiæ & militiæ & iõ de his pmittit.*

Si valerianus.] CASVS. Militi existẽti in militia delata erat possessio bonorum, in bonis patris vñ liberi, vel in bonis agna-20 ti, vel cognati decessit in militia. elapso tpe qd datur ad petedũ bonorũ pos. i. vni⁹ anni, si erat pater qui decessit: vel. c. dierum si erat de agnatis & cognatis qui cõcessit in fata: an hæres eius ex persona ipsius intra annũ vtilẽ possit implo-30 rare in integrũ resti. ad bo. pos. petendã, quærit & respõ. q si decessit miles post tẽp⁹ elapsum ad peten. bo. pos. dabitur ei tunc quod cõpetebat defuncto. Idẽ, si añ dies finitos decessit: & dic post exactos dies. s. maximè.

¶ Nota. ex hac. l. hîc q si 40 quis ĩ absentia est læsus eo quòd non petijt bonorum pos. in termino legali, si ipse viuit, potest petere restitutionẽ in integ. Si verò decedit, eam ad hæredẽ transmittit. Bald.

m ¶ Centurio.] miles qui centũ preerat mi-50 litibus in alpibus existentibus cã reipublicæ. & cũ fortè duodecim essent cohortes, hæc erat duodecima.

n ¶ Acciperet.] s. alicuius cognati, vel agnati, vel superioris, vel inferioris. Vel dic olim cũ solẽnitate: hodie sola agnatiõe, vt. j. q admi. ad bo. po. l. si.

o ¶ Ex persona defuncti.] vt. ff. de in integ. resti. l. non solùm.

p ¶ Post exactores.] i. finitos, qui sunt annus si Valerianus est de ascendentibus, vel descendẽtibus: aliàs centum dies: vt insti. de bonorũ posses-60 sioni. §. liberis. Item ideo dicit post exactos: quia si prius decessisset, id tempus quod superesset ad hæredem transmitteret, secundum quosdam: vt. j. ti. ij. l. ex persona. quod non placet, cùm non possit bonorum possessio, ad hæredem transmitti non petita: vt. ff. de bo. pos. l. iij. §. acquirere. in fin. §. sicut nec hæreditas non adita: vt. j. de iure delibe. l. quoniam. Item alia ratione nõ placet, q si secus decesserit ante dies exactos, vel pòst: quia expressè dicitur in lege, quòd idem est, vt restitutio detur ex psona defuncti, licet intra dies decesserit, vt in contrario. ff. de acquiren. hære. l. pantoni⁹. §. j. quare hîc dic maximè si pòst. Vel dic si antè datur ex æquitate, non de rigore. si pòst, etiã de rigore datur restitutio. Vel secundum Ioan. si antè, non datur. scilicet to-70 tius temporis: quia id quod in præsentia hæredis cucurrisset, cũ effectu cõputaretur: & sic ex persona defuncti habet quod ex sua habere non posset. Item quomodo tempora bonorum pos. cùm sint vtilia, vt insti. de bo. pos. §. fin. currunt absenti? Respon. secundũ P. olim erant hæc omnia tempora cõtinua: vt. d. §. institu. de bono. pos. quod non placet: vt. ff. qs or. in bo. pos. ser. l. ij. §. dies. Sed tu dic, quòd currunt quantũcunque absens sit, cùm potuerit habere procuratorem, quẽ non habuit militia impeditus: vt. ff. de diuer. prescrip. l. j. ideo restituitur, vt hîc. secus si fuisset negligens in constituẽdo procuratorem, quia tunc non restituitur. ff. ex quibus. cau. ma. l. non enim. &. ff. de in integrum. resti. l. fin. Item aliud est in absente necessaria causa tantùm, 80 vt quia relegatus, qui non restituitur: vt. ff. de mino. Papinianus. Alij dicũt vt Azo, quòd hic de proximo erat absens: vnde currunt. secus si de longinquo, nec habuit procuratorem: quia tunc non currunt: vt dicta. lege de diuer. & tempo. præscrip. l. prima. Item opponitur: Nonne si fuisset præsens, & tacuisset, currit ei tempus, & non restitueretur? idem ergo si fuisset absens: vt. ff. ex quib. causis ma. qui. l. is reip. ij. Respon. præsumo eum petijsse bonorum possessionem, si præsens fuisset. argu. ff. si mulier ventris nota, l. prima in fine.

Bonorũ possessio non petita ad hęredem non trãsmittit.

Negligentibus nõ subuenitur.

Si quid.

SI quid.] CASVS Reipubli.causa sine dolo malo aberas. interim res tua, aut vsucapta est triẽnio, vel præscripta.x.vel.xx. an. spatio: vel act.temporalem, puta redhibitoriam, vel quanto minoris, quàm contra aliquem habes, amisisti. an intra annum à tempore reuersionis vtilem restitui posis quæritur. & respon.ꝙ sic.

a ¶ Siquid.] scilicet corporale.

b ¶ Absentes.] Sine dolo & necessitate: vt. ff. 10 eo.l.& qui data.

c ¶ Diminutũ.] i. vsuscaptũ vel p̃scriptũ: vt.ff. de peti hære.l. de p̃ditũ.

d ¶ Qua.] id est aliqua redhibitoria, vel quanto minoris liberatus præsens.

e ¶ Perpetua.] i. generali iurisdictione p̃toris: 20 vt.ff.eo. l. sic & inst.de satisd.tu.in princ. annua enim erat prætoris iurisdictio: vt insti. de perpe. & tẽpo.act.in prin. & facit.s̃.de dolo. l. non possunt.ff.e.l.Iulianus.

Prætoris iurisdictio annua erat.

SI quid [a] de bonis eorũ, qui reipublicæ causa absentes [b] sunt, diminutum [c] est, actionéve qua [d] cõpetẽte eis aliquis liberat[us] fuit: in integrũ restitutio perpetua [e] iurisdictione intra annũ vtilẽ permittit̃. PP. xiij. Cal. Nouẽ. Alexandro. A. ij. & Marcel. Cõs.

¶ *Si ususcapio fuit inchoata in præsentia, & in absentia consummata: reuerso datur annus utilis: intra quem potest petere tempus absentiæ de medio submoueri, ad rem uendicandam: quo elapso, non auditur ulterius. h.d.*

Idẽ. A. Flauio Aristode. militi. LEX III.

QVod tẽpore [f] militiæ de bõis alicui[us] [g] possessum [h] ab aliquo [i] est: posteà q̃ is reipublicæ cã abesse desijt, intra annũ vtilẽ amota p̃scriptione t̃pis [k] medij †, possessionẽ vẽdicare permissum est. vltra [l] autẽ ius possessoris lædere contra eum [m] institutum non oportet. PP. Nonis Ianuarij. Maximo. ij. & Aeliano Cons.

QVod tempore.] CASVS. Rẽ 30 meã possedisti: prĩo anno, & secũdo me p̃sente vsucapere eã inchoasti. Tertio anno abfui cã reipub. si in absentia mea, vel intra modicũ tẽpus post reuersionẽ meã, q̃a pro absentia cõputat̃. vt ff.eo.l. ab hostib[us]. §. vlt. vsuscap. cõpleuisti: & volo restitui ad rẽ sub- 40 ducto t̃pe absentiæ, p̃inde quasi nõ cucurrisset: an posim, quæritur. & rñ.ꝙ sic intra annũ vtilẽ: quo elapso si negligẽs sum, nõ ero audiendus: sed ius tuũ integrũ reseruabit̃ tibi. & quod dicit medij tẽporis: dic quod 50 erat inter primã pręsentiã, & illud tẽpus quo reuersus sum post vsusca. cõpletã. Itẽ potes ponere in præscriptiõe. x. an. habita cõputatione præsentiæ & absentiæ: secundum quod dictum est, & hoc secundum Mar.

† Sic secũdum canones deducũtur tempora schismatis: de præscriptione centũ annorũ: vt in. c. cum nobis. extrà de p̃scrip.

¶ *Absentes causa reipublicæ, patiuntur primum decretum, sed secundum decretum non patiuntur. h.d. Bal. Vel sic: Contra absentem reipublicæ causa fit mißio, non uenditio. Sali.*

Imp. Gordian[us]. A. Mastriano. LEX IIII.

IGnorare [n] nõ debes, eorũ qui reipublicæ cã, sine dolo malo absunt, si absentes boni viri arbitratu nõ defendunt̃ [o], bona tãtũ posideri [p]: vẽditionẽ aũt in id tẽp[us] differri, quo reipublicæ causa abesse desierint. D. xij. Cal. Ianu. Gordiano. A. & Auiola. Cons.

f ¶ Quod tempore.] Dic secundum M.ꝙ primo, & secũdo anno præscripsi in tui præsentia: tertio te absente: & sic est finita mea vsuscapio, in tua absentia: vel modico tẽpore post reuersionẽ: aliâs si pòst, non daretur 60 restitutio ad aliquid: vt in fi: l. & datur ad rem restitutio secundũ eum, nõ vt subducatur tempus. Et quod dicit medij temporis. s. inter primam præsentiam, & tempus quo post præscriptionem est reuersus, secundum B. Sed dic Primo anno te præsente. Secundo te absente. tertio te præsente datur restitutio, post cõpletam tamen vsuscapionẽ, vel præscriptionẽ, etiam in præsentia, & etiam post modicum tempus, cùm detur, vt tempus absentiæ restituatur. tantò enim minus restituetur. quantò fluxit post modicum tempus, completa tamen vsuscapione. antequã enim cõpleatur vsuscapio, nullo modo dari puto restitutionẽ, quia iure communi vendicare poterit: vt ff. de mino. l. in causæ. ij. j. rñ. Nec obstat quod legitur. ff. de acquir. hære. l. 70 pantonius. quia ibi suo iure non poterat hæres admitti, licet defunctus potuerit. Et construe sic, permissum est vendicare possesionem, scilicet eius corporis, quod tempore &c. possessum est postquã &c. & intra annum vtilem: hodie quadrienniũ: vt. j. ti. ij. l. fi. si tanto tempore est lęsus: vt dices hîc in fi. & hoc dicit amota præscriptione, quia sic diceret iudex, vel prætor viuus: restituo te vt liceat tibi vendicare sicut licebat antequam abesses, & idem in personali: restituo te, vt liceat tibi agere sicut quãdo cœpisti abesse: vt. j. ti. ij. l. fi. ibi, ita & cætera. & actio quam nunc intentabit, est vtilis, quæ primò fuerat directa: quæ vtilis dicitur rescissoria: quia datur rescissa vsucapione, vel præscriptione: vt. j. ex quib. cau. maio. l. fi. & secundum hoc in- 80 tellige. j. qui non ob. long. temp. præscrip. l. j.

g ¶ Alicuius.] militis.

h ¶ Possessum.] & vsucaptũ secũdũ M. vel etiã nõ vsucaptũ, secũdũ H

i ¶ Aliquo.] præsente.

k ¶ Temporis.] eius scilicet inter primam præsentiam, & secundam.

l ¶ Vltra.] i. vltrà quã sit mediũ tẽpus, siue tẽpus absentię, nõ restituit̃: vt plenè dixi. ff. e. l. sed & si per p̃torẽ. §. quoties. Vel dic si tantũ tẽpus lapsum est in præsentia post modicũ tẽpus, & vsuscapionẽ cõpletã quãtũ fluxerat in absentia, non læditur ius. s. vsuscapionis institutũ cõtra eum. s. absentẽ reuersum vendicare volentem: vt. j. quibus non ob. long. temp. præscript. l. pe. de quo plenè dixi. ff. eo. l. ab hostibus. §. sed quod simpliciter. in gl. ibi, sed ad quid &c. & hoc secundum B. vel secundum M. dic vt. s̃. dixi.

m ¶ Eum.] scilicet militem absentem vendicantem.

¶ *Præscriptio quadriẽnij nõ currit absentibus causa reipublicæ, nec similibus. h.d. Bald. Vel sic: Cõtra præscriptionẽ quadriẽnij quæ currit quãdo fiscus rem alienã uẽdidit, ut propriam absentes possunt restitui. h.d. Sali.*

Idem. A. Secundino militi. LEX V.

NEque reipublicę causa absentib[us], neq; alijs maioribus ad titulũ [q] in integrũ restitutionis [r] pertinẽtib[us], præscriptionem quadriennij [s] † pòst factã à fisco [t] venditionẽ obesse posse [v], manifestum est. PP. vj. Id. Maij, Sabino & Venusto Cons.

† Quinquẽnij.

¶ *Aduersus uẽditionem factã, propter negligensiã cõmissam tẽpore absentiæ iustæ, petitur restitutio. h.d. Bal. Vel sic: Vẽditio pignoris: facta à creditore, debitore absente reipublicæ cã ualet: sed absens potest restitui. h.d. Sali.*

Impp. Valerianus & Gallienus. AA. Germano Centurioni. LEX VI.

SI cum militarib[us] laboribus [x] operã dares, creditoris tui hęredes possessiones sibi obligatas distraxerũt [y]: poteris adito p̃side p̃uincię in integrũ restõnẽ impetrare [z]: retractatãq; [a] vẽditione [b], recipies [c] possessiones [d] oblato [e] antè † debito [f], vel pretio, si min[us] debito fuisset. PP. iiij. Nõn. Apr. Valeriano & Gallieno. AA. Cõs.

† Aliâs oblato à te debito.

¶ *Priuilegiũ successoris nõ rescindit factũ legitimũ prædecessoris. Vel sic: Ex persona successoris non mutatur robur contractus. h. d. Bald. Vel sic: Consummata cum defuncto,*

IGnorare.] CASVS. Tenebaris mihi in. x. causa reipub. aberas. nõ habeo quẽ cõue- 10 niã. qualiter mihi succurrat̃, q̃rit̃. & rñ.ꝙ mittẽdus sum in possesionẽ bonorũ tuorũ prorogata eorũ venditione, in tẽpus reuersionis tuæ.

n ¶ Ignorare.] in debitore ab̃nte pone casum.

o ¶ Nõ defendũtur.] quia idẽ est in pupillo. ff. 20 ex quibus cau. in poss. ea. l. apud Iulianum.

p ¶ Posideri.] Hoc est cõmune ius eorũ & pupillorũ: vt. ff. qui. ex cau. in pos. ea. l. apud Iulianũ. & l. ĩ possesionẽ. §. cùm dicit̃. Si autẽ fiat vẽditio: vel ipso iure non valet: vel, quod melius est, per 30 restitutionẽ rescinditur: vt. ff. de dã. infec. l. si finita. §. si fortè. & §. posteà aũt. & ff. de priui. cred. l. eũ q in. Alij aũt absentes patiũtur præscriptionẽ, latitãtes etiã venditionẽ: vt. ff. ex quibus cau. ma. l. item ait prætor. §. j. & s̃. de procu. l. eũ qui. in fi.

Absentum causa reipublicæ bona, an vẽdi possint.

40 NEq; reipu.] CASVS. Abfui causa reipubl. rem meã vt suã vẽdidit fisc[us]. Lapsum est quadriẽniũ, quo cõsueuit se tueri fiscus cõtra eũ, cuius erat res. an mihi reuerso dabitur in integ. restitutio, vt rẽ meã vẽdicare pos- 50 sim, quærit̃. & rñ.ꝙ sic: neq; solũ dabit̃ mihi minori talis restitutio, propter absentiã meam causa reipublic. sed cuilibet maiori. quod pertinet ad titulum de in integ. resti. maio. puta capto ab hostibus, & similibus, de quibus fit mentio. ff. e. l. j. in fi.

q ¶ Ad titulum.] vt quia sunt ab hostibus capti, & similes qui sunt in edicto: vt. ff. eo. l. j. in fi.

r ¶ Restitutionis.] per legem Zenonianam introductam à composito- 60 ribus, non ab imperatore.

s ¶ Quadriennij.] quam obiicit fiscus, cùm vendidit rem alienam, vt suam: quæ olim quinquennij erat. sed à compositoribus est hîc positum: de quo dic vt. s̃. si aduersus fiscum. l. edicto.

t ¶ Fisco.] & est fiscus ipsum imperium, vel quod ei proponitur.

v ¶ Posse.] scilicet cum effectu. datur enim restitutio.

SI cum.] CASVS Abfuisti causa militiæ. interim hæres creditoris res tuas sibi obligatas, elapso biennio denunciatione præmissa distraxit. reuersus vis restitui ad vendicationem. an sis audiendus, quæritur. & respon. quòd sic, oblato à te pretio, vel debito. quasi dicat. si debitum fuit in 70 minus, pretium fuit in plus: offerre debet debitum. sed si pretium fuit in minus: debitum in plus: offerre debes pretium. & hoc est quod dicit, oblato debito, vel pretio.

x ¶ Laboribus] Est enim labor in militia: vt. ff. de milit. testamen. l. prima. in fine.

Labor est in militia.

y ¶ Distraxerunt.] secundum leges: vt infrà de iure dot. impe. l. fina. si autem per pactum, tunc non reuocat: vt nec minor: vt suprà si aduer. vendi. pig. l. secunda.

z ¶ Impetrare.] vt ad rei vendicationem restituaris cõtra possessorem.

a ¶ Retractaq;.] quod præsumitur de præsente quando non sumeret pi- 80 gnus pro rei venditione.

b ¶ Venditione.] per in integrum restitutionem.

c ¶ Recipies.] per rei vendicationem. Accur.

d ¶ Possesiones.] id est res possessas.

e ¶ Oblato.] scilicet emptori, cùm in tuam vtilitatem versum fuerit: vt ff. de rei vendi. l. emptor. & quia econtrà debet dari restitutio: vt. s̃. de reputationi. l. j. aliâs non: vt. j̃. de rei vendi. l. si mancipium.

f ¶ Debito.] vt arg. j̃. quæ res pig. obl. pos. l. nomen.

EA quæ a patre.] CASVS. Pater tuus cõtraxit,& læſus eſt.an prætextu militiæ tuæ per reſti.in integ.reuocare poſsis quod à patre tuo factũ eſt:eo dum vixit nõ cõquerente ſe deceptũ eſſe, quæritur? & dicitur ꝙ nõ.¶ Ex hac.l.no.vnũ fundamẽtũ in materia, ꝙ ex cauſa abſentiæ quis reſtituitur aduerſus neglecta,non aduerſus facta,ſecundũ Bar.& Bal.

non reuocantur hæredis priuilegio.h.d.Sali.

Impp.Dioclet.& Maximian.AA.& CC.Marinæ. LEX VII.

EA ♁ quæ à patre gerũtur[a], nõ decet ꝑ diſciplina[b] militari[c] à filijs[d] ad irritũ[e] reuocari: præſertim,cùm nec patrẽ tuũ in reb⁹ humanis agẽtẽ affirmes cõqueſtũ fuiſſe ſuper hmõi cõtractu[f].D.Nõ.Febru.CC.Conſ.

¶ *Tẽpus abſentiæ,& occupatiõis reipublicæ cauſa prodeſt,non tẽpus præſentiæ, uel occupationis uoluntariæ.h.d.Sali.Vel ſic:Miles eſt priuilegiatus in abſentia, non in præſentia.h.d.Vel ſic: Vbi occupatio eſt cauſa priuilegij, ibi ceſſante occupatione, ceſſat priuilegium. hoc dicit.Vel ſic:Sola militia non præbet beneficium reſtitutionis in integrum, ſed occupatio circa res militares.h.d.Bal.*

Imperator Iuſtinianus A. Mennæ præfect. præto. LEX VIII.

SAncimus ijs ſolis qui in expeditionib⁹ occupati ſunt,ea tantũmodo tẽpora, quæ in eadẽ expeditione percurrunt, tam in exceptionibus[g] declinãdis,quàm in petẽdis in integrũ reſtitutionib⁹[h] eis[i] opitulari[k]:illis tẽporibus per quę citra expeditiõis neceſsitatẽ in alijs locis, vel in ſuis ædibus † degunt[l], minimè eos ad vendicãda memorata priuilegia adiuuãtibus. D.vj.Id. April. Conſtantinop.Decio V.C.Con.

TIT. LII.

De vxoribus militum, & eorum qui reipublicæ cauſa abſunt.

¶ *Vxor quæ ſequitur uirum militantem, gaudet beneficio mariti.Bal.*

Imperator Alexander A.Secũdinæ. LEX I.

TEmporalib⁹ actionib⁹ excluſis, mulierib⁹ q̃ cũ maritis reipublicæ cauſa abſentib⁹ peregrinatæ ſunt, ad exemplũ[m] militũ ſubueniri ſolere, non eſt ♁ ignotũ[n].PP.iij. Nõ.Decemb. Alexandro.A.ij.& Marcello Conſ.

¶ *Quãdo uxor militis aduerſus præſcriptionẽ rei ſuæ reſtituitur:emptor à quo res euincitur,ſaluã habet cõtra uẽditorẽ ad pretium actionẽ.h.d.ſecũdũ primã lec.quæ eſt cõis. Sali.Vel ſic:Prima pars iſtius.l.eſt clara,quæ idẽ dicit,quod eſt dictũ in.l.præcedẽti, quòd uxores militũ,probabiliter cũ uiris peregrinãtes, habẽt beneficiũ reſtitutionis in integrũ.ſecũda habet diuerſos intellectus.h.d.Bald.*

Impp.Dioclet.& Maximian.AA.& CC.Quintiliano. LEX II.

EI quæ diutiſsimè fuit cũ marito,qui militiæ[o] operã dabat,nõ efficit[p] ꝑſcriptio lõgi tẽporis.ſed qa huiuſmodi diutinæ abſentiæ[q] cõmenta callidè adhibita,atq; cõpoſita[r], obeſſe omnino[s] nõ debent:decernimus, vt ſi talis mulier domum ad ſe pertinere monſtrauerit,quæ in abſentia eius vẽdita eſt,refuſo pretio[t] quod reuera ſolutum eſt, eandẽ recipiat.D.viij. Calen. Decemb. ipſis AA.& Conſ.

TITVLVS LIII.

De temporibus in integrũ reſtitutionis, tam minorũ,& aliarum perſonarum,quæ reſtitui poſſunt, quã etiã hæredũ eorum.

¶ *Quando una cauſa petendæ reſtitutionis ſuccedit poſt aliam,tẽpus petendæ reſtitutionis non currit.Bal. Vel ſic:Noua cauſa reſtitutionis ſuperueniens impedit tempus ipſo iure currere ex prima.h.d.Sali.*

Impator Gordian⁹ A.Pudẽti militi. LEX I.

IN * ijs[v] in qbus læſus eſt, cùm minor annis vigintiqnq; eſſes: toto militaris expeditionis tpe

---

a ¶ Geruntur.] quoquo modo cõtrahendo. ſtrictius ponitur. ff. de ver.ſig.l.Labeo.nõ præ- 10 ſcribendo ſi finiatur tẽpore militię filiorũ:quia tunc reſtituerentur filij: vt.j̃.titu.ij.l.ij.

♁ Quæ à patre &c.

b ¶ Diſciplina.] ſiue doceãt,ſiue doceãtur.Et not.hæredes nõ reuocare facta defuncti: vt hîc, &.s̃.ſi aduer. vẽ. pig.l.ij. &.j̃.de ſol.l. ſucceſſores. 20 & de reb.alie. nõ alie.l. vẽditrici.&.j̃.de iis quib. vt indig.polla.Accur.

c ¶ Militari.] quod dicitur à malo: vt.ff.de mili.teſta.l.j.§.miles.

d ¶ A filijs.] quia ſunt milites.

e ¶ Irritum.] No.hæredem vẽditionẽ patris 30 nõ poſſe reſcindere: qa à maioribus minoribus non ſubuenitur,ſed potius econuerſo.

f ¶ Cõtractu.] quod multũ facit: vt.ff.ad ſenatuſconſul.ſylla.l.j.§.j.

SAncimus.] CASVS. Si miles militiæ cauſa abſens fuerit,et 40 interim res ſua vſucapta, vel præſcripta fuerit, dabitur ſibi reuerſo reſtitutio,ne ſibi officiat præſcriptio,quæ cucurrit eo in militia exiſtẽte. & hoc quod dicit in exceptioni. declinãdis &c. & ſi legatũ annuũ relictũ fuerit ei:reſtituetur ad 50 petẽdum, ac ſi præſens fuiſſet. ſecus in militibus qui domi degunt: quia non reſtituuntur.

† Sedibus.

g ¶ In exceptiõib⁹.] puta ſi reſtituat ne obiiciatur ſibi præſcriptio tẽporalis,quæ cucurrit eo in militia exiſtente.

h ¶ In integrum re- 60 ſtitutionibus.] vt ad legatũ annuum:vt.ff. e.l.Iulianus.§.fi. &.l.ſeq.

i ¶ Eis.] ſuperfluit hoc verbum eis, propter dictionem iis, quæ eſt ſuprà:ſed repetit.

k ¶ Opitulari.i.ꝓdeſſe.

l ¶ Degũt].niſi intra modicũ tẽpus,quod pro abſentia reputatur:vt.ff.e. l.ab hoſtibus.§.fi.& nota ceſſante cauſa &c.vt.j̃.de teſta.mili.l.ne quidã.& 70 j̃.qui.non ob.long.temp.pręſcr.l.ſancimus.&.s̃.de epi.& cle.l.generaliter. in aut.de ſan.epiſ.§.ſed & hoc præſenti.col. ix.&.ff.de iud.l.ij.§.planè.

Cauſa ceſſãte, ceſſat priuilegiũ.

¶ DE VXORIBVS MILITVM, ET EORVM QVI REIPVBLICAE CAVSA ABSVNT.

TEmporalibus.] CASVS. Miles quidam reipubl.cauſa abſuit.ſecũ vxor ſua peregrinata eſt.res vxoris interim præſcripta eſt.an poſsit reſtitui,quæritur.& reſpõ.quòd ſic. ſed nõ intelligas quòd vxor abſuit cauſa reipub. quia abeſſe non poteſt:vt.ff.de regu.iur.l.ij.

80 m ¶ Ad exemplum.] nõ quòd ipſe abſunt reipublicæ cauſa:vt.ff.de reg.iur.l.ij.ſed fauore viri:vt.s̃.de in ius voc.l.j.

n ¶ Ignotum.] fauore militum.

EI quæ diutiſsime.] ¶ Caſus iſtius legis in prin.eſt idem vt in ſuperiori.& ſic dic caſum.Rem mulieris abſentis cum marito abſente militiæ cauſa,quidam vendidit,dicẽs rem ſuam eſſe.an poſsit reſtitui ad eam vendicandam.quæritur?& reſpõ.quòd ſic,licet præſcripta fuerit.an autem emptori detur reſtitutio ad pretium cõtra vẽditorem,quæritur? & reſpon. ꝙ ſic,licet præſcripta ſit.Vel pone ſecũdo ſic:Mulier profectura cum viro, generalẽ conſtituit procuratorẽ,qui in abſentia mulieris,domum eius dolo diſtraxit,ementi faciens gratiã,& pretium in vtilitatem mulieris cõuertit,ſi interim præſcripta eſt,reſtituetur refuſo ab eo pretio emptori.Vel ſic: Vẽditor induxit mulierẽ,vt abeſſet. quo caſu pretiũ refundet,venditor ſi eſt ſoluẽdo: alioqn mulier.Alijs modis ponitur caſus, ſed iſta ſufficiant.

o ¶ Militiæ.] idem 10 eſt iſte caſus cum præcedenti.ſecundus eſt in extraneo, vel procuratore, qui vendidit rem mulieris,& malè.

♁ Incognitum.

p ¶ Officit.] ſcilicet cũ effectu:quia reſtituitur: vt ſuprà.l.proxi.

q ¶ Abſentiæ.] Datiui caſus ſunt. quaſi 20 dicat ei quę diu abſuit, & dic commenta adhibita à quodam, qui rem mulieris abſentis vendidit ſuam dicens.Sicut ergo eſt æquum mulierẽ reſtitui ad vendicandum poſt præſcriptionem:ſic æquum eſt reſtitui emptori de eui- 30 ctione actionem ad pretium:licet extincta fuerit de euictiõe actio per præſcriptionem: vt hîc, &.ff.de euic.l. ſi cùm vẽditor.§.j.&.l.qui alienã. &.ff.de tute.& ra.diſtra. l.alterius. poteſt dici ꝙ non datur de euictione quando extraordina- 40 rio iure ſuccurritur ei.

Mulier poteſt rem ſuã etiam poſt præſcriptionem, vendicare quandoque.

r ¶ Cõpoſita.] à vẽditore dicẽte rẽ ſuam eſſe, cùm etiã mulieris eſſet.

s ¶ Obeſſe omnino.] ſed neque mulieri quin rem recipiat: neque emptori quin pretium conſequatur. ſic.j̃. de repudi. l. dubiũ.&.s̃. 50 de reput.quę in iudi.l.j.

t ¶ Refuſo pretio]. à venditore, vt dictum eſt.& ſic plana eſt. Poteſt etiam legi ſecundũ Azo. vt à muliere recipiat pretium:vt ſi procurator generalis mulieris vendiderit dolo malo,rem eius faciens ali- 60 cui gratiam,& pretium in eius vtilitatẽ cõuertit: vt.ff.de reb.e.l.tutorẽ. & ff.de rei vẽ.l.emptor ꝓdiũ.&.j̃.quod cũ eo.ei q. in fi. Tertij dicũt vẽditorẽ adhibuiſſe cõmentũ, vt mulier abeſſet:quo caſu,& ipſe ſi eſt ſoluẽdo,ꝓtiũ refundit.aliâs mulier cõuerſum in ſuã vtilitatẽ.Quarti,vt M.dicũt ꝙ ſi manifeſtè põt ꝓbari,mulierẽ cõmẽta adhibuiſ- 70 ſe,qa ſtudiosè abſuit,remouet̃ à reſtitutiõe:ſed ſi nõ poſsit ꝓbari,licet callidè ſit verſata,eatenus ſubuenit̃ ei,vt refundat ꝓtiũ,& recipiat domũ. Sed ſi vẽditor cõmẽta adhibuit,ipſe refundat:niſi cũ eſt inops. & tunc mulier reddit idẽ ſi vẽditor abeſt.Et ſic dñs M.ex hac.l.colligit tres caſus. Primũ, ſi abſuit mulier bõa fide in prin.l.Secũdũ.i.q nõ eſt in litera, ſed colligit̃ à cõtrario,qñ mala fide.Tertiũ quẽ lex ponit quaſi mediũ inter duo extrema.ſ.cũ callidè abſuit,& calliditas ꝓbari nõ poſsit.tũc enim calliditas nõ debet emptori oĩno nocere,ſed ꝓtiũ oportet refundere mulierẽ, ſi domũ ad ſe pertinere probauerit.Dic ergo ſecundum eum non obeſſe.ſ.omnino vẽditori,cùm mulier callidè abfuerit.vel mulieri cùm venditor callidè pro- 80 pter abſentiam vẽdidit.priori caſu mulier,poſteriori venditor reddit pecuniam.ſed prima & ſecunda lectura eſt verior.

* Omnib⁹ ijs &c.

Vxor militis an poſsit reſtitui cõtra alienationem, ſe abſente de re ſua factam.

¶ DE TEMPORIBVS IN INTEGRVM &c. ¶ *Suprà ſpecialiter dixit de reſtitutione minorũ,& quorundã maiorũ:nunc generaliter de omnibus intra quæ tempora reſtituuntur.nec enim eſt nouum &c. ut.ff.ad leg.aquil.l.ſi ſeruus ſeruum.§.inquit.*

Continuatio.

IN ijs. † Not.ꝙ hæc prima lex loquitur.ſ.quando minor cœpit militare,ibique factus maior poſt aliquod tempus eſt reuerſus. Secunda

† Caſus. Si minor leſus abeſt cã

Secunda, cùm non militans instituit eum qui militare cœpit posteà. Tertia, apponit vtrunque casum, id est in militante, & non militante. Quarta, cùm militans instituit non militantem: nec etiam posteà cœpit militare.

a ¶Postulare potes.] scilicet tu quies in militia, & per procuratorem. Et nota ꝙ toto illo tempore petit. nec tamen dicas tunc currere vtilem annū. nā

auxiliū restitutionis postulare potes [a]. tempus [b] etenim post impletam minorē ætatē præstitutū, ex die missionis [c] iuxta rationē iuris computari debet. PP. iij. Nō. Octobr. Pio & Pontiano Cons.

¶Si minor succedit maiori causa militiæ absenti, toto tēpore minoris ætatis, tēpus petendæ restitutionis non currit, hoc dicit Bal. Vel sic: Beneficium restitutionis trāsit ad hæredem: & tēpus quod supererat defuncto, nō currit hæredi minori, uel in militia existenti. h. d. Sali.

Idem A. Secundino militi. LEX II

SI intra [d] legitimā ætatē, vel ea impleta nōdum exacto [e] tempore [f] præstituto, pater tuus [g] in fata cōcessit, tuq; ei hęres extitisti, & intra vigintiquinq; annos, vel post eā ętatē intra id tp̄s, qđ ad in integrū restitutionē defuncto supcrat, nomē militiæ dedisti: præses ꝓuinciæ cā cognita p in integrū [h] restitutionē ex persona [i] defuncti subueniri tibi ꝓuidebit. D. xj. Cal. Nouēb. Pio & Pontiano Cons.

¶Siue in eadē persona, siue in diuersa priuilegiata tempora coniungantur: interim tēpus nō currit. h. d. hæc lex coniuncta cum prima & secunda. suprà. e. Bal. Vel sic: Quadrienniū quod datur minori facto maiori, non currit ei se absentandi causa reipublicæ. Sali.

Idem A. Mutiano militi. LEX III.

SI intra annos quibus in integrū restitutionis auxiliū indulgetur, cōstitutus es [k], vel eo tēpore [l] nomē militiæ dedisti, & expeditione occupatus es: continuatū [m] beneficiū † restitutionis, per vsucapionē [n], licet ante militiā [o] suppleta [p] sit, nō patiť te dispendio rei familiaris affligi [q]. D. ix. Calē. Nouēb. Pio & Pontiano Cons.

¶Hoc dicit. Quod dictum est in persona principali, de beneficio continuando. suprà. l. proxi. idem est in hæredibus. Bal. Vel sic: Beneficium restitusionis ex quacunque causa competens, ad hæredem transmittitur. hoc dicit. Sali.

& minor toto tēpore minoris ętatis petit restitui. nec tñ currit ei annus, nisi post minorē ætatē: vt s̄. de integ. resti. mi. l. minoribus. &. s̄. si tu. vel cura. inter. l. j. currit ergo hîc annus vtilis, à tp̄e reuersionis: vt ar. ff. quādo actio. de pec. est an. l. j. §. annus. Sed alij vt M. dicunt currere in absentia vtilē annū. & secūdū eos intra annum à tēpore reuersiōis petit restitui ad annū qui fluxit, sicq; habebit duos vtiles annos post reuersionem: quod nō placet propter circuitū euitandū. sed aliud in tēpore petēdæ bonorum possessionis, quod currit absenti Valeriano: vt. s̄. ti. ij. l. j. quia saltē per alium potuit petere: vt. ff. de diuer. præscrip. l. j. & qs or. in bonorū possessiōe ser. l. ij. sed hîc prohibetur, vt dixi, causa vitandi circuitus: quia fortè ita restitueret ad restituendū, quod esset absonū. vnde statutum est ne currat, vt absurdū hoc euitet: vt. ff. de condi. inde. l. dn̄s testamēto. &. ff. e. l. interdictū. Sed cū hodie quadrieniū sit continuū, an post minorē ętatē statim curret: vt. j̄. e. l. fi? R̄n. non currit. nā quo ad sui initium est vtile in aliquo. licet enim feriati dies, & non feriati cōputētur: tēpora tñ quibus est absens probabili, & necessaria causa, vel ꝓbabili tātùm, excipiūtur. idē, et si postquàm cœpit currere, tales absentiæ interueniāt, vt subducātur talia tēpora: vt. j̄. eo. l. fi. §. fi. sicut erat de vtili anno. nā, & ille qñq; currebat absenti: vt in Valeriano. qñque nō: vt in vtili an no interdicti quod vi aut clàm: vt. ff. quod vi aut clā, semper. §. si quis reipublicæ. & vt. s̄. dixi sic est & aliàs tempus vtile quo ad quid, & quo ad quid non: vt. ff. de calum. l. aunus. &. ff. de adul. l. quinquennium. &. ff. de ædili. edic. l. cùm sex.

b ¶Tempus.] vnius anni olim: hodie quadriennij: vt. j̄. e. l. fi.

c ¶Missionis.] intra quadriennium, vel post.

SI intra legitimam.] CASVS. Minor contraxit: lesus est ex contractu. & intra. xxv. ann. vel posteà, intra tamen quadriennium decessit: successit ei min[or] qui vel in minori ætate, vel posteà, intra tamen quadriennium quod [su]pererat defuncto ad petendum resti. cœpit abesse causa militiæ: eoque lapso, puta in. xxx. vel. xl. an reuersus est. an possit restitui ex persona defuncti, quæritur. respon. quòd sic. & dic non ad tempus quod fluxit in absentia, sed ad rem, scilicet intra tempus quod [su]pererat defuncto. & si minor successit patri, restituitur totū illud tēpus qu[od] supererat patri.

d ¶Intra.] id est citrà: vt. j̄. de r[...] hære. insti. l. fin. Vel proprtè, & dicitur ætas legitima minor, quia lege i[...]r.

e ¶Exacto.] scilicet quadriennio: vt. j̄. e. l. fi.

f ¶Tempore.] scilicet vtilis anni.

g ¶Pater tuus.] non militans [...] paganus.

h ¶Per inintegrum.] cont[ra] contractum antecessoris.

i ¶Ex persona defuncti.] vt. ff. de in integrum restitutio. l. non solum. & dic restitui ad tempus quod fluxit in absentia secundum quosdam, & malè: vt suprà. l. pròxi. Item quando pater decessit maior, dic restitui intra tantum tempus quantum supererat patri, vt dices iam. j̄. e. l. ea quæ. §. j.

reipu. finita ætate: an interim currat ei quadriennium, quæritur, & respond. quòd non sed demum à tempore reuersionis incipit currere. & lege sic in minore ætate læsus nō petijt restitutionem antequā fact' esset maior abfuit causa militiæ: cū ex parte compleuit quadriennium: restituitur ad totū tempus absentiæ.

¶Not. ex hac. l. quòd quandiu qs est in causa quòd restituatur terminus nunquàm ei terminus currit. & hoc est ratione vitandi circuitus: secūdū Bald.

Restitutionis in integrum petendæ tempus an sit omnio cōtinuum.

† In nōnullis exē. [...]gitur. cōtinuato benefi. cio restit. p vsuca. licet anni. supl. sit. non patimur te &c.

SI intra annos.] CASVS. Rem minoris vsucepisti. an intra annum vtilem possit restitui, quæritur? respon. quòd sic. sed pone ꝙ eo tempore quo restitui potuit ætatis beneficio, cœpit abesse militiæ causa: & ibi stetit quousque tempus restitutioni præstitutum, lapsum foret: an restituatur, quæritur. respon. quòd continuatio minoris ætatis, ad militiam indulget restitutionem. quasi dicat. minor ætas æquiparabitur absentiæ militiæ. nam licet cucurrisset sibi tēpus: nihilomin' restituitur. olim enim currebat minori tempus secundum tempora huius. l. vel dic ipso iure non currit: vt l. fi. s̄. in quib. cau. in inte. resti. non est neces.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Dionysio. LEX IIII.

EX persona [r] fratrū, si tibi eorum quæsita est successio, potes contra quem [s] supplicas agere [t]: non ignorâs, quòd si minores vigintiquinq; annis militauerunt fratres tui, atque in militia diem functi sunt, in integrum restitutionis tempus eis non cesserit [v], sed omne ad successorem transmiserint. S. vij. Calend. Ianuar. Philippopoli. CC. Cons.

¶Post ueniam ætatis impetratam, & administrationem impetranti concessam, per iudicem de antegesto datur restitutio, usq; ad quadriennium, & ultra: donec cōpleuerit. xxv. annos. h. d. usq; ad. §. siquādo. Sali. Vel sic: Tēpus petendæ restitutionis in integrū in minori ætate nō currit, nisi uenia ætatis sit impetrata. sed superueniēte maiori ætate in eiusdē persona, uel in persona successoris incipit currere. h. d. Bal.

Imperator Constantinus A. ad Bassum præfect. præto. LEX V.

EA quæ de tēporibus in integrum restitutionū legibus [x] cauta sunt, custodiri conuenit: & si fortè quis beneficio nostro ætatis veniam fuerit consecutus: ex eo die quo indulgētia nostra in iudicio cōpetenti fuerit intimata [y], eique administratio rei propriæ permissa [z], ad persequendas in integrum restitutionum, finiēdasq; causas iure tēpus habeat præstitutum [a]: ita tamē [b], vt nunquam minoribus vigintiquinq; annis cōstitutis, de ijs quæ ante impetratam veniā ætatis gesserūt, auxilium in integrū restitutionis denegetur.

¶Tempus utilis anni quod supererat ad restitutionem petendam defuncto, non currit eius hæredi minori: sed demum ei facto maiori. hoc dicit. Salice.

k ¶Constitutus es.] scilicet. xxv. & vtilem annum.

l ¶Eo tempore.] quo potuisti restitui.

m ¶Continuatum.] minoris ętatis ad militiā.

n ¶Vsuscapionem.] factam ab aduersario.

o ¶Ante militiam.] scilicet finitam: Vel dic, id est inchoatam.

p ¶Suppleta.] id est completa, scilicet vsusca pio. Accur.

q ¶Affligi.] scilicet cū effectu, quia restituitur. Et not. quòd hæc lex loquitur secundum antiqua tempora, quādo currebant præscriptiones adultis: non dico pupillis. hodie contrà: vt suprà in quib. cau. in integr. resti. non est neces. l. fi.

EX persona.] CASVS. Minor contraxit: læsus est: posteà abfuit causa militiæ: & in militia maior factus decessit. totum tempus quo potuit restitui transmittit ad hęredem, eo quòd non cessit sibi existenti in militia.

r ¶Ex persona.] hîc successit non militās militanti.

s ¶Quem.] qui rem eorum susceperat.

t ¶Agere.] petēdo restitui.

v ¶Cesserit.] scilicet ipso iure, vt dixi. s̄. e. l. j.

EA quæ.] CASVS. Certū est quòd minoribus super his in quibus læsi sunt in minori ætate, datur in integrum restitutio. post legitimam ætatem, olim intra annum vtilem, hodie intra quadriennium. & hoc in prima. Sed quæritur, si quis veniam ætatis impetrauerit, ex quo tempore hic annus vtilis ei cedat, vel quadriennium? Respon. quòd ex quo rescriptum principis iudici impetrantis fuerit intimatum, & impetranti à iudice permissa fuerit bonorum suorum libera administratio, ita tamen quòd si hoc quadriennium intra legitimam ætatem acciderit, vsque ad. xxv. ann. extendatur. & hoc in secunda. posteà distinguit: aut minor succedit minori, aut minor maiori, aut maior minori. In primo casu, si minor cui succeditur, læsus fuerit: minor succedēs toto tempore minoris ætatis, ex persona sui restituetur. posteà verò ex persona defuncti intra quadriennium: licet quidam distinxerunt in contrarium. & hoc in tertia. In secundo dicit, quòd ex sui persona, vt in prima restituetur quatenus ex tempore quadriennali defuncto superfuerit. & hoc in quarta. In tertio quidam ab adita hære. vel bo. pos. agnita: deinde incipit tempus restitutionis præstitutum currere. & hoc in quinta.

x ¶Legibus.] vt intra vtilem annum dentur restitutiones.

y ¶Intimata.] quæ qualiter fiat, habes. suprà de ijs qui veni. ætat. impera. l. secunda. de eo verò quod medio tempore gessit inter impetratā veniam, & intimationem, videtur restitui: vt hîc. Arg. contrà, suprà de ijs qui ve. æta. impe. l. prima.

z ¶Permissa.] aliâs, admissa est vt. & rèpete conuenit.

a ¶Præstitutum.] scilicet vtilis anni, hodie quadriennij: vt. l. fi.

b ¶Ita tamen.] id est dicere: si tunc quādo impetrauit veniā, erat masculus

vel maior.xx.an.& fœmina.xviij.& sic annus vtilis inueniatur compleri ante vicesimumquintum annum:suppleatur vtv sque ad vicesimumquintum annum detur restitutio.sic.ff.de excu.tu.l.scire oportet. §. aliud. Alij dicunt, ꝙ quadriennium debet semper currere demum completis.xxv.annis.

a ❡ Siquando.] hic.§.respicit vltimam partē rubricæ,scilicet de hæredibus.

b ❡ Illibato.] s. quadriēnio. Vel illibato. s. toto quod superat defuncto, tā minoris ætatis quàm vtilis anni, secundum quosdam.Sed tu dic tantùm vtilis anni.

c ❡ Quod si maioris.] scilicet decedentis intra vtilem annum.

d ❡ Decidendas.] nā et finiri debet causa intra dictum tēpus: vt.j.e.l.fi.

Tempus restitutionis, quando currit minori.

e ❡ Fuerat.] quod tp̄s curret et post suā minorem ætatē cōpletā, sicut & in absentibus causa rei publicæ:vt.s̄.e.l.j.ij.iij. & iiij.in fin.quippe minor, & absens similes sunt: vt j.e.l.superuacuā. Itē pro nobis.ff.de mi.l.interdū. Itē vt euitetur circuitus, qui esset iā si diceres statim currere,& posteà restitui:quia daretur restitutio ad restituēdū,& potheres plures minores successiuè illis successisse: vt ff.de cōdi. inde.l. dn̄s testamēto.Alij dicūt vt M. ꝙ statim currit,pro quibus est.j.e.l.fi.§.fi.Sed nō obstat:qa in alio casu loquitur. Item pro eis in aut.de tēpo. non solutæ pec.§.finautē.col. vij.sed ibi speciale..nā multa ibi sunt specialia etiā secūdū oēs.Itē pro eis.ff.ex quib. cau.in pos.ea.l.apud. &.j. de ijs quib.vt indig.l.polla.Sed ibi cum defuncto fuit contractū. secus autē in eo quod posteà currit:vt hîc,&.ff.de iure fisci.l.fiscus.in prin. Et eodē modo responde ad.l. s̄.si aduer.ven.pig.l.ij.potest etiam ibi agere contra creditorem pignoratitia actione, & contra tutorē, vel curatorem.Item pro eis.ff.de fun.do.l.si fundum. sed magis ætatis ratio, quàm mulieris habenda est.ff.de mino.l.fi.

❡ Siqn̄ [a] sanè in minoris iura successerit minor [b]: minimè ꝓhibeat̄, cū q̄ntū,& vicesimū suę ętatis annū trāsierit,in integrū restitutionis beneficio vti tēpore illibato [b]. ¶ Quòd si maioris [c] fuerit minor iura nactus:quātum ad eas pertinet causas,quas ex persona maioris fuerit cōsecutus, tātū tēporis ad exponēdas in integrū restitutionis,decidēdasq́; [d] causas accipere debebit,quantū defuncto cuius hæres,aut bonorum possessor docebitur extitisse,reliquū fuerat [e].

❡ Maior succedens minori, habet annum utilem,uel hodie quadriēnium cōtinuum ad petendum restitutionē,ex persona defuncti.h.d.Sali.

❡ Cū verò maior successionē fuerit adeptus minoris:si quidē ciuili iure ab intestato,vel ex testamēto successerit,mox cùm fuerit adita hæteditas [f]:si verò honorario [g] iure, ex quo bonorum possessio fuerit accepta,examinando, ac terminando in integrū restitutionis negotio,solida sine vlla diminutione tēpora supputentur [h].D.Non̄. Octobr.Romæ, Constantino A. & Licinio Cæs. vtrisq;.ij.Cons.

In authen. de temp. nō solutæ pecunię super dote ·§· generaliter. colla.vij.consti.x.

❡ Tempus opponendi exceptionem dotis non numeratæ,fauore dotis currit minoribus: aduersus quem cursum, ipsi, & hæredes eorum, restitui possunt intra tēpora determinata, per hanc authenticam.Bal.

SI minor vigintiquinque annis de dote cauta nō numerata statim nō quæritur [i]:restituitur eatenus,vt non transcendat à tēpore nuptiarum [k] duodecimum annum.Eo quoq; mortuo intra prædictū tēpus indulgetur annus hęredi [l] eius.¶ Sed si hęres sit minor maioris,seu minoris defuncti:q̄nque annorum gaudeat spatio, nō expectato exitu ætatis [m] eius.

❡ Nota.est hæc lex.& hoc dicit.Si petitur dilatio,quæ tempus instātiæ non excedit,tam actori, quàm reo conceditur. quòd si excedat, non actori sed reo conceditur: poterit tamē actor uti dilatione reo concessa.hoc dicit.Bar. secundum Bal.Vel sic:Dilatio quæ tempus instantiæ causæ restitutionis in integrum nō excedit, debet concedi tam actori,quàm reo.sin autē excedit,non actori,sed reo debet concedi, intra tamen dilationem reo cōcessam potest actor suas probationes facere.hoc dicit,& notabiliter secundum Salice.

Idem A.ad Iulianū præf.vrbi. LEX VI.

PEtendæ in integrum restitutionis temporibus [n] obseruatis,si dilatio ab actore petat̄, quæ intra metas restitutionis valet arctari:eandem,quocūq; flagitante, causis cognitis [o],tribui oportebit. Sin verò eiusmodi postulant̄ curricula,quæ intra spatiū receptum angustari nequeunt(quippe [p] si in

Præscriptio non inchoatur contra hæredē ante aditā hæreditatem.

f ❡ CVM VERO.¶ Adita hæreditas, quælibet præscriptio currit inchoāda extunc:vt hîc,&.ff.de stipulatio.seruo.l.si seruus hæreditarius.& de vsucapioni.l.fi.§.fi.&.ff.ex quibus cau.maio.l.cùm miles.&.ff.de cōdi.& demon. l.si in diem.nisi fortè in casu:vt arg.contrà.ff.de diuersis rescript. l. si seruus. sed prius inchoata completur,etiam iacente hæreditate:vt.ff.de in diem addictio.l.si prædio.in prin.

g ❡ Honorario.] id est prætorio, vt per aliquam bonorum possesionem.

h ❡ Supputentur.] id est computentur. & statim : nec dantur ei tempora minoris ætatis prædecessoris,quia & illi,si hodie fieret maior.xxv. annis non darentur.Alij dicunt dari dicta tempora huic hæredi : quod non placet. Aut ergo minor succedit minori:aut minor maiori:aut maior minori.& isti sunt in hac lege.Aut maior maiori:cui fortè de quadriennio annus supererat, qui non ponitur hîc: nec habebit tēpus minoris ætatis prædecessoris, quia est indubitabilis:nam ille annus tantùm hæredi dabitur:vt suprà.eodem.l.ij.

ADDITIO. Sed dubium est an hoc vltimo casu iacente hæreditate currant tempora?Bar.hîc respon.quòd non.Nam tempus necessariæ & iustę absentiæ,de medio subducitur:vt.j.eo.l.fi.circa fi. sed iusta, & necessaria absentia est mortis:ergo &c.Nisi fortè hæres,dolo, & fraude aditionem differret.ar.l.cùm syllanianum.j.de ijs qui.vt indig.

SI minor.] ¶ Casus triplices sunt in hac aut. Primus. minor contraxit matrimoniū,& cōfessus est se recepisse dotem spe futuræ numerationis, quæ secuta non est.ipse nō opposuit exceptionē nō numeratæ dotis intra annum,vel intra tres menses.solutum est matrimonium.ad opponendū excep. non nnmeratæ dotis fluxit tempus in minori ętate pater mulieris petit dotē. vult restitui.intra quod tempus restituetur? respon. intra. xij. an. computandos ex die nuptiarum contrahendarum secundū quosdam:vel contractarum secundum alios.Secundus casus est: si decesit minor, qui erat in duodecimo anno relicto successore hærede maiore:quia hæres est maior,intra quod tempus restituetur?certè intra annum·& non dabitur ei quod supererat defuncto ex.xij.an.Tertius casus est,si decesit minor qui poterat restitui ad opponendam exceptionem intra.xij.ann. et minor succesit ei:intra quod tempus restituetur?Certè intra quinquennium,computando ex die quo succesit: & quinquennium currit in minori ætate non expectato exitu minoris ætatis: adeò ꝙ qui intra quinquennium non petiit restitui,posteà non audietur.

i ❡ Non quæritur.] idest non opponit exceptionem de dote non numerata intra legitima,et cōmunia tēpora quæ sunt j.de dote cau.l.fi. in fi. & in aut.quod locum.

k ❡ A tempore nuptiarum.] contractarum,secundum M.& Io. arg.j. de nup.l.sancimus. &.s̄.de iis qui ve.æta.l.fi. & secundum hoc poterit restitui intra. xxxvij.annum vna die,minus si ponas in vltima die . xxv. anni minorē contraxisse matrimonium. Vel dic secundum B.& Azo. id est contrahendarum: hoc est ex quo est habilis ætatis ad cōtrahendum, quod est in.xv.ann.vt in corpore vnde hoc sumitur, scilicet de tempore non solutæ pecuniæ super dote,ibi, nouimus enim eos qui vehementius &c. & secūdum hoc vsque ad.xxvij.ann. vna die plus dabitur restitutio : si ponas finito. xv. an.contraxisse matrimonium hūc minorem,vel quandocunque post. Itē secundum M.& Io. malè diceret si minor:quia non minori,sed maiori curreret tempus:si ponas vltima die.xxv. contraxisse. sed pro Mar.facit quod dicit vt non transcendat &c . scilicet tempus in aliis præscriptionibus statutum.nam si intra.xxvij.an.tantùm daretur, non transcenderet tempus aliâs constitutum,quod est vsq; ad xxix. an.j.e.l.fin. sed expone transcendat, id est ascendat secundum Bul. cum quo consentio.

Dotis non numeratæ exceptio currit etiā minoribus, & habet multa speciali.

l ❡ Hæredi.] maiori,vt patet statim.Et not.quatuor specialia.Primum,quia dantur hîc.xij.anni siue à tēpore cōtractarum,siue contrahendarū.dicas alibi.xxix.an.vt.j.e.l.fi.Secūdum,ꝙ maior succedens minori non habet,nisi annum ex persona illius,etiā si plus illi supererat, vel minus de xij.annis. aliâs habet ex persona defuncti annū vtilē,vel quod ei supererat de anno vtili:vt l.ea quæ.in fi. Tertiū,quia minor succedens maiori habet quinq; annos,cùm aliâs habet tēpus suæ ætatis:& posteà id quod defuncto supererat:vt.s̄.eo. ea quæ.§.quod si.Quartū,quia currit ei tēpus in minori ætate in exceptione nō numeratæ pecuniæ,vt in prin.aliâs nō:vt.s̄.in quib.cau.in integ.resti.non est neces.l.fi.in prin.sed secūdum M.currit hîc etiā aliâs hoc tēpus, vt not.in.l.ea quæ.in fi.§.ꝙ si.vnde secūdū eū nō esset speciale.et hoc secūdum oēs. Potest addi quintū:quia cùm aliâs quadriēniū cōputetur ex tēpore minoris ætatis cōpletæ,hîc cōputātur.xij.anni ex tēpore nuptiarū,siue cōtractārum,siue cōtrahendarum.Item sextū:ꝙ quinq; anni currant durāte minore ætate, aliâs non:nisi in casu:vt in aut.de hære.& fal.§.pupillus. Septimum : quòd adcò currunt,vt non restituatur.aliâs contrà:vt.ff.de mino.l.etiam ei.

m ❡ Aetatis eius.] s.defuncti vel succedentis:quod erat intra.xij.an.

PEtendæ.] CASVS. Minor contraxit:læsus est toto tempore minoris ætatis,& posteà eo elapso intra annum vtilem intra quadrienninm petit,vt sibi detur dilatio ad producendum testes,vel instrumenta:an sibi cōcedi debeat,quæritur?& respon.qnòd sic.sed talis danda est, quæ posit prædicto quadriennio concludi,& non vltra extendi.si ergo sit in vltimo mense quadriennij,& petat dilationem,quæ prorogetur vltra illum mensem in alium mensem,non est audiendus,cùm erat in arbitrio suo non coarctare se ab initio.E conuerso si reus petat dilationem,quæ prorogetur vltra tempus quadriennij:quia non erat in eius potestate quando pulsaretur,dabitur tempus aptum. si talem tamen dilationem implorauit, eadem vtetur actor ad probandum quod intendit.

n ❡ Temporibus.] quæ sunt vsque ad finem vtilis anni.

o ❡ Causis cognitis.] prout dicitur.j.de dila.l.j.

p ❡ Quippe.] conueniet denegari , quod est infrà. Et not. duo exigi vt denegetur si à primo incipias,scilicet vt in confinio petatur , & terminum transcendat,

transcendat, scilicet temporis.

a Defensor rei.] id est ipse reus, vel eius defensor.

b Obstaculum.] id est non obstante q dilatio transcendat vtilẽ annum.

c Etsi.] id est quamuis.

d Dimensio.] id est dilatio.

e Proferat.] i. protẽdat. plus ergo reo quàm actori cõceditur. sic. j. de dila. si quãdo. & ff. de fer. 10 l. fi. & de reg. iur. l. fauorabiliores. Et est hæc ratio, quia non est in rei po testate quando conuenia tur, sed actoris qñ agat: vt hîc, & ff. de excep. doli. l. purè. §. fi. & j. de an. exce. l. j. in fi. & ff. de reg. iur. l. qui. in alterius. in fi.

f Prohibetur.] No. 20 habet per aliũ quod per se habere non potest: vt hîc, & j. de temp. ap. l. per hanc. & de ap. l. fi. & . s. fi aduer. transac. l. j. & . ij. & ff. quæ res pig. obli. pos. l. aristo. Item contrà huic. l. est. j. l. proxi. sed illa secundum istam.

Reus est fauorabilior quã actor. & Defensor.

† Concordat gl. i. in me. in. c. de causis de ot dele. Habeo per aliũ quod nõ per me.

confinio legitimi tẽporis petant, & eius terminos prorogabũt) dilationem petitori denegari cõueniet. in eius enim arbitrio fuerat, tũc inferre litigiũ, cùm petitæ dilatiõis mora superstite spatio possset ĩcludi. Quòd si defensio rei[a], dilationis suffragiũ postulauerit: eandẽ asserta causa citra obstaculũ[b] tpis differri sancimus †: quia nequaquã steterat in ipsius ptãte qñ litigio pulsaret. dari igitur debet etsi[c] impetrata dimẽsio[d] sese vltra tẽporis definitionẽ pferat[e]: qua dilatione, si à reo impetratur, etiã actor in requirẽdis probationibus vti minimè phibetur[f]. D. xiiij. Cal. Augu. Romæ, Constantino Cæs. V. & Maximo Cons.

Pro anno utili datur hodie quadriẽniũ cõtinuum ad implorandum restitutionẽ in integrũ, ex quocũque capite postuletur. de quo quadriẽnio minor ætas, & iusta absentia, & omne legitimum impedimentum excipitur. Bald.

Imperator Iustinianus A. Ioanni præfecto prætorio. LEX VII.

Superuacuã[g] differentiã vtilis anni[h] in integrũ restitutionis à nostra republica separãtes, sancimus, & in antiqua Roma, & in hac alma vrbe, & in Italia, et ĩ alijs pũincijs quadriẽniũ cõtinuũ[i] tm modò numerari † ex die, ex quo annus vtilis currebat, & id tẽpus totius[k] loci † esse cõe. ex differẽtia enim locorũ aliquod induci discrimẽ[l], satis nobis absurdum visum est: q nõ solùm in minorũ restitutionibus, quibus vtilis annus incipit currere, ex quo vicesimisexti anni dies illuxerit[m], sed etiã ĩ maiorũ[n] hoc idẽ adhiberi sancimus, vt et hic pro vtili anno memorata cõtinuatio[o] temporis obseruet ad interponẽdã contestationẽ, finiẽdáq; litẽ[p]. Et queãdmodũ omnis minor[q] ætas excipitur in minorũ restitutionibus, ita, & in maiorũ tps ĩ quo reipublicæ cã absfuerint, vel alijs legitimis causis, quæ veteribus legibus enumeratæ sunt, fuerint occupati, omne excipiat[r]: & nõ absimilis sit[s] in hac parte minorũ, et maiorũ restitutio. D. Cal. Septẽb. Cõstãtinop. post cõsulat. Lampadij & Oreste VV. CC.

TIT. LIIII.

Quibus ex causis maiores in integrum restituantur.

Officium legationis est iusta causa indulgendæ restitutionis in integrum. Bald. Vel sic: Legatis indefensis condemnatis datur restitutio, sicut absentibus reipublicæ causa. Sali.

Imperator Antoninus A. Aemiliano. LEX I.

I pter officiũ le- ...

30 Superuacuam.] CASVS. Minor contraxit: læsus est toto tẽpore minoris ætatis, & eo lapso, & intra annũ vtilẽ olim potest restitui. loco eius vtilis anni statuit imperator q dẽtur hodie quadriẽnium, quod incipit currere à tẽ pore illo, quo cucurrit o- 40 lim vtilis annus: quod tẽpus obseruabitur tã in veteri Roma, quàm in Constantinop. ciuitate cũ cæteris prouincijs. & hoc in prima. quod quadriẽniũ nõ solũ in restitutione minorũ, quod est statim ex quo illuxit prima dies. xxv. an. imõ in resti. 50 maiorũ obseruabitur, puta si maior fuerit absens causa reipub. & interim res sua vsucapta sit: dabitur sibi beneficium resti. intra quadriennium à tempore reuersionis suæ: quod incipit currere à tempore quo fuit reuersus. & hoc in secunda. & sicut minori non currit, nisi post completam minorem ætatem, ita maiori non currit tempus cùm abest. & non refert quo genere causæ fuerit absens, siue reipubli. causa, siue quibuslibet quæ enumeratæ sunt. ff. ex quib. cau. ma. l. j. & quantum ad hæc nulla est differentia inter maiores, & minores.

† Concor. gl. in. c. contingit. super verb. annis. in fi. extra de transa.

60 g Superuacuam.] annus alius continuus[a], vt in vsucapione: vt. ff. de vsucap. l. iij. & . s. de dolo. l. fina. in isto tempore currunt feriati, & non feriati dies: potuit agere vel non: potuit intendere iudex vel non: reus conueniri vel non: sit præsens, vel absens contra quem currit: vt infrà. de præscrip. long. tempo. l. fi. restituuntur tamẽ quidam in integrum, vt in distinctione quæ est. ff. de in integ. resti. l. fi. alius vtilis. Et vtilium multa sunt genera. nam quidam est vtilis quo ad sui initium, sed ex quo incipit, est continuus: vt. ff. de calum. l. annus. & . ff. de ædili. edic. l. cum sex. Alius est vtilis toto tẽpore: & hic est multiplex. nam quidam est vtilis vt nec feriati dies computentur, nec absentiarum nec minorum ætates: vt erat annus vtilis qui dabatur restitutionibus 70 maiorum & minorum: vt. s. eo. l. j. & hac. l. in fi. & . ff. de diuer. & temp. præscrip. l. j. Alius qui currebat absenti eo quòd potuit procuratorem dimittere: sed restituitur, vt annus datus bon. possess. pe. vt. ff. de diuer. & tempo. præscrip. l. ij. & . ff. quis ord. in bon. posses. l. petendis. & . s. de resti. mili. l. j. & fin. sed si est præsens, contra quem currit bonorum possessio? Non currit si impediatur agere secũdum. d. l. j. §. j. Est & quadriennium quod datur maioribus, & minoribus loco vtilis anni, & hoc est continuum vt feriati dies, & non feriati currant: possit agere vel non. sed absentiæ ab eo subducuntur. & secundum hoc quo ad quid est vtile: vt hac. l.

a Ista glo. est valde notabilis secundũ Bal. hic declarãs quando annus dicatur cõtinuus & quãdo vtilis.

h Vtilis anni.] In quo tria oportebat concurrere, actori copia agendi: & 80 reo defendendi: & iudici iudicandi: vt. ff. de diuer. præscrip. l. j.

i Continuum.] Quod non est priuilegiatum licet facta rescindatur, sed priuilegiatæ rei datum, scilicet restitutionem. ADDITIO. Probatur in. l. doli mali exceptio. §. diuersum. ff. de noua. fallit in casu l. fi. j. de repu. hære. Vbi restituitur quis in eo quod facit intra quadriennium post perfectam ætatem, quem casum nota.

k Totius.] id est omnium locorum.

l Discrime.] i. differẽtia in hoc casu. sic & . ff. de institu. l. cũ interdũ. alias aũt qnq; ĩducit: vt. ff. de eo quod cer. lo. l. ideoq;. & . ff. de of. pcõ. & le. l. j. & . ij.

m Illuxerit] Si modo habeat facultatẽ agendi. & hoc si in minori ætate cõtingit læsio. alioquin currit à tempore læsionis: vt ar. ff. quãdo actio de pe. est et an. l. j. §. annus. sed secundum Io. quod accipe quãdo præscriptio cõpleta est contra maiorem reuersum de absentia, & post modicum tempus. Ar. tamen contrã. s. e. aut. si minor. sed ibi speciale.

n In maiorum.] s. re stitutionibus, qui & ipsi 10 iudicis officio iuuatur. aliàs si iure actiõis de dolo, vel quod met. cã. vel simili habent. sua tẽpora.

o Cõtinuatio.] hoc si hîc absens maior læda tur tãto tẽpore secũdum Azo. vel maiori quod est quadriẽniũ: siuerò in minore illud habet solũ re- 20 uersus, & currit et statim post reuersionẽ: vt. ff. ex qui. cau. ma. l. sed & si per prætorẽ. §. si cũ feriæ. & §. quoties. & dic plene vt ibi dixi. & idẽ in minore si lædat ipse: vt qa res vsucapiatur: & vsucapio cœpit cõtra prædecessorẽ. Si aũt lædatur in cõtractu, 30 minori semper dat qua driẽniũ. maior autẽ non restituitur in cõtractu: vt. s. de resti. mili. l. quæ à patre. sed in tẽpore vt si qd potuit querere: vt. ff. ex quib. cau. ma. l. Iulianus. §. eũ. Sed quiã dicũt sem per dari quadriennĩũ: licet minori tẽpore sit læ- 40 sio: vt diximus. s. titu. ij. quod tempore. Accursi. ADDITIO. Vide gl. magnã in hac materia in c. le. j. de rest. in in teg. quã tñ Bar. hîc reprehẽdit: ideo p intellectu istius glo. vide hîc ipsum Bar. in versic. debes scire. & hîc aduerte &c.

† Totis locis.

Minori læso in contractu datur restitutio: sed non maiori.

50 p Finiẽdáq;.] litẽ. s. ĩteg. rest. petitẽ & sic litis cõtestatione nõ perpetuat. vt. s. e. l. petẽdę. §. fin verò. & . ff. de mi. l. papinian°. §. si qs. & . s. de dolo. l. fi. Sed ar. cõtra. ff. de mi. l. intra. j. rñ. Sed ibi aduersari° dolo appellauerat vt extẽ deret tps. Itẽ cõtra. s. e. l. petẽdę. §. q si defensor. sed hęc secũdũ illã: nã fauore rei hoc cõstituit. vñ eo volẽte vltra retardatur nõ eo inuito: vt hîc. Idẽ dico in vtili in rẽ siue rescissoria quæ dat post restitutionẽ, vt ipsa quadriẽnio finiat, si nõ sit pposita: vt. j. ti. j. l. fi. sed põt ppetuari litis cõtestatiõ actiõe rescissoria: cũ nulla lex hoc phibeat: licet quidã cõtradicãt eã nõ ppetuari, secũdũ Azo. 60 sed Io. habet eam pro contestata eo ipso quòd in integrũ restitutio est petita.

In integrũ restitutio - nis petitio an litis con testatione perpetuet.

q Omnis minor.] scilicet infantia, pueritia, adolescentia. Accur.

r Excipiatur.] vt nõ cõputetur in ipso quadriẽnio ipso iure primũ tempus absentiæ, siue mediũ, vltimumve, etiam in minore sicut in maiore diximus. s. ti. ij. l. quod tempore. & est vtile quo ad hoc: quia non currit tempus minoris ætatis, vel iustæ absentiæ, vt de quadriennio minuat: vt diximus. s. tit. j. l. j. Item excipitur tempus quo impedior agere per aduersarium meum, ne agam intra quadriennium: vt. ff. de mino. l. intra.

s Non absimilis sit.] Vt sicut demũ currit præscriptio quadriẽnij mino ribus post maiorẽ ætatẽ: ita maioribus post reuersionem. vel aliter. Sicut mi- 70 nores cõseruãtur hodie ipso iure illæsi: sic & maiores. quod placet. sed sicut pdicta tpa iustę absentię excipiunt de quadriẽnio: quod datur minoribus, sic de quadriẽnio quod dat maioribus: vt hîc dicit. Sed an quod alibi dicitur de anno vtili, est per hac. l. correctũ? Respon. non. ar. j. de ap. l. præcipimus. in fin.

QVIBVS EX CAVSIS MAIORES IN INTEGRVM RESTI. Dixit suprà de resti. mili. specialiter de quibusdam maioribus scilicet militibus, & reipublicæ causa absentibus: nunc de omnibus etiam de ijs qui propter rei qualitatem restituuntur: ut in bonæ fidei iudicijs: ut infrà eo. l. in contractibus.

Continuatio.

80 I propter officiũ.] CASVS. Petebã à te decẽ litẽ sum tecũ cõtestat°. lite cõtesta. legatiõis cã aberas: vel qa princeps misit te: vel qa ex cã à ciuitate tua missus es. te citato nec cõparente cõdẽnatus es: an tibi reuerso det causę tuę ĩtegra defensio p bñficiũ resti. in integ. qrit. rñ. q sic. eodẽ enim priuilegio vtet legatiõis cã absens, quo & reipubli. puta Romanorũ causa absens. Ex hac. l. no. secundũ Bal. hîc q in causis ambasiatorum nõ sunt feriæ à lege indictæ: quia tũc sententia esset ipso iure nulla, nec esset opus remedio restitutionis. Item no. quòd licet quis

sit absens causa legationis reipublicæ, tamen citatio facta ad domum valet: licet ei concedatur in integ. resti. Bal.

a ¶ Ad me.] scilicet principe à ciuitate tua, vel à me: quia princeps misit. & quod subijcit, bona fide. scilicet interueniente ex parte tua: non enim hoc studiosè procurasti: vt. ff. e. l. item hi qui. & l. & qui data.

b ¶ Indefensus] i. nullo modo defensus. idem si fuit defensus sed minus legitimè: quia tunc restituitur ad totā causam: vt. s. de procu. l. quia absente. sed si legitimè defensus fuit, tūc ad appellādū tātū: vt ff. de in integ. resti. l. fin.

c ¶ Cōdemnatus.] Licet ante absentiam cōtestata: aliás nō posset valere ipso iure definitiua: vt. j. de iud. l. properandū. §. j.

d ¶ Iudicij.] Iam cœpti, id est instantiæ.

e ¶ Reipublicæ causa]. f. Romanorū: vt. ff. e. l. sed etsi per pretorē. §. fi. & l. legatis. Et potest distinguere vt diximus. s. de procu. l. quia absente.

Si idcirco.] CASVS. Petebā à te. lite cōtest. captus es ab hostibus: citatione ad domū tuā emissa, nec te cōparente condēnatus es. an tibi reuerso detur in integ. resti. ad integram causæ tuæ defensionē, queritur. respō. q̄ sic. idē est si in carcere pub. vel priua. foret quis detentus.

f ¶ Arbitrum.] i. iudicē ordinarium. sic. s. de postula. l. quisquis. Sed videtur nō valere ipso iure cùm non venerit citatio in notitiam absentis: sic non est restitutio necessaria: vt. ff. quæ sen. si. appel. l. prima. §. itē cùm. Sed illud ibi ad maiorem exaggerationem, nam nec citatus ibi fuerat ad domum: hic sic. vnde sententia tenet, quare necessaria est restitutio. Vel potest dici vt loquatur de arbitro compromissario, cùm præcessit conuentio: vt etiam vno absente ferat sententiam: aliás non haberet locum restitutio: cùm sententia arbitri lata, altera parte absente non valeat: vt. ff. de arbi. l. diem. §. aliàs est. l. si quis litigatorum. &. l. non distinguemus. §. cùm in plures. sed prima verior: quia in arbitro etsi tenet sententia quo ad commissionem pœnæ: non tamen ex ea datur actio. vnde non restituitur contra sententiam quod hîc faciendum dicit, sed haberet exceptionem in pœna: vt. ff. de arbi. l. si cum dies. §. fi. quis. & de exceptio. do. apud. §. si in arbitrum.

Arbitri sententia non parit actionem.

g ¶ Causæ.] scilicet iam cœptæ: vt hîc, &. ff. eodem. l. succurritur. &. l. in eadem.

gationis ad me [a] bona fide factæ, absens, & indefensus [b] condemnatus [c] es: instaurationē iudicij [d] iure desyderas, vt ex integro defensionibus tuis vtaris. nam eos quoq; qui legationis officio funguntur, in eo priuilegio esse, in quo sunt qui reipublicæ causa [e] absunt, receptū est. PP. V. noñ. Mart. Duob. & Aspris Conss.

¶ *Detento in carcere succurritur, si propterea non potuit comparere: & restituitur in integrum. Bal.*

Idem A. Dionysio. LEX II.

Si idcirco apud arbitrū [f] præsentiam tui facere non potuisti, q̄ sub custodia militari iussu præsidis detinebaris, idque in veritate esse præsidi prouinciæ probaueris accipies causæ [g] instaurationem. PP. xiij. Calend. Octobr. Læto & Cereali Conss.

¶ *Maioribus in contractibus enormiter læsis, officio iudicis subuenitur. Bal. & Saly.*

Impp. Dioclet. & Maximian AA. & CC. Proculo decurioni. LEX III.

In cōtractibus [h] qui bonæ fidei sunt, etiā maioribus officio iudicis causa cognita publica iura subueniunt. D. Noñ. August. Diocletiano, & Aristobolo Conss.

In cōtractibus.] CASVS. Maiorem annis induxisti vt re suam tibi venderet, quam non aliás esset distracturus: an sibi subueniatur, quæritur? respon. quòd sic. sed non offi. iudicis resti. sed iure actionis datur de dolo: si dolus dedit causam contractui, & dic hoc officium quod adhæret actioni, non quòd solum officium sit. vel pone exemplum. j. communia vtriusque iudi. l. maioribus.

h ¶ In contractibus.] vt in diuisionibus perperam factis: vt. j. communia vtriusque iudicij. l. maioribus. Item in venditione: si enim non aliás venditurum me inducas vt vendam: ago re tradita de dolo: vt. ff. de dolo. l. & eleganter. in prin. si enim & dolo me in pretio decepisti: agam actione ex eo contractu: vt. ff. de act. emp. l. iulianus. §. si venditor. & §. per contrarium. & arg. j. de rescin. vendi. l. si dolo. si non dolo: aut vltra dimidiam me decepisti, & tunc similiter actione ex eo contractu: vt infrà. de rescin. ven. l. secunda aut non vltra dimidiam, & tunc non agam: vt. ff. de mi. l. in causæ. ij. §. penul. Sed an intra quadriennium tantùm in secundo, & tertio casu? quidam sic. Sed tu dic vsque ad. xxx. an. prout aliàs actio competens durat. Et quod hîc appellat officium, non dicit de eo quod est solum de quo dicitur ff. de mino. l. quòd si minor. §. fina. sed quod actioni inhæret, de quo tractatur. ff. de rei vendi. per totum. & maximè in. l. officium. Item ideo dicit bona fide: quia ibi exuberantior est adhibenda bona fides: vt instit. de obli. ex consensu. §. fin. sed in stricti iuris iudicijs agitur de dolo. vt. ff. de dolo. l. & elegāter. §. non solùm. in fi.

Venditori decepto qualiter subuenitur.

Deceptus vltra dimidiam iusti pretij agit vsque ad xxx. annos

¶ Officio.] re ipsa, id est officio ministrante iudicij iam cœpti.

Respublica.] CASVS. Procurator reipublicæ ciuitatis Romæ contraxit, & deceptus est: an respubli. restitui possit, quæritur. respon. q̄ sic. exemplo minoris cui potest comparari respubli. Viuia.

i ¶ Respublica.] scilicet Romanorum. aliæ enim ciuitates loco priuatorum habentur: vt. ff. de verbo. signi. l. eum qui vectigal. & ad macedo. l. nihil. Quid de ciuitatibus? videtur idem: ar. ff. eod. legatis. & l. sed & si. §. fin. sed ille in legatis contrà. aliàs videtur secus. sed dic vt. j. de iur. reipublicæ. l. rempublicam. lib. xj. Item an idem in castro, vel villa aliqua? Respon. non puto restitui.

¶ *Respublica æquiparatur minori: & ideo habet beneficium restitutionis in integrū. h. d. Bal.*

Idem AA. Prisciano. LEX IIII.

Respublica [i] minorum iure vti solet [k]: ideoq; auxilium restitutionis implorare potest [l]. D. ij. Idus Nouemb. Diocletiano & Aristobolo Conss.

k ¶ Solet.] cùm in aliquo contractu, vel pacto est læsa. Sicut enim minores sunt sub curatoribus, sic & respublica sub administratoribus: vt hîc &. j. de iur. reipublicæ. l. rem. li. xj. &. s. de off. eius qui vicem al. l. j. sic & in ecclesia, cùm reipublicæ parificetur. s. de sacrosan. ecle. l. fi. & in aut. de non alie. §. sinimus. col. ij. œconomi etiam vicem tutorum obtinent: ecclesia ergo pupillorum: vt in aut. de eccl. ti. §. fi. coll. ix. &. s. de epi. & cle. l. orphanotrophos.

Respu. est sub administratorib.

l ¶ Potest.] Sed intra quantum tempus? quidā perpetuò, quasi semper sit pupilla. Tu dic intra quadriennium à tempore læsionis. ar. j. de sen. aduer. fis. l. a. l. j. lib. x.

ADDITIO. Vide de hoc textus expressos in. c. j. de in integ. rest. li. vj. &. c. j. e. ti. in cle.

¶ *Ista lex habet duas lect. secūdum primam hoc dicit. Restitutione habita competit utilis rescissoria, quæ anno finitur. hoc dicit. Secunda lect. hoc intendit. Ad restitutionem in integrum petendam datur utilis annus: quo elapso, natiuitas rescissoriæ impeditur: unde impossibile est, quòd rescissoria proponatur. Bal. Vel sic: Captus ab hostibus cum patre, & matre, reuersus illis ibi defunctis potest succedere, & eorum bona interim usucapta potest uendicare utili rescissoria, restitutione præhabita, quæ olim intra annum utilem, hodie quadriennium continuum debet peti: non usucapta autem ipso iure potest uendicare. hoc dicit. Secundum utranque lectu. sed prima magis amicatur literæ, scilicet ut in re usucapta loquatur. Sali.*

Idem AA. Liciniano. LEX V.

Si ab hostibus [m] cū patre ac matre captus, postea his ibi defunctis, legis Corneliæ [n] beneficio [o] reuersus successiōes eorū quęsisti [p]: exēplo vtilis actionis, q̄ in integrū restitutis dat, cū exceptiōis annuæ tuos prima hora captiuitatis: quasdam res non præscriptas vendicare potest directa rei venditio ad exemplum rei Remedicationis vtilis: quæ datur ad præscriptas, præhabita resti. in integrum & intra annum vtilem olim, hodie quadriennium. & dic res vendicat non præscriptas. q. d. sicut datur vtilis contra possidentes non præscriptas præhabita restitutione, vel vsucaptas. vel pone causam quando inuenit præscriptas: & dic sic res venditas non præscriptas exemplo &c. id est vtili actione, quæ inducta est ad instar directæ solennis. Vel sic: Exemplo vtilis actionis inductæ ad exemplum vtilis solennis, quæ olim cum solennitate proponebatur: vt. ff. de orig. iur. l. ij. §. omnium. Vi.

Si ab hostibus.] CASVS. Paterfamil. & vxor, & filius capti erant ab hostibus: decessit maritus, & vxor in captiuitate: reuersus est filius. fictione legis Corneliæ hæres est, ac si parentes sui in potestate hostium non essent effecti, quæ fingit eos mor-

m ¶ Hostibus.] qui sunt habes: vt. ff. de capti. l. hostes. & adde quod dixi. ff. eo. l. ab hostibus. § non minus.

n ¶ Legis Corneliæ.] Quæ fingit eos mortuos prima hora captiuitatis: & sic liberos: vt insti. quib. non est permis. face. testa. §. fi. &. ff. ad leg. fal. l. j. §. j. Item est hic fictio postliminij similiter, quo recipitur hîc filius, ac si non fuisset captus, & sic non est seruus: vt insti. quib. mo. ius pa. pote. sol. §. sed si ab hostibus.

o ¶ Beneficio.] Aliud est iure postliminij: quia ad ea solùm restituitur, quæ tunc habebat antequam esset exul: sed ad successionem parentum non. Accursius.

p ¶ Quæsisti] id est eorum hæres. & accipe. res vendicare &c. Et dic casum duobus modis. Primò quòd sint vsucaptæ: & tunc expone tribus modis. nam tunc vendicabis exemplo vtilis actionis, id est vtili actione rescissoria, quæ datur ad exemplum primæ directæ, cui est præscriptum præhabita restitutione: vt hîc, &. j. de postlimi. reuer. l. ab hostibus captis. & j. quib. non obst. long. temp. præscript. l. ab hostibus. & de rei ven. nullo. Vel dic ad exemplum primæ directæ, quæ olim cum solennitate dabatur: vt. ff. de orig. iur. l. ij. §. omnium. Vel dic datur vtilis non solennis ad exemplum vtilis solennis. nam vtilis rescissoria dabatur olim cum solennitate, sicut aliæ actiones: hodie sine solennitate: vt dicto. §. omnium. & infrà. de formulis. l. j. & l. ij. Et quod dicit cum obiectu &c. ideo est, quia si post reuersionem quadriennio taceas, cùm etiam tantùm ante captiuitatem superarat parentibus tuis: postea non audieris nisi fueris litem contestatus, super hac rescissoria restituta: vt dixi. supra titu. j. l. fina. & hoc si ponas casum, quòd sint vsucaptæ. Sed si ponas secundo modo, quòd vsucaptæ non sunt: tunc vendicabis iure directo, exemplo vtilis scilicet rescissoriæ quæ datur restitutis &c. ac si dicat. sicut datur directa re non vsucapta: sic vtilis cum effectu re vsucapta præhabita restitutione. Sic ergo annua obijcitur exceptio huic actioni vt hîc. ergo reuerso competit ipso iure licet inefficax: & est similiter pro hoc. ff. de act. & oblig. l. in honorarijs. §. sed cùm. vbi dicitur eam anno tolli. Alij dicunt eam

Casum ponit.

dicunt eam non nasci aliquo modo nisi præhabita restitutione. Et quod hic obijcitur exceptio,exponunt,id est natiuitati huius actionis. Nam obijcitur ex tunc cùm erat restituta:& pro eo est hæc lex in eo quòd datur restitutis:ergo non restituendis:sed secundum nos vtrisq; datur.f.restitutis cũ effectu,restituendis sine effectu. Dices ergo hîc restitutis.f.ipso iure per prætorem mortuũ licet sine effectu. Alij dicunt. i. restituendis.

(quæ huic obijci solet) obiectu res vẽdicare nõ prohiberis [a]. D. xvj. Cal. Maij. CC. Conſ.

a ¶ Prohiberis.] Vẽ 10 dicare.

¶ DE ALIENATIONE MVTANDI IVDICII CAVSA FACTA. ¶ *Hæc quoque eſt cauſa restitutionis: & meritò hîc ponenda, propter futuram iudiciorum mentionem: & propter tractatum rẽſtitutionũ ſuprà poſitum. Accur.*

TITVLVS LV.

De alienatione iudicii mutandi cauſa facta.

¶ *Facta alienatione ratione mutandi iudicij, poſſeſſor poteſt cõueniri rei uẽdicatione, quã poſſeſſio parit: & alienator poteſt conueniri ex edicto, de alienatione iudicij, ad intereſſe per actionem in factũ, quam parit dolus traſferẽtis in alterum, cauſa mutandi iudicij. Bal.*

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Attalo. LEX VNICA.

Vm in rẽ.] CASVS. Rẽ meam poſſedisti: times tibi cõtro uerſiã me facturum: eã in potẽtiore vendidisti: titulo alienationis tradi 30 disti: qualiter mihi ſuccurratur, quæritur? rñ. quia agere poſſum cõtra poſsidẽtẽ directa rei vẽdi. vel cõtra alienantem actione ĩ factum de alie. iu. mu. cau. fac. ad intereſſe.

Cum in rẽ [b] † actione poſſeſsio [c] pariat aduerſario [d], alienatione [e] etiam iudicij mutandi cã celebrata, in ĩtegrũ restitutio [f] edicto perpetuo permittatur: intelligis ſi rẽ, ne ſecũ ageret, qui poſſidebat venũdedit [g], & emptori tradidit: quẽ elegeris [h], cõuenien di tibi tributã eſſe iure facultatẽ. D. vj. Cal. Decembr. Viminatij. CC. Conſ.

† Concor. gl. in. c. paſtoralis. ſuper verb. literæ. in nie. extrã de reſcrip. & c. j. cum gl. ſuper verbo, fecerint. ex trã eo titu.

b ¶ Cum in rẽ.] Quidam habẽt actionem, & 40 aduerſariũ: & tunc expone, id eſt facit aduerſarium obnoxiũ: ſicut obligatio actionis in perſonam. Alij dicũt actionẽ, & aduerſario: & vtraq; bona. Et nota q; ſola poſſeſsio non inducit actionem in rẽ: ſed opus eſt, vt actor habeat domi- 50 nium, vel quaſi: vt. ff. de rei vendi. l. in rẽ. in prin. vnde dicitur, rei vendicatio eſt actio, quæ competit alicui ratione dominij vel quaſi: & poſſeſsionis vel quaſi: non dico ratione dominij. vel quaſi tantũm, vel poſſeſsionis, vel quaſi tantũm: nam oportet quòd ſit dominus vel quaſi: & tu poſsideas vel quaſi: non autem ſufficit quòd ſit dominus vel quaſi: & tu non poſsideas vel quaſi.

Rei vendicatio nõ cõpetit niſi duo concurrant.

c ¶ Poſſeſsio.] ſcilicet rei.

d ¶ Aduerſario.] id eſt actori.

e ¶ Alienatione.] repete & cum alienatione &c.

Actio in factum ex edicto de alie. mut. iudi. &c. vt locũ habeat, tria ſunt neceſſaria.

60 f ¶ Restitutio.] ſcilicet actione in factum ex edicto de alie. mu. iudi. cauſa fac. vt hîc, & ff. eo. l. ex hoc. §. ait prætor. Et nota tria neceſſaria ad hoc vt actio in factum locum habeat. ſ. quòd ſit res alienata cauſa mutandi iudicij futuri. Item quòd dolo vt duriorem mihi conſtituat aduerſarium. Item quòd mea interſit: aliàs hoc locum non habet: vt. ff. eo. l. j. in fi. & l. ij. & iij. in prin. & in fi. & l. item. §. j. & l. ex hoc edicto. §. ait prætor. datur etiam contra alienantẽ vtilis in rem, cùm dolo deſijt poſsidere. vt. ff. de noxa. electio. §. item ſi. & l. bonæfidei. & de peti. hære. l. nec vllã. §. penult. & de rei vendi. l. ſi autem. §. ij.

g ¶ Venundedit.] Tribus interuenientibus vt dixj.

70 h ¶ Elegeris.] Vel eum qui alienauit actione in factum prætoria ex hoc edicto: vel poſſeſſorem directa rei vendicatione: nec ceſſat extraordinaria: ſcilicet in factum per ordinariam id eſt per directam in rem: quod quidam dixerunt vt prius ordinaria intentetur per. l. ff. de mi. l. in cauſæ. ij. in prin. quia cõtra diuerſos datur, & expreſsè hîc dicit quam elegeris. Item nec vtilis in rem, quæ datur: quia dolo deſijt poſsidere per directam: eadẽ ratione & alia: quia directa in rem vtilis extraordinaria dicitur reſpectu rei: non actoris qui iure ſui dominij admittitur ad agendum. Sed an per actionem in factum tollatur directa, vel vtilis in rem? Reſpon. non, cùm ad intereſſe detur tantùm in factum: vt. ff. eo. l. iij. §. ex quibus.

80 ¶ DE RECEPTIS ARBITRIS. ¶ *Dixit de præparatorijs iudiciorum: ſequitur de iudicijs, præmittens de arbitris quæ ad ſimilitudinem iudiciorum ſunt inducta: ut. ff. eo. l. j. Accur.*

Ex ſententia.] CASVS. In cõtrouerſia quã mecũ habebas, in arbitrum compromiſimus. lata eſt ſententia contra me. volo appellare: an poſsim, quæritur? reſpon. quòd non. adeò enim vilis eſt ſententia arbitri, quòd ex ea non naſcitur actio iudicati. & propter hoc hincinde pœna conſueuit promitti ſi iudicato non ſtetur: ſi autem compromiſimus vt intra certum tempus ſententiã proferret, & eo elapſo tulit eam, non valet: adeò vt ſi ei, vel à te, vel à me non ſtetur, non committitur pœna. ¶ Ex iſta. l. not. quatuor. Primò not. quòd à ſententia arbitri non appellatur. Secundò not. q; ex ſententia arbitri non oritur actio iudicati. Tertiò not. quòd in compromiſsis ideo pœna interuenit, vt metu pœnæ laudo pareant. Quartò no. q; ſi compromiſſum eſt tempore limitatũ: quod ſit vltra terminum, ipſo iure non valet, & impunè poteſt contemni. Bal.

TITVLVS LVI.

De receptis arbitris.

¶ *A ſñia arbitri non appellatur, quia ex ea actio non oritur, ſed metu pœnæ paretur, dũmodo cõpromiſſum ſit de iure perfectum, & ſñia lata ſit intra terminũ compromiſſi. Bald.*

Imp. Antonius. A. Nepotianæ. LEX I.

Ex ſentẽtia arbitri ex cõpromiſſo iure pfecto [i] adduti [k], appellari nõ poſſe [l] ſæpe reſcriptũ eſt: qa nec iudicati actio [m] inde [n] pſtari poteſt, & ob hoc inuicẽ pœna pmittitur, vt metu [o] eĩ à placitis nõ recedatur. Sed ſi vltra diẽ cõpmiſſo cõprehẽſum iudicatũ eſt: ſñia nulla eſt: nec vllã pœnã committit [p], qui ei non paruerit. PP. ix. Cal. Auguſt. Romæ, Antonino A. iiij. & Balbino. Conſ.

i ¶ Iure perfecto.] ſ. in quo adſunt quæ adeſſe oportet: & ecõtra abſunt quæ abeſſe opor- 20 tet: maximè quia pœna eſt hincinde promiſſa: vt ff. eo. l. litigatores. §. j.

k ¶ Aditi.] i. electi.

l ¶ Non poſſe.] cõtra. ff. qui ſatiſda. cog. l. arbitro. & j. de iudi. l. cùm ſpecialis. ſed ibi ponitur arbiter pro iudice delegato.

30 m ¶ Actio.] ſ. in factũ, quæ aliàs datur ex ſententia iudicis: vt. j. de re. cre. l. actori. eſt ergo hoc: quia vilis & nulla, non quia digna. Vel poteſt eſſe ratio quare non appellatur: quia appellationis remedio extingui tur pronũciatũ: vt. ff. ad 40 tur. l. j. in fi. ſed cũ arbitriũ nõ poſsit verè dici ſententia: vt. ff. ex quibus cau. infra. irro. l. quid ergo. §. ex cõpromiſſo. ergo non poteſt reſcindi per appellationem: vt ff. de iniuſto teſta. l. nam & ſi ſub. §. j. Sed cũ quãdoq; detur actio vt quãdo 50 eſt expſsẽ, vel. x. dierũ taciturnitate firmata: vt. j. eo. l. pe. §. j. & . ij. an poteſt appellari? Rñ. primo caſu non. argumen. j. de non nu. pecu. l. generaliter. & quorum appel. non re. obſeruare. & infrà de reb. cre. l. ſi quis. Secundo non: quia ante. x. dies non datur, & ſic non appellatur: vt hîc. at poſt ſero prouocatur. Et not. quòd hîc eſt locus argumentandi à communiter accidentibus, accidunt enim ſententiæ communiter, vt à qua ſententia poſsit appellari, & ex eadem agi. ergo econtrà: à quo remouetur vnum, & alterũ: ſed licet appellari non poſsit, eſt tamen quædam ſpecies appellandi: vt. ff. e. 60 l. non diſtinguemus. §. cùm quidam.

Arbitrium per appellationem non reſcinditur. † Cõcor. c. ſi. cũ gl. ſuper verbo, fauentes ex trã eo. titu.

¶ *Qui eſt contumax in non comparendo coram arbitro. incidit in pœnã cõpromiſſi. Bald.*

Imppp. Carus Carinus & Numerianus. AAA. Clementi. LEX II.

Si cõtra cõpromiſſum [q] aduerſarius tuus apud electũ arbitrũ præſentiã ſui facere detrectauit [r], placitæ [s] pœnæ videtur obnoxius [t]. PP. viij. Cal. Ianuar. Caro & Carino Conſ.

¶ *Aduerſus petitionẽ pœnæ, competit exceptio doli, ſi per dolum uel ſordes fuerit arbitratum Bal.*

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Petroniæ. LEX III.

Arbitrorũ ex compromiſſo ſentẽtiæ nõ obtẽperãs [v], ſi ſordes, vel euidẽs gratia † eorũ q arbitrati ſunt, interceſsit: aduerſum filiã tuã agẽtẽ ex ſtipulatu [x],

n ¶ Inde.] i. ex ſententia arbitri.

o ¶ Metu.] ergo ea ſoluta poteſt recedi: vt in au. decernit ius.

p ¶ Committit.] id eſt non incidit in obligationẽ vt. ff. eo. l. ſi cùm. §. ſi intra. & l. non diſtinguemus. §. compromiſſo. aliàs eſt verſic. ſub. §. ſumma rei. & §. ſi. & l. ſi.

Si contra.] CASVS. Cõpromiſimus tu & ego in arbitrum, interpoſita ſtipulatione pœnali ſi ſententiæ ipſius non ſtaretur. citauit te arbiter, non comparuiſti: an in pœnam in compromiſſo compræhẽſam incidiſti, quæritur. reſpon. quòd ſic.

70 q ¶ Compromiſſum.] i. contra id quod fuit actum in cõpromiſſo: fuit enim actum vt adeſſet quando arbiter præciperet.

r ¶ Detrectauit.] id eſt noluit.

s ¶ Placitæ.] pœnæ quam placuit imponere ſi quis contra præceptũ veniret. Accurſius.

t ¶ Obnoxius.] videtur enim nõ ſtetiſſe ſentẽtiæ, qui ſui non fecit præſentiam quominus arbiter ſententiam poſsit ferre, vt hîc, &. ff. eo. l. ſi cùm dies. §. ſi arbiter. & . l. diem. §. aliàs eſt. l. ſi quis litigatorum. & . l. non ex omnibus.

80 Arbitrorum.] CASVS. Pater cũ filia emancipata in controuerſia, quam inter ſe habebant in arbitrum compromiſit, condẽnatus eſt pater per ſordes arbitri: non vult ſtare ſententiæ: an teneatur ſoluere pœnam in compromiſſo compræhenſam, quæritur. reſpon. quòd nõ: ſed contra filiam agentem ex ſtipulatu, ad pœnam excipiet de dolo. Item poteſt agere aduerſus filiam ad intereſſe, quando promiſit dolum in toto negotio ſe non commiſſuram.

v ¶ Obtemperans.] ſcilicet pater.

x ¶ Ex ſtipulatu.] ſcilicet ad pœnam: cùm non pareas ſententiæ.

a ¶ Poteris.] imò videtur quòd ipso iure sit tutus, quasi sub hac conditione sit compromissum: si non fecerit dolo: vt. ff. eo. l. ita demum. in princ. quæ est contrà. Solu. [a] tacita conditio nō facit negotium conditionale: vt. ff. de condi. & demon. l. conditiones extrinsecus. Item contrà videtur nō excipi: vt. ff. eo. l. diem. §. stari, quæ est contrà: sed ibi dicit, nisi sordes &c.

l ¶ Vel scriptum.] per alium.
m ¶ Se illigauerint.] nec hîc aperit, an iurauerint: vel dic vt in superiori casu.
n ¶ In præsenti.] non solùm in superiori casu, quàdo omnes iurauerût.
o ¶ Immutatam.] id est immutabilem.

a Istā sol. reprehendūt hîc do. ideo dic secūdū eos ꝙ in illa. l. ita demum illa conditio in est exactio ni: non autē stipulationi & sic non suspēdit na tiuitatem actiōis, sed executionē eius. Bal. & Pau.

✱ *Agentē conuenire nō dubitaueris.*

b ¶ Clausula.] nā cū multa in compromissis promittantur hinc inde, inter cætera ponitur 10 quandoq; nullum dolum committi, ex qua clausula agitur: vt hîc, & ff. eo. ita demum. in fin. Sed quid si arbiter dolo suo tulit, nō dolo partiū. Io. dicit stari, cùm is qui excipit dolum actoris, debet probare: quod hîc facere non potest: vt. ff. 20 de excep. doli. l. ij. §. j. Itē dolus cōmissus ab vno, non nocet alij: vt. ff. quæ in frau. cred. l. qui à debi tore. Sed contrà puto secundum Barto. quia fal tem nūc dolo facit cum pœnam petit: quòd suffi cit vt dicta exceptio locum habeat: vt. ff. de do- 30 li exce. l. ij. §. & generaliter. & de actiō. empt. l. si sterilis. §. cùm per venditorem. & de trebel. il- lud. §. si tamen.

† Concor. cū hac. l. c. cū tempore. &. c. ex parte. extrà e. ti. vbi dici tur quòd ar biter potest eligi cū iuramēto, licet hodie secūdū leges hoc prohibeatur: vt in authenti ca. seq.

✱ *Scriptis.*

✱ *Agentem conuenire nō dubitaueris.*

c ¶ Conuenire.] ad interesse.

NE in arbitris.] CASVS. In nuit hæc lex, quòd olim 40 arbitrio pœna vallato, adiecto quoque iuramē to, licitū fuit soluta pœna recedere à compromisso, & sic periuriū cōmittere, & decreta eludere arbitrorum: quod absurdum non immeritò videbatur. Obsistens ergo imperator viā per- 50 iurijs, statuit quòd si arbiter de iustè arbitrādo: partes verò de parendo simul iurauerint, vel se iurasse scripserint, seu apud acta se iurasse depo suerint, aut partes tantùm, vel arbiter tantùm: & hoc secūdū prædictū modum firmauerit: sen- 60 tentiam à tali arbitro latam firmam manere, ex ipsa si ad incertum actum fuit, actionem in factum generalem concedens. Si verò ad certum: cōditionē ex hac l. & si fortè res petita au thoritate iudicis tradita fuerit, vtilem rei vendi- 70 ti à possessione ceciderit: quòd si quidem sub prædicta forma arbitrium vallatum non fuerit, nullum erit. In fine verò dicit, quòd si his non præcedentibus, vel partes subscripserint, vel se non contradicere protestati fuerint: perinde est ac si expressè consenserint, valebit in omnibus: vt suprà, dictum est.

exceptiōe doli mali vti poteris [a]: sed ex doli mali clausula [b] quæ cō promissi stipulationi subijci solet, filiā tuā ✱ cōuenire [c] non vetaberis. PP. iij. Id. Ianuarij. ipsis AA. & Cons.

¶ *Si compromissum fuerit iuratū à partibus, & ab arbitro, uel à partibus tantū, uel ab arbitro tantùm, uel in actis fuerit assertū uel cōfessum esse iuratū: ex arbitri sententia condēnatoria oritur actio, ex absolutoria oritur exceptio. Secus si iuratum non appareat in actis, licet altera pars, uel arbiter asserat esse iuratū: quia nec alteri parti, nec arbitro creditur. Itē si arbitri sententia homologatur: ex sentētia arbitri sine pœna electi, actio & exceptio oritur. Et dicitur homologari, siue dicat, non improbo: uel non contradico: nam non contradicere, homologationi par est. h. d. Bald.*

Imperator Iustinianus. A. Demostheni præfec. præto. LEX IIII.

NE in arbitris cū sacraméti † religiōe eligēdis periuriū cōmittat [d], & det licentia perfidis hominibus passim definitiones iudicū [e] eludere: sanctissimo arbitrio, & huiusmodi rem cēsem⁹ esse cōponendā. ¶ Si igit inter actorē & reū, necnō ipsum iudicē [f] fuerit cōsensum, vt cū sacraméti religione lis ꝓcedat, & ipsi quidē litigatores ✱ hoc suis manib⁹, vel per publicas ꝑsonas scripserint vel apud ipsum arbitrū in actis, ꝓpria voce deposuerint, ꝙ sacramētis ꝑstitis [g] arbiter elect⁹ [h] est, hoc etiā addito [i], ✱ & ipse arbiter iuramētū ꝑstiterit super lite cū oī veritate diri menda: eius definitionē validam oīmodò custodiri cēsem⁹, & neque reū, neq; actorē posse discedere, sed tenere oīfariā, quaten⁹ obedire ei cōpellātur. ¶ Sin autē de arbitro quidē, nihil tale fuerit, vel cōpositū [k], vel scriptū [l], ipsæ autē partes literis hoc manifestauerint, ꝙ iuraméti nexib⁹ se illigauerint [m], vt arbitri sententiæ stet: & in ꝓsenti [n] casu omnimodò definitionē arbitri immutatā [o] seruari, literis videlicet eorum similē [p] vim obtinētib⁹: siue s ab initio hoc fuerit ab his [q] scriptum, vel præfato modo depositū, dū arbiter eligebat: siue post definitiuā sentētiā hoc scriptum inueniāt, ꝙ cū sacraméti religio ne eius audientiā amplexi sunt, vel ꝙ ea quæ statuta sunt, adimplere iurauerint. ¶ Sed & si ipse solus arbiter hoc litigatorib⁹ po scētib⁹, vel scriptis, vel depositio nib⁹ [r] (vt dictū est) manifestū faciētib⁹, præstiterit [s] iura mētū, ꝙ cū oī veritate liti libramēta [t] imponat: similē esse etiā in præsenti casu priorib⁹ eius definitionē, & eā oīmodo legib⁹ esse vallatā: & in his oīb⁹ [v] casib⁹ liceat, vel in factū [x], vel cōditionē ex lege [y], vel in rē vtilē instituere actionē, secundū quod facti qualitas postulauerit. ¶ Sin autē † in scriptura quidē, aut depositione nihil tale [z] appareat, vna autē pars dicat iuramentū esse præstitum, quaten⁹ arbitrali stet sententiæ: hmôi litigatorū, vel soli⁹ arbitri † sermones [a] minimè esse credēdos: cū & si quis iuramentū datum esse, non iudice [b] supposito, nec hoc scriptura partiū testāte, cōcesserit: incerti [c] certaminis cō positio (quæ inter homines imperitos sæpe accidit) nō aliquid vigoris rebus iudicatis inferat, sed in huiusmodi casu hæc obtineāt, quæ veteres super arbitris eligēdis sanxerunt [d].

In authen de iudicibus. §. quia verò multæ. colla. vj. consti. x.

p ¶ Similem.] s. in proximo casu.
q ¶ Ab his.] scilicet actore & reo.
10 r ¶ Vel depositionibus.] facta scriptura in actis.
s ¶ Præstiterit.] id est præstitisse dixerit.
t ¶ Libramenta.] id est finem. Accur.
v ¶ Omnibus.] scilicet tribus casibus. Accursius.
20 x ¶ In factum.] sci licet generali: de qua dicitur suprà de sacrosan. eccle. l. sancimus. j. & sic non est contrà suprà eodem. l. j. Et dic in factum dari cùm agitur ad factum quod est incertum, vt cùm dixit. x. aut noxæ dare conditio- 30 nem, ex hac lege quando est certum. in rem quando actum est rei vendicatione, vel quando personali, & ex sententia fuit tradita possessio, & postea amissa: vt. ff. de publi. l. iij. in fin. aliàs non datur in rem ex sententia lata in per- 40 sonali actiōe, nisi in casu: vt insti. de offic. iudi. §. fin.
y ¶ Ex lege.] scilicet ista.
z ¶ Tale.] de trib⁹ prædictis casibus.
a ¶ Sermones.] nam vox vnius, vox nullius: vt infrà de testi. l. iurisiu 50 randi. §. simili. at iudex ordinarius potest suam sententiam interpretari: vt. ff. de appel. l. iij. & argumen. infrà de iudi. properandum. §. illo. argument. infrà ad legem cor. de fal. l. si quis decurio: quæ sunt argu. contrà. An ergo potest esse 60 testis iudex, vel arbiter de ijs quæ coram eo acta sunt post sententiam? Dic quòd sic cùm non sint prohibiti: vt. ff. de testi. l. j. Et quòd hîc dicit, est ideo: quia scriptura exigebatur quæ non aderat: ite erat solus. & pro hoc quòd possit est. ff. de 70 testi. l. ob carmen. §. illud quoque. &. §. item senatus. Sed argument. contrà. ff. de testi. l. fi. & hoc notat Azo in summa de testi. §. habetur. sed prima placet. ADDITIO. Distingue aut iudex assumitur, vt testis in causa donec est iudex, vel arbiter, & non potest, ne duplici fungatur officio: vt. l. quisquis. s. de postu. aut postquam causa est finita: & tunc si quidē assumitur vt testis super processu, valet eius testimonium: vt. d. l. ob carmē. §. illud quoque. nisi ei obstaret quòd esset solus: vel quòd scriptura non esset facta: vt hac. l. aut assumitur ad testificandum super iustitia sententiæ suæ, & non potest: quia suspectus est. argumen. l. eos. in princip. infrà de appel. & de hoc per glos. & Innocen. extrà de testi. cap. cùm à nobis. & cap. dilecto filio. & de 80 elec. ca. cùm dilectus.

Sentētia lata in personali actiō. ne non parit actionē in rem.

† Iste versi cu. cū glo. semper allegatur quòd non statur dicto iudi. cis, vel arbitri de gestis vel actis coram eis, & in hoc fundat c. quoniam contra falsam extrà de proba. Pau hîc.

† Facit. c. cū in iure. cū gl. super verb. fedis. in versi. & id dicit lex. de off. de. leg. &. c. cū à nobis. e. extrà de test. cum gloss.

d ¶ Committatur.] arg. j. de indi. vid. tol. l. ij.
e ¶ Iudicum.] scilicet arbitrorum. sic & ponitur in authent. de appel. §. deinceps. colla. viij.
f ¶ Iudicem.] id est arbitrum.
g ¶ Præstitis.] vel à se, vel à partibus.
80 h ¶ Electis.] non aperit an iurauerit vel non: sed scripserunt omnes se iurasse: cui scripturæ creditur, siue sit verum, siue non: vt & aliàs. ff. de dona. l. ex hac. Et nota quòd primus casus est, quando omnes scriptum est iurasse. Secundus, quando partes tantùm. Tertius, quando arbitrum tantùm. Quartus, quando dicitur ab vno, vel vtroque quòd sit iuratum, non tamen scriptum inuenitur.
i ¶ Addito.] in scriptura arbitri vel publica, vel in actis coram se.
k ¶ SIN AVTEM. ¶ Compositum.] per se scriptum.

b ¶ Iudice.] id est arbitro. & est sensus: & si constat iuratum, tamen non est scriptum coram arbitro à notario, nec à partibus, nec præiudicat. vis est ergo in scriptura.
c ¶ Incerti.] incertum dicitur: quia eius effectus non est certus: imò econtrà est certum, quòd nullum effectum habeat.
d ¶ Sanxerunt.] vt partes non teneantur stare, nisi esset pœna apposita: vt. s. eo. l. j.

Decernit.

¶ Hodie prohibetur fieri compromiſſum cũ iuramento: & licet arbiter iuret, ſi malè iudicat, ſolũ à deo punitur. hoc dicit. Sali.

DEcernit[a] ius nouũ nullum ſic fieri[b] poſſe arbitrum, vt cũ ſacramẽti[c] † religione iudicet, ſed pœnã ſtatuat: qua præſtita liceat à iudicatis recedere. ¶ Si cõtra hoc[d] iudicatum fuerit: iudex qui malè[e] iudicat, ſi dolo facit, pœnã[f] à Deo expetet: ſi ignorantia, nihil pręter ſacramẽtum ei[g] erit, neque litigatores rurſus damno afficientur.

¶ Finis authenticæ.

¶ Sequitur tex. l. Codicis.

¶ Si quis autẽ poſt arbitri definitionẽ ſubſcripſerit[h] οὐκ ἀντιλέγω, (gręcis enim vocabulis hoc enarrare propter conſuetudinẽ[i] vtilius viſum eſt) & ſi nõ adiecerit[k] ὁμολογῶ: & ſic omnimodo ꝑ actionem in factũ eum cõpelli[l] ea facere, quibus cõſenſit. Qualis em̃ differẽtia eſt, ſi huiuſmodi verbis etiam ὁμολογῶ adijciatur[m], vel huiuſcemodi vocabulũ oĩno omittatur[n] † ? Si enim verba conſueta ſtipulationũ, & ſubtilis, imò magis ſuperuacua obſeruatio ab aula[o] cõceſsit, & nos qdẽ nuꝑ legib⁹ à nobis ſcriptis multa vitia ſtipulationũ, multáſq; ãbages ſcrupuloſoſq; circuit⁹ correxim⁹[p] ꝑ cur nõ & hmõi[q] ſcriptura totã formidinẽ veteris iuris ãputamus: vt ſi quis hæc ſcripſerit, vel vnum ex his, acquieſcere eis compellatur, & ea ad effectũ omnimodo ꝑducere: cũ non ſit veriſimile hęc ꝑpter hoc ſcripſiſſe, vt tantùm nõ contradicat, ſed[r] vt etiam ea impleat, aduerſus quæ obuiã ire nõ poteſt. D. iij. Calend. Nouẽb. Decio V. C. Con.

a ¶ DEcernit.] Hæc aut. corrigit hãc legẽ vſq; ad. §. finalẽ. vt hodie nõ iuretur. & eſt: ex authẽtico de iud. §. quia verò multæ. co. vj. et habẽt hîc quidã decernim⁹, & aliàs decernit. ſ. noua cõſtitutio CASVS. Hęc authen. corrigit. l. C. in eo ꝙ dicebat poſſe arbitrũ eligi cũ iureiurando. hæc prohibet ꝙ nullus arbiter eligatur cũ iuramento, ſed cũ pœna. poſteà imponit pœnã ibi: ſi cõtra factũ fuerit. ¶ Nota ex iſta l. ꝙ lex ciuilis pôt reprobare iuramẽtũ. Secũdò 10 no. caſum in quo arbiter malè iudicãs non facit litẽ ſuã. Tertiò, nota caſum, in quo dolus non punitur niſi à Deo, ſecũdùm Bald.

b ¶ Fieri.] ideſt, eligi.

c ¶ Sacramenti.] ꝑſtiti à ſe, vel à partibus ſecũdũ Azo. & Io. vt hîc & in 20 definitè dicit. & ſecũdũ hoc habeas ĩ fine eis. ſed B. à ſe arbitro præſtiti tãtũ, & pro eo eſt finis huius authẽticæ ꝑut habes ei. ſic ergo ſecũdũ eum ꝑtes nõ ꝑhibentᷣ iurare. Sed qđ ſi pœna & iuſiurandũ ſit ꝑſtitũ? Reſpondent quidã non valere: 30 qa cõtra legẽ factũ eſt: vt. s. de legi. & cõſti. l. nõ dubiũ. Sed Io. cõtra, quia ſi forma, ſeu qualitas arbitrij ſit improbata, non ſubſtãtia. nã cõpromitti non eſt prohibitũ: ſed ſic cõpromitti ꝑhibitũ eſt: vt arg. ff. de cõdi inſt. l. q̃ ſub cõditiõe. §. quoties. 40 ſic & matrimonij nimia feſtinatio punitᷣ: ſed matrimoniũ nõ caſſatᷣ: vt in aut. de reſti. & ea q̃ pa. §. vnũ. coll. iiij. & . j. de ſecũ. nup. l. j.

† Si tamen eſt præſtitũ ſeruari debet: vt ca. ij. cum glo. in verb. ſacramẽti. & ca. cũ tẽpore. extra de eo. ti tu.

† Aliàs vel huiuſmodi traſmittatᷣ. Matrimonũ non eſt cũ feſtinatione cõtrahendum.

d ¶ Hoc.] prohbitum à lege.

e ¶ Male.] qd ſi bene? dicũt quidã valere. Tu 50 dic ꝙ nõ: vt argu. ff. de re mili. l. iij. §. in bello.

f ¶ Pœnam.] periurij: vt. j. de iureiur. l. ii.

g ¶ Ei.] qdã habẽt eis, ſcilicet partib⁹: quia vna alterã vocabit periurã: nõ aũt ſententia arbitri pariet aliquã actionem de iis quæ dicuntur in. l. 60 ne in arbitris. §. ſed & ſi ipſe. & ſic eſt pro Martino & Io. Alij habent ei. ſ. arbitro. & ſic pro Bart. & ſecundũ hanc eſt contrà. s. de pac. l. ſi qs in conſcribẽdo. in fi. Sol. hîc ſpeciale in odiũ eorũ qui fecerunt iurare arbitrum, aliàs facit litem ſuam: vt ibi. ADDITIO. Aduerte ꝙ hæc aut. habet locum in arbitro, nõ in arbitratore: ille enim poteſt aſſumi cũ iureiurando: vt ca. quintauallis. extrà de iureiur. & . l. ſi libertus ita. ff. de ope liber.

70 h ¶ Si quis ſubſcripſerit.] οὐκ ἀντιλέγω. Hoc eſt græcum quod ſonat, id eſt non contradico.

i ¶ Conſuetudinem.] hæc enim lex facta fuit in ciuitate Cõſtantinopolitana, vbi loquuntur homines Græcis verbis. Accur.

k ¶ Adiecerit.] & hoc græcũ omologo. i. confirmo vel laudo.

l ¶ Compelli.] dicit hîc Ir. loqui quãdo fuit iuratum, & ſcriptum: quod non placet: quia tunc valeret ſecundum hanc legem, etiam ſine huius confirmatione.

m ¶ Adiciatur.] id eſt non contradico.

n ¶ Tranſmittatur.] ſ. confirmo, & laudo.

80 o ¶ Ab aula.] id eſt à iure quod fit in aula: & ſic ponitur id in quo fit pro eo quod fit.

p ¶ Correximus.] vt. j. de contrahen. ſtip. l. ſcrupuloſam. & . l. magnam. & . l. omnes.

q ¶ Huiuſmodi.] ideſt hac lege. vel dic ideſt, hoc verbum non contradico.

r ¶ Sed vt.] Sic ergo nõ eſt hîc ſimplex abnutiuũ ſed curare debet & ſeruare: vt. ff. de verb. obli. l. inter ſtipulantem. in prin.

¶ Ex ſentẽtia arbitri pacto nudo, & ſine pœna aſſumpti homologata expreßè, vel tacitè, oritur actio & exceptio. Item coram arbitro fit præſcriptionis interruptio, & ex actis ibi probatis corã eo in alio iudicio inter eaſdem partes fit probatio. h. d. tota lex, quæ eſt notabilis & ſingularis ſecũdũ Bar. & Bald. Vel ſic Vbi ex ſententia arbitri datur exceptio, actori non dabatur actio: hodie ſiue expreßè, ſiue taciturnitate decem dierum eius ſentẽtia ſit homologata, actori datᷣ actio, & reo exceptio: parte verò reclamante ſententia non habet effectũ niſi cum ſacramenti religione arbiter fuerit electus. & per litis cõteſtationẽ factam corã arbitro interrumpitur præſcriptio. Et geſta corã eo, probant inter eoſdem in iudicio ordinario. Sali.

Idẽ A. Iuliano præfecto prætorio. LEX V.

CVm anteà ſancitũ fuerat in arbitris eligẽdis quos neq; pœna cõpromiſsi valabat, neque iudex dederat ſed nulla ſentẽtia[s] præcedẽte cõmunis electio, vt illorum ſententiæ ſtaretᷣ, procreabat, ſi quidem ꝑ parte pulſata[t] forma[v] arbitralis ꝑcederet, exceptionẽ ei veluti[x] pacti generari: ſin autẽ pro actore calculus[y] poneretur, nihil ex eo procedere ei[z] præſidij: ſancimus in eos arbitros quos ꝑdiximus & quos talis cõſenſus elegerit ſub eo pacto vel in ſcriptis vel nõ ĩ ſcriptis habito vt eorũ definitiõi ſtetᷣ: ſi qdẽ ſubſcripſerint, poſtquã[a] definitio ꝑceſsit, ꝙ non diſpliceat ambabus partibus eorum ſententia: non ſolùm reo exceptionẽ veluti pacti generari, ſed etiam actori ex noſtro numine[b] in factũ actionẽ, quaten⁹ poſsit ſñia eius executioni mãdari * in hac quidem regia

CVm antea.] CASVS. Petebã à te. x. negabas te mi debere, compromiſsimus in arbitriũ ſine pœna, olim obtinuit ꝙ ſi ꝑ te lata eſſet ſñia valeret, & dabatur exceptio: ſi aũt pro me nõ valeret, nec dabatur mihi ex ea actio. Quod corrigit imperator, ſtatuẽs, vt ſi litigantes cõpromiſerint in arbitrũ, & conuenerint de ſtando ſentẽtiæ ſuæ ſine pœna, & arbiter ſententiauerit, & ſententiæ ſubſcripſerunt, ꝙ eis placeat, nõ ſolũ dabitur reo exceptio ſi pro reo feratᷣ 10 ſed ſi ꝑ actore lata fuerit dabitᷣ tibi actio & mã dabitur executioni ꝑ officialẽ ꝑfecti, vel per eũ iudicẽ cuius forũ ſequitᷣ reus. In prouincijs autẽ per moderatores &c. vel iudicem in cuius foro eſt pulſatus. & hæc in prima & ſecunda.

20 ¶ SIN AVTEM. Si aũt poſt ſententiam non ſubſcripſerint partes, ſed per decem dies tacurint nec dixerint cõtrà, vidẽtur eam confirmare per taciturnitatẽ, & iõ dabitur exceptio actori. & hoc in tertia parte. Si autem altera pars intra de 30 cẽniũ ſtare noluerit ſententiæ, imò reclamauerit nec reo ex ea dabitur exceptio, nec actori actio. niſi cum iuramenti religione fuerit aſſumptus arbiter: vt. s. l. ꝑxi. quo caſu ſeruabitur quod in ea lege ſtatutũ eſt. & hoc ĩ quarta parte. 40 an aũt per litis cõteſt. factã corã arbitro, vel ꝑ libelli oblationẽ, executore tranſmiſſo, interrũpatur præſcriptio ſicut corã iudice, q̃ritᷣ? reſpõd. ꝙ ſic. & hoc in qnta ꝑte. An autẽ partiũ cõfeſsio, teſtiũ ꝑducio facta corã arbitrio, ſi altera pars co 50 rã ordinario litigare voluerit, valeat corã ordinario ſi opus fuerit, quęritur? reſpõ. ꝙ ſic. & hoc in ſexta. ¶ Ex iſta. l. no. ꝙ homologatio debet fieri poſt laudũ non ante laudum: appellationi verò poteſt renũciari ante ſententiã, & poſt vt. j. de tẽ. 60 po appel. l. fi. in ſi. Vlterius no. in ver. ſed in hac quidẽ. per quos ſentẽtia arbitrorũ executiõi mãdetur, & dicit tex. ꝙ per iudicem rei. non ergo reſpicitur locus arbitrij, ſed forus conuenti. quod eſt not. ſecundum Bal.

* Sed in hac &c.

s ¶ Sententia.] ſ. delegatoria.

t ¶ Pulſata.] ideſt reo: illi enim acquiritur exceptio, ſed pro actore non.

70 v ¶ Forma.] id eſt ſententia.

x ¶ Veluti.] Non enim verum pactũ & expreſſum compromittentium præceſsit, ſed tamen quod ſtatuitur ab arbitro videtur eorum pacto ſtatui, licet autem in hoc caſu ſecundum quòd hîc dicitur exceptio reo competeret cũ facto pacto de non petendo, ſed arbiter id ſentiet: tamen hoc hodie ceſſat: vt ſicut actio in caſu illo non competit, ſic nec exceptio: vt. j. eo. §. altera. H.

y ¶ Calculus.] id eſt ſententia.

z ¶ Ei.] Hoc corrigitur. j. eo. §. altera. nam quo caſu valet pro actore: valet pro reo, ſecundùm Azo.

80 a ¶ Poſtquam.] Aliud ſi antè, cùm pactum ſit nudum: argumentum tamen contrà. ff. de pactis. lege & hæredibus. §. filia. & ſuprà de pactis. lege prima. ſi autem coram iudice ante ſententiam fiat huiuſmodi pactum valeret: vt infrà. de tempo. & repara. aplica. l. finali. §. finali. Accurſius.

b ¶ Nomine.] s. l. proxim. in fine. Sic ergo ex lege naſcitur actio, & exceptio[a] hoc caſu non ex ſententia: & ſic non eſt contrà. s. eo. l. j. & . ff. eod. l. ij. Vel hîc ſpeciale, quia non fuit appoſita pœna. Sed nonne hoc caſu

a Glo. iſta malè loquitur ſecũdũ Pau. de ca. hîc: ſed debet intelligi ſanè qđ oritur ex ſẽtentia propter legis authoritatẽ erit exceptio rei iudicatæ non pacti tãtũ. conſyderatio verò Iuſtiniani ꝙ nõ ſit diſtinguendũ inter actorẽ, & reũ, fundatur in æqualitate ſeruanda in iudicijs: vt. j. de fru. & [illegible]t. expen. l. ſ.

etiam iure veteri poterat agi cōdictione incerti ad intereſſe:vt.ff.eo.l.diĉ.§. fina?Rñd.hîc nudũ fuit pactũ in compromittendo,ibi in ſtipulatione valla tũ.Item quid ſi pignus detur arbitro pro ſententia ſeruanda?Reſpon.ſecũdum Ir.aut vt ipſe teneat,quo caſu eſt pignus naturali obligationi accedēs, qua tenetur pars ipſi arbitro ad ſeruandã ſentẽtiam:vt arg.j̄.de vſur.l. per retentionem.aut vt det parti,& tunc eſt depoſitum certa lege datũ, et ſic agit pars cui eſt dan-10dum cōtra arbitrũ actione depoſiti:vt. j̄.ad exhibẽdũ.l.ſi res.Tu dic hoc vltimo caſu dari pręſcriptis verbis.ff.de præſcri. verb.l.ſi rem.§.pe. Item quid ſi pœna promittitur rato manente pacto? dic vt. ff.eo.l.ij.

ciuitate ab officio eminentiſsimæ præfecturæ, vel eius, cuius forũ pars ſequitur fugiẽtis: in prouincijs aũt,tã per moderatores, quã per apparitores eorũ,vel per iudices quorũ regimẽ pars pertimeſcit pulſata.¶ Sin aũt poſt ſentẽtiã minimè quidẽ ſubſcripſerĩt [a] ſe arbitri formã amplecti [b], ſed ſilentio † eam roborauerint,& nõ intra decẽ dies [c] proximos atteſtatio [d] miſſa fuerit,vel iudici,vel aduerſario ab alterutra [e] parte, per quã manifeſtũ fiat definitionẽ nõ eſſe amplectẽdã:tũc ſilẽtio partiũ ſentẽtiã roboratã eſſe, & fugiẽti exceptionẽ,& agẽti memoratã actionẽ cōpetere. ¶ Altera aũt parte recuſante ſecũdũ præfatũ [f] modum & implere ſtatuta minimè cupiẽte,nihil fieri p̃ iudicij,neque parari,vel exceptionẽ reo,vel actori actionem: exceptis videlicet arbitris q cũ ſacramenti religiõe electi ſunt ſecũdũ nouellã noſtri * numinis cōſtitutionẽ [g]. Tunc etẽm ea oĩa ſeruari oportet,quæ lege noſtra ſuper huiuſmodi audiẽtia definita ſunt Licet [h] nõ ignoremus Iulij Pauli opinionem & aliorũ certorum prudẽtiũ,qui tetigerũt quidẽ huiuſmodi q̃ſtionẽ quã in p̃ſenti aggredimur nõ ãt * peritiſsimè peregerũt,ſed vſque ad quaſdã [i] actiões tẽporales ſtãdũ eſſe exiſtimauerũt.Pleni⁹ ãt & gñliter definim⁹ cõuẽtũ [k] ĩ ſcriptis * apud cōpromiſſariũ iudicẽ factũ,ita tẽpis ĩterruptionẽ ĩducere quaſi ĩ ordinario iudicio lis fuiſſet inchoata. ¶ Ad hæc gñliter ſancim⁹,in ijsq̃ apud cōpromiſſarios * fata ſunt ſi aliqd in actũ [l] reſpiciẽs, vel p̃feſſum [m] eſt,vel atteſtatũ [n]: poſſe eo & ĩ ordinarijs vti iudicijs [o]. D.vj.Cal. Lampadio & Oreſte. VV.CC.Conſ.

† Et ſic ſilentio decẽ dierũ cōfirmatur arbitrium.& cō cor.gloſ.in ca.cum tempore.ſuper verbo, obſeruandũ. in fi. extrà de arbi.

a ¶ Subſcripſerint.] 20 actor & reus.& collige hîc ſententiam arbitri in ſcriptis dadã vt iudicis: vt.j̄.de ſen.ex breuicu.reci.l.ii.

b ¶ Amplecti.] ſ.velle.

c ¶ Decem dies.] Qui & poſteà p̃ authen. ſtatuti ſunt ad appellandũ à ſentẽtiis iudicũ: vt 30 in aut.de app.& intra q̃ tẽp.§.j.col.iiij.Accur.

d ¶ Atteſtatio.] id eſt contradictio. Accur.

e ¶ Alterutra.] vt.ff. eo.litigatores.§.interdũ. Sed contra in.l.ij.eo.tit. &.ſ̃.eo.l.j.Solu.vt.ſ̃.eo. p̃ximè in gl.ſ̃. l.p̃xima.

f ¶ Præfatum.] id 40 eſt intra decẽ dies.

g ¶ Conſtitutionem.] vt.ſ̃.eo.l.proxi.

* Nominis.

h ¶ Licet.] Hac lege habes effectũ arbitrij. in fi.vt.ſ̃.de actione vel exceptione danda.Item in principio:vt hîc.Item in medio: vt.j̄.proxi.§.

i ¶ Ad quaſdam.] 50 nõ oẽs,nec ad p̃petuas.

* Perfectiſsimè.

k ¶ Conuentum.] id eſt cõuentionẽ factam in ſcriptis & executore miſſo, non aliàs:vt.j̄.de p̃ſcriptionib⁹ triginta annorũ.l ſicut.niſi in caſi coram prĩcipe:vt.ſ̃. qñ lib. princip.l.j.&.ij.Item nota hîc libellum in ſcri 60 ptis debere dari corã arbitrio ſicut corã iudice:vt.j̄.de litis cōteſtatione.aut.auferat.Sed contrà arg.ſ̃.de epiſcopis & clericis.aut.generaliter. in fin.Solutio.vt ibi.

* Apud cōpromiſſum.

Libell⁹ eſt corã arbitro dãdus.

l ¶ Factum.] id eſt ad facti quæſtionem.

m ¶ Profeſſum.] id eſt profeſſum ab eo.

n ¶ Atteſtatum.] id eſt teſtibus affirmatum coram arbitro.

Iudicij vnius acta, faciunt fidẽ in alio.

70 o ¶ Iudiciis.] data electione alteri parti,vtrũ velit teſtes iterum producẽ ſi viuũ,an atteſtationes:vt.j̄.de teſti.l.fi.Et ita no.quod actum eſt in vno iudicio valet in alio:vt hîc,&.j̄.de lib.ca.l. iubemus. quod intelligitur eſſe verũ inter eaſdem perſonas.Sed an etiam inter alias perſonas,Rñ.non: vt ſ̃.de eden.l.ij.& facit.j̄ de re iudi.l.geſta.

SAncimus.] CASVS. Petebam à te decem, negaſti te mihi teneri, compromiſimus in mulierem: an valeat compromiſſum,quæritur?Rñ quòd non quantæcũque fuerit opinionis:nec etiam ſi liberti in patronam compromiſerint,& pœnam hincinde ſtipulati fuerint.ſi ſententiæ non ſtetur.nec enim non ſtans ſententiæ,propter hoc incidit in pœnam. 80 Viuia.

p ¶ Optimæ.] nã generaliter præſumitur omnes ſapientes:vt.j̄. de lib. cau.l.iubemus.&.ſ̃.de ijs qui ve.ęta.impe.l.ij.§.j.

q ¶ Agmine.] vt neque arbitri neque iudices,neque aliud officium in iudicio habeant:vt hîc,&.ff.de iudi.l.cũ prætor.§.penul.& de regu.iur.l. ſecunda.&.ff.de procu.l.neque.& arg.ff.de vſufru.l.ſed & ſi quid.§. mancipiorum.

r ¶ Earum.] ſcilicet mulierum.

s ¶ Contemptores.] Quidã habent cõuentores.id eſt cõuenientes,ſiue promittẽtes qui ſunt iuſti,q̃a nõ p̃nt ad eã cõueniri.Alij habẽt contẽptores & idẽ eſt ſenſus.nam iuſtè contẽnunt eas ſoluere.Et quod dicit nulla pœna,quæ fuiſſet promiſſa,nulla pacti &c.ſi pactum de non petendo loco pœnæ fuit appoſitum:vt.ff.e.litigatores.§.interdum.Vel dic pacti,quia fuit cōpromiſſum ſecũdũ formam.ſ̃.l.proxi, in princ. Quid in comitiſſa campaniæ & matildę quę ar 10 bitrantur?Reſpon.ſerua conſuetudinem quę dat eis iuriſdictionem: vt.j̄. de emãci.l.j. ADDITIO. iſto eſt caſ⁹ expreſſus in.c.dilecti filij.vbi verba iſtius.l.recitantur extra eo.tit.& ibi Inno.Hoſtien. & Io.an. tenẽt quòd ſuccedũt in 20 comitatu & iuriſdictione, ſecundum Bald.hîc.

* Acta ſunt ſi aliquid factũ &c.

Conſuetudo dat iuriſdictionẽ.

¶ Mulier non poteſt eſſe arbiter. hoc dicit. Bal.vel ſic: Mulieres nõ poſſunt cōpromiſſum recipere,& per eas laudata non nocent.Sali.

Idẽ.A.Ioanni præfec.præto. LEX VI.

SAncimus mulieres ſuæ pudicitiæ memores,& operum quę eis natura p̃miſit,& à quib⁹ eas iuſsit abſtinere,licet ſummæ, atq; optimæ [p] opiniõis cōſtitutæ in ſe arbitriũ ſuſceperint, vel ſi fuerint patronæ,etiã ſi ĩter libertos ſuã interpoſuerint audiẽtiam ab omni iudiciali agmine [q] ſeparari,vt ex earũ [r] electiõe nulla pœna,nulla pacti exceptio aduerſus iuſtos earũ cõtẽptores [s] habeãt.

TITVLVS LVII
De ſatiſdando.

¶ Procurator actoris factus apud acta,nõ tenetur ſatiſdare de rato,ſed de defendẽdo. Item reuocatio mandati quæ in notitiam iudicis,vel aduerſarij non peruenit,iudicium non impedit procurator verò rei indiſtinctè caueat de iudicato ſoluendo.h.d.Bar.& Bal.

Impp.Diocleт.& Maximian. AA.&.CC.

LEX VNICA.

NOn eſt incerti iuris, eũ q apud * acta [t] factus [v] eſt agẽtis p̃curator non cōpelli ratã rẽ dominũ habiturum ſatiſdare. hoc eñ caſu veluti p̃ſentis [x] p̃curatorẽ interuenire ĩtelligẽdũ eſt. Itaq; etſi poſteà mutata volũtate procuratorẽ eſſe * noluerit [y], tñ iudiciũ quo quaſi procurator expertus eſt,iudex ratum habere

¶ DE SATISDANDO. ¶ Dicturus de iudicijs, præmittit de ſatiſdãdo,quia hoc vt ante litem conteſtatã: fit.j̄.e.§.j.& §.fi. & eſt ſatiſdatio cum fideiuſſo 30 re:vt.ff.qui ſatiſ. co.l.j.

NOn eſt.] CASVS. A te decẽ petij in iudicio corã iudice, & te pręſente ordinaui procuratorem,vel te nõ pręſente:an cōpelli debeat p̃curator ſatiſdare me 40 ratum habiturum quæritur?Reſpon. quòd nõ. Si autem te & iudice ignorantibus reuocaui mãdatũ:tamẽ quicquid per procuratorem actũ eſt,ratum debet habere iudex.& hoc in ſecũda Si autẽ petas vt ſatiſdet de defendendo,quia me 50 vis recõuenire:an ſis audiẽdus,quęrit?Rñ.quòd ſic.Alioquin iudex non p̃cedet. Procurator aũt ſ.rei,an ſatiſdare debeat de iudicato ſoluendo,q̃ritur? Dicitur q̃ ſic: qđ obtinet in oĩbus caſibus.

* Actis dicis.

Acta quæ dicuntur.

t ¶ Acta.] acta ſunt ſcripturæ.quæ fiũt de a- 60 ctitatis corã iudice.

v ¶ Factus eſt.] aduerſario præſente vel abſente & añ iudicij initiũ.

* Eum.

x ¶ Præſentis.] dudũ ante litis cōteſtationẽ actis tantùm facientibus,quantum ſi nunc in initio cauſæ dominus eſſet p̃ſens,& cōſentiret,quo caſu ſimiliter non ſatiſdat.Et idem ſi quolibet alio modo conſtet de mandato,vel per inſtrumentum, vel per literas domini miſſas ad iudicem vel aduerſarium,nam his caſibus non ſatiſdat [a]: vt hîc 70 &.ff.vt in poſſeſsio.leg.l.ſi is à quo.§.ſi procurator.&.ff.rem ra.habe.l.ne ſatiſdatio. & inſtitutio. de ſatiſdatio. ſinautem.&.ff.de procuratoribus.l. ſi procuratorem.& ſuprà.de procurat.l. prima. Item hæc vera, niſi in duobus caſibus:vt.ff. de oper. noui nunciatione.l.de pupillo.§. qui procuratorio.&.l.ſequenti.&.ff. ad Trebeillianium.quia ita.§. etiam. Tu dic vt ibi.

y ¶ Noluerit.] iudice & aduerſario ignorante,ſecus vtroque ſciente:vt ff.de ſolutio.l.vero procuratori.§.ſed & ſi quis. Quid autem ſi alter tantùm ſciuit?Reſpond.ſi iudex tantùm,nulla eſt ſententia:quia in non legitimam perſonam ſciens tulit ſententiam ope replicationis.ff.de colluſi.de te. 80 l.iij.infrà de leg.l. legatarius.ſi reus tantũ,tenet ſentẽtia, quia iudex nihil de contingentibus omiſit.ſed reus propter ſuam ſcientiam non debet habere commodum ex ſententia ope replicationis.ſi autem procurator ſciuit valet pro reo vt hîc:non pro actore cum quo ad actorem, non per legitimam perſonam fuit litigatum:vt infrà de lega.l.ſi legatarius.Et nota.quòd ſemper præſumitur ignorantia niſi contrà probetur:vt.ff. de probationib. l.verius.& hoc ante litis conteſtationem: poſt litis verò conteſtationem, ſi dominum poſteà pœniteat,poteſt procurator inuito domino iudicium implere

a Concor gloſ.j.circa prin. in.c.j. extrà de p̃cura.

Sentẽtia cũ procuratore reuocato lata, anteneat: vide gl.in.c.auditis.cũ gl. ſuper verb. ad illam circa med. in c.mãdato. extrà de p̃cu.

plere,nisi iusta causa impediat:vt.ff.de procu.quæ omnia.§.j.ex quo enim ingerit operas,videtur suspectus:vt.ff.ad.l.Cor.de fal.l.vxori.

a ❡ Debebit.] nemo enim debet mutare consilium suum in alterius iniuriam:vt.ff.de regu.iur.l.nemo potest.

b ❡ Exordio] tũc enim fieri debet:vt.ff.de ꝓcu.l.Põponi⁹.§.ratihabitiõis.

debebit[a] .¶Sin aũt ei ab aduersario suo,opposita fuerit in ipso litis exordio,[b] defensionis[c] allegatio[d]:etiam ipse quasi absentis in hac parte ꝓcurator satisdationẽ, super excipiẽda lite[e] ꝑstare cogitur.qua[f] nõ præcedẽte,lis quę ei data est,vlterius procedere à iudice non cõceditur[g].¶Rei autem procurator[h],vel defensor[i], etiã sub gestorũ testificatione factus, in ipso litis limine[k] iudicatum solui satisdationem in omnibus causis præstare cogitur[l].Dat.ix. Calend.Nouembr.C C.Conf.

TITVLVS LVIII.

De formulis † & impetrationibus actionũ sublatis.

❡Rubrũ summat totũ nigrũ: qa supuacuæ formulæ sunt sublatæ: & nõ oportet actiões à põtificibus impetrare,sed sufficit eas apertè ꝓponere.h.d.lex prima & secũda.Bal. cõcor.Sali.

Imperator. Constãtius A.Marcellino præsidi Phœniciæ. LEX I.

IVris formulæ[m] aucupatiõe[n] syllabarum insidiãtes, cunctorum actib⁹ radicitus amputẽtur[o].D. x.Calen.Febr. Constantio.iij.& Constante.ij.A A.Conf.

Impp.Theod.& Valentin.AA. Hierio præfec. vrb. LEX II.

NVlli prorsus nõ impetratę actiõis in maiore[p],vel minore[q] iudicio agẽti opponat exceptio[r],si aptã[s] rei & proposito

vt.j.ꝓxi.§.& qa est dilatoria exceptio:vt.j.de ꝓbatio.l.exceptionem.

c ❡ Defensionis.] i.ꝙ defendat arbitrio boni viri:vt.ff.de procu.l.seruum.§.an prætor.Acc.

d ❡ Allegatio.] i.exceptio quasi procuratoria.

e ❡ Lite.] quacũq; velit reus reconuenire procuratorẽ nomine eius pro quo agit: vt.ff.de procu. l.omniũ.&.l.non solùm.

f ❡ Qua.] scilicet satisdatione.

g ❡ Conceditur.] pœna enim nõ defendentis &c.vt.ff.de ꝓcu.l. mut⁹. §.pœna.tenet etiam dño mãdati ad ĩteresse quasi hoc fuerit mãdatũ vt defendat[a]:vt.ff.de ꝓcura.l. ad rem.&.l.ad legatum.

h ❡ Procurator.] cum mandato.

i ❡ Defensor.] sine mandato.

k ❡ Limine.] i. ĩtroitu.

l ❡ Cogitur.] vt insti. de satisd.§.fi.&.j. de cõsor.eiusdẽ lit.l.ij quæ cõtinet tria: vt.ff. iudicatũ solui.l.iudicatũ solui.j.

† Aliàs de iuris formulis,& impetratione actionũ sublatis.

a Concor. gl.j.in fi. in c.j.extrà de procura.

❡ DE FORMVLIS ET IMPETRATIONIBVS *&c.¶Dixit de solẽnitate satisdationibus, quæ fiebat olim, & hodie in principio iudiciorũ,nũc de solẽnitate formularũ actionũ,quæ fiebãt olim ut impetrarẽtur à collegio pontificum: ut.ff.de orig.iur.l.ij.§. deinde ex his legibus.hodie non,ut hoc titulo.*

Continuatio.

IVris formulæ.] CASVS. Olim si quis volebat intentare actionẽ impetrabat à iudice quãdam formulam verborum,quam debebat proponere, & si caderet à syllaba,cadebat à tota causa.quã formulã tollit imꝑator ĩ hac.l.de medio.

m ❡ Iuris formulæ.] id est solẽnitates.

n ❡ Aucupatione.] qa sicut quis studet capere aues, sic studebat aliquis capere suum aduersarium in syllabarum prolatione, vt sic eum à causa cadere diceret,si à syllaba caderet.

o ❡ Amputentur.] vt.s̃.de ijs qui in eccle.manu.l.fin.&.j̃.de testa.l. quoniam.&.s̃.de arbi.l.ne in arbitris.§.fi.Sed arg.contrà.ff.de in integ. resti.l. diuus.&.j̃.de appel.ex illo.&.l.nominationes[b].Item contrà.ff.de iure fisci.l.in fraudem.§.quoties.vbi causam amittet etiam hodie,si mutet syllabam : sed ibi non solùm aliter protulit,sed mutauit verbum actorum, falsitatem committendo,vel speciale in procuratore fisci.Accur.

b Dicsecũdũ Iac. de bel.ꝙ istæ leges & similes loquuntur de solẽnitatib⁹ vtilib⁹ & necessarijs: hic de supuacuis. Bal.

NVlli prorsus.] CASVS Si aliquis actionem aliquam intentare velit,licet formulam verborum non impetrauit:non eo prætextu ab agendo,siue coram iudice ordinario, siue delegato repelletur, si suæ causæ actionem aptam esse constiterit.

p ❡ In maiore.] vt apud ordinarios.

q ❡ Vel minore.] scilicet pedaneo,siue delegato.

r ❡ Exceptio.] quod non impetrauit actionem à collegio pontificum: vt ff.de orig.iur.l.ij.§.deinde ex his legibus.Accur.

s ❡ Si aptam.] ff.si mensor fal.mo.l.j.& si ineptam formam amittit.

ADDITIO. Aduertas quòd de iure canonico non est necessarium nomen actionis exprimere, sed debet factum ita clarè proponi,vt ex eo ius agendi colligatur:vt in.c.dilecti. extrà de iudicijs. Et si quis fortè ineptam actionem,vel intentionem proposuerit,absoluitur reus ab instãtia iudicij : & audiet iterũ actor,si aptè egerit:vt in.c.examinata.illo titulo.

❡ DE IVREIVRANDO PROPTER CALVNNIAM DANDO. *¶Dixit de satisdatione quæ fit ante ingressum iudicij : nunc de iuramẽto quod fit statim post ingressum:uel ecõtrà: dicturus de instantia iudicij siue de iudicio: præmittit de hoc quod fit in initio iudicij.*

IN omnibus.] CASVS. Petebã à te decẽ lite cõtest. vel pòst non curo:protuli instrumentũ publicũ quo cõtinebatur me tibi mutuasse prædicta.x.tu cõtrà excipis de falsitate instrumẽti: an iurare debeas nõ animo calũniãdi reprobationẽ exigere,quæritur?respõ.ꝙ sic, siue in medio causę,siue ĩ principio: siue fuerint ꝓlatæ literę priuatę,siue instrumẽta pub.& hoc in prima.in secũda dicit:si paterfamil.me & Titiũ instituit hæredes,& in diuisione rerũ hæreditariarum occurrat aliqua res, quam Titius cohæres dicit non esse hæreditariã, & petã seruos hæreditarios torqueri,vt eruatur veritas:an sim audiendus,quæritur ? respon.ꝙ non, nisi prius iurauero me animo calũniãdi hęc non petere,scilicet nõ in odium seruorum, vel in cohæredis offensam:sed quia aliter veritas sciri non potest. & hoc in secunda.

negotio competentem eam esse constiterit.D.x.Calend.Maij, Felice & Tauro Conf.

TITVLVS LIX.

De iureiurando , propter calumniam dando.

❡ Siue quis exigat ab aduersario probationẽ, siue quis petat ad probandum se admitti: debet prius iurare de calumnia: & testes qui sunt uiles personæ,non sunt torquendi: nisi in defectũ aliarũ probationum.Bald.Vel sic: In omnibus causis in quibus necessitas probationum exigitur, petẽs prius de calũnia iurare tenetur:et ubi petatur,ꝙ quæstio de seruis habeat: debet iurare ꝙ nõ odio seruorũ nec dominorũ petit, sed quia aliter ueritas haberi non potest.h.d. Sali.

Imperator Iustinianus A.Demostheni prefec. præto. LEX I.

IN omnib⁹ causis siue ꝓpter literas[t] fuerit apud te certatũ, siue ꝓpter instrumenta,siue ꝓpter qcquã[v] aliud,ĩ quo necessitas ꝓbatiõis incũbit[x]: sancimus nõ aliter easdẽ ꝓbatiões ꝑstare cõpelli[y], nisi pri⁹ q eas exposcit[z], iuramẽtũ de calũnia ꝑstiterit, ꝙ nõ cã differẽdi hmõi ꝓposuit allegationes.Nã sacramenti timore cõtẽtiosa litigantiũ instãtia cõpescitur[a].¶Ne autẽ[b] perperam in quæstionẽ seruorum quidã veniẽtes,sui animi crudelitatem exerceãt: nõ aliter cõcedi eis qui quęstionẽ seruorũ exposcunt,ad hoc venire,vel à iudicibus audiri, nisi pri⁹ tactis sacrosanctis scripturis

t ❡ Literas.] literas dic priuatas: sed instrumẽtũ publicũ.vel dic literas[c],vt quia dubitabatur an sint illius tabellionis: & sic est cõtrouersia de scriptura, per consequẽs veritatis. de instrumento dic quòd bene confiteantur esse illius tabellionis:sed dicit eum falsum scripsisse, & sic de veritate quęritur sola.

v ❡ Quicquam.] Sic ergo in exceptione ante litis contestationẽ opposita iuratur.Sed an in accusatione criminali? Respon. ibi iuratur secundum Ioan.& B. & H. & Azo. vt hîc &.j̃.l.proxi. vbi dicit in omnibus litibus &c.circa princ.&.j̃. de pœna iudi.authen.nouo iure.& infrà. de fide instru.l.fin.Sed M. contrà. & pro eo : quia nihil videntur habere simile cum cæteris iudicijs : vt institu. de public. iudic. in principio. Secundò, quia satis est eum puniri similitudine supplicij : vt infrà. de accu. l. finali. Tertiò : quia cuilibet permittitur redimere sanguinem suum. ff. de bon. eorum qui ante sententiam mor. sibi cosciue. l. prima. Sed certè prima non obstat : quia non est similitudo aliqua in effectu exigendi, cùm publica faciant pœnam fisco inferri : priuata faciunt dari actori. Item nec secunda : quia non solùm similitudine supplicij : sed etiam hoc iure compescitur calumniator. Nec tertia : quia licet permittatur redimere transigendo, non tamen calumniando. facit etiam pro M. ff. de bo. liber. l. qui cùm maior. §. si patris. vbi etiam calumniosa permittitur accusatio. Item pro eo quòd ad accusandum admittuntur personæ minus legitimæ, vt seruorum, & minorũ : quandoque quorum voces aliâs non admittuntur : vt infrà. de authorit. præstan. l. clarum. &. ff. de accusa. l. secunda &. l. qui accusare. cùm duab. sequenti. iuncta. l. secunda tamen. in principio. Accursius. ADDITIO. Vide glo.in verbo criminali.& ibi abba.in.c. j.extrà de iura.calum.

c Ex ista glo. iuncto tex.ar.ꝙ appellatiõe instrumentorũ non comprehendũtur scripturæ priuatæ: quia hîc ponuntur vt diuersa. & est argumẽtũ si datur termin⁹ ad producẽdũ instrumenta,ꝙ post terminũ poterũt produci scripturæ priuatæ. Pau.& Bal.

Sanguinem suum redimere cuilibet permittitur.

x ❡ Incumbit.] vel producendi:quia prima facie præsumitur falsum instrumentum dicenti falsum : quia præsumitur instrumentum verum vel econtrà:vt.j̃.de proba.l.iubemus.

y ❡ Compelli.] Easdem.

z ❡ Exposcit.] Ab aduersario.

a ❡ Compescitur.] Item & alijs duobus modis, scilicet pœna pecuniaria & metu infamiæ quandoque : vt insti. de pœ.te.li.circa princip. Accursius.

b ❡ Ne autem.] Calũniosam probationum exactionẽ cõpescuit : nũc tormentorum calumniosam exactionem compescit. Vel aliter.s̃.de iuramento probationem exigentis ab alio fieri:nũc de iuramento probãtis:sed per seruorũ alienorũ quæstionẽ.quæritur enim qñque à seruis:vt.j̃.de quæstio.l.j. &.l.interrogari.Et dic quid sit quæstio:vt.ff.ad sylla.l. prima.§. quæstionẽ.

a ¶ **Deponant.**] id est affirment: vt ponitur. j. de testa. l. hac consultissima. circa finem.

b ¶ **Cohæredum.**] si fortè de seruis hæreditarijs inter hæredes quæstio postuletur: vt. j. de quæstio. l. fi.

c ¶ **Veritatem**[a].] Vbi enim veritas aliter patefieri nõ potest, admittit postulãtis desyderia. sic. ff. si quis cau. si eũ. j. rñ. & . j. de app. l. eos. §. siqs. & de tẽp. et re. ap. l. si hãc. in fi. & ad. l. cor. de fal. l. vbi. & . l. fal. & qũo & quam do iud. aut qui semel. ibi perquisita veritate &c. & . s̃. de hęre. & ma. l. quoniam. in fi. & faciunt hęc quòd minor iuret de veritate dicenda: vt dixi. s̃. de eden. l. is apud quem.

a Sic dicit papa in ca. cæterũ. extra eo. ti. ꝙ hoc iuramẽtũ præstatẽ ad veritatẽ eliciendã.

deponãt[a], quòd non odio seruorũ, vel propter offensas cohæredum[b] ad hoc venerunt, sed quia aliter rerum hæreditariarum veritatem[c] exquirere, vel ostẽdere nõ possunt. D. xij. Cal. Octob. Cõstantinop. Decio. V. C. Con.

In authen. de ijs qui ingre. ad appel. §. fi. col. v. consti. xj.

¶ *Nota quòd iuramentum generaliter præstitum, uidetur in quolibet articulo repetitum. Vel magis propriè loquendo, genus inest cuilibet speciei. h. d. Sali.*

Hoc sacramẽtum[d] hodie remittitur: cùm in initio * iuret nihil se calumniosè in toto negotio exigere.

* Iuretur se nihil ꝓ bonis calumniosé &c.

¶ *Litigantes & patroni causarum debent iurare de calumnia: & si debentes iurare, ad iudicẽ uenire non possunt, uel non decet eos uenire: debet ad eos mitti. hoc dicit usque ad. §. quod obseruari. Bal. Vel sic: Lite contestata, debet iuramentum calũniæ præstari. & primò à litigantibus. Secundò à patronis causarum. Et si qui sunt qui ad iudicium uenire non possunt uel eos uenire non deceat: iudex debet mittere notarium qui ab eis exigat iuramentũ aduersa parte præsente. h. d. Sali.*

Hoc sacramentum.] CASVS. Hæc aut. legitur super. l. in omnibus. in qua dicitur ꝙ qñcũque aliquis petit aliquã probationẽ, debet iurare ꝙ animo calumniãdi non petit eã. dicit ista aut. hodie non est iurãdum super qualibet probatione: quia in litis cõtest. iuratur semel pro omnibus, quòd in tota lite nõ exiget probationem non necessariam, vel calumniosè. hoc dicit.

d ¶ **Hoc sacramentum.**] Quod sic scilicet fiebat pluries quoties scilicet exigebantur aliquæ ꝓbationes, etiã in media causa: vt in aut. de ijs qui ingre. ad appel. §. fin. col. v. vnde hęc sumitur. Sed videtur etiam pluries iurari: vt. ff. de dam. infec. l. qui bona. §. penulti. Sol. illa corrigitur per hanc[b]. vel ibi extra iudicium, hîc in iudicio. Item contra in authenti. de testi. §. quia verò multi. in fi. §. col. vj. vbi in medio causæ iuratur occasione probationum, sed ibi de alio iuramento dicit.

b Dic melius secũdũ Ia. Bar. bal. ꝙ ibi non fuit iuramẽtũ vniuersale præstitũ in figura iudicij: hîc sic.

ADDITIO. Aduerte secundum Barto. hîc quòd hæc aut. corrigit. l. & in his tantùm quæ fiunt post litem contestatam: & sic post præstitum semel iuramentum tale: sed in ijs quæ fiunt ante litem contestatam, ita iuratur hodie super qualibet exceptione sicut olim: & sic in hoc hodie non est correcta. l. C.

Cum & iudices.] CASVS. In princip. dicit quòd fecit quandam constitutionem, qua cauetur quòd iudices cuiuscunque generis fuerint, non aliter lites dirimant, nisi propositis coram eis sacrosanctis euangelijs. Item quòd aduocati iurent clientulis suis se fidele patrocinium præstaturos, & causam deserturos, ex quo nouerint iniustam, vel desperatam esse: sed quia in illa constitutione nulla fiebat mentio de principalibus personis, actore, scilicet & reo: ideo statuit hîc, quòd nullo modo in allegationibus suis audiatur actor, vel reus, nisi post litem contestatam iuramentum calumniæ præstiterint. & hoc in prima parte. Iurabit ergo actor se credere habere iustam causam, nec eam mouere animo calumniandi. reus, quia credit se vti iusta instantia, & ita ad colluctandum peruenerit. Demum iurent aduocati coram iudicibus, præpositis sacrosanct. euangelijs, scilicet quòd in constitutione illa. j. de iudi. l. rem non nouam. sancitum est. & hoc in secunda. Si autem aliquis fuerit qui iurare debet, & tantæ fuerit dignitatis, quòd ad iudicem peruenire non debeat: vel mulier in domo sua iurabit misso officiali: præsente aduersario, vel eius procuratore. & hoc in tertia. An autem in causa pupilli vel adulti: filij iurare debet pupillus, vel adultus, vel filius: aut tutor, vel curator, vel pater, quæritur? respon. quòd tutor &c. quia illi fortè nouerunt factum: nec iurabunt quòd sit iusta causa: sed quòd credant eam esse iustam omnibus iuramentis &c. & hoc in quarta. Item si lis per procuratorem inferatur siue defendatur: demum facta litis contesta. nisi de calumnia iuretur, vlterius non erit procedendum. In eo tamen differunt quòd actor coram iudice causæ, vel coram iudice loci in quo moratur: reus verò tantùm coram de causa cognoscente iurat. & hoc in quinta. Hæc quidem ita vera sunt, quòd hoc iuramentum pro communi vtilitate introductum sit, & de consensu partium remitti non potest. & hoc in sexta. Si verò causa alicuius collegij seu alicuius vniuersitatis, seu cuiuscunque corporis, vel etiam priuati, data etiam satisdatione de rato, per alium moueatur: lite contestata vlterior non conceditur processus, nisi vel priuatus, vel maior pars vniuersitatis de calumnia iurauerit. & hoc in septima. Et si actor iurare contradixerit, cadit ab actione: reus verò pro confesso habetur, non tamen ipso iure, sed demum lata sententia: vt in authen. vt litigantes iurent. §. illa. & hoc in octaua parte. Hæc verò quæ dicta sunt de præstatione iuramenti, locum habent non solùm in causis futuris sed etiam iam cœptis: sub tali tamen diuisione, vt si vtraque pars præsens est, vtrinque iuretur. Altera verò absente, à præsente iuramẽtum præstetur: neutra verò præsente absque calumnia huius iuramenti lis liberè dirimatur. Viuia. ¶ Nota ex ista. l. hîc de duplici iuramento scilicet partium & aduocati. primò, iurant partes: secundò, iurat aduocatus: & ex hoc ordine not. gloss. quòd cùm aduocatus antequàm iuret, non possit fungi officio aduocationis quòd tempore quo reus respondet libello debet iudex præcipere aduocato quòd stet à remotis: ita quòd non posset instruere respondentem: non potest ergo aduocatus dictare responsionem clientuli. de hoc est casus extrà de iudic. ca. pastoralis. Baldus. hîc.

Idem A. Ioanni præfecto prætorio. LEX II.

Cum et iudices nõ aliter causas dirimere cõcesserimus, nisi sacrosanctis euãgelijs propositis[e], & patronos[f] causarum in omni orbe terrarũ, qui Romano imperio suppositus est, prius iurare, & ita perferre causas disposuerimus[g]: necessarium duximus præsentẽ legẽ ponere, per quam sancimus in omnibus[h] litibus quæ fuerint post præsentẽ legẽ inchoatæ, nõ aliter neque actorẽ, neq; fugiẽtẽ[i] in primo exordio litis exercere certamina, nisi post narrationem[k], & responsionẽ[l], antequã vtriusq;[m] partis aduocati sacramentũ legitimũ præstẽt, ipsæ principales personæ subeãt iusiurãdũ: & actor[n] quidẽ iuret nõ calũniãdi animo litẽ se mouisse[o], sed existimãdo † bonam cãm habere: reus autem nõ aliter suis allegationibus vtatur, nisi prius

e ¶ **Propositis.**] Sed non tactis: vt infrà titu. j. l. rem non nouam. in princip. Nam de illa fit hîc mentio quæ fuit facta ante istam: licet posterior sit in ordine. sic etiam proponuntur sed non tanguntur: vt suprà. de episco. sco. & cle. aut. sed iudex. Cùm enim iurat in principio quando fit iudex quòd omnia rectè iudicabit: nõ oportet quòd plus iuret: vt in auhẽ. iusiurãdũ quod præstatur &c. §. & equus. col. ij.

† Et sic iuramentũ calũnię est de credulitate vt dicit gl. j. circa prin. in. c. pe. de iuramen. calum.

f ¶ **Patronos.**] id est aduocatos.

g ¶ **Disposuerimus.**] vt. j. titu. j. rem non nouam. §. patroni.

h ¶ **In omnibus.**] Contra M. sed ipse ad pecuniarias refert: vt. ff. de verb. signi. l. litis nomen.

i ¶ **Fugientem.**] id est reum.

k ¶ **Narrationem.**] id est dicere, post litis contestationem: vt. j. de lit. contest. l. j. sed certe imò in princi.[c] debet fieri: vt. j. ea. l. §. fina. quæ est contrà. Solu. satis dicitur fieri in primordio, si statim pòst fiat: vt. s̃. proxi. & . ff. si cer. peta. l. lecta. §. dicebam.

c Concor. glo. in verbo litis cõ per quęstionum. prope fi. de off. de lega.

l ¶ **Responsionem.**] Nec distinguo an respõsio sit affirmatiua, vel negatiua: quia vtroque modo lis contestatur, quamuis contrà videatur. j. titu. j. l. rem non nouam. §. patroni. sed nos stamus huic literæ quæ simpliciter loquitur. Iacobus.

m ¶ **Vtriusque.**] Per hoc apparet aduocatos partes non debere in interrogationibus, vel responsionibus instruere: quia prius fiunt, quàm ipsi aduocati iurent: vel aliquod officium habeant in causa.

n ¶ **Et actor quidem iuret.**] Sic ergo prius iuret actor, quàm reus[d], nec obstat quod prius ponitur de sacramento rei: vt institutione. de pœn. teme. litigant. §. primo non enim est ordo scripturæ seruandus: vt. ff. de sol. l. nec enim. & de pecu. legat. l. quidam. & institutione. de pœn. teme. litigant. §. primo nec quod ibi dicit prius &c. quia intellige iurat reus prius, scilicet quàm audiatur in processu causæ, non autem prius quàm actor: vt hîc dicit. ff. de iureiuran. l. iusiurandum & ad pecunias. §. qui iusiurandum. & . ff. de actio. empt. l. iulianus. §. offerri. Sed quid in duplicibus iudicijs? Respond. quilibet iurat vt actor, & vt reus. ff. fami. herciscun. l. inter cohæredes. §. qui familiæ. Sed quis prior dicitur? Respon. ille qui prior conuocauit. ff. de iudi. l. in tribus. & . l. seq. Item quæro si peto decem, & tu confitearis debitum, sed exceptionem pactis opponis: quis primò iurat? Videtur excipiens: vt. ff. de exceptio. l. prima. Sed puto contrà, vt originalis causa inspiciatur: vt. ff. de dona. l. qui id quod. in princip. & infrà. ad Maced. l. si filiusfa. aliquid.

d Hoc verũ super libello. Bald.

o ¶ **Mouisse**[e].] id est mouere: vt. ff. fami. herciscun. l. inter. §. qui familiæ. Item an remittetur hodie hoc iusiurandum parentibus & patronis? olim sic: vt. ff. de noui operis nuntiatio. l. de peculio. & . ff. de iureiurand. l. iusiurandum. hodie non secundum quosdam: vt infrà. eodem. §. sed quia. Azo quòd sic: cùm non inueniatur correctum: vt infrà de appellatio. l. præcipimus. in fine. Item an in causa appellationis sit iterum iurandum? Pla. & Azo quòd non: vt in authen. de ijs qui ingre. ad appel. §. fina. colla. v. & pro eo etiam faciunt omnia quæ inducuntur, quòd causa appellationis sit eadem cum prima: vt. ff. de iudi. l. proponebatur: vt infrà. ne in vna eademque causa liceat tertio pro. l. j. & . j. de temp. & repa. appel. l. per hanc. Ioan. contrà. & pro eo. infrà. de iudi. l. properandum. §. his omnibus. & in authen. vt litig. iu. in princi. colla. ix. & . ff. de dam. infec

e Quid debeat iurari in hoc iuramento calumniæ, vide gl. super verbo, iuramentum. in c. j. extra eo. titulo.

a Ista quæstio est hodie decisa de iure canonico in c.pe. in pri. eo.tit.li.vj.

dam.infect. qui bona.§.si quis stipulaturus.&.§.sequen.[a] Item quid si triennio finita sit iudicij instantia? Respon. iterum iurari. Idem dicit Io. si in medio triennij sit iudex mutatus: quòd fortè non est verum, cùm ex eisdē actis iudicetur: vt.ff. de iudic.l.mortuo. &.l.proponebatur. sed pro eo facit.ff.iudic.sol.l.cùm apud. Item in authenti. de testib.§.quia verò. collatio.septima. vbi dicit malitiam litigatorum terreri. Item infrà de iudi.l.properandum.§.sin autem.in medio. Itē qd si actio mutetur patiente reo. sed non causa? Respondetur non iurari iterum, cùm super facto magis quàm super actione secundum H.iuretur: licet Azo contrà: vt dixi suprà de edē.l.edita. Item quis iurabit quando agit coniunctus contra voluntatem: vt ff. de libe. cau.l.iij.&.iiij. & de app.l.non tantùm? Respô. qui agit, cùm magis propter suum dedecus vitādum agat: vt ibidem dicitur de liberali causa. Accursius.

a ¶ Instantia] Caue tibi: quia reus nō debet iurare rem suam esse, vel se ignorare rem pertinere ad actorē. nam si sciat rem pertinere ad actorem: si tamē iustam causam habeat subeundi iudicium, vt euictionis nō peierat: vt hîc. secus in actore dico. Vel si vult, reus potest cōfiteri rem esse actoris, & nihilominus aget de euictione: vt dixi.ff. de nego. gest. l. at qui natura. §. cum me.

b ¶ Postea] scilicet sancimus.

c ¶ Dispositum] vt j. de iudic.l.rem non nouam. &.l.hîc authenti. in isto iuramento.

† Concor. c.j. in princ. extra eo.ti.

& ipse iurauerit, quòd putans se bona instantia [a] vti, ad reluctandū peruenerit: & posteà [b] vtriusque partis viros disertissimos aduocatos (secundum quod iam dispositum [c] est à nobis) iuramentū præstare, sacrosanctis videlicet euāgelijs ante iudicem propositis.

In authen. de ijs qui ingre. ad appell. §. fi. colla. v. consti. xj.

¶ Ista authentica respicit formam iuramēti, & aliquid adijcit ei. Bal. uel sic: In iuramento calumniæ cōtinetur, quòd nulla probatio non necessaria exigetur. hoc dicit. Sali.

In isto [d] iuramēto adijciendum est nullam in tota lite exacturū probationem, nisi quam pro veritate putat quis necessariò esse exhibendam: ne sæpius iuretur [e] in causa.

In authen. vt litigātes iurent. §. j. colla. ix. constitu. v.

¶ Principales personæ, & illæ ad quas instantia, & ius negotij transit, debent iurare de calumnia coram iudice competenti, uel corā officialibus ab eo ex causa missis, præsente aduersario: excepta muliere, quæ se aduersario non exhibet. & actor nolens iurare perdit litem, & reus absoluitur. econtrà, reus nolens iurare condemnatur. Item administratores iurant de calumnia. h. d. Bal.

Principales [f] personæ †, vel illæ ad quas negotium in medio migrauerit [g], coram iudicibus [h] iurent, quòd nihil penitus causa patrocinij iudicibus, vel alij cuicunque personæ pro hac causa [i] dederint, vel promiserint, vel posteà dabunt, vel per se, vel per aliam mediam personam: exceptis ijs, quæ proprijs aduocatis pro patrocinio præstāt, alijsq; [k] personis, quibus nostræ leges dari disponūt [l]. ¶ Sed si in sacro cōsistorio lites, vel cōsultationes intromittantur: sub præsentia sacri senatus prædictū iusiurādū præstetur. ¶ Sed si qui litigantiū ad iudicē venire nequeūt [m]: prædictum iusiurandū præstent corā officijs ab administrātib° directis, ad eos cum aduersa parte. ¶ Mulier honestæ vitę absente aduersario, iuret corā officialibus. ¶ Sed si partes in alijs locis abesse contingat, vel vna earum absens fuerit: iuret sub gestis monumētorū apud iudicē prouinciæ, vel apud defensorem locorū. ¶ Si quis autē litigātium prædictū iusiurādū pręstare noluerit: per sentētiā iudicis actor casum actiōis, reus condēnationē sustineat. ¶ Tutores & curatores in causis quas agunt, prædictum iusiurandum præstabunt.

¶ Finis Authenticæ.

Sequitur textus. L. C.

¶ Sin autem, vel dignitas, vel sexus [n] personæ non concesserit eā ad iudicem peruenire: in domo litigatoris [o] sacramentum procedere, altera videlicet parte, vel procuratore eius præsente [p].

¶ Administratores legitimi debent iurare de calumnia secundum credulitatem eorum: alijs iuramentis firmis remanentibus. h. d. Sali.

¶ Quod obseruari oportet & si tutores, vel curatores [q], vel aliæ quedā sint psonæ [r], quæ administratione alienarū rerū authoritate legitima gerunt. Cōuenit enim

d ¶ In isto iuramen- to.] CASVS. Ista authen. ad. l. C. sic cōtinuatur. in iuramēto calumniæ, secundum. l. C. continebatur tale capitulum: quia iurabat actor se credere iustè mouisse litem, & bonam causam habere: reus autē iurabat quòd credit se iustè defendere. Per istā aut. additur aliud capitulum in iuramento calumniæ, quòd actor & reus debēt iurare, quòd non exigent aliquam probationem, quam non putant necessariam, & istud iuramentum præstatur semel in causa principali, & non sæpius. ¶ Not. per istam authenti. quòd responsio facta per verbum credo, faciat probationem: verius dic, quòd releuat ab onere probandi: quia non debet quis aduersarium grauare in onere probandi in eo quod credit esse verum, & aduersarium veritate fulciri. & iste est vnus finis, ad quem ordinatur calumniæ iuramentum, secundum Baldum.

d ¶ In isto iuramento.] Hæc & illa quam dixi in. l. prima. hoc sacramentum. idem sunt & eodem loco, & vna est superflua: quæ ibi dixi, & hîc dicere possem.

e ¶ Iuretur.] Vt fiebat olim, vt in cor. huius: vt in aut. de his qui ingre. ad appel. §. fi. & sequitur alia quæ incipit, principales.

f Principales.] CASVS. Habuistis superius duo capitula cùm iuratur iuramento calumniæ. in authen. ista additur tertium capitulum, scilicet quòd actor iuret similiter & reus, quòd non dedit, vel dabit, vel promisit iudici, vel alicui personæ aliquid. vt pro eo iudicet. vnde aut. ista dicit quòd principales personæ iurent de calumnia: & si pendente lite & præstito iuramento calumniæ moritur alter, vel vterque eorum: hæredes iurabunt de calumnia. & in isto iuramēto calumniæ cōtinetur, q; actor, vel reus per se, vel per alium non dabit, vel dedit vel promisit aliquid iudici, vel alij personæ: vt pro eo iudicet, nisi quatenus iura permittunt, puta aduocatis pro patrocinio eorum, vel apparitoribus pro sportulis. Viuianus.

f ¶ Principales.] quæ inchoauerunt causas.

g ¶ Migrauerit.] puta hæredes: & certè verum est quòd quātum ad hoc capitulum iurare debent: sed quantum ad alia quid erit? Respon. idem scilicet q; iurent: vt. ff. de dam. infec. l. qui bona. §. si quis. Item & procurator fortè subibit quo ad hoc sacramentum ad quem causa transit.

h ¶ Iudicibus.] Nota in præsentia iudicis, sicut dico in sacramento testis. Accursius.

i ¶ Pro hac causa] i. occasione huius causæ, nō dicas vt pro eo in causa feratur sentētia: quia sic non bene sequeretur exceptio: nō enim datur aduocatis salarium, vt faciāt vt pro eo feratur sententia, sed vt iuuent eum in causa, secundum H.

k ¶ Alijsq;.] puta executoribus. nā eis sportulæ præstantur. vt. s. de epis. & cle. l. cùm clerici. in fin. & aut. generaliter: & aut. sed hodie. & insti. de act. §. tripli. Itē xenia iudici dari licet: vt. ff. de offic. præsi. l. plebiscito. & de offi. procōsul. l. solēt in fi.

Sportulę & Xenia possunt dari iudicibus.

l ¶ Disponunt.] in libro Ir. non est plus. sed M. adiecit, sed si in sacro &c. & accepit ex eodem corpore: vt litigantes iurent.

m ¶ Nequeunt.] propter infirmitatē suam.

n ¶ Sextus.] ad hoc. s. de offi. diuer. iudi. l. j.

o ¶ Litigatoris.] corā missis ad hoc ex officio: vt in aut. vt liti iurēt. §. verò mulier. coll. ix. & ff. de iureiu. l. ad psonas. & j. de rebus cre. l. gnaliter. & in aut. de testi. §. & quoniam. col. vij.

p ¶ Præsente.] sic & in teste: vt. j. de testi. l. si qn.

q ¶ Vel curatores.] sed ad quid cū eorū cōfessioni nō stetur: vt. ff. de confes. l. certū. §. sed an ipsos. quæ est cōtra? R n. nō statb: vt in causa sua staret: quia hîc audietur si per errorē facti, vel iuris probat se errasse, secūdum H. hoc non videtur valere, cū idē esset in alio quo ad facti errorem: vt. ff. de inter. actio. l. de ætate. §. fin. &. s. de iur. & fac. igno. l. error. Alij dicunt (& hoc est in v lu) non stari si petet restitutionē etiā in eodē iudicio dandā. licet quidā dicāt, q; tunc demū detur restitutio, cū actio trāsferet in eū: sed & hîc est in dubio, quādo transferat. quidam etiā dicūt durāte officio: vt Azo. Alij demū eo finito, trāsferri enim cōstat: vt ff. de re iu. l. si se. §. tutor. & de admi. tu. l. ij. & qn ex fac. tu. l. ij. & l. pe. & l. post mortē. §. tutor. Tertij dicūt q; nō stāt vt ex ea det actio: nocet tū vt exinde sequat sentētia, ex qua dabit actio. Tu dic, q; si minor suscepit litē cū authoritate tutoris, quod potest: vt. j. de aut. præstā. l. clarū. & ff. de admi. tu. l. j. §. sufficit. nō statur dicto tutoris cōfitētis sine pupillo: vt ibi, sed si ipse tutor: tūc distingue[c]: quia si præsente pupillo & nō cōtradicēte cōfitet, valet vt hîc: si absente, & intellectū habuerit: nō, vt ibi. & arg. j. de iure delib. l. potuit. & eadem distinctio fiat in omnibus similibus administratoribus[d]. Itē si vnus sit tutor pluriū pupillorū, & vnus pupillus agat, alter accipiat iudiciū: an tutor simul pro vtroq; iurabit? R n. q; sic: vt. ff. de autho. tu. l. accipietis. quod si fiat, deierabit. Nā impossibile est, q; credat vtrūq; bonā causam habere. Dic ergo cōtrà q; nō possit in vtraq; esse actor & reus: vt. ff. de proc. l. licet. §. si plures. & l. illa accipietis. intelligat qn vnus pupillus agit cōtra extraneū, & alius conuenitur ab eodē extraneo: nā sufficit vnum sacramentū calūniæ tutoris pro vtraq; causa. Vel loquitur ibi secundū antiqua iura, quādo nō iurabatur: vel iurabat ibi ab ipsis pupillis authoritate tutoris: quod potest fieri: vt modò dixi.

r ¶ Personæ.] vt patet in bonis filij aduētitijs[c]: vt. j. de bo. ma. l. j. Item actor minoris decreto cōstitutus: vt. s. de proc. l. neq;. Itē orphanotrophi, & similes. vt syndicus: vt. s. dixi de epis. & cleri. l. orphanotrophos. & ff. quod cuiusque vniuer. nomi. l. item. §. actor. Verū in filio potest probabiliter distingui, agat pater, vel cōueniatur noīe filij. & tunc iuret de calūnia pater. An filius agat,

b Docto. dicūt hîc q; nō debeat interrogari & eorū responsiones faciunt præiudicium pupillo, vel adulto secūdum pe. & Pau. de Ca. hîc.

c Ista distinctio gl. est falsa: nec facit ad propositum secundū. Bal. hîc.

d Vera solutio superioris secundum Barto. hîc & in. d. l. certū. §. sed an & ipsos est ista q; ibi emanauit cōfessio per modū voluntariæ iurisdictionis: tūc enim non præiudicat pupillo: vt ibi. secus si emanauerit per modum iurisdictionis contentiosæ: quia tunc præiudicat vt hîc.

e In quibus pater habet vsum fructum. & sic est legitimus administrator filij: vt. j. de bo. ma. secus si vsum fruc. nō haberet: vt in casibus no. in authentica. excipitur de bo. quæ libe. Pau.

vel cõueniatur, quod eſſe poteſt de authoritate patris:vt. j.de bo. quæ libe.l.j. §.fi.& tunc filius iurabit de calũnia,ſi aliàs habeat legitimã ætatẽ:quia maior eſt.In caſtrenſi autẽ,vel quaſi & aliis quæ tantùm ipſi filio acquiruntur,dico ipſum filium iurare:vt.ff.ad maced.l.ij.&.ff.de act.& obl.l.filiusfa.cum cõſenſu tamẽ patris[a]:vt.j.de bo.quæ lib.l.fi.§.j.Itẽ cùm in cauſa momẽtaneæ poſſeſſionis ſeruus,& pupillus,& quilibet extraneus admittitur:vt infrà ſi per vim,vel alio.l.j.nunquid 10 de calumnia iurabunt? reſpon.ſic.arg.ſ.qui vet. æta.impe.l.j.

& ipſos iureiurando[a] affici: quia ipſi cauſam[b] ſcientes,ita ad eam[c] perueniunt[d] .neq; enim pupillus, neque adultus,vel aliæ huiuſmodi perſonæ, ſed ipſi qui ꝓ eis tutelã, vel curã, vel aliam legitimã gerũt adminiſtrationem, ſcire[e] poſſunt cauſam[f],& ita ad iudiciũ perueni re,eo ꝙ[g] ex animi ſui ſciẽtia[h] iurẽt. ¶Et licet veræ cauſæ[i] † natura alia forſitã eſt:tñ quod quiſque credit & exiſtimat[k],hoc eſſe iurãdum. ¶Omnibus alijs iuramentis quæ vel ex præteritis[l] deſcendũt legibus , vel à nobis[m] diſpoſita ſunt in ſua firmitate duraturis.

a ¶ Iureiurando.] ſcilicet iſto.ſecus in iuramẽto in litem:vt.ff.de in litem iur.l.videamus.

b ¶ Cauſam.] id eſt iuſtitiam cauſæ.

c ¶ Eam.] i.cauſam.

20 d ¶ Perueniunt.] iurando prius.

e ¶ Scire poſſunt.] ex hoc dicũt quidam[b] ſi adultus ſcit veritatẽ melius quàm curator[c], ꝙ ipſe de calũnia iuret: vt ff. de admi.tut.l.j.§.ſufficit.& de autho. tut.l.accipiẽtis.&.ſ.de ꝓcur.l.fi.& 30 j.de autho.pręſtan.l.clarum.ſecus in pupillo:vt arg.j.de fal.mo.l.j.in fi. &.ff.de iureiur.l.qui iuraſſe. ibi,quia ſciens &c.Sed argu.contra id quod dictum eſt de pupillo.ff.de liber. cau.l.fin.Sed quid ſecundum eos ſi adultus,vel curator ſciant æqualiter,quis eorum iurat?Reſpon.ille qui conuenitur:vt dicit lex de admi.tu.l.j §.ſufficit. Sed tu dic quòd nunquam minor de calumnia iuret,quia hoc iuramẽtum cadit tantùm in legitimam perſonam:& ideo dicit, ꝙ tutor, vel curator ſciunt cauſam,id eſt qualitatem cauſæ ſit iuſta,vel non:ſed minor non:licet ſciat factum ita bene vt curator.Nec obſtat quòd dixi,quòd poteſt eum cõuenire authoritate curatoris:quia & tũc curator iurat.ſic ergo alius agit, & alius iurat: 40 ſed reſponde,tutor agere videtur cùm authoritatem præſtat:vt.ſ.de ve.iur. enu.l.j.§.omnia enim merito.An ergo de veritate dicenda iuret?Reſpon.ſic, ſecũdum Ir.& Io.& nos[d]:vt.ſ.de hære.quoniam.in fi.&.j.de quæſtio.l.interrogari.&.ff.de re.amo.l.Marcellus.§.j.&.ff.ad Syll.l.j.§.impuberi. Item quia reſtituitur contra confeſſionem:ergo interrogatur :vt.ff.de confeſ.l.certũ.§. pe.& dixi de hoc.ſ.l.proxi.in fi.Idem dico in filio cuius nomine conuenitur pater,& in ſeruo cuius nomine cõuenitur dominus,& monacho & conuerſo ex quorum facto cõuenitur,vel agit abbas,vel prælatus,licet non ſic eorũ nomine cõueniatur vt prædicti.Itẽ no.ꝙ cùm quæritur de veritate:palàm reſpõdetur non ſecretè:ſed nec quæretur ab eo an credat vel non,ſed an ita ſit vel 50 non,vt & teſtis.Item quid ſi aliquis ſe minorem dicẽs vult curatorem cõſtituere ad cauſam:& aduerſarius neget:an ſuper hoc de calumnia iuretur?Reſpon ſic[e].arg.ff.de iudi.l.ſi quis ex aliena.&.ff.ſi quis in ius voc.non ie.l.ij.& j.qui tu.dari poſ.l.j.&.ff.de tut.& cura.da.ab his.l.ei qui.Vel dic iurari de calumnia in facto principali ſub hac exceptione ſi maior ſit[f].arg.ff.de dam.infec.l.prætor.§.ſi controuerſia.&.l.inter.§.fi.

f ¶ Cauſam.] id eſt iuſtitiam cauſæ.

g ¶ Eo quod.] quaſi diceret videtur,quòd adultus iuret,ſi melius ſcit factum quàm curator:ſed certè imò curator,eo quòd &c.

h ¶ Scientia.] id eſt conſcientia ſuæ credulitatis,non de veritate facti. Vel 60 dic quam habent circa iuſtitiam cauſæ.

i ¶ Cauſæ.] ſcilicet factum.

k ¶ Exiſtimat.] ſic & quoddam aliud eſt de credulitate:vt in authenti. vt ij qui ob.ſe habe.perhib.§.vt autem. col.vj.ſecus in ſacramento teſtis : vt infrà de teſtib.l.teſtium.& in authen.de hære.& fal.§.hinc nobis. col.j.licet quidam dicant in ſacramento teſtis debere inſeri etiam de credulitate[g] per prędi.authen.Item not.quòd ex hoc quod eſt hîc,inducta eſt generalis conſuetudo quærendi : credis hoc vel non : cùm per eam tollatur onus probandi, pro quo eſt inductum hoc ſacramentum:vt ſuprà auth. in iſto. Sed videtur quòd non tenetur ad hoc reſpondere:cùm non iurauerit niſi ſuper tribus:vt 70 in princip.l.& in auth.continetur.Reſpon.debet ita fieri : credis ſuper hoc titulo aliquam debere tibi fieri probationem. Sed conſuetudo generalis admiſit vt dixi.& etiam quidam iudices adiiciunt,quòd non vtetur falſa charta,vel teſte:ſed de iure fieri non debet:cùm vt dixi,tantùm tria capitula ſint. Et ſunt de hoc verſus.Iſtud iuretur quòd lis ſibi iuſta videtur.Et ſi quæretur verum non inficietur.Nil promittetur,nec falſa probatio detur.Vt lis tardetur, dilatio nulla petetur.Hoc vltimum poteſt probari per.l.j.ſupra eodem. primo reſpon.Item quid ſi ita eſt incertus interrogatus,quòd non poteſt applicare animum magis ad vnum,quàm ad aliud:vt in hoc exemplo:credis illum qui eſt vltra mare viuere, vel non[h]? Reſpon. ſecundum Albertum & 80 omnes quòd poteſt reſpondere dubito:& tunc debet dari tempus ad deliberandum.arg.ff.de peti.hære.l.ſi debitor.&.j.de excep.l.ſi quidem.&.ff.de iureiur.l.iuſiurandum & ad pecunias.ibi,quid tamen ſi ideo &c.&.ff.de interrog.act.l.qui interrogatur.licet ſit arg.contrà in eo.tit.l.de ætate.§.nihil. ſed quidam iudices minus periti ſemper compellunt eos reſpondere credere,vel non:per hoc quod legitur hîc,& tunc do conſilium reſpondenti ꝙ præmiſſa negatione reſpondeat:vt non credo eum viuere:quia non ſequitur:ergo credis eum mortuum eſſe:quia poteſt eſſe ꝙ non credo eum viuere : nec credo eum mortuũ eſſe.Sed ſi poſtponas negationẽ:vt credo eũ non viuere : bene ſequitur:ergo credis eum mortuum.& ſic poſſes incurrere periurium.Sic ergo no.ꝙ non tenetur ad omnia reſpõdere.nã nõ ad incerta prorſus vt dixi . Itẽ non ad ea de quibus non fuit intellectum in iuramento,vt de ijs quæ non faciũt ad cauſam:vt.ff.de nox.l.quoties.§.fin. &.j. de proba.l. ad probationem.&.j. ad exhibend.l. ij. Item nec ad eam per quã eſſet cõtrarius præcedẽti interrogationi,ne 10 incidat in periuriũ , & faciat ſibi præiudicium: vt ar.ff.de peti.hære.l. ſi quis liber.§.fi . Itẽ nõ de facto alieno : vt. ff. re. amo.l.marcellus.§.j.quod dicunt quidã, ſed malè . Item dicũt ſi quæſtio ſit iuris,vtrum ita ſit de iure an nõ.arg.ff.de iur. & 20 fac igno.l.ij.Sed arg.cõtrà.ff.de iureiur.l.fin.Itẽ videtur , ꝙ de negatiua nõ ſit quærendũ:cùm enim probari nõ poteſt[i]: vt.j.de prob.l.actor.& ea ſunt ponibilia quæ probabilia ſunt:cùm in locũ probationum ſunt iſtæ interrogationes inductę: 30 vt in aut.de ijs q ingre . ad app.§.fi.coll.v.& quia ꝓpter exonerationẽ probationis eſt inductũ hoc ſacramẽtũ,& interrogationes,& ideo ſemper interrogat̃ prius interrogatus an ita credat,vt ꝑ hoc exoneret̃ interrogatus,vt quærẽs nõ quærat calumnioſè. Licet dixi de negatiuis nõ quæri:tñ iudex debet quærere ſine poſitione quærentis,qñ ſibi videtur:vt.ff.de interro.act.l.pe.& accipe exẽplũ in exceptione nõ.nume.pe.vt.j.de nõ nu.pecu.l.in cõtractibus.in prin.Itẽ nũquid ſępius de eodẽ poterit quis interrogari:poteſt enim eſſe ꝙ prius nõ credebat:nũc apertis teſtibus credit?& dico quòd poteſt[k]Sed argu.contra ſ.aut̃.in iſto.

¶ Quando cauſa per procuratorẽ agitatur, ſiue ex parte actoris,ſiue rei : principalis debet de calumnia iurare.h.d.Sali.

¶ Sin autem abfuerit † alterutra pars[n],& per procuratorem cauſa eius agitetur: non ante licentiã[o] habeat actor litem exercendã ſuo procuratori mandare[p],niſi prius actis[q] interuenientibus in prouincia in qua degit[r] , ſacramentum calumniæ ſubeat[s] .Similique modo ſi reus abfuerit , & forſitã per iudicatum[t] ſolui ſtipulationem procuratorem[v] ordinauerit , vel defenſor[x] pro eo interuenerit : & ipſe[y] ,vel præſente actore per ſe,

l ¶ Ex præteritis.] vt ſacramentum in litem.& veritatis.& teſtis.

40 m ¶ A nobis.] vt iudicis & aduocati : vt.j.titu.j.l.rem non nouam. in prin.&.§.patroni.Accurſius.

n ¶ Pars.] ſcilicet rei vel actoris.Accurſius.

o ¶ Licentiam.] videt̃ ꝙ ad litis cõteſtationẽ,& narrationẽ,& interrogationes nõ poſſit quis dare procuratorẽ.fiũt enim iſta antequã iuretur de calumnia:vt.ſ.e.l.in prin.Rñ.imò poteſt:vt.ff.de procu.l.ſed etiã ex his.&.l. nõ ſolũ.in prin.& quod hîc dicit eſt intelligẽdũ,cũ ſic vult dare procuratorem, vt totam cauſam debeat explicare vſque ad finem.Vel dic lite conteſtata cum domino non conſtitui procuratorem,niſi primò dominus ſubeat ſacramentum calumniæ.& intellige hoc quando conſtabat de mandato.& ita in.§.hoc 50 etiam.loquitur quando dubitabatur de mandato.Accurſius.

p ¶ Mandare.] ſcilicet vt procedat vltra litis conteſtationem.

q ¶ Actis.] ſ.coram iudice illius terræ.

r ¶ Degit.] ſiue degit in ea in qua ſit lis, ſiue in alia.

s ¶ Subeat.] hoc iureiurando ab vtraque parte præſtito non videtur habere locum de rato cautio:ſed certè imò habet.j.eo.l.§.hoc etiã.&.ſ.de ijs qui ad eccle.confu.l.fi.& dixi plenè.ff.de procu.l.pomponius.§.ſed & his.Non enim eoipſo ꝙ iurat dominus de calumnia,perſonam procuratoris cõfirmat : ideo etiam poſt iuramentum præſtitum procurator qui ſatiſdederat de rato, conueniri poterit ad intereſſe,ſi dominus ratũ nõ habet .Itẽ cùm procurator nõ 60 iurat:vt.l.quoties.§.ſi tutor.nõne calumnioſè petet dilationes,& faciet interrogationes?Rñ.iudex cum cautela det,& inquirat à domino ſi præſens eſt:aliâs inquirit an doloſè abſit.Itẽ not. ꝙ hoc verũ in ſimplici procuratore , ſecus de eo qui factus eſt in rem ſuã qui iurat,cùm propriã fouet cauſam:vt. ſ. de procur.l.qui ſtipendia.ff.quando ap.ſit.l.j.§.in propria . niſi poſſit melius veritas ſciri per dominum:vt.ſ.de procu.l.fi.ſiue ex parte actoris ſit ſiue rei . tamen quidã dicunt,ꝙ ex parte rei non ſit procurator in rem ſuã,inuito actore:vt.ff.de procõ.l.ſi actor.Nos aũt cõtrà,vt.ff.fami.erciſ.l.planè.Sed P.diſtinguebat[m] an intenderet vtilem nomine ſuo quod poteſt:vt.j.de leg.l.ex legato.& tunc iuret.an directam nomine domini:tunc non.Sed argu.cõtra.ff. de 70 procu.l.non ſolùm.§.ſed interdũ.ſed ſecundũ R.& M.nunquã procurator iurat:ſed dominus ſemper.ſi autem nõ eſt in rem ſua procurator rei,aut dominus pro eo ſatiſdat:& tunc non iurat:vt hîc.Aut ipſemet,& tunc ſic ad inſtar fideiuſſoris quẽ cõſtat de calũnia iurare.nec obſtat.j.proxi.ibi,vel defenſor &c.nã ibi dñs pro eo promiſerat iudicatũ ſolui.ſed tu potes dicere aliter vt dixi.ff.de procu.l.non ſolũ.in prin.Itẽ huic.§.eſt cõtra.ff.de dã.infec.l. qui bona.§.ſi alieno.ſed ibi eſt ſpeciale,vel corrigitur,vel extra iudicium præſtabatur ibi.Accur. ADDITIO. Tu dic,ꝙ ibi loquit̃ de iuramento calumniæ inuẽto per hanc.l.ad ſolennizandũ iudiciũ, quia iſtud nõ præſtatur per procuratorem,ſed per dominum:vt hîc,ſed loquitur in alio iuuento per 80 iura vetera quod pluries præſtabatur in cauſa ad remouendum calumnias, & illud poterat præſtari etiam per procuratorem ad excludendum calumniam ſuam,ſecundum Pau.de caſt.hîc.

t ¶ Iudicatum.] quia dominus mandauit procuratori,vt defenderet eum, & ſatiſdedit pro eo iudicatum ſolui.

v ¶ Procuratorem.] cum mandato.

x ¶ Vel defenſor.] ſine mandato.

y ¶ Et ipſe.] repete,non aliter valet ordinatio procuratoris : vel defenſor non ali-

a Glo.iſta in hoc malè loquitur ſecundum Pau.cũ in illis habeatur pro patreſa . vnde non requiritur conſenſus patris in aliquo : vt. ff.ad macedo.l . ij . & de caſt.pec. l.iij.Lex auten ſi . alie. in gl. in. §. j . loquitur in aduentitijs.

† Et licet vera cauſa natura forſitam alia eſt : tamen &c.

b Et malè Pau.

c Dic vt quia agitur de facto ipſius adulti.P.

d Et bene Bar.B.Pau. & Alexan.

e Iſta glo. eſt notabilis,& approbata ſecundum ſcribẽtes hîc.

f Iſtud dictũ glo. eſt valde ſingulare:ſecũdũ Pau.hîc:ad hoc quòd actor debeat audiri & quòd iudex debet ipſum compellere ad litigandũ cũ eo modo ꝑ dicto in gl. &c.

g Iſta glo. eſt ſingularis & valde notabilis ſecundũ Bar. & Pau.hîc.

h Iſtud dictũ glo. eſt valde ſingulare:nec reperit̃ alibi. & ad iſtam glo.ſemper recurritur in materia poſitionũ . Pau.

Interrogatus an teneatur ad omnia reſpõdere,

† Concor. cũ hoc. §. gl.vnica, in fi.inca.quia in cauſis.extrà de procura..

i Iſtud hodie eſt immutatũ de iure canonico,quòd admittatur poſitio negatiua,& ſic eſt reſpondendũ, quia licet non poſſet probari per teſtes, poteſt tamẽ probari per confeſſionem:vt eſt caſus in c.j. de confeſ. lib.vj. Pau.de ca.

k Alios caſus in quib' quis non tenetur reſpõdere , vide per Pau.de caſt.hîc.

Procurator an poſſit dari ad litis cõteſtationẽ.

l Nihil eſt ideo dic ꝙ licet iuramẽtũ de calũnia quod habet ſolennizare proceſſum debeat præſtari per dominũ : attamẽ etiam ipſe procurator iurabit de calũnia ſua ſecundum Pau.

m Iſta diſtinctio nõ placet ſcribẽtibus hîc.

vel per inſtructum[a] procuratorem, vel etiã abſente[b], eo, ſi hoc iudex perſpexerit, inter acta iuramẽtum præſtet, quod[c] reum dare anteà[d] diſpoſitum eſt.

Sacramentum calumniæ non poteſt à partibus remitti: quia eſt introductum pro publica utilitate: & quia dolus futurus remitti non poteſt. hoc dicit. Bald.

Sed quia veremur ne forſitan quidã colluſione[e] aliqua vtentes † remittere videãtur[f] inter ſe huiuſmodi ſacramentũ, & ex prædicta diſsimulatiõe[g] noſtrã ſanctionẽ deludãt †: ſancimus[h] oẽs iudices, licet ex compromiſſo cognoſcãt, vigorẽ ſuũ exercẽtes (quia[i] non pro commodo priuatorũ, ſed pro cõmuni vtilitate præſentẽ legẽ poſuimus) minimè pati tale ſacramẽtũ remitti[k], ſed omnimodo hoc, & ab actore, & à fugiẽte exigi: ne paulatim videatur hmõi res defraudari, & ſacramẽtũ, vel principaliũ perſonarũ, vel aduocatorum ex quacũq; parte mutilari[l].

Qui propter dubiũ mãdati eſt admiſſus: cum cautione rati, non releuatur: quin principalem ſuum debeat facere iurare de calumnia intra tẽpus à iudice ſtatuendum. h. d. Sali.

Hoc[m] etiã huic legi addendum eſſe cẽſemus, vt ſi quis pro alio litem mouere voluerit, & nullo[n] mãdato prolato, ſed per fideiuſsionẽ[o] ratã rem dñm habiturũ, ſuã pſonã firmauerit[p]: ne vel ex hac machinatione[q] lex circũſcribi[r] videaẽ, ſancimus ſi quid tale in poſterũ emerſerit, ſiue pro vna perſona quis litem mouere voluerit, ſiue pro aliquo corpore[s], vel vico, vel alia vniuerſitate, fideiuſsionem[t] quidem ſolitam præſtare, litem autem vlterius minimè procedere[v], niſi intra † à iudice ſtatuendum[x] tempus faciat perſonas principales[y] ſacramentum ſubire, vel præſente aduerſario (ſi hoc maluerit[z]) vel alio[a] pro eo[b] agente, vel penitus altera parte ceſſante, inter acta apud defenſorẽ locorum huiuſmodi ſacramentũ calumniæ, vel ab ipſo pro quo agitur[c], vel à plurima[d] parte, vel idonea[e] vniuerſitatis procedat.

Si actor non uult iurare de calumnia, cadit ab actione, reus uerò nolens iurare, habetur pro confeſſo. h. d. Bal.

Quòd ſi actor noluerit ſacramentum calumniæ ſubire, & hoc legitimè fuerit approbatum[f]: nõ liceat ei penitus ad litem peruenire, ſed † cadat[g] ab inſtituta actione quaſi improbus litigator, & triſtitia[h] iudicum ei cum ſumma in terminatione occurrat, & à iudicio eum quàm longiſsimè expellat. ¶ Sin autem[i] reus hoc ſacramentum ſubire recuſauerit: in ijs capitulis quæ narratione[k] cõprehenſa ſunt, pro confeſſo[l] habeatur: & liceat iudici ſententiã proferre, quemadmodum ei, & ipſa rei[m] qualitas ſuggeſſerit. Sic enim non lites ſolùm, ſed etiam calum-

non aliter admittitur niſi & ipſe &c.

a **Inſtructum.**] ab actore præſente, vel verius præſente ad locum vbi reus iurat.

b **Abſente.**] omnino per contumaciã aliâs actori defertur ſacramentum calumniæ etiã in abſentia: vt. ſ. aut. principales. ſicut etiam teſtibus: vt. j. de fide inſtru. l. iudices.

c **Quod.**] ſcilicet iuramentum.

d **Antea.**] i. in principio huius legis. Accur.

e **Colluſione.**] quia fingunt ſe iuraſſe, & non iurauerunt.

f **Videantur.**] id eſt remittant.

g **Diſsimulatione.**] ſimulant non calũniosè agere.

h **Sancimus.**] ex cõpromiſſo. Sic ergo no. ꝙ corã arbitro iuratur de calumnia: vt. j. tit. j. l. rem nõ nouam. & ff. de arbi. l. j. Sed nunquid ſi fuit à principio omiſſum tacitè, pòſt poterit peti quacũq; hora iudicij vt iuretur? Reſpon. ſic: vt. ff. de dam. infec. l. qui bona. §. pen. & quod in hac. l. in principio dicit: ꝙ à principio eſt iurãdũ: verũ eſt ſi deferatur[a]. Item an iurando de calũnia videtur litis cõteſtationẽ fieri? Reſpõ. non, quia iſtud iuramentũ fit poſt litem cõteſtatã: vt. ſ. eo. in prin.

i **Quia.**] videbatur enim ꝙ iſtud iuramentum de quo tractatur ſuprà, ſit inductũ pro priuatis tantùm: & ſic poſſit remitti: ſed certè non eſt inductũ pro priuatis tantùm, imò ob publicã vtilitatem.

k **Remitti.**] contra. ſ. de pac. l. ſi quis in cõſcribendo. Sed iſtud eſt inductum ob publicã vtilitatẽ: vt aliâs. ff. de poſtu. l. quos. Itẽ hoc eſt verũ, ꝙ non poteſt remitti expreſsè: tacitè autẽ poteſt ſecundum Io. & M. cùm demum exactum præſtatur: vt. ff. de no. oper. nũ. l. de pupillo. §. qui opus. & ff. de iureiur. l. iuſiurãdũ. §. qui iuſiurandũ ſic & aliâs plus valet tacita permiſsio quàm expreſſa: vt. ff. de procu. l. filiusfa. §. pen. & tacita prohibitio quàm expreſſa: vt. ff. de ſolu. l. verò Procuratori. & l. ſi quis ſtipulatus fuerit. x. in melle. & ſecundũ hoc tacitè omiſſo iuramẽto calũniæ, valet nihilominus ſentẽtia: & eſt neceſſe ꝙ appelletur. Sed Azo dicit[b] etiã tacitè non poſſe remitti, & ſic ſententiã nõ valere quaſi cõtra ſolitũ ordinẽ iudiciorũ latã: vt. j. de ſen. & interlo. l. prolatã. & j. de lit. cõte. aut. offeratur[c]. De patrono & de patre dic vt dixi. ſ. e. l. in princi. Item quid de clericis? M. dicit ꝙ non iurant: vt. ſ. de epiſ. & cler. l. cũ clericis. §. ꝙ ſi lis. & in Lõbarda. titu. de aduocatis & vicedo. l. honor. & l. quicunq;. & l. quoniã. Sed certe illa cum clericis. dicit in ſacramẽto iudicio ſiſti. Item in ſpiritualibus cõſtat ꝙ non eſt iurandũ: vt dicit decre. extrà de iura. calum. c. literas. ſed in aliis dico clericũ iurare vt in prædicto titu. de iureiurã. c. pe. & fi. Alij diſtinxerunt an agat, ſiue cõueniatur clericus de ſuo facto: vt tunc iuret cùm inueniatur eum purgare debere ſuã innocentiã: vt. ſ. de iis qui ad eccle. confu. l. præſenti. §. ſanè. & aliâs arg. j. de teſti. l. ſeruos. Aut de facto eccleſię: & tunc ſi de ſpiritualibus vt de decimis, primitiis, & ſimilibus: tunc non iuretur: ſi de aliis puta vinea, iuret non per ſe ſed per aliũ: vt extrà de iura. calũ. l. inhærẽtes. & c. in pertractãdis. & in Lõbarda. in d. l. quoniam. & ſ. de epiſ. & cle. l. cum clericis. Itẽ ſacramẽtũ teſtis puto etiam expreſsè remitti, ſecundum Azo. vt arg. ff. de fer. l. j. ſed H. idẽ quod in iſto. Item à principe hoc poteſt remitti, ſi huius legis faciat mẽtionẽ: vt. ff. de leg. iij. l. ſi quis. in princ. vt vni remiſſum alteri proſit: vt. ff. quod quiſq; iu. l. j. & l. ſi quis. in prin. & j. de fruct. & lit. expen. l. fi. Item quid ſi aduerſarius dicit per mendacium tale reſcriptũ impetratum, vel fortè falſum? Dico ſuper hoc etiam impetrantem iurare de calumnia: vt arg. ff. de in ius voc. l. is quoque. & ff. ſi quis in ius voc. non ier. l. ij. & ff. ſi quis cautio. l. ſi eum. in prin.

l **Mutilari.**] ad hoc. ff. de pac. l. ius publicũ. Et dic mutilari. i. annihilari.

m **Hoc etiam.**] non ſolùm ſupradicta: ſed etiam hoc addimus.

n **Nullo mandato.**] prolato, vel probato, allegato tamen. aliâs contrà. ſ. de procura. l. j.

o **Fideiuſsionem.**] vnde videtur iuſiurandum ceſſare, ſed non ceſſat.

p **Firmauit.**] i. admiſſus fuerit.

q **Machinatione.**] Quæ eſſet ſi iurare non deberet.

r **Circumſcribi.**] i. ne ſacramentum omittatur.

s **Corpore.**] Togatorum, coarctorum, vel nauiculariorum, vel monachorum, vel canonicorum.

t **Fideiuſsionem.**] id eſt rem ratam dominum habiturum.

v **Procedere.**] Sancimus.

x **Statuendum.**] à iudice.

y **Principales.**] quæ ſunt iſtæ perſonæ ſtatim exponit.

z **Maluerit.**] aduerſarius. Accurſius.

a **Alio.**] præſente.

b **Pro eo**]. ſi vna perſona ſit. Accurſius.

c **Agitur.**] ſi vna perſona ſit Accur.

d **Vel plurima.**] plurimam partem intelligit P. & M. idoneam partem omnium hominum ciuitatis, & pro eis ff. quòd cuiuſque vniuerſitatis. l. item. §. actor. & §. ex ijſdẽ. Sed nos cum Ioanne dicimus illos per quos defenditur vniuerſitas, vel per maiorẽ partem eorum: vt. ff. de condi. & demonſtra. l. municipibus. & ff. ad municip. l. municipes. aliud in tutoribus vbi ſufficit ſi vnus iuret: vt infrà ſi vnus ex pluribus tuto. vel curatoribus. l. prima. Eſſet enim ridiculum maiorem partem populi alicuius magnę ciuitatis debere iurare. iurabit ergo ſyndicus[d] quia ipſe habet legitimã adminiſtrationem: vt. ſ. eadem. l. §. quod obſeruari, vel maior pars adminiſtratorũ quando aliquis agit pro vniuerſitate ſine mandato, vt modò dixi. Item ſyndicus monaſterij eadem ratione: quia habet legitimam adminiſtrationem: vt. ſ. ea. l. §. quod obſeruari. ſed ſecundum Alberi. abbas tantùm iurabit. Item actor iurat ſecundum nos, & hoc dico ſi agat, vel conuenitur actor, vel ſyndicus, ſed ſecundum Albericum non. ſi nullus eſt conſtitutus ſyndicus, vel actor, iurat abbas. Item ſi melius ſcit abbas veritatẽ quàm ſyndicus, ipſe iuret, vel ſaltem de veritate dicenda: vt. ſ. de procuratoribus. l. fi: Accurſius.

e **Idonea.**] quamuis non ſit maior pars. Accurſius.

f **Approbatum.**] ſ. iudici.

g **Cadat.**] Nõ ipſo iure, ſed p ſñiam[e]: vt in aut. vt lit. iurẽt. §. illo. col. ix. & j. prox. Sed nõne hoc eſt iniquũ cũ fortè nolit cãm[f] proſequi? Rñ. nõ: quia ad alterũ cõpellit ex quo iam litem incœperit: vt. j. qũo & qñ iudex: aut. qui ſemel[g]. Itẽ videẽ ꝙ nõ debẽt ius ſi quod habẽt admittere: vt. j. tit. j. l. properandum. §. ſin autẽ ex geſtis. quæ eſt contrà. Sol. ibi de abſente qui iurauerat. hîc de præſente, & non iurante. Item dicit in abſente qui non iurauit. Accurſius.

h **Triſtitia.**] quia iudices debent oſtendere ſe triſtes, & iratos contrà iurare nolentes. Accurſius.

i **Sin autem.**] Sed quid ſi quis iurauerit ſe nunquam iuraturum? Dico non eſſe remittendum iuſiurandum, ſed repellendum eum ab agẽdo ſi nõ iurauerit, quod videtur facere non poſſe cùm contrà iurauerit, vel ſi conueniatur facere ſoluere quod petitur habeat facultatem, nec enim poteſt: vnde habebitur pro confeſſo. Accurſius.

k **Narratione.**] ſcilicet libello actoris. i. quæ comprehẽſa ſunt in narratione ab actoris parte. H.

l **Pro confeſſo.**] Sed nũquid hîc & ſuperiori caſu poterit appellare? quidam nõ. Tu dic ſecundũ Ioan. ꝙ ſic: vt. ff. de appel. creditor. §. iuſſus. vbi dicitur, ꝙ cõtumax (præter quã in nõ veniẽdo) poteſt appellare. Itẽ quomodo fertur ſentẽtia lite nõ cõteſtata? Rñ, imò eſt cõteſtata, ſed pòſt noluit altera pars iurare: aliâs non daretur definitiua: vt. j. de tempo. & repara. appel. l. fi. §. illud.

m **Rei qualitas.**] per hoc apparet quòd non eſt ſemper ideo condem-

† Remittere videantur ſibi huiuſmodi ſacramentũ &c.

† Quod fieri non debet quia pactis priuatorum ius publicum non mutabitur. ſimile in. c. ſi diligenti. cũ gl. j. extrà de foro compe.

a Vide caſum de hoc expreſſum in. c. i. reſ. j. eo. ti. li. vj.

b Et benenã nec expreſſè nec tacitè remitti põt: ſed poteſt remitti qđ eſt diuerſũ à remiſsione. Pau.

c Iſtud eſt hodie deciſum de iure canonico in. c. j. §. j. e. ti. li. vj.

† Aliâs niſi iudices intrẽ ſtatuendũ tẽpus faciãt principales perſonas ſacra &c.

† Cõcor. c. imperatorũ cũ gl. ſuper verbo, decidant. & ca. fi. extrà eo. titu.

d Concor. gl. j. in prin. in c. ſi extrà de procur. Abbas an debeat de calũnia iurare, vel ſyndicus monaſterij.

e Priuatoriã iuris ſui vel dic abſolutoriã ſecundum Pau. hîc.

f Id eſt inſtãtiã. Pau.

g Dic ſecũdũ Pau. hîc ꝙ aliud eſt expreſſe renunciare inſtãtiæ: quia tunc ſoluit expenſas: aliud eſt recuſare iuramentũ præſtare, & velle proſequi: quia tũc puniẽ: vt hîc.

a Ista glo. reputatur sing. secundum Pau. de cas. hîc ad hoc ꝙ quando ex tenore libelli apparet aliquid contra ipsũ actorẽ propter quod reus deberet absolui: licet reus verè, vel fictè confiteatur contenta in libello, non debet condẽnari, sed absolui: quia censetur confiteri cũ omnibus suis qualitatibus.

nandus. Quid enim[a] si actor fuerit cõfessus tale quid, propter quod reus non deberet dãnari: puta dixit illũ sibi. x. per metũ promisisset qui caderet in cõstantissimũ hominẽ? Non debet tunc iudex eum cõdemnare: licet nolit iurare: & hoc colligitur ex ipsis verbis, ipsa rei qualitas &c. Item nũquid potest petere tẽpus ad deliberãdum, vt subeat sacramentum calumniæ? Respon. ꝙ sic: vt dixi in respõdendo. s. ea. l. §. quod obseruari. in glossa & sic quoddam aliud est. Itẽ nunquid qui 10 iurare non vult tenebitur illi qui iurauit iniuriarũ? Ir. & R. dicunt ita. Io. cõtrà: quia iuris executio &c. vt. ff. de iniur. l. iniuriarum. §. is qui. Contrà. ff. qui satis. cog. si verò. §. j. &. ff. de iniur. l. si creditor. Accur.

a ¶ Credendum est.] 20 q. d. nullum alium.

b ¶ Calumnia.] id est exactione, quæ pro calũnia dabatur, quæ in decima parte litis mulctabat: vt insti. de pœna teme. liti. §. hæc aut. *ADDITIO*. Aduertas ꝙ & hoc ad ius antiquũ hodie redactũ est, vt in authen. 30 de litig. §. ad excludendas. colla. viij.

c ¶ Remedium.] idẽ in alio iuramẽto: vt. ff. de iureiuran. l. j.

d ¶ Primordio.] id est post exordium incontinenti: vt. s. e. l. circa princ.

e ¶ Moratur.] s. vtraq; ꝑsona. Et dic quid sit 40 territoriũ: vt. ff. de ver. sign. l. pupillus. §. territorium. Accursius.

f ¶ Ingressu.] ad iudicium.

g ¶ Proposito.] quod est vt abbreuiẽtur lites.

h ¶ Prædictum est.] s. in pẽdentibus tantùm.

i ¶ Concedi.] id est re- 50 mitti. sic. s. de arbit. ne in arbitris. in fi.

k ¶ Abfuerit.] vt quia per procuratorem ab vtraque parte litigatur.

FINIS SECVNDI LIBRI.

¶ DE IVDICIIS.

¶ *Dixit de præparatorijs iudiciorũ: ut de eden 60 do, & de in ius uocando, nunc generaliter[b] de iudicijs. Accursius.*

* Sancimus.

b Sequũtur Bart. Pau. Alex. & Ia. & extende vt per Bar. in ru. s. de pactis.

IVdicio cœpto] *CASVS.* Mutuaui tibi. x. & stipulatus sum nomine vsurarum singulis mensibus quatuor denarios, elapsis sex mẽsibus petij ista. x. & vsuras. litem 70 sum cõtestatus. posteà durauit lis, vsq; ad. vij. menses. an istorũ septẽ mensiũ qui cucurrerũt à tẽpore litis cõtest. possim petere vsuras, quæritur? Respõ. ꝙ sic, cũ primò in iudiciũ nõ fuerint deductæ, nec poterãt: qa nõ erãt cõmissæ, & ideo alia interpellatione opus est. ff. e. l. nõ potest videri. Vel pone casum, vt in gl. seq. ¶ Nota ex ista. l. regulã quia creditor petẽdo in iudicio sortẽ principalẽ non præiudicat in vsuris interesse, dãnis, nec aliis accessorijs: secus videtur in receptione solutionis: quia recipiẽdo sortem simpliciter sibi præiudicat in istis accessoriis. l. fi. in fi. ff. de eo quod cer. lo. iuncta distin. Bart. ibi, & l. ij. in prin. ff. si quis cau. Ia. hîc.

l ¶ Iudicio.] Conueni debitorem meũ qui in sorte & in vsuris mihi tene- 80 batur, & singulis mẽsibus stipulatus fueram vsuram, qui nec sortẽ, nec vsuras (cùm iam multũ tẽporis erat elapsum) offerebat, nõ est perempta stipulatio vsurarũ quæ pẽdente iudicio cucurrerũt[c]. Vel aliter. Quidam tenebatur mihi ad sortem, & vsuras quatuor annorũ, super sorte, & duorũ annorũ vsuris, ipsum cõueni, nihilominus possum petere vsuras in iudiciũ nõ deductas.

m ¶ Iudicio cœpto.] Quod fit litis contestatione: vt in aut. de liti. §. si verò apud. colla. viij.

n ¶ Vsurarum.] quæ pendente iudicio currũt[d]. tamẽ putabatur contrà, quasi hæc nouatio extingueret principalem obligationem sortis, sicq; per cõsequentiam stipulationem vsurarum. Sed[e] contra est, vt hîc &. ff. de verbor. obli. l. cum stipulanti. & de excep. rei iu. si in iudicio. &. ff. de vsu. lite. & j. de vsu. l. in bonæ fidei. & ff. de regu. iu. l. non solet. &. ff. de noua. l. aliam. Alij dicunt vsurarum quæ scilicet cucurrerunt[f] ante litem contestatam: vt si pro quatuor annis erat soluẽdæ, & pro duobus tãtùm annis fuerunt in iudicium de- 10 ductæ.

c Idẽ Bar. Bal. Pa. Sa. Alex. & Ia.

d Istam gl. sequuntur scribentes hîc.

niatores minuẽtur: sic pro iudicijs putabũt sese homines in sacrarijs sisti. Si enim & ipsæ principales litigãtiũ partes per iuramentũ lites exerceãt, & causarũ patroni præbeant sacramẽtum, & ipsi iudices ꝓpositis sacrosanctis scripturis, tam causæ totius faciãt examinationẽ, quàm suum proferant arbitriũ: quid aliud, nisi pro hominibus deũ in omnibus causis iudicẽ esse credẽdũ est[a]? ¶ Antiqua itaq; calumnia[b] quiescente, & eius ambagibus, constitutio nostra dilucida, & compendiosa, in terris clareat omnibus, & sit maximũ dirimendarum causarũ remedium[c].

¶ *In litibus post hanc legem mouendis, hoc sacramentum debet præstari in primordio litis. in tunc uerò pendentibus præstari debet in primo litis ingressu. & si una pars tantùm est præsens, illa sola debet iurare, & si ambæ sunt absentes, lis suo marte debet discurrere. Sali.*

¶ Sed prædictum sacramẽtum, in litibus quidẽ quæ necdũ sunt inchoatæ, præstari volumus in ipso litis primordio[d]. Sin autẽ causæ adhuc pendentes inueniantur, vel post litẽ contestatã, & post solitas iudiciales cautelas iam prẹstitas, si quidẽ præsto fuerit vtraq; persona, & in eadẽ ciuitate, vel territorio eius moratur[e]: & in his litibus sacramentũ locũ habere, * & in primo post hãc legẽ ingressu[f] cõpelli iusiurãdũ præstare. Sin autem vna pars abfuerit: ne videatur propter absentiã personæ lis differri, & aliquod cõtrariũ eueniat nostro ꝓposito[g]: & quod pro cõpendio litiũ introductũ est, protinus hoc in aduersariam figuram trãsformetur, iubemus præsentẽ quidẽ personã omnimodo dare sacramentum, absenti autẽ in pendentibus duntaxat litibus (secũdum qđ prædictum[h] est) hoc concedi[i]. Sin autem vtraque principalis persona abfuerit[k]: ne diutius lites protelentur, etiam sine datione sacramenti lites pendentes suo decurrant tramite PP. iiij. Cal. Aug. Iustiniano A. iiij. & Paulino V. C. Cons..

Codicis domini Iustiniani Sacratiss. principis ex repetita prælectione.

LIBER TERTIVS.

TITVLVS I.

De iudiciis.

¶ *Per litis contestationem factam super sorte, ac etiã in parte usurarũ, non extinguitur stipulatio quo ad reliquas usuras iam discursas, uel etiã discurrendas. h. d secundũ utranque lecturam quæ ponitur in gloss. in uerbo, usurarum. Alexand. de Imo.*

Impp. Seuerus & Anton. AA. Clemẽti. LEX I.

IVdicio[l] cœpto[m], vsurarum[n] stipulatio[o] non est perempta[p]. superest igitur, vt debitorem eius tẽporis, quod non est[q] in iudicium deductum[r], conuenire possis[s]. PP. Calẽd. Apri. Antonino. ij. & Geta. ij. Cons.

o ¶ Stipulatio.] cùm principale non subsistit, neque accessorium: vt. ff. de re. iudi. cùm principale. So.[g] est quoddam accessorium quod non potest esse sine principali: vt in vsuris bo 20 næ fidei. & aliud qđ potest esse sine principali, si talis sit causa, ex qua sit æquum tolli accessòrium, vt præscripto. nam negligentia causa est hinc inde si ex alia bona sit.

p ¶ Perempta.] no 30 uatio est in aliam, vel nouam obligationem trãslato. Vel dic perempta: quia nec commissa secundum primum casum[h], vel propriè secundum alium.

q ¶ Quod non est.] non solùm vsu- 40 ræ quẹ ante litis ingressum debebãtur, peti possunt: sed aliẹ quæ pòst.

r ¶ Deductum.] quia nec poterat[i] secundum primum casum, cùm non esset commissa stipulatio: vt. ff. eo. l. non quem- 50 admodum. Ideoq; alia interpellatione[k] opus est: vt. ff. eo. l. nõ potest videri. sed tamen ad officium iudicis spectat[l]: vt. ff. de ædil. edic. l. ædiles etiam. §. item sciendũ est. Ioann. contrà[m] in hoc: nec dicas illud in 60 bonæ fidei iudicio tantùm: quia idem est in stricti iuris iudicio: vt. ff. de rei vend. l. non solùm. nec mirum si habet locum officium iudicis & certi condictio ex stipulatione. nam & in illa. l. non solum. habet locum officium iudicis & legis Aqui. §. acto, secundum alium casum potest aliorum duorum anno- 70 rum vsuras petere per stipulationem: secus est si non per stipulationem, sed iudicis officio debentur: vt. j. depositi. l. iiij.

s ¶ Possis:] etiam in eodem iudicio secundum primum casum per officium iudicis, vel alio iudicio[n] secundum vtrunque. tot enim sunt obligationes, quot summæ: vt. ff. de verbo. obligat. l. scire debemus. in princip. licet aliter sit vbi non per stipulationem, sed iudicis officio debentur: quia non possunt peti in alio iudicio, vt modò dixi. Et quia nouatione videbatur sublata, ideo largius[o] dic quod nouationum alia volũtaria, alia necessaria. Voluntaria sit per stipulationem[p], & per eam decedit, & non accedit obligationi: vt. ff. de not. l. aliam. & l. Paulus respondet. & l. nouatione. & l. si creditor. & l. si stichum. §. 80 fina. nisi in posteriori obligatione sint repetita quæ fuerant im prima: vt. j. etiam ob chiro. pen. l. j. &. ff. de pig. act. l. solutum. in prin. Item fit hæc voluntaria lit. conte. vt si contra alium volens[q] meum debitorem liberare litem cõtester, vt. ff. de noua. l. delegare. & de sol. l. solutionem. necessària autem cùm contra debitorem meum mihi soluere nolentem. litẽ cõtestor, quæ ideo sic dicitur[r] quia etiam inuitum te traho: vt. ff. de verbo. obl. l. inter stipulantem. §. j. vel ideo: quia quodãmodo inuitus videor vocare te in ius, cùm aliter mihi debitum consequi non possum: vt. ff. de sepa. l. fina. & per hanc sit nostra conditio

e Nã hîc loquitur in nouatione necessaria, vbi prima actio non tollitur. vt in gl. fi. j. e. ibi in nouatione volũtaria per quã prima tollitur. l. nouatione. & l. ẽptor. ff. de nouatio. secũdũ Bart. Bald. Pau. Sali. Alex. & Ia.

f Hec lectura quo ad istud nõ habet dubium. Pau. Alex. & Ia.

g Idẽ Cy. Alex. & Ia.

h Hec nõ placet Bar. Bal. Pau. & Alexan.

i Displicet Pau. Alex. & Ia.

k Ista est vera secundum eosdẽ.

l Imò non Bar. Pau. Alex. & Ia.

m Et bene Bar. & alij.

n Finito tamen priori iudicio per sententiam condemnatoriam secundũ eosdem.

o Hẹc gl. est valde magistra & ad eã cotidie recurritur. Alex. & Ias.

p Et etiam per aliũ cõtractũ Pau. & Ias.

q Secus ergo si eo inuito. Ale. & Ias.

r Quelibet ratio Placet. hîc. Ias.

conditio melior facta actione perpetua[a], & transitoria in hæredes: vt. j. de an. excep. l. j. §. ad hæc. & ff. de noua. aliam. Item transfertur ei periculum in possidentem[b]: vt. ff. de verb. obl. l. nemo. §. j. & nihilominus currūt vsuræ, vt hîc. Item interrūpitur præscriptio, & etiā vsuscapio quātùm ad effectum: currit tamē nihilominus vsuscapio: vt. j. de rei ven. l. more. & ff. pro emptore. l. ij. §. fi. quædam tñ actio non perpetuatur, vt actio de dolo: vt. s. de dolo. l. fi. & idem dicunt in rescisso- 10 ria: quod negamus[c] vt dixi. s. de temp. in integ. restit. l. superuacuam. fit quoq; necessaria per sen tētiam. & per eā reo absoluto, decedit obligationi: cùm agens ammodo repellatur exceptiōe rei iudicatæ, licet naturalis obligatio duret: vt. ff. de 20 cōdi. indeb. l. Iulianus. si autem dānetur debitor, accedit in hoc: quia alia noua actio datur in factum: vt. j. de re. cre. actori. s. vbi vetus erat personalis. alioquin vtilis in rem[d] ex sententia datur actio: vt. s. de arbit. l. ne in arbitris. §. sed & si. vetus 30 quoq; durat: licet quidā dicāt cōtrà. Si ergo agatur veteri, & excipiatur de sentētia replicabit de re secūdum actorē iudicata: vt. ff. de excep. rei iudi. si à te. §. si quis. Itē accedit: quia sine causæ cognitiōe mādabitur[e] executioni, nisi nouatio fuerit 40 facta: vt. j. de execu. rei iudi. l. si causam. Item maior vsura currit: vt. j. de vsu. rei iudi. l. ij. & iij. decedit autem quia prior vsura currere desinit interim[f]: vt. j. de vsur. rei iudi. l. sancimus. Item decedit quia vbi duo tenebantur insolidum, & pariter condemnati fuerunt, viriliter[g] teneri incipiunt. Item periculū vni[9], alius ammodo nō patitur: vt. j. si plures vna sen. fu. cō. l. j. & ij.

Sententia generalis lata super petitione generali, restringitur ope replicationis ad prosecuta tantùm. h. d. Alex. & Sali.

Idem AA. Valerio. LEX II.

Licet iudice accepto [a], cum tutore tuo egisti, ipso tamē iure actio tutelæ sublata non est [b]. & ideo [c] si rursus eūdē [d] iudicē petieris: cōtra vtilē [e] exceptionē rei iudicatæ, si de specie de qua agis, in iudicio priore tractatū nō esse allegas [f], non inutiliter replicatione doli mali vteris. PP. vj. Calen. Ianuar. Faustino & Rufo Cons.

Iudex qui de causa status principaliter cognoscere non posset: posset tamen incidenter. hoc dicit. Alexan.

Imper. Alex. A. Faustinæ. LEX III.

Quoties quæstio status bonorū disceptatiōi cōcurrit [g]: nihil prohibet, quo magis [h] apud [i] eū quoq;, qui [k] alioquin super causa status cognoscere non [l] possit, disceptatio [m] terminet. PP. vj. Id. Feb. Iuliano. ij. & Crispino Cōs.

Sententia lata super certa specie iudicij generalis, nocet in omnibus eius accessorijs, uel dependentibus, licet super eis non fuerit disceptatum. h. d. secundum uerum intellectum Alex. & Sali. Vel sic: Licet sententia generalis non nocet in specie non prosecuta: nocet tamen in appendicijs prosecutorum. h. d. secundum Barto. Sali.

Idem A. Popilio. LEX IIII.

Si cùm † tibi pretiū prædiorū * curatoribus comparatorū reputaretur [n], & instrumenta emptionis traderentur, quæstionem omissæ [o] euictionis non mouisti: intelligis semel finitā litē instaurari ♁ non posse [p]. PP. Calen. Aug. Modesto & Probo Cons.

Delegatus ab alio quàm à principe, delegare non potest. hoc dicit. Salicetus & Alexan.

Imp. Gordianus A. Marcello. LEX V.

A Iudice † iudex delegatus, iudicis dandi [q] potestatem non habet [r], cùm ipse iudiciario munere [s] fungatur [t]: nisi à principe [v] iudex datus [x] fuerit. PP. iiij. Non. Septembris. Pio & Pontiano Cons.

Licet.] CASVS. Tutelam alicuius pupilli administrasti, finita tutela in iudicium deduxit te: proposita actione tutelæ generaliter, sed super vna specie tantùm processum est, & absolutus es generaliter: an non ob- 50 stante re iudicata possit petere, vt sibi reddas rationem administrationis in aliis speciebus, quæritur. Respon. quòd sic, & si tu excipias de re iudicata, replicabit de dolo. ¶ No. ex hac. l. vnam regulam quòd prosecutio specialis restringit sententiam generalem ad prosecuta. rationem vide per Ia. hîc.

a ¶ Accepto.] id est delegato[h] ab ordinario. Et dic[i] quòd egisti generaliter[k] proposita actione tutelæ. Vel dic[l] secundum Ia. super vino, blado, sale, super pecunia: sed in iudicio vnam causam tantùm es prosecutus cùm multas species administrationis vna tutela habeat, & iudex generaliter absoluit. Alij dicunt[m], quòd proposuisti actionem adiecta vna causa, quam prosecutus es: vt arg. ff. de pecul. l. si ex duobus. Sed tunc non obstaret aliquo modo 60 exceptio[n]: vt. ff. de except. rei iudic. l. si mater. §. si quis autem. & §. eandem. sic etiam nō esset aliqua dubitatio huius legis. Item nec si potest poni vel intelligi, vt fuerit generalis petitio, & specialis prosecutio & sententia, quia tunc non nocet in aliis: vt. ff. de arbit. l. de rebus. ADDITIO. Non obstat illa. l. de rebus. quia ibi fuit omissa prosecutio scienter & dolosè hîc per errorem. Bar. Bal. Pau. Alex. & Ias.

b ¶ Non est.] in parte quam prosecutus nō es. In alia enim etsi natura debitor maneat: vt. ff. de condi. inde. l. Iulianus. tamen replicatio non datur.

c ¶ Et ideo.] quia superest.

d ¶ Eundem iudicem.] non alium[o] ne causæ continētia diuidatur: vt. ff. 70 de qui. re. ad eundem iudi. ea. l. ij. & j. ar. tu. l. omnes. & ar. j. eo. l. nulli.

e ¶ Vtilem.] id est efficacem prima facie, sed ope replicationis[p] annullatur. Sed contrà. s. de transact. l. sub prætextu specierum. Sol. distingue vt ibi[q], & ad hoc. j. de excep. l. si ex maiore. & s. si aduer. rem iudi. l. j. & s. de transact. l. age. & l. si de certa. & ff. de arbit. l. si cùm dies. §. plenum. & de admini. tut. l. Lucius. ij. §. tutelæ iudicio tutor cōuentus. Item arg. contra. j. eo. l. si cùm tibi. Sol. vt ibi.

f ¶ Allegas.] Si generaliter proponatur ad speciale descendi potest: nec obstat exceptio rei iudicatæ in vno.

Quoties.] CASVS. Petebas à me hæreditatē cuiusdam Titij 80 coram delegato iudice: dicebam te esse seruum meum: an iudex qui aliâs de causa status cognoscere non potest, possit se intromittere, quæritur. respō. quod sic: quia incidens est. de liberali enim causa præses cognoscit, siue incidat, siue principaliter proponatur. ¶ No. ex hac. l. regulam quod ille qui est iudex causæ principalis, est etiam iudex cuiuscunq; causæ ibidem incidētis, dato quod de ea non posset principaliter cognoscere. secundum Ia.

g ¶ Concurrit.] vt si à me hæreditatē petas[r], & te seruum meum dicam

h ¶ Quo magis.] id est minus. simile. j. qui da. tut. pos. l. j. sic econtra. j. eo. l. properandum. in fi. & ff. vi bo. rap. l. ij. §. j. vel propriè [s] pone quo magis. q. d. non magis disceptationem principalem terminabit, quàm quæstionem status. nam vtranque terminabit[t], & illa verba nihil prohibent &c. expone id est omnia iura magis consonant in hoc, quo, prout &c. sed in prima ponitur quo in vim nominis.

i ¶ Apud eum.] vt puta delegatum.

k ¶ Qui alioquin.] i. aliâs si principaliter quæ- 10 ratur de statu, nō potest agnoscere: vt. j. de ped. iudi. l. ij. in fi. & sic propter suam personam impeditur[v]. Vel dic propter personam eius, de cuius statu quæritur, vt quia est pupillus: vt. j. de ordi. iudi. l. j.

l ¶ Non possit.] quia 20 fortè pedaneus erat.

m ¶ Disceptatio.] s. vtraq; bonorum, & etiā status: adeò vt si secundū eum qui seruus dicitur de hæreditate pnūciet[x] sufficit ad libertatē. si contrà non impediatur [y] defensio libertatis: vt. j. de ordi. cognit. l. ij. An e- 30 nim de incidentibus sit pronunciandum, triplex est opinio: vt dices. j. de ordi. iudi. l. j.

Si cum.] CASVS. Curator tu[9] prædium tibi emit pro l. nec sibi fecit caueri de euictione: finita tutela vtili negot. gesto. actione 40 conuenisti eum ex cap. quæ tibi debuit ex mala administratione. l. tibi soluit, & reliqua. l. quæ in emptione prædij impendit tecum compensauit, & absolutus est: si pòst vis eum conuenire, quia non fecit sibi caueri, vel quia prædio euicto non egit de euictione: an possis, quæritur? Respon. quòd non possis.

n ¶ Reputaretur.] cùm generaliter contra curatores ageres.

o ¶ Omissæ.] à curatoribus. s. quia curatores non egerunt [z] de euictione prædijs illis euictis. vel dic quia omiserunt stipulari de euictione, vnde de ne- 50 gligentia poterant cōueniri. Vel dic omissæ scilicet ab istis curatoribus, vel à te[a] in iudicio, quia quæstio euictionis accessoria est.

p ¶ Non posse.] vt argumē. suprà de erro. aduo. l. fi. & de iur. & fac. igno. l. error. Sed contrà. s. eod. l. licet. Solu. hîc fuit generalis petitio, & prosecutio & sententia: ibi specialis prosecutio. hæc non placet[b]: quia hîc prosecutio fuit specialis, vel hîc non instauratur: quia hîc generaliter obstat exceptio, sed replicatur: vt ibi. sic & hæc secundum illam. Vel dic[c] quòd hîc species pēdet ex alia. s. ex emptione prædiorum vt causa principali finita non possit de hac accessoria plus quæri: vt ar. j. depositi. l. iiij. & sic non est species per se, sed pars (vt sic dicam) speciei.

60 A Iudice.] CASVS. Iudex aliquis qui ordinariam habet iurisdictionem delegauit mihi causam: an eam delegare possim, quæritur? Respon. quòd non: quia hoc solum potest delegatus à principe.

q ¶ Dandi.] id est delegandi ante litem contestatam. pòst bene potest: vt suprà de procuratoribus. neque tutores per simile. sed non est similitudo: quia quod dedit, potest reuocare lite contestata. ff. eodem. l. iudicium soluitur.

r ¶ Non habet.] No. delegatus non delegat[d]: vt. ff. de offi. eius cui mādat. est iurisdic. l. fin. & de iurisdi. omnium iudicum. l. more. & l. & quia. & . j. qui 70 pro sua iurisdic. l. j. Sed est contrà in delegato à proconsule qui delegat: vt. ff. de iudi. l. cùm prætor. §. j. & de offic. proconsul. l. legatus. quæ sunt contrà. Sol. Speciale[e] in eo sicut alia specialia in eo scilicet, quòd cognoscat de causa criminali. ff. de offi. proconsul. l. solent. Alij dicun[f] quòd habenti aliâs iurisdictionem potest delegare delegatus, non habenti non, sed non valet[g]: vt. ff. de offi. eius cui manda. est iurisdi. l. & si prætor. Vel dic vt dixi in: d. l. legatus. Item cōtrà. ff. quis & à quo ap. l. j. Solut. [h] ibi ad vniuersitatem causarum erat delegatus.

s ¶ Munere.] id est honore, scilicet alteri ordinario[i] competenti non sibi: vt. ff. de iurisdi. omnium iudic. l. more. Vel dic munere id, est onere iudican- 80 di, quod ex necessitate subit: vt. s. de aduoc. di. iudicio. l. sancimus. j. non honore, vel potestate, quæ dicitur gladius.

t ¶ Fungatur.] scilicet onere.

v ¶ A principe.] vel à proconsule[k], vel ad vniuersitatem[l] causarum: vt modò dixi. Sed videtur quòd nullus delegatus possit delegare: vt in authen. hîc posita, ad hæc. quæ est ex titu. vt defun. seu fu. §. illud. colla. quinta. Dic ergo ad hæc &c.

x ¶ Datus.] id est delegatus.

a Ad quatuor annos Pau.
b Intellige tamen, nisi reus haberet iustam causam litigandi quia nō tenetur ius suum in discusum relinquere. l. illud. ff. de peti hæ. e. l. itē si. §. fi. ff. de rei vē. Alexand.
c Idē Pau. Alex. & Ia. licet sit verū in offi. rescindente. Pau.
d Et etiam datur actio iudicati si. cut in personali. Barto. Pau. & Ia. licet glo. censeat cōtrà.
e Et bene si implorer officiū iudicis: secus si actio. Alex. & Ia.
f Istud placet Barto. Pau. Alex. & Ia.
g Et bene si conueniātur ex sententia: secus si actione primeua Alex & Ia.
h Idem in ordinario. odo. & Ia.
i Istā tenēt Bal. & Ale.
k Sine specificatione spērū. Bal.
l Idē Bart. Bal. P. Sali. Alex. & Ia.
m Et malè Pau. Alex. & Ias.
n Idē Cy. & Sali.
o Imò post quā erat finitū primū iudiciū. Ia. & Pau.
p Sine aliqua ope restitutionis in integ. Pau. licet aliter Pet.
q Quia ibi in transactione hîc in sententia Alex.
r Corā iudice delegato. Pau. & Ias.

s Et bene Pau.
t Idē Bar. Bal. P. Sali. Alex. & Ia.
u Idē Pau. Alex. & Ia.
† Ista lex est singularis secundū Bart. & omnes hîc. & vide glo. in c. accusatus de hære. li. vj.
* A tutoribus vel &c.
x Et si aduersarius vult posteà per modū agendi petere declarari illum esse seruum nō potest. Pau.
♁ Non oportere.
y Quia actor possit petere declarari se esse liberum Pau.
† Concor. c. pastoralis. de offi. delega. in princ. & ca. quoniā eo. ti. extrà.
z Istā glo. sequitur Odo. & Ia.
a Istam tenet Bald. P. & Sali.
b Idē Bar. Bal. P. & Sali.
c Idē tenēt Bar. Bal. P. Sa. Alex. & Ia. & est singularis, nec repentur alibi secūdū eosdem.
d Etiā de cōsensu partium Alex. & Ia.
e Imó nō sed ex eo: quia censetur delegatus ad vniuersitatem causarum. B. Pau. Ale. & Ias. licet cum glo. teneat. B.
f Et malè secūdū eosdem.
g Idē Sali.
h Ista est vera secun prædictos scribētes.
i Idē Sali. Alex. & Ia.
k Idē in legatis cardinalium: ex quo cardinales æquiparantur pconsulibus. c. ij. de off. leg. in. vj. Bal. Alex. & Ias.
l Verū est quādo dele

ADhæc. CASVS. Hæc aut. non corrigit.l.C.sed ei aliquid addit. dicebatur enim in.l.C.delegatũ subdelegare non posse,nisi esset à principe delegatus. Authen.ista tractat de ordinario causæ principalis, & appellationis à delegato à principe:& ita ponit tres casus. Primus est. Iudex ordinarius occupatus ꝓpter rem publicam vult delegare causam,reseruata sibi sententia.nunquid hoc facere posit, quæritur? Respon.q̃d sic,si semel causam audiat in principio, in medio, & in fine. Secundus est.Si iudex ordinarius, qui de appellatione cognoscit,vult delegare causam , seruata sibi sñia:hoc facere non potest,quia per se debet cognoscere. Tertius casus est, in delegato à principe , si velit subdelegare, seruata sibi sentẽtia. nõ licet sibi hoc facere. sed si velit delegare cognitionẽ & prolationẽ, hoc facere potest:& si contra hoc factum fuerit,graues pœnæ imponuntur.

In authen. vt defun. seu fu.eo. nõ iniuri. à credi.§.illud. collatio.v. constitu.xiij.

Ordinarius iudex causæ principalis, potest eam delegare reseruata sibi sententia. sed tunc oportet,quòd lis corã eo cõtestetur:probationes producãtur:& per eum cũctis in fine examinatis,sentẽtia per eũdem proferatur:& delegatus ab eo,reliqua expediet.Iudex uerò causæ appellationis,& etiam delegatus,habens de iure potestatem omnia subdelegandi, prout est delegatus principis, non potest alteri delegare reseruata sibi sententia:& contrà faciens punitur.hoc dicit.Alexan.

ADhæc †, si administrator[a] sit,& publicis occupationibus impediatur,litẽ apud sese agitandam saltem in contestatione audiat:& rursus in medio semel, & in fine omnia quæ sunt examinata cõsequenter audiat, & sic ferat sñiam, & appellationẽ, si fiat, suscipiat:cętera licet expediri per consiliarios[b] . Itẽ iudex appellationis rem per se audiat[c] . Delegatus[d] autem omnino per se litem vnà cũ cõsiliarijs examinet.si contra hoc factũ fuerit,graues pœnæ sequẽtur. nam administratores & delegati vigĩti librarũ auri * multam præstabunt[e] :cõsiliarij si quidẽ aduocati sint , ab aduocatione expellẽtur:si verò nõ sint, sed cingulũ habeãt:cingulo priuabũtur, & decem libras auri præstabunt.

Cum seruis iudicium non consistit. hoc dicit.Bal.& Alexan.

Idem A.Iuniæ. LEX VI.

SEruus[f] in iudicio interesse non potest:nec si condemnatio aliqua in personam eius facta sit,q̃d statutũ est subsistit[g] .D.xv.

a ¶ Administrator.] i. ordinarius vt præses. sic accipitur in aut.de iudi.circa prin colla.vj.

b ¶ Consiliarios.] i.p aliquos[a] quibus audientiam cõmittat, sicut aliâs iurisdictio ex causa necessitatis per alium explicatur:vt.ff.de offi. cõsul.l.j.§.sed nõ põt, & intellige hoc quãdo vult sibi seruare sentẽtiã:cęterũ si totã vult cõmittere põt.

c ¶ Audiat.] s.totã si vult sentẽtiam sibi seruare[b],vt nec etiã mediã cõmittat.Vel dic audiat litem, & sentiet vt in alio dixit : sed prima verior, vt in delegato subiicit.

d ¶ Delegatus.] Non ergo delegatus à principe delegat.Sed est cõtrà s̃.e.l.à iudice. Solu.hîc de delegato ab alio, non à principe dicit secundum quosdã hoc nõ valet[c],q̃a etiã in delegato principis hîc dicit:vt in cor.ibi, alios aũt &c.alij[d] hoc nouũ,illud vetus. Tertij ibi fuit delegata habẽti aliâs iurisdictionẽ,hîc nõ habenti:vt innuitur in cor. ibi,alios autẽ &c. hoc nõ valet[e]:vt.ff.de offic. eius cui man.est iuris.l.& si prætor.Tu dic[f],quòd ordinarius reseruata sibi sentẽtia cætera cõmittit,vt tamen audiat ter.delegatus autem si sibi reseruat sentẽtiam,alia non cõmittit,vt hîc.sed si omnia velit cõmittere,potest[h], & idẽ in iudice appellationis:& sic cõsuetudo interpretatur.& ex ordine literæ sumitur,sed iure canonico secus[i]:vt extrà de offi.& po.iudic.delega.c.super quæstionum articulis.in prin.vsque ad.§.verum.

e ¶ Præstabunt.] aliâs pendent,id est soluent. Vnde versus.
Pendo do pœnam:dum pendeo suffero pœnam.

SEruus.] CASVS An seruus in iudicio vt actor,vel reus cõsistere possit.quæritur? Respon. ꝙ non nec si cõdemnetur,valet condemnatio.

f ¶ Seruus in iudicio.] scilicet vt sit pars iudicij vt actor vel reus[k], vel iudex:vt hîc,&.ff.si quis cau.l.quoties. &.j̃.l.proxi. &.j̃.de rei vendi.l.non seruum.&.j̃.de noxa.l.si tibi.&.ff.de pecu.l.iij.§.si seruus. idem in arbitrio[l] : vt ff.de arbi.l.non distinguemus.§.si seruus.hoc tamen fallit in casibus:vt habes ff.de iudic.l.vix.

g ¶ Subsistit.] id est vires habebit. aliâs est non subsistit, & sic vna negatio abundat:vt.ff.de dam.infec.l.fluminum.in prin.

CVm debitoris.] CASVS. Seruum tuum mihi pro.c.obligasti seruus ille tenebat omnia bona tua.an illum seruum bona tua tenẽtem conuenire posim,quæritur?Respon.ꝙ non:quia inter liberũ & seruum &c. sed officio iudicis mittar in possessionem bonorum tuorum:& ita mihi succurretur. ¶ No.ex versi.ad possessionem.secundum Bar.Bal.Salic. & modernos,quòd contra hæreditatem iacentem potest perueniri ad primum decretum:facit.l.si bona:& ibi Bar.C.de bo.auth.iudic.pos. Barto. in.l.iiij.§.prætor ait.in ver.toties.ff.de dam.infec.Iason.

h ¶ Siquidem.] id est quia.

i ¶ Nullum.] regularite.Sed fallit vt dixi.s̃.l. proxi. & maximè in iudicio turbatæ possessionis:vt.j̃.si per vim vel alio modo.l.j.

k ¶ Officio iudicis.] cuius est iurisdictio.vt si neq; veniat,neq; defendatur reus, mittatur actor in possessionem rerum eius causa rei seruandæ, imò etiam in seruum petitum obligatum:vt.j̃.de pig.l.creditores.

gat vnam causam tantùm : secus si totam vniuersitatẽ, quia tũc nõ posset Alexan.& Ias.

† Concor. gloss.super verbo . in prin.in c.super questionum . extrà de off . deleg.

a Qui dicũtur assessores.&placet citramontanis . Bar.B.Pau. Alex.& Ia.

b Aliâs si nihil vellet sibi reseruare , potest delegare & totũ expedietur per delegatum secundum Alex. & Sali.hîc.

* Pœnã.

c Et bene Bart. Bald . Pau . Alex. & Ia.

d Reprobatur secũdũ eosdem.

e Et bene secũdũ eosdem.

f Istã tenẽt Bar.Sa. Pau . Alex. & Ias.

g Per viã delegatiõis Alexand .

h Et bene Bar. & alij.

i Et bene secũdũ scribentes hîc: quia delegatus principis potest totã partẽ, vel totã audientiã delegare , & sententiam sibi reseruare: & etiam adijcere modũ, vel limitationẽ vt ꝙ ferat sententiam cũ consilio sapientis. Bar.Bal. Sali.P.Alexã. & Ias.

k Etiam si putabatur liber.

l Istã glo. vsque ad fi. sequuntur Barto.Pau. Alex. & Ia.

Calend.Septembr. Gordiano A. & Auiola Cons.

Contra seruum detentorem rei hypothecatæ,non potest fundari iudicium ex persona domini sui defuncti.sed hærede,uel alio non defendẽte causam,actor per officium iudicis in possessionem mittetur.hoc dicit. Alexan.

Imperatores Dioclet.& Maximian.AA.& CC. Hyrinæ. LEX VII.

CVm debitoris tui seruum tibi pignoris iure obligatũ, bona dñi sui quondã rebus humanis exempti tenere ꝓfitearis:aduersus eũ darĩ tibi actiones cõtra ius postulas,si quidẽ[h] inter seruũ & liberũ cõsistere nullũ[i] posit iudiciũ. Ad possessionẽ itaq; pignorum magis,officio[k] iudicis venire te conuenit,quã illicita postulare. S.xiiij.Calend. Maij, Sirmij CC. & Cons.

Aequitas scripta, rigori scripto præfertur h.d.Bal.Vel sic:æquitas præfertur rigori.h.d.Sali.& Alexan.de Imo.

Imperatores Constantinus & Licinius AA. ad Dionysium. LEX VIII.

PLacuit[l] in oĩbus[m] rebus[n] præcipuã esse iustitiæ † æquitatisq;[o] scriptæ † quàm[p] stricti iuris rationem[q] D.Idib.Maij,Volusiano & Anniano Cons.

Religio iudicantis,debet prius de rei ueritate plenariè instrui per probationes, interrogationes,& responsiones,quàm sententia proferatur.hoc dicit Bal.Vel sic: Vbi sententia plenũ facit præiudicium:ibi plenaria debet interuenire cognitio.hoc dicit Sali.Vel sic: In causis regulariter requiritur plena causæ cognitio,& plenaria probatio pro ueritate habẽda. hoc dicit , Vel secundum Bart.In causis in quibus sententia parit plenum præiudicium,requiritur plena causæ cognitio,& per cõsequens plenaria probatio. Alexan.

Imp.Cõstãtinus A.ad Maximũ. LEX IX.

PLacuit.] CASVS. Aliquid est statutum de iure stricto, aliquid de æquitate,quæ sunt contraria:quod eorum magis sequi debeat iudex, quæritur? Respõ. ꝙ illud seq debet quod de æquitate statutũ est, & dic sic exemplũ. Seruo meo persuasisti , vt à me fugeret, & tibi codicem meum perferret:nũciauit illico seruus mihi domino,& me permittẽte,codicem ad te pertulit:an furti,vel serui corrupti, aduersus te agere posim , quæritur ? Rñ. quod de iure stricto nõ, de æquitate secus,quæ iuri stricto præferenda est.

l ¶ Placuit] vbi æquitas ex vna parte,ius strictum ex alia est,& cõtradicũt:æquitas præferẽda est. Vel aliter . allegabaĩ similitudo de aliquo casu emergẽti, qui nõ est determinatus quid sequemur æquitatem, vel ius strictum.

m ¶ In omnibus rebus.] tàm ciuilibꝰ, quã criminalibus:& tàm publicis,quàm priuatis[m]:& pone exemplum[n] secundum Io.vt.j̃.de furtis.l. si quis seruo.Vel pone : vt ff.de mino.l.j.&.ff.de religio.& sum.fu.l. at si q̃s. §.idẽ labeo ait. &. l. sunt personæ.&.ff. de in rem ver.sed dicendum.&. ff. de eo quod certo loco. l. quod si Ephesi. §.in summa.&.ff.de verb. obl.l.si seruum.§.sequitur.&. ff. de in integrũ restitutione.l.pen. &.ff.de except. do.l.apud.§.si quos pupillo.&.ff.depositi.l. bona fides.Item poni potest in qualibet exceptione,vt Macedoniani, & Velleiani.nam exceptio est de æquitate,regula de rigore:& sic magis est sequenda exceptio.Item poni potest.j̃.si res ali.pig.da.l.cùm res.&.ff.de pig.l.j.in princ. &.ff.de pœnis.l.interpretatione.in prædictis enim casibus æquitas à rigore separatur:& sic seruatur æquitas[o].aliàs si separata nõ est,id totale seruatur[p]. Et nota quòd hîc loquitur de æquitate scripta.alias secus est[q]:vt.s̃.de legibus & constitutionibus.l.j.

n ¶ Rebus] id est causis.

o ¶ Aequitatisq;.] id est iustitiæ æquitatis.

p ¶ Quã stricti iuris.] ff.de leg.& se.l. non possunt . æquitas est rerum conuenientia[r].quæ in partibus causis paria iura desyderat[s], scilicet de æquitate scripta.

q ¶ Rationem.] strictum ius , vel ratio stricti iuris dicitur tribus modis. Primò ad differentiam actionis bonæ fidei. & sic accipitur instit.de action.§.actionum.Secundò,quod est adeò strictum ius,id est firmatum , vt nullo modo posit ab eo recedi:vt.ff.qui & à qui.ma.liberi non fiunt.l. prospexit . Tertiò cùm latius,mitiusque quàm dictet æquitas aliquid statuat: & sic hîc accipitur.

IVdices.] CASVS. Hoc dicit ista lex.Bonus iudex non debet pręcipitare causas,sed debet inquirere veritatem,plena inquisitione : & antequàm ferat sententiam,debet sæpius partes litigantes interrogare,an habeãt aliquid noui,quod velint proponere,& tunc debet ad finem negotij perueni re:siue sit iudex qui debet per se cognoscere,& definire,siue sit iudex qui debet ad superiorem referre.

Missio in possessio . nẽ quando fieri potest.

† Materia huius.l. traditur in.c.j. & fi . in . fi. extrà de trãs.& in.l. j. C.delegi. adde tex. moralem in c. disciplina xv. distinc. secũdũ Ias.

† In quibusdã scriptis exẽp.de est vox . scriptę.

m Et etiã in cõtractibus . Bald. Alex.& Ia.

n Istã glo. in eius exẽplis sequi videtur Bald. P.Ale.& Ia.

o Cæteris tamẽ paribus:aliâs secus.Bal.P. Alex.& Ia.

p Et tunc tale ius dicitur bonum & æquum Bal.

q Et Bene Bald . Pau. Alex.& Ia.

r Istam tenet Bald.in ca . vnico. §. ad hoc. de pace iu. ra.fir.in antepene.col.

s Et bona omnia æquiparat: dicit Bal.in.d.§. ad hoc.

a ¶ In primis.] id est ante sententiam.

b ¶ Rei qualitatem.] id est negotij formam. H.

c ¶ Plena.] Sed plenissima in criminali[a]: vt. j. de proba. l. sciant. & . j. ad legem cor. de fal. vbi in casibus tamen summariè[b] cognoscitur: vt. ff. de libe. agn. l. si quis. §. si vel parens. & de re iud. l. à diuo. §. si super. & . ff. vt in poss. lega. l. si is à quo. & de præto. stipu. l. j. §. fin. & de car. edi. l. iij. §. causæ. & de ven. in poss. mit. l. j. §. sed ea. & . ff. ad 10 exhibē. l. iij. §. sciendum.

d ¶ Cū hoc ipsum.] s. eos sic interrogari.

e ¶ Referenda.] quia non potest ipse definire: vt. ff. de offi. procō. l. solēt. & l. si qs. Vel quia cognitio tantùm est delegata[c]: vt. j. ad. l. corne. de fal. vbi. & . s̄. eo. aut. ad hæc. 20 Vel tertio: dicat se min⁹ sufficientē propter factū nō ius: quādo secūdū iura ista poterat fieri relatio: vt. j. de rela. per totū. hodie nō: vt in aut. vt iudi. nō expe. sa. ius. §. j. col. ix. post hoc lege aut. iubemus. quæ hanc cōfirmat & addit. & est ex cor. vt 30 cū de ap. cog. §. j. col. viij.

Iubemus] . CASVS. Hæc aut. confirmat & clarificat. l. C. et hoc dicit. Iudex examinato plenè negotio, antequā perueniat ad sententiā definitiuā, debet interrogare litigātes, an velint aliquid amplius pponere: & si dicāt nō, debet eos facere renūciare allegatiōibus. Si aūt vna pars dicit se velle aliqid noui proponere, & altera q̄ nō: illi parti, quæ dicit se velle aliquid noui pponere: debet assignare terminū. s. xxx. dierū ad proponendū. & si in- 50 tra. xxx. dies non proposuerit, dantur ei adhuc xxx. dies, intra quos si nō proposuerit, dabuntur ei iterū. xxx. dies ad superādum suam malitiam. & si intra istos tres menses non proposuerit, iudex debet ferre sententiam. ¶ Ex fin. huius legis. ibi, legibus & moribus. not. duo. Primò secundum Baldum & Salicetum hîc, quòd iudex debet iudicare, non solùm secundum leges, sed etiam secundum consuetudines patriæ: & iudicando contra consuetudinem. ita facit litem suam sicut si iudicaret contra 60 ius commune. Secundò not. secundum eosdem, quòd sicut iudex supplet circa ea quæ sunt in legibus per titu. C. vt quæ desunt aduoca. ita supplet circa consuetudinem. & intellige quando consuetudo est notoria: aliâs secus. Iason hîc.

f ¶ Renunciauerit.] Hæc renunciatio in testibus facta ne producantur non nocet secundum quosdam, sed nocet quarta productio, & didicisse testificata: vt in authenti. de testib. §. quia verò multi. collatio. vij. idem fortè in instrumentis, vt non noceat renunciatio: valet ergo hæc renunciatio in allegationibus iuris. Accursius. ADDITIO. Contrarium tenet glossa fina. per illum text. in cap. cùm venisset. & gloss. fina. in fine. ca. consti- 70 tutis. ij. extrà de testibus. quod sequitur ibi Abbas. & idem tenet Specul. in titu. de teste. §. vlti. versicu. antepenulti. & ibi Ioan. andr. in addi. Vide latius de isto per Barto. in authen. at qui semel. in. iij. col. versicu. circa secundum. j. de probationibus.

g ¶ Proponat.] Cùm iudex interrogat an addere velint: vt & . s̄. eo. in. l. iudices. Accursius.

h ¶ Tres menses.] Similis dilatio. j. quomodo & quando iudex. authenti. qui semel. Sed non videtur tot dilationes debere dari: vt. ff. de fer. l. final. quæ est contrà. Solu. hîc absenti, ibi præsenti, & postulanti datur dilatio. Item contrà. ff. de iudic. l. ad peremptorium. & l. sequen. vbi quatuor 80 dabantur edicta. Sed illa[d] ad dandam definitiuam: istæ verò dantur ad allegationes.

i ¶ Expectans.] ob hanc causam, sed citabitur ad sententiam peremptoriam.

k ¶ Proferat.] erat ergo lis contestata: vt. j. de temp. ap. l. fi. §. illud.

Nulli.] CASVS. Bonon. petebat sibi delegari iudicem ab Imperatore inter ipsum & Mutinen. super possessione constituta in territorio Mutinen. vult Mutinen. tantùm super possessione alium iudicem sibi delegari in causa proprietatis: an possit hoc impetrare, quæritur? Respō. quod non, sed puniendus est, q̄ hoc impetrauit. vel si cùm possidebas rem meam, vnum in causa possessionis petij iudicem: ea finita petij alium in causa proprietatis: an sim audiendus, quæritur? Respon. quòd non, propter continentiam causæ, quæ diuidi non debet. ¶ Ex hac. l. not. regulam quòd continentia causæ non debet diuidi coram diuersis iudicib⁹. & istā regu. limita sex modis vt p Ia. hîc.

10 l ¶ Nulli.] neq; pagano, neque militi. Et pone casum secundum P. Bonon. petierat iudicem ab imperatore, super quæstione possessionis fundi existētis in territorio Mutinensi, inter eū & quēdam Mutinen. nūc Mutinen. petit aliū iudicē su- 20 per q̄stione pprietatis, nō potest: vt infrà de sen. & interlo. l. cùm Papinianus. & authenti. & consequenter. sed certè. l. cùm Papinianus. nō loquitur de coniunctis vel continentibus. Sed alia est ratio. quare ibi prohibet coram alio: quia eius &c. 30 non quia cōtinentia. Itē authenti. & consequēter. est contra eum: quia finita prima causa permittit coram alio fieri conuentionem: quod est intelligendum de non coniunctis. Tu[e] autem approba casus positionem: nō per illas sed per istam. l. nec 40 obstat exceptio rei iudicatæ agenti de proprietate: vt. ff. de acquirend. poss. l. naturaliter. §. nihil. Vel pone secundum[f] Io. quòd aliū petij in causa possessiōis, & aliū in causa proprietatis, simul cognoscendo non possum si opponas: & hîc non im- 50 peditur petitio: quia cōtinentia: sed quia seruandus est ordo: vt infrà de rei vendi. l. ordinarij. & de interdi. l. incerti. & de appel. l. prima. & infrà fin. regun. l. si quis. Sed dic, quòd de recuperanda, vel adipiscenda possessione, potest simul agi cum petitorio secundum M. vt hîc. sed[g] non de retinēda vt dictis legibus. vel secundum Io. dic quòd simul[h] semper sint agitandæ: sed prius causa possessionis terminanda. Vel dic tertio[i] q̄ si petito iudice super causa possessionis, & ea finita peto super causa proprie- 60 tatis alium: hoc sola ratione continentiæ prohibetur. Sed an sine noua delegatione de proprietate cognoscant? Respond. vt infrà si à non compet. iudi. l. iij.[k]

m ¶ Continentiam.] siue sit causa quæ plures species continet: vt tutelæ: siue sit talis super qua plures concurrunt quæstiones vt hîc dixi.

n ¶ Prærogatiua.] s. à principe concessa, vel quia erat miles.

o ¶ Iudicio.] i. apud eundem iudicem. sic insti. de act. §. si minus.

p ¶ Poterat.] i. debuerat. sic econtrà, ponitur debet, pro potest. ff. an per alium cau. ap. l. fi.

q ¶ Pœna.] fisco applicanda: vt. s̄. de modo mul. l. multarum.

70 r ¶ Quæstione.] siue vnum petierat actor: alium reus secundum P. siue idem petierit diuersos vt simul cognoscatur, secundum P. siue separatim, vt modò dixi. & facit. j. de accu. l. qui de crimine. in fi.

s ¶ PRoperandum.] Ista lex diuiditur in sex partes principales. Primò ponit statutum suum, in quo limitat tempus instantiæ. Secundò punit actorem contumacem. Tertiò punit reum contumacem. Quartò punit iudicem negligentem. Quintò punit aduocatos negligentes. Sextò punit tutores & curatores negligentes. secunda ibi, & si quidem. tertia ibi, sin autem reus. quarta ibi. §. sin autem vtraque. quinta ibi, illo proculdubio. sexta ibi, sin verò causæ. Bartol. Bald. & Ias. ¶ Casus in terminis vsque ad finem talis est. 80 Petebam à te. x. tecum sum litem contestatus: quantum durare possit instātia causæ à tempore litis contesta. vsque ad sententiam, quæritur? Respond. olim durabat vsque ad decem an. vel vsque ad capitu. quod tempus vult imperator per hanc. l. coarctare. & hoc tribus rationibus. Prima est, ne lites extendantur in infinitum. Secunda est, quòd criminalis causa olim limitabatur certo tempore, puta biennio: multò magis & ciuilis certo termino debuit limitari: quia frequentior est. Tertia ratio est, quia criminalis causa, quæ aliquando ex ciuili causa ortum habet, coarctatur: eodem modo ciuilis est coar-

---

IVdices oportet in primis[a] rei[b] qualitatem plena[c] inquisitione discutere †, & tunc vtranque partem sæpius interrogare, nunquid noui addere desyderet: cùm[d] hoc ipsum ad alterutram partem proficiat, siue definienda causa per iudicem, siue ad maiorem potestatem referenda[e] sit. Dat. ij. Id. Ianuar. Sirmij, Licinio. v. & Crispo Cons.

In authen. vt cùm de appellat. cogn. §. sed hoc colla. viij. consti. xj.

¶ Dicenti se allegare uelle, dātur tres dilationes successiuæ: quibus elapsis iudex debet proferre sententiam legi, & consuetudini conformem. hoc dicit. Alexan.

IVbemus vt si quando vna pars allegationibus suis renunciauerit[f], alia verò pars se habere aliqd quod proponat[g] dixerit: iudex negotij modis omnibus eam partem quæ vtitur dilatione, cōpellat intra triginta dies, postquàm altera pars allegationibus renunciauerit, quicquid velit sine aliqua intermissione proponere: quod si non fecerit, tūc ad eius malitiam superandam † alius mensis indulgeatur à iudice. Si verò adhuc distulerit, alterius mensis dilatio ei præbeatur: ita vt si vsque ad prædictos tres[h] mēses suas non proposuerit allegationes: causæ cognitor non amplius expectans[i], sententiam omnibus modis legibus, & moribus consonantem proferat[k]: vel si noluerit, referat: ne litigatoribus malè tractantibus liceat causarum exitus vltra protrahere.

¶ Causæ continentia non dbet diuidi: & ideo non potest super causa possessionis unus iudex & super causa proprietatis alius iudex impetrari: & contrà faciens punitur. hoc dicit Alex.

Idem A. ad Seuerum præ. vr. LEX X.

NVlli[l] † prorsus audientia præbeatur qui causæ continentiam[m] diuidet, & ex beneficij prærogatiua[n] id quod in vno eodemque iudicio[o] poterat[p] terminari, apud diuersos iudices voluerit ventilare: pœna[q] ex officio iudicis iminēte ei, qui contra hāc supplicauerit sanctionem, atque alium super possessione, alium super principali quæstione[r] iudicē postulauerit. D. iij. Calen. August. Paulino & Iuliano Cons.

* Duæ Constitutiones Græcæ.

¶ Ciuiles causæ debent à tempore litis contestatæ intra triennium terminari: aliâs perit instātia: exceptis causis fiscalibus, & publicarū functionum. Hoc dicit usque ad. §. & si quidem. Bal. & Sali.

Imperator Iustinianus A. Iuliano præfecto prętorio. LEX XI.

PRoperandum[s] nobis visum est, ne lites fiāt penè immor-

---

a Et ideo in causa criminali in defectum probatiōis non datur iuramentū. Bal. Sali. & P.

b Quia de modico nō pleno preiudicio tractatur. Bal. & Sali.

† Concor. tex. in. c. iudicantem. xxx. q. v.

c Placet Bal. Pau. & Alexan.

† Sic de iure canonico datur dilatio ad cōuincendam malitiam: vt in. c. pro ut nobis. cū gl. super verbo, conuincēdam. de dolo & contu.

Dilatio est quādoque trium mensium.

d Dic q̄ illa loquitur in dilationibus expectatorijs ad cōparendum: ista in dilationib⁹ allegatorij. Pau.

† Concor. ad hanc. l. glo. ij. in. c. vlti. post prin extrà de iudi. & c. j. de causa poss. & proprie.

e Placet Ia. qui dicit eā conuenire literę, saltē in sui principio: licet cōtrà Bar. Bal. & Alex.

f Et bene Bar. B. Pau. Alex. & Ia. Petitorium & interdictū de recuperāda, vel adipiscenda simul intentari possūt.

g Melius in. l. cū fundū. in fi. de vi, & vi armata. Alex.

h Displicet Bar. Pau. & Alex

i Placet Bar. Bal. Alex. & Ia. licet contra pe. Cy. & Pau.

k Et concluditur cō muniter q̄ nō. Alex. & Ias. Diuisio.

ctanda. Placuit ergo quòd quæcunque fuerit causa siue de proprietate, siue super possessione, siue cõditione alicuius fuerit seruus, vel liber: siue super iure ciuitatũ: triennio terminetur à tempore litis contestat. exceptis causis fiscalibus, & siue maior, siue minor fuerit iudex: siue ordinarius, siue delegatus: non conceditur causam vltra triennium prorogare: nec existimet se excusatum iudex hoc prætextu, quòd partes velint vltra triennium prorogare: quia eo inuito non audientur. & hoc in prima. Si autem tantùm præterierit de triennio, quòd non superfuerint nisi sex menses: & contingat absentia alterius partis: distinguit. Aut abest reus, vel actor: si actor, iudex faciet eum citari per executorem per interualla decem dierum. quòd si non venerit, acta inspiciat. & si per ea liquere ei de causa non possit, quia minus fortè plenè probatum est: vel nullo modo: vt non possit sententiare: absoluat reum ab instantia iudicij: & actorem absentẽ reo condemnet in expensis iuramento rei declarandis, scilicet vt iuret quantum expendit. Si autem liquere possit: pro eo ferat sententiam qui melius ius habuerit: & si pro actore: reum in expensis condemnet: ita vt deducantur expensæ rei de condemnatione. verbi gratia. Actor petiit centum & impendit viginti reus decem si actor absens non fuerit: condemnandus esset reus in centum & in viginti. Nunc autem deducuntur expensæ rei condemnatione, & condemnabitur in decem tantùm, scilicet in mediam partem eius quod impendit actor: & hoc sibi imponitur propter suam contumaciam. Si autem reus melius ius habuerit: pro eo ferat sententiam: nec audietur actor reuersus appellans. Si autem iudex reum pro parte absoluerit, & pro parte condemnauerit: puta debuit centum, & in quinquaginta est absolutus, & in. l. est condemnatus: actor reuersus nullum habebit regressum contra reum. & hoc in secunda. Si autem reus abfuerit, actor præsens sit: citabitur reus tribus edictis: quòd si non venerit, contrahetur eremodicium, id est desertio causæ. & si liqueat iudici de causa per probationes actoris: condemnabit reum, si viderit eum condemnandum: & in rebus eius fiet executio: si hoc de sua iurisdictione potest iudex: alioquin referat executionem ad maiorem iudicem. & si reus reuersus voluerit fideiussores dare de parendo iuri, & possessionem in actorem translatam recuperare: non audietur. Cùm autem eremodicium contrahitur, debent esse sacræ scripturæ coram iudice, vt rei vel actoris absentia, dei repleatur præsentia: nec timeat iudex si absens sententiæ suæ parere noluerit propter appellationis obiectum: quia reuersus non audietur & appellans. Iudex prope finem triennij, & non ante ferat sententiam definitiuam. Si enim ante longè triennium actor, vel reus abesset, & spes esset quòd reuerteretur: tantùm in expensis esset præsenti absens condemnandus: nec esset sententia definitiua. Et intellige, quòd prope finem triennij est ferenda sententia ex necessitate: si actor est absens: ex voluntate iudicis reo absente ante triennium, iudex autem victori condemnabit in expensis per iuramentum declarandis: alioquin de suo parti læsæ compelletur soluere. & hoc in tertia. Si autem tam actor, quàm reus est præsens: iudex autem propter amicitias alterius partis, vel pretio corruptus sententiam intra triennium ferre noluit: eo lapso si sit minor, in decem punietur, & ab officio iudicandi fiat alienus, & alius ei subrogetur. Si autem intra triennium decesserit iudex: vel alia de causa mutatus fuerit propter infirmitatem: vel propter rei familiaris periculum: subrogato ei dabitur tantùm tempus, quantum supererat de triennio defuncto, vel aliâs mutato. si est annus, dabitur sibi annus: si minus, nihilominus annus. & hoc in quarta. Si autem per aduocatum steterit, quo magis vltra triennium causa protelet̃ur: in duabus libris auri mulctetur, hoc in sententia iudicis expresso, cuius occasione datur dilatio, in quam triennium expirauit: & causam quam suscepit ad finem perducat: nisi ipse nouerit iniustam, vel desperatam: vel infirmitas, vel inimicitia inter ipsum & clientulum suum, vel infamia interuenerit imponenda clientulo de præstando salario necessitate, si potest: alioquin per executionem compelletur. & hoc in quinta. Hîc autem quæ dicta sunt, in maioribus dicta sunt. Si autem causa est minorum, per tutorem agitanda. & sic per eorum negligentiam intra triennium decisa non fuerit: sed vltra prolata: damnum quod propter hoc pupilli, vel adulti passi fuerint, per tutorem resarcietur. Si autem tutor, vel curator soluendo non fuerint, in integr. restituentur. & hoc in sexta & vltima parte. Viuianus.

Properandum.] Quatuor casus principaliter ponit, & incipit constructio properandum &c. vel ibi, cùm criminales &c, & pendet vsque ibi, præsentem &c. Viuianus.

tales [a], & vitæ [b] hominum modum [c] excedant: (cùm criminales quidem causas iam nostra lex [d] biennio conclusit, & pecuniariæ causæ frequẽtiores [e] sunt, & sæpe ipsæ materiam criminibus [f] creare noscuntur) præsentem legem super [g] his per orbem terrarum, nullis locorum [h], vel temporum [i] angustijs coarctandam ponere. ¶ Censemus itaque omnes lites super pecunijs quantæcunque quantitatis: siue super conditionibus [k], siue super [l] iure ciuitatum, siue priuatorum † fuerint illatæ, siue super possessione, vel dominio, vel hypotheca, seu super seruitutibus [m], vel pro alijs quibusdam [n] ♁ causis, pro quibus hominibus inter se litigandum est: (exceptis tantummodò causis, quæ ad ius fiscale [o] pertinent, vel quæ ad publicas respiciunt functiones [p]) non vltra triennij [q] metas post litem contestatam esse protrahendas. sed omnes [r] iudices, siue in hac alma vrbe, siue in prouincijs maiorem seu minorem peragant administrationem, siue in magistratibus positi, vel ex aula nostra dati, vel à nostris proceribus delegati: non esse eis concedendum vlterius lites, quàm triennij spatio extendere [s]. Hoc [t] etenim iudicialis [v] magis [x] esse potestatis, nemo est qui ignoret. nam si ipsi noluerint †: nullus tàm audax inueniẽt, qui possit inuito iudice [y]

† Priuato.

♁ Casibus.

a ¶ Immortales.] Tres ponit rationes quare hanc. l. facit. prima est finalis ne lites &c. quod erat ante hanc. l. vel per reum, vel per actorem, vel iudicis moram, vel aduocatorum.

b ¶ Et vitæ.] que est centum annorum: vt suprà de sacrosancta ecclesia. l. fina. & in authentica: vt ecclesia roma. cen. anno. in medio constitutionis. colum. ij.

c ¶ Modum.] id est terminum.

d ¶ Lex.] quæ est infrà vt intra certum tempus. l. fina. licet illa sit posterior in ordine, prior tamen fuit in compositione. & est secunda ratio de similibus ad similia.

e ¶ Frequentiores.] vnde magis quàm criminales certo tempore sunt limitandæ: vt. ff. de li. leg. l. legaui. in princip. & de vsucap. iusto. in princip. & hæc est tertia ratio. Accur.

f ¶ Criminibus.] vt petis fundum ex instrumento, quod dico falsum.

g ¶ Super his.] scilicet pecuniarijs causis.

h ¶ Locorum.] vt argument. suprà de temp. in integ. resti. l. fin.

i ¶ Temporum.] vt suprà de diuer. rescri. l. falso.

k ¶ Superest conditionibus.] personarũ, liberorum, vel seruorũ, adscriptitiorum, colonorum.

l ¶ Super iure.] interpositio est. & dic ciuitatis. s. alterius quàm Romanæ: vt patet. ĵ. per id quod dicit in fisco: quia idem iuris est [a] in republica Romanorum, & in fisco.

m ¶ Seruitutibus.] prædiorum, vel personarnm.

n ¶ Quibusdam.] vt pro filiatione, vel pro patria potestate, pro excusatione tutorum, pro honoribus recipiendis, vel non recipiendis.

o ¶ Fiscale.] vt de fundo fisci.

p ¶ Functiones.] puta super tributo. hæc quidem non clauduntur triennio [b], sed etiam in feriatis temporibus exercentur geminis mensibus: vt. ĵ. de fer. l. publicas. Item excipe [c] nisi prior iudex decedat, iuxta finem triennij: vt ĵ. e. §. sin autem. in medio. Accursius.

q ¶ Triennij.] Quędã tamen tàm ciuiles, quàm criminales citiori tempore tolluntur. & est in eis casibus speciale, qui notantur his. .ll. ĵ. vt intra certum tempus. l. si [d] & s̄. proxim. & in aut. vt cle. apud proprios epis. §. si tamen. col. vj. & s̄. vt omnes tàm ciuiles, quàm mili. l. j. in fi. [e] & ĵ. de naufra. l. pe. li. xj. & ĵ. de decu. l. generali. lib. x. & ĵ. de ędi. priua. l. fi. [f] & ĵ. ad. l. fal. authẽ. sed cùm testator. & ĵ. de asser. tol. l. j. Io. & ff. de excu. tu. l. quinquaginta [g] Azo. & in aut. de san. epis. §. ij. col. ix. Item hodie videtur quòd omnis lis debet finiri biẽnio, & sex mensibus. ĵ. quomodo & quãdo iud. in aut. qui semel [h] Sed dic vt ibi dixi, nam hodie non durat causa vltra annum, & tres menses secundum quosdam: vel biennium, & sex menses secundum alios, vt diximus in dicta auth. Item in causa appellationis non habet locum: quia illa intra annũ vel biennium terminari debet [i]: vt. ĵ. de tempo. & repa. ap. aut. ei qui. Item no. ad euidẽtiam huius. l. quia aut vterq;. i. actor & reus abest: & tunc nullo [k] modo fertur sententia secundum omnes. aut vterque præsens: & tunc ferri potest quãdocunque: cognito tamen de causa prius. & hoc secũdum omnes. aut alteruter: & tunc si quidem reus absens esset, contrahatur eremodicium, & potest iudicari secundum veteres leges: vt. ff. de libe. cau. l. diui. sin autem actor, non poterat iudicari, nisi in quibusdam casibus: vt in causa liberali: vt. ff. eo. l. & post. §. j. & ĵ. de lib. cau. l. iuxta. & no. ff. de lib. cau. l. diui. sed hodie hoc nouũ inducitur: vt etiam absente actore contrahatur eremodicium [l]: vt. ĵ. eo. §. & si quidem. Item an potest prorogari triẽnium consensu partium? videtur quòd sic. ff. e. l ij. §. sed si iudex? Rñ. non, cum publica sit vtilitas: vt patet ex rationibus positis. s̄. in prin. huius. l. & pro hoc. ff. de postu. l. quos prohibet. & s̄. tit. j. l. ii. §. sed quia veremur. & de legi. & consti. l. non dubium. Item quid si sententia lata est post triennium? Rñ. non [m] tenet. & ex ea causa solutum repetitur. nec ob. ff. fa. her. l. cùm putarem. quia ibi tenuit sententia, & iudiciũ: licet nulla fuerit actio. Item an loquitur de prima causa tantùm: aut etiam causa appellationis? Rñ. causa appellationis non durat vltra biennium [n]: imò minus quàm biennio: vt in. d. aut. ei qui appellat. Quid de compromisso? Rñ. quia statutum est tempus: vt. s̄. de arbi. l. j. Item quid si per iudicem stet? Rñ. vt. ĵ. §. sin autem. vtraque. Item hoc iure ciuili [o], sed iure canonico nõ expirat instãtia triennio: vt extrà de iud. ca. venerabilis. & c. significauerunt.

r ¶ Sed omnes] siue ex aula nostra. i. à nobis.

s ¶ Extendere.] aliâs exercere.

t ¶ Hoc etenim.] extendatur vel non.

v ¶ Iudicialis] bene dico iudicialis. non dico litigatoris &c.

x ¶ Magis] quàm partium.

y ¶ Iudice.] cuius iurisdictioni suppositus est. H. vel qui causæ præsidet.

† Voluerint.

a Placet Pau. & Ale. & est similis: in rub. j. de iur. fis. & ibi per Bar. melius quã alibi.

b Placet Bal. Pau. & Alex.

c Et bene Bart. Bald. Pau. & Ale.

d Imò concor. Ias.

e Ibi non est speciale si bene aduertatur. Pau.

f Debuit allegare. l. j. ĵ. de no. ope. nun. vbi causa noui operis durat tãtũ per tres mẽses. Ia.

g Ibi est casus diuersus si bene aduertatur. Bart.

h Ibi non loquitur de tempore instantiæ vt hîc: sed vsque ad quod tempus debet expectari q lite cõtestata se absentauit. B. B. Sali. Alexã. & Ias.

i Idẽ Bald.

k Placet Bald. Pau. Alex. & Ia.

l Placet Pau. & Ale.

m Istã sequitur Bar. B. P. Alexã & Ias.

n Et hoc ex causa: Aliâs daf annus ad prosequendum appellationẽ P. & Alex.

o Placet Bar. Sal. P. Alex. & Ia. licet sit idẽ in vtroque iure in causa appellationis.

Et si

ET SI QVIDEM. Ex hoc.§.no.tex.meliorem de iure:ibi,absentia incusante.ꝙ si absens fuit citatus etiam facta relatione per nuncium: non potest dici contumax,nisi per alteram partem præsentem sua contumacia fuerat accusata:& tunc volens comparere non auditur nisi refusis expensis:vt.j.e.l.sancimus.&.c.j.de dolo & contu.lib.vj.secundum Pau.hîc. dic.§.commodum. *ADDITIO.* Tu dicas post Bart.hîc quòd.l. contraria loquitur,quando apparet actorem non probasse datis ei.legitimis dilationibus:vt.l.fi.ff.de ferijs.&.j.de dila.l.j.Sed si ponimus actorem se abentasse non datis legitimis dilationibus:tunc de causa non liquet. ita loquitur hîc Cy.Bal.& Ias.

litem protelare.

Propter actoris absentiam, lite contestata non prorogatur definitio causæ ultra trienniũ. & si de causa nõ liquet,absoluitur reus ab obseruatione iudicij:& actor absens condemnabitur in expensis legitimis sacramento rei taxãdis.Si autem de causa liquet,fertur sententia in fauorem illius,quem constat iustitiam habere: expensis factis à præsente de sententia lata pro absente deducendis: nec à definitiua lata pro præsente licebit absenti appellare.hoc dicit usque ad.§.sin autem reus. Salicet. & Alexand.

Et si quidem[a] pars actoris cessauerit, quatenus[b] multiplici dilatione reus fatigetur, & triennij metæ post litem contestatam iam prope finem veniant, vt semestre tempus tantùm ei supersit: licentia[c] erit iudici per executores[d] negotij actorem requirere:parte fugiente[e] ex vna parte actoris absentiam incusante: & iudicibus omnimodo suas aures huiusmodi quæstionibus[f] reserantibus[g]. & si per tres vices hoc[h] fuerit sub secutum, decem[i] dierum spatio per vnumquenq; introitum destinato,& nec ita pars actoris fuerit inuenta[k],& neque per se, neq; per procuratorẽ instructum[l] peruenerit: tunc iudicem negotij acta[m] apud se confecta conspicere[n] censemus: & si quidem nihil sufficiens actitatum est, ex quo possit termino[o] causæ certa fieri coniectura: volumus non solùm partem fugientem[p] ab obseruatione[q] iudicij[r] relaxare,sed etiam in omnes expensas,quæ consueto modo circa lites expenduntur * actorem[s] condemnare:vera quantitate earum sacramento[t] fugientis[v] manifestanda,& omni cautela,[x] quam super lite reus exposuit,reddenda:quæ[y] &si remanserit,viribus euacuabitur[z]. ¶ Sin autem † ex gestis apud se habitis, parte actoris minimè inuenta, possit inuenire viam, qua manifestum ei fiat[a], quid statuendum sit: etiam absente actore, si eum meliorem causam habere perspexerit, pro eo ferre sententiam non[b] moretur, & præsentem reũ absenti actori condemnare: expẽsis tantũmodò litis,quas reus legitimè se expẽdisse iurauerit[c],cõdemnatione excipiendis[d]: quia hanc pœnã actori,& meliorẽ causam habẽti,propter solã absentiæ

a ¶ Et si quidẽ.] quid iuris sit quando vtraque pars præsens, dictum est: nunc quando vna pars est absens:& primò de actore post litem contestatam.

b ¶ Quatenus.] id est quia,vel licet non faciat ex proposito, tamen lex hoc præsumit. vel ponitur consecutiuè: vt. j. de obsequijs.l. si manumissori.

c ¶ Licentia.] iure isto non veteri[a].vt.ff.eo.& post.§.circunducto. Sed nunquid etiam antequàm sit prope finẽ triẽnij poterit hoc facere, & sic sententiam formare? Respond. secundum B. sic.nam non imponitur ei necessitas,vt non ferat antè:sed vt non differat vltra triennij finem. arg.ff.e.l.non quicquid.&.j.eo.quomodo & quãdo iudex.l.j.sed secundũ P.[b] antè pronunciare licet.argumen.j.ea.l.§.huiusmodi. Sed tu distingue secundum Ioan. vtrum actor sit absens an reus:si reus,tunc & ante finem pronunciare potest:quia & veteribus legibus reo absente cõtrahebatur eremodicium: & dabatur sententia: vt ff.eo.tit.l.& post.& cùm non sit correctum dicã antè ferri posse sententiam,actore autem absente non licet antè pronunciare:cùm olim eo absente non cõtrahebatur eremodicium.& ideo cùm non inueniam eum posse antè pronunciare:nec hoc cùm altera pars est absens.si autem vtraque,nunquam iudex potest proferre sententiam.Si autem vtraque præsens[c] quandocunque potest infrà e.§. sin autem vtraque.

d ¶ Per executores.] i.nuncios:vt in auth. de litig.§.omnem.col.viij.aliâs aliter accipitur:vt.j.de execu.rei iudi.l.executorem.

e ¶ Fugiente.] sic dicta,quia consueuit fugere,non quia modò fugerit.

f ¶ Quæstionibus.] id est querelis.Accursius.

g ¶ Reserantibus.] i.aperientibus.

h ¶ Hoc.] s.requisitio per executorem.

i ¶ Decem.] vt.ff.eod.l.per interualla.quod poterat minorare: vt.ff. eo. l. nonnunquam.sed hodie est.xxx.dierum inter vnam dilationem & alteram non minus:vt in authenti.de litig.§.omnem verò, & si hoc minimè fecerit, col.viij. *ADDITIO.* Tu dic quòd ibi loquitur,quando reus nõ obstante contumacia actoris,vult facere probationes suas:& facere quod liquet de causa:& istud est maioris preiudicij:ideo requiruntur maiores dilationes. hîc loquitur,quando sententia est absolutoria ab obseruatione iudicij. Bartol.& Ia.

k ¶ Inuenta.] id est noluerit venire[d] ad causam:fuit tamen inuenta ab executoribus,& sibi denunciatum:& sic non obstat contrarium.ff.quæ sen. sine appella.l.j.§.item cùm ex edicto.nam tunc ipso iure non valet sententia:vt ibi secundum quosdam. Vel dic[e] ibi non citatus:secus autem si citatus[f] licet nõ inuentus[g]:vt.ff.de euictio.l.si ideo.§.fi.&.ff.de dam.infecto.l.iiij.§.toties.&.ff.quod vi aut clàm.aut qui.§.j.&.j.de an.exceptio.l.vt perfectius.& si quidam per contumaciam veram[h] abest:nõ audietur pòst:nisi veniat iudice sedente pro tribunali:& ad appellationem: vt.ff.de in integrum restitu.l. diuus.& de iudi.l.& post.in fi.&.j.eo.§.cùm autem[i] fictè contumax fuit, tunc auditur:vt prælle.l.& post.§.fi.si autem probabili causa: serua distinctionẽ quam habes.s.de procura. l.quia absente. *ADDITIO.* Vide etiam pulchram glo.in.l.fi.ff.de in integ.restitu.

l ¶ Instructum.] i.doctum.arg.s.de procur.l.fin.vel id est ordinatũ.Accur.

m ¶ Acta.] i.scripta facta ante absentiam actoris.

n ¶ Conspicere.] censemus.

o ¶ Termino.] id est definitiuæ sententiæ.sic infrà eod.l.penul.sed videtur semper esse certum.aut enim probauit actor plenè,& vincit.aut non: & absoluitur reus:vt.s.de eden.l.qui accusare.quæ est contrà.sed illud loquitur vtraque parte præsente vbi in dubio pro reo iudicatur:vt ibi,& inst.de inter.

p ¶ Fugientem.] id est reum qui tamen est præsens.

q ¶ Ab obseruatione.] vt à sacramẽto calumniæ & iudica.sol.& si iterum venerit actor,oportebit ipsum incipere denuo[k]: sed tamen eius perpetuatur actio per litem contestatam.

r ¶ Iudicij.] id est vt non teneatur huic instãtiæ:sed de nouo incipiat actor si vult. & si hæc absolutio non tenet in principali quæstione[l]: vt ff.eo.l.nõ idcirco.§.posteà.&.l.& post.§.circunducto. imò in. xl. annis perpetuatur :vt infrà de præscrip.xxx. anno.l. fina. Sed argum.contrà.in authenti.de litig.§.fina.colla.viij.sed ibi bis fuit absens.hîc semel.Itẽ potest dici quòd vitium litigiosi[m] duret. Item quid de attestationibus & confessionibus ibi factis: nũquid valebunt in alio iudicio? videtur ꝙ non: quia perit instantia iudicij.Argu. cõtrà suprà de arbi.l.pe.in fi.&.j.de testibus.l.fin.de hoc dic vt suprà de edend.l. is apud. Item quid si reus præsens vult in se onus probationis transferre? Respond.absoluetur definitiuè secundum B.& ff.de probatio.l. circa. in fine Item hoc licet actori præsenti, reo absente:ergo & reo præsenti. nã non debet actori &c. vt ff.de re.iur.l.nõ debet.Sed Io.contrà.quia non est qui ibi contradicat.Acc.sed iure[n] nouissimo. opin.Bul. probatur per authent. qui semel. vt dicã.j.prox.

s ¶ Eum:] id est actorem absentem: vt. ff. eodem. l. eum quem temerè.& infrà de fruct.& lit.expen.l.non ignoret.& infrà qui accu.non poss.l.qui crimen.

t ¶ Sacramento.] Not.speciale vt pro se alicui suo credatur sacramento[o] quod est propter difficilem probationem.sic infrà vnde vi. l. si quando. aliàs non nisi aliqua præsumptio sit pro eo:vt infrà de rebus credi.l.in bonæ fidei.

v ¶ Fugientis.] id est rei qui solitus est fugere:sed nunc est præsens.

x ¶ Cautela.] scilicet iudicio sisti & iudicatum solui,quas faciebat reus:vt instit.de satisda.§.j.&.§.ij.

y ¶ Quæ.] scilicet cautela.

z ¶ Euacuabitur.] huius legis authoraitte.Item not.ꝙ tria noua sunt inducta post.l.istam per aut.infrà quomodo & quando iud.aut.qui semel.Primùm,quia ampliatur numerus decem dierum vsque ad.xxx.Secundũ, quia abbreuiatur tempus triennij,in absente actore ad biennium, & sex menses secundum quosdam:vel ad annum,& menses tres secundum nos. Tertium, quia reus actore absente probat,& definitiuè absoluitur per illam.l.quod nõ erat per istam secundum Io.sed ab instantia tãtùm absoluebatur.Sed B.contradicit[p],etiam per.l.istam,vt modò dixi.Item quartum,quia ipso iure cadit actor ab actione per.l.illam.quod non erat per.l.istam secundum Io. sed tantùm instãtia peribat.Vel ibi loquitur quando bis fuerat absens secus si semel. vt hîc.ar.s.de epis.au.l.iij.§.fi.Item an idem in reo vt bis absens causam amittat.Sed dic vt in aut.qui semel.

a ¶ Ei fiat.] scilicet iudici.

b ¶ Non moretur.] imò contrà.ff.de re iudi.l.contumacia.in princip.vbi damno expensarum litis,vel quia appellare non potest,punitur contumax. Item contrà ff.de confes.l.certum.§.pen.vbi præsens non damnatur absenti. sed vtrunque solue:vt.ff.e.l.& pòst.in glo.[q] imò contrà.

c ¶ Iurauerit.] cùm taxatione iudicis:vt.j.eo.l.sancimus.

d ¶ Excipiendis.] vt si petit actor centum,& expendit decem,reus expendit quinque,si actor non esset absens,condemnaretur reus in decẽ:modò autem deducuntur expensæ re.& sic in quinque tantùm condẽnatur reus pro expensis,secundum Io.Alij dixerunt[r] vt P.nec sua decem repetere actorem: & quinque quæ reus expendit,deducit de condemnatione:quod est iniquũ, vt duplici damno grauetur.

a Concor. cũ hac glo. Bart.Bal.& Sal.

b Idẽ Bar. Bal. Ale. & Ias. per.§. huiusmodi. j.e. hodie tamẽ videt quòd nõ sit tãtũ necesse expectare actorem absentem: sed citius etiam possit peruenire ad sentẽtiã authentica quod sie.ri. j.de dila.secũdum prædictos.

c Idẽ Bart. & alij.

d Ista expositio nihil valet. Ia.

e Idẽ tenẽt Bart.& Ias.

f Ad domũ Alexan.

g Personaliter. idem Alexan.

h Quia personaliter inuentus & citatus dixit no lo ire.gl.& Bar.in fi.ff. de integ.restitu.Ias.

i Inuertus nihil dixit vel dicit se vẽturum & non venit

Bar.in.l.fi. ff.de integ.restitu.Ias.

k Idẽ Bal. Pau. Sali. Alex.& Ia.

* Eum. l Idẽ scribentes hîc.

† Concor. cũ hoc.§. gloss. super verbo, terminet.post me.in versi si vero actor.in.c. prout nobis extrà de do.& contractu.

m Contrarium tenet glos.& verius secũdũ Pau.& Sal. ibi in.l.j.j. de præscri. lon.tempo. Alex.& Ia. in.l.ij.j.de eden.

n Idẽ scribentes hîc.

o Sequuntur istã gl. Bal.Sal.Alex.& Ias.

p Sequuntur eã Bart. Bal.Pau.Sali.Alexã.& Ias.

q Solutiones quas dat ibi. gl. l. sequitur hîc & ibi Bar.B.P.Sali. Alexan. & Ia.

r Ista communiter tenetur secũdum Alex.& Ias.

a ¶ Contumaciam imponimus.] quæ præsumitur cùm sit absens: vt ff. de re iudi. l. contumacia. §. j.
b ¶ Actor.] mutat casum.
c ¶ Absoluatur.] in totum.
d ¶ Actore.] habente meliorẽ causam, & hoc reo præsente, & absente actore. non sic erat iure veteri: vt. ff. eo. l. & pòst. §. j.
e ¶ Actor.] qui volebat appellare, quasi in aliquo vel maiori summa reus fuerit damnandus: quod non potest, nisi veniat iudice sedente pro tribunali: vt. ff. de in integ. resti. l. diuus.
f ¶ Fiat.] id est fit.

Additio. ¶ SIN AUTEM. ¶ Not. ex hoc. §. meliorem tex. de iure ibi, siue per relatione, secundũ Paul. & Ia. s. quòd iudex alterius territorij non potest mittere executioni sententiam ab alio indice latam, nisi ad literas & requisitionem illius iudicis, qui sñiam tulit: aliâs executio facta non valet.

† fit.

g ¶ Et similis.] s. ter per decem dies: vt. s. §. & si quidem.
h ¶ Eremodicium.] i. deseri videatur iudiciũ: sic vt definitiuè possit pronunciari[a]. ab eremo enim sic dicitur.
i ¶ Cautum est &c.] vbi scilicet reus abest, nõ vbi actor: vt. ff. eod. l. & pòst. j. rñ. &. §. j. nisi in causa liberali, vbi etiam in actore contrahebatur eremodicium: vt. j. de lib. cau. l. iuxta. &. ff. de lib. cau. l. d iui.
k ¶ Absentem.] scilicet reum, & hoc dum est liquidum: aliâs ab obseruatione[b] iudicij: vt. s. pro xi. §. Item potest eũ mittere[c] in possessionem rei absentis, cùm enim ante litem contestatam facere possit, ergo & pòst multòmagis. j. quomodo & quando iudex. l. consentaneum. Accursius.
l ¶ Condemnationem.] & hoc intelligo quando liquidum est ei de causa: alioquin obseruaretur quod dictum est in actore.
m ¶ Satisfiat.] scilicet generaliter quocunque fuerit actio in rem, vel in personam cõtra res possidendas, & vendendas.

a Verũ est si liquet de causa: secus si nõ liquet de causa vt possit actor psens liquidare. Pau.

✱ Inquisitio.

b Imò potest liquidare: & postea facere ferri sententiã per hũc tex. Pau.
c Idẽ Bart. & Alexan.

d Cum gl. tenet Bart. Bal. P. Sali. Alex. & Ia.
e Idẽ tenet Bart. & Ias.
f Verũ est quãdo mis sio fieret ex primo, vel secũdo decreto si lata fenten tia: sed lata fit executio pro quãtita te, seu men sura debita: & non vltra. Cy. Bar to. P. Alex. & Ias.
g Verũ est quãdo mis sio est facta: non vir tute senten tię Ias.
h Sic hæc glo. referatur ad text. nõ bene loquitur secũ dũ Bart'. B. P. Alex. & Ia. hic.
i Idẽ tenet B. B. & Ale.

contumaciam[a] imponimus: nullo penitus ei regressu ad eandem litem conseruando. Sed actor[b] cõtumax cadat omnino à lite, si reus absoluatur[c]. Sin verò aliqua condemnatio contra reum pro absente actore[d] proferatur, quam forsitan non sufficientem sibi actor[e] putauerit fugitiuus: nullo modo iterum eandem litem resuscitari concedimus. & hæc quidem pœna actori fiat[f] † imposita.

Reus se absentans lite contestata legitimè citatus, si contra eum liquet de causa, condemnatur definitiuè: & mittitur sententia executioni in rebus suis: nec reuersus auditur appellans: nec possessionem recuperabit, etiam si cautionem præstare paratus sit. & absentia litigatoris, id est actoris uel rei, repletur dei præsentia: & ideo si liquet de causa, fertur definitiua iuxta finem triennij: & uerus contumax non auditur appllans. & ubi uterque se absentauit, non pronunciatur definitiuè, sed absolutiuè ab obseruatione iudicij: tunc neutra pars condemnatur alteri in expensis. hoc dicit usque ad. §. sin autem alterutra. Alexan.

¶ Sn autem reus abfuerit, & simi lis[g] eius processerit ✱ requisitio, quemadmodũ pro persona actoris diximus: etiam absente eo eremodicium[h] contrahatur: & iudex (secundũ quod veteribus legibus cautũ[i] est) ex vna parte, cũ oĩ subtilitate causam reqrat: & si obnoxius fuerit inuentus, etiam cõtra absentem[k] promere condemnationem[l] non cesset, quæ ad effectum perducatur: & per res, & facultates fugientis victori satisfiat[m]: siue ipse iudex ex sua iurisdictiõe hoc facere potest, siue per relationem ad[n] maiorem iudicẽ hoc referatur, & ex eo legitima via contra res[o] contumaces aperiatur: nulla licentia ei[p], vel alij ꝑsonam eius solam[q] prætendenti concedenda contradicẽdi cùm in possessionem ex huiusmodi causa actor mittitur. nec si reuersus fuerit, & voluerit fideiussores dare, & possessionem recuperare, audiatur[r]. in huiusmodi etenim casibus omnem ei contradictionem[s] excludimus. ¶ Cùm autem eremodicium ventilatur[t], siue pro actore[v], siue pro reo[x]: examinatio causæ sine vllo obstaculo[y] celebretur. Cùm enim terribiles † in medio proponuntur scripturæ[z]: litigatoris absentia dei,[a] præsentia repleatur: nec pertimescat iudex appellationis obstaculũ: cùm ei qui contumaciter abesse noscitur, nulla sit prouocationis licentia. quod[b] & in veteribus legibus esse statutum manifestissimi iuris est. ¶ Huiusmodi[c] autem sententia, prope finem triennij proferatur[d], pro quo[e] & præsentem legem induximus. Si enim in anteriore tẽpore in quo larga temporis superest dilatio, & spes absenti relicta fuerit reuertendi, alterutra[f] pars cessauerit: an sola expensarũ datione, & absolutione[g] forsitan[h] præstetur[i] pœnalis[k] sentẽtia: non autem tũc mors[l] litis & condemnatio[m] in absentem introducatur. quæ in ijs tantummodò casibus accidunt[n], in quibus triẽnij effluentis imminet formido.

¶ Victus uictori debet in expensis condemnari sacramento uictori taxandis: aliâs iudex de suo resarcire debet. hoc dicit usque ad. §. sin autem utraque. Sali. & Alexan.

¶ Siue autẽ[o] alterutra parte absente, siue vtraq; præsente lis fuerit decisa: oẽs iudices qui sub impio nostro cõstituti sunt, sciãt vi-

n ¶ Ad maiorem.] s. delegantem, cùm ipse sit delegatus, vel ad eum qui habet rem petitam in sua iurisdictione[d]: vt. ff. de re iud. l. à diuo pio. j. rñ. & de bo. au. iudi. pos. l. cùm vnus. §. is qui.
o ¶ Res.] possidendas & vendendas.
p ¶ Ei.] scilicet reo.
q ¶ Solam.] ideo dicit solam, quia alius ex suo iure vt hypothecæ potest petere: vt. ff. de pig. l. si superatus. & arg. ff. de re iud. l. à diuo. §. si super.
r ¶ Audiatur.] Hoc cùm agitur in rem, quare tatũm in possessionem rei petitæ est mittẽdus[e], non omnium rerum. vt. ff. ex qui. cau. in pos. ea. l. fulcinius. §. fi. circa fi. l. secus autẽ si personali, quia & in omni fit missio[f] olim: hodie ꝑ mẽsura debiti: sicut fit ante lit. contest. vt. ff. qui. ex cau. in pos. ea. l. j. & aut. de exhibẽ. §. si verò nõ administrat. col. v. & perpetuò auditur[g] ad recuparandã rẽ, siue possessionẽ si offerat debitũ[h], nisi fuerit iam vẽdita, vel pro debito creditori adiudicata: vt. j. de præscri. xxx. an. l. si quis emptionis, §. pen. Sed videt etiã in tali audiẽdus, & sic est cõtrà j. vbi in rẽ actio. l. ij. in fi. & j. de præscri. xxx. an. l. pe. §. pe. Sed dic. aut est lis cõtestata, & liquet[i] de cã: & sic hic loquit. aut quasi cõtestata, & nõ liquet de cã, & tũc de ꝑprietate nõ de possessiõe audit: vt. d. l. vbi in rẽ act. aut nec cõtestata, nec liquidũ de cã, & tũc ꝑ possessiõne & proprietate auditur, & sic loquitur. d. l. de præscript. xxx. an. Item quid si actor in possessionẽ rei petitæ est missus, nõ ex definitiua, quia nõ erat liquidum, sed lite verè contestata: an audiatur de proprietate? Rñ. sic k, nõ de possessione: vt. j. quomodo, & quando iudex. l. consentaneum.
s ¶ Contradictionem.] nisi veniat iudice sedẽte pro tribunali[l]: vt. ff. de in integ. resti. l. diuus. vel nisi sit absens iusta causa, vel probabili: vt dixi. s. de pc. l. qa absente. Vltimò q̃ro, cũ cõtra reũ absentẽ nõ ꝑ cõtumaciã nõ pòt sententiari: vt. j. quõ & qñ iud. l. ea que & l. penul. an ecõtra reo præsente, & actore absente nõ per cõtumaciã poterit sententiari. Rñ. ꝙ sic: vt. j. ad. l. Iul. de adult. l. quauis indubitati. ADDITIO Bart. hic reprehẽdit istã secundã partẽ gl. dicẽs ꝙ actore absente & nõ cõtumaciter nõ pòt sententiari: pro quo allegat tex. in. l. furioso. ff. de re iu. Vide eundẽ Bar. latius in. l. q̃ sitũ. ff. illo titu.
t ¶ Ventilatur.] i. inq rit causæ euentus, & meritum, & an possit definitiuè pronunciari.
v ¶ Pro actore.] s. ab sente, quod est nouũ ꝑ hanc legem.
x ¶ Pro reo.] absente, quod erat in veteri iure.
y ¶ Obstaculo.] s. veteris iuris. Vel dic partis absentis.
z ¶ Scripturæ.] vt. j. e. l. rem non nouam. &. s. ti. j. l. ij. in princ.
a ¶ Dei præsentia.] sic ergo ꝑ psenti habẽd[a] est q est contumax, vt hic, & in aut. vt om. obed. iud. §. si verò. neq. col. v.
b ¶ Quod.] i. vt qui verè cõtumax est, appellare nõ pòt: vt. j. quo. app. nõ reci. l. j. & ff. e. l. & pòst. §. si. Sed cõtra. ff. de appel. l. creditor. §. iussus. Sol.[m] ibi fuit cõtumax 1 nõ exhibẽdo, siue nõ restituẽdo: hic in non veniendo.
c ¶ Huiusmodi autẽ sententia.] s. definitiua.
d ¶ Proferatur.] i. ex necessitate: ex voluntate autem iudicis reo, vel actore absente, etiã ante trienniũ ferri pòt secũdũ B. sed P. cõtrà. Tu distingue secundũ Io. vt dixi s. e. §. j. & Ir. dixit idẽ his verbis, hæc omnia accipe si ex hac lege contrahatur eremodicium: non si veteri iure.
e ¶ Pro quo.] scilicet triennio.
f ¶ Alterutra.] id est altera.
g ¶ Absolutione.] i. ab obseruatione iudicij.
h ¶ Forsitan.] abundat, vel non abundat. & dic ab obseruatione iudicij in absolutione rei præsentis.
i ¶ Præstetur.] actor ergo erat absens.
k ¶ Pœnalis.] qua cõdẽnat in expẽsis. B. vel dic, Pœnalis, gratia expensarũ.
l ¶ Mors litis.] id est actionis & instantiæ. Vel dic, Mors. i. sententia definitiua super principali.
m ¶ Et condemnatio.] & pro. i. & dic scilicet definitiua. Vel dic, Condẽnatio scilicet actionis & instantiæ.
n ¶ Accidunt.] ex necessitate secundum B. Vel dic vt modò no.
o ¶ SIVE AUTEM. ¶ No. ex hoc. §. regulam vulgarẽ, ꝙ victus debet cõ demnari in expensis, vt hic, & l. eum quem temerẽ. ff. de iudi. & c. finem litibus. de dolo & contu. c. calumniam. de iudi. Iason hic.
o ¶ Siue autem alterutra.] nõ vtraq;[o], qa tũc nulla esset sñia. Itẽ dic nõ ꝑ cõtumacia verà ꝙ q tũc siue reus, siuc actor absens vinceret: nõ cõdemnabit victus, quin suæ expensæ deducantur: vt. s. eo. §. sinautem egestis. sed P.[q] cõ trà, quia lex vnum solum casum excipit, scilicet cum actor est absens.

k Idẽ Ale.
l Istud est verũ in se. sed nõ quo ad textum nostrum Alex. & Ia. Sententia ferri nõ potest, teo ab sente, non per contumaciam.

† Iste text. est singularis, secũdũ Ang. Alex. & Ias.

Contumax an audiatur appellans.

m Idẽ tenent Barto. Bal. Sa. Ale. & Ia.

n Doctores cõmuniter approbãt opinionẽ Pla.
o Placet Pau. in. §. siquidẽ. s. e. vbi. gl. milis in ver si. licentia.
p Malè dicit: quia l. stud intelligitur vbi quis erat absẽns per cõtumaciã. Aliàs non valeret sententia: vt no. in. l. ea. quæ. j. quomodo & quãdo iudex. sed hic loquitur quãdo contumax fuccubuit. Alex.
q Ista opinio approbatur per docto.

Victori,

a ❡ Victori.] actori, vel reo præſenti nõ abſenti: vel abſenti, non tamen per contumaciam: ſed exceptionem facit à regula contumacia, & iuſta ignorantia[a], quod dic vt no. ff. de iudic. l. eum quem temerè. ſecũdum Io. & Ir. & nos: vt. ſ. eo. §. ſi autem ex geſtis. & ſ. de epiſ. & cler. l. omnes qui. in fi. & in aut. de iudi. §. oportet. coll. vj. & ff. de leg. ij. l. qui ſolidum. §. etiam.

l ❡ Sententia.] Qua condẽnat patronos[e] ſecũdum B. vel dic qua abſoluit, vel abſolutas declarat[f] partes ab obſeruatione iudicij. Sic no. iudicem debere in talibus caſibus inſerere cauſam in ſententia[g], vt non pereat ius ex toto agẽti actori: vt. ff. de le. j. l. filiusfamilias. §. diui. & ff. de iure fiſ. l. ij. §. ſenatus. & ff. de verb. obl. l. qui Romæ. in fi. & ar. ff. de ſuſpe. tu. l. hæ. & de fideicõ. lib. l. ſi legatario. in fin.

ctũ in expẽſarũ cauſa victori [a] eſſe cõdẽnandũ, quãtũ pro ſolitis expẽſis litiũ iurauerit [b]: nõ ignorãtes, ꝙ ſi hoc ꝑtermiſerint, ipſi de proprio huiuſmodi pœnæ ſubiacebũt, & reddere eã ꝑti læſæ coarctabunt. ¶ Et hæc de alterutra [c] ꝑte litigãtiũ ſe cõtumaciter abſentate nobis ſtatuere viſum eſt, ad ęqtatis rõnem oĩa corrigẽtibus [d].

❡ Iudex negligẽs cauſam intra triennium terminare: ſi ſit de maioribus, punitur in libris. x. auri: ſi de minoribus, punitur in tribus fiſco applicandis, & ab officio remouetur. Itẽ eo mortuo, uel aliâs mutato intra triẽniũ: ſi ad litẽ terminandã ſupererat minus anno, ſuppletur annus: aliter non. h. d. uſque ad. §. illo. Alexand.

❡ Sin aũt vtraq; ꝑte imminẽte, & litẽ ꝑagere cupiẽte, iudex eã accipere noluerit, vel ꝑpter amicitias, vel inimicitias, vel turpiſsimi lucri gratia, vel ꝑpter aliud quodpiam vitiũ, qđ miſerrimis animis huiuſmodi iudiciũ ĩnaſci põt, litẽ ipſe auſus fuerit ꝑtelare, & ꝑpter hoc triẽniũ fuerit trãſactũ: iudex ſi quidẽ in magiſtratu poſit⁹ eſt, vel in maiori dignitate vſq; ad illuſtrat⁹ gradũ, decẽ libras auri priuatis noſtris largitiõib⁹ inferre ꝑ ſcholã palatinã cõpellet. Si autem iudex minor fuerit, triũ librarũ [e] auri multa plectetur, ꝑ eãdẽ ſcholam exigẽda, & noſtro ærario applicanda: & eo remouẽdo, alter iudex in locũ eius ſubrogabiť ſub ſimilis pœnæ formidine. his oĩbus locũ habẽtibus, cũ vn⁹ iudex oẽm cauſam ab initio ꝑagit. Sin autẽ in medio triẽnij, vel [f] morte iudicis, vel alia irrecuſabili [g] occaſione iudiciũ fuerit mutatũ [h]: tũc ſi qdem ex triennio annale tẽpus, vel ampli⁹ reſidet, in quo alius iudex ei cauſæ imponiť, intra reliquũ tẽpus cã finiať. Sin autẽ minus, quã annale, ſit: tũc oẽ qđ deeſt repleatur [i], vt nõ in minore quã ꝑfecti anni tꝑe litẽ poſsit ſubrogat⁹ iudex, tàm diſcutere, q̃ terminare:

❡ Si facto uel negligentia aduocati cauſa intra triẽnium non terminetur: aduocatus in duabus libris auri punitur: & fertur abſolutoria ab obſeruatione iudicij, propter lapſum inſtãtiæ cã expreſſa in ſentẽtia. Et ſi propter ſalariũ nõ ſolutũ lis retardatur, cliẽtulus iudicis arbitrio ſoluere cõpellitur. h. d. uſque ad. §. ſic uerò. Alexan.

❡ Illo proculdubio obſeruãdo, vt ſi neq; ꝑ alterutrã litigãtiũ partẽ, nec ꝑ iudicẽ ſteterit quo min⁹ lis ſuo marte decurrat, ſed ꝑ [k] patronos cauſarũ: licentia deť iudici, & eos duarũ librarũ auri pœna afficere ꝑ ſcholã Palatinã exigẽda, & ſimiliter publicis rationib⁹ aggreganda: ipſo videlicet iudice, in ſua ſñĩa [l] hoc ipſum manifeſtãte, ꝙ ꝑ patronos cauſarum, vel fugiẽtis, vel agẽtis dilatio facta eſt, vel per oẽs, vel ꝑ quoſdã ex his, neceſsitate aduocatis imponẽda, ex quo litem ꝑagendã ſuſceperint, eã vſq; ad [m] terminũ (niſi lex [n], vel [o] iuſta cã impediat) implere, ne ex eorum recuſatiõe fiat cauſę dilatio: honorarijs [p] ſcilicet à cliẽtib⁹ [q] qui dare poſſunt, diſertiſsimis togatis oĩmodo ꝑſtãdis [r]: & ſi ceſſauerint, ꝑ executores negotiorũ exigẽdis, ne per huiuſmodi machinationẽ cauſæ merita ꝑtrahanť [s]: niſi ipſe litigator [t] aliũ ꝑ alio patronũ eligere maluerit. [v] Hæc autẽ oĩa in ijs oĩbus à nobis cauta ſunt, qbus perfectæ ætatis conſtitutis arbitriũ ſuum pro omnibus cauſis ſufficit.

❡ Tutores, curatores, uel procuratores minorum per quos factum extiterit, quo minus cauſa intra triennium terminata fuerit, omne damnũ reſtituere tenentur: & eis non exiſtentibus ſoluendo, minor reſtituitur in integrum. h. d. Sali.

❡ Sin verò cauſæ, vel pupillorum, vel adultorum ſint, vel aliorũ ſub cura agentiũ, maſculorũ, vel fœminarũ, vt per tutores, vel curatores [x], vel actores, vel eorũ ꝑcuratores agantur, & eorum deſidia trienniũ fuerit elapſum, & à cauſa [y] deciderint: litem [z] quidẽ nihilominus [a] ſuũ habere vigorem [b]:

b ❡ Iurauerit.] vt. j. e. l. ſancim⁹. & de bo. auth. iudi. poſ l. fina. §. j. ibi, expenſis &c. & in authent. de defen. ciui. §. & iudicare. col. iij. & j. de fru. & lit. expen. l. non ignoret. & ff. eo. l. eum quem. & inſti. de pœ. te. liti. §. j. Itẽ no. de iuramento: nã per hoc excipitur abſens per contumaciam, vt ſi ibi de aliquibus iudici liqueat ſecundum P.

c ❡ Alterutra.] Nõ refertur ad proxi. dictũ, ſed ad ſuperiora, in quibus alterutra parte abſente, diciť poſſe ſententiari, vel definitiuè cùm liqueat de cauſa: vel interloquendo, cùm non liqueat: & abſoluitur tunc ab inſtantia iudicij.

d ❡ Corrigentibus.] i. deducentibus.

❡ SIN AVTEM VTRAQVE. ¶ Not. ex hoc. §. ſecundum Bartol. & Iaſ. hîc quòd grauius puniť cõſtitutus in magna dignitate, quã in parua: ꝙ intellige quãdo agitur de pœna pecuniaria. ſed quãdo agitur de pœna corporali: totum eſt econtrà: vt. l. pedius. ff. de incen. rui. nauf. ſecũdum Cy. & Bal. in. l. fin. ſ. de ſum. trin. & eſt doctrina gloſ. in. c. nõ cogũtur. xlij. di. & in ca. cùm quidã. & ibi doct. de iureiu.

e ❡ Trium librarũ.] maiori ergo pœna maiores afficiuntur. ſic. ſ. de epiſ. & cle. l. preſbyteri. Sed nunquid hoc caſu finitur inſtãtia? Quidam dicunt ꝙ non: vt in authẽt. vt ſpon. lar. §. hoc quoque. colla. ix. imò perit, ſed reſtituitur[b]: vt. ff. ex q. cau. ma. l. ſed & ſi ꝑ. §. ait ꝑtor. & §. ſiue cui.

f ❡ Vel morte.] vt. ff. eo. l. mortuo.

g ❡ Irrecuſabili.] vt habes. ff. eo. l ſi longius.

h ❡ Mutatum.] cautẽ dicit mutatum, no ſolutum: vt. ff. eo. l. proponebatur. Soluitur tamen iudicium quibuſdã modis: vt. ff. e. l. Iulianus. & l. iudicium. & l. ſi à me.

i ❡ Repleatur.] Ex hac. l. olim enim contrà: vt. ff. eod l. ſi iudex. quæ eſt contrà. vel ſol. vt ibi[c]. Et not. hîc caſum vbi lis vltra triẽnium durat: quod quidam intelligunt, in perpetuo iudice, non annali: ne lis in infinitũ &c. quod non placet[d]. Quid ſi ſex menſibus tantùm durat? videtur cauſa non finiri.

ADDITIO. Imò habet locum iſta lex in quibuſcunque iudicibus, quo ad ſupplementum anni, qui ſemel redintegrabitur. Cyn. Pau. Alex. & Io.

❡ ILLO PROCVLDVBIO. ¶ No. ex hoc. §. circa fin. ibi in verſi. hæc autem omnia. & ad hoc ſemper allegatur ſecũdum Pau. de ca. ꝙ tempora iudicialia currunt minori hodie ſicut olim, nec ob. l. fi. ſ. de in integ. reſtit. vbi dicitur, quòd tempora quæ olim currebant, & dabatur reſtitutio, hodie ipſo iure non currunt. nam fallit hîc in tempore iudiciali, puta inſtantiæ primæ cauſæ. idem in inſtantia cauſæ appellationis, & in tempore dato ad appellandum: vt no. gl. in. l. fi. ſ. ſi aduer. rem iudi. & Bal. in. l. fi. in qui. cau. in integ. reſti. non eſt neceſ.

k ❡ Per patronos.] id eſt aduocatos.

m ❡ Ad terminum.] i. ad definitiuam ſententiam. ſic ponitur. ſ. eo. §. ſi quidem.

n ❡ Lex.] veluti ſequẽs rem nõ nouã. §. patroni.

o ❡ Vel iuſta cauſa.] vt valetudo, vel ſi infamis appareat, vel capitales inimicitiæ inter ſe & clientulũ interuenerint. ar. ff. de procura. filiusfamilias. §. fi. & ll. ſeq. & ſ. de poſtula. l. prouidẽdum. §. ſi quis verò. ſecus ſi per eum ſteterit aduocatum[h]: vt. j. de cõdi. ob cau. l. aduocationis.

p ❡ Honorarijs.] id eſt ſalarijs.

q ❡ A clientibus.] id eſt dominis cauſarum.

r ❡ Præſtandis.] ex iudicis officio. Quid autẽ ſi dare non poſſunt? Rñ. de publico dãtur ſecũdũ quoſdq: vt ĩ aut. de mandа. prin. §. ſi tibi. colla. iij.

s ❡ Protrahantur.] patet ergo ante ſententiã ſolui debere ſalarium, ne ſubtrahatur patrociniũ: vt not. ff. de var. & extraor. cog. l. j. §. diu⁹. ſic. ff. cõmunia prędio. l. vẽditor. §. fi. ſed de nouo cõueniri non poteſt: vt. ſ. de poſt. l. quiſqs. §. præterea.

t ❡ Litigator.] Tunc enim non cõpellitur ſtatim per iudicem ſoluere ſalarium, aduocatus pro eo conueniet clientem actione competẽti: vt dices. j. de ſuffrag. l. j. nõ autem exponas quòd nõ teneatur ad ſalarium, ſi alium aduocatum aſſũmat: quia nõ eſſet verũ: vt. ff. loca. l. qui operas. & l. ſed addes §. fi.

v ❡ Maluerit.] cõtra j. l. prox. §. fi. Sol. hoc corrigiť. Vel veri⁹[i] hîc ſpernitur aduocatus, ibi nõ ſperniť, cũ malã inueniat cauſam. & literã ibi poſitã expone, vt ibi not. ne huic ſol. cõtraria videať.

❡ SIN VERO CAVSAE. ¶ No. ex hoc. §. caſum in quo minores læſi in integrum non reſtituuntur, niſi in ſubſidium, ſecundũ Bald. hîc.

x ❡ Curatores, vel actores.] decreto ordinatos ad agendum.

y ❡ A cauſa.] id eſt inſtantia iudicij.

z ❡ Litem.] id eſt inſtantiam cauſæ.

a ❡ Nihilominus.] id eſt nihilo magis. ſic econtrà. ſ. eod. l. quoties. & hoc ſi intelligas litem inſtantiam iudicij, ſicut ponitur. ſ. eadem. l. in principio. Si autem dicas litem id eſt actionem[k], ſicut & ponitur. ſuprà eod. §. huiuſmodi. vbi dicit mors litis: impropriè ponitur nihilominus ſecũdũ Io. Alij propriè ponunt, & dicunt lis. id eſt cauſa ſuum habet vigorem. i. quod ſtatuitur de lite dimittenda. Vel litem. i. eremodicium: quod idem eſt. Vel dic litem habere ſuum vigorem poſt reſtitutionem.

b ❡ Vigorem.] vt ſcilicet triennio finito denuo[l] inchoetur ſecundum ſecundã expoſitionẽ. Sed an producẽtur iterũ teſtes? Rñ. ſic[m], niſi mortui ſint: quia tunc creditur actis primis: vt j. de teſti. l. fi. ADDITIO. Dic ꝙ illa lex loquitur in atteſtationibus productis coram arbitro, hîc coram iudice: ideo glo. diſplicet Bar. in. l. ij. ff. iudi. ſol. & hîc Alexand. & Ia.

a Iſtã glo. approbant Bart. Bald. Pau. Alex. & Iaſon.

Additio.

Pœna maior maioribus debeť.

b Placet Bar. Bal. dicunt tamen Alex. & Ia. non dari reſtitutionẽ niſi in ſubſidium.

c Dic ꝙ ibi in iudice ordinario, & de tẽpore præfixo inſtãtię: ibi in delegato & de tẽpore iuriſdictionis. Pau. Ale. & Ia.

d Idẽ Sali. Pau. & Ale. Additio.

e Iſtã glo. approbant Bart. Pau. Alex. & Ia.

f Quando iam eſt elapſum triennium: & iſta glo. eſt ſing. ſecundum Bart. Pau. Ale. & Ia.

g Placet Pau. in ſententia abſolutoria.

h Iſtã gl. approbãt Cy. Bal. & Pau.

i Iſtam tenent Bart. Pau. & Ale.

k Iſta expoſitio placet Barto. Pau. & Ale. & ſecundũ iſtã expoſitionẽ text. eſt melior de iure ꝙ per lapſum triennij nõ perit actio: ſed ſola inſtantia. Ia.

l Iſtud placet Barto. Pau. Alex. & Ia.

m Et bene poſt publicationẽ eorũ: aliâs ſecus. Bart. in l. ij. ff. iud. ſoul. & Iaſ. hîc.

a ❡ Et omnes.] vt magistratus, qui eos tutores dederunt, & similes: vt infr. de satisda. tuto. §. penult. & fina.

b ❡ In quo fuerint.] quasi in defectum. Et sic est contra. s. l. si tutor vel cur. l. etiã. Sol. vt ibi[a]. Item ad idẽ contra in aut. de here. & fal. §. pupillis. col. j. Sol. hic ideo[b] restituitur in subsidiũ pro dãno, quia saluã habet veterem actionẽ: aliogn electionẽ haberet, vt ibi. simile est alibi vbi pri[9] tutor coue nit. ff. de mino. l. etiã. cũ sol. imperatores. & arg. ff. de dolo. l. si arbitrio. §. dolo cuius.

a Et clario ri modo in l. fi. ibi. Bal. & Pau.
b Istã approbãt Gy. & Bald.

Rem non nouam.] ❡ CASVS. Habebam[9] ego & tu cãm coram iudice. an iurare debeat se cũ oĩ veritate dispositurũ, quę rit? R͞n. ꝙ olim sic cõsue 20 tũ fuit: sed iam abijt talis p̃statio iuramẽti in desuetudinẽ: quod reuocare intẽdit imperator, per hanc. l. statuẽs, vt qlibet iudex, siue maior, siue ab eo delegat[9], siue ab alio, siue ordinarius, siue cõprom issarius, seu cõiter a partib[9] electᵉ, siue 30 pœna in primordio habeat corã se sacrosancta euãgelia: & pmaneãt à principio litis: vsq; ad sententiã definitiuã: vt sic p̃ Dei p̃sentiã sibi tribuat auxiliũ iudicãdi. & istud à quolibet iudice obseruet. aliogn si hoc cõtempserit, grauiter puniat. & 40 hoc i p̃ria. An aũt patroni cãrũ iurare debeãt, q̃rit? R͞n. ꝙ sic, incõtinẽti ex quo lis fuit cõtestata. & hoc in quolibet iudicio, & corã quolibet iudice, cũ fuerit ordinari[9] &c. & sic iurabũt. ergo fidele patrociniũ prǽstare clientulis suis. & si cãm 50 improbã, vel desperatã noluerit, eã relinquãt: quo subsecuto nullus in locũ recusãtis subrogabitur. Si autem quidam credant iustam, quidam improbã: qui iustam nouerint, p̃seuerẽt: alij derelinquãt: nec in locis eorum ali[9] subroget. & hoc 60 dicit cõiũcta aut. hodie.

❡ Not. bonã. l. p̃ iuramẽto iudicatiũ, & ad terrẽdum oẽs iudices à malẽ iudicãdo, facit bon[9] tex. in. c. cũ eterni. de re iudi. lib. vj. Alibi dicit Bal. in. l. ij. in vlti col. C. de sen. ex bre. reci. ꝙ iudex debet habere duos sales: vnũ sa 70 pientiǽ, ne sit insipid[9] alium rectǽ conscientiǽ, ne si diabolus. Ia. hic.

Viduã du cẽs, rẽ non nouam aggreditur. Calcul[9] qualiter accipitur.

c ❡ Rem non nouam.] Hic fuit derisus. Bul. à suis scholaribus cũ in nocte duxisset vxorẽ viduam, & manẽ inciperet legem istam.

d ❡ Cui] i. alicui.

80 e ❡ Calculum.] i. sententiã definitiuam. aliãs ponitur pro computatione: vt. s. de errore calculi. l. j. Et dic accipere. s. potestatẽ iudicandi. Vel dic calculum. i. causǽ examinationem. & sic no. d. P. in summa de errore calculi.

f ❡ Sacramentum.] i. prǽsentiam euangeliornm: quǽ cũm prius fuisset in vsu, desijt: nunc reparatur. Vel dic, ꝙ de vero sacramento dicit quo iurat, ꝙ cum veritate, & legum obseruatione iudicabit, qđ prius fuerat in vsu: nũc re uocat quod erat contemptum: & addit hĩc nouum de prǽsentia euãgeliorũ.

g ❡ Obseruatione.] Sed hodie videt sibi cõmiti, put sibi videt. & sic lege hĩc aut. q. uǽ est cor. iusiurãdũ quod prǽs. §. pen. col. ij. q̃ incipit, hodie &c.

omnem autem iacturam, quǽ ex hac causa oritur, ad tutores & curatores, aut eorũ fideiussores hǽredesq;, & res eorũ, & ad omnes[a] quorum in hac causa legitimè interest, redundare. Sin autem non sufficiat pupillis, vel minoribus eorum substantia: tũc in id in quo[b] fuerint detrimentum perpessi, placuit in integrum restitutionis auxilium eis superesse. D. vj. Calen. April. Lampadio & Oreste VV. CC. Cons.

❡ *Iudices ordinarij, uel delegati, & arbitri cõpromissarij, post iuramentum quod debent prǽstare quòd omnia secundum ueritatem, & legum obseruationem decident, sancta euangelia coram se tenere debent: ut consyderent, quòd illis contemptis non magis iudicabunt, quàm iudicabũtur. Et aduocati debẽt corporaliter iurare, quòd cum omni eorum uirtute, & studio patroeinium prǽstabunt clientulis suis, circa id quod uerum & iustum putauerint: & si causa ei mala fuerit uisa, causam deserent: qua deserta non est clienti licitum recipere alios aduocatos. & ex conscientia possunt quidam remanere, & quidam deserere: & qui melius fecerint, apparebit ex sententia. hoc dicit Salic. & Alex.*

Idem A. Iuliano prǽfec. prǽ. LEX XII.

Rem non nouam[c], neque insolitam aggredimur, sed antiquis quidem legislatoribus placitam: cùm verò contempta sit, non leue detrimentum causis inferentem. cui[d] enim nõ est cognitum, antiquos iudices non aliter iudicialem calculũ[e] accepisse, nisi prius sacramẽtum[f] prǽstitissent omnimodo sese cum veritate, & legum obseruatione[g] iudiciũ esse dispositturos? ❡ Cùm igitur, & viam[h] nõ inusitatam inuenimus ambulandam, & anteriores leges nostrǽ, quǽ de iuramẽtis posite[i] sunt, non minimam suǽ vtilitatis experientiam litigãtibus prǽbuerunt, & ideo ab omnibus meritò collaudantur: ad hanc in perpetuum valituram legem peruenimus, per quã sancimus omnes iudices, siue maiores[k], siue minores[l], qui in administrationibus positi sunt, vel in hac regia ciuitate, vel in orbe terrarũ qui nostris gubernaculis regitur, siue eos qui bus nos audientiã cõmittimus[m], vel quia maioribus[n] iudicibus dãtur, vel qui ex iurisdictione sua iudicandi habent facultatem[o], vel qui ex recepto, id est compromisso[p] (quod iudiciũ imitatur[q]) causas dirimendas suscipiunt, vel qui arbitriũ peragunt[r], vel ex authoritate sententiarum, & partiũ cõsensu[s] electi sunt, & generaliter omnes omnino iudices Romani iuris disceptatores, non aliter litium primordium accipere, nisi prius ante sedem iudicialẽ sacrosanctǽ deponãtur[t] scripturǽ, & hǽ permaneant, non solũ in principio litis, sed etiam in omnibus cognitionibus vsq; ad ipsum terminum, & [v] definitiuǽ sententiǽ recitationem. Sic etenim attendẽtes ad sacrosanctas scripturas, & Dei prǽsentia consecrati[x] ex maiore prǽsidio[y] lites diriment, scituri[z] quòd non magis alios iudicant, quàm ipsi iudicantur[a]: cùm etiam ipsis magis quàm partibus terribile iudicium est. si qui dem[b] litigatores sub hominibus, ipsi autem Deo inspectore adhibito causas proferunt trutinãdas[c]. Et hoc quidẽ iusiurãdũ[d] iudiciale oĩbus notũ sit, & Romanis legibus optimũ à nobis accedat incrementũ, & ab oĩbus iudicibus obseruãdum: & sic prǽtereatur[e], cõtẽptoribus periculosum sit.

In authen de defen. ciui. §. pe. col. iij. & in authen. iusiurandum ꝙ prǽ. ab his §. pe. colla. ij. consti. iij.

❡ Propter eius breuitatem non summatur hǽc authen.

Hodie[†] iurant se facturos secundũ quod eis visum fuerit iustius[f] & melius, exceptis defensoribus ciuitatũ, qui iurant oĩa secundũ leges & iura se facturos.

❡ FINIT AVTHEN.

❡ Sequitur text. l. C.

❡ Patroni autem causarum, qui vtriq; parti suum prǽstantes auxilium ingrediuntur[g], cùm lis

h ❡ Viam.] id est materiam.

i ❡ Positǽ.] vt. ff. de iureiu. per totum. non autem dicit de illa quǽ est. s. de iur. calum. l. ij. quia illa post istam facta fuit: cùm ibi de ista faciat mẽtionem.

k ❡ Maiores.] vt illustres

l ❡ Minores.] vt spectabiles, vel clarissimos.

m ❡ Cõmittimus.] vt à principe delegati.

n ❡ Maioribus.] s. quã ipsi sint: vt q ab or- 10 dinario aliquo delegãt.

o ❡ Facultatem.] vt q habẽt honorẽ, sine administratiõe, quis iudicãt si quis in eos consentiat: vt ff. de iudi. l. j.[c]

p ❡ Ex cõpromisso.] hincinde pœna p̃missa.

q ❡ Imitatur.] s. regulariter: vt. ff. de arbi. l. j. & 20 dixi. s. de arbi. l. pe. §. pe.

r ❡ Peragunt.] s. sine pœna: sed aliãs vallato, vt pignorib[9], vel iuramẽto: vt. s. de arbit. l. ne in arbitris. Vel si p̃miserit stare sñiǽ. nã dabit certi cõditio ex lege nunc dicta.

s ❡ Consensu.] vt puta delegati sunt iudices 30 vtraq; parte cõsentiente in eos.

t ❡ Deponantur.] sic s. de epis. & cle. aut. l. sed iudex. & s. de epis. audiẽ. l. de creationib[9]. circa fi. & i aut. vt defun. seu fun. §. sancimus igit. col. v. & s. tit. j. l. ij. in princ.

v ❡ Et definitiuǽ.] & 40 pro id est.

x ❡ Cõsecrati.] iudices.

y ❡ Prǽsidio.] i. auxilio Dei: vñ illud, De vultu tuo dñe iudiciũ meũ prodeat: & oculi tui videant ǽquitatem.

z ❡ Scituri.] iudices.

a ❡ Iudicantur.] vñ dicit, Nolite iudicare, & 50 nõ iudicabimini. vñ & illud, Qua mensura mẽsi fueritis, remetieẽ vobis.

b ❡ Si quidem.] p̃ qa.

c ❡ Trutinandas.] id est dirimendas.

d ❡ Iusiurandum.] i. euãgeliorũ p̃sentia, q lo co iuramenti est. vel dic, ꝙ dicit de eo qđ qui iu- 60 rat se secũdũ veritatẽ, & legẽ iudicaturũ: vt s. pri. l. dixi. Et dicit iudiciale, qa iudex prǽstat: aliãs aliter accipit: vt. ff. de iureiuran. l. j. & ij. Accur.

e ❡ Prǽtereatur.] Sed nũquid valebit sñia? R͞n. sic: vt. ff. de vetre inspi. l. j. §. fi. & in aut. de in 70 stru. cau. §. si quis igitur vult. Arg. cõtra. s. de sen. & intrelo. l. p̃latã. & s. de legi. & cõsti. l. nõ dubiũ.

Hodie.] ❡ CASVS. I stã aut. cõtinuabitis ad. l. C. sic. Iurabãt iudices cũ oĩ veritate, & obseruatiõe legũ negotia examinare, 80 & definire: hodie iurant secundum quòd eis visum fuerit iustum iudicare: exceptis defensoribus ciuitatum, qui iurant iudicare secundum leges.

c Et ibi gl. magna ca. fi. tenet idẽ quodi. sta. de quibus vide la. in. l. error. s. de iu. & fac. igno.

Iudiciũ regulẽtur secũdũ deũ. Iudicare periculosum est.

†Scilicet iudices maiores. Pau. & Ia.

f ❡ Iustius.] adijcias secũdũ. ll. tñ: vt i aut̃ de defen. ciui. §. iusiurãdũ. colla. iij. Sed quidã dicũt speciale in defensore ciuitatis, vt nõ discedat à lege vt. d. aut. & qdã habẽt exceptis &c. sec[9]d in maiorib[9] q iurãt iudicare secũdũ id qđ sibi videt, vt hĩc: qđ nõ placet, qa oĩs etiã maior tenet seq leges in iudicãdo: vt in aut. de iudi. §. omnis autem. colla. vj. & sic prima opinio placet.

d Et bene Bal. Pau. & Ia. quia ista auth. venit correctiuẽ ad. l. C. in hoc, licet Al be. teneat contra.

❡ SEQVITVR GLOSSA TEXTVS. L. CODICIS.

g ❡ Ingrediuntur.] Scilicet iudicium. Accursius.

a ¶ Obiectam.] i. post litem contestatam: vt. j. de lit. contest. l. j. & s. tit. j. l. ij. in prin. & institu. de pœna teme. liti. §. item actoris.
b ¶ Ex compromisso.] cum pœna.
c ¶ Datos.] id est delegatos.
d ¶ Electos.] s. sine pœna. sed vel cum iuramento, vel pignoribus: vt. s. de arbit. l. ne in arbitris.
e ¶ Tactis.] Not. tactis: sed quòd sic iuretur, lege cauetur, sed consuetu 10 dine non habetur[a]: vt dixit B. Busoni iudici Imperatoris.
f ¶ Quod cum omni.] potest dici, vt vel vsque illuc, hocq́; &c. sit forma iuramenti. vel vsq; illuc, non autem credita &c.
g ¶ Credita.] id est cō 20 missa.
h ¶ Improba.] quæ colorari potest allegationibus.
i ¶ Desperata.] quæ non potest colorari.
k ¶ Allegatiōibus.] id est dictis partium.
l ¶ Litigatori.] Litigator ergo spretus fuit, 30 sed ipse posteà spreuit patronū: vt. j. sequitur. & sic puncta post dictionē contemptis. Vel quod infrà dicit expone ne improba aduocatio surrogetur melioribus contēptis. i. à contemptis clientibus. Et secundū vtranque expositionē[b] solui 40 tur contrà. s. l. proxi. §. penul. An autem recedēs totum salarium habere debeat? Respō. vt not. ff. de var. & extraordi. cog. l. j. §. diuus.

Sancimus.] CASVS. Habebamus ego & tu cām coram iudice delegato. con 50 tumaciter te absentasti. reuersus non audieris, nec admitteris ad defensionem causæ tuæ: nisi omnia dāna quæ in ingressu litis, id est circa aduocatorum salaria passus fuero, mihi resarcias declaranda per iuramentum meum, & eo præsti 60 to à iudice taxanda. & hoc in prima parte. Si autem iudex ad expēsas, & ad dāna non te condemnet, ex suo mihi refundet. & hoc in secūda parte. Istud autē nō solū habet locū in ordinarijs iudicijs, sed & in delegatis. & hoc in tertia. ¶ Ex hac 70 l. nota vnam regulam, quòd cōtumax amplius non auditur, nisi prius solutis damnis & expensis litis. concor. text. in. §. omnem. & ibi Ange. in authentica de litigiosis. & authentica qui semel infrà quomodo & quando iudex. Iason.

Iurantes an debeant sacra tāgere.
a Imò habetur consuetudine. ꝙ præstetur iuramentū. Iason.
b Istā gl. approbant Bar. & Pau.
c Dicidē in reo quod in actore: p gl. not. in. l. per interuallum. ff. eo. & in. c. j. de confe. lib. vj. Bal. Sali. & Ias.
d Ista approbatur p Bar. B. Pau. & Iason.
e Et etiam sententiam interlocutoriam: nō solū definitiuā secūdū Ia. licet cōtra sentētiā gl. Bart. & Pau.
f Istud placet Bartol. Pau. Alex. & Ias.
g Intrinseco: quia de extrinseco cōsyderatio non habetur. arg. l. si sterilis. §. cū per vēditorem. ff. de ac. emp. & l. inter. §. non omnia. ff. mādati. Bal. & Frācisc. de Are.

fuerit contestata, post narrationē propositam, & contradictionem obiectam [a], in qualicunque iudicio, maiore vel minore, vel apud arbitros, siue ex compromisso [b], siue aliter datos [c], vel electos [d], sacrosanctis euangelijs tactis [e] iuramentū præstēt, quòd [f] omni quidem virtute sua, omniq́; ope quod verum & iustum existimauerint, clientibus suis inferre procurabunt, nihil studij relinquentes quod sibi possibile est: non autem credita [g] sibi causa cognita quòd improba [h] sit, vel penitus desperata [i], & ex mendacibus allegationibus [k] composita, ipsi scientes prudentesq́; mala conscientia liti patrocinabuntur: sed & si certamine procedente aliquid tale sibi cognitum fuerit, à causa recedēt, ab huiusmodi communione sese penitus separantes. Hocq́; subsecuto, nulla licentia concedatur spreto litigatori [l] ad alterius aduocati patrocinium conuolare, ne melioribus contemptis, improba aduocatio subrogetur. ¶ Sin autem pluribus patronis adhibitis, & iuramēto ab omnibus prestito, quidam ex his causa procedente patrocinandū esse crediderint, quidam recusauerint: exeant quidam recusantes, volentes autem remaneāt. Causæ etenim terminus manifestare poterit qui timidius, quiq́; audacius iudicium, vel reliquerunt, vel protulerunt: nec in hac parte litigatoribus danda licētia alios pro recusantibus subrogare. D. iiij. Calend. April. Lampadio & Oreste VV. CC. Cons.

¶ Contumax non auditur, nisi refectis expensis. hoc dicit Bald. *Vel sic: Contumax non auditur, nisi reficiat sumptus, & damna. hoc dicit. Vel latius: Contumax reuersus non auditur, nisi reficiat aduersario sumptus, & damna iuramento cum iudicis declaratione taxanda: iudicibus contrà facientibus de suo resarcientibus: quod obtinet in maioribus, & minoribus. hoc dicit Sali.*

Idem A. Iuliano præfe. præ. LEX XIII.

rei vend. l. qui restituere. §. j. Sed non fit[h] taxatio hæc à lege, vt ibi: sed à iudice sic, vt hîc. Item no. ꝙ prius iuratur, & posteà taxatur post iusiurādū. & in hoc est cōtrà[i] aut. quā. l. hîc, post iusiurādū. & est ex cor. de iudi. §. oportet. col. vj.
p ¶ Non citati.] per edicta in albo proposita: sed per se[k]: vt. ff. ne quis eum qui in ius vo. l. iij. §. si quis. secundum quosdam: vel etiam per nuncium secūdum nos: vt. ff. de arbit. l. sed interpellatur. §. j.

Sancimus [m] omnes iudices, siue in hac florentissima ciuitate, siue in prouincijs, siquando absens persona citata, posteà apparuerit, non aliter ei iudicialē aditum reuelare, sed omnem claudere ei iudiciorū copiā, nisi prius omnia damna [n] restituat ex huiusmodi vitio aduersarijs eius inflicta, siue circa ingressus litis, siue circa honoraria aduocatorum, vel alias causas, quæ in iudicio versantur: æstimatione [o] iudicis quantitate eorum definienda, postquàm iuratum ab eo fuerit, qui fecit expensas: executoribus negotiorum modis omnibus dispositiones eorum adimplentibus: sciturus iudicibus nostris, & executoribus, ꝙ si hoc prætermiserint: ex sua substantia † huiusmodi detrimētum læsis resarcire compellentur. ¶ Quod & in pedaneis iudicibus obseruari censemus, licet non [p] citati, sed requisiti litigatores mala conscientia absfuerint. D. x. Calē. Maij, Lampadio & Oreste VV. CC. Cons.

In authen de iudi. §. oportet. colla. vj. consti. x.

Post iusiurandum [q] delatum, & præstitum, non licet iudici amplius taxare. Sed & si hodie prius iudex taxauerit, & ita secūdum quātitatē à iudice taxatā iuratum fuerit: non habeat licentiā iudex minus quàm iuratum fuerit condemnare. Sed si viderit iudex neutrum litigatorum subdi debere rationi sumptuum propter negotij varietatem: sua sententia hoc declaret.

¶ Iudices delegati possunt ex causa suspicionis recusari: sed partes cogentur ad eligendos arbitros, qui uice delegati fungantur. Bald. *Vel sic: Iudex delegatus etiā principis ex iusta cā suspicionis potest recusari: & partes tunc coguntur arbitros recipere, qui officio delegati funguntur. hoc dicit. Salicetus.*

Idē A. Iuliano p. p. LEX XIIII.

Apertissimi iuris est, lice-

Post iusiurandū.] CASVS. 10 Dicitur in. l. C. ꝙ contumax debet omnia dāna resarcire parti præsenti, declarāda per iuramentū. hæc aut. dicit ꝙ postquā pars iurauerit, nō licet iudici amplius taxare. sed pone ꝙ iudex prius taxauerit, & posteà pars iurauerit vsq; ad certam 20 quātitatem. certè iudex non condemnabit in minus, quàm iuratum fuerit. Si autē iudex cōsyderat vtrāq; partē habuisse iustā cām litigādi, cōpēsabit expēsas. Viuians.
q ¶ Post iusiurandum.] Olim in hoc casu erat contrà: vt. s. eo. l. 30 sancimus. Sed nunquid per hanc autt. corrigitur quod est. ff. de in lit. iurā. l. videamus. §. pen? Quidam ꝙ sic. Alij ꝙ sic speciale in expēsis litis, dicunt. Tu dic[m] hîc iurari de veritate propter certitudinē, & aduersarij delictum: vt. j. vnde vi. l. si 40 quādo. ibi in iuramento in litē. s. pro quāto nollet re carere. ADDITIO. Aduertas ꝙ quandoq; iurat super veritate, vt hîc: & tūc debet pcedere taxatio iudicis. postquā enim iuratū est, nō posse taxare: quia tūc detegeret periuriū 50 iurantis vt hîc. quādoq; iuratur de affectione, & tunc post iuramentū potest taxare iudex: vt. d. l. videamus. §. pe. quia tunc nō detegitur iurātis periuriū: sed refrenatur immoderata affectio eius. Ita dicunt communiter docto. in. d. l. videamus. 60 §. pen. Ex quo facile cōcipi pôt quid dicēdū sit in casu. l. si qn. j. vn̄ vi. & c. fi. extrà de his quæ vi &c. vbi iuratur de veritate. sicut hîc.

Apertissimi.] CASVS. An iudex delegatus recusari possit, quærit? Rn̄. ꝙ sic: 70 sed ante lit. cōte. & hoc cōtinebat in statuto cuiusdā præfecti prætorio: quo cauebat ꝙ potuit recusari ante lit. cōte. & partes cōpellebantur eligere arbitros coram quibus iura sua proponerēt. Nec refert an fuerit delegat⁹ à principe, qa oīmodo potuit recusari, si hoc partib⁹ videbat. nō enim de cōsciētia prīcipis est, ꝙ sub suspecto iudice litigetur. eo aūt 80 recusato, & ei libello recusationis porrecto, aliū assumat iudicē: & nō lite cōt. fiat hæc recusatio, cū post lit. cōte. nec recusationi sit loc⁹, nec appellationi ante sn̄iam. & hoc in prima. Per executorē autē partes cōpellātur aliū eligere: qui perinde erit iudex, ac si à principe esset delegat⁹. Et quod dicit de executore, potes intelligere de delegato recusato. & hoc in secūda. Nec refert an fuerit recusat⁹ iste delegat⁹ à principe. & hoc in tertia & vlti. ¶ Not. ex hac. l. ibi, antequā lis inchoet, ꝙ delegat⁹ debet recusari, vt suspect⁹ an̄ lit. cōt. posteà nō pôt. Ratio est duplex. Prima, quia intelligit aliâs in eū cōsentire. Secunda ra-

h Istā gl. vsque ad finem approbat Bartol.
i Et bene secundū p̄dictos.
k Istā approbant Bar. Bal. P. & Ias.
l Istud placet Bar. B. Pau & Ia.
† Concor. c. fi. cū glo. fi. post prī. extrà de rescrip. & ca. quoniā cōtrà. in. fi. de proba.
m Placet Bart. Bald. Pau. sed displicet Ias. l. cōtraria.

m ¶ Sancimus.] Loquitur in actore. Quid in reo, non inuenit[c] exp̄ssum an 80 te litē cōtestatā: sed pòst mittēdus est actor in possessionem cā rei seruādæ.
n ¶ Damna.] Sed nōne lex properandum. §. sin autem alterutra. s. eo. prouidet de omnibus expensis, quæ in iudicio factæ sunt, vt victus victori &c. etiā sine vitio absentiæ? Rn̄.[d] hæc post litem contestatā, & ante: illa pòst tamē loquitur. Item illa respicit finem causæ[e], hæc cùm redit absens ante sententiā: & potest esse bene ꝙ posteà pro eo feratur sententia. Item hîc addit de taxatione faciēda à iudice. Itē[f] hæc de omni[g] damno: illa de litis expensis tantùm.
o ¶ Aestimatione.] quam leges taxationem vocant. Et sic est contrà. ff. de

tio:quia iſta eſt exceptio dilatoria,quæ debet ante litem conte. opponi.& ita habes text.in capitu.inter monaſterium. vbi gloſſ.& doct. de re iudic. imò talis exceptio debet ante omnes alias opponi.l.ſed & ſi ſuſceperit. in princip. ff.de re iudi.Barto.& alij in l.quidam conſulebat.ff.de re iudi.Iaſon hîc.

a ❡ **Litigantibus.**] etiam actori quando non certum [a] petijt:aliàs cõtrà [b] infrà de lit.conteſt. auth. offeratur.

b ❡ **Iudices.**] ſcilicet delegatos. Sed an ordinarius poſsit recuſari? videtur quòd non:vt ſuprà de epiſco.& clericis.l.cõuenticulam.M.quòd ſic. & pro eo.j.de li.cõ. auth. offeratur.ſed illa loquitur in delegato.Item pro eo.j.de iuriſdi. omnium iudicum.l.nemo. ſed ibi non valet argumentum à contrario ſenſu.Vel ibi loquitur [c] in eo qui ſit ordinarius priuatorũ cõſenſu.ff.de iuriſd.omniũ iudi ſi cùm venerit. qui cùm demum lite conteſtata ſit iudex poteſt anteà recuſari. Vel loquitur authenti. in delegato qui poſt litem conteſtatam dicitur ordinarius iſtius cauſæ. Item pro eo ff.de liber.cau. l. ſi pariter.quæ in ordinario loquitur. aliàs de liberali cauſa non cognoſceret: vt infrà de peda. iudi. l. ij.ſed illa loquitur in actore. Itẽ iuſtiſsima cã ſuperuenit [d] inimicitiarũ.Item pro eo. infrà de ſent. & interlo. om. iudi.authen.& conſequẽter.ſed illa loquitur in delegato. Item pro eo.j.de aſſer.tol.l.fina.&.ff. de iuriſdi.om.iu.l.prætor.Sed ibi nõ ſolùm tanquàm ſuſpectus,ſed quaſi acturus duo contraria officia repellitur à iudicando.Vel magis ſpernit quàm ſpernitur.argument.ſuprà eodem.l.rem non nouam.§.finali.Item pro eo.ff. de arbit.l.non diſtinguemus.§.cùm quidam.Sed Bul dicit [e] nec ante litem conteſtatam,nec poſt poſſe ordinarium recuſari,niſi in caſibus:vt infrà ſi quacũque prædi.po.l.j.§.illo.& infrà quando imperator inter pu.& vi.l.j. & infrà de iuriſdi.omnium iudi.l.fina.& infrà.vbi quis decurio vel cohorta.l. fina. §.fina.ſed poteſt ei aſſociari epiſcopus:vt in authentica hîc poſita,ſi verò contigerit.ſed opinio M.canonizata eſt:vt in capitul. cum ſpeciali. extrà de appellationibus.

re litigatoribus [a] iudices [b] delegatos,antequàm lis inchoetur [c] ,recuſare:cùm etiam ex generalibus formis [d] ſublimiſsimæ tuæ ſedis ſtatutum ſit,neceſsitatem imponi iudice recuſato [e] partibus ad eligendos [f] arbitros [g] venire, & ſub audiẽtia eorum ſua iura proponere. Licet enim ex imperiali numine iudex delegatus eſt: tamẽ quia ſine ſuſpicione † omnes [h] lites procedere nobis cordi eſt, liceat ei qui ſuſpectum iudicem putat,antequàm lis inchoetur, eum recuſare [i] ,vt ad alium ⁂ curratur, libello [k] recuſationis ei porrecto: cùm poſt litem conteſtatam neq; appellari [l] poſſe ante definitiuam ſentẽtiam iam ſtatuerimus [m] ,neque recuſari poſſe,ne lites in infinitum extendantur [n] :eodem ſcilicet executore [o] neceſsitatem partibus per ordinarium iudicem, & omne ciuile auxilium imponente,& arbitros eligere [p] , & ad eos venire,& ſic litem appetere, quaſi arbitri fuerint ab imperiali cul-

a Niſi ex cauſa iuſta ſuperueniẽte Bart. Pe. & Iaſ.
b Et bene Bar.B.Pau. & Iaſ.
† Concor. iij. q. v. ca. quia ſuſpecti.&. c cũ inter. cum gl.extrà de excep.
c Idẽ Bal. & Sali.
⁂ Recurratur.
d Idẽ Bal. Pau.Sali.& Iaſ.ex quo limitaẽ opinio Bul.infrà poſita.
e Et bene Bar.B.Pau. & Iaſ.

c ❡ **Inchoetur.**] per litem conteſtatam:vt in auth.de litig. §. ſi verò apud iudicem.colla.viij.

d ❡ **Formis.**] habebat enim præfectus ſua ſtatuta, per quæ hoc idem licebat.

e ❡ **Recuſato.**] non actori ſi non vult,ſed reo ſi actor vult.

f ❡ **Ad eligendos.**] vt ſit in eorum arbitrio quẽ habeant,vel non habeant: vt.ff.de re.du.l.vtrum.§.cum quidam.& de verbo.obli.l. centeſimis. §. ſi ita. & de tutel.l.qui habet.§.j.

g ❡ **Arbitros.**] i.iudices quaſi delegatos.

h ❡ **Omnes lites.**] & matrimonia:vt.j.de nu.l.viduę.& educationes: vt infra vbi pu.edu.l.ij.

i ❡ **Recuſare.**] niſi à principe fuerit inhibita recuſatio [f] vt. ff. à quibus appell.non licet.l.prima in fin.& niſi in eum conſenſerit infrà de teſti. l. ſi quis teſtibus.& niſi in alio caſu infrà de libe.oblat.authent.offeratur.& niſi partium acquiratur conſenſus:vt infrà de tempo.ap.l.vltima in fin. Quid ſi recuſationem?an & appellationem?ſic [g] ,vt infrà de ſentent.& interlo.omnium iudic.l.fina. Alia quæſtio,ſi poſt litem conteſtatam inter litigantem, & iudicem orta eſt quæſtio,nunquid poteſt recuſari. Videtur quòd ſic [h] . ea enim quæ de nouo emergũt,nouo auxilio indigent.ff.de interrogat.acti.l.de ætate.§.ex cauſa.ff.de procurato.l.poſt litem.adhibetur aliud remedium, vt epiſcopus adiungatur:quia per litem conteſtatam factus eſt ordinarius. Et nota hîc ſecundum Ioannem,quòd ſufficit ſi ſimpliciter aſſeram eum ſuſpectum etiam ſine cauſa [i] .hoc enim innuit verbum putat,& verbum ſuſpicionis. & pro hoc eſt authenti.hîc poſita,ſi verò contigerit &c.&.ff.ad trebel.quia poterat.&.ff.de appellation.ſi perluſorio.& in decre. iij.quæſtione quinta quia ſuſpecti.&.ff.ad leg.Iuliã de adulte.l.denunciaſſe.§.quid ergo.Superfluo ergo quæritur an ſit probanda, cùm nec dicenda. Poteſt etiam dici,quòd iuret [k] ſe habere ſuſpicionem,licet cauſam non dicat,& hoc ne calumnioſè recuſet.nam & iuramentum calumniæ eſt ideo inductum,vt calumnia euitetur. Alij vt Py.dicunt eam eſſe aſſerendam, & probandam ſi dubitetur. & pro eis.ff.de libe.cauſa.l.ſi pariter.& infrà de ſuſpec. tuto.l. quarta & quinta. & infrâ de rebus cre.l.penultima.§.ſin autem.&.ff.de tranſactio.l.cùm hi. §. in cauſæ.&.ff.de priuileg.credi.l.ſi creditores. Et examinari cauſa debet apud recuſatum:quia ratione dubitationis ſortitur quis iuriſdictionem.ſic &.ff.de iudi.l.ſi quis ex aliena.&.ff.ad municipa.de iure.ſed illa de libe.cauſa.l.ſi pariter.loquitur in actore.Item eſt ibi cauſæ continentia: vt ſuprà eodem.l.nulli. &.ff.de quibus rebus ad eundem iudicem ea. l. prima.Item ordinarius erat ibi:quia aliàs de cauſa liberali cognoſcere non poteſt. Item & illa ſi quis ex aliena. & alia de iure loquuntur quando eſt dubium an ſit de iuriſdictione eius. hîc autem eſt certum, quòd eſt de iuriſdictione delegati.Sed decreta. ſuſpicionis extrà de officio delegati dicit arbitros eligendos ad cauſam ſuſpicionis probandam [l] . extrà de appellatio.capitul.ſecundo requiris.§. tertiò poſtulas.

f Quia tũc non recuſabiẽ niſi ex cauſa in iure expreſſa.Iaſ.
g Idẽ Bal. & Sali.
h Et bene Bald. Sali. Frã. de Are. & Ia.
i Niſi eſſet temeraria: vt quia eſſet iudex de conſenſu partium.Ia.
k Idẽ Bal. Sali.Are.& Ia.& eſt ſingu. ſecũdũ Ang. in. §.

mine delegati [q] . Quòd & ſi ab imperiali maieſtate iudex delegatus non ſit,ſed ab alio culmine, obtinere cenſemus. Datum v. Calend. Maij,Conſtãtinop. Lampadio & Oreſte VV.CC.Conſ.

In authen. vt different iudices audi. interpellan.allegatio ·§· ſi verò cõtigerit.colla.ix.conſtitu.x.

❡ *Authen. iſta loquitur in iudice irrecuſabili, id eſt in ordinario:cui ratione ſuſpicionis aſſociatur epiſcopus,ut cauſam amicabiliter componant ſi poſſunt: aliàs cognitionaliter dirimant.hoc dicit.ſed de conſuetudine iſta authen. non ſeruatur.*Bal. *Vel ſic : Ordinario ſuſpecto adiungitur epiſcopus.h.d.Sali.*

SI verò contigerit [r] aliquem ſubiectorum noſtrorũ indubitationem habere iudicem [s] : iubemus ſanctiſsimum archiepiſcopum,vel epiſcopum locorũ audire cauſam,vnà cum clariſsimo iudice:vt ambo,aut per amicabilem compoſitionem [t] diſſoluant, quæ

k ❡ **Libello.**] Qui ſic concipitur [m] , Quoniam res periculoſa eſt, & triſtiſsimos ſolet ſortiri euentus, ſub iudice ſuſpecto ſubire iudicium: ideo ego audientiam tuam domine R.recuſo. & hoc ſi offeratur iudici. ſi verò alij, puta deleganti,vel alij: vt infrà eodem.l. fina. retine omnia alia mutata ad audientiam illius. Et dic ei id eſt in eius præiudicium porrecto. Accurſius Florentinus.

l ❡ **Appellari**] loquitur in ordinario. Accurſius.

m ❡ **Statuerimus.**] vt ſuprà de epiſ. audien. l.ſecunda.In principio enim eſt recuſatio: in fine autem appellatio in medio non eſt locus remedio,niſi in caſu, ſcilicet cùm iudex in ciuili quæſtione,vel criminali negotio habenda[illegible] quæſtionem contra leges interlocutus [n] fuerit. vt.ff. de appella. recipien.l. ſecunda. & infrà de appellatio. ſi quis prouocatione Item fallit.ff.de arbi.non diſtinguemus.§. cùm quidam. Sed ſecundum canones aliter obſeruatur:vt ſecunda quæſtione ſexta capitu.non ita.Accurſius.

n ❡ **Extendantur.**] Quod eſſe non debet:vt ſuprà de tranſac.l.fratris. &.j. de fru.& lit.expen.l.terminato.&.ſ.de poſtu.l.quiſquis.§.præterea.&. j. de re iudi.l.ij.&.ff.pro ſuo.l.ſi.

o ❡ **Executore.**] Fortè loquitur [o] de iudice delegato,qui licet deſinat eſſe iudex quantùm ad iudicandum,poſtquàm eſt recuſatus:non tamen quantum ad exequendum,vel faciendum exequi per ordinarium iudicem:vt.j. e. l.fi.§.electione.

p ❡ **Eligere.**] quaſi delegatos intra triennium:vt.j.e.l.fin.§.illico.qui nõ recuſabuntur:vt.j. de lit.conteſt.aut.offeratur.

q ❡ **Delegati.**] Subſtitutus ergo omnino iure vtitur [p] eius cuius loco eſt ſubſtitutus:vt.ff.de donatio.inter virum & vxorem.l. ſi donatæ. §.ſi ſponſus. ſic & actio quæ loco alterius venit, vice illius. ff. ſi quis cau. l. ſi eum.§.iniuriarum.Et nota hîc argumen.quòd vbi do tibi electionem, & tu eligis:perinde eſt ac ſi ego elegiſſem [q] :vt ſuprà de iudæis & cęlico. l. iudæi. &. ff. de legatis ſecundò. vnum ex familia. §. ſi de falcidia. & de hæredibus inſtituendis. l. aſſe. & de optio. lega. apud aufidium. & per totum titulum.

SI vero.] CASVS. Dicitur in.l. codicis quòd iudex delegatus ſuſpectus poteſt recuſari.Quid autem ſi eſt iudex ordinarius ſuſpectus, qui ſecundum leges recuſari non poteſt? quomodo ſubuenietur parti, quæ habet eum ſuſpectum?dicitur in hac auẽ,ꝙ adiungetur ei epiſcopus loci &c. ſequentia clara ſunt.

r ❡ **Si vero contigerit.**] ſumitur in authen.vt diffe.iudi.§.ſi verò contigerit.colla.ix.

s ❡ **Iudicem.**] ordinarium [r] :nam delegatum omnino quis recuſat [s] :vt ſuprà eodem.l.apertiſsimi.hîc verò non recuſatur,quod eſt pro ſententia Bul. ſed alium ordinarium petit ſociari,ſcilicet epiſcopum. ADDITIO. Tu dic,quòd iſtud de epiſcopo non eſt in vſu,nec ſeruatur de conſuetudine:imò ſatis eſt,quòd ei adiungatur aliud probus vir.Guil.de Cug. Bal.Salicetus & Iaſon.

t ❡ **Compoſitionem.**] non loquitur [t] de arbitro compromiſſario. illud enim ab ordinario iudice non recipitur : vt.ff.de arbitris. ſed & ſi in ſeruum.§.ſecundo.Sed de arbitratore [v] ,vt tanquam vir bonus arbitretur. nam arbitrorum duo ſunt genera:vt.ff.pro ſocio. l. ſocietatem mecum. §. arbitrorum.

ſi quidẽ inſtitu. deſi. de cõ. hær. & placet p. dictis licet de iure non reperiatur expreſſum. Alex.in.l. quia poterat. ff. ad trebel.
l Idẽ Bal. Sali.Are.& Iaſ.
m Idẽ Sal. & omnes.
n Iſtã gl. approbat Bal.Pau.& Ia.& Barto. in.l.ij.j.in gl.alleg.
o Idẽ Bal. & Sali.& p hoc probatur dictum Barto. in.l. quia poterat.ff.ad trebel.ꝙ proceſſus agitatus poſt recuſationem ſit nullus. de quo ibi plenè p Alexand.
p Iſtã gl. approbat Bal. & Sali.
q Et ſi ciſti arbitri cenſentur habere iuriſdictionem ordinariam, quã eis tribuit iſta lex.Iaſ. & Pau. aliter tamen dicit Baldus.
r Iſtã glo. tenent Bar. Bal. Pau.& Ia.
ſ Vt remoueatur tanquam ſuſpectus.Iaſon.
t Et bene Bar.Bal.& Ia. ſaltẽ de iure ciuili vt gl.vt.d. l. cõtraria.
u Idẽ Bar. Bal Pau.& Iaſ.

Annot-

...dubia sunt, aut per annotationē [a] in scriptis factā, aut cognitionaliter [b] iudicent inter litigantes: ne prouinciales recedentes à patria, ad longinqua trahātur examina. ¶ Si autem iudex episcopo parere noluerit: principi scribat, qui de eo iudice sumet vindictam.

¶ *Magistratus militares & omnes illiterati possunt esse iudices, & iudicare. hoc dicit. Bal. Vel sic: Magister militū, & alij habentes experientiam negotiorū, licet illiterati, possunt causas dirimere, & sententias proferre. h.d. Sali.*

Idem A. Ioanni præfe. Præ. LEX XV.

Certi iuris † est q̄ cōcessa est etiā militaribus [c] hominibus [d] iudicandi [e] facultas. Quid enim obstaculi est homines qui alicuius rei peritiam habent [f], de ea iudicare? cùm sciamus & militares magistrat9 [g], & omnes tales [h] homines, per vsum cotidianū iam esse approbatos, vt & audiāt lites, easque dirimant, & pro sui & legis [i] sciētia [k] huiusmodi altercationibus finem imponāt. D. Cal. Nouemb. Lampadio & Oreste VV. CC. Cons.

¶ *Libellus recusationis debet offerri corā iudice recusato, si est præsens: uel coram iudice loci, ubi degit, seu est recusans, qui debet partes cogere etiam ad arbitros eligendos: quorum sententia per primum delegatum executioni mandabitur: nisi appelletur. Et appellatio debet fieri ad delegantem, non ad iudicem suspectum. h. d. Bald. Vel sic: Sufficit libellū recusationis porrigi coram iudice loci, ubi est pars uolens iudicem recusare, si ibi nō sit copia delegati: & per eum cui libellus porrigitur, debent partes compelli ad arbitros eligendos, quorum sententia per recusatum mandabitur executioni: & ab arbitrorum sententia appellatur ad delegantē. hoc dicit Salicetus.*

Idem A. Ioanni præ. Præ. LEX XVI.

Cum specialis [l] † iudex siue ab augusta fortuna [m], siue à iudiciali culmine in aliqua prouincia, in qua incusatus degit, datus est, & vna pars suspectum eum sibi esse dicit: ne fortè absente persona iudicis, & ī alia ciuitate eiusdem prouinciæ commorante, cōpellatur longo itinere emenso recusationis libellum [n] ei incusatus offerre: sancimus, si quidē præsto est præses prouinciæ in illa ciuitate vbi de ea re dubitatur, licere ei qui suspectum sibi iudicē esse dicit, ipsum præsidem adire, & hoc facere in actis manifestum [o]. Si autem non est moderator prouinciæ in præfato loco: hæc eadē apud defensorem locorū vel duūuiros [p] municipales gestis apud eos habitis celebrare, & iudicem quidem eum recusare: illico autē, id est intra triduum [q] proximum, sine vlla dilatione compelli arbitrū, vel arbitros eligere, & apud [r] eos litigare: ne & datus iudex remoueatur, & alter non eligatur: electiōe videlicet arbitri, si variatū [s] inter partes fuerit, simili modo, vel presidis prouincie, si adest, vel defensoris locorū, vel magistratuum municipij arbitrio dirimēda [t], & executore negotij cui mādata [v] est huiusmodi causæ examinatio, imminente, & statuta ab arbitris effectui mācipāte [x], nisi fuerit prouocatum [y]. tunc enim ipse qui iudicem anteà [z] dedit [a] qui suspectus visus est, appellatione trutinata [b], formam causæ imponat legitimam. D. Idib. Nouemb. Lāpadio & Oreste Cons.

TITVLVS II.

De sportulis, & sumptibus in diuersis iudiciis faciendis, & de executoribus litium.

¶ *Executor qui fuit in principio litis, debet usque ad finem in ea persistere. hoc dicit.*

a ¶ Annotationem.] proprio animi motu.

b ¶ Cognitionaliter.] id est aliorum consilio.

Certi iuris.] CASVS. An magister militū, vel literarū imperitus inter milites suos iudicare possit, quæritur? Respon. q̄ sic, cùm tales aliquando inueniantur per vsum cotidianum causarum approbati, & legum scientia dirimentes causas. ¶ Ex ista lege nota secundum communem intellectum, quòd imperiti literarum possunt esse iudices, & in causis iudicare: & proptereà videmus q̄ imperiti literarum eliguntur potestates, & proferunt sententias: tamen debent habere assessores literatos in iure, quorum consilio regantur, secundū Cynum Baldum Salice. & Iaso. hîc.

c ¶ Militaribus.] id est magistro militum iurisdictionem habente.

d ¶ Hominibus.] peritis in iure vel non.

e ¶ Iudicandi.] non postulandi, vel procurandi: vt suprà de procuratoribus. l. militum.

f ¶ Habent.] & iurisdictionem. Accursius.

g ¶ Magistratus.] id est magistri militum, & inter milites tātùm [a]: vt j. de iurisdi. omnium iudi. l. magisterie. non inter alios: vt infrà si à non cō pe. iudi. l. ij. &. iij. & erat hîc peritus literarū [b]: vt in fine patet. Sed à prīcipe delegatus etiam illiteratus esse potest: vt argumen. ff. de re iudica. l. quidam. Item potestates terrarum vel præsides, vt subijcit: & omnes &c. alij non: vt in authent. de iudicib9. §. j. collatio. vj. [c] vbi dicit, non enim existimauimus oportere &c: cùm sit in scriptis ferenda sententia: vt. j. de senten. ex breuicu. recitan. l. ij. &. iij. Dic vt ibi. Accursius.

h ¶ Tales.] iurisdictionem habentes, & potestates.

i ¶ Et legis.] quā habent per se, vel per suos assessores.

k ¶ Scientia.] contrà. j. de iure deliberan. l. fina. circa princip. hoc intellige pro scientia scilicet cōsiliariorum.

Cum specialis.] CASVS. In causa quam Titius habebat contra Seium, fecit sibi Titius iudicem delegari: quem Seius tanquam suspectum voluit recusare: sed in prouincia in qua iudex erat, non degebat. an coram præside prouinciæ suæ si præsens est, vel eo absente coram magistratu municipali actis interuenientibus possit eum Seius recusare, quæritur? Et dicitur quòd sic, ne longo itinere fatigetur. & hoc in prima parte. Intra autem triduum compellentur arbitros eligere, & coram eis litigare: & si in eligendo arbitros concordare partes non poterunt, præses si præsens est eliget. & hoc in secunda. Si autem arbiter sententiam tulit, ei stabitur, & per executorem effectui mancipabitur, nisi ab eo fuerit appellatum: & appellabitur ad eum qui iudicem delegauit suspectum, & qui vt suspectus recusatus est. & hoc in tertia & vltima.

l ¶ Cum specialis.] id est ad vnam causam datus, vel duas vel tres. Sed quid si ad vniuersitatem causarum sit delegatus? Dic, non potest [d] recusari secundum nos, quia dicimus ordinarium nō recusari, sed associabitur ei Episcopus: vt. s̄. aut. si verò. Accursius.

m ¶ Fortuna.] Fortunæ est regnare: vt dixi. s̄. de legi. & consti. l. digna.

n ¶ Libellum.] scilicet recusationis: qui fit vt dixi suprà. l. apertissimi. Sed an in præsenti, cùm compareat coram eo, potest sine libello recusare? Videtur quòd sic: vt. ff. de appella. l. ij. Sed argu. contrà [e] infrà de senten. ex breui. recitan. l. ij. in fine.

o ¶ Manifestum.] sic j. de appel. l. cùm pòst.

p ¶ Duumuiros.] qui sic dicuntur, quia duorum suffragio eligebantur: quorum vnus à plebe, alter à maioribus constituebatur, vt in tribunis: vt. ff. de ori. iur. l. ij. §. ijsdem temporibus. Accursius.

q ¶ Intra triduum.] sic. s̄. de erro. aduoc. l. sententijs. Et caue, quia non dicit recusationem [f] intra triduum faciendam, sed electionem arbitri. Sed recusatio fit intra. xx. dies: vt infrà vt lit. contest. authen. offeratur. Accursius.

r ¶ Apud eos.] ordinarium vel delegatum.

s ¶ Variatum.] quis eligatur, an non. Accursius.

t ¶ Dirimenda.] Eligit prætor eis discordantibus, vt hîc, & institu. de satisda. tut. & cura. §. sin autem. Sed argumen. cōtrà. ff. de lega. j. l. huiusmodi. in fin. vbi compellitur consentire. Accursius.

v ¶ Mandata.] à lege vel à delegante: vt. ff. de re iudi. l. à diuo. in princ.

x ¶ Mancipante.] Delegatus ergo exequitur. Sed contrà. ff. de re iudi. l. à diuo. in prin. Solu. hîc à principe fuit delegatus [g]: quod non placet: vt suprà circa principium. Vel dic, hîc exequitur sententiam alterius, id est non suam. hoc non tenet, quia quasi sua est. hoc nihil est dicere: vt suprà. l. prox. apertissimi. in fine. Vel dic statuta nō definiendo, sed in alia præparamenta causæ: vt s̄. l. proxi. l. apertissimi. in fi. hoc non placet, cùm hîc de appellatiōe dicat. Vel dic q̄ etiā executio erat cōmissa, vel eidē, vel alij de quo hîc dicit. Sed huic obstat, q̄ est misti impij: vn̄ nō delegat̄: vt ff. de iur. om. iu. l. iubere. Tu dic omissis prædictis mācipāte nō per se, sed per aliud ciuile auxiliū, sicut si ipsemet dixisset.

y ¶ Prouocatum.] Appellatur ergo à sententia arbitri. Sed contra. s̄. de arbi. l. j. Sed ibi [h] de cōpromissario, hîc de delegato: vt. ff. qui satisda. cog. arbitro. &. j̄. de sen. ex bre. re. l. j. &. ff. de ap. l. ex consensu. &. j̄. de ap. l. si appellationē.

z ¶ Antea.] Hoc cum distinctione intelligas: vt in aut̄. de appel. & intra quę tem. §. si. ibi, ita tamen hæc sancimus &c. col. iiij. Accursius.

a ¶ Dedit.] scilicet illum qui anteà.

b ¶ Trutinata.] id est cognita. Sed quæritur si delegatus proconsul delegauerit, & appelletur, ad quem debeat appellari? R̄n̄. ad primum delegantē [i]: vt hîc. &. ff. quis & à quo. l. j. Sed videtur ad secundum delegantem: vt hîc, &. j̄. qui pro sua iurisdi. l. j. in fin. Sed illa [k] corrigitur per hanc: & hoc secundum quosdam. Vel si est ibi, ad nos: planum est. Vel verius refert an delegatus deleget, vt ibi: an recusetur, & alter eligitur: vt hîc, & illa, quis & à quo, intelligitur in delegato ad vniuersitatem causarum.

¶ DE SPORTVLIS ET SVMPTIBVS. ¶ *Dixit de iudicijs: nūc de sumptibus in eis faciendis, & executoribus qui sunt quasi partes*

† Concor. gl. in. c. scitatus super verbo, impedimento in med. extrà de rescrip.

a In criminali tamen oportet, q̄ crimen sit militare. Pau.

b Sed non iuris. Ioan. Fab. in. §. similiter. in sti. de excusa. tut.

c Tu dic, quòd ibi loquitur in duodecim iudicibus delegatis in vrbe romana qui propter eorum scientiā eligūtur: ideo debent esse literati: & in negotijs experti. secundū Bart. ibidem.

† Concor. cum hac. l. gloss. super verbo, iudiciū. in me. in. c. inter monasterium. extrà de re iudi.

d Contrariū tenent hîc Bal. Sal.

Fran. Pau. & Ias.

e Idē Bal. Sali. & Ias.

Duumuiri qui dicunt̄.

f Sequitur istam glos. Bal. & Sali. Recusatio iudicis intra quātū tempus fieri debeat.

Delegatus, an possit sententiam exequi.

g Idē Bar. Pau. Sal. licet Ias. teneat contrà.

h Sequitur istam glos. Bal. & Sali.

i Idē Bal. Sal. & Ang.

k Nihil est Bal. Sali. & Ange.

Rubricæ duplex cōtinuatio.

adiacentes.Vel.§.de personis principalibus:nunc de secundarijs,scilicet executoribus conueniendis,& exactoribus.Accursius.

Quisquis.] CASVS. Habebas causam cum Titio, deputatus fuit nuncius ad citandum partes:ille idem à principio litis vsque ad definitiuam sententiam perseuerare debet.si autem aliter factum fuerit, primiscrinius ad quem spectat apparitorem dare, in quinque libras auri 10 mulctetur. Alio modo pone:quòd si quis propter crimen captus creditus fuerit vni ad custodiam:alij tradi non debet ad custodiendum.Viuianus.

Barto.Vel sic:Inchoata lis per unum nō debet per alium expediri,secūdum Iacobum But. Vel sic: Apparitor,siue nuncius in causa deputatus debet in tota causa officio suo fungi, nec debet mutari.hoc dicit.Bal.Vel sic:Per unum & eūdem nuncium tantùm debet quis citari usque ad ultimum. hoc dicit secundum unam lecturam. Vel sic:Ille cui quis est traditus custodiendus, non debet illum alij tradere custodiendum. hoc dicit secundum aliam lecturam. Vel sic: Nuncius in causa deputatus,non potest per iudicem mutari.h.d.glo.posita super uerbo, temerariè. & notabiliter.Sali.

a Exhibitus.] id est in iudicium ductus.

b Terminum.] id est 20 definitiuam sententiam. sic suprà titu.j.l. properandum.§.primo.

c Apparitore.] cū fideiussorem dare non possit in causa ciuili.

d Traditus.] id est deputatus vt ab eo vocetur. Vel dic traditus ad custodiendum: vt. ff. de 30 cust.reo.l.j.&.ij. Accursius.

e Posthabita.] id est præterita.

f Primiscrinio.] qui præest scrinio, in cuius est officio apparitores dare:vt in authen. de iudic.§.hoc autem.&.§. appellationes. colum. vj. 40 Accur.

Primiscrinius quis dicitur.

g Temerauerit.] iubēdo aliū exeq causam quàm primū. Alij dicūt ipsum apparitorem qui non compleuit.Accur.

h Mulctando.] im propriè.ff.de verborum significatio.l. antepenul. Accursius.

50 Omnibus iudicibus.] CASVS. Iudex siue à principe fuerit delegatus,siue ab alio ad vniuersitatē causarum executores litium nisi obediant, ab executione remouendi facultatem habet, & alios idoneos loco 60 eorum substituere. si iudex maior est,puniet executorem in quinque solid.si minor,in tribus. Si autem superillustris fuerit,maiori pœna si visum fuerit,scilicet corporaliter. ¶ Not. primo ex hac.l.quòd iudices delegati possunt in causa sibi 70 commissa eligere nuncios.concord.de offi. delega.c.pastoralis. in prin. qui nuncij debent ante omnia iurare facere officium suum bene,& legaliter: quod iuramentum facit quòd stetur posteà eorū relationi:vt extrà de appella.cū parati.¶ Secūdò not.quòd si nuncius deliquit in officio,potest puniri corporali mulcta, & debet ab officio reuocari,& alius subrogari loco ipsius. ¶ Tertiò not. quòd 80 hoc est verum in maioribus iudicibus qui possunt imponere mulctas corporales,& maiores mulctas.secus est in minoribus iudicibus,qui hoc nō possunt:& ideo habes notare quòd vicarij castrorum,& villarum non possunt nuncijs in officio delinquentibus imponere mulctas corporales, sed leuem mulctam tantùm,secundum Bal.

† Gl. in ca. ex literis.su per verbo, si subdelegatus. extrà de off. deleg. dicit q per hanc. l. subdelegatus habet iurisdictionē sed modicam coerctionem.

i Mandatur.] repete siue.Vel dic illustribus delegat princeps,& sic nihil repetes.Accursius.

k Offerre.] Quod sæpe faciunt pessimi executores huius terræ non volentes parere iudicibus. Azo.Accur.

Imperatores Grat.Valentin.& Theodo.AAA. ad Potitum vicarium. LEX I.

Quisquis fuerit exhibitus[a], vsq; ad negotij terminū[b] ab eo apparitore[c] cui primùm traditus[d] fuit, obseruari eum decernimus. Si qua præsumptione fuerit hæc mansuetudinis nostræ posthabita[e] preceptio, primiscrinio[f] qui iussa temerauerit[g], quinq; librarum auri condemnatione mulctādo[h].D.Cal.Iul.Mediolani, Ausonio & Olybrio Conss.

∗ Græca cōstitutio Iustiniani A.

Si executores non fuerint idonei,sed negligētes,remouentur ab officio:& alij in eorum locum subrogantur.hoc dicit.Vel sic: Executores seu nuncij negligentes,uel aliter in officio delinquentes possunt ab officio remoueri: & si res exegerit,mulctari etiam corporaliter, & alij eorum loco substitui.Sali.

Idem A.Iuliano præfec.Præ. LEX II.

Omnibus † iudicibus licentiā præstamus, siue ijs qui bus à nostro numine lites mandātur [i], illustribus, vel spectabilib[o], vel clarissimis,vel togatis fori cuiuscunq; prefecturæ,vel alijs quibusq;,vel ijs qui ex nostris iudicibus delegandas lites accipiūt,executores, si cessauerint causas eis instructas offerre [k], & remouere ab executiōe eos,& alios idoneos supponere [l],vel etiam multis afficere.si quidem [m] illustres sint iudices,vsq; ad sex solidorū summā [n],

sin autem alij [o],vsq; ad tres tantūmodò aureos:& ad iudices [p] quorum interest,referre,quatenus militia exuti pœnas luant corporales. ¶ Nostris autē amplissimis [q] iudicibus licentia sit,& maiores [r] pœnas,& corporales maculas executoribus imponere si malè fuerint circa lites versati: vt sciāt nō esse causas à se deludendas, nec lucri gratia aliquod eis [s] vitium imponendum.D.v.Calend. Aprilis. Lampadio & Oreste Conss.

l Supponere.] patet ergo,quòd hi delegati eligunt executores ex authoritate delegantus:vt in authen.de iudi.§.necessitatem.&.§.vnoquoque.&.§.si verò iudex.colla.vj.& in authen.de defen.ciui.§.licentiam. colla. iij. loquitur tamen authen.de iudi.& fortè lex ista de delegatis ad vniuersitatem causarum:vt ex princip.patet: & ideo fortè secus est in alijs.& pro hoc est quòd subijcit de imponenda 10 mulcta:vt suprà de modò mulctā.l.eos.in prin. &.ff.de iudi.l.ij.§.fina.& de verb.signific.l. aliud. in fine.Accursius.

Delegati quidā sunt ad vniuersitatem causarum.

m Si quidem.] modò distinguit mulctas. Accursius.

n Summam.] possunt punire executores.

20 o Alij.] s. inferiores.Accursius.

p Ad iudices.] scilicet præsides quibus suberant executores, vel ad alios delegātes:vt in authen.de iudi.§. necessitatem.&.§.vnoquoq;. colla.vj.& ad hoc suprà de offi.rec.prouin.l.iiij. Ac30 cursius.

q Amplissimis.] amplissimos vocat super illustres:cùm de illustribus dixerit.Accursius.

r Maiores.] vltra sex solidos.Accur.

s Eis.] scilicet causis. Accursius.

TITVLVS III.

De pedaneis iudicibus.

Sententia lata per delegatum ab incompetēti iudice ordinario,est ipso iure nulla.h.d.Bald. Vel sic:Procurator Cæsaris non habet potestatem delegandi in causa priuatorum: ideo talis delegati sententia non ualet.h.d.Sali.

50 DE PEDANEIS IVDICIBVS. *Si cut pes est pars inferior corporis: sic & pedaneus iudex est inferior alijs.Accursius.*

Continuatio.

Imp.Gordianus A.Vicanis. LEX I.

Procuratori nostro[t] nō vice p̄sidis agēti[v] dandi iudices inter priuatas[x] personas non competere facultatem manifestū est: & ideo si(vt allegastis)inter priuatas personas is cuius meministis,arbitros[y] dandos putauit:sententia ab eis prolata, nullo[z] iure subsistit. PP.Calend.Feb.Attico & Prætextato Conss.

60 Procuratori nostro.] CASVS. Procurator Cæsaris cognoscit inter fiscum & priuatum:procurator fisci cognoscit inter procuratorē principis,& priuatum. si ergo procurator Cæsaris causam inter duos priuatos delegauit, non valet 60 delegatio:ergo non valet sententia ab eo lata,nisi fortè vices præsidis gerat, non dico à præside delegatus.

Istam.l.dicit Bart.difficillimam quàm quæ sit in toto Codice:& hoc intendit: Causas medias præsides debent audire per se, uel delegare reseruata sententia, si propter occupationes publicas,uel causarum multitudinem impediantur.Causas uerò meri,& misti imperij, & causas iurisdictionis magnas iudicent per seipsos.Causas uerò minimas delegēt indistinctè.h.d.cum.l.sequenti.secundum Bar.Vel sic: Causæ pecuniariæ centum aureos excedētes, quas præsides leui causa impediti poterant delegare, hodie non possunt delegari,nisi præsides publicis occupationibus, uel multitudine causarum sint impediti. Causæ uerò meri, uel misti imperij nō delegantur,nisi causa ingenuitatis,& libertinitatis.Sali.

t Nostro.] scilicet Cæsaris:qui inter fiscum & priuatum tantùm est iudex[a]:vt suprà si aduer. fisc.l.ij.

70 v Agenti.] sed tunc agit vice præsidis, cùm in eum priuati consentiunt prorogātes eius iurisdictionem: vt. j. de iurisdictio.omnium iudicum.l.j.Vel quia mortuo p̄side gerit eius vicē:vt.s.de officio eius qui vicē al.l.j.&.ij.&. ff. de tut.& curat.da.ab his.l.j. Vel etiam [b] eo viuo in loco suo gerit eius vicem si abest.

a Idē Bar. Bal.&Sal. b Istā glo. sequitur Sali. c Verū est si iste delegatus nullā habet iurisdictionem ordinariam sed erat simplex priuatus.Bart.B. Pau.&Sal. d Tu dic q causa appellationis potest delegari.glo.in authenti.ad hæc.S.dem di.& glo.in l.eos.in verbo conuenit.j.de appel. e Idē Bar. Bal.Pau.& Sali.

Impp.Diocletianus & Maximian. AA. & CC. Vicarijs. LEX II.

x Priuatas.] id est tantùm inter fiscum & priuatum.

80 y Arbitros.] id est iudices delegatos.

z Nullo iure.] neq; speciali,neque communi:vt.j.si à non compet. iudi. l.ij.&.l.fi.&.ff.de appel.l.ex cōsensu.§.j.&.j.vbi cau.fi.l.iij.&.j.ad.l. flauiā de plagi.l.non valet.&.j.ne de sta.defun.l.si pater.&.j.de pœnis.l.p̄curator. Sed quid si vterq; sciebat eum ab incōgruo delegatū?R.n.idem[c]:vt.j. de iurisdi. om.iudi.l. priuatorum.Item quid si sciebant à congruo delegatū,sed in causa in qua non potuit delegari,vt in causa appellationis[d] quæ ipso iure est nulla?Respon.idem[e],argu.ff.de postulan.l.quos prohibet.

Placet

Placet nobis.] Ad euidentiã casus not. q tria erãt genera cãrũ vt in gl.j. scilicet minima, media, & maxima. de minima potuit iudex cognoscere, & indistinctè eam alij delegare, & mediam similiter: sed hodie non, nisi causa cognita: vt si propter publicas occupationes, vel pluralitatem causarum causæ superesse non potest. maximam nec olim, nec hodie potest delegare, nisi in casu: vt. ff. de eo cui man. est iurisd. l. si nec. Hæc dicta sunt non vt aliquid detrahatur honori præsidis, sed potius augeatur. licet autem causa maxima, vt dixi, possit delegari in casu: non tamen causa stat^o: & hoc est q subiungit in quarta parte ibi, dum tamen &c. vt de ea præses qui olim per se cognoscere consueuit, de ea hodie tantum cognoscat. Vel sic: olim præses prouinciæ, vel alius iudex ordinarius si impediret ex quacunq; causa per se cognoscere de causa, poterat eam alij delegare: sed hodie non indistinctè delegabit, sed tũc demũ si impediatur publicis occupationibus, vel propter multitudinem causarum. Nõ aũt rñsum intelligas, vt possint in prædictis casibus quãlibet causam delegare, quàm illas de quibus poterant prius cognoscere, nec delegare sic nec modò possunt: vt sicut olim de ingenuitate & libertinitate poterãt cognoscere, & debuerunt per se: ita & nunc. sic prima verior. Viuia.

Placet nobis, p̃sides de ijs causis in quibus, q̃d ipsi non possent cognoscere, antehac pedaneos iudices dabant, notionis suę examen adhibere: ita tamen, vt si vel per occupationes publicas, vel per causarum multitudinẽ omnia huiusmodi negotia non potuerint cognoscere, iudices dandi habeant potestatem. Quod non ita accipi conuenit, vt in ijs etiam causis, in quibus solebant ex officio suo cognoscere, dandi iudices licentia eis permissa credatur. Quod vsque adeo in præsidum cognitione retinendum est, vt eorum iudicia non diminuta videantur dum tamen & de ingenuitate, super qua poterant etiam antè cognoscere, & de libertinitate præsides ipsi diiudicent. D. xv. Calen. August. CC Cons.

Iudices delegati debẽt iudicare de qua causa cognouerint: nec possunt ad delegantem remittere: & ab eis potest appellari.

Exemplum sacrarum literarum corũdem AA. & CC. ad Serapionem. LEX III.

Placet vt iudicib^9 si quos grauitas tua disceptatores dederit insinues, vt delegata sibi negotia, lata sententia terminent, nec in ijs causis in quibus pronunciare debent & possunt, facultatem sibi patere remittendi ad iudicium præsidale cognoscant: maximè cum & si iudicatio alicui litigatorum parti iniusta videatur, interponendæ prouocationis potestas, à sententia ex omni causa prolata libera litigatoribus tribuatur. D. viij. Cal. April. Antiochiæ. CC. Cons.

Causarum tria e ãt genera.

a Placet.] Ad euidentiam huius legis no. tria genera causarum olim. Vilia, & hæc & cognoscere & alij delegare poterat præses, siue iusta causa impediatur, siue non^a. vt j. eo. l. fina. Item media, vt quæ cõpetunt iure magistratus, secundùm H. vel ista quæ sunt misti imperij, non meri, & illa poterat indistinctè delegare. Sed hodie si impediatur, alias non, vt hîc. Vel dic^b cãs pecuniarias vltra ccc. solidos esse medias. sed in cãis misti imperij idẽ est q in mero. & prædictę pecuniarię ad cognitionem tm^c. & sic ter audiet: vt. s̃ de iudi. authen. ad hæc. Item maximæ: & has non delegat, nisi in casu cùm abest, non si aliàs impediatur præses etiam ob necessitates publicas: & tunc ad cognitionem: vt hac. l. & ff. de offic. eius cui man. est iurisdi l. j. Sic ergo in maximis causis, & in minimis nihil mutatur hodie: sed in medijs tantùm^d: vt dictũ est. & sic sunt hodie etiam tria genera causarum: licet P. dixerit esse tantùm duo. Alij sic dicunt: tria sunt genera causarum maxima: & tunc idem q nos. Item media: & tunc cognoscere, & delegare possunt. Item minima, quæ cognoscere non poterunt, sed tantùm delegare^e: quod cùm esset iniquum, hac l. emendatur, secundùm eos. Accur.

a Istud placet Barto & Bal.
b Idem Bal. Paul. Salice Ang. Alex. & la. in. l. imperiũ. ff. de iurisdic. om. iudicum.
c Istud non pcedit indistinctè scdm Bal. Pau. & Sali.
d Idẽ Bart. Bal. Pau. & Salice.
e Cõtrariũ tenent Bald. & Salicetus.
f Istam gl. approbant Bar. b. Pau. & Salice
g mò dic q propter leue impedimentum, ne. s. altæ cãę impedirent Bart. b. & P.
h Idem Sal.

b Quod.] pro quia.
c Cognoscere.] propter facti impedimentum.
d Ante hac.] aliâs antehac aliâs antehanc. id est ante. l. istam.
e Multitudinem.] vel quia contigit eos abesse.
f Non potuerint.] scilicet de iure, qa vilia erãt negotia scdm quosdã q nõ placet^i, cù n nõ inueniã eos antiquitus de his nõ posse cognoscere, nec debere eos cognoscere, imò delegant huiusmodi: vt. j. eo. l. fi. Sed dic non pñt cognoscere propter occupationes publicas, vel propter cãrum multitudinem^g, vel aliud iustum impedimentum: vt in authen. vt defunc. seu fu. §. illud. col. v. & de iudi. §. j. col. vj. & tũc possent delegare. sed si nõ habẽt tale impedimentum, nõ pñt: vt hîc subijcit. sed olim etiam sine causa poterãt delegare, sed principium cõtradicit fini. Rñ.^h sed primo expone, non possunt quælibet etiam vilia. Accur.
g Ex officio.] puta ex lege vel senatuscõsulto: vt. ff de offic. eius cui man. est iur. l. j. Dic ergo, solebãt & debebãt, nisi in casu: & tunc ad cognitionẽ: vt. d. l. dicitur, & ff. de offi. procon. l. aliquando. & l. solẽt. Accur.

h In præsidum] Nomen generale est pro quolibet ordinario habente imperium. ff. de offi. pręsi. l. j. Accur.
i Diminuta.] sed aucta: quasi diceret, hoc dicimus non detrahendo^i honori præsidis, sed augendo eum. Accur.
k Dum tñ.] Sic continua^k. dixi ibi quòd non ita &c. maximas non posse delegari nisi absit: dum tamen &c. melius enim dixisset, Sed de ingenuitate &c. Nam & istæ sunt de maximis. In his ergo vt in alijs in casu delegat ad cognitionem, non ad definitionem. vt hîc Vel referas ad id quod suprà dictum est de medijs iudices dandi habeant potestatem: vt sic illud recipiat istam determinationẽ & illam, q̃d non ita accipi &c. sed hodie etiam definitionem videtur posse cõmittere in causa status: vt in authent de colla. §. prohibemus. col. ix.
l Diiudicẽt.] s. tantũ & nõ delegẽt: vt. j. ne de sta. defunc. l. si pater. & j. vbi cã sta. l. iandudũ. & ar. ff. de iudi. l. de qua re. & de arbi. l. nõ distinguem^o. §. de officio. Sed cõtrà. j. de ordi. iudicum. l. j. Sed ibi non loquitur de præside prouinciæ, sed alio minore: cũ generale nomen sit præsidis: vt. ff de offi. præsi l. j. Vel scdm Io. distingue an^l pupill^o agat, vel conueniat possessorio iudicio, quo casu differtur quæstio status per Carbonianum in tempus pubertatis, si moueatur quęstio status & bonorum. Si verò status tantum: tunc dic, q differt similiter in fauorẽ pupilli per constitutiones: vt. ff. de carbo. edic. l. j. §. j. an petitorio: quo casu non differt qꝺ status si agat. sed si conueniatur, differtur: vt. ff. de car. edi. l iij. §. si qs liber. & §. missum. & §. si duo ĩpuberes. Alij dicũt q ibi nõ poterant cognoscere, qa incidens erat: hîc principaliter intentabat. Sed certè scdm omnes cognoscit de incidẽti, ẽt anteq̃ de principali: licet de hoc an sit sñiandũ, sit opinio: vt ibi dices.

ADDITIO. Tu dic q illa. l. j. de ordi. iudi. non intelligit q nõ possit cognoscere ꝑpter defectũ iurisdictiõis: sed propter qualitatem presonę de cuius statu agitur, quia erat pupillus. Pau.

i Quia põ cognitiõem delegare reseruata sũta Iac. de Areno Barto. & Pau.^9 iuxta formã aut. ad hæc. in prin s̃. de iudicijs.
k Istam gl. approbant. Bar b. Paul & Salice.
l Istam gl. sequuntur Bal. & Sali. in. l. j. de ordi iud.

Pupilli fauore an differatur quæstio status.

Si iudices delegati sunt impediti, debet causa alijs committi: uel per delegantẽ ad ulteriora procedi, & terminari. hoc dicit. Bal. Vel sic: Vbi delegatus lite contestata impeditur ratione publicæ absentiæ de causa cognoscere: detur alius qui loco eius debet subrogari.

Idem AA. & CC. Firmino. L. IIII.

Placuit quoties pedanei iudices dati post litem cõtestatam vel ad aliud iudicium necessariò diriguntur, vel publicæ vtilitatis ratione, in alias prouincias proficiscuntur, vel diem obierunt, atque his rationibus negotijs cœptis finis non potuit adhiberi: alium in locum eorum iudicem tribui, qui negotium examinet: ne huiusmodi casibus interueniẽtibus, impedimentum aliquod in persequendis litibus afferatur. Dat. x. Calẽ. Tyberio & Maximo Cons.

Causæ minimæ iurisdictionis possunt indistinctè delegari. hoc dicit. Bald. Vel sic: Præsides possunt constituere iudices pædaneos qui de uilioribus cognoscant. Sali.

Imp. e. Iulian^9. A. Secundo præfect. præto. LEX V.

Quędã sunt negotia in quibus superfluũ est moderatorẽ expectari prouinciæ: ideoq; pedaneos iudices (hoc est qui negotia humiliora disceptant) constituendi damus præsidibus potestatem. Dat v. Cal. August. Antiochiæ, Mamertino & Neuita Cons.

TITVLVS IIII.

Qui pro sua iurisdictiõe iudices dare dariue possunt.

Placet.] CASVS. An iudex delegat^9 cãm sibi demãdatã ad delegantẽ remittere possit, q̃rit. Rñ. q non. & loquit Imperator p̃fecto prętorio significãs ei, q si aliquã cãm deleget ei, nullo mõ patiat eã remitti: sed delegat^o p sñiam definitiuã determinet. tũ si alicui litigantium sententia iniusta fuerit vila, pateat prouocandi facultas.

m Dederit.] id est delegauerit: & loquitur hîc Serapioni præfecto.
n Cognoscãt.] vt. ff. de iudi. l. de qua re. in prin & in aut. vt iudi. nõ expec. sac. ius. §. j. col. ix. & de iu. §. fi. col. vj. Sed cõtrà. j. de relatio. l. j. Ibi in ordinario, hîc in delegato. Vel solue vt ibi.
o Tribuatur.] vt. j. de app. l. in maioribus. & s̃. si sæpius in integrũ resti postu. l. j.

Placuit.] CASVS. An iudici delegata ĩpedito ob aliquã cãm quo minus cãæ sibi demandatæ supersse possit, vel mortuo lit. cõtest. iudex subrogari possit q finẽ causis imponat, quærit. Rñ. q sic: nec ipsum oportet de tali cognoscere. lex sequens clara est.

p Afferatur.] vt. ff. de re iudica. l. duo ex trib^9. & ff de arbit. l. sicuti. & in aut. de iudi. §. sinautem. col. vj. & ff. de iudi. l. si longius. in prin. & l. si iudex. & l. proponebatur. & s̃. de iud. l. properandum. §. illo. & §. sinautem in medio triennij. Accur.

Quædam.] Iudices. Duobus modis dicitur iudex pedaneus delegatus: vt in aut. de iudi. §. vet^9. & §. sedebũt. & §. illo. & §. ne aũt col. vj. & hîc. Itẽ ordinarius: si tamẽ humiliora disceptat, scilicet vsq; ad. ccc. solidos, vt defensor ciuitatis: vt in authen. de defen. ciui. §. & iudicare. col. iij. & de iudi. § audient. colla. vj.

Iudex pedaneus duob^9 modis dicit delegatus.

§ QVI PRO SVA IVRISDICTIONE, &c. § *Occasione sumpta à pedaneis, qui sunt delegati generaliter: de personis eorum qui dare possunt & dari, sub iungit. Accursius.*

CASVS. An potestas Bonon. h. si suæ iurisdictionis.

IN causarū. In causarū iurisdictiōis duorum Mutinen. causam quæ sua ordinaria non est, possit iudex delegare, quæritur. Rn. quod non: quia si causam suā ordinariam homini non suæ iurisdictionis delegauit, puta duorum Bonon. Mutin. præcepto ei⁹ impune non parebitur. & si placitum fuerit, & lata fuerit sententia, non valebit: nec ab eo erit necessariò appellandum. & hæc sunt vera, nisi in delegatis à principe. & si à delegato à principe fuerit appellatum ad delegātem appellabitur si qui dem est in litera, eos. si ad nos: & tunc dicit appella bitur ad primum delegan tem. & quod dicit causarū, quodcunque fuerit ordinari us siue nō. & quod dicit per sonarum, dic cuiuscunque fuerint iurisdictionis.

Constitutio Græca.

§ *Non potest delegari causa quæ ad iurisdictionem delegantis non pertinet: & ille cui delegatur, debet esse de iurisdictione delegātis. Item cū delegatus, principis subdelegat, appellat ad ipsum. B.*

Impera. Theod. & Valentin. AA. Cyro pręfect. præto. LEX vnica.

IN causarum delegationibus illud consul tissimè præcipimus obseruari, vt ita valeant, si ad iurisdictionem[a] ptinent[b] delegantis. Quod si quis alienæ iurisdictiōis cām credi derit delegandam[c] nec præcepto † cognitorem datum[d] patientiam * accommodare censemus. Et si cōtra leges[f] obtemperauerit deleganti: omnia quæ ab ea delegatione gerū tur, ita pro infectis haberi præcipi mus, ac si ipsi qui delegauerāt, alienæ iurisdictionis iudices[g] resedissent[h]: vt ne appellandi quidem necessitas victis aduersus eas sententias imponatur. § Hæc teneant, nisi iudices a nobis specialiter[i] delegan tibus dati, alijs causas delegauerint † iudicandas[k]. nam[l] his delegantibus, nullo personarum causarūmve habito tractatu, appellationum ad eos[m] iure iudicia remeabunt, Dat. xiij. cal. Ianuar. Valentiniano & Anatalio Conss.

TITVLVS V.

Ne quis in sua causa iudicet, vel ius sibi dicat.

§ *Nemo est iudex in causa propria. hoc dicit. Bal. & Salicetus.*

Imppp. Valens, Grat. & Valentin. AAA. ad Gracchum pręfect. vrbi. LEX vnica.

a § Si ad iurisdictionē.] ordinariam, nō delegatam, nisi sit à princi pe delegatus. vt. j. ea. l. §. hæc. nisi in casu⁹ quando confirmatur, etiam si non erat de iurisdictiōe delegantis à principe: vt. ff. de offi. proconsul. & lega. l. iiij. §. fi. & l. v. Et not. quod hîc delegat in hominem suę prouincię causam nō suam ordinario iure: sed in sequenti casu & causam non suæ iurisdictionis. & in homine alterius prouinciæ, secundū Io.

b § Pertineat.] scilicet causæ ergo à contrario si nō sunt de iurisdictione sua causæ licet in homine suę prouinciæ delegat, non valet.

c § Delegandā.] in hominem nō suæ prouincię vt addat superiori.

d § Datū.] i. delegatum.

e § Patiētiā.] i. consensum. Sed quid si hic cognitor delegat⁹ habebat ali ās iurisdictionē, & partes sciētes eū ab incōgruo delegatū, sub eo tñ litigauerint? Videt quod teneat sñia: vt. j. de iurisd. om. iudi. l. j. Item quid si in principio causæ delegatæ carebat alia iurisdictione, sed postea eam est adeptus? Videtur confirmari: vt ar. ff. de iudi. l. licet. à tempore isto, & non prius[c]: vt. ff. de offi. procon. l. obseruare. §. vlti.

f § Leges.] scilicet istam & similes.

g § Iudices.] ipsemet.

h § Resedissent.] quo casu non valet sñia: vt. j. si à non cōpe. iudi. l. fi. nec ergo nunc cū delegat: vt hîc, &. §. vbi & apud quem. l. fi. & ff. de procu. sed & nę. §. defendere. nā quicquid sequit ex eo vel ob id &c. vt hîc & §. de leg & consti. l. non dubium. nisi hîc partes post sententiam consensissent[d]: vt. j. cōmunia vtriusque iudi. l. ij. Sunt ergo tria necessaria, vt valeat delegatio, & possit cōpelli delegatus. scilicet quod sit ordinari⁹ delegans. Item quod causa ad eum ordinariè spectet. Item quòd delegatus sit de iurisdictiōe delegantis: vt. ff. de offi. procon. & le. l. iiij. in fi. sed si hoc vltimum desit, valet delegatio[e]: vt. ff. de offi. eius cui mand. est iurisdi. l. & si prætor. sed non potest cogi iudicare: vt habes hîc, &. ff. de iurisdi. om. iudi. l. cum qui.

i § Specialiter.] id est ad vnam speciem. & subaudi etiam. Vel dic, id est expressim.

k § Iudicandas.] Nā ipsi delegant sibi delegatā: vt hîc, &. §. de iudi. l. à iudice. Sed quidā praue intelligūt, vt possit delegat⁹ à principe cām delegare quæ nō fuerat sibi delegata, per hoc quod dicit causas indefinitè, & j. nullo personarū causarū &c. Quid ergo si delegatus à principe cām criminalem sibi commissam delegat? Videtur quod possit ex hac. l.

† Et sic innuit quod delegās præcipit delegato: vt cām assumat & concor. c. pastoralis. cum gl. sup verbo, si coercitionem. extra de off. delég.

a Ista gl. approbat Bar. & sal.

b Qd intelli gr. put hic Barto. & B. & Sali.

c Idem Bal. Paul. & Sal.

d Istud non procedit in di stincte: vt hic per Bar. Bal. & Sali. e Istud quitur Bart. B. & Salicetus.

l § Nam.] pro certè.

m § Ad eos.] aliàs est ad nos. & aliàs ad eos. & secundùm primā cōcor. ff. qui & à quo appel. l. j. in fi. secundùm aliā est cōtra. d. l. quod dicit ad principē deleganti si delegatus delegat, & tunc solue quod hîc in delegato à principe ad vniuersitatem causarum. sed hoc videtur hodie hîc corrigi per. l. j. de appella. l. præcipimus. §. hæc si appellatio. vsque in finem. l. Vel verius ibi in fol. præcipimus. ab ipso de legato principis appella batur: hîc à delegato delegati. Item secundum eā dem literam ad eos, est contra. §. de iudic. l. fi. Solutio vt ibi.

ADDITIO. Aduertas quòd de iure canonico si delegatus commisit in totum vices suas, tunc à subdelegato appellatur ad primum delegantem. Si verò reseruauit sibi aliquid de legatus, appellatur ad eū vt in ca. super quæstionum §. porrò. extra de off. dele.

GEneralis lege decernimus neminem sibi esse iudicem[n], vel ius sibi dicere debere[o]. In re enim propria iniquum admodum[p] est alicui licentiam tribuere sententię[q]. D. calen. Decemb. Valente. vj. & Valentiniano ij. AA. Conss.

TITVLVS VI.

Qui legitimā personā stādi in iudicijs habeant vel non

§ *Sententia lata cōtra pupillum indefensum, ipso iure non tenet. h. d. Bal.*

Imperator Gordianus A. Candidæ. LEX I.

SI cùm esses pupillaris ętatis sine tutoris authoritate cum aduersario tuo consistens[r] pses puinciæ aduersus[s] te pronunciauerit: minimè authoritate iudicati nititur quod statutum est. Da. id. b. Decemb. Gordiano A. & Auiola Conss.

§ *Pupillus cum authoritate tutoris, & adultus cum authoritate curatoris, rectè possunt agere & conueniri. h. d. Bald.*

Impera. Diocletia. & Maximian. AA. & CC. Gemachæ. LEX II.

IN rebus quæ priuati[t] iudicij quæstionem habent, sicut pupill⁹ tutore authore & agere & conueniri potest: ita adultus † curatore consentiente litem & intendere & excipere debet. Dat. ix. calend. Ianua. CC. Conss.

§ *Minor potest mouere possessorium, sed nō potest mouere petitorium, nec sibi moueri sine autho ritate tutoris, uel curatoris. h. d. Bal.*

Impera. Honor. & Theodosius. AA. Iuliano Proconsuli Aphricæ. LEX III.

§ NE QVIS IN SVA CAVSA. &c.

GEnerali.] CASVS. Ne quis in sua causa sit iudex vel ius sibi dicat, pro hibet imperator & in ru bro, & in nigro. Et quod dicit quod nullus sit iudex, intelligo i possessorio vel petitorio: vel non sit iudex definiendo, vel ius sibi dicat etiā interloquēdo, vel sit iudex in iudicando, & ius sibi dicat in exequendo. & causam subijcit, in re enim propria &c.

n § Iudicem.] quò ad proprietatem.

o § Debere.] quò ad possessionem. vel primò de finiendo, postea interloquendo, vel iudicem iudicando. ius dicere exequendo. sic & ff. quod me tus causa. l. extat. Sed cōtra. j. de fideicommissis. l. finali. Sol. vt ibi. Item cōtra. j. manda. in romanda ta. Solut. vt ibi. Item contrà. ff. de officio prędidis senatusconsulto. sed ibi cùm lis perijt. Item contrà. ff. de confessis. l. j. sed ibi non sententiando sed confitendo.

p § Admodum.] id est valde.

q § Sententiæ.] vt. ff. de iudi. l. Iulianus. & de iurisdi. om. iu. qui iurisdictioni. & de arbi. l. penul. Sed arbitrator sic[g]: vt. ff. de oper. liber. l. si libertus. ij. &. j. de contrahen. emp. l. fi.

§ QVI LEGITIMAM PERSONAM STANDI, &c. *Supra de persona iudicis, nunc actoris & rei.*

SI cū esses.] CASVS. Pupillū sine tutoris authoritate in iudicio contenisti, & condemnatus est. an valeat sententia. quæritur. Respon. quod nō. Lex sequens idem dicit quod illa sed addit idem esse in adulto quod in pupillo.

r § Consistens.] in iudicio. sed in arbitrio dic vt. ff. de arbi. si pupillus.

s § Aduersus te.] secus si pro te[h] vt. §. de pcura. l. non eo. Item intellige pronunciauit definitiuè: vt. §. si aduersus rē iudic. l. cùm & minores. vt. ff. de re iudica. l. acta §. contrà in fi. secus in interlocutoria[i]: vt. ff. quibus ex cau. in posse. l. apud Iulianū. §. Marcell⁹. & l. si possessiōe. §. j. & de bo. aut. iudi. pos. l. si minor. & hæc omnia serua in adulto. vt. j. l. proxi.

t § In rebus quæ priuati.] vel publici: vt. j. de autho. prę st. l. clarum.

v § Adult⁹.] hîc excipe nisi impetrauerit veniā ætatis: vt. §. de ijs quibus &c. vel nisi interdicto de libero hoīe exhibēdo: vt. ff. de lib. ho. exhi. l. qd & lex. §. sed & si mulier. vel nisi iterdicto momētaneę possessionis: vt. j. l. proxi. vel nisi pro coniunctis[k] vt. ff. de procu l. minor.

f Appellatio quæ nō est à subdelegato.

† Concor. c. hac. l. concurrente. cū gl. super ver bo, voluerit extra de re ba. ff. ipso.

† Vale. ff. & Valent. AA.

f Idem Bal. hic.

g Approba tur B. Bal. Paul. & Sali. Concius. tio.

h Approba tur p precedentes.

i Iliud non procedit indi stincte sed dic Bal pau. & Sali. hic. Minor ab. qui sine cera tor in iudi cio esse pōt. k Approb. per Bald. & salice.

Momenta

MOmentaneæ.] CASVS. An minor de possessione rei suæ per vim expulsus sine curatoris authoritate, agere possit interdicto vnde vi, ad recuperandam possessionē suam, quæritur? Respō. ꝙ sic. & hoc in prin. Sed quid si succumbat in possessorio: an petitorium similiter curatore non authore intentare possit, quæritur? Respon. ꝙ non. & hoc in secunda. Si autē obtinuit in possessorio, an aduersarius sine tutore aduersus ipsum possit intētare recōueniendo petitorium, quærit? Respon. ꝙ non. & hoc in tertia. sic consueuit poni hîc.

* Momentaneæ.

*MOmentaneæ[a] possessionis actio[b] exerceri potest per quancunq;[c] personam. Sub colore autē adipiscendæ possessionis, obreptitia[d] petitio[e] alteri obesse nō debet, maximè cùm absque cōuentione personę legitimè initiatum[f] iurgiū[g] videatur. Nihil autē opitulatur cōuentio circa[h] minorem habita, cū id rectiùs circa curatorē debuerit custodiri[i]. Dat. ij. nō. Mar. Rauennæ Constantio & Constantino Conss.

TITVLVS VII.

Vt nemo inuitus agere vel accusare cogatur.

Imperat. Dioclet. A. Camerio. LEX Vnica.

INuitus[k] † agere vel accusare nemo cogatur. Da. idib. Octobr. Carino. ij. & Numeriano Conss.

Iudiciū est duplex.

a ❡ Momentaneæ.] aliâs momentariæ. Iudicium aliud petitorium, aliud possessorium. Petitorium cū aliquā rem, vel possessionem ratione dominij peto vt perpetuò apud me sit. Possessorium quādo de possessione tantū siue adipiscenda: vt interdicto quorū legatorum, siue retinenda: vt per vti possidetis. siue recuperanda, vt per vnde vi. quod vltimū dicunt quidam corrigi per. l. j. vnde vi. si quis in tantā. Sed certè[a] ꝙ ꝑpetuò sit apud actorem est ex vi constitutionis, non interdicti: vt in eod. titu. l. momentaneæ. Item agitur de possessione per actionem, vel per officium iudicis, vel condictionem indebiti, vel triticaria: vt. j. loca. l. si quis conductionis. & ff. de condi. indebi. l. indebiti. §. j. & de tritica. l. ij. Item per interdictū de precario. Item per interdictum quod vi aut clam, & per Saluianū, quod datur pro rebus coloni. loco tamen cuiuslibet interdicti in factum actio hodie datur: vt instit. de inter. §. fina. & dic vt ibi, & ff. de vi & vi arma. l. j. §. fina. Prædicta quidem iudicia dicuntur momentaria aptitudine. quia poterat esse ꝙ qui amisit in possessorio, vincet in petitorio: & sic parum durabit apud eū possessio. potest esse econtrà, & sic multū durabit apud eum possessio. Potest[b] etiā dici momentaria: quia citò debet expediri, & sine mora: vt arg. j. vt intra certum tempus. l. ij. §. fi.

Possessoriū est triplex.

† Concor. gl. vnica circa fi. in verbo, non sit reus. in. c. ij. extra de libel. obla.

a Idē Bal. Sali. & Pau. Possessio multis modis repetit.

b ❡ Actio.] scilicet in factum, vel alia pro possessione competens: vt dixi. Et nota actio: quia non sic si conueniatur[c] pupillus. Alij idem si conueniatur. Accursius.

b Ista etiā est bōa: sed alia melior secundū do cto.

c Idē Bar. Bal. & Sali.

c ❡ Per quācunque.] id est quelibet pesona nomine suo agere potest etiam pupillus & seruus in recuperanda vel retinenda, non sic in adipiscenda: vt. j. si per vim vel alio modo. l. j. & hic est primus casus huius leg. Si tamen pupillus sucumbens in possessorio obrependo pedetentim, agere velit de proprietate, non potest vt alter teneatur ei respondere sub colore quæstionis de possessione. Maximè autem ideo subiungit, quia si de possessione egisset pupillus cum tutore, & idem vellet de proprietate agere sine tutore: idem esset vt non admitteretur. & hic est casus secūdus. Sed si pupillus obtinuit in possessorio, & reconueniatur in petitorio sine tutore, non valet sententia. & hic est tertius, & sic sunt casus tres secundū Azo.[d] Alij intelligunt totam. l. cū pupillus agit nomine alterius de momentaria possessione, & ipse idem vult agere de proprietate. Vel reconueniatur, & eædem dantur responsiones: & similiter sunt tres casus qui non placent. Alij vt Ir. dicūt ꝙ tota lex duos tm̄ ponit casus. Primus vsq; illuc, sub colore &c. & sic non mutatur prima positio. Secūdus ab inde vsq; illuc, nihil autē &c. & qđ subijcit, nihil autē &c. est expositio secundi. & secundū hoc dices adipiscendę. i. adeptę & alteri. i. minori. sed secundū nos adipiscēdę propriè ponitur: & alteri. i. aduersario minoris qui est maior. possent etiā dici quatuor casus, vt vnus assumatur in illa dictione maximè, alij tres non mutentur.

d Idē Bar. Bal. & Pau. & est cōis lect. secūdū Sali.

d ❡ Obreptitia.] puta quia volebat intendere rei vēdicationi, & de proprietate iste minor probare.

e ❡ Petitio.] quā aduersarius fecit de recōuentione siue proprietate.

f ❡ Initiatum.] id est incœptum: vt in possessorio. nam idem & si interuenisset tutor in possessorio, vt modo dixi. & ad hoc. j. qui da. tu. pos. l. in vniuersis.

g ❡ Iurgium.] s. totale possessorij & petitorij. sed pars eius, scilicet possessorium fuit finitum, in quo succubuit.

h ❡ Circa minorem.] i. vult aduersarius obrepere contra pupillum, & de proprietate litigare. & hic vltimus non variatur.

i ❡ Custodiri.] s. potuerit. nam & minor potest cōueniri cū authoritate tutoris. ff. de admini. tuto. l. j. §. sufficit. Item ex eo quod dicit obreptitia petitio alteri obesse nō debet, no. argu.[e] ꝙ testes in causa possessionis non sunt interrogandi de proprietate. Vel si interogentur, nihil in ea dictum eorum prosit. sic & ff. de peti. hæredi. l. si quis liber. §. fi. in fin. & ff. de iureiuran. l. si duo patroni. §. ij. & l. eum qui. circa prin.

e Approbatur p Bart. Bal. Pau. & Sali.

❡ VT NEMO INVITVS AGERE VEL ACCV. &c.

INuitus.] CASVS. Tenebaris mihi in quinque: non potes compellere me vt conueniam te. vel si habeam cōtra te actionem criminalem, non potes compellere me vt te accusem inuitus.

k ❡ Inuitus.] Idem dicit tex. qđ rubrica. & ꝓbatur hæc regula. j. de vsu. pu. l. vlti. & de. pig. creditor. & idem est[f] econtrà in defendendo. quia sufficit in possessionē missio: vt. ff de in ius vocā. l. satisq; nisi in casu: vt ff. de procur. l. sed & hæ. §. præter. sed etiā in agēdo quandoq; quis compellitur causatiuè: vt gestor negotiorū coniuncti: vt. ff. de nego. gest. l. si autē. in prin. Item ꝓcurator: vt. j. man. l. à procuratore. & l. ꝓcuratorē. Item tutor: vt. j. arbi. tu. l. ij. & j. de admini. tuto. l. debitoribus. & l. tutores. ij. Item hęres: vt. j. de ijs qui. vt indig. l. j. Item administrator ciuitatis: vt. ff. de admi. re. ad ciuita. perti. l. ij. §. si eo. Item mater: vt. j. de leg. hære. l. sciant. Item ille qui semel actionē ꝓposuit. nam loquitur hic titu. qn̄ adhuc nullā ꝓposuit actionē: vt. j. quo modo & qn̄ iudex. aut. qui semel. Sed solet quęri, an Bonoñ. possit cogi â scholare, vt agat contra scholarē qui in breui est recessurus. cū fortè Bonoñ. sperat eum conuenire cū habet pedem in stripedio. & est arg. l. ista quòd non possit. magis tamen puto[g] iudicē debere ei statuere tēpus intra qđ agat: & postea eū nō audiri: arg. j. de remis. pig. si eo. & j. de inge. ma. l. diffamari. & ff. de opt. le. l. mācipiorū. & ff. de cu. bo. dā. l. j. & ff. de bo. aut. iu. pos. l. si seru⁹. & ff. de car. edi. l. iij. §. duę.

f Idē Bald. Pau. & Sali.

Agere qnq; qs cōpellit.

g Istā gl. approbant Bar. B. Pau. & Sali.

TITVLVS VIII.

De ordine iudiciorum.

❡ *Si pupillo agenti petitione hæreditatis cōtrà hæredem scriptum obijcitur quòd non est filius: iudex debet examinare de principali & incidenti: non tamen habet de incidenti pronuntiare, sed solùm de principali. hoc dicit. Bal. Vel sic: Si quæstio status incidit quæstioni bonorum, de ea plenè cognoscitur, licet iudex aliâs cognitionem de statu non habeat, sed de principali tantùm expreßim pronuntiatur. h. d. Sali.*

Impp. Seuerus & Antoninus. AA. Marcellinæ & alijs. LEX I.

ADitæ[l] præsidē prouincię, & ruptū esse testamētum Fabij Præsentis agnatione[m] filij docete. neq; em̄ impedit notionē ei⁹[n], ꝙ status q̄stio ī cognitionē vertit[o],

❡ DE ORDINE IVDICIORVM. ❡ *Id est de quæstionibus ordinandis in iudicio, puta si concurrant duo iudicia inter easdē personas principaliter, uel incidenter: quod præcedere, & quod cōsequi debeat. sic ergo dicitur iudiciorū. i. quæstionum, uel rerum de quibus possunt fieri iudicia. i. quæstiones.*

ADitæ.] CASVS. Testamētū fecisti nulla facta mētiōe de ventre vxoris, quæ pregnās erat: & extraneū instituisti. natus est posthumus. agere vult tutor petitione hæreditatis aduersus scriptum hæredē. obijcit ei scriptus hæres ꝙ pupillus non sit filius defuncti legitimus, sed seru⁹ natus ex ancilla sua. quę q̄stio præferri debeat, quæritur? Rn̄. ꝙ præses simul de vtraq; cognoscet: nec quæstio status incidens impedit notionē præsidis: licet aliâs de statu cognoscere nō posset, qn̄ pupillus scilicet cōueniretur petitorio: vt. ff. de carb. edi. l. iij. §. si quis liber. licet in. §. missum. dicatur cōtrariū sed ibi agit pupillus. pronunciabit autē tantū super petitione hæreditatis.

l ❡ Adite.] ò vos tutores posthumi.

m ❡ Agnatione.] i. natiuitate, quę rumpit testamentū: vt. j. de posthu. hære. insti. vel exhære. l. j. & de bo. pos. cōtra tab. l. posthumo. & agitur peti. hære. secundū B. sed secūdū eū est cōtrà. j. de carb. edic. l. j. vbi dicit eā petitionē hæreditatis differri. sed hîc subaudi[h] si impuberi. s. expediat: quia testes possunt mori: vt. ff. de carb. edic. l. iij. §. duæ. Item secundū hūc casum super illo verbo huius l. & si super causa status &c. est cōtrà. j. de peti. hære. liber. Sed ibi de statu defuncti: hic hæredis. Itē super eodē est contrà. ff. de carb. edic. l. iij. §. missum. vbi dicit posse agi de statu si impubes agat petitione hæreditatis. Sed expone hoc qđ non possit aliâs quādo pupillus petitorio iudicio cōueniretur: vt in. §. si quis liber. in. e. l. iij. nam tūc in eius fauorē differtur quęstio status per Carbonianū: nō quia pręses de libertate cognoscere nō possit: vt. s. de ped. iu. l. placet. j. & ff. de car. edi. l. iij. §. duę hic autē agebat pupillus petitorio: & ideò non differtur quæstio status. Sed huic solutioni videtur cōtrarium: vt. ff. de carbo. edic. l. pe. vbi petitorio agit pupillus, & tn̄ differt quęstio status. Sed ibi cōtra alios possidentes res hæreditarias. secus autē si contra eum qui ei mouit quęstionē status. Vel loquitur ibi cū satisdedit pupillus: vnde admittitur pupillus vt curator bonis datus: vt in eo. ti. sed & si is. §. j. sed & poni pōt huius. l. casus in possessorio[i]: vt si dicas ꝙ pupillus volebat adipisci possessionē vel retinere ex Carboniano. qđ potest, & vtrobiq; differtur quęstio status. & hoc dicit: & si sup &c. vt hîc, & ff. de car. edi. l. iij. §. parui. & ff. de inoffi. test. l. qui de īofficioso. nisi hactenus, vt summatim cognoscatur: vt. ff. de carbo. edic. l. iij. §. causæ. & qđ hîc subijcit de hęreditate secundū hūc casum expone i. de possessione rerū hæreditariarū. Vel dic retento eodē casu etiā de hæreditatis ꝓprietate summatim cognosci, cū petitur Carboniana: vt si euidēter probet eū hęredē nō esse, nec filium denegetur ei Carboniana: vt. ff. de car. edic. l. iij. §. causæ.

h Idē Bar. Bal. Pau. & Salice. Impubes si agat petitione hæreditatis an possit agi de statu suo.

i Ista est vera in se: licet nō cōgruat literæ. Bar. B. Pau. & Sali.

n ❡ Eius.] s. pręsidis.

o ❡ Vertitur.] dicebant enim aduersarij eum non esse filium Fabij.

vel dicebant eum seruum

a ¶ Etsi.] id est quamuis.

b ¶ Non possit.] scilicet aliâs cû conueniretur petitorio.hîc autê sic, vt subijcit,quia hîc agit.Vel dic nô posit,scilicet vt pronûciet. cognoscit tamen,vt subijcit.ne sibijpsi hæc litera cõtradicat.& hoc prout posui in petitorio.sed secû dû aliû casum dic nô possit propter Carbonianû qđ differri præcipit.

10 c ¶ Quæstionē.] scilicet de statu:fundata tamen prius intentione actoris:vt.j. de proba.l. exceptionē.&.j.de exceptio.l.si quidē. sed put in Carboniano posui, quomodo de statu cognoscitur? Rñ.summatim:v.j.de carb.edic.l.ij. 20 put aût in petitorio posui,plenè cognoscitur.

d ¶ Quoniam.] Dixi cognoscendû quasi non pronûciandum, quoniā &c.& sic si detur sententia pro puero in principali,etiā in incidenti pco data videtur. secus si côtra eum in principali 30 secûdû Io.[a] vt hîc.&.j. de ordi. cog.l.ij.&.§.de indic.l.quoties. Sed videtur nô præiudicari in incidenti nisi de ea pronuncietur:vt.ff. de his q sunt sui vel alie.iur. l.penul.&.ff.de libe.agno.l. si quis a li.§.siue pares. Sol.vt.d.l.ij.de ord cog. 40 Et no.quôd primę tres scilicet leges huius ti.dicunt de incidentibus quæstônibus quę in modum exceptionû,vel defensionû opponûtur.vltima verò loquitur quā do in modû recôuentionis,vel accusationis,nô defensiôis tantû.An aût 50 in incidêti sit pnunciâdû? Pla.dicit q sic:vt.ff. de iud.l.de qua re.in prî ci.&.ff.de mino.l.itra secûdûvnâ casus positionē.&.ff.de præua.l.iij.j rñ.Bul.dicit q nô,p.l.j.huius ti.&.j.de or.cog.l.ij.& in illa,de qua re. intelligit principaliter. alia duo specialia dicit.Ioan.[b] verò distinguit inter incidentes: vt quæ habent causam vetustiorem ante iudiciû,vt tunc non pronuncietur:vt in fi.huius.l.& emergêtes,vt quæ nouam causam habent & originē:vt falsus testis.& tunc pnuncietur:vt.j.de dila.l.à procedente.&.ff.de lib.cau. 60 l.liberis.§.fi.&.l.seq.& hoc ideô quia aliter in causa pcedi nô potest:& hoc quando ciuilis incidit ciuili,vt in prima & secunda.l. huius titu. Si autē criminalis criminali,tunc de vtraq; pronûciatur secundû Bul.& pone exemplum vt.ff.ad leg.iul.de adulte.l.ij.§.si publico.& arg.j.de libe.causa.l.si filium.idem si criminalis ciuili:vt si ex instrumento te conueniam qđ dicis falsum:vel econtra ciuilis criminali : vt si de plagio te accusem,& tu dicas seruum tuum venditum fuisse,v.j.eod.l.penul .vel pronunciatur ibi per consequentiam secundû Ioan.vt ibi dices.

ADDITIO. Vide de materia huius glos.aliam pulchram glos.in cap.j.extra de ordi.cog.Bart.verò hîc breuiter & clarè sic distinguit,qđ 70 aut exceptio opponitur ad impediendum processum,& super ea est pronunciandum de necessitate: vt.j.de dilat.l.à procedente.cum similibus. Aut opponitur ad iustitiam causæ,& tunc super ea non est pronunciandum:vt hîc in fi.quod intellige de necessitate:potest tamē iudex si vult: vt.l.intra vtile.ff.de mino.

SI quæstio.] CASVS. Si filius patrui mei & mihi delata fuerit hæreditas alicuius agnati vel cognati,agere possum fami.hercisçun. iudicio vt hæreditas diuidatur.Si autē mihi obijciatur q de illa cognatione nô sum:quæ quæstio præferatur,quæritur? Rñ.q prius cognoscendum est de genere.i.de natiuitatis veritate,quā de quæstione hæreditatis 80 diuidenda.non tamen prius debet de ea pronunciare.Viuia.

e ¶ Si quæstio.] in modum exceptionis.

f ¶ Tibi.] agenti petitione hæreditaria.

g ¶ Generis.] quia non sis agnatus vel cognatus.

h ¶ Patrueles.] tuos,& sic eodem gradu.

i ¶ Experire.] ad diuidēdam hæreditatem cuiusdam agnati vel cognati tui & eorum.

k ¶ Quæstio erit.] in modû exceptionis,qđ pôt esse:vt.ff.de prob.l.j.

a Approbatur Bar.Bal. & Sali.

Sentētia an sit sup incidenti pnunciāda. de hoc etiā tractat gl.j.ex tra de ordi. cogni.

b Idē Bart. Bal. Pau.& Sali.hîc.

etsi[a] super status causa cognosci re non possit[b]. pertinet enim ad officium iudicis qui de hæreditate cognoscit,vniuersam incidentem quæstionem[c] quę in iudiciû deuocatur,examinare : quoniā[d] non de ea,sed de hæreditate pronunciat.Dat.xiij.calend.Deceb. Geta & Plautiano Cons.

¶ *Inter patrueles , si quæstio status non refertur,hæreditas delata æquo iure diuiditur . sed si quæstio status refertur , prius de ea discutitur, quàm super petitione pronuncietur . hoc dicit. Bald.vel sic:Si quæstio status incidit in iudicium diuisorium,prius de statu cognoscitur,quā sententia definitiua detur.Pau.de castro.*

Imperator Antoninus.A.Magnillæ.

LEX II.

SI quæstio[e] tibi[f] generis[g] ab ijs,quos fratres patrueles[h] esse dicis non fiat: adito præside prouinciæ,& accepto familiæ ercifcûdæ iudicio,experire[i].Quôd si de ea re quæstio[k] erit:prius de natiuitatis veritate secundùm iuris formam quæri[l] ,idem vir clarissimus curæ habebit. PP. x.calend. August. Antonino. A. iiij. & Balbino Cons.

¶ *Quando ciuilis quæstio est principaliter mota, & incidens criminalis est: eadem sententia terminantur.Bald.*

Impp. Valerianus & Gallienus. AA. Demetrio.

LEX III.

CVm ciuili disceptationi principaliter motæ quęstio crimi nis incidit[m] ,* vel crimini prius instituto ciuilis causa adiûgitur[n]: potest iudex eodem tempore[o] vtranq;* disceptationem sua sententia dirimere.

¶ *Prius de criminali est pronunciandum, quàm de ciuili causa cognoscatur.h.d.Bald.*

Imperat.Constantinus. A.ad Calphurnium.

LEX IIII.

QVoniam ciuili* disceptatione intermissa[p], sæpe[q] fit vt prius de crimine[r] iudicetur , quod , vt pote maius , meritô minori præfertur:ex quo criminalis quęstio quocûq; modo cessauerit[s] ,oportet ciuilem causam velut ex integro in iudicium deductam distin gui[t] : vt finis criminalis negotij ex eo die quo inter partes fuerit lata[v] sententia.initiû ciuili quæstioni tribuat.Dat.idi.Mart. Nepotiano & Facundo Cons.

TITVLVS IX.

De litis contestatione.

¶ *Nec postulatio,nec libelli editio faciunt litis contestationem:sed narratio cum contradictione. Iaco.But.*

Impp. Seuerus & Antoninus . AA. Valenti.

LEX Vnica.

RES[x] in iudicium deducta[y] non videtur,[†] si tantùm postulatio simplex[z] celebrata sit , vel actionis species

l ¶ Quæri.] non pronunciari:vt.§.l.proxi.dixi in fi.

CVm ciuili.] CASVS. Si criminalis quęstio incidat ciuili,vt si petā decē per instrm qđ dicis falsum,vel econuerso,vt si agā côtra te de plagiarijs pro seruo quē mihi abduxisti,& dicas illû seruû tuû esse: vtraq; quæstio lata sententia super principali tantû debet vna sententia terminari,nec vna propter alteram differri.

m ¶ Incidit.] vt agis ex instrumēto[c], quod dico 10 falsum excipiendo:vel agis ex instrumento,qđ dico te testatorem côpulisse ad faciendû , vt.j.si quis ali.test. pro.l.j. Vel pone vt.j.de ordi.cog.l. j.sed ibi videtur vtraque principalis.

n ¶ Adiungitur.vt accuses me de plagio : sed 20 ego te seruum meû esse dico:vt.j.ad.l.Fla.de plagia.l.antepe.Vel accusas me de adulterio , vel similì : sed ego te seruum meû esse dico:vt.j.ad legem Iuliā de adul.l.quoniam Alexandrû. Itē pone exemplum.§.de offic. rec.prouin.l.j.

30 o ¶ Tēpore.imô videtur prius finienda criminalis:vt.j. l. pxi.quę est côtrā.Solu.[d] ibi reaccusando:& sic ambę quæstiones erāt principales. hic secunda in modû exceptionis pponitur. Itē quomodo pronunciatur hic super vtraq;,imô tātùm sup principali:vt 40 §.eo.l.j.in fi.quæ est contrā.Sol.ibi incidit ciuilis ciuili,hîc criminalis ciuili:vel côtra secûdû Bar.Vel potest dici secûdùm Io.[e] q hîc vtranq; dirimit pronuntiādo tamen de principali tñ: & adeô incidens deter- 50 minari videtur,vt si côtra eam quis veniat, côpetat exceptio rei iudicatę : vt.j.de fide instru. l.fi.in fi.nisi vbi de incinenti summatim cognoscitur:vt.ff.de lib.agno.l. si quis à liberis.§.si vel parens.&.§.meminisse.

QVonia.] CASVS. Petebā à te decē,in modû recôuētionis accusabas me de homicidio.quę sit preferēda, queritur? Rñ.q crimina lis:& illa ciuilis differēda est quousq; crimialis terminet,& intellige,criminali quocunque modo finita absolutione.ciuilis quæstio tûc ex integro 60 aperitur. Viuianus.

p ¶ Intermissa.] id est dilata ciuili.

q ¶ Sæpe fit.] nā qñq;[f] aliter fit,vt cû ciuilis est prejudicialis:vt insti.de ac.§.prejudiciales.&.j.ad le.Iiul.de adult.qm Alexandrû.Item hîc erāt ambę qônes principales:sed in superiori.l.nô.Item est côtrā.huic.ff.de iudi.l.qui prior.sed hîc fallit illa regula quę fallit & aliâs:vt ibi dixi.

r ¶ De crimine.] hâc.l.intelligebat Ir.[g] cû criminalis extinguit ciuilē: vt.j.ad le.iul.de adult.adulterij.al's nô:cû nô phibeat qs post cômissum crimē agere côtra quęlibet suû debitorē,nec donare:vt.ff.de dona.l.post côtractû.sed certè nô prohibetur hic agere,sed debet differre donec cri- 70 minalis terminetur.& posses hîc distinguere vt dices.j.de accusa.l.qui de crimine.

s ¶ Cessauerit.] per absolutionē.Vel dic vt.j.qui acc.non pos.l.j.

t ¶ Distingui.] id est finiri.

v ¶ Lata sententia.] absolutionis.alioquin non datur,imô tollitur initium ciuili quæstioni.& sic intellige.§.quocunq; modo.s.per sententiam absolutoriam,vel per pactum vel per transactionem.

¶ DE LITIS CONTESTATIONE. ¶ *Quia iudicia accipiunt exordium per litis contestationem,[h] ideò de ipsa ponit.*

80 RES.] CASVS. Ad decē me côuenire voluisti,& citare fecisti,& libellû porrexisti,& ea petijsti in iudicio quę me tibi debere côtēdis.quo istorû modorû fiat litis côtest.an per citationē,an per libeli oblationē.vel per interrogationē & responsionem hincinde factam,quæritur.Rñ.per vltimam.

x ¶ Res.] i.causa vel quæstio.

y ¶ Deducta.] i.petita.

z ¶ Simplex.] vt vocetur aduersarius.in ius[i]. Sic igitur tria not.postulatio.

c Idē Bart. & alij.

*Vel criminę.

*Quæstionem.

*Quæstione.

d Approbatur Bar.bal. Pau.& Sal. Ciuilis quę stio qñq; incidit ciuili,qñq; criminalis ciuili,&c.

e Idē pdīc. scribentes. Concor. extra de lit. côte.c.vni. co.cû glos. vnica.

f Istā glo. approbant Bar.b.Pau. & Sali.

g Idē Iac. Butr.Bal.& Paul.

h Istā côtinuationē sequunt Bal. Pau.& Sal.

i Approbat per Pau.

ſtulatio libelli editio,& conteſtatio. Primũ nõ facit conteſtationem cùm & poſt poſsit iuriſdictio declinari:vt.ff.ſi quis in ius voc.l.ij.Nec ſecundum:vt hîc,&.ff.de iudi.l.nõ videtur.& arg.ff.rem rat.ha.l.amplius.niſi in caſu:vt.ſ.quando li.prin.da.l.j.&.ij.Tertium ſic.

a ¶ Cognita.] per libelli dationem:vt.ſ.de eden.edita.qui dabat aliter olim:vt. ff.de eden.l.j.§.j.aliter hodie proponit: vt in aut.hîc poſita.

ante iudicium reo cognita[a]. Inter litem enim conteſtatã,& editam actionem permultum intereſt. Lis enim tunc conteſtata videtur, cùm iudex[b] per narrationẽ negotij cauſam[†] audire cœperit. Dat.calen.Septemb.Seuero.iij.& Antonino.AA.Conſ.

In authen. de exhiben. & introdu. reis.§. ſancimus.col.v.conſtitu.vj.

¶ Vocato in iudicium libellus eſt offerendus, & danda dilatio uiginti dierum ad deliberandum an cedat uel contendat. in iudicem diſſentiat uel conſentiat, uel contradicat, uel fideiuſſorem præſtet: & ſine his conteſtatio facta non tenet.hoc dicit.

OFferatur[c] † ei q vocatur[d] ad iudiciũ[e], libellus:& exinde præbitis[f] ſportulis,& data fideiuſsiõe[g], vigĩti[h] dierũ gaudeat inducijs, quib⁹ deliberet cedat an contẽdat, aut iudici alium aſſociari[i] petat, vel[k] recuſet eũ:niſi ille ſit is quem ipſe alio iam recuſato petierit[l]. Deniq; præſens interrogetur[m] an hoc tempus tranſierit. quod non modò ex ipſius reſponſione, ſed etiam ex libelli ſubſcriptione manifeſtetur, quam in initio[n] facere debet. Litis ergo cõteſtatio cõtra hoc indultum habita, pro nihilo[o] habenda eſt.

b ¶ Cum iudex.] vel arbiter:vt.ff.de arb.l.j.& qđ dicit narrationẽ.ſ.& rñſionẽ: vt.ſ.de iura.calũ.l.ij.in prin.& de iudi.l.rẽ nõ nouã.§.patroni.merita em̃ cauſarum partiũ aſſertione pandũtur:vt.j.ſi per vim vel alio modo.l.ij.& qđ ſubijcit per narrationẽ negotij.ſ.principalis[a], vt debet mihi decẽ Titius,& Titi⁹ dicit nego, vel nõ eſt verũ, vel ſimile, vt ſi exceptionẽ opponat pacti vel iuriſiurandi. Secus ſi dicat, non teneor rñdere[b] ratiõe iudicis, vel actoris, vel tẽporis: quia tunc declinat. Item ſecus ſi dicat reus, rñdeo, ſed nõ animo conteſtãdi litẽ:vt arg ff.qb.mo.pig.vel hypo.ſol.l.ſi debitor.§.j.& de vſufru.l.ſed & ſi quid. §.fi.&.l.ſeq.Sed argu.cõtra.ff.de cõdi.inde. l.qđ quis.ſed ibi tantũ in mente cõcepit. Itẽ puto per veritatẽ reſpõderi:ſed per ſacramẽtum calumniæ:quod fit poſt de credulitate. Quid aũt ſi cõfiteatur? Rñ.nõ fit cõteſtatio:ſed puto, ſi erat libellus datus,& animo conteſtãdi hoc faciat, q eſt conteſtatio, & dabitur definitiua.al's ſi ſimpliciter ſic petat actor ſine libello, eſt conteſtatio:ſed præcipitur reo vt vſq; ad certum tempus ſoluat:vt.ff:de iudi.l.ſi debitori.

† caſum.

a Iſta glo. approbat p Bar.B.Pau.& Sali.

† Iſta aut. cũ ſequenti eſt canonizata.iij.q.ó.

b Concor. vſq; ad finẽ gloſ. prædi cti ſcribentes hic.

OFferatur. CASVS. Hæc aut.ponit ordinem eorum quæ debent præcedere litis conteſta.& ſunt ſex, quæ vide per ordinẽ:quia ſatis clara ſunt. In fi ibi, litis ergo.ponit clauſulam irritantem q litis cõteſtatio facta contra hunc ordinem, pro non facta habebitur.

c ¶ Offeratur.] hæc auth.tractat de quibuſdã præambulis litis conteſtationis,& eſt in cor.de exhi.§.ſancimus.col.v.& dic offeratur ei, ſcilicet à iudice vel ab actore, vel ab aliquo alio[c] mandato iudicis.

d ¶ Vocatur.] i.qui vocatus eſt.ſic.j.de act.emp.l.ſi minor.

e ¶ Ad iudicium.] idẽ & ſi ad arbitrum[d]: vt.ſ.de arbi.l.penulti.in fi.&.ff.de arbi l.j.Nec ob.ſ.de epiſco.& cleri.auth.generaliter.in fi.ibi, niſi cauſa &c.nam exponitur.i.niſi ſatiſdatio prædicta remittatur. Item dic iudicium, ſcilicet ciuile. Item in criminali:vt.ff.de accuſ.l.libellorũ. Sed ibi in hoc plus, quia triginta dies dantur ad componendos mœſtos penates:vt.j.de exhiben.reis.l.nullus[e]. inſuper & viginti dies ad deliberandum, vt hîc. Item per hoc quod dicit libellus, patet neceſſariam eſſe ſcripturam. olim ſecus:vt.ff.de eden.l.j.§.j.Sed hoc fallit in illis caſibus, vbi nec ſententiam oportet dari in ſcriptis:vt.j.de ſenten.ex breui.reci.auth. niſi breuiores. Accurſius.

c Vtraq; lectura ẽ bona ſecũdum Pau.

d Idẽ Bar. B.P.& Sal.

e Cõtrariũ tenẽt Bart. Bal.& Sal. hic.

f ¶ Præbitis ſportulis.] tàm ab actore quàm à reo.& quandò & quãtum in iudice delegato, habes in authen.de iudic.§.ne autem. colla.vj. in ordinario non inuenitur lege expreſſum, niſi in clericis: vt.ſ.de epiſ.& clericis.l.omnes qui.§.executoribus.&.l.cum clericis.authen.ſed hodie.& in quibuſdam alijs perſonis:vt.j.de fruc.& lit.expen.l.fi.& de agẽ. in re.l.fina.lib.xij.in fi.& ſecundùm conſuetudinem[f] terræ in eis dicas ſeruandum morem.

g ¶ Fideiuſsione.] ſcilicet iudicio ſiſti, niſi poſsideat immobilia:vt.ff. qui ſatiſda cogã.ſciendum.& inſtitu.de ſatiſdatio.§.ſed hæc hodie. Alij dicunt corrigi dictam.l.ſciendum.per authen.iſtam. Item not.de fideiuſsione, ſcilicet perſonali, non pignorum:vt.ff.de prætoria ſtipulatio.l. prætoriæ.iij.

h ¶ Viginti dierum.] ſcilicet ad plus. nã minorari poſſuntq;:vt.j.de dilat.l.j.&.l.ſiue pars.&.ff.de iudi.l.nonnunquã. Alij cõtrà. ff.de re iudi l. iiij.§.ſi quis.& illas in dilationibus à iudice datis intelligunt hîc à lege, quos confundit.ff.de iudi.l.nonnunquã.ſecundũ Azo. Sed dic q nõ poſſunt minorari, ſicut nec decẽ dies qui dantur ad appellationẽ interponendam, nec annus qui datur ad exercendum appellationem.

Sportulæ à qbus & qui bus ſunt dãdæ.

f Cõcord. cũ hac glo. Bar. Bal. Pau.& Sal.

g Approbatur p prędi. ſcribentes hic.

Dilatio data à lege an poſsit minorari per iudicem.

i ¶ Aſſociari.] cùm prior ordinarius erat:vt.ſ.de iudicijs. authen. ſi contigerit.

k ¶ Vel recuſet.] quia delegatus erat:vt.ſ.in.l.apertiſsimi.

l ¶ Petierit.] hîc eſt argu.cõtrà.ff.de iudic.l.obſeruandum.Solu.hic ad verecundiam petiti iudicij, vel hîc corrigit. vel hîc abſente altera parte, ibi vtraq; erat præſens, ſicut Romana curia obſeruat[h].

h Cõcor. Bar.& Sali.

In authen. de executo. §.j.colla. vij. conſtitu.vij.

¶ Actor antequã dirigat libellum, debet ſatiſdare forma hic ſcripta.hoc dicit.Sali.

LIbellũ[p] verò nõ aliâs actor dirigat, niſi prius & in ipſum quẽ dicit obnoxiũ, & in negotij[q] executorẽ exponat cautionem, ſe ſcilicet vel intra duos mẽſes litẽ cõteſtaturũ, vel omne damnũ ei qui cõuenitur, cõtingẽs, reſtituturũ in duplũ, cautione tamen non tranſcendẽte trigintaſex aureos.

m ¶ Interrogetur.] ſcilicet ante litis conteſtationem, ſicut & aliæ multæ fiunt interrogationes:vt. ff de interrogat. act.per totum.

n ¶ Initio.] debet enim in initio ſubſcribere annos domini in libello, vt dicitur in cor. quod hodie[i] non ſeruatur:ſed ſcribitur terminus ad reſpondendum.

i Concor. Sali.

o ¶ Pro nihilo.] nõ ergo interrumpit præſcriptionẽ[k] ſecundũ Ir.Sed contrà videtur ſecundũ Al.cùm etiã per ſolũ executorẽ fiat interruptio: vt.j.de præſcri.xxx.ann. ſicut.&.l.cùm notiſsimi. in prin.Sed poteſt reſpõderi illud ſecundũ iura vetera, quãdo incognitã erat libelli oblatio. Vel aliter ibi non fit litis conteſtatio: ſed ſi fieret, pro nihilo eſſet, nec interrũperetur præſcriptio. Itẽ an cõſenſu partium poteſt remitti? videtur q ſic: vt.ſ.de epiſ.& cle.auth. generaliter. in fi. ſecundũ vnã lectu.&.j.de priui.ſchola.l.vlti.§.vltimo.lib.xij.&.ff. de fer.l.j.in princi. Ecõtra q nõ:vt.ſ.de iura.calum.l.ij.§.ſed quia. Tu potes dicere vt tacitè[l] poſsit, expreſſè non:vt arg.ff.de pcur.filiusfamilias.§.veterani.

k Nõ pcedit indiſtinctè.Bart.B.& Pau.

l Cõtrariũ tenent Bar. Bal Pau.& Salic.

TITVLVS X.
De plus petitionibus.

¶ Si cautio eſt per dolum extorta in maiori ſumma, & ſequitur petitio ante litẽ cõteſtatã, eſt locus pœnitentiæ: poſtea nõ. per tranſactionẽ uerò & confeſſionẽ ſponte ſubſecutã purgatur dolus retro commiſſus. & ceſſat pœna huius.l.h.d. Bal. Vel ſic: Qui per dolũ cautionem pluris exigit, & plus petit, litem conteſtando debitũ perdit, niſi tranſactio uel ſecunda cautio interuenerit.hoc dicit.Pau.de caſt.

Imperat. Iuſtinianus A. Ioãni præfecto prætorio. LEX Vnica.

ODioſas contrahẽtiũ calliditates amputare properantes, cenſemus vt ſi quis certa quantitate[r] ſibimet debita, ſuper ampliore pecunia per dolum & machinationem cautionẽ

LIbellum.] CASVS. Authen.iſta nõ legitur ſuper.l. C.vt corrigat eam:ſed legitur vt ponat aliud præambulũ qđ debet præcedere lit.cõteſt.nam in ſuperiori auth.quædam habuiſtis præambula, quæ debent præcedere lit.conteſt.vnde in auth.iſta dicitur ſi actor vult reo offerre libellũ ante lit.cõteſt.nõ liceat actori libellũ offerre reo niſi caueat reo ſi præſens eſt, vel executor negotij, ſi reus nõ eſt præſens, de lite conteſtãda intra duos menſes,& caueat reo de omni damno ei reſarciẽdo in duplum dum tamen non excedat ſummam.xxxvj.aureorum.

p ¶ Libellum.] hęc eſt in authen.de executoribus & ijs qui con.§.j.col. vij.& reſpicit initium cauſæ:ſed illa.ſ.de epiſ.& cle.authen.generaliter. reſpicit finem. vnde non ſuperfluit vna per aliam.

q ¶ Et in negotij.] & pro aut. nam ex ſtipulatione executoris habet reus vtilem actionem:vt.ff.rem pu.ſal.fo.l.non quaſi. &. ff.de procura.l. mutus.§.ſi procurator.

¶ DE PLVS PETITIONIBVS. ¶ *Quia lite conteſtata petitur quandoq; plus, ideò dicit de hoc in ſpecie, ſcilicet quando plus petitur in rem, non & alijs modis plus petitur: ut inſti.de actio.§.plus aũt.de quibus hic titulus non dicit. Adde.c.j.cum ſuis gloſ.extra eo.titu.*

ODioſas.] CASVS. Decẽ Titio debes. dolo te induxit vt ei alia decẽ promitteres,& promiſiſti:& de hoc inſtrumẽtum feciſti. ſi te Titius vocauit,&.xx.petijt: ſi ante lit.cõteſta.pœnituit de quãtitate falſa adiecta, effugiet pœnã pl⁹ petentis, quę eſt vt triplum ſoluat damnorum & expenſarum quas fecerat reus:vt inſtitu.de actio.§.tripli.& hoc in prima. Si autem non pœnituit, ſed in lite perſeuerauit, & per teſtes falſos quantitatem adiectam probauit: nõ ſolùm à quãtitate adiecta:ſed à toto cadet debito, ſi de hoc per teſtes cõuincatur. Si autem cum eo tranſegit, vel cautione emiſſa totum debere cõfeſſus eſt, tenebit trãſactio & cõfeſsio. Et qđ dicit de cõfeſsionibus, intellige q ex cautiõe extorta facta fuit vna cõfeſsio,& ea emiſſa facta fuit alia. ¶ No.ex iſta.l.cõtra vſurarios q exigũt pmiſsionẽ de duplo verę ſortis,& poſtea totũ petũt, vt debeãt cadere etiã à vera ſorte, hoc pbato q ſit de duplo verę ſortis. qđ ppetuò tene mẽti ſcdm Pau.de ca.hic.

r ¶ Quantitate.] idem in alia re:vt.ff.de leg.iij.l.quiſquis.

a ¶ Exegerit.] extra iudicium inducendo debitor ē dolo ad promittendum.ff.de leg.iij.l.fideicōmissa.in prin.& de ser.cor.l.j.§ persuadere.
b ¶ Vocauerit.] ex dicta cautione.
c ¶ Inchoatam.] per lit.contest.vt.s̄.l.proxi.dicitur.
d ¶ Dispendio.] scilicet iure debiti: quia non petere, sed petere velle videtur: vt.ff.rem ratā hab.l.amplius.& in hoc est argu.contra.ff.de ędili.edic.l. qs sit fugitiu°. in princi.sed in expensis factis propter maiorem petitionem damnatur in triplum: vt instit. de act.§.tripli.licet P.dixerit in simplum.

a Et sic ante lit.cōtest. pōt pœnitere.& cōcor. c.vnicū cū glos. j. extra eo. titu.

exegerit[a], et ad iudiciū debitorē vocauerit[b]: siquidē ante inchoatā[c] litē calliditatis eū pœniteat, et debiti verā quātitatem confessus fuerit: nullo eum dispendio[d] prægrauari. Sin autē liti præbuit exordiū, & in certaminibus negotij permanens arguatur[e] de adiecta falsa quātitate: nō solū ea, sed etiā toto debito[f] eū fraudari: trāsactionibus[g] scilicet & secūdis cōfessionib° siue insinuatæ sint, siue nō, etiā in hoc casu suā obtinentibus firmitatē. Talibus etenim cautionibus hoc obijcere[h] nō oportet. Dat.xv.cal.Nouemb.Lampadio & Oreste VV.CC.Cons.

e ¶ Arguatur.] per testes. secus si per iuramētum vel cōfessionē: vt.ff. de iureiur.l.eum qui.in prin.&.j.de nō nu.pec.. aut.cōtrà qui propiam.
f ¶ Debito.] in plus ergo punitur quàm deliquerit.
g ¶ Trāsactionibus.] duos casus excipit vbi hęc cōstitutio cessat. Primus est, si ante sententiā est transactū super cautiōe dolosa etiā per dolum secundū B. vt in fine huius l. talibus enim hæc.i.dolū etiā in trāsigendo cōmissum &c. secus si super re al's transigatur per dolū: quia nō valet transactio: vt.ff.de condi.inde l.in summa. Vel dic eā transactionē ita demū tenere, si fiat bona fide.& quod dicit in fin.hęc obijcere &c.s. dolū primò cōmissum in extorquēda cautiōe, & in plus petitione facta. dolum autē præsentem.i.in transactione cōmissum possum obijcere: vt.s̄.de trāsac.l.transactione.ij.&.l. sub prætextu instrumenti. Secūdus quādo post extortā cautionē per dolū, reus sponte confitetur se totum debere, & cautionē fortè ei facit. Nam sicut indebitum à sciente solutum nō potest repeti, sic cautio vel confessio de indebito exposita reo præiudicat: vt.j. ad le.falci.l.fi.&.ff.de reg.iur.l.cuius.& de condi.inde.l.fideicōmissum. Et simile est.s̄.qđ metus cau.l.ij.& j̄.de pręscri.xxx.an.l.cū notissimi.§.sed & si quis. Nec ego exigo hîc cursum biennij post cautionem primā: licet aliâs exigatur propter Velleianum: vt.j̄.ad Velleia.si mulier.ij.quia hîc est persona quę statim potest sibi pręiudicare. Alij etiā hîc exigunt biennium. sic ergo duo sunt casus qui excipiuntur. Alij faciunt vnū, & dicūt transactionē ex interuallo interuenisse, & postea secundā confessionem, qua confitetur se non acturū facta trānsactione: vt.s̄.de transactio. l.trāsactione.ij. Sed quid si reus absoluitur actore non probante de adiectione falsæ qantitatis: nec confitente de indebito, nec reo probante dolum? Respon. adhuc habet locum hæc lex, vt debito careat.

Transactio dolosè inita sup dolo an valeat.

† Cōcord. cū hac.l.iij. q.iij.§.spatiū.vbi ponitur tenor istius legis.

Confessio de indebito cōfitenti p̄iudicat.

h ¶ Hoc obijcere.i.dolū cōmissum sup lite maiori quātitate exposita.

TITVLVS XI.
De dilationibus.

¶ *Dilatio probatoria danda est, & moderanda secundū locorum distantiam: nec est in potestate iudicis dare uel negare: & regulariter nō datur nisi semel.h.d.secundū* Iac.But.& Bal.

Impp. Diocletian.& Maximian.AA.& CC. dicunt. LEX I.

Voniā plerūq; euenit, vt iudex instrumentorū[i] vel personarū gratia dilationē dare rerū[k] necessitate cogat: spatiū instructionis exhibendę postulatū dari cōuenit. Quod hac rōne arbitramur esse moderandū†, vt si ex ea prouincia vbi lis agitur, vel persona vel instrumēta poscantur: nō amplius quā tres mēses indulgeātur. si verò ex cōtinentibus[l] prouincijs, sex[m] mēses custodiri iustitiæ est. In trāsmarina autē dilatione nouē[n] mēses cōputari oportebit. Quod ita cōstitutū iudicātes sentire debebunt, vt hac rōne nō sibi cōcessum intelligāt dādę[o] dilationis arbitriū, sed eandē dilationē si rerū vrgētissima ratio flagitauerit[p], et necessitas desideratę instructionis exegerit, non facilè[q] amplius[r] quā semel, nec vlla trahendi arte sciant esse tribuēdam. Dat.xv.cal.April.CC.Cons.

¶ DE DILATIONIBVS. ¶ *Quia dilationes in iudicijs petuntur: ideò de eis post iudicia ponit.*

Voniam.] CASVS. Si alterutra pars litigātium ad producēdū testes vel instrumēta ad instructionē dilationē sibi cōcedi à iudice postulauerit: quæ dari debeat, quærit. distinguitur: aut instrumēta sunt in eadē prouincia in qua lis est, aut in continentibus prouincijs. aut vltra mare. pro primo casu, danda est trium mēsium dilatio, pro secundo.vj. pro tertio, ix. nec aliter iudici dandi dilationem tribuetur facultas, nisi instructio causę hoc exegerit: nec amplius quàm semel.

i ¶ Instrumentorū.] largè accipe: vt.ff.de fi.instru.l.j.& quod subijcit personarum. scilicet aduocatorum. Vel restringe instrumēta ad chartas tantum. personas accipe testium, item aduocatorum: vt.ff ex qui.cau.ma. ab hostibus.§.fina. &.l.ait prætor.§.fin. An autem ob amicorum absentiam, non inuenio. Sed argu. est.ff.de vsur.l sciendum.& de seruitu.vrba. prædi.l.quidam hyberus. Item an est danda vt actori denuncietur? Arg. ꝙ sic.j̄.vbi in rem actio.l.ij. Idem si ob quascunque causas necessarias: vt.j̄.eod.l.inter priuatos.in fi.&.ff.de iudi.l.interdum.
k ¶ Rerum.] id est, causarum.

Dilatio an sit danda ꝓpter amicorum absentiam.

l ¶ Continentibus.] quæ aut nullo, aut modico freto distinguuntur: vt. ff. de verborum significatio.l. notionē. §.continentes.
m ¶ Sex menses.] repete non amplius.
n ¶ Nouem menses.] repete non amplius: vt j̄.eodem.l. fin. minus autem posset: vt in fin.huius. l. &.j̄. eodem.l. siue pars.&.ff.de iudi.l non nunquam. nec est hoc mutatum per authen.vt om.obe.iu. prouin. quæ est.j̄. vbi de crimi. agi opor.authen.qua in prouincia.vbi alia spālia dātur: quia illa loquitur de inducijs quæ dantur illi qui est absens, vt præsumatur contumax: hîc de ijs quæ dantur præsenti & petenti. Itē nec est mutatū per aliā quæ est.s̄.de iudi.authē. iubemus. quia & illa in absente ad eius malitiā superandam.& plenè dixi de hoc.ff.eo.l.fi.
o ¶ Dandæ.] prędictæ vel minoris.
p ¶ Flagitauerit.] vt &.j̄.vt intra certum tēpus cri.l.ij. est enim materia dandarum dilationum amputanda: vt.j̄.de tēp.app.l.ij.in princ.nec concedendum nisi ex causa: vt.j̄. de fal.l.satis. &.ff. de peti. hęred.l. si quis libertatem. §. planè.& argu.ff.si cui plus quàm per leg.fal.l. hæc autem.
q ¶ Facile.] i.quod facile & temerarium esset dari vltra quàm semel pro singulis causis: vt.ff.eodem.oratione.&.l.fina.
r ¶ Amplius.] scilicet non potest.

Prouinciæ continentes q̄ dicantur.

Dilationes sunt amputandæ.

¶ *Impetrans rescriptum, non debet habere dilationem ad producendum rescriptum: sed aduersarius eius debet habere dilationem ad contradicendum & ad impugnandum.h.d.Bal.*

Imperator Constantinus A. ad Vrsum vicarium. LEX II.

SI quando quis rescriptum[s] ad extraordinarium iudicem reportauerit: dilatio[t] ei penitus denegāda est. Illi autem qui in iudicium vocatur, danda[v] est ad improbanda precum mendacia, vel proferenda aliqua instrumēta, vel testes[x]: quoniam instructus esse non potuit, qui pręter[y] spem ad alienum iudicium trahitur. Da.ij.nōn.Mar.Volusiano & Anniano Cons.

In authen. de ehiben.& introducen.reis.§.j.colla.v.constit.vj.

¶ *Non debet quis trahi ad extraordinarium iudicem, nisi prius actor satisdederit secundùm huius authenti.formam.hoc dicit.tamen ista forma non seruatur de consuetudine.* Bald. *Vel sic: Reus non cogitur sub iudice delegato respondere, nisi prius actor satisdet de lite exequenda, & de expensis reficiendis si succumbat in causa: & actore non ueniente reus absoluitur ab obseruatione iudicij.h.d.Sali.*

QVod fieri[z] † non debet, nisi actor satisdederit certā ꝓ-

SI quando.] CASVS. Duo de Bonon. habebant causam adinuicem: actor ad extraordinariū iudicēm, Mutin. puta impetrauit rescriptum vt de causa cognosceret. an actori danda sit dilatio, quæritur? Rñ. ꝙ non, sed reo, qui ad alienū iudicem citatus sibi prouidere non potuit.& intellige de rescripto impetrato à principe. aliâs impetrans caderet ab actione: vt.ff.de iurisdic.omnium iudicum. l.in criminali.

† Concor. iij.q.ō.iij.§. quod fieri. & gl. super verbo, ex actione. extra de his q̄ vi met.cā fiunt.

s ¶ Rescriptum.] quo cogit aduersarium ad alterius prouinciæ iudicem venire. Et dic à cœlesti oraculo impetratum: al's actionem perderet: vt.j̄.de iuris.om.iudi.l in criminali.
t ¶ Dilatio.] scilicet ad probandum ꝙ veritate expressa impetrauit rescriptum, quod prima facie videbatur suspectum.
v ¶ Dāda.] qua actor vti potest: vt.s̄.de tempo in integrum restitutione. l.petendæ.
x ¶ Vel testes.] ad reprobandum rescriptum.
y ¶ Præter spem.] vt.ff.de excep.doli.l.purè.§.fi. Sed videtur hodie nō tenere rescriptū: sed in ꝓuincia eadem negotium terminandū: vt.j̄.vbi de cri.agi opor.aut.qua in prouincia. quæ est contrâ. Sol vt ibi.

QVod fieri.] CASVS. Dicitur in.l.C.ꝙ reus potest cōueniri per rescriptum impetratū ad aliū iudicē. Hęc aut. dicit ꝙ hoc nō est faciendum, nisi prius actor satisdederit, & promiserit certam quantitatem si litem non exequatur, aut exequens nō vincat. Secundò dicit ꝙ actor debet intra decem dies comparere: aliâs dimittetur reus, & exigetur ab actore quod ipse promisit in superiori satisdatione.
z ¶ Quod fieri.] Hęc authen. non bene aptatur ad.l.codicis, prout Irneam posuit. Nam innuit secundū eum ꝙ rescriptū nō teneat nisi pręstita satisdatione, quod falsum est: imò tenet. Dic ergo quôd fieri, scilicet

vt coga

vt cogatur reus respondere sub extraneo iudice per rescriptum : nisi actor &c.vt probatur in cor. j.rñ.&.§.primo.

a ¶Quantitatem.] quã statuet iudex suo arbitrio : vt eadẽ authẽ. dici videtur.nõ tamen aperit delegatus an delegãs: sed puto quòd delegatus cui causa est commissa. nã & ea sine quibus &c.vt.ff.de iuris.om. iu.l.ij.

mittẽs quãtitatẽ [a] se daturũ si litẽ nõ exeq̃uat̃,aut [b] exequẽs nõ vincat causam. Si igitur post tempus à se constitutũ intra decẽ dies reo pręsente nõ occurrat [c] dimittat̃ [d] reus, exacto eo q̃d promissum est, & si q̃d circa litẽ plus impendisse cum taxatione [e] iudicis iurauerit.

¶ *Dilatione pendente iudicis officium conquiescit : & dies feriati & non feriati in dilatione computantur.h.d.Bal.& Sali.*

Idẽ A. Profuturo præf.Pannoniæ. L. III.

SIue pars [f],siue integra [g] dilatio fuerit data : eo vsq; iudicis officium cõquiescat †, donec petiti tẽporis defluxerĩt curricula [h]. ¶ Feriæ autẽ,siue repentinę, siue solennes sint, dilationum temporibus non excipiãtur,sed his * cõnumerẽtur [i] .D.vij. Id.Febr. Sirmij, Licinio. v.& Crispo Cons.

¶ *Dilatio quam aduersarius negat dari debere, non debet dari uel denegari, nisi causa cognita, & iudice pro tribunali sedente. & iudex denegãs dilationẽ,statim põt ad ulteriora procedere. h.d.Bal. Vel sic : Expedienda cum causæ cognitione non dicuntur fieri à iudice procedente. Sali.*

Idem A. ad Catullianum proconsulem Aphricæ. LEX IIII.

A Procedẽte † iudice dilationem non conuenit [k] postulari,etiã si [l] vtraq; parte pręsente tribuat̃ [m]:cùm nõ aliàs nisi causa cognita indulgeri q̃at : & cognitio causę nõ interpellatiõe plenaria [n],sed cõsidẽte magis iudice legitimè colligatur: vt si fortè dilationis petitio fuerit improbata [o], suscepta quęstio [p] p̃ sñiam [q] iudi-

b ¶Aut.] pro &. Nã si non exeq̃uẽdo vinceret cãm, quid fieri posset si esset absens & cõtumax 10 qui impetrauit rescriptum, & bonam fouerет causam: vt.s̃.de iudi. l.properandũ.§.sin autẽ ex gestis. tunc nihilominus teneretur reo ad expẽsas, siue ad quãtitatẽ in cautiõe p̃missam.Vel p̃priè lege authen. nam quodcunque eorũ deficit: satis est reo vt agat 20 ex cautione, cùm sit alternatiua : vt.ff.de cõdi. instit.l § hæredi. & sic semper est idem sensus.

c ¶Non occurrat.] s. actor. secus si agitur coram ordinario. nã tunc expectatur p̃ annum & tres menses, secundùm 30 nos : vel per bienniũ & sex menses secundùm quosdam:vt.j̃. q̃uo & q̃n iudex authen.qui semel.

† Idem dicit glos. ij. circa fi.in c. ij.extra eo. ti.per hãc.l.

* quoq;

d ¶Dimittatur.] ab obseruatione iudicij, cũ nõ sit liq̃dũ de cã:vt s̃.de iudi.l.p̃perãdũ.§.j.&.ij.

e ¶Cum taxatione.] præcedente iuramentũ: 40 vt. s̃. de iudic. authen. post iusiurandum.

SIue.] CASVS. Quo casu danda sit dilatio,in.l.j.istius tit.dictum est.si ergo iudex dilationẽ datam à lege illa abbreuiauerit, vel integram alteri partium dederit: interim in ea non 50 procedit: & in ea computantur feriæ tàm solennes quàm repentinę.

† Concor. iij.q.iij.§.à iudice. vbi ponuntur verba huius legis.

f ¶Siue pars.] potest ergo iudex p̃ se dilationẽ legalẽ abbreuiare: vt ff.de iudi.l. nonnunquã.

g ¶Integra.] id est legalis dilatio.

h ¶Curricula.] nisi ea data iudex ex causa abbreuiet,quod potest : vt 60 ff.de re iudi.l.quod iussit.& ff.de arbi.qualem.in fi.quæ sunt contrà.

i ¶Connumerentur.] vt.j̃.tit.j.l.j.

A Procedente.] CASVS. Ad instrumenta vel testes producendos alter litigantium à iudice procedente dilationem petijt. q.d.in itinere postulauit dilationem : quæ tamen cum causæ cognitione danda est : & nisi iudice sedente pro tribunali expedienda non est. Si autem aduersarius dilationem petenti contradicat ne detur, hæc incidens quęstio,sit danda vel nõ:dilatio per sñiam iudicis interlocutoriam dirimatur,vel quod dicit improbata,dic à iudice & quod dicit quęstio.s. principalis terminetur per sententiam definitiuã.q.d. si videatur iudici 70 quòd non sit danda,dari non debet : sed in causa principali procedat.

k ¶Non conuenit.] secus in bonorum possessione, quæ non tribuit ius : quia posset dari à procedente : vt ff.quis ordo in bonorum pos.seruetur.l ij.§.dies. Item & libertas : vt insti.de liber.§. serui.

l ¶Etiam si.] id est quamuis.

m ¶Tribuatur.] id est tribui postuletur.

n ¶Plenaria.] aliâs planaria, quæ fiat de plano : sed subtiliter & causa cognita : vt & arg.ff.de reg.iur.l. omnia.

o ¶Improbata.] s.ab aduersa parte. & quod dicit quęstio.s.hæc emergens.

80 p ¶Quæstio.] vtrum sit danda vel non.

q ¶Per sententiam.] scilicet interlocutoriam : & sic in emergenti pronunciatur:quia aliter in causa procedi non potest : vt dixi.s̃.de ordi. iudi.l.j.in fi. Vel dic improbata, scilicet à iudice interloquente non debere dari dilationem.& quod subijcit quæstio. s. causa principalis. & per sententiam, scilicet definitiuam. Et secundùm hoc est arg.quòd ab interlocutoria non appelletur,cùm dicat statim posse dari definitiuam. & habes.j̃.quo.ap.l.ante sententiæ. Accur. ADDITIO. Hæc lex debet intelligi, vt dicit hîc Bar. in secunda vel in tertia dilatione quæ petitur. Nam prima conceditur de facili. ideo posset peti & concedi à iudice procedente : vt.s̃.eo.l.j.& ff.eo.l.fi.

CVm a nobis.] CASVS. Petebas à me.x.succubui. ad principem appellaui. an in causa appellationis,siue ipse princeps de ea cognoscat,siue alij cognoscendum deleget:sit dãda dilatio si fuerit petita,quæritur.& respon. 10 quòd non, & hoc siue fuerit in principali causa petita, siue petita, & non data, siue non petita, nec data, & hoc eadem ratione qua nec in iudi. cog. nostrarum scilicet dilatio tribui solet. subaudi ex supradictis causis app.& consul. 20 quòd si nec cùm ipse princeps cognoscit de causa appel. danda esset dilatio : nedum ab alio iudice. Sed quia positio hæc aduersatur naturali æquitati, (iniquum enim videtur si non daretur) propterea dic quòd iudex examinata 30 causa coram eo,credens se insufficientem ad imponendum terminũ controuersię per sententiam definitiuam. vel si tantùm audientia erat commissa, sententia reseruata:delegatus retulit principi vt ipse iudicaret, vel ad iudicandum com- 40 mitteret, vel referenti scribat qualiter iudicare debeat. & hoc siue fuerit causa principalis,siue appel.& sic consulta. expone id est p̃rĩcipalẽ causam.& quod dicit ad ap. dic id est in causa appellationis:sine causa principalis sit examinata, vt 50 non supersit nisi sentẽtia,non est posteà danda dilatio ad proferendum instrumenta vel testes. Hęc casus positio verior est. & expone quod dicitur in fine sicut dixi.

cis * dirimatur.D.v.Id.Febr.Sirmij, Licinio. v. & Crispo Cons.

* Dati.

¶ *Post conclusionem in causa,siue præcesserant, dilationes,siue non : nulla est danda dilatio. h. d. Bal.Vel sic : In causa appellationis quæ uertitur coram principe,nõ datur dilatio ad probandum, siue per seipsum cognoscat, siue per alium cui per rescriptum cõmisit. h.d. secundùm primam lect.gl. Vel sic secundùm aliam lect.In causa deuoluta ad principem per relationem inferioris iudicis : quia illa relatio non fit nisi causa plenè examinata & instructa, & post conclusionem, siue cognoscatur per principem,siue per delegatum ab eo,non datur dilatio ad probandum : nec admittuntur testes uel instrumenta coram principe, uel eius delegato.h.d.Pau.de cast.*

Idem A.ad Maximum præ.vr. LEX V.

CVm à nobis [r] fuerit [s] ad appellationem [t] consultationemve [v] rescriptũ : siue sit primo iudicio petita dilatio, & ea tributa non sit,siue ne petita quidẽ : eã dare cuiquã [x] non licebit eadẽ ratione q̃ ne in iudicijs quidẽ cognitionum [y] nostrarũ dilatio tribui [z] solet.PP.Romæ.viij.calẽd.April. Probiano & Iuliano Cons.

¶ *Fiscus in dilationibus utitur iure communi. h.d.Bal.*

Impp.Cõstan.Constant. & Constans. AAA. ad Petroniũ vica.Aphricæ. LEX VI.

INter priuatos & fiscum si aliqua lis mota fuerit:vtriq; parti petendę dilationis per defensores suos copia deneganda non est, si hoc commoditatis ratio postulauerit [a]. D. v.Idus April. Aquileię, Acyndino & Proculo Cons.

¶ *Etiam in causa status debet seruari spatium dilationum secundùm distantiam locorum à iure taxatum. hoc intendit. Bal. Vel sic : Causa*

r ¶A nobis.] si ad principem appellatur, siue ipse cognoscat, siue alijs deleget, non datur dilatio : siue priori iudicio sit data,vel non petita: sed in principali cau- 60 sa daretur.

s ¶Fuerit.] secundùm antiquos casus ponitur quando ad imperatorem fuerat appellatum, siue ad alium, & ille retulit ad imperatorem negotium,& imperator causam delegauit.

t ¶Ad appellationem.] id est in causa appellationis. Vel ad appellationem,id est interpellationem.

v ¶Consultationemve.] pro &. siue habeas ve, siue vel.sic antiqui posuerunt. Nec ob. j̃. de temp.app. authen.sed lis.&.j̃.vbi sena.vel cla.l. quoties. quia non loquitur de dilatione danda vel non, sed dicit non perire instantiam fatalium dierum. magis autem contradicit æquitas 70 naturalis.Vnde pone secundùm Io. quòd iudex examinata causa (nec enim antè fieri potest : vt.j̃. de relat.l.j.&.j̃.de appel.l.nec causas.) cùm se insufficientem videret, vel tantùm audientia erat ei commissa, retulit principi vt vel ipse iudicet, vel alij iudicandum committat : vt in princi. vel sibijpsi referenti dicat qualiter iudicet. & hoc siue principalis causa,siue appellationis sit. Et pones ve pro vel.sicq́ue hodie corrigeretur hæc lex, cùm se insufficientem dicat, cûm non posit fieri relatio talis, scilicet propter suam insufficientiam : vt in authen. vt iudi. non expec.sa.ins.§.j.col.ix.

x ¶Cuiquam.] scilicet iudici vel parti.

80 y ¶Cognitionum.] scilicet habitarum ex causis suprascriptis.

z ¶Tribui solet.] q.d.si nos cognosceremus,non daremus aliquando. ergo nec ab alio detur.

INter priuatos.] CASVS. Siue priuatus cum priuato causam habeat, siue fiscus cum priuato : danda erit petenti dilatio : si causa subfuerit : quas causas habes.ff.de iudi.l.interdum.

a ¶Postulauerit.] vt.j̃. vt intra certum tempus.l.ij.& ff de iudi. l. interdum.

NEc de statu. CASVS. Status quæstionem cuidam mouisti. intentionem tuã nisi per instrumenta quæ erant vltra mare, probare non potuisti : & dilationem vltra nouem menses postulasti. an dãda sit quæritur. Respon. quòd non solùm in minoribus causis, sed nec in causa status vel patrimonij concedenda.

a ¶ Egredi.] nisi iusta causa videatur iudici faciendum dando nouam: vt ff.eo.l.oratione.

status in dilationibus parificatur alijs.h.d.Sali. Vel sic: Tempus à lege statutum in dilationibus dandis propter magnitudinem causæ non augetur.h.d.Pau.de cast.

Continuatio. Feriæ sunt duplices.

10 ¶ DE FERIIS. *¶ Dixit de dilationibus datis à iudice: nunc de datis à lege, de quibus dicit, quòd aliæ sunt solẽnes, ut dies festiui, & tempora messium: ut.j.e.l.fi.& l.oẽs.ij. Aliæ repentinæ:ut quia filius nascitur principi.ut.j. 20 eo.l.à nullo. & in l.fina. & in repentinis si aliquod tempus putà mẽsis superest, tunc ad litis contestationem eis finitis restituitur:sed non sic in solennibus : ut ff. ex quibus cau. maio.l.sed & si.§.si feriæ. & s.ti.j.l. siue pars.*

Imperat.Arcad.& Honor.AA.Messalæ pręf. præ. LEX VII.

NEc de statu ac patrimonio litigantibus in trãsmarina etiã dilatiõe mẽsium nouẽ spatia egredi [a] cõcedatᷓ.D.vj.ca.Decẽb. Eutropio & Theodoro Cons.

TITVLVS XII.
De feriis.

¶ Tẽpore feriarũ solenniũ & repentinarũ appellatio potest interponi,sed nõ interposita exerceri:nec ppter tales ferias ipsa fatalia prorogãtur. Bal.Vel sic: Appellatiõis tẽpora sunt continua: ideò in eis cõputantur feriæ repentinæ.h.d. Sali.

Impera.Cõstãtius & Maximian.AA.Seuerus & Maximianus Nobb.CC.Verino. LEX I.

30 QVoniam consulis.] CASVS. An in cã ap. exercẽdæ & interponẽdę similis sit obseruantia repentinarũ & solenniũ feriarum, quæritur.Rñ.quòd sicut appellatur intra decẽ dies in 40 solẽnibus, sic in repẽtinis:neq; deducunt tales dies à tẽporibus statutis ad appella. nec à temporib' exercendarũ appellationũ: diebus tamẽ feriatis nõ exercentur.

b ¶ Quoniã cõsulis.] Quęrebat Verinus an sicut aliâs est similitudo 50 inter solẽnes, & repẽtinas ferias, vt in nulla earũ fiat aliqua litis cõtestatio regulariter, sic et in tẽpore faciendæ & in tpe exercẽdę appellationis esset similis obseruãtia in vtrisq;.Vel dicã similis sit obseruãtia à nobis adijciendarũ feriarũ 60 &c.supple & solenniũ. q.d. qđ seruatᷓ in solẽnib' circa appellationẽ, seruetᷓ etiã in repentinis.& eadem est quæstio ppter verbũ, quoq;.sed nõ aperit quęstionẽ ingrendo, sed Impator apit rñdẽdo, & rñdet quòd sic vt ecce:appellatᷓ,& in tpe fe70 riarũ solẽniũ: vt ĩ autᷓ. de ap.& intra quę tẽ. in prĩ.col.iiij.& ff.qñ ap.sit l.j.§. dies. sic ergo fit in tpe feriarũ repẽtinarũ, vt possit qs appellare p legẽ istã.Itẽ tpe feriarũ solenniũ non exercetur [a] causa appellationis, sed tamẽ tempora fatalium currunt : vt.j.eo.omnes. j.&.j.de temp.app.l.ij.§.pe.&.s.ti.j.siue.§.feriæ.sic ergo fit in repentinis, 80 vt tunc non exerceatur causa appellationis,sed tẽpora currant, per hãc l.& est ratio quare currant in exercenda:quia omni tẽpore possunt testes parari,& alia ad causam necessaria. Licet autẽ dixerim nõ posse fieri cõtestationẽ tẽpore alicuius ferię, excipe à solennibus:nisi sit res peritura: vt ff.eo.l.j.in fi.Itẽ in repẽtinis dic restitui iure restitutionis,nõ ipso iure tantum tempus quantum supererat : vt ff.ex quib.cau.ma.l.sed & si.§ si ferię.Et idẽ poterit diei in tpe quod datur ad appellationẽ exercendã:vt per restitutionem reddatur in repẽtinis,nõ ipso iure ; vt hîc.Vel dic esse hîc similitudinem inter solennes & repentinas , vt in vtrisque currant tempora continuè scilicet decem dierum & anni communi iure.

†Hec tota constitutio in vet. cod. nõ legitur.

Appellationis causa, an possit tempore feriarum exerceri.

a Concor. glos.ij.ante fi. in.c.vlt. extrà eo.ti.

QVoniã cõsulis [b] an similis obseruantia à nobis adijciẽdarũ [c] feriarũ,quę rebus feliciter gestis puueniũt,ad appellationũ [d] quoq; tẽpora porrigẽda sit,Verine charissime: rescribi placuit experiẽtię tuę,vt in causis prouocationũ iugiter & sine additamẽto huiuscemodi dierũ tẽpora scias obseruari debere, & supradictorũ dierũ obseruationi in appellationũ causis minimè fieri adiectionem.

Imp.Theod.A.Viceno. LEX II.

VT †in die dñico emãcipare aç manumittere liceat reliquię causę vel lites quiescant:& à die octauo calendarũ Iulij, vsque in calendas Augusti mesis feria concedatur:& à calendis Augusti vsq; in decimũ calendarũ Septẽbris agẽdarum causarũ tribuatur licentia. A decimo autẽ calẽdarũ Septembris, vsque in Idus Octobris vindemialis feria cõcedatur. ¶ Sanctũ quoque diem Paschę,& diem Natalis dñi, & Epiphaniæ, septẽ qui præcedũt,& septem qui sequuntur, sine strepitu volumus obseruari:et quod cõtra hoc factũ fuerit,omnibus modis irritatur.

¶ Die dominica debent iudices & officia artium quiescere : opera tamen ruralia ex necessitate possunt explicari.h.d.Bal.

c ¶ Adijciendarum.] scilicet repentinarum, sed nemo alius eas indicit : vt.j. eo.l.à nullo.

d ¶ Ad appellationum.] aliâs prouocationum exercendarum & interponendarum.

Imper.Cõstantin.A Elpidio. LEX. III.

OMnes iudices , vrbanæque plebes,& cũctarũ artiũ [e] officia venerabili die Solis [f] *quiescant [g].Ruri tñ positi,agrorũ culturę liberè licẽterq; inseruiãt:qm frequẽter euenit vt nõ aptius alio die frumẽta sulcis,aut vineę scrobibus [h] *mandentᷓ:ne occasione momenti [i] peat cõmoditas cœlesti prouisiõe cõcessa. Dat.noñ. Mar. Crispo.ij. & Constantino.ij. Cõs.

*Cõquiescant.

*Cõmendentur.

¶ Solus princeps indicit generales ferias repentinas Bal.Vel sic:Feriæ repẽtinæ non indicuntur per inferiores à principe: & si indicantur, non ualent: nec merentur habere nomen feriarum, nec etiam effectum.h.d.Pau.de cast.

Idem A.ad Seuerum. LEX IIII.

A Nullo iudice prę́sumi *debet vt authoritate sua ferias [k] aliquas condat. Nec enim imperiales ferias vocari oportet, quas administrator edixerit : ac per hoc si nomini eximuntur, etiam fructu [l] carebunt †. Data Idib.April. Sirmij. *.

*Decet

† Not. hic text. ad illud puerbium, si re priueris, de quo memit gl.in.c. cor epi. lxviij. dist.

¶ In publicis & fiscalibus causis non sunt obseruandæ feriæ messium, uel uindemiarum.h.d. Sali.

Imppp.Valentin.Valens & Gratianus AAA. ad Olybrium. LEX V.

PVblicas ac fiscales causas tua synceritas etiam feriatis geminis mensibus [m],hoc est sine aliqua intermissione distinguat. pistorijs [n] quoque causis ijsdem diebus ratum in futurum examen adhibebit.iiij.noñ.Maij Tyberiade, Valentiniano N.P.Con.

¶ Tempore Quadragesimæ in criminalibus causis sunt feriæ.h.d.Bald.

Idem AAA.Luciano vicario Macedoniæ. LEX VI.

QVadraginta diebus q auspicio [o] ceremoniarũ [p] paschale tẽpus anticipant, omnis cognitio inhibeatur criminalium quęstionũ.D.cal.April.Thessalonicę. *.

¶ Omnis dies est iuridica,nisi appareat quòd sit feriata : & enumerantur hic dies feriati.h.d.Bal.

Imppp. Valentin. Theod. & Arcad. AAA. Albi.præf.vr. LEX VII.

OMnes dies iubem' esse iuri-

OMnes.] CASVS. Ne opera mechanica die domini10 ca exerceantur, phibet impator.cultores tamen agrorũ agriculturã exercere possunt: nec cõmoditas diuina permissione concessa ppter diem dominicã perire debet.

e ¶ Et artiũ.] pręter milites:vt ff.eo.l.pe. & idẽ ĩ scholarib',pręter rusti20 cos:vt subijcit. ADDITIO. An studiũ sit licitũ scholarib' dieb' dñicis & festiuis, ptractat pulchrè Ab.in. c. j. extrà eo.tit.in ver.& hęc faciunt ad quæstionem.

f ¶ Die solis.] Diẽ solis vocat diẽ dñicam. septẽ enim dies, à septem pla30 netis nomẽ sumpserũt, & sol inter eos est.& hodie sic denoĩamus præter dñicum & sabbatũ, quod Saturni nomen habebat.& sunt affixi firmamẽto secundũ hunc ordinẽ descẽsiuè, Saturnus, Iupiter, Mars, Sol, Venus, Mercurius, Lu40 na. Accur.

Dies à planetis nomina sumpserunt.

g ¶ Quiescant.] scilicet die dominica

h ¶ Scrobibus.] id est foueis sub terra, vt faciunt vltramontani.

i ¶ Momenti.] id est diei dominici.

A Nullo. CASVS An alius 50 a principe ferias repẽtinas indicere possit, quęritur.Rñ.quòd non.& si de facto ĩdicãtur,nec nomẽ feriarũ habere merẽtur.

k ¶ Ferias.] scilicet repentinas, quia alicui comiti nascatur filius. sed solennes sic : vt ff.eod.l. præsides. & de offi.pro60 con.l.si in aliquam.vel ibi statuit, id est statutas à lege ipse denunciat.

l ¶ Fructu.] quia non dabunt dilationẽ.Et no. à nomine argumentandum [b]:vt s.de episco.& & cler.l.decernimus.

b Quando sit argumẽtandũ à nomine, vide Ia.in.l.ij.§. appellata.ff. si cert.peta. Canonistæ in c.cũm secundum apostolum. de præben.

PVblicas. CASVS. An causa 70 fiscalis tempore vindemiarũ, & messiũ agitari possit, quærit? Rñ. quòd sic.similiter & pistores vt panes faciãt sicut debẽt.

m ¶ Mensibus] quæ ob necessitatẽ hominũ sunt : secus in paschalibus vel similibus quæ in honorem Dei sunt:vt j.eo.l.omnes.in fi.

n ¶ Pistorijs.] an bonum panem faciant : non dico in alijs suis causis. 80 & est ratio : quia etiam omni tempore pane egemus.

QVadraginta] CASVS. An in quadragesima criminalis qõ exerceri possit, quęritᷓ.Rñ.quòd nõ, licet de cõsuetudĩe aliâs obseruetᷓ.

o ¶ Auspicio.] id est initio.

p ¶ Ceremoniarum.] id est sacrificiorum & ieiuniorum:ac si dicat, in quadragesima nemo alium criminaliter accuset. sed non seruatur.

OMnes dies.] CASVS Qui dies feriari debeant,vt in eis ius nõ reddatur, in hac.l.docet imperator. tẽpore ergo vndemiarũ nõ

reddetur

dicos [a]. Illos tantùm manere feriarum dies fas erit, quos geminis mensibus [b]ad requiẽ [c]laboris indulgẽtior annus [d]accepit, æstiuos quidẽ dies feruorib⁹ mitigãdis [e], & autũnales [f]fructibus decerpendis. Calendarũ quoque Ianuariarum cõsuetos dies otio mancipamus [g]. His adijcimus natalitios dies [h]vrbium maximarũ Romæ atque Cõstantinopolis: in quibus debẽt iura differri, quia & ab ipsis nata sunt. Sacros quoq; Paschę dies qui septeno numero, vel prçcedunt vel sequũtur. Dies etiã Natalis atque Epiphaniarũ [i]Christi: & quo tẽpore cõmemoratio Apostolicę [k]passiõis [l]totius Christianitatis magistrę à cunctis iure celebratur. In quibus etiã prædictis sanctissimis diebus, neq; spectaculorũ copiam reseramus. In eadem obseruatione numeramus & dies Solis [m], quos dominicos † ritè dixere maiores: qui repetito [n]in sese calculo reuoluunt: in quib⁹ parẽ necesse est habere reuerentiã: vt nec apud ipsos arbitros [o], vel à iudicib⁹ flagitatos, vel spõte electos vlla sit cognitio iurgiorũ. Nostris † etiã diebus [p], qui vel lucis auspicia [q], vel ort⁹ [r] imperij protulerũt. ¶In quindecim autẽ Paschalibus diebus compulsio, & annonariæ functionis omniũq; publicorum, priuatorumq; debitorum differatur exactio. Da. ij. Id. August. Romę, Timasio & Promoto Cons.

¶Actus uoluntariæ iurisdictionis possunt explicari quolibet tempore, etiam feriato. hoc dicit. Bal.

Idẽ AAA. Tatiano præ. præ. LEX VIII.

ACtus oẽs seu publici sunt, seu priuati, diebus quindecim Paschalibus conquiescant. In his tamen emancipandi & manumittendi [s] cuncti licentiam habeant: & super his acta non prohibeantur. Dat. cal. Ianuar. Arca. A. ij. & Rufino Cons.

reddetur ius: quod secundùm locorum consuetudinem & diuersitatem disceptantiũ indici debet. Item dies ca. Ianuariarum. Item dies quo condebatur vrbs Romæ, & ciuitas Constantinopolis. Item dies dominicus: ita vt nec corã arbitris siue electi fuerint à partibus, siue à iudicibus dati in talibus diebus flagitetur. Itẽ nec die natiuitatis principis: vel quo insignia imperialia consecutus est: ita q̃ in. xv. diebus paschalibus nec publicorum, nec priua- 10 torum debitorum fiat exactio: nec manumissio in his exerceri possit.

a ¶Iuridicos.] id est ad ius dicẽdum concessos.

b ¶Mensibus.] id est duobus mẽsibus: vn⁹ ęstiuus pro messibus: alius autũnalis p̃ vindemijs. Sed alij dicunt q̃ qua- 20 tuor sunt: duo ęstiui, & duo autũnales, qđ non placet. & hi dies inducũtur scđm terrarũ necessitatẽ: vt ff. eo. l. prçsides.

c ¶Ad requiem.] q. d. quiescãt à causis dũ laborãt in messibus: ne duplici labore pereãt. Vel dic ad requiem: quia re- 30 quies est fructus habere sui laboris.

d ¶Annus.] id est ĩdulgẽtior pars anni. indulget enim hominibus, qa habẽt tũc qđ est necesse ad vitã per totũ annum.

e ¶Mitigandis.] per hoc quòd cessent causæ.

f ¶Autumnos.] id est 40 autumnales dies.

g ¶Mancipamus.] in quibus honores decernebãtur. sed nec pridie debent sui copiã facere potestates: vt ff. e. l. pridie.

h ¶Dies.] singulis annis fiebat vnũ festũ pro qualibet die in qua pfectæ fuerũt istę ciuitates.

50 i ¶Epiphaniarũ.] ab epi, qđ est supra, & phanos qđ est sonus, qa sonũ desuper accеperũt Magi vt per aliam viam redirent. Vel à phanos quod est apparere: quia desuper eis apparuit stella supra vbi erat puer. Inde dicitur epiphania, 60 id super apparitio.

k ¶Apostolicæ.] id est festiuitatum apostolorum. An de festo beati Martini, quia ipse fuit par apostolis? Rñ. nõ: qa nõ per omnia. An in die beatę virginis? Rñ. licet non sit lege cautum, tamẽ dic quòd sic: qa ipsa 70 est supra Apostolos & angelos & archangelos.

l ¶Passionis.] id est totius Christianitatis à cũctis iure celebratur.

m ¶Solis.] i. dñicos.

n ¶Repetito.] per singulas hebdomadas.

o ¶Arbitros.] vt & ff. de arbi. idem Pomponius. §. fi. & l. si feriatis.

p ¶Diebus.] parem habere reuerentiam est necesse.

80 q ¶Auspicia.] quando natus est imperator. sed hoc nõ seruatur singulis annis, vt hîc intendit dicere.

r ¶Vel ortus.] id est coronat⁹. An autẽ ab omnib⁹ prædictis possit cõsensu partiũ recedi? Rñ. in ijs quæ ob necessitatẽ hominũ sunt. sic, vt ff. eo. l. j. in prin. In ijs aũt quæ p̃pter honorẽ Dei, secus: vt arg. ff. de arbi. nã magistratus. & l. si feriatis. in fi. [a] nisi fiãt quæ sunt de voluntaria iurisdictione: vt. j. l. pxi. Sed qñ valet renũciatio, an testes cogãtur. Rñ. nõ puto: vt ff. de pact. l. si vnus. §. & in summa. aliâs est. §. ante omnia.

Fructũ laboris habere reqes est.

† Concor. c. j. & vlt. extra de eo. titu.

† Concor. gl. ij. in. c. vlti. extrà eo. titu.

Epiphania vnde dicitur.

Martinus fuit par apostolis.

Ferijs an possit à ptibus renunciari.

a Et est expressum extra eo. c. fi. Idem dic in

¶Latro insignis potest quolibet die ad furcas mitti. Baldus.

Impp. Honor. & Theod. AA. Anthemio. præ. præto. LEX IX.

PRouinciarum præsides moneantur, vt in quæstionibus latronum, & maximè Isaurorũ, nullum Quadragesimę, nec venerabilem Paschæ [t] diem existimẽt excipiendũ: ne differatur sceleratorum proditio consiliorum, quæ per latronum tormenta quærẽda est: cùm facillimè in hoc summi numinis speretur venia. per quod multorum salus & incolumitas procuratur. D. v. Calend. Mart. Basso & Philippo Cons.

¶Nullus actus iudiciarius potest exerceri die feriato in honorẽ dei: nec etiã possunt celebrari lachrymosa spectacula, uel Circense certamẽ: pacta tamẽ cõfici possunt, & trãsactiones fieri, & inter partes cõcordiæ celebrari. h. d. Bal. & Sali.

Impera. Leo & Anthemius AA. Armasio præfec. præt. LEX X.

DIes festos maiestati altissimę dedicatos nullis volum⁹ voluptatib⁹ occupari [v], nec vllis exactionum vexationibus profanari. ¶Dominicum itaque † diem ita semper honorabilem decernimus & venerandum, vt à cunctis executionibus excusẽt: nulla quẽquã vrgeat admonitio: nulla fideiussionis [x]flagitẽt exactio: taceat apparitio [y]: aduocatio dilitescat [z]: sit ille dies à cognitionibus alienus: prçcõis horrida vox silescat: respirẽt à controuersijs litigãtes: & habeant fœderis interuallum: ad sese simul veniant aduersarij non timẽtes: subeat animos vicaria pœnitudo: pacta conferant: trãsactiones [a]loquantur: nec huius tamen religiosi diei otia relaxãtes [b], obscœnis [c]quẽquã patiãtur voluptatibus detineri. Nihil eodẽ die sibi vẽdicet scena theatralis, aut Circẽse certamẽ, aut ferarũ lachrimosa [d]spectacula ♁ & si in nostrũ ortũ [e], aut natalẽ celebrãda solẽnitas inciderit, differatũ [f]. Amissionẽ militię, pscriptionemq; patrimo-

s Actus.] ¶Et manumittendi. & alia quædam: vt ff. eod. l. solet. non placet, sed ibi de alijs ferijs dicitur.

PRouinciarũ.] CASVS. An tẽpore quadragesimali vel paschali latrones torqueri possint, quęritur. Rñ. q̃ sic. Vel sic. licet quidam dies sint quibus prohibitũ est cognoscere de causis criminalibus, vt quadragesi. eo tamẽ tẽpore permittitur punire quosdã latrones, & p̃ tormẽta inqrere de p̃ditio 10 ne factorũ suorũ: nec timeat præses: qa veniã à deo expectabit: cũ p̃ hoc multorũ sal⁹ cõseruetur. ¶No. ex ista. l. secundùm Pau. de castr. hîc q̃ publici latrones, insidiatores, stratores etiã dieb⁹ dñicis, & qbuscũq; festiuis possunt poni ad torturã, 20 & etiã mitti ad furcas p̃pter rationem quæ in tex. ponitur. & idẽ putarẽ in quocũq; reperto ĩ flagrãti crimine magno: qa nõ potest fieri maius sacrificiũ deo, quã vt ij q in suã & aliorum perniciem diuagantur, cõpetenti debeant vigore cõ- 30 pesci: vt dicit tex. xxiij. q. v. tali. & Seneca, in tragœdijs, q̃ nõ potest pinguior victima mactari deo, quàm reus iniquus.

t ¶Paschæ.] cõtra. s. de episc. audi. l. iij. Sol. hîc speciale in latronib⁹ de Isauria, qui perfidiores erãt. nam & in eo quod 40 scrutãtur sup̃ cõsciẽtia aliena, est similiter hîc special[b]. nã regulariter contra: vt. j. de accu. l. fi.

DIes.] CASVS Præcipit Impator vt diebus festiuis Deo dedicatis nullus sit voluptati locus: nulla fiat debitorũ exactio: nulla 50 fideiussio sisti flagitẽt: nulla citatio: nulla aduocatio: litigantes à controuersijs se abstineant: cum bestijs nullus cõgrediatur: spectacula non fiãt. & si dies natiuitatis Imperatoris in hos dies inciderit, quo talia fieri consueuerãt, vsq; in aliũ 60 diẽ differatur. & hoc in prima. Si autem aliquis his diebus spectaculis ĩtersit, amissione patrimonij multetur. similiter & apparitor q præcepta harũ legum trãsgressus fuerit, simili pœna plectetur. & hoc in secunda & vltima parte.

70 v ¶Occupari voluptatibus.] pessimarum mulierũ. & not. legem bene compositam.

x ¶Fideiussionis.] id est iudicio sisti, nisi timeatur de eius recessu.

y ¶Apparitio.] pro ea die.

z ¶Delitescat.] id est de lite quiescat. Accursius.

a ¶Transactiones loquantur.] i. de trãsactione loquãtur. s. litigãtes.

80 b ¶Relaxantes.] scilicet nos.

c ¶Obscœnis.] id est turpibus vel ijs quæ fiunt in scena.

d ¶Lachrymosa.] quia lachrymantur homines præ dolore cùm vident homines cum bestijs certantes succumbere: vt. s. de ve. iur. enu. l. ij. §. quintus. in fi. §. sed hodie corrigitur: vt. j. de gla. l. j. lib. xj.

e ¶Ortum.] id est natiuitatem. vnde Esaias propheta, surge & illuminare Hierusalem in splendore ortus tui.

f ¶Differatur.] prædictus ludus.

ferijs repẽtinis: vt tenet gl. ĩ verbo ob necessitates. in cl. sępe. post prin. de verbo. signifi. ca.

† Concor. c. j. & c. vlt. extrà eo tit. b Hoc dicit etiam gl. ij. in. c. j. extrà de confes.

♁ Etiam si ĩ nostro ortu aut natali &c.

Esaie. lx.

¶ DE IVRISDICTIONE OMNIVM IVDICVM, ET DE FORO COMPETENTI. ¶ *Quia iudicia ratione iurisdictionis exercentur: ideo de ea dicit.*

Non quidem.] CASVS. Duo priuati in causa quam habebāt, procuratorē Cæsaris, qui inter priuatum & fiscū cognoscit, iudicem elegerūt: an eorum sit ab initio iudex, quæritur? Rñ. ꝙ nō. & hoc in prima. si tamē in ipsum consenserint, cùm aliâs iurisdictionem habuerit inter fiscum & priuatū, & iudicauerit: stabitur sententiæ. & imputatur sibi qui talem elegerit, ꝙ sciētes in non suū iudicem cōsenserint. & hoc in secunda. Quod non solùm habet locum in procuratore Cęsaris, si inter nō subditos suos fuerit consensum, sed in quolibet alio, siue ordinario, siue delegato. & hoc in tertia.

nij sustinebit, si quis vnq̄ hoc die festo spectaculis interesse, vel cuiuscūq; iudicis apparitor ꝑtextu negotij publici, seu priuati hæc q̄ hac lege statuta sunt, crediderit temerāda. D. Idib. Decēb. Cōstātinop. Zenone & Martiano Cōs.

TITVLVS XIII.

De iurisdictione[a] omnium iudicū, & de foro cōpetenti.

¶ *Iudex incompetēs potest fieri competens partium prorogatione. h.d. Bal. Vel sic: Sententia iudicis non sui, aliâs iurisdictionem habentis lata inter scientes, & coram eo sponte litigantes ui prorogationis est ualida. h.d. Sali.*

Imper. Antoni. A. Seuero & alijs. LEX I.

Non quidē[b] fuit competēs iudex ꝓcurator nr̄ in lite priuatorū[c]: sed[d] cùm ipsi eū iudicē elegeritis, & is[e] cōsentientibus aduersarijs[f] sententiā tulerit, intelligitis vos acqęscere debere rei ex cōsensu[g] vestro iudicatę: cū & ꝓcurator iudicandi potestatē inter certas habeat personas[h]: & vos incōgruū eum esse vobis iudicem scientes[i], tamen audientiam eius elegistis. Quod[k] & in alijs similib⁹ iudicibus[l] tā in actionē ꝓponētis, q̄ in exceptionem opponentis persona locum habebit. D. ij. Id. Ianuar. Messala & Sabino Cons.

¶ *Actor debet sequi forum rei, non reus forum actoris. & potest reus conueniri in domicilio quod habebat tempore contractus, & in nouo domicilio quod posteà acquisiuit. h.d. Bal.*

Impp. Diocl. & Maxim. AA. Alexādro. L. II.

b ¶ Non quidē fuit.] ab initio: ne sit contrà. j. si à non compe. iu. l. fi.

c ¶ Priuatorum.] scilicet priuatæ rationis.

d ¶ Sed cum ipsi.] scilicet vos.

e ¶ Et his.] scilicet ꝓcurator Cęsaris predictus.

f ¶ Aduersarijs.] id est vobis qui aduersabimini.

g ¶ Ex consensu.] non cōsensistis vt sic iudicaret, quia sic fieri nō posset: vt. ff. de arbi. l. qualē. in prin. sed in eū vt possit esse iudex, consensistis. An autē ante litem cōtestatā ex solo cōsensu fuit iudex? Respō. & dico tria Guliel. dixisse circa hoc: vt no. ff. de iurisd. om. iu. l. si ꝑ errorē. in glo. §. fi. quæ incipit, id est discooperit.

h ¶ Personas.] scilicet inter fiscum & priuatū: vt. s̄. si aduer. fis. l. j. & ij. & j̄. vbi causæ fis. l. v. & hoc pręterquā in quatuor generibus causarum, vbi tantùm præses, vel eo maior iudicat. Primus. s̄. de peda. iudi. l. ij. Secundus. j̄. vbi cau. fisc. l. j. Tertius. ff. de offi. eius cui mand. est iurisd. l. j. in prin. Quartus. ff. ad turpil. l. j. §. suspecti. Item no. quod aliâs habebat iurisdictionem: vt dicit. secus si non haberet: vt. j̄. e. l. priuatorum.

Causarum genera quatuor sunt, in quibus tantum præses vel maior eo iudicat.

i ¶ Scientes.] alioquin secus esset: vt. d. l. si per errorem. & ff. de iudi. l. ij. in principio.

k ¶ Quod & in alijs.] hæc est secunda pars.

l ¶ Iudicibus.] aliâs iudicijs. quasi dicat, nō solùm si in procuratorem Cæsaris à non subditis fuit consensum, sed etiam si in quemlibet alium habentem quamcunq; iurisdictionē ordinariam vel delegatam: vt. ff. de iudi. l. j. & sic fit prorogatio de persona ad personam. Secundò de re ad rem. ff. de iudi. l. de qua re. §. j. Fit tertiò de tempore ad tempus: vt. ff. de iudi. l. ij. §. sed si iudex. An autem in causis meri vel misti imperij possit fieri prorogatio? videtur quòd non, cùm nec delegetur: vt. ff. de offic. eius cui man. est iurisdi. l. ij. in fin. & l. j. in princip. & s̄. de peda. iudi. l. ij. Sed fortè potest in iudicem habentem aliâs merum vel mistum imperiū: vt. j̄. vbi de cri. agi opor. l. j. ibi, inchoata sunt &c. Item no. consensum facere valere quod aliâs non valeret: vt. j̄. communia vtriusque iudi. l. ij.

Iuris.] CASVS. Bonoñ. à Mutiñ. petebat. x. coram iudice Bonoñ. an corā eo teneatur Mutiñ. quæritur. rñ. quòd non. actor enim forum rei secundùm iuris ordinem sequi debet. vnde vbi domum reus habet tempore contractus, vel si pòst transtulit, conueniendus est. Ex ista l. not. regulam quæ semper allegatur, ꝙ actor debet sequi forum rei. Pau.

m ¶ Ordinem conuerti.] subaudi tu actor. fallit in fundo in causa reconuentionis, vel vbi contractus celebratur.

n ¶ Sequatur.] nam hîc est ordo vt sequatur actor forum rei: vt hîc, & j̄. vbi in rem actio. l. fi. & j̄. eo. l. in criminali. & s̄. vbi & apud quem. l. ij. & ff. de iudi. hæres absens. in prin. & §. fi. Accur.

o ¶ Reus habet.] quod vbi sit, habes. ff. ad munici. l. eius. §. fi. & l. placet. & l. seq. & l. assumptio. §. fi. & j̄. de incolis. l. ciues. §. fi. lib. x.

p ¶ Contractus.] Contractum largè accipe: vt. ff. de iudi. l. omnem.

q ¶ Tantum.] hæc dictio tantùm, excludit domiciliū actoris, non rei, si alium forū reus habeat. Illud enim cōstat ꝙ multis modis sortitur quis forum: vt diximus. ff. de iudi. l. hæres absens. §. proinde. in fi. in glo. nisi ratio.

Iuris† ordinem conuerti[m] postulas, vt non actor rei forum, sed reus actoris sequatur[n]. nā vbi domiciliū reus habet[o], vel tēpore cōtract⁹[p] habuit: licet hoc postea trāstulerit, ibi tantū *[q] eū conueniri oportet. Dat. vj. Idib. Octobr.

¶ *Priuati nō possūt cōferre iurisdictionē. h.d. B.*

Idem AA. Iudeæ. LEX III.

Priuatorū[r] † cōsensus iudicē non facit eū qui[s] nulli præest iudicio: nec quod is statuit, rei iudicatæ * continet authoritatem. Dat. vj. Cal. Ianuar. AA. & Cons.

¶ *Ordinaria iurisdictio nō potest declinari post litis cōtestationē: nec recurritur ad superiorē per simplicē querelā, sed demū per appellationē. Bal.*

Imper. Constanti. A. ad vniuersos prouinciales. LEX IIII.

Nemo post litē cōtestatā[t] ordinariæ sedis declinet examen: nec prius[v] pręfecti prętorio, aut comitis Oriētis, vel alteri⁹ spectabilis iudicis imploret auxiliū[x]: sed appellatiōe legibus facta ad sacrum auditoriū[y] veniat. Dat. ca. Octobr. Basso & Ablabio Cons.

¶ *Trahēs aliquē in uetito examine, perdit causam: & puniūtur officiales q præstāt milites suos executoribus iudicum incompetentium. Bald.*

Impp. Arcad. & Honor. AA. Vincētio præ. præ. Galliarum. LEX V.

In criminali[z] negotio rei forū accusator sequat̄. Is verò q suā cām, siue criminalem, siue ciuilē, sine cœlesti[a] oraculo[b] in vetito[c] vocauit examine, aut executionē poposcit militarē: actor quidē ꝓpositi negotij actione multet̄, reus verò pro cōdemnato habeatur[d]:

Priuatorum.] CASVS. Ego & tu in causa quam habebamus, in iudicē, qui nullā aliâs habuit iurisdictionē consensimus vt inter nos iudicaret. an sit iudex, quæritur. rñ. quòd non. nec si iudicauerit, authoritatem rei iudicatæ obtinet iudicatum.

r ¶ Priuatorum.] puta duorum vel trium, vel etiam decem. nam secus in consensu alicuius collegij, puta cerdonū, pelliparioū, & similium: vt. j̄. eo. l. fin. Item secus in cōsensu vniuersitatis: vt in auth. de defen. ciui. circa princi. & §. j. in fi. col. iij. Sed obstat qđ ibi dicit quòd est confirmādus à præfecto prętorio. Sed dico ꝙ statim facta electione habent iurisdictionē, sed nō effectum iurisdictionis. sic & s̄. quibus ex cau. ma. l. fi.

s ¶ Qui nulli.] secus si alicui: vt & s̄. eo. l. j. & ff. de iudi. l. j.

Nemo.] CASVS. Petebam à te decem in iudicio: lit. contesta. volebas iudicem recusare. an possis, quæritur. respon. ꝙ non. M. l. istam intelligit tàm in ordinario, quàm in delegato: vt si præfecto supplicasti vt à primo recederes, non es audiendus: sed ad principem appellare poteris demum lata sententia.

t ¶ Post litem contestatam] ergo ante litem contestatam recusari potest ordinarius, secundùm Azo. quod est contra nos. sed expone hîc. id est delegati ab ordinaria sede. Vel aliter vt dixi. s̄. de iudi. l. apertissimi. Sed arbiter lite pendente potest recusari iustis ex causis: vt. ff. de arbit. l. non distinguemus. §. cùm quidam. Io.

v ¶ Nec prius.] ante definitiuam sententiam. nec est ergo remedio locus in medio: vt & s̄. de epis. audien. l. ij. & s̄. de iudi. l. apertissimi. in prin.

x ¶ Auxilium.] volebat enim à primo recedere, & alterius iudicis auxilium postulare, quod non potest: vt hîc, & j̄. de asser. tol. l. j. in fi. & j̄. de excep. l. si quis aduocatus.

y ¶ Auditorium.] id est ad iudicem appellationis.

In criminali.] CASVS. Actor forum rei sequitur. si ergo me coram iudice non meo super crimine accusasti, vel te coram non meo per amicos meos compuli accusare: tu in primo casu in amissione causæ multaberis. in secundo casu habendus sum pro condemnato. & si sententiam latam à non suo iudice executor aliquis executus fuerit, capite puniatur.

z ¶ In criminali.] idem in ciuili: vt. s̄. eo. l. ij. & ff. de ali. iu. mu. causa fa. l. iij. Accur.

a ¶ Sine cœlesti.] nam cum cœlesti potest. s̄. de dila. l. si quãdo. & auth. quod fieri. ibidem posita.

b ¶ Oraculo.] id est sine rescripto.

c ¶ In vetito.] id est prorsus. & dic vocauerit. s. cum effectu: sic vt venerit aduersarius: vt. ff. de in ius voc. l. quamuis. & quod quisque iur. l. j. in fi. & ff. rem ra. habe. l. amplius.

d ¶ Habeatur.] sed quomodo hoc potest facere reus vt cogat actorem corā alio iudice litigare? rñ. fortè si reus cōminet ei si sub eo nō agat, & se sub alio nō rñsurū: sicq; per metū eū ad hoc cōpellat, vel ꝑ dolū, vel per amicos

† Concor. cap. cùm sit generale. extrà de fo. cōpe. & xj. q. j. experientiæ. & cap. sequē.

* Reum

† Concor. gl. vnica ꝑ p⁹ fi. inca. rodolphus. de rescrip. &. c. significasti. de foro compe.

* obtinet firmitatem

Electione facta an statim habeat iurisdictionem electus

† Ista lex valde singularis & nota. & non reperta alibi, secundum Pau. de cas. & concor. cum ea glo. in. c. super. extrà de rescrip.

Iudex ordinarius an possit recusari.

Re⁹ an possit actorem cogere litigare sub certo iudice.

amicos.Sed qđ erit si postea eũ actorẽ vel reũ pœniteat.Si qdẽ ante sententiã,indulget ei vt actionẽ actor nõ pdat,& reus nõ habeat pro cõdemnato:pòst nõ:vt ff.de in ius vocã.l.quis.hodie reus etiã p rescriptũ non trahit actorẽ ad extraordinariũ iudicẽ:vt in aut. qua in puincia.j.ti.ij. &dic multet nõ ipso iure,sed p sniam.nõ eñ dicit multatus sit.Videtur ergo q cõdemnat⁹ reus post cõdemnationẽ agat conditione ex hac.l.vel cõditione sine causa, vt actor eũ liberet. sic.j.de asser.tol.l.j.§.fin. vel in ipsa definitiua sentẽtiabitur cõtra vocãtẽ in vetito examine scđm formam not.ff.de rei ven.l. vtiq;. tenet etiã iniuriarũ:vt ff.de iniu.l.iniuriarum.§.si quis p iniuriã.

a ❡Tribuni.] s.de actore & reo:hîc de iudice.

b ❡Capitalem.] id est deportationem.

c ❡Interdictam.] ex prędicta snia qua fuerit reus condemnatus, cùm sit lata à iudice nõ competente. Vel dic idem in tribunis qui pręsunt militibus & vicarijs si ipsi adeantur,cùm tamẽ ipsi non sint iudices rei vt audire non debeant.

& tribuni [a] siue vicarij capitalẽ [b] sibi animaduersionem subeũdam esse cognoscãt,si vel suam,vel militarem executionẽ interdictã [c] prębuerint.D.v.Cal.Ianuar.Medionali,Cæsario & Attico Cons.

❡*Magistri militum habent iurisdictionem inter milites.h.d. Bal. Vel sic: Magister militum potest cognoscere summariè inter milites, suos & etiam inter non militem & militem ab alio conuentum. hoc dicit.Pau.de Cast.*

Impera.Honor. & Theod. AA. Anthemio præfec.præto. LEX VI.

MAgisterię potestati [d],inter militares viros,vel priuatũ actorẽ & reum militarẽ,etiam [e] ciuiliũ quęstionũ audiendi [f] cõcedimus facultatẽ:pręsertim cùm id ipsum de more litigantium esse [g] videatur,cõstetq; militarẽ reum, nisi à suo iudice, nec exhiberi posse,nec si ĩ culpa fuerit, coerceri [h]. D.v.Cal.Maij,Lucio V.C.Cons.

❡*Qui sunt in aliquo collegio ratione professionis uel negotiationis,iurisdictionẽ eius qui præest collegio,recusare non possunt: non minus tamen sunt sub præside,uel alio superiore. h.d. Bal.*

Impera.Anastasius A.Constantino præfec.præto. LEX VII.

PEriniquũ [i] & temerariũ esse perspicimus,eos qui [k] professiones [l] aliquas,seu negotiatiões [m] exercere noscuntur, iudicum ad quos earundem professionũ, seu negotiationũ [n] cura ptinet [o],iurisdictionẽ & præceptionẽ declinare conari. Quapropter iubemus huiusmodi hoĩbus, nec cuiuslibet militię [p],seu cinguli vel dignitatis prerogatiuã in hac parte suppetere:sed eos q statutis ĩ quacũq; militia cõnumerati sunt si vel fuerĩt, vel qui dignitatẽ aliquã prætendũt,sine aliqua fori prescriptione his iudicib⁹ tàm in publicis [q] q̃ in priuatis causis obedire cõpelli,ad quorũ solicitudinẽ,pfessionis seu negotiationis q̃ pręter militiã vt dictũ est exercẽt,gubernatio videtur respicere:ita tñ [r],vt ipsis nihilominus iudicib⁹,sub quorũ iurisdictiõe militia siue dignitas eorũ cõstituta est, proculdubio respondeãt : ijs videlicet qui cõtra huius tenorem legis venire tẽtauerint, militię cingulo, seu dignitatis honore p tali conamine spoliãdis [s].

TITVLVS XIIII.

Quãdo Imperator inter pupillos vel viduas, vel * miserabiles personas cognoscat [t]:& ne exhibeantur [v].

❡*Personæ miserabiles nõ debẽt trahi in ius extra puinciã:sed ipsæ alios trahere possunt. h.d. Bal.Vel sic: Pupilli & uiduæ & aliæ miserabiles personæ de quibus hîc,habẽt hoc priuilegiũ quòd extra ppriũ domiciliũ nõ possunt pertrahi, etiã per rescriptũ principis,uel in curia principis:sed in proprio domicilio sunt conueniendi. ipsi tamẽ bene possunt trahere aduersarios eorũ extra domicilium coram principe,etiam per uiã simplicis querelæ.h.d.ista notabilis.l.secũdum Pau.de cast.*

Imp.Cõstan.A.ad Andronicũ. L. Vnica.

SI contra pupillos [x] † vel viduas [y] vel diuturno morbo fatigatos & debiles impetratum fuerit lenitatis, nostræ iudicium : memorati [z] à nullo nostrorũ iudicum cõpellantur comitatui [a] nostro sui copiã facere. quinimò intra prouinciã in qua litigator [b] & testes vel instrumenta sunt,experiantur iurgãdi fortunã [c]:atq; * omnis cautela [d] seruet, ne terminos puinciarũ suarũ cogant excedere [e]. ¶ Quòd si pupilli [f] vel viduę alijq; fortunę iniuria miserabiles iudiciũ nrę serenitatis orauerint,pręsertim cũ alicuius potẽtiã

MAgisteriæ.] CASVS. Si priuat⁹ cõtra militẽ causam habuit, siue fuit ciuilis siue criminalis, de ea magister militum cognoscere potest : & hoc ideo,quia miles ab alio quàm à iudice &c.

d ❡Magisteriæ potestati.] i.magistro militũ.

e ❡Etiã ciuiliũ quæstionum.] quasi diceret,non solũ criminaliũ. Sed contra in criminalibus:vt.j.vbi sena.vel cla. l.j.& ff.de accu.l.fi.in fi. Sol.hæc in milite militante.illa in nõ militãte. Vel dic veri⁹ & plenius q in militari crimine,puta si vẽdidit arma, solus magister militum habet coerctionẽ: vt hîc.In cõi verò crimine,siqdẽ enorme iudex siue pręses loci vbi deliqt, habet cognitionẽ & coerctionẽ:sed de mediocri habet cognitionẽ, coerctionẽ verò remittit ad magistrũ militũ: vt in legibus contrarijs, &.j. de re mili.l. fi.in prin. lib. xij. Sic & aliàs fit.vt in authen.vt cler.apud proprios.§. pe.col.vj.

f ❡Audiendi.] id est auditionis, vt & iter est ius ambulandi.id est ambulationis:vt insti.de serui. in princi.

g ❡Esse.] vt & s.de iudi.l.penul.

h ❡Coerceri.] de iure.

PEriniquũ.] CASVS. Pone in cãpsoribus Boñ.qui suos habent consules siue rectores.si ergo aliquis cõtra campsores causam habet, examẽ sui cõsulis cãpsorũ declinare nõ potest : siue miles fuerit,siue nõ: siue in dignitate fuerit,siue nõ:vel fori excep.& hoc in prima.& licet sub suo rectore vel consule possit cõueniri,nihilominus sub potestate,si hoc elegerit actor, cõueniri poterit. & hoc in secunda. Qui autẽ cõtra hãc.l. intẽtauerit,à missione cinguli siue dignitatis multetur. & hoc in tertia.

i ❡Periniquum.] id est valde iniquum. Accur.

k ❡Qui professiones.] puta medicinæ.

l ❡Professiones.] vt parabolani.

m ❡Negotiationes.] vt pannorum vel cambij.

n ❡Seu negotiationum.] vt pelliparij, pistores.

o ❡Pertinet.] ex electione eorum qui exercent.sic ergo dãt ordinariam iurisdictionem illi de illa professione, vt etiã declinari non possit. Quid ergo in scholariũ vniuersitate?an possint habere rectores?Videtur quòd non,quia nõ exercent pfessionẽ,sed sub exercentibus sunt discipuli:sicut nec discipuli pelliparioru,secundũ Azo.Magistri ergo possunt eligere: quia ipsi exercent professionẽ.& sic fit Parisius. Item nota hîc qui dant ordinariam & qui delegatam iurisdictionẽ : vt diximus.ff.de iurisd.om. iudi.l.& quia.in glos.§.j.consuetudo. Accursius.

p ❡Militiæ.] s.armatæ:vel inermis scđm quosdã. vel impropriè ponit nomen militię:quia qui aliquã exercent negotiationẽ,militare phibent: vt.j. negotiato. ne mili. libro.xij.Vel tertiò dic q negotiatores militare possunt:sed nõ vt iurent non euitaturos se mortem pro republica : sed qa stigmate,vel charactere quodam notabantur in brachijs:vt.j.de fabricen. l.stigmata.lib.xij.

q ❡In publicis.] scilicet societatis illius, & priuatis quas habent inter se socij de alijs suis factis occasione societatis. sic enim seruatur secundum consuetudinem.

❡Ita tamen.] quasi dicat,licet sub illo iudice valeant conueniri:nihilominus sub maiori, scilicet sub potestate.

s ❡Spoliandis.] fortè vt in quinque libris auri damnãtur:vt.j. de decu. l. curiales qui honorario.

❡QVANDO IMPERATOR &c.

¶ *Dictum est. s. aliquem inuitum esse conueniendum apud iudicem suum de cuius foro est. Item aliquem posse cõueniri apud extraordinarium iudicem ratione priuilegij:ut. s. de dila.l.ij. nunc ponit qualiter quilibet istorum patiatur exceptionem. Azo.*

t ❡Cognoscat.] ipsis hoc impetrantibus.

v ❡Exhibeantur.] in iure alijs petẽtibus.nam excipit à prædictis. dicit enim ordinarium declinari non posse : vt. s. l. proxi. hîc excipit quãdo declinat his & alijs miserabilibus personis petentibus. Et econtrà dictum est de dilationib⁹ l.si quando.quòd rescriptũ valet ad extraordinarium iudicem impetratũ. hîc excipit casum vbi non valet cõtra prędictas scilicet personas.

SI contra.] CASVS. Si causam habẽs cũ pupillo,vel alia miserabili psona ad extraordinariũ iudicẽ rescriptum impetrauit,nõ valet obtentũ:nec ad obtinendũ admittitur. Si autẽ ecõuersò fiat vt miserabilis psona rescriptũ impetrauerit,impetratũ obtinet firmitatẽ. ¶No. ex hac.l.ibi,fortunę iniuriã. quòd fortuna dicitur iniuriari illis quibus accidit infortuniũ:& alibi dicitur q dicitur insidiari:vt.l.fi.§.cùm antea. post prin.j. de tẽp.ap. Paul.

x ❡Contra pupillos.] qui impuberes sunt,& non in potestatę:vt ff.dę verb.sig.l. pupillus.in prin.

y ❡Vel viduas.] quę virũ nõ habẽt,etiã si nõ habuerũt:vt ff.de verb. sig.l.malũ.§.viduã. Vel strictè hîc accipitur p eis quę habere desierunt.

z ❡Memorati.] pupilli & viduæ.

a ❡Cõmitatui.] i.pręsentię nostrę, vel illorũ qbus nos delegauimus.

b ❡Litigator.] pupillus, & vidua,& similes.

c ❡Fortunam.] vt.j.vbi de ratioci. l. ij. & videtur hoc hodie ius commune : vt in authen.vt dif.iudi.j.respon.coll.ix.

d ❡Cautela.] scilicet iudicio sisti.

e ❡Excedere.] fallit ergo hîc quod ẽst,s.de dila.l. si quando Quid autem si huiusmodi miserę personę consenserunt? Rñ. Io. idẽ esse & tunc. hoc non puto,ar.eius quod sequitur.

f ❡Si pupilli.] scilicet agentes,

Milites sunt duplices.

Eorundẽ.

Miles si deliquit, quis erit eius iudex.

Scholares an possint habere rectores.

* aliàs.

† Concor. xxiij. quæstio.v. regum officium. & .q. iij.ab imperatoribus.

* Omni cautela hîc seruetur, &c.

a ¶ Perhorrescũt.] si ergo ex priuilegio hîc cõcedit iudex ordinarius declinari, ergo de iure cõmuni recusari non potest, nã superfluũ est &c. vt j̃. de thesau. l. j. li. x. & ff. de leg. j. l. si quando. & de cõdi. insti. l. verba. & ad munici. l. j. & j̃. si quacunq; prę. po. l. j. & in decrę. xxv. quæ. c. j. ideo. §. pe.

Ordinarius de iure recusari nõ pôt.

¶ VBI DE CRIMINIBVS AGI OPORTET. ¶ Dixit s. generaliter de foro: nũc specialiter ubi de criminibus agi oportet.

perhorrescũt[a]: cogantur eorũ aduersarij examini nostro sui copiã facere. D. Cal. Iul. Cõstantinopo. Optato & Paulino Conſ.

TITVLVS XV.

Vbi de criminibus agi oportet.

¶ *Causa criminalis tractatur altero de tribus locis, scilicet ubi crimen est commissum, uel causa est inchoata, uel ubi deprehenditur reus habere domicilium. Bal. & Sali. Additur & alius in uagabundo: ut in glos. Sali.*

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Laurinę.

LEX I.

QVæstiones eorũ criminũ quæ legibus[b], aut extra[c] ordinẽ coercentur vbi cõmissa[d] vel ĩchoata[e] sunt, vel vbi reperiuntur[f] qui rei esse peribẽtur criminis, perfici debere satis notum est. PP. iiij. noñ. Octobr. Dextro & Prisco Conſ.

¶ *De plagio cognoscitur apud quemlibet iudicem competentem. Ia. bu. Bald. Vel sic: De crimine plagij cognoscitur in domo conuenti. h. d. Sali.*

Impp. Dioclet. & Maximianus AA. & CC. Niceę.

LEX II.

SCiens liberũ vænũdando plagij crimen cõmittit.[g] Ab eo[h] itaq; qui super hoc quæri potest, aditus cõpetens iudex (si is quem puerũ ingenuũ vendidisse proponis, ibi degit[i]) causam cognoscet. D. ij. noñ. Febr. Sirmij. CC. Conſ.

10 QVæstiones. CASVS. Tu Mutiñ. Bonoñ. deliquisti. vbi conueniri debeas, quęritur. Rñ. ibi vbi deliqsti. Itẽ vbi causa inchoata est.

b ¶ Quæ legibus.] publicis: vt. ff. de publ. iu-20 di. l. j. & instit. de publi. iudi. per totum.

c ¶ Extra ordinẽ.] Vt priuata delicta de qbus extra ordinẽ qs punitur: vt. ff. de priua. delic. l. fi.

d ¶ Commissa.] si habes commissa. s. crimina vnde oriuntur prædictę quæstiones. Si habes cõ-30 missę: tunc eodẽ modo expone. & cõcordat cum hoc. j̃. vbi sena. vel clar. l. j. & ff. de noxa. l. fin. & ff. de offic. præsi. l. iij & de accu. l. fin. adeò, vt si non sunt ibi, tñ illuc remittantur: vt ff. de accu. l. si cui. §. fin. & in authen. vt nulli iudi. §. si verò qs 40 cõprehensorũ. coll. ix. Alij dixerũt vt puniañ, remittitur. verũ primò cognoscet iudex suus vbi habet domicilium: arg. j̃. de exhi. re. l. j.[a] An aũt & in cõtractu quis inuitus remittatur ad locũ contractus? Dic vt diximus ff. de iudi. l. hæres ab-50 sens. §. j. in gl. §. supplẽt quidam. ADDITIO. Vide de hac quæstione casum in cap. Romana. in §. contrahentes. de foro compe. lib. vj.

† Vbi cõmissæ uel inchoatæ.

a Vide de hoc pulchrã gl. in cle. pastoralis. ĩ §. q̃ si punitio. de re iudic. quæ gl. preterea decidit an iudex loci vbi criminosus degit, cogatur necessariò remittere ipsum criminosum ad mãdata iudicis loci vbi deliquit.

e ¶ Inchoata.] nõ opposita prescriptione fori, cùm sciret eum nõ suum iudicem esse: vt s̃. de iurisdi. om. iudi. l. j. nam post litẽ contestatã opponi non potest: vt j̃. de proba. l. exceptionẽ. & j̃. de except. l. si quis aduocatus. secus si ignorasset eum incõpetentem: vt j̃. si à non cõpe. iudi. l. fi. Item contingit hoc propter regulã quæ est. ff. de iudic. l. vbi. Sed quid si nesci-60 uit à principio, sed sciuit postea, & litigauit? Rñdeo, tenet iudiciũ propter ratihabitionem: vt ff. de iudi. licet. secus si mea voluntate non potui facere iudicem: quia eius erat conditionis in principio, vt iudex esse non posit. nam licet mutata sit eius conditio, non tamen tenet sententia secundùm Azo. vt in illo generali, initium spectandum.

f ¶ Reperiuntur.] id est vbicũq; sint, secundùm P. vnde illud, Vbi te inuenero, ibi te iudicabo &c. & pro eo. j̃. l. proxi. ibi, vbi degit &c. Tu dic reperiuntur. s. habere domicilium siue forum. quod multis modis constituitur, vt diximus s̃. de iurisd. om. iudi. l. ij. Vel dic q̃ loquitur ibi de vagabundis, vt illi vbilibet possint conueniri: vt j̃. vbi quis decu. vel co-70 hor. &c. l. j. & in aut. vt nulli iudi. § si verò quis cõprehẽsorum. coll. ix.

Vagabundus vbilibet potest conueniri.

SCiens liberum.] CASVS. Hominem vendidisti: commisisti crimen plagij. vbi conueniendus sis, quæritur. Rñdeo, vbi domicilium habes.

g ¶ Committit.] vt & j̃. ad leg. Fla. de pla. l. penul.

Sic adde Bar. ñ. i. qui declarat.

h ¶ Ab eo.] vt à patre, matre, fratre: non extraneo, non muliere, non pupillo: vt ar. ff. de popu. act. l. mulieri. nec enim publica est accusatio secundum Io. & P. Sed tu dic secundum Azo. quòd sic: vt. j̃. ad. l. Fla. de plagia. l. plagij. ij. & ideo dicit ab eo &c. quia etiã in publica accusatione sunt aliqui, qui non accusant: vt ff. de accusa. l. qui accusare.

80 i ¶ Degit.] i. habet domiciliũ. vel dicit de vagabũdo. Vel dic id est cõuersañ vt scholaris in scholis, licet domiciliũ nõ habeat añ decenniũ: vt. j̃. de incolis. l. ij. lib. x. & sic non facit pro opinione P. vt dicit. s̃. l. proxi.

Scholaris in scholis an habeat domicilium.

¶ SEQVITVR AVTHEN. *Qua in prouincia. quæ est super. l. j. huius tit. legenda: & est in authen. ut omnes obe. iudi. prouin. §. j. col. v.*

QVa in prouincia.] CASVS. Hęc authẽ. ponitur hîc non vt corrigat, sed vt addat: & continet in se. viij. dicta principaliter. Primô enim dicit, in quo loco quis rõne delicti, vel contractus, vel alia rõne debeat conueniri & rñdere. Secundò dictũ suũ determinat verũ esse vbi sunt ambę partes pręsentes, omĩ priuilegio cessante. Tertiò ponit, si absens sit aliquis ex cuius domo iniquũ qd patiatur præsens: ex facto alicuius pręsentis qualr̃ debeat fieri pro iustitia cõsequenda. Quartò ponit, si dñs absens non veniat, quod remediũ sit. Quintò ponit, si præsens qui fecit iniuriam, nõ com-10 paret: quid fiet. Sextò si compareat cõuentus & nõ actor, in casu isto qd iuris videt̃. Septimò excipit à primo dicto duos casus, in quibus aliquo tẽpore non cogitur reus rñdere. Octauò & vltiò determinat tertiũ dictũ. lr̃a exponitur vt in glos.

20 k ¶ Qua &c.] antiqui minus ĩ litera habẽt huius authẽ. q̃ moderni.

l ¶ In prouincia.] contra. ff. de act. & obli. contraxisse. & de bo. author. iu. pos. l. iij. Acc.

m ¶ Deliquit.] vt de eo ciuiliter conueniatur. & quod subijcit, criminũ 30 sit reus: vt criminaliter accusetur. Vel dic deliquit sine animo: sit reus ex animo: vt. j̃. ad le. cor. de sica. l. j.

In authen. vt oẽs obedi. iudi. prouin. § hęc cõsiderantes. coll. v. cõstit. xx.

¶ *Ista est no. authen. In prin. tradit regulam, & in fine ponit exceptionem: in medio ponit casum mirabilem, & sic habet tres partes principales. secunda ibi, Eo autem. tertia ibi, excipit. Ia. Bu. Summari rectè non potest. h. d. Bal. Vel sic: Captus in loco delicti, uel in quo quis aliâs sortitur forum, potest si ibi reperiatur, conueniri personali, reali, & etiam mista actione, non obstante quocunque priuilegio exceptionis: nisi ex causa publicæ utilitatis, uel necessitatis ipsum absentari oporteat, uel causam ad consistorium principis deuolui, uel nisi per appellationem legitimam fuerit deuoluta. Itẽ pro damno per te mihi illato nomine alterius, uel illius mandato seu uoluntate, possum te præsentem conuenire in loco damni dati. & datur ibi terminus ad denũciandum illi, ut te instruat de iuribus suis: quo non comparente uterq; comdemnatur, etiam lite nõ contestata, si sunt culpabiles, & ego in termino cõparui: aliâs cõuentus absoluitur ab obseruatione iudicij. h. d. in effectu. Pau. de Cast. & sunt plura singularia quæ alibi non reperiuntur.*

Limita istam auth. v. modis ut p. Jas. in l. beneficium no. 52 ff. de const. princip.

QVa[k] in prouincia[l] † quis deliquit[m], aut in qua pecuniarũ aut criminũ reus sit, siue de terra & de terminis[n], siue de possessione[o], siue de ꝓprietate[p], siue de hypotheca, aut de alia qualibet occasione vel re fuerit reus: illic etiam iuri subiaceat. quod † ius perpetuum[q] est. ¶ Si ergo ambo & actor & reus sint in prouincia[r]: illic omni[s] priuilegio † cessante res expediatur. ¶ Eo[t] autẽ

n ¶ Et de terminis.] id est de terminis terræ. & agit de termino moto: vt j̃. de accu. l. j. & ff. de ter. mo. l. ij. vel agit finiũ re-40 gũdor: vt ff. fi. regũ. l. j.

o ¶ Possessione.] per aliquod interdictũ, vel per actionem ciuilem: quod quandoque fit: vt ff. de condi. inde. l. indebiti. §. sed & si. Accur.

p ¶ Proprietate.] & sic agitur rei vendicatione. ff. de rei ven. l. in 50 rem.

q ¶ Ius perpetuum.] id est generale. sic ponitur. s̃. de eden. edita. & insti. de satisda. tu. §. j. nam in delictis & quasi, in contractibus & quasi, in realibus & possessorijs vbi quis sortitur forum ratione possessionis: vt j̃. vbi in rem actio. l. fi. habet locum, vt dictum est.

r ¶ In prouincia.] idem si in Italia, quæ non est prouincia, sed prouinciarum domina. nam vbiq; hæc lex suam ostendit virtutem: vt in authẽ. in cor. vnde sumitur. §. fin.

60 s ¶ Illic omni priuilegio.] Sed nõne hoc erat etiam veteri iur. vt in hoc tit. l. j. & j̃. vbi sena. vel cla. l. j. & de accu. l. si cui. §. fi. & l. fi. Respõ. sic, vt in corpore ibi, hoc enim & apud præcedentes &c. sed non sic purè & indistinctè: vt in hac authẽ. præterea multa adijciuntur veteri iuri per authen. hanc: vt iam dices in vltima glos. Item per hoc quod dicit, omni priuilegio &c. nunquid tollit. l. s̃. quando imper. inter pu. & vi. l. j. in fin. & alia de clericis. s̃. de epis. & cler. authen. clericus. & authen. causa. & alia de legatis. ff. de iudi. l. ij. §. legatis. & in authen. de san. epis. §. si verò episcopi. col. ix. & alia de illustribus: vt j̃. vbi sena. vel clar. l. ij. omnes enim istæ leges videntur huic contrariæ. Sol.[b] secundum quosdã priuilegium 70 fori tollitur per hanc. l. sed non sui iudicis. Si enim clericus extraneus Bononiæ delinquat, conueniatur Bononiæ sub episcopo, non sub potestate. Alij dixerunt quòd hæc corrigit omnes prædictas leges: quod non placet: quia illa, clericus. est post istã in cor. & illa de sañ. epi. §. si verò episcopi. col. ix. Dic ergo cessare priuilegia indulta per principem viuẽtem: vt in corpore authenticorũ, sed non indulta, per. l. redactã in corpore iuris[c]. Item ad hoc contrà. s̃. de dila. si quando. & authen. quod fieri. sed hîc prohibet reo, ibi actori concedit, quod est mirũ. quia nõ debet actori &c. vt ff. de reg. iur. non debet &c. sed hîc speciale. magis autem est contrà. s̃. de iuris. omni: iu. in criminali. in eo quod innuit cũ cœlesti oraculo etiam 80 reum impetrare rescriptum. Sed tu dic illam in hoc corrigi[d]: Excipiuntur ergo priuilegia indulta per. l. istam. Item si actor impetret: vt dictum est. In tertio excipitur si pragmatica &c. vt. j̃. statim.

t ¶ Eo autem absente.] Casus iste antiquitus est positus in dño domus, qui cum inquilinis siue hospitibus suis, quod proprius est, habitabat: vt ff. de vsu & habita. l. ij. §. j. & ex domo ab vno de hospitibus aliquid est eiectum: ille hospes conuenitur lege Aquil. vel ex illo tit. de eiectio. actione in factum ex suo maleficio. Dominus etiam posset conueniri:

† Ista aut. reputat val. de sing. secundũ Do. cto. hic.

† Concor. c. fin. extra de fo. cõpe.

† Iste tex. est valde singul. & non repit alibi, secũdũ Pau. de Cast. hic. & cõcor. cũ hoc tex. c. j. extra de priuileg.

Italia est prouinciarũ domina.

b Ista sol. est bona, secundũ Iac. But. & Pau.

c Istam tenẽt doct. & est singu & vtilis: & similis est in l. hæres absens. in prin. ff. de iudic. Pau.

d Imò non corrigit: sed licet l. in criminali. inq. tum innuit cõtrario sensu, q̃ cũ cœlesti oraculo. i. rescripto principis reus posit declinare forum ordinariũ: & trahere actorem ad extraordinariũ. imò hodie etiam pôt si spãliter cõcedatur, secundũ Bar. & Pau. de Cast.

cõueniri:q̃a opera malorũ vtitur:vt insti.de obli.quę ex quasi delic.§.itẽ exercitor. Permittit ergo hæc aut. dño nũciari.& si veniat, bene est.& si nõ dãnatur præsens & in subsidiũ, satisfit etiã de reb' absentis. Sed hæc positio nõ placet. cùm enim certũ est quis deiecit, non debet alij teneri: vt.ff.de ijs qui deiec.l.j.§.fi.& l.seq. Secundò pone in eo qui aliũ deiecit te mandante: vt.ff.de vi & vi arma.l.j.§.quoties.& §.cùm autẽ.& §.familiæ.& §.si quis tamẽ.& 10 §.si qui filı'. Itẽ potest poni & in eo qui cõtraxit te mandante:vt ff.de instit.l.cuicũq;.§.fi.& l.seq.Itẽ & in eo potest poni cui fuit data pecunia contẽplatione vtriusq;: vt.§.si tut.vel cur.inter.l.si creditor & dices q̃ spõte suscepit defensio- 20 nem absentis. nã à inuitus non cogitur:vt.§.de pcur.l.inuitus.sed fe tñ defendere habet necesse. Itẽ dices ex domo eius.i. à domesticis eius.& permittit dño nunciari, secundùm quod hîc subijcit.Vel secundũ Io.pone in eo q̃ fideiussit p alio 30 iudicio sisti. nã si reus postea absit,dat huic vel alij volẽti eũ defendere, & satisdare iudicatũ solui,tẽp' vt nũciet dño.& hoc.§.de fideiuss.l. sancimus.& secundũ hoc dic, patior iniquũ ex domo absentis ab eo q̃ tenet id quod mihi debet.Itẽ se- 40 cundũ hoc p parte derogat legi ff.de solu.l. solutionẽ.& ff. de procu.l. non cogendũ.§.sabinus.

a Noluit.] scilicet cõdẽnetur: & tamẽ contra eum nõ est lis contestata: quod est mirũ : aliàs contrà,nisi in iudicio appellationis:vt.j.de temp. 50 app.l.fi.§.illud.Vel dic hic quasi cõtestatã: vt.j. vbi in rẽ actio. l.ij.nã & in cor.dicit,condẽnetur absens secũdùm schema quod appellatur eremodiciũ.in §.si verò neq;. Item eoipso q̃ non phibuit,vr eum approbare: vt ff.ad Maced.l.si filius 60 familiãs.ij.& ff.furti aduer.nau.cau.sta.l.j.in fin.

† Iste text. etiam repugnat singula. secũdũ Pau. hic.& nõ re perit alibi: cui concordat c.dilectus. extra de pcur.

Absentẽ defendere nemo cogitur inuitus.

✱ alias factum.

Eremodiciũ & schema idẽ sunt.

absente † ex cuius domo iniquũ quid patior, ipsum qui id admisit, vel ei' curatorẽ cõueniã:cui datis ĩducijs licet denũciare dño causæ. qui si neq; p se veniat,neq; mittat: is qui primò cõuentus est præsentatus condẽnetur in quo sit obnoxius:insuper & is qui mittere noluit [a], si tamen omnino [b] appareat obnoxius. nã & de rebus eius satisfiet,si is qui præsens est,non sit [c] soluendo. ¶ Sed si nec ipse q̃ dñm præsentare debuit,cõpareat preconia [d] voce vocatus:cõdemnet [e],q̃a cõtumacia eius p præsentia [f] est. ¶ Quòd si desit actor [g] cũ re' veneuerit,siue miserit:absolued' [h] est:vt & dãna ei resartiãtur. ¶ Excipit [i] hîc si forma pragmatica [k] occasiõe publicę causæ pcedẽs præceperit queq̃ principali comitatui exhiberi,aut ex lege hoc ✱ fiat quale est sup appellatiõib'. ¶ Induciarũ verò tẽpus noua cõstitutione variũ præfinitũ est ex diuersitate locorum,q̃tuor scilicet mẽsiũ si vicina est prouincia,in qua hoc agit,vna aut duabus mãsionibus in medio pũciarũ cõstitutis.si verò mai' sit spatiũ,sex. Si verò ex Palestina,aut Aegypto,aut gentiũ longinquarum, octo mẽses sufficiat. Si verò ex Hesperijs gentibus,aut Septentrionalibus,aut Lybia, sufficiens visum est tẽpus nouẽ mẽsiũ.

TITVLVS XVI.
Vbi de possessione agi oporteat.

b Omnino.] id est omni tempore.

c Non sit.] ex sententia cõtra se lata.itẽ in rebus etiã absentis fit missio ex ea scilicet sentẽtia quę cõtra se absentẽ datur:nõ autẽ dico vt sentẽtia in præsentem lata habeat executionem in alium:licet hoc dicant quidam.

d Præconia.] hodie per edicta:quia vox preconis paucis innotescit:vt j.quomodo & quando iudex, authen. qui semel.vel hîc est speciale.

e Cõdemnetur.] p missionẽ in possessionẽ secundũ mensurã debiti, si lis nõ est cõtestata.idẽ si est, & nõ est liquidũ de causa. Si autẽ est contestata vel quasi,& liquidũ,datur definitiua:vt.§.de iudi.l.pperandũ.§.ij.

70 f Pro præsentia.] eius enim absentia dei pręsentia &c. vt.§.de iudi.l.properandum. §.cùm autem.

g Actor.] aliàs accusator: & tunc dic id est actor.

h Absoluendus.] ab obseruatione iudicij si lis non est contestata. aliàs definitiue: vt.d.l. properandum. §. & si quidem.sed & citari posset actor: vt.j.quomodo & quando index.in authen. qui semel.

i Excipitur.] hîc versicul' est leged' cũ pri.hui' aut.& itellige q̃ imperator vocat aliquẽ vt de cã cognoscat aliq̃,vel aliqd p republica faciat. interim eñ dilationẽ habet à iudice sub quo cõueniebat.& est pragmatica scriptura facta cõsilio pcerũ. Sed hęc exceptio videt corrigi in cor.e.§. 80 hãc dicẽtes &c.qd qdã cõcedũt. Vel dic nõ corrigi,sed noiat ibi psonas de qb' poterat dubitari:q̃a pl' solet timeri qd &c.vt dicit canõ.& ea quę notabilr fiũt, nisi spãlr notẽt, vident neglecta:vt ff.de iniu.l.itẽ apud.§. ait prętor.Et nõ.hic quę noua inducit aut.ista. Primò,q̃ dicit simplr oẽ priuilegiũ cessare.Secũdò, de denũciatiõe quę pmittit fieri dño : quod olim nõ licebat nisi in casu:vt.j. vbi in rẽ act.l.ij.Tertiũ de inducijs quę hîc sequnt:nã aliq̃ dãtur al's:vt.§.de dila.l.j.Quartũ de satisfactiõe rerũ absentis.Quintũ q̃ fertur definitiua secũdùm quosdã ante litẽ cõtestatã:

Pragmatica quæ sit.

Authentica, qua in prouincia.mul. ta iducit noua.

k Forma pragmatica] idest imperiale rescriptum.

¶ VBI DE POSSESSIONE AGI OPORTEAT.

¶ *Hoc titulo ubi de possessorio agitur iudicio,dicit,siue per interdicta,siue per alias actiones agatur.*

¶ *Causa uiolentiæ debet tractari ubi est possessio,uel ubi uis illata est h.d.Iac.but. Bal. & Sali.*

Impp. Valent.& Valens AA.ad Festum procons.Aphricæ. LEX Vnica.

Vbi aut [l] vis facta dicitur,aut momentaria possessio postulanda est:ibi loci iudicẽ aduersus eum qui possessionẽ turbauit,conuenit iudicare. D.viij.Calen.Iuñ. Gratiano & Dagalaipho Conss.

TITVLVS XVII.
Vbi fideicommissum peti oporteat.

¶ *Vbi hæreditas est, ibi fideicommissum peti potest.h.d.Sali.Vel sic:Hæc lex glossatur.ff.de iudi. in l.quod legatur.Bart.*

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Demetrio. LEX Vnica.

Fideicommissum [m] ibi petendũ esse vbi hrditas relicta [n] est, dubitari non oportet. PP. viij. Cal.Septemp. Chilone & Libone Conss.

TITVLVS XVIII.
Vbi conueniatur qui certo loco dare promisit.

¶ *Vbi solutio est in certum locũ collata:si alibi agitur,est actio arbitraria ratiõe loci in qua officio iudicis uenit interesse actoris uel rei.h.d. Bal.*

Imperator Alexander. A. Heraclidæ. LEX Vnica.

Qvi certo loco sese soluturum pecuniam obligat,si solutioni satis non fecerit : arbitraria [o] actione ,& [p] in alio loco potest conueniri , in qua venit

l Vbi.] CASVS. De possess. mea me deiecisti:vbi te conuenire debeã interdicto vñ vi pro possessione recuperãda, quęrit. Rñ.vbi possessio est.vel sic: Possessio erat Mut.i. districtu Boñ.me vi retinuisti. ibi cõueniẽdus eris vbi vis mihi facta est.i.i districtu Boñ.et sic sumit scdm aut.i sua 20 significatiõe in pri. gl.

1 l Vbi aut.] Aut p.i. nã nõ põt alibi fieri vis, q̃ vbi sit possessio. & sic vnũ casum ponit tñ hęc lex scdm quosdã, qđ non placet: imò põt fieri alibi vis,& alibi esse possessio:vt si possessio mea est Mutinę,ad quã cũ irevel 30 lẽ:in districtu Boñ. me detinuisti.si eñ suspicor me posse repelli: amitto possessionẽ,& agã vñ vi & Boñ.[a] vbi facta est vis: & Mutinę vbi est.i. existit possessio momẽtaria: vt ff.de vi & vi ar.l.j.§.i-terdictũ aũt hoc.& §.fi-ue aũt corpe.& sic duob' 40 locis cõuenitur: & aut ponit disiũctiuẽ. Quare possessio dr momẽtaria, dic vt dixi.§.qui le.p.l.fi.

¶ VBI FIDEICOMM.

Fideicommissum.] CASVS. Legatum vel fideicõmissum mihi reliquisti. vbi illud petere debeam,quęritur. Respon. quòd vbi hæreditas est, vel eius maior pars.

m Fideicõmissum.] quod in fideicommisso dicitur,idẽ in legato.fraternizant enim hodie.vt ff.de lega.j.l.j.

n Relicta est.] id est 60 factum est testñ. nam ibi defunctus videtur cum legatario contrahere: vt insti.de obli.quę est quasi contract.§.hęres.secundùm quosdam. quod non placet:quia non cum defuncto,sed cum hęrede legatarij contrahere videntur:vt ff.quib.ex cau.in pos.eatur.l.apud.§.fin.& l.seq. Dic ergo,relicta est id est existit, vt sit tertium adiacens [b]:vt ff.de leg.j.l.cùm res. sic & satisdatio petitur vbi existit:vt ff.vt lega.no.l. postquã.§.fi.& plenè hîc posses distinguere: vt ff.de iudi.l.quod legatur.in gl.j. legatarius &c.

¶ VBI CONVENIATVR QVI CERTO LO. DA.&c.

Vi certo.] CASVS. Mutuaui tibi.x.ea certo loco pu ta mihi soluere pmisisti: dolo vel culpa vel mora tua cepi 70 dilatione:an alio loco te cõuenire possim,quęrit. Rñ.q̃ sic cõditiõe certi ex mutuo arbitraria,i.q̃ veniet dãnũ qđ passus sum & etiã ppt' loci mutationẽ,iõ q̃a suo loco pecunia soluta nõ est.

o Arbitraria] adiectũ est.i.cõditione certi arbitraria, quę habet locum in tribus casibus [c]:vt ff. eod.l.ij.§. hęc autem actio.& l. si hęres.& l. aut.Et dicitur arbitraria : quia solus iudex ex suo arbitrio æstimat damnum vtriusque si alibi soluatur:vt instit.de ac.§.præterea quasdam.

p Et in alio loco.] s.quolibet:nã vbi te inuenero,ibi te &c.& p hoc.ff. de iudi.l.eũ.& de constitu.pecu.l.si duo.§.j.& de cõdi.inde. l.q certo. qđ nõ placet.Expoẽ ergo idoneo [d] & hic & in prędictis.ll. vbi scilicet habeat 80 forũ q̃ cõuenit:vt ff.de mune. & ho.l.vt gradatim.§.j.Et quęro,si certo loco pmisi,an eo loco quo fuit facta pmissio,possum cõueniri? Io dicit [e] q̃ nõ:q̃a nõ ibi,sed vbi est soluendũ,cõtrahi videt:vt ff.de act. & ob.l.cõtraxisse.& ff.eo.l.penulti. Alij cõtrà:& p eis.ff.de iud.l. hęres absens.§.fi. & l.oẽm. ADDITIO. Dicas quòd locus cõtractus non inspicitur, & ibi non potest conueniri,sed solum locus solutionis faciendæ inspicitur:nisi aliud actũ fit.pro quo Pe.de bel.per.in.l. contraxisse.§. alleg.alleg.l.quæro.vbi dicit esse casum. ff.de solu.vbi hoc tenet & sequitur Bar.

a Imò non Bononiæ, sed Mutinę vbi fuit collatus effect' violẽtię. ar. in l.cõtraxisse. ff. de act.& obli. Pau.

Legatarij nõ cũ defuncto,sed cum hæres de eius videntur cõtrahere.

b Hoc est verbum tertiæ personę nullã determinationẽ habens secũdum Dy.

c Tu dic in q̃tuor. Pau. hîc.

d Hęc vera, & cõiter tenetur.Pau.

e Et bene. Pau.

a ¶ Alterutrius.] vt quia vnius intereſt,non alterius.ſi autē vtriuſque, tunc ſecus ſecundum Ir.& P.ſed certè etiam ſi ſimul vtriuſque intereſt, vt plenè dixi.ff.eo.l.ij.in princi.

¶ VBI IN REM ACTIO EXERCERI DEBEAT.

IN rē.] CASVS. meā poſſediſti,quā cū petere vellem,dicis te nō eſſe cōueniendū, ſed eū q tibi vēdidit.vbi aūt 10 cōueniēd⁹ ſis,an vbi domicilium habes, an vbi actor q̄rit.rn̄. ꝙ ibi, vbi tu emptor:qa hęc forma iuris eſt, vt emptor ibi defendat̄,vbi forꝝ habet: vt ff.de iudi.l. vēditorē.

b ¶ In rem actio.] id eſt vendicatio.

c ¶ Non contra.] niſi 20 dolo deſijſſet poſſidere. vt ff.de rei vend.l. ſi auten.§.j. & §. ſed & is.

d ¶ Cōtra poſſidētē.] vt &.ſ̄.de alie.iu.mu.cau. fa.l.j.Sed quid ſi venditor vult ſuſcipe iudiciū ꝓ emptore, quaſi defendēdo ſeipſum: nūqd poteſt actore inuito?Quidā 30 ꝙ ſic:vt ff.de peti.hęre. l.ſed & ſi.l.§.itē ſi rē. in fi.§.&.ff.de app.l.ab executore.§.j. & ff.de re iudi.l.ſæpè. & de alie.iud. mu.cau. fa.l.iij.§.fi. Sed lex iſta dicit cōtra, & ff. de ꝓcur.l.ſi actor.ſed dic quòd pōt in foro emptoris:vt ff.de iud.l. vendi40 tor.niſi vt.ſ̄.de ꝓcur.l. fi.Nec ob.hęc.l.qa vēditor nō offerebat hîc iudiciū ꝓ emptore ſuſcipere.

e ¶ Congredi.] i. agi.

f ¶ Auctore.] vēditore.

g ¶ Vendicātem.] ſ.rē rōne dn̄ij:ſed dn̄ium nō petit cū habeat.verè eī̄ habet illud: quia ſi non 50 haberet, nō haberet rei vendicationem [a]:vt ff.de rei ven.l. in rē,in princi. vel dic, habet quo ad quid,& quo ad qd nō habet. Nam habere multis modis dr̄.vt ff.de verbo. ob.l.ſtipulatio iſta.§.habere. Vel dic vēdicat ſibi dn̄ium.i attribuit ſibi 60 dn̄ium.i. dicit ſe dn̄m.

h ¶ Denunciaſti.] ſ. ante ſententiam:vt ff. de euic. l.ſi rē quam.§.fi.& j̄.de euic.l. ſi controuerſia.&.j̄.de peri. & cōmo. rei vē.l.j.ſecus ſi nō denūciauit cū poſſet: vt ff.de euict.l.ſi fundo.§.fi.

ęſtimatio †,quod alterutrius [a] interfuit ſuo loco potius quà in eo in quo petitur, ſolui. D. vj. Id. Mart.Fuſco & Dextro Conſ.

TITVLVS XIX.
Vbi in rem actio exerceri debeat.

¶ Venditor debet defendere emptorem in foro emptoris:nec poteſt ex ꝓpria perſona declinare forū.h.d.Vel ſic:Forū qd' eſt declinabile à defenſo,nō eſt declinabile à defenſore.h.d.Bal.Vel ſic: Actio in rem datur cōtra poßidētē:nō cōtra actorē eius q nō poßidet.datur tamē cōtra illū regreſſus de euictione,ſi ſibi fuit lis denūciata.Et ſi uult defendere poſſeſſorē de euictione, tenetur ipſum defendere in loco ubi lis eſt inchoata:nec poteſt eum trahere ad forum ſuum.h.d.Pau.de caſt.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Pancratio. LEX I.

IN rem actio [b] non contra [c] venditorē,ſed cōtra poſidentē [d] competit. Fruſtra itaque deſyderas non tecum cōgredi [e],ſed cùm auctore [f] tuo dominium vendicantē [g],cùm te poſſidere cōtendas.Nā ſi denunciaſti [h] ei qui tibi vēdidit,intelligis euictiōis illi piculū imminere.Nec enim iuriſdictiōis forma [i],in eadē ꝓuincia cōſtitutis tàm petitore,q̄ poſſeſſore, ob auctoris perſonā, quem in alia ꝓuincia dicis cōſiſtere, debet immutari.D.Id.April.AA.& Conſ.

¶ Qui poßidet alieno nomine, poteſt reali actione cōuentus dominum in iudicio nominare: & datur ei dilatio ad denunciandum domino:quo non ueniente habetur lis conteſtata quantùm ad interruptionem præſcriptionis. & ſi citatus legitimè non comparet, fit mißio in poſſeßionem: & reuerſus non auditur de poſſeßione, ſed tantùm de proprietate. h.d.ſecundum Iac.bu.Bal.

Impera.Conſtantinus. A. ad vniuerſos prouinciales. LEX II.

SI quis † alterius nomine quolibet [k] modo poſidēs immobilē [l] rē,litē ab aliquo ꝑ in rē actionem ſuſtineat:debet [m] ſtatim in iudicio dn̄m noīare : vt ſiue in eadē ciuitate degat,ſiue in agro,ſiue in alia ꝓuincia ſit:certo dierū ſpatio à iudice definiēdo [n],eoq́; ad notionē eius ꝑducendo,vel ipſe in locis in quibus prędiū ſitū eſt ꝑueniēs, vel procuratorē mittēs,actoris intētiones excipiat.Si verò poſt huiuſmodi īdultū tēpus minimè hoc quod diſpoſitū eſt, facere maluerit : tanq̄ lite quæ ei ingeritur,ex eo die quo poſſeſſor ad iudicium vocatus eſt ad interrūpēdā longi tp̄is pręſcriptionē,conteſtata: iudex,vt vtpote [o] dn̄o poſſeſſiōis nec poſt huiuſmodi humanitatem ſui pręſentiam faciente,edictis legitimis proponēdis eum [p] citare curabit : & tūc in eadem uoluntate eo permanente negotiū ſummatim [q] diſcutiens,in poſſeſſionem rerum actorem mittere non differat : omni allegatione abſenti de principali queſtione ſeruata [r] D.x.Cal. Aug.Baſſo & Ablabio Conſ.

¶ In reali & perſonali actor ſequitur forum rei. Item reus poteſt conueniri in loco ubi eſt res. hoc dicit.Bal.

Imppp.Valentin. Theod.& Arcad. AAA. LEX III.

ACtor,rei forū, ſiue ī rē, ſiue in perſonā ſit actio,ſequat̄ [s]. Sed [t] & in locis in quibus res [v] ꝓpter quas cōtēdit̄, cōſtitutę ſunt, iubemus in rē actionem aduerſus poſſidentem moueri † .D.x. Cal. Iul.Arcadio & Bautone Conſ.

TITVLVS XX.
Vbi de hęreditate agitur, vel vbi hęredes ſcripti in poſſeſſionē mitti poſtulare debent.

i ¶ Forma.] quæ eſt vt vbi ipſe emptor forum habet,defendatur per ſe vel per alium:vt ff.de iud.l.venditor.

SI quis.] CASVS. Fundū ad me pertinentē nō tuo nomine ſed 70 alieno poſſediſti,quem petere volui.feci te citari:dicebas dn̄m non te eſſe.qd iuris ſit,queritur.Rn̄. ꝙ dabūtur tibi inducię, vt dn̄o denuncies vt veniat, vel ſufficientē pro ſe dirigat reſponſalem ad locū in quo ſita eſt poſſeſſio.Si autē venire noluerit,iudex legitimus edictis propoſitis faciet eum citari : & ſi in eadem voluntate perſeuerauerit:lit.conteſt. quaſi contra abſentem interrupta præſcriptione ex die quo poſſeſſor ad iudicium vocatus eſt, ſummatim de ea cognſcat, & me mittat in poſſeſsionem fundi: ſalua tibi reuerſo de proprietate quęſtione.

k ¶ Quolibet modo.] vt cōmodatarius rei immobilis,vel colon⁹, vel inqlinus q nō habet ius in re.Et dic idē in eo q habet ius in re.vt in feu80 datario,emphyteuta,vel fructuario,vel quocunq; modo teneat nomine alterius ſecūdū Io.Sed alij vt I.& P.dicūt aliud eſſe in eo q habet ius in re,vt in feudatario,emphyteuta,creditore,& fructuario ſuperficiario, & ſimilib⁹:vt ipſi nō poſſunt dn̄m nominare in iudicio:nec liberantur hoc faciēdo,ſed defendere cogūtur reſpectu iuris qđ habēt.Nā & vir ſi in dotem agit vel defendit,principaliter agere vel defendere dr̄ rōne iuris qđ habet:vt ff.de re iudi.l.ſępè.§.ſed ſciētib⁹.Itē fructuari⁹ reſpectu iuris qđ habet in re,tenet̄ ad exhi.vt.ff.ad exhi.l.Celſus.§.j.Itē emphyteuta dicitur poſſidere vt euitet ſatiſdationem:vt ff.q ſatiſd.cog.l.ſciendum.§.j.ſi ergo onus euitat,& on⁹ ſuſtinere debet circa defenſionē faciēdā.Sed an cōtra ciuiliter tm̄ poſſidentē det rei vendicatio?qdā dicūt ꝙ ſic, & fiat miſſio in rē ꝓ ciuili tm̄ ſi nō veniat q defendat:& nō fit pręiudiciū ī naturali. ff.de acq.poſ.l. pe.in prin.ſecundū Io. niſi naturaliter poſſidens ſciat, & patiat̄:vt ff.de re iudi.l. ſępè.in fin.§.j.Alij dicūt nō teneri rei vēdicatiōe eū q tm̄ ciuiliter poſi10 det,cū nō habeat facultatē reſtituendi. vt ff.de rei ven.l.officiū. ADDITIO. Vide de hoc Bart.in.l. Pōponius. §.ſi is q precario. vbi de hoc etiam per gloſ. magnam in fi. ff. de acqui. poſ.& quęrit etiam gloſ. ſuper rubri.ff.de rei ven. 20 & eſt caſus in. l. cuiuſcunq;. §.j. ff. de vſufruc.

l ¶ Immobilē.] ꝓ mobili nō poteſt dn̄o nūciare, ſed res deponit̄ ſi ſuſpecta perſona ſit:& agit̄ ff.qui ſatiſd.cog.l.ſi fideiuſſor.§.fi.&ī hoc caſu.ſ. īmobili loqt̄ dicta. l.officiū.ſed hodie idē ī re mo30 bili,ꝑ authē. q̄ in ꝓuincia.ſ̄.vbi de cri.agi oportet. ADDITIO. Dic ꝙ illa authē. loquitur in alio caſu.Pau.hîc.

m ¶ Debet.] id eſt poteſt:vt ff.an per aliū cauſa app.l. fi. vel debet ſi nunquam facturus eſt.

n ¶ Definiendo.] fortè 40 ſecundū legē.ſ̄.de dila. l.j. vel ſecundum authē. qua in prouincia. ſ̄. alle.

o ¶ Vtpote domino.] i.eo q dn̄m noīauit. ſed verius ꝓ vero dn̄o pone.

p ¶ Eum citare.] ſcilicet nominantē. Tu dic dominum, vt euidenter dicit litera ꝙ dominus 50 nunc primò citatur.

q ¶ Sūmatim.] nā poſſet petere rē per calumniam:& ideò fit hęc ſummaria cognitio an ad eū pertineat, vel non. ſic & j̄.de bo. author.iudi.poſ. authen.ei qui iurat.& ff. de car.edi.l.iij. §.cauſæ.

r ¶ Seruata.] imò & de 60 poſſeſſiōe:vt. j̄.de præſcrip.xxx.an.ſi quis emptionis.§.pe.contrà videtur quòd nec ad proprietatem:vt.ſ̄ de iudi.l. properandū.§. ſinautē reus. quę ſunt cōtra.Sol.vt ibi in.l. pperandū [b] Sed vſq; ad qđ tēpus auditur de proprietate? Rn̄. vſque ad.x.an.inter pręſentes, &.xx.inter abſentes. nam poſtea res erit vſucapta ſiue pręſcripta:quia iuſtè poſſidet q auctore prętore &c.vt ff.de acq.poſ.l.iuſtè.nec diſtinguitur vtrū res fuerit abſen70 tis,vel alterius. Aliud autē eſt in noxali actione.nā ſtatim efficitur dn̄s accipiēs,ſi primò poſſeſſor erat dominus:vt ff.ſi ex nox.cau.aga.l.ij.in fi. & de noxa.acti.l.& gn̄aliter.& idē dicimus in cauſa dāni infecti ꝙ in noxali.ſed in actione perſonali vſq; ad.xx. an.dicimus audiendū volentem recuperare poſſeſſionē, cùm nec poſſidat miſſus,vt ff. de acquiren.poſ.l. iij.§.fi.niſi miſſus eam vēdiderit, vel in ſolutū acceperit per iudicē.Item an ſtatim miſſus poſſideat, vel demum poſt annum? M.& Azo ſtatim. ſed P.& B.poſt annū.vt plenè dices.j̄.de pręſcri.xxx.ann l.ſi quis emptionis.§.pe.ſed hoc qn̄ lis nō eſt quaſi cōteſtata.at hîc erat q̄ſi cōteſtata.Ac.

ACtor.] CASVS. Tu Bonon̄.equum tuum quem poſſidebat 80 Mutin̄.petere voluſti: vbi conueniendus ſit,quęritur? Rn̄. quòd ibi vbi domiciliū habet ſcilicet Mutinę. licet Azo contra ſcilicet vbi res eſt.Si autē res ſit immobilis, puta fundus quem petere voluiſti, & apud Rhegium ſit fundus:& Mutin̄.vbi domicilium habet,& apud Rhegium vbi poſſeſſio conſtituta eſt,petere potes.

s ¶ Sequatur.] vt.ſ̄.de iuriſdi.om.iudi.l.ij.

t ¶ Sed & in locis.] q.d.non ſolùm ibi vbi habet domicilium.

v ¶ Res.] ſ.īmobiles ferè ſecūdū oēs.Sed Azo cōtra,qa hîc dicit īdiſtīctè & per

† Concor. c. P.& G. cum gl.j.in me.extra de offic.deleg.

a Hæc gl. placet doct. hîc Pau. Habere multipliciter dicitur,

† Iſta lex eſt ſingula. & nō reperitur alibi ī toto corpore iuris, ſecundū Paulum:licet de iure canonico habeat: vt in c.quoniā frequenter.extra vt lit. nō conteſt. & concor. gloſ.j. ī c.edoceri. in pri. extra de reſcrip.

Poſſeſſor rei mobilis an poſſit domino denūciare.

† Concor. c. ſanè. extra de foro compe.

b Dicas q; miſſio in poſſeſſionē fit anī lit.cōteſta. & tūc auditur de poſſeſſione & ꝓprietate: vt d.l.ſi qs emptionis. §.pen. quādoq; fit poſt litē cōteſtatam vel quaſi:& tūc nō audit̄ de poſſeſſiōe, ſed de proprietate: vt hîc.qnq; fit poſt diffinitiuā ſn̄iam, & tunc non audit̄ nec de proprietate nec de poſſeſſione: vt d.l. ꝓperandū. §.ſinautē reus.& j. quō & qn̄ iudex.l.conſentaneum. Bal.

& per id quod est.ff.de iudi.l.q̄d legatur.§.si autem.& pro eo in eodem ti.l.sed & si susceperit.§.fi.sed certè secundùm H.in mobili aliud videt̄ dicẽdũ,scilicet ꝙ sufficiat satisdare iudicio sisti in suo foro:vt.ff.de off. pręsi.l senatus.&.ff.qui satisda.co l.si fideiussor.§.fin. nisi in causa vbi sufficit nuda cautio propter priuilegium legationis: vt.ff. de iudi.l.ij.§. penult. Vel loquitur ibi, cùm persona suspecta nõ erat. aliàs satisdabit, vel res deponi debebit: vt.d. l.si fideiussor.§.fin. Alij dicunt ibi primò litẽ cõtestari vbi res est:& posteà satisdari. quod posset esse verũ si actio esset tempore peritura:vt.d.l.senatus. Sed q̄d si reali te conuenio hîc vbi habes domicilium, & res est alibi: quis executioni mandabit? Rñ.iudex illi⁹ loci vbi est res ex denunciatione hui⁹,sicut fit in vera definitiua: vt .ȷ̃. de iurandi.l.ꝑperandũ §. si autem re⁹.&.ff. de re iudi.l. à diuo pio.in prin.& vera interlocutoria : vt . ff. de bo. autho. iud.pos.l. cùm vnus.§.fin. Item in cuius electiõe est, in loco domicilij,vel vbi res est,eligere forum.? Rñ actoris b: vt.ff.de iudi.l.ij.§. planè. & si perfecta.Accur.

Subaudi sententiã latam ꝑ acto re.Pau.

Ista glos. in pallegat q̃n q̃s habet plures iu dices sub q. bus pôt conueniri, electioeft acto ris coram quo côueni at.probat in l.ȷ̃.de iu. ris.om. iud. &.j. de pręscript. longi tempo.l.fin. Pau.de cast.

Siue agatur edicto diui Hadriani,siue petitiõe hæreditatis, agi debet ubi est res.Itẽ petitio hæreditatis põt moueri in loco domicilij hæredis .h.d. Bal. Vel sic, & clarius: Iudiciũ possessoriũ ubi res sunt sitæ:iudicium uerò petitoriũ etiam in domicilio cõuenti possunt agitari.Sali.

Impp. Valenti. & Galienus AA. Messalę.
LEX VNICA.

ILlic [a] vbi res hæreditarias esse proponis,hæredes in possessionem rerum hæreditariarum mitti postulandum [b] est. Vbi autem domicilium habet qui conuenitur:vel si ibi vbi res hæreditariæ sitæ sunt, degit [c] :hæreditatis erit controuersia terminanda.D.vij.Calen.Maij, Seculari & Donato Cons.

§VBI DE HAEREDITATE AGITVR &c. § *De hoc finis l.& ubi scripti & c. de hoc principium.l.*

ILlic.] CASVS. Pro hęreditate ad te pertinente contra possessores hæreditatis interdictum quorũ bonorũ intentasti. in isto possessorio iudicio vbi mitti debeas in pos.rerũ hæreditariarum, quæritur? Rñ. ꝙ ibi vbi res hęreditarię sitę sunt.Si autem pete. hære. cõtra eos intentasti : vbi domiciliũ habent, & vbi hæreditas est, eos cõuenire poteris: sed & vbi degunt. quod intellige maximè : quia idẽ est si ibi nõ degunt.

a § Illic.]& à iudice illi⁹ loci in cuius territorio sunt:vt.ff.de iuris.om. iu. l.fi.& dixi.ȷ̃.ti. proxi.l. fi.

b § Postulandũ est.] per interdictum quo.bo. vt ff. quor.bo.l.j.in prí. vel ꝑ officiũ iudicis,vel ꝑ cõdi.ex lege,q̃ est.j.de edic.diui Had.tol.l. fi.

c § Degit.]maximè si ibi degit.nam idẽ si ibi nõ degit vbi sunt res,quia pôt erat cõueniri vbi sunt res,ad instar merè realis:vt.ȷ̃.titu.j.l. fi. & argu.ȷ̃.vbi de pos.agi opor.l.j.cùm hæreditatis petitio sit,& in rem,nõ solùm in personam:vt.j.de pe.hære.l.hæreditatis.

TITVLVS XXI.
Vbi de rõciniis tam publicis quam priuatis agi aportet.

§ *De administratione priuata ibi debet ratio reddi,ubi administratio gesta est.h.d. Bal. & Sali.*

Impera. Diocle.& Maximia. AA.& CC. Gerontio.
LEX I.

EVm qui aliena negotia siue ex tutela, siue ex quocũque alio titulo [d] administrauit [e] : vbi hæc gessit, rationẽ [f] oportet reddere.Dat.vij. Cal.Augu. Annibalione & Asclepiodoto Cons.

§ *Ibi debet reddi ratio publicæ administrationis, ubi administratio gesta est, quia ibi habilius instructio sufficiens habetur, & uerissima possunt testimonia monstrari.h.d.Bal.*

Impera Honor.& Theod. AA Macedonio magistro militum.
LEX II.

NEmo [g] post depositum cingulum [h] suæ priuatæ vitæ reditus,ob negotiũ quod militiæ cã est ei exortũ præstandi ratiocinij gratia eius numeri in quo militauit, vel quẽ ipse gessit,à quocũq; [i] pulsatus,fori [k] præscriptionibus vtat̃. vnũquemq; enim sup huiuscemodi causis,id est publicis quas dum militaret exercuit,vel sup rõcinijs militaribus per quæ suos contubernales afflixisse asserit̃ [l], in militari [m] oportet iudicio respondere: in quo & instructio sufficiens [n],& nota testimonia, & verissima possunt documenta p̃stari.D.ij. Id.Iu. *cons.

§VBI DE RATIOCINIIS, TAM PVBLICIS QVAM PRIVATIS AGI OPORTET.

EVm qui.] CASVS. Tutelã alicuius pupilli,vel adulti curã administrasti.finita tutela,vel cura vbi cõueniri debeas q̃ritur.rñ.nõ ibi domiciliũ habes,sed ibi vbi administrasti,puta si fueris Mutinæ & Bononię curã vel tutelã administrasti, Bonoñ. es cõueniendus,& illuc trãsmittẽdus si alibi habes domiciliũ.

d § Titulo.]vt argentarius,vel procurator,vel quocunq; modo: vt hîc &.ff.de iud.l.hęres absens.§.j.&.l.argentarium.& de procur.l.neq;. & de condi.& demon.l.cùm seruus §.j.

e § Administrauit.]ff.de iudi.l.hęres absens.

f § Rationem.]redditur ratio vilicatiõis,vt insti.de ob. q̃ ex quasi cõ. §.sicut aũt. Sed an debeat trãsmitti si ibi nõ inueniatur? Quidã ꝙ sic & sic speciale:vel non speciale,quia & idẽ in cõtractibus fit q̃nq;: vt.d. l.hæres.§.j.diximus.in l. autem sequenti constat ꝙ sit transmissio.

NEmo.] CASVS Aliqs cõstitut⁹ ad subministrandũ militib⁹ stipendia,minus quam recepit impendit,finita administratione si appareat cum malè administrasse,vbi conueniri debeat,quęritur.rñ. quòd non vbi domicilium habet,sed vbi administrauit.s.sub magistro militũ sub quo tẽpore administratiõis militabat.& hoc sine fori pręscriptiõe vel exceptione: vt si dicat se non esse conueniendum vbi administrauit, sed vbi domicilium habet,non audiatur.

g § Nemo.] superior.l.de priuato:hęc de publico dicit.Accur.

h § Cingulũ.] fuerat enim iudic.& sup aliqua ꝓfessiõe militũ vel negotiatorũ vt ȷ̃ de iuris om.iu.l fi.

i § Quocunque.] idoneo ad petendum.

k § Fori.] vt dicat se non conueniendũ sub eo iudice sub quo conueniuntur alij de illa militia.

l § Asseritur.] qa multa ꝓ expẽsis ab eis accipiebat, & eis parum p̃stabat.

m § In militari.] hodie adiũgitur episcop⁹: vt in aut. vt iudi. sine quoquo suffrag. §. necessitatem. col ij.& de col.§.sup hoc col. ix.

n § Sufficiẽs]sic.ȷ̃.qñ im pe.inter pu.& vi.l.j. in fi. j.respõ.& in authen. vt om obe.iudi.§.hæc consyderantes.col. v.

† Aliàs vbi causas stat⁹ agi oporteat.

TITVLVS XXII.
Vbi causa † stat⁹ agi debeat.

§ *Si seruus aufugit à domino ad aliam prouinciã, causa possessionis tractatur eodem loco, sed causa proprietatis examinetur coram iudice unde aufugit.h.d.secundum Iac.de Are.Bal.*

Impe.Alexãder A.Aurelio Aristocra. L.I.

EA ǒ quæ a te,cum tibi seruiret ǒ [o] fugit,& ĩ aliã prouinciã se contulit libertatẽ sibi vindicãs [p],non iniuria [q] eo loco † litigare cõpellenda est, vñ quasi fugitiua recessit [r]. Ideòq; remittere eam in prouinciam in qua seruiuit pręses prouincię qui eo loco ius repręsentat,curæ habebis [s]: sed nõ vbi deprehensa est,audiri debet [t]. PP.xij.Cal. Septemb. Pompeiano & Peligno Cons.

ǒ *Quæ à te.*
ǒ *Refugit.*

§VBI CAVSA STATVS AGI DEBEAT.

EA quę.] CASVS. Si ancilla tua à te fugiens, & in alienã ꝓuinciã se conferens asserit se liberam: vbi cã status agi debeat,queritur.rñ.ꝙ nõ ibi vbi eã dep̃hẽdisti, sed ibi vbi seruierat antequã se in fugam inconsultè reciperet.

† Concor. gl.ij in.c.de seruorũ. ex tra. e ser.nõ ordinan.

o § Seruiret.]id est erat in possessiõe seruitutis.

p § Vindicãs.]i.in libertatẽ proclamans postea quam constiterit eam esse possessam in seruitute.

q § Non iniuria.]sed de iure.

r § Recessit. nisi diu.i.x. annos morata est in possessione libertatis bona fide:id est putans se liberam iustis, rationibus ducta vel iniustis rationibus.xxx.ann.vt.ff. de acqui.posses.l.iij.§. si seru⁹ &.l.per eum.§.j.&.ff. qui & a qui ma.li.l.si cum fideicommissa.§.Aristo.& ad hoc.ff.de libe.causa.l.liberis.§.si &.l.igitur sciendum est &.j.de pręscrip.long.tempo.quę pro lib l.j.&.j.de li.cau. l.ea quę.&.j.de proba l vis eius.& de ser.fu.l.cùm seruum. Accur.

Libertas quanto tempore pręscribitur.

§ *Procurator Cæsaris non est iudex competens in causa status.h.d.Paul.de cast.*

Imp.Decius.A.Felici.
LEX. II.

PRocuratores nostros [v] status [x] causas examinare nõ posse,omnibus notũ est [y]. PP.Calend. Decemb.Decio.A.ij. & Grato Cons.

§ *Quando ille qui dicitur seruus, est in possessione libertatis,debet conueniri ubi est: & illud dicitur eius forum.hoc dicit cum.l.seq.Vel sic: Etiam in causa status actor sequitur forum rei,licet actor sit senator.h.d. Salic.*

Impp.Diocleti.& Maximian AA.&.CC. Zenoniæ.
LEX III.

s § Habebit.]cognoscẽdo primò & ꝓnũciãdo sup possessiõe:nõ ꝑ vñ vi vel vti pos.interdictũ,cũ sit res mobilis. Itẽ qa nec dicit ꝙ seipsum possideat,sed fit hoc officio iudicis,vel interdicto vtrobi.Ibi ergo q̃rit̃ & pronunciat̃ de possessorio: sed petitorium seruatur in loco vnde aufugit:& sic diuiditur causę cõtinentia.& sic est contrà.ȷ̃. de iudi.l. nulli.

t § Debet.]in petitorio.

PRocuratores.] CASVS. Si priuatus priuato status moueat quęstionẽ,puta dicit aliquẽ esse seruum,qui se pro libero gerit: an ꝓcurator Cęsaris q cognoscit inter fiscũ & priuatũ, cognoscere possit quęritur.Rñ.ꝙ non.vel dic ꝙ si inter fiscum & priuatum de seipso &c.

v § Procuratores nostros.]scilicet Cæsaris.

x § Status.]scilicet ingenuitatis.

y § Notũ est.]ĩter duos ꝑuatos ĩuitos.s.c⁹ ĩter fiscũ & priuatũ:vt dicũt j c.l.iãdudũ qđ ñ placet:nã nec ĩter fiscũ & ꝑuatũ:vt.j.ne de sta.defun. l.si pr̃. Dic ergo ꝙ in.l.iãdudũ.erat vice p̃sidis:vt.ȷ̃. de pe. iudi.l.j. Vel tertiò si inter fiscũ & priuatũ de aliquo seruo vel liberto sit qõ, qa qlibet ad se ꝑtinere dicit:cognoscere põt. si inter fiscũ & hominẽ priuatũ qui se liberum vel ingenuum asserit,tunc non potest:vt hîc, &.d.l. si pater. Vel quartò distingue quæ quęstio est status: vt si quidem ingenuitatis,non possit:vt hîc,& dict l iamdudũ.in fi.Et ꝙ hęc sit causa libertatis, habes.j.de ordi.cognitio.l.si status.& dict.l.si pater. An alterius.

Procurator Cæsaris an possit cognoscere de causa stat⁹.

ſtatus, & tūc pōt: vt in pri. dictæ. l. iādudū. vnde valet: vt. ff. e. l. ij. & iij.

Si in poſſeſsione.] CASVS. Alicui mulieri in poſſeſsiōe liber ſtatis cōſtitutæ quæſtionem ſtatus mouiſti. vbi hęc ſtatus quęſtio agitari debeat, quęrit. rñ. ꝙ in foro mulieris cui ſtatus quæſtio mouet.

a Decoretur.] vt. ff. de lib. cau. l. liberis. §. fin.

SI in poſſeſsione libertatis cōſtituta es: cùm in ſtatus etiā quæſtione actor rei forū ſequi debeat: ibi cauſam liberalem agi oportet, vbi conſiſtit, quę ancilla dicitur, licet ſenatoria dignate actor decoretur [a]. Dat. ij. Id. Maij. AA. Conſ.

Iidem AA. & CC. Siſiniæ. LEX IIII.

SI ex † poſſeſsione [b] ſeruitutis in libertatem quis proclamet: ibi agi oportere ſtatus cauſam, vbi domicilium conſtitutum habet qui ſe dominum dicit, non eſt ambigui iuris. Dat. ij. non. Mart. Byzantio CC. Conſ.

Cauſa ſeruitutis & libertinitatis quæ eſt inter fiſcum & priuatum, poteſt per procuratorem Cæſaris examinari: cauſa uerò ingenuitatis pertinet ad iuriſdictionem præſidis. Bal.

Iidem AA. & CC. Diogeni præſidi Inſularum. LEX V.

IAmdudum † à nobis ſtatutum eſt, vt ſi quæ cauſæ libertinitatis [c] & ſeruitutis [d] in prouincijs inter fiſcum & priuatos exorientur, ad rationalem [e] vel magiſtrum [f] rei priuatæ, hoc eſt vnde [g] motæ eſſent quæſtiones, remitterentur: ſi quæ verò ingenuitatis [h] eſſent, à rectore prouinciæ examinarentur. D. iiij. non. Auguſt. CC. Conſ.

Etiam poſt quinquenniū manumiſſus de facto pōt ꝑcurare in ingenuitatē: quod olim nō poterat niſi ex domini auxilio, hoc eſt ex gratia Cæſaris. h. d. Vel ſic: Cōtra ſtatū nō præſcribitur ſpatio quinquēnali: ſed pro ſtatu ſicut in glo. Bal.

Imperator Iuſtinianus A. Mennæ prefecto pretorio. LEX VI.

IN litibus quibus vtrum ingenuus an libertus ſit aliquis quęritur, quinquennij † præſcriptionem [i] (poſt quod diuino [k] adiutorio opus eſſe veteres leges præcipiebant [l]) in poſterùm ceſſare ſancimus: & huiuſmodi lites etiam poſt memoratum tēpus ad exemplum cæterarum, vel in prouincijs apud earum moderatores, vel in hac alma vrbe apud competentes maximos iudices examinari. Quod etiā ſi clariſsima perſonæ [m]

Si ex poſſeſsione.] CASVS. Ex poſſeſſione ſeruitutis ꝓclamaſti in libertatē. vbi cauſa ſtatus agi debeat, quæritur. rñ. ꝙ ibi vbi conſiſtit qui ſe dñm dicit.

b Si ex poſſeſsione.] hęc lex eſt contra ad ſuperiorem: & eſt idem in. d. l. liberis. & ꝭ. de libe. cau. l. eam quæ. & ff. de proba. circa. & l. ſi quis liberū.

† Concor. glo. ij. in c. ij. extra de ſer. nō ord.

IAmdudū.] CASVS. Inter priuatū & fiſcum de quodam ſeruo, vel liberto erat queſtio: qa priuatus dicebat eum eſſe ſeruum ſuum, vel libertū: econuerſo fiſcus ſuū eſſe dicebat. an procurator Cæſaris de iſta cauſa cognoſcere poſsit, quæritur. rñ. ꝙ ſic. Si autē fiſcus dicat aliquem eſſe ſeruū ſuū: econuerſo ille aſſerat ſe ingenuum, quis cognoſcere de cauſa debeat, quęritur. Rñ. quod preſes prouinciæ.

† Concor. glo. ij. in fi. in. c. ij. extra de ſeru. non ord.

c Libertinitatis.] hîc agebat vice præſidis. vel aliter vt modò dixi in. l. ij. huius tituli.

d Et ſeruitutis.] puta qa fiſcus vocabat aliquem ad ſeruitutē, & ille dicebat ſe manumiſſum à fiſco, vel ab eo cui ſucceſſit fiſc⁹. at in ſequēti rñſo dicebat ſe ingenuū cùm ad ſeruitutē vel libertinitatem vocaretur.

e Rationalē.] hic agebat vice preſidis, vel aliter, vt modò dixi in. l. ij. huius tituli.

f Vel magiſtrum.] vel pro id eſt.

g Vnde.] id eſt de quo eſt quęſtio an poſsint cognoſcere. Accur.

h Ingenuatis.] ſ. inter fiſcum & priuatū: vt. ꝭ. ne de ſta. defun. l. ſi pater. & ꝭ. e. l. procuratores. & de poe. iudi. l. placet. j.

† Dimenſionem.

IN litibus.] CASVS. Hominē ingenuum vt ſeruum poſſediſti. de facto cū manumiſiſti. an elapſo quīquēnio in ingenuitatē ꝓclamare poſſit, quæritur. reſpōdet ꝙ ſic, licet olī cōtrariū obſeruaret ſine prīcipis bñficio ſuper hoc impetrato & obtento: & poſt quinquennium de cauſa iſta cognoſcat ipſe præſes, nec refert an fuerit clariſsimus, vel nó, qui talē fuit paſſus queſtionem.

i Præſcriptionem.] aliâs dimenſionem.

k Diuino.] id eſt reſcripto conceſſo per principem.

l Veteres leges præcipiebant.] olim enim ingenuus de facto manumiſſus nō poterat in ingenuitatē proclamare vltra quinque annos, niſi auxilio prīcipis: vt hîc in prī. & ff. ſi liber. inge. eſſe di. l. ij. §. j. & ij. quod corrigitur, vt hîc ſubijcit. & arg. ꝭ. de pręſcrip. long. tempo. quę pro li. l. fi. Item videtur corrigi totus tit. ꝭ. ne de ſta. defunct. per iſtā legem. Sed illa loquitur de defuncti ſtatu: hîc viuentis. Item hîc ad bonū: ibi ad malum reuocabatur in ſeruitutem. Accur.

m Clariſsima perſona.] ſcilicet quæ ad ingenuitatē prouocat, vel contra quam fit prouocatio.

n Super tali cōditione.] ſ. quæ ad ingenuitatē ꝓuocat, vel cōtra.

VBI QVIS DE CVRIALI VEL COHORTALI ALIAVE COND. &c.

SI quis.] CASVS. Nuncius vel ꝓcurator vel executor cōmunis Boñ. in ciuitate Mutiñ. ſe contulit: & ſub magiſtro nūciorum militare cœpit. vbi cōprehēſus ſub quo iudice cōueniri debeat, ꝗrit. Rñ. ꝙ in territorio illius ſub cuius capt⁹ eſt: nō expectato eo ſub quo militare cœpit: & cōuict⁹ ſocietati eorum quos declinauerat congregetur.

ſuper tali [n] cōditione, vel etiam ſeruili quęſtionē patiatur, tenere cenſemus. Dat. iij. non. Auguſt. ✱.

TITVLVS XXIII.

Vbi quis de curiali vel cohortali aliave conditione conueniatur.

Si curialis uel cohortalis à curia aufugerit, poteſt per eos à quibus fugerit, propria authoritate capi ubicunq; reperitur, & cōuictus reduci per iudicē ad priſtinū ſtatū. h. d. Bal. Vel ſic: Curialis uel cohortalis fugiēs poteſt capi, & agitur cā poſſeſſionis ubi capitur: de proprietate uerò ad locum unde aufugit, remittitur, ſecundū Ia. But. & Sali.

Impera. Arcad. & Honor. AA. Floro pręfecto præto. LEX I.

SI quis vel curiæ, vel officijs iudicū, aut alijs quibuſcunque corporibus obnoxius [o], intra prouinciam ab ijs [p] erit quos aufugit cōprehenſus [q]: non expectata eiuſdē iudicis notione, ſub quo ꝑ ambitū [r] cœperat militare [s], penitusq; emēdicati honoris præſcriptione ſummota, à iudice [t] qui in locis aditus fuerit, audiatur [v]: manifeſtarumque rerum probatione cunuictus, eorū ſocietati quos declinauerat, aggregetur. Da. xij. Cal. Aug. Mediolani, Cæſario & Attico Conſ.

Homines obnoxiati, uel qui pro exactionibus, uel cōcuſſionibus cōueniuntur, nō poſſunt fori præſcriptionē opponere, niſi ſint milites armatæ militiæ, uel ei ſpecialiter ſit cōceſſum. h. d. Bal.

Impera. Theo. & Valenti. AA. Cyro præf. prætorio. LEX II.

HAc perpetua lege ſancimus prouincialibus iudicijs non poſſe fori præſcriptionē opponere eos qui ad curias vocantur [x], vel cohortalibus [y] deberi dicunt officijs, vel alijs corporibus obnoxij ſunt: eos [z] etiam qui ſuperexactiones, vel concuſsiones [a] perpetraſſe firmentur: exceptis videlicet ijs qui armata [b] militia prædicti ſunt,

No. ex hac. l. in fugitiuo regulam, vbi te inuenero, ibi te iudicabo. & eſt ſpeciale propter fugam, ſecundū glo. & bal.

o Obnoxius.] in aliqua ciuitate.

p Ab ijs.] vel procuratoribus eorum.

q Comprehenſus.] in alia ciuitate. Sic ergo ſpāle eſt hic vt liberā perſonā qs ſua authoritate capiat. ſic & ꝭ. de decur. l. generali. li. x. & ff. quæ in frau. cre. ait prætor. §. ſi debitorē. Et eſt rō: quia ſicut ſeruū in fuga cōſtitutū adhuc dñs poſsidet: vt ff. de acq. poſ. l. rē quę nobis. & l. iij. §. Nerua. & §. ſi ſeruus ita & hūc. Et ſic non videt cape qđ ſit alienum, ſed retinere qđ eſt ſuū. Itē capit hic, vt ſubijcit, vt ad iudicē deducat, qui cognoſcat, & iuſtitiā exhibeat. & ſic nō eſt contra. ꝭ. de iudæis. l. nullus.

Perſonā liberā quiſq; poſſumus propria authoritate capere.

r Per ambitum.] id eſt malū deſyderium.

s Militare.] in militia inermi: vt quia apparitor, executor, ſcriptor, & primiſcrinius. ſecus autē in militia armata: vt. ꝭ. l. ꝑ. xi. & in hoc differt. itē & in hoc qa hic aufugit: ī ſequēti nō aufugit, ſed dicit debere eſſe de curia, vel cohorte vel corpore. Ac.

Militia quædam eſt inermis.

t A iudice.] quolibet, q ordinarius ſit in eo loco vbi eſt cōprehenſus. & ſic not. vbi te inuenero &c. & propter hmōi fugam. Sed qđ ſi ille ordinarius erat ſub quo militabat? rñ. ēt ſub eo pōt qō hęc proponi. nō enī vetat hæc lex: ſed dicit illū cognoſcere in cuius territorio eſt captus nō expectato eo ſub quo militabat. Itē qua actione petit cū ſit libera perſona? Rñ. offō iudicis vel vtili in rē cā adiecta: vt. ff. de rei ven. l. j. §. j.

Perſona libera quā actiōe eſt petenda.

v Audiatur.] & expediatur vſq; ad tres menſes hęc cauſa: vt. ꝭ. de decu. l. generali. lib. x.

HAc perpetua.] CASVS. Si adſtrictus curię ab officio ſibi deputato ſe ſubtraxit, vel actor aliqs de negotio alicui metū, vt ab eo aliqđ extorqueret intulit: ſi de his qō mota fuerit, qs cognoſcere debeat, quærit. Rñ. ꝙ præſes ꝓuincię, nulla fori pręſcriptiōe opponēda, niſi miles fuerit, vel principis bñficio fuerit munit⁹, quo min⁹ ſub ꝑſide cōueniat: qb⁹ cauſis à ꝑſide ꝓuincię aliqđ ꝓfert ꝙ ad magr̄m militū qō termināda referat. & hoc in prima & ſcda pte. in tertia dicit ꝙ ſi aliqs pupillus ꝑſtationib⁹, vel debitis obnoxi⁹ inueniat, nulla gaudeat fori præſcriptiōe qn ſub præſide cōueniat, niſi principali priui. muniat aut pręfecti pręſidis nullo modo declinet examē. & hoc in tertia. Si q aūt hui⁹. l. contēptores fuerint, inuēti à pręſide ꝓuincię puniant.

x Vocantur.] i. reuocatur.

y Cohortalibus.] cohortales erant magis cohortati quàm curiales.

z Eos etiā.] repete nō poſſe &c. Et dic ꝙ ſuperexactū eſt, reſtituit in duplū ſine vi ablatiua, aīs ī triplū: vt. ꝭ. de ſupexac. l. j. li. x. & ff. de pub. l. li citatio. §. qđ illicitè.

a Vel cōcuſsiōes.] quas fecerūt dū erāt in offō.

b Armata.] ſuper quibus non poteſt inijci manus.

a ¶Curiæ nomen.] quia dicitur curiæ adſtrictus.
b ¶Ad magiſteriam.] i.magiſtrum militum.
c ¶Poteſtatem.] vt cõdemnet, ipſe tamen præſes cognoſcet: ſed certè imò narrando factum vt cauſam audiant & exequantur. Accur.
d ¶Prouinciali.] ſubaudi à nam ſunt ablatiui.
e ¶Euentum.] i. ſniam ſuper eo de quo impetuntur.

vel alijs q ſpeciali beneficio principali ſeſe defendũt: ita tñ, vt cui ex militaribus viris curiæ nomen [a], vel cohortalis officij quæſtio ingeratur, rector prouinciæ ſup eius nomine tã ad ſedẽ tuæ magnificẽtiæ, quã ad magiſteriã [b] vel cõpetẽtẽ referat poteſtatẽ [c]: vt ij qui velut debiti poſtulẽtur, prouinciali [d] iudicio deſtinati, ibi euẽtũ [e] iudicij expectant, vbi iura moueri pcipiũt huiuſmodi quæſtiones. ¶Super publicis autẽ functionibus & debitis nemini liceat fori pſcriptionẽ opponere [f], pter [g] eos q ſpecialiter excepti ſunt. ¶Cæteros [h] excelſæ tuæ ſedis, & rectorũ puĩciarũ ĩ quolibet negotio declinare minimè poſſe iudiciũ decernim⁹: ita vt qui tã ſaluberrimã legẽ ptinaciter violare tẽtauerint, ſciãt à moderatorib⁹ puinciarũ aduerſus ſe tãquã cõtumaces ſentẽtiã [i] pferẽdã. D.xij. Cal. Oct. Cyr. V.C. Cõ.

f ¶Opponere.] etiã ſi prædiu ſint armata militia: vt.j.in qui.cau.mi.fo. præſcrip.l.j.circa prin. & quod ſubijcit, pter eos &c. nõ excipit de præcedentibus, ſed ad ſubſequẽtia refertur: quaſi diceret, cæteros præter eos &c. Vel dic excipi illos quos ſuprà excipit ſcilicet militantes armatos.
g ¶Præter eos.] vel eſt hîc.§.vel.j.cæteros &c. & ſecundũ primũ nõ refert ad proximum.
h ¶Cæteros.] reſpicit vel.j.vel.ſ.
i ¶Sententiam.] cùm lis erat conteſtata: vel verius de pœna contumaci imponenda dicit: vt.ff.ſi quis ius di.nõ ob.l.j.& ſic falſa eſt nota quã quidam hîc faciunt, q ſententia ante lit.cõteſtatam fertur [a]. Nota etiã hîc ordinariũ nõ recuſari, vt &.ſ. de iu. di.aut.ſi verò contigerit.

a Guillel. de Cugno ſic intelligit quod etiam definitiua ſententia proferatur in contumacẽ in caſibus hîc poſitis: qd ſequit hîc Bar.& dicit mẽti tenendum.

¶VBI SENATORES &c.

QVicunque. CASVS. Si clariſsimus aliquis virginẽ rapuerit vel fines inuaſerit, vel in aliquo crimine deprehenſus fuerit, vel crimẽ committat, nulla fori præſcriptione opponenda puniatur à præſide prouinciç in qua deliquit: quia omnẽ dignitatẽ huiuſmodi crimen excludit.

TITVLVS XXIIII.

Vbi ſenatores, vel clariſſimi ciuiliter vel criminaliter conueniantur.

¶Qui occaſiõe criminis cõuenit occaſine dignitatis nõ illuſtris priuilegio fori nõ vtit.h.d. Vel ſic: Reatus excludit omnẽ honorẽ.h.d.Bald. Vel ſic: Dignitas clariſsima non prodeſt quominus clariſsimus conueniatur ubi deliquit.h.d.Sali.

Imp. Conſtantinus A. ad Octauium comitẽ Hiſpaniarum. LEX I.

QVicunque [k] non illuſtri [l], ſed clariſsima dignitate tantũ pditus virginẽ rapuerit, vel fines aliquos inuaſerit [m], vel in aliqua culpa [n] ſeu crimine [o] fuerit deprehẽſus [p]: intra prouinciã in qua facinus perpetrauit, publicis [q] legibus ſubiugetur †, nec fori præſcriptiõe vtatur. omnem enim huiuſmodi honorem reatus excludit [r]. D.ij. Non. Decembr. Gallicano & Baſſo Conſ.

k ¶Quicunque.] Prima, in clariſsimis & criminalibus tantùm. Secunda, in ciuilibus & clariſsimis & ſuperioribus. Tertia, in criminalibus & ſpectabilibus & ſuperioribus.
l ¶Non illuſtri.] in illis enim diſtinguitur: vt j.eo.l.quoties.
m ¶Inuaſerit.] & accuſatus fuerit de crimine.
n ¶Culpa] p qua nõ tãtum ſicut pro dolo cõdẽnatur: vt.ff.ad legem cor. de ſica.l.in lege.
o ¶Seu crimine.] quoniã voluntatẽ nocendi adeſſe oportet.j. ad legẽ corne.de ſica.l.j.
p ¶Deprehenſus.] ſecus ſi conuictus, ſed nõ deprehenſus: quod placet imò idẽ vtrobiq;: vt.ff.de ri.nu.l.palã.§.quç ĩ adul.

†Concor. c.vlt. extrà de fo. cõpe.

¶Senatores in ciuilibus cauſis poſſunt conueniri ubi habẽt domiciliũ uel maiorẽ partẽ bonorũ: uel ubi conuerſantur: in urbe uerò corã ſuis iudicibus. hoc dicit Bal. Vel ſic: Senatores, uel conſtituti in dignitate illuſtri in cauſis ciuilibus poſſunt conueniri coram ordinarijs, tàm Romæ coram ſuis magiſtratibus, quàm in prouincijs ubi ſortiuntur domicilium, uel aſsiduè conuerſantur. h.d. Pau. de Ca.

Impp. Valens, Grat. & Valenti. AAA. ad Senatũ. LEX II.

SEnatores [s] in pecuniarijs cauſis, ſiue in hac alma vrbe, ſiue in ſuburbanis degunt, in iudicio, tàm prætorianæ, quàm vrbicariæ præfecturæ, necnon magiſtri oſſiciorum, quoties tamen ad eũ noſtrç pietatis emanauerit iuſſio: in prouincijs verò vbi larẽ fouẽt [t], aut vbi maiorẽ bonorũ partem poſsident †, & aſsiduè verſantur, reſpõdebũt. D. Cal. Mart. ✱.

¶Obtinentes dignitatem illuſtrem ex præcedenti adminiſtratione, ex cauſis criminalibus arduis, in quibus non admittitur procurator, ſolùm coram principe, uel cui princeps commiſerit, poſſunt accuſari: à quo commiſſario poſſunt abſolui, ſed non condemnari principe inconſulto: & eorum aduerſarij de calumnia poſſunt condemnari, niſi ſimilis dignitatis exiſtant. hoc dicit primò. Qui uerò ſunt illuſtres ex priuilegio, non ex præcedenti adminiſtratione, poterunt ſub quibuſdam iudicibus hîc nominatis in urbe, in prouincijs uerò apud earum rectores accuſari: qui poterunt abſoluere, ſed non condemnare principe inconſulto. hoc dicit. Bal. & Pau. de Ca.

Imperator Zeno A. Arcadio præfecto prætorio. LEX III.

QVoties viro fortè patricio, [v] vel expatricio [x], vel ei quem prætorianæ [y], vel vrbicariæ [z] ampliſsimæ ſedis adminiſtratio illuſtrauit, vel conſulari viro quem tàm ordinaria [a] profeſsio, quàm ſacta noſtræ pietatis pariter ſublimauit oratio, qúive magiſteriç poteſtatis ſudoribus clarus factus eſt, vel ei qui magiſtri officiorum, vel quæſtoris officio functus, aut ſacro noſtræ pietatis cubiculo præpoſitus, poſt depoſitam adminiſtrationem ſenatorio ordini ſociatus eſt, aut cui noſtra ſerenitas domeſticorum ſcholam regendam mandauit, cúive ſacros noſtri numinis theſauros, aut res priuatas noſtræ pietatis, vel ſereniſsimæ Auguſtæ noſtræ coniugis gubernandas iniunxit: poſt depoſitam videlicet adminiſtrationem crimẽ publicum priuatúmve, cui

cijs aũt vbi domiciliũ habent, vel vberiorẽ partẽ bonorũ ſuarũ, cõueniãtur.
s ¶Senatores.] qui ſuperilluſtres ſunt: vt.ff.de ſena.l.ſi. Quida habẽt hanc pro vltima.l.huius ti. Et no.hoc ſeruari etiã ſi ſint clariſsimi, ſecus ſi criminaliter: quia tunc diſtinguitur ſint clariſsimi, an ſuperilluſtres: vt infrà.l.proxi.
t ¶Vbi larẽ fouẽt.] id eſt vbi habẽt domiciliũ: vt.j.de incolis.l.ciues.lib.x. & in ſcriptis conueniũtur & non ſatiſdant: vt.j. de dig.l.quoties.lib.xij.

QVoties.] CASVS. Si ſuperilluſtri vel ſpectabili aliqua criminis moueatur quæſtio, cùm per pcuratorẽ reſpõdere non liceat, cognitio principis eſt, vel eius cui princeps ſpecialiter demãdauerit: in iure nulla ſtãdi maneat neceſſitas, ſed ſedendi inferius iudicibus paribus licentia tribuatur: & ſi obnoxius inueniatur, principi eius condẽnatio reſerue tur. alioquin vice principis cognoſcẽs ipſum abſoluat: accuſatoris calumniã etiã principe inconſulto puniẽdo, niſi tãtæ fuerit dignitatis accuſator, quantæ & reus: quo caſu in punienda eius calũnia principis authoritas requirat. & hoc in prima. Alij autẽ illuſtres à prædictis qui beneficio principis dignitatẽ ſiue adminiſtrationem adepti fuerint: ſi alicui eorum criminis inferatur quæſtio, præfectus prætorio, vel vrbis vel magiſter officiorũ, ſi ſibi à principe ſpecialiter demandatur cognitio, poterit cognoſcere: ita vt accuſato ſedendi nulla pateat facultas: cuius condemnatio ſi contra eum tamen probata fuerit, ad principem referatur. hoc in ſecunda. In prouincijs autẽ ſi alicui illuſtri cui dignitas ex adminiſtratione committitur, vt differat & hoc à pximo ſuperiori, aliquid obiiciatur, cõpetẽs iudex abſoluat abſoluendũ, nec cõdemnet ſi obnoxium inueniat, ſed ad principẽ referat eius cõdẽnationẽ: ita tñ, vt ſi in cõdẽnãdo, ſeu in puniẽdo inueniatur accuſatoris calumnia, diſtrictione ſupradicta puniat. & hoc in tertia. ita videlicet quòd ſedendi copia ſibi non denegetur.

† Concor. c. dilectus filius. in gl. j. in ver. altàs dicitur extrà de reſcr.

v ¶Patricio.] nomen eſt dignitatis. & dicitur patricius quem Imperator in patrem eligit.

Patricius quis eſt.

x ¶Expatricio.] qui depoſuit patriciatum.
y ¶Prætorianæ.] ſpectabilis eſt.
z ¶Vel vrbicariæ.] illuſtris eſt. ſed conſul & patricius ſuperilluſtres. Hoc teneas quòd omnes ſunt ſuper clariſsimos, hoc eſt ſpectabiles illuſtres, vel ſuperilluſtres: vt differat à.l.j. quæ de clariſsimis dicit.

q ¶Publicis legibus.] de quibus habes inſti. de pub. iud. per totum.
r ¶Excludit.] vt ſ.de epi & cle.l.raptores.&.j.de di.l.quoties li.xij.& de decu.l.in famia.lib.x.& in aut.vt om.ob.iud.§.hæc conſyderantes.col.v.&.ff. de offic.præſi.l.iij. Sed contrà.j.de exh.re.l.j.& ſ.de iur.om.iud.l. magiſteriç. Sed ibi de hoc dixi Itẽ no. quòd hçc lex loquitur cum criminaliter agitur: ſequens.ſ.ſenatores, quando ciuiliter.

SEnatores] CASVS. Si cũ ſenatore cãm qs habuit pecuniariam: vbi cõueniri debeat, qrĩt. Rñ. q ſiue ĩ vrbe, ſiue ĩ ſuburbio degat, ſub pfecto vrbis cõueniri poterit, ex prĩcipis delegatiõe magiſtro officiorũ. In puin

a ¶Ordinaria.] Nam ordini conſulum cum adminiſtratione eſt aggregatus. Et nota quòd princeps aliquem ſublimat. Et not. quòd numerat quoſdam illuſtres qui tantùm coram principe cõueniuntur, vel delegato ab eo, ad hoc quòd poterit abſoluere, non condemnare: vt hîc ſubijcit. & hoc vſque illuc, viros autem illuſtres &c. Sed contrà ſ. ne li. po. l. j. in fine. ſed ibi clariſsimis, hîc in illuſtribus. vel ibi ſpeciale vt ſub præſide reſpondeant. Alij verò illuſtres

Principis eſt aliquẽ ſublimare

o

tamen non per [a] procuratorẽ respõdere liceat, in hac alma vrbe [b], vel in prouincijs commoranti ingeratur: nullius alterius iudicis nisi nostræ pietatis huiusmodi esse cognitionem, vel sacri tantummodò cognitoris cui nostra serenitas huiusmodi negotij audientiam vice sua sacris apicibus mittẽdis mãdauerit [c]: ita tamen, vt apud talẽ iudicem nullius officij [d] vel scholæ intercedente ministerio, more atque habitu sacrarũ consultationum, absque vlla videlicet obseruatione dierum fatalium [e] introductę causę, viris deuotissimis sacri nostri scrinij libellensibus solẽnia implentibus, audiantur: & eo qui in crimẽ vocatus erit, ne quas ante probationes iniurias patiatͬ, sedẽdi [f] quoque in aliqua secretarij parte quæ, iudicibus inferior, altercãtibus verò superior esse videatur, habituro licẽtiam. ¶Adeò autẽ tantarum honores dignitatũ duximus augendos, vt ne sacro quidem cognitori nostro, postquã crimen fuerit patefactum, cõtra huiusmodi viros vel eorũ substãtias statuendi aliquid concedamus facultatem: sed hoc solummodò in huiusmodi viros vice quoque prĩcipis auditori licebit, vt intẽtatũ apud se crimẽ, si patefactũ fuerit, ad principalẽ referat notionẽ. Vltionis autem tantis inferendæ dignitatibus modus non nisi in prĩcipis residebit arbitrio: cũ sit certum oportere accusatoris calumniam, reo videlicet protinus absoluendo [g], inconsulta quoq; nostra serenitate, prout leges sanciũt, coerceri: nisi fortè accusator quoq; nõ minoris quã reus sit dignitatis. In hoc nãque casu super coercenda huiusmodi accusatoris calũnia nõ immeritò cõsulẽda erit principalis authoritas. Viros autem illustres [h] in hac inclyta vrbe degentes, qui sine administratiõe honorarijs decorati fuerĩt codicillis [i], licet talẽ prerogatiuã nostræ iussionis meruerint, vt quod non egerint, videantur egisse [k]: in criminalibus causis, magnificæ tuę sedis, & illustrissimę vrbicariæ præfecturę, necnõ etiã viri magnifici magistri officiorũ (quoties tamen ad eius iudiciũ specialis nostrę pietatis emanauerit iussio) sentẽtijs respõdere decernimus: ita vt huiusmodi viri sedendi quidẽ in cognitiõibus dicẽdis minimè sibi vendicẽt facultatẽ: sciant aũt ipsi quoq; nec de se, nec de suis facultatibus iudicaturos aliquid, nec probatis criminibus (nisi prius ad nostram pietatẽ retulerint) posse statuere. ¶Quoties autẽ viri [l] illustres in prouincijs cõstituti, nõ ij tñ quorũ cognitio ad nostrã maiestatẽ, vel ad iudicẽ vice nostri numinis auditurũ pertineat, in querimoniã fuerint criminalẽ vocati: & sedendi, cùm celebratur cognitio, in secretarijs iudicãtiũ ius cõsequãtur, & iudices patefactis quoq; criminibus, ferendis contra huiusmodi viros illustres, vel facultates eorũ sentẽtijs abstineãt, dum nostræ pietatis ad suas meruerint relationes responsum supplicio videlicet quod accusatoribus patefacta eorũ calumnia ingerẽdum est, nec apud prouinciales iudices, si non (sicut superius dictum est) similem dignitatem habeant, differendo.

TITVLVS XXV.

In quibus causis militantes fori præscriptione vti non possunt.

¶Militãtes etiam in curia principis, fori præscriptionem non habent in publicis functionibus, uel si pro priuatis negotiationibus conueniuntur: nisi tempore commeatus. hoc dicit. Bal. Vel sic: Conuenti super publicis debitis, uel publicis functionibus, cuiusuis sint dignitatis, non possunt uti fori præscriptione nisi pro tempore commeatus, h.d. uel nisi sint milites armatæ militiæ. hoc dicit cum glo. Salicetus.

Imperatores Theodosius & Valẽtinianus AA. Florentio præfe. præ. LEX VNICA.

Omnes omino domesticos [m], & agẽtes in rebus, & quæcũq; alia prætẽdatur militia [n] vel dignitas. sub moderatoribus prouinciarũ pro functionibus publicis respõdere nulla fori præscriptione valitura sancimus, si hac [o], qua exigũtur publica debita, vti tentauerint: imò & in alijs priuatis actionibus occupatos [p] volumus respõdere, qui per prouincias sociantͬ [q]: vel cõductorũ vocabulis, cũ nõ armata militia [r] præditi sint, defenduntͬ, siue domorũ diuinarũ, siue virorũ potẽtiũ, seu cuiuslibet conditionis sint cõductores: nisi si fortè cõmeatũ [s] ad rẽ propriã cõponẽdã vnius anni inducias ostẽderint se accepisse: eadem forma seruanda in ijs etiam qui mercandi vel militandi sacra beneficia meruerint. vt & ipsi rectoribus prouinciarũ respõdeant. D. iij Cal. ✱. Cõstantinop. Theodosio A. xvij. & Festo Conf.

TITVLVS XXVI.

Vbi causæ fiscales vel diuinæ domus hominumque [t] eius agantur.

¶De bonis auferendis ab hærede qui mortem defuncti non uindicauit, non potest agi nisi conuictis reis uel defunctis. d.h. Bal.

---

præter prædictos. Item & prædicti qui tantũ honorẽ sine administratiõe habent, conueniũtur Romę corã præfecto prætorio, & præfecto vrbi, & corã magistro officiorum, si hoc ei princeps permiserit. in prouincijs corã competẽtibus iudicibus vt absoluantur, nõ dãnẽtur ab eis sed ad principem referatͬ & hoc dicit vsque in fine.

a ¶Non per procuratorem.] nã quædam sunt crimina in quibus per procuratorẽ agitur: & respondetur: vt quæ imponũt pœnam relegationis, vel citra scilicet minorẽ: vt. ff. an per alium cau. ap. l. j. & . j. de iniur. l. fi.

b ¶Vrbe.] s. Constantinopolitana.

c ¶Mandauerit.] id est delegauerit.

d ¶Officij.] alterius quã nostri, vel delegati à nobis. Accursi.

e ¶Fatalium.] q. d. licet factum aliàs accipiat eam fatalibus diebus elapsis, vt in causa appellationum: hîc tamen secus est: sicut & quãdo princeps cognoscit: vt. j. de tẽp. ap. authen. sed lis.

Nobilibus conceditur quod alijs denegatur.

f ¶Sedendi.] speciale propter nobilitatẽ, vt sedeant & non dicãt. secus si dicant: vt. j. §. ita. & . s. de offi. ci. iu. l. j. & de offi. diuer. iudi. l. fi. & in authen. vt ab illustribus & qui colla. v.

Absoluere quis potest qui donare non potest.

g ¶Absoluendo.] qui potest absoluere, non potest dãnare. sic in aut. vt cle. apud propri. epi. conue. §. penul. col. vj. Et arg. ff. de carbo. edi. l. iij. §. causæ, sed contrà. ff. de reg. iuris. l. nemo qui condemnare. hæc specialia. Vel dic quòd etiam hîc condẽnat: sed prius cõsulto principe: in. d. aut. prius consulto episcopo. Sed ecõtrà regula est vera, qui potest damnare, & absoluere: vt ff. de re iudi. l. iij.

Dãnat qui soluit.

h ¶Illustres.] sine administratione.

i ¶Codicillis.] i. literis ab imperatore sibi cõmissis vt aliquo honore vel dignitate gaudeant.

k ¶Egisse.] habent enim dignitatem illam sine administratione acsi habuissent administrationem.

l ¶Viri illustres.] Sine administratione.

¶IN QVIBVS *causis militãtes fori præscriptiõe uti nõ possunt.*

m Omnes.] Domesticos prĩcipum.

n ¶Militia] armata, vel inermis secũdum quosdã. & sic est contrà. s. vbi quis decur. vel. co. l. ij. Sol. vt ibi, et sic hîc non dicas de armata. Et dic quòd isti gaudentes aliqua dignitate si negotiationem exercẽt super publicis functionibus, vel super publicis debitis, tantùm apud præsides prouinciarum conueniuntur & exiguntur: & excipiũtur armata militia præditi, & qui ostendunt se accepisse vnius anni commeatũ ad propriam rem componendum. & hoc hîc dicit.

o ¶Si hac.] scilicet pręscriptione.

p ¶Occupatos.] qui sunt de numero agentium, vel domesticorũ.

q ¶Sociantur.] id est societatem contrahunt: aliâs negotiantur.

r ¶Militia] tũc enim conducere non possũnt: vt. j. loca. l. fina. ab his excipit postea, nisi fortè commeatum &c. secundum H. sed secundum Azo. vt dixi, à superioribus excipit: vt intra spatium non conueniantur.

s ¶Commeatum.] scilicet à militia quam exercuerant secundum. H. nam tũc conueniuntur. vel commeatum, id est relaxationem: vt non conueniantur.

t ¶VBI CAVSAE *fiscales &c.*

¶Hominũque.] causæ autem hominum diuinæ domus, siue sint serui, siue coloni vel inquilini, siue agant, siue conueniantur, in ciuili vel in criminali negotio audiuntur, & examinantur apud præpositum sacri cubiculi, & comitem domorum vel procuratorem Cæsaris: vt. j. eo. l. vlti. & l. cùm aliquid. Et est hîc notandum quòd serui principis agunt & conueniuntur: quod est contra regulam. Item & illud notandum est, vt si actor rerum priuatarũ principis, vel procurator eius aliquem prouincialem vexauerit iniurijs: patefactis contumelijs, vel deprędationibus qui fecit iniuriam, publicè viuus concremetur, & certè vt ait P. in prædictis criminibus tantæ pœnæ tàm horribili tã horrendæ consilium non dedisset, si eo tempore fuisset. Azo.

Non

Casus.

a Non defensæ.] i. non vĩdicatæ ¶ Titius cõuenit Caiũ coram procuratore Cæsaris, dicẽs Caiũ institutũ à Sempronio interfe-ctõ, & nõ vindicasse necẽ eius: ideoq; bona cõfiscãda. Caius dicit sua morte mortuũ, non occisum. De hac quæstione an sit mortuus, vel occisus, non cognoscit procurator Cæsaris: sed primò apud præsidẽ sunt accusandi occisores & dãnandi: deinde cõueniendus est caius & dãnandus: & postea se intro 10 mittet procurator Cæsaris. idẽ si mortui sunt occisores: vt iã conuinci non possint: vt hic, & .ff. de car bo. edi. l. ij. Accur.

b ¶ Quæstionem.] post morã ergo heredum alius accusat occisores di cens hæredes nõ defendisse, & sic se velle accusare. 20 vt & no. j. de ijs quib⁹ vt indig. l. j. & . l. sororem.

c ¶ Posse.] subau. priusquàm &c.

d ¶ De crimine.] extra ordinem facta accusatione.

e ¶ Eum.] s. præsidem prouinciæ.

f ¶ Conuictis.] homi 30 cidis.

g ¶ Defunctis.] homicidii reis: & ideo accusari non possunt.

h ¶ Permittit.] rõ cur accusari nõ possunt: quia nõ pecuniaria, sed criminalis cã morte extinguit vt .ff. ad syl. l. caius. Itẽ contrà. j. de is. quib. vt indi. l. si 40 ea. Sed illa secundũ istã.

Non animaduertimus.] CASVS. Testamentum fecisti: hæredem instituisti obijcitur hæredi q mortẽ metu criminis vel pœnæ tibi conscuisti. an procurator Cæsaris cognoscere possit, quæritur. Respõ. 50 q cũm morte criminosi criminis quæstio infirmetur, cognoscere potest nec ad præsidẽ est referenda.

i ¶ Debeant.] vt. j. de bo. eo. qui sibi mor. l. j. Ac.

k ¶ Quærendum est.] crimẽ enim morte criminosi finitur: vt hic & . s. l. proxi. & . j. si re⁹ vel 60 ac. mor. l. ij. & . iij. & .ff. de pœ. si pœna. & de calumnia. in hæredẽ. sed non pecuniaria quæstio: vt. s. l. p xi. dixi. Accur.

Procurator meus.] CASVS. Accusasti: ab accusatione destitisti. an sicut procurator Cæsaris exige 70 re põt pœnã desistẽti inflictã à lege quinque libra rũ auri: ita an sit inferẽda cognoscere possit, quæritur R ñ. q sic. & secundum hoc nec negatio est in primo verbo potest nec in fine. sed cũm vtrobiq; est negatio, sic intelligatur de procuratore fisci, q sicut nec exigere pœnã promiserat, si ab actione desisteret: sic nec exigeret: nec an sit inferenda cognoscet: & hoc quia inter duos priuatos non cognoscet, sed inter priuatum et fiscum. ¶ Not. q qui non potest aliquem condemnare, non potest ipsum pronunciare condemnandum: & qui non potest absoluere, non 80 potest pronunciare ipsum fore absoluendum. de hoc in. l. j. s. si aduer. liber. Pau. hic.

l ¶ Pœnam.] s. legalem.

m ¶ Non potest.] quidam habent sine non, & hic & in fine. & tũc est plana, & loquitur in procuratore Cæsaris, scilicet de pœna desertæ accusationis, quæ est quinque librarum auri: vt .ff. de præuari. l. iij. in fi. Si habes, nõ potest vtrobique, tunc dices in procuratore fisci, vel etiam dic Cæsaris: sed de pœna dicet quam accusator promisit accusato si desisteret: vt infrà ad turpil. l. ij.

Accusationis desertæ pœna est quinque librarũ auri.

Impp. Seu. & Anto. AA. Discoro. LEX I.

Non defensæ[a] mortis quæstionem[b], apud procuratores nostros non oportere tractari nec bona fisco peti posse[c] priusquã de crimine[d] constiterit apud eũ[e] cui conuictis[f] pœnam irrogare licet, quis ignorat? Planè defunctis[g] homicidij reis apud procuratores quoque causam agendam esse ratio permittit[h]. PP. vij. Id. Maij. Laterano & Rufino Cons.

¶ Causa quæ pertinet ad procuratorem Cæsaris, coram incompetenti iudice tractari nõ põt. h. d. Bal. Vel sic: Procurator Cæsaris cognoscit an quis mortem sibi consciuerit metu pœnæ criminis, fortè propter publicationem bonorum à fisco petitam. h. d. Sali. Vel sic: Quando de maleficio non restat imponenda alia pœna quàm confiscationis bonorum, tota causa uenit tractãda corã procuratore Cæsaris. Pau. de Cast.

Idem AA. Aristæ. LEX II.

Non animaduertim⁹ cur causas ad officium procuratorum nostrorum pertinentes, ad proconsulis notionem aduocare velis. nam cùm hoc quæratur, an pater tu⁹ mortẽ sibi cõsciuerit metu alicuius pœnę, ac propterea bona à fisco vendicari debeant[i]: iam non de crimine aut pœna mortui sed de bonis quærendum[k] est. D. xij. Cal. Octob. Apro & Maximo Cons.

¶ Iudex qui nõ potest facere executionẽ, non habet ius pronunciãdi. Bal. Vel sic: Procurator qui non põt pœnã desertæ accusationis exigere ita nec pronunciare ut exigatur. h. d. Ia. Bu. Vel sic: Cui denegatur executio, denegatur & pronũciatio. uel cui denegatur consequẽs denegatur & antecedens. h. d. Sa.

Imperator Antoninus A. Heliodoro. L. III.

Procurator meus qui vice psidis prouincię nõ fungitur, sicut exigere pœnã[l] desertæ accusationis nõ potest[m]: ita iudicare vt ea inferatur, sentẽtia sua non potest. Dat. x. Cal. Septẽ. Læto & Cerealis Cons.

hæc enim est inter duos priuatos, & ideo non cognoscit. Accur.

Cvm uendente.] CASVS. Aliquo mãdante ad opus suum à procuratore Cæsaris prædium emisti, nec de prædio satisfecisti. satisfacere debes. an autem ante procuratorem ad pretium quod soluisti, vel vsuras quas propter moram impendisti, mandatorem conuenire posis, vel idẽ procurator cognoscere possit, quæritur. Respond. q sic, si eum iudicem elegeris: quod intellige cũ ad-10 uersario. nec obstat. s. de iurisdi. om. iudi. l. j. & de peda. iudi. in. l. j.

¶ Quo officio cogitur quis ad soluendum, eodem officio cogitur ille pro quo soluitur. h. d. secũdum Iac. But. Bal. Vel sic: Illud officiũ quo quis cõpellitur pro alio soluere, põt quãdo soluit implorare ut ille pro quo soluit, tantundem debeat ei dare. h. d. Sali. quod not.

Imperator Alexander A. Maximæ. LEX IIII.

Cvm vẽdente procuratore[n] meo emisse te prædia dicas: pretium eorũ necessariò soluere debes[o]. cum ijs verò quibus mandantibus eadẽ prædia emisse[p] te & tradidisse dicis, agẽte te, procurator meus, si eius audientiam elegeris[q], cognoscet: vt pecuniam quæ pretij nomine tibi debetur, & vsuras quæ fisco soluendæ[r] sunt, cõsequi posis. PP. iiij. Idus Octob. Maximo & Paterno Cons.

¶ Inter fiscum & priuatum, procurator Cæsaris cognoscit. h. d. Sali.

Imperator Constantinus A. ad Vrsum. LEX V.

Ad fiscum pertinentes causas Rationalis[s] decidat[t], omnibus concussionibus[v] prohibẽdis. D. Non. Febr. Constantinop. Feliciano & Titiano Cons.

¶ Procurator Cæsaris cognoscit etiam inter duos priuatos, quando alter ipsorum, uel ambo sunt conductores bonorum Cæsaris. h. d. cum. l. seq. secundum Alberi. Pau. de Cast.

Idem A. ad Italicum. LEX VI.

Si quis aduersus cõductorẽ nostrũ aliquid agendum crediderit: viro illustri comiti[x] rerũ priuatarũ referri oportet: ne & iudici[y] existimationis[z], & officio[a] ei⁹ salutis discrimen[b] immineat. D. Calen. Februar. Cons.

¶ De quæstionibus uertẽtibus inter dominicos & patrimoniales colonos cognoscit præfectus, id est procurator Cæsaris. Sali.

Idem A. ad Bulephorum Rationalem summæ rei. LEX VII.

Dominicis colonis & patrimonialibus grauitatẽ tuã[c] censemus disceptatricem esse debere. Duces enim, & præpositos militum[d], & castrorũ, & rectores

n ¶ Procuratore.] s. fisci. vt patet in fi. legis.

Procurator fisci non potest fidem habere de pretio.

o ¶ Debes.] nec põt fides haberi de pretio vt trãseat dominium: vt .ff. de iure fisci. l. si procurator. in fine.

20 p ¶ Emisse.] s. à procuratore Cæsaris.

q ¶ Elegeris.] cum altera parte. nec enim tu sufficis: vt. s. de iurisd. om. iu. l. j. & de pæda. iudi. l. j.

r ¶ Soluendæ sunt.] à te q non soluisti pretiũ.

Ad fiscũ.] CASVS. Siue fiscus 30 cõtra priuatum, vel ecõuerso priuatus cõtra fiscũ causam habeat: qs cognoscere debeat, quærit. R ñ. procurator Cæsaris, nec à partib⁹ vt cognoscat pretium exigere debet.

s ¶ Rationalis.] i. procurator Cæsaris.

t ¶ Decidat.] vnà cum 40 præside: vt. s. si aduer. fiscum. l. ij. & hoc siue agat fiscus siue cõueniatur. & idẽ ecõtrà corã procuratore fisci siue agat siue cõueniatur procurator Cæsaris: licet quidã tunc tantùm istos cognoscere dicant qñ cõueniuntur. sed verũ est qñ agũt sub præ 50 side. quod nõ placet. Itẽ cõtrà .ff. ne qd in lo. pub. l. ij. §. sed hoc interdictũ. vbi corã pfecto dicit agi has causas. Sed ibi ponit præfect⁹ p procuratore Cæsaris: sicut & aliàs .ff. de fidei cõ. lib. l. iiij. §. si bona.

Præfectus quandoque ponitur pro procuratore Cæsaris.

v ¶ Cõcussionibus.] quia non debet exigere à 60 partibus pretium pro causæ cognitione.

Si quis.] CASVS. Prædium à principe conduxisti, causam Titius habuit. qs debeat de ea cognoscere, quæritur. Respon. q procurator principis: & si aliter iudicat quam debeat, 70 nõ solùm sibi nota infamiæ imminebit, sed officiali suo in eo discrimẽ.

†In.

x ¶ Comiti.] idest procuratori Cæsaris: vt. j. eo. l. vniuersi.

y ¶ Iudici.] prædicto. s. procuratori. Vel dic alij qui se intromitteret de hoc.

z ¶ Existimationis.] id est famæ.

a ¶ Officio.] id est officiali.

b ¶ Discrimen.] i. periculum si faciat contra id, quod debet.

Dominicis.] CASVS. Si colonus principis cum alio colono 80 eiusdem causam habeat, quis cognoscere debeat, quæritur. Respon. q non aperit coram quo. tu dic quòd coram præfecto: non duces, vel præpositi sacrorum limitum, vel præses prouinciæ cognoscant. secus si priuatus cum colono principis, vel seruo crediderit litigandum. & hoc est quod subiungit. l. sequens.

c ¶ Tuam.] ô præfecte. & hoc quando inter se. si autem litigent cum priuatis, tunc serua. j. l. proxi.

d ¶ Militum.] aliàs limitum.

C Vm aliquid.] CASVS. cũ colonus principis vel seru⁹ aduersus priuatũ aliquod delictũ cõmiserit: quis cognoscere debeat, q̃rit? Rñ. q͛ præses vnà cũ procuratore Cęsaris, & si crimẽ aduersus eũ ꝓbatũ fuerit 10 ꝓut leges dicũt puniat.

a ¶ Vel procuratore.] vel pro id est idẽ habes. s̄. si aduer. fis. l. ij.

b ¶ Exeratur.] i. aperiat in ipsum. Sed videt iudex comes rerũ priuatarũ, vt. s̄. eo. l. si qs. q̃ est cõtrà. Sol. ibi ciuiliter, hîc criminaliter conuenit colo- 20 nus: vt. j̄. eo. l. nullũ. Vel ibi inter se: vt & in. l. dominicis. Vel ibi comes ꝓ procuratore Cæsaris ponitur.

V Niuersi.] CASVS. procurator principis, vel actor cõtumeliã vel iniuriã alicui intulit: q iniuriã passus est 30 q̃rimoniã suã corã præfecto vel p̃side prouinciæ proponere nõ dubitet. & si contra eũ ꝓbatũ fuerit, igne cõcremetur.

c ¶ Non dubitet.] similis exhortatio. j̄. de famosis lib. l. j.

d ¶ Et edicimus] i. generaliter dicimus. Accur.

40 N Vllum.] CASVS. Si officiũ ꝓcuratoris Cæsaris exactioni tributorũ vel chart. deseruiẽs, quia erat tabellio aliquis, cãm pecuniariã habeat: quis cognoscere debeat, quærit? Rñd. q͛ ꝓcurator Cæsaris nisi de crimine capitali 50 accusetur: quo casu præsidis præsentia necessaria est, vt dicit. l. seq.

e ¶ Nullum ex officio.] i. ex officialib⁹ ꝓcuratoris Cæsaris. Accur.

f ¶ Oportet.] s. nisi corã eo: & hoc cũ ciuiliter: secus si criminaliter: quia tũc p̃ses adest prouinciæ: 60 vt subijcit: & s̄. e. l. cũ aliquid.

H Ac lege.] CASVS. Siue colonus prĩcipis, siue seru⁹ vel inqlin⁹ cõtra aliquẽ agat ĩ cã criminali, & ab aliquo cõueniat̃, p̃ses cũ ꝓcuratore Cæsaris cognoscet: nulla fori præscriptiõe oppo 70 nenda.

g ¶ Colonus inquilinus.] in his nõ est specia le, cũ liberi sint: vt. j̄. de agri. & cẽ. l. oẽs ꝓfugi. & . l. hi. & . l. si quid. sed ĩ seruis est speciale vt & allegatur j̄. si ꝑ vim vel alio mõ. l. j. nã regulariter cõtrà: vt ff. de iudicijs. l. vix.

80 h ¶ Examẽ.] nihilominꝰ & p̃ses puĩciè cognoscere poterit vt. s̄. e. l. cũ aliqd

¶ QVANDO LIceat unicuique &c.

¶ *Quia quandoque est aliquis iudex suijpsius ex permißione legis: ideo*

prouinciarũ euocãdis & accersendis colonis abstinere oportet. D. xvj. Cal. Mart. Licinio. Cons.

¶ *Leges præcedentes loquuntur in causa ciuili ista in criminali: & uult quòd colonus principis in cã criminali cõueniatur corã præside, præsente tamẽ procuratore Cæsaris. h. d. Pau. de Cast.*

Impe. Constantius A. ad Taurũ p̃. p̃. L VIII.

C Vm aliquid colonus aut seruus rei priuatæ nostrę cõtra disciplinam publicã asseratur perpetrare: ad iudiciũ rectoris prouĩciæ venire cogendus est: sic videlicet, vt præsente Rationali, vel procuratore [a] domus nostræ inter eũ & accusatorẽ causa tractetur: & si facinus fuerit approbatum, iuris seueritas exeratur [b] †. D. v. Non. Mart. Sirmij, Arbitrione & Lolliano Cons.

¶ *Familiares principis debent se abstinere ab iniurijs prouincialibus inferẽdis aliàs igne cõcremantur. h. d. Sali. Vel sic: Hic punitur procurator Cæsaris magna pœna, si faciat concusiones indebitas. h. d. Pau.*

Impp. Valentin. & Valens AA. ad Philippũ virum clarißimum. LEX IX.

V Niuersi fiduciam gerant vt si quis eorũ ab actore rerum priuatarũ nostrarũ, siue à ꝓcuratore vexatus fuerit iniurijs, super eius contumelijs vel deprædationibus deferre querimoniam synceritati tuæ, vel rectori prouĩciæ non dubitet [c], & ad publicæ sentẽtiã vindictæ sine aliqua trepidatione cõuolare: quæ res cúm fuerit certis probationibus declarata, sancimus & edicimus [d], vt si in prouincialẽ † hãc audaciã quis quã moliri ausus fuerit, publicè viu⁹ cõcremet̃. D. iij. Non. Iul. Heracliæ, Valẽ. & Valẽte AA. Cons.

¶ *Officiales procuratoris Cæsaris in causa ciuili debent conueniri coram ipso procuratore: sed in causa criminali corã præside. h. d. Pau. de Castro.*

Imperatores Grat. Valentin. & Theod. AAA. ad Polemium præfectum prætorio. LEX X.

N Vllum ex officio [e] Rationalis qui exactioni vel chartis inseruiat, in aliud iudiciũ adduci oportet [f]: nisi fortè cuiuspiã caput accusatio legib⁹ instituta pulsauerit. D. iij. Cal. Maij, Arcadio & Bautone Cons.

¶ *Colonus uel inquilinus seu seruus rerum priuatarum principis in causa ciuili uel criminali conuenitur coram procuratore Cæsaris. hoc dicit Sali.*

Impp. Theodo. & Valentin. AA. Artaxi præposito sacri cubiculi. LEX XI.

H Ac lege sancimus, vt siue agat domorum nostrarum colonus [g] inquilinusúe aut seru⁹ siue pulsetur ab aliquo super criminali seu ciuili negotio * non alterius quàm tui culminis ac viri spectabilis comitis domorum petatur examen [h]: nullius allegatione super fori præscriptione penitus * admittẽda. D. v. Id. April. *.

TIT. XXVII.

Quãdo liceat vnicuiq; sine iudice se vindicare, vel publicam † deuotionem.

¶ *Nocturnũ depopulatorẽ agrorũ, et aggressorem itinerũ licet occidere propria authoritate. Idem in milite desertore. Nec est permißa defendendi facultas ubi offendendi est data libertas. hoc dicit cum. l. seq. Bal.*

Imppp. Valent. Theod. & Arcad. AAA. ad prouinciales. LEX I.

L Iberã resistendi cũctis tribuim⁹ facultatẽ: vt quicunq; militũ vel priuatorum ad agros * nocturnus populator [i] intrauerit, aut itinera frequẽtata ĩsidijs aggreßiõis obsederit, ꝑmissa cuicũq; licẽtia digno illico supplicio subiuget̃ ⁑ ac mortẽ quã minabat̃, excipiat: et id qđ ĩtẽdebat, incurrat. Meli⁹ enĩ est occurrere in tpe [k], quã post exitũ vindicare. Vestrã † igit̃ vobis ꝑmittimus vltionem [l]: et quod serũ est punire iudicio, subiugamus edicto: vt nullus parcat militi, cui obuiare telo oporteat vt latroni. D. Calend. Iul. Tatiano & Symmacho Cons.

¶ *Milites transferentes se ad hostes, possunt à quolibet impunè capi: & resistẽtes possunt impunè occidi ut publici latrones. h. d. Sali.*

Imperatores Arcad. Honor. & Theod. AAA. Adiano præfe. præto. LEX II.

O Pprimẽdorũ desertorũ [m] facultatẽ prouincialibus iure ꝑmittimus [n]. Qui si resistere ausi fuerint: in his velox vbiq; iubem⁹ esse suppliciũ. Cũcti etenĩ aduersus latrones publicos, desertoresq́; militiæ, ius sibi sciãt ꝓ quiete cõmuni exercendæ publicæ vltionis indultũ. D. v Non. Octobr. Theodosio A. & Rumoridio Cons.

TITV. XXVIII.

De inofficioso testamento.

¶ *Cõtra fideicõmissarium uniuersalẽ qui bona poßidet, datur filio à matre præterito uel expreßè exhæredato inofficiosi testamenti querela, et exinde petitio hæreditatis. h. d. Bal. Vel sic: Querela primò, & subsequẽter petitio hæreditatis potest cõtra fideicõmissariũ intẽtari. Salic.*

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Victorino. LEX I.

C Vm de inofficioso matris suæ testamento filius dicere velit aduersus eum qui ex causa fideicommißi hæreditatem tenet: nõ

de hoc dicit.

L Iberam.] CASVS. Siue priuat⁹, siue milites vt populator agrũ alicuius intrauerit, dñs agri interficiendi cũ habeat potestatẽ: & si publi 10 ca itinera causa spoliãdi hoĩes frequẽtauerit: non expectato iudice interfici potest. meli⁹ enim &c. q. d. meli⁹ est vt ĩterficiat̃ quàm euadat: posteà trahatur ad iudicẽ, cùm inficiari poßit se agrũ intrasse: nec eũ intrasse dominus probare poßit.

20 i ¶ Populator.] i. deuastator fructuum, vel vinearum de nocte.

k ¶ In tempore.] sic & . s̄. ex quibus cau. in integ. restit. non est neces. l. fina.

l ¶ Vltionẽ.] i. defensionẽ. arg. ff. ad leg. aqui. l. sciẽtiã. §. pe. & . j̄. de me- 30 tatis. l. deuotum. lib. xij. sic & in psalmo: Vt destruas inimicũ & vltorẽ. vnde habet ibi alia litera defensorẽ. & pro his facit verbũ resistẽdi quod est in prin. huius. l. positum. Vel dic propriè poni vltionem, id est vindictam. alioquin nullũ priuile- 40 gium contra tales indulgetur: cũ cuilibet vim vi repellere liceat: vt. ff. de iusti. & iure. l. vt vim. & . j̄. ad le. cor. de sica. l. ij. & . ff. ad le. aquil. itaque.

O Pprimẽdorũ.] CASVS. An militiæ desertor cùm inueniatur, nec expectato 50 iudice interfici poßit, queritur. respõ. quod sic.

m ¶ Desertorum.] scilicet militiæ.

n ¶ Permittimus.] vt j̄. de deser. l. j. lib. xij. & sunt sp̃alia iura hui⁹ tituli. Sed regulariter cõtrà: vt. s̄. de iudæ. l. nullus. & ne quis in sua causa. l. j. & 60 ff. qđ metus cau. l. extat.

¶ DE INOFFIcioso testamẽto. ¶ *Post iudicia de actionibus dicturus præmittit de realibus: & primò de uniuersali: quam quia præcedit q̃rela, ideo de hac dicit.*

70 C Vm de inofficioso.] CASVS. Materfami. extraneũ instituit: filiũ præterijt, vel exhæredauit: institutũ rogauit de hęreditate restituenda Titio, & restituit: vult filius agere querela inofficiosi vt rũ- 80 pat testamẽtũ: an poßit q̃rit? Rñ. q͛ põt: & ea perlata & finita si obtinuit, aget peti. hæred. vtili, quę dat̃ aduersus fideicõ. qui ex titulo ex testamento poßidet rupto, q̃rela tñ ꝑlata & finita: & sic titulus pro

† Exerceatur.

† In prouincia.

Serui quandoque etiã in causa ciuili possunt in iuditio stare.

* Nõ alibi quã tui nominis aut viri &c.

* Permittenda.

† Ob publicam.

Populator quis sit.

Vitio qualiter accipit in iure.

* Vt nocturnus.

⁑ Et mortem.

† Nostrã.

tus pro non titu. habetur sicut si ageret directa. si pro hærede vel pro possessore possideret, tolletur inofficiosi querela Vi.

a ¶ Accommodari.] videbatur q nõ: quia vt dicunt quidã [a], proponendo querelã proponitur petitio hæreditatis, quę non datur contra possidentē titulo. vnde hic datur titulus, habetur pro non titulo: vt dicunt.

b ¶ Teneatur.] sc. ad restitutionem hæreditatis cũ agitur querela, & vtili petióe hæreditatis: quod 10 hæreditatis: qd idem est ac si possideret pro hære de vel pro possessore, & vero titulo vt de inofficio so & directa hæreditatis petitióe teneretur, q esset idem secundũ Hu. & ad id quod dicit, p possessore, non refertur q̃rela: & secundum hoc querela & 20 petitio hæreditatis directa vel vtilis idem sunt: vt ff. eo. l. qui de inofficioso. & . j. e. l. si quis filiũ. quod non placet: imò aliud [b] prorsus est querela, & aliud petitio hæreditatis: vt plenè diximus. d. l. qui de inofficioso. in gl. huius. le gis arg. &c. & hic expone 30 vt perinde, id est exinde [c] perlata querela, id est po sita sine mota & finita teneatur fideicommissari[9] scilicet vtili petitione [d] hę reditaria, ac si pro herede scilicet directa teneretur, scilicet per lata querela cõ tra institutum: similiter vel nõ perlata qñ nõ hæ 40 res sed possidet pro hærede, vel pro possessore. sed contra primam opinionem & secunda cũm fideicommissarius habeat titulum testamēti, quõ tenetur petione hæredita tis quæ nõ datur cõtra titulo possidentē: vt. ff. de peti. hæredi. l. regulariter? 50 Sed distingue: aut qui ha bet titulũ, habet titulũ vni uersitatis, aut singularis rei. In primo casu non tenetur petitione hæreditatis. nisi quādo sciens fidei cõmissarius testamētũ in officiosum petit sibi resti tui hæreditatē ab instituto: & sic fuit hic: [e] sicut & emptor. qui mala fide emit vt. ff. de peti. hære. l. nec vllã. alias est. l. etiam. §. quis sciens. secundum Guiller60 mũ. vel perlacta querela secundum nos agitur hic petitione hæreditatis. si bona fide emit, non, nisi in duobus casibus, scilicet qñ modico est distracta, vel quando venditor non cõparet: vt. d. l. §. q si quis. In secundo casu non tenetur, nisi quando titulus habetur pro nõ titulo: vt. d. l. §. omnibus.

est iniquum hoc ei accõmodari [a], vt perinde fideicommissarius teneatur [b], ac si pro hærede aut pro possessore possideret. PP. v. Calendas Iulias Falcone & Claro Consf.

¶ *Bonorũ possessio causa litis agnoscendæ nõ tribuit ius: & ideo eius virtute scriptis hæredibus non potest possessio auferri. hoc dicit. Bal. & Sali. Vel sic: Per bonorum possessionem causa litis agnoscendæ intentatam & obtētam per filium emancipatum exhæredatum uolentem agere querela, non obtinet hæreditatem: nec eam à scriptis hæredibus potest auferre: quia non tribuit ius, sed aperit viam querelæ: ideo necesse est postea querelam intentari, & post querelam petitionem hæreditatis. hoc dicit. text. cum glo. Pau. de Cast.*

Idem AA. Lucretio. **LEX II.**

Quamuis [c] de inofficioso testamento acturum te, bonorum possessionem accepisse proponas: tamen scriptis heredibus auferre possessionem, inciuile est. D. iiij. Calen. Decembr. Dextro & Prisco Consf.

¶ *Ista lex est singularis, & nõ est alibi: & breuiter hoc intendit: Posthumus præteritus à matre quæ mutandi non habeat facultatem. quia in puerperio decessit: videtur cum alijs viriliter instiitutus: & ideo testamentum non rumpitur. Sed si essent extranei instituti: querela agere debet: & rumpitur in totum testamentum. h. d. Bald.*

Idem AA. Ianuario. **LEX III.**

Si mater filijs duobus hæredibus institutis, tertio post testamentum suscepto, cõmutare idē testamentum potuisset, sed hoc facere neglexisset, meritò, vt pote non iustis rationibus neglectus,

c ¶ **Quamuis.**] C A S V S. Titius testamentũ fecit filiũ emācipatũ exhæredauit. agere vult querela inofficiosi. an agere possit? obijcit ei nēscriptus q iure ciuili sit incognitus, qa emācipatus: & iõ q̃rela inofficiosi agere nõ possit, q de iure ciuili introducta est. qualiter succurratur: q̃rit? R̃n. q recipere debet à iudice bonorũ pos. i. aliquã rē, vt beneficio huius decreti iure ciuili restituantur res hæreditariæ, id est gratia agnoscēdæ litis. nec ei ammo 70 dõ obijcietur q à iure ciuili sit incognitus: & ea accepta nõ minus aget q̃rela antequã rē accipiat possessorio. alij sunt petēdi modi, sed tñ hæc verior est. Vel pone casum vt in gl. seq. ¶ No. ex ista lege nouã regulã q habilitatus ad aliqua iura, vel remedia non habet eorũ effectũ donec illa ad actũ deducat. nã hic emancipatus exhæredatus mediante bonorũ possessione gratia litis agnoscēdæ fuit habilitatus, vt posset intētare q̃relã, & postea peti. hæ. tñ nõ cõsequitur eorũ effectũ nisi tales actiões ad actũ deducat: & ideo nõ potest interim scriptis hæredibus possessionē auferre. facit. l. j. ff. quo. bo. Ias. hic.

c ¶ **Quamuis.**] filius emācipatus petijt bonorũ possessionē cã litis agnoscēdæ: vt sic possit admitti ad q̃relã, q est de iure ciuili qd emancipatos non co80 gnouit: vt insti. de hære. q ab intest. defe. §. emācipati. qd potuit: vt. ff. e. l. papinianus. §. j. licet aũt hac habeat, prius tñ debet intentare q̃relã, & postea petitionē hæreditatis, quã possessione rerũ habeat. sic. & §. j. quorũ bo. l. j. & secũdũ hũc casum [f] non obstat q hæc q̃rela datur in subsidiũ: & hic habet possessionē bonorũ: ergo nõ dat q. vt insti. e. §. tadiu. qa loqtur ibi de tali q tribuit ius. Alij dicũt loq hic [g] in filio à matre p̃terito q petit bonorũ possessionē septimã extraordinariã: vt instit. de bo. pos. §. septimã. Tertij dicũt q petijt in genere filius emācipatus bonorũ possessionē nec ordinariã nec extraordinariã

a Et malè. Bar. Bal. Sa. li. & Ia.

b Placet Bar. B. Sali. & Ia. reprobato intellectu precedenti.

c Ista expositio placet Bal. Sal. & P. potest tamē aliter exponi vt sit nota similitudinis secũdũ Ias. hic.

d Imò dure da secũdũ Ia. licet. P. sequaf gl.

e Istud est diuinare: ideo reprobaf Ia. hic.

f Quiest verus reprobato sequenti Bar. Bal. Fulg. Pau. & Ias.

g Et malè. Bal. & Ia.

quod nõ placet [h]: vt. §. qui admit. ad bo. pos. l. quādiu. Quarti dicũt q filius fuit institutus sub coditione casuali, & in defectũ eius exhæredatus: qua pēdēte petijt secũdũ tabulas. vt. ff. de bo. pos. secũdũ tabulas. l. ij. §. si sub cõditione. nec tñ aufert possessionē. hoc nõ valet: qa alio iure potest venire ad querelã. Sed argu. cõtra. ff. de contra tab. l. nõ putauit. j. r̃n. &. §. nõ quæuis [i]. Vel pone in filio præterito q accepit cõtra tabulas: & ita largè dicit iofficio sum: sicut & aliás insti. de succel. li. §. si verò 10 testamētũ. et. ff. e. l. pater. Vel pone q de facto accepit bonorũ possessionem cõtra tabulas: quia de iure non potuit accipere.

de inofficioso [d] querelam instituere poterat. Sed cùm eã in puerperio vita decessisse proponas: repentini casus iniquitas per coniecturam [c] maternæ pietatis emendanda est. Quare filio tuo, cui nihil p̃ter maternũ factũ imputari potest, perinde virilem [f] portionē tribuendam esse censemus, ac si omnes filios hæredes instituisset. Sin autem heredes scripti extranei erant: tunc de inofficioso testamēto actionem instituere non prohibetur [g]. PP. viij. Calen. Iul. Laterano & Rufino Consf.

¶ *Rescisso testamento per querelam, non rescinduntur libertates diu obtente. Bald. Vel sic. Per querelam non retractatur libertas relicta per fideicommissum, & semel data. hoc dicit. Paul. de Cast.*

Idem AA. Soterico & alijs. **LEX IIII.**

Cum ex causa [h] fideicommissi secundum prætoris [i] decretum in libertate morati sitis, filios [k] etiam susceperitis: quamuis postea domini vestri testamentum inofficiosum sit pronunciatum agente filio, non est æquum fieri vobis libertatis quæstionē [l]. PP. vj. Id. Mart. Antonino. ij. & Geta. ij. Consf.

¶ *Querela præparata transmittitur ad hæredem. Bal. & Sali.*

Imp. Antoninus A. Helio. **LEX V.**

Si pater tuus post litem contestatam, vel postquàm pro-

Si mater.] C A S V S. Mulier fecit testamentum. duos filios quos habuit, testõ istituit. post testamētũ factũ Ti20 tiũ suscepit, & decessit nulla facta eius mētione. an aduersus fratres querela inofficiosi cõpetit, quęrit? R̃n. distinguitur: aut potuit mutasse testamētũ: aut nõ. Primo casu si potuit & non fecit, aget. Secũdo casu si non potuit morte præuenta, 30 nõ aget: sed videt eũ cũ alijs instituisse, p̃pter affectionē maternã: & in virilē vocabit portionē. si autē extraneos instituisset, q̃rela inoff. agere posset. ¶ No. ex ista. l. ij. parte casum sing. secũdũ Ia. ĩ quo posthum[9] p̃terit[9] ĩ testõ matris habet p insti 40 tuto qñ ĩ illo testamēto fuit instituti alij filij: sec[9] si extranei. itē qñ mater mortua eũ in puerperio, & sic nõ habuit tps mutandi testamentum. Ias.

d ¶ De inofficioso.] sed nõne agnatione posthumi rũpit testamētum: vt insti. de exhære. li. §. j? 50 R̃n. [k] illud in maribus testatoribus, non in fœminis: vt insti. e. tit. §. mater. &. ff. de libe. & posthu. l. gallus. §. nũc de lege. Sed quę est ratio diuersitatis? Dic vt instit. de exhære. lib. §. mater.

e ¶ Per cõiecturã.] inspicit mēs: vt. & ff. de leg. j. l. si seruus plurium. in fi.

f ¶ Virilē portionē.] etiã si scripti hęredes fint instituti ex disparib[9] por60 tionibus: vt. ff. de vulgo. sub. l. qui cũ plures. & de sta. lib. l. qui pecuniam. Sed ar. cõtrã. ff. de leg. iij. nũmis [m]. Et nota aliud esse [n] cũm quis habere pro instituto à lege sine parte. completo asse à testatore: quia vocatur in virilē: vt dixi, & aliud cũ à testatore: qa tũc in aliũ assem: vt. ff. de hære. insti. §. si verò totus.

g ¶ Prohibetur.] quid si filij vna cũ extraneis sunt instituti? R̃n. querelã habet secũdũ quosdã cõtra extraneos tantũ. Ar. contra. j. fa. ercis. l. fi. Sed melius [o] et dicere nullam cõpetere querelã cùm iste præsumitur institutus, cùm fratres sint instituti. sed nullo instituto vel pro instituto habito competit querela. interpretandum enim est in benigniorem partem vt testamētum valeat & vltima voluntas defuncti: vt. ff. eo. l. fi. pars. &. ff. de re. iu. l. in testamentis.

70 **Cum ex causa.** ¶ Casus huius. l. ponit in gl. j. sed clarius dic. Testamentum fecisti extraneũ instituisti: filiũ exhæredasti: scriptum de manumittendis quibusdam seruis rogasti: manumisit: egit postea filius querela inoffi. & obtinuit. vult reuocare libertates seruis præstitas secundum sententiam prætoris ab hærede scripto. an possit, quæritur? Respon. quòd non.

h ¶ Cum ex causa.] No. casum: paterfamilias extraneũ instituit: filius egit de inofficioso testamento: libertates non reuocantur.

i ¶ Prætoris.] vt. ff. de fideicom. lib. l. cùm verò. §. penul. & fin. quia hæredibus non venientibus decreuit libertatem. vel compulit eos.

k ¶ Filios.] quare grauius videtur libertatē reuocari: nõ q de iure immutet.

80 l ¶ Quæstionē.] forsan hoc propter sententiam. Vnde dicunt quidam q nihil præstant: quod non placet. Dic ergo q fideicõmissariæ libertates præstandæ sunt, etiam si non sint præstitæ. P. datis. xx. aureis à quolibet: directæ non ante quinquennium: sed tunc sic datis. xx. aureis: vt. ff. eo. l. papinianus. in fi. & l. seq. & de ma. test. l. vxorem. & . j. de fideicom li. l. quamuis.

Si pater.] C A S V S. Auus tuus fecit testamētũ: patrē tuũ exhæredauit extraneũ instituit: hæres aduersus scriptũ querelam instituit. post lit. cõte. decessit pater: an te hærede relicto ad querelã incœptã vel aliquo modo

h Et bene secũdũ præ di.

i Dic quòd ibi nõ fuit ri te exhæredatus: hic sic Sa. & Ia.

Querelam institutam potērat.

k Idē Bar. B. Sal. & P.

l Approbatur Bart. B. & Sali.

m Ibi erat dubia dispositio testatoris quæ ad minimũ refertur: hic certa dispositio legis. Bar. & Sali.

n Approbatur Bart. B. P. & Sali.

o Licet cũ ista gl. trãseat Iac. but. Bar. & Bal. tamē tenēt cõtra Sali. Fulg. Pau. & Ias.

p Hodie tã directę quã fideicõmissariæ sunt præstandæ nullo dato p̃tetio etiã post querelam testamentũ. Sal. & Ias.

præparatã ad te trãsmiserit, quæritur Respõ ꝙ sic:& eã exequi nõ prohiberis.

a ¶ Propositũ.] quod quacunque præparatione patet: vt.ff.eod.l. posthumus.§.fi.& .l.seq.hodie secus ᵃhoc casu:vt.j.eo.l.scimus.in fi.

b ¶ Fratris.] turpi persona instituta:vt.j.eo.l.fratres.

Cum quæritur.] CASVS. Extraneũ instituisti:filiũ exhæredã sti aliquo modico ei relicto:an de inoff.agere possit, quærit. Distinguit.aut est minᵒ quarta illius partis,quã erat habiturus ab intestato: aut non primo casu aget. secundo non.

c ¶ Cũ quæritur] san.

d ¶ Quartã] aliàs quarta:& deest si.quarta ergo ad minus excludit querelã:vt hic,& insti.e.§. igit. & ff.e.l. Papinianᵒ.§.quoniã auté.hodie aũt etiã minᵒ. sed agit ad supplemẽtum:vt j.e. omnimodò.&.l.scimus.in prin.

Nouissima.] CASVS. Hęc aut. determinat.legé C.dicit lex ꝙ filius habere quartã partẽ eius, qđ haberet ab intestato. dicit hęc aut.ꝙ si sint quatuor filij:quilibet habere debet trientẽ eius portionis quã haberet ab itestato.& si sint plures ꝗ quatuor:debet qlibet habere semissem: nec põt testator huius portiõis vsumfructũ alij legare. Viuia.

e ¶ Triẽs.] i.tertia pars eius qđ fuerat habituri ab intestato:vt.j.eo.l. parentibus.& ff. eo.l. Papinianus.§. si quis mortis. & .j.de colla.l. pe. Accur.

f ¶ Semis.] i. dimidia eius qđ ab intestatoᵇ fuerant habituri.Et si bñ cõputes:tantũ erat tertia, cũm sunt quatuor, quantũ dimidia,cũ sunt sex.

g ¶ Titulo.] imò iure institutionis hodie p aliã aut. in aut. vt cũ de app. cog.§.aliud quoq; capitulũ.coll.viij.Sufficit ᶜ tñ,si ex certis rebᵒ instituant: vt in.e.ti.§.hæc aũt dispõsuimus. & sic corrigitur hic.vel refert vtrũ fiat sõlẽne testamẽtũ:& tunc debet institui.an minᵒ sõlẽne.puta inter liberos:& tũc sufficit quoquo relicti titulo ᵈ.excipe filium curialẽ ꝗ nouẽ vncias debet habere.quod intelligo.i.tres partes eius,qđ esset ab intestato habiturus:ne inueniatur plus habere,quã alij. Vel secundũ Io.dic ꝙ illi habeat nouẽ,& alij trientẽ vel semissem:& de quolibet decrescat cũ quãtitas ei nõ sufficiat: vt.ff.de hære.insti.l.interdum.§.sed si aliter. & .§.sed & si excesserit.Itẽ intelligo etiã in ascẽdẽtibusᵉ quartã auctã:vt in cor.§.j. ibi, hoc obseruãdo & c.sed de collateralibus non videtur loqui.Alij tamẽ dicũt etiam in fratribus augeri.sed in nouellis restringitur in liberis tantũm. item quarta Trebellianica vel iure institutionis debita non augeturᶠ per hanc aut.sed ea tantũm,quæ datur ijs,qui ad querelam inoffi. testamenti vocabantur: vt in cor.§.j.& ar.j.de testa.sancimus.& de ap.præcipimus.in fi.

h ¶ Cuius portionis.] id est trientis,vel semissis.

i ¶ Nec vsufructu] imò vsufructu videtur posse fraudari:vt.ff.de vsufructu leg.l. vxori meæ.quæ est contra.Solu.ᵍhic illa corrigitur.vel ibi filius habebat proprietatem omnium:& ideo poterat vsufructu fraudari. Prima verior:& est hoc commune in omni quarta:vt.ff.ad leg.fal.l. quod de bonis.§. fructus.& ad trebel.l.mulier quæ.§ si hæres.

Vnde si.] CASVS. Hæc aut. addit dicẽs,ꝙ si,pater alicui filiorũ fecit immẽsam donationẽ.i.vltra nouẽ vncias dedit ei: cæteri filij habebũt tãtũ pro legitima portione,quãtũ habituri fuissent,si donatio illa facta nõ fuisset:& ille filius cui donatũ est,potest abstinere ab hæreditate, dummodò suppleat portionem cæterorum filiorũ ex hoc quod sibi donatũ est.

k ¶ Immensam.] id est excedentem dodrantem.

l ¶ Ex hæreditate.] i.ex patrimonio quod erat ante donationem.Sed arg. cõtra.in aut. de nup.§.quia verò hactenus.col.iiij. ADDITIO. Dic,ꝙ ibi pater donauit bona primæ vxoris,quæ debet reseruare filijs natis ex ea: ideo donatio reuocatur in totum : hic verò donauit propria bona. Paul.

m ¶ Falcidiæ ʰ.] propriè ponitur hoc nomen pro portione debita iure institutionis:impropriè ponitur pro Trebellianica:impropriissimè pro debito bonorum subsidio.Sed qua actione reuocatur? Rñd. querela inofficiosæ donationis:& ea finita vtili rei vendicatiõe, dominiũ enim fuit translatum, cũ in fraudem hominis non legis facta fuit alienatio. ff.de iure pa.l.si libertus. Sed secundũ R.habet locum vtilis petitio hæreditatis,habito titulo pro nõ titulo:quod non placet ⁱ, cũ verus titulus donationis interuenerit. Sed cũm non valuerit donatio filio in potestate constitutæ:er go familiæ ercĩscũdæ agitur:vt.j.de inoffic.do.l.ij.Sed respõde.hic loquitur cũm non fuit institutus ille cui fuit donatum: vnde donatio morte confirmatur,sed reuocat quatenus est inofficiosa. Vel dic ᵏ quòd erat emãcipatus.Vel tertiò olim nulla erat.hodie valet:cum ex omni causa aduentitia filio quæratur.hoc non videtur valere,cũ etiã per legem quæ est Iusti.dicat filium non posse à patre stipulari:vt insti.de inuti.stipu.§.itẽ inutilis.Sed ibi erat ex profectitio peculio stipulatio, vbi filius stipulabatur : hic vt extra neo donatur .Item alia ratione videtur nulla: quia fuit inofficiosa re & consilio:ergo debet reuocari in totum ad instar querelæ inofficiosi testamenti ff.de leg.ij.l.titia seio.§.imperator,Sed rñ. semper reuocatur legitima portio tantũm:vt.j.titu.j.l.ij.& l.si totas.nec sunt omnino similia querelæ inofficiosi testamenti:& inofficiosæ donationis:vt no.j.ti.j. l.si.Accur.

Positũᵃ †habuisset iofficiosum fratris ᵇ testamentũ dicere,te hærede relicto decessit:causam cœptã,vel quocũq; modo illi placitã † exequi nõ prohiberis. PP.ij. Non. Octo. Gentiano & Basso Cons.

¶ Filius cui est relicta legitima, quæ erat olim quarta,non habet querelam inofficiosi. h.d. secundum Bal. & Sali.

Idem A.Ingenuo. LEX VI.

Cvm quærit ᶜ an filij de inofficioso patris testamento possint dicere:si quartã ᵈ bonorũ partẽ mortis tẽpore testator reliquit,inspicitur.PP.vij.Calen.Iul. Romæ Duobus & Aspris Cons.

In authen. de triente & semisse.§.j.collatio.iij.constitu.v.

¶ Si sunt quatuor liberi,vel infrà.legitima omnium est tertia pars totius assis.si sunt plures quatuor,legitima est dimidia inter eos æqualiter diuidenda: quam iam relinqui sufficit quoquo relicti titulo: & eius vsufructu liberi à parentibus priuari non possunt.h.d.Bal.

Nouissima lege cautũ est, vt si quatuor sint filij vel pauciores , ex substantia deficientis triẽs ᵉ:si plures sint,semis ᶠ debeat eis quoquo relicti titulo ᵍ,ex æquo scilicet inter eos diuidendus:cuius portionis ʰnec vsufructu ⁱ defraudari liberi à parentibus possunt.

In authen. de immensis dona.§.j. coll. vij.consti.iij.

¶ Immẽsa donatio in unũ ex liberis collata,per alios usq; ad legitimã reuocatur.h.d.Bal.& Sali.Vel sic: Donatio inofficiosa facta uni ex liberis,per alios retractatur usq; ad legitimã ei debitã,& nõ ultra.Et filius donatarius licet uelit abstinere ab hæreditate, & retinere donationem: non propterea euadit,quo minus fratribus suis teneatur supplere legitimam, si eam integram non habet,inspecta quãtitate bonorum, quæ erat ante donationem.Pau.de Cast.

Vndè si parens in quendam liberorum,vel in quosdam donationem immensam ᵏ fecerit quisq; tantũm feret exhæreditate ˡ nomine Falcidiæ ᵐ, quantum poterat ante donationem de beri,Licet autem ei qui largitatẽ meruit,abstinere ab hęreditate,dũmodò suppleat ex donatione (si opus sit)cæterorum portionem.

¶ Neptis exhæredata etiam ex filio emancipato natã habet querelam.breuiter hoc intendit secundum Bald.

Idem A.Secundo. LEX VII.

Neptem ⁿ defuncti actiõe de inofficioso testamento, quã uis pater eius emancipatur fuerit defunctᵒ ᵒ,expiri posse, ignorare non debes.PP.vj.Cal.Iulij Romę Leto & Cereali Cons.

¶ Pater potest hæreditatem inter filios diuidere,dum tamen assignet cuique legitimam: & ille qui iudicium defuncti approbat,perdit querelã. hoc dicit secundum Bald.Vel sic, Pater potest bona sua diuidere inter liberos prout uult, etiã inequaliter:dũmodò nemini fraudet sua legitima,quæ est quarta pars portionis sibi debitæ ab intestato.Et qui agnouit iudicium defuncti,perdit querelam quam habebat ex eo quòd sibi erat relictum minus legitima.hoc dicit.Paul.de cast.

Imp.Alexand A. Florentino. LEX VIII.

Parentibus arbitrium diuidendæ hæreditatis inter liberos adimendum non est ô dũ non minus is ᵖ qui pietatis sibi conscius est,partis quæ intestato defuncto potuit ad eum pertinere quartã ᑫ ex iudicio parẽtis obtineat. ¶ Qui aũt agnouit iudiciũ defuncti,eo ꝗ

Neptem. CASVS. Habebas filium,& ex eo neptem. filium emancipasti, neptẽ in potestate retinuisti, extraneum instituisti:filium & neptẽ exhæredasti.decessit filiᵒ ante quã inof.querelã instituisset aduersus scriptũ.an neptis agere possit quæritur.Rñ.ꝙ põt:& videbatur ꝙ nõ:quia alius eã pcedebat tpe mortis aui.cõtrariũ tñ verũ est.Itẽ quia emẽcipatus videbatur,& ipsa extra familiã constituta,& sic non admitti.

n ¶ Neptem.] in hac lege si qua fuerit dubitatio ,dic quòd tàm hic filius emãcipatus fuit exhæredatus,quàm etiam neptis in potestate retenta:& tempore mortis aui viuebat filius,sed post decessit ˡ.videbatur quòd neptis non admitteret:quia alius eam pcedebat tẽpore mortis:sed non est ita,quia & hic neptis simul cum eo per edictum de coniungendo amittebatur : si pater decessisset intestatus: vt.ff.de coniungend.cum emancipato.libe.l.prima in princ.&.§.j.&.§.si patter.

o ¶ Defunctus.] defunctum ᵐauté,& emancipatũ esse ideo desyderat. ga donec ille viueret præcederet eam filius,& neque ita neque alia via admitteretur ⁿ.Item emancipatus,quia videbatur & ipsa extra familiam constituta. & sic non admitti:& ideo hic ᵒ dicit quanuis.

Parentibus.] CASVS. Pater sfa.substantiam suam inter linter liberos diuidere põt alijs minus,alijs plus relinquere pot:& ita tamen vt nulli minus quàm suam quartam relinquat,ita tamen ꝙ nulli minus relinquatur,quã quarta eius partis quã habiturᵒ esset ab intestato.si ergo vni minus quã suã quartam reliquerit,& secundũ voluntatẽ defuncti pro portione sua creditoribus hęreditarijs soluerit,vel alio modo agnouerit:si maior. xxv. an.fecerit:an defuncti testamentum per querelã inoffi.impugnare possit,quęritur.Rñ.ꝙ non.& hoc in secunda.

p ¶ Is.] f. filius.ff.fa.ercis.cogitatione.&.l.quæsitum. quia in testamẽto :& inter viuos.

q ¶ Quartam.] hodie tertiam:vt in aut.nouissima.§.eo.

Persoluit

a Imò idẽ in casu huius.l. Cy. Sali.& Bal. in.l.contraria.

† Concor. gloss.super verb viueret.in.c. significauit . in me extra de rescrip.

† Paratam.

ô Cũ quæritur an fratres de inofficioso fratris testamento &c.

b Placet P.in l.præceden.& in l. parentibᵒ j.e.rebus tamen sic se habentibus ex testamẽto prout se haberẽt ab in testato, secundum Bald.& Ias. hic

c Istam gl. approbant Bar.B.Pau. & Ia.

d Ista glo. est sing. secũdũ Alex. & vide gl. in verb. in stitut.in.c. si pater. de test.lib. vj. quæ dicit tutius esse vt relinquatur legitima semper iure institutionis.

e Idẽ Bar. Bal.P.&Ia. per text. in l.nam & si. ff.e.

f Placet Bar.B. Pla. & Ias.

Vsufructu legitimẽan possit filius fraudari.

g Approbatur per Bar. B. Sali. P. & Ias. & est similis glo.in.l quoniã . j. e.& in.l. omniũ.ff.de vsufructu.

h Ista glo. est notabilis.& magistra secũdũ omnes ad sciendum quot modis accipitur iste terminus falcidia.& sim.lis est gl.in l.quoties.j. Fa.ercis.

i Imò hæc opi.potest teneri per text.in.l.j. iuncta glo. ỹ.eo.tit.

k Diuinat Pau.

† Dummodo.

l Cuiſcecessit filius testatoris: & sic habet querelã per tim ſuo iure : partim ex persona patris.Pau.

m Tempore mortis testatoris.Pau.

n Iure non. ius suimo: sic cus iure veteri.Pau.

o Approbãt S.&Ia.

debitũ paternum pro hæreditaria parte perſoluit [a], vel alio legitimo [b] modo ſatisfecit, etiam ſi minus quàm ei debebatur, relictum [c] eſt: ſi is maior [d] vigintiquinque annis eſt, accuſare vt ĩofficioſam volũtatem patris quã probauit [e] non poteſt. PP. vij. Id. Feb. Maximo. ij. & Æliano Conſ.

Querela teſtamenti inofficioſi non habet locum in militis teſtamento. h.d. Bald.

Idem A. Romanæ. LEX IX.

DE inofficioſo teſtamẽto militis [f], vel iure militari, vel ciuili [g] facto, vel centurionis [h], vel tribuni numeri [i], nec filios poſſe [k] queri, ius certum eſt. PP. Idi. Maij, Maximo. ij. & Æliano Cõſ.

Querela inofficioſi competens contra hæredem ſcriptum, poteſt proponi contra fiſcum qui ſucceßit in bonis hæredis ſcripti. h.d. ſecundum Bal. Vel ſic: Querela competit cõtra fiſcũ ad quem bona teſtatoris uniuerſaliter peruenerunt. h.d. Pau. de Caſt.

Idem A. Quintiniano. LEX X.

SI hæredum Quintiniani, †quẽ patrem tuum eſſe dicis. aduerſus quos de inofficioſo teſtamento acturus eras, iure ſucceſsionis bona ad fiſcum pertinent [l], vel ipſius Quintiniani bona, vt potè vacantia [m], fiſcus tenet cauſam apud procuratorem noſtrũ agere potes [n]. PP. ij. Id. Aug. Maximo. ij. & Æliano Conſ.

Mores, quos quis in ſe approbat non poteſt in alio reprobare. h.d. ſecundum Bal. Vel ſic: Infamis non prohibetur à ſucceßione inteſtati, ſed teſtamentum querelare non poteſt, niſi teſtator etiam fuerit infamis. h.d. Pau. de Caſt.

Idem A. Ingenuo. LEX XI.

IN arenam non damnato [o], ſed ſua ſponte arenario cõſtituto [p] legitimæ ſucceſsiões integræ ſunt ſicut ciuitas & libertas manet. Sed ſi teſtamentum parẽs eius fecit [q]: neque de inofficioſo teſtamento accuſatio, neque bonorum poſſeſſio [r] ei competit. Nam talem filiũ meritò quis indignũ ſua ſucceſsione iudicat [s], niſi & ipſe ſimilis cõditiõis [t] ſit. PP. iiij. Cal. Iannuar. Iuliano & Criſpino Conſ.

Propter fideicommiſſum inuicem inter filios relictum neuter filiorum uidetur grauatus: quia omnes ſunt in pari ſpe: & ideo non habet locũ querela inofficioſi teſtamenti. h.d. ſecundũ Bal. quæ lex eſt ualde not. Vel ſic: Si inter filios in legitima inſtitutos fiat reciproca ſubſtitutio, neuter dicitur grauatus: & ideo neuter habet querelam ratione dubij euentus: quia ita poteſt acquirere ſicut erogare. h.d. Pau. de Caſt.

Idem A. Liciniano & Diogeni. L. XII.

SI pater puellæ, cui9 vos curatores eſſe dicitis, filio ex ſemiſſe, ipſa autẽ ex triente, & vxore ex reliquo ſextãte ſcriptis hæredib9, fidei filiorũ cõmiſit, vt ſi qs eorũ intra vigintiquinq; annos ætatis decederet, ſuperſtitib9 [v] portionẽ ſuã reſtitueret: ꝑtereà vxoris vt id qd ex cã hæreditatis ad eã ꝑueniſſet, filijs poſt mortẽ ſuam reſtitueret, fideicõmiſit: calumnioſam inofficioſi [x] actionẽ aduerſus iuſtũ iudiciũ teſtatoris ĩſtituere nõ debetis, cùm ex hmõi fideicõmiſſaria reſtitutione tàm matris quàm fratris ei9 portio ad eã poterat [y] peruenire. PP. Nõ. Decemb. Alexãdro A. iij. & Dione Conſ.

Teſtamento reſciſſo pro parte, legata diuidua pro parte præſtantur: indiuidua uerò pro ſolido ſunt præſtanda. h.d. Bal.

Imper. Gordianus A. Priſciano. L. XIII.

CVm duobus hæredibus inſtitutis, vno [z] ex quinque, altero [a] ex ſeptem vncijs, aduerſus eũ qui ex ſeptem vncijs hæres ſcriptus fuerat, iuſta querela contendiſſe, ab altero autem victum te fuiſſe alleges [b]: pro ea parte qua reſolutum eſt [c] teſtamentũ (cùm iure inteſtati qui obtinuit ſuccedat) neque legata, neque fideicommiſſa ♁ debentur: quamuis libertates & directæ competant, & fideicommiſſarię prę̃ſtari [d] debeant. PP. iij. Calend. Febr. Gordiano A. & Auiola Conſ.

Qui ſuccubuit in querela inofficioſi teſtamẽti, poteſt redire ad querelam falſi: & econtrà ſecundum Iacob. Butr. Bal. Vel ſic: Succumbens in querela inofficioſi non prohibetur dicere teſtamentum falſum. h.d. Pau. de Caſt.

a Perſoluit.] per quod agnoſcere videtur: vt. j. de iur. delibe. l. ij. Accur.

b Legitimo.] ſunt [a] enim plures cauſæ quæ repellunt querelã. Prima ingratitudo, quæ fit ex. xiiij. cauſis in deſcendentes, & ex ſeptem in aſcendẽtes: vt in aut. vt cũ de ap. cog. §. cauſa, &. §. has autem. colla. viij. ex tribus in fratres. & etiam turpi perſona inſtituta: vt in aut. de nup. ingratitudinẽ. coll. iiij. ſecundo curſus quinque annorum: vt. j. ſi quis filiũ in ſi. Item portio debita data: vt. ſ. eo. l. cũ quęritur. Itẽ agnoſcendo voluntatẽ defuncti: vel aduocando vel ſimilia faciendo: vt & hîc. ff. eo. l. penult. & fi. Itẽ ſi habet aliud auxiliũ vt inſti. eo. §. tã autem.

c Relictum.] & illud accepit.

d Maior.] ſec9 ſi minor: vt. ff. de in integrũ reſtitutione. l. j.

e Probauit.] quod ꝓbo. nõ reprobo [b]: vt hic & ff. de neg. geſt. l. Põponius. §. Quæritur, hic filius mouit q̃relã, ſuccubuit: frater vult mouere, & dicit turpẽ perſonã inſtitutam. obtinet. filius vult habere. Quæſtio vtrũ poſsit? videtur ꝙ nõ. ff. eo. qui repudiantis. & l. filio. & ff. de ſucceſ. edic. l. fi. Contrà. ff. eo. l. pater filium Accur.

DE inofficioſo.] CASVS Paterfa. miles teſtamentum iure militis. i. cũ duobus teſtibus cõiter vel cũ. vj. in militia cõſtitutus fecit extraneũ inſtituit, filiũ exhæredauit. an filius inoffi. agere poſſit quæritur? Rñd. ꝙ non: quia nec teſtamentũ centurionis vel tribuni impugnari põt per ino. l. querelã. Not. ex hac. l. regulã ꝙ priuilegiũ non intelligitur concedi cũ dãno tertij. l. nec auus. j. de emanci. libe. Iaſon.

f Militis.] i. militãtis: vt. j. eo. l. teſtamentũ. aliud in veterano [c]: vt. ff. eo. l. papinianus. §. papinianus. niſi ſit filiusfamilias veteranus: vt. j. eo. l. fi.

g Ciuili.] i. cõmuni.

h Centurionis.] q præeſt cẽtũ militibus, cẽturio dicitur.

i Numeri.] habebũt tñ bonũ ſubſidiũ filij militis per aut. ſ. de epi. & cleri. l. presbyteros.

k Poſſe.] vt. ff. eod. ſi inſtitu. §. de inofficioſo. & hoc ſi exhæredet vel prætera ſciens [d] ſe liberos habere. ſecus ſi ignoret: vt. j. de teſta. mili. l. ſicut certi.

SI Hæredum.] CASVS. Quintianus fecit teſtamẽtũ: extraneũ, inſtituit: filiũ exhæredauit cõtra ſcriptos vult filius agere querela inof. bona ad fiſcũ deueniũt iure ſucceſsionis: qa delictũ cõmiſerũt: vel vacantia eius occupat an filius agere poſsit, quæritur? Rñ. ꝙ ſic ſed non apperit qua actione nec aduerſus quẽ. tu dic aduerſus fiſcũ querela. In primo caſu cũ bona hæredum fiſcus occupauit ratione delicti. ſecundo caſu peti. hære. cũ bona occupauit fiſcus, vt vacantia. & hoc coram procuratore Cæſaris, qui cognoſcit inter fiſcum & priuatum.

l Pertinent.] & ſic eſt fiſcus hæres hæredis. Et dic pertinent, iure inſtitutionis.

m Vacantia.] quia fiſcus credebat ea vacare, & nullus eſt hæres.

n Poteſt.] priori caſu querela, ſecundo directa petitio ne hæreditatis.

IN arenam.] CASVS Si filiũ habes arenariũ qui gratia virtutis exercendę cum beſtijs pugnabat in arena, an tibi ſuccedere poſsit, quæritur? Reſpon. ꝙ ſic, cùm libertatẽ & ciuitatẽ retineat, nec in arenam dãnatus eſt, vt ſeruus pœnæ efficeretur: ſed ſi eſſet, & exhæredaſti eum, & extraneũ inſtituiſti: de inoffi c. agere non poterit, niſi & tu arenarius fuiſſes. Not. ex iſta. l. regulã ꝙ cã ꝑ quã põt fili9 in teſtõ iuſtè exhæredari, nõ eſt ſufficiẽs ad repellẽdũ eũ ab inteſtato à legitima ſucceſsiõe. facit tex. in. l. omnimodò. in verb. nã ſi nullam. j. eo. Iaſ.

o Non damnato.] nã tunc ſeruus pœnę nõ ſuccederet: vt. ff. de pœnis. l. qui vltimo.

p Conſtituto.] ſ. cũ beſtijs ad pugnandum.

q Fecit.] alium inſtituendo.

r Poſſeſsio.] ſ. cõtra tabulas.

s Iudicat.] vt in aut. vt cùm de appel. cog. §. cauſas. verſi. præter voluntatem. colla. viij.

t Conditionis.] ſic ergo nil doloſus doloſo: vt. ſ. dixi de hære. l. quoniam. & hac. l. & j. de lib. cau. l. ſi filiũ. & ff. ſo. mat. l. viro atque vxori.

SI pater puellæ.] CASVS Paterfa. fecit teſtamentũ, filiũ inſtituit ex ſex vncijs, & inſtituit filiã ex. iiij. & ex duab9 vxorẽ: & filiũ grauauit & filiã, ſi ĩtra. xxv. an. deceſſerit, portionem ſuam alij reſtitueret, vult tutor vel curator filiæ agere querela duab9 rõnibus: tũ quia filia grauata eſt de reſtituẽda hęreditate, tùm qa inuenĩt minus habere quàm habitura eſſet ab inteſtato. has rationes non reddit litera. an poſsit, quæritur? Reſpon. ꝙ non poſsit, quia eſt poſsibile tàm filij, quàm vxoris portionem ad eam poſſe peruenire.

v Superſtitibus.] fratri & matri.

x Inofficioſi.] quaſi exinanita ſit inſtitutio ꝑ fideicõmiſſum. Et not. ꝙ nõ ꝓpriè dicĩ actio, vel accuſatio querela inofficioſi teſtamẽti, ſed mediũ tenet, vt dixim9. ff. e. l. poſthum9. §. ſi qs ex his.

y Poterat.] i. poſsibile erat. ſic & j. de vſur. l. ſi ea lege. & de ſolu. l. pe. Sed hodie [e] debet ſine onere aliquo hr̃e quartã: vt. j. e. l. quoniã in prioribus. & ſ. e. aut. nouiſsima.

CVm duobus.] CASVS. Paterfa. habens duos filios, vnũ in. v. vncijs inſtituit hęredẽ, & inſtituit hęredẽ extraneũ in. vij. alium filiũ exhæredatũ fecit. ab extraneo legata reliq̃t & libertates. exhęredat9 aduerſus extraneũ egit, & obtinuit: & ꝓ ſua parte ruptũ eſt teſtamẽtũ: an legata relicta in illa patre teſtamẽti quæ per querelã rupta eſt debeãtur, quęritur. Rñ. ꝙ nõ: ſed ſi libertates ſiue directæ ſiue fideicõ. ſint relictę, ſunt præſtãdę.

z Vno.] ſcilicet filio.

a Altero.] ſcilicet extraneo.

b Alleges.] Hoc eſſe potuit, cùm alter fortè eſſet frater vel turpis perſona, alter non.

c Reſolutum eſt.] ex poſtfacto reſoluitur pro parte [f]: vt. ff. eod. l. circa. Sed ab initio non poteſt pro parte valere, & pro parte non: vt inſtit. de hæredi. inſtit. §. non autem.

d Præſtari.] ab eo ſolo qui rogatus eſt. ſ. quia poſt quinquennimu inofficioſum dictũ ſit: quo caſu præſtitæ vel cõpetituræ durant, &. xx. aurei vel ſaltem pro parte præſtantur victori ſecundum quoſdam: vt. ff. eodẽ. l. ſi autem.

a Similis gl. in. l. cum donationibus. j. titu. ſequen.

b Concor. Iaſ.

† Quintiliani. aliâs Quintiani. &. j.

c Id eſt in eo qui deſijt militare miſſus à militia honeſta, vel neceſſaria. Ia. in. l. ſi. j. eo. & iſtã glo. ſequitur Sali.

d Concor. Pau. Sali. & Iaſ.

Querela inofficioſi medium tenet inter actionem & accuſationem.

♁ Defendẽtur.

e Iſtam gl. approbant Bart. Bald. Sali. & Iaſ. & ita obſeruat conſuetudo, quoniam pater non poteſt grauare filium in legitima per fideicommiſſum reciprocũ: quod dicitur eſſe onus.

f Idẽ Sali. Bart. Bald. P. & Ia. hîc.

Vel dic aliud est cùm totum rescinditur testamentum, vt ibi. Sed hîc testamẽti pars quæ durat, facit vt etiam ante quinquenium oẽs valeãt, quia in pari cã pro libertate iudicandum est vt non. xx. aurei ei præstentur, sed fiat ęstimatio totius damni: & pars præstabitur à seruo ei qui obtinuit in querela: vt. ff. de excep. rei iudi. l. iudicatæ. ij. rñ. & ff. de li. cau. duobus. in fi & ar. de leg. ij. l. cũ filius. in princ. & ad. l. fal. l. lege Falcidia interuenien te.

Idem A. Prisco. LEX XIIII.

EVm qui inofficiosi querelam delatam [a] nõ tenuit [b], à falsi accusatione non submoueri placuit [c]. ¶ Idem obseruatur & si [d] econtrariò falsi crimine instituto vict⁹ posteà de inofficioso actionẽ exercere maluerit. PP. vj. Cal. Decembr. Gordiano A. & Auiola Conf.

¶ *Præteritio matris habetur pro exhæredatione, secundum Bal. & Sal.*

Imperator Philippus A. Aphrodisiæ. LEX XV.

FIliam præteritam [e] à matre, ad successionẽ eius circa, inofficiosi querelam aspirare [f] non [g] posse, explorati iuris est. PP. v. Cal. Aug. Philippo A. & Titiano Conf.

¶ *Non negligenti non currit præscriptio. hoc dicit. Sali. Vel sic: Quando actiones non possunt simul cumulari, una mota non currit tempus in alia. Vel sic: Pendente lite super vno iudicio non currit tempus in alio priori contrario. h. d. Sali. Vel sic: diligentia contra unum auxilium prodest, contra aliud auxilium quod cum primo nõ potuit concurrere. h. d. secundum Ia. but. Vel sic: Donec ventilatur quæstio super solennitate uel super nullitate testamenti, non currit tempus super querela inofficiosi. Bal. & Paul. de Cast.*

Impp. Valeria. & Gallienus AA. & Valerian. N. Cæs. Theodoræ. LEX XVI.

COntra maiores [h] vigintiquinque annis duplicem actionẽ inferentes, primã quasi testamentum non sit iure perfectum [i], alteram quasi inofficiosum, licet iure perfectum, præscriptio ex prioris iudicij mora [k] quinquẽnalis temporis nõ nascitur, quæ officere cessantibus [l] non potest. PP. Idib. Augst. Tusco & Basso Conf.

¶ *Filius præteriens matrem uidetur eam exhæredare. Mater à filio præterita potest uti querela. h. d. secundum unam lec. & communem. Sali.*

Impp. Carinus & Numerianus AA. Floræ. LEX XVII.

CVm filium [m] †tuum: te præterita, sororem hæredem institutisse proponas, inofficiosi querelam apud præsidem prouinciæ persequi potes. PP. ij. Id. Februar. Carino. ij. & Numeriano AA. Conf.

¶ *Nõ dicitur ingratitudinem committere quæ non uult diuertere à marito. h. d. Bal. Vel sic: Filia non diuertens à uiro patris uel, matris iussu non meretur exhæredari: ideo datur ei querela inofficiosi. h. d. Sali.*

Impp. Diocl. & Maximian. AA. Faustinæ. LEX XVIII.

CVm te pietatis religionẽ nõ violasse, sed mariti coniugiũ quod fueras sortita, distrahere noluisse, ac propterea offensum atq; iratũ patrẽ ad exhæredationis non tam prolapsum esse dicas: inofficiosi testamenti querelam inferre nõ vetaberis [n]. S. Cal. Maij, Maximo ij. & Aquilino Conf.

¶ *Filia turpiter uiuens, potest à patre exhæredari. Bal. Vel sic: Turpis & inhonesta uita filiæ est iusta causa ipsam exhæredandi, nisi pater distulerit eam maritare ultra. xxv. annos. h. d. cum authen. seq. Sali. Et idem in filio: ut in authen. ut cùm de ap. cog. §. causas. nisi pater causam dederit. in authen. hic posita, quam nota, & tene menti, secundum Pau. de cast.*

Idem AA. Apollinari. LEX XIX.

SI filiam tuã eo quòd turpiter & cum flagitiosa fœditate vixit, à successione tua excludendã putes: si non inconsulto calore [o], sed ex meritis eius ad id odiũ incitatus es: postremi iudicij liberũ arbitrium [p] habebis. D. xv. Iul. Sirmij, ipsis AA. Conf.

In authen. vt cũ de app. cog. §. si verò vsque ad vigintiquinq;. colla. viij. consti. xij.

SEd si post vigintiquinque annos te differente filiam marito copulare, ea in suum corpus peccauerit, vel sine cõsensu tuo marito se, libero [q] tamen, copulauerit: eam exhæredare non potes.

¶ *Non intelligitur filia ingrata eo quòd contra matris uoluntatem colit concordiam cum marito. Bald.*

Idem AA. & CC. Sauiano. LEX XX.

FIlia i orbitate [r] patris relicta, cum marito cui matre volente nupsit, colens concordiam, iustas offensionis post eiusdem matris pœnitẽtiam causas non præstat, nec ex momẽtarijs [s] volũtatibus matris nupta atq; vidua iure esse compellitur. Dat. Non. Ian. Sirmij. CC. Conf.

¶ *Filij fratrum uel sororum non habent querelam inofficiosi testamenti. hoc dicit. Bal. Vel sic: Contra testamentum collateralis non cõpetit alteri collaterali querela inofficiosi, nisi tribus concurrentibus, scilicet quòd esset frater uel soror carnalis, & sic in primo gradu, & ex eodẽ*

EVm qui.] CASVS. Aliquis filiũ exhæredauit: extraneum instituit: egit filius querela inoffic. & succubuit, vult dicere testamentum falsum, an posit, quæritur Rñ. q̃ sic. & si primò accusauit de falso: & succubuit potest posteà agere querela. Lex sequens cla ra est.

a ¶ Delatam.] accusationem.

b ¶ Non tenuit.] i. nõ obtinuit. Accur.

c ¶ Placuit.] Dicũt q̃ dã speciale in petitiõe hæreditaria, vt ea simpliciter proposita, non videatur omne ius deductũ in iudiciũ: sed aliud in rei vẽdicatione: vt. ff. de except. rei iudi. l. si mater. §. an eadem. Sed dic [b] q̃ hîc quærela non petitio hæreditatis fuit proposita. Alij dicunt q̃ hîc fuit proposita causa adiecta. l. ex inofficioso, sic etiã esset in rei vendicatione eã adiecta: vt. d. l. si mater. §. j. Vel hîc de accusatione tantũ falsi dicit.

d ¶ Et si econtrario.] imò videtur cõtrà: vt. ff. de bo. lib. l. si patronus ex minori. vbi patronus de falso agendo repellit à cõtratabulas: sed nõ sic est [c] patrono debita hæreditas liberti vt filio patris vt. ff. de cõtra tab. l. illud. & ff. eo. l. nã & si. vel ibi [d] institutus patronus fuerat vnde per hoc à contra tabul. repellitur: hic autẽ ex hæredat⁹, vel pterit⁹ fili⁹ Item arg. contrà. j. de codicil. l. fi. & ff. de trib. l. qd in hæredem. §. eligere.

Filiam pręteritã.] incerta causa præteritionis, aliàs non valeret: vt in aut. vt cũ de ap. cog. §. aliud quoque capitulum.

f ¶ Aspirare.] qa præteritio fœminarum pro exhæredatione habetur.

g ¶ Non posse.] nã contra tabulas non habet vt. ff. de contra tab. l. illud. & ad testamenta. Itẽ quia habetur pro exhæredata vt insti. de exhæ. l. liber. §. mater. sed exhæredat⁹ nõ habet contra tab. vt. ff. de contra tabu. l. non putauit in pri. & §. non quæuis.

COntra maiores.] CASVS. Materfa. extraneum instituit, filium exhæredauit. exhæredato duæ dantur viæ. Prima vt dicat testamentum ipso iure nullum, si fortè fuerit imperfectum, vel non iure factum: secunda vt dicat inoffi. Si ergo dixit nullum, & in ventilatione causæ istius labitur quinqueniũ, & succumbat: an quinquennio elapso querela agere posit, quasi contra ipsum non currat præscriptio quinquennalis, quæritur? Respõd. quòd sic: quia licet tempore currat, talis pscripti. nõ nascitur hinc cũ ei desidia imputari non posit, cũ agere nõ esset.

a Et vtalè Bar. Sali. & Ia. per. l. fi aut. §. sed & is. ff. de rei vendi.

b Ista est vera. Bart. Sali. & Ias.

c Propter naturam & producio nem inesse. Sali.

d Idẽ Bar. & Ias.

† Ista lex est valde notanda secũdũ Bart. & est singula. & nõ reperitur alibi secũdum Ia. hic in effectu suo. Exhæredatus non habet contra tabulas.

e Gl. in c. pastoralis, super verbo, audiat. extrà de exceptio. dicit p l. istã quòd cui cõpetũt diuersæ exceptiones: succubuit

h ¶ Cõtra maiores.] nõ solũ cõtra minores. de his enim magis dubitabatur.

i ¶ Perfectum.] agendo petu. hære. in qua succubuit. Accur.

k ¶ Mora.] nã dũ intendũt nõ iure perfectũ, cucurrit quinqueniũ. Accur.

l ¶ Nõ cessantibus.] vi. j. de anna. excep. l. j. in fin. & ff. de mino. l. intra. in prin. & in aut. de ap. §. j. coll. viij. & j. de rei ven. l. more. Sed arg. cõtrà. ff. vi bo. rap. l. si seruus. & de euic. l. minor. §. j. Sed cũ quinquenium sit continuum, cur cessat per aliã querelam? Respõ. vtile est quo ad quid: quia ex quo currere incœpit, feriati et nõ feriati dies currunt: sed non illi quibus iusta causa non potuit agere, vt hîc. sic & ff. quando app. sit. l. j. §. dies. & j. quomodo & quando iu. ab eo. [g] Item secus in excusationibus tut. vt insti. de excu. tuto. §. qui autem. sed hoc ideo, quia omnes simul pponere põt, quod nõ est hîc, vt. ff. de excu. tut. l. scire oportet. §. scire.

m ¶ CVm filium.] Filius præterijt matrem: vel econtrà [i] sororem præterijt sororem: & fi. [i] liũ sororis instituit, quæst turpis psona. & sic est hîc amphibologia: vt. ff. de bo. liber. l. et. si ex modica & sc̃dm primũ datur matri qrela: sed patri daret contra tab. vt. l. pater.

CVm te.] CASVS. Filiã tuã cuidam in matrimonio copulasti. si te præcipiẽte vt à viro diuerteret, nõ diuertit: & propter hoc in testamẽto tuo eam exhæredasti, & extraneum instituisti, an inoffic. querela agere posit, quæritur. & respon. quòd sic.

n ¶ Non vetaberis.] nã iustè fecisti, vt et. j. de sisti. & subit. l. reprehẽdẽda. & j. de repu. dissentie tis. & ff. de vsu & habi. l. sed neq;. et. j. e. l. filia. et. ff. de lib. exhi. l. j. & ij. Accur.

SI filiam.] CASVS. An pr filiã suã qa more meretricio viuit: exhæredare posit qrit. rñ. q̃ sic, si nõ incõsulto calore hoc fecerit, vt puta quia tantùm audiuit murmur, statim exhæredauit.

o ¶ Calore.] secus si calore ire [k]: vt. ff. de regul. iur. l. quicquid.

p ¶ Arbitriũ.] vt. ff. de cõtra tab. tab. l. nõ tñ. §. si emãcipat⁹. idẽ p aut. col. 7 obligit: vt sequit aut. sed si post. quæ est vt cũ de ap. cog. §. si verò vsq; ad. xxv.

q ¶ Sed si post.] Libero. Si ergo vel seruo se copulet, vel an peccet cũ quocũq;, iusta est cã exhæredatiõis, nã his casib⁹ vera iura nõ corrigitur: remanet ergo: vt. j. de ap. 8 o l. præcipimus. in fine.

FIlia in orbitate.] CASVS. Materfa. filiã suã cuidã matrimonio copulauit. deinde pœnitentia ducta vult vt à viro diuertat: an si filia ei non paruerit, eam præterire, & alios instituere posit, quæritur. & respon. q̃ non, quia filia ex matris inconstantia nupta. vel vidua esse cõpellẽda non est.

r ¶ Filia in orbitate.] quia mortuus erat pater eius.

s ¶ Ex momentarijs.] reprobatur enim inconstantia: vt & ff. de procu. l. in causæ. in prin. & facit. s. eo. l. cum te.

in vna, potest redire ad aliam.

f Iste duæ leges alleg. in gl. nihil faciũt: nam ibi loquitur quãdo negligentia in primo nocet & infe. cũdo Bart. Bal. Sali. & Ias.

g Istã responsionẽ approbant omnes.

h Idẽ Bar. Bal. & Ia.

Cessum ponit.

i Iste intellectus diui. nat: ideo re probat. Ia.

k Et bene etiam subsistente legitima causa exhæredationis. Bal. & Ias.

l Concor. Sali. hic. & Bal. in. l. fratres. j. eod.

Fratris.

FRatris.] CASVS. Testator extraneum instituit: filiũ fratris vel sororis exhæredauit: an ei detur inoffi. querela ad rũpendum testamentũ patrui vel auunculi, quæritur? rñ. q̃ nõ: quia nulli ex collateralibus datur nisi fratri & sorori, nisi testamẽtum accusẽt de falso: vt ab intestato succedere possint. No. ex ista. l. ibi, frustra. secundum Bar. & moder. q̃ illa dictio frustra, regulariter importat nullitatẽ ipso iure, secũdũ eosdẽ in. l. pe. §. ad crimen in fi. ff de pub. iudi. Ias.

10 a ¶ Dicunt.] vt &. ff. e. l. j. sed hodie filij fratris videtur exequari fratrib⁹ vt. j. de leg. hæ. aut. cessante, sed illud in successioni bus ab intestato.

b ¶ Sorore.] cõsanguineis[a], non vterinis, & hoc turpibus p̃sonis scriptish̄ç redibus: vt. j. eo. l. fratres.

20 SI maritus.] CASVS. testator vxore suã ex asse hæredẽ isti tuit: filiã exhæredauit nihilo ei relicto: an aduersus matrẽ q̃rela ĩof. agere possit filia. q̃rit̃: dicit q̃ sic eũ ingratitudinẽ cõmiserit: & ea vincente qcqd mari to à matre debebat, fortè 30 dos vel aliud debitũ à filia consequetur.

c ¶ Perhibetur.] s. iure fuit tũ de facto exhæredata. si ãt p̃terita dabat ei ius accrescẽdi hodie cõtra tabulas. Vel etiã dicit nullũ vt. j. de li. præte. l. fi.

d ¶ Relictũ est.] maximè. nã si erat relictũ aliqd 40 qd esset min⁹ quarta: vt s. e. l. cũ q̃rit. Vel dic hoc fuisse additũ à cõpositoribus noui iuris ex dict. l. vt j. eo. l. omnimodò. Accur.

e ¶ Conuincitur.] q̃ ẽ eo ipso quòd est exhæredata secũdũ hęc iura, vt. j. eo. l. liberi. Vel dic hoc esse additũ à noui iuri cõpo 50 sitoribus: vt dicam. j. eo. l. omnimodò.

f ¶ Oportet.] si tale sit debitũ[c] qd ab hærede posset exigi: vt. ff. de hære. vel ac. vẽ. l. j. §. fi. Itẽ hoc verũ nisi sciuit hæc vxor hęres instituta q̃rela possẽt mo ueri cũ hereditatẽ adijt, nã tũc admitteret: vt argu. ff. 60 de ijs q. vt indi. l. hęredẽ & ad syl. l. pp̃ter. §. neptis. et ad tre. l. pe. Acc. ADDITIO. Dic q̃ ibi lo q̃ q̃n heres adiuit cũ delicto, q̃a nõ vindicauit mor tẽ defuncti. Sali. Pau. & Ia.

TEstamẽti.] CASVS. Materfa. volebat facere testamẽtũ fi 70 lij sui. ne faceret, interdixerũt & posteà fecit, et filios p̃terijt, et extraneos ĩ stituit. an filij inoffi. q̃rela agere possint, quæritur? Rñd. quòd hi non possunt: quia manifestam offensam contraxisse videntur.

g ¶ Per testationem] i. coram testibus, & sic q̃ non fecit tunc[d] nã verba cum effectu &c. vt. ff. quod quisque iur. l. j. Vel dic per testationem subtra ctam: vt. ff. si quis aliquem te. pro. l. fi. quis dolo.

TEstamentum. CASVS. Filiusfa. miles ex castrẽ. peculio testa 80 mentum fecit: extraneum instituit hæredem: patrẽ exhæredauit: an per inoffi. querelam à patre vel à filijs eius impugnari posit: q̃ritur? rñ. q̃ nõ.

h ¶ Filijfamilias.] vt. j. eod. l. fi.

i ¶ Rescindi.] quia miles: & quia in castrensi.

FIlijs. CASVS. Si mater filios suos etiam in sacris patris constitutos vult hæredes instituere, sed timeret ne pater ad quem pertinet vsusfructu. eorum: quæ filijs acquirentur bona, ea dissipet. Consulit ergo. l. ista sub conditione instituere, & pater cos emancipauerit: non accipiet bonorum possessio. secundum tabu. nec nomine filiorum aget querela: cũm magis voluit mater filijs suis prouidere, quàm iniuriã inferre. In fi. dicit, q̃ ea bona debet restituere filijs emancipatis. s. pater.

k ¶ Secus.] scilicet quàm oporteat quia fortè prodigus erat. vel sec⁹. i. malè.

l ¶ Emancipati fuerint.] quæ videtur impleri quocũq; modo fiant sui iuris: vt. j. de insti. & substi. sub cõdi. fac. l. si mater.

patre, & quòd fuerit instituta turpis persona. De falso uerò testamẽto quilibet cuius interest scilicet qui succederet ab intestato non facto testamento potest accusare. h. d. ista lex cum. l. fratres. j. eo. secundum Pau. de Cast.

Idem AA. & CC. Alexandro. LEX XXI.

FRatris vel sororis filij, patrui vel auunculi, amitæ etiam & materteræ testamentum inofficiosum frustra dicunt[a]: cùm nemo eorum qui ex transuersa linea veniunt, exceptis fratre & sorore[b], ad inofficiosi querelam admittatur. De falso sanè per accusationem criminis queri non prohibentur. D. * . CC. Conss.

¶ *Rescissa aditione hæreditatis per querelam, reuiuiscunt actiones per aditionem confusæ. Bald.*

Idem AA. & CC. Tantilæ. LEX XXII.

SI maritus tuus facto testamento te quidem ex asse scripsit hæredem: filia autem quã habuit in potestate, exhæredata iure facta minimè * perhibetur[c]: nihilo; ei relictum[d] est, neq; iustas offensæ causas præstitisse expresse conuincitur[e]: eam de inofficioso testamento patris querentẽ, totam hæreditatẽ obtinere posse nonam bigitur. Quòd si iam obtinuit, vel posteà * vendicat: quodcunque maritus mortis suæ tempore debuisse tibi * perhibetur, id ab ea reddi oportet[f]. Dat. Idib. Febr. Sirmij. CC. Conss.

¶ *Qui impedit aliquem testari, meritò p̃ otest exhæredari. h. d. Bal.*

Idem AA. & CC. Philippæ, & alijs. LEX XXIII.

TEstamenti factionem per testationem[g] vos interdixisse matri profitentes * iustam causam offensæ manifestè testamini. Dat. v. Id. Septemb. CC. Conss.

¶ *Testamentum militis non subiacet querelæ. Bald.*

Idem AA. & CC successo. LEX XXIIII.

TEstamentum militis filijfamilias[h] in castrensi peculio factũ neq; à patre neq; à liberis ei⁹ p̃ inofficiosi querelã rescindi[i] potest. Dat. iij. Non. Decembr. Nicomediæ. CC. Conss.

¶ *Testamentum factum secundum consilium non potest expugnari per querelam, neque per uiam nullitatis. hoc dicit Bal. Vel sic: Conditio quæ filij instituti fauorem respicit: non facit locum querelæ nec institutionem annullat. hoc dicit secundum. Barto. Vel sic contra ea quæ sunt prouisionis, filio non datur querela inofficiosi. hoc. dicit. Ias. Vel sic: Conditio quæ respicit fauorem filij instituti, non facit esse locum querelæ. Barto.*

Idem AA. & CC. Menedoto. LEX XXV.

FIlijs matrem quæ de mariti moribus secus[k] suspicatur, † ita posse consulere iure comperturm est, vt eos sub hac conditione instituat hæredes, si à patre emãcipati[l] fuerint: atque eo pacto[m] secundum tabulas bonorum possessionem patrem cum re[n] accipere non videri, qui conditiõi minimè obtemperauerit[o]: neque ei nomine filiorum inofficiosi * eo modo actioné posse competere quibus nullam iniuriã fecerit mater, sed potius putauerit prouidendum[p]: & ideo restituere[q] debet[r]. D. iiij. Non. Iul. Antiochiæ. Titiano & Nepotiano Coss.

¶ *Directa substitutio potest filio impuberi fieri in legitima instituto. h. d. Bal.*

Idem AA. & CC. Serapioni suo salutem dicũt. LEX XXVI.

EX tribus vncijs hærede instituto filio[s] intra pubertatis[t] annos directam[v], non inutiliter à patre fieri substitutionem certũ est. Dat. v. Cal. Septẽbr. Nicomediæ. CC. Conss.

¶ *Hæc lex notabilis est, & in materia propria singularis, & tria intendit. Primò enim dicit, quòd fratres uterini tantũ non habent querelã inofficiosi. Secũdò, dicit quòd fratres utrinque coniuncti uel consanguinei tantum habent querelam inofficiosi. si cõtra testamentum fratris in tribus casibus. Tertiò, quòd contra necessarium hæredem institutum, quamquàm sit utilis persona, non datur inofficiosi testamenti querela. h. d. secundum Bal.*

Imperator Constantinus A. ad Verrinum. LEX XXVII.

m ¶ Pacto.] alias pacto, alias facto.

n ¶ Cum iure.] alias cũ re. & dic. i. ad suum cõmo 10 dũ[f]: vt pater sibi retineat cũ effectũ secũdũ tabulas. Sed quã accepit bonorũ possessiõne institutus vel pater eius noĩe? Rñ. q̃ facti est: vt hic, & ff. de secundũ tabu. l. j. §. si sub cõditione. Tu dic nõ facti: sed eã q̃ iuris est, secundũ Azo. vt ff. de secũdũ tab. 20 l. ij. §. si quis ita instituerit. & ff. ad treb. facta. §. si in danda. quæ dicũt institutũ sub cõditione nõ habere secundũ tabu. f. facti. Vel dic [g] peti quod iuris est & facti. & qd ille et hęc dicũt nõ peti. s. quod remaneat in defectum cõditionis. Vel quartò petitur 30 quæ iuris est nõ vt nũc profit: sed in euentum cõditionis. Vel dic hic nõ peti: vt sibi pater teneat, & secundũ hoc necã princip. nec cõditione impleta tribuit patri in hac. l. ius. sed in. d. §. si quis ita cõfirmatur. siue tribuit ius extãte conditione, vt & alias si 40 mile. ff. de offi. p. con. & le. l. iij. §. si. Accur.

o ¶ Obtemperauerit.] sed an pòt cogi vt obtẽperet? Rñ. nõ [h]: vt. ff. de leg. j. l. filiusfamiliàs. §. secundũ vulgasẽ. sed si patri esset legatũ, vel aliqd relictũ vt eos emãcipa ret: si quidem pater agno 50 scit legatũ, cogit eos emã cipare: vt. ff. de condi. & demon. l. si cui.

p ¶ Prouidendum.] sic. s. eo. l. si pater. ij. & j. l. proxi. & ff. eo. l. papinianus. §. si quis impubes.

q ¶ Restituere.] sub audi ergo vel igitur.

r ¶ Debet.] pater filio, 60 si est emancipatus. patre autem non emãcipante, si lio adeũte iudice curator dat̃ hæreditati, cui restitutio fieri debet: vt. j. de bo. q̃ lib. l. fi. §. finaũt in secunda. & in aut. vt li. ma. & auię. §. j. & §. fi verò forsan. col. viij. & ff. ad tre. l. imperator. Alij dicunt resti 70 tutionẽ faciẽdã prætori; & ipse restituet filijs dotẽis curatore. In casu ti etiã maneti in potestate sit restitutio[k], vt. ff. ad trebel. l. imperator.

EX tribus. CASVS. Filiũ tuũ impuberẽ instituisti ex tribus vncijs, & sic habet quartã partẽ quã habitur⁹ erat ab intestato, & ei directè in illa quarta substituisti sic, si filius me⁹ intra annũ pubertatis decesserit, Titius hæres esto an filio detur querela quasi videatur grauatus per substitutionem, quæritur? dicitur quòd non.

80 s ¶ Filio.] q̃ erat vnic⁹: & sic quartã habet: vt. s. eo. l. cũ q̃rit. sed q̃a ei erat substitutũ, videbat exinanita: qd fieri nõ pt: vt. j. eo. quoniã ĩ priorib⁹. Sed nõ est ita l q̃a magis ei cõsulit: & sic valet, vt et. s. l. p̃xi. & l. si pater. et. ff. e. l. papinia n⁹. §. si qs impubes. & de adop. l. si arrogator. et. j. de imp. et alijs sub. l. si testõ.

t ¶ Pubertatis.] Secus si pòst. vt. ff. de vulg. sub. l. cohæredi. §. cũ filiæ.

v ¶ Directã.] si ãt p̃ cõpẽdiosam, vt plerũq; faciũt, puta q̃ncũq; decesserit, illũ substituo: trahit ẽt pupillaris directã ad fideicõmissariã: cũ ĩ vtrũq;[m] tẽpus valeat vt fideicõmissaria: nisi in testamento militis: vt. j. de testa. nulli. l. in testamẽto. et. ff. de vulg. substi. l. iã hoc iure. & l. centurio.

a Concor. Sal. & Pau.

† Probe= tur.

b Neutra expositio tenetur: qa violat litera. P. & Ias.

‡ Vincat.

‡ Probe= tur.

c Vt puta non extinctũ morte testatoris. Sal.

‡ Rectã.

d Illi; igl. sequuntur Bar. B. & P.

e Placet B. Bal. P. & Ia.

f Et bene Bal. P. & Ia. Bonorum possessio quedã est facti, quædam iuris.

g Displicet Cyn. Bald. Pau. & Ia.

† Secũ suspi cetur.

* Eo nomine actiones posse cõpetere &c.

h Concor. Bart. Bald. Sal. & Ias.

i Si filius sit minor: quia si maior est potest sibi cura cõmitti. Guil. de cu. Bal. & Sali. probatur in lege imperator. in fine. ff. ad Trebel.

k Et bene Bal. & Pau.

l Concor. Bal. Sali. P. & Ias.

m Contrarium est verũ. P. & Ia.

Fratres.] CASVS. Si frater vterin⁹ extraneū instituit,& fratrē aut sororem vterinum exhęredat,an possit vterinus agere querela inof. quæritur?& respō.q non secus in fratre consanguineo & hoc sequit. An autē frater cōsanguineus fratris sui consanguinei possit impugnare testamentū.q-ritur?Rñ.q sic,siue durauerit cognatio,quia nonfuit emancipatus:siue non si persona instituta turpis fuit aut aliàs infamis, vel libertus.secus est si seruus necessarius fuit institutus: 10 qa aduersus eū non poterit obijci inofficiosi que rela. ¶No.ex ista.l. regulā q querela inof.testamenti cōpetit contra testamē tum fratris instituētis tur pem aut vilē personā.cō-concor.l.fratris.s.eo.&.l.j. ff.eo.la.

Fratres vel sorores vterini [a] ab inofficiosi actione contra testamētū fratris * vel sororis penitus arceantur [b] consanguinei [c] autem, durante vel non [d] agnatione,contra testamentum fratris sui,vel sororis de inofficioso quæstionem mouere possunt [e],si scripti hæredes infamiæ, [f] vel turpitudinis,vel leuis notæ macula aspergantur:vel liberti,qui perperā & & non bene merentes,maximisq; beneficijs [g] suum patronū assecuti, instituti sunt: excepto seruo necessario hærede instituto [h] .D. Idib. August. Sirmij Cōstātino A.v.& Licinio Cæs.Conf.

¶ Liberi exhæredati præsumuntur ingrati,nisi probent se gratos.hoc primò.Parentes exhæredati præsumuntur grati,nisi probentur ingrati.hoc secundò.Bal.

Idem A.ad Claudium præsidem Prouinciæ Daciæ. LEX XXVIII.

Liberi de inofficioso querelā cōtra testamentū parentū mouētes probationē debent [i] præstare quòd obsequiū debitum iugiter [k] prout ipsius naturæ religio flagitabat,parentibus adhibuerint: nisi scripti hæredes ostēdere maluerint ingratos liberos contra parētes extitisse [l]. ¶ Sin autem mater contra filij testamentū inofficiosi actionē instituat:inquiri diligenter iubem⁹,vtrū filius nulla ex iusta causa læsus matrem in nouissima læserit voluntate,eo q neque luctuosam ei & legitimā reliquerit portionem:vt testamēto rescisso,matri successio deferat [m]. ¶ Si tamen mater † in honestis factis atque indecentibus machinationibus filiū fortè obsedit, insidijsque eum vel clandestinis vel manifestis appetijt,vel inimicis eius suas amicitias [n] copulauit,atq; in alijs sic versata est,vt inimica eius po-

Fratres vterini qui dicantur. a ¶ Vterini.] quasi ex 20 eodē vtero nati,& non ex eodem patre:vt instit. de leg. ad suc.§.j.

b ¶ Arceantur.] nec corrigitur hoc per aut.j. de legi.hære.aut.cessante vbi tollitur differentia agnationis& cognatiōis qa illud verū est ab intestat.

Fratres consanguinei. c ¶ Consanguinei.] 30 Qui sunt ex eodem patre sed matre eadem vel non vt insti.eo.titu.§.j.

d ¶ Vel non.] Quia sunt emancipati.& hoc olim.hodie contrà p Anastasium:vt.j.de legi.tut. l. iij.& .iiij.

e ¶ Possunt.] vt insti.e. §.j.vltra non:vt.s.eo.l. fra 40 tris.&.ff.eo.l.j.

Infamia turpitudo & macula dicuntur. f ¶ Infamiæ.] quæ sub diuiditur.& hoc est quod subiungit, vel turpitudinis &c. Vel dic infamiæ ipso iure vel turpitudinis qn sunt infames pēsententiā.macula verò leuis est talis qualis dicit.§.ex qb⁹ cau.ifa.irro.l.ea q.&.l.ver 50 bū.&.ff.de obse.l.licet.& l.honori.&.j.de dig.l.ij.li. xij.& hic.nisi q agit,labo. ret simili nota:vt.s.e.l.in arenā.Vel nisi sit īgrat⁹ a q agit aliquo de trib⁹ modis,quos habes in aut.de nu.§.īgratitudinē.col.iij.

g ¶ Beneficijs.] id est maleficijs,siue blādicijs. 60 ironicè enī loqtur.sic.ff. de furtis.l.inter omnes in prin.& de dāno inse.l.ex dāni.§.quoties.

h ¶ Instituto.] qa et si turpis sit, nō pōt de inof. cōueniri.Et no.q hic posuit M.quādā aut.sed hodie qrela locū nō habet, nisi inter fratres turpibus 70 personis scriptis hæredibus, per id quod est.j.de libe. præte .authēcti.ex causa.sed ista est falsa,vt ibi notaui.

Liberi.] CASVS. Si quis testamentū fecit,& extraneum instituit hæredem:& filium exhæredauit:si vult filius ad querelam inoffi.admitti,probare se gratum extitisse,& ab obsequio patris non recessisse,nisi extraneus hæres scriptus probauerit ipsum filium fuisse ingratum& hoc in prima. Si ergo filius matrem exhæredauit,& ex causa iusta,vt quia filiū insidijs obsedit,vel inimicis filij amicitias suas coniunxit:& hoc probatum fuerit:ad que relam non admittatur:sed filijs etiam manebit vltima voluntas firma.& hoc 80 in tertia.

i ¶ Debent.] hodie probant hæredes,vt.j.eo.l.omnimodò,quæ est contra.

k ¶ Iugiter.] id est continuè.contra.s.de eden.l.qui accusare.

l ¶ Extitisse.] suscipiendo probationis onus in se:vt.ff.de probatio. lege circa.

m ¶ Deferatur.] vt.ff.eo.l.nam & si parentibus.

Vasallus amicitias co n ¶ Amicitias.] hoc hodie non est,sed alie sic,quæ sunt hic:vt in authenti. vt cùm de appel.cog.§.& hæc quidem.colla.viij.Et not.hic argumentum, ad

Tui. (marg.)

Infamia turpitudo: ✝ Gl.in.ca. vlti. extra de postu.su per verbo. contra ecclesiam. in fi. inducit istā legem quòd si ecclesia sit in grata cōtra beneficiatū in eadē.ipse poterit postulare cōtra eā: nec ecclesia ei succedet. a Istā glo. approbant B.Sa.& Ia.

feudum:vt.ff.de offici. præfec.vr.l.j.§.cū patronus. ADDITIO Vide glossam.j.in princ.in.c.porro.in tit.quæ fuit prima cau.bene.amit.in vsib⁹ feudorum.& Barb.[b] hic in additio. ad Bal.

o ¶ Crederetur.] supple diligenter inquiri iubemus:vt hoc &c.

p ¶ Probato.] ab hæredibus filij.nec enim mater hoc probat.& ita videtur differentia tractetur de in gratitudine ascēdentium vbi pro eis præsumitur: an descendentium, & tunc 10 contrà.& est ratio ,quia amor plus descendit quā ascendat:vt.ff.quod met⁹ causa.l.isti quidem.§.fin. hodie verò hæredes probant[c]:vt.j.eo.l. omnimodò.

tius quā mater crederetur [o] :hoc probato [p],etiam inuita acquiescat filij voluntati [q].D.iij.Id.Feb.Crispo .ij .& Constantino Cæs.ij. Conf.

¶ Sicut donatio propter nuptias ad similitudinem dotis confertur:ita in legitima imputatur. hoc.dicit Bald.Vel.sic: Dos & donatio quæ ucnit conferenda ad explusionem querelæ, similiter est in quarta.h.d.Sali.

Imperator Zeno A.Sebastiano præfect. præto. LEX XXIX.

Quoniam nouella [r] constitutio diui Leōis ante nuptias donationē à filio cōferri ad similitudinē dotis quæ à filia cōfert,p cepit:etiam ante nuptias donationē filio in quartam pcipim⁹ * imputari [s].Eodēq; [t] modo cùm pater vel mater pro filia dotem , vel pro filio ante nuptias donationē, vel auus paternus aut maternus, aut auia paterna vel materna pro sua nepte,aut pro suo nepote,vel proauus itidem paternus aut matern⁹, vel proauia paterna vel materna, pro sua pronepte vel pro suo pronepote dederit:non tantū eandē dotē vel donationē conferri,verū etiam in quartam partē ad excludendā inofficiosi querelā, tā dotē datā quàm ante nuptias donationē præfato modo volumus imputari,si ex substantia eius pro fecta sit de cui⁹ hæreditate agitur. Dat.Calē.Maij,Ipso A. ij. Conf.

¶ Ille cui aliquid in testamento relinquitur,nō potest īpugnare:sed debet ad supplemētū legitimè agere,nisi probetur ingratus.In his verò in quibus nihil relinquitur:iura uetera nō mutant h.d.Itē militia quæ potest uendi uel transmitti, à patre uel alio ascendente proueniens,in legiti mam imputatur,excepta militia Silentiariorum h.dicit.Bald.

Imperator Iustinianus A.Mennæ.

LEX XXX.

Omni modo testatorum voluntatibus prospicientes,

q ¶ Voluntati.] vt.j. de secundis nup.l.fi.

20 Quoniam nouella.] CASVS. Si pater tam filiæ suæ dotem dederit,vel filio donationem ,pter nuptias,& posteà testamentum fecit & extraneū instituit:an ad excludendā inof.querelā prædictis filiæ & filio donatio & dos in quartam cōputari pos 30 sint,quæritur?Respō.q pōt,si de substantia patris vel matris,pfecta sit dos, vel propter nuptias donatio. nec refert pater vel mater dotem dederit,vel alius de parentibus pater nis vel maternis masculis vel fœminis.& hoc in prima & secunda parte.

40 r ¶ Nouella.] constitutio.quam habes.j. de col.l.vt liberis.

s ¶ Imputari.] vt &.j. de rei vxo.ac.§.videamus sed nō est bona rō vt ideo debeat cōputari in quartā quia cōfertur:vt.j.de coll. illud.&.j.eo.l.fi.qñ.sed sic accipe similitudinē [d], qa 50 sicut ante nuptias donatio cōfertur ad similitudinē dotis:ita & cōputet in quartā ad similitudinem dotis.An autē in dote posset institui, dic[e].ff.de mino.l.iij.§.sed vtrū.in fi.§.

t ¶ Eodemque modo.] dixi cū pater dedit nūc cū mater vel ali⁹ ascē 60 dens.

Omnimodo.] CASVS. An filius cui pater minus legitima reliquit vel iure institutionis,vel legati vel fideicōmissi,& extraneum hæredē instituit:testamentū patris per inoffi.quere lā vt rūpatur impugnare 70 possit quæritur?Respondeo quòd non:sed hodie ex hac lege agat ad supplementum legitimæ: & hoc nisi ab hærede scripto probetur ingratus. & si pater eum ingratum non dixerit , non licebit hæredi dicere eum ingratum. & hoc in prima parte. Et hæc sunt vera quando pater de filio mentionem fecit & ei aliquid iure institutionis vel legati vel fideicommiss. reliquit. Si enim ei nihil reliquit, sed silentio eum contempsit:tunc vetera iura obseruantur.quæ autem illa sint,non aperitur.& hoc in secunda. Si autem pater filio suo emerit militiam: an ad excludendam inofficio. querelam eam filijs imputabit in quartam,cùm talis militiam vendi posit, & mor 80 tuo eo ad hæredem suum pretium poterit transmittere?respond.quòd sic, ita vt inspiciatur militia quæ erat tempore mortis testatoris, vt si tunc decessisset filius:quantùm transisset ad hæredem,tantùm nunc sibi imputabit in quartam. & hoc in tertia. Quod autem dictum est quòd militia nunquam imputari debeat in quartam,in alijs quam in Silentiarijs quibus princeps reuelat consilia,intelligendum est.illi enim nō imputabunt sibi in quartam,militiam à parentibus emptam:sed ex fauore huius legis habent præcipuam , & hoc in quarta parte. ¶ Nota . ex ista lege quòd ille, cui relictum

pulās cum inimico do mini, an a. mittat feudum. b Et vide eundē Bal.in.c.ij. terti.dem. di.Lo Ro. conf.xlvij. Amor descendit. c Concor. Sali.& Ia. ✝ Computari. d Idē Bal. Pau.& Ia. e Dixit hi quòd sic.h.& Ia.hic post glo.approbatam.

reliĉtum eſt minus legitima, non poteſt expugnare teſtamentum, ſed debet agere ad ſupplementum, ſecundum Ia. hîc.

Teſtamētū multipliciter expugnari poteſt.

a ¶ Et innumerabilem.] Sunt enim multi modi expugnādæ vltimæ voluntatis. ſ. bonorum poſſeſſio contra tabulas. & inofficioſi querela. Item & cùm teſtamentum ſit ipſo iure nullum.

b ¶ Vel alio modo.] vt per contra tabulas.

c ¶ Aliis perſonis.] vt nepotibus ex filio. Vel dic a, parētibus vel fratribus. Vel dic etiā patronis: qa & ipſi debēt agere ad ſupplemētū: vt. ff. de bo. libe. l. etiā. §. toties. & inſtit. de ſucceſ. li. §. ſi verò teſtamētū. Sed nō videtur hoc nouū eſſe qđ dicit de repletione: vt. ff. eo. l. ſi non mortis. Sed ibi b à compoſitoribus noui iuris fuit appoſitum.

a Idē Iaſ. & abj.

b Tu dic meli' quòd ibi loquitur in eo quod fuit datū inter viuos: & filius conſenſerat habere pro ſua legitima: ideo excluditur à querela: ſed arbitrio boni viri ſuppletur quod deeſt: hîc autē loquitur in eo quod relinquitur in vltima voluntate. Sali & Iaſ.

d ¶ Exigere.] conditione ex hac lege. *ADDITIO*. Aduertas ꝙ ſuppletio iſta legitimæ, ꝓrata debet fieri tàm de rebus quæ remanſerunt apud hæredē, quàm de rebus legatis: vt probatur expreſsè in. l. ſi libertus. ſub cōditione. §. libertus ff. de bo. libe. ita vult Bar. in. l. in quartam. in vlti. colū. verſi. quæro per quos. ff. ad legē fal. & clarius in cōſilio ſuo. xxxiiij. īcipiēte, factū tale eſt, ante finē cōſilij. Itē adde ꝙ filius ꝓ ſua legitima nō ſoluta nō pōt poſſeſsionē ſua authoritate occupare: vt dicit idē Bar. in. l. ij. ĵ. qn̄ & q quarta pars de. lib. x.

e ¶ Arguantur.] Ab hæredibus. & ſic corrigit quod eſt. ſ̄. eo. l. liberi.

f ¶ Dixerit.] & càm ī gratitudinis inſeruit: vt in aut. vt cū de appel. co. §. ſi ue igitur omnes. col. viij.

g ¶ Non licebit.] ar. ꝙ hæredes domini non poſſunt auferre feudum propter feloniam domino cōmiſſam, ſi dominus nihil dicit dū vixit: vt hîc & ar. ĵ. de reuoc. do. l. j. & fi. & ff. de probat. l. procula. & ff. ad ſyl. l. j. §. fi. & . ſ̄. eo. l. ſi mater e. Item nota ex verbo arguātur, quē præſumi bonum, niſi malus probetur: vt dixi. ff. de prob. l. non eſt neceſſe.

e Addas hîc glo. j. in fi. in. c. porro. in ti. quę fuit prima cauſa beneficij amit. in verſi. feu. & ſequitur glo. Bal. P. & Iaſ.

h ¶ Ingratos.] ſunt enim multi modi exhæredandi: vt. ff. de liber. & poſthumi. l. prima ſecunda & . iij.

i ¶ Vel fideicommiſſo.] hodie verò iure inſtitutionis d, quod dic vt diximus . ſ̄. eo. aut. nouiſsima.

d Concor. Bar. Bal. P. & Iaſ.

k ¶ Vetera iura.] vt poſthumus rumpat: vt . ĵ. de poſthu. hæred. l. prima natus ſuus e ipſo iure infirmet, vel per contra tabulas ſi fuerit præteritus: emancipatus autem per contra tabulas. Sed exhæredatus vel pro exhæredato habitus agit querela: vt. ĵ. de libe. præte. vel exhære. l. fi. Accur.

e Sequuntur gl. iſtā vſque ad fi. Bal. P. & Ia.

magnā & innumerabilē [a] occaſionē ſubuertēdæ eorū diſpoſitionis amputare cēſemus: & in certis caſibus in quibus de inofficioſis defunctorum teſtamentis, vel alio [b] modo ſubuertendis moueri ſolebat actio certa eſt ſtatuta lege tàm mortuis cōſulere quā liberis eorū vel alijs perſonis [c], quibus eadem actio competere poterat: vt ſiue adijciatur in teſtamēto de implenda legitima portione, ſiue non, firmū quidē ſit teſtamentū: liceat verò ijs perſonis quæ teſtamētū quaſi inofficioſum, vel alio modo ſubuertendū queri poterant, id quod minus portione legitima ſibi reliĉtū eſt adimplēdā eā ſine vllo grauamine, vel mora exigere [d], ſi tn̄ nō ingrati legitimis modis arguātur [e] cū eos ſcilicet ingratos circa ſe fuiſſe teſtator dixerit [f]. Nam ſi nullam eorū quaſi ingratorū fecerit mentione: nō licebit [g] eius hæredibus ingratos [h] eos nominare, & huiuſmodi quæſtionē introducere. ¶ Et hæc quidē de ijs ꝑſonis ſtatuimus, quarū mentionē teſtātes fecerint, & aliquā eis quantitatē in hęreditate vel legato, vel fideicōmiſſo [i], licet minorē legitima portiōe, reliquerint. ¶ Si verò vel præterierint aliquam eorū perſonam iam natā, vel ante teſtamentum quidem cōceptā, adhuc verò in vētre cōſtitutā: vel exhæredatione, vel alia eorū mentione facta nihil eis penitus reliquerint: tunc vetera [k] iura locū habere ſancimus, nullā ex præſente promulgatione nouationem vel permutationem acceptura.

¶ *Filius computare tenetur ſibi in legitimā militiā, ſeu reditū annuum ex defuncti pecunia emptum, niſi ſit de Silentiarijs. h. d. Sali.*

¶ Imputari verò filijs alijsq́; perſonis q̄ dudū ad inofficioſi teſtamenti querelā vocabātur: in legitimā portionē & illa [l] volumus quæ occaſiōe militiæ ex pecunijs mortui ijſdem perſonis acquiſitæ, poſſe lucrari eas manifeſtū eſt: eo [m] ꝙ talis ſit militia vt vendatur, vel mortuo militante certa pecunia ad eius hæredęs perueniat: ita tamen, vt ille gradus eiuſdem militiæ inſpiciatur, quem in morte teſtatoris [n] militans obtinet [o]: vt tanta ei pecunia in legitimā portionē computetur, quantam dari ſtatutū èſt, ſi in eo gradu mortuus eſſet is qui militiam ex pecunijs teſtatoris adeptus eſt: exceptis ſolis viris ſpectabilibus Silentiarijs [p] ſacri noſtri palatij: quibus præſtitaiam ſpecialia beneficia tam de alijs capitulis [q], quā de pecunijs ſuper memorata militia à parētibus eorum datis ne in legitimam portionem eis computentur [r], rata eſſe præcipimus. In cęteris verò perſonis prædictam obſeruationem tenere volumus. D. Cal. Iuñ. Cōſtātinop. Iuſtiniano A. ij. Conſ.

¶ *Statutum in. l. omnimodò. in teſtamēto in ſcriptis, habet locum in teſtamento nūcupatiuo. hoc dicit. Bal. Vel. ſic: Dicta in præcedenti. lege de imputatione & ſuppletione quartæ habent locum ſiue teſtamentum fuerit in ſcriptis, ſiue nūcupatiuum. Sali.*

Idem A. Mennæ præfecto prætorio.

LEX XXXI

QVæ nuper ad teſtamenta cōſeruanda, nec facilè retractāda ſanciuimus [s], vt ratione † Falcidiæ † minimè illis perſonis derelictæ, quæ ad inofficioſi teſtamenti querelam ex prioribus vocabātur legibus: non periclitentur teſtamenta, ſed quod deeſt legitimæ portioni, id eſt quartæ parti, ſcilicet ab inteſtato ſucceſsionis, tantùm repleatur: exceptis illis quib⁹ nihil in teſtamento derelictum eſt (in quibus priſca iura illibata ſeruamus) etiam ad teſtamenta ſine ſcriptis faciēda locum habere ſancimus. Da. ij. Id. Decemb. D. N. Iuſtiniano A. ij. Con.

¶ *De legitima ſubducitur omne grauamen cōditionis, uel temporis, uel alterius grauaminis. hoc dicit. Bartol. Vel ſic, Onus dilationis conditionis, uel cuiuſcunque grauaminis inſertum à teſtatore indebita iure naturæ, habetur pro non inſerto: & ualet relictum tanquam purum. hoc dicit uel ſic: De portione uel legato relicto filio quantùm eſt pro debito iure naturæ, aufertur omne grauamen dilationis, uel conditionis. hoc dicit. Sali.*

Idē A. Mēnæ præ. præ. L. XXXII.

QVoniam in prioribus ſanctionibus [t] illud ſtatuimus, vt ſi quid minus legitima portione ijs derelictum ſit, qui ex antiquis legibus de inofficioſo teſtamento actionem mouere poterāt hoc repleatur, ne occaſione minoris quantitatis teſtamētum reſcindatur: hoc in præſenti addendum

l ¶ Et illa.] Non ſolū prædicta hac. l. Et no. ꝙ quædā eſt militia, id eſt reditus, ſiue officiū, vnde reditus ꝓuenit quæ poteſt vēdi f. Quædā quæ certum quid hæredi g dari permittit licet vendi nō poſsit de quibus hîc dicit, & . ĵ de pigno. l. fi. & in aut. de exhibē. & intro reis. §. optimum. colla. v. & hæc cōputatur h in quartā, & cōferī, vt hîc. Alia quæ cū ꝑſona finitur i, & nihil ad hærēdē trāſit: & illa nō computatur, nec cōferī: vt in contrario. ff. de colla. bo. l. j. §. ſed an id. Vel ibi datum ꝓ tiū pro militia dicit non cōferri: non id quod militia hodie valet: vt hîc.

f Vt ſi dicimus quòd feudū concedatur à rege: cum hoc quòd poſsit vendi ad votū impetrātis. Bal.

g Vt ſunt feuda regulariter quæ nō vēduntur. Bal.

h Concor. Bart. Bal. P. & Iaſ.

i Vt eſt in pecunia expenſa à patre in doctoratu filij. Bal. hîç.

m ¶ Eo quod.] q. d. aliquis, quomodò poteſt lucrari?

n ¶ In morte teſtatoris.] Puta erat ſtatutum: vt ſi ſuccederet militans poſt decē annos, dētur decē hæredi eius à domino militię, & militia redit ad dominū: ſi poſt viginti annos, tunc quinque.

o ¶ Obtinet.] ſ. ſi tunc decederet militans, quantū ad hæredē tranſmitteret, tantùm nunc in quartam imputabit.

p ¶ Silentiariis.] Quibus imperator ſua ſilentia ſub ſecreto committit.

Silentiarij qui ſint.

q ¶ Capitulis.] vt. ĵ. de ſilen. lib. xij. l. j. & . ij.

r ¶ Computentur.] Eſt enim caſtrenſe peculiū eius vel quaſi: vt. ĵ. de ſilen. l. ſi lib. xij.

QVæ nuper.] *CASVS*. Tibi pater aliqđ iure inſtitutionis, ſiue fideicōmi. ſiue legati reliquit, non datī inofficio. q̄rela, ſed condictio ex. l. ſuperiori ꝓxi. ad ſupplemētū legitimæ: ſed ſi nihil reliquit, ſeruātur iura vetera. & illa locū habēt cū pater in ſcriptis fecit teſtamentū. an idē ſit in teſtamēto ſiue ſcriptis facto quod in hoc. §. Reſpō detur ꝙ ſic. Viuianus.

† Alias, vt portione legitima minimè illis perſo. derelicta, quæ &c.

† Id eſt quartæ debitæ iure naturæ. P.

s ¶ Sanciuimus.] vt. ſ̄. eo. l. proxima.

QVoniam.] *CASVS* Quę in duabus proximis. legibus dicta ſunt, recitat adhuc imperator, adijciens vt ſi teſtator minus legitima reliquerit filium, & eum in ea grauauit, forte detrahendo vſumfructum. vel ſub conditione aliqua introducente moram ad ſupplementū legitimè conditionem ex hac lege habeat vt eam percipiat ſine vllo grauamine, & perinde ſit ac ſi nullum grauamen in teſtamento fuiſſet aſſcriptum. ¶ Nota ex iſta lege regulam, quòd omne grauamen, & omnis conditio & dilatio de legitima ipſo iure reijcitur: ideo alia dubitatio eſt, nunquid hodie per iſtam legem corrigatur. l. ſi pater. & ſimiles. C. de inſtit. & ſubſtitutio. ſed de hoc vide plenius ibidem per Iac.

t ¶ In prioribus ſanctionibus.] vt. ſ̄. e. l. omnimodò. & . l. proxima.

a ¶ Censemus.] Additur hîc vt sine aliquo grauamine.

b ¶ Grauamen.] veluti vsumfructũ.& sic est contrà.ff.de vsufru.legato.l. vxori meæ.Sol.[a] illa corrigitur:vt dixi.s.eo.aut.nouissma.

c ¶ Tollatur.] vt ar.ff.de iure pat.siue.§.excludit.nisi fecerit prospiciens filio [b]:vt.s.eo.l.filijs.&.l.si pater.ij.ff.de vul.substi.l.cũ ex filio.vel nisi [c] voluerit ei facere testamentum substituẽdo directò, non per fideicõmissum:vt.s.e.l.ex trib⁹.&.j.l.prox.§.fi. &.j.de impu.& ali.subst.l.humanitatis,sed alij dicũt leges pdictas.s.eo. corrigi per istã. Itẽ nota hic vtile per inutile non vitiari [d].sic.j.de test.l. testamẽtũ.&.ff.de hære.insti.l.hæreditatis in diẽ.&.ff.qñ appel.sit.l.j.§.biduũ.Sed ar.cõtrà.ff.de arbi.l. pedius.

a Concor. Bar.Pau. & Ias.

b Approbatur. Bal.

c Idẽ Sali. & Pau.

d Hoc est verũ in diuisibilibus seu separabilibus: secus in indiuisibilibus seu in ĩsepa rabilibus vt hîc in contrario alle. de isto vide in.l. pecuniæ.ff. de vsur. iũcta glos.

† Dicunt hîc tamẽ re petentes.l. filiussam.in §.diuus.de lega.j.allegantes P. de Castr.in cons.lxx.& cõsi.cxxxj. in primo volu. quòd pater potest iubere vt in certam ætatẽ alienatio legitimæ.

esse censemus [a], vt si conditionibus quibusdam vel dilationibus, aut aliqua dispositiõe moram, vel modum, vel aliud grauamen [b] introducente, eorum iura qui ad memoratam actionem vocabantur, minuta esse videantur: ipsa conditio vel dilatio,† vel alia dispositio moram, vel quodcunque onus introducens tollatur [c], & ita res ꝓcedat, quasi nihil eorum testamẽto additũ esset. D.ij.Calẽ. April. Decio.V.C.Cons.

¶ *Qui in danda legitima quæ sola relicta est, usque ad sententiam fuerit contumax, ipsam duplicatam reddere cogitur. hoc dicit usque ad.§. legis.* Barto. *Vel sic: Hæres qui legitimam filio relictam non soluerit, & iudiciorum strepitum expectauerit: in pœna tertij pluris condẽnari debet. Sali.*

Idem A. Demostheni p̃.p̃. L. XXXIII.

Si quis in suo testamento maximam quidem portionem libero [d] relinquat, minusculam [e] autem alij vel alijs de stirpe sua progenitis, ipsam tamen legitimam [f] siue in hæreditate [g], siue in legato vel fideicommisso, vt non possit locus inofficiosi testamenti querelę fieri: & ille quidem qui ex paruulo genitoris sui consequitur [h] substantiam, eam suscipere maluerit: autẽ ex maiore parte eã amplexus est, siue vn⁹ siue plures sint ♁, non statim & sine contentioso ꝓposito, vel vlla mora eã restituere voluerit: sed expectato iudiciorum strepitu, & multis variisque certaminibus habiti, post longum tempus ex sententia iudicis vix eam reddiderit: crudelitatem eius competenti pœna aggredimur: vt si hæc fuerint subsecuta, non tantùm in id quod testator voluit eũ restituere, cõdemnetur: sed etiam aliam tertiam partem quãtitatis [i] quæ fuerat in testamento derelicta, modis omnibus reddere cogatur: vt auaritia eius legitimis ictibus † feriatur [k]: alijs omnib⁹ quæ in eodem testamento [l] vel elogio [m] scripta sunt, pro sui tenore ad effectum perducendis.

Si quis.] CASVS. Testator vnum ex suis filijs ex decẽ vncijs instituit, alium ex duabus, vt non sit locus querelæ inoffic. institutus in duabus vncijs his contentus fuit: sed institutus in maiori parte eas sibi restituere detrectauit. qualiter sit puniendus, quæritur? Respondeo ꝙ condẽnabitur in id quod sibi erat restituendum. & hoc in tertia parte alterius rei eiusdem quãtitatis: alijs q̃ eodem testamento scripta sunt, ad effectũ perducẽdis. & hoc in prima. In secunda tangit Imperator quandam antiquitatem in vna sua parte in qua cõtinebatur quòd mater si filium suum infantem exhæredare vellet, non possit nisi in odium mariti. hunc articulum corrigit in princip. statuen. vt mater in odium sui mariti filium nõ exhæredet: quia non debet quis alterius odio prægrauari: nec refert, maior fuerit vel minor, cùm filios suos instituere valeat sub ista conditiõe, si pater eos emãcipauerit: & sic odium mariti puniet, & filijs in nullo præiudiciabit. Absurdum enim esset illum alterius odio prægrauari qui non sentit, vel eum vt ingratum exhæredari. & hoc in secunda. Viuianus.

♁ *Deest in nonnullis exemplaribus dictio negatiua, non.*

d ¶ Libero.] In plurali numero tantùm consueuit declinari: vt.ff.de verbo.significatio.l.non est sine liberis.

e ¶ Minusculam.] Dandam ab vniuersali hærede. Vel dic quòd totum occupauit.

f ¶ Legitimam.] Ergo legitimam hîc appellat minusculam.

† Simile in c.cũ iam dudũ in gl. super verb. irritũ. in qua hæc verba ponũtur extrà de præbẽ. & dignita.

g ¶ Hæreditate.] Puta particula restituẽda sibi à fratre vniuersali hærede: vt habeãt locũ sequẽtia Et qđ subijcit de legato, dic hodie iure institutiõis: vt in aut. vt cũ de app.co. §.aliud.col.viij. Vel ambo fuerant instituti: sed alter totũ occupauit.

h ¶ Consequitur.] spe.

i ¶ Quantitatis.] illius minusculæ. & accipe quantitatis nomẽ largè: vt.ff. de leg.iij.quisquis, sed videtur in totũ amittere: vt.j.de fideicom.l.fi.in fi.So. vt ibi Accur. ADDITIO Dic ꝙ ibi loquitur generaliter in quocũq; hærede: hîc in casu speciali, in quo habet locũ certa pœna per hãc. l. statuta. Bar.in.l.contraria in glossa allegata.

Quantitas, quãdoque sumitur largè.

k ¶ Feriatur.] sic.s.de plus peti.l.j. Accur.

l ¶ Testamento.] s.in scriptis facto.

m ¶ Elogio.] sine scriptis.

¶ LEGIS AVTEM. ¶ *Nota ex hoc.§.regulã generalẽ q, quis nõ debet alieno odio vel culpa uel delicto prægrauari: & hinc sumpta est regula, non debet aliquis. de reg. iur.lib.vj.secundum Ia.*

¶ *In posthumo non cadit iusta causa exhæredationis: cùm non possit esse ingratus, nec alieno odio prægrauari. hoc dicit* Bald. *Vel sic: Filius non debet odio patris prægrauari: & is qui non potest iustam causam ingratitudinis committere, non potest exhæredari: & filius potest sub conditione emancipationis à matre institui. h.d. Sali.*

¶ Legis autẽ veteris iniquitatem tollentes, vt nõ diutius erubescat lex posita * quam Iulius Paulus in suis scripsit quæstionibus, hanc pijssimam aggredimur sanctionem. Cùm enim infantem suum non posse ingratum à matre sua vocari scripsit, neque propter hoc ab vltima suæ matris hæreditate repelli [n] nisi hoc odio [o] fecerit sui mariti ex quo infans progenitus est: hoc iniquum iudicantes, vt alieno odio † alius prægrauetur, [p] penitus delendum esse sancimus: & huiusmodi causam liberis non tantùm infantib⁹, sed etiã quancunque ætatem agentibus opponi minimè concedimus: cùm possit sub conditione [q] emãcipationis hæreditatem suam mater filio derelinquens, & patris odium punire, & iuri filij sui minimè nocere, nec suam naturam fallere. Satis enim crudele nobis esse videtur, eum qui non sentit, ingratũ existimari [r]. D. xij. Cal. Octob. Decio V.C.Con.

* *Quam diuturnius* Filius non portabit iniquitatẽ patris.

¶ *Querela competens, uel quæ speratur competere, transmittitur ad liberos etiam nõ præparata: sed non competens uel extincta transmissionem non recipit. hoc dicit.* Bald. *qui ualde melius summat quam* Bart. *secundum* Paul. *de* Cast. *uel sic: Querela etiam non præparata transmittitur ad liberos: contra quos poterit opponi de ingratitudine transmittentis, & de institutione de eo facta, & de repudiatione, & de temporis cursu. h.d.* Bart.

Idẽ A. Iuliano p̃.p̃. EX XXXIIII.

Si quis filium suum exhæredatum fecerit alio scripto hærede: reliquerit autem ex eo nepotẽ vel viuũ, vel in ventre nur⁹ suę cõstitutũ [s]: deliberãte verò scripto hærede filius exhæredatus decesserit: nulla hæreditatis petitione eo nomine de inofficioso [t]

n ¶ Repelli] Et in hoc bene.

o ¶ Odio.] & in hoc malè.

p ¶ Prægrauetur.] Nota vt &.j. de pœnis.l.sancimus.&.ff.de pœnis.l. crimẽ.&.ff.de ijsqb⁹ vt indi. l.tutorẽ.in fi.& illud. Fili⁹ nõ portabit &c. Sed hoc fallit in casibus: vt.j. ad legẽ iul.maie.l.pe.& fi. Itẽ fallit.ff.de cõtratab.l. iij. §.si emãcipat⁹.secundum quosdã.sed minus bñ legẽ illã intelligũt.nõ enim loquit᷑ de nepote exhæredato, sed de filio. Itẽ fallit.ff.de officio pcõ.l. obseruare.§.j.sed certè magis ibi ꝓpter ꝓpriã culpã tenet᷑. Itẽ fallit.ff.de instit. l.sed & si pupillus.§. cæterũ.in fi.§.&.ff.quod qsq; iur.l.iij.§.si is.sed ibi potest eodem mõ respõderi.

e Idẽ Sal. hîc post Dy. in regula nõ debet de re.iur.li. vj.

† Concor. gl. in.c.vel non est.su. per verbo, iniuriam. extrà de tẽ po.ord.

q ¶ Sub conditione.] vt.s. eo.filijs matrem.

r ¶ Existimari.] & sic exhæredari nõ põt: vt hîc &.j.de lib.præte.l.fi.§.diximus. Accur.

Si quis.] CASVS. Tu testator extraneũ heredẽ instituisti: filium exhæredasti: nepotẽ ex filio natum, vel ĩ ventre matris tuæ reliquisti. decessit filius: posteà extraneus hæreditatem adiuit. an nepos possit rũpere testamentũ aui, quæritur? primò allegat ꝙ non. aut enim ex ꝑsona sua agere vult, aut ex persona patris ex persona sua non potest quia alius eũ morte testatoris ꝓcessit. ex persona patris non: quia nõ dat᷑ querela nisi demũ adita hæreditate, si ante aditã hæreditatẽ decessit. vnde eã nõ agnitã nec ꝑparatã adhęredem transmittere non potuit. De ista quæstione multũ inter iurisperitos erat alteratũ, nec tamẽ definitũ. Dicit ergo Imperator ꝙ nepos iste aget de inofficio. querela. & rumpet testamentum, & ab intestato succedet, nisi ĩ quatuor casibus. Primus est si scriptus hæres patrem probauit ingratum. Secũdus est: si testator ei legitimam reliquisset, sed si minus legitima reliquisset, aget ad supplementum. Tertius est, si pater querelam repudiauit. Quartus est si pater tuus vltra quinquennium tacuit nec, egit querela. Viuianus.

s ¶ Constitutum.] si enim viuo auo non sit cõceptus, nullo iure [f] ad hęreditatẽ eius admittitur: vt.ff.de iniusto test.l.si quis filio.§.sed hæc ita.vt.ff. de suis & legi.l.titius.&.l.seq.

f Istud nõ est verum Barto. Cy. Sal. & Pau.

t ¶ De inofficioso.] innuit querelam & petitionem hæreditatis esse idem, quod est falsum: vt diximus. ff. eodem lege qui de inofficioso. & hîc expone quia agendo querela præparat petitionem hæreditatis.

Omne

conſtituta vel preparata, omne ad iutoriũ [a] nepoté dereliquit. Neq; eñ pater [b] nepoti [c] aliquod ius, cũ deceſſerit, con tra patris ✱ teſtamentũ dereliquit [d]: quia poſteà & adita eſt ab extraneo hereditas, & ſuperuixit auo pater eius: vt neq; ex lege Velleia [e] poſsit in locũ patris ſui ſuccedere, & reſcindere teſtamentum. Et hoc nõnulli iuriſconſulti in mediũ proponẽtes, in humanè reliquerunt. Sed nos qui omnes ſubiectos noſtros & filios & nepotes habere exiſtimamus affectione paterna & imitatione: ſecundũ ꝙ poſsibile eſt ♁ omniũ cõ modis proſpicientes, iubemus in tali ſpecie eadem iura nepoti dari, quæ filius habebat: & ſi [f] præparatio facta non eſt ad inofficioſi querelam inſtituendam, tñ poſſe nepotem eãdem cauſam [g] proponere: & ſi [h] nõ hæres apertiſsimis probationibus [i] oſtenderit ingratũ patrem nepotis circa teſtatoré fuiſſe: teſtamẽto remoto [k] ab inteſtato eum [l] vocari, niſi certa quãtitas patri eius minor patre legitima relicta eſt. Tunc etenim ſecũdum nouellam noſtri numinis cõſtitutionem repletio quartæ partis nepoti ſupereſt, ſi qua patri ei⁹ competebat: vt perfruatur noſtro beneficio à vetuſtate quidẽ neglectus, à noſtro autẽ vigore recreatus: niſi pater adhuc ſuperſtes vel repudiauit querelam, vel quinquẽnio [m] tacuit, ſcilicet poſt aditam hæreditatem [n]. D. iij. Cal. Augu. Lampadio & Oreſte Conſ.

¶ Conceſsio teſtandi liberè, intelligitur legitimè, & iuris ſolennitate ſeruata. hoc. d. Bald. & Salice.

I dem A. Iuliano præ. præ. L. XXXV.

SI quando talis conceſsio imperialis proceſſerit, per quam libera teſtamenti factio cõceditur [o] nihil aliud videtur principem concedere niſi vt habeat legitimã † & conſuetam teſtamenti factionẽ [p]. Neque enim credendum eſt Romanum principem, qui iura tuetur [q]: huiuſmodi verbo totam obſeruationem teſtamentorum multis vigilijs excogitatam atque inuentam velle euerti †.

¶ Per pactum habitum inter patrem & filiũ non poteſt tolli filio ius agendi ad ſupplementũ legitimæ. ſecus ſi hoc fiat cum hærede eius poſt mortem defuncti. h. d. not. Bald. Vel ſic pactum factum patri per filium de non agendo querela, uel petendo ſupplementum legitimæ, non nocet filio quominus poſt mortem patris agere poſsit hoc dicit.

¶ Illud etiam ſancim⁹, vt ſi quis [r] à patre certas res vel pecunias accepiſſet, & pactus fuiſſet quaten⁹ de inofficioſo querela aduerſus teſtamentum paternum minimè ab eo moueretur: & poſt obitum patris filius cognito paterno teſtamento non agnouerit [s] eius iudicium, ſed oppugnandum putauerit: vetere iurgio exploſo huiuſmodi pacto filium minimè pregrauari [t], ſecundum Papiniani reſponſum, in quo definiuit meritis magis filios ad paterna obſequia prouocandos, quã pactionibus adſtrĩgendos. Sed hoc ita admittimus, niſi tranſactiones ad hæredes paternos filius celebrauerit, in quibus apertiſsimè iudicium patris agnouerit.

¶ Qui accipit ſimpliciter quod eſt ſibi donatum uel relictum pro legitima, non perdit ius agendi ad ſupplementum, ſecus

a ¶ Omne adiutorium.] Propriũ [a], cũ pater eũ præcederet, vnde nõ debuit exhæredari, vt hîc ſubijcit, & ſuperuixit &c. vt. ff. de iniuſt. teſta. l. ſi quis filio. §. j. Item & hæreditarium: & hoc ſubijcit: neque enim &c.

b ¶ Pater.] qui & filius eſt.

c ¶ Nepoti.] ſ. defuncti aui.

d ¶ Dereliquit.] Non enim habuit quia poſteà &c. & ſic ſe præparare non potuit: vt. j. e. 10 l. pe. §. fi. Si aũt nõ adijſſet nepos ſuccederet [b] vt ſu⁹ vt. ff. vnde lib. l. ſcripto.

e ¶ Ex lege Velleia.] ideo dixit ſuperuixit, ꝗa lex Velleia dicit filiũ eo caſu loco patris ſuccedere cum pater viuo auo deceſſerit: vt. ff. de libe. & poſthu. l. gallus. in princi. & §. 20 nunc de lege.

f ¶ Et ſi.] i. quãuis.

g ¶ Cauſam.] id eſt querelã. ipſo autẽ iure reſcindere non põt: vt. ff. de iniuſt. teſta. l. ſi qs filio. j. rñ. & de libe. & poſthu. l. ſi qs poſthumos. §. ſi filiũ. Itẽ nota hîc querelã non ꝑparatã trãſmitti: quia ſpẽ [c] 30 pater habuit: vt in conditionali obligatione: vt inſti. de verbo. obli. §. ex cõditionali.

h ¶ Et ſi.] i. quãuis.

i ¶ Probationibus.] vt. ſ. e. l. omnimodò.

k ¶ Remoto.] ꝑ q̃relã.

l ¶ Eum.] ſ. nepoté. Sed & ſi ponamus filiũ ingra- 40 tum, cur repellitur nepos ex ſua perſona: vt. ff. eo. l. ſi is qui. quæ eſt contrà. inſtit. de ſucceſ. libe. §. ſi verò teſtamentũ? Rñd. hîc [d] ex perſona patris volebat admitti: ibi ex ſua. Vel dic ꝙ hîc etiã ex ſua perſona non admittitur: quia hîc nepos erat ꝑteri- 50 tus, & ꝑterito non datᷣ q̃rela: ſecus ſi fuiſſet exhæredatus hic nepos: vt in. l. cõtraria. ADDITIO. Vera ſolutio eſt, ꝙ filius exhæredatns hîc deceſsit ante aditã hęreditaté per ſcriptũ hæredem & ſic nõdũ delata ſibi q̃rela: iõ non potuit eſſe lo- 60 cus ſucceſſorio edicto: ſecus in contrario. Fulgo. & & Ia. p. l. j. ff. de ſucceſ. edi. & eandẽ ſolu. poſuit Ia. in l. in ſuis. ff. de lib. & poſth.

m ¶ Vel quinquennio] Ad hoc. ſ. in quibus cau. in integ. reſti. non eſt neceſſaria. lege adoleſcentie.

n ¶ Hæreditatem.] Hoc referas ad vtrunq;. nã neque ante aditam hære di 70 tatem repudiatio querelę valeret: vt pote cum hęreditate adita naſcatur: vt. ff. eo. l. Papinianus. §. ſi conditioni. & de acqui. hæredi. is qui hæres. in prin. ne qnquenniũ currit niſi demũ adita hæreditate: vt. j. eo. l. ſcimus. §. penul. & §. fin. ADDITIO. Aduertas ꝙ ſicut querela finitur quinquẽnio, vt hîc, ſic etiã ius agendi ad ſupplemẽtũ (de quo. ſ. eo. l. omnimodo.) finitur quinquennio, ſecundũ Bar. hîc pro quo facit ſecundũ eum quia ius agendi ad ſupplementum ſuccedit loco querelæ: vt. d. l. omnimodo. ergo ſortitur eius naturam vt. l. j. §. hæc actio. ff. ſi quis teſt. lib. eſſe iuſſus fue.

SI quando. CASVS. Filiusfamiliàs q aliàs teſtãdi facultatẽ nõ habuit, à principe impetrauit vt liberam haberet teſtamenti factionẽ: & non 80 obſeruata iuris communis ſolẽnitate quæ in teſtamentis exigitur, cum duobus teſtibus teſtari voluit. an poſsit, quæritur. Rñ. ꝙ non, quia per tale priuilegium ei non conceditur, niſi vt habeat legitimã & conſuetam teſtandi facultatem. non enim obtentu talis priuilegij teſtamenti obſeruatio multis excogitata vigilijs debet euerti. Viuia.

o ¶ Conceditur.] Qui aliâs non poterat teſtari: vt. ff. de teſta. l. eius. §. j. & l. de ſtatutis. ſi autem aliàs poterat teſtari, etiam ſolennitas remiſſa videtur, ne nihil operetur conceſsio: vt. ff. ad municip. l. j. & ff. de leg. j. ſi qñ. & ff. de conſti. prin. l. fi.

p ¶ Teſtamenti factionem.] Et in actiua ſignificatione accipe. vt inſtit. de hære. quali. & diffe. §. teſtamenti. Sed videtur liberè concedi: vt. ff. de bo. li. l. etiam. §. j. quæ eſt contrà. So. ibi ſciens princeps alienum libertum teſtamenti conceſsit factionem: hic neſciebat habere liberos. Vel ibi dixit non obſtãte. l. aliqua: hîc verò nõ 10 dixit. Vel magis liberis debetur hæreditas quã patronis. Itẽ contrà. ff. de iniuſto teſta. l. ſi qs filio. §. ſed & ſi quis fuerit. Sol. cũ conceditur priuilegiũ militi, videtur ei cõcedi quaſi militi: & iõ iure militari teſtari põt. argum. ff. de mili. teſta. l. ex militari. §. 20 ſed vtrunq;. Cũ autẽ pagano conceditur facere teſtamentum, videtur ei cõcedi quaſi pagano. vt iure cõmuni teſtari poſsit [e]: vt hîc. Vel ibi expreſsè in dex vt iure militari teſtari poſſit. Vel hîc princeps: ibi alius iudex. Econtrà videtᷣ ꝙ conceſsio nõ valeat, vt 30 etiã iure cõi teſtetur: vt ff. de bo. lib. l. paulus reſpõdit. ij. § patrõi. ſed illa corrigitur. j. de bo. lib. l. fina. Vel aliud cũ concedit prĩceps. vt hîc. & aliud cũ patronus, vt ibi.

q ¶ Tuetur.] & facit. j. de teſta. l. omniũ. Itẽ not. generali conceſsiõe ea videri cõcedi q̃ veriſimi 40 le eſt ſpecialiter conceſſã: vt et: ff. de pecu. l. qui pecu lij. & ff. quæ in frau. cred. l. ſi pater. & ff. manda. l. ſi creditor. §. penul. & de pi. l. obligationes.

¶ Illud etiam.] CASVS. Filius pepigit cũ patre de non impugnan- 50 do teſtamentũ per inofficio. querelam accepta certa quantitate pecuniæ, vel ſpecie à patre, lapſo tempore fecit pater teſtamentũ. extraneũ inſtituit: filiũ exhæredauit. an non obſtante pacto poſsit filius teſtamentum impugnare quæritur? dicitur ꝙ pro- 60 pter pactum fili⁹ nõ grauatur: ſed an agere poſſit querela, nõ aperit. hæc vera ſunt qñ cũ patre fili⁹ pactum fecit: ſecus ſi cum hæredibus patris tranſegiſſet: quo caſu videtur iudicium patris filius agnouiſſe. & hoc in ſecunda. Et generaliter quando pater filio aliquid reliquit, vel iure inſtitutionis: vel legati, vel fideicommiſſ. vel per donatio. cauſa mortis 70 vel inter viuos, vt iſtud filius reputet ſibi in quartam: & poſt mortem patris illud filius agnouit ſimpliciter ideſt. nullam faciens mentionem de repletione: non propter hoc ſibi præiudicat quominus poſsit agere ad ſupplementum, & hoc in tertia. In quarta dicit, quòd hæc lex extendatur non ſolùm ad filium & filiam: ſed ad illas perſonas quæ de inofficio. agere poſſunt. Viuia.

r ¶ Si quis.] ſ. filius.

s ¶ Non agnouerit.] id eſt non aliquid ceperit.

t ¶ Prægrauari.] q. d. ſolo pacto inſpecto quo cõuenit, ne ageret querela, non ꝑiudicatᷣ ei: quia pactũ de fuctura ſucceſsione ſiue ſit vt ſuccedatᷣ: ſiue vt 80 nõ ſuccedatᷣ, nõ valet: vt hîc, & j. de pac. cõuẽ. l. hæreditas. & j. de col. l. pactũ etiã ſi iuretᷣ: vt. ſ. de legi. & cõſt. l. nõ dubiũ [f]. ſed qđ accepit, cõputatur in quartã, & ſic denegatur q̃rela, & agitur ad ſupplemẽtũ, nõ ergo grauatᷣ, vt hîc, quo minus agat ad ſupplementum: vt. ſ. eo. l. omnimodò. Vel illud imputatur qđ accepit ex vltima voluntate. hîc accepit inter viuos. Vel hic [g] non imputatur in odium patris qui filium adſtringere voluit. ſed videtur huiuſmodi pactum inter patrem & filium valere: vt. ff. ſi quis à pat. manu. fue. l. prima. §. ſi

Marginal notes:

a Approbatur. P. & Ia.

b Concor. Bar. Pau. & Iaſ.

✱ Sui.

Lex velleia quid ſtatuebat.

♁ De omnium cõmodis perſpicientes.

c Doctores hîc in verbo, ſpẽ reputãt gl. ſing.

d Reprobatur, licet eam teneat Sali.

Querela repudiari nõ poteſt ante aditam hæreditatem.

† Concor. c. j. cũ gl. j. in verſi. poteſt ergo dici. extrà de reſcrip. Priuilegiũ alicui cõceſſum videtᷣ cõcedi ſecũ dũ qualitatem ſuæ perſonæ.

† Concor. gloſſ. ſuper verbo, inſerenda. circa fi. in. c. cauſam quę. extrà de reſcr.

e Iſta ſol. placet doc.

f dicas ꝙ tale iuramẽtum eſt ſeruãdũ. caſus eſt in. c. ij. de pac. lib. vj.

g Concor. Pau. & Iaſ.

parens.quæ eſt contrà.Sol.aliud in patre, cui nõ adeò filij debetur hæreditas vt patris filio:vt.ff.eo.l.nã & ſi.Vel hîc habet minus quarta,& quod hîc dicit non grauatur,ſcilicet quo minus agat ad ſupplementum:vt hîc ſtatim innuit & generaliter &c.& ita hîc & ibi valet.Vel ibi habebat integram quartam: vel ibi nõ iure pacti,ſed iure exceptiõis doli:vel verius[a] iure veteri ex pacto ſcilicet ſi contracta fiducia emancipet,filio ſuccedebat pater ſic & econtrà per pactum perdere po- 10 terat,ſed hodie ſicut non pacto ſuccedit,& ſic nec pacto amittit:vt inſtit. de leg.agna.ſuc.§.fi. *ADDITIO.* Hanc vltimam ſolutionẽ dicit Bar. hîc tenendam.Et aduerte quòd hæc regula pactum de non ſuccedendo non valet:fallit ſi tantũ qui ra- 20 tione pacti accepit, quantum ſibi ex ſucceſsiõe debetur.ita ſingulariter limittat Bartol.in.d.l.j.§.ſi vel parens.ff.ſi quis à paren.&c.& idem in.l.fi. in ij.co.ſ.de pac.& poſt eũ Abbas in conſilio ſuo .cxvj.ij.voluminis dicens ſe non reperiſſe hoc ab ali- 30 quo reprobari.

a Approbatur.Bart.B. & Sali.

ſi interceſſerit renunciatio ſpecialis agendi ad ſupplementũ.h.d.Bal.Vel ſic: Suprà dixit quòd primus actus perſonalis non nocet, niſi ſequatur ſecundus actus amiſsionis:uunc dicit hic generalius uerum ut primi actus non noceant, niſi ſecundi ſequantur de remiſsione.

¶ Et generaliter definimus,quando pater minus legitima portiõe filio reliquerit vel aliquid dederit vel mortis cauſa donatiõe,vel inter viuos,ſub ea conditiõe,vt hæc inter viuos donatio in quartã ei computetur[a] ſi filius poſt obitũ patris hoc quod relictum vel donatum eſt,ſimpliciter agnouerit, fortè & ſecuritatem hęredibus fecerit,quod ei relictũ vel datum eſt accepiſſe, non adicijens[b] nullam ſibi ſupereſſe de repletiõe quæſtionẽ:nullũ ſibi filiũ facere præiudiciũ[c] ſed legitimã partẽ repleri:niſi hoc ſpecialiter ſiue in apocha ſiue in tranſactiõe ſcripſerit,vel pactus fuerit,ꝙ cõtentus relicta vel data parte,de eo quod deeſt,nullã[d] habeat quæſtionẽ.Tunc etẽ omni excluſa querela paternũ amplecti cõpelletur iudicium[e].Quę omnis ſanctio ſuas radices extendat nõ ſolùm ad filiũ vel filiã, ſed etiam ad omnes perſonas quæ de inofficioſo querelam contra mortuorum vltima elogia poſſunt mouere.D.Calen.Septembr.Lampadio & Oreſte Conſ.

¶ *Sicut ſi ab initio minus legitima relinquitur agitur ad ſupplementur:ita ſi ex poſtfacto legitima minuatur,per euictionem. Per Falcidiam autem non peteſt minui legitima.& debet fieri ſuppletio de ſubſtantia patrimonij teſtatoris:* *& in legitima non imputatur quod caſu quæritur.hoc dicit vſque ad.§.cùm autem.* Bald. *Vel ſic:Si res filio relicta uel data pro legitima euincatur à filio,non proptereà teſtamẽtum eſt nullum.quaſi nihil ſibi uideatur relictum: quia loco eius rei cenſetur relicta æſtimatio eius, ſed ad ſuplementum agendum eſt,ſi non ſuffict.* Itẽ *de eo quod eſt relictum pro legitima,non detrahitur* Falcidia:*quia legitima plus eſt debita filio quã* Falcidia *ſit debita hr̃di.*Itẽ *ſupplemẽtũ legitimæ debet fieri de ipſis rebus hæreditarijs. & illa quæ aduentitio lucro* veniunt,*in eam nõ imputantur.hoc dicit uſque ad.§.cùm autem.*Pau. *de Caſt.*

a ¶ Computetur.] Non aliàs vt hîc:& inſtit. eo.§.igitur.ſecus in quarta iure inſtitutionis vbi cõputatᷓ,etiã ſi nõ fuerit dictum:vt.ff.ad leg.falc.l.cũ quo.§.fi. quæ eſt contrà. Vel dic,quod et ibi fuit dictum.

40 b ¶ Non adiiciens.] Ecce quare dixit ſimpliciter.

c ¶ Præiudicium.] Secus iure veteri, & in hoc caſu:vt.ff.eo.l.pe.§.fi.&.l.fi.&.l.papinianus.§.ſi cõditioni.Et not.ꝙ eligẽdo vnum ius ſibi competens circa aliud ſibi non præ- 50 iudicat.ſic &.ſ.de tranſactio.l.ſi quidem.&.ff. de inofficio.teſt.l.mater.Sed arg.contrà.j.depoſi.l. iij. & de vſur.l.quãuis.& de pact.inter emp.l. cõmiſſoriæ.

d ¶ Nullam.] ſ.ad ſupletionem quartæ.

e ¶ Iudicium.] Quid 60 autem ſi filius patrẽ vel matrem vel econtrà vult inſtituere, & inſtituẽdus dicat nolo,& ſic aliũ inſtituit:ille adit, & exhæredatus vel præteritus querelã inſtituit:vel dicit ipſo iure nullum teſtamentum?Certè cùm non ſit inſtitutus,vel exhæredatus,ergo non tenet teſtamentũ,ſicut in ſimilibus eſt argumẽ.ff.de act.& obliga.l.obligationũ ferè.§.placet & de ijs qui ſunt ſui vel alie .iur.l.patre.nec cõſenſus inſtituẽdi firmat,quod ipſo iure non valet: vt argu.ff.qui.mo.pig.vel hypo.ſol.l.ſi debitor.in fi. & de iure patro.l. ſicut.ſic & quando pater filio:vel princeps ſubiecto:vel patroni filius liberto:vt.ſ.eo. 70 in princi.&.ff.de bo.lib.l.paulus.ij.§.patroni.& inſtit.qui.non eſt permiſ.fa. teſta.in prin.quia non nocet exhæredatio.niſi ſit ingratus:vt.j.de libe.præte. vel exhære.ant.ex cauſa.ergo non nocet conſenſus: vt inſtit.de hære.quali.& diffe.§.ij.Item non præiudicat conſenſus,vi pacti vel repudiationis:vt ff. de acquirẽ.hæredi.l.qui ſuperſtitis.&.j.depoſtli.reuer.l.nec nos.&.ſ.ea.l.§.j.Ecõtrà videtur quòd non poteſt dici inofficioſum cùm voluit filius pietatem ſeruare,& ſtetit per eum quo minus fieret,ergo volenti non eſt facta iniuria:vt ſ.de tranſactio.l.cùm donationis.nec inuito confertur beneficiũ:vt.ff. de reg. iur.l.inuito.H.Item hîc videtur iuſta cauſa quare poſſet prętereri:vt.ff.ſi quis ali.teſta.pro.l.prima.Item conſenſus filij præteriti facit tenere quod aliàs ipſo 80 iure eſſet nullum:vt argumentum.ff.de iniuſto teſtamento.l.filio præterito.& de iure dot.l.ſi res.§.primo.quia paciſci potuit conſentiente filio : vt.ff. de libe.& poſth.l.filio eſt enim nullum teſtamentum,ſi hoc filius dicat patre conſentiente:vt alius habeat bona filij decedentis,vel econtrà:vt.ſ.de pactis. l.ſi argumentum .ff.ſi à patre quis ma.fue.l.prima.§.ſi parens.& aliàs prohibita tolerantur voluntate partium:vt.ff.de ſer.l.j.& ſpem futuræ &c.ff.de pa. l.pactum.in fine.

Teſtamentum an poſſit dici inofficioſum ſi pater extraneum inſtituit, filio dicẽte nolo eſſe hæres.

S Cimus.] *CASVS.* In prima parte facit mentionẽ illius conſtitutionis.ſ.eo.omnimodò.dicens ꝙ ſi teſtator non reliquerit debitã portionem,& ſi non adijciatur,boni viri arbitrio repleatur:ipſo iure debet repleri.In ſecunda verò dicit,ꝙ ſi teſtator filio reliquerit aliquid:vel titulo inſtitutionis vel donationis,& iſtud euictum fuerit per extraneum,vel per hæredẽ ſcriptũ,debet repleri ſiue in toto,ſiue in parte fuit euictũ,nec habet locũ Falci.ſed ſiue minꝰ legitima 10 ab initio fuerit relictum ſiue legitima,ſed grauatᷓ: rei grauatæ diminutione temporali,ſiue conditionali locum habeat repletio:nec ex fructibus repleatur ſed ex bonis patris hæreditarijs:imò nec ex eo ꝙ gratia ſubſtitutiõis: puta quia in legato alij 20 fuit ſubſtitutus lucratus fuerit:vel ſibi habenti ꝓprietatem nomine legati, vel aliquo titulo à patre cui accreuit vſufructn. In tertia dicit,ꝙ ſi extraneo ĩſtituto,filio exhæredato, fuerit rogatus inſtitutus de reſtituenda hæreditate filio poſt mortẽ:vel vſ- 30 que ad certum tempꝰ vt non careat debita ligitima,ſtatim quartæ partis fiet reſtitutio,& nõ expectate morte hæredis, aut aliquo tẽporis interuallo reliquæ autem partes cũ deceſsit hæres: vel prout teſtator diſpoſuerit à quo tempore currat quinquẽ- 40 niũ,intra qđ agere poſſit exhæredatꝰ,id eſt quo elapſo excludit à querela quęritur an ſcilicet à morte teſtatoris an ab adita hęreditate ſecundũ tempus. & reſpõdetur,quia ab adita hæreditate ſecundum Vlpianũ,& nõ à die mortis teſtatoris,ſecundũ Mo- 50 deſtinũ. Sed quia hæres tempus adeundæ hæred. poſſet ꝓrogare,& filium ſua legitima defraudare, ſtatuit Imperator,vt ſi in eadem prouincia cõmoretur ſcriptus,& exhæredatus filius, detur ſpatiũ ſex menſiũ ad hęreditatẽ adeundã.Si in aduerſis ꝑ 60 uincijs,detur ei anni ſpatiũ cõnumerandũ à morte teſtatoris,& ſi intra ſtatutum tẽpꝰ nec adire, nec repudiare voluerit, ꝑ officium iudicis compellatur,& ſi filius medio tempore ideſt poſt mortem teſtatoris,& ante aditam hæreditatem deceſſerit:querelam licet non præparatam:quia nec libellum prorexerit,nec in ea lis eſt conteſtata ,ad filios tranſmittit: ad extraneos autem ita demum poteſt tranſmittere,ſi præparatam relinquat, & hoc in quarta. ¶ Nota ex iſta lege in verſiculo, quærebatur. textum magiſtralem, quòd ſi pater inſtituit filium in re aliena, valet inſtitutio etiam re eui- 70 cta : nec cenſetur præteritus cùm ſibi debeatur æſtimatio ſecundùm Iaco.

Idem A Ioanni prę.præ. LEX XXXVI.

S Cimus anteà cõſtitutionem[f] relatã fuiſſe, qua cautum eſt,ſi pater minorem debita portione filio ſuo reliquiſſet omnimodò,& ſi non adijciatur,viri boni arbitratu repleri:filio attamen ipſo iure[g] ineſſe eãdem repletionem.¶ Quęrebatur itaque,ſi quis rem donatam vel inter viuos, vel mortis cauſa,vel in legatis vel in teſtamẽto relictam agnouerit [*] & pro parte ſua habuerit : deinde eadem res euicta vel tota, vel pro parte fuerit:an debeat ex noſtra conſtitutione pars legitima poſt euictionem ſuppleri:vel ſi ex lege Falcidia minuantur legata,vel fideicõmiſſa vel mortis cauſa donatiões: debeat tamen ex hoc caſu ſupplementum introduci : ne dum totam Falcidiam accipere hæres nititur[h], etiam totum commodum[i] hæreditatis amittat[k]? ¶ Sancimus itaq; in omnibus iſtis caſibus ſiue in totum euictio ſubſequatur,ſiue in patrem, emãdari

[*] *Et pro parte legitimæ competẽtis ex defuncti bonis habuit &c.*

f ¶ Conſtitutionem.] ſ.eo.l.omnimodò.

g ¶ Ipſo iure.] Id eſt etiam ſi nihil dicat teſtator,ſi tamen filius hoc allegat:vt ſuprà .l.proxima.ſic in teſtamento dico filio ſuo præterito:vt.ff.de iniuſt.rup.teſta.l.filio.& in contra tabulas,& in compenſatione:vt.j.de compẽ. l.finali.

h ¶ Hæres nititur.] Ex legato relicto filio.

i ¶ Commodum.] Nã dato quòd hæres retinet Falcidiam,& filius non poſsit petere ſuppleri,ceſſat lex omnimodò,& ſic habet locũ lex illa cũ quæ- 80 ritur.nam poſito quòd non oportet &c.

k ¶ Amittat.] reſciſſo teſtamẽto per querelam inofficioſi. Sed contrà ad ſequens reſponſum.ff.de legatis ſecundo.cùm pater. §.euictus. Sed aliud[b] eſt in legato quod habet aliquis nomine quartæ vt agat de euictione intentet querelam vt hîc. aliud in alijs: vt ibi. Vel aliud in præceptionibus. Item eſt contrà . ff. de bonis liberis lege ſi verò.§. ſi patronus. vbi dicit totum auferri per contra tabulas parte legati euicta. Sed dico[c] ꝙ aliud

b Approbatur.Salic.& Iaſ.

c Idẽ Sali.

q aliud est in isto filio quā in patrono: quia magis est debita filio patris hæreditas, quā liberti patrono. Itē cōtra. ff. de le. ij. l. cū pater. §. euictis. Sed in præcepto ibi dicit agi de euictione.

a ¶ Falcidia.] .s. in hac parte. sic ergo per Falcidiā nō minuitur legitima, licet vtrāque libertates minuāt: vt. ff. eo. l. papinianus. §. quarta.

b ¶ Interueniente.] p Falcid. vel p euictionē.

c ¶ Substantia patris.] Ex hoc verbo corrigit qd est. ff. e. l. papinian'. §. vn̄ q̄rit. Vel illud in quarta Trebellianica: hoc ī quarta iuris naturæ: vt. ff. ad trebell. l. mulier. j. §. si hæres. Vel ibi certū tēp' erat appositū intra quod tēp' pōt percipere tot fructus q sufficiūt ad quartā. hîc nō & de hoc habetur etiam. j. ad trebel. l. iubemus.

d ¶ Ex substitutione.] cū fortè substitutus sit in legato.

† Singularis textus secūdū Pau. hic ad hoc quòd si filius cui minus legitima relictū est, substituatur legatario vel hęredi, non imputat in legitimā qd capit ex substitutione.

e ¶ Accrescendi.] à fructuario, cū ipse erat ꝓprietarius tantū, vt dicit statim.

f ¶ Substātiæ patris.] Sed an fructus dicatur res subijcit q sic: vt. ff. de verbo. significa. l. bonorū. Argu. contra. j. ad treb. l. iubemus.

g ¶ Fieri.] Sic ergo q̄ritur vn̄ & à quo fiat repletio & sic sunt arg. contra. ff. de peti. hær. itē veniūt. §. à quo. & de verbo. obli. l. cū seruus. & .s. de pci. imper. off. l. vniuersis. Acc.

Additio.

¶ Cum autem.] Iste. §. est in hoc tātū correct' q filio non pōt relinq legitima ēt per fideicōmissum vniuersale. Nec putes q sit supfluus propter l. quoniā in priorib'. .s. eo. nā illa lex loquitur qn̄ fili' erat solū institut' in legitima: hîc aūt vltra legitimā in vniuerso fideicō. secūdum Ia.

Continuatio.

h ¶ Cū autem.] Si minus legitima portiōe relīquatur qualiter repleri debeat, dictū est. .s. Si autē ex tpe relictū est, & plus vt non careat debita portiōe dicendum est.

* Estimationem.

i ¶ Instituto.] .s. eodem. l. quoniam in prioribus.

k ¶ Celebrari.] conditione ex hac. l. & nō per q̄relā: quod apparet ex sequentibus. Nā si per querelā, nō valerēt secūdum iura ista quæ testō relicta essent, quasi à demente relicta: vt. ff. eodem. l. titia. Sed hodie aliud videtur quā lex ista dicat, per aut. vt cū de app. cog. §. aliud quoque. coll. viij. cùm debeant habere iure institutiōis: nisi velis dicere istū intelligi quasi institutum nam prætor fideicommissarium reputat pro instituto: vt insti. de fideicō. hære. §. restituta. & est simile ad. §. istum in authētica. de triente & semis. §. j. col. iij. Additio. Bart. reprehendit hanc glossam volentem quod fideicommissum habeat hîc vim institutionis: quia tex. in. d. §. aliud quoque. dicit expressè quòd non valet iure fideicommissi. facit. l. ita tamen. §. qui rogatus. ff. ad trebel.

Fideicommissarius reputatur pro instituto.

vitium, & vel aliam rē vel precunias restitui, vel repletionem fieri nulla Falcidia [a] interueniente [b]: vt siue ab initio minus fuerit derelictū, siue extrinsecus qualiscūque causa interueniens aliquod grauamen imponat, vel in quātitate, vel in tēpore: hoc modis omnib' repleri, & nostrū iuuamē purū filijs inferri. Repletionē autē fieri ex ipsa substantia patris, [c] nō si qd ex alijs causis fili' lucratus est, vel ex substitutione [d] †, vel ex iure accrescendi [e], vt puta vsusfructus. Humanitatis etenim gratia sancimus ea quidē omnia, quasi iure aduentitio eū lucrari: repletionē autem ex rebus substātię patris [f] fieri [g].

¶ *Conditio inserta fideicōmisso uniuersali filio relicto, usque ad legitimam remouetur: sed abinde infra conditio expectatur. h. d. secundum Bal. Vel sic: De fideicommisso uniuersali relicto filio sub conditione, uel in diem vsque ad legitimam sibi debitam detrahitur conditio uel tempus: in residuo uerò manet. Pau. de Cast.*

¶ Cùm autē [h] qs extraneo hęrede instituto [i], restituere eum filio suo hæreditatē suam cū moriatur disposuerit, vel in tempus certum restitutionē distulerit: quia nostra cōstitutio quæ anteà cōposita est omnē dilationē, omnēque morā censuit esse subtrahēdā, vt quarta pars pura mox filio restituat: in huiusmodi specie quid faciēdum sit dubitat. ¶ Sancimus itaq; quartæ quidē partis * restitutionē iā nūc celebrari [k], nō expectata nec morte hęredis, nec tpis interuallo: reliquum autem quod post legitimam portionem restat, tunc restitui quando testator disposuit. Sic etem filius suā habebit portionem integrā, & qualē leges & nostra constitutio definiuit: & scriptus hęres cōmodum quod ei testator dereliquit, cū legitimo moderamine sentiet.

¶ *Quinquenniū datur ad querelam mouendam & currit à die aditæ hæreditatis, ad quam adeūdam hæredi scripto terminus assignatur. h. d. vsque ad. §. in medio tamen. Bald. Vel sic: Tempus querelæ incipit currere adita hæreditate: quæ debet adiri intra sex menses uel annum, quando filius esset exhæredatus: aliàs habetur pro repudiante. Et querela etiam non præparata, uel nō nata, quæ tamen nasci speratur, trāsmittitur per filium ad suos descendentes. h. d. usque ad finem. Paul. de Cast.*

¶ Illud.] No. ex isto. §. q querela non cōpetit filio exhæredato nisi adita hæreditate per præscriptū hæredē quo tēpore incipit nasci. l. papinianus. §. si conditioni. ff. eo. secus est in bon. pos. cōtra tabu. quæ cōpetit etiā si nō sit adita hæreditas l. illud. in prin. & l. quod vulgò. ff. de contratab. Ia.

Additio.

l ¶ Vt tempora.] .s. quinquennij. vt. .s. eo. l. si quis filium. in si.

¶ Illud præterea sancimus, vt tēpora [l] inofficiosi querelæ ab adita hæreditate [m] secundū Vlpiani opinionē currant: Herennij Modestini sentētia recusata, q à morte testatoris illico cursum de inofficioso querelæ tēporibus dabat: vt non liceat [n] hæredi qn̄ voluerit, adire [o]: ne per huiusmodi tramitē interim filius defraudet debito naturali. ¶ Sancimus itaque, vbi testator decesserit alio scripto hærede, & speraē de inofficioso querela: necessitatem habere scriptū hæredem, siquidem præsto est in eadem cōmanens prouincia, intra sex mēsium spatium: sin autē seorsum vtraq; pars in diuersis ꝓuincijs degit: tūc intra annale tātū modò spatiū simili modo per continuū à morte testatoris numerā dum, omnimodò adire huiusmodi hæreditatē, vel manifestare suā sentētiā q hæreditatē minimè admittat, expedit' etenim ita tractatus inducitur filio memoratā mouere querelā. Sin verò scriptus hęres intra statuta tempora minimè adierit: per officium quidē iudicis hęredem scriptū cōpelli hoc facere [p]: in medio tamē tēpore, id est à morte quidem testatoris, sed ante aditā hr̄ditatē, si decesserit fili' huiusmodi querelā: licet se nō pręparauerit ad suā posteritatem trāsmittet. Ad extraneos [q] verò hæredes tunc tantūmodò, qn̄ antiquis libris [r] insertā faciet præparationem. Dat. Cal. Septemb. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestæ. VV. CC.

¶ *Sicut in castrensi, ita in quasi castrensi peculio filiusfamilias habet duplex priuilegium: quia potest testari, & testamentum eius non subiacet querelæ: sed paterfamiliàs effectus, quia desinit esse peculium, & cum reliquis bonis confunditur, dicta priuilegia non meretur. Bal.*

C. Idem A. Ioanni præfec. præto.

Cum antiqs. [s] L. XXXVII.

m ¶ Hæreditate.] qa tunc nascit: vt. ff. eo. l. papinianus. §. si cōditioni. sed cōtra tabulas ex die mortis: vt. ff. de contra tabulas ex die mortis: vt. ff. de contra tabu. l. illud. in prī. & l. quod vulgò.

n ¶ Non liceat.] subaudi tamē. Vel dic quasi diceret, ideo cōputatur ab adita hæreditate, ne liceat hæredi adire quandocunque sibi placuerit, imò intra certum tempus cogemus eum adire: vt statim sequitur. si autem à tempore mortis computaret, haberet liberam potestatem adeundi quando vellet hæres.

o ¶ Adire.] Sed aliud videtur statui tempus: vt .j. de iure delibe. l. fin. §. j. quæ est cōtrà. Sol. vt ibi.

p ¶ Hoc facere.] Aliàs repellatur in perpetuum: vt. ff. de cu. bo. dam. l. j. potest ergo post annum adire: quod est contra Pla. vt diximus. .j. de iure delib. l. cum antiquioribus.

q ¶ Ad extraneos.] .j. de iure deliberis sancimus.

r ¶ Antiquis libris.] vt. ff. e. l. quemadmodum.

Cum antiquis.] CASVS olim licebat militibus in castrensi peculio testari militantibus iure militari: veteranis autem & qui extra rem militarem positi sunt, iure communi: & in quasi castren. pecu. quibus specialiter fuerat indultum testari, puta consulibus & alijs certis personis dignitatem habentibus iure cōmuni tantùm, & specialiter super salarijs administrationis suæ sibi administrātis. & hoc quidem priuile. extenditur hodie generaliter ad omnes qui ratione officij de publico salaria percipiunt. sed hodie non solùm in his, sed in omni alio quasi castransi peculio quilibet potest testari sine timore inoffici. querelæ: adijciens quòd sicut querela inofficioso. locū nō vendicat in testamento militari: nec cōtra eorū decretionē admittaē hoc vsq; ad. §. si enī &c. ibi enī dicit q hæc nō sine rōne introducta sunt tali argumēto subnixa: nec olī patrono cōtra testamētū liberti sui super peculio castri. i. rebus in castro acquisitis cōpetit bono. possessio. ꝑterito eo. In fine dicit qa durāte patria potestate hac immunitate gaudēt in quasi castrē. peculio sui nō iure effecti: cū nec tūc peculiū dicit cōfuso patrimonio extunc, sicut cæteri nō subiacent q̄relæ icofficiosi. Viuianus.

s ¶ Cum antiquis.] vt. .s. eo. l. de inofficioso. & ff. eod. si instituta. §. de in-

legibus [a] declaratum eſt,vt mili-
taria teſtaméta de inofficioſo q̃re
lá euadát,multi alij caſus emergũt
in quibus dubitationes extortas
ſopiri neceſſe eſt. In caſtrẽſibus [b]
etem̃ peculijs ĩtroducta eſt & alia
ſubdiuiſio,& peculij triplex inue
nit̃ cauſa. Vel em̃ paganũ [c] eſt pe
culiũ,vel caſtrẽſe,vel quod medie
taté inter vtrũq; obtinet,qđ quaſi
caſtrẽſe nũcupat̃. ¶ In tali igitur
peculio quod quaſi caſtrẽſe appel
latur,quibuſdá perſonis licẽtia cõ
cedit̃ [d] cõcedere quidẽ teſtaméta,
ſed non quaſi militib⁹ quo volue-
rint modo,ſed cõi & licito & cõ-
ſueto ordine obſeruando,queád-
modũ cõſtitutũ fuerat in ꝓconſu
libus [e],& ꝑfectis legionũ, & ꝓſi-
dibus prouinciarũ,& omnibus ge
neraliter qui in diuerſis dignitati
bus,vel adminiſtrationibus poſiti
à noſtra cõſequũtur manu,vel ex
publicis ſalarijs quaſdá largitates.
¶ Sed hæ quidẽ perſonæ teſtamẽ
ti faciendi habẽt poteſtatẽ in ipſis
tãtũmodò peculijs quæ iá enume
tata ſunt id eſt quaſi caſtrenſibus.
Sed & veterani qui tempore qui-
dem militię ſibi peculiũ acquiſie-
rũt militiá autẽ depoſuerũt teſtari
licito tamẽ modo nõ prohibent̃ [f].
¶ In his itaq; oĩbus quaſi caſtren
ſib⁹ peculijs dubitabat̃ ſi cõtra hu
iusmodi teſtamẽta de inofficio q̃-
relá extendi oporteret. Sed prior
q̃ſtio erat ſi oẽs qui quaſi caſtren-
ſe peculiũ habẽt teſtari in hoc poſ
ſint:quia nõ omnibus paſsim,ſed
quibuſdam perſonis hoc priuile-
gij loco conceſſum [g] eſt:quia [h] mi
litibus quidẽ & veteranis teſtamẽ
ta facere in caſtrẽſi peculio,vndi-
que cõceſſum fuerat:ſed militibus
quidẽ in expeditione conſtitutis
iure ſuo,veteranis aũt iure cõmu
ni. De alijs autem perſonis omni-
bus,quæ non per ſpeciale priuile-
gium hoc acceperunt, ſi poſsint
teſtari dubitatum fuerat: vt pu-
tà viris diſertiſsimis patronis cau
ſarum, vtriſq; deuotiſsimis me-
morialibus [i] & agẽtibus in rebus
necnõ magiſtris ſtudiorũ liberaliũ
archiatris [k] quoq;,& alijs omni-
bus omnino qui ſalaria,vel ſtipẽ-
dia ꝑcipiũt publica [l]. ¶ In his ita
que oĩbus ſancim⁹(*quia ad imi
tationẽ peculij caſtrenſis quaſi ca
ſtrenſe peculiũ ſuperuenit)* om
nes qui tale peculium poſsident,
ſuper ipſis tantũmodò rebus quę
quaſi caſtrẽſis peculij ſunt,vltima
cõdere (ſecundũ leges tñ) poſſe
elogia:hoc nihilominus eis addito
priuilegio,vt neque eorũ teſtamẽ
ta [m] inofficioſi querela expugnẽt̃.
Si em̃ patronus aduerſus res quas
libertus eius ex caſtris acquiſiuit
ſui iuris indubitanter conſtitutus
& ſi præteritus fuerit ab ingrato
liberto,tamen contra huiuſmodi
peculiũ [n] cõtra tabulas bonorum
poſſeſsionẽ non habet ſecũdũ ve-
terũ legum ſanctionẽ [o] quemad-
modum oportet præfata peculia
quæ ad inſtar caſtrenſis peculij in
troducta ſunt, & de inofficioſo
querelę eſſe ſuppoſita? Sed hoc ob
tinere oportet donec in ſacris pa
rentum ſuorum conſtituti ſunt ij
qui quaſi caſtrenſe peculium poſ-
ſident. Si enim ſui iuris efficiãtur
procul dubio eſt eorum teſtamen
ta,& pro ipſis rebus quas anteà
quaſi ex caſtrenſi peculio habe-
bant,poſſe de inofficioſo querelá
ſuſtinere:cùm neque nomẽ pecu-
lij permanet,ſed alijs rebus cõfun
ditur:& ſimilem fortunam reci-
pit quemadmodum & cæteræ res
eorum:& vnum congregatur ex
omnibus patrimoniũ. D. Cal. Se-
ptemb. Conſtantinop. poſt conſu
latum Lampadij & Oreſtis. VV.
CC. anno ſecundo.

TITVLVS XXIX.

De inofficioſis dona tionibus.

¶ *Si per inofficioſam donationem filij fraudan tur in quarta,id eſt legitima portione: competit eis qaerela inofficioſæ donationis,quæ eſt intro ducta ad ſimilitudinem inofficioſi teſtamenti.h. d. ſecundum Bal.*

Impator Philipp⁹ A. Nicanori. & Papianę. L. I.

SI (vt allegatis [p]) mater veſtra ad [q] eludẽdá inofficio ſi [r] querelá, penè vniuerſas faculta tes ſuas dũ ageret in reb⁹ humanis,factis donationi bus ſiue in quoſdam liberos, ſiue in extraneos,exhauſit [s]; ac poſteà vos ex duabus [t] vncijs fecit hære des,eaſq́ue legatis & fideicommiſ ſis exinanire geſtiuit non iniuria iuxta formam de inofficioſo teſta mento conſtitutam ſubueniri vo bis vt pote quartam partem non habentibus,deſyderatis. PP. xiiij. Cal. Septemb. Philippo A. & Ti- tiano Conſ.

¶ *Si pater donat filio in poteſtate: quatenus im moderatè donauit,morte non confirmatur: & ideo ad reuocandũ nõ eſt opus querela. ſi aũt do nauit filio emancipato,ab initio ualet,& quere læ eſt locus.h.d. Bar. & Bal. vel ſic: Donata inoſ ficiosè à patre filio in poteſtate cõſtituto, reuo- cantur familiæ erciſcũ. iudicio. donata verò emã cipato reuocantur per quærelam iſtam.h.d. Sali.*

---

officioſo. Accur.

a ¶ Legibus.] vt.ff.eo. l. queadmodum.

b ¶ In caſtrenſibus.] Amodò de filijsfamiliàs tantũ dicit. Accur.

c ¶ Paganum eſt.] ſ. profectitium vel aduenti tium:vt.j̃.de bo.quæ lib.l. cũ oportet.in princ. in q bus conſtat filiusfamilas non poſſe teſtari:vt.j̃. de bonis q̃ liber.l.fin.§. filijs autem.

d ¶ Conceditur.] id eſt concedebatur ante le- gẽ iſtam.

e ¶ In conſulibus.] Qui erant filijfamiliàs.& ſic expone ſequentia.

f ¶ Non prohibentur.] No. licito etiã quo ad exhæredationẽ:vt. ff. eo.l.papinian⁹.§.papinia nus.&.j̃.ibi,quia militib⁹ &c.& ſecũdũ hoc in qua ſi caſtrẽſi ſi finita etiam di- gnitate poſſet exhæreda- re,quod ſecus in caſtrẽſi vetera no. Sed cur ſecus? Alij [a] idem pro quibus di cta.l.papinianus,quia di- cit patrisfamiliàs.

a Approbatur per omnes ſcribẽtes hîc.

g ¶ Conceſſum eſt.] ante hãc.l.vt prędictũ eſt

h ¶ Quia.] Merito quę ro ad omnes qui habent quaſi caſtrenſe,poſsint nã omnes qui habent caſtrẽ- ſe, poſſunt.

i ¶ Memorialibus.] id eſt notarijs q ſcribunt cauſam memoriæ.

Filijfamiliàs teſtando duo priuilegia olim habebant.

k ¶ Archiatris.] id eſt medicis.

l ¶ Publica.] vt.s̃.de ad uo.diuer.iudi.l.fori.

b Cũ conſenſu patris poſsit teſtari in aduẽtitijs. notaui in.c. pe. de ſepul.li. vj.

m ¶ Teſtaměta.] Duo priuilegia dat filisfamiliàs vt & teſtentur in quaſi [b] caſtrenſi,& non timeant querelã:vt hîc.&.j̃.de te- ſta.mili.l.fi.ſed hodie ti- ment [c]:vt.s̃.de epiſco.& cleri.l.ſacroſanctæ.& aut. presbyteros.j.& in autẽ. vt cũ de app.cog.§. ſanci- mus.col.viij.

c Approbatur per Bar. & Iaſ.

n ¶ Peculium.] Sic di- co reſpectu præteriti tẽ- poris quo fuit ſeru⁹.& ſic accipitur ꝑ patrimonio. vel alijs modis:vt.ff.de pe cu.ſuper rubrica.

o ¶ Sanctionem.] vt. ff.de bo.li.l.ſi filius.§.pa- pinianus. Et no ꝙ filiusfa mil. et ſi ſui iuris efficiat̃ nihilominus habet hoc idem priuilegium in bo nis caſtrenſibus:ſed in bo nis quaſi caſtrenſibus ſec⁹ vt hîc in ver.ſed hoc. ſec⁹ etiã in veterano:vt.ff. de militari teſta.l.ſi à milite. §.fi.&.l.nã in bona.& .ff. eo.l.papinian⁹.§.papinia- nus. veteranus enim & fi liusfamiliàs non habet pri uilegiũ vt ceſſet querela inofficioſi teſtamenti, li- cet teſtari poſsit:vt.s̃. ead. l.§.ſed & veterani.ſed li- bertus etiam veteran⁹ ha- bet hoc priuilegiũ.vt hîc dicit. nec enim ita ſubue- nit̃ patrono,vt filijs & pa rentibus.

* Quibus

* Omnibus.

¶ DE INOFFICIOſis donatiõibus. ¶ *Dictũ eſt.s̃.de querela inofficio ſi teſtamẽti,ſed quia ſæpe in fraudẽ legis excogitan tur donationes,ut ceſſet querela ĩofficioſi teſtamẽ ti:vt.j̃.e.l.j.ideo ponit de inofficioſis donationibus.* Azo.

Continuatio rubri.

SI vt allegatis.] CASVS Materfami. filios habens quatuor, donauit duobus decẽ vncias inter viuos:& poſteà fecit teſta mentũ,& omnes in dua bus vncijs reſiduis inſti- tuit:demũ duo non habe re inueniuntur niſi vnicã vnciã :& eam legatis & fi deic.grauauit. qualiter eis ſuccurratur,q̃ritur. Reſ- pon.ꝙ ſicut contra extra- neũ inſtitutũ filio cui de- bitũ bonorũ ſubſidiũ reli ctũ non eſt,datur inoffi. querela:ita & his dabitur cõtra duos alios q̃rela de inoffic. donat.& per eam conſequenter debitũ bo- norũ ſubſidium.

p ¶ Si vt allegatis.] vos duo fratres.

q ¶ Ad eludendam.] id eſt excludendam.

r ¶ Inofficioſi.] ſ. teſtamẽti. nam illa ad ſub uertenda teſtamenta tãtũ eſt inducta.

s ¶ Exhauſit.] excedẽ do dodrantem.

t ¶ Ex duobus vncijs.] Sed quomo de his duobus filijs poteſt dari q̃ rela,cùm quartam habe- ant & plus quia:alij duo erant,vt in litera ponitur & duæ vnciæ plus quarta ſunt,ſcilicet dimidiæ eo- rum duorum fiolirum q̃ eis debebantur ab inteſta to? Reſpond. promptum eſt dicere quòd ex dua- bus vncijs non patrimo- nij quod erat ante dona- tionem,fuerunt inſtitu- ti:ſed eius quod reman- ſit :puta donauit decem vncias ; & remanſerunt duæ:has duas vncias di- uidit in.xij.& ita ex dua- bus vncijs eius quod re- manſit, fuerunt inſtituti. Vel ſi ex groſsis vncijs fuerunt inſtituti, dic quòd fuerunt exinanitæ lega- tis & fideicommiſsis. Se cundò quæro,cùm aliqd habeant nomine quartæ: cur hanc querelam inten tant? Reſpond. quia ſu periorem querelam de inofficioſo teſtamento ha bebat filius olim ſi mi- nus quarta habuit:ſed ho die remittitur omne grauamen:vt.s̃.tit.primo. ſcimus.& l. omnimodò. &.l. quoniam in priori bus. Dico ergò quòd ſi ue habeant querelam ſe cundum leges veteres cõ tra legatarios in modum exceptionis:

exceptionis: quod est si ipsi possident res legatas, & legatarii agant, vt alias vides: vt. ff. de inof. testa. papinianus. §. si filius. siue secundũ nouas remittitur omne grauamen. Dico etiam hodie hanc querelam proponendam cõtra donatarios si id quod apud eum est, ad quartã nõ sufficit, & ita vtrũque habebit. Tertiò opponitur: quia si habeat quod sufficit sibi ad quartam, remissio sibi onere per leges superioris tit. non videtur velle lex ista quod hanc querelam propo-10 nat. sic enim dicit, vt pote quartam &c. Sed dic non habentibus[a] inspecta quantitate bonorum quæ erat ante factam donationem: vt. s. tit. j. aut. vnde & si parens. si autẽ de residuo intelligeres, bene habebit quartam, vt dixi & plus. 20 Vel dic, etiam eius residui non videntur habere quartam, cùm sit exinanita legatis & fideicommissis: & ita non ipso iure[b] tollitur omne grauamen licet hoc sit in tit. superiori. Quartò quæro: quomodo dicit iuxta formam &c. ibi enim ageret tantùm ad supplementum: vt. s. titulo primo. l. scimus. in prin. & l. omnimodò. hic autem agitur querela? Respond. hic habuit respectum ad id quod olim fiebat in illa. nam ibi olim habebat querelam si minus quarta haberet. Vel secundò hodie idẽ est in hac quod in illa. Quinto quæro inquantum sit reuocatio[c] per hanc querelam? Respond. secundũ Azo. quatenus immoderatè est facta: v. j. eod. l. si mater. & l. si totas. quod satis dici potest. Nec obstat. ff. de leg. ij. titia. ij. § imperator. vbi suam dimidiã integram reuocat vnus duorum filiorum. Sed dic[c] secundum B. & R. dimidiam eius quod est vltra dodrantem: vt. j. eo. l. si mater. Vel distingue secundum B. in questione prędicta an sit inofficiosa donatio re & consilio, an re 40 tantũ. Primo casu in totum fit reuocatio[d]: secũdo in id tantũ quod est immoderatè gestum. & hoc secundum veteres leges. Sed per aut. s. tit. j. vnde et si parens. fit semper quatenus est gestum immoderatè. Vel illa authen. secũdum hanc distinctionem intelligitur. Vel loquitur quando in alium filium est collata. secus si in extraneum. Hinc distinctioni videtur obstare. j. eo. l. si. vbi parificat querelas: sed in superiori non refert re tantùm, an etiam consilio fecit. nec ergo et hic sed illud regulare, hoc speciale. Item ob. j. de reuoc. do. l. si vnquã. sed ibi solui. & hoc secundũ B. Sed secundum Azo. dicit potest quod indistinctè reuocetur tantũ debitũ bonorum subsidium: vt. j. e. si liqueat. ibi enim ponit de inofficiosa donatione re & cõsilio. Sextò quæ-50 ro, qd si donaui primò dodrantem, & hæc non est inofficiosa: quia adhuc superest in bonis debitũ bonorũ subsidiũ postea facio testamentũ, et te filiũ instituo in reliquis tribus vncijs, et à te multa legata[e] relinquo: an hic filius quæri poterit aliquo modo. ecce enim querelã inofficiosi nõ habet, q̃ quartam habet: vel habet petitionem trium vnciarum quæ supersunt & remanserunt factis donationibus tpe mortis: vt. s. tit. j. cũ quæritur. itẽ hanc non videt habere, quia non fuit inofficiosa, qd si est: ergo sic pater poterit donando fraudare filium. qd est cõtra mentẽ huius tituli, q̃ quidem negari non potest quin aliquo casu fraudare possit filiũ. Quid enim si in mare omnia proijciat? Ad hoc respond. secundũ Azo. et Io. quod si donatio illarũ. 60 ix. vnciarum in fraudem facta fuit, quod fiat reuocatio[f]. ix. nec prodest si dicat non fuit fraudatus re in illis. quia etsi tunc non erat fraudatus, fraudabatur tamen, sicut in vsucapione alias solemus dicere: vt. s. de restit. mili. l. quod tempore. et alias: vt. ff. quod met. cau. l. sed et partus. et alias: ff. quod met. cau. l. extat. Item etiam vltima relicta inducunt Falcidiam de primo relictus, quam prima non inducebant: vt. ff. ad leg. fal. pœnas. §. annua. et. l. in quantitate. §. sed & si legata. et. l. plautius. & l. lineam. Si verò re tantùm fuit inofficiosa donatio, omni remedio videtur excludi, nisi per aut. de immẽ. dona. quę generaliter loquitur vbi donatio fuit immensa: quia quartã bonorum quæ erat ante donationem, omnino debet habere filius. Idem 70 ergo in. vij. q. dici potest: vt si pluribus singulariter donauit, et vltima red dat alijs inofficiosas: vt. ff. de iur. pat. si libertus. §. fin. Item octauo quæro quid si ab initio donauit quis totum suum patrimonium, posteà autẽ multò plus acquisiuit, & totum filio reliquit? Respond. [g]non dari ei querelam: vt arg. in aut. de nupt. §. quia verò hactenus. coll. iiij. & ff. ad l. fal: in ratione. j. in prin. Arg. con tra. s. tit. j. aut. vnde et si parens. Nono quæro econtra: Quid si donando non excessit dodrantem, sed posteà reliqua bona amisit casu? an fingetur modò inofficiosa donatio fuisse, quæ non fuerat tempore donationis inofficiosa? Respond. non[h], quia legitime fuit facta. arg. j. de admi. tu. sancimus j. Sed vt. s. dicitur in. vij. q. pendet interim dum viuit. de 80 cimò quæro, quæ actio proponitur pro reuocanda huiusmodi donatione? Quidam dicunt (vt R.) vtilem petitionem hære. quasi titulo habito pro non titulo: quod non est verum, cùm hic donatarius factus fuerit dominus, et bona fide. Alij dicunt dari vtilem rei vendicationem, quod satis dici potest[i] proposita prius ista querela. non autem datur directa: quia qui accepit, factus est dominus traditione, vtpote cùm non in fraudem legis, sed hominis facta sit alienatio: vt. ff. de iur. pat. si libertus. Non autem hoc dixi vt per omnia similis sit patrono hic filius: quia hic sola donat[k], ibi quoquomodo alienata, dolo tamen, reuocantur: hic et sine dolo vt puto vt. j. eodem si totas. Sed (vt dixi) prius est proponenda querela, & ea perlata datur vtilis in rem, sicut in querela inofficiosi testamenti: nec tamen omnino sic: quia ipso iure ibi desijt hæres dominus esse: vt. ff. de vulg. substitu. l. in substitutione. At hic non ita credo: & meritò: quia hic cui donatum est, non sola voluntate vt hæres habet dominium: ideoque licet infirmetur voluntas per hanc querelam, re-10 manet tamen dominij translatio per traditionem facta. at in hærede infirmata voluntate defuncti non potest dici penes eum aliquid remanere. Item potest dici quod detur condictio ex hac lege. nam secundum leges veteres non 20 fiebat hæc reuocatio. Accursius.

[a] Placet Bar. & Pau. in se ipsa.

[t] Aut si ce mancipatus is fuit.

[b] Displicet Bar. & Pau. & cõtra sentit. s. glo. & in responsione secundæ quæstionis.

Donationis inofficiosæ querela in quantum reuocat.

[c] Concor. Bal. in. l. secũ. & hic. Barto.

[d] Et bene. Bart.

[e] Quæ fuunt inutilia: vt tenet gl. s. in versi. secũdo quæro. & sic firmet cõtra dicit. Pau.

[f] Imò indistinctè non habet que relã, quia legata sunt nulla. Bart. Bal. & Pau. Falcidia inducitur quãdoque primo relictis occasione vltimorum relictorũ.

[g] Concor. cũ hac glo. Bar. B. & P.

[h] Idẽ Bal. & Pau.

[i] Placet Bart. Bal. & P. si res donata extat, alias datur cõdictio ex lege Guil. de cõ. & P.

[k] Idẽ Pau.

Imperatores Valerian. & Gallien. AA. Aæriæ.

LEX II.

SI pater omne patrimonium suum impetu quodam immẽsæ liberalitatis in filium effudit: siue in potestate[a] eius is permanait, arbitri [b]familiæ erciscundæ[c] officio congruit vt tibi quartam partem debitæ ab intestato portionis præstet incolumen[d]. [t]siue antè emancipatus is fuerit: quia donatio non indiget alieno adminiculo[e], sed suis viribus nititur[f]: iuxta constitutiones, is qui prouinciam regit, ad similitudinem[g] inofficiosi testamenti querelæ, auxilium tibi æquitatis impertiat. PP. vj. Cal. Augu. Maximo. ij. & Glabrione Conss.

Propter eandem rationem æquitatis illud quod disponitur in causa testati, habet locum in causa intestati. Hoc dicit. Baldus. Vel sic: Querela inofficiosæ donationis habet locum, etiam si succedatur donatori ab intestato. Hoc dicit: Salicetus.

Idem AA. Æliano.

LEX III.

PRecibus quidem tuis proposita rescripta eos parentes denotant[h], qui cum testamẽto facto viui patrimoniũ suũ imẽsis do

¶ SI pater.] *CASVS*. Pater vni ex filijs inter viuos simplici donatione contulit ferè totum patrimoniũ, et in residuo posteà eum & alium filium instituit: ita quod filius in quo 30 non fuit facta donatio, inuenitur minus habere quarta qualiter sibi consulatur, quæritur. Distinguitur. aut ille in quem facta fuit donatio, erat emancipatus, aut non. secundo casu per iudicium familiæ erciscundæ quod datum est ad diuidendum res hæreditarias in quibus erant instituti, is consequitur quartam eius portionis quam erat habiturus ab intestato, incolumen. Primo casu: quia donatio ante mortem donantis non confirmatur: aget querela inoffic. donationis ad exemplum querelæ inoffic. testamen.

a ¶ In potestate.] Nota ergo quandoque patrem filio posse donare vt transeat dominium statim. quod est verum in casibus, scilicet in dote et do 40 natione propter nuptias: vt. ff. famil. erc. pomponius philadelphus. &. ff. de coll. bo. per totum tit. et de colla. do. Item eunti ad castra res mobiles: vt. j. familercisc. l. iiij. Item aliquod diurnum pro alimentis, vel remittere vsumfructum in aduentitijs: vt. j. de bo. quæ libe. cùm oportet. §. fin autem res. & l. fin. §. fin autem patre. & his casibus non eget confirmatione. vel imò eget secundum Azo. in sum. de bo. quæ lib. Idem videtur hodie ex qualibet causa, cùm sibi habere possit aduentitia quantùm ad proprietatem: maximè per aut. de immensis dona. quæ est. s. tit. j. licet reuocetur si fuerit inofficiosa. nam ibi indefinitè ponitur de filijs. olim autem ante Iustinianum erat nulla: qua si qua esset, patri quæreret: vnde perinde erat ac si sibijpsi do-50 naret, nisi morte confirmaretur, vt hic. Alij dicunt. quod ibi in dicta authẽ. erant emancipati. vnde valebat. Tertij quod erat ibi in morte confirmata, & ideo datur querela: quia ille cui donatio erat facta, non erat hæres: alioquin daretur ei actio familiæ erciscundæ: vt hic. sic et secundum istos non tenet etiam hodie donatio inter patrem & filium: vt hic.

Donatio patris in filium quandoque statim trãsfert dominium.

b ¶ Arbitri.] Subaudi, & tunc arbitri &c.

c ¶ Familiæ erciscundæ.] Videtur non habere locum actio familiæ erciscundæ: qua talis donatio retrotrahitur: vt. j. de dona. inter virum & vxorem donationes. j. actio autem familiæ erciscundæ non nisi pro ijs quæ erant in bonis tempore mortis, intentatur. Respond. trahitur retro 60 non quantum ad dominium, vt qui olim expressa voluntate non potuit esse dominus, nunc videatur voluntate ficta fuisse, sed quantùm ad fructus: item quantùm ad hoc vt non teneatur de damno dato. vel illud de iuris fictione. secus est quantùm ad veritatem quam hic respicit. Vel dic quod non confirmatur morte hęc donatio pro eo quod est immensè donatum, & sic non retrotrahitur pro eo quod immensè donatum est, sed pro alio sic. Item quod hic dicit de iudicio familiæ erciscundę, intellige si vterque filius sit hęres. alias non haberet locum hęc actio, sed querela inofficiosę donationis: vt. ff. famil. ercisc. l. j. et. ij. Item nota hic quod venit hæres contra factum defuncti, & eo modo quo non veniret 70 nisi esset hęres: quod est mirum Item est contra huic dicto. j. de colla. si donatione. Sol vt ibi.

Donatio morte cõfirmata quemadmodum retrotrahitur.

d ¶ Incolumen.] Per hoc apparet quod debet habere quartam sine onere legatorum & fideicommissorum. sic & in ea quæ erat ad excludendam querelam inofficiosi testamenti. vt. s. titulo primo scimus. Item contrà. ff. de leg. ij. l. titia. ij. §. imperator. vbi dimidiam reuocat. Solu. vt not. s. l. proxi.

e ¶ Adminiculo.] quia adminiculum est vt à morte donatoris confirmetur donatio: vt. j. de dona. inter vi. & vxo. l. donationes.

f ¶ Nititur.] vt. j. de dona. siue emancipatis.

80 g ¶ Ad similitudinem.] vt. j. de cõtrahen. emptio. l. cùm res. sed fratribus inter se non datur secundum Ir. sed nos contra[l], vt hic & j. cod. l. finali. Accursius.

[l] Et bene. Pau. in. l. ij. sequen.

¶ PRecibus.] *CASVS*. Si inter extraneos donationem inter viuos fecisti, & totum patrimonium exhausisti, et in modico vel in nihilo filium tuum instituisti, an aduersus donatarios competat querela inoffi. dona? Respon. quod sic. Viuia.

h ¶ Denotant.] scilicet fecisse hoc quod sequitur, qui cùm &c.

a ¶ **Ad intestatos.**] Secus in querela[a] inofficiosi testamenti, q̃ tantùm facto testamento competit. Item illa contra scripto shæredes tantùm: hæc contra donatarios tantùm. Item illa in totum reuocat: hæc eatenus quatenus est bonorum subsidium, licet q̃nque et totum secundũ quosdam: vt dixi. s̃. e. l. j.

a Concor. Bart. Bal. & Pau.

b ¶ **Aequitatis.**] sic. ff. ad leg. Aquil. illud. et. j̃. ad leg. fal. l. fin.

nationibus exinanissent, inane nomẽ hæredũ liberis reliquerũt: sed ad intestatos[a] quoque eadẽ ratio æquitatis[b] extenditur. PP. x. Ca. Nouẽb. ipsis. iiij. & iij. AA. Cõs.

¶ *Querela inofficiosæ donationis non habet locum vbi habet locum restitutio in integrum: & sic auxilium minus subsidiariũ excludit auxilium magis subsidiariũ. h. d. Bald. Vel sic: Querela inofficiosæ donationis est subsidiaria, nec competit cum alio remedio etiam extraordinario competente ex defuncti persona. hoc dicit. Salice.*

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. Aristinæ.

LEX IIII.

SI filius[c] tuus immoderatæ liberalitatis effusione patrimonium suũ exhausit, præsidis prouinciæ auxilio vteris: qui discussa fide veri, si in integrum restitutionẽ ex filijs persona tibi cõpetere ob improbabilẽ donatiõis enormitatẽ animaduerterit, in remouendis ijs quæ perperã gesta sunt, tibi subueniet[d]: ideoque nõ est tibi necessariũ[e] aduersus ĩmodicas donatiões auxiliũ ad instar inofficiosi testamenti. D. vj. Feb. Maximo. ii. & Aquilino Cons.

¶ *Quod immoderatè vni ex liberis est donatũ: propter superueniẽtes liberos vsque ad debitũ bonorum subsidium reuertitur ad patrimoniũ donatoris. hoc dicunt. Baldus & Sali.*

Idem AA. Cattabeo.

LEX V.

SI totas facultates[f] tuas perdonationes vacuas fecisti, quas in emãcipatos filios cõtulisti: id q̃ ad submouẽdã[g] inofficiosi testamenti querelã nõ ingratis liberis relinqui necesse[h] est, ex factis donationibus detractũ[i], vt filij, vel nepotes posteà ex quocunque legitimo matrimonio nati, debitũ[k] bonorũ subsidiũ cõsequantur: ad patrimonium tuum reuertetur[l]. Dat. ij. Cal. Mart. Maximo. ii. & Aquilino Cons.

¶ *Impeditur intentare istã querelã qui indiciũ patris agnouit, vel aliud remediũ habet, vel habet legitimã. h. d. Bal. Vel sic: Debita portio, itẽ in integrũ restitutio, itẽ volũtatis defuncti agnitio hanc querelam excludit. h. d. Sali.*

SI filius.] CASVS Superius dictũ est qualiter ꝓuideat filijs, hîc qualiter parentibus, dic ergo. Fili⁹ donatione fecit in extraneũ et totũ patrimoniũ exhausit: ita q̃ nec remãsit matri debitũ bonorum subsidiũ. qualiter ei scilicet matri succurrendum sit, q̃rit? Distinguitur. aut ex persona filij potest restitui, aut non. In primo casu nõ dabĩt sibi querela ĩoffi. dona. aduersus extraneũ ad exẽplũ querelę inoffi. test. q̃d nõ datĩ q̃n aliud superest auxilium. secundo casu sic.

c ¶ **Si filius.**] Sicut enim filij agunt, sic et parentes: et ita agit hîc mater. et idem in fratre: vt dixi. s̃. eod. l. ij.

d ¶ **Subueniet.**] Scilicet dãdo restitutionẽ ex persona filij: vt. ff. de in integrũ resti. l. nõ solũ. et ff. de mino. l. patri ꝓ filio et hoc si tenuit donatio, aliàs directò vendicaret: vt. s̃. si aduer. dona. l. ij.

e ¶ **Necessarium.**] In subsidiũ ergo datĩ hæc querela sicut querela inofficiosi testamenti: vt insti. de inoffi. testa. §. tã autẽ. et facit. s̃. de inoffic. testa. cùm filium. et. j̃. eo. cum donationibus.

SI tota.] CASVS Si in filios quos emãcipatos habebas, credẽs te plures filios nõ habiturũ, totũ tuũ patrimoniũ contulisti, et posteà vxorẽ duxisti, et filios suscepisti: quæritur an ex donationib⁹ factis detrahi possit quarta, vt eam filij qui nihil habere inueniunĩ, consequi possint? Dicĩ q̃ sic. Vel fit quæstio quatenus sit detrahendũ ex predicta donatione: vt dic vsque ad eã quãtitatẽ quæ sufficiat filijs posteà natis ad debitũ bonorũ subsidiũ. Vel quæstio fit qualiter sit eis succurẽdũ, et dic quod agent querela inoffic. donat. vt ex predicta donatione detrahatur quarta. Viuianus.

f ¶ **Facultates tuas.**] õ pater. Accursius.

g ¶ **Ad summouendam.**] Nota contra factum suum in præiudicium etiam alterius venire posse. & j̃. de patribus qui fil. dis. l. ij.

h ¶ **Necesse est.**] olim quarta, hodie triens vel semis: vt. s̃. tit. j. § cùm quæritur. & authen. nouissima.

i ¶ **Detractum.**] ipso iure: vt dicunt, argu. j̃. de reuo. dona. si vnquam. Sed tu dic secundum Ioan. per querelam inofficiosæ donationis. tenuit enim donatio: vt. s̃. proxi. ibi, vacuus &c. et hoc subijcit cùm dicit reuertatur: vt dixi. s̃. eodem. l. j. Item nota ipsum patrem contra suum factum venire, etiam se viuente: quod non est in querela inofficiosi testamenti: nam non intentatur viuente illo qui fecit testamentum. Vel dic quòd demum post mortem reuocatur: vt. j̃. de secun. nup. l. hac edictali. & in aut. de nup. §. quia verò hactenus. colla. iiij.

Factũ proprium quãdoque licet infringere.

k ¶ **Debitum.**] imò videtur totum: vt. j̃. de reuo. dona. l. si vnquam. sed ibi solui. Item contrà. ff. de leg. ij. titia. ij. §. imperator. Sol. vt dixi. s̃. eodem l. prima.

l ¶ **Reuertetur.**] Quantum ad id quod de facto euenit: vt. s̃. de sacrosanc. eccle. l. iubemus. ij. in fin. Azo. Sed Ioan. contrà: vt modò notaui.

CVm donationibus.] CASVS Si in vnum ex filijs tuis immensam donationem fecisti, ita quòd ferè totum patrimonium exhausisti. deinde codicillis quod super erat inter ipsum & fratrem donatarium diuisisti: an querela inoffi. dona. agere possit frater contra fratrem donatarium, quæritur. Respond. quòd sic, nisi voluntatem tuam agnouisset: vel aliud ei auxilium competijsset: puta beneficium in integrum: vel nisi sibi relictum ad excludendam querelam sufficiat ad exemplum inoffi. test.

Idem AA. Demetrianæ.

LEX VI.

CVm donationibus in fratrẽ tuum collatis facultates patris tui[m] exhaustas esse, eundẽque patrẽ vestrũ ea quæ superfuerãt, codicillis inter vos diuisisse ꝓponas: si volũtatẽ ei⁹ nõ agnouisti[n], nec bñficio ætatis[o] aduersus hæc iuuari poteris, nec tantũ dos à patre data & fideicommissum cõtinent, quantùm ad submouendam querelam sufficiat: de enormitate donationũ ad exẽplũ[p] inofficiosi testamenti præses prouinciæ iurisdictionis suæ partes exhibebit. PP. Calend. Maij. Cons. vt suprà.

¶ *Donatio reuocatur quatenus modus exceditur. Bal. Vel sic: Donatio matris inofficiosa reuocatur quatenus modus exceditur. h. d. Sali.*

Idem AA. Amniano.

LEX VII.

SI mater tua patrimoniũ suũ ita profunda liberalitate in fratrem tuum euisceratis opibus suis exhausit[q], vt quartæ partis[r] dimidium, quod ad excludendam inofficiosi testamẽti querelã aduersus te sufficeret, in iis donationibus,[s] quas tibi largita est nõ habeas: q̃ ĩmoderatè gestũ est, reuocabiĩ[t]. PP. v. Id. Maii. Cõs. vt suprà

¶ *Donatio facta vni ex liberis etiam re & cõsilio inofficiosa, non reuocatur nisi in debito bonorum subsidio. h. d. primò. Item quod vxor donat de bonis viri eo consentiente: vir non vxor videtur donare: & persona viri seu patrimonium eius attenditur. h. d. secundũ. Bal. Vel sic: Donatio facta ex liberis licet fuerit inofficiosa re & consilio non reuocatur, nisi vsque ad debitum bonorum subsidium. Et donatio inter virum & vxorem non valet ipso iure. ideo si rẽ sibi donatam à viro vxor donauerit filio emãcipato consentiente marito, reuocatur tanq̃ã de bonis viri nõ vxoris si reperiatur inofficiosa. hoc dicit. & est notab. lex secundum Salice.*

Idem AA. Auxanoni.

LEX VIII

SI liqueat[v] matrẽ tuã interuertendæ questionis inofficiosi[x] causa patrimonium suum donationib⁹ ĩ vnũ filiũ collatis exhausisse: cùm aduersus eorũ cognitiones q cõsilijs[y] * supremũ iudiciũ anticipare cõtẽdũt, & actiões filio

m ¶ **Patris tui.**] Filiæ loquitur.

n ¶ **Non agnouisti.**] Expresè renunciando: vel tacitè accipiendo legatum[b]. Et sic not. ꝑ agnitionem cessare: vt et s̃. tit. j. l. parentibus. Item cessat cursu quinquennij: vt. j̃. eo. l. fin. Item & ingratitudine: vt in aut. de immen. dona §. fi. col. vij. Item si datur aliud auxilium extraordinarium: vt subijcit: nec beneficio &c. & idem si aliud ordinarium competat. vt. s̃. eo. l. si pater.

b Istud secũdũ quòd accipiendo legatum videatur huic querelæ renũciare, nõ placet Bart. hîc. nã per hanc querelã non rescĩditur testamentũ. Vnde licet accipiendo legatum ego approbẽ testamentum, & per consequens repellar à querela inofficiosi testamenti, nõ tamẽ repellar à querela inofficiosæ donatiõis per quã contra testamentũ nõ venitur.

o ¶ **Aetatis.**] Paternæ, ex cuius persona restitutionem habes: vt & s̃. cod. l. si filius. Vel etiam tuæ: quia fuisti facilis in agnoscenda voluntate: vt. s̃. de in inte. resti. l. j. Item ideo dicit: nec beneficium &c. quia si hoc auxilium locum habet, denegaretur hæc querela: vt. s̃. eod. si filius.

p ¶ **Ad exemplum.**] vt. s̃. eodem. l. si pater. & j̃. de contrahen. emp. l. cùm res.

SI mater tua.] CASVS. In l. superiori dixit de patre: hîc de matre. pone ergo quod materfamil. totum patrimonium suũ exhausit in vnum filiorum per donationem: alteri quædam donauit, quæ non sufficiebant ei ad quartam. an ei detur querela inoffic. donation. Dicitur quod sic. Viuianus.

q ¶ **Exhausit.**] j̃. subijcit: vt &c. Accursius.

* Suis.

r ¶ **Quartæ partis.**] Totius assis. & hîc est casus quem etiam habes. ff. de lega. ij. titia. ij. §. imperator Accursius.

s ¶ **Donationibus.**] scilicet immodicis.

t ¶ **Reuocabitur.**] vsque ad debitum subsidium, vt dicit: vt. s̃. eo. si totas.

SI liqueat.] CASVS Si mater tua in fratrem tuum donationem inter viuos contulit, & patrimonium suũ totũ exhausit, nẽ si testamentum fecisset, & te in minori scilicet debito naturæ subsidio, patrem & fratrem tuum in maiore instituisset, testamentum suum per inoffi. querelam impugnari posset, qualiter tibi succurratur, quæritur? Rñ. quòd reuocabitur donatio vsque ad quartam debitam naturæ partem per querelam inoffi. dona. hoc dicit vsque ad. §, nam quod. in quo figura casum vt ibi.

v ¶ **Si liqueat.**] id est liquido appareat.

x ¶ **Inofficiosi.**] testamenti.

y ¶ **Consiliis.**] scilicet malignis.

Pro ratione

a ¶ Pro ratione quartæ.] i. ratione quartę quam non habet. Vel. i. propter rationem quartę quam non habet, totam partem suam reuocat, cùm donatio fuerit inofficiosa re, & consilio: vt dicit principium legis. Item pro hac distinctione est quod subijcit, ad instar &c. vt enim per querelam inofficiosi testamenti in totum fit irritatio: ita per hanc querelam secundum Io. & pro eo. ј. de reuo. dona. l. si vnquam. & ff. de lega. ij. titia. ij. §. imperator. Sed Azo dicit indistinctè re10 uocari vsque ad debitũ bonorum subsidium tã tũm, etiam quando re, & consilio interuenit fraus per legem istam: vt diximus. ś. eo. l. j. & pro hoc facit verbum quod est. ј. diminuetur. Accursius.

Querela inofficiosę donationis an irritetur in totum?

¶ Nàquod.] C Æ S V S. Si pater tuus ma20 tri tuę prędium donasset constante matrimonio, non tenuit donatio. & si illud fratri tuo illa contulisset patre consentiente, perinde est ac si pater donauit: & ita reuocare non potes: in cuius bonis si idem consilium & euen30 tus euenerit (quod potest). i. si alienasset ĩ fraudem filij ne haberet suã quartam, quod in patrimonio matris statutum est. vt. s. diminuatur ratio ne quartę: illud idẽ ĩ matrimonio patris obseruetur. Viuia.

† De matrimonio. Donatio an debeat esse inofficiosa euentu & consilio antequã possit reuocari.

b ¶ Domino.] scilicet marito, codemq; patre.
40 c ¶ Exire.] vt. ј. de donat. inter vi. & vxo. l. etiã si. & ff. de iure do. l. profectitia. §. si quis certam.
d ¶ In cuius.] scilicet patris.
e ¶ Consilium & euentus.] Nota ergo duo necessaria vt fiat reuocatio: consilium, & e50 uẽtus, secundũ quosdã. quod non placet, imò & solo euentu fit reuocatio, vt colligitur. ś. eo. l. ij. vbi dicit impetu & c. Qd hic dicit, verum est si à primo incipias. nõ enim sufficit fraus, nisi etiam euentus sequeretur. sic & . ј. de iur. deli. l. potuit. &
60 ff. de acquir. pos. quemadmodum. & . l. iij. §. in amittenda.

rum exhauriũt, aditũ querelæ ratio deposcat: ꝙ donatũ est, pro ratione[a] quartę ad instar inofficiosi testamẽti cõuicti diminuet. Nã ꝙ vxor à marito in se matrimonij tẽpore donationis causa collatũ, emãcipato filio cõmuni cõsentiẽte dñõ[b] donauit: velut ex bonis patris, de cuius substãtia prohibẽte matrimonio nõ potuit exire[c], datum accipi, rationis est: in cuius[d] bonis si idẽ cõsiliũ & euẽtus[e] cõprehẽdãtur, lex quã † de patrimonio matris ediximꝰ[f], obseruabit. PP. iij. Id. Septem. CC. Conf.

¶ *Querela inofficiosæ donationis in temporis duratione, & in ratione ingratitudinis exclusione, similis est querelæ inofficiosi testamẽti. Bald. Vel sic: Ista querela assimilatur querelæ inofficiosi testamenti: & ideo durat quinquennio tantum, & non vltra. Hoc dicit secundum Pau. de Cast.*

Imp. Constantius A. & Iulianus Cæs. Olybrio.

LEX IX.

NOn conuenit dubitari ꝙ immodicarũ donationum omnibus[g] querela ad similitudinẽ inofficiosi testamenti legibus fuerit introducta: vt sit in hoc actionis vtriusque vel vna causa[h], vel similis[i] existimanda, vel idem[k] & temporibus[l] & moribus[m]. D. xiij. Cal. Iul. Tauro & florentio Conf.

TITVLVS XXX.

De inofficiosis dotibus.

¶ *Si per donationem in dotem filij in legitima defraudantur, reuocatur per querelam inofficiosæ dotis. h. d. Barto. vsque ad debitum bonorum subsidium. Bal. & Sali. Vel sic: Sicut donatio inofficiosa rescinditur per querelam inofficiosæ donationis ita & dos inofficiosa rescinditur per querelã inofficiosæ dotis. h. d. Pau. de Cast.*

Imp. Constantius A. ad Maximum præsidem Ciliciæ. LEX VNICA.

CVm omnia bona à matre[n] † tua in dotem dicãtur exhausta, leges legibus cõcordare[o] † prõptum[p] est: vt ad exemplum inofficiosi testamenti aduersus dotem immodicam exercẽdæ actionis[q] copia tribuatur, & filijs conquerentibus emolumenta debita deferatur. D. iiij. Cal. Iun. Tatiano & Cereali Conf.

f ¶ Ediximus.] Vt. ś. eo. l. in principio.

NOn conuenit.] C Æ S V S. Nulli venit in dubium quin sit similitudo inter querelam inoffi. dona. & inoffi. testa. quia in causa vtriusque inest exclusio in tpe: qa sicut vna intra. v. an. datur, & non vltra, sic nec alia: quia sicut vnam tollit ingratitudo: ita & aliam. Viuianus.

g ¶ Omnibus.] scilicet legibus, ꝙ est. ј. scilicet tractatibus de hac materia.
h ¶ Vel vna causa.] inspecto gñe: quia iniqua exclusio inducit vtranque.
i ¶ Vel similis.] inspecta specie: quia vt illã inducit exclusio facta in testamento: sic hanc donatio inter viuos nimia.
70 k ¶ Vel idem.] scilicet ius sit in vtraque in ijs quæ subijcit.
l ¶ Et tẽporibus.] quia vtraque qnquẽnio durat: vt. ś. ti. pxi. l. si qs filiũ. §. si.
m ¶ Et moribus.] quia vtraque tollit ingratitudo: vt in aut. eo. tit. §. fi. colla. vij. Sed differũt in tribus: quia hæc ex testamento & ab intestato, illa ex testamento tantũ: vt. ś. eo. precibus. Item illa datur contra scriptos hæredes tantũm, hæc contra donatarios. Item illa non intentatur vbi quis habet aliquid licet minus in hac contrà: vt diximus. ś. eo. l. j.

¶ DE INOFFICIOSIS DOTIBVS.

CVm omnia.] C Æ S V S. Aliqua mulier liberos habẽs ex primo matrimonio, cõuolauit ad secũdũ matrimoniũ: secũdo 80 viro oĩa bona sua dedit in dotẽ: fecit pactũ de dote lucrãda. qualiter liberis primi matrimonij succurrẽdum sit, quæritur? Rñ. quod in exemplum inoffi. testa. dabitur liberis querela inofficiosæ dotis.

n ¶ A matre.] transeunte ad secũdas nuptias, & faciente pactum cũm viro de dote lucranda. alioquin. i. si non esset factum tale pactum, cũm ea mortua dos ad filium rediret, non haberet locum querela secundum H.
o ¶ Concordare leges.] scilicet ad hunc nouum casum.
p ¶ Promptum est.] vt in aut. de exhi. re. §. fi. colla. v.

q ¶ Actionis.] Hodie filij primi matrimonij habent condictionẽ ex lege vsque ad talem quantitatem quilibet qualem dat secundo viro: vt. ј. de secun. nup. l. hac edictali. & in aut. de nup. §. quia verò hactenus. col. iiij. Vndè dicit Azo. cessare hanc querelam hodie. Vel dic secũdum H. eam competere etiam cum auxilio, licet secus sit in præcedẽtibus querelis: vt insti. de inoffi. testa. §: tam autem. & . ś. tit. proxi. l. ij. & . l. si filius. Vel tertiò secundũ P. loquit cũ dotabat filiã vel 10 extraneã: & sic cessat dicta oppositio. Itẽ contrà. huic. l. ј. de iur. do. l. nulla Solut. vt ibi. Itẽ fecit. ś. si aduer. dotẽ. l. j. Et not. qđ demũ mortua matre agit hic filius. & codẽ modo hic agit vt in superiori: vt dixi. ś. tit. proximo. l. j.

Dos inofficiosa per quos potest reuocari.

† Tua dote.

¶ DE PETITIO20 NE HAEREDITATIS.

¶ *Post querelam inofficiosi testamenti, quæ est præparatoria, venit ad petitionẽ hæreditatis. Et no. quòd mistim de omni dicit, cùm in. ff. sint quatuor tituli.*

SEnatus.] C Æ S V S. Hæreditas 30 alicuius decedentis facta est caduca, q olim fisco deferebat. cõtra posidẽtẽ istã hæreditatẽ agebat fiscꝰ, cui possessor cõdẽnatꝰ est. sed qa dubitabat in qbus & inquãtũ nũc 40 debere teneri cõdẽnari fecit Hadrianus imperator senatuscõsul. quo cauebat qđ ex quo tpe deberet fisco cõdẽnari. hoc senatuscõsultũ innouat imperator Titius cuiꝰ est hæc lex, dicẽs ꝙ nõ solũ habet locũ si fiscꝰ à priuato, sed etiã si priuatus à priuato 50 petat. In secũda descẽdit ad species. & pone sic Tres habet ptes hæc lex. ĩ prima facit mẽtionẽ cu iusdã senatuscõsul. ꝙ locũ habet cũ fiscꝰ à priuatis hẽreditatẽ petebat secũdũ antiqua iura: vt. ff. de peti. hære. Itẽ priuato

† Concor. ca. cũ dilectus. cum gl. sup verbo. hic iuri cõi. extra de cõsue. & c. cum expediat. de ele ctio. li. vj.

TITVLVS XXXI.

De petitione hæreditatis.

¶ *Senatusconsultum factum in petitione hæreditatis in fisco porrigitur ad priuatum: & bonæ fidei possessor tenetur quatenus factus est locupletior. & nõ vltra. Malæ fidei & bonæ fidei post litis cõtestationẽ sũt pares: & ideo tenetur de fructibus perceptis & percipiendis, & de vsuris pecuniæ in hæreditate inuentæ, vel ex hæreditate redactæ. hoc dicit secundum Bald.*

Imp. M. Aelius Antoninus A. Augurino proconsuli Aphricæ.

LEX I.

SEnatuscõsultũ[r] auctore diuo Hadriano auo meo factũ, quo cautũ est qđ & ex quo tempore euicta[s] hæreditate restitui debeat: non solùm ad fisci causas, sed etiã ad priuatos hæreditatis petitores pertinet[t]. ¶ Vsuras[v]

rũ qđ habebat locũ similiter secũdũ iura. C. cũ priuatꝰ à priuato hære. pete60 bat. In secũdo dicit, hęreditatẽ ad me pertinẽtẽ possedisti bona fide: et ante lit. cõtest. fructꝰ et pretia ex vẽditiõe rerũ pcepisti. neque vsuras, neque fructus pdiorũ reddere cogẽdꝰes: nisi factꝰ sis locupletior. In tertia dicit ꝙ post lit. cõtest. cũ p lit. cõtesta. sis factꝰ malę fidei possessor: nõ solũ fructꝰ quos pcepisti, sed quos pcipere potuisti. itẽ vsuras ptiorũ ex vẽditiõe rerũ ante litẽ cõtesta. factarũ à tẽpore litis contesta. cõputandas restituere compelleris.

r ¶ Senatusconsultum.] De quo senatusconsulto hic loquitur, et quid in eo contineatur, habes. ff. eo. item veniunt. §. in priuatorum. et. §. pridie. et §. cum antequàm. et sequentibus vsque ad. §. aptanda.
s ¶ Euicta.] qa verꝰ hęres euincit possessori q posidet p herede vel possessore.
70 t ¶ Pertinet.] No. ergo arg. ꝙ iura ĩ fisco statuta, et in priuatis obtinẽt. sic. ff. eo. itẽ veniũt. §. ĩ priuatorũ. et de iuris et fac. igno. l. penulti. §. penulti. et de cõpen. idẽ iuris. Sed argu. contra. ј. de cõpen. l. j. et. ii. et loquitur, vt hic dicit, hoc senatuscõsultũ in causa fiscĩ cũ olim deferebatur hæreditas caduca fisco, hodie seruatur quod est. ј. de cadu. tol. §. in nouissimo.
v ¶ Vsuras.] De pecunia redacta ex vẽditione rei hęreditarię ante litẽ cõtestatã, et eius vsuras loquit secũdũ Io. et Azo. et. H. et secũdũ hoc dicit collectas ante litẽ cõtestatã. et sic cũ sit bonæ fidei, nõ tenet nisi inquãtũ locupletior est. et idẽ de fructibꝰ ante litẽ cõtestatã pceptis dicit: sed post litẽ contestatã tenet etiã de omnibꝰ, scilicet fructibꝰ et vsuris dictæ pecuniæ curren80 tibus põst. Alij dicũt etiã hãc legẽ loqui in vsuris pecuniæ in hæreditate inuentę. et qđ dicit rerũ hęreditariarũ vsuras, subaudiũt etiã: quod nõ placet: quia de tali vsura nemo tenetur etiã ante vel post litem contestatam, nisi eã attingat malæ fidei possessor: vt. ff. eo. l. si possessor. j. in principio. & de rei vendicatione. si nauis. attingere autem videtur si consumit vel erogat. secus si contemplatione hæreditatis latius vtatur rebus suis: vel si pignori obligat rem quæ est in hæreditate: vt. ff. eodem. sed et si. §. si quis.

Bonę fidei possessor in petitione hęreditatis quid restituere tenetur.

&.§.quod autem quis.Item quid est quòd dicit post litem contestatã?nónne idẽ est & cõtrouersia mota?Responde.ita.nam fit malę fidei sola cõtrouersiæ motione denunciatione facta:vt.ff.eo.l.item veniunt.§.petitã.&.l.sed & si.§.si antè.&.j.de his qui.vt indig.l.j.nisi quo ad fatalitatem:vt.ff.eo.l.illud. Item quid de vsuris fructuum,à quo vel qualiter præstari debent? & quidẽ bonę fidei possessor post litem contestatam tenetur præstare vsuras fructuum perceptorũ ante 10 litem contestatam, sed perceptorum posteà nõ, quia ex necessitate percepit.& sic intellige.ff.e. l.hæres furiosi.§. si. licet M.aliter illum. §.intel-lexit.

a ¶ Verò.] Pro igitur, vel pro certè.

b ¶ Locupletiores.] 20 quod tempus rei iudicãdæ inspicitur: vt.ff.eod.l. si à patre. §. quo tẽpore.

c ¶ Post litem.] vel qua lecunque scientiam vel controuersiam, vt dixi. Et nota quoddam specia le circa huiusmodi vniuersales actiones. s. petitionem hęreditatis,& fa. 30 erc.vt tantùm operetur controuersiæ motio,quã tùm litis cõtestatio,quãtùm ad vsuras & fruct°. secus in rei vendicatiõe, & communi diuidundo. Hinc est quod in familiæ erciscundæ iudicio etiam post motam controuersiam tantùm im-40 peditur alienatio vt habes.ff.famil. ercisc.l.alienationes.&.ff. eodẽ.l. diuus.

d ¶ Poterant.] vt.j. de fru.& lit.expẽ.l.litigator.

¶ SI post motam. CASVS. Titius Seium instituit hæredem: Seius conuentus à 50 legitimo hærede puta Caio,Sempronio vendidit partem dimidiã. demum hæreditate euicta, an fructus teneatur Sem

verò [a] pecuniarum ante litis cõtestationem ex die venditionis hæreditariarum rerum ab eo factæ, qui anteà possidebat, collectas, necnon etiam fructus bonæ fidei possessores reddere cogendi non sunt,nisi ex his locupletiores [b] extiterint. ¶ Post litẽ [c] autem cõtestatã tàm fructus non venditarũ rerum,non solùm quos perceperunt,sed etiam quos percipere po terant [d],quã vsuras pretij rerum ante litis contestationem venditarum,ex die contestationis com putandas,omnimodò reddere cõpellantur.PP.vj.Cal.Febr. Claro & Cethego Cons.

¶ Malæ fidei emptor hæreditatis tenetur petitione hæreditatis titulo non obstante. hoc primò .In qua petitione tanquam in vniuersali fru ctus includuntur. hoc secundò . Sed bonæ fidei emptor non tenetur de fructibus,nisi ex die litis inchoatæ.hoc tertiò.Et non tenetur petitione hæreditatis:sed tenetur rei vẽdicatione tanquàm possessor rei singularis.hoc quartò, secũ dum Bald.Vel sic:Emptor hæreditatis ad alium spectantis quàm ad venditorem,tàm ipse, quã hæredes eius tenentur ad fructus etiam nõ perceptos,sed qui percipi potuerunt. h. d. primò. Sed bonæ fidei emptor non tenetur ad illos nisi post litem contestatam. & hoc secundò Item fructus rerum hæreditariarũ augent hæreditatem:ideo veniunt in petitione hæreditatis simpliciter intentata, licet de ipsis nulla sit facta mentio.hoc tertiò.Non sic in iudicio particulari, vt in rei vẽdicatione proposita pro re in qua non venirent fructus nisi fuerint petiti.& hoc vult gloss.& doc.Emptor verò singularũ

pronius restituere,quæritur. Distinguitur,aut post motam controuersiam emit,aut antè.primo casu tàm ipse,quàm eius hæredes tenentur ad fructus. & cum ista parte continua illud verbum,fructibus enim &c.& dic augetur hæreditas.i.hæreditatis petitio.secundo casu non nisi à tempore lit. cõtesta. non motæ controuersiæ:vt.§.l.proxi.dictum est.& hæc vera sunt cùm vni-60 uersitas empta est.Si verò emptæ res singulares sint, per actionem in rem vendicari possent ab eo,non petitione hæreditatis, quia titulum habet. & hoc in prima parte & secunda & tertia.

e ¶ Menecratis.] Menecrates fecit Titium hæredem, qui hæres scriptus conuentus petitione hæreditatis à legitimo qui dicebat testamentum non valere,vendidit partem dimidiam Museo. Distingue tamen vtrum emit post motam controuersiam,vt tunc ipse & hæredes sui sicut malæ fidei possessores conueniantur de fructibus scilicet perceptis & percipiendis, & ad hunc casum est adaptanda litera quæ sequit,fructibus enim &c.An antè, vt tunc non nisi à tempore litis contestationis,vel motæ controuersiæ , vt.§. 70 l.proxi.dixi,censeatur malæ fidei quantùm ad fructus,& quatùm ad vsuras restituendas.Et licet superiori casu bene aptetur litera quæ sequitur,fructibus enim &c.tamen & ad hunc potest aptari:& in primo casu subaudias totis.nam & ante litis contestationem augetur fructibus, etiam bonæ fidei possessore possidente,sed non totis.nõ enim conuenitur nisi scilicet inquantùm locupletior est,sed posteà tenetur de omnibus.& hoc vbi empta est vniuersitas.Si verò quis fuerit emptor rei singularis,vel rerum singularium, non tantũ tenetur restituere fructus,sed etiam rei vendicatione tenetur pro illis singularibus rebus:non aũt petitione hæreditatis , quia titulo munitus est.Item no.secundũ Bul.quatuor casus hîc poni,scilicet cùm quis emit post 80 litis cõtestationem.Item cũ ante litem.Item tenetur de omnibus fructibus. Item tenetur de illis quos percepit,& locupletior est:sicq; redditur quartũ secũdò,& tertium primo.Item notant hîc quidam emptorem vniuersitatis semper teneri petitione hæreditatis per legem istam.Sed tu distingue , quia cùm quis emit vniuersitatem,si mala fide,tenetur.vtili,vt hîc,&.ff.eo.l.etiã. §.si quis.si bona fide,non tenetur nisi modico est distracta,vel venditor nõ comparet:vt.ff.eo.l.etiam.§.quod si quis.si tamen non habet regressum pro euictione:vt.ff.eo.l.sed & si.§.item si rem.Item tenetur si titulus habet pro

Petitio hæreditatis an detur contra emptorem hæreditatis.

non titulo:vt.ff.eo.l.nec vllam.§.j.Si verò rem singularem , siue bona fide, siue mala,non tenetur,nisi titulus habeatur pro non titulo.

f ¶ Comparauit.] post motam enim litem prohibetur possessor aliquid alienare,nisi in casibus:vt.ff.eo.l.diuus.

g ¶ Quia hæredes.] Etiam illatam quæstionem ignorantes:vt.j.de fruc. & liti.expen.l.ij. &. ff.de diuer.& temp. præscrip. l.cùm hæres.&.ff.de publi.l.si ego.§.partus. nec 10 sibi prodest quòd verè est hæres:vt.ff.eod.l. nec vllã.§.neratius.&.§. hæredem.aliàs.l.neratius.& l.etiã.§.hęredẽ.Accursi°.

h ¶ Probaretur.] hoc ipso quòd contrariũ nõ probat.sic.j.de præscrip. long.temp.l.super.ff. de proba.l.verius.

20 i ¶ Deducta est.] cõ trouersia mota : vt diximus.§.l.proxima.

k ¶ Fructibus enim augetur .] Adeò vt eadem actione veniant, licet non sic in rei vendicatione: vt dixi.ff.e.itẽ veniunt . § . fructus. & ad hoc.j. familiæ ercisc. 30 l.non est. &. ff.de verb. signifi .l . pecuniæ .verbum.§.i.

l ¶ Peti potest.] vt qa posidet pro hærede,vel pro possessore,vel titulo, habito pro non titulo non aliàs:vt.ff.eo.l. regu lariter.&.j.ĩ qui.cau.cess. long.temp . præscript.l. 40 hæreditatem.

m ¶ Singularum.] id est non solùm facit fructus suos cùm est bonæ fidei,sed & singularum &c.Vel aliter, id est non tantùm fructuum exsistẽ tium nomine tenetur, sed etiam singularũ &c. Vel secundum alios non 50 tenetur tantùm petitione hæreditatis,sed etiam &c. Vel potest hîc recitari casus superior , scilicet cùm emit vniuersitatem .& dices, non tantùm tenetur petitione hæreditatis,sed etiam singularum rerum rei vendicatione.Sed an vtraque possit simul intentari,potest dubitari.Arguitur quòd non.j.de noxa.l.fina.& dic vt ibi,in fine magnæ gloss.Vel dic contra diuersos simul intentari , contra vnum petitio, contra alium rei vendicatio.ff.eod.l.si bonæ fidei.§.fina.contra eundem pro diuer 60 sis rebus possunt simul intentari,vt quia pro omissa petitione hæreditatis, agitur rei vendicatione:vt.ff.eod.titu.si quis libertatem.§.fina.pro iisdem re bus uon possunt.quia lata sententia in petitione hæreditatis parit exceptionem rei iudicatæ in rei vendicatione.ff.de exceptione rei iudi.l.si quis cùm totum.§.penultimo.& ideo simul intentari non possunt argumẽ.ff.de exce ptio.l.fundi.&.l. fundum.

rerum hæreditariarum non totius hæreditatis, vel quotæ nõ tenetur petitione hæreditatis , sed rei vendicatione.hoc quartò & vltimò. Et est difficilis,& malè declarata per doctores secun dum Pau.de Cast.

Imperatores Seuerus & Antoninus AA. Marcello militi. LEX II.

SI post motam cõtrouersiam Menecratis [e] ,bonorum partem dimidiã Musæus ab hærede scripto quæstionis illatæ nõ ignarus cõparauit [f] :tã ipse quasi malæ fidei possessor , quã hæredes [g] eius fructus restituere coguntur. Si verò venditionẽ lite antiquiorem esse liquido probetur [h],ex eo die fructus restituãtur, ex quo lis in iudicium deducta est [i] . Fructibus enim [k] augetur hæreditas cũ ab eo possidetur à quo peti potest [l] ¶ Emptor autẽ qui proprio titulo possessionis munitus est,etiam singularum [m] rerũ iure cõuenitur [n] .D.Cal.Iul.Seuero A.ij. & Victorino Cons.

¶ Exclusus à petitione hæreditatis ex vna suc cessione proposita non excluditur,si ex alia suc cessione proponatur,licet ad easdem res. Item exclusus à querela.potest hæreditatem ex alia causa vendicare.hoc dicit.Bald. Vel sic:Siue actum sit petitione hæreditatis,siue querela,absolutoria lata non nocet agenti ex alia persona,vel causa.Salicetus.

Iidem AA.Epicteti. LEX III.

HAereditas [o] † materteræ petita [p] non infringit alterius hæreditatis [q] petitionẽ quæ venit

† Concor. cum hac l. glo.sing. in vnica in c. ij.de libel. oblater.vbi hæc lex allegatur. Petitio hæreditatis,& rei vendicatio an simul intentari possint. Casum ponit.

n ¶ Conuenitur.] scilicet rei vendicatione:vt.ff.eod.l.nec vllam.§ . quod si quis.&.l.quod si in dies.§.fina.in fine.§.

o ¶ HEreditas.] Quidam sic intelligũt.peto à te hæreditatem materteræ. demum succumbo:decedis me hærede relicto:& ego eandem hære 70 ditatem modò peto à quodam possidente. Videbatur quod non possem, quia in eadem hæreditate semel succubui . sed non est ita,quia ex alia suc cessione nunc ago.sed certè est hîc & alia ratio,quare non obstat exceptio rei iudicatæ,quia non est eadem persona,quæ conuenitur:quod esset opus: vt.ff.de except.rei iudi.l.cùm quæritur.&.l.sequenti.Dic ergo secundũ Io.& P.quod peto à te hæreditatem materteræ,quæ nec ad te nec ad me pertinebat,sed ad Titium:succubui.posteà Titius me hæredem instituit,si agam cõ tra te,non ideo quia semel succubui contra te,repelles me:quia nunc ex alia causa,id est alia successione ago.sed & si nulli successissem, si tamen ex alia causa nunc agerem,& ex alia egi,puta primo modo vendicabam hæredita-80 tem,quia testamentum matris meæ dicebam inofficiosum:modò ex alia causa peto, puta ex fideicommisso,vel falso,vel irrito,bene possum,& sic est hæc lex in ar.quòd qui proponit querelam,videatur intendere petitionem hæreditatis:vt dixi.§.de in offic.test.l.j.Vnde dic quod primò egi querela,& succubui,& per consequens in illa petitione hæreditatis quæ erat mouenda post querelam.

p ¶ Petita.] & super eã sententia dicta contra petitorem.

q ¶ Hæreditatis.] licet sit eorumdem bonorum.& transitiuẽ lege.

Quæstionis

a ¶ Quæstionis.] quod supra facit diuersitas succeßionum, facit hîc cau sarum diuersitas. Accursius.

b ¶ Vendicanti.] vt. ff. eo. lucius. &. §. de inoffi. test. l. eum qui. &. j. ad exhi. l. neque. &. ff. de exce. rei iudi. & an eadem. l. si is. &. §. de iur. & fac. igno. l. cùm falsa. Accursius.

IN restituenda.] CASVS. Hæreditatem ad me pertinentem poßedisti: bona fide egi contra te, & succubuisti: an per retentionẽ consequi poßis quod ꝓbaueris in funus defuncti, vel infirmitatẽ eius impendisse, quæritur. Dicitur quòd sic. Idẽ est si creditoribus hæreditarijs probaueris te soluisse bona fide: quia à creditorib' quod sibi debitum solutum est repetere non poteris. & hoc dicit cum l. seq.

c ¶ In restituẽda hæreditate.] à bonæfidei poßessore.

d ¶ Compensatio.] i. retentio. Vel dic compẽsatio ad actionem negotiorum gestorum: vt ff. eo. l. hereditas. §. j. et ad hoc. ff. de reli. l. impensa.

De hæreditate.] e ¶ Bona fide.] inspecta causa hæreditaria. id est quia hæreditas debet. nam nomine hæreditatis soluit. si verò suo nomine, quia se debere vt hæredẽ putabat: non aliàs detrahit, quàm si conditionem indebiti cessent euincenti hæreditatem: vt. ff. eo. si quid poßessor. & si nõ obstat huic legi. ff. de condi. inde. l. si pœnæ causa. §. j. nec. j. de condic. indebi. l. si. à patre. & plenè de his distinxi. ff. e. si quid poßessor in glo. in omni casu. &c.

ex alia succeßione. ¶ Sed & si quæstionis [a] titulus prior inofficiosi testamenti causam habuisset: iudicatæ rei præscriptio non obstaret eandem hæreditatem ex alia causa vendicanti [b]. PP. v. Id. Aug. Geta & Plautiano Cons.

¶ Poßessor à quo euincitur hæreditas, deducit sumptus quos se fecisse probat in infirmitate & funere defuncti. hoc dicit. Bal. idem Salic.

Imperator Antoninus A. Vitaliano.

LEX IIII.

IN restituenda hæreditate [c] cõpensatio [d] eius habebitur quod te in mortui infirmitatem, inque sumptũ funeris bona fide ex proprio tuo patrimonio erogasse ꝓbaueris. PP. Cal. Mar. Antonino. A. iiij. & Balbino Cons.

¶ Poßessor qui hæreditatem restituit, deducit quod creditoribus hæreditarijs hæreditario nomine soluit. h. d. Bal. idem. Sali.

Idem A. Posthumianæ. LXE V.

DE hæreditate quam bona fi de [e] poßidebas, si cõtra te pronunciatum est: in restitutione eius detrahetur quod creditoribus eiusdẽ hæreditatis exoluisse [f] te bona fide [g] probaueris. nam repeti à creditoribus qui suum receperũt, non potest. PP. vj. Calend. Iuni. Antonino A. iiij. & Balbino Cons.

¶ Ratione dubitationis tenet iudicium cùm minus legitimo tutore inter auuum & ne-

f ¶ Exoluisse.] de suo.

g ¶ Bona fide.] contra. j. de condic. inde. l. si à patre. Sol. hic nomine hæreditario, illic suo. vnde potest repetere: tamẽ hîc potest agere actione negotiorum gestorum.

SI putas.] CASVS. Habebas filium, & ex eo nepotes: filium emãcipasti: nepotes in potestate tua retinuisti, decesit filius, dati sunt tutores nepotibus, cùm dubiũ esset eos in potestate tua esse cognoscit iudex de vtraque quæstione, scilicet de hæreditate, & an eos in tua potestate retineris: & si comperiat eos in tua potestate esse, non tenebit datio. Vel sic. Habui filium. est emancipatus. habui nepotes ex eo. si dicatur ꝙ post emancipationem eos substituerit, & quòd eo mortuo non sunt in potestate mea, sed eis dati sunt tutores, & posteà cõperio eos in potestate mea esse, quia natos ante filij emancipationem: an poßim hæreditatem petere filij per nepotes mihi quesitam, quæritur. Dicitur quòd poßum secundũ iura vetera, & remouere tutores. prima positio verior est, & plus concordat cum litera. Viuia.

h ¶ In tua esse.] nam tutor datur ei qui sit sui iuris: vt hic, & insti. de tute. in prin. sic & aliàs non tenet decretum iudicis in dandis tutoribus. vt. ff. de tuto. & cura. da. ab his. l. seiæ. & hic dicit, an à præsidalibus &c. & acta per talem tutorem non valent: vt. ff. de reb. eo. l. qui neque. in prin. Sed hoc videtur iniquum decipi scilicet contrahentes qui decreto iudicis crediderunt: vt. §. de ijs qui ve. æta. impe. l. j. Sed ibi erat decretum veniæ ad permittendas aliena tiones, & ad cõtractus faciẽdos. hîc tutoris est datio ad cõseruandũ magis.

Tutor datur illi qui est suiiuris.

i ¶ Petere.] ad gubernandum.

k ¶ Ab his.] scilicet tutoribus. nam nepotes poßident pro hærede vel pro poßessore hæreditatem, & tutores eorum nomine debent respõdere, etiã si dicantur non iure dati: & valet tale iudicium ratione incertitudinis. arg. ff. de iud. si quis ex aliena. & sic non est cõtrà in eodem titulo. l. lis nulla. nam incertũ est an sint in potestate aui, & per consequens an sit quæsita auo hæreditas, & an tenuit datio tutorũ. Sed arg. contrà ff. eo. l. etiã. §. si quis. Et hæc prædicta petit auus suo nomine dicens se hæredem filij sui. Et si obijciatur quòd prima causa est in succeßione liberorum: vt insti. de hæred. quæ ab intesta. §. j. Respon. quòd illud sit verum si sint in potestate morientis nepotes: hîc non erant, sed aui paterni: quòd non placet: vt ff. de contra tab. si retentus. et. ff. de inoffic. testament. l. filio. §. j. vel hîc de hæreditate ex-

Iudiciũ validatur quãdoque ratione incertitudinis.

tranea. Dices ergo casum quod hic auus nomine nepotum agi contra datos tutores tenentes hæreditatem vt prædones, non contra tutores vt tutores. Et dic nepotes infantes: & sic non est opus eorum consensu: vt. j. de iure deliberâ. si infanti. aliàs esset eorum voluntas necessaria, & aui iussus: vt. j. de iure delib. potuit. & j. de hære. institu. cùm proponas. & ff. de acquir. hære. si quis mihi. §. iussum. nisi in casu: vt. ff. de acquir. hæredi. l. vj. §. interdum. & hoc est quod dicitur in hæreditate esse aliquatenus operas: vt. ff. de acquiren. rerũ. do. libet homo. licet in legato sit secus.

potem in eius potestate constitutum. h. d. secundum veriorem lecturam. Iaco. but. & Bald.

Imp. Alexander A. Firmino. LEX VI.

SI putas nõ iure tutores datos nepotibus tuis, eo quod eos di cas in tua [h] esse potestate: petere [i] ab his [k] hæreditatem filij tui emã cipati non moreris, cuius cõmodum [l] ad te [m] pertinere dicis: iudice statuturo an à præsidalibus actis discedendum [n] sit, qui eis tutores dedit, cùm in tua potestate negarentur [o] esse. PP. x. Cal. Iul. Iuliano. ij. & Crispino Cons.

¶ Petitio hæreditatis non datur contra titulo poßidentem: & ideo non excluditur præscriptione longi temporis: sed speciales actiones in rem contra titulo poßidentem dantur: & ideo poßunt excludi præscriptione longi temporis. h. d. secundum Bal. Vel sic: Petitioni hæreditatis præscribit. xxx. annis: sed rei uendicatiõi præscribi potest lõgo tẽpore cũ tit. h. d. Pau. de cast.

Imperatores Diocle. & Maximian. AA. & CC. estitutæ.

LEX VII.

HAereditatis [p] petionem quæ aduersus pro hærede, vel pro poßessore poßidẽtes exerceri põt ꝑscriptione lõgi tẽporis nõ submoueri, nemini icognitũ est [q]: cũ mistæ personalis actiõis [r] ratio hoc respondere cõpellat [s]. Aceteris [t] aũt tãtũ specialib' ĩ rẽ actiõibus vẽdicari posse manifestũ est, si nõ agẽtis intẽtio ꝑ vsucapionẽ, [v] vel longum [x] tempus explosa [y] sit. PP. xj. Cal. Aug. CC. Cons.

l ¶ Commodum.] loquitur secundum anti qua tempora quando omnia patri per filiũ quęrebantur: vt. j. e. si filius. & instit. per quas personas. §. j. sed certè idẽ hodie cùm nomine nepotum agit, scilicet vt administrator.

m ¶ Ad te.] scilicet nomine nepotũ pupillorũ.

n ¶ Discedendum.] nam quandoque nõ discedit: vt. j. de patri. pote. l. j.

o ¶ Negaretur esse.] id est non diceretur esse aliàs si esset negatum & super eo iudicatum, statur sententiæ: vt dicta lege de patriapotesta. l. j.

Haereditatis.] CASVS. Certum est dari contra eum qui poßidet ꝑ hærede, vel ꝑ poss. hæredit. Sed quæritur an poßessor excusetur propter longi tẽporis exceptionem. Rñ. quod non, quia peti. hæredi. mista est in rem & in personam: vnde datur vsque ad. xxx. annos. ꝗ autẽ verè reales sunt, vsque ad longum tẽpus durãt, nisi poßessor per vsucap. vel lõgi temporis præscriptionem dñs factus fuerit. Sin aũt singulares velit quis vendicare, potest repelli per vsucap. vel longi temporis præscriptionem. dic ergo quod actionum aliæ sunt reales, aliæ sunt personales, aliæ mistæ. reales tolluntur spatio. x. an. inter præsentes. xx. inter absentes cùm dantur per poßidentem bona fide in titulo. Sin verò non poßideant titulo, tolluntur spatio. xxx. an. personales. xxx. an. hpyothecaria tamen tollitur vsque ad spatium. xl. an. mistæ tolluntur spatio. xxx. an.

p ¶ Hæreditatis petitionem.] vt. ff. eo. l. regulariter.

q ¶ Incognitum est.] vt. j. de iure delibe. licet.

r ¶ Actionis.] qui petitione hæreditatis tenetur, non habet iustum titulũ.

s ¶ Compellat.] est enim regula quod personales actiones durãt. xxx. annis: vt. j. de constitu. pecu. l. ij. hæc non videtur bona ratio: quia multæ personales anteriori tempore tolluntur. Sed melior ratio est, quia non datur petitio hæreditatis contra titulo poßidentem, nisi in casibus. vt. j. in quibus causis cessat. long. temp. præscrip. l. hæreditatem. & nulli competit præscriptio longi temporis nisi titulum habeat et bonam fidem. j. de præscrip. lõg. temp. l. diutina. Sed hoc quod hîc dicit, potest esse ratio eius quod cõsueuit quæri quare regulariter non datur petitio hæreditatis contra titulo poßidentem: quia cùm debeat durare regulariter. xxx. annis: si poßidens titulo tueretur se minori tempore: iam essent sibi iura contraria, & esset quædam repugnantia: & ideo sic fuit statutum. Vel dic vt not. j. in quib. cau. ces. long. tempo. præscrip. l. hæreditatem. sed videtur. x. annos vel. xx. eam tolli: vt j. de edic. diui hadria. tol. l. fina. in fin. quæ est contrà Solu. vt ibi. ADDITIO Doctores communites dicunt quod ratio quare petitio hæreditatis non datur contra titulo poßidentem, sit ista. in petitione hæreditatis agens fundat se solum ex titulo suo, & poßessione defuncti: licet enim defunctus non fuerit dominus, tamen venit in peti. hære. vt. l. & non tantum. ff. eod. sed ille qui poßidet titulo, habet titulum & poßeßionem, & sic habet ęquale ius cum actore: ergo melior est conditio poßidentis in pari causa: vt in. c. in pari. cum multis similibus. de reg. iug. lib. vj.

Petitio hæreditatis quare non datur contra titulo poßidentẽ regulariter.

t ¶ A cæteris.] titulo poßidentibus.

v ¶ Per vsucapionem.] triennij si reseset mobilis.

x ¶ Longum.] si est immobilis.

y ¶ Explosa sit.] id est exclusa.

Iber.] CASVS. Petebam à te hæreditatem Titij. dicebas Titiũ esse seruum tuum.prius inquirendum est fuerit seruus necne, antequã intentetur hæreditatis petitio.

a ¶ Testator.] quod obijci potest in modum exceptionis.

b ¶ Ante omnia.] si tempore mortis fuerat ei mota quæstio status: aliàs scriptus hæres prius mittereturin possessionem: vt.j. de edic.diui hadri. tol.l.ij.quæ est cõtrà.Vel 10 agitur possessorio[a],hic petitorio:& sic etiam nõ obstat. s. de ord. iudi.l.j. prout in possessorio hic ponitur casus: vt. j. de carb.edict.l.j. Accursius.

ADDITIO. Tu dic secundum Baldum. quòd ibi obijciebatur exceptio de statu agentis: 20 hîc de statu defuncti. vel ibi non opponebatur ad impediendũ processum, sed in modum peremptoriæ: hîc verò opponebatur ad impediendum processum per modum dilatoriæ, secundum Ia. de are. & Bald.

c ¶ Disquiri.] bene dicit disquiri: non tamẽ pronunciari: vt. j. de or. cog.l.ij.& d.l.s.de ord.iu. l.j.Si ergo fuerit seruus, non potest agi petitione hæreditatis pro hæredita te eius,cùm nulla sit: vt j.cõ.de suc.l. seruus. Accursius.

d ¶ Petitur.] per petitionem hæreditatis.

I scripti.] CASVS. Titius duos cognatos suos hæredes scripsit. scripti hæreditatem repudiauerunt.si cognatus alius de iure prætorio,vel agnatus de iure ciuili eã quæsiuit: an 50 res hæreditarias ab alio possessas peti hæredi petere possit,quæritur?Respon quòd potest.

Exceptio præiudicialis status defuncti opposita ad processum petitionis hæreditatis debet ante discuti,quàm vlterius procedatur.h.d.Vel sic: Persona defuncti prius est fundanda in iudicio,quàm procedatur in petitione hæreditatis propositæ ex testamento.Bal.

Idem AA. & CC.Asterio.

LEX VIII.

Iber necne fuerit testator[a] ante[b] omnia disquiri[c] debet, cũ hæreditas petitur[d]. D. iij.Cal. April.CC.Conss.

Hæres ad quem pertinet hæreditas ex repudiatione alterius, habet contra repudiantem, & quemlibet detinentem petitionem hæreditatis de iure ciuili vel prætorio. Hoc dicit Bald.Vel sic: Repudiantibus scriptis hæredibus succedentibus ab intestato de iure ciuili, vel prætorio competit hæreditatis petitio. Hoc dicit Sali.

Idem AA.& CC.Demophiliæ.

LEX IX.

SI scripti hæredes delatam sibi successionem cognati[e] tui repudiauerunt, & hanc honorario[f] vel ciuili,[g] iure quæsisti;[h] res hæreditarias quæ in eadem causa durant[i],hæreditatis[k] petitione vendicare potes.D. iij. Calendas. Decemb. Nicomediæ.CC.Conss.

Ex diutina possessione præsumitur solennitas extrinseca præcessisse. Bal. Vel sic: Ex diutina filij possessione cum patris scientia, præsumitur patris iussus præcessisse. hoc dicit Salicetus.

Idem AA.& CC.Theodosiano.

LEX X.

e ¶ Cognati.] nominatiuus.

f ¶ Honorario.] quia cognatus es,et ab intestato per vnde cognati succedis.

g ¶ Vel ciuili.] quia es agnatus. Accursius.

h ¶ Quæsisti.] scilicet animo.

i ¶ Durant.] scilicet hæreditaria neque deperdita neque diminuta. Vel aliter,id est quæ consistunt apud scriptos hæredes. vel id est quæ possiden60 tur pro hærede,vel pro possessore aliquo. Accur.

k ¶ Hæreditatis petitione.] vtili,et per vnde cognati. cum verò sis agnatus,tunc directa.Et sic apparet ex litera ista quòd eadem est vtraque in substantia:sed diuersa est qualitas.sic dico de vtili quæ intenditur iure cesso: vt sit eadem cum directa.Hæc ergo in hac lege erat dubitatio: quia videbatur quòd tu non posses habere petitionem hæreditatis:quia cognati qui te præcedebant,repudiauerunt,vel ideo quia non videbatur tibi competere, cùm sit ciuilis:tu verò succedis per prætorem,cùm es cognatus:sed tu intendis bonorũ possessoriam hæreditatis petitionem eo casu, non directam.Accursius.

70 ¶ I filius.] CASVS. Delata filiofa. hæreditate iussit pater vt eam adiret.filius non obtemperans:postea pœnitentia ductus eam adiuit.longo tempore detinuit patre patiente et consentiente et sciente.an patri quæsita videatur quæritur?Et dicitur quòd sic.

l ¶ Delatam.] contrà.j.de bo.lib.ij.

m ¶ Detinuit.] sed quomodo adiuit:cùm sine iussu adire non possit:vt.ff. de acquir .hære. l. si quis mihi bona.§. iussum.aliter enim non videtur per filium patri acquiri hæreditas, nisi prius procedat?Quidam dicunt quòd hîc fingitur intercessisse iussus in posteriori comprobatione.Alij. quod tantùm facit sequens ratihabitio,quantum si prius comprobasset. quod non 80 placet: vt dicto. §.Dic ergo secundum Ioan. quòd iussit, et tunc filius renuit:sed postea mutato proposito paruit.sic.ff.de regu.iur.semper qui non prohibet. Vel verè mandatum præcessit: sed non constabat filium mandato paruisse,vel voluisse.præsumitur tamen quòd voluit propter temporis interuallum, quo res ipsas detinuit.et idem si pater detinuisset: vt. ff. de acquir.hære.qui in aliena.in prin.Et quod dicit longum, die triennium, vel decennium secũdum quosdam.arg.j.de fideicom.l.j.Vel[b] dic per.x. vel xx.annos.arg.ff.qui et à qui.ma.li.non.fi.si cũm fideicommissa.§.aristo. et institu.de vsucap.in prin.&.j.de pat. pote.l.j. Accursius.

n ¶ Videtur.] olim in totum:hodie quo ad vsumfructum:vt.j.qui admit. ad bo.poss.l.j.de bo.quæ lib.l.fin.§.vbi autem in vnum.

Ogi.] CASVS. Primò ponit regulã,deinde subiungit exceptionem.regula talis est,Nullus possessor compellendus est dicere titulũ suæ possessionis, nisi in hæreditatis petitiõe: vbi compellendus est possessor dicere vtrum pro hæ10 rede,vel pro possessore possideat:non vt habeat pro titulo, sed quędam modificatio, siue qualitas est possidendi.

SI filiusfamilias delatam[l] sibi hæreditatẽ per longũ tempus detinuit[m]:eo ipso (vtpote agnita hæreditate) patri suo eius commodum acquisisse videtur[n]. Dat. xiij. Cal. Ianuar. CC. Conss.

Qualitatem possessionis conuentus reali iudicio non tenetur dicere nisi in petitione hæreditatis.h.d. Bal.

Impp.Arcad.et Honor AA.Aeternali proconsuli Asiæ.

LEX XI

COgi[o] possessorẽ[o] ab eo qui expetit[p], titulũ suæ possessionis dicere,inciuile[q] est præter[r] eum qui dicere cogitur vtrũ pro possessore,an pro hærede possideat.D.xij. Cal. April. Arcadio et Honorio AA.iiij.&.iij.Conss.

Quando est controuersia de hæreditate,legatarij possunt agere contra hæredem scriptum: & consequuntur legatum præstita cautione: vel possunt expectare litis euentum.sed creditores agere possunt contra possessorem,uel petitorem hæreditatis cautione non præstita, & quod perceperint à possessore, si possessor postea succumbat:deducet.si uerò à petitore, & petitor succumbat,repetet petitor à possessore hæreditatis.si uerò petantur libertates dif feruntur ad annum:post annum uerò præstabũtur: & non reuocabuntur nisi testamentum sit falsum.& hi serui ad libertatem perducti tenẽtur de antegesto reddere rationem.Item petitio hæreditatis est bonæ fidei.h.d.tota lex.

Imperator Iustinianus. A. Iuliano præfecto prætorio.

LEX XII.

o ¶ Cogi possessorem.] hæreditatis, vel singularis, vel vniuersitatis.

p ¶ Expetit.] peti. hæredi.vt.j.de frut.& ferro 20 corrup.l.inciuilem. cõtra Solu.vt ibi. ADDITIO. Tu dic secundum Bald.quod ibi est speciale ad euitandã furti suspiciõe. vel dic quòd ibi non interrogat ad instãtiam actoris,sed motu iudicis,secundum Iac.but.& facit quod no. 30 ff.de condi.ob tur.cau. l.idem est.§.si tibi iudicium.Bal.

q ¶ Inciuile est.] vt.j. tit.proxi.l.fin.& de proba.l.possessiones.et.ff.de iure fis.extat decretum. et.s.de eden.l.j.Sed contrà.j.de pbatio.siue possidetis.Sol.vt ibi.Item cõ 40 trà.j.de furt.ciuile. Solu.vt ibi.Item non cogit dicere an sit sua:vt.ff.de rei ven.in speciali.sed an possideat cogitur dicere: vt statim dices. ADDITIO. Tu dic secũdum Pau.de Cast.hic quod etiam cogitur cõuentus rei vendi.per ra50 tionem quæ ponitur.l. qui petitorio:ff.de rei.vẽdi.et.l.qui seruum.§.in iure.de interrog.act.Et si mentitus fuerit quia dicit se non posidere cùm tamen possideret,punitur:quia possessionem perdit, et transfertur in actorem:vt in.l.fi.ff.de rei ven.

r ¶ Præter eum.] vt huius legis habeatur notitia,sic præmitte, secundum Bartolum certum est conuentum rei vendicatione debere respondere an posideat: vt.ff.de interrog.l. qui seruum. §.de iure. adeò vt si de mendacio conuincatur, puniatur:vt.ff.de rei vendi. l. fi. Sicut ergo in rei vendicatione cogitur dicere posideat vel non ,ita in petitione hæ60 reditatis cogitur dicere posideat pro hærede, vel non. nam tantùm facit simplex possessio in rei vendicatione, quantum huiusinodi modificata detentio in petitione hæreditatis[c]. nam vt ibi possessio parit, actionem in rem: vt supra de alie.iud.l.prima.ita hic posidere pro hærede, vel possessore parit hanc actionem: vt.ff.eodem.l. regulariter.meritò ergo cogitur respondere, hoc vel illo modo posideat. Nec cogitur dicere alterum,sed sub alternatione sufficit.et hic est vltimus casus huius legis. Dicit ergo Bul.nullus possessor cogitur dicere modum siue qualitatem posidendi: sed excipitur in hac petitione, in qua quis tenetur dicere modum et qualitatem suæ possessionis.et ita impropriè ponitur titulus pro 70 modificatione quadam,sicut et ponitur cùm adiacet pronomini hic:vt.ff. eodem nec vllam.§.j.Et hæc lectio placet multis ratione inductæ similitudinis:sed tamen adhuc aliquid scrupuli habet in se.nec enim dicit lex ista, pro hærede vel pro possessore:sed dicit pro hærede an pro possessore. sed ipse Bul.addebat vel pro possessore.et an prętermissum iterũ sumebat, vt diceret,an non posideat pro hærede vel pro possessore.P.autem hîc somniauit,et mirabilia locutus est.dixit enim quod etiam in rei vendicatione quis cogitur dicere titulum per proximũ cognatũ agente.et argu. fortè pro co. j.de proba.siue posidetis.quod falsum estd.Item dixit in petitione hæreditatis rñdere per quẽlibet eognatum,nõ per extraneũ:non vt cogat dicere:pos80 sideo pro hærede,vel pro possessore.sic enim quasi furiosus cõtra se loqueretur:sed vt nisi probet titulũ iustũ,præsumat eũ pro hærede vel pro possessore posidere.quæ somnia sunt.Io.et Azo & H.quibus assentio :tenent sententiam Bulg.& modicũ ex eo qd dicit P.sic scilicet ponẽdo casum vt Bul. sed interrogatio est faciẽda hoc modo, vt possessor debeat in primis interrogari an posideat. & si respondeat, non posideo: certum est quid debeat esse.Si verò dicat,posideo:interrogabitur secundò an putet se hæredem.si dicat puto,expeditum est:quia conuenitur.si dicat:non puto:tertiò interrogabitur

a Ista est vera secundũ doc.

¿ Perdurant.

Hæreditatis petitio quædã est directa.quędam vtilis.

Filius an posit hæreditatem adire iussu patris non prę cedente.

b Iste est verus intellectus secũdũ Bar.Bal. & alios.

Hæreditatis

† Concor. ca.& litteris extrà de p ba.&.ij.q. v.in princi.

Rei vendicatione cõuentus tenetur dicere possideat, necne.

c Istud nõ placet scribentibus hic secũdũ Bal.

d Tu dic quòd iniò Placen. dicit verum qui I.nostra loquitur in allegatiõe & interrogatione ordinaria litis. lex autẽ cõtraria loquitur in allegatione & probatione litis decisoria.& sic fuit ob. secũdũ Bal.

interrogabitur quomodo vel qualiter possideat. si dicat, quid ad te? vel, non dicam tibi, quia nolo, vel similia: ecce ego scio quòd possidet pro possessore. Si verò dicat: quia emi, possideo. quæram à quo, vt sciam an titulus habeatur pro non titulo. & si dicat à compote mentis emi. si quidem probet, bene est, nec hac actione conuenietur. Si verò non probet, præsumitur quòd pro possessore possideat. Et quod ita faciendæ sint interrogationes, innuit lex quæ est. ff. e. pro hærede. vt. l. qui interrogat⁹. & l. seq. & ff. de interrog. in iud. faci. l. noluit. in princip. & l. seq.

CVm hæreditatis petitioni locus[a] fuerat[b], exceptio assumebatur[c] quæ tuebatur hæreditatis petitionem, ne fieret ei præiudicium[d]. Magnitudo etenim & authoritas cētūuiralis[e] iudicij nō patiebatur per alios tramites[f] viā hrēditatis petitionis infrīgi. Cūq; multæ varietates & cōtrouersiæ veterū exortæ sint: eas certò fine cōcludētes sancim⁹, si qs hæreditatis petitionē vel susceperit, vel suscipere[g] sperat,[h] vel mouere[i], ali⁹ aūt superueniēs, vel ex disposito, vel ex cōmodato, vel ex legato vel ex fideicōmisso, vel ex alijs causis inquietare, vel reū[k], vel agentē[l] ex psona defuncti crediderit sibi esse necessariū: si quidē p legato vel fideicōmisso hoc faciat: rē expeditæ qstionis esse: cùm possit script⁹ hæres cautione[m] interposita nō differre hanc petitionē, sed rectè exigi ✱ vel legatū, vel fideicōmissū sub ea cautela[n], vel satisdatione[o] p qualitate personarū. Quòd si nō obtinuerit ei⁹ iura: restituet legatarius, vel fideicōmissarius ei datā pecuniā cū vsuris ex quarta cētesimæ[p] parte currentibus, vel agrū cum fructibus quos percepit, vel domū cum pensionibus[q], scilicet in vtroq; eorū expēsis anteà necessarijs & vtilibus deductis[r]. vel[s] si ipse maluerit litē quidē cōtestari[t], expectatę aūt hęreditatis petitionis euentum: hoc ei liceat facere, vt restitutio si cōpeteret[v], cū legitimis augmētis legatario vel fideicommissario accedat. ¶Sin autem ex cōtractibus[x] defuncti agat[y] cōtra possessorē[z] hęreditatis, vel eius rei de qua agitur: si quidem res sint vel depositæ, vel cōmodatæ, vel pignori datę vel alię quę extant: non differri sub prætextu hęreditatis petitiōis memoratum iudicium: quemadmodū si pro fœnerata pecunia vel alia personali actione agatur contra possessorem, vel petitorē[a], nō debet iudicium differri, sed exitū suum accipere. Postq̄ enim hęreditatis petitionis iudicium finem accipiat: tunc inter petitorē hæreditatis et possessorem rationibus contractis nō aliter possessor si victus fuerit, hæreditatē restituere compellitur, nisi pro omnib⁹ quę rite ab eo gesta sunt, petitor[b] ei satisfaciat. Quòd si petitor vict⁹ fuerit: simili modo à possessore iudicis officio ei satisfiat: vel (si hoc fuerit ptermissū) negotiorū gestorum[c], vel ex lege cōdictiōe[d]. ¶Si autem libertates vel à possessore vel à petitore fideicōmissariæ petantur, vel directè ipso iure dicantur competere: annale tant ūmodò spatium expectetur à morte testatoris numerandum. Et siquidē hęreditatis petitiōis iudiciū intra ad spatium terminū accipiat: secundū euentum iudicij & liber-

CVm hæreditatis.] CASVS In prima parte dicit imperator quandam antiquitatem. olim enim si testator scripsisset hærede & lis sperabatur moueri à legitimo contra scriptum hæredem petitur. hære. interim nec creditores debitum petere poterant, nec legatarij legatum, vel serui libertatem: sed differebatur istorum petitio donec finē accepisset hære. petitio, ne posset præiudicium fieri petitio. hæredi. & hoc in prima. In secunda dicit. hodie omnes habet electionem, vel ex commodato, vel ex deposito, vel ex alio contractu, vel ex mutuo conueniendi possessorem, vel petitorem si fuerint legitimi qui petant legata quæ debētur eis ab hærede scripto eòque possessore, cautione præstita à legatarijs de restituendis legatis si contingat ab eo hęreditatem peti euinci: vt si legatum constituerit in domum & fundo: fundum, & fructus, & domum cum possessionibus restituat: si in pecunia, pecunia cum vsuris crescentibus ex quarta centesimæ, deductis tamem necessarijs & vtilibus impensis: quas fecit legatarius in legato. si autem expectaret quousque imminere de hæreditate quæstio potest: & si fuerit restitutio faciēda, integra legata cum augmento percipiat. & hoc in secūda. Creditores autē qui defunctū habebāt obligatū ex quacūq; cā satisfieri eis debet, sed possessor victus nō aliter hęre. restituere tenetur pri⁹ quā à petitore qđ soluerit fuerit cōsecutus. sed si petitor soluerit victus à possessore iudicis officio repetet vel neg. gest act. vel cōditiōe ex. l. ista. & hoc in tertia. Serui quibus data est libertas, siue directa, siue fideicō. expectabūt vsque ad annū, vt si possessor fuerit vict⁹, euanescāt libertates. si obtineāt, cōpetāt & post annū perueniāt ad libertatē: nisi in vno casu, scilicet quādo testamētū pronūciatur falsam. Si autē aliquis ex seruis fuerit actor manumissus, reddet rationē post annū. Itē peti, hære. act. bo. fi. est: nec quòd sit bonæ fidei in posterum dubitabatur. & hoc in vltima. Viuianus.

a ¶Locus.] inter legitimum & scriptum qui possidet.

b ¶Fuerat.] vel re vel spe.

c ¶Assumebatur.] contra creditores et legatarios quæ tuebatur &c.

d ¶Præiudicium.] qualequale: vt. ff. de arbit. non distinguemus. §. si is faciat.

e ¶Centumuiralis.] fuit enim inducta à senatoribus qui erant centū numero: vt. ff. eo. item veniunt. §. cùm prædiximus. Accursius.

f ¶Per alios tramites.] id est per extraneos agere volentes, scilicet si erat lis mota vel sperabatur moueri.

g ¶Vel suscipere.] vt scriptus

h ¶Sperat.] aliud est si iam est contestata lis in peti. hære etiam olim: vt ff. de excep. si post litem. secundum quosdam. Vel dic ibi loqui lite contestata conuenio debitores hæreditarios, et negligo: etiam petitor conueniet eos qui agit contra me possesione hæreditatis. vt. ff. eo. si bonæ fidei. et. l. diuus. hìc autem loquitur econtra quando creditores conueniunt possessorem vel petitorem. Accursius.

i ¶Vel mouere.] vt legitimus.

k ¶Vel reum.] qui conuenitur petitione hæreditatis.

l ¶Vel agentem.] petitione hæreditatis.

m ¶Cautione.] scilicet euicta hæreditate legata reddi: vt. ff. si quis omis. cau. test. l. j. §. non quærimus. ver. quocunque. &. ff. qui satisd. cog. l. de die. §. item legatarius. &. ff. ad le. Fal. l. dolo carere. et. ff. si cui plus quàm per. l. fal. l. penulti. & l. fi. & j. de lega. si in fraudem. Itē hoc verum in legatis directò relictis. sec⁹ si per fideicommissum: vt. j. ea. l. §. fina. et. ff. eo. si quis libertatem. vel verius speciale in legibus illis in libertate legata quę differtur. quia res est fauorabilis, et cito daretur: sicq; de facili præiudiciū fieret peti. hære. et non posset repeti. Item ei quod dicit statim agi, est contrà. ff. de except. rei iudi. l. ij. et. ff. de actio. et obli. l. qui cum hærede. et. ff. de interrog. act. l. et quia §. j. et. ff. đ iure fis. l. apud. Solut. hæc corrigit oēs. Vel in. l. illa, apud speciale est in fisco. Item per hoc quod hìc dicit quod scriptus hęres cōuenit: videtur quòd cōtra possessorē si alius quàm scriptus possideat nō possit agi pro legato, nisi in casu quando agitur contra vtrunque: vt. ff. si cui plus quā per leg. falc. hæc autem §. si duo. Si autē depositor vel similis agit, tunc tātùm contra possessorem illius rei, siue sit possessor illius hæreditatis siue petitor. Si verò agit fœnerator vel creditor pro pecunia fœnerata, tunc contra vtrunque: vt hìc potest colligi, et. j. ea l. §. fin. autē ex cōtractibus. sed verius puto secundum Azo. quòd in contractibus semper sit electio actoris. Accur.

n ¶Cautela.] cùm res immobilis petitur, vel cū persona nō est suspecta.

o ¶Vel satisdatione.] cùm res est mobilis, vel cùm persona est suspecta. ar. ff. qui satisda. cog. si fideiussor. §. fina. & ideo subiungit pro qualitate personarum. Sed quare non præstatur cautio cùm agitur ex contractibus? Respond. quia credita non possunt fieri indebita: sed legata sic.

p ¶Centesimæ.] centesima est quæ ęquiparatur sorti in anno. quarta centesimæ quæ in quatuor annis.

q ¶Cum pensionibus.] quas percepit.

r ¶Deductis.] ex ipsis fructibus vel pensionibus.

s ¶Vel si ipse.] scilicet legatarius.

t ¶Contestari.] super legato, scilicet magis quàm cautionem exponere.

v ¶Si competeret.] quia valet testamentum, et sic sint soluenda legata.

x ¶Sin autem ex contractibus defuncti agatur.] cùm vtrūque possit conuenire. argu. ff. si cui plus quàm per leg. falci. l. hæc autem. §. j. et. ij. & ff. eod. si quid possessor.

y ¶Agatur.] subaudi contra possessorem.

z ¶Contra possessorem.] scilicet scriptum.

a ¶Petitorem.] & sic est in electione agentis, velit agere contra possessorem, vel contra possessorem. nam non habet necesse quærere dominum, vt aliàs ff de damno infec. l. inter quos. §. j.

b ¶Petitor ei.] qui de proprio soluerat creditoribus hæreditarijs: vt. ff. de ędil. edic. l. ędiles. §. item sciendum.

c ¶Negotiorum gestorum.] cùm nomine hæreditario fecit ab initio fuit nata sibi hæc actio. si verò suo. tunc videtur negotium esse veri hæredis cùm obtinēt quia tunc incipit ei exceptio competere. et sic tunc nascitur actio negotiorum gestorum, secundum quosdam.

d ¶Condictione.] scilicet ex lege ista. Sed qualiter habet locum cùm obligatio erat per veteres leges: et hìc non datur nisi pro noua obligatione: vt. ff. de condi. ex leg. l. j? Respond. condictio ex lege datur tunc, quando iniustè amisit petitor. si verò iustè, tunc habet locum

Ab eo.

Creditoribus hæreditarij contra quos, possint agere.

Vsura centesima q̄ sit

actio negotiorum gestorum.vel dic hanc esse nouam:quia post legem duo decim tabularum.

a ¶ Habeant.] si pronuncietur pro testamento.

b ¶ Vel euanescant.] si pronuncietur contra testamentum.& dic, id est euanescere videntur prima facie.non dico quòd ex sententia lata inter alios fiat alijs præiudiciū:vt.ff.de exce.rei iu di.l.j.&.j.de fide instru.l. ij.nisi vbi faceret ius, vt 10 in querela inofficiosi testamēti:vt.ff.de inoffi. testa.papinianus.in fine. &.l.qui repudiantis.§.fi. vel hic speciale.

c ¶ Directæ.] imò nec dum annus, sed etiā per quinquenniū debet expectari:vt.ff.de inoff. te. papinianus.§.fi.&. l. se-20 quē. quæ sunt cōtrā. So lu.ibi dicitur inofficiosum, hîc minus solenne, vel ruptum per posthumi agnationem, vel alia causa rescindebatur.

d ¶ Eripiantur.] huius legis potestate. Acc.

e ¶ Falsum testamentum.] quia tūc nō fiūt 30 liberi per legem istā,cū nō assistat eis lex. sed nec resistat. non dico q̄ reuocentur in seruitutē illi quibus directæ competunt. Item intelligitur hîc pronunciatum etiā falsum cōtra legatarios, & seruos libertate dona tos.nam nō sufficeret cō 40 tra scriptum tātum, vt dicta lege de excep. rei iudi. l. j. Sed videtur ex falsa scriptura libertate datam valere:vt.j. de fideicom.li.l. quanuis. & ff. de ma.test. cùm ex falsis.in princi.quæ sunt cōtrà Sol.hîc non fuit data libertas per hominem: 50 sed nec lex dedit, cùm falsa esset scriptura : ibi data fuit ab homine. Vel dic ex falso testamento non valet,vt hîc:sed ex falsis codicillis sic,vt in cōtrarijs.& est ratio,quia testamentū est falsum, scriptus hæres non est dominus. Vnde nec ipse nec lex pro eo manumittere potest. Sed codicillis falsis existentibus nihilominus hæres est dominus:& ideo per se & per alium cui dederit dominium,manumittere potest.Item videtur quòd etiam ex testamento falso data libertas teneat:vt.ff.de ma.test.cùm ex falsis.in fi . quæ est contrà . sed ibi seruus erat heredis,non hæreditarius. Alij dicunt quòd hæc 60 corrigit illas.

Libertas p falsam scripturā data, an valeat.

tates vel effectū habeant [a] ,vel euanescāt [b] .Sin autē tēpus annale emanauerit:tūc libertatis fauore & humanitatis intuitu cōpetāt quidē directæ [c] libertates, ex fideicōmissarijs autē in libertatem serui eripiant [d] :ita tamē,si nō falsum [e] testamētū approbetur:sub ea [f] scilicet cōditiōe,vt si actores [g] sint [h] , vel aliàs ratiocinijs suppositi,etiā postquā peruenīāt in libertatē,necessitas eis imponatur res hæreditarias & rationes reddere [i] , iure patronatus videlicet cōpetente ei qui ex legibus ad id possit vocari: Illo(ne in posterū dubitetur), obseruādo, vt & ipsa hæreditatis petitio omnimodo bonæ fidei iudicijs cōnumeret [k] .D.Cal.Septē. Cōstātin.Lāpadio & Oreste Cōs.

TITVLVS XXXII.

De rei vendicatione.

¶ *Per seruū bona fide possessum possessio quæritur ex re ipsius possidētis & opera possessi: malæfidei verò possessor ex dictis causis nō acquirit.h.d.Bal.Vel sic: Per seruū bona fide possessum q̄ritur possessori etiā dominiū rerū quæsitarum ex rebus possessoris,vel opera possessoris:malæfidei verò nihil quæritur ideo restituere tenetur.h.d. Sali.*

Impp.Seuerus & Antoninus AA.Ceciliæ.

LEX I.

Etiā per alienū [l] seruū bōa [m] fide possessum [n] ex re eius quē eū possidet, vel ex operis serui acquiri [o] dominium,vel obligationem placuit [p] . Quare [q] si tu quoque bona fide possedisti eundē seruum , & ex nummis tuis mancipia eo tempore [r] cōparauit:potes secundum iuris formam vti defensionibus tuis [s] . ¶ Mancipium autem alienū mala fide possidenti nihil potest [t] acquirere:sed qui tenet ,non tantùm ipsum,sed etiam operas [v] ei[o], necnon ancillarum partus,& animalium fœtus reddere cogitur. PP.iij. Non.Maij.Eboraci, Faustino & Rufo Cons.

¶ *Superior pars ædificij cedit parti inferiori. hoc primò. Aedificium cedit solo.hoc secundò. Soluto ædificio materia redit ad pristinum dominum,non ad ædificantem.hoc dicit tertiò. Vel ad ædificantem,si non ædificauit animo donandi.hoc quartò & vltimò dicit Baldus.*

Imperator Antoninus A. Aristæneto.

LEX II.

Si inferiorē [x] partē ędificij quæ solū cōtingit [y] ,ad te pertinere probare potes:eam [z] quā vicinus tuus imposuit,accessisse dominio tuo nō ambigit [a] . Sed & id quod in solo [b] tuo ædificatū [c] est,quoad in eadem causa manet,iure [d] ad te pertinet. Si verò fuerit dissolutū: eius materia ad pristinum dominum [e] redit [f] ,siue bona [g] fide, siue

f ¶ Sub ea.] redit ad superiorem,non ad proximum.

g ¶ Actores. id est castaldiones.

h ¶ Sint.] id est fuerint.

i ¶ Et rationes reddere.] nota manumissum debere reddere rationem. & sic est contrà.ff.de nego.gest.eum actum.&.l.quæ vtiliter.§.j.&.§.de neg. gest.si cognati.&.j.an seruus ex suo facto.l.j.Sol.dicas hoc speciale : quia & aliud pro eo speciale inducitur,vt si liber etiam ex testamento : quod fortè non valebit. sic.ff.de iureiur.eum qui.in princ.

Manumissus tenetur rationē reddere.

k ¶ Connumeretur.] vt insti.de actio.§.actionum.

70 ¶ DE REI VENDICATIONE. ¶ *Post actione de vniuersitate subijcit actionem per quā singularia petuntur:vt.ff.eod.l.j.in princip. Et dic quòd datur directa ei qui est dominus de iure gentium, vel ciuili:vt.ff. eo.in rem actio.in princi.vtilis datur superficiario emphyteotæ & similibus:vt in eodem titulo.l.superficiario.&.l.præterea.&.ff.si ager vectig.l. j.& datur contra eum qui possidet,vel dolo desijt possidere. & ideo de hoc interrogatur ante litis contestationem: vt. ff. eod. qui petitorio in principio.*

Rei vendicatio cōtra quē detur.

Etiam.] C A S V S Si seruum alienum possedisti bon.fi.& ex re tua,vel operis suis aliquid acquisiui : an domino seruum vendicanti restituere debeas ea quæ tibi quæsiuit,quæritur? Dicitur quòd non : secus si malafide possessor fuisti:quia non solùm ipsum, sed quicquid habet, & operas & operarum æstimationem. ¶ Ex hac.l.not.regulam generalem quòd quādo eadem res venditur, vel donatur duobus insolidum , ille præfertur in dominio cui prius res fuit tradita,non attento cui prius fuit vendita vel donata. concordat , l. siue

autem.§.si duobus.ff.de publica . cum concor. in glossa allegat.secundum. Ia. hîc.

l ¶ Etiam per alienum.] non solùm per proprium, de quo constat:vt institu.per quas perso.no.acqui.§.item vobis acquiritur.

m ¶ Bona fide.] saltem ab initio secundum Ir.vt.ff.de vsur.qui scit.§ .fin. sed aliud in libero homine possessio,vbi cōtinuo exigitur bona fides:vt ff.de acquirē.rerum do. 10 l.q bona fide.§.tādiu.

n ¶ Possessū.] q putauit eum esse venditis: vt.ff.de contrahen.emp. l.q à quolibet.& de stip. ser.l.si seruus testamēto.

o ¶ Acquiri.] s. possidenti.

p ¶ Placuit.] aliàs nisi ex duabus causis quærit 20 domino dominium, & non possessionem: vt.ff. de acquir.pos.l.i.§. fi. & de acqui.re.do.homo liber.iu fine.&.ff. d dona. nter vi.& vxo. si vxor. et contingit etiam aliàs vt dominium alicui sine possessione quæratur: vt ff.de fun.do.l.si fundum. 30 Sed contrà.ff.de acqui. rerū do. si seruus. vbi innuit quod etiam extra has causas nō quærit domino.Sed expone ibi literam vbi dicit non quęri domino,scilicet quando ex re possessoris , vel opera serui.nec possessori,vt ibi subijcit, vbi nec 40 ex re,nec ex opera q̄rit.

q ¶ Quare.] dixit in genere , nunc dicit in specie.

r ¶ Eo tepore.] quo possidebas.

s ¶ Tuis.] agendo et excipiendo:vt restituendo seruum non cogaris restituere quęsita per eū, 50 id est illa prædia empta ex re tua.

t ¶ Nihil potest.] imò videtur quòd possit ex re possessoris:vt.ff.eo.præterea.quæ est contrà: nam ibi erat malæ fidei,cùm lis erat cōtestatata:vt & supra tutulo proximo l.j.§.post litem contestatam.Solu.ibi remansit bonæ fidei post litis contestationem. Vel hic fuit semper malæfidei,ibi fuerat bonæfidei ante litis contestationem.

v ¶ Operas.] id est operarum æstimationem.eędem enim reddi non possunt:vt.ff.de condi. indebi.si non fortem.§.libertus.

60 ¶ Si inferiorem.] C A S V S. Habebas domum,vicinus superædificauit faciendo eam altiorem: quòd superædificatum est, cuius domino cedat, an superimponentis , an cuius erat inferior pars domus, quæritur. Dicitur quòd domino cedat. item in solo.meo in quo ædificatum non erat ,ædificauit vicinus:nec constante ædificio materiam suam vendicabit prior dominus , siue ædificium fuisset extructum bona fide, siue mala, siue ab eo cuius erat solum , vel ab extraneo de aliena materia, siue ex propria,bona tamen fide.Si autem mala fide , aut ab eo cuius fuit materia , in hoc tertio casu donasse videtur. vel dic similiter quòd ad dominum propriorem redit , nisi animo douandi ædifi-70 cauerit,secundum M.

x ¶ Si inferiorem.] puta fundamentum.

y ¶ Cōtingit.] aliàs sec. si nō cohæret solo:vt.ff.d acqr.re.do.l.titi. Accur.

z ¶ Eam.] scilicet partem.

a ¶ Ambigitur.] vt.ff.de acquir.re.do.l.si supra.& institu . de re.diui.§. cum in suo.&.ff.de acquiren.re.do.l. adeò.§.cùm in in suo.Sed possessio cuius est?Videtur vtriusque.nam domin⁹ solum posidet,alter posidet superficiem:vt.ff.vti posidetis,si duo.§.item videamus.&.§.Labeo . Vel dic quod ædificator tantùm posidet:vt.ff.de acquir. pos.l.j.in prin.& in dicta.l.si duo de alia superficie dicit quæ non vsque ad solum est.

Ædificij sa stimatio solo ex propria materia cuius es possesio. Versus.

80 b ¶ In solo tuo.] tamen si esset horreū qd̄ separari posset,remoueret.

c ¶ Aedificatum.] à vicino.

d ¶ Iure.] gentium quo iure Quicquid plantatur,seritur , vel inædificatur. Omne solo cedit,radices si tamen egit.

e ¶ Dominum.] scilicet vicinum.

f ¶ Redit.] etiam post tempus vsucapionis:vt dicta.l.adeò.&.ff.de acqui. re domi.§.cùm in suo.&.l.in rem.§.fin.&.ff.de sol .qui res.§.fina.

g ¶ Bona fide.] hîc non quæro à quo vel vnde sit.

Extructum

a ¶ Extructum.] sit id est factum. Fxtructum inquam ab eo cuius est solum, siue ab alio, ex aliena tamen materia. Si autem ex propria, tunc si bona fide, idem, vt subijcit: si mala, tunc donare videtur: & hoc est quod subijcit, si non donandi &c. Sed M. arg. colligebat hîc malæ fidei ædificatorem posse repetere si non fecisset animo donandi: in casu tamen seruatur quædam media via: vt. ff. eo. si in aliena area. aliàs incipit, iulianus lib. viij. ffo rũ. scribit si in aliena &c.

mala ædificium extructum [a] sit: si non donandi animo ædificia alieno solo imposita sint. PP. xij. Cal. Nouembr. Antonino A. iiij. & Balbino. Cons.

¶ Rem meam non nomine meo uenditam uendicare possum: & possum ratũ habere quò ad perdendum dominium rei meæ, & quo ad parã dam actionem negotiorum gestorum in subsidium. h. d. secundum Bar. Bal. Vel sic. Venditio rei alienæ consentienti, non inuito uel ignoranti præiudicat, in subsidium tamen pretium actione negotiorum gastorum recuperat. hoc dicit secundum Rai. Salice.

Imperator Alexander A. Dominiæ.

LEX III.

MAter tua vel maritus fundum tuum inuita vel ignorante te vendere iure nõ potuit [b]: sed rem tuam à possessore vendicare etiam non oblato pretio poteris [c]. Sin autem posteà de ea vẽditione [d] consensisti [e], vel alio modo [f] proprietatem eius amisisti [g]: aduersus emptorem quidem nullam habes actionem: aduersus vẽditorem † verò de ptetio negotiorum gestorum actionem exercere non prohiberis [h]. PP. iij. Cal. Nouembr. Alexandro A. ij. & Marcello Cons.

¶ Ab eo qui emit res ã malæfidei possessore, poterit res vendicari, nisi vsuceperit, vel præscripserit. hoc dicit. secundũ Bar. Bal. Vel sic: Vsuscapio, vel præscriptio quam mala fides authoris non impedit, rei vẽdicationem tollit & excludit. Sali.

MAter.] CASVS. An mater vel maritus posit vẽdere fundum filiæ ipsa inuita vel ignorãte? Dicitur quod non: sed filia eum vendicare poterit etiam non oblato pretio. & hoc in prima. Si autem posteà per consensum filiæ venditio ratificata est, vel ab emptore fundus sit præscript', contra emptorem nullũ habet regressum: sed in subsidium contra venditorem act. neg. ges. ager ad pretium. & hoc in secunda.

b ¶ Non potuit.] quãtùm ad hoc vt transeat dominium. & sic soluitur contrà. ff. de contrahen. emp. l. rem alienam. Vel dic nec etiam quantùm ad obligationem si emptor sciebat: vt. ff. de cõtrahen. empt. si in emptione. §. item si emptor.

c ¶ ptoeris.] vt. ĩ. eo. si mancipium & ĩ. de fur. l. ij. & ĩ. ad velleianum. l. si sciens. Sed contrà. ff. e. l. emptor. vbi dicit demũ restitutio pretio restitui. solu. ibi conuersum fuerat in vtilitatem eius cuius est res: vt. ĩ. si ven. pig. aga. l. ij. & l. iij & ĩ. de prędi. mino. l. si prædium. & l. vtere.

† Vẽditricẽ

d ¶ Vẽditione.] sed nomine tuo gestum poteris habere ratum. et sic loquitur hîc in contrarium. ff. de nego. gest. si pupilli. §. sed si ego. ibi loquitur quando nomine tuo gestum non est.

e ¶ Consensisti.] hoc casu statim datur ex ratihabitione actio negotiorũ gestorum, vt subijcit, & suprà de nego. gest. ab vno. & ĩ. familiæ ercifcun. l. in familiæ.

f ¶ Vel alio modo.] puta vsuscapiõe vel præscriptiõe: vt. ĩ. de reb. alie. non alie. l. ij. & ĩ. de commu. re. alie. l. j. Vel quia in rerum natura res esse desijt: vt. ff. de neg. gest. l. fi. in prin.

g ¶ Amisisti.] quo ad effectum.

h ¶ Nõ prohiberis.] hoc si habes ratũ, & venditio facta est nomine tuo. fieri enim potuit etiam te inuita: alioquin. si non nomine tuo ratum habeas, licet tibi præiudices quantùm ad rem petendam, vt hîc: nen tamen prodest ratihabitio ad pretium petendum. nam non potes habere ratum non tuo nomine gestum: vt. ff. de preca. si seruus. &. ff. de nego. gest. si pupilli. §. sed & si. secundum Bartolum & hoc si res extat, non præscripta: alias bene concedebat Bar. in subsidium haberi ratum: vt. ff. de neg. gest. l. fina. & infrà de re. alie. non alie. l. ij. cum suis concordantijs. Sed M. dicebat me posse habere ratum, & non meo nomine gestum, & etiam re extante non vsucapta. pro quo est infrà de ijs qui à non domi. ma. l. prima sed ibi speciale fauore libertatis. Tu dic, aut habeo ratum, quod vendideris nomine meo, cùm vendideris nomine tuo: & tunc nihil præiudicat mihi. aut quòd vendideris tuo: & tunc si non credebam me perdere actionem, agam ad rem adhuc. & sic si repellar exceptione, replicabo: vt argu. ff. de pact. l. si cum te. Item quamuis ignorem ius certo tamen de damno [a]. Item quid si tantùm petij pretium quando non meo nomine est gestum: an præiudico mihi in repetitione rei meæ? Dic quod non: quia cùm petitio pretij, quod est principale, non valet: nec quod tacitè inest, debet valere. argu. ff. de ser. rusti. prædi. l. Item. §. qui habet. aliud si expresse haberet ratum, vt modò dixi. Item si tu vendidisti paruo pretio: an repetam iustum, vel acceptum? & puto iustum si eras malæfidei possessor aliâs acceptum: vt. ff. de peti, hære. si possessor. ĩ. § fina. &. §. ait. Item quid si non nomine meo vendidit, deinde per plures manus ambulauit: deinde sit vsucapta: & ego in subsidium ratum habeo: an à primo tantùm petam pretium: an ab omnibus qui vendiderunt? Respond. à primo qui habet lucratiuam causam. nam nec alij videntur habere pretium cum eis tantundem absit: vt argument. ff. de mi. planè. & de verborum signification. l. labeo. §. primo. Sed pone te vendidisse rem meam Titio: posteà Titium donasse Meuio: item Meuium vendidisse Sempronio. hîc nõ potest superior ratio locum habere: cùm tu & Meuius lucratiuam causam habeatis: nunquid ergo vterque conuenietur? Quidam dicunt primum. & est ratio hîc & superiori casu quia cùm ratas habeo omnes, ergo & primam. ergo hi qui emerunt à primo rem eius propriã emerunt, deinde suam domini facti vendiderunt: vnde non debent teneri: quia rem propriam vendiderunt. Alij dicunt vtrunque teneri. Sed posset dici in superioribus casibus, quòd vltimus tantùm debeat conueniri propter cuius factum rem meam illo vsucapiente amitto. Vel dic in secunda quæstione aliud in eo, qui habet lucratiuam causam: quia non transit ad eum exceptio ex persona primi: vt. ff. de pactis. quod dictum. &. ff. si famil. fur. fec dica. l. tertia. §. planè si emptor. & §. sed an. Sed pone, quòd causam non habet vltimus à primo, vt puta rem meam vendis: deinde emptor habet eam pro derelicto, occupat eam quis, & posteà vendit. quis primò conuenitur? Quidã quòd vterque: alij quod vnus. Tu dic quòd primus: vt suprà in simili quæstione.

a Ratum habere an possum quod meo nomine non est gestum. Tu dicas si volo agere actione negotiorũ gestorũ ex hoc negotio nouiter gesto: quia scilicet ratũ habuit: per quod dominium rei meę in emptorem trãstuli: tũc possum habere actioné negotiorum gestorum: vt est casus secũdũ Bar. hîc quod declara latius ys per eum.

Imperator Gordianus A. Muniano militi Aphricæ.

LEX IIII.

ADuersus eos qui à malæ fidei possessoribus fundum bona fide comparauerunt, ita tibi actio competit, si prius quàm vsuscapionem implerent, * vel longæ [i] possessionis præscriptionem adipiscerẽtur, dominium ad te peruenerit [k] PP. xij. Cal. Nouẽ. Pio & Pontiano Cons.

* Vel longi tẽporis præscriptionem &c.

¶ Malæ fidei possessor tenetur de re et fructibus perceptis, uel percipiendis, sumptibus non computatis nisi necessarijs: vtiles verò per deductionem retinet. h. d. secundum Iabo. but. Bal. Vel sic: Possessor malæ fidei tenetur de fructibus perceptis et percipiendis, & omni causa damni: & sumptus per eum factos non imputat iure actionis, nec propriæ exceptionis, licet pro necessarijs ei succurratur officio iudicis et vtiles ei tollere permittitur sine læsione prioris status. hoc dicit & notabiliter. Sali.

Idem A. Herasiano.

LEX V.

DOmum quá ex matris successioẽ * ad te pertinere, & ab aduersa parte iniuria occupatam [l] esse ostẽdis: præses prouinciæ cũ pensionibus quas percepit, aut pcipere poterat, & omni causa † damni dati [m] restitui iubebit. Eius autẽ quod impendit, rationẽ haberi nõ posse, meritò rescriptũ est: cũ malæ fidei possessores, eius quod in rẽ alienã impendũt, non eorũ negotiũ gerẽtes quorum res est, nullã [n] habeãt repetitionẽ, nisi

* Dicit.

† Concor. cum hac. l. gl. sup verbo reddat in c. j. de restitu. spoli. in fi. glo.

ADuersus.] CASVS. De fundo meo me, deiecisti: Titio bona fide ementi vendidisti: posteà fundem fundum seruo legasti. an à Titio eum vendicare Seius posit? Respond. quod sic, nisi fuerit præscriptus. vel pone in tribus personis aliquis rem meam bona fide emit à malæ fidei possessore: an eam vendicare posim quæritur. dicitur quod sic, nisi mihi obstet vsuscapio vel præscriptio. prima verior est propter illud verbum, ad te peruenit. in fin.

i ¶ Vel longe.] vel pro id est. non enim posset loqui in vsucapione triennij, quæ in rebus mobilibus locum habere: vt. ĩ. de vsucap. transfor. l. j. Vel subaudi in rebus mobilibus.

k ¶ Peruenerit.] ex successione vel legato. Et not. quod hæc lex loquitur secundum sua tempora, & illa infrà de vsusca. pro emptore. l. si partem. aliud nouo iure: quia malæ fidei possessor. &c. vt infrà de præscrip. long. temp- auth. malæ fidei. Item nota quod hæc lex facit pro M. quæ dixit præscriptione longi temporis dominium acquiri: quod nos secundum B. negamus: vt dices infrà de præscrip. triginta annorũ annos si quis emptionis. in prin.

DOmum.] CASVS. Domum ex successione matris meæ mihi pertinentem inuasisti, & ex ea possessiones percepisti: in eam damna dedisti: an in restitutione domus veniant possessiones, quæritur. Dicitur quòd sic, nec solum pensiones quas percepit, sed si quas percipere potuit, restituet. sed & damna resarciet. & hoc in prima. An autem impensas si quas in ea fecit repetere posit, quæritur. Distinguitur: si necessarias fecit, repetet. si vtiles eas aufert sine læsione prioris status rei. & hoc in secunda.

l ¶ Occupatam.] impropriè dicitur, cùm res immobilis dicatur inuadi: mobilis occupari: vt institu. vt bo. rap. §. penul.

m ¶ Damni dati.] remissa actione. l. Aquil. si hoc petitor elegerit: vt. ff. eo. l. non solùm. & l. sequenti.

n ¶ Nullam.] tribus enim modis repetuntur expensæ per a, & e. o, id est actione, exceptione, iudicis officio: quorum nullo repetuntur hîc, vt & infrà de edicto priuato lege si is. & ff. de exceptione doli lege Paulus.

Occupare & inuadere quomodo capiantur. Expensę tribus modis repetuntur.

a ¶ **Sumptus fecerint.**] Quos seruant officio iudicis, non exceptione doli, cùm sint malæ fidei. Sed contrà ℐ. de infan. expo. l. j. vbi etiam necessarios non seruat per officium iudicis. Solutio speciale in fure. Item contra ff. de condic. indebi. l. si in area. in fi. vbi dicit nullo modo etiam necessarias, vel vtiles impensas posse peti. Solu. ibi in faciendo de nouo, hîc in reficiendo. Differunt enim hæc inter se: vt ff. de iti. actuque priua. l. iij. §. pe. & circa hoc plenè dixi ff. e. l. si fu-
10 do. ADDITIO. Dic quod dicta l. si in area. s. allega. potius concor. secundum Paul. de Castro hîc.

necessarios sumpt⁹ fecerint[a] Sin autẽ vtiles, licentia eis permittitur sine læsione prioris status rei eos auferre. PP. ij. Id. Febr. Gordiano A. & Auiola Conſ.

¶ *Res empta ex pecunia mea, non est mea: & ideo à me vendicari non potest. Hoc dicit. Bald. & Sali.*

Idem A. Vstronio.

LEX VI.

SI ea pecunia quã deposueras, is apud quẽ collocata fuerat, sibi possessiones cõparauit, ipsiq́; traditæ sunt: tibi vel omnes tradi vel quasdam ex his compensationis causa ab inuito eo in te transferri, iniuriosum est[b]. PP. v. Id. Iul. Gordiano A. & Auiola conſ.

¶ *Partus sequitur matrem, quantum ad statum conditionem & dominium: sed quantum ad dignitatem & honorem, sequitur patrem: quia ex virili sexu eos metimur. hoc dicit. Ba. Vel sic: Cuius est mater, & partus. h. d. Sali.*

Imp. Philippus A. & Philipus. N. Cæſ. Antonio.

LEX VII.

PArtum† ancillæ, matris sequi cõditionẽ, nec statum patris in hac specie[c] considerari, explorati iuris est. PP. xiij. Cal. Nouẽb. Philippo A. & Titiano Conſ.

¶ *Res empta ex pecunia militis, potest specialiſi fauore à milite vendicari: potest etiam agi negotiorum gestorum, vel mandati si intercessit mandatum. h. d. secundum Bar. & Bal.*

Idem A. & C. Philippo militi.

LEX VIII.

SI (vt proponis[d]) pars aduersa pecunia tua quædam nomine suo cõparauit: præses prouincię lem vẽdicatione obtentu militiæ tibi eo nomine impertiri desyderanti, partes equitatis non negabit[e]. Idẽ mãdati[f] quoque, seu negotiorum gestorum actionẽ inferenti tibi iurisdictionẽ præbebit.

S I ex ea.] CASVS. Penes me tuam pecuniam disposuisti. eam in emptionẽ prediorum collocaui no
20 mine meo. an res emptas vendicare possis, vt potè ex pecunia tua comparatas, quæritur? dicitur quòd nõ, nec omnes, neque facta ex eis à me cõpensandi gratia recuperare poteris. Viuianus.

b ¶ **Iniuriosum est.**] vt ℐ. cõmunia vtriusque
30 iudi. si patruus. et ℐ. si qs alteri vel sibi. l. j. & argu. ℐ. de pig. quãuis ex ea. & de distrac. pig. si maritus & ℐ. deposi. si is. Sed contrà ℐ. e. si vt proponis. Solu. vt ibi. Itẽ nota hîc qua ratione rem emptam ex pecunia mea nõ possum petere non meo nomine
40 emptam: eadem econtra pretium rei meæ nõ debeo petere non meo nomine venditæ: vt ℐ. e. l. mater. & nota ff. si certum peta. l. si. pecuniam.

† Concor. ea. vlt. cum gl. vnica in me. de ser. non ord. extrà.

PArtum.] CASVS Si ex ancilla mea tul iber filium suscepisti, an eum et seruũ
50 vendicare posim, quæritur: dicit quòd sic matris enimvt non patris sequitur conditionem. Viuianus.

c ¶ **In hac specie.**] i. in domino: vt illius sit filiᵘ, cuius est mater: vt instit. de inge. §. j. & ℐ. de liber. cau. l. si. & ff. eo. si frumẽtum. § si ê qua. aliàs inci-
60 pit. l. idem Pompo. scribit si frumentum. §. idẽ scribit si equam. secus autẽ in hono rib⁹ & quibusdã curialibus & alijs conditionibus: vt ℐ. de decurio. l. nullus. ij. & l. exemplo. & l. eos. lib. x. & ℐ. de murile. l. si. lib. xj. & ℐ. de ser. fugi. l. fina. & ff. de statu ho. l. cũ legitimæ. & ibi dixi.

SI vt proponis.] CASVS Si ex pecunia tua quam miles apud te deposuit, fundum tuo nomine comparasti: an pro fundo sibi detur rei vendi. quæritur. dicitur quòd sic obtentu militiæ: & sic soluitur
70 contra l. si ex ea. Item aget contra te actio. mandati, si mandato suo emisti: vel nego. gest.

d ¶ **Si vt proponis.**] supple ô miles.

e ¶ **Non negabit.**] cõtra suprà eodem si ex ea pecunia Solu. hîc speciale in milite. sic & in minore: vt infrà arbit. tut. l. curator. & ff. quando ex fac. tut. l. ij. & eadem ratione in ecclesia. idem in vxore & viro: vt. ff. de dona. inter virũ & vxorẽ. l. vxor marito. ADDITIO Aduertas secundum Cy. hîc quod isti quatuor casus non sunt omnino similes: quia in milite simpliciter verũ est quòd res empta ex pecunia sua, est. Sed in minore distinguitur, quia aut est empta à tutore vel curatore, & procedit ista
80 gl. aut ab alio, & tunc demum in subsidiũ potest res vendicari. probatur in l. filiæ. ff. de solu. idem in ecclesia, vt si empta sit per administratorem, sit ecclesiæ. aliàs demum in subsidium, vt dictum est in minore. ar. l. orphanotrophos. in prin. ℐ. de epis. & cleri. Illud verò quod dicit gloss. de re empta ex pecunia vxoris, non est verum simpliciter, sed demum in subsidium, ita loquitur. l. ex pecunia. ℐ. de iure dotium. Bar.

f ¶ **Mandati.**] si fortè procurator erat is, qui comparabat, vel negotiorũ gestor. Idem tamen si non esset, secundum quosdam.

DOce.] CASVS. An ancillam ab vxore tibi datam in dotem vendicare possis, quæritur? Respond. quòd sic: nec enim vxor tua vendicare poterit. vel dic quòd vxor egit rei vendicatione, & succubuit. an tu nihilominus eam vendicare poteris, quæritur. prima positio verior est.

g ¶ **Doce.**] viro loquitur.

PP. ij. Nõ. Mart. Præsente & Albino Con..

¶ *Res dotalis est in dominio mariti, non mulieris. h. d. secundum la. bu. Bal. Vel sic: Dominiũ rei dotalis est mariti: ideo constante matrimonio rei uendicatio non competit vxori. h. d. Sali.*

Imperatores Carus, Carinus & Numerianus. AA. Antonio.

LEX IX.

DOce[g] ancillam de qua supplicas, dotalem[h] fuisse in notiõe præsidis: quo patefacto* dubium non erit vendicari ab vxore tua nequisse[i]. PP. iij. Cal. Mart. Caro, & Carino AA. Cõſ.

¶ *Dominium potest probari p testes, vel per instrumenta: et interdum adhibentur tormẽta. h. d. Bald.*

Impp. Diocl. & Maximian. AA. & CC. Ianuario.

LEX X.

CVm super[k] vernis mãcipijs nulla instrumenta te habere asseueres, in iudicio in quo negotium cœptum esse proponitur, id[l] quod i precẽ cõtulisti, postulare debuisti. Iudex enim non ignorat seruorum dominia: etiã citra instrumẽtorũ exhibitionẽ alijs[m] probationibus, vel ipsorũ iterrogatione[n] posse ostendi. PP. G. ij. Id. Febr. ipsis. iiij. & iij. AA. Co.

¶ *Quicquid plantatur, seritur, vel inedificatur: Omne solo cedit, radices si tamen egit. hoc dicit. Vel sic: Eius sunt reditus, cuius est proprietas. hoc dicit. Bald. Vel sic: Quicquid plãtatur, seritur vel seminatur: totum solo cedit, radices si tamen egit. bona fide tamen faciens si possidet, sumptus deducit doli exceptione. hoc dicit. concor. l. adeò. in fin. ff. de acquiren. re. do. Salicetus.*

Idem AA. & CC. Gallano.

LEX XI.

SI quis[o] sciens alienum agrum seuit, vel plantas imposuit: postquàm hæ radicibus terrã fue-

h ¶ **Dotalem.**] Aestimatam: vel inæstimatam, quæ propriè dicitur dotalis: vt infrà de
10 rei vxor. actio. §. & cùm lex.

i ¶ **Nequisse.**] nisi ad inopiam maritus vergat: vt infrà de iure dotium. vbi. Vel dic quod ibi agit hypothecaria, non rei vendicatione. Item dicunt hîc quidam intelligi si vendicat vxor vt
20 suam: secus si vt dotalem, per legem suprà de procura. quia absente. in fine. Item not. ex hac lege quòd maritus dominus est rei dotalis secundum opinionem nostram de ciuili & naturali iure: vt ff. de auro & argen. lega. l. quintus.
30 ij. §. argento. quia id demum vendicare possumus quod nostrum est: vi ibi dicit. & pro hoc infrà de iure dotium. de his.

* In dubio non ven. &c.

Dotalis rei domin. est maritus.

CVm super.] CASVS Seruum vt vernam ex ancilla natum possedi. eum
40 vendicare volebam. si de intentione mea probare per instrumenta nõ potui, an per interrogationem ipsius serui, & per testes probare possum, quæritur? Respond. quod sic.

k ¶ **Cum super vernis.**] id est domesticis,
50 quinascitur ex ancillis quæ domi sunt: vt institu. de lega. §. si quis in nomine. versic. huic proxima. Accursius.

l ¶ **Id quod.**] i. fine instrumentis audiri alias tuas probationes.

m ¶ **Alijs.**] puta testibus.

60 n ¶ **Interrogatiõe.**] vt infrà de probat. proprietatis. Et nota diligenter tres modos probandi. Item nota quòd quidam intelligunt legem istam cùm inter aliquos de proprietate seruorum quæritur. cæterum si agit contra aliquem qui sit in possessione libertatis, iniquum esset eum torqueri contra semetipsum. Tu dic, non solùm si inter alios est de aliquo controuersia, debet torqueri: vt infrà de ser. fugi. l. quicunque. & l. cùm seruum. & hîc: sed etiam cùm ipse met est in lite, debet interrogari: vt hîc: cùm sit tanquam liber
70 in iudicio liberali: vt ff. de iudicijs. vix certis. & torqueri in possessorio, non petitorio: vt infrà de quæstio quoties. & dixi infrà de liber causa. l. eam quæ.

Vernæ qui dicantur.

Seruus an torqueri possit. si ipse est qui de dominio.

SI quis.] CASVS Sciens alienum agrum seuisti, vel plantam imposuisti. cuius dominio cedit quod sertum vel satum est, quæritur? dicitur quod domino soli, cùm radices egerit. domino enim accedere facit plantam, vel segetem solum suum, id est proprium domino quasi dicat per solum acquiritur dominium in segetem, vel plantam magis quàm acquiritur plantatori, vel seminatori dominium per satum suum quatenus per plantationem vel seminationem. & hoc in pri-
80 ma. Si autem bona fide seuisti: domino vendicanti quod seminatum est, obstabit doli exceptio: nisi impensas quas fecisti, præstiterit. & hoc in secunda.

o ¶ **Si quis sciens.**] si enim bona fide, etiam postquàm emisit radices, datur vtilis in rem secundum M. vt. ff. eodem. lege si frumentum. aliàs incipit, idem Pomponius scribit. §. de arbore. quod non placet, imò datur actio in factum ad instar ferruminatorum: vt. ff. eodem in rem. §. item quecunque.

Huiusmodi.

a ¶ Huiusmodi.] q.d. solum facit segetem vel plantam domino.
b ¶ Factum.] id est seminatio.
c ¶ Solum.] id est terra.
d ¶ Suum.] id est sibi quærit dominium magis quàm scientia plantantis vel plantatio: vt hîc, & ff. de vsur. qui scit. §. j.

rint amplexæ, solo cedere ratiõis est Dominij eñi magis segetẽ vel plantas, quã p̃ huiusmodi [a] factũ [b] solũ [c] suũ [d] facit. Sanè eũ qui bona fide possidens hoc fecerit, per doli mali exceptionẽ cõtra vendicãtẽ dominiũ seruare [e] sumptus, iuris authoritate significatũ [f] est. D. iiij. Cal. Mart Sirmij AA. Conf.

¶ Licet non soluatur pretium, res uendita & tradita uendicari uel condici non potest. h.d. Bal. Vel sic: In contractibus nominatis licet altera pars non obseruet quod debet, non habet locum pœnitentia. Bal. Vel sic. Alienatio non reuocatur ex rescripto: licet agi poßit ad pretiũ non solutum. h.d. Sali.

Idem AA. & CC. Alexandro.

LEX XII.

INciuile atque inusitatum est quod postulas, vt mancipium [g] quod tradidisti, & eo modo dominiũ ei⁹ trãstulisti: inuito eo ex nostro rescripto tibi assignet [h]. Vñ intelligis ancillæ semel emptoris factæ filios etiã posteà natos, eius dominiũ sequi cuius mater eorũ eo tempore fuerit [i]. Sanè de pretio, si non hoc probatũ fuerit te recepisse, conueni [k] aduersarium tuum. G. Idib. April. AA. Conf.

¶ Possessorium debet prius terminari per sententiam, quàm petitorium. h.d. Baldus. Vel sic: Possessorium præfertur petitorio ei contrario si de utroque simul est quæstio. h.d. Sali.

Idem AA. & CC. Cytichio.

LEX XIII.

d ¶ Suum.] nutriẽdo radices.
e ¶ Seruare.] sed possidet.
10 f ¶ Significatum est.] vt insti. de rerum diu. i. §. si titi⁹. & ff. de acqui r. e. do. qua ratione. et hoc si possidet, aliàs sec⁹: vt. ff. de condi. indebit. si in area.

IN ciuile.] CASVS. Mancipium mihi vendidisti & tradi-
20 disti. sed nondũ pretiũ solui: an per rescriptum principis illud me inuito auocare possis, quæritur dicitur quòd nõ: sed partus post traditionem editus domini ẽ, scilicet tu⁹: sicut & mater. & hoc in prima. Si autem pretium nõdum tibi solui: aduer-
30 sus me ad pretium agere potes. & hoc ĩ secũda.
g ¶ Vt mancipium.] id est ancilla.
h ¶ Assignetur.] quasi ob causam datum. i. ob pretium. & causa non secuta. i. pretio non soluto cum in alterius preiudicium talia rescripta non
40 concedantur: vt. j. de emã. lib. nec auus. & j. de doñ. ante nupt. l. cum te. & j. de reuoca. dona. si donationem.
i ¶ Fuerit.] quo nati fuerunt non quo concepti: vt hîc, & ff. de acquirend. re. do. l. fi. & hoc tãtũ qñ fuit habita fides de
50 ptio aliâs secus: vt instit. de rerũ diui. §. vendite vero. Sed quid si statim credidit habere pretium: non autem solutum est? Respond. vendicare potest arg. ff. de pig. act. si quasi. Quid si vsque ad decem dies? Idem dicunt quidam ad similitudinem legis commissoriæ, sed magis placet contrà, vt scilicet non posit tunc res vendicari.

Vẽditor an posit vendicare rem venditã & traditã propter pretiũ nonsolutũ.

k ¶ Conueni.] vt hîc, & j. de contrahen. emp. l. non idcirco. in fi.

ORdinarii.] CASVS. Inter te & me de seruis quibusdã per interdictum vtrobi erat quæstio: quia dicebam dominium & possessio-
60 nem naturalem pertinere ad me: an posit simul causa proprietatis intentari, quæritur? Rñ qđ nõ sed seruis exhibitis agã primò causa possessionis. et deinde causa proprietatis. Vel sic: Conueni te possessorio coram vno iudice: voluisti me conuenire Petitorio coram alio. quæritur an possis. Rñ. quod non: quia primò agitanda est causa possessionis, & deinde proprietatis.

l ¶ Ordinarii] quilibet se posidere contendit & dñm esse, & alter cælat rem. Primò agendum est ad exhibendum. Secundò verò, vtrobi. Tertiò de proprietate. vendicabat seruos Titius: alius prætendebat se possidere &c.
m ¶ Iuris est.] vt & j. de interdi. incerti. & j. fini. regũ. l si quis. & ff. de iudi. si de vi. & ff. de acquir. pos. exitus. & arg. j. de appel. l. j.
70 n ¶ Quæstione.] scilicet duplicis, proprietatis & possessionis.
o ¶ Exhibitis.] per actionem ad exhibendnm, quæ præparat etiã causam possessorij iudicij: vt hîc dicit, & ff. ad exhiben. l. iij §. Pomponius.
p ¶ Iudice.] ne diuidatur continentia causæ: vt. s. de iudi. nulli. Sed nunquid in eodem libello poterit causa possessionis & proprietatis intentari? Io. & Azo. indistinctè dicunt quòd non, & sic indistinctè loquitur hæc lex. Tu dic distinguendum inter ea quæ sunt retinendæ possessionis, & alia quæ diximus. ff. de iudi. si de vi. & sic loquitur hæc lex in interdictis retinẽdæ possessionis. Vel hic ab vno vnum, ab alio aliud proponitur. Vide hîc plenius de materia per Ioannem Fabrum in suo breuiario.

Possessorium & pe. itoriũ an simul posint intentari.

80 CVm a matre.] CASVS. Scienter à matre mea domum meã emisti, an eam vendicare possim, quæritur? distinguitur: aut successi in totum, & in totum repellar: aut in parte & pro parte: quia hæres sum doli mali excep. me repelles: si non successi nec repellar.
q ¶ Te sciente.] idem si te ignorãte: vt. s. eo. aduersus. & subaudi maximè.
r ¶ Dominium vendicantem.) id est rem ratione dominij.
s ¶ Tueri.] vt. s. eo. aduersus.
t ¶ Pro qua portione.] id est pro quota.

v ¶ Non prohiberis.] vt. ff. de reg. iur. ex qua persona. & j. de bo. autho. iud. pos. si vxor. & s. de nego. gest. si ab eo. & j. de lib. causa. si ab eo. & ff. de pig. act. solutum. §. solutam. Et habent hæc locum etiam eo casu quando nõ præstatur euictio, quia sciens emit, nec fuit stipulatus de euictione: vt. j. de euic. si fundum. Eadem enim est hæredis conditio, quæ & venditoris fuit, qui omnimodè posit repelli: vt. j. de fruc. & liti. expen. l. ij. & ff. de diuersis præscriptio. cùm hæ-
10 res. Item quod dicit hęc lex in matre, idem dicas & in patre, vt filius hæres non posit vendicare: vt. ff. de liber. causa. filium. Alij contrâ, qui dicunt etiam hæredem filium posse vendicare: vt j. de bo. ma. l. j. & j. de bo. quæ libe. l. cùm oportet.
20 §. non autem. nam & ipse pater potest conueniri nomine filij vt legitimus administrator cũ contra legem sit venditum: vt. j. de agri. & cẽsi. quemadmodum. libr. x. multòmagis ergo filius, cùm plerunque etiã plus hæredi permittatur quã
30 defuncto vt. j. de euic. l. fin. Item sic est in patrono etiam hærede liberti, & ex testamẽto, vel ab intestato qagit reuocatoria vt. ff. si qd in fraudẽ pa. l. iij. §. patronũ. & §. si intestatus. Sed prima opinio verior est. nec obstãt dictæ leges de bo. ma. et de
40 bo. quæ libe. quia ibi non erat hæres. Item nec quod ipse pater reuocat: facit enim vt legitimus administrator, quam legitimam administrationem nõ transmisit ad filium. Item nec suo nomine vendicat filius, quia successit ei qui suo pro-
50 prio nomine non poterat vendicare. Item nec obstat de patrono: quia etiam in vita non potest diminuere iura patroni libertus: quod in patre nõ sic, qui liberè alienat. Item quid si in debito bonorum subsidio instituatur hæres? Respon. si in re vna quæ continet debitum naturæ instituatur hæres, aliis etiam hæredibus relictis, loco hæredis non est, sed legatarij: vt infrà de hære. instit. l. quoties. & ideo vendicare non prohibetur. si verò pro debito naturæ instituatur hæres in quota portione, puta tertia, repellitur pro tertia. sed agit contra hæredes quasi eo cui-
60 cto quod sibi derelictum est: vt suprà de inoffi. testa. l. scimus. quia non habet debitum naturæ. Si verò instituitur pro dimidia: repellitur pro dimidia fundi. etiam si hæreditatis dimidia non habet prerium dimidiæ fundi, vt dictum est. & ad debitum naturæ aget contra hæredes. Et si obijcitur: filius non potest grauari in quarta: vt suprà de inof. testa. l. quoniam in prioribus. Respon. verũ est à patre, sed creditoribus licet vnũquẽque pro parte hæreditaria conuenire, vel possidentibus se tueri contra hæredes pro hæreditaria portione.

ORdinarij [l] † iuris [m] est, vt mãcipiorũ orta quæstiõe [n] pri⁹ exhibitis [o] mancipijs de possessione iudicetur, ac tunc demum proprietatis causa ab eodem iudice [p] decidat. D. Idib. April. AA. Cõs.

¶ Filius uenit contra factum matris: nisi quatenus sit eius hæres. h.d. Vel sic: Pro ea parte qua quis succedit defuncto, pro ea eius repræsentat personam, & catenus contra factum eius uenire non potest. h.d. secundum Bar. & Bald. Vel sic. Cõtra factũ defuncti nõ venit hæres etiã proprio nomine pro hæreditaria portiõe. h.d. Sali.

Idem AA. & CC. Septianæ.

LEX XIIII.

CVm à matre domum filij te sciente [q] cõparasse p̃ponas: aduersus eũ dominiũ vẽdicantẽ [r] si matri nõ successit nulla te exceptiõe tueri [s] potes. Quód si vẽditricis * obtinet hæreditatem, doli mali exceptiõæ * p̃ qua [t] portiõe ad eũ hæreditas p̃tinet, vti nõ p̃hiberis [v]. D. iij. Cal. Iul. AA. Conf.

¶ In duobus habentibus causam ab eodem domino, melior est conditio eius qui per traditionem recepit. h.d. Vel sic: Ille est potior in dominio, cui res prius traditur: licet alius in titulo præuenerit. Bald.

Idem AA. & CC. Aurelio Proculino.

LEX XV.

QVoties [x] duobus in solidum prædium iure [y] distrahitur: manifesti iuris ẽ eũ cui priori [z] traditũ est, in detinẽdo dñio [a] esse potiorẽ [b]. Si igit̃ antecedente tẽpore

† Concor. c. cũ dilecta cũ gl. super verbo, trãsponẽtes. in me. & in prin. gl. seq. extrà de rescrip. & vide ca. cũ dilectus. cũ sua glo. de causa pos. & p̃priè filius succedẽs patri an posit reuocare rẽ ab ipso alienatam.

* Quis obtinet.

* De qua.

Filius in debito bonorũ subsidio institutus, an sit hæres vel legatarius.

QVoties.] CASVS. Vendidisti mihi & tradidisti & alteri similiter vendidisti: quis nostrum potior sit, quæritur. Dicitur quod
70 possessor cui tradita est: nec prætextu instrumentorum emptionũ quæ nõ tradidisti poterit mihi cedere possessionem & à te pretium recuperabit cũ vsuris: habita compensatione fructuum quos percepit & sumptuum vsque ad concurrentem quantitatem. & hoc in secunda. & perinde potiorem eum esse in vendicatione possessionis cui prius tradidisti: sicut si mihi & ei donasses illi prius autem eam tradidisses. & hoc in tertia. Viuia.
x ¶ Quoties duobus.] id est diuerso tempore.
y ¶ Iure.] id est in pręiudicium suum non teneatur vtrique. Vel iure, id est non dolo. Iure, id est bona fide, vel sine dolo secundum quosdam. Vel iure quantùm ad vendentis præiudicium, non autem iure quia incidit in legem
80 Corneliam de falsis. vt. ff. ad le. cor. de fal. l. qui duobus.
z ¶ Priori.] nam remansit venditor dominus etiam post venditionem, & ideo erit dominus cui prius tradidit: vt hîc, & j. de hære. ven. qui tibi. & j. de ijs qui à non domino. l. qui tibi.
a ¶ Dominio.] i. possessione. sic contrà. ff. de verb. sig. interdum. Vel secundum Pla. dominio scilicet præsumpto: quia interim eius esse creditur. ar. j. de proba. l. ij. vel constabat vendentem dominum esse.
b ¶ Potiorem.] siue agat, siue conueniatur.

a ¶Possessionem.] i. rem possessam emptam per traditionem accepisse.
b ¶Emisse.] id est quasi possessionem rei emptæ accepisse.
c ¶Exoluisse.] tractatur enim de directa rei vendicatione hic, et ideo hoc quæritur: vt instit. de re. diui. §. venditæ. secus si publiciana: vt. ff. de publi. l. de pretio.

te possessionē [a] emisse [b], ac pretiū exoluisse [c] apud præsidē prouinciæ probaueris: obtentu nō [d] datorum instrumētorum expelli te à possessione nō patietur [e]. ¶Erit sanè in arbitrio tuo, pretiū quod dedisti cum vsuris recipere [f] ita tamen, vt perceptorum fructuum [g] ac sumptuū ratio habeatur: cùm & si ex causa donationis vtrique dominium rei vēdicetis: eum cui priori possessio soli tradita est haberi potiorem conueniat. D. ij. Cal. Octobr. AA. Conss.

¶*Quod in communi ædificatur, commune efficitur: sed ædificanti bona fide, expensæ debet restitui. h. d. secundum Bart.*

Idem AA. & CC. Ianuario.

LEX XVI.

SI in area cōmuni domum aliquis [h] extruxit, hāc vobis cōmunem iuris fecit ratio: cuius portionem ab eo qui bona fide possidens ædificauit si velis vendicare, sumptus offerre debes, ne doli mali possis exceptione submoueri [i]. Dat. Idib. Nouembr. Sirmij. AA. Conss.

¶*Denunciatio facta à domino ne quis emat, constituit emptorem malæfidei possessorem. h. d. Bald.*

Idem AA. et CC. Sabino & alijs.

LEX XVII.

SI fundum †vestrum, vobis per denunciationem admonentibus volentem ad emptionem accedere, quod distrahentis [k] nō fuerit, nō rectè [l] is cōtra quē †preces funditis cōparauit, Vel [m] alio modo mala fide cōtraxit: tā fundum vestrum cōstitutum probantibus, q̄ fructus quos eūmala fide percepisse [n] fuerit probatum, aditus præses prouinciæ restitui iubebit. D. xij. Cal. Decemb. Sirmij AA. Conss.

¶*Qui errat in proprietate, nō præiudicat sibi in dominio. h. d. secundum Iaco. But. Bal. Vel sic: si dominus aliquid facit in re sua tanquam in aliena per errorem iuris, non præiudicat sibi in proprietate. h. d. Pau. de Cast.*

Idem AA. & CC. Claro.

LEX XVIII.

REs tua [o] apud alium manēte, proprietatis error [p] nihil tibi nocere potuit, nisi alia [q] contra te causa interuenerit. G. iij. Calē. Ianuar. AA. Conss.

¶*Dominium probatur per indicia & argumenta. h. d. Bald. Vel sic: Iudex debet omnē speciem probationis admittere: etiam per indicia. h. d. Iaco. but. Vel sic: Dominium probatur etiā per indicia uel regulariter, Non minus probāt testes quàm instrumenta. Sali.*

Idem AA. & CC. Callistrato.

LEX XIX.

INdicia [r] †certa †quæ iure non respuuntur, non minorem probationis quā instrumenta continēt fidem [s]. Quo iure si de proprietate domus ambigis, negotiūque integrū est, vti nō prohiberis. G. ij. Cal. Ianuar. Sirmij. AA. Conss.

¶*Seruus licet detineat, non potest conueniri rei uendicatione. h. d. Idem in monacho, quia debet iudicium cum abbate fundari, non cum monacho. h. d. Bald.*

Idē AA. & CC. Quartillæ.

LEX XX.

NOn seruum [t] quem res tuas dētinere asseueras, sed eius dominum de rebus repetendis cōueniendum esse perspicis. G. Cal. Mart. CC. Conss.

¶*Contra non restituentem in rei uendicatione iuratur in litem. h. d. Bal.*

Idem AA. & CC. Hierocli.

LEX XXI.

APossidentibus [v] vendicata mancipia quorum dominium ad vos pertinere intenditis, si posteà quā īpleueritis [x] intētionē [y], hęc ñ restituāt [z] iurisiurādi [a]

d ¶Non datorum.] i. factorum. Vel dic non datorum instrumentorū quę habuit ab actore suo 10 venditor.
e ¶Non patietur.] nam non ideo minus valet contractus & traditio quod instrumēta nō interueniunt: vt hīc et. j. de fide instru. l. cū instrumentis. et de contrahen. emp. l. non idcirco.
¶Recipere.] omissa præcedenti via vel excipiendo ab eo qui agit. Vel dic recipere per officium iudicis excipiendo secundum quosdam. Vel dic, id est agendo secundum quosdā ex empto re euicta. Sed cùm posset rem retinere excipiēdo et probando hęc quę hīc 30 dixit, scilicet se emisse, & pretiū soluisse, et sibi primò traditā fuisse, videtur nō posse agere de euictione: vt. ff. de euic. l. si rem. j. Sed tamen hoc nō potest vēditor obijcere, cùm ipsemet euincit, vel alius qui habet ab eo causam, vt hīc fuit, et. ff. 40 de euic. l. vendicātē. in fin. et l. seq. Vel dic qd̄ loquitur hīc cùm nō poterat probare prædicta, licet intercessissent: et sic sine culpa sua euincitur sibi. Vel dic tertiò quod conuertit sermonem ad eum qui secundò est tradita quod non placet.
50 g ¶Fructuum.] fructus compensant cū vsuris pretij soluti. sic. ff. eo emptor. Item cū sumptibus vt hic subijcit: vt ff. eod. sumptus. Et potes hic distinguere vt diximus. ff. de publicia. l. fi. §. quod si à diuersis et cōcor. j. de proba. cùm res. 60 et de distra. pig. l. q preciū. & si quis alteri vel sibi. l. multum. ADDITIO. Aduertas quo d hæc lex non habet locum in concessione rerum spiritualium. Nam in illis ex sola concessione transfertur ius in re vt est text. notabi. in. c. si tibi absenti. de præben. lib. vj. et facit ca. fina. de spon. duo. et quod communiter nota. in ca. inter cætera. de præbendis. Ita dicit Abbas in ca. continebatur. extrà de ijs quæ fiunt à præla. sine &c. vbi vide alium casum per eundem, et alium vide per Bartol. in. l. 70 fina. in fin. §. de sacro sanc. eccle. Vide etiam Innoc. et Hostien. in. d. c. continebatur.

SIn area.] CASVS. In area mihi et Titio communi ædificasti. cuius erit ædificium, quæritur: dicitur quod pertinebit ad me et Titium. si autem portionem tuam vendicauero à te posidente, et nō sumptus quos feceris restituero: obstabit mihi vendicanti doli mali exceptio.
h ¶Aliquis.] socius vel extraneus et bona fide.
i ¶Summoueri.] vt. j. de ædi. pri. si vt proponis. et. ff. de condi. inde. si in area. in fin. & ff. de excep. do. l. paulus. et. ff. de act. empt. idemq́; et instit. de re. di. §. si quis in aliena. & ff. de pig. Paulus.
80 SI fundum.] CASVS. Si tibi volenti fundum meū emere à nō domino, denunciauit ne emeres: q a nō erat vēdentis quem emisti: an ad fundū et ad fructus quos percepisti mihi tenearis, quærit: Dicitur qd̄ sic.
k ¶Distrahentis.] hæc est admonitio.
l ¶Non rectè.] id est sciens alienum. Sed quid si non credidit, et sic retinuit bonam fidem? Videtur non nocere admonitio: vt. ff. quod fal. tu. aut. l. ij. et. j. de rescin. ven. si maior. & ff. pro emptore. l. alienam. Sed certè imò habetur pro malæ fidei, per. l. istam. et. ff. quæ in frau. cre. ait prætor. §. si quis particeps. & de le. præstā. l. virilis. § pe. & arg. s. de epis. & cleri. aut. si captiui. & de epi, audi. aut. liberi. vbi dicit de huiusmodi attestatione. Nec ob. d. l. qd̄ fal. tu. autho. quia non nocet admonitio ibi, scilicet quo minus contra falsum tutorem iactantem se tutorem, & sic dolosum, agatur actione in factum vt eo. titu. l. nouissimè. in prin.
m ¶Vel alio modo.] sine denunciatione.
n ¶Percepisse.] de percipiendis enim nō te 10 netur vt hic innuit, propter titulum quē habet. Sed fallit in quatuor casibus: quibus titulus non excusat à percipiendis. Primus. ff. quod me. cau. sa. sed & partus. in prin. Secundus in eo qui emit in fraudem creditoris: vt ff. quæ infraudem cre. 20 ait prætor. § per hanc. Tertius in eo qui emit contra legis interdicta sciens: vt. j. de agri. & cē. queadmodū. in fin. lib. xj. Quartus in eo qui emit à fisco nō solēniter vēdete: vt. j. de fi. instru. et iur. has. fis. l. j. lib. x. Idē posset dici in eo qui fructus ma 30 0 turos patitur corrūpi & studiosè.

REs tua.] CASVS. Si rē meā quā ignorabā meam tenuisti, & per errorē istā cōd uxi, an mihi præiudicetur quo minus eam vendicē, quæritur. Dicitur quod non, nisi vsucapta sit vel præscripta.
40 o ¶Res tua. Et pone exēplum. j. famil. ercis. seruū cōmunē. Itē. s. de trāsac. sub prætextu specierum. Item. j. loca. qui rem. Itē ponunt quidam si præstiti patrociniū [a], vel aduocationem alicui eam vendicanti, vel defendē. 50 ti: vt. ff. de rei. vendicatio. l. inter officium. et tūc erit contra. ff. de inoffi. testa. l. fin. Sed dices qd̄ hic fuit ignorās: ibi sciēs. Vel ibi odio querelæ & fauore vltimæ voluntatis. Vel hīc sciebat iussuū vbique durare: vt arg. ff. quibus modis pig. vel hy 60. poth. solui. sicut. § non videtur. ADDITIO. Pone etiam exemplum si fuit iudex et dedit sententiam pro vendicante, adhuc sibi non præiudicat. quod dic vt in ca. inter dilectos. de fide instru. & ibi tangitur per Inno. & Io. and. in nouel.
p ¶Error.] tuus.
q ¶Alia.] veluti vsucapio vel præscriptio.
70 INdicia.] CASVS. Fundum tuum à Titio posidente vendicasti: intentionem tuam per instrumenta probare nō potuisti: an alijs probationibus vti posis, quæritur: R. ñ. quod eum à te petere debeo.
r ¶Indicia.] id est argumenta: sic dicta: quia rem indicant. Accur.
s ¶Fidem.] vt. j. de fi. instru. l. in exercendis. & l. j. & ff. de pig. cōtrahit. et. j. de iure do. cū citra. Sed fallit in casibus: vt dixi. s. de pac. pactum quod bona.
t NOn seruum.] Quia in iudicio esse non potest: vt. s. de iudi. seruus. nisi in criminibus vbi corporaliter punietur: vt. j. de noxa. l. si seruus. et. ff. de accu. hos accusare. §. omnibus.
APossidentibus.] CASVS. Seruum meum à posidente vendicaui, & obtinui: nec restituere vult, quia dolo fecit quo minus possit: 80 qualiter mihi succurrat, quærit: R. fid. qd̄ iuramentum in litē mihi à iudice detur: & iurabo pro quanto nollē seruo carere, & in tāto mihi cōdēnabitur.
v ¶A posidentibus.] omnibus.
x ¶Impleueritis.] supple non posse accipere contra te. Accursius.
y ¶Intentionem.] cessante exceptione.
z ¶Restituantur.] scilicet dolo.
a ¶Iurisiurandi.] in litem: vt. j. ad exhib. non ignorabit. quod solenniter deferri, scilicet à iudice, scilicet in hac actione, & in cæteris arbitrarijs: vt. ff. de in lit.

†Concor. c. cū M. ferrarien. cum gl. super verbo, post motam. ex trà de const. & xj q. i. c. quia res. Fructus cō pensantur cū vsuris & sumptibus

†Preces.

Denunciatione quis emat rē talem an fa-

ciat emptorem p. fid. forem ma. le fidei.

Fructus percipiendi in quatuor casibus debēt restitui etiā ab habente titulum.

†Concor. ad hanc l. inter cū gl. ij. de de. p tegri. & c. cū causam. in fi. de probatio.

†Aliàs indicia certa: quæ &c.

a Concor. c. ex literis. cū gl. j. & et trà de trā.

Indicia vi de dicatur.

in lit.iur.in actionibus.in prin.&.l.videamus.§.penult.

a ¶Procedere.] si res non sit præsens.alias manu militari aufertur possessio:vt.s.eo domum.vt.ff.eod.qui restituere.sed certè idem si sit præsens. Sunt ergo quatuor auxilia contra non restituentem,scilicet manus militaris,quando res est præsens.Item iuramentum in litem: quādo scilicet dolo desiit possidere. Item ad interesse,quādo p culpā. Itē ad verā rei æstimatione.& hæc plenè not. 10 ff.e.q restituere.&.l.seq.

Possessor non restituens quatuor remedijs compellitur.

¶Certum.] CASVS Si fundum meū a nō domino sciens emisti: post restitutionē rei ad fructus teneris nō solū extātes,sed etiā consumptos.bonæ fidei autē possessor ante litē contesta.ad fructus extātes. 20 & hoc in secunda parte post autē litis cōtesta.oēs restituent.& hoc ī tertia.

† Facit ad hanc.l.ca. grauis.cū. gloss.super verbo.fructus.extrà de rest.spo.

b ¶Possessores.] etiā sine titulo.Vel dic secundū H.cū titulo:vt statim patebit.

c ¶Fructus.] scilicet pceptos:vt.s.e. si fundū.&.j.de condi.ex.l. mala 30 fide.Accursius.

d ¶Bonæ fidei.] cū titulo,vel sine titulo.

e ¶Extantes.] cōsumptos verò lucrat nisi in duobus casibus,quos habes.ff. eod. emptor.&.l. sumptus.

f ¶Vniuersos.] quia malæ fidei incipit esse 40 quo ad fructus post litē cōtesta.vt &.s.ti.j. l. i. Et dicas hic distinctionē q habes.ff.e.l.at ex diuerso.in princi.i gl. quæ incipit,etiam perceptorū.

¶Imancipiū. CASVS Mācipiū fur ripuisti mihi : vel abstulisti & vendidisti . an ab 50 emptione vēdicare possim nō oblato ptio qrit. & dicit q sic.Viuianus.

g ¶Soluendi pretij.] vt.s.e.l.mater.&.j.ad velleianū,si sciēs.&.j.de fur. inciuile. &.ff.quæ.ī fraudē credito. l. si debitor. Sed cōtra.s. quod metus causa.l.iii.Solu.vt ibi.

† Non absumitur.

60 ¶Nullo iusto.] CASVS Si rē meā sine titulo possedisti,nec triēnio nec decēnio quæsisti tibi dominiū,an mihi reuerso ab hostib⁹ detur directa vēdicatio, cessante beneficio actionis rescissoriæ,quæritur.Respond.quod sic.

solennitate secuta , condemnatio procedere [a] debet . Petita . vj. Id Octob.CC. Conf.

¶Malæ fidei possessor tenetur de fructibus perceptis & percipiendis:bonæ fidei, de extantibus:sed post litem contestatam de omnibus. h.d.secundum Ia.& Bald.

Idem AA.& CC.Diodotæ.

LEX XXII.

Certū [†] est malæ fidei possessores [b] omnes fructus [c] solere cū ipsa re præstare: Bonę fidei [d] verò,extantes [e] : post litis autem cōtestationem,vniuersos [f]. D.iij. Cal.Nouembr. CC.Conf.

¶Vendicanti rem propriam, necessitas offerre di pretij non incumbit.h.d.Bald . Vel sic: Emptor rei non restituit pretium in vtilitatem vendicantis non conuersum Sali.

Idem AA. & CC.Magnifero.

LEX XXIII.

SI mancipium tuū per vim,vel furtum ablatum , alij ex nulla iusta causa distraxerunt,vēdicā ti tibi dominium,soluendi [g] pretij nulla necessitas irrogetur.x . Calend.Decembr.CC.conf.

¶Sine iusto titulo, vsucapio vel præscriptio non procedit . Vel sic: Rei vendicationi non præscribitur longuo tempore ab eo qui non habet titulum.h.d.Bald.

Idem AA. &.CC. Iuliano.

LEX XXIIII.

NVllo iusto titulo prǽcedēte possidentes ratio [h] iuris quærere dominium prohibet. Idcirco,cùm ēt vsucapio cesset:intentio dominij nunquā [†] absumit. vnde hoc casu postliminio reuerso,citra beneficiū actionis rescissoriæ directa [i] pmanet integra vēdicatio.G.x.Cal.Deceb.CC. Cō.

¶Descriptio incensuum non facit quem domi num.h.d.Bald. Vel sic:Soluens pro alio pensionem publicam,rei dominus nō efficitur. Sali.

Idem AA.&.CC.Eugnomio.

LEX XXV.

SOlennibus pensionibus [k] rei pro alio satisfacientem , non

h ¶Ratio.] vt.j.de præscri.lon.temp.diutina & de vsuca.pro hærede.l.si. 70 & famil.ercis.seruum.&.j.ne de sta.defunc.l.fina.

i ¶Directa.] vt.j.de postli.reuer.ab hostibus.iii.

¶Olennibus.] CASVS Si prædium fiscale possedisti, & in solutione pensionis cessasti,alius autem nomine tuo pluribus annis soluit, quod soluere debuisti, & fisco satisfecit , an videatur sibi quæsitum dominium,quæritur?Respon.quod non.nisi fiscus solenniter pro solutione sibi facta prædium ei vendidisset.Vel pone casum vt in glo.

Casum ponit.

k ¶Solennibus pensionibus.] quidā possidebat fundū de quo nō satisfecit fisco ī pēsione,ali⁹ p eo satisfecit p duos annos,nō acqrit dominiū.

l ¶Interueniente venditione.] scilicet fiscali quæ à procuratore fisci 80 solet fieri debitore cessante.

m ¶Facit] vt.ff.de acquir.re.do.q sque.&.j.de doñ.l.si functiones.&.l.cēsualis.&.j.de act.emp.si pater tu⁹.ii respon . & ar.j.de pig.res obligatas.licet secundū Io.præiudicium generet ei ad quē res pertinet si sciat & patiat longo tēpore. ADDITIO Guil.de cu.& alii docto.dicūt cōtra,quia simplex patientia cū scientia non est causa perdendi dominiū,quod est magni preiudicii:sed in eo quod est modici preiudicii bene noceret.argu.s.tit.i.l.si filius.& per Bar.in.l.eum de in rem verso.ff.de vsur.Pau.de cast.hic.

Ore. CASVS Si fundum ad me pertinentem per.x.annos & dimidiū possedisti,demū cū incœpi vendicare,& lite pendente completū sit decenniū,an tempus quod currit post lit.contest.tibi proficiat quo magis videaris præscriptionem compleuisse,quæritur.R.ñ.quòd non.

n ¶More litis.] i.dicere post litē cōtestatā nō pcedit pscriptio, quāquā lis duret anno vel plus: sed tunc inspicimus in præteritum an sit finita vel non.nam si nō est fi- 10 nita, nō finietur ammodò. Item hoc est verum si fiat lis contra prescribentem,si autem fiat cōtra aliū, non nocet cùm sit ciuilis interruptio:vt ff.de diuersis præscrip.l. intra . secus in naturali: vt.ff.de vsuca.l. naturaliter.Item hoc in præsc. 20 x.vel.xx.annorū loquitur, secus in vsucapiōe triennij,quæ currit etiā pōst,licet nō cū effectu: vt.ff. pro emp.l.j.in fi.& ff.eod.l.si pōst. Et no. ex hac.l.agēti non currere præscriptionē longi temporis:vt & j.de pscr.lōg. tēp.l.nec bona.& s.de in 30 testa.l.contra maiores. &.ff. de mino.l.intra.

Prescriptio an interrūpatur per litis contestationem.

interueniente venditione [l]:solutionis causa minimè dominū facit [m].D.xvj .Cal.Decemb. Nicomediæ,CC.Conf.

¶Litis contestatio præscriptionem longi temporis interrumpit.hoc dicit.Vel sic: Possessio post litem contestatam continuata, nō prodest possidenti ad præscriptionem hoc dicit Bal. & Sali.

idem AA.& CC.Eliodoro.

LEX. XXVI.

MOre litis [n],causam possessoris,nō instruūt ad inducendā longę possessionis præscriptionē,quæ [o] post litē cōtestatam in præteritū æstimatur.D.x. Id.Decemb.CC. Conf.

¶Titulus sine traditione non est causa transferendi dominij.h.d.Bal.

Idem AA.& CC.Philadelpho.

LEX. XXVII.

SEruum [†] emptor non traditū sibi presentē [p] vendicare [q] non potest [r] .G.xij. Cal.Ianuar. Nicomediæ. CC.Conf.

¶Non curamus de iure possessoris,si nō constat de iure petitoris.Hoc dicit.Bal. Vel sic: Actore non probante reus debet absolui, siue possideat iustè,siue iniustè. Salice.

Idem AA.&.CC.Sopatro.

LEX. XXVIII.

REs [†] alienas possidens, licet iustam tenendi causam nullā habeat,non nisi suam intentionem impleti [s] restituere cogitur [t] D.xiij. Cal.Inuar.CC.Conf.

ADDITIO Per hanc.l.docet Bar.in.l.cęsibus in vltima colū . ff. de vsuca . practicā quā dā,hæc scilicet scis quòd articuli producūtur post litis cōtestationem , & testes etiā examinantur,sa 40 cias quòd articulu⁹ tu⁹ cōcludat quòd tu possedisti.x.annis. & vltra ante litem contestatam.Nā si probares possessionē. x.annorū post litē contestatā, nihil probares.Ad hoc no.hæc.l. quæ meli⁹ dicit quā aliqua de mūdo,secūdū eūdē Bar.hic.

Prescriptio longi temporis agenti non currit.

† Concor. gloss.super verbo , signum.prope.si in.c.ij. extrà de cōsue.

50 o ¶Quæ.] scilicet pscriptio.

p ¶Eruum.] Præsentem.i.præsentaliter.

q ¶Vēdicare.] & hæc est ratio quia rei vendicationi intendēs,habere debet dominium.

r ¶Non potest.] vt ff. e.si ager. &.ff. de act. 60 emp.quintus & j. de hære.ven.qui tibi . & de distrae pig . qui prædium. & ff.de acqui. pos. si ex stipulatione & s.de pac. l.traditionib⁹.sed hoc fallit in ecclesia & ciuitate: vt.s.de sacrosanc. eccle.

† Concor. cū hac. l. c. pastoralis . in. fi. cū gl. pe.extrà de causa poss. & proprie. &.c. j. cum gloss.iij.vt lit pen.

† In quibusdam exem. addit vlu.

Dominiū aliquando transfertur sine traditione.

TITVLVS XXXIII.

De vsufructu [†] & habitatiōe & ministerio seruorum.

¶Cautionē quā vsufructuarius præstare debet testator nō potest remittere , & ante eam præstitā vsufructuarius pro vsufruc. vel quasi non potest actionē intentare.h.d.& est lex multum not. Bald

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Posidonio. LEX I.

SI vsufruct⁹ [v] oīm

l.fin.Item aliud est in vltimis voluntatibus:vt.ff.de fur.à titio .

¶Es alienas.] CASVS Si rem alienā interueniēte iusta causa 70 possedit quis, an illam vēdicanti mihi,& non probāti eam esse meā cogatur restituere:quæritur respon quòd non.

s ¶Impleti.] i.probanti se dñm vel quasi: vt. j. de proba.l.siue possidetis.

t ¶Cogitur.] vt.s.de edē.qui accusare.&.ff.de iur.fisci.l.extat decretū.& insti.de iterdi.§.cōmodū &.j.de excep.l.siquidem.&.j.de pba.l.ij.&.j. de li. causa.non ideo.in fi.&.j.de act.& obliga.negantes.&.s.titu proxi. l. cogi .

¶ DE VSVFRVCTV ET HABITATIONE &c. ¶De dominio corporaliū dixit.Sequit de dominio incorpalii.Vel sic:Dictū est .s.de dominio corpaliū rerū:nūc tractare īcedit de dominio īcorporaliū rerū,& premittit de vsufru.& habit.& ministerio ser.quia in eis quędā spalia obti 80 nent(vt ex sequētibus patebit) que in seruitutibus alijs non seruatur. Axo.

¶I Vsufructus] CASVS Mulier p volūtate sua instituit instituto hærede marito vsufr.omniū bonorū & eorū quæ vsu cōsumūt legitimæ reliquit:an à debitorib⁹ hæreditarijs petere pecunia possit nisi prius satisdederit de tāta pecunia restituenda si moriat,vel capite minuatur.resp. nō.ēt si ei testatrix onus satisdā di remisisset.

Vsufrutus quid est.

v ¶Vsufructus] .vsufructus est ius vtēdi fruēdi salua rerum substan-

bonorum testamento vxoris marito relictus est: quāuis cautionē à te ꝓhibuerit exigi, tamen nō aliter à debitoribus solutam [a] pecuniam accipere poteris [b], quā oblata secūdū formā senatuscōsulti [c] cautionē [d]. PP. G. Cal. Octobr. Anulino & Frontone Cons.

Dominus potest proprietatem suam obligare, licet alius habeat vsumfructum. h.d. Bald.

Idem AA. Felici. LEX II.

VErbis [e] testamēti quæ precibus inseruisti, vsumfructum legatū tibi animaduertimꝰ. Quæ res nō impedit proprietatis dominū obligare [f] creditori proprietatem, manente scilicet integro vsufructu tui iuris. PP. vj. Id. Maij, Anto. A. ij. & Geta. ij. Cōs.

Vsusfructus patris non transit ad filiū. hoc primò. Morte proprietarij non finitur vsusfructus fructuarij. hoc secundò. Vel sic: In vsufructu perdendo, attenditur mors vsufructuarij, non proprietarij. h.d. Bald.

Imperator Antoninus A. Antoniano. LEX III.

SI patri tuo vsusfructus legatus est, defuncto eo, nihil ad te pertinet: cùm morte eius cui fuerat legatus, vel alio modo acquisitus, ad proprietatem regredi soleat [g]. Vsufructuario aūt superstite, licet dominus proprietatis rebus humanis eximatur, ius vtendi fruendi non tollitur [h]. PP. iij. Cal. August. Antonino A. iiij. & Balbino Cons.

Ex quacunque causa competat vsusfructus, habet cauere vsufructuarius quòd vtetur, & fructur arbitrio boni viri. h.d. secūdū Iaco. But. Bal. & Sali.

Imp. Alexander A. Verbicio. LEX IIII.

VSufructu constituto consequens est, vt satisdatio boni viri [i] * arbitratu præbeatur ab eo ad quē id cōmodum peruenit, ꝙ [k] nullā læsionē ex vsu proprietati afferat. Nec interest siue ex [l] testamento, siue ex voluntario cōtractu [m] vsusfructus cōstitutꝰ est. PP. G. Idib. Mart. Alexādro A. ij. & Marcello cons.

Vsufructuarius fructus perceptos post tempus vsuifructui adiectum tenetur restituere. h.d. Bal. Vel sic: vsufructus potest relinqui vsque ad tempus: quo finito, fructus posteà percepti debent proprietario restitui. h.d. Sali.

Idem A. Euocato et alijs. LEX V.

SI pater vsumfructū prædiorum in tēpus [n] vestræ pubertatis matri vestræ reliquit: finito vsufructu postquàm vos adoleuistis, posterioris tēporis fructus ꝑceptos [o] ab ea repetere potestis, quos nulla ratione sciens de alieno percepit. PP. Cal. April. Alexandro A. ij. & Marcello Cons.

Maritus vsumfructum in dotem recipiens, proprietatem obligare non potest: idem si proprietatem inæstimatam in dotem recipiat. Si verò rem æstimatam in dotem recipit, obligare eā potest. hoc dicit secundum Bal.

Idem A. Stratonicæ. LEX VI.

INterest [p] vsumfructū solum maritus tuus in dotē accepe-

---

tia. Impropriè quò ad ea quæ vsu consumuntur, sed propriè ad ea quæ vsu non consumuntur: vt Insti. eo. §. constituitur. sicque verbum semel positum propriè et impropriè ponitur: vt. ff. de offi. procon. l. ij.

a Solutam.] scilicet hæredibus.

b Poteris.] scilicet ab hæredibus. et idem de alijs quæ vsu consumūtur.

c Senatusconsulti.] fauore hæreditatis, et nō fauore legis vel testatoris.

d Cautione.] scilicet de tanta pecunia restituenda si moriatur, vel capite minuatur: vt. ff. de vsusfruc. ea. re. quæ vsu consu. l. ij. et. iij. et hęc cautio remitti nō potest sicut nec illa, se vsurum et fruiturum arbitrio boni viri & finito vsufructu restiturū. Sed satisdatio legatorum sic: vt hîc & . j̄. vt ī pos. leg. ij. & l. scire. Et ē ratio, q̄a hęc vltima remissa non præstat occasionem delinquendi vt superiores. Itē illa de vsufructu magis formādi vsusfructus gratia, quàm seruandæ vltimę volūtatis est inuēta. Sed an hæres potest remittere? Quidam quod non: vt. ff. de reg. iur. hæredem. Sed certè illa regula hîc fallit: vt. ff. ad leg. falci. quod de bonis. §. j. & . §. fin. & l. potest. Itē quomodo fit contra voluntatem: vt in authen. de nup. §. disponat. col. iiij. Sed R. videtur dicere quod leges locum nō habeāt, quod nō potest: vt. ff. de leg. j. l. nemo potest. Item an hæc cautio sit de substantia vsusfructus dixi. ff. eod. l. j.

Cautiones quędam remitti possunt, & quędam non.

VErbis.] CASVS. Si mihi in fundo vsumfru. legasti, an Titio proprietatem possis obligare, quæritur. Respōde quod sic.

e Verbis testamenti.] Continebatur ibi vsumfructum tibi lego.

f Obligare]. Item & vendere: vt. ff. de vsufructu. lega. l. fundi Trebatiani. Accursius.

SI patri.] CASVS. An vsufructuariꝰ decedens vsumfr. transmittat ad hæredes, quæritur. Rn̄. quod non, sed morte fructuarij vsusfruc. cum proprietate consolidatur. & hoc in prima. An autem proprietario decedente vsufructuario superstite extinguatur vsusfru. dicitur quod non. & hoc in secunda.

g Regredi soleat.] insti. eo. §. fin. & . ff. sol. ma. l. vsufructu.

h Non tollitur.] fallit hoc secūdum Pla. in vsufructu quem habet pater in rebus obuenientibus filio ex materna linea: quod falsum est: vt. j̄. de bo. ma. l. ij. & . j̄. ad tertul. l. fi. §. fin aūt. Sed fallit cùm pater habet filium emācipatum, ex eo nepotes. nam filio mortuo succedit pater cum nepotibus in virilem portionem vsusfructus. nonꝰ autem totum habet: vt. j̄. de bo. ma. l. pe. §. quod si nepotes. Item fallit cùm habeo solum filium, & ipse moritur, nō relictis liberis, nec fratribus, nec matre. Item fallit hodie per authen. cùm succedit ascendens cum fratribus: vt in aut. de hære. ab intesta. §. si verò cū ascendentibus. colla. ix. ADDITIO. Dic secundum Pau. de Cast. hic quod istę fallentiæ gloss. non sunt bonæ: quia in illis non propter solā mortem proprietarij extinguitur, sed ex eo quòd proprietas venit ad vsumfructuarium: vnde non potest ammodò dici habere vsumfructum formalem, qui cùm sit seruitus non cadit in re propria: cùm illa non possit domino seruire: vt in. l. vti frui. in prin. ff. si vsusfr. pe.

Vsusfructus quem habet pater in aduentitijs filij an finiat morte filij.

VSufructu.] CASVS. In fundo tuo vsumfruct. mihi legasti: an vtifrui possim antequàm satisdē boni viri arbitratu ne proprietatem lędam, quæritur: Dicitur quod nō. & hoc in prima, nec refert quantū ad satisdationē præstandā fuerit vsusfru. legatus, vel inter viuos cōstitutus.

i Boni viri.] idoneis fideiussoribus datis: secundum arbitrium boni viri. hoc tamen fallit in casibus vbi non satisdatur: vt cùm relinquitur fisco: vt. ff. vt leg. vel fideicom. no. ca. l. ij. §. si ad fiscum. Item quod habet pater in bonis filij: vt. j̄. de bo. quæ lib. l. cùm non solùm. §. vbi. & . §. hoc proculdubio. Item in tertio quando vsusfructus purè legatur, sed proprietas ex die & ad diem. Itē multòmagis si relinquitur proprietas quandocūque vsusfructus finietur: quia his casibus verisimiliter quisque re sua vtitur, vt. ff. vsusfruct. quemadmod. ca. l. si vsusfructus mihi. §. illud. & . §. planè. Sed eo casu quādo debet satisdare, quid erit si non potest & velit iurare super eisdem. Dicunt quidam sufficere: vt arg. j̄. de asser. toll. l. j. §. super. Alij dicunt sequestrandum: vt. j̄. de agricultu. & cen. litibus. lib. xj. Tertij dicunt quòd certum quid promittat proprietarius vsufructuario: scilicet nomine vsurarum vsque ad tertiam centesimæ: vt. j̄. de secund. nuptijs. hac edictali. §. his illud. sed non placet, & est speciale in matre. Dic ergo quòd non habet vsumfructum: vt. ff. de vsufru. leg. l. vxori. j. Sed op. instit. de hæred. insti. §. impossibilis. Sed dic illum. §. habere locum vbi naturę vel iuris est impossibilitas, secus si facti tantùm: vt. ff. de ver. obligati. continuus. §. illud. ADDITIO. Dicit Bart. hîc sic posse distingui. aut persona vsufructuarij. est suspecta, & tunc res debet sequestrari secūdū formā. l. postquā. §. imperator. ff. vt. le. no. ca. aut nō est persona suspecta, & tūc committetur iuratoriæ cautioni. arg. l. j. §. super. in fi. §. j̄. de asser. tol.

Vsufructuarius si non pōt satisdare quid erit.

* Arbitrio.

k Quod nulā.] Item de restituendo: vt. ff. vsufru. quemad. caue. l. j. §. habet autem.

l Ex testamento.] quātum ad satisdationē pręstandam. interest tamen quò ad alia quādoque: vt. ff. e. l. vj. in princ. & . ff. quē ad. serui. amit. si partē. §. fi. Item no. duobus modis constitui vsumfructum. Constituitur & tertiò, scilicet super iudicio familiæ. erciscun: vt. ff. familiæ. ercisundæ. & puto. & . ff. e. l. vj. §. j.

m Ex voluntario contractu.] scilicet inter viuos.

SI pater.] CASVS Vsumfructum fundi legauit maritus vxori vsque ad annos pubertatis filij sui impuberis: ipso facto pubere nihillominus vxor sciens vsumfructū percepit: an fructus illius tēporis quod fluxit post pubertatē filius à matre petere possit, quæritur? & dicit quod sic.

n In tempus.] id est vsque ad tempus.

o Perceptos.] Nota perceptos. Est ergo speciale in matre propter maternam pietatem, vt de percipiendis non teneatur secundum quosdam. Sed arg. contrà. j̄. de vsuris. l. si mater. vsuræ enim vicem fructuum obtinent: vt. ff. de vsuris. l. vsuræ. vnde ex iure communi videtur teneri de percipiendis: vt. ff. de rei vendicatione. l. si nauis. §. genera liter.

INterest.] Casus triplices ponit hæc. l. quos vide vt in gl. proxi. Et pro declaratione huius. l. dic secundum Pau. quòd aliquando nec proprietas nec vsusfructus datur in dotem, sed dantur ipsi fructus percipiendi ex tali fundo: nam longa est differentia inter vsumfructum qui consistit iure, & fructus qui sunt corporales res: vt. l. vase. ff. de vsuris. Isto ergo casu cùm dantur fructus percipiendi ex tali fundo quid iuris est? vt. ff. de pac. do. l. si conuenerit. Nam maritus illos fructus non lucratur: sed duntaxat vsum eorum habet. & solu. mat. tenetur restituere pretium eorum: sed quando datur vsusfruct. vel plena proprietas, lucratur fructus propter onera matri. nec valeret pactum factum in contrarium, secundum Pau.

p Interest.] Tres ponit casus: scilicet cùm vsusfructus est datus in dotē. Vel proprietas plena data est inæstimata, vt viro defuncto redderetur. Tertius si æstimata data sit. Est ergo differentia inter primū & secūeū, cū primo iure cōmuni nō possit proprietatē obligare cū nō sit sua: vt. j̄. quæ res pign. ob l. pos. qui filios. Secūdò iure speciali. scilicet propter. l. iuliā fundi datalis: vt institu. qui. alie. li. in princ. secūdū Ir. licet hîc non respondeat eidem secundo casui. Vel dic differentiam notat inter duos primos ex vna parte, & tertium ex altera, vt primis duobus non possit obligare, licet diuersis rationibus. tertiò sic. Alij dicunt quòd hæc lex ponit quinque

casus

rit,an proprietas [a] quidem doti data sit,verum pactũ intercesſit vt moriẽte eo tibi eadẽ posſesſio redderetur: Nã vsufructuarius quidẽ ꝓprietatẽ pignorare nõ potuit [b]. ¶Qui autẽ ꝓprietatem æstimatã in dotẽ accepit,non ideo minus obligare eã potuit:quoniã soluto matrimonio restituenda tibi æstimatio eius [c] fuit.PP.Cal. Agricola & Clementino Conſ.

¶Modica expensa pertinet ad vsufructuariũ magna à proprietario repetitur.h.d.Bal. Vel sic:Modica impensa spectat ad fructuariũ: magna ad proprietarium.Sali. & Pau.de Cast.

Imp.Gordiannus A.Vlpiano militi.

LEX VII.

EVm ad quem vsusfructus [d] pertinet, sartatecta suis sumptibus præstare debere, explorati iuris est. proĩde si quid vltra quã impendi debeat [e] erogatũ potes docere,solenniter reposces [f].PP. Calend.Febr. Ariano & Pappo Conſ.

¶Vsufructuarius vel eius hæres non præscribit proprietatem.h.d.Bal.

Imp.Dioclet.& Maximia.AA.& CC.Ether.

LEX VIII.

NEque fructuariũ ad obtinẽdã proprietatem [g] rerũ quarũ vsumfructũ habet neque successores eius vlla temporis ex ea causa tenẽtes ꝑscriptio [h] munit.

¶Vsufructuarius.vel ille cui relictæ sunt operæ serui alienandi facultatem non habet.hoc dicit Bal.

Idem AA.& CC.Auxanusæ. LEX IX.

VSufructu matri tuæ ꝓdiorũ & mancipiorũ relicto,tã alienatio quã manumisſio interdicta est [i].Sane mancipia quorũ testamento ministerium [k] matri relictum est:cũ in his dominiũ nõ habeat:nec tradendo cuiquã, nec manumittẽdo ad testatoris * hæredẽ pertinentia [l],quicquã facit. D.Cal.Decembr.AA.Conſ.

¶Morte domini non extinguitur locatio vsusfructus.hoc dicit secundũ Bart.& Bal. Sali.dicit quòd hoc summarium violat literam,licet in se sit verum:sed alia est glo.secundum quam sic summatur.Morte conducentis vsumfructũ, finitur vsusfructus.h.d.Sali.

Idem AA.& CC. Pomponio.

LEX X.

SI domina [m] proprietatis vxori tuę vsumfructũ locauit sub certa annua præstatiõe:morte cõductricis,ei quæ locauit,etiã vtẽdi fruendi causa non est denegan a.xiij.Calend. Ianuar. Sirmij. AA.Conſ.

¶Seipsam summat & non indiget summario. h.d.Bald.

Idem AA.& CC.Theodoro.

LEX XI.

HAbitatio morte finit̃ [n]: nec proprietatem,qui habitationem habuit,legando,dominij vẽdicationem excludit [o].

¶Quando tempus certæ ætatis apponitur iuri iam acquisito,in dubio facit tempus,non cõditionem.hoc primò.& vsufructus morte extinguitur.h.d.secundum Bar.Vel sic:Vsusfructus relictus vsque ad tempus certæ ætatis alicuius,non perit morte illius:sed demum cùm tempus euenerit:uel si legatarius morte præuẽtus fuerit.Relictus uerò usque ad tempus conditionis incertæ finitur conditione eueniente: quia non eueniente,uel ad impoßibilitatem eueniendi deducta usufructus intelligitur usque ad uitam legatarij relictus.Sali.

Imp.Iustinianus A.Iuliano præfecto præto.

LEX XII.

AMbiguitatẽ ♁ [p] antiqui iuris decidentes,sancim⁹ quis siue vxori suæ,siue ♁ aliis cuicũque vsumfructũ reliquerit sub certo [q] tẽpore,in quod vel fili⁹ ei⁹,vel qſquã ali⁹ ꝑuenerit:stare vsumfructũ ĩ annos singulos ĩ quos testator statuit,siue ꝑsona de cui⁹ ætate cõpositũ ẽ,ad eãꝑuenerit [r],siue nõ [s].neque eñ advitã hõis respexit,sed ad certa curricula:nisi ipse cui vsusfructus legatus sit,ab hac luce fuerit subtractus.tũc etenim ad posteritatẽ ei⁹ vsumfructũ trãſmitti nõ ẽ penit⁹ posſibile:cũ morte vsumfructũ penitus extingui,

---

casus,quod non potest esse:de quatuor verò satis dici posset.Accur.

a ¶An proprietas.] plena et inæstimata,vel estimata ad hoc vt sciatur sit deterior vel non:vt.j.de iur.do.l.si inter virum.Posſit hîc addi an verò nuda proprietas.

b ¶Potuit.] scilicet iure communi.sed contrà.ff.de vsur.l.fi.& de re.iu.l. fructus.Solu.illæ loquuntur dominio rei.Vel dic quòd vsumfructum potest obligare vt ibi,sed non proprietatem, vt hîc.

c ¶Eius fuit.] Sed quid si datus fuit inæstimatus,sed electionem habeat maritus,vtrum æstimationem an fundum velit restituere?Dicã tũc eum fundum posse obligare:vt.ff. de fundo do. l.erit &. l. quòd si fundus.Aliud ecõtrà si mulier habet electionem:vt j.de fun.do.l.j.& dicta. l. quòd si fundus. Accur.

EVm ad quẽ.] CASVS. Vsumfructum domus mihi legasti modica impendia sustinere debeo in reficiẽdo:nec modica refectione deficiente ligna & talia pereãt:sed si in ea plus impendi, quã ad me pertineat,an à domino proprietatis repetere posſim,quæritur.Dicitur quòd sic.Viuianus.

d ¶Vsusfructus.] refert an gratia fructuũ aut gratia rei:vt.ff. de impen. in re.do.fa.l.iij.

d ¶Vsusfructus.] vt &.ff.eo.l.vsusfructu legato.§.fi.&.l.hactenus.& nisi reficiat potest à domino prohiberi vtifrui: vt.ff. de dan.infec.l. hoc amplius.§.fi.&.l.seq.nisi velit vsumfructum relinquere: vt.ff. e.l. cùm fructuarius.

e ¶Impendi debeat.] idest quàm expendi sit necesse.

f ¶Reposces.] scilicet actione negotiorũ gestorum [a] tu fructuarie cùm ob perpetuam rei vtilitatem impenderis nõ gratia fructuũ,poteris quidem repetere licet nõ in totũ:vt.ff.de impẽ.in re.do.fa.l.iij.§.nos &. ff. de fut.inter omnes.§.j.Vel loquitur in proprietario si gratia rei, vel fructuũ ĩpẽdit:vt.ff.eo. si absẽte.

NEque fructuarium.] CASVS. Si mihi & hæredi meo in fundo vsumfru.legasti.& illum.x.vel.xx.an.percepimus:an spatio longi temporis sit nobis acquisita proprietas,quæritur?Rñ.ꝙ nõ.nec dño proprietatem suam vendicanti .obstabit longi temporis præscriptio.

g ¶Proprietatem.] & hoc qui à suo nomine non posſidet.

h ¶Præscriptio munit.] tùm quia nõ posſidet ciuiliter:tùm quia scit alienã:vt insti.per quas perso.no.ac.§.fructuarius.&.j.de præscrip.xxx.an. malè.& no.quòd dicit ex ea causa:quia secus si interuenisset et dñm nõ admisisset.nã ex tũc.xxx.an præscriberet sicut et fur:vt.j.de anna.excep.l.j.et j.de præscrip.xxx.an.si quis emptionis.§.j.et.ij.

VSufructu.] CASVS. Vsusfru.quorũdam prædiorũ e mancipiorum est matri nostræ legatus:an ea alienare, vel manumittere posſit,quæritur.Dicit̃ quòd nõ.et hoc in prima.Idẽ est si ministeriũ alicuius serui ei legasti:qa eũ nec mãumittere,nec alienare poterit.et hoc in secũda.

i ¶Interdicta est.] generaliter non specialiter,id est per iudicem vt fit illis quibus bonis interdicitur.

k ¶Ministerium.] ministerium eius accipitur serui cuius nullæ sunt in artificio operæ,vt mediastini.

l ¶Pertinentia.] scilicet mancipia.

m ¶SI domina.] Duobus modis pone casum.Primò,domina locat vsumfructum,si moriatur domina locatrix:non extinguitur vsusfructus. vt hîc:&.s.eo.si patri.& secundũ hoc ponitur cõductriciis,d est locatricis.& locauit,id est cõduxit.vel etiam ex alio contractu cõcesſit:vt &.ff.de act.emp. veteres.&.l.idem est secundũ M.et nihil est cõtrà.Alij dicunt quod si moritur fructuaria quæ conduxit,redit quidem ad dominã,& extinguit̃ quantũ ad fructuariam, & cõsolidatur.& sic oĩa propriè ponuntur.et illud etiam superabũdat: vt hîc,& instit.eo.§.finit̃ et.s.eo.si patri.circa medium.et secundũ hoc est cõtrà.j.de iu.do.si socr⁹. et.ff.de pericu.et cõmo. rei ven.qđ.si pendente. aliàs incipit necessariò. §.fi.Sed his legibus fructuaria locauit, vel vendidit.vnde non conductricis vel emptricis morte finitur,sed locantis et vendentis.in hac autem l.domina locauit etiam secundũ vtrunque casum.Item eidem secũdę positioni est cõtrariũ j. locati.viam.Sol.ibi in cõductione proprietatis dicit transire ad hæredẽ: hîc vsusfructus erat locatus secundum Azo.

HAbitatio.] CASVS. Si habitationẽ in domo mihi legasti,et de.esſi:an eã transmittã ad hæredẽ queritur.Dicitur.ꝙ non sed morte finitur.& hoc in prima.nec si proprietatem domus legaui,in quã habitationem habui quo minus eam vendicare posſim dño non præiudicaui.& hoc in secunda.

n ¶Morte finitur.] vt.ff.de vsu.& habita.l.si habitatio.&.ff.de capi. dimi l.penulti.

o ¶Excludit.] argu.j. iu re do.l.res quarũ.

AMbiguitatẽ.] CASVS. Si vxori vsumfru.alicui⁹ fundi legasti vsque ad xij.an filij tui et filius tu⁹ ante.xij.an ætatis decesſit.an in vlterius tẽpus quã vsufru.erat relictus extendatur?Dicit̃ qđ nõ, nec refert siue filius ad eam ætatem peruenit, siue non.an autem si fructuarius ante illud decesserit tẽpus trãſmittet ad hæredẽ,quæritur?Respond. quod non.et hoc in prima.Si autem mihi vsumfruct.legasti quãdiu filius tuus esset in furore, an si resipuerit,finitur vsusfruc.dicitur qđ sic.Si autem in furore decesserit:vsque ad tẽpus vitæ meæ extenditur vsusfruc.quia potuit esse quãdiu viuerẽ nõ peruenit ad suam mentẽ.vnde humanũ est vt in tẽpus vitæ meæ penes me resideret vsusfruc.sicut enim me vel furore finito extinguit̃ vsusfruc.Sed si in furore filius decesſit eũ non extinguit qđ mors sanã mẽtẽ pręcesſit:imò nec sana mens secuta est,cũ iam sit mortuus antequam resiperet.

p ¶Ambiguitatem.] hæc lex ponit duos casus.Primus quando sub certo tempore.Secundus quando sub incerto.

q ¶Sub certo tempore.] id est vsque ad certum tempus,fortè.x.an. si autem ad incertum,distinguitur.j.eo.l.§ sinautem talis,

r ¶Peruenerit.] lego Titio vsumfructũ ꝑ decẽuiũ donec vixerit fili⁹ me⁹.

s ¶Siue non.] vt.j.quando dies leg.cedit.l.ex his.et.ff.ad trebel.seius,saturninus. et.ff.de adimendis legatis libertis quos.§.ab hæredibus.& infrà de fideicommiſ.liber.si fidei commissaria.& infrà de nupt.sancimus.&.ff. quando dies leg.cedit.si cùm præfinitione.&.l.si cùm hæres. Sed con-

---

a Bart.reprobat istã glo.quia cũ hoc faciat ex necesſitate non datur actio nego.gest. l.si communes.ff.de nego.gest.vnde dicit dari actionẽ in factũ per l.prætor.§. his verbis. de bo.autho.iu.posſi.secũdum Pau. Vsufructuarius quare non posſit præscribere.

* Hæreditatem.

Casum ponis dupliciter.

♁ Ambiguitatẽ antiquitatis.

♁ Alicuicunque.

♁ Prospexit.

tra.ff.de ma.testa.si ita scriptum fuerit.Solu.hic ad certu tempus:ibi ex certo tempore siue sub conditione.Vnde hic non perit relictu,licet ille ad ętatem illam non peruenerit cum sit puru.ibi vero perit ius.& eodem modo soluitur aliud contra.ff.de lega.j.l.si cui legetur.§ hoc autem.& aliud vt.j.de ma.testa.l.cum testator.& aliud.ff.de sta.liber.si seruus.

o ¶ Esse relictu.] nec enim aliter &c.vt.ff.de leg.iii.non aliter.probatur autē ex eo quod testator solebat vti vocabulo habitationis pro domo:vt.ff.de leg.i.si seruus plurium.§.fi.& arg.ff.de supel.lega.labeo.secus vbi verba testatoris nullo modo sententiæ conuenirent:vt.ff.de lega.i.l.iiij.

p ¶ Locis.] Alias modis.

a ¶ Si autem talis.] incipit secūdus casus & de eo dicit vsque ad finem.

¶ Apud eum.] vt. et ff.de vsufru lega generali.§.duas.in.fi. Accur.

¶ Humanissimu.] non est hæc bona ratio: quia eadem posset assignari in superiori casu. Sed ideo est hic aliud:qa iste nondum peruenit ad sanam mentem cu est mortuus et ideo extenditur.Item est illa potior ratio: quia superiori casu testator respexit ad certa temporis curricula,hic non. Potest etiam esse ratio, vt enim imminebat onus restituendi ante, ita liceat et lucrum sperare: vt.j. de cadu.tol.§.pro secundo.

¶ Vm antiquitas.] CASVS. Testamentum fecisti.hæredem instituisti,habitationem mihi legati:cum erat dubiu an legatum habitationis esset vsus vel vsufructu. vel nuda proprietas. Item an ille cui habitatio erat relicta posset eā alij locare. Item an legata habitatio ne videatur testator proprietatem legasse. Ad primam respondet Imperator: quod habitatio est ius quoddam per se: neque vsusfru.neque vsus. Item, alij potest eum legatari⁹ locare.nec refert vtru ipse mãeat an alius vt mercedē accipiat. Ad tertiu respo.q habi.legata proprietatē rei legatę vēdicare non possum: nisi testatorē hoc expresse dixisse probauerit,id ē velle dominiu ad lega. pertinere. et hoc in secunda.

d ¶ Habitationis.] id est habitationum.

e ¶ Proprium.] primæ quæstioni respondet tres enim facit.

f ¶ Habitatio.] neque enim vsus neque vsufructus est. Vsus non: quia locare potest: vt hic. vsufructus non: quia hæc non finitur nisi morte: sed vsusfructus multis modis:vt.ff.de vsu et habit.l.si habitat. in fi.j.ref po.et.j.eo. corruptione.

Copleta *Rem* Habitatio differt ab vsu & vsufructu.

iuris indubitati sit. Sin autem[a] talis fuerit incerta conditio, donec in furore filius, vel alius quisquā remanserit, vel in alijs similibus casibus quorum euentus in incerto sit: si quidem resipuerit filius, vel alius pro quo hoc dictum est, vel cōditio extiterit, vsumfructū finiri. Sin autē adhuc is in furore cōstitutus decesserit: tūc quasi in vsufructuarii vitā eo relicto, manere vsumfructū apud eū[b]. Cū enim possibile erat vsque ad omne vitæ tēpus vsufructuarii, non ad suam mētē venire furentē, vel cōditionē impleri: humanissimum[c] est ad viā eorū vsumfructū extēdi. Quēadmodū etenim si decesserit vsufructuarius ante* impletā conditionem, vel furorem finitū, extinguit vsusfructus: ita humanū est extendi eū in vsufructuarii vitā, etsi anteā decesserit furiosus, vel alia cōditio defecerit. D. Cal. August. Cōstantinop. Lāpadio & Oreste VV. CC. Consf.

¶ Siue legetur mihi habitatio, siue vsusfructus habitationis: videtur legatum ius habitandi: & per me possum habitare, & alij locare: non tamen proprietas ad me pertinet, nisi probetur de volūtate testantis. h.d. secundū Ia. but. B. & S.

Idem A. Iuliano prę. præ. LEX XIII.

Cum antiquitas dubitabat vsufructu habitationis[d] legato, & primò qdē cui similis eēt vtrūne vsui, vel vsufructui, an neutri eorū, sed ius pp riū[e] & speciale naturā sortita esset habitatio[f]: postea[g] autē si posset is cui habitatio legata esset eandē* locare, vel dominiū[h] sibi vēdicare: authorū iurgiū decidētes, cōpendioso responso omnē huiusmodi dubitationē resecamus. Et si qdē habitationē qs reliquerit: ad humaniorē declinare sententiā nobis visum est, et dare legatario etiā locationis licentiā[i]. Quid enim distat, siue ipse legatari⁹ maneat, siue alii cedat vt mercedē accipiat[k]

& multò magis si habitationis[l] vsumfructū reliquerit: cū & nimiæ subtilitati satisfactū videatur, et nomine vsusfructus addito. In tātū etenim valere habitationem volumus, vt non antecellat vsum fructū[m]: nec dominiū[n] habitationis speret legatarius, nisi specialiter euidētissimis pbationib⁹ possit ostēdere & dominiū ei⁹ domus sibi esse relictū[o]. Tūc etenim voluntati testatoris per omnia obediendū est. ¶ Quā decisionē locū habere censemus in omnibus * locis[p] quibus habitatio cōstitui potest[q]. D. xviij. Cal. Octo. Lampadio & Oreste VV. CC. Consf.

¶ Appellatio hæredis relatiua ad id quod de sui natura nō est trāsmissibile ad hæredes, in persona primi hæredis finitur. h.d. secundū Bar. Vel sic: Si testator legat proprietatem deducto vsufructu mortuo primo hærede finitur vsusfruc. & consolidatur cum proprietate Sali.

I dē A. Iuliano præ præ. LEX XIIII.

Antiquitas dubitabat, si quis fundum, vel aliā rem quidā testamēto relinqueret, quatenus[r] vsusfructus apud hæredē[s] maneret, si huiusmodi cōstaret legatū. Et* quidē inutile legatū esse existimabāt, qa vsusfructus nūquā[t] ad suā rediret pprietatē. sed sem per apud hæredē remāeret: & forsitā hoc existimabāt, quia & secūdus hæres & deinceps, successores vni⁹ esse videāt[v], nec* possit huiusmodi vsusfruct⁹ secūdū veterē distinctionē solitis[x] modis extingui. Alij aūt huiusmodi legatū nō esse respuendum existimauerunt[y]. ¶ Tales altercationes decidentes sancimus, & huiusmodi legatum firmū esse, & talē vsumfructū[z] vna cū hærede[a] finiri: & illo moriente, vel alijs legitimis modis eum amittēte[b], expirare. Quare enī iste vsusfructus sibi tale vēdicet priuilegium, vt à generali interemptione vsusfructus ipse solus excipiatur[c]? qd ex nulla induci ratiōabi

q ¶ Constitui potest.] constituitur enim vt vsusfructus: vt insti. de vsu & habita. §.pe.

A ¶ Ntiquitas.] CASVS. Olim si testator alicui nudam proprietatem fundi retēto vsufru.pro hærede legasset: dubitatio erat an valeret legatum, quibusdam asserentibus, quibusdam negantibus: cum ideo nunquā esset reuersurus vsusfruct. ad proprietatē, propter hoc quod secundus hæres & deinceps vsque in infinitum cū sint hæredis hæredes, & testatoris haberet hunc vsumfructum. hāc dubitationem decidit Imperator dicēs hoc legatū valere scilicet proprietatis mortuo, scilicet primo hærede, vel capite minuto: quare enim talis vsusfru. tale priuilegium sibi vendicat, vt generali intentione non excipiatur. cū ea quæ generaliter dicuntur: generaliter intelliguntur: ff. de leg.i.l.i. §. generaliter.

r ¶ Quatenus.] id est hoc modo.

s ¶ Hærede.] scilicet legantis.

t ¶ Nūquā ad suā redirēt proprietatē.] Ar. q liber homo nō potest[a] locare operas suas in perpetuum ne inutilis fit libertas. Ir. pro eo in fit.eo. §. ne tamen.&.ff. de li.ho.exhi.l.ii.&.ff. de condi.& demō titu.§.ti. tio.ii.Ioan.& nos contra: quoniā poterit per aliū operari: vt.s. de epi. & cle.l. quisquis. & l.ad similitudinem.&.ff.de vsufruct.leg.l.iii.Item not. quod quædam ad tempus valent quæ in perpetuū non valent: vt.ff. cōmuni diuidunt. in hoc iudicium.§.si conueniat.

v ¶ Videantur.] vt & ff.de verbo.sig.l.hæredis &.l.sciēdum.&.j. de hære.insti.l.fin.&. ff. de peti.hære.l.iii.Fallit tamen in duobus casibus, scilicet in pupillari substitutione, & in operis: vt in il la lege de verbo. signifi. l.sciēdū.&.ff.de vulga.substit.l.qui liberis.§.hæc verba.& in casu hui⁹.legis.

Modis. *Cū quidam.* A et hee vt precedenteat ie. ... *Potest.*

g ¶ Postea.] secunda quæstio.

h ¶ Vel dominium.] tertia questio.

i ¶ Licentia.] et sic est soluta secūda quæstio. Sed cōtra.ff.de vsu et habit. l.cæterū.in princi et.l.sed neque.vbi dicit quod non locat sine se.Solu.ibi dicit in vsuario. nec obstat huic solutioni in eodem titulo. si habitatio. in principio. vbi parificat vsum et habitationem:quia ibi dicitpenè.

k ¶ Accipiat.] vt et in isti.de vsu et habit.§.sed si cui.et ar.de vsu.l.arboribus.§.vsufructuarius.

Seruitus ser uitutis non potest esse.

l ¶ Si habitationis vsumfructuum.] i.per hec verba quorū sensus est l.habitationem.nec enim potest esse seruitus seruitutis: vt.§ .de vsufru.le.l.j.

m ¶ Vsumfructum.] in hoc scilicet locando. Sed in eo quod non finitur nisi morte, antecellit:sed et minor est quandoque cum non nisi in domo constituatur.vsusfructus autem in omni re.

n ¶ Nec dominum.] solutio tertiæ quæstionis, Accur.

x ¶ Solitis modis.] quia morte secundum prædicta.

y ¶ Existimauerunt.] & bene.

z ¶ Vsumfructum.] quia talia sunt subiecta qualia permittunt predicata: quia talis est natura vsusfructus.

a ¶ Cum hærede. Primò nisi cōstet & de secūdo sensisse: & tunc erūt duo vsusfructus, & quilibet solitis finitur modis: vt. ff. de ver. obli. stipulatio ista §.si quis ita.& hic.Itē in eo quod dicit moriente primo finiri, est arg. contrā. ff.de iure immu.l.iiii.sed ibi fuit concessa immunitas sibi & posteris generaliter. Item arg. contrā.j. de leg. in annalibus.& ibi solui.

b ¶ Amittente.] scilicet per capitis diminutionem,

c ¶ Excipiatur.] quod ergo generaliter dicitur, generaliter intelligatur: vt. ff. de leg. præf. l.i. §. generaliter. & ff. de publici. de pretio. & in decre. xix. dist. ca. si romanorum.

Dictum generaliter, generaliter est intelligendum.

Paucissimis.

li sententia manifestissimũ est. Et propter hoc, & vsumfructum finiri, & ad proprietatem suam redire, & vtile esse legatũ sanciẽtes, huiusmodi paucissimis[a] verbis totã eorum ambiguitatem deleuimus. D.xv. Calend. Octobr. Lampadio & Oreste VV.CC. Conf.

Si super seruum fuit usufructus acquisitus: alienatio eius nõ tollit acquisitionẽ iã factã, nec manumissio, nec mors. Bal. Vel sic: Per alienationem partis serui, non extinguitur usufructus seruo concessus. h.d. secundum Barto.

Idem A. eidem. LEX XV.

INter antiquam prudẽtiam dissensio incidit, si per seruũ vsusfructus domino fuerit acquisitus[b], & ex quibusdam casibus * (multi[c] enim casus rebus incidũt mortalium) pars huius serui ad aliũ perueniat: vtrum omnis vsusfructus qui anteà per seruum ad aliquem peruenerit, apud eum remaneat: an totus tollatur, vel ex parte diminuatur, ex parte autem apud eum resideat? Et super huiusmodi dubitatione tres sententiæ vertebantur. Vna, quæ dicebat ex particulati alienatione serui totũ vsumfructum diminui. Alia, intàtùm vsumfructum[d] diminui, inquantum & seruus alienaretur. Tertia, quæ definiebat partẽ quidem serui posse alienari, totũ autẽ vsumfructum apud eum remanere, qui anteà seruũ insolidum habebat. & in nouissima sententia summum authorem iuris scientię Saluium Iulianũ esse inuenimus. ¶ Nobis autem hæc decidentibus placuit, Saluij Iuliani admitti sententiam, & aliorum qui in eadem fuerunt opinione: quibus humanius visum est non interemptionem vsusfructus studiosam esse, sed magis retentionem[e], quatenus etsi[f] pars serui alienetur, tamen neque pars vsusfructus depereat, sed maneat secundum suam naturã integer, atq; incorruptus. Et quemadmodum ab initio fixus est, ita & conseruetur, ex huiusmodi casu nullo deterioratus modo. D.x. Calend. Octob. Lampadio et Oreste VV.CC. Conf.

Hæc est subtilis lex, & materia eius est de apicibus iuris. & breuiter hoc intendit. Vsusfructus non utendo, & personalis actio pro eo, seu pro patientia competens, spatio longi temporis finitur, non minori spatio. Item usufructus non finitur minima capitis diminutione: sed media, quæ ciuitatem adimit, uel maxima, uel morte naturali. Bald.

Idem A. Iuliano præfe. præ. LEX XVI.

COrruptionem[g] vsusfructus multiplicem esse veteribus placuit, vel morte vsufructuarij, vel capitis diminutione[h], vel nõ[i] vtendo, vel alijs quibusdam[k] ‡ nõ ignoratis modis. ¶ Sed de vsufructu quidem hoc indubitatum fuerat: de personali[l] aũt actione quæ super vsufructu nascit̃, siue in stipulationem vsusfructus deductus sit, siue ex testamento relictus, dubitabatur: morte quidem vsufructuarij, & capitis diminutione eã tolli[m] omnibus cõcedentibus: nõ vtẽdo[n] autem, si[o] per annum, vel biennium forsitan eũdem vsumfructum non petierit vsufructuarius, vt † sic personalis actio tollatur, altercantibus[p]. ¶ Sed nos hoc decidentes sancimus, non solùm actionem quæ de vsufructu nascit̃, sed nec ipsum vsumfructũ non vtẽdo[q] cadere[r], nisi tãtũmodò morte vsufructuarij, & ipsius rei interitu, sed vsumfructũ quẽ sibi aliquis acquisiuit, hũc habeat dum viuit intactum: cùm multæ, & innumerabiles causæ rebus incidant * mortalium, per quas homines iugiter * retinere quod habent non possunt[s]. ¶ Et est satis durum * per huiusmodi difficultates amittere, quod semel possessum est: nisi talis exceptio vsufru-

a ¶ Paucissimis.] Not. quòd multa verba paucissima appellat sicut faciunt allegantes qui dicunt. vnum verbum dicam, & multa proferunt. & fa. ad hoc. j. de bonis vacan. l. ij. lib. x.

INter antiquam.] CASVS Olim si testator seruo alterius vsumfruc. legasset, & sic dominus per seruũ acquisiuisset vsumfruc. dubitabatur si dñs partẽ serui alienasset, vtrũ pro parte finiret̃ vsusfruc. vel in totũ, vel ad proprietatẽ rediret: an penes dñm remaneret. circa hanc dubitationem recitantur opiniones: vna erat quia si testator partem serui alienasset, in totũ finiretur vsusfru. Secũda, quòd in parte remaneat. Tertia, quòd siue sic siue apud dñm remaneat integer vsusfruct. & hanc opinionem approbat impe. statuens quòd hoc obseruetur: vt sicut ab initio apud dominũ intelligitur vsusfruc. ita & nunc: & si seruus pro parte fuerit alienatus.

b ¶ Acquisitus.] re. vel saltẽ dies cessit: aliâs secus: vt. ff. quando dies lega. ce. l. si post. §. fi.

c ¶ Multi.] interpositio est. Accursius.

d ¶ Vsumfructum.] distinguẽdũ est vtrũ contẽplatione dñi vel serui.

e ¶ Retentionẽ.] vt j. l. pxi. & ff. de reb. dub. l. quoties in actionibus.

f ¶ Et si pars.] vt hîc, et arg. ff. de ser. l. vt pomũ. §. j. idem etiam si totus alienetur: vt. ff. qui mo. vsusfru. amit. l. si seruo. et l. repeti. §. si quis. & j. e. l. fi. & ar. ff. de dona. causa mor. l. fi. Sed contrà. ff. de vsufruct. l. qui vsumfructum. §. fin. prout est ibi in litera seruo Titij. Solu. ibi contemplatione serui erat relictus: hîc domini. Vel hîc corrigit. Vel ibi est seruus mortuus: hîc alienatus. Si autem habeas ibi vsumfructum serui Titio, non est contrà.

COrruptionẽ.] CASVS. In prima parte huius legis dicitur, quòd olim erant certi modi, per quos finiebatur vsusfruct. morte, vel capitis dimi. vsufructua. vel non vtendo de actione, scilicet personali ex testamento: vel ex stipulatu: si in stipulationẽ deductus esset vsusfruc. per quẽ petebatur vsufruct. certum quasi erat satis, quod morte, vel capi. dimi. vsusfruct. tollebatur: sed dubitabatur, an anno, vel biennio actiones tollerentur, sicut vsusfru. hanc dubitationem decidit imperator statuens quòd vsusfruct. anno vel biennio non vtendo, non finiatur: nec actiones competentes ex prædicto tempore, si fructuarius tacuerit, nec petierit: nisi præscriptio domino vendicanti obijci consueuit: puta. x. inter præsentes. xx. inter absentes. tanto tempore actio perit. & hoc in prima. In secunda dicit, non qualibet capitis dimi. finietur vsusfruct. sed maxima & media: sed non minima. & ponit simile in filiofami.

g ¶ Corruptionem.] id est amissionem.

h ¶ Diminutione.] etiam minima. Accursius.

i ¶ Vel non vtendo.] per annum vel biennium.

k ¶ Quibusdam.] vt rei interitu vel mutatione vel consolidatione: vt instit. eo. §. finitur.

l ¶ De personali.] scilicet ex stipulatu, si per stipulationem fuit promissus: vel ex empto, si fuit venditus: vel ex testamento, si fuit legatus.

m ¶ Eam tolli.] scilicet actionem personalem. Accursius.

n ¶ Non vtendo.] id est non deducendo eam in iudicium, vel etiam non vtendo vsufructu. post traditionem, vel quasi amittit actionem vt statim dices.

o ¶ Si.] id est an.

p ¶ Altercantibus.] Sed certè nõ iustè videtur quæri, vel dubitari de actione personali an tali tẽpore tollatur: nisi cùm in testamẽto est relictus: & quis per biennium nõ petijt: tunc enim potest iustè queri de vsufructu, an tollatur non vtendo: quia statim cõpetit adita hæreditate: vt. ff. quẽadmodum ser. amitt. l. si partem fundi. §. j. Item non potest iustè quęri de actione ex testamẽto quę simul cõpetit. Cùm autẽ per contractum inter viuos in cõuentionem deducitur, aut est traditus, & tunc tollitur actio solutione: vt insti. quibus mo. tollitur oblig. in princip. & sic nõ potest esse quæstio, an debeat tolli tempore, vel non. Aut non est traditus: & tunc non amittitur tempore vsusfructus, cùm non fuerit: vt. ff. de vsufructu leg. l. sempronius. & ff. quibus mo. vsusfruct. amitta. l. j. §. sed ita demum. & §. finali. Sed nec actio personalis potest tunc tolli, nisi. xxx. an. vt infrà. de constitut. pecu. l. ij. & infrà. qui. non obst. long. tempo. præscript. l. neque mutui. Ad hoc respon. quia procedit quæstio vbi etiam inter viuos constituitur: sed non ante traditionẽ, sed post. nam non est verũ quòd per traditionem tollatur actio pro eo competens, cùm in eo non fit traditio: vt. ff. eodem. l. iij. §. dare. & ff. de acquir. re. domi. l. seruus. §. incorporales. Sed in rebus corporalibus illud tenet, quòd solutione eius quod debetur, tollitur omnis obligatio. Nec obstat quòd mihi constitutus per patientiam, & me viuente dicitur mihi deberi: sicq; res mea mihi debetur. quia (vt dixi) cùm non sit ibi vera traditio, non merè efficit̃ meus. quod studiosus lector potest notare: quia pluries dicitur, iste vtitur seruitute debita. Præterea & res mea quandoque mihi debetur, scilicet ratione eius quod meum non est, scilicet restitui: vt. ff. de verb. obli. l. nemo rem. Secundò videtur quòd Iustinianus non respondeat huic quæstioni de personali actione[a], sed dico quòd plenè respondet cùm dicit, nisi talis exceptio vsufructuario &c. Aduerbium enim nisi &c. excipit de eo generali quod dixerat scilicet nec actionem nec vsumfructum non vtendo tolli &c. tunc ergo vsusfructus & actio tollitur. Et sic est mirabile, quòd actio personalis competens pro vsufructu tollitur. x. an. inter præsentes, & inter absentes. xx. vt hîc dicit. Sed an ipso iure? Respondeo non: sed per exceptionem, quia tempus &c. vt. ff. de act. & oblig. l. obligationum ferè. §. placet. sed si capitis diminutione, vel alijs modis, amittitur tunc ipso iure.

q ¶ Non vtendo.] vt olim scilicet per annum vel biennium.

r ¶ Cadere.] nec alio modo.

s ¶ Non possunt.] sic. j. de præscrip. xxx. an. l. fi. & s, l. proxi.

* Multi enim casus incidũt rebus mortalibus &c.

Actio personalis pro vsusfru. cõpetens quãto tempore tollitur.

‡ Ignotis.

† Vsufructuarius, an persona. ac. &c.

* Mortalibus.

* Detinere quod habent explicare nõ possunt.

* Pro huiusmodi difficultatibus &c.

Mea res quãdoque mihi debetur.

a Istã glo. reprobant hîc Pet. Bal. & Pau.

Actio personalis . x. vel. xx. annis aliquando tollitur.

ctuario opponatur, quæ etiã si dominium vendicaret, posset eũ præsentem, vel absentem excludere[a].

¶ Sed neq; per omnem capitis diminutionẽ huiusmodi detrimentum imminere nostris patimur subiectis: (quare enim si filiusfamilias fuerit is, qui vsumfructum habet, fortè ex castrensi peculio, vbi nec patri vsusfructus acquiritur, ei possessum, per emãcipationem eum amittat[b]?) sed secũdum quod definitum est, tunc eum tantummodò desinere, cùm vsufructuarius, vel res pereat, & tantũmodò eum cùm anima[c], vel rei substantia expirare: nisi prædictæ exceptionis vigor reclamauerit: excepta videlicet tali capitis diminutione, quæ vel libertatem, vel ciuitatem Romanã possit adimere. tũc etenim vsusfructus omnimodò ereptus, ad suã reuertatur proprietatem. D. Calend. Octob. Cõstantinop. Lampadio & Oreste VV. CC. Cons.

¶ *Vsusfructus filiofamilias, uel seruo alieno relictus, acquiritur patri & domino: & licet filius, uel seruus moriãtur, uel statum mutent, residet nihilominus penes patrem & dominum. sed patre mortuo, uel mediam seu maximam capitis diminutionem passo, usufructus redit ad filium, à quo habuit originem, & ad quem testator præsumitur habuisse contemplationem. hoc dicit. Bald.*

Idem A. Ioanni præf. præ. LEX XVII.

Ex libris[d] Sabinianis quæstio nobis relata est, per quam dubitabatur, si vsusfructus per seruũ acquisitus, vel per filiũfamilias, capitis diminutione filij magna, vel media, vel morte, vel emãcipatione[e], vel serui quamcunq; alienatione, vel morte, vel manumissione possit adhuc remanere. Et ideo sancimus in huiusmodi casibus, neque si seruus, vel filiusfamilias in præfatos casus inciderit, interrumpi patri, vel domino vsumfructum, qui per eos acquisit' est, sed manere intactũ[f]. Neq; si pater[g] magnam capitis diminutionẽ, vel mediã passus fuerit, vel morte ab hac luce fuerit exẽptus, vsumfructum perire: sed apud filium * remanere, etiam si hæres à patre nõ relinquatur. Vsumfructum enim per eum acquisitũ, apud eum remanere etiam post patris calamitatem oportet: cùm plerunq; verisimile sit testatorem contemplatione[h] magis filij, quàm patris vsumfructũ ei reliquisse. D. xv. Calend. Nouembr. Constantinopo. post consulatum Lãpadij & Orestæ VV. CC.

a ¶ Excludere.] x. annos vel. xx. Sed quid si in re mobili est vsusfructus? an tolleretur actio personalis triennio? Respon. non, cùm vsusfructus rei immobili comparetur: vt. j. de præscrip. long. tempo. l. fina. in fi. & ff. de vsucap. l. iusto. §. non mutat. & j. titu. j. l. sicut.

b ¶ Amittat.] quasi dicat nõ. & sic non tollitur minima capitis diminutione: vt insti. de acquisi. per arrog. in prin. & instit. de vsufructu. §. fi.

c ¶ Anima] i. morte.

10 Ex libris] CASVS. Si filiofami. testator vsumfru. alicuius fundi legasset: si dominus per seruũ, vel pater per filium vsumfruc. acquisisset: dubitatio esset an media, vel maxima capitis diminutione, vel morte, vel emancipa-20 tione filij, vel serui alienatione, vel manumissione finitus esset vsusfr. vel penes patrem & dominum: quibus per seruũ, vel filiũ acquisitus erat, remaneret: hanc dubitationem decidit imperator: quia non obstante calamitate filio vel seruo 30 contingente vsusfruct. apud patrem vel dominũ integer maneat. hoc in prima. Si autem pater vel mediam vel maximã capitis dimi. passus fuerit, vel decessit: an ob hoc penes filiũ remanebit vsusfruct. cui erat acquisitus vsusfruct cùm enim ma-40 gis testatorem filio cõtemplatione filij quàm patris reliquisse, nihilominus manet apud filiũ. & hoc in secunda. & not. quòd de domino rationem non fecit capitis dimi. &c. sed in ea dubitatio non esset &c. Viuia. & hæc lex & superior sunt 50 de quinquaginta decisionib' secundũ Bal. hîc.

d ¶ Ex libris.] quos nõ habemus.

e ¶ Emancipatione.] hoc respicit antecedentẽ legem, corruptionem.

f ¶ Intactum.] Imò videtur amitti: vt. ff. de vsufructu. l. qui vsumfructũ. 60 §. fin. prout est ibi. seruo Titij. Sol. refert contemplatione domini tantùm sit relictus: & tunc non perit. an serui, & tunc domino perit. aut dubium est: & tunc obtinet hæc. l. & eo modo soluitur aliud contrà. ff. de donat. causa mor. l. si filiofamilias. & ff. de vsu & habi. l. plenum. §. si vsus. ar. contrariũ huic solutioni. j. in fi. huius. l. Alij dicunt ꝙ illa. l. qui vsumfructum. corrigitur. aliæ duæ in alijs casibus loquuntur. nam aliter quemcunq; dixeris vsumfructua-70 rium: stare non potest, vt dicunt. prætereà lex illa, plenum. non est contrà: quia hîc tractat de cuius morte finiatur. ibi nondum finitus vsusfructus ad quem porrigatur. Vel potest dici, quòd principium. l. huius dicit, quãdo contemplatione patris: finis verò quando contemplatione filij. Item adhuc est cõtrà. ff. de verbo. obli. l. si stipulatus fuerim. in prin. & ff. de mino. l. iiij. §. sed si legatum sit. & ff. de iniur. l. sed si vnius. §. fi. Solu. ibi loquitur in ijs quæ personæ cohærent filij vel serui. Item adhuc contrà j. de bo. quæ libe. l. cùm oportet. & l. fi. nam nec in aduentitijs, nec in profectitijs, nec in castrensi vel quasi: locum habere potest hæc lex. sed respondeo hîc loqui cùm dubium est cuius contemplatione. vel hoc corrigitur.

80 g ¶ Neque si pater.] quid de dño? Rñ. secus. nam seruus nõ habet, nec ad hæredẽ transit. at filius habet, non vt hæres: sed vt vsufructuarius.

h ¶ Magis contemplatione.] comparatiuè. Et not. arg. ꝙ in dubio contemplatione filij relictum præsumitur: vt arg. j. arbi. tu. l. si defunctus.

¶ DE SERVITVTIBVS, ET AQVA. ¶ *Dixit de seruitutibus personalibus, nunc de seruitutibus rerum: ut & ff. e. l. j. & specialiter ponit de aqua, generaliter de alijs: quia quædam specialia in ea est dicturus: ut. j. l. ij. sic & diuina scriptura, dicite discipulis eius & Petro.*

Vsufructus seruo relict' quãdoque dicitur finiri.

TITVLVS XXXIIII.

De seruitutibus, & aqua.

¶ *Ista est notabilis lex, & habet tres lecturas: & secundum primam lecturã hoc intendit: Seruitus quæ habet causam continuam, acquiritur spatio longi temporis, si præscribens fuerit bonæ fidei. h. d. secundum Bart. Vel sic secundum Sali. Seruitus habens causam cõtinuam, præscribitur longo tempore, ab eo qui poßidet bona fide: quia non ui, non clàm, uel precario. hoc dicit secundum primam lecturam. Vel sic: Libertas contra seruitutem altius non tollendi, longo tempore præscribitur ab eo, qui bona fide fuit in quasi poßeßione libertatis. h. d. secundum secundam lecturã. Vel sic: Patientia eius qui poßidet ui, clàm, uel precario: non sufficit in præscribenda seruitute, etiam ab eo qui poßidet bona fide. hoc dicit secundum tertiam lecturam.*

Imper. Antoninus A. Calphurniæ. LEX I.

Si quas[i] actiões aduersus eũ q ędificiũ cõtra veterẽ formã

i Si quas.] ¶ Pone casum tribus modis. Primò, secundum antiquos, Domus tua debebat seruitutem domui meæ altius nõ tollendi: quæ acquisita erat domui meæ tempore, nunc tu altius exaltas contra seruitutem debitam: agam contra te, vel vti possidetis, vel confessoria: & vineam si bonam fidem habui in præscribendo, nõ autem si vi, vel clam, 10 vel precario sim vsus seruitute. Et secundũ hũc casum dic, quòd hæc seruitus potest quæri tẽpore, cùm habeat perpetuã causam. & incipit ab eo tẽpore, quo vicinus meus fuit aliquando à me prohibitus ædificare. nã ex tunc incipit possidere 20 iure seruitutis: quod est necesse: vt. ff. quemadmodum serui. amit. l. fi. alioquin clam possidere viderer: quod non debet esse: vt hîc dicit. Item quòd dicit lõgi temporis, propriè dicit secundum nos: licet quidam dixerint, cuius temporis con est me-30 moria, per. l. ff. de aqua plu. arcen. l. j. in fine. & l. ij. Item quòd dicit vicem seruitutis constitutæ: scilicet per pactum vel per vltimam voluntatem. & sic consuetudo æquiualet veritati. Item quòd dicit si modo is qui pulsatur. dic id est tu qui pul-40 saris, id est inquietaris ædificatione illius: vel eo agẽte negatoria. Et quòd dicit possidet, id est quasi possidet seruitutem: quia verè non possidentur: vt ff. de àcquiren. rer. domi. l. seruus. §. incorporales. Item hæc verba vi &c. expone. vt. ff. de vi & vi 50 arma. l. vim facit. clam, expone vt. ff. de acquirenda possessio. l. clam. precario, expone vt. ff. de preca. l. j. in princi. Vel dic secundò: domus tua debebat seruitutem domui meæ altius non tollendi, per constitutionem: altius ædificatam habuisti 60 longo tempore contra veterem formam, id est seruitutem. si ago contra te, iudex te absoluet: si modo nec vi, nec clam, nec precario, sic tenuisti. Et quòd dicit vicem seruitutis scilicet amissæ per pactum. vel propriè scilicet acquisitæ, scilicet illi cui domus seruiebat contra meam domum. nam libertas eius, quodammodò dicitur seruitus meæ. Item quòd dicit pulsatur, propriè ponit. Et secundum vtrunque supra dictum casum, quæro an suffi-70 cit si ab aduersario non teneatur precario, vi, vel clam: licet ab alio teneatur? Sed dic à nemine debere habere precario, cùm bonam fidem debeat habere: vt. ff. quemadmodum seruit. amit. l. fina. & de aqua pluuia arcen. l. fina. licet sit argu. contrà. ff vti possi. l. prima. §. fina. & l. ij. Vel dic tertiò: Domus tua debebat seruitutem domui meæ altius non tollendi, tempore mihi quæsitam, vt assero: si tu ædificas, ego agam & vincam te: ita demum si tu contra quem præscripsi, non possidebas domum tuam eo tempore quo præscripsi contra te, vi vel clam vel precario: nam tunc sicut non posses mihi in ea per pactum constituere seruitutem: sic nec per præscriptionem in ea quæram seruitutem. dic ergo si quas &c. Sed quæ sunt actiones, quæ pro seruitu-80 tibus competunt? Respon. confessoria. Item vti possidetis vtile: vt. ff. si ser. ven. l. secunda. in principio. & §. secundo. & de serui. l. penult. Item negatoria quæ datur ecõtrà: sed nõ simul: quia hoc esse nõ posset. ADDITIO. Ioanni Fabro in suo Breuiario placet tertia lectura, qa notabilior, licet doctores primam approbent: quia aptior. Et si videre optas quanto tempore acquiratur seruitus, & à quo tẽpore incipit possideri: & an requiratur & præsumatur bona fides: vide hîc plenè & familiariter per ipsum dominum Ioan. Fabrum in suo Breuiario.

Mar. xvj. Casum ponit tripliciter.

* Permanere.

Seruitutis altius non tollẽdi quãdoque incipiat quis habere possessionem.

Vt luminibus.

a ¶ Vt luminibus.] vt consecutiue ponitur non causatiue. fic. s. de iudi. l. properandum. §. j.
b ¶ More solito.] per libellum: vt. s. de lit. contest. aut. offeratur.
c ¶ Non prohiberis.] vt & ff. de serui. vrba. prædio. l. qui luminibus. & ff. de itine. actuq; priuato. apparet. §. penul.
d ¶ Longi tẽporis.] cuius non extat memoria secundum quosdam: vel decem vel viginti annorum, secundum nos. Accursius.
e ¶ Seruitutis.] cõstitutæ, vel amissę secundũ diuersos casus.
f ¶ Pulsatur.] propriè & impropriè secundum diuersos casus.
g ¶ Nec clam.] & dic ille qui pulsatur opere et facto.

Diuisio.

Si aquam.] Diuiditur in tres partes. In prima, loquitur de seruitute præscripta. In secũda, loquitur de præscriptione interrupta: & ea interrupta ille q̃ fecit expensam contemplatione seruitutis, eam non repetit. Tertiò, ratione reddit huius legis. Secunda ibi, Quòd si ante. Tertia ibi, Cùm in aliena. Bald.

† Et patienter pati. † Per lõgũ tẽpus: vt. s. l. prox. Casus

¶ Casus istius. l. talis est. Per agrum meũ me sciẽte nec prohibẽte aquam per. x. ann. inter præsentes, vel per. xx. inter absentes duxisti: an sit tibi quæsita seruitus, quæritur. Respon. q̃ sic. exemplo rerum immobilium. & hoc in prima. Si autẽ ante impletam præscriptionem prohibui ne duceres: post prohibitionẽ in agro meo opus aliqd vt aquam duceres extruxisti, puta canales vel riuulos. nec fructus quos fecisti, repetes: nec quod extruxisti, ad rem pertinebit.

† Quod.

extruxit, vt luminibus [a] tuis officeret, cõpetere tibi existimas: more [b] solito per iudicẽ exercere nõ prohiberis [c]. Is qui iudex erit, longi temporis [d] consuetudinem vicem seruitutis [e] obtinere sciet: modò si is qui pulsatur [f], nec vi, nec clàm [g], nec precario posśidet. PP. iij. Id. Nouemb. Gentiano & Basso Conss.

¶ *Ista lex est singularis, & est clauis in tota materia. & h. d. Seruitus quæ habet causam continuam, acquiritur longo tempore, nisi fuerit interrupta: nec repetit quis expensas quas fecit in re contemplatione seruitutis. h. d. Bal.*

Idem A. Martiali. LEX II.

Si aquam per possessionẽ Martialis eo sciente [h] †duxisti †: seruitutem exemplo rerum immobilium tempore quæsisti [i]. Quòd si ante id spatium eius vsus tibi interdictus [k] est: frustra sumptus in ea re factos [l] præstari tibi postulas: cùm in aliena possessione operis facti dominiũ quoad †in eadẽ causa manet [m], ad eum pertineat, cuius est possessio [n]. PP. Cal. Iul. Læto & Cereale Conss.

¶ *Prouinciales licet eorum prædia sint tributaria, habent tamẽ dominium: & ideo possunt seruitutem constituere & acquirere. Bald. Vel sic: In prouinciali prædio licet tributario potest seruitus imponi, & onus seruitutis impositæ committatur rem ad quemcumque transeat. Sali.*

h ¶ Sciente.] iure seruitutis non precario, vel clàm, vel vi. Et not. non desyderari titulum in præscribenda seruitute: vt hîc, & ff. si ser. vendi. l. si quis diuturno. & ff. de itine. actuq; priua. l. j. §. si quis autem cùm. & s. §. si ibi fundum. in fine. & j. de long. tempo. præscript. quæ pro liberis. l. j. [a] Item not. q̃ dicit sciente: quia aliud est in præscriptione rerum corporalium vbi nõ exigitur sciẽtia: vt infrà de præscript. long. tempo. l. fina. in fine. & de præscript. xxx. an. l. sicut. & est ratio: quia hîc dominus posśidet, ibi non. nec obst. quod dicitur in eadem. l. de præscript. long. trmpo. eodem obseruando &c. quia idem est quantum ad tempus, non quantum ad scientiam, secundum Azo. Alij vt H. subaudiunt hîc maximè.

a Ratione ponit Dy. in. c. posses. sor. de reg. iur. lib. vj. istã f. quia in prescriptione ista seruitutũ tractatur de modico p̃iudicio iõ non requiritur titulus. b Hanc solutionẽ dicit Bart. hic tenendam.

i ¶ Quæsisti.] Et sic. x. an. inter præsentes. xx. inter absentes: quia sic est in immobilibus: vt. s. de vsucap. transfor. l. prima. Sed contrà. ff. de aqua cotidia. & æsti. l. hoc iure. §. ductus. vbi exigitur tempus cuius non extat memoria. Sol. ibi de aqua ex flumine publico dicit, vel fiscali: hîc priuato. Vel hîc habet perpetuam causam: ibi non. argu. ff. de serui. vrba. prædio. l. foramen. [b] Item quid si aqua non fluxit semper, sed fistulæ semper paratæ fuerunt ad aquam recipiendam? Idem videtur quod in stillicidio, vt videatur habere perpetuam causam. argumen. dictæ. l. foramen. Et dicas hîc quæ seruitutes, & qualiter præscribantur vt no. ff. de seruitu. l. seruitutes. iij. Sed negatoria quanto tempore tollitur? Respon. xxx. ann. secundum quosdam: cùm omne ius tanto tempore tollatur: vt infrà de anna. excep. l. prima. §. primo. Sed si mihi tollitur negatoria: ergo tibi acquiritur seruitus tempore: quod negaui modò in illa quæ non habet perpetuam causam. Sed dices secundum illos non sequitur. nam potest asse quòd seruitus non est quæsita: & tamen non potest ei negari: vt & alibi. ff. de serui. rust. præd. l. per fundum. Alij dicunt quòd etiam elapsis. xxx. annis intenditur negatoria pro præsenti itione, non pro præteritis quæ fuerunt iam sunt. xxx. anni vel plus. nam quot sunt itiones, tot sunt facta, & tot præscriptiones: vt. ff. de verborum obligatio. l. si sic stipulatus sum. nec vna est continua alteri: vt. ff. de seruitu. l. seruitutes. iij. & aliud in possessione rei corporalis quæ potest, & debet esse continua. Sed cùm prohibeam, quòd ammodò non vadat, & quòd interesse reddat pro itionibus à. xxx. annis, citra vno iudicio potest agi: licet plura vt dictum est petantur: arg. ff. pro socio. l. cum duobus. §. si plures. & ff. famil. ercifcund. l. hæredes. §. de pluribus. & si pro quibusdam egi, non repellar exceptione rei iudicatæ agendo posteà pro alijs: sicut si fuisti aliquando absolutus: quia non posśidebas: nunc posśides: vt infrà ad exhiben. l. neque. Prædicta autem procedunt in seruitutibus, quæ non quæruntur longo tempore. aliàs tollitur negatoria eodem longo tempore.

k ¶ Interdictus est] naturali interruptione: vt. ff. de vsucap. l. naturaliter. sicut & retinetur per continuationem vsus: vt. ff. de vsufru. arboribus. §. idem tractat. Item per lit. contest. non per solam denũciationem non enim sola denũciatio vsucapionem interrumpit: vt. s. de rei vend. l. motæ litis. & ff. pro emptore. l. alienan. Vel fortè est speciale, vt sola denunciatio interrumpat, sicut facilius currit præscriptio: quia sine titulo, & sine possessione. nam incorporalia non posśidentur: vt. ff. de acquiren. re. domi. l. seruus. §. incorporales. Et nota. ff. de vsufruct. arboribus. in fine.

Incorporalia non posśidentur.

l ¶ Factos.] post interdictionem cùm videaris velle donare: vt. s. de rei vendi. domum.
m ¶ Manet.] vt. s. tit. ij. l. ij. & dic vt ibi.
n ¶ Possessio.] i. res possessa siue dominium. sic. s. titu. ij. l. quoties.

Imper. Alexander A. Ricanæ. LEX III.

Et in prouinciali prædio cõstitui *aquæductus, vel aliæ seruitutes possunt [o]: si ea præcesserint, quæ seruitutes cõstituunt [p]. Tueri [q] eñ placita *inter cõtrahẽtes debẽt [r]. ¶ Quare nõ ignorabis, si priores possessores [s] aquã duci per prædia phibere iure nõ potuerint, cũ eodẽ onere perferẽdæ seruitutis transire ad emptores eadẽ prædia posse [t]. PP. Cal. Maij, Maximo. ij. & Æliano Conss.

*Seruitus *Quidẽ.

¶ *Ex fundo alieno non potest duci aqua, nisi domino nolente. h. d. secundum Bal. Vel sic: De alieno fõnte non potest aqua duci, sine permißio ne domini. h. d. secundum unam lecturã. Vel sic: Sine permißu eius cui seruitus prius fuit cõcessa, quando hæc secunda concessio priori foret nociua, non potest de eodem fonte aqua duci. h. d. secundum aliam lecturam. Sali.*

Idem A. Cornelio. LEX IIII.

Aquam, quæ in alieno loco oritur, sine voluntate ei[9] ad quem vsus [v] eiusdem aquæ pertinet [x], prætoris edictũ [y] nõ permittit ducere. PP. Idib. August. Maximo. ij. & Æliano Conss.

¶ *In confessoria uenit, ut res in pristinum statum reducatur, & damna sarciantur. h. d. Bal.*

Imperator Philippus A. Luciano militi. LEX V.

Si quid pars *aduersa contra seruitutem ædibus tuis debitam ...

Et in prouincia li.] Casus. An in prædio prouincia li posśit seruitus cõstitui, quæritur? Dicitur q̃ sic, præcedentibus ijs quę ad seruitutem constituendã sunt necessaria, puta p̃ actionem ex stipula. &c. et hoc in prima. Et si post constitutionem seruitutis prædium alienatũ fuerit, transit cum suo onere. & hoc in secunda.

o ¶ Seruitutes possunt.] contra videbatur, quia non sunt domini: vt. j. de vsusca. transfor. l. j. & seruitutes non possunt constitui nisi à dominis: vt insti. de serui. §. ideo autem. sed tamen est contrà, quia sunt quasi domini.

*Diuersa

p ¶ Constituunt] scilicet pactiones & stipulationes: vt. j. subijcit: vt institu. eo. §. fina.
q ¶ Tueri] id est defendi. Vel dic tueri seruitutem.
r ¶ Debent.] vt. s. de transact. non minorem.
s ¶ Possessores.] id est qui tibi vendiderunt.
t ¶ Posse.] & non aliter: vt. ff. de seruitu. rusti. prædi. via. §. si fundus. & de contrahen. emp. l. si aquæductus. & l. alienatio.

Aquam.] Casus. An vicinus aquam quæ in fundo vicini oritur, eo inuito ad irrigandos agros suos ducere posśit: nunquid & tu me inuito cui seruitus aquæducendæ constituta est, à tuo fundo alij ducere aquã concedere posśis, quæritur? Dicitur quòd non. & hîc est casus quem habes. ff. de seruitu. rusti. prædi. l. ex meo. vel sic: Concessi tibi vt duceres aquam: inuito te cui concessi primò, an posśim alij secundò concedere, quæritur. Dicitur quòd non. & hunc casum habes. ff. de aqua cotidia. & æsti. l. lucio. ff. de seruitu. rustic. prædio. l. per aquam. magis placet prima positio: quia concordat cum litera.

v ¶ Ad quem vsus.] i. proprietas ratione dominij.
x ¶ Pertinet.] iure proprietatis, id est sine voluntate domini soli, in quo nascitur: vt. ff. de aqua pluuia arcend. l. in concedendo. & l. sequen. Si autem dominus soli velit alij concedere potest: si non nocet ei cui primò concessit: vt. ff. de aqua cotidiana & æsti. l. lucio. & ff. de seruitu. rustic. prædio. l. ij. §. si aquæductus, quæ sunt contrà. secus si noceat: vt. ff. de serui. rusti. prædi. l. per quem. Item si ille cui primò fuit concessa velit alij concedere, non potest: vt ff. de serui. rustico. prædio. l. ex meo. nisi postquam iam ingressa est fines agri sui: vt. ff. de aqua cotidia. & æsti. l. j. §. illud uleo.

Seruitutem aquæductus habẽs, an posśit eã alij cõcedere.

y ¶ Edictum.] puta vti posśidetis. Item ne eius conditio fiat deterior per alterius factum. nam hoc inuenies ferè in quolibet edicto prætoris: vt argu. ff. de alie. iu. mutan. cau. fact. l. j. Item & actione iniuriarum posses agere. vt. ff. de act. emp. l. qui pendentem.

Si quid.] Casus. Habebam seruitutem in domo tua recipiendi stillicidium: aliquid extruxisti: per quod impediebatur seruitus: an agere posśim contra te vt ad pristinum reducas statum, queritur. Respon. quòd sic. in hac actione venit damni ratio quod passus sum: quia seruitute mea vti non potui.

a ¶ Curabit.] vt.ff.si serui.vendi.l.& si fortè.§.primo.in fine.&.l.si quando.§.fi.Item no.in confessoria venire damnum scilicet quanti eiu sinterest ꝙ non est vsus seruitute: vt hîc,&.ff.si ser.vend.l.loci.§.j.sicut & in rei vendicatione quæ est similiter in rem,habetur ratio damni : vt.ff.de rei vendi.l.non solùm.&.s̃.de rei vendi.l.domum.

¶ Curabit.] te agente confessoria:vt not.j.e.l.altius.

PRræses.] CASVS. Habebas fontem ex quo ducebas aquam ad irrigandos agros tuos.volebam te inuito de eodem fonte aquam ducere ad agros meos: an posſim, quæritur? Dicitur quòd non. ¶ Nota istã legem quæ semper alle.ad hoc ꝙ ordinata charitas incipit à se.facit.c.j.de supp.negli.præla.libro vj. & not. in c.quiescamus. xlij.distin. Paulus.

† Facit ad hãc l.gl. in c.bonæ memoriæ. super verbo, cõunem. in fi. extrà de postu.p̃la.

b ¶ Iuris tui.] quia tu' est, vt subijcit.

c ¶ Consuetudinis.] i.non debetur alij seruitus,etiam per consuetudinem:nã hoc modo posset acquiri cùm habeat perpetuam causam:vt diximus,s̃.eo.l.ij. Vel si nõ haberet,tunc tantùm tẽpus cuius non extet memoria:vt.ff.de aqua coti.& æsti.l.hoc iure.§.aquæ ductus.

d ¶ Proximum.] vnde dicitur. Alpibus ille perit, qui se plus diligit vllum&c.ordinata enim charitas incipit à se.

Charitas ordinata incipit à se.

SI manifestè.] CASVS. Debebas mihi seruitutem aquæ,mihi à te ante confiscationẽ constitutã:quæritur,an directè post cõfiscationem ducere posſim?Respon.quòd sic. & agetur coram procuratore Cęsaris,qui cognoscet inter priuatum & fiscũ. vel sic:concesſi tibi seruitutem aquæducendæ de fonte meo:vis aliter ducere eã, quàm solitus eras, vel contra formã in constitutione seruitutis appositam : an posſis, quæritur? Dicitur quòd non. & hoc prouidebit procurator Cæsaris si ad fiscũ deuoluatur prædiũ. prima positio verior est.

e ¶ Profluentis.] ex prædio fisci.

f ¶ Irrigandi.] volebat procurator fisci innouare,ne haberet seruitutem.

tam iniuriosè extruxit:præses ꝓuinciæ reuocare ad pristinam formã, dãni etiã ratione habita, pro sua grauitate curabit[a]. PP.Calẽ. Feb.Præsente & Albino Conſ.

¶ *Ordinata charitas incipit à seipso. hoc dicit Bal.& Sali.*

Imper.Claudius A.Prisco. LEX VI.

PRæses† prouinciæ vsu aquæ quã ex fonte iuris[b] tui ꝓfluere allegas,contra statutam cõsuetudinis[c] formam carere te non permittet:cùm sit durum,& crudelitati proximum[d], ex tuis prædijs aquæ agmen ortũ, sitientibus agris tuis, ad aliorum vsum vicinorum,iniuria propagari.PP.vij. Calend. Maij, Claudio A. & Paterno Conſ.

¶ *In aquæductu antiqua consuetudo seruanda est.h.d.secundum Bar.& Bal.*

Impp.Dioclet.& Maximian. AA. & CC.Iuliano præfect.præto. LEX VII.

SI manifestè doceri posſit, ius aquæ ex vetere more,atq; obseruatione per certa loca profluẽtis[e] vtilitatẽ certis fundis irrigandi[f] causa exhibere: ꝓcurator[g] noster,ne quid cõtra veterẽ formã, atq; solẽnẽ morẽ innouetur, prouidebit.PP.iiij.Nõn.Maij, Maximo ij.& Aquilino Conſ.

¶ *Contra seruitutem domum non eleuo : sed præter seruitutem posſum usque ad cœlum.h.d. Iaco.But.& Bal. Vel sic:Domus potest altius eleuari,nisi probetur seruitus deberi.Et faciens fenestram in alieno,cogitur proprijs sumptibus rem in pristinum statum restituere.h.d.Sali.*

Idem AA.& CC.Aniceto. LEX VIII.

ALtius quidẽ ædificia tollere,si domus seruitutem non debeat,dominus eius minimè ꝓhibetur[h]. In pariete verò tuo[i] si fenestram Iulianus vi, vel clàm fecisſe cõuincatur:sumptibus[k] suis opus tollere, & integrũ parietem restituere compellitur.D.Cal.Ianuar.Sirmij AA.Conſ.

g ¶ Procurator.] cùm res inter fiscum & priuatum agatur.Et no.argu.ex hac lege,ꝙ si quis habeat molendinum in flumine,ꝙ alius non potest suprà facere aliud molendinum per quod auertatur aqua etiam in suo.Sed contrarium est:vt.ff.de aqua plu.arcen.l.si in meo fundo.&.ff.de dam.infec.l.fluminum.§.fina.&.l.Proculus.& de regu.iur.l.domum. ADDITIO. De hac quæstione & pluribus alijs circa eandem materiam vide plenè per Bart. in repetitione.l.quo minus.ff.de fluminibus & ibi plenisſimè per Ias.de Mayno in quadam repetitione sua.

Molẽdinũ habẽs in flumine, an posſit impedire ne aliud ibidem fiat.

ALtius.] CASVS. Si domus tua domui meæ altius non tollendi seruitutem non debeat:quantùm vis eam eleuare potes. & hoc in prima.Si autem in pariete suo,vi aut clàm fenestrãm feci,immittẽdo tignum in ædes tuas:an sumptibus meis tollere debeam quod feci, cùm seruitutem mihi non debuisti,& parietem reficere? Dicitur quòd sic.qua actione, non aperit. tu dic quòd interdicto quod vi aut clam.¶ Not. ex hac lege quòd omnis domus præsumitur libera à fundamentis vsque ad cœlum nisi probetur seruitus constituta, vel præscripta.¶ Nota secundò, quòd in pariete alterius quis non potest facere fenestram,& per consequens nec immittere tigna,sed in proprio pariete bene posſum facere fenestram.Bal.hîc.

h ¶ Prohibetur.] videtur ergo quòd quodlibet prædium præsumitur liberum nisi probetur contrarium.est enim cuiuslibet solum vsque ad cœlũ: vt hîc,&.ff.de seruitu.l.fina.§.penul.&.ff.quod vi aut clàm.l.fina.§.penul.& l.Proculus.& de reg.iur.l.domum.& de ser.vrb.prædi.l.cum eo. &.l.imperatores.&.l.cuius. &.j.e.l.si in ędibus. &.l.si tibi. Sed cõtrà.ff.de ser.vrb.præd.l.qui luminibus. Sol. ibi erat seruitus,& ideo altius non tollit.

Prædium quodlibet præsumitur liberum.

i ¶ Tuo.] i.tibi seruienti,vel propriè dicas.

k ¶ Sumptibus suis.] hoc per interdictũ quod vi aut clàm:vt.ff.de alie.iudi.mu.causa fac.l.iij.§.secundo. Vel per confessoriam:vt suprà eodem.l.si quid. vel etiam per negatoriã si propriè accipias,tuo.

¶ *Aedificans contra debitam seruitutem, cogitur ædificatum tollere.qui tamen dicit seruitutem sibi deberi,debet illud probare.h.d.Sali.*

Idem AA.& CC.Zosimo. LEX IX.

SI in ædibus[l] vicini tibi debita seruitute,parietẽ altius ædificauit Heraclius:nouũ opus suis sumptibus per præsidem prouinciæ tollere compelletur. Sed si te seruitutẽ habuisſe non probetur, tollendi altius ędificiũ vicino non est interdictum.PP.v. Calen. Iul. Sirmij AA.Conſ.

¶ *Seruitus aquæductus debet(si negetur) probari:ac etiam probata,per non usum congruo tempore potest amitti.h.d.Sali.Vel sic:Qui habet seruitutem constitutam, & tempore non perditam,potest ea uti.aliàs non.hoc dicit secundum Iaco.But.*

Idem AA.& CC.Nymphidio. LEX X.

SI tibi[m] seruitutẽ aquæ ducendę deberi pręses * animaduerterit,nec hac te non vtentẽ spatio temporis amisisſe perspexerit:vti te iterũ iure proprio prouidebit. Nam si hoc minimè probetur : loco proprio facto opere, dominus fundi continere aquam, & facere quo minus ager tuus irrigari posſit,non prohibetur.PP.xj. Calen. Februar.Sirmij.CC.Conſ.

¶ *Inuito domino nõ potest quis ire per agrum eius.hoc dicit.Bal.& Sali.*

Idem AA.& CC.Aureliano. LEX XI.

PEr agrum† quidem alienũ qui seruitutem non debet,ire vel agere vicino minimè licet[n]. Vti autẽ via publica nemo rectè prohibetur[o]. Dat.xj.Cal. Nouembr. Sirmij.CC.Conſ.

¶ *Licet prædia quibus debetur seruitus aquæ, fuerint aucta:non tamen augetur modus aquæ ducendæ à principio limitatus.h.d.secundum Pau.de Cast.& est bona lex.*

Idem AA.& CC.Valeriæ. LEX XII.

NOn[p] modus[q] prędiorũ,sed seruitus aquæ ducendæ terminum facit. PP.iij. Calẽ.Ianua. CC.Conſ.

SI in ædib'.] CASVS. Habebã seruitutem in domo vicini altius non tollendi. contra debitam seruitutem eam vicinus eleuauit: an posſim cõpellere vt sumptibus suis tollat quod extruxit,quæritur? Dicitur quòd sic. & hoc in prima. Si autem nullam seruitutem mihi debuit quin altius quantum voluerit tollat:prohibere nõ potero. & hoc in secunda.

* Prouinciæ.

l ¶ Si in ædibus.] idem dicit quod superior,sed stylum conuertit : imò non omnino idem.

SI tibi.] CASVS. Debebas mihi seruitutem aquæductus : non patiebaris me aquam ducere : ita quòd non vtendo per.x.an.vel per. xx. eam amisi: an vendicare posſim, quæritur? Dicitur quòd sic. Si probem mihi seruitutem deberi : alioquin licuit tibi me prohibuisſe per operis extinctionem quod in agro tuo extruxisti.

† Concor. di.ſ.j.c.omnes leges.

m ¶ Si tibi.] nam si hoc minimè, scilicet deberi seruitutem,vel si probetur quidem ecõtra monstratur quod amisisti. & facit.s̃.eo.l.altius.

PEr agrũ.] CASVS. Si per agrũ vicini tui vię vel actus cõstituta sit seruitus, eã petere potes : alioquin per agrum suum ire vel agere eo inuito tibi nõ licebit:sed via publica prohiberi non poterit.

n ¶ Minime licet.] de iure humano:vt hîc,& insti.de rerum diui.§.ferè. versi.planè.secus de diuino.nam transire per agrum alienũ fas est:vt in decretis dist.j.c.j.Item fallit quod hîc dicitur in casibus:vt.ff.de relig.l.si quis sepulchrum.in prin.&.ff.quemadmodum ser.amit.l.si locus.§.fi.

Agrum per alienũ trãsire an liceat.

o ¶ Prohibetur.] nisi & qui prohibet habet ius obtinendi : vt fit in plaustris obuiantibus:vt.ff.ne quid in loco publi.l.ij.§.j.

NOn modus.] CASVS. Habebam ius aquæducẽdæ per prædium tuũ,ad prædiũ meũ:posteà acquisiui alia prædia:an ad illa prædia aquam te inuito ducere posſim,quæritur?Respondetur quòd non.

p ¶ Non modus.] si post seruitutem constitutam aucta sunt prædia, scilicet constituta ab initio.Accursius.

q ¶ Modus.] i.si multiplicata sunt prædia vel aucta ei cui debetur seruitus:non per hoc crescit seruitus aquæducendæ : sed seruitus id est,seruitutis impositio facit terminum & certitudinem quanta debeat duci:vt.ff.de seruitu.rustico prædio.l.ex meo.&.ff.de aqua cotidia.& æsti.l.j.§.illud.& ad hoc ff.de damno infecto.l.damni.§.si is.

Sicut

SIcut vsumfructum.] CASVS. In vsufructu amittendo certum tempus est constitutum: scilicet decem annorum inter præsentes: viginti inter absentes, & non biennale in immobilibus, vel annale in mobilibus sicut olim: ita & in cæteris seruitutibus amittendis idem obtinet: vt in hoc sit similis causa cuiuslibet seruitutis, differentijs relictis. dio.l.ij.in princip.&.ff.de aqua pluuia arcen.l.j.§. de eo opere. in princip. & versicu. item Sabinus & Cassius opus quod manufactum est &c.&.§.in summa.& secundum hoc non erit contra.s̃.e.l.altius.Io. & Azo dicunt ꝙ hîc fuit constituta seruitus altius non tollendi (& ita ponunt casum) quæ videbatur non valere quasi non interesset: vt.ff.de serui.quoties. & de ser.vrb.prædi.l. si ædes.&.l.nemo. sed tamen valet & interest.

a ¶ Dedimus.] vt.s̃.ti.j.l.corruptionem. sed hic etiã apertius dicit. Acc.

b ¶ Cõtra absentes.] vt &.j̃.de præscri.long.temp.l.fi. &.ff.de vsusca. sequitur.§.fi.& hoc si nõ habent tẽporis interualla. vel si habent, habent tantùm dierum vel horarum. aliàs si maius habent interuallum duplicatur tempus: vt.ff.quẽadmodum serui.amit.l.si sic.quæ est contrà vt habeat scilicet viginti annos semper inter præsentes & absentes, secũdum Io.vt.j̃.l.proxi. Alij dicũt pro.x.dari.xx. & pro.xx. dari.xl. ADDITIO. Nota ex hac gl. iunc.text. ꝙ in seruitutibus personalibus licet habeant causam discontinuam, tamen sufficit longum tempus. & vide hîc quod not.per Dyn. in.l. fluminum.§.denique.de dam.infec. secũdum Bal.

(margin: ♂ spatiũ.)

¶ Seruitutes reales non utendo perduntur spatio longi tẽporis, scilicet annorum.x.inter præsentes.xx.inter absentes: sicut seruitus usufructus, uel usus. hoc dicit. Pau. de Cast.

Imperator Iustinianus A. Ioanni præfecto prætorio. LEX XIII.

SIcut vsumfructũ, qui non vtẽdo per biennium in soli rebus, per annale ♂ autem tẽpus in mobilibus, vel se mouẽtibus diminuebatur, non passi sumus huiusmodi sustinere compendiosum interitum, sed ei decem, vel viginti annorũ dedimus[a] spatium: ita & in cæteris seruitutibus obtinendum esse cẽsemus, vt omnes seruitutes non vtẽdo amittãtur, non biẽnio (quia tantũmodò soli reb⁹ annexę sunt) sed decẽnio cõtra pręsentes, vel viginti spatio annorũ contra absentes[b]: vt sit in omnib⁹ huiusmodi rebus causa similis, differentijs explosis. D. xv. Cal. Nouemb. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestæ VV. CC.

¶ Seruitus prædialis quæ habet usum discontinuum, perditur negligentia temporis duplicati. hoc dicit usque ad.§.cum autem. Bal.

Idẽ A. Ioanni præf. præ. LEX XIIII.

CVm talis quæstio in libris Sabinianis verteretur (quidã enim pactus erat cum vicino suo, vt liceret ei, vel per se, vel[c] ꝑ suos homines per agrũ vicini transitũ facere, iterq; habere vno tantũmodo die per quinquennium, quatenus ei licentia esset in suã syluam inde transire, & arbores excidere, vel facere quicquid necessariũ ei visum fuisset) & quæreretur quãdò huiusmodi seruitus non vtendo amitteretur: & quidam putarent, si in primo vel secundo quinquennio per eam viam itum non esset, eandem seruitutem penitus tolli, quasi per biennium ea non vtẽdo deperdita, singulo die quinquẽnij pro anno numerando: alijs autem aliam[d] sententiam eligentibus, nobis placuit ita causam dirimere, vt quia iam per legem[e] latam à nobis prospectũ est ne seruitutes per biennium non vtẽdo depereant, sed per decẽ vel viginti annorum curricula: & in proposita specie, si per quatuor quinquẽnia nec vno die, vel ipse vel homines eius eadem seruitute vsi sunt, tunc eam penitus amittat viginti annorum desidia[f]. Qui enim in tàm longo prolixoq; spatio suum ius minimè cõsecutus est, sera pœnitentia ad pristinam seruitutem reuerti desyderat.

¶ Si area non potest habere uentum nisi ex una parte, & non potest alibi fieri per dominum prædij: ipso iure prædio uicini seruitus est imposita per legem, ne ædificando uentum impediat. h.d. secundum Bal. uel sic: Iuxta aream ubi fructus aridi triturantur, non licet uicino taliter ædificare quòd uentum uenientem ualeat impedire. h.d. Sali.

¶ Cùm autẽ apertissimi iuris est, fructus aridos conculcatione quę in area fit, suam naturam & vtilitatem ostendere: aliquis vicinum suum vetabat ita ædificium extollere iuxta aream suam, vt ventus excluderetur, & paleæ ex huiusmodi obstaculo secerni à frugib⁹ non possent, quasi vetito vento suam vim per omnem locũ inferre ex huiusmodi ędificatione, cùm secundum situm regionis, & auxilium venti aream accedit. ¶ Sancimus itaq; nemini licere sic ędificare, vel alio modo versari, vt idoneum ventũ & sufficiẽtẽ ad præfatum opus infringat, & inutilem domino aream & fructuũ inutilitatem faciat[g]. D. xj. Cal. Nouem. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestæ VV. CC.

c ¶ Vel.] pro &.

d ¶ Aliam.] Quam nõ habemus.

e ¶ Legem latam.] vt.s̃.l.proxi.

f ¶ Desidia.] Imò videtur in octo quinquennia differri: vt.ff. quẽadmo. seruit. amit.l.si sic. Quidam dicunt speciale hîc in aquæductu. Alij quòd hæc corrigit illam Io. dicit duplicationẽ fieri de x. non de.xx.an.& sic illam intellige secundum istam. Item cõtrà.ff.quib. mo.vsusfru. amit.l.j.§.fi. vbi vsusfructus relictus tempore alternato, licet pro vno anno amittatur, non tamen amittitur pro alio. So. ibi amisit capitis diminutione: hîc nõ vtẽdo. Vel verius ibi in seruitute personali quæ potest ex tẽpore incipere, & in tempus finiri, & sic sunt plures: sicq; pro vno tempore amitti pro alio retineri potest: hîc autem vna continua est: vt.ff.de serui.l.seruitutes.ij.

(margin: Vsusfruct⁹ alternato tẽpore relictus, si perditur pro vno anno, nõ perditur pro alio.)

CVm talis] CASVS. Si quolibet quinquẽnio vna die per agrum tuum in syluam meam eundi mihi ius cõstituisti, & duob⁹ quinquẽnijs cessauero, an mihi præiudicabo, quo magis seruitutem mihi constitutam videar amisisse, quæritur? Dicitur ꝙ nõ. sed si per quatuor quinquennia cessauero: mihi præiudicabo. & hoc in prima. Si iuxta aream meam in qua beneficio venti paleam à granis separare cõsueui, opus extruere voluisti: an prohibere possim, quæritur? Dicitur quòd sic.

g ¶ Faciat.] speciale in area secundum Hu. fauore fructuum, vbi licet nõ sit constituta seruitus, tamen à lege videatur imposita. sic.ff.de seruit.rusti.præ-

TITVLVS XXXV.
De lege Aquilia.

¶ Damnum datum in syluam per ignis immissionem, uel incisionem, debet resarciri, proposita actione legis Aquiliæ. hoc dicit. Bal.

Imperator Alexãder A. Glyconidi. LEX I.

DAmnũ per iniuriã[h] datũ, immissa in syluã igne, vel excisa[i] ea, si ꝓbare potes[k], actiõe legis Aquiliæ vtere[l]. PP. vij. Id. Nouẽ. Alexandro A. ij. & Marcello Cons.

¶ Damnũ datum in demolitione, uel cõcrematione domus, uel in destructione aquæductus, uenit in actione legis Aquiliæ. h.d. Bal. & Sali.

Imper. Gordianus A. Mutiano. LEX II.

SI legis Aquiliæ actione expertus es aduersus eũ, quẽ domũ tuã deposuisse[m], vel incẽdio concremasse, dãnoq; te afflixisse ꝓponis: vt id dãnũ sarciatur, cõpetẽtis

¶ DE LEGE Aquilia. ¶ In actionibus superioribus dixit dãna uenire: ut.s̃.de rei uen.l. domum. & s̃.titul.j.l. si quid. Audi nunc generaliter de dãno & de ipsa actione damni dati.

(margin: Continuatio.)

DAmnũ.] CASVS. In sylua mea cedua damnũ dedisti ꝙ eam incendisti: vel excidisti: qua actione mihi tenearis, quæritur? Dicitur ꝙ act.l.Aquil. si probaueris te mihi dãnũ dedisse.

h ¶ Per iniuriam.] id est, non iure siue per culpam, vt.ff.eod.l.sed & si quẽcunq;.§.iniuriam.

i ¶ Excisa.] Nec maturam, nec ceduã: alioquin furti & arborum furtim cæsarũ tenetur: vt.ff.e.l.si seruus seruũ.§. si oliuã. versi.octauenus. Sed hoc fallit in duob⁹ casib⁹ vbi rũpit, vel incendit, & tñ non tenetur: vt.ff.eo.l.si qs fumo.§.j. &.l.qui occiderit.§.pen. in fi. sed in illis non fuit culpa.

k ¶ Probare potes.] nisi in casu: vt.ff.eod.l.si quis fumo.

l ¶ Vtere.] vt.ff.eo.l.si seruus seruũ.§.iij. in fi.§.

SI legis.] CASVS. Si in domo mea mihi damnũ dedisti eã incẽdendo, vel deponẽdo: an act.l.Aquil. te conuenire possim? Dicitur ꝙ sic. & si ab agro meo opere facto seu distracto aquam alio deriuasti: an tenearis. Dicitur ꝙ sic: vt quicquid actũ sit in antiquum statũ reducatur, et vt damnũ mihi resarciatur, ꝓuidebit iudex. qua tamẽ actione tenearis hîc non aperit. tu dic interdicto quod vi aut clàm. & hoc in secũda. Nota ex hac.l. ibi, vt id damnũ sarciatur. ꝙ hoc venit iure actionis. & hoc debet in libello peti ꝙ cõdẽnetur ad emẽdationẽ damni. & ad hoc est aduersarius obligatus. sed si diceret se velle reponere rem in pristinũ statum, vt non cõdemnetur ad extimationẽ totius domus: deberet audiri. & sic illud est potius in solutiõe, quàm in obligatione: sicut in actione noxali vbi emendatio dãni est in obligatione, & datio pro noxa est in solutione. & intelligẽ istũ tex. & cessant ambages de quibus hîc per gl. & Cy. secũdũ Pau. de Ca.

m ¶ Deposuisse.] Nisi fecisset causa arcendi incendij iusto metu ductus: vt.ff.eo.l.si quis fumo.§.j. secus si non iusto metu: vt hîc, &.ff. quod vi aut clã.l.si alius.§.est & alia.

a ¶ Statum.] scilicet actione quod vi aut clam.

b ¶ Impetrabis.] non actione ista quæ damnum datum prosequitur: sed interdicto quod vi aut clam: vt.ff.quod vi aut clam.l.j.in prin.sed & ista actio vtilis poterit quandoque locum habere: vt.ff.eo.l.si seruus seruum.§.si quis aquæductum.& facit ad principium.s.l.proxi. Accursius.

iudicis authoritate consequeris. ¶ Quinetiã si aqua per iniuriã alio deriuata sit: vt in priorẽ statũ[a] restituatur, eiusdẽ iudicis cura impetrabis[b]. PP. viij. Id. Nouem. Gordiano A.& Auiola Cons.

¶ Occidens ancillam alienam tenetur ciuiliter actione legis Aquiliæ, & criminaliter.l.Corn. de sicarijs.& una per alteram non tollitur. ad hoc allegatur. Vel sic: Si ex eodem facto oritur ciuilis & criminalis actio: una non impeditur per executionem alterius. hoc dicit. Bal.

Idem A. Dolenti. LEX III.

EX morte * ancillã quã cæsam cõquestus es, tam legis Aquiliæ dãni sarciẽdi gratia actionem, quàm criminalẽ[c] accusationẽ aduersus obnoxium competere tibi posse non ambigitur. PP. v. Calẽ. April. Gordiano A. ij. & Pompeiano Cons.

¶ Actio legis Aquiliæ est pœnalis, id est in duplum, contra negantem. h.d. secundum Bal.

Impp. Dioclet.& Maximian. AA. & CC. Zoilo. LEX IIII.

COntra negãtẽ, ex lege Aquilia, si damnum per iniuriam dedisse probetur[d], dupli procedit[e] cõdemnatio. D. xv. Calend. Maij, Heracliæ AA. Cons.

¶ Vbi est damnum datum de non corpore in corpus, habet locum utilis actio legis Aquiliæ. hoc dicit. Bald. & contra inficiantem ad duplum. Salice.

Idem AA.& CC. Claudio. LEX V.

DE pecoribus tuis quę per iniuriam inclusa, fame[f] necata sunt vel interfecta, legis Aquiliæ[g] actione in duplũ agere potes. D. xv. Cal. Nouemb. AA. Cons.

¶ Faciens depasci pratum meum, tenetur mihi actione legis Aquiliæ. h.d. secundum Bal.

Idem AA.& CC. Plenio. LEX VI.

DE ijs quæ per iniuriam depasta contendis, ex sententia[h] legis Aquiliæ[i] agere[k] minimè prohiberis.

EX morte] CASVS. Si ancillam meam nõ iure occidisti: an ciuiliter act.l. Aquil. mihi tenearis vt damnũ mihi resarciatur: & nihilominus act.l.cor.de sica. te cõuenire possim, quæritur. Respon. quòd sic.

c ¶ Criminalem.] si dolo hoc factum est: vt hîc, &.ff.eo.l.inde Neratius.§.si dolo.&.ff.de pręscript.verb.l.qui seruandarum.§.j. & de iniur. prætor.in prin.&.j.quãdo ciuil.acti.crimi. præiudi.l.j.& instit.eo.§.liberum.aliâs non[a]: vt.ff.ad legem Corne.de sica.l.in lege. licet Aquilia posset agi etiam pro leuissima culpa: vt.ff.e.l.in lege.ij. Item hoc intellige nõ simul: vt.ff.vi bonorum rap.l.ij.§.j.& de publi. iudic.l.interdum. Sed quid si fuit cõuentus ciuiliter Aquilia & absolutus? Respon. P. posteà cum non posse conueniri criminaliter de sicarijs.argu.pro eo.j.ne tu. vel cura.vecti. condu.l.j.&.j.de crimine stelliona.l.j. Sed nos cõtrà, nam tantùm debet facere in hoc casu absolutio quantùm condemnatio & solu.argu.ff. de excep.rei iud.l.si quis cùm totum.§.planè.licet sit argu.cõtrà.ff. de liber. ho. exhiben.l.ij.§.penul. sed illud est propter præsentem detentationem hominis, vt ibi dicitur. Sicut ergo solutione facta non obstaret exceptio: vt infrà quando ciui.acti.cri.præiudi.l.j.ita nec absolutione facta: nisi in quibusdam criminibus quæ omnino tolluntur, si antequam reus de crimine conueniatur satisfecerit, vt in dictis casibus.&.ff.ad legem Iul.de adulte.l.si adulterium.§.idem imperatores.&.§.idem pollioni.&.ff.de re milit. milites.ij.in fine. &.j.ad legem Cornel. de falsis.l.si falsos. Item si damnetur in ciuili ex delicto priuato: nihilominus potest damnari & in criminali etiam ab eodem iudice cùm tanquam alius condemnet, vt ex prædictis rationibus colligi potest.& hoc tàm in priuato quàm in publico crimine: licet dixerit P.contra in priuato & illum titu.j.quando ciui.act.&c.intelligit quando pro publico crimine competit actio ciuilis & criminalis accusatio. secus si pro priuato secundum eum. Sed contra nos est valde ad primam opinionem nõ ad proximam quod legitur.j.de fi.instr.l.fi.quia ibi de falso primò habita fuit quæstio ciuiliter.& si velit accusare criminaliter, non potest nisi ante definitiuam sententiam, quæ non est in appellatione suspensa: sed fortè responderi potest non posse vt rescindatur sententia: sed potest vt imponatur criminalis pœna secundum Azo.

* Ancillæ.

a Dic scilicet.l. cornelia. bene tamen potest accusari de culpa criminaliter non ex.l.cornelia: sed ex titulo de extraordinarijs criminibus ad pœnã pecuniariam: vel aliam arbitrio iudicis imponẽdã: vt.l. respiciẽdum.§. delinquunt ff.de pœnis secundũ.P.

COntra.] CASVS. Si in seruo Titij non iure damnum dedisti, & conuentus act.l. Aquil. confessus fueris te damnum dedisse, condemnaberis in simplum: si negasti, & te damnum dedisse Titius probauerit, in duplum teneberis.

d ¶ Probetur.] per testes, vel per instrumenta vel alijs probationibus: nõ per sacramenti delationem: vt.ff.de iureiurand.l.eum qui.in principio. Item fallit in minore qui habetur pro confesso si petat restitui: vt.ff.de mino.l.si ex causa.§.nunc videndum. Et sic not. hîc ex mendacio quem puniri: vt hîc, & infrà de non numerata pecunia authenti. contrà qui propriam. &.ff.eodem.l.inde Neratius.§.hæc actio. Sed quid duplatur? dic quod erat simplandum. simplandum autem erat omne interesse: vt instit.eo.§.his autem verbis.&.ff.eodem.ait lex.in fine. ergo hoc totum duplandum: vt.ff.quod metus causa.l.si cùm ex.§.quadruplabitur. &.ff.de serui.cor.l.in hoc iudicium. & instit.de act.§.omnes autem. Sed aliud in actione furti. vbi tantùm verum rei pretium duplatur: vt.ff.de furt.l.in furti actione. Item quod dico de duplatione habet locum siue directa siue vtili Aquilia, siue in factum agatur: vt infrà.l.proxi. Accur.

Actione legis aquiliæ cõuentus si de mendacio cõuincitur in duplum punitur.

e ¶ Procedit.] ad idem insti.de pœna teme.litigan.circa prin.

DE pecoribus.] CASVS. Pecora mea inclusisti: qua actione te conueniam & in quantùm, quæritur? Dicitur quòd act.l.Aquil.& ad duplum post negationem de mendacio.

f ¶ Famæ.] scilicet actione directa.

g ¶ Legis Aquiliæ.] vtili: vt insti.eo.§.cæterùm. quando necatur fame. Sed certè imò videtur quod in factum locum habeat: vt.ff.eodem.l.item si obstetrix.§.si quis. &.l.quẽadmodum.§. magistratus. Sed dic & hanc & illam dari, cùm ambę sint ex æquitate. Et plenè dic: aut damnum datur à corpore in corpus & tunc directa: vt institu.eod.§. cæterùm. aut de corpore in non corpus: vt si annulum fecisti in marc cadere: & tunc vtilis & in factum: vt.ff.eodem.l. si seruus seruũ.§.si quis de manu.& de præscrip. verb.l. qui seruãdarum. in principio. aut de non corpore in corpus: vt si fecisti seruum meũ descendere, vel ascendere in puteum, vel in arborem: vt institu. eo.§.cæterùm. aut de non corpore in non corpus: vt si seruum ligatum soluisti & fugit: & tunc in factum: vt instit.eo.in fin. Et not. quòd vbicunque locum habet vtilis, & in factum. sed non conuertitur: vt ff. eodem.l. quemadmodum.§.magistratus. Itẽ not. quòd hæc lex habet tria capita. Primò tenetur de occisione tãtùm, scilicet serui & pecudis. In secundo nihil. In tertio de omni alio damno: vt instit.eo.in princip.& §.caput.&.§.capite. In primo habetur ratio in anno retro. In tertio intra.xxx.dies. vt.ff. eod.l. ij. &.l. si seruus seruum. §.huius legis.

Dãnũ dat multipliciter.

Lex aquilia habet tria capita.

TITVLVS XXXVI.

Familiæ erciscundæ.

¶ Diuisio particularis non impedit agi iudicio familiæ erciscũdæ pro uniuersali diuisione. Bal. Vel sic: Si quid hæreditatis non est diuisum, agitur iudicio familiæ erciscũdæ ut diuidatur. Bar.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Martiano. LEX I.

SI non omnẽ paternam hæreditatẽ ex consensu[l] diuisisti, nec super[m] ea re sententia dicta, vel trãsactio subsecuta est: iudicio familiæ[n] erciscundæ experiri potes. PP. viij. Calend. Octob. Laterano & Rufino Cons.

¶ Filius post mortem patris dotem uxoris uiuentis uel defunctæ percipit iudicio familiæ erciscundæ. Bald. Vel sic: In diuisione hæreditatis paternæ, filius uxoratus debet habere dotẽ præcipuam. hoc dicit. Nec eam posteà communicat licet uxor decedat. hoc dicit. Sali.

Imperator Antoninus A. Vitiano. LEX II.

VXor tua si mortuo prẽ tuo

g ¶ Aquiliæ.] id est actione vtili.

DE ijs.] CASVS. Si ad pascendas glandes in agrum meum porcos tuos immisisti: qua act. mihi tenearis, quæritur? Respon. quòd act.l. Aquil. ex sententia, quasi dicat, non ex verbis.

h ¶ Ex sententia.] non autem Aquilia directa: quia ad eum vsum cõsumptæ sunt ad quem erant: vt.ff.eo.l.qui occidit.§.si quis alienum.

i ¶ Legis Aquiliæ.] contrà.ff.ad legem Aquiliam.l.si boues. vbi datur actio in factum.

k ¶ Agere.] actione vtili. de pastu pecoris, quæ habet locum quando in tuo, meo pecore immisso tuam glandem depasco. secus si in meo cecidisset: quia tunc in factum: vt.ff.de præscrip.verb.l.qui seruandarum.§.fin.& vtilis Aquiliæ vt hîc.

¶ FAMILIAE ERCISCVNDAE. ¶ *Dixit de petitorijs. sequitur de diuisorijs. nam nisi liceret diuidere: segnius expedirentur singula: ut.j. quando & qui. quarta pars.l.ij.lib.x.*

SI non omnem.] CASVS. Si cohæredes hæreditatem paternam consensu diuiserunt, ex vtraque parte interueniente & aliquas res reliquerint indiuisas: an pro his diuidendis famil.erciscun.iudicio agere posit, quæritur? Dicitur quòd sic. nisi super his lata fuisset sententia: vel transactio interuenisset.

l ¶ Ex consensu.] quia remansit vnus ager ad diuidendum: & tunc non erit contrà.ff.eo.titu.familiæ erciscundæ.l.si filia.§ familiæ.

m ¶ Super ea re.] quam nunc petis diuidi.

n ¶ Familiæ erciscundæ.] cùm iam pro quibusdam erat actum familiæ erciscundæ non videtur plus agi debere: vt.ff.eo.l.si filia.§.familiæ erciscundæ. quæ est contrà. Solu. hîc agitur nunc familiæ erciscundæ. ibi communi diui. nomine hæreditatis diuidendæ. Vel dic agi secundo ex causa. Vel dic quod primò fuerat actum communi diuidundo. Vel dic quòd extra iudicium fuit facta prima diuisio.

VXor.] CASVS. Si testamẽtũ fecisti & duos hæredes instituisti vel plures: non curo: an in fami.ercisc.iudicio veniat dos qua nomine vnius filij recepisti, quæritur? R̃n. quod sic. s. recipienda: sed non diuidẽda: vt.ff.e.l.si filia.& hoc amplius siue adhuc cõstãte matrimonio siue nõ, vxor decesit.

Ei. scilicet

cui dotem numerauerat, cùm hæres ei[a] extiteris[b], adhuc in matrimonio tuo fuerit: familiæ erciſcũdæ †actionem ad exequendam[c] dotem ſecũdum iuris pridem placitum, aduerſus cohæredes tuos nactus es: eamq́ue retines[d] etiã ſi poſteà dum tibi nupta eſt, deceſſerit. PP. ij. Idus Februar. *.

Poſt aditam hæreditatẽ rebus expilatis à cohærede, debet agi familiæ erciſcundæ, non crimine expilatæ hæreditatis. Bal. & Sali.

Idem A. Rufo. LEX III.

ADuerſus cohæredes tuos diuidendæ hęreditatis iudicio ſecundum iuris formam experiri potes: & iudex datas, ſi quid à cohærede etiam tuæ portionis ex hæreditate ſublatum[e] fuerit probatum[f], factis adiudicationibus ſecundum iuris formam eum tibi condẽnabit. Expilatæ enim hæreditatis crimen fruſtra[g] cohæredi intenditur: cum iudicio familiæ erciſcũdæ indemnitati eius proſpiciatur.

Caſtrenſia non ueniunt in diuiſione cum fratribus, ſed donata in peculium ueniũt in diuiſione. hoc dicit. & eſt ualde ſingularis. Vel ſic: Ex qualitate rei & perſonæ præſumitur aliquid eſſe donatum in caſtrenſi, uel in ſimplici peculio. Bald.

Imperator Alexander A. Antonio. L. IIII.

SI filiusfamiliâs fuiſti, & res mobiles[h], vel ſe mouentes[i] quæ caſtrẽſis peculij eſſe poſſunt, donatæ tibi à patre ſunt: eas quoque in cętero peculio caſtrenſi nõ communes cum fratribus tuis habes[k]. ¶Prædia autem licet eunti tibi ĩ caſtra filio pater donauerit, peculij tamen caſtrenſis nõ ſunt[l]. Diuerſo iure ea prædia habentur, quæ ex occaſione[m] militiæ filijsfamiliâs obueniunt. hæc enim caſtrenſi peculio cedunt.

A diſpoſitione odioſa facilè receditur per diſpoſitionem fauorabilem. Bald. Vel ſic: Vltima uoluntas poteſt mutari tacitè & expreſſè. hoc dicit. ſecundum Barto. Vel ſic: Vltima uoluntas præualet etiam ſine ſcriptura. h. d. Sali.

Idem A. Statiliæ. LXEX V.

IN ipſius mariti tui fuit poteſtate mutare[n], quod ĩ ſeruos ſuos iratus teſtamẽto cauerat[o], vt vnus quidem in perpetuis vinculis moraretur, alter verò exportandus væmumdaretur. Proinde ſi offenſam iſtam clementia[p] flexit (quod licet ſcriptura non probetur, alijs tamẽ rationibus[q] doceri nihil impedit: præſertim cùm poſteriora eorũ talia merita deprehẽdũtur: vt ira domini potuerit mitigari) nouiſsimam eius voluntatẽ arbiter familiæ erciſcũdæ ſequetur[r].

Quod eſt ipſo iure diuiſum per legem, non poteſt miniſterio iudicis diuidi. hoc dicit. Bald. Vel ſic: Nomina debitorum per hominis iudicium non ueniunt diuidenda, cùm ſint ipſo iure diuiſa. h. d. Sali. & Pau. de Caſt.

Imperator Gordianus A. Pomponio militi. LEX VI.

EA quæ in noĩb[9][s] ſunt, nõ recipiũt diuiſionẽ[t]: cũ ipſo iure in portiones hæreditarias ex lege duodecim tabularum diuiſa[v] ſint.

In iudicio familiæ erciſcundæ ueniunt prælegata. Bald. Vel ſic: Iudex aditus ſuper hæreditate diuidenda de prælegatis cognoſcit: & ei cui debentur, adiudicat. h. d. Sali.

Idem A. Aeliano. LEX VII.

a ¶Ei.] ſcilicet patri tuo.

b ¶Extiteris.] quid autẽ ſi exhæredatus? Reſpon. habet vtile familiæ erciſcundæ iudicium, vel in factum: vt. ff. de do. præleg. l. ij. §. ſi tamen.

c ¶Ad exequẽdã.] id eſt conſequendam. non dico coæquandam: vt hîc, & ff. e. l. ſi filia. §. j. & l. ſi maritus. & l. fundus qui. & de iure. do. l. ſi is. §. ibi dos. & ff. ad leg. fal. l. ſi dos. & j. de rei vxo. act. §. cautione. & ff. pro ſocio. l. actione. §. ſi.

10 d ¶Retines.] cũ caueris cohæredibus de indemnitate, vt prædictis legibus. Itẽ not. ꝙ dicit deceſſerit: ſecus ſi diuerteret: quia tunc eam ſequeretur: vt. ff. de do. præleg. l. per dotem.

†Idẽ ẽ officio iudicis de ſeruiente huic actioni. nam actio datur ad diuidendum. Pau.

ADuerſus] CASVS. Si duobus 20 vel plurib[9] hr̃dibus inſtitutis, vn[9] ex illis à fratrib[9] res de hæreditate ſubtraxit: an alij aduerſus eum act. expilatæ hæreditatis intentare poſſint, quæritur? Dicitur ꝙ non, cùm per famil. ercif. iudicium indemnitati ſuæ poſsint conſulere: ſi eum ſubtra-30 xiſſe probauerint.

e ¶Sublatum.] quorum vnus de hæreditate aliqua ſurripuit.

f ¶Probatum.] non enim præſumitur ſubtractũ malo animo niſi probetur: vt. ff. p ſocio. l. meritò. Item loquitur hîc, cùm poſt aditam hæredi-40 tatem, & ante apprehenſam poſſeſsionem ſubtrahitur. Ceſſat autẽ crimen expilatæ hęreditatis: quia ꝓ hoc crimine datur alia actio, ſcilicet familiæ erciſcundæ: vt hîc ſubijcit. & j. de crimine expilatæ hæreditatis. l. fina. alia enim quæ reſpectu poſ-50 ſeſsionis tantùm datur, vt rei vendicatio, non ratione delicti bene cõcurrit cum crimine expilatæ hæreditatis: vt. ff. de crimine expi. hæredi. l. diu[9]. quæ eſt contrà. Vel ibi aduerſus diuerſos intentabatur. ſi autem adita eſſet hæreditas & poſſeſsio 60 apprehẽſa, nũquam daretur crimen expilatę hęreditatis: vt. ff. de crimine expilatæ hæreditatis. l. ij. ſed familiæ erciſcundæ datur poſt aditam hæreditatem aliquo ſubtracto: ſiue fuerit apprehenſa poſſeſsio vel non: vt. ff. eodem. l. & puto. §. ij. & l. qui erat. Item & ante aditam hæreditatem habet locum vtilis: vt. ff. eodem. l. inter cohæredes. §. fructus.

Hæreditatis expilatæ crimen, an poſsit concurrere cũ rei vendicatione & alijs.

ADDITIO. Adde hîc ſecundum Bald. quòd cùm iſta iudicia, ſcilicet ciuile, & criminale non contrariantur in cauſis: item nec veniunt ex eadem cauſa, meritò iudicium familiæ erciſcundæ concurrit cum criminali iudicio expilatæ hæreditatis, ſi conſtat de dolo ſecundum Iacob. Butri. Poſt 70 aditam verò hæreditatem & apprehenſam poſſeſsionem contrahitur crimen ordinarium: & ideo ceſſat extraordinarium. & vide quod nota. ff. de vſuca. l. ſi homo. & in. l. j. §. Scæuola. ff. ſi quis teſtamen. lib. eſſe iuſ. fue. &c. Bald.

g ¶Fruſtra.] pro deo: ad quid dicitur ceſſare vnum pro alio cùm ad diuerſa dentur: pro crimine enim non inuenitur agi niſi criminaliter: vt. ff. de effrac. l. j. §. expilatores? Reſpond. in factum agi poſſe ciuiliter pro crimine argu. huius legis & ff. de præſcrip. ver. l. quoties. & illa eſt quæ tollitur per hanc, ſcilicet familiæ erciſcundæ. non fortè criminalis accuſatio: vt. j. quando ciui. act. cri. præ. l. j.

80 SI filiusfamilîas.] CASVS. Si filio tuo in ſacris tuis conſtituto res mobiles, puta argentum, vel ſe mouentia, vt equum eunti in caſtra dediſti: an cum fratribus ſint cõia, quæritur? Reſpon. ꝙ non: ſed ſi in caſtrenſia bona tibi filio computentur ad diuiſionem. ſecus ſi ei fundum, vel rẽ immobilem donaſti: quia illa veniunt in diuiſionẽ cõmunẽ. & hoc in ſecũda. Si autẽ occaſione militiæ aliqua acquiſiuit prædia à cõmilitone, ea vt caſtrenſia fratribus ſuis nõ cõmunicabit. & hoc in tertia. ¶No. hîc caſum: quòd ſi pater filio doctori dat libros, & veſtes doctorales, & alia ſimilia, quæ doctori conueniunt, ſtatim efficiuntur quaſi caſtrenſis peculij, & ſtatim valet donatio: quia filiusfa. quantùm ad caſtrenſe peculium pro patrefa. habetur: vt in. l. ij. ff. ad Maced. nec poſſet poſteà reuocari, nec debent communicari cum fratribus, nec ſibi computari debent in portionem ſuam, ſed habere præcipua, & reliqua debent communiter diuidi ſecundum Pau. hîc.

h ¶Mobiles.] vt arma.

i ¶Mouentes.] vt equus.

k ¶Habes.] vt & j. de 10 caſtrẽ. pecu. l. j. lib. xij. & ff. de caſtrenſi pecu. l. iiij. in princ. Et not. caſtrenſe nõ cõmunicari, nec quaſi caſtrenſe: vt hîc, & j. de col. l. ſi. & ſ. de aduoc. diuer. iudicio. l. fori. & j. de bonis quæ lib. l. cũ oportet. §. j. & inſti. quib. nõ eſt permiſ. fa. teſta. in princi.

20 l ¶Nõ ſunt.] tenet tamen donatio, ſi morte firmetur tacitè, vel expreſſè, & præcipua adiudicenter: vt. j. de dona. inter virum & vxo. l. donationes. j. & j. eo. l. filiæ. & dic vt ibi.

m ¶Ex occaſione.] fortè à commilitone non 30 acquiſiturus: aliâs niſi fuiſſet miles: vt. ff. de caſtrenſi peculio. l. ſi fortè. & l. caſtrenſe.

IN ipſius.] CASVS. Si teſtator prę cepit ĩ teſtamẽto vt vnus ex ſeruis ſuis in ꝑpetuis ſtaret vinculis, alius exportandus venderetur, 40 & poſteà voluntatẽ ſuã mutauerit clementia ductus, licet probari nõ poſſit per ſcripturã, ſed alijs rationibus ꝙ volũtatẽ ſuã mutaſſet, tñ poſterior ſua volũtas ſeruãda eſt, & nõ venient hi ſerui in diuiſionẽ, cũ alijs rebus hæreditarijs ꝑ iudiciũ famil. 50 erciſc. inter cohæredes.

n ¶Mutare.] cũ ambulatoria ſit voluntas &c. No. ꝙ voluntas defuncti deambulatoria eſt vſque ad ſupremum vitæ: vt. ff. de adimen. leg. l. iiij.

Defuncti volũtas eſt deambulatoria.

o ¶Cauerat.] cauerat dico vt vnus &c.

p ¶Clementia.] ſic. j. ſi 60 quis aliquem te. pro. l. ſi.

q ¶Rationibus.] ſic ſuprà. de rei vendi. l. indicia certa.

r ¶Sequetur.] ſicq́ue faciet diuiſionem ſeruorum, vel curabit pœnas imponi ſi non reuocauit teſtator: vt. ff. eo. his conſequenter. §. idemq́ue.

EA quæ in nominibus.] CASVS. Per actionẽ familiæ ercif. res corporales diuidi debent, nõ autẽ actiones hæreditariæ. ſ. quoad titulum, ſed quò ad intellectum. & hoc eſt, quod ſubijcit: quia lex. xij. tab. eas diuiſiones pro portionibus hæreditarijs. fecit enim vt quilibet hæredum pro portione ſua act. habeat hæreditarias: & etiam contra ipſum dentur. Vi.

70 s ¶In nominibus.] id eſt in debitoribus.

t ¶Diuiſionem.] ab homine.

v ¶Diuiſa ſint.] idem ecõtrà ſi defunctus debuit: vt & ſuprà. de pac. l. pacto ſucceſſorum. ſic & j. ſi cer. peta. l. j. & j. de exceptio. l. j. & de hęre. act. l. iij. Sed certè ſic eſt in rebus corporalibus: nam & ipſarum dominium vnumquẽque hęredem contingit pro hęreditaria parte: quia ſi ſis hęres pro dimidia cuiuſlibet rei, dominus es pro dimidia. Si pro tertia ſimiliter ipſo iure diuiſę ſunt res pro portionibus hęreditarijs. Sed dic differre in hoc, quia res corporales etſi ipſo iure ſunt diuiſę, tamen per hominem aliter diuidi poſſunt, vt loco intellectualis diuiſionis fiat quędam quę oculis ſubijciatur: vt inſtitu. de offic. 80 iudi. §. fina. At in nominibus non poteſt per hominem aliter fieri diuiſio: licet totius nominis poſsit fieri aſsignatio quandoque. vt ſtatim dicam, ſcilicet quando res corporales ſunt & nomina. Item & ſi tantùm nomina ex volũtate tamen: vt. ff. e. l. planè. nam facta aſsignatione remanent tamẽ actiones penes eum qui mandat eas adeò inhærent oſsibus eius: vt. ff. pro ſoc. l. iij. in princip. Item intellige hãc. legẽ quando nil aliud eſt in hęreditate niſi nomina: vt. ff. eodem. l. hęredes. §. j. alioquin venirent nomina gratia aliorum: non dico diuidenda ſed aſsignanda vt dictum eſt: vt. ff. eodẽ. l. iij. §. final. & l. ſeq. Sic & aliâs

Nomina hęreditaria p hominẽ diuidi nõ poſſunt.

quædam veniunt accessoriè non principaliter.vt.ff.de vi & vi arma.l.j.§.illud.& de ser.cor.l.in hoc.& de carbo.edi.l.si impubes.§.penul.

SI qua fideicõmissorũ.] CASVS Pluribus relictis hæredibus, vni autẽ partẽ fundi prælegauit,ille ad rẽ prælegatam petitionẽ habebit, & nõ veniet in diuisionẽ cũ alijs cohæredibus per iudiciũ fami. ercis. & hoc prouidebit,vel iudex datus ad diuidendam hæreditatem vel præses.

SI qua fideicommissorum petitio inter cohæredes consistat[a] : prætor vel præses prouinciæ eius[b] rei disceptator cõstitutus, vel iudex familiæ erciscundæ iudicio aditus,vt voluntas testatricis[c] seruetur:suas partes accommodare[d] debet.

In uno libello potest agi familiæ erciscundæ iudicio pro pluribus hæreditatibus diuidundis: puta pro hæreditate paterna & materna. hoc dicit secundum Bal.

I,dem A.Telesphoro. LEX VIII.

BOna,quæcunque tibi sunt cõmunia cum fratre tuo,ex hæreditaria successione patris , vel matris,cum eodem familiæ erciscundæ iudicio experiens, vt diuidantur impetrabis[e].

Hæc actio est bonæ fidei: & in ea ueniunt fructus.Bal.& Sali.

Idem A.Verino. LEX IX.

NOn est ambiguum, cũ familiæ erciscũdæ titulus[f] inter bonæfidei iudicia numeret[g], portionẽ hęreditatis(si qua ad te pertinet)incremẽto fructuũ augeri[h].

Testator potest inter suos hæredes hæreditarias res diuidere,salua Falcidia.& clausula generalis sequẽs determinatur per specialem clausulam præcedentem.h.d.secundum Bar.

Idem A.Telesphoro. LEX X.

QVoties inter omnes hæredes[i] testator successionem suam diuidit[k], ac singulos certis possessionibus cũ mãcipijs, quæ in eisdẽ sunt constituta,iubet esse cõtentos[l]:volũtati eius (salua legis Falcidiæ[m] authoritate)obtemperandum esse, manifestum est. Nec mutat † quòd in sequentibus verbis[n] mancipia sua vniuersa, nulla facta eorum discretione,commendanda[o] putauerit hæredibus:cùm vtique ijs ea videatur insinuasse[p], quibus etiã testamento relinquenda esse decreuit.

Inter filios & filias debet hæreditas parentis æqualiter diuidi.h.d.secundum Bal.Vel sic: Pro rata successionis petitur diuisio hæreditatis.Sal.

Imperator Philippus A.& Philippus C. Antonio. LEX XI.

INter filios & filias bona intestaterum parentum pro virilibus portionibus æquo iure[q] diuidi oportere,explorati iuris[r] est.

Diuisio ualet sine scriptura.h.d.Bal.& Sali.

Impp.Gallienus & Valerianus † AA.Rufo. LEX XII.

NOn ideo diuisio inter te, & fratrẽ tuũ(vt proponis)facta,irrita habẽda est[s], quòd eam scriptura secuta nõ est:cùm fides[t] rei gestę ratã diuisionẽ satis affirmet.

Peculium profectitium uenit inter hæredes diuidendum.Item debitum unius fratris non onerat alios,nisi de eius peculio profectitio.hoc dicit.Bald.

Impp.Dioclet.& Maximian.AA.Saturnino. LEX XIII.

CErtum est liberorum peculia[v],post mortem patris in hæreditate diuidenda ad communionem esse reuocanda. ¶ Frater autem & cohæres tuus, ob contractus quibus viuente patre etiã ignorante ipso obligatus fuit,

a Consistat.] quia prelegauit testator aliquid alicui eorum.

b Eius rei.] quia ratione ex testamẽto agitur corã eo. Vel dic quòd etiam iudicio familiæ erciscundæ agebatur coram eo.

c Testatricis.] prelegatum relinquentis.

d Accõmodare.] vt &.ff.e.l.si ita legatũ. &.l.inter cohæredes. §.j. &.l. rem pignori. &. l. si filia. §. papinianus. &. §. item papinianus.

BOna quæcũq;] CASVS Si aliqua cũ fratribus tuis habes cõmunia,siue ea sint paterna vel materna, vt ea diuidantur vno eodẽ iudicio fami.ercis. impetrare poteris.

e Impetrabis.] etiã vna actione sufficiẽte de pluribus hæreditatibus: vt &.ff.eo.l.hæredes.§.de pluribus.sicut ecõtra pluribus actionibus agi potest pro vna hæreditate propter plures cohæredes diuersis temporibus diuidentes.vt.ff.eo.l. ij.§.dubitandum.Itẽ excipe quædam, quæ licet cõmunia sunt ex hæreditaria causa,non tamẽ veniũt in hoc iudicio vt nomina siue defuncto, siue à defuncto debita: vt.s.e. l.ea quæ.Item mala medicamenta . Item iniustè quæsita.Item libri improbatę lectionis:vt.ff. eod.l. cæteræ.

NOn est ambiguum.] CASVS. Si tu cum aliquo alio in hæreditate aliqua institutus vnius fundi,sciens eum hæreditarium, & alium in eo hæredem esse, fructus percepisti:an ad eos tenearis vt in diuisionem cum cæteris bonis veniant per iudicium famil.ercis? Respon.quòd sic,cùm iudicium fami.erciscun.sit bono.fi. & portio hæreditaria fructibus augeatur.

Titulus vario modo sumitur.

f Titulus.] id est actio.vel titulus scilicet iudicij, sicut possessiones. titulus,id est causa,sicuti est emptio vel alius contractus.aliâs autem ponitur pro modificatione,aliâs pro dignitate,aliâs pro signo ponitur, aliàs pro priuilegio:vt in aut.de ec.titu.in prin.colla.ix.

g Numeretur.] vt insti.de act.§.actionum.

h Augeri.] hoc si percepit tanquàm hæres sciens se habere cohæredem & fundum hæreditarium esse.Sed quid si suum credebat, vel ex alia causa communem,vel percepit cùm non credebat se habere cohæredem ? Videtur quòd non teneatur:vt.ff.eo.inter cohæredes.§.fructus.Sed eos debeat lucrari percipiens:vt.ff.e.l.fundus qui.§.j.ibi,qui verò ante lit. contest. &. ff. finium regun.l.iiij.§.post litem.& insti.de re.diui.§.si quis autem à non domino.Sed tu dic quòd tenetur vtili actione,sed non directa:quia non percipit vt cohæres:vt.ff.eo.l.& puto.§.penul.&.l.qui erat.& ad instar petitionis hæreditatis inquantum locupletior est:vt.s.de peti.hære.l.ij.&.ff.de peti. hære.l. sed & si.§.penul.& si.&.l.illud.§.prædo.

QVoties.] CASVS. Patersa.tres filios habens & tria prædia, & in vnoquoque prædio tria mancipia,vnicuique filiorum certum assignauit prædium cum mancipijs quæ in eo erant,& decessit:an filij huic diuisioni quam pater in testamento fecit,stari debeant,quæritur? Dicitur quòd sic.& hoc in prima.Si autem in inferiori parte testamenti sic dixit testator: rogo vos ô filij de mancipijs quæ vobis reliqui quòd eos clementer tractetis,an videantur per hæc verba, mancipia quæ prius diuisit communicasse, quæritur.Respon.quòd non.& hoc in secunda.

i Hæredes.] No.generalem clausulam referri ad antecedentia.

Pater filij bona diuidens, videtur eos instituere.

k Diuidit.] & sic dico quòd si pater inter filios suos in solenni voluntate diuisit bona asignando cuilibet certam portionem,vel etiam certam rem: pro eodem habeo,ac si dixisset hæredes instituo.nam quilibet nescit dicere, hæredes instituo.Si autem in minus solenni volũtate,dico idem, si asignauit ei quotam portionis.Si autem certam rem:tunc nõ vt testamentũ valebit, sed vt voluntas ab intestato.Alij tamen aliter dicunt. vt infrà eodem.l.filij.dicemus.H.

l Contentos.] quæ institutio valet : vt. ff. de hęred.institut.l. ex facto. ij.§.j. &. ff.eod.l.si filia. §. si pater . & sunt hæredes cùm nulli alij sunt hęredes:aliâs essent isti tales loco legatariorum: vt infra. de hęred. institu.l. quoties.

† Hæc lex facit ad .c. secundo requiris. cum gloss.super verbo, vtiusque. extrà de appellat. vbi vide.

m Legis Falcidiæ.] quę debetur iure institutionis : vt probatur.ff. de hæredi.instit.l.ex facto. ij. vel quę debetur iure naturę : nam quancunq; vult potest retinere. De Trebellianica autem posset etiam quis hoc intelligere : licet quidam dicant , quòd non habet locum nisi cùm rogatus est quis restituere totam hęreditatem , vel quotam portionem , & pro eis. ff. ad trebellia.l. mulier. j. §. finali. &. l. nam quod.§.finali. &.l. cogit. in principio.

† Gallus & Volusianus AA.

n Verbis.] scilicet testamenti H.

o Cõmmendanda.] id est commendauit : sic ff. eodem.l. cùm putarem. ex quo videbatur in communi redegisse quæ ante diuiserat : sed non est ita,vt dicit. & sic sequentia propter præcedentia intelliguntur : vt ff.de leg.j.l.si seruus plurium.§.finali.& de lega. ij.legatorum.§.finali.Sed arg.contrà.ff.de ver. signi.l.si cùm fundum. & de legat.iij. l. is qui cùm plures.

p Insinuasse.] id est commendasse.

INter filios] CASVS. Si patersa. vel matersa.ab intestato decessit, & filios vel filias reliquerit: in bonis eorum qualiter inter liberos facienda est diuisio,quęritur? Respond. quòd pro portioninibus virilibus Viuia. ¶ Et intellige istam. l. in bonis alodialibus. Secus in feudalibus quę non transeunt ad fœminas, sed masculos tantùm.Pau.

q Aequo iure.] id est ęquitate,sola inspecta:cùm enim ex sententia ius si fieri debeat, sicut ipse ipse legislator ęquitatem sequitur : ita & iudicem sequi oportet. licet quandoque non ita sequatur , oculo iudicis caligante.

r Explorati iuris.] est à sapientibus:vt instit.de hęre. quæ ab intesta. in princip.& infrà.de leg.hęre.l.lege.& de colla.l.vt liberis.&.ff.de suis & legi. l. j.in principio.

NOn ideo.] CASVS. Duo fratres bona paterna inter se diuiserunt.an ab hoc quòd scriptura non interuenit diuisio sit minus obseruanda,quęritur? Dicitur quòd non.cùm fides &c.q.d.cùm post diuisionem factam insecuta est possesio:quia quilibet possesionem apprehendit.& sic euidentia facti probat.

s Habenda est.] vt.s.de pact.l.pactum quod bona.& de rei vendi. indicia &.j.de proba.proprietatis.

t Fides] quia diuisio facta est & possesio inde secuta est:vt.j.e.l.si diuisionem.& facit.s.si mi ab hęredi.se absti.l.j.

CErtum est.] CASVS. Si patersa.habens filios, eos scripsit hæredes : an peculia profectitia quæ filij habent, veniant in diuisionem cum cæteris bonis post mortem patris,quęritur? Respond.quòd sic. & hoc in prima.Si autem vnus ex filijs viuente patre & ignorante cum aliquo contraxit,& eius debitor factus fuerit,an cohęredes suos conuenire posit vt conferant illud debitum,quęritur? Dicitur quòd non.nisi de peculio suo tantùm recipiat inquantum ijs cum quibus contraxit fuerit condemnatus. & hoc in secunda.

v Peculia.] profectitia subaudi.nam castrensia vel quasi non conferuntur:vt.s.

tur:vt.ſ.eo.l.ſi filiusfa.&.j.de col.l.ea demum.&.l.filiæ licet.Item nec aduentitia hodie:vt.j.de colla.l.fi.Sed quomodo reuocantur ad cõmunionem cùm nec diſceſſerint:vt.j.de col.l.filiæ licet?Reſpon.quatenus de facto exiuerunt, ſcilicet quo ad adminiſtrationem:vt &.ſ.de inoffi.dona.l.ſi totas.ſic.ſ.de ſacroſan.eccle.l.iubemus.ij.§.fi.

cõuenire[a] te & alterũ fratrẽ tuũ cohæredem veſtrũ vltra[b] non poteſt,quàm vt de peculio ſuo recipiat tantam quantitatem,in quantam condemnatus[c] eſt ijs, cum quibus ipſe contraxit.

Ex diuiſione iudicis obligatur quis de euictione, ſicut ex diuiſione contrahentium, niſi unuſquiſque receperit in ſe rei euentum. hoc dicit.Bal.Vel ſic:Ex diuiſione etiam facta iudice mediante,tenetur quis de euictione per actionẽ præſcriptis uerbis, niſi fuerit expreſſè actum contrarium.h.d.Pau.de Caſt.

Idem AA.Hermiano. LEX XIIII.

SI familiæ erciſcundæ iudicio quo bona paterna inter te[d] ac fratrẽ tuũ æquo iure diuiſa ſunt, nihil ſuper euictione rerũ ſingulis adiudicatarũ ſpecialiter inter vos cõuenit, id eſt[e] vt vnuſquiſq; euẽtum †rei[f] ſuſcipiat:rectè poſſeſsionis euictæ detrimẽtum fratrẽ, & cohæredem tuũ pro[g] parte agnoſcere,præſes prouinciæ per actionẽ præſcriptis verbis compellet.

Ex pacto nudo diuiſionis non oritur actio, nec transfertur dominiũ,niſi traditione ſecuta. h.d.Bal.& Pau.de Caſt.

Idem AA.Theophilo. LEX XV.

SI diuiſionem conuentione factam etiã poſſeſsio conſenſu ſecuta,pro ſolido dominiũ rerum quas pertinere ad patrem tuũ placuit,ei[h] firmauit:earum vendicationem habere potes ,ſi patri tuo ſucceſsiſti.Si verò placitum diuiſionis vſq; ad pactum ſtetit[i]:arbiter familiæ erciſcundæ iudicio vobis datus, cõmunionem inter vos finiri prouidebit[k].

Iudex in diuidendo inter liberos,debet ſequi uoluntatem defuncti etiam non ſolennem. hoc dicit,ſecundum Bar.& Bal.Vel ſic:Iudex in diuidendo inter liberos , debet ſequi uolantatem defuncti etiam non ſolennem:licet non ſuccedatur ex teſtato:ſed ab inteſtato:ſalua tamen Falcidia,uel Trebellianica,ſi alicui eorum non remaneret integra.h.d.ſecundum Pau.de Caſt.

Idem AA.Heraclio. LEX XVI.

FIlij[l] patris teſtamẽtum[m] reſcindẽdi,ſi hoc inofficioſum[n] probare non poſſunt[o], nullam habent facultatẽ[p].Sed & ſi tàm circa teſtamentũ, quàm etiam codicillos iudiciũ eius deficiat[q], verũ quibuſcũq; verbis[r] voluntas eius declarata ſit:licet ab inteſtato[s] ei fuerit ſucceſſum : ex ſenatuſcõſulto[t] retẽtionis modo ſeruato[v], familiæ erciſcũdæ iudicio aditum[x] iudicẽ ſequi volũtatẽ patris oportere,iuris authoritate ſignificat.

Diuiſio facta inter præſentes, iuri abſentis non præiudicat.h.d.Bald. Vel ſic:Diuiſio facta

a Conuenire.] vtili iudicio familiæ erciſcundæ nõ directo:vt.ff.e.l.et puto.§.ſed & ſi dolo. ver.& ideo.l.qui erat.in fi.Vel ſpeciale in filijs:vt ff.e.l.hæredes.§.ſi filius.

b Vltra nõ poteſt.] niſi fuerit in rem patris verſum,vel eius iuſſu cõtractũ.tũc eñ præſtabit de ſubſtantia patris ſolidum;vt.ff.e.l.ſi filia.§.j.

c Cõdẽnatus eſt.] vt.ff.e.his cõſequẽter.§.ſi filius. &.ff.de pecu.l.ſi quis ſeruũ.in princi.&.l. quæſitũ.§.j.&.ij. &.ff.de condi.inde.l.frater à fratre. Itẽ quod dicit cõdẽnatus ad factũ reſpicit:qa & ſi cõdẽnatus nõ eſſet, ſed tãtùm obligatus, idẽ iuris eſſet ſecundũ quoſdam:ſed certè imò non idẽ:quia tunc non deduceret, ſed ſibi caueretur à cohæredibus ſe defenſurũ : vt.ff.de pecul.l.ſed ſi damnum.§.fi. Itẽ hoc cauere debet cohæredib' ſe defenſurum eos : vt.ff. eo.l.ſi filia.§.ij.

† Id eſt peculiũ. Pau.

SI familiæ] CASVS. Paterfam. deceſsit duob' hæredib' relictis, iudicio fa.erciſc. hæreditate inter eos diuiſa:puta, vt vnus haberet prædia quæ erant vltra rhenũ , & alius citra: nec ſuper euictione aliquid inter eos conuenit: puta ſi prædium aliquod vltra rhenum eſſet euictum, cohæres qui habebat citra pro parte cognoſceret.vel econtrà:an eo obſtante quòd non conuenit, compelletur onus euictionis ſubire,quæritur?Reſpon. quòd ſic,per actionẽ præſcriptis verbis.

d Inter te.] ſecus ſi pater inter vos duos diuiſit : quia de euictione non agitur:vt.ff.de leg.ij.l.cùm pater.§.euictis.Accur.

e Id eſt.] iſtud id eſt non expoſitiuè,ſed exemplificatiuè ponitur. quaſi dicat.nihil conuenit,id eſt non hoc vt vnuſquiſque &c.

f Rei.] contra.ff.de act.empt.l.emptorem.§.fina. vbi dicitur quòd pacto interueniente de euictione nihilominus agitur. Solut. hîc vertitur vtilitas vtriuſque.ibi non.

g Pro parte.] nam cùm vnaquæque res ſit communis cohæredibus pro indiuiſo in iudicio familiæ erciſcundæ fit adiudicatio in ſingulis rebus. & ſic habet vnuſquiſque cohæres partem alterius in qualibet re ſibi adiudicata:aliam verò partem ex ſe.pro parte igitur quam habet ab alio,habet eum de euictione obligatũ per actionem præſcriptis verbis,quæ naſcitur ex permutatione rerum.Eſt enim in diuiſione quædam permutatio : & ideo bene dicit præſcriptis verbis agendum : vt.ff.de rerum permu.l.prima. & de præſcript.verb.l.naturalis.§.ſin autem do rem.& ad hoc.j.titu.ij.l.ſi fratres. &.ff. eo.l.hæredes.§.penul.&.ff.de euic.l.ſi cùm venditor.§.primo.Sic ergo diſtingue:aut conuenit vt de euictione teneretur & tenetur : aut nihil conuenit & ſimiliter de euictione tenetur:niſi ſcienter aliquis alienum accipiat:vt.j.cõmunia vtriuſque iudi.l.ſi fratres.&.j.de euic.l.ſi fundum.Aut cõuenit vt non teneretur:& tunc non tenetur:vt hîc.Sed hoc caſu an ſaltem ad pretium verum agi poſsit quod videtur:vt.ff.de act.emp.l.emptorem.§.fi.Sed magis puto non poſſe.nam hîc vterque ſuſcepit rei euentum:ibi ſolus emptor[a]. In caſu tamen non agitur niſi cautum ſit ſed alius eſt caſus : vt.ff.de lega.j.l.ſi domus.§.primo.Item hoc ſi fiat diuiſio à iudice vel partibus. ſecus ſi à teſtatore:vt dices.j.eo.l.ſi cogitatione.Item quid ſi vni aſsignetur per diuiſionem iudicis totum allodium, alij feudum qui decedens reliquit tantùm filiam: an hæc filia euicto ei feudo agere poſsit?quod videtur quaſi non ſit ei vitium quòd fœmina ſit nata:vt.j.de leg.hære.l.lege.& de libe.præter. vel exhære. l.fina.Econtrà quòd non,ſicut ſi res empta naturaliter interijſſet vel fato:vt ff.de euic.l.ſi ſeruus.Item quia pater cauſam præſtitit. arg.ff.de euict.l.ſi ſeruum.Sed puto quòd non,cùm pater eius filiæ accipiens in partem hoc ſciebat poſſe euenire,niſi fuiſſet ſtipulatus de euictione:vt.j.de euic.l.ſi fundum.

ADDITIO. Hoc vltimum intellige ſecundũ Richar.Malum.qñ expreſsè ſtipulatus eſſet de euictione in hunc caſum:aliàs ſi generaliter eſſet ſtipulatus,cùm ſciret bona eſſe feudalia & ex natura feudi euincerẽtur,de euictione non ageret.argu.ff.de hæred.vel act.vendi.l.ſi nomen. & facit ſecundum Bartol. hic.l.ſi quis domum.§.primo.ff.locati. &.ff.de damno infect.l. damni infecti ſtipulatio pertinet.in princi.

Diuiſio permutatio quædam eſt. Hęredes an teneãtur ſibi inuicẽ de euictione.

a Iſtam tenet Bart. & dicit eã ſingu.& mẽti tenendã: licet Guil. de cu. & P. teneãt contrà.

SI diuiſionem.] CASVS. Duo fratres hæreditatem paternam ex conſenſu ſuo diuiſerunt:& vnuſquiſque poſſeſsionem ſuæ partis quantùm contingebat apprehendit.deceſsit alter relicta filia:inuenit portionẽ patris ſui ab alio fratre occupatam:an eam vendicare poſsit, quęrit? Reſpond.quòd ſic. & hoc in prima. Si autem diuiſio tantùm verbis facta fuiſſet hoc modo : Diuidamus hæreditatem:vel tãtùm de ea diuidenda cõuenerit : nec ſequebatur apprehenſio,& poſſeſsio non fuit ſubſecuta,& dominium non erat quæſitum patri nec filię: iudex famil.erciſ. inter fratrem & filiam bona diuidet.

h Ei.] ſcilicet patri tuo.

i Stetit.] & vltrà non proceſsit & ſic dominiũ nõ fuit quæſitum:vt hîc, &.ſ.de pac.traditionibus. &.ff. de pact.l. diuiſionis.&.j.de rerum permu. l.ex placito. Item intellige non valere pactum ad agendum,ſed ad excipiẽdum ſic: vt.ff. communi diuidun.l.iij §.fi. quę eſt contra.&.ſ.de pac.l. cùm proponas.ij.

k Prouidebit.] non ex pacto : vt hîc, et dictis concordantijs.

FIlij. CASVS. Si teſtamentum feciſti & ſolenne : filij tui illud reſcindere non poterunt:niſi per inoffi. querelam. Si autem non ſolenne:puta adhibitis tribus tantùm:& in illa minus ſolenni voluntate diuiſionem bonorum tuorum inter eos feciſti : puta aſsignando vni prædia quæ vltra rhenum erant: alij quæ erant citra:au iudex qui cognouit famil. erciſcun. iudicio diuiſionem factam in minus ſolenni voluntate bonorum tuorum inter eos ſeruare debeat, quæritur? Reſpond. quòd ſic. dum tamen vnuſquiſque filius non habeat minus legitima : quod ſi habeat, ex ſenatuſconſul. ſibi ſupplebitur.

l Filij.] idem eſt in cæteris liberis:vt.j.de teſta.l.hac conſultiſsima.§.ex imimperfectn.Accurſius.

m Teſtamentum.] non etiam coram quinque teſtibus factum.

n Inofficioſum.] largè ponitur hoc nomen,ſcilicet pro omni teſtamento quod eſt factum contra officium pietatis,ſiue exhæredationem ſiue præteritionem contineat.ſic inſti.de ſuc.li.§.ſi verò teſtamentum.

o Poſſunt.] licet & aliquis eorum gratus.

p Facultatem.] quia nec ſuo iure nec iudicis officio.

q Deficiat.] quia nec quinque teſtes interfuerunt:vt infrà.de cod.l. fin.§. in omni.

r Verbis.] puta ſic dixit:omnia bona mea diuidatis inter vos filij mei, ſecundum quoſdam:quod non placet:quia dicit retentionis modo ſeruato. Vel melius dic vnum fundum tibi : & alijs alia bona reliquit.Vel dic ipſe pater diuiſit.

s Ab inteſtato.] Ex hoc dicunt quidam quòd ex minus ſolenni volũtate parentis non ſucceditur,niſi ab inteſtato,quod non placet : cùm lex dicat quod quælibet patris voluntas inter liberos eſt ſeruanda:vt infrà.e.l.fin. ergo & hîc.& ita ex teſtamento poteſt ſuccedi.Eſt enim teſtamentum teſtatio mentis[b]:vt inſti.de teſtamen.in princ.ſed nihilominus poteſt ei ab inteſtato ſuccedi:vt.j.ſi omiſ.ſit cauſa teſt.per totum.& ſic hîc dicit.& infrà.l.ſi. nec ob. j. de teſta.l.hac conſultiſsima.§.fina.nam ibi non loquitur de filijs:ſed de alijs qui poſſunt ab inteſtato ſuccedere.Vel hoc ab inteſtato &c.referas ad caſum cùm fecit codicillos.Vel refert ex quota portione:vel re certa eos inſtituat, vt diximus.ſuprà eodem.l.quoties.

t Ex ſenatuſconſulto.] Trebelliano,cui locus eſt & in fideicõmiſsis quæ ab inteſtato relinquuntur:vt hîc euenit:vt.ff.ad trebelli.l.recuſare.§.j. & ff.ad legem falc.ſi filiusfamilias.videtur enim hîc pater fidei commiſiſſe eorum,vt contenti partibus aſsignatis,reſtituant cætera:vt.ff.de leg.ij.l.peto. circa principium.nam & Falcidia inter hæredes locum habet:vt.j.ad legem falcid.l.à cohæredibus.

v Seruato.] eodem modo ac ſi ex teſtamento ſuccederetur.

x Aditum.] id eſt appropriatum.

Patris quælibet volũtas eſt inter liberos ſeruanda.

b Gl. videtur hoc velle dicere p locum ab etymologia vocab. de quo Iaſ. in l.ij.§.appellata.ff.ſi certũ pe.pa nor.in.c.cũ ſecundũ apoſt.de pb. quòd teſtamentũ imperfectum eſt teſtamẽtũ.ſed malè :quia nõ valet argumentum firmatiuè.

COhæredibus.] CASVS. Si testator tribus hæredibus relictis decessit: an duo absente tertio diuidere possint bona, quæritur? Dicitur quòd absenti portio quam habuit in rebus communibus ante diuisionem, seruabitur: & eam cum fructibus percipiet: interim non times præiudicium sibi fieri per diuisionem ipso absente factam.

a ¶ Facientibus.] qđ facere possunt quo ad ꝑsonales præstationes: vt ff. e. l. ij. §. dubitãdum. & 10 l. arbitrium. & ff. cõmuni diui. l. & si non oẽs.

b ¶ Derogari.] vt & ĩ. res inter alios acta &c. Accursius.

c ¶ Reditibus.] vt & s̃. eo. l. non est.

FIliæ.] CASVS. Si duabus filiabus hæredibus institu 20 tis paterfa. decesserit: an res quas vni nostrũ cõparauit nomine suo, quasi nomine filiæ post mortẽ suã cũ alijs bonis veniãt in diuisionẽ, nisi probet patrẽ contrariũ voluisse, quæritur? Dicitur ꝙ nõ. & hoc quibusdam rescriptis imperatorum cõpro 30 batur: quibus filia noĩe cuius res cõparabantur, aduersus sororẽ suã vti põt. & hoc in prima. An autẽ filia quæ in cõmuni hæreditate sumptũ bona fide fecit pro portiõe cõsequi possit, quæritur? Dicitur ꝙ sic. fami. ercis. iudicio, vel neg. gest. & hoc 40 in secunda.

d ¶ Res cõparauit.] vnde qa noĩe eius emit, videtur ꝙ per vltimũ iudiciũ cõferret in eam: vt hîc. quod facit pro filio, cuius nomine pater emit libros. & pro hoc. ff. eo. l. quæ pater. ij. & l. Pomponius Philadelphus. & de 50 pecu. leg. l. fi. & de dona. l. donationes in concubinam. §. species. & ĩ. de dona. inter virũ & vxo. l. si filij tui. Sed cõtrà ĩ. de colla. l. si donationes. in fin. Solu. ibi nõ eius nomine pater emit, sed suam rem filio donauit. Vel pleni⁹ solue vt ibi. Sed an est legatum hoc, vel donatio causa mortis? Respon. non est 60 donatio inter viuos, quia sic non valeret: vt s̃. de inoffic. dona. l. ij. nec causa mortis: quia pater ex ea obligari non potuit, sed nec legatum cùm non in testamento relinquatur. Sed dic esse quasi legatum: nam & non adita hæreditate patris, confirmatur morte secundum Azo.

Libros quos pater emit filio, an debeat filius habere præcipuos.

Legatũ & quasi legatum reperitur.

inter quosdam ex socijs, alijs absentibus non præiudicat. h. d. secundum Pau. de Cast.

Idem AA. & CC. Commodiano.

LEX XVII.

COhæredibus diuisionẽ inter se facientibus [a], iuri absentis & ignorãtis minimè derogari [b], ac ꝑ indiuiso portionẽ eã quæ initio ipsi⁹ fuit, in oĩbus cõmunibus rebus eũ retinere certissimũ est. Vndè portionẽ tuã cũ reditibus [c] arbitrio familiæ ercisc ũdæ ꝑcipere potes, ex facta inter cohæredes diuisione nullũ præiudiciũ timẽs.

¶ *Quod pater nomine unius filij, uel filiæ emit, & sibi tradidit: debet illi adiudicari. & in hoc iudicio habetur ratio sumptuũ per unum ex cohæredibus factorũ in re cõmuni. h. d.* Bar. *Vel sic: Donatio facta à patre filiæfamilias, morte confirmatur & capit uim relicti, & præcipua adiudicatur filiæ. h. d.* Iac. But. *usque ad uersi. in cõmuni. ibi dicit, quòd si unus hæres de proprijs expendit in rebus communibus, quòd illud recuperat à cohæredibus. h. d. Vel sic: Quod pater emit nomine unius ex filijs & sibi tradidit: uidetur donasse. & tanquam donatum in diuisione hæreditatis sibi præcipuũ adiudicatur, si donatio non fuit reuocata. Item in hoc iudicio habetur ratio impẽsarum factarum per unum in rebus communibus. h. d. secundum* Pau. de Cast.

Idem AA. & CC. Dominæ. L. XVIII.

FIliæ cui⁹ nomine pater res cõparauit [d], si non posteà cõtrarium eius iudiciũ [e] probetur, per arbitrium diuidendæ hæreditatis præcipuas adiudicari [f] sæpe rescriptum est. ¶ His [g] itaq;, si patri successisti, quẽ nomine tuo quædam comparasse dicis, aduersus sororẽ tuã apud præsidem prouinciæ (si res [h] integra est) vti potes. ¶ In cõmuni autẽ hæreditate, quin sumptus ab vno facti bona fide, familiæ [i] erciscundæ [k] iudicio vel negotiorũ gestorum actione seruari possint, non est ambiguum.

¶ *In hoc iudicio habetur ratio rerum à quibusdam ex hæredibus subtractarum, uel deterioratarum.* Bald.

e ¶ Eius iudicium.] quia donasse præsumitur: nisi contrà probaueris.

f ¶ Adiudicari.] sed quo titulo? titu. quasi legati adiudicati: vtpote relictũ quod semper datur præcipuum: vt ĩ. de col. l. filiam. ij. & s̃. eo. l. si qua.

g ¶ His itaque.] scilicet rescriptis.

h ¶ Si res integra.] quia nec sentẽtiatum est, nec transactum est. s̃. eo. l. j.

i ¶ Familiæ.] si res pro parte geri non possit: vel minus cõmodè: cùm autẽ cõmodè geri potuit pro parte agitur neg. gest. vt hîc subijcit, & ff. cõmuni di 70 ui. l. si quis putãs. §. siue. & ff. e. l. hæredes. §. si vnus. & l. his consequenter. & l. Pomponius. & s̃. de neg. gest. l. siue. & ff. de neg. gest. l. si communes ædes.

k ¶ Erciscundæ.] in luendo pignore quod pro parte: vt ff. communi diuidun. l. si quis putans.

INcerti.] CASVS. Duobus hæredibus relictis decessit testator, & vnus cohæredum de rebus hæreditarijs vel consumpsit, vel deteriores fecit: an earum ratio sit habenda, & alij cohæredi indemnitas præstanda, quæritur? Dicitur quòd sic.

l ¶ Assumpserunt.] id est consumpserunt. Accur.

80 m ¶ Indemnitatem.] in simplum non in duplum: & tenetur etiã hæres cohæredis: quæ duo non sic seruantur in. l. aquil. vt ff. eo. l. & puto. § fi. & l. damno. & ff. communi diuidun. l. item quamuis. in prin.

IN familiæ.] CASVS. Decessit Titius relictis tribus hæredibus: vnus rem cõmunem vẽdidit, & pretium recepit: qua actione à cohæredibus ad pretium cõueniri possit, quæritur? Distinguitur: an rem communem alienauerit nomine cohæredis: aut nomine suo tantùm. In primo casu subdistingue: quia aut habuit mandatum, aut non. primo casu conuenitur actione mandati. secundo casu: si alij cohæredes ratam habent vẽditionem, conuenitur act. nego. gest. nec veniet pretium in iudicio fami. ercis. quia fortè venditio poterat pro parte expediri. Si nomine suo: conueniatur ad pretium petitione hæreditatis.

n ¶ Væ nundatæ.] id est venditæ.

Idem AA. & CC. Lisicrati. LEX XIX.

INcerti iuris non est, in familiæ erciscundę iudicio earũ rerum, quas ex cohæredibus quidam de communibus assumpserũt [l], vel deteriores fecerunt, rationem esse habendam, eiusq́; rei cæteris præstandam indemnitatem [m].

¶ *Si res communis distrahitur communi nomine, pretium uenit in actione mandati, uel negotiorum gestorum. si uerò proprio nomine, uenit in petitione hæreditatis. hoc dicit.* Iaco. But. Bald. *&* Salice.

Idem AA. & CC. Pactuelæ. LEX XX.

IN familiæ erciscũdæ iudicio ab vno pro solido rei veluti communis væ nũdatæ [n] pretium nõ venit [o]: sed mãdati, si pręcessit [p], cohæres venditoris agere potest: vel negotiorũ gestorũ, si ratã fecerit vẽditionẽ [q]. Nã si velut [r] ꝓpriã vn⁹ distraxerit, ac pretium possideat [s]: hæreditas ab eo petenda est [t].

¶ *Iudex in hoc iudicio debet sequi patris uoluntatem in rebus diuisis: sed in non diuisis sequitur iuris authoritatem. h. d. Vel sic: Pater inter filios potest in se assumere officium arbitri diuidẽtis: & sufficit diuisio minus solennis: sed quæ omittit pater, iudex supplet. hoc dicit. secundum* Bald.

SI idem AA. & CC. Fortunato.

SIcogitatione fu LEX XXI.

o ¶ Non venit.] hoc ideo: quia pro parte poterit expediri: vt s̃. e. l. filiæ. in fine diximus. Vel quia 10 hîc erat actũ: vt not. secũdum Io. ff. e. l. hæredes. §. idem est & si vnus.

p ¶ Præcessit.] scilicet mandatum.

q ¶ Venditionem.] vt & s̃. de nego. gest. l. ab vno. & de rei vẽ. l. mater.

r ¶ Velut propriã.] & per hoc patet, ꝙ diffi- 20 tetur me cohæredem.

s ¶ Possideat.] quod est loco rei: vt ff. de peti. hære. l. si & rẽ. idẽ si habeat emptorẽ obligatũ: quia tũc vt verus possessor cõuenit petitione hæreditatis: vt ff. de pet. hære. l. regulariter. & l. ꝙ si in diẽ.

t ¶ Petenda est.] i. pre 30 tiũ pro petẽda hæreditate: vt hîc, & ff. e. l. inter cohæredes. §. si cohæredes. in fi. §. Et ad euidentiã distingue: cùm quis vendit rem cõmunẽ: aut est cõmunis ex causa societatis: & tũc si vẽdit rem cõmunem sociorũ volũtate, non vẽdicatur, sed agi 40 tur pro socio: si autẽ eis inuitis, tũc non præiudicat alijs: vt ff. pro socio. l. nemo [a]. Si autẽ ex alia cã est cõmunis. aut ex causa hæreditaria, aut aliunde, qa donata vel legata. primo casu si vẽdit vt communem: ac per hoc verisimile est ꝙ alterũ confi 50 teatur cohæredẽ, agitur ad pretiũ familiæ erciscũdæ si pro parte non potuit cõmodè expediri: vt ff. eo. l. hæredes. §. idẽ est & si vnus. & ff. cõmuni di. l. si quis putãs. §. siue. et hoc siue intercedat mãdatũ, siue non. hæc enim actio secum aliam admittit: vt ff. eo. l. & puto. §. sed & si dolo. Si verò pro par 60 te potuit expediri vendito, agitur actione neg. gest. vel mandati, si mandaui de vendendo. Nec agitur communi diui. sicut nec fami. ercisc. quia pro parte commodè potuit expediri: vt ff. communi diuidun. si quis putans. §. siue. & hac. l. j. respon. Si autem rem vendidit vt propriam: ac per hoc verisimile est, quòd diff. teatur me cohæredem: tunc proponam ad pretium petitionem hæreditatis, vt in hac. l. ij. respon. & ff. si pars hære. peti. l. j. §. proinde. Verisimile autem ideo dixi, quia potest esse quòd vendidit vt propriam: & tamen confitetur me hæredem esse, & sic agetur ad pretium fami. erciscun. non neg. gest. Quia quod non suo nomine gestum est, ratum habere non potest: vt infra dicam. Item si vendidit vt communem & diffitetur me cohæredem: agam peti 70 tione hęreditatis. Vbi autem ex alia causa non hæreditaria est communis, si quidem meo & tuo nomine vendis: nec tamen ego mandaui: possum agere de pretio actione negotiorum gestorum ratum habendo. Si verò tuo nomine tantùm: non agam ad pretium contra te nisi in subsidium: vt dixi. s̃. de rei ven. l. mater. j. respon. & §. sin autem. Illud autem in omnibus verum est: ꝙ mandato interueniente agi potest mandati. Item & illud, ꝙ semper possum rem meam vendicare, nisi voluntas mea præcedat vel sequatur alienationẽ: vel nisi venditum sit à fisco: vt ĩ. de communi re. alie. l. ij. Vel nisi cohęres qui se solum ꝑtat hæredem vendidit: quia senatusconsul. noluit bonæ fidei possessorem affici damno [b]. vnde videtur rem non posse vendicari: vt ff. de peti. 80 hære. l. sed & si. §. item si rem.

SI cogitatione.] CASVS. Decessit paterfa. hęredib⁹ relictis: cuilibet certas partes assignauit, puta omnia bona quæ erant vltra rhenum vni: alij quæ erant vltra sagonam: & quædam in montanis reliquit indiuisa: diuidenda tamen inter cohæredes. an huic diuisioni stari debeat, quæritur? Respon. quòd sic. nec iudex familię erciscundæ, eam immutabit: quia bona quæ erant indiuisa diuidet inter cohęredes pro ęqualibus portionibus: & dictis diuisionibus stabitur: & si vnus habet minus sua legitima: de

portionibus

a Dic hoc verum, nisi res ad hoc esset in cõmuni deducta, vt vendatur vt in mercibus & rebus venalibus. nam vnus ex socijs alijs ignorãtibus vel contradicentibus, si non habẽt iustam causam contradicendi: potest vendere merces communes. ar. eius quod no. in l. sabinus. ff. cõ. diui. & not in d. l. nemo. ff. pro socio. Pau.

b Ista gl. reputatur singularis secundũ P. hîc. ad hoc ꝙ licet bonæ fi. possessor hæredi. non sit domin⁹ tamẽ ne dãnũ patiatur quod sena. tusconsul. non vult si vendat rem hæreditariam tanquã hæres nõ potest ẽptor molestari à vero hærede: licet nõ consenserit in venditione. quod ꝑ peruò testamẽti secundum cũcẽ, & bene facit. l. fi. §. fi. ff. de le. iij.

portionibus aliorũ ſuppleatur:licet cùm ſinguli inſtituuntur, & aliquis corũ rogatur vt ſit cõtentus certa re quæ fortè quartam naturæ nõ faceret, portio legitima à cohæredibus ſibi cõplebitur,ſecũdum Azo.& hic caſus verior eſt: quod colligi poteſt ex illis verbis,exẽplo &c.& ex illis pro virili pręterea &c.

turæ ſucceſsionis,officiũ arbitri [a] diuidendæ hæreditatis præuenien do pater cõmunis iudicio [b] ſuo †, qualicunque [c] iudicio [d] ſuam [e] declarauerit voluntatem [f] :inter eos qui ei ſucceſſerunt,exemplo [g] Falcidiæ retentionis habita ratione, familiæ diuidendæ cauſa datus arbiter,pro virili [h] præterea portione eorum quæ nulli [i] generaliter vel ſpecialiter aſsignauit, facta diuiſione,in adiudicando patris ſequetur voluntatem [k].

Error cohæredum non facit alteri acquiri dominium. Vel ſic: Non habens titulum,non poteſt præſcribere contra iudicium famil. ercif. Item longa poſſeßio & error non inducunt titulum. h.d.Bal. Vel ſic: Communis ſeruus ab uno ex hæredibus ſine titulo poſſeſſus,nõ uſucapitur: ſed pro cuiuſcunque hæredum portione diuiditur. h.d.Sali. Vel ſic: Qui poßidet rem alienam ſine titulo,licet domino ſciente & patiente: nõ propterea acquirit dominium. h.d.Pau.de Caſt.

Idem AA.& CC.Dionyſio. L. XXII.

SEruum cõmunẽ non conſentiẽtibus cohæredibus, ſed per errorẽ ad eũ q poſsidet, pertinere credẽtib⁹,tenẽs [l] :cũ omnis verus titulus deficiat [m],ſuũ [n] non facit [o]: ſed in eo portiones hæreditarias aſsignatas [p],penes ſingulos ſucceſſores remanere manifeſtum eſt.

Pactum cohæredum non præiudicat creditoribus: ſed inter ipſos cohæredes ſuum operatur effectum. hoc dicit. Bald. & Pau.de Ca.

Idẽ AA.& CC.Hermogeni. L. XXIII.

LIcet pacto diuiſiõis aduerſus ſingulos actio pro hæredita-

a Arbitri.] id eſt iudicis familiæ ercifcundæ.

b Iudicio.] ſcilicet nõ ſcripto.

c Vel qualicũque.] in ſcriptis vel non.

d Iudicio.] imperfecto vel ſcripto vt innuit verbum,declarauit. imò ad vtrunque refertur.

e Suã.] volẽtẽ maiorẽ hæreditatis partẽ ad aliquem ex liberis peruenire ad alium minorem.

f Voluntatem.] ſcilicet diuidendo res hæreditarias: quibuſdam tamen prætermiſsis.

g Exẽplo.] hoc ideo vt dicunt quidam: quia Falcidia tantũ in teſtamẽto locum habet,ſed certè imò etiam ab inteſtato: vt.j.ſi omiſſa ſit cauſa teſta.l.fina.&.j.quando di. leg.ce.l.fi.Sed hoc ideo dicit exẽplo: vt ſicut aliâs detrahitur de legatis & fideicommiſsis: ſic & hîc de prælegatis: vt.&.ff. de hære.inſtit.ex facto. ij. §. vnde ſcio.in fin.§.

h Virili.] q̃a & in alijs habent viriles: licet per quãdam prælegationem vnus habet plus quàm alius: vt hîc.&.ff.de hære.inſtitu.l.ex facto.ij.§.j. & ſic non eſt contra.ff. e. quæ pater.j.

i Nulli.] expreſsè, vel tacitè,ſcilicet vt res nõ aſſignatæ expreſsè ſequuntur illas quas expreſsè aſſignauit vt inſtrumẽtũ, fundum, arundineta, vineã: vt.ff.e.l.quę pater.j.

k Voluntatem.] vt &.s̃.de inoffi.teſta.l. parẽtibus.&.s̃.e.l.quoties.et in aut.de triẽ.& ſemiſ. §. & quod ſæpe.col.iij.Et not. quòd pro huiuſmodi diuiſione non agitur de euictione: vt.ff.de lega.ij.l.cùm pater.§.euictis.ſecus in ea quæ fit per iudicem,vel per patres: vt.s̃.eo.l. ſi familiæ. Accurſius.

k Voluntatem.] ſingulis prout defunctus voluit.

SEruũ.] CASVS. Deceſsit Titius hæredibus relictis: vnus ſeruũ hæreditariũ per.x.vel.xx.an.poſſedit: alijs per errorem credentibus eũ ad cohæredem pertinere: ſi poſteà apparuerit eum communem fuiſſe, non obſtante præſcriptione longi temporis,partes ſuas poſſunt vendicare:& portiones aſsignatas à lege.xij.tab.penes eos remanere debere manifeſtum eſt. Viuianus.

l Tenens.] aliquis hæredum.

m Deficiat.] igitur & vſuſcapio.

n Suum.] nec per vſuſcapionem,nec per præſcriptionem.x.vel.xx.an.ſed tantùm.xxx.

o Non facit.] nam in præſcriptione,titulus eſt neceſſarius: vt hîc, & ſuprà.de rei vend.re tua.&.l.nullo.&.ff.pro donato.l.j.& de vſuſca. l. celſus. & infrà.de præſcrip.long.temp.l.diutina.& infrà.quib.cau.ceſſat long. temp. præſcrip.l.vnus.

p Aſsignatas.] l.xij.tabu.vt &.s̃.de pact.l.pacto ſucceſſorum.& facit. j̃. de dona.l.nec ignorans.

LIcet.] CASVS. Deceſsit quis tribus hæredibus relictis: duo à tertio ſtipulati erant,vt creditoribus hæreditarijs reſponderet:& aliquo dato pepigerunt,vt eis ſatisfaceret: ſi fidem ſeruare non vult, qua act. conueniri poſsit à cæteris cohæredibus,quæritur. Reſpon. quòd licet pactum ab eis interpoſitum præiudicare non poſsit creditoribus,tamen cohæres qui promiſit ad fidem ſeruandam conuenietur act.ex ſtipulatu: ſi ſtipulatio interceſſerit: vel ſi non interceſsit,agetur ex pacto incõtinenti appoſito act. præſcriptis verbis.hoc dicit.

q Non poſsit.] vt &.s̃.de pac.l.debitorum.&.l.pacto.&.j̃.ſi cer.pet.l.j.

r Et iuris.] id eſt ſtipulationis iure factæ ſecundum Io.

s Omiſſo.] id eſt ſtipulatione non interueniente: ſed tantùm pacto in rei traditione appoſito: vt.j̃.de re.permu.l.rebus.&.j̃.de donat.l.legem. &.l. cùm &.l.cùm res.aliâs ſi nõ eſſet facta traditio,nulla ex tali pacto actio naſceretur: vt.ff.de pac.l.diuiſionis.&.s̃.e.ſi diuiſionem.

t Conueniſſe.] poſt pactum interpoſitum: nã pacta nouiſsima ſunt ſeruanda: vt.s̃.de pac.l.pacta nouiſsima.

Comunis ſuo vel qualicũque iudicio ſuam &c.

Falcidia & in teſtamẽto & ab inteſtato locũ habet.

Diuiſione facta à patre non agunt filij de euictione.

rijs portionibus creditori parata mutari non poſsit [q] :tamen ad exhibendam fidẽ ijs,quæ cõuenerãt, ſtipulationis & iuris [r] adhibito remedio,qui placitum excedit, vrgeri poteſt: cũ & hoc omiſſo [s], ſi nõ cõtrariũ *cõueniſſe [t] ꝓbaret,pręſcriptis verbis cõueniri potuiſſet.

Famoſa & difficilis eſt hæc lex: & hoc intendit: Fideicommiſſum uniuerſale reſtituendum poſt conditionis euentum,conditione adueniente debet reſtitui,quarta deducta: in qua computatur hæreditaria portio fundi in peculium dati ſecundum antiquos, uel prælegati ſecundum Ioannem,uel mortis cauſa dati ſeu donati ſecundum Azo. & acceptum cauſa conditionis implendæ.hoc dicit ſecundum communem lectu.Ia.bu.Bal. Vel ſic: Filius grauatus de reſtituendo cohæredibus ſuis partem ſuam hæreditatis in quartã Trebellianicam quæ ſibi debetur,tenetur cõputare totam hæreditariã partẽ fundi ſibi cõceßi per patrem in peculium profectitiũ, etiam quicquid datum eſt à cohæredibus gratia conditionis implendæ: & ſi iſta non ſufficiant, debet ſuppleri in eodem fundo,& ſic de portionibus aliorum cohæredum quas in eo habẽt. Reſiduum uerò quatenus habet ultra quartam,tam in eodem fundo,quàm in alijs rebus tenetur cohæredibus reſtituere ex cauſa fideicommißi. Et totum expedietur officio iudicis diuidentis hæreditatem inter eos: & ſic in iudicio fami. ercif. hoc dicit.ſecundum Pau.de Caſt.

Idem AA.& CC.Socrati.

LEX XIIII.

*FIlius [v],quem habentẽ fundũ, portionẽ [x] hæreditatis fratribus & quibuſdã alijs † ſub conditione verbis precarijs † reſtituere ſanxit teſtator,poſt eius cõditionis euentum hæreditaria parte [y]

FIlius.] CASVS. Paterfa.habuit quater centum in bonis:& habuit quatuor filios: vni filiorum in vita ſua dedit fundum valentem.xl. ad ſui ſuſtentationem: poſtea condidit teſtamentum & inſtituit æqualiter quatuor filios, id eſt quemlibet in centũ: computato fundo dato filio ad ſuſtẽtationem in ſuis. c.& rogauit teſtator illũ filium cui dederat fundum per fideicom.vt reſtitueret cohæredib⁹ ſuis. & quibuſdam extraneis ſuam partem hæreditatis ſub conditionibus,ſi nauis veniret ex Aſia. perceptis. x. à cohæredibus, cohæredes volunt dare. x.ita conditionibus exiſtentibus, debet reſtituere cohæredibus ſuã partem hæreditaris: vult deducere quartam: quæſtio eſt,vnde debet deducere, & qualiter: dicitur quòd debet computare in quartam illa. x. quæ percepturus eſt à cohæredibus vel ab alijs. Item quartam partem prædij ſibi dati quæ eſt. x. & ita habet.xx.Item debet habere.v.in eodem fundo ſibi dato ad ſupplementum. & ita debet. xxv. quæ ſunt quarta pars de cẽtum: reſiduum de fundo debet reſtituere cohæredibus. & hoc eſt quòd dicit ſecundum Viuia. vel pone caſum aliter vt in glo.j.

v Filium.] Fama & re difficilis eſt hęc lex. Dic ergo caſum [a] ſecũdũ antiquos. Quidã habens trecẽta: tres quoq; filios, vni in vita fundũ de ſuo patrimonio conceſsit ad ſui ſuſtentationem, & ſic in peculium: quos tres filios ſolos hæredes inſtituit æqualiter: hæreditaria ergo portio cuiuslibet eſt centum,& rogauit filium cui fundum conceſſerat, vt ſuam portionem hæreditatis reſtitueret cohæredibns, & quibuſdam alijs ſub conditione, puta ſi nauis ex Aſia venerit perceptis à cohæredibus. pone. x. hîc autem debet habere quartam,id eſt.xxv.computantur autem in quartam illa. x. quæ accepit à cohæredibus cauſa implendæ conditionis. Item hæreditaria pars prædij pone quòd valet fundus.xij. ergo habet in fundo quatuor. ſic ergo habet.xiiij.quod autem deeſt ſoluetur ei in eodem fundo. Hoc non placet: quia non ſupereſſet aliquid de eo fundo reſtituendo,quod hîc fuit vt in fin. dicit [b].imò deeſſet.ideo dic quòd fundus valuit.xxx. [c] & ſic habet. x. à cohæredibus.Item ex parte hæreditaria fundi quæ eſt alia.x.deſunt. v. illa accipit ex eodem fundo.& ſic ſuperſunt in fundo. xv. quæ reſtituit vnà cum alijs quæ habet de illa hæreditate.Sed de qua quarta loquitur? Reſpond. [d] de Trebellianica quæ ex vniuerſitate detrahitur: vt. ff. ad trebellia. nam quod. §.finali.&.l.cogi.in principio.&.§.& generaliter.Non autem de quarta iure naturæ: quia in illa [e] non computantur data cauſa implendæ conditionis: vt ſuprà.de inoffici.teſta.l.ſcimus.nec de illa iure inſtitutionis: quia illa ex ſingularibus relictis detrahitur per.l.falci.vt inſtitu.de fideicommiſ.hære. §. reſtituta.in fine.§.Sed ſecundum hoc quid faciat ad titulum? Reſpon.quòd hæc reſtitutio [f] fiet cohæredibus per hanc actionem ſicut & prælegationes veniunt in hoc iudicium: vt ſuprà.eodem.l.ſiqua.&. ff. eodem. l. inter cohæredes.§.j.&.l.ſi ita legatũ vel quia cohęredes reſtituta ſibi diuident hoc iudicio vt.ff.e.l.ſed & eius.in fi. Alij dicunt quòd etiam hi extranei fuerunt cum filijs inſtituti. Literam autem expone filium,id eſt filius.ſic &.j̃.de fideicom.l.eã quam.vel ſubaudies filius.& ſecundum vtrunque erit ſuſpenſiua vſque in finem.Vel dic teſtator ſanxit filium habentem quem,id eſt aliquem fundum. & quod dicit in fine compellitur.ſubaudi prædictus filius.

x Portionem.] id eſt ſuam partem hæreditatis quæ erat tertia ne ſit contra.ff.de verbo.ſigni.l.nomen.§.portionis.

y Hæreditaria parte prædij.] Sed quare totam hæreditariam partem fundi computat in quartam ſ.Trebellianicam: imò videtur quòd quartam

*Eueniſſe

*Filium.

†Idẽ ſi ſolis fratribus Iaſ.

†Id eſt verbis obliqs, Iaſ.

a Sequuntur Bar. B. Pau.& Iaſ.

b Imò nõ aperte dicit: & ideo iſta lectu. eſt bona. Bal.P.& Ia.

c Concor. Bar.B.P. & Iaſ.

d Idẽ præ dicit ſcribẽtes hîc

e Nec in trebellianica hodie cũ cõputetur in legitima P.& Iaſ.

f Placet p̃. dict.ſcribẽ.

prædij in quartæ ratione retenta, compensato prætereà quod à cohæredibus vice mutua percepit[a], & siquid deest, in supplementum deducto†: quod[b] à cæteris in eo[c] fundo soluitur, supra quartam habens, reddere compellitur. D. v. Non. Ianuar. CC. Conf.

Habens titulum singularem, non tenetur conferre si non uult uniuersaliter succedere. Bald. *Vel sic: Repudians hæreditatem non tenetur ad collationem. h. d. Sali.*

Iidem AA. & CC. Diocl. LEX XXV.

EX causa[d] donationis, vel aliunde[e] tibi quæsita[f], si aui successioné respueris, conferre fratribus compelli nõ potes. D. Idib. April. Tusco & Anulino Conf.

Diuisio uel dispositio testati, uel intestati inter liberos, ualet etiam imperfecta, id est sine solennitate legali. Sed si persona extranei permiscetur: quo ad extraneum non ualet. hoc dicit. Bald.

Imperator Constantinus A. ad Bassum præfec. præto. LEX XXVI.

INter omnes duntaxat hæredes suos[g], qui ex quolibet venientes gradu, tamen pares[h] videntur esse, vel emancipatos quos prætor[i] ad successionem vocat:

hæreditariæ partis debeat computare solum. quartum enim cuiuslibet quartæ quam habet in qualibet parte debet computare: nec debet retinere totam quartam quam haberet ab intestato in illo fundo pro illa parte quam retinere debeat: sed in qualibet re quartam quartæ quam haberet ab intestato debet retinere: sicut computat quartam aliarum rerum quas ex testamento habebat? Sed respond. secundum quosdam: quia hoc testator dixit: sed hoc refugium[a] est miserorum. Dic ergo secundum Ioan.[b] quòd hic fundus fuit filio prælegatus de hęreditate, & nõ cauit testator vt quartã retineret de hæreditate. vnde contra voluntatem eius deducitur quarta, & ita cùm faciat contra voluntatem retinendo fiet contra suam in hoc: quia tota hæreditaria computabitur[c] in quartam, & nil lucrabitur inde scilicet de hæreditaria. Cæterùm si cauisset testator vt quartam retineret de hæreditate, tunc fundus prælegatus esset præcipuè suus. nec imputaret nisi tantùm quantùm retineret: etiam si alij fuisset legatus, scilicet quartam suæ partis: vt si est vnus filius, tres vncias: si tres, vnam vnciam: vt. ff. ad. l. fal. titia. Sed huic lec. Io. ob. quod subijcit, si quid deest in supplementum &c. quia si fundus est prælegatus, vt dixi: ergo hæreditaria portio tantùm computatur in quartam: non etiam quod deest ad quartam in eodem fundo est soluendum, cum extra quartam sit quod à cohærede percipitur: vt. d. titu. l. in quartam. Sed respon. Ioan. quòd hic filius rogatus fuerat extraneis dare fundum, & ita totum: & illi aliquid filio dare, & eodem modo fratribus, & ab eisdem aliquid recipere debebat. Computabit ergo sibi in quartam hæreditariam partem prædij. Item quod accepit à cohæredibus: item quod accipiet ab extraneis in eodem fundo, id est pro eodem fundo restituendo quem prælegatum habebat. non enim intelligendum est vt in eodem fundo habeat amplius quàm hæreditariam portionem. & ideo callidè posuit in litera à ceteris. quasi dicat, ab extraneis. Vel dic vt dicemus in gloss. alia inferiori, scilicet destinatione &c. Vel si vis secundum Azo. & Hug. dic hunc fundum collatum filio à patre, vel bene merito[d], vel conferendo vltimum arbitrium[e], puta emendo nomine suo. vnde venit in iudicium fa. ercis. percipiendus: vt suprà. eodem. l. filiæ. Et bene dico quòd tota hæreditaria portio computatur in Falcidiam: quia contra voluntatem[f] defuncti retinet quartam. secus si ex voluntate: vt. ff. ad leg. fal. l. titia. nam ibi de trebel. fal. dicit. & sic habet tres partes fundi præcipuas. Nec obst. quod sequitur si quid deest: non enim hic dicit, vt vltra hæreditariam partem imputet: sed repetit quod dixerat. quasi dicat. hæreditaria parte prædij &c. quod soluetur. id est hæc hæreditaria in eodem fundo de quo iam habet duas partes. Sed quid si omnia hæc non sufficiunt ad quartam[g]? Respon. completur ex alijs iure communi. Item nũquid prælegationes computantur in fideicommisso generali? Respon. distingue[h]: vt infrà. de fideicommis. l. cùm virum. Item quomodo imputabit etiam hæreditariam parrem rei quam habiturus erat, etiam si hæres non fuisset: quia morte huiusmodi donationes confirmantur. & idem in prælegatis: vt. ff. ff. de legat. primo. l. qui filiabus. §. finali. & l. sequen. Sed respon. quia cùm testator posset illa reuocare: videtur cùm non reuocet, sed instituat: grauare vt hæreditariam partem rei prælegatæ, vel quartam hæreditariæ computet: vt dictum est. Ex prædictis patet aliter secũdũ antiquos: vt in prædicta prima gl. fama &c. & in princ. huius. l. & aliter secũdum Ioan. & aliter secundũ Azo. & H. l. istam posse intelligi. Item qualiter computat sibi hæreditariam partem prædij, cùm à seipso habere eam videatur. Vnde cadit in fideicommissum generale: vt. ff. ad treb. l. in fideicommisso. §. finali. quæ ex contra. Sed certè satis cadit in fideicommissum, cùm computet sibi in quartam. Item nota. quòd hæc lex corrigitur hodie in eo quod dicit talia imputari in quartam liberis primi gradus: vt. j. ad trebellian. l. iubemus. in princ. Sed quidam dicunt hoc ideo sic esse. quia sic defunctus voluit. quod non placet: vt ibi notatur.

a **Percepit.**] scilicet destinatione[i] vel reipsa. Sed quare in vna re tantùm quartam deducit, scilicet de fundo illo secundũ casum antiquorũ. Rñ. quidã[k] quia hic testator dicit. Alij vt Loth. hoc præsumunt ex eo quòd testator huic filio dedit hunc fundum etiam in vita. Vnde etiam postea lex illam voluntatem imitatur. quod non placet[l]: quia talia peculia profectitia cõmunia sunt & non præcipua: vt suprà. eodem. l. certum est. Alij dicunt[m] posse in vna retineri Falcidiam: vt hîc in fin. Alij autem volunt[n] esse speciale pro filio illa ratione: quia & aliud est speciale cõtra eum, scilicet quòd computet in quartam acceptum à cohærede. nam extra quartam est quod à cohærede accipitur: vt. ff. ad. l. fal. in quartam. ibi, pro ea verò parte &c. quod non placet[o] quòd non computet in quartam quod à cohæredibus accepit: quod omnino est falsum duabus rationibus. Nam si pecuniam hæreditariam à cohærede accipiat: à seipso & quasi iure hæreditario habere videtur, vnde computat: vt. ff. de legat. ij. l. cùm pater. in principio. Idem si corpus non hæreditarium à cohærede accipiat: vt ea. l. & ff. ad trebellia. l. deducta. §. nummis. Nec obstat[p] dicta. l. in quartam. quia loquitur cùm est hæreditarium quod à cohærede percipitur: vnde non potest eadem ratione habere eandem rem iure legati, & iure hæreditario: vt. ff. de condi. & demon. l. titiæ si nupserit. hîc autem hæreditarium non fuit hoc quod accepit causa implendæ conditionis. Item alia ratione: quia si duo sumus cohæredes, & à me tibi, à te mihi legatum relinquitur: vt est in casu nostro. item & alijs relinquitur à nobis, ego vtar retentione Falcid. contra alios, & computabo mihi in quartam meam quod à te percepturus sum, vt tanto minus à te subtraham: sed ab alijs non per hoc minus subtraham: licet in hac Falcid. iure institutionis. aliâs non consueuerunt legata imputari: vt. ff. ad l. fal. l. nesennius. j. respon. & l. in quartam. in principio. Multò ergo magis in hac quarta debet fieri computatio horum quæ à cohærede percipiuntur: in qua etiam legata ab alijs imputantur: vt dicta. l. in quartam. Alij dicunt[q] soluitur à volentibus & volenti. Alij vt Ioan.[r] transponunt literam hoc modo: soluitur à cæteris, scilicet facta detractione de singulis, & supra quartam habens in eodem fundo &c. vt in alia gloss. Et vt hæc clareat, sciendum est aliam esse quartam iure naturæ in qua omnia data imputantur præter donationem simplicem, & fructus patrimonij. Nam in rebus principalibus debet habere quartam[s]: vt suprà. de inoffic. testamen. l. scimus. §. primo. & l. si quando. §. finali. Aliam debitam iure institutionis in qua ea sola imputantur, quæ iure hæreditario capiuntur[t]: vt. ff. ad legem fal. in quartam. quandoque tamen etiam legata imputantur: vt. ff. ad legem Falcidiam. nesennius. Item si dentur à statulibero nummi peculiares: in hoc casu solo imputantur[v]: vt. ff. ad legem falcid. l. id autem. Item aliam debitam iure Trebellianico in qua & legata & fideicommissa & data causa implendæ conditionis ab extraneo imputantur. Si autem detur aliquid à cohærede si quidem corpus non hæreditarium idem est, & si hæreditarium, si quidem pecunia idem est. si autem speciem hæreditariam pro ea parte quam habet iure hæreditario imputabitur[x]: pro ea verò quam à cohærede accepit extra quartam est: vt hac. l. & ff. ad trebellia. l. deducta. §. nummis. De fructibus autem quando computentur in quartam iuræ naturæ, habes. ff. de inofficio. testa. l. Papinianus. §. si conditioni. versicu. vnde si quis. Quando verò in quartam iure institutionis, habes. ff. ad legem falcildiam. l. in lege falcidia placuit. & l. Paulus. Quando verò in Trebellianicam dixi infrà. ad trebel. l. iubemus. Et not. quòd quarta alia iure naturæ. Alia iure Trebellianico. Alia iure institutionis. Alia debita ex constitutione diui. Pij. Alia debita patrono in bonis liberti. Alia de qua dicitur infrà. quando & qui. quarta pars. l. ij. in principio. lib. x. & infrà. de impo. lucra. descri. l. vni. eo. lib. Alia de qua dicitur infrà. de diuor. & repu. l. penul. Item alia infrà. vnde vir & vxor. aut. præterea.

b **Quod a cæteris.**] scilicet cohæredibus fratribus. vel secundum alios ab extraneis.

c **In eos.**] sic ergo in vna re potest Falcidia retineri secundum quosdam: vt hîc[y], & ff. de legat. primo. potest. & l. non amplius. §. finali. sed illa loquitur in parte bonorum legata. Sed contra dicimus: vt. ff. ad. l. fal. plautius. & dixi infrà: ad legem. falcid. l. in imponenda. & expone vt modò dixi, secundum Ioan. & Azo.

EX causa donationis.] CASVS. Decessit paterfa. relictis duobus hæredibus: sed Titius portionem suam hæreditariã repudiare vult, & ea quæ sibi pater dedit, vel aliunde acquisiuit retinere: an compeli debeat ea cum cohærede suo conferre, quæritur. Respon. quòd non.

d **Ex causa donationis.**] hodie secus si donetur vni ab auo inofficiosè: vt suprà. de inofficio. testamen. authen. vnde & si parens. Item secus in aliunde quæsitis quæ non conferuntur, etiam si succedant: vt infrà. de col. l. final.

e **Aliunde.**] id est ex causa alia.

f **Quæsita.**] ab auo.

INter omnes.] CASVS. Paterfa. incœpit facere testamentum: sed non cõpleuit: & in hoc testamento imperfecto tres instituit hæredes, vel fecit codicillos adhibitis tribus testibus: vel epistolam, adhibitis fortè duobus. In his voluntatem suam declarauit, & designauit ex quanta parte voluit vnumquenque esse hæredem: an talis dispositio valeat, quæritur? Et dicitur quòd sic. inter filios suos & emancipatos & alios descendentes. Quantùm vero ad extraneos: si cum filijs erant insti, non valet. & hoc in secunda. ¶ Ex hac. l. ibi, hæredes suos. nota quòd largè loquendo, etiam emancipati possunt dici sui hæredes: & etiam illi qui nec sunt in potestate nec emancipati, vt in hæreditate materna: licet propriè loquendo non, nisi existerent in potestate tempore mortis. l. in suis. ff. de libe. & posthu. Pau.

g **Hæredes.**] suos. idem hodie de illis qui nec sunt sui nec emancipati: vt ex linea fœminina: vt. j. de test. l. hac consultissima §. ex imperfecto.

h **Pares.**] in succedendo: licet dispares in gradu: vt filius & nepos ex alio filio mortuo.

i **Quos prætor.**] ideo dicit quos, qa qdã extra ptãtẽ positi nõ vocantur

vt damnati

a Et bene Bar. B. Pau. & Ias. b Et malè Bar. Bal. P. & Ias. † Pro parte fratrum. Odofre. & Ias. c In hoc placet prædict. doct. a Azo sibi ipsi contradicit. e Donãdo taliter q̃ requirat cõfirmatio mortis Bart. P. & Ias. f Et bene Bart. Bald. Pau. & Ias. g Est de lectura Azo. quæ displicet B. B. P. & Ias. quo ad tex. h Ista placet B. B. P. & Ia. in seipsa: non tamen in quã tũ prosequitur opi. Azo. i Scilicet testatoris & sic perinde babetur ac si esset præceptum Ias. k Et malè Bar. B. P. & Ias. l Imò est bona. B. B. & Ia. & est sing. secundum Bart. m Et malè secundum prædict. n Et malè Bar. & alij. o Et bene Barto. & B. Peu. & Ias. p Placet B. & Pau sed

displicet Bal. & Ias. q Reprobatur per Bar. Bal. P. & Ia. licet sit vera in secundum Ia. r Reprobatur et Barr. & Iason. s Approbatur. Bar. B. Pau. & Ias. t Concor. prędi. doct. u Et bene Barto. Bal. Pau. & Ia. x Sequuntur gl. B. B. Pau. & Ias. y Placet b. Bal. Pau & Ias. quo ad text. & est casus singu. quo ad hoc & non alibi secundum Ia.

vt damnati de crimine capitali:vt.ff.de bo.poſ.l.edicto prætoris.

a ❡ **Neque impletum teſtamentum.**] quantùm ad ſolennitatem: ſed bene completum quo ad voluntatem. Accurſius.

b ❡ **Vel indicijs.**] dũ tñ duobus teſtibus probeť[a]:vt arg·ff.de mili.teſta.l.lucius.&idẽ videť etiã iure veteri:vt.ff.de leg.ij.l.peto.§.mater.ꝗ non placet:vt ff.de confir.tu.l.iij.&.d.l. peto. Dicit minus ſolennem.ſ.quo ad tutoris datione:ſed quo ad alia per 10 fecta.&hoc dixi.ĵ.de teſta.l.hac conſultiſsima.§. ex imperfecto.

a Iſta gl.re putatur fin gu.ſecũdũ Bar.ad hoc ꝙ ad probã dũ indiciũ requirãtur duo teſtes. Pau.

c ❡ **Ab inteſtato.**] vñ videbatur voluntatẽ defuncti nõ eſſe ſeruandã. & de hoc dixi.ſ̄.eo.l. filij.

d ❡ **Seruato.**] in quarta fideicommiſſorum retentione.& eſt ſic.ſ̄.e.l.ſi 20 cogitatione.&.l.quoties. &.ff.e.l.ſed & ſi.

e ❡ **Pro nulla haberi.**] ſicut.ſ̄.de inof. teſta. l.ſi mater.&.ĵ.de diuor.l. fi.in prin.&.ff.de leg.pſt. l.iij.&.iiij.&.ĵ. titu.ij. l. fi.

SI modo.] CASVS. Dicitur in lege codicis, ꝙ voluntas te 30 ſtatoris imperfecta valet inter liberos. Aut.hæc dicit hoc verũ eſſe limitando legẽ. codicis: ſi huic ſcripturæ imperfectæ ſub ſcripſerit teſtator:vel oẽs liberi inter quos debet diuidi hæreditas iſta.

f ❡ **Si modo.**] caue tibi ꝗa lex codicis loquiť ſiue 40 in ſcriptis,ſiue ſine ſcriptis pater inter filios teſtetur minus ſolenniter. hîc autẽ proſequitur tantùm qñ in ſcriptis vt pater,vel filij debeant ſubſcribere: ſed & tũc poteſt valere ſine huiuſmodi ſubſcriptione.ſi parens &c.vt in aut.alia quæ iungitur cũ 50 iſta quæ eſt.infrà.de teſta.aut.quod ſine.

Teſtamentum imperfectũ inter liberos an reqrat ſubſcriptionẽ.

❡ COMMVNI DIuidundo. ❡ *De diuiſorio uniuerſitatis dixit:nũc de diuiſorio ſingularũ rerũ.*

FRater tuus.] CASVS. 60 Prędiũ tibi & ſibi cõe frater vẽdidit,tibi nõ ꝑiudicat:ſed tñ in parte ſua nõ reuocabiť vẽditio: ſed ſi ꝑdiũ illud cõe diuidi nõ põt:ſi plus obtuleris pro parte ſua, quã emptor ꝓ tua:cõi diuidũdo iudicio totum prędiũ conſeque- 70 ris. Si diuidi poteſt, media pars tibi adiudicabiť. Hæc ſunt vera ſi partem ſuam alienauerit lit.conteſta.poſt verò inuito fratre ſuo non poteſt.

ſiue cœptum,neq; impletũ[a] teſtamentum,vel codicillus,ſeu epiſtola parẽtis eſſe memoreť, ſiue quocũq; alio modo ſcripturæ quibuſcunq; verbis,vel indicijs[b] inueniãtur relictæ:iudicio familię ercíſcũdę(licet ab inteſtato[c] ad ſucceſsionem liberi vocẽtur)ſeruato[d] ſenatuſcõſulti auxilio,defuncti diſpoſitio cuſtodiatur,etiã ſi ſolẽnitate legũ huiuſmodi diſpoſitio fuerit deſtituta. Si verò in huiuſmodi voluntate deſignatis liberis alia ſit miſta perſona:certũ eſt eã voluntatẽ quantùm ad illam dũtaxat perſonam permiſtam,pro nulla[e] haberi. D. Romæ Calend. *. Criſpo. ij.& Conſtantino Cæſ.ij.Conſ.

In authen. de trien. & ſemiſ.§.& quod ſæpe.colla.iij.conſti.v.

SI modò[f] ſubijciatur huic ſcripturæ,vel ipſius parentis, vel omnium inter quos fit partitio, liberorum ſubſcriptio.

TIT. XXXVII.
Communi diuidundo.

❡ *Hæc actio datur contra ſingularem ſucceſſorẽ: & in ea uenit adiudicatio,uel diuiſio ſecũdũ quòd commodius fieri poteſt: & poſt litis cõteſtationem impedit alienationem fieri.hoc. d. & in hoc ultimo eſt not.* Pau.de Caſt.

Imp. Antoninus A. Lucano. LEX I.

FRater tuus ſi ſolã portionẽ prædij ad ſe pertinentẽ diſtraxit, vẽditionem reuocari nõ oportet[g]:ſed aduerſus eum,cum quo tibi idem prædiũ cõmune eſſe cœpit, cõmuni diuidundo iudicio cõſiſte:& ea actione,aut vniuerſum prædium, ſi licitatione viceris,exoluta ſocio parte pretij[h],obtinebis:aut pretij portionem,ſi meliorem alius[i] cõditionem obtulerit, cõſequeris[k]. ❡ Quod ſi diuiſio ꝑdij ſine cuiuſquam iniuria cõmodè fieri potuę

g ❡ **Non oportet.**] vt.ĵ.de commu.re.alie.l.falſo.& de donatio.l. portionem.& de contrahen.emp.l.dudum.

h ❡ **Parte pretij.**] i.ꝑtio ꝑtis,ꝑte tm̃ ęſtimata ſecũdũ quoſdã.qđ nõ placet: imò tot⁹ fund⁹ æſtimať:vt hîc,ꝗa maior fit æſtimatio oĩuũ ꝑtiũ,ſi totus æſtimeť quàm ſi pars:vt.ff.famil.ercif.l.Męuius.§.fi.Itẽ pro hoc.ff.de leg.ij. l. cũ 80 filius.in princi.&.l.męuius.§.in fundo.&.ff.ad leg.falci.l.in falcidia, & de exceptio.do.l.purè.§.ſi cui.nam his legibus non poteſt ſeruitutis pars aſsignari.& ideo non poſſunt prædicti ſic exponere, vt hîc exponebant.

Seruitutis pars aſsignari non põt.

i ❡ **Alius.**] ſocius vel etiam extraneus:vt.ĵ.eo.l.iij.in fi.

k ❡ **Conſequeris.**] hoc cùm diuiſio non poteſt fieri commodè.

l ❡ **Poſt litis cõteſtationẽ.**] itẽ nec añ,ſi fieret cã mutãdi iudicij & pœna imponiť:vt.ff.de alie.iudi.mu.cã fac.l.j.ĩ fi.In fa.erc.aũt actione etiã poſt motã cõtrouerſiã ꝓhibenť alienatiões:vt.ff.de peti.hære.l.diu⁹.&.l.ſed & ſi.§.ſi antẽ.niſi ex neceſsitate:vt.ff.fami.ercíſcũ.l.alienationes.ſic & hîc ex neceſsitate permittam per eandem legem:vt.ff.de fund.do.l.j.&.l.ſi fundum.

m ❡ **Poſsit.**] fortè nec pignori obligare:vt.ĵ.de reb.alie.non alie.l.fi. licet in re litigioſa ſit aliud ſecundum quoſdã:vt in aut.de liti.§.ad hoc. aliâs ab hoc. coll.viij.nec eñ erat hîc quæſtio de dñio: ꝗa certũ erat rẽ eſſe cõem:& ideo nõ prohibetur alienatio tanquam in re litigioſa.

Litigioſa res an poſſit pignori dari.

SI probatũ.] CASVS Si vineã tibi, 10 & fratri tuo cõmunem frater tuus obligauit, cũ obligare non potuit, eam cũ fructibus quos ex parte tua nõ percepit,præſes tibi reſtitui iubeat.hoc in prima:Item ages cõmuni diuidundo aduerſus creditorem,ſi plus pro parte ſua dare volueris, quã 20 ipſe pro parte tua, vnde partem fratris & tuam quam frater obligauit, data ei pecunia quam iudex ſtatuet, recuperabis: aut tua parte æſtimata data tibi pecunia ad creditorem fratris tui totã vineam transferre faciet.

* Nemo.

rit,portionẽ ſuis finibus tibi adiudicatã poſsidebis:hoc videlicet cuſtodiẽdo,vt poſt litis[l] cõteſtationẽ * nec ꝑtẽ ſuã,cęteris eiuſdẽ rei dñis nõ conſentientibus, alienare poſsit[m]. PP. Calẽ. Mart. Romæ, Antonino A.iiij.& Balbino Cõſ.

❡ *Frater non poteſt obligare portionẽ fratris: & creditor qui reperitur in poſſeſsione rei cõmunis poteſt prouocari ad diuiſionem: & procedetur per licitationem, uel diuiſionem, prout dictauerit æquitas iudicantis.* Bal.

Imperator Alexander A. Auito militi. L. II.

SI probatũ fuerit præſidi ꝓuinciæ,fratrẽ tuũ vineas cões pignori dediſſe:cùm partẽ tuã, quã in vineis habes,creditori obligare nõ potuerit[n]: præſes prouinciæ reſtitui[o] tibi eã iubebit cũ fructibus quos creditor de parte tua perceperit. Idẽ præſes prouinciæ de diuiſione vinearũ inter te, & creditorẽ fratris tui cognoſcet[p]: & iubebit eũ[q] accepta pecunia quãti ſtatuerit partẽ fratris tui valere[r], eã partẽ quã de fratre tuo accepit, tibi reſtituere: aut æſtimata tua parte,ad creditorem fratris tui data[s] * pecunia quanti eã æſtimauerit,trãſferre. PP. ij. Id. Septembr. Alexãdro A.ij. & Marcello Cõſ.

❡ *Iſta eſt not.lex.& h.d. In hoc iudicio ueniũt, quæ ſunt cõmnnia. Item per iudicem eſt facienda diuiſio per aßignationem partium,uel poſſeſſionum diuerſarum. Et ſi una alteri præponderat,uenitur ad licitationem. & ſi alter conſortium ex inopia non eſt par in licitando: admittitur extraneus licitator.* Bal.

Idem A. Verecundiano. LEX III.

AD officium arbitri[t] qui inter te,& fratrẽ tuũ pro diuidendis bonis dat⁹ fuit, ea ſola pertinent[v] quæ manent communia[x] tibi & illi. Nã ea quorũ partẽ is vendidit,cum emptoribus tibi cõmunia ſunt:& aduerſus ſingulos arbitrum petere debes,ſi ab illorũ quoque ſocietate diſcedi placeat. ❡ Cùm autem * regionibus diuidi[y] cõmodè aliquis ager inter ſocios[z] non poteſt[a],vel ex pluribus

n ❡ **Non potuerit.**] 30 vt infrà. tit.j.l. ſi fratres. & infrà.ſi communis res pigno.da.ſit.l.j.&.ĵ.ſi res alie.pig.da.ſit per totum.

o ❡ **Reſtitui.**] agenti tibi rei vendicatione cũ ſocius negaris:vt.ff.de ex cep.l.fundi.quem tuum. ſic &.ff.fami.ercíſcun. l.j. Vel dic etiam agendo cõ- 40 muni diuidũdo,licet negetur ſocius cùm nõ obijciatur quæſtio præpoſterationis:vt.ff.de euict.l.ſi mancipium.§.j.

* Tibi.

p ❡ **Cognoſcet.**] ſcilicet poſtmodùm.

q ❡ **Eum.**] ſcilicet creditorem.

r ❡ **Valere.**] hoc cùm 50 inter creditorem & dominũ alterius partis agitur:vt hîc,et.ff.communi diuidun. l. communi diuidundo.ij.§.fina.ſecus ſi inter creditores:quia tũc tantùm debitum æſtimatur:vt.ff. cõmuni diui.l. communi diuidundo. ij. §.inter.Item ęſtimat par- 60 tem hîc æſtimãdo totũ: vt.ſ̄.l.proxi.dixi.

s ❡ **Data pecunia.**] ſ. tibi:& hoc quãdo cõmodè diuidi nõ poteſt.Item not. hîc caſum vbi quis cogitur alienare inuitus: ſed volens videtur, cùm duplex ſit hoc iudicium.

AD officiũ.] 70 CASVS. Si cum fratre tuo res habes cões:ad officium iudicis pertinet diuidere. Si autẽ frater tuus partẽ eorũ vendidit,poſteà ſunt tibi cões cũ emptoribus, vndè cũ emptoribus ages communi diuidundo iudicio, ſi à cõmunione vel ſocietate diſcedere velis.& hoc in prima. & ſi fortè ager fuerit, qui diuidi poſtulatur, nec commodè diuidi poteſt:fiet æſtimatio & plus offerenti dabitur, & in pretio alij condemnabitur.& hoc in ſecunda. Si autem in licitando plus offeras, frater autem volens plus offerre non habeat quid offerat, ſupponere poteſt 80 extraneum emptorem,qui licitando plus offerat.& hoc in tertia.

* Certis regiõibus &c.

t ❡ **Arbitri.**] id eſt iudicis.

v ❡ **Pertinent.**] vt diuidat.

x ❡ **Communia.**] non alia:vt ſubijcit.ĵ.tit.proxi.l.familiæ.

y ❡ **Diuidi.**] ſcilicet commodè:vt inſti.de offi.iudi.§.quod ſi commodè.

z ❡ **Socios.**] ſocij ſunt conuentionali,vel non cõuentionali ſocietate:vt inſti.de obli.quæ ex quaſi contract.§.item ſi inter.

a ❡ **Non poteſt.**] ſ.commodè:vt inſti.de offi.iudi.§.quod ſi commodè.

singuli [a] : æstimatione iusta facta vnicuiq; [b] sociorũ adiudicatur, cõpensatione pretij inuicẽ facta: eoq; cui res maioris pretij obuenit, cęteris condẽnato [c] : ad licitationem nõnũquã etiã extraneo emptore admisso: maximè [d] si se nõ sufficere, ad iusta pretia alter ex socijs sua pecunia vincere, vilius licitantẽ [e] profiteatur. PP. v. Nõn. Maij, Iuliano & Crispino Conss.

Diuisio facta inter fratres debet haberi rata, nisi beneficio restitutionis rescindatur: sed non diuisa debent diuidi: & in hoc iudicio habetur ratio culpæ & fructuum. hoc dicit. secundum Bar. & Bal.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Hercdæ. LEX IIII.

SI maior [f] quinq; & viginti annis soror tua tecum res communes diuisit, quãuis non instrumentis, sed alijs probationibus earum direptam [g] communionem esse probetur: stari tamen finitis cõuenit. ¶ Quòd si minor fuit, nec tempus in integrum restitutioni præfinitum adhuc excessit: an in integrã propter diuisionẽ restitui debeat, causa [h] cognita præses prouinciæ æstimabit. ¶ Idẽ [i] eorũ etiã quæ vobis permanẽt cõia, fieri diuisionẽ prouidebit [k] : tã sumptuũ (si quis de vobis in res cõmunes fecit) quàm fructuũ. ¶ Item doli & [l] culpę (cũ in cõmuni diuidũdo iudicio hęc [m] omnia venire nõ ambigatur) rationem, vt in omnibus æquabilitas seruetur, habiturus. Dat. viij. Idus. Febr. CC. Conss.

Nemo cogitur in communione manere. hoc dicit. B. & Sali.

Idem AA. & CC. Secundino. LEX V.

IN communione [n] vel societate nemo compellitur inuitus [o] detineri. quapropter aditus pſes prouinciæ ea, quæ communia tibi cũ sorore perspexerit, diuidi prouidebit. D. viij. Calendas Septembr. CC. Conss.

a ¶ Singuli.] scilicet fundi diuidi non possunt commodè.
b ¶ Vnicuique.] id est huic vel illi, in casu tamen præcise alteri: vt. j. de dona. l. sancimus. §. ne autem.
c ¶ Condemnato.] vt &. ff. famil. ercisc un. l. Mæuius. §. arbiter. &. ff. eod. l. si quis putans. §. si fundus.
d ¶ Maxime.] si se vilius licitantem non sufficere &c. & facit. j. de vectig. & con. l. iij. & iiij.
10 e ¶ Licitantẽ.] & ponitur ex parte subiecti: sed posset poni ex parte prædicati: & sensus posset vincere ẽt vili⁹ licitantẽ, cùm sit[a] adeò pauper.

a Tu dic illum accusatiuum licit autem construendum cũ ip se: & adde infinitiuum vincere illi infinitiuo sufficere.

SI maior.] CASVS. Bona tibi & fratri tuo cõmunia diuisisti, si scriptura in diuisio-20 ne nõ interuenit, nec ob hoc rescindetur. & hoc in prima. Si verò minor fuisti cum diuisisti, & te læsum probare possis: nec tẽpora restitutionis inuitus egressus fueris, restitueris. & hoc in secunda. Si aũt bona cõia remãserũt inter vos: præses pro-30 uincię iubebit diuidi. Itẽ doli & culpę ratio in hoc iudicio habetur. Viuia.

f ¶ Si maior.] vt &. s̃. ti. j. l. non ideo. &. j. de fi. instrũ. l. instrumẽtis. Sed qd si nõ alijs probationibus probat: sed probat hoc. s. se possedisse rẽ vt ꝑpriã pro parte vna, & per. x. 40 ãnos ĩter pręsentes, vel xx. inter absentes: solus subiuit onera rei, & solus sensit cõmoda? Rñ. secundũ Azo. & Hug. verisimile est diuisionem factã. arg. ff. de vsur. l. cùm de in rẽ verso. & de aqua pluuia arcen. l. j. §. fi. &. j. de acquiren. pos. l. minus. 50 An autẽ idem in eo qui rei vendicatione conuenitur vt non sit necesse probare titulũ: sed præsumat dñs ex diutina detẽtatione, posset quæri.

Stare. Diuisio an pręsumatur facta ex lõga rei possessione ꝑ diuisio.

ADDITIO Bar. & cõiter docto. hîc respõdent ad istã quæstionem ꝙ nõ, per. l. nullo. s̃. de rei 60 vẽd. Nec obstat quod dicit hæc glo. in præcedẽti quæstione: quia ibi non agitur de tanto præiudicio &c.

Aequalitas.

g ¶ Direptam.] id est separatam.
h ¶ Causa cognita.] nec enim &c. vt. ff. de iureiuran. l. nam & posteà. §. si minor. & de hoc dixi. s̃. si aduer. transac. l. j.
70 i ¶ Idem.] scilicet præses.
k ¶ Prouidebit.] præses dico habiturus rationẽ sumptuum &c. Et sic not. sumptuum & fructuum rationem haberi: vt hîc, &. ff. eo. l. si quis putans. §. j. & . l. in communi. & . l. antepenul. &. ff. pro socio. l. quibus casibus.

Ratio sumptuũ & fructuũ haberi debet.

l ¶ Et culpæ.] vt. ff. eo. l. in communi. & . l. etsi non omnes. §. venit. & . l. si is. &. ff. fami. ercis. l. hæredes. §. non tantùm.
m ¶ Hæc omnia.] id est præstationes omnes.

IN cõmunione.] CASVS. Si cum sorore tua res habebas cõmunes, si à communione vis discedere, potes, & eas inter vos diuidet præses. quia nemo in communione, vel societate inuitus detineri compellitur. ¶ No. 80 ex hac. lege regulam, quæ fallit in quibusdam personis, quæ non possunt ad diuisionem prouocare: possunt tamen prouocari. & istæ sunt tres personæ. Minor, maritus in dotæ, & ecclesia. Bald. hîc.

n ¶ In cõmunionem.] inchoandã: vt. ff. de condi. inde. l. si non sortẽ. §. si centũ. quod fallit ratione impossibilitatis in duobus casibus vt ibi notaui. Vel verius hîc subaudi retinendam: vt. ff. pro soc. l. actione. §. item qui. &. j. pro socio. l. tãdiu. Sed hoc fallit ratione personæ: vt quia minor, vel maritus, vel ecclesia: quia isti nõ possunt prouocare, sed prouocari: vt. ff. de condi. l. furti. l. & ideo eleganter. &. j. de prædi. mino. l. inter. &. j. de fun. do. l. j. &. ij. Item fallit ratione pacti: vt. ff. e. l. in hoc iudicium. §. si conueniat. Item ratione temporis, scilicet. xxx. an. vt. j. de anna. excep. l. j. §. ad hæc. Item si testator prohibuerit: vt. j. de re. alie. non alie. l. fi. Accur.

Ecclesia, minor, maritus, ad diuisionẽ nõ prouocant sed prouocantur.

o ¶ Inuitus.] fallit in pupillo & marito, qui de re dotali alium ad diuisionẽ vocare non potest.

TIT. XXXVIII.

Communia vtriusque iudicii tam familiæ erciscũdæ, quàm cõmuni diuidundo.

Diuisio habet instar seu similitudinẽ emptionis. h. d. Bal. & Sali.

Imp. Antoninus A. Marco. LEX I.

DIuisionem prædiorum, vicẽ [p] emptionis obtinere placuit [q]. PP. vj. Calẽ. Decembr. Gentiano & Basso Conss.

Litigantes factum à non cõpetenti iudice possunt confirmare. hoc. d. secundum Odofre. Bald. Vel sic. Diuisio facta à iudice incompetenti, potest partium consensu ualidari. h. d. Sali. Vel sic: Sententia nulla potest de consensu partium approbari: ad hoc semper allegãt ista. l. Pau. de ca.

Imperator Alexander A. Euphratæ. L. II.

ETiam [r] si is diuisioni [s] arbitrium [t] dedit, cui dandi ius nõ fuit [v] : tamen si socij [x] quondam diuisioni cõsensum dederint: quod quisque eorum secundum placita possedit, pro parte socij dominium nactus est. PP. xvj. Calend. Decembr. Alexandro A. iij. & Dione Conss.

In diuisionibus subuenitur ei qui est deceptus dolo aduersarij, uel re ipsa ultra dimidiam iusti pretij. h. d. & est not. Bar. Bal. & Sali.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Seuæ. LEX III.

MAioribus etiam [y], per fraudem [z], vel dolum, vel perperam [a] sine [b] iudicio [c] factis diuisionibus, solet subueniri: quia in bonæ fidei iudicijs, quod inęqualiter factum esse constiterit, in melius reformatur [d]. PP. xvj. Calen. Iul. ipsis AA. Conss.

¶ COMMVNIA utriusque. ¶ Dixit quæ singularia sunt utriusque 10 iudicij: nunc quæ cõia.

DIuisionẽ.] CASVS. Habebam tecũ cum prædia cõia: iudex orientalia mihi adiudicauit: occidentalia tibi: hæc diuisio vicem emptionis 20 obtinet: puta ꝑpter euictionẽ & dominij translationem.

p ¶ Vicẽ.] qa ps tua mihi adiudicat, & mea tibi.
q ¶ Placuit.] diuiſio enim est similis permutationi[b]: vt. ff. de leg. ij. l. cũ pater. §. hæreditatem. & permutatio emptioni: vt 30 j. de rerũ permu. l. ij. & ff. de contrahen. empt. l. j. ergo & ipsa. conueniunt enim: quia ex vtraq; possessio secuta dñiũ, vel causam vsucapiendi præstat vt. ff. de vsucap. l. si per errorẽ. re quoque euicta vtrobique præstatur euictio: vt. j. e. l. si fratres. bo-40 næ fidei. contractus est vterque: vt insti. de act. §. actionum. Sed differunt: quia in emptione non est locus condictioni ob causam. secus in diuisione: vt ff. de re. permu. l. j. in fin. cum diuisio appelletur permutatio: vt dixi. Item ex nudo pacto diuisionis 50 non nascitur actio: vt. ff. de pac. l. diuisionis. secus in emptione.

b Ista glo. non congruè loquitur secũdũ Pau hîc: qa nullũ simile est idem: vt not. in l. quod ner. ua. ff. de posi.

Emptio & diuisio differunt.

ETiam.] CASVS. Habebã tecum rem communẽ: volebas à cõmunione discedere: abbas sancti Proculi nobis iudicem delegauit qui eã diuideret: quia 60 eum delegauit, cui dandi iudicem licentia non fuit: an illa facta diuisio infirmat: debeat, quæritur. Dicitur quòd non.

r ¶ Etiam.] pro parte.
s ¶ Diuisioni.] factæ ab illo delegato.
t ¶ Arbitrũ.] i. iudicẽ.
v ¶ Non fuit.] contrà. s̃. de iurisdi. om. iudi. l. priuatorum. sed dic, potius te-70 nuit authoritate pacti quàm arbitri.
x ¶ Si socij.] quia & pro sua ipse habebat dominium. Et not. quòd non tenuit, consensu & pacto partium confirmatur[c]: vt. s̃. ti. ij. si diuisionem. & de iurisdi. om. iud. l. j. &. j. de testa. l. non dubium. &. ff. rem ra. habe. l. iij. in fin.

c Concor. gl. in. c. cum olim j. post prin. de off. dele. vbi dicit ꝙ si iudex excederet finẽ mãdati scientibus partib⁹ præiudicat eis.

MAioribus.] CASVS. Habebam tecum rem cõmunem: dolo dante causam diuisioni, vel fraude incidente in ipsa diuisione, vel perperam: quia re ipsa eram deceptus vltra dimidiam: sine iudice eam diuisi: an retractari possit. Dicitur quòd sic, etiam si maior fuisset &c.

y ¶ Maioribus etiam.] q. d. non solùm minoribus.
z ¶ Per fraudem.] vel dolũ. i. per fraudulentum dolum. Vel dic fraudem 80 id est culpam quæ incidit in dolum qui det causam diuisioni. alij ecõtrà: vel dic fraudem, id est culpam & dolum committi: vt s̃. ti. proxi. l. pe. in fi.
a ¶ Vel perperam.] cùm vltra dimidiam sit alter deceptus ad instar venditionis. vt. j. de rescin. vendi. l. ij. &. s̃. e. l. j.
b ¶ Sine.] hoc ad proximum tantùm refertur.
c ¶ Iudicio.] subaudi maximè. Vel dic sine iudicio referri ad tertiam clausulam. non ad duas primas.
d ¶ Reformabitur.] iudicio communi diuidundo, & non agitur ad diuisionem

sionem faciendam hic:sed ad decipiendum. Alij dicunt officio iudicis faciendam:vt plenè diximus.s.quib.ex cau.ma.l.in contractibus.

S patruus.] CASVS. Cum patruo meo habebam pecuniā communem:nomine suo ex pecunia illa rem comparauit: an rem illam cùm omnium bonorum socius non erat, communicare debet, quæritur. Dicitur quod non:sed vt pecunia cōmunis diuidatur com muni diuidun. iudicio agere potero.

Res empta communi pecunia,vel redacta ex rebus communibus,non est communis:nec uenit communicanda nisi inter socios omnium bonorum: sed pecunia peti debet.h.d.& est multùm cotidiana.Bar.Bal.& Sali.

Idem AA.ad Maximianum. LEX IIII.

SI patruus [a] tuus ex communibus bonis [b] res comparauit:sibi negotiū gerens [c],non omniū [d] bonorū socius [e] constitutus ✱ pro competentium portionum modò indemnitati tuæ cōsuli oportet [f]. & ideo rem emptam communicare eum contra iuris formam postulas [g].PP.xvj.Calen. Nouemb. ipsis.iiij.& iij.AA.Cons.

Penes quem debeant esse communia instrumenta,iudex prouidere debet.hoc.d.Bal.Sali. & Pau.de Cast.

Idem AA.Frontino & Gafirioni. LEX V.

DE instrumentis quæ cōmunia fratrem vestrum tenere proponitis:rector prouinciæ aditus [h], apud quē hæc collocari debeant,existimabit [i].PP.vj.Id.Februar.Sirmij AA.Cons.

Conditio iuramēti apposita in diuisione, debet impleri:alias diuisio non officit diuidenti.h.d.Bal.& Sali.

Idē AA.& CC.Thesidianæ & alijs. L. VI.

SI cum patruo vestro hac conditione diuisionem fecistis:vt se nullum dolum malum adhibuisse [k] iuraret.nec fidem placitis exhibuit [l]: quo minus res indiuisas [m] requiratis, eorum placitum ŏ quæ in diuisionem venerunt,nihil vobis nocere [n] potest.D.v.Calend. April. Sirmij.CC.Cons.

Ex contractu diuisionis quis tenetur de euictione,nisi aduersarius sciens res alienas,uel alij obligatas acceperit: quia tunc quis non tenetur nisi promiserit.h.d.secundum Bar.& Bald. Vel sic:Diuisio facta extra iudicium inducit actionem de euictione,nisi facta sit inter scientes.hoc dicit.Ia.Bu.

10 a Si patruus.] id est frater patris tui.
b Ex comunibus.] bonis.scilicet nūmis cōibus quibus res comparā tur.Vel dic bonis.i. nummis redactis ex cōibus bonis.& secundū hoc nūmi erāt tātū cōmunes:vt.ff. de fur.l.q vas.§.fi.& sic minus dubij quā in primo.
c Gerens.] s.suo nomine,aliàs secus.vt.ff. de nego.gest.l.si ego.
d Non omniū bonorum.] Nā tūc licet sibi quæreretur, cogeretur tamē communicare: vt.ff.pro soc.si quis societatem.&.l.præceden.
30 e Socius.] s. factus ex conuentione, nō autē coinciděter:vt quia hæredes sumus de vna hæreditate:vt.ff.pro socio.l.si fratres in princip.
f Oportet.] actione communi diuidun. quia ex re communi vt percepit:vt.s.titu.proxi.l.j.
40 g Postulas.] vt & s.de rei vēdi.l.si ex ea pecunia.&.s.j.si qs alteri vel sibi.l.j.&.s.de proba.l. ad pbatione.in fi.nisi sit mi les,vel minor,vel ecclesia,vel maritus:vt dixi. s. de rei vendi.l.si vt proponis.

50 DE instrumentis.] CASVS. Habebas prædia cū fratribus tuis cōia & instrumenta:de his volebas vt poneres aliquē nostrum deponerentur instrumenta:quid iuris sit, quæritur.Respō.q præses prouinciæ existimabit penes quē instrumenta 60 debeant deponi:sed per quā actionē hoc debeat cōsequi, non apperit. Tu dic communi diui. quæ non datur ad diuisionē: sed ad iudicandum penes quem instrumenta debeant collocari:quod est speciale.& aliud est speciale.s.e.l.iij.vbi agitur nō ad diuisionem,sed ne decipiatur.

✱ Incompetitium. (margin)

ŏ Qui (margin)

h Aditus.] per actionem communi diuidundo quæ datur hoc casu, 70 non ad diuisionem sed ad iudicandum apud quem debeant esse instrumenta : sic & aliàs datur non ad diuisionem : vt supra eodem.l. maioribus. Accursius.

i Existimabit.] personis & rebus inspectis prius eis descriptis, & cautione præstita de his exhibendis siquando fuerit opus:vt.ff.de fami. ercisc.l.si quæ cautiones.&.ff.de fide instru.l.fi.&.s.de eden.l.procurator.

SI cum patruo.] CASVS. Habebas res communes cum patruo tuo:volebas à communione discedere:dedisti ei partem prædij vt iuraret se in diuisione dolum non adhibiturum.Si autem nō vult stare pactis.an tale pactum tibi debeat nocere quo minus res indiuisas petere possis,quæri- 80 dantur.quæritur.respon.quòd non.

k Adhibuisse.] in ea diuisione,vel in alio fortè negotio.

l Exhibuit.] id est non iurauit.Sed quid si iurauit,& inuenietur postea deierasse?Dicam non stari placitis [a], & de dolo agi posse,& non sufficere solam pœnam periurij. argumentum. ff. de do.l.si legatarius. Sed argumentum contrà.s.de re.cre.l.ij.&.ff.de iureiurā.l.j.&.ij.Sed ibi ex delatione, cùm specialiter fuit iuramentum præstitum:hîc autem spontanea volūtate iurasse videtur.Sed videtur in casu huius.l.debere remitti iusiurandum:vt.ff.de cō-

a In glo. sequi vi detur Pau. hic : licet Pet. teneat contra. Iuramentū quādoque ex delatione,quando quereq spōtane volū tate præsta tur. (margin)

di.instit.l.quæ sub conditione.vsque ad.§.si quis.Sed fortè aliud est in contractibus inter viuos qui sumunt firmitatem ex consensu vtriusque partis. Vel refert,debeat quis iurare de præterito quando non remittitur : vt hic, &.ff.de iureiurando.l.si quis.&.ff.de condi.& demon. l. municipibus. an de futuro, quando remittitur vt ibi dicitur [b].

Idem AA.& CC.Seueriano & Flauiano.

LEX VII.

SI fratres vestri proindiuisō cōmune prædium citra vestram voluntatem obligauerūt,& hoc [o] ad vos secundum pactum diuisionis nulla pignoris facta mentione peruenit : euictis [p] partibus quæ ante diuisionem sociorum [q] fuerunt,in quibus obligatio [r] tantùm constitit : ex stipulatu [s], si intercessit:alioquin quāti interest, præscriptis verbis contra fratres agere potestis [t].nam si fundi, scientes obligationem, dominium suscepistis:tantùm euictionis promissio nem solennitate verborum,vel pacto promissam probantes,eos cōueniendi facultatem habebitis. D. ij. Nōn. Decembr. Nicomediæ. CC.Cons.

A diuisione facta tradendo, uel possessionem dimittendo apud alterum de consortibus, solo consensu recedi non potest.h.d.Bal.cum Salice.

Idem.AA.& CC.Nicomacho & alijs.

LEX VIII.

SI inter vos maiores [v] annis viginti quinque rerum communium diuisio, relicta vel translata possessione , finem accepit [x]: instaurari mutuò bona fide terminata consensu [y] minimè possunt.D.Nōn.Decēbr.CC. Cons.

Vbi non est communio,non cadit diuisio. hoc dicit Bal.& Sali.

Idem AA.& CC.Demetriano. L. IX.

FAmiliæ erciscundæ, vel com muni diuidundo iudicio, ita demum si corpora maneant communia, agi potest [z]. D. vj. Idus. Decemb.Nicomediæ.CC. Cons.

Verbis testatoris enunciatiuis non statur: nec creditur,si contrarium apparet. hoc dicit. Pau.de cast.

Idem AA.& CC.Gallicano. LEX X.

m Indiuisas.] ipso iure.
n Nihil vobis nocere.] quia sub conditio- 10 ne facta fuit ista diuisio conditione ergo non impleta, soluit diuisio. Vel feceras ei pactum in diuisione q nomine quarūdam rerum non peteres fieri diuisionem : venies quidem contra pactum cùm nec ipse tibi seruet pactum:vt.s.de pac. l. cū 20 proponas.ij.

SI fratres.] CASVS. Si frater tuus prædiū pro indiuiso tuū ignorāte te obligauit : si diuisiōe facta portio sua à creditore euicta fuerit: si stipulatus fueras de euictione, ages ex stipulatione:si nō,ages præscriptis 30 verbis ad interesse.Si verò te sciente obligauit, si stipulatio de euictiōe fuerit interposita, ages:alioquin non.

o Hoc.] scilicet prædium.
p Euictis.] per hypothecariam : vt.ff.de euic. l.si mancipium.§.fi.
40 q Sociorum.] qui obligauerant.
r Obligatio.] vt.s. ti. proxi.l.ij.&.s.de communium re ali.l.fi.
s Ex stipulatu.] id est ex stipulatione.
t Agere potestis.] vt &.s.titu.ij.l.si familiæ. &.ff.de euic.l.si cùm.§. 50 fi.& hoc cū nesciuistis: aliàs non agitur nisi stipulatio,vel pactio de euictione interuenerit vt subijcit: vt.s.de euic. l.si fundum.sic itaque pactū solum ad eam parandū sufficit.Sed contrà.s.com munia de leg.l.fina.in fi. Sol.vt ibi.& facit. ff. eod. 60 l.item quamuis.in fi.

SI inter vos] CASVS. Habebam cum Titio rem communem:facta diuisione, & cuilibet nostrum portione sua assignata non vult Titius stare diuisioni:an sit audiendus,quæritur. Dicitur quòd non.

b Iūgeam basilias solutiones & dic,q cōditio iurisiurandi siue sit de preterito,siue de futuro remittitur in cōtractibus in vltimis verò voluntatibus quī dē fide sit futuro remittitur per præ torem non de iure ciui li:vt in.l. al leg.in gl.& in l.facta. §.fi in danda ff.ad tre bel. Pau. de cast.hic. (margin)

v Maiores.] secus si minores:vt.s.titu.j.l.penul.
x Finem accepit.] his enim modis accipit finem:vt.s.titu. ij. l. si diuisio- 70 nem.&.ff.de pac.l.diuisionis.
y Consensu.] hoc est per pactum.vel dic solo consensu non reuocari re perfecta:vt.&.ff.de pac.l.ab emptione.

FAmiliæ.] CASVS. Lex ista dicit quòd iudicium famil. ercisc. & communi diuidundo habent locum pro corporibus communibus exhæreditaria causa vel alia : ita demum si corpora communia sunt. & hoc est verum de directo dominio. sed vtile dominium habet locum pro rebus diuisis: puta pro damno dato. & sic soluitur contrà.ff.communi diuidun.l.in summa.

z Agi potest.] vt &.ff.eo.l.per hoc.&.l.prima.in fine.Sed contrà.ff.com 80 muni diuidun.in summa. vbi etiam post interitum rei communis agitur. Idem & in familiæ erciscundæ iudicio : vt.ff.faml. erciscund.si seruus. Solu.hîc dicit de directa:ibi de vtili. Item contrà.ff.communi diuidun.l.iiij.§. sicut.&.§.fina.&.l.sequen.&.ff.de dam.infect.l.si finita.§ si plures.in quibus legibus agitur communi diuidundo pro præstationibus & sumptibus factis antequàm res esset communis:aliàs est in gloss.post communionem : sed dices agi vtili non directa:vel responde ad omnia ita demum agi potest, scilicet vt fiat diuisio.

SCriptura. CASVS.] Paterfa. fecit testamētū in quo omnia bona inter filios suos diuisit. in vltima parte testamēti adiecit se nihil indiuisum reliquisse: an si appareat aliqua res indiuisa non obstantibus verbis illius testatoris possit venire in diuisione? Dicitur quòd sic.

a ¶ Testamenti.] hodie determinat aut. de iureiur. à mo. præsti. col. v.

b ¶ Nihil impedit.] nam dispositiue volūtates seruātur non enunciatiuè: vt hîc, & .j. de testa. l. verba. nisi iurauerit vt in aut. de iureiurā. à mo. §. j. colla. v.

POssessionum.] CASVS. Si fundū tecū habebā cōem, & in eo colonū: & in diuisione velim vt mihi Stichus assigneť, & tibi vxor sua: an sim audiēdus quęritur? Dicitur ꝙ non: sed vni nostrū vterque assignabitur, & in pecunia fiet condemnatio alteri.

c ¶ Permaneat.] aliâs permaneret. sic. & .j. de agri. & cē. l. diffinimus. §. illud. lib. xj. & .ff. de ædil. edic. l. plerūq;. & .ff. de le. j. l. si dom⁹. §. q cōfiteť. & ff. de fun. instruc. l. quæsitū. §. itē lanificas. & .j. de cust. re. l. quoniā vnū. Itē nec ipsa mancipia à terra debēt separari: vt .j. de agri. & cēsi. l. ij. & .l. quēadmodū. li. xj. Itē nec corpora indiuidua: vt instit. de offi. iudi. §. ꝙ si cōmodè.

d ¶ Cogantur.] s. in cōmunionē. vel postulabiť iudicio cōi diuidūdo, vt aliter fiat diuisio, vel adiudicatio. Sed quo postulāte? Rñ. quolibet dominorū. s. qñ iudex sine volūtate eorū ita diuisit. Sed qd si dñi sic diuiserūt, vel ab alio ita diuisa retinuerūt? Rñ. quilibet fortè repellitur si cōsensit ei qd retractare intendit. Arg. dictæ. l. de lega. j. si domus. §. qui cōfiteť.

ILlud.] CASVS Si pater vel cō similis persona dotē vel donationē ꝑpter nuptias dedit, vel aliqs ꝑ eis, & soluto matrimonio ad eū dos vel donatio ꝑpter nup. reuertať, & facto testamēto nō faciat mētionē de illa donatione: aut testatus est inter extraneos, aut inter suos, & alius fili⁹ & filia q similiter habuerūt dotē, & ante nup. do. quorū matrimonia durāt, si sint cōsecuti aliquas res ex paterna substātia: isti similiter lucri causa debēt habere hoc præcipuū. faciēt aūt res reuersas, ꝑ ea quātitate ęqua quā fratres lucrati sunt distribui. Si aūt nihil ꝓcipuū habēt quorū durāt adhuc cōnubia cōicabūtur inter eos res ad patrē reuersæ: at si plures res ad patrem reuersę sunt quàm ipse dedisset, fortè facto pacto de lucrāda dote vel dona. ꝑpter nup. præcipuū habebit superfluū fili⁹ vel filia. cui⁹ noīe lucrari cōtingit. Si verò minus ad patrē ꝑuenerit quàm dedisset, dispēdiū ad eūdē filiū vel filiā ad quos vel quas datū est ꝑtinebit. Si aūt extranei sunt instituti cū filio & filia quorū dos & ante nup. do. ad patrē reuersæ sunt, tunc extranei nihil habebūt de illa dote vel donatione si pater nullā fecit mētionem: & ita si bene inspicias in duob⁹ casib⁹ hîc cessāt collatio: & cùm plus redijt ad patrē. s. pro illo superfluo, & cùm hæredes extranei instituti sunt. Sed nūquid corrigūtur hæc hodie per aut. j. de colla. ex testamento? dic ꝙ non. quod dic vt in summa de colla. §. fin. ibi, facienda est.

† Ista lex est singul. nec reperitur alibi, & est noua secundū Pau. hîc quia hęc quæ hîc dicūtur nō erant de iure veteri secūdū eūdē.

SCriptura testamenti[a] qua specialiter omnia diuisa cōtinentur, quo minus res quarum testator non fecit mētionem hæredes inquirere possint, nihil impedit[b].
Sine die & consule.

¶ Officium iudicis in diuisione est familias non separare, & separatas coniungere. h. d. Sali. Vel sic: Officium iudicis in bonis diuidendis esse debet, ut una familia seruorum adinuicem se attinentium non diuidatur, sed integra uni adiudicatur, ne inducatur dura separatio. hoc dicit. Pau. de Castr.

Imp. Constantinus A. Cærulo rationali trium prouinciarum. LEX XI.

POssessionū diuisiones ita fieri oportet, vt integra apud successorem vnūquenq; seruorū vel colonorum asscriptitiæ cōditionis, seu inquilinorum proximorū agnatio vel affinitas ꝑmaneat[c]. Quis enim ferat liberos à parentibus, à fratribus sorores, à viris coniuges segregari? ¶ Igitur si qui sic sociata in ius diuersum mancipia, vel colonos distraxerint, in vnum eadem redigere cogātur[d]. Dat. iij. Calend. Maij, Proculo & Paulino Cons.

¶ Dos & donatio propter nuptias ad patrē, reuersa debet esse præcipua illius filij, uel filiæ pro quo, uel qua data fuerit: extraneis institutis cum illo uel illa, sed institutis filijs debet ita demum ad eundem redire quando alij simile lucrū haberent non diuidendum. aliàs diuiditur inter omnes. Vel sic: Dos à patre profecta, & ad eū reuersa, uenit inter liberos diuidenda: nisi ratio inæqualitatis aliud inducat, sed cum hærede extraneo non diuiditur. sed ad ipsos liberos pro quibus data fuerat, reuertitur. hoc dicit. Iac. But. & Pau. de Cast.

Imperator Iustinianus A. ad Senatum. LEX XII.

ILlud † æquitatis fouere rationibus, bene nobis apparuit. Si qs etenim pro filio suo ante nuptias donationem conscripserit[e] vel dederit[f], vel pro filia sua dotem, & hoc quod dedit, iterum ad eum reuertatur, vel stipulatione vel lege[g] hoc faciente: vel si alio dotē, vel ante nuptias donationem dante, stipulatiōis paternæ tenor, vel fortè[h] legis hoc induxerit: ille autem testamento condito, vel filios suos, vel extraneos[i] scripserit hæredes, & nihil de huiusmodi reb⁹ quæ ad eū reuersæ sunt[k], vel peruenerūt, disposuerit: inueniantur autē alij liberi eius res à paterna substātia lucrati, vel per ante nuptias donationē, vel dotes, vel militiæ causa, quas (vtpote testamento existēte) nō cogūtur cōferre[l]: tunc filius vel filia easdē res quæ ad patrē reuersę sunt, vel peruenerunt[m], habeāt præcipuas, ad simile tamen lucrum cōputandas[n]: vt in præsenti casu tantùm habeat ipse, vel ipsa, quātùm eius fratres à patre sunt consecuti[o], secūdum eos modos quos suprà dixim⁹, & quos cōferre propter testamētum non coarctātur. ¶ Sin autē nihil tale penitus in fratres eorum à patre collatū est: neq; ipsos sibi præcipuè hanc partem vendicare, sed quasi paternæ facta substātiæ sit, inter omnes secūdum institutiōis tenorē * diuidi. & hæc quidem, si inter fratres patris elogium cōpositum sit. ¶ Sin autē extranei sint scripti[p] hæredes, & nihil in testamēto suo, neq; in hac parte testator dixerit: tūc omnimodò[q] præcipuū habeat filius vel filia, quod ad patrē reuertitur vel peruenit. ¶ Si tamen minus in fratres[r] collatum est, amplius autē ex huiusmodi causa ad patrē peruenit: illo quod ad similē quātitatē cōcurrit excepto[s], cætera quasi paternæ substātiæ facta, secūdū modū institutionis[t] diuidātur. ¶ Illo ꝑculdubio[v] obseruādo, ꝙ si minus sit id, quod pater ex hmōi causa habuit, ea quātitate quæ in fratres[x] collata[y] est: tota huiusmodi portio ad eas personas ꝑueniat, quarum occasione res ad patrē reuertitur. ¶ Ea igitur, quæ in paterna persona diximus, obtinere volumus etiā in auo, & proauo paterno, vel materno, & in matre, & in auia, & ꝑauia paterna vel materna. D. xj. Cal. Aug. Cōstāt. Lāpadio & Oreste VV. CC. Cons.

* Pare.

e ¶ Conscripserit.] i. per scriptura dederit.

f ¶ Vel dederit.] scilicet sine scriptura.

g ¶ Vel lege.] etiā sine stipulatione: qa dos profectitia erat: vt .j. de rei vxo. actio. l. vna. §. extraneū. Alij ponūt exemplū quando mulier dimittit primū matrimonium, & cōtrahit secūdū sine voluntate patris: nam dos redit ad patrem: vt .j. de nup. l. si vt proponis. ij.

h ¶ Vel forte legis.] cum cōtēplatione patris dos data est. vnde habetur profectitia: vt .ff. de iure dot. l. profectitia.

i ¶ Extraneos.] coniungit hos. sed posteà diuidit in responsione.

k ¶ Sunt.] cùm ipse dedit.

l ¶ Conferre.] nisi pater expressè dixisset: vt .j. de col. l. j. Sed hodie hæc & illa corrigūtur ꝑ aut. ibi positā, ex testamento.

m ¶ Peruenerunt.] cùm alius dedit.

n ¶ Computandas.] aliâs est in textu computandæ sunt.

o ¶ Consecuti.] non plus, minus aūt sic, si earum dos vel donatio fuerat minor. arg. .j. e. l. in fi.

p ¶ Scripti.] s. cū filia cuius dos reuersa est ad patrē & sine alijs fratribus quorū cōstat matrimoniū. et idē dic de filio.

q ¶ Omnimodo.] etiā si in fratres nihil tale collatū sit. & in hoc differt hic casus à superiore secūdū quosdā: qd nō placet: vt .j. ꝑxi. Sed dic omnimodo. s. etiā si extranei nihil habeāt vltra virilē. & hic. §. vsq; in fin. nō corrigiť ꝑ aut. dictā, ex testamēto. Quid autē si hæc filia & fratres & extranei sint īstituti? Respondeo idem esse ac si filiam et filios sine extraneis instituisset. Accur.

r ¶ In fratres.] nō institutos. idē si instituti.

s ¶ Excepto.] i. præcipuo adiudicato huic filiæ cuius dos est reuersa: siue dicas inter ipsam & fratres quorū matrimonia durabant.

t ¶ Institutionis.] inter ipsam & extraneum hæredem.

v ¶ Proculdubio.] Nunc dicit econtrà.

x ¶ In fratres.] qui nō sunt hæredes. idem & si essent.

y ¶ Collata.] qñ redijt.

TITVLVS XXXIX.

Finium regundorum.

¶ Non inspiciuntur fines antiqui, sed fines in uenditione designati: quia licitum est mutare terminos in proprijs agris. h. d. Bal. Vel sic: Dominus certam partem fundi uendens, potest terminos secūdum conuentionem uēditionis apponere, ultra quos non licet emptori agere. Sali.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Nicephoro. LEX I.

¶ FINIVM REGVNDORVM. ¶ *Sicut superiores actiones diuidunt, sic & hæc dirimit finium quæstionem: ubi est quædam quasi communio: & ideo merito hic ponitur.*

Regionem.

Regionem.] ¶ Casus istius legis ponitur in gl j. sed clarius dic quod quidã fundũ habebat, cuius partes per nomina erant distincta, & vna vocabatur Titiana: alia Mutiana. dñs quoque aliã volens ampliare, aliam distrahære: mutauit metam alterius, quã posteà vendidit, emptor verò aliã petebat, licet: venditio interuenisset post mutationem finiũ. Dicitur quod non potest & facit ad hanc positionẽ. ff. eo. l. omnes.

Casum po- i it.

† De materia finiũ regun. vide in. c. ex literis. extra. de probat. & ibi scribentes.

a ¶ Regionem.] Pone. habeo fundũ terminatum in duas partes. muto terminos: & alterã partem vendo: puta minorẽ: emptor. credens primos terminos non posse mutari, ingreditur vsque ad primos terminos in possessionẽ: cogetur quidem hoc iudicio stare illis finibus qui fuerunt sibi demonstrati in venditione. nam potui agrum meum terminare prout volui, vt hîc, & . j. l. proxi. & ff. e. in finalibus. & l. eos. & de leg. j. l. quod in rerum natura §. si quis. & de leg. ij. l. Caius. in fi.

b ¶ Ratione.] i. rationabiliter. Vel dic ratione conuentionis: vt subijcit.

Successionum.] CASVS. Cùm haberemus agros confines antiquis terminis distinctos, placuit alios ponere, & à veteribus recedere. si fortè posteà his mutatis moueatur q̃stio: iudex nouos fines sequitur: cũ aliàs termini successionum varietate & nouo consensu mutari possunt. Viuia.

c ¶ Varietas.] s. quia vni succedunt duo hæredes, qui terminant inter se aliter quàm terminatũ habuit testator, vel tenuerit.

† Cum hac l. concor. c. quia iudicãte. cum gl. super verbo ad loca extra de præscrip.

d ¶ Agris.] s. partibus agrorum.

e ¶ Alterutro.] hodie dicimus alterutri: sicut olim alio, hodie alij.

Monumentum quid dicitur esse.

f ¶ Monumenta.] i. terminos, à moneo: quia monẽt et docẽt quousq; protendãtur fines. Vel per similitudinem: qa sicut sepulchrũ est memoria hominum, sic per terminos finiũ memoria retinetur. Vel appellat monumenta, instrumenta q̃ continent alios fines, quomodò immutantur. Statur ergo antiquis terminis nisi noui probẽtur: vt hîc, & . s. l. proxi. & ff. eo. l. eos. & l. in finalibus. et. ff. de aqua plu. arcen l. quod principis.

Regionem [a] † certã fundi, proprijs finibus eius mutatis, dominus eius distrahere, ac residuum retinere non prohibetur. Nec amplius emptor, quã quod ratione [b] secũdum venditionis fidem ad se peruenit, vendicare potest prætextu terminorum temporis antecedentis venditionem. D. Id. Decemb. Nicomediæ AA. Cons.

¶ *Varietate successorum & consensu dominorum possunt agrorum termini mutari. h. d. Bar. Bald. & Pau. de Cast.*

Idem AA. & CC. Tatiano. L. II.

Successionum varietas [c], & vicinorum noui consensus, additis, vel distractis agris [d] alterutro [e], determinationis veteris monumenta [f] sæpe permutant. D. ix. Calẽ. Ianuar. Nicomediæ AA. & Cons.

¶ *In iudicio finium regundorum quæritur de proprietate & possessione: & mensura committitur agrimensori: & secundũ eius relationem posteà iudex mandat terminos dirigi, & adiudicat. & altera parte per contumaciã absente, potest iudex agrimensionem committere, & definitiuam proferre. h. d. Bal.*

Imperator Constantinus A. ad Tertullianum. LEX III.

Si quis [g] † super sui iuris locis [h] prior de finibus detulerit querimoniam [i], quę proprietatis cõtrouersiæ cohæret [k]: prius possessionis quæstio finiatur [l], & tũc [m] agrimensor ire præcipiatur ad loca, vt patefacta [n] veritate: huiusmodi litigiũ terminetur [o]. ¶ Quòd si altera ps, ne huiusmodi [p] q̃stio terminetur, se subtraxerit: nihilominus agrimẽsor in ipsis locis iussione rectoris prouinciæ vnà cũ obseruante [q] parte hoc ipsum faciens perueniet. Dat. xvj. Calend. Mart. Veronæ, Gallicano & Symmacho Cons.

a Pro intellectu isti' l. vide Angel. Are. in. §. quędam actiones. in gloss. super verbo, item finiũ regũdorũ. insti. de actionibus.

Si quis. [a]] CASVS. Ego & titius habebam' fundos distinctos. ego dico fines malè positos: qa vltra eos fundus meus porrigitur: per duo iugera, licet ego nõ possideã illa duo iugera: vnde peto aliter fines poni: talis ordo seruandus est, & pone primò de possessione. i. vsq; ad quẽ locũ possideam quomõ de proprietate super duob' iugerib' cognoscat: agrimẽsore misso ad agrũ huius litigiũ terminet p̃sente vtraq; parte. si adesse vult. Si verò pars aduersa se absentet: nõ eo minus iudex cũ agrimensore & altera parte præsente aget ad primam partem. & facit. s. de rei ven. l. ad eam.

g ¶ Si quis.] Actor agit finium regundorum. Primò inquiritur quantum tenet. Secundò, quot iugera ibi habere debeat. Tertiò mittitur executor, qui renunciat iudici quantum habeat minus actor quàm habere debet. Quartò iudex definiet præcipiendo poni terminos in confinibus veris: vel per adiudicationem.

Locus quid sit.

h ¶ Locis.] locus est regio aliqua fundi: vt. ff. de verb. sig. l. locus.

i ¶ Querimoniam.] i. libellum agens finium regundorum.

k ¶ Cohæret.] sicut enim in rei vendicatione inquirit iudex quid & quãtum sit meũ: sic & hîc cũ dicam vltra terminos, vel vltra id quod dicit aduersarius esse meũ sed in rei vẽdicatione iõ quærit, vt totũ restituatur ei cuius est at hîc qñq; nõ totũ restituit, sed alteri adiudicatur. & ille isti in eius æstimatione condẽnatur, vt sic competenter loca distinguantur. vt. ff. eo. l ij. & l. fi. & l. seq. & insti. de offi. iudi. §. si finium.

l ¶ Finiatur.] per officium iudicis nõ sentẽtiãdo, cùm libellus nõ sit dat' Vel dic sentẽtiãdo definitiuè [b] sic, & . s. de rei vẽdi. l. ordinarij. & . j. de interdic. l. incerti. & . s. de iud. l. nulli. Et potest hoc habere locũ, qñ habebã instrumẽtũ, quo cõtinebatur, quod ego debebã habere. x. iugera: sed ego dico me habere minus. prius ergo quæritur vsq; ad quẽ locũ possideo, quia feci seminari terrã, & arari, & coli: & posteà si minus est quàm dicat instrumẽtũ meum: scietur per agrimẽsorẽ, et etiã ipse iudex videt si opus est: vt. ff. e. l. si irruptione. §. fi. & ponẽtur termini antè.

b Quia est vnus de casibus exceptus à regula: quòd ante lit. contest. non debent testes recipi vel sententiari: vt per gl. j. in. c. quoniã frequenter extra vt li. non contest.

m ¶ Et tũc.] s. probato pri' quãtũ vltra meũ est.

n ¶ Vt patefacta.] s. per hæc duo iudicia s. possessorio, & alio. s. cõi diuidũdo. quo probaui per instrumentũ vel testes, quantũ vltra est ager meus, finiatur lis, vt subijcit agrimẽsore interueniente vice cuiusdam executoris.

o ¶ Terminetur.] per sententiam. vel dic motu iudicis.

p ¶ Huiusmodi quæstio.] hîc erat lis contestata: & ideo dicit quæstio, aliâs nõ posset definitiuè procedi: vt. s. de iud. l. properãdũ. §. j. sed in prin. huius. l. dixit q̃rimoniã: quia nõ erat ibi lis cõtestata. ADDITIO. Putat Bar. hîc, quod qñ quæstio est solũ de finibus, & nõ de proprietate, lite non cõtestata possit ad definitiuã sententiã perueniri. pro quo facit quod no. idẽ Bar. in. l. si omnes. s. si minor ab hære. se absti.

Quæstio q̃rimonia differunt.

q ¶ Obseruante.] Id est præsente.

¶ *Qui post litem contestatam super finibus aliquid inuadit indebitè, punitur. hoc dicit. & istã. legem commendat Rofre. in materia uiolentiarum. Vel sic: Qui post litem contestatam, in iudicio finium regundorum occupat de alieno: illud habet reddere, & tantundem de suo. h. d. Iaco. Bu. Bal. & Sali.*

Idem A. ad Bassum præfe. vrbi. L. IIII.

Si constiterit [r] eum, qui finalem [s] detulit quæstionem [t], priusquàm aliqd sentẽtia determinetur, rem sibi alienã vsurpare voluisse [v]: non solùm id, quod male [x] petebat, amittat: sed * quo magis vnusquisque contentus suo, rem non expetat iuris alieni: qui irreptor agrorum fuerit in lite superatus, tantùm agri modum, quantum adimere tentauit [y], amittat [z]. Lecta apud acta. xiij. Calend. Iul. Gallicano & Symmacho Cons.

* Etiam.

Si constiterit.] CASVS. Aliqs egit cõtra vicinũ suũ de finib': litẽ est cõtestatus: antequã fi. regun. proferret sentẽtiã, occupauit de terra vicini sui, & posuit fines propria authoritate: qd iuris sit, queritur. Rñ. quod illud qd̃ petebat, amittet: quod occupauit, restituet: & nihilominus tantundem de suo. & hoc est quod dicit.

r ¶ Si constiterit.] scilicet iudici.

s ¶ Qui finalem.] id est de finibus.

t ¶ Quæstionẽ.] loquitur ergo hæc constitutio de post litem cõtestatam violentia commissa. sed illa si quis in tantam. j. vnde vi. loquitur & ante & post: hæc de immobilibus tantùm: illa etiam de mobilibus: vt instit. vi bo. rap. §. sed ne dum. Item hæc locum habet tantùm cùm controuersia est de finibus.

v ¶ Voluisse.] i. volũtariè vsurpasse: ne sit cõtrà. ff. de pœnis. l. cogitationis. sic & . ff. de re. diui. l. fi. & . j. de re. cre. l. antepe. ibi, renũciãdũ putauit &c. Et hoc etiã innuit verbũ, irreptor. & similitudo interdicti vnde vi. & si qs in tãtã. & furti. in qbus casibus oportet factũ interuenire. Vel dic quod nõ tñ cogitauit: sed etiã vltra processit, vnde punitur: vt. s. de ijs, qui ad eccle. confu. l. fi. in princ.

Volũtas sine effectu an sit punienda.

x ¶ Male.] si aũt bene, amitteret tñ rẽ sicut in cõstitutione, si qs in tantã.

y ¶ Tentauit.] id est temerariè ademit.

z ¶ Amittat.] condictione ex hac. lege & facit. j. de suffra. l. j.

¶ *Etiam pro modica occupatione, & pro uili cespite terræ, redditur iudicium finium regundorum, Vel sic: iudicia quæ redduntur in re communi, redduntur ita pro re parua sicut pro re magna. h. d. Bal. Vel sic: Exemptio antiqua quinque pedum non impedit hoc iudicium. Sali.*

Imppp. Valent. Theod. & Arcad. AAA. Neoterio præfec. præto. LEX V.

* Quinque pedũ præscriptione [a] summota, finalis [b] iurgij vel locorum [c] libera peragatur

** Vide in hanc. l. aureũ Alciati' libellum de quinque pedũ præscript*

Quinque pedum] CASVS De minori spatio. v. pedum olim non agebatur: hodie per hanc. legem illud tollitur: quia de minori spatio agi potest, non obstante exceptione. v. pedum, si viderit de alterius finibus occupatum. & hoc est quod dicit.

a ¶ Præscriptione.] i. exceptione. quidam dicũt sic scribi pscriptione, non præscriptione. q. d. protentione vel prolongatione vt pro, localiter ponatur. Vel verius dic præscriptione. i. exceptione præscriptionis. nã olim si controuersia erat de quinque pedibus tãtũ, vel minus, & ageretur hoc iudicio, repellebatur agens p̃scriptione: exceptiõe qd̃ erat propter terræ vilitatẽ: sed hodie agitur quantuncunque vnus de alterius finibus occupauerit per hanc legem Sed Petrus Baylardus, qui se iactauit, quòd ex qualibet quantuncunque difficili litera traheret aliquem sanum intellectum: hîc dicit, nescio.

Petri Baylardi iactãtia.

b ¶ Finalis.] cùm quæstio est de finibus totius possessionis.

c ¶ Vel locorum.] id est alicuius partis agri: vt. ff. de verb. sig. l. locus.

a ¶ Intentio.] proposita hac actione.

Cunctis.] CASVS. Quæstio finium regundorum non tollitur longo tempore: sed longissimo. ratio est quia mista est in rem et in personam. insti. de act. §. præterea.

b ¶ Et machinationibus.] Eorum qui conabantur eam finiri decennio vel vicennio. Azo.

c ¶ Sed.] xxx. tantùmmodo annorum. est enim mista: vt instit. de act. §. quædam. 10 Sed quando nascitur? Rñd. ex quo cœperant fines turbari. Itẽ vnde nascitur? Rñ. non ex contractu vel quasi: vel maleficio vel quasi sed est datiua propter turbationem: vt. ff. eo. l. fi. Sed videtur tolli decẽ annis: vt. ff. pro emp. l. ij. §. sed & si fundus. & l. qui fundũ. 20 §. j. vbi dicit, quod si vicinus meus vendidit aliquid de meo, quod emptor præscribit decẽ annis. sed certè non ideo mihi denegatur hęc actio: vt termini commodius distinguantur: sed si bi remanebit quod pscripsit. Vel dic durare. xxx. an. vbi nihil de meo præ 30 scripsit: vt. hîc. aliàs cõtra vt ibi. qd in idem recidit.

Actio finiũ regundorũ quando & vnde nascitur.

¶ DE CONSORTIBUS eiusdẽ litis. ¶ Quia in prædictis finium regũdorum, vel communi diuidũdo iudicijs euenit eiusdem litis esse plures consortes siue agendo, siue excipien 40 do: qui agentes finium regundorũ. vel communi diuidundo repellebantur ea ratione, quia quidam eorum abessent. Et econtrà si conueniebantur simul se exceptione tuebantur quia non omnes adessent: & ideo generaliter 50 remouet in omnibus.

intentio [a]. PP. viij. Cal. August. Arcadio A. ij. & Rufino Cons.

¶ Quæstio finium regundorum nõ tollitur nisi spatio. xxx. annorum & non spatio longi temporis. h. d. Bal. & Sali.

Imppp. Theod. Arcad. & Honor AAA. Rufino præ. præ. LEX VI.

Cunctis molitionibus & machinationibus [b] amputatis, decernimus in finali quæstiõe nõ longi temporis, sed triginta [c] tantummodò annorum præscriptio nem locum habere. Dat. ij. Non. Noué. Arcad. A. ij. & Rufi. Cons.

TITVLVS XL.

De consortibus eiusdem litis.

¶ Licet plures sint consortes eiusdem litis: tamen quilibet potest pro parte agere & defendere. h. d. Bal. & Sali.

Imp. Iulianus A. Secundo præ. præ. LEX I.

Explosis atque reiectis præscriptionibus, quas litigatores sub obtẽtu consortum [d], studio protrahendæ disceptationis excogitare consueuerũt siue vnius fori omnes sint, siue in diuersis prouincijs versent nec [e] adiuncta præsentia consortis, vel consortum, agendi [f] vel respondendi iurgantibus licentia pro [g] parte pandatur [h]. Dat. iij. Non. Septẽbr. Mamertino & Neuita Cons.

Explosis.] CASVS. Consortibus eiusdẽ litis: siue conueniebant, siue agebãt, semper obstabat exceptio ante legẽ istã, quod nũquã vnus sine alio admittebatur pro 60 parte sua & tunc præcipuè vbi nõ haberet idẽ forũ, si in diuersis prouincijs versabant, sicque in fraudẽ contingebat litigia perpetuari. hæc insolẽtia remouetur hîc: & cauet, vt semper pro parte audiatur, siue agat, siue conueniatur: etiam consortis præsentia non habita, & hoc dicit hæc lex. et loquitur ante lit. contesta. sequens pro lite mota testatam.

¶ Pro consorte post litis cõtestationem absente potest quis agere & defendere sine mandato præstitis legitimis satisdationibus. h. d. & iste casus non reperitur alibi. Bal.

Impp. Valentin. & Valens AA. Salustio præfec. præto. LEX II.

Commune † negotiorũ post litẽ legitimè ordinatã [i] etiã quibusdã absentibus insolidũ agi sine mãdato põt [k]: si præsentes rẽ

† Concor. gl. j. in. c. cũ M. Ferrariẽsis. de constit. & ca. cũ Dilecti cũ gl. j. de do. & contu.

70 d ¶ Consortium.] dicit reus nõ respõdebo tibi, nisi tui vel mei consortes essent.

e ¶ Nec.] id est sine.

f ¶ Agendi.] post litẽ cõtest. ab alijs: vt. j. l. prox. sed respondere pro aliis põt & ante & post. & ad hoc. j. si cert. pet. l. cum te. & ff. de iudi. l. nõ idcirco.

g ¶ Pro parte.] id est propter partem vel propriè.

h ¶ Pandatur.] id est præbeatur.

Commune.] CASVS. Sub prætextu absentię cõsortis, vel consortũ eiusdẽ litis nõ prorogãdũ est negotiũ, sed li. cõtest. agi põt absentibus: nec 80 iudicatũ soluendo si cõueniat, necessaria est: quod si certũ sit eũ nõ habere mãdatũ: admittatur cõsors pro altero pstita satisdatione, hoc tñ nisi fuerit inhibitũ, quo casu aliud est. et sic loquitur. ff. de iudi. l. si prætor.

i ¶ Ordinatam.] i. inchoatã. contra. ff. de procu. l. pomponius. sed loquitur post litem contestatam: illa antè.

i ¶ Ordinatam.] non antè si certum sit eum non habere mãdatum: vt di xi. §. de procura. l. j.

k ¶ Potest.] imò videtur quod non: vt. ff. de iudi. l. si petitor. quæ est contrà.

Solu. alijs inuitis non potest: vt ibi, sed ignorantibus sic: vt hîc, & ff. de procura. l. pomponius. §. fi. ADDITIO Bar. hîc sic distinguit, quia aut plures cõsortes habẽt eãdem litẽ circa rẽ indiuiduã: & potest vnius solus agere & defendere: vt. l. fi. cum vno. ff. si ex noxa. causa aga. Aut est res diuidua, & tunc ante litem contestatam non potest agere vnus nisi pro parte sua: vt. §. l. proxi. Post litem verò cõtestatam aut vult agere alijs inuitis & contradicẽtibus, & nõ potest: vt 10 l. si petitor. ff. de iudic. aut alijs ignorantibus, & potest præstita cautione de rato: vt hîc.

ratã dñm habiturũ cauere [l] parati sint, vel (si quod ab his petitur) iudicatum solui satisdatiõe [m] firmauerint. PP. vj. Id. Decembr. diuo Iouiniano A. & Varroniano Cons.

l ¶ Cauere.] i. satisdare cũm prætoriè sint. Sed videtur lite contestata huiusmodi cautiones non præstari: vt. ff. de procu. l. pomponius. §. ratihabitio 20 nis. quæ est contrà. Sol. ibi interuenit procurator ante litẽ contestatã: vnde erat quod imputaretur aduersario: hîc interuenit posteà: vt. §. de procur. l. nihil idem dici potest in causa suspicionis: vt. ff. de arbi. l. non distinguemus. §. cũm quidam.

TIT. XLI.

De noxalibus actionibus.

¶ Ex furto facto in seruitute non tenetur liber factus, nisi ex noua contrectatione. hoc dicit. Bald. Vel sic: Vbi seruus deliquit aduersus extraneum, noxa sequitur cum liberum factum. Si verò deliquit aduersus dominum, ex noua tantum contrectatione tenetur. hoc dicit. Sali.

Imperator Alexander A. Marcello. LEX I.

Si extat [n] corpus nummorũ, quos ablatos ex patris tui hæreditate ab eo, quem liberũ [o] esse constiterit, allegas: vendicare eos, vel ad exhibendum agere non prohiberis. nã quamuis aliâs [p] noxa caput sequatur, & manumissus furti actione teneatur [q], quæ in hæredem non competit [r]: cùm tamẽ seruus à domino aliquid aufert, quamuis furtum cõmittat [s], furti tamen actio non est nata [t]: neque aduersus [v] ipsum, si posteà manumissus sit, locum habet: nisi furtiuas res, & post manumissionem cõtrectet [x]. PP. xiij. Calend. Decembr. Maximo. ij. & Æliano Cons.

30 m ¶ Satisdatione.] scilicet pro parte sociorũ.

¶ DE NOXALIBUS actionibus. ¶ Dixit de damno dato à liberis personis: ut supra. ad leg. Aquil. nunc de dato à seruis, & omni maleficio ab eis commisso.

40 Si extat corpus.] CASVS. Testator in testamẽto suo reliqt libertatẽ puro seruo suo. iacente hęreditate iste seruus subtraxit res hæreditarias: adita hæreditate statim est liber. an hoc ipso furti agere possint? Rñ. quod nõ. imò si res extãt, eas vendicare possum: quia licet seruus furtum faciat dño, tamen cũ eo furti agere non potest, neq; si posteà est manumissus: nisi res furtiuas post manumissionẽ contrectet, scilicet baiulãdo de loco ad locum.

¶ Statutum disponens super eo, super quo disponit ius commune, interpretatur secũdum ius cõmune. ad hoc communiter allegatur. Bal. Vel sic: Ne aliquis indebitè damnum patiatur: verba statuti recipiunt interpretationem restrictiuã. hoc dicit. ista lex secundum Bar.

Imperator Gordianus A. Quintiliano et alijs. LEX II.

Si serui vestri nescientibus vobis, vel etiam prohibentibus,

60 n ¶ Si extat.] aliàs extiterit.

o ¶ Liberum.] scilicet iussum in testamento tui patris: fuit enim erat seruus.

p ¶ Aliàs.] quãdo extraneo esset furtũ factũ à seruo.

q ¶ Teneatur.] vt infra. de noxa. act. §. omnis.

r ¶ Cõpetit.] vt & j. de fur. l. furti. sed heredi sic: vt isti. de ppe. ac. §. est cũ.

70 s ¶ Cõmittat.] & res fiat furtiua: vt instit. de obli. quæ ex delic. §. ij. qui.

t ¶ Est nata.] vt. j. an seruus ex suo facto. l. si.

v ¶ Aduersus ipsum.] neduũ aduersus hęredẽ aduersus, quẽ testati agere.

x ¶ Contrectet.] quæ nascetur ex præsenti contrectatione, cùm ex prima non fuerit nata. aliàs contrà: vt. ff. de fur. l. ei qui. Habet etiam iste aliud auxilium scilicet præter actionem in rem, & ad exhibendum. scilicet actionem in factum in duplum: vt. ff. si quis testa. li. esse ius. l. j. in prin. & facit ad istam l. ff. de furt. l. serui & filij. & ff. de noxa. l. si seruus legatus. & ff. de mino. l. verum. §. j. & de act. & obli. l. serui. & ff. de condi. fur. l. quod ab alio.

Aux illius malitijs: quandoque simul cõcedũtur.

Si serui vestri.] CASVS. Serui dederunt dãnũ arboribus vicini, 80 qui furtim eas ceciderũt: super quo delicto statuta est certa pœna à lege. & si hoc fecerint vobis ignorãtibus vel phibẽtibus: an ad illã pœnã teneamini, quæritur? Dicitur quod non. vnde habebitis in electione, vel dare seruos pro noxa, vel condẽnationẽ pœnæ subire. ¶ Nota ex ista lege, quod semper ad hoc allegatur, quod statuta disponẽtia aliquid super eo, super quo disponit ius cõe, intelliguntur secundum ius commune. & cum hoc etiam allegatur glo. magna in ca. fi. §. in computatione. extrà. de iure delibe. Item etiam allegatur, quod statuta recipiunt interpretationem restrictiuam, ne quis indebitè damnum patiatur.

a quē pū- tiatur [a]:nam indebitē pateretur dominus dānū,si cogeret emendare,vel sol
ſtū hic pul uere pœnæ ex delicto ſerui ſui cōmiſſo ignorante vel prohibēte:& ſic nulla pœ
chrē exami na concurrēte.Paulus.
nat Salice. a ❡ Arbores.] cuiuſdam extranei.
quem vide b ❡ Quibus.] ſ.arboribus vel ſyluis.Vel dic,ſcilicet ſeruis & quibuslibet damnū tale dantibus.

b Scilicet municipa- lem.Pau. Saltus qua liter accipi- tur c ❡ Legem [b].] qua imponitur pœna dupli.
d ❡ Saltui.] loc[us] vbi erāt 10 arbores. Et dicit,quod erat pœna dupli dāni dati cōputato ptio arborū vel li gnorū manētiū:& hoc per actionē ar.fur.cæ.l.furti. §.fi.& l.ſeq.Vel dic ciues illius loci ſtatuiſſe pœnā contra eos,qui arbores cæderent.Vel ſaltui dicit pro

✱ Vt ad noxæ eos dedere &c. pter Nili aggeres:vt.j.de 20 Nili agge.non rum.l.j.
e ❡ In ſua poteſtate.] vt.ff.e.l.j.&.l.ij.in pri.Et ſcias,quod noxæ deditio eſt in ſolutione: ſed damnū eſt in obligatione,& condēnatione:vt.ff.de re iu di.l.miles.§.j.& inſtitu.de offi.iudi.in prin.

furtim arbores [a] ceciderūt, quibus [b] etiā propria pœna iuxta legē [c] ſaltui [d] datā fuerat præſtituta fruſtra veremini,ne ex perſona eorū vltra noxæ deditionē ſitis obſtricti:cū ex delictis ſeruorū domini ignorantes vel prohibentes, ſi noxali actione conueniantur, ita cōdēnari debeant, ✱ vt aut noxæ dedere,aut cōdēnationē ſufferre habeant in ſua poteſtate [e]. PP.iij. Non. Iun. Gordiano & Auiola Conſ.

❡ *Pro plagio ſerui poteſt ipſe criminaliter cōueniri dominus autē ciuiliter noxaliter ſi nō conſenſit.h.d.Bal.Vel ſic: pro delicto commiſſo à ſeruo ſi agatur criminaliter,debet ſeruus accuſari:ſi ciuiliter,debet dominus conueniri, qui ſi non cōſenſerit,facultatem habet dandi ſeruum pro noxa.hoc dicit.Sali.*

Imperatores Dioclet.et Maximian AA.et CC. Eutychio. LEX III.

Siue ſeruum plagij. CASVS. 30 Si ſeruus alicuius ſubtrahit filium tuum:tu potes accuſare ſeruum plagij ſi velis, vel dominum ſuū noxali iudicio cōuenire, vel furti: ſed ſi dominus eſt ignorans,& poſtea habet ratū factū ſerui noxæ dedendæ,vel dāni ſarcie 40 di conueniri poteſt.

Siue ſeruū ♁ plagij paras accuſare [f] ſolenniter [g],præſidē prouinciæ adire non prohiberis, ſiue dominū eius ſolicitati ſerui [h] noxali [i] iudicio, vel furti malueris cōuenire:ſuam tibi notionē præſes prouinciæ commodabit: non ignorans,quod ſi dominū elegeris,& eo nō cōſentiēte,quod intēdis,cōmiſſum probaueris:vel noxæ dedendæ,vel dāni ſarciendi,ac pœnæ vel præſtandæ habeat facultatē [k]. PP.v.Non.Octobr.Sirmij AA. Conſ.

♁ Si ſeruū. &c.

Lex flauia de plagia. vbi locum habeat. f ❡ Accuſare.] ſcilicet ex lege flauia plag.quæ habet locū, qn filiū tuū hic ſeruus ſubtraxit & cælauit,& ideo accuſatur ſeruus: quia corporalis pœna imponit: vt.j.ad.l.fla. de plag.l.fi.aliās cōtra: vt ff.de accu.l.hos.§.oībus. 50 dominus etiā hīc pro eo poterit allegare: vt.j.de accu.l.ij.Accurſius.
g ❡ Solenniter.] inſeri bendo te,et libellum pro ponendo:vt.ff.de accuſa. l.libellorum.
g ❡ Serui.] ſcilicet noīe.
i ❡ Noxali.] ſcilicet ſerui corrupti vel filij corru 60 pti.Vel dic furti, vt.j.ad l.fla.de plag.l.fi quis ſeruum.& hīc ſubiicit.
k ❡ Facultatem.] vt.ſ. l.proxima.

❡ *Ex rapina ſerui dominus ignorans noxaliter conuenitur: ſciens uerò & prohibere ualens, cōuenitur abſque beneficio dandi pro noxa.criminalis uerò accuſatio ex delicto ſerui contra dominum non protenditur.Bal.*

Idem AA.et CC.Soſio. LEX IIII.

Si ſeru[us] [l] ignorāte domino, vel ſciente,& prohibere nequeūte res tuas vi rapuerit [m] : dominum eius apud præſidem prouinciæ, ſi necdū vtilis annus exceſſit, quadrupli:quod ſi hoc effluxit tēpus,ſimplici noxali iudicio conuenire [n] potes:qui [o] ſi noxæ maluerit ſeruū dedere:nihilomin[us] cū ipſo quā

Si ſeruus.] CASVS. Conuenitur domin[us] ex delicto ſerui, aut inſolidū detracta noxæ deditione,aut quate- 70 nus ad eum peruenit ex eo maleficio,aut cōueniturcum noxæ deditione: qui tres caſus ſignantur hac.l.❡ Quòd ſi.] Siverò dominus magis velit ſeruū dedere pro noxa,tamen adhuc conuenietur pro rebus,quæ ad eum peruenerunt.Si autē potuit prohibere,& nō prohibuit,tenetur inſolidū.Sed quid ſi ſeruus cōmiſit crimen publicū rapiendo vxorē alicuius? certè ſi damnū paſſus velit accuſationē publicam inſtituere:debet eam dirigere contra ſeruum,non contra dominum.
80 l ❡ Si ſeruus.] conuenitur dominus ex delicto ſerui, aut vt eum noxæ dedat,aut inquantum ad eum peruenit,aut inſolidum ſine noxæ deditione:quos tres caſus ponit hæc lex. Annectit & quartum,vbi & ipſe ſeruus cōuenitur.
m ❡ Vi rapuerit.] & ſic habet locum actio vi bonorum raptorum.
n ❡ Conuenire.] vt.j.vi bo.rap.l.de his.&.ff.eo.l.ij.in prin.
o ❡ Qui.] ſcilicet dominus.
p ❡ Non prohiberis.] vt.ff.de vi & vi arma.l.j.§.familiæ.&.ff.de pecul.

l.licet.§.ex furtiua cauſa.
q ❡ Compellendus eſt.] vt.ff.e.l.ij.circa prin.Accurſius.
r ❡ Debes.] Et corporaliter punietur:vt.j.ad legem Iuliam de vi.l.ſi criminis.Accurſius.

Si tibi per furtū.] CASVS. Si ſeruus tuus furto non manifeſto rapuit ancillam, dantur contra te duæ actiones,nō ciuiles tamen rei perſecutoriæ.Viuianus.

tùm ad eum peruenit,experiri nō prohiberis [p].Nam ſi eo conſcio,et prohibere valente: detracta noxæ deditione,conuentus ad ſummam condemnationis ſoluendam omnino compellendus [q] eſt. Sanè ſi criminis publici accuſationē propter vxorem tuam à ſeruo raptā ✱ intentandam putaueris : non contra dominum,ſed contra eum ſeruum,quem facinus commiſiſſe proponis,hanc inſtituere debes [r]. PP.xviij.Calend. Septembr. Sirmij AA.Conſ.

❡ *Ciuile iudicium cum ſeruo non conſiſtit: ſed cum domino eſt agendum.h.d.Bal.Vel ſic:Ex delicto ſerui debet dominus ciuiliter cōueniri. Sali.*

Idem AA.& CC.Menophilo. LEX V.

Si tibi per furtum nec manifeſtum ancillā [s] ſeruus [t] ope con ſilioque domini cū alijs rebus ſubtraxerit:cùm inter ſeruum [v] & liberum [x] ciuile [y] iudicium conſiſtere non poſſit:eū [z] ♁ ob hoc delictū dupli pœnali actiōe, & de rebus [a] proprijs vendicatione vel condictione [b] conuenire potes [c]. S.v. Calen.April.CC.Conſ.

10 s ❡ Ancillam.] ſ.tuā.
t ❡ Seruus.] alienus.
v ❡ Seruum.] ſ.illum.
x ❡ Et liberum.] ſ.te.
y ❡ Ciuile.] ſec[us] in crimi nali: vt.ſ.l.proxi.Itē hoc in ciuili regulariter: vt.ſ. de iudi.l.ſeruus.ſed fallit. ſ.vbi cau.fi.l.fin.&. ff. de iudi.l.vix.
20 z ❡ Eum.] dominū.
a ❡ Et de rebus.] furti, ſi velis ſuo nomine de cōtractu noxæ deditione agere noxaliter ex maleficio ſerui.
b ❡ Vel cōdictione.] in hoc qd ad eū peruenit, ſecundū Ir.& H.vt.ff. de cōdi.fur.l.proinde.& de- 30 bes alterā eligere,cùm ambæ ſint rei perſecutoriæ:vt &.ff.de re.iur.l. nemo ex his.§.quoties.
c ❡ Potes.] ſi res peruenit ad eum.Accur.

✱ Ex raptu eſſe.

❡ AD EXHIBENDUM. ❡ *Quia in rei uēdicatione, de qua dixit,& 40 etiam alijs multis opus eſt hac actione, ideo de ea dicit : ut &.ff.e.l.j.& ij.& iij.§.eſt autem.*

♁ Ad hoc &c.

TIT. XLII.
Ad exhibendum.

❡ *Actio ad exhibendum eſt præparatoria ad rei uendicationem.Bal. Vel ſic : Qui rem ſibi uult uendicare ratione dominij,poteſt prius ad exhibendum experiri.h.d.Sali.*

Imp.Alex.A.Creſcentimiliti. LEX I.

Si dominium ancillæ, de qua agis, ad matrē tuā ptinuit [d], nec iure [e] à patre tuo vænūdata [f] eſt, eiusque proprietatem tibi vendicare paratus [g] es : præſes prouinciæ exhiberi eā iubebit [h], vt apud iudicem de rei veritate [i] quæratur [k]. PP. Calend. Maij Alexandro A. Conſ.

Si dominiū.] CASVS. Si pater tu[us] ancillam ex ſucceſſione materna ad te pertinētem diſtraxit:nec 50 ei ſucceſſiſti:tibi nō præiudicat,quo minus pro ea rei vendi.& ad exhibendum agere poſſis.
d ❡ Pertinuit.] quod præſumitur ad te pertinere:vt.j.de pba.l.ſiue poſſidetis.& ſubaudi hīc maximè.nā & ſi ex alia cauſa velles petere ancillam, 60 eſſet hęc actione præambulatoria:vt.ff.eo.l.j.
e ❡ Nec iure.] quia nullum fecit tibi preiudiciū, ſed quantum ad contrahentes ſic:vt.j.de bo. ma. l.j.&.j. de iure do.l.ſi à matre.&. ff. de contrahen. empt. l. rem alienā.
f ❡ Venundata eſt.] 70 nec patri tuo ſucceſſeris.
g ❡ Paratus.] cū patri tuo nō ſucceſſiſſes,alio quin nō audieris : vt.ſ.de rei ven.l.cùm à matre.

❡ *Ratione criminis uentilandi debet perſona exhiberi.h.d.Bal.& Sali.*

Idem A.Syro. LEX II.

Si criminis [l] alicuius reus ſeruus poſtulatur [m], per ad exhi-

h ❡ Iubebit.] ſummatim cognita venditione & dominij cauſa:vt.ff.eo.l.iij. §.iudex.&.§.ibidem.
i ❡ Veritate.] id eſt dominio.
k ❡ Quæratur.] in iudicio directa in rem,vel dic queratur,ſcilicet plenariè per probationes teſtium & inſtrumētorum directo.forſan & per queſtio- 80 nem ancillę: vt.j.de queſt.l.quoties.&. l.hoc quod placet.&.j.de liber.cau.l. eam.ſed ſecus cùm in liberali cauſa de dominio eſt incertum.ff.de queſt.l.de minore.§.fi.vbi plenè diximus,quando ſeruus torqueatur.

Probatio multiplici- ter fieri poteſt.

Si criminis.] CASVS. Si ſeruus mihi fecerit damnum, agā contra te actione noxali,vt damnum emendes,aut des pro noxa : & vt eum exhibeas agam ad exhibendum.
l ❡ Si criminis.] id eſt delicti
m ❡ Poſtulatur.] actione noxali propoſita contra dominū : vt.ff.e.l.iij.§.

si quis noxali. Non intelligas si accusatur criminaliter: quia non competit ad exhibendum actio, nisi intersit pecuniariter: vt. ff. eod. l. si liber homo. & l. de eo. §. j. & l. si. De quibus autem criminibus possit accusari seruus, dicitur. ff. de accu. l. hos accusare. §. omnibus.

Actio ad exhibendũ nõ cõpetit nisi intersit pecuniariter.

a ❡ Produci.] id est exhiberi.

b ❡ Domino.] Scilicet in iudicio.

❡ Neque.] CASVS. Si a me re 10 tuã non possidente vendicasti, vel ad exhibendũ egisti causa dominij non expressã, & succubuisti: si posteà incoepi possidere non obstante exceptione rei iudicatæ ad exhibendum, poteris agere. Vel pone casum vt in glossa magna.

20 c ❡ Competit.] ꝓpter præsentem possessionem aduersarij.

d ❡ Aliter.] quàm tibi fuerit opportunum.

e ❡ Pronunciatũ est.] quia fuit reus absolutus.

Casum ponit multipliciter.

f ❡ Litis.] i. instãtiæ iudicij. Et dic casum ꝙ primò non possidebat: nũc 30 verò possidet: vt. ff. de exceptio rei iudi. l. si quis ad exhibẽdũ. & l. si rem. & ff. rem ra. hab. l. procurator. & ff. de rei ven. l. si autem. §. j. & de noxa. sed & si. & de iureiurã. l. qui iurasse. §. si. Et potes hîc quærere vt ibi. Vel pone ꝙ primò non eram dñs, 40 nunc sum: quia extitit conditio rei mihi legatæ: vt. ff. de excep. rei iud. l. si mater. §. eãdem. Vel alio modo quæsiui dominiũ: vt. ff. de peti. hære. l. hæreditas. & ff. e. l. de eo. §. sæpius. & arg. s. si sæpius in integ. resti. po. l. ij. Vel tertiò pone, quia qui primò 50 egit nomine meo, non habebat mãdatum, nunc habet: vt. ff. de except. rei iud. l. si is. §. si te. Et distingue hîc, quia si ago in rẽ vel in personã, & ex primo causam: non præiudicat in aliã: vt. ff. de exce. rei iudi. l. si mater. §. si qs autem. Si autẽ nõ expri- 60 mo causam, si quidẽ in rem ago & absoluitur qa non possidet: non obstat mihi exceptio rei iudica. vt. ff. de except. rei iudica. l. si rem. & l. sequen. si verò quia me dominum non probo, nocet mihi: nisi ex superueniente dominio agerem[a], vt dixi. Vbi autem personaliter & non proposita causa, aut vnam prosequor: & tunc serua. suprà de iudic. l. licet aut omnes, & tunc in omnibus nocet exceptio rei iudica. vt infrà de annal.* except. l. fina.

Sentẽtia absolutoria quãdo nocea iterum agẽti ad eãdem rem & quãdo nõ.

a Vide tu, que ego notaui in c. ab bate sane. de re iud. li. vj.

bendũ actionẽ ꝓduci[a] à dño[b], nõ cælari debet. PP. xj. Calend. Decemb. Alexandro A. Conf.

❡ *Sententia absolutoria non nocet agenti de nouo ex causa, super qua non fuit pronunciatum. Bal. Vel sic: Absolutoria lata, quia reus nõ possidet, non præiudicat, quin ex noua possessione possit agi. hoc dicit. Sali.*

Idem A. Fœlicissimæ. LEX III.

Neque ad exhibẽdum actio, neque proprietatis vendicatio, si nunc competit[c], propterea perempta est, quòd aliquando aduersus te ad exhibendum actione aliter[d] pronunciatũ[e] est: quia cõmutatione litis[f] alia res esse incipit. PP. Calend. Septembr. Maximo. ij. & Æliano Conf.

❡ *Contra non exhibentem instrumenta, iuratur in litem. h. d. Bal. Vel sic: In actione ad exhibendum, iuratur in litem. hoc dicit. Sali.*

Idem A. Flacillæ. LEX IIII.

Non ignorabit iudex[g], si instrumẽta tui iuris, quæ penes diuersam partem fuisse[h] probaueris, ab eisdem non exhibentur[i], iurisiurandi in litem[k] facultatem deferri tibi oportere. PP. iij. Calend. Mart. Agricola & Clementino Conf.

❡ *Actio ad exhibendum proponitur cõtra possessorem, & contra eum, qui dolo desijt possidere. Bald.*

Imperator Gordianus A. Sabiniano militi. LEX V.

Ad exhibendum actione non tantùm eũ, qui possidet, sed etiã eum teneri, qui dolo fecit[l], quo minus exhiberet, meritò tibi à non contemnẽdæ authoritatis iurisconsulto Modestino responsum[m] est. PP. ij. Id. Febr. Gordiano A. & Auiola Conf.

Non ignorabit.] CASVS. Si instrumenta ad me pertinentia, penes te sunt, eaque exhibere recuses, iurabo in litem pro quanto 70 nolemte exhibuisse, & intantum condemnaberis.

g ❡ Non ignorabit iudex.] turpe est patritium ius ignorare circa quod & ipse versatur. ff. de orig. iur. l. ij. §. Seruius autem Sulpitius.

h ❡ Fuisse.] in initio litis secundum Io. arg. j. de fide instru. l. fin. & j. de reuo. donat. l. his solis. §. quicquid igitur. Alij subaudiunt quandocunque[b]. nam præsumunt eum qui aliquando possedit & nũc possidere. arg. huius legis. sed expone vt dixi. Item pro eis. j. de probat. l. siue possidetis. sed aliud in dominio: vt ibi. Item pro eis. ff. de excep. rei iudi. l. si rem. sed ibi probatur eum non possidere eo ipso quòd contrarium non probatur.

b Pro ista parte gl. facit tex. cum gl. in. l. prætor. §. si in ter. ff. man.

c Ista glo. sequuntur Odof. Cy. & Pau.

i ❡ Non exhibeantur.] iusta causa exhibendi à te reprobata[c]: vt. ff. de in 80 lit. iuran. l. in instrumentis.

k ❡ In litem.] vt & j. e. l. instrumenta. & ff. e. l. iij. §. præterea. Quandoq; sit ad interesse tantùm cõdemnatio, puta cùm possessor nihil dolo fecit, sed culpa: vt. ff. eo. l. Iulianus scribit. §. fi. & l. sed si hæreditas. in princi. & l. de eo. §. si post. Quandoque manu militari, sicut in rei ven. vt. s. de rei ven. l. a possidentibus. & ff. de rei ven. l. qui restituere.

Ad exhibendum.] CASVS. Non tantùm qui possidet, sed qui dolo desijt possidere, actione ad exhiben. conueniri poterit. & hoc à Modestino responsum est.

l ❡ Dolo fecit.] hîc enim tenetur vtiliter: vt hîc & ff. eo. l. Iulianus. in principio. & ff. de reg. iur. l. parem. Sed contra. ff. eod. l. cum seruus. vbi dicit, quod nulla est vtilis ad exhibendum. Sol. verũ est in eo casu quem ibi dicit cũ seruꝰ dolum commisit. Vel dic aliud est dari vtiliter, quod est respectu rei, & hoc fieri potest: vt hîc aliud vtiliter quod est respectu actoris, & hoc non inueni tur: vt ibi. sed hoc non pla 10 cet: vt. j. eo. l. si res. in fi. Itẽ nota. ꝙ tantum venit hoc casu in hac actione quantũ in principali. i. quantũ interest: vt. d. l. ff. e. l. Iulianus.

Actio ad exhibendũ vtilis an ali quando sit.

m ❡ Responsum est.] vt iuretur in litẽ cõtra eũ.

❡ *Inuasor instrumẽtorum potest criminaliter accusari, & ciuiliter ad exhibendum cogi. h. d. Bal. & Sali.*

Imperator Philippus A. Palemonidi. LEX VI.

Instrumenta ad ius tuũ[n] pertinentia, partem diuersam inuasisse[o] asseuerans, si quidem crimen[p] intendis, solennibus[q] accusationibus impletis, fidem[r] asseuerationi tuæ facito. Sin verò ad exhibendum intendis iudiciorum more experire[s]. PP. ij. Id. Mart. Peregrino & Æmyliano Conf.

n ❡ Instrumenta.] CASVS. Si instru 20 menta ad me pertinẽtia inuasisti aduersus te criminaliter. l. iul. de vi pu. si cum armis. si fine armis priuata agere potero. & hoc in prima. Si verò ad exhibendum, & non exibeas, iurabo in litem.

n ❡ Instrumenta.] ad ius tuum largè accipe: vt 30 in insti. vi bo. rap. §. si.

o ❡ Inuasisse.] improprìè: vt insti. vi bon. rap. §. penul. sic. s. de rei vẽ. l. do mum. nam pro immobili ad exhibendum non agit vt. j. qñ & qui. l. ij. §. j. lib. x.

p ❡ Crimen.] scrimina liter. lege Iulia de vi publi ca vel priuata.

40 q ❡ Solennibus.] libello solenniter facto. ff. de accu. l. libellorum.

r ❡ Fidem.] probationi bus luce clarioribus: vt. j. de proba. l. si. sed in actiõe ad exhibendum summatim: vt. ff. de. eo. l. iij. §. sciẽdum. Et nota ꝙ accusatio de instrumẽtis subtractis 50 qñque est publici iudicij vt qñ testamentum alicu ius dicitur surreptũ, vel iter letũ ex le. corne. de fa. Si verò alia charta, tunc non videtur esse publici iudicij: vt. ff. ad leg. cor. de fal. l. Pau. Rñ. & l. qui testamẽtũ & j. ad. l. Cor. de Fal. l. eum qui. Item nota 60 qñque nõ agi pro instrumento ad exhibẽdum: vt ff. eodem. l. tertia. §. si quis extra. & §. interdũ.

Instrumentorum subtractorum cusatio ca iuis iuris fit.

❡ *Quirem deterioratam sua culpa exhibet, in factum actione tenetur. hoc dicit. Bald. Vel sic. Exhibens rem deterioratam sui culpa, forma tamen non mutata: liberatur ab actione ad exhibẽdum, sed tenetur in factum. hoc dicit. Sali.*

Imper. Dioclet. & Maximian AA. & CC. Vitalianis. LEX VII.

Exhibitionis necessitate tenetur, qui facultatem[t] habens, culpam vel dolũ in explẽdo præcepto[v] cõmittit: ita * vt si rẽ deteriorẽ[x] exhibuit, æquitas[y] exhibitionis perficiat, vt quàuis ad exhibendum agi non possit, in factũ[z] tñ actio contra eum detur. PP. xvj. Calen. Iu. Maximo. ij. & Aquilino Conf.

* Vt qui.

❡ *Ex pacto apposito per alium in contractu commodati uel depositi rei meæ, acquiritur mihi directa, si sum hæres pacifcentis aliàs datur mihi utilis actio. Hoc dicit secundũ Bald. & est lex noua. Vel sic rem propriam ab alio commodatã, uel depositã non prohibetur dominus ven dicare, & speciale est, ut ex pacto deponentis uel cõmodãtis alteri quærat utilis actio. h. d. Sa.*

Idem AA. et CC. Photino. LEX VIII.

Si res tuas commodauit aut deposuit is cuius in precibus meministi: aduersus tenentem, ad ex-

s ❡ Experire.] vt. s. eo. l. nõ ignorabit.

Exhibitionis.] CASVS. Egi aduersus te ad exhibendum seruũ iudex præcepit vt exhiberes, exhibuisti, sed deteriorem. ab actio. tamen ad exhiben. liberaberis. Sed quia culpa tua rem deteriorẽ exhibuisti, propter damnum datum, actione in factum teneberis.

t ❡ Qui facultatem.] exhibendi vel restituendi, vt. ff. eo. l. iij. §. fi.

v ❡ Præcepto.] iudicis, qui præcepit exhiberi. Et sic no. ꝙ est arbitraria: 70 vt insti. de acti. §. præterea quasdam.

x ❡ Deteriorem.] in eadẽ forma tñ, vt seruum debilitatum vel clusa tum. at mutata forma ea exhibita, vt ex schypho massa, tenetur ad exhibendũ vt. ff. ad exhibend. l. iulianus scribit. §. si quis. ver. sed & si quis.

y ❡ Aequitas.] id telis debet exiberi quæ antiquam formam non admittit: vt. ff. ad exhiben. l. iulianus. §. marcellus cessare.

z ❡ In factum.] subsidiaria legis Aquiliæ. nec obstat. ff. ad legẽ aquil. l. qui tabulas, nam ibi dicit dari Aquiliam, scilicet vtilem quæ bene concurrit cum actione in factum[d] vt diximus. s. ad legẽ aquil. l. penulti. & fina. Item non obstat quod ibidem dicit dari nõ exhibẽdum, quia est verum cũ exhibet mu- 80 tata forma Item contrà. ff. depositi. l. j. §. si res deposita. & ff. commoda. l. iij. §. j. Soluti. vtrunque refertur ad suum tractatum, & rectè: quia differentia est inter actionem stricti iuris[e]: vt. ff. de dolo. l. & eleganter. §. non solum. Item contrà. ff. de solu. l. etiam. Solu. ibi aliquid de eo quod principaliter erat dã dũ deerat: hîc nihil licet deterior daretur. Alij dicunt ꝙ hîc in factum quãdo do minus non est actor. quod non placet.

Actio ad exhibendũ arbitraria est.

d Doctores dicũt ꝙ hîc non loquitur de illa actione in factũ speciali, quæ est subsidiaria l. Aqui. sed de generali quæ datur in defectũ aliorum actionũ, scilicet P. hic. Actio bonæ fidei & actio stricti iuris differunt.

e Istã glo. vsque ad fi. sequitur P. & doc. hic.

Si res.] CASVS. Rem meam Titio commodasti, vel penes eum deposuisti, aduersus eum rei vend. & ad exhibendum agere potero. & hoc in prima.

in prima. Si verò pepigisti de re mihi restituenda à depositario, & successi tibi iure hæreditario: agam depositi cum depositario. & hoc in secunda. Si verò nullo iure tibi successi neque ciuili, neque prætorio: ex pacto tuo tamẽ datur vtilis depositi actio. & hoc in tertia.

a ¶ Vtilis.] contrà. ff. eo. l. cum seruus. Sol. nulla est vtilis in casu illius legis. An autẽ idẽ ĩ cõmodato? Videtur ꝙ non, cũ de hoc non respondeat: vt instit. de inuti. stipul. §. quoties. Itẽ quia quod in vna permisit. in alijs prohibere videtur: vt. ff. de iudi. l. cũ ꝓtor. sed Io. dicit idẽ: qa qđ statuitur in vna & eius simili: vt. s̄. de diuer. rescri. l. si libellũ. Itẽ not. ꝙ ex hac l. dixit M. ex alterius pacto semper dari vtilẽ actionẽ vt hîc & . ĩ. de pac. cõ. l. pater. & . ĩ. de do. q̃ sub mo. l. quoties. & . ff. depositi. l. publia. & . ff. si certũ petat. l. certi condictio. §. si nummos. & . ĩ. per quas perso. no. acquir. l. cũ per liberã & . ff. de pig. act. l. si cũ venderet. & . ff. sol. mat. l. Caius & . ff. de verb. obl. l. quodcunq; sed Io. dicit hæc oĩa specialia & alia plura, q̃ notãtur plenè instit. de stipu. §. si quis, alij regulariter contrà. ff. de ver. obl. l. stipulatio ista. §. alteri, & ff. de regulis iur. l. quo tutela. §. si.

† Quod si pactum sit &c.

SI ex quo.] CASVS. Si decem mihi numerasti, & me tibi soluisse probare potero exhiberi instrumenta, id est chirographa, ꝑses prouinciæ iubebit: quibus tibi fui obligatus.

† Concor. glos. super verbo, resignant. in. c. cũ pridem. extra de trã sac.

b ¶ Nihil peti potest.] vt & . ĩ. de solu. l. si actore.

c ¶ Pertinentia.] con ditione sine cã: vt. ĩ. de cõdic. ex le. sine cã. vel. l. dissolutæ.

d ¶ Naturaliter.] & ciuiliter: quia solutiõe: vt insti. q mo. tol. ob. in prin.

e ¶ Rddi.] per condictionẽ sine cã, cũ debitor non fuit domin⁹: qa creditor soluit tabelliõi: vt hîc et. ĩ. de cõd. ex le. sine cau. vel. l. dissolute. & . ĩ. de sol. l. si. Si aũt debitor soluit: agit ad exhibendum, & rei vendicatiõe: vt hîc Itẽ nota hic vtroque iudicio simul agi. s. exhibitorio & restitutorio.

¶ DE RELIGIOSIS, & *sumptibus funerum.*

¶ *De rebus corporalibus, quæ uendicantur & diuiduntur: quia in bonis sunt, dixit: nunc de ijs quæ in bonis nõ sunt, & sic nec vendicantur. sed nec diuiduntur, sed alio iure defenduntur: vt per actionẽ in factum. & interdictũ de mortuo inferendo. & sic ponit de religiosis. Sed quia in monumẽtis faciendis & cadaueribus inferẽdis fiunt sumptus: ideo de his dicit. Et quia extrema lutus gaudia occupãt quã doque: sicut econtrà: ideo subijcit de aleæ lusu &c. de quo nihil dicit hic titulus. Et est sic. ĩ. titu. j. nam ibi nihil dicit de rebus creditis. quidam tamen habent unam legem Græcam pro ultima huius tituli, quæ tractat de ista materia.*

hibendum vel vendicatiõe vti potes †. Quod si pactus sit vt tibi restituantur: siquidem ei qui deposuit, successisti iure hæreditario: depositi actione vti non prohiberis. Si verò nec ciuili nec honorario iure ad te hæreditas eius pertinet: intelligis nullam te ex eius pacto, contra quem suplicas, actionem stricto iure habere: vtilis [a] autem tibi propter æquitatis rationẽ dabitur depositi actio. S. v. Cal. Maij. Heracliæ AA. Cons.

¶ *Naturaliter liberatus potest cõdicere instrumentum debiti. h. d. secundũ Bal. & est not. Vel sic debitori soluenti competit actio, ut instrumẽta debiti exhibeantur, & ei reddantur. hoc dicit. Salice.*

Idem AA. & CC. Faustino. LEX IX.

SI ex quocunque contractu apud præsidem prouinciæ iure debitum cui oportuerat te reddidisse probaueris, chirographa tua ex quibus iam nihil peti potest [b], & instrumenta ad eum contractũ pertinentia [c], tibi naturaliter [d] liberationem consecuto, exhiberi ac reddi [e] † iubebit. S. viij. Calen. Septemp. CC. Cons.

TITVLVS XLIII.

De religiosis, & sumptibus funerum, & aleæ lusu, & aleatoribus.

¶ *Corpus humanum sepultum in uno loco potest in alium locum transferri, subsistente iusta causa, & interueniente superioris authoritate h. d. Pau. de Cast.*

Imp. Antoninus A. Doritæ. LEX I.

SI vi fluminis reliquiæ filij tui continguntur, vel alia iusta & necessaria causa interuenit existimatione rectoris [f] ꝓuinciȩ trãsferre eas in alium locũ poteris. PP. viij. Calẽd. Nouẽbr. Antonino A. iiij. & Balbino Cons.

¶ *Locus in quo sepelitur corpus humanum de uolũtate domini, efficitur religiosus, & sic desinit esse in commercio, ut non poßit uendi nec obligari: quia in nullius bonis est. secus si contradicente domino, uel etiam ignorante. h. d. Paul. de Cast.*

Idem A. Hilariano. LEX II.

INuito vel ignorante te ab alio illatũ corpus in purã possessiõnẽ tuã vel lapidẽ, locũ religiosum facere non potest [g]. Sin autẽ volũtate tua mortuũ aliqs in locum tuũ intulerit: religiosus iste efficit Quo facto monumentũ [h] neque vænire, neq; obligari à quoquàm prohibẽte iuris religione posse [i], in dubiũ nõ venit. PP. Calẽ. Maij, Aquilino. ij. & Anulino Cons.

¶ *Legatarius non tantùm legatum, sed etiam id quod expendit in infirmitate & funere testatoris, potest repetere. Hoc dicit. Sali. Vel sic: Legatarius non prohibetur una cùm legato petere etiam impensas, quas fecit in personam defuncti, uel in eius sepulturam. h. d. Pau. de Cast.*

Imp. Alexander A. Rimo. LEX III.

LEgatum [k] à defuncto tibi relictum, & quod in funus [l] vel morbum [m] eius erogasse te boni viri arbitratu probaueris, præses prouinciæ solui tibi iubebit. PP. v. Noñ. Iul. Maximo ij. & Æliano Cons.

¶ *Locus religiosus uendicari non potest: quia nullus est dominus eius: & uendicatio non competit nisi domino. h. d. primò. Item in sepulchro familiari, quod quis fecit sibi & familiæ suæ, omnes hæredes etiam extranei habent ius sepeliẽdi: quia censentur de familia: nec per diuisionem bonorum ad unum tantùm potest deuenire. h. d. secundò. Item locus profanus licet sit iuxta locũ religiosum, non est religiosus. Et si est deputatus ad usum alterius loci, dicitur etiam pars uel portio loci illius: & pertinet ad illum, ad quem pertinet ipse locus, ad cuius usum est destinatus. h. d. tertiò, Pau. de Cast,*

Idem A. Luciano. LEX IIII.

SI sepulchrum [n] monumenti appellatione significas, scire debes iure dominij id nullum vendicare [o] posse. Sed si [p] familiare fuit, ius eius ad omnes hæredes pertinere, nec diuisione ad vtrum hæredem redigi potuisse. ¶ Profana tamẽ loca, quæ circa id sunt, si semper vicinis ædificijs vsui hominum destinatis cesserint: eius sunt, cui illa [q] quorum partes esse visæ sunt, ex diuisione obtigerũt. PP. vj. Noñ. Nouembr. Maximo ij. & Æliano Cons.

¶ *Voluntas defuncti debet obseruari, nec potest omitti citra conscientiam læsam. h. d. Bald. Vel sic: Ad construendum monumentum secundum uoluntatem defuncti cogũtur hæredes non iure actionis: quia non est cui competat: sed officio iudicis. h. d. Pau. de Cas.*

Idem A. Cassio militi. LEX V.

MIlitis voluntatẽ, quàm circa monumentum sibi faciẽdum testamento expressit, & pater & mater eius hæredes negligere non debent. Nam etsi delatio [r] hoc noĩe præteritis cõstitutionibus amota est: inuidiã [s] tamen & cõscientiã [t] circa omissum supremum eiusmodi officiũ, & cõtemptũ iudiciũ defuncti, euitare non possunt. PP. viij. Calend. Maij, Iuliano & Crispino Cons.

¶ *Scripturæ, quæ fiunt in lapide monumenti,*

f SIvi.] Rectoris prouinciæ. Si verò non esset iusta causa: exigeretur Augustus: vt. ĩ. eo. l. fi. Item hoc si erat datus perpetuæ sepulturæ, aliâs contrà. ĩ. eodem. l. si necdum. & eis translatis desinit prior locus esse religiosus: vt. ff. eodẽ. l. cùm in diuersis.

g INuito.] Non potest. vt instit. de rerum diuisione. §. religiosum. Accursius.

h ¶ Monumentum.] i. sepulchrum. impropriè enim accipitur: vt. ĩ. e. l. si sepulchrum. nam in monumento esset secus, cùm res esset profana: vt ĩ. eo. l. si locum.

i ¶ Posse.] inferẽdi ius tamen legatur: vt. ĩ. de le. l. monumenta.

k LEgatum.] hoc actione ex testamẽto.

l ¶ In funus.] hoc venit in funeraria actione.

m ¶ Vel morbum.] hoc actione nego. gest. vt ff. e. l. impensa. & . l. in eũ. & . s̄. de peti. hære. l. iiij. & de neg. ge. l. qđ in vxorẽ.

n SI sepulchrum.] Dicitur sepulchrum postquàm ibi aliqs sepultus est: antè verò dicitũ monumentũ: vt. ff. e. l. ij. §. sepulchrũ. & . §. monumentum. Dicitur & alia significatione monumẽtum res memoriæ causa in posterũ prodita: vt. ff. e. l. monumentũ. & . l. ij. §. monumẽtũ. & de rerum diuisio. intantum. §. fina.

Sepulchrũ & monumẽtũ differũt.

ADDITIO. Dic & alio modo, dicuntur monumẽta. i. fines & termini diuidentes duo prædia vicina: vt. s̄. finiũ reg. l. ij. qđ dic vt ibi in gl.

o ¶ Vendicare.] sed actione in factũ peti põt: vt. ff. de rei vẽd. l. in rẽ. §. loca. & . l. quæ religiosis.

p ¶ Sed etsi.] i. quãuis. nã multò magis est hoc in hæreditario. Azo. & quod sit familiare, & quod sit hæreditarium, dicitur. ff. e. l. familiaria. & . l. vel quæ.

q ¶ Cui illa.] s. obtigerũt ex diuisione, vt dicit ĩ. & est sic. ff. de lega. iij. l. prȩdijs. §. fi. & de cõtrahẽ. emp. l. in modicis. & . l. æde. §. j. Itẽ in fine legis videtur contra dictam. l. quȩ religiosis. sed ibi adhærent, hîc non sed sunt proxima.

r MIlitis.] Delatio i. accusatio vel actio: nã nõ possunt cogi aliqua actiõe, cùm soli sint hæredes: sed põtificali authoritate cõpelluntur: vt. ff. de peti. hæred. l hæreditas. §. j. & de annuis leg. l. quintus.

s ¶ Inuidiã.] i. blasmũ.

t ¶ Et conscientiam.]

scilicet malam.

a ¶ Monumentorum.] Verba sunt mihi & liberis meis Dic & libertis meis sine traditione dominiū sibi nō acquiritur.

b ¶ Inscriptiones.] s. sic conceptæ mihi liberis 10 que meis facio[a].Et bene dicit nō trāsferūt:quia nō ex vi donationis inter vivos:cū liberti neq; per epistolam vel nuncium huic donationi cōsenserunt.Itē nec ex vi vltimæ voluntatis:quia non affuerunt qnque vel septem testes.Vel secundò [b] dic inscriptiões 20 tales fuisse mihi hæredibusq; meis facio & secundū hanc non prosunt libertis,cū nō sint hæredes Vel dic à quodā extraneo sine voluntate domini facta sunt huiusmodi inscriptiones.& ad hoc.ff.eod.l. vel quæ[c]. Vel dic inscriptiones tales fuisse secun-30 dū quod dicitur de iure codicil.l.literæ.

e ¶ Vobis.] libertis.Sed contrà.ff.de mor.infer.l. longa.Solu.purus vel profanus locus circa monumētū præscribitur:vt hic religiosus non:vt ibi.Alij dicunt [d] ius inferendi possë præscribi,vthic, sed do 40 miniū sepulcri non: vt ibi.& j.de leg.l.monumēta.

Statuas.] Nota.ex hac.l.regulā q oīa cēsent permissa,quæ non reperiunt prohibita secundum Paul.

d ¶ Prohibita sunt.] sic.ff.si ser.ven.l.sicuti. §. 50 Aristo.Et argu.ff.qui. ex cau.ma.necnon.§. sed qd & .s.de iudæis.l.nullus.

Vs familiarium.] ¶ Not. q appellatione familiæ non continentur cognati, q sunt coniuncti per fœminas nec etiam affines.h.d.Paul.de Cast.

e ¶ Ius familiarium.] 60 quod sit pro se & familia dicitur familiare.

f ¶ Ad fines.] Excipe generū & nurū,cū familiæ appellatione contineātur,vt.j.de verb.sig.l.fin. Itē dic qui sunt affines: vt ff.de gradibus.l.nonfacile §.affines.

g ¶ Cognatos.] Secus 70 in agnatis quia continētur familiæ appellatione: vt.j.eo.l.ius sepulchri.quę est contrà.& institu.de legi.agna.tu.§. sunt autem. &.ff.de ver. sig.pronunciatio. §.communi.&.ff. de adop.l.qui in adoptionē.hodie tamen idē videtur in cognatis:vt in aut. 80 de hære.ab intest.§.nullā. colla.ix.

h Ocum.] Manifestū est vt &.s. eo.si sepulchrum.& instit.de emp.et vē.§.si.&.ff.e.l.vel q.§.si.

i ¶ Inecdum.] Traditū est.vt.ff.de sepult.

a Ista prima positio non placet scribentibus hic.

b Ista est vera. Pau.

c Diuinat Pau.

d Placet scribenti bus hic.

† Constitutos &c.

Sepulchrū familiare quod dicatur.

† Hic omnino videas quæ notaui in cle.j.de homi.in si. magnæ additionis & q.pe.Raué. quæ ponitur in calce alphabeti aurei.

non faciunt fidem.h.d.secundum unum intellectum.Bal.uel sic:Hoc dicit secundum lectu.secūdam,quæ est uera.In monumento hæreditario, quod quis fecit pro se & hæredibus suis liber ti non habent ius sepeliendi,si non sunt hæredes nisi longo tempore præscripserint.Pau.de Cast.

I dē A.Primitiuo & alijs. LEX VI.

Monumentorū [a] inscriptiones [b] neque sepulchrorum iura neque dominiū loci puri ad libertos transferēt.Præscriptio autem longi temporis,si iustam causam initio habuit, vobis [c] proficiet.PP.viij. Calend.Iul.Iuliano & Crispino Cons.

¶ *In re sua vnusquisque potest ædificare prout uult:dummodo non apparet quòd sit prohibitum.h.d.secūdum Bal.Vel sic Ornare sepulchrū non est prohibitum.h.d.Sali.*

I mpe.Gordianus A.Claudio. LEX VII.

Statuas sepulchro superimponere,vel monumento,quod à te extructū pfiteris ornamenta q putas, superaddere non prohiberis:cū iure suo eorum,quæ minus prohibita sunt[d],vnicuique facultas libera non denegetur.PP.iij. Cal.Augu.Gordiano A.ij. & Pōpeiano Cons.

¶ *Sepulchrum familiare non transit ad cognatos non hæredes institutos.h.d.Sali.*

I mp.Philippus A.Iuliæ. LEX VIII.

Vs familiarium [e] sepulchrorū ad affines [f] ,seu proximos cognatos [g] nō hæredes institutos minime pertinet.PP.xvj. Calen. Iul.Peregrino & Æmyliano Cō.

¶ *Locus religiosus scienter uendi non potest: sed cohærentem loco religioso quis uendere potest.h.d.Sali.*

I dē A.& Philiphus C.Faustinæ. LEX IX.

Locum quidem religiosum distrahi non posse manifestum est[h] ,verū agrū purū monumento cohærentem profani iuris esse ideoque efficaciter venundari, nō est opinionis incertæ.PP.vj. Calend.Decemb.Philippo A.& Titiano Cons.

¶ *Corpus depositum sine licentia,potest alio exportari.h.d. Sali.*

I mpp.Diocle.& Maximian AA.& CC.Aquilinæ. LEX X.

Inecdum perpetuæ sepulturę corpus traditum [i] est:translationé eius facere nō prohiberis [k] PP.viij.Id.Febr.Diocletiano.iiij. & Maximiano.iij.AA.Cons.

¶ *Reus criminis non prohibetur sepeliri. hoc dicit.Sali.*

I dē AA.& CC.Gaudentio. LEX XI.

Obnoxios criminum digno supplicio subiectos sepulturæ tradi non † vetamus [l] .PP. viij.Id. April.ipsis.iiij.&.iij. AA. Cons.

¶ *Mortuorum corpora non debent in ciuitati bus sepeliri.hoc dicit Sali.*

I dē AA.& CC.Victorino. LEX XII.

Mortuorū reliquias, ne sanctū [m] municipiorū ius polluatur [n] ,intra ciuitaté cōdi, iāpridem vetitū est [o] .PP.iij.Cal.Octo. ipsis iiij.& iij. AA.Cons.

¶ *Ista lex dixit idē quod dixi in.l.si sepulchrū, quòd hæredes etiam extranei habent ius sepeliendi,tam in sepulchro familiari, quia censentur de familia:quàm in hæreditario , quia sunt hæredes.sed in familiari non habent ius sepeliēdi,nisi sint de familia,id est de agnatione : & etiam hæredes extranei,licet non sint de familia. hoc dicit.Pau.de Cast.*

I dē AA.& CC.Dionysio. LEX XIII.

Ius sepulchri tàm familiaris quàm hæreditarij ad extraneos etiā hæredes [p] :familiaris [q] autē ad familiā [r] ,etiā si nullus ex ea hæres sit,nō etiā ad aliū quēquā, qui nō est hæres, ptinere potest. S.iij.Id. Nouemb.Sirmij.CC.Cons.

I mppp.Valentin.Theod.& Arcad.AAA. Cynegio præfect.præto. LEX XIIII.

Nemo humanū corpus [s] ad aliū locū sine Augusti [t] affatibus trāsferat.D.iij. Cal.Mart. Constantinopo. Honorio nobili puero & Euodio Cons.

¶ *Alearum usus est prohibitus: & qui perdit, potest repetere.hoc dicit.Sali.*

I mperator Iustinianus A.Ioanni præfecto prætorio, LEX XV.

† Alearum ⁎ vsus antiqua res est,& extra operas pugnatoribus concessa. Verùm pro tēpore prodijt in lachrymas,multa millia extranearū nationū suscipiēs. Quidā enim nec ludentes,nec ludum sciētes,sed numeratione † tātùm,proprias substātias perdiderunt,die noctuq; ludendo argēto, apparatu,lapidibus,& auro.Cōsequēter autē ex hac inordinatione blasphemare,id est Deo maledicere conātur:& instrumenta conficiunt. ¶ Cōmodis igitur subiectorum prospiciētes,hac generali lege decernimus, vt nulli liceat in publicis vel priuatis domibus,vel locis ludere,neq; inspicere:& si cōtrà factū fuerit:nulla sequatur cōdemnatio,sed solutū reddatur,& actionibus cōpetentibus repetatur ab ijs, qui dederūt,aut eorū hæredibus: aut his negligētibus, & eorū procuratoribus, vel patribus seu defensorib⁹, repetat fiscus nō obstāte nisi quinquaginta annorum præscriptione:episcopis locorū hoc prouidētibus, & præsidū auxilio vtētibus ¶ Deinde verò ordinēt quinque ludos,corycoueloń[v] †,comodiauliō[x] , basilinda[y] , catapon[z] ,ρέτειν λυέρατα ¶ Sed nemini permittimus etiā in his ludere vltra vnū solidum,etiā si multùm diues sit:vt si quē vinci cōtigerit,casum graué nō sustineat. Non enim bella solùmodo bene ordinamus,sed & res ludicras ¶ Sed istam interminátes pœnā transgressoribus ⁎ potestaté dando episcopis hoc inquirendi, & præsidum auxilio sedādi,prohibemus etiā ne sint equi lignei.Et si quis ex hac occasiōe vincatur hoc ipse recuperet:domibus eorū publicatis vbi hæc reperiuntur.

de vita

vio.l.iij.§.non perpetuæ. aliàs secus:vt.s.eo.l.j.&.j. eodem.l.fina.

k ¶ Non prohiberis.] vt &.ff.eo.l.si quis enim eo animo. & de cada.pu.l.j.et.ij.& si.Acc.

l Bnoxios.] Non vetamus. imò ho- 10 die petitio est necessaria: si vel incertū locū relegatus est, vel capitaliter damnatus:vt.ff.de cadaue.pu.l.j.et.iij.

m Ortuorum.] Sanctū. vt instit. de rerum diui.l.sanctę.

n ¶ Ius polluatur.] Videtur ergo q reliquiæ 20 pollutæ sunt,quod dici potest. Vel dic q plerūq; euenit,vt res non polluta per se, alij iuncta polluat aliam , vt æs auro. sic & hic.

o ¶ Vetitum est.] vt &.ff.de sepul.viol.l.prætor.§.diuus.

p 30 Vs sepulchri.] Hæredes.s.pertinet.

q ¶ Familiaris.] i.sepulchri ius.

r ¶ Ad familiam.] agnatorum non cognatorum: vt.s.eo.l.ius. & facit ff.eo.l.vel quæ.in prin.& de suis & legiti. hære.l.j. §.interdum.

s 40 Emo.] Corp' perpetuæ sepulturæ traditum:aliàs con trà.s.eo.l.si necdum.

t ¶ Sine Augusti.] i.papæ.arg ff.de mor.infe.l.si.&.ff.eo.l.ossa.

v Learum vsus.] Comonouolō.Ludus vbi lapis in longum 50 proijcitur.

x ¶ Comodaulomo.] Ludus vbi lapis vel palus in breue spatium proijcitur.

y ¶ Regindalia.] Ludus vbi equites currēdo in certā rem proijciunt.

z ¶ Et reypusara.] vbi pōdus dētibus eleuatur.

60 ADDITIO.

Circa materia hui⁹ cōstitutionis vide gl.in verbo, ad aleas.in.c.clerici.extra

Aurum polluitur ab ære.

† In vero.ffis codic notatur q cam hic cōstitutione deesse.

† Ludus.

† Nomina tionem. Comono. uolon.co. modaulo. molo.regi dalia.rey. pulara.

† Vide in hac.l.Ioan. Baptistam Pium annotationū post eriora.c. lxxij.& Andreā Alciatum lib.prætermissorū.j.in dictione , ludum aleæ. Nam Alciatū hic sequimur.

† Impone do potestate &c.

de vita & hone.cle. et gl.xxxv. dist.c.j. & Abb. in dicto.c.clerici in vltima co lum.vbi determinat quinque quæstiones:quarum prima est anne posset repe ti quod in laudo perditum est.Secunda,an valeat consuetudo in contrariũ[a]. Tertia,an ex mutuo facto in ludo oriatur actio.Quarta, an valeat transactio ibi facta.Quinta,de qua solùm remittit:an vendens rem in ludo teneatur de euictione.

¶ Sin autem noluerit accipere is qui dedit:procurator noster hæc inquirat, & in opus publicum conuertat. ¶ Similiter prouideant iudices, vt à blasphemijs & periurijs (quæ eorum inhibitionibus debent comprimi) [ð] omnes penitus conquiescant.

¶ INCIPIT LIBER QVARTVS de rebus creditis, & iureiurando. ¶ De actionibus in rem di xit. De personalib[9] b sequitur. Et primò de ijs, quæ ex contracti bus c de quibus totus hic liber tractabit. Et caue tibi, quia in hoc titulo non d tractat de hoc scilicet de re bus creditis, sed tan tũ de iureiurando. sic & ff. quod cum eo. nã non tractatur ibi de ijs de quibus dicit rubrica: sed in seque ti libro scilicet in libro de peculio sic. & .de tit. primo. Item verbum crediti, & verbum rei generalia sunt: vt. ff. eodẽ. l. j. Si quæras quare dixit de creditis rebus & non de rebus debitis Respon. unum dicen do, & maximè dignius: alterum dixisse uidetur. Vel uerius e quia tractat quo ad creditores qualiter agant uendi cant f nõ de exceptio ne reorum: quia ergo tam in realibus, quã in personalibus inops pia probationum decurritur ad iusiurandum: ideo de hoc meritò interserit. Accursius flo.

Codicis domini Iustiniani Sacratissimi Principis ex repetita prælectione.

LIBER QVARTVS.

TITVLVS PRIMVS.

De rebus creditis, & iureiu.

¶ Causa iuramento recisa non retractatur prætextu periurij, nisi in casibus in l. expreßis. h. d. Bald.

Im.An.A.Herculiano. L. I.

Causa iureiurando ex cõsensu vtriusq; partis [a], vel aduersario inferẽte [b], delato & præstito, vel remisso [c], decisa, nec periurij prætextu retractari potest [d], nisi [e] specialiter hoc lege excipiatur. PP. xv. Calend. Iul. Antonino A. iiij. & Balbino Cons.

¶ Periurus à Deo solo punitur: nec tenetur crimine læsæ maiestatis. Hoc dicit. Bal.

Imp.Alexander A.Felici. LEX II.

Iurisiurandi contempta religio satis Deum vltorem [f] habet. ¶ Periculum autem corporis, vel maiestatis crimen [g], secundũ constituta diuorum parentum meorum, & si [h] per principis venerationem † quodã calore fuerit peieratum, inferri nõ placet [i]. PP. vj. Calend. April. Maximo. ij. & Æliano Cons.

¶ Inopia probationum emergente, debet deferri per iudicem iuramentum causæ decisiuum. Bald. Vel sic: Omnem litem cum causæ cognitione potest iudex iureiurando decidere. Vel sic: Vbi semiplenè tantum est probatum: potest deferri causa cognita sacramentum necessarium. hoc dicit. Sali.

Impp.Dioclet.et Maximian. AA. & CC. Seueræ. LEX III.

In bonæ fidei contractibus [k], necnon etiam in ✱ cæteris causis [l], inopia [m] probationum †, per iudicem [n] iureiurando causa cognita res decidi [o] oportet. PP. x. Calend. Septembr. Maximo ij. & Aquilino Cons.

Causa.] CASVS. Dicebam te mihi teneri in decẽ: ea denegasti: de tuli tibi iusiurandũ extra iudiciũ: vel tu mihi de tulisti iudice approbante: vel. iudex detulit: iurasti te mihi tene ri. an si postea apareat me deierasse debeat iusiurandũ retractari, q̃ritur? dicitur quòd non nisi hoc lege fuerit expressum.

60 a ¶ Vtriusque partis.] quo solo casu nascitur actio ex iurãdo. Sed qñ iudex infert parti: vel pars parti in iudicio cũ sit nascitura actio ex sentẽtia vt j. eo. actori. non nascitur ex iuramento secũdũ P. sed Io. dixit[g] tunc duas dari in factũ & ad idem & cõtra eundẽ: nec mirũ: quia ex cõfessiõe dat vna, & ex sententia postea datur alia secundũ B. Itẽ & alias inuenio duas dari, eidem & in eundem & ad eandem rem vbi tamen vnam intentari sufficit: vt. ff. de ac. emp. l. non est nouũ. & de fideiuss. si reus. sic econtrà in eo qui debet: vt. ff. de duo. re. l. si reus. & de fideiuss. l. generaliter. §. j.

b ¶ Inferente.] vel referẽte: nã qui refert, infert. Et dic, scilicet in iudicio vt differat à præcedenti, & comprehendit hîc iudiciale & necessarium: sed ne, 70 cessarium [h] defert iudex.

c ¶ Vel remisso.] tunc enim habetur pro iurato [i]. ff. eodem. l. non erit. §. fin. & l. remittit.

d ¶ Potest.] No. non quæri de periurio. sic. j. l. proxi. & ff. de in lit. iurã. l. si. & ff. de dolo. l. quod si deferente. & ff. de except. aduersus.

e ¶ Nisi specialiter.] quod amissum allegatur [k] & probatur & c. Hæc au tem exceptio non fit à iuramento voluntario: quia illud nunquam retractatur: vt. ff. eo. l. admonendi. in fin. Sed à iudiciali, quod in casu vno retractatur vt. j. eo. l. fin. [m] Item necessarium in alio casu: vt. ff. eodem. l. admonendi [n]. Item in alio: vt. j. de pœna iudi. aut. nouo iure [o]. Sed ibi defertur à lege non à iu- 80 dice vel à partibus. Item nec fuit ibi delatum in eo, in quo litigium erat. Sed in voluntario videtur excipi: vt. j. de repu. aut. hodie. sed dic ibi similiter spe ciale, vel ibi nemo detulit. Item & . s. de transactio. l. si ex falsis [p]. & . j. de dig. l. quoties. lib. xij. & . ff. de cri. stel. l. de periurio [q]. quibus legibus retractantur iu ramenta voluntaria. Sed dic ibi iuratum fuit super vallãdo contractu: hîc su per lite dirimenda: vt fit loco probationis. præterea. in. l. illa, si ex falsis, venit contra duo, scilicet contra iuramentum & contra pactum: hîc solùm deierat. vel ibi non retractatur prætextu periurij, sed falsitatis, & sic non est contrà. Item not. quòd iusiurandum aliud volũtarium, aliud iudiciale, aliud necessarium. voluntarium extra iudicium defertur: et sic dicitur quòd sponte suscipitur et refertur et recusatur: vt. ff. e. l. iusiurandum quod ex conuentione. in principio. Iudiciale defertur in iudicio parte à parti & iudice approbante et confortante. & hoc potest recusari & referri: vt. j. eo. l. delata. et. l. generaliter. §. finautem is qui. olim verò non poterat recusari: vt. ff. eodem. l. manifestè. vel expone 10 eam vt ibi dixi. Necessarium [r] defert iudex et ne cessitatem imponit. arg. ff. de in litem iuran. l. fin. nec recusatur nisi iusta causa: vt infrà eo. generaliter. §. fin autem is cui.

ADDITIO. Vide similem gl. in. §. itẽ si quis postulãte. in verbo, 20 quæritur. insti. de actio. & ampliorem in. c. fin. in prin. extra de iureiur.

Iurisiurandi.] CASVS. Quam pœnam pati debeat deierans, quæritur? Dicitur quòd satis deũ habet vltorẽ. nec em̃ si per principem esset iuratũ quo- 30 dam calore & c. nec deieranti corporalis pœna est infligenda.

f ¶ Vltorem.] q. d. nõ retractatur hoc seculo: et sic sunt eadem contraria quæ sunt superiori. l. & solue hîc et vt ibi. Posset etiam intelligi hæc lex qñ quis iuraret non come- 40 dere carnes: vt tunc solum deum habebat vltorem. secus si suum iuramentum prauum alij no ceat vt in cõtrarijs, & sic nil esset contrà. Item videtur contrà. s. de sum. tri. l. j. in fi. Sol.[s] hîc contemnit religionem deierando: ibi violando ali- 50 ter fidem catholicam.

g ¶ Crimen.] i. periculum maiestatis. i. criminis læsæ maiestatis.

ADDITIO. Facit tex. singu. secundum Ludo. de Ro. in. l. iiij. ff. ad legem Iuliam maie.

h ¶ Et si.] id est quamuis.

i ¶ Non placet.] imò videtur in corpore puniri: vt. ff. eo. l. si duo. in fine. Sol.[t] hîc per calorem: ibi non: argu. infrà ad legem Iul. maiest. l. alienam. & . ff. de regu. iur. l. quicquid calore. Vel ibi contra duo venit, scilicet pactum & iu- 60 ramentum: hîc contra iuramentum tantum. Vel tertio hîc non patitur pœnam corporis vel pœnam læsæ maiestatis, sed certè nec ibi, sed quandam minorem. Item contrarium huic fini & principio est. s. de transact. l. si quis maior. in fi. Sol. hîc de alio iuramento dicit.

In bonæ fidei.] CASVS. Dicebam te mihi teneri in decem ex causa venditionis: sed plenè probare non potui: quia non habebam nisi vnicum testem, tu negabas propter probationem inopiam iureiurando delato à parte parti iudice approbante, vel iudice referente poterit decidi causa. & ista sunt vera non solùm in contractibus bonæ fidei, sed stricti iuris. & in ijs, quæ ex maleficio descendunt.

70 k ¶ In bonæ fidei contractibus.] qui numerantur institu. de actio. §. actionum.

l ¶ Causis.] non repetit contractibus. nam & non solùm comprehendit contractus stricti iuris, sed etiam delicta & quasi delicta. nam super omnibus potest iurari [v]: vt hîc, & . ff. eodem. l. tertia. §. primo. & . ff. rerum amota. l. Marcellus. §. primo.

m ¶ Inopia.] scilicet emergente.

n ¶ Per iudicem.] deferentem iusiurandum, vel à parte parti delatum approbatum. & sic de vtroque hîc dicit.

o ¶ Decidi oportet.] id est causa definiri potest secundum eum qui iura- 80 uit: vt. ff. eodem. l. admonendi. Et nota. si actor plenè probat, vincit. sed si nul lo modo absoluitur reus, licet non iuret: vt suprà de edend. l. qui accusare. & de iudi. l. properandum. §. primo. & . j. de probatio. l. secunda. nisi in casibus [x] in quibus iex defert reo iuramentum ad purgationem sui: vt suprà de ijs qui ad ecclesiam confu. l. finali. §. sicubi. & infrà de fide instrumento. l. finali. & de iure deliberandi. l. finali. §. licentia danda. & in authenti. de fide instrumen. §. si tamen. collatio. vj. & . ff. de edend. l. prætor. §. sed si inscio. Si autem actor semiplenè probauit per scripturam domesticam, puta vt infrà de

a De illa vide Cur. in. c. fi. de consue. col. xij. ver. sic. & post pre dictum tenet q̃ sic.
b Et de alijs quæ ad exẽplũ causarũ ponũtur. Sal.
c Quia sũt digniores. Azo. Bal. & Sali.
ð Punitur. d Imò Bal. & Sali.
e Approbatur la. But. Cy. Azo. B. B. & Sal. hîc & Ia. & Pan. in rub. ff. eo.
f Gl. impropriè loquitur nisi se referret ad titu. de iure emphythe otico. lodo cus lauuerẽ nis. Creditũ & res verba sunt generalia.
g Approbatur secũdũ Ia. But. Cy. Azo. B. B. & Ang. hîc & Sali. in. l. actore. j. e.
h Idem Ia. But. & Sal.
i Approbatur secũdũ prædi.
k Nota ex ista gl. q allegat causam fallentialẽ, eũ de betprobare secũdũ Io. do.
l Ista est de mẽte omnium.
m Ibi est speciale fauore vltimæ voluntatis. Bal.
n Ibi est spe ciale in iura mento necessario, ꝓpter instrumẽta de no uo reperta. Bal.
o Dic q̃ ibi erat iura mẽtum pur gatiõis. & iste est ver[o] intellectus illius auth. Ang.
p Dic quòd hîc loquitur in iuramen to litis deci siuo: ibi verò non erat iuratum ad decisionem litis: sed ad obseruatio nem cõtra- ctus inuali- di. vnde si non valet principale
q Dic q̃ ibi non fuit de latum iuramentũ sed vltro præstitum: & sic non fuit litis decisiuum. hîc verò sic. Bal.
r Approbatur secũdũ Sal. Ang. & Pau.
† Et sic potest iurari per creaturam. & cõ cor. c. & sic Christus cũ gl. super verbo, creaturam. extra eo. titu.
✱ Alijs.
† Concor. c. ij. circa fi. extra de ꝓba. cũ gl. j.
s Approbatur secũdũ Barto. But. Ang. & Bal.
t Ista solu. est bona secũdũ Bald. & Sal.
u Quãdo agitur ciuiliter: sed nõ quãdo criminaliter. B. B. Butr. Ang. Albe. & odofre. hic.
x Approbatur per ꝓ dic. scribẽ. Iuramentũ reo deferi in multis casibus.

probatio.l.instrumenta.velper cōparationem literarum,per quam qualisqua lis colligitur fides:vt in authen.de fide instrumen.§.si verò moriātur omnes &.§.si verò nullus.colla.vj. Vel per fugam rei,qui debuit finito officio respō dere per se,vel per procuratorem ibi vbi gessit officium:vt in authen.de col la.§.super hoc.&.§.si quisautem.coll.ix.Vel per vnū testem,quem dico semi plenè probare [a].argumē ff.l. quemadmodum test. aper.l.j.§.finali.& de dote prælega.l. Theopompus. 10 &.ff.eo.l.si duo.in si.j.re spon. &.j̄ ad leg. Cor. de fal.l.si quis decurio. &.ff. de re milita.l.non omnes. §. à barbaris.Item si duo faciunt plenam probatio- nem,ergo vnus semiplenā nec ob.ff.de quæst.l.mari tus [b].ibi enim non prohi- buit quæstionem haberi: 20 quia non pręcederent in dicia,sed quia in caput do mini non debuit torqueri vt.j̄.de quæstio.l.j.In præ dictis dico casibus deferē iuramentum per legē istā sed non aperit cui,sed po- nit in causæ cognitione. debet ergo iudex inspice re an sciat veritatem, an 30 nō qui vult iurare,vt eū qui nesciat iurare non fa- ciat:vt.ff.eo.l. iusiurandū & ad pecu.ij.respon.&.ff. rerum amot.l.Marcellus. §.qui rerum.&.j̄.de indi. vidu.l.ij.Sed quid si non interfuit facto. sed dicat, scio veritatem per famam nec tūc ei deferat:vt dicta 40 l.de ind.vidui.licet q̄dā cōtra q̄d si vterq; dicat, scio veritatē? Respon. de- feram actori secundum H.qui induxit pro se semi plenam probationem.Alij vt Azo deferunt reo si est æqualis honestatis vt a- ctor.& est pro eis.ff.admo nēdi.j̄ eodem.l.cū etiā [d]. 50 Item quia contingeret absurdum. nam cùm in- troduxisset actor vnum testem: vt tunc detur ei iuramentum, ergo ipse tenet vicem al- terius testis: sicque in re sua testificaretur, quod esse non debet:vt infrà de testi.l.omnibus.item inspiciat personam actoris & rei .secundum Azo. si sit aliàs honesta vel non.item personam testis inducti.argumentum.ff.de test.l. iij. ibi, tu magis &c. & in authentica.de testi. §. j. coll. vij. item an modica sit causa an magna [e].& sic pro qualitate personarum actoris vel rei & testiū deferam sacramentum huic vel alij vel nulli:in casibus tamen actori tantùm 60 defertur in odium rei:vt.j̄.vnde.vj.l.si quādo.&.s̄.de iudi.l.properādum.§. j.&.§.sin autem alterutra.

Testis vnus semiplenè probat.
a Idē but. Cy. bar. b. Ang. Salic. & Albe.
b Dic q̄ ibi actor ignorabat veritatem: quia agebatur de facto alieno: ideo nō deferebatur iuramentū bal & Sal.
* Iure.
Iste text. est sing. secūdū Lud. de ro.sing. ccccl xvj. secūdū lecturam vl. gl. ad hoc q̄ arbiter inci dēter potest cognoscere de causa status.
c Idē bald. Ia.but. Cy. Ang. & Sa. hîc, & bar. Pau. & Ia. ī l. admonendi.ff.e.

Pupillus tutori iuramentum deferre non potest.Bal.

Idem AA.& CC.Maximæ. LEX IIII.

SI ad excludēdam tutelæ actionem pupillus iusiurandum tutori detulerit [a],posteà eandem litem exercere non prohibetur [b]. PP.Calē.Iul.ipsis.iiij.&.iij. AA. Cons.

*Relictum à tutore,videtur relictum à pupillo: & si dubitatur de eo, potest tutori deferri iuramentum.*Bal.Vel *sic:Relicta à tutoribus intelliguntur relicta à pupillis,& ubi aduersarius fatetur, ad sacramentum non recurritur.*Et *tutor iurat in causa pupillo mota. hoc dicit. Sali.*

Idem AA & CC.Iuliano. LEX V.

CVm etiam à pupillorum tutoribus,velut ab ipsis pupillis relicta [c] fideicommissa videantur [d]: super fideicommissis preces prouinciæ cognoscet.& si id tibi relictum esse constiterit: reddi tibi efficiet,idem [e]si inficietur [f] ad iusiurandum (vt desyderas) tutorem * adiget [g].PP.iiij.Cal.De cembr.ipsis.iiij.&.iij.AA. Cons.

*Declaratum ab arbitro cuius declaratio iuri consonat est exequendum siue sequendum à iudice.h.d.secundum primam lectu.*Bal. Vel *sic Super causa status potest iusiurandum deferri. Salice.*

Idē AA.& CC.Bessio. LEX VI.

CVm proponas † partibus placuisse iurisiurandi religione [h] generis & ingenuitatis quæstionem decidi [i]: præses prouinciæ iuxta decretum arbitri ad voluntatis vestræ placitum amitæ tuæ filijs consulet [k]. PP. quinto Id. Februar. Tyberiano & Dione Cons.

Filius non potest deferre sacramentum in causam patris,nisi habeat mandatum,uel pater ratificet. hoc dicit. & idem in alia quacunque persona coniuncta. Bald. Vel *sic: Iuramentum uel delatio unius non præiudicat alteri ratum non habenti.hoc dicit.Sali.*

Idem AA.& CC.Eutychianæ. L. VII.

NEc filius, nec quisquam alius [l], nec litigando [m], nec paciscendo,sed neque iusiurandū citra [n] voluntatem dominæ rei deferendo,præiudicium ei facere potest.Vnde si * citra mādatum tuum aliquid [o] erga rem tuam filius tuus gessit,nec hoc ratum habuisti:nihil tibi oberit S.Idib.Nouemb.AA.& Cons.

Ex iuramento nascitur actio in factum ad instar iudicati.hoc dicit.Bal.& Sali.

Idē AA.& CC.Alexādro. LEX VIII.

ACtori,delato [p] vel relato iureiurando, si iurauerit, vel ei remissum [q] sit sacramentum:ad similitudin iudicati in factum [r] actio competit.S.xij.Calen.Maij. CC.Cons.

*Reus cui iuramentum defertur, tenetur iurare,aut deferre,uel soluere.h.d.*Bal.Vel *sic: Defe=*

SI ad excludendam.] CASVS. A tutore pupillus petijt fundum :detulit sibi iusiurandum : qui iurauit se non debere : & periurus est. an non obstante quòd iurauit se non debere,possit pupillus iteratò litem exercere, quæritur?Respōdeo .quòd sic vel dic quòd deferente pupillo tutor iurauit se non teneri ex ea administratione : quod verius est.

a Detulerit.] aliàs dederit.

b Non prohibetur.] non ratione periurij:vt.s̄.eodem.l.prima. sed 70 quia detulit sine authoritate tutoris non enim potest dici quòd tutor qui iurauit:in hoc ei authoretur in re sua:vt.ff.de authoritate tuto. & curato. lege prima.[f] & dicas hîc quæ dicuntur.ff.eodem.iusiurandum quod ex conuentione.§.j. ADDITIO Dic quòd in omni iuramento requiritur veritas intentionis,iudicium discretionis,& iustitiæ impletio.in authen. quod eis j̄. de nuptijs.Bal.

CVm etiam .] CASVS. Testamentum fecisti, filium tuum impuberem instituisti, ei tutorem dedisti , fideicommissum mihi reliquisti :ex cuius substantia fideicommissum solui debeat:an tutoris . an pupilli : quæritur ? Dicitur quòd licet ea quæ à pupillo relicta 80 sunt videantur à tutore relicta : tamen ex substantia pupilli sunt soluenda. & de hoc præses cognoscet,& si constiterit aliquid mihi fuisse relictum: præses compellet tutorem ad iurandum , aliqua præsumptione pro me faciente.

c Relicta.] à patre.

d Videantur.] & sic de bonis pupilli soluentur [g]:vt hîc,&. ff.de leg.ij. peto.§.mater.& de leg.iij.l.fi.&.j̄.de fideicōmis.l.etiam.& ff.de fideicommis. lib.l.Thais.§.ij.

d Dic q̄ ibi loquitur in iuramento iudiciali:iō nihil facit pro opinione actoris. Sal.
e Et quæ causa sit magna vel parua. dic hoc attendi ex qualitate p sonarum,& regiōis more. Alber.& idē Ange.
f Ista lectura est bona sed modicū dubitatiōis iō dic quòd fuit finita tutela. Sa.
g Concor. Sali.

e Idem.] scilicet præses.

f Si inficietur.] id est si negat fideicommissum esse relictum aliqua pręsumptione pro te faciente,secundum quosdam. ADDITIO. Quotuplex sit præsumptio,vide glos.in.c.is cui.de spon.& in.l.fi.ff.quod met.cau. et cum ista gloss.concordant Bal.& Sali.

g Adiget.] id est cōpellet. non tamen vt anceps periurium [h] subire cogatur. argu.ff. eodem. 10 l.iusiurandum. & ad pecunias. ij . respon. Sed in iuramento in litem, est secus,vbi etiā sciens non compellitur iurare:vt.ff. de in litem iuran. videamus. in princi. Quid autem si expressè voluit tutorem dare de suo pupillo vel extraneo? Re- 20 spon.nō valeti, nisi aliquid fuerit ei relictum. argu.ff.de fideicommiss. lib.l. Thais. §.secūdo. & facit.j̄. de fideicommis.l. fina.&.l.ab eo.

CVm p̄ponas.] CASVS. Cū de successione cuiusdam amitæ quæreretur, scili- 30 cet an ei possint filij succedere, quæstio status & generis ab agnatis moue batur : detulerunt extra ius filijs iuramentum. & iurauerunt. volebant agnati retractare iusiurandum, quasi quòd talis quæstio per iuramentum decidi non potuis- 40 set:fuit de hoc inter eos compromissum , scilicet an talis delatio teneret:pronunciauit arbiter quòd tenuit. adhuc nolebant agnati seruare sententiam : dicitur quòd præses prouinciæ seruari iubebit . duobus alijs modis potest intelligi, 50 prout dicit in glos.

h Religione.] extra ius.

h Id est nō cōpellit iurare debere de qua nō habet notitiā. Iodo. lauuerenis.
i Idē bald. & Salic.
* Contra.

i Decidi.]& decisa fuit.

k Consulet.] iubet iusiurandum seruari.primò enim fuit præstitum, & cùm diceretur quòd non posset talis quæstio iuramento decidi, fuit de hoc compromissum:an tenuit talis decisio?& dixit arbiter quòd sic.& adhuc nō seruabatur.præcipiet ergo præses quòd seruetur. Vel dic arbitri, id est ordinarij iudicis.sic suprà de postu.l.quisquis.& hoc dico ne sit contrà.ff.de arbi. l.non distinguemus.§.de liberali.&.s̄.de peda.iudi.l.secunda.in fine. Vel dic 60 quòd principaliter de hæreditate agebatur coram arbitro,& incidenter de statu.argu.s̄.de iudi.l.quoties.

NEc filius.] CASVS. An filius debitori patris iuramentū deferens ei possit præiudicare,quæritur?Dicitur quòd non:neque litigādo, neque paciscendo nisi pater quod gestum erat ratum habeat.

l Alius.] nisi de hoc haberet mandatum.

m Litigando.] id est succumbendo.

n Contra.] id est præter. sic.ff.de pactis.l.pacisci.& ad Trebellianum. si cui.§.si autem à me.& de furt. qui vas.§. vetare. &.ff.de seruit.vrba.prædi.l.inuitum.

70 o Aliquid.] deferendo forsitan iusiurandum debitori [k]. Et sic nota non præiudicari alij per alium:vt hîc,& argu.ff.de pecu.deposui.§.primo.& ff.eodem.l.quanto magis.et.l.sequen.et.l.iusiurandum quod ex conuentione.§.fina.&.l.tutor.in prin.&.s̄.de pact.filius.&.l.seruus. &.ff.de solu. filiusfamiliâs.&.s̄.de procu.l.maritus.

ACtori delato.] CASVS. Dicebam te mihi teneri ad decem, negasti,detulisti mihi iuramentum,vel detuli tibi iusiurandum, & tu mihi retulisti,vel cùm paratus essem iurare mihi remisisti ad similitudinem iudicati:dabitur mihi actio in factum ex iureiurando.

p Actori delato.] à reo extra iudicium non à iudice, secundum P. 80 ne duæ nascantur in factum actiones. Nos contra [l] vt dixi suprà eodem. l.prima.Accursius.

q Remissum sit.] quod fuit susceptum mox [m] quàm fuit delatum : vt ff.eodem.l.non erit.§.fina.&.l.remitti.& ad hoc.ff.quib.mod.pig. vel hypo. solui.item.§.primo.

r In factum.] scilicet si informiter iurauerit non referendo se ad aliquam speciem causæ, sed si super aliquo facto nominatim iuratum est: veluti se vendidisse : sicut venditi si vendidisset, actio competeret : sic & nunc vtilis

k Approbatur secūdū bal.Ang & Salice.
l Idē bar. but. Ange. bal.& Cy. in.l.j.s̄.eo.
m Vide gl. in.ca.quia propter.extrà de ele.& in.c.fin qualibet. xij.q.ij. Iuramentū actoris quā actioné pariat.

nunc vtilis actio datur venditi:vt.ff.eo.l.si duo.§.si quis.

DElata.] CASVS. Dicebã te mihi teneri in decem:negabas:detuli tibi iusiurandum:cùm hoc cõiter placuisset, si per me non statuerit quo minus de calumnia iurem.s.q non animo calumniandi detuli tibi iusiurandum:istorum vnum facies:aut iurabis:aut referes,aut solues per iudicis delationem.& cõpelleris ad probationem ad aliquod istorum.

a ¶ Delata.] s. quia placet[a] parti:puta actori causam decidi per iusiurandum.

b ¶ Per actorem.] q a nisi iuret, denegabitur ei actio.& habebitur p remisso iusiurandũ[b]:vt.ff.eo.l.si non fuerit.

c ¶ De calumnia iuret.] nisi sit patron⁹ vel parens,qui de calumnia non iurant[c] vt.ff.eo.l.iusiurandum & ad.§.qui iusiurandum.

d ¶ Per iudicem.] delationem approbantem.

e ¶ Soluere.] vel iurare.

f ¶ Referat.] qui non debet de calũnia iurare[d]: vt.ff.e.l.iusiurãdũ.& ad pecu.§.ait prætor. Et not. q qñq; non licet ei referre:vt.j.de fideic.l.fi.&. ff. re.amo.l.Marcellus.§.fin. &.ff.de iniur.l.lex Cornelia.§.hac.&.j.de iur. delibe.l.sancimus.§.licẽtia dãda.&.s.de ijs,qui ad eccle. confu.præsenti.§. sicubi. ADDITIO dic in actionibus turpib⁹ vel famosis descendẽtibus ex delictis reus præcisè compellitur iurare,nec potest referre in ca.si.extra. e.Ia. in.l.iusiurandum.ff.eo.

g ¶ Habet.] vt et.ff.e.l. manifestæ.Quid si fuerit susceptũ?Rñ.non reuocabitur:vt.ff.eo.l. manifestæ.sed certè imò potest recusare:vt.j.eo.l.generaliter.§.fin autem is cui.& ibi solues. ADDITIO Dic q hîc conuenerat inter partes vt causa iuramento decideretur ibi non.& sic non corrigitur.Iaco.Butri.

a Ista est de mente omnium.
b Concor. Sal.& But.
c Idẽ Sali. hic & Bart. & Ia. in. l. hic alle.
d Idem Sa.
* Detulerit.

...rens tenetur prius de calumnia iurare, & is cui defertur, tenetur iurare uel deferre, alias compellitur soluere.h.d.Bald.

Idem AA.& CC. Martiano.

LEX IX.

DElata[a] conditiõe iurisiurandi,reus(si nõ per actorem[b] quo minus de calumnia iuret[c] steterit)per iudicem[d] soluere[e] vel iurare,nisi referat[f] iusiurandum necesse habet[g].S.v.Calen. Maij. Sirmij AA.Cons.

¶ *Etiam in actione depositi potest deferri sacramentum.h.d.Bal.& Sali.*

Idem AA.& CC.Protogeni.

LEX X.

IN actione etiam depositi, quæ super rebus quasi sine scriptis datis mouetur, iusiurandum ad exemplum cæterorum[h] bonæfidei iudiciorum deferri potest.S.v. Cal.Decembr.CC. Cons.

¶ *Iuramentum delatum potest reuocari antequàm sit iuratum uel pronunciatum:& reuocatum non potest iteratò deferri.hoc dicit nota. Bald. Vel sic: Delatio iuramenti antequàm præstetur uel sententietur potest reuocari.hoc dicit.Sali.*

Imp.Iustinianus A.Demostheni præfecto prætorio.

LEX XI.

SI quis iusiurandum * intulerit,& necdũ eo præstito,postea(vt pote sibi allegationibus[i] abundantibus) hoc reuocauerit: sancimus nemini licere penitus iterum ad sacramentum[k] recurrere.Satis enim absurdum est redire ad hoc, cui renunciandum putauit[l]:& cúm desperauit aliam probationem[m], tunc denuo ad religionẽ cõuolare, & iudices nullo modo eos audire ad tales iniquitates[n] venientes. ¶ Si quis autem sacramentum intulerit, & hoc reuocare maluerit:licere quidem ei hoc facere,& alias probatiões,si voluerit,præstare:ita tamen,vt huiusmodi licentia vsque ad litis tantùm modo terminum ei præstetur. ¶ Post definitiuam[o] autem sententiam,quæ prouocatione suspensa non sit, vel quæ postquàm fuit appellatum, corroborata fuerit:nullo modo reuocare iuramentum[p], & iterum ad probationem venire cuiquam cõcedimus : ne repetita lite, finis negotij alterius causæ fiat exordium[q]. Data.xv. Calend. Octobris Calcedone, Decio V. C. Cons.

IN actione.] CASVS. Deposui penes te librũ meum:repetij depositũ:negasti te penes me deposuisse:an tibi vel tu mihi possis iuramẽtum deferre.quæritur? Dicitur q sic:ad exemplum &c.videbatur q non admitteretur delatio in deposito,sicut nec compensatio.

h ¶ Cæterorum.] nam & hæc est bo.fidei.& insti.de act.§.actionũ.sed videt nõ deferri:quia nec[e] cõpensatio habet locũ:vt.j.de cõpen.l.fi.& pro hoc ar.j.de nõ nu.pecu.l.in contractibus.§. illo.& quia de dolo tantùm & lata culpa tenetur & ideo videbatur non admitti iuramentum,quo dicat se non teneri vel non recepisse.

e Concor. Iac Butr.& Sali.

SI quis.] CASVS. Dicebam te mihi teneri in decem:negasti :detuli tibi iusiurandum,antequã iurares alijs probationibus abũdãtibus mihi fortè quia inueni instrumenta,per que potui probare,reuocaui iuramẽtum:an his probationibus iterum deficientibus possim regredi ad delationẽ iuramenti,quæritur.dicitur?quòd non.satis enim &c.nec me admittet iudex & hoc in prima.sed vsque ad quod tempus reuocare licet quæritur,dicitur q vsque ad definitiuam sententiam,non post sententiam quæ prouocatione nõ fuit suspensa vel confirmata:ne repe.&c. & hoc in secunda.Et qualiter in hac secunda parte poni casus debeat:dic vt subijcit.l.proxi.s.in princ.in positione casus.

i ¶ Allegationibus.] id est probationibus.

k ¶ Ad sacramentum.] quod iam reuocauit.

l ¶ Putauit[f].] & renunciauit.& est ad hoc.j.de nõ nu.pec.l.gñaliter.&.ff. de sta.ho.l.hõ libe.&.ff.q satisda.co.de die.§.fi.&.j.de cõd.inser.l.fi.&.j.de fi.ĩstru.l.cũ qdã.&.ff.de pcura.l.in causæ.& de admi.tu.l.cũ q̃rit.Sed arg.cõtrà. ff.de colla.bo.l.nonũquàm.sed ibi nulli nocebat. ADDITIO Imò & ibi de præiudicio fratrũ,quibus videbatur acquisitũ ius tractatur:sed ex benignitate admittitur ne à successione de facili priuetur.Sali.

f Concor. c.cũ venisset.cũ gl.fi. in med.extrà de testi.

m ¶ Probationem.] cuius contemplatione reuocauit iusiurandum.

n ¶ Iniquitates.] variationum[g] iniquitatem appellat.

o ¶ Definitiuã.] dicas quòd interlocutoria erat qua pronunciabatur sacramentũ esse prẽstandũ:& ideo dicitur definitiua:qua illud definit[h].& sic non corrigitur per seq.l.secundum Irn.vel dic q difinitiua dicit nam posteà olim iurabatur:vt hîc,&.j.de sententijs.l.cũ iudex.sed hodie contra:vt.j.l.proxi.in princ.

g Sing. gl. secundum Lud.de ro. sing. xlvij.
h Ista glo. semper allegatur quòd sentẽtia quę definit vnũ articulum causæ põt dici largo modo & impropriæ definitiua.Bald.

p ¶ Iuramentum.] id est delationẽ.

q ¶ Exordium.] quod esse nõ debet:vt.j.de fru.& li.expen.l.terminato.

GEneraliter.] CASVS In prin.hui⁹ legis recitat imperator quandã antiquitatem quæ talis est. olim si Titius à Sempronio decẽ petijsset, & intentionem suam Titius probauisset semiplenè fortè per vnũ testẽ,iudex quia non plenè sibi liquebat in causa p nunciabat sic,condemno Sempronium Titio in decẽ quæ petijt Titius,si Titius iuret Semproniũ sibi teneri:& à tali sentẽtia appellabatur.pendente autẽ appellatione contingebat Titiũ mori. iuramẽti delationem ad hęredem trãsmittebat:quia fortè hæres veritatem ignorabat, vel non erat fidedignus:vt defunctus:multę causę ideo q iuramentũ post sententiam consueuit interponi periclitabãtur:propterea hanc antiquitatem corrigit imperator,statuẽs q omne iuramentum, siue necessarium siue iudiciale ante sententiam præstetur.Si verò actor reo vel iudex iusiurandum deferat:reus põt iurare si vult si non vult reus potest actori referre: & habet actor necesse iurare. Si verò recuset & cõdẽnetur, non appellat,cùm non debeat respuere in persona sua quod placuit in persona aduersarij.Vel pone sic Delato iureiurando si nõ recusetur, præstetur.Si verò referatur,delator nullatenus potest recusare.Si verò recusetur & iudex viderit iurandum esse:condẽnabit illũ quantum ad illud capitulũ super quo iurare debuit nec audietur appellans:quis enim ferendus est &c. ¶ Sin autẽ is cui.] Si verò is cui iuramentũ defertur vel à parte vel à iudice illud recusauerit,hoc ei facere liceat.si tamen iudex viderit esse iurandũ cõdẽnabit eũ super illo capitulo super quo iurare debuit,quasi eo referente delator iurare paratus esset,& ei fuisset remissum:qñ eo volente recusatur.& hoc est quod subijcit quasi volente &c.nihilominus super alijs capitulis lite suo marte currente &c.ita tñ q reus protestetur qñ recuset: & si nõ audiatur,appellet,& si iudex appellationis viderit iuramentũ bene illatum sed malè recusatum,confirmabit sententiam primam iudicis. Si verò fuerit malè illatũ & bene recusatũ,rescindetur prima sententia:neutri parti quo ad expensas p̃iudiciũ generãdo.sed si actor obtinuit in prima sentẽtia,re⁹ in secunda,vel ecõuerso,fiet expẽsarũ inuicẽ cõpensatio.ille verò quia iuramẽtũ detulit siue iurauit is cui delatũ est,siue ei remissum fuerit cũ paratus erat iurare,nõ audiatur appellans.& hoc in secũda. ¶ His de p̃sentibus personis.] Prædicta vera sunt cũ tã actor quã reus p̃sens est.si verò actor sit p̃sens, reus absens & per pcuratorem litiget,si debeat iuramẽtũ deferri datis inducijs p̃sentare se debet coram iudice, & iuramẽtũ subire vel recusare. Si verò adeò nobilis sit,vt in prouincia in qua degit iudex iurandũ pspexerit,mittere debet ad iudicẽ illi⁹ terræ,& ille iuramẽtũ recipiet,& in scriptis redigi faciet:sit illatũ siue relatũ:si susceperit & præstiterit vincat.si illatum vel relatũ recusauerit,cãm si amittat:nec deferẽti liceat appellare.poterit aũt si voluerit ire per se vel per procuratorẽ,& iuramẽto interesse.si verò nec ire voluerit nec procuratorem mittere:reus corã iudice illi⁹ prouinciæ iuramẽtũ debet subire vel referre:& debet redigi in actis qualiter iurauerit vel retulit:& debet acta mittere ad iudicem coram quo causa agitur.quid autem sit statuendũ de expensis iudex examinabit.Interim tamen dum omnia ista fiunt alia capitula causæ poterunt examinari : sed non definitur sententialiter , & posteà examinabitur capitulum super quo iuratum est . ea verò sancita

¶ *Ista est no.lex,& ita utilis sicut est in isto quarto libro,& hoc intendit.Iuramentum ad decisionem litis delatum à parte, uel in defectum probationis delatum à iudice,ante sentẽtiam definitiuam vel in ipsa sententia est præstandum hoc .d.usque ad.§.sed iuramento. Bald . Vel sic: Si iudex in definitiua sententia reum condemnat sub conditione si actor iurauerit,& sententia,sit appellatione suspensa,non poterat actor interim iurare propter quod actore interim moriente sententia non habebat effectum:nunc prouidetur vt poßit iurari,etiam appellatione pendente.h.d.Sali.*

Idem A.Demostheni pf.p. L. XII.

GEneraliter de omnibus

ſunt cùm tam actor quàm reus præſens eſt,& in perſonis abſentibus obſeruetur.& hoc in tertia.Iudex verò coram quo cauſa agitur,videre debet qualitatem perſonarum an iuramentum ſit præſtandum coram ſe vel alibi: & ſub qua forma.obſeruatis ijs,que iuramento calumniæ ſancita ſunt,vel à Iuſtiniano,vel à retro principibus non derogando per hanc.l.alijs antiquis.ll. quæ ſuper iuramẽtis præſtandis ſancita ſunt: ſed ſi quid in his deeſt, hoc repleatur: vel ſi quid minus bene dictum eſt,hoc corrigatur:vt eſt in prin. huius l.& hoc in vtraque parte.

a Quæ in litib⁹.] nõ ergo de voluntario[a] iuramento dicit hæc lex.

b Increbuit.] i.cõſuetudo fuit[b].

c In pleniſſima.] i.interlocutoria:vt quidã dicunt. Tu dic[c] in definitiua.nam dicit pleniſſima: vt.ff. de re iudi.l.j.interlocutoria enim plenè nõ pleniſsimè definit.

d Definitiõe.] & bñ: quia ſententia debet continere cõdemnationẽ vel abſolutionem: vt.ff.de re iudi.l.j.nã ſub cõditione ſolebãt ferre ſentẽtiam,ſi iuraret reus vel actor.

e Imponere.] veluti cõdẽno Titiũ Seio in quinquaginta,ſi Seius ſibi iurauerit deberi vt.ſ.l. proxi.in fi.&.j.de ſen.& iter. l.cũ iudex. Vel ecõtra abſoluo Titium ſi iurauerit ſe non debere.Acc.flo.

f Vt prouocatiõe.] vel etiã ante appellationẽ intra decem dies.

g Probationes.] præſtãdę ꝑ eorũ iuſiurandũ. Et ſic not.ꝙ ſacramentũ obtinet locum probationis: vt.j.de nõ nume pecu.in contractibus. §. illo.& de iure deli.l.fi.§.licentia dãda.&.ff.eo.l.ſed & ſi poſſeſſori.§.fin. Sed ar.cõtra[d] .ff.e.l. eũ qui.in prin.ſed illud verũ quantum ad pœnã: ſecus autẽ quãtũ ad rem. Itẽ qñque obtinet locũ veritatis: vt ff.eo.l.ſed & ſi poſſeſſori. §.j.Quãdoque locũ ſiue vim litis conteſtatæ: vt ff.eo.l.nã & poſteà.§. ſi is cui.Quandoque vim pacti vel tranſactionis:vt.ff.eo.l.j.&.ij.Quãdoq; vim ſolutionis ſiue acceptilationis:vt.ff.eo.l.iuſiurandũ etiam.&.l.ſeq.§.j.Quandoq; vim nouationis.Itẽ delegationis:vt.ff.eo.l.qui iuraſſe.§.fi.

a Quia illud extrà iudicium & quãdocunque. Angel.

b Idẽ Bal.

† Aliàs eorum.

c Et bene Ang.

d Dic ꝙ ibi fuit cõſyderatũ onus: hic verò effectus.Sali. & Ang.

* Et hoc.

iuramentis,quæ in litibus [a] offeruntur vel à iudice vel à partibus definiendum eſt. Cùm enim iam increbuit [b] iudices in pleniſsima [c] definitione [d] ſacramentum imponere [e]:euenit vt prouocatione [f] lite ſuſpenſa, ij quidem qui iusiurãdum præſtare iuſsi ſunt, ab hac fortè luce ſubtrahãtur,probationes [g] autem rerum † cadant: cùm [h] multùm diſcrepet iuramentum hæreditarium [i] à principali [k] ſacramento. ¶ Neceſsitate itaque rerum coacti, & probatiõibus pinguius [l] ſubuenientes,ad huiuſmodi venimus ſanctionem. ¶ Omne igitur iuramentum ſiue à iudicib⁹ ſiue à partibus illatum vel in principio [m] litis, vel in medio, vel in ipſa definitiua [n] ſentẽtia ſub ipſo [o] iudice detur,non expectata [p] vel vltima definitiõe,vel prouocationis [q] formidine.

Iuramento præſtito eſt ſtandum præcedente legitima dilatione.ſi autem non eſt præſtitum ſed recuſatum:ſi quidem ab eo cui refertur,habetur pro conuicto,& non appellatur.ſi autem ab eo cui defertur, poteſt per iudicem haberi pro conuicto.& contra eum pronunciari definitiuè,ſi iuramentum reſpicit totam cauſam,vel interlocutoriè ſuper aliquod capitulum: tamen ſi credit ſe grauatum,poterit appellare, & iuſtificare appellationem.h.d.vſque ad. §. his de præſentibus.Baldus.

¶ Sed iuramento illato, cùm hoc à partibus factum [r] fuerit, & à iudice approbatum [s] vel ex authoritate iudicis cuicunque parti illarum [t] :ſi quidem is,cui imponitur ſacramẽtũ, nihil ad hoc fuerit reluctat⁹ [v] * hoc [x] præſtetur,vel referatur [y] :neceſsitate ei imponenda,cui * refertur, relatiõis ſacramentum ſubire:vel ſi hoc recuſauerit †,quaſi illato [z] ſacramento [a] pręſtito [b],cauſa [c] vel capitulum decidatur [d],nullo loco prouocationi relinquẽdo.Quis enim ferendus eſt ad appellatiõis veniẽs auxilium in ijs,quæ ipſe facienda procurauit [e]? ¶ Sin autem is cui [f] ſacramentum eſt illatum vel à parte, vel à iudice hoc ſubire minimè voluerit:licentiam quidem habeat ſacramentum recuſare [g]: iudex autẽ ſi hoc [h] omnimodò præſtandum ęſtimauerit [i],ſic cauſam dirimat,quaſi volente [k] eo ſacramentum ſit recuſatum:& ita cætera ſiue capitula [l],ſiue totius negotij ſumma examinentur, & lis ſuo marte percurrat,nullo ei obſtaculo obuiante. ¶ Ipſe autem, quì ſacramentum ſibi [m] illatum dare recuſauerit:vel hoc atteſtetur [n] vel ſi fortè non audeat ♂ habeat ſibi in vltima prouocatione repoſitum auxiliũ [o] †:& ſi iudex appellationi pręſidens, bene quidem illatũ iuſiurandum,non ritè autem recuſatum pronunciauerit res ſecundum quod iudicatum eſt permanebit. Sin autem non ritè quidem illatum,rectè autem recuſatum ſacramentum pronunciauerit:tunc ei licebit emẽdare ſententiam iudicis,quæ quaſi ex recuſato [p] ſacramẽto ꝓceſsit:& nihil penitus nec præiudicij [q], nec iniuſti diſpendij [r] cuicunq; incurret:ſed & cauſæ curſus [s] ab initio vſq; ad nouiſsimum termi-

h Cum.] pro quando,temporaliter melius ponitur quã cauſatiuè.

i Hæreditarium.] id eſt hæredis.

k A principali.] ſ.defuncti:vt quia neſciat hæres veritatem:nam licet ei ignorare:vt.ff.de re iudi.l.qui in alterius.nec de alieno facto compellendus eſt iurare:vt.ff.re.amo.l.Marcellus.§.iurare.Itẽ poteſt eſſe ꝙ defunctus bonæ famæ & legalis homo fuit:ſed hæres nequam.

l Pinguius.] no.ſic.ſ.de hære. l.quoniam.in fi.

m In principio.] id eſt poſt litem conteſtatam,vel.i.ante.

n Definitiua.] i.paululum ante ſententiam,quoniã quæ incontinenti fiunt,ineſſe vidẽtur:vt.ff.ſi cer.pe.l.lecta.&.ſ.de pact.l.petẽs.Alij dicunt.i.paululũ poſteà,vt nõ ſit correcta lex ſuperior.& illa q̃ eſt.j.de ſen.& interlo.l.cũ iudex.& pro eis facit.j.eo.§. fi.vbi dicit non mutari vetera iura.Tertij dicunt ideſt in ipſa ſententiæ prolatione.& reddunt ſingula ſingulis. ideſt vt ad id quod dicit in prin.litis,vel in medio referatur id,quod dicit nõ expectata ſententia.& ad id quod dicit in ipſa definitiua ſententia,referatur,nõ expectata prouocationis formidine. ADDITIO Aduertas ſecũdum Cy. hic ꝙ hoc principium iſtius.l. nõ ~~corrigit ſuperiorem~~.l.proximam in fi.licet gl.hoc ibi velit.& glo.fi.j.ea.l.ſed ſolum hoc nouum inducit,quòd etiam appellatione pendente poſsit hodie,iurari ne probationum copia pereat.& ſic non corrigitur etiam hodie.l.cum iudex.j.de ſen.& interloc.omnium iudic.vt vult etiam Bart.& hìc & ibi.

o Sub ipſo.] id eſt coram.ſic.ſ.de epiſ.audi.l.mathematicos.

p Expectata.] Redde ſingula ſingulis vt dixi. Vel dic nõ expectata vltima definitione & cùm à partibus defertur: vel prouocationis formidine, cùm à iudice.

q Prouocationis.] quia ſecundum legem, poſt ſententiam tantùm licet appellare.ſ.de epiſco.audien.l.ij.

r Factũ.] id eſt delatũ.

s Approbatũ.] & ſic eſt iudiciale.& iõ dicit approbatũ: quia quãdoque non approbat, vt ſi ille cui deferẽ,dicat ſe neſcire veritatem:vt.ff.eo.l.iuſiurandum & ad pecunias. circa princip.

t Illatum.] & ſic eſt neceſſarium.

v Reluctatus.] id eſt non recuſat.

x Et hoc.] nunc reſpõdet.

y Vel referatur.] cũ à parte infertur,vel etiam cùm à iudice, & poterit iſto caſu is, cui deferẽ recuſare.item appellare: vt j.ea.l. §. ſin autem is cui.

z Illato.] id eſt delato.

a Sacramento.] quia perinde habetur ac ſi primus iuraſſet.

b Præſtito.] ab eo cui ab initio illatum fuit.

c Cauſa.] qñ ſuper tota cauſa defertur:ſed capitulum quando ſuꝑ certo capitulo defertur.

d Decidatur.] ſic ergo delator nõ põt recuſare ſi ei refertur:ſed is cui primò delatũ fuit bñ poteſt recuſare:vt.j.e. l. §.j. Item nec appellat:vt hìc ꝙ alteri cui ſcilicet primò fuerat delatum, non denegatur: quia poteſt appellare,vt.j.proxi.§.

e Procurauit.] procurauit eñi vt lis iureiurãdo decidereẽ. & eſt ſic. ff.ꝙ quiſque iur.l.j. &.ij. &.ff.eo.l.iuſiurandum & ad pecu.§.& ſi is.

f Cui.] ſiue ſit actor, ſiue reus.

g Recuſare[e].] contrà.ſ.eo.delata .&.ff. eod. manifeſtè.ſolu.hìc nouũ. vel dic vt in.d.l.manifeſtè.diximus.

h Si hoc.] hoc ad neceſſariũ tm̃ reſtringiẽ.

i Exiſtimauerit.] i. illum,cui illatũ eſt non iuſtè recuſare proſpexerit.

* Iure.

† Scilicet ille cui relatũ eſt iuramentum. Sa.

♂ Recuſare.

† Iſte textus eſt ſingul. ſecũdũ Angel. hic ꝙ ſententia interlocutoria ĩpugnare & iuſtificare poteſt ex nouiter agitãdis in cauſa appellationis.& vide glo.ij. in.c.j.de his quę vi met. cauſa fiunt.

e De hoc vide ca.vlt. vbi bo.glo. extrà eo.ti.

k Volẽte.] i.ſicuti ſi alteri retuliſſet.& cũ ille ſubire vellet iſte ei remiſiſſet& ſic ille recuſaſſet iſto volente. Vel aliter ideſt ſicut ſi relatum ſibi ſacramentũ recuſaſſet,quod ab initio detuliſſet.& hæc duo paria ſunt quo ad ſententiam nõ quo ad appellationẽ.nam ſecundum primum intellectum,qui defert vel refert non appellat:vt.j.ea.l.§.ſiue autẽ.hìc autem qui recuſat,appellat Item ſecundũ aliũ nõ appellaret,quod hìc facit:vt ſubijcit.

l Capitula.] ſuper quibus non eſt iuratum:vt.j.ea.l.§.nullo tamẽ &c. Vel dic ſuper quibus eſt iuratũ:vt.j. §.proxi .ſed & cauſæ &c.

m Sibi.] ſ.reus vel actor.

n Hoc atteſtetur.] qua ex cauſa ſubire iuſiurandum recuſat? Fortè qa dubitat de facto,cum hoc iuramentũ ſit veritatis:vt .ff.eo.l.iuſiurandum & ad pecunias.circa prin.&.ff.re.amo.l.Marcellus.§.iurare autem.Accur.

o Auxilium.] ille ergo cui defertur appellat,& datur iudex appellationi cuius officium quale ſit,ſtatim ſubijcit?

p Ex recuſato.] hoc expõe vt.ſ.Et quaſi dicit:ideo quia non per omnia eſt ſimile,vt modò notaui.

q Præiudicij.] ex prima ſententia.

r Diſpẽdij.] nã neuter alteri dãnatur in expenſis:ob hoc ꝙ calũniosè egerit.nam vnus vicit vnã cauſam, alius aliã:& ſic quilibet bonã cauſam fouiſſe videtur:vt in aut.de iudi.§.oportet.colla.vj.Vel dic diſpendij ex prima ſententia.ſ.quia caſſatur per appellationem.Vel dic.i.damni.

s Curſus.] quantum eſt in alijs capitulis:vt.j.ea.l.§.nullo.Vel dic etiam huius.ſ.primæ & ſecundæ.nam procedit vt moris eſt procedi in cauſis principalibus & appellationis.

Recuſatum.

a ¶ Recusatum.] ab eo cui delatum est, volente tamen deferente. Dic ergo recusatum: id ex remissum: secus si iudex detulit; & is cui delatum est recusat delatum vt subijcit: cū &c. &. s. eo. §. finautem.

b ¶ Detulit.] Nota delator non appellat: sed relator, secundum P. sic: quia facit hoc ex necessitate: vt. ff. de constitu. pecu. l. illud. sed Io. cōtrà: qa omnis relator est delator.

c ¶ Petitionem.] id est iurisiurandi illationē. Et no. hic triplex iuramentū 10 vt no. ff. eo. l. j. in fi. & s. e. l. j. & est voluntarium qđ sponte suscipitur. & recusatur, & refertur: vt. ff. eo. l. iusiurandū quod ex cō uentione. in princ. de alijs duobus dicit hæc lex. sunt & alia multa iuramēta, de quibus i corpore iuris tractatur: vt no. ff. e. super rubrica Itē no. ꝙ in casibus nullo modo refert: vt. ff. re rū amo. l. Marcellus. §. fi. & l. non magis. Itē & j. de fideicō. l. fi. Item & vbicū que lex deferat, nisi eadē lex dicat de recusatione: vt. j. de bo. autho. iud. pos. l. fi. §. fi. & d. l. Marcellus. & s. co. delata.

30 d ¶ His de præsentibus.] psonarū quarū est negotiū: aliæ sunt psentes aliæ absentes. supradicta locū habēt inter psentes. In absentib⁹ aūt nō omnino quātūad expēsarū pstationem: sed quædā eorū obtinent. Item nota. secundū Irn. ꝙ illatum authore iu- 40 dice iurisiurandum a parte parti: aut suscipitur, aut recusatur susceptū, aut pstatur, aut refertur. relatū rursus aut suscipitur, aut recusatur: qui delatū aut relatum præstitit, obtinet qui recusat sine causa, cadit quidem: sed qui intulit relatumque recusat, non 50 potest prouocare, quod salteri non denegatur. nā appellare potest, qui sacramentum sibi delatum recusat, cū iudici videatur ꝙ iuret. nam contra eum fertur sententia, absente quo que altero idem & casus & iuris euentus deprehēditur & hoc dicit lex ista 60 secundum Ir.

e ¶ Statutis.] vsque nunc.

f ¶ Necesse est.] defer re ergo potest absenti: sicut & remitti: vt. ff. eo. l. penul.

g ¶ Existimauerit.] vt. ff. eodē. l. iusiurandum §. si de qualitate. alias de- 70 stinauerit.

h ¶ Sub actorum.] conficiendorum coram iudice illi⁹ prouinciæ vbi absens degit. & ad hoc. j. de fi. instru. l. Iudices. & s. de iur. cal. l. ij. §. fin autem & authenti. principales. et ff. eo. l. ad personas. et. s. fi. ni. reg. l. si quis.

[margin:] Relator omnis delatorest. — Iuramentū quādoque nullo modo refertur. — † Subiūgimus. — Summariū totiꝰ huius legis. — † Iste tex. est singul. secūdū Angel. hic ꝙ iuramentū iudiciale vel necessariū potest præstari per partem ad. uersario et absente, & valebit sicut si aduersarius esset præsens. — † Singu. est etiam secū dum Ang. hic, quòd licet pendeat delatio da ta super variis partibus, & licet aliis iu. dicantis officium non cessat, & ita limitata est lex fine pars. s. de di la.

num non impedietur, & lis æqua lance trutinabitur. ¶ Siue autem illatum iuramentum præstitum fuerit, siue recusatū [a]: ipsi parti, q̄ hoc intulit, nullum prouocatiōis remedium in hoc reseruabitur: cū nimis crudele est, parti, quę hoc detulit [b], propter hoc ipsum quòd iudex eius petitionem [c] secutus est superesse prouocationem.

¶ Iuramentum defertur absenti, & debet uenire ad iudicem, uel ad eum mitti, ut sub actorum testificatiōe iuret, uel referat, uel recuset. Et quæ dicta sunt de appellatione inter præsentes, dicūtur inter absentes. h. d. no. usque ad. §. in omnibus Bald.

¶ His de præsentibus [d] personis statutis [e] nec absentes nos fugiūt, sed etiam eos huic legi subiugam⁹ † & si persona præsens non inueniatur, cui sacramentum illatum est, lite fortè per procuratorē ventilata: necesse est [f] vel ipsam principalem personam datis certis inducijs ad iudicē venire, vt ea, quæ de sacramētis statuta sunt, ipleat: vel si iudex existimauerit [g] in prouincia vbi degit, sub actorum [h] testificatione iuramentum ab ea vel dari, vel referri, vel recusari, hoc procedēte, vt singulis casibus euētus [i] iam definitus imponatur: licentia danda etiam parti alteri vel per se, vel per procuratorem super hoc ipsum ordinatum, adesse ijs, quæ de iuramento aguntur: vel si neutrū † [k] facere maluerit, ex vna parte †, sub fide tamen gestorum, iuramentum præstari, vel referri, vel recusari: expensis propter huiusmodi causam præstandis, officio iudicis [l] trutinādis, an ab vtraque [m] parte, an ab altera [n] oporteat eas dependi: nullo tamen ex hoc litibus impedimento generādo, sed donec ea procedūt, alijs vel capitulis † vel litis [o] membris [p] à iudice examinandis: & postquàm fuerint ei intimata gesta sup iuramento subsecuta, tunc iterum ad hoc capitulum iudice redeunte, & eo adimpleto. ad cætera perueniente: omnibus alijs, quæ de præsentibus sancita sunt, & in absentium parte obseruandis.

¶ Secundum qualitatem personarum iudex cōpellit ad comparendum in iudicio personaliter uel mittit ad domum. Item lex noua in dubio nō præsumitur corrigere ueterem. h. d. Bald.

¶ In omnibus autem casibus, in quibus sacramenta præstantur, obseruationem iudicialem permanere censemus secundum personarum qualitatem, siue sub ipso iudice præstari oportet iuramentum, siue in domibus [q], siue sacris scripturis tactis, siue in sacrosanctis oratorijs [r]. Similique modo in sua firmitate manere, quæ de calumniæ [s] iureiurando, vel relato sacramento legibus [t] cauta [v] sunt, vel à nobis, vel à retro diuis principibus introducta. non enim vt aliquid derogetur antiquioribus legibus, hæc prolata sunt: sed vt si quid deesse eis videatur, hoc repleatur. Recitata septies in nouo consistorio palatij Iustinia. D. iij. Calēd. Nouemb. Decio V. C. Cons.

¶ Ista est no. & facilis lex, & hoc intēdit. Causa ultimæ uoluntatis falso iuramento decisa, retractatur ueritate reperta. & in causa executionis testamenti potest obijci leg. Falcidiæ beneficiū. h. d. no. Bal. Vel sic: Iuramentum super ultima uoluntate præstitū retractatur, si contrariū posteà probetur. & si Falcidia immineat, illa detrahitur iuramento non obstante. Sali.

Idem A. Ioanni præfect. præ. LEX XIII.

CVm quis legatum vel fideicōmissum vt pote sibi relictum exigeret [x], & testamento fortè non apparente, pro eo [y] sacramentū ei ab hærede delatū esset & is religionē suā præstasset affirmās sibi legatum, vel fideicōmissum derelictum esse, & ex huiusmodi testamento id quod petebat, consecutus esset, posteà autem manifestum [z] esset factum, nihil ei penitus fuisse derelictum: apud antiquos quærebatur, vtrum iuri iurando standum esset, an restituere deberet, quod accepisset [a]; vel si reuera ei derelictum fuisset legatum [b] vel fidecōmissum an darem⁹ licētiā hæredi Fal. si cōpetat ex hoc retinere. Nobis itaq; meli⁹

n ¶ Vel altera.] cùm alteri parti fuit delatum. & ab ea præstitum: in quo casu condēnatur in expensis pars quæ detulit. & sic secundū. l. properandum §. si autē alterutra. s. de iudi. & in authē. de iudi. §. oportet. col. vj. Item not. de expensis officio iudicis imponendis & ad hoc. j. de app. l. eos. §. si quis autem. & j. de testi. l. quoniam liberi.

o ¶ Vel litis.] vel pro id est.

p ¶ Membris.] i. capitulis.

10 q ¶ In domibus.] ratione sexus vel dignitatis vt. ff. e. l. ad personas. &. l. iusiurandum & ad pecunias. §. si de qualitate. & s. de Iura. calum. l. ij. §. j.

r ¶ Oratorijs.] id est super altari.

s ¶ De calumniæ.] quod præstatur à deferen 20 te. & de his habes. ff. eo. l. iusiurandum et ad pœ. §. ait prætor. et. §. qui iusiurandum.

t ¶ Legibus.] super iuramento calumniæ, et in litem: et in alijs: vt nota. ff. eo. l. j. etiam super isto excepta recusatiōe: quod hodie fit et tempore senten- 30 tiæ: vt. s. eo. l. in principi. et. §. fin autem is cui. nam olim fiebat post sententiā vt. s. eo. l. in princ. ADDITIO. Tu dicas hanc glo. communiter reprobari per doctores in eo quod dicit duo noua hac l. induci contra iura vetera. De secundo enim dixi 40 mus. s. eo. l. in fin. De primo verò scilicet quòd hodie possit iuramentum iudiciale recusari: Dic hoc verum sub existente causa: vt satis probat tit. s. in. §. finantem is cui. iuncto. §. seq. & sic. l. manifestè. ff. e. non corrigitur hodie: vt dicunt communiter ibi 50 docto. Vide Abbatem in c. fi. in prin. extra eo. versi. sed contra prædicta.

v ¶ Cauta sunt.] exceptis casibus duob⁹ primis huius legis.

¶ CVm quis.] CASVS. Testamentum fecisti, hæredē instituisti, ex eodem testa 60 mento fundū mihi qua si relictū ab hærede petij: hæres negauit fuisse mihi aliquid relictum: non apparente testamento: detulit mihi hæres iuramentū quæritur an restituere debeam quod accepi, cùm apparent post nihil fuisse mihi relictum? R̄nd. ꝙ sic: & 70 hoc in. j. Si verò aliqd fuerit mihi relictū: sed erat q̄stio, īter me et hæredes an detrahære possent Falcidiā & delato mihi iuramēto iurai Falcidiæ locum nō esse, si posteà aūt iuramētū retractādo possethę res Falcidiā detrahære; q̄ritur? Dicitur ꝙ sic: vt nō

[margin:] An iuramētum iudicia le possit recusari.

80 ex periurio meo lucrū consequar. & hoc in secunda.

80 g ¶ Euentus] vt si illatū sibi susceperit & præstiterit vincat idē est si relatum præstat. si autem relatum vel illatum sine causa recusat, amittat causam nec liceat ei qui intulit appellare.

k ¶ Neutrum.] id est neque per se, neque per procuratorem.

l ¶ Iudicis.] coram quo iuratur.

m ¶ Ab vtraque parte.] cùm alteri parti fuit delatum, & ab ea alteri relatum, vel cùm vnicuiq; fuit delatum super diuersis capitulis, & sic vtrique pro fuit sententia.

x ¶ Exigeret.] in iudicio.

y ¶ Pro eo.] f. legato.

z ¶ Manifestū esset.] nō p testes, sed p scri. testi secūdū P, vel dic ⁊ p testes.

a ¶ Accepisset.] hoc primū soluit infra nobis itaque &c. aliam quæstionē soluit ibi, sed & si verum &c.

b ¶ Legatum.] contra. ff. de dolo. l. quod si deferente. Solu. transactio nō valet, reb⁹ testi antequā aperiat: vt. ff. de trāſ. l. de his cōtrouersijs. & sic fuit hic.

[margin:] a Idē Bar. Butr. & Sa.

a ¶ Lucrum.] imo videtur stari delationi:vt.ff.de dolo.l.quòd si deferente &.l.seq.vel si iuratum est sine delatione,tunc detur de dolo: vt in eo.titu.l. si si legatarius.quæ sunt contra,non condictio indebiti,de qua hîc dicit.Sol.Hęc corrigit illas quo ad hunc casum.& erit ratio:quia sacramentum obtinet vim transactionis:vt.ff.eo.l.j.&.ij.sed transactio non potest fieri,nisi cognitis verbis testamenti, ergo nec iuramētum deferri:vt. ff. de transact.l.de ijs.& quēadmodum testa. aper.l.j. Vel ibi erant cognita verba testamenti:hîc non.itē no.hîc speciale vt retractetur iuramentum:vt.ff.eo. l.admonendi.

Transactio non potest fieri nisi cognitis verbis testamē.

visum est repeti ab eo legatum vel fideicommissum,nullumq; ex huiusmodi periurio lucrum [a] ei accedere. Sed si verum fuerit inuentū quartæ detentionem introduci(si tamen locum habeat) ne cui [b] ex delicto impium sibi lucrum afferre nostris legibus concedatur. D. xv.Calend.Nouemb. Constantinop.post consulatum Lāpadij & Orestæ VV.CC.

b ¶ Ne cui.] Potes ītelligere vt de falcidia non fuerit facta quæstio : & ideo ipso iure in ea non obstat iuramentum. Vel secūdò dic ꝙ de ea fuerit facta q̄stio:& sacramentum delatum & iuratum, ꝙ Falcidia non habebat locum, nam dicit ex hoc delicto sed potest intelligi de alio priuato delicto.

Continuatio.

¶ SI CERTUM PETATUR. ¶ *De actionibus personalibus dicturus de conditionibus præmittit.& primò de illa qua petitur certum,que est generalis:ut.ff.eo.l.certi.specialiter etiā dicit hic tit. de cōdictione certi ex mutuo,in qua seruantur quædam specialia :vt.ff.eo. l. singularia.& quod hic dicit,si cer.pet.id est mutuum . nam restringitur eius significatio.alij dicūt esse actionis nom n: ut. ff.de triti.l.j.*

TITULUS II.

Si certum petatur.

¶ *Onera hæreditaria inter hæredes pro hæreditarijs portionibus diuiduntur,etiam si in prælegatis sit inæqualitas.h.d.Bal.Vel sic: Hæredes tenentur ad onera hæreditaria , non pro modo prælegatorum , sed pro hæreditatis rata. Salice.*

Imperatores Seuerus & Antoninus AA.Modestino. LEX I.

NEque æquam [c] , neque vsitatam [d] rem desyderas vt æs alienum [e] patris tui non pro portionibus hæreditarijs exoluatis tu & frater cohæres tuus , sed pro æstimatione rerum prælegatarum , cùm sit explorati iuris hæreditaria onera ad scriptos hæredes pro portionibus hæreditarijs,non pro modo emolumenti pertinere [f] . Quod nec tu ipse ignorare videris,cùm creditoribus secundum formam veteris iuris pro portione tua caueris [g] . Dat. Calend.Iul. Chilone & Libone Cons.

NEq; CASUS. Testamentū fecisti, duos hæredes instituisti,alteri fundū p̄legasti:qualiter inter eos æris alieni faciēda est diuisio:an ꝑ portionibus hæreditarijs tm̄ ,non habita ratione prælegati, an habita? Rn̄.ꝙ ius īstitutionis nō p̄legati inspiciēdū est:& q aliud desyderat,neque rē vsitatā,neque æquā desyderat:siue dirigit sermonē ad eū , cui nil erat p̄legatū volentē habere rationē prælegati:q non videtur hoc ignorasse ꝙ pro portione hæreditaria faciēda sit diuisio æris alieni:cū ipse creditoribus pro portione sua cauisset.Viuia.

c ¶ Neque æquam.] quo ad ius scriptum.Accur.

d ¶ Neque vsitatam.] quo ad consuetudinem.

e ¶ Aes alienum.] quod pater tuus debuit:vt.ff.de verbo.significatio.l.cedere.§.æs.

f ¶ Pertinere.] vt.s̄.de pact.l.pacto.& famil.erciscun.licet.&.l.ea quæ.&.j̄.de hæred.act.l.creditores.&.l.ꝑ hæreditarijs.&.j̄.de excep.l.j.Et est alia rō [a] , quia personalis obligatio non sequit̄ fundū etiā prælegatū:vt.ff.ad Trebe.l.j. §.si hæres.Itē & alia,quia legata nō cōsueuerūt esse de dāno:vt.ff.mand.l.si hæreditatem.sed reuocantur propter æs alienum & debitū bonorū subsidiū vt sint nulla:vt.ff.de hære.iustitu.l.ex facto.ij.§.vnde scio.&.j̄.de iure delib.l. scimus.§.licentia creditoribus.

a Idem Sa. But,& Bal.

g ¶ Caueris.] per quod agnoscere videris pro rata: vt infrà ad legē Fal. l.prima.

QVanuis.] CASUS. Pecuniam meā Titio tu nomine tuo mutuasti,& eam tibi reddi tuo nomine stipulatus es:an mihi quæsita sit actio aduersus Titiū?Rn̄.non si pecunia consumpta fuerit,sed qua actione te conueniam,non aperit.Tu dic vtili neg.gest.

h ¶ Pecuniam tuam.] per quod videbatur tibi quæsita actio.

i ¶ Suo.] si autem tuo , esset tibi actio quæsita:vt.ff.eodem.l.certi.§.si nūmos.licet si tibi stipulatus esset,nulla tibi quæreret̄ actio:vt in ea.l.§.quo niā.

k ¶ Stipulando.] Nisi enim esset stipulatus,non quæreretur sibi actio nisi ex cōsumptione.nā eo modo reconciliatū esset mutuū:quod dic vt.ff.eo.l. ij.§.appellata.Itē an mouet stipulatio sequēs actionē,quæ oritur ex numeratione,& quando dixi.ff.eo.l.certi.§.quoniam.in gl.s.condicere &c.

k ¶ Stipulando.] Similiter per vsucapionem.ff.eo.l.non omnis numeratio,circa princip.

l ¶ Ius obligationis.] Certi condictionis ex stipulatione,non ex numeratione &c.

m ¶ Mandatis.] s.vt negotiū tuū gessisse videatur te ratum habēte in subsidium pecunia consumpta per debitorem.

¶ *Ista est not.lex.Qui pecuniam alienā suo nomine mutuat , sibi stipulando ius quærit,quod cedere tenetur.hoc dicit.Bald.Vel sic.In pecunia aliena non cōsistit mutuū tamen numeratori sibi stipulanti quæritur actio non domino, nisi ut reddat eum compellat .hoc dicit.Sali.*

Imperator Antoninus A.Hermogeni. LEX II.

QVanuis pecuniam tuam [h] Asclepiades suo [i] nomine crediderit,stipulando [k] tamen sibi ius obligationis [l] quæsiuit. quam pecuniam vt possis petere, mandatis [m] tibi ab eo actionibus consequeris [n] . PP . vij. Calend. Maij. Messala & Sabino Cons.

¶ *Qui officium in prouincia administrat fœnus exercere non potest.h.d.Bal.*

Imperator Gordianus A.Sempronio. LEX III.

EOs,qui officia administrant [o] neq; per se,neq; suppositas ꝑsonas tēpore officij sui in prouincia fœnus [p] agitare posse , sæpe rescriptum est. PP .viij.Calend. Septembr.Gordiano A.& Auiola Cons.

¶ *Qui nomine domini mutuat : si dominus nomen debitoris ratum non habet,agit actione mādati,uel utili,absque cessione.Hoc dicit,& est no.Bald.*

Imperator Philippus A.& Philippus Cęs.Maximo. LEX IIII.

SI absentis [q] pecuniam nomine eius [r] fœnori dedisti , ac reprobato nomine [s] ,

n ¶ Consequeris.] vtili negotiorū gestorū:vt.s̄. de rei vend.l.mater.&.j̄. de reb.alie.non ali.l.ij.vel depositi, si erat deposita & generaliter ex quouis contractu ex quo apud eū fuit.Sed quid si pecuniam alienam quā dedi mutuò stipulatus sum mihi reddi,& dominus pecuniam suam vēdicet antequā cōsumpta sit,an tenebit̄ mihi ille cui numerauit?Videt̄ quòd non ar.ff. de in rem verso.l.sed dicendum. & ff.de condi.sine causa.l. j. in fi.&.l.ij.&.iij.Item pro hoc.ff.de stipu ser.l.j.§. ij. Sed econtrà videtur ꝙ sic quia in genere debitor est quod non perit:vt.j̄.eo l. incendium.primum verius est.Item quid si dedi pecuniā alienā mutuò nec debitor vult eam cōsumere,qualiter à me cōuenietur?Videtur quòd nō possit.arg.ff.eo.l.non omnis. §.& cū pecunia.Itē condictio sine causa non datur: quia ex causa est apud eū quæ nō est finita:nec datur respectu possessionis: quia ad certę pecunię possessionem nen est adstrictus.Magis videtur verū [b] vt teneatur quasi cōsumpta pecunia:quia per eum sit ne consumat:vt .ff . de condi.& demon.l.iure ciuili.si verò bona fide hoc faciat,nō tenetur:vt quia est ei denunciatum à domino ne consumat: vt. ff. eodem l.nam & si furt.& facit .j̄.de distrac.pign.l.si maritus.&.s̄.de rei ven .l. si ex ea pecunia.

b Istud ꝓ probare videtur Cy. hîc.

EOs qui.] CASUS. An potestas Bonoñ.durante sua administratione per se,vel suppositā personam pecuniā fœnori dare Bononieñ.possit,quæritur?Dicitur ꝙ non.

o ¶ Administrant.] ad tempus,secus si sunt perpetui vt.ff.eo.l.præsidis. in princip.

p ¶ Fœnus.] s.fœnerando.Alij idem si sine fœnore dent:& idem in quolibet contractu:vt.ff.eo.l.& principalibus.&.s̄.de contra.iudi.l.j.& .ff.de contrahen.emp.l. non licet.&.l.qui officij.& idem arg.sumere videtur quod possit vt.d.l.ff. eo .l.præsidis.in fine. quod intellige à non subditis ne sit contrà. infrà eodem.l.penulti.Accursius.

SI absentis.] CASUS. Absente me pecuniam meā & meo nomine Titio mutuasti,quē conuenire volebāt.id mutuū reprobaui,qualiter mihi succurratur ad recuperationem pecuniæ à te mutuatę cū tecum actionem nō habeā,quæritur?Rn̄.quòd cedam tibi actionem , & vteris iure cesso. Si verò non cedam:quia non compellar nisi te conuenissem,& tu exciperes, quia nomine meo mutuasses,quo casu per exce.compellere credere:tunc vtilem actionem quasi fictione quadam nomine tuo mutuasses:præses prouinciæ tibi competere non negabit.

q ¶ Si absentis.] scilicet Titij.

r ¶ Nomine eius] vnde directam actionem ei non tibi quæsisti:vt.ff.eo. l.certi.§.si nummos.

s ¶ Reprobato nomine.] ab eo cuius fuit pecunia,volente eo agere tantùm aduersus te . Et dic nomine , id est contractu vel actione. Vel dic debitore . Vel dic quòd reprobat per integrum restitutionem : vel verius reprobat,eo ipso quòd non vult agere ex actione sibi quæsita. Alij dicunt,eo ꝙ ratū nō habet:quod nō placet:sed licet reꝓbet vt dixi:tū ei est q̄sita ēt ignorāti & inuito:vt et allegat̄.ff.de ac.& obl.l.si à furioso. & iō eā cedit:vt hîc dicit.Sed qd si dederit nomine absentis,& posteà incontinēti sibi stipulatus est? Fortè dici potest vt tantùm ex stipulatione agatur:vt.ff.de nouationi.l.cùm

enim.nec

enim nec dicã priori ablatã actionẽ:quia nec habuisse videtur. Vel dic aliud esse cũ quid suo nomine numerat.& postea stipulatur:& aliud cũ alterius nomine dedit:sic ergo tenetur duobus,& cui primò soluerit,ille habebit. Vel dic ꝙ non potuit nouare:vt.ff.de procura.l.mandato &.l.procurator totorũ. & de iudi.l.si petitor.& hoc placet.

a ¶ Actionibus.] si cedat tibi,actionẽ directã habes:sed si non vtilem.

b ¶ Idem.] pses prouin 10 ciæ.

c ¶ Si cessare.] quia nõ cogitur mãdare :nisi opposita exceptione.

d ¶ Mandatum.] id est cessionem.

e ¶ Vtilem.] quasi tuo nomine dedisses:vt.ff. de admini.tuto.l.cũ quærit. & ad hoc.j.de cõtra. iudi. 20 tu.l.si non.

f ¶ Tibi.] f. mutuãti, vel cuius nomine eit numerata.

g ¶ Si non singul.]. *CASVS*. Tres fuerunt confessi se mutuo decẽ accepisse,et vni tãtũ fuerũt numerata. dicit ꝙ alij duo non tenentur : si 30 nullũ tamen horũ quatuor iteruenerit: id est qa non obligauerũt se insolidum re vel verbis cõstituentes se reos,vel si non fideiusserant pro eo qui accepit,vel nõ est lapsum bienniũ. Item eodẽ modo prosequeris in tribus, qui confessi fuerunt se accepis 40 se oleũ,sed vni numerata fuit pecunia . nam duo non tenentur,nisi aliquid supradictorũ quatuor interuenerit:sed tunc tenentur sicut tertius tenebatur. Itẽ ille etiã,cui est pecunia numerata non tenetur ad oleum:sed ad pecuniam, quam verè accepit,nisi in 50 stipulatione fuerit oleũ deductum,vt.j.l.proxima distinguitur.

h ¶ Insolidum.] te & ipsis mandantibus & volentibus.

i ¶ Quantitate.] quia numeratioue tenetur insolidum:sed hoc quomodo:cùm eiusdem pecuniæ & dominium vel possessio non possit penes plu- 60 res esse insolidum:vt.ff.commo.l.si vt certo.§.fin.Respond.si vni numeretur aliorum voluntate:vt.ff.de solutio.l.qui hominem.§.primo.&.ff.de duobus reis.l.eandem .& ad hoc infrà.de duobus reis.exprimere.&.j.loca.l. diuisa.

Casum ponit.

† Additur negatio nõ

† In quibus dam exem. sic legitur, cũ si de red dẽdo oleo stipulatio nulla subiecta est hu. ius rei habi ta est solennis cõtesta tio,in suo sta.re. eo qd ve.fac. intercesf. ex olei ac.scri. ni.deberi manifestũ ẽt.

mandatis actionibus [a] experiris: præses prouinciæ iurisdictionem suam præbebit. Idem [b] si cessare [c] mandatum [d] animaduerterit, vti lem [e] tibi [f] aduersus debitorem actionem eo nomine competere nõ negabit. Propos.xv. Cald. Mart. Præsente & Albino Cons.

¶ *No.est,& h.d. Numeratio in persona vni' nõ obligat alios,nisi constituerint se reos debendi insolidum re uel uerbis,uel chirographo,& biennium sit elapsum ,uel inuicem fideiusserint.Bal. Vel sic plures rei debendi possunt insolidum tã re,quã uerbis constitui.& plus ualet uerum quã simulatum .h.d.Sali.*

Imperatores Dioclet .& Maximiã AA.& CC. Aristodemo& proculo. LEX V.

SI non singuli [g] insolidum [h] acceptа mutua quantitate [i] , vel stipulanti [k] creditori spontè vos obligastis licet vni numerata sit pecunia vel † intercessionis [l] nomine hanc pro reo suscepistis obligationem:frustra veremini, ne eius pecuniȩ nomine vos cõuenire possit,quam alij mutuo dedit,si intra præstitutum [m] tempus rei [n] gestæ quæstionẽ detulistis. Ac multò magis [o] inanem timorem geritis,si pecunia [p] numerata oleum susceptum instrumento sit collatum:cùm si reddendi † stipulatio [q] nulla subiecta est, & huius rei est habita solennis cõtestatio [r] in suo statu remanente eo quod verè factum intercessit [s] ,ex olei accepti scriptura nihil deberi [t] manifestum est. S. v. Nõ. Maij AA. Cons.

de oleo.& ideo subijcit,cùm si reddendi &c.quia si stipulatio interuenit ab alijs duobus,datur exceptio in factũ:vt.j.de non nume.pecu.l.cũ vltra. Vel secundum istam eandem literam dic numerata.i.numeranda:sic.s.de leg.& cõstituti. l.j.& sic non fuit alicui numera.& secũdum hos duos vltimos modos soluitur contrarium.j.de re.permu.l.rebus.cum istis confitentibus non fuit numerata aliqua pecunia vel aliquid aliud datum. Item secundum primum non fuit facta cõfessio post 10 numerationẽ incontinẽti.

¶ *Debitum ex causa una ,potest in alia causa mutui per stipulationem transferri non simplici confessione,nec nudo pacto. Et licet confessio fiat per instrumentum,tamen non operatur idẽ quod stipulatio:quia stipulatio est efficacior cõ tractus qui sit in iure.hoc dicit nota. secundum Bald.*

Idẽ AA.& CC. Nicandro. LEX VI.

SI ex pretio [v] debitæ quantitatis,facta nouatione [x] ,per stipulationem [y] vsuras licitas ab eo contra quem supplicas,stipulatus es:falsa mutuo datæ quantitatis demõstratio præmissa [z] ,cùm obligationis substantia [a] non defecerit,quo minus vsque ad modũ placitum vsuræ possint exigi , nihil nocet. citra [b] vinculum stipulationi tantum mutuam pecuniam datam conscriptum [c] est , & eius præstari fœnus conuenit [d] :simulatis pro infectis habitis,huiusmodi placitum nihil de præcedenti [e] mutauit obligatione. S. xv. Calen. Decemb AA. Cons.

¶ *Agens ex mutuo non habet necesse probare originem dominij.hoc dicit ubi habemus cautum frustra quærimus casum.hoc dicit.uel aliter Repetentimutuum non potest opponi exceptio turpis quæstus.hoc dicit.& iste est uerus intellectus huius legis.Bal. Vel sic: Contractus substantia,non origo pecuniæ est spectanda.h.d.Sal.*

Idẽ AA.et CC. Pacumeiæ. LEX VII.

NOn vnde originem [f] pecunia quæ mutuo datur,habeat : sed qui contraxit , si vt propriam [g] numerauit,in huiusmodi obligationibus requiritur. S. v. Nõ . Octob . Sirmij AA. Cons.

q ¶ Stipulatio.] de oleo f.sed tantũ confessio hui' rei de oleo non accepto.

r ¶ Contestatio.] An te biennium.

s ¶ Intercessit.] f. numeratio pecuniæ.

t ¶ Nihil deberi.] f.ab 20 accipiente pecuniam.

SI ex pretio.] *CASVS*. Debebas mihi decẽ ex causa vẽditionis:rogasti vt dimitterem penes te ex causa mutui,& dimisi & stipulatus sum ea nouandi animo mihi reddi ex causa mutui:& similiter stipula 30 tus sum vsuras,licet falsò demonstres te debere ex causa mutui:quia nouata ta quoq; prima obligatio dicitur ꝙ legitimas vsuras petere potero. si verò vsuras per stipulationem non promisisti,sed obligasti te ad redenda decem in instrumento ex causa 40 mutui,& simpliciter cõuenisti mihi dare vsuras, ea petere non potero:nec mutatur prima obligatio Viuia.

v ¶ Si ex pretio.] i.quãtitate debita pro ptio cuiuslibet vẽditionis puta.

x ¶ Nouatione.] Ipsi' fortis.

50 y ¶ Per stipulationem.] & animo nouandi hoc modo decem quæ mihi debes ex venditione tali confiteris ex cã mutui te debere', & ex causa ea reddere per stipulationẽ promittis & vsuras,& animo nouandi priorẽ obligationẽ ex venditione, aliàs non fit nouatio:vt.j.de nona.l.si.

Casum ponit.

k ¶ Vel stipulanti.] repete si non:& sic fierent per stipulationem duo vel plures rei debendi:vt institu.de duo.reis in princip.&.j. de duobus reis. l. propter Accur.

l ¶ Vel intercessionis.] repete si nõ.si ergo intercessissent,insolidum tenerentur:vt insti.de fideiuf.§. si plures.

m ¶ Præstitutum tempus.] scilicet biennium:vt institu ti.de lit.ob. §. 70 multum.

n ¶ Rei gestæ.] qualiter fuistis confessi:sed alij fuit data , & non vobis vt sperabatis:vt infrà de condict.ex leg.l.fina.sed op.hîc non proponitur quòd interuenit scriptura confessionis:ergo etiam post biennium potest excipi,cũ biennium obligat,vbi literæ interueniũt.Sed dic hîc etiam fuisse scripturam. Item nec obstat.j.plus vale quod agi.l.j.quia illa regula fallit in obligatione literarum.

o ¶ Multo magis.] Suprà fuit vna simulatio,hîc duæ:& ideo dicit multo magis.

p ¶ Si pecunia.] Quidam habent,si pro pecunia numerata:& secundum 80 hoc ponitur casus in hoc loco,vt ponit.j.l.proxi.ideo subijcit,cùm si reddendi &c.quia si stipulatio nouandi animo interponatur,contrà est:vt.j.l.proxima.sed hoc non placet,quia tunc non fieret,confessio olei spe accipiendi pecuniam,cùm iam erat accepta ab illis,qui de oleo confitentur:vnde nõ haberet locum de protestatione exceptionis,qua m dicit hîc locũ habere:vt subijcit & huius rei est &c.&.j.de non nu.pecu.l. aduersus,& alij habent sine pro, quæ ex melior. Et dices pecunia numerata scilicet vni confessi sunt alij duo

Exceptio non numeratæ pecu. nõ limitata tẽpore , an habeat locũ contra. ctu celebrato non in scriptis.

60 z ¶ Præmissa.] In instrumento.

a ¶ Substantia.] Inspicitur ergo ꝙ causã ista suberat:vt hîc,&.j.ad macedo.l.si filiusfa.aliquid.

b ¶ Citra.] id est sine stipulatione.

c ¶ Conscriptum est.] f.in chirographo. Sed nonne delerauit tabellio ꝗ hoc scripsit? R̃n.erat priuata scriptura non publica. Vel scripsit ꝙ sic confitebatur & non ꝙ sic esset veritas,vt dicebãt Iudæi ad Pilatũ,scribæ ꝙ dicit se regem Iudæorum,nõ quòd sit rex Iudæorum.

d ¶ Cõuenit.] Nudo pacto,& sic peti non potest:vt infrà de vsuris.l.quãuis sed in primo casu huius legis fuerunt vsuræ deductæ in stupulatio- 70 nem.

e ¶ De præcedenti.] Sola ergo pactione,vel scriptura constitui non potest mutuũ nisi ad manus pecuniam habeat,nõ dico præsentem,sed in arca.& sic soluitur contrà.ff.eo.l.singularia.&.ff.mand.l.qui negotia. Item adhuc huic respon so est contrà.j.de non nu.pecu.l.aduersus. Sol .hîc scriptura fuit facta ad nouationem.ibi ad nouationis probationem.sic &.ff.de iudi.l.exigere. Vel melius ibi cauta fuit quantitas per stipulationem.hîc pacto nudo:vt hîc distinguitur.vel solu .vt ibi.& concordat huic.l.s.de transact.l.cũ ea.&.j.ad Vell.l. iij.&.s.de post.l.si sub specie.&.j.plus vale.quod agitur.l.j.&.ff.de lega.ij.l.cũ filius.§.dominus.

80 NOn vnde originem.] *CASVS*. Mutuauit tibi pecuniam re dactam ex re furtiua:(quod bene potest fieri:quia dominus est pecuniæ,licet dominus non sit rei furtiuæ.ff.de fur.l.qui vas.§ fi.)si pecuniã mutuasti non interitur vnde ad qui peruenerit,sed an sit tui mutuantis

f ¶ Vnde originem.] id est vnde peruenit ad mutuantem dummodò sit sua vt subijcit.

g ¶ Si vt propriam.] Et sic statim nascitur condictio , aliàs demum re-

Ioan.xix.

Mutuũ nõ potest sola pactiõe vel scriptura cõstitui.

¶ Vtile per inutile non vitiatur, & non cauſa poteſt conuerti in cauſam mutui:nudo pacto appoſito incontinenti,ſecus ſi ex interuallo: ut. ſ. eodem.l.ſi ex pretio.ſecundũ Bar.h.d.Bald.Vel ſic:ſi datur ſpecies æſtimata pro pecunia mutuãda contrahitur mutuũ: uſura tamen promiſſa non debetur ultrà:nec uitiatur intra legitimum modum:& inſufficientia pignoris non impedit totius debiti,exationem.h.d.Sali.

I idem AA.et CC.Proculo. LEX VIII.

SI pro mutua pecunia quàm à creditore poſcebas argentum vel iumenta,vel alias ſpecies vtriuſque cõſenſu ęſtimatas [a] accepiſti,dato auro pignori: licet vltra vſurã [b] centeſimam vſuras ſtipulanti ſpopondiſti:tamen ſors quæ æſtimatione placito partium definita eſt,& vſurarum titulo legitima [c] ſumma tãtũ rectè petit. Nec quicquàm tibi prodeſſe poteſt ꝙ minoris eſſe pretij pignus, quod dediſti,proponis,quo minus hui⁹ quantitatis ſolutioni pareas [d]. S. xvij.Cal.Ianuar AA.Conſ.

¶ Si plures ſimul mutuãt cuilibet pro parte quæritur actio:niſi ſit conuentum quòd ſint plures rei credendi, re uel uerbis inſolidũ.Bal.& Sali.

I idem AA.& CC.Alexandro. LEX IX.

CVm te [e] in Gallia cũ Syntropho certum auri pondus,itẽque numeratam pecuniã mutuò dediſſe [f] vt Romæ ſolueretur,precibus aſſeueras:aditus competens iudex, ſi duos reos ſtipulandi [g], vel re pro ſolido [h] tibi quæſitam actionem,ſiue ab hæredibus. Syntrophi procuratorem te factum animaduerterit [i]: totum debitum [k],alioqui quod dediſti ſolũ [l] reſtitui tibi iubebit. S.xv.Cal.Iañ AA.Conſ.

¶ In uno inſtrumẽto poßunt,cõtineri obligationes diuerſarum perſonarum: nec uitiatur inſtrumentum uel probatio.hoc dicit in primo reſponſo. Item per ſtipulationem alia cauſa in cauſam mutui uerti poteſt: hoc dicit in ſecundo reſponſo.Bald.Vel ſic.De plurium debitis una charta,uel inſtrumento contentis, unum ſolum poteſt exigi, uel ſtipulatione nouari: nec pœnitentia unius contrahentium diſſoluit contractum.Sali.

I idem AA.& CC.Criſpino. LEX X.

EO quòd [m] à multis proprij debiti ſingulorũ obligatiõis vno tantùm inſtrumento probatio cõtinetur,exactio [n] interpellatur [o]. nam ſi [p] pro pecunia, quam mutuò dediſti,tibi vinum ſtipulanti [q] qui debuerant,ſpoponderunt: negotij geſti pœnitentia contractũ rectè [r] habitum non conſtituit irritum [s]. S.ij.Noñ.Februar. Sirmij AA.Conſ.

¶ Caſus aduerſæ fortune,non liberat generis debitorem.Bal.& Sali.

I idẽ AA.et CC. Maximiano LEX XI.

INcendium [t] ære [v] alieno non exuit debitorem. S.ij.Id.Februar.Sirmij AA.Conſ.

¶ Obligatus ſoluere cum aliæ,ſiue pro parte,ſiue inſolidum ſit obligatus, ſoluendo ſolidum, pro parte correi repetit à correo. h.d.text.& glo.Bal.

I idẽ AA.et CC.Theophanio. LEX XII.

SI in rem communem cum Ionæ mutuam ſumpſiſti pecuniam [x],nec re, [y] nec ſolennitate verborũ vos obligaſtis inſolidum [z], & eam pòſt integram ſoluiſti:de reſtituenda tibi parte contra Ionem experiri [a], vt debitum [b] poſcens,iudice cognoſcente potes [c]. S.xv. Cal. Septemb. CC. Conſ.

¶ Actus agentium pariunt obligationem inter contrahentes,quicquid ſit actum inter unum ex contrahentibus & tertium.hoc dicit no. Vel ſic:Ille qui contrahit, nomine proprio obligatur:licet gerat in animo non conuertere in utilitatem ſuam ſed tertij.hoc dicit.no.& eſt cotidianus iſte caſus & no.Bal.Vel ſic: mutuum obligat contrahentes non dominos rerum in quibus eſt uerſum:niſi eorum contemplatione à numerante ſit factũ.h.d.Sali.

Idẽ AA et C C.Frontoni. L.XIII.

EVm,qui mutuam ſumpſit pe-

conciliato mutuo,vt dixi.ſ.eod.l.ij.Vel dic propriam, id eſt ſuo nomine:aliàs alij quæritur condictio:vt.ff.eo.l.certi condictio.§.ſi nummos.Accurſius.

SI pro mutua.] CASVS. Volebam à te mutuo accipere pecuniam: quam cùm non haberes ad manum, equum, vel ſpeciem aliam æſtimatam, puta.xx. de conſenſu vtriuſq; noſtrum mihi tradidiſti, vt ex eo pecuniam redigerem, & haberem eam tanquã mutuatam: & ſtipulatus es eam tibi reddi cum vſuris centeſimis:& aurum tibi pignori obligaui: ex iſto themate eliciuntur tres quæſtiones. Prima eſt, an tenear ad pecuniã, cùm mihi numerata non ſit. Secunda, an ad vſuras centeſimas. Tertia, ſi pignus tantùm non valeat, an teneor ad prædictam ſolidam quantitatem. Viuianus.

a ¶ Aeſtimatas.] & ſic æſtimationem videris ab initio accepiſſe:vt hîc, & ff.ſi certum petatur.l.rogaſti.&.ff.mãda.l.qui negotia.prout habes ibi in litera, nihilominus. ſed ſi habes nihilo magis,eſt cõtra. Solu.vt ibi.

b ¶ Vnam.] Et ideo per hoc videbatur infirma promiſsio vſurarum: & ſic nihil eo nomine peti poſſe, quod eſt minimè verum, ſed potius ſiue ſtipuletur quis vltra ſtatutum modum, ſiue vſuras vſurarum: non ideo ominus licitas dũtaxat petere poteſt: vt hîc, &.ff. de vſuris.l. placuit.&.ff. de condi.indebi.l.ſi non ſortem.in princip.&.ĩ.de vſur.l. pro auro. ſed per authen. nec licitas petet: vt.ĩ.de vſur.auth.ad hæc.

c ¶ Legitima.] quantitas.

d ¶ Pareas.] vt.ĩ.de pigno.l.j.& de diſtract. pignorum.l.iij.&.ff.ſi certum petatur.l.creditor.ij. &.ĩ. de actio.& obliga l. aduerſus.&.ff.de diſtract. pignorum.l.quæſitum.§. finali.ſed Veneti contrarium ſeruant.

Venetorũ obſeruatio.

CVm te.] CASVS. Titius & Seius Gallio in Gallia decem mutuarunt,reddende Romæ, Titius:inſolidum petere volebat:nunquid potuit? diſtinguitur: aut Titius & Seius conſtituerunt ſe duos reos credenẽi inſolidũ,re vel verbis, aut non. Primo caſu inſolidum petere poteſt:vel ſi Seij eſſet procurator vel eius hæredis. Secundo caſu Titius ſolam dimidiam partem conſequetur:& Seius aut eius hæres aliam dimidiam.

e ¶ Cum te.] i.Caium

f ¶ Dediſſe.] Titio pone.

g ¶ Stipulandi.] inſolidum:vt.ff.de duo.reis.l.reos.

h ¶ Pro ſolido.] .ſ.vt dixi.&.ſ.eo.l.ſi non ſinguli.

i ¶ Animaduerterit.] ſ.iudex.

k ¶ Debitum.] Primis duobus caſibus iure tuo, ſed tertio partim tuo nomine,partim procuratorio,vt.ff.famil.ercíſ.l.planè.in fi.& facit.ſ.de conſortibus eiuſdem lit.l.j.

l ¶ Solum.] niſi lite conteſtata: vt ſuprà de conſortio. eiuſ.lit.l. ſecunda.

EO quod.] CASVS. Poteſt poni in tribus ſcholaribus,qui promittunt domino collectam:eorum nomina in ſchedula aliqua conſcripta ſunt: vult dominus primò pecuniam petere ab eo cuius nomen vltimò ſcriptum eſt:dicunt illi aut debitum primò ſcriptum exiges totum,aut ſimul an impedietur exactio,quæritur? Dicitur quòd non. Vel ſic: Mutuaui tribus pecuniam & quilibet ſe inſolidum obligauit. volo petere ab vno. excipit ille quòd ſolus conueniendus non eſt:quia tres ſe obligauerunt? Reſpon.quòd nõ obſtat exceptio mihi talis:vnde ab vno petere poſſum. & hoc in prima. Item ſi mutuaui tibi pecuniam,& ſtipulatus ſum oleum:mihi reddi petere poſſum:& ſi debitorem pœniteat quòd ad oleum ſe obligauerat, non ob hoc reſcinditur contractus.& hoc in ſecunda.

m ¶ Eo quod.] Sic conſtrue: exactio non interpellatur,id eſt non remouetur, eò quòd vno tantùm inſtrmento continetur obligationis ꝓbatio, proprij debiti ſingulorũ. debiti dico à multis. nam dicebãt prout quodcunq; debitũ pri⁹ ĩ inſtrumẽto legitur:ita prius exigendum videtur. vel videbatur non poſſe peti, niſi totum ſimul quod in vno inſtrumento cõtinetur, ſed tamen aliud eſt:vt.ff. de euic.l.cùm plures.

n ¶ Exactio.] i.petitio.

o ¶ Non interpellatur.] i remouetur.

p ¶ Nam ſi.] verè ꝓdicta ratione nõ interpellat quia nec iſta quæ ſequitur Vel dic nam pro certè.

Generis debitum perire non poteſt.

q ¶ Stipulanti.] ſecus ſi ſine ſtipulatione trãslata fuit mutuatio pecuniæ vinũ,vel in aliã ſpeciẽ:vt ſ.eo.l.ſi non ſinguli.in fi. &.l.pro mutua.

Debitor an & quãdo liberetur per emptã rẽ debita.

r ¶ Recte.] i.iure ciuili.

s ¶ Irritũ.] vt.ſ.de trãſac.l.quãuis.&.ĩ.de contrahen.empt.l.nõ idcirco. in fi.&.ĩ.de act.& oblig.l. ſicut.

INcendium.] CASVS. Mutuaui tibi decẽ poſt oĩa bona tua per incẽdiũ perierũt: nunqd deſinas mihi eſſe obligat⁹ quæritur? dicitur ꝙ non.

t ¶ Incendium.] vel ali⁹ fortuit⁹ caſus:vt inſti. qui mo. re cõtra.ob.§.itẽ is cui res.

v ¶ Aere alieno.] ſiue ſit pecunia, ſiue aliud gen⁹.qđ enim in genere debẽt,perire non põt: vt .ff. ad.l.fal.l.in rõne.ij.§.diligẽter.ibi ĩcertę &c.&. de verb.ob.l.inter ſtipulantẽ §.ſacrã.at in cæteris contractib⁹ vbi ſpecies debẽt mihi vel mea, vel futura mea:interitu ei⁹ liberãt:vt ff.de ver.ob.l.ſi ex legati cã.&.l.ſi ſeruũ. ſed fallit qđ hic dicit in nautica pecunia:vt.ff.de nauti. fœ.l. picu.&.ĩ.de nau.fe.l.j. Itẽ ĩ act.noxali:vt.ff.de noxa. electi.§.ſi is.& in actione de peculio:vbi tẽpus rei iudicandæ inſpicitur an ſit in peculio:vt.ff.de pecu.l.quæſitũ.in prin.&.ff.de lib.le.l.ſi quis reum.§.idẽ Iulianus.aliàs eſt.l.filiusfa.& de fideiuſ.l.cũ fideiubeat.

SI in rem.] CASVS In refectionẽ dom⁹ cõis mihi & Titio pecuniã mutuaſti,ergo totũ tibi ſolui:an à Titio petere poſsim,quærit? Rñ. ꝙ ego & Titius ne re,nec verbis inſolidum nos obligauimus:& ego poſteà inſolidũ ſolui: Titiũ cõuenire potero.perinde ac ſi ei mutuaſſem,ſed qua actione,non aperit. Tu dic nego.geſt.act.vel locati. Viuianus.

x ¶ Pecuniam.] puta in communem domũ reficiendam.

y ¶ Nec re.] qualiter fiat,dictum eſt.ſ.eo.l.ſi non ſinguli.

z ¶ Inſolidum.] quod facere potuiſtis:vt.ſ.eo.l.ſi non ſinguli.ꝙ ſi eſſet, et ſolueres dicere is alium liberare,nõ officio geſtionis, ſed natura obligationis:ſed & tunc actio negotiorũ geſtorũ locũ haberet:vt no.ĩ. de duo .reis.l.j.

a ¶ Experiri.] actione negotiorum geſtorum.

b ¶ Debitum.] id eſt ſicut ſi ei mutuaſſes aliquid.

c ¶ Potes.] actione negotiorum geſtorum,& ad hoc.ff.loca.l.ſi diuiſa.&.ĩ. de duobus reis.l.j.& ibi not.

EVm qui.] CASVS Si pecuniã,quã in rẽ tuã impẽdebã mutuò accepi, & Titius creditor mutuauit non contemplatione tui,ſed mei quem

mei: quē noſtrū habebit Titius obligatū? Rñ. ꝙ me, qui mutuā accepi.

a ¶ Alienas.] ſ. impendendam.

b ¶ Dante.] aliàs haberet obligatum actione negotiorum geſtorum: vt plenè dixi. ff. de neg. geſt. l. ſi pupilli. §. j.

c ¶ Obligatum.] ſ. accipientem.

cuniam, licet in res alienas [a]: creditore non cõtemplatione domini rerum eam fœnori dāte [b]: principaliter obligatum [c], obnoxium remanere oportet. S. xvij. Calēd. Nouenb. Nicomedię. CC. Conſ.

¶ *Mutuatæ pecuniæ ſubſcriptio non nocet ſubſcribenti. h. d. Bal. Vel ſic: Subſcribens ſe ut teſtis non obligatur. h. d. Sali.*

Idem AA. & CC. Hadriano. LEX XIIII.

MVtuæ pecuniæ quam alijs dedit creditor, citra ſolennitatem verborum ſubſcribētem [d] inſtrumento te non habet obligatum. Sine die AA. Conſ.

¶ *Perſonalis actio non ſequitur debitorem debitoris: & iura non mandantur inuito. h. d. Bald. Vel ſic: Creditor non poteſt cogi à debitore, ut eo dimiſſo agat contra eum, cui debitor ipſe pecuniam fœnerauit. hoc. d. Sali.*

Idem AA. & CC. Charidemo. LEX XV.

NOn aduerſus te creditores, q mutuā ſumpſiſti pecuniā ſed eius cui hanc credideras, hæredes experiri, contra iuris formā euidenter poſtulas [e]. S. v. Calend. Decemb. CC. Conſ.

¶ *Qui pecuniam iudici mutuat, præſumitur iudicem corrumpere: & qui propter honorē publicum conſequendum dat pecuniam, exilij pœna punitur. h. d. In officiale recipiente licet adijciatur titulus mutui, præſumitur barraria. Bal.*

Impp. Honorius & Theodoſius AA. Theodoro præfect. præto. LEX XVI.

QVíſquis iudici fœnebrem pecuniam mutuauerit, ſi in prouincia fuerit verſatus [f], quaſi emptor legum atque prouinciæ, vel ſi quis collectarius [g] honoris pretium dederit ambienti [h]: exilij pœna [i] vnà cum ipſo iudice plectetur. D. xvij. Calend. Nouemb. Baſſo & Philippo Con.

¶ *Chirographum nō probat debitum, nec eius ſolutionem: nec creditur ei ſi ſit ultra quinquaginta libras auri niſi aßint ſibi tres ſubſcribentes qui ſint bonæ opinionis. h. d. Bal.*

MVtuæ pecuniæ.] CASVS. Mutuaſti mihi. x. confectum eſt inde inſtrumentū, cui ſubſcripſit Titius tanquā teſtis. nunqd ſubſcribēdo videat ſe obligaſſe, q̄rit? Rñ. ꝙ nō: cū ab eo ea tibi reddi ſtipulat⁹ nō fuiſſes.

d ¶ Subſcribentem.] vt teſtis, nō vt ſe obliget: vt. j. de ac. & oblig. l. nimia & . j. de fideiuſ. l. ſi pater & . j. de admini. tuto. l. ſi non & no. ff. de eui. l. quidam.

NOn aduerſus.] CASVS. Mutuaſti mihi decem, poſteà eadē decē mutuaui Titio, & deceſsit. vis me conuenire: dico me nō eſſe conueniendū, ſed hęredes Titij cui mutuaui. nunquid ſim audiēdus? Reſpon. ꝙ non. Viuianus.

e ¶ Poſtulas.] vt. j. de actio. & obl. l. eū. & de ſol. l. eū à quo. & . j. depoſi. l. ſi is. & . ff. de condi. inde. l. his ſolis. & hoc qñ nō iō tenet̄ qa habebat actionē. aliàs ceſsio pro iuſta præſtatione eſt: vt arg. ff. de pecu. l. quod debetur. in. fi.

Ceſsio aliquādo pro iuſta præſtatione eſt.

QVíſquis.] CASVS. Si poteſtati Bon. aliqs de ſua iuriſdictiōe mutuò fœnebrē pecuniā dedit vnà cū poteſtate exilij pœna plectetur. & hoc ī prima. Idē ſi duo eūdē honorem habuerūt, & alter alteri pecuniā dedit vt deſiſteret: exilij pœna plectetur. & hoc in ſecūda. Ali⁹ tñ eſt modus petēdi exēplū in hac vltima d̄te: ſed dic vt ī gl.

f ¶ Verſatus.] licet ibi domicilium non habeat.

g ¶ Collectarius.] q mecū eūdē deſyderās honorē, dat mihi pecuniā vt deſiſtā, & eū nō impediā. Alij dicūt. i. qui emit honorē vt inde duplū colligat: vt in authē. vt iudi. ſine quoquo ſuffra. §. cogitatio. & . § eos. & . §. ſi quis autē. colla. ij.

Collectarius quis dicitur.

h ¶ Ambienti.] eūdē honorem. Vel dic ſecundum alium, id eſt ei qui deſyderat pecuniam pro hoc ſibi dari.

i ¶ Pœna.] huic. l. & . s̄. eo. l. eos eſt contra. ff. eo. l. p̄ſidis. & . l. principalibus. & . ff. de vſur. l. Caius. Sed diſtingue [a] an ſint perpetui, & tunc poſſūnt: vt. d. l. cōtrarijs. ff. eo. ſi verò tēporales pro republica poſſūnt: vt. d. l. Cai⁹. ſed ſi pro ſe ab homine alterius prouinciæ, poſſūnt: vt hîc, & . ff. eod. l. præſidis. in fi. à ſuo non poſſūnt: vt hîc: & . s̄. e. l. eos. & . ff. eo. l. principalibus. & facit ad hanc. l. quod diximus. ff. de offi. præto. Barbarius.

a Iſtā glo. ſequit̄ Bal. & Cy. hîc.

SVper.] CASVS. Duo dicuntur in lege iſta. primum ꝙ ſi debitor in inſtrumento aliquo cōfiteatur ſe à creditore recepiſſe vltra. l. libras auri non aliter fides huic inſtrumento adhibenda eſt, quàm ſi tres teſtes adhibiti fuerint, & ei ſubſcripſerint. idem eſt ſi creditor cōfeſſus fuerit in inſtrumento ſibi à debitore ſoluto, nec ab aliquo iudice tale inſtrumentum admittatur. In fine dicit quòd lex iſta in futuris creditis, & debitorum ſolutionibus locum habeat: non in præteritis. Viuia.

k ¶ Chirographarijs.] à chiros quod eſt manus, & graphos quod eſt ſcriptura.

Chirographarius vnde dicitur.

l ¶ Credere.] id eſt mutuare.

m ¶ Voluerit.] ſ. creditor.

n ¶ Accipere.] ſ. debitor.

o ¶ A creditore.] ſ. debitorem.

p ¶ Per eorum.] capiat, dico per eorum. &c.

q ¶ Nam ſi contra.] in authen. de fi. inſtru. & cautè. §. oportet.

r ¶ Oportet.] quantùm ad probationem. Sed contra. j. qui po. in pig. l. ſcripturas. Solu ibi infra quantitatem iſtā ſubſiſtebat contractus: vel ibi rogati. Itē contrà. j. de teſti. l. teſtium. Solu. vt ibi. & facit ad. l. iſtā. ff. de reſcind. venditio. l. ſi Titius. & . j. de fideicō. l. quæſtionem. ſed hodie aliter diſtinguitur quàm hæc lex dicat. Et ideo vide authen. ſed nouo iure quæ eſt ex titu. de inſtru. cau. & fi. §. oportet. coll. vj. quam antiqui ita habebant.

Imperator Iuſtinianus A. Mennæ præfec. præto. LEX XXII.

SVper chirographarijs [k] inſtrumentis hęc pro communi vtilitate ſanciēda duximus, vt ſi quis pecunias credere [l] ſupra quinquaginta libras auri voluerit [m], vel ſuper reddito debito ſecuritatem accipere [n], cùm amplius ſit memorata quantitate: ſciat non aliter debere chirographū à debitore vel creditore [o] recipere, quàm ſi teſtimonium † trium teſtium probatę opinionis per [p] eorū ſubſcriptiones idē chirographum capiat. Nā ſi ♁ contra [q] huiuſmodi obſeruationem chirographum ſuper pecunijs memoratam auri quantitatē excedentibus proferatur: minimè hoc admitti à iudicantibus oportet [r], quod in futuris creditis vel debitorum ſolutionibus locū habere oportet. Dat. x. Calend. Iuñ. Cōſtantinop. DN. Iuſtiniano A. ij. Conſ.

† Si teſtimonio triū teſt. proba. opini. per eo. ſubſcri. idē chir. vires capiat.

♁ citra

In authen. de inſtru. cau. & fide. §. oportet verò, col. vj. conſti. iij.

¶ *Contractus ſupra libram auri celebratus in ſcriptis ab imperito literarum, quinque teſtium eget ſolennitate: inter quos connumeratur tabellio. ſi autē ſine ſcriptis ſit contractū, teſtibus aut iureiurando cauſa deciditur. Si autem non ſit in ciuitate cōtractum: propter ſimplicitatem contrahentium uetera iura ſeruantur. h. d. tex. authētica. cū ſuppletione, quæ eſt in corpore vnde ſumitur. Bal.*

SEd nouo iure quinque teſtes adhibendi ſunt, ſi fiat ab imperitò [s] literarum cōtractus in ſcriptis, & ī ciuitate, & excedat librā

SEd nouo iure.] neque quantitas vltra vnam librā auri, neque cōtractus diſtinguitur in ciuitate niſi quinque teſtibus probatæ opinionis, atque ſubſcriptionis adhibitis. & intelligitur hæc authen. ſi partes contraxerunt in ſcriptis, & non ruri. & breuiter dicunt, ſi fiat cōtractus ruri ſtatur legi codicis: nec diſtinguit̄ ſi ſit in ſcriptis, vel non. ſi verò in ciuitate, ſi quidē in ſcriptis, tunc ſeruabant authen. ſine ſcriptis, ſtat̄ legi codicis. Sed tu aliter habes aut̄. Sed nouo iure quinque teſtes &c. In qua figura caſum hoc modo ſecundū Viuianum. CASVS. Hæc authent. in in parte corrigit legē. C. & in patre nō corrigit: & breuiter tria dicit. In prima corrigit: qa dicebatur ī. l. C. ſi quis vellet mutuare pecuniam excedentem ſummam. l. librarum auri oportebit adhibere in chirographo tres teſtes, aliter tale chirographum non valebat. hæc authen. hoc corrigit, dicens ꝙ non ſufficiūt tres teſtes, ſed quinque opus ſit, ſi contract⁹ fiat ab imperito literarū: & in ciuitate: excedat prædictam ſummam in ſecunda parte permittit ꝙ in cōtractu facto ſine ſcriptis ſufficiunt duo teſtes. in tertia dicit quòd ſi contractus fiat in agris, quòd ius vetus habet locum in . l. iſta codicis. Vi.

s ¶ Ab imperito.] Expone verba breuiter, & vltimò diſtingue, vtrū fiat ſuper minori ſumma libræ auri, aut ſuper maiore. & ſi ſuper minori, ſufficiunt duo teſtes ad plenam probationē, ſiue peritus, ſiue imperitus literarū contrahat: ſiue in ſcriptis ſiue ſine ſcriptis iuri vel in ciuitate contrahatur. & hoc eſt qđ dicit in authē. de fi. iuſtru. §. fina. colla. vj. ibi, vt non de rebus exiguis &c. ſi ſuper maiore: ſi quidem imperitus literarum contrahat & in ſcriptis & in ciuitate exigūtur qnque teſtes: inter quos exquiritur tabellio: & omnes ſubſcribere debent cum ipſo contrahente: vel pro contrahente ſubſcribet vnus teſtium, & præmittetur ſignū contrahentis: vt in aūten. de fi. inſtru. §. oportet. colla. vj. & ideo tanta ſolennitas exigitur, quaſi ſtultè faciat ꝙ de ſcrtptura ſe intromittit imperitus. Si verò imperitus ſine ſcriptis contrahat in maiore ſumma, exigentur tres teſtes: vt in aut̄. de fide inſtr. §. ij. & . §. ſed & ſi inſtrumenta. in eo quod dicit, adhibeatur ſimiliter teſtium ex ſcripto præſentia. Cùm autem peritus contrahit in maiori ſumma, ſiue in ſcriptis ſiue ſine ſcriptis, exquiruntur tres: vt in prędicto titulo. §. ſecundo & . §. ſed & ſi inſtrumenta. & ſit comparatio literarum priuatarum, ſi priuata interceſſerit ſcriptura, & negetur ita demū, ſi ſuperſint teſtes: nec exigitur eorum ſubſcriptio. ſed ſi ſuſcripſerint exigitur vt veniant, & proprijs ſubſcriptionibus atteſtentur. vel ſi non ſubſcripſerint: quòd eis præſentibus confectum eſt documentum. & ita collatio, id eſt comparatio adiuuatur augmento teſtium: & in hoc caſu poteſt loqui authentica. quæ eſt infrà de fide inſtrumentorum. at ſi contractus &c. & in authentica. de fide inſtrumento. §.

Cōtractus corā quot teſtibus, & cū qua ſolēnitate celebrari debet.

j.&.ij.&.iij.vbi autẽ inde facta eſt publica ſcriptura quæ reuocatur in dubiũ: probetur de eius fide per tabellionem,& per eius miniſtrum,& per eum per quem,id eſt per cuius manum numerata eſt pecunia:vel per ſolum tabellionem.non eſt opus vel locus comparationi vel comparatione.Si verò non ſupereſt tabellio,vel miniſter,vel adnumerator pecuniæ:ſit comparatio literarum tabelionis,& ſignorũ vel notarũ ad plenam fidem,& non ſubſcribenti ſit cõparatio. Si verò nec tabellio,nec miniſter nec adnumerator veniãt, tabellionis & ſubſcribentiũ ſit comparatio,& vna qualiſqualis colligitur fides:vt habes hoc ĩ aut. de fide inſtru.§.ſi verò moriantũ.&.§.ſeq. In ſcriptis autẽ dico contrahi,quando id agitur vt aliter nõ valeat,niſi facta ſcriptura:vt videtur innui in authenti.de fide inſtru.§. & bæc dicim⁹,ſuper inſtrumentis ex ſcripto &c.col. vj.ſecundum P.Sed Azo. aliter:vt not. in.l.cõtract⁹ j̃.de fide inſtru.Vel dic,vt no.inſti.de cõtrahẽ. emp. &vẽdẽ.§.j.Et hoc in vrbe in agris vetera iura ſeruãtur:vt authenti.de fide inſtru.§.ſi.quæ dicunt vt in omni ſumma† ſufficiãt duo teſtes,niſi vbi contract⁹ chirographario inſtrumento initus eſt vltra qnquaginta lib.auri,vbi tres exigũtur:vt in hac.l.aliàs duo.ff.de reſti.l.vbi. Acc.

†Sup hunc tit. vide Alcia. Paradox.li. ij.c xiiij.

Cõtractus quãdo dicitur in ſcriptis celebrari.

†Aliâs explere.

auri.nam ſi quis facere quemlibet contractum ex non ſcripto voluerit:manifeſtum eſt quia aut per teſtes,aut per iuſiurandum fidẽ percipiet,actore quidem teſtes deducente,pulſato autem iurante aut referente,ſicut iudex d.ſpoſuerit. In agris autem quæ hactenus valuerunt apud eos, & nunc ſint firma.

TITVLVS III.
De ſuffragio†.

Ex nudo pacto debetur ſalarium aduocato: & ſi ſalarium conſiſtit in quantitate,vel re mobili,uel ſe mouente,non eſt neceſſaria certa ſcriptura promiſsionis,vel traditiõis:ſecus in re immobili.& ſi aduocatus ſibi ius dicit,tres pœnas patitur: quia de ui punitur.poſſeſsionẽ reſtituit: & iure quod perpromiſsionem meruit,& patrocinio priuatur hoc dicit.Bal.

Impp.Theod.Arcad.& Honor AAA. Rufino p̃ præ.

LEX VNICA.

SI qui deſyderia ſua explicare †cupientes [a] ,ferri ſi à quo quã ſuffragium poſtulauerint,& ob referendam vicem ſe ſponſione conſtrinxerint [b] : promiſſa reſtituant [c] , cûm ea quæoptauerint [d] ,conſequantur [e] ,ſi artibus [f] moras nectant [g] :ad ſolutionem debiti coarctandi [h] ſunt.¶Et ſi quid eo nomine in auro vel argento,vel cæteris rebus mobilibus datum [i] fuerit:traditio ſola [k] ſufficiet,&

Suffragiũ.

DE SVFFRAGIO.¶ *Quod ſuffragium petitur per certi conditionem:ut.j̃.eod. l.j.de qua dicere cœpit:ideo de hoc hic dicit, & dicitur propriè ſuffragiũ ipſum patrociniũ quod præſtat aduocatus.nam ſufragor i.ſonus inde ſuffragium i.ſonus:ille qui fit,ut per eũ ſuffragetur alicui hic autẽ ponitur impropriè, ſcilicet pro eo quod datur pro patrocinio.*

SI qui. CASVS Si actor vel reus alicui pro præſtando ſibi patrocinium certum conſtituit ſalariũ:illud reddat,ſi calliditate morã ſoluendi fecerit ad ſolutionẽ coarctetur.& hoc in prima.Et ſi in re mobili ſalarium fuit conſtitutũ,ſola traditio ad dominium transferendum ſufficit,nec ſcripturã interuenire neceſſe eſt: & eſt contractus firmus.& hoc in ſecunda.Si verò aduocatus rem ſibi cõuentam pro ſalario promiſſo tantùm vna monitione poſteà facta inuaſit ſua authoritate:poſſeſsio ad dominum redeat,& à petitione ſua cadat. & hoc in quarta. Viuianus.

a ¶ Cupientes.] ſiue condicant pecuniam,ſiue aliud petant.

Aduocati ſalariũ qua actione poteſt peti,

b ¶ Conſtrinxerint.] ſtipulanti,aliàs non obligantur ſecundum quoſdam.Sed dicas hîc nudo pacto,& quod ſubijcit reſtituant.ſcilicet condictione ex hac lege,cùm ſtipulatio interuenit:aliàs ſi interuenit ſtipulatio,agitur certi condictione ex ſtipulatu,ſi certum promiſſum eſt:ſi incertum,actione ex ſtipulatu:vt inſtitu.de verb. obliga.in princip.Si autem nullo modo,tunc officio iudicis pro modo litis & facundia aduocati,& fori conſuetudine: vt in fine huius legis.&.ff.de var.& extraor.cog.l.prima.§.in honorarijs. Si autem eſt conuentum & incertum,poteſt peti vt conſtituatur certum:vt dictũ eſt:licet in procuratore ſecus:vt.infrà manda.l.ſalarium. vbi de boc dices. Sed quidam dixerunt, quòd vbi pactum nudum interuenit de eo præſtãdo ,detur actio præſcriptis verbis,vel de dolo,ſi dicas incidere in ſpeciem illam, facio vt des,per .l.ff.de præſcriptis.verbis.l.naturalis.§.quòd ſi faciam & hoc præſtito prius patrocinio. quæ opinio non placet.illud autem conſtat actionem locati locum non habere, cùm nec in menſore habeat locum :vt.ff.ſi men.fal.mo.dixe.l.prima.§.ideo autem.ad hoc.ff.loca. l. qui operas.§.j.

Actio locati nõ habet locũ in aduocato nec in mẽſore.

c ¶ Reſtituant.] id eſt ſoluant.

d ¶ Optauerint.] ſ.ſubſidium patroni.

Aduocato quando ſit ſalariũ præſtandum.

e ¶ Cõſequantur.] ſcilicet præſtito eis ſuffragio.& ſic eſt argu.ꝙ demũ finita cauſa ſit ſalarium præſtandũ.& ſic eſt arg.contrà ſ̃.de iud.l.properandum.§.penulti.Sed tu dic ꝙ ſtatim,& quod hîc dicit cõſequantur,cautè dicit: non enim dicit conſecuti ſunt.vel dic ꝙ poſt allegationes & ante ſententiam. & ita iam conſecuti ſunt.ſed hoc non placet.Vel tertiò conſequãtur quod optant eo:pſo quòd aduocatus dicit ſeparatũ patrocinium præſtare:nam hoc deſyderant .ſ.ſibi præſtari,& præſtatur.ergo habet quod optat.& hæc ,prima bona.

contractus habebit perpetuam firmitatem:quoniam [l] collatio rei mobilis inita [m] ,integra fide ac ratione cumulatur [n] .¶Quòd ſi prędia ruſtica vel vrbana placitum [o] continebit [p] :ſcriptura quæ in alium [q] transferat, [r] emittatur, ſequaturque traditio corporalis, & rem fuiſſe completam geſta [s] teſtentur.aliter enim ad nouum dominium traſire non [t] poſſunt neque de vetere iure [v] diſcedere. ¶Quód ſi quis dum † ſolo communitorio [x] † ſufragio nititur, bona [y] duxerit occupãda:reus temeritatis ac violentię retinebitur ac in ſtatum priſtinum poſſeſsio reducetur [z] ,eo à petitione excluſo,qui non dubitauit inuadere, quod petere [a] debuiſſet .Dat. iiij. Noñ.Mart.Arcadio.iij.& Honorio ij.AA.Conſ.

f ¶ Si artibus.] id eſt fraudibus.

g ¶ Nectant.] id eſt faciant clientuli.

h ¶ Coarctandi ſunt.] ſ.eo modo qui ſequitur.

i ¶ Datum.] id eſt p̲miſſum dari.

k ¶ Sola.] ſ.ſine ſcriptura:q̃ iufra ſtatim erit neceſſaria ad trãslationem dominij.

l ¶ Quoniam collatio.] id eſt datio.

m ¶ Inita.] id eſt facta.

n ¶ Cumulatur.] i.firmatur.

o ¶ Placitum.] ſ. quo de ſalario rei ĩmobilis dãdæ cõuenit,& eſt in ſcriptis redactũ,qđ ẽ neceſſe.

† Solum.

† De ſuffragio.

p ¶ Continebit.] Qñ ſalariũ cõuenit p̲ patrocinio p̃ſtando in re immobili,debet de cõuentione fieri ſcriptura : aliàs non transfertur.

q ¶ In alium.] ſ. patrocinium.

r ¶ Transferat.] i. dominiũ trãsferri ſignificet.

s ¶ Geſta] i.prima ſcriptura q̃ facta eſt ſalario, vt dixi debet enim & in ſcriptura cõtineri rẽ eſſe perfectã & cõſummatã. Alij dicũt duas ſcripturas fore neceſſarias,vnã tunc & aliã nũc:vt hîc videtur innui. Vel dic ꝙ iſtud eſt expoſitio prioris.

TITVLVS IIII.
De prohibita ſequeſtratione pecuniæ.

Non debet incipi à ſequeſtratione,ſed debet ſeruari ordo iuris in conueniendo prius debitorem.hoc dicit. Bal.Vel *ſic.Sequeſtratio non eſt facienda,niſi prius debitor ſecundum iuris ordinem ſit conuictus.h.d.Sali.*

Impp.Honor.& Thod.AA.Ioanni præ.præ.

LEX VNICA.

QVoties ex quolibet contractu pecunia [b] poſtulatur, ſequeſtrationis [c] neceſsitas cõ

t ¶ Non poſſunt.] Nota ſpeciale:aliàs ẽt ante ſcripturã trãsfert dñiũ licet ſit contractus in ſcriptis:vt no.j̃.de fi.inſtru .l. cõtractus.licet B.qñq; dixiſſet contrariũ.

v ¶ Iure.] id eſt dominio.

x ¶ Commonitorio.] id eſt ſola admonitione.Vel.i.hac ſola ratione ꝙ cõmonuit eum ſuffragio.

y ¶ Bona] Mobilia vel immobilia.

z ¶ Reducetur.] Sic.j̃.vnde vi.ſi quis in tantã.& inſtit,de interdic.§.recuperandæ.&.ſ̃.finiũ regun. ſi conſtiterit.

a ¶ Petere debuiſſet.] per officiũ quando conuentum non erat,vel alijs modis,vt in princi.dixi.Item not.ꝙ nomine palmarij.i.victorij.poteſt aliquid paciſci:vt.ff.de var.cog.l.j.§.& ſi nomine.Sed tunc quæro,ſi plura fuerunt capitula,& in aliquibus amiſit,in alijs vicit:quod conuentum eſt nomine palmarij,in totum vel in partem peti debeat?& fortè in totum:quia verum eſt eum viciſſe.Item & quæri poteſt,ſi non vicit,ſed tranſegit:& puta poſſe quaſi vicerit,vel quaſi per eum non ſteterit quo minus vincat.pro hoc.ff.manda.l.ſi. & eſt quæſtio ſabatina.Item poteſt quæri an etiam pro ſalario vno etiam in cauſa appellationis debeat præſtare patrocinium?quod non puto,ne ſic in infinitum teneatur:arg.ff.de dam.infec.l.qui bona.§.fin.&.l.ſeq.&.l.ſi finita.in principi.& etiam eſt hæc ſabbatina quæſtio,quæ pendet ex ea,an cauſa appellationis ſit eadem cum prima:an alia?& dicimus quòd non:vt nota. ſuprà de procurato.l.inuitus.Item & poſſet quæri, an cogatur exire prouinciam. Si dicat ꝙ in cauſa appellationis debeat eum iuuare,H.quòd non etiam in prima in qua conſtat,quòd vſque ad finem debeat iuuare.quod nõ puto:vt.ff.de procura.l.ſed & hæ perſonæ.§.non ſolũ.vbi de hoc dixi.

Aduocatus an debeat pro vno ſalario præſtare patrocinium in cauſa appellationis.

¶ DE PROHIBITA SEQVESTRATIONE.¶ *Ne quis crederet pecuniam uel aliud quod petitur, ſequeſtrandum:ideo de hoc ponit.*

QVoties. CASVS Peto decẽ à te,petij ea ſequeſtrari apud iudicem,vel apud alium:an ſin audiendus?Reſpon.quòd nõ ſed libellum tibi porrigere debeo,vel probationem offerre, & per ſentẽtiã facere te compelli ad ſolutionem.Viuianus.

b ¶ Pecunia.] Largè accipe:vt.ff.de verbo.ſigni.l.pecuniæ verbum.&.j̃.de conſtitu.pecu.l. ij.

Sequeſter quis eſt.

c ¶ Sequeſtrationis.] Eſt autem ſequeſter ille apud quem plures eandem rem-

dem rem (de qua controuersia est) deponunt. dictus ab eo, quòd occurrenti ex quasi sequenti eos, committitur res: vt. ff. de verbo. significatio. l. sequester. Sequestratio autem dicitur ipsa separatio rei, vel possessionis. interim autem dum res apud sequestrum est, nec posidet actor, nec posidet reus, nisi hoc esset actum in sequestratione, vt custodiæ tantùm causa fiat depositio: vt. ff. deposi. l. licet. §. rei depositæ: vt. ff. de acquirenda possessio. l. interesse. Spõtè ergo fieri potest seque 10 stratio: non autem cogitur aliquis ad hoc. Sed in casibus compellitur aliquis. Primus si res mobilis petitur, & persona suspecta sit, quòd cum ea fugiat: vt. ff. qui satisd. cogan. l. si fideiussor. §. si. & ff. de offic. præsid. l. senatusconsulto. §. fina. & de 20 agri. & censi. l. Titius. libro xj. Secũdus[a] fit in re mobili, vel immobili, si posidẽs sit suspectus: ne depopuletur fructus. vel quòd rem sit dissipaturus: vt. ff. solu. matrimo. l. si cùm dotem. §. sin autem. & de appel. l. imperatores. & j. quorum ap- 30 pell. l. ab executione. Fit & tertiò propter contumaciam non cauentis de collatione faciẽda: vt. ff. de collatio. bono. l. j. §. si frater. Fit quartò propter conditionem personæ: vt si seruus de conditione seruitutis proclamat in libertatem: & con- 40 tra eius dominũ pronunciatum est. Fit enim sequestratio rerum earum, de quibus dubitabatur, si sint domini, an ei' qui dicit se liberum: vt. j. quibus ad li. procla. non licet. l. fin. & de asser. tol. l. prima. §. super peculio.

Sequestratio.

a Concor. extrà de sequestr. c. j. ij. & iij. & glo. in. c. olim. super verbo, sequestrari. de rescript. & vi gl. j. in c. ij. extrà de seque. vbi ponũtur casus, in quibus fit sequestratio.

ADDITIO. A- 50 lios casus, in quibus sequestratio fieri potest videre poteris hîc per Ioannem Fabri in suo Breuiario satis succinctè. Aduerte tamen hîc, secundũ Bar. quod licet regulariter non admittatur sequestratio vt hac lege: tamẽ permittitur bene permutatio descriptio rerum in domo existentium, & fructuum, quæ ibi percipiuntur. de quo est tex. nota. secundum Barto. hîc in. l. j. §. penul. ff. de ven. in pos. mitten. vbi hoc etiam not. quod notabiliter limitat Bal. hîc, nisi fieret cum iniuria: vt in descriptione supellectilium.

quiescat. Oportet enim debitorẽ primò cõuinci, & sic deinde ad solutionẽ pulsari. quã rem non tantùm iuris ratio, sed & ipsa æquitas persuadet, vt probationes secum afferat, debitoreq́; conuincat [a] pecuniam petiturus. Dat. vj. Id. Iulij Rauennæ, Honorio xiij. & Theodosio. x. AA. Cons.

TITVL. V.

De condictione indebiti.

Indebitum per errorem solutum, nisi sententiæ authoritas refragetur, cõdicitur sine vsuris. hoc dicit, no. secundũ Bal. Vel sic: Indebitũ præter sententiam per errorem solutum, repetitur etiam ab hærede soluentis: nec ueniunt usuræ ex mora. hoc dicit. Salice.

Imperator Antoninus A. Mutiano. LEX I.

PEcuniæ [b] indebitæ [c] per errorẽ [d], nõ ex causa iudicati [e] solutę, esse repetitionẽ iure cõdictionis [f], nõ ambigitur. Si quid igitur probare potueris patrẽ tuũ, cui hæres extitisti, amplius debito creditori suo persoluisse: repetere potes [g]. Vsuras [h] autem eius summæ præstari tibi frustra desyderas. Actione [i] enim cõdictionis ea sola [k] quantitas repetitur, quæ indebita [l] soluta est. PP. iij. Cal. August. Antonino A. iiij. & Balbino Cons.

Delegatus indebitè uerò creditori delegantis, à delegante condicit. hoc dicit. Bal. Vel sic: Indebitum absque transactione per errorem ex delegatione solutum, repetitur à delegante, non ab eo qui ex delegatione debitum recepit. Salicetus.

Idem A. Secundinæ. LEX II.

SI citra vllã transactionẽ [m], pecuniam indebitam alieno creditori promittere delegata es: aduersus [n] eam, quæ te delegauit, cõdictionem habere potes. PP. xiiij. Calend. Ianuar. Antonino A. iiij. & Balbino Cons.

Vbi ad repetendum actio oritur, multò fortius ad retinendum exceptio producitur. h. d. Bal. Vel sic: Qui potest solutum repetere, fortius potest exceptionem opponere: uel liberationem à quantitate indebita condicere. hoc dicit Sal.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Pamphilo. LEX III.

CVm & soluta [o] indebita quãtitas ab ignorãte repeti possit: multò facilius [p] quantitatis indebitæ interpositæ scripturæ condictio [q] competit, vel doli exceptio agenti opponitur. S. iij. Nõ. April. Bizantij AA. Cons.

Qui soluendo uel promittendo pœnã possibilem negationis euadit, ut indebitum non condicit. Bal. Vel sic: Solutum uel promissum ex causa, quæ per inficiationem crescit, non repetitur. hoc dicit.

Idem AA. & CC. Heraclio.

EA, quæ [r] per infi- L. IIII.

a **Conuincat.**] Sic. s. de eden. l. qui accusare.

Continuatio.

60 DE CONDICTIONE INDEBITI. *Sicut in mutuo (de quo dictum est) contrahitur obligatio re: ita in indebito: ut insti. quib. mod. re contra. ob. §. j. ideo de hoc hic ponit.*

PEcuniæ.] CASVS. Primò tradit regulã, demum exemplum: dat regulã, quæ talis est. Indebiti per errorẽ soluti ex causa, nisi iudicatũ solutũ fuerit per cõdic. inde. competit repetitio: sed non veniũt vsuræ, nisi in stipulatu fuerint deductæ. Viuia.

b **Pecuniæ.**] Largè accipe pro qualibet re: vt. ff. de verborum significa. l. 70 pecuniæ. j. & ij.

c **Indebitæ.**] Naturaliter & ciuiliter, vel naturaliter tantùm: vt plenè diximus. s. de iuris & facti igno. l. cùm quis. in fi.

d **Per errorem.**] s. facti, vt quia credebat suum procuratorem accepisse, vel eum cui succesit. & ad hoc. ff. loca. l. sed addes. §. si quis eum. An idem si per errorem iuris? quidam non, nos idem: cùm non debeat nocere in damno vitando: vt. ff. de iuris & facti igno. l. error. in fi.

e **Iudicati.**] nam tunc secus. Et sic not.[b] casus vbi solutum indebitũ non repetitur. Primus quando ex causa iudicati: vt hîc, & ff. eodem. l. eleganter. §. primo. & l. Iulianus. & ff. manda. l. si fideiussor. j. § in omnibus. & infrà de cõpen. l. ex causa. & ff. famil. ercisċund. l. cùm putarem. & suprà de iuris & fact. 80 igno. l. prima. Secundus si iurauit creditor debitore deferente licet falsò: vt instit. de act. §. item si quis postulante. Tertius si ex causa transactionis: vt infrà. l. proxi. & ff. eodem. l. in summa. in princip. Quartus si soluitur ex causa, quæ per inficiationem crescit: vt infrà eod. l. ea quæ. Quintus si ex causa pietatis: vt. ff. eodem. l. cùm is. §. penulti. & instit. de ob. quæ ex quasi contra. §. fina. Sextus vbi sciens soluit: vt. j. eodem. l. indebitum. & ff. eodem. l. prima. Dic ergo hîc nõ ex causa iudicati, scilicet vel simili. nam sufficit si legislator vnũ ponat gratia exempli. istud tamen quod hîc dicit de re iudicata: quandoque recipit instantiam, vel exceptionem. s. quia solutum ex ea causa repetitur: vt ff. de iudi. l. si prætor. §. Marcellus. & ff. commo. l. in commodato. §. si. & l. rem mihi. & ff. de condi. sine causa. l. ij.

b De debito ciuili tãtũ: naturali tantũ, & ciuili & naturali simul. Item quando repetitio cõpetit vel nõ, vide bonã gl. in ca. si extrà de solutio.

f **Condictionis.**] Intransitiuè, id est eo iure quod est condictio. Est autem actio siue condictio ius persequendi in iudicio &c. vt institu. de action. in prin.

g **Potes.**] Dic vt. ff. de probationibus. l. cùm de indebito.

10 h **Vsuras.**] ante litem contestatam perceptas. nam post secundum quosdam currunt. argumen. ff. de vsur. l. in fideicommissi. §. in his. & l. lite. quod non placet. & illa. l. lite. in bonæ fidei iudicijs, vel quasi loquitur. Item ille. §. in his. 20 loquitur in fructibus: vt ff. de vsur. l. videamus. ij. in princip. nec ergo etiã post currunt in iudicijs scilicet stricti iuris: quod est notandum: vt hîc, & ff. de noua. l. emptor. & ff. de vsur. l. videamus. ij. §. si actio. & infrà de vsur. l. quamuis. & ff. de 30 condic. ob turpem cau. l. quoties.

i **Actione enim condictionis.**] Quia solùm per hanc actionẽ fructus naturales peti possunt: sed vsura est fructus accidentalis. Et dic quòd intransitiuè loquitur.

40 k **Sola.**] vt. ff. eo. l. quod per errorem.

l **Indebita.**] id est, dicere non etiam vsuræ. Incrementa autem naturalia bene veniunt in hac actione, vt fructus & partus: vt. ff. eodem. l. indebiti. in principio & ff. de vsur. l. vi- 50 deamus. ij. §. item si indebitum. quæ sunt cõtra.

SI citra vllam transactionem.] CASVS. Dicebam te mihi teneri in. x. & credebas te mihi debere, creditori meo delegaui te, nulla trãsactione interueniente: si soluisti à me, condices per cõdi. inde. si non solueris, compelleris: sed à me condices, vt libereris ab obligatione. Viuia.

m **Transactionem.**] vel aliam similem causam: vt. s. l. proxi. diximus.

n **Aduersus eam.**] cui nihil debebas, & tua solutione liberata est: & sic nihil refert, an accipiat per se vel per alium, secundum Ir. & ff. ad Velle. l. nõ 60 putauit. Et referas hîc quod dicitur. ff. de excep. doli. l. purè. § si eum. & l. Iulianus. & de noua. l. doli. in fi.

CVm & soluta.] CASVS. Si quantitas indebita per ignorantiam soluta repeti potest, multò magis scriptura confecta de indebito soluendo conduci poterit. Viuia.

o **Cum & soluta.**] prius emisso chyrographo ex indebito, vel generaliter dici.

p **Multo facilius.**] Nam cui damus actionem, multò magis exceptionẽ: vt. ff. de superfi. l. j. §. quod autem. & ff. de reg. iur. l. fauorabiliores.

q **Condictio.**] i. repetitio indebiti, vel sine causa, vel incerti, secũdũ Azo. 70 vt. ff. de condi. sine cau. l. j. ij. & iij. & facit ad hanc legem. s. l. prox. & s. de trãsact. l. nec intentio. & l. ij. & ff. de act. emp. l. si hæres. & s. de iur. & fact. igno. l. si non. & j. de fideius. l. si indebitam. & j. de condi. ex le. l. si non est.

EA quæ.] CASVS. Quædam causa est, quæ per inficiationem crescit. ex qua si debitum fuerit solutũ, repeti non potest: puta in act. legis Aquil. in legato relicto in pias causas. & hoc in prima. Idem est & si ex ea causa aliquid fuerit promissum. s. quod conditioni locus non erit: vt si datum mihi fuerit damnum, competit mihi pro damno dato act. legis Aquil. quæ per inficiationem crescit: non si ex ea causa mihi soluisti, cùm mihi damnum nõ dedisti: idem est si promisisti, & nondum soluisti. Viuia.

80 r **Ea quæ.**] puta damnum erat. x. & ista possunt per inficiationẽ crescere: quæ. x. si fuerint soluta, licet indebita quo ad soluentem: quia alius dedit damnum, non repetuntur: sed si soluisset aliquid vltra, istud posset repetere: quia illud non crescit per inficiationem, & hoc secundum M. quod H. & Ioan. non placet: quia lex respicit causam, quæ crescit per inficiationẽ sicut causam transactionis, vel rei iudicatæ: vt. ff. ad legem Aquil. l. si ex plagis. §. tabernarius. & secundum hoc siue damnum tantùm ab alio datum alius emendet, siue etiam vltra det, vel promittat, non repetitur. idem si à se

Causa quãdoque per ĩficiationẽ crescit.

datum eſt, & confitetur. nam ſi ſoluat duplum vel vltra idem. Sed an à dante damnum repetat? Dic vt.ff.de interrog.act.l.qui ſeruum.§.j

a ¶ Per inficiationē.] vtpote ſi occidiſti animal vicini, vel ſi negaſti legatum eccleſiæ, duplum reddes: vt inſti.de obli.quæ ex qua.contra.naſ.§.vlti.

b ¶ Creſcunt.] ex.l.Aquilia vel legato: vt ſuprà ad legem Aquil.contra negantem.& inſtit. de obli. quæ ex quaſi contractu. §.fina.

ciationē [a] in lite creſcūt [b], ab ignorāte [c] etiam indebita ſoluta repeti non [d] poſſe, certiſsimi [e] iuris eſt. Sed & ſi cautio indebitæ pecuniæ ex eadē cauſa interponatur: cōdictioni locū nō eſſe cōſtat. S.v.Id. April.Bizantij AA.Conſ.

¶ Putatiuus ſucceſſor & filius repetit indebitum, quod eo nomine ſoluit. hoc dicit. Bald. Vel ſic: Debitum hæreditarium per errorem à non ſuccedente ſolutum repetitur. h.d.Sali.

Idem AA.& CC.Attalo. LEX V.

SI à patre emancipatus, ei non intra tēpora præſtituta [f] iure honorario ſucceſsiſti: quicquid indebitum [g] poſteà per errorem (vtpote patris ſucceſſor) dediſti [h], eius cōdictionem tibi competere, non eſt incerti iuris. S.xiiij.Calē.Maij, AA.Conſ.

¶ Indebitum meo nomine ſolutum ratum habens condico. Bald. Vel ſic: Indebitum alieno nomine ſolutum, ab illo repetitur, ſi ratum habet. hoc dicit. Sali.

Idem AA.& CC.Mnaſeæ. LEX VI.

SI per ignorantiam [i] facti non debitam quātitatem pro alio ſoluiſti, & hoc adito rectore prouinciæ fuerit probatum: hanc ei, cuius nomine ſoluta eſt, reſtitui eo agente [k] prouidebit. S.vj.Id. Auguſt.AA.Conſ.

¶ Hanc declara ut ſuprà de iur. & fact.igno.l. cum quis. Et adde quod not. inſtitu. de obli. ex quaſi contrac.in fi.Bal. & ſic ſummatur. Naturaliter tantùm debitum, facti errore ſolutum, repetitur. h.d.Sali.

Idem AA.& CC.Dionyſiæ. LEX VII.

FIdeicōmiſſum vel legatū indebitum [l] per errorem facti [m] ſolutum [n] repeti [o] poſſe, explorati iuris eſt. S.v.Id.Septem.AA.Conſ.

¶ Procurator falſus tenetur condictione indebiti. Bald. Vel ſic: Soluenti falſo procuratori condictio non liberatio competit. hoc dicit. Salice.

c ¶ Ab ignorante.] ſcilicet ius. vt quia credebam me teneri pro libero homine. ſecus ſi factum, ſecundum quoſdam. quod non placet: vt dixi.ſ.eo.l.j.

d ¶ Non poſſe.] hoc ſi ab alio erant debita. nā ſi ſeruus non erat ab aliquo interfectus vel vulneratus, bene poſſet iſte repetere: vt.ff. ad legem Aquil.l.inde Neratius.§. fina. &.l.ſequen. &.ff.de confeſ.l.ſi is.

e ¶ Certiſsimi.] Secus in actione, quæ ab initio eſt pœnalis: vt.ff.eo.l.elegāter.§.fi.& inſti.de act. §.ſed furti. In caſu tamen huius legis dant quidā cōdictionem ſine cauſa, licet ceſſet indebiti.

SI à patre.] CASVS. Filio emancipato in bonis patris eius delata bo.poſſ. eam filius intra annum vtilem nō agnouit: poſt annum credens ſe teneri creditoribus hæreditarijs ſoluit & ſuo nomine. nunquid repetet? Dicitur quod ſic.

f ¶ Præſtituta.] ſcilicet intra annum: vt inſti. de bo.poſ.§.liberis.

g ¶ Indebitum.] ſcilicet quantum ad tuā perſonam, qui neque ciuili, neque honorario iure ſucceſsiſti.

h ¶ Dediſti.] tuo nomine, alioquin obtineret quod legitur.ſ.de peti. hære.l. de hæreditate. &.ff.e.l.repetitio. quæ ſunt contra. quæ ſolutio probatur.ff. de ſolu.l.cum quis.§. de peculio. ibi, & magis ſimile &c.&.ff.eo.l.ſi pœnæ cauſa.§.j.

SI per ignorantiā.] CASVS. Titio debebam decem, Seius amicus meus credens me non ſoluiſſe, ſatisfecit ei pro me. cui competit indebitæ quantitatis per errorem ſolutæ condictio, quæritur, ſcilicet an mihi, cuius nomine ſolutum eſt, an Seio, qui ſoluit? Reſpon. quòd mihi. Idem & in minus ſolenni voluntate, ſi ſoluit legatum vel fideicommiſſ. hæres credens ſolennitatem interueniſſe. & ita errabat in facto: poſteà apparuit voluntatem non fuiſſe ſolennem: an hæres qui ſoluit, per condictionem indebiti repetere poſſit, quæritur? Reſpon. quòd ſic. hoc dicit cum.l.ſequen.

i ¶ Si per ignorantiam facti.] cùm fortè ideo eſſet indebita: quia debitor iam perſoluerat: ſecus autem ſi iuris fuiſſet ignorantia hoc caſu, ſecundum Ir.

k ¶ Eo agente.] & ſic ratum habente quod ſuo nomine eſt ſolutum indebitè: aliâs vel mandatis actionibus experieris: vel ceſſante mandato dabitur vtilis indebiti. argumen. ſuprà ſi certum peta.l.ſi abſentis.ff.eodem.l.ſi procurator.&.l.indebitum.&.l.dominus.& ad hoc.j.per quas perſo.nob.acquir. l.cum per liberam.

l FIdeicommiſſum.] Indebitum. ciuiliter: ſed naturaliter debitum.

m ¶ Facti.] quia putauit interceſsiſſe ſolennitatem ſeptem teſtium, quæ non interceſsit. Vel dic vt infrà ad legem Falcidiam.l.error. & ſuprà de iur.& facti igno.l.cum quis.

n ¶ Solutum.] per errorem iuris non poſſet: vt pote ſi crederet valere teſtamentum.

o ¶ Repeti poſſe.] niſi tale ſit legatum, quod per inficiationem creſceret, vt venerabilibus locis relictum: vt ſuprà eod.l.ea quæ.& inſtit. de oblig. quæ ex quaſi contractu.§.fina.& inſtit.de action.§.item miſta.&.§. quadrupli. aliâs eſt.§.ſed furti.

Idem AA.& CC.Zyparo. LEX VIII.

CReditoris falſo procuratori [p] ſoluenti, aduerſus eum [q] indebiti repetitio, non obligationis liberatio [r] cōpetit. S.Petit.xv. Cal.Nouembr.AA.& Conſ.

¶ Dominus ſoluendo ex contractu falſi procuratoris ſiue geſtoris ſine mandato, uidetur approbare contractum. h.d. no. Vel ſic: Ille qui facit, quod eſt faciendum ſecundum naturam contractus, uidetur probare contractum. Bal.

Idem AA.& CC.Gratianæ. LEX IX.

INdebitum ſolutum ſciens non repetit [s]. ¶ Citra mandatum [t] autem ab alio re diſtracta, dominus euicta re, vel ob præcedens vitium [v] ſatis emptori [x] faciens, non indebitum prætendere poteſt, ſed per huiuſmodi factum [y] ratum cōtractum habuiſſe probans, à ſe debitum oſtendit eſſe ſolutum [z]. S. iiij.Nonā. Decembr. Nicomediæ. CC.Conſ.

¶ Beneficium electionis non perditur facilitate erroneæ ſolutionis. hoc dicit no. ſecūdum Bal. Vel ſic: Debitor alternatiuè ad duo, ſoluens utrunque: habet electionem quod repetat, ſicut habebat, antequā ſolueret. hoc dicit. Salicetus.

Imp.Iuſtinianus A.Iuliano præfecto prætorio. LEX X.

SI quis ſeruum certi nominis, aut quandam ſolidorum quātitatem, vel aliam rem promiſerit [a], & cum licentia ei fuerat vnū ex his † ſoluendo liberari, vtrunque per ignorantiam [b] dependerit, dubitabatur, cuius rei daretur à legibus ei repetitio, vtrumne ſerui, an pecuniæ? & vtrum ſtipulator, an promiſſor habeat huius rei facultatem [c]? ¶ Et Vlpianus quidē electionem [d] ei præſtat [e], qui vtrūque accepit, vt hoc reddat, quod ſibi placuerit: & tā Marcellū, quā Celſum ſibi conſonantes refert. ¶ Papinianus aūt ipſi, quod vtrūque p-

CReditoris.] CASVS. Debebam tibi decem. ſolui Titio gerenti ſe tuū procuratorem: an liberatus ſim à te: vel ſi non, an aduerſus Titium detur mihi indebiti cōdictio, quæritur? Rñ. quod liberatus nō ſum: & competit mihi cōdictio. Viuia.

p ¶ Procuratori ſoluenti.] debitori: procuratori dico, quē putauit in rem ſuam factū &c.

q ¶ Eum] procuratorē.

r ¶ Liberatio.] à vero creditore. Sed videtur huic legi contra.j.de fur.l. falſus.&.ff. de condict.cau. da.l.ſi procuratori. &. ff. de fur.l. falſus. §. j. & de ſol.l.cùm quis.§.j. ſed diſtingue vt. d.l.j. de fur. l. falſus.

INdebitū.] CASVS. Si ſcio me tibi nō debere aliquid, & ſoluo, non repeto: ſed pone quòd Titius rem meam ſine mandato vendidit Seio, & ei euicta eſt: in in cauſa euictionis obtuli me defenſioni Titij, & emptori ſatisfeci: vel emptore agente quanto minori ſatisfeci: vel emptore agente quanto minoris, obtuli me defenſioni illius Titij, & ſatisfeci emptori. an quaſi indebitum videar ſoluiſſe, & repetere poſsim, quærit? Rñ. quod non: quia ſatisfaciendo emptori, videor ratificare venditionē factam à Titio. vnde videor quaſi debitum ſoluere. Viuia.

s ¶ Non repetit.] vt ff.de reg. iur.l. cuius per errorem.&.ff.eo.l.j.

t ¶ Citra mandatū.] Si enim mandaſſet, teneretur vtili ex empto, ad exēplum inſtitoriæ: vt. ff. de act.empt. l Iulianus. §.ſi procurator.

v ¶ Vitium.] quæ redhibitoria erat.

x ¶ Emptori.] ex empto. vel ædilitia actione agenti.

y ¶ Factum.] quia ſatisfecit.

z ¶ Solutum.] ad hoc facit.ff.rem ra.ha.l.Paulus reſpōdet.&.ff.ad Macedo.l.ſed Iulianus.§.penulti.& fina.&.l.ſed & ſi pater. rati enim habitio mandato comparatur: vt.j.ad Macedo.l.fi.& concor.ff.de inoffi.teſta.l.eum qui.§. j.&.ff.de euic.l.ſi mancipium.§.duplæ.

SI quis ſeruum.] CASVS. Promiſi tibi ſeruum aut decem ſub alternatione, credens me vtrunque teneri. per ignorantiam vtrunque ſolui. cuius rei repetitio dubitatur: & an promiſſoris eſſet electio, an tui creditoris? Dicit Vlpianus electionem pertinere ad te, cui vtrunque ſolutū eſt vt reddas quod horum volueris. Papinianus econtra in cuius ſcilicet ſententia erat Iulianus, & in eorum ſententiam declinat Imperator, vt habeam electionem repetendi: quia habui electionem ſoluendi quod vellem. Viuia.

a ¶ Promiſerit.] ſub alternatione.

b ¶ Per ignorantiam.] putans ſe vtrunque daturum promiſiſſe.

c ¶ Rei facultatem.] ſ. quam velit retinere, vel reſtituere.

d ¶ Electionem] donec vtrunque extat: vt.ff.eo.l.cùm is.in prin.

e ¶ Preſtat.] hoc poteſt eſſe verum, cum vel pacto apud creditorem ab initio fuerat electio: vt.ff. eo.l.ſi non ſortem. circa finem. vel quando à duobus reis promittendi, ambo promiſſa ſub alternatione per ignorantiam ſoluta

† Gl.j.in.c.j. circa me. de procura. dicit per hanc.l. quia procurator actoris tenetur oſtendere mandatum, vel ſatiſdare de rato quod ſufficit, ſi vnum ex ijs duobus faciat.

Rathihabitio cōparatur mādato

soluta sunt:vt.ff.eo.l.planè.& sic non corrigitur quod hic dicit,nec quod illis legibus dicitur. Vel dic.ll.illas,& quod hic dicit Vlpianus, corrigi per Iustinianum,vt hic sequitur.

a ¶ Electionem donat.] donec vtrūq; extat:vt.ff.eo.l,cum is.in prin.

b ¶ Præstare.] vt.j.de verb.sig.l.cum quidam.in fi.

c ¶ Decidentibus.] cōtra.ff.de iure dot.l.plerūq;:vbi dicitur,quòd in optione recipientis est.Solu.hæc lex corrigit aliā.

d ¶ Dandi habuit.] hoc verū,nisi in duobus casibus:vt.s.dixi per.l.ff.e.l.plane. &.l.si non sortem.§.fi.quæ sunt contra secūdum I. Vel hæc corrigit illas. Sed qui debet Stichum aut.x.& putat se ad alterū præcisè teneri, 20 nō repetit:vt.ff.de lega.ij.l.si is cui.si verò soluerat quinq; tantùm,nec in quinq; potest dici liberatus,nec in quinq; obligatus: licet in his quinque primo fuit obligatus: est ergo inter liberationē & obligationem quoddam mediū.f.q; cessat quādo- 30 que obligatio, nec est extincta:vt.ff.eo.l.si non sortē.§.fi. &.ff.de sol.l.q res.§.fi.secundum Azo.

† Concor. c.inter cæteras.cū gl. iij extrā de rescri.& ca. referēte. ex trāde præbē.& digni te.

soluit,electionē[a] donat:qui & antequàm dependet,ipsam habet electionē,quod velit pstare[b]:& huic sententiæ sublimissimū teste adducit Saluium Iulianum summæ authoritatis hominē, & pretorij edicti perpetui ordinatorē. ¶ Nobis hæc decidētibus[c], Iuliani & Papiniani sententia placet:vt ipse habeat electionē † recipiendi, qui & dandi[d] habuit. Dat. Cal. August. Constantinop. Lampadio & Oresta VV.CC.Cons.

¶ *Ratione dubitationis oritur condictio indebiti,sicut ratione erroris.h.d.secūdum Bal. Vel sic:Indebitum solutum ancipiti animo, siue mente titubante,repetitur.h.d.Sali.*

Idem A.Iuliano pręfe.preto. LEX XI.

PRo dubietate[e] eorū qui mēte titubāte[f] indebitā soluerint pecuniam, certamē legūlatoribus incidit:id ne quod ancipiti animo persoluerint,possint repetere, an nō. Quod nos decidētes sancim⁹, omnibus qui incerto animo indebitā dederint pecuniam,vel aliam quādam speciem persoluerint, repetitionē non denegari, & præsumptionē transactionis non contra eos induci:nisi hoc specialiter ab altera parte approbetur. Dat. Cal.Octob. Cōstātinop. Lāpadio & Oresta VV.CC.Cons.

PRo dubietate.] CASVS. Certum est, q̃ qui indebitū soluit, repetit. quid ergo si aliqs dederit, dubitans an debeat vel nō: de hoc 40 erat quæstio, quā decidit Imperator, dicens, q̃ qui animo titubante aliquid dedit vel soluit,repetit:nec præsumit trāsactionē interuenisse, nisi ab altera parte hoc specialiter fuerit probatū.

e ¶ Pro dubietate.] Not.hic, q̃ dubitans pro 50 ignorante habetur.

Dubitans pro ignorāte habetur.

f ¶ Titubante.] i.dubitante debeat vel non: & sic quantum ad hunc titulū non est differētia inter errorem, & titubationem, & nescientiam, & ignorantiā:nec quātū ad titulū de iuris & fact. igno.sed quātum ad alia 60 differunt:vt.ff.de iur.& fac.igno.super ipsa rubrica: & potes dare exēplū huius legis.ff.eo.l.ij. Vel dic.q̃ nihil dixit.ff.de regu.iur.l.nō debet actori.§.in re obscura.

TITVLVS VI. De condictione ob causam datorum.

¶ *Vbi non tenet contractus principalis, pacta adiacentia nil operatur. Vel sic: Deficiēte substantia,deficit accidens. Vel sic: Deficiente causa,quæ est necessaria ad effectum producendū, deficit effectus. hoc dicit,secundum Bal. Vel sic: Si pecunia datur ob dotem, & interponitur pactum de lucrando: & matrimonium non sequatur iure impediente, mulier non habet actionem de dote ad repetēdum, sed cōdictionem*

¶ DE CONDICTIONE OB CAVSAM DATORVM. ¶ *Dictū est.s.de ea cōdictione,quæ datur ob præteritam causam.Nunc uideamus,quæ datur ob causam futuram & honestam: propriè tamen causa 70 dicitur de præterito tantum:ut.ff.de condi.& demon.l.si ita legatum.in fi. res uerò in futurum:ut.ff.de condi.inde.l.damus. & congruit hæc condictio cum superiori:utrobique enim intuitu causæ rem in alium emitto:neque res emissa distinguitur.sed hæc futura,illa præteritā respicit,ut dixi. Inde est, quòd in illa statim condictio nascitur post solutionem.in hac demum cum fuerit cessatum,nisi prius pœniteat.*

Continuatio. Causa & res differūt

PEcuniam.] CASVS. Mulier cum aliquo cōtraxit matrimonium:centū dedit in dotem,& pacta est sibi de dote restituenda quocūq; modo soluto matrimonio:posteà apparuit 80 non contractum matrimonium fuisse:quia erant cōsanguinei. nunquid act.de dote possit repetere dotem,quæritur?Respon. quòd non, sed condi.ob causam.& pactum quod interuenit perinde est, ac si interpositum non fuisset:quia sicut matrimonium non valuit,ita nec pactum. Viuia.

g ¶ Quam.] i.aliquam.vel dic ad pecuniam recipiendam,quam te &c.

h ¶ Pactumq;.] i.de dote lucranda vel restituenda,soluto matrimonio.

i ¶ Interpositum.] de dote lucranda.

k ¶ Authoritate.] quod ex multis causis prohibetur: vt not.institu. de nup.§.sunt & aliæ.

l ¶ Nullam.] de dote.

m ¶ Actionem.] ex eo pacto.

n ¶ Habet.] s mulier.vel,pactum habet.i.continet.

o ¶ Condictionis.] est enim personalis actio:vt.j.de do.quæ sub mo.l.j.Et intransitiuè legitur. sic s.ti.j.l.j.Et dic hoc casu cō dictionē esse priuilegiatam:vt.ff. de priuile. cre. 10 l.ij.§.si &.l.seq. Sed quō datur cōdictio pro dote: imò debet cōfiscari: vt.j. de incest. nup.l. qui contra.&.ff.de rit.nup.l.incestæ.& inst.de nup.§.si aduersus,quæ sunt contra? Solui.in legibus illis fuit sciens,hic ignorās factū: ar.ff.eo.l.j.§.sed si paren 20 di.&.l.ij &.j.de interdic. mat.l.si tutor. Sed P. dixit etiā sciente agere cōdictione sine causa:vt. ff. de condi.sine causa.l.fin. quod non placet:quia ibi nec facto secutū fuit matrimonium:vt ibi. Et distingue circa hoc:vt.j.de incest.nupt.l. qui contra. 30 Item nec obstat,q̃ hic fuit causa secuta:quia de iure seq debet, quod hic non fuit:vt.ff.eo.l.iij.§ fi. liber.hæc ergo condictio locū habet: quia ob matrimonium datū fuit: vt ff.de iur.do.l.dotis. &.ff. eo.l.si extraneus. Itē quō datur ob causam, cū ob 40 nullam causam videatur datum:vt.ff.de cond. sine causa. l. auunculo? Rñ.causa est,si genus attendas: nulla est, si speciem attendas.

ob causam:nec pactum ullam habet efficaciam. h.d.Salic.

Imper. Antoninus A.Callisthenidi. L. I.

PEcuniā, quā[g] te ob dotē accepisse, pactumq;[h] † quod interpositum[i] (vt fieri quum iure matrimoniū cōtrahitur,assolet)proponis:impediente quocunq; modo iuris authoritate[k] matrimonium cōstare, nullam[l] de dote actionē[m] habet[n]:& propterea pecuniā,quam eo nomine accepisti iure condictionis[o] restituere debes:& pactum,quod ita interpositum est,perinde ac si interpositum non esset, haberi[p] oportet. PP.vj.Calend. August. Læto. ij. & Cereale Cons.

Dos data ob matrimoniū, qd de iure non potuit sequi an posit repeti.

† Aliās, & rectius,Pecuniā,quan te ob dotē accepisse pacto interposito,vt fieri cū iure matrimonium contrahitur assolet, proponis: impediente quo cūque modo iuris authoritate matrimonium, iure condictionis restituere debes:& pactum &c.

¶ *Si deficit modus appositus loco finalis causæ simpliciter uel secundum quid, repetitur datum.h.d.not.& ista lex est subtilis.Bal. Vel sic: Donatum per patrem filiæ ut creditoribus paternis soluat:ea non soluente potest repeti per hæredem patris.h.d.Sali.*

Imperator Alexander A.Asclepiadi. L. II.

SI (vt proponis †)pater tuus ea lege sorori[q] tuæ prædia, cæteraq;,quorū meministi donauit, vt creditoribus ipsa satisfaceret, ac si placita obseruata non essent, donatio resolueretur[r]: eaq; contra fidem negotij gesti versata est: non est iniquum,actionem condictionis ad repetitionem rerū donatarū tibi,qui patri successisti, decern i. PP.xiiij.Calend.Decēb. Albino & Maximo Cons.

† Concor. cum hac.l. j.de donacum res.

p ¶ Haberi oportet.] vbi enim causa deficit,& effectus:matrimonium autem est causa dotis:deficiente ergo matrimonio , non potest dos locū habere: vt.j. de dona.ante nup.l.fi. circa princi. & vbi nulla dos, nulla de dote actio: in qua sola est locus pacto retentionis:si ergo nulla est de dote actio , nulla retentio ex pacto: vt hîc, 60 & in anthen. de nup.§. si verò ab initio. collat. quarta. & concord. huic legi.infra de dona.l.cūm res.

¶ *Pactum in donatione appositum ne liceat donatario alienare , operatur, quòd aut pactum seruetur,aut res donata condicatur ab eo. h. d. no.secundum Bald.*

Impp.Valerian.& Gallien AA. Aurelio & Alexandræ. LEX III.

SI vt proponis.] CASVS. Si pater tuus sorori tuæ emancipatæ prædium dedit, vt creditoribus satisfaceret : alioquin reuerteretur prædium ad hæredem: si non satisfaciat. quæ actio competit tibi ad repetendum quod dedit, si pater tuus 70 concessit in fata,vel adhuc superstes est,quæritur?Respond.q̃ condictio ob causam.Viuia.

q ¶ Sorori tuæ.] emancipatæ vel alio patre natæ.aliās si in potestate esset donantis,cūm patri non fuerit nata condictio ob causam, nec eius filio. s.fratri huius sororis potest competere:vel fortè tunc daretur fratri in sororem.

r ¶ Resolueretur.] sic.ff.eo.l.iij.in prin.sed & hoc non dicto idem ius esset:cūm dicta lex in donatione hoc tacitè contineat,vt si non fiat,quod dictū est,resoluatur quod donatum est:sed hic non nascitur condictio ex ipso contractu:sed quando non fuisset dictum,tunc ex quasi contractu:vt.ff.de condi.in de.l.ij.in prin.&.l.quod quis sciens.secundū quosdā:sed verius est ex re ipsa, 80 sue vi ex rei interuentu.vt ar.insti.quib.mo.re contra.obli.§.is quoque.Sed vi detur huic legi contra.j.de rescin.ven.l.ea.Sol.vt ibi.Item no.dari hoc casu ob causam,cūm contractui innominato esset apposita pactio:vt.j.de contrahen. emp.l.si donationis.& de dona.quæ sub mo.l.fi doceas.nihilominus & actio præscriptis verbis:vt.j.de dona.l.cūm res.&.ff.de dona.l.hæreditatem.sed vbi est nominatus,tantūm præscriptis verbis:vt.ff.de re.permu.l.j.in fin. &. ff. e.l.fin.&.j.de pact.inter empt.& ven.l.j.&.l.cūm te.&.s.fa.ercis.licet,Sed cūm hodie sit nominatus:vt no.j.de re.permu.super rubrica,videtur ex huiusmo-

Donatio est contractus nominatus.

di pacto non dari ob causam.sed præscriptis verbis tantũ,per quod omnes leges huius titu li videntur abrogatæ quæ de donatione dicunt.Sed dic speciale in donatione,vt quanquam sit hodie nominatus,tamẽ datur hæc condictio per has leges:vt.d.l.j̃.de don.quæ sub modo.l.j. *ADDITIO.* Bar.hîc sic dicit,ꝙ donatio simplex,& olim & hodie fuit contractus nominatus, de quo latius per eundẽ in l.fi.ff.isto titu. versic.pro declarãda ista &c.Donatio verò quæ fit ob causam non est verè donatio,sed magis ob cãm datio:vt.l.j.ff.de dona. ergo meritò dicitur cõtractus innominatus & olim & hodie.

EA lege [a] in vos collata donatio,vt neutri alienandæ suæ portionis facultas vlla competeret, id efficit, ne alteruter vestrũ dominium prorsus alienet [b] : vel vt donatori,vel eius hæredi condictio [c] ,si non fuerit conditio seruata,quæratur.PP.Calẽd.April. Valeriano.iiij.& Gallieno.iij. AA.Cons.

Defectus sperati patrocinij, inducit condictionem ob causam, quatenus causa deficit.hoc dicit.Bald.Vel sic: Confessus se plus recepisse, quam reuera receperit:potest non recepti liberationem condicere.h.d.Sali.

Idem AA.& Valerianus C. Aemiliæ.

LEX IIII.

SI cùm exiguam pecuniam reuera susciperes [d] ,longè maiorem te accepisse cauisti, eò ꝙ tibi patrocinium aduersarius [e] repromitteret:cùm dicas fidẽ promissi nõ secutam:vt libereris obligatione eius,quod nõ acceptũ propter speratum patrocinium spopondisti,per condictionem [f] cõsequeris.PP.v.Calen. Maij, Æmyliano & Basso Cons.

Datum militi occasione procurationis non secutæ,condicitur.h.d.Bal.& Sali.

Impp.Diocletianus & Maximianus AA.& CC. Martiali.

LEX V.

SI militẽ ad negotiũ tuũ procuratorẽ fecisti [g] ,cùm hoc [h] legibus interdictũ sit, ac propter hoc pecuniã [i] ei numerasti: quicquid ob causam datum est, causa non [k] secuta,restitui tibi competens iudex curæ habebit [l] .PP.x.Calend. Octob.ipsis iiij.& iij.Cons.

Simplex donatio nõ reuocatur:sed ubi in causa de facto erratur,condicitur per cõdictionem ob causam.hoc dicit.Bal.Vel sic: Ancilla data, ut dantis filia manumittatur:si non manumittitur,repetitur:quod secus est,si purè donata fuerit.hoc dicit.Sali.

Idem AA.& CC.Cyrioni & Plotioni.

LEX VI.

EA lege.] *CASVS.* Nepotibus tuis prædium dedisti hoc pacto,ꝙ neuter portionẽ suã alienaret. an donatio facta hoc pacto teneat: & quis sit huius pacti effectus,quærit? Rñ. ꝙ tenet,& habet talẽ effectũ s. ne timore eius aliquis ad alienationẽ procedat: tñ tenet,si facta fuerit donatori: tñ cõtra donatariũ tantũ:non autẽ cõtra posteriorẽ aliũ, cõpetet condictio ob cãm.Viuia.

a Ea lege.id est eo pacto:vt.ff.deposi.l.j.§.si cõueniatur.

b Alienet.] id est faciat,quòd ille timore pacti duct⁹ de facto nõ alienabit.i.nõ procedet ad alienationẽ faciẽdam de facto:sed si alienabit,tenebit alienatio de iure,& dominium transferetur, sed donatori dabitur condictio contra alienantem,cùm personalis sit actio: non contra possessorem ad rem,licet hoc quidam dixerunt per. l. infrà de reuo.do.l.his solis:quam rem cùm non posit restituere,restituat eius æstimatione:sicq; aliud petit,& aliud consequitur:vt ff.si cer.pe.l.vinum.ff.de verb. obli.l.si seruum §.pen.& vlti.vendicatio enim non datur ei cùm detur condictio:nemo enim potest condicere rem suam præterquàm à fure:vt.ff. vsufru. quemadmo.ca.l fi.& sic dominium est translatum de primo in secundum.& de secundo in tertium.Et alia est ratio,quare sit translatum de secũdo in tertium:quia cùm nudum pactum.i.quodlibet quod rei traditione non est vestitum transferre in aliquem dominium non potest:vt.s̃.de pac.l traditionibus.multominus potest rem trãsferre in primũ dantẽ,vel impedire quo minus transferat in secundò accipientem:præterquã in pacto legis cõmissoriæ vel adiectionis in diem:vt.d.l.traditionibus.& ita ex hac disiunctiua, altera pars est vera,nempe vltima.Alij vt R.dicunt primam partem veram.i. quòd non potest alienare,nec dominium transferre,sed sequens est falsa:vt hîc dicunt ratione possessionis dari condictionem,& pro eis.j̃.de re.ali.nõ alie.l. fi. quæ lex est contraria nostræ lecturæ.Sed certè ibi non dicitur , ꝙ non posit transferri dominium in accipientem:sed assignantur quæ continentur verbo alienationis,cùm prohibita est alienatio.Item aliud est cõtrarium.j̃.si mãci.ita fue.ali.vt ma.l.ea quidem.Solu.aliud in libertate quàm alijs rebus:quoniam apponens conditionem ne manumittatur, non de actu manumittentis,sed de beneficio libertatis intellexisse videtur:vt.ff.de ser.expor.l.si venditor.Hîc autem de ipso actu intellexisse videtur.Item est alia ratio: quia sicut difficilè reuocatur libertas,sic difficiliter tribuitur,quod nõ est in alijs rebus: vt.ff.qui & à qui.l.generaliter.§.fin.& est simile,vbi libertas est deterioris cõditionis.ff.de manu.testa.l.cùm ex pluribus.&.ff.de leg.j.l.si quis à filio. §. si quis.Vel dic quòd manumissio fuerat prohibita propter serui delictum: quia dominum offenderat: quod delictum non debet remanere impunitum:vt.ff.ad.l.Aquil.l.ita vulneratus.& de fideius. l. si ab eo.Vel ideo vt posit torqueri, vt veritas eruatur. Vel ideo, quia si pœna apponeretur, exigi non posset: quia sic esset indignatio pœnæ non irrogatæ:vt ff.de ser. expor. l. seruus. Vel distinguitur ,an prohibeatur alienatio facti vel iuri tantùm:vt hîc,& ibi.&.ff.de leg.tertio l.pater.§.filiam.Item distingue super hac lege, vtrum alienatio fuerit prohibita à lege , vel à testatore: an pactis contrahentium . In primis duobus casibus volens alienare non potest,nec dominium in accipientem transferre : vt suprà de legi. & constitu.l.non dubium.& instit.quibus alien.licet.in princip.&. ff. de lega.ij.l.peto.§. fi. &.l.cùm pater.§.libertis.& de lega. tertio l. cùm pater.§. filiam.In tertio bene transfertur dominium:vt hîc,& argumen.contrà.ff.de distract.pign.l.si creditor.§.fina.Item pro hac distinctione est. ff. de transact. l.cùm hi.§.hæc oratio. &. §. planè . Item etiam in vltima voluntate si sic est dictum,ne alienet extra familiam inter viuos,& extraneum hæredem instituat,transit ad eum dominium,sed agitur ad interesse:vt.ff.de lega. tertio.l. pater.§.fundum.Sed si per pactum est prohibita alienatio,& extraneum hæredem instituat, tenet alienatio, sed agitur ad interesse: vt.ff. de verb. obligat.l.si ita quis promiserit decem tibi.§.ea lege.Sed contra in authenti.de alien.& empt.§.sanctissimarum.colla.nona.& infrà de bonis quæ lib. auth. excipitur.Solu.ibi,in vltima voluntate.Item in illa de alie.& emphy. pactum consonat cum.l.quæ regulariter prohibet alienationem rei ecclesiasticæ : vt s̃.de sacrosan.eccle.l.iubemus.ij.& pro hoc est.ff.de pactis.l.si vnus.§.quod in specie.& hoc secundum Ioan.Sed B.distinxit,vtrum prohibitio fuerit apposita in contractu,& in traditione:vel in traditione tantùm:vel in contractu tantùm. In duobus primis non transfertur dominium: in vltimo sic . & est ꝓ eo in seruitute excepta,quæ si in vtroque tempore excipiatur , vel tempore traditionis, valet, & datur confessoria: aliàs agitur actione ex eo contractu: vt.ff.de actio. empt.& vendi.l.si tibi liberum.& de serui. vrba. prædi.l.si binarum . Sed Ioan.dixit in omnibus illis casibus, scilicet cùm excipitur seruitus: vel vtroque tempore,vel altero posse agi actione ex eo contractu:nec competere confessoriam ex pacto,cùm tunc non potuerit esse seruitus quæsita: quia sua res nemini seruit.ff.de ser.vrb. prædi.l. in re communi. Tertij distingunt, an appareat causa,quare prohibita sit alienatio,& tunc non potest ille alienare : an non appareat , & tunc potest: vt.ff. de lega.j.l. filiusfamiliâs.§.diui.& de lega. iij. l. Lucius . primo respon.&.l.pater filium.§. Iulius Agrippa.Quarti dicunt:refert,an intersit eius, qui prohibuit alienationem,vt tunc non alienet:an non, & tunc sic . argument. infrà de pactis. inter emptionem & venditionem.l.finali.Sed contra eos videtur.ff.de seruitute rusticorum prædiorum.l.cum fundo. Item fortiter huic legi obstat.ff. communi diuidundo.l.tertia.&.l.in hoc iudicium.§.si inter socios.&.ff.pro socio.l.idemque dicendum. in fine legis: quia pactum ne diuidatur , ita est rei annexum, quòd sequitur possessorem , id est emptorem.at hoc pactum ne alienet, non sequitur rem :sed dic, sequitur quo ad excipiendum : vt ibi,non quo ad agendum:vt hîc.arg,ff.de pac.l.si tibi.§.pactum.

Libertas sicut difficile reuocatur, sic difficiliter tribuit.

Alienans rẽ ꝓhibitã alienari , an transferat dominium.

c Condictio.] ob causam quam speciale est in donatione dari:vt dixi suprà l.proxi.

SI cum exiguam.] *CASVS.* Accepi mutuo decem à quodam aduocato,& caui quòd accepi.c. propter spem sui patrocinij, quod mihi promisit : posteà ille non obseruauit fidem , an liberationem sponsionis vel condictionem consequi posim , quæritur ? Respon. quòd sic.

d Susciperes.] pone decem.

e Aduersarius.] id est,ille contra quem agis,scilicet creditor.

f Per condictionem.] ob causam vel exceptionem doli mali potes te tueri.& ad hoc.j̃.de non nume.pecu.l.minorem.&.s̃.titu.j.l.iij.&.s̃.de postu.l. si sub specie.&.ff.de cõdi.sine cau.l.iiij.&.ff.de var.& extraordi.cog.l.j.§.in honorarijs.&.s̃.de pac.l.creditori.

SI militem.] *CASVS.* Dedisti pecuniam militi,vt esset procurator tuus ad causam quandam:obiectum est ei,quòd procurator esse non potest,quia miles:nunquid repetes pecuniã quam dedisti?Dicitur quòd sic, per condictionem ob causam.Viuia.

g Fecisti.] de facto,id est quantum ad destinationem animi tui.

h Cum hoc.] scilicet vt miles procurator fiat:vt.s̃.de procura.l.militem. &.j̃ loca.l.milites.

i Pecuniam.] vt eam in sumptus litis erogaret secundum quosdam.

k Causa non secuta.] vel quia nolit esse procurator,vel quia non potest de iure:vt & arg.ff.eo.l.iij.§.si liber.&.j̃.l.proxi.licet si non obijciatur ei exceptio,admittatur:vt.ff.de procura.l.filiusfamiliâs.§.milites.&.s̃.de procura.l.ita demum.quo casu si peregit,non potest repeti,quod datum est. sed videtur huic ex huius pecuniæ datione nullam nasci actionem:vt.ff.de actio.& obligatio.l non solùm.quæ est contra.Sol.hîc loquitur cùm re contrahitur obligatio:ibi cum consensu vel verbis. Vel hîc non erat imposibilis conditio prorsus:vt dicta.l.suprà de procura.l.ita demum. Item contra.j̃ de lega l. ab administratione.Solu.vt ibi,& eodem modo solue aliud in eodem titu.l. si.legatarius.in fine.

l Habebit.] vt argu.ff.locat.l.ex conducto.aliâs.l.si vno.§.item cum. & habet hoc locum indubitabiliter, cùm ignorauit militem : vt.ff.locat.l.si ignorans . & idem si sciuit militem, sed credidit eum posse procuratorem esse,vt non noceat iuris ignorantia in damno vitando , sicut nec in condictione indebiti;vt diximus,suprà titulo primo.l.prima.Item si sciebat vtrunque:sed adiecit condictionem expresse,si fueris procurator.argu.ff.de condi. inde.l.ij.secus si non dixisset.arg.ff.de reg.iur.l.cuius per errorem.Item contra.j̃.eo.l.fi.Sed dic,hîc non stat per eum,sed per ius.

Cum ancil

CVm ancillam.] CASVS. Pater tuus mihi dedit ancillam quãdam, vt ancillam meam filiam ſuam naturalem manumitterem: diſtinguitur in .Iuſta, aut ſimpliciter dedit: au dedit vt manumitterem. primo caſu non reuocabitur donatio. ſecundo caſu, ſi non feci quod conuenit: aut quia nolui, aut quia non potui: quia fortè erat libera: condictio ob cauſam competit. Viuianus.

a ¶ Filiam] ſ. dedit.

b ¶ Non poſsit.] vt. j. de cõtrahẽ. empt. l. iij. & j. de vſuſca. pro donato. l. irritam. & j. de act. & obli. l. ſi quidem. & hoc niſi ex cauſa ingratitudinis: vt infrà de reuo. dona. l. ſi.

c ¶ Non ſecuta.] quia nec ſequi potui de iure: vt. ſ. l. proxi. & l. j. & ff. e. l. iij. §. ſi liber. & ff. mãda. l. cùm ſeruus in fi. Et not. quòd libero non poteſt præſtari libertas, non iuris prohibitione, ſed eius impoſsibilitate ſecũdum Ir. ſed in caſu valet libertas libero relicta: vt. ff. de fideicõmiſ. lib. l. generaliter. §. ſi homini libero. Item no. ſecundum Azo. qui dicit, hîc ceſſante cauſa &c. habere locum, ſi cauſa fuerit finalis non impulſiua. argumen. j. de nup. l. imperialis. §. ſed & ſi tales. & de iure dot. l. ſi mulier dotem.

✱ Cauſa. Libertas libero pręſta renequit.

Cauſa ceſſante quando ceſſet effectus.

† Quia ſi neconditio ueacta rũpéda nõ ſũt vt. xxxvij. q. vltim. vl. in fine.

SI repetendi.] CASVS. Dedi vxori tuæ. x. vt ſic induceret te ad proficiſcendum mecum ad ſcholas, non es profectus: an repetere poſsim, quæritur? Diſtinguitur, aut expreſsè dixi quòd repeterem, niſi ipſe proficiſceretur: aut hoc tacitè in animo meo geſtabam. primo caſu repetam per condictionem ob cauſam. ſecundo caſu non repetã. Viuia.

d ¶ Conditionem.] Expreſsè, ſed tacitè hoc in mente agebatur ab altera parte tantùm: vt. j. de dona. ãnte nup. l. ſi mater. & ff. eod. dedi. §. ſi qs quaſi. Si autem ab vtraque parte, tunc daretur repetitio: vt in donatione cauſa mortis: vt. ff. de donatione cauſa mortis. l. ſenatus. §. j. & ff. e. cum quis mortis cauſa. & idem eſt ſuprà eodem. l. prima. nam ibi ab vtraque parte agebatur, ſi ſequeretur matrimonium: vt infrà de don. ante nup l. cùm veterum. circa finem & argumen. ff. eod. l. j. §. fin. & l. ſequent. & l. ſi filius. ſic ergo fuit cauſa impulſiua non finalis, quia tunc eſſet aliud: vt. ff. de donat. l. ij. §. fina. & l. ſequent. & ff. de donatio. inter virum & vxorem l. ſed ſi mors. §. fin. & ff. de condict. & demon. l. Titio centum. in princip. & concor. huic legi. j. de dona. ante nup. l. ſi prǫſidi. & ſ. de tranſact. l. ſi maiores. & ff. de duo. reis. l. duos. & j. de re. permu. l. ex placito. & ff. de acquiren. poſſeſ. l. quod meo. §. ſi furioſo. & ſ. quod me. cau. l. cum te.

Cauſa impulſiua datũ, an poſsit repeti cauſa non ſecuta.

DIctam legem. CASVS. Sponſus ſponſæ dedit decem, vt illa intra certum tempus veniret ad domum ſuam: non venit cùm venire potuit. nunquid repetit ſponſus quod dedit? Reſpon. quod ſic. vel ab ipſa ſi ſuperſtes eſt, vel ab eius ſucceſſoribus ſi deceſsit. Viuianus.

Conditione ſub impoſsibili datũ an poſsit repeti.

e ¶ Dictam legem.] id eſt dictum pactum à ſponſo: vt ſtatim dicet.

f ¶ Si non.] ſi non habes maximè ſubaudias: vt probatur ſuprà eodem. l. prima. & l. ſi militem. & l. cùm ancillam. & ff. eodem. l. tertia. §. ſi liber. Vel diſtingue an qui dat, ſcit condictionem impoſsibilem: & ſic non repetit. an non: & tunc repetit argumen: ff. de acquiren. poſſ. l. quod meo. §. ſi furioſo. &. ff. de condi. ſine cauſa. l. auunculo. & diximus idem. j. de leg. l. ab adminiſtratione. Tertij vt Ir. dicunt: ſi non impoſsibilem ſcilicet de natura: vt do tibi decem, ſi cælum digito tetigeris. nam non repetitur, etiam ſi ceſſat. & eſt argu. ff. de actio. & obli. l. non ſolùm. & ſic non ſubaudi maximè. ADDITIO. Veritas eſt iſta ſecundum Barto. hîc: quando aliquis dat ob cauſam impoſsibilem ignoranter: habet locum hæc condictio. vt. ſ. eo. l. ſi militem. Si verò ſcienter, tunc aut dedit adijciendo conditionem, & repetitur: vt dicta. l. ſi militem. aut non adijciendo conditionem, ſed per modum cauſæ, aut modi: et tunc non repetitur. ita loquitur ſecundum eum hæc lex.

g ¶ Quapropter.] quod dixit in genere, ponit in ſpecie.

h ¶ In ſponſam.] cui maiori affectione donare videtur, propter ſpem futurarum nuptiarum. vnde videtur conueniens non repeti, quod donatum eſt.

CVm ancillã patrẽ veſtrũ ei, cõtra quem ſupplicatis, dediſſe proponatis: intereſt multũ, vtrumne donãdi animo dederit an ob manumittendam filiam [a], quam ancillam exiſtimabat: cùm perfecta quidem donatio reuocari non poſsit [b]: cauſa verò donandi non ſecuta [c], repetitio competat. S. ij. Id. Maij. AA. Conſ.

¶ *Defectus cauſæ in mente retentæ, non parit condictionem ob cauſam. hoc dicit not. ſecundum Bal. & Sali.*

Idẽ AA. & CC. Gerontio. LEX VII.

SI repetendi ✱ quod donabas, vxori eius, quem ad proficiſcẽdum tecum huiuſmodi liberalitate prouocare propoſueras, nullam addidiſti conditionem [d]: remanet integra donatio: cùm leuitati perfectam donationem reuocare cupientium iure occurratur †. S. vij. Calend. Septembr. AA. Conſ.

¶ *Defectus finalis cauſæ poſsibilis parit condictionem ob cauſam. Bald. Vel ſic: Datum ob cauſam, cui recipiens non paruit cùm poſſet, repetitur per condictionem ob cauſam. h. d. Sali.*

Idẽ AA. & CC. Flauiano. L. VIII.

DIctam legem [e] donationi, (ſi non [f] impoſsibilẽ contineat cauſam) ab eo, qui hanc ſuſcepit, non impletam, condictioni facere locum, iuris dictat diſciplina. quapropter [g] ſi titulo liberalitatis res tuas in ſponſam [h] conferendo, certam dixiſti legẽ, nec huic illa, cùm poſſet, paruit: ſucceſſores ipſi⁹ de repetendis, quę dederas, ſi hoc tibi placuerit, cõuenire non prohiberis [i]. S. iij. Id. Feb. AA. Conſ.

¶ *Accipiens à libero non implens cauſam, condictione tenetur: ſecus ſi accipiat à ſeruo proprio, ubi eſt hortandus, non arctandus. hoc dicit ſecundum Bal.*

Idem AA. et CC. Bibulo. LEX IX.

SI liber conſtitutus, vt filiæ [k] tuæ manumittantur, aliquid dediſti: cauſa non ſecuta, de hoc tibi reſtituendo cõdictio cõpetit [l]. nam ſi [m] quid ſeruus de peculio domino dederit: contra eum quidem nullam actionem [n] habere poteſt: ſed dñm, qui ſemel accipere pecuniam pro libertate paſſus eſt, aditus prouinciæ rector hortabitur [o] (ſalua reuerẽtia) fauore ſcilicet libertatis, placito ſuo ſtare [p]. S. iij. Id. Febr. Sirmij AA. Conſ.

¶ *Si cauſa non impletur caſu fortuito, ceſſat condictio. h. d. cum. l. ſeq. ſecundum Bar. Vel ſic: Si propter caſum fortuitum res non ſequatur: pecunia data non repetitur. h. d. Sali.*

Idem AA. & CC. Canonianæ. LEX X.

PEcuniam à te datam ♁ ſi hæc cauſa [q] pro qua data eſt, non culpa accipientis, ſed fortuito caſu [r] nõ eſt ſecuta: minimè repeti [s] poſſe certũ eſt. S. iij. Noñ. Decẽb. Nicomediæ. CC. Conſ.

¶ *Si non ſtetit per aduocatum, non reddit ſalarium. aliàs ſecus, ſecundum Bal.*

Idem AA. & CC. Stratonicæ. LEX XI.

ADuocationis cauſa datam [t] pecuniam, ſi per eos [v], qui acceperant, quo minus ſuſceptam fidem impleant, ſtetiſſe probetur, reſtituẽdam eſſe conuenit. S. xvij. Calen. Ianuar. CC. Conſ.

i ¶ Prohiberis.] ad hoc. j. de contrahen. emp. l. iij. & de dona. l. legẽ. et l. cùm res. Item cõtra. j. de reſcin. vendi. l. ea. Solu. vt diximus ibi: quia ibi erat aliâs venditurus. hîc non erat aliâs donaturus.

SI liber.] CASVS. Stichus cùm liber eſſet, decem dedit, vt filiæ ſuæ manumitterentur. ſi non fiat quod conuenit: per condic. ob cauſam repetere poteſt. ſed ſi ſeruus meus eſſet, & de peculio mihi dedit decem aduerſus me act. non habebit: ſed hortari poterit præſes prouinciæ, vt fiat quod conuenit: fauore libertatis. ſaluo mihi iure patronatus in illis, ſi eas manumittam. Viuia.

k ¶ Filiæ.] ancillæ.

l ¶ Condictio competit.] vt. ff. eodẽ. l. dedi. §. primo. & de præſcr. verb. l. ſi tibi. Contra videtur cùm ſuccedat conſtitutio, faciatque eas liberas: vt. ff. eo. l. ſi quis pecuniam. §. primo. et. j. ſi manci. ita fue. ali. & c. l. ſi is. ſed illud obtinet cũ data eſt quantitas: ſecus ſi ſpecies: vt. ff. de præſcrip. verbis. l. naturalis. §. at cum do.

♁ Licet cauſa.

m ¶ Nam ſi.] bene dixi, ſi liber cõſtitutus &c.

n ¶ Nullam actionẽ.] neque ad repetendum quod dedit, neque ad implẽdum quod conuenit: cùm iure ordinario domini cũ ſeruis paciſcentes, nihil agunt: vt ſ. de tranſact. l. interpoſitas. licet quidam contra: vt ibi diximus. Item contra. ff. de manu. l. ſi quis ab alio. ſed ibi ab alio non à ſeruo accepit.

o ¶ Hortabitur.] non compellet: vt. j. de lib. cau. l. cùm affirmes.

p ¶ Stare.] ſcilicet quòd manumittat.

PEcuniam.] CASVS. Dedi tibi. x. vt præſtares mihi patrocinium, non præſtitiſti, quia deceſsiſti. nunquid ab hæredibus tuis repetam quod dedi? Reſpond. quòd non. vel pone ſic ſecundum Azo. Dedi codicem vt ſeruum meum curares cùm eſſes medicus. deceſsit ſine culpa tua, quia caſu fortuito. & ſic eum non curaſti. nunquid quod dedi repeto? Reſpõ. quòd non. Si verò per te ſtetiſſet, & nõ per caſum fortuitum: ſecus eſſet. & hoc dicit. l. ſequens.

q ¶ Cauſa.] que ab accipiente pendet. puta do tibi codicem, vt me ægrũ cures. aliâs enim cauſa non ſecuta qualitercunque, dũmodò dantis dolus ceſſet, repetitio competit ſecundum Ir.

r ¶ Caſu.] contingente in perſona ægri conducentis, & pecuniam dantis. ſecus ſi in perſona medici locantis operas, ſeu pecuniam recipientis: quia tunc repetitur vt in contrario. ff. loca. l. ſi vno. §. item cùm quidam. niſi in aduocatis: vt. ff. de var. cog. l. j. §. diuus. in quibus eſt ſpeciale.

s ¶ Repeti.] ex ceſſatione. Sed nonne licet pœnitere: vt. ff. eo. l. ſi pecuniam. in prin. & l. iij §. j. Reſpon. non. cùm impleta ſit conditio, vel pro impleta habeatur. habetur autem pro impleta, cùm iam adimpleri non poſsit: ibi autem poterat. ADDITIO. Bar. hîc reprehendit hanc gl. dicens ſic hic dicendum: aut volo repetere quaſi cauſa non ſecuta, & non poſſum, vt hîc: aut quaſi me pœniteat: quia pœnitentiæ eſt locus in contractibus innominatis, & poſſum: vt in contrarijs.

t ADuocationis.] Datam. non ex pacto: ſed ſpontè. vt bene faciat ad titulum iſtam.

v ¶ Per eos.] ſecus ſi per caſum vel clientulum ſteterit: vt. ff. de var. cog. l. j. §. pe. & ff. loca. l. qui operas. & ſ. de iudi. l. ꝓperãdũ. §. honorarijs. & ſ. l. proxi.

¶ DE CONDICTIONE OB TVRPEM CAVSAM.

Continuatio.

¶ *Superiores condictiones duæ reſpiciunt honeſtam cauſam: hæc turpem, & præteritam, & futuram.*

SI ex cautione.] CASVS. Si alicui lenæ decem promiſiſti, vt tibi alicuius mulieris per eã tibi fieret copia, & illa decẽ cõfeſſus fueris ex cauſa mutui te accepiſſe ab ea, & ex cautione tua conue10niaris: qualiter tibi ſuccurrendũ ſit, quærit? rñ. ꝙ probabis tibi pecuniã numeratã nõ fuiſſe, & ex turpi cauſa eam promiſiſſe: quibus duobus probatis abſolueris. Vel pone caſum ꝙ promiſiſti. c. cuidam, vt faceret alij furtũ vel homicidium. Viui.

TITVLVS VII.

De cõdictione ob turpem cauſam.

¶ *Qui probat cautionem ex turpi cauſa emanatam, per conſequens probat pecuniam non numeratam. hoc dicit. Bald. Vel ſic: Promiſſum ex cauſa turpi non poteſt peti: ideo cauſa turpi probata, reus debet abſolui. hoc dicit. Sali.*

Imp. Antoninus A. Iugenuo. LEX I.

SI ex cautione [a] tua coueniri cœperis, nullã te pecuniam accepiſſe, ſed ob turpẽ cauſam [b], & quã fieri prohibitum [c] eſt, interpoſitã cautionem ei, qui [d] ſuper ea re cogniturus eſt, probandum [e] eſt: & eo impleto, abſolutio ſequetur. Sine die & conſule.

¶ *Turpe datum non repetitur. h.d. Vel ſic: In pari cauſa criminis uincit reus, etiam tractans de lucro. Bald. Vel ſic: Datum libidinis cauſa nõ repetitur, cũ in pari cauſa turpitudinis melior ſit conditio poſſeſſoris. h.d. Sali.*

Idem A. Longino. LEX II.

CVm te propter turpem [f] cauſam, contra diſciplinã temporum meorum, domum aduerſariæ dediſſe [g] profitearis: fruſtra eam tibi reſtitui deſyderas [h], cùm in pari cauſa poſſeſſoris conditio melior [i] habeatur. PP. xv. Caléd. Decẽbr. Læto. ij. & Cereale Cõſ.

¶ *Officialis, qui prætextu officij aliquid per concuſſionem accepit, acceptũ reſtituit, & criminaliter punitur. Bal. & Sali.*

Impp. Diocletianus & Maximianus AA. Dizonti militi. LEX III.

QVod euitandi tyrocinij [k] cã dediſſe te apud cõpetẽtẽ [l] iudicẽ ei, de quo quereris, indubia ꝓbationis luce cõſtiterit, inſtãtia eius [m] recipies [n]: qui [o], memor cenſuræ publicæ, poſt reſtitutionẽ pecuniæ etiã cõcuſsiõis [p] crimẽ inultum eſſe non patietur. PP. iij. Cal. Auguſt. ipſis. iiij. & iij. AA. Cõſ.

¶ *In condictione ob turpem cauſam non ueniũt uſuræ. h.d. Bal. & Sali.*

Idem AA. & CC. Rufino. LEX IIII.

QVoties [q] accipientis, nõ etiã dãtis turpis inuenit cauſa: licet hęc ſecuta fuerit: datũ cõdici tãtũ, nõ etiã vſuræ [r] peti poſſunt. S. vij. Id. Iañ. Sirmij AA. Conſ.

¶ *Qui excludit ſeipſum proponẽdo, non eſt neceſſe, quòd excludatur excipiendo: quia ex ſuo officio iudex debet eum excludere. h.d. not. ſecundum Bal. Vel ſic: Promiſſum marito cauſa lenocinij uxoris, non poteſt ab eo exigi: ſicut nec ei ſolutum poteſt repeti. h.d. Sali.*

Idem AA. & CC. Bichoporo. LEX V.

MErcalem † te habuiſſe vxorem proponis. vnde intelligis, & confeſsionem lenocinij [s] preces tuas continere, & cautæ quantitatis ob turpem cauſam exactioni locum non eſſe. Quamuis enim vtriuſque turpitudo verſatur, ac ſolutæ quantitatis ceſſat repetitio: tamen ex huiuſmodi ſtipulatione cõtra bonos mores interpoſita, denegãdas eſſe actiones, iuris authoritate demonſtratur [t]. S. vj. Idus Maij. CC. Conſ.

¶ *Fur rerum uel animaliũ quicquid accipit pro reſtituendo, turpiter accipit: & reſtituere tenetur. h.d. cum. l. ſeq. Bal. Vel ſic: Datum furi ut rẽ ſubtractam reſtituat, quaſi turpiter acceptum repeti poteſt. h.d. Sali.*

20 a ¶ Si ex cautione.] emiſſa non ſpe numerandæ pecuniæ, licet in ea cõtineatur numerata pecunia: ſed ob turpem cauſam emiſſa.

b ¶ Ob turpem cauſam.] ex vtraq; parte, vel alia ſecundũ Ir. Et da exemplum, ſi promitto, 30 ne delinquas. Itẽ ſi promitto, vt delinquas. Itẽ ſi promitto meretrici. primò eſt turpitudo ex parte recipienti. ſecundò vtriuſq;. tertiò dantis: vt. ff. eo. l. j. in fin. & l. vbi autẽ. & l. idem eſt. §. ſed quod meretrici.

c ¶ Prohibitum eſt.] 40 poteſt eſſe, ꝙ iſte volũtari⁹ aſſumpſit ſibi on⁹: vel aliter habet in ſe implicitam affirmationem, vel præſumitur pro inſtrumento.

d ¶ Ei qui.] & ſic no. iudici ei faciendã fidẽ: vt. ſ. de eden. l. procurator.

e ¶ Probandum eſt.] à te. & ita probat nõ nu50merata. & ſic eſt contra j. de proba. l. actor. & j. de non nu pe. l. ſi ex cautione. Solu. probat admiſſus non iuſſus. vel probat eo ipſo, quòd non probatur contrarium. ſic. j. qui mili. non poſ. l. ſuper ſeruis. li. xij. & ff. de iure do. 60 l. dotem quæ in prius. Vel hoc non ſimpliciter negat, ſed negãdo aliud aſſerit: ideoq; ab eo exigitur probatio. Sed quare dicit hîc, ꝙ vtrũq; probet, cũ alterum tantũ probare ſufficiat ad hoc vt ſequi debeat abſolutio? Rñ. reſpexit lex, quòd duplici de cauſa poteſt conueniri. ſ. vel ex mutuo, ex tũc debet probare non numeratã eo modo vt dixi. vel ex promiſsione, & tunc ſe promiſiſſe ob turpẽ cauſam præcedentẽ. Sed an huiuſmodi exceptiones & probationes etiam poſt biennium admittantur? Quidã ꝙ nõ arg. ſ. de poſtu. l. ſub ſpecie. ſed ibi non negat poſt biennium dari exceptionẽ doli, licet non detur non numeratæ pecuniæ: & ita hîc poteſt dari poſt bienniũ doli. Vel quia promiſſum eſt ob turpem cauſam: quod idem eſt. nam præcedentem pactionem tur70pem conſyderare debemus: vt. j. ad Maced. l. ſi filiuſfa. aliquid. Sed opponitur: Nonne abſoluendus eſt hîc conuẽtus propter primam negatiuam, etiã ſi non probetur de turpitudine. non enim debet in eo probando grauari, quo probato non debet releuari: vt. j. de proba. l. ad probationem? Sed dici poteſt hoc eſſe neceſſe poſt biennium. vel hic non ſolùm petebat abſolui, verumetiã cautionem condicebat. & concor. j. de inuti. ſtipul. l. dolo. & l. ex eo. & j. de cõdic. ſine cau. l. fi. & ſ. ſi cer. peta. l. ſi non ſingulr.

Probatio fit quãdoque eo ipſo quòd contrarium nõ probatur.

CVm te.] CASVS. Si mulieri cauſa ſtupri domum dediſti, eam repetere non poteris: quia in pari cauſa turpitudinis potior eſt conditio poſſidentis. Viuianus.

Fiſcus repetit datũ ab aliquo ob turpem cauſam.

80 f ¶ Turpem.] vt ei commiſcereris, & non erat meretrix.

g ¶ Dediſſe.] ſic ergo fecit accipientis: vt inſti. de act. §. ſic itaque.

h ¶ Deſyderas.] Sic ergo ex inutili contractu dominium trasfertur. & ſic eſt contra. ſ. de legi. & conſti. l. non dubium. Sed dic, ꝙ hic repetit fiſcus: vt. ff. de iure fiſci. l. Lucius.

i ¶ Melior.] in pari ergo cauſa melior &c. vt hîc, & ſ. de tranſact. l. tranſactione finita & ff. de verb. obl. l. ſi ſeruum. §. de illo. & ff. ne quis eum qui in ius vo. fu. vi exi. l. nam cùm vterque. & ff. eo. l. ſi ob turpem. & de reg. iur. l. in pari. & ne quid in loco pub. l. prætor. §. idẽ. & ff. de calũ. l. in hæredem. & j. eo. l. mercalẽ. & ff. de doli exce. l. apud Celſum. §. Marcellus. Sed qd de pignore: nunqd pignus poterit vẽdicari vel repeti pignoratitia actione? Rñ. Al. & M. ꝙ nõ. ſed certè melius eſt, vt dicamus pignus poſſe iure dñij vẽdicari: quia vẽdicatio contra eum ſicut contra quemlibet inſtituitur: vt. ff. ad exhib. l. de eo. §. pe. & fi. & ff. ſi quadru. pau. fe. di. l. j. §. fin. licet ſit ar. cõtra: quia qñq; 10 quis nõ tanquã quilibet admittitur: vt. ſ. de dolo. l. j. Secus verò in re principali ſoluta: quia eius dominiũ translatũ eſt in accipiẽtẽ, quod nulla cõdictione vel actione poteſt reuocari. & idẽ in pignore, ſi agatur pignoratitia actione ex cõtractu turpi 20 ter celebrato. Sed econtra, ſi creditrix agat actione ex contractu turpiter celebrato: & non poteſt per hanc legẽ, cùm in pari &c. Nec obſtat. ff. e. l. idem. §. ſed quod meretrici. quia quedam honeſtè accipiuntur quę nõ honeſtè petunt: vt. ff. de var. cog. l. j. §. j. aut hypo30thecaria, quod poteſt: cũ contra quemlibet poſſidentem detur. & nõ inſpicit contractũ. ar. d. l. ff. ad exhib. l. de eo. in fi. ſecundum H. quod nõ placet: quia ſi datur vẽdicatio debitori non poſſidẽti etiã nihilo ſoluto: multò magis exceptio. arg. ff. 40 de ſuperfi. l. j. §. quod autem ait prætor.

Pignus datum ob turpẽ cauſam, an poſſit vẽdicari vel repeti ac pi.

† Iſta lex eſt notab. & ad hoc ſemper ſolet allegari: quòd allegans ſuam turpitudinẽ non eſt audiendus.

QVod euitãdi.] CASVS. Si clericus aliquis vel inhabilis ad exercitium publicæ militiæ, puta mancus vel claudus, aliquam pecuniam alicui poteſtatem habenti vocandi ho50mines ad ciuilia numera ob vitandam militiam dederit: an repeti poſsit, quæritur? Dicitur ꝙ ſic, per condic. ob cauſam. & accipiens de crimine concuſsionis poterit accuſari, & condemnari. ſic intelligo legẽ iſtã de dante, qui erat inhabilis. alioqn 60 ſi habilis fuiſſet, vterq; eſſet in turpi cauſa: nec haberet locũ repetitio. Viuia.

k ¶ Tyrocinij.] id eſt militiæ.

l ¶ Competentem.] inhabilis erat, & ipſo iure excuſatus: ſed quia inquietabatur, dedit.

m ¶ Eius.] ſcilicet iudicis.

n ¶ Recipies.] per hanc condictionem. & dic quòd turpiter accepit. vnde etiam crimine concuſsionis tenetur, vt ſubijcit. ſed qui dedit, honeſtè dedit: quia erat inhabilis ad militiam. aliàs grauare eſſet detrectare militiam: vt. ff. de re mili. l. qui cum vno §. qui poſt deſertionem. nec eſt contra. ſ. quod met. cauſa. l. cum te. quia ibi ſolui.

70 o ¶ Qui.] ſcilicet iudex.

p ¶ Concuſsionis.] Crimen concuſsionis eſt, cùm aliquis occaſione publici officij quod habet, aliquid extorquet à ſubiectis: vt. ff. de cri. cõ. l. j. & facit. ff. de contrahen. emp. l. non licet. & hic tenetur, ſiue erat habilis, ſiue non.

Crimen cõcuſsionis quid eſt?

QVoties.] CASVS. Dedi tibi decem vt furtum vel homicidiũ non faceres: licet non feceris: quia tamen gratis abſtinere debuiſti. turpiter feciſti. vnde petam per condi. ob turpem cauſam. Potes ponere exẽplum ff. eo. l. in factum. & l. ij. & ſi marito alicuius mulieris vt cum ea commiſcereris decem promiſiſti, an ea petere poſsis, quæritur? Dicitur quòd non. Si verò dediſti, quia vterque noſtrum ſit in pari cauſa turpitudinis, non re80petes. hoc dicit, cum l. ſequen.

q ¶ Quoties.] da exemplum: vt. ff. eo. l. j. in fi. & l. ij. et. l. fi. & l. ſi ob turpem. & l. idem. §. j. & ff. depoſi. l. fi.

r ¶ Vſuræ.] quod dic vt ſuprà de condic. inde. l. j.

s MErcalem.] Lenocinij. Quid ſit lenocinium habes. ff. de mi. l. auxilium. §. fina. & de adulte. l. mariti lenocinium. & l. j. §. lenocinij. & facit j. de adul. l. crimen.

Lenociniũ

t ¶ Demõſtratur.] vt. j. de dona. ante nup. l. ea q̃. & ff. e. l. ſi ob turpẽ cãm.

Ob reſtituenda.

OB restituenda.] CASVS. Si pecuniã meam surripuisti, & ob eam restituendam.x.tibi dederim:eam per condic. ob tur.cau. repetere potero:quia licet honestè dedi:turpiter tamen fecisti:quia gratis restituere debebas.Viuia.

a ¶Ob restituenda.] cõcor.j.l.pxi.&.ff.e.l.idē.§.quoties.&.l.si ob turpē.

b ¶Ea.] vt puta pecora. & ob illa restituenda dedi pecuniam.

c ¶Interueniat.] Titius.

EVm qui.] CASVS. Si pecora mea abegisti,& ad ea restituēda pecuniã tibi dedero:nō solùm pecuniā per cõdic.ob tur.cau. repetere potero:sed & pecora,licet morte vel aliquo casu fortuito perierint, restituere debes per cõdic.furtiuam cùm intelligaris semper fuisse in mora.Viuia.

d ¶Tam hanc.] s.pecuniam per cõditionē ob tur.cau.vt.ff.eo.l.fi.&.s.l. proxi.& dic quid sit crimen abigeatus:vt.ff. de abig.l.j.& fi.

e ¶Tenuit.] s.pecora.& hoc per conditionem furtiuam.

f ¶Mora.] vt.j.de fur. l.subtracto.&.j.tit. pxi.l. ante.&.s.quod met.cau. l.j.&.ff.de cõdi. fur.l.ĩ re. &.l.fi.& de vi & vi ar.l.j. §.restīsime.&.l.merito. Sed videt cõtrã.j.de fur. l.post decisionē. sed nō obstat:vt.d.l.subtracto.

Idem AA.& CC.Eutychiæ. LEX VI.

OB restituēda[a] ea[b],quę subtraxerat,accipientem pecuniam,cùm eius tantùm interueniat[c] turpitudo, cõdictione cõuetum hãc restituere debere conuenit. D.xv.Cal.Iuñ.CC.Conſ.

¶*Recipiens pecuniam,ut pecora per eum occultata restituat,tenetur illam restituere per cõdictionem ob turpem causam, & pecora per cõdictionem furtiuam,tam extantia, quàm perempta etiam casu fortuito.h.d.Sali.*

Idem AA.& CC.Zenoni. LEX VII.

EVm,qui ob restituenda, quæ abegerat pecora, pecuniã accepit:tam hãc[d],quàm ea,quæ per hoc cõmissum tenuit[e], restituere debere cõuenit: licet mortua, vel alio fortuito casu perijsse dicant: cùm hoc casu in rē mora[f] fiat.D. v.Calend. Decembr. Nicomediæ AA.Conſ.

TITVLVS VIII.

De condictione furtiua.

¶*Ista est no.lex.& h.d.Plures eãdem rem furto subtrahentes,insolidum obligantur:& solutio unius non liberat aliũ à pœna furti,sed liberat à cõditione furtiua.h.d.no. secundum Bal.*

Imp Diocl.et.& Maximian. AA. & CC. Hermogeni. LEX I.

PRæses puinciæ sciēs furti qdem actione singulos quosq; isolidũ[g] teneri[h],cõdictionis[i] verò nũmorum furtim subtractorũ[k] electionem esse, ac tum demũ, si ab vno satisfactum fuerit, cæteros liberari[l]:iure pferre sñiam curabit.D. Cal.Maijs CC.Conſ.

¶*Fur est in mora:quæ non purgatur, nisi res restituatur.h.d.Bal.*

Idem AA.& CC Aristæneto. LEX II.

ANte oblationē interemptæ rei furtiuę damnũ ad furem pertinere,certissimi iuris est[m].D.

Continuatio. ¶DE CONDICTIONE furtiua. ¶ *Sicut condictio superior respicit turpem causam:sic et hæc. & ideo post illam subijcit de hac.*

PRæses.] CASVS. Si tres mihi pecunia subtraxerūt, agã furti aduersus quēlibet insolidũ,& vno soluēte alij nō liberabũtur. secus in condi.furti.nã habet electionē, quē velit insolidũ cõuenire,& vno soluēte cæteri liberantur.& hãc diuersitatē in inferēda cõditione cõsyderabit præses.Viuia.

g ¶Insolidum.] quando agit actione furti. oēs insolidũ tenētur:quãdo condictione furtiua,vno satisfaciente pro alijs est satisfactum[a].

a Concor. gl.j.in me. in.ca.ij.extra de his q vi metusue cau.x.

h ¶Teneri.] nec vno soluente cæteros liberari:vt.ff.ad leg.Aquil.l.itē Mela.§.si plures.& de iurisdi.om.iudi.l.si quis.§.si.&.l.seq.

i ¶Condictionis.] s.furtiuæ,quæ non tollitur per actionem furti, vel econtra:vt.ff.eo.l.si pro fure.§.furti.nisi in casu quãdo cõtra tutorem datur in duplum actio de rationibus distrahendis.nam condictione liberatur:vt.ff. de admi.tuto.l.tres tutores.circa prin.quæ est contra.

k ¶Subtractorum.] à pluribus:vt.ff.de fur.l.vulgaris.§.penult. & arbi. fur.cæ.l.si plures.

l ¶Liberari.] à cõdictione furtiua,nõ ab actione furti:vt.s.& est ratio diuersitatis secūdũ M:quia actio furti ex maleficio datur. Sed condictio furtiua ex possessione:quod nõ placet,imò ex varijs figuris causarũ:vt no.ff.e.l.si pro fure.§.fi. ADDITIO. Videas de hoc plenè per Ang.Are.& dñm Iaf.de May.in.§.omnium.super gl.ibi,in verbo,modum.insti.de actio.

ANte.] CASVS. Si rem meã surripuisti:& antequã offeras perierit,cuius sit periculum,quæritur?Respon.tui,qui surripuisti.Viuia.

m ¶Certissimi iuris est.] vt.s.titu.j.l.fi.in fi.& in concor.ibi positis.& dicas hic de purgatione:vt dixi.j.de fur.l.subtracto.

Continuatio. ¶DE CONDICTIONE EX LEGE &c. ¶ *Suprà speciales condictiones proposuit:nunc generales.non enim est nouum, ut quibusdam specialiter enumeratis generale subijciatur uerbum &c.ut.ff.ad legem Aquil.l.si seruus seruũ.§.inquit.*

Calend. Maijs.CC.Conſ.

TITVLVS IX.

De condictione ex lege, & sine causa, vel iniusta causa.

¶*Fiscus debitorem debitoris sui ex causa primipili præcedente discußione solenni exigit ante diem.Bal.Vel sic:Propter inopiam debitoris fisci potest debitor debitoris sui ante tēpus exigi.h.d.Sali.*

Impp.Diocl.et.& Maximian.AA.Vlpio. LEX I.

LIcet ante tps debita exigi non possint[n]: tamē si te ex primipilo[o] debitorē cõstitutum fisci,ac patrimoniũ tuũ exhaustũ pręses[p] puinciæ cõpererit,vt ad solutionis securitatē solũ fœnebris pecuniæ subsidiũ superesse videatur: cõmonebit debitorē[q] tuũ, si saltē ipse sit soluendo,vt ante definitũ tempus *debita repræsentet[r]:vt fisco,cuius ob necessitates publicas cām potiorē esse oportet, debita pecunia exoluatur[s].S.xiij.Calend. Aug.Sirmij.CC.Conſ.

¶ *Creditor,cui est satisfactum,tenetur reddere chirographum debitoris.Bal.Vel sic: Soluto debito potest cautio repeti per condictionem si ne causa.h.d.Sali.*

Idem AA.& CC.Sculatio. LEX II.

DIssolutæ quantitatis[t] retentum[v] instrumentum,inefficax†penes creditorē remanere[x], & ideo per condictionē[y] reddi oportere,non est ambigui iuris. S. iij.Noñ.April.CC.Conſ.

¶ *Malæ fidei possessor fructus percipiendo nō facit furtum,sed cõsumēdo facit furtũ, & tenetur furti.Bal.Vel sic:Malæ fidei possessor ad fructus extantes tenetur rei uendicatione: ad consumptos condictione ex iniusta causa.Sali.*

Idem AA.& CC.Galatæ. LEX III.

MAla fide[z] posidens,de proprietate victus, de extan-

LIcet ante.] CASVS. Ex primipilari administratione tenebaris fisco in.x.nihil habebas in bonis nisi quendam debitorē in diem:an ante diem debitorem tuum conuenire posis: imo fiscus quod verius est:& pecuniam recipias, vt sic satisfacias fisco, quærit?Dicit ꝙ sic. licet alias ante diē cũ effectu peti nõ posit.& propter priuilegiũ fisci ages condict.ex.l.ista.

n ¶Nõ possint.] obstante, exceptione: vt.ff. man.l.si mandauero.ij. in prin.&.ff.de verb.obli.l.eum qui calendis.

o ¶Ex primipilo.] i. ex primipilaria administratione.

p ¶Præses.] sed quomodo præses cognoscit inter fiscum & priuatũ? Dic ꝙ hoc facit cum pro curatore Cæsaris: vt.s. si aduer.fis.l.ij.

q ¶Debitorem tuũ.] in diem vel purè.

r ¶Repræsentet.] s. fisco ille debitor tuus cõuentus condictione ex lege.& sic facit hæc lex ad titulum istum. Da & alia exempla huius cõditionis,vt dixi.ff.eo.l.j.

s ¶Exoluatur.] remisso interusurio medij tēporis.ar.ff.de solu. ma.l.si constante.§.quoties,& facit.j.qñ fis.vel priua. per totum. ADDITIO. Per hãc legē dicit hic Bal.ꝙ emptores gabellarum pro necessitate reipubli.possũt exigi ante diem vel tempus, remisso tamē eius interusurio medij tpis. qd not.

* Tibi.

DIssolutæ quantitatis.] CASVS. Si mutuasti mihi.x.& in diē confectũ fuerit instrumentum:& solutis tibi.x.instrumētũ reddere noluisti: qua actio. te conueniã vt reddas,quæritur?Respon. ꝙ condic.sine causa. quod est verũ,si tu soluisti tabellioni pro instrumento:alioquin vendicarem: & ad exhibendum agerem:vt.s.ad exhi.l.fi.

† Concor. c.cum pridem cũ gl. super verbo, resignauit.extra. de transa.

t ¶Dissolutæ quantitatis.] id est dissolutæ obligationis pro quantitate competenti. Vel. id est solutæ.

v ¶Retentum.] si ex sua pecunia est factum.

x ¶Remanere.] vt.j.de solu.l.nihil.&.j.deposi.l.propter.&.j.loca.l.si conductionis.

y ¶Per condictionem.] sine causa.& sic apparet dominiũ instrumenti esse creditoris,per quod videtur eum non debere restituere. si enim esset debitoris,non daretur ei pro re sua condictio:vt.ff.vsufru.quemad.ca.l.fi.nisi ratione possessionis daretur:vt.ff.de cond.indeb.l.indebiti.§.j.& hoc cũ ex pecunia creditoris fuit solutum tabellioni.aliàs daretur rei vendi.& ad exhibēdũ debitori:vt.s.de exhib.l.fi.& facit.j.fi.&.s.de cõdi.indebi.l.cũ & soluta.

MAla fide.] CASVS. Si fundũ meum mala fide posedisti:quia eum inuasisti,& egi & obtinui:qua act.ad fructus quos percepisti agere posim,quæritur?Respond.quòd ad extantes rei vendicat. ad consumptos condictione sine causa,siue ex iniusta causæ. ¶ Nota ex hac.l. quòd malæ fidei possessor fructus percipiendo non facit furtum: sed consumendo, sic,secundum Bal.& ratio est secundum eundem:quia cùm non teneatur de percipiendis,est adstrictus percipere.& facit hoc de præcepto legis.consumere autem non adstringitur,imò vetatur:quia statim debuit domino restituere perceptos.facit quod not.ff.de petit.hæredi.l. etiam hæres.§.fi. vbi videas.

z ¶Mala fide.] quod iuris est,scilicet bona vel mala fide posidere: sed fructus percipere facti est: vt.ff.de acquirend.re.do.l. bonæfidei.§. in contrarium.

a ¶ Extantibus.] subaudi pro extantibus &c.
b ¶ Vendicatione.] vt ff. de rei vendi. l. fructus pendentes. & §. de rei vendi. l. certum. vbi de hac materia plenè dixi. sed & actione furti & condictione furtiua tenetur. argu. ff. de fur. l. si certè. & de condictio. indebi. l. si vrbana.
c ¶ Condictione.] Sine causa, vel iniusta causa: vt infrà de cri. expi. hær. l. aduersus. in fi. qua tenetur & is, qui rem quam emerat seruus meus, quem possidet bona fide sibi 10 traditam accepit: vt. ff. si certum petatur. l. cùm fundum. §. seruum. sed etiam rei vendicatione potest conueniri pro cõsumptis mala fide: quia dolo desijt possidere: vt ff. de regu. iuris. l. parem. Item condictione furtiua: vt. ff. de condi. fur. l. in 20 re furtiua. §. fina. de percipiendis autem tenetur officio iudicis: vt institu. de officio iudicis. §. illorum autem. & infrà de fruct. & li. expen. l. litigator. & hoc si non habet titulum. aliàs dic vt suprà de rei vendicat. l. si fundum.

Possessor malæ fidei quà actione cõuenitur pro fructibus cõsumptis.

tibus[a] fructibus rei vendicatione[b], de consumptis verò condictione[c] conuentus, eorum restitutioni parere compellitur. D. Idib. Februarijs. CC. Conf.

¶ Hanc legem summaui. s. in l. dissolutæ. Casus autem patet. Si pecunia non est numerata debitori, debet ei creditor reddere instrumentum. Bal. vel sic: Confessus per scripturã se mutuũ recepisse spe futuræ numerationis non secutæ: intra biennium potest condicere cautionem: & etiam posteà, si intra biennium sit protestatio. fa. cta. h. d. Sali.

Idem AA. & CC. Alexandro. L. IIII.

SI non est numeratum, quod velut acceptum[d] te sumpsisse mutuò scripsisti: & necdum transisse tempus[e] statutum, vel[f] intra hunc diem habitam contestationem monstrando: reddi[g] tibi cautionem præsidali notione postulare potes. D. xvij. Cal. Ian. CC. Conf.

¶ Ista est solennis lex & hoc dicit secundum communem lectu. Directæ actiones procuratori in rem suam mandatæ, mandatore mortuo absque hærede, iuris artificio inutiles conuertuntur. h. d. & alibi non reperitur. & legitur tribus modis. duobus modis ut in glo. magna. & tertio modo ut in glo. parua, quæ incipit, pro quo fortè. Bald. Vel sic: Si mandator actoris moriatur

30 ¶ Si non est.] CASVS. Volebam à te pecuniã accipere mutuo, spe futuræ numerationis. confessus sum in instrumentis me recepisse. posteà cùm eam numerare nolebas. qua act. te conuenire possim, vt reddas instrumentum? 40 Respond. quòd si biennium intra quod confsue uit opponi exceptio non numeratæ pecuniæ, effluxit: & ante biennium elapsum protestatus fuero me velle eam opponere: condicam per condictionem sine causa illud instrumentum. Viuianus.

d ¶ Acceptum.] aliàs acceptum: aliàs accepturum: id est in animo tuo gerebas te accepturum. hoc enim scilicet te accepturum, non debet in instru- 50 mento scribi.

Notarius non debet scribere in instrumento spē partium.

e ¶ Tempus.] scilicet bienij: vt infrà de non numeran. pecu. l. in contractibus.
f ¶ Vel intra hunc.] Licet transierit iam, quæ in scriptis est proponenda: vt. j. de non nume. pecu. authen. hanc querelam.
g ¶ Reddi.] condictione sine causa. parum enim refert, vtrum ab initio sine causa datum sit: an causa pro qua datum sit, secuta non sit: vt. ff. de condict. sine cau. l. j. ij. iij. & iiij. & facit ad hanc legem suprà eodem. l. dissolutæ. & si certum petatur. l. si non singuli. & j. de fideius. l. si indebitam. & de non nume. pecu. l. si quasi. Sed quomodo tam breui tempore hæc personalis actio 60 tollitur? Respond. fingitur non nata.

¶ DE ACTIONIBVS ET OBLIGATIONIBVS.

¶ Quia in superioribus quædam generalia seruantur: ideo hic in medio de actionibus & obligationibus ponit.

Data.] CASVS. Fideiussi pro te apud Titium: tradidi ei pecuniam in sacco, in specie, vt mandaret mihi actiones, quas habebat contra te: antequàm tecum fuissem litem contestatus decessit Titius. dicitur, quòd vtilis mihi competit actio contra te debitorem. Vel pone casum in contractu nominato, & omnia ver 70 ba stant propriè, & ferè omnes gloss. superfluunt, vt si ego numeraui tibi. c. mihi mandares siue cederes actiones tuas aduersus tuum debitorem, ipsis cessis decessi, antequam essem litem contestatus cum debitore tuo: dicit: quòd possum agere vtili actione. quia in principio statim fuit mihi nata. Viuianus.

h ¶ Data.] non vt eum pro quo soluisti liberare velles, sed vt actiones eo nomine competentes in te transferantur. Et nota quòd præcessit pecuniæ dationem pactum de actione cedenda: aliàs non valeret cessio: vt. ff. de fideiusso. l. cùm is. & de solut. l. Modestinus. Item non fuit data pecunia vt quantitas: quia sic esset emptio, sed vt corpus: vt. ff. de legat. primo. l. planè. j. §. pri- 80 mo. & l. sed si certos. & l. si seruus legatus viuo. §. qui quinq;. & sic fuit contractus innominatus, do vt facias, vel facio vt des. alioquin ab initio contractus daretur vtilis actio: vt infrà de hæred. vend. l. emptor. & l. ex nominis. & infrà l. proxima. Nam in contractibus nominatis ab initio competit vtilis sine cessione, sed in innominatis in subsidium demum: vt hîc dicit. Nec obstat, quod dicit quantitate: quia etiam species appellatione quantitatis continetur: vt. ff. de leg. iij. l. quisquis. Item nec quod dicit soluisti, quod dic id est tradidisti, sed M. in quolibet ab initio dat vtilem, &

Quantitatis appellatione etiam continentur species.

subaudit hic maximè: sed hodie hæc videntur expedita. Nam cùm mandatum non finitur morte procuratoris, nec mandantis finiri debet: vt infrà. de dona. l. illam. Vel ibi fuit cessa, hîc mandata ad simplex exercitium, secundum quosdam. Vel tertio speciale illud in donatione. Vel illud in quinque alijs casibus speciale, in quibus ab initio datur vtilis. Primus in emptione: vt infrà. de hæredi. vendi. l. emptor. & infrà l. proxi. in fine. Secundus in dote: vt infrà. l. proxi. Tertius 10 in nomine dato in solutum: vt infrà. quando fisc. vel pri. l. fin. Quartus in nomine dato pignori. ff. de pigno. l. cùm conuenit. Quintus in legato nominis: vt infrà. de legat. l. ex legato nominis. Et de natiuitate huius vtilis, dic vt diximus ibi: & quis debeat in ea iurare de calumnia, dixi suprà. de iura. calum. l. j. §. fin autem. Est & sextus hodie in donatione: vt infrà. de dona. l. illam. Restat ergo vt in hoc casu non detur ab initio vtilis, sed in subsidium: vt hîc. nec etiam 30 in omni nominato: nam in societate si velim tibi omnia communicare ex causa societatis, non tamen dabitur vtilis actio, sed debeo cedere directas: vt. ff. pro socio. l. prima. in fine. & l. secunda. & iij. & de pecul. l. Sticho. hoc ergo casu 40 si viuente mandante, habet directam nomine mandantis: suo nomine nullam: sed mortuo mandante extinguitur directa, & nascitur vtilis.

Actio vtilis in aliquibus casibus ab initio datur sine cessione.

sine hærede lite nondum per mandatarium contestata: licet procuratorem in rem suam factum utilis actio ei competit. h. d. Sali.

TITVLVS X. De actionibus & obligationibus.

Imp. Gordianus A. Valeriæ. LEX I.

DAta[h] certæ pecuniæ quãtitate,[i] ei, cuius meministi, in vicẽ debiti actionẽ tibi aduersus debitorẽ[k] pro quo soluisti[l], dicis esse mãdatam[m]: & antequã eo nomine litẽ contestareris[n], sine[o] hærede creditorem fati munus[p] implesse proponis. quæ si ita sunt[q], vtilis actio tibi competit[r]. PP. v. Calẽ. Maij. Attico & Prætextato Conf.

¶ Vbi nomen debitoris datur in dotem, uel datur ex causa uenditionis, competunt utiles actiones. hoc dicit.

Impp. Valerianus & Gallienus AA. Celso.

NOminibus[s] in dotem datis, quãuis, nec delegatio[t] præcesserit, nec litis cõtestatio[v] secuta sit: vtilẽ tamẽ marito[x] actionẽ ad similitudinem eius, qui nomen

i ¶ Quantitate.] in specie, scilicet quia in sacculo & non in numero: & fuit ibi contractus, do vt facias.
k ¶ Debitorem.] pro quo fortè fideiussisti.
50 l ¶ Soluisti.] pro cuius obligatione quærenda soluisti.
m ¶ Mandatam.] aliud est cedere actionem, & aliud mandare. Nam primo casu nil penes cedentem remanet. secundo casu remanet directa, secundum quosdam. Sed Io. dixit, qui cedit, retinet directam, vtilem transfert: sed qui mandat, tantùm committit causæ exercitium & non transfert directam vel vtilem: nisi in casibus: vt dixi: vel nisi in subsidium, vt in hoc casu: vel nisi fiat mandatum, vt fiat procurator in rem suam, quo casu idem est cedere quod mandare: & ita hic potest accipi. Tertij dicunt vt Azo & H. intercedere actionem & mandare, nullam esse differentiam quo ad cedentem vel mandantem: quia semper remanet pœnes eum directè: licet quo ad eum cui 60 fit cessio, differentia fit: vt modò dixi, secundum Ioan. vt. ff. pro soc. l. j. in fi. & l. ij. & iij. & de pecu. l. quis ergo. vel nulla est quantum ad casum huius legis, secundum M.

Actionẽ cedere & mandare diffe.

n ¶ Contestareris.] nam tunc secus esset: vt. j. de noua. l. iij.
o ¶ Sine hærede.] subaudi maximè, secundum M. vt. s. dixi.
p ¶ Fati munus.] videtur ergo q̃ mãdatũ mãdantis morte finiatur, etiam si in rem suã constituatur procurator: & ideo in subsidiũ datur vtilis. sic & j. de contrario iudicio tu. si non ex propria. & s. ad exhi. si res. ff. de pac. l. si cum emptore. Item no. rem integram ante litem contestatam: vt. ff. de iurisf. om. iu. l. & quia. in fi. Sed nunquid qui tibi tenetur vtili actione est tibi obligatus? & 70 nunquid in libello verè poteris dicere eum tibi obligatum? Quidam q̃ non, sed lex permittit tibi agere vtili actione ad vtilitatem tuam.

Actione vtili qui tenetur, an sit obligatus.

q ¶ Quæ si ita sunt.] quia vtilis & directa idem sunt in substantia.
r ¶ Competit.] contra debitorem nomine tuo, quam vsque nunc non habuisti.

NOminibus.] CASVS. Mulier marito debitorem habens: ius quod habebat in debitore, dedit in dotem: licet debitorem marito non deleget: vtilis tamen competit ei contra debitorem vxoris suæ: sic est in eo qui emit à creditore ius quod habebat in debitore. Viuia.

s ¶ Nominibus.] id est actionibus.
80 t ¶ Nec delegatio.] scilicet debitoris, quę fit per stipulationem: vt. ff. de noua. l. j. aliàs. l. delegare. §. j.
v ¶ Contestatio.] contra debitorem mandata actione: vt. j. de noua. l. iij. & hic est alius modus delegandi. his enim duobus modis fit: vt. ff. de noua. l. delegare. §. j.
x ¶ Marito.] sponso non: vt. ff. de iure dot. l. stipulationem. Sed quæritur an eadem sit substantia vtilis & directæ actionis. quod Ioan. dicit. argumen. contra. ff. de procura. l. non solùm. §. sed interdum. & de iureiur. nam & posteà.

Actionis directæ & vtilis an sit eadem substantia.

& posteà. §. iusiurandum. ADDITIO. Vide de hac quæstione per Bar.in.l.j.ff.eo.tit.in.iij.col.versi.quæro vtrum actio vtilis & directa &c.

a ¶ Emerit.] in quẽ transit sine cessione vtilis:vt hîc,&.j.de hære. vel act. vendi.l.emptor.&.ff.de pact.l.si cum emptore.Et idem est in quibusdam alijs,quos notaui.s.l.prox.his ergo casibus statim competit vtilis,sed facta cessione cõpetit directa nomine cedẽtis:vt enim in vendicatione rei corporalis non transit dominium,nisi facta traditione:vt.s. de rei vendica.l. seruum. sic ille cui venditur nomen, vel cui datur in dotem, non habet directam,nisi facta cessione:vt.j.quãdo fiscus vel priua.l.fin.vtilem tamen in casibus:vt dixi. Sed q̃a non propriè dicitur traditio incorporalium: vt ff.de acquiren.pos.l.iij.in princ.ideo nomine cedẽtis non suo intentat directam:vt.ff.pro socio. l. ij. &.iij.

emerit [a], dari oportere, sæpe rescriptũ est.PP.xiiij. Calẽd. Febr. Seculari & Donato Cons.

¶ Pro debito domini non conuenitur colonus,qui satisfecit pensioni.h.d.Bal.& Sali.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC.Rusticiano. LEX III.

OB causam proprij debiti locatoris conuenire colonos, pensionibus ex placito satisfacientes [b],perquã [c] iniuriosum est. PP. prid.Calend.Ian.Tyberiade,Maximo.ij.& Aquilino Cons.

¶ Bona fides præcipitur consyderari inter cõtrahentes.h.d.Bal.

Idem AA.& CC.Liciniæ. LEX IIII.

BOnam fidem in contractibus consyderari,æquum est [d]. iij. nonas Octobr. AA.Cons.

¶ Liberum est contrahere & non contrahere à principio, sed post obligationem contractam non est licitum resilire.h.d.Bal.

Idem AA.& CC.Camerino & Martiano. LEX V.

SIcut initio libera potestas vnicuiq; est habendi, vel non habendi contractus, ita renunciare semel constitutæ obligationi, aduersario non cõsentiente [e], nemo potest. Quapropter [f] intelligere debetis voluntariç obligationi semel vos nexos,ab hac,non consentiente altera parte cuius precibus fecistis mẽtionem [g],minimè posse [h] discedere.D.Nonis April. By

OB causam.] CASVS. An ex contractu domini locantis fundum colonus conueniri possit, quæritur?Dicitur quòd non, solutis pensionibus conuentis.Viuianus.

Colon' an possit conueniri pro debito locatoris.

b ¶ Satisfacientes.] alioquin cõueniuntur coloni condemnato prius locatore:vt.j. quando fiscus vel priuat.l.ij. iij. & iiij.&.ff.pro soc.l.ij.&.iij.

c ¶ Perquam.] id est valde.

BOnam fidem.] In lege ista ponitur quædam regula circa actiones & obligationes, quæ talis est.In omni cõtractu bona fides exigitur, non tamen omnrs actiones sunt bonæfidei. Viuianus.

d ¶ Aequum est.] Exẽplum:vt. ff. depo.l. bona fides.Et dic in bonæfidei contractibus exigitur, vt cesset dolus ad eorum essentiam:vt.ff.de dolo.l.& eleganter.in princip.& de contrahend.empt.l.domum.in fin.nisi quando incideret dolus.in cõtractibus verò stricti iuris quo ad effectum,siue incidat dolus,siue det causam:vt.ff.de verbo.oblig.l.si quis cum aliter.& plenè dixi suprà ex quibus cau. maio.l.in contractibus.& vide glo.in.c.iij.extrà de emp.& vendi.An autem dolus tertij dans causam contractui vitiet contractum?Quidam quòd sic:vt.d.l.& eleganter. nos contra per eandem legem circa prin.

Bona fides quare exigitur in contractibus.

d ¶ Aequum est.] quia vbi dolus dat causam contractui,nullus est. ff. de dolo.l.& eleganter.

SIcut.] Præmittit duas regulas.Ab initio cuilibet liberum est contrahere vel non contrahere:sed contractu celebrato, alter contrahentium, altero inuito,obligationi semel constitutæ renunciare non potest. si ergo cum aliquo contraxisti vel vendendo,vel locando,eo inuito ab obligatione recedere non potes.Viuianus.

e ¶ Non consentiente.] contra.ff.de commu.seruo ma.l.j.vbi dissentiente socio potest mandari.

f ¶ Quapropter.] quod dixit in genere,nunc dicit in specie.

g ¶ Mentionem.] contra.ff.de condict.ob cau.da.l.si pecuniam in principio.

h ¶ Minimè posse.] vt &.ff.commo.l.in commodato. §. sicut. & infrà de rescind.vendi.l.de contractu.& suprà de transact l.quanuis.& infrà de contrahenda emptione.l.non ideirco.in fine.ff.man.l.si mandauero.ij.§.sicut. & ff.de cur.fur.l.cuius bonis.in princip.&.ff.nau.cau.l.j.§.j.&.ff.de iudi.l. interdum.§.senator.& infrà de donat.l.si quis argentum.§.final.& infrà ad Vell. l.si mulier.ij.§.sin autem.&.l.fin.Et sic collige ex prædictis,quòd qui ex voluntate imponit sibi necessitatem,non est ei subueniendum:vt.ff.qui satisda. cog.l.si fideiussor.§.penult.Et not.hîc duas regulas.Prima,quòd nemo compellitur contrahere.quod fallit in casibus:vt not.infrà de iure delib.l.nec emere.Secunda,quòd facto contractu nemo discedit altero inuito,quæ fallit in dato ob causam:vt.ff.de condict.cau.data.l.dedi.§.primo.&.l.si pecuniam. §. fi. Sed distingue,an fiat contractus innominatus gratia tua, vel mea & tua, & tunc obtinet quod hîc dicit.an mea tantùm,& tunc quod ibi dicit: sic . ff. de

Cõtractus an rescindatur per pœnitentiã alterius contrahẽtium.

pact.l.si cùm fundum.secundum quosdam.Item fallit in actione mandati:vt ff.manda.l.si mandauero ij.§.fin.&.l.si quis alicui.§.qui suscepit mandatum. & in actione pro socio.ff.pro soc.l.verum.§.fin.Sed specialia sunt.Vel dic secundò,quòd in casibus prædictis non erat nata actio,nascitur enim mandati,ex renunciatione facta re non integra,vel si intersit:vt dicta.l.si mandauero.& insti.manda.§.fina. Item pro socio,ex renunciatione intempestiua, vel finita societate: vt dicta.l.verùm.§.fi.&.j.pro soc.l.tãdiu.&.ff. pro soc. l. sed & socius . §. final. vel aliter,licet socius renunciet, tamen remanet obligatus,sicut potest facere emptor renunciare contractui,sed tamen tenetur ad interesse l. Item ad illam, mandati . dic quòd non nascitur, nisi quando res est non integra:vel quando intersit, vt prædixi, vnde reuocando prius non se eximit ab obligatione, cùm ei non teneatur: vt. ff. de verbor. obliga. l. decem. Item nec obest.ff.deposi. l.j.§.penulti.&.ff. de precar.l.cùm precario.quia precario concedens vel deponens non se obligat,vt non reuocet. Sed tu dic tertiò secundum Azo. quòd prædicta ratio,quòd actio non sit nata, non valet: quia non de actione sed obligatione s hîc tractat: quam constat natam in casibus prædictis . Sed plus dico:quia actio depositi, nascitur ante dolum cõmissum:vt.ff. deposi. l. j. §.idem Pomponius quærit.&.§.est autẽ. Et idem in consimilibus,sed secus in pro socio.Est ergo illa ratio differentiæ: quia in mandato non damnificatur dominus vel procurator:vt.ff.manda.l. si procuratorem.§.mandati . In condictione verò ob causam, ideo pœniteo: quia is cui dedi, non obligauit me vestiendo contractum ex parte sua.in societate est ratio, quia agitur ad interesse. In deposito & precario respond.vt dixi,& eodem modo respond.ad illam.ff.si certum petatur.l.qui pecuniam.

zantij, AA.& Cons.

¶ Cessa personali titulo dationis in solutum, uel titulo uenditionis:hypothecaria etiam intelligitur esse cessa,siue ueniat ex obligatione generali,siue speciali.hoc dicit no.cum.l.seq. Bal. Vel sic: Quando debitor dat suo creditori in solutum nomen debitoris sui,cuius bona erant etiam hypothecata, potest creditor ipse persequi pignora,nisi à prioribus creditoribus sint distracta.Sali.

Idem AA.& CC.Mauricio. L. VI.

SI in solutum nomen debitoris sui debitor tibi dedit tuus, ac te in rem tuam procuratorem fecit:pignora,quç specialiter vel generaliter habes obligata,persequere [i].Quod si ab ijs, quibus fuerãt obligata,cùm potiores erant, distracta probentur:emptoribus auocari non posse perspicis [k].D.ix. Calend.Iul.Sirmij.AA.Cons.

¶ Vendita hypothecaria, dicitur uendi actio rei uendicationis.Bal.Vel sic: Ex simplici emptione nominis in emptorem, transfertur etiã persecutio & distractio pignoris & hypothecæ uenditori competentis: nisi à prioribus creditoribus sit uendita, uel ab emptoribus præscripta.h.d.Sali.

Idẽ AA.& CC.Dionysio. LEX VII.

SI à creditore [l] nomen cõparasti [m]:ea pignora,quç venditor nõis p̃sequi posset, apud præsidẽ prouinciæ vẽdicat [n], nã si debitũ ex eius [o] persona tibi obligatas tenẽtes nõ trãsferãt [p]: iure communi [q] pignora distrahere non prohiberis. ¶ Sanè si ♁ creditoribus

♁ A creditoribus.

SI in solutum.] CASVS Si debitor meus in.x.ius quod habet in debitorem suum in solutũ mihi dederit,pignora sibi obligata persequi per hypothecariam act.possum.& hoc in prima.Si verò ab antiquioribus creditoribus,à quibus fuit pecunia numerata,fuerint pignora distracta, ab emptore,ea reuocare non potero.& hoc in secunda.Viuia.

i ¶ Persequere.] per hypothecariam,sed & personalem habes vtilem:vt.j. quando fis.vel priua.l.fi.& differt hæc ab inferiori.l.proxi.quia ibi emit, hîc in solutum accepit.Item hic accepit in solutum specialiter vel generaliter ius pignoris,ibi non. ADDITIO. Aduertas,quòd finis istius glo.nõ placet doc.volentibus & concludentibus,quòd cessa personali actione,etiam hypothecaria eius accessoria intelligitur cessa.

k ¶ Perspicis.] vt.j.qui po.in pig.ha.l.si generaliter.&.j.si antiquior credi. l.j.&.ij.

SI à creditore.] CASVS. Si comparaui act.à Titio, pignora, quæ Titius habebat obligata possum vendicare ab ijs,qui ea possident,& ea distrahere possum:nisi illi qui possident soluant quod mihi debetur. & hoc in prima.Si verò possidentes pignora erant potiores,& vendiderint, aut etiã si longi temporis præscriptione tuti sint:qui emerunt à posterioribus,tunc neque vendicare.& per hoc neq; distrahere possum.Viuia.

l ¶ Si à creditore.] scilicet alicuius.

m ¶ Comparasti.] an idem si fuerit datum nomen pignori? R̃n.vtiq;. cùm enim habet principalem vtilem,& accessoriam habet.vt.j.de hære.ven. l.postquam.

n ¶ Vendica] per hypothecariam.

o ¶ Ex eius.] scilicet creditoris vendentis.

p ¶ Non transferant.] id est non soluant.

q ¶ Iure cõmuni.] secundũ formã,quã habes.j.de iur.do.impe.l.fi.& facit j.de hære.vend.l.emptor.&.l.ex nõis.&.ff.de hæred.ven.l.emptori nominis.

in ordine pignorũ antecedẽtibus vænũdantibus, qui poſsidẽt, cõparauerũt [a], vel longi tẽporis præſcriptione [b] muniti perhibent [c]: pignorũ diſtrahendorũ facultatẽ te non habere perſpicis. S. iij. Cal. Ianuar. Sirmij. AA. Conſ.

Donatio non finitur morte, ſed permiſsio ordinata ad donationem de futuro, re integra morte finitur. h. d. not. Vel ſic: Mandatum etiam renumerationis gratia, finitur morte mandantis re integra. h. d. ſecundum Pe. & Cy. & Bal.

Idem AA. & CC. Creſcentio. L. VIII.

SI quidem donationis cauſa ei, quem affectione patris te dilexiſſe proponis, tuã accipere pecuniam permiſiſti [d]: & hanc tuã liberalitatem ille remunerans te à procuratore ſuo aliã pecuniã ſumere præcepit, rebuſq; humanis ante perceptionẽ [e] fuit exẽptus: nec [f] quod dederas, recuperare (cũ perfectam habuit donationẽ) nec quod tibi dari mãdauit, necdũ tibi traditum, petere potes à procuratore [g]. Quod ſi mutuò dediſti [h], nec à delegato [i] dari nouandi cauſa ſtipulatus es: ſucceſſores eius [k] ſolutioni parere cõpellãtur. xiij. Calend. Febr. CC. Conſ.

Debitum non eſt exigendum armata manu, ſed ciuiliter in iudicio. h. d. Bald. & Sali.

Idem AA. & CC. Glyconi. LEX IX.

NEgãtes [l] debitores nõ oportet armata vi terreri [m]: ſed petitore quidẽ non implente ſuã intentionem, vel exceptione [n] ſubmoto, abſolui, conuictos autẽ cõdemnari, ac iuris remedijs [o] ad ſolutionem vrgeri conuenit. Datũ Idib. Febr. CC. Conſ.

Electa hypotheca, non tollitur perſonalis aduerſus debitorẽ: & quatenus ex pignore non eſt ſatisfactum, remanet actio prima. Bald. Vel ſic: Pignore electo pro reſiduo pretij remanet integra petitio. h. d. Sali.

a Comparauerunt.] ſic. j. ad Macedo. l. ſi permittente.

Actio hypothecaria quãto tempore duret.

b Vel longi temporis præſcriptione] hypothecaria durat quandoq; decem annis inter præſentes. xx. inter abſentes, quãdoq;. xxx. annis, vbi ſcilicet deficit titulus, quandoq;. xl. durat: vt. j. ſi aduer. credi. l. j. ij. & de præſcrip. xxx. annorum. l. ſicut. & l. cum notiſsimi.

c Perhibetur.] Licet à poſterioribus emerint.

SI quidẽ.] CASVS. Diligebam quẽdã. ſ. Seiũ ea affectione, qua pater filium diligit ſuum. permiſi volens ei donare, vt acciperet pecuniã à pcuratore meo: ille volens me renumerare, mandauit procuratori ſuo, vt mihi pecuniam reſtitueret: antequã acciperem, deceſsit Seius: an decem quę dedi Seio repetere poſſum, vel à procuratore petere, eo ꝙ mãdauit ſibi Seius mihi dandum, quærit? Rñ. ꝙ non repetam ab hæredibus, cũ perfecta donatio non reuocetur: nec à procuratore repetere potero, qa morte mandantis finitum eſt mandatũ. & hoc in prima. Si verò Seio mutuaſſem eam, poſſem ab hæredibus petere: & hoc niſi aliquẽ debitorẽ mihi delegauerit, à quo fuerim ſtipulatus illã pecuniã mihi reddi. Viuia.

d Permiſiſti.] donãdo eidẽ. & ſic etiam de facto habuit.

e Ante perceptionem.] i. antequam perperes à procuratore.

f Nec.] nunc ſoluit.

Mandatum mandatis morte finitur.

g A procuratore.] cùm morte mandantis finitum ſit mãdatũ: vt. ff. de leg. ij. l. cum pater. §. Mæuio. & de dona. l. ij. §. ſi pecuniam. Sed contra j. de dona. l. illam. vbi dicit nõ finiri morte. Sol. q dã dicũt ꝙ illa corrigit hanc. Alij dicunt ibi, ꝙ deceſsit ille cui mandatæ ſunt actiones, hic ille qui mandauit. cui ſolutioni eſt contra inſti. mandati. §. item ſi adhuc. &c. Tertij dicunt, quòd hic nõ mandauit illi cui volebat donare, ſed procuratori, quẽ volebat dare. ibi verò illi, cui volebat dare, mandauit. Tu dic, quòd nihil mihi donauit vel ceſsit, ſed pmiſit vel mãdauit, vt pecuniam à ſuo procuratore acciperem. vnde ſicut expreſsè poteſt reuocare: vt. ff. de dona. l. qui ſaxum. ita hic tacitè ſcilicet eo mortuo. Alij tamẽ alia ratione dixerunt hîc non agi, non illa quòd morte ſit finitum mandatum, ſed illa quia iure antiquo ſine traditione donatio non valebat: nec ab hærede poterat peti: ſic in actione donata non valebit ſine mandato vel etiam cum mandato, ſed reuocato vel finito. quod nihil eſt, quantum ad hanc legem.

h Dediſti.] & ſic non fuit donum.

i Nec a delegato.] id eſt à procuratore.

k Eius.] ſcilicet cui mutuò dediſti.

NEgantes.] CASVS. Si mutuaſti mihi. x. & negem tibi me teneri, non debes me armata manu ad ſolutionem compellere, ſed petere debes coram iudice, & te nõ probante quod intẽdis: vel ſi propter exceptionem te remoueo, abſoluar. ſi probaueris, condemnabit me iudex: & per executionem rei iudi. compellendus ero ad ſolutionem. Viuia.

l Negantes.] ſcilicet ſe debere.

m Terreri.] ſic. ff. quod metus cau. l. extat.

n Exceptione.] etiam poſt impletam & fundatam intentionem. & ad hoc ſuprà de rei vendi. l. res. & de edend. l. qui accuſare, & infrà de except. l. ſi quidem.

o Remedijs.] vt. ff. de re iudi. l. à diuo.

ADuerſus.] CASVS. Mutuaui tibi pecuniam, pignus mihi obligaſti: non ideo quod cœpi pignus vendicare, tollitur perſonalis actio. ſed ſi pretium pignoris ad debitum non ſufficit, pro reſidua quantitate debita, te potero conuenire. Viuia.

Idem AA. & CC. Rufino. LEX X.

ADuerſus debitorẽ electis pignorib⁹ perſonalis actio nõ tollitur: ſed eo, quod de pretio ſeruari potuit, in debitum computato, de reſiduo manet integra [p] *. D. iij. Non. April. CC. Conſ.

* Petitio.

Quod mutuatur à colono, non poteſt repeti à domino, etiam ſi caſtaldi (aliàs uaſalli) domini fuerint præſentes. h. d. Bald.

Idem AA. & CC. Paulæ. LEX XI.

NImia credulitate circunuẽta es, cùm quod colonis in rẽ ſuã [q] mutuò dediſti, à domino prædij poſtulare * poſſe credidiſti: nec ad eum obligandum. actorum [r] ipſius adiuuat te præſentia. D. viij. Calend. Auguſt. CC. Cõſ.

* Te poſſe

Pro debito pecuniario liber homo ſeruire non cogitur. Bal. & Sali.

Idem AA. & CC. Iouino. LEX XII

OB æs [s] alienum ſeruire [t] liberos creditoribus, iura compelli non patiuntur. Dat. xiij. Cal. Nouembr. CC. Conſ.

In authen. vt nulli iudi. lice. habere lo. ſeruat. §. quia verò, colla. ix. conſti. ix.

Debitorem meum cepi, & detineo. quæritur an puniar, & qualiter? Reſpondetur quòd tripliciter punior: quia priuor iure meo. Secundò quia debeo tantundem dare detento uel parentibus eius. Tertiò quia punior pœna corporali. h. d. Et quia nõ dicitur qualiter, relinquitur arbitrio iudicis Bal. Vel ſic: No. quòd triplici pœna affligitur, qui debitorem ſuum capit & retinet. Secus ſi debitor eſſet fugitiuus: quia capi poteſt, ut ad iudicem ducatur: & tunc modico ſpatio debet retineri: ut not. in. l. extat. ff. quod metus cau. & l. interdũ. ij. §. qui furem. ff. de furtis. Sal.

IMò à debito creditor [v] cadit, tãtundem dando vel retẽto [x]. vel eius parẽtibus [y]: ipſo quoq; creditore corporalib⁹ pœnis ſubdẽdo.

Accipiens mutuum obligatur mutuanti, non is, ad quem pecunia propter mercimonia deuenit. Bal. & Sali.

Idem AA. & CC. Barſumio L. XIII.

p Integra.] vt infrà de diſtract. pign. l. hypothecis. & de iure dotiũ; impera. l. finali circa finem & de pigno. l. prima & ſuprà ſi certum peta. l. ſi pro mutua. & ff. ſi certum petatur. l. creditor. ij. & ff. de diſtract. pignorum. l. quæſitum. & ff. de pecu. l. ſi ex duobus. circa principium. & l. quæſitum. §. ſi annua.

NImia.] CASVS. Si colono meo in rem ſuam decem mutuaſti, à me petere non poteris: nec mihi præiudicauit præſentia actoris mei, id eſt caſtaldionis, quo magis tibi obliger. Viuia.

q Rem ſuam.] id eſt colonorum, nam ſi domini, ſecus eſſet: vt infrà quod cum eo. l. ei qui.

r Actorum.] caſtaldionũ. vel quia ſubſcripſit vt teſtis: vt ſuprà ſi certum petatur. l. mutuæ. ſic econtrà ſuprà eodem. l. iij.

OB æs alienum ſeruire.] CASVS. An ob æs alienum, quod contraxi, me facto poſteà non ſoluendo, an ego liber, ſeruus creditoris fieri compelli poſsim, quæritur? Reſpond. quòd non. vel dic compellendus ſeruire, & ſic accipitur ſeruire propriè, poſt modum impropriè. tertiò dic ſeruire liberos id eſt filios obligari. Viuianus.

Æs alienũ. Æs pprĩũ.

s Aes alienum.] Aes alienum dicitur, quod nos alijs, debemus. Aes ſuum vel noſtrum, quod nobis alij debent: vt. ff. de verborum ſignifica. l. cedere. §. æs.

t Seruire.] id eſt, ſeruos fieri, vel retine propriam ſignificationem: ſed repetitur inſtantia infrà de capt. l. fina. & infrà communia de ma. l. prima. §. tertio. & cùm aliquis ſe obligat ad ſeruiendum vſque ad aliquod tempus. Vel dic. id eſt filios obligari: vt infrà quæ res pigno. oblig. l. qui filios, ſed hoc fallit ſecundum B. vt ar. j. de pat. qui fili. l. ij.

IMo a debito.] CASVS. Hæc authen. non corrigit legẽ codicis, ſed addit, & imponit pœnas tres creditori, qui compellit debitorem, vt pro debito fiat ſeruus eius, quia perdit debitum. Item cogitur tantundem dare ipſi debitori, vel eius parentibus. tertiò patitur creditor talia faciens pœnam corporalem. Viuia.

v Creditor cadat.] ſi eum ſeruire compellat.

x Retento.] id eſt, illi qui fuit retentus vi, etiam ſi pater conſenſiſſet: vt arg. ff. quæ res pig. obli. poſſ. l. fi.

Pactum ꝙ creditor poſsit debitorem capere & retinere pro debito nõ valet

y Parentibus.] argentibus nomine retenti, in quorum poteſtate eſt retentus. Vel dic parentibus, qui ſucceſſerant retentis: idem tamen ſi extranei ſucceſſerant: ſed de parentibus dicit ideo, quia frequentius fit. Vel tertiò ſi retentus vellet remittere, parentes poſſunt petere: quia eis videtur fieri iniuria. ff. de libe. cau. l. ij. & iij. & iiij. An autem his legibus poteſt renunciari? Reſpond. non: vt not. in authen. vt ſine prohibi. &c. § j. col. vij. aliàs incipit, ſine debitri. ſiue credi.

Eum cui.

EVm,cui.] CASVS Si decem mutuasti mihi,& de his vestes cõparaui, an aduersus venditorem vestium actionẽ habes,quæritur? Respon.ꝙ non:sed contra me cui mutuasti,agere debes.Viuia.

a ¶ Mercibus.] suis venditis.

b ¶ Abstulisse.] i.accepisse à debitore tuo.sic.ff.de fur.l.qui vas.in princ.

EVm, cui mutuã dedisti pecuniam,ad solutionẽ vrgere cõpetenti debes actione.nam aduersus negotiatores,quos ex mercibus [a] pecunias abstulisse [b] tuo debitori ꝓponis, nullã habes actionẽ [c].D.xj. Cal. April.CC. Cons.

¶ *Creditori datur ius eligendi,an agat personali uel hypothecaria:imò ius cumulandi personalem & hypothecariam in libello.hoc dicit. Bald.& hoc iure isto.hodie serua authenti. hic positam.Salicetus.*

Idem AA.& CC.Hermodoro & Nicomacho.

LEX XIIII.

EST in arbitrio vestro, personali debitoris hæredes * actione [d], an eũ,qui ab his distracta, sibiq; tradita pignora [e] tenet,in rem Seruiana(si non longi temporis [f] præscriptione munitus sit) an vtrosq; cõueniatis. D. v. Cal. Decemb.Nicomediæ.CC.Cons.

In authen. de fideiu.§.sed neq; ad res.colla.j.consti.iiij.

¶ *Not.quòd non modò principalis,sed etiam fideiussor est prius excutiendus,quam perueniatur ad pignorum possessores.Sali.*

SEd hodie nouo iure prius cõueniendi sunt omnes fideiussores & mandatores,& sponsores,quàm ad pignorum perueniatur possessores [g].

TITVLVS XI.

Vt actiones & ab hæredibus & contra hæredes incipiant.

¶ *Stipulatio & legatum post mortem collatũ incipit ab hærede:& hoc uigore huius legis,remota regula antiquorum.Bal. Vel sic: Obligationes tam ex contractibus,quam ex ultima uoluntate possunt ab hærede incipere actiuè & paßiuè, remota antiqua regula his contraria. Sali.*

Imperator Iustinianus A. Ioãni præfecto prætorio.

LEX VNICA.

CVm stipulationes, & legata,& alios cõtractus [h] post mortẽ [i] cõpositos antiquitas [k] qdẽ respuebat,nos autem pro cõmuni hominum vtilitate recepimus [l]: cõsentaneum erat,etiã illam [m] regulã, qua vetustas vtebatur, more humano emendare. ¶ Ab hæredibus enim incipere actiões,vel cõtra [n] hæredes,veteres non concedebãt contẽplatione stipulationũ cæterarũq; causarum post mortẽ conceptarum. Sed nobis necesse est,ne prioris vitij materiam relinquam[o],& ipsam regulã de medio tollere:vt liceat & ab hæredibus,& contra hæredes incipere actiones & obligationes:ne propter nimiam subtilitatẽ [o] verborum voluntates contrahentium impediantur.D.xv.Cal.Nouẽbr. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestæ VV.CC.

c ¶ Actionem.] vt.j. deposi.l.si is.&.s. si cert. pe.l.nõ aduersus.&.ff.de condict.indeb.l.his solis.

EStin arbitrio.] CASVS. Titius obligauit mihi pign⁹ pro pecunia, quã ei mutuaui,& pignus distraxit & vendidit: in electione mea est, velim cõuenire Titium actione personali,aut agere hypothecaria aduersus emptorẽ pignoris nisi possessor pignoris tueri se poßit prę scriptiõe lõgi tpis. Viuia.

d ¶ Actione.] scilicet conueniatis.

e ¶ Pignora.] vt.j. de pigno.l.quãuis psonali. &.l.distractis.&.l.debitorem.&.l.persecutione.& depreca.& salui. inter. l. j.& ar.j.de fideiuss.l.j. & & hoc in pignore expss o.secus si in tacito etiam iure veteri: vt. ff. de iure fisc.l.Moschis.& est si.j.de ser. pig.da.ma.l.j.ij.&.iij. &.j.de pigno.l.ij.

* Conuenire.

f ¶ Longi temporis.] de hoc dic vt dixi.s.eo. l. si à creditore.

SEd hodie.] Hæc aut.corrigit legem Codicis.quia prius debet cõuenire fideiussores & debitores, quàm pignoris possessores.Viuia.

g ¶ Possesiones.] est contra in authentica de liti.§.ad hoc, aliâs ab hoc coll. viij. quæ est.j. de pig.aut.hoc ita.B.dicit,ꝙ hæc corrigit. I. & Io.dicunt,ꝙ illa de litig. secundũ istã. Vel qđ ibi dicit,verũ est, si possessor habeat causam à debitore.alioquin contra:sed hoc non placet.ideo quia dol⁹ actoris emptori nocere non debet,cũ cõuenit:vt.ff.de exce.doli.l. apud. §. si cũ.Vel dic vt plenè ibi dies. ADDITIO. Bal hîc dicit notabiliter istã aut.nõ habere locũ,si extraneus possessor nõ sibi, sed debitori posidet pignus. Nam tũc poterit ipse nõ excusso principali,aut eius fideiussore cõueniri: quia effectus iudicij fundat cõtra principalẽ, ex quo non tam ipse possessor,quàm principalis cuius nomine posidet, videtur conueniri.argumen.l.ij.s.vbi in rem act.

¶ VT ACTIONES ET AB HAEREDIBVS &c. ¶ *Dixit titulo superiori de actionibus.Sed quia quædam ab hæredibus incipiunt, & contra hæredes,ideo de his dicit,& aliæ prius natæ protenduntur contra hæredes,& hæredibus:ut infrà de hære.act.per totum.*

Continuatio.

CVm & stipulationes.] CASVS Olim stipulatio post mortem alicuius contrahentium concepta,vel pridiè quàm moreretur,non valebat.Verbi gratia:Si stipuler me aliquid redditurum post mortem tuam,non valebat.ratio quare non valebat,erat illa:quia actio contra hæredem & ab hærede incipere non poterat.Quam antiquitatẽ emendauit Imperator:dicens,ꝙ stipulatio sic concepta valeat: & quòd actio.incipiant competere hæredi & aduersus hæredem:ne propter nimiam subtilitatem verborum voluntas contrahentium impediatur.Viuia.

h ¶ Contractus.] sic ergo innuit stipulationem esse contractum,sed impropriè:vt.ff.de verb.signi.l.Labeo.ij.idem minuit in legatis sed illa sunt ex quasi contractu:vt insti.de obli.quæ ex quasi contra.§.hæres.

Stipulatio est contractus impropriè.

i ¶ Post mortem.] alterius contrahentiũ.Verbi gratia.Si promittã me daturũ.x.post mortẽ tuam: vel legẽ tibi.x.post mortẽ tuã, qđ pro eodẽ est, ac si hæredi tuo legẽ: vt habes hæc exẽpla insti. de inu.stipu.§.post mortẽ.&.§.seq.& inst. de leg. §. post mortẽ.&.j.de con trahen.sti.l.scrupulosam.

k ¶ Antiquitas.] cui videbat ex facto cõtrahẽtiũ inter ipsos incipe debere obligationẽ:sed hoc fallebat in stipulatiõe cõditionali,etiam olim: vt insti.de verbo.oblig.§.ex conditionali.

l ¶ Recepimus.] s. in dicta.l.scrupulosam.

m ¶ Illam.] nõ solũ rem mutare.& ad hoc in aut. de nõ alie.§.finim⁹.co.ij.

n ¶ Vel contra hæredes.] vt si defunctus ad diẽ certũ sub pœna pecuniã ꝓmisit.eo etiã ante diẽ mortuo necdũ hęreditate adita cõmittĩ pœna:vt.ff.de ver.oblig.l.ad diẽ.&.ff.de nau.fœ.l.fi.& ad hoc.ff.de ver.obl.l.qđ cũq;.§.j.imo pone pdicta exẽpla, vt modò notaui in alia gl.alteri⁹ cõtrahẽtiũ &c. Et caue tibi,qa aliter dicĩ post mortem incipe actio in stipulatione, & aliter in legato. In stipulatiõe eñ dicĩ incipere,non qa nulla fuerit ante mortẽ,sed qa nũc incipit esse efficax:vt .ff. de euic.l.si p imprudẽtiã.§. nõ mirũ.sed vbi mihi legas post mortẽ meam, nũquam mihi debeĩ, sed hæredi meo tantũ quasi ex sua psona:vt. ff. de euic.l.q à pupillo. &.ff. de actio.& obli.l. obligationũ ferè §.j.&. ff. qñ dies leg.ce.l. iiij. Itẽ huic legi est cõtra.ff.de act. & obl. l.sub hac. Sed ibi non põt velle hæres, quia nec à principio sic facta valet: ꝓmitto si volã.vt ibi dicit.Vel ibi nõ est inutilis ea ratiõe,qa actio nõ possit ab hærede vel contra hæredẽ incipe:sed qa ab initio ex sui natura inutilis est sic cõcepta,si volã. Itẽ no.ar.de præbẽda nõ vacãte:vt dixi.s.de pac. l.fi.& facit.ff.ad legẽ Fal. l.pœnales.circa prin. ibi, nec contrarium est &c'.

Actio aliter dicitur incipere in stipulatione post mortẽ, & aliter in legato.

o ¶ Subtilitatem.] sic j.pro soc.l.de societate.&.ff.qui.mo.pig.vel hypo.sol.l.sicut.§.si debitori.Item ad hoc.j.de consti.pecu.l.pe.prope finem.

TITVLVS XII.

Ne vxor pro marito, vel maritus pro vxore, vel mater pro filio conueniatur.

¶ *Vxor conuenta ex contractu mariti, non habet necesse contractum infringere:quia siue ualeat,siue non,ex eo conueniri non potest.hoc dicit.Bal.Vel sic:Mulier ex contractu mariti non potest conueniri,nisi ex intercesßione,à qua iuuatur Velleiano.hoc dicit.Sali.*

Impp.Dioclet.&Maximian.AA.& CC. Asclepiodotæ.

LEX I.

FRustra † disputas [p] de cõtractibus cum marito tuo habitis, vtrũne iure steterint, an minimè: cũ tibi sufficiat,si ꝓprio nomine [q] nullum cõtractũ habuisti:quo minus pro marito tuo conueniri posis: ꝙ nec si sponte pro eo intercesisses,quicquã à te propter senatusconsultum [r] exigi iure potuisset. Datum prid. Id. April. Diocletiano.iij.& Maximiano AA. Cons.

† Concor. cũ hac lege & duabus sequẽ. c. ex parte vestra. cũ gl. super verbo,alienat. extrà de rescrip.

¶ *Pro debito mariti non potest fieri mißio in bonis uxoris:tamẽ si maritus poßidebat, habet uxor probare se dominam.hoc dicit not. secundum Bal.& Sali.*

Idem AA.Terentiæ.

LEX II.

¶ NE VXOR PRO MARITO &c. ¶ *Licet hæres pro defuncto conueniatur:ut suprà tit. j. non tamen sic est in alijs,etiam qui ualde coniuncti uidentur:ut hoc titu.& seq.*

FRustra disputas. CASVS An ex cõtractu mariti posit cõueniri vxor,quærit?Rñ.frustra disputat mulier, tenuerit contractus initus cum marito ipso iure vel non:quia ex contractu mariti non conuenietur propter senatuscon.Vell.Viuia.

p ¶ Disputas.] aliâs dubitas,scilicet tu vxor.

q ¶ Si proprio nomine.] i.ad vtilitatem tuam:vt.j.loca.l.contractus.

r ¶ Senatusconsultum.] Velleianum:vt &.j.ad Vell.l. frustra.sed hodie ipso iure seruatur illæsa, quando obligat se cum viro: vt in authentica:vt

nulli iudi.§.& illud verò.colla.ix.

OB maritorum. CASVS. Si maritus alicuius mulieris aliquod crimen commisit, propter quod omnia bona sua confiscantur, & intereà bona mulieris occupantur à marito possessa, cùm leges nolint, vt ob delictum maritorum vxores inquietentur: procurator Cæsaris, qui cognoscit inter priuatum & fiscũ probante muliere res occupatas ad se pertinere iure dominij eas faciet sibi restitui. Viuia.

OB maritorum culpam vxores inquietari leges vetát[a]. Proinde rationalis noster, si res, quæ à fisco occupatæ[b] sunt, dominij tui esse ꝓbaueris[c], ius publicũ sequetur[d]. D.iij. Non. Septembr. Dioclet. & Maxi. AA. Conſ.

Res traditæ ad sustentationem filiæ, nõ præsumuntur esse dotales, sed extra dotem. h.d.not. secundum Bal. nec possunt capi pro debito mariti. Sali.

Idem AA. & CC. Carpophoro. L. III.

CVm te possessiones[e] non in dotem[f] pro filia tua dedisse, sed ad sustentandam eam extra dotis causam filiæ tuæ prædia assignasse proponas: ciuiliũ munerũ[g] vel onerum municipaliũ obtẽtu, ex persona mariti[h] eius, quomodo[i] matres ex persona filiorũ interpellari† non possunt, cum neq; maritum pro vxoris obligatione conueniri posse constet[k], nisi ipse pro ea se obnoxium fecit. Certissimum enim est, ex alterius cõtractu neminem[l] obligari. iij. Id. Septẽbr. Sirmij AA. Conſ.

Gratuita solutio partis non grauat in solutionem alterius partis. h.d.not. secundum Bald. Vel sic: Licet mater soluerit partem debiti filij sui, non propterea potest compelli ad solutionem residui. Sali.

Idẽ AA. & CC. Philotheræ. LEX IIII.

CVm te[m] ideo ex persona filij tui commemeres cõueniri, ꝙ[n] pro debitis eius aliquid[o] intulisse videaris: defensionibus tuis vti[p] apud eum, cuius super ea re notio est, minimè prohiberis: vt is ad solutionẽ alieni debiti vrgeri nõ patiatur. D.x. Cal. Septẽb. Titiano & Nepotiano Conſ.

In authen. vt nõ fiant pig. ꝓ alijs §.j. colla.v. consti.v.

Qui pro debito unius sua authoritate grauat alium, punitur in quadruplum, & cadit à iure suo. h.d. Bal. & Sali.

SEd omnino qui aliũ pro alio secundum formam[q] pignerationis exigit, totũ idipsum[r] quicquid sit, in quadruplum vim passo reddet: necnon ab actione pro qua talia præsumit, cadet.

Dos aliquãdo retinet pro debito mariti.

a Vetant.] vt.j. de dona. inter virum & vxo. l. res. & j. ad leg. Iul. de vi. l.j. & j. de pœnis. l. sancimus. sed hoc fallit in casu: scilicet propter primipili necessitatem, propter quam retinetur dos: vt.j. quibus cau.pi. ta contra. l. satis. & de primipilo. l. fi. lib. xij. non autem aliæ res vxoris: vt.j. de priuileg. fisc. l. bona. Sed & maritus ob culpã vxoris cõuenitur in casu: vt. ff. de offi. procon. l. obseruare. §. proficisci. Vel ibi ob suam propriã: vt ibi dixi.

b Occupatæ sunt.] Nomine mariti, qui eas possidebat.

c Probaueris.] scilicet tu mulier.

† Id est inquietari. B.

d Exequetur.] id est faciet tibi reddi: vt hoc publicum ius seruetur, ne mulieres pro altero inquietentur.

CVm te possessiones.] CASVS. Pro filia tua centum in dotem non dedisti, sed ad se sustentandũ prædium assignasti: maritus ex administratione tutelæ vel munere ciuitatis alicuius factus est debitor meus: nũquid prætextu illius debiti possit capi illud prædiũ, quod in dote non erat, quærit? Dicitur ꝙ non: quia sicut nec mater pro obligatione filij sui obligati tenet: ita nec maritus pro vxore, si posteà se non obligauit: certissimum enim est &c.

e Possessiones.] id est res possessas.

f In dotem.] Maximè: nam idem tunc nisi in casu: vt.j. in quib. cau. pig. &c. l. satis.

g Munerũ] vt tutelę.

h Ex persona mariti.] scilicet interpellari non potest.

i Quomodo.] id est sicut.

k Constet] vt. ff. ad municip. l. Lucius. §. idem respondit cõstante. nisi in casu: vt. ff. de offi. proconsul. l. obseruare. §.j. & nisi solitis modis pro eo se obligauerit. & hoc est quod subijcit, nisi ipse &c.

l Neminem.] nisi pater pro filio, dñs pro seruo, hæres pro defuncto. & hoc ideo, quia pro vna persona cẽsetur. vt inst. de inuti. stipu. §. ei verò qui. & §. post mortẽ. & j. de impube. & alijs substitu. l. fi. & in aut. de iureiu. à mo. ꝓsti. §.j. colla.v. Vel potes dicere: hæc regula de iure ciuili obtinet, nõ prætorio.

CVm te] CASVS. Cùm mater ex contractu filij, si filius fuerit non soluendo partem debiti soluerit: an super residuo eo prætextu ꝙ debitum agnouit partem soluendo conueniri possit, quæritur? Respon. quòd non. & hoc prouidebit competens iudex. Viuia.

m Cum te.] ô mater.

n Quod.] pro quia. debita filij tui soluisti cùm non tenereris: volebãt creditores te cogere ad totum soluendum.

o Aliquid.] partem soluendo.

p Vti.] ne alter pro altero conueniatur. nec obstat, quòd aliquid est solutum: vt hîc, & ff. de vsur. l. cùm de in rem verso. & infrà de vsur. l. creditor. & infra de excusa. tuto. l. voluntariè. & suprà de pactis. l. si certis annis. Sed contra infrà ad legem Fal. authen. sed cùm testator. Solut. hîc nullo modo est debitum, ibi ciuiliter & naturaliter, vel saltem naturaliter. Item contrà infrà de fideicommiss. l.j. Solu. vt ibi. ADDITIO. Soluas sic, ibi hæres fuit naturaliter obligatus: & coadiuuat fauor alimentorum, & vltimæ voluntatis cum diutina præstatione, qua visus est in futurum velle soluere.

SEd omnino.] CASVS. Si tibi Anglico vel Hispano mutuo pecuniam: vel sum spoliatus in Anglia, vel Hispania, vel Tuscia: non propterea si inueniam alios Anglicos, vel Hispanos, vel Tuscos, debeo eos pignorare in ciuitate ista: nec hoc mihi licet facere imo omnino prohibeor hoc facere: & si contra facio, debeo puniri, & condemnari in quadruplum eius, quod pignoraui: insuper cadam ab actione mea. hoc dicit ista authent.

q Formam.] id est vt quæ accipiat, habeat loco pignoris. Idemque magis si accipiat, vt habeat in solutũ. Aliud pnto scilicet quòd non habeat locum pœna huius legis, si à debitore mea authoritate debitum vel indebitum auferã: tunc enim ius tantùm quod habeo in re, vt quia obligata: vel pro re, vt quia debita est, amitto per edictum diui Marci: sed per constitutionem, si quis in tantam. licet ius non habeam, in alio tamen parior pœnã. & est pro me vt tantùm ius quod habeam, perdam: non autẽ quadruplũ. ff. de ijs q. vt indig. l. rescriptum. vt j. de pœnis. l. sancimus. Alij putant me semper debere cadere à debito, & non tantùm pignus occupatum perdam. arg. ff. quod met. cau. l. extat. sed ciuitates seruãt cõtra hãc authenti. ADDITIO. Suppleas concedendo represalias. Huius occasione Bal. hîc ꝑtractat succinctè materiã represaliarum, quam quidem ad longum tractat Bart. in tractatu suo represaliarum, & Io. And. in.c. non debet aliquis[a]. de reg. iur. lib. vj. in Mercurialibus. Pe. de Anch. in capi.j. de iniur. libr. vj. & nouissimè Sosinus in consi. suo. ccxxxj. incipiẽ. cũ in in præsenti consultatione. in. ij. parte.

Rem mihi obligatã si aufero quid perdo.

a Vide quę ibi notaui.

TITVLVS XIII.

Ne filius pro patre, vel pater pro filio emancipato, vel libertus pro patrono, vel seruus pro domino cõueniatur.

Mutuatum filio emancipato, pater reddere non tenetur. mutuatum uerò filio in potestate in casu permisso non iussu patris, pater tenetur reddere de peculio. Bal.

Imperator Gordianus A. Candido militi.

LEX I.

NEque ex eius filij persona, qui cùm sui iuris esset, mutuam pecuniã accepit, pater eius, si nõ fidẽ suã obstrinxit, conueniri potest: neq; ex eius, quẽ in potestate[s] habet, si sine iussu[t] eius contractũ est: neq; si contra senatusconsultũ Macedonianum mutua pecunia data est, amplius quàm de peculio actionẽ sustinere cogitur. Quapropter pater tuus, si ei pecunia à creditore fratris tui extorta[v] est, ad quam reddendam non tenebatur: pręsidis prouinciæ authoritate eã recuperabit[x]. PP. iij. Nonas Octobr. Pio & Pontiano Conſ.

r Idipsum.] scilicet quod est exactum.

NE FILIVS PRO PATRE &c. *Putabatur ratione paternitatis, uel filiationis, uel libertinitatis alium conueniri: quod remouet.*

NEq;.] CASVS Si cum filio sui iuris effecto contraxisti pecuniam ei mutuando: patrem, nisi specialiter se obligauerit pro filio, non habes eum obligatũ. & hoc in prima. Si verò filiofa. in potestate existẽti sine iussu patris mutuasti: quatenus est in peculio, vel quatenus in rem patris versum est: patrem habebis obligatum: vt.j. ad Mace. l. Zenodorus. Si ergo frater tuus. x. à creditore accepit mutuo, & creditor exegit ea à patre tuo, recuperare illa tu hæres poteris ꝑ cõdictionẽ indebiti. & hoc qa nomine suo soluit: si verò nomine filij, nõ repetet.

s In potestate.] Hîc assume quod dicit.j. amplius &c. & ab eo excipitur, si sine iussu &c. & si neq; contra senatuscõsul. &c. nam tunc scilicet secũdo casu in nihil tenetur: vt.j. ad Mace. l. si filius tuus. & insti. quod cũ eo. §. fi. no. Cõtra Maced. autem potest accipi multis modis: vt.j. ad Maced. l. Zenodorus. In primo autem. s. quando cum iussu: tenetur insolidum pater.

t Sine iussu.] nec aliud interuenerat, quo similiter insolidum teneri possit, veluti in rem verso vel præposito tabernæ vel negotiationi: quod si factũ esset, teneretur insolium.

v Exorta.] suasionibus non per vim, tunc enim caderet à iure suo[b]: vt ff. quod met. causa. l. extat.

b Ista glo. ibi suasionibus. est fin. omnino vi de quę notaui in extraua. Ioã. xxij. execrabilis. in pri. circa verbũ extorsisse.

x Recuperabit.] Per condictionem indebiti. & hoc quia nomine suo soluit.

soluit. si verò nomine filij non repetit: vt. ff. de condi. inde. l. si is. quæ est contra. & pro hac solutione est. ff. de consti. pecu. l. j. in fi. & l. seque. & ad hoc. ff. si cer. pet. l. si filiusfamiliàs. & ff. ad Maced. l. sed & si pater. §. j.

N E contra] CASVS. Si pater tuus ob administrationem ministratam factus est debitor, puta tutelæ, & est non soluendo: an tu tui iuris effectus, côueniri pro eo possis, quæritur? Dicitur quòd non.

a ¶ Patrem vestrũ.] viuũ adhuc quia si mortuus esset, eius successione delata ad vos, posset vos côuenire, nõ quia filios, sed quia hęredes: vt & s. de filiofami. l. j.

b ¶ Prouidebit.] vt. j. de primipila. l. fi. li. xij.

S I filiusfamiliàs.] CASVS. An pater pro filio decurione creato eo mortuo, si filius debitor factus fuerit, conueniri possit, quęritur? Dicitur quòd non. si eo inuito factus fuerit decurio.

c ¶ Si filiusfamiliàs inuito.] Si enim patre sciente, teneretur in solidum pater: vt. ff. ad municip. l. quoties. & j. lib. x. de filiofamil. & quemadmo. pro eo pa. te. l. j.

d ¶ Non posse.] nisi de peculio: v. j. quod cum eo. l. j. & ff. de pecu. l. iij. §. fina. & l. seq. & j. quando prouo. non est ne. l. si pater. Et distingue hîc, vt diximus. j. quod cum eo. l. j.

P Atris.] CASVS. An patre superstite obligato ratione debiti principalis: puta quod acceperit aliquid mutuo ratione puta muneris, filius conueniri debeat, quęritur? Dicitur quòd non. Et dico notãter superstite: quia si esset hæres, tũc teneretur vt hæres.

e ¶ Personali.] reali fortè sic, si rem peculij pater obligauit.

f E X patroni.] Tẽpore contractus.

g ¶ Vel domini.] tempore contractus. & facit ff. de act. & obl. l. serui. & s. de iudi. l. cùm debitoris. & de noxa. l. j.

H Abita.] ¶ Casus in hac authent. talis est. Imperator primò præcipit, quod scholares securè vadant ad loca studiorum, & nullus eis iniurias inferat, & reddit rationem ibi, dignum enim &c. & rationem rationis ibi, quis enim &c. deinde concludit ex supradictis ibi, hac igitur. Secundò prohibet imperator, ne scholares damnum patiantur pro delictis vel debitis commissis ab alijs: imponendo pœnam temeratoribus huius legis. Tertiò dat electionem scholaribus, sub quo velint conueniri. Quartò iubet hanc legem poni in tit. isto, ne pater pro filio, litera satis plana est de se.

h ¶ Examinatione.] sicq; erit lex solennis: vt. s. de legibus, & consti. l. humanum.

i ¶ Sacrarum legum.] Nota leges sacras: vt. s. de legi. & cõstitu. l. leges. iij.

k ¶ Speciali.] Nam licet omnes debeant ab iniurijs defendi: hi maximè, ne videantur negligi: sed an pedagia soluant? Respond. non argumen. ff. de leg. si quando. Item quia in vsum proprium ferunt libros & alia. j. de vec. & commis. vniuersi. Item quia non est conuentum: vt. ff. de pub. & vec. l. iiij. in fi.

Filius ut filius non tenetur pro debito patris, nec pro officio ab eo male gesto. hoc dicit. & ideo agens contra filium ex persona patris, debet facere mentionem, quòd sit hæres: aliàs libellus est ineptus: ut not. in l. si cùm dotem. §. transgrediamur. ff. solu. matri. Bal.

I mperatores Diocletianus & Maximian. AA. Neoterio & Eutolmi. LEX II.

N E cõtra iuris authoritatẽ ab eo, qui patrem [a] vestrum â quo emancipatos vos dicitis, ad munus ciuile deuocauerat, inquietemini, præses prouinciæ prouidebit [b]. D. viij. Cal. Febr. Maximo ij. & Aquilino Cons.

¶ Propter officium filij, pater non tenetur. h. d. Bald. Vel sic: Si pater contradixit, quando filius fuit electus decurio: non potest conueniri pro eo. h. d. Sali.

I idem AA. & CC. Theogeni. LEX III.

S I filiusfamiliâs inuito [c] patre decurio creatus sit: pro eo patrem inquietari non posse [d], iure manifestissimo cautum est. G. x. Calen. Maij. CC. Cons.

¶ Viuente patre filius non tenetur ad debitum patris. h. d. Bal.

I idem AA. & CC. Achiuæ. LEX IIII.

P Atris† nomine superstitis filium, nec numerum ciuilium, nec debiti causa, personali [e] posse conueniri actione constat. S. xij. Cal. Mart. Sirmij. CC. Cons.

¶ Ex cõtractu patroni uel domini libertus uel seruus non tenetur. h. d. Bal.

I idem AA. & CC. Lampetio. LEX V.

E X patroni [f] vel domini [g] cõtractu liberti vel serui conueniri non possunt. Dat. Idi. April. CC. Cons.

¶ Ista est notabilis authentica. Scholares ad legitima studia procedentes, ipsi & eorum nuncij possunt ire & stare liberè & securè tanquã bene meriti: & quorum scientia mundus illuminatur, præmia promerentur, eos nullus debet offendere: nec pro alio pignorare. qui contra facit, punitur. Electio quoque datur eis conueniri coram magistro uel domino suo: an coram Episcopo, sub quo uelint. & qui eos contra priuilegiũ huius authen. trahit ad iudicẽ: perdit cãm. Deinde iubet hãc aut. situari sub hoc ti. h. d. Bal.

¶ Noua constitutio Friderici.

H Abita super hoc diligẽti inquisitione Episcoporũ, Abbatum†, ducum, & omnium iudicum, & aliorum procerum sacri nostri palatij examinatione [h], omnibus, qui causa studiorum peregrinãtur scholaribus, & maximè diuinarum atque sacrarum legũ [i] professoribus hoc nostræ pietatis beneficium indulgemus, vt ad loca, in quibus literarum exercẽtur studia* tam ipsi, quam eorũ nũcij veniãt, & in eis securè habitẽt. Dignum nãq; existimamus, vt cũ omnes bona facientes, nostrã laudem & protectionem omnimodò mereantur, quorũ scientia totus illuminatur mundus, & ad obediendum Deo & nobis eius ministris vita subiectorũ informatur, quadã speciali [k] dilectione eos ab omni iniuria defendamus. Quis enim eorum non misereatur, qui amore scientiæ exules facti, de diuitibus pauperes, semetipsos exinaniunt, vitã suam multis periculis exponunt, & â vilissimis sæpe hominibus (quod grauiter ferẽdũ est) corporales iniurias sine causa perferunt? ¶ Hac igitur generali & in perpetuum valitura lege decernimus, vt nullus decętero tam audax [l] inueniatur, qui aliquam scholaribus [m] iniuriã inferre pręsumat, nec ob alterius cuiuscunq; prouinciæ delictum siue debitum (quod aliquãdo ex peruersa [n] cõsuetudine factum audiuimus) aliquod damnum eis inferat, sciturus huiusmodi sacræ cõstitutionis temeratoribus, & etiã ipsis locorũ rectoribus, qui hoc vindicare neglexerint, restitutionẽ rerũ ablatarum ab omnibus exigendam in quadruplum: notaq; infamiæ eis ipso iure irroganda, dignitate sua se carituros in perpetuum. ¶ Veruntamen si litem [o] eis quispiam super aliquo negotio mouere voluerit: huius rei optiõe [p] data scholaribus, eos corã domino [q] vel magistro [r] † suo, vel ipsius ciuitatis Episcopo, quibus hãc iurisdictionem dedimus [s], cõueniat. ¶ Qui

l ¶ Audax.] Audacia in malum. sic infrà vnde vi. l. si quis in tantam. & ff. si pars hære. pet. l. j. in fin. & de libe. & posthu. l. gallus. §. videndum. in fine.

m ¶ Scholaribus.] Cuiuslibet facultatis: vt. s. & subaudi maximè. nec enim licet alicui alij inferre iniuriam, sed ideo de his dicit specialiter, ne videantur negligi: vt. ff. de iniur. l. item apud. §. hoc edictũ. Item quod dicit iniuriã. q. d. vindicando se, sed ad defensionem sic cum moderamine: vt. j. vnde vi. l. j.

n ¶ Ex peruersa consuetudine.] Not. peruersam consuetudinem non seruandam. sic & in aut. vt nul. iudi. §. j. col. ix. & in noua consti. Fride. de sta. con. li. ec. edi. j. colla. x.

o ¶ Si litem.] largè ponitur pro ciuili & criminali, licet alibi tãtùm pro pecuniaria: vt. ff. de testi. l. j. & hoc patet ex eo quod s. dixit, vbi propria authoritate vindicari prohibuit. sic & causa licet dicitur criminalis: vt. d. l. j. quando que pro ciuili ponitur: vt. s. de iuris. om. iudi. l. in criminali. Sed per scholares & doctores renunciatum est Bononiæ, quantum ad criminales. & sic seruatur exceptis clericis, qui suo non potuerunt priuilegio renunciare: vt. s. de epis. & cle. aut. statuimus.

p ¶ Optione.] i. electione. Et not. quod in contractibus alternatiuarum est electio rei. vt. ff. de iure. do. l. plerunq;. in fin. sed in iudicijs, actoris: vt ff. de no. ope. nũ. l. stipulatio. §. j. Item in dubio dicto: vt. ff. de iudi. l. si quis intentione. vel si duabus actionibus agere potest, eius est electio. Item conuenire sub quo iudice vult: vt. ff. de iud. l. quod legatur. & l. si fideicommissum. hoc autem fallit hîc fauore scholarium. An autem ex quo elegit, variare potest? videtur quod sic: vsque ad litis contestationem sicut actor: vt ff. de iur. om. iu. l. si côuenerit. & ff. solu. ma. l. si cũ dotem. §. eo autem tẽpore. ADDITIO. Hoc intelligas verum, quod scholaris possit variare. s. semel, & non pluries. l. non vtrique. §. j. ff. de eo quod cert. loco. pro quo facit, quia vnum eligendo videtur recusare aliũ: quare ad alium: quare ad aliũ redire nõ potest. aut. offeratur. s. de lit. contest.

q ¶ Domino.] legum. qui aliâs præceptor appellatur: vt. ff. de dã. infec. l. si ædibus. aliâs magister: vt ff. de arbi. l. qualem. aliâs est. l. dicere. §. Cassius.

r ¶ Vel magistro.] alterius facultatis.

s ¶ Dedimus.] per hanc constitutionẽ. Sed nonne etiam iure veteri hoc idem erat: vt in proœmio. ff. §. in Beritensium? Respond. non: quia ibi tantùm de legum professoribus dicit. Item non dicit, quòd optio est scholaris, vt hîc dicit. Item cùm dederit in hoc iurisdictionem prædictis: nunquid poterunt delegare? videtur quòd non: vt. ff. de offic. eius cui man. est iurisdi. l. prima. §. quæ verò. Sed dic, quòd sic potest: quia non conceditur alicui, eo quòd de maioribus sit: sed cuilibet etiam grammatico: vnde competit iure magistratus. nam pro eo quòd regimen iuris potest delegari: vt in. d. l.

† In quibusdam codic. hęc. l. patris. & l. si filiusfa. inuersę sunt.

† Not. hîc quod personæ ecclesiasticæ possunt esse in cõsilijs principum secularium: de quo vltra Bald. hîc per Canonistas in c. uõ est vo ri. de volu. quia licet eis prohibeatur vaga & indiscreta secularium negotiorum tractatio: possunt tamen vnũ tractare. c. in archiepi. de rapto.

Lis & causa quomodo sumãt.

Pedagia soluere an teneãtur scholares.

Audacia qualiter sumatur.

** Siue sit bononia, siue aliis qualibet locus tãipsius quã eorũ nũcij veniãt, & in ea. &c.*

† Concor. c. cõ contingat. cũ glo. super verbo, consuetudine. in me. de fo. compe.

olim.§.quæ verò.Sed olim non:cùm tantùm legum professoribus erat concessum:ideo quia de maioribus sunt.Item nunquid potestatem potest eligere scholaris?Rñ.sic:quia sic erat olim in scholaribus legum vt in proœmio ff.§.pe.&quia quilibet ibi contrahens fit de eius foro ratione contractus:nisi per priuilegium eximeretur,vt clerici:vt in aut. de san. epis.§. Oeconomos. colla.ix.

verò ad alium iudicem eos trahere tentauerit[a]:etiã si causa iustissima fuerit, à tali conamine cadat[b]. ¶ Hanc autem legem inter imperiales constitutiones,scilicet sub titulo, Ne filius ꝓ patre &c. inseri iussimus.Datum apud Rõcalias,anno domini Mclviij. mẽse Nouembri.

TITVLVS XIIII.

An seruus pro suo facto post manumissionem teneatur.

¶ *Contrahens in statu libertatis non conuenitur posteà liber factus.h.d.uel magistratibus:Illud quod est in potentia,non disponit de actu. h.d.Bal.*

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Iuuentiano. LEX I.

QVanuis cum statu libero[c] contraxeris:tamen ex antegesto te non habere cum eo post impletam conditionem libertatis actionem, scire debes.PP.iiij. Id. Decembr. Dextro.ij.& Prisco Cons.

¶ *Accipiens mutuum in seruitute, non tenetur liber factus.h.d.Bal.& Sal.*

Imp.Antoninus A.Bexico. LEX II.

CReditoribus tuis,qui tibi in seruitute mutuam pecuniã crdiderunt,nulla aduersus te actio competit:maximè[d] cùm peculiũ tibi non esse legatum proponas. PP.iij. Calend. Septembr. Læto & Cereale Cons.

¶ *Pecunia ob libertatem promissa petitur per actionem in factum.h.d.Bal.& Sali.*

a ¶ Tentauerit.] Nũquid demũ lite cõtestata?Videt̃ ꝙ sic:quia tunc 10 videtur verè tractus: vt ff.rem ra. ha. l. amplius. & ar.ff. quod quisq; iur. l.j.in fi.& ne quis eũ qui in ius vo.l.j.§. j. Econtra videt̃,ꝙ sola citatio sufficiat:quia dicit tẽtauerit, licet ille non venerit: vt s̃.de epis.& cleri.l. si quis non dicã.Sol. nõ amittit 20 actor cãm post citationẽ solã factã corã potestate, sed si demũ priuilegio allegato instet: nã prius videtur vocari,vt sciatur an velit priuilegiũ allegare: vt.ff. de iudi.l. si quis ex aliena.si verò vocatur corã eo,quẽ constat non esse iudicẽ, tunc nec ve-30 nire tenetur vocatus: vt ff.de iurisdi.om.iu.l.fi.& actor causam amittit: vt hîc &.s̃.de iu.om.iud.l.in criminali.Item an potest pœnitere vocãs? videtur quòd non in alterius iniuriam:vt.ff.de regu.iur. l.nemo potest.Sed ar.cõtra.ff.de in ius vo.l. quã-40 uis.sed ibi non amiserat actor actionem. vnde remittit eam patrono & ei remittitur pœna.Itẽ quid si spontè reus subit iudicium?Rñ.non punitur actor: vt.d.l. quãuis. Itẽ an est dilatoria, vt tantùm ante litis contestationẽ possit opponi? Rñ. 50 sic:cùm sit fori: vt. j̃. de excep.l.fin.Item quid si vocans errauit in facto vel iure? Rñ. videtur ei parci:vt.ff. de iur. & fac. igno.l.error.in fine.

Citãs scholarem ad iudicem veitũ,an pdat causam suã.

b ¶ Cadat] aliâs est depriuetur.Sed an ipso iure vel per sententiam? Rñ. per sententiã: quia dicit 60 depriuetur vel cadat:& sic intellige.s̃.de iurisdi.om.iudi.l.in criminali.Sed à quo est danda? Respon. à iudice actoris:si illud iudicium fuit,declinatum:vel si non,idem iudex poterit:cum & hoc sit ius rei.Sed qua actione?Respon.condictione ex hac lege: vt.s̃.de condi.ex le.l.j.vel officio iudicis.Item quid si iudex se iudicem pronũciauit?Respond.appellabitur ab eius sententia.

¶ AN SERVVS EX SVO FACTO &c. ¶ *Seruus liber factus alius homo uidetur: ut.ff.de solu.l.qui res.§.aream.& ideo dubitatur an poßit conueniri de eo,quod in seruitute fecit.*

70 QVamuis.] CASVS. Si seruo tuo sub cõditiõe libertatẽ dedisti:& ea pendẽte cõditione cũ aliquo cõtraxit posteà extitit cõditio:& ita liber effectus est:nũquid eũ liberũ effectũ potero cõuenire de cõtrac.celebrato,dũ erat statuliber?rñ. ꝙ nõ.

c ¶ Statulibero.] Videbatur liber:vt.ff.si ex noxa.cau.aga.l.fi.& ff. de pœ. l.moris.§.fi.sed tñ seruus est:vt.ff.de statuliberi.l. statuliberi. Vñ sicut seruus nõ tenetur ex antegesto:vt.j̃.l.prox.&.s̃.de neg.ge.l.si cognati.ita & iste nõ tenetur:sed fallit in casu,quando tenetur de dolo:vt.ff.de dolo.l.& eleganter. §.seruus pactionis.& de fideicom.lib.l.si purè.&.j̃.de liber.le.l. Aurelius. §. Sticho.&.ff.quarum rerum act.l.j.§.quarto. Item in alio quem habes.j̃.eo.l. 80 promissæ. Item in alio.ff.de nego.gest.l.eum actum.& l.at qui.§.Scæuola. Item in alio.ff.depo.l.si apud filium.sed ibi ex posteriori detentioue. Item fallit in maleficijs & quasi : vt insti.de noxa.§.omnis.& facit.ff.de ope.liber. l.vt iurisiurandi.

Statuliber est seruus. Statuliber quãdoque tenetur ex ante gesto.

CReditoribus:] CASVS. Seruo meo pecuniam mutuasti. an aduersus eum manumissum peculio suo ei non legato agere possis,quęritur? Rñ.quod non.idem est si legato : vt.ff.de do.præle.l.ij.§.per cõtrariũ.

d ¶ Maxime.] Idem ergo si est legatum, vt hîc innuit.& sic est contra.ff. de dote præleg.l.ij.§.per contrarium.vbi dicit libertum conueniri, si est ei peculium legatum.So.secundum Io.& Bart.& R.non conuenitur orcinus libertus ab initio : vt hîc.con uenitur tamen inspecto exitu.s.quia si hæredes aliquid præstiterunt,conuenient orcinum libertum:vt ibi.ar.j̃.de vsur.reiudic.l.fina.§.fi. Sed hoc non placet : quia sic nec aliud esset in liberto orcino, quàm in eo filio exhæredato, cui dos est prælegata: quod esse debet:vt ibi dicitur. Dic ergo, quòd 10 ibi fuit directò libertas relicta, & peculium legatum.vnde nullo tempore dominium serui vel peculij habuit hæres : & sic tantùm manumissus tenetur. Hic autem per fideicommissum. vnde cùm potuit hæres dando retinere,& non fecit:me-20 ritò ipse tenetur,& non manumissus:vt arg.ff.de tribu.l.quod in hæredẽ. §.fi.& de pecu.le.l.si seruo.hypothecaria tamẽ si res peculij fuerint obligatæ semper tenetur manumissus. & facit:ff. de acti. & oblig.l.serui.

Libertus an possit conueniri ex cõtractu facto peculio sibi legato

Imp.Alexander A. Herodi. LEX III.

PRomissæ[e] tibi pecuniæ à seruo tuo, vt eum manumitteres:si posteâ, quam manumisisti, stipulatus ab eo non es : aduersus eum petitionem per in factum[f] actionem habes.PP.Id. Septemb. Alexandro A.Cons.

¶ *Serui delictum quod non parit actionem in seruitute,parit in libertate.h.d.Bald.Vel sic:Seruus ex furto alij facto quàm domino, tenetur liber factus.h.d.Sali.*

Imperator Gordian⁹ A.Hieroni. L. IIII.

LIcet seruitutis tempore[g] ea, quæ pecuniam matris tuę surripuisse dicitur,ob[h] huiusmodi admissum conueniri non poterat[i]: ad libertatem tamen perducta (nã caput noxa sequitur) furti actione tenetur[k].PP.Idib. Septembr. Pio & Pontiano Cons.

¶ *Seruus qui coluit prædia domini,liber factus non tenetur.h.d.Bald.*

Idem A. Chresto. LEX V.

SI(vt allegas) antequã à dño manumittereris , fundos eius coluisti,posteaq; adempto peculio[l] libertate donatus es:ob reliqua,siqua pridem cõtracta sunt, res bonorum , quas posteà proprijs laboribus quæsijsti , inquietari minimè possunt.PP.xvj. Calend.Decembr. Ariano & Pappo Cons.

¶ *Ex delicto commisso in dominum seruus nõ tenetur liber factus.h.d.secundum Bald.secus si liber factus delinqueret.h.d.Sali.*

Impp. Dioclet. & Maximian AA. & CC. Feliciano. LEX VI.

SIue serui sint ij, quorum precibus fecisti mentionem , domi

PRomissæ.] 30 CASVS. Si seruus tuus promisit tibi pecuniam , vt eum manumitteres,& manumisisti: & ab eo manumisso reddi stipulatus non es : an eam petere possis,quæritur?Dicitur quod sic per act.in factum. quod est speciale.

40 e ¶ Promissę.] Sec⁹ si ꝓmisisset operas: quia non tenet promissio, nisi post manumissionem: vt.ff.de libe.causa.l.fi. & de ope.li.l.vt iurisiurandi.& de manu.testa.l.seruum testamento.

f ¶ Per in factum.] Quæ extraordinaria est. 50 & sic loquitur.ff.quarũ rerum ac.non da.l.fin.§. ij.& ar.ff. si quis testa.li. esse ius.fu.l.j. Sed contra. ff.de dolo.l.& eleganter. §.seruus.vbi de dolo datur.Sol.ibi nihil promisit seruus domino.

LIcet.] CASVS. Si ancilla 60 tua seruitutis tẽpore tibi furtũ fecerit,an eam manumissam posteà furti conuenire possis,quæritur? Dicitur ꝙ sic:cùm eã dũ adhuc ancilla erat, cõuenire non poteris, & ea manumissa noxa caput sequit̃.i.manumissam,q̃ caput est effecta,noxa sequitur.

g ¶ Seruitutis tempore.] Signatur contra de noxa.l.j.sed non est contra: quia hic non domino, sed extraneo subtraxit.

h ¶ Ob.] eius matris.

i ¶ Non poterat] sed dominus.

k ¶ Furti actione tenetur.] Sed hæc furti actio vnde nascitur?Rñ.Io.ex furto in seruitute commisso.Nam quæ dabatur in dominum noxaliter,nunc 70 competit in libertum: & sic de persona in personam facit saltũ: vt hîc, &.ff. de capi.dimi.l.tutelas.§.iniuriarum.&.s̃.de noxa.l.j.&.ff.de act.& oblig.l. serui.& de noxa.l.qui ex pluribus.At condictio furtiua non datur nisi liber contrectet:vt.ff.de condi.furti.j̃.quod ab alio.

SI vt allegas.] CASVS. Mulier seruum suum colonum manumisit adẽpto ei peculio.an ob reliqua,quæ tẽpore seruitutis cõtraxit, res quas post manumissionẽ acqsiuit mulier, reqrere possit rei ven.vel hypo.ꝑponẽdo,quæritur?Dicit̃ ꝙ nõ:qa nec ꝑsonaliter suꝑ hoc poterit conueniri.

l ¶ Adempto peculio] Quid si donasset peculiũ manumisso?Rñ. cõueniri posset,quia non intelligitur esse peculiũ,quod sibi dño debebatur: vt. ff. 80 de pecu.Sed si damnũ.§.peculiũ.aliâs.l.peculiũ autẽ.&.l.si noxali.§.qđ aũt. Azo.Vel subaudi maximè adempto.nam tunc idem esset: vt.s̃.eo.l.j.&.ij.

SIue serui.] CASVS. Si seruus tuus tibi furtũ fecerit:eũ cõuenire nõ poteris in iudicio:sed verberibus subijcitur.cũ inter dñm & seruũ nulla lis consistere possit:vt.ff.de iudi.l.lis.in fi.nisi in casibus:vt.ff.eo.l. vix. nec si posteà eũ manumisisti ex antegesto cùm erat in seruitute : tenebitur liber factus.& hoc in prima.Si verò post mauumissionem aliquid commisit : puta faciendo tibi furtum:eum conuenire poteris.& hoc in secunda.

Conueni.

eos cõueni [a]: quia inter dominos ac ſeruos iudiciũ conſtare nullũ [b] poteſt: ſiue poſt delictũ manumiſſi ſint, ex antecedẽtibus poſt datã libertatem eos nulla ratio iuris à dominis, quõdã cõueniri patiť [c]. Sanè ſi poſt manumiſsionẽ quid illicitè cõmiſerint: hoc apud præſidem prouinciæ argue, accepturus ex iure ſententiam [d] Da. ij. Id. April. Byzantij AA. Conſ.

TITVLVS XV.

Quãdo fiſcus vel priuatus debitoris ſui debitores cõuenire † poſsit vel debeat.

Res tutoris nõ poſſunt in tenutam capi pro debito pupilli. hoc dicit Bald. & Salicetus.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Valeriano. LEX I.

PRopter [e] æs alienũ pupilli, res tutoris, qui nihil ex bonis eius tenet, pignori capi nõ oportet [f]. PP. xj. Cal. Iuñ. Laterano & Rufino Conſ.

Si debitor condemnatus aliàs ſoluendo non eſt, in ſubſidium uenitur ad nomina debitorum ipſius: & in ipſis nominibus fit executio exemplo iudicati. h. d. Bal.

Imp. Antoninus A. Marco. LEX II.

SI in cauſa iudicati Valẽtis, quẽ tibi cõdemnatũ eſſe proponis, nihil eſt, quod ſine quęſtione [g] pignoris loco capi & diſtrahi poſſit: debitores eius conuenti [h], ad ſolutionem authoritate præſidis prouinciæ compelluntur.

Per officium procuratoris Cæſaris, debitores debitoris fiſci, compelluntur ſoluere debitũ fiſco ſi fatentur. Bal.

Imper. Gordianus A. Primanio. L. III.

SI debitũ [i] nõ inficiãtur ij, quos obnoxios debitoribus fiſci eſſe proponis: poteſt videri nõ eſſe iniquũ, quod deſyderas, vt ad ſolutionem per officium procuratoris compellantur [k]. nam ſi quęſtio aliqua refertur [l]: id concedi non oportere, etiã ipſe perſpicis. PP. vj. Calend. Febr. Sabino & Venuſto Conſ.

Contra debitorem debitoris fiſcus non agit niſi conſtet principalem eius debtorem non eſſe ſoluendo. Bal. & Sali.

Impp. Diocleт. & Maximian. AA. & CC. Zoſimo. LEX IIII.

NOn prius ad eos, qui debitoribus fiſci noſtri ſunt obligati, actionem fiſcalem [m] extendi oportere, niſi patuerit † principales reos idoneos non eſſe [n], certiſſimi iuris eſt. S. xij. Calend. Maij, AA. Conſ.

Dans nomen in ſolutum cedit utiles, non autem mandat directas, niſi hoc ſpecificet. h. d. Bal.

Idem AA. & CC. Nanidæ. LEX V.

IN ſolutum nomine dato [o], nõ aliter niſi mãdatis [p] actionibus ex perſona ſui debitoris [q] aduerſus eius debitores creditor experiri poteſt: ſuo autem nomine [r] vtili actione recte vtetur. Dat. Calen. Ianuar. CC. Conſ.

TITVLVS XVI.

De hæreditariis actionib9.

Creditor debitori pro parte ſuccedens, pro alijs partibus contra hæredes agit: & ſi res obligatas teneant, auocat ab eis. hoc dicit notanter ſecundum Bal. Vel ſic. Alter ex cohæredibus pro pecunia ſibi à defuncto debita, poteſt conuenire cohæredes pro rata, & proſequi pignora. h. d. Sali.

Imperator Gordianus A. Hermeroti. LEX I.

PEcuniam, quã tibi à matre [s] debitã fuiſſe dicis, ab hæredibus eius cohęredibus tuis

---

a Cõueni.] verberãdo: vt. ff. de fur. l. ſerui. ĩ fi. & . j̃. de pa. po. l. ſi cõgruẽti*.

b Nullum.] vt. ff. de iudi. l. lis. niſi in caſibus: vt in eo. tit. l. vix.

c Patitur.] niſi in caſu: vt. ff. ſi quis teſta. li. eſſe iuſ. fu. l. j. & in alio: vt. s̃. de peti. hære. l. fi. in quibus eſt ſpeciale. Et diſtingue hîc, ſi ſeruus delinquit in ſeruitute: ſi quidem in dñm, nõ teneť liber: vt hîc. ſi in extraneũ, tenetur: vt inſti. de noxa. §. omnis. ſi ex contractu, ſi quidẽ anne xa fuit geſtio & ſibi ſoluere potuit, & nõ ſoluit, tenetur. aliâs nõ. vt. s̃. de neg. ge. l. ſi cognati. & . ff. de reg. iur. l. quod quis. niſi in caſu: vt dixi per legẽ. s̃. de peti. hær. l. fi. in fi.

Seruus delinquẽs vel contrahens an liber factus teneatur.

d Sententiam.] vt. s̃. de noxa. l. j. in fi.

QVANDO FISCVS VEL PRIVATVS &c. *Generaliter prohibuit. s̃. alium pro alio conueniri: hic permittit in caſu.*

PRopter æs.] CASVS. Pupillus tenetur tibi in decẽ: an res tutoris bona pupilli nõ tenentis pignori capi poſsit, quęritur? Dicitur quòd non.

† Exigere.

e Propter æs.] Tenet idẽ ſi teneret: licet hypothecaria pro eis poſſet teneri: ſed nec ipſi pupillo tenetur ipſe, licet male gerat, niſi finita tutela: vt j̃. de admini. tu. l. ij. & . l. rationes. ſed ea finita etiam pro ſuis rebus, põt hypothecaria conueniri: vt j̃. de admi. tut. l. pro officio. & facit. ff. de reſcin. vendi. l. fi.

f Non oportet.] per iudicem.

SI in cauſa.] CASVS. Titius debitorẽ habẽs teneť mihi in decẽ: q cũ mihi cõdemnatur, eſt nõ ſoluẽdo: an debitorẽ ſuum cõuenire poſsim, q̃rit? Diciť ꝙ ſic. & ad ſolutionẽ cõpelliť.

g Sine quæſtione.] Veniũt enĩ vicini, [a] & dicunt oẽs res eſſe ſuas mobiles & immobiles.

a Vicini ſunt qui ſe inuicẽ clamãtes audire poſſunt, dicit Bar. in l. ſi tertius eo. j. ff. de aqua plu. ar. l. j. §. eo dẽ autẽ teſto. ff. ad Syl. vide ẽt Panor. in. c. quoſdã de præſump.

h Conuenti.] officio iudicis vt hîc, & . ff. de re iu. l. à diuo. §. ſed & illud debet dici. & . j̃. de præto. pig. l. j. & de excu. rei iud. l. etiam. & . s̃. de act. & obl. ob cau. hoc tñ ſi cõfiteať ſe debere debitor debitoris: cæterũ ſi neget, cõtra reſcriptum eſt: vt. ff. de re iud. l. à diuo. §. ſed vtrum. Nec diſtinguo, vtrũ negetur per malitiã: an nõ: licet P. diſtinguat. ar. j̃. de falc. l. ij. tum quia nemo ſcit: tum quia nõ eſt differẽtia inter res corporales & nomina: quod lex prędicta videtur velle aperte. Si quæras quid ſi malicioſè negat? Reſpon. dabitur curator bonis, qui actiones moueat & exerceat: vt. ff. de carb. edi. l. ſed & ſi is qui. §. ſi impubes. & . ff. de cura. bo. dan. l. j. & ij. Poſſum etiam & alio iure cõuenire debitorem debitoris. ſimiliter iure cõi, videlicet hypothecaria: & tunc ſerua quod dicitur. ff. de pig. act. l. ſi conuenerit. ij. in prin. iure verò ſpeciali agitur contra debitorem debitoris: vt. j̃. l. prox, ſi ex non ſoluendo debitor, vt j̃. l. proxi. & . l. non prius.

Debitorẽ debitoris conuenire poſſumus.

SI debitũ.] CASVS. Titius tenebatur fiſco in. x. Seius Titio: Titio inuento non ſoluendo, vult fiſcus propter priuilegium ſuum conuenire Seium: an poſsit, quæritur? Diſtinguitur, aut negat Seius ſe Titio teneri: aut cõfitetur. Primo caſu non cõuenitur à fiſco. Secundo caſu ſic: & ad ſolutionem compellitur per procuratorem Cæſaris, qui cognoſcit inter priuatũ & fiſcum. & dic conueniri per condic. ex. l. vt. ff. de condi. ex le. l. j. Vel ſecundo dic ꝙ fiſcus Seium conuenit, & fecit eum condemnari: & eo non inuento ſoluendo agit contra Titium. & hic eſt caſus, quando ex pecunia fiſcali ſecũdus debitor conuenitur, etiam primo exiſtente ſoluendo: vt hîc, & . ff. de iur. fiſ. l. iij. §. multa. Vel tertio dic, ꝙ Titius mutuauit Seio ea. x. Titio non inuento ſoluendo, aget aduerſus Seium.

i Si debitum non inficiantur.] Item ſi malitioſè inficiantur ſecundũ P. Sed tu dic contra: vt dixi. s̃. l. proxi.

k Compellantur.] ſ. officio iudicis. & hoc condemnato prius debitore: vt dixi. s̃. l. proxi. Vel dic verius etiam non condemnato, ſi non eſt ſoluendo: & tunc per condictionem ex lege: vt. s̃. de condic. ex le. l. j. Itẽ tertio caſu, quãdo ex pecunia fiſcali ſecũdus debitor conuenitur, etiam primo exiſtẽte ſoluendo: vt habes hîc, & . ff. de iur. fiſci. l. iij. §. multa. & . j̃ de conue. fiſ. debi. l. j. lib. x.

l Refertur.] iuſtè vel non. & dabitur curator bonis: vt dixi. s̃. l. prox.

NOn prius.] CASVS. Debitor debitoris fiſci à fiſco conueniendus nõ eſt: niſi appareat debitorẽ principaliter ſoluendo non eſſe.

m Fiſcalem.] conditione ex lege: vt. s̃. de cõdic. ex le. l. j. Vel dic illam vtilem, quam habet debitor directam.

† Niſi potuerit probari principa. &c.

n Non eſſe.] & in alijs duobus caſibus: vt notatur in prima & vlti. glo. s̃. l. proxi. ſed priuatus tunc tantùm, quando fecit condemnari ſuum debitorẽ: vt. ff. de in diẽ addic. l. fi. & . s̃. eo. l. j. & . ij. & . j̃. l. proxi.

INſolutũ.] CASVS. Tenebatur mihi Titius in. x. ius qđ habebat contra Seium debitorem ſuũ dedit mihi in ſolutum. quæ actio mihi competit aduerſus Seium, quæritur? Reſpõ. quòd vtilis nomine meo: directa verò non, niſi fuerit mihi mandata.

o Dato.] ſed non de legato quia tunc ſecus eſſet: vt. j̃. de noua. l. j.

p Mandatis.] ſed ſi fuerit mandata actio, finitur mandatum morte. ſecus ſi ceſſat ſecundum quoſdam. Sed dic vt not. s̃. de actio. & obliga. l. j.

q Debitoris.] poteſt ſcilicet directa.

r Suo autem nomine.] ſuo nomine diciť agere, non quia promiſit ei, vel quia ſecum cõtraxit: ſed propter conuentionẽ, quã fecit cum ſuo creditore. Et eſt ſimilitudo inter emptionem rei corporalis & nominis dationem. Nam per ſolam vẽditionem non trãsfertur dominium rei venditæ: niſi ſequatur traditio. ſic non transfertur actio directa per donationem in ſolutum, niſi ea cedatur. & ſic ſecundum hoc ſuo nomine agit ex ſua perſona: cùm vtilis actio ei datur à lege. Poteſt etiam dici ſuperiori caſu agi ex perſona debitoris: quia ab eo habeat cauſam. ſic. ff. de ijs, qui notantur infa. l. furti. §. ſi quis alieno. & facit ad legem iſtam quod not. s̃. de act. & obl. l. j. & . ij. & . l. ſi in ſolutum. & . j̃. de lega. l. ex legato. & . s̃. de neg. geſt. l. ſi ab eo. & . s̃. de pac. l. pacto. & . s̃. ſi certum peta. l. ſi abſentis.

Traditio ſicut ſe habet in rebus corporalib9, ita ceſsio in actionibus.

DE HAEREDITARIIS ACTION. *Superiori titulo dixit alterum pro altero conueniri in caſu: hic ponit & alium caſum, uel aliter: Ab alio debiti nomine alium una eademque actione conueniri poſſe hic inſinuatur: ſuperiori uero titulo alia actione idem fieri declaratur. alia dico quantum ad ius & perſonas, eademque quantum ad rem & cauſam.*

PEcuniã.] CASVS. Mulier aliqua filio tenebatur in. x. & eum cum duobus alijs hæredibus inſtituit. pro duabus partibus habebit cohæredes ſuos obligatos. pro tertia erit petitio ſua confuſa. & hoc in prima. Si verò filio iure pignoris aliqua obligauit, & ab vno cohæredum inueniantur poſſeſſa: aduerſus eũ aget hypothecaria, & inſolidum. & hoc in. ij.

s A matre.] quæ te cum alijs hæredem inſtituit.

pro parte [a] tibi competente [b] petere debes. Sed & res, si quæ tibi ob idem debitum obligatæ sunt, persequi non prohiberis [c]. PP. Calē. Mar. Gordiano A. ij. & Pompeiano Conſ.

Perſonales actiones paßiuè inter hæredes diuiduntur pro portionibus hæreditarijs: reales uerò poſſeſſorem ſequuntur paßiuè. h. d. no. ſecūdum Bal. & Sali.

Imp. Decius A. Telemachæ. LEX II.

PRo hæreditarijs partibus hæredes onera hæreditaria agnoſcere, etiam in fiſci rationibus placuit [d]: niſi intercedat pign° vel hypotheca. tunc enim poſſeſſor obligatæ rei conueniendus eſt. PP. xiiij. Calend. Nouembr. Æmyliano & Aquilino Conſ.

Actio de dote contra hæredes, non contra debitores mariti dirigi debet. hoc dicit ſecundū Bal. & Sali.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Maximæ. LEX III.

HÆredem mariti quondam tui de dote tibi reddēda cōueni. perſonalem enim actionem contra debitores hæreditarios tibi decerni fruſtra poſtulas [e]. PP. xiiij. Calend. Maij AA. Conſ.

Aetas debitoris non infringit ius creditoris. Bal.

Idem AA. & CC. Criſpo. LEX IIII.

SVb prætextu ætatis pupilli debitoris hæreditarij [f] creditorum exactionē [g] differri non poſſe, nimis euidens [h] eſt. vnde cùm te tutorem proponas: quemadmodum à pupillis creditoribus [i] ſatisfiat, eniti [k] debes. D. x. Calend. Decembr. Sirmij AA. Conſ.

Præpoſtera petitio non procedit: & qui ſe in allegatione cōtrariorum implicat, repellitur ab utroque: poteſt tamen poſtea agere ordinariè. hoc dicit. Bal. Vel ſic: Præpoſtera petitio nō admittitur: & per ſucceßionem quam creditor facit debitori, actio extinguitur. Sali.

Idem AA. & CC. Iulio. LEX V.

VT debitum tibi ante aditā hæreditatē [l] ſoluatur [m]: ac tūc ſi ad te pertineret hæreditas, quæri iubeamus: prępoſtera [n] petitio eſt. Etenim cū tibi ſoceri ſucceſsionem quæſitā patuerit: debiti petitionem extingui per cōfuſionē nō ambigitur [o]. D. prid. Nonas Mart. Sirmij. CC. Conſ.

Pro hæreditaria parte, pro qua creditor debitori ſuccedit, confunditur actio. non in totum, niſi fuerit inſtitutus animo compenſandi. h. d. ſecūdum Bal. Et ſi cohæredes nō ſint ſoluendo, poteſt impetrari bonorum ſeparatio. h. d. Sali.

Idem AA. & CC. Domino. LEX VI.

SI adulta cuius curam geris, pro triente patruo ſuo (quem etiam tutelam eius adminiſtraſſe proponis) hæres extitit,

---

a Pro parte.] debiti.

b Competente.] ſcilicet actione, non autē cōiungas pro parte tibi competenti: nam pro ea parte qua ſucceſsit, extinguitur obligatio: non verò remanet: vt hîc, &. ſ. de neg. geſt. l. ſi ab eo. & .j. de bo. aut. iudi. poſ. l. ſi vxor. & ſ. de pac. l. debitori. & .j. ad. l. fal. l. licet. Vel dic pro parte debiti competenti tibi, non pro parte hęreditatis. Sed quid ſi mater rem indiuiduam tibi debuiſſet, vt ſeruitutē: nūquid extincta eſt tota actio tua, vel in nullo erit extincta? rñ. fortè æſtimabit ſeruitus, & p parte pretij tenebūtur cohæredes: vt. ff. de lega. ij. l. cū filius. in prin. & ff. ad leg. fal. l. lege Falcidia interueniēte. & ſ. de inoffic. teſta. l. cum duobus. & potes hoc diſtinguere vt dixi. ſ. de pactis. l. debitori.

Debitū rei indiuiduæ an extīguatur totū creditore debitori in partem ſuccedente.

c Nō prohiberis.] hypothecaria inſolidū agendo, vel quaſi Seruiana. licet ſit debitū p parte extinctū. ad quod eſt. j. de diſtrac. pig. l. quandiu. & ff. fami. l. erciſcū. l. hæredes. §. an ea. in fin. & ff. ad Trebel. l. debitor. ſed pro ea parte, qua dñs eſt rei obligatæ, nō agit hypothecaria cum effectu: cū in ea remanet hęres: ſed pro alijs, ſecūdū Azo.

PRo hæreditarijs.] CASVS. Si debitor meus duos hæredes inſtituit, vnum ex viij. aliū ex. iiij. vncijs: pro portionibus hæreditarijs eos conuenire debeo. Si verò pignora mihi obliga. aliqs eorū poſſideat, poſſeſſorē tātùm habeo obligatū & hypothe. inſolidum conuenire potero.

d Placuit.] vt. ſ. de pactis. l. pactū ſucceſſorū. & ſi cer. pe. l. j. & ſ. fami. erciſcun. l. ea quæ. & .j. de iure delibe. l. ſi te. & .j. ſi vnus ex pluribus. l. ij. & ff. de rei vendic. l. ſi poſſeſſor fundi. Sed hoc fallit in caſibus. Primò, quādo indiuiduum eſt in obligatione: quo caſu quilibet tenetur inſolidum: vt. ff. de verb. obl. l. in executione. §. ij. Secundò, ſi res, quæ debet reſtitui ab vno, teneatur inſolidum: vt. ff. cōmo. l. iij. §. hæres. & ff. depo. l. ſi duo. Tertiò, in pollicitatione facta ob honorem apud rempublicam: tunc enim pollicitator inſolidum. Item hæres eius inſolidum tenetur. facta verò pollicitatione ſine cauſa, ob id quod opus promiſſum cœptum eſt, ſi bona libertati non ſunt ſoluendo ad totum opus: extraneus hæres in quintam partem patrimonij defuncti, liberi verò defuncti in decimam tenentur: vt. ff. de pol. l. j. §. ſi quis. & l. ex pollicitatione. Quartò, in alimentis, quæ pro volūtate iudicis vel defuncti, vel ab vno inſolidum, vel à pluribus partibus deſignatis petuntur: vt. ff. de ali. le. l. iij. in prin. & §. j. Quintò, ſi teſtator legauerit ab vno hærede creditori hæreditario, cauſa debiti compenſandi: tunc enim hæres ille vſq; ad quātitatem legati onus æris alieni ſuſtinebit: vt. ff. de leg. ij. l. cùm ab vno. Sextò, in funeraria, quæ non tantùm in hæredes pro hæreditarijs portionibus, ſed etiam in virū ad quē aliquid peruenit nomine dotis, inſtituitur pro rata portione eius, quā lucratus eſt de dote: vt ecce lucratus eſt vir centum: in hæreditate ſunt. CC. ipſe conuenitur pro tertia, & hæredes pro duabus: vt. ff. de relig. l. quoties. & l. veluti. & l. Celſus [a]. Item fallit in caſu quodam mirabili, quem habes. ff. ad leg. Fal. l. qui fundum. §. ſi tu ex parte. & hoc in perſonalibus. Reales autem cōtra poſsidentem ſemper inſtituuntur: vt. ff ad exhi. l. de eo. §. fi. & hîc ſubijcit.

Hæredes nō ſemper tenētur pro portionib' hæreditarijs.

Actio funeraria contra quos competat.

a aduertas ſecūdū Cy. hîc ꝙ iſta uō eſt vera fallentia ad textum iſtū: quia in hoc caſu non eſt defunctus oblitat' ita vt obligatio ab eo deſcē dat in hæredes. Item etiam vt dicit hîc Ange. hæredes iſti' defun-

HAeredem.] CASVS. An mulier ſtipulata dotem ſibi reddi, diuortio vel morte ſoluto matrimonio: & maritus deceſsit: debitores hæreditarios act. perſonali defuncti pro dote ſibi reddenda conuenire poſsit, quæritur? Dicitur ꝙ non: ſed hæredem defuncti conueniet.

e Poſtulas.] vt. j. eo. l. fin. & .j. ſolu. matri. l. dotis. Sed videtur etiam contra debitores eam poſſe experiri: cum omnia bona mariti ſunt tacitè pro dote obligata: v. j. de rei. vxo. act. in prin. ergo & nomina. Inſtituet ergo actionem vtilem contra debitores: vt. ff. de pig. act. l. ſi conuenerit. ij. in princip. & .j. quæ res pig. obli. poſſ. l. nomen. Sed poteſt dici aliud in expreſſa obligatione: & aliud in tacita: vt & aliâs eſt differentia: vt. ſ. de actio. & oblig. l. fin. & ff. de iure fiſ. l. Moſchis. ſecūdum Azo. Vel dic quòd hic denegat perſonalem contra debitores viri, non hypothecariam: eam ergo intendit dicens: peto à te decem, quæ debes viro vel hæredi eius: quia dico me iure hypothecario nomen tui debitoris vel ius obligationis mihi obligatum: non autē dicet, quòd ſit ei perſonali obligatione obligatus: ſed & perſonali poteſt eum conuenire debitore prius condemnato: vt ſuprà titul. j. l. ij. Item quod dicit decerni, ſecūdum vetera iura dixit ſecundum quæ actiones decernebantur à prætore: hodie contra: vt ſuprà de formulis. l. j. & . ij.

cti tenētur pro hæreditaria portione: quater' onus funeris reſpicit eos.

SVb prætextu.] CASVS. Titius mihi tenebatur in x. deceſsit, & filium impuberem hæredem inſtituit: an petitio debiti hæreditarij prætextu ætatis in tempus pubertatis differri debeat, quęritur? Dicit quòd nō: ſed tutor mihi ſatisfaciet.

f Hæreditarij.] id eſt qui hoc ipſo debitor eſt, quòd hæres eſt: aliàs aliter accipitur. i. qui debet hæreditati.

g Exactionem.] id eſt petitionem.

h Euidens eſt.] vt & infrà manda. l. ſi tibi. & de non numeran. pecu. l. ſi intra in fin. & ff. de nego. geſt. l. Neſennius. §. primo. & . ff. quibus ex cauſis in poſſeſ. ea. l. apud Iullianum. & hoc, niſi fieret ei quæſtio ſtatus & bonorum: vel ſtatus tantùm: vt. ff. de carb. edict. l. iij. §. j. & l. de bonis. §. ita demum. in prin. Accurſius.

i Creditoribus.] hæreditarijs.

k Eniti.] vendendo de bonis eorundem.

VT debitum.] CASVS. Debitor meus in centum me hæredem inſtituit. peruenit hæreditas iſta ad Titium. volo eum primò conuenire ad centum: an petitio mea per confuſionem ſit ſublata: quid iuris ſit, quæritur? Reſpon. quòd non poſſum eum conuenire ad centum & quaſi præpoſtera petitione audiendus non ſum. Vel ſic: Socer meus debebat mihi centum, qui decedens inſtituit me hæredem & Titium: petere volo tota centum à Titio cohærede meo: & dico, nolo eſſe hæres debet inquiri, an velim eſſe hæres aut non: & poſteà debeo totum primò petere, ſi non ſum hæres. ſed ſi pro parte ſum hæres, partem debiti potero petere petitione pro parte mea debiti confuſa.

l Aditam hæreditatem.] ſcilicet antequam adeat vel repudiet.

m Soluatur.] à poſſeſſore rerum hæreditariarum, qui te dicebat vel negabat hæredem. Sed an eo quòd petit debitum, videtur renunciare hæreditati? Reſpond. non: quia expreſsè reſeruat ſibi quæſtionem hæreditatis: vt. ff. de condictione indebita. l. ſi quis ſic ſoluerit.

n Præpoſtera.] id eſt præponitur quod poſtponendum eſt. quod eſt abſurdum: vt. ff. de except. l. fundi. & l. fundum. niſi in caſu, vt infrà de teſta. l. præpoſteri. Item nota maiorem cauſam præponendam. ſic & ff. de iudi. l. per minorem. Item nota quòd ideo hîc ſeruatur ordo, quia vna pendet ex alia. aliâs autem ſeruatur ordo, vel quia præiudicialis ſit vna. vt inſtitut. de action. §. præiudiciales. vel quia electione tollantur: vt. ff. de tribu. l. quod in hæredem. §. eligere. vel quia ſint contrariæ: vt infrà ſi ſeruus extero ſe emi. man. l. j.

o Non ambigitur.] vt. ſ. do pact. l. debitori. & ff. de fideiuſſ. l. generaliter. & l. hæres à debitore. §. j. & .j. l. proxi.

SI adulta.] CASVS. Titius geſsit tutelam alicuius pupilli, & factus eſt debitor ex mala adminiſtratione in. CCC. pupillum cum duobus alijs hæredem inſtituit, non prohibendo ne à cohæredibus debitum peteret pro duabus partibus. curator pupilli facti adulti cohæredes conuenire poterit, cùm vltra ſuam tertiam debiti petitio non ſit confuſa. hoc in prima. Si verò curator petat reſcindi teſtamentum ob hoc, quòd petitio pro parte tertia hæredis ſit confuſa, non eſt audiendus: quia ſi hoc petit, magis petit contra vtilitatem pupilli, quàm pro vtilitate pupilli. & hoc in ſecunda. Si verò cohæredes ſoluendo non ſint: petere poterit curator, vt bona cohæredis ſeparentur à bonis teſtatoris, & adultis ſatisfiat. & hoc in tertia.

nec ab eo [a] quicquã exigere prohibita [b] est: debitum à cohæredibus probesse [c] petere non prohibetur, cùm vltra [d] eam portionẽ * qua successit, petitio nõ confundat [e]. Nam aduersus adultam [f] tuã rescindi postulas testamentũ, si quidem [g] cohæredes eius adeuntes hęreditatem se [h] etiam obligẽt. & si non soluendo constituti probentur [i] : postulata separatione [k], nullum ei damnũ [l] præses prouinciæ fieri patietur [m]. †Dat. Cal. Decẽb. AA Cons.

Creditor non agit contra legatarios, sed cõtra hæredes. h.d. Bal. & Sali. Vel sic: personalis actio non sequitur singularem successorem. h.d. Salic.

Idem AA. & CC. Apolausto. LEX VII.

Creditores [n] hæreditarios aduersus legatarios non habere personalem actionem [o] conuenit quippe cum euidentissimè lex duodecim [p] tabularum hæredes huic [q] rei faciat obnoxios. D. vj. Id. Decem. Nicomediæ. CC. Cõs.

TITVLVS XVII.
Ex delictis defunctorũ in quantum hæredes conueniantur.

a ¶ Nec ab eo] testatore.

a ¶ Prohibita est.] animo compensandi: quia tunc non posset petere debitum ex quo hæreditatem vellet: vt. j. de hæredi. insti. l. si compensandi: vt ff. de lib. leg. l. tutor. & j. de fideicom. l. cum necessitatem.

c ¶ Pro besse. id est octo vncijs.

d ¶ Cum vltra] id est ad damnum.

e ¶ Non confundatur.] vt. s. de neg. gest. l. 10 si ab eo. & j. de bo. author. iudi. pos. l. si vxor. & j. ad legem fal. licet. & j. de contrario iud. tu. l. si pater.

f ¶ Aduersus adultã.] id est contra eius vtilitatem facis, si hoc facis: nã alius accipiet hæreditatem: & est sic. j. de ijs qui 20 vt indig. l. polla.

g ¶ Si quidem.] duo timebat. primùm, ne adulta adeunte cohæredes non tenerentur. Secũdò, dato quod teneãtur, timebat portiones eorũ absorberi per proprios eorũ creditores: sed vtrũque timorem remouet.

30 h ¶ Se.] adultæ tuæ.

i ¶ Probentur.] scilicet si soluatur proprijs creditoribus eorũ & hæreditarijs vel dic: Probẽtur tã suis creditoribus quàm adultæ.

k ¶ Separatione] scilicet bonorũ defuncti à bonis cohæredũ: quam 40 separationem postulãt à prætore, vel præside creditores hæreditarij: & ita hoc adulta hîc postulat. j. de bo. auth. iud. pos. l. est iurisdictionis. & datur causa cognita, scilicet si creditores ab hærede nõ nouauerint, vel vsuras vel fideiussores nõ acceperint: vel si hereditaris & bonorũ hæredis cõfu 50 sio facta non fuerit: vel si quinquemniũ nõ transierit: vt. ff. de separa. l. i. §. illud. & §. preterea. & §. quod dictũ. Sed creditores hæredis nõ postulãt separationẽ bonorũ hæredis à bonis hæreditarijs: vt. ff. de sapara. l. j. §. quęsitum.

l ¶ Damnũ.] & sic prodest ei adultæ seruari testamẽtũ: vel saltẽ nõ obest.

m ¶ Patietur.] in vi passiui ponitur.

* Pro qua

† In scriptis nostris exẽ. legitur, postulata separatione, nullũ ei dãnũ fieri patiet. & ita legit Accur. exponẽdo verbũ patiet, passiuè. In quibusdam impressis ita legitur, at si nõ soluẽdo cõstituti probentur: postulata separatio nullũ ei dãnũ fieri patietur. Bonorum defuncti separatio à bonis cohæredũ qualiter & quã do petitur.

Creditores.] CASVS Si debitor meus me hæredẽ in. c. instituit, & multa legauit: an aduersus legatarios personalẽ habeã act. quæritur. Dicitur quòd non: sed aduersus hæredem. & hoc vult. l. xij. tab.

n ¶ Creditores hæreditarios.] innuit ergo legatarios non esse hæreditarios creditores: sed certe imo sunt: vt. ff. de act. et obl. l. hæditariarũ. nisi cũ 60 intereos et creditores. est controuersia, vt hîc, & ff. de sepa. l. credito ribus.

o ¶ Actionem.] vt & s. si cer. pet. l. j. & j. de hære. insti. l. quoties. & ff. ad trebel. l. j. §. si hæres. Sed contra. j. de iure delibe. l. fi. §. & si præfatam [a]. Sol. ibi hæres non est soluendo: hîc sic. Vel solue vt ibi. Item facias vim in eo quod dicit personalem. Nam hypothecaria agere possunt contra legatarios, si res legatæ sunt obligatæ: vt. j. de donatio. ante nup. l. de rebus. & j. de dona. l. ęris alieni.

p ¶ L ex.] xij. tabularum. vt. & s. de pactis. l. pacto. et fami. ær. l. licet. et. l. ea.

q ¶ Huic rei.] scilicet solutioni debiti.

Legatarij, an sint creditores hæreditarij.

a Aliâs. §. licentia creditoribus.

¶ EX DELICTIS DEFVNCTORVM &c. ¶ *In quãtum* 70 *hæredes ex contractibus defunctorum vel quasi teneantur, dixit: nunc in quantũ ex delictis audi.*

Post.] CASVS Si vim mihi fecisti rem meam rapiendo. hæres tũc ex delicto à te commisso teneatur quęritur. Dicitur quod non regulariter, nisi tecum fuero lit. cõtest. vel aliquid ad hæredem occasione delicti tui peruenisset.

r ¶ Qui vim fecit.] rapiẽdo mobilem rem: vel inuadendo immobilem: vt insti. vi bo. rap. §. sed needum.

s ¶ Vel concusionem.] Da exemplũ vt. s. quod met. cau. l. si per impressionem. et de condi. ob. tur. cau. l. quod euitandi. et dic quòd in factum datur 80 actio ad repetendum: vt. ff. de cõcus. l. j.

t ¶ Deliquit.] extra contractum. vt inferendo dolum vel metum Accur.

v ¶ Insolidum.] vt et. ff. de reg. iur. l. omnes actiones. et insti. de perpe. et temp. act. §. pœnales.

x ¶ Alioquin.] i. si lis non est contestata.

y ¶ Scelere ditentur.] Turpia enim lucra ab hęrede sunt extorquenda: vt. et. ff. de calum. l. in hęredem. et quod me. cau. l. videamus. et diligenter distingue hîc an detur actio ex delicto vel quasi: an ex contractu uel quasi.

Prĩmo casu dic, quod actiones hæredibus actorum dantur: vt institut. de perpe. & temp. act. §. sed hæredibus. nisi quando datur ad vindictam, vt in actione iniuriarum: vt. ff. de colla. bo. l. cum emancipati. §. emancipatus. et in actione in factum quæ datur cõtra libertum temerè vocantem in ius patronum sine venia: vt. ff. de in ius voc. l. penult. vbi dicitur, quod hæredi non competit. & idem in popularibus actionibus: vt ff. de ijs q deie. vel effu. l. si verò plures. §. qui au- 10 tem. Non ita in actione in factum de calumniatorib[9]. Nam illa dat: aut qa mihi nihil abest: aut quia aliquid ad te peruenit: vt. ff. de calum. l. hæc actio. potest tamen dici speciale in ea, ne detur hæredibus eius qui dedit pecuniam: cum ha- 20 beat condictionem ob turpem causam. Ecõtrâ regulariter non dantur contra hæredes, nisi inquantum ad eos peruenit: vt hîc, & insti. d perpe. & tempo. act. §. non omnes. & j. de fur. l. furti. Sed hoc fallit in actione vi bonorum raptorum, 30 quæ etiam in id, quod ad eos peruenit, non datur: sed cõdictio furtiua: vt. ff. vi. bo. rap. l. ij. §. fin. quæ est contra. Item in interdicto vnde vi quod in hæredem non datur etiam de eo quod peruenit, sed ĩ factum: vt. ff. de vi & vi. ar. l. j. §. fina. Nec 40 obstat quod hîc dicit de vi: quia hîc non dicit dari vi bonorum raptorum vel interdictum vñ vi: imò dicit vim fecit, vel aliquid deliquit innuens quod criminalis erat causa de vi. & sic dabitur hîc in factum, vel condictio furtiua. vel secundum P. pretor non dat vt in illis legibus: sed de 50 ęquitate datur in id quod peruenit, vt hîc. Item fallit in cõdictione furtiua quę datur etiam si non peruenit: vt. ff. de condi. furtiua. l. in condictione. et. l. si pro fure. §. fi. Sed dic eam non esse ex maleficio, sed ex varijs figuris causarum: vt no. in. d. l. si pro fure in fi. Item fallit. ff. quod quisque iu. l. iij. §. qd aũt. sed ibi priuilegium durabat hæredi. sic ergo & pœna. preterea nõ actio ibi cõtra hæredẽ datur, sed exceptione remouetur. Itẽ fallit si lis est cõtestata vt hîc? & dicta regula iuris: vt. ff. de reg. iur. l. oẽs actiones. Itẽ fallit. ff. ad. l. iul. repe. l. ij. sed ibi lis erat contestata. In alio tñ est ibi speciale: quia ibi contestatiõe nõ perpetuatur nisi vsque ad annũ vt ibi dicitur. Vel erat, publicũ crimẽ, de quo dicã statim: sed in duobus casibus nõ perpetuatur cõtestatiõe: 60 vt. ff. ne de statu defunc. l. j. §. sed interdũ. & s. de dolo. l. fi. [b] Si autẽ sit ex cõtractu vel quasi, regulariter datur hæredi: nisi in duobus casibus vbi nõ transit etiã lite cõtestata in hæredẽ: vt. j. de rei vxo. act. l. j. §. videamus igit. et. ff. de operis lib. l. si operarũ iudicio. Itẽ in alio casu. s. in condictione in qua reuocat donatio, quæ nõ datur hæredi: vt. j. de reuocã. do. l. j. & l. his solis. Item contra hæredes dãtur similiter, regulariter etiã ex doli clausula vt. ff. de act. & obli. l. ex contractibus. & l. ex depositi. & de verbo. obli. l. ex ea parte. § fi. sed hoc fallit, cũ dolus testatoris dedit causam contractui, & ad hæredẽ dolosi aliquid non peruenit: vt in sti. de perpe. & tẽpo. act. §. aliqñ. Itẽ fallit in actione in factum, quę datur cõtra mensorẽ: vt. ff. si mensor fal. mo. di. l. iij. §. 70 pe & §. fi. Itẽ in actione tribu. vt. ff. de tribu. l. illud. §. pe. et. §. fin. Itẽ in actiõe ex stipulatu cõpetenti pro iudicio sisti: pro eo quod quis conueniebat iniuriarũ: vt. ff. si quis cau. l. si eum. §. qui iniuriarũ. Itẽ fallit si interueniat cõfusio, de qua dixi. s. tit. j. l. j. In publicis aũt criminibus nec hæredibus dantur, nec contra hæredes etiã lite cõtestata: vt. ff. de accu. l. ex iudiciorũ. & j. si re[9] vel accu. mor. fu. l. fi. nisi in quinque casibus. Primus est legis Iuliæ maiestatis in duob[9] capitulis eiusdẽ legis: vt. ff. ad. l. iul. ma. l. fin Secũdus est crimen hæreseos. s. de hæreti. l. iiij. & de aposto. l. apostatarũ. Terti[9] est crimẽ repetũdarũ. Quartus de residuis. Quintus peculatus: vt. ff. ad. l. iul. pecul. l. fi. [c] Et facit. j. rerum amo. l. de rebus. & de magistra. cõ. l. in hæredes. & ff. de pecul. l. 80 summa. §. emptor. & de tribu. l. quod in hæredem. §. toties. Accursius.

Actione an & quando dẽtur hęredibus & in hæredes

Condictio furtiua vnde sit.

b Aduertas quòd præmissa habẽt locũ de iure ciuili. de iure verò canonico longe aliter est dicendũ vt pater ex no. per doc. in c. fi. extrà de sepul. & in. c. in literis. de ra. & in. c. tua de vsur. & in. c iij. de pigno. & per friderichũ in consilio suo. xx: incipiente. Nũquid hærres extraneus.

Penè ex publicis criminibus quibus casibus trãseant cõtra hęredes.

c Vide gl. in verbo, maiestatis. in. l. ex iudiciorũ. ff de accus. quæ ponit octo casus.

¶ Actiones ex delicto post litem contestatam transeunt ad hæredes: sed ante litem contestatam non transeunt nisi quatenus ad eos peruenit. h.d. Bald.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Macedoni.

LEX VNICA.

Post litis cõtestationen eo qui vim fecit [r], vel cõcussionẽ [s] intulit, vel aliquid deliqt [t], defuncto: successores eius insolidũ [v], alioquin [x] inquantum ad eos peruenit, conueniri, iuris absolutissimi est: ne alieno scelere [y] ditentur. D. v. Calend. Maij, Sirmij. CC. Cons.

TITVLVS XVIII.
De constituta pecunia.

¶ Qui se pro alio constituit soluturum, obligat & se, & successores suos. h.d. B.

Imp. Gordianus A. Felici.

LEX I.

Si p alieno debito te soluturũ cõstituisti [z] : pecuniæ constitutæ actio non solũ aduersus te, sed etiá aduersus hęredes tuos ppetuò cõpetit. D. vij. Cal. Iul. Sirmij. CC. cõs.

¶ DE CONSTITVTA PECVNIA. ¶ *Nõ solũ hæreditario, sed etiam hac actione quis conuenitur alieno nomine: & ideo de hoc hîc ponit.*

Si pro alieno.] CASVS. Tenebaris Titio in. x. constituisti me soluturum ei illa. x. non solùm aduersus me, sed hęredem meum competit actio.

z ¶ Constituisti.] nudo pacto sine stipulatione: vt insti. de acti o. §. de pecunia.

SI quando.] CASVS. Lex non dicit quibus verbis se constituit soluturū: sed auth. distinguit an aliquis dicat satisfaciam tibi pro illo. & tunc tenetur insolidum: an sic, satisfiet tibi à me,& ab alio & illo. & tunc tenetur pro parte. Aut, satisfiet tibi à me vel ab illo. & tunc tenetur insolidum nominato non consentiente: aut satisfiet tibi. verbo impersonali prolato: & tūc in nullo tenet.

f ¶ Constituto.] id est existente.
g ¶ Fieri.] scilicet tantùm.
h ¶ Valeret.] scilicet si debitum erat conditionale, vel in diem. Vel dic quod etiam de puro non videbatur purè fieri, cùm verba pretoris diem ponunt: vt.ff.eo.l.si duo.§.finali.

a ¶ Promisit.] vt & in l.codicis dicitur.
a ¶ Promisit.] si autē dixit, satisfiet. impsonaliter, non tenetur.
b ¶ Solus] . alium ergo non obligat. nam nō potest quis alium constituere: vt ff.eo.l. eum qui. §.sed si quis cōstituerit. & institu, de inuti stipu. §.si quis aliū.&' de duo. reis.l.his verbis. Sic econtrà alijs non potest constitui: vt.ff.eo.l.eū qui. §. Iulianus.li. xj. scribit. & ar.ff.de verbo.ob.l.si mihi & titio.in prin. Itē adijcias si dixerit, satisfiet tibi. hoc non valet. vt in cor. nam persona loquētis generali sermone nō continetur. vt. ff. locat.l. qui insulam.§.fina.&.j. de solu.inquisitio.

RECEPTITIA.] CASVS. olim habebant locum duæ actiones. s.receptitia, & de cōstituta: sed solum locum habebant in his quę pōdere. numero, mensura ve cōsistunt. & durabāt vsque ad annum. Item inter veteres erat dubitatio, an in debito conditionali vel in diem, competeret actio facto cōstituto: & receptitia locum habebat quando aliquis constituit se soluturum illud quod nullomodo debebatur. Hodie verò ampliat naturā actionis de constituta, quod locū habet in omnibus rebus quę in stipulatum deduci possunt, siue sint mobiles, puta liber vel seruus: vel imobiles, puta fundus vel se mouētes, vt equus & durat vsque ad. xxx. annos. & locū habet in debito tam puro quàm conditionali, receptitia decetero locum non habēte. et hoc in prima. An hæredibus et in hæredes detur actio de constituta? Dicitur quòd sic. nec illud quod nullo modo debitum est, constitutū tenet: licet olī obtineat per receptitiam, et pro illo debito soluto condictio proponebatur ad repetendum, et nomine pecuniæ continentur omnes res, cum in eam possent conuerti. et veteres omnes res nomine pecuniæ designabant. et hoc in secunda. Si verò argentarij, vel campsores consuetudinem habent in constituēdo pro alijs, illa obseruetur. et hoc in tertia.

In authen. vt cū de ap. cog.§.ad hoc aliud. collatio. viij. constitu. xj.

¶ *Ista auten. est valde vtilis & nota. Personale constitutum tenet quo ad constituentem, si vnus est. insolidum, si autem plures sunt nominati copulatiuè, pro parte virili: si autem disiunctiuè, tunc etiam insolidum: sed inpersonale cōstitutum non valet. hoc dicit nota. secundum Baldum.*

SI quādo euis per se, vel pro alia persona pecuniā se soluere cōstituerit vel spopōderit, sic dicens, Satisfaciam tibi: tenetur pro quantitate quā promisit[a], Sin autem sic dixerit, Satisfiet à me, & ab alio, & illo: illis quidē quos nominauit, non consentientibus, solus[b] pro rata tātū portione persoluet. Sin autē dixerit, satisfiet, verbo impersonaliter prolato: nō tenebitur. Sin autē sic dixerit, Erit tibi satisfactū aut à me, aut ab illo: illo quē nominauit, non cōsentiente, solus insolidum tenebitur.

¶ *In quacunque re debita tenet cōstitutum, nō in indebita. Item actio de pecunia constituta durat per xxx. annos: & trāsmittitur hincinde. Itē statuta artificum inter se sunt valida. hoc dicit Bal. Vel sic: Actio de constituta olim non competebat: nisi quādo res constitutæ cōsistebant in pondere, numero, vel mensura: & non durabat nisi anno: & pro alijs rebus dabatur actio receptitia: hodie verò pro omnibus rebus & speciebus in constitutum deductis, datur actio de constituta sublata receptitia: cum omnes species in pecuniam conuerti poßint, & durat spatio. xxv. annorum. & debitum etiam in diem vel sub conditione potest constitui, & datur hæredibus & contra hæredes, dum tamen debitum sit constitutum. Et statuta ab argentarijs & mercatoribus, inter eos sunt seruanda. Salicetus.*

Imperator Iustinianus A. Ioanni præfe. præto.

LEX II.

RECEPTITIA actione cessante, quæ solennibus verbis composita inusitato recessit vestigio, necessarium nobis visum est magis pecuniæ cōstitutæ naturā ampliare. Cū igitur præfatę pecunię cōstitutę actio in his tātūmodò casibus à vetetibus cōclusa est, vt exigere res quæ pōdere, numero, mēsura cōsistūt: in alijs aūt rebus nullā habere cōmunionē[c]: & neq; in oībus casibus lōgæua[d] esset cōstituta, sed in speciebus certis annali spatio cōcluderet[c]: & dubitaretur an pro debito sub cōditiōe vel in diē cōstituto[f] eā posibile esset fieri[g], & an purè constituta pecunia cōtracta valeret[h]: hac apertissima[i] lege definimus, vt liceat omnibus cōstituere non solùm res quæ pōdere, numero, mensura cōsistunt, sed etiam alias oēs, siue mobiles, siue immobiles, siue sese mouentes, siue īstrumēta[k], vel alias quascunque res quas in stipulationem possunt hoīes deducere. neque[l] sit ī quocūque casu annalis: sed siue pro se quis cōstituat, siue pro alio, sit & ipsa ī tali vitę mēsura, ī qua oēs psonales actiōes positę sunt, id est ī annorū metis trigīta[m]: & liceat[n] pro debito[o] purè, vel ī diē, vel sub cōditione[p] cōstitui: vt nō absimilem penitus stipulatiōi habeat dignitatem: suis tñ naturalibus priuilegijs minimé defraudata[q] sit, sed & hæredibus & cōtra hæredes[r] cōpetat: vt neque receptitię actiōis neque alio indigeat respublica in hmōi casibus adminiculo, sed si pecuniæ constitutę actio per nostrā cōstitutionē sibi in oīa[s] sufficiēs: ita tñ, vt hoc ei inhæreat, vt p iā debito[t] fiat cōstitutū: cū secūdū antiq̄ receptitiā actionē res exigebat, ēt si quid nō fuerat debitū: cū satis absurdū & tā nostris tēporibus quā iustis legibus cōtrariū sit, permittere per actionem receptitiam res indebitas consequi, & iterū[v] multas pponere cōdictiones[x], quę et pecunias indebitas[y], & pmissiōes corrūpi[z] * et restitui definiūt. ¶ Vt nó erubescat igitur tale legū iurgium, hoc tantūmodò constituat qđ debitum est: et oīa quę de receptitia in diuersis libris legūlatorū posita sunt, aboleātur: & sit pecunię cōstitutę actio oēs casus complectens, qui per stipulationē possunt explicari. ¶ Et neminem moueat, qđ sub nomine pecuniæ etiā oēs res exigi definiam⁹: cū et ī antiqs libris prudētiū licet cōstituta pecunia nomīabat, tñ nō pecunię tātū p eā exigebāt, sed oēs res q̄ pōdere, nūero, mēsura cōstitutę erāt Sed et possibile est oēs res ī pecuniā cōuerti[a]. Si ēm certa domus, vel cert⁹ ager, vel cert⁹ hō, vel alia res q̄ expressa est, in constituendis

i ¶ Hac apertissima.] hic corrigit primum vitium.
k ¶ Instrumenta.] fundi secundum quosdā: vt.ff. de fundo instru.l. quęsitum. vel etiam pro chartis pone.
l ¶ Et neque.] corrigitur secundum vitium.
m ¶ Triginta.] no personales actiōes. xxx. annis durare: vt institu. de perpe. & temp. act. circa priuc. &. j. de præscrip. xxx. an. l. sicut in rē. Sed fallit in quibusdam, vt in actione de dolo: vt. s. de dolo.l. fina. & iniuriarū: vt. j. de iniur.l. si non cōuitij. & in fine. & redhibitoria, & quanto minoris: vt.ff. de ędil. edi.l. sciēdum.§.fi. & in omnibus prætorijs pœnalibus: vt ff. de acti. & obliga. l. in honorarijs. & in quibusdam alijs.

Actiones personales. xxc. annis durant.

n ¶ Et liceat.] hìc corrigitur tertium vitium.
o ¶ Pro debito pure.] potest constitui in diem & sub conditione sed non econtrà: vt.ff.e.' id quod. in principio.
p ¶ Vel sub conditione.] vt existente conditione teneatur etiam si purè fiat. aliàs vtraque actio depereat: vt.ff.eod. l. id quod.
q ¶ Defraudata sit.] vt scilicet ex nudo pacto detur: vt institu. de act.§. de pecunia. Item datur spatiū. x. dierū, etiā si purè fiat: vt.ff.eo.l. promissor §.j. sed in hoc vltimò videtur ius cōmune: vt ff. de solu. quod dicimus ADDITIO. Tu dicas, quòd licet sit iuris cōmunis, qđ nō semper debitor qui purè tenetur debet cum sacro venire paratus, sed dabātur induciæ pro arbitrio iudicis: vt in. d.l. qđ dicimus. tamen est priuilegij in ista actione, quòd illud tempus iudiciarū est à lege limitatum ita, vt à iudice breuius tempus cōstitui non potest.

Actio de cōstituta pecunia in quibus sit priuilegiata.

* Constitui.

r ¶ Contra hæredes.] vt. s. eo.l.j.
s ¶ In oīa.] s. negotia.
t ¶ Pro iam debito.] scilicet ciuili & naturali, vel naturali tātū. Itē debitā debet esse re vel spe. ad hoc.ff.e.l.j.§. debitū. et §. fi & .l.ij &. iij in princ.
v ¶ Et iterū.] ecōuerso.
x ¶ Cōdictiones.] indebiti & sine causa.
y ¶ Indebitas.] hoc per indebiti.
z ¶ Corrūpi.] hoc p cōdictionē sine causa vel incerti: vt. s. de cōdi. ex. le.l. vlti. Alij diciebant repeti cautionem per receptitiam. Alij per actionē de constituta. sed prima placet.

c ¶ Communionem] Nota tria vitia quæ per ordinem corrigit.
d ¶ Longæua.] id est perpetua.
e ¶ Concluderetur. quos casus non habemus.

a ¶ Cōuerti] nō sit ecōtrà pecunia ī res: vt.ff. de fideiusso.l. si ita fideissorē.

Vocabula,

a Vocabula.] controuersiam de nomine pertinacibus.hic relinquit. sic & in Topica Marcus Tulius: Cùm res intelligitur, minus de nomine labo randum est.

b In omnes.] arg. quòd etiam quælibet vltima voluntas potest dici testamentum: vt.j. communia de leg.l. penul.

c Pecuniæ.] nomen pecuniæ quoque strictè vt.j.tit.j.l.i.et institut. de emp.et ven.§.item pre-10 tium. Quoque largius pro ijs, quæ pondere, numero, vel mensura cōsistūt: vt.ff.de lega.j. l.talis. & ff.si certum peta.l.ij. §. itē mutuum. Quoque largissimè pro omnibus quæ in patrimonio sunt: vt hic, et.ff.de verbo.sig.l. pecuniæ verbum. et l.pecu-20 niæ appellatiōe.sed verbū rei pro ijs quæ sunt etiam extra patrimoniū: vt.ff. de ver. signi.l.rei appellatio.

d Indefensæ.] i.sine defectu: vel id est cū tanto studio vt non sentiret animi fatigationem: cōstituebant enim olim argē-30 tarij quædam inter se, fortè vt etiam non debitum posset constitui, & id seruabatur inter eos: vt hic, et arg.ff.de edendo.l.quædam.§.fin.et in au'hen.de fideiuss.§.fin. col.j.et hoc etiam hodie seruaretur, si inter se huiusmodi constituerent: 40 vt hic, et ad aut.scilicet coram suo iudice quem habere possunt: vt.s. de iurisd.om.iud.l.fin. non coram alio: cùm non sit commune ius.

e Diui.] CASVS. Epistola diui Hadriani loquebatur tantùm de fideiussoribus: 50 vt si quatuor pro aliquo fideiusserint, poterūt impetrare beneficium diuisionis: vt quilibet pro parte teneretur. dicit quòd epistola ista locū habeat etiam in ijs qui cōstituūt se pro alijs soluturos: nā quilibet insolidum tenetur: præstito tamē bene-60 ficio epistolæ, ex quo enim est eadem æquitas in fideiussoribus quæ in constitutionibus: ergo idem ius obseruetur.

e Diui Hadriani epistolam] vt.ff.de fideiuss. l.fideiussor.hoc est verū vbi sunt soluendo.

f Loquitur.] vt in-70 fra.de fideiu.§.si plures. et.j.de fideiu.l.fideiussor. et.ff.de fideiuss.l.inter fideiussores.et.l.si plures.

rebus ponatur: quid distat à noīe ipsius pecuniæ? Sed vt subtilitati eorum satisfiat, q nō sensum, sed vnā nominū vocabula[a] amplecti desyderant: ita[b] omnes res veniāt in constitutā actionem, tanquā si fuisset ipsa pecunia constituta: cū etiā veteres pecuniæ[c] appellatione omnes res significari definiāt, & huiōi vocabulum et ī libris iuris authorū, & ī alia antiqua prudētia manifestissimè inuētum sit. Iis videlicet quæ argenti distractores, & alij negotiatores indefensæ[d] constituerint, in sua firmitate secundū morē vsque adhuc obtinēt durantibus. D.x. Cal. Mart. post consulatum Lampadij et Orestæ VV.CC.

Beneficium diuisionis quod competit pluribus fideiussoribus, competit pluribus constituētibus pro alio. & de similibus idem est iudiciū. h.d.Bart.

Idem A.Ioanni præfec.præ.

LEX III.

Diui Hadriani[e] epistolā quæ de periculo diuidendo inter mandatores & fideiussores loquitur[f], locum habere in ijs etiā qui pecunias pro alijs simul cōstituūt, necessariū ē. Aequitatis enim ratio diuersas species actionis excludere nullo[g] modo debet. D. Calē. Nouembr. post Lampadij & Orestę VV.CC. consulatum.

TITVLVS. XIX.

De probationibus.

Sicut actor tenetur probare suam intentionem, ita reus suam exceptionem. hoc dicit Cyn. Bar. & Pau. de Cast.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Faustino.

LEX I.

Vt creditor[h] qui pecuniā petit numeratam, implere[i] cogitur: ita rursum[k] debitor qui solutam affirmat, eius rei probationē præstare[l] debet. PP. prid. Cal. Iulij, Dextro.ij. & Prisco Conss.

sed quandoque non diuidunt inter se: vt.ff.rem pu.sal.fo.l.j.

g Nullo modo.] idem ergo in tutore et curatore: vt.ff.de tu.et ratio.distra.l.j.§.nunc tractemus. Item nota vbi eadem æquitas, ibi idem ius: vt.ff.de leg.& senatuscon.l.nam vt ait.et.j.ad.l.fal.l.fi.et.ff.ad.l. Aquil.l.illud.

DE PROBATIONIBVS. In prædictis[a] et infrà dicendis: opus est probationibus[b]: & ideo de his ponit. Et est probatio rei dubiæ per argu-80 menta ostēsio. & dicit secūdū P. aprobè, aduerbio. pbè enim agit q pbat q credit.

Vt creditor.] CASVS. Si creditor à me petijt pecuniā, et negē ipsum numerasse: probare debet se numerasse. econuerso si ca me soluisse, et negēt: debeo probare pecuniam esse solutā.

h Vt creditor.] i.sicut. Accursius.

i Implere.] id est probare, siue debitor negetc, siue dubitet: vt hic, et.j.d nō nume pecu.l.si ex cā.et.l.asseueratio.et.l.j.et.j.d fal.cā adie.l.si nō de signata.

k Rursum.] id est contra.

l Præstare debet.] siue neget creditor solutum, siue dubitet d: vt hic, & ff.eo.l.in exceptionibus.&.s.de rei ven.l.inciuile. Et eueniunt hæc duabus rationibus. Prima quia debet habere lucrum ille qui asserit: sic & onus: vt.ff. de reg.iur.l.secundum naturam. Secunda: quia qui dicit, debet probare: vt.ff. eo.ei qui dicit. quandoque tamen solutum præsumitur e, & si debitor nō probet: vt.ff.eo.l.si chirographum.

Agēs rei vendicatione, probare debet se dominum: aliàs reus absoluitur, & dominus esse præsumitur. Bal. Sa. & Pau. de Cast.

Imperator Antoninus A. Aulizano.

LEX II.

Possessiones[m], quas ad te pertinere dicis, more iudiciorū[n] persequere. Non enim possessori incumbit necessitas probandi eas ad se[o] pertinere: cū te in probatione cessante[p], dominiū[q] apud eum remaneat[r]. PP.xv. Calē. Decem. Læto & Cereali Conss.

Si co llega fuit soluendo tempore depositi officij, alter collega non potest conueniri, nec eius hæres. Bal. vel sic: ex præsenti statu præsumitur in præteritum, & qualis quis hodie reperitur, præsumitur fuisse, nisi probetur contrarium: ad hoc allegatur. Item allegatur quòd ex persona tutoris, qui erat soluendo tempore finiti officij, non potest quis conuenire. h.d. secundum Pau. de Cast.

Imperator Alexander A. Leænæ & Lupo.

LEX III.

Ex persona collegæ aui[s] vestri conueniri non debetis, si eundem collegā tēpore depositi officij soluendo fuisse ostenderitis[t]. PP.v.Cal. Ianuar. Pompeiano & Peligno Conss.

Dominium potest probari, tā per instrumentum, quàm per testes. hoc dicit. vel per alia indicia. Pau. de Cast.

Idem A.Vito.

LEX IIII.

Proprietatis dominiū[v] non tātùm instrumēto emptionis[x], sed & quibuscunque alijs legitimis[y] probationibus ostenditur. PP.Cal. Nouemb. Alexandro A. iij. & Dione Conss.

Scriptura priuata sine alijs adminiculis non sufficit ad probationem plenam inducendam. hoc dicit. & vt differat à lege sequenti, pone casum in scriptura priuata debitoris, contra quam agitur. Lex autem sequens, & lex exemplo, loquuntur in scriptura priuata ipsius agentis, vt non faciat fidem pro se, sed nec scriptura priuata coniūcti faciat fidem contra se, nisi habeat alia adminicula. Paul. de Castr.

Possessiones.] CASVS. Titius possidet fundum pertinētem ad me: conuenire eum debeo rei vēdi. ad fundū, et probare de dominio. quod si non probauero: fundus remanebit apud Titium.

m Possessiones.] id est res possessas.

n Iudiciorū.] Dato 20 libello, et alia faciendo. vt.s.de lit. contestatā autē. offeratur. Accur.

o Ad se pertinere.] vt.s.de ede.l. qui accusare.et de rei ven.l.fina. et j.eo.l.actor.et.l.frustra.et s.de pe.hære.l.cogi.et.ff. eo.l.quinquaginta.

p Cessante.] vel quia 30 nolis, vel qa nō possis.

q Dominium.] id est possessio secundum Io. vt et.s.de rei vē.quoties.et.ff.de verb. signi.l. interdū. Sed P. dicit pro priè poni et sumi possessorē. h dominiū: vt dicta.s.eo.cum res. Tertij dicūt quòd spōte reus probauit se dominum: vt ff.e.l.circa.

r Remaeat.] de facto.

Ex persona.] CASVS. Auus me' et duo alij gesserūt tutelam cuiusdā pupilli: et ex mala administratione facti sunt debitores pupilli. auus soluit centū 50 et decessit me hærede relicto: alij facti sunt nō soluendo. vult pupillus factus iā adultus me hæredem aui mei ad.ce.cōuenire: dico alios cōtutores aui mei fuisse soluendo tēpore depositæ administrationis. vnde sibi imputet pupillus qui 60 tantū supersedit conuenire: dicitur q si probē hoc non debeo cōueniri ex persona aui mei: et dirigit imperator sermonē ad me hæredem.

s Aui.] cui' estis hęredes et dic vtrūque, id est auum, et collegā administrasse, et auum pro 70 sua parte satisfecisse k. Vel dic collegam tantū administrasse, et istū auū teneri quia non petijt eū remoueri, quo casu etiā magis primò cōuenit quā auus: et si tēpore depositi officij fuerit soluēdo collega, nō tenet magis nec iste m: vt hic, et.ff. de mag. con.l.j: §.si magistratus.et de tut.et ra.di.l.j.§.nūc tractem'.et.§. vsque adeò. et.ff eo l.nō est necesse.et.j.in quibus causis habenti tu.l.fi.et de diui.tu.l.j.

t Ostenderitis.] hoc ideo quia ex præsenti præsumitur in præteritū n. sic j.de adul.l.si qui. Vel dic, quia vnus dicit, alius negat: vt.j.e.l. actor.

80 Proprietatis.] CASVS Dominium alicuius rei probari pōt per instrumētū emptionale, et per alias probationes legitimas.

v Proprietatis.] dominium, id est dominium o, quod est proprietas. Est enim et aliud p dominium. scilicet in vsufructu. vnde dicitur vsusfructus est pars dominij: vt.ff.de vsufru.l.iiij.

x Emptionis.] nō solo, sed cū alijs q: vt.j.e.l.cū res. Non enim sufficit habere instrumentum emptionis: quia fortè à malæfidei possessore emit.

y Legitimis.] vt per famā consentientem r, vel testes, vel etiam alia: vt.ff.

Pecuniæ non nisi multis modis ponitur.

Statuta negotiatorū, an sint seruanda.

Simile in c.bonæ me moriæ.cū gloss.super verbo, simi litudine. de confir. vti. velinuti.

a Istam cōtinuationē rub. sequitur Odof. Bar. B.P. & Salic.

b Scilicet vt quis pro se obtinere possit sententiam P.

c Concor. Angel. hic.

d Idem tenet Angel. hic.

e Quæ præsumptio trāsfert onus probandi secū dum Cy.

f Ista censetur approbata per B. & illam sequitur Pau.

g Ista placet B. & P.

h Quò ad ius excipiē. di & retinē di Pau.

i Ista reprobatur per P. hic duabus rationibus quas vi.per eumdem.

k Quo casu habet beneficium diuisionis, si potest probare collegam tempore depositi officij fuisse soluendo Pau.

l Istud est fa'sum secū dū doc. hic in hoc casu. de quo vide gl. in ver bo. accipiē dū. in .§. vsque adeo. in.l.j.ff de tu. & ra. dis. & in.l.j.§. de transac.

m Quia habet remedium beneficij ordinis Pau. de quibus remedijs vide latius Bar. in.l.j.§. de transac.

n Sequitur eam Pau. & Bald. qd habet locum in materia necessaria vel contingenti secūdum Bald.

o Et istud est directū. Bal. quid sit dominium, vide Bar. in l.si quis.§. differentia. ff. de acqui. possess.

p Quod dicitur vtile. Bald.

q Requisitis ad acquisitionē dominij. secū dū Bart. & Pau.

r Id est cōsonātem cū alia probatione: quo casu habet effectū coadiuuandi & impugnādi secūdum Bald. Pau.

de test.l.iij.§.eiusdem.et ad hoc.§.fami.ercif.l.non ideo.

Instrumenta.] CASVS. Si inueniantur instrumenta in domo mea in quibus scripsi me debere aliquid Titio, non adiecta causa ex qua an per se sufficiat ad debiti probationem, quæritur? Dicitur quod non. & cũ alijs probationibus valent.

a Instrumenta domestica.] id est priuata, non à tabellione facta, sed à cõsistente, siue ab alio: vt si scribo, debeo tibi decem: et dicuntur domestica, quasi in domo mea scripta. Et est notandum, quod primo ponit genus: postea duas species quę sunt hic, scilicet testatio quãdo interueniunt testes. sic et.§.tit. j.l.j.et.ff.de neg.gest.l.nesennius.et.ff.eodẽ.l.fin. in prin. Annotatio qñ sine testib[a], et semper[a] sine causa aliàs valet[b] in mutuo post bienniũ. in alijs causis statim. vt.§.de non nume.pecu.l.in contractibus. in prin.et.l.generaliter.et.ff.ꝗ ex cau. ma.l.necnon.§.si quis.

b Alijs quoque.] nisi tres sunt testes inscripti, ergo cum alijs prosunt. Et sic not. quæ non prosunt singula, multa iuuãt: vt hic, et.§.l.proxi. et.ff.ex quibus causis.l. necnon.§.si quis sæpius. nec debet iudex allegare animum ad vnã speciem probationum: vt ff.de test.l.iij.§.eiusdem. Argu. contra.§.qui nume ro tu.l.vnica i fi. ADDITIO. Dic quod quando plura tendunt ad fundandum diuersa, tunc procedit cõtrariũ. quando autem tendunt ad perficiẽdum vnũ totum, tunc procedit ista iura secundũ Bar. in.l.j.§.idẽ Cornelio.ff.de qst.

Rationes.] CASVS. Si scripsi in rationibus meis Titium debere mihi decẽ hę rationes ad probationẽ nõ sufficiunt. Idem est si dicam in testamento quòd debeam Titio. x. et debeam, non præiudicatur per hoc hæredib[9]: quod verum est, si ego testator non iuraui: quia si iuraui, hæredes tenentur seruare iuramentum meum. alioquin amittãt omnia quæ sibi relicta sunt: & licet hoc iuramentum preiudicet hæredi, non tamen præiudicat creditoribus. h.d. cum aut.seq.

c Rationes.] quæ sint, dic vt.ff.de eden.l.si quis.§.rationem.

d Defuncti.] sc. ꝗ a credebat, qd si qd eẽt ibi falsũ, et remouisset testator.

e Eiusdem iuris est.] id est sicut superiori casu nõ operatur aliquod preiudicium debitoribus: et sic in sequenti non parat eis securitatem: quod obtinet: vt in aut. hic posita.

f Quantitatem.] hoc limitat aut. quã hic signat: quia si iurauit defunctus, hæres eius plus non potest petere: sed nihilominus potest excipere. Et dic quantitatem.f.x. cum sibi deberentur[c].xx. Aliud si dixit tantum, secundum Hu. Sed Azo. dicit idem etiam si dixit tantũ, quia errore id videtur dixisse, cùm per hæredem aliter esse probetur, nisi iurasset: vt in aut. quod obtinet. vel nisi fuerit sciens. vt.ff.de pact.l.tale.et.§.de hæ.l.cũ.l.ab.causa adde.l.j.in fin.[d] Et not. hic quòd enunciatiuę voluntates deficientium.i. morientium, non sunt pro lege seruandæ, nisi probentur: vt.ff.ad sylla.§. fin.et.l.iij. & habes hoc etiam.s.communia vtriusque iud.l.scriptura.vt.ff.ad sylla.l.iij.§. j.et.§.de testa.l.verba testamẽti.et.ff.de leg.ii.l.titia.§.caius.§.et.l.antepenul. §.quisquis.et.§.ar.tu.l.j. Sed in casu seruantur voluntates enunciatiuæ: vt.ff. ad sil.l.j.§.fin.et.l.ij. sed dispositiuæ voluntates deficientium seruantur: vt in aut. de nup.§.disponat.col.iiij.

g Vod obtinet.] s. quod defuncti voluntas non præiudicat veritati: sed si iurat, præiudicat in casu scilicet quando testator iurauit nil se habere in bonis plus quàm nominauerit: et ita ex hoc parat præiudiciũ hæredibus, sed creditoribus minimè. An autem extraneo debitori pareatur securitas per iusiurandum defuncti? Quidam quod non. Tu dic, quòd sic[e], & gratia exempli de hæredibus dicit qui habebant aliquas res defuncti.

h Relicta sunt.] vt.§.de fideicom.auth.hoc amplius.

i Comparabitur.] etiã si iurauerit. ADDITIO. Quia licet hæredes necesse habeant stare iuramento testatoris, non tamẽ creditores eius. idem dicit gl. super verbo, grauẽ.in fi.in.c.literas.extrã de præsump.

& Barb. ad Bald. hic sola etiã probat antiquissimũ dominium secundum Bal. & ista est sing. gl. secũ dũ gl. in.l.j.ff.si regun. + Concor. c.ij.cum gl. §.in fi.extrã de fi.instru.

a Imò loquitur de scriptu. priuata, attestata vel nõ habẽte causam obligatoriam, quæ non facit in mutuo post bienniũ: vel in alijs causis stat in plenam fidem per se sine alijs adminiculis. Bal. & P.

b Hoc verũ si esset confessata sec[9] si negata secundũ Bal. & Pau.

c Placet B. B. & Pau.

d Opi. H. procedit v. bi verba enunciatiua proferuntur principaliter, & propter se: sec[9] si propter aliud: quia tunc procederet opinio Azo. Salice.

Imp. Philippus A. et Philippus Cæsar Sertorio.

LEX V.

Instrumenta † domestica[a], seu priuata testatio seu annotatio, si non alijs[b] quoque adminiculis adiuuentur, ad probationem sola non sufficiunt. PP. Id. April. Philippo. A. & Titiano Conss.

Rationibus defuncti non statur ad probandum sibi vel hæredi, uel scribenti debitum fuisse. h.d. Bal. Vel sic, Rationes priuatæ defuncti, non probant sibi deberi: & uerba enunciatiua in vltima uoluntate emissa, ad commodum hæredis ei non possunt, nec ad incommodum eius emissa ei nocent, nisi testator iurauerit. h. b. Sali. Vel sic: Scriptura priuata non facit fidẽ pro scribente. h.d. vsque ad uer. eiusdem iuris est. cum.l. exemplo.§.eo. Pau. de Cast.

Idem A. & Cæsar Romulo.

LEX VI.

Rationes[c] defuncti[d] quæ in bonis eius inueniuntur, ad probationẽ sibi debitæ quãtitatis solas sufficere nõ posse, sępe rescriptum est. Eiusdem[e] iuris est, & si in vltima voluntate defunctus certam pecunię quãtitatem[f], aut etiã res certas sibi deberi significauerit. PP. Idib. Mar. Philippo. A. & Titiano Conss.

In authen de iureiurando à moriente pręstito.§.vl.col. v. consti.ij.

Assertioni iuratæ testatoris hæredes stare debent: creditoribus autem non potest imponere legem. h. d. Bal.

Vod obtinet[g] omnimodò si testator non iurauerit: alioquin hæredes necesse habẽt testatoris religioni stare, aut minimè fruentur ijs quę relicta[h] sunt: sed creditoribus nihil ex hoc pręiudicij comparabitur[i].

Ex propria scriptura creditoris, non conuincitur debitor, etiam in fiscali. h.d. Bal. Vel sic: Etiam pro fiscali debito propria scriptura non probat. hoc dicit Sali.

Imp. Gallienus A. Sabino.

LEX VII.

Exemplo perniciosum[k] est vt ei scripturæ credatur, qua vnusquisque sibi annotatione propria debitorem constituit. vnde neque[l] fiscum, neque aliũ quelibet ex suis subnotationibus debiti probationẽ præbere oportet. PP. iij. Nonas Mar. Gallieno. A. vij. & Sabinillo Conss.

Reus non est onerandus in probatione. hoc dicit. Bal.

Impp. Diocle. & Maxi. AA. & CC. Publicio & Optato.

LEX VIII.

Frustra veremini ne ab eo qui lite pulsatur, probatio exigatur[m]. PP. xiij. Cal. * Basso & Quintiano Conss.

Allegans se maiorem, debet probare se maiorem. hoc dicit Bal. & Sali.

Idem AA. & CC. Martianæ.

LEX IX.

Cum te[n] minorem quinque & viginti annis esse proponas[o]: adire præsidem prouinciæ debes, & de ea ætate pbare[p]. Dat. Idib. April. AA. Conss.

Illud quod potest & solet ab alio abesse, nõ probat illud esse. ad hoc allegatur. Vel sic: Quãdo sunt aliqua penitus separata, vno probato reliquum non probatur. hoc dicit. Bal. Vel sic. Probatio debet esse de necessario, non de cõtingenti concludente. Vel sic: Non probat hoc esse quod ab hoc etiam quandoque contingit abesse. Vel sic: Consequentia quæ procedit ex falibili, non est bona: quia non efficax vel necessaria. h. d. Sali.

Idem AA. & CC. Isidoro.

LEX X.

Neque natales[q] tui, licet ingenuũ te pbare possis. neq; honores quibus te functum esse cõmemoras, idoneã probationẽ pro filiæ tuæ ingenuitate[r] continent: cùm[s] nihil prohibeat & te adito. est ergo aliud[h] in ætate quã in dñio: vbi quis præsumitur dñs qui aliqñ fuit: vt hic, & §.e.l. siue. nõ autẽ sic præsumit minor, qui aliqñ fuit: vt hic. & est ratio, quia solus tẽporis cursus facit maiores: nõ autẽ mutat dñium. Et distingue sic in ætate, vtrũ intẽdẽdo quid dicat minor. vt quia velit à tutoribus liberari & tũc pbat: vt.ff.de mino.l.minor. xxv. ãnis.l. adito. an negãdo: puta cũ tutores volũt finire tutellã, dicẽtes eũ factũ puberẽ: & tũc nõ pbat. Ecõtrã sic dicat se minorẽ, pbat: qđ vel hoc modo pbat, ꝗ tpe cõtracť fuit minor: vt.§.de in inte.rest.mino.l.si minorẽ. ADDITIO. Dicas breuiter ex mẽte doctorũ ꝗ ille debet semp pbare ætatem qui ea allegat: siue actor ad fundãdã intẽtionẽ suã, siue reus ad fundãdã exceptionem: de quo est casus: vt dicit Bar. ibi, in.l.si minorẽ.§. de in integ. restitu.

Exẽplo.] CASVS. Siue fiscus, siue alius quilibet in rationibus suis scribat qđ sibi debitum sit: non tamẽ huic scripture creditur.

k Nota ex hac lege singulariter secũdũ Pau. hic ꝗ scriptura priuata & ad vtilitatem fisci, nõ facit plenam fidem.

k Perniciosum est.] ratio quare domesticis nõ credit instrumẽtis. Si milis ratio est.ff. de pœnis. l. si quis aliquid.§. qui abortionis.

l Neque fiscum.] licet priuilegiat[9] sit.& fa cit.ff.de interroga.acti.l. de ętate.§.j.Accursius.

m Frustra.] Exigat. s. in probanda intentione, licet in exceptione probandaf[f] sic: vt.§.e.l.j. & s.de eden.l. qui accusare.§.eo.l.actor.

Cum.] CASVS. Si dico me minorem, quia volo excusari à tutela, vel fortè quia nolo liberari à curatoribus: de ætate probare debeo.

n Cũ te.] nolebat à cura liberari.

o Proponas.] asserẽ do te velle restitui secundũ quosdã. quod nõ placet: quia & maior petit restitui intra quadriennium. quare dic vt dixi. ff. de mino. l. de ætate. Vel dic, nolebat à curatoribus liberari.

p Probare.] testibus vel instrumẽtis, vel etiã corporis aspectu: vt.ff.de mino.l.minor. xxv. ãnis

Neque natales.] CASVS. Si de possessione, seruitutis in libertatẽ prouocarit filia tua ancilla: an sufficiat ad probandum eam liberam in instrumentum natiuitatis tuæ ostendas, quo probatum est ingenuũ te esse, vel aliquando fuisse adeptum honores, quæritur? Dicitur quòd non: quia bene põt esse, ꝗ sis ingenuus: filia verò ancilla, putã si eam ex matre ancilla suscepisti: quo casu partus ventrem sequitur. Viuianus.

q Natales.] id est natiuitates[l] seu scripturæ natiuitatis alicuius, quibus continetur quo patre sit natus, & qua matre, & quibus consulibus.

r Ingenuitate.] & est ratio, quia conditio matris inspicitur in liberis.

s Cum nihil.] probabilitatis vel necessitatis, cùm partus ventrem sequatur. vt.§. de rei ven.l. partum. & ff. de sta. ho.l. & seruorum.§.fi. & §. de lib. cau.l. aui. licet sit arg. contrà.§. ne de sta. defun.l. si pater[m]. Et not. hic arg.

Iuramentũ defuncti an paret securitatem extraneo debitori. e Sequitur eam Bar. B. & Sali.

f Fundat intentionẽ actoris sẽ. cũdũ Bal. & Pau.

g Sufficeret secundũ B. quia hoc non tenẽt probare se minorẽ tẽpore quo petit resti. tui etiam si allegat: tamen tenet se probare minorẽ tẽpore lesionis. Bal.

h Istud sol. sequitur B. B. Sal. & P.

i Istud ratio est bona secundũ B. & Sal.

k Displicet Bal. Ange. & Pau.

Partus ventrem sequitur.

l Sequitur eam Bald. Sal. & Pau.

m Dic: in honoribus filius sequitur ciuẽ.

ar. quòd non probat hoc esse, quod ad hoc contingit abesse. facilè. s. et frequẽter. sic. j. eo. l. ad probationem dominij. et. l. ad probationem seruitutis. vt. j. vnde cognati. l. pe. si verò sunt duo talia quorum vnum non est sine altero, vel raro est[a], vel non est sine altero frequenter: vno probato :: probatur & reliquum: vt infrà eo. l. siue possidetis. et. l. cum precibus. et. l. matrem. nam et potest mater libera fuisse, et filij serui esse, sed non præsumitur: vt j. eo. l. matrem. et idẽ in auia materna ex cęteris vsque ad sextum gradũ in quo fit computatio cognatorum: vt. j. de libe. causa. l. aui. In auis et ꝓauis etiam maternis contrà: quia fœminarũ cõditio tãtũ hîc est spectãda.

ingenuum, et eam ancillam esse. Dat. xviij. Cal. Maij AA. Conf.

¶ *Qui uitium inuisibile obijcit testamento, illud probare tenetur. h. d. Bal. Vel sic. In dubio præsumitur pro testamento, nisi contrà probetur. h. d. secundum Bar. Vel sic: Qui testamentũ impugnat, debet ostẽdere causam quare careat uiribus. Vel sic: Iuris negligentia debet probari, quando intentio fundatur ex ea. Sali.*

Iidem AA. et CC. Antoniæ.

LEX XI.

SI scriptũ[a] hæredem ab amita tua, vel testamenti vitio, vel quacũque alia rõne[b] nõ posse obtinere hereditatẽ, ꝓbari à te posse cõfidis: de hac hęreditate apud rectorem ꝓuincię agere potes[c]. S. v. Cal. Maij, Heraclię AA. et Cõs.

¶ *Etiam sine instrumentis potest probari dominium probando titulum emptionis, cum pretij numeratione & uacuæ possessionis traditione. h. d. secundum Bal. & Sali.*

Iidem AA. & CC. Chroniæ.

LEX XII.

CVm res[d] non instrumentis gerãtur, sed in hęc rei gestæ testimoniũ[e] conferat: factam emptionem[f], & in[g] vacuã possessionẽ inductũ patrẽ tuũ, pretiũq; numeratũ[h], quibus[i] potes, iure ꝓditis probationibus docere debes. D. v. Non. Octobr. AA. & Conf.

¶ *Literæ per quas quis mulierem quandam sibi sororem appellat, eam uerè sororem non faciunt, sed probant seu præsumi faciunt: aliter tamen rem se habere probari potest. h. d. primò. Item rescriptum quo datur arbiter ad diuidendam hæreditatem inter duos, uelut fratrem & sororem, & tanquã cohæredes, non præiudicat absenti. h. d. Sali. Vel sic: Per literas assertorias consanguinitatis non inducitur consanguinitas, nec probatur si simpliciter propter aliud sunt emissæ. h. d. Pau. de Cast.*

SI scriptum.] CASVS. Si amita tua quæ est soror patris tui, testamentum fecerit, et extraneum instituerit: si testamentum probare posis esse falsum, vel institutum non capacem: de hæreditate agere poterts. Viuia.

a ¶ Scriptum.] quòd satis est interim pro eo siue possideat siue[b] petat

b ¶ Alia ratione.] fortè quia nõ sit capax. prçsumitur enim capax: vt ff. eo. l. ab ea parte. vel nõ sit solenne testamentum vel falsum. ADDITIO. Istud exemplũ est bonum in se, sed quo ad literam non: quia litera præsupponit veritatem facti. Bal. et Sali.

c ¶ Agere potest.] potest possidens idẽ probaret. et ad idẽ. s. de iur. et fac. igno. l. si post. Arg. contrà. ff. de publici. l. q̃cunque §. fi.[c] et. s. de inoffi. testa. l. liberi. et. infrà de codicilllis lege nec codicillos. et. ff. e. l. quidam[d]. Et nota. quòd hîc agit petitio. hæreditatis.

CVm res.] CASVS Si fundum à patre tuo emptum Sei⁹ possideret, et eum per rei vendi. petere velles, si instrumenta emptionalia non haberes, sed alias probationes quibus probare posis patrem tuum emisse, & pretium numerasse, & in vacuam possessionem inductum fuisse, et venditorem dominum fuisse: tunc sufficit. et licet Pla. hanc quartam non exigebat, tamen dixit quòd vendicare posis, licet non est eius res, quia contractus eam firmitatem habet ex solennitate verborum, et scriprura interueniẽte, sed alijs adminiculis. aliquando enim interuenit in scriptura, non vt contractus per eã firmitatem et substantiam obtineant: et sit qaundoque ad æternam rei memoriam. Viuia.

d ¶ Cum res.] id est obligationes: vt insti. de rebus cor. & dictio cùm, ponitur pro quando. nam quandoque sunt in scriptis si hoc. s. agatur inter partes: et tunc probandum est, quod totum mundum sit completum: vt. j. de fide instru. l. contractus. Vel dic[e] quòd cum, dicit rationem eius quod sequitur. et dic secundum hoc geruntur, scilicet vt inde rrahant substantiam: vt ff. de pig. l. contrahitur[f]. et. j. de contrahen. emp. l. non idcirco. et. ff. de fide instru. l. in re.

e ¶ Testimonium.] id est probatio.

f ¶ Emptionem.] quod est necesse[g]. aliàs nuda traditio non transfert dominium: vt. ff. de acqui. re. domi. l. nunquam. Accursius.

g ¶ In vacuam.] dicitur vacua[h] quã aliqs nõ possidet, nec est in possessione, vt. ff. de ac. emp. l. ij. §. j. et. l. iij. Et dic[i] q̃d demõstratiuè ponĩt nõ q̃d sit op⁹ ad trãslationẽ dominij vacuã tradi: vt. ff. de fun. do. l. si fundũ. licet q̃dã cõtrà: vt ibi dixi. Itẽ dixit hic P. q̃d satis est ad dñij probationẽ ꝓbare hęc tria[k] emptionẽ. et vacuę possessionis traditionẽ, et pretiũ solutũ. q̃d nõ placet: q̃a potest esse q̃d venditor non fuit dũs: vnde emptor non sit dñs: vt. ff. de acqr. re. do. l. traditio. . oportet ergo probare, quod venditor fuerit dominus[m] vt. ff. de pigno. l. et quæ nondum. §. quòd dicitur. et d̃ publi. l. cum. §. publiciana actio. q̃d potest probari, quia probat eum vel vsucepisse vel specificasse, vel alijs similibus modis: vt institut. de re. di. §. singulorum vsque in fi. titu. & sic suppleas hãc legem. Vel dic quòd hîc agebatur cõtra venditorem, vel eius hæredem qui nõ negabat venditorem fuisse dominũ: quia sic suam vel antecessoris turpitndinem allegaret. quod nõ potest. j. de. ser pig. da. ma. l. si creditoribus. Sed fortè dicebat pretium non solutum: quare hoc est probandum per emptorem. Item dicit P. hic quòd eo ipso, quòd quis possidet vel possederit, dñs præsumitur & vendicat si à possessione cadit. & proco. s. eo. l. ij. in fi. quod nõ placet[n]: vt. ff. de pig. l. & quæ nõdum. §. quod dicitur. l. & de publi. eũ. §. publiciana. Et non ob. j. de agri. & cẽsi. l. si coloni. lib. xj. quia ibi speciale: vel agitur ibi tantùm de possessione reuocanda non domino.

h ¶ Numeratũ.] non ergo publicianã intendit: vt. ff. de pub. l. de pretio. sed directã in rem[o]: vt. s. de rei ven. l. quoties.

i ¶ Quibus.] de hoc erat quæstio: quia solis instrumẽtis videbãtur probari. sed nõ est ita: vt hîc &. s. eo. l. proprietatis.

tionem patris: sed in libertate vel seruitute sequitur conditionẽ matris. Pau.
a Idẽ Cy. & Pau. & ideo schola ris loquens cum puella, non præsumitur dicere pater nosterr. secundum Bald. & tex. est in c. nec aliqua xxvij. q. j.
b Seqnitur Sal. & Pau.
c Ibi loquitur in extrĩseca solẽnitate & separata, quę nõ præsumitur hîc in intrinseca. Bal. & Sali.
d Istæ leges allegatein gl. nõ sunt cõtrà. sed concor. Bald. & Sa.
e Ista est bona. Pau. & Sa.
f Vbi glo. ponit multos casus in quibus requirit scriptura &c.
g Sequitur eam Bal.
h Dic q̃ illa dicitur vacua possessio in qua nullus alius participat: si autẽ participat & habet possessionẽ: neutra dicitur vacua. Pau.
i Quasi dicat q̃ ita de facto hîc contingit: sed necessariũ nõ fuit. Sali.
k Dic q̃ ista tria sufficiunt ad probãdum dominium cõtra venditorẽ: vel eius hæredem: nõ cõtra extraneũ possessorem sed requiritur, q̃ probetur vẽditorem fuisse dominum.
l Et bene Bar. & Sali.
m Placet P. de Ca. hîc.

Iidem AA. & CC. Iustino. LEX XIII.

NOn epistolis † necessitudo consanguinitatis, sed natalibus[k], vel adoptionis solẽnitate cõiungitur[l]: nec aduersus absentẽ[m] hæreditatis diuidẽdę gratia velut cõtra fratrem pro[n] ancilla petitus arbiter, substãtiam perimit veritatis. ¶ Siue itaque quasi ad sororẽ quã ancillã te posse probare cõfidis, epistolã emisisti[o]: siue familię erciscundæ quasi pro[p] cohærede petitus abiter doceaẽ: fraternitatis quæstio per hæc tolli non potuit. Dat. Cal. Decem. AA. Conf.

¶ *Qui negat esse filium quem tractauit vt filium, debet probare negatiuam: qua probata veritati est locus, & cõfessio in contrarium est irrita. hoc dicit Bal. Vel sic: Sola professio qua quis alium suum appellat filiũ: & econtra: non probat quem filium, sed quasi possessio filiationis transfert onus probandi in aduersarium. hoc dicit Sali.*

Iidem AA & CC. Munitiano.

LEX XIIII.

NOn nudis[q] † asseuerationibus[r], nec ementia ꝓfessione[s] (licet vtrique cõsentiãt[t]) sed matrimonio legitimo concepti, vel adoptione solẽni filij ciuili iure patri cõstituuntur[v]. Si itaque hũc cõtra quẽ supplicas, alienũ[x] esse probare cõfidis: per te vel per procuratorẽ affirmationem eius falsam detege[y]. D. Cal. Decembr. AA. Conf.

¶ *Qui violenter possidet, ab onere probandi non releuatur, imò fortius aggrauatur. hoc dicit not. secundũ Bal. Vel sic: Ex statu præcedenti colligitur cui incũbat onus probandi in præsenti. hoc dicit Sali.*

Iidem AA. & CC. Antonio. LEX XV.

NOn epistolis.] CASVS. Si alicui ancillæ epistolam misisti in qua eam sororem vocasti: illam credens sororem tuam esse, petijt iudicẽ, qui diuideret inter te & ipsam bona hæreditaria: diuisit, vel nõ, nõ curo si posteà appareat eã ancillam esse: an tibi per epistolã in quã eam sororem vocasti præiudicasti, quæritur? Dicitur quòd nõ. nec diuisio facta per iudicem præiudicauit, cũ non per epistolam soror fiat, sed per consanguinitatẽ, vel per adoptionẽ.

k ¶ Natalibus.] id est natiuitate: vt. ff. de lib. eau. l. parentes.

l ¶ Coniungitur.] vt j. de testa. l. neque professio. neque liber fit p̃ epistolã: vt ar. j. de libe. cau. l. jubemus: nec cohæres: vt hic subijcit: vt. ff. de pac. l. epistolam.. Et q̃ dicit non coniungitur epistolis, dic quòd nec reuera neqne ad præiudicium, secũdum quosdam. nec ob. ff. eo. l. quidam. in fi. quia ibi non probant hæredes fratres defuncti: quia erant in possessione filiationis[p]. Alij vt Ia. quòd ad præiudicium valent epistolæ donec econtrà probetur: vt ar. ff. de li. ag. l. j. §. Iulianus aliàs est. §. quod senatusconsulto. sed videtur quòd per epistolã probetur: vt. ff. e. l. fi. j. respon. Sol. non probant plenæ epistolæ: vt hic, sed semiplenæ: vt ibi[q]. & si cum alijs prosunt: vt. &. s. eo. l. instrrumenta.

m ¶ Aduersus absentẽ.] i. cõtra illũ qui suã ancillam vocauerat sororẽ.

n ¶ Pro ancilla.] à procuratore ancillæ quẽ constituit procuratorem ad petendum iudicem familiæ erciscũdæ ideo quia soror nominaca erat, secundum Azo. & sic duo erant pro ea.

o ¶ Emisisti.] nec est amplius aliquid factum.

p ¶ Pro cohærede.] à procuratore ãcille quasi ipsa esset cohæres. Azo. & dit quòd hîc erat[r] in possessione fraternitatis. & ideo frater probat.

NOn nudis.] CASVS Nutriui Titium in domo mea tanquam filium, & eum filium nominabam. non pręiudicatur mihi per talem asseuerationem si meus filius non sit.

q ¶ Non nudis]. filius petebat paterna bñficia à patre: hîc negat filium.

r ¶ Asseuerationibus.] asseuerare est sine interrogatione aliquid verũ falsũ ve affirmare: alio q̃n si interrogat⁹ respõdeat, est hoc ꝓfiteri vel ꝓfesso.

s ¶ Professione.] scilicet falsa.

t ¶ Consentiant.] vnde videbatur præiudicium veritati fieri per talẽ consensum. i. vt vltrà non quæratur, an filius sit. Accur.

v ¶ Constituuntur.] vt & dixi. s. l. proxi. in prin.

x ¶ Alienum.] scilicet filium.

y ¶ Detege.] Cùm ille qnasi possideat filiationem[s]. & quæstio est vtrum filius sit istius, vel alienus. sic &. s. l. proxi. erat in possessione fraternitatis. sed secundum Ias. non erat ita, sed dicebat ex confessione facta extra

† Glo. j. in ca. per tuas. de proba. dicit per istã legẽ q̃ non sufficit ad probationẽ filiationis si quis aliquem filiũ suum nomĩnet nisi etiã vt filius habitus sit ab eo.
n Et bene. Bar. & Pau. quando dominium deducitur in iudicio per viam agendi & prĩcipaliter secus si incidẽter quia tũc sufficit possessio de præsenti: & idẽ quãdo excipiendo ante fundatã intentionẽ actoris secũdũ Bart. & Sali.
o Sequitur eã Bal. & S.
† Concor. ad hãc legẽ glos. j. in. c. per tuas extrà de ꝓba.
p Diuinat ad. l. quidã. Sali.
q Dic melius q̃ quãdo in epistola cõtinentur verba dispositiua: inducit dispositionẽ: sed quãdo in epistola cõtinentur verba enũciatiua inducit probationem si verba ꝓferũtur prĩcipaliter ꝓpter se: aliàs non. Bar. B. Pau. Ange. & Sal.
r Diuinat secũdũ Salicet eam sequatur Bal, & Ange.
s Istud est de mẽte B. B. Ange. & Pau. & Sal. & qualiter filiatio por

iudicium plenum alicui fieri præiudicium. *ADDITIO* ic hoc verum quando fuit principaliter facta propter filiationem:ſecus ſi propter aliud,vt eſt de mẽte Sali.de quo per Bar.in.l.j.§ idẽ ꝑ cõtrariũ.ff.de alẽ.libe.

Viſeius.] *CASVS.* Duxiſti Stichum ad domum tuam pervim. vt ſic ſeruiret tibi poſteà fugit:an ob hoc quòd tibi ſeruierit, & ita dicis te eſſe in poſſeſsione ſeruitutis illius, probare debeat ſe eſſe liberum, q̃ritur?Dicit quòd non ſed ſi dicat ſe liberum, debet iudex inquirere an bona fide,an dolo ſit in poſſeſsiõe.ſi dolo, q̃d præſumitur,quia auffugit,debet probare ſe liberum:ſi bona fide, quod præſumitur ex violentia ſibi facta,debes probare ipſum eſſe ſeruũ tuum.

a ¶ Viſeius.] id eſt violenta poſſeſsio quam habet in ſeruo.

b ¶ Minime prodeſt.] Iuſta tamẽ prodeſt.et ſic infert,cum igitur aufugiſſe te &c. vel plane.et hæc verior.

c ¶ Profitearis.] Quod facit contra te.

d ¶ Verum.] Hoc autem pro te.

e ¶ In poſſeſsione.] ſcilicet an ille per violentiam[a]. detinuit te:quo caſu præſumeris quòd bona fide ſis in poſſeſsione libertatis.an non per violentiam,et tunc preſumeris mala fide. Vel aliter. i.an fugeris :quo caſu præſumitur eum te bona fide tenuiſſe.an non fugeris,et tunc præſumitur mala fide tetenuiſſe. Sed non placet : quia de fuga confiteturb:et ſic certa eſt,et ideo non inquiritur.et hac eadem ratione non placet ſecũda expoſitio.Vel tertio[c] ſubaudi et poſt inquiratur an violenter tenuerit,te et tũc licet aufugeris de domo Seueri.et ſic in poſſeſsione libertatis ſis dolo malo:et ideo videtur idem ius ſtatuendum, quòd eſſet ſi eſſes in poſſeſsione ſeruitutis:vt.s̃.vbi cauſa ſta.agi debet.l.j.& infrà de libe.cau.l.eam quæ.quia tamen ſeruus iuſtum initium non habuit ,commodum poſſeſsionis naciſci non debet:vt.ff. eodem.l.ſi quis liberum . & ſuper huiuſmodi quæſtione pronunciabitur:vt hîc,&.ff.de libe.cau.l.liberis.§ .fin .& ff.eodem.l.ſi filius.

VIs eius[a] qui ſe dñm contendit,ad imponendũ onus ꝓbationis ſeruo,minimè[b] prodeſt. Cũ igitur aufugiſſe te de domo Seueri profitearis[c] :verũ[d] nec ab illo iuſto initio†,ſed per violẽtiã aſſeueras te eſſe detẽtũ ;inquiſito prius an in poſſeſsione[e] libertatis ſine dolo malo cõſtitutus ſis,tunc etiam onus probationis quis debeat ſubire,per hmõi euẽtũ declarabit.D.vj.Cal.Ianuar AA.Cõſ.

¶ *Dominium patris,præſumitur continuatum in filium hæredem,non in eum qui ſe prætendit donatarium.h.d.Bal.Vel ſic:Filius emancipatus aſſerens rem ſibi donatam à patre,debet illud probare:ſiue ipſe petat ab hærede poßidente; ſiue hæres ab eo poſidente petat.h.d.Sali.*

Idem AA.et. CC.Philippo et Sebaſtiano †.

LEX XV

SIue poſsidetis prædia quæ à patre communi ſibi fratres emancipati donata cõtendẽtes vẽdicant,ipſis incũbit facti[f] probationis neceſsitas. Siue[g] ipſis ea ꝓdia quaſi à patre veſtro ſibi donata tenentibus,vos heredes cõſtituti[h] patris petitis[i] :vt intentionem veſtrã nõ cõſtitiſſe detegant,

Siue poſsidetis.] *CASVS.* Titius habebat quatuor filios, duos emancipatos.duos in poteſtate:deceſsit in patria poteſtate conſtitutus inſtitutus hæredibus,emancipatis præteritis,vel exhæredatis:et ita nihil eis dediſſe videtur.emancipati dicunt quondam ad ſe prædium pertinere cauſa donationis in eos factę à patre : dicitur quòd ſi poſsiderent prædium, & alii in poteſtate petant:qui in poteſtate non ſunt ,habent probare prædium ad ſe pertinere.Si in contrarium,adhuc debent probare emancipati dominium prædij ad ſe pertinere,ex cauſa donationis in eos factæ à patre.

¶ Not.ex iſta.l.quæ ſemper allegatur ad hoc,quòd qui ſemel probatur fuiſſe dominus : præſumitur ſemper duraſſe dominus vſque ad mortem . vel ſi viuit.præſumitur hodie eſſe dominus:niſi contrarium probetur.Paulus.

f ¶ Facti.] vnde ſcilicet vel quo titulo ſint ſua.

g ¶ Siue ipſis.] præteritis[d] fortè vel exhæredatis.

h ¶ Conſtituti.] per quòd præſumitur eſſe veſtra .qui enim fuit dominus ,adhuc dominus præſumitur[e].vel eius hæres vt hic.&.ff.de regulis iuris.l.quòd noſtrum.& arg.infrà titu.j.aut.ſi teſtes.& ſuprà de ſerui .l .altius. & not.ff.finium regun .l.in finalibus.ſecus in ætate[f]:vt et ſuprà de in integ.reſtit.mino.l.ſi minorem.& dixi ſuprà eodem.l.cum te.Vel dic contrà. vt not.& bene ibi colligitur in.l.ſi minorem quid in poſſeſsione.Idem ſecundum P.& H.vt infrà de pig.act.l.ſi creditor.& ſuprà ad exhiben.l.non ignorabit.Sed Ioan.non idem:quia facilius admittitur poſſeſsio quàm dominium:vt.ff.de acqui.poſ.l.ſi quis vti.§.differentia . & non obſtat lex, ſi creditor.quia habuit cauſam à me.nec illa,non ignorabit.quia probatur quòd tempore litis conteſtatæ erat apud poſsidentem reum.Vel[g] diſtinguitur quã do tractabitur de cõmodo poſſeſſoris:vt quia dicat ſe vſucepiſſe , & tunc ſit vera opi.Pla.aut de incommodo:vt quia conuenitur rei vendicatione , & tunc eſt vera[h] opi.Ioã.Vel põt dici quòd vbi à me vendicas,non præſumor poſsidere,licet aliquando poſſedi.ſed ecõtra ſi dico me vſucepiſſe,pręſumor quòd tempore litis conteſtatæ erat apud poſsidentẽ:ſed econtra cõſtat quòd non præſumor ideo non poſsidere hodie quòd aliquando non poſſedi[i]: vt ff.de excep.rei iudi.l.ſi rem.&.l.ſi quis ad exhibendum.&. ff.de rem ra.habe l.procurator . in prin *ADDITIO* Poteſt apertius dicere ex mẽte Iaco.de arena,quem ſequitur hîc Sali: quòd ſi quis probat te poſſediſſe ſunt iam.x.anni,non præſumitur ex hoc quòd hodie poſsideas . ſed ſi quis probat te poſſediſſe iam eſt menſis vel ſunt.x.dies præſumeris etiam hodie poſsidere:quia in modico interuallo non præſumitur interueniſſe mutatio.

i ¶ Petitis.] ſcilicet fundum.& ſequentia erunt verba reſponſionis.vel petitis hoc,ſcilicet vt intentionem &c.

vnde domini facti[k] ſunt emergente quæſtione,docere compelluntur.D.x.Cal.Februar.AA. Cõſ.

¶ *Probatio concludens ex tẽpore requirit probationem illius temporis,& probatio non cõcludens non eſt probatio.h.d.no.ſecũdum Bald. Vel ſic: Non ſufficit probari quòd quæſtio ſtatus nõ moueatur fratribus:vt præſumatur quis ingenuus : ſed quòd mater fuerit libera ante eius partum.h.d.Bal.Vel ſic.Qui fundat intentionem ſuam in tempore agendo vel excipiendo debet tempus probare.ad hoc ſemper allegatur.h.d.Pau.de Caſt.*

Idem AA.& CC.Paulinæ.

LEX XVII.

MAtrem tuã[l] conſecutã libertatem,ac te poſt ęditam vt ingenua probari poſsis, oſtendi conuenit[m].Quod enim fratribus tuis nulla moueatur quęſtio, ad defenſionẽ tuã nihil prodeſſe poteſt D.v. Id.[n] Febru.AA.Cõſ.

¶ *Statur inſtrumento donec probetur contrarium.h.d.Bal.Et plus valet quod agitur, quàm id quod inſtrumento inſcribitur,ſeu ſimulatè cõcipitur.h.d.Salic.*

Idẽ AA.& CC.Violãtilæ. L XVIII.

CVm precibus tuis ſignifices ignorãte te prædiũ cũ cuius meminiſti,ſibi velut à te donatũ[o] inſtrumentis inſeri feciſſe:ſi vera

k ¶ Facti ſunt.] Sic ergo reus probat, & cauſam ſiue titulum dicere cogitur.& ſic eſt contrà. s̃.de rei vend.l.res.& de petit. hæredi.l.cogi.&.s̃. eo.l.fruſtra.&.j̃. eo . l . actor . & omnes tractãtes de tali materia.Sol. ideo probat : quia præſumptio[k] eſt pro actore: vt hîc aliâs nõ: vt ibi.Et no. hic circa huiuſmodi præſumptionem: quia aut non eſt dubitatio inter partes de facto. & ita lex præſumit ſuper certo facto aliquid, vt reuerſum ab hoſtibus non eſſe captum:vt.ff.de teſta. l. lege cornelia . & idem in cæteris fictionibus , & tunc nunquam admittitur probatio[l] in contrariũ:vt inſti.quibus mo. ius pa.pote.ſolui.§.ſed ſi ab hoſtibus. &. j̃. de rei vxo.act.l.vna. §. accedit. & in.j.reſpon.& hæc pręſumptio dicĩ propriè[m] fictio.Vbi autem dubitatio eſt de facto inter partes,vt an queſierit de bonis mariti vxor: & an cõtraxerit matrimonium cum libera muliere ad quam conſuetudinem habebat: & lex de facto de quo dubitabatur præſumit ſic fuiſſe vel non: bene admittitur probatio in cõtrarium:vt. j̃. de dona.inter virum & vxo. l.etiam.&.ff. de ri.nup.l.in libere.niſi lex præſumat[n] & ſtatuat:quod ſit quã do ex vigore ſcripturæ vt.j̃.ar.tu.l.ſi.&.j̃.de contrahen.ſtip.l.j.&.ff.de verb. oblig.ſciendum.ſed in his duabus quę ponunt eundem caſum dicunt quidam ſic.nos contrà[o]:vt.ff.de pac.l.iuriſgentium.§.quod fere . Item ad hoc quod eſt hic facit.j̃.ad velleianum.l.antiquæ.quãdo fauore vltimę voluntatis:vt.s̃.de inoffi.teſta.l.iij.[p]&.j̃.de inſtitu.& ſubſti.l.generaliter . §. cum autem. ſed hic poſſet probari contrarium, Quandoque fauore dotis.vt.j̃.de rei vxo.actione principio.[q] Item vt. j̃. ad macedo .l. fi.Item eſt huic contra: ar. ff.eo.l. cum de indebtio. § . ſin autem pro parte . vbi ex ſolutione transfertur onus probandi,ſed hic non fuit ſolutum[r] : ſet alio modo ad emancipatos prædia peruenerunt, & adde . ff . quod met.cau. l. non eſt veriſimile.

MAtrẽ tuam.] *CASVS.* Si muliere maliquam petieris vt ſeruam tuam,ipſa verò aſſerit ſe eſſe liberam,eo quod fratres eius liberi ſint:an eoipſo probare pſosit ſe liberam,quæritur. Dicitur quòd nõ,ſed oportet quòd probet matrem ſuam fuiſſe manumiſſam:ideo quia ipſam cõſtitit fuiſſe ancilam aliquando,& ſe fuiſſe natam ex ea poſt manumiſsionẽ: quibus probatis erit ingenua.

l ¶ Matrem tuam.] quam ancillam fuiſſe conſtabat.

m ¶ Conuenit.] Probatur & alijs[s] modis ingenuitas.ſ.per reſtitutionem natalium:vt.ff.de nata.re.l.quęris.Item per ſententiam:vt.ff.de ſta. ho.l . ingenuum.Item quòd ſit natus ex ancilla paſſa moram in fideicommiſſaria libertate:vt.j̃.ad orficia.l.fin.Item not.quòd hic ideo probat, quia aliquando fuit mater ancilla:quod non placet[t]: quia probato de manumiſsione modo:quare magis nata præſumeretur ante manumiſsionem quàm poſt: ſic enim in deterius præſumeretur,quod eſſe non debet : vt . ff. eo . l. cum de ætate.Dic ergo quòd ideo probat ſe poſt ęditam,quia erat in poſſeſsione ſeruitutis . & ad hoc arg. s̃ . de peti . hære.l ij. & de rei vend . l. quoties *ADDITIO* Iſta gloſſa ibi , dic ergo:bene loquitur ſi filia erat actrix:ſed ſi erat rea,prout litera innuit, dic quòd ſi conſtituat ſe probatricem, debet etiam probare ingenuitatem,ſecundam Baldnm. Paulum. & Salice.

n ¶ Poteſt.] Neque quo ad neceſsitatem neque quo ad probabilitatem: vt.j̃.de libe.cau.l.multis .

CVm precibus.] *CASVS.* Fecit Seius ſcribi in inſtrumento quòd fundum Cornelianum ei dederas, cum de Semproniano intelligeres: vel debuit ſcribi quòd commodaueras,& ſcriptum eſt quòd dederas:an per tale inſtrumentum præiudicetur,quæritur. Dicitur quòd ſi probare poſsis hoc eſſe ſcriptum contra voluntatem tuam , tibi non præiudicat.

o ¶ A te donatum.] Cum de alio intelligeres fundo[v] , vel cum deberet ſcribi

fit ꝓbari,vi de pleneper B panor. & Fe.in.c. per tuas. extra e.& per Panor . in . c. tranſmiſſę. qui alij ſint legitimi.

† Aliâs,nec ab illo iuſtè re initio,ſed per violentiam detentum aſſeueras:inquiſito &c.

† In ſcriptis exem.legitur,Philippe & Sebaſtianæ.

a Iſta prima eſt de mente Bal. & Sali.

b Idẽ Bal. Pau.& Sal.

c Iſta placet Pau. hîc.

d Cũ cauſa legitima. Sali.

e Si alleget ſe hodie dominũ : quia præſũptio iuris nõ prodeſt niſi qui eã allegat. Paul.

f Quæ ſolo curſu tẽporis mutatur B. B. P. & Sali.

g Hic ponitur quædã additio odo . quæ eſt vera ſecundũ B.B. Ange.P. & Sali.

h Scilicet ꝙ non præſumitur poſſidere niſi habuerit cauſam ab actore, vel niſi tempore litis conteſta . poſsideret. B. B. Pau,Sal . et Angel.

i Sed iſto caſu ſtãdũ

eſt probationi quam debet facere illi,quidicit.Bart.

Probatio quãdoque reum onerat.

k Ratione cuius præſumptionis erat eius intentio fundata.B. ꝑſumptio an & quãdo admittat probationẽ in cõtrarium.

l Sequitur eam B.&P.

n Quo caſu eſt præſumptio iuris & de iure , contra quã non admittitur ꝓbatio in cõtrarium:niſi per cõfeſſionem partis B.B.& Pau.hic.

o Et bene vt per Bar. Ang Alex. & Iaſ.in.l. ſciendũ .ff. de ver.obl.

p Ibi eſt ꝓſumptio iuris tatũ:iã admittitur probatio in contrarium Ang.hic.& idem tenet Ia.ĩ.d.l.iij.

q Ibi eſt fictio nõ præſumptio.B. Pau.& Sal.

r Concor. B . B. Paul. Ang.& Sal.

s Sed quia manumiſſio hîc allegatur de alijs modis nõ erat quęrendum. B. & Salic.

t Et bene. Bar.B.Pau. & Sali.

u Vtrũque exẽplũ eſt verũ:ſed ſecundum eſt amicabilius literę ſecũdum Sal.

scribi commodo:scriptum est,dono vel loco.

a ¶ Ad nomen.] nedum ad rei veritatem: vt &.s̄.de ferijs. l. à nullo.

b ¶ Oportet.] præsumitur em̄ interim pro instrumento[a]:vt in aut́.de fide instru.§.si verò moriantur.col. vj.sed probatio in contrarium admittitur vt plus valeat veritas quàm scriptura:vt hîc,&.j̄.plus va . quòd agi.l.j.et.j̄.si quis alteri vel sibi.l.cum propria.et de re.ali. non alie. l. distrahente. & de emanci.l.ij.& de dona.l. nec ignorās.&.ff.de excep.l.qui agnitis.Sed cōtrà.j̄.arbi.tu.l.fi.§ .j.et. ff. de vsufruc.lega .l. si alij. Solu.illa sp̄alia sunt[b]. & facit extrà de proba.ca. tertio loco.et ibi not.

sunt quę p̄cibus indidisti:nec ad [a] nomē factæ donatiōis fundus iste peruenit.vnde adito iudice cōpetēti,probare te oportet cōtra volūtatē tuā hūc fundū instrumēto aduersariū tuū sibi asscribi † laborasse: vt secūdum tenorē rescripti nostri possis cōseq sentētiā.D.vij. Id. April.Byzantij.CC.Cons.

¶ *Exceptio dilatoria in initio litis opponitur, sed post litem contestatam venit probanda fundata intentione actoris.h.d.secundum* Bald.

Idem AA.et CC.Menandro.

LEX XIX.

EXceptionem [c] † dilatoriam opponi quidem initio, probari verò postq̄ actor monstrauerit qđ asseuerat, oportet.D.xiij. Calen. April.Nicomediæ.CC.Con.

In authen. de testibus. §.quia verò multi.colla.vij.constit.ij.

¶ *Ista est not.authen. Post didicita testificata testium productio non procedit.sed si non constat testificata didicita,trina productio fieri potest: quarta non, nisi cum quadam solennitate: quinta nullo modo. hoc dicit not.secundū* Bal. *Concordat extrà de testibus.c.in causis.&. c. vltra tertiam.vbi ista auth.canonizatur.*

AT qui semel [d] † produxerit testes, aut bis,aut ter, & testificata tractauerit,aut ab aduersario hoc faciente disputationem acceperit [e],& ex hoc testificata didicerit [f]: nō habebit licentiā [g] vlterius vti productione [h] testiū ex diuina etiā iussiōe. [i] ¶ Si verò hoc non egerit: tunc danda est quarta p̄ductio [k] testiū,sacramēto ab eo prius dando , q̄ neq; subtraxerit, neq; percūctatus est ipse testifica-

EXceptionem.] CASVS. Mutuaui,et pactum feci de non petendo tibi vsque ad annum,cum sit dilatoria ista exceptio,initio opponenda est,et probanda.postquàm actor fundauerit intentionem suā: et verum est quòd probare potest prædictā exceptionem,nisi didiceris testificata,vel dicta meorum testium:et hoc dicit aut́.

c ¶ Exceptionem dilatoriam.] Alia em̄ est peremptoria:alia dilatoria:qđ dic per exempla: vt instit .de excep .§.appellantur . Peremptoria potest[c] opponi et probari quandocunque ante sentētiam,scilicet postquàm actor monstrauerit intentionem suam[d]: vt.j̄.de excep.l.si quidē. et j̄.senten.rescin.nō pos. l.perēptorias.et.j̄.đ præscrip.lon.temp.l.emptor. et extrà de ordi.cogni. c. j.hæc tamen lex , et alia de excep.videntur velle quòd reus debeat eam contestari ante probationem actoris.sed puto [e] q̄ illa contestatio ex voluntate fiat non ex necessitate.Item et quædam peremptoriè opponūtur post sententiam[f]:vt diximus.s̄.de iur.et fac.igno. l.j.et.j̄.senten.rescin. non pos.l.perēptorias. Si autem dilatoria sit exceptio,si quidem solutionis ex pacto vel lege, opponi debet in initio causæ,et sub conditione, si actor probauerit intentionem suam:vt.d.l.si quidem.et.j̄.de excep.aliàs si diceret se debere.sed sibi pactū factum statim actor monstrasset per confessionem rei.Et intellige[g] causæ initium cōtestationem litis,vel ante,vel circa:vt.s̄.de iur.calum.l.ij.in prin. et.§.fin.Probatur autem hæc exceptio postquam actor monstrauerit quòd asseuerat:vt hîc.ita tamen si reus non didicit testificata,quia tunc per testes non posset[h] probare:vt aut́.hîc posita dicit.Si autem sit declinatoria iudicij: si quidem sciat hanc sibi competere,in principio opponat:aliàs sileat.vt.j̄.de excep.l.fin.et.ff.de iudi.l.sed et si susceperit.in princ.Si nesciat opponat etiam post sentantiam, vel falsi procuratoris & non competentis iudicis: vt suprà de procur.l.licet.et infrà si à non compe.iudi .l.fina. ADDITIO. Addas hîc pulchram glossam in verbo,in dilatorijs.in.c.exceptionem.extrâ de excep.

AT qui semel.] CASVS Si ego produxi testes semel vel bis,& aperta sint dicta testium:ita quòd sciam ea quæ dixerunt testes,et aduersarius meus disputauit super dicta testium:non potero posteà alios testes producere.si non didicisti,possum ter vel quater producere .Iurare tamen debeo,qđ nec ego nec aduocat[9] meus,vel alius pro me dicta testiū p̄q̄siuit.

d ¶ At qui semel.] quidam legunt hanc aut́.j̄.titu.j.fi.

e ¶ Acceperit.] ac si dicat,siue à se,siue ab alio sciuit.

f ¶ Didicerit.] vel suorū testiū ,vel aduersarij:vt in cor.aut́.Accur.

g ¶ Licentiam.id est facultatem.ff.de rei ven.l.officium.cōtrà.Solu.vt ibi.

ADIDTIO Dic quòd ibi loquitur in productione quæ fit de nouo super alio articulo ,hîc super eodem.Bar.et Pau.

h ¶ Productione.] nisi ad reprobationē[k] testiū:vt.j̄.tit.j.l.si quis testib[9]. et.l.fi.et aut́.si testis.An autem à se inductum posset reprobare ? fortè nō: vt d'.l.si quis testibus.Item nunquid in causa appellationis possunt produci?Respon.vtique secundū Azo.[l] vt.j̄ .de ap.l.eos.§.si quid & de temp.ap. legis:per hanc cum sit alia causa à prima.Ala.dicit quòd non.&quia dicit esse eādem causam,& quia ratio auth.est generalis:timor scilicet subornationis. sed prima opi.[m] seruatur.Sed ius canonicum distinguit,an super eodem capitulo,& tunc nō potest: aut super alio,et tūc pōt: vt extrà de testi.cap. fraternitatis.Item post aperturā possint instrumenta produci ? Dic quòd sic,qa ibi nō est suspicio: sic se habet cōsuetudo.

tiōes.vel aliquis aduocatorū eius, vel alius p̄ eo.agēs:nec per dolū, nec p̄ machinacionē,vel artē:quartam p̄ductionē [l] testiū petat fieri.

¶ *Per productionem instrumenti subtracti, non probatus libertas , sed magis præsumitur contra subtrahentem.h.d.no. secundum* Bald.

Idem AA.& CC.Phrominæ.

EEX XX.

SI de possessione seruitutis,emptionis instrumentis subtractis in libertatem p̄clamat Eutychia,cū petitori probationis on[9] incūbat [m]:intentione sua defecta, his iuuari minimè [n] potest.Nā si [o] in seruitutē petat:ad emptionis [p] probationē nō est indicijs alijs opus: sed instrumentorū furtum [q] mōstrare sufficit.iiij.Nonas Decem.Nicomediæ. CC . Cons.

¶ *Instrumentum nil aliud probat , quàm illud quod continetur in eo:& quod omittitur in instrumento,presumitur non actum inter partes.* h.d.Bal.*Vel sic:Ad probationem dominij non sufficit agenti producere instrumentum, in quo alius suo nomine emit,& probare quod emit de pecunia ipsius agētis.h.d.secūdū* Pau.*de Cast.*

Idem AA.& CC.Crispo. LEX XXI.

AD probationē dn̄ij ✱ aliena subtrahentes instrumenta , his vti minimè possunt : q̄ppe cū horū lectio non recitantē , se quē tenor scripturę designat,adiuuet. Cū itaq; [r] nec cætera probationū indicia reprobentur:iure cōpetēti [s] p̄diorū quę in quæstionem veniunt, dominiū ad te ostēde pertinere.nam res [t] vēdicantē ab emptore,suos numeratos nūmos asseuerātē,erga probationē, [v] laborare nō cōuenit [x] ✱ siqdē hmōi,licet probet̄ factū,tamē intētioni nullū

i ¶ Iussione.ff.de mino. l.minor.xxv. annis omissam.contrà.Solu. vt ibi.

k ¶ Productio testiū.] renūtiauerit , vel non renunciauerit testibus : ergo sola scientia nocet,sed renūciatio nō: vt in cor.§.illud.& in nouel.de testi.§.& quia.

l ¶ Productionem.] Quidā dicunt[n] vnā productionem esse cū semel producuntur [o] : & si eadem die,& infra eandē dilationem iterum producūtur,est alia productio. Alij vocant vnā dilationē productionē vnā infra quam quoties voluerit , poterit producere.sed prima verior est[p]. Item quid si per se redierit ? Videt̄ vltimo dicto standum.arg. ff. de manumis.testa.l.Stichum.& de hære.instit . l. si ita scriptum.&.j̄.de lib.cau. l.cum pretium.sed puto non habendā [q] ei fidem si cum aliqua parte fuerit locutus.

SI de possessiōe]. CASVS Si ancilla subtraxit mihi instrumentum emptionis, & de possessione seruitutis in libertatem proclamat , cum sibi onus probationis incūbat: an sufficiat ad probandum quòd sit libera, si penes se habeat instrumenta emptionis?Dicitur quòd non.& hoc in prima . Si verò de possessione libertatis in seruitutem petieris:sufficiet ad emptionis probationem, si probes eam instrumenta emptionis subtraxisse .

m ¶ Incumbat.] quod est si ex possessione seruitutis prouocet in libertatē:vt hîc,&.ff.e.l.si fili[9].&.j̄.de li.cau.l.nō ideo. & hîc idē si dolo esset in possessione lrbertatis:vt.ff.de li.cau.l.liberis.&.s̄.eo.l.vis eius.

n ¶ Minimè potest.] vt.j̄.de lati.liber.tol.§.ille autem.

o ¶ Nam si.] verè non iuuatur agendo,quia neque excipiendo,si non dolo erat in libertatis possessione.

p ¶ Ad emptionis.] scilicet Eutychiæ:sed an hoc sufficit?

q ¶ Furtum.] ab aduersario factū[r].secus si alio vel fortuito casu amittatur instrumentum:vt in contrario.j̄.ti.j.l.testium.in fi.& de fide instr.l. sicut iniquum.&.j̄.de iure do.l.cum citra.quæ sunt cōtra.

AD probationem.] CASVS Si ex pecunia mea quam penes te deposui,prædium tuo noīe cōparasti:instrumētū emptionis quo cōtinebatur te emisse cōfectū fuit,& ego illud subtraxi : an probationem dominij,scilicet quòd prætium ratione dn̄ij ad me pertineat eo vti possim, queritur?Dicitur quòd nō,cū in eo de me nulla fieret mentio.item nec sufficit si probem ex pecunia mea emptum fuisse ad dominij probationem:

r ¶ Cum itaque.cū eis subtractis vti non possis.constae autem alijs argumentis vti posse,itaque &c.

s ¶ Competenti.] probando ea quæ dicuntur.s̄.eo.l.cùm res.

t ¶ Nam res.] bene dixi competenti.

v ¶ Probationem.] scilicet talem .

x ¶ Non conuenit.] quia non prodest : sic ergo nota quod id debet q̄s probare,quo p̄bato adiuuet̄.sic & in īterrogationib[9]. vt ar.ff de inof.testa.l. j.itē no.hîc q̄ res mea pecunia ēpta,nō ideo est mea:vt &.j̄.si q̄s alteri vel sibi.l.j.et fallit in trib[9] casib[9]:vt dixi.ff.de dona.inrer vi.et vxo.l.vxor marito

a Nisi aliqua suspicio sit cōtra instrumentū propter rasurā:vel q̄a producēs similia soli.[9] erat facere. Bar.ī.l.j.s̄. de iureiu. propter calū.dā.& sequitur istā gl.Bar.Bal. Ange. Pau. & Sali.

† Concor. c.cū Ioan. de fi.instru.

De doctrina exceptionum vide bonā gl. in.c.exceptionē.extrà de exce.

b Quia ibi in.l.fi .pro instrumēto[9] est præsumptio iuris & de iure:contra quā non admittitur probatio.S.

c Idē Bart. & P.dūmō nō sit cōclusum in causa vel renūciatū probationibus.

d Hoc est de iure cōi, quia reo nō incūbit on[9] probādi.l. frustra s̄.c.

† Concor. cū hac authē.c.in causis.cum sua glossa. extrà eo.titu.

e Et bene Bart.Ange. Bal. P.& S.

f Quæ sūt illæ quę nō impugnant sententiam q̄tātū sunt limitatorię exactionis secūdū P. & Sali.

g Sequit̄ Barto.

h Imo posset:quia hic examinat̄ super alijs articulis à primis nullomodò de scendentib[9] nec ipsis cōtrarijs : de quo latius in authē . se quē.An.& est de mēte B.& Pau.

i Hoc verū in exceptiōib[9] red dētibus iudiciū retro nullū : sed in alijs dic, q̄ siue sciebat siue ignorabat non potest post litē cōtestatā opponere. P. & Salic.

k Hoc ītellige,qū sit reprobatio respectu p̄sonę Bar .

l Ista est vera secūdū opinionē legistarum. Bal.& Pau.

m Etiā in foro ciuili per cano.in c.fraternitatis.extrà de testi.

n Et bene Bar B.& S.

o Cū examinatione Bar B. Ange.& Pau.

p Idē p̄di.

✱ Vti.

q Dic quòd si incōtinēti testis redijt potest corrigere dictū suū: secus si ex interuallo. Bal.Pau. & Sali.

✱ Cū siquidem.

r Quo casu si potest probare instrumētū esse subtractū,licet testes nō deponāt de eius tenore statur iuramento perdentis.Pau.

AD probationem. *Casus.* Si Glyconē de possessione libertatis in seruitutem petieris, nō sufficit probare qd̄ seruus tuus sit: ideo, quia mater sua est libera: et fratres sui aliq̄ præstiterūt seruitiū, vel ministerium tibi: cū nō mris et fratris consensus Glyconi, vt fiat seruus posit præiudicare. et esse pōt, qd̄ Glyco sit liber factus ex eadem matre. fratre suo seruo existente.

a ¶ Ad probationē.] quæ dn̄o incūbit cū ex libertate petatur in seruitutē. aliàs secus si ex seruitute in libertatē petatur: vt. s̄. eo. l. matrem.

b ¶ Matrem.] quę erat libera. Azo.

c ¶ Non sufficit.] vt ſ. de lib. cau. l. liberos. in fi. et ſ. de ige. ma. l. ij. Nam etiam liberi q̄nque serui lia faciunt ministeria: vt ff. de vsu et habi. l. cęterū. § proculus. et insti. de vsu & habi. §. j. Accur.

d ¶ Conniuentia.] id est consensus matris & fratris, scilicet qui sunt in genui, nō præiudicat filijs: vt. s̄. de transactio. l. transactione matris.

e ¶ Matre natis.] etiā an illa.

f ¶ Prohibeatur.] vt ſ. de liber. cau. l. multis. & l. aui. hic tamen seruus præsumitur.

*præbet adminiculū. S. vj. Id. Decembr. Singiduni. AA. Conſ.

¶ *Per media impertinentia non fit probatio. hoc dicit. Bal. Vel sic: Ad probandum quem seruum qui est in possessione libertatis, nō sufficit probari matrem exercuisse seruilia ministeria, nec fratrem seruum esse hoc dicit. Bal.*

Idem AA. et CC. Agathocleæ.

LEX XXII.

AD probationem [a] seruitutis Glyconis, matrem [b] eius ac fratrem seruilia fecisse ministeria, non [c] sufficit: cùm neque ingenuorum cōniuentia [d] coniunctis necessitudine præiudicet, neque de seruis ex eadem matre [e] natis libertatem vnus adipisci prohibeatur [f]. D. ix. Calend. Ianuar. ipsis. CC. Conſ.

¶ *Licet actor dicit se non posse probare, onus tamen probationis non refunditur in reum. h. d. secundum Bal. & Sali, & not. Vel sic: Actori asserenti incumbit onus probandi, reo uerò neganti non incumbit: etiam si actor dicat se probare non posse. & propter hoc conuenit in eū onus probandi transferre, quia negatiua probari non potest. h. d. Pau. de Cast.*

Idem AA. et CC. Menelao.

LEX XXIII.

ACtor [g] qd̄ asseuerat * probare se non posse pfitēdo, reū necessitate mōstrādi cōtrariū n̄ [h] adstringit: cum [i] per rerū naturā factū [k] negātis pbatio nulla sit †. D. viij. Calē. Ianua. CC. & Conſ.

¶ *Qui producit scripturam suspectam, nisi probet eam ueram, punitur iudicis officio tanquam falsarius. h. d. secundum unam lecturam. secundum aliam. h. d. Qui accusat instrumentum de falso, & non probat, punitur tanquā falsarius. Pau de Cast.*

Actor.] *Casus.* Si fundū a te peto, nec probo. quia non possum: et peto, qd̄ tu probes contrariū, scilicet qd̄ ad me nō pertineat: an sim audiendus. quæritur? et dicitur quòd factum negantis &c et intellige secundū rerum naturam, et secundum solitum cursum causarū.

g ¶ Actor.] actorem accipe etiam pro accusatore: vt. ſ. e. l. fi. et pro reo accipiente affirmatiuè: vt. ff. eo. l. in exceptionibus. nō negatiuè: vt. ſ. de non nume. pecu. l. si ex cautione.

h ¶ Nō abstringit.] Quandoque tamen ab actore præsumptionem pro se habente in rem transfertur probatio: vt supra eo. l. siue possidetis. et infra de dona. inter virum et vxorem. l. etiam. quandoque econtrà à reo in actorem: vt. ff. eo. l. si pactum. et. l. si chirographum. et l. cum de indebito. in prin. et §. j. et idem in accusatore, et in accusato. f. qd̄ transferatur probatio de vno in alium: vt. ſ. ad. l. iul. de adul. si ij qui. et in auth. vt li. ma. et auię §. quia verò ita comperiuntur. col. viij. et. s̄. de epis. et cleri. l. si qua per calumniam.

i ¶ Cum per rerum naturam.] id est per solitum cursum causarum. consuetudinem em̄ alteram naturam appellamus: vt. ff. de libe. et posthu. l. si quis posth umos. in prin. quæ est vt negans probare non debeat, sed affirmans. Alij vt. Ir. dicunt rerum naturam, vt affirmatum, quia quòd affirmatur, est: et ita potest probari per differentes species. sed illud quòd negatur, non est: & sic non potest probari. cū non habeat species vel differentias. Sed certè licet sit verum, qd̄ illud qd̄ non est non probatur per species vel differentias: tamen probatur per alia, vt per medium: vt patet. ſ. de contrahen. et commit. stip. l. optimā. in fi. et. s̄. eo. l. cū precibus. *ADDITIO.* Dic melius qd̄ negatiua facti infiniti tēpore et loco, non limitati non est probabilis: negatiua tamen facti finiti tempore et loco limitati, est probabilis. Sali.

k ¶ Factum.] Secus si iusb. vt. ff. eo. l. ab ea parte. imò non secus, quia ideo probat negans ius: quia est præsumptio pro actore quòd omnia liceant: vt ff. ex quibus cau. maio. l. necnon. §. primò sic et in facto, si fit pro actore præsumptio, transfertur in reum probatio: vt diximus modò. Item huic regulæ quòd reus non probet. signantur contraria quæ diximus. ff. eodem. l. ij. Et distingue vt ibi. et quæstiones fac quas fecimus in lege circa. in eodem tit. In casu tamen merè negatiua probatur, vt cum iuro me non conscium alicuius malignitatis: vt in authen. de hære. & fal. §. fi verò absunt. columna. j. et te non habere vxorem: vt in authen. de sanc. episc. in prin. col. ix. et arg. s̄. de ijs qui ad eccle. c onfu. l. fin. §. sicubi. Sed hæc non sunt sacramenta probationis, sed cuiusdam purgationis. *ADDITIO.* Aduerte quòd triplex est negatiua iuris scilicet, facti et qualitatis: vt notatur plenè per glossam in verbo, per rerum naturam. in capitulo bonę. j. extra de electione. vbi vide

Præstat.

Se quasi probare non posse, &c.

† Concor. c. super hoc prope fi. ex trà de renū. & c. iij. circa fi. de cau. sa pos. & p̄. & c. quoniam cōtra falsam. & c. ad nostrā extra eo. ti. a Istā glo. vsque ad fi nē sequitur Sali.

Probatio quādo trāsfertur de vno in aliū. Consuetudo altera natura est.

b Quia negatiua iuris nō habens aliquam immisturam facti, est p̄babilis per apertionē iuris. bar. c Istud di ctū placet Sali.

IVbemus. *Casus.* Si scripturā aduersus aliquem subscriptum tuleris, & ea vsus fueris: nisi eam probaueris veram vel falsam, eris puniendus. vel sic: Si proferente scripturam de falso accusaris: nisi probes eam falsam, pœnam quam substineret ipse si tu probasses: patieris tanquām falsarius secūdo casu expone commin. scuntur, id est ad memoriam reducunt accusando falsarios. primo casu comminiscuntur, scilicet proferendo tanquam mēdaces: quia mē daces proferunt scriptu ras subscriptas.

falsarius. Pau de Cast.

Impp. Valēs, Grat. & Valentinianus. AAA. ad Antoniū præfe. præto.

LEX XXIIII.

IVbem[9] omnes qui scripturas [l] suspectas [m] cōminiscūtur [n]: cū quid in iudicio prompserint, nisi ipsi adstruxerint veritatē, vt nefariæ scripturæ reos, & quasi falsarios esse detinendos. D. prid. Id. Ianua. Tyberiade, Valente. v. & Valentiniano Iun. Conſ.

¶ *Accusator debet accusationem suam probare per idoneos testes: vel per apertissima documenta, & indicia indubitata & luce clariora. h. d. secundum Bal. Vel sic: In criminalibus probationes debent esse luce clariores. Sali.*

Impp. Grat. Valent. & Theod. AAA. Floro præ. præto.

LEX XXV.

SCiant † cūcti accusatores eam se rem deferre in publicam notionem debere, quæ munita sit idoneis testibus, vel instructa apertissimis documētis [o], vel indicijs [p] ad probationem indubitatis & luce [q] clarioribus expedita.

l ¶ Qui scripturas.] id est qui dicunt, vel qd̄ ad probandū [d] intentionem adducunt.

m ¶ Suspectas.] vel ratione personæ: quia alias fecit malas scripturas: vel ista composuit: vt ar. ff. de accu. l. si cui. §. ijsdem. & de re mili. l. nō omnes. §. à barbaris. & ſ. de suscep. & arca. l. si aliquid. li. x. Vel rōe charter ipsius, vt quia sit abrasa [e], vel quia vituperata. ar. ſ. de edic. diui Hadria. tol. l. fin. in prin. & hīc.

n ¶ Cōminiscūtur.] cōponitur à con & meminı, id est ad memoriā reducuntur accusando scilicet falsarios. nam ni si probent, eandem patientur pœnā: vt. ſ. ti. ij. l. ij. & l. fi. Vel dic, cōminiscuntur, scilicet proferendo & vtendo à con, & mētior: quia mēdaces proferunt & suspectas. & ad hoc. ſ. ti. ij. l. fi. §. fi. & l. iudices. &. ff. ad. l. Cor. de fal. l. antepe. & ſ. de fal. vbi. et. l. fi. et secūdū hūc casum est hic speciale, q̄ sine accusatore quis damnatur: vt. ſ. ti. ij. l. nullū: et ff. ad. l. iul. de adulte. l. ij. §. si publico. et de suspe. tuto. l. tutor. §. præterea. et concor extra de consess. ii.

d Vtraque lectura est vera & no. secūdū bal. & eas sequi tur bart. & Pau.

e Approba tur per bar. bal. Pau. & Ange.

f In loco suspecto. P.

TITVLVS XX.

De testibus.

¶ *Ingenuitas potest probari non solū per testes, sed etiam per instrumenta & alia argumenta seu præsumptiones. h. d. secundum gl. quæ legitur duobus modis. Pau. de Cast.*

Imp. Alexander A. Carpo.

LEX I.

SItibi [r] cōtrouersia ingenuitatis fiat:

SCiant.] *Casus.* Si aliquem accusare volueris de crimine apostasiæ: afferre debes probationes luce clariores. s. per testes et c. indicia ad probationem sufficientia per se, vel in alijs.

o ¶ Documentis.] id est instrumentis, puta in crimine falsi: vt. ſ. de cōtrahe. et commit stipu. l. optimam.

p ¶ Vel indicijs.] per se sufficientibus vel cum alijs, cùm multa sint. diligētius enim debet fieri examinatio, vbi de hominis salute tractatur: vt hīc, et ſ. de pœnis. l. qui sententiam. et de appel. l. addictos. non autem ex præsumptione quia sanctius est &c. vt. ff. de pœnis. l. absentem.

q ¶ Et luce.] scilicet meridiana. hoc tū fallit: vt. ſ. ad. l. iul. de adul. l. si ij. q. et in auth. vt li. ma. et aui. §. fi. col. viij. et not. in toto illo g̃nali, dolum præsumi.

¶ *DE TESTIBVS.* ¶ *Dixit in genere de probationibus: nunc per species: & primò de viua probatione.*

SI tibi.] ¶ Casus ponitur trib[9] modis in hac lege. Primò sic: Si quis aliquem de possessione libertatis in seruitutem petierit, et ille velit probare se liberū. quia spontè forte vult in se transferri onus probandi, sed testes non habet: an per instrumentum vel alia argumenta posit probare se liberum, quæritur? Dicitur quòd sic: quia non soli. i. solummodò &c. alia enim sicut testes sufficiunt ad probationem. Secundò pone casum sic: Si seruus tuus fugit à te, et eum dolo malo in possessione libertatis existentem petieris: necessitas probandi se liberum esse ei incumbit, cùm dolo malo sit in libertatis possessione. Si per testes probare non posit: probet per instrumenta. Tertiò sic: Si seruus de possessione seruitutis in libertatem proclamauerit, et testes non habet: probet per instrumenta natalium, siue alijs indicijs q̄ intēdit se esse liberū. et sic dic, defendere. i. age re. et sic reus dicitur facere controuersiam. sed impropriè: vt aliàs. ff. de procu. l. non solum.

r ¶ Si tibi.] in reo potest poni, et sic probat ex voluntate: vt. ff. de probatio. l. circa. Vel dic necessitate, cùm erat dolo malo in possessione ingenuitatis: vt. ff. de lib. cau. l. liberis. §. si quis. Vel quod iam actor probauerat: vnde incumbebat reo probatio exceptionis: vt. ff. de probatio. l. in exceptionibus. et ad hoc multùm facit litera. Vel dic in actore, et

† Concor. ij. j. vl. ca. sciant cun. cti & ij. q. vj. epiphanium.

g Id est concordant secūdum ałias lectura bal.

Continuatio.

ponit

ponitur defendere pro agere: vt. ff. de ijs qui not. infa. l. furti. §. si quis. et. ff. de re iudi. l. sæpe: §. j. et secundum hoc reus facit cotrouersiam: vt et aliàs. ff. de procura. l. non solum. §. si status.

a ¶Defende.] scilicet per traditionem, scilicet vno modo age causam defendendo te. vel hoc imperando non dicit, sed consulendo secundũ quæ litera iacet. et tunc expone soli. i. solummodò. ff. de vsu et habi. l. ij. Vel dic soli, et nihil aliud ius qđ 10 facit generalem exclusionem, vel specialem: et sic est falsa.

b ¶Soli.] id est solummodò: vt. ff. de vsu et habi. l. ij. et de vulga. substi. l. qui liberis. in princip. et ibi: non in solo pane viuit homo. et testibus ergo et alijs probationibus 20 pbatur de statu: vt hîc, et. j. tit. j. l. statum. et. j. de libe. cau. l. nec amissa. Vel dic soli[a] cùm non reddãt rationem sui dicti, quam debent facere manifestã: vt in aut. eo. §. et licet. ibi aut etiam causam &c. co. vij. videtur tamen quòd simplex affirmatio vel 30 negatio eius rei de qua dubitatur sufficiat sine redditiõe causę: vt ĩ aut. vt li. mat. et auię. §. qđ au rem à nobis col. viij. et. ff. de condi. et demõ. l. cum tale. §. falsam. et in aut. đ sanc. episc. in princi. col. ix. et de alie. et emphyteosi §. prędicti. et. §. etiã 40 super colũ. ix. Accur. ADDITIO Dic quòd testis tenetur cãm sui dicti dicere si interrogatur. aliàs non. gloss. & Bar. in. l. solam. j. eo. tit.

Putas.

Deu. viij.

† Concor. gl. in. c. licet vniuersis super verbo, de familia. extra eo. ti.

a Istæ expositiones placẽt Bart. & Pau.

Testis depositio sine redditione causę an sufficiat.

† Aliàs, Sola testatione prolatã.

defende[a] causam tuam instrumẽtis & argumẽtis quibus † potes. Soli[b] etenim testes ad ingenuitatis probationem non sufficiunt. PP. x. Cal. Maij, Maximo. ij. & Aeliano Cons.

¶Domestica testimonia repetuntur. hoc dicit. Bal. & Sali.

Impp. Valerianus et Gallienus AA. Rosæ.

LEX II.

ETiam [c] iure ciuili domestici † testimonij fides improbatur. PP. iij. Cal. Septemb. Valeriano. iij. & Gallieno. ij. AA. Cos.

¶Ista est not. lex & hoc habet in effectu: Dictum testis sine redditione causæ non probat, nisi alijs adminiculis appareat esse probatum. h. d. Bal.

Impp. Carus. Carinus et Numerianus. AAA. Valerio. LEX III.

SOlam [d] testationẽ [e] † prolatã, nec alijs legitimis adminiculis causam approbatam, nullius esse momenti, certum est. PP. viij. Calen. Decẽbr. Caro & Carino. AA. Cons.

¶Veritas est præponenda gratiæ, & potentatui: & testes debent esse uerisimiliter tales, qui præferant & proferant ueritatem. hoc dicit not. Bal. *Vel sic: Testes debent præponere ueritatem gratiæ & potentiæ. h. d. Sali.*

Impp. Dioclet. et Maximian. AA. Candido.

LEX IIII.

ETiam iure ciuili.] CASVS. Non solùm de iure naturali sed ciuili domesticũ 50 reprobatur testimonium. vnde illos qui de familia tua sunt in testimoniũ producere non potes.

c ¶Etiam iure ciuili.] Non solùm naturali[b]: vt. ff. eodem lege penul. Vel dic non solùm prætorio. & sunt domestici [c]: vt. s. de ijs qui ad eccl. confu. l. fina. §. fin. & ff. de pœnis. l. respiciendum. §. furta. et infrà de quæstionib᷒. lege pridem. & qui accu. non pos. l. penul. Quid in viro & vxore? Dic quòd sunt domestici[d]. argu. ff. si quis cautio. l. sed & si. §. præterea. & ff. de iudi. l. interdum. & ad syl. l. prima. §. si vir. Quid si petam domesticum aduersarij produci? fortè cogetur: quia fauore mei fortè impediebatur: argu. supra de leg. & consti. l. quòd fauore. sicut dicimus de aduocatis. ff. eodem. l. fina. AD- 60 DITIO Hoc intellige secundum Pau. de Cast. hîc quando subest sola ratio domesticitatis: secus si etiã reuerentia subesset: vt quia esset libertus aduersarij, vel vxor, vel etiam concubina secundum Bal. hîc.

SOlam.] CASVS. Si peto à te fundum: & super dominio fundi induco testes: si dictum eorum sit nudum, puta quia dicant fundum ad me pertinere: si non adijciant causam quomodo sciant ad me pertinere: non valet huiusmodi testimonium & sic suam testationem per scientiam dicti sui debent facere manifestam, Vel dic fuit testimonium non coram iudice. vel sola. i. sine sententia iudicis. quia iudex posteà non fert sententiam. vel dic sola vt dicitur in gloss.

70 d ¶Solam.] Sola sine iuramento. sola extra iudicium. sola sine adiectione. Accursius.

d ¶Solam.] A iureiurando: vt infrà eodem iureiurandi. in princ. vel solam[e] à præsentia iudicis: vt in aut. vt defun seu fu. §. illud. columna quinta. Vel sola[f] à sententia iudicis sequenti: vt suprà de iudi. l. properandum. Vel solam puta si coram vicinis fuerit protestatus. vt infrà titulo primo. l. apud & suprà quòd met. cau. l. metum. Vel solam dicit scripturam depositionis testis ante publicationem, quæ quidem cùm in se testes non contineat: quibus præsentibus aliqui testificati fuerunt, non habet vires coram alio iudice Dicet quis. Nonne eoipso quòd tabellio dicta testium scribit publica 80 sunt? Respond. non: vt. ff. eodem. l. iij. §. idem diuus. sed tunc cum iudice ordinario[g] audiente, à tabellione dicta testium coram testibus recipiuntur ad æternam rei memoriam secundum H. non tamen intelligentibus quid dicunt: & citata parte aduersa. Vel solam dicit. i. sine redditione causæ quam interrogatus dicere debet: vt hîc, & in authen. de hære. & fal. §. si verò absit. columna prima & de san. epis. §. primo columna nona. & in aushen. eodem §. & licet. columna septima. & in authen. vt li. ma. & auiæ. §. quòd autem à nobis. columna octaua. & ff. de transac. l. cùm hi. §. in causa. Sed arg. contrà.

b Istud dictũ sequit Bal.

c Displicet Bald quia istud edictũ non reperitur. vide Panor. & Fel. in. c. in literis. extra eodem

d Sequitur B. B. & Pau. & idem dicẽdũ est in spõsa & cõcubina quæ non distat ab vxore in affecta animi, sed solũ in honore. Bal.

e Sequitur istã gl. Bar. Pau & Sa.

f Intellige ꝙ non valet attestatio non secuta sententia iudicis, vt habeat sentẽtia statim exceptionem paratam sicut sentẽtia: ꝓbabit tamẽ in alio iudicio. l. fi. j. e. Bar.

g In hoc bene loquitur Barto.

ff. de condi. et demon. l. cum tale. §. falsam. Si [h] autem non interrogetur de causa, stabo dicto suo: quia non debet esse verbosus. arg. suprà de preci. impe. offe. l. fina. Demum si interrogetur, dicere debet: vt arg. ff. de iureiur. l. iusiurandum & ad pe. §. qui iusiurandum. & ff. de no. oper. nũ. l. de pupillo. §. qui opus. & ff. de dam. infect. l. iiij. ADDITIO Intellige præcedentia quando testis deponit super eo, quòd cadit sub sensu corporeo. si verò deponat super eo 10 quòd cadit solùm sub iudicio intellectus: vt puta, dicit Titium dominum illius fundi: tunc semper debet reddere causam sui dicti etiam noninterrogatus: vt vult Inno. in ca. causam quę. extrà eo. titu. & sequuntur omnes doctores.

h Ibi loquitur in testatore deponente: hîc vero in teste in quo non militat eadem ratio. Bar.

EOs testes ad veritatẽ [f] iuuandã adhiberi oportet, q omni [g] gratiæ & potentatui [h] fidem religioni iudiciariæ [i] debitam possint præponere. PP. Cal. Maij, Maximo. ij. & Aquilino Cons.

¶Ascendentes uel descendentes pro se, uel cõtra se non ferunt testimonium. Baldus.

Iidem AA. et. CC. Tertullo. LEX V.

PArentes [k] & liberi inuicem aduersus [l] se, nec volentes [m] ad testimonium admittẽdi sunt. PP. iiij. nonas. Decembr. Nicomedię. CC. Cons.

¶Nemo contra se cogitur producere testes, et adiuuare aduersarium suum. hoc dicit. Baldus. *& Salicetus.*

Iidem AA. et. CC. Diogeni et ingenuæ.

LEX VI.

NImis graue † est, quòd petitis [n] vrgeri partem aduersam ad exhibitionem eorum [o] per quos sibi negotium fiat. vnde intelligitis quòd intentionis vestræ proprias afferre debetis probationes, non aduersus se ab aduersarijs adduci [p]. D. vj. Calen. Maij. CC. Cons.

¶Seruus non potest produci in testem contra dominum suum: de facto tamen suo interrogari potest. h. d. Sali.

Iidem AA. et. CC. Deruloni.

LEX VII.

20 e ¶Testationem.] Contra suprà de sacrosanc. eccle. aut. hoc ius. vbi dicitur quòd œconomum non oporteret dicere, vbi vel quæ ecclesia debeat: sed quòd tantum debeat. et hoc est ideo quia nihil sibi prodesset. Sol. si quæratur tenetur dicere. aliàs non 30

EOs.] CASVS Quales testes admitti debeant in causis, quęritur? Dicitur quòd tales qui magis diligunt veritatem & fidem & honestatem suam: quàm gratiam vel alicuius potentiam.

† Concor. cũ hac. l. c. j. extrà de proba. &. iiij. q. iij. quĩ intendit.

40 f ¶Ad veritatem.] Latitãtem. et dicitur iuuari quando releuatur. Accursius.

g ¶Omni gratiæ.] Sicut vicinus antiquus.

h ¶Et potentatui.] id est subditi. ff. eodem. l. nullus testis[i]. vbi dicitur idoneus non est, cui pote- 50 st imperari à parte.

i ¶Iudiciariæ.] Not. iudici faciendam probationem[k]: vt. s. de edẽ. l. procurator. et de condi. ob turpem. cau. l. j. Item not. quòd fides est pręponenda gratiæ et potentatui. vt &. ff. eod. l. iij. et. l. ob carmen. §. si testes. & in aut. de testi §. sancimus. col. vij.

i Voluit allegare. l. idonei. ff. e.

k Sequitur Bar. & Sali.

PArentes.] CASVS Nec pater in causa filij quàm habet filius cum extraneo: nec econuerso pro se vel contra se: nec volens, nec inuitus in testimonium admittitur.

k ¶Parentes.] Accipe in infinitum: vt. ff. de in ius vo. l. quique. §. primo. & siue sint liberi in potestate siue non: cùm parens dicatur etiam 60 mater & auus maternus: vt. ff. de verbo. signifi. lege liberorum. largè scilicet pro descendentibus sumitur & ascendentibus parentes. contrà ff. de proba. l. etiam matris professio. et hoc est quia melius nouit ętatem [m] Vel potest dici ad instructionem. Contrà. ff. quòd cuiusque vniuer. lege illud. vnde prodest consensus: sed hîc est in alia causa. Accursius.

l ¶Aduersus se.] sicut nec pro se. vt. ff. eod. lege testis idoneus. & lege idonei. et. l. pe. & suprà eadem lege. ij Sed quid si filio naturali? Respondeo, idem. arg. s. l. proxi. & largè intelligi debet: vt. ff. de consti. pecu. l. fina. hoc verum est.

70 m ¶Nec volentes.] Necdum inuiti. vel subaudi etiam non si habes. Item hoc referas ad vtrunque. & ad ferentem testimonium, & ad eum contra quem fertur; vt. ff. de postulan. l. quos prohibet. Sed de fratre quæro an contra fratrem admittatur? & pro eo argu. quòd sic[n]. ff. eodem. l. j. §. primo. & l. lege iulia. quæ est in eodem titulo loquitur in criminali: nisi forte esset[o] in potestate eiusdem, vt instit. de testa. §. sed neque hæres. Item contrà. ff. de probat. l. etiam matris professio. sed speciale in ętate probanda. Vel soluet vt ibi. Item contrà. ff. de testa. lege qui testamento. §. per contrarium. vbi in testamento filijfamilias militis ante misionem, pater est testis. Sed respond. non filio, sed inter hæredes filij dicitur 80 esse testis.

l Idem tenet Bar. hîc & in. l. qui testamento §. quæcunque. ff. de testa.

m In ea tamen probãda non facit tantã fidẽ sicut extraneus B. hîc & in. §. quęcunque j. allega.

n Hoc verum in causę ciuili, nisi ratio domesticitatis vel nimis intense amicitiæ eos repellet secus verò in causa criminali Bar. hîc.

o Sequitur Bar. & Ang.

NImis graue.] CASVS Si peto à te decem: et velim vt producas tenes ad probandum contrà te: nunquid sum audiendus, quæritur? Dicitur quòd non. quia nimis graue est &c.

n ¶Petitis sibi] i. aduersus se: vt: s. de eden. l. j. & l. qui accusare.

o ¶Eorum.] scilicet testium.

p ¶Adduci.] arg. j. de excusa. tu. l. humanitatis. sed fallit in casu vbi est speciale: vt. s. de asses. l. si post. P quæ est contra.

p Vel dic ꝙ ibi non probationem: sed personę præsentiam petit pars Sali

SEruos. CASVS. An ſeruus pro domino, vel contra domnium poſsit induci vel interrogari, quæritur? Dicitur quòd non. ſed de facto proprio ſeruus interrogari poteſt.

SEruos pro dño, quemadmodum aduerſus eũ, interrogari nõ poſſe[a] pro[b] facto aũt ſuo interrogari poſſe, non ambigitur. D. Cal. Nouẽ. Nicomediæ. CC. Cõſ.

Teſti non iurato, non adhibetur fides. Item uox unius, uox nullius. h.d. Bal.

Imp. Conſtantinus A. ad Iulianum præſidem.

LEX VIII.

IVriſiurandi[c] † religione teſtes prius quã perhibeãt teſtimoniũ iamdudum arctari p̃cepimus * & vt honeſtioribus potius teſtib[9] fides adhibeat[d] Similimodo ſanciuimus[e] vt vnius[f] teſtimoniũ nemo iudicũ in quacũque cã facile[g] patiat̃ admitti. Et nunc manifeſtè ſancimus vt vnius † oĩno teſtis rñſio nõ audiat̃, ẽt ſi p̃clare[h] curiæ onore præfulgeat. D. viij. Cal. Septembr. Arzi, Optato & Paulino Conſ.

In re propria nemo eſt iudex idoneus. hoc dicit. Bal. nec teſtis. Sali.

Impp. Valens, Gra. et Valentin. AAA. ad Gracchum præ. vrb.

LEX IX.

OMnibus[i] ĩ re[k] p̃pria dicẽdi teſtimonij facultatem iura ſubmouerũt. † D. v. Cal. Decẽ. Valẽte. v. & Valẽtiniano Iun. Conſ.

Teſtes debent eſſe liberi, & non debent eſſe ſocij, uel participes criminis. & qui producunt teſtes debent eis dare impendia. h.d. no. Baldus & Salicetus.

Impp. Honor. & Theod. AA. Cæciliano præfec. præto.

LEX X.

a Idẽ Bart. & Sal.

a Non poſſe.] vt et. j. de quæſti. l. hoc quòd placet[a]. exceptis criminibus adulterij. fraudati cenſus, et maieſtatis: vt. j. de quæſtionibus. l. j. et excepto caſu qui eſt. j. de iure delibe. l. fin. §. licentia danda creditoribus.

b Pro facto autem 10 ſuo.] vt. j. de quæſt. l. interrogari. & ff. de ædili. edic. l. quæro. in fin. & ff. de proba. l. cũ probatio. & quãdo recipitur cum tormentis: vt. ff. eo. l. ob carmen. §. ſi ea. his autẽ quæſtionibus[b] fides adhibetur: vt. ff. de queſtionibus. l. edictum. ſed non 20 omnino: vt. ff. eo. tit. l. j. §. quæſtioni.

b Concor. cũ iſta glo. Salic.

† Concor. c. nuper. extra eo. tit.

* Vt pro honeſtioribus in quæſtione, potius fides actibus habeatur.

IVriſiurandi.] CASVS. Teſtes debent pri' iurare, antequam perhibeant teſtimonium de veritate dicenda. & hoc in prima. Iudex ſemper debet credere honeſtioribus: & ẽt 30 ex vna parte productis. & hoc in ſecunda. vnius etiam teſtimonium non admittatur: etiam ſi ĩ dignitate ſit conſtitutus & hoc in tertia.

† Concor. c. veniẽs. in fi. & c. licet in fi. extra eo. ti.

c Iuriſiurandi.] Corporaliter præſtiti: vt in decre. iij. q. ix. c. hortamur. licet ſit ar. contrà. 40 ij. q. iiij. c. ſiquis præſbyter. Itẽ pro vtraque parte: vt arg. in aut. de ſanc. epiſc. §. nulli verò. col. ix. Item quòd falcitatẽ non immiſceat: quia poſſet dicere verum aliquid, & aliud falſum: & ſic ſe habet generalis conſuetudo. & pro hoc. s. de epiſco. 50 & cleri. l. pbr̃i. Sed fallit in epiſcopo qui nõ iurat vt. s. de epiſco. & cleric. aut. ſed iudex. Item ſi remittatur conſenſu partium vt ar. ff. de ferijs. l. j. & j. de temp. app. l. fin. in fin. Item quando tractatur de ventre inſpiciendo, in renunciatione quam faciunt obſtetrices etiam ſine iuramento: vt. ff. de ventre inſpi. l. j. circa princ. Item præſente vtraque parte iuratur: vt. j. eo. l. ſi quando.

† Concor. iiij. q. iij. §. nullus.

Iuramentũ quãdoque teſtibus remittitur.

c Iuriſiurandi.] Quia aliter eſſet ordo præpoſterus.

d Adhibeatur.] Dignitas enim & authoritas, & opinio, & veriſimilitu-60 do, in teſtibus attenditur: vt hîc, & ff. eo. l. ij. et. iij. circa prin. & l. ob. carmen. §. fi. & in aut. eo. §. j. col. vij. Azo. Item poteſt aſsignari cõtrà ex duabus legibus. j. tit. j. ſcripturæ. & l. in exercendis litibus. Sed aliud in inſtrumentis cõtrarijs: quia producens potuit prouidere, non autem ſic teſtium dicta.

e Sancimus.] ſcilicet iamdudum. & ſic præſens pro præterito.

f Vt vnius.] Contrà. ff. de ventre inſpi. l. i. quia creditur obſtetrici. ſed hoc eſt ſpeciale.

g Facile.] Propter tabellionem cui ſoli quandoque creditur: vt. j. ad leg. cor. de fal. l. ſi quis decurio. & in aut. de fide inſtru. §. ſi verò moriantur. col. vj. Vel dic. i. facile eſſet & ſtultum ſi pateretur. ſic. ff. de fideiuſ. ſi fideiuſſores 70 & ff. de proba. l. ſi quis liberum. & j. eo. l. teſtium. & recita hîc quæ diximus. s. de reb. cre. l. iij.

h Si præclaræ.] Puta ſilentiarius. & ad hoc. s. de arbi. l. ne in arbitris. §. ſi autem.

OMnibus.] CASVS. In cauſa quam habebam aduerſus Titiũ ordinaui procuratorem: an procurutor poſsit induci in teſtimonium. Dicitur quòd non: quia omnibus &c.

i Omnibus.] ff. eo. tit. l. nullius. ff. quando appel. ſit. l. j. §. in propria. vbi dicit quòd cauſa eſt illius ad quem pertinet emolumentum et damnum.

k In re propria.] Principaliter vel ſecundariò: puta venditor pro em-80 ptore. qđ eñ ſit ſua cã patet, qa appellat victo emptore: vt. ff. de ap. l. ab executore. §. j. et. l. à ſententia. & de re iudi. l. ſæpe §. j. Item biduũ dabat̃ ſicut in propria: vt. ff. quãdo ap. ſit. l. ij. §. ſed ſi alius. Itẽ quia lucrũ & dãnũ ad eũ redit: & ſic eſt propria: vt. ff. qñ ap. ſit. l. j. §. in propria. Sed quidã contrà. arg. ff. finiũ reg. l. pe. ſed expone vt ibi. Sed cõtrà huic. l. inſti. de teſta. §. legatarijs. ſed ibi in cauſa teſtamenti non ſua, fert teſtimonium: nec propter hoc quòd valeat teſtm̃, ſequitur, qđ valeat legatum. Item contrà. j. de fidecõmiſ. l. fi. ſed impropriè ibi ponitur nomen teſtis: poſſet tñ ſic intelligi hæc lex quòd nil eſſet contrà: vt dicatur illa propria, quã aliquis per ſe agit. & facit. ff. eo. l. nullus. & ff. de iuriſ. om. iudi. l. qui iuriſdictioni. & de arbi. l. penul.

c Quælibet vera ſecũdũ Bar. & Sali.

QVoniam liberi.] CASVS. Liberi homines produci debent ad dicendum teſtimonium. in cauſa aũt criminali non producũtur teſtes eiuſdem criminis participes. Item prouideat iudex vt producens teſtẽ eum alat. Idem erit in cã ciuili, vt teſtẽ producens eum alat.

QVoniam[l] liberi teſtes[m] ad cauſas[n] poſtulãtur alienas[o] * ſi ſocij & p̃ticipes[p] criminis nõ dicãtur, ſed fides ab his notitiæ poſtuletur[q]: in exhibitione[r] neceſſariarum[s] p̃ſonarũ, hoc eſt teſtiũ, † talis debet eſſe cautio[t] iudicantis, vt his venturis ad iudiciũ, per accuſatorem[v], vel ab ijs per quos[x] fuerũt poſtulati, ſumptus[y] cõpetentes dari præcipiat. Idẽ iuris[z] eſt & ſi in pecuniaria cã teſtes ab alterutra parte producendi ſunt. D. xiij. Cal. Feb. Rauẽnæ Honorio. viij. et Theodoſio. iij. AA. cõſ.

Inauthen. de teſti. §. ſi verò dicatur. colla. vij. conſtitu. ij.

Iſta authen. eſt no. & diuiditur in duas partes. In prima loquitur quando teſti obijcitur ſtatus inhabilitas. Secundò loquitur, quando teſti obijcitur inimicitia ſeu odioſitas. ſecunda ibi, ſi uerò. & hoc intẽdit. Propter exceptionem quæ obijcitur in perſonam teſtis, non differtur teſtimonium: niſi pro opponẽte ſit de iure præſumptio, uel talis apperta p̃batio quæ teſtimoniũ ẽt tũ p̃rſus eneruaret. h.d. iſta aut. in ratiõe ſui. Bal.

SI teſtis productus dicatur ſeruilis eſſe fortunæ, & teſtari voluerit ipſe verò ſe liberum eſſe affirmet ſi quidem ex natiuitate, impleatur[a] teſtimoniũ eius: vt ſi is habita diſputatione ſeruus eſſe apparuerit reſpuat̃ eius teſtimoniũ. Si verò libertinum ſe dixerit:

† De materia iſtius primæ partis. l. vide quod not. in c. ſi quis teſtiũ. extrà eo. ti. per gloſ. & Ioan. an. in nouella, & in add. Spe. e. ti. §. qualiter. in addi tione q̃ incipit, & in p̃dicta decreta li ſtatutum &c. De materia aũt ſecũdæ partis huius legis. vide quod no. in c. veniẽs. extra eo. ti. & in. c. j. eo. ti. li. vj. & qđ ibi not. in gl. mag. & quod habetur per glo. in. l. ſi quis filiũ j. de libera. cau. Pau.

l Quoniam liberi.] 10 Continuatur. l. ſuperiori. Vel dic ſi permitteretur[e] dño producere ſeruum, nemo dubitaret eũ nutriendum: cum & dñs aliàs eum alat, ſed qa liberi et extranei producũtur: ideo dicit qualẽ cautelam iudex adhibeat. et ſic no. ſeruum nõ admit 20 ti: quia pro nullo eſt: vt ff. de regu. iuris. qđ. l. attinet. & de teſta. l. qui teſtamento. §. ſeruus. Et lege hîc aut. ſi teſtis.

m Teſtes.] ff. de regu. iur. qđ attinet. et. l. ſeruitutem morti cõparamus.

n Ad cauſas.] Propriè hîc ponitur. ſ. pro cri 30 minali: vt. ff. eo. l. j. Acc.

o Alienas.] vt. ſuprà l. proxi.

p Participes.] criminis. Non ergo appellataliorum ſocios omnes q ab aliquo poſſunt accuſari: ſed ſi de eodem crimine[d], & vnius abſolutiõ alteri proſit plenè: 40 vt. ff. ad. l. iul. de adul. l. denunciaſſe. §. fin. vel ad qualequale præiudiciũ iſti quidem tales nõ admittũtur ad teſtimoniũ: & ſic ad prædicta refertur. In caſibus tñ admittuntur: vt. ff. de cuſto. re. l. diuus. & j. de male. & mathe. l. fi. & ff. de remi 50 ſoli. l. non oẽs. §. fin. ſed ibi non erãt ſocij: vt. j. đ fal. mo. l. j. & s. de fer̃. l. prouinciarũ ſed hæc ſp̃alia ſunt[e]. Vel dic iſti tales non ſunt alendi cum magis ad excuſationem ſui veniant, & quandoque etiam torquentur: vt. s. de fer̃. l. prouinciarũ. et ſecundũ hoc legitur cum ſequenti. Item nunquid in ciuili idem, vt ſocius non admittatur? Ir. ſic vt in fi. huius legis et hîc. Sed ſecũdũ Io.[f] cõtrà. et hoc in criminali dicit: et qđ dicit in fi. nõ refert̃ ad omnia ſed tñ ad alimenta. pro parte ergo ſocij põt admitti: pro ſua non. et idẽ ſi ſine ſocietate res ſit cõis: quia licet v-60 nus vincat nihil alij reddit: vt. ff ſi pars hære. pe. l. j. §. quinimò. aliud ſi[g] eſſent verè ſocij oĩm bonorum, vel illius qđ petitur quaſi ſit futurum cõe lucrũ, vt. ar. ff. qñ ap. ſit. l. j. §. in propria. Et an legatarij? rñ. vt. s. l. proxi. dixim'.

* Cõſocij.

d Gl. procedit de iure ciuili. & quãdo quis p̃ducit nõ erat de crimine cõdẽnatus: quia tũc tanquã infamis repelleretur. de iure vero cano. criminoſi etiã nõ cõdẽnati repellũt: niſi poſt p. actã pœnitentiã. Pau. per tex. in. c. teſtimonium extrà eo.

e Propter immanitatẽ criminis Ange.

f Vel dic, q̃ ſi ſocius ſperat lucrũ vel damnũ non admittitur. aliàs ſic Bal. & S.

g Iſtud dictũ ſequit Bar. B. & S.

q Poſtuletur.] Vt in aliena cauſa.

r In exhibitione.] id eſt alimento.

s Neceſſariarum.] i. teſtium qui ſunt neceſſarij ad probandum.

t Cautio.] id eſt cautela vel prouiſio.

v Per accuſatorem.] Solennem.

x Per quos.] Vt per non ſolẽnem accuſatorem: vt in crimine notorio: vt j. de accuſa. ea que. Vel dic per accuſatorem quemcunque, et per quos. ſ. accu 70 ſatos qui quandoque probant: vt. j. de aboli. l. fallaciter.

y Sumptus.] vt. j. de ap. l. eos. §. ſi quis. et eſt arg qđ laboratores debent alibi: ſed non eorum inſtrumenta emendari: vt. ff. ad. l. Rho. de iac. l. ij. §. j.

z Idem iuris eſt.] Quòd debeant ali: non autem ad omnia p̃dicta refert̃.

SI teſtis.] CASVS. Bene dixit de liberis: quia ſi ſeruus eſſe dicitur: diſtinguitur. nam qui dicitur ſeruus aut dicit ſe ingenuum aut libertũ. Primo caſu fert teſtimonium. ſed ſi poſteà apparuerit, non valebit teſtimonium eius. Secundo caſu antequam teſtimonium dicat, oſtendere debet inſtrumentum manumiſsionis niſi dicat ſe habere inſtrumentum alibi: & teſtificabitur. ſed non valebit teſtimonium, niſi poſteà inſtrumentum manu-80 miſionis oſtendat. Si verò qui contrà me inductus eſt, ſit mihi inimicus ex aliqua cauſa criminali: non audietur niſi prius de cauſa cognoſcatur. Si verò ex pecuniaria cã dicat̃ teſtis inimicus, fert teſtimoniũ. ſed quæſtio illa vtrum ſit inimicus vel non, reſeruabitur in tẽpus diſputationũ. h.d. iſta aut.

a Impleatur.] id eſt recipiatur. Quid de ſtatuliberis? Reſpond.[i] idem quia ſunt ſerui: vt. ff. de ſtatuliber. l. ſtatuliberi. Item quid de aſſcriptitijs? Reſpond. admittuntur: vt arg. ſuprà de epiſ. et cler. l. iubemus. & authen. aſſcriptitios. Item quid de monachis & conuerſis? Dic admitti. quia non

h Hoc verũ ſi gratis laborent: aliàs ſecus niſi conuentio vel conſuetudo aliud diſponat. Bar. B. Sal. & Ang. de quo videlati' per Bar. & Iaſ. in. l. ſi non ſortẽ. §. libert'. ff. de cõdi. iđdeb.

i Iſtam gl. vſque ad fin ſequitur Cy. Bal. & Salice.

Monachi poſſunt teſtificari.

quia non inueniuntur repelli:vt.ff.eo.l.j.& argu.in aut.de mona.§.cogitandum.col.j.& idem de econuerso & regulari canonico.

a ¶Pecuniaria.] Sed hîc refert an de omnibus bonis, vel parte maiore: vel de statu, vt tunc non admittatur: vt insti.de excu.tu.§.item propter inimicitias.&.§.item is.et.j.de reuo.do.l.fi.& not.ex hac aut.quòd quidam testes in principio repelluntur.alij ex postfacto. Item no. quòd post aperturam reprobantur: vt.j.eo.l.si qs.

prius instrumētū suæ manumissionis ōndat, quàm testificeť: nisi iurauerit se alibi ꝓbationes habere: quo facto, testificatio q̄dē scribatur: sed nisi instrumētū mōstrauerit, respuatur testimoniū eiꝰ. ¶Si verò dicať odiosꝰ ex lite criminis inter eos mota, et hoc apparuerit: non antè audiať quàm de crimine iudiceť. †¶Si verò ex lite pecuniaria [a] vel aliter est odiosus: ꝓcedat quidem testatio, tp̄e verò disputationū seruētur hmōi quæstiones.

¶Libertus contra patronum non testificatur: imò testificando punitur.h.d.Bald.

Idem AA.Georgiæ. LEX XI.

Libertorū [b] aduersus patronos illicitas atq; improbas voces pœnæ obiectione præcludimus: atq; ita, vt non modò spontè prodire nō audeant, sed ne vocati quidem in iudiciū venire coganť. D. iiij. Id. August. Rauennæ, Mariano & Asclepiotodo Cons.

¶Periurus testis delinquens in officijs testificationis efficitur de foro iudicis coram quo testificatur: nec habet aliquod priuilegium, nec immunitatem propter quam possit euitare pœnam pro motu iudicis imponendam.h.d.no.secundum Bald.

Imp.Zeno A.Arcadio præfecto prætorio. LEX XII.

Nullum penitus, cū semel ad iudicem quemlibet, licet nō suū, dicēdi gratia testimoniū fuerit ingressus: armatam fortè militiā, vel quālibet aliā fori præscriptionem [c] ad euadendum iudicis motū, quē vel testimonij verborū improbitas [d], vel rei qualitas [e] flagitauerit, posse prætēdere pręcipimus [f], sed oēs q in ciuili [g] scilicet causa suū pręběť testimoniū, separato & tanq̄ ante iudiciū interim deposito exceptionis fori priuilegio, hmōi pręsidio [h] denudatos, ita ad iudicātis intrare secretū, † vt q cūq; [i] aures eiꝰ offēderint, nō dubitēt sibimet formidādū: data cūctis iudicibus absq; vllo pręscriptiōis obstaculo (sicut sæpe dictū est) in testes quorum voces falsitate vel fraude nō carere perspexerint, ꝓ qualitate videlicet delicti, animaduertēdi [k] licentia. D.xij. Cal. Iuñ. Decio & Longino Cons.

10 Libertorum.] CASVS. Aduersus patronum nec volens nec inuitus ad testimonium admittatur libertus.

b ¶Libertorum.] Sic et.j.qui accus.non pos.l.fi.sed nec pro eis: vt.j.de quæsti.l.pridē Quid de 20 hære de patroni extraneo? Respon.idē, argu.s̄.de in ius vo.l.venia. sed ius succedēdi liberti non transit ad extraneū hęredē: vt.j.de lati.liber.tol.l.j.§.si sub conditione.Itē intellige etiā patronis volentibus: vt arg.ff.de postu.l.quos prohibet.et so 30 la.matri.alia.Argu.contra.s̄.de pac.l.penult.cōtra alios aūt et pro alijs possunt: vt.s̄.de postula.l.nec cæterorum.

† Concor. gloss.super verbo, notabiles. post me.in.c.ex parte extra eo.titu.

Nullum.] CASVS. Inter me et Titiū vertebatur quędā causa: ꝓduxi quosdā testes qui nō erant de fo- 40 ro iudicis causæ, vel erant milites: isti testes inueniuntur incredibilia dicere an iudex eos possit punire cū nō sint de sua iurisdictione? Diciť q̄d sic.nec possunt allegare priuilegiū fori: qa dum sunt in iudicio debet cessare eorum priui 50 legium.

c ¶Præscriptionē.] Quia sit clericus. ADDITIO. Aduertas inquātum gl.ista sentiat clericum in casu istius.l. posse puniri à iudice laico, q̄d hoc reprehendit Inno.in.c.verum extrà de.fo.cōpe.& post eum 60 Pau.de Cast.hîc.

d ¶Improbitas.] Quia varie.

e ¶Rei qualitas.] quę falsitate non caret.

f ¶Præcipimꝰ.] Quo minus per iudicem causę verberetur: si sit administrator: vel per apparitores sui maioris, si non 70 sit administrator, sed delegatus: vt in aut.eo.§.si verò ignoti.

† Et sic pars aduersa nō debet esse præsens.& concor.ca.venerabili.extra.e.tit.& c.inquisitiones.§.j.de accusa.

g ¶In ciuili.] Subaudi etiam.

h ¶Præsidio.] scilicet priuilegio fori.alij dicunt de sportulis.

i ¶Quicunque.] Aliàs quodcunque: & tunc est offenderit. et aliàs quicunque.& tunc est offenderint.

a Sic etiam papa procesSit ex officio contra simoniacū. quod dic vt ī.c.ij.extrà de confes.

k ¶Animaduertendi.] vt in aut.eo.tit.§.si verò ignoti.& no.hîc quem sine accusatore damnari [a]: vt dixi.s̄.titu.j.l.pe.&.ff.eo.l.qui falsa.Sed an pœna legis cornelię.et an adhuc poterit accusari? Respon.& alia pœna minor poterit imponi & poterit accusari.

Si quis.] CASVS. In cā quā habebā cū Titio ꝓduxi testes ꝓ me 80 in alia cā quā habuit Seiꝰ cōtra me eosdē testes ꝓduxit cōtra me: an eos repaobare possim, q̄riť dicēdo eos infames. Diciť q̄d nō: nisi postquā tulerūt ꝓ me testimoniū interuenerint inter me et eos capitales inimicitię. et nisi vellim assignare temeritatē ī dictis eorū: vel nisi ꝓbē eos corruptos ꝑ pecuniā.

l ¶Aduersus eum.] ff.de nego.gest.l.pomponius.j.

m ¶In alia.] Nam in eadem non producuntur plus.vt.ff.eo.l.produci.& j.eo.l.fin.§.j.E non distinguitur an ab eodem contra quem fuerunt primo producti: an ab alio posteà producantur cum sit eadem ratio: vt.ff.de verbo.obli.l.à titio.in fin.j.respon.&.ff.ad le.aquil.l.illud.

n ¶Excipere.] id est excipiendo repellere.& hoc ideo: quia approbasse videtur eorum personas: licet inhabiles: vt &.ff.ad legem iul.de adulte.l.si vxor.§.fin.licet sit arg.contrà.ff.de inoffi.testa.l.papinianus.§.sed nec.Vel quia cui stetit ꝓ se, stet & contra se.vt.j.tit.proxi.aut.ad hæc.et.s̄.de re.cre.l.generaliter.§.j.&.§. 10 sin autem.erit ergo idē & si sit seruus hîc testis.excipe.ff.de adulte.l.si vxor.§.vlti.vbi diciť q̄d mores non pōt quis recusare quos approbauit.

Reprobare non possumus quos approbauimus.

¶Firmans vel approbans personam testis in vno actu, firmat & approbat eam in omni alio simili: nisi noua infirmandi causa superuenerit.h.d.Sali. Et est canonizata hæc lex.iiij. quæ.iij.c.si quis testibus.Salice. *Vel sic, Contra personam testis quem quis semel produxit, non potest opponere nisi causa de nouo emerserit: sed contra eius dicta sic.h.d.secundum Bar.bonus casus quem tene menti.Paul.de Cast.*

Imp.Iustinianus A.Mennæ præfec.præto. LEX XIII.

Si quis testibus vsus fuerit, iidēq; testes aduersus eū [l] in [m] alia lite producantur: non licebit [n] ei ꝑsonas eorum excipere [o]: nisi ostenderit inimicitias † inter se † & illos posteà emersisse, ex quibꝰ testes repelli leges præcipiūt: non adimēda scilicet ei licētia, ex ipsis depositionibus testimoniū [p] eorū arguere [q]. ¶Sed & si liquidis probationibus datione vel promissione pecuniarum eos corruptos esse ostenderit [r]: etiam eam allegationem integram ei seruari præcipimus. Da.vij. Cal. Iuñ. D N. Iustiniano A.ij. Cons.

o ¶Nisi ostenderit inimicitias.] scilicet capitales: vt.s̄.eo.aut.si testis.Idem dico si quęlibet alia noua īteruenia 20 causa.non sic, si erat antiqua.vt.ff.vt in pos.leg.l.si is à quo.§.fi.et.l.seq.et ff.de interrog.act.l.d̄ ętate.§.ex causa.cū eadē sit ratio ęquitatis: vt.s̄.de cōsti.pecu.l.fi.licet quidam dicant speciale in his tribus exceptionibus. Acc.

30 p ¶Testimoniū.] Secundum dictum.

q ¶Arguere.] Assignādo cōtrarietatē in dictis eorum: & sic post aperturā inducūtur testes ad reprobationē aliorū: vt s̄.aut.si testis.in fine.vt hîc subijcit. Item videť huic.l.contrà.ff.eo.pro- 40 duci.secundum vnum illius.l.intellectum. sed ibi primò contra se: posteà pro se: vnde videtur redemptus. hic econtra Hoc nihil est dicere: nā isti duo casus sunt idē si bene cōsyderes. vnde dic q̄d hic ꝓducunť ab alio nō ab illo cōtra quē pri 50 mo deposuerūt. Vel hic in alia lite: vt in princip.huius.l.ibi, in eadem.

† Supple cū gl.capitales tamen & si sint solū leues secūdū B.in marg.in.§.testis.col.viii.nō adhibetur ei certa fides.

† Adde etiā & consanguineos suos.B.cōtro gl.in.l.tutor.§.si tutor.ff.de susp.tu.

r ¶Ostenderit.] Vt falsum dicant in secundo testimonio.

¶Quando debitum est contractum in scriptis, eius solutio probanda est per scripturam, vel quinque testes idoneos qui deponant quomodo fuerunt præsentes solutioni, sed perdita scriptura & casu probato, duo testes de vera numeratione deponentes sufficiunt.h.d.Bald.& Sali.

Idem A.Mennæ præ.præ. LEX XIIII.

Testiū [s] facilitatem, per quos multa veritati cōtraria ꝑpetrantur, prout possibile est resecātes: omnibus [t] *pręidicimꝰ q in [v] scriptis à se debita retulerint [x], ꝗ

Testium facilitatē.] CASVS. Accepi à Titio decē mutuo interueniente scri- 60 ptura. posteà dico me totam pecuniam vel partem soluisse. econtra asserit creditor quod nō. qualiter solutionem factam probare possim, quæritur. Diciť quòd per quinque testes qui iurent se interfuisse solutioni factæ: vel per scripturam 70 factam à creditore de solutione. Sed si obligatio contracta est sine scriptis, licebit mihi probare per duos testes solutionem fore factam. & hoc in prima. Ista quæ dicta sunt locum habent in futuris temporibus post.l.istam: & non in pecunia quæ dicitur soluta ante.l.istam. & hoc dicitur in secunda. Si verò dico super solutione scripturam me amisisse: probabo amisionem per testes & solutionem debiti. & hoc in tertia. Et isti testes debent rogari siue intersint solutioni, siue intersint quando creditor confitetur sibi solutam pecuniam. & hoc dicit auth.rogati.

*Præcipimus.

s ¶Testium facilitatem.] Nam quandoque magis occultant veritatem 80 quam dicant, vt in auth.eo.in prin.col.vij.

t ¶Omnibus.] scilicet debitoribus.& hoc si quantitas excedat quinquaginta aureos. aliâs sufficiunt duo: vt non de rebus exiguis maximas adstrictiones homines sustineant: vt in auth.de fide instru.§.vt autē.col.vj.

v ¶In scriptis.] adiunge debita. & dicitur in scriptis, quando est actum vt non aliter valeant contractus: vt.j.titul.j.l.contractus.vel secundum alios quocunque modo sit actum vt fiat inde scriptura.

Cōtractus quādo dicātur in scriptis celebrari

x ¶Retulerint.] id est soluerint.

nō facilè[a] audientur si dicant oīs debiti, vel patris solutionem sine scriptis se fecisse, velintq; viles & forsitā redēptos testes sup hmōi[b] solutiōe producere: nisi quinque testes idonei†, et summę atque integrę opinionis pręsto[c] fuerint solutiōi celebratę, hiq; cū sacramenti[d] religione deposuerint sub præsentia sua† debitū esse solutum: vt scientes omnes ita ea statuta[e] eē, non aliter debitū vel partem eius persoluant, nisi vel securitatē in[f] scriptis capiāt, vel obseruauerint pręfatam testiū probationē: iis[g] scilicet qui[h] iā sine scriptis debitū vel partē ei⁹ soluerint à pręsenti sanctione meritò excipiendis.

¶ Sin verò facta quidam per scripturā securitas[i] sit, fortuito aūt casu vel incendij, vel naufragij vel alteri⁹ infortunij[k] perempta: tūc liceat ijs q hoc perpessi sunt, causam peremptionis probātibus[l], etiā debiti solutionē per testes[m] probare, dānumq; ex amissione instrumenti effugere. D. Cal. Iuñ. DN. Iustiniano A. ij. Cons.

In authen. de testibus. §. & licet. colla. vij. consti. ij.

¶ *Ista authenti. addit duo ad legem. C. secundū uerum intellectum. Primò, quòd testes de quibus illa lex loquitur, debent esse rogati & non fortuiti, sicut in testamentis. Secundum est, ut quòd quando quis uult probare solutionem debiti de quo apparet per instrumentum. locum habeat, & in eo qui uult probare confeßionem creditoris de recepto: licet quidam aliter intelligant. ut in gloss. Pau. de Cast.*

ROgati[n], vt in testamentis[o], non fortuiti vel transeūtes, veniant. Idem est si post solutionem rogati intersint cōfessioni[p] creditoris dicentis pecuniam sibi debitam solutam fuisse.

¶ *Testes absentes possunt cogi uenire ad testificandum etiam in causa pecuniaria. & postquā uenerint, possunt detineri per quindecim dies cum satisdatione de non recedendo, si uoluerint saltem ea præstare: uel si noluerint cum iuramento: aliàs uiolentia non debet eis fieri. & intra dictos quindecim dies debent iurare parte aduersa præsente uel citata, deponere dicta eius: & iudex in hoc debet esse solicitus quòd si factum nō fuerit, possunt propria authoritate recedere, & sine licentia iudicis. & iudex qui fuerit negligens, debet puniri. h.d. ista lex singularis. Pau. de Cast.*

Idem A. Iuliano præ. præ.

LEX XV.

SI quando[q] inuitos testes in pecuniarijs causis[r] ex nostra[s] lege aliqs trahere maluerit: si quidem sua sponte fideiussionem suæ[t] psonæ sine[v] damno pręstare velint: hoc fieri: sin autem noluerint, non carcerali custodia detrudi, sed sacramento eos committi censemus. Si enim pro toto litis certamine iureiurando testium credendum esse putauerint ij, qui eos produxerint: multò magis[x] præsentiam suam testibus sacramento eorum credere debent. Sed cùm minimé oporteat testes in huiusmodi casib⁹ ptelari, & p alienis cōmodis suas inuenire difficultates[y]: disponimus non[z] amplius testes

---

a ¶ Non facilè.] i. quòd esset facile & leue, & ideo nullo modo fiat. & nisi quòd sequitur ponitur exceptiuè. Vel dic non facile, quia qñque: & sic ponit̄ expositiuè: vt. ff. de procu. l. quæ oīa. in fi. et. l. seq. Item videtur quòd tres sufficiant: vt. s̄. si cer. pe. l. fi. sed & ibi scripturam recipiebat à creditore: hîc non.

Nisi capit dupliciter.

b ¶ Super huiusmodi.] Quinque testes idonei.

c ¶ Præsto.] Sic ergo de sua scientia debēt reddere testimonium: vt hîc & statim subijcit, sua pręsentia. vt in authē. de hę re. et fal. §. si verò absunt col. j. De auditu autem alieno non, nisi in casu aquæ pluuialis arcendę: vt. ff. de aqua plu. arcen. l. ij. §. antepe. & de proba. l. si arbiter. & in causa matrimonij. xiiij. quæstio. ij. c. super. quod hodie est correctum: vt extrà de clandesti. despon. c. j. aliter obseruatur in sacramento calumnię: vt s̄. de iura. calum. l. ij. §. j. & tutoris. vt in aut. vt hi qui obli. se habere perhi. resminorum. §. j. vt autē. col. vj. Item non exigo vt dicant nos vidimus. sic enim de alieno visu testificarentur: qđ esset durum: qualiter eñ vn⁹ scit si alius vidit: sed dicat, talis fuit præsens: ne inueniatur varietas temporis: vt in Daniele đ varietate loci dicitur de Susanna per quod non creditur: vt. iij. qō. ix c. nihilominus, et. xxxv. qō. vj. de parentela. Itē not. qđ quādoque de credulitate testis auditur: vt. ff. de vē. inspi. l. j. in princi. De tēpore autem et vestib⁹ & similibus insidiationib⁹ non quæritur, nisi qñ videantur suspecti: & tunc sic: vt. ff. ad syl. l. prius. sic enim dicit, quo in anno flagitium sit admissum. Sed de loco sic, vt dixi de Susanna. Item not. in solutione quinque testes necessarios: vt hîc, & in confessione: vt in aut. rogati infrà eodem. & in codicillis: vt infrà de codicil. lege finali. in fine & in donatione causa mortis: vt. j̄, de donatio. causa mor. l. fi. Item alibi: vt in aut. de fide instru. §. oportet. col. vj. Item septem in testamentis: vt. j̄. de testa. hac consultissima. Quandoque octo: vt. j̄. qui testa. fa. pos. hac consultissima. Quandoque. xv. vt cum aliquis est promouēdus inter agētes in rebus. vt. j̄. de pxi. sac. scri. l. vnicuique. lib. xij. qñque tres: vt. s̄. si cer. pet. l. fi. regulariter duo: vt. ff. eo. l. vbi numerus, vnus autē nō sufficit: vt. s̄. eo. l. iurisiurandi. in fi.

Testimonium de auditu alieno quandoque valet.

† Concor. c. licet vniuersis cum verbo, quædam. in fi. extrà. e. tit.

† Iste text. est valde not. & semper allegatur ad hoc quod testis debeat reddere rationem dicti sui per sensum corporeum, puta visum vel auditum: quia visu & auditu percipiūtur: nā non censetur fuisse præsens nisi audisset vel vidisset vt. l. diē proferre. §. coram. s̄ de arbi sed si testificatur de alijs quę nō percipiūtur visu vel auditu, sed gustu vel odoratur aut tactu debent deponere sensum: illi appropriatū, aliâs nō esset sufficiens probatio: vt no. p Bart. in. l. j. j̄. de ver. obliga.

Testes quinque in certis casibus requirūtur.

d ¶ Sacramenti.] id est iurisiurandi.

e ¶ Statuta] scilicet per hanc legem.

f ¶ In scriptis.] scilicet per apocham: vt. j̄. titu. l. plures. nam nihil &c. vt. ff. de regu. iur. l. nihil tam naturale.

g ¶ Iis.] scilicet excipiēdis. vt possit etiam duobus testibus pbare. Accur.

h ¶ Quiiam.] id est olim ante hanc legem.

i ¶ Securitas sit.] scilicet in scriptis.

k ¶ Infortunij.] Sunt enim multi fortuiti casus: vt insti. quibus more contra. ob. §. item his.

l ¶ Probantibus.] Sic ergo qui casum dicit, eum probet: vt infrà de testa. l. ij. Item nota quòd duo probant. s. casum, & debiti solutionem. & sic est contrà. ę. titu. j. si de possessione. vbi sufficit probare furtum. Sol. ibi delicto aduersarij amissum erat: hîc non.

m ¶ Per testes.] scilicet duos: vt. ff. eo. ibi.

n ROgati.] Ab eo qui introducit eos. vt in aut. eodem titu. §. & licet, in fine. §.

o ¶ Vt in testamentis.] De quo constat etiam veteri iure: vt. ff. de testa. l. hæredes. §. fina. & infrà de codicil. l. fina. in fin. Not. ergo quatuor casus in quibus sunt rogati. tres sunt hic, & quartus est. ff. de diuor. l. nullum. aliàs regulariter est contrà: vt. ff. eod. l. ad finem. Alij exigunt hodie semper rogatos per hanc aut. & malè.

p ¶ Confessioni.] in cor. aut. non aperitur quòd sunt quinque necessarij. & si duo sufficiunt secundū Io. vt. ff. eo. l. vbi. Sed Azo. contrà. nam ex quo in solutione, sic est: ergo in confessione, cum sit eadem ratio. H. verò distinguit vt rogati sufficiant duo. non rogati sint quinque, siue sit solutio siue confessio. Item nota quòd secundum istam legem testium. & aut. hanc, videtur qđ confessio extra iudicium valeat. sed hoc est ad liberandum: aliud ad obligandum. Item an contra cōfessionem istam possit venire intra. xxx. dies? Rñ. sic, vt. j̄. de non nume. pecu. l. in contractibus. §. j. Vel distingue, aut fuerit confessio solennis. i. corā testibus habita: vt tūc nō possit venire contrà: vt hîc, an non, & tunc possit vt ibi.

Confessio extrà iudiciū an valeat.

SI quādo inuitos.] CASVS. In causa quam habebam cum Titio ī ciuitate Bonoñ. produxi testes Mutiñ. si dubito de eorum recessu si velint dare fideiussores de stando in ciuitate Bonoñ. donec ferant testimoniū: possunt si volunt: vel si non, possunt dare fideiussores, aut nolunt, iurent quòd non recedant: aut quòd die eis assignata comparebunt ad ferendum testimoniū veritati. & isti testes cogi possunt quòd stabunt quousque deposuerint. et eorum iuramento necessariò standum erit: quia si pro principali causa creditur eis: multomògis hic. & hoc ī prima. Non autem compellēdi sunt stare vltra. xv. dies inter quos citabit partē aduersam vt presto sit quando dicant testimonium: si nō veniat, iudex audire debet ipsos & iapsis. xv. diebus poterunt reuerti ad propria sine licentia iudicis, nec redire compelluntur. & hoc in secunda. Si verò per iudicem stetit quo minus testimonium dicant: damnum qđ propter hoc altera pars passa fuerit, resarciet ei ex suis facultatibus. & hoc in tertia. Et hanc legem intellige in causis iam cœptis: non autem in præteritis.

q ¶ Si quando inuitos.] Ergo inuiti coguntur: vt hîc, et. ff. de tab. exhiben. l. locum. §. exhibere. & quemadmodum testa. ape. l. cum ab initio. & arg. ff. si quis cau. l. ij. §. j. et. ff. ex quibus cau. maio. l. sed & si. §. fi. & hoc captus pignoribus: vt arg. insti. de satisda. tu. §. penultimo. nam & hoc est munus publicum: vt. d. l. ij. §. j. si quis cautionibus colligitur. Nec ob. ff. quēad. testa. ape. l. si quis ex signioribus. quæ est contrà. vbi non videntur cogi: quia ibi erant absentes & alterius prouinciæ. Vel aliud est in recognitione sigillorum testamenti, quæ potest etiam fieri domi: vt ibi. & aliud in testibus qui coram iudice debent cogi venire, vt hîc. Vel coram eo cui delegat in alia prouincia lege statuente prèterquam in criminali: vbi tantùm coram eo debent venire: vt in aut. eodem. §. & quoniam. & ff. eodem. l. iij. §. testes. Item ideo dicit, siquando. quia quidem volentes admittuntur qui inuiti non coguntur: vt. ff. eodem inuiti. j. & ij. De proxenetis autem quādo cogātur, habes in aut. eo. §. antepenul.

Testes inuiti coguntur & concor. c. j. & c. iij. cū gl super ver, timore extrà de testi. cogen.

r ¶ Causis:] In criminalibus idem. nam cùm quidem excusentur vt inuiti non dicant restat alios compelli. vt. ff. eo. l. iij. §. lege. & l. iiij. & v. Item dic causis, scilicet cœptis non ante litem contestatam, nisi in causa. & hoc dicit' aut. sed & si quis. quam lege hîc.

s ¶ Nostra lege.] s. Græca. quam nō habemus, sed erat in antiquo codice

t ¶ Suæ personæ.] Permansurę in iudicio donec dicant testimonium quod dicere debent.

v ¶ Sine damno.] scilicet sine coactione.

x ¶ Multo magis.] Sic. j̄. đ pac. cō. tàm super do. l. hac lege. & j̄. ne fideius. do. dētur. l. ij. & in Lombarda dicitur quòd socius qui credidit socio totum negotium, non potest cum eo inire duellum.

y ¶ Difficultates.] Vt. ff. quemad. testa. appel. l. sed si quis ex signatoribus.

z ¶ Non amplius.] Id est non vltra. xv. dies.

Obseruare

a ¶ Obseruare.] id est parere iudicibus.
b ¶ Cognitionem] id est testimonium per quod cognoscent causam.
c ¶ Et alterutra.] Vel ea quæ postulauit produci; vel ea contra quam postulati sunt.
d ¶ Eos.] Scilicet iudices.
e ¶ Obseruare.] .i.obedire.& est mala grammatica.
f ¶ Noluerint.] Si ergo velint adesse præsentibus ipsis est proferenda probatio: vt hîc.& ĩ aut. hîc posita.& ĩ. tit.j.l.iudices.& aut.apud:& in decret.ij.q.j.c.in primis. in fi.sic est etiã in iuramento calũniæ:vt.s̃ de iura. calũ.l.ij.§.si autem. sed hoc facto nõ poterũt plures produci cũ didicita sint testificata:vt.s̃.de pba.aut.at qui semel. Vel dic quòd iuramentũ fiat in pŝentia:& sic prædicta intelligantur. Dictũ autem testis secreto recipiatur vt per Danielm est inductum[a]:& sic approbat consuetudo generalis.ar.pro hoc.s̃.eod.l.nullum.Item licet hîc absente altera parte recipiantur,reseruatur tñ licentia obijciẽdi in dicta eorũ: vt.j.eo.l.fi.§.j. et fi.
g ¶ Introducit.] Siue sit ille qui primò pduxit siue contra quẽ pducti fuerint qui modo eos pducere videtur cũ petit vt iudex eos recipiat. si aũt vtraque pars esset absens, non contraheretur eremodicium:nec testes testificarentur.
h ¶ Retrahere.] Ne leges sint ludibrio: vt &. j.de bo.quæ lib.l.fin.§. vbi autem puerilis.& de adopt.l.emãcipati.§ fi. aliàs incipit adoptare.
i ¶ Omnẽ iacturam.] Fecit enim litẽ suã:vt instit.de obl.quæ ex quasi delic.§.j.

[margin:] † Concor. c.in nomine domini. extrà de te.
Testis dictũ secreto recipi debet.
a Nihilominus in.q. ix. ibi vide glo.
† Si quis.

SEd et si quis.] ¶ Casus in hac aut. talis est.Si Titius aliquid mihi fecerit cõtra legem quia non soluit, quòd mihi soluere tenebatur: & ego testes nomino quos producere volo,antequã ei mouea controuersiam: fortè quia absfuturi sunt, vel de eorum morte timeat: iudex debet citare partem aduersam vt præstò sit quãdo producentur. Si venire noluerit: iudex audiet eos, & attestationes valebunt,perinde ac si aduersarius fuisset pręsens. nec obiicere poterit, q̃ vna parte pręsente receptæ sunt.

obseruare [a] cõpelli iudices' postq̃ fuerint admoniti,nisi tm̃ quindecim dies,intra quos iudices prouideant quaten⁹ cognitionẽ [b] suscipiant in qua testes necessarij visi fuerint: vt oĩno licẽtia eis cõcedatᷣ & alterutra [c] parte cessante,& minimè eos [d] obseruare [e] volẽte †, si p executores admoniti venire noluerint [f],testes accipere & alterutra parte præsente quæ eos introducit [g],testimonia eorum capere. ¶ His autẽ diebus effluentibus, liceat qdẽ testibus discedere à iudice, nullã habẽte licẽtiã eos postq̃ abfuerĩt,iterũ retrahere [h]. ¶ Ipsũ autẽ iudicẽ,si p eũ steterit quo minus testimoniũ prestetᷣ, parti læsę omnẽ iacturam [i] pro hmõi causa illatã ex suis facultatibus resarcire disponimus. D.xij.Cal. April. Lampadio & Oreste Cons.

In authen. de testib.§.& hic verò quia multoties.col.vij.consti.ij.

¶ Testes ante litem contestatam quandoque recipiuntur, & publicantur parte citata legitimè: & ualent ad eternam rei memoriam.hoc dicit no.secundum Bal. *Vel sic: Testes ad æternam rei memoriam possunt recipi:etiam ante litem contestatã:si de facili possunt mori,uel ĩremotis sũt se absentaturi:pte aduersa legitime citata.* Sali.

SEd & si quis † ab aliquo aliquid patiatur contra leges, [k] aut aliter læsus, aut damnum patiens, & testes apud iudicem producere voluerit, & eorũ testimonia publicare [l]:aduersari⁹ moneatur à iudice,& sic eo pręsente iudex attestatiões recipiet. Quòd si venire noluerit:etiã eo absente attestationes [m] recipiat: & perinde valebũt ac si eo præsente receptæ fuissent : nec opponere poterit quod ex vna [n] parte datæ sunt.

¶ Testibus examinatis coram arbitris,nõ tenetᷣ quis stare coram iudice si viuunt,sed potest petere eos iterũ examinari si uult.sed si sunt mortui,non requiritur vlterior examinatio:sed standum est eis sicut si coram iudice fuissent recepti saluo tamen iure opponendi contra personas & dicta.h.d.ista lex singularis,quæ non est alibi nisi in.l.penul.ff.de arbitris. Tamen illa *declaratur & limitatur per istam.* Pau.de Cast.

Idem A.Iuliano præ.præ. LEX XVI.

k ¶ Cõtra leges.] vt qa nõ soluitᷣ qđ debetᷣ cũ leges suũ ius vnicuiq; tribui volũt:vt ĩsti.đ iusti.& iure.§.iuris pcepta.vel ecõtra petitᷣ à reo qđ nõ debet.
l ¶ Publicare.] i.per publicam manũ authẽticari:non tamen in aperto, quia sicut non possent posteà produci testes:vt.s̃.tit.proxi.aut.at qui semel. Alij dicunt illam habere locũ qñ inducũtur lite contestata:hîc ante.Sic ergo licet regulariter post litem contestatam inducantur:fallit tñ qñ possunt facile non esse.& sic hoc intellige per id qđ est.ff.ad le.aquil.in.l.j.&.j.de vsu. pup.l.pupillus.&.j.de testa.l.qui testamenta.& ad idem.ff.e.l.current.
m ¶ Attestationes.] i.iuramentum non dictum.Vel dic attestationes,scilicet faciendas.debet enim videre & audire qui sunt testificantes.Alij dicũt, quòd etiam dicta,vt notaui modò super.l.si quando.prima verior.
n ¶ Vna pte.] q̃ pductio ñ valet nisi altera pte vocatᷣ:vt hîc,et.l.si qñ.s̃.e.Ac.

CVm apud.] CASVS. In causa quã habebam aduersus Titiũ. compromisimus in arbitrium & sub pœna produxi testes. arbiter tulit sententiam.sed melius ponitur .aut propter publicationem nolui stare sententiæ, & soluo pœnam conuentã,& volo habere regressum aduersus eũ corã iudice ordinario:an testes producti coram arbitro,possint produci coram iudice? distinguitur:aut oẽs sunt superstites:aut null⁹:aut quidam.Primo casu, iste contra quẽ testes producũtur:an velit adhuc,qđ producãtur:an velit stare testimonijs scriptis corã arbitro.Secũdo casu necesse habet ille contra quem producuntᷣ credat scripturæ, in qua dicta testium redigebãtur. Tertiò, quãtum ad mortuos credetur dictis eorũ:quãtum ad viuẽtes reus habet electionem velit,qđ iterum producantᷣ an qđ stetur dictis eorũ, salua semper omni allegatiõe cõtra dicta eorũ in omnibus casib⁹ pdictis: Viuia.

CVm apud cõpromissarios [o] iudices testes fuissent producti,variatũ erat vtrũ deberet eorũ depositionibus in iudicio [p] litigator vti,an non esset audiẽdus. Sancimus, si quidẽ in cõpromissis aliqd pro hmõi causa statutũ est,hoc obseruari [q]. Sin autẽ nihil cõuentũ est in hmõi casibus:si quidẽ supersint testes, licentiã habere eum contra quẽ depositiones eorũ proferuntᷣ,si eas recusauerit, concedere testes [r] iterũ [s] † adduci,& non [t] opponi eis quòd iam testimonium suum dederint. vel si hoc cõcedere minimè maluerit,depositiones eorũ quasi factas [v] accipe: omni iure legitimo quod ei cõpetit aduersus eas,seruato [x]. Sin autem ab hac luce oẽs subtracti [y] sint:tũc necessitatẽ ei imponi, fide scripturæ approbata in qua depositiones eorũ referuntur,eas quasi [z] factas accipere. Si verò † res pmistæ fuerint, & quidam ex his mortui, alij viuẽtes:tũc in superstitum quidem testimonijs eandem electionem seruari litigatori aduersus quẽ testimonia proferuntur:in moriẽtiũ [a] aũt personas depositiones eorum non esse respuẽdas: Omni, secũdũ quod iam prædiximus [b], aduersus eas & testes legitimo iure quod ei competit aduersus quẽ proferuntur, integro reseruato. Da.vj. Cal. April. Lampadio & Oresta Cõs.

o ¶ Cũ apud cõpromissarios.] id est delegatos.ar.ff.de iudi.l.iudiciũ soluitᷣ.Vel dic ppriè poni.i.arbitros,à quibus licet recedere soluta pœna et añ sẽtẽtiã & post vt.ff de arbi.l.si quis rẽ.
p ¶ In iudicio.] scilicet ordinario.
q ¶ Obseruari.] qđ.s. p pactũ cõuenit.vt arg. ff.đ re iud.l.si cõuenerit.
r ¶ Testes.] scilicet oẽs vt differat ab vltimo ca.
s ¶ Iterũ.] Nũqd iurabunt iterũ? Rñ.sic, ar.ff. de dã.infect.l. qui bona. §.si quis stipulaturus. & forte idẽ in cã appellationis si super nouo articulo,vel capitulo inducantur:vt et in sacramẽto calũniæ dixi.s̃.de iur.calũ. in principio.l.ij.secundũ Acc. ADDITIO. Hoc intellige, qñ in noua instantia & corã alio iudice denuo producuntᷣ.secus autẽ si in eadẽ instãtia repetantᷣ ad declarãdũ id,qđ non clarè dixerũt.qa q declarat,de nouo nihil inducit.l.hæredes.§.sed & si notã.ff.de tes.&.l.adeò. §.cũ qs.ff.đ acq.re.domi.
t ¶ Et non opponi.] patet ergo quòd aliàs potest opponi:vt.ff. eod.l. produci.sed illud hîc nõ obstat: quia hic est alia causa,& alius iudex.
v ¶ Factas.] corã iudice.

[margin:] † Et sic testis potest repetitis vicibus induci & examinari. & concor.c. constitutis. cũ gl. fi. extra eo.tit.& ad hoc iste text reputatur singularis secundũ Bart.
† Ex his verbis sequentibus sumpsit papa eaquę dixit in.c.pręsẽtata. post med. extrà de testi.
Testis secũdo productus an iterũ teneatur iurare.

TITVLVS XXI.

De fide instrumentorum [c], & amissione [d] eorum,& de apochis & antapochis faciẽdis,& de iis quæ sine scriptura fieri possunt.

¶ Probato debito per creditorem,debet iudex ad solutionem compellere debitorem, non obstante instrumenti amißione.hoc dicit. Sali. *Vel sic: Perditio instrumenti non nocet si potest fieri probatio per testes,uel alios modos legitimos.* Et *sic loquitur de secunda parte rubricæ de qua loquuũtur multæ aliæ leges* Pau.de Cast.

Imperator Antoninus A. Marchię.

LEX I.

x ¶ Seruato.] opponendi in dicta & personas.
y ¶ Subtracti.] scilicet omnes.
z ¶ Quasi factas.] scilicet in iudicio.
a ¶ In morientium.] id est mortuorum.Et nota quòd in hoc iudicio dictum est,valet in alio[b].vt &.s̃. de arb.l.pe.in fin.
b ¶ Prædiximus.] s̃.proxi.l.omni iure &c.
c ¶ DE FIDE INSTRVMENTORVM &c. ¶ *De probatione uiuæ uocis dixit, sequitur de probatione mortuæ idest per scripturam.*
d ¶ Et amissione.] id est perditione.

[margin:] b Sic dicitur in.c.vl. in gl.j circa fi. extrà de prob.& ca. causã quę. extrà eo.ti.
Probatio fit viua voce & non mortua.

Debitores.] CASVS. Habeam debitorem,& instrumétũ amisi: an mihi ob sit instrumenti amisio quo minus debitor mihi soluat? Respondet quòd non, si per testes probare possim debitum.

a Quibuscunque.] a scilicet idoneis. non enim ad vnam speciem probationis &c. vt. ff. de testi. l. iij. §. eiusdem. arg. s. de eden. l. j. & de reivend. l. iudicia.

b Compellet.] Captis pignoribus secundum ordinem iuris: vt. ff. de re iudica. l. à diuo. §. j.

c Nec oberit.] Not. non nocere amisionem si aliàs probet: vt. j. eo. l. sicut. & l. statim. & l. si solennibus. & l. instrumentis. et. l. cum instrométis. et. l. non idcirco. & j. de iure do. l. cum citra. & s. familiæ ercisCundæ. l. nõ ideo. et. ff. eo. l. in re. et de pigno. l. contrahitur. et. s. de pac. l. pactũ qđ bona.

a Vide similem glo. in. l. & si instrumenta. in ij. glo. j. de fide instru. & iure hast. fisca. secundũ P. Et per hũc tex, videtur approbari illorũ opinio qui dicũt non valere statutũ quòd non fiat probatio aliter quã per scripturam.

Debitores tuos quibuscunque [a] rationibus debere tibi pecuniã si probaueris, ad solutionem compellet [b] aditus p̃ses p̃uinciæ: nec [c] oberit tibi amissio instrumentorũ, si modò manifestis probationibus eos debitores esse apparuerit. PP v. Id. Septembr. Antonino. A. iiij. & Balbino Cons.

Sententia lata contra vnum quod instrumentum sit falsum, non præiudicat consorti eodem instrumento vtenti. sed bene potest accusari, et per se conuinci. h. d. not. secundum Bal. *Vel sic: Alter ex creditoribus potest uti instrumento de quo alter fuit condemnatus de falso.* Et *sibi non præiudicat illa sententia, licet per neutrum eorum fuit appellatum ab ea. h. d. Sali.*

Imperator Alexander A. Mabiliano.

LEX II.

Si vteris [d] instrumento de quo alius [e] accusatus falsi victus [f] est, & paratus [g] est (si ita visum [h] fuerit) à quo pecuniam petis, eiusdem criminis te reum facere [i], et discrimẽ [k] periculi [l] pœnæ legis Corneliæ subire: non oberit [m] * sententia à tua nec is cõtra quem data est appellauit: nec tu qui tunc crimini [n] non eras subiectus, appellare debuisti [o]. PP. iij. Cal. Octobr. Maximo. ij. & Aeliano Cons.

* Tibi.

Si vteris.] CASVS. Duo erãt creditores stipulãdi eiusdẽ debitoris, & habebãt instrumentum: vnus creditorũ volebat agere ex instrumento illo. debitor vero accusabat illud instrumentum de falso, & obtinuit: alius non appellauit. vult alius creditor agere ex eodem instrumento ex quo erat allius condemnatus: quæritur an possit? Respon. certè potest, cùm sententia lata inter alios huic præiudicare non potuit. sed si debitor vult accusare instrumentum de falso, subijcere se debet pœnæ talionis.

d Si vteris.] si. i. quãuis: vel propriè lege.

e Alius.] vel cohæres vel correus stipulandi b: vel cũ essent duo creditores, fecerunt sibi caueri in eadem charta, ita quod quilibet creditor sibi in certa quantitate separata cauebat: vt. s. si certum petatur. l. eo quod.

b Non intelligas, quod erant duo rei credendi: quia tũc sententia lata cõtra vnum nocet alteri: vt in l. ex duob'. & ibi per B. de duo. reis stipu. secũdum P. hîc. Legis corneliæ de falsis pœna quæ est.

Qui renunciat vsui instrumenti suspecti: tacitè videtur fateri instrumentum falsum: nec potest iteratò producere. h. d. no. nõ est alibi. B.

Idem A. Aeliano. LEX III.

f Victus est.] Arg. ff. de vi et vi arma. l. nam posteà.

g Paratus.] scilicet debitor, à quo &c. & quod dicit, si ita visum fuerit, ideo dicit, quia & ciuiliter posset agere excipiendo, vel actione in factum: vt s. de transac. l. si ex falsis. de quo dic vt ibi dixi. Alij dicunt non posse ciuiliter agi donec viuit delinquens, vt posit de crimine criminaliter accusari: vt dices. j. eo. l. fi. circa prin. Accursius.

h Visumfuerit.] No. generale dictum, res inter alios &c.

i Facere.] id est accusare, eo quòd falso vteris: vt. j. si reus vel accu. mor. l. iij. vel quia dicat te fecisse, vel fecisse fieri.

k Et discrimen.] repete paratus est. & dic, Discrimen. i. damnum.

l Periculi] scilicet pœnæ quòd infligitur per pœnam legis corneliæ de falsis, quæ est deportatio, et omnium bonorum publicatio in libero: in seruo vltimum supplicium: vt. ff. ad. l. cor. de fal. l. j. §. fina. Sed qui solum vtitur & non fecit, an patiatur eandem pœnam? Dico quòd sic, sed potest c euadere abstinendo ab vsu: vt infrà ad. l. cor. de fal. l. si falsos. Vel dic verius decennio c tantùm relegandum qui vtitur nisi desistat: vt. ff. de fal. l. falsi. §. ordine. Item not. quò ex hac litera dicunt quidã debere inscribere accusantem in libello se subiturũ eandem pœnam, quam & reus si non probauerit, sic & infrà eodem. l. fin. & ff. de accu. l. libellorum. Nos dicimus non esse necesse & nihilominus patietur similitudinem supplicij: vt. s. de aduo. diuer. iu. l. j. & ff. de testi. l. iij. §. idẽ diu' Itẽ contrà ad fi. hui' legis. ff. de inoffic. testa. l. papinianus. §. finali quæ est contrà. vbi præiudicatur legatariis iure isto, si contra testamentum pronunciatur? Sol. ex testamento pendet petitio omnium quæ in ea scripta sunt: quo infirmato cætera nihil valent. sed ex instrumento non pendet petitio debiti. Sed huic solutioni est argu. contrà. ff. de excep. rei iudi. l. j. vbi idem in testamento dicit, quòd hic in instrumento debiti: quod alijs non præiudicet. Sed dic, quòd ibi nullum vel irritum dicebatur vbi iudex nihil noui facit, sed declarat quòd est. at in querela inoffi. testa. nouum facit: quia rescindit & facit hæredem qui non est, & desinere qui est: vt. d. l. papinianus. in fine. & ff. de vulga. substitutu. l. in substitutione. Alij soluũt, quòd ibi fit ius ex sententia: hîc non. quod in idem recidit. Alij quòd ibi legatarijs non autem cohæredibus præiudicatur. & sic non est argu. contrà suprà de inoffi. testa. l. cum duobus. Sed contrà suprà de petitio. hæredi. l. finali. §. finali. sed sol. vt ibi. Item contrà infrà de ijs quibus vt indig. l. polla. in fine. Sed ibi expone retractas, id est retractare intendis. vel ibi transactio: hîc sententia. Item quæro, an idem in teste vt semel falsum dicens non repellatur si ab alio producatur? Respond. si iudex notauit illum falsum, non idem quod hîc aliâs si simpliciter suo dicto non credit contrà: vt. ff. ad turpi. lege prima. §. primò & ff. de ijs qui not. infa. l. Lucius.

c Ista est vera secundum Pau. de Cast. hîc quia minus delinquit qui vtitur & nõ fabricauit nec fabrica fecit: quã ille qui fabricauit, & licet ambo incidant in. l. corne. de fal. min' tamẽ punitur qui solũ vtitur secũdũ eundem. Testamẽtũ si infirmetur præiudiciũ legata vijs generatur.

m Non oberit.] quia res inter alios &c. vt hic, & ff. đ re iudica. l. sæpe. & infrà res inter alios. & infrà quibus res iudi. non no. per totum.

n Crimini.] id est criminationi.

o Debuisti.] ex necessitate. potuisti tamen: vt. ff. de appella. l. à sententia. & l. ab executore. §. j.

Testis semel reprobatus in vna causa an possit p alium in alia.

Si aduersarius tuus apud acta præsidis prouinciæ cùm fides instrumenti quòd proferebat, in dubium reuocaretur [p], non vsurum [q] se contestatus est: vereri nõ debes, ne ex ea scriptura, quã non esse veram etiam professione [r] ei' constitit [s], negotium denuo * repetatur. PP. iij. Nõ. Decembr. Maximo. ij. & Aeliano Cons.

* Contractus.

Si debitor fisci amisit instrumentum solutionis, procurator fisci tenetur ei ostendere librum rationum. Sali.

Imperator Gordianus A. Martiano.

LEX IIII.

Illatæ [t] dispẽsatori [v] pecuniæ si ob amissorum instrumentorũ [x] casum probatione defeceris [y]: inspectio rationum fiscalium fidem demonstrabit [z]. D. ij. Id. Februa. Gordiano. A. & Auiola Cons.

Si aduersarius.] CASVS. Debebat mihi Titius. x v. habebam instrumentum & testes. volebam eum conuenire ex instrumẽto. fortè dicebat Titius instrumentum esse falsum, vel reuocabatur in dubium an valeat instrumentum vel non: dicebam me nolle eo vti, & sic ei renunciani. posteà pœnitui & volebam eo vti: an possim quæritur? Dicitur quòd non.

p Reuocaretur.] aliud fortè si non reuocaretur: vt licet diceret se non vsurum.

Qui allegat instrumentum casu perditum, debet probare: & nisi probet casum, non patrocinatur ei allegatio casus: falsum tamen est ius probandi per alias species probationis. h. d. no. Bal. *Vel sic: Si creditor dicat se perdidisse casu instrumentum debiti, non debent propterea qui dicuntur debitores ad solutionem vrgeri: nisi creditor probet casum & tenorem instrumenti. h. d. Sali. Vel sic: De perditione instrumẽti non statur simplici uerbo hoc asserentis, sed habet necesse hoc probare. h. d. Pau. de Cast.*

Idem A. Prisco. & Marco militibus.

LEX V.

Sicut iniquũ est instrumentis vi ignis * consumptis, debitores quantitatum debitarum renuere solutionem [a]: ita non statim casum conquerẽtibus facile [b]

* Extinctus.

q Non vsurum se.] alijs abundantibus probationibus.

r Professione.] cui magis credendum est quàm alicui instrumento.

s Constitit.] vt & j. de confes. l. j. An autem de falso posit accusari? Dic quòd non: vt. j. ad leg. cor. de fal. l. si falsos.

Illatæ. CASVS. Tenebaris fisco: soluisti: & à procuratore fisci recepisti instrumentum de soluto: alio instrumento in rationibus fiscalibus in quibus scribebatur solutum penes eum remanente. tuum amisisti. si procurator te conuenire velit, acsi non soluisses et solutionem probare non posis, quod penes eum de soluto remansit: an inspiciendi facienda sibi copia, quæritur? Respon. quòd sic.

t Illatæ.] id est solutæ.

v Dispensatori.] id est procuratori fisci.

x Instrumentorum.] Nota hîc quòd quis contra se exhibere tenetur. contrà. s. de testi. l. nimis graue.

y Defeceris.] Secus si probationes habebas: vt. ff. de eden. l. ij. & l. si quis. §. prohibetur.

z Demonstrabit.] Te desyderante eas exhiberi tibi: vt. s. de eden. l. procurator. & l. non est. & l. iustum.

Sicut iniquum.] CASVS. Tenebaris mihi in. x. habebam instrumentum: igne consumptum est: an à debito libereris, quæritur? Respon. quòd non. nec mihi facile debet credi de amissione nisi probem: vnde si per instrumenta probare non possum quod intendo: saltem alijs probationibus vti debeo ad faciendum fidem.

a Solutionem.] vt. s. e. l. j.

b Facile.] Sed si crederetur ei quòd amiserit, quid prodesset? Respon. in duobus prodesse. Illud enim in casu recipitur cùm est amissum instrumentum per aduersarium: vt suprà de proba. l. si de possesione. Item in alio prodest vt exhoneretur solennitate quinque testium: vt suprà titu. j. l. testiũ. in fin. Sed hic si probet creditor per duos testes se amisisse instrumentum

in quo

in quo continebatur, quod Titius debebat.x.et audierunt legi, quare probatur debitum magis, quàm per quoddam exemplum, cui non creditur nisi originale ostendatur: vt.s.de eden.aut.si quis.et.ff.eo.l.quicunque. Sed dic quod erit præsumptio, si hoc probet vt possit deferri iuramentum. alij dicunt hoc sufficere.arg.d.l.si de possessione.

a ¶ Vel.] pro saltem.
b ¶ Fidem.] i.veritatē.

a Hanc tenēt Salic.& Pau.

Statum tuum.

CASUS. Manumissionis tuæ instrumētum amisisti: non ob hoc status tuus periclitatur.

c ¶ Certi iuris est.] si aliæ sunt probationes: vt et.s.eo.l.j.nam et sine instrumentis de statu probatur: vt.s.titu.j.l.j.et.ff.de lib.cau.l.nec omissa.et.ff.de nuptijs.l.si vicinis.

† Aliàs nō existētibus instrumentis, vos vel alijs argumentis probare, fidem præcip.&c.

Statum tuum credendum est. Intelligere itaque debetis non existētibus instrumētis vel[a] †alijs argumentis, probare debere fidem[b] precibus vestris adesse. PP.iij.Cal.Iun. Sabino.ij. & Venusto Conss.

Licet sit perditum instrumentum manumissionis: potest tamen probari manumissio per testes.h.d.Pau.de Cast.

Impp. Dioclet.et Maximiā.AA.et CC.Lucido.

LEX VI.

Statum tuū, natali professione perdita, mutilatum nō eē, certi[c] iuris est. D.xiij. Calend. Febr. Nicomediæ, Maximo.ij.& Aquilino Conss.

Si solennibus.

CASUS. Princeps quendam dimisit à malitia, concessis, et in scripta redactis priuilegijs q̃ priuilegia cōsueuerūt honestè dimissis à militia concedi: an ei obsit amissio instrumentorum quibus continebantur priuilegia quo minus vtatur priuilegio veteranorum, quæritur? R.ñ. quod non, si aliàs habet probationes honesta.

d ¶ Si solennibus stipendijs.] excursis vel finitis.Accursius.
e ¶ Honestè.] Vel causariè.sec⁹ si ignominiosè: vt.ff.de⁹ ijs qui not. infa.l.ij.§.ignominiæ.
f ¶ Sacramento.] qd faciebant: vt.ff.ex quib⁹ cau.maio.l.penul.
g ¶ Si alijs.] cùm non sis in quasi possessione priuilegiorum. aliàs præsumitur pro te, quòd sis honestè missus. Vel negabatur miles fuisse, vñ probatur militiam. aliàs præsumitur honestè missus: vt argu. ff.de manu. testa.l.seruos. Sed nōne soli eius sacramento creditur si ante fuerat bon⁹ miles? Quidam quòd sic vt.ff.d re milita.l.nō oēs.§.à barbaris. Vel dic: ibi solùm volebat admitti ab hostibus rediens, hic autem etiam priuilegia petit. vnde hic plenè probare debet.vt hic, et.s.eodem.l.j. Accursius.
h ¶ Priuilegia.] quæ multa sunt: vt.j.de veteta.per totum.lib.xij.et.j.de excu.ve.&.j.quando prouo.non est necesse.l.veteranis.
i ¶ Vsurpare.] In bonam partem. i. continuè vti: vt.ff.de vsucap.l.ij.

† In quibusdam codicibus legitur Alexādre.&.j. ex persona fructuarie.

b Et sic in nuit q̃ qua si possessio priuilegij releuat quem ab onere probādi: quod displicet pe. Cy. Bart.& Bal.per ea. ex persone.de priuil.

c Imo quā tum ad con sequendum priuilegiū hoc debet expressè probari nec suf ficit quasi possessio priuilegij, cū ius ei re sistat.pe.& Bart.

d Sequunt Pau.& Bar.

LEX VII.

Si solennibus[d] stipendijs honestè[e] sacramento[f] solutus es: licet super hmōi res instrumenta (vt dicis) facta perdita sint: tamē si[g] alijs euidentibus probationibus veritas ostendi potest, veteranorū priuilegia[h] etiā te vsurpare[i] posse: dubium non est. Dat.xv. Cal. Iun. Maximo.ij. & Aquilino Cōss.

Aliquem esse militia perfunctum, & per cōsequens habere priuilegia ueteranorum: amissis instrumentis, vel inde non confectis, potest probari per testes.h.d.Bal.

Idem AA.et CC.Zinimæ.

Licet dominus perdat instrumentum proprietatis, propter hoc nihil accrescit usufructuario.h.d.Bal. Vel sic: Factum fructuarij non præiudicat proprietario probanti de suo dominio.h.d.Sali.

Idem AA.et CC.Allexandro†.

LEX VIII.

Si constiterit proprietatē[k] possessionis de qua agitur apud vos esse, prouidebit iudex ex persona fructuarij †nullum[l] præiudicium dominio[m] vestro comparari propter amissionem instrumentorū. Dat.xv.Cal.Mart. Dioclet.ij. & Maximiano AA. Conss.

Licet non interueniat instrumentum, tamen diuisio ualet.h.d. Bal.

Idem AA.et CC.Aristæneto.

LEX IX.

Instrumentis etiam non interuenientibus, semel diuisio recte[n] facta non habetur irrita[o].

Si constiterit.] **CASUS.** Habebam proprietatem in fundo, cùm Titius haberet vsumfru. an si emptionis instrumentum proprietatis amisi, obsit mihi illa amissio quo minus proprietatem illam vendicare possim, quærit? Dicitur qd non si: aliàs cōstiterit penes me proprietatem fuisse.

k ¶ Proprietatem.] id est dominium rei possesse.
l ¶ Nullum.] vt.s.de vsufru.l.interest.&.l.neque.
m ¶ Dominio.] Nam possessionem posset interuertere: vt arg.ff.de vi & vi arma.l.cùm fundum.&.l.colonus.

Instrumentis.] **CASUS.** Habebam rem cum Titio communē. facta est diuisio nulla interueniente scriptura. an ob hoc sit minus firma, vel minus ei stari debeat, quæritur? Respon.quòd non.

n ¶ Recte.] secus si non rectè: vt.s.communia vtriusque iudi.l.maioribus.& facit.s.fami.ercisc.l.non ideo.

o ¶ Irrita.] interueniente stipulatione vel traditione: vt.ff.de pac.l.diuisionis.Accursius.

Cum instrumentis.] **CASUS.** Sicut venditio scriptura non interueniente rata manet, sic et ea interueniente et omissa non retractabitur.

Ea quæ possunt celebrari sine instrumento rum confectione, non perdunt uires ex instrumentorum amissione. Bal. Vel sic: Venditio ualet etiam sine scriptura: ideo amisso instrumento non uitiatur si aliter probetur. Sali.

Idem AA.et CC.Victorino.

LEX X.

Cum instrumentis[p] etiam nō interuenientibus venditio facta rata maneat: consequenter amisis etiam quæ intercesserat, non tolli substātiam veritatis placuit. Dat.viij.Cal.Nouembr. Retinasi AA.Conss.

p ¶ Cum instrumentis.] ratio est sequentiū. sic &.s.de proba.l.cum res. Sed quid si conuenerit vt in scriptis fieret, sed amissa sunt? Respon. satis est satisfactum iuri: vnde non tollitur substātia veritatis: vt.s.titu.l.testium.in fin.sed in testamentis secus, vbi amisso testamento in scriptis deficit probatio secundum quosdam Vel idem.si tamen sit publicatum: vt.j.de testa.l.ij.& facit.s.e.l.ij.et.j.de emancip.l.ij.

Testamento in scriptis perdito an deficiat probatio.

Perditis actis potest emācipatio probari per testes.h.d.secundum Bal.

Idem AA.et CC.Theagenæ. LEX XI.

Emancipatione facta, et si actorum tenor non existat[q]: si tamen alijs indubijs probationibus vel ex personis[r] vel ex instrumentorum incorrupta fide[s] factā esse emancipationē probari possit: actorum interitu veritas cōuelli nō solet[t]. D.iij.Id.Nouēbr. AA.Cōss.

Emancipatione.] **CASUS.** Si interueniente scriptura filium tuum emancipasti: si per testes vel alia instrumenta ostendere poteris emancipationē iure factam: quomin⁹ valeat, amissio scripturæ non oberit.

q ¶ Non existat.] quia amissa sunt. sine his enim non valeret.j.de adop.l.fi.& de emancip.l.iubemus.in fi. Quidam tamē dicunt sine scriptura fieri posse per legem istam &.j.de emācipa.l.ij.& l.prædicta.iubemus. loquitur in absente emancipato, et alia logē in adoptione: ADDITIO. Pau.de Castr. hîc dicit primam expositionem siue opinionē huius gloss. tenendam re probata secunda: quod etiam Bar.hîc dicit esse tutius propter.l.ne in arbitris.s.de arbit.&.c.quoniam contra extra de proba.

Emancipatio, an valeat sine scriptura.

✱ Introductus.

r ¶ Ex personis.] id est ex testibus.
s ¶ Fide.] puta priuata scriptura aduersarij.
t ¶ Nō solet.] vt.s.e.l.j.

Breuis est & leuis. Vacua possessionis traditio potest probari testibus, & instrumentis.h.d. Bald.

Idem AA.et CC.Dionysiæ.

LEX XII.

Non idcirco minus in vacuam[v] ✱ inductus prædij possessionē donationis causa, qđ ei⁹ facti prætermissum[x] instrumentum asseueratur, hâc obtinere potes. Dat. Idib. Decembr. Nicomediæ AA.Conss.

Non idcirco.] **CASUS.** Si prædium mihi donasti, & in vacuam possessionem prædij me induxisti: an ideo minus valeret donatio scriptura nō interueniente, quæritur. Dicitur quòd non, nec retractari potest.

v ¶ In vacuam.] qn nec ali⁹ possedit, nec est i possessione vt.ff.& ac.emp.l.ij.§.et.l.iij. Accur.

Non debet credi protestanti super eo quod non apparet.h.d. Bald.

Idem AA.et CC. Leontio.

LEX XIII.

Apud[y] eos qui rem gestam[z] ignorauerint, amissorum instrumentorum habita testatio nihil ad probationem veritatis prodesse potest. Dat.xvj. Cal. Ianua. Nicomediæ AA.Conss.

Conflictus scripturarum ab eadem parte productarum expellit substantiam probationis.h.d.no, Bal. Vel sic: Repugnantia scripturarum ab eadem parte productarum facit illis fidem non adhiberi.h.d.Sali.

Idem AA.& CC.ad Seuerum comitem Hispaniarum. LEX XIIII.

x ¶ Prætermissum.] vt.j.de acqui.pos.l.minus.& de contrahen.emp.nō dico.&.s.de rei ven.l.quoties.et.j.de dona.l.in extraneos.

Apud eos.] **CASUS.** Mutuaui tibi.x.confectum est instrumentum. amisi illud. vocaui vicinos, et coram eis protestatus sum de amissione instrumenti. an huiusmodi protestatio valeat vel prosit ad debitæ quantitatis probationem, vel ad probationem amissionis, quæritur? Dicitur quòd non. et sic dic quòd apud eos.i.vicinos. Vel sic, coram iudice coram quo te volebam conuenire, protestatus sum me instrumenta amisisse, qui de veritate contractus ignorauit. an mihi prosit illa protestatio, quæritur? Dicitur quòd non.& sic dic apud eos.id est iudices.

y ¶ Apud eos.] scilicet iudices secundum M. et sic est arg.à contrario sensu, quòd secundum conscientiam debeat iudicari. Vel dic apud eos scilicet testes.vt.s.quòd metus cau.metum.&.s.de transac.l.si maior.j.

z ¶ Gestam.] id est amissionem. vel dic id est veritatem contractus.

Scripturæ.] CASVS. Volo probare fundum Titianum ad me pertinere proprietatis ratione: produco instrumentum quo continetur, quòd illum fundum emi, et mihi traditus est insolidũ. Item produco aliud instrumentũ, quod in illo eodem die fuit mihi constitutus vsusfru. in eodẽ prædio. Dicitur quòd tales scripturæ sunt diuersæ, imò potius aduersæ: vnde non prosunt mihi. Est enĩ impossibile, quòd eodẽ tempore sim dominus in totum, et habeã vsum fru. tñ formalem. aliàs pone exemplum ad legem istam, et dic vt in gloss.

✝ Concor. ca. ex tenore. extrà de rescri. & . c. imputari de §. instsu.

a ¶ Scripturæ.] scilicet publicæ ambæ. si aũt altera est priuata, stabo publicæ, cùm sit dignior vt. ĩ. de contrahen. stip. l. optimam. in fin. Pone casum in diuersis ita, qđ non aduersis directò, nec per mediũ vt ecce profero duo instrumenta, in quorum vno continetur me fructuarium, in altero me proprietariũ. qđ non placet: quia vtrunque potest esse verum si diuersis temporibus ad me peruenerit vsusfructus & proprietas: sed eodem tempore non possum esse vsusfructuarius formali vsufructu, et proprietarius: cum sua res nemini seruiat: vt patet ex dafinitione vsusfructus: vt insti. de vsufru. in prin. sed secundum hoc ò esset exemplum in aduersis directò nam directè sequitur, si sum vsufructuarius: ergo nõ proprietarius. et econtrà. Pone ergo quòd profero vnum quo continetur me solummodò emisse: aliud quo continetur, quòd cum vxore mea eandem rem emi, & eadem die & alijs testibus præsentibus. Vel in vno me emisse, in alio mihi donatum fuisse, et eadem die: quod non est verisimile, & ideo neutrum valet, vt hîc. Potest etiam poni in diuersis, ita quod aduersus non directò, sed per mediũ: vt si produco vnum quo continetur, quòd decem mihi promisisti Bononiæ, aliud quod dicit te promisisse mihi decem Romæ, et habent eandem diem: neutri statur per legem istam. sic et cùm dico, homo est animal, et homo non est substantia. hæc sunt diuersa, ita quod aduersa: non directò, sed per medium. Sed quidam dicunt Ioan. in diuersis tantùm legisse. l. istã, ita quod non in aduersis: quod falsum est. sed dixit quod in eis poterat intelligi nihilominus tamen & in aduersis: vt dixi. & hæc sunt in contrarijs per obliquum. multò magis si sunt directò contraria, sibi derogant: vt in primò exemplo quando dicitur eodem tempore me vsufructuarium & proprietarium. Sed quidam contrà: & dicunt standum digniori. Prædicta autem seruantur, quando ab eadem parte producuntur, vt hîc. si autem vnum ab vna parte producitur, aliud ab alia, statur digniori: vt. ĩ. de contrahen. stip. l. optimam. in fin. Et not. quòd non potest aptari pro concor. huic. legi. ff. de reg. iur. l. vbi repugnantia. quia ibi eadem scriptura sibi erat contraria. Item intelligimus illam de repugnantia perplexitatis verborum: vt. ff. de condi. insti. l. si titius. vel iuris: vt patet. ff. de vsu & ha. l. per seruum. §. fi. et. l. vsus pars. & de serui. l. viæ. Sed quidam (vt H.) intelligunt eam in testamento duobus codicibus scripto: vt dicitur insti. de testa. § fin. & in vno contineri Stichum legatũ Titio, & in alio legatum Seio. neutrum valet. sed si in eodẽ esset talis diuersitas, tunc distingue vt diximus. ĩ. de testa. l. si vnus. Item contrà huic. l. ff. de proba. l. cum de ætate. Sol. vt ibi. An autem idem in testibus diuersa vel contraria dicentibus ex vna parte productis? M. idem, arg. ĩ. eo: l. in exercendis. B. contrà: quia potuit sibi prouidere, quod non est in testib⁹. Vel aliud in testibus ideo, quia videntur ab vtraque parte producti. licet vna pars inducat. vnde sicut in instrumentis à diuersis partibus prolatis statur digniori, ita in testibus pluribus & melioribus stabitur: vt. ff. de testi. l. ob carmen. §. si testes. & . l. iij. §. j. & in aut. de testi §. si verò quædã. col. vij. ADDITIO Aduertas quod hæc lex habet locum non solùm in actore, sed etiam in reo: nam licet reus possit vti contrarijs defensionibus. l. nemo ex his. ff. de reg. iu. tamẽ non potest vti contrarijs probationibus, vt dicit Ioan. in c. imputari. extrà eo. tit.

Casum ponit.

Instrumenta repugnãtia an probent.

Testes diuersa, vel cõtraria dicẽtes an probent.

IN exercendis.] ¶ Materiam istius legis tractant docto. tam legistæ qàum canonistæ in c. cum Ioannes. extrà eo. titu.

b ¶ In exercendis.] tantum valent duo testes quantum instrumentum: vt hîc vnde licet duo reprobant priuatum instrumentum: vt infrà. de cõtrahẽ. stip. l. optimam. non tamẽ reprobant publicum, vt hîc. tres autem vel quatuor sic: et. s. de probat. l. cum precibus. & extra eo. l. cùm Ioannes. nisi esset tale cui esset standũ præsumptione iuris, et de iure: vt. ĩ. arb. tu. l. fina. Sed est contrà in aut. cod. §. si verò tale aliquid. col. vj. vbi plus viuæ voci credi videtur, quàm mortuæ. sed ibi ex vna parte erant instrumentum, & testes qui pro eo testificabantur, ex alia solum instrumentũ: vnde præualent duo. Item videtur contrà suprà titu. j. l. j. sed expone vt ibi. Et econtrà fallit hæc regula in multis casibus qui non probantur nisi per scripturam: vt diximus suprà de pac. l. pactum quod bona. Vide hos casus collectos per Ioan. and. in. c. j. de censi. libr. vj.

Testes & instrumenta equiparãtur. & concor. gl. in. c. cũ venisset super verbo, testimo nia. extra de testi. circa princ.

SCripturæ [a] ✝ diuersæ, fidem sibi inuicem derogantes ab vna eademq; parte prolatę, nihil firmitatis habere possunt. D. iiij. Cal. Maij. Viminatij. CC. Cons.

¶ *Tantum valet instrumentum ad probandũ, quantum depositiones testium: & econuersò. h.d. & ista lex ponit regulam, quæ fallit in multis casibus in quibus ad substantiam rei requiritur scriptura, & per consequens etiam ad probationem, qui ponuntur per gloss. in. c. j. de cẽsi. lib. vj. & In specu. de instru. edit. §. restat. secundum* Pau. de Cast.

Imp. Constã A. ad populum.

LEX XV.

IN exercendis [b] litibus eandem vim obtinent tàm fides instrumentorum, quàm depositiones testium. Dat. Romæ. xij. Cal. Aug. Gallicano & Basso Cons.

¶ *Ex contractu in scriptis non oritur ius, nisi completa scriptura munda & sine vitio in forma in qua fieri consueuti. & contractu absoluto, id est pro perfecto habito inter partes, interim dum dictatur, locus est pniæ, & licitum est recedere à proposito, saluo quòd præcedentibus arrhis arrhe pœrduntur ex pœnitentia. Et hæc lex dat formam non futuris solùm, sed & præteritis & perfectis: nisi quæstio sit sopita transactione uel sententia: & nisi in contractibus veterum emptionũ in quibus seruari debent statuta veterum: vt hîc no. h.d. secundum* Bal.

Imperator Iustinianus A. Mennę præfec. pręto.

LEX XVI.

COntractus [c] vẽditionũ, vel permutationũ, vel donationum, quas [d] intimari non ✝ est necessariũ: datiões etiã arrharũ [e], vel alterius cuiuscũque causę ✱ quas tñ ĩ scriptis [f] fieri placuit: trãsactionum [g] etiã, quas in instrumẽto [h] recipi cõuenit: nõ aliter vires habere sancim⁹, nisi instrumẽta in mũdum [i] recepta, subscriptiõibusque partiũ cõfirmata, et si ptabellionẽ cõscribant, etiã ab ipso cõpleta, et postremò è ptib⁹ absoluta [k] sin: vt nulli liceat pri⁹ q̃ hæc ita pcesserint, vel à scheda cõscripta (licet literas vnius partis, vel ambarum habeat) vel ab ipso mundo quod necdum est impletũ, vel absolutũ, aliqđ ius [l] sibi ex eodẽ cõtractu vel transactione vẽdicare: adeò vt nec illud in hmõi vẽditionibus liceat dicere, qđ ptio statuto necessitas vẽditori ĩponat, vel cõtractũ vẽditionis pficere [m], vel id [n] qđ emptoris

✝ In quibusdã. exẽ. dẽ. est negatio non.

✱ Illos tamen quos in scripturis &c.

COntractus.] CASVS. Contraxi cum Titio vendendo fortè vel permutando, & confeci instrumentum super contractu, ita vt ex scriptura non solũ probationem habet, sed etiam capiat substantiã. Dicitur quod contract⁹ talis, vel alius quicunque putà donationis vel trãsactionis, nullam obtinebit firmitatem: nisi abbreuiatura quam facit tabellio in quaterno suo vel schedula, ẽt mundũ sit recepta: & nisi in instrumento partes se subscribant antequam eñ mundum sit completũ ex abbreuiatura sola, nulla dicitur obligatio, nec ex ea abbreuiatura agi potest, nec potest compellere venditorem vt rẽ tradat, vel vt retineat ad interesse meũ. et hoc in prima. Hæc vera sunt & locũ habent in instrumentis quæ fiũt post legem istam, & ĩ illis instrumentis quæ tunc erant cœpta, nisi super his transactum sit, id est iudicatum: sed instrumenta emptionalia quæ erant cœpta tempore istius legis debent compleri per iura secundum quod locũ habent ante legem istam. & hoc in secunda. Si verò dedi arrhas, & nolo perficere contractum, ego emptor eas amitto. Si verò venditor nolit adimplere contractum per traditionem rei, restituet arrhas quas accepit in duplum. & hoc in tertia.

c ¶ Contractus.] hac lege dicitur quando contractus debet perfici in scriptis. Contractus prout refertur ad donationem & transactionem, impropriè ponitur: prout ad alia propriè: vt. ff. de ver. sig. l. labeo. §. contractum. Dicitur ergo hic contractus eo quòd conueniũt sic inter se. Accursius.

Cõtractus ponitur propriè & impropriè.

d ¶ Quas.] scilicet donationes. & dic de illis quę non excedunt quingentos solidos: vt. ĩ. de dona. l. penul. Alij dicunt quando fiunt inter coniunctos, exigi scripturam: vt. ĩ. summam: vt. ĩ. de dona. l. data. quod non placet.

e ¶ Etiam arrharum.] vt in sponsalibus exercendis: vt. ĩ. de spon. l. mulier. Et est hîc arg. contra M. quòd contractus arrharum sit contractus per se: vt. ff. de act. emp. & vendi. l. ex empto. §. is qui vina. & sic potest hîc locũ habere condictio ob causam: vt no. ff. de condi. ob cau. l fi.

Arrharũ cõtractus, an sit cõtract⁹ per se.

f ¶ In scriptis.] s. vt aliter non valeat nisi scriptura facta. ar. s̃. de proba. cũ res secundum Io. vel secundum P. & Azo. quando in contractu, vel ante cõueniũt vt scriptura inde fiat: gerentes in animo non prius cõtrahere quàm scribatur. secus si à principio simpliciter contrahant, & posteà ad probationem fit inde scriptura.

g ¶ Transactionem.] impropriè dicitur contractus. sic & in conditione indebiti: vt insti. quibus mo. re contrahitur ob. §. item is quoque. sed quia cõsensu fit transactio: ideo sic dicitur secundum Io.

h ¶ In instrumento.] quæ dicuntur vulgò rogationes secundum Ioan. & scheda, vt hîc subijcit, est breuiatura & prothocollum: vt in authen. de tabel. §. illud. col. iiij,

Sheda quid est.

i ¶ In mundum.] mundum vocat instrumentum in quo post factam rogationem omnia comprehenduntur. & dicitur à mundicia, eo, quòd sine vituperatione debet esse.

Mundum.

k ¶ Absoluta.] id est subscripta à partibus: vt in aut. eodem. §. sed & si instrumenta. & . §. oportet. col. vj.

l ¶ Aliquod ius.] actionis vel obligationis.

m ¶ Perficere.] i. adimplere. nam perfici dicĩ statuto pretio: vt. ĩ. de peri. & commo. rei ven. l. j. sed implere dicitur per traditionem: vt. ff. de act. emp. l. si quis alienam.

n ¶ Vel id quod emptoris.] contra M. facit, qui dixit venditorem prẽcisè teneri ad rem tradendam: vt no. ĩ. de act. emp. l. si traditio. Item quid si tradat venditor ante mundũ cõpletũ: an dominiũ trãsferaĩ? Bul. aliquando dixit quod non, sed posteà mutauit consilium dicendo quòd sic: vt no. s̃. de suffra. l. vnica, & pro hoc qđ trãseat dñium ex inutili cõtractu est. ff. de dolo. l. & eleganter.

Dominiũ an transferatur ex inutili. contractu.

l.& eleganter.in prin.Item in contractu conditionali:vt.ff.de iure do.l.dotis. j.§.fi.&.l.seq.&.l.stipulationem.&.j̃.de dona.ante nup.l.cum veterum. Item quomodo rem repetet,cùm non posit pretium petere?Respondeo, condicet rem condictione sine causa.nec ob.quod dicere solemus,ex contractu nominato traditum non posse condici:quia non est cõtractus nominatus, cum nõ sit adhuc pfectus,sed tantùm initiat⁹. Sed de vsucapione potest quæri: si dñs nõ est tradẽs,an causam vsucapiẽdi prçstet? Rñ.non.nec mirũ: nam cùm spõsa tradidit sponso rès,licet conditionalis sit traditio, vt.ff. de iure do.l.plerũq;.§.si autẽ. sit tñ res sponsi,si hac mẽte tradat: vel nisi appareat quod actũ sit, sed nõ vsucapit dotem,nisi post nuptias secutas: vt.ff. de vsusca.pro dote.l.j.&.ij.

interest, ei persoluere. Quæ tã in posteà conficiendis instrumẽtis, quàm in ijs,q̃ iam scripta[a], nõdũ autẽ absoluta sunt,locum habere p̃cipimus: nisi iã sup his trãsactũ sit vel iudicatũ,quæ retractari nõ possunt:exceptis emptionalibus[b] tantùm instrumẽtis,iã vel in scheda,vel in mũdo cõscriptis, ad quæ præsentẽ sanctionẽ nõ extẽdim⁹, sed prisca iura in his teneri concedimus. ¶Illud etiã adijciẽtes,vt in posterũ,si quæ arrhæ super faciẽda emptione cuiuscũque rei datæ sunt,siue in scriptis,siue sine scriptis:licet non sit specialiter adiectũ,quid super ijsdẽ arrhis nõ pcedente cõtractu fieri oporteat: tamen & qui vẽdere pollicitus est, vẽditionẽ recusans,in duplum eas reddere[c] cogatur: & qui emere pactus est,ab emptione recedens, datis à se arrhis cadat, repetitiõe[d] earum deneganda. D.Calen.Iuñ. DN.Iustiniano A.ij.Conf.

¶ Iudices possunt committere examinationem absentium testium iudici illius territorij, ubi testes degunt, & mandare partibus, quòd ibi cõpareant: & hoc siue testes producãtur ad probationem, siue ad alicuius instrumenti reprobationem.h.d.Vel sic:Testium uel instrumentorũ receptio potest ex causa cõmitti iudici alterius territorij.h.d.no.H.Bal.Vel sic:Siue testes petãtur examinari ad probationem principalis negotij:siue ad comprobationem alicuius instrumenti produci:iudex potest committere examinationẽ absentium iudici illius territorij in quo testes degunt,commonereq; partes debet:ut assint delationi sacramenti ab ipsis testibus præstandi.hoc dicit,& no.Sali.

Idẽ A.Mehnæ præ.præ. LEX XVII.

IVdices[e],siue in hac inclyta vrbe[f],siue in puincijs, secundum

a ¶ Iam scripta.] ante legem istam.

b ¶ Emptionalibus.] secunda exceptio.

c ¶ Reddere.] condictione ex hac lege vel officio iudicis:vel actiõe ex eo cõtractu : vt.ff.de act. emp.l.exempto.§. is qui vina.&de cõtrahẽ.emp. l.sed Celsus.§.j.Et intelligedari directã exempto cùm cõtractus tenuit:vtilem,qñ non tenuit : quia mundũ nõ erat cõpletũ. Sed quidã nõ dãt actionem ex eo contractu hoc casu.Itẽ si quis est passus damnũ arrharũ,an nihilominus teneat̃ ad interesse? Rñ.non secundũ M. & Azo. Ista est ratio: quia in datione arrharũ videor ponere spẽ meã. ar.ff. de precario.l.& habet.§.cùm qs.&.j̃.de excep.rei iud.l.si causam.et j̃.de iur.delib.l.fi.§.si verò postquã.&.§.sic aũt. hoc aliquis.&.s̃.de re.cre di.l.gñaliter.§.siue autẽ. &.ff.quẽad.test.app.l.sed & si quis.&.j̃.de pac.do. l.fi.§.j. &.s̃.de pcur.l.maritus.&.ff.de act. & obl.l. obligationũ ferè.§.fi. vbi tacitè sit nouatio.Aut ergo agatur ad arrhas, aut ad interesse tantùm,& in eo cõputentur arrhæ? sed H. dixit si agitur ad arrhas,nihilominus potest agi ad interesse,& fortè quod cõsecutus est p pœna.i.arrhas,in interesse cõputabit:quia cùm posit petere legalem & conuentionalem,petita vna videtur in residuo tantùm agi.ar.ff.vi bo.rap.l.j.

Arrhas perdens ad nullum aliud interesse tenetur.

d ¶ Repetitione.] deneganda venditore contento hac pœna secundum nos,vt modò dixi in emptore.Et no.secundũ H.quòd non dico referre quantum ad ista,an sit data arrha loco pretij & arrhę,vel arrhę tantùm:quia illud ad aliud interest,vt dicetur.j̃.quando licet ab empto.di.l.j.&.ij.

IVdices.] CASVS. Habebam causam cum Titio Bonoñ.erãt testes.nouerunt de causa Mutinæ.Dicitur quòd iudex illius ciuitatis corã quo ventilatur quæstio,potest mittere litigantes Mutinam, vel procuratores suos:& ibi testes ferent testimonium præsente vtraque parte : quæ est coram iudice Mutineñ.& posteà negotium ad priores iudices reuertetur. Et quòd ita posint iudices facere,probatur per quandam constitutionem Græcam, quam non habemus.Idem est,si profero instrumentum,quod dicitur suspectum:quia si testes alibi sunt,per quos probare posim veritatẽ huius instrumenti,debet iudex permittere,vt accedam ad locum,in quo testes degunt, & ibi recipiantur eorum testimonia,quæ posteà ad priorem iudicẽ referentur.

e ¶ Iudices.] scilicet iubemus,vel sancimus subaudi:vel volumus quod est.j̃.& incipe constructum,ea quæ.

f ¶ Vrbe.] Roma veteri vel noua,per excellentiam:vt institu. de iure nat. §.sed quoties.Accursius.

g ¶ Disposuimus.] id est ad similitudinem eorum,quæ statuimus. suprà de iur.calum.l.ij.§.fin autem.& de rebus credi.l. penul.§. fina.& secundum hoc subaudi ea,& subaudi sancimus iudices &c. Vel verius dic, statuimus in Græca lege,quam non habemus.Accursius.

ea,quæ disposuim⁹[g],vt posint(si hoc perspexerint)occasione testiũ in alijs locis degentiũ litigãtes vel pcuratores[h] eorũ ibi destinare,vt depositionibus[i] sub vtriusq; partis p̃sentia† factis,res[k] ad eos referatur:etiã in illis seruare volum⁹, qui platis instrumẽtis fidẽ adhibere exigũtur[l],vt si popościerint in alijs locis,id eis facere pmittat̃: & hoc si iustè peti iudex inuenerit, similis[m] pferat̃ sñia[n]: vt postquã in locis opportunis fides ĩstrumẽto data,vel minus[o] data fuerit, referat̃ negotiũ ad priorẽ[p] iudicem. D.viij.Id.Apr.Decio V.C.Conf.

In authen. de test.§.& quoniam.& §.hæc omnia.colla.vij.consti.ij.

¶ Receptio testium potest committi in ciuilibus causis,non in criminalibus. hoc dicit. Bald. & Salice.

APud[q] eloquentissimum aliquem iudicem, vel defensorem ciuitatis, siue à prouincia in prouinciam,siue ab vrbe in vrbẽ, vel ab vrbe in prouinciam hæc petantur:sed hoc in ciuilibus tantũmodò causis. Nam in criminalibus testes apud iudices repræsentandi sunt, & cùm res exegerit[r], tormentis † subijciendi.

¶ Sicut creditor tenetur facere debitori soluenti apocham solutionis:ita econtra debitor creditori facere unam antapochã,in qua contineatur se soluisse debitum creditori.quod est necessarium in annuis uel menstruis debitis. hoc dicit.Bald.& Sali.

Idem A.Demostheni præfecto prætorio.

LEX XVIII.

PLures[s] apochis[t] vel redi-

h ¶ Vel procuratores.] aliâs vel procurator:& tunc plana est. aliâs vel per procuratores:& tunc dic vèl,pro etiam vel saltem.

i ¶ Depositionibus.] id est iuramentis,non autem dictis vt diximus. suprà de test.l.penulti.

k ¶ Res.] id est negotium.& hoc vt facilior sit probatio : vt hîc, &.s̃.vbi de ratio.l.fin. &.ff.de incen. rui. nauf.l.ne quid. §. de his.& vt testes à suis non auocentur negotijs:vt.ff. quemadmodum test. ape.l.sed & si quis ex signatoribus.

l ¶ Exiguntur.] quia suspecta videntur prima facie:vt.s̃.de proba.l.penul.vnde per testes absentes vult dare fidem instrumento.

† Concor. c.ij.cũ glo. super verbo, admonendu:.extrà de testi.

m ¶ Similis.] scilicet ei. quę dicta est.s̃.proxi.respon.j. vt posint destinare litigantes vel procuratores eorum.

n ¶ Sententia.] interlocutoria : vt.ff.de arbit. l.qualem.§.fi.

o ¶ Minus.] id est nõ.

p ¶ Priorem iudicẽ.] respectu eius, apud quẽ sunt attestationes pductæ,dicitur prior iudex.

APud.] CASVS. Hæc generaliter sunt vera,quæ dicta sunt,siue petantur testes de prouincia in prouinciam &c. & quod dictum est,q iudex isti⁹ ciuitatis debet partes mittere ad loca, in quibus testes degunt, habet locũ in causis ciuilibus.In criminalibus debẽt duci testes coram iudice,coram quo causa ventilatur,qui potest eos subijcere tormẽtis,si eos inuenerit vacillantes. Et no.quòd dicta testiũ non debent manifestari alicui de partibus:sed debẽt claudi sub sigillo iudicis, q recepit eorũ dicta: & debent ista testimonia sic recepta referri ad priorẽ iudicem.

† Concor. v.q.v.ca. ill qui.

q ¶ Apud eloquentissimum.] id est ordinarium.& subaudi,recipiantur testes.Sed cõtra videtur in authenti. vt defunc.seu fu.§.illud col. v.vbi dicit non demãdari testium receptionem.Sed dic habenti iurisdictionem potest demandari vt hîc:non habenti,non:vt ibi.vel ibi testes erant præsentes:hîc non.

r ¶ Exegerit.] quia vacillant:vt.ff.de quæsti.l.ex libero.in prin. &.l.vnius. §.testes.&.s̃.de testibus.l.nullum.& in aut.de testi.§.j.col.vij.

PLures.] CASVS. Locaui tibi fundum, conuenisti vt dares mihi omni anno certam pensionem,puta.x.primo anno soluisti, secũdo & tertio &c.vsque ad.xx.an.de hac solutione feci tibi scripturam, in qua confessus sum, quòd tantùm recepi nomine solutionis, & ei subscripsi : et tibi et non mihi parta est securitas.elapsis.xxx.an.tenuisti,nec aliquid recognitionis gratia soluisti:qualiter mihi succurrendum sic,quæritur? Dicitur quòd duplici via.vna est vt retineam exemplum illius apochæ,quam dedi tibi:et vt in ea te subscribas.vel si faciam apocham de recepto,possum petere,vt facias antapocham de soluto:in qua contineatur, quòd à me talem fundum recepisti sub annua pensione:et quolibet anno tantùm soluisti nomine pensionis. & si hæc duo non faciam,nullum generabitur mihi præiudicium, si habeam alias probationes,cùm id quod pro me introductum est,in læsionem meam non debeat retorqueri.Hæc quæ dicta sunt in colono,possunt intelligi in debitore,qui tenetur mihi in c.sub vsuris,et per.xxx.ann. vsuras soluit,et ei de recepto feci apocham,et eandem dicat præscripsisse contra mè in personali act.qua mihi tenebatur spatio.xxx.an.

s ¶ Plures.] scilicet debitores vel coloni: vt subijcit.

t ¶ Apochis.] Apocha est[a] de receptis, putà confiteor me recepisse tantum:et à creditore fit,et datur debitori:vt.ff.de condic.indeb.l.fi.§. Titius. & ff.de furt.l.qui tabulas.§.apocha.& de accepti.l.si acceptilatum.§.j. Antapocha verò est de solutis,et à debitore fit in hunc modum:Cõfiteor me tantùm

a Istud est de mẽte B. & Bal.

Antapocha.

v

tuum vel vſurarum perceptis[a], ſi qñ ſuper his fuerit dubitatio exorta, eas[b] habere ſe negãdo, ius agẽtium faciũt vacillare[c]: cùm coloni aduerſus dñm certantes, & ſibi iniquã fortè libertatẽ vẽdicantes, vel debitores creditorib⁹ ſuis temporalẽ[d] præſcriptionẽ opponere cupientes, ad eaſdem inficiationes perueniũt. ¶ Quod reſecãtes iubemus, vt in præfatis caſib⁹, vel alijs priuatis ſimilib⁹, ſi voluerit[e] is q apochã cõſcripſit, vel exẽplar[f] cũ ſubſcriptione eius[g], qui apocham ſuſcipit, ab eo accipere, vel antapochã ſuſcipere: oĩs ei licẽtia hoc facere cõcedatur, neceſsitate imponẽda[h] apochæ ſuſceptori antapochã reddere: ita tñ, vt ſi hoc is, qui apocham cõſcripſit, facere neglexerit, vel non curauerit: nullũ ei præiudiciũ ex eo, q antapochã nõ recipit generetur: cùm hoc qđ pro quibuſdã introductum eſt, inferre eis iacturã minimè rõni cõueniat æquitatis[i]. D. xij. Cal. Octo. Chalcedone, Decio V.C. Conſ.

vſurarum nomine, vel penſionis ſoluiſſe: & creditori datur. & dicitur ab ante: quia fit ante apocham, ſecundum Io. Alij[a] vt B. dicunt antapocham ſcripturam debitoris: ſcilicet qua confitetur ſe debere, quod diximus apocham[b]: & dicunt ab anti, quod eſt contra: quia fit cõtra primam obligationem: vt quia dicitur, confiteor me debere. quam vocant apochã. Tertij vt Ia. dicunt, q creditor ſcribit duas apochas, & dat eas debitori, vt vnam ſibi retineat, & in alia ſe ſubſcribat, & reddat eã creditori. qđ non placet: vt hac. l. §. j.

a Et malè ex mente Bar. & Pau.

b Et bene Pau. & ſic etiam apocha dicitur ſcriptura, in qua debitor cõfitetur ſe debere creditori ex aliqua cauſa ſecũdũ eũdem.

a ¶ Perceptis.] à dñis.

b ¶ Eas.] ſ. apochas.

c ¶ Vacillare.] per negationẽ enim res fit dubia: vt hîc, & . j. quibus ad lib. procla. non lic. l. iij. & de acqui. poſ. l. nemo.

d ¶ Temporalem.] imò eſt ppetua, quæ eſt xxx. ann. ſed x. vel. xx. eſſet tẽporalis. ſed expone tẽporalem. i. cauſam habentẽ ex tẽpore. Itẽ not. hîc, q annuæ præſtationi præſcribitur. xxx. an. quod eſt cõtra M.[c] vt plenè dices. j. de præſcript. xxx. an. l. cum notiſsimi. §. ſi. Itẽ ar. huius legis dixerunt quidã, q ſi. xxx. an. ceſſat in ſolutione colonus, fit dño præiudiciũ, & amittit poſſeſsionem, ſed aliud ſi ſoluit: vt. j. de præſcrip. xxx. an. l. male. & ff. de vſur. l. cũ quidã. §. diuus. ſed nos[d] non diſtinguem⁹, an ſoluerit: vt. ff. de acq. poſſ. l. quãuis. §. j. vel non: vt. j. de præſcri. xxx. an. l. ij. & ff. de vſur. l. cũ quidã. §. diuus. & dicta. l. malè.

c Cuius opinio eſt vera eã intelligẽdo in annua præſtatione nõ reſpectiua ad aliam principaliorem ſed equè principalẽ. Pau.

d Intelligegl. procedere, niſi colonus interuertiſſe. poſſeſsionem domini qa ab eo tempore inciperet præſcribere. xxx. annis ſecundum Pau. & Sali.

e ¶ Si voluerit is q.] ſ. dominus vel creditor.

f ¶ Exemplar.] ſcilicet apochæ.

g ¶ Eius.] ſ. debitoris. Et dicitur apocha iſta ſcriptura facta in præiudicium creditoris. Antapocha, quam facit dominus in præiudicium coloni vel debitoris.

Apocha. Antapocha

e Concor. cum hoc dicto glo. ſuper verbo, monumenta. ĩ. c. ſignificauit. in med. extrà de teſti.

h ¶ Imponenda.[e]] per condictionem ex hac lege. Et dic reddere, id eſt dare: vt. ff. de verborum ſignificatio. l. verbum reddendi. Vel dic propriè: quia primò debitor facit antapocham continentem tantùm ſe ſoluiſſe, & creditori dedit: & creditor ſubſcripſit, & debitori reddidit. repetit ergo nunc illam antapocham, cùm & pro eo faciat in eo, quod creditor ſubſcripſerat, dummodò det debitori apocham: vel facit apocham, in qua faciat debitorem ſubſcribere, & non repetet antapocham.

i ¶ Aequitatis.] vt ſuprà de legi. & conſtitut. l. quod fauore, & . j. de ſecun. nup. l. generaliter. §. j. & . ff. de leg. et ſenatuſcon. l. nulla. Accur.

Diuiſio.

COmparationes.] Iſta lex eſt ſolennis, & habet materiam intricatam: ideo diuiditur in tres partes: quia primò præmittit procemium. Secundò ponit ſtatutum de cauſis. Tertiò ponit ſtatutum de modis. Secunda ibi, Ideoque. Tertia ibi. Omnes. CASVS. Olim fiebat comparatio ſine ſimilitudo de priuata ſcriptura ad priuatam: per quam multæ falſitates committebantur: vt ſi Titius tenebatur Seio in decem & in inſtrumento confeſſus fuerit Seio in decem ſe teneri: ille negabat ſe inſtrumentum ſcripſiſſe. fiebant comparationes ad iſtam priuatam ſcripturam per aliam ſimilem ſcripturam. Hodie verò nõ fiet comparatio literarum ex priuatis ſcripturis, niſi ipſę priuatæ ſcripturæ ſuper quas vult probare, habeant ſubſcriptionẽ trium teſtium & qui ſuperſtites ſunt iurent, quòd ipſi interfuerunt, quando inſtrumentum fuit factum: & iurent ſe ſubſcripſiſſe omnes, vel ſaltem duo. alioquin ſi iam deceſſerint, non procedet comparatio: nec aliter facienda eſt literarum comparatio, etiam ſi aliquis proferat inſtrumentum, quo continetur quod debeas mihi decem ad probandum illud, quo continetur quòd debeam tibi viginti: facienda eſt etiam comparatio de inſtrumento publico ad inſtrumentum publicum: & de forenſi ad aliud forenſe. & hoc in prima parte. Qui verò petunt comparationem: vel illi qui eam facere debent, vtputa partes in ſcriptura iurabunt, quòd neque lucri gratia, neque odio faciunt, neque fieri petunt comparationem huiuſmodi, ſed bona fide. & hoc in ſecunda. Habet autem locum hæc lex in omnib⁹ iudicijs, & tantùm in futuris negotijs non præteritis. & hoc in tertia.

k ¶ Comparationes.] id eſt aſsimilationes.

l ¶ Ex chirographis.] id eſt priuatis manibus ſcriptis. Accur.

m ¶ Publice.] id eſt apud iudicem. vel per publicam perſonam.

¶ Ex ſcriptura priuata prius approbata, item ex ſcriptura forenſi, id eſt facta coram iudice, et ex ſcriptura publica fit comparatio literarũ, & ij, qui eam faciunt, debent ſolenniter iurare quòd faciant remoto odio uel gratia, id eſt abſque corruptione alicuius pretij Bal. Vel ſic: Comparatio literarum poteſt fieri ex ſcriptura forenſi uel publica, uel etiam priuata, prius tamẽ approbata: & hi, qui comparationem habent, facere debent prius forma hic ſcripta iurare. Et hoc eſt ſeruandum ubique, & in comparationibus faciendis, non iam factis retractandis. hoc dicit. Salice.

Idem A. Iuliano præ. præ. LEX XIX.

COmparationes[k] literarum ex[l] chirographis fieri, & alijs inſtrumẽtis, quæ non ſunt publicè[m] cõfecta, ſatis abundeq; occaſionem criminis falſitatis dare & in iudicijs[n] & in contractibus, manifeſtum eſt. ¶ Ideoque ſancimus[o] non licere comparationes literarum ex chirographis fieri, niſi trium teſtium habuerint ſubſcriptiones[p]: vt prius[q] literis[r] eorum[s] fides imponatur, vel ex ipſis hoc deponentibus[t], ſiue cunctis, ſiue omnimodò duobus[v] ex his, ſine comparatione literarum teſtium[x] procedente: & tunc ex huiuſmodi chartula iam probata comparatio[y] fiat. aliter[z] etenim fieri comparationẽ nullo concedimus modo, licet in ſemetipſum[a] aliquis chartam conſcriptã proferat: ſed tantũmodò ex forẽſib⁹[b], vel publicis inſtrĩs, vel huiuſmodi chirographis, quæ enumerauimus, cõparationem trutinãdam.

n ¶ In iudicijs.] in iudicijs planum eſt. In contractibus dic ita quòd emebam à te ſi, tu oſtenderes mihi inſtrumentum emptionale: quod oſtendis, et ego habeo illud ſuſpectum. tu probas per quaſdam alias literas: & ſic falſitas in contractibus committitur.

o ¶ Sancimus.] Nota propter futurum periculum euitãdum aliquid prohiberi. ſic ſuprà de rebus cre. l. generaliter. in principio. & . ff. qui ſatiſdare cogantur. l. ſi fideiuſſor. §. fina. & de rei vendi. l. ſi verò. cum. l. præcedenti. & naut. caupo. l. prima. §. primo.

p ¶ Subſcriptiones.] hodie idem & ſi nõ ſubſcripſerint, ſi tamen interueniunt tres teſtes: vt in authen. eo. tit. §. j. & . ij. & . § ſi tamẽ quiſquã. col la. vj. ſecundum H. vel veri⁹ hîc loquitur de priuata ſcriptura, ex qua fit comparatio: & quia per eam nitor vincere vel iuuare aliam: ideo magis ſolẽnis & authentica debet eſſe: ibi de ea ad quã. Item ibi ſuper ſumma maiore quinquaginta aureorum. Vnde etiã tres exiguntur ibi, vt iurent: hîc duo ſufficiunt, vt hîc ſubijcit. Accur.

q ¶ Vt prius.] quàm comparatio fiat.

r ¶ Literis.] dic id eſt ſubſcriptioni.

s ¶ Eorum.] teſtium.

t ¶ Deponentibus.] id eſt iurantibus.

v ¶ Duobus.] ſcilicet teſtibus. & facit pro M. qui dicit ſolẽnitatem teſtamenti poſſe per duos teſtes probari: licet. vij. exigantur in compoſitione, quod diximus. infrà de bonorum poſſeſsio. ſecundum tabu. l. ſi.

x ¶ Teſtium.] Quas literas fecerant alibi: & conſtat eos feciſſe hîc, ex eo quòd ſubijcit, comparatio efficiatur. Sed quare tertij ad primum non fit recta via? Reſpondeo, in tertio non erant literæ cum teſtium inſcriptione. Et not. hîc & ex eo quòd ſubijcit, comparatio efficiatur ſecundum hãc legem plenam fidem haberi comparationi. ſed per authen. non ſufficit ſola comparatio: quia oportet argumento alio eam iuuari: vt in authen. eo. §. ſi quis igitur vult. & . §. ſed & ſi quis aut mutui. & . §. oportet autem iudicantes. & . §. ſi verò nullus. & . §. ſi verò tale aliquid contigerit. & . §. ſi verò moriantur. & videtur committi iudici, an plenam faciat fidem comparatio: ſed illud in publicis, in priuatis ſecus: quia ibi aliud exigitur argumentum. & ſic potes hîc legere authen. at ſi contractus &c. et ibi plenè de hoc dices ſtatim. Accurſius.

y ¶ Comparatio.] ſcilicet literarum contrahentium & ſubſcribentium, quòd ſi non inueniantur tales ſubſcriptiones, fiat quod hactenus valuit: vt in aut. e. §. ſi verò nullus horum. Accurſius.

z ¶ Aliter.] Aliâs eſt, non aliter: & hæc quoque plana. & aliâs naturaliter: & tunc dic, id eſt naturali ingenio alicuius: vel naturaliter, id eſt ſimpliciter natura literarum tantùm inſpecta. Variatio enim plerumque in literis etiam eiuſdem inuenitur ex varijs cauſis: vt in authenti. eo. §. primo. Accurſius.

a ¶ In ſemetipſum.] hoc refertur ad id quod, ſuprà dictum eſt ex priuata ſcriptura non fieri comparationem, niſi habeat ſubſcriptionem trium teſtium: licet &c. vt quia profers contra me inſtrumentum à Titio factum, quo continetur, quòd mihi debes decem vt approbes aliud quaſi ab eodem factum, quo continetur me debere tibi centum. Vel dic emptor nondum numerato pretio inſtrumentum venditionis profert, vt res tradatur ſibi: venditor negat eum ſcripſiſſe. vnde emptor producit prioris debiti inſtrumentum: in quo caſu magis pro ſe quàm contra ſe facit. Sed hoc reſponſum corrigitur per authenticam ad hæc. Item not. hîc ex eo, quod dicit, licet &c. & ſi partes velint conſentire comparationi: quòd etiam conſenſu partium non poteſt aliter fieri comparatio, niſi ſecundum leges: vt argu. ff. de poſtu. quos prohibet.

b ¶ Ex forenſibus] id eſt eorum, quæ conficiuntur in foro, id eſt in iudicio, puta acta, quæ fiunt per tabellionem, & generaliter quæ formã publicam habent: ſic dicta, quia eis vtimur in foro. Sed quæritur, an forenſi inſtrumento non ſcripto per manum publicam, ſit fides adhibenda vt publico? Reſpon. non. Sed arg. contra. j. de dona. l. in donationibus.

Inſtrumẽta forẽſia quæ & vnde dicantur.

Omnes

a ¶Omnes autem.] Ex quibus instrumentis debeant fieri comparationes diximus: nunc autem quomodo.

b ¶Ab his.] scilicet peritis scriptoribus, quibus iudex committat: vt argu. j. de re mili. l. semel. lib. xij. & in aut. de non alie. §. quod autem. col. ij. Iurat autem duo alij hodie, scilicet qui inducit instrumentum ad comparationem: & qui petit eam fieri, quod non aliam habentes probationem veniunt ad comparationem: nec circa eum 10 aliquid egerunt, quod possit veritatem abscondere: vt in aut. eo. §. si vero nihil. & sic (quod est mirabile in hoc casu) bis de calumnia iuratur. & est speciale. sed regulariter contra, per anteriorem aut. vt in aut. de ijs, qui in gre. ad ap. §. fin. colla. v.

Iuramentum calumniæ prestatur bis quandoque.

20 c ¶Scrinijs.] id est auditorijs, sic dictæ, quia in scrinio, id est in pectore principis sunt iura: vt. j. de testa. l. omnium. Vel quia consueuerunt ibi esse scrinia: vt patet in palatio Bonon.

AD hæc.] CASVS. Dictum est 30 in lege antiqua, quod posset fieri comparatio priuatæ scripturæ ad priuatam habentem subscriptionem trium testium: & ex publico & ex forensi instrumento. addit autem duos modos. Pone quod Titius profert scripturam contra me à se scriptam, 40 quam dico veram. ego profero illam contra eum, quam dico ab eo Titio esse scriptam. dicit quod bene potest fieri comparatio. Item si aliquod instrumentum de archiuo publico vel scrinio profero, fiet coparatio ex alia scriptura, quæ producitur 50 ex archiuo publico.

¶Omnes [a] autem comparationes non aliter fieri concedimus, nisi iuraméto anteà præstito ab his, [b] qui comparationem faciunt, fuerit affirmatum, quòd neque lucri causa, neq; inimicitijs, neque gratia tenti, huiusmodi faciunt comparationem. et hoc obseruari tam in omnibus sacris nostris scrinijs, [c] quàm in apparitione omnis sublimissimæ præfecturæ, necnò magisteriæ potestatis, ceterisque omnibus iudicijs, quæ in orbe nostro constituta sunt: his omnibus in posterum obseruandis. ¶Comparationes etenim iam anteà factas retractari, extra periculū minimè est. D. xiiij. Cal. April. Lampadio & Oresta Cons.

In authen. de ijs, qui ingrediuntur ad app. §. illud etiā iudicauimus. colla. v. constitu. xj.

¶Adduntur ad l. C. alia duo genera scripturarum, ex quibus potest fieri comparatio, scilicet de scriptura, quæ producitur per partem aduersam: & de sumpta ex archiuo publico. hoc dicit. Pau. de Cast.

AD hæc, ex ijs literis, quibus aduersarius tuus vtitur, & profert, rectè petis examinationem [d] fieri. ¶Item ex charta, quæ profertur ex archiuo † publico [c], & testimonium [f] publicū habet.

In authen. de instru. cau. & fid.

tur si ab eodem sint scriptæ necne, secundum Barto.

AT si contractus.] CASVS. Hoc addit, & dicit, quòd si contractus fiat in ciuitate, & excedit libram auri, non credatur soli coparationi literarum: sed alij testes adesse debent, qui de causa veritatem dicant.

g ¶In ciuitate.] secus si in agris: vt statim dices.

§. oportet. & §. sequen. collat. vj. consti. iij.

¶Ex duobus concurrentibus, scilicet quòd contractus sit factus in ciuitate, & excedat libram auri, si produco schedulam manu tua scriptam de tali contractu, quam tu negas: non creditur soli comparationi sine alio argumento, id est sine testificatione testium deponentium, quòd uiderunt eam per te scribi, licet non interfuerint cō tractui. quod olim non requirebatur: sed soli cōparationi stabatur: ut in l. C. quæ tamen per hāc corrigitur in hoc. Pau. de Cast.

AT si contractus fiat in ciuitate [g], & vnam libram auri excesserit, omnino collationi [h] assit augmentū [i] quodlibet, nec credatur ei soli [k].

¶Instrumentum, cuius fides semel est approbata, debet iterum produci, si aduersarius dicit se uelle & posse redarguere illud de falso: & si non producatur, habetur pro falso: nisi ille, qui non producit, se perdidisse solenniter iuret: uel nisi sit lata sententia definitiua, quæ in rem iudicatam transiuit. hoc dicit no. secundum Baldum. Vel sic: Postquàm instrumento publico uel priuato in iudicio producto quis fidem imposuerit, non cogitur illud iteratò producere: licet de falso is contra quem productum fuit, uelit id redarguere: nisi petens iuret, quòd credit se falsum illud posse probare: quia tunc cogitur iterum illud coram iudice criminis producere: nisi causa sit iam finita, & ex toto sopita: uel nisi iuret, quòd instrumentum sit casu deperditum sine eius dolo uel culpa, & si hoc sacramentum præstare noluerit, instrumento nulla fides in causa adhibenda erit. hoc dicit tota ista lex. Salice.

I dem A. Iuliano præfe. præ. LEX XX.

CVm quidam † instrumētū [l] protulerit, vel aliam chartulam [m], eique fidem imposuerit [n],

h ¶Collationi.] id est comparationi.

i ¶Augmentum.] aliās argumentū. qd dicit 10 in ea. aut. §. oportet.

k ¶Soli.] Not. hîc effectum cōparationis. nam olim in totum credebatur: vt. l. comparationes. & in authen. e. in princi. Hodie verò quandoque cōmittitur iudici, vt vnā qualemcunque alem ei assumat fidem: quod est 20 in publicis: vt in authē. e. §. si verò nullus horū. quandoque plus etiā argumenti exigitur, vt hîc. quandoq; nullo modo: vt quando ab vna parte instrumentum & vox viua, ab alia verò sola comparatio literarum: vt in authen. e. §. si verò tale. li 30 cet quidam dicant aliter: scilicet plus testibus, quàm instrumentis credi: quod est falsum. & habent hîc authē. hodie magis &c. quæ non legitur, sed intellige vt dixi. & est ratio, quia aliter &c. vt in authē. e. §. j. Item cautius fit hodie cōparatio. Nam 40 distinguitur, vtrū fiat contractus super minore summa libræ auri: & tūc indistinctè duo testes sufficiunt, siue in scriptis, siue sine scriptis, siue à peritis: siue non: siue in ciuitate siue extra: vt in aut. eo. §. vt autem. si verò vltra, si quidem imperitus 50 & in ciuitate & in scriptis, tunc quinque: vt in authen. e. §. oportet. si sine scriptis imperitus, vel ecōtra peritus in scriptis vel sine scriptis, tūc tres: vt in aut. eo. §. si quis igitur. et §. sed & si quis aut mutui. et §. sed & si instrumenta Et dicit in scriptis, qñ id agitur vt non aliter valeat, nisi fiat scriptura: vt innuitur in authen. eo. §. & hæc dicimus. & s. eodem. l. contractus. in princip. Ex prædictis autem in-60 strumentis fit comparatio priuatæ quidem scripturæ, si supersint testes, & propriæ subscriptioni attestentur, vel quòd eis præsentibus est facta charta: et sic alio augmento iuuatur: vt hîc, et in authen. e. §. ij. et. iij. si autem est publica: tunc si superest tabellio cū alijs, qui interfuerunt, siue etiam ipse solus, non fit comparatio, sed creditur ipsi soli tabellioni. si verò non superest, sed minister vel annumerator superest, fit comparatio literarum tabellionis & signorum, et non subscribentium. sed si non superest minister vel annumerator: tunc etiam subscribentium fit comparatio: vt in authen. eo. §. si verò moriantur. et. §. sequen. et hoc in vrbe. & in agris serua legem veterem: vt in authen. e. §. hæc autem omnia. vt duo sufficiant: nisi contractus excedat quinquagin-70 ta libras auri: vt suprà si certum peta. l. fi.

Comparatio sola an plenè probet.

Comparatio qualiter fit hodie.

d ¶Examinationem] per comparationes literarum, puta producis literas tuas vel alterius contra me: ego eas cōfiteor. Vel tu probas, & induco aliam priuatam contra te, quam dico te vel eundem fecisse: & id probo per comparationes literarū, quas contra me induxisti. Ideo corrigitur hîc l. comparationes. in eo quod dicit, licet in semetipsum &c. Alij dicunt, quòd & hîc 60 est attestatio, id est trium testiū præsentia. ADDITIO. Dicas cum Pau. de Castr. quòd l. C. in nullo corrigitur, inquantum dicit, licet in semetipsum: sed loquitur in alio casu, quàm ista authenti. quæ loquitur, quando vna scriptura producebatur contra me per te, & alia per me contra te. At l. C. loquitur, quando vtraque producebatur ab eadem parte: quo casu non potest fieri comparatio: quia potest subesse manifesta fraus. ita dicit ipse Pau. suprà l. proxi.

† Concor. c. peruenit. post princi. xxx. q. j.

e ¶Publico.] id est archa, in qua reponuntur publicæ scripturæ: vt. ff. de pœ. l. moris. §. solet.

f ¶Testimonium publicum.] Non dico, quòd publica sit, vel manu 70 publica factum: quia sic nihil adderet, sed habet publicum testimonium, eo ipso quòd confitentur magistratus ex archiuo ea esse: vel eo ipso quòd talia erant signa in ea, qualia solent fieri scilicet manu commentariensis: vt. ff. de iure fis. l. in fraudem. §. quoties. Patet ex prædictis ex quinque generibus scripturæ fieri comparationes, scilicet ex priuatis subscriptis, ex publicis, ex forensibus [a] & ex his duabus, quæ sunt in hac authenti. Sed an cuilibet & à quolibet vel contra quemlibet. Respondetur secundum Ioan. sic, cùm simpliciter dicatur eam fieri. sed Hug. totum contrarium. Sic ergo dicit priuati ad priuatum tantùm probandum vel improbandum. Item forensis ad forense tantùm probandum vel improbandum. sic de publico & alijs, non 80 autem publici ad forense, vel econtra: nec priuati ad publicum vel econtra, cùm etiam diuersa forma fuit proposita. Sed Azo dicit, quando ex vno genere ad aliud, si sint eiusdem formæ: vt ecce forense & publicum: nam forense potest formam habere publicam. ADDITIO. Aduertas, quòd opinio Ioannis volentis inter scripturas diuersorum generū posse fieri comparationem: communiter tenetur per docto. reprobatis opinionibus H. & Azo. quia non tractatur hîc de comparatione formæ extrinsecæ seu qualitatis, sed de substantia literarum, & formæ extrinsecæ carū, vt sciatur si ab eodem sint scriptæ necne, secundum Barto.

Comparationes ex quibus generibus scripturarū fiunt.

a Gl. super verbo, vitos, post nec. §. quo nā contra. deproba. dicit φ scripturæ nota tionū iudiciorū credi tur sine testibus in his quæ geruntur in iudicijs: secus in contractibus.

CVm quidam.] CASVS. Petebam à te. x. protuli instrumentū. apparuit suspectum. dedi ei fidem per duos testes. vis vt illud iterum producam, vt illud possis accusare de falso: an sis audiendus, quæritur? Respon. quòd sic, si iures propter calumniam hoc te non petere, & quòd credis illud posse arguere de falso: quo casu inscriptione facta, in qua obligabis te ad pœnam talionis, nisi probaueris apud iudicem, compellar id iterum producere. et hoc in prima. Si verò dixi me illud producere non posse quia perdidi, & illud non habeo: non aliter sum audiēdus, quàm si iurem me illud producere non posse. et hoc in secunda Si verò nolim iurare, nullam pœnam fu-80 stinebo aliam, nisi quòd scriptura illa viribus carebit, & perinde erit ac si confecta non fuisset. et hoc in tertia. Quod autem dictum est, quòd possis petere iteratò produci instrumentum cum solennitate prædicta, verum est vsque ad sententiam, sed post non. et hoc in quarta.

† Gl. super verbo, mandato in c. j. extra de ꝓcu. inducit hāc legem quòd ā domino tetur de mādatorio curatoris, quia figillū est incognitum: de bet fieri fides de eo.

l ¶Instrumentum.] publicum.

m ¶Chartulam.] quamcunq; etiam priuatam, quando est producibilis.

n ¶Imposuerit.] cùm appareret suspectum: vt. s. c. l. iudices. & s. de proba. l. penul. vel dic imposuerit, scilicet productiones.

a ¶ Falsum.] scilicet accusando: nam etiam excipiendo dicere posset.
b ¶ Existimans.] Nota quod sufficit semel exhibuisse, nisi iuretur nō calūnia di causa id se postulare. sed hodie non iuratur, cùm semel sit iuratū: vt in aut. de ijs, qui ingre. ad appel. §. fi. col. v. vel verius hæc est alia causa à prima: quia hæc est criminalis. Et sic not. in criminalibus de calūnia iurari: vt diximus. s. de iur. calū. l. j. in princ. & est simile iuramētum. ff. ad exhib. l. Thesaurus.
c ¶ Pagina.] quæ inscriptiōes debēt fieri ab accusatoribus, vt dixi. s. e. l. ij. & criminaliter hîc agitur. Sed quidā sumunt hîc ar. quod donec de crimi ne nōt pot agi criminaliter, quia viuit, qui dicitur cō misisse crimē, nō agitur ciui. l. ter. & pro eis. ff. de carbo. edicto. l. ij. & s. vbi causę fis. l. j. & j. fi ex fal. instru. l. & qui. & s. e. l. ij. sed falsum est: vt. j. ad le. corne. de fal. l. dam⁹. & l. fi. & s. de transact. l. fi ex falsis. & dixi. s. eo. l. ij.
d ¶ Sacramentum[a].] quia præsumitur quod habeat eā, cùm habuerit tē pore litis cōtestatæ: vt. s. ad exhi. l. nō ignorabit. Itē no. sufficit, si iuret se cus in creditore: vt. j. de pig. act. l. si creditor. quia ille ex cōtractu tenet de dolo & lata culpa et leui: hic nō. Itē creditor liberatur eo probato: hîc autē nō sentit tale emolumentum, & ideo sufficit si iuret. & est simile huic. j. de iure dot. impe. l. fin. §. fin autē dubitatio. Item no. hîc quod actore nō probante cogitur reus se defendere per sacramentū. alioquin cōtra eū pronunciatur: vt. s. de proba. l. pe.
e ¶ Dolo.] de culpa enim in suis non tenet: vt ff. sol. ma. l. etiā. §. j. in fi.
f ¶ Subtili reuerētia] vt. ff. de cōdi. instit. l. quæ sub cōditione. circa prin.
g ¶ Ei.] q falsum dicit.
h ¶ Per solitam.] vt per in integrū restitutionē, vel supplicationē factam a præfecto prætorio.
i ¶ Et sopita.] vt & s. de trāsac. l. fratris. & insti. de poe. te. li. circa prin. & j. de agri. & cēsi. l. litibus. lib. xj. sed videt post sentētiā audiri: vt. j. si ex fal. instr. l. j. & ij. quæ sunt cōtra. Sol. hîc nō soli instrumēto habuit fidē iudex: ibi sic. Vel hic quādo ab initio fuit de hoc quæstio, ibi quādo nō. & hæc vera.

¶ PLVS VALERE &c. ¶ *Quia per scripturā, de qua dictum est, aliud fingitur quàm sit uerū: ideo dicit quod præualeat.*

[Margin:] d Iā pridē. Ciuiliter agi de crimine an posit ad huc eo, qui illud cōmisisse dicitur viuente.

[Margin:] a Concor. c. ij. circa finem cū gl. j. extra de proba.

[Margin:] Actore non probāte qn que cogit reus se defendere. Culpæ nomine null⁹ tenetur in suis.

[Margin:] b Concor. cum hoc si. gl. sup verbo. post sententiā. post prin. in c. li. cet. extra de proba.

posteà autē persona, contra quam ista chartula vel instrm prolatum est, quasi falsum[a] hoc cōstitutum redarguere nitat: ne diutius dubitetur, vtrū necessitatē ei, qui protulit, imponi oporteat repetita vice hoc proferre, an sufficiat fides[d] iam approbata: sancim⁹ si q̄d tale eueniat, eū, qui petit iterū eā chartam proferri, pri⁹ sacramētū præstare, quod existimans[b] se posse falsum redarguere, quod prolatum est, ad hmōi veniat petitionē. Quid eñ si cùm nosset deperditā esse chartā, vel forte cōcrematā, vel alio modo diminutā, hanc requiri asimulās, & ad difficultatē productiōis respiciens, hmōi faciat petitionē? Et postquàm hoc ab actore vel petitore fuerit iuratū, & inscriptionum pagina[c] apud cōpetētē iudicē deposita: tūc necessitatē imponi ei, qui protulit chartā, de qua quærit, iterū eā apud iudicē criminis proferre, quatenus possit apud eū crimē falsitatis ventilari. Sin autē dicat nō esse sibi possibile eā ostēdere, quia per fortuitos casus huius copia ei abrepta sit: tunc subeat sacramentū[d], quod nec habeat eandem chartulā, nec alij eam dederit, nec apud aliū volūtate eius constituta sit, nec dolo malo fecerit, quo minus appareat ea: sed reuera ipsa chartula sine omni dolo[e] sit deperdita, & productio ei⁹ sibi impossibilis sit. & si tale subeat sacramētū, ab huiusmodi necessitate relaxet. Quòd si prædictū iusiurādū subire minimè maluerit: tūc quasi falsa chartula nullas habeat vires aduersus eū, cōtra quē prolata est, sed sit penitus euacuata. Neque enim vlterius pœnā produci cōtra eos, qui nō iurauerint, volumus: cùm forsitā quidam subtili[f] reuerētia tenti, nec verū sacrm præstare patiūtur. Eandē autē copiā ei[g] præstamus, donec causa apud iudicē ventilatur. Si enim iam plenissimū finem accepit, & neq; per appellationē suspensa est, neque per solitam[h] retractationē adhuc lis viue re speratur: tūc satis durum est huiusmodi querelæ indulgeri: ne in infinitū causæ retractētur, & sopita[i] iam negotia per huiusmodi viam iterū aperiantur, & contrarium aliquid nostro eueniat proposito. D. v. Cal. Mart. Lampadio & Oresta VV. CC. Conss.

TITV. XXII.
Plus valere quod agitur, quàm quod simulatè concipitur.

¶ *Veritas præualet scripturæ & simulationi. hoc dicit. Sali.*

Impp. Valerian. & Gallien. AA. Rufino. L. I.

IN contractibus[k] rei veritas[l] potius, quàm scriptura perspici debet.

¶ *Cùm obijcitur simulatio, debet inquiri ueritas facti. h. d. Bald. Vel sic: Simulatio allegata apud iudicem est probanda. hoc dicit. Salice.*

Impera. Diocl. & Maximian. AA. & CC. Sosoriæ. LEX II.

ACta simulata[m], velut non ipse, sed eius[n] vxor cōparauerit, veritatis substantiam mutare non possunt[o]. Quæstio itaque facti per iudicem vel præsidē prouinciæ examinabitur. D. x. Calē. Maij. CC. Conss.

¶ *Contractis emptionis intelligitur esse factus causa pignoris: maximè quando apponitur pactum de reuendendo. h. d. Bar.*

Idem AA. & CC. Maximæ. LEX III.

EMptione[p] pignoris causa facta, non quod scriptum, sed quod gestum est, inspicitur. D. Calen. Maij, Sirmij. CC. Conss.

¶ *Breuis est, & in ista est simulatio de persona ad personam: & ideo inspicitur uera persona, non simulata. h. d. Sali. Vel sic: Persona, quæ uerè contraxit, attenditur, non quæ simulatè fingitur. hoc dicit. Sali.*

Idem AA. & CC. Decio. LEX IIII.

SI quis gestum à se, alium egisse scribi[q] fecerit: plus actū, quàm scriptum valet. D. viij. Calen. Decemb. CC. Conss.

¶ *Erronea subscriptio uitiat actum. hoc dicit. Bald. Vel sic: Subscribens se instrumento*

cer. pe. si ex pretio. Sed videtur huic. l. cōtra. j. ar. tu. l. fi. sed ibi speciale, sicut & ff. de vsufr. le. l. si alij. secūdū Io. vel ibi nō cōstabat aliud actū secūdū R. Item fallit hæc regula. j. ad Velleianū. l. antiquè. ibi speciale. sic & in re iudicata fallit: vt. ff. de reg. iur. l. res iudicata. & in iureiurando: vt. ff. de iureiur. l. sed et si possessori. §. item si: et in transactione: vt. ff. de iureiur. l. ij. & in repudiatione hæreditatis: vt. ff. de ac. qui. hæred. l. is qui putat. et in casibus illis vbi fit ius ex sententia: vt. ff. de inoffi. test. l. Papinianus. §. si. & de sta. ho. l. ingenuū. & de lib. ag. l. j. §. fi. et. l. ij. & iij. in prin. Itē et fallit hæc regula in obligatione literarū post biennium: vt. j. de non nu. pecu. l. in contractibus. Item fallit: vt ff. de leg. j. l. iiij. & de sup. lega. l. Labeo.
l ¶ Veritas.] Hoc verum est, vbi paratus est probare contrarium.

ACta.] CASVS. Tutor rē pupilli emere nō potest. & si simulat vxorē emisse, magis inspicieda est veritas, quàm quod simulate actū est: vt dicatur nullam fuisse venditionem.
m ¶ Acta simulata.] fortè tutor erat, quod administrabat: ideoq; rē pupilli emere non poterat, sed facit per vxorē. ff. de autho. tu. l. v. §. pupill⁹. & de cōtrahē. emp. l. si in emptione. §. fi. vel in dignitate erat: vt. ff. de cōtrahen. emp. l. non licet. vel pone. s. q̄d me. cau. l. si per impressionē. itē etiā vt. ff. pro socio. l. cū duob⁹. et. j. si qs alte. vel sibi. l. multū. & j. ad Velleia. l. si cùm pater.
n ¶ Sed eius.] ad idē. ff. de contrahend. emptio. l. non licet.
o ¶ Non possunt.] non, in reiueritate, neq; in præiudicio: & sit hæc simulatio de persona in personā: vt. j. eo. l. si quis gestum. aliās à causa in causam: vt. j. l. proxi.

EMptiōe.] CASVS. Accepi. x. à te mutuō sub vsuris, & obligaui pignus. tu timēs ne diceremis vsurarius, vel ne posses vsuras petere iure casui obstāte: fecisti scribi instrumēto cōtractū emptionis & venditionis interuenisse, cùm intercesit pignoris obligatio. vnde non scriptura, sed gestum erit inspiciendum.
p ¶ Emptione.] Simulauit creditor emptionem: & sic fecit fieri instrumētum, cùm esset pignus: vt si ad diem redderetur pecunia, res esset inempta. non valet, cùm sit in fraudē legis cōmissa: vt. j. de pac. pig. l. ij. & iij. vel fructus voluit lucrari, ne teneretur cōputare in sortē: vel nō videri vltra legitimā vsurā eos esse, vel euitare iura canonū, quæ de vsuris repetēdis dicūt. hæc quidē vel sic simulata. Quid autē si hoc iurauit? R̄n. idem⁹: vt. s. de leg. & cōsti. l. nō dubiū. in fi. & facit. j. de cōtrahen. empt. l. si ancillam.

SI quis.] CASVS. Mutuasti mihi. x. quia maiores vsuras stipulari nō poteras, supposuisti Titium, qui potuit maiores vsuras stipulari: & stipulatus est: & in instrumēto Titius non tua persona comprehensa fuit. Actū, non scriptura, inspiciendum est. Vel pone casum vt in gloss.
q ¶ Scribi.] Mutuatus fui decem. feci alium scribi in fraudem vsurarum: vt. j.

[Margin:] Scriptura in multis casibus præualet veritati.

[Margin:] Contract⁹ in fraudem legis factus non valet. c Singul. glo. secūdū l. a. in. §. sic tar. inistit. de actio. in gl. sup verbo creditoribus.

IN contractibus.] CASVS. Emi fundū: cōfectum est instrumētū: non me, sed vxorē meā emisse. nūquid veritas præfertur scripturæ, quæritur? R̄n. quod sic: quia in contractibus &c.
k ¶ In contractibus.] Præmittit aphorismū generalem, speciale subijciēs posteà, & pone casum vt. s. q̄d me. cau. l. si per impresionē. & ff. ad Maced. l. si filiusfamiliās. j. §. pe. & l. sed Iulianus. §. mutui. & de leg. j. l. qui quartā. & de hære. insti. l. quoties. §. j. & de dona. inter vir. & vxo. l. si sponsus. §. circa. et. s. de proba. l. cū precib⁹. et. l. ad probatiōne seruitutis. et. j. de emā. l. j. et. ij. et. j. de dona. l. nec ignoras. et. s. de trāsac. l. cū ea. et. j. de cōtrahē. emp. l. iij. & s. si

vt.j.de vsur.eos.§.fi.Vel pone in vendente,qui faciebat alios vendere:sicut & suprà.eodem.l.ij.posui in emente.& sic differt hæc ab illa.Vel illa specialiter: hæc generaliter.Vel ibi publica charta fuit:hîc non.& facit infrà.si quis alteri vel sibi.l.cum propria.& infrà.ad Velleia.l.si cum.&.j.de dona.inter virum & vxo.l.si filij.

Casum ponit

a ¶Si falsum.] ¶ Procurator tuus cũ deberet locare domũ mãdato tuo,vendidit eã,& fecit te subscribere, cũ crederes locationẽ, sed erat venditio.nec vt venditio, quia non cogitasti:nec vt locatio valet:cũ accipiens in hoc non cõsensit.ff. de cõtrahen.emp.l.in venditionib⁹.&.j.de dona.nec ignorans.& de rebus ali. non ali.l.ij.& manda.l.cũ mandati.&.ff.de trãsac. l.cum Aquiliana.

† Subscribit non relecto, sed fidem habenti suasit &c.

b ¶Velut.] instrumentũ locationis tu credebas factũ de locatione, & fuit factum de emptione.

c ¶Non relegente.] scilicet instrumentum.

d ¶In vtroque.] scõtractu: nam in venditione nõ cõsensit, q subscripsit:in locatione nõ consensit, qui accepit. Sed. s. eod.l.j.vterque consensit veritati,& ideo valet.

quod non legit,putans continere id,quod mandauit,uel quod sibi persuasum extitit,cùm aliud contineat:sibi non præiudicat.h.d.Sali.

Idem AA.& CC.Victori. LEX V.

SI falsum [a] instrumentum emptionis cõscriptũ, tibi velut [b] locationis, quam fieri mãdaueras, subscribere te,non relegentẽ [c], sed fidem habentem suasit:neutrũ contractum in vtroque [d] alterius consensu deficiẽte cõstitisse, proculdubio est.Dat.xiij.Calend. Ianuar.CC.Cons.

TITVLVS XXIII.
De commodato.

¶Commodatarius de casu fortuito non tenetur secundum simplicem naturam contractus, sed secundum naturam expressæ conuentionis potest teneri de casu fortuito.h.d. Bald. Vel sic: commodatarius non tenetur de casu fortuito, nisi se adstrinxerit pacto.h.d.Sali.

Impp.Dioclet.& Maximia.AA.Sciolæ. L. I.

EA quidẽ, quæ vi maiore [e] auferũtur, detrimento eorũ, quibus res cõmodãtur, ĩputari non solẽt. [f] Sed cùm is qui à te commodari [g] sibi bouẽ postulabat, hostilis incursionis contemplatione periculum amissionis ac fortunam futuri [h] dãni in se suscepisse [i] proponatur:præses prouinciæ,si probaueris eum indemnitatem tibi promisisse, placitum conuentionis [k] implere eum compellet. Dat. vj. Calend. Iunij ipsis AA. Conf.

¶Qui intentat certam speciem contractus, debet probare formã ex qua resultat illa species. h.d.Bal.Vel sic:cõmodator debet probare usum finitum,ad quem commodauit.hoc.d.secundum unam lec.Vel sic,Deducens certam speciem contractus,in iudicio debet illam probare si negatur.h.d.secundum aliam lec.Sali.

Idem AA.Aulizano. LEX II.

Continuatio.

¶DE COMMODATO. ¶ Dixit superius de cõditionibus, quibus petitur quid dari:nũc de actionibus ijs, quibus interesse petitur:quæ, quæ ex contractibus ueniunt, de his dicit, præmittẽs de eo,qui gratia accipientis contrahitur.

A quidẽ.] CASVS. Cõmodaui tibi equũ.sine culpa tua periit casu fortuito.an tenearis, quæritur? Dicit q nõ:& hoc in prima. Si verò vt duceres ad bellũ tibi cõmodaui,& pepigi vt tenereris:si hoc perijsset,teneberis:& hoc in secunda.

e ¶Vi maiore.] cui resisti nõ potest:vt.ff. quod metus cau.l.j.

f ¶Non solent.] iure contractus.nisi vitio eius casus interuenerit:vt.ff.e. l.in rebus.in princ.& l. si vt certo.§.quod verò. & §.seq & instit.qui.mo.re. contrahitur ob §.item is.

g ¶Commodari.] ff.commo.l.si de damno.

h ¶Futuri.] non est contra naturam contractus,sed præter.

i ¶Suscepisse.] speciali pacto,non generali: vt dixi.ff.si quis cau.l.sed & si §.quæsitum.

k ¶Conuentionis.] contractus enim &c.vt.ff.deposi.l.j.§.si cõueniatur. & facit.ff.loca.l.si domum.& de contrahen.emp.l.si quis fundum.

CVm eum.] ¶Casus huius legis ponitur in gl.sed clarius dic sic.Commodaui tibi ancillam vsque ad annum ad faciendum certum ministerium, puta lanificium. adueniente tempore non vis eam restituere : quia dicis lanificium non esse completum. qualiter mihi succurratur, quæritur? Respond.quòd probabo me ancillam vsque ad tempus tradidisse:& eam recuperabo.

l ¶Suscepit.] ex cõmodatione à socero tuo gener,p socero facit verba.

m ¶Socerum tuum.] adito præside &c.quod est infrà. Sed cur probat hîc socer? imò commodatarius,qui affirmat ad certum vsum & tempus sibi commodatum?Respon.hîc constabat ancillam commodatam ad certum vsum,quia lanificium:sed dicebat commodator,quòd ad certũ tempus commodauerat.hoc probare debet:quia contra eum præsumitur, quòd vsque ad finem ministerij commodauerit secundum Ioan.& sic ante tempus nõ debet reuocare,quod esset vsu finito:vt.ff.commo.l.in commodato. §. sicut. Et

a Et bene secũdũ do.

dic quòd ancilla erat commodantis,vel aliena:non curo.ff.eodem.l.ita vt si fur.Vel aliter dicas,quòd ille commodatarius dicebat socerum suum ei donasse.nec obstabit.s.de proba.l.siue.quia ibi reali,hîc personali actione agitur ex eo contractu.

n ¶Huius rei.] id est ad certum tempus.

CVm eũ,q tẽporalis ministerij causa suscepit [l] ancillã, ad restitutionẽ eius bona fides vrgeat,cõsequẽs est,socerũ tuũ [m] huius rei [n] causa tradidisse ancillam, adito præside prouinciæ,probare: vt fidẽ susceptã is aduersus quem supplicas,cõpellat [o] agnoscere. D. prid.Nõ.Nouẽb.ipsis AA.Cõs.

¶Commodatarius tenetur restituere rem sibi accommodatam ad pignorandum,postquàm satisfecit debitum.h.d.Bald.Vel sic: Res ad pignorandum commodata extenuato debito est restituenda.h.d.Sali.

Idem AA.Soteriæ. LEX III.

DE restituendis rebus, quas marito obligãdas pro se dederas [p],postquàm [q] debitum fuerit extenuatum [r],commodati [s] actionum etiam aduersus hæredes eius exercere potes.D.iij.Id. Apr. Sirmij,ipsis & Cons.

¶Breue est,& ideo non summatur.h.d.Sali.

Idem AA.& CC.Faustinæ. LEX IIII.

PRætextu [t] debiti [v] restitutio commodati non probabiliter recusatur.Dat.xij.Cal.Decembr. ipsis AA.Cons.

TIT. XXIIII.
De pignoratitia † actione.

✱ Græca Constitutio Seueri, & Antonini AA. ad Metrodorum PP. Idib.Octobr.Apro & Maximo Cons.

¶Fructus & commoda rei pignoratæ sortem extenuant ipso iure creditore percipiente. h. d. Bal.Vel sic:Obuentiones rei pignoratæ à creditore perceptæ extenuant debitum.h.d.Sali.

Imp.Alexander A.Demetrio. LEX I.

QVod ex operis [x] ancillæ,vel ex pẽsionib⁹ dom⁹, quã pignori detineri dicis, perceptũ [y] est, debiti quantitatem relevat.

o ¶Compellatur.] scilicet commodatarius.

DE restituendis.] CASVS. Commodaui tibi codicem,vt pro te eum obligares soluto debito aduersus te & aduersus hæredem tuũ pro restituendo agam commodati.

p ¶Dederas.] scilicet alicui.

q ¶Postquam.] vel ante quandoque,vt statim dices.

r ¶Extenuatum.] id est solutum.

s ¶Commodati.] distingue ergo, cũ rẽ meã obligo pro alio:aut trado illi,vt obliget:aut ego obligo pro illo. & si trado: aut gratis, & tunc datur actio commodati:vt hîc. aut nõ gratis:& tũc præscriptis verbis, vel locati: vt.ff.de præscrip.ver.l. rogasti.§.si.Si autem obligo pro alio:aut pro præsente:& tũc agitur mandati: vt.ff.mãdati.l.qui fidem. aut pro absente: & tunc neg.gest.vt.ff.e.l.si vt certo.§.nũc videndum.&.§. rem tibi.&.ff.man.l. ex mandato.sed cũ ego obligaui, agam pig. act.cõtra creditorem soluta pecunia. Agitur autem his actionibus, cùm transactũ est tempus ad quod obligari passus sum rem. aut si tempus non sit expressum, agam cùm diu est in solutione cessatum, vel facilis solutio est debitori:vt.ff.manda.l.Lucius.

Rẽ meam si obligo pro alio, quæ actio mihi competit.

PRætextu.] CASVS. Debebam tibi. x. commodaui tibi equum: prætextu debiti nõ vis equum restituere, non probabiliter recusas eum restituere mihi.

t ¶Prætextu.] nisi fecerit expensas iure commodati.

v ¶Debiti.] à cõmodante commodatario soluendi, nõ probabiliter recusat commodatarius restituere rem cõmodatã,nisi debitũ sit liquidũ,& commodatarius teneatur non in specie,sed ad æstimationẽ propter rei deteriorationem,siue ad interesse,& idem si commodatũ cõsistit in pecunia, vt diues apparet.& ita loquitur.j.de compensa.l.si.& insti.de act.§. in bonæfidei. & nisi propter impensas probabiliter in re factas:nam tunc retinet: vt.ff.eo.l. in rebus.§.possunt.& de acquiren.pos.l.si quis rem.sicut & aliàs de condi.inde. l.si non sortem.§.si centum. ADDITIO. Quod hæc glo.s.dicit de pecunia commodata,intellige verum,si commodata sit vt quantitas. secus verò si vt species:quia tunc de ea iudicatur vt de specie l.planè.j.§.j.&.l.sed & si certos.ff.de lega.j.

† Pignoratitia.

¶DE PIGNORATITIA ACTIONE.

QVod ex operis.] CASVS. Obligaui tibi ancillã vel fundũ pro.x.quæ mihi mutuasti.quod ex operis eius,vel fructibus lucratus es,cõputabis tibi in debitum.si verò fundum deteriorem fecisti:teneberis ad damnum resarciendum,vel ad debitum exonerandum.admissa compensatione in eo, quòd res deterior facta est per act.pigno.h.d.cum.l.seq.

x ¶Ex operis] Dicis.ò debitor.

y ¶Perceptum.] vel percipi potuit:vt.j.l.proxi.&.l.fi.&.j.de distrac. pign. l.fundum.& de pig.l.si dominium.&.ff.in quibus cau.pig.ta.contra.l. cũ debitor.&.j.de partu pig.l.ij.

a ¶ Releuabit.] vt.ff.de pig.act.l.si pignore.in prin.

b CReditor.] Debiti.quia fidem adhibuisse debuit: vnde negligentia nocet ei.ff.cõmoda.l.iij.§.j.vbi dicitur, res quæ deteriorata redditur, reddi non videtur.

c ¶ Necesse habet.] vt.s.l.proxi.&.j.de vsu.l.ex prædijs.

d ¶ Constituit.] dolo vel culpa, id est faciendo quod facere non debuit, vel omittendo, quod facere debuit.sec[9] si seruos pro maleficijs coercuit: vt.ff.e.l.eleganter.in fin.

e ¶ Obligatur.] vel ad dãnũ resarciendũ, vel ad debitum exonerãdũ: admissa compensatione in eo quòd res deterior facta est: vt.j.eo.l. creditor.

† Facit ad hãc legem gl.super verbo.fructus. ante si in.c. grauis. de resti.spo.

titaté releuabit[a]. D. Cal. Octob. Antonino.iiij.& Alexãdro Cóf.

¶ Fructus qui deduerant percipi, extenuant sortem, sicut percepti.h.d.Bal.

Idem A.Victorino. LEX II.

CReditor, † q prædiũ pignori nexũ detinuit, fructus quos percepit vel percipere debuit, in rationem exonerandi debiti[b] cõputare necesse habet[c]. etsi agrũ deteriorem constituit[d], eo quoque nomine pignoratitia actione obligatur[e].PP.vj. Id.Decemb. Antonino.iiij.& Alexandro Conf.

¶ Licet sit data uendendi facultas, non minus tamen potest interim auferri.h.d.Bal. Vel sic: Pactum, quòd liceat creditori pignora uendere, nõ facit, ut si plus debito uẽdatur, illud creditor sibi lucretur: sed reddere debitori tenetur.h.d.Sal.

Idem A.Hermeo & Maximillæ. L. III.

PActum[f] vulgare, quod proposuistis, vt si intra certum tempus pecunia soluta nõ fuisset, prædia pignori vel hypothecę data vẽdere liceret: non adimit debitori[g] aduersus creditoré pigneratitiam actionem[h].PP. xij.Cal.Maij, Maximo ij.& Æliano Conf.

¶ Creditor non tenetur de casu fortuito: qui tamen non præsumitur, nisi probetur.h.d.Bal. Vel sic: Creditor nõ tenetur de pignore sine eius culpa uel uitio.Sali.

Idem A.Dioscoridæ. LEX IIII.

SI creditor sine vitio[i] suo argẽtũ pignori datũ pdiderit[k], restituere id nõ cogit[l], sed si culpæ reus deprehẽdit[m], vel nõ pbat manifestis[n] rõnib[o] †se pdidisse[p]: quãti debitoris interest, cõdemnari debet.PP.xiij. Cal. Maij, Iuliano.ij.& Crispino Conf.

¶ Casus fortuiti, qui nõ possunt præuideri, non ueniunt in cõtractibus bonæ fidei uel stricti iuris.h.d.Bal. Vel sic: Creditor de casu fortuito cõtingente in re pignorata non tenetur: nec à debiti petitione excluditur: nisi de contrario actum fuerit.h.d.Sali.

PActum.] CASVS. Obligasti mihi ré tuã pro.x. conueni, vt eã distrahere pecunia non soluta sua die: an pactũ istud debitori prę iudicet, quo minus agat pigno. ad id quod excedit debitũ, si pro maiori pretio sit venditum: vel quo minus adimat actio pigno. si nõ vendidi, vel dedi pro.xx.cũ non esset obligata pro.x. vel dolo vendidi, vel ante diem? Dicitur quòd non.

f ¶ Pactum.] quod valet: vt.j.de pac.pign.l.j.& ff.de pig.l.si fundus.in fi.

g ¶ Debitori.] tale pactũ non adimit, quin creditor possit petere.

h ¶ Actione.] si fortè creditor plus vẽdiderit. vt.ff.e.l.quãuis.in fi.&.l. seq.&.j.de iure do. impe. l.fi.§.si verò creditor.vel nondum vẽdidit, vel male vendidit, vel dolo malo, vel ante diem: vt.j.si vendi.pig.aga.l.j.

SI creditor.] CASVS. Si rẽ, quã creditori meo obligaui, sine culpa sua lata vel leui perdidit, eã restituere nõ compellitur.& hoc in prima. Si verò dolo vel sua culpa amiserit, ipse mihi tenebitur, & hoc in secunda. Si autem soluta sibi pecunia dicit se rẽ sibi obligatam amisisse, non creditur eius assertioni, nisi manifestis probationibus hoc ostenderit: quòd si nõ probauerit, quãti mea interest, mihi condemnabitur.& hoc in tertia.

† Probationibus.

i ¶ Sine vitio.] id est sine dolo, vel culpa lata, vel leui: de quibus tenetur creditor: vt instit. quibus mo.re contrahi.ob.§.fi.&.ff.eo l.si cùm venderet. §.fi.&.l.ea.&.j.de pig.l.sicut.

k ¶ Perdiderit.] & ita fortuito casu amisit.

l ¶ Non cogitur.] & ad debitum tenetur debitor: vt infrà. eodem.l. proxi.in fi.

m ¶ Deprehenditur.] tenetur de dolo & lata culpa & leui.

n ¶ Manifestis.] non manifestissimis, sed in crimine hoc obtinet: vt.s.de proba.l.sciant.

o ¶ Rationibus.] & hoc ideo probatur, quia contrarium non monstratur.

Pignoris amissio per creditorem probari debet.

p ¶ Se perdidisse.] hoc probare debet secundum omnes, scilicet q perdidit pignus: vt infrà.de testa.publicati.& suprà.de test.l. testium. in fin.& de fide instru.l.sicut.Sed an sine culpa se perdidisse probare debeat, sub iudice lis est.verbum Oratij.Bul.enim distinguebat, an debitor cõfiteatur amissum: vt tunc ipse debitor probet culpam: aut diffitetur, & tunc creditor probet amissionem: & per consequens causam amissionis probare debet, scilicet sine culpa se perdidisse.& pro eo.ff.locati.l.si quis fundum.aliàs si quis domum.§.imperator.& infrà.de peri.tu.l.si tutor.&.ff.de excep.rei iu.l.si rem. sed M.& Ioan.& H.& Azo, & nos contradicimus. dicimus enim indistinctè debitorem probare debere culpam: vt.ff.de proba.l.quoties.§.dolo.& de admi.tu.l.chyrographis.in fin.j.respõ.& de leg.ij.l.omnia.aliàs l.cũ ita legatur.§.species.&.j.e.l.si nulla.nec ob.d.l.ff.loca.l.si quis fundum.§.si imperator. nec illa.si rem.quia ibi probat eoipso, q nõ probatur contrarium: vt j.qui mili.nõ possunt.l.si.lib.xij.Item pro nobis: quia potest vnum esse sine altero. potest enim creditor probare amissionem: nec tamen sine culpa. Item quia tantum debet facere confessio debitoris confitentis amissum, quantum & si creditor probauit, nec plus nec minus.ff.de inoff.testa.l.qui de inofficioso.in fi. Item nec debet creditor in eo probando grauari, quo probato non debeat releuari: vt.s.de proba.l.ad probationem.j. Ad.l. autem de periculo tu.respõ. vt.ff.solu.ma.l.Titia.secũdum Ir.Itẽ arg.cõtra huic l.suprà.de fid.instru.l. fina.sed ibi solui.

ADDITIO. Limita opinioné istius gl. habere veritaté in his casibus fortuitis, qui de facili & frequẽter eueniũt sine culpa possessoris: vt sunt vis hostiũ, impetus aquarum, & similes. pro quo allegat Sali. hic.l.si merces.§. culpæ.ff. loca. &.l.pe.in princ.ff.sol.ma. secus in alijs casibus fortuitis, qui sine culpa præsumpta de facili non eueniunt: vt est furtum, & similes.

Idem A.Trophimæ. LEX V.

QVæ fortuitis casibus accidunt, cùm præuideri non potuerint (in quib[9] etiã aggressura latronum[q] est) nullo bonę fidei iudicio præstantur[r]: & ideo creditor pignora, quæ huiusmodi casu interierint, præstare non compellitur: nec à petitione debiti submouetur[s], nisi inter contrahẽtes placuerit,[t] vt amissio pignorum liberet debitoré. PP. Idib. April. Fusco & Dextro Conf.

¶ Creditor tenetur de damno sua culpa dato tempore obligationis.Bal. Vel sic: Creditor tenetur pignoratitia pro damno illato in re pignorata eius dolo uel culpa: & necessarios sumptus in ea factos recuperat.h.d.Sali.

Imp.Gordianus A.Iuliano. LEX VI.

CReditor, qui fundos[v] & domos pignori vel hypothecæ accepit, damnũ in decidẽdis arborib[9], domibusq; destruendis ab eo datũ, in rationé debiti[x] deduce re cogitur. Et si dolo vel culpa ré suppositam deterioré fecerit[y]: eo quoq; nomine pigneratitia actione tenebitur, vt talem restituat, qualis fuerat tẽpore obligationis. Creditor auté necessarios[z] sumptus, quos circa res pigneratitias fecerit, exigere non prohibetur. PP.xiij. Calen. August. Gordiano A.ij.& Pompeiano Conf.

¶ Vera amissio prodest: simulata non prodest. Bal. Vel sic: Creditor nõ tenetur, si pignora sint perdita sine eius culpa: & pditio simulata præsumitur, si postea possidere reperitur.Sali.

Imp.Philippus A.& Philippus Cæs.Saturnino. LEX VII.

SI nulla culpa[a] seu segnitia creditori imputari potest: pigno-

q QVæ fortuitis] CASVS. Si creditor pignus obligauit, sed casu fortuito perdidit, vel per furtum: nõ tenebit: nisi hoc cõuenerit, vt si per casum fortuitũ, aut alio modo amitteret pignus, non teneret debitor soluere debitum.

q ¶ Latronũ.] qui palàm homines spoliant: vt &.j.depositi.l.j.& in aut. vt nulli iud.§.pe. col. ix. in furto aũt dic vt.ff.p socio.l.cũ duobus. §.dana.

r ¶ Præstatur.] vt.ff. de pign.l.si inter.§.qcqd. &.j.de pig.l.sicut.&.ff.e. si cũ vẽderet.§.fi.& de nau.fœ.l.fœnerator.&.ff. de fideiuss.amissi.in prin. &.j.de pericu.& cõmo.l. mortis.&.j. locati. l.j.& iiij.&.ff.de cõtrahẽ.emp. l.fistulas.§.fi.& de pericu.& cõmodo rei vẽd.l. hoc ita verũ.§.fi.&.ff. cõmo.l.vt certo.§.nũc videndum.&.ff.de regul.iuris.l.contractus.& de adminis.rerum ad ciui. perti. l.ij.§.si eo tempore.& de præscriptis ver.l.si tibi rem.ij.respon.& infrà. manda.a procuratore.

s ¶ Summouetur.] vt insti.quibus modis re contrahitur obliga.§.fi.&.j. de pigno.seruo.&.j.eo.l.pignus.

t ¶ Placuerit.] specialiter & incontinẽti: vt suprà.de neg.gest.l. negotium.

CReditor.] CASVS. Obligaui fundum vel domum. destruxisti. an damni ratio sit habenda, quæritur? Respon. quòd sic: & compensabitur in debiti quantitatem.& hoc in prima. Idem est si dolo deteriorasti: quia act.pig.teneberis, vt tale restituas, quale recepisti.& hoc in secunda. Si quis verò sumptus vtiles vel necessarios in re pignorata fecerit, eos exigere poterit.& hoc in tertia.

v ¶ Creditor.] qui fundos. Nota quòd hypotheca est in re immobili: pignus in re mobili.

Hypotheca & pign. differunt.

x ¶ Debiti.] id est in compensationem debiti.

y ¶ Fecerit.] aliàs non & suprà fecit deteriorem.& facit.ff. eodem.l. eleganter.§.finali.

z ¶ Necessarios.] & vtiles: vt.ff.eo.l.si necessarios.&.j. de pig. in summa. moderatos tamen: vt.ff.eo.l.si seruos.

SI nulla.] CASVS. Damnum sine culpa creditoris rerum amissarum non ad creditorem, sed ad debitorem pertinet.& hoc in prima. Si vero creditor simulat se amisisse, cùm non amisit: si possidet, debitor aduersus eum experietur pignoratitia act.& hoc in secunda.

a ¶ Si nulla culpa.] in faciendo: segnitia in omittendo: nam de vtraque tenetur:

tenetur:vt.ff.e.l.si seruos.&.l.eleganter.

a ¶ **Pertinet.**] vt.s.e:l.si creditor.in princ.&.l.quæ fortuitis.&.j. de pigno.l. sicut.&.l.seruos.

b ¶ **Experiri potes.**] & facit.j.de distrac.pig.l.& qui sub imagine.

P **Ignus.**] CASVS. Cùm pignus in bonis debitoris remanet:si perijt sine culpa creditoris,debitori non creditori perire dicitur. Si ergo librum tuum mihi obsoligasti, & in horreo deposui, & perijt: tibi, non mihi perijt. & nihilominus habebo aduersus te debiti persecutionem.

c ¶ **In bonis.**] id est dominio:vt hîc,&.ff.de distrac.pign.l.rescriptum.in princ.&.ff.de ædil.edic.l. qs sit fugitiuus. §. pignori.&.ff.qui & à qbus ma. lib.non fi.l.generaliter.

d ¶ **Ideoq;.**] nō est bona ratio.adde ergo, cùm creditoris culpa non interuenerit.

e ¶ **Ipsi perire.**] nisi creditori culpa possit imputari:vt.s.l.proxi.vel pactum:vt.s.tit.proxi.l j.vel mora:vt.ff.deposi.l.si in Asia.§.fi.

f ¶ **In horreis.**] & in tutiori loco reponi non poterāt:vt.ff de dam. infec. l.vtique.& de admi. tu.l. tutor pro pupillo.§.j.

g ¶ **Publice.**] No. ar. ergo,quòd non intelligitur culpa,quam consuetudo admittit. sic.ff.de ædil. edic.quis sit fugitiuus. §. apud Labeonem. & arg. ff.ad Macedo.l.iij.Accur.

N **Ec creditores**] CASVS. Mutuaui tibi.x.pro eis.x.rem tuā mihi pignori obligasti:& eam tenui spatio.x. an.inter psentes.xx. inter absentes,an tibi debitū offerenti opponi possit à me vel à successore meo lōgi tpis præscriptio,quęritur? Dicitur q̄ nō.sed si debitam quantitatē offerres, & non eam recipere velim:debes eā cōsignare & deponere : & debes probare rem mihi obligatam. & si neges pecuniam me tibi mutuasse: pbare debeo me tibi, mutuasse siue numerasse:siue possideam rem obligatam,siue tu. & sic hoc probato & oblato à te debito,& me recipere volente consignato et deposito, facilis erit tibi pignoris liberatio.& hoc in secunda.

rum amissorū dispēdium ad periculū eius minimè pertinet [a]. ¶ Sanè si simulata amissione etiānum eadē pignora (vt asseueras) à parte diuersa possidentur: aduersus eam experiri [b] potes. PP. viij. Cal. Mart. Præsente & Albino Conss.

¶ *Res perit domino rei: & non est in culpa, qui facit,quod fieri est consuetum,uel qui facit, quod facit maior pars hominū.h.d.Bal. Vel sic: Pignus repositū in loco,in quo pignora publicè consueuerunt reponi,non perit periculo creditoris:nec debitor propterea liberatur à debito. hoc dicit.Sali.*

Impp. Dioclet.& Maximian. AA.& CC. Georgio. LEX VIII.

P Ignus in bonis [c] debitoris permanere, ideoq; [d] ipsi perire [e], in dubiū non venit. Cū igitur asseueres in horreis [f] pignora deposita: consequens est, secundum ius perpetuū pignorib⁹ debitori pereuntibus (si tamē in horreis, quibus & alij solebāt publicè [g] vti, res depositæ sint) personalē actionē debiti reposcēdi causa integram te habere. PP. vj. Nonas Maij. Mediolani AA. Conss.

¶ *Soluto debito,uel oblato & consignato legitimè,creditor poßidens pignus cōueniri potest à debitore duplici uia:scilicet rei uendicatione, & pignoratitia directa.E contra autem si debitor poßidet,nec debitum sit solutum, uel legitimè consignatū:cōuenitur à creditore hypothecaria, præscriptione longi temporis non obstante in aliquo casuum prædictorum.h. d. Bal. Vel sic: Debito uero soluto uel oblato consignato et deposito,debitor à uendicando pignore non potest summoueri longi temporis præscriptione: tamen agens rei uēdicatione debet probare causam suæ intentionis: & creditor percipiens de pignore uel agens hypothecaria debet probare suam exceptionem uel hypothecarie actionem: à qua debitor liberatur, si probet debitum solutum,uel oblatum & depositum.h.d.Sali.*

Idem AA.& CC. Apollodoræ. LEX IX.

N Ec creditores, nec q his successerūt [h], aduersus debitores pignori quondā rés nexas petētes, reddita iure debiti quantitate, vel his nō accipiētibus, oblata, & cōsignata, & deposita [i], longi [k] tēporis præscriptione muniri possunt [l]. vnde intelligis, quòd si originem [m] rei† probare potes: aduersario tenente, vēdicare dominiū [n] debes. ¶ Vt autem creditor pignoris defensione se tueri [o] possit, extorquetur ei necessitas probandi [p] debiti: vel si tu [q] teneas, per vēdicationem [r] pignoris hoc idē inducitur [s]: & tibi [t] non erit difficilis, [v] vel solutione, vel oblatione [x], atque solenni depositione pignoris liberatio. Dat. Nonis Maij, ipsis & Conss.

¶ *Pignoratitia competit soluto debito.hoc primò.Creditor non potest hypothecam sine pacto,uel iudicis decreto inuadere.hoc dicit.secundò.Bald.*

Idem AA.& CC. Ammiano. LEX X.

P Ignoris causa res obligatas [y] soluto debito restitui debere, pigneratitiæ actionis natura declarat [z]. quo iure, si titulo [a] pignoris obligasti [b] mancipia, per eandē actionem [c] vti potes: nec creditor citra conuentionem [d] vel præsidalem [e] iussionē debiti causa res debitoris arbitrio suo auferre potest. Dat. v. Calen. Ianuar. Sirmij ipsis CC. & Conss.

¶ *Fructus extenuant sortē:quod intellige, quādo cum sorte recipiunt functionem, uel à principio,ut pēsio domus:uel ex postfacto,quia sunt consumpti:uel quasi,puta commisti,ita quòd nō poßunt discerni.Bald.Vel sic. Creditor fructus perceptos computat in sortem,& residuo soluto pignus tenetur restituere:nec longi temporis præscriptionem potest opponere.h.d.Sali.*

Idem AA.& CC. Ercisco. LEX XI.

Q Vo minus fructuū, ques creditor ex rebus obligatis

h ¶ **Successerunt.**] in ius vniuersum.secus in emptoribus:vt.j. si aduersus creditorē.l.diuturnū.& est ratio,quia emptor tenetur tantùm reivdēicatione debitori.hîc autem etiam pignoratitia,quæ est personalis, & sic durat. xxx. annis:vt.s.de constitu.pecu.l.ij.

i ¶ **Et deposita.**] vt.j.de vsur.l.acceptam.in iudicio autem sola oblatio sufficit:vt.ff.e.l.si rem.§.fi.&.l.aliena.§.j.&.ff quibus modis pig.vel hypo. solui. l.item.§.j.

Actio pignoratitia est personalis.

k ¶ **Longi temporis.**] scilicet.x.vel.xx.annorum:quia personalis est pignoratitia:vt infrà.de distra.pign.l.vlti.& ideo eius vita.xxx. annis durat: vt dicta.l.de constitu.pecu.l.ij.& infrà.quib.non ob.long. temp. præscript. l. neque mutui Sed quando nascatur.dic vt.ff.eodem.l.si rem.§. omnis. Vel ideo hæres non præscripsit : quia successor est scientiæ eius : vt ff. de diuer. præscript.l.an vitium.quia ergo creditor non præscripsit propter conscientiam rei alienæ : vt. ff. de vsusca. l. pignori. non dico propter malam fidem, sicut fructuarius & colonus : vt institu. per quas persono. acquiritur. §. sed bonæfidei. Idem in hærede. Sed an longissimo tempore præscribet ? Ioan. vtique.

l ¶ **Possunt.**] quantum ad cursum vsurarum.

m ¶ **Originem.**] id est te obligasse ei rem & tradidisse, & sic præsumitur habere hodie : quia ab isto habuit. aliâs secus : nisi possedisset tempore litis contestatæ : vt suprà.ad exhiben.l. non ignorabit. cùm ergo possidere præsumatur, rei vendicatione tenetur: aliâs nō teneretur: vt suprà.de alie.iu. mu. cau.fa.l.j.

Pignus suū vendicanri an possit dici, non est dominus.

n ¶ **Dominium debes.**] sed an creditor poterit dicere, nō es dominus tu debitor, qui agis rei vēdicatione? Quidā q̄ nō:quia nō potest referre quæstionem dominij, cùm ab eo causam habeat :& pro eo hæc lex &.j.de nō nu.pecu.l.j.&.j.de pręscri.xxx. an.l.si quis emptionis.§. sed hæc contra super. Tu dic q̄ potest : vnde etiam dominum se esse tūc debet probare.& q̄ hîc dicit sufficere pbare originem, verū est, nisi referatur quæstio dominij. Vel dic probare hîc originē sufficit, vt præscriptio nō opponatur. Vel dicit vēdicari dominiū, id est rē suam per pignoratitiam actionem.& de hoc dixi. j.de præscrip.xxx.an. l. si quis emptionis.§.pe.

† Facit ad hanc.l.glo. ij.in.c. vlt. post princi. gl. extrà de præscrip.

o ¶ **Se tueri.**] cùm ipse possidet.

p ¶ **Probandi.**] si quæstio sit, an debeas vel nō.

q ¶ **Tu.**] s.debitor.

r ¶ **Per vendicationem.**] id est per quasi seruianā vel hypothecariā: quę idē est: vt institu. de actio.§.item seruiana.

s ¶ **Inducitur.**] vt creditor probet debitum.

t ¶ **Et tibi.**] scilicet eo probato.

v ¶ **Difficilis.**] s.de iure, etiā post longū tempus : nec potest creditor obijcere, quare tam lōgo tempore debitorem dimiserit : vt hîc, &.j. de non nu.pe.l.j.

x ¶ **Vel oblatione**] vt j.e.l.fi.& de pignoribus.l. creditor.& de lui.pigno. l.fi.& de compensatio.l. inuicem.&.ff. de mino.l. ait pretor.§.j.&.j.de vsur. l.acceptam.Accur.

P **Ignoris.**] CASVS. Soluto debito res obligata per actionem pignoratitiam, restituēda est. si ergo mancipiū mihi obligasti, & debitū soluisti, per ac. pig. mācipiū poteris recuperare. an verò si non soluisti, propria authoritate possis res tuas mihi obligatus inuadere, quærit? Respon. quòd non, nisi hoc ab initio conuenit: vel iussus iudicis interuenisset.

y ¶ **Obligatas.**] & traditas.

z ¶ **Declarat.**] vt.j.de lui.pig.l.fi.in fi.Et quod dicit soluto.dic vel aliâs satisfacto:vt.ff.eo.l.si rem.§.omnis.

a ¶ **Titulo.**] non est titulus, sed dic, id est modificatione possidendi.

b ¶ **Obligasti.**] id est, tradidisti.

c ¶ **Actionem.**] pignoratitiam, non tua authoritate.

d ¶ **Conuentionem.**] vt si conuenit, vt non soluto debito liceat creditori authoritate sua rem accipere obligatam.

Creditor pignus vel hypothecā inuadēs propria authoritate qua actione tenetur.

e ¶ **Vel præsidalem.**] per quam licet etiam sine pacto: sed si nullū horū interuerit, & creditor abstulerit sua authoritate: tenetur. l. Iulia de vi. & incidit in edictum diui Marci: vt.ff.quod met.cau.l.extat.&.l.pen.Item vi bonorum raptorum.si res est mobilis : vt.j.vi bonor.rap.l.res.quamuis autem ex conuentione liceat auferre: tamen ciuilius faciet cum iudicis authoritate : vt l.contraria infrà.de pigno.l.creditores.Item adhuc contra.ff. de damno infec.l.vtique.sed ibi inquilinus erat suspectus ne recederet, vel ibi locator quodammodo etiam prius videtur habere possessionem pignoratitiam, vnde meritò sua authoritate capit: vt argumen.ff. in qui. cau. pign. ta. contrahitur. l. est differentia.

Q **Vo minus.**] CASVS. Si prædium mihi obligasti, & certo spatio.x.vel.xx. an. fructus percepi, ante factā cōpēsationē fructuum et debiti, vsque ad concurrentem quantitatem : & residuo soluto vel oblato,

consignato & deposito, me restituere nolente tibi prædium pignoratum, obstare posit longi temporis præscriptio, quæritur? Dicitur quòd non. Viuia.

a ¶ Accepit.] vt.s̃.eo.l.j.

b ¶ Solueretur.] cõsignatione tñ eius facta: vt dixi.s̃.e.l.nec creditores.ĩ fi.

c ¶ Durant.] nec p̃dita, nec diminuta: aliâs nõ tenet̃, nisi in culpa fuerit: vt s̃.eo.l.creditor q̃ fundos.

d ¶ Defenditur.] scilicet creditor: vt & dixi.s̃.e.l.nec creditores.& facit. ff.de vsur.l.debitor.

accepit[a], habita ratiõe, ac residuo debito soluto, vel, (si p̃ creditorẽ factũ fuerit, quo min⁹ soluerẽt[b],) oblato, consignato, & deposito pignora, quæ in eadẽ causa durãt[c], restituat debitori: nullo spatio lõgi temporis defenditur[d]. D. xij. Calend. Decemb. CC. Conſ.

TIT. XXV.

De institoria & exercitoria actione.

¶ Ex contractu serui institoris dominus tenetur institoria insolidum. sed si non est institor, tenetur dominus, quatenus in rem suam est uersum. h.d.Bal. Vel sic: Seruus institor domini, ex causa suæ institutionis, obligat dominum insolidum. non institor uerò, uel ex causa non suæ institutionis, obligat de in rẽ uerso tantũ. h.d.Sali.

Imp Antoninus A. Hermeti. LEX I.

Seruus[e] tuus pecuniã mutuã accipiendo, ita demum te institoria actiõe obligauit, si cùm eũ officio alicui vel[f] negotiationi[g] exercẽdæ præponeres, etiã vt id faceret[h], ei p̃missum[i] à te, probetur[k]. Quòd si hęc actio locũ nõ habeat: si q̃d in rẽ tuã versum p̃babit̃, actione in eã rẽ p̃posita[l], cogeris exoluere. PP. viij. Calẽ. Septemb. Duobus & Aspris Conſ.

¶ Ex cõtractibus serui dominus de peculio dũtaxat tenetur: nisi alia ratio augeat obligationem, ut præpositio uel uersio in rem domini. h.d.Bald. & Sali.

Imp. Alexander A. Callisto. LEX II.

Ex cõtractib⁹ seruorũ, quãuis de peculio dũtaxat dñi teneãtur: de eo tñ, quod in rẽ eorũ[m] versum est, vel cũ institore ex causa, cui præpositus fuit, contractũ est: etiã insolidũ cõueniri posse[n], dubium nõ est[o]. PP. iij. Calen. Maij,

¶ DE INSTITOria actione. ¶ *Dixit qualiter ex nostris conueniamur contractibus: nunc qualiter ex alienis. & de duobus generibus cõtractuum præmittit, in quibus insolidum tenemur. Vel dixit de pignore, quod est accessoriũ: nunc de alijs accessorijs. Est enim in contrahente seruo uel filio obligatio prĩcipalis, naturalis & ciuilis, uel naturalis tantùm.* (Continuatio.)

Seruus.] CASVS. Si seruũ tuũ alicui stationi præposuisti ad emendum frumentũ, vel vendendũ: quæritur, quæ actio locum habet? Respõ. q̃ institoria. et hoc in prima. Si verò in eam causam ei mutuaui. x. qua act. te habeã obligatum? Rñ. q̃ institoria. & hoc in secunda. Si verò non in eam fortè causam mutuaui, sed in rem tuã versa est: de in rem verso habebo te obligatum.

e ¶ Seruus.] nã & serui & omnes possunt esse institores: vt. ff. eod. l. sed et si quis meã rẽ. §. parui.

f ¶ Vel.] pro id est.

g ¶ Negotiationi] dñicæ, nõ peculiari, quando non institoria, sed tributoria sibi vendicat locum: vt & . ff. e. l. sed & si pupillus. §. penul.

h ¶ Faceret.] id est acciperet mutuum.

i ¶ Ei permissum.] tacitè vel expressè.

k ¶ Probetur.] q̃d fieri intelligit̃, qñ ad emẽdas merces eum præposuit: nisi nominatim hoc p̃hibuerit: vt. ff. de insti. l. cuicunque. §. non tamen. & . §. seq. & . ff. ad Macedo. l. sed Iulianus. §. interdũ. Et argu. ff. de exer. act. l. j. §. non autem. Et no. quòd ad hoc quòd ista actio locum habeat, tria concurrere oportet: vt in exercitoria, scilicet quòd ei mutuaueris pecuniam in eam causam, in qua est præpositus expressim vel tacitè. Itẽ quòd scias eum præpositum in ea causam: licet Ia. in hoc contradixerit. Item quòd in eo loco mutues, vbi res ex pecunia tua cõparanda reperiatur: vt. ff. de exerci. l. j. §. non autem. & . l. fi. (Exercitoria locũ habet tribus concurrentibus.)

l ¶ Proposita.] de in rem verso: vt. j. l. proxi.

Ex contractibus.] CASVS Seruo meo pecuniã mutuasti, & in rem meam versa est: præposui seruum alicui negotiationi, & in eam causam mutuasti ei: habebis me obligatum insolidum: licet aliàs de contractibus seruorum domini dumtaxat de peculio teneantur.

m ¶ Eorum.] scilicet dominorum.

n ¶ Posse.] scilicet dominos. Accursius.

o ¶ Dubium non est.] ad hoc concor. ff. eo. l. cuicunque. in prin. & si nõ est dominus soluendo, conuenitur institor, si est homo liber: vt. ff. de insti. l. j. in fi. & . l. ij. Accursius.

Institoria.] CASVS. Si penes seruum tuũ, quẽ mensæ nũmularię præposuisti, aliquam quantitatem pecuniæ in eam causam vt meam cum tua cambirem deposui: si probem depositum, & nõ redditum probas: eo ipso quòd non probatur contrarium: habebo te obligatum institoria.

p ¶ Potest probari.] quod est eoipso, q̃ contrariũ non probatur: vt. j. qui mili. non pos. l. penul. & fi. lib. xij. nec enim iste deponens probat nõ redditã, cùm sit negatiua: vt. s̃. de proba. l. actor. & dic depositam: vt tamen si vellet vteretur: vt. ff. si certum pe. l. si quis nec causam. Vel deposuit cũ posteà cambire secum proponebat: alter non contraherent in causam, in qua esset præpositus. & facit. ff. eo. l. cuicunque. §. sed & si in mensa.

Alexãdro A. ij. & Marcello Cõſ.

¶ Ex deposito facto penes institorem, tenetur dominus. h.d.Sali. Vel sic: Ex illo cõtractu datur institoria uel exercitoria, qui celebratus est ob causam, in quam fuit positus: & intelligo tacitè uel expreßè. h.d.Pau.de Cast.

Idem A. Martiæ. LEX III.

Institoria tibi aduersus eũ actio cõpetit, à quo seruũ mẽsæ præpositum dicis: si eius negotij causa, quod per eũ exercebatur, depositam pecuniam, nec redditam, potest probari[p]. PP. Nõ. Maijs, Agricola & Clementino Conſ.

¶ Etiam mulieres tenentur institoria & exercitoria. h.d.Bal.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Antigonæ. LEX IIII.

Et si à muliere[q] magister naui præpositus fuerit: ex contractibus eius, ea exercitoria actione ad similitudinem institoriæ tenetur[r]. PP. xiij. Cal. Nouemb. Sirmij. CC. Conſ.

¶ Ex contractu præpositi ad mutuum accipiendum, obligatur præponens ad exemplum institoriæ. h.d. secundum Bald. Vel sic: Ex contractu facto cum procuratore speciali, datur contra dominũ utilis institoria. h.d.Pau.de Cast.

Idem AA. & CC. Caio. LEX V.

Si mutuã pecuniã accipere à te Demetriano[s] Domitian⁹ mãdauit, & hoc posse probare confidis. ad exemplum[t] institoriæ eundem Domitianum apud cõpetentem iudicẽ potes cõuenire. D. iiij. Cal. Nouemb. ipsis CC. & Conſ.

¶ Ille, qui sequitur uoluntatem alicuius, perinde est, ac si sequeretur mandatum eius. h.d.Bal. Vel sic: Ex contractu celebrato cum seruo de uoluntate domini tenetur dominus insolidum ad exẽplum institoriæ. Sali.

Idem AA. & CC. Onesimæ. LEX VI.

Qui secutus dñi volũtatẽ, cũ seruo ipsius habuit cõtractũ: ad instar[v] actionis institoriæ

Et si.] CASVS. Sicut mulier ex contractu, si quẽ præposuit alicui negotiationi tenetur institoria: sic ex cõtractu magistri, si quem naui præposuit, tenetur exercitoria. et hoc ad exemplũ institoriæ.

q ¶ Et si à muliere.] tractat de vltima parte rubricæ.

r ¶ Tenetur.] sicut teneretur institoria, si negotiationi præposuisset: vt. ff. de insti. l. sed & si quis meam. §. parui. sic & in ista: vt. ff. de exerci. l. j. §. cuius. & . §. parui. & erat huius legis dubium: quia videbatur intercedere. sed non est verum: imò rem suam agit, vnde cessat Velleianum: vt. ff. ad Vell. l. si mulieri. ij.

Si mutuã.] CASVS. Domitianus mandauit Demetriano institori suo, vt acciperet mutuam pecuniã à Titio expendendam fortè in negotijs suis: quia act. habet Titius dominum obligatum? Respon. quòd vtili institoria ad exemplum directæ: quia directa non datur: quia negotiũ vnũ fuit mandatum: vt. ff. e. l. in eum. secus si plura: vt ff. eo. l. cuicunque §. j. vel quòd mutuauit Demetriano contemplatione Domitiani, tunc agitur neg. gest. act. ad exemplũ instito. vt. ff. de neg. gest. l. liberto. Vel dic datur institoria non solennis ad exemplum directæ solennis, quæ olim dabatur, quæ iam sublata est: vt. s̃. de formul. l. j.

s ¶ Demetriano.] seruo suo: si autẽ creditori mandasset, haberet contra eum creditor actionem mandati: vt. j. manda. l. si literas.

t ¶ Ad exẽplum institoriæ.] scilicet directę. sed cur non datur directa hoc casu? Respõ. quia vnum negotium fuit mandatum: vt. ff. eo. l. in eum. in prin. secus si negotium pecuniæ generaliter: vt. ff. eo. l. cuicunque. §. j. Alij dicunt, quòd mutuasti Demetriano contemplatione Domitiani, & sic dicunt dari negotiorum gestorũ ad similitudinem institoriæ: vt ar. ff. de neg. gest. l. liberto. in princ. Vel dic tertiò ad similitudinem directæ, quæ cum solennitate dabatur olim, quæ hodie est sublata: vt. s̃. de formu. l. j. & distingue circa hoc vt dixi. s̃. si cer. pet. l. eum qui mutuam.

Qui secutus.] CASVS Lex ista dicit: si contraxi cum seruo tuo voluntate tua, tu ad instar directæ institoriæ teneris mihi institoria vtili insolidum. hoc dicit.

v ¶ Ad instar actionis.] scilicet directè: quia non instituerat, sed semel contrahere iusserat: vt dixi. s̃. l. proxi. vel ad instar eius, quæ olim proponebatur cum solennitate. Vel dic, quòd loquitur, quando domini voluntate cõtraxisti cum seruo, puta quòd iussit, & tenetur insolidum quod iussu: vt ff. quod iussu. l. j. sicut aliâs si teneretur institoria, teneretur insolidum. & hoc dicit hîc. Potest poni & aliter secundum Io. vt dicas volũtate domini te contraxisse habita inter dominum & seruum: & tunc cessat quod iussu: vt dicunt. quod non placet: vt. ff. quod iussu. l. j. Alij dicunt mandatum seruo vt accipiat mutuum: sed non est dictum à quo: tunc enim teneretur quod iussu: sed nos non distinguemus. Alij dicunt mutuantem dedisse contemplatione domini, & sic dari negotiorum gestorum ad instar institoriæ: vt. ff. de nego. gest. l. liberto. in prin. & facit ad. l. istam. ff. de in rem ver. l. si res. §. j. sed quidã assignant eam contrariam. (Dñs qui actione tenetur ratione contractus cũ seruo celebrati.)

Conuenit.

Continuatio.

a ¶Conuenit.] actione quod iussu.

¶QVOD CVM EO QVI IN ALIE.&c. ¶Prima pars rubricæ est generalis, sequentes tres speciales, & dantur non insolidum hæ actiones, sed quatenus est in peculio, & quatenus est iussum, & in rẽ uersum.

Vm filiusfa.] CASVS. Filiusfa. fuit in testamẽto datus tutor: quatenus ex administratiõe pater teneat, quærit? Rñ. ꝙ tenetur vtili actione tutelæ quatenus est in peculio, vel de in rem verso, si in rẽ eius versum est: vel neg.gest. cùm filius erat curator. & hoc in prima. Si verò voluntate patris creatus fuit decurio, & à magistratib⁹ datus tutor: tenebit pater insolidũ. & hoc in secũda. & perinde tenet insolidũ tutelæ, sicut si aliqđ publicũ munus filius administrasset, & malè. & hoc in tertia.

De solido dominium conuenire potest.

rectæ insolidũ dñium cõuenit [a]. D.xiiij.Cal.Decemb.CC.Conſ.

TITV. XXVI.

Quod cum eo, qui in aliena potestate est, negotiũ gestum esse dicetur, vel de peculio, siue quod iussu, aut de in rem verso.

¶Ex officio tutelæ uel curæ gestæ per filium, pater non obligatur, nisi peculio tenus. & de in rem uerso: nisi huiusmodi tutela ex decurionatu, in quo pater cõsenserit, sumpsit officium: quia tunc tenetur insolidum. h.d.Bal.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Aelio. LEX I.

CVm filiusfamiliâs tutor aut curator [b] datur [c], pater [d] tutelę vel negotiorũ gestorũ iudicio de peculio, & de in rem verso [e] cõueniẽdus est. ¶Quòd si volũtate eius filius decurio sit creatus, & à magistratibus tutor cõstitutus [f]: pater insolidũ satisfacere cogitur: cùm id onus [g] exemplo cæterorum munerum ciuilium [h] introductũ intelligatur. D.vij.Id.Nouẽb. Dextro.ij. & Prisco Conſ.

¶Actio naturaliter formata insolidum, ex accidenti moderatur, quatenus quis facere poßit. h. dicit.Bal. Vel sic: Si filiusfamiliàs qui patris, uel propria uoluntate contraxit, ab hæreditate patris se abstinuit: inquantum facere potest, dumtaxat conueniri debet. h.d.Sali.

Idem AA. Annio. LEX II.

EIus rei noĩe, de qua eũ filiofamiliàs cõtractũ est, siue sua volũtate [i], siue ei⁹ [k] in cui⁹ potestate fuit, siue in peculiũ ipsi⁹, siue in rẽ patris ea pecunia redacta est: si paterna [l] hæreditate abstinuit, actionẽ, nisi in id qđ facere possit [m], nõ dari [n], ꝑpetui edicti interpretiõe [o] declaratum est. PP.viij.Calẽ.Decembr. Dextro ij. & Prisco Conſ.

b ¶Curator.] in testamento: sed indiget confirmatione: vt instit. de cura.§.primo.

c ¶Datur.] in testamẽto agnouit pater vel nõ: vt.ff.de admi.tuto.l.Lucius.j. secus si à iudice: qa tunc tenetur insolidũ, si agnouit: vt.ff.de tut.l.si filius. quæ est cõtra. vel ibi sciuit & agnouit. hîc licet sciuit non agnouit.

d ¶Pater.] agnoscẽs vel non: vt dixi.

e ¶In rem verso.] cõtra.ff.de tut.l.si fili⁹. & ibi sciuit & consensit: hîc nõ. & ibi publicũ authoritate, & vtilitate vt decurionatus.

f ¶Tutor constitutus.] i. filius primò fact⁹ decurio. Duob⁹ ergo casibus propter tutelã à filio factã tenetur pater insolidũ, qñ à iudice datur & agnouit pater: vt.d.l.si filius. Itẽ & qñ à iudice: sed prius erat factus decurio volũtate patris, vt hîc. Itẽ alijs duob⁹ tenetur de peculio, & de in rem verso, scilicet quãdo à testatore agnouit pater vel non: vt d.l.Lucius. Itẽ qñ à iudice, & pater non agnosceret: vt.d.l.si filius.

Pater quemadmodũ teneatur pro filio suo tutore.

g ¶Idonus.] s. tutelæ. nam placuit &c. vt insti. de excu.tu.in prin.

h ¶Munerum ciuilium.] quæ sunt publica authoritate & vtilitate: vt consulatus & præfectura: nam & ibi pater tenetur insolidum: quia fideiubere videtur: vt.ff.ad municip.l.quoties. & familiæ erciscundæ.l.si filia. aliâs.l.si vni.§.idem scribit. scilicet quantum ad rempublicam. si autem magistratus existens malum daret tutorem: & sic alium à re publica læderet, de peculio teneretur pater: vt.ff.de pe.l.tertia.§.fina. & de magist. conue.l.prima.§.fina. Si autem munus est publicum authoritate, sed vtilitate priuatum vt tutela: dic vt dictum est.

EIus rei.] CASVS. Si cum filiofamil. contraxeris sine voluntate patris, vel cum patris voluntate, siue illa pecunia versa est in peculium filij, siue in rem patris, & pater decessit filio hærede instituto, & ab hæreditate abstineat: in id quod facere potest deducto, ne egeat filius, conuenietur.

i ¶Voluntate.] scilicet tantùm:

k ¶Siue eius.] subaudi siue & eius.

l ¶Si paterna.] quasi dicat non solùm si viuo patre fuit emancipatus. Sunt enim sex casus, in quibus inquantum facere potest condemnatur: vt.ff. eodem.l.secunda. & de mino.l.tertia.§.sed vtrum. & de fideiusso.l.si dubitetur.§.filiusfamiliâs.

Filiusfa. in sex casibus in quãtum facere potest condẽnatur.

m ¶Possit.] deducto ne egeat: vt.ff.de regu.iur.l.in condemnatione. Item & hoc posse facere dicitur, quod commodè potest: vt.ff.de verbo.sig.l.nepos Proculo. Alij dicunt inquantum patitur patrimonium, vt in eo.l.qui cessit bonis: vt insti.de act.§.fi. Sed quod secundum eos habent hi priuilegiũ? Respõ. vt vsuræ centesimæ post condemnationem non currant contra eos, quæ currerent, si insolidum damnarentur: quod non placet. sed in parentibus & patronis, quibus sunt alimenta præstanda, dicunt idem quod nos, scilicet condemnari deducto ne egeant.

Alimenta sunt parentibus & patronis præstanda.

n ¶Non dari.] habita ratione ne egeant: vt.ff.de pecu.l.si filius.

o ¶Interpretatione.] id est sententia. sed & verba dicunt: vt.ff.eodem.l.secunda.

¶Paria sunt mandare & subscribere. h. d. text. cum glo. Et sic not. quòd subscriptio domini habet uim mandati. h.d.Bal. Vel sic: Ex contractu celebrato cum seruo, etiam domino inscio tenetur dominus de in rem uerso. h.d.Sali.

Imp. Antoninus A. Artemoni. LEX III.

ETiam si nõ mãdante, neq; iubẽte [p], neq; subscribente [q] domina, pecuniã mutuã seruo Priscæ dedisti: tamẽ ea quãtitas si in rem dñæ eius iustis erogationib⁹ versa est: de in rem verso apud suũ iudicem eam cõueni, cõsecuturus secũdum iuris formã id, quod tibi deberi [r] apparuerit. D.iij.Calend. Iul. Læto & Cereali Conſ.

¶Nuncius seu merus minister ex contractu nullatenus obligatur. & utrum sit nudus minister, cognoscitur ex causa & forma. h.d.Bal. Vel sic: Filius ut patris nuncius recipiens pecuniã patri debitam, uel creditam: non obligatur. h.d.Sali.

Idem A. Lucio. LEX IIII.

SI ex cõtractu patris iussu eius mutuã pecuniã accepisti [s], teq; eius hæreditate abstines: frustra vereris [t], ne à creditoribus eius cõueniaris. Dat.v.Calend.Ian. Messala & Sabino Conſ.

¶Filiusfamiliàs potest fideiubere pro alio si sit ætatis legitimæ. hoc dicit.Bal. Et tenetur insolidum: pater uerò de peculio tantùm. Sali.

Imp. Alexãder A. Asclepiadi. LEX V.

NVlla res prohibet filiosfamiliâs si pro alijs maiores vigintiquinq; annis fideiusserint, actione [v] competenti aduersus eos teneri. Sed si dumtaxat de peculio

ETiam.] CASVS. Si seruo domino nec mandante, nec iubente, nec contractui subscribente pecuniam mutuaueras: & in rem eius versa est: de in rem verso habebis obligatũ dominum.

p ¶Neque iubente.] vel etiam ratum habente, quibus casibus habet locum quod iussu: vt.ff. quod iussu.l.j.in princip. & .§.si ratum. Nota hîc differentiam esse inter iussum & mandatum: vt in authen. vt nulli iud.§. & hoc verò iubemus. collatio.nona. & dixi.ff. quod iussu.l.prima. in princip. Item quod dicit mandante, dic siue seruo, siue contrahenti cum eo: licet P. dixerit cõtrahenti cum seruo tantùm facto iussu habere locum quod iussu. Sed contra eum.ff. quod iussu.l.j.in principio.

Mandatum & iussus differunt.

q ¶Subscribente.] ꝑ quod videtur iubere: vt ff.quod iussu.l.prima.§. sed & si serui. Quid autem si prohibuisset? Respondetur nihilominus tenetur de peculio: vt.ff. de pecu.l. si quis seruũ. §.etiam. Accur.

r ¶Deberi.] vt &.ff. de in rem verso.l.prima. in principio.

SI ex contractu.] CASVS. Mutuasti decem filio Titij iubente Titio, & tradidisti ei vt ministro, vel nũcio: Titius decessit filio hærede instituto, sed ab hæreditate abstinente: nunquid filius ex contractu patris tenebitur? Dicitur quòd non.

s ¶Accepisti.] vt nuncius vel minister: vt.ff. quod iussu.l.fina. in principio. Et argu.ff.de proxene.l.ij. secus in obligando iussu patris: quia tunc insolidum teneretur viuo patre, adeò vt nec possit restitui in integrum: vt.ff.de in integrum restitu.mino.l.iij.§.sed vtrum. sed abstentus damnaretur, inquantum facere potest: vt ff.quod cum eo.l.pater. ADDITIO. Aduertas secundum Sali. hîc cognosci, quòd iste filius vt nuncius patris accepit pecuniam mutuò, ex eo quia pater fuit ille, qui contraxit, sic filius capiendo illam pecuniam ad hoc missus voluit patrem solùm obligatum esse. ex causa enim cognoscimus aliquẽ esse nuncium, vt quia vult dominum solum obligari. pro quo facit, lex fina.ff. quod iussu. & .l.fin.ff.de institu. item ex forma nunciandi, quia scilicet verba sunt concepta in persona mittentis.

t ¶Vereris.] qui non succedit, non tenetur: vt hîc, & .j.ar.tu.l.eum.

NVlla.] CASVS. Si filiusfamil. maior.xxv.an. apud creditorem tuum pro te fideiussit: an teneatur, quæritur? Dicitur quòd sic. & hoc in prima. Et sic cum patre de peculio agatur, vtetur filius defensionibus suis, sed quibus non aperit. & hoc in secunda. Tu dic deducendo quod sibi debetur, vel alijs, qui sunt in potestate. Aliter intelligitur hæc secunda pars, sed dic vt in gloss.

v ¶Actione.] ex stipulatu & insolidum dum est in potestate: vt.ff.de iudic.l.tam ex contractibus. & de acti. & obliga.l.filiusfamiliâs ex omnibus. & de fideiuss.l.si dubitetur.§.filiusfamiliâs. & infrà de fideius.filius. & in hoc differt à seruo, qui fideiubere non potest. Item differunt in compromisso. Item in iudicio: vt.ff.de pecul.l.tertia.§.si seruus. & .§.sed si filius. Item & in Macedoniano: vt institu.quod cum eo.§.primo. & .§.penulti. Item seruus ex ante gesto non tenetur, sed filius sic: vt.ff.de nego.gest.l.eum actum. & quod cum eo. per totum titu.

Filiusfa. & seruus differunt in multis.

tecum[a] agatur: defenſionibus, ſi quæ tibi competũt, vteris. PP. vj. Id. Decemb. Maximo. ij. & Æliano Conſ.

Seruus in præiudicium domini non transfert poſſeßionem rei dominicæ: & de facto immiſſum dominus poteſt expellere. Bal.

Impp. Valerian. & Gallien. AA. & Valerian. Cæſ. Matrono. LEX VI.

SI ſeruus tu' ſine permiſſu tuo accepta pecunia mutua in vſurarũ vicẽ habitãdi facultatẽ creditori conceſsit: nullo iure aduerſarius tuus hoſpitium[b] ex hac cauſa ſibi vendicat, cùm te ſerui factum non obligauerit[c]: & ingrediens[d] rem tuam, contra vim eius authoritate competentis iudicis protegeris. Dat. xij. Calen. Iul. Æmyliano & Baſſo Conſ.

Ex contractu ſerui tenetur dominus actione de peculio, quæ poſt mortem ſerui uel eius ſtatu mutato durat anno: & ſi aliquid eſt uerſum in utilitatem domini, datur de in rem uerſo, quæ durat perpetuò. ex contractu uerò cum libero geſto non obligatur dominus, niſi pecunia in eius utilitatem ſit uerſa, uel ratum habuerit. h. d. Sali. *Vel ſic: Actio de peculio eſt perpetua, quouſque uiuit ſeruus, & eſt in eiuſdem poteſtate, licet ſit prætoria, quia eſt rei perſecutoria non pœnalis: ſed mortuo ſeruo manumiſſo uel alienato, efficitur annalis à tempore mortis manumißionis uel alienationis. Actio uerò de in rem uerſo ſemper eſt perpetua, etiam poſt manumißionem uel alienationem. h. d. uſque ad. §. alioquin. ſecundum* Pau. de Caſt.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Creſcenti. LEX VII.

EI, qui ſeruo[e] alieno dat pecuniã mutuam, quãdiu ſupereſt ſeruus[f], itẽ poſt mortẽ eius intra annũ[g] de peculio in dñm cõpetere actionẽ: vel ſi in rem dñi verſa ſit hæc quãtitas, poſt annũ etiam eſſe honorariã[h] actionem, non eſt ambigui iuris. Quapropter[i] ſi quidem in rem dñi pecunia verſa eſt: hæredes eius cõuenire potes de ea ſumma, quæ in rem ipſius proceſſit. Si verò hoc probare nõ potes: cõſequẽs eſt, vt ſuperſtite quidẽ ſeruo dominũ de peculio cõuenias: vel ſi iam ſeruus rebus humanis exẽptus eſt, vel diſtractus, ſeu manumiſſus, nec annus exceſsit: de peculio quondam aduerſus eum[k] experiri poſsis.

Suprà locutus eſt Imperator de contractu celebrato cum ſeruo alterius, an dominus ex illo teneatur, & qua actione, & uſque ad quãtum. hic loquitur, quando cum libero homine gerente negotium alterius, & recipiente mutuum authoritate illius, cuius negotium gerit, an dominus teneatur, & quando? Et reſpondetur, quòd ſi dans mutuum, non habuit reſpectum ad dominum, ſed ad illum, cum quo contrahebat: ille ſolus tenetur, & non dominus, niſi in duobus caſibus: ſcilicet ſi pecunia fuiſſet in rem domini uerſa, uel ſi dominus habuiſſet ratum contractum. h. d. & reputatur ſingularis. Pau. de Caſt.

Alioquin ſi cũ libero[l] res eius agẽte, cuius precib' meminiſti, cõtractũ habuiſti, & eius perſonã[m] elegiſti: peruides cõtra dñm nullã te habuiſſe actionẽ, niſi vel in rem eius pecunia proceſsit, vel hũc cõtractum ratum habuit[n]. D. Noñ. April. Bizantij. AA. Conſ.

Pater tenetur inſolidum ex contractu filij, quando mandauit uel iußit eum fieri, uel fideiuſſit pro eo. hoc dicit. aliàs non tenetur niſi de peculio, uel de in rem uerſo, niſi filium præpoſuiſſet negotiationi quæſtuariæ: quia tunc etiã inſolidum exercitoria uel inſtitoria tenetur: ut ſuprà titu. j. per totum. Pau. de Caſt.

Idem AA. & CC. Diogeni. LEX VIII.

SI mãdator pro filio tuo extitiſti, vel iuſſu tuo cum eo, quẽ in poteſtate tua habuiſti, contractum eſt: intelligis & ſorti & vſuris te parere oportere, ſi te his omnibus obligaſti[o], vt res, quæ pignoris iure detinentur[p], liberari poſsint. ¶ Quòd ſi fideiuſſor creditæ pecuniæ interceſsiſti: teneri te ex ea[q] obligatione explorati iuris eſt. D. iij. Cal. Maij. CC. Conſ.

Filiusfamiliàs ex contractu licito tenetur inſolidum: & liberatus à poteſtate

a Tecum.] ô pater. vteris quidem tu defenſionibus deducendo, quod tibi debetur, vel alijs, qui ſunt in poteſtate tua: vt. ff. de pecu. l. ſed ſi damnũ. §. præterea. Item quia lapſus ſit annus ab emãcipatione filij: vt. ff. quando act. de pecu. eſt an. l. j. in prin. Vel dic, tecũ: ô fili cum velis defendere patrem. Vel dic, quod cõuenieris vt hæres patris: & tũc his duobus modis eædem ſunt defenſiones, vt in primo caſu. Vel dic quarto filiũ ſuo nomine conueniri. & dices de peculio. i. propter peculium, aut ex ſtipulatu. & dic defenſionib'. ſ. ſenatuſconſulti Macedo. Vel quia ſibi inuicẽ aliquid debeatur.

SI ſeruus.] CASVS. Seruo meo mutuaſti. x. & in locum vſurarũ cõceſsit tibi ſine volũtate mea habitationẽ cuiuſdã dom' meæ: nũquid mihi præiudicauit? Dicitur quod nõ: ſed creditorem ingredientẽ expellere potero.

b Hoſpitium.] i. facultatẽ habitãdi: vt. ff. quod iuſſu. l. dñm. & . j. ſi alieres pig. da. ſit. l. nexũ. Et ar. s. de procur. l. procurator. & . j. eod. l. ſi liberam. §. quòd ſi non.

c Non obligauerit.] vt neceſſe habeas parere.

d Et ingrediens.] tua authoritate & defenderis per vti poſsidetis interdictũ. Sed nõne ſeruus dñm ſaltẽ poſſeſsione priuauerat: vt. ff. de acqui. poſ. l. peregre. §. quib' explicitis. ſi ergo faceret ſua authoritate, incideret in l. ſi quis in tãtã. vt. j. vñ vi. l. ſi quis in tantam. Sol. hîc incontinenti poſt obligationẽ ſerui venit dñs. ar. ff. de vi & vi ar. l. iij. §. eũ igitur. Vel dic, non erat hîc res peculiaris, ſed dominica. vnde dominus per ſe poſsidebat. per vim ergo ingrediẽdo magis ſuam retinere quàm alienam dicitur inuadere: vt ff. de vi & vi arma. l. j. §. vi poſsidere. Vel tertiò dico, peculiaris erat, ſed ſeruus noluit dñm poſſeſſione priuare: quod ex eo patet, quia ad habitandũ tantùm cõceſsit: aliâs auferret: vt. d. l. peregre. Acc.

Seruus an poſsit dñm poſſeſsione ſuæ rei priuare.

d Ingrediens.] ſ. tu.

EI, qui.] CASVS. Quantũ duret actio de peculio et de in rem verſo, intẽdit hæc lex dicere: & loquit prima pars in ſeruo, ſecũda in libero. dicit ergo in hac parte generaliter, quod qui cũ ſeruo alieno contraxit, quãdiu ſupereſt ſeruus: vel poſt mortẽ eius intra annũ habet dñm obligatum de peculio: ſed ſi in rem domini verſum eſt, habet dñm perpetuò obligatũ de in rem verſo. Si verò ſeruus deceſsit, vel alienatus ſit, vel manumiſſus, & annus nõdum exceſsit: aduerſus eũ, qui habet peculium agere potes. & hoc in ſecũda. Si verò cum procura. meo cõtraxiſti, & fidem eius (mutuando pecuniam) ſecutus es, nullam aduerſus me habebis act. niſi in rem meã verſum ſit: vel contractum factum cum eo ratum habuero. & hoc in tertia.

e Ei qui ſeruo.] intentio huius legis eſt oſtendere quantum duret actio de peculio & de in rem verſo.

f Supereſt ſeruus.] manens in eadem cauſa. & hoc niſi actio præſcriptione aliqua communi tollatur.

g Intra annum.] hoc ſi actio maiori tẽpore aliâs finiẽda eſſet: alioquin limitabitur ſuo tẽpore: puta ſeruo viuente ſteti per. xxix. annos & dimidium, quòd non cõueni dominum. poſteà enim non agam intra annũ, ſed intra ſex menſes tunc mortuo ſeruo. Item hoc verum eſt, cùm pura erat obligatio, alioquin contra: vt. ff. quando actio de pec. eſt an. l. j. §. annus. & . l. cùm poſt.

h Eſſe honorariam.] ſcilicet de in rem verſo.

i Quapropter.] quod dixit in genere, dicit in ſpecie.

k Aduerſus eum.] ſcilicet qui habet peculium: vt venditorem, qui habet pretiũ peculij & ſerui. Et ſic primò eſt conueniendus, & poſteà ipſe emptor: vt. ff. de pecu. l. ſi creditor. §. j. & . l. ſi ex duobus. §. fi. & . l. ſequen. & . l. hinc quæritur. §. penul.

l Cum libero.] vt procuratore vel negotiorum geſtorũ alicui', vel tutore vel curatore. Nõ dicas poſſeſſo bona fide: quia tũc diſtingueret, an in peculiũ quod ad ſe, an quod ad bonæ fidei poſſeſſorẽ pertinet vertiſſet: vt ff. de pec. l. j. §. fi. & . l. ij. & l. hinc quæritur. §. penul.

m Et eius perſonã.] ſ. tantùm ſecundũ nos[a]. Alij dicunt etiã domini contemplatione feciſti.

a Et bene ſecundũ P. de Caſ. hic.

n Ratum habuit.] his enim duobus caſibus vtilis actio negotiorũ geſtorũ habebit locũ cõtra dñm ſecundum Guilelmum: vt. j. de re. ali. non ali. l. j. & . s. de rei vẽ. l. inter. nõ directa, quia non eius nomine dediſti: vt ff. de nego. geſt. l. ſi pupilli. §. ſed ſi ego. Alij dicũt hîc habere locũ vtilẽ cõdictionẽ certi, & ad hoc quod teneatur. s. de procu. l. ſi pretiũ. & . s. tit. j. l. ſi mutuam. ſed videtur etiam his duobus caſibus dñm non teneri: vt. s. ſi tut. vel cur. l. ſi creditor. & . s. ſi cer. pet. l. eum qui. Sol. illa ſecũdum iſtã. vel non datur in dñm actio à principio, ſed ex poſtfacto ſic, rato habito, vel in rẽ eius verſo, vt hîc: quod in idem cum prima recidit. Sed quomodo poteſt haberi ratũ, cùm eius nomine nõ dederim? Reſpõ. & ſi ego nõ dedi eius nomine, ipſe tñ accepit eius nomine: & ideo ſua ratihabitione quæritur ei proprietas pecuniæ: vt. ff. de neg. geſt. l. ſi ego. & ſic tenetur: cùm re ipſa quaſi ſuũ negotium videatur facta tali verſione: & per talem ratihabitionẽ: vt. ff. de neg. geſt. l. ſi pupilli. §. itẽ quæritur. Vel dic ſecũdum alios, quod licet nõ egerim, vt eũ haberem obligatum, nec tamen egi cõtrarium, ſcilicet vt non haberem eum obligatũ. differunt enim hæc inter ſe. Et diſtingue circa hoc: vt ſuprà ſi certum petatur. l. eum qui pecuniam.

SI mandator.] CASVS. Si mandaſti mihi, vt contraherem cum filio tuo, vel iuſſu tuo contraxi: non ſolùm in ſortem, ſed etiam in vſuris, ſi pro ſorte & vſuris te obligaſti, teneberis vt ſoluas, ad hoc vt pignora tua & tuo nomine obligata liberentur. & hoc in prima. Sed ſi tu pater pro filio tuo fideiuſsiſti, quando accipiebat pecuniam mutuò, indubitanter tu pater ex illa obligatione poteris conueniri vt fideiuſſor. & hoc in ſecunda.

o Obligaſti.] ſubaudi maximè. nam idem & ſi ſimpliciter acceptus ſis: vt. ff. loca. l. quæro. in fi. j. reſpon.

p Iure detinentur.] obligatæ ſcilicet tuæ, & tua voluntate: vt & . j. man. l. ſi tibi. non autem videris permittere vt obliget eo ipſo, quòd mandas mutuari ei: vt. ff. quod iuſſu. l. dominum.

Pater ex filij cõtractu ſæpe tenetur inſolidũ

q Ex ea obligatione.] ex ſtipulatu, ſicut extraneus teneretur. Eſt enim aliud iubere, & aliud fideiubere: vt. ff. quod iuſſu. l. prima. §. quid ergo ſi fideiuſſerit. Et nota hac lege tres caſus, quibus pater tenetur inſolidum, cùm mandauit, & cùm iuſsit, & cùm fideiuſsit. vnde patet, quod

patet,ꝙ aliud eſt cùm mãdauit alicui,ꝙ cõtraheret,cum filio,quo caſu tenet̃ ei mandati,et quod iuſſu,ſi eſt in re dñica,ſed in peculiari ſolùm quod iuſſu:& aliud cũ in filio iuſsit,quia tunc tenetur quod iuſſu,non mandati, ſiue in re peculiari,ſiue in dominica:tenetur etiã de in rem verſo.Sed P.aliter dixit.contra eum tamen eſt:vt.ff.quod iuſſu.l.j.in princi.

*per emancipationem,ex illo conuenitur ſolùm, quatenus facere poteſt:& idẽ de morte patris, dummodò hæres non exiſtat.h.d.Sali.Vel ſic: Filiusfamiliàs ex licito cõtractu inſolidum obligatur,& etiã conuenitur viuente patre,& durãte paterna poteſtate:ſed ea ſoluta,non tenetur,niſi quatenus facere poteſt,niſi ſit hæres patris in ſolidum,vel pro magna parte,quia tunc tenetur inſolidum.*Pau.de Caſt.

Idem AA.& CC.Iſidoro. LEX IX.

SI ex alio † cõtractu,non ex illicita [a] mutui datione debitor extitiſti, vel quòd patrem tuũ in fidem [b] ſuſcepiſti:tã in patris poſitus poteſtate iure teneris,quã etiã morte genitoris tui iuris effectus. Et ſi quidẽ patri hæres extitiſti [c], inſolidũ:alioquin inquantũ facere potes,ſecundũ edicti formam [d]. Sed & ſi p emãcipationẽ tui iuris effectus es:ſimiliter [e] cõueniri te poſſe, debes intelligere. D.vj. Id. April.Byzantij.CC.Conſ.

¶ *Habens liberam adminiſtrationẽ,poteſt alienare rẽ domini:non habẽs non poteſt alienare. & quidẽ ſciẽs rei vitium non habet iuſtũ poſſeſſionis initiũ.h.d.Bal.Vel ſic:Seruus habẽs liberã peculij adminiſtrationem poteſt res peculiares alienare,& dominiũ transferre,aliàs ſecus,quia nec trãſfert dominium,nec vſucapiẽdi cõditionẽ in ſcientem eius conditionem.h.d.* Pau.de Caſt.

Idem AA.& CC.Aphrodiſeo. LEX X.

SI liberam [f] peculij adminiſtrationem habentes,equas de peculio cum fœtu ſerui vẽdiderunt: reprobandi cõtractũ dñs nullam habet facultatẽ.Quòd ſi nõ habẽtes liberã [g] peculij adminiſtrationem,rẽ dominicã [h] eo ignorãte [i] diſtraxerunt:neq; dominiũ,qđ nõ habent [k],in aliũ trãſferre poſſunt: neq; cõditionem eorũ ſeruilẽ ſciẽtib⁹ [l] emptorib⁹ poſſeſsiõis iuſtũ afferũt initiũ [m].vnde [n] nõ immeritò nec longi tpis præſcriptionẽ [o] hmõi poſſeſſorib⁹ pdeſſe manifeſtũ eſt.ideoq; [p] res mobiles ementes à ſeruo,etiam furti [q] actiõe te-

SI ex alio.] CASVS. Fili⁹ tuus in ptãte cõſtitut⁹ apud creditorẽ tuũ fideiuſsit pro te,vel cũ aliquo contraxit licitè,nõ accipiẽdo pecuniã mutuò cõtra Macedo.nõ ſolũ dum eſt in ptãte,ſed etiã ſi p mortẽ tuã ſui iuris ſit effectus, tenebit̃ pro rata.& ſi tibi hæres extitit, tenebit̃ inſolidũ:ſi nõ,inquantũ facere põt.idẽ ſi p emãcipationẽ ſui iuris ſit effectus,vt ſcilicet conueniri poſsit inquantum &c.

† In ſcriptis exemp.hæc l.ſi ex alio.&.l.ſi mandator. inuerſę ſunt.

a ¶ Ex illicita.] h.d.ppter Macedonianũ,quia tũc nullo tpe tenetur aliquo modo:vt.j̃.ti.ij.l.pe.

b ¶ In fidem ſuſcepiſti.] fideiubẽdo eũ p eo teneris,vt hîc,&.j̃.de fideiuſſo.l.filiusfamiliàs.&.ff.de fideiuſ.l.ſi dubitet.§.filiusfamiliàs.et.ff.q ſatiſd.cog.l. fideiuſſor.§.& fili⁹.et ecõtra pater p filio,& dñs p ſeruo:vt.j̃.l.pxi.&.ff.qđ iuſſu.l.j.§.qđ ergo.ſi autẽ ſoluiſſet p patre,teneret̃ de in rẽ verſo pater mutuãti in hanc cãm:vt.ff.de in rẽ verſo.l.ſi p patre.in prin.

Filius pro patre,& pater pro filio fideiubere poteſt.

c ¶ Hæres extitiſti.] vel bonorũ poſſeſſor,vel ex Trebelliano.Et dic in parte nõ modica,ſcilicet ad minus in legitima:vt ff.e.l.ij.&.l.iiij.in prin.&.l.v.§.j.

d ¶ Formam.] hoc priuilegiũ pdit fili⁹ varijs ex cauſis:vt.ff.eo.l.iiij.§.j.et vſq; in fi.

e ¶ Similiter.] i.inquã tũ facere potes:vt.s̃.pxi.

SI liberam. CASVS.] Si ſeruus tu⁹ liberã habens peculij adminiſtrationẽ, equas, quas habebat in peculio, cũ fœtu vendidit:cõtractũ reprobare nõ potes. & hoc in prima. Si verò ſeruus nõ habẽs liberam peculij adminiſtrationẽ res aliquas peculiares diſtraxit,nec dominiũ trãſfert,nec ementibus ſeruilem conditionẽ nõ ignorãtibus paratur cauſa vſucapiẽdi,ſi res fuit immobilis.& hoc in ſecunda.emptor autem,qui ſciẽs res mobiles à ſeruo emit,furti tenetur.& hoc in tertia.

f ¶ Si liberam.] ff.de pecu.l.procurator cui.

g ¶ Liberam.] q̃ ſpãliter eſt cõcedẽda:vt.ff.de pecu.l.quã Tuberonis.§.alia.

h ¶ Rem dominicam.] id eſt peculiarem.aliàs fruſtra diceret de libera adminiſtratione.nam & hæc peculiaris eſt dominica.

i ¶ Eo ignorante.] vel ſciente,ſed prohibente.

k ¶ Non habent.] quandoq; tranſfert aliquis quod non habet,vt dixi inſti.qui.alie.licet.§.j.

l ¶ Scientibus.] ſcilicet non habentibus liberam adminiſtrationem .ſic ſunt malæ fidei,qui emunt.Accurſius.

m ¶ Initium.] i.titulũ vel cãm vſucapiendi.ſic ponit̃.j̃.de pſcri.xxx.an.l.ij.

n ¶ Vnde.] quia non habent iuſtum initium.

o ¶ Præſcriptionem.] ſcilicet in immobilibus.

p ¶ Ideoq;.] quia non ignorauerunt conditionem eorum.Accur.

q ¶ Etiam furti.] vt pro rebus mobilib⁹:vt.j̃.de fur.l.j.&.l.eos qui.nã pro immobilibus non ſit furtum:vt inſti.de vſuſca.§.quod autem.Sic ergo diſtingue:quia ſi cõtraho cũ ſeruo habente liberã adminiſtrationem,et bona fide:

quod iuſſu dñm cõuenio,rei quoq; mihi traditę dominiũ acquiro,vel vſucapiendi cãm mihi paro:vt.ff.quod iuſſu.l.j.§.ſi iuſſu.et in prin.huius.l.&.ff.de pig.act.l.ſi conuenerit.ij.§.fi.&.ff.de rei ven.l.ſi qs hac.§.fi.& de acqui.poſ.ſi ſeruus.ſi aũt non habeat liberã,dominium nõ quęro:vt in.ij.rñ.huius.l.&.ff.quod iuſſu.l.dominum.ago tamen de peculio:vt.ff.de pec.ſi qs ſeruum.§.fi. [a] Et ſi procedas & quęras, an emẽti cauſa vſucapiẽdi quæritur?hoc caſu dico,ſi res incidit in vitiũ furti,quod eſt ſtatim cũ ſeruus amouet furãdi animo, ſi eſt res dominica: vt.j̃.de ſer.fugi.l.j.ſi verò peculiaris,cùm tradita eſt ſcienti vel ignoranti:vt.ff. de fur.l.interdũ.ij.§.ſi res.certè non vſucapitur:vt inſtit.de vſuſcapione.§.furtiuè.ſi autẽ non incidit, & emptor putat ſeruum habere ius diſtrahendi:& ſic eſt bonæ fidei:vt.ff.de ver.ſig.l.bonæ fidei. vſucapit:vt ff,de vſuſca.l.ſi ſeruus.

a Intelligas iſtud in rebus peculiaribus nõ traditis ad vendendũ qñ tales res ad vẽdẽdũ traditas poteſt alienare ſine conceſsione libere. pro quo facit. l. cum tabernam. cũ ibi no. ff. de pigno.

nentur.D.v.Nõ.Octob.Sirmij.CC.Conſ.

¶ *Ex contractu facto cum ſeruo uel ancilla impubere,non tenetur dominus ſimpliciter de peculio,ſed eatenus,quatenus peculium eſt locupletatum.h.d.ſecundum intellectum gl. & docto.regulariter autem actio de peculio datur cõtra dominum uſque ad uires peculij,etiam ſi ex tali contractu peculium non fuerit in aliquo locupletatum, quia in peculium non eſt uerſum ex illo contractu.h.d.*Pau.de Caſt.

Idem AA.& CC.Attalo. LEX XI.

CVm ancilla [r] cõtrahẽti (quã iure [s] nõ obligari poſſe conſtat) aduerſus dominũ inquantũ locupletius [t] eius peculiũ factum eſt,ea ſuperſtite, ac poſt mortẽ ei⁹ intra vtilem [v] annũ dãdam actionem non ambigitur.D.prid. Calend.Decemb.CC.Conſ.

¶ *Dominus per ſeruum non obligatur de iure ciuili:ſubtilitate tamen ex edicto prætoris tenetur de peculio & de in rem uerſo.hoc dicit.tex. ſecũdum* Bal.*Vel ſic: Actio de peculio.datur deducto eo,quod domino debetur à ſeruo. hoc dicit.*Pau.de Caſt.

Idem AA.& CC.Victori. LEX XII.

DOminũ per ſeruum obligari non poſſe [x],ac tantùm de peculio,deducto ſcilicet quod naturaliter ſeruus domino debet [y], eius creditoribus dari actionem: vel ſi quid in rẽ eius verſum probetur,de in rem verſo:edicto perpetuo declaratur.Dat.xiij. Calen. Feb.Sirmij,CC.Conſ.

¶ *Literæ commendatitiæ & familiares nõ cenſentur emiſſæ animo obligandi, ſed ſimpliciter commendandi.h.d.no .ſecundum* Bal.*Vel ſic:Si pecunia mutuatur ſeruo ſine ſpeciali iuſſu domini,dominus non tenetur quod iuſſu,ſed tantùm de peculio:de quo primò deducitur,quod debetur domino.nec literæ commendatitiæ obligant commendantem : ideo conſulitur contrahenti cum ſeruo,ut accipiat fideiuſſorem, ne ſibi debitum reperiatur inane.Sali.*

Impp.Honor. & Theod.AA. Ioanni præfecto præto. LEX XIII.

DOminos ita conſtringi manifeſtum eſt actione præto-

CVm ancilla.] CASVS. Cũ ancilla tua impubere cõtraxi mutuando ei.x.an habebo te obligatum, quæritur? Reſpon. quòd ſic, quatenus ex ea pecunia locupletatus es, & ea ſuperſtite & ea mortua intra annum vtilem habebo contra te actionem.

r ¶ Cum ancilla.] ſcilicet non pubere, ſecundum Ir.vt.ff.de pecu.l.j.§.ſi cum impubere.

s ¶ Quam iure.] ſcilicet ciuili, nec etiam naturali ſine tutoris authoritate : vt. ff. de ,actio. & obligatio.l. pupillus. Accurſius.

t ¶ Locupletius.] No. ergo quatuor caſus vbi de peculio datur inquã tum eſt locupletatum,& non in plus . Primus vt hîc. Secundus vt in maleficijs:vt.ff.de pe.l.licet.§.ex furtiua cauſa. Tertius ſi mutuã pecuniam accipiat ſeruus ad ludendum:vt.ff.de aleę luſu.l.fi.§.j.Quartus.ff.de neg.geſt.l.ſi pupilli.§. ſed ſi ego.in fine.§.Vel ſecundum alios loquitur hîc etiam in maiore impubere.Et ꝙ dicit inquantum locupletius &c.id eſt detracto quod domino debetur.

Actio de peculio datur inquãtũ eſt locupletatũ, & nõ in plus,in certis caſibus

v ¶ Vtilem.] niſi communis præſcriptio obſtet:vt dixi.s̃.eo.l.ei qui.

DOminum.] CASVS.Si ſeruus tuus ſe mihi obligauit,an tu mihi per ſeruum tuum obligeris,quæritur?Rñ. ꝙ dominus per ſeruum obligari non poteſt.veruntamen habeo aduerſus te act.de peculio ſi nihil eſt verſum in rem tuam.ſed primò antequam creditoribus detur actio, deducetur id quod ſeruus tuus debuit tibi.ſi autem in rem tuam fuerit verſum,perpetuò de in rem verſo dabitur contra te actio.

x ¶ Non poſſe.] ſcilicet iure ciuili,ſed prætorio ſic ex ea cauſa ex qua ſeruus ciuiliter teneretur ſi eſſet liber:vt.ff.de pecu.l.non ſolum.§.fi.

y ¶ Domino debet.] Item ijs qui ſunt in eius poteſtate,vel quorum tutelam vel curam gerit:vt.ff.de pecu.l.ſed ſi damnum.§.j.aliàs.l.peculium autem deducto.& de tribu.l.j.in prin.Item pro ſocio:vt.ff.de pecu.l.ſi noxali.§.fin.et.l.ſeq.ſecus in quibuſdam alijs,qui videntur ſocij,quia vnus conuentus non deducit alij debitum:vt.ff.de pecul.l.ſed in emptore.et.l.ſeq. Item cùm agitur de peculio,non ęſtimatur ſeruus in ſui peculio:vt.ff.de pecu.l.depoſiti.§.Stichus.

DOminos.] CASVS.Si ſeruo tuo colono mutuaui.x.nec iuſsiſti ꝙ ei mutuarẽ:an habeam te obligatum quod iuſſu,quæritur?Rñd.

quod non. vnde à seruo fideiussorem accipere debeo. & licet non detur in prædictis casibus quod iussu: dabitur tamen vtilis & efficax de peculio.
a ¶ Si certam.] idem si incertam. secundum Bul.
b ¶ Numerari.] vel aliter contrahi: vt. ff. ad Velleia. l. si domina.
c ¶ Præceperint.] generaliter vel specialiter. vel mãdauerint, vel subscripserint, vel ratum habuerint. ff. quod iussu. l. j. & l. dominum.

ria quæ appellatur Quod iussu, si certã[a] numerari[b] pceperint[c] seruo[d] actoriúe pecuniam. ¶ Igitur hac in perpetuũ edictali lege sancimus, vt qui seruo[e] colono, conductori, procuratori[f], actoriúe possessionis, pecuniã mutuã dat: sciat dños possessionũ cultorésve[g] terrarũ obligari nõ posse[h]. Neq; familiares epistolas quib[9] homines plerũq; cõmẽdant absentẽ[i], in id trahere cõuenit, vt pecuniã quam rogatus nõ fuerat, impendisse pro prædijs mẽtiatur[k]: cũ nisi specialiter[l], vt pecuniã pstet, à dño fuerit postulatus, idẽ dñs teneri nõ[m] posit: creditaq; quãtitate mulctari[n] volumus creditores[o], si hmõi personis, nõ iubẽte dño, nec fideiussorib[9] specialiter acceptis, fuerit credita pecunia[p]. ¶ Sane creditori damus licẽtiã, vt si liber[q] à rationib[9] quas gerebat, fuerit inuentus actor, seruus, pcuratorúe pdiorũ: vtilis[r] actio pateat de peculio. D. v. Id. Iul. Rauẽnę, Honorio x. & Theodosio. vj. AA. Conss.

Castaldio quis dicat.
d ¶ Seruo.] non castaldioni. actor est castaldio domini.
e ¶ Vt qui seruo.] generale est: sequentia sunt specialia: & omnia in seruis. Dic ergo colono suo & cõductori. s. seruo qui cõducebat & laborabat prædia ad opus domini.
f ¶ Procuratori.] Ad vnum negotiũ: actor ad omnia.
g ¶ Cultoresue.] i. dominos per alios colentes: vel nõ obligatur vllo modo dominus secundum quosdã: nec seruus ciuiliter, sed naturaliter sic.
h ¶ Non posse.] etiã de peculio secũdum Io. quod nõ placet: vt in fi. huius legis. & ff. de peculio. l. si quis seruũ. §. etiã. & hic dicas non posse, scilicet quod iussu.
i ¶ Absentẽ.] s. seruũ.
k ¶ Mentiatur.] vt sic ei reddatur. nõ ergo huiusmodi epistolæ ei præiudicãt: vt hic, & ff. mãd. l. si verò nõ remunerãdi. §. cũm quidã. & j. de libe. cau. l. iubemus. & de fideicõ. lib. l. ex verbo. & s. de proba. l. non epistolis.
l ¶ Specialiter.] i. expressim. sicut exponitur secundum Azo. s. de neg. gest. l. negotiũ. nam generalis iussus sufficit: vt. ff. qđ iussu. l. j. §. j. licet quidam cõtra per hoc verbũ specialiter. Itẽ per hoc qđ s. de actore & pcuratore generali & speciali dicitur, & per hoc quod dicit non agi quod iussu: collige q generale mandatum de gerendo negotio nõ præiudicat dñovt teneat quod iussu: nisi & liberã concedat administrationẽ, vt & in procuratore dicimus: vt. ff. de procu. l. procurator cui generaliter libera. vel nisi dicat quodcũq; voles &c. vt. ff. qđ iussu. l. j. §. iussum.

Mãdatum generale an præiudicet domino.

m ¶ Teneri non posit.] quod iussu.
n ¶ Mulctari.] scilicet quo ad actionem quod iussu.
o ¶ Creditores.] No. puniũtur in hoc q amittunt pecuniã sic concessam.
p ¶ Credita pecunia.] nam illi tenerentur: vt insti. de fideiuss. §. j.
q ¶ Vt si liber à rationibus.] vt quia deducto eo quod domino debetur aliquid superest de peculio suo, & postquàm reddiderit rationẽ domino de omnibus quæ gessit. Alij etiam fatuæ dicunt hoc casu seruũ de peculio cõueniri quando liber est à ratiocinijs.
r ¶ Vtilis.] i. efficax. Alij dicunt ideo vtilem, quia tẽpore mutui credebatur peculiũ cũm nõ erat: quia nõ erat à dño cõcessum, quod nõ placet. Et not. q quidã habent hîc aliam. l. quæ incipit, si quis cũ filio. quæ hîc esse non debet.

¶ PER QVAS PERSONAS &c. ¶ *Dixit qualiter per alios obligemur: nunc qualiter lucremur.*

Excepta.] CASVS. Certũ est q per liberã personã quæ nõ est iuri nostro subiecta nihil nobis acquiritur: causa tñ possessionis nobis acquiritur per procũ. & hoc in prima. Si verò procurator meus prædiũ meũ vendidit Titio, & pactũ inter eos factũ est: subsecuta stipulatione vt si pretiũ sua die nõ solueretur inemptũ esset, & liceret mihi rem vendicare: an posim agere ex pac. quod interposuit pcura. meus cũm Titio, quæritur? Dicitur q nõ. nec habeo ratione pacti seu stipulationis vendicationem prædij, si in eodem statu est quo fuit antequam esset venditio. & hoc in secunda. An autem seruus meus per tradi. mihi acquirere posit, quæritur? Respon. quod sic. & hoc in tertia.
s ¶ Excepta possessionis causa.] Causa causata possessionis est dominium & vsucapiẽdi cõditio. nã tradita possessione vel sequitur dominiũ vel cõditio vsucapiẽdi: et hæc duo per pcuratorẽ quęrũtur. l. possessio & dñium etiã ignorãti: sed cõditio vsucapiẽdi tãtũm sciẽti: vt hîc & insti. e. §. ex his. & s. j. de acqui. pos. l. j. & l. per pcuratorẽ. Item possessio. l. cõtinua, per trienium vel x. vel. xx. annorũ est causa causans mediata dominij quærẽdi: vt. ff. de vsusca. l. iij. Itẽ dic & excepta possessione: qa & ipsa sola p pcuratorẽ quæritur qñ non pl[9] est penes dãtem: vt. d. §. ex his. et. ff. de acquir. pos. l. j. §. per pcuratorẽ. & l. cõis. §. j. dicitur etiã ecõtra quo ad aliqđ cã causans dñium possessionis. nã qa sum dñs, vẽdico possessionẽ: vt insti. de ac. §. alic. Alij dixerũt solã possessionẽ quæri p pcuratorẽ: & p possessionẽ dominiũ: vt. d. §. ex his. et exponunt excepta cã possessiõis. i. possessione. quod non placet: imò & dominiũ quærit per pcuratorẽ: vt & sup. dixi.

Possessio, nis traditio vnũ de duobus operat.

TIT. XXVII.

Per quas personas nobis acquiratur.

¶ *Per procuratorẽ quæritur causa possessionis, non obligatio personalis. Ideo pacto legis cõmissoriæ uel addictionis in diem à procuratore interposito, nulla quæritur obligatio domino. h. d. Sali. Vel sic: Per procuratorem acquiri potest domino tam possessio quàm etiam dominium: sed actio personalis uel obligatio nõ potest acquiri sine cessione. hoc dicit secundum lectu. gloss. Pau. de Cast.*

Impp. Dioclet. et Maximian. AA. Marcellæ.

LEX I.

Excepta possessionis causa[s] per liberã psonã quæ alteri[9] iuri nõ est subdita[t], nihil acquiri posse, indubitati iuris est. Si igitur pcurator nõ sibi, sed ei cui[9] negotia administrabat, redintegratæ[v] rei vẽdicationẽ pactus est, idq; pactum etiã stipulatio insecuta est: nulla[x] dño obligatio acquisita est. Seruis autẽ res traditæ[y], dñis acquiruntur. D. Cal. Iul. ipsis & Conss.

t ¶ Non est subdita.] nã tũc sec[9] esset: vt inst. e. §. j. & seq. et. ff. de acqui. re. do. l. etiã inuitis. & de ver obl. l. seruus vetãte.
v ¶ Redintegratæ.] s. venditionis rescisione: vt nisi pecunia solueret res sit inẽpta: & dño traderet secũdũ Io. vel dñs rẽ vẽdicaret. vel dic red integratæ. i. redintegrandæ, & sic tps p tpe. & sic est pactũ legis commissoriæ. & dic siue fecit stipulationẽ vt subijcit: siue pactũ vt prædixi. hic pcurator concepit verba ei[9] in psona dñi vel etiã in sua: led donationẽ in psona dñi. hęc quidẽ pactio nõ qrit dño dñium vel possessionẽ: & sic nõ aget. sed pcurator intentet rei vẽdicationẽ secũ dũ quosdã, quod nõ placet. vt ille habeat in rẽ q prius nõ fuerat dñs. Dic ergo nõ valet dño vt psonalẽ habeat actionẽ ex stipulatione, sed realẽ ex pacto de re inempta: vt j. de pact. inter emp. l. cõmissoriæ. non ex illo vt dño reddatur, vel vt liceat ei vendicare: quia reali actione non dices emptorem personaliter obligatum: vt insti. de act. §. j. Alij dicunt quòd non fuit hic pactum legis commissoriæ, sed alicuius rei dãdæ pactio. & quod dicit vendicationem, id est dationem vel restitutionem. & sic nullo iure aget dominus.

¶ *Quæsita personali sine cessione, similiter quæritur hypothecaria. h. d. Bal. Vel sic: Quando per liberam personam alteri acquiritur obligatio personalis: ut in mutuo facto nomine alterius, acquiritur etiam hypothecaria. h. d. licet ante hanc. l. hoc non esset sed ueniebat cedenda: quæ cessio hodie non est faciẽda. Pau. de Cast.*

Imp. Iustinianus A. Iuliano præfect. præto.

LEX II.

Cvm per liberam personã, si pecunia alteri[9] nomine fuerit numerata, acquiratur quidem ei, cuius noĩe pecunia credita est, per huiusmodi numerationẽ[z] cõdictio[a], nõ autẽ hypotheca vel pignus eorũ, quæ procuratori data vel supposita sunt, dñis cõtractus acquirit[b]: talẽ differẽtiã expellẽtes, sancimus & cõdictionẽ & hypothecariã actionẽ, vel pign[9] ipso iure & sine aliqua cesiõe ad dñm cõtractus peruenire. Si enim[c] pcuratori necessitas legibus imposita est, domino contractus cedere actionem: quare quemadmodum ab initio in personali actiõe cessio

x ¶ Nulla.] de stricto iure, sed de æquitate sic secũdum M. quod Io. non placet: vt hic, & ff. de vsur. l. si qs solutioni. §. pe. & quod vi aut clam. l. iij. in prin. et. ff. de cõsti. pe. l. & licet. et. j. si quis alte. vel sibi. l. cũm per eos. nisi in casibus positis insti. de inuti. stip. §. si qs alij. vbi fallit hæc regula. Et dic q nec pcuratori quæsita nisi eius interfuit: vt. ff. de verb. obli. l. stipulatio ista. §. pen. & antepe. Itẽ no. hîc personalia iura. i. personales actiones non ita acquiri per alterum vt realia. i. rerum, vt rei vendicatio. i. dominium vel possessio. et est ratio: quia personalia, scilicet iura et actiones magis sunt ossibus obligatis inixa: vt. ff. de pecu. quis ergo. et. ff. pro socio. l. ij. & l. iij.

Actiones reales facilius quæritur per alterum quàm personales.

y ¶ Res traditæ.] animo transferendi: & hoc ideo quia nihil propriũ habere potest: vt insti. eo. §. item vobis acquiritur.

Cvm per liberam.] CASVS. Si procurator me[9] pecuniam meo noĩe mutuauit Seio: an habeã cõdictionẽ certi ex mutuo ad pecuniã repetendã, qrit. dicit q sic. & hoc erat secundã antiqua iura. & hoc in prima. Si verò pignora p mea pecunia mutuata supposita sunt: an agere possim hypothecaria, quęrit. & dicit q secũdum antiquos nõ poterã: hodie possum agere pro pignoribus, etiam nõ cessa mihi actione à procuratore meo.
z ¶ Numerationem.] aliàs rationem.
a ¶ Condictio.] vt. ff. si cer. pet. l. certi cõdictio. §. si nummos. & s. si cer. pet. l. si absentis. & s. de condi. inde. l. si per ignorantiam.
b ¶ Acquiritur.] & ideo talium necessaria erat cesio.
c ¶ Si enim.] hæc ratio non est generalis: quia in multis casibus est actio cedenda.

cedenda, nec tamen cõpetit ipso iure: vt. ff. de acqui. pos. l. possessio quoque. §. & si possessio. sed hoc in mutuo locum habet: sed pro hac ratione est: quia quod iuris est in principali, & in accessorio esse debet: vt. j. de vsur. l. eos. in prin. & ff. de re. iur. l. cũm principalis. Sed contra. ff. de pig. act. l. solutum. §. fi. vbi dicit hypothecariam non quæri procuratorem. Solu. hic corrigit. Vel ibi dicit plerunque propter hunc casum. Vel directa non, vt ibi: sed vtilis sic, vt hic, & arg. s. ad exhi-10 ben. l. fi. res.

a ❡Hypothecariam.] q. d. non est ratio, quare in hoc casu similiter non quæratur hypothecaria sine aliqua cessione, sicut & principalis. Item non ob. s. eo. l. j. quia hic specia le circa pecuniã mutuã: vt. ff. si cer. pet. l. singula-20 ria. Accursius.

b ❡Acquisita.] quasi diceret, bñ debet habere.

Si duo.] Casus isti[us] legis ponitur in glos. sed clarius dic, ꝙ habebã tecum seruum cõmunẽ. iussi ei, vt stipularetur ex mea causa pensionẽ domus meæ. stipulatus est 30 nõ mihi iubẽti, sed tibi. non acquirit tibi, sed mihi. Si verò stipulari iussi non ex re mea, sed tua: & stipulatus est tibi: plus va let in persona tua. Idẽ est, si res ad neutrum pertinet, vt si stipulatus sit aliquid ex operis suis, tunc præfertur nominatio. Vel 40 dic, secũdò, refert an iussi stipulari simpliciter, hoc modo: vade & stipuleris. quo casu si tibi stipu latur, tibi acquirit. an nomine, & meo nomine: & mi hi tũc acquirit, & nõ nominato. prima positio pla cet Io. & secunda M.

c ❡Si duo.] dic casum. 50 Duo habẽt seruũ cõmu nem. vnus iussit, sed alteri est stipulatus. quis præualet? Et respõdeo, si causa spectat ad iubẽtẽ, vt ad suæ domus pensionem, suæq; vxoris dotẽ, præualet iussio. si ad nominatũ pertinet, vel ad neutrum, præualet nominatio: vt 60 ff. de stip. ser. l. proinde. §. fi. & ff. de vsufru. l. adhuc. aliàs. l. si seruo. §. fi. duos. Quod ergo dicit, quod enim &c. nõ corrigit principiũ. & hoc secũ dum Io. Ir. & B. sed nõ videtur valere, quia ex re vnius potest alteri quæri: vt. ff. de stip. seruo. l. fi. ex 70 re. §. j. Alij dicũt corrigi principiũ per finẽ. Tu potes tertiò dicere secundum antiquos, vt dixit Azo. An simpliciter iubeam stipulari, & ipse alium nominat: & tunc quæritur nominatio: vt in fi. huius. l. ibi, sinautem &c. an iussi stipulari & mihi & meo nomine, & tunc mihi quærit, licet alium nominet: vt hæc lex distinguere videtur.

d ❡Vt suo nomine.] qui seruus naturaliter domino debet obedire: cũm causa spectat ad iubentem secundum primos. vel planè secundum Azo.

e ❡Iussione.] quia loquebatur cũm vnus iussit, & alium non nominauit.

f ❡Et nescit.] aliud est ignorare, aliud nescire: vt hæc lex distinguere videt. 80 ADDITIO. Et dicas quòd nescire dicimur, quòd scire nõ tenemur. Ignorare verò quod scire debemus: vt dicit gl. in. l. de statu. ff. de testa. quæ gl. insuper ponit differentiam inter dubitationem & errorem.

g ❡Quod enim.] dixit acquiri iubenti, cũm ad eum causa pertinet: sin autẽ ad nominatũ tãtũ, vel ad neutrũ: nominatio tãtùm quærit. & hoc subijcit, quod eni &c. secũdũ primos. & accipe hic. §. fin aũt &c. vsq; ad finẽ. & posteà sume, quod enim &c. vbi rñdet tacitæ obiectioni: quasi nominatio nõ præualeat iussui: sed æquiualeat per regulã antiquã, cui respondet. Vel secũdũ Azo.

Et alter.

Ignorare & nescire differunt. Seruus duo rũ stipulando cui acquirit.

superuacua videbatur, non etiã in pignorib[us] et hypothecis simili mo do dñs cõtractus habeat hypothecariam [a]actionẽ, seu pignoris vinculum, vel retentionẽ sibi acquisitam [b]. D. Cal. Nouembr. Lampadio & Oresta VV. CC. Conss.

❡Si unus ex pluribus dominis iubet seruo com muni, ut stipuletur ipsi iubenti, & ipse stipulatur alteri, præualet iussio: quia iubenti tantum acquirit. Sin autem iubet ei simpliciter, ut stipuletur, & non dicit cui: aut stipulatur nullo expresso nomine dominorum, & sic sibi: tunc quæ rit iubẽti. aut stipulatur expressim alteri, & acquirit illi. h. d. secundũ lect. Azo. quam sequitur gl. Sali. Vel sic: Seruus communis iussus uni ex dominis stipulari, si stipulatur nominatim alteri, & id quod stipulatur, principaliter spectat ad iubentem: præualet iussio nominationi. sin autẽ ad nominatum pertinet, uel ad neutrum: præualet nominatio. h. d. secundũ lec. Io. Vel sic: Iussus specialis præualet noimationi: sed iussui genera li præualet nominatio. h. d. Pau. de Cast.

Idem A. Iuliano præfe. præ. LEX III.

Si duo [c] vel plures cõmunẽ seruum habeant ⁕ & vnus ex his iusserit, vt suo nomine [d] seruus ab aliquo stipuletur, decem puta aureos, vel aliã rem: ipse autẽ seruus non eius, qui iussit, sed alterius ex dominis suis fecit mentionem, & nomine illius stipulatus est: inter antiquã sapietiã quærebatur, cui acquiratur actio vel lucrũ, quod ex ea causa accidit, vtrũ ei, qui iussit, an ei, cuius seruus fecit mẽtionẽ, an ambobus? Cumq; ex omni latere magna pars authorũ multũ effuderit tractatum: nobis verior eorũ sententia videtur, qui domino, qui iussit, afferũt stipulationẽ, & ei tantũmodo acquiri dixerũt: quã aliorũ, qui in alias opiniones deferũtur: neq; enim malignitati seruorũ indulgẽdum est, vt liceat eis dñi iussione [e] cõtẽpta, sua libidine facere stipulationẽ, & ad aliũ dominum, qui eum forsitã corrupit, alienum lucrũ trãsferre. quod neq; ferendũ est, si seruus impius domino quidẽ, qui iussit, minimè obediẽdum existimauerit: alij autẽ, qui forsitã ignorat & nescit [f], repentinũ adducat solatiũ. Quod enim [g] sæpe apud antiquos diceba tur, iussionem domini nõ esse absimilẽ [h] nominationi [i]: tũc debet obtinere, cũ seruus iussus ab vno ex dominis stipulationẽ facere [k], sine nomine stipulatus est. tunc et enim ei soli acqrit, qui iussit. Sinautem expresserit aliũ dominũ [l]: soli illi necesse est acquisitionẽ celebrari. Multò ⁕ enim amplius oportet valere dominici nominis mẽtionem, quàm hærilem iussionem [m]. D. xv. Cal. Decembr. Lampadio & Oresta VV. CC. Conss.

verè in hoc casu ei, qui iussit, mederi opus fuit: quia veteres regulæ hoc prætermiserũt, quia loquebãtur cũm vnus iussit, & aliũ nõ nominauit, vel ecõtra.

h ❡Absimilem.] id est non succumbere.

i ❡Nominationi.] id est tantùm valet iussio sine nominatione alterius, quantũ nominatio si fuerit vtrunque, & non ex re iubentis secundũ primos.

k ❡Facere.] euã ex re alterius secundum primos. vel dic simpliciter secundum Azo.

10 l ❡Dominum.] & causa non pertinet ad iubẽtem secũdum primos.

m ❡Herilẽ iussionẽ.] cũm iubentis nõ interssit naturaliter: siue cũ causa ad eũ non spectat secũdũ G. Io. & B. Vel dic secundum Azo. cũm nõ iussit, vt sibi stipularetur, sed 20 simpliciter iussit.

Et enim.

TITVLS XXVIII.

Ad senatusconsultum Macedonianum.

❡Mutuans filiofamiliàs, quem probabili ratio ne patremfamiliàs arbitratur, non repellitur exceptione senatusconsulti propter iustæ ignorantiæ patrocinium. h. d. no. secundum Bal. Vel sic: Si filiusfamiliàs asserat se sui iuris esse mutuanti hoc iusta ratione credere se dicenti, cessat beneficium senatusconsulti Macedoniani. Hoc dicit. Salicetus.

Imperator Aelius Pertinax A. Attilio. L. I.

Si filiusfamiliàs cũm in potestate patris esset, mutuam à te pecuniam accepit, cũ se patrẽfamiliàs diceret, eiusque affirmationi credidisse te iusta ratione [n] † edocere potes [o]: exceptio ei denegabitur. PP. x. Calend. April. Falcone & Claro Conss.

❡Enumerat quinque casus, in quibus cessat senatusconsultum Macedonianum. hoc dicit no. hæc lex. Bald.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Sophiæ. LEX II.

Zenodorus si, cũ sui iuris esse publicè videretur [p], aut patris volũtate [q] cõtraxit, aut in eam

❡AD SENATVSconsultum Macedonianũ. *❡Dixit suprà tit. ij. etiã patrem teneri pro filio: nunc etiam filiũ dicit non teneri cum effectu propter Macedonianum senatusconsultum.*

30 Si filiusfamilias.] CASVS. Filiofami. dicenti se sui iuris esse, pecuniã mutuasti. an non obstante exceptione senatuscõsul. Macedo. eã repetere possis, quæritur? dicitur ꝙ sic, si probare 40 possis te ei iusta ratione credidisse, scilicet quia sic agebat, sic cõtrahebat &c. ac si paterfa. fuisset: vt. ff. eo. l. si quis.

n ❡Iusta ratione.] nõ vana simplicitate deceptus, nec ignorantia iuris: quia paterfamiliàs publi cè videbatur: & sic age-50 bat, & sic contrahebat &c. vt. ff. eo. l. fi. quis.

o ❡Edocere potes.] Quod edoces eoipso, ꝙ contrarium non probatur: vt & j. qui mili. non pos. l. fin. libro. xij. & hoc quia præsumitur ignorãtia: vt. ff. de proba. l. verius. Item quia dolus obij 60 citur: vt. ff. de pba. l. quoties. §. qui dolo. Itẽ no. hic propter mẽdacium quẽ grauari: vt hic, et. ff. de rei vendi. l. fi. &. j. qui po. in pig. ha. aut itẽ. & ff. quod cum eo. l. sed & l. si. §. j. &. eum. & §. si minor se ma. di. l. ij. & iij.

70 Zenodorus.] CASVS. Lex ista ponit quinque casus, quibus cessat senatusconsult. Macedo. & dicit, filiusfami. cũm videretur sui iuris esse, quia sic agebat &c. mutuò accepit pecuniam vel voluntate patris: vel accepit in rem patris, & conuertit in rem patris: aut in eam rem, quæ patris oneribus incumberet: vel sui iuris effectus animo nouandi promisit, vel aliàs agnouit, puta soluendo debitum vel partem debiti: an locum habeat senatusconsult. quæritur? Respond. quòd non. Vinianus.

p ❡Videretur.] aliàs videbatur. sic enim agebat &c. vt. ff. eo. l. iij.

80 q ❡Voluntate.] præcedẽte vel sequẽte: vi. j. e. l. fi. vel etiã tãtùm sciẽte, & non contradicente: vt. ff. e. l. si tamẽ. & l. si filiusfamiliàs patre absẽte. ad hoc. s. ne filius pro patre. l. j. & ff. de mino. l. iij. §. sed vtrum. Item patris accipe, qui eum habeat in potestate: vt. ff. eodem. l. filium. ADDITIO. † Addas cum Bald. hic cessare etiam hoc senatusconsul. si filiusfami. consueuit accipere pecuniam mutuò, & pater consueuit soluere. ex tali enim consuetudine præsumitur patris voluntas: vt. l. Titianus. ff. quod cum eo. & l. vel vniuersorum. ff. de pigno. act. quæ facit cessare Macedo. vt in hac. l.

† Iste text. reputatur singularis secũdũ Pe. de Rauena ad hoc ꝙ si syndicus vult se excusare ꝙ ignorauit maleficium esse cõmissum, nũquã erit excusatus, nisi cõ stet, de diligenti inquisitione eius & è doctrina aurea Baldi hic se cũdũ Ang. in libr. male ficiorũ. in verbo, nec non ad denũciatione.

⁕ Est & alius casus in quo nõ habet locũ senat. maced. scilicet quãdo frater suo fratri in eiusdẽ patris potestate existẽti suã propriam pecuniã veluti castrẽ. mutuò dat. Ias. & alij in. l. frater à fratre. ff. de cõdict. indeb.

a ¶ Incũberet.] vt dotet sororẽ suã: vt. ff. e. l. sed Iulianus. §. sed & si filius.

b ¶ Nouatione.] Non per ignorantiam facti: alioquin in factum excipiendum erit: vt. ff. e. l. fi. Accur.

c ¶ Agnouit debitum.] soluẽdo partẽ debiti vel vsuras: vt. ff. e. l. sed Iulianus. §. fi. & l. seq. Aliud si pignus dederit: quia tãtũ in quãtitate pignoris videtur approbare. sic. ff. e. l. sed & si pater. in prin. & est ratio quare aliud in solutione partis debiti, & aliud in datione pignoris: vt ibi dixi. Accursius.

rem pecuniam accepit, quæ patris oneribus incumberet [a], vel suę potestatis constitutus nouatione [b] facta fidem suam obligauit, vel aliâs agnouit debitum [c]: non esse locũ decreto amplissimi ordinis, rationis est. PP. v. Cal. Mart. Saturnino & Gallo Cons.

¶ *Si obligatio est licita in origine, est simpliciter licita in actibus consecutiuis. h. d. Bal. Vel sic: Senatuscõsultum Macedonianum locum habet, quando à principio filiofamilias est mutuatum, non quando pretium ex uenditione in mutuum est conuersum. h. d. Sali. Vel sic: In alio contractu quàm mutui non habet locum exceptio Macedoniani. h. d. secundum Pau. de Cast.*

Idem AA. Macrino. LEX III.

SI filiusfamiliâs aliquid mercatus, pretium stipulanti venditori cum vsurarũ accessione spondeat: nõ esse locum senatuscõsulto, quo fœnerare filijsfamiliâs est prohibitum, nemini dubium est [d]. origo [e] enim potius obligationis quàm titulus actionis consyderãdus est. PP. Idib. Mart. Saturnino & Gallo Cons.

¶ *Filius consentiente patre potest mutuum accipere, & res patris obligare: & inter creditores prioritas & ordo prælationem inducunt. h. d. secundum Bal. Et est idem casus, qui habetur. suprà. eo. in. l. ij. in quo cessat senatusconsultum Macedonianum quando est factum patre permittente. hoc dicit secundum Pau. de Cast.*

Idem AA. Cyrillæ. LEX IIII.

SI permittente patre [f], filiofamiliâs pecuniã mutuam dedisti: senatuscõsulti potestas nõ interuenit. Et ideo persecutio [g] pignoris, quod in bonis patris fuit, non denegabitur: præsertim cùm eidem filius hæres [h] extiterit: modò [i] si nullus alius iure conuentionis, vel ratione temporis & ordinis potior [k] apparuerit. PP. xij. Calend. Maij, Fabiano & Mutiano Cons.

SI filiusfa.] CASVS: Vẽdidi filiofa. librũ, & ita erat venditio, & nõ mutuũ in veritate: & in mutuo locũ habet Macedo. nõ in vẽditione. stipulatus sum pretium cũ vsuris mihi reddi: an petenti mihi pretium condictione certi, quia per talẽ actio. repetitur mutuum, posset mihi opponi exceptio Macedon. quæritur? Respõdeo quod non: quia initiũ obligationis, quæ erat ex causa venditionis nata potius inspiciendũ est, quàm titulus actionis, id est quã condictio certi, quæ consueuit dari ad mutuum.

d ¶ Dubium est.] nisi factum sit in fraudem: vt ff. eod. si filiusfa. j. §. j. & l. sed Iulianus. §. mutui. & §. sed si fraus.

e ¶ Origo.] id est vtrũ ab initio sit mutuum vel alius cõtractus: nõ autẽ titulus: quia licet eadem vẽditori ad pretium per stipulationẽ promissum detur actio, vel actionis titulus, quæ mutuanti datur, scilicet certi cõdictio. vt. ff. si certũ pe. l. certi cõdictio. in prin. tamẽ origo inspicitur: vt hîc, & ff. de fideiusso. l. tutor: & de donatio. l. qui id quod & de leg. ij. l. cum filius. §. hæres meus. & s. si certũ pet. l. si ex pretio. & ff. mãda. l. si procuratorem. in prin. Sed arg. cõtra. ff. de pecul. l. licet. §. idẽ scribit. ADDITIO. Dicas quod tibi titulus posterioris obligationis non dependet à causa originalis obligationis: ideo ibi causa originalis non attenditur, hîc verò contra.

SI permittente.] CASVS. Si filiofa, permittẽte patre pecuniam mutuasti, & rem patris in pignus accepisti, an cessat Macedo. quæritur? Respond. quòd sic. & habebis act. hypothe. ad persequendum pignus, cũ eidem filius hæres extitit, & nullus alius creditor potior te sit in ordine & in tempore.

f ¶ Patre.] Qui filium habebat in potestate: aliâs non: vt. ff. eodem. l. filium. & hæc permissio inducit quod iussu: vt. ff. quod iussu. l. j. §. si ratum.

g ¶ Persecutio.] mala illatio videtur: nec enim ideo quod præcepit dari pecuniam, permittit rem obligari: vt. ff. quod iussu. l. dominum. Respond. hic vtrunque permisit: & ideo bene dicit. j. presertim &c. Vel dic non permisit obligare res, sed quia successit domino, confirmatur pignus, vt subijcit: & secundum hoc abundat præsertim.

h ¶ Hæres extiterit.] quo casu pignus conualescit, & si antè non valebat: quia sine voluntate patris erat obligatum: vt. ff. de pigno. l. si titio. & de condi. indebi. l. si non sortem. §. si filius. & suprà. quod cum eodem. l. si mandator.

i ¶ Modo.] Malè videtur positum istud modò: nam & si potior sit alius, hic tamen agit: vt. ff. qui potiores. in pigno. habentur. l. si prior. §. si simpliciter. sed sic continua: datur persecutio contra omnem modum.

k ¶ Potior.] Vt in dote reddenda & similibus: nam etiam tunc aduersus potiorem denegaretur: vt dicta. l. si prior. §. si simpliciter. & suprà. de actioni. & obligatio. l. si à creditore. & infrâ. qui potiores in pig. ha. l. licet.

MAcedoniani.] CASVS. Filiofamiliâs degenti in scholis pecuniam mutuasti: an cessat Macedo. quęritur? Respondetur quòd sic, si ad eam quantitatem mutuasti, quam pater erat erogaturus. id est tenetur erogare. & hoc in prima. & hîc in primo casu competit actio de in remverso. In secundo de peculio, id est si inutiles tantùm, & non necessarios sumptus creditum est. In tertio quòd iussu ex contractu filij in patrẽ post mortem filij dabitur actio de peculio: si nondum annus excessit. & hoc in secunda. Si verò in rem patris versa est, post mortem filij perpetuò dabitur. & hoc in tertia.

¶ *Ratione legationis & studiorum potest mutuari filiofamilias usque ad debitum & consuetum modum. Bal. Vel sic: Ex causa legationis et studiorum potest mutuari filiofamilias usque ad debitum modum, & tenẽtur filius & pater insolidum. ex mutuo uero ex causa peculiari recepto pater tenetur actione de peculio tantũ: quæ post mortem filij durat anno utili: nisi patris iussus intercesserit: quia tunc pater perpetuò teneretur. hoc dicit. Sali.*

Imp. Alexander A. Musæ. LEX V.

MAcedoniani senatusconsulti authoritas petitionem [l] eius pecuniæ non impedit, quę filiofamiliâs studiorum vel legationis causa alibi degenti ad necessarios sumptus, quos patris pietas nõ recusaret [m], credita est. Sed ex contractu filij post mortẽ eius de peculio actio in patrem cõpetere ita demum poterit, si anni vtilis spatium petitionem non impedit. ¶ Sanè si iussu patris datũ mutuũ probetur: nec in quos vsus versa sit pecunia, disquiri necesse est, sed perpetua [n] in patrẽ, etiam mortuo filio, est actio. PP. pridie Calend. Maij, Agricola & Clementino Cons.

¶ *Beneficium Macedoniani facit patrem de peculio efficaciter non teneri: & in dispositione legali statuta in filio, locum habẽt in nepote, ubi est eadem ratio. h. d. Sali. Vel sic: Ex mutuo facto filiofamilias non datur actio de peculio contra patrem. Item senatusconsultum quod loquitur in filijs, habet etiam locum in nepotibus constitutis in potestate. Pau. de Cast.*

Impera. Philippus A. & Philippus Cæs. Theopompo. LEX VI.

SI filius tuus in potestate tua agens, cõtra senatusconsultum Macedonianũ mutuã sumpsit pecuniam: actio de peculio aduersus te [o] eo nõie efficaciter dirigi [p] nequaquã [q] põt. ¶ Quod senatuscõsulti auxiliũ, licet filijfamiliâs [r] meminerit, et ad nepotes et pronepotes

l ¶ Petitionem.] Nam tenetur filius insolidũ: & pater de in rem verso: vt. ff. de in remverso. l. iij. §. proinde.

m ¶ Nonrecusaret.] id est recusare non deberet: vt. ff. eodem. l. sed Iulianus. §. quod dicitur. & dic vt ibi not. Sed nonne idem & si non abiit filius, & in necessarios sumptus ei credatur? Respond. idem videtur. argu. ff. eodem. l. sed Iulianus. §. finali. & de in rem ver. l. quod si. §. proinde si seruus. & l. penulti. j. respon. & l. finali. Sed miraculosè loquitur hæc lex: in principio enim innuit patrem teneri insolidum viuo filio. In secundo casu de peculio, quare dic quòd insolidum tenetur, quando sumptus fuit talis, quem necesse habuit pater facere: vt libros emere ex quo ad scholas miserat. Si verò non habebat necesse: verùm propter filij dilectionem paterna pietas non recusaret, vt libros cooperire, & literas deaurare: tunc de peculio tenetur etiam eo viuo. & secundum hoc loquitur. suprà. ne filij. pro pat. l. prima. ibi enim est creditum filiofamiliâs senatusconsulto permittente: nec tenetur pater amplius quàm de peculio.

Pater pro mutuo filij quãdoque insolidũ tenetur.

n ¶ Perpetua.] vt. s. titu. ij. l. ei qui.

SI filius] CASVS. Si filiofamiliás contra senatusconsul. Macedo. pecuniam mutuasti: aduersus patrem de peculio actio. non habebis. & hoc in prima. An autem illud senatusconsult. tam ad alios quàm ad filios extendatur, quæritur? Respond. quòd sic. ad nepotes & pronepotes: licet de filio tantùm faciat mentionem. & hoc in secunda

o ¶ Aduersus te.] vel fideiussores vel mãdatores eius, nisi animo donandi intercesserint: vt. ff. eo. l. sed & si. §. non solùm.

p ¶ Dirigi.] à creditore, qui sciuit vel scire potuit eum esse filiumfamiliâs, cui credebat: aliâs Macedonianum non obstat: vt. ff. eodem. l. penulti.

q ¶ Nequaquam.] potest: quod est verũ, etiam si paterfamiliâs esset, cùm se obligauit, & posteà filiusfamiliâs factus accipiat: vt. ff. eo. l. sed Iulianus. §. si filius. & l. sequen.

r ¶ Filijfamilias.] cuiuscunque dignitatis; licet in milite secus dicatur: vt. ff. eo. l. j. §. fi. & j. eo. l. fi. in fi.

Porrigitur.

a ¶Porrigitur.] ad filios & ad filiasfamiliâs similiter: vt.ff.eod.l.sed & si pater.§.hoc senatusconsultum.

¶SI filiusfamilias.] CASVS Filiusfamil.sine voluntate patris vel iussu accepit pecuniam mutuò: procedente tempore pater habuit ratum quod filius fecerat: an cesset Mace.senatuscon.quæritur? Respō.ꝙ sic: quia ratihabitio patris trahitur retro, & cōparatur mādato. & hoc in prima. Prædicta vera sunt in filiofa. nō milite. Si verò filiusfa. miles mutuò accepit, nō habet locū: qa psumit lex, ꝙ ipse expēdit illā pecuniā in causas castrē. & emit inde arma &c. Arg. quòd si prælatus accepit pecuniam mutuò, videtur eam cōuertere in vtilitatem ecclesiæ.

porrigitur [a].PP.vj. Noñ. Martij. Philippo A.& Titiano Cons.

¶Mutuum factum filiofamiliàs reconciliatur patre ratum habente quia ratihabitio retro fingitur.Bal.Vel sic: Ratihabitio patris Macedonianum excludit. & filiusfamiliàs miles Macedoniano non iuuatur.h.d.Sali.

Imp.Iustinianus A.Iuliano præfecto prætorio. LEX VII.

ij SI filiusfamiliâs citra patrisiussionem † vel mādatū vel volūtatē pecunias creditas acceperit, posteà autē pater ratū cōtractum habuerit: veterū ambiguitatē decidentes sancimus, queadmodum si ab initio volūtate patris vel mādato filiusfamiliâs pecuniā creditā accepisset, obnoxius firmiter cōstitueretur [b]: ita & si posteà ratū pater habuerit cōtractū, validū esse huiusmodi [c] cōtractū: cū testimoniū paternū respuere satis iniquū [d] sit. Necesse est enim patris ratihabitionem, vel principali mādato patris, vel cōsensui nō esse absimilē: cū nostra nouella lege [e] generaliter omnis ratihabitio prorsus retrotrahatur, & cōfirmet [f] ea, quæ ab initio subsecuta sunt. & hęc q̄dē de priuatis hominibus sanciēda sunt. ¶Sin autē miles filiusfamiliâs pecuniā creditā acceperit, siue sine mādato, siue cōsensu vel volūtate, vel ratihabitione patris, stare oportet cōtractū, nulla differentia introducenda, ob quā causam pecuniæ creditæ, vel vbi cōsumptæ sint. In pluribus enim iuris articulis filijfamiliàs milites nō absimiles videnť hoībus, q̄ sui iuris [g] sunt: & de p̄sumptiōe [h] oīs miles nō credit ī aliud q̄cquā pecuniā accipere & expēdere, nisi in causas castrēses. D.xij. Cal. Augu. Lāpadio & Oresta VV.CC. Cōs.

TITV. XXIX.

Ad senatusconsultum Velleianum.

¶Mulieri se pro alio obligāti succurritur: sed sine obligatione pro alio soluenti minimè subuenitur.Bal.Vel sic: Mulieri pro altero intercedēti fideiubendo, uel in se obligationē transferendo succurritur: sed pro alio non obligato soluē

† Quæ sit differentia inter iussionem, mādatum, authoritatem, cōsensum, dixi in voce in reg. iur. ratihabitionem.lib.vj. & notatur per Ang. in §.tutor. in sti. de au. tu.

Ratihabitio in multis casibus mādato nō assimilatur.

20 b ¶Costitueretur] vt.s.eo.l.Zenodorus.

c ¶Huiusmodi.] scilicet legis.

d ¶Iniquū.] ar.s.de epi. audi.l.de creationibus.

e ¶Nouella lege.] vt j.de dona.inter vi.& vxo. l.donationes.j.Et not. regulā hanc vt hîc, & ibi.& 30 ff.de iud.l.licet.sed fallit in casib⁹, vt.ff.ad Trebel. l.seruo īuito.& de acqrē. here.l.si qs mihi bona. §. iussum.& rē ra.hab.l. pe. &.ff.de appel.recip.l.j. & ff.de ijs, qui notan. infā.l. qdergo.in princi. Sed an inuito & contradicēte filio potest pater habere ratū vt sic teneaī etiā 40 filius? Videtur ꝙ non: vt.ff. de pac.l.fi. Sed contra puto per hanc legem.

f ¶Et cōfirmet.] j. de dona. inter vi.& vxo. l. ante pe.

g ¶Suiiuris.] vt in Macedoniano: vt hîc, &.ff.e. l.j.in fi.&.l.ij.& in testa50 mento: vt insti. qui test. fa.pos.in prin.

h ¶Ex præsumptione.] quæ est iuris & de iure: vt & aliâs.j.ti. proxi. l.antiquæ.§.sed si quidē. An aūt posit renunciare filiusfamiliâs Macedoniano, cū mulier posit Velleiano: vt.ff.ad Vell.l.fi.§. 60 pe.&.ff.e.l.tñ si.&. j. qñ mul.tu. off.fungi potest. l.fi.& aut.matri? Rñ. minimè, cū em remisio sit donatio, & donare nō potest: vt.ff.de pac. l. contra iuris.§.fi.&.ff.de dona. inter vir.& vxo.l.si spōsus. §.circa.&.ff.de cōdi. cau. da.l.si mulier. Nec obst. 70 quod dicit in Velleiano, qa illud fauore: vt.ff. de condi.indebi.l. qui exceptione.hoc odio creditoris inducitur: vt.ff.e.l. sed & si pater.§. non solùm.

Macedoniano renunciari nō potest sed bene Velleia.

Continuatio.

¶AD SENATVSconsultum Velleianum.

¶Sicut filiusfamilias & pater ei⁹ habēt exceptionē ex supiori senatuscōsulto: ita mulier ex hoc senatuscōsulto Velleiano (qd̄ sic nūcupatū est à Velleio 80 cōsule. q̄ fuit author huius cōstitutiōis.) Videdū ergo ubi habeat locū, & qñ cesset, & q̄ sit eius officiū, uel circa mulierē, uel circa creditorē, qbus det, & cōtra quos: & an hodie locum habeat senatusconsultum Velleianum. Azo.

MVlieribus.] CASVS. Si mulier pro alio fideiusit, & nouādi animo in se obligationē suscepit, nō teneť propter Velleia. & hoc in prima. Nec habet locū repetitio, si mulier nō obligata pro alio soluit, tanquam volens ei donare. & hoc in secunda.

i ¶Suscipiunt.] participādo, ita quòd pristina maneat: quod fit tribus modis: mandando, fideiubendo, constituendo.

k ¶Transferunt.] ab initio se obligando pro alio: vel ex postfacto transferendo in se animo nouandi: vt.j.e.l.senatusconsultum.

l ¶Si nō ignorēt.] s.ipsas esse fœminas: sed secus si ignorent, quia sunt vestitæ veste virili. vt.ff. e.l. si decipiēdi. Vel dic sciāt, scilicet eas intercedere. Nam secus si ignorēt eas 10 intercedere: vt.ff.eo.l.si fideiussores.&.l.vir vxori.in fi.j.respon. Et not. ꝙ siue ambo sciunt, scilicet creditor & ipsa, siue creditor tantùm, siue ambo ignorent, subuenitur mulieri: vt.ff.eo.l. vir vxori. non sic in quarto casu, cū ipsa scit, & creditor igno20 rat: vt hîc dicitur. Item not. quòd vbicunque iuuatur si renunciauerit, non excipitur: vt.ff.eo.l. fina.§.penulti.& ad Macedo.l.tamen si.& suprà. de pac.l.si quis in cōscribendo.&. j. quando mu. tu.offi.fun.potest.aut.matri & auiæ.

Mulieres quādoque vt decipiāt vestes viriles assumunt.

ti, repetitio non datur.h.d.Sali.

Imp.Antoninus A.Lucillæ. LEX I.

MVlieribus quidē, quæ alienā obligationem suscipiunt [i], vel in se transferūt [k], si id cōtrahentes non ignorent [l], senatusconsulto subuenitur. ¶Sed si pro alijs, cùm obligatæ nō essent, pecuniam exoluerint: intercessione cessante, repetitio nulla [m] est. PP. Nonis Decem. Gentiano & Basso Cons.

¶Mulier reuera principalis potest se principaliter obligare. Item & in rem suam intercedere potest.Bal.Vel sic: Mulier pro contractu proprio non iuuatur Velleiano: nec si pro creditore suo se obligat in tantū quantū debet.h.d.Sali.

Idem A.Nepotianæ. LEX II.

FRustra senatusconsulti exceptione, quod de intercessionibus fœminarū factū est, vti tētasti: qm̄ principaliter ipsa debitrix fuisti. eius em̄ senatuscōsulti exceptio tūc mulieri daī, cū principaliter ipsa nihil debet, sed pro alio debitor apud creditorē eius intercessit. ¶Sin aūt p̄ creditore suo alij se * obligauerit [n], vel ab eo se, vel debitorē suū delegari [o] * passa est: huius senatuscōsulti auxilium nō habet. PP.iij. Idus August. Antonino A.iiij.& Balbino Cons.

¶Mulier nō minus iuuatur Velleiano, quia intercedit pro filio.h.d.Sali.Vel sic: Etiam si pro filio mater intercedat, iuuatur Velleiano.hoc dicit.Pau.de Cas.

Idem A.Seruato. LEX III.

SI cùm * ipse mutuā pecuniam acciperes [p], mater tua contra amplissimi ordinis cōsultū fidem suam interposuit: exceptione se tueri potest [q]. PP.iij.Id.Aug. Antonino A.iiij.& Balbino Cons.

¶Mulier iuuatur, cùm alienam obligationem in se transtulit, uel bona sua pro alio obligauit: non si non obligata pro alio soluit.h.d.Sali. Vel sic: Ista lex uult idem in effectu, quod lex prima, quòd mulieri succurritur, quando intercedit: nō quādo rem suā uēdit & pretiū pro alio soluit nulla præcedente intercessione.h.d. Pau.de Cas.

Imp.Alex.A.Alexandriæ. LEX IIII.

SEnatusconsultū locū habet, siue eam obligationem, quæ

30 m ¶Nulla est.] fideiubenti enim & non donanti succurrit senatus: vt hîc, &.ff.eodem.l. sed si ego. est enim auarissimum genus earum: vt dicta.l.sed si ego.&. ff. de dona.inter vi.& vxo.l.si stipulata. Sed quare si ab initio soluat pro alio non 40 repetit: vt hîc, sed si intercesit prius & soluat pòst, repetit? Respond. quia primo casu videtur donare: secundo non: vt.j.eo.l.quamuis.

Mulierum genus est auarissimū.

FRustra.] CASVS. Si mulier p̄ debito suo obligatur, nō iuuatur per Velleia. & 50 hoc in prima. Itē si pro creditore suo se obligat alij: vel creditor mulieris delegat eam alteri creditori mulier non iuuatur: verbi gratia: mulier tenebatur Seio in.x. Seius eandē legauit Sempronio creditori suo: nō habet locum Vell.

* Obligauerint.

* Passæ sunt.

* Tu ipse

60 n ¶Obligauerit.] non tamen animo nouandi: & ita in rem suam quare tenetur: vt hîc, & ff.eodem.l.sed si eum. & l. aliquando. in principio.et.l.debitrix.et suprà. ne vxor p̄ ma.l.j.in principio.

o ¶Delegari.] animo 70 nouandi. Accursius.

SI cum.] CASVS. Si filius matre fideiubente accipiat. x. mutuò: an locum habet Velleia. quæritur? Respondeo quòd sic. vnde siue mulier intercedat pro extraneo, siue pro filio locus est Vell. vt hîc, &. ff. eodem. l. ij.§.vlti.

80 p ¶Acciperes.] id est accipere velles.

q ¶Potest.] sic ergo mater non fideiubet pro filio: vt hîc. Nec econtra filia pro patre: vt.s.eo.l.si paternam.

SEnatusconsultum.] CASVS: Mulier iuuatur senatusconsult. quando per nouatiouem alienam transfert in se obligationem: vt si Titius debeat mihi. c. posteà promisit mulier se mihi ea soluturam. vel principaliter. verbi gratia. volebat ipsa fideiubere, sed creditor volebat principalem debitricem eam esse: posteà mandauit mihi, quod pro ea

fideiuberem:in hoc casu mulier iuuatur. & hoc in prima. vel si participauerit alius pecuniā puta alio pecuniam accipiente: ipsa se obligauit principaliter.verbi gratia. Mulier volebat fideiubere pro me,creditor eam recipere nolebat,vnde principaliter se obligauit,& ego fideiussi,& habeo pecuniam. Itē si mulier res suas pro alio obligauit,iuuatur per Velleianum.& hoc in secunda.Si verò mulier maior vigintiquinq; annis prædia sua pignorata vendidit.& pecuniam creditori mariti soluit, non iuuatur.& hoc in tertia. Viuianus.

a ¶ Transtulit vel participauit.] fideiubēdo.
b ¶ Ab initio.] accipiēdo ipsa mutuū. quo casu datur institoria: vt.ff.eo. l.quāuis.§.si cum essem.
c ¶ Earum.] s.mulierū.
d ¶ Admissum est.] Vt & ipsæ res non teneantur cū effectu:vt.ȷ. l. proxima. Accursius.
e ¶ Soluisti.] quod est verum, si aliâs esset non venditura.
f ¶ Deficit.] Quia donāti non succurrit.& c.vt s.e.l.j.in fi.sed à viro repetit:quia donatio inter virum & vxorem sic facta nō valet:vt.ff.de dona.inter virum & vxo.l.si spōsus.§. si vxor. Item huic respon.est contra.ff. eo.l. fi.§.item si mulier. Solutio.ibi vendidit creditori viri mulier. & sic fraus fuit à creditore quæsita: hic ipsa met inuenit aliū emptorem.

¶ Si sine volūtate.] ℭ𝔄𝔖𝔙𝔖. Maritus obligauit res vxoris suæ,ea nō cōsentiente,nō tenētur res.& hoc in prima.Si verò consensit marito obliganti,& creditor sciebat res mulieris esse, iuuatur senatusc. & hoc in secunda. Si verò mulier tacuit, cùm maritus res suas obligaret, vt deciperet creditorem qui pecuniam præstitit, non iuuatur. & hoc in tertia.

g ¶ Si sine voluntate tua.] id est inuita vel ignorante.
h ¶ Non tenētur] de iure etiā cōmuni hoc est:vt hic,&.ȷ.ne.vxor ꝓ ma.l.j.&.ȷ.quæ res pign. obli.pos.l.qui filios. in fi.
i ¶ Vti potes.] & ita iure speciali:vt.s.l.ꝑxi.& ff.eodem.l.quamuis.in princip.
k ¶ Mutuam.] no.quòd plus operatur tacitus consensus.quàm expressus: vt.ff.de procur.l.filiusfamiliâs.§.veterani.
l ¶ Consultum est.] vt.ff.eo.l.j.&.ij.&.ȷ.si ali.res pig.da.fit.l. si probaueris.Sed solet hìc quæri:quare possum rem tuam obligare te præsente, vt tibi præiudicem:vt hìc,non autem vendere vt tibi præiudicem? Respō.pignus re contrahitur,sed venditio consensu.quod non placet:quia & pignus cōtrahitur consensu:vt.ff.de pig.act.l.j.Dic ergo,quia per obligationē rei agitur, vt in ipsa re ius creditori quæratur:quod fieri non potest, nisi volente eo, cuius est.Meritò ergo cùm patitur,videtur suum accommodare consensum, sine quo obligatio aliter esset nulla.At venditio etiam contradicente me fieri potest,& tenet inter eos:quia id non agitur per contractum:vt ius in re quæratur:sed vt alter alteri obligetur de euictione:vt.ff.de act.empt.l. ex empto. in princip.Meritò ergo cùm non impedit contractum contradictio mea, nec præsentia profit contractui:vt.ff.de re iudi.l.sæpe.§.j.Sed argu.contra, scilicet quòd videatur consentire est.ff.de euict.l.quidam ex parte.sed ibi partē pretij accepit.& dic vt ibi.

Rem tuam te præsente obligare possum,sed nō vendere.

in alteri⁹ persona cōstitit, mulier in se trāstulit[a] vel participauit,siue cùm alius pecuniam acciperet, ipsa se ab initio[b] reā cōstituit. qđ in rerū earū[c] habitis ꝑ alijs obligationibus admissum est[d]. ¶ Sed si prædia tua annis maior vigintiquinq; vēdidisti,& pro marito pecuniam soluisti[e]:deficit[f] auxiliū senatusconsulti. PP. vj. Calen. Ianuar. Maximo.ij.& Æliano Cōs.

¶ Maritus non potest obligare res uxoris non consentientis:& hoc de iure communi.nec si cōsentiat expressè:& hoc de iure speciali.Si tamē obligat res uxoris asserendo eas proprias uxore præsente & dolosè tacente, tenet obligatio. h.d.no.secundum Bald.

Idem A.Popiliæ. LEX V.

Si sine voluntate tua[g] res tuæ à marito tuo pignori datæ sunt,non tenentur[h]. ¶ Quòd si cōsensisti obligationi,sciēte creditrice: auxilio senatusconsulti vti potes[i]. ¶ Quòd si patientiam præstitisti,vt quasi suas res maritus obligaret,decipere voluisti mutuam[k] pecuniam dantem:& ideo tibi nō succurretur senatusconsulto,quo infirmitati, nō calliditati mulierū consultum est[l]. D.xv.Cal.Iul. Iuliano.ij.& Crispino Cons.

¶ Mater potest se obligare pro facto suo, sed non potest conseruare tutores indemnes ab eo, quod eis à filio debebitur.Bald.Vel sic: Mater, quæ indemnitatem tutoribus filiorum promisit, etiam si eis fideiussores dederit,ut ei administrationem permitterent, Velleiano non iuuatur.Secus si pro tutoribus fideiusserit.hoc.d.Vel breuius:Mater potest pro facto suo se obligare,sed pro tutoribus filiorum non potest fideiubere. hoc dicit.Sali.

Idem A.Torquato. LEX VI.

Si mater cùm filiorum suorum patrimonium gereret[m], tutoribus e orū securitatē ꝓmiserit[n], & fideiussorē ꝓstiterit[o] vel pignora dederit : quoniā quodammodo suum negotiū gessisse videtur:senatusconsulti auxilio neque ipsa neque fideiussor ab ea præstitus, neque res eius pignoratæ adiuuātur. ¶ Sin autem tutore se excusare volente,ipsa se interposuit, indemnitatem ei repromittens[o]:auxilio senatuscousulti vti minimè prohibet. ¶ Si verò tutores petijt, & sponte periculū suscepit[p]: quo minus teneatur,authoritas eā iuris tuetur[q]. PP.vj.Idus Octobr. Modesto & Probo Cons.

¶ Mulier consentiens fundum suum pro alio obligari,inutiliter consentit:& cùm sit inutile, est inutilis uenditio eius per creditorem facta: & recuperatur ab emptore non restituto pretio:& filius ut hæres matris, potest infringere factum patris.Bal.

Imperator Gordianus A.Viniano. LEX VII.

Sciens creditor à marito pro pter proprium debitū[r] obligari fundum mulieris, licet ea consentiente, eum pignori accepit: propter senatuscōsulti auxilium, vendendo[s] eū dominiū mulieri auferre nequit[t]:nec tibi[v] necesse est (præstito pretio[x] emptori[y]) vendicare,si matri hæres extitisti. PP. xij.Calend.Octob.Pio & Pontia no Cons.

¶ Si masculi permistim cum fœminis obligationem paternam in se transferunt animo nouandi,ualet nouatio pro parte masculorum:& pro ea parte pignus obligationis ueteris liberatur: sed pro parte fœminarum non ualet, nec cætenus pignus liberatur:& si pater pro obligatione nouante pignus constituit, tenetur insolidum partim pro nouatione,partim pro non nouatione.Bald.

Idem A.Triphoni. LEX VIII.

Si paternam obligationem nō tantùm masculini sexus filij, verumetiam filiæ emācipatæ[z] in

ei alia manu refunderet,& pignora dedit & fideiussores.in hoc casu nec pignora nec fideiussores iuuantur.& hoc in prima.Si verò tutor volebat se excusare,& mulier promisit eum indemnem conseruare de eo, quod impenderet in rem pupilli,aut hoc casu iuuetur,quæritur? Respond.quòd sic.& hoc in secunda.Si verò petijt tutorem filio,& pro tutore fideiussit,quia omne periculum in se recipit,hoc casu iuuabitur senatusconsul.Velleia.quia videtur intercedere.& hoc in tertia. Viuianus.

m ¶ Gereret.] id est gerere vellet.
n ¶ Promiserit.] propter hoc vt dimitterent eam gerere, si ipsi cessarent.
o ¶ Repromittens.] quasi pro pupillo filio,& sic iuuatur vt hic.Sed cōtra.ff.eo. l. quamuis.§.j. &.l.tutor. in princi. Solu. refert an promiserit idēnitatem pupillo de eo, quod debet vel debebit tutor,& tunc suscepit obligationem tutoris. Vel econtra : promisit tutori indēnitatem de eo,quod debet vel debebit ei pupillus, & tunc suscepit obligationem pupilli,& in vtroque est intercessio,& sic non tenetur : vt hic. Aut promisit tutori indēnitatem de eo,quod debet vel debebit pupillo. Vel econtra: promisit indemnitatē pupillo de eo.quod debet vel debebit tutori:in vtroq; cessat Velleianum vt in legibus contrarijs. & hoc est quod dixit Bul. S. & T.tollunt contrariū: quia scilicet refert, vt dixi. dicat mulier:ꝓmitto quod debes vel debebis.& tunc non intercedit:vt in contrarijs.ꝓ promitto quod debetvel debebit tibi pupillus:tūc est intercessio: vt hìc dicitur.
p ¶ Suscepit.] Pro tutoribus intercedens.
q ¶ Tuetur.] nisi specialiter fuerit comprehensum decreto pretoris matris periculo dari: vt infrà.fi.ma. indē. pro. l.fina.

Pignore siue pecuniam dederit.

¶ Si sciens.] ℭ𝔄𝔖𝔙𝔖. Si creditor accepit à marito prædium vxoris pignori, sciens illud ad mulierem pertinere,& vendidit.an præiudicauit mulieri,quæritur? Respon.quòd non:nec hæres mulieris necesse habet refundere pretium emptori,si velit prædium vendicare.

r ¶ Debitum.] scilicet mariti.
s ¶ Vendendo.] scilicet creditor.
t ¶ Nequiuit.] vt.&.ff.de rei ven.l.redemptores.§.fi.&.l.sequen.
v ¶ Nec tibi.] scilicet filio,qui successisti matri:cuius prædiū à marito suo tuoque patre obligatum fuit,licet ea consentiente.
x ¶ Pretio.] vt.s.de rei ven.l.si mancipium.&.l.mater.
y ¶ Emptori.] loquitur filio mulieris.

Si paternam.] ℭ𝔄𝔖𝔙𝔖. Seius habuit duos filios & duas filias emancipatas, tenebatur Titio in. c. filij & filiæ animo nouandi receperunt in se paternam obligationem, & promiserunt reddere Titio prædicta. c. & redimere pignora patris obligata : an filiæ per beneficium Velleia. ab obligatione liberentur, & ita remanent filij obligati pro medietate, & si ita sit, qualiter succurratur Titio, quæritur? Respond. quòd restituitur actio in partem pro ea parte, qua filiæ se obligauerunt. & hoc in prima. Item pignora. quæ obligauerat remanent obligata pro parte filiorum. & hoc in secunda. Illa verò quæ fuerunt in prima obligatione,hactenus teneantur, quatenus aduersus patrem redit actio pro portionibus filiarum.

z ¶ Emancipatæ.] hoc nihil ad rem. Nam in potestate positus potest fideiubere

Si mater.] ℭ𝔄𝔖𝔙𝔖. Volebat mulier gerere tutelam filij sui:tutor dubitabat ne sustineret damnum,si ipsa non bene administrasset, mulier ad hoc vt administrationem haberet,promisit indemnitatem, vt si propter suam malam administrationem vna manu aliquid damni pręstaret filio.ipsa

fidciubere pro patre:vt.§.quod cum eo.l.ſi ex alio.&.j.de fideiuſ.filiusfa.& ff.qui ſatiſd.cog.l.ij.§.& filius.

a ¶ Teneri.] ſ.pro eorū virili.Sed videtur inſolidū:vt.ff.de fideiuſ.l.ſi Titius.in princ.Solu.hîc interceſſerunt non conſtituendo ſe debere in ſolidum vnde pro partibus tenentur,vt.ff.de duo.re.l.reos.§.fi.ibi,inſolidū ſe reos cōſtituerunt.at fideiuſſores tenētur inſolidū ſemper etiā ſi hoc nō ſit dictū: vt inſti.de fideiuſ.§.ſi plures 10 vel aliter & hîc & ibi inſolidū tenebantur, ſed ibi inſolidum exempta fuit fœmina,cum in totum fideiuſſerit, hîc pro parte fuit exempta:vt.ff.e.l. vir vxori.in fi.&.l.ſequen.

Fideiuſſores ſemper inſolidū tenentur.

ſe receperūt:quāuis filiæ virilibus obligationibus eximātur propter exceptionem,quæ ex ſenatuſconſulto Velleiano deſcēdit:tamen filios in id,in quod ſe obligauerunt teneri [a] :filiarumq; ſubducta perſona,patrem in id cōueniri [b] poſſe,in quo conueniretur, ſi filiæ nō interceſſiſſent, dubium non eſt. ¶ Pignora [c] tamen patris & ſi in poſteriore obligatione accepta [d] ſunt, ſine dubio tenentur. Sed & ſi in priore [e] fuerint obligatione:quatenus ad patrem per reſtitutoriam actionem redit eatenus [f] tenebuntur.PP.Nō. Octobr.Pio & Pontiano Conſ.

¶ Mulier poteſt pro alio ſoluere citra interceßionem:ſecus ſi per prius interceſſerat. Bald. Vel ſic:Si mulier pro alio nulla præcedente promißione uel interceßione ſoluit , non iuuatur Velleiano,ut repetat ab eo eo,cui ſoluit:ſecus ſi præcedente promißione uel interceßione ipſius h.d.Paul.de Caſt.

Idem A.Proculo. LEX IX.

QVāuis mulier pro alio ſoluere poſsit:tamen ſi præcedente obligatione quā ſenatuſconſultum de interceſsionibus efficacē eſſe non ſinit, ſolutionem fecerit eius ſenatuſcōſulti beneficio munitam ſe ignorans [g] : locum habet repetitio [h] .PP.Nō.Iul.Gordiano A.& Auiola Conſ.

¶ Mulier conducens prædia obligatur pro ſe: ſed ſi maritus conducit,non poteſt obligari pro marito . hoc dicit Bald.Vel ſic: Si contrahitur principaliter cum muliere,& ſic negotium ad ipſam pertinet,non iuuatur Velleiano: ſecus ſi contrahitur cum alio , & illa pro illo ſe obligat. & ſic principaliter non pertinet ad eā negotium.hoc dicit Paul.de Caſt.Idem dicit.l.ſi fœnebris.j.eo.

Imperator Philippus A.& Philippus Cæſ. Triphonæ. LEX X.

SI aduerſarius tuus nō cum marito tuo,ſed tecum negotiū [i] geſsit:reliqua [k] cōductionis,quæ dicis eſſe contracta [l] , obtentu huiuſmodi obligationis non potes recuſare [m] .Enimuero ſi cùm eoſdem fundos non tibi,ſed marito tuo locaret,perſonam tuam vt

b ¶ Conueniri.] ſ.reſtituta in eū prima actione, quæ ſublata erat nouatio 20 ne.

c ¶ Pignora.] licet pater in partem conueniatᷓ, pignora tamen tenentur inſolidum.

d ¶ Accepta] ſ.tantū.et ſic not. tenere acceſſoriū in totū,licet prīcipale pro parte tollatur ꝑ Velleia.

e ¶ In priore.] qn̄ pa- 30 ter ſe obligauerat.

f ¶ Eatenus.] pro parte ero filiorū,qa tenuit nouatio cū effectu:nō tenentur pignora,vt hîc innuit &.ff.de noua.l.nouatione &.l.aliā.&.j.etiā ob chyrogra.pe.pig.te.poſ.l.j.ſed ꝑ parte filiarū nō tenuit cū effectu:vnde adhuc ꝑ ea 40 parte tenentur vt hîc,& ff.eo.l.aliqn̄.§.j .Et eſt rō, quare & hoc caſu nouatione nō tollatur pignus: qa nū tenui cum effectu.Vel dic,non fuit nouata principalis.ſtatī eīm ꝙ fuit ꝑſonalis directa extincta ꝑ nouationem,fuit eius loco à iure ſuppoſita reſtituto- 50 ria.vnde omni tempore inuenitur principalis directa,vel vtilis reſtitutoria, & ſic hypothecaria nō extinguitur,vt.d.l.aliqn̄.§.j. &.l.debitrix.§.penul.

QVāuis.] CASVS.Mulier ſi ſoluat pro alio,non iuuatᷓ quia videtur donare : ſed 60 ſi fideiuſsit,& poſteà ſoluit,ſic.

g ¶ Ignorās.] ſ.ius vel factū,credens ſe interceſſiſſe,cū non interceſſerit: vt.ff.de cōdi.inde.l.qui exceptionem.in prin.ſecus ſi ſciens,quia tunc non repetit:vt.ff.de condic.indebi. l.j.& de reg.iur l.cuius.

70 h ¶ Repetitio.] i. conditio indebiti.

SI aduerſarius.] CASVS. Si aliquis locauit rem non marito,ſed mulieri : mulier non vtitur auxilio Velle. ſed ſi locauit marito , & ipſa interceſsit,vel in ſe recepit obligationem,iuuatur.

80 i ¶ Negotium.] conductionis & ſine fraude.

k ¶ Reliqua] i.debita.

l ¶ Contracta.] i. in obligationē deducta.

m ¶ Recuſare.] vt.j.loca.l.contractus.in fi.&.ff.eo.l.ſeia mācipia.

n ¶ Secutus eſt.] ſciens te ntercedere.Accur.

ETiam.] CASVS.Mulier habebat omnia bona mariti tacitè obligata pro dote ſua , ſi ergo conſtante matrimonio ius hypothecæ ſeu pignoris marito remiſit,an ei ſucurratur per Velleia quæritur?Dicitur ꝙ nō. duabus tamen rationibus videbatur contrariū.Primo per Velleiañ. quo ſuccurritur mulieri.Item propter remiſsionem factam inter virum & vxorem: quæ videtur donatio,quæ nō tenet:ergo nec remiſsio. contrariū eſt verum.

o ¶ Etiam.] Dubitatio huius legis fuit, quia omnia bona viri mulier tacitè obligata tenet. ADDITIO. Et intelligas hanc legem,&.l.iubemus.j.e.in muliere ſui iuris. ſecus verò ſi eſſet filiafa. quia tūc nō faceret præiudicium patri, nec ſibi, 10 donec fuerit in poteſtate.ita dixit Alex.de Imo. in addi.ſuis ad Bart.in.d. l.iubemus. pro quo allegat notata in.l.ij.§.ꝙ ſi in patris.ff.ſolu.mat.ſecundo intelligas & hāc. &.l. iubemus. quando maritus in alijs reb⁹ remanet ſoluendo . aliâs ſecus , vt 20 latius per Bart. in dicta l.iubemus.

idoneam ſecutus [n] eſt: beneficio amplißimi ordinis,quod factū eſt de interceſsionibus fœminarum, te tueri potes. PP.xviij. Calend. Septembr.Peregrino & Æmyliano Conſ.

¶ Mulier poteſt renunciare iuri hypothecarum.h.d.Bal.& Sali.

Idem A.Hæboræ. LEX XI.

ETiam [o] conſtante matrimonio ius hypothecarum [p] ſeu pignorum marito remitti [q] poſſe, explorati iuris eſt.PP.viij. Calen. Octob. Peregrino & Æmyliano Conſ.

¶ Mulier obligans ſe pro dote filiæ non iuuatur Velleiano.hoc dicit. caue tibi, quia hoc intelligitur interueniente publica perſona : ſed ſi non interuenit publica perſona,dic ut infra eodem.l.antiquæ.§.fina.Bal.Vel ſic: Fauor dotis facit Velleianum ceſſare.h.d.Sali.

Impp.Valerian.& Gallien.AA.Sepidutæ. LEX XII.

SI dotare filiam volens [r] ,genero res tuas obligaſti: pertinere ad te beneficium ſenatuſconſulti falsò putas. Hanc enim cauſam [s] ab eo beneficio eſſe remouendam prudentes viri putauerunt [t] . PP. ix.Calend.Mart. Tuſco & Baſſo Conſ.

¶ Mulier accipiens mutuum, obligatur ex eo: nec refert,qualiter utatur, ſed qualiter contrahat. Bald. Vel ſic : Mulier ſi principaliter mutuum recipiat,non iuuatur:licet poſtea in alienos uſus conuertat. hoc dicit. Salice. Vel ſic: Quando mulier contrahit,& pro ſe, licet utilitatem contractus transferat in alium , etiam creditore iuuante,non iuuatur Velleiano. Paul. de Caſtr.

Impp.Diocletianus & Maximianus AA.Condianæ. LEX XIII.

SI fœnebris pecunia iuxta fidem veri [v] à creditore tibi data eſt:ſiue tota quantitas [x] fœnoris,ſiue pars eius in vſum mariti proceſsiſſe proponatur : decreto patrum [y] non adiuuaris,licet creditor cauſam cōtractus non ignorauerit [z] .D.iij. Calend. Septemb. ipſis AA.& Conſ.

¶ Exceptio Velleiani competit etiam fideiuſſori,niſi ſucceſſerit principali.Sali. Vel ſic: Exceptio Velleiani competens mulieri,cōpetit etiam

p ¶ Hypothecarū.] exceptis ijs,quæ ſpecialiter ob dotem obligātur, ſecundum quoſdam.

q ¶ Remitti.] duabus rationibus videbatur cōtra , & ꝑpter Velleianū, quo ſuccurritur mulie- 30 ribus,ſicut ſi rem ſuam obligant pro alio, ſed tamen hîc ſecus eſt:vt.ff.e. l.quamuis. in princip. & propter donationē, quæ fit inter virum & vxorem, ſed nec hoc nocet: quia nō dicitur donatio vt hîc,&.ff.qui mod.pig. vel hyo.ſol.l j.&.l.Luci⁹. 40 &.ff.quæ in frau.cre.l. ſi pignus. & de lega.iij.l. iij.§.fi.Et loquitᷓ hæc lex quando remiſsio fit viro generaliter. nā qn̄ fit alij cōtrahenti cum viro, vel in re vna, vel certis,loqtur.j.e.l.iubemus.

SI dotare.] CASVS.Si mulier ꝑ 50 filia ſua genero ſuo dotē cōſtituit, & pro ea res ſuas obligauit:an iuuetᷓ ꝑ ſenatuſcō.Velleia. quęritur?Rñ.ꝙ non.& hoc reſpondent Iuriſperiti.

r ¶ Volens.] ô mater.

s ¶ Cauſam.] ſ.dotis.

t ¶ Putauerunt.] fauore dotis eſt hîc ſpecia- 60 le:vt.j.e l.generaliter.et ff.de cōdi.indeb.l. cū his. § penul.ſimiliter ſunt & alij caſus,in quibus ceſſat Velleianum : vt dices.j.e. l.generaliter.

SI fœnebris.] CASVS. Mulier accepit pecuniā mutuam,vt eam daret viro 70 ſciente creditore:an iuuatur beneficio, quæritᷓ? Dicitur quòd non.

v ¶ Fidem veri.] ideſt ipſa rei veritate , non in fraudem accipienti.

x ¶ Tota quantitas.] i.tota quantitas, quæ fœnori data fuit.

y ¶ Patrum.] i.ſenatorum,ſed iure ciuili,quo impediūtur donationes in- 80 ter virum & vxorem,iuuaris:inquantum tu pauperior,& ipſe eſt locupletior:vt.ff.de dona.inter virum & vxo.l.j.&.l.ſi ſponſus.§.circa.

z ¶ Ignorauit.] imò videtur eam iuuari,ſi creditor ſciuit : vt.ff.eodem. l.Seia.§.fina.quæ eſt contra.Solu.hîc ſciuit eam accipere,vt marito donaret: ibi vt ſe vel rem ſuam pro viro obligatam liberaret.Item ſecus,vbi daret marito,cùm mulierem mandaſſe pro alio ſciret.nam tunc iuuatur : vt & argu. contra.ff.eodem.l.fina.§.ſi mulier ne ipſa.&.l.ſi fideiuſſores. et.l.quamquā. Vel dic quòd in.l.Seia.eo animo accepit ab initio,vt ſoluat in cauſam mari-

ti:hîc non.sed posteà mutauit voluntatem secundum M.vel refert ibi scientiam ad illam intercessionem,quam fecit patiendo virum obligare rem suã, quæ est intercesio:vt.s̃.eod.l.si fine.hîc autem ad mutuum factum mulieri. Vel vbi fuit fraus facta senatusconsulto:quia cùm fideiuberet pro marito,creditor maluit mulieri dare pecuniã:vt.ff.eo.l.quãuis.§.si cùm essem.&.l. quidã.hîc non fuit hęc fraus.

MVliere.] CASVS Mulier fideiubens pro alio non tenetur. an autẽ fideiussor eius,si primo fideiussit,& de illa fideiusione fideiussorem dedit teneatur, queritur? Respõde quòd non.sed si ei sucesit, pro quo intercesit nõ iuuat.

a ¶ Posse intercedere.] cum effectu.

b ¶ Fideiussorem.] etiam si animo donandi intercesserit:vt.ff.eod.l.si mulier. iij. §. si ab ea. Accur.

c ¶ Marito.] pro quo intercesit.

d ¶ Nõ extitit.] si autem extitit,aut intercesserat sic à principio, vel ex postfacto,quod principaliter tenebatur:& tũc tenetur, & exceptionem amittit:vt.ff.de solu.l.Stichum.§.aditio.aut assessoriè,& tũc tollitur assessoria, & remanet principalis:vt.ff.de fideius.l. generaliter.in prin.

SI vxor.] CASVS Mulier volebat intercedere p marito suo creditore nolente eam recipere: mandauit Titio,vt pro ea fideiuberet,et fideiusit.an teneatur, quæritur? Dicitur q non: sed ei conuento dabitur exceptio Velleia.

e ¶ Securitas.] vt.ff.eo. l.si mulier.iij.§.fin.&.l.si fideiussores.

SI mulier.] CASVS. Tenetur mihi Titius in.x. animo nouandi: accepi mulierem, quæ in se recepit obligationem:an iuuetur per senatuscon? Dicitur q sic. sed an in veterem debitorem mihi detur actio,quęritur? Dicitur q sic.

f ¶ Suscepit.] animo nouãdi vel ab initio:vt.s̃. eo.l.senatusconsultum.

g ¶ Rescissoria actio.] i. restitutoria datur:quæ scilicet prius dabatur.Vel institoria.i.quę erat danda:vt &.ff.eod.l. quamuis.§.quoties.&.§.si mulieri hæres.&.§.si cũ essem.& hoc verum est, etiam si creditor sciuit mulierem non teneri:nõ tamen eam decepit:vt.ff. e.l.quidam.& de fideius. l.si Titius.Item est verum etiam sub conditione ea obligata.nam etiam interim hac actione agitur: vt ff.eo.l.aliquando.§.fi.

fideiussori suo & mandatori:uel ei, cui ipse cui mandauit.h. d.cũ.l.seq.Pau.de Cast.

Idem AA.& CC.Basilissæ.

LEX XIIII.

MVlierem contra senatuscõsulti Velleiani authoritatẽ non posse intercedere [a], eademque exceptione fideiussorem [b] ei⁹ vti posse,iuris authoritas probat. Vnde si mater tua marito [c] quondã suo hæres non extitit [d], satis idoneæ exceptionis remedio tuta est.PP.viij.Calen.April.Byzantij.CC.Cons.

¶ *Qui mandato mulieris pro alio promittit, ab ipso initio efficaciter non tenetur. hoc dicit Bald.*

Idem AA.& CC.Agripino. LEX XV.

SI vxor pro marito contra senatusconsultum intercessura te rogauit mandatorio nomine, vt pro ea tuam fidem obstringeres:initio contractus per exceptionis auxilium obligationi tuæ adhæsit securitas [e], qua conuentus defendi potes.PP. xviij. Calend. uñ.Sirmij.CC.Cons.

¶ *Muliere subducta,datur in antiquum debitorem rescissoria.Bald.Vel sic: Si mulier alienam obligationem in se transtulit animo nouandi: creditori cõtra debitorẽ restituitur vtilis actio prima sicut suprà.eo.l.si paternam.in fin. Pau. de Cast.*

Idem AA.& CC.Rufino.

LEX XVI.

SI mulier alienam suscepit [f] obligationem:cùm ei per exceptionem Velleiani senatusconsulti succurratur, creditori cõtra priores debitores recissoria [g] actio datur.PP.xvij. Calend. Februar.Sirmij CC.Cons.

¶ *Si nomen uxoris simulatè est appositum in instrumento loco uiri: obligatio est ipso iure nulla ratione simulationis:unde non est hic locus exceptioni Velleiani, sed nullitati ipso iure.Bald.*

Idem AA.& CC.Alexandro.& alijs.

LEX XVII.

SI cũ pater vester à Callistrato mutuã sumpsisset pecuniã,velut hanc eius vxor accepisset, instrumentum conscriptum est:nec ad exceptionis tractatum ex senatusconsulto venientem peruenire necesse est:cùm eam [h] veritatis substantia constituta potius, † quàm simulata [i] gesta tueatur. iij.Id.Martias CC.Cons.

SI cum.] CASVS Callistratus accepit pecuniam mutuò, & inde factum est instrumentum,q vxor sua non ipse accepit mutuam pecuniam:an mulier iuuetur?Respon.q cessante exceptionè Velle.magis respiciẽdum est quod actum est,quàm quod scriptum est: & ita vir tenetur:vxor verò non tenebitur.

h ¶ Eam.] s.vxorem : quæ ipso iure tuta est:quia non est recurrendum ad extraordinarium iudicium:vt.ff.de mino.l.in causæ.ij.in princ.

i ¶ Simulata.] vt.s̃.plus vale.quod agitur &c.l.j.&.l.acta.&. l. si quis.

FOeminis.] CASVS Si mulier animo nouãdi trãferat in se obligationẽ,quatenus Titius tenebatur Seio:sibi succurritur,nisi Seium decepisset,quo casu si ipsa excipiat de Velleiano,replicabit Seius de dolo.

k ¶ Veteres.] per nouationem transferendo in se veterem obligationem, vel suscipiendo iudicium, vel patiendo se delegari : vt. ff. de noua.l. delegare. j. &. ff. de solu. l. solutionem. vel dic veteres fideiubendo.constituendo, vel etiam mandando : vt.ff. manda. l. si verò non remunerandi. §. si post creditam. Item quod subijcit nouas, puta cùm erat contracturus cum alio,creditor elegit mulierem in fraudẽ senatusconsul. vt infrà. l. proxi.& in primo casu datur restitutoria : in secundo institoria, id est actio, quæ in creditore dabatur, vel erat danda: vt.ff.eod.l.quamuis.§.si cùm essem.&. §. quoties.

l ¶ Nisi creditor.] vt &.ff.e.l.ij.& de regu. iur. l.in eo quod plus. §. fi. & de except. do. apud Celsum.§.Marcellus.in fine. §. vel nisi similis sit casus,vt dices. j.eo.l.fi.

m ¶ Deceptus sit.] qa deceptis & non decipientibus iura subueniunt: vt.ff.eo.l.ij.Sed & si vterque sciuit,non dico cessare senatusconsul. vt quidam dicunt:quia non videtur cœlatus &c.vt.ff.de actio. emp.l.j.§.fi.H.

† Potior, quã simulata gesta&c.

Deceptis subuenien, dum est.

¶ *Mulieri creditorem decipienti non datur exceptio Velleiani.Pau.de Cast.*

Idem AA.& CC.Zotico. L. XVIII.

FOeminis alienas,vel veteres [k] vel nouas obligationes aliqua ratione suscipiẽtibus subuenitur: nisi [l] creditor aliqua ratione per mulierem deceptus sit [m].nam tũc replicatione doli, senatusconsulti exceptionem remoueri, constitutum est.D.v.Id.Nouemb. Antiochiæ.CC.Cons.

¶ *Mulier etiam si in eius persona obligatio sumat exordium,iuuatur beneficio Velleiani. Bal. Vel sic: Mulier iuuatur Velleiano, si creditor potius eligat cum ea contrahere,quàm cum masculo.Salice.*

Idẽ AA.& CC.Faustinæ. LEX XIX.

CVm ad eas etiam obligationes [n], q̃ ex mulieris persona calliditate creditoris sumpserunt primordium, decretum patrum, quod de intercesione fœminarũ factũ est, pertinere edicto perpetuo [o] declaratur:si tamẽ creditor, qui cõtrahere cum alio proposuerat,mulieris personã elegit:exceptione cõtra petitores secundum ea, quæ asseueras, defendi potes [p].D.xviij.Calend.Ianuar. Nicomediæ.CC.Cons.

CVm ad eas.] CASVS Si fideiubeat mulier, etiam quando per calliditatem creditoris obligat se, non tenetur.verbi gratia, creditor alicui masculo pecuniam mutuare proponebat,& fœmina pro masculo debebat intercedere:posteà noluit eam accipere p fideiussore: sed fecit,quòd mulier cõstituit se ream & principalẽ debitricem, quãuis alius pecuniam reciperet, an iuuetur, quæritur. Dicitur quòd sic.

n ¶ Etiam obligationes.] non solùm ad eas, quando intercedit in veterem:vt.s̃.eo.l.senatus.

o ¶ Perpetuò.] id est generali.

p ¶ Defendi potes.] scilicet tu mulier : vt. ff. eodem.l.quamuis. aliâs.l. non putant.§.si cùm essem.Accur.

¶ *Exceptio Velleiani etiam mittitur ad hæredem.h.d.Bal.& Sali.*

Idẽ AA.& CC.Theodotiano. L. XX.

HÆredes quoq; mulieris aduersus creditores eadẽ exceptione, quæ ex senatusconsulto introducta est,vti posse dubiũ [q] non est [r]. D.ix.Calend. Ianuarij, ipsis.CC.Cons.

HAeredes] CASVS. Nõ solùm mulier si intercesit iuuatur,sed & eius hæredes.

q ¶ Dubium.] apud sapientes.

r ¶ Dubiũ non est.] & ideo restitutoria datur similiter in hæredes: vt ff.eo.l.hæ actiones.sed videtur exceptionem non dari hæredi,cùm persona facit locum beneficio : vt ff.de regu.iur.l.in omnibus.iij.sed hoc speciale.Vel aliter [a] hoc non est speciale,quia istud beneficium est reale:& ideo transfertur cum re.& quòd sit reale dicit.l.ff.de excep.l.exceptiones.ij.

a Ad intellectũ huius gl. vide gl. & ibi scribẽtes in.c.priuilegiũ personale.lib. vj.de reg. iur.

Exceptio Velleiani realis est.

¶ *Generalis renunciatio restringitur ad contractum,super quo interponitur.Bal.*

Imper.Anastasius A. Celeri magistro officiorum. LEX XXI.

IVbemus, licere mulieribus & pro vno contractu, vel certis contractibus, seu pro vna, vel

IVbemus.] CASVS. Certum est,quòd mulier habet omnia bona mariti tacitè obligata pro dote sua.pone ergo, quòd aliquis vult contrahere cum marito alicuius mulieris,sed dubitat contrahere : quia sunt omnia bona sua tacitè obligata mulieri. an ipsa posit renunciare iuri hypothecæ vel pignoris, quæritur? Respond. quòd sic. sed tamen si renunciauit in vno contractu vel duobus etiam verbis generalibus, non debet hæc renunciatio trahi ad alias personas, nec ad alias

res vel

res vel alios contractus nisi de quibus actum est. & hæc quæ dicta sunt. locũ habent in contractibus futuris & præteritis.

a ℭ Certis personis.] contrahentibus cum viro.
b ℭ Custodiri.] vt & habes. s. eod. l. etiam.
c ℭ Coarctetur.] ar. contra generalitatem, vt non trahatur nisi ad ea spe cialia, de quibus est cogitatum: vt. ff. de transac. l. cũ aquiliana. & . l. qui cum tu toribus. & . s. de transa. l. si 10 de certa. & . ff. qui. mo. pi. vel hyp. sol. Paulus. in pri.
d ℭ Præcedentibus.] s. contrahentibus.

Generalitas trahitur ad ea tantũ de quibus est cogitatum.

† Concor. glos. j. post medi. inver. sicut potes videre in si mulie. c. si diligẽti. de fo. compe.

S Iue.] C A S V S. Lex antiqua dicit, qualiter mulieri p̃iudicatur si renũciet iuri hypothe. quod habet in rebus mariti. hæc authen. 20 addit. q̃ aliqñ p̃iudicat si bi de dominio alicui⁹ rei sibi donatæ. pone q̃ ego vel alius pro me dedit no mine sponsalitiæ sponsæ meæ fundũ quæritur, an illud p̃dium possem alienare? Dicit q̃ nõ. & si mu lier cõsentiat: q̃a si alieno, habebit rei vendi. soluto 30 matrimo. vel me ad inopiã vergente. Si verò mu lier post biennium cõsentit alienationi, quã habet ratã, sibi p̃iudicat, si habeã alias res, ex quibus satisfiat ei p̃ p̃dio illo. si nõ habeã, nõ præiudicatur ei ergo autẽ obligor illis, q̃ mecũ contrahunt. hoc in 40 donatione: non ita in do te. ideo eni priuilegia do tis manent integra: quia dos alienari non potest.

Donatio propter nuptias est in dominio vxoris.

e ℭ Donatio.] supple & pactum de ea lucrãda alias malè diceret statim ita dari mulieri rei vendi cationem soluto matrimo 50 nio cũ deberet redire ad virũ: vt dos ad mulierem vt. j. de pact. conuen. aut. æqualitas.
f ℭ Immobile.] in re bus vxoris mobilibus sta bo iuri veteri.
g ℭ Neque obligare.] cũ mulieri est obligatũ p̃ dote vel veri⁹ imò 60 est ei⁹ dominiũ sicut do tis dñium est viri: & ideo dabit statim actionẽ in rẽ.

† Concor. cum hac au then. gl. su. per verbo, alienat. in c. ex parte vestra. ex. trã de resc.

h ℭ In rem actionem.] quæ datur iure dominij. vel posset dici hy pothecaria. prima placet.
i ℭ Insponsalitia.] i. in donatione propter nu 70 ptias. sicut patet in aut. vt spon. larg. specialis &c. colla. ix. propriè autem di citur ea, quæ fit ante matrimoniũ, quæ valet sicut quælibet simplex donatio vt. et. s. si aduersus donatio nem. l. j. Accur.
k ℭ His.] id est nisi hi duo sint scilicet quod sint 80 aliæ res, & secundus consensus: vt. j. eo. l. si mulier.

Sponsalitia largitasque dicitur.

l ℭ Et multo magis.] hæc referunt quidam ad omnia prædicta. & sic etiam dos poterit alienari inæstimata secundum hunc modum, quod nõ pla cet: quia male diceret, & multò potius &c. Dic ergo secundum Ioan. vt refera tur ad id tantum quod dixit de prohibenda alienatione, non ad id quod de permittenda. in dote ergo & si milies consentiat, & post tempora, non præiu dicat sibi: vt insti. qui. ali. licet. in princip. Alij dicũt, vt iaco. quòd loquitur hæc clausula de rebus immobilibus datis in dotem æstimatis: quæ licet possint quantum ad proprietatem alienari: quia maritus est dominus rei dotalis: remanent tamen obligatæ mulieri. Vel intelligitur de rebus mobilibus datis in dotem inæstimatis, quæ seruari possunt: vt seruus. aliud in ijs, quæ non possunt seruari: quia sine huiusmodi solennitate alienantur[a]: vt. ff. de iure dot. l. res in dotem datæ.

certis personis [a] seu reb⁹, iuri hy pothecharum sibi competenti per consensum proprium renunciare † quodq; ita gestum sit, hac autho ritate nostra firmum illibatũque custodiri [b] : ita tamen, vt & si ge neraliter tali renunciatione pro vno (vt dictum est) contractu, seu certis contractibus, vel ad vnã vel ad certas res seu personas con sensum proprium accommodan tes vsuræ sunt, vel fuerint, eadẽ renũciatio ad illos cõtractus & il las res seu p̃sonas, q̃bus cõsensum sum propriũ accõmodauerũt vel accõmodauerint, coarctet [c] : nec a lijs quibusdã contractibus, quibus minimè mulieres consenserunt, vel consenserint, p̃tendentibus [d] eam opponendi licentia præbeatur: Ijs scilicet omnib⁹, quę in præ senti per hanc consultissimam le gem statuimus, ad præteritos ni hilominus contractus, pro negotijs & controuersijs necdum trãsa ctionibus vel definitiuis sẽtẽtijs seu alio legitimo modo sopitis, lo cum habituris. Dat. Caled. April. Anatolio & Agapito Cons.

In authen. vt immobilia ante nu.

dona. §. si quis igitur. colla. v. con sti. xiiij.

ℭ *Alienatiõi siue obligatiõi rei donatæ propter nuptias mulier consentire non potest nisi certa forma hic expressa, & in casu, quo dos est salua futura, non obstante consensu uel renuntiatione. hoc primò. In dote autem non solùm est dicta prohibitio, sed maior: quia si ualeret renunciatio, dos esset peritura. & hoc in re immobili. Tertiò dicitur, quòd per hanc authen. non dero gatur priuilegijs dotis: quia uenit ab priuilegia amplianda, non minuenda. h. d. Sal.*

S Iue à me †, siue ab alio pro me fiat donatio [e] propter nuptias quod ex ea causa est immobile, [f] neq; alienare valeo, neque [g] obligare, in hoc ergo contractu mulie ris cõsensus nihil proficit, quo mi nus demus mulieri in rem actionem [h] in spõsalitia [i] largitate soluto matrimonio: nisi & secundo post biennium profiteatur, & aliæ res viro sint, ex quibus ei consuli possit. Absq; his [k] enim neq; si fre quenter cõsentiat, lædetur: vir ta men obligabitur in alijs rebus suis huius obligationis seu alienationis occasione, quæ quantũ ad mu lierem pro nõ dicta & pro nõ scri pta habetur, & multò magis [l] idẽ in dotibus locum habet, vt nõ aliquid immobile. [m] pro ea. [n] alienetur vel obligetur: omnibus tamen priuilegijs dotis datis, in sua firmi tate durantibus, siue agat mulier, siue nomine eius alius.

ℭ *Secunda intercessio mulieris post biennium facta, aufert mulieri beneficium Velleiani. h. d. Bal. & Salice.*

Imperator Iustinianus A. Iuliano præfect. præto. LEX XXII.

ij SI mulier perfectæ [o] ætatis cõ stituta, post intercessionẽ vel cautionem [p] conscripserit, vel pi gnus aut intercessorem præstite rit: sancimus antiqua legum va rietate cessante, siquidẽ intra bien nale iuge tẽpus post priorem cau tionem numerandum, pro eadem causa fecerit cautionẽ, vel pign⁹, aut intercessorem dederit: nihil sibi præiudicare, q̃ adhuc ex cõse quentia suæ fragilitatis in secundam iacturã inciderit [q]. ℭ Sin autem post biẽnium hæc fecerit: sibi imputet, si quod sæpius cogitare poterat & euitare, non fecit, sed vltrò firmauit. Videtur etenim ex huiusmodi temporis prolixitate non pro aliena obligatione se illi gare, sed pro sua causa aliquid age re, & tàm ex secũda cautione [r] se se obnoxiam facere, inquantũ hoc fecit, quàm pignus aut intercesso rem vtiliter dare.

In authen. vt nulli iu

d. li. ha. lo ci serua. §. & illud. col. ix. cõsti. ix.

ℭ *Mulier consentiẽs obligationi uiri, uel se aut rem suam obligans, ipso iure sibi non præiudicat, nisi quatenus probetur in rem eius uersum. hoc dicit. Bal.*

SI qua mulier crediti instrumẽ to cõsentiat proprio viro, aut scribat, & propriam substantiam aut seipsam obligatam faciat: iubemus hoc nullatenus [s] valere:

m ℭ Immobile.] hoc verbum non est in corpore.
10 n ℭ Pro ea.] & ea viuente. si autem esset mortua, hæc priuilegia non transirent ad extraneos hæredes, sed ad suos: vt. ff. solu. matri. l. etiam. &. j. de priuileg. do. l. vna. & . j. qui. potio. in pig. habe. l. vlti. & in cor. vnde hæc sumitur, 20 in fine.

a Ratio est quia tales res dietim corrumpũtur: vnde ea rũ rerũ nõ habetur sti matio. l. marcellus. §. resque. ff. ad trebe. saltem post triennium, in quod prę sumptione iuris innuũ tur perijsse gl. i. c. j. C. si aduer. v. suca. quod bene no.

S I mulier.] C A S V S. Mulier. xxv. an. fideiussit p̃ me: postea intra biennium cõfirmauit suam fideiussionem, quia dedit creditori aliquod pignus: vel fecit instrumentum: quæritur, an per talem con 30 sensum sibi pręiudicet? Dicitur q̃ nõ. Sed si post biennium dedisset credi tori, bene tenetur.
o ℭ Perfectæ ætatis.] xxv. an. vt supra de ijs q̃ ve. æta. l. si.
p ℭ Vel cautionem.] nomine cautionis intelli gitur nuda promissio. j. 40 de verb. sig. l. sancimus.
q ℭ Inciderit.] vt. ff. de mino. l. iij. §. scio.
r ℭ Cautione.] plus er go duæ confessiones ope rãtur, quàm vna: vt & su prà. de plus peti. l. j. in fi. & . j. de præscript. xxx. an. l. cum notissimi. §. sed & si quis. & . j. tit. j. l. in con 50 tractibus. §. j.

S I qua.] C A S V S. In antiqua lege dictum est, q̃ post biennium consentiendo mulier sibi præiudicat confirmando quod pri⁹ fecerat: aut ponit casum, quando non pręiudicat, & si pluribus vicibus ap 60 probet quod fecerat. po ne ergo, quòd Titius volebat alienare substantiã vxoris suæ, qđ nihil est: imò loquitur in creditore, p quo intercessit &c. ipsa consensit in publico instrumẽto: an sibi præiudicet, queritur? Dicitur quòd non.
70 s ℭ Nullatenus.] ipso iure, etiã si iurauit: vt. s. de legi. & constitu. l. non dubium. Et not. q̃ ar gu. huius legis sumpserit quidã aut. talem: sed ho die non tenetur, nisi probetur manifestè pecuniã in vtilitatem mulieris cõ uersam: & sic dicunt ho 80 die non habere locum

Velleianũ an hodie lo cũ habeat.

Velleianum: quia aut non est versa, & non tenetur ipso iure: aut est versa, & ipso iure tenetur cum effectu. quod non placet: quia etiam per posteriorem aut. de hæredibus ab intest. §. ex his. colla. ix. renunciatur Velleiano: ergo locum habet. Est ergo quod hîc dicit speciale: cùm pro viro intercedit ea ratione, qua & donationes prohibitæ sunt. s. ne mutuo amore &c. ff. de dona. inter vi. & vxo. l. j. §. ij. & iij. in prin. vel secundum B. potest intelligi hæc aut. eo casu loqui, cùm mulier in instrumento publicè confecto & à tribus testibus subsi-

gnato confessa est se ptiū recepisse ꝑ intercessione: olim eñ tūc cessabat Velleianū: vt: vt. j. l. antiquæ, hodie nō vt hîc. nisi probetur illud pretiū in vtilitatē eius esse versum. & sic in aliquo corrigitur. l. antiqua per authē. istā.

ANtiquæ.] CASVS. Si mulier accepit pecuniam vt fideiuberet, nō iuuat, & hoc ī prima. Sed si ostēdatur publicū instrūm tribus testib⁹ subsignatis, in quo contineatur mulierē pro fideiussione pecuniā accepisse: instrumēto stabitur. & hoc in secunda. Si verò sine scriptis intercesserit aut debet creditor probare mulierē accepisse pecuniā, & nō iuuatur. aut si non probet, mulieri succurritur. & hoc in tertia. Si verò alicui mulieri inopi pecuniam dedi vt ꝑ me intercederet, & intercessit si cōueniatur à creditore non iuuatur. Et si ab ea aliquid accipiat: potest residuū petere à me. & hoc in quarta. Si verò mulier velit se obligare ꝑ alio fideiubendo pro eo: non aliter tenetur, nisi intercedat in instrumento publicè confecto: & à tribus testib⁹ subsignato. et hoc in quinta.

a Retia.] i. dispositiones ex iure profectæ.

b Nodos.] i. per similitudinem.

c Accipiens.] & hoc non negat.

d Sed si quidem.] Si constet eam aliqui accepisse, non iuuatur. si verò de hoc dubiū sit, sic ꝓbatur, vt sequitur.

e Esse credēdum.] An admittatur probatio in contrariū? Respōd. non quia p̄sumptio est iuris & de iure, cōtra quā nō recepit ꝓbatio: vt & j. arb. tu. l. fi. & s. tit. j. l. fi. & sic nō ob. j. de cōtrah. & cōm. stip. l. optimā. & j. tit. proximo. l. in contractibus. in princ. & s. de proba. cum precibus. & j. de don. cau. non nu. l. finali. quæ sunt contra. Itē nec obest ei, quod dicit. j. in versicul. sinautem. super versiculo. repelli. nā ibi vult signari hoc contra. infrà eodem. §. fi. quia ibi in primo dicto secundum B. nihil accepit. Et est ratio, quare hîc non potest probari contrariū: quia per huiusmodi confessionem à iure speciali receditur, scilicet à beneficio Velleiani: quod facilius sit quàm si à communi iure vellet recedere sicut erat in contrarijs legibus: vt in authentica de non alie. §. quia verò verisimile. in fine. colla. secunda. Alij dicunt quòd hoc euenit, quod non potest probari contrarium:

Præsumptio iuris & de iure non admitit probationē in cōtrarium.

Renūciat facilius iuri speciali cōtra cōmuni.

siue semel siue multoties huiusmodi aliquid pro eadem re fiat: siue priuatum siue publicum sit debitum: sed ita esse, ac si neq; factum quicquam, neque scriptum esset nisi manifestè probetur, quòd pecuniæ in propriam ipsius mulieris vtilitatem expensæ sint.

Mulier fideiubens non gratis sed aliquo recepto, non iuuatur beneficio Velleiani, sed efficaciter obligatur: quia non uidetur intercessisse ex leuitate vel fragilitate sexus sed pro præmio consequendo. hoc dicit primò. Et si hoc contineatur in instrumento publico subscripto à tribus testibus, statur suæ confessioni absque alia probatione. aliquo autem istorum deficiente, nō excluditur à beneficio Velleiani, nisi efficaciter probetur, quòd pretium uel præmiū receperit aliter quàm per eius confessionem. hoc dicit secundò. Et eo casu quo pretium receperit: & sic excluditur à beneficio Velleiani, si intercessit transferendo in se obligationem animo nouandi & sic est facta nouatio. quatenus tamen mulier non est soluendo, restituitur actio in pristinum debitorem. hoc tertiò. Item quando non recepit pretium uel pecuniam, si non intercedit cum instrumento publico continente subscriptionem trium testium. ipso iure seruatur illæsa. si autem cum tali instrumento, iuuatur Velleiano: & omnes leges huius tituli tunc uendicant sibi locum. hoc dicit ista singularis lex & utilis inducēs de nouo, quæ de iure ueteri non erant inducta. Paul. de Cast.

Idem A. Iuliano præ. præ.

LEX XXIII.

ANtiquæ iurisdictiōis retia [a] & difficillimos nodos [b] resoluentes, & superuacuas distinctiones exulare cupientes, sancim⁹, mulierem, si intercesserit, siue ab initio, siue posteà aliquid accipiens, [c] vt sese interponat, omnimō teneri, & non posse senatuscōsulti Velleiani vti auxilio: siue sine scriptis, siue per scripturam sese interposuerit. Sed si [d] quidam in ipso instrumento intercessionis dixerit sese aliquid accepisse & sic ad intercessionem venisse, & hoc instrumentum publicè confectum inueniatur, & à tribus testibus consignatum: omnimodo esse credendum [e] eam pecunias vel res accepisse, & non esse ei ad senatusconsulti Velleiani auxilium regressum. Sinautem sine scriptis intercesserit, vel instrumento nō sic confecto: tunc si possit stipulator ostendere [f] eam accepisse pecunias vel res, & sic subiice obligationem: repelli eam à senatusconsulti iuuamine. Sin verò hoc minimè fuerit ab eo approbatū: tunc mulieri superesse auxilium [g], & antiquam [h] actionem aduersus eum [i] seruari [k] pro quo mulier intercessit, vel ei [l] actionem parari.

Mulier quæ pro fideiubendo aliquid accipit, in se obligationem alterius animo nouandi transferendo, primò debet excuti: & quatenus non est soluendo, restituitur actio contra ueterem debitorem. hoc dicit: & iste casus non reperitur alibi. Bal. & Sali.

Sed si minus idoneæ mulieri constitutæ aliquis [m] pecunias vel res dederit, vt pro eo se obligaret: mulieri quidem, quæ reuera hæc accepit [n]: nullius pateat aditus ad senatusconsulti authoritatem: creditori autem liceat aduersus eam venire, & quod potest, ab ea exigere, & in reliquum, antiquum debitorem aggredi, vel in partē, si aliquid à muliere possit accipere: vel in totum, si ea penitus inopia fatigetur.

Iste. §. est ualde not. & hoc dicit. Mulier in instrumento publico à tribus testibus subscripto intercedens obligatur: tamen ualet beneficium Velleiani in casibus, in quibus dictum beneficium loquitur. sed si omissa hac forma intercedit, ipso iure non obligatur. h. d. Bal.

Ne autem [o] mulieres perperam sese pro alijs interponant, sancimus, non aliter in tali eas contractu posse pro alijs se obligare, nisi instrumento publicè confecto, & à tribus testibus subsignato, accipiant homines à muliere pro alijs confessionem. tunc etenim tantummodò eas obligari, & sic omnia tractari, quæ de intercessionibus fœminarum vel veteribus legibus cauta, vel ab imperiali authoritate introducta sunt. Sin autem extra eandem obseruationem mulieres acceperint intercedentes: pro nihilo habeatur huiusmodi scriptura, vel sine scriptis obligatio, tanquam nec confecta, nec penitus scripta: vt nec senatusconsulti auxilium imploretur, sed sit libera & absoluta, quasi penitus nullo in eadem causa subsecuto.

Mulier intercedens pro libertate, tenetur efficaciter libertatem fouere. & est speciale. hoc dicit. Bald. Vel sic: Fauor libertatis facit cessare Velleianum. hoc dicit. Vel sic: Mulier intercedens pro seruo ut consequatur libertatē, non iuuatur Velleiano, hoc dicit. Sali.

Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

LEX XXIIII.

VEterum ambiguitatem decidentes, sancimus, si quis vt seruo suo manumissionem imponat, mulierem acceperit obnoxiam sese pro certa quantitate facientem: si in libertatē seruū perduxerit, siue principaliter mulier sese obligauit, siue pro seruo hoc fecit, teneri eā rectè omnimodò, senatusconsultum Velleianum in hoc casu tacere imperantes [p]. Sa-

quia testes subsignauerūt. secus si non subsignauerūt: vt in cōtrarijs. Tertij dicunt non probari cōtrariū. s. per duos testes: cùm & instrumentū vicem habeat duorum testium: vt. s. de fide instru. l. in exercēdis. sed per tres vel per plures sic: vt in contrarijs. Accur.

f Ostendere eam.] cùm ipsa neget.

g Auxilium.] Velleianum. s. hoc hodie ipso iure sunt illæsæ: vt. j. e. §. ne autem.

h Antiquam actionem.] quæ nō est sublata: vel si est sublata, vel non nata, tūc nouam parit: vt. ff. eo. l. quamuis. §. quoties. & §. si cū essem.

i Eum.] debitorem.

k Seruari.] scilicet creditori.

l Vel ei.] scilicet creditori.

m Aliquis.] debitor.

n Accepit.] Et hoc constat. Accursius.

o Ne autem.] Bul. dicit hunc. §. nihil innouare in his casibus, vbi Velleianum mulierib⁹ olim non succurrebat: sed in illis tantùm, vbi ab obligationibus eas eximebat. in quib⁹ nisi sic intercessio fiat, in scriptis seruātur ipso iure illæsæ: sed si fiat intercessio hoc modo, tunc ope exceptionis. & sic principiū huius legis non corrigitur per hunc §. nec duæ sequētes. ll. veterū & generaliter, quæ post istam sunt. Sed M. dixit hūc. §. generaliter loqui, cùm dicat intercessione sic facta omnia tractari, quæ de intercessionibus cauta sunt veterib⁹ legibus vel nouis. & sic nisi sic intercedat in instrumento publicè confecto, & à trib⁹ testib⁹ subsignato: ipso iure est tuta, etiam in illis casibus, vbi olim nō iuuabatur: & sic corrigit hic finis huius legis principium. & debet esse hæc vltima in hoc titu. secundum eum: vt sic duæ sequētes per hanc corrigantur. si autem intercedat sic, vt hîc dicit, tunc in illis casibus vbi olim non iuuabatur, nec hodie iuuatur. in q̄bus olim iuuabatur, et hodie iuuetur similiter, nō ipso iure, sed ꝑ exceptionem Velleiani. Prima opinio verior est.

VEterū.] CASVS. Seru⁹ tuus promisit tibi. c. vt eū manumitteres: mulier fideiussit pro eo: an iuuet, quærit? Dicit q̄ non. hoc est fauore libertatis.

p Tacere imperantes.] fauore libertatis: vt & arg. ff. e. l. aliq̄n. in prin. & ad hoc suprà, an seru⁹ ex suo facto. l. promissæ.

Perdere.

tis etenim acerbum est, & pietatis rationi contrarium, dominum serui qui credidit mulieri, siue soli: siue post serui promissionem † & libertatem seruo imponere, & suum famulum perdere[a], & ea minimè accipere, quib⁹ fretus ad eiusmodi venit liberalitatem.

Si maior ætate masculus uel fœmina dotem pro muliere promiserit. Velleianum cessabit. h. d. Salicetus. Vel sic: Mulier intercedens pro dote etiam nudo pacto efficaciter obligatur. hoc dicit. Vel sic: Dotis fauore cessat Velleianum. h. d.

Idem A. ad populũ vrbis Constantinopolitanæ & vniuersos prouinciales. LEX XXV.

Generaliter sancim⁹, vt si qs maior vigintiquinq; annis, siue mascul⁹, siue fœmina, dotem pollicit⁹ sit vel spopõderit ꝑ qualibet muliere cum qua matrimonium licitum est: omnimodo compellatur suam confessionẽ adimplere. neque enim ferendum est, quasi casu fortuito interueniente mulierem fieri indotatam, & sic à viro forsitan repelli, & distrahi matrimonium. Cùm enim scim⁹, fauore dotium & antiquos iuris conditores seueritatem legis sæpius mollire[b]: meritò & nos ad huiusmodi venimus sanctionem. Nam si spontanea volũtate ab initio liberalitatem suam ostendit: necesse est eum vel eam suis promissionibus satisfacere[c]: vt qđ ab initio spontè scriptum, aut in pollicitationẽ deductum est, hoc ab inuitis posteà compleatur: omni authoritate Velleiani senatuscõsulti in hac causa cessante[d].

TITVLVS XXX.

De nõ numerata pecunia.

DE NON NVmerata pecunia. *Superioribus senatusconsultis subuenitur ciuiliter[b] & naturaliter obligatis ratione speciali: hic ciuiliter tantũ obligatis succurritur ratiõe naturali. Et no. quòd non numerata pecunia dicitur etiam respectu creditoris: ut. j. eo. l. in contractibus. §. ij.*

Creditor nõ præsumitur numerasse, nisi probet, siue pignoratitia conueniatur, siue hypothecaria agat. hoc dicit. Bal. & Salicetus.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Hilario. LEX I.

SI pecuniam tibi nõ esse numeratam, atque ideo frustra[e] cautionẽ[f] emissam asseris[g], & pignus datum[h] probaturus es: in rẽ[i] experiri[k] potes. Nam intentio[l] dati pignoris, nec numeratæ[m] pecuniæ, non aliter tenebit, quàm si de fide debiti constiterit. Eademq́ue ratione veritas seruetur, si te[n] possidente pignus, aduersarius tuus agere cœperit[o].

Exceptio non numeratæ pecuniæ opposita respectu partis, idem operatur quo ad partem, quòd si opponeretur respectu totius ad totum. hoc dicit no. Bal. Vel sic: Exceptio non numeratæ pecuniæ sicut potest opponi pro tota quantitate confessata, & non numerata, ita pro parte non numerata. Pau.

Imp. Antoniñ. A. Maturio. LEX II.

MInorem[p] pecuniam te accepisse, & maiorem cautionẽ interposuisse, si apud eũ, q sup ea re cogniturus est, cõstiterit[q]: nihil vltra, quàm accepisti, cũ vsuris in stipulatum deductis: restituere te iubebit.

Reus conuentus ex cautione mutui confessati, opponens actori exceptionem non numeratæ pecuniæ uel doli, definitiuè debet absolui actore non probante numerationem. Bald. Vel sic: Si creditori agenti opponatur exceptio non numeratæ pecuniæ: creditor debet probare numerationem, aliàs reus absoluetur. Salicetus.

Idem A. Demetrio. LEX III.

SI ex cautione[r] tua, licet hypotheca data, cõueniri cœperis: exceptione opposita seu doli[s],

a Perdere.] sic. ff. de act. l. emp. emptorem. §. fi.

GEneraliter.] CASVS. Si masculus vel fœmina pro aliqua promisit dotem mulier promittens an iuuetur, quæritur? Dicitur ꝙ nõ. & hoc in fauorem dotis.

b Sæpius.] mollire. vt nudo pacto oriat̃ actio: vt. j. de dot. ꝓmis. l. ad exactionẽ. Itẽ in tacita stipulatione & tacita hypotheca, vt. j. de rei vxo. acti. §. j. et §. ij. Item vt in ea proferat̃ alijs creditoribus: vt. j. qui po. in pig. ha. l. fi.

Dos habet multa priuilegia.

c Satisfacere.] sicutem &c. vt. s. de ac. & ob. l. sicut.

† Siue pro serui ꝓmissione.

d Cessante.] cessat ergo Velleiannm fauore dotis: vt hîc, &. s. e. l. si dotare. Itẽ libertatis: vt. s. l. ꝓx. Itẽ si renunciet: vt. ff. eo. l. fi. §. penulti.[a] Itẽ si accipiat pretiũ pro intercessione vt. s. l. antiquæ. Item si decipiat: vt. ff. eo. l. si decipiẽdi. Item si secundò caueat vt. s. eo. l. si mulier. ij. vnde versus. Casibus in senis mulier spondendo tenetur. Pro libertate, pro dote renunciet: & si decipiat ꝓtiũ capiat, caueatq́; secũdò. Item septimus si in rẽ suã: vt. ff. eo. l. si aliquãdo. in princ. &. s. eo. l. ij. in fin. idem si succedat ei ꝑ quo intercessit: vt. ff. eo. l. quãuis. §. planè si mihi. Potest addi & non⁹, vt si mulier intercessit pro me in. x. & solui ei ꝑdicta. x. nam si cõueniatur ex fideiussione, nõ opponet exceptionẽ vt. ff. eo. l. si mulier cõtra senatusconsultum Velleianũ pro me.

Velleianũ cessat in multis casibus.

a Hoc intelligeverũ de consuetudine: de iure verò non potest mulier renũciare Velleiano: qa eo ipso ꝙ renũcat, decipit vt. l. doli §. diuersũ. ff. de noua. & l. ĩterdũ ff. de minori. nõ ob. l. fi. in. §. pe. ff. eo quia ẽ speciale in renũciatione facta in iudicio: ita dicunt cõiter doc. hîc & in. d. §. pe.

b Sequitur eã. Pau. & Bar. Sali. & communiter moder. in. l. cũ quis. s. de iur. & fac. igno.

SI pecuniam.] CASVS. Obligaui me Titio instrumẽto spe futuræ numerationis: feci instrumẽtũ dereddendo pecuniam, & pignora dedi vel obligaui. Titius nõ numerat: vnde volo pign⁹ repetere, an possim: quæritur? Dicitur quòd sic: si probem me pign⁹ dedisse, cùm creditor negat pignus datum, & pecuniam mihi numeratam non fuisse. qnod probatur eo ipso quòd non probatur contrarium. & hoc in prima. Si verò creditor confiteatur pignus datum. & pecuniam esse creditam, oportet quòd probet pecuniam fuisse numeratam, si vult agere aduersus me debitorem possidentem pignus hypothecaria. & hoc in tertia.

e Frustra.] bene dicit frustra: quia licet ciuiliter obligetur, habet tamen exceptionem: vt. j. eo. l. in contractibus. in prin. etiam si promiserit: vt. j. eod. l. cum vltra.

f Cautionem.] i. simplicem promissionem.

g Asseris.] ideſt assertiuè dicis. Vel dic asseris, idest probas, quod est eo ipso, quòd non probatur contrarium: nã creditori incumbit onus probandi, quod numerauit: vt. j. eo. l. si ex cautione. vt &. s. de probati. l. j. similis probatio est. j. qui mi. non pos. l. super seruis. libro. xij. &. ff. de iure dot. l. dotem prima.

Pignus datũ ob pecuniam numerandam nu meratione non secuta qua actiõe repetatur.

h Datum.] i. traditum.

i In rem.] scilicet pignoratitia propter rem: vt. ff. de pig. act. l. solutum. §. si quasi. Et ideo bene sufficit probari pignus datum, vt hîc dicit. nam datur pignus ex contractu: & hoc secundum nos. Alij dicunt in rem idest rei vendicatione, sed secundum eos præsens possessio deberet probari & dominiũ: vt &. s. de ali. iudic. l. j. Sed dic, quòd creditor non obijciebat quæstionem de dominio: sed ideo se defendebat secundum eos, quia non erat pignus sibi datum, vt dicebat. Tertij vt H. dicunt, quòd agit rei vendicatione, & sufficit probare traditionem: quia possessor non potest de dominio quæstionem referre, cùm causam habuit à petente: vt & hoc dixi suprà. de pigno. act. l. nec creditores. Quarti dicunt, quòd quis præsumitur possidere, quia aliquando possedit, sicut in dominio: vt. s. de proba. l. siue possidetis nisi probet se perdidisse creditor rationibus manifestis: vt. s. de pigno. act. l. si creditor. sed si probat debitor pignus datum pro centum, non videtur, quòd possit recuperare, nisi ea soluat, sicut & qui iurauit: vt. ff. de iureiur. l. si duo. §. Marcellus. Item quomodo probat contra se? Respon.[c] probat non pro data, sed pro danda pecunia. & sic nõ obstant prædictæ oppositiones.

c Istam gl. sequitur Bal & Sa.

k Experiri.] id est vẽdicare vel aliter in rem, id est ad rem.

l Intentio.] bene dico, si negetur pignus datum te probare debere illud datum, & pecuniam non numeratam. etenim si creditor pignus datum cõfiteatur, sed pecuniam non esse redditam, oportet ipsum probare pecuniam numeratam. & hoc dicit, nam &c. & dic intẽtio. i. exceptio dati pignoris apposita à creditore. qui enim excipit, agit, vel intendit: vt. ff. de excep. l. j.

m Nec numeratæ pecuniæ.] id est non redditæ pecuniæ.

n Si te.] s. debitore.

o Agere cœperit.] actione hypothecaria. & habes hoc de verbo ad verbum. j. si pig. cõ. nu. pec. secu. non fue. l. j. Acc.

MInorẽ.] CASVS. Volebã à te mutuò accipere. xx. numerasti. x. & spe futuræ numerationis aliorum. x. confessus fui me debere. xx. non numerasti. qualiter mihi succurratur, quæritur? Respon. ꝙ si probem te nõ numerasse integra. xx. quòd probabitur, nisi probetur contrarium: ad. x. quæ accepi sola, & ad vsuras in stipulatum deductas tantùm teneor.

p Minorem.] superiori lege dixit, quando nil accepit: hîc quando minus quàm sit confessus.

q Constiterit.] id est probatum fuerit à te. & sic est contra. infrà. l. proxi. vbi dicit creditorem probare debere. Solu. ibi totum negauit debitor: hîc partem fatebatur. arg. ff. de proba. l. cum de indebito. §. j. & infrà. eodem. l. cùm fidem. & probauit hanc negatiuam per confessiones. Item per numerationes diuersis temporibus factas secundum varias quantitates. Vel verius dic, probas eo ipso quòd non probatur contrarium: vt et ponitur contrà. suprà. de condi. ob turp. cau. l. j. & suprà. l. proxi. in versicu. asseris. nam quod iuris est de toto quo ad totum, idem de parte quo ad partem: vt infrà eodem. l. cùm vltra. & arg. s. de condic. ob cau. da. l. si cum exiguam. &. ff. de rei vendi. l. quæ de tota.

SI ex cautione.] CASVS. Si confessus fui in instrumento me accepisse à te mutuam pecuniam spe futuræ numerationis, nec numerasti: si conueniar ex cautione mea opposita à me doli exceptione, vel non numeratæ pecu. probabis te numerasse: & te non probante absoluar.

r Si ex cautione.] in qua continetur, confiteor me debere. x. ex causa mutui: vt instit. de lit. obliga. §. planè. Vel per stipulationem promitto. x. reddere, quæ confiteor me accepisse: quo casu excipiam in factum: vt infrà. eo. l. cum vltrà. Accur.

s Doli.] quæ est generalis, vbicunque alia locũ habet: vt. ff. de excep. doli.

l.ij.§.generaliter,nisi ratio personę vel iusta ignorantia eam excludant:vt.ff. de excep.doli.l.apud §.aduersus.&.l.ij.§.& generaliter.

a ¶ Pecuniæ.] hæc contra omem datur,etiam contra patrem vel patronũ vt.ff.de excep.doli.l.apud.§.aduersus.

b ¶ Probare.] si vult obtinere:vt.s̄.de proba.l.j.& hoc vsque ad bienniũ, non vltrà:nisi anteà esset contestata exceptio: vt.j̄. codē.l. in contractibus.in princi,&.§.in omni.& loquitur hæc lex in mutuo tantùm.aliàs statim præiudicat sibi debitor:vt.j̄. eod.l.generaliter.Sed qualis erat hæc cautio?non videtur loqui in priuata: qa hæc nihil probat:vt.s̄. de probatio.l. instrumenta. nec de publica:qa illa plenè probat,nec potest excipi:vt.s̄.ti,proxi.l.antiquæ &.j̄. arbi.tuto .l.fina. Sed dic loqui in priuata debitoris:vt institu . de litera. oblig.§.j.secus si alius scribat me debere:vt.d. l . instrumenta.Vel nō erat ibi causa.Item & in publica potest loqui, si ibi dicat, confesus est se accepisse.secus si dicat,accepit : nam tunc plenè probat:sed hoc non debet scribere notarius, nisi sit pecunia in præsenti.nec obstat.d.l.antiquę.quia ibi receditur à beneficio speciali:nec illa j̄.arbi.tu.l.fi.quia ibi speciale.Item nec obstat.j̄.eo. l.in contractibus.in princ. vbi dicit in instrumento datam esse &c.quia ibi erat priuatum.Vel expone,vtibi dices.Sed & si dicat sic,accepit & est publicum instrumētum:potest contra probari sicut contra aliā publicā scripturā ꝑ tres vel ꝑ plures testes vt.s̄.de probationib.l.cum precibus.& infrà de contrahend.& commit. stipula.l.optimam.in fine.Sed si renunciauerit exceptioni non numeratæ pecuniæ:nonne & tunc potest opponi?Respond.secundum quosdam sic doli exceptio.& interrogabitur creditor an numerauit.& si dixerit non:siue ei probetur,videtur esse in dolo,qui ei non potuit remitti per renunciationem,antequàm fuit commissus dolus:vt.ff.de pactis.l.si vnus.§.illud.&.l.iurisgentiũ §. sinautem.& de tribu.l.illud.§.primo.Duo enim sunt,quæ debitori dãtur scilicet exceptio,& quòd onus probandi sibi non imponitur:cùm ergo renũciat,huic oneri renunciare videtur,ne nihil renunciatio operetur . Item pro hoc.ff.de officio.p̄sid.l.illicitas.in principio . Itē pro hoc, quia quãtuncũq; renunciat,facit sub spe numerationis.quod secus est cum Velleiano vel alijs exceptionibus renuncietur.Item idem dicas post biennium,vt exceptio doli habeat locum . Item pro hoc,quia datur condictio sine,causa ad cautionem vsque ad triginta annos vt .j̄ .eodem.l.si quasi.ergo multòmagis exceptio: vt.ff.de superfi l.prima.§.quod autem ait. Item ad duo teneri creditor intra biennium,scilicet ad liberãdum & ad restituendum chyrographum.non ergo temporis cursu liberatur:vt.ff.de actionibus & obliga.l. obligationum fere.§.placet.Alij vt Azo,dicunt ex toto præiudicare:vt.ff.de pactis .l. iurisgentium . § . ait prætor.&.§.sed & si quis . & quod dicitur de condictione , dicunt eam dari post biennium,quasi iam numeratum sit . Item quomodo compellitur creditor probare , imò qui excipit : vt.ff.de probationib.l.in exceptionibus? Sed dic hîc , quòd qui excipit , nihil ponit, sed positum negat.vnde non probat:vt.s̄.de probationib.l.actor.in fin.quod non est in alijs exceptionibus regulariter.

Exceptio non numeratæ pecuniæ contra quã scriptură objicitur

Exceptio non numeratę pecuniæ an possit,qui ei renunciauit opponere.

c ¶ Sequetur.] quid addit hæc.l.primæ huius titu?Respond. hæc dicit de exceptione doli,& illa non . Item ibi hypothecaria agebatur, hîc conditione certi.

Excipiens non semper cōpellitur probare.

CVm fidem.] CASVS. Confessus eras te recepisse . x. mutuo à Titio:non tibi tamen numerauit.v.ei.soluisti.an in non solutis excepti.non numeratæ pec.& in solutis repetitionem habeas.quæritur?Respon.ꝙ non.imò si errasti ,onus probandi tibi incumbit:vt.ff.de proba.l.cum de indebito .in prin.

d ¶ Deferre.] sed nonne etiam conditio indebiti datur ei ad repetendum solutum , vt per totum titu.de condictio.indeb? Respond.sic. sed hic sciens soluit secundum B.vnde nec soluti habet repetionem:vt.ff.de condic. indebi.l.prima.& de regu.iur.l.cuius.& suprà quod met.cau .l.ij. & infrà ad legem.fal.authentica sed cùm testator. nec non soluti habet exceptionem : vt hîc.Vel dic secundum M.& Ir.quòd errando soluit credens sibi numeratam: & sic præiudicat sibi in soluendo (melius staret in soluto) vt hîc, scilicet vt

seu non numeratę pecunię [a] , cōpellitur petitor probare [b] pecuniã tibi esse numeratam:quo non impleto,absolutio sequetur [c] .

¶ *Qui ex interuallo cautionis præteritæ debitum agnoscit nō potest opponere,exceptionem non numerate pecuniæ.hoc dicit.*Bald. *& Sali. Vel sic:Soluens scienter partem totius debiti cōfessati,non potest pro residuo opponere exceptionem non numeratæ pecuniæ.Sali.*

Idem A. Bassano.

LEX IIII.

CVm fidem cautionis agnoscens,etiam solutionem portionis debiti vel vsurarũ feceris: intelligis te de non numerata pecunia nimiùm tardè querelam deferre [d] .

In authen. de trien . & semis.§ studium verò.colla.iij.constitu.v.

¶ *Qui propriam scripturam uel numerationem in ea contentam negat,reus actor uel curator,de mendacio conuictus, pœna hic inserta punitur:à qua releuatur,si delato ei iuramento fatetur.hoc dicit nota.*Bald.*Vel sic: Leges huius tituli prouident ei,qui cōfessus est se recepisse,quod non recepit:uel quod asserit se non recepisse.ista uero authem. prouidet contra eum qui econuerso negat se recepisse quod uerè recepit: uel negat scripturam factam manu propria,in qua continetur numeratio uel receptio.*

onus probandi immineat, sicut & aliâs ex causa transfertur probandi onus: vt.ff.de probatio.l.cùm de indebito.in principio.non autem in alijs præiudicat, sicut præiudicat,suprà de pactis.l.si certis. & hoc quando agnouit, quod agnoscere non tenebatur. Sed econtra, quid si quis non agnoscat , quod agnoscere tenetur? Respon.in hoc casu loquitur auth. quam hîc habes,contra qui propriã &c. quæ est de triē.& semis:§.studium.colla.iij.

COntrà.] CASVS. Lex codicis dicit de eo , qui agnouit fidem scripturæ. Authenti. ponit contrarium , scilicet quando debitor nō agnoscit scripturam : sed negat dicens : Ego obligaui me Titio in instrumento:in quo confessus sum me decem recepisse. Titius conuenit me ex illa propria scriptura mea : & ego nego illam . quæritur , vtrum sim puniendus? Respon.quòd si Titius probet me scripsisse , & pecuniam se numerasse per testes aut per instrumentum,in duplum puniar : secus si mihi detulit iuramentum, & confiteor ipsum numerasse, & posteà dico me soluisse:non prodest mihi solutio quam feci, sed debeo soluere totam quantitatem, quam petijt. Si verò creditor negat propriam scripturam , de soluta, eadem pœna puniatur , forma sacramenti præcedente. idem est si curator adulti negat scripturam in causa adulti : quia curator punitur non adultus.

Pau.de Castr.

COntrà [e] ,qui propriam [f] scripturã,qua cōuenitur [g] ,abnegat [h] , vel numerationē [i] inficiat: cōuictus,in duplũ [k] cōdemnetur, nisi sacramento [l] illato confiteatur [m] .tunc enim non punitur,nisi in expensas circa probationes factas , actoris iuramento [n] declarandas. At si post numerationis [o] inficiationem prætendat solutionem : omnino solidum exigitur, nec prodest iam facta solutio [p] . ¶ Contrà, si actor literas [q] suas à reo prolatas abneget [r] , eadem sit & pœnæ [s] & iurisiurandi forma : hac † pœna curatori [t] infligenda , si de suis literis quæstionem referat in causa eius , quem curat.

† Aliâs, ac.

¶ Exceptio *non numeratæ pecuniæ non potest opponi obligationi primæ, quæ originem trahat aliunde, quàm ex numeratione. hoc dicit secundum gloss.uel secundum* Pet.*Exceptio quæ non congruit petitioni, non procedit. hoc dicit .* Bald. *Vel sic : Exceptio non numeratæ pecuniæ habet locum , quandocunque petitur pecunia ut mutuata : non si ex alia causa.hoc dicit secundum lect.*Petri.Sali.

Imperator Alexander A.Haustiano.

LEX V.

e ¶ Contrà .] id est econtrario.

f ¶ Propriam.] id est propria manu factam [a] negans se scripsisse.Sed quid si publicam aliquis abneget esse publicã?Respon.non habet locum [b] hæc aut.

a Vel etiã manu tertij à debitore tamen factam Bald. b nisi sit publicum instrumentũ debitoris. Bald.

g ¶ Qua conuenitur.] id est ex qua obligatus est.secus si sine ea sit obligatus:vt quia verè est numeratum ante : sed tantùm ad probationem, & in eius præiudicium producitur.

h ¶ Abnegat.] si scripturam & numerationem negat,obtinet quod hîc dicit.idem si numerationem tantùm in scriptura contentam,dummodò obligatio literis sit contracta.

i ¶ Vel numerationem.] contentam in illa scilicet scriptura.

k ¶ In duplum.] actione ex eo contractu. & est pœna simpli si præcesserit numeratio.si non,est pœna dupli:vt in cor.aut.

l ¶ Sacramento illato.] à debitore actori : vel econtra ab actore reo, qui confitetur potius , quàm iuret : sed non iurauit hîc,cùm probata sit numeratio.

m ¶ Confiteatur.] sic.ff.de iureiur.l.eum qui.in prin.

n ¶ Iuramento.] sic.s̄.de iudi.l.properandum.§.ij.

o ¶ Numerationis.] propriæ scripturæ contentæ . Vel dic etiam scripturæ.

p ¶ Facta solutio.] sed cùm sublata erat omnis obligatio solutione eius, quod debetur:vt institu.quibus modis tollitur oblig. in princip. Qua actione hîc duplum vel simplum exigitur?Respon.certi condictione vel prima vtili;quia fingitur non soluisse propter mendacium. Vel verius condictione ex hac lege.Item nota crescere pœnam per inficiationem: vbi nil debetur.secus in.l.Aquil.vt.ff.de interrog.act.l.confessionibus.& ad legem Aquil.l.inde Neratius.§.fi.Item nota propter inficiationem crescere cōdemnationem : vt insti.de obli.ex quasi contractu.§.fi.&.s̄.ad leg.Aquil.l.contra negantē. Item nota quem puniri de mendacio:vt.ff.de rei vendi.l.pe.&.j̄.qui po.in pig.hab. aut.item possessor.in fi.Item quod dicit, omnino insolidum exigitur.i.tantundem.& sic habet duplum,cùm vnum sit simplum ipsum debitum . Vel dic exigi duplum præter ipsum debitum,quod est ei solutum.

Pœna per inficiationē crescit.

q ¶ Literas.] quibus continetur de solutione sibi facta, quæ dicitur apocha: vt suprà de fide instru.l.plures.

r ¶ Abneget.] si scripturam & numerationem negat,obtinet quòd hîc dicit.idem si scripturam tantùm.idem si numerationem scriptura contentam, dummodò obligatio literis sit contracta.

s ¶ Et pœnæ.] id est vt careat petitis.& in tantundem de suo condemnetur condictione ex hac lege nisi iuramentum sit delatum.

t ¶ Curatori.] sic infrà vnde vi.l.meminerint. & suprà de iudic.l.properandum.§.fina.

Aduersus.

Aduersus.] CASVS. Si tu petis à me decem non ex causa mutui, sed ex alia causa præcedente, puta venditionis. & tūc nō debet inquiri, an tu numeraueris, sed an causa quæ præcessit, fuerit venditio vera necne. Vel pone casum, vt in glossa magna.

a ¶ Quasi.] veritatis expressiuum est.

b ¶ Pecunia petitur.] quia dicit creditor mutuata: & ex ea causa petit, cùm mutuata non sit: & 10 ideo ex ea causa peti nō potest propter hanc exceptionem.

c ¶ Debiti.] puta venditionis vel petitionis.

d ¶ Præcesserit.] Dic quòd decem mihi debebas ex venditione, volui, vt confiteris te recepisse ea decem à me ex cā mutuo: certè non requiritur modò qd fuit numerata vel fortè debita ex causa præcedenti vel non: vt hic, sed nunc inquiritur: an hæc secunda cōfessio fuerit stipulatione vallata: vt sic ex ea agi possit: an non, & sic nō possit: vt s. si cert. peta. l. si non sin 30 guli. & l. si ex pretio. quę sunt contrà. et j. de duo. re. l. ij. Tria enī sunt subaudienda. præsens nūeratio: et hæc non probat. præcedens causa debiti: hæc sic inquiritur, vt hic. solennitas cautionis: & hęc sic vt in contrarijs & ita loqr vel q̄r ide obli 40 gatiōe secunda. hic nō quærit de causa debiti, præcesserit vel non. Vel dic secundū M. quòd hic erat parata pecunia ad soluendam, ibi non. Vel hic fuit confessus debitū præcedens se debere ex causa locationis vel emptionis, & sic aliam quā 50 mutui: quare incōtinēti sibi præiudicat: vt. j. eo. l. generaliter. ibi ex causa mutui, quod ex alia debebatur. Vel secundū Ir. hic chyrographum fuit ad probationē factū, nō ad obligationem vt ex eo agatur. sed vt præcedens debitum possit p 60 bari. ibi verò fiebat chyrographū ad obligationem: vt ex eo agatur. Itē quis hanc præcedentem causam probat? Rn̄d. secūdū Ir. præsumitur pro actore propter hanc cautionem ex. l. j. eo. l. generaliter. & probat reus nō intercessisse: vt habes in exemplo. s. de posi. l. iiij.

Casum ponit.

Pecunia

potestis

Aduersus petitiones aduersarij si quid iuris habes: vti eo potes. Ignorare autē non debes nō numeratę pecunię exceptionē ibi locum habere, vbi quasi [a] credita pecunia petitur [b]. ¶ Cùm autē ex pręcedente causa debiti [c] in chyrographum quantitas redigitur: non requiritur, an tunc cùm caueatur, numerata sit: *sed an iusta causa debiti præcesserit [d].

¶ *Qui se pro alio constituit debitorem principaliter uel accessoriè, non potest opponere exceptionem non numeratæ pecuniæ. Bal. Vel sic: Suscipiens in se obligationem, non potest opponere exceptionem non numeratæ pecuniæ. hoc dicit. Salicetus.*

Idem A. Iustino.

LEX VI.

Frustra opinaris, exceptione non numeratæ pecuniæ te esse munitum, quando (vt fateris) in eius vicem, qui erat obligatus, substitueris te debitorem [e].

¶ *Obligatio chyrographi non numeratæ pecuniæ condicitur. Bal. Vel sic: qui confessus est spe futuræ numerationis, & reddere promisit: potest intra biennium condicere obligationem, si contra eum non agatur: & si agatur, sufficit quòd obijciat exceptionem non numeratæ pecuniæ. h. d. Pau. de Cast.*

Idem A. Iuliano & Amniano.

LEX VII.

Si quasi accepturi mutuam pecuniam aduersario cauistis [f], quæ numerata non est: per condictionem [g] obligationē repetere * & si [h] actor nō petat, vel exceptione non numeratæ pecuniæ aduersus agentem vti potestis.

¶ *Exceptio non numeratæ pecuniæ transmittitur ad hæredem, nisi tempore sit sopita. h. d. Bal. & oppositio facta per defunctum, prodest hæredi. Sali.*

Idem A. Materno.

LEX VIII.

Si intra legibus definitum tempus [i], qui cautionē exposuit, nulla querimonia vsus defunctus est: residuum tempus eius, hæres habebit, tam aduersus creditorē, quàm aduersus eius hæredē. ¶ Sin autem questus est, exceptio nō numeratæ pecuniæ hæredi & aduersus hæredem eius perpetuò competit. ¶ Sin verò legitimū tēpus excessit, in querimoniam [k] creditore minimè deducto: omnimodò hæres eius [l], etiā [m] si pupillus sit, debitum soluere compellitur.

¶ *Qui partem accepit, non tenetur ad solidū, sed duntaxat ad acceptum, dummodò accipiat tempore competenti. h. d. Bal. Vel sic: Si post cautionem factam ex causa futuræ numerationis, partem duntaxat quantitatis confessatæ receperit: creditor totum petenti potest exceptio obijci: si tempora competentia non sint lapsa. Sali.*

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. Zoilo.

LEX IX.

Cvm vltra hoc quod accepit, re obligari neminem posse constet [n]: & si stipulatione interposita, placita creditor non dederit: in factū [o] esse dandā exceptionem conuenit, si necdum tempus, intra quod huiꝰ rei querela deferri debet, transijt: vel si intra hoc protestando [p] iuri paritū sit: nihil vltra hoc quod accepisti, fortis à te nomine aditus rector vel præses prouinciæ exigi patietur.

¶ *Exceptio negatiua non requirit probationem: secus in affirmatiua. hoc dicit. Bal. Vel sic: Exceptio solutionis debiti etiam vltra biennium poterit opponi: & affirmanti non negāti incumbit onus probandi. Sali.*

Idem. AA. Mazantio.

LEX X.

Asseueratio debitum solutū contendentis [q], temporis diuturnitate nō excluditur [r]: nec

k ¶ Querimoniam.] Vel corā vicinis, vel in domo propria secūdum Ia. sed Io. dicit debere fieri in scriptis ad domum creditoris: vel in iudicio ad similitudinem querelæ non numeratę dotis: & tunc perpetuā ad hęredes trāsmittit: vt. j. prox. rn̄. & s. eo. l. in contractibus. §. in omni. & auth. hāc autem.

l ¶ Hæres eius.] Sed ex quo tempore currit contra hæredem? Rn̄. si est minor completa ætate sua: licet quidā dixerint statim. si maior est, statim ab adita hæreditate secū 10 dum P. vt. s. de tēp. in integ. restit. l. ea quæ in fi. & hīc innuit: quod vltimū scilicet de maiore, non placet. quia illud in inchoanda. secus in cōplēda: quæ statim currit: vt ibi diximus per. l. ff. de in diem adiec. l. si prædio.

l ¶ Hæres eius.] vs. ff. 20 in quibus cau. mi. non re. l. vltra. sed intellige, quia bienniū patris elapsum erat. Vel distingue vtrū suo nomine vel alterius. si non suo, nō currit: vt. j. eo. l. cōtra. si alieno. bene currit.

m ¶ Etiam si pupillus.] currit ergo pupillo 30 hæc præscriptio biennalis, & sic est contra. s. in quib. cau. in integ. resti. non est ne. l. si. Sol hīc totum biennium eucurrit contra defunctū: vt hic apertè dicit. Vel dic secūdū quosdam licet nō cucurrisset idem cùm decēdat ex parte defuncti 40 vt. ff. de mino. l. Aemylius. vel solue vt ibi. Item no. priuilegiatum succedentem non priuilegiato, nō habere priuilegiū: vt. s. de here. act. l. sub prętext. & j. de ijs qui. vt indig. l. polla.

Præscriptio an currat cō tra hæredē hæreditate nōdū adita

Priuilegiatus succedēs nō priuilegiato nō habet priuilegium.

in testando.

Cvm vltra hoc.] CASVS. Cōfessus fui me recepisse à te decem mutuo in instrumento, nec recepi nisi quinque: quia alia quinque mihi non numerasti: vt stipulatus es tota decem tibi reddi: qualiter mihi succurritur, quę ritur? Rn̄. quòd agēte te habeo act. in factū: si nō 60 dum biēnium excesserit: vel si intra illud tempus protestatus fuerim pecuniā numeratā mihi nō fuisse, non obligabor vltra quinq;. q̄ numerasti.

Frustra.] CASVS. Titius cōfessus erat se recepisse. x. à Semproonio ex causa mutui dato: quodā substituto pro se debitor, puta Seio: nō 70 numerauit Sempro. pecuniam: an Seio detur exceptio non nume. pecu. si conueniatur? Rn̄. qd non. sed dic verius, qd interuenit numeratio.

e ¶ Debitorem.] secus si nec illi erat numeratum: vt. j. eo. l. tam mādatori.

Si quasi.] CASVS. Confessus fui me recepisse à te decem mutuò, non recepi: quia non numerasti, qualiter mihi succurratur, quærit? Rn̄. quòd condicam scripturam, in qua confessus fui per condi. sine causa: vel te agente excipiam de non numerata pecunia.

f ¶ Cauistis.] i. reddere promisistis, scilicet pecuniam, quam &c.

g ¶ Per condictionē.] f. sine cā: vt. ff. de cōdic. sine cā. l. j. sincet. s. d cōdi. ide bi. l. cū & soluta. et d cōdi. ex le. l. fi. et j. d fideiuss. l. si idebitā. et de solu. l. fin.

80 h ¶ Etsi.] id est quamuis.

Si intra.] CASVS. Si is, cui competit exceptio non nume. pecu. intra biennium decessit, residuum tempus, quòd superfuerit defuncto, dabitur hæredi. et hoc in prima. Si verò intra biennium contestatus fuerit litem, perpetuabitur, & perpetuò hæredi dabitur. & hoc in secunda. Si verò post biēnium decesserit: nec intra illud tps eam opposuerit, hæredi etiam pupillo non dabitur.

i ¶ Tempus.] olim quinque an. hodie biennium: vt instit. eo. §. mulrum.

n ¶ Constet.] vt. ff. de pac. l. si tibi. in princ. & ff. si cert. pe. l. rogasti. §. j. & s. e. l. minorem. Sed opponitur de duobus reis. Nam ad vtrūque non peruenit in solidū dñium pecuniæ: vt. ff. commo. l. si vt certo. §. fin. & de castren. pecu. hæreditate. §. pater. & tn̄ tenent in solidū? Rn̄. non re, sed verbis. Vel intelli 70 ge hic: accepit ipse vel alius pro eo: sicut fit in dictis duobus reis, quia autē non obligatur vltra, nec vltra excipitur. sed si obligetur, vt quia fuit stipulatus creditor, opus est exceptione. & hoc subijcit secundum quosdam.

o ¶ In factum.] quæ per interpretationē inducta est ad similitudinē non numeratæ pecuniæ: vt inst. de exce. in pri. Vel dicit in factū, qr̄ est habēda ratio pſonę: vt. ff. de exce. doli. l. apud. §. aduersus. Vel dic, qr̄ spes hic, pmissa fuerat, nō quātitas. Vel dic, qr̄ eadē est hæc exceptio & exceptio non numeratæ pecuniæ secūdū. Ia. Vel veriꝰ vbi sine stipulatione, habet locū exceptio nō numeratæ pecuniæ: vbi verò cum stipulatione: hæc in factum locū habet.

p ¶ In testando.] i. protestando: vt. s. l. proxi. dixi.

80 Asseueratio.] CASVS. Si affirmo me soluisse pecuniam quā mutuasti, vsque ad. xxx. annos, probare possum me soluisse: si dico mihi non numeratam pecuniam, vltra biennium non potero opponere exceptionem non nume. pecu. & hic casus non est contrarius superiori. in priori casu affirmo: et ideo incumbit mihi probatio: in alio nego. vnde non mihi, sed creditori incumbit probatio.

q ¶ Contendentis.] debitoris.

r ¶ Non excluditur.] vt et. ff. de excep. doli. l. purè. §. fi.

a ¶ Obloquitur.] i. contrà loquitur, vel contradicit.
b ¶ Euanescat.] quia pro eo vnum, vt scilicet non probet. et cõtra eum sit aliud, scilicet vt biennio duret tantùm. Accur.
c ¶ Cum inter eum.] s. magna sit &c. vt in fin.
d ¶ Subijt.] vt. s̃. de proba. l. j.[a]
e ¶ Nulla est.] vt. s̃. de proba. l. actor. similes quidem sunt: quia vterque negat se debere. sed differunt: quia alter factũ negat, alter asserit secundum Ir.

huic obloquitur[a], quòd exceptio non numeratæ pecuniæ certa die non delata querela prius euanescat[b]: cùm inter eum[c], qui factum asseuerans, on⁹ subijt[d] probationis, & negantem numerationem, cuius naturali ratione probatio nulla est[e], & ob hoc ad petitorẽ eius rei necessitatem transferentem, magna sit differentia.

¶ Exceptio non numeratæ pecuniæ non potest opponi contra transactionem. Bald. Vel *sic:* Pe*tenti ex transactione, non obijcitur exceptio non numeratæ pecuniæ. h. d. Salicetus.*

I idem. AA. Eutychiano.

LEX XI.

SI trãsactionis causa dare Palladio pecuniam stipulanti spopondisti: exceptione non numeratæ pecuniæ defendi non potes[f].

¶ Exceptio competens reo, competit cuilibet intercedenti pro reo. h. d. Bal. *et Sali.*

I idem AA. Seueriano.

LEX XII.

TAm mandatori, quàm fideiussori non numeratæ pecuniæ exceptio exemplo rei principalis competit[g].

¶ Ista lex est solennis. Confeßio debiti ex alia causa, quã mutui uel dotis, est efficax ad probandum. recepit tamen probationem in contrarium. si uerò non probetur stare debet suæ cõfeßioni. Et si facta est in scriptis seu cum scriptura publica uel priuata, non potest probari directò contrariam, nisi per aliam scripturam ei contrariam hoc dicit. ista lex magistra. Pau. *de Castr.*

I mperator Iustinus A. Theodoro præ. præ.

LEX XIII.

GEneraliter sancimus, vt si quid† scriptis[h] cautum fuerit pro quibuscunque pecunijs ex antecedente causa descẽdẽtibus[i], eãque[k] causam specialiter promissor edixerit: non iam ei licentia sit causę probatione stipulatorẽ exigere, cùm suis confessionibus acquiescere debeat †: nisi certè ipse ecõtrario per apertissima rerum argumenta scriptis[l] inserta, religionẽ[m] iudicis possit ĩstruere, ꝙ in aliũ quẽquã[n] modũ, & nõ in eũ, quẽ cautio ꝓhibet, negotiũ subsecutũ sit. Nimis enĩ indignũ[o] esse iudicamus, quod sua quisque voce dilucidè protestatus est, id in eundem casum infirmare, testimonioque proprio resistere.

¶ Hæc lex est solennis & not. & legam eam per partes: & hoc intendit. Querela non numeratæ pecuniæ est intra biennium continuum proponenda quo elapso introduci non potest, nisi ætatis uel absentiæ beneficio. hoc dicit usque ad §. sed quoniam. Bal.

I mp. Iustinianus A. Mennæ præfecto præto.

LEX XIIII.

SI transactionis.] CASVS. Petebas à me decem: reuocatum erat in dubium, an tenerer: transegi: et quinque stipulanti promisi: si conuenias me, an possim 20 subijcere excep. non nume. pecu. quæritur? Rñd. qđ nõ: quia ex quo ꝓmisisti per stipulationẽ, ex causa transactionis illa quinque debentur, inter cesserit nũeratio vel nõ.

f ¶ Non potes.] qa subest causa hoc ipso, qđ à lite disceditur: vt. s̃. de 30 transac. l. ij. et. ff. de cõdi. inde. l. ĩ summa. circa prĩ.

TAm mandatori.] CASVS. Mãdasti mihi, vt mutuarẽ Titio decẽ: Titius confessus est in instrumento se decem recepisse, cũ tamen non receperit, quia non numeraui: et pro eo 40 Seius fideiussit. an tibi sicut ei detur excep. non nume. pecu. quærit? Rñ. quòd sic. et etiam eius fideiussori.

g ¶ Competit.] inuito etiam reo principali sicut in alijs, dummodò rei cohærent non personæ: vt. ff. de fideius. l. ex 50 persona. et. l. si stipulatus esses. et. ff. de pac. l. fi. et. ff. de except. l. omnes exceptiones. et. j̃. eo. l. pe. Sed ex cuius persona? Respond. debitoris. Item nunquid post biennium? Respond. non.[b] Item nunquid numeratio posteà facta[c] facit, vt fideiussori exceptio auferatur? Videtur quòd non: vt. ff. de pac. l fin Sed dico contra[d]: quia fingitur non competisse exceptionem numeratione facta. Item nunquid hoc dices, si etiam iam opposuit exceptionem fideiussor? Respond. vtique. Sed nonne licuit reuocare mandatum vel renunciare? Respondetur[e]. Aliud est reuocare siue renunciare mandatum: & aliud hanc exceptionem opponere.

GEneraliter.] CASVS. Debeo tibi decem ex causa legati vel 60 venditionis, vel alia, non curo: nec intercessit scriptura, vel intercessit & in illa confessus sum me tibi debere decem si conuenias me et instrumẽtum ostendas mihi: an habeas necesse probare ex qua causa promisi tibi decem, quæritur? Dicitur qđ non. satis enim est si ostendas instrumentum prioris confessionis. vnde compellendus sum ad solutionem, nisi probem qđ verum non fuit, qđ eram confessus, verbigratia: si confessus sum me tibi debère. x. ex causa legati, et per falsum instrumentum testamentum, in quo tibi legatum dicis: verum vel validum non est: non teneor tibi soluere. aliàs sic: quia absurdum esset venire contra confessionem propriam.

h ¶ Scriptis.] Quid si sine scripris fiat huiusmodi confessio? Quidam di70 cunt quòd non habet locum hæc lex. sed secundum Io. sic: quia in fin. dicit, indignum est &c. Sed an tunc poterit probare contrarium per testes? Rñd. sic. arg. ff. de reg. iur. l. nihil tam.

i ¶ Descendentibus.] vt ex venditione vel locatione, vel etiam ex maleficio.

k ¶ Eamque.] s. venditionis. vel etiã ex maleficio, vt dixi. vt sic alia quàm mutui: quia tunc biennium expectaretur: vt. j̃. l. proxi. vel dotis: quia tunc tẽpora seruantur, quæ habes. j̃. de dote cauta non nume. l. fi. & aut. ibi posita. Itẽ not. causam exprimi. si enim nulla exprimeretur: cautio non valeret: vt. ff. de proba. l. cùm de indebito. §. j. et. ff. de dona. l. nulla ratio. Sed an stipulatio va80 leat sine causa? Potest dici quòd sic secũdum quosdam: sed nisi causa probetur, reus absoluitur. vt. ff. de do. except. l. ij. §. j.

l ¶ Scriptis.] non testibus. & sic est contrà. s̃. de fi. instru. l. ex exercendis. Sol. hîc speciale: vt aliàs. s̃. si minor se ma. di. l. iij. & fin. Alij dicunt etiam per testes, quòd non placet. Item an per contrariam scripturam tollatur talis obligatio literarum: puta scribo illum non debere, vel non scripsisse? Puto sic per regulam iuris: vt. ff. de regu. iur. l. nihil tam. Item an etiam vltra biennium admittitur? Rñ. sic secũdũ quosdã: vt. s̃. eo. l. asseueratio. Et est etiã secundum Pil. ratio, quia statim tenetur, nisi contra probetur. Item hoc fallit in casibus, vbi non potest probari contrarium. Primus est. j̃. ar. tu. l. fina. licet ibi erat priuata scriptura vel fauore pupillorum. Item in alio fallit: vt. s̃. titu. j. l. antiquæ. §. j. sed ibi receditur à iure speciali, quod est facilius quàm à iure communi: vt hîc. Item quid si creditor confitetur sibi solutum ex alia causa quàm mutui, an statim sibi præiudicet: an demum post triginta dies: vt. j̃. l. proxi. §. super? 10 Et videtur post. xxx. dies, cùm hic asserat causam confessionis: creditor non. sed potest dici secundum alios idem in liberatione, quod in obligatione, vt statim præiudicet. prima placet.

ADDITIO. Intelligas hanc legem di20 centem debere probari per scripturam aliã &c. procedere eo casu, quo quis confitetur instrumentum esse verum: & causam in eo appositam fuisse de partium voluntate appositam: secus si dicit eam non esse veram. Ita limitat hanc le30 gem. Imo. in. c. cùm contingat. extrà de iureiur. in. xlvj. charta.

m ¶ Religionem.] no. fidem iudici faciendam[f]: vt diximus. s̃. de eden. l. procurator. Et vt hoc plenè scias, dic cùm quis confitetur extra ius aut pro se: vt alium sibi 40 debere, & tunc non valet: vt. s̃. de proba. l. exemplo. aut contra se, & tunc vel ad liberandum, & sic post. xxx. dies sibi ꝑiudicat non prius. nisi in casibus. vt. j̃. l. proxi. §. super. & §. ij. Aut se alij obligando: quo casu subdistingue: quia aut certam 50 causam nõ adijcit: & nõ valet[g]: vt. ff. de proba. l. cùm de indebito. §. fi. vel adijcit certam: & tunc vel numerationis vt mutui, vel aliam. si numerationis, competit exceptio debitori intra biennium: & nisi creditor probet, cadit à causa: post biennium verò non auditur. vt. j̃. l. proxi. in princ. quia biennium pro numeratione: & secundum quosdam obligatio post biennium efficitur naturalis & ciuilis: quæ erat antè tantùm ciuilis, sed secundum nos[h] etiam post biennium ciuilis tantũ, sed tamen effectum habet naturalis, vt in ea, quæ prouenit ex sententia: vt s̃. de re. cre. l. actori. & ff. de condi. inde. l. Iulianus. item secundum iac. & & nos etiam post biennium admittitur debitor ad probandum: vt di60 ximus in simili casu. s̃. eo. l. si ex cautione. sin autem alia est causa quàm numerationis, puta venditionis, tunc serua. l. istam. item in dote serua. j̃. de dote cauta. l. fi. & auth. ibi posita. item no. quòd licet hîc dicatur literarum obligatio. tamen sola scriptura non obligat, sed necessaria est ratio intellectualis obligandi. & sic dicit lex. ff. de act. & obli. l. non figura, non autẽ per locũ vel causa doctrinæ dicendo obligatur: vt in eo. titul. l. obligationum substantia. §. fi. item no. ꝙ licet quis scribat se debere alicui non inserta causa, non obligatur. nõ enim plus facit scriptura quã faceret stipulatio. Vnde sic dicendo, debeo tibi decem, non obligatur quis alij: at cùm scribat confiteri se accepisse mutuam pecuniam, obligatio oritur ciuilis: sed exceptio opponitur in70 tra biennium, nisi contrarium probetur: vt insti. eo. §. j.

n ¶ Quẽquã.] vt puta qa nõ fuit vera venditio sed donatio: tamẽ placuit eis aliqua de causa, vt comprehenderetur in scriptis, vt vẽditio vel fortè cũ Titius emeret, placuit aliqua de causa Seium in chyrographo poni: quo probato pręualet veritas: vt hîc, &. s̃. plus vale. quod agitur. l. j. &. ij. &. l. si quis.

o ¶ Indignum.] vt. s̃. de reb. cre. l. si quis iusiuraudum. &. ff. de do. l'. quidam. in fi. j. respon. Sed arg. contrà. ff. de inoffi. testa. l. Papjnianus. §. sed nec impuberis. Quid autẽ sit si hiusmodi confessio fiat in vltima voluntate, distingue. aut dicit testator, lego tibi. x. quæ debeo, & es non capax. & sic omnino non valet: quia in fraudem dictum videtur: vt. ff. de proba. l. qui testa80 mentum. si verò capere potest, & iuro: valet etiam si nil debeo: vt. ff. de lega. iij. l. cùm quis. §. codicilis, si non iuraui, sed quantitatem exprimo, adhuc valet vt fideicommissum: tamen non valet vt debitum, cùm nil debeatur: vt j̃. de fal. cau. adie. l. j. &. ij. &. ff. de lega. ij. l. Lucius Titius. ij. §. quisquis. ij. secus si non exprimo, sed dico, quod debeo lego tibi. & nil debeo: quia non valet: vt. ff. de lib. le. l. legaui. §. contra. & de leg. j. l. si sic. § j. Si autem econtra dixi, confiteor mihi solutum, vel dixi, talis soluit mihi: & ideo ab eo peti nolo. videtur velle remittere. j̃. de fal. causa adie. leg. l. j. in contracti-

a. Ista lex hîc in glos. allegata & l. præsens notãtur ad hoc, quòd factanõ presumũtur: ad quod etiã allegari solet. l. in bello. §. facte. sed vide tu quomodo hoc ibi probetur.

Exceptiones reo cõpetentes an cõpetãt fideiussoribus.
b Sequitur istam Sali. & P.
c Per creditorem debitori. Albe.
d Et bene Cy. Albe. Bal. & Sali. quod est verum nisi fieret in fraudem fideiussoris. B.. Idẽ Sal.

Cautio nõ valet, si nulla causa exprimatur. concor. c. si cautio cum glo. de fi. instru.

Causa an requirat in stipulatione

Exceptio non nume- ratę pecuniæ an post sit post bienniũ opponi.

† Scripturis.

† cum suis acquiescere dictis debeat.

f Dic ꝙ quia ista probatio sit per testes debet fieri pro vtraque parte secũdum Albe.

g Et hoc quãdo confessio esset extraiudicialis & emissa super obligationibus personalibus, & tenderet ad aliquẽ obligandũ. Sal.
h Et bene Bar. B. Ange. P. & Sa.

Legatũ an valeat si testator dixit lego tibi. x. quę debeo.

IN contractibus, in quibus pecuniæ vel aliæ res [a] numeratæ, vel datæ esse cõscribuntur [b], non intra quinquenium (qđ anteà cõstitutum erat) non numeratę pecunię exceptionẽ obijcere posit, q accepisse pecunias vel alias res scriptus sit, vel successor eius: sed intra solũ biennium continuum [c] vt eo elapso, nullo modo [d] querela non numeratæ pecuniæ introduci posit: Iis [e] scilicet, qui propter aliquas causas specialiter legibus expressas, etiam lapso quinqẽnio in præteritis temporibus adiuuabantur, etiam in posterum (licet biennium pro quinquẽnio statutum est) eodẽ auxilio potituris [f].

Hæc est secunda pars, in qua ponuntur tres casus, in quibus cessat exceptio non numeratæ pecuniæ. Primò, quando cautio fit ex causa depositi. quòd intelligo, dummodò non sit facta fraus de contractu ad contractum: uidelicet si cùm tacitè ageretur quòd esset mutuum, fuit appositum nomen dispositi. Secundò, quando publicus officialis confitetur se recepisse publicas functiones. Tertiò, quando dotem retro promissam maritus confitetur retro se recepisse, secundum Pet. sed glo. intelligit, & melius, quando fuit gemina confessio in litera tamen hoc non exprimitur. h. d. secundum Bald.

Sed quoniã securitatibus [g] et instrumentis depositarũ [h] rerum vel pecuniarũ talẽ exceptionẽ opponere litigatores [i] conantᷣ: iustum esse perspeximus, hmõi potestatẽ, in certis quidem casibus prorsus amputate, in alijs verò breui tpe [k] cõcludere. Ideoq; sancimus instrumento quidem depositionis [l] certarũ rerũ vel certę pecunię, securitatibusq; publicarũ fũctionũ [m] siue insolidũ, siue pro pte solutæ esse cõscribantur, illis etiam securitatibus, quę post cõfectionẽ dotalium instrumẽtorũ de soluta dote ex parte vel insolidum exponũtur [n], nullã exceptionẽ nõ numeratæ pecuniæ penitus [o] opponi.

Tertia pars. h. d. Contra confeßionem ad liberandum prætextu numerationis emanantem necnon contra promißionem reddendi instrumenti cancellati admittitur exceptio non numeratæ pecuniæ intra. xxx. dies tantùm. Bal.

Super cæteris verò securitatibus [p], quæ super priuatis debitis à creditore cõscribunt, partẽ debiti sortis vel vsurarũ nomine solutã esse significantes, vel adhuc fœneratitia cautione apud creditorem manente, solidi tamen debiti solutionẽ factam esse demonstrãtes [q], vel etiã futurũ esse redhibitionẽ instrumenti fœneratitij promittẽtes [r], vel (si qua alterius cuiuscũq; contractus gratia, in quo numeratio pecuniarũ, vel datio certarum specierũ scripta est, securitas similiter data sit) depensas esse pecunias, vel alias res, vel partẽ earũ significantes: intra triginta tantũ modo dies [s] post hmõi securitatis expositionem [t] connumerandos, exceptionem non numeratæ pecuniæ posse obijci: vt si hi transacti fuerint, eadem securitas à iudicantibus omnibus modis admittatur: nec ei liceat [v] qui securitatẽ exposuit, post excessum memoratorum triginta dierum non esse sibi solutas pecunias vel alias res dicere.

Quarta pars. Et hoc dicit. Elapso termino iuris non est manifestæ turpitudi=

IN contractibus.] CASVS. Olim poterat opponi exceptio non nume. pecu. vsque ad. v. annos. hodie vsque ad biennium. sed si minor nõ opponit, potest iuuari per restitutionem in integrum. & ista sunt vera, & locum habent in debitore. & hoc in prima. Si verò sit depositarius, qui confitetur res penes se esse depositas: statim sibi pręiudicat. vel dic & melius loqui in depositore, qui confitetur sibi restitutas res depositas: statim sibi pręiudicat. idẽest in procuratore fisci, qui cõfitetur sibi esse solutas publicas functiones vel tributa. idem est in marito, q primò confessus fuit sibi solutam dotem. demum secundò confessus est vxorem sibi soluisse: qa non poterit obijcere exceptionem non solutę dotis: sed statim sibi pręiudicat. Si verò sit creditor, qui cõfitetur sibi solutum debitum: vel in partẽ, vel insolidũ: si reddidit instrumentũ debitori, vel promisit reddere: non pręiudicat sibi statĩ, sed post lapsum. xxx. dierum, intra quos poterit opponere except. non solutæ pecunię. et hoc in tertia. An autẽ creditor si velit deferre iuramentum debitori post triginta dies, vt iuret se soluisse, sit audiẽdus, quæritur? Dicĩt qđ non. & hoc in quarta. Qualiter autem is, cui cõpetit exceptio nõ nume. pecu. debet eã opponere quærit? Rñ. qđ coram testibus debet dicere nõ fuisse numeratum: et tũc si præsens est aduersari⁹: vocabitur: si non est pręsens. opponet eam corã iudice. si verò præsens non sit aduersarius, nec ipse iudex: tunc apud alios iudices est opponenda. sed si non sit alius iudex, tunc corã episcopo. & hoc in quinta. Prædicta vera sunt similiter et in dote numerata, scilicet quòd per talem protestationem huiusmodi exceptio non nume. dotis ppetuat & hoc in sexta.

a Aliæ res.] quæ cõsistunt in numero, pondere vel mẽsura. hoc eñ biẽniũ in mutuo tñ sibi vẽdicat locũ, non aliter: vt. s. l. proxi. dixi. Itẽ hoc intellige, qñ fit spe futuræ numerationis. alioquin nõ q̃ro de non numerata, cùm nec actum sit de numerando: vt. s. e. aduersus. licet videatur cõtrà. s. de postu. l. si sub specie. et si certum petatur. l. si non singuli. sed in prima subaudi maximè secundum G. vt ibi dixi. et in illa, si non singuli. sperabat mutuari.

b Conscribuntur.] sed si hoc ẽ ita scriptũ. s. pecuniã numeratã: ergo ita est: vt in aut. de fide instru. §. si verò moriant. col. vj. Rñ. hic erat priuatum instru. qđ non probat: vt. s. de proba. l. instrumenta. vel si publicum est, expone numeratę vel datæ. i. confessio de numeratione vel datione conscripta est Item per verba futuri temporis cauet se redditurum. nam per verba præteriti temporis tantũ non contrahitur obligatio literis, sicut nec stipulatio: vt ff. de verb. obli. l. v. §. stipulatio. secundũ Ioan. Alij dicunt hîc contrahi: etiam per verba præsentis temporis: vt insti. eo. §. planè.

c Continuum.] [a] quo elapso in simplum tenetur: nisi abneget propriã scripturam. si abnegauit propriam scripturam vel numerationem in ea contentam: tunc enim in duplum: vt. s. eo. aut. contrà qui propriam.

d Nullo modo.] nec si vellet probare nõ numeratã pecuniã secũdũ quosdã: vt. j. e. §. illo. sed Io. cõtra. [b] Quid aũt si creditor bene cõfiteaĩ se nõ numerasse? Dicã iudicẽ [c] debere absoluere, cũ debeat stare cõfessioni creditoris cõtra se. sed H. est cõtra [d]. Itẽ pone post biẽniũ pecuniã creditorẽ numerasse? Dic tũc id agi, vt ex sola scriptura obligatio teneat. et magis ĩplẽdę prioris obligatiõis gratia numerario est intelligẽda fieri: vt. ff. de no. l. cũ eñ. Itẽ qđ si renunciauit exceptioni non numeratæ pecuniæ: an põt nihilominus opponere exceptionem doli, vel in factum, vel condictionem sine causa? Dicunt Io. & Azo & H. non. sed alij [e] contra: vt dixi. s. si ex cautione.

a Concor. glos. in. c. si cautio. sup verbo confessioni. ex trà de fi. instru.

b Et bene Bal. Sal. & Pau. hîc.

c Et bene secũdũ Cy.

d Et malè Cy. & Ang.

e Iis.] scilicet hominibus.

f Potituris.] quales sunt minores et absentes ex iusta causa, qui vt minores hodie ipso iure iuuantur. vt. s. in quib. cau. in integ. restitu. non est neces. l. fina.

e Dicq si fuit in eodẽ instrumẽto non valet renunciatio secus si in diuersis: quia tunc valet & non poterit opponi ista exceptio, secundũ Pau. hîc.

g Sed quoniam securitatibus.] id est instrumentis, in quibus creditores scribunt se accepisse debitum: id est apochis.

h Depositarum.] cũ hæc lex nõ distinguat an loquatur in deponente vel depositario: nec ego distinguo. nam siue depositarius scribat, statim sibi præiudicat: vt. s. l. proxi. siue deponens se accepisse: et tunc statim sibi pręiudicat: vt hîc. Sed in depositario videĩ qđ hodie sint testes tres necessarij, qui subscribant hmõi instrumento: vt in aut. de fid. instru. §. j. col. vj. sed ibi loquitur, quando contractus fit in scriptis. vel ibi non constabat scripturam depositarij esse. et ideo tres exigũtur. Vel ibi erat priuata: hîc publica. Vel ibi vt ex ea fiat comparatio ad aliam improbandam.

i Litigatores.] scilicet contradictores.

k Breui tempore.] scilicet triginta dierum: vt. j. §. proxi. aliàs dicitur aliter modicum tempus: vt. ff. de iudi. l. si debitori.

l Depositionis.] acceptæ.

m Functionum.] vt si procurator fisci vel administrator publicas functiones solutas fatetur in totum vel in partem: vt. j. de apochis pu. l. fi. lib. x.

n Exponuntur.] à viro confitente dotem sibi solutam, quæ nõ est.

o Penitus.] nec illã, quæ concluditur biennio, vel aliam. Sed est cõtra. j. e. l. §. fi. in fi. Solue. hîc sunt duæ confessiones, quæ valent plus quàm vna: vt & suprà de plus peti. l. prima. et suprà tit. j. l. si mulier. ij. sed in. l. contraria. vna tantũ. Vel hîc propria manu scripsit instrumentũ: ibi nõ Vel hîc loquitur, cũ maritus scripsit sibi solutam dotem ibi cũ mulier scripsit sibi redditam soluto matrimonio. Itẽ not. hîc tres casus, vbi confessio de recepto statim præiudicat. Est et quartus: vt et si procurator fisci cõfitetur pretia rerũ fisci venditarũ se recepisse: vt. j. de quadrien. præscrip. l. omnes. §. fi. scilicet ne quis grauetur bis soluendo fisco. Est & quint⁹. s. titu. j. l. antiquæ. in prin. Sed quid si procurator fisci, qui sic fuit confessus non est soluendo fisco: an in debitorem actio dabitur fisco? Respond. sic: vt. j. de cañ. fru. l. j. lib. xj. Sed argu. contra. j. de conue. fis. debi. l. quoniam. lib. x. &. ff. de repu. l. fin. &. j. de apoch. pub. l. penul. lib. x. & j. de fideius. l. ij. &. j. de quadrien. præscrip. l. j. Item arg. qđ etiam ab initio non valeat confessio. s. de transac. l. præses. sed ibi gratis remittebat, hîc confitebatur acceptum. Item quæ est ratio in casibus alijs magis quàm in mutuo? Respond. quia illa confessio plurimum fit in mutuo creditore confitente, & ideo prouidendum fuit. arg. ff. de leg. & senatuscon. nam ad ea. Item quid in alijs casibus à prædictis quinque? Quidam idem quòd in his quinque. Alij idem quod in mutuo quod verum est. vt. j. proxi. §.

Confessio de recepto statim preiudicat in quinque casibus.

p Super securitatibus.] quæ à creditoribus de soluto debito fiunt.

q Demonstrantes.] s. securitates.

r Promittentes.] s. securitates.

s Triginta dies.] sed ante triginta dies quis probabit? Quidam qđ creditor probabit non solutum. Alij quòd debitor solutum, sicut creditor numeratum vt. s. eo. l. si ex cautione. Item pro hoc. s. de proba. l. j. quod est verius.

t Expositionem.] s. connumerandos.

v Nec ei liceat.] no. arg. contra Ia. in eo qđ dixi. s. eod. l. si ex cautione.

a Aniſtud ſit verũ,vide latiſsimè vltra oẽs Hip.in rep. rub. C. de proba.

a ¶ Offerre.] & hoc eſt contra eundem Iac.manifeſtè.Nam & iuramẽti præſtatio eſt probatio [a]: vt.j̃.de iure delib.l.fi.§.licentia danda. Item ſi iuraui me furtum non feciſſe, nulla alia via de meo furto queritur:vt.ff. 10 de iureiuran.l. ſi duo patroni.§.idem Iulianus.& l.qui iuraſſe.§. ſi pater. ſic et hîc nulla via veniri poſsit contra:nec ergo teneor reſpõdere ad interrogationes factas de hmõi materia.Sed poteſt reſponderi ad id, qđ de iureiurando hîc dicit,qđ 20 ſit nouum ius.& ſecundũ id loquitur hoc quod habes.ſ̃ de iureiur.l.generaliter.§.ſin autem.

b ¶ In omni tempore.] ſ.biennij vel triginta dierum.

c ¶ Locorum.] vbi eſt contractus factus.

d ¶ Efficere.] vt & ſ̃.e. 30 l.ſi intra & l.cũ vltra.

e ¶ Si præſens.] hoc habes.ſ̃.de epiſc.audien. l.ſi præſens.et.l.fi.&.j̃.de an.excep.l. vt perfectius.

f ¶ Exceptione.] vt ſicut ſuperiores perpetuãtur,ſic et hæc.& ſic beno ſequitur authẽ.hanc aũt. quæ eſt de tempore non 40 ſolu.do.§.j.colla.vij.& ſecundũ hoc eſt contra ſ̃.ea.l.§.j.ſolue vt'ibi. Itẽ contra.j̃.de do.cau.l.fin. Solue vt ibi.

Hanc autem.] CASVS In hac authentica dicitur, qđ querela non numeratæ dotis debet fieri in 50 ſcriptis:et ita ſi vult maritus eam opponere,vocet mulierem,quæ dotẽ dedit: vel eum qui pro ea dotem conſtituit, ſuã exceptionem ſibi in ſcriptis offerens.

g ¶ Hanc autẽ querelam.] ſ.nõ numeratę dotis.hoc idẽ intelligit.Ioã. 60 in exceptione nõ numeratæ pecuniæ cũ eadem ſit rõ:vt.j̃.ad Leg.Fal.l.fi.

h ¶ In ſcriptis] id eſt q ſcriptus eſt dediſſe.

Si cui.] CASVS Seius mutuauit Titio decẽ,& ei obligauit res ſuas: vel fortè miſſus fuerat in poſſeſ- 70 ſionẽ bonorũ ipſo non ſoluẽte:iſte idẽ Titi' obligauit ſe Sẽpronio ſpe futuræ numeratiõis, ſed nõ numerauit: vult Sempronius cõuenire creditores Titij q habẽt pign' vel cõuẽtionale vel iudiciale,an poſsint opponere except.nõ nume. pe- 80 cu.Dicit qđ ſic ſi tñ creditores ſuccũbãt:qa Semproni' aduerſus eos obtinu t,non p̃iudicat Titio, qa res ĩter alios acta &c.

i ¶ Si cui.] ſi debitor nõ vult excipere de nõ numerata pecunia cõtra ci-

~~his nolle~~ iurare,nec iuſiurandum referre.h.d. Bal.Vel ſic:Vbi exceptio non numeratæ pecuniæ non poteſt opponi,ibi non poteſt iuramentum deferri.h.d. Sali.

¶ Illo videlicet ſemper obſeruando,vt in quibus non permittitur exceptionẽ nõ numeratæ pecunię opponere,vel ab initio,vel poſt taxatum tempus elapſum:in his nec iuſiurandum offerre [a] liceat.

¶ *Quinta pars.h.d.Querela non numeratæ pecuniæ in ſcriptis eſt proponenda coram iudice loci contractus: & abſente aduerſario, & etiã ſine citatione ſola propoſitio præſcriptionem interrumpit. Bald. uel ſic: Ad perpetuandum querelam non numeratæ pecuniæ peruenietur hoc ordine.ut eo abſente,qui dicitur numeraſſe uel etiam præſente,ſed adminiſtrationem iuriſdictionis habente, querela fiat coram iudice loci:uel nullo iudice ibi exiſtente coram epiſcopo: eo uerò præſente uel adminiſtrationem iuriſdictionis non habente,eidem fieri debet querela. & hæc omnia in ſcriptis & infra tẽpora querelæ prætaxata.h.d.Sali.*

¶ In omni enim tp̃e [b], qđ memoratę exceptioni taxatum eſt, ei licebit,cui talis exceptio cõpetit,vel denunciationibus ſcripto miſsis querelam non numeratę pecunię manifeſtare ei,qui numeraſſe eã: vel alias res dediſſe inſtrumento ſcript' eſt,vel ſi abeſſe eũ ijs locis, in quibus cõtractus factus eſt,cõtigerit:in hac quidem alma vrbe apud quẽlibet ordinariũ iudicẽ in prouincijs verò apud viros clariſſimos rectores earũ, vel defenſores locorũ [c] eandẽ querelã manifeſtare,eoq; modo perpetuam ſibi exceptionem efficere [d]. ¶ Sed ſi pręſens [e] quidẽ ſit,qui pecunias numeraſſe,vel alias res dediſſe ſcript' eſt,aliquã verò adminiſtrationẽ in hac alma vrbe vel in prouincijs gerat,vt difficile eſſe videatur denunciationem ei mittere:licentiam damus ei,qui memorata exceptione [f] vti velit, alios iudices adire,vel in hac alma vrbe, vel in prouincijs,& per eos ei manifeſtare,cui exceptionem hmõi obijcit, factã à ſe ſuper non numerata pecunia querelã eſſe. Quòd ſi ĩ prouincijs vel nõ ſit alius adminiſtrator ciuilis,vel militaris, vel p̃pter aliquã cauſam difficile ſit ei, qui memoratã querelam opponit,adire eum,& ea,quę dicta ſunt, facere:licentiã ei damus,per virũ reuerendiſsimũ epiſcopũ eãdem ſuam exceptionẽ creditori manifeſtare, et ita tẽpus ſtatutum interrũpere. Quę etiã in exceptione nõ numeratę dotis locũ habere,certum eſt.

In authen. de tẽpore nõ ſolu. pec. ſup do.§.ſin autem.col.vij. conſtit.x.

Hanc autẽ querelã [g] in ſcriptis [h] fieri oportet:& ſi quis eam in iudicio faciat oportet eam mulieri vel omnimodò ei, qui dotem conſcripſit,innoteſcere.

¶ *Verus creditor,& quilibet iuſtus poſſeſſor vel petitor,poteſt ciuili tantùm creditori opponere exceptionem non numeratæ pecuniæ etiã debitore abſente,uel cõtradicente:in qua ſi ſuccumbat,debitori uel eius interceſſoribus nõ præiudicat.h.d.not.ſecundum Bald.*

Idem A.Mennæ præf.præ.

LEX XV.

Si cui [i] nõ numeratæ pecuniæ cõpetere poſsit exceptio: etiã eo ſuperſedente tali auxilio [k] vti, vel præſente [l],vel abſente,creditores [m] eius poſsint,ſiue ipſi cõueniantur(vtpote res eius detinẽtes) ab ijs,qui debita [n] eius exigũt, cui competit huiuſmodi exceptio,vel dotis,vel alterius cauſæ nomine: ſiue cõtra alios [o] poſsidẽtes aliquã actionem [p] ipſi moueant,in examinando negotio ſuis aduerſarijs eãdem non numeratę pecuniæ exceptionem opponere: nec eo prohibeantur,quòd principalis debitor ea nunquã vſus ſit:ita tñ, vt neq; principali debitori,neque fideiuſſori [q] eius aliquod præiudiciũ generetur,ſi is, qui eam exceptionem ‡ oppoſuerit, victus fuerit: ſed poſsint illi poſteà, ſi conueniãtur,intra ſtatuta ſcilicet tempora eadem ſe exceptione tueri.

¶ *Confeſſus ſpe futuræ numerationis,ſiue cõtractus ſit mutui gratuiti,ſiue vſurarum, etiã appoſito iuramento,habet exceptionẽ nõ numeratæ pecuniæ.h.d.Bal.Vel ſic:Iuramentũ de reddẽdo ſubiectũ cautioni,nõ ĩpedit exceptionẽ nõ numeratæ pecuniæ opponi hoc dicit.Sali.*

Idem A.Ioanni præfecto.prætorio.

LEX XVI.

Indubitati iuris eſt,non numeratæ pecuniæ exceptionem locũ habere & in talibus nominib', vel fœneratitijs,vel alijs cautionibus,quę etiam ſacramenti [r] habẽt mentionem [s]. Quæ enim differentia eſt in huiuſmodi exceptione, ſiue iuſiurandũ poſitum eſt,ſiue non,tam in fœneratitijs ‡ quã in alijs inſttumentis,quæ talem exceptionem recipiunt?

TITVLVS. XXXI.

De compenſationibus.

¶ *Fiſco ex diuerſa ſtatione non opponitur compenſatio.h.d.Bal.*

Imperator Antoninus A. Dianenſi.

LEX I.

Et ſenatus [t] cenſuit,& ſæpe reſcriptũ [v] eſt,cõpẽſationi ĩ cã fiſcali [x] ita demum

uilẽ creditorem,creditores veri exceptiõe vtunt.

k ¶ Tali auxilio.] ſic. ff.đ cõtra tabulas. ſi poſt mortem.§.fi.et de ſepa.l. j.§ ſed ſi quis.

l ¶ Vel præſente.] ſed nolente vti. vel latitãte.

m ¶ Creditores.] ſ. ve 10 ri.q cũ iam ſint miſsi in poſſeſsionẽ bonorũ debitoris,conueniuntur à ciuilibus.

n ¶ Debita.] ſ.pecuniã quã nõ numerauerunt. imò certè et ſi neque agant,neque conuenianť: ſed debitor cõueniť arg. ff.de appel.l.ſi pluſorio.

20 o ¶ Contra alios] ſ. ciuiles creditores q poſsident:vt hîc,&.ff.de cõdi. inde.l.tutores.

p ¶ Aliquam actionem.] puta hypothecariã ex cõuentione:vel qa veri fuerãt in poſſeſsionem miſsi:vt.ff. de pig. actio.l.non eſt mirum.

30 q ¶ Fideiuſſori.] accedit ergo fideiuſſor ciuili obligationi tãtũ: vt hîc licet quidã contradicãt. et qđ dicit præiudiciũ, ſcilicet plenum: quia res inter alios &c.vt.j̃.res inter alios acta.et arg.ff. de interrog.act.l.ſi defenſor in princi.generať tñ qua 40 lequale præiudicium. Vnde appellare poſſunt vt d.l.ſi perluſorio.

Fideiuſſor ciuili obligationi tantũ an accedat.

Indubitati.] CASVS Obligaui me Titio ſpe futuræ numeratiõis:iuraui me ſoluturũ:ſi iuraui,an mihi cõpetat exceptio nõ nume. pecu.q̃riť?Dicitur qđ ſic

‡ Expoſuerit.

50 r ¶ Sacramenti.] vt cõfiteor me debere decẽ q̃ iuro me redditurũ. Et no.hîc tacitã cõditionem ineſſe iuramẽto, ſcilicet ſi deť pecunia, et hoc iõ: quia hoc cogitabať:vt & arg.ff.de acq̃rẽ. poſ.l. qđ meo.§.j.ſic et.ff.q ſatiſd. cog.l.fi.nõ aũt ſic dicoſe 60 cũdũ Io.ſ̃.de trãſac.l.ſi ex falſis.qa ibi nõ cogitabať de falſitate. Vñ ibi nõ ĩtelligiť tacita cõditio.

Iuramento quãdoque ineſt tacita condtio.& hoc etiã dicit' ca.quemadmodum cũ gl. ſuper verbo,conditio.extra de iureiurã vbi hãc cõditionẽ ponit cũ multis elijs,quę tacite inſunt in iuramento.

s ¶ Mẽtionẽ.] aliâs mẽtionẽ.et aliâs cautionẽ.

‡ Cautionibus.

¶ DE COMPENſationibus.

Et ſenat'.] CASVS Si fiſc' hẽat duos 70 ſtationarios.& vnus mutuauit mihi.x.et ali' mihi decẽ debet:an hinc inde locũ hẽat cõpẽſatio? Rñ.qđ nõ,p̃pter cõfuſionẽ.ſ.ne cõfundanť diuerſa officia ſtationum.l.& hoc in.j.Si verò ſtationa 80 ri',q petit à me decẽ,debet mihi.x põt fieri cõpẽſatio.& hoc in ſecũda.

t ¶ Senatus.] cuius nomen non habemus.

v ¶ Reſcriptum.] eſt. a principibus.

x ¶ In cauſa fiſcali.] ſi à fiſco

a fisco petatur eodemque creditore.vel fiscus petat idemq; debitor.

a ¶ Statio.] habet enim fiscus suas stationes.si ergo vna debet fisco.x.qui fiscus debet.x.alij,non compensatur:vt hîc,secus autem si fiscus succedat tali debitori,qui & creditor est:quia totum extinguitur:vt.j.de sol.l.ij.

b ¶ Confusionem.] s.vitandam,vt & illud:vnusquisque habeat suã &c. & est ad legẽ istã argu.cõtra.ff.de administra.tut.l. inter tutores.

(j.Cori.vij.)

locum esse,si eadem statio [a] quid debeat,quę petit.hoc iuris propter confusionem [b] diuersorum officiorum tenaciter seruandum est.

¶ Si quid autem tibi ex ea statiõe cuius mẽtionem fecisti, deberi cõstiterit,quàm primùm recipies.

¶ *Ex causa iudicati sicut non cõdicitur, ita nec compensatio ipsius admittitur.& exceptio compensationis potest opponi in executione sententiæ.h.d.Bal.*

Idem A.Asclepiadæ. LEX II.

EX causa quidem iudicati si debitum solutum repeti non potest [c] ,ea propter nec compensatio eius admitti [d] potest.Eum verò qui iudicati conuenitur,compẽsationem pecuniæ sibi debitæ implorare,posse nemini dubium est.

¶ *Hic enumerantur casus,in quibus cessat cõpensatio ipso iure in effectu.Bald.Vel sic: Debitor reipublicæ potest ei compensationem obijcere, nisi sit debitor ex aliqua de causa hic subiectis. hoc dicit.Sali.*

Imperator Alexander A.Capitoni. LEX III.

IN ea, quæ reipublicæ [e] te debere fateris,compensari,ea,quę inuicem ab eadem tibi debentur, is,cuius de ea re notio est, iubebit [f] :si neque ex calendario [g] ,neque ex vectigalibus [h] ,neq; ex frumenti vel olei publici pecunia [i] , neque tributorum [k] ,neque alimẽtorum [l] ,neque eius, qui statutis sumptibus seruit [m] , neque fideicommissi ciuitatis [n] debitor sis.

¶ *Compensatio fit usque ad concurrentes quãtitates ipso iure,& impedit cursum usurarum. hoc dicit.Bal.uel sic:Vbi quantitas debetur,hinc inde compensatio fit ipso iure usque ad concurrentem quantitatem,& pro ea rata impeditur cursus usurarum.h.d.Sali.*

10 EX causa.] CASVS. Petebat à me decem,& condẽnatus sum:solui ex cã iudicati: an possim tibi opponere compensationem pro illis x.quæ tãquã indebita solui?Et dicit q nõ .sed si nõ dũ solui ex cã iudicati,bene admittetur cõpensatio, si aliud in quantitate mihi debeas

c ¶ Non potest.] sunt & alij casus,qui no.s.de cõdi.indebi.l.j.

d ¶ Admitti.] põt.qa sic aufertur vtilitas sentẽtiæ victori.Et pone exemplũ q ex sentẽtia.x.tibi solui q aliàs nõ debebã cõuenis me ad alia.x. obijcio 30 tibi cõpensationem indebitæ pecuniæ solutæ quasi mihi tenearis ad eã reddendã:nõ possum:sed soluendo põt cõpensari,si cõdemnato aliquid debetur vt.ff.e.l.si cùm militi. §.j.

IN ea.] CASVS. Si debebas.x.reipub.& ipsa tibi.x.hincĩde admit 40 titur cõpensatio, nisi in viij.casibus.Vnus est,si debitor sim eius in Calẽdis. Secundus est,si debeo frumentum:vel si debeã pedagium,vel tributũ ei,vel alimentũ alicui seruienti. vel si tale debeã,qđ in certas res,vt puta ad emendũ frumentũ deputatur. 50 vel si debeam fideicom. aliquod,vel legatũ,& ipsa aliquid debeat in omnibus his non habet locum compensatio.

e ¶ In ea.] quæ reipublicę.s.Romanorum.Vel dic idem in qualibet ciuitate: vt arg.ff.ex qui.cau.ma.l. sed & si p prætorẽ.§.fi.& 60 l.legatis.&.ff.de publica. l.sed & hi.§.j.

f ¶ Iubebit.] vt procurator Cæsaris.vt.s. si aduer.fisc.l.ij.Et no.generaliter fisco compensari:vt hîc,&.s.eodem.l.fin. si modò qui fisco compensat,intra duos menses probat suum debitum:vt.ff.de iure fisc.l.auferẽ.§ .q cõpensationẽ.sed hæc compensatio cessat in casibus, qui sunt hîc,quorũ quidam sunt etiam.ff.eod.l.ideo.&.l.ob negotiũ.&.d.l.de iure fisci.l.aufertur.§.vtã debitoribus.Item fallit.s.eo.l.j.

g ¶ Ex calendario.] liber est rationum nominum: sic dictus: quia 70 in Calendis fiebant reuocationes [a] debitorum:vt.ff.de lega. tertio. l. qui filium.

h ¶ Ex vectigalibus.] s.soluendis pro rebus vehendis:vt.j.de vecti.l.vnicum si.

i ¶ Pecunia.] vt &.j.eo.l.j.l.si ex venditione.

k ¶ Tributorum.] quæ pro prædijs vel capitibus præstãtur.

l ¶ Alimentorum.] statutorum alicui seruienti reipublicæ.

m ¶ Seruit.] idest quæ si soluantur statutum est in quos vsus ista expendãtur.

n ¶ Ciuitatis.] s.cuiuslibet:vt modò dixi.

80 SI constat.] CASVS. Si debeam tibi decem,tu mihi alia decem,ipso iure fit compensatio. Si verò debeo tibi decem, & tu mihi duodecim,opponam tibi compensationem vsque ad concurrentem quantitatem:de vsuris residuis:si aliquo iure debeantur: integra manente petitione.

o ¶ Ipso iure.] Not.pro M.quòd ipso iure fit compensatio,& si non opponatur ab homine:vt hîc,&.j.eod.l.fin.& instit.de actio.§. in bonæfidei. Sed Ioan.dicit eam fieri tunc demum, cùm ab homine opposita fuerit : vt.ff.eo.l.j.&.ij.&.l.quod Labeo.nam si ius ipsum compensaret,non esset in hominis potestate,cum quo debito compensaretur:quod tamen lex dicit.ff.eo.l. si quid.&.l.verum.&.l.quod Labeo.Item dicit lex eum malè agere , cui obstat compensatio:vt.ff.eo.l.verum.vnde patet esse actionem:sed elidi exceptione vt.ff.quando dies vsufr.leg.ce.l.j.§.fi.Quod autem dicitur alicubi fieri eam ipso iure:verum est, si ab homine opponatur : hoc tamen fallit in delictis vbi ipso iure fit:vt.ff.eod.l. si 10 ambo.§.quoties.Item ad inhibendum cursum vsurarum,vel pœnam committendam,vel pignus liberandum:vt hîc,&.j.l.p xi.&.j.de solu.l.eius.&.ff.eo.l.cùm alter.cũ enim debeantur ex mora,& nulla est mora,vbi est exceptio vt.ff.si cert.pet.l.lecta. in 20 fi.ergo non currunt.

(Compensatio an & quẽadmodũ fisco opponatur. Calẽdariũ quid signat. a Adde q Calẽdis qui que sunt festi.l.omnes dies. C. de fer.&.l.pridem.ff.e.& de Calẽdis vide plura in data lib. vj.& pergl. in l.eũ qui Calẽdis. & l.si bissextus. ff. de verb.sig. Compensatio an fiat ipso iure.)

Idem A.Luciano. LEX IIII.

SI constat pecuniam inuicẽ deberi:ipso iure [o] pro soluto cõpensationem haberi oportet ex eo tempore,ex quo ab vtraque parte debetur,vtique quo ad concurrentes quãtitates : eiusq; solius,quod amplius apud alterum est, vsuræ † debentur si modò petitio earum subsistit [p] .

¶ *Non solùm actio,sed & officiũ iudicis,quod olim pro fideicommisso proponebatur, potest per exceptionem compensationis excludi.hoc dicit coniuncta.l. pecuniæ uerbum.§.fina. ff. de uerb.signi.Bald.uel sic:Debitum ex testamento potest compensari.& eius quod potest in compensationem deduci, non debentur usuræ. hoc d.Sali.*

Idem A.Honoratæ. LEX V.

ETiam si fideicommissum [q] tibi ex eius bonis deberi cõstat, cui debuisse [r] te minorem quantitatem dicis:æquitas compensationis,vsurarum excludit computationem.Petitio autẽ eius, [s] quod amplius tibi deberi probaueris,solà relinquitur.

¶ *Cauta sed non recepta non possunt compensari:nec quis tenetur soluere ubi potest compensari.hoc dicit.Salice.Vel sic:Si petitur id quod non debetur,obijcitur exceptio intentionis : sed si id quod debetur,obijcitur exceptio compensationis .h.d.in effectu secundum omnem lectionem glo.quæ legitur multis modis propter duo contraria.Pau.de Cast.*

Idem A.Pollidenti. LEX VI.

NEque scriptura [t] , qua cautum est accepta,quæ negas tradita,obligare te contra fidem veritatis potuit:& compensationis † æquitatem iure postulas.nõ enim prius exolui,quod debere te cõstiterit,æquũ ẽ,quã petitiõi mutuę respõsũ † fuerit:eò magis q ea

p ¶ Subsistit.] quod est in bonæfidei iudicio , ex mora:in stricti iuris,ex stipulatione:vt.ff.de ne.gest. l.quia tãtũdem.& j.ti. j.l. in bonæfidei.& .s. in quibus cau.inint eg.resti.non est ne.l.in minorum.

30 ETiam si.] CASVS. Debebas Titio decem . legauit tibi duodecim.si à te petat decẽ.an vsque ad cõcurrẽtẽ quantitatem possit fieri compensatio , quæritur? Rñ.q sic vsurarum exclusa petitione:nam vsurarũ in id quod est amplius debito,integra manebit pe- 40 titio.

q ¶ Etiam si fideicommissum.] quod à sola liberalitate olim pẽdebat. vnde non videbatur compensari: sed hodie etiam actionis iure.vt insti.de fideicom.hære.in prin.&.j. communia de leg.l.omne verbum.

50 r ¶ Debuisse.] qđ peti poterat,vel solutum non repeti:vt.ff.eo.l.etiã.

s ¶ Eius.] i.petitio vsurarum eius fideicommissi. quod amplius &c . vt.s.l. proxi.

NEque scriptura.] CASVS. Cõfessus fui me 60 recepisse ab vxore mea. c.nomine dotis nec recepi illa.postea ex causa futuri diuortij surripuit mihi res propter quas tenetur mihi in alijs centum.celebrato diuortio petit à me.c. ex cõfessione dotis.qualiter mihi succurratur,quærit?Rñ.q intra tempus habeo excepti.non nume.pecu.quo elapso habebit locum compensatio.sed hoc nõn placet propter contrarium hîc signatum.Si verò non ex scriptura ista ,sed ex alia causa teneat sibi in .c.tunc fiet compensatio istorum.c.ad alia.c.quæ mihi debet,eo quòd res amouit.& sic possunt esse duo casus. Vel dic quòd sit 70 vnus tantùm secundũ Accur.& hæc verior.Quatuor modis alijs dic casum vt notatur in glo.

t ¶ Neque scriptura.] pone sic casum,vt tollas cõtrariũ:Quòd Titi° cõfessus fuit se recepisse.x.ex cã mutui à Seia,cũ nihil accepisset:postea cepit ab vxore sua ppria in veritate ex cã mutui decẽ. Primò obijcit Seiæ exceptionẽ, & hoc vsque illud.& compensationis &c.Secundo casu obijcit cõpensationẽ vxori in rebus amotis.& hoc vsque in fin.Vel dic q scripsit se.x.accepisse mutuò ab vxore,cũ nihil recepit,intra bieniũ quidẽ habet exceptionẽ cõtra vxorem.& hoc vsq; illuc,& cõpensationis &c.post bienniũ nõ:sed cõpensat in res amotas.& hoc vsq; in fi.l.Vel tertiò cõfessus fuit decem se recepisse ab vxore 80 ex cã mutui. cùm .v.tantũ acciperet.in illis quinque habet exceptionem : vt in prin.in alijs quinq; accepit quæ verè obijcit compensationem ad res amotas:vt &.s.de nõ numerata pecunia minorem.Et secũdũ has.s.tres expositiões nõ est cõtrà j.de rei vxo.act.§.sed nec ob res amotas cũ ibi in dote loquit,hîc non.Vel quarto dic etiã in dotis cõfessione hîc loqui:& dic in confessione fuisse centũ,in datione quinquaginta fuerunt pro quinquaginta nõ datis habet locum exceptio non numeratæ dotis:vt in prin.pro alijs obijcit compensationem ad res amotas. Nec obstat prædicta lex contraria:quia nec hîc dicit

(† Istæ vsuræ nõ habẽt locum hodierno iure canonico. xiiij . q. iij. c.fi.& Deu. xxiij. Et aduerte hîc nõ licere mutuare cum pacto q alio tempore tãtum dẽ mutuet mihi.gl. in c.si fœneraris.xiiij. q. iij. quã gl. dicit sing. Ias.l.ex hoc iure.co.xij. versi. decimusquintus.)

(† Et contra pensationis æquitatem iur.&c.)

(† Concor. c.j.cũ gl j. extrà demutu.peti.)

(Casum literalẽ ponit multipliciter.)

retentionem fieri dotis perpetuam ob res amotas. Sed maritum non debere prius soluere quod debet, quàm responsum fuerit mutuæ petitiōi: & postquā responsum fuerit, & res amotas fuisse constiterit, compensatio locum habebit. Vel dic, quòd scripsit. se cētū in dotē accepisse, cùm nihil receperit. & idē intra tempora statuta. j. de do. cau. l. fi. & aut. ibi posita, obijcit exceptionē vt hîc

te persequi dicis, quæ à muliere diuortij causa amota quereris [a].

Venditor petens precium patitur compensationem. fallit in fisco. h. d. Pau. de Cast. post Sali.

Idem A. Euzosio. LEX VII.

Si ex venditione pretium venditori debetur, compensationis ratio opponitur. aduersus fiscum enim solummodò emptores petitiōi pretij compensationē obijcere prohibentur [b].

Vitricus percipiēs fructus ex rebus priuigni tenetur ei restituere. h. d. Bald. Vel sic: Aestimatio fructuum debita ab eo, cui legatum quantitatis est relictum, potest cum illa quantitate compensari. h. d. Sali. Vel sic: Qui tenetur ad fructus consumptos, patitur compensationem. hoc dicit Pau. de Cast.

Imperator Gordianus A. Emerito. LEX VIII.

Si propter fructus ex possessione tua perceptos [c], vitricus tuus debitor tibi cōstitutus est: cùm id quod à matre tua [d] ei legatum est, à te petere cœperit: mutuò [e] debitæ quantitatis apud eum, qui super ea re iudicaturus est, compēsationem non immeritò obijcies.

Nemo compensat, quod sibi nō debetur. Bal. & Sali.

Idem A. Eumenidi. LEX IX.

Eius [f], quod nō ei debetur, qui conuenitur, sed alij compensatio fieri non potest.

Qui pro liberando prædio empto aliquid soluit creditori, illud uenditori compensat eum pretio. hoc dicit no. & tene menti casum. Bald. & Sali.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. Nicandro. LEX X.

Quoniam liberum [g] fundum distractum tibi proponis: pòst verò, veluti præcendente emptionem obligatione [h], creditorum quid soluisse [i]: si debitum [k] à te apud præsidem prouinciæ petatur: compensationem eius, quod indebitè [l] soluisti potes opponere.

Quod debetur pupillo à nominatore tutoris non idoneæ administrantis, compēsatur cum eo quod pupillus debet tutori soluenti debitum patris pupilli ex administratione primipili. hoc dicit. Bald. uel sic: Si magistratus, qui tutorem pupillo nominauit, aliquid pro debito paterno pupilli soluit: potest hoc pupillo contra eum licet in subsidium agenti compensare: & si in plurí tutor minus idoneus tenetur, illud nominator soluere cogitur. h. d. Sali.

Idē AA. Iuliano & Paulo. LEX XI.

Si tutores pupillis officio magistratus vrgente nominastis, ac pro his [m] propter onus primipilli pecuniam soluistis [n] superstitiosam geritis solicitudinem, ne ab ipsis cōuenti, [o] hanc eis imputare minimè possitis, vel à vobis quæquam amplius exigatur, si tamen quantum eis tutores debuerunt, vel vos [p] nomine ipsorum maiorem quantitatem dedisse probetur.

Qui partē debiti compensat, aliam autem partem offert, consignat & deponit: potest pignus vendicare. h. d. Bal. & Sali.

Idem AA. Corneliano. LEX XII.

Inuicem debiti compensatione habita, si quid amplius debeas: soluens, vel accipere creditore nolente, offerens, & consignatum deponens, de pignoribus agere potes [q].

Quod debetur reipublicæ, non potest compensari cum eo, quod officialis debet tanquam priuata & singularis persona. hoc dicit. Bald. Vel sic: Si compensatio facta in causa publica non tenet: ad suum debitum, qui cōpensauit agere potest. hoc dicit Sali.

Idem AA. & CC. Basso. LEX XIII.

Si velut in id debitum, quod solennium publicarum pensitationum nomine debueras, compēsaturo tibi nihil te petiturum post eā Mutiano [r] scripsisti: redditis [s] ijs, quæ venerant in compensationem, non indebiti soluti repetitio sed antè debiti competit exactio.

Debiti ad debitum admittitur compensatio. fallit in tribus casibus: scilicet quando debitum petitum est liquidum, exceptio autem obscura: & tunc non debet iudex exceptionem admittere, sed reseruare excipientiius petendi. Item quando debetur ex causa depositi. Item quando debetur ex causa rapinæ uel furti. hoc. d. Bal.

Imperator Iustinianus A. Ioanni præfect. præto. LEX XIIII.

Compensatiões ex omnibus

in prin. posteà obijcit compensationem & sic, nō obstat cōtrariū: quia hîc nō fuit dos verè numerata, 10 ibi sic. Vel hîc dos erat in pecunia, ibi in specie. Vel hîc res dotales nō extabāt ibi sic. ar. ff. si cer. peta. l. cū fund⁹. §. j. Si q̄ras qualiter sit hîc cōpēsatio speciei ad quātitatē dic amotā fuisse pecuniā vel frumētum vel aliud, quod in quātitate cōsistat. Vel dic hîc erāt 20 amota consumpta vñ ad æstimationē vētum fuit.

a ❡ Quereris.] vt & . j. rerū amotarum. l. j.

Si ex venditione.] CASVS. Ex cā legati debebā tibi. x. tu mihi. x. ex cā venditionis: qa tibi rē vēdidi. nec p̄tiū soluisti: an hincinde admit- 30 tatur cōpensatio: q̄ritur? Rñ. q̄ sic. & hoc in prima Si verò fiscus rē mihi vendidit pro. x. & mihi ex alia cā tenetur ī. x. si petat sua x. nō potero opponere cōpensationē. & hoc in secūda.

b ❡ Prohibentur.] vt diximus. s. eo. l. iij.

Si propter.] CASVS. Si mulier prædium pertinēs ad filiū suū inuito filio suo viro tradidit, & ex eo fructus percepit & consumsit, & ratione illorū fructuū fact⁹ fit debitor filij in. c. & posteà ipsa decessit filio hærede instituto reli- 50 ctis viro. c. nomine legati: an marito petenti. c. ex causa legati posset filius obijcere compensationē c. q̄ debet vitricus, quærit? Dicitur q̄ sic.

c ❡ Perceptos.] & consumptos.

d ❡ Matre tua.] cuius es hæres.

Casum ponit. 60 e ❡ Mutuo.] i. iuicē.

Eius.] Pone casum vt in gl. seq.

f ❡ Eius.] vt si decem à te petam, & tu inuenis quēdā, cui ego debeo decē, quæ tui cā vult mihi remittere, vt tibi remittā: nō cōpellor qdē. vt. ff. eo. l. in rē. §. j. & facit in eo. ti. 70 l. si cū militi. Sed hæc fallunt in procuratore in rē suā: vt. ff eo. l. in rē. in prī. Itē in fideiussore. qui pōt obijcere cōpensationē in eo, qđ sibi debetur vel reo principali: vt. ff. eo. l. v. similiter soci⁹ quod debet socio: vt. ff. de duo. reis sti. l. si duo. itē & in alio casu; vt. ff. eo. l. si cū filiofa. §. j. Quod ergo hîc dicit alij, dic oīno alij. Accur. ADDITIO Addas ēt, q̄ exceptio cōpēsatiōis obstās vēditori, pōt oppōi em- 80 ptori. ita determinat Dy. in. c. is qui in ius. in fi. de reg. iu. li. vj.

Compensare aliquādo quis potest quod sibi nōdebetur.

Quoniam.] CASVS. Vendidisti mihi prædiū pro decē, & dicebas illud liberū seruitute: erat tñ obligatum Titio pro decē: si Titio agenti hypothe. solui debitū. an tibi agenti ex vendito ad pretiū possim obijcere cōpensationem, quæritur? Respon. q̄ sic.

g ❡ Quoniam liberū.] s. à seruitutib⁹. erat tñ obligatus cuidā creditori.

h ❡ Obligatione.] s. personali, pro qua hîc etiam fundus erat creditori vēditoris obligatus.

i ❡ Soluisse.] s. proponis te emptorem soluisse creditori venditoris hypothecaria agenti.

k ❡ Debitum.] s. pretium quod debetur ex venditione.

l ❡ Indebite.] quātū ad te: debitè tamen quantum ad venditorem, alioqn si à neutro deberetur, compensationem obijcere non posses: imò indebitum repeteres. & facit. ff. de rei vēd. l. emptor. & . j. de eui. cum tibi.

Si tutores.] CA- 10 SVS. Magistratus cōpulerunt me nominare aliquos tutores quibusdā pupillis, & illos nominaui posteà cū isti pupilli aliquid deberēt ex officio primipili, solui pro eis. cōuenior à pupillis pro eo, q̄ nominaui tutores minus idoneos, qui facti sunt de- 20 bitores pupillorum in x. modò quæro, nunquid possum eis obijcere compensationem de eo, quod p̄ eis officia primipili solui? respondetur q̄ sic.

m ❡ Pro his.] s. pupillis.

n ❡ Soluistis.] fuerat enim eorum pater primipilari⁹, ex cui⁹ mala admi- 30 nistratiōe pupil. tenebāt.

o ❡ Conuenti.] vt infra. de satisda. tu. §. penulti. & . j. de magi. conue. l. j.

p ❡ Vel vos.] repete vel si probet vos dedisse nomine ipsorū maiorē quā &c. quasi diceret, sine tantū, quantū tutores eis debebant, fuit id quod pro 40 eis soluistis, siue pl⁹, obijcietis cōpensationē. aliàs si minus obijcietis vsq; ad concurrētē quātitatē tatū vt. s. eo. l. si cōstat. & l. etiā.

Inuicem.] CASVS. Mutuaui tibi. x. & dedisti mihi pignora tenebar tibi in. v. facta cōpensatione vsque ad con- 50 currentem quantitatem. residuā partem debiti soluens: vel me recipere nolēs consignabis, & depones, vt cessent vsuræ: & posteà poteris agere pig. act. ad recuperandum pignora.

q ❡ Agere potes.] pignoratitia actione vel in rem, vt. j. de luitione pig. 60 l. si reddita. & . s. de pign. actio. l. nec creditores. & l. quo minus. sed ad pignoratitiam sufficeret sola oblatio in iudicio: vt. ff. de pi. act. l. si rem alienam. § . fi.

Si velut.] Pone casum vt in gl.

r ❡ Mutiano.] qui tūc dispensator erat reipubli- 70 cæ, & mihi decem debebat p̄prio nomine, & ego sibi decē nomine publico cōpēsaui secū. tandem eo mortuo cōpensatio nō valuit: quia erat in aliquo de specialibus casibus positis s. eo. l. in ea. & sic coactus fui soluere sequēti administratori: agā ego ad meū debitū: sed si compensatio tenuisset, quod posteà soluissem vt indebitū condicerē: vt. ff. eo. l. si ambo. & . l. posteà. j. respon.

s 80 ❡ Redditis.] s. solutis à te alij dispensatori.

Compensationes.] CASVS. Tam in actionibus realibus, quā in personalibus admittitur compensatio. in realibus sic, si possedisti equum meum, & culpa tua perijt, teneris mihi ad æstimationem: quæ si fuerit in triginta, & debeam tibi. xxx. hincinde fit compensatio. In personalibus sic si debeas ex causa mutui decem. & ego tibi alia decem fiet compensatio: si debitum ex vtraque parte sit liquidum. Si autem ex vna parte sit obscurum, non erit locus compensationi: sed cognoscetur de causa. & hoc in secunda

in secunda. Si verò debeas mihi.x.ex causa depositi:quia apud te rem meam deponebã:& ego tibi ex alia causa debeo.x.non fiet cõpensatio.& hoc in tertia. Si verò possessionẽ meam siue mobilem siue immobilem per vim occupasti,& distracta est:teneris ad æstimationem.quæ si fuerit in.x.& ego ex alia causa tenear tibi in.xx.hincinde non fiet compensatio odio prædonis.& hoc in quarta.

Compensatio in q̃bus debitis fit, & in quibus non.

a ¶ Actionibus.] vbi quãtitas hincinde debetur,& nõ obstat exceptio: vt.ff.eo.l.quæcunque.et s̃.eo.l.si cõstat.secus si hĩc inde species debetur,vel ab altera parte species, ab altera quãtitas:vt.ff.de pigno.actio.l.si conuenerit. ij.respon.&.ff.de condi.in de.l.si nõ sortem.§. si centũ.& de ĩpẽ.in re.do.l.q̃d dicitur.in prin.&.s̃.de rei vendi.l.si ex pecunia. & idem si hincinde debetur pecunia:sed vt species .nã non fit compensatio:vt.ff. de peculi. si creditor.§.j. Quid est ergo quod hĩc subijcit rei vẽdicationi opponi cõpensationem? R ñ. desijt res posse hĩc præstari dolo vel culpa possessoris:vnde venitur ad æstimationem,& sic fit compensatio.res ipsa tamen dicitur esse in obligatione siue petitione:vt.ff.de verbo.obliga.l.si seruum. §. an filius.et.§. effectus. & §.nouari autẽ.Sed secundum hoc quomodo æstimationis,quæ non debetur fit cõpensatio? R ñd. videtur esse in obligatione inspecto exitu:& p̃ hoc est q̃d dicit lex talẽ æstimationẽ posse cõstitui: vt ff.de consti.pecu.l.promissor.j.respon.Item quid si hincinde debetur in genere,vt equus vel homo? Satis dici potest compensationem ipso iure admitti:vt.ff.si pars hære. peta. l.j.§.item.l.si cum me. & ff.de hæredi.insti.l.qui nõ militabat.j.respon.& de lega.ij.l.vnũ ex.§.sed si vno Item quod subijcit ipso iure,dic vt diximus.s̃.eo.l.si constat.

actionibus [a] ipso iure fieri sancimus,nulla differentia in rem, vel in personalibus actionibus inter se obseruanda. Ita tamen compensationes obijci iubemus si causa [b] ex qua compensatur, liquida sit, & nõ multis ambagibus innodata sed possit iudici facilem exitum sui præstare. satis enim miserabile est,post multa fortè variaque certamina,cùm res iam fuerit approbata,tunc ex altera parte,quę iam penè conuicta [c] est,opponi compensationem iam certo & indubitato debito,& moratorijs ambagibus spem condemnatiõis excludi. Hoc itaque iudices obseruent, & non procliuiores ad admittendas compensationes existant: nec molli animo eas sucipiãt: sed iure stricto vtentes, si inuenerint eas maiorem & ampliorem exposcere indaginem [d] ,eas quidem alij iudicio reseruent:litem autem pristinam iam penè expeditam,sententia terminali [e] componant:excepta actione depositi [f] secundum nostram sanctionem [g] ,in qua nec compensationi locum esse disposuimus. ¶ Possessionem [h] etiam alienam perperam occupantibus compensatio non datur.

TITVLVS XXXII.
De usuris.

¶ Vsuræ per stipulationem promissæ, probata interrogatione præcedente & responsione sequente, debentur iure optimo. hoc dicit. Bal. Vel sic: Probata solenni stipulatiõe usurarum, licet in instrumento scripta non sit, usuræ debentur. h.d.Sali.

b ¶ Si causa.] s.secunda,ex qua compensatur.

c ¶ Conuicta est.] per testes,non per confessionem.arg.ff.de iureiu.l. eũ qui.in prin.& no.ff.de reg.iur.l.nemo ex his.

d ¶ Indaginem.] No.sic.ff.ad exhi.l.iij.§.ibidem.&.ff.de offi.proconsu.l. si quid erit. & potest dici exposcere maiorem indaginem vel examinationem, si intra duos menses non potest probari:vt.ff.de iure fisci.l. aufertur. §.qui compensationem. Vel officio iudicis fit hĩc. & illud speciali in fisco.

e ¶ Terminali.] i.definitiua.

f ¶ Depositi.] scilicet directa.secus si contraria:quia tunc non de fide rupta agitur,vt arg.instit.de act.§.in bonæ fidei.vbi dicit sub prætextu con. &c. Vel dic secundum B. idem in vtraque.si ergo est in hac speciale:ergo secus in commodato,& sic ibi fit compensatio.Sed contra.s̃.de cõmo.l.sub prætextu.Sed ibi non compensatione,sed retentione vti volebat.Item quod dico in commodato & cæteris personalibus,vbi species petuntur fieri compensationem:intellige semper si res desijt posse restitui.In actione autem in rẽ dixim⁹. s̃.eo.l.in prin.

g ¶ Sanctionem.] j̃.depositi.l.penul.

h ¶ Possessionem.] mobilem vel immobilem. & intellige,quando ad æstimationem fuisset peruentum.aliàs nullum esset dubium. Item ratione pœnæ,in qua quantitas:vt infrà vnde vi. lege si quis in tantam. item ratione rerum mobilium amissarum. ff.de vi & vi armata.l. prima.§. rectissimè. Habent ergo hæc locum siue condictione ex lege,siue actione in rem,siue interdicto agatur ad huiusmodi possessionem: & hoc odio huius possessoris.Sed argu.contra.ff.eodem.l.si ambo.vbi in delictis fit compensatio. Sed ibi in alijs delictis,vel ibi erat hincinde delictum, hĩc non. Et nota hĩc casus, vbi cessat compensatio. primo: odio vt hĩc. Item in deposito eadem ratione:vt suprà proximo respon. Item eadem ratione: vt. ff. eodem lege ob negotium. In econtra cessat fauore, vt in fisco in casibus,qui sunt.s̃ eo.l.in ea.Item cessat,quando species est debita: vt dixi in principio huius legis. Item quando res exposcit maiorem inquisitionem vt.s̃.eo.l.§.j.Accur.

Compensatio cessat in multis casibus.

¶ DE VSVRIS. ¶ *Dixit hucusque qualiter actoris intentio minuitur compensationibus uel alijs exceptionibus: nunc qualiter augeatur.*

Continuatio.

Imperator Antoninus Pius A. Euocato.

LEX I.

SI interrogatiõe [i] præcedente promissio vsurarũ rectè [k] facta probetur: licet instrumento conscripta non sit [l] ,tamẽ optimo [m] iure debentur.

¶ Emptor ex die traditionis possessionis tenetur uenditori ad usuras pretij non numerari: nec sufficit ipsum pretium minus solenniter deposuisse. h.d.Bal.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Lucio.

LEX II.

VSuras emptor,cui possessio rei tradita est [n] , si pretium vẽditori non obtulerit: quamuis pecuniam obsignatam in depositi [o] causam habuerit: æquitatis ratione præstare cogitur.

¶ Si usuræ nudo pacto promittantur non oritur actio sed si soluentur, nec datur repetitio, nec fit extenuatio sortis. hoc dicit. Bal. uel sic: In contractibus stricti iuris citra uinculum stipulationis, usuræ non debentur: nudo tamen pacto conuentæ non repetuntur, nec extenuant sortẽ. hoc dicit. Sali.

Idem AA. Iuliano.

LEX III.

QVamuis vsuræ fœnebris pecuniæ [p] citra vinculũ stipu-

SI interrogatione.] CASVS. Mutuasti mihi decem & vsuras solẽniter stipulatus es sed nõ interuenit scriptura: an nihilominus debeãtur vsuræ q̃rit? R ñ. q̃ sic si fuerint promissæ vsq; ad legitimũ modum.

i ¶ Si interrogatione.] q̃ stipulationibus p̃mitti solet:vt insti.de ver. obli.in princ.

k ¶ Recte.] id est secũdũ modũ regionis:vt legitimus modus vsurarũ non offendat:vt.ff.e .l.j.in prĩ. & j̃.eo.l.eos.§.super.Et nota hĩc,qui solẽnitatẽ dicit eã probet:vt.ff.de public. l.quæcunque.§.fi.

l ¶ Non sit.] quoniã p̃sumeretur omnia solẽniter acta:vt institu.de fideius.§.fi.&.j̃.de contrahẽd. stipu.l.j.&.ff.de pact.l.iurisgentiũ.§.quod fere. Sic ergo refertan testes dicãt [a] aliquem p̃misisse, & non valet,nisi dicant p̃cessisse interrogationẽ:vt hĩc, & aliud si instrumento hoc dicatur:vt dixi secũdũ Io.sed G.etiã in testib⁹ dicit idẽ.ar.ff.de reb.dub.l. quoties.ij.

a Et sic potest probari per testes quod in instrumentis deficit.& facit. c. sicut nobis. cum gloss. super verb. exprimantur. p̃pe fi. extrà de sentẽ. & re iudi.

m ¶ Optimo iure.] q̃d moribus inductũ rebusq; receptũ est,secũdũ Ir. Vel dic secũdũ b. deberi vsuras bono iure vt pacto nudo, qñ nõ peti sed retineri possunt:vt.j̃.e.l.iij .Itẽ meliori,vt officio iudicis.sic eñ euenit in bonæ fidei iudicijs:vt.j̃.eo.l.in bonę fidei. Itẽ optimo p̃ stipulationẽ vt hĩc. vel terriò dic optimo id est vtilissimo.est eñ vtile accipienti & danti:vt ar.insti.quib.mo.re ,contra obl.§.fin.sic ergo secũdum B.ius aliud bonum:vt.ff.de vsucap.l.j.aliud melius :vt.s̃.de procu.l.exigendi.aliud optimum:vt.hĩc,& de verbo.obli.l. vbi autem,non diuino:vt dices.j̃.eo. aut.ad hæc.

Vsuræ debentur iure bono, meliori & optimo.

VSuras.] CASVS. Rem mihi vendidisti & tradidisti: sed pretiũ tibi non numeraui:vsuræ ex mora an debentur,quærit? R ñ. q̃ sic .nec obstat quo minus debeantur,cũ penes me aut alium habui pretium non legitimè depositũ :quia non prius oblatum.

n ¶ Tradita est.] secus si tradita non esset:vt hĩc.&.j̃.de actio.emp.l. curabit.&.ff.de action.emptioni.i. Iulianus.§.ex vendito.&.ff.eo.l.liberalitatis. §. fi.Sed cũ fructus pertineant ad emptorem ex tempore contractus:vt.j̃.de ac. emp.l.fructus.sicque possit eos petere & percipere,videtur semper teneri ad vsuras:vt.ff.de act.emp.l.iulianus.§.possessionẽ,& de reg.iur.l.qui actionẽ.& l.qui potest? Respõ.hoc non potest obijcere venditor:qui ipse percepit. An autem hĩc vsura sit illicita etiam iure canonico? Respõdetur secundum Azo. & H.non,quia loco interesse pręstatur & fructuum:vt hĩc,& arg.ff.pro socio l.socium qui meo. ADDITIO Hoc tenet etiam gl.in.c.cõquestus. extra de vsuris,& sequit̃ ibi Abbas.& cõmuniter canonistæ alios etiã quosdã casus,in qb⁹ est licita,ponit eadẽ gl.in prĩ.& plures ponũtur. xxiiij.q.j.ĩ summa.

o ¶ Depositi.] l.imò videtur liberatus:vt.j̃.eo.l.acceptam.&.ff. eodem.l. euictis.§.j.Sed dic q̃ hĩc deposuit sortem sine vsuris:vt.j̃.debi.ven.pig. impe. non pol.l.prima vel deposuit scilicet apud se vel alium,non tamen legitimè. & hæc melior.

Vsura aliquando est licita etiam de iure canonico.

QVamuis.] CASVS Mutuasti mihi decẽ pacto incõtinẽti apposito conueni de vsuris præstandis an debeãtur,quæritur? R ñ. q̃ nõ sed si solui,non repetã,nec in sortem sunt acceptę ferendæ si ex pacto debentur.

p ¶ Pecuniæ.] hoc nomen pecuniæ,strictè accipe: vt non cõtineat cætera in quibus est mutuũ.aliàs esset cõtra.j̃.eo.l.frumenti.Item fallit hoc in duob⁹ casib⁹:vt.ff.eodem.l.etiam.& de nau.fœ.l.periculi.item est verum,quod hĩc dicit,etiam si pactum de eis præstandis incõtinẽti apponatur:vt.ff.de p̃script,

verb.l.titius.sic & alibi pactum incontinenti appositum non parit actioně: vt ff.de rel.l.ꝗ si locus.&.j.de iure dot.l.auia.Regulariter contra etiam in stricti iuris iudicijs:vt.ff.si cer.peta.l.lecta.Sed in bonæfidei contractibus non solũ ex pacto incontinenti facto debentur vsuræ,sed etiam ex mora.j.de pact.inter emp.l.in initio.&.ff.eo.l.cùm quidam.§.ex locato.&.j.eo.l.in bonæfidei.et s̄.de pac.l.in bonæfidei.et ff.depositi.l.lucius.et.l.publia.§ lucius.§. Titius. & ff.mā.l.qui negotia.& de 10 in rem verso.l.si pro patre.§ in rem.

Vsuræ an debeantur ex pacto incõtinẽti apposito.

a ❡ Ex pacti.] s. nudi.

b ❡ Solutæ.] noĩe vsurarũ.secus si simpliciter: qa tunc in sortem tenerentur:vt.ff.de solu.l.in his.§. eidě autě.sed secꝰ,vbi etiã ciuiliter debetur vsura, tunc enim prius in vsuras 20 solutũ accipitur:vt.j.eo.l. si vsuras.Sed ex venditione pignoris redacta pecunia,etiam in naturale debitũ potest retineri.ff. de solu.l.Paulus respondit. l. non ideo.§.j.

PEr retentionẽ.] CASVS. Si mihi.x.mutuasti,& pi30 gnus dedi,& cõueni pacto nudo de p̄standis vsuris:retinebis pignus, quousque soluerim vsuras. & hoc in prima.Si verò promisi minores vsuras:puta quatuor,& pignus dedi & posteà sequenti die conueni vt soluerě maiores vsuras,puta.viij.deñ. an ha40 beas retentionem pignoris,pro maiorib°, quærit? Dicitur ꝗ non ,& hoc in secunda.

☧ Sed enim

c ❡ Posse.] etiã à fisco successore talis debitoris: vt.j.de vsur.fis.l.ij.lib.x.

d ❡ Constitutum est.] vt.ff.de pig.l.grege.§.fi.& de pig.act.l.solutũ.§.sine 50 autem.&.j.eo.l. pignoribus.

e ❡ Obstricta sint.] s. nominatim.

f ❡ Contractus.] pro quo datum fuit pignus.

g ❡ Conuenit.] nudo pacto & cum pignore.

h ❡ Repromisit.] nudo pacto.sed pro his maio60 ribus pignus obligatum nõ fuit.

i ❡ Rata.] aliàs rata, aliàs nata:sed videtur ꝗ sic quia tacitè sit repetitum: vt insti.ad leg.Aquil.§. ex hoc tamen capite.&.ff,de verb.obli.l.Titia.§.idě respõdeo.j.&.ff.de cond.insti.l.cũ seruus,sed hoc est 70 speciale odio vsurarum. Vel dic,ꝗ ex interuallo cõuenit de maioribus.ar.ff. de adi.lega.l.si tibi certã.

* Se impẽdisse.

lationis peti non possint:tamẽ ex pacti[a] conuentione solutæ[b], neque vt indebitæ repetuntur, neq; in sortem accepto ferendæ sunt.

❡ *Pignus obligatum pro minoribus usuris, nõ potest retineri pro maioribus ex posteriori contractu nascentibus.ad hoc allegatur. hoc dicit. Bald.Vel sic:Pro usuris etiam nudo pacto conuentis tempore traditionis pignorum, possunt pignora retineri:non pro earum augmento postea cõuento,nisi specialiter dictum sit.Sali.*

Idẽ AA.Honorio. LEX IIII.

PEr retentionem pignoris vsuras seruari posse,[c] de quibus præstandis conuenit, licet stipulatio interposita non sit, meritò constitutum est[d]:& rationem habet:cùm pignora conuentione pacti etiam vsuris obstricta[e] sint. Sed ☧ tantùm in causa, de qua agis,hæc ratio cessat,siquidem tempore contractus[f] de minoribus vsuris petendis conuenit[g]:posteà autem,cùm se debitor præstaturum maiores repromisit[h], non potest videri rata[i] pignoris retẽtio quando eo tempore, quo instrumenta amittebantur[k], non conuenit,vt pignus etiam ob hác adiectionem[l] teneatur.

❡ *Ratione minoris perceptionis usurarũ præsumitur recessum à maiori,etiam si usura debeatur reipublicæ.Bald. Vel sic:Si creditor sciens minores usuras receperit per triennium:à maioribus ex tacito pacto intelligitur recessum: etiã si usura deberetur ciuitati.hoc dicit nota. Salice.*

Idem AA.Sabino & Alijs. LEX V.

ADuersus[m] creditorem vsuras maiores ex stipulatu petentem,si probetur per certos annos[n] minores posteà consecutus, vtilis est pacti[o] exceptio, secundum quod tueri causam potestis etiam aduersus defensores ciuitatis[p] maiores petentes ex cautione[q] si probaueritis semper quincunces amitam pupillorum vestrorum,quæ maiores cauerat * dependisse.

❡ *Vbi præcedit oblatio,& sequitur depositio cessant usuræ:& absẽte creditore sufficit offer=*

Itẽ & si nõ sit nata actio,videt̃ tñ habere retẽtioně:vt.j.ẽt ob chyro.pe.l.j.qđ hîc negat sed hîc naturaliter tm̃ debita erat vt hîc odio vsurarum.

k ❡ Emittebantur.] pro maiori vsura,vel dic pro minori.

l ❡ Adiectionem.] aliàs actionem,& aliàs cautionem.

ADuersus.] CASVS. Mutuasti mihi.x.& p̄misi tibi vsuras minores per stipulationem:posteà cõueni de dãdis maioribus:an si p̄ cer80 tos annos minores recepisti,in maioribus tibi p̄iudicasti,quo minus eas petere possis,quæritur?Respond.quòd sic.

m ❡ Aduersus.] hîc fuerunt promissæ maiores sed solutæ minores.

Vsuras minores accipiens sibi præiudicat.

n ❡ Per certos annos.] decẽ vel viginti:vt.ff.e.l.qui semisses.vel.v.vel.vj. vel secundũ Azo.triẽnio.arg.j.de fideicõmis.l.j.

o ❡ Pacti.] s.taciti:vt.j.eo.l.quãuis.Sed cũ quis p̄iudicet sibi minores accipiendo,vt hîc dicit,quare debitor non p̄iudicat sibi dãdo maiores:vt.ff.de solo.l.creditor.§.fi?Rñd.vt.ff.de act.& obli.l.Arrianus.

p ❡ Ciuitatis.] sic ergo remiserunt tacitè vsuras maiores.& sic est cõtra.ff. de pact.l.imperatores.Sed ibi expressè,hîc tacitè:vt arg:ff.de procu.l.filiusfamilias.§.veterani.sic & contra tacitè remittit,non expressè vt in aut.de santi. epis.§.si verò in tra.in fin.titu.colla.ix.& in aut.vt cũ de app.cog.§.si verò liberi.col.viij.Vel dic ꝗ ibi erat liquidum,hîc non:vt arg.s̄.de transa.l.præses. Vel tertiò hîc ciuitas successit creditori, vnde debet vti eius iure:vt.ff.eo.l. cũ quidã.§.fiscus.vel eo10 rũ propria erat pecunia non ciuitatis.Vel ijdẽ isti non possunt petere maiores,sed alij defensores successores eorum possunt: vt.ff.de publica.l.licitatio §.earum rerum.

Remissio tacita aliquãdo valet, vbi expressa non valeret.

q ❡ Ex cautione.] qua cauerat amita pupillorũ, cui pupilli vestri successe20 runt.

SI creditrici.] CASVS. Mulier mutauit mihi.x.sub pignore et vsuras stipulata est:obtuli pecuniã:si illa nollit accipere,qualiter mihi succurratur,q̃rit?Rñ.ꝗ cõsignabo,& deponã in ædẽ sacrã:& ex eodẽ t̃pe nõ cur30 runt vsuræ. & hoc in prima.hæc vera sunt, qñ mulier præsens est.Si verò absens est,interpellabo præsidem.

r ❡ Non cogeris.] qa ipso iure es liberatus:vt. j. e.l.acceptã.& hoc nisi idẽ debitor fuerit in mora recipiendo pecuniã depo40 sitam.vt.j.eo.l. acceptã. in fi.&.ff.eo.l.debitor.quę sunt contra.

s ❡ Præsidem.] vt & s̄. ti.ij.in contractibus.§. pe.

CRreditor.] CASVS. Decẽ mihi mutuasti p̄ annũ vel biennũ,vsuras solui:an mihi p̄iudicauerim,quo magis 50 in posterũ soluere tenear,q̃rit?Rñd.ꝗ nõ nec ex tali solutiones p̄babis me ad vsuras futuri tẽporis teneri,nisi per instrumentũ vel alio modo vsuras in stipulatũ deductas probaueris.Viuia.

☧ Menophano spondent.

* Dari.

t ❡ Intendit.] vt & s̄. de proba l.j.

60 v ❡ Aliquando.] minus tñ triennio,vt non cõtradicat.j.de fideicõ.l.j. secundũ M.qđ nõ placet. & illud fauore alimentorũ.hoc odio vsurarum.

x ❡ Constituunt.] imò videt̃ ꝗ sic:vt.ff eo.l. cũ de in rẽ verso.Sed ibi petebant̃ vt promissæ,q̃ p̄ 70 missio ex diuturna p̄statiõe probat̃:hîc aũt tm̃ ex ꝗ p̄stitę erãt & plenè dixi de hoc.s̄.de pac.l.si certis.

re in iudicio.hoc dicit.Bal.& Sali.

Imperator.Antoniñ A.Antiæneo.

LEX VI.

SI creditrici,quæ ex causa pignoris obligatam sibi rem tenuit, pecuniã debitam cum vsuris testibus præsentibus obtulisti, eaq; nõ accipiente, obsignatam eã deposuisti:vsuras ex eo tempore, quo obtulisti,præstare non cogeris[r].absente verò creditrice,præsidem[s] super hoc interpellare debueras.

❡ *Ex præstatione usurarum non præsumitur promissio earum.h.d.Bald.*

Idem A.Aristeo. LEX VII

CReditor instrumentis suis p̄bare debet,quæ intẽdit[t], & vsuras se stipulatũ,si potest. Nec enim si aliquando[v] ex consensu præstitæ sunt,obligationem constituunt[x].

❡ *Eligens ex duabus clausulis eiusdem contractus unam ex illis,scilicet leuiorem:grauiori renunciare uidetur. Bald. Vel sic Si creditor cui sunt promissæ maiores usuræ,in casu,quo minores promissæ non fuissent solutæ minores exegerit eo tempore,quo maiores petere potuit: sibi præiudicat,ut maiores non exigat.Sali.*

Idem A. Theophoro.

LEX VIII.

ij QVàuis Bassa, cùm pecuniã mutuam aciperet, minores vsuras ☧ Menophani spopondit: & nisi intra certum tempus eas soluisset, ampliores (licitas[y] tamen)promisit:tamen si post tempus[z] cautioni præfinitum creditor easdem accepit,nec maiores sibi * dare postulauit,ac per hoc nõ dececisse eũ à minorum pręstatione probari potest:eas vsuras computari oportet quarum in exactione creditor perseuerauit.

❡ *Mora tutoris impedit cursum usurarũ, quæ ueniunt ex mora debitoris.h.d.Bal.Vel sic:Si debitor offerat minores usuras tempore congruo, ipse euitat cursum maiorum:& depositio sortis facit cessare cursum omnium.Sali.*

Idem A.Probo. LEX IX.

SI per te non stat, quo minus intra tempora præfinita pe-

QVamuis.] CASVS. Si debitor à creditore minores vsuras stipulatus est:& nisi intra certa tempora soluerit minores:conuenit vt soluat maiores:si eo elapso recepit minores:an in maioribus sibi præiudicauit,quæritur?Respon.ꝗ ille debebuntur mihi:in quarum exactione & solutione perseuerauerit.Viuia.

y ❡ Licitas.] & certas,aliàs non valet promissio:vt.ff.eo.l.tutor. §. fi.

80 z ❡ Post tempus.] quo potuit petere maiores.Et no.ꝗ differt hæc lex ab illa lege,aduersus.s̄.e.qa ibi nõ fuerũt p̄missæ minores vsurę,sed tm̃ petitæ & exactæ.Itẽ no.ꝗ vnum ius eligẽdo alij renunciare videtur,vt &.j.de iure dot. imp.l. ij.&.ff.eo.l.pecuniæ.§.j.&.l.qui semisses.

SI per te.] CASVS. Titius mutuauit mihi decem, & minores vsuras stipulatus est: conuenit de præstandis maioribus, si sua die minores non solueram: Titius decesit relictis pupillis hæredibus: minores intra tempus tutores noluerunt accipere: ex quo per

Electione vnius tollitur aliud.

menon

me non stetit maiores vsuras non exigent. & hoc in prima. Si verò deposui & consignaui sortem solenniter: ex eo quod deposui, vsuras amplius soluere non compellar. & hoc in secunda. Viuia.

a ¶ Per tutores.] idem si morte creditoris nemo fuit, cui solueretur: vt. ff. eodem. l. pecuniæ. §. j.

b ¶ Vsuræ maiores.] promisse, si in minoribus cessaret. Et sic nota, ꝙ sola oblatione impediuntur vsuræ, quæ nõdum cœperunt currere. sic & in pœna nõ commissa: vt. ff. de arbi. l. Celsus. in fin. secus in ij, quæ iam currere cœpissent: quia ibi nõ sufficit oblatio, vel etiam priuata depositio: vt. s. eod. l. ij. Sed est necessaria consignatio & solennis depositio: vt hîc subijcit. s. eo. l. si creditrici. et. j. e. l. acceptã. et. j. de so. l. obsignatione. et. ff. de admi. tuto. l. tutor pro pupillo. §. j. & ff. de mu. l. ait prætor. §. j.

Oblatio solam & quã do impediatur vsurarum.

c ¶ Non exigentur.] ope exceptionis.

d ¶ Deposuisti.] & obtulisti, & soléniter & modo quo dixi. Item quid in alijs rebus debitis? Respon. vt j. eo. l. acceptam.

¶ Vsuræ.] CASVS. Mutuasti mihi centũ, & ea restituisti post. x. an. et eo anno solui x. noĩe vsurarum in capite x. ann. cõputo omnes vsuras, quas solui diuersis temporibus, & inuenio eas excedere sorté in qua druplum: et sic volo vsuras repetere quasi maiores centesimis: an possim: quæritur? Respon. ꝙ non: nec est ita facienda cõputatio in capite. x. an. imò cuiuslibet anni per se. & facta sic computatione debet ppédi, an vsura excedat sortẽ, an nõ. Viuia.

† Hanc. l. preceptor cõis Alciatus lib. parerg. iuris ... quam quis dalius emandat, et alter quiuulgò soleat expon, ad dupli compensationem.

† Inscriptis nostris exe. additur negatio, non.

e ¶ Vsuræ.] nec minores nec maiores.

f ¶ Solutæ.] vel etiam soluendæ. & quod dicit per tempora, id est per plures annos: vt et accipitur in Daniele de antichristo: Regnabit antichristus per tempus & tempora, & dimidium temporis, id est annum & duos annos, & dimidium annum. nã etiam tantum prædicauit Christus in terra. & dic. xx. debeo, quorum nomine vsuras per longum tempus solui. repetere vsuras quasi vltra duplum præstitas non possum: quia quæ sunt vltra duplum vel vltra legitimum modum, in capite anni despiciendum est.

Antichristus regnabit p tres annos cũ dimidio. Daniel xij. c.

g ¶ Dupli.] vsurarum legitimarum, imo sortis: vt. j. eo. l. eos. § super.

h ¶ Tempore solutionis.] faciendo pro vno anno.

70 i ¶ Computationem.] i. quantitatem sortis: vt. ff. de nautico fœnore. l. nihil. §. penul.

cuniam minorum solueres vsurarum, sed per tutores [a] filiorũ creditoris, qui eã accipere noluerunt, idq; apud iudicem datum probaueris: eius temporis, quo per te nõ stetisse apparuerit, vsuræ maiores [b] non exigentur [c]. Quòd si etiam sortem deposuisti [d]: exinde ex quo id factũ apparuerit, in vsuras non conuenieris.

¶ *Computatio vsurarũ fit in fine cuiuslibet anni. hoc dicit. Bald. Vel sic: Licet plures præstationes vsurarum per plures annos factæ in unum collectæ excedant duplum veræ sortis: non propterea iudicantur illegitimæ: quia non coaceruatio, sed singulorum annorum præstatio debet consyderari. h. d. Sali.*

Idem A. Donato. LEX X.

† Vsuræ [e] per tempora solutæ [f] non proficiunt reo ad dupli [g] computationem. Tunc enim vltra sortis summam vsuræ † exiguntur, quoties tempore solutionis [h] summa vsurarum excedit eam computationem [i].

¶ *Per oblationẽ impediuntur vsuræ, & per fructuum acceptionem extenuatur sors, scilicet fructibus consumptis. Bal.*

Idem A. Popilio. LEX XI.

Ex prædijs pignori obligatis creditor post oblatam sibi iure pecuniam, quam non suscepit, si fructus [k] accepit, exonerari sortis debitum certum est.

¶ *Ex nudo pacto in frumento uel hordeo uenit accessio. Sed quo iure petatur? Dic si pactum fuit incontinenti appositum per actionem præscriptis verbis, uel aliquam de actionibus generalibus, puta per triticariam, si accessio non est in pecunia: uel actione in factum: siue accessio sit in pecunia siue non, uel conditione ex lege. hoc dicit. Bal*

Imp. Alexander A. Tyranno. LEX XII.

Ex prædijs.] CASVS. Obligaui tibi prædium pro. x. ea tibi obtuli, te accipere nolente consignaui & deposui, ex eo tempore quo obtuli, vsuræ, quæ inceepit currere desinet currere: & fructus post oblationem percepti diminuunt sortem. vel sic: Conueni, vt darem tibi vsuras à pascha in antea, ante pascha obtuli, per oblationem solam cursus vsurarum futuri temporis impeditur et quod dicit exonerari debitum sortis, intellige. f. ab vsura: futura cùm non erãt dictum, vt debitor perciperet fructus nomine vsurarum. In secundo casu prima positio verior est. 80 Viuianus.

k ¶ Fructus.] Qui ex conuentione loco vsurarum percipiebantur: vt. j. eo. l. si ea lege. & secundum hũc casum fuit hîc oblatio, consignatio, et depositio sortis: vt vsura, quæ currere cœperat, desinat: vt. j. eodem. l. acceptam. sed secundum hoc nonne ipso iure est liberatus non ergo dicitur debitum exonerari propter fructus? Respond. conuertit eam postea in suos vsus. Vel dic secundò, quod sola oblatio fuit hîc: & futuras, quæ non cœperant: currere, impedit: vt. s. eo. l. si per te. erãt enim conuentæ à certa die in antea: & quod dicit debitum sortis exonerari, scilicet ab ipsa vsura futura, si ante diem aduenientem obtulit. et secundum hoc nil de fructibus erat dictum. vel quod eos perciperet creditor vice vsurarum certa die in antea. Vel dic tertio nullas hic fuisse vsuras. & quod dicit post oblationem exonerari, subaudi maximè. nam idem & antè: vt. s. de pig. act. l. j. & tunc dic debitum sortis. i. debitũ, quod est sors.

Frumenti vel hordei mutuò dati accessio [l] etiã ex nudo pacto [m] præstanda est.

¶ *In bonæ fidei iudicijs ueniunt usuræ & mora, quæ sopito iudicio principali peti non possunt. Bal.*

Idem A. Eustachiæ. LEX XIII.

In bonæ fidei [n] iudicijs (quale est negotiorum etiam gestorum [o]) vsurarum rationem [p] haberi [q] certum est. Sed si finitum est iudicium sententia: quamuis minoris [r] condemnatio facta est, non adiectis vsuris, nec prouocatio secuta est: finita retractanda [s] non sunt: nec eius temporis quod post rem iudicatam fluxerit, vsuræ vllo iure postulantur, nisi ex causa iudicati [t].

¶ *Habitatio domus pignoratæ non dicit excedere modum legitimum usurarum: secus in locatione, si pluris est à creditore locata. Bald.*

Idem A. Aurelio. LEX XIIII.

Si ea pactione vxor tua mutuã pecuniam dedit: vt vice vsurarum domum inhabitaret, pactoq; ita, vt conuenit, vsa est, non etiam locando domum pensionem redegit: [v] referri quæstionem quasi plus domus redigeret, si locaretur, quàm vsurarum legitimarum ratio colligit, minimè oportet. Licet enim vberiore sorte [x] † potuerit contrahi locatio: non ideo tamen illicitum fœnus esse contractum, sed vilius conducta [y] habitatio videtur.

¶ *Hæc lex habet no. materiam, & hoc intendit. Pœna inserta in contractu mutui, uidetur inserta loco usurarum. & utile per inutile non uitiatur. hoc dicit. Bal. ideo quatenus excedit legitimum modũ, non ualet. Sali.*

Imperator Goardianus A. Claudio. LEX XV.

¶ Frumẽti.] CASVS. Si pro. x. corbibus frumenti, quos tibi 10 mutuaui nudo pacto cõuenisti mihi. xij. dare: an præstare tenearis, quæritur? Respon. ꝙ sic.

l ¶ Accessio.] Nõ enim propriè potest dici vsura.

m ¶ Pacto.] dummodò intra legitimum modũ: vt. j. eo. l. eos. §. cæteros. Sed qua actione? Rñ. per con 20 ditione triticariam: vt. ff. de tritica. l. j. vel dic conditione ex hac. l. & facit. j. eo. l. oleo. Itẽ no. hîc ex nudo pacto deberi vsurã: vt. ff. eo. l. etiam, & de nau. fœ. l. periculi. sed regulariter contra vt. s. eo. l. quãuis. j. Item no. ꝙ ex nudo pacto hîc oritur actio, quod spe 30 ciale est vt diximus. s. de pact. l. legem.

Vsura aliquãdo debetur ex nudo pacto.

In bonæ fidei.] CASVS. Tenebaris mihi ad. x. act. neg. gest. quia gesseras negotia mea fuisti in mora. & conueni te: iudex condẽnauit te ad x. & de vsuris nihil dicitur an possim petere vsuras, quæ 40 ritur? Dicitur ꝙ non, nisi à sententia fuerit appellatum: nec eas, quæ cucurrerũt à tpe latæ sententiæ ante quadrimestre qd dat condemnatis: sed eo elapso nisi iudicatis satisfiat, vsuras centesimas petere potero. Viuia.

n ¶ In bonæ fidei.] & 50 in ijs, quæ naturam habẽt bonæ fidei: vt. s. in quib. cau. in integ. restit. non est ne. l. in minorum.

† Maiore sorte

o ¶ Gestorum. vt insti. de a. §. actionum.

p ¶ Rationem.] i. emolumentum habere.

q ¶ Haberi.] officio iudicis ex mora: vt. ff. eod. l. 60 mora. §. in bonæ fidei. & ff. loca. l. quæro. & ff. de nego. gest. l. quia tantundem. & j. deposit. l. vsuræ. & j. loca. aduersus.

r ¶ Minoris.] scilicet propter vsuram. de qua non dixit: vt hîc subijcit.

s ¶ Retractanda.] Quia in bonæ fidei iudicijs, non est alia actio sortis, & alia vsurarum: vt infrà deposit. l. iiij. & ff. de actione empti. l. qui per collusionem. §. fina. secus si alia actione debentur, vt in strictis iuris iudicijs, vbi per stipulationem debentur: vt suprà de iudi. l. j. & ff. de eo quod certo loco. l. 70 centum.

t ¶ Nisi ex causa iudicati.] i. nisi post quatuor menses, quando currunt centesimæ: vt. j. de vsur. rei iudi. l. ij. & fi. sed M. dixit etiam medio tempore currere, si antea fuerat debitor in mora, per. l. ff. eodem. l. in fideicommissi. in princip. quod non placet: quia ibi in fructibus dicit, qui sunt accessio naturalis. secus autem in ciuili, vt dixi, nisi quando appellasset frustratoriè: vt. ff. eo. l. tutor.

Si ea pactione.] CASVS. Mulier aliqua mutuauit mihi. x. nomine vsurarum. permisi vt habitaret in domo mea: quæ inhabitauit, nec alij locauit, posteà comperio, ꝙ si alij locasset. xx. percipere potuisset: vnde nõ 80 debui nisi. v. nomine vsurarũ. volo repetere: quæritur, an possim? dicitur ꝙ non: quia videor ei locasse viliori prætio, quàm alij potui. Viuia.

v ¶ Redegit] secus ergo si locasset, & pensiones maiores legitimis vsuris percepisset: tunc enim in fraudẽ legitimæ vsuræ videt factum secundum Io.

x ¶ Sorte.] i. quantitate.

y ¶ Conducta.] quod toleratur ratione incertitudinis: vt. j. eod. l. si ea. & quia licitum est contrahẽtibus &c. vt. ff. de mino. l. in causæ. ij. §. pe. secus ergo si hæc locatio est vltra dimidium iusti pretij: vt. j. de rescin. ven. l. ij.

Cum allegas uxorem tuam ea conditione mille aureorum ♁ quantitatem sumpsisse, ut si intra diem certum debito satis non fecisset cùm pœna quadrupli redderet, quod accepit, iuris forma non patitur legẽ contract⁹ istius ultra[a] pœnam legitimarum usurarum posse procedere.

¶ Fructus nomine usurarum promißi non possunt ultra debitum modum peti. hoc dicit. Bal. Vel sic: Triticum nomine usurarum promissum non potest peti ultra legitimum modum. hoc dicit. Sali.

Idem A. Sulpitio. LEX XVI.

Cum non frumentum, sed pecuniam fœnori te accepisse allegas, ut certa modiatio tritici præstaretur[b]: ac nisi is modius sua die fuisset oblatus, mensurarum additamentis in fraudem legitimarum usurarum grauatum esse contendas: potes aduersus improbam[c] petitionem competenti uti defensione.

In authen. nullum credẽtem agricolæ tenere. §. sancimus. itaque. colla. iiij. consti. v.

¶ In ista authentica ponitur acceßionum & usurarum limitatio dupliciter. Primò quando mutuantur agricolis fructus aridi. Secundò quãdo pecunia. Item ponitur excessus medij ipso iure irritatio. Secunda ibi in uer. si aliquid. & se ipsam summat. Bal.

Ad hæc, qui fructus aridos[d] credidit agricolæ, vel pecuniam in vnoquoq; anno pro modio octauam partem modij, pro solido siliquam[e] vnam usurarũ nomine accipiens, terram, siue aliquid aliud, quod pignori accepit, omnino reddat. Si aliquid præter hoc commiserit: ab actione cadat[f] omnimodò.

¶ Ratione incertitudinis futurorum fructuum aliquid iudicatur iustum: quod si appareret certũ esset iniustum. h. d. Bal.

Imperator Philippus A. Euxeno.

LEX XVII.

ij Si ea lege possessionem mater tua apud creditorem suum obligauit, ut fructus in vicem usurarum consequeretur: obtentu maioris percepti emolumenti, propter incertum fructuum euẽtum † rescindi placita non possunt[g].

¶ Usuræ indebitæ solutæ prius sorte soluta, cùm in sortem cedere non poßint, ut indebitæ condicuntur. h. d. Bal.

Idem A. Castori. LEX XVIII.

Indebitas[h] usuras, etiam si ante sortem solutæ non fuerint, ac propterea minuere eam non potuerint[i], sed post sortem redditam creditori fuerint datæ, exclusa veteris iuris[k] varietate, repeti posse perpẽsa ratione firmatũ est.

Cum allegas.] CASVS. Mutuaui tibi. x. cõueni si sua die non solueres, ꝙ tenearis ad quadruplũ nomine pœnæ præter sortẽ: an valeat conuentio? dicitur ꝙ nõ nisi usque ad pœnã legitimarũ usurarũ. vnde superfluo detracto, stipulatio vires habebit. Viuia.

♁ Numero

a ¶ Vltra.] superfluo ergo detracto stipulatio vires habebit, ut hîc, &. ff. e. l. pecuniæ. in pri. ✳ Et no. ꝙ H. intelligit hanc. l. quũ talis erat persona, quæ consueuerit fœnerari: quod si est, contra talẽ pſumptionẽ non admittã probationem: in alijs autem dantibus gratis pecuniã, & maximè ius ignorãtibus hoc pactum non reprobatur: ut arg. ff. eo. l. qui semisses §. fi. &. ff. de petit. hæred. l. utrũ. §. fi. & de pign. acti. l. vel vniuersorum. & de re mili. l. nõ omnes. §. à barbaris. Alij ut Ioan. non distinguunt, sit solitus fœnerari vel non. nam semper fraudem præsumit ex quãtitate pœne ut hîc, &. ff. de act. emp. l. iulianus. §. idẽ Papinianus respondisse. et ff. eo. l. pœnã. &. l. pecuniæ. Nec obstat. d. l. qui semisses. quia ibi ex negligentia, hîc ex promißione petijt usuras. & hoc vbi pœna adijcitur quantitati. secus si promissæ speciei vel facto: quia tunc tota petit: ut. ff. de actione emp. l. Lucius. &. s. de transac. l. promißis. Sed secundũ nos quod dicimus de usuris correctis per aut. de eccle. tit. col. ix. qualiter de hac pœna iudicabim⁹: cũ nec pœnam ut dixi, nec usuras iudicemus? Respon. condẽnabo in tantam quantitatem nomine pœnæ, quanta est legitima usura quod non placet: quia sic semper posset quis stipulari nomine pœnæ etiam usuram. Item non rebus sed verbis lex imponeretur: quod esse non debet ut. j. communia de lega. l. ij. in fi. dic ergo quantum interest.

✳ In hoc articulo oẽs doctores hãc adhibent distictionẽ, ut cum in contractu mutui adijcitur pœna, censeãtur adiecta loco usurarũ, & ideo peti nõ poßit: in alijs autẽ cõtractibus si adijcitur pœna dationi quãtitatis, aut facto, quod obligationẽ augeat, tunc distinguendum est, an is qui pœnã stipulatur, solitus sit fœnerari, necne ut primo casu pœna peti non poßit tanquam adiecta in fraudem usurarũ, secũdo casu poßit doct. hic in l. rogasti, §. si tibi. ff. si certum pet. in. l. iulianus. §. idem papinianus. ff. de actio. emp. canonist. in. c. illo vos. de pig. Innoc. & alij in c. suam de pœnis.

Cum non.] CASVS. Mutuasti mihi pecuniam: & animo nouandi stipulor frumentum tibi reddi usque ad certam mensuram, & si sua die non soluerem, stipulatus es in fraudem legitimarum usurarum additamentum: tibi petenti obstat exceptio. Viuia.

b ¶ Præstaretur.] nomine sortis in stipulatione reductæ, & animo nouandi obligationem pecuniæ.

c ¶ Improbam.] Quãtum ad additamentum. Ir.

¶ SEQVITVR AVTHEN. ¶ *ad hæc. quæ est in cor. nullũ credẽn. ag. colla. iiij. quã quidã legunt super. l. frumenti, alij super legem, oleo.*

Ad hæc.] Casus huius authenti. sic ponitur: Si volo mutuare agricolæ pecuniam vel fructus: possum pacisci, ut in fine anni pro modio reddat totum corbem frumenti. Si autem maiorem usuram adducerem in stipulationem: cado ab actione mea ipso iure, vel ope exceptionis, & terra propterea obligata, vel aliquid aliud pignori datum, non tenebitur. Viuianus.

Usuras præsumimus ex quantitate pœne. Lex rebus & non verbis imponi debet.

d ¶ Arídos.] ut frumentum & hordeũ: & idẽ in liquidis: ut arg. j. e. l. oleo. Vel verius in alijs remanet lex antiqua.

e ¶ Siliquam.] quid sit siliqua, dic ut. no. s. de epis. & cleri. authentica. sed hodie.

f ¶ Cadat.] ipso iure, vel per exceptionẽ: quod verius est. itẽ no. quòd hãc aut. Al. & quidã alij intellexerunt in omni homine, non solũ in agricollis: q̃a tex. in cor. sit generalior quã rubrica: sicut & aliàs est. j. etiã ob chiro. pe. l. j. nã etiã ad aliã, quã ad pecuniã trahit ibi tex. in prin. sed secũdũ eos corrigit. j. e. l. oleo. vbi ultra octauã permittebatur. item & lex. j. eo. l. eos. vbi maiorẽ permittit usurã, quã sit siliqua pro sólido. Tu dic secundum Azo. et. H. & Ioã. ꝙ tantũ in rusticis loquitur hæc aut. & iõ in ceteris serua leges illas. nam et aliàs subuenitur rusticis plus quã alijs: ut. j. de testa. l fi. Et distingue circa hoc, an mutuet quis pecuniam ad numerũ. an aliud quod consistat pondere, numero, vel mensura. primo casu si stipuletur in pecunia usuras, potest intra legitimum modum, non ultra: ut. j. eodẽ. l. eos. sed in rusticis usque ad siliquam ut hîc si autem stipuletur nomine usurarum aliud, quod consistat pondere, numero, & mensura: si quidem certum, non valet ultra legitimum modum: ut hîc, & l. cum non frumentum. s. proximè. si autem incertum modum: tunc etiam ultra legitimum, & ultra centesimam: ut. j. l. proxi. &. s. eod. l. si ea. & est ratio: quia in incertitudine se posuit: ut. ff. de nau. fœ. periculi. nam potest esse quòd plus aut minus percipiet, quàm nunc credat. & hæc serua in rusticis & alijs. Secundo casu. s. quando mutuauit, quod est põdere, numero, & mensura tunc si stipulatur usuras siue accessiones illius rei pro quantitate illa, ultra centesimam etiam potest stipulari: quia tanto min⁹ poterit tunc valere, ꝙ nõ excedat. vnde ratione incertitudinis valet: ut ĩnuitur in hac. l. ut. j. eo. l. oleo. sed in rusticis usq; ad octauam modij: ut hîc. Sed iure nouo secundum Ioã. & Azo: & nos non solùm in rusticis, & non solùm in minorandis usuris vel accessionibus, sed ex toto tolluntur usuræ: ut in authentica. de eccle. titu. §. j. colla. ix. vbi dicit seruandas regulas sanctorũ quatuor conciliorũ: sunt enĩ prohibitæ in Niceno: ut xlvij. dis. c. quoniam. Item si nulla lex diceret, adhuc non valerent: cũ sint contra legẽ Dei & inferior nõ potest tollere legem superioris: ut. ff. ad Trebel. l. ille à quo. §. tempestiuũ. & de ar. l. nam magistratus. Item Christus ad Paulum dixit: Durum est contra stimulum calcitrare. Item contra naturam est, ut seruus tollat legem domini sui: ut. s. de pa. l. seruus. nõ ergo stipulatio non pign⁹, non iuramentum de his præstandis tenet, ut. s. de legi. & constit. l. non dubiũ. & pro hoc etiã facit multũ: quia dicta. l. Iustiniani in aut. de eccl. ti. est de suis vltimis. vnde iã quasi pœnituisse videtur de eo, qđ permiserat eas. nã posteriora prioribus derogant: ut. ff. de iure codi. l. diuus. §. licet. & de leg. j. l. si mihi & tibi. § fi. nec obstat huic opinioni, in authentica. de usur. nau. colla. ix. quę est post illam de eccle. tit. & permittit usurã quia speciale est in nautico fœnore, in quo etiam iure veteri multa erant specialia propter periculum: quod subit creditor, & quòd nudo pacto, & quod sine stipulatione debentur: ut ff. de nau. fœ. l. periculi. &. j. eo. l. eos. §. j. Sed con. in aut. de eccle. tit. §. sin autem distulerint. Sol. ibi speciale duplici fauore. s. vltimæ voluntatis: & in legato ad pias causas relicto.

Usuras quatenus stipulari liceat.

Usuræ de iure ciuili sũt conditæ & sublatæ.

Legem superioris inferior tollere nõ pót.

Actu. ix. & xxvj.

Fœnus nauticũ multa habet specialia.

Si ea lege.] CASVS. Mulier obligauit mihi vineam: & in vicem usurarum conuenit, ut reciperem vindemiam. si plus emolumenti, consecutus sim ex fructibus, quàm etiam sit in usura, an illud reuocari poßit quæritur? Dicitur quòd nõ: quia potereat euenisse, quòd nihil euenisset: & tamen necesse haberet stare conuentioni, et propter incertũ non erit retractanda. Viuianus.

† Prouẽtũ.

g ¶ Non possunt.] contrariũ non postulaturus si modicum percepisset: ut infrà de solu. l. cùm pro pecunia. & hoc intelligit Ioan. quando dubitari poterat, utrum tantum percipietur an minus: quia consueuit quandoque minus quandoque tantum accipi. cæterum si indubitabile videtur communi opinione, etiam si aliter posset contingere: tamen rescindentur placita secundum Ioan. ut arg. j. de dona. l. sancimus. §. fi. & argu. j. eo. l. oleo. &. s. eodẽ. l. si ea.

Indebitas.] CASVS. Mutuaui tibi. x. nec cõueni de usuris. si soluisti, an eas ut indebitas repetere poßis: quæritur? Respõd. distinguitur: aut eas usuras ante sortem soluisti, aut post. si ante in sortem imputabũtur: si post, repetes per condi. indebi. Viuia.

h ¶ Indebitas.] utroque iure.

i ¶ Non potuerint.] tunc enim solutæ minuerent sortem: & sic non repeterentur: ut. ff. de condi. indebi. l. si non sortem. in prin.

k ¶ Iuris.] quia non distinguitur, soluat ante vel post quo ad hoc, quia lucro creditori non cedant ante vel post soluantur: sed antè solutæ cedunt sorti, & posteà sors soluta condicitur: sed pòst solutæ ipsæ eædem condicuntur: ut hîc: &. ff. de condictione. indebiti lege si non sortem. in prin.

tem.in prin. Itē non refert sit pro eis pignus obligatū vel nō. & hoc qñ vtroq; casu sunt indebitę. si aūt nullo pacto sunt indebitę, tūc retinentur: vt § eo.l.quāuis. j.&.l.per retentionē.&.j.e.l.si vsuras.&.l.pignoribus.&.ff.de solu.l.in his.§.imperator.&.l. creditor.§. cùm de sorte.

ACceptam.] CASVS. Mutuaui tibi.v. sub vsuris accepto pignore: obtulisti sortē mihi, sed nolui recipere: vt cursus vsurarū nō īhiberet: qualiter tibi succurrat? Dicit ꝙ cōsignabis, & depones in publicū locū, puta in ædē sacram & ex tūc periculum erit mei creditoris, & ius pignoris soluet, & nō teneberis. & ho: ī pma. Et idē de traiectitia pecunia obseruabit. & hoc in secūda. Qua autē actione persequi possim pecuniā à depositario vel à debitore: dicit in fi. ꝙ actiōe vtili: sed nō aperit q̄ actio illa sit: tu dic depositi vel in rē. Vi.

Hæc lex est singularis. Oblatio debiti & consignatio ac depositio, tempore & loco congruo cursum usurarum impedit: à periculo casus fortuiti liberat debitorem: pignora dissoluit: hypothecariæ obstat: quod etiam in traiectitia pecunia seruatur: creditori uerò parit actionem contra depositarium, & quemlibet detentorem. sed si debitor depositum recuperauit, in ueterem obligationē reincidit. h.d.Bald.

Idem A. Hyrenię. LEX XIX.

ACceptam mutuò [a] sortem cum vsuris [b] licitis creditoribus post contestationem [c] offeras. at si non suscipiant: consignatam in publico depone, vt cursus legitimarum vsurarum inhibeatur [d]: (in hoc autem casu [e] publicum intelligi oportet, vel sacratissimas ædes, vel vbi competens iudex super ea re aditus deponi eas disposuerit) quo subsecuto, etiam periculo [f] debitor liberabitur, & ius pignorum tolletur [g]: cum Seruiana [h] etiam actio manifestè declaret, pignoris inhiberi persecutionem vel solutis pecunijs, vel si per creditorem steterit quo minus soluantur [i]. Quod etiam in traiectitijs [k] seruari oportet: creditori scilicet actione vtili [l] ad exactionem earum non aduersus debitorem, nisi fortè eas receperit [m], sed contra depositariū [n] vel ipsas [o] competente pecunias.

a Acceptā mutuo.] Idem in omni debito ꝙ potest consignari. secus in eo quod cōsignari non potest: vt infrà de donat. ante nupt. authé. dos data. Quid ergo faciet debitor speciei, q̄ consignari non potest? Rū. offerat. & si quidem res oblata post eà pereat, si est in specie: iure ipso debitor liberatur: si in genere per exceptionem, secundùm Io. vt. ff. de solut.l.qui decē. in prin.

Solutionem particularē quando que te cur quis recipere.

b Cum vsuris.] Hoc ideo: quia totum debitū debet offerre vt cursum vsurarū inhibeat, vt hîc &.ff.eodem.l.tutor.§ lucius. nisi in tribus casib⁹ Primus quando hoc actū est: vt eadem.l tutor.§.lucius. Secundus quando non est liquidum: vt.ff. si cer.peta l.quidam. Tertius in libertate: vt.ff.de sta.libe.l.cùm hęres. §.item si decem.

c Post contestationem.] id est post testium vocatiōem & denunciationem. sicut & alibi.ff.de legi.& consti.l.fi.&.§.eo.l.ij. & hoc cōgruo loco & tempore: vt.ff. de sol.l si soluturus.& de verb.obli.l. qui Romę &.§ de solu.l obsignatione.§.sed ita demum.

d Inhibeatur.] Quid miri? ipso eñ iure omnis obligatio tolli videt vt.j de solut.l.obsignatione.&.ff mādā.l.qui mutuam.§.j. nec obsistat quò non sit directum dñium creditoris: vnde non datur ei directa rei vendicatio, sed vtilis: vt infrà in fine huius legis. nam nihilomin⁹ ipso iure est debitor liberatus: sicut & hæres cedendo actionem legatario nominis liberatur ab actione ex testamēto, nō tamen à se separari potest actio ex toto.ff.pro socio.l.tertia in principio. & de pecul.l. quid ergo. idem in muliere, quæ fundum in dotem promisit non dando cum liberatur: licet domina remaneat secundùm quosdam: vt infrà de iure dotium.l.in rebus. idem in eo qui soluit illi procuratori, à quo est reuocatum mandatum. nam liberatur, licet non efficiatur dominus pecuniæ creditor: vt.ff.de solu.l.verò procuratori.§.sed & si quis mandauerit. & l.cùm quis.§ si debitorem. sed B. dixit dominium transire in dominum ꝓpter præcedens mandatū. Vel dicas non ipso iure, sed per exceptionem tolli: vt in fine.l.dices. Item hoc rerum siue vsuræ per stipulationem, siue officio iudicis debeātur. Sed quidam dicunt vt Io. tunc sola oblatiōe tolli: quod reproba: vt.§.eodem.l.ij.&.l.ex prædijs. Item hoc etiam in currentibus: nam quæ nondum cœperunt currere, etiam sola oblatione tolluntur: vt.§.eo.l.si. per te.

Vsuræ quæ cœperūt currere nō tollunt sola oblatione.

e In hoc autem casu.] bene hoc casu dicit. nam aliâs aliter accipi publici nomen: vt.ff.ne quid in loco publi.l.ij.§.publici. & aliter instit. de rerum diuisio.§.j.

f Periculo.] Omnimodò: sed sola oblatio liberat secūdum distinctionem quam in pri. legis dixi.

Oblatio sola debiti an inducat pignoratitiam actionem.

g Tolletur.] vt &.ff.quib⁹ modis pigno. vel hypo.sol.l.item liberatur.§.qui paratus.&.l Paul⁹.§ primo. Si quæris, an inducat pignoratitiam actionem sola oblatio? distinguetur an fiat in iudicio, & tūc agit pignoratitia: an non, & tunc non: licet possit debitor creditorem petētem repellere: vt ff.de pigno.actio.l.si rem alienam.§.fina. & dicta lege item liberatur.§.j.

h Cum Seruiana.] id est quasi Seruiana quæ hypothecaria vocatur vt insti.de act.§.item seruiana.

i Soluāntur.] vt.ff.de pig.act.l.aliena.§.fi.& d.l. item liberatur.§.j. &.j de lui.pign.l.fi.&.j.de pigno.l.si dominium.&.l.creditor.

k In traiectitiis.] vt debitor offerendo, consignando, & deponendo liberetur, de quibus dices.j.ti.j l.j.

l Actione vtili.] Depositi vel in rem, & sic non est in eum translatum dominium directum.

m Eas receperit.] Et hoc casu loquit ff.c.l.debitor.ī fi. sed qua actiōe tūc ipse conuenit? Prima nō: qā sublata est ipso iure vñ in ꝑpetuū &c. vt.ff. de solu.l. q res.§ areā. & ff.depositi.l.prima.§. satisdatione. Respond. vtili in rē, vel ad exhibendū sicut qlibet alius: vt subijcit. Vel dic ēt prima cōueniri, & fingit nō facta depositio, cùm non durauerit: vt.ff. de in rē ver. l.si pro patre.§. versum. Vel tertiò dicas tolli per exceptionem, quę exceptio fit inefficax cùm debitor recipit pecuniam.

n Sed contra depositariū.] vtili depositi.

o Vel ipsas pecunias.] id est possidentem pecunias vtili in rem. collige ergo ex prædictis oblationem, & consignationem, & depositionem ipso iure, vel per exceptionem tollere omnem obligationem. at depositio sola nihil: vt suprà eodem.l. secunda in fine nisi cum non est cui offertur: vt suprà eodem .l. si creditrici.in fine. Item oblatio sola vsuras futuras impedit. Item pœnam committendam impedit: vt.§.e.l.si per te.& ff.de arbi.Celsus.in fi.non illas quæ cœperant currere: vt.ff.de admi. tu.l.tutor pro pupillo.§.j. Item sola oblatio tollit pignus, vt dixi. Item interitum facit esse creditoris: vt.ff.de verbo.obliga.l.si seruum §.sequitur. Item in duobus casibus sola oblatio liberat debitorem à debitò: vt infrà de conditioni.inser.l fina.& infrà de successio.& ar.l.j.li. x. Sed quare sola oblatio non tollit cursum vsurarum inchoatarum, & facit transire interitum? Respondet non possunt consignari & deponi illa super quibus tractamus de interitu: & ideo sufficit oblatio. Item & si quandoque possunt, tamen in vsura est sola oblatio. cùm verò didicimus de interitu, est oblatio & sequitur interitus. nam & in pecunia si sequatur interitus, non tenetur debitor: vt.ff.de solutio.l.qui decem.in principio.

Oblatio sola debiti qd operetur.

Mandator & fideiussor conuenti ultra legitimū modum usurarū, sunt ipso iure tuti, sicut reus principalis. h.d. Bal.

Idem A. Aelio. LEX XX.

COnstitutionib⁹ sacris quæ vltra certum modū vsuras fœnebris pecuniæ exigi prohibent, mandatoribus etiam vel fideiussoribus subuentum est: quibus [p] quasi [q] mandator, vel fideiussor conuētus vti potes [r].

COnstitutionibus.] CASVS. Si mihi mutuasti.x. & vsuras vltra legitimum modum stipuleris: non solùm mihi, sed fideiussori meo subuenietur. Viuianus.

p Quibus.] scilicet constitutionibus, & facit.§.de nonnu.pecu.l.tam mandatori. &.j.c.l.cos.in prin. &.ff.de excep.l.omnes.

q Quasi.] pro certè.

r Vti potes.] vt.j.de solu.l.j. Sed contrà.ff.eo.l.j. vbi dicitur, quòd proprior solutio intelligenda est.

Simpliciter solutum cedit in debitum usurarum. hoc dicit Baldus. uel sic: Simpliciter solutum creditore uolente, cedit in debitum usurarum seu prius in usuram quàm in sortem. hoc dicit Salicetus.

Idem A. Chresimo. LEX XXI.

SI vsuras præstari pignore dato conuenerat [s]: & incontinenti [t] numeratione facta, posteà vel ante propter quod debitum solutionem feceras non designasti: habuit creditor in vsuras tibi accepto ferendæ solutæ quantitatis facultatem [v].

Pignus obligatum pro sorte & usuris, potest pro utroque debito retineri: sed pignus obligatum pro sorte tantùm, non potest retineri pro pœna. h.d. Bal. & Sali.

SI vsuras.] CASVS. Mutuaui decem sub vsuris accepto pignore: quinque soluisti, nec in quam causam recipiantur illa.v. dictum est. dicitur quòd creditor habet electionem computādi in vsuras. Viuianus.

s Conuenerat.] Per stipulationem. Vel nudo pacto. sed dictum erat, quod pignus pro eis teneretur: alioquin solo pacto promissæ sine pignore, si soluantur sine designatione in sortem tantùm, debet eligere creditor: vt.ff.de solu.l. in his.§.imperator. &.l. Paulus respon. non ideo.§. primo.

t Incontinenti.] quæ enim incontinenti fiunt, inesse videntur &c. vt hic, &.ff. si cer.pet.l.lecta.&.j.de pact.l.petens.

v Facultatē.] vt &.§.de solu.l.j.&.ff.de pig.acti.l.cū & sort s.imo videt etiā in grauius debitū, & sic in sortē: vt.ff.de solu.l.j.ij.&.iij.Sol. scđm quosdā grauius debitū est vsura, qa magis inuitè qs soluit ꝙ ad se non ꝑuenit. quod non placet: nā & cum quis suo nomine debet Itē & fideiussorio nomine si soluit, indistinctè videtur solutum in duriorē causam & durius est quod suo nomine, quam quod alieno: vt.ff. de sol. l.& magis. Dic ergo ibi loqui, cùm ex pluribus causis est debitor: hîc ex vna: partim principaliter, partim accessoriè. Accursius.

y

Pignoribus.] CASVS. Mutuaui tibi decẽ & obligasti pign⁹, & actũ est vt ꝓ vsuris pignus teneat: si eas solẽniter stipulatus nõ sum, vsuras legitimas petere nõ possum. puta nõ cõuentas ꝑ stipulationem: habeo tñ retentione pignoris ꝓ eis. & hoc in prima. Si verò dictũ non erat, quòd pignus teneretur, nihil amplius sorte petere possum: nec habeo retentionem pignoris, sed ad solutionem pignoris compelled⁹ sum. & hoc in secunda. Viuianus.

a ¶Pacto.] id est ratione vel nomine pignoris possunt, cum hoc dictum est vt pignus pro eis vsuris teneatur: vt hîc, &.s̃.e.l.[a] per retentionem.

b ¶Verum.] lege ita hoc scilicet est verum iure cõstituto iam dudum, scilicet in. d.l. per retentionem. &.ff. de pig.l. grege. §.fi. &c.

c ¶Pacto.] vt per pignoris retentionem possint seruari.

d ¶Conuenisse.] nudo pacto, cũ sine stipulatiõe peti non possit, sic nec vsura: vt.s̃. eodem.l. quamuis j.

e ¶Amplius potest.] scilicet sorte.

f ¶Solutionem.] id est restitutionem.

a Ibi vide Salicetum.

† Posse & ad pignoris.

Idem A. Carino. LEX XXII.

Pignoribus quidẽ interuenientibus, vsuræ quæ sine stipulatiõe peti non poterant, pacto[a] retineri possunt. ¶Verùm[b] hoc iure constituto, cum huiusmodi nullo interposito pacto[c] tantummodò certæ summæ præstari pœnam conuenisse[d] proponas: nec peti nec retineri quicquam amplius potest[e] †: & ad pignoris solutionem[f] vrgeri te disciplina iuris perspicis.

¶Non consideratur quod casualiter contingit: & illud quod habet in se potentiam plus uel minus, non dicitur excedere modum. hoc dicit. Bald. Vel sic: Ratione incertitudinis conceditur quòd aliàs non concederetur. h.l. Sali.

Idem A. Iasoni. LEX XXIII.

Oleo quidem, vel quibuscunque fructibus mutuò datis[g], incerti pretij ratio aditamenta vsurarum eiusdem materiæ suasit admitti.

Oleo quidẽ. CASVS. Mutuaui tibi oleum, vt tantundẽ cũ accessione in eadem mensura in fine anni redderes an valeat talis conuentio, quæritur? Dicitur quòd sic: licet hæc accessio excedat legitimũ modum vsurarum. & hoc ratione incerti pretij. & incerti exitus introductum est.

g ¶Mutuo datas.] ita vt tãtundem olei cum accessione in eadem materia reddatur vsque ad legitimum modum. Idem etiam si fiat solutio in pecunia, & valebit etiam vsq; ad legitimum modum vsq; ad duplum propter incertitudinem. nam poterit esse quòd longè minus valebit tunc oleum: vel lõgè plus quam nũc & facit suprà eodẽ.l. frumenti.

¶Mater gerens negotia filij tenetur ad usuras pecuniæ quam administrauit. h.d. Bald. uel quam potuit fœnerare. Sali.

Idem A. Glauciæ. LEX XXIIII.

Si mater tua maior annis constituta, negotia quę ad te pertinẽt gesserit: cùm omnem diligentiam[h] præstare debeat: vsuras pecuniæ tuæ quam administrasse fuerit comprobata[i], præstare compelli potest.

¶Species æstimata recipit usuras. hoc dicit. Bal. uel sic: Species potest dari æstimata, ut eius æstimatio conuertatur in mutuum: & tunc creditor potest stipulari usuram. h.d. Sal.

Impe. Constan. A. ad populũ L. XXV.

Pro auro & argẽto[k], & veste[l] facto chirographo licitas solui, vel promitti vsuras iussimus.

Si mater.] CASVS. Mater tua gerens negotia tua, pecuniam tuam fœnori non dedit: si dare consueuisti, & non dedit, tenebitur. Viuianus.

h ¶Diligentiam.] regulariter: vt.s̃. de neg. gest.l. tutori.

i ¶Comprobata.] si & ipse dominus consueuerit fœnerare: vt.ff.e.l. qsemisses. §.fi. Item hoc si potuerit fœnerare. Item prestat etiam sic periculum nominum, nisi subito suas substantias amiserint: vt.ff. de nego. gest.l. atqui natura. §.fi. &.l. litis. §.j. Accursius.

Pro auro.] CASVS. Volebam à te accipere. x. mutuò: nõ habebas, sed aurũ æstimatũ dedisti, & cõuenit vt æstimationẽ cũ vsuris redderem. an valeat hęc conuentio, & debentur vsuræ, quæritur. rñ. ꝙ sic. & hoc dicit imperator vt solui & promitti possint vsuræ.

k ¶Pro auro & argento.] his æstimatis omnibus quæ cõsistunt pondere, numero vel mensura.

l ¶Et veste.] Aestimatis datis, vt reddatur æstimatio: vt &.s̃. si cer. pe.l. si pro mutua. nam specierum nõ præstatur vsura, nisi in casibus: vt.ff.e. in fideicommissi. in fi.l. cũ quidam. §.fi. & de peti. hære.l. hæres furiosi. §.fi. vel forte etiam si in illis casibus fuerint species æstimatæ: ar. j. de secun. nupt.l. hac edictali. §. his illud.

Eos.] CASVS. Mutuaui tibi decem, pignus obligasti: stetisti per triginta an. vel quadraginta ꝙ nec soluisti sortem, nec vsuras, nec pign⁹ petijsti: certũ est ꝙ cõdictio certi ex mutuo, sublata est spatio triginta an. sed nunqd petitio vsurarũ similiter sit sublata, queritur? Rñ. videbatur quòd non, nisi vsurarum illarum quas potuit petijsse, iam elapsum sit spatium. xxx an. nec petij, puta si vsuras primi anni & scdi nolui petere: sed vsuras sequentiũ annorũ petij: qa eis nondũ ꝑscribitũ per triginta an. nunquid possim petere? Ad hoc respon. ꝙ nõ: qa extincta est accessoria de vsuris, actiõe principali de mutuo extincta & hoc in prima. In scda dicit, ꝙ illustres & qui sup eos sunt, possunt stipulari vsuras vsq; ad tertiũ cẽtesimę: vt puta sors est in xij. vsura mensis erit quatuor: mercatores possunt stipulari vsq; ad besses centesimæ: qui si mutuarunt triginta suo periculo possunt stipulari centesimã q̃ æquiparat̃ sorti manuũ. & hoc ideo est: qa pecunia talis periculo mutuãtis est, puta cũ quis stipulatur decem pro libra. Alij possunt stipulari vsq; ad mediam cẽtesimæ: quia si mutuaui xx. possum stipulari. x. creditores non debent detrahere de sorte. & hoc in tertia. Item per interpositas personas non debẽt maiores vsuras stipulari & hoc ĩ quarta. vnde ista lex tota loquitur cùm non mutuatur agricolæ: secus si mutuaretur agricolæ. vt in authentica ad hæc.

¶Ista lex est notabilis: & licet sit correcta inquãtum permittit usuras, tamen bona notabilia extrahuntur ex ea, & principium. hoc dicit in summa. Debitor tutus præscriptione in principali debito uel re principali, est etiam tutus in usuris cum fructibus. hoc dicit usque ad §. super. Bal.

Imper. Iustinian⁹ A. Mennæ præfecto prætorio. LEX XXVI.

Eos[m] † qui à principali actione per exceptionem triginta vel quadraginta annorum, siue personali siue hypothecaria ceciderunt: iubemus nõ posse super vsuris vel fructibus præteriti tẽporis aliquã mouere quęstionem, dicendo ex ijsdem temporibus eas velle sibi persolui, quæ non ad triginta vel quadraginta[n] præteritos, annos referuntur, asserendo singulis annis earum actiões nasci. principali enim actione non subsistente, satis superuacuum[o] est super vsuris vel fructibus adhuc iudicem cognoscere.

¶Modus usurarum hîc taxatur: & non ualet cõsuetudo quæ ulteriores usuras ꝑmitteret & fœneratores nõ possunt aliquo prætextu fraudare taxationẽ hui⁹ legis, nec ꝑ interpositã ꝑsonã circumuenire Et si dubitatur an persona sit interposita necne: defertur iuramentum purgationis. h.d. notãter usque ad fi. Bal. Vel sic: Modus usurarũ hic taxatur secũdum uarietatem personarum, nec cõsuetudo uel cõuentio contraria est seruanda, & si dubitetur an in fraudem persona sit interposita uel non, ad sacramentum purgationis recurritur. Sali

¶Super vsurarum verò quantitate etiam generalem[p] sanctionem facere necessarium esse duximus, veterem duram & grauissimam earum molem ad mediocritatem deducentes. Ideoque iubemus illustribus quidem personis, siue eas præcedentibus[q], minimè

m ¶Eos.] scilicet iubemus.

n ¶Vel quadraginta.] hoc refertur ad hypothecariam vel etiam ad personalem, facta in ea contestatiõe litis: vt.j. de ꝑscrip. triginta an.l.fi. Sed quid si hypothecaria sit sublata decem vel viginti annis? quare non agit pro vsura, cùm principalis obligatio duret: vt in cõtrario casu: vt.j. de lui. pign.l. intelligere? Rñ. Io an. hoc verum, cùm pro vsura pignora teneant. Vel intellige hanc legem quãdo pręscriptione quadraginta annorum tollitur hypothecaria. Item cur tollitur accessoria obligatio vsurarum per accessoriam sublatam: imò (vt dicam verius) principalis: scilicet vsurarũ petitio quæ est principalis quo ad pignus, quod pro eis tenetur? Respõ. hæc sola ratio non est sufficiens, sed etiam adiuuat: quia ex stipulatione agenti ad vsuram, obstat præscriptio triginta annorum. quæ responsio valet, cùm triginta annis vel quadraginta ann. tollitur hypothecaria.

o ¶Superuacuũ est.] vt.ff. de regulis iuris.l. cùm principalis. &.ff. de pecu. lega.l. namque. & infrà de ꝑscript. triginta annorũ.l. siqs emptionis. §.fi. Sed contrà infrà in ꝑdicto ti.l. cùm notissimi. §. in his ẽt. vbi dicit ex initio cuiuscunque anni incipere pręscriptionẽ. Sol. hic odio vsurarum, vel verius vt ibi. Item contra infrà de luit. pigno. intelligere. Solu. de alio accessorio ibi: & de alio hic. Item distingue hîc, an vsuræ debentur iudicis officio: & tunc siue tollatur principalis præscriptione vt hîc. siue per sententiam: vt.s̃.e.l. in bonęfidei. &.j. depositi.l.iiij. siue solutione: tollitur semper accessoria: vt ff. de eo quod certo loco.l. centum. &.l. fina si autem stipulatione: tunc etiam si principalis per pręscriptionem tollitur: & accessoria, vt hîc. secus si per sententiam vel solutionem sortis, vt dicta.l. centum Capuæ.

p ¶Etiam generalem.] non solùm singula exponere.

q ¶Præcedentibus.] vt super illustribus. vel dic illustres qui tantùm dignitatem habent: sed si administrationem habent: tunc dicuntur eos præcedere. Et nota materiam huius legis comprehendi in his versibus.

Discant illustres stipulari posse trientes.
Et mercatores sibi possunt quærere besses.
Quærere semisses possint communiter omnes.
In traiectitijs vires centesima sumis.

Gl. vt in c. si diligenti in meetra de foro co. pe. indu hanc l. in ar. pro sublato principali sit usuraccessorium.

Vsuræ an tollantur principali obligatione sublata.

Vsurarum taxatio qualis esse debet.

Tertiam

a ¶ Tertiam partem centeſimæ.] ſors eſt duodecim. vſura fit in anno quatuor. ſed & ſi octo: tunc eſt beſsis. ſi æquiparatur ſorti: tunc eſt centeſima.

b ¶ Ergaſterijs.] Id eſt ſtationibus. ab erga quod eſt opera, & ſteron quod eſt ſtatio: vt. ſ. de epiſco. & cleri. l. ij.

Vſuræ ſpecierũ cognitio. Ergaſteriũ quid ſit.

licere vltra tertiam [a] partem cẽteſimæ, vſurarũ nomine in quocunq; contractu vili vel maximo ſtipulari. ¶ Illos verò qui ergaſterijs [b] præſunt, vel aliquam licitam negotiationẽ gerunt, vſq; ad beſſem centeſimę vſurarum nomine in quocunq; contractu † ſuam ſtipulationem moderari. ¶ In traiectitijs autem cõtractibus, vel ſpecierum [c] fœnori dationibus, vſq; ad centeſimam tantũmodò licere ſtipulari, nec eã excedere, licet veteribus legibus hoc erat conceſſum. ¶ Cæteros autem omnes homines dimidiam tantummodò cẽteſimæ vſurarum nomine [d] poſſe ſtipulari, & eam quantitatem vſurarum etiam in alijs omnibus caſibus nullo modo ampliari, in quibus citra ſtipulationem exigi vſuræ ſolẽt [e]: nec liceat iudici memoratam augere taxationem occaſione conſuetudinis [f] in regione obtinentis. ¶ Si quis autem aliquid contra modum huius fecerit conſtitutionis: nullam penitus de ſuperfluo [g] habeat actionem: ſed & ſi acceperit, in ſortem hoc imputare compelletur [h]: interdicta licẽtia creditoribus ex pecunijs fœnori dandis aliquid detrahere vel retinere ſiliquarum [i] nomine vel ſportularum [k], vel alterius cuiuſcunque cauſę gratia. Nam ſi quid huiuſmodi factum fuerit: principale debitum ab initio ea quantitate minuetur, vt tam ipſa minuẽda pars, quã vſuræ eius exigi prohibeantur. ¶ Machinationes etiam creditorum qui ex hac lege prohibiti maiores vſuras ſtipulari, alios medios ſubijciunt quibus hoc non ita interdictum [l] eſt, reſecantes, iubemus ſi quid tale fuerit attentatum, ita vſuras computari, vt neceſſe eſſet: tanquam ſi ipſe qui alium interpoſuit, fuiſſet ſtipulatus. in quo caſu ſacramenti [m] † etiam illationem locum habere ſancimus.

¶ *Lex noua trahitur ad præterita, quatenus pendet de futuro: non quatenus robur & perfectionẽ recepit pro tempore præterito. h. d. Bal.*

Idem A. Mennæ præfecto prætorio.

c ¶ Vel ſpecierum.] datarum æſtimatarũ. vel pone exemplum: vt. ſ. eo. l. oleo. Et dic ſpecierum datarum vt traijciantur. item etiam eſt traiectitia, vt ſi piſcatori detur pecunia in apparatum: vel Athlete vt ſe exerceat: vt ff. de naut. fe. l. periculi. Nota ergo quatuor caſibus vſuram centeſimam præſtari in traiectitia vel quaſi: vt hic. Item in acceſsione frumenti, vel vini, vel hordei: vt. ſ. eod. l. frumenti. Item poſt tempus quadrimeſtre: vt. j. de vſur. rei iudic. l. fin. Item in pupillari pecunia clam accepta. ff. de nego. geſt. l. qui ſine. Item in quinto: vt. ff. pro ſo. l. cũ duobus. §. j. & j. de ędi. priua. l. ſi vt proponis. Item in ſexto: vt ſuprà eod l. ſi ea. Item nota quòd quãdoq; lex ſtatuit alium certum modum extra generalitatem quæ hic eſt: vt ſemiſſes: vt. j. de his qui. vt indic. l. j. in fin. Item quartam centeſimæ: vt authẽti. hoc ius porrectum eſt ſ. de ſacroſan. eccl. Item in agricolis ſiliquam: vt ſ. eod. authen. ad hæc.

† In ſcriptis noſtris exẽ. totum hoc, vſur. not. in quocun. cõtractu, non habetur. Vſura centeſima eſt in multis caſibus præſtanda.

d ¶ Vſurarum.] nomine. etiã fiſcus: vt. j. de vſu. fiſ. l. fin. libr. x.

e ¶ Exigi ſolẽt.] vt in bonæfidei iudicijs: vt. ſ. e. l. in bonæfidei. vel in legatis & fideicommiſsis: vt ſuprà in qui. cau. in integ. reſtit. non eſt neceſ. l. in minorum. Vel dic vt ſ. eo. l. frumenti. & ff. eo. l. etiam H.

f ¶ Conſuetudinis.] vt &. j. quæ ſit longa conſue. l. ij. Hoc verũ niſi iurauerit ſequi conſuetudinem: quod non placet: vt ſuprà de legi. & cõſti. l. non dubium. Sed minui poſſunt occaſione cõſuetudinis [a]. Item vbi ſimpliciter vſurę legitimę ſunt promiſſæ, debẽtur leuiores: quæ in ciuitate frequentãtur: vt. ff. de admi. tut. l. tutor qui. §. ex cæteris. licet ſit arg. contrà. ff. eod. l. quod in ſtipulatione.

a Idẽ Sal. remittens ad no. ĩ cle. j. extrà de vſu.

g ¶ De ſuperfluo.] not. vtile non vitiari per inutile.

† Not. hoc Salic. quòd propter difficultatem probationũ venitur ad iuramentũ purgatiõis. & eſt argu. quod valet cõſtitutio epiſcopi admittens facilẽ probationẽ in probando aliquem vſurarium.

h ¶ Compelletur.] vt &. ff. de condi. indebi. l. ſi non ſortem. in prin. & facit. ff. eo. l. vſuras. & l. placuit. & l. Caius. & l. j. in princ.

i ¶ Siliquarum.] i. certum nummorum numerum, vt vnum piſcem emat & cum ſua familia gaudeat.

k ¶ Vel ſportularum.] quas fortè vt dicunt quidam, dabũt executoribus pro hac pecunia petenda: vel tabellionibus pro cautione ſcribenda.

l ¶ Interdictum eſt.] Nam quidã poſſunt maiores ſtipulari quã alij: vt. ſ. e. l. §. ſuper. Fit ergo hîc fraus de pſona ad perſonã, & facit ad hoc. ff. de legi, & ſenatuſconſul. l. contra legem. & ff. de autho. tuto. l. pupillus. §. finali.

m ¶ Sacramenti.] nota vt dixi. ſ. de his qui ad eccle. confu. l. præſenti. §. ſicubi. ſed hodie non valent: vt dixi. ſ. eo. auten. ad hæc.

De vſuris.] CASVS. Lex ſuperior proxima in futuris nõ præteritis negotijs locum habet. vt ſi aliquis ante legem iſtam ſtipulatus eſt vltra modum taxatum, præcedens lex vires habet, & ſecũdum eam fiet exactio. & hoc in prima. In ſecunda dicit, quod nullus debet ſtipulari vltra duplũ ſortis: ſicut olim fieri cõſueuit: nec pignora quorum occaſione cõſuetũ erat olim vltra duplum ſtipulari, nullo modo hodie procedant: nec vltra duplum teneantur. & hoc in ſecunda. Hæc quæ dicta ſunt, ſunt obſeruãda in bonæfidei cõtractibus: & in alijs quibus vſuræ debentur. vel exiguntur. & hoc in tertia. Viuianus.

LEX XXVII.

De vſuris quarum modum iam ſtatuimus [n], prauã quorundam interpretationem penitus remouentes, iubemus etiam eos qui ante eandem ſanctionem ampliores quàm ſtatutæ ſunt, vſuras ſtipulati ſunt, admodùm eandem ſanctione taxatum ex tẽpore lationis eius ſuas moderari actiones: ſcilicet illius temporis quod ante eandem fluxit legẽ, pro tenore ſtipulatiõis vſuras exacturos [o]. ¶ Curſum inſuper vſurarũ vltra duplum minimè procedere concedimus, nec ſi pignora quædã pro debito creditori data ſint, quorũ occaſione quædam veteres leges, & vltra duplũ vſuras exigi [p] permittebant. quod & in bonæfidei iudicijs, cæteriſque omnibus caſibus † in quibus vſuræ exiguntur, ſeruari cenſemus [q].

¶ *Vſura in ſortem conuerti non poteſt: & leges non imponuntur uerbis, ſed rebus. h. d. Bald. uel ſic: Sicut uſura uſurarum non poteſt exigi, ita nec in ſortem ſingulis annis imputari, aliàs lex eſſet impoſita uerbis, & non rebus. hoc dicit. Bald.*

Idem A. Demoſtheni præfecto prætorio.

LEX XXVIII.

Vt nullo modo vſurę vſurarum à debitoribus exigantur, veteribus quidẽ legibus cõſtitutum [r] fuerat, ſed nõ perfectiſsimè cautum. Si enim vſuras in ſortem redigere fuerat conceſſum, & totius ſummæ vſuras ſtipulari: quæ differẽtia erat debitoribus, à quibus reuera vſurarũ vſuræ exigebãtur? Hoc certè erat non rebus, ſed verbis tantũmodò legem ponere [s]. ¶ Quapropter hac apertiſſima lege definimus nullo modo licere cuiquã vſuras præteriti tẽporis vel futuri in ſortem redigere, & earũ iterum vſuras ſtipulari. Sed & ſi hoc fuerit ſubſecutũ: vſuras quidem ſemper vſuras manere, & nullum vſurarũ aliarum incremẽtum ſentire: ſorti autem antiquæ tantummodò incrementum vſurarum accedere.

TIT. XXXIII.

De nautico fœnore.

n ¶ Statuimus.] ſuprà. l. proxima.

o ¶ Exacturos.] & ſic legitimũ modũ excedat, & ſic in parte ſeruatur & in parte non. & ponit exemplum. ff. de legi. & ſenatuſcon. l. cùm lex.

p ¶ Exigi.] per retentionem pignoris.

q ¶ Cenſemus.] vt &. j. manda. pretij. & facit. ſ. l. proxima.

† Contractibus.

Vt nullo.] CASVS. Vt vſura vſurarũ nõ exigatur, veteribus legibus fuerat conſtitutũ, ſed non ad plenum: quia olim ſi mutuaui decẽ, poterã redigere vſuras in ſortem: puta ſors erat. x. vſura. v. poterã redigere in ſortẽ. x. & v. & ita eſſent. xv. & illorũ. xv. poterã ſtipulari vſuras. ſed hoc erat obſeruare verba & nõ ſenſum: ideo ſtatuit Imperator vt nullo modo vſura præteriti, vel futuri tẽporis in ſortem redigatur, ſed maneat vſura ſemper vſura: nec ſors incrementum vſurarum ſuſcipiat. ſed ſorti tantùm accedit vſurarum incrementũ.

r ¶ Cõſtitutum fuerat.] vt & ff. e. placuit. & de cõdi. indebi. l. ſi nõ ſortẽ. in prin. et. ſ. ex qui. cau. infa. irro. l. improbum.

s ¶ Ponere.] quod eſſe non debet: vt. j. cõmunia de leg. l. ij. in fi. vt ſcilicet vſuræ præteritæ vel futuræ pariãt vſuras: vt &. j. de vſur. rei iudi. l. fi. Sed ſi vſura præterita ſit oblata in præſentia, & poſteà ex cauſa mutui conceſſa, valet. nã duo actus credũtur interuenire: vt. ff. ſi certum peta. l. ſingularia.

¶ DE NAVTICO FOENORE. ¶ *Nautica uel traiectitia dicitur pecunia quæ traditur ut traijciatur, & cuius creditor ſuſcipit periculum, & eius centeſimam uſuram, creditori ſtipulari permittitur: eamq; præſtabit debitor quo ad periculum ſuſcipit creditor: & ex quo nauem nauigare conuenit: ut. ff. eodem. l. prima. & l. periculi. & infrà. l. prima. & l. fi.*

Pecunia nautica quę dicatur.

ADDITIO. Aduertas hîc quod etiã iſte modus fœnerãdi licet creditor

ſuſcipiat in ſe periculum pecuniæ,eſt de iure canonico prohibitus:ut in.c. nauiganti.j.reſpon.& extrà de uſuris.

TRaiectitiam. CASVS. Si pecuniam traiectitiam vltra mare vehendam mihi credidiſti tuo periculo,& vſuram centeſimam ſtipulatus es tandiu debebuntur vſuræ centeſimæ, quouſq; nauis appulerit ad portum: tunc enim ceſſat tempeſtas maris, qua ceſſante ceſſant centeſimæ,& tunc incipit eſſe meo periculo & communis vſura debebitur. Viuianus.

a ¶ Communium vſurarum.] ſed non centeſimarum.

b ¶ Appulerit.] Si eouſq; ad periculum creditor ſuſcepit,& exinde cõmunis præſtatur vſura, ſi pecunia non fuerat ſoluta ſeruo ſequenti eius gratia,vel conſignata nõ fuerit. vt.ff.eodem. l.iiij. Accur.

CVm dicas]. CASVS. Si pecuniam mihi mutuaſti vt tibi redderetur in ciuitate Hieruſalem,& conuenit vt eſſet periculo mei debitoris,quæ vſuræ præſtari debeant,quęritur? Reſpondet ꝙ vltra legitimum modum non exigitur quis erit ille modus habes.s̃.ti.j.l.eos.§.ſuper.Viuianus.

c ¶ In ſacra vrbe.] Hieruſalem vel Romę.

d ¶ Profitearis.] vnde conmuni iure eſt periculo debitoris: vt.s̃. ſi certum petatur. l.incendium.

e ¶ Licitum.] quid liceret habes.s̃. titu.j.l.eos. §.ſuper.

CVm propo-nas te.] CASVS Si mihi pecuniã mutuaſti, & periculum quouſq; nauis in Aphricam veniret: & in portu Salonitanorum vbi deferebatur pecunia ſoluere tur,q portus eſt in Aphrica,in te ſuſcepiſti:& vſuras ſtipulatus es centeſimas an ſi antequam nauis ad locum deſtinatũ perueniſſet propter illicitas merces quas vehebã, nauis confiſcatur:periculum pecuniæ amiſſæ ad te pertinere debeat, quæritur. Dicitur ꝙ nõ: quia pecunia non ex diſcrimine tempeſtatis maris amiſſa eſt,ſed ꝓpter illicitas merces,& ſic propter delictum tuum: vnde ſicut ſi nauis ſalua ad portum veniret,tu teneris. Viuianus.

¶ *Pro tẽpore quo creditor ſuſcepit periculum traiectitiæ pecuniæ,uſura cẽteſima debetur: pro tempore ſequenti communis.h.d.cum glo.Salic. uel ſic: Eatenus ueniũt uſuræ centeſimæ pro pecunia traiectitia,quatenus durat ſuſpicio periculi maris apud creditorem.quod eſt quouſque nauis peruenerit ad portum, quo caſu ceſſant omnes uſuræ & debentur centeſimæ. poſteà uerò ueniunt cõmunes,& non centeſimæ & idẽ ſi creditor non ſuſcepit in ſe periculum. hoc dicit cum.l.ſeq.ſecundum Paul.de Caſt.*

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. Honorato.

LEX I.

TRaiectitiam pecuniam quę periculo creditoris datur,tandiu liberam eſſe ab obſeruatione communium[a] vſurarũ,quandiu nauis ad portũ appulerit[b], manifeſtũ eſt.

¶ *A iure communi non receditur niſi pactum in contrarium reperitur,ius autem cõmune continet.l.incendium ſuprà ſi certum pet. quod ergo in contractu non dicitur, pro non intellecto cenſetur.hoc dicit ſecundum Bald.uel ſic: Pecuniæ nauticæ debitoris eſt periculum, niſi aliud fuerit conuentum.h.d.Sali.*

Idem AA. Choſimaniæ. LEX II.

CVm dicas te pecuniam ea lege dediſſe, vt in ſacra vrbe[c] tibi reſtitueretur,nec incertũ periculum quod ex nauigatione maris metui ſolet, ad te pertinuiſſe profitearis[d]: non eſt dubium pecuniæ creditę vltra licitũ[e] modũ te vſuras * exigere non poſſe.

*Exigere poſſe.

¶ *Iſta lex eſt multum notabilis. Qui ſuſcipit in ſe periculũ nauigationis,intelligitur in ſe ſuſcipere periculũ fortunæ,non culpæ debitoris.hoc dicit.Bal.*

Idem AA. Iuniæ. LEX III.

CVm proponas te nauticum fœnus ea cõditione dediſſe, vt poſt nauigiũ quod in Aphricã dirigi debitor aſſeuerabat,in Salonitanorum portum naue delata, fœnebris pecunia tibi redderetur,ita vt nauigij duntaxat quod in Aphricam deſtinabatur, periculum ſuſceperis: perq; vitiũ debitoris nec loco quidem nauigij ſeruato, illicitis comparatis mercibus[f], ea quæ[g] nauis continebat, fiſcum occupaſſe: amiſſarum mercium detrimentum,quod non ex marinæ tempeſtatis[h] diſcrimine, ſed ex præcipiti auaritia & inciuili debitoris audacia accidiſſe aſſeueratur, aſſcribi tibi iuris publici ratio non permittit[i].

¶ *Debitor generis liberatur per interitum, ſi creditor ſuſcipit in ſe periculum: aliàs non.h.d. Bal.uel ſic: Periculum pecuniæ traiectitiæ ſpectat ad debitorem, niſi aliud ſit actum.h.d. Sali.*

Idem AA. Euchariſto. LEX IIII.

TRaiectitiæ quidem pecuniæ quæ periculo creditoris mutuò datur,caſus,antequàm ad deſtinatum locum nauis perueniat, ad debitorem[k] non pertinet[l]. Sine huiuſmodi verò cõuentione[m] infortunio naufragij debitor non liberabitur.

f ¶ Mercibus.] vt atramento,aliâs ornamento regali,vel veſtibus imperialibus vel ſimilibus.nam tunc nauis cum mercibus confiſcatur:vt.ff. de publ. l.cotem.§.dominus.&.§.illicitarum.

g ¶ Quæ.] ſcilicet illicita.

h ¶ Tempeſtatis.] ex qua ſola periculum ſuſcepiſti.

i ¶ Non permittit.] culpa enim debitoris præceſsit caſum.vt &.ff. commo.l.ſi vt certo.§ interdum.

TRaiectitiæ.] CASVS. Si pecuniam traiectitiam vſq; ad certum locum mutuaſti,& tuo periculo: quouſque nauis ad locum deſtinatum peruenerit,periculo tuo erit:& hoc ſi conuenit,vt periculo tui creditoris eſſet: alioquin ſi non conuenit,periculo mei debitoris erit: nec per caſum naufragij liberor.

k ¶ Ad debitorem.] vt dixi in rubrica huius tituli.

l ¶ Non pertinet.] vt.s̃.ſi cer.peta.l.incendium.

m ¶ Conuentione.] id eſt ſi non conuenerit vt periculum ſubiret creditor.& ad hoc inſtitu.quibus modis re contra.ob.§.ij.&.s̃.ſi certum petatur. l.incendium.

¶ DEPOSITI VEL CONTRA. ¶ *Dixit de cõtractibus celebratis gratia accipientis,ut de commodato: nunc gratia dantis tantùm: uel quia in depoſito uenit uſura,ideo de ea ſubijcit.*

TIT. XXXIIII.

Depoſiti vel contra.

¶ *Caſus uerus,non caſus prætenſus liberat debitorem,etiam ſi interficiatur.h.d.Bal.uel ſic: Periculum depoſiti contingens caſu non dolo uel lata culpa depoſitarij, ſpectat ad deponentem. Salicetus.*

Imp. Alexander Meſtæno. LEX I.

SI in curſu latronũ, vel alio fortuito[n] caſu ornamẽta depoſita apud interfectũ[o] perierint: detrimẽtũ ad hæredẽ eiꝰ q depoſitũ accepit,q dolũ ſolũ et latã culpã[p] (ſi nõ aliud ſpecialiter cõuenit[q]) ꝑſtare debuit,non ꝑtinet. Quòd ſi ꝑtextu latrocinij cõmiſsi[r], vel alterius fortuiti caſus,res q̃ in poteſtate hæredis ſunt, vel quas dolo deſijt poſsidere,nõ reſtituũtur: tã depoſiti, quàm ad exhibẽdũ actio, ſed & in rem vẽdicatio cõpetit[s].

SI incurſu.] CASVS. Si veſtes penes me depoſuiſti, & eas fortuito caſu, puta latronũ incurſu amiſi, & fui interfectus.nõ ſolũ ego qui de dolo tantùm & lata culpa teneor,liberabor, ſed etiam hæres: meus: niſi cõueneritvt in me fortuitũ caſum recipere ſcilicet ſpecialiter.et hoc in prima.Si verò prætextu latrocinij hęres falſò aſſeuerauit eas eſſe amiſſas, cùm apud eũ conſtitutæ ſint: vel dolo eas poſsidere deſijt:non ſolũ depoſiti, ſed ad exhibendum actio & rei vẽd. tibi cõpetit. & hoc in ſecũda. ¶ Nota ex hac lege ſecundum Baldũ ꝙ nõ eſt bona conſequentia: fuit à latronibus interfectus, ergo derobatus: q̃a poteſt eſſe vnũ ſine altero: quod tene mẽti ſecũdũ eundẽ.

n ¶ Vel alio fortuito.] Innuit latrocinium eſſe fortuitũ caſum,quod verum eſt: vt.ff.pro ſoc.l. cũ duobus. §. dãna. &.s̃. de pignorat.actio.l.quę fortuitis. & inſtit. quibus modis re contrahi. obliga.§.item is.& ſuprà.commo.l.j. Et eſt latrocinium palàm: maximè in ſyluis. furtum eſt clàm: vt in authen.vt nulli iudi.§. peñ. colla. ix. Sed an furtum ſit fortuitus caſus? Videtur quòd non: cùm non videatur fieri ſine culpa, vt dicto.§.damna.ſed certè imò quandoque eſt: vt ff.de furtis.l.eum qui.§. idem ſcribit.

Latrociniũ eſt caſus fortuitus

Furtũ an ſit caſus fortuitus.

ADDITIO. Dicas quando furtum ſit à perſona domeſtica, vel ab eo de quo diligentiſſimus homo non fuiſſet ſuſpicatus.tunc aſſcribitur caſui fortuito: vt dicto. §. idem ſcribit. aliâs ſecus.

o ¶ Interfectũ.] eundemque depoſitarum,& vel erat nomen propriũ, vel quia interfectus fuit à latronibus.

p ¶ Culpam.] quæ dolo comparatur: vt.ff.eo.l.quod nerua.& facit.ff.de re.iur.l.contractus. & ſi quid dolo amiſit,non agit furti,ſed ſi culpa,ſic: vt.ff.de fur.l.eum.§.is apud.& §.idem ſcribit.

q ¶ Conuenit.] Tunc enim ſeruatur conuentio: vt hîc, &. ff. eodem. l. j. §. ſi conueniatur. In alijs etiam caſibus tenetur vltra dolum & latam culpam, vt ſi ſe obtulit: vt. ff. eodem. l. prima. §. ſæpe. vel pretium accepit pro cuſtodia: vt. ff. commo. l. ſi vt certo. §. nunc videndum. Item ſi gratia accipientis ſit depoſitum: vt. ff. ſi certum peta. l. ſi quis nec. Item ſi mora præcedat caſum: vt. ff. eodem. ſi in Aſia.§.fina. Item ſi culpa vel dolus præceſsit caſum: vt.ff.eodem.l.quod nerua.&.ff.commo.l.ſi vt certo.§.commodatum.&.ff.de condi.fur.l.qui furtum.&.ff.e.l.qui furtum.& ff.eo.l.j.§.ſi rem.

Depoſitarius aliquãdo tenetur vltra dolũ & culpam.

r ¶ Commiſsi.] quod falsò aſſerit commiſſum: vt.s̃.de pig.act.l.ſi nulla.in fine.&.l.ſi creditor.

s ¶ Competit.] & ſi agat in rem,probat ſe dominum, ſi quæſtio referatur ei de dominio: vt diximus.s̃.de pig.act.l.nec creditores.Item agitur etiam in factum in caſu: vt.ff.de rei vend.l.cum autem.

a **VSuræ.**] Depoſui pecuniam,& diu manſit apud te:eam peto,ſi contradicis,veniunt vſuræ ex mora.Item ſi eſt ſpecies depoſita, venit fructus & oĩs cauſa & partus:vt.ff.e.l.j.§. hãc actionẽ. & de vſur.l. videamus. ij.

Caſum ponit.

b ¶ **In cæteris.**] vt.ff.de vſur.l.mora.§.in bonæfidei.&.ſ.de vſur.in bonæfidei.& inſtitu.de acti.§.actionum.

¶ *In actione depoſiti uſuræ ueniunt ex mora. Bal.& Sali.quod intellige in quantitatibus: ſecus ſi in ſpecie:ut.ff.de uſur.l. in fideicommißi. §.fi.h.d.Bal.*

Imp.Gordianus A.Celſo. LEX II.

VSuræ [a] in depoſiti actione, ſicut in cæteris [b] bonæ fidei iudicijs,ex mora venire ſolent [c].

¶ *Depoſitarius utendo facit furtum:& ſi nõ conuenitur furti,ſed depoſiti,debet agere gratias exactori.hoc dicit.Bal.uel ſic: Si depoſitarius utatur re depoſita,inuito deponente : furtum facit,& ſi non conuenitur furti.ſed depoſiti,debet congratulari exactori.Sali.*

Idem A.Auſtero. LEX III.

SI depoſiti experiaris , non immeritò etiam vſuras tibi reſtitui flagitabis [d] : cum tibi debeat gratulari [e] quod furti [f] eũ actione nõ facias obnoxium [g].Si quidẽ qui rem depoſitam inuito domino ſciens prudenſque in vſus ſuos conuerterit , etiam furti delicto ſuccedit.

¶ *Lata diffinitiua officium iudicis in acceſſorijs conquieſcit.hoc dicit.Bal.concordat Salic.*

Idem A.Timocrati. LEX IIII.

SI depoſita † pecunia is qui eã ſuſcepit,vſus eſt [h]: non dubiũ eſt,etiam vſuras debere ♁ præſtare. ¶ Sed ſi cum depoſiti actione expertus es,tantũmodò ſortis facta condẽnatio eſt:vltra nõ potes propter vſuras experiri. Nõ enim duæ ſunt actiones,alia ſortis , alia vſurarũ [i] ,ſed vna:ex qua [k] condẽnatione facta,iterata actio rei iudicatæ exceptione [l] repellitur.

† Gl.vl.in c.ſi diligenti.in me.in ducit hãc.l. in ar. ꝙ vbi principale non tenet, nec acceſſorum.

♁ Preſtari. Depoſitarius vtẽs re depoſita an furtũ faciat?

¶ *Inſtrumenta apud ſequeſtrum depoſita per conductorem & locatorem,debent de iure reddi conductori,facta ſolutione. Bald. uel ſic: Sequeſter tenetur reſtituere ſequeſtrum ei de quo actum fuit impleta conductione. Item debitor poſtquam ſoluit tutus eſt,licet non re habuerit inſtrumentum debiti. h.d.Pau.de Caſt.*

Impp.Valerian.& Gallien.AA.Claudiano. LEX V.

PRopter [m] inſtrumẽta quidem quæ te depoſuiſſe cum aduerſario [n] tuo dicis, vt reſidua pecunia quæ ex conductione [o] debebatur,ſoluta, ea [p] reciperes : ſi id qđ placuerat impleſti, ſequeſtrum potes conuenire [q].Quãuis autẽ hæc reddita non fuerint:tamen aduerſus eum à quo fundum conduxeras, ſi omne quod ex hoc contractu debebatur,reddidiſti:ipſis ſolutionibus tutus [r] es.

¶ *Sequeſter inſtrumentorum tenetur ea reddere in caſu reddendi.hoc dicit.Bal.Vel ſic:Sequeſter tenetur ſeruare legem à partibus ſibi datam.Salice.*

Impp.Diocletianus & Maximian.AA.Alexandro. LEX VI.

IS penes quem * vtramque partem tranſactionis [s] ,vel alia inſtrumenta commendaſſe dicis,legem qua hæc ſuſcepit,ſeruare neceſſe habet [t].

* *Vtraſque partes*

¶ *Per inſtrumentum factum inter te & Titiũ, in quo continetur quòd tu mutuaſti ei centum, quæ tibi depoſueram, probatur depoſitum inter te & me.hoc dicit & eſſet difficile reperire iſtum caſum alibi.Bal. Vel ſic : Depoſitarius tenetur deponenti,non ille cui pecuniam depoſitam credidit.Sali.*

Idem AA.Attico. LEX VII.

DEſyderiũ tuũ cũ rationibus iuris non cõgruit [v].nã ſi cuſtodiam pecuniæ ſuſcepiſti, quam alijs à te mutuò datã, cõſcriptum inſtrumẽtum quo hanc tibi reddi profiteris,arguit [x]:ſolutionẽ eius competentem improbè recuſas.

¶ *Actio depoſiti perſonalis debitoris non ſequitur debitorem.Bal.Vel ſic:Actio depoſiti ut perſonalis , competit contra depoſitarium & eius hæredem. non contra ſingularem eius rei debitorem. Sali.*

Idem AA.Alexandro. LEX VIII.

c ¶ **Solent.**] Vel ſi vſuras percepit,vel ſi pecuniã conſignatã in ſuos vſus conuertit, etiã nulla mora alia interueniẽte: vt hîc,&.ff.eod.l.Lucius. j.&.l.ſi ſacculũ. §. fi. &.l. dic.§.j.&.j.e.l.ſi depoſiti. &.l.ſi is qui depoſitã. & ff.de neg.geſt.l. at qui.§. pe.& de pig.act.l.quãuis. §.fin.&.l.ſeq. &.l. fi.&. j. de pact.inter empt.& vẽdi.l. in initio.&.j. de act. empt.l.curabit.&.l. fructus.

SI depoſiti.] CASVS. Si pecuniam depoſitã,ſignatã,& clauſam penes me habeo, nec reſtituo:ex mora teneor ad vſuras: & ſic debeo gratulari Deo, ſi conuenias me actione depoſiti, cũ furti poteris me facere obnoxiũ: quia qui rẽ depoſitam ſciẽs in vſus ſuos conuertit, furti etiã tenetur. Viuianus.

d ¶ **Flagitabis.**] cum pecunia numerata ſit.

e ¶ **Gratulari.**] ſcilicet depoſitarius.

f ¶ **Quod furti.**] Diſtinguit aut ſi ſignatã, aut numeratam. ſi ſignatam, tenetur furti ad duplum.ff.eo.l.ſi ſacculum. ſi numeratam, tantundẽ tenetur reddere.

g ¶ **Obnoxium.**] Loquitur ergo cũ clauſula eſt depoſita : alioquin ſi apertè,videtur cõcedere vt vtatũ:vt.ff.eo. dic. §.j. Item ſi expreſsè cõcedat ab initio:agiĩ tñ vt ſit depoſitũ:vt.ff.eo.l. Lucius. j.&.l. ſi ſacculũ. §. j. aliâs in dubio eſſet mutuũ ex tunc:vt.ff.ſi cert.pet.l. ꝙ ſi ab initio.

SI depoſita.] CASVS. Si pecuniam penes me depoſuiſti,& ea vſus fuero,quin ad vſuras tenear,& non ſolũ ad eas quibus fuero vſus, dubium non eſt . & hoc in prima.Si verò iudicio depoſiti in ſortem tantùm fuero condemnatus,propter vſuras poſteà experiri non poteris:quia ſortis & vſurarum non duæ actiones ſunt,ſed vna.Viuia.

h ¶ **Vſus eſt.**] cùm eſſet clauſa:vt.ſ.dixi.l.proxi.

i ¶ **Vſurarum.**] quod eſt verum in vſuris quæ petuntur ex officio iudicis in bonæfidei iudicijs.& illa lex cõtra.ff.de eo quod certo loco.l.centum. loquitur in vſuris debitis ex ſtipulatione.& dicit quòd diuerſæ ſunt ſtipulationes & diuerſa iudicia: quia tunc poſſent peti etiam poſt ſententiam: vt ibi, & de excep.rei iudi.l.ſi in iudicio.&.ſ.de iudi.l.j.

k ¶ **Ex qua.**] ſcilicet actione.

l ¶ **Exceptione.**] prodeſt ergo exceptio rei iudicatæ condemnato.& ſic eſt contra.ff.de exception.rei iudi.l.euidenter.&.l.ſi à te.§.primo. Solut. non prodeſt ei in quo eſt condemnatus,ſed in quo fingitur abſolutus ſcilicet de vſuris.ſed hoc non placet Ioann.vt.ff.de nego.geſt.l.ſi autem.§.final.Vel dic non prodeſt antequam ſoluat condemnationem:vt ibi.poſteà ſic:vt hîc , & ff.de except.rei iudi . Dic ergo quòd hæc eſt ratio : quia non poteſt durare acceſſorium ſine principali:vt hic,& ſuprà de vſur.l.in bonæfidei.&.l. eos.in principio & ſecundum hoc iterata actione vſurarum repellitur exceptione rei iudicatæ , ſcilicet illatæ,& diſtingue vt & ibi dixi.Sed nonne officium per ſe etiam exercetur?vt in reſtitutione minorum. quare ergo hîc non durat poſt ſententiam? Reſpon . Triplex eſt officium. vnum quod principaliter intenditur per quod reſtitutiones petuntur:vt. ff. de mi.l. ꝙ ſi minor.§.fina.& ſalaria conſtituuntur aduocatis:vt.ff.de va.cog.l.prima. §. in honorarijs. & aliud quod inhæret arbitrarijs. & hoc perit pereunte actione principali:vt.ff.de eo quod certo loco.l.centum.&.l.fina.niſi in caſu:vt.ff.eodem titulo.l.tertia.§.item Iulianus.eſt tertium quod inhæret actionibus bonæ fidei:& hoc ſimiliter cum actione perit:vt hîc,&.ff.de act.empt.l.qui per colluſionem.§.primo. & ſuprà de vſu,l.in bonæ fidei. ADDITIO. Hoc intellige in vſuris actionis bonæ fidei.ſecus verò in fructibus: quia illi veniunt iure actionis:vt vult glo.in verb. bonę fidei. prope finem. in.§.actionum.inſtitu.de actio.

Officiũ iudicis eſt triplex.

PRopter.] CASVS. Ego ex cauſa cõductionis fundi debebam tibi decem. ſolui tibi quinque , & inſtrumenta conductionis depoſui apud quẽdam eo pacto , vt ſoluta reſidua pecunia, illa inſtrumenta mihi redderentur:ſolui reſiduam quãtitatem pecuniæ quam debebã, nec inſtrumenta recepi: qualiter mihi ſubuenietur?Reſpon.ſoluta à me pecunia quæ debebatur ex pacto,poſſum petere inſtrumenta depoſita ab eo apud quem ſunt in ſequeſtro.

m ¶ **Propter.**] loquitur colono, qui nummis colit,& partem ſoluerat, & de reſiduo cauerat, & apud communem amicum inſtrumentum depoſuerat.

n ¶ **Aduerſario.**] locatore.

o ¶ **Conductione.**] ſcilicet domus : quia ſoluerat partem,& de communi conſenſu apud alium depoſuerat inſtrumentum.

p ¶ **Ea.**] inſtrumenta.

q ¶ **Conuenire.**] depoſiti ſequeſtraria : vt ff. eodem.l. ſi in Aſia.§. cùm ſequeſtro.vel præſcriptis verbis : vt.ff. de præſcript.verb.l.apud.& facit.j.l.proxi.

r ¶ **Tutus es.**] vt infrà loca.l.ſi conductionis.et ſuprà de condi.ex lege.l. diſſolute.

IS penes.] CASVS. Si ego & tu inſtrumenta tranſactionum vel alia ad nos ſpectantia apud aliquem commendauimus,fides depoſiti ſeruanda eſt, & ideo illa inſtrumenta debebit reddere alteri noſtrum vel ambobus,ſicut nos conuenimus.

s ¶ **Partes tranſactionis.**] i.inſtrumenta tranſactionum.

t ¶ **Habet.**] vel per actionem depoſiti,vel per actionem præſcriptis verbis: vt ſuprà.l.proxi.&.ff.de dolo.l.ſi oleum.in principio.& hoc niſi ſit improba lex:vt.ff.de præſcrip.verb.l.ſi rem.§.fi.

DEſyderium.] CASVS. Si pecuniam quam penes te depoſui , alij mutuaſti : & inde factum ſit inſtrumentum quo cauit ſe redditurum quandocunque eam peteres , ſi te conueniam , non ob hoc minus ſolutionem pecuniæ improbè recuſas : quia alij mutuò conceſsiſti , & quòd de ea reddenda per inſtrumentum tibi caui feceris. & ſi id deſyderas , deſyderium tuum nulla iuris ratione ſubnixum eſt. Viuianus.

v ¶ **Non congruit.**] quod plerunque euenit.

x ¶ **Arguit.**] id eſt argutè probat,cum ſit publicum:vt in authen. de fide inſtrumen.§.ſi verò moriantur. colum.ſexta. Et dic quòd depoſitarius pecuniæ mutuauerat eam alij , vel depoſuerat apud alium fortè hoc pacto, vt ſtatim cum deponens repeteret , reddatur pecunia : nunc autem dicit depoſitarius conueniendum debitorem cui mutuauit illam pecuniam , vt inſtrumentum dicit, non ſe.quod dicere non poteſt:vt hîc,& infrà.l.proxi.& ſuprà de act.& obliga.l.eum.& ſuprà ſi certum petatur.l.non aduerſus.&.ff. de condi.indi.l.his ſolis.

SI is qui depoſitam à te pecuniam accepit, eam ſuo nomine,vel cuiuslibet alterius mutuò dedit:tàm ipſum de implenda ſuſcepta fide [a],quam eius ſucceſſores teneri tibi, certiſsimum eſt.
¶ Aduerſus eum autem qui accepit,nulla actio tibi competit, niſi nummi extent.tunc enim contra poſsidentem vti rei vendicatione [b]potes.

¶ Hæreditas ſuſtinet uicem perſonæ defuncti. hoc dicit.Bald.& Salic.& quod ei interim quæritur,hæredibus poſteà adeuntibus quæſitū intelligitur.hoc dicit.Salicetus.Vel ſic:Ex contractu ſerui hæreditarij acquiritur actio hæreditati iacenti. & per eam poſteà hæredi. Paul. de Caſtro.

Idem AA.Menophyllo & cæteris.

LEX IX.

CVm hæreditas perſonam [c] domini ſuſtineat:ab hæreditario ſeruo [d]priuſquam patri veſtro ſucceſſeritis [e] res commodatas [†],ſecundùm bonam fidem ab eius qui ſuſcepit ſucceſſoribus apud rectorem prouinciæ petere poteſtis [f].

¶Condemnatus in actione depoſiti directa quia non reſtituebat rem,efficitur infamis. h.d. Pau.de Caſt.

Idem AA.& CC.Septimæ. LEX X.

QVi depoſitum non reſtituit, ſuo nomine [g]cōuētus & condemnatus, ad eius reſtitutionem cum infamiæ periculo vrgetur.

¶ Depoſitarius ſine dilatione compellendus eſt ad reſtitutionē:nec poteſt obijcere cōpenſationem,uel dicere ſibi in contrarium factam proteſtationem.hoc dicit.coniuncta authent.hìc poſita.Bal.quæ lex eſt ſingularis.

Imp.Iuſtinia.A.Demoſtheni. LEX XI.

SI quis vel pecunias, vel res quaſdam per depoſitionis acceperit titulum [h], eas volenti ei qui depoſuit,reddere illico modis omnibus compellatur: nullamq; compenſationem [i],vel deductionem [k], vel doli exceptionem [l]opponat [m], quaſi & ipſe quaſdam contra eum qui depoſuit,actiones perſonales,vel in rē, vel hypothecariam prætendens:cùm [n] nō ſub hoc modo depoſitum accepit, vt non conceſſa [o] ei retentio generetur,et contractus qui ex bona fide oritur,ad perfidiam [p] retrahatur.
¶Sed & ſi ex vtraq; parte aliquid fuerit depoſitum : nec in hoc caſu compenſationis præpeditio creatur,ſed depoſitæ quidē res vel pecuniæ ab vtraque [q]parte quàm celerrimè ſine aliquo obſtaculo reſtituātur:ei videlicet primùm qui primus [r] hoc voluerit:& poſteà legitimæ actiones integræ quoq; ei reſeruētur.Quod obtinere (ſicut iam dictū eſt)oportet,& ſi ex vna parte depoſitio celebrata eſt,ex altera autem compēſatio fuerit oppoſita : vt integra omni legitima ratione ſeruata, depoſitæ res vel pecuniæ prima fronte reſtituātur.
¶ Quòd ſi in ſcriptis [s] atteſtatio non per dolum vel fraudem [t] fuerit ei, qui depoſitum ſuſcepit, ab alio tranſmiſſa,vt minimè depoſitum reſtituat,hocq́ue per iuſiurādum affirmauerit [v]: liceat ei qui depoſuit, ſub defenſionis cautela idonea præſtita [x], res depoſitas quàm ocyſsimè recuperare.

In authen. de depoſito & denūciationibus inquilinorum.§.j.colla.v.conſtitu.fina.

¶ Tertia perſona ueniens ex tranſuerſo, non poteſt extra iudicium prohibere ne reddatur depoſitum,uel ne inquilinus reddat penſionem domino, uel ne præbenda uel ſalarium præſtetur ei cui debetur. hoc dicit. Bald. uel ſic : Hodie nulla perſona ueniens ex tranſuerſo, poteſt extraiudicialiter interdicere depoſiti reſtitutionem:nec ut inquilinus domino debitam non ſoluat penſionem : nec ut præbenda,ſeu ſalarium de publico non ſoluatur ei cui debetur.Salicetus.

SIis.] CASVS. Si pecuniam apud te depoſui,& alij mutuaſti:ſi feciſti conuentionem ſcilicet de cuſtodiendo & reſtituendo, non ſolùm tu teneberis,ſed etiam is qui tibi ſucceſsit.& hoc in prima parte. An autem aduerſus eum cui mutuaſti,actio mihi competat quæritur? reſpond.quòd ſi extiterit,aduerſus poſſeſſores habeo in rem actionem,& hoc in ſecunda.

a ¶ Suſcepta fide.] ſed quam cuſtodire & reſtituere debet, vt plenè diximus.ſ.l.proxi.

10 b ¶ Vēdicatione.] vt &.ſ.ad exhi.l.ſi res.

CVm hæreditas. CASVS. Deceſsit paterfa. iacente hęred.ſeru⁹ hæreditarius quaſdā res penes Titiū depoſuit:an futurus hæres pro rebus illis depoſitis habet actionem ad-20 uerſus ſucceſſores depoſitarij,quæritur? Dicitur quòd ſic.Viuia.

c ¶ Perſonam domini.] vt. ff. de acquiren. rer.dom.l.hęreditas.& inſtitut.de ſtipula.ſeruo.in princip.& de hæredi.inſtitut.§. ſeruus autem alienus.ff.de noua.l.noua-30 tio.ij.in fi.

d ¶ Seruo.] CASVS. Seruus hæreditarius depoſuit: agit hæres poſteà ſuccedens depoſiti:vt hìc,&.ff. eod.l.j. §. idem ſi ſeruus.&.ff.de actioni. & obligat.l. qui à ſeruo.

† Cōmendatas.

e ¶ Succeſſeritis.] hi 40 enim erant emancipati,vel ſui,ſed ſub conditione poteſtatiua inſtituti:alioquin non hæreditati ſed ipſis videt̄ actio quæſita,ſecundum quoſdam [a]. ADDITIO. Ex hac gloſ. habes quòd vbi eſt ſuus hæres, ibi nunquam iacet 50 hæreditas:quia exiſtentia ſui hæredis inducit cōtinuationem dominij ſine aliquo medio:vt.ff.de liber. & poſthu. l. in ſuis. Hæc ex Baldo hìc.

a Et bene vt per doc. in.l. in ſuis.

f ¶ Poteſtis.] Hoc niſi bona fide eidem ſeruo alienato, vel manumiſſo ſolutum ſit: vt.ff. eodem 60 l.quod ſeruus.

QVi depoſitū.] CASVS. Si quis conuenitur directa actione depoſiti, & ſuo nomine condemnatur:eo quòd rem depoſitam non reddit, notatur infamia.Viuia.

hìc allega.

g ¶ Suo nomine.] nō 70 hæreditario,tutorio, curatorio,procuratorio: vt ff.de his qui no.infa.l.furti.§.qui alieno.&.l.j.&.l.ſeruus.

SI quis.] CASVS. Si decem penes me depoſuiſti:& tu mihi teneris in decē.tibi repetenti depoſitum,an compenſationē obijcere poſsim,quęritur? Dicitur quòd non.& hoc in prima.Si verò rem aliquam penes te depoſui.& tu apud me hincinde:quo minus depoſitū repetatur,nulla obſtabit cōpenſatio.& hoc in ſecūda.Si verò rem quam penes te depoſui,quo minus mihi reſtituas,contradixerit aliquis:ſatisdante me de ſeruando te indemnē, mi-80 hi eam reſtituere debes.& hoc in tertia. ¶ No.primò ex hac lege ſecundum Bal.hic,ꝙ depoſiti ad depoſitum nō fit cōpenſatio: tamē bene admittitur reconuentio:non cum defertur liquidum propter non liquidum:ſed reſeruaretur hoc quod eſt probandum:quod tene menti ſecundum eundem.No. ſecūdo ibi prima fronte:quia illud quod reſtituitur debet de proximo reddi:& dicitur prima facie reſtitui.facit quod no.in.c.debitores.extra de iureiur.Bal.

h ¶ Titulum.] aliâs ponitur titulus pro cauſa qua dominium vel poſſeſſio transfertur:ſiue de vſuſcapione quæramus,vel de publiciana,vel de petitione hæreditatis,quæ non datur contra titulo poſsidentem:vt infrà.in quibus cauſis ceſ.long.temp.præſcrip.l.hæreditatem.ſed hìc pro detentatione ponitur:& ideo non impediret petitionem hæreditatis: vt.ff.de peti.hære.l. & non tantùm.

i ¶ Compenſationem.] in toto.

k ¶ Deductionem.] in partem.

l ¶ Exceptionē.] Hoc ad vtrunque refertur:& 10 ad hoc ſuprà. de compen.l.final. & inſtitut. de acti.§.in bonæ fidei.&.ff. ad exhibē.l.iij.§. ibidem. Sed nonne ſaltem propter impenſas habet retentionem? P.ſic,ſicut in commodato : vt.ff. commo.l.in rebus.§. finali. & ff. de acquirend. poſſeſ-20 ſio.l.ſi quis rem.ſed Io. contra per literam iſtam.

Depoſitar.us an propter impenſas habeat retentionē.

m ¶ Opponat.] nec ſpoliatio opponi poteſt in depoſito ſecundum quoſdam. Alij contrà:extra de ordine cogni. ca.ij. & ibi de hoc in gloſſa. hìc patet ſimile ad legem iſtam. extra etiam 30 de depoſito.bona fides. circa finem.

n ¶ Cum.] pro quādo. Si autem pro quia poneretur , mala eſſet cauſa vel ratio.

o ¶ Non conceſſa.] à iure vel ſine permiſſu domini : ipſe enim permittere poteſt:vt.ff.eodem.l. 40 j.§.ſi conueniatur. redditur ergo cuilibet etiam prædoni:vt.ff.eodem.l.j. §.ſi prædo niſi apud dominum depoſuit non dominus:vt.ff.eodem.l. bona fides § fi.

p ¶ Ad perfidiā.] vt &.ff.eod.l j.§. eſt autem. &.§. quod autem. & de 50 pac.l.iuriſgentium.§.ſiue autem.

q ¶ Ab vtraque.] cum duobus idem priuilegiū datur:vterque ſuum contra alium exercet:vt hìc, &.ff.ex qui.cau.ma:l.fin.

r ¶ Qui primus.] vt ff.de iud. l.qui prior.

s ¶ Quòd ſi in ſcri-60 ptis.] idem ſi ſine ſcriptis,vt puto:vt argu.ſ. de pet.hære.l.fi.

t ¶ Vel fraudem.] depoſitarij.

v ¶ Affirmauerit] depoſitarius.

x ¶ Præſtita.] depoſitario à deponente, & cum fideiuſſoribus :vt recita-70 tur in authen. e. in fin. colla.vj.Sed cùm non fuerat litem conteſtatus denuncians non videtur danda cautio,vt.ff.ſi cui plus quàm per.l.falci. hæc autem.j.reſpon.&.§.hæc cautio.Sed fortè ſpeciale eſt in depoſitario qui recipit gratia deponentis tantùm,vt ei caueatur ante litem conteſtatā. Vel melius, dic nec ibi caueri tantùm poſt litem conteſtatam,imò poſt controuerſiā : ſed controuerſia etiam ante litem conteſtatam facta cauetur:vt in eodem titul.l. iij.§.ſi legatarius.Sed ad quid fiet hæc cautio cùm ille qui denunciauit nullam habeat actionem de iure:ergo nō videtur interponi debere:vt.ff.de pro-80 curato.l.non cogendum.§.fina.&.ff.vt in poſſeſ.leg.l.ſi is à quo.§.diuus? Reſpon.poterit vel iniuſtè conueniri vel vinci,vel ſaltem faciet expēſas. Vel dic etiam caueri vt probet ſibi reſtitutum depoſitum.ſic &.ff.de rei ven.is à quo. & de pe.hære.l.penulti.Item videtur quòd de iure communi debeat teneri: vt.ff.de eden.l.quædam.§ is autem.Reſpond.hic reſtituit ei à quo cauſam habuit:& ideo non eſt in culpa:hodie autem non præſtaretur huiuſmodi cautio:nec curantur huiuſmodi interdictiones per authen. quam lege hìc : ſed iam &c.

Sed iam.

Sed iam.] CASVS. In lege codicis dictum est quòd non potest interdici restitutio depositi, sed debet depositum restitui: & posteà eum qui deposuit, poterit is apud quem depositum erat, conuenire quādocunque voluerit: & si contradicat, & ille qui deposuit damnum aliquod patiatur: contradicens damnum debet reficere: imò ad tertiam & ad centesimas vsuras tenebitur. & pœnam eandem sustinebit qui interdixerit colono ne pensionem soluat: & magistratui ne ministret ex publico ministrantibus debitas præbendas: quæ panes ciuiles appellantur in corpore.

Sed iam cautum [a] est, ne quis extrinsecus [b] depositario interdicat depositi restitutionem: qua subsecuta [c], depositor possidens pulsari poterit ab eo qui interdixit. ¶ Si contra factum fuerit: damnum [d] quodcunque acciderit ei qui vim passus est, præstabitur [e] ab eo qui interdixit, necnō & tertia centesimæ vsurarum [f] nomine, ex quo facta est huiusmodi contestatio. ¶ Quibus pœnis subiacet qui vel inquilino dationem pensionum, vel publicæ personæ [g] panis interdicit administrationem.

¶ Ista est notabilis lex, & hoc dicit: Si unus ex hæredibus deponentis recipit solummodò portionem quæ sibi contingit: quicquid posteà contra debitorem accidat, cohæredibus non tenetur. hoc dicit. Bal. & Sali.

Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

LEX XII.

Superuacuam veterum differentiam de medio tollentes, si quis certum pondus auri vel confecti [h] vel in massa constituti deposuerit, & plures scripserit hæredes, & vnus ex his contingentem sibi portionem à depositario acceperit, alter supersederit, vel aliàs fortuito casu impeditus hoc facere non potuerit, & posteà depositarius in aduersam inciderit fortunam [i], vel sine dolo depositum perdiderit: sancimus non esse cohæredi eius licentiam venire contra cohæredem suum, & ex eius parte auellere, quod ipse ex sua parte consequi minimè potuit, quasi ex eo quod cohæres accepit, communi constituto: cùm si certæ pecuniæ depositæ fuerint, & suam partem vnus ex cohæredibus acceperit, nemini veniat in dubium bene eum accepisse partē suam, & non debere aliam partē attingere. Nobis etenim non videtur esse homo obnoxius [k], neq; in massa, neq; in specie [l], neque in pecunia numerata, qui suam partem suscepit: ne industria pœnas desidiæ soluat [m]. Si enim & alius hæres tempora opportuna queād modum cohęres eius, obseruasset: & suum vterq; [♁] reciperet, & sequentibus altercationibus minimè locus relinqueretur.

a ¶ Cautum.] per authen. in eodem titu. §. primo. col. vj.

b. ¶ Extrinsecus.] Ex hoc videtur corrigi, qđ est. ff. de rei vendicatione. l. officium. & ff. eodē. l. bona fides. vbi dicit dominum admitti ad vendicandum. Solut. dicunt quidam hîc extrinsecus, id est præter rei dominum, vel eum qui habeat ius in re. Sed Ioan. dicit denunciationem simplicem non admitti vt hîc: sed si vendicare vult in iudicio, potest. Dic ergo extrinsecus, id est præter deponentem.

c ¶ Qua subsecuta.] id est restitutiōe: sed certè & ea non subsecuta, cùm ciuiliter & naturaliter possideat deponēs: vt. ff. e. l. licet. §. rei.

d ¶ Damnum.] quodcunque fortuiti casus.

e ¶ Præstabitur.] à denūciatore: scilicet deponenti: vt in cor. §. nemini.

f ¶ Vsurarum.] si est in pecunia, vel auro depositum: & idem si in speciebus: nam æstimantur, & æstimationis datur vsura deponenti: vt in cor. §. primo. sic & suprà de vsur. l. oleo.

g. ¶ Vel publicè personæ.] id est magistratui. instit. de Attil. tu. §. penultimo. ne soluant alicui præbendam, quam ex publico deberet habere: vt in corpo. §. huic autem.

Superuacuam.] CASVS. Si rē tuam penes me deposuisti & decessisti hæredibus relictis: & vnus egerit depositi aduersus me: & partem suam consecutus est: & alij agere ex negligentia supersederint: si posteà factus fuero non soluēdo: an cohæredes aduersus cohæredem qui partem suam consecutus est, habeant regressum, vt partem illam communicet, quæritur? Respon. quòd non.

h ¶ Confecti.] scilicet in speciem: aut quantitatem.

i ¶ Fortunam.] vt quia factus est non soluendo, dolo & lata culpa.

k ¶ Obnoxius.] scilicet cohæres, repete cohæredi negligenti.

l ¶ Neque in specie.] diuisibili, cùm dicatur suam partem accepisse: vel accepit æstimationem partis. Si autem decem (homines puta) essent depositi: nec quinque possent vni restitui, cùm in quolibet medietas remansit. Sed secus in quantitatibus: vt. ff. de solu. l. cum Stichus & Pamphilus. & ff. eo. l. j. §. si pecunia. & per hoc est: quia si quis rogatur restituere hæreditatē, retēta certa quātitate illam totā retinet de portione sua: sed si rogetur restituere retēto prædio, alia portio prædij à cohærede qui dominiū habet, accipitur: vt. ff. ad Trebellianū. l. deducta. §. nummis acceptis. & de leg. ij. l. cum pater. in prin.

m ¶ Soluat.[a]] sic. j. de allu. & palu. l. fi. & ff. de nego. gest. l. si ex duobus. & ff. de bonis autho. iudi. posiden. l. si non expedierit. §. j. & ff. de condi. indebi. l. tutores. & ff. fami. ercisc. l. hæredes. §. item scribit. & l. Lucius. Sed contrà in eo. titu. item Labeo. in prin. Solu. hîc alij poterat imputari culpa: ibi non. licet enim in quæstione ponatur quando fuit, & quando non fuit in culpa: in re-sponsione tamen ponit tantùm quando fuit in culpa. Item contrà. ff. pro socio. l. verum. §. si cum tres. vbi vnus de tribus socijs quod exigit ab alio communicat cum tertio. Solu. speciale ibi: quia fraternitatem habet societas: vt in ea. l. in princip.

Hæreditatem rogat[9] restituere retenta quā titate vel prædio, qđ retinebit?
a Quia licitum est cui libet pro cō modo suo vigilare. & concor. gl.

sup verbo, circunuentus. in me. in. c. cū olī. extra de sē. tē. & re iud.

[♁] Debitū.

¶ MANDATI. ¶ *Exposuimus suprà de contractibus qui re contrahuntur: ut de deposito, & pignore, & indebito, & mutuo, & commodato. Nunc uideamus de cōtractibus, in quibus solo consensu nascitur obligatio. Et quia inter eos excellentior est contractus mandati (trahit enim originem ex officio & amicitia) ideo prius uidendum est de mandato. Videndum quid sit mādatum, & unde dicatur mandatum, qualiter contrahatur, & inter quas personas, & in quibus rebus, & quot modis, & quando nascatur actio mandati directa uel contraria, & quando competant, & inquantum, & quales sint. Azo.*

TITVLVS XXXV.

Mandati [n], vel contra.

¶ Procurator pecuniam uersam in utilitatem domini repetit per actionem mandati. de salario autem prætoris est notio. h. d. Bal.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Leonidæ.

LEX I.

Aduersus eum cuius negotia gesta [o] sunt, de pecunia quam de proprijs opibus [p] vel ab alijs mutuò acceptam [q] erogasti, mandati actione pro sorte & vsuris [r] potes experiri. ¶ De salario [s] autem quod promisit, apud præsidem prouinciæ cognitio præbebitur [t].

¶ Actio mandati competit ad pecuniam solutam mandatario, & ad pignora persequenda. Bald. uel sic: Fideiussori pro pecunia ab eo soluta, à principali recuperanda, & pro pignoribus consequendis, competit actio mandati. hoc dicit. Sali.

Idem AA. Marcello. LEX II.

Cum ex causa fideiussionis pecuniam patrē [v] tuum exoluisse proponas, habes mandati actionem: qua non solùm pecuniam [x], sed etiam pignora [y] in obligationem deducta potes consequi.

n ¶ Mandati.] vel aliâs de mandato.

Aduersus.] CASVS. Si mādato tuo negotia tua gessi: & aliqua impendi: vel pecuniam mutuo accepi, vt in ea impenderem: non solùm sortem, sed etiam vsuras actione mandati consequi potero: & salarium quod mihi promisisti mihi restitui prouidebit iudex. Viuia.

o ¶ Gesta sunt.] cum mandato.

p ¶ Opibus.] quas fœnerare consueueris: vt ff. de vsuris. l. qui semisses. §. fin.

q ¶ Acceptam.] sub vsuris.

r ¶ Et vsuris.] etiam sine mora: vt. ff. eod. l. si verò nō remunerandi. §. si mihi.

s ¶ Salario.] certo & promisso animo remunerandi laborem: vt. ff. e. l. si remunerandi. in principio.

t ¶ Præbebitur.] Vtrum fuerit licitum vel non: certum vel incertum? Et vt plenè videas, aut est incertum, & non valet: vt. j. eo. titul. l. salarium: vt. ff. eo. l. qu imutuam. §. salarium[b]. aut certum: & tunc aut erat aliàs facturus, & tunc pro eo incontinenti promisso agitur mandati contraria informata. vt hic. si ex interuallo, tunc agitur extraordinaria: vt. ff. eod. l. salarium. Si autem non erat aliàs facturus: aut tale factum consueuit locari: & tunc est locatio: vt. ff. eo. l. j. aut nō: & tunc est contractus innominatus, & agitur præscriptis verbis: vt. ff. de præscrip. ver. l. naturalis. §. at cum do. & hoc quando est licitum. Si autem mediā vel quotam partem litis paciscatur. tunc non valet, & punitur: vt. ff. eod. l. salarium. & l. si renumerandi. §. maurus. & suprà de postul. l. si qui. Sed quæro an hoc salarium procuratoris possit excedere centum aureos: vt dicitur de aduocatis? Rñ. non. nam aduocati procuratores dici possunt: vt. ff. de var. cog. l. j. §. aduocatos. & §. licita.

b Hoc intelligas verum, vt cōpetat procuratori actio ex promissiōe. iudex tñ ex suo officio constituet ei salarium secundum meritum eiusdē: vt dicit Sal. Salariū procuratoris an possit excedere. c aureos.

Cum ex causa.] CASVS Si pater tuus apud creditorem pro me fideiussit, & pignora obligauit, & pecuniam soluit, & decessit. habebis tu aduersus me mandati actionem per quam non solùm pecuniam, sed pignus consequi poteris. Viuianus.

v ¶ Patrem.] Item idem si tu hæres eius solueris: vt. ff. eo. l. hæredem.

x ¶ Pecuniam.] & eius vsuras.

y ¶ Pignora.] puta res patris tui creditori ab ipso patre obligatas debitore mandante: vt. ff. commo. l. si vt certo. §. planè si ego. Vel secundum alios, à de-

bitore obligata, patre tuo ad hoc ei commodante, & hoc casu agitur commodati: vt ff. commo. l. si vt certo. §. nunc videndum. in principio. vnde lite contestata in actione mandati pro pecunia, videtur & super commodato actio contestata: vt infrà de anna. exceptio. l. fina. Vel tertio dic res debitoris fuisse obligatas creditori. nam non cogeris creditori soluere: nisi tibi cesserit hypothecariam contra debitorem: vt infrà de fideiuss. l. secunda. & sic iure exceptionis consequeris 10 pignora. Vel quarto debitor obligauit patri tuo pro fideiussione quædam pignora, quæ consequeris hypothecaria à debitore. Et secundum hos tres intellectus hæc dictio qua, facit simplicem relationem, cùm non mandati, sed alio au 20 xilio pignora petantur: vt & infrà de iniur. l. dominum. Vel dic quinto quòd, cùm fideiussit illius debitoris mandato, incontinenti quędam pa tri tuo debitor pro fideiussione obligauit: ex quo pacto & hypothecaria & præscriptis verbis 30 actio nascitur: & mandati actio informatur: vt ff. de pactis. l. iurisgentium. §. quinimò. infrà de pactis inter empto. & vẽ di. l. secunda.

† Sui.

SI pater tuus.] CASVS. Pater filio suo emancipato mã dauit vt aduersus debi- 40 tores experiretur: nunquid si pater præsens venerit, experiri posit, quę ritur? Dicitur quòd sic, re integra. alioquin si res integra non est: quod per patrem actum est, non rescindetur. Viuianus.

† Allegatur ad hoc sufficit bono oratori nihil omittere de his quæ ad causam pertinent, & si nõ vincat.

a ¶ Si pater tuus.] si, 50 id est quamuis.

b ¶ Sui iuris.] id est tui iuris.

c ¶ Mandauit.] Ad exercitium tantùm.

d ¶ Re integra.] vt ff. eodem. l. si verò non remunerandi. §. si mandauero. exigendam. & instit. mand. §. penulti. li- 60 te verò contestata, non potest: nisi interueniat aliquid horum per quod repelluntur procuratores: vt. ff. de procur. l. post litem. cum. vj. ll. seq. & suprà de procu. l. procuratoribus. Sed quid si faceret hunc filium procuratorem in rem suam? Tunc dic vt. j. de noua. l. iij.

ETiam.] CASVS. Duo habentes controuersiam cum Titio, egerunt & succubuerunt, appellauerunt, & in causa appellationis procuratorem constituerunt, & procurator in causa appellationis sine culpa sua succubuit. an sumptus quos fecit rationabiliter cõsequi posit, quæritur? Respon. quòd sic contrario iudicio mandati. Viuianus.

Procurator succumbẽs an posit sumptus repetere. a Concor. gl. ij. in me. in c. cũ pro causa. extrà de procura.

e ¶ Reportauerunt.] Dominus ergo videtur damnatus secundum M. 70 Ioan. contra: vt dices infrà de senten. & interlo. l. j & quod dicit reportauerunt: quia tu procurator fuisti damnatus.

f ¶ Mandati.] Fuit ergo procurator cum mandato: sicq; repetit sumptus: vt hic, & ff. eodem. l. qui mutuam. §. fina. & infrà eodem. l. si contra licitum. in fine. secus[a] si sine mandato defendisset: nam tunc demum si obtineret, repetit sumptus: non aliàs, quasi non vtiliter gesserit: vt. ff. iudic. sol. l. iam tamen. §. in hac. ij. quæ est contrà. Sed si hic procurator sua culpa damnificauit dominum in. xx. & suis sumptibus meliorauit in. x. an hæc. x. repetat vel compenset? Videtur quòd non: vt. ff. de nego. gest. l. siue hæreditaria. & de lega. j. l. si modò nulla.

80 SI maritus.] CASVS. Maritus tuæ sororis gessit tua negotia vt procurator, mandasti ei vt peteret bonorum possessionem tibi debitam: non petijt, & amisisti: an aduersus eum experiri posis, quæritur? Dicitur quòd sic. sed qua actio. non aperit. tu dic mandati ad interesse. Viuianus.

g ¶ Congrediendum est.] actione mandati ad interesse: vt. ff. manda. l. si procuratorem. §. mandati. Erat autem dubitatio, quia sicut hæreditas non

¶ Mandatum actio num non excludit man dantem re integra ab agendo. hoc dicit. Bal. Vel sic: Mandans alteri actiones, potest hoc non obstante re integra experiri. hoc dicit. Pau. de Cas.

Idem AA. Germano. LEX III.

SI pater tuus [a] tibi tui † iuris [b] constituto actionem aduersus debitores suos mandauit [c]: potuit & ipse præsens aduersus eos re integra [d] experiri. Si quid itaque ab eo apud iudicem actum est: rescindi id nulla ratio patitur.

¶ Procurator repetit sumptus litis, etiam si in causa succubuerit. h. d. Bal.

Imper. Alexander A. Vulnerato.

LEX IIII.

ETiam si contrariam sententiam reportauerunt [e] qui te ad exercendas causas appellationis procuratorem constituerunt: si tamen nihil culpa tua factum est †, sumptus quos in lite probabili ratione feceris, contraria man dati [f] actione petere potes.

¶ Procurator qui neglecto mandato bonorum possessionem non petijt, tenetur domino. hoc di cit. Bald.

Idem A. Guliano. LEX V.

SI maritus sororis tuæ tibi procurans, petere bonorum possessionem noluerit, cum ipso tibi congrediendum [g] est: quam querelam ita cum effectu habes, si mandasse [h] te vt peteretur bonorum possessio, eumque neglexisse arguas.

¶ Qui patitur pro se alium fideiubere, uidetur mandare. h. d. Bal. & Sali.

Imp. Gordian. A. Sosibio. LEX VI.

SI fideiussor pro reo patiẽte [i] fidem suam adstrinxerit: man dati cum eo post exolutam pecuniam vel factam condemnationẽ, potest actionem exercere.

¶ Mutuans ex mandato alterius, obligat sibi recipientem tanquam principalem ex eo contractu: & mandantem tanquam accessorium per actionem mandati. hoc dicit. Bal.

Idem A. Aureliano. LEX VII.

SI literas [k] eius secutus qui pecuniæ acto fuerat, ei qui tibi literas tradidit, pecunias credidisti, tàm condictio aduersus [l] eum qui à te mutuam sumpsit pecuniam, quàm aduersus eum cuius mandatum secutus es, mandati actio [m] tibi competit.

¶ Ex mandato patris competit actio contra hæredem. hoc dicit. Bal. uel sic: Mutuans seruis ad mandatum domini, habet illum obligatum actione mandati. & hypothecaria potest etiam pignora persequi. h. d. Salic.

Impp. Valerian. & Gallien. AA. & Valerian. Cæs. Lucio. LEX VIII.

SI tibi pupillorum pater vt pecuniam in rem suam seruis eius crederes mandauit, & in hanc rem æque ipso præcipiente pignora sunt obligata [n]: & mandati actione pupillos [o] post mortem patris conuenire, & exequi ius obligationis pignorum [p] poteris, si in solutione cessabitur.

¶ Procurator qui dominum læsit in causa etiam in minimo articulo, tenetur domino. hoc di cit. Bal.

Impp. Diocle. & Maximian. AA. Marcello.

LEX IX.

CVm per procuratorem causam tuam læsam [q] esse dicas,

potest ediri per procuratorem: vt. ff. de acqui. hære. l. Paulus. sic videbatur in bonorum possessione. sed est contrà: quia hæc petitur per procuratorem: vt hic, & ff. de bo. pos. l. iij. §. acquirere.

Hæreditas per procuratorẽ adiri non põt.

h ¶ Mandasse.] specialiter vt dicunt. argumen. ff. de mi. l. illud. §. si talis. & sic est in iussu: vt. ff. de acquirend. hære. l. si quis mihi. §. sed vtrum. Sed contrà puto. nam cùm à gestore sine mandato petita pos sint haberi rata: vt. ff. ad Trebel. l. seruo inuito. cir 10 ca prin. & de bonorum possessione. l. iij. §. acquirere. & rem ratam habere. l. bonorum. multò ma gis per procuratorem generaliter peti potest.

SI fideiussor.] CASVS. Si pro me præsente & patiente fideiussisti. licet non mã- 20 daui vt fideiuberes, & soluisti: habebis aduersus me mandati act. vt ibi in dennitatem præstem. Viuianus.

i ¶ Patiente.] est ergo tacitum mandatum & expressum, & ex vtroq; datur actio mandati: vt hic, & ff. eo. l. si remune- 30 rãdi. §. si passus. & l. qui patitur. & de regu. iuris. l. semper qui. & repetit nisi contradixerit, vel animo donandi fideiuberet, vel in rem suam, vel in turpem rem, vel contra bonos mores: vt. ff. e. l. si remunerandi. §. si passus. & l. si verò non 40 re. §. si adolescens. & l. si pro te.

SI literas.] CASVS. Mandaui tibi per epistolam vt mutuares Titio decem & mutuasti me quam Titium habebis obligatum. vnde contra mandantem habes actionem 50 mandati: & contra accipientem certi condictio. ex mutuo. Viuianus.

k ¶ Si literas.] publicas vel priuatas quibus mandauit ivt crederes ei pecuniam, non vt commendatum eum haberes: vt. ff. eod. l. si vero. §. 60 cùm quidam. & s. quod cum eo. l. vlti.

l ¶ Aduersus eum.] Si non potest satisfacere accipiens. & debent cedi actiones huic mandanti contra accipientem. vt. ff. de fideiusso. l. si mandato, & ff. eodem. l. si quis alicui. §. fina. Et distingue hic breuiter, quia aut dirigitur mandatum ad creditorem vt pecuniam mutuet procuratori: & sic loquitur hic. aut procuratori mittitur: & tunc tenetur dominus vtili institoria. vt suprà de exerci. l. si mutuam. aut fuit nuncius, & tunc certi condictio contra dominum datur. & s. quod cum eo. l. si ex contractu. Et de his plenè dixi. s. si cer. pet. l. eum qui.

m ¶ Actio.] contraria.

70 SI tibi.] CASVS. Si mandato meo, seruo pecuniam credidisti, & decessi filijs relictis impuberibus: an aduersus pupillos mandati habeas act. quæritur? Respon. quòd sic, tàm ad pecuniam quam ad pignora. Viuianus.

n ¶ Obligata] à seruis.

o ¶ Pupillos.] non enim eo minus ex contractu patris tenentur quòd pupilli sunt: vt hic, & s. de non. nume. pecu. l. si intra. & de hære. acti. l. sub prætextu. Item no. mandati. mandauerat enim dominus in sua re, vt dicit: secus si in peculiari: quia tunc daretur quod iussu: vt. ff. quod iussu. l. j. & s. quod cum eo. l. si mandator. posset dici vtranque simul competere cum dirigitur ad ex- 80 traneum, non ad filium vel ad seruum.

p ¶ Pignorum] per hypothecariam. Accursius.

CVm per procuratorem.] CASVS. Si procurator meus cum aduersario meo collusit patiendo se superari: vel non appellauit cùm potuerit: an aduersus eum habeam mandati act. quęritur? Dicitur quòd sic. Viuianus.

q ¶ Læsam] vt quia collusit cum aduersario: vt. ff. eo. l. si procuratorem. in princ. vel

prin. vel si non appellauit: vt. s. de procur. l. inuitus. vel aliud quid dolo, vel culpa fecit: vt. s. de procu. l. si procurator.

SI pro ea.] CASVS. Si pro Titia fideiussisti, vel mandasti vt sibi pecunia mutuaretur: an antequam pro ea soluas, possis agere aduersus eam, quæritur? Dicitur quòd non, nisi condemnatus fueris, vel nisi hoc conuenit, vel nisi Titia incepisset dilapidare bona sua. & hoc in prima. Si verò tu pro ea fideiussor vel mandator extitisti: & conuentus except. habens eam non opposuisti, aut condemnatus nõ appellasti: an mandati si quid pro ea soluisti, agere possis, quæritur? Dicitur quòd non. & hoc in secunda.

a ¶ Cœpisse.] aliud si iam tempore fideiussionis ceperat dilapidare: vt ff. vt in pos. leg. l. si is à quo. & l. planè. & ff. de vaca. mu. l. penu. §. vltim.

b ¶ Causam.] quia homines dicunt quòd male fecit facta sua: vt & dicemus infrà de colla. aut. quod locum. & j. de iure dot. vbi. & ff. sol. mat. l. si constante.

c ¶ Suscepisse.] quod facere potuisti speciali pacto.

d ¶ Feceris.] nota non posse fideiussorem agere antequã soluat: sed fallit in quatuor casibus: si dilapidare bona sua debitor cœperit. Item si condemnatus fuerit. Item si hoc conuenit. & hi tres sunt hic. quart' est si diu stetit in obligatiõe. quod quantũ sit diu iudex arbitratur: vt. ff. eod. l. Lucius. aliàs autem non: sed sec' in eo qui animo nouandi intercessit qui statim agit: vt. ff. eo. l. si mãdato meo. §. si iudicio. quæ est contra. Et est ratio: quia iam liberauit eũ ac si soluisset: vt. ff. eo. l. inter. §. si is. Item secus si mãdem tibi vt mihi fundum emas: nam agitur contra me: & antequam soluat: vt suscipiam obligationem: vt. ff. eo. l. si mandato meo. j. rñ. & de neg. gest. l. si quis mihi mandato. quæ sunt contra. Sed dic quòd ratio est diuersitatis: quia si fideiussor statim ageret, afficeretur damno debitor, qui modò alium tàm commodè inuenire non potest, vt poterat tunc: quod esse non debet: vt. ff. commo. l. in commodato. §. sicut. Item qui mandatum accepit de fideiubendo, videtur accipere & de soluendo: vt. ff. de condict. indebi. l. indebitam pecuniam. at qui de emẽdo fundo mandatum acceperit, non videtur accipere de soluendo. Item in casu etiam post solutionem non agit: vt si ante diem soluendi soluit: vt. ff. eod. l. si mandauero tibi vt pro me. in princ. ADDITIO. Videas similem gl. in. c. fi. extrà de fideiuss. quod capi. sumptum est ex hac. l.

† Concor. hac. l. c. fina. cũ gl. j. extrà de fideiusso.

Fideiussor an possit agere antequã soluat.

mandati actio aduersus eum tibi competit.

¶ *Hæc est solennis lex. Fideiussor ante solutionem non agat mandati, nisi sit condemnatus, uel nisi debitor bona dilapidet, ita quòd uerisimiliter periculum sit in mora: uel nisi sit conuentum inter reum & ipsum quòd possit agere quandocunque. hoc primo. Fideiussor iniustè cõdemnatus appellatione non usus, non regreditur contra reum. hoc dicit notanter secundum Bal. & Salic.*

Idem AA. Papio. LEX X.

SI pro ea † cõtra quã supplicas, fideiussor seu mãdator intercessisti, & neq; condẽnatus es, neq; bona eam dilapidare posteà cœpisse [a] comprobare possis, vt tibi iustam metuẽdi causam [b] prębeat, neq; ab initio ita te obligationem suscepisse [c], vt eam possis & ante solutionem conuenire: nulla iuris ratione antequam satis creditori pro ea feceris [d], eam ad solutionẽ vrgeri certũ est. Fideiussorẽ [e] verò seu mandatorẽ exceptione munitum [f], & iniuria [g] iudicis dãnatum, & appellatione [h] contra bonam fidẽ minimè vsum, nõ posse mandati agere, manifestum est.

¶ *Procurator tenetur de culpabiliter gestis, & culpabiliter non gestis. hoc dicit. Bal. uel sic: Procurator tenetur de gestis & gerendis per eum susceptis: & de dolo & lata culpa. hoc dicit. Sali.*

Idem AA. Caio. LEX XI.

PRocuratorem non tantũ pro ijs quæ gessit, sed etiã pro ijs quæ gerẽda suscepit [i], & tam pro

e ¶ Fideiussorem.] dixit. s. fideiussorem damnatum mandati agere posse: quatenus autem hoc verum sit, subiungit.

f ¶ Munitum.] sed si reus vti non potest, & minus honesta erat, & soluit, agere potest: vt. ff. eo. l. idemq; §. penul.

g ¶ Iniuria.] ad hoc. j. de euic. l. emptor. & ff. de fideiuss. l. exceptione. & ff. de euic. l. si per imprudentiam. Item contrà. ff. de pub. l. si quis prohibuit. aliâs incipit, Papinianus libr. vj. sed ibi ignorabat exceptionem sibi competere: hic sciebat.

h ¶ Appellatione.] quam interponere debet ex bona fide: vt suprà de procurato. l. inuitus. nisi reo præsenti denunciet vt appellet: vel nisi propter paupertatem dimittat: vt. ff. eodem. l. si procuratorem. §. si ignorantes. Et breuiter de his exceptionibus distingue an sit declinatoria iudicij quam fideiussor omisit: & tunc nihilominus agit mandati: vt. ff. eodem. l. si fideiussor. j. §. quædam. an sit solutionis dilatoria vel peremptoria: licet quidam inter eas distinguant: & tunc si ex persona fideiussoris competat, & turpis est: quia impetrauit ius iniquum, vt dicunt quidam: vel aliter erat turpis, & tunc agit nihilominus mandati: vt. ff. eodem. l. idemque. §. penulti. si honesta, quia pactũ fideiussori est factum, ne à se vel à reo petatur: & sic porrigitur ad reum: vt ff. de pactis. l. idem. §. j. non aget: vt. ff. eodem. idemque. §. penulti. Nec distinguo sciens vel ignorans eam omittat: quia in suo facto non probabiliter errat: vt. ff. ad Velleia. l. quamquam. Si autem ad rem non porrigebatur, vt Velleiana vel similis, tunc nihilominus agit: vt. ff. eodem. l. si fideiussor. j. §. final. Si autem ex persona principalis, competit si quidem peremptoria & sciens eam omittit: non agit mandati. sed ignorans, si quidem ius, non aget: si factum, aget: vt. ff. eodem. l. si fideiussor. j. §. non malè. Si verò dilatoria solutionis, non aget interim: sed demum adueniente die: vt. ff. eodem. l. si mãdauero tibi. ij. in principio. Si autem erat talis exceptio reo competens, qua fideiussor vti non potest, non imputatur fideiussori, etiam si sciens eam omittit: si modò non habuerit facultatem rei conueniendi &c. vt. ff. eodem. idemq;. §. penultimo. & hoc etiam nota. ff. eodem. l. si fideiussor. j. §. quædam.

Fideiussor si omisit exceptionem; an sit ei imputandum.

PRocuratorem.] CASVS. Ordinaui procuratorem ad exigendam pecuniam à debitore: suscepit mandatum: non solùm de gestis, sed etiam de his quæ omisit gerere tenetur: tenetur etiam de dolo & culpa: sed si aliquos sumptus bona fide fecit in administratione, illos poterit repetere.

i ¶ Suscepit.] tenetur enim non quia gessit, sed quia gerenda suscepit: vt hic, & ff. eo. l. si remunerandi. §. j.

k ¶ Non exactam.] quia debuit exigere: vt & ff. eod. dolus est.

l ¶ Sumptũ.] vt & suprà eodem. l. etiam. & infrà eodem. l. si contra licitum. in fin. & ff. eodem. idemque. §. idem labeo. & l. ex mandato.

CVm.] CASVS. Mandauit tibi vt venderes fundum meum pro cẽtum: vendidisti pro. l. nec ratũ habui: nũquid mihi præiudicasti quò minus eã vendicare possim, quæritur? Dicitur ꝙ non.

† Incipit, Si mandati.

† Concor. gl. in. c. ij. super verb. restituimus in me. extrà de resti. in integ.

pter exactam ex mãdato pecuniã, quam non exactam [k], tam dolum quam culpam, sumptuum [l] ratione bona fide habita, præstare necesse est.

¶ *Contra tenorem mandati non ualet quod procurator facit. hoc dicit. Bal. uel sic: Procurator non seruato mandato, non præiudicat domino. h. d. Sali.*

Idem AA. Firmo. LEX XII.

CVm † mandati negotij contractum certam accepisse legem asseueres: eam integram secũdum bonam fidem custodiri conuenit. Vnde si contra [m] mãdati tenorẽ [n] procurator tuus ad te pertinentem fundum vendidit, nec venditionem posteà ratam habuisti: dominium tibi auferri non potuit [o].

¶ *Procurator tenetur etiam de leuißiusa culpa. h. d. Bal. uel sic: Procurator de dolo & omni culpa tenetur, non de casu fortuito. h. d. Salic.*

Idem AA. Zosimo. LEX XIII.

A Procuratore † dolum & omnem [p] culpam, nõ etiam improuisum [q] casum præstandum esse, iuris authoritate manifeste declaratur.

¶ *Quod uni soluitur plurium uoluntate, omnibus uidetur esse solutum. h. d. Bald. uel sic: Si is qui mandato alterius rem emit, & illam ei tradidit pro pretio quod soluit: mandati agitur. h. d. Sali. uel sic: Quod uni traditur de mandato alterius, etiam illi traditum uidetur. h. d. Paul.*

Idem AA. Hermiano. LEX XIIII.

SI secundum mandatum Triphonis & Felicis equos tua

m ¶ Contra.] i. citra. sic suprà de iudeis. l. celicolarum.

n ¶ Tenorem.] qui erat vt certo pretio venderet: vt. ff. eo. l. diligenter. vel vt certæ personæ venderet: vt. ff. de contrahen. emp. l. cum seruo.

o ¶ Non potuit.] non ergo nocet domino procurator: siue pro parte sit falsus, quia excedit mandatum: siue ex toto: vt hic, & ff. de no. ope. nunci. l. cũ procurator. §. fi. & pro emptore. qui fundum. §. procurator. & j. de noua. l. nõ abstulit. & s. de procu. si pretium. & l. si procurator.

A Procuratore.] CASVS. De dolo & culpa non casu fortuito, tenetur procurator.

Procurator an teneatur de leuissima culpa.

p ¶ Et omnem culpam.] de dolo & lata culpa & leui tenetur secundum omnes: vt hîc, & ff. eo. l. si procuratorem. §. dolo. & l. dolus. & ff. de re. iur. l. cõtractus. Sed secundũ Io. & B. & Azo. etiam de leuissima culpa tenetur: vt hic. nam qui omnem dixit, nihil omisit. sed O. & M. contra: vt dices. j. eo. l. in re. Nec obst. primæ opinioni, scilicet de leuissima. ff. eo. idemque in prin. vbi dicit nihil amplius quã bonam fidem. nam expone. i. nihil quod sit melius. nã nil melius, est bona fide. Vel ibi emerat procurator, & omnia fecerat, & sola restabat traditio facienda, in qua sufficit bona fides quæ fit in traditione. Item nec ob. ff. de regu. iur. l. contractus. quia ibi non remouet quin de leuissima teneatur. ADDITIO. Quod autem procurator teneatur de leuissima culpa, tenet Cy. hic post Ia. de Are. & etiam Dy. in ca. contractus. de regu. iur. lib. vj. & dicunt rationem esse tacitam assertionem industriæ suscipientis mãdatum: cum procurator propter solam industriam eligatur. ergo &c. vt arg. ff. de edil. edic. l. si quid venditor.

q ¶ Improuisum.] nisi specialiter conuenit: vt & s. depo. l. j. & de pig. ac. l. quæ fortuitis. & de neg. nest. l. negotium. & s. commo. l. j. Vel nisi culpa præcedat casum: vt. ff. commo. in rebus. & l. si vt certo. §. sed interdũ. Item nisi fuerit in mora: vt. ff. depo. l. si in Asia. §. fi.

SI secundum.] CASVS. Titio & Seio pecunia tua equos comparasti: vel in solutum à debitore tuo accepisti: & alteri eorum de voluntate vtriusq; tradidisti, vt tibi restituat quod nomine equorũ à te proficiscebatur.

mandati eos habebis obligatos.

a ¶ Tua pecunia.] comparatos illorum mandato. sic &. ff. eod. l. si fundũ, &. l. qui negotia. §. fina.

b ¶ A proprio. scilicet tuo subaudi.

c ¶ Placitis.] i. restituatur tibi quod equorum nomine à te fuit profectum.

pecunia [a] comparatos, vel in solutum à proprio [b] debitore tibi traditos, vni de his vtriusque voluntate dedisti: ad parendum placitis [c] eos mandati iudicio conuentos bona fides vrget.

¶ Ista lex licet sit breuis, habet tamen materiam opulentam: & quia breuis est, seipsam summat. Bal.

Idem AA. Precatio. LEX XV.

MAndatum re integra domini morte finitur [d].

¶ Si mandatum non impletur, ad interesse agitur. h. d. Bal. & Salic.

Idem AA. Vranio. LEX XVI.

AD comparandas merces data pecunia, qui mandatum suscepit, fide rupta [e], quãti interest [f] mandatoris, tenetur.

Idem AA. Gorgonio. LEX XVII.

SAlarium incerta [g] pollicitatione promissum peti [h] non potest.

¶ Licet contractus principalis sit stricti iuris: accessorius tamen potest esse bonæfidei, & ueniunt usuræ. Baldus. uel sic: Mandator ab eo pro quo intercessit, non tantum quod soluit repetit: sed etiam usuras ex mora. hoc dicit. Salic. uel sic: Qui mandat aliquid mutuari, si soluit mandatario, repetit ab eo cui mutuum est factum pro quo uidetur mãdato intercessisse. Paulus de Castro.

Idem AA. Tusciano. LEX XVIII.

POst solutionem [i] à se factam qui dari mutuo mandauit, ab eo pro quo intercessit, vel successoribus eius, quod solutum est, etiam cum vsuris [k] post moram recte * postulat [l].

Sed nonne videntur illi mihi mandare de re mea vendenda eis: & sic non valet: vt. j̃. ti. j. l. j? Rñ. imò de aliena, vt eam is acquirã quod feci. ex quo facto nihil abest.

MAndatum.] CASVS. Mandasti mihi vt fundũ tibi emerem: antequam arrhas donarem decessisti: an expiret mandatum, quæritur? Dicitur quòd sic.

d ¶ Finitur.] vt inst. eo. §. item si adhuc. &. ff. de solu. l. fin. Item no. re integra: aliâs enim secus: vt ff. de instit. l. si quis mancipijs. §. eius. &. ff. de arbi. l. arbiter. Sed quando dicitur res integra? Rñ. in causis ante litis contestationem: vt. ff. de iurisd. om. iudi. l. & quia. in negotijs autem potest quæri, an inceperit aliquid vel paramenta fecerit: vt patet. ff. de pol. l. j. §. cepisse. & de cond. ob causam da. l. si pecuniã. in princ. Extunc ergo reuocari nõ potest: ne ei sit suum officium damnosum, vt ff. de fur. l. si seruus communis. §. quod verò. Itẽ licet mandatum morte finiatur (vt hic dicit) tamen si ignorans mandatarius eum mortuum, re adhuc integra aliquid fecerit: potest agere contra hæredem, ne iusta & probabilis ignorantia eum damno afficiat: vt instit. eo. §. item si adhuc. &. ff. eo. l. inter. circa princip. Item quod hic dicit est verum: nisi sit tale mandatum quod suscipiat initium à morte testatoris: vt de sepulchro: vt. ff. eo. l. si verò. §. fi.

Mandatum cum finiatur re integra quando dicitur res integra.

* Reddi.

AD comparandas.] CASVS Si mandaui tibi vt ex pecunia mea merces emeres, nec emeris: si pecuniam in vsus tuos conuertas, quanti mea interest iudicio mandati mihi condemnaberis.

e ¶ Rupta.] quia carius emit quam potuerit: vel etiam in suam vtilitatem conuertit.

f ¶ Interest.] quanti. s. tunc cũ agitur interest. nam si nil interest, nil agitur, licet aliquando interfuerit: vt. ff. e. l. si procuratorem. §. mandati. secus in argẽtario vbi sufficit semel interfuisse: vt. ff. de edendo. l. vbi. §. j. & similiter secus in eo, qui promisit iudicio sisti. ff. si quis cau. l. qui autem. §. fina.

SAlarium.] CASVS. Pro expediendis negotijs meis promisi salarium, sed incertum: dicendo sic: renumerabo laborem tuum. nunquid tale salarium peti potest, quæritur? Rñ. ꝙ non.

g ¶ Salariũ incerta.] re & genere. nam si re tantũ, valeret: vt ꝑmissio equi in genere secũdũ Io. Itẽ si dixero, faciã te militẽ, non est incertũ secundũ Io.

h ¶ Peti non potest.] sed solutũ retineri potest. & ꝙ dicit pollicitatione: ideo dicit, qa si esset in stipulatione deductũ (licet incertũ) forsan posset agi ex stipulatu secũdũ Hu. sed Azo dicit etiã tũc nõ valere: & de pollicitatione ideo dicit: quia salariũ plerumq; offertur à domino nulla interrogatione facta: sed subito dicit dñs ita, & ita faciã tibi. & qua actione petatur salariũ, dixi. s̃. eo. l. j.

POst.] CASVS. Mandasti Titio vt mutuaret. x Sẽpro. soluisti Titio illa. x. tam Sempronium quam eius hæredes ad sortem & ad vsuras ex mora act. mandati conuenire poteris.

i ¶ Post solutionem.] Mandator soluit & conuenit eum cui mutuari mãdauit & eius hæredes. & quod dicit, post solutionem, scilicet non ante: nisi in casibus vt dixi. s̃. eo. l. si pro ea.

k ¶ Cum vsuris.] ex mora vel cõmuni iure debitis: vt in bonæfidei iudicio: vt. ff. eo. l. si verò non re. §. si mihi. &. j̃. eod. l. j. &. j̃. proxi. &. s̃. depo. l. ij. Sed contrà. ff. e. l. inter. §. præterea. vbi dicit nihil plus venire: nisi quod soluit, sed ibi supple: nisi ratio vsurarum emergat: vt hic.

l ¶ Postulat.] actione mandati.

PRetij rerum.] CASVS. Mandaui tibi vt res meas venderes, & stipulatus sum vsuras vltra legitimum modum, puta tres solidos pro libra: & pignus dedisti: & vendidisti res meas: ad pretium mihi teneberis, & ad vsuras legitimas, & pignora vltra legitimum modum vsurarum non tenebuntur. Viuia.

¶ Vsuræ ultra licitum modum non possunt deberi etiam si per stipulationem fuerint promissæ, uel pro eis datum fuerit pignus. hoc dicit. Pau. de Cast.

Idem AA. Eugenio. LEX XIX.

PRetij [m] rerum distractarum, quas vænales præcedente mãdato acceperas, vltra licitum vsuras ex stipulatione vel mora præstare, licet pignora data probẽtur, compelli non potes.

¶ Illicitum salarium non potest peti, nec etiam sumptus quos in lite improba quis fecit. hoc dicit. Bald. uel sic: Ex pacto de quota litis nil potest procurator petere: sed si tale pactum non fuit: bene potest petere expensas factas de suo. hoc dicit. Pau. de Cast.

Idem AA. Egapatho. LEX XX.

SI contra licitum, litis incertũ redemisti [n]: interdictæ conuẽtionis tibi fidem impleri frustrâ petis [o]. Quod si gratuitum mandatum suscepisti, secundum bonam fidem sumptus rectè postulas [p].

¶ Condemnatus mandati directa, dicitur infamis: quia licet quis in re propria sit moderator & arbiter, non sic in re aliena. hoc dicit no. Bal. uel sic: Condemnatus in actione directa mandati efficitur infamis: ideo consulitur procuratoribus ut sint diligentes non negligentes. hoc dicit. Sali.

Imp. Constantinus A. Volusiano præfecto prætorio. LEX XXI.

IN re [q] mandata non pecuniæ solum [r], cuius est certissimũ [s] mãdati iudiciũ, verũetiã existimationis [t] periculũ est. Nam suæ quidẽ ꝗsq; rei moderator atq; arbiter [v], nõ oĩa negotia, sed pleraq; ex proprio [x] aĩo facit. Aliena vero ne-

m ¶ Pretij rerum.] accepisti res vendendas à me reddes pretium & vsuras legitimas, non vltra: licet in mora fueris, vel in stipulationẽ sint deductæ: & licet pignora pro his sint obligata: quia non valet quod sequitur ex eo vel ob id: vt s̃ de leg. & consti. l. non dubium.

SI contra.] CASVS. Habebam causam cõtra Titium ad c. conueni tibi dare illorum. c. l. vt esses procurator meus in causa: fuisti. an iudicio mandati agere possis ad. l. quæritur? Dicitur quòd nõ. & hoc in prima. Si verò mandatum gratuitum suscepisti & impendisti: repetes. Viuia.

n ¶ Redemisti.] partẽ dimidiam litis paciscendo secundum quosdam vel quantamcunq; quotam, vt diximus suprà de postul. si qui. redemisti dico: modica pecunia data vel nulla: sed ideo quia procurabas eius causam fecisti tibi conueniri. Et not. contra licitum. nec enim licet procuratori vel aduocato: vt suprà de procu. l. litẽ. &. ff. eo. l. si renumerãdi. §. fi. ff. de pac. l. sumptus.

o ¶ Frustra petis.] Quid autẽ si de tuo impendisti, & vtiliter? Respon. nihil repetis ex pacto de quota parte litis facto pro expẽsis vel actione mandati informata, licet incontinenti fuerit pactum factum de quota litis: quia illicitum pactum non informauit nec etiam officio iudicis, quod super illicitis non est implorandum: nec actione negotiorum gestorum. & hoc probatur ex eo quod subijcit, quòd si gratuitum &c. Quidam tamen dicunt contra: nam dant ei negotiorum gestorum pro expensis quatenus vtiliter impendit.

Procurator paciscẽs de quota litis an possit petere quæ vtiliter expendit.

p ¶ Postulas.] vt. ff. eo. l. si quis alicui. §. fi. &. s̃. eo. l. j.

IN re.] CASVS. Mãdaui tibi vt gereres negotia mea: recepisti mãdatum: si dolum adhibuisti in gerendo, non solum in pecunia ad interesse mihi condemnaris: sed efficieris infamis: quia suas res potest quilibet administrare prout vult, alienas autem non nisi cautissimo officio. Viuia.

q ¶ In re mandata] i. in negotio mandato.

r ¶ Solum.] scilicet est periculum.

s ¶ Certissimum.] imo cum contineat interesse: vt. ff. eod. si procuratorem. §. mandati. continet incertũ: vt & actio præscriptis verbis dicitur hoc respectu incerta: vt. j̃. de re. permu. l. rebus. Sed dic. i. certissimum est actionem mandati dari. vel etiam est certissima inspecto fine: quia iudex certificat: vt insti. de act. §. curare.

t ¶ Existimationis.] i. famæ. sic accipitur. ff. de var. cog. l. penulti. damnatus ergo mandati directa est infamis: vt hic, &. ff. de his qui no. infa. l. j. §. qui pro socio. &. l. furti. §. mandati. ADDITIO. Intelligas hoc quãdo est damnatus propter dolum suum. secus verò si propter culpam esset damnatus: vt dicit glo. in. d. §. qui pro socio.

v ¶ Arbiter.] s. existẽs. i. dispositor. propriè enim nõ põt arbiter quis esse in sua re: vt. ff. de arbi. l. pen. & est simile huic. ff. solu. ma. l. etiam. §. licet.

x ¶ Ex proprio.] quædam enim facimus inuiti: vt. ff. de act. empti. l. Iulianus. §. idem celsus quædam nec volentes facimus, vt testamentum si sumus minores. xiiij. annorum: vt instit. qui. non est permis. fa. testa. §. præterea. & ad idem insti. de ijs qui sunt sui vel alie. iur. §. fi.

Exacto.

a ¶ Exacto.] id est exactissimo, secundum Ioan. & B. sic Inst. qui. mo. re con trahi. ob. §. item his. venit ergo secundum eos in actione mandati etiam leuissima culpa. s. eo. l. a procuratore. & ar. instit. loca. §. fi. sicut ibi, Saturnia sancta dearum. i. maxima siue sanctissima. alias secundum M. distingue vtrum gratia mandantis tantū interueniat mandatum: & tunc præstabitur dolus & la ta culpa tantùm. an mandatarij tantū. & tunc leuissima sicut in commodato distinguitur. ff. com mo. l. si vt certo. §. interdum. & l. in rebus.

b ¶ Geruntur.] id est geri debent.

c ¶ Neglectum.] cū incepit facere, & destitit. Io.

d ¶ Declinatum.] cū ab initio cōmisit. Vel ponē ecōtra secundū Azo. & vtroque dicto vel vtrumque ponitur pro eodem.

¶ Per diuersas.] CASVS. Olim si aliquis habebat actio. aduersus aliū, & dubitabat aduersus eum moue re act. poterat vendere alicui: ita quòd eam vel data modica quātitate pecuniæ, vel nulla, ageret. vnde multa mala per talem cessionem contingebāt. Statuit igitur Imperator Anastasius, quòd nullus talē act. vendat. quia præsumitur quod sit simulata, & nō vera vēditio. redimens ergo litē quæ est. c. pro. xx. nō poterit agere nisi p. xx. & vsuris. in quibusdam tamen cōtractibus potest fieri cessio, puta inter cohęredes. potest enim vnus alij cedere act. Item si creditor acceperit à suo debitore noīe sui debitoris in solutū, aget iure cessō. vel si patiatur creditor cōtrouersiam super pignoribus sibi obligatus potest petere vt debitor cedat ei act. vel si patiar act. à non domino super re quā possideo: possum petere vt mihi cedatur ius fructuarij vel superficiarij: vt sic possim me tueri aduersus verum dominum. vel sic: Si possideo rem in emphyteusim: possum petere vt dominus mihi cedat act. suam. Item legatarij possunt petere sibi fieri cessionem ab hærede. In vltima parte dicit, quòd si titulo donationis cedatur actio, bene tenet cessio.

Margin: ‡ Dispositio huius legis & se quen. non obseruatur in Gallia, nisi in cessionibus nominum vel actionū ad mobilia vel, nomina cōpetantium.

Margin: † Hoc etiā probet pa pam. c. fi. de sent. apost. cū gl. super verbo, licent. extra de rescrip.

gotia exacto [a] officio geruntur [b]: nec quicquam in eorum administratione neglectum [c] ac declinatum [d] culpa vacuum est.

¶ *Ex paruitate pretij cessio actionum præsumitur simulata, & est inualida, nisi usque ad concurrentem quantitatē eius pretij numerati. Fallit in casibus hic expressis. & similibus candē rationem habentibus. Si autem cessio non sit facta contemplatione pretij, sed ex mera & pura liberalitate: efficaciter transeunt utiles actiones secundum tenorem directarum. h. d. Bald. & est singularis lex secundum Pau. de Cast.*

Imp. Anastasius A. Eustachio præfecto prætorio. LEX XXII.

‡ Per diuersas [e] interpellationes ad nos factas, cōperimus quosdam alienis reb⁹ fortunisq́; inhiātes [f], cessiones alijs cōpetentiū actionū in semetipsos exponi properare [g]: hocq́; modo diuersis personas litigatorū [h] vexationibus [i] afficere: cùm certū [k] sit pro indubitatis [l] obligationibus eos magis, quibus anteà suppetebant, iura sua [m] vendicare, quam ad alios ea transferre velle [n]. ¶ Per hanc itaq́; legem iubemus in posterū huiusmodi conamen [o] inhiberi †. nec enim dubium [p] est redemptores litium alienarū videri eos esse, qui tales cessiones [q] in se confici cupiunt: ita tamen, vt si quis datis pecunijs huiusmodi subierit cessionem, vsque ad ipsam tantūmodò solutarum [r] pecuniarum quantitatem, & vsurarum eius actiones exercere permittatur licet instrumēto cessionis, vēditionis [s] nomen insertū [t] sit, exceptis scilicet cessionibus quas inter cohæredes pro actionibus hæreditarijs fieri contingit [v]: & ijs [x] quascunq́; vel creditor, vel is qui res [y] alienas possidet, pro debito seu rerum apud se constitutarū munimine ac tuitione accepit: necnon [z] ijs quas inter legatarios seu fideicommissarios quibus debita [a] vel actiones [b] seu [c] res aliæ relictæ sunt, pro [d] his fieri necesse sit. Nulla etenim tali ratione [e] † intercedente, redēptor (sicuti superius declaratū est) magis [f] existit, qui alienas pecunijs [g] præstitis subijt actiones. Si autem per [h] donationem cessio facta est: sciant omnes huiusmodi legi locū non esse, sed antiqua iura esse, seruanda: vt cessiones tàm pro exceptis & specialiter enumeratis, quam alijs causis [i] factæ seu faciēdæ secundum actionum quæcūq́; cessæ sunt vel fuerint tenorem, sine quadam ‡ imminutione obtineant.

¶ *Hæc est nota. lex quæ uenit ad præcedentem declaratiuè. & hoc intendit in summa: Si actio est pro parte uendita, & pro parte donata: præsumitur cessio simulata. idem si solus titulus donationis sit appositus, tamen clàm aliquid sit datum nomine pretij. His ergo casibus cessionarius non agit nisi quatenus re ipsa persoluit. cedens etiam propter suam fraudem actione priuatur. & licet de rigore ista sanctio deberet retrotrahi: tamen de æquitate non trahitur retrò: sed ad futura tantum porrigitur. hoc dicit nota. secundum Baldum.*

Imp. Iustinianus A. Ioanni præfecto prætorio. LEX XXIII.

e ¶ Per diuersas.] In primo casu fuit simulatio. In secundo præsumitur. à secundo quatuor excipiuntur.

¶ Inhiantes.] i. insidiantes. sic & j. de præscrip. xxx. anno. l. j. in prin.

g ¶ Properare.] modicum dando pro cessione facieda: vt. j. l. prox. in prin.

h ¶ Litigatorum.] debitores puta.

i ¶ Vexationibus.] in plus petendo.

k ¶ Cum certum.] audaciter hoc dicas, cùm certum &c. dic certū præsumptione iuris: vt. ff. de probatio. l. cùm de indebito. & ff. de alie. iudic. l. item si res. §. fin. & l. seq. & l. fi. non tamen statur huic præsumptioni, nisi aliàs probetur simulatio.

l ¶ Pro indubitatis.] dicuntur indubitatę in quibus aduersarius non negat. aliàs est dubia per negatione: vt. j. qui ad lib. procla. non licet. l. ij. & iij.

m ¶ Iura sua.] i. sibi debita & largè pone vendicare vt etiam cōtineat actionem personalem.

n ¶ Velle.] i. magis pšumit quòd ei cōmiserit, vt quod consecutus fuerit, partim reddat, & partim retineat. Vel dic quem cedere prędicto modo minori ptio.

o ¶ Conamen.] scilicet fictitium.

p ¶ Dubium.] præsumptiuè.

q ¶ Cessiones.] pro nihilo vel modico factas: dolo, vel fraude. vel simulatione aliqua.

r ¶ Solutarum.] No. in hoc fortè est vis, vt sit necesse pretium solutum: vt s. de rei vendi. l. quoties. Item hoc de vsuris videtur corrigi. j. l. proxi. sed dic vt ibi.

s ¶ Venditionis.] quæ si vera esset, valeret cessio: vt per totum titu. de hæ re. vel act. vendi. sed hic loquitur secundum Azo. & bene, cùm parua pecunia emit & animo vexandi. quare solum quod dedit, repeti permittit hæc lex. se decus cum iusta causa fit cessio, & non animo vexandi.

t ¶ Insertum.] scilicet pro tota actione.

v ¶ Contingit.] quando agunt familię erciscundæ: vt. j. de lit. l. fi. in fi. & ff. fa mi. erciscun. l. plane. licet pro hac cessione detur minus quam cessio fit.

x ¶ Ex ijs.] cessionibus exceptis quascunque creditor, scilicet accipit pro debito quod est. j. & cū nomē sui debitoris, & plus debentis, à debitore suo accipit in solutum. Vel dic creditor cedit actionem fideiussori & minus soluenti: vt ff. de fideiussori. l. si fideiussores. §. idem respon. Vel tertiò pone quòd rem tuam quam possideo, obligasti Titio creditori tuo, & ego facio mihi cedi ius suum pro minore pecunia quam ei debeatur in illam rem vt sim contra te tutus: & secundum hæc duo exempla accipit id est facit. sic. ff. de dam. infec. l. proculus. Vel pone quòd ille qui nomine meo est stipulatus cum mandato vel sine mandato, non mihi cessit.

Margin: † Hic not. Salic. quòd casus singulares & excepti, obidētitatem rationis, extēduntur ad similes. de quo pūcto vide post alios deci. in rub. ff. de reg. iur.

y ¶ Is qui res.] Hoc est aliud exemplum vbi tenet cessio, puta accipit quis pro re quam possidet ius emphyteuticarij vel fructuarij, vel superficiarij, vel similis, vt tueatur se domino: licet valeat plus vel minus quod dat cedenti, quam illud in quo vult se munire. Vel dic cum time rem domui meæ ruinam ex domo tua, accepi à te ius quod habes in domo tua. puta rei vendicationem: dedi tibi minus quam valet ius cessum. quod non placet. quia verbis tantum fit hæc expositio. Vel tertio in re quam possideo habes publicianam: impetro à domino vt cedat mihi ius dominij, modicum sibi dando: vt contra te tuear me: vt. ff. de publi. l. pe. & fin.

Margin: ‡ Immutatione.

z ¶ Necnon his.] scilicet cessionibus, exceptis quas inter legatarios &c. & pone pluribus legatum nomē. tunc enim & ipsi inter se cedunt actiones minimo dato, & ab hærede petunt sibi cedi directam.

a ¶ Debita.] i. actiones personales, vt dixi modo in exemplo.

b ¶ Vel actiones.] scilicet in rem.

c ¶ Seu res.] scilicet hæredis [a]: nam si testatoris, non esset necesse cedere legatario rei vendicationem, cùm statim ab adita hæreditate dominus fiat: vt j. communia de lega. l. j.

Margin: a Placet Sal. reprobata gl. in. l. ij. j. com. de leg. quæ vult contrarium.

d ¶ Pro his.] scilicet relictis.

e ¶ Ratione.] id est non intercedentę aliquo prædictorum casuum exceptorum.

f ¶ Magis.] quam verus actionis emptor.

g ¶ Pecunijs.] paucis ab eo cui facta est cessio illi. s. qui cedit. Alij dicūt eo tra prestitis à cedente illi cui fit cessio: quod non placet.

h ¶ Per donationem.] scilicet veram.

i ¶ Quod alijs causis.] Lex ista videtur sibijpsi contraria. si enim valet cessio & in exceptis casibus, & alijs: ergo in omnibus: ergo male dixit in principio. l. non valere. Dic ergo hic loqui de non simultatis, puta ex causa donationis. fecus autem in simulatis quæ non valent: vt supra dixit. Sciendum est ergo quòd simulata est cessio, cùm id agitur inter cedentem & eum cui cedditur, quòd omne lucrum & emolumentum ad cedentem referatur: sed simulatur contrarium, scilicet quòd debeat pertinere ad eum cui fit cessio: & tunc non valet. vt. s. plus valere quod agitur. per totū. Si autē sit dubiū an sit simulata vel nō: præsumit simulata ex paruitate pretij. Nam nō est verisimile quòd pro tam paruo pretio sit facta cessio. ar. ff. de trāsac. l. cū hi. §. modus. licet ad dolum arguendū hoc nō sufficiat: vt. j. de rescin. vendi. l. dolus. & dic non

Margin: Cessio quæ simulata dicatur. Cessio actionis ex quibus præsumatur simulata.

agit,nisi in tantum quãtum dedit: vt.s.hac.l.ij.rñ.pro residuo autem agit qui cessit,aliud tamen est vbi est ꝑ parte vendita,& ꝑ parte donata:vt.j.l.proxi. secundum Io.& Azo.Sed quantũ ꝓtiũ dicitur modicũ?R.ñ forte qñ nec dimidiam continet actionis:vt.j.de rescin.vendi.l.ij.Vel dic quando deductis expensis,& labore,& pretio:adhuc plus satis valet actio ex quo fit cessio.Item præsumit simulata si nõ reperit nomẽ cõtractus. ex quo fit cessio in cessione:vt.s.hac eadẽ.l.innuit 10 ibi: licet instrumento.& sic forte cõtinet,ille cessit illi actionẽ suã cõtra illum vel similia[a]. Si verò nomẽ cõtractus ibi continet,nõ ꝓsumit simulata. nec obstat.s.ibi, licet instrumẽto &c.nã intellige ꝙ primò debeat fieri instrumẽtũ venditionis vel 20 donatiõis,& posteà subsequi cessio:vt nõ videat fraus facta.hic autẽ fuerat prius cessio facta. & posteà instrumẽtũ cõtractus:& ideo aliud est.Vel verius titulus deficiẽs facit simulatã,sed assistens nõ facit nõ simulatã,si aliud sit qđ faciat simulatam vt paruitas pretij, 30 & hoc casu nõ amittitur actio,sed agit qui cessit: cũ cessio nõ tenuerit: vel ex paruitate ꝓtij erat simulata.Itẽ tertiò ꝓsumit simulata si actio sit iusto pretio pro parte vẽdita, & pro alia parte donata: & hic agit is,q emit intã- 40 tũ quãtũ dedit: in residuo nullus agit: nec is q cessit,nec is cui cedit: vt.j.l.p roxi.licet aliud sit cũ modica pecunia data ꝓ dotali actiõe,facta est cessio:vt modò dixi. sed in casibus nõ præsumit simulatio quãtũcũq; ꝓtiũ datũ sit ꝓ cessione,q 50 hac lege cõtinent. & distingue hic: vt.s.ne liceat po.l.j. ADDITIO. Addas post Bar. hic ꝓsumi etiã cessionẽ simulatã,qñ ꝓtiũ ꝓ quo facta est cessio nõ apparet in veritate solutũ:hoc secundũ eũ innuit in hoc tex.iũcta gl.in verb. solu 60 tarũ.s.&.j.l.px.ibi,verò contractu re ipsa persoluit.ex quo cõcludit secũdum eũdẽ non sufficere si in instrumẽto cessiõis cedẽs sibi solutũ esse cõfiteat:nisi reuera sibi solutũ ꝓbet. qđ verum est quãtũ ad eũ cõtra quem cedit:sed cõtra ipsũ cedẽ 70 tẽ noceret illa cessiõ.

Pretiũ in cessione quando dicitur modicum.

✝ Concor. cũ hac.l. c. ij.cã glo.ij. extrã de alie.iudi.mutã.cau.fa.

a Est de mẽte sal. in fi.iij. col. quia cessio debet habere propriũ titu.

✝ Cõsequatur quisquã quæ ꝓstitit.

A Anastasio[b] diuæ memoriæ principe iustissima constitutio cõscripta est[a] ,tã humanitatis quã beneuolẽtię plena:vt ne qs alienũ subeat debitũ cessione in eum facta:& ne amplius à debitore consequatur ijs[c] quæ præstitit[b] cessiõis authori:exceptis quibusdam casibus qui specialiter illa sanctione continẽtur. ¶ Sed cũ ij qui circa lites morãtur[c] ,eãdem piam dispositionem in sua natura remanere minimẽ cõcesserint,inuenientes machinationem vt partem quidẽ debiti vẽditionis[d] titulo trãsferant in alium creditorẽ, reliquã autẽ partẽ per coloratã[e] cedãt donationẽ:generaliter Anastasianę cõstitutioni subueniẽtes, sancimus nulli licere partẽ quidẽ debiti cedere pecunijs acceptis,& vẽditione actionũ habita,partẽ[f] aũt donationis titulo videri trãsferre : sed si voluerit debitũ totũ purè donare, & per donationem actiones transferre:non occultè, nec per artes clandestinas pecunias suscipere,publicè autẽ simulatam donationem celebrare, sed vndiq; puram & non dissimulatã facere donationem.huiusmodi enim cessionib[us] nõ aduersamur[g]. ¶ Si quis[h] autem occultè[i] aliud quidem agere conatur, & pecunias pro parte accipit,& vendit particulatim[k] actiones,partẽ autem donare simulat, vel ipsi qui emptionẽ actionis partim subit, vel forsitan alij per suppositã personam:(quia & hoc sæpius perpetratũ esse didicimus) huiusmodi machinationem penitus amputamus,vt nihil ampli[us] accipiat: quã ipse vero contractu re ipsa persoluit[l] :sed omne quod superfluum est,& per figuratã donationẽ trãslatũ,inutile esse ex vtraq; parte[m] censemus:& neq; ei qui cessit actiones,neque ei qui eas suscipere curauit,aliquid lucri vel fieri,vel remanere,vel aliquã cõtra debitorem, vel res ad eũ pertinẽtes, esse vtriq; eorũ actionẽ. ¶ Sed & si qs donationẽ quidẽ oĩs debiti facere assimulauerit, vt videatur esse tota donatio,aliqd autẽ occultè suscẽperit : & in hoc casu tãtummodò exactionẽ sortiri eius quod datũ esse cõprobet.& si hoc[n] à debitore ꝑsoluat,nulla cõtra eũ vel substãtiã eius ex dissimulata donatione oriatur molestia[o] .Et iustũ quidem fuerat hoc remediũ debitorib[us] ab Anastasianis tpibus impertiri,ex qbus etiã lex data est, quã hoĩes astutè lacerandã esse existimauerũt.Sed ne videamur in tanta tẽporũ nostrorũ beneuolentia aliquid acerbius admittere:in futuris post præsentem legem casibus hæc obseruari censemus : vt omne quod cõtra legẽ Anastasianam excogitatum est,hoc in posterum nostro perfruatur remedio.

A B anastasio.] In superiori lege statuit imperator Anastasius vt nõ fieret venditio quæ dubia erat:sed qa qđã volẽtes peruertere sensum illius legis pro parte vẽdebãt:hoc ꝓhibet Iustin. dicẽs ꝙ ille cui cessa est actio,fic non potest agere.nisi pro ea quantitate quam dedit:pro residuo fiet cessio inutilis: quia nec ille qui cessit potest agere, nec 80 ille cui cessa est.Si verò ex causa donationis vellet cedere quis act.bene posset.in futuris negotijs non in præteritis locum habet hæc lex. Viuian.

a Adde hic etiam ꝙ priuilegium fori inhærens iuri cesso in cessionariũ transit, sed nõ si hęreat cedẽti.Sali.in fi.col.

a ¶ Conscripta est.] de.l.superiori dicit.
b ¶ Præstitit.] pro tali actione cedenda.
c ¶ Moratur.] q oĩa mala nouerũt:vt in aut.de exhib.§.illud quoq;.coll.v.
d ¶ Venditionis.] iusto pretio factæ.
e ¶ Per coloratã.] quare dicit coloratã cũ verè & iusto ꝓtio vẽdebat partẽ, & mera liberalitate aliã partẽ donat?R.ñ.qa nõ donaret partẽ nisi aliã donatarius emeret.similis color.j.de nat.lib.l.legem in fine.
f ¶ Partem.] hic tangit tertium casum quem.j.apertius declarabit.
g ¶ Non aduersamur.] imò consentimus:vt.s.l.proxi.in fine.
h ¶ Si quis.] scilicet creditor.
i ¶ Occulte.] quia aliàs non erat donaturus,nisi aliam parẽ emisset: sed hic tacebat,& sic reditad primũ,vt aliquid addat.
k ¶ Particulatim.] id est partem actionis.
10 l ¶ Persoluit.] & etiã vsuras:vt.s.l.prox.circa prin.quę est cõtra. Vel hæc corrigit illã: vel verius, his trib[us] casibus tñ forte petit. s. qñ ꝓ parte vẽdidit,ꝓ parte donauit alicui direcțẽ.Item qñ ꝑ interpositã personam:vt hic. Itẽ qñ aliqd occultè 20 dat,vt ex cã donationis tota sibi cedatur:vt.j.px. §.at superior. qñ modicũ assignat ꝓ cessione tota facta ꝓ illo modico pretio:tunc & pretium & vsuras petit emptor,vt ibi.
m ¶ Vtraq; parte.] s.cedentis & eius cui ceditur. sic & in possessione 30 furioso tradita:vt. ff. de acquir.pos.l. quod meo. §.si furioso.
n ¶ Etsi hoc.] s. quod verè solutum fuit.
o ¶ Molestia] ex reliquo

¶ SI SERVVS EXTERO SE EMI MANDAVERIT.

40 ¶ Audisti generaliter s.de mandato. nunc audi specialiter in quodã casu.s. cũ seruus extero se emi mãdauerit. Et not. quatuor dici in hac lege s.an fuerit utile mãdatũ. Item an actio detur ipsi domino ex venditione, 50 licet mãdatũ sit inutile. Itẽ an solutio nummorũ peculiariũ liberet emptorem.Itẽ an agat de ancilla & de pretio.In primo dicit nullũ esse mãdatũ. In secundo dari domino actiones ex uendito . In tertio quòd emptor non liberatur . In quarto de 60 utroq; agi nõ posse.dic ergo si seru[us] extero &c.

Legem vulgam diuidit in quatuor

TIT. XXXVI.
Si seruus extero se emi mandauerit.

¶ *Hæc lex consueuit difficilis reputari, & in materia seruorum est cotidiana,& hoc dicit.Si seruus de se emendo mandat extraneo: mandatum in suis finibus stans,non parit actionem aliquam.Si autem mandato fungatur contractus actionis subsecutiue:actio oritur de æquitate nõ ex solo mandato,sed emptionis coõperante contractu: & mandatarius idemq; emptor soluendo pretium de peculiaribus nummis,sibi administratis à seruo,non liberatur à pretio: ideo nihilominus potest ad pretium conueniri : non tamen ad rem & pretium,contradictione obstante,quòd non sciuit produci duo contradictoria ad effectum.h.d.no.secundum Bal.uel sic: Mandatum serui mandantis se extero emi , est inualidum ab initio : sed conualescit emptione secuta ex postfacto: & non liberatur mandatarius soluendo nummos peculiares dommino,sed domino datur electio,agat mandati ut seruum consequatur : uel ex uendito ut pretium ei detur:utramq; tamen actionem non potest cumulare obstante contrarietate.h.d.*

S I seruus extero. ADD. CASVS. Seru[us] mandauit Titio de se emendo.& manumittendo. Ex isto themate tres eliciunt qões. Prima est, an valeat mandatũ? rñ. 70 ꝙ nõ.nec inspecta persona serui , neque inspecta dñi.serui nõ:qa cũ liber homo de se emendo nõ posset mãdare,multò min[us] nec seruus ex ꝓsona sua.dñi nõ:quia qui mandat rem suã à se emi, inutiliter mandat: quia cũ mãdat de emẽdo.à seipso videt emere: sed nulla est emptio suæ rei. Secũdò quærit,an ex tali mãdato dñs habeat actiõnẽ mãdati,vt sibi reddatur seruus. 80 Vel habeat actionẽ ex vendito ad consequendum pretiũ?R.ñ.ꝙ mãdati. Tertiò quæritur an emptor soluendo nummos peculiares,liberatus sit?Dicitur ꝙ non. Quartò quæritur,an possit intentare vtranq;?Dicitur ꝙ non : quia contrariæ sunt:quia per actionem manda.consequeris seruum: per actionem ex vendito,pretium eius,& sic emptor tenebit seruum:sed ista non possunt simul stare,vt consequaris pretium,vt consequaris seruum.

Imp.Dioclet. & Maximianus AA.& CC.Dionysiæ.

LEX VNICA.

S I seruus extero[p]

p ¶ Extero.] ꝑ hoc qđ dicit extero,itelligas quẽlibet aliũ à dño & à seruo
p ¶ Extero.] Exterum siue extraneum dic omnem præter dominum.

Sed quid.

Sed quid si domino mandat? Rn̄.non valet:quia à seipso non potest emere. Item nec ab alio rem suam:vt.ff.de contrahen.empt.l.suæ rei.Sed quid si seruus plurium vni dominorum mandet de se emendo ab alio?Item quid si rē vnius mandet alij emere?Videtur quòd valeat:vt.ff.de accep.l.an inutilis. §. accepto.Sed puto quòd non,cùm nec si extraneo mandet valeat:vt hîc dicit, scilicet de se emendo.

Seruus si mandet dominio suo de se emendo nihil valet.

se mandauerit [a] emendum: quanuis nec ex persona serui (quia hoc liber mandare nō potest [b]) nec ex domini persona (quoniā qui mandat [c] vt à se res comparetur, inutiliter [d] mandat) consistere credebatur actio: tamē optima ratione [e], quia non id agitur, vt ex ipso [f] mādato, sed propter mandatum ex alio contractu nascatur actio: domino quæri placuit obligationē. ¶ Si itaq; domino ignorāte [g] emi te mandasti, ac te nummos subministrante peculiares, soluti [h] sunt: emptori minimè liberatio per huiusmodi [i] factum potuit peruenire. Nec tamen [k] si tradita, nec manumissa es: etiam mandati de ancilla [l], & empti [m] de pretio consequendo contrarias [n] actiones ei exercere concedi placuit. Sanè in illius * arbitrio relictū est, vtrūne mancipium, [o] an pretium [p] consequi velit: cùm ex peculio quod eius fuit, solutio celebrata, obligationis vinculo emptorem liberare non potuerit.

Venditoris.

a ¶ Mandauerit.] liber non posset hoc mandare, multò minꝰ seruus.

b ¶ Non potest.] scilicet de se emendo: & sic multominus seruus: vt hîc, &.ff quibus ad liber.procla.non licet.l. penul.in prin.& de libe.cā. l. ordinata. §.si is. Itē aut dices tenere mandatū secundum ius naturale, quo est liber.& sic nō valet, cū nec liber mādet: vt dixi.Item secundū ius ciuile pro nullo habetur: vt.ff.de reg.iur.l.quod attinet.

c ¶ Qui mandat.] cū idem inueniretur venditor & emptor, quod esse non potest:vt. ff. de rerū permu.l.j.

d ¶ Inutiliter.] quia iam sequeretur quod idem esset vēditor & emptor.in casu tamen valet vt in creditore qui posidebat pignus. ff.man.l si mandauero.ij.§.si hi.

e ¶ Ratione.] scilicet æquitatis. quæ præualet rigori iuris:vt.s̄.de iud.l. placuit.

f ¶ Ex ipso mandato.] scilicet sola, id est per consequens de æquitate. Sed mandatum sit inutile: vel sit propter mandatum ex illo contractu.

f ¶ Ex ipso mandato.] nullo alio secuto, sed alio secuto, scilicet vēditione:datur actio ex mandato, vt subijcit secundum Io.Sic & aliâs vna stipulatio præstat alij robur: vt inst.de inuti.stip.§.alteri.Sed hîc tantò plus, quia cū sequens causa.s.venditio sit bonæfidei:& præcedens causa mandati:facit sequens, vt ex prima detur actio, quod in stipulatione non est ita.& quod hîc subijcit propter mandatum &c.conuerte literam.i.ex mandato propter alium contractum.Similis cōuersio literæ est.s̄.cōi diuid.l.j.Alij vt P.dicunt ex ipsa venditione dari mandati:vt hîc innuit, pro quo est, quia & aliâs ex pacto incontinenti apposito, dat̄ actio ex contractu præcedenti vel sequenti:vt.j̄.de pac.inter emp.& ven.l.ij. Bul.etiam dicit ex se dari actionem mandati, scilicet ab Imperatore viuo, cùm non datur per legem ex dicto mandato.sed prima placet.

Sptipulatio vna aliam corroborat

g ¶ Ignorante.] secus si sciret:quia tunc recipiendo suum pretium sibi imputat, & emptor liberatur. Vel dic secus si sciat:quia tunc sibi præiudicat in seruo vt non posit agere mandati.

h ¶ Soluti.] tibi, scilicet venditori.

i ¶ Per huiusmodi factum.] id est per huiusmodi solutionē. Nam emptor tenetur facere nummos accipientis:vt.ff.de act.empt.& vendi.l. ex empto.§.j.Sed quare non conceditur vt ex peculio soluat sicut & vbi manumissus est si.x.dederit:vt.ff.de statulibe.l.statuliberos.§.& parui?Rn̄.quia ibi voluit testator aliquid dari, sciens illium non habere aliud patrimonium, videtur permittere: vt &. ff. de manumis. testa. l. si quis locuples & de condict. insti.l.quæ sub conditione.& infrà de conditio.inser.l. cum patremfa. at hîc nihil potest videri permisisse, cùm & mādatū à seruo emanauerit. Alij distingunt, an simpliciter mandat seruus se emi, an se emi suis nūmis, & manumitti. Primo casu non potest dare peculiares nummos:vt hîc. Secundo sic vt in dicta.l.de statulibe.quod non placet, nam hîc geritur contractus venditionis inter dominum & emptorem:vnde debet secundum commune ius facere nūmos capientis, per.d.l.ex empto.§.j.Sed in hoc casu esset tunc vis:quia primò non posset agere cōtra emptorē vt manumittatur:vt.ff.de manu.l.iiij. §.si ab ignoto.nec alius forte nomine serui:at in secūdo ipse seruus cōsistit aduersus emptorem vt manumittatur : vt de iudi.l.vix.& etiam ipse venditor ratione affectionis: vt.ff.mand.l.cum seruus.& pronunciatur liberādus, non liber:vt.ff.de manu.l.iiij.in prin.&.ff.de iudi.l.qui se.

Manumissus si.x.dederit ex peculio ea soluere potest.

k ¶ Nec tamen.] hic mutat personam.

l ¶ De ancilla.] s.consequenda:vt statim dices.

m ¶ Empti.] id est venditi:vt &.ff.de act.emp.l.veteres.cōtra.ff.de act.emp. & ven.l.ex empto. vbi dicitur ꝙ iniquissimū est vt re & pretio careat. Acc.

TITVLVS XXXVII.

Pro socio.

¶ *Valet societas in qua unus pecuniā confert, alter operam.h.d.Bal.concor.Sali.*

Impp Dioclet.& Maximian.AA.& CC. Aurelio. LEX I.

Societatem, vno pecuniam [q] conferente, alio operam, posse contrahi, magis obtinuit [r].

¶ *Ementes prædium communiter, uidentur tacitè contraxisse societatem tam rei quam onerum supportandorum propter rem. hoc dicit. no.secundum Bal.uel sic:Fundus emptus communiter à duobus, utroque in possessionem inducto, communis efficitur:& pensiones solutæ ab eorum altero, una cum pretio possunt peti actione pro socio.Sali.*

Idem AA.& CC.Pantonio. LEX II

Cum proponas te prædium coniuncto dominio [s] ♁ cum patrono tuo comparasse, in possessionemq; tam te, quàm ipsum inductum: iuris ratio efficit, vt dominium fundi ad vtrumque pertineat [t]. Sanè quia pretium à te solo numeratum [v], & solennibus pensitationibus ♁ cessante socio, satisfactū esse dicis: iudicio societatis id quod eo nomine præstari oportuerit, consequeris [x].

♁ Cum patruo.

♁ Et præstationibus.

¶ *Societatis commoda transeunt ad hæredem. h.d.Bal.& hoc uerum etiam si sit talis societas quæ ad hæredem non transeat.*

Idē AA.& CC.Victorino. L. III.

Cum in societatis contra-

n ¶ Contrarias actiones.] Dic quòd loquitur de actione mandati ad ancillam consequendam secundum Io.sicut & si emi asinum mandasset:& hoc innuit dictio consequendo:quæ licet sit neutrigeneris, concipit tamen fœmininū:& idē innuit posteà, cùm dicit, vtrūne mācipiū &c. Alia actio est ex vēdito ad pretium, quæ sunt cōtrariæ:cùm per vnam auferatur emptori seruus: per aliā apud eum remaneat. Et sic not. cōtrarias actiones nō posse quem exercere: vt. j̄. de fur.l.j. Sed cōtra hoc, ꝙ dicit dari actionē mādati ad ancillā persequendā, videt̄ esse cōtra:qa cōtraria nō dat̄ emptori cōtra me, vt recipiā si nolim. si ergo cōtraria nō dat̄:ergo nec directa: qa vltro citroq; esse solet:vt insti. de obl. quæ ex quasi cō.in prin. & habes hoc.ff. mā.l.seruus meus.Sed dic, esse solet regulariter.fallit autē in hoc casu vt hîc, & ibi dicit̄.& in e.ti.l.potest.Alij vt P.dicunt mādati agi vt manumittat̄, & tūc erit cōtrarietas cū si & pretiū & ꝙ manumittat̄ cōsequeret̄ vēditor, duplici dāno emptor afficeretur:qđ nō placet: qa aut nō interest mea rōne affectionis alicuius manumitti:& tūc nō dat̄ directa mādati cū nō intersit:vt.ff.e.l. si procuratorem.§.mādati.& sic non est cōtrarietas, cū nō sit actio mādati: aut interest, & tūc vtraq; intēditur:nec sunt cōtrariæ : vt ff.mā.l. seruus. Præterea est cōtra Py.qđ sequit̄ sanè &c.Nā apertè dicit agi ad ancillā cōsequēdā, sed ipse dicit rei vendicatione.qđ nō placet : qa si rei vēdicatiōe ageret:aut est p̄tiū emptoris solutū, & sic agi non potest:aut si peculiare vel nullum, erit in emptoris arbitrio offerre pretium:vt.ff.mandat.l.diligenter.§.ij.at hic dicit in venditoris esse arbitrio.Accur.

o ¶ Mancipium.] actione mandati.

p ¶ Pretium.] scilicet actione ex vendito.

¶ PRO SOCIO.

Societatem] CASVS. Titius cum Seio contraxit societatem vt Titius præstet operam:Seius pecuniam:& lucrū esset cōe.an sic contrahi posit societas queritur?Dicitur quòd sic.

q ¶ Pecuniam.] in communi causa.

r ¶ Obtinuit.] qa sæpe opera alicuius ꝓ pecunia valet:vt inst.e.§.ij.& si partes adiectæ nō fuerint æquales, in lucro & dāno spectant̄:vt.ff.e.l.si nō fuerint. Sed q̄ro, an ille q pecuniā cōtulit, debeat habere capitale saluū in diuisiōe societatis.i.sortē & lucrū tm̄ ex ea ꝓueniens cōicare.Io.distinguit an ab initio sic dedit pecuniā vt cōicaret, an vt sua remaneret.In primo casu cōicatur . In secūdo nō. Quid si hoc nō appareat?Rn̄.in dubio p̄sumit̄ cōicata:vt.ff.e.l.j.§. fi.&.l.ij.licet alia huius sit ciuitatis & quarūdā aliarū cōsuetudo.s.ꝙ in dubio nō p̄sumat̄ cōicata[a].Itē qđ si hic sors sit amissa, an tantūdē debeat reponere, & an sit cōe periculū?rn̄.nō est cōe periculū vt ille q operā ponebat aliqđ cōferat: sed finita est societas interemptione rerum: vt.ff.eo.l. verùm.§.intereūt.& circa pecuniam consueuit exhibere operam, quam modò non habet.

Socius qui pecuniā solus contulit an debeat eam habere saluā in diuisiōe societaris. a Iaco.de are. quē sequitur hic Cy.reprobādo istam responsionem glo.dicit quòd in dubio non præsumitur pecunia cōmunicata: & iden saluam eā habere debet eis qui eam cōtulit. Alioquin vt dicit hic ꝓ. sequeret̄ ꝙ præstās operam haberet lucrum, & alius dānū: & sic esset inæqualitas, quod esse non debet.

Cum proponas.] CASVS. Si emēdo fundū cū Titio cōtraxisti societatē:& tibi & ei tradit[a] est fundus soluto p̄tio à te: an ideo qa ex tua tm̄ pecunia p̄tiū soluisti ad te solū ꝑtinere debeat, q̄rit̄?Dicit̄ ꝙ nō:sed ad vtrunq; vestrum:& iudicio societatis consequeris id quod pro eo soluisti.

s ¶ Coniuncto dominio.] i.tali animo vt in eo socij sitis:vt.ff.eod.l. vt sit.Alij dicunt coniuncto:quia & alia prædia communia ibidem confinia habebant:vt.ff.eo.l.cum duobus.in prin.Accursius.

s ¶ Dominio.] licet soluerit pretium & pensiones.

t ¶ Pertineat.] vt.ff.de acquir.re.do.l.traditio.

v ¶ Numeratum.] vnde tibi soli dominium asserebas quæsitum.

x ¶ Consequeris.] aliud est in socio reficiente communem insulam:vt.ff. eo.l.cum duobus.aliâs est.l.si fratres.§.idem respondeo socius &c.

Cum in societatis.] CASVS. Si emendo salem cum Titio societatem contraxisti:& antequā ad te lucrum perueniret, in fata decessisti, hærede relicto:an hæres iudicio societatis partem lucri quæ ad te spectabat petere posit, quæritur. Dicitur quòd sic.

ctibus fides[a] † exuberet, cõueniatq; æquitatis[b] rationibus etiã compendia[c] æqualiter inter socios diuidi: præses prouinciæ si patrem tuũ salinarũ societatẽ participasse[d], & non recepta communis cõpendij portione, rebus humanis exemptum esse perspexerit: commodũ societatis quod deberi iuxta fidem veri constiterit, restitui tibi[e] præcipiet[f].

¶ *Causa testati uel intestati non pertinet ad cõtractus. h.d. Bal. uel sic: Non refert an socius decesserit testatus uel intestatus: quia hæres eius conuenta tenetur seruare. h.d. Sal.*

Idem AA. & CC. Celeri. L. IIII.

SI societatis[g] iure, vel transactionis stipulatione subdita, bonorum omnium æquis partibus inter te & Fauiam diuisionem rectè fieri placuit: quò minus hæc rata seruẽtur, nihil interest vtrum testatus, qui fuerit obligatus, an intestatus[h] rebus sit humanis exemptus.

¶ *Durat societas ad bene placitum sociorum. h.d. Bal. & Sali.*

Idem AA. & CC. Theodoro. LEX V.

TAmdiu societas durat, quãdiu consensus partium integer perseuerat[i]. Proinde si iam tibi pro socio nata[k] est actio: eam inferre apud eum cuius super ea re notio est non prohiberis.

¶ *Societas potest contrahi sub qualibet conditione: quia uoluntates contrahentium sunt seruandæ. Bal.*

Imp. Iustinianus A. Ioanni præfecto prætorio. LEX VI.

DE societate[l] apud veteres dubitatum est, si sub conditione contrahi potest: puta si ille consul fuerit, societatem esse contractã. ¶ Sed ne similimodo apud posteritatem sicut apud antiquitatem huiusmodi causa ventiletur. sancimus societatem contrahi posse non solùm purè, sed etiã sub conditione. Voluntates[m] etenim legitimæ contrahentium omni modo conseruandæ sunt.

¶ *Curator furiosi potest renunciare societati furiosi. & qui habet authoritatem legitimam in contractu, habet etiam in distractu. h.d. Bal.*

Idem A. Ioanni præfecto præto. L. VII.

SAncimus, veterum dubitatione semota, licẽtiam habere furiosi curatorẽ dissoluere[n] (si maluerit) societatẽ furiosi, & socijs licere ei[o] renũciare. Et quẽadmodum in omnibus contractibus alijs legitimam authoritatem ei dedimus, ita & in hac parte eum permittimus competenter commodis furiosi prouidere.

TITVLVS XXXVIII.

De contrahenda emptione & venditione.

¶ *Valet uenditio rei etiam existentis in alio loco quam ubi contractus celebratur. h.d. Bal. uel sic: Non uitiatur uenditio quia res sit constituta in alio loco quam ubi contrahitur. h.d. Sali.*

Impp. Valerian. & Gallien. AA. Paulo. L. I.

VEnditiones & si in alio loco quã in quo possessiones constitutæ sunt, fiant: nõ ideo irritæ esse creduntur[p].

¶ *Vbi non est consensus, ibi deficit substantia & uenditionis. Bald. uel sic: Furiosus non potest uendere propter defectum consensus: nisi tempore dilucidi interualli. h.d. Sali.*

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. Auito. LEX II.

EMptionẽ & vẽditionẽ cõsensum desyderare[q], nec furiosi vllũ esse cõsensum[r], manifestum est. Intermissionis aũt tpe furiosos maiores vigintiqnq; annis vẽditiones & alios quoslibet cõtractus[s] posse facere, non ambigitur.

¶ *Si non ualet quod ago ut ago: ualet ut ualere potest. h.d. Bal. uel sic: Cõtractus uerus donationis præualet simulatæ uenditioni. & pactum de alimentis præstandis ei adiectum, seruãdum est. h.d. Sali. uel sic, & clarius: Si fiat donatio reuera, & simuletur fieri uenditio: ualet donatio: nec potest rescindi propter simulationem uenditoris. Donatarius tamen debet implere modũ uel conditionem appositam in donatione. hoc d. Pau. de Cast.*

Idem AA. Valeriæ. LEX III.

SI donationis[t] causa, venditionis simulatus contractus est: emptio in sui deficit[v] substantia[x] †. ¶ Sanè si in posses-

a ¶ Fides.] s. bona. vt. s. de acti. & oblig. l. bonam.
b ¶ Aequitatis.] id est bona fides.
c ¶ Etiam compendia.] non solùm onera. & æqualiter vt subijcit, nisi cõtractum sit: vt. ff. e. l. si non fuerint. in prin.
d ¶ Participasse.] i. partem habuisse in societate salinarum.
e ¶ Tibi.] agenti actione pro socio.
f ¶ Præcipiet.] licet enim nõ sit soci⁹, quia nõ 10 transit societas ad hæredem: etiã si sit dictũ: vt ff. eo. l. nemo. nisi in vectigalibus: vt. ff. eo. l. adeò. tamen emolumẽti successores sunt: vt hic, &. ff. eo. l. verũ. §. in hæredẽ. & agis pro socio vt hîc. & incæpta negotia debes consumare: vt. ff. eod. l. hæres 20 socij.
g SI societatis.] Duo confitentes se socios omniũ bonorum adinuicẽ promiserunt diuidere ꝑ æqualibus partibus. Vel cũ de hoc esset cõtrouersia, animo transigendi fecerũt eandẽ ꝓmissionẽ per stipulationem: quę stipulatio hoc 30 casu est necessaria cum iure transactionis pactũ interponatur: vt. ff. de pactis. l. diuisionis.
h ¶ Intestatus.] nã personalis obligatio comitatur omnem hæredem: vt hîc, &. ff. de acti. & oblig. l. ex contractibus. & facit 40 ad. l. j. qui testa. fac. pos. l. j. j. respon.
TAmdiu.] CASVS. Si cum Titio societatem contraxisti, & dissoluta consensu societate, aliqd quod ad te causa societatis pertinebat apud Titium remansit. an illud cõsequi 50 possis, quæritur? Respõ. ꝙ sic. act. pro socio quæ iam nata est societate finita.
i ¶ Perseuerat.] vt insti. eo. §. manet.
k ¶ Nata est.] fuit ergo ab initio nata, sed non intentatur nisi finita societate secundũ quosdã. 60 Vel dic nec etiã nasci nisi finita societate, sicut in actione tutelæ dicitur. ff. de tutel. & ra. dis. l. si tutor. §. fin. & l. sequen. hoc tamen fallit in societate vectigalium: vt. ff. eo. l. actione. §. nonnũquam. Et idem etiam posset dici in societate priuata si expe- 70 diat ab ea nõ recedi: & opus sit sic agi, vt tali casu, & nascatur & intentetur etiam societate durãte. Itẽ prædicta vera sunt, si agitur ad personales præstationes hincinde. si autem vt res non communis communicetur, etiam ea durante agi potest: vt. ff. e. l. iij. & cõi diui. l. j.
DE societate.] CASVS. An sub conditione possim contrahere 80 societatẽ, quærit? Dicitur ꝙ sic: licet apud veteres. s. ante iura. fforũ, de hoc esset dubitatum. vnde tam purè quàm sub conditione contrahi potest.
l ¶ De societate apud veteres.] ante leges digestorum. nam etiam per eas potest contrahi sub conditione: vt. ff. eo. l. j.
m ¶ Voluntates.] vt. ff. depo. l. j. §. si conueniatur.
SAncimus.] CASVS. An curator furiosi dissoluere possit societatem quam contraxit furiosus ante furorem, quæritur? Dicitur ꝙ sic. & socius furiosus societati renunciare potest, licet olim esset dubitatum apud veteres. vnde sicut curator in alijs contractibus habet legitimam administrationẽ, ita in societate distrahenda. Viuianus.
n ¶ Dissoluere.] renunciando alijs socijs vel alij renunciãdo curatori: sic fit per procuratorem etiam generalem: vt. ff. eo. l. actione. §. renunciare.
o ¶ Ei.] scilicet curatori.

¶ DE CONTRAHENDA EMPTIONE ET VENDI- 10 TIONE.

VEnditiones.] CASVS. An rem constitutam Mutinæ possit aliqs vendere. Bonoñ. existẽs, quæritur? Respon. quòd non refert, an præsens sit res vel non, quo minus 20 ratificẽt venditio. Viuia.
p ¶ Creduntur.] vt &. j. si quis alteri vel sibi. l. fina. sic & donatio: vt. j. de donatio. l. data. in fin. & stipulatio. vt. ff. de condi. fur. l. parui.
EMptionem.] CASVS. An furiosus venditionem rei 30 celebrare possit, quæritur? Dicitur quòd non: quia non potest consentire. nec sine consensu contrahitur venditio. Si verò dilucida habeat interualla: puta quia sit furiosus in æstate resipiscat in vere, & rem suam vendat. si maior sit. xxv. an. 40 tenet venditio. Itẽ & alios quoslibet contractus potest celebrare. Viuia.
q ¶ Desyderare.] vt insti. eo. in princ. Si ergo interuenit error vel in contractu, vel in pretio, vel in corpore, vel in qualitate, non valet contractus: vt. ff. eo. l. in vẽditio 50 nibus. idem si in sexu: vt. ff. eo. tit. l. alioquin. §. si. Idem si in essentia: vt ff. eo. l. domum.
r ¶ Consensum.] vnde nec vendere nec emere potest: quandoque tamen tacitè videtur consentire: vt. ff. solut. matr. l. ij. §. fi.
60 s ¶ Contractus.] & omnia quæ vult quæ non infirmãtur propter superuenientem furorẽ: vt hîc, &. j. de cur. fu. l. cũ alijs. & qui testa. fa. pos. l. furiosum. &. ff. de spon. l. furor.
SI donationis.] CASVS. Dona 70 ui tibi prędium hoc pacto vt ministres mihi alimenta: & finxi venditionem interuenisse. non quod simulatum est, sed quod verè gestum est cõpelleris seruare act. præscriptis verbis: vnde si mihi subtrahebas alimẽta, cõpelleris soluere ea. actione ꝑscriptis verbis. Viui.
80 t ¶ Si donationis.] quæ verè sit.
v ¶ Deficit.] quia plus valet quod agitur.
x ¶ Substantia.] Substantia emptionis est consensus? vt. s. l. proxi. non autẽ consentiunt in venditione qui licet verbis emptionem exprimant, corde tamen aliud sapiunt: vt. ff. de rebus dubijs. l. in ambiguo. & hoc quando in totũ agebatur vt esset donatio. si verò pretio viliori, valet venditio nisi inter virũ & vxorem: vt. ff. e. l. cùm in venditione. & l. si quis donationis. Item no. hic simulatum contractum non tenere: vt. s. plus va. quod agi. per totum. & ff. eo. l. nuda. & de regu. iur. l. imaginaria.

†Bona fides. Societas ad hæredes nõ transit.

Casum ponit.

Actio pro socio quando nascitur.

†Emptiõis deficit substantia.

Emptionis substantia est consensus.

Vt te.

a Vt te.] Ibi fuit contractus innominatus à muliere. s.do vt facias.
b Aleret.] id est hoc pacto vt te alat.
c Perfecta.] olim stipulatiõe ei interposita, hodie ẽt nudo pacto: vt in sti.de do.§.pficiunt. Vel perfecta dicit.i.impleta traditiõe: vt.ff.de act. empt.l.si qs alienam.&.s.de act. & obli.l.si quidem. facile autem dicit qa propter ingratitudinẽ reuocatur qaundoque: vt j.de reuo.do.l.si.
d Conuenit.] actione præscriptis verbis, vt.j. de re. permu.l.reb⁹.&.ff. de pact.l.in traditionib⁹ &.j.de dona.l.legem. vel cõdictione ob causam: vt ff.de præscrip.verb.l.naturalis.§.si autem rẽ do &.s.de condi.ob cau.l ea &.l.si vt proponis. Vel etiam vtili rei vendicatione, cum sub modo fuerit donata: vt.j.de do. q̃ sub modo.l.j. valet ergo vt donatio: vt.j.cod.l. empti Accursius.

sionem rei sub specie venditionis causa donationis, vt te [a] aleret [b], induxisti: sicut perfecta [c] donatio facile rescindi non potest, ita legi quam tuis rebus donans dixisti, pareri conuenit [d].

Nemo potest emere rem suam nisi quatenus ab eo posset aliquo remedio euinci. h.d.no. secũdum Bal. concor. Sali.

Idem AA. Luciano. LEX IIII.

CVm res tibi donatas [e], ab hærede [f] donatricis tibi distractas [g] esse proponas, intelligere debueras duplicari tibi titulum possessionis [h] non potuisse [i], sed ex donatiõe & traditiõe dñm factũ te frustra emisse cũ rei propriæ emptio nõ posit cõsistere [i]. At tunc demũ tibi pfuit, si ex donatiõe te nõ fuisse dñm demonstret [k]. Sane qm̃ oĩa bona tibi ab ea donata & tradita dicis: ad hoc & à filio facta venditio rerum maternarum asserre, perfecta etiam donatione, poterit defensionem, ne vel exemplo inofficiosi testamenti posit hæc auocare [l].

Hæc est not. lex, & h.d. Tam tutor quam uxor eius potest rem pupilli emere palàm & bona fide. Bal. & Sali.

Idem AA. Gratiæ. LEX V.

CVm ipse tutor [m] nihil ex bonis pupilli quæ distrahi possunt, comparare [n] palam & bona fide prohibet [o]: multò magis vxor eius hoc facere potest.

Res perfecta nõ uitiatur, licet perueniat ad casum à quo non posset oriri. h.d.Bal. uel sic: Donatio ante facta non irritatur licet matrimonium inter donatorem & donatricem posteà sequatur h.d.Sali.

CVm res.] CASVS. Berta donauit tibi aliquas res an valeat emptio si ab hærede suo postea eas cõparaueris, quæritur. Dicitur q̃ nõ qa suę rei &c. & hoc ĩ prima. Si verò nondum tradidisset, valeret. Item ratione iuris qđ habet filius in reb⁹ alijs puta, potest agere inofficiosi: quo casu si inofficiosa reperiatur donatio facta à Berta valebit emptio.

(Marg.: Qd enim meũ e.t sm pl⁹ n.ei te ri non põt, & concord. in c. int.r di lectos. cum gl. super verbo, meũ extra de fide instrument.)

e Donatas.] à Berta supple, & traditas: vt patet statim.
f Hærede.] s. filio Ber.
g Distractas.] i. venditas. sic strictè ponit: vt.ff. de publica.l.si ego.§. partus.iij respon.
h Possessionis.] i.dominij: ar.ff.de verb.sig.l.interdum. & posidere bene potest quis ex plurib⁹ causis: vt.ff.de acqui.pos. l.iij.§. ex pluribus.ff. de re iudic.l. non vt ex pluribus.
i Consistere.] No. siue sciens, siue ignorãs: vt.j. e.l.si mater.&.ff eo.l.suę rei.& de pig act.l.debitor.nisi rõe possessiõis.vel nisi sub cõditiõe, vel rõe iuris q̃ habeat vẽditor in ea re. vt.ff.e.l.si in emptiõe §.rei suę. & l.q tabernas.& de le.j.l.cętera § j insti.de leg.§.si cui fund⁹. & idẽ erit in vltimo casu hui⁹ legis: nã rõe iuris q̃relę valet vẽditio. Et põt reddi ratio quare rei suę emptio non valeat: qa statim vt facta est vẽditio, cõmittiť actio ex empto p euictiõe: qa & vbi res aliena vẽdiť, si postea emptor ei⁹ dñs fiat, actio de euictiõe cõmittiť: vt.ff.de euict.l.si vẽdideris. Cũ ergo hic emptor ab initio sit dñs, statim cõmittiť cõtra vẽditorem actio de euictione, & emptor teneť ad ptiũ: sicq; inuicẽ cõpensatiõe facta cá minuendarũ litiũ nulla vẽditio censeť ar.ff.de compen.l.j.&.ij.

(Marg.: Emptio suę rei quare nõ valeat.)

k Demonstretur.] quod esse potest: quia tua erat vxor: vnde non valuit inter virum & vxorem donatio: vt.ff. de do. inter vi. & vxo.l.j. & hoc si reuocauit antequam confirmaretur: vt.j.de donat. inter vi. & vxo.l.donationes.j.
l Auocare.] quatenus immoderatè donatum est, querela scilicet inofficiosæ donationis: vt.ff.de inoff.do.l.cum donationibus. Et nota hîc q̃ ratione iuris valet venditio. quod & in legato est: vt.ff.de leg.j.l.si domus.§.fina. sed non semper: vt.ff.de le.ij.l.Mæuius.§.penul. quanquam & hic potest dici quòd non valeat venditio: sed qui emit, habet exceptionem. Sed si emit putans esse vẽdentis, & sic potest repetere pretium vt.ff.e.l.suæ rei. nunquid habet exceptionem pro re, vt non reddatur? Non puto, quia sic postularet contraria. quare non auditur. s. vt habeat rem quasi valeat venditio, vt repetat pretium quasi non valeat venditio: vt ar.s.ti.ij.l.j.in fi.

CVm ipse.] CASVS. An res pupilli quas distrahi necesse est propter æs alienum patris, bona fide & palàm emere posit, queritur? Rñ.q̃ sic: & multò magis vxor sua.
m Cum ipse tutor.] authoritate contutoris.
n Comparare.] cõparare immobilia non potest: mobilia aũt palàm potest: vt.ff.e.l.si in emptione. quæ pro contraria signatur.
o Prohibetur.] Imò phibeť: vt.ff.e.l.si in emptiõe.§ si. quę est cõtra. Sol. ibi administrabat, hic nõ, scdm Az. ar.ff.de aut.tu.l.tutores. Sed hoc nõ placet: vt.ff.rẽ pu. sal. fo.l.iiij.§.illud. Vel hîc emit à pupillo cũ authoritate cõtutoris. ar.ff.de aut.tu.l.iiij.&.v.§.sed si cũ. vni⁹ enĩ authoritas sufficit, licet plures sint: vt.j de auth tu.l.fin. ibi verò se authore. Vel dic q̃ palã põt, vt hic, clã nõ, vt ibi. ar.ff. de admi. tu.l.nõ existimo.& de autho.tu.pupill⁹.§. sanè. & de ritu nup.l.fi.sic &.j.de do.l.donatio siue.§.in cõscribẽdis.& habẽt hoc locum in oĩ officio publico vel priuato. aliter puniť: vt.ff.e.l. non licet. Itẽ opponiť huic solutioni pro xi. secundæ.ff. de admi. tu.l.tutor rerũ.in fin. vbi dicit pupillũ rẽ vẽdicare non posse quã sibi tutor accepit de bonis ei⁹, & p̃tium rõibus pupilli intulit. Sed rñ. ibi est ideo, qa res pupilli erat vsu capta ab hærede tutoris. Vel non ideo quia emptio valeat, sed quia bona fide fructus, siue animalia inde nata ita percepat vnde fecit suos. Vel dic, ibi non potest vendicare nisi reddat pretium q̃ in suam vtilitatem peruenit. Ar. contrà j de predi.mi.l.si prædiũ. vel ibi palã egit. Et no. q̃ vbi ex tutoris parte tantũ oritur obligatio, se authore obligatur tutor: vt.ff. de admi.tu.l.quoties.§. non tantùm.

Idem AA. Lucretio. LEX VI.

SI gaudentius [p] in matrem tuam titulo venditionis [q] siquadam fraude [r] dominium mancipij transtulit: nõ idcirco quod post eà inter eos matrimonium & diuortium secutum dicitur, iuri eius quicquam derogatum est [s], quod vendicare [t], te matri tuæ successisse probans, minimè prohiberis.

Figmentum ueritati nõ præstat impedimentum. h.d.Bal.

Idem AA. Pisoni. LEX VII.

SI ancillam ex emptione sibi quæsitam, mater tua donatione à secundo marito postea se simulauit accepisse: tituli falsi figmẽtum donationis dominium ei duplicare vel auferre non potuit [v].

In contractibus nominatis non habet locum cõdictio ob causam. h.d.Bal. uel clarius: Licet pretium non soluantur, non agit uenditor condictione ob causam ad repetitionẽ rei, sed actiõe ex uendito ad ipsum pretium. h.d.Pau.de Ca.

Idem AA. Diogeni. LEX VIII.

SI non donationis causa, sed vere vineas distraxisti [x], nec pretium numeratũ est: actio [y] tibi pretij, non eorum quæ dedisti repetitio competit [z].

Sine pretio contractus uenditionis non habet substantiam. Bal. Vel sic: Sine pretio non est uenditio, nec pretium cõuentũ non solutum facit possessorem iniustum: & ex uenditione simulata pretium non petitur: nec res tradita repetitur si agebatur ut donaretur. h.d.Sali. uel sic: In emptorem transit dominium facta traditione licet pretium non sit solutum, si fuerit habita fides de pretio: nisi uenditio sit inualida, quia non fuerit conuentũ de certo pretio. & si fuit facta animo donãdi: pretium peti non potest. h.d.Pau. de Castro.

SI Gaudenti⁹.] CASVS. Si Bertæ mancipium minoris puta. x. cùm valeret. xxx. vendidisti animo donandi propter affectum quem habes de ea ducenda: postea cùm ea nullum contraxisti matrimonium: quia ratione consanguinitatis distractum est: an præiudicet ei vel eius hæredi quo minus mancipium vendicare posit quæritur. Dicitur quod non.

p Si gaudentius.] proprium nomen.
q Venditionis.] aliâs donationis, & tunc plana. aliâs venditionis, & tunc dic factæ minori pretio animo donandi, quæ valet inter cæteros sed non inter coniuges: vt.ff.e.l. si quis donationis.
r Fraude.] à matre tua commissa.
s Derogatum est.] quòd videbatur, cum peruenerit in eum statũ à quo incipere non potest: vt ar.ff.de verbo.obliga.l.pluribus.§.& si placeat. Vel quia non durauit causa propter cuius spem facta fuerit. ar.ff. de in rem ver.l si pro patre.§.versum. sed nihilominus valet: vt hîc, & ff.de dona.inter vi.& vxo.l.si inter extraneos.
t Vendicare.] ab omni posidente.

SI ancillam.] Si mater tua ancillã cõparauit, & à marito suo simulauit titulo donationis accepisse: an tibi p̃iudicauit, puta quia dicat maritũ sibi donasse constante mrimonio, & ideo velit maritus ancillã à te reuocare: an posit, quæritur. Dicitur q̃ non. Viuia.
v Non potuit.] Quia dicit maritus se donasse cõstãte matrimonio & ideo velit eam tibi auferre. & facit s.e.l.cùm res.&.s.plus va. quod agi.l j. & de re iu.non vt ex pluribus.

SI non.] CASVS. Vineam mihi vendidisti: nec pretium solui: an vineam repetere posis, quæritur. Dicitur quòd non: sed actione ex vẽdito agere potes ad pretium.
x Distraxisti.] id est vendidisti.
y Actio.] fide habita de pretio.
z Cõpetit.] vt.s.de rei vẽ.l.inciuile.&.j.de rescin.vẽ.l ea cõditione & hoc qñ fides est habita de p̃tio. aliâs põt rẽ vedicare: vt.ff.e.l.q̃ vẽdidi.&.ff.de tribu.l.procuratoris.§ pe.& insti.de rerum diui.§.venditæ. Et dic q̃ volebat repetere condictione ob causam, sed non habet locum in contractibus nominatis, vt.ff.de rerum permu.l j.§.fi.

EMPti.] CASVS Sine pretio nulla cõsistit emptio.& hoc in prima. Siverò pretium constituatur nec soluatur,& res tradatᷓ:nõ ob hoc minus tenebit vẽd.tio:sed ages ad pretiũ.& hoc in scda. Si verò vẽditor pretiũ sibi solutũ negaret,nõ ob hoc minus posside at quis qđ cõparauit.& hoc ĩ tertia. Si verò aliqs ꝑdiũ tibi donauit,simulauit autẽ se vendere si subsecuta fuerit traditio, non aget ad pretiũ:qa perfecta est donatio. & hoc in quarta.

10 a Empti fides.] abvtroque contrahentiũ habita.

b Sine quantitate.] i. pretio & certo:vt insti.eo. l.pretium.nec sine re quę vęneat,valet venditio:nisi in fructibus, & alea, & similibus:vt.ff.eod.l nec emptio.

20 c Non numerato.] fide tamen habita.

† Prædij factã venditionem traditio sequatur.

d Irritus.] non enim autem pretij numeratio &c. vt.ff.eo.l.ij.§.j.

e Rectè posfidet.] cùm à venditore habeat, vel eius volũtate expressa vel tacita.aꝭs secꝰ:vt.ĩ. de acq.pos.l.minꝰ.&.ff.de 30 ac.pos.si ex stipulatiõe. Et dic ꝙ hîc fuit habita fides de pretio à vẽditore.

f Facta vẽditione.] simulate tamen.

g Sequatur.] hoc iure veteri. hodie etiam nudo pacto fit donatio vt.ĩ. de donatio.l. si quis argentum.§ fin.

40 SI mater.] CASVS Mulier volens dare pecuniam viro suo(quod non potuit, cũ non valeat donatio inter virũ & vxo..) simulauit se emere prędiũ suũ propriũ à marito,& pretium ei dedit. an mulieri vel eius hæredi per talẽ ven 50 ditionem præiudicatur quo minus prædium repetere posſit, quæritur? Dicitur quòd non.

h Patris tui.] mariti sui.

Iidem AA. Seuero. LEX IX.

EMpti fides[a] ac venditi sine quãtitate[b] nulla est. Placito autẽ pretio nõ numerato[c], sed solũ tradita possessione, istiusmodi contractus nõ habetur irritus[d]:nec idcirco is qui cõparauit,minus rectè possidet[e] quòd soluta summa quã dari conuenerat,negatur. Sed & si donationis gratia prædij facta venditione[f] †,traditio sequatur[g]:actione pretij nulla cõpetente, perficitur donatio.

Contractus potest esse nullus duplici causa,& utraque potest eodem libello proponi.h.d.no.tex. cum glo.secundùm Bal. uel sic: Si mulier simulatè emit rem suam tanquam mariti, non præiudicat sibi. hoc dicit Salice. uel sic: Emptio rei suæ non ualet, nec præiudicat ementi. hoc dicit Paul. de Castr.

Idem AA. Georgio. LEX X.

SI mater tua velut ex patris tui[h] bonis prædium suum comparauit:cùm rei propriæ nõ consistat[i] emptio,& hãc simulatam[k] proponas:huiusmodi placitũ mutare substantiam veritatis[l],& ei nocere nõ potuit[m].

Contractus non redduntur in inuitũ. hoc dicit Bal. & Sali.

Idem AA. Paterio. LEX XI.

INuitum comparare vel distrahere postulantis desyderium iustam causam non continet[n].

Fideiussor non est de substantia emptionis, nec de generali natura eius, nec etiam instrumentum:nec etiam pœnitentia quanquam incontinenti post actum perfectum secuta inualidat ipsum contractum .h.d.not. B.uel sic: Fideiussor de euictione non est de substantia emptionis, nec instrumentum traditæ possessionis:& ideo eorum omissio non uitiat:nec post emptionẽ factam locus est pœnitentiæ, etiam si pretiũ non sit solutũ:sed pro eo soluendo agi potest.h.d. Sal.

i Nõ cõsistat ẽptio.] vt & .ff.e.l.suæ rei.&.l.si debitor.nisi ratione possessionis[a]. vt.ff eo.l.si in emptione.§ rei suæ.vel sub conditiõe,vt.ff.e.l.existimo. &.ff. de le.j. l.cætera.§.j.& arg.ff de verb ob.l.nemo.&.l.existimo. & nisi per aliũ[b]. 60 vt.ff.mãda.l.si mãdauero.ij.§.si hi. & nisi rõne partis aliorũ: vt.ff.de in diem addic.l.quod si vno.in fi. Sed quidam ibi intellignnt sub cõditione qua existente res non sit nostra.

a Hoc verũ quãdo p aliqđ remediũ possessoriũ emptor nõ posſit à vẽditore possessionẽ recuperare:aliâs secꝰ bart. & bal.in.l.si emptiõe.§. rei suę ĩ gl. alleg.

b Intellige qñ vendens poterat inuito dño rem distrahere. aliâs emptio rei suæ per aliũ celebrata nõ valet, Cy. & bal. i.l.vnica.ꝭ. si cer.ex.

k Simulatam.] & ideo pro infecta quoque habendã:vt.ꝭ.plus va.qđ agi. Duplici ergo ratione non valet.

l Substantiam veritas.]cùm fuerit simulata.

m Non potuit]cum sua erat.ꝭ.e.l.si ancillam.

INuitum.] CASVS. An rem tuam vitiosam per iudicem me possis cõpellere emere,quærit. Dicitur ꝙ nõ.econtra si rem vitiosam habuero,& tu eam desyderaueris:nõ poteris me cõpellere vt ibi vẽderẽ.

70 n Non cõtinet.] vt &.ĩ.de iure delibe.l.nec emere. &.ꝭ.de act.& obl.l.sicut.&.ĩ loca.l.inuitos.&.ĩ.de nup.l.neq; ab initio.&.ff.de pig. ac. l.quãuis.&.ꝭ.de iudæis.l.nemo exterꝰ.&.ĩ.e.l.dudũ. Sed prima fallit in casibꝰ vbi quis cogitᷓ cõparere:vt.ff.de ac.emp.l. Iulianꝰ § idẽ celsus.& ff.de le.j.l & si ęquo.&.ff.cõi diui.l.cõi diuidũdo.ij.§.fi.& ĩst.de le.§.nõ solũ. Itẽ secũda fallitᷓ.nã q̃doq; quis distrahere cogitᷓ:vt.ĩ.de cõi seq.ma. l j.licet quidã ibi dicãt ꝙ iam erat liber.vñ cũ nõ sit seruus,nõ dicitᷓ cogi vẽdere rẽ suã,licet ęstimationẽ recipiat. Itẽ fallit.ff.de le.j.& si ęquo. & ĩsti.de his q sunt sui vel alie.iur.§.fi &.ff. de reli.l.si qs sepulchrũ.& ĩ.de pa.q si di.l ij.in fi.&.ff.de act.emp.l.Iul.§. idẽ celsus.&.ĩ.e.l.dudũ.

80 NOn idcirco.] CASVS. Si mihi prędium vendidisti,non obhoc minus tenebit vẽditio ꝙ fideiussorẽ nomine euictionis nõ accepi.vel instrumentũ venditionis nõ interuenit.quia sufficit ꝙ cõsensu tuo sim introductꝰ in vacuã possessionẽ.& hoc in prima. Si verò pretiũ tibi adhuc nõ solui,petere poteris:nec facto cõtractu interueniẽte cõsensu,si pœnitueris,minus valebit venditio.& hoc in vltima.

o Non idcirco minus.]fallit in seruo communi manumisso.

p Non accepit.]de euictiõe, cum nec dandus est,nisi actũ esset:vt.ff. de euict.l.emptori.&.ff.de præto.stip.l.j.§.stipulatio.

q Omissum est.]vt.ꝭ.de fide instru.l.nõ idcirco.&.ꝭ.de rei ven.l.quoties.&.ĩ.de communium re.alie.l.si.&.ꝭ.de proba.l. cùm res.

r Posſidet.]vt.ĩ.de acq pos l.minus.&.ff.de acq.pos.l.si ex stipulatione.&.ĩ.si quis alteri vel sibi.l.si emancipatis.

Idem AA. Paterno. LEX XII.

NOn idcirco minus[o] emptio perfecta est,ꝙ emptor fideiussorem non accepit[p], vel instrumẽtum testationis vacuæ possessionis omissum est[q],nam secundùm consensum auctoris in possessionẽ ingressus,rectè posſidet[r] †.pretiũ sanè, si eo noĩe satisfactũ nõ probetᷓ, peti potest[s]. nec enĩ, licet incontinenti facta,pœnitentiæ cõtestatio[t] consensu finita rescindi[v].

† Pro prædone præsumitur posſidere. Odoa.

Contractus in alterius contrahentiũ uoluntatẽ collatus,non intelligitur efficaciter celebratus .h.d.Sali.uel sic:Contractus ultro citroque obligatoribus non põt conferri in uoluntatẽ,uel arbitrium alterius ex cõtrahentibus:& si contra fiat:nõ ualet.Paul.de Castr.

Iidem AA. Iuliano. LEX XIII.

IN vendẽtis[x] vel emẽtis volũtatem collata cõditione cõparandi,quia †nõ adstringit necessitate contrahentes, obligatio nulla est. idcirco dñs inuitus ex hmõi cõuentione rem propriam, vel quilibet alius distrahere non compellitur.

Non solùm proximis & consortibus,sed etiam alijs liberũ est arbitriũ rem propriã distrahendi: non obstantibus cõstitutionibus quæ olim cõtrarium disponebãt.h.d.no.Bald.uel sic:Iure nouo nõ cogitur quis prius uendere proximis & consobrinis quàm extraneis.h.d.Sali. uel sic:Põt quis uendere rem suam cui uult,reprobata lege quæ cogebat eum uendere consortibus,non extraneis. Paulus de Castro.

s Peti potest.] vt.d.l. quoties.& ĩ.e.t.l. ĩciuile.

t Contestatio.]i.corã testibus protestatio.

10 v Rescindit.]ꝭ. de transact.l.quãuis.& de actio. & oblig l.sicut. & si cert.pet.l.eo ꝙ.

IN vendentis.] CASVS. Vendo tibi si emere volueris, vel ego voluero. non valet emptio. Vel pone casum vt in glo.

20 x Invẽdẽtis.]Quidã nõ intelligẽtes ponũt casum.Vendo tibi talẽ rẽ pro quanto volueris, vel quẽti æstimaueris: q cẽsus est.ff.e qđ sępe.§.j.Tu dic quod ipsum commerciũ.i. cõtractus q est emptio & vẽdi.fuit hic positum in arbitriũ alterius: 30 vt si volueris sic emere. sic &.ff.de act. & obl.sub hac.& de verb obli.l.cẽtesimis. §.fi.Sed videtᷓ cõtra inst. eo.§.emptio.vbi dicit tenere. Sol.aliud est cũ dico,vendo quãti volueris:vt hic.aliud si volueris:vt ibi.alij,vt R.ꝙ vbi expsse dixi,quãti fueris 40 arbitratꝰ,tũc nõ valet. at vbi vel à te facta fuit,vt si volueris emere, valet : sicut & si dicerẽ,si capitoliũ ascẽderis: qa expressa nocẽt:vt.ff.de condi.& demon.l nõnũquã. & de leg.iij.l.fideicõmissa.§. sic fideicommissum. Sic ergo dicit hic volũta 50 te.s.expressa. Alij ꝙ ibi fuit collatũ in arbitrio alterꝰ cõtrahẽtiũ: vt boni viri arbitrio. Ioã.verò dicit,ꝙ ibi fuit ĩstitutio pure facta, sed resoluitᷓ sub cõditione. hic autẽ facta fuit sub cõditiõe. Tu dic si ꝑtium conferatᷓ in alterꝰ arbitriũ,nõ valet, vt.ff.e.ꝙ sępe.§.j.& idẽ cõmerciũ:vt hîc. Porro res ipsa cõfertᷓ:vt insti. e.§.emptio. Si autem in extranei arbitrium pretiũ conferatᷓ:si quidem 60 innominati,nõ valet:nisi in casu:vt.ff.loca.l.si merces.& de pi.l. si fundus.§.fi. Si autem nominati,valet,si ipse fuerit arbitratus,aliâs nõ.nec recurritᷓ ad arbitriũ boni viri:vt arg.ĩ.e.l.fi. Si autẽ arbitretᷓ sed malè, recurritᷓ ad arbitriũ boniviri:vt ar.ff.ꝓ socio.l.si ita coita.& l.societatẽ mecũ. Accidentale autẽ.i.accidens aliqđ quod nõ est de substantia cõtractꝰ,siue in alterius cõtrahentiũ arbitrio,siue extranei cõferatᷓ,sicut in societate,ita in vẽditione ad boni viri arbitriũ recurritᷓ siue arbitretur,siue nõ:vt.ff.e.l.hæc vẽditio.& pro socio.l.si ita. coita &.l.societatẽ mecũ. Qđ dixi in vẽditiõe, serua etiã in locatiõe:vt ar.ĩ.e.l fi.in fi. In stricti verò iuris iudicijs nõ recurritᷓ ad alterꝰ arbitriũ:vt.ff.de ver. 70 obl.l.si qs arbitratu.qđ põt dici si nõ arbitretᷓ: aliâs sic:vt.ff.de oper. li.l si libertꝰ ita Porro in arbitriũ ꝓmittẽtis si cõferatᷓ tacitè,valet:vt si ascẽderis capitoliũ.vt.d.l.de cõdi.& demõ.l.nõnunq̃.si expressè: vt si vis vel voles vel volueris,nõ valet.sed si cũ voles vel volueris,sic:vt.ff. de ver.obl.cẽtesimis.§.si ita.l.a Titio.§.fi.&.l.si qs stipulatus.& de act. & ob.sub hac. Sed qđ si dicã volo tibi vẽdere rẽ istã ꝓ.x.& tu dicas,ego volo emere ꝓ.x.an erit cõtracta vẽditio? Videtᷓ ꝙ nõ.nam si dicã, volo ascẽdere arborẽ,nõ sequitᷓ ꝙ ascẽdã Sed certe hoc valet,cũ solo cõsensu cõtrahatᷓ.at ibi necesse est vt ascẽdat.& clarũ est ꝙ nõ ascendit, licet sic dicat.sed hoc nõ est clarũ cũ nõ cõsentire. nã & his verbis fideicõ 80 missum relinquitᷓ:vt inst.de sing.re.per fi.re.§.fi.& mãdatũ cõtrahitᷓ:vt ff.man.l.j. Itẽ quid si dicã,rem meã vellẽ vendere tibi pro.x.& tu dicis, ego vellẽ emere? Rñ. nõ hoc valet:qa ponitᷓ verbũ præteriti ĩperfecti, qđ rem imperfectã significat. Itẽ quid si dicã: vendo tibi pro.x.si vis:& ego emo si vis? Rñ. hoc nõ valet secundũ Azo.per.l.istã. Alij vt H ꝙ sic: & hęc lex intelligitᷓ quando in futurũ apponitᷓ conditio volũtatis. Sed arg.cõtrà.ff.de cõdi.insti.l.si Titius. ADDITIO. Videas similem glo.in.l.in personam. §.generaliter.ff.de regu. iuris.

Vẽditio nõ impeditur per verbũ volo.

Dudum

Impp. Valentin. Theod. et Arcad. AAA. Fabiano præ. præ. Illyrici et Italiæ.

LEX XIIII.

DVdum †proximis [a] consortibusq; [b] concessum erat, vt extraneos ab emptione remouerent, neq; homines suo arbitratu vendenda distraherent. sed qa grauis hæc videtur iniuria, quę inani honestatis colore velatur, vt homines de rebus suis facere aliquid togantur inuiti [c]: superiore lege cassata, vnusqsq; suo arbitratu quęrere vel pbare posit emptorē [d]: nisi lex [e] specialiter quasdam personas hoc facere phibuerit. Dat. vj. Calend. Iun. Vincētiæ, Tatiano & Symmacho Cons.

¶ Pretium rei uenditæ per tertium arbitratorem definitum seu declaratum cogitur emptor soluere, & non arbitrante eo non tenet uenditio: quòd etiam in locatione seruari mandatur. h.d. Vel breuius: Si pretium ad tertij arbitrium committitur: illa non arbitrante contractus redditur nullus, nec à persona receditur: & illo arbitrante firmatur. Sali. Vel sic: Si pretium committatur in arbitrium uel declarationem tertij, secuta declaratione ualet contractus: sed ea nō secuta non ualet tanquam defecta cōditione, sub qua censetur contractus celebratus. nec est curandum, an illi fuerit commissa declaratio tanquam amico communi, & sic fuerit habitus respectus ad personam eius, an tanquam in arbitrium boni uiri, & sic fuerit habitus respectus ad id, quod facere debet uel faceret bonus uir: quia non secuta declaratione, neutro casu ualet contractus, nec receditur ab eius persona, ut per alium bonum uirum declaratio fiat. h.d. ista lex singu. quæ cotidie allegatur. Pau. de Cast.

Imp. Iustinianns. A. Iuliano præfec. prætorio.

LEX XV.

SVper rebus vęnundandis si quis rem ita comparauerit, vt res vēdita esset quāti Titi⁹ ęstimauerit: magna dubitatio exorta est multis antiquę prudētię cultoribus: quā decidētes *sancim⁹, cū huiusmodi conuentio super venditiōe pcedat, quāti ille ęstimauerit, sub hac conditione stare vēditionem, vt si quidē ipse qui nominat⁹ est, pretium definierit oīmodò secūdū ei⁹ ęstimationē et pretiū *psoluat *et venditio ad effectū perueniat [f], siue in scriptis, siue sine scriptis cōtractus celebretur: scilicet si huiusmodi pactū cū in scriptis fuerit redactū, secūdū nostrę legis [g] definitionē p omnia cōpletū & absolutū sit. ¶ Sin autem vel ipse noluerit, vel nō potuerit pretiū definire: tūc pro nihilo [h] sit venditio, quasi nullo pretio statuto: nulla cōiectura, imo magis diuinatiōe in posterū seruāda, vtrū in personam certā, an in boni viri arbitriū respiciētes cōtrahētes ad hæc pacta venerīt [i]: quia hoc [k] penitus impossibile esse credētes, per huiusmodi sanctionē expellimus. quòd etiam in huiusmodi locatione locum habere [l] cēsemus.

TITVLVS XXXIX.

De hæreditate vel actione vendita.

¶ Fiscus hæreditate vendita nō tenetur creditoribus hæreditarijs respondere, sed emptor est conueniendus ab eis. hoc dicit. not. Bald. Vel sic: Speciale est in fisco hæreditatem vendente vt à creditoribus hæreditarijs conueniatur emptor, & non ipse. h.d. Sal. Vel sic: Quādo fiscus vēdit hæreditatem, creditores hæreditarij non debent molestare fiscum, sed emptorem. & est speciale in fisco. h.d. Pau. de Cast.

Impp. Seuerus & Anton. AA. Geminio. L. I.

AEs alienū hęreditate nomine fisci vēdita [m], ad onus emptoris bonorū pertinere, nec fiscum [n] creditoribus hæreditarijs respondere, certum & absolutum est.

¶ Hæres & nō emptor hæreditatis à creditoribus conuenitur hæreditarijs: & si eis satisfacere conuenit, nec ad satisdandum tenetur, nisi hac lege emerit. Salic. Vel sic: Venditor hæreditatis debet conueniri à creditoribus hæreditarijs, non autem emptor: etiam si fuit actum inter ipsum & venditorem vt deberet illis soluere vel satisfacere. quod tamen venditor eis soluerit, potest per actionem ex vendito ab emptore recuperare, qui censetur eam emisse cum commodis & oneribus: non autem potest venditor post venditionem & traditionem cōpellere emptorem ad satisdandum de satisfaciendo creditoribus, si tempore venditionis hoc dictum non fuerit. hoc dicit. Paul. de Cast.

Imp. Antoninus A. Floriano. LEX II.

DVdum.] CASVS. Olim si rem meam vendere volebā nō extraneo sed cōsanguineo, si cōparare volebat, habebā necesse vendere. Itē si duo erant consortes in aliqua re, & vnus volebat vendere rem illam, non poterat quādiu cōsors volebat emere: et si alius emebat, consors poterat offerre pretium, et rē recuperare: qđ remouet Imperator per hanc legem dicens qđ quilibet cuicunque voluerit rē suā distrahere, poterit: nisi lex specialiter hoc prohibeat. 10 qualiter hoc faciat, non aperit. Tu dic, si testator alicui rem legauit ne extra familiā alienet: quo casu volūtas sua tanquā lex seruanda est: si volūtas non fuerit nuda.

a ¶ Proximis.] id est consanguineis.

b ¶ Cōsortibusque.] 20 licet nō consanguineis.

c ¶ Inuiti.] vendere ei cui nolūt, vēdere tamen volunt.

d ¶ Emptorem.] vt j. de cōi. re alie. l. falso. & j. de dona. l. portionē. & s. cōi diuidun. l. j. et. s. de iudæis. l. nemo exterus.

e ¶ Nisi lex.] fortè à te 30 statore sic dicta, vel ab eo qui rē tibi dedit adiecta vel scripta: vt. j. de re. alie. nō alie. l. fi. Vel si emphyteota velit vendere emphonemata sua. i. meliorationes: præfert q dñs extraneo: vt. j. de iure emphy. l. fi. Itē iudicio cōi diuidundo post litē 40 cōtestatā. et in iudicio familiæ ercīscundę post motā cōtrouersiā alienationes voluntarię extraneis sunt interdictæ: vt. s. cōi diui. l. j. ī fi. et ff. fa. erc. l. alienatiōes. Vel dic nisi lex, scilicet quā habes. j. lib. xi. nō licere habitatoribus metrocomiæ. lege 50 prima. ADDITIO Hec exēpla non placēt Cy. qa hîc loquit de prohibitiōe in psonā: ideo pone exēplū de lege vnica. s. ne christianū mā. Vel dic secūdū Bald. nisi lex, id est specialis cōstitutio loci vel municipale statutū hoc phibue 60 rit: quia statuta valent: vt ca. constitutus. de in integ. resti.

SVper.] CASVS. Olim si aliqs rē suā vēderet quā Titius definiret, dubitatio erat an valeret talis venditio. Dicit Imperator qđ si vēditio fctā fuit sub illa cō- 70 ditione, nec deficit conditio: puta quia Titius pretiū definiuit, emptor ad pretium, venditor ad rem tradendam tenebitur, siue in scriptis, siue sine scriptis celebrata fuerit vēditio. Si non definiat, non valebit, remota diuinatione an sit collatum arbitrium in certam personam, an in virum bonum. et hæc eadem dici possunt in locatione et conductione, cùm pensio in alicuius arbitrium conferatur. Viuianus.

80 f ¶ Perueniat.] siue bene, siue malè sit arbitratus, secundum Azo. Tu dic si malè, recurritur ad arbitrium boni viri: vt. ff. pro socio. l. si ita coita. & l. societatem mecum. Idem dico in stricti iuris iudicijs: vt. ff. de ope. lib. l. si libertus. ij. licet alij contrà: vt. ff. de verbo. ob. l. si quis arbitratu. Tertij dicunt vt P. quód si excesit dimidiam iusti pretij, petat deceptus rescindi contractum eo modo, quo si ipsemet rectè contrahens fuisset deceptus. & hoc officio iudicis, vel actione ex eo contractu, data emptori electione. vt. j. de rescin. ven. l. ij. et hoc cùm non dolosè fecit. aliâs tenetur de dolo si non potest agi contra contrāhentem, quia non participauit dolū, nec est deceptio vltra dimidiam.

g ¶ Legis.] vt. s. de fide instru. l. contractus.

h ¶ Pro nihilo.] vt nec ad alterius arbitrium recurratur [a], & in simili casu loquitur. ff. de ver. obli. l. si quis arbitratu. hoc tamen fallit in duobus casibus. Primus. j. de dotis p. l. iij. & ff. de iur. do. l. cum post. §. gener [b]. Secundus est. ff. eo. l. hęc venditio [c], 10 Et est tertius. j. communia de leg. l. fi. §. j. ADDITIO. Et hoc fauore vltimæ voluntatis, vt non pareat, licet tertius non arbitretur: sed recurritur ad superiorē. Pau.

i ¶ Venerint.] nam distinguebāt veteres vtrū 20 in personam certam, an vt in bonum virum in eum consenserunt.

k ¶ Quia hoc.] i. per coniecturam scire.

l ¶ Locum habere.] vt & ff. loca. l. si merces in princi. & insti. loc. in prin. ibi, si merces. Sed an sit cogendus arbitra- 30 ri ille in quem sic arbitrium est collatum? Respond. sic [d] si cum pœna vel pignoribus cautum sit stari eius arbitrio, & ipse recepit ad definiendum. aliâs non, sicut & arbiter: vt. ff. de arbi. l. iij. §. tametsi. & l. litigatores. §. j. & l. non distin- 40 guemus. §. j. sed illo nō arbitrante vnus alterum compellere non poterit ad eligendum alterum.

ADDITIO. Vt tibi liqueat an & quādo pretio collato in arbitriū boni viri ab eius persona recedatur, distingue breuiter sic post Bar 50 to. in. l. si quis arbitratu. ff. de verbo. ob. Aut fuit arbitratus iniquè, & receditur ab eius persona. l. si libertus. ij. ff. de oper. lib. cum similibus. Aut nunquàm fuit arbitratus & tunc aut fuit vnus de contrahentibus, & receditur: vt. l. hæc venditio. 60 ff. e. Aut fuit tertius, & tunc aut fuit assumptus super contractu perficiēdo, & non receditur ab eius persona, vt hîc cum similibus. Aut super contractu perfecto, et in aliquo accessorio, et recedi tur à persona: vt. l. domū ff. eo.

70 ¶ DE HAEREditate vel actione vendita. ¶ Dixit [e] de venditione rerum corporaliū, nunc incorporalium.

AEs alienum.] CASVS Hęreditate nomine fisci vendita emptor tenetur ad onera, et ad ęs alienum: et hoc est speciale in fisco. secus in priuato venditore hæreditatis.

m ¶ Vendita.] à procuratore fisci.

80 n ¶ Fiscū.] Speciale [f] est hîc, sicut et qñ vēdit bona vacātia: vt. ff. de iure fisci. l. eū q bona vacātia aliâs nō: vt. j. e. l. proxi. Sed qđ si ēptor nō est soluendo? Rñ. [g] æquū est in fiscū dari actionē. ar. ff. de eo. p quē fac. est. l. fi. in prin. Itē hui c. l. est cōtra. j. de quadriē. pscr. l. ij. et insti. de vsuc. §. fi. Sol. [h] hæc p illas corrigit. Vel aliud [i] est in hæreditate priuilegio fisci, ne vexetur pluribus actionibus, vt hîc. et aliud in venditione singulariū rerū. Est et aliud speciale in fisco: vt qui emit hęreditatē ab eo quasi vacātē, teneatur petitione hæreditatis: vt. ff. de petit. hæredita. nec vllam. aliâs. l. etiam si putauit. §. item si

† Hanc. l. limita in casu notabili. l. j. ff. de pri ui. credito rum. & vide de oro do. Io. igneum qui hic pertractat materia materiam retractus.

Emphonema quid significet.

* Censemus.

* Persolui.

* Venditionem ad effectum peruenire

a Glo. istā sequit Bal. & Pau.

b Et hoc fauore dotis cuius valet promissio nulla quantitate specificata etiam si nō fuerit declaratio alteri commissa. Pau. hîc.

c Et est ratio quia ibi ruit facta cōmissio sup accidentalibus contractus: hîc super pretio, quod est de substantia Pau.

d Displicet Cy. Ang. & Paul. ideo dic secūdū eosdem q si compromissum valet, & acceptauit arbitrium: poterit cogi arbitrari: siue interuenit pignus vel pœna: siue non.

e Istā continuationē sequit Cy. & Bal.

f Approbatur p odof. Cy. Bal. & & Pau

g Idē Cy. & intellige q fiscus tūc tenetur inquātum ad eum peruenit: & nō vltra. bal.

h Ista est falsa: quia legum correctio est euitāda. Ange.

Hæc potest esse vera. Ang. hîc.

quis[a].cum alterius rei statim fit tutus emptor:vt.j.de quadrie.præscrip.l.fin. Dicunt tamen quidam hic ita demum teneri emptorem si fiscus sciuit.Alij ita demum si ignorauit.Alij non distinguunt.

RAtio.]CASVS. Delata erat alicui hæreditas:eam adijt,et mihi vendidit:quis creditoribus hæreditarijs et legatarijs respondere teneatur,quæritur?Rñ.qđ tu venditor, et ages aduersus me actione ex vẽdito.et hoc in prima. Si 10 verò satisdẽ de suscipiẽdis actionibus ,et de seruando te indemnẽ, an creditoribus hęreditarijs et legatarijs respondere tenear,quæritur?Rñ. qđ non:veruntamen si non soluero ex forma pacti, poterit venditor me reconuenire ad interesse.

Dic quod aut aut fiscus vendit rem tanquã suam simpliciter:& tũc non potest res ab emptore euinci: vt iuribus in contrarium al. legatis: aut tanquã suã ex certa cã: & tunc poterit illas res ab emptore euinci.& sic loquitur iste §.Cy.inad di.& Bal. hic.

20 a ¶Iuris.]i. legis.xij. tabularum,et iuris prætorij quæ volunt vt hæredes creditoribus hæreditarijs teneatur:vt.s. de hære.act.l.fin.et de pact. l.pacto.nec ideo quia vẽdunt,desinunt hæredes esse vel teneri:vt hic, & j.de reuo.iis quæ in frau. 30 cre.l.j.et.j.de lega.j.l. quamuis hæres.et ar.ff. de iure do.l.si mulier.§.j.

b ¶Te.] scilicet venditorem.

c ¶Tu respondeas.] non emptor,nisi fact[9] sis tu non soluendo.ar.ff.de leg.j.planè.ij.§. qui rogatus.et.ff.de fun.dot. si ma 40 ritus fundum.Sed quare non sic creditores possunt emptores conuenire vt emptor debitores? Rñ.venditor de suo potest facere qđ ei placet, et sic actiones transferre contra debitores,sed de alieno nequaquã: vt.ff. de nego. gestis.l.soluẽdo 50et.ff.de noua.l.si stic.§ fi.

d ¶Suo ordine.] libello dato et actione ex vendito vel negotiorum gestorũ:vt.ff.eo.l. ij.§.fiue.& de peu. l.licet.§ ea.

e ¶Nam vt satisdetur.] de suscipiendis actionibus: vel de seruando indemnem.sic & ff.de iudi.l.in omnibus.quæ est contra.Alij dicunt qđ 60hoc nõ petitur ex iusta causa.Tu dic quòd petitur hic satisdari.s.cum fideiussore quod non potest:sed caueri de indennitate sic:vt ibi.

f ¶Comprehensum.] nec natura contractus ea est.

g ¶Cogi.]sponte potest:vt.j.de pac.l.ij.

h ¶Non potest.] à creditoribus:sed à te sic eatenus vt vel actionẽ suscipiat,vel quãti tua interest præstet:vt.ff.de dona.l.hæreditatẽ.sic.ff.de lega.j. l.apud Iulianũ.§.hæres.Alij dicunt spãle in donatione,sicut in fisco:vt.s.eo. l.j.Vel dic à creditoribus nõ:sed à te sic etiam præcisẽ:vt. ff. de no.op.nũ.l. stipulatio.§.fiue.Vel refert conuenerit vt satisfaciat,vel vt Rñdeat creditoribus.In primo casu non cogatur suscipere iudicium.in secundo sic.

70 NOminis.]CASVS. inuito vel ignorante debitore meo ius quòd in eo habeo,distrahere possum.

i ¶Nois vẽditio.]i.actiõis vẽditio fit ẽt ignorãte debitore,vel inuito cui[9] nomẽ vẽdit:siue purẽ debeat,siue nõ vt hic,et.j.de do.l.ij.et.ff.e.l.noĩa eorũ. Sec[9] est in delegatiõe q̃ fit cõsentiẽte demũ debitore:vt.j.de no.l.j.Qđ ideo est,vt dicũt qa ibi nullę reliquię actiõis penes delegãtẽ remanẽt.Tu dic clari[9] qđ delegatio fit p nouationẽ,nouatio per stipulationem:at stipulatio tm̃ à præsente et volente contrahitur:vt.ff.de verbo.obli.l.j.inprinc.

Nomen vẽdi potest ignorãte debitore,& etiam inuito nõ autẽ de legari.

QVi.]CASVS. Erat hæreditas mihi delata,dicebas eam nõ esse bonam. vnde vel minori pretio eam tibi vendidi: vel cũ non 80essem venditurus,dolo induxisti me ad vendendum.si non tradidi , an tradere compellendus sim,quæritur?Respon de qđ non:sed si tradidi , repetã, & à quolibet posśidente res hæreditarias persequi potero.

k ¶Qui nondum certus.]secus si certus:vt.ff.de acti.emp.l.j.in fin .Sed nonne semper videtur certus:vt.j.de rescin . ven.quisquis. quæ est contra? Sol.speciale in hæreditate:vt.ff. de regu.iur.l.qui in alterius.

l ¶Quantitatem.]s.contineat hæreditas.& dic dolo dante causam contractui.& sic ipso iure non valet.Vel incidente:& tunc actione ex eo contra-

RAtio iuris[a] postulat vt creditoribus hęreditarijs & legatarijs seu fideicommissarijs te[b] conuenire volentibus tu respondeas[c]:& cum eo cui hęreditatem venũdedisti,tu experiaris suo ordine[d].Nam vt satis tibi detur[e], serò desyderas:quoniam eo tẽpore quo vænundabatur hæreditas, hoc non est cõprehensum[f].Quãuis enim ea lege emerit,vt creditoribus hæreditarijs satisfaciat:ex cipere tamen actiones hęreditarias inuitus cogi[g] non potes[h].

¶ Actionem suam potest quis cedere contra inuitum & ignorantem debitorem..hoc dicit. Bal. & Sali.

Imp.Alexander.A. Timotheo.

LEX III.

NOminis venditio[i] etiã ignorante,vel inuito eo aduersus quem actiones mandantur, contrahi solet.

¶ Deceptus in contractu dolo aduersarij.non cogitur adimplere contractum.hoc dicit. Bald. & Salicetus.

Idem A. Diogeni.

LEX IIII.

QVi nondum certus[k] de quãtitate hæreditatis ,persuadẽte emptore quasi exiguam quãtitatem[l],eã vendidit:bonę fidei iudicio cõueniri[m] vt res tradat, vel actiões mandet,non compellitur. nam suo quoque iure eorum[n] per secutionem habet[o].

¶Emptor hæreditatis mandatis actionibus habet directas quas concipit in personam mandãtis:sed non mandatis actionibus habet utiles .h. d.Baldus.

Idem A.Onesimo.

LEX V.

EMptor hæreditatis , actionibus mãdatis[p] ,eo iure vti debet,quo is cuius persona fungitur[q]:quãuis vtiles[r] etiam aduersus debitores hæreditarios actiones emptori tribui placuit.

¶ Posterior in titulo,sed prior in possessione, priori in dominio præfertur.h. d.Bald.Vel sic: Ex sola venditione hæreditatis dominium rerum possessarum non transfertur:ideo nõ prohibetur illas alteri vendere & tradere, licet teneatur priori emptori ad interesse.h.d. Salice. Vel sic: Venditor antequàm tradat, est dominus:& ideo alteri vendendo & tradendo trãsfert dominium:& sic secundus emptor in eo erit potior quàm primus. concor.l.quo ties.s.de rei vend.Pau.de Cast.

Idem A.Pomponio.

LEX VI.

QVi tibi hæreditatem vendidit, antequàm res hęreditarias traderet[s] ,dominus earũ perseuerauit[t] :& ideo[v] vendẽdo eas alijs dominium trãsferre potuit. Sed quoniam contractus fidẽ fregit: ex empto actione contentus, quanti tua interest prestare[x] cogetur.

¶ Nomen potest pignorari & vendi: & trã sit non solum personalis, sed etiam hypothec[a] ria.h.d.Vel sic: Nomen debitoris potest dari pignori:& ille qui datum est, potest ipsum alteri vendere iure creditoris sicut aliam rem pignoratam:& emptori datur vtilis actio ad exigendum,sicut dabatur venditori antequàm vẽderet.h.d.tex.cum glo.Pau.de Cast.

Impp. Diocletianus & Maximianus AA. Manasæ.

LEX VII.

POstquã eo decursum[y] est, vt

ctu, vel exceptione purgatur: vt hic, & ff.de dolo.l.si quis affirmauerit.in prin.& de actio.emp.l.iulianus.§.si venditor.&.§.per contrarium.Et distingue hic vt diximus.s.ex qui.cau.ma.l.in contractibus.

m ¶ Conueniri.] id est conuentus.

n ¶ Eorum persecutionem.] quæ sunt in hęreditate vel actione de do lo si tradidit, vel dolus dedit causam,vel petitio ne hæreditatis,vel rei vẽ dicatione ab extraneis 10 posśidentibus res hæreditarias.

o ¶ Habet.] scilicet vẽ ditor.

EMptor.] CASVS. Si emisti ab hærede hæreditatem sibi delatam, si hæres cedit,tibi actiones, habes vtiles, & exercitũ dire 20 ctarũ actionũ : si nõ cedit,habes vtiles actiones sine omni cessione.

p ¶ Mandatis.] s.dire ctis:nã vtiles habet sine cessione ex natura cõtra ctus:vt.j.subijcit.in directis ergo est procurator in rem suam.

q ¶ Fungitur.] igitur 30 ergo directa noĩe mãdãtis.nec enim separata est à mãdãte:vt.ff.pro socio. l.iij.& de pecu.l. qs ergo casus. Vñ etiã post cessionẽ põt vẽditor agere, nisi in tribus casibus: vt j.de noua.l.iij.Itẽ q̃ potest vẽditori exceptiones nocere,& isti noceãt.Itẽ 40 cessione facta an statim vtilis deficiat ? Rñ. Io.nõ.& sic cõpetit vtilis & directa:nec sunt duę, sed vna duas habẽs qua litates,alterã iure cõtractus,alteram iure cessionis.Alij dicũt statim annihilari vtilẽ factã cessione directẽ.quãcũque tamen exerceat, puto eũ 50 secũdũ Io.iurare de calũnia,cũ sit principalis persona, & suũ negotiũ gerat:vt.s.de procu.l.qui sti pendia . Alij distingunt an vtil em intẽtat, vel di rectã. Itẽ huiusmoũi cessio inutilis videtur, cum

Hæreditatis emptor quã actione habet si ẽa sibi cessione pro venditori.

& sine cessione detur vtilis:vt hic subijcit,& ff.de pac.l.si cũ emptore. & ff. 60 de peti.hære.l.ei qui.&.s.de act.& obli.l.nominibus.&.l.si à creditore.&.j. de leg.l.ex legato,nisi actiões facto hęredis vedẽtis sint q̃site: quo casu necessaria è cessio: vt in Trebelianica restõe:vt.ff.ad treb.l.si haberes pecuniam.

r ¶ Vtiles actiones.] et sine cessione.Et no.aduersus debitores.Idẽ tñ puto aduersus possessores singularĩ rerũ illi[9] hæreditatis dũmõ nõ cõtra venditorẽ, q vtiq; dñs remãsit:vt.j.l.pro.& posset agẽdo pferri ẽptori,nisi in.iij. casib[9]: vt dixi. Quid autẽ si ego à Titio,tu à me emisti hæreditatẽ: an vterq; nostrũ an prior tantum habet vtiles actiones?Et dic quòd vltimus emptor.

QVi tibi.] CASVS. Hęreditatẽ mihi vendidisti:si nõ tradidisti, adhuc domin[9] perseueras.sed si alij vẽdidisti,quod potuisti,actio 70 ne ex empto ad interesse mihi teneberis.

s ¶ Traderet.] quod facere debet si potest.alioquin nihilominus cedere de bet earum rerum persecutionem.vt.ff.eo l.ij.§.peruenisse.

t ¶ Perseuerauit.] vt.j.de act.emp.l.si ancillam.&.l.si pr.&.j.de ijs q à nõ dño.l.q tibi.&.ff.de acti.emp. l. quintus.&.s.de rei vẽ.l.quoties.&.l.ferum.

t ¶ Perseuerauit.] vt & s.de pact.l.traditionibus.& vsucap.dominia transferuntur,& non nudis pactis.

v ¶ Et ideo.]bona ratio est:vt.ff.de acqui.rerum do.l.traditio.Sed hoc qualiter cum vtilis competebat emptori? Rñ.Respon.vt.s.l.proxi.

x ¶ Præstare.] No.p opinione Io.cõtra M.vt vẽditor pstãdo interesse libe 80 rẽt:vt.j.de ac.em.l.si traditio. ADDITIO. Dic hoc verũ,si vẽditor ñ habet facultatẽ rei tradẽdę,aliàs pcisẽ poterit cogi tradere.gl.j.§.ptũ.inst. de em.et vẽ.Bar.l.j.ff.de ac.em.Bar.et Ia.l.l.stipulatiões ñ diui.ff.de ver.ob, Bal.& P.l.l.si traditio.&.j.de ac.em.et Ias.l.§.actionũ.insti.de ac.& Ang.hic.

POstquã.] CASVS. Olim tãtũ corpora obligabãtur : sed postea deuẽtũ est ad hoc vt actiones obligentur,si ergo actionem quã habebas aduersus debitorem tuum,mihi vendidisti,habeo vtilem actionem.

y ¶ Postquã eo decursum est.] Prius fuit in vsu tãtũ mobilia impignorari.

rari.secundò etiam ad immobilia ventum est.tertiò ad nomina:sicut fit in executione:vt.ff.de re iudi.à diuo.§.j.Vt ergo ius tuetur creditorem vt agẽdo contra nomẽ exigat,et exactum pignoris loco teneat vel compenset:vt.j. quæ res pig.obli.pos.l.nomen.&.ff.de pig.act.l.si conuenerit.ij.sic teneatur emptorem nominis in pignore:vt hîc,et.ff.eo.l.emptori nominis.et.j.l.pxi. in fin.Vel hîc dicit de actione principali.

cautiones [a] quoq; debitorũ pignori dent:ordinariũ visum est post noĩs venditionẽ vtiles [b] emptori (sicut respõsum ẽ)vel ipsi [c] creditori postulanti dandas actiones †.

Qui emit nomen,non propterea efficitur dominus rei debitæ:sed agit ad illam actione personali.h.d.Bal. Vel sic:Ex uenditione nominis transit utilis et etiam exercitium directè si cedatur,tàm ad debitum,quã ad pignora: nõ autem dominiũ rerum pignoratarum.h.d.Pau.de Cast.

Idem AA.&.CC.Iuliano. LEX VIII.

EX nominis emptione dominium rerum [d] obligatarũ ad emptorem nõ trãsit:sed vel in rẽ suã pcuratore facto [e],vel vtilis secũdũ ea quę pridẽ cõstituta [f] sũt * exemplo creditoris, persecutio [g] tribuitur.

Sicut potest uẽdi actio in personam,ita actio in rem: & generale statutum generaliter debet intelligi in omni casu,in' quo potest ratio aßignari.h.d.Bal.Vel sic:Sicut per uẽditionẽ personalis transfertur utilis, ita per uenditionem realis.h.d.Sali.

Imp.Iustinianus A.Ioanni præfecto prætorio.

LEX IX.

CErti & indubitati iuris est, ad similitudinem eius q personalẽ redemerit [h] actionẽ,& vtiliter eã mouere suo nomine cõceditur [i] :etiam eum qui in rẽ actionẽ cõparauerit,eadem vti posse facultate [k] .Cũ enim actionis nomẽ gñale sic oĩum [l] ,siue in rẽ,siue in personã actionũ,& apud oẽs veteris iuris conditores hoc nomẽ in oĩbus pateat [m] :nihil est tale quòd differentiam [n] in hmõi vtilibus actionibus posit introducere [o] .

TITVLVS. XL

Quæ res vendi non possunt,& qui vẽdere vel mercari vetantur,

Prohibentur uendi purpuræ quibus princeps utit',cũ sedet in maiestate: & priuatus hoc faciens punitur:ut hic.Bal.Vel sic:Nullus priuatus potest de colore purpureo tingere nec mercari,nec etiam uellus muricis uendere sub pœna capitis,& publicatiõis bonorum.h.d.Sali

Impp.Grat. Valentin. & Theod.AAA. Fausto committi sacrarum largitionum.

LEX I.

FVcandæ * [p] atq; distrahendę purpurę vel in serico [q] vel in lana, quę blatta vel ♁ oxobapta atque hyacinthina dicitur:facultatẽ nullus posit habere priuatus.Sin autem aliquis supra dicti muricis [r] vellus vendiderit,fortunarũ suarũ & capitis sciat se subiturum esse discrimen [s].

Istam legem non seruant Pisani qui emunt sericum à barbaris.h.d.hæc lex Bal.

Idem AAA.Toriobando duci Mesopotamiæ.

LEX II.

COmparandi serici à Barbaris facultatem omnibus (sicut iam præceptum est [t]) pręter comitem commerciorũ * etiamnum iubemus auferri.

Non licet frumenta publici canonis emere in litoribus: & est ratio,ne detur materia delinquendi,& portandi ad hostes, secundum Oldra.Vel sic: Non licet frumeneum publici canonis alibi quàm in locis ordinatis emere. Salicetus.

Impp.Arcad.& Honor AA. ad senatũ & populum.

LEX III.

QUia nonnunquam [v] in diuersis litoribus distrahi publici canonis frumenta [x] dicũtur, vẽdentes & ementes sciant capitali pœnę se esse subdendos,& in publicam fraudem commercia contracta damnari.

Frumentum exercitui missum non potest quis emere sub pœna hic subiecta.hoc dicit.Salicetus.

Impp.Honor.& Theodo.AA.Fausto præf.prę.

LEX IIII.

NE frumentum quod deuotißimo exercitui mittitur, in prædam * lucrũque vertatur: hac sanctione decernimus,vt quicunque hoc fuerint forte mercati,honestiores quidam stylũ proscriptionis [y] ,& omnium bonorũ amisionẽ incurrant:inferiores [z] autem viliorésque personæ capitali † supplicio subiaceant.

TITVLVS XLI.

Quæ res exportari non debeant.

Nullum liquamen potest transferri ad Barbaros,quantuncunque modicum, etiam causa degustandi.h.d.Sali.

Imperat. Valens & Grat.AA. ad Theodorum magistrum militum.

LEX I.

a Cautiões.] s.infra.

b Vtiles.] qa scriptũ 10 tradẽdo videor remisisse dbitũ:vt.ff.d pac.l.labeo.

c Vel ipsi.] aliàs vel ipsi. & tũc vel,p ẽt aliàs velut ipsi. et tũc cõstrue & dictio sicut non ponit similitudinariè : sed sic rñsum est,scilicet à sapiẽtibus secundũ hãc lectu ram. aliàs deficit vtrũ20que:& tunc planum est.

EX nominis.] CASVS. Mutuaui tibi.x.& pign' obligasti:si ius qd aduersus te habeo,vendidero Titio:an dominiũ pignoris ad emptorẽ pertrãseat,q̃rit.dicit qd non. nec pignoris persecutio datur 30 ei:nisi procuratori in rẽ suã cõstituto:directa nomine cedentis: vtilis nomine suo:ad exemplum mei creditoris.

d Dominium rerum.] quæ sunt accessiones noĩs venditi.sec' autẽ si ipsum pignus per se creditor venderet: vt 40 insti. quibus ali.li.§.j.

e Facto.] subaudi,datur directa psonalis, vel hypothecaria.

f Constituta sunt.] vt dixi.s.l.proxi.

g Persecutio.] quæ directò fuerat creditoris: scilicet hypothecaria.

CErti.] CASVS. Certum 50 est,qd personalis actio vẽdi potest per supradicta. an similiter in rem actio quæritur:vt si habeã cõtra te rei vend.p re mea: an eã vẽdere posim, q̃ritur?Rñ.qd sic.cum nomen actionis nõ tm̃ ad personales, sed & ad 60 reales extendatur.

h Redemerit] i.emerit

i Conceditur.] vt s.eo.l.nominis.et.l. postquam.et l.ex nominis.

k Facultate.] licet non videtur sic acquiri vtilis in rem quæ datur ratiõe dominij vtilis,nisi traditio interuenerit: 70 idem tamẽ est: vt dicit.

k Facultate.] fallit in actione iniuriarum.

l Omnium.] largißimè accepto vocabulo.qa nomẽ actionis cõtinet ẽt iudicis officiũ:vt.ff.d ac. & obli.l. actionis verbo. aliàs stricti':vt.ff.de act. & ob.l.actionum gña.aliàs strictißimè:vt in eo.tit.de ac.& ob.l.actio.in fin.

80 m Pateat.] iuris prudẽtib' dicẽtib' posse vtilẽ actionẽ ĩtẽdere eũ,q emit actionẽ.Itẽ an hypothecaria sine psonali posit cedi alij creditori vel nõ creditori?Rñ.non.cũ sit accessoria.vnde sine principali nõ trãsit. Itẽ sequeretur qd si ageret principali eadens,quòd alius perderet hypothecariam cessam.

n Differentiam.] quia vbi lex non distinguit,nec nos distinguere debemus.ff.de publi.l.de pretio.

o Introducere.] poterit ergo cedi,& psonalis & realis:& semp vtilis dabit pcuratori in rẽ suã suo noĩe:directa nomine cedentis.Sed fallit in actione iniuriarũ:quæ nec ante litis contestationem potest cedi:cũ nõ sit in bonis: vt.ff.de iniur.l.iniuriarum.iij.nec post facta litigiosa:vt.j.de liti.l.ij. secũdũ Io.vel fortè potest antè:& qd dicit,nõ est in bonis,verũ est vt trãseat ad hæredẽ viuẽtibus nobis:tñ cedim',alij [a].Itẽ pone me posidere codicem meũ, & vendo tibi actionẽ in rẽ cõpetentẽ mihi nomĩe codicis,nihil quidem agitur.Si verò dixi cõpetiturã,valet,& est spes vẽdita,& ages quãdo alius cœperit posidere codi10cẽ meũ:& ita videor vẽdidisse quod & mihi cõpetat.Itẽ no.hîc ꝙ verbũ legis indefinitẽ platum generaliter accipiẽdũ est vt.ff.de le.pstã.l.j.§.j.Idẽ in verbo legãtis:vt.ff. de au.& argẽ. leg .l. j. & . l. plautius.& idẽ in verbo cõtrahẽtis:vt.j.q̃ res pig. 20 obl.pos.l.fi.Ar.cõtra. s. de transa.l.si de certa. & ff.de trãsac.l.qui cũ tutoribus.in prĩ.& in.fi. & .l. cum aquiliana.. ADDITIO. Dic quod ibi ex mente proferentis verba generalia erant restringenda:quæ mẽs colligitur ex expreßiõe rei 30 vel causæ.Bar.in.l.si de certa.alleg.in glo.

QVAE RES VENDI non &c. Ex prædictis videbatur omnes res posse vendi, & quibuslibet:quod hic remouet.

FVcãdæ] CASVS. Si 40 priuat' qs lanam,vel sericũ ex quibus vestis imperialis fit, vendiderit: nõ solũ ĩ publicationẽ bonorũ mulctabitur,sed capitali supplicio subijcietur.

p Fucandæ.] i.tingẽde.fucus enim color est.

50 q Inserico.] scilicet siue sit purpura de serico siue de lana.

r Muricis.] qd.j vellus appellat. Et no. duo cõmoda puenire de hoc murice.scilicet de encausto imperiali:vt.s.de diuer.re.l.sacri affatus. itẽ purpura:vt hîc.

60 s Discrimen.] hęc accusatio post mortẽ cõcedi videtur:vt.ff. de ijs qui.vt indig.l.j.

COmparandi.] CASVS. Nulli tribuatur licentia cõparandi sericũ, nisi cũ licẽtia illius, qui cõsueuit emere vestes imperiales.

70 t Præceptũ est.] in legibus quas non habem'.Vel dic vt s.l.pxi. vbi prohibuit vẽdere: et per consequens emere

QVia] CASVS. Qui in fraude reipu. frumentũ. emit,capite puniatur.

v Quia nõnunquã.] vt.j.de nauicularijs.lib.xj.l.p.

80 x Frumenta.] quę tãtùm ad fiscũ deberẽt deferri,per latores vẽdebãtur:vt.j.l.proxi.

NE frumentum.] CASVS. Si frumentũ exercitui principis mittatur,nullus nisi de exercitu principis comparare poterit: quia si aliter factum fuerit,si est honestior,deportabitur:inferior capite punietur.

y Proscriptionis.] i.deportationis secũdũ P.nã inferiores capite dãnãtur.Vel dic stylũ proscriptionis.i.publicationis bonorum.

z Inferiores.] deportantur,cũ & hæc sit capitalis pœna:vt.ff. de bo .pos.

† Aliâs vti les actiones emptori,sicut respon sum est, vt ipsi creditori postulanti, dandas.

* Vel exẽplo.

♁ Fuscãdæ. Actionis nomen officiũ iudicis continet.

Actionis cessio, an posit fieri cesio.

a Idem tenet gl in.d.l.iniuriarũ.iij.& glo.in l.si nomen ff.isto ti. & sequit Bar. in.d.l.iniuriarũ. Nec obstat illud generale nõ trãsmissibile non est cesibile l. ex pluribus.ff.de admi.tu. quia hoc est verum in non trãsmisibili simpliciter: sed actio iniuriarũ sit bene transmisibilis per litis contestationem.

♁ Oxyblatta.

* Etiam nunc.

b Aliâs incipit,fuscande. Fucus quid sit.

* Lucrũve vendatur.

† Capitis.

edicto pto.§.rei. et in dubio mitiorẽ pœnã intelligimus:vt.ff.de pe.l.inter pretatione.et sic ẽt intellige legẽ superiorẽ ꝓximã.Itẽ no.qđ dicit inferiores plus puniri .et est sic vt.ff.de incen.rui.nau.pedius. Arg.contra.s. de epis. et cle.l.præsbyteri:

QUAE RES EXPORTARI &c. *Ad idẽ tẽdit ad qđ et supior tit.*

AD Barbaricum[a] transferẽdi vini, olei,& liquaminis[b] nullam quisquã[c] habeat facultatem nec gustus quidem causa,aut vsus commerciorum[d].

Non licet uendere arma hostibus populi Romani,nec eorum legatis,sub pœna capitis,et cõfiscationis bonorum.h.d.Sali.

Imp.Martianus A.Aulo præ. præt. LEX II.

NEmo alienigenis[e] Barbaris cuiuscũque gentis ad hanc vrbẽ sacratissimã sub legationis specie,vel sub quocũque alio colore veniẽtib⁹,aut in diuersis alijs ciuitatib⁹ vel locis, loricas scuta & arc⁹,sagittas,et spathas et gladios,vel alteri⁹ cuiuscũque generis arma audeat vænũdare. nulla prorsus ijsdẽ tela,nihil penit⁹ferri vel facti iã,vel adhuc infecti,ab aliquo distrahat̃.Perniciosum nãque Romano imperio,et ꝓditiõi[†] ꝓximũ est Barbaros,quos indigere cõuenit telis[f],eos,vt validiores reddant̃,instruere. ¶ Si qs aũt aliqđ armorũ gen⁹ quarũcũq; nationũ Barbaris alienigenis cõtra pietatis nostrę interdicta vbicũq; vẽdiderit:bona ei⁹ vniuersa ꝓtin⁹ [*] fisco addici,ipsum quoque capitalem pœnam subire decernimus.

TITVLVS XLII.

De eunuchis.

Tãquã homicida punitur ille qui castrat aliquẽ.Bal.Vel sic:Faciẽs quẽ eunuchũ punitur capite: & tã seruus quã locus cõfiscatur ubi sciẽte domino eunuchus efficitur.h.d.Sali.

Imp.Constantinus A.Aurelio duci Mesopotamiæ. LEX I

SI quis post hanc sanctionẽ [*] in orbe Romano eunuchos[g] fecerit,capite[h] puniat̃ mancipio tali , necnon etiam loco,vbi hoc commissum fuerit dominio sciente & dissimulante , confiscando.

Subditi Romano imperio in loco nullo possunt fieri eunuchi:nec facti in aliquẽ alienari, pœna capitis imminente contra facienti,& tabellioni qui instrumentum alienationis cõscripserit.Barbari autem Romano imperio nõ subiecti,& extra Romanum imperium eunuchi facti,ubique possunt uendi.h.d.Sali.

Imper.Leo A.Viuiano præ .præ. LEX. II.

AD Barbaricum.] CASVS Ad hostes trãsferẽdi vinũ, vel aliud nulli facultas est, nec ad gustandũ: nec eo prętextu ꝓut se mercatores esse hmõi cõmerciorũ dicere solẽt.

a ¶ Ad Barbaricũ.] scilicet solum.

b ¶ Liquaminis.] .f. alterius.nã et supradicta liquamina sunt. Sed qd in aridis?Dic idem eadem ratione.

c ¶ Quisquam.] Romanus.

d ¶ Commerciorũ] quia dicit se mercatorẽ.

NEmo.] CASVS Legati missi à Barbaris ad ciuitatẽ Romanã nullã habeant facultatẽ comparãdi arma, nec ferrũ factũ vel infectũ.qđ si aliter factũ fuerit,vẽditor cũ publicatiõe bonorũ capitali sententiæ subiaceat.

e ¶ Alienigenis.] idest hostib⁹ populi Rom.Acc.

f ¶ Telis.] et etiã nauiũ fabricãdarũ sciẽtia: vt.j.de pœnis.l.fi.et facit j.de litorum et itinerum custo.lib .xij.

¶ DE EVNVCHIS. *scilicet non faciendis:uel si facti fuerint,cõfiscãdis ideoque non alienandis et sic cõuenit cũ j dictis.*

SI quis.] CASVS In ciuitate Romana si aliqs post has leges seruũ suũ eunuchũ faciat,capite puniatur:et seruus applicet̃ fisco vnã cum loco vbi hoc cõmissum fuerit domino sciẽte & dissimulante.

g ¶ Eunuchos.] ẽt seruos:vt statim probat.

h ¶ Capite.] accusatur enĩ.l.cornelia de sicarijs: vt.ff.ad le.cornel. de sic. l.iij.§.fi.&.l.iiij.licet ĩ qbusdã terris ꝑ melioribꝰ quo ad q̃dã reputent̃:vt ff.ad.l.aql.l.si seruꝰ seruũ §.& si puerũ q̃ est cõtrã.

ROmanę] CASVS Siue ĩ Romano siue in Barbarico solo serui Romani eunuchi fiãt:nulli cõparandi eos licẽtia tribuat̃.si q cõparẽt, pœna grauissima puniant̃:et tabellio q instrumẽtũ vẽditionis scripsit,simili pœna puniet̃. Qui octauã vel aliqd aliud noĩe vectigalis illorũ eunuchorũ suscepe rit,totũ penes fiscũ remanebit:et q hoc cõmiserit, pœna mortis punietur.et hoc in prima. Eunuchos aũt factos extra solũ Romanũ apud Barbaricã gẽtẽ cuilibet cõparandi licentia tribuat̃.& hoc in.ij.

i ¶ Homines.] scilicet seruos.nam posteà dicit ad dominiũ cuiusquã.H.

k ¶ Pœna grauissima.] mortis: vt.ff.de pœnis.l.vltimũ secũdũ H.

l ¶ Extra loca.] apparet ergo in locis nostri imperij fieri non posse.& facit ad hanc legem.j.de vectig.l.ex præstatione.

¶ DE PATRIBVS qui filios &c. ¶ *Et hic tẽdit ad idẽ ad quod superiores.*

ROmanæ gentis homines[i] siue in Barbaro siue in Romano solo eunuchos factos nullatenus quolibet modo ad dominiũ cuiusquã trãsferri iubemus: pœna grauissima[k] statuẽda aduersus eos,q hoc ꝑpetrare ausi fuerĩt tabelliõe videlicet qui huiusmodi emptionis siue cuiuslibet alterius alienatiõis instrumẽta cõscripserit,& eo q octauã vel aliquid vectigalis cã pro his susceperit:eidẽ pœnę subijciẽdo. ¶ Barbarę autẽ gẽtis eunuchos extra loca[l] nostro ĩperio subiecta factos,cũctis negotiatoribus, vel quibusq; alijs emẽdi in cõmercijs,& vẽdẽdi vbi voluerint, tribuimus facultatem.

TITVLVS. XLIII.

De patribus qui filios suos distraxerunt

Pater vel alius parens, non potest suos descendentes afficere iugo seruitutis,vel alterius nexus libertatem impedientis.h.d.B.Vel sic:Parentes non possunt, liberos alienare quoquo titulo,etiam pignoris.h.d.Sal.

Impp. Dioc.& maxi.AA.Papi. LEX I.

LIberos à parentibus neque venditionis[m] neq; donationis titulo,neq; pignoris iure,aut alio quolibet modo,nec sub ꝑtextu ignorãtię[n] accipientis,in alium trãsferri posse,manifesti iuris est.

Hæc est no.lex. Propter nimiam paupertatẽ egestatẽque pater vendere potest & pignorare filiũ & filiam:qui tamen possunt ad ingenuitatẽ proclamare satisfaciẽdo creditori,vel quãti homo est venditus emptori.h.d.Vel sic:Propter nimiã paupertatẽ, & famis necessitatem potest pater vendere filiũ & filiã : sed posteà pretio oblato,vel alio æquè bono mãcipio præstito,in pristinã libertatẽ repoti potest.h.d.Sal.

Imp.Cõstãtinus A.prouincialibus. L. II.

SI qs ꝓpter nimiam paupertatẽ egestatẽq; victus causa filiũ filiãve sanguinolẽt⁹[o] vẽdiderit[p]: vẽditiõe in hoc tantũmõ casu valẽte,ẽptor obtinendi eius seruitij habeat facultatẽ: liceat autẽ ipsi q vẽdidit, vel qui alienat⁹ est, aut cuilibet alij ad ingenuitatẽ eũ propriã repetere: modò si aut pretiũ offerat[q],quod potest[r] valere, aut mancipiũ pro eiusmodi prętet.

TITVLVS XLIIII.

De rescindẽda vẽditione.

Rescinditur vẽditio facta per metũ,maximè si pretium restituitur.h.d.Bal.concor.Sali.

Imp.Alexander A.Maroni.. LEX I.

LIberos.] CASVS. Nullus titulo donationis,vel vẽditionis,vel pignoris iure filiũ alicuiꝰ suscipiat à pr̃e:nec excusabit̃ si ꝑtẽdat ignorãtiã .s. qa eũ ẽẽ liberũ ignorauit: nec ad aliũ trãsferẽdi tribuatur emptori facultas.

m ¶ Venditionis.] Nota nullo titulo cõtrahi super filio, cũ liber homo sit:vt hîc.&.j.q̃ res pi.ob. pos.q filios.&de pa.po.l. abdicatio.&.j.de eui.l.si tibi.et.ff.de eui.l.mi.§.pr̃ et.ff.q̃ res pi .obl.pos.l.fi.

n ¶ Ignorantiæ.] emptoris Accur.

SI quis.] CASVS Si pr̃ filiũ suum famis cã distraxit. certẽ eiꝰ seruitio vti põt ẽptor:quia verẽ seruꝰ eiꝰ ẽ in hoc casu. valẽte vẽditione:ita:vt pr̃ vel ipse filiꝰ eũ redimere possit oblato ẽptori p̃tio,aut dato alio mancipio ꝑ filio.

o ¶ Sanguinolẽtus.] aliàs sanguinolẽtus:aliàs sanguinolentos . prima melior ẽ:et subaudi aliàs est pr̃ sanguinis.i. sanguine siue capitaliter puniẽdus,secũdũ Azo.et H. nisi iusta cã fuerit quare vendat.

p ¶ Vendiderit.] An pignorare poterit eodẽ casu ? Rñd.sic, cũ liceat qđ maiꝰ ẽ:vt. ff.de reg. iu.l.nõ debet.j.Sed qdã cõtra. Item an hoc liceat matri?Rñd.nõ. arg.s. de trãsa.l.trãsactiõe. Itẽ nũqd ꝓpter alian similem cãm necessariã permittetur?Rñ.nõ.cũ hoc nõ inueniã[a].Quare ergo dantur pro obsidibus ex aliqua cã? Rñ . vsurpatum est[b].Itẽ an efficit̃ seruꝰ? Quidã ꝙ nõ : sed seruit: vt.j.cõmunia de manu. l.j.§.j sed Ioã . dicit verè eũ seruũ factũ Nec mirũ si dñs liberare cogitur:qa hoc fit & aliàs:vt.s. de epi.aud.l.nemini.& insti. de noxa.§.dominus.&.j. de cap . & postli. reuer. l.fi. Idẽ dico de filijs ex filia vẽdita natis. Itẽ ad hoc.j.de li.cau. l. rẽ qdẽ &.j.de euic.l.si tibi.Itẽ ꝑ hoc hęc litera,ad ĩgenuitatẽ propriam repetere.

q ¶ Offerat.] & consignet,si nõ vult accipere: vt.j.de cõ . ser.ma.l.i.§.i.

r ¶ Potest valere.] si esset seruus. iusta enim pretia pecuniaria ex prę senti æstimatione ,& nõ ex præterita emptione constituuntur:vt.ff.de iure fis.l.iij.§.diuus.Accursius .

¶ DE RESCINDENDA venditione. ¶ *Dixit.[c] qualiter contrahatur venditio:nunc qualiter rescindatur altero contrahentium inuito.*

† Quia dicatur proditor, vide p Feli. in.c. j. de homi.

* Proscribi & ad fiscum adijci

* In Vrbe Romana.

Filium vendere & pignorare potest pater aliquando.

a Idem tenet Dy.in ca.in argumẽtum.de re.iur.li.vj.

b Vide textũ in.c.et rescripto.ã ẽtiã gloss in verbo.ob. fides dedũ. extrà de iureiu.

c Hæc cõtinuatio est de mẽte O.dof.& Cy.

Si pater

SI pater.] CASVS. Pater tuus per metum coactus rē suā vendidit, et pretiū accepit: antequā actio qd metus causa intentaretur, decessit. an tu qui ei successisti possis, qd met⁹ causa agere ad rehabendam rem? Dicitur quòd sic, oblato à te pretio

a Per vim.] s. copul' nam. nam de alia dicere nō potest hic. et hoc qñ ca dit in homine constante: vt. ff. qd metus cau. l. metum autem non.

b Nō habebitur.] apud iudicē: vt. & s. de trāsa. l. interpositas. et. ff. de autho. praest. l. j. in fin. et. ff. de regu. iur. nihil cō sensui.

c Irritaest.] i. irritāda per actionem qd me tus cā. Alij b distingunt, an metus dat cām contractui, vel non: vt in do lo simplici &c. et met⁹ in se habeat dolū: vt. ff. quòd me cā. l. si cū exceptione: §. eum qui. et sic intellige, qd hic dederit causam. et eodem modo intelligitur. ff. qd metus cau. l. si mulier. §. si dos. sed verius ibi est specia le in dote.

d Tuo.] à te, vel ab alio pro te.

e Maximè.] ideo di cit maximè: quia et si nō offerret, adire praesidem posset: necesse tamen haberet offerre postea in li te, sicut et diximus. s. de transac. l. si maior annis. et ad hoc. s. de ijs quae vi & c. l. si vi. et. s. de reputa. l. j. vel dic ¹ qd abūdat maximè. sic et aliàs. s. de manu. testa. l. si. §. fin aūt. et. s. de fideicō. lib. l. cum inter. Vel dic ² tertiò vt ad hoc respiciat: quia licet detur ei actio, quāuis non sit paratus pretium refundere: non tamen ir ritanda est emptio nisi demum refundat: sed de mum reddito à te pretio restituatur domus. Vel dic quartò ³ referri hoc ad casum. quando venditio extorta est per impressionem: vbi non restituitur pretium: vt. s. quod met. cau. l. si per impressionem.

SI pater tuus p vim [a] coactus domū vēdi dit, ratū nō habebi tur [b] qd nō bona fide gestū. est malę fidei em eptio irrita est [c]. Additus itaq; nomine tuo [d] p̄ses puincię, authoritate suā interponet: maxi me [e] cū paratū te pponas id, qd p̄tij noīe illatū ē, ēptori refundere.

Ista est famosa lex, & habet materiam singularem & no. & h. d. Vbi re ipsa venditor vltra dimidiam iusti pretij decipitur, ex aequitate huius legis tam ipsi quàm haeredi eius succurritur, vt vel restituto pretio res, ei reddatur, vel iustum pretium suppleatur: & electio est emptoris. hoc dicit. Bald. Vel sic: Venditor deceptus re ipsa vltra dimidiam iusti pretij, potest pretium restituendo rem recuperare: nisi emptor malit iustum pretium supplere. Sali.

Impp. Dioc. et Maxi. AA. Lupo. LEX II.

REm [f] maioris pretij si tu, vel pater tuus minoris distraxe rit: humanum est [f] vt vel pretium te restituent emptoribus, fundum vaenundatum [†] recipias, authorita te iudicis [g] intercedente: vel, si em ptor elegerit [h], quod deest iusto pretio, recipias. Minus autē pretium esse videtur, si nec dimidia pars [*] veri pretij soluta sit.

Neque priuato, neque fisco licitum est recedere à contractu perfecto. h. d. Baldus Sali.

REm.] CASVS. Si rē quae. c. valebat, pro. xl. vendidisti. an rescin dere posis venditionem, quaeritur? Rñ. qd de rigore iuris non: de aequitate, sic: refuso pretio qd à te accepit: ita tamen vt emptor eligat, velit soluere iustum pretium, et habere rem: vel rē restituere refuso sibi pretio qd dedit. qd qñ sit minus pretiū, in fi. dicit: illud. s. qd est minus dimidia iusti pretij.

f Humanum est.] secus de rigore iuris, cùm liceat contrahentibus sese decipere: vt. ff. de mino. l. in causae. ij. §. peñ. Sed ille rigor mitigatur, cùm est immensa deceptio: sicut & quando inest dolus.

g Iudicis.] sed qua actione? Quidam ᶠ officio iudicis per hanc legem. et. s. ex qui. cau. ma. l. in contractibus. & vsque ad xxx. annos. qd non posset esse cū intra quadriennium ᶠ ad plus deberet dari officium iudicis: vt. s. de tēp. in inte. rest. l. superuacuū. Tu dic iure actiōis. s. ex eo cōtractu: cū in bonae fidei cōtractibus veniāt ca de quibus nec est actū, nec cogitatū. vt. s. de act. emp. l. ij. Nec ob. qd quasi petit rescindi. nā etiā ad rescindendū dat actio ex vēdito: vt. ff. de cōtrahen. emp. sed celsus. §. si fundus annua. in qua actione exer cet officiū iudex. sic & aliās. ff. qd me. cā. l. metū aūt praesentē. §. ex hoc edicto. In strictī iuris aūt iudicijs obstaret exceptio doli: vt. ff. de ver. obli. l. si qs cu aliter. quāquā posset dici ibi loqui, cū stipulatio interposita fuit super cōtractu bonae fidei. Illud aūt constat in alijs bonaefidei contractibus habere lo cum legem istam. Itē qd si iste vēditor iurauerit se nullo modo venire contra venditionē? Rñ. P. qd nihilominus tūc habebit locū, qd hic dicitur, quia non praecisè agit vt venditio rescindatur. Nos contrà: quia quodammodò vi detur agere ad rescisionem. arg. ff. de condi. insti. quae sub conditione. §. si quis sub. Secus dico in minore qui iurauit: cùm ibi iuramentum operetur tantum qd videatur maior: nisi & ipse iurasset, etiam occasione minoris pretij non venire contra: quod semper praesumo, cū sciat vires suae rei: vt. s. eo. l. quisquis. et. ff. de act. emp. l. j. Itē quid si ipse emptor rem iam alij vendiderat & tradiderat? Dico nihilominus habere locum quod hic dicitur: quia per eum factum est quo minus habeat: arg. ff. de rei ven. l. si hominem. in prin. & ff. de ver. oblig. l. si seruum. §. idéque. secus si fortuito casu perisset penes istū emptorem: quia tunc sufficit tenere pretiolū qd habet. vt. ff. de iure do. l. si res. §. j. Alij dicunt et tunc eum teneri, cū alternatiuè ad duo tenebatur: vt. ff. de contrahen. emp. l. si in emptione. §. pe. Sed certè imò res tantū erat in obligatione. Vnde ea perempta non debet amplius teneri: vt. ff. de ver. obli. l. si ex legati. Item habet locū lex ista ecōtra. s. decepto emptore, vt res recipiatur. Sed quae est haec dimidia? Dic in emptore decepto, si res valet decē emit pro. xvj. licet alij dicāt, emit pro. xxj. quod non placet: quia tunc non di midiam iusti pretij, sed duplū egreditur in venditore: sicut si res valet. decem vendidit pro quatuor. Et probantur haec in fi. huius legis. & . s. e. si voluntate. & . s. si ma. fac. l. j. Et sic no. quòd summa captio euitatur: vt. ff. de aur. & argen. lega. l. si vxori. Sed qualiter sciam quando excedit? Rñ. non per hoc quòd duo, vel tres volunt tātū dare, quoniam pretia re rum non constituuntur ex affectione singulorū: vt. ff. ad le. falc. l. pretia. & . ff. ad le. aquil. l. si seruū meū. Dic ergo inspici vēditiones factas loco rū existētiū iuxta illū. itē rei qualitatem, & reditu um quātitatē vt. s. eo. l. si quos, & in auth. de alie. & emphyt. §. sanctissimas. col. ix. & de nō alie. §. quia verò leonis quidē. & . §. si verò alicuius. col. ij. & . ff. de rebus eorū l. pe. j. rñ. & de lega. ij. l. Caius. §. Titius. & . ff. de iur. fis. l. non intelligitur. §. diui fratres: & ad leg. falci. l. iij. in pric. & . l. pretia. & hoc in immobilibus. in mobilibus autem rebus, vt frumēto, est pretiū certū. Sed arg. cōtrā. ff. de cond. fur. l. si ser uus. in fi. j. rñ. & . ff. ad le. fal. l. in. l. iiij §. j. & . l. i quātitate. §. magna.

h Elegerit.] est ergo in potestate emptoris. & idem dico econtrà emptore decepto esse in po testate venditoris. Et di stingue. s. ex qui. cau. ma. l. in contractibus.

cetus addit, altero inuito.

Idem AA. Martianae. LEX III.

DE contractu venditionis & emptionis iure perfecto, alterutro inuito, nullo recedi tēpore bona fides patitur [i], nec ex rescripto [k] nostro, quo iure fiscum [l] nostrum vti, saepe cōstitutum est.

Per instrumētum emptionis quondam factae non probatur, quod posterior emptio sit iniusta: nec propterea praesumitur mala fides. h. d. Bald. Vel sic: Ad rescindendam venditionem nō sufficit probare, quòd res pluris fuerit empta, quàm sit vendita. h. d. Sali.

Idem AA. Eudoxio. LEX IIII.

AD rescindendā vēditionem & malae fidei pbationē hoc solum nō sufficit, quo magno pretio fundum comparatū, minoris distractum [m] esse cōmemoras.

Ratione doli contractus rescinditur, & quicquid secutum est ex eo vel ob eum. hoc dicit. Bald. Vel sic: Venditio dolo facta rescinditur, non si bona fide & mutuo consensu. h. d. Salicetus.

Idem AA. Rufo. LEX V.

SI dolo [n] aduersarij [o] deceptum [p] venditionem [q] prędij te fecisse p̄ses, puincię aditus animaduerterit: sciens contrariū esse dolū bonae fidei (q in hmōi maximè cōtractibus exigit) rescindi [r] vēditionē iubebit. Quòd si iure pfecta venditio est à maiore viginti-

DE contractu.] CASVS. Si contractum venditionis celebrasti, & perfectus est: emptore inuito ab eo recedere non potes, nec rescriptum si impetres vt rescindatur, valebit fiscus etiam eodem iure tenetur.

i Patitur.] fallit in actione redhibitoria. item in alijs tribus. s. l. commissoria, & pacto additionis in diem, & manus iniectione. Sed his tribus casibus contrahens semel sic voluit H. ar. ff. de aqua plu. arcen. l. in diem.

k Nec ex rescripto.] vt. s. de rei ven. l. inciuile. & . j. de eman. l. nec auus. & . s. de actio. & obli. l. sicut.

l Fiscus.] No. fiscum vti iure priuati: vt & plenè diximus. s. de petitione haeredi. l. j. Accursius.

AD rescindendam.] CASVS. Fundum pro. c. emptum vendidi postea pro. xl. volo rescindere venditionem quasi dolus intercessisset: pro hoc quòd plus emi, & minus vendidi. an possim, quaeritur? Dicitur quo non. nec sufficit ad probandum dolum quòd maioris emptū minoris vendi di: quia potest esse quòd tunc quando venditus fuit, mihi plus valuit: quàm nunc quando ego vendidi.

m Distractum.] etiā si constet ptiū duplicari. H. quia diligentia posset foris res meliorari, & negligētia deterioratur: vt. ff. de iur. fis. l. iij. §. diui.

SI dolo.] CASVS. Si per dolum dātem causam contractui rē tuā quā aliàs non eras distracturus: vēdidisti, officio iudicis rescindetur. Si verò dolus non intercesserit, & venditio mutuo cōsensu perfecta est: non rescindetur emptore inuito, si maior. xxv. annis distraxisti.

n Si dolo.] dante causam contractui. aliàs non rescinderetur, sed ad supplementum ageretur: vt. ff. de dolo. l. & eleganter. circa prin.

o Aduersarij.] secus si dolo tertij: quia tunc agitur actione de dolo con tra illum tertium, si aliter non posset res esse salua venditori: puta, quia emptor non fuit conscius doli: quia tunc teneretur ex vendito. vel si fuit, nō est soluendo: vt dicta. l. & eleganter.

p Deceptum.] i. induxisti me dolo ad vendendam rem, quam vendere nolebam, non valet. sed si non fuit dolus, & eram maior, valet venditio.

q Venditionem.] s. rectissimam ostendit de facto: vel secundò si praecessit venditio vt infirma: sequitur venditio vt infirmanda.

r Rescindi venditionem iubebit.] s. officio suo, vel conditione indebiti, si putans te obligatū tradidisti, vel actione de dolo proposita secūdū quosdā. Tu dic actione ex vendito, quę datur ad rescindēdū re nō tradita: vt

Deceptus vltra dimidium iusti pretij, potest restitui, qualiter intelligitur illa dimidia.

¹ Istam sequitur Ang. Bald. & Pau. & idē dicit in omni alia conuentione l. a. in l. interposi. tas. s. de trāsac.

² Et malè Angelus.

Venditio nempe per metum facta si quis velit rescindere, an debeat pretiū offerre.

³ Concor. cū hoc l. c. cū dilectus. & . c. cū cā. extra de emp. & vē. & ibi vide pulchras glo.

† Venditū. t Istam tenent Cy. & Pau.

* Ista sola tio ad idem tendit cum prima. Sali.

ᶠ Diuinati one.

⁎ Iusti.

ᶠ Eorū opinionem sequitur Pe. & Cy. licet cōtra tene. ant Bar. Bal. Sa. Ang. & Pau.

ᶠ Notanda est ista glo. ad hoc quòd quocunque casu officium iudicis requiritur adrescindendū: cōpetit tantum intra quadriennium. Sali.

ff.de act.emp.l.ex empto.§.is qui vina.& de contrahen.emp.l.sed Celsus. §.si fundus annua[a].Et rescinditur eatenus quaten⁹ de facto processit:& tibi decepto datur actio,non doloso,cum ipso iure nullus sit in eius præiudicim[b]. sic &.j̃.de prædi.mi.l.& si is.Vel dic ex venditione ad supplementum, cùm vellet stare contractui:vt notatur in.l.& eleganter.

a Non obstant: quia ibi agitur ad rescindendũ contractũ actione ex eo cõtractu, ex eo quia fiebat rescissio ex partiũ cõuentione: hîc nõ,imò cõtractus ab initio fuit nullus ipso iure Ang. b Quia nõ obstãte ꝙ sit ipso iure nullus:si deceptus voluerit,poterit stare cõtractui. gl. & Bar.in.l. & elegãter. alleg.in gl. & est similis gl.in.l.in causæ.ij.circa princi.ff. de mino.

a ¶ Non posse.] altero inuito:vt.j̃. qñ lice. ab empt.disce. l. perfectam. in fi.et facit.j̃.de præscri. longi temp.l.si fraude. et.ff.pro socio.l.iiij.

NOn est.] CASVS. Vendidisti mihi rem pro .x. vis rescindere venditionem offerendo mihi duplum pretij.an sis audiendus, quæritur.Dicitur qđ nõ: quia hæc non. est causa probabilis rescindendi.

b ¶ Non est.] triplex poterat esse causa quare venditor vellet rescindere venditionem offerendo duplum pretij emptori,scilicet quia deceptus fuerat in dimidia iusti pretij.Sed certè hoc licet facere cõtrahẽtibus, nõ tamen vltra procedant. Item quia res nõ erat melior facta quàm fuerat tẽpore contractus.Item qa affectionem habet; in ea venditor:at pretia rerũ secundũ veritatẽ,non ex affectione singulorũ vel vtilitate sunt ęstimanda: vt.ff. ad leg. fal.pretia. et.l.præcedenti.et.ff. ad legem aquil.l.si seruum meum.

* Perfectas.

c ¶ Duplum:] vel etiã decuplum. Accursius.

RAtas.] CASVS. Duo milites rem vendiderunt. volebant impetrare rescriptũ, vt liceret eis rescindere venditionem oblatà pretio. Dicit imperator qđ non sunt audiendi,et nõ expedit eis rescindere vẽditionem:cũ alij simiter possent impetrare rescriptum ad rescindẽdas suas venditiones quas fecerunt cum eis:siue fisc⁹ fuerit,siue priuatus q eis aliquid vẽdidisset,quia eadem.l.vti possent.

† Not. hîc illud commune, qđ quisque iuris &c.

d ¶ Facta sint iure.] cũ assint quæ adesse oportet, et absint quæ abesse oportet.

quinq; annis:intelligere debes cõsensu mutuo perfectam venditionem resolui non posse[a].

¶ *Licet quis velit reddere duplum,non rescinditur venditio perfecta.hoc dicit.Bald. Vel sic: Venditio non rescinditur, licet pretium duplicatum offeratur.hoc dicit.Salicetus.*

Idem AA.Gratiano. LEX VI.

NOn est[b] ꝓbabilis causa propter quam rescindi consensu factam vẽditionem desyderas. Quãuis eñ duplũ[c] offeras pretiũ emptori:tamen inuitus ad rescindendã vẽditionẽ vrgeri nõ debet.

¶ *Concesso vno inconuenienti, sequitur aliud. qd hoc allegatur.Bald. & Salice. Vel sic: Etiam militi non debet concedi per rescriptum facultas rescindendi venditionem perfectam: & si concederetur,eodem iure vti contra se teneretur.h.d.Sali.*

Idem AA.Mucarolo & alijs militibus.

LEX VII.

RAtas manere * semp factas iure[d] vẽditiones,vestra[e] etiã interest. nam si oblato pretio rescindere vẽditionem facilè permittatˢ[f] :eueniet vt & si quid vos de laboribus vestris à fisco nostro vel à priuato cõparaueritis, eadẽ lege, conueniamini,[g] quam vobis[h] tribui postulatis †.

¶ *Contractus non rescinditur nisi deceptio sit vltra dimidiam iusti pretij inspecto tempore contractus.h.d.Bald. Vel sic: Venditio facta paulò viliori pretio non rescinditur, nisi dolus & metus interuenerit: ad quem probandum: non sufficit dicere, quòd venditor ab initio satis maius pretium petijt quam conuenerit.secus si deceptio vltra dimidiam iusti pretij interuenerit.hoc dicit.Salicetus.*

Idem AA.Euodiæ.

LEX VIII.

SI volũtate tua fundum tuum filius tuus vænundedit: dolus ex calliditate atque insidijs emptoris argui debet[i], vel metus mortis, vel cruciatus corporis imminens detegi[k],ne habeatur rata vẽditio.Hoc enim solũ[l] ,quòd paulò minore pretio fundũ vẽditum † significas,ad rescindendã vẽditionẽ inualidũ est.Quòd si videlicet contractus emptionis atque venditionis cogitasses substãtiam, & quòd emptor viliore comparãdi, vẽditor cariore distrahẽdi votum gerentes,ad hũc contractũ accedant,vixque post multas contẽtiones,paulatĩ venditore de eo quod petierat detrahente,emptore autẽ huic quod obtulerat addente, ad certum consentiant pretiũ:profectò perspiceres neque bonã fidẽ, quæ emptionis atque venditionis cõuentionẽ tuetur[m] ,pati, neque vllam[n] rationẽ concedere rescindi propter hoc consensu finitũ cõtractũ vel statim[o], vel post pretij quantitatis disceptationem[p] :nisi minus dimidia iusti pretij[q] quod fuerat tẽpore vẽditionis[r], datum esset,electione † iam emptori pręstita[s] seruanda.

† Aliâs vel nuudatum.

¶ *Pro pecunia numerãda possunt dari pecora & uidetur datum pretium.h. d. Bald. Vel sic: Pro pretio venditæ rei possunt res insolutum dari:nec ex hoc irritatur uenditio.hoc dicit.Sa.*

Idem AA.Domitio. LEX IX.

PRetij causa nõ pecunia numerata,sed pro ea pecoribus in solutum cõsentienti[t] datis,cõtractus non constituitur irritus.

¶ *Dolus consistit in animi qualitate,non in rei pretio.hoc dicit Bal.Vel sic:Ex qualitate facti non paruitate precij dolus probatur:qui si interuenerit, contra emptorem actio competit, non cõtra eũ qui ab emptore emit hoc dicit Sal.*

Idem AA. Seuero. LEX X.

DOlus emptoris qualitate[v] facti,non quantitate[x] pretij æstimatur.Quem si † fuerit intercessisse probatum : non aduersus eum in quem emptor dominium

† Aliâs ꝙ si.

e ¶ Vestra interest.] loquitur quibusdam militibus.& sic est instit.de le.fal.§.j.

f ¶ Permittatur.] per rescriptum:quia priuilegiati erant milites, vel pro priuilegio petebant.

g ¶ Conueniamini.] qa quod quisque iur.&c.vt.ff.quod quisque iur.l.j. in prin.&.j.de fruc.& li.expen.l.fin.&.j̃.de commu.re.alie.l.portionem. Sed si concederetur tale rescriptum,nonne nullum esset cùm ex toto absorbet ius alterius:vt.s̃.de prec. imper.offe.l.quoties.ergo nemo vteretur contra impetrantem,cùm nihil obsit conatus &c.vt.ff.quod quisque in lege prima in fin? Ad hoc dicas quòd hic non dicit,quòd fuit concessum,vel quòd concessum valeat:sed dicit posito hoc quod non oportet,sequitur & aliud quod non oportet,vt dicit Azo:non valet autem etiam si concedatur.Alij dicunt, quód licet non valet,debet tamen impetrans vti eodem iure:vt.ff.quòd quisque iur.l.iij.in fin.ij .rñ .&.§.si is pro quo. Et quòd in prima lege dicit.loquitur cùm inter non subditos fuit latum.quod non placet: quia in dicta.l. iij. bene valet, licet impetrans non fuerit eo vsus. Tertij dicunt, quòd hîc petebatur vt fieret generale ius.Quarti, quòd petebatur vt concederet non obstante lege aliqua,vel ex certa scientia: quibus casibus valeret.prima verior.

h ¶ Vobis] vt. ff.quòd quisque iur.lege prima.§.fina.& suprà de preci. impe.offe.l.j.

SI voluntate.] CASVS. Filius tuus te consentiente vendidit fundum pro paruo pretio:vis rescindere venditionem propter parui pretij quantitatem.an possis,quæritur.Dicitur quòd non quia ad hoc vt possis rescindere contractum probare debes filium tuum dolo inductum ad vendẽdum,vel metu:quia non est rescindenda vẽditio propter paruum pretium: quia hoc consueuerunt facere emptores.cum vẽdito res primò offerunt vendere magno pretio: & emptores offerunt paruam quantitatem, & & postea maiorem si vẽdentes detrahunt de eo quod petierant, & ita contendunt inuicem, & posteà consentiunt:& sic propter exiguitatem pretij non poterit rescindi venditio, nisi probes filium tuum deceptum vltra dimidiam iusti pretij.

i ¶ Argui debet.] id est arguetè probari: vt s̃.de dolo.l.dolum.

k ¶ Detegi] Hęc enim duo inducunt actionem quod metus causa: vt. s̃. de transac.l.interpositas et ad hoc.j̃. de distract. pig. l. et qui sub imagine.

l ¶ Hoc enim solũ.] ideo ad hoc quod dixi probandum te remitto.

m ¶ Tuetur.] vt. ff.de pac.l.j.§.j.

n ¶ Vllam rationẽ.] cum liceat contrahentibus inter se &c. vi hîc et.ff.de mino.l. in causę. ij.§ de pen.et.ff.loca.l.itẽ si pretio.§. quemadmodum.et.ff.de contrahen. em.l.res bona.

† Concor. c.cũ causa extrà de testi.

o ¶ Vel statim] nudo venditoris verbo.

p ¶ Disceptationẽ.] coram iudice.

q ¶ Iusti pretij.] de hoc dixi.s̃.eo.l.ij.

r ¶ Tempore venditionis.[c]] Not. vt.ff. de iur. fisci. l. iij.§.diui fratres.

c Concor. gl.in.c.cum causam quę inter extrà de test.

s ¶ Præstita.] per legẽ s̃.eo.l.ij.

PRetij.] CASVS. Vendidisti mihi fundum pro.x.dedi tibi equum insolutũ. vis rescindere contractum eo prętextu, quia quantitatem cõuentam non solui.an possis, quæritur? Respon.ꝙ non.

t ¶ Consentienti] inuito enim non soluitur aliud pro alio:vt.ff.si.cer.peta.l.ij.§.mutui.et.j̃.de solu.l.eum à quo.Sed contra huic legi videtur qđ aliâs dicitur in venditione debere interuenire pretium:vt institu.de contrahen. emp.§.item pretium.sed illud quo ad vẽditionem,non quo ad numerationem:vt.ff.de contrahen.empt.l.inter.§.sine pretio.

Vẽditio an valeat sine pretio.

DOlus.] CASVS. Dolo tuo interueniente vendidi tibi rem pro x.quæ valebat.xv.volo rescindere contractum quasi dolus commissus sit dando paruum pretium.an possim,quæritur.Respond.ꝙ dolus qualitate facti non exiguitate pretij probatur:qui etiam si intercessisset, non aduersus eum agere possum qui rem à te habuit, puta secundum emptorem: sed contra te restituar in integrum propter dolum tuum qui incidit in contractum.Viuia.

u ¶ Qualitate.] puta quod emptor plura dixit de re quæ venditur,vituperãdo eam, dissimulando præsentia, nunciando futura : vt. ff.de action. emptio.l.j. et.l.Iulianus.§. si venditor. & . §.per contrarium . et . § . idem Iulianus. et ad hoc. ff.de minori. l. ait prætor.§. proinde et. s̃. de dolo.l. dolum.

Dolus quo modo probetur in vẽditione interuenisse.

x ¶ Non quantitate pretij.] vt.s̃.eo.l.ad rescindendam, sed licet non prorsus valeat valet tamen cum alijs.et sic soluitur contrà.ff.de transactio.l. cùm hi.§.modus.

Thranstu

a ¶ Transtulit.] siue sit emptor, siue sit alius eius voluntate.
b ¶ Rei vendicatio.] Tenuit ergo contractus, & sic fuit dolus incidens: vt.ff.de dolo.l.& eleganter.in princi.idem videtur, & si dedit causam contractui: vt eadem.l.
c ¶ Restitutio.] iure actionis: vt.j.de act.empt.l.j.& plenè dixi.suprà.ex quib. caus.ma.l. in contractibus.
d ¶ Competit.] actione ex vendito, vt rescindatur.

transtulit [a], rei vendicatio [b] venditori: sed contra illum cum quo cōtraxerat, in integrum restitutio [c] competit [d].

¶ Scienti non infertur dolus: & licet pretium non sit vsquequaque conueniens, contractus tenet.h.d.Bald.concor.Sali.

Idem AA. Magnæ.

LEX XI.

Venditor factum [e] emptoris qđ eū tpe contractus latuit, post arguēdo, non quod eo tēpore scierit quo id ageret, & consensit, de dolo queri potest [f]. Igit cū patrem tuū, vt mai⁹ cōprehēderetur instrumēto pretiū, quàm rei quæ distrahebat, esse cōuenerat [g], cōsensisse profitearis: ꝑpter hoc solū de circūscriptione frustrà querit. Sanè [h] si placitū pretiū nō ꝓbet solutū, vel in quātitatem debiti [i] per errorem facti compēsari cautum fuerit: hoc reddi rectè postulat [k].

¶ Necessitas rei familiaris contractum inefficacem non reddit: & sapiens est qui non petit illicita.Bald. Vel sic: Venditio facta viliori pretio propter munus publicum vel vrgens debitum, non rescinditur.Sali.

Idem AA. Antiocho.

LEX XII.

Non idcirco minus venditio fundi, quòd hunc, ad minus sumptibus necessarijs vrgentibus, * non viliore pretio [l], vel vrgente debito te distraxisse contēdis, rata manere debet [m]. Ab illicitis itaque petitionibus abstinendo, ac pretiū, si non integrum solutum est, petēdo, facies consultius.

¶ Protestatio non habentis ius protestandi, nō officit contractui.h.d.Bal. Vel sic Denunciatio uel protestatio facta ab eo qui non habet denūciandi ius uel protestandi, non officit contractui.hoc dicit.Salicetus.

Idem AA. et CC. Nicæ.

LEX XIII.

Si maior [n] annis vigintiquinq; fundum destraxisti: propter hoc solum qđ ementi ne cōpararet socer tu⁹ denūciauit [o], emptionem factam à te rescindi bona fides non patitur.

Venditor.] CASVS. Si Titius comparauit à me rem aliquam, & dolo me induxit, possum agere aduersus ipsum, si proba uero ipsum dolum tempore cōtractus adhibuisse: nec sciui illum dolū cōmisisse. et hoc in prima. Sed si vendidi Titio fundū pro.c. et in instrumento venditionis scriptum sit qđ emit pro.cc. non propter hoc rescinditur venditio. et hoc in secunda. Si tamen Titius adhuc pretium non persoluit, agere possum vt soluat: vel si per errorē facta fuerit compensatio, possum hoc non obstante petere pretium. verbi gratia: Titius tenebatur mihi dare.c. ex causa vēditionis: ipse dicebat qđ debebam ei alia.c. ex causa mutui, cū in veritate non debebam. & sic per errorem facta est cōpensatio: quia non obstante, agere potero ex vendito ad pretium. Viuianus.
e ¶ Factum.] s. dolum.
f ¶ Quæri potest.] scilicet venditor, quasi diceret, dolus scienti non infertur, sed ignoranti: vt hîc, et.ff.de reg.iur.l. nemo videt. et.s.de trāsac, l.cum donationis. & hoc venditore decepto. Idem est contra in emptore decepto, vt subijcit. nā si pater tuus cùm aliquid emeret consensit vt de ꝓtio maiori caueret quàm res valeat, infra tamē dimidiam iusti pretij, licet venditor dolum cōmittat, tñ emptor nō pōt cōqueri: qa vbi fuit cōsens⁹ et cōsciētia, abest dolus.
g ¶ Conuenerat.] id est conueniens erat.
h ¶ Sane.] nūc redit ad primū qñ venditor fuit deceptus, & dicit qđ agit ad pretium nō solutum: et est idem vt si cautū fuit vt compensaretur illud pretium cum eo qđ dicebatur à venditore debitum emptori, cùm non esset.
i ¶ Debiti.] non subsistentis.& ad hoc.j.de actio.emp.l.ij.in prin.& .ff.de pac.l.si cum te.&.s.de rei ven.l.inciuile.
k ¶ Postulatur.] per venditorem.

Non idcirco.] CASVS. Tenebaris fisco ob mun⁹ publicū in.x. vel alij priuato, nō curo: vēdidisti mihi ꝑdiū nō viliori quā eēt dimidia isti, ꝑtij, vt sic fisco satisfaceres: vis rescīdere vēditionē quasi ꝓ vrgēte debito et sūptibus distraxeris: an sis audiēd⁹, q̄rit? Dicit qđ n̄: sed abstīere debas tali petitione illicita. & pretium petere, si nondū solutū est, potes. Viuianus.
l ¶ Viliore pretio.] aliàs non vilioris pretij.& aliàs non viliori pretio.& semper subaudi quàm sit dimidia iusti pretij.
m ¶ Debet.] vt.j.de pigno.l.cum te.et ad hoc.s.qđ met.cau.l.cum te.

Si maior.] CASVS. Volebā tibi fundū vēditore: socer me⁹ nūciauit tibi ne emeres: nihilomin⁹ emisti. volo hoc ꝑtextu retractare vēditionē: an possim, quærit. Dicit qđ nō: cū maior.xxv.an. sic vendidisti. Viuianus.
n ¶ Si maior.] maximè, licet alia ratione non valeret: vt.ff.de re.eorum. l.j.

Dolus non infert sciēti

* Non vilioris pretij &c.

o ¶ Denūciauit.] Nota non nocet denunciatio ab eo facta qui non habet denunciare: vt hîc, &.ff. de mino. tutor.&.j.debitorem ven.pig.impe. non pos.l.ij. secus si interesset eius qui denunciauit, quia dominus esset: vt.s. de rei ven.l.si fundum.&.ff.quod fal.tu.auth.l. ij. Accursius.

Ea conditone.] CASVS. Debes.x. fisco: vendidisti mihi prędiū vt soluerē illa.x. non solui. an debeat rescindi venditio, quasi conditioni non paruerim? Rñ. ꝙ nō: sed ages ad interesse. Viuianus.

Denunciatio illius cuius non interest, non nocet.

¶ Licet non seruetur modus, nō reuocatur uenditio: sed agitur ad modum implendum & æquipollens.h.d.Bald. Vel sic: Venditio non rescinditur ex eo quòd emptor non soluit tributum reipublicæ prout conuenit: sed emptor tenetur uenditori ad interesse.h.d. Salic.

Idē AA.&.CC. Basilicę. LEX XIIII.

Ea conditione distractis prædijs, vt quod reipublicæ debebatur [p], qui cōparauit restitueret: vēditor à se celebrata solutione [q], quāti interest, experiri [r] potest: nō ex eo quòd emptor non satis conuentioni fecit contractus irritus constituitur [s].

¶ Imputet sibi ille qui uendidit rem cuius pretium ignorauit: quia non debuit esse tam negligens & supinus.h.d.Bal. Vel sic: Venditio facta Paulo uiliori pretio, non rescinditur prætextu ignorantiæ qualitatis rei iusti pretij .h.d.Bal.

Impp. Grat. Valent.& Theod. AAA. ad Hypacium præfecto prætorio.

LEX XV.

Quisquis maior [t] ætate prædia etiam procul posita [v] distraxerit paulo viliores [x] pretij: nomine repetitionis rei venditæ copiā minimè cōsequat: neque enim inanibus immorari [y] sinatur obiectis, vt vires [z] locorum sibimet causetur incognitas, qui familiaris rei scire vires vel merita atque emolumenta [a] antè debuerat [b] †. Dat. vj. Calend. Maij, Merobaude. ij. & Saturnino Cons.

¶ Publicus exactor debet res uendere gratiosè: neque in subhastationibus fraudem committere.h.d.Bal.& Sali. Vel sic: Fundus debitoris rei publicæ uendendus ab exactore debet subhastari: & secundum qualitatem eius & redituū quantitatem æstimari, ne fraus fiat debitori. aliter uenditio facta rescinditur.h.d.Sali.

Imp. Valen. Theod.& Arcad. AAA. ad. Magillum vicarium Aphricæ.

LEX XVI.

Si quos † debitorum mole depressos necessitas publi-

p ¶ Debebatur.] puta tributa.
q ¶ Solutione.] maximè: vt.ff.de neg.gest.l. si quis mādato.& de hære, vē.l ij.§ fi. secus in fideiussore: vt.s.mā.l.si ꝓ ea.
r ¶ Experiri potest.] vt.j.de re.permu.l.reb⁹ & de dona.l.legem.
s ¶ Cōstituitur.] imò videt ꝙ sic: vt.j. de pact. inter empto.& vē.l.cùm te. Sol. hic erat aliâs venditurus, ibi nō. & eodem modo solue aliud cōtrariū.s.de cōdi.ob cau. da. l.si vt proponis.

Quisquis.] CASVS. Si prędia alibi sita mihi vēdidisti: an eo ꝑtextu ꝙ ignoraueris vires illorū ꝑdiorū, quia ꝓcul erant sita, rescindi possit vēditio, q̄rit. Rñ. ꝙ nō: qa nullus debet ignorare vires patrimonij sui. Viuia.
t ¶ Quisquis maior.] si verò minor, aut nulla esset ipso iure vēditio facta sine decreto: aut daret restitutio: vt.j. de ꝑd.mino.l.si qdē. nisi minima esset deceptio: vt ff.de in integ.resti.l.scio.
u ¶ Procul posita.] ad hoc est ar. cōtra j. de fal. mo.l.j.§.domus.
x ¶ Paulo vilioris.] sec⁹ ergo si vltra dimidiā esset deceptio. vt.s. eo.l. iij. licet quidā dicāt idē: & tūc hæc lex præsumat eum sciētē: et sic donare. Itē loquit hęc lex cū re ipsa est deceptus. Nā si dolo aduersarij, secus esset: qa licet iste sit in culpa, ille est in dolo q prę ponderat: vt.ff. ad legem aql.l. itē si obstetrix.§.fi.
y ¶ Immorari.] puta cōtra aduocatos.
z ¶ Vt vires.] colēdo.
a ¶ Emolumenta.] locando.
b ¶ Debuerat.] pro eodē ergo debet haberi ac si ipse sciuisset de his: vt.ff.ad.l.Aquil.l. idē.§.j.&.ff.ad Vell.l.quāquā.& ff.de ędil.edict.l.j.§.causa.et.ff.si cer.peta.l.quod te.et pro empto. l. qui fundū.§.seruus. Sed argu.contra.insti.qui ma.non pos.præualuisse.et.s.de hære di.vendi.l.qui nondum. ADDITIO. Dicas quòd in. §. præualuisse. loquitur in moriente qui regulariter præsumitur ignorare vires sui patrimonij.ar.j.qui testa.face.pos.l.hac consultissima.§. at cum humana. in actu verò viuentis dicas si bona peruenerunt ad eū de nouo, præsumitur eorū vires ignorare. ita loquitur.d.l.qui nondū. Si verò ab antiquo ad eum peruenerūt, tunc si erant immobilia, præsumitur scire. vt hac.l. idem si erant mobilia et præsentia: sed si absentia erant mobilia, præsumitur ignorare eorū vires: vt.l.in fraudem.ff.qui et à qui. vide latius Bar.in auth.sed cum testator. j.ad.leg.falci.

Si quos.] CASVS. Possidebas prædium tributarium. cessasti soluere tributa. procurator fisci vult peruenire ad venditionem rerum tuarum. qualiter debeat fieri venditio? Dicit lex, scilicet quòd bona fide debeat celebrari: & quantitas, et qualitas redituum considerāda est, nec viliori pretio debent distrahi vt possessor damno

† Concor. c.ab excommunicato. cum gl. sup verbo de facto. ante medium. extrà de rescrip.

Dolus prę. ponderat culpæ.

† Gl. super verbo, ad aliud. in ca. cū causam quæ inter in versi. sed qualiter hoc probatur. extrà de testi. dicit per hanc legē. ꝙ pretium rei ꝓbat ex qualitate rei.

afficiatur.emptores verò perpetuo dominio gaudebunt:sed tantum fisco quantum exegerit vtilitas illius aut illius distrahitur.et hoc dicit. Viuianus.

a ¶ Publicæ.] quia obligati erant communi vel reipublicę.

b ¶ Distrahere.] per exactorem.

c ¶ Aestimetur.] Not.fieri ęstimationem rei secundũ reditus rei: vt.ff.de iure fisci.l.iij.§.diui fratres. et in aut. de aliena. et emphy.§.et hoc autẽ. colla.ix. Item not. quòd ad hoc vt res alicui⁹ propter publicum debitum vendatur, oportet quòd diu sit in solutione cessatum.Itẽ qđ facta sit subhastatio.Item vt detĩ plus offerenti,et bona fide ementi,et iusto pretio. Itẽ authoritas pręsidis:vt habes hîc,et.j̃.si propter publi.pen.l.ij.et.s̃.si aduer.fisc.l.edicto.et.s̃.de fide instru.et iur.ha.fisc.l.ij.et de iur.fisc.l.iij.lib.x.et.ff.eod. l.fundum.Item no.hac lege qđ rescinditur venditio etiam ratione modicæ iniquitatis.

Vẽditio bonorum alicuius propter publicũ debitum vt valeat,q̃ requirãtur.

cę[a] rationis adstringat proprias distrahere [b] facultates :rei qualitas,& redituum quantitas ęstimetur[c],nec sub nomine subhastationis publicę locus fraudibus relinquatur,vt possessionibus viliore pretio distractis, plus exactor ex gratia[d],quàm debitor ex pretio consequatur. ¶ Hi postremò sub empti titulo perpetuo dominij iure ponantur,qui tantum annumerauerint fisco,quantum exegerit vtilitas priuatorum.Etenim periniquum est,vt alienis bonis sub gratiosa auctione[e] distractis, parũ accedat publico nomini,cùm totum pereat debitori.

d ¶ Ex gratia.] consequitur eñ grates.& ad hoc.ff.de iniur.l.si puero.in prin.

e ¶ Auctione.] i.vẽditione q̃ vtrinque auget etiã vni ptiũ,et alteri rẽ.

¶ Furtiui & clandestini contractus in præiudicium fisci non tenent.h.d.no.Bal.& Sali.Vel latius:Venditiones factæ in fraudem reipublicæ, irritantur & emptor conscius in pretio mulctatur.h.d. Sali.

Impp.Arcadius et Honor.AA.Messalæ.

LEX XVII.

HI qui imposita munera[f] ciuitatum fuga destituunt[g]. vel ineundos furtim existimant esse contractus:intelligant sibi nihil hæc profutura esse commẽta, & pretio emptorem fugæ consciũ[h] mulctãdum esse qđ dederit.

HI qui.] CASVS. Si adstrictus curiæ vt curet ciuilia munera ad alium locum se transferat, & res suas distrahat, & pòst vendat occultè: nil sibi proderit huiusmodi fuga,et emptor conscius amisione pretij multabitur.Viuianus.

f ¶ Munera.] s. personalia.

g ¶ Destituunt.] scilicet officia,vt decuriones,vel similes:vt.s̃.de aduoca.diuer.iudi.l.ij.qui occultè vendunt res suas. hoc quidem non licet:vt hic,et.j̃.qui bo. cede.pos. l.propter.et.ff.ad munici.l.incola.& de mune.et ho.l.si quis.et.j̃. de decur.l.si ad magistratum. lib.x.

¶ Proceres palatij siue consiliarij qui stant ad consilium domini,non possunt emere res subditorum,h.d.no.Bald.Vel sic:Proceres palatij nõ possunt emere res subhastatas à fisco.h.d.Sali.

Imperatores Arcad. Honor.et Theod.AAA. Nestorio com. rerum priuatarum.

LEX XVIII.

VEstium,auri & argenti, seu manciporũ coemendorũ[i], si quãdo à priuatis[k] nostris ea cõtigerit vænundari,palatini[l] sciãt sibi copiam denegatã[m] :pœna in eos[n] amissionis[o] pretij exerẽda †.

h ¶ Conscium.] vt ar.ff.quæ in frau.cre.l.si debitor in fraudem .secus si ignorans:vt.ff.pro em. l.qui fundum.§.procurator.et datur pretium hoc fisco.

VEstium. CASVS. Prohibetĩ hac lege ne silentiarij principis à priuatis hominibus vestes argentum aut mancipia emant,:licet alij priuati hoc facere posśint.quòd si fecerint ,amisione pretij mulctentur. Viuianus.

i ¶ Coemendorum.] negotiãdi causa:vt &.j̃.de commer.et mer.lege nobiliores.B.

k ¶ A priuatis.] id est à comite rerum priuatarum:i.à procuratore fisci. Vel verius à quibuslibet priuatis hominibus.

Palatinus q̃s dicatur.

l ¶ Palatini.] i.proceres palatij,quorum consilio regitur respublica:& est hoc ideo:quia possũt ostendere minacem feruorem.et idem intellige in qualibet alia re.vt.s̃.de contra.iudi.l.j.§.j.et de offi.re. pro.l.nullum.

m ¶ Denegatam.] nisi ad hoc vt sibi habeant et retineant,secundum B. vt.s̃.de contrac.iudi.l.j.Vel generaliter loquitur secundũ ea tempora quando Imperator sufficienter dabat omnia prædicta ipsis palatinis.

n ¶ In eos.] palatinos,non venditorem.Azo.

Continuatio

o ¶ Amissionis.] i.venditor,vt innocens non punitur.

¶ QVANDO LICEAT AB EMPTIONE DISCEDERE.

¶ Quando altera parte inuita disceditur à uenditione,dixit:nunc quando utraque uolente audi.Accursius.

RE quidem integra.] CASVS. Si rem mihi vendidisti, nec, tradidisti, nec pretium tibi numeraui: an ab emptione recedere possumus cõi cõsensu,quæritur?Dicit qđ sic.Si verò interuenit traditio vel rei,vel pretij,vel alterius qđ rẽ non integrã facit,ab emptiõe recedi nõ põt nuda volũtate,nisi cõtrari⁹ actus intercesserit:puta si retradã rem,tu mihi pretiũ:quo casu resoluit emptio. Viuia.

p ¶ Integra.] s.verè,hoc est neque pretio soluto,neque tradita re: vt insti. qui mo.tol.obli.§.fi.Vel quasi,vt quia homo venditus mortuus sit: quo casu pro tradito habetur:vt.ff.eo.l.cũ emptor.§.fi.& hoc in vero pretio rei: secus in arrha: vt.j̃.l.prox.In iurisdictione autẽ & iudicio dicitur res integra ante litem contestatam:vt.ff.de iurisdi.om.iudi.l.& quia.& de procu.l. ante litem.

Res quãdo dicitur integra.

TITVLVS XLV.

Quando liceat ab emptione discedere.

¶ Sicut emptio & uenditio solo consensu contrahitur,ita solo dissensu distrahitur, nisi à traditione sumat effectum:quo casu nisi retradatur,nõ distrahitur.Bal.Vel sic:Re integra cõtrario consensu ab emptione disceditur:re uerò nõ integra actus priori similis requiritur.h.d.Sal.

Imp.Gordianus A.Rufino. LEX I.

RE quidẽ integra[p] ab emptione & venditione vtriusq; partis cõsensu recedi[q] potest[r] .Etenĩ[s] quod cõsẽsu cõtractũ est,cõtrarię volũtatis adminiculo dissoluit†.Atẽ post traditionẽ[t] interpositã nuda volũtas nõ resoluit[v] emptionẽ,si non actus[x] quoq; priori similis retro agẽs[y] vẽditionẽ,intercesserit.

q ¶ Recedi.] ita quòd res non sit tradita.

r ¶ Potest.] vt &.ff.de pactis iurisgentium.§. adeò .&.l. ab emptione. in prin.&.s̃.de transact.l. diuersa.

† Exercẽda

s ¶ Etenim.] bona ratio:vt.ff.de regu.iur.l. nihil tam naturale.

t ¶ Post traditionẽ.] scilicet rei & pretij, vel alterutrius tantùm.

u ¶ Resoluit.] nec parit actionẽ vt retro reddatur quod est datũ, et si incõtinẽti fiat:vt.ff. de pac.l.ab emptione.§.j. & j̃.l.pro.in fi. Sed videtur quòd debeat tibi competere exceptio si rem volueris tradere cõtra me pretium petẽtem. quod vtique verũ est secũdũ quosdã.quod nõ placet: vt.j̃.l.proxi.dices. & dixi ff.de pact.l.ab emptione in fine.

† Concor. tex.in.c.ij. de reg.iur. in antiquis.

x ¶ Non actus.] nõ est bona exceptio, quia tũc non voluntas nuda, sed actus resoluit. Et dicunt quidam quòd hic actus est secunda quædã vẽditio: & debet emptor eodem pretio reuendere venditori. argu.ff. de cõtrahẽ emp.l.pacta. in fi.&.ff.eo.l.ij.quod nõ placet:quia tũc essẽt duo contractus. & non diceretur secũda ẽptio resoluere primã. sed duæ essent: vt. ff. de euict. l. si ei.erit ergo similis actus si retradat rẽ, & ille pretiũ.i.retraditio rei, & retraditio pretij: quo facto ipso iure resoluitur:licet quidam dicant quò ad effectum tantùm.

Emptio & venditio qualiter resoluitur.

y ¶ Retro agens.] id est in contrarium ducẽs eam,scilicet ab esse ad non esse.

¶ Per dationem arrharum res non desinit esse integra:sed per solutionem partis pretij desinit esse integra.h.d.Bal.Vel sic:Nudo consensu re integra ab emptione disceditur, & arrhæ datæ repetuntur. sed quia parte pretij soluta res non est integra,ideo nudo cõsensu nõ receditur: sed ut res tradatur agitur Sal.

Impp.Dioclet.& Maxi.AA.Felici. L. II.

PErfectam[z] emptionem atque venditionẽ re integra tãtũ pacto & cõsensu[a] posse dissolui cõstat.Ergo si quidẽ arrhę nomine aurum datum sit:potes hoc solũ secundum fidem pacti recuperare[b].sin verò partẽ[c] pretij, psolui sti:ad ea quę vẽditorẽ ex vẽditiõe oportet pstare[d],magis actionẽ[e],

PErfectam.] CASVS. Si rem mihi vendidisti,nec tradidisti,nec tibi pretium numeraui:contrario consensu re adhuc integra resolui potest vẽditio:& si arrhas dedi,repetere potero:sed qua actione non aperit. tu dic conditione sine causa vel ex empto.& hoc in prima. Si verò partem pretij solui,ab emptione non possum recedere : nec pretium quod dedi repetam,sed actionem habebo ad ea quæ in venditione præstari conuenit Viuianus.

z ¶ Perfectam actionem.] quantum ad obligationem.Vnde tàm de pura quàm de conditionali dicit:& sic dicitur perfecta.ff.de pericu. & cõ. rei ven.l.necessario.aliàs autem dicitur perfecta traditione:vt.ff.de act.emp.l.si quis alienam rem.

a ¶ Pacto & consensu.] id est pactionali consensu mutuo interposito, vt neuter alium conueniat:vt insti.de ser.§.fi.Idem videtur & si de vno tãtùm sit dictum:vt.ff.de accep.l.fi.&.ff.eo.l.cùm emptor.in prin.

b ¶ Recuperare]. scilicet actione ex empto vel condictione sine causa,vel ob causam:vel præscriptis verbis:vt.ff.de act.emp.l.ex empto.§.is qui vina. &.§.ego.Itẽ hęc vera nisi arrha sit data loco pretij & arrharũ: quia tunc seruatur id quod est vbi non est res integra:quod satis videtur secũdũ quosdã qñ in pecunia datur arrha.Itẽ no.hic quòd arrhę datio non facit rem nõ esse integrã:cũ sit contractus per se venditioni accedens:vt.s̃.de fi.instru.l. cõtractus.Item fidẽ pacti dicit ideo:quia ex quo conueniunt de dissoluẽdo cõtractu,& de arrhis reddendis conuenisse videntur.

c ¶ Partem.] est enim aliud pretium vel partem eius, aliud arrham dari.

c ¶ Partem.] pro arrhis ex pagamento.

d ¶ Præstare.] quæ habes.ff.de act.emp.l.empto.in prin.

e ¶ Actionem.] ex empto.& hoc doli mali replicatione opposita, si ille exceperit.

exceperit de pacto. Sed pone qđ parte pretij soluta, & re tradita actum est vt recedatur à contractu: nunquid in eo qđ solutum non est habet emptor exceptionem? Videtur qđ sic: cũ nudum pactum pariat exceptionem: vt. ff. de pac. l. iurisgentium. §. sed cũ nulla. Sed dic contrà: quia iam haberet rem sibi traditam & pretium: qđ esset iniquũ. Vñ remanet mirabile: vt nudum pactũ non pariat exceptionem. Et est ratio, quia nõ ad hoc interponitur, sed vt cõtractus rescindatur.

Repetẽ dam.

10 ¶ SI PROPTER PVBLICAS PENSITATIONES. &c.

Pactum nudũ non semper parit exceptionem.

¶ *Quia fit uenditio quãdoque propter publicas pensiones non solutas, ut & habes. s̃. de rescin. uẽ. l. si quos. ideo de ea dicit, scilicet quando rescindatur. quod fit si nõ est, solẽ 20 niter facta: ut. j. eo. l. ij. Et dicuntur publicæ pensitationes annuæ exactiones tributorũ, uel uestiũ, uel auri, uel argenti quæ à certis personis debebãtur fisco. sed ea quæ ad uiarum uel pontium refectionẽ prestãda sunt à posßidentibus: ut. j. e. l. fin.*

Pensitationes publicè quæ dicuntur.

30 VEnditionẽ.] CASVS. Possidebã pdiũ tributariũ. cessaui in solutiõe tributorũ. exactor tributi prędiũ solẽniter vẽdidit. an me posteà offerẽte pretiũ posim prædiũ recuperare, quęritur. 40 Rñ qđ nõ. Idẽ est in creditore cui obligaui illud prædiũ: quia tributorum causa est potior quã causa alicuius creditoris. vñ propter hoc, quia cessaui in solutione tributorum, bona sunt obligata. Vi.

a ¶ Cessationem factam.] per quantũ tempus sufficiat cessasse, nõ 50 est lege expressum: et iõ dici põt secundũ Azo. et H. qđ biẽniũ debeat trãsire sicut in colono priuati: vt. ff. loca. l. quęro. §. inter. & sicut in emphyteota ecclesiasticę rei: vt in aut. đ alie. et emphy. §. si verò qs locator. licet in 60 ẽphyteota priuati triẽniũ sit: vt. j. de iure ẽphy. l. ij. Alij dicũt statim ex quo est cessatũ, p hanc. l. et ar. j. de vec. & cõ. l. iiij. Itẽ et pro eis est qđ dicit pupillo remitti pœnam postquã cessatũ est intra xxx. dies: vt. ff. de publica. l. iperatores. §. j. quasi 70 speciale sit in eo.

quàm ad pretij quãtitatẽ * quam te dedisse significas, habes.

TITVLVS. XLVI.

Si propter publicas pensitationes venditio fuerit celebrata.

¶ *Venditio solenniter facta, ob tributa non soluta non reuocatur, licet à debitore vel creditore tributum posteà offeratur. h. d. Bal. Vel sic: Venditio solenniter facta per fiscum, ob cessationem tributorum non rescinditur per priorẽ dominum, nec per eius creditorem. Sali.*

Imp. Antoninus A. materno.

LEX I.

VEnditionẽ ob tributorũ cessationẽ factam [a] reuocari non oportet [b], neque priore domino pretium offerente, neque creditore [c] eius [d] iura hypothecæ siue pignoris prætendente. Potior est enim causa tributorum, quibus priore loco oĩa bona cessantis obligata sunt [e].

¶ *Venditio legitimè facta non retractatur. si autem est facta minus legitimè, debet quatenus de facto processit, retractari: citato tamen possessore, & non aliter. h. d. Bal. Vel sic: Venditio ob tributa non soluta solenniter facta non retractatur. secus si solenniter non fuerit facta: quia quatenus de facto processit, reuocatur, citato tamen possessore. h. d. Sali.*

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. Plotio.

LEX II.

SI deserta pdia ob cessationem collationum [f], vel reliqua [g] tributorum, ex permissu presidis ab ijs quib⁹ periculũ exactionis tributorũ imminet, distracta syncera fide [h] iusto pretio solẽniter [i] cõparasti: vẽditio ob solẽnes pstatiões necessitate facta, cõuelli nõ debet. Sinautẽ vẽditio nulla iusta authoritate [k] psidis pcedẽte facta est: hác ratã haberi iura nõ cõcedũt. Id itaque qđ frustra gestũ est, reuocari [l] oportet: ita vt indẽnitati tributorũ omnib⁹ modis cõsulat [m]. Quæ omnia tractari cõuenit psente [n] eo quẽ emptorem extitisse proponis.

b ¶ Nõ oportet.] vt j. de remis. pig. si hypothecas. et j. l. si antiquior cred. pign. vẽdi. l. j. et de quadrien. præscrip. l. j. ij. et. iij. & de distrac. pig. l. si prius.

c ¶ Creditore.] nisi potior esset tempore: vt. j. de priuile. fis. l. ij. & qui pot. in pig. ha. si fundum. et. ff. qui po. in pigno. ha. si pignus.

d ¶ Eius.] quia scientes tacuerunt.

e ¶ Obligata sunt.] tacitè: vt. j. in quib. cau. pig. ta. cõtra. l. j. Et sunt multa necessaria in hac venditione: vt diximus. s̃. de rescin. ven. l. si quos.

SI deserta.] CASVS. Si prædium censuale qđ posidebam, quia 80 cessaui in solutione tributorũ, comparasti: an venditio conuelli posit, quæritur? Dicitur qđ non. & hoc in prima. Si verò in venditione præsidis authoritas non intercesit: tuta non est habenda venditio: sed reuocari poterit prædium cum fructibus. & hoc in secunda. & hæc omnia fieri debent præsente me qui primò emi prædium illud tributarium. et hoc in tertia. Viuia.

f ¶ Collationum.] quia cessabant conferre ad vias reficiendas.

g ¶ Vel reliqua.] reliqua dicuntur non solum cũ aliquid est solutum, sed & cùm nihil: vt. ff. de verb. sig. l. cæterorum.

h ¶ Sincera fide.] et qđ publicè hic subhastetur.

i ¶ Solenniter.] scilicet facta subhastatione.

k ¶ Authoritate.] licet iusto pretio & solenniter facta sit. Idemque est & si quid istorum deficiat quæ sunt necessaria: vt diximus. s̃. l. proxi.

l ¶ Reuocari.] cum fructibus: vt. j. de fi. instru. & iure hastę. fi. l. j. ij & penulti. lib. x.

¶ *Conuento debitore ac conuicto ob publicas pensitationes non solutas, debet solennis celebrari uenditio. & si minor sit debitor, debet citari legitimè. s. quòd compareat cum tutore uel curatore. h. d. Bald. Vel sic: Si debitor fisci conuentus & conuictus cessauerit in solutione publicarum functionum, solennis uenditio debet fieri eius bonorum: & si debitor sit minor. debet citari ut compareat cum defensore, qui etiã uenditioni debet adesse. h. d. Sali.*

Imp. Constantinus A. Fausto præsidij Beticæ.

LEX III.

SI quis fundũ vel mancipium aliámve rẽ ob cessationẽ tributorũ, vel etiã ob vestiũ auri argẽtiq; debitũ, quę ãnua exactiõe soluũtur [o], occupata, cõuẽto debitore, et apud iudicẽ interpellatione celebrata: cũ solutio cessauerit, sub hasta [p] distracta cõparauerit: perpetuã emptiõis accipiat firmitatẽ. Sin autẽ minoris [q] fortè persona fuerit incerta [r]: necesse sit legitimę defensionis vẽditioni personã [s] adesse: nihilque intersit, vtrùmne officiũ summę rei [t] pcuratoris, an certę rectoris puincię [v], id qđ debitũ fuerit proposuerit [x].

m ¶ Consulatur.] scilicet à domino.

n ¶ Præsente eo.] prio 10 re emptore. q̃ eñ causę cognitionẽ desyderant, præsentibus partib⁹ agẽda sunt: vt. ff. de minori. l. in causæ. j. §. causa. et. l. si ex causa. §. fin.

SI quis fundum.] CASVS. Si in solutione tributi quã p prædio tributario soluere 20 tenebaris, cessasti, & prædiũ solẽniter distrahatur, vel mãcipiũ, vel alia res quæcũque: vel qa cessasti in solutione vestiũ quæ debebant officialibus reipub. omni anno: an illa venditio infirmari posit, q̃rit? Rñ. qđ nõ. et hoc in prima. nisi 30 minor fuisti, nec curatoris authoritas intercesit: nec refert, procurator sit qui cognoscit inter priuatũ et meũ: an præses pronũciauerit interloquẽdo vt minor cẽsũ debuisset et ĩ solutiõe cesiasset. Vi.

o ¶ Soluũtur.] s. fisco.

p ¶ Sub hasta.] id est 40 subhastatione facta, & authoritate præsidis, et iusto pretio.

q ¶ Minoris.] xxv. an.

r ¶ Incerta.] libello. vel dic. i. venditioni.

s ¶ Personam.] i. tutorẽ: sed pupillo pœna cõmisi remittat si intra. xxx. dies vectigal. soluerit: 50 vt. ff. de publica. l. impatores. §. j. Sed videt solũ iudicem sufficere: vt. ff. de minori. l. ait prætor. §. permittit etiã. quæ est cõtrà. Sol. maior sollẽnitas exigitur in alienatiõe rei minoris, quàm si ei soluatur: vt. ff. de mino. l. qđ si minor. §. fin.

60 t ¶ Summæ.] rei. i. procurator Cæsaris.

v ¶ Prouinciæ.] i. officium alias officij sui.

x ¶ Proposuerit.] i. solui iusserit in futurum. & sic authoritatem pręstitit venditioni.

TITVLVS. XLVII.

Sine cẽsu vel reliquis fundum comparari non posse.

¶ *Promittens soluere tributa rei in dotem datæ, non tenetur ex promißiõe re ad dotatorem reuersa. h. d. Bal. Vel sic: Pactum de tributi soluẽdis per mulierem ex re dotali euanescit soluto matrimonio, re mulieri restituta. h. d. Sali.*

Imp. Alexander A. Capitoni.

LEX I.

EX cõuẽtione qui dẽ qua pacta nouercam tuam cũ patre tuo dicis cùm fundum [y] in dotẽ daret, vt ipsa tributa agnosceret [z]: actio tibi aduersus eam competere non potest [a] etiam si pactum [b] in stipulationem deductum probetur. Sed & si fundus æstimatus ita vt pars instrumenti significat, in dotem datus est:

¶ SINE CENSV VEL RELIQVIS.

70 ¶ *Census dicitur quòd est soluendum in futurũ. reliqua dicuntur in præteritum.*

Census & reliqua differunt.

EX conuentione.] CASVS. Mulier marito fundũ dedit in dotẽ tributariũ inęstimatũ: & cõuenit vt ipsa onera hęreditaria agnosceret. decesit marit⁹, et illa ĩ solutiõe tributorũ cessauit. an hæres viri aduersus eã vt soluat tributa agere posit, q̃rit? Dicitur qđ nõ: nec sua interest. & hoc in prima. An aũt si dat⁹ esset ęstimatus, haberet hæres actionẽ ex vendito aduersus mulierem ad faciendum qđ conuenit. s. 80 vt soluat tributa, quæritur? Dicitur quòd non. & hoc in secunda. Viuia.

y ¶ Fundum.] inęstimatum.

z ¶ Agnosceret.] id est solueret. Accursius.

a ¶ Nõ potest.] qa sicut matrimoniũ, ita dos et de dote pactũ personis eorum cohęret, nec trãsit ad hæredes secundũ Ir. q̃ rõ placet. Alij dicũt iõ non valere. qa priuatorũ pactis ius publicũ lędi nõ oportet. Tu dic tertio qa sua nihil interest secundum Azo. et soluto mr̃monio dos redeat ad virum aliàs ad mulierem.

¶ Etiam si pactum.] quia posidens tenetur reddere tributũ de iure pu

blico. Vnde pactis priuatorum &c. ff. de pac. l. ius publicum. & hoc ratione soluto matrimonio desinit esse dotalis. l. quando inęstimatus datus est. Contra. s. de pac. l. ex conuentione.

a ¶ Ex vendito.] hoc est contra. ę. de pac. l. ex conuentione. Sol dicunt quidam qd ex vendito non datur: vt hic. Sed ex empto sic: vt ibi, qd nihil est: quia exponitur hic. i. exēpto: vt &. suprà. si ser. ex. se emi man. l. j. Alij dicũt quòd non valet. s. in 10 præiudicium fisci, sed paciscentium sic. quod satis dici potest. Vel dic secũdum Ioan. quod fuit hic facta ęstimatio vt sciatur quanto minus valuerit: vt. j. de iure do. l. si inter. ibi fuit vera ęstimatio. Vel solue vt ibi. Vel hic antequàm soluat 20 filius, vult agere.

Rei.] CASVS. Possidebã prædium censuale: vendidi hoc pacto vt ego sustineam onera tributorum soluendorum: an valeat talis conuentio, quæritur? Dicitur quod non: sed ea non obstan-30 te tenebitur emptor ad solutionem tributorum: cum rem censualem nec vendere sine censu, nec emere cuiquam sit permissum. Viuianus.

b ¶ Emolumenta.] non minuenda.

c ¶ Causam.] corrigendam.

40 d ¶ Reliquorũ.] scilicet tributorũ remanentium ad soluendum.

e ¶ Reliquorum.] cùm pars soluta est.

f ¶ Hac lege.] vt nihil soluat.

g ¶ Pro reliquis.] i. scilicet pro præteritis.

h ¶ Vniuersis.] etiam 50 pręteriti temporis: vt. ff. de publica. l. imperatores. & xvj. quæ. j. c. si quis laicus.

i ¶ Agnoscere.] soluere.

k ¶ Vel vendere.] in præiudiciũ fisci: vt. ff. de pact. l. inter debitorem. sed inter se agant post-60 quam vẽditor soluit fisco: vt. ff. de pact. l. epistola. §. pactum. non autem prius: vt. s. l. proxi.

Not. hic Sa. quòd tenetur ẽptor pro collectis impositis venditori ratione possessionum quas emit, nõ ratione possessionum quas non emit.

ex vẽdito[a] actio vt placitis stetur, nõ competit. PP. Non. Decemb. ipso. A. iij. & Dione Cons.

¶ Comparans fundum ea lege non soluat censum uel tributum: tali pacto non excusatur quin soluere compellatur: quod pro ipsa possessione debetur. h. d. Bald. Vel sic: Emens fundum à priuato ea lege ne soluat tributum uel censum fisco: tenetur nedum ad futura, sed etiam ad præterita: & pactum fisco non præiudicat. h. d. Sali.

Imp. Constantinus A. ad Marcellum.

LEX II.

Rei annonariæ emolumenta[b] tractantes, cognouimus hãc esse causam[c] maximè reliquorum[d], quòd nonnulli captãtes aliquorum momẽtarias necessitates, sub hac cõditione fundos comparant, vt nec reliqua[e] eorũ fisco inferãt, & immunes eos possideãt. Ideoq; placuit vt si quem constiterit huiusmodi habuisse cõtractum, atq; hac lege[f] possessionem esse mercatum: tam pro solitis censibus fundi cõparati[†], quã pro reliquis[g] vniuersis[h] eiusdem possessionis obnoxius teneatur: cùm necesse sit eum qui comparauit, censum rei comparatę agnoscere[i]: nec liceat cuiquam rem sine censu comparare vel vendere[k].

In authen de manda. prin §. non permittas itaq;. coll. iij. consti. iiij.

¶ Ista est not. auth. per quã patet quòd si emptor non est sufficiens ad soluendum ueteres collectas impositas uenditori, quod fiscus recurrit contra uenditorem, licet non poßideat: & hoc uenditor tenetur profiteri & promittere tempore contractus. h. d. ista auth. no. secundum Bald. Vel sic: Prædia tributaria non poßunt uendi sine decreto: ideo iudex diligenter debet examinare, an emptor sit idoneus, & soluendo. & si reperit eum minus idoneum, non debet auctorari, nisi uenditor in se suscipiat onus tributorum. h. d. not. Sali.

¶ Sequitur auth. sed & periculũ. quæ est de man. prin. §. non permittas itaque. col. iij. quæ addit huic. l.

Sed et periculum.] CASVS. Hæc aut. addit ad. l. codicis: & dicit qd venditor prædij tributarij potest in se suscipere periculũ soluẽdi tributa illius prædij qd vendidit: imò cogit si constet emptorẽ nõ esse suffi-70 ciẽtẽ: qa tũc vẽditor cogit corã iudice cõfiteri. i. pmittere qd periculo suo sit talis venditio prędij. i. qd ibi ipse subibit solutionem tributorum. Viuia.

l ¶ Recipere.] scilicet venditor de soluendis tributis.

m ¶ Potest.] id est debet. vt colligit ĩ corpore, vbi est coges: et ita hic subijcit, cogit &c. et sic econtra debet pro pot. ff. de offic. pro cõsu. & leg. l. iiij. in fi.

n ¶ Fiscalium.] prædiorum: pro quibus fisco tributa præstantur.

Italica prædia non debẽt dare tributa.

Omnes. CASVS. Si possideo prædiũ censuale: nec dare nec vẽdere potero hoc pacto, vt penes me omnia onera tributaria resideãt: sed talis pactio nullius sit momẽti: nec mihi proderit scriptura, in qua confessus erã me promisisse cẽsum pro tali agro vt penes me resideat: nec ad 80 emptorem transtulerim: & vt non possidens pro possessore cogat. Viuia.

o ¶ Omnes.] ex hac gneralitate lętantur prouinciales, quasi Italica prędia non solum prouincialia dent tributa: & pro eis instit. de re. diui. §. per traditionem. Sed certè hoc in prouincialibus locis tantum intelligitur: sicut & cùm dico, omnis homo diligit filium suum: refertur ad habentes filios. & illud omnis homo videt quòd ipse videt: refertur ad videntes. sic omnis homo timet in mari: subauditur qui ibi sunt. Item mulier præfertur omnibus creditoribus: verum est talibus qualis est ipsa. i. hypothecas tacitas nõ etiam expressas habentibus. Item nec illud instit. prodest eis: quia quo ad dominij translationem exæquãtur Italica & prouincialia prædia, sicut & aliâs exequantur eadem quo ad vsuscapionem: vt. j. de vsuscap. transfor. l. j. §. fin. imo & illud institut. apertà est contra eos, cum tantùm prouincialia prædia ibi appellet trtbutaria. Item pro hoc quod tantùm prouincialia præstent, facit. ff. de censi. l. j. Nam illæ prouincię quę ius Italicum habent non pręstant tributa: ergo pa-10 tet quòd nec Italica. Absit enim quòd dicamus principem & dominum prouinciarum Italiam esse sub tributo: sicut in lamentatione dicitur de Hierusalem. Itẽ pro hoc est expressum. suprà de episco. & cleri. l. de his.

p ¶ Publicas pensita-20 tiones.] scilicet solitas solui, & hoc tam præteritas quã futuras: vt. ff. de publica. l. imperatores. Item hoc cùm â priuato fit venditio. secus si à procuratore fisci qui & per quatuor dicitur: quia tunc emptor pro præterito tempore non cõue-30 nit: vt. j. de cẽsi. li. xj. l fi.

q ¶ Agnoscant.] i. soluant.

r ¶ Collationis.] quia secundum Irne. est ĩ præiudicium fisci.

s ¶ Retinere.] nõ ergo valet hæc pactio in præiudicium fisci quò min' possessor exigatur: vt hic, 40 & ff. de pact. inter debitorem. & l. ius publicum. sed vt emptor postquàm soluerit agat contra venditorem actione ex empto vel præscriptis verbis, bene valet: vt. ff. de pac. l. epistola. §. pactum. & antequàm soluat emptor agere non potest: 50 vt. s. eod l. j. Sed secus in vsuris. vbi agitur & antequam soluat, & pòst: vt suprà. de pact. l. ex conuentione. Sed hodie venditor fide iubet quandoque pro emptore: vt. suprà. cod. aut. sed & periculum Accursius.

t ¶ Professio.] i. scri-60 ptura qua pfitetur possessor tantùm se debere, & pro tali agro. & ager designetur, & eius qualitas & quantitas, & confines: vt. ff. de censi. l. forma. Prædicta quidem scriptura non est adhuc ab emptore facta: sed sola est illa quam facit venditor cum ipse cœpit illud prædium habere.

Sed & periculum in se[*] recipere[l] potest[m], si examinatione ante traditionem facta emptor minus idoneus inuentus fuerit. tunc enim vẽditor apud gesta profiteri cogitur, quia periculo suo trãspositio sit fiscalium[n] tributorum.

¶ Qui poßident prædia tributorum, tenentur soluere tributa & publicas pensitationes, non obstante pacto inter emptorem & uenditorem apposito. & pro libra quæ reperitur apud uenditorem, tenetur emptor, licet in ipsum emptio translata non sit. h. d. Bald. Vel sic: Possessores prædiorum tenentur ad tributa & publicas pensitationes non obstante conuentione contraria cum suo authore inita: licet profeßio noui possessoris non sit iterum facta. h. d. Sali.

Imp. Iul A. Seclæ præfecto præ. LEX III.

Omnes[o] pro ijs agris quos possident, publicas[p] pensitationes agnoscant[q]: nec pactionibus contrarijs adiuuentur, si venditor aut donator apud se collationis[r] sarcinam pactiõe illicita voluerit retinere[s], & si necdũ translata sit professio[t] cẽsualis, sed apud priorẽ fundi dñm fortè permaneat, dissimulantibus ipsis, vt non possidentes pro possidentibus exigantur[v].

* Suscipere.

Italia est prouinciarũ domina.

Perequator dicitur quãdoque fisci procurator.

Professio qualiter accipitur.

Continuatio.

TITVLVS. XLVIII.

De periculo & commodo rei venditæ.

¶ Perfecto contractu commodum & incommodum est emptoris: tamen si ex causa antecedenti res euincitur, ratione euictionis agitur si fuerit denunciatum venditori ut adesset causæ, & emptor non fuit ex contumacia condemnatus. h. d. Bald. Vel sic: Emptione perfecta rei periculum uel incõmodum spectat ad emptorem: nisi ex causa antecedenti res sit euicta præcedente denunciatione legitima. h. d. Sali.

Imperator Alexander. A. Apollonio.

LEX I.

Post perfectam[x] venditionem[y] omne cõmodum[z]

v ¶ Exigantur.] possessor enim exigitur: vt. s. in princ. huius. l. & j. de allu. l. ij. & de pręd. mi. l. fin. & ff. de impendi in re. do. fa. l. neque stipendium. 70 etiam ecclesia: vt in decre. xj quæ. j. c. si tributum. & c. magnum. Sed argu. contra. ff. de leg. j. l. apud §. hæres. sed ibi cogitur hæres non possidens à legatario non à fisco.

¶ DE PERICVLO ET COMMODO REI VENDITAE.

¶ Quia in re uẽdita & nõ tradita sæpe cõtingit periculũ: ideo de hoc dicit.

Post perfectam.] CASVS. Si rem mihi vendidisti, nec tradidisti, & interijt, aut aliquid ei accidit: ad me emptorem periculum pertinebit. ad venditorem autem si res fuerit vitiosa præcedenti tempore. i. ante venditionem, aut fuit aliena vel obligata pignori alicui. vnde si quis vendat rem alienam vel alij obligatam, & post 80 emptionem euincitur illa res ab emptore: hoc periculum pertinet ad venditorem, dum tamen emptor denunciauerit ei. Viuianus.

x ¶ Post perfectam.] tribus modis dicitur perfici. Vno quo ad hoc, vt non liceat ab ea discedi: & hoc modo etiam conuentionalis dicitur perfecta. Alio quò ad periculum: & ita hic. Tertiò quando res traditur: vt. ff. de act. empt. l. si quis alienam.

y ¶ Venditionem.] quantum ad obligationem.

z ¶ Commodum.] adueniens rei post contractum, vt alluuio: vt. ff. e. l. id

quod &

quòd et fructus: vt. ĩ. tit. j. l. fructus. et fœtus: vt. ĩ. titu. proxi. l. penul. Item actiones legis aquiliæ, & damni infecti, & aquæ pluuiæ arcendæ nomine rei venditæ acquisitæ. Item acquisita ex opera serui venditi, & similia: vt. ff. de act. emp. l. Iulianus. §. si fructibus iam maturis. et. §. si quid seruo. &. §. idem cels°. De commodo autem quod erat tempore contractus, distinguitur vrbanum prædium à rustico: vt. ff. de actio. empt. l. Iulianus §. si cũ sequẽtibus. vsque ad. l. veteres. & l. si venditor. De incommodo aũt dicas qđ multa sunt necessaria, vt sequatur emptorem: vt no. ff. eodem. l. necessariò. § j. Accur.

Venditæ rei multiplex vtilitas accedere potest.

& incommodum quod rei vẽditæ contingit, ad emptorẽ pertinet [a]. Auctor [b] eñ ex ijs tñ causis suo ordine tenẽt, quę ex pręcedẽte tpe causam euictiõis parant [c] & ita, si ei denunciatũ est [d] vt causæ agendæ adesset [e], & nõ absente emptore [f] cõtra eum [g] pronunciatũ est.

Cũ uinũ uẽditur ad mẽsuram: antequam mẽsuretur, periculum mutati uini pertinet ad uenditorem. Cùm autem non uenditur ad mensuram, sed ut certum corpus: tunc statim periculum est emptoris. & quod dictum est in uino: idem in oleo, frumento, & cæteris similibus post uenditionem deterioris, uel penitus corruptis. h.d. Bal. concor. Sali.

Idem A. Iuliano. LEX II.

CVm cõuenit vt singulę [h] amphorę vini certo pretio vęneant [i]: antequã tradant [k], imperfecta [l] etiã tunc venditiõe, periculũ vini mutati, emptoris qui moram [m] mẽsuræ faciendæ nõ interposuit, nõ fuit. Cùm autem [n] vniuersum qđ in horreis erat positũ, vęnisse sine mẽsura, & claues [o] emptorib° traditas alleges: post perfectã vẽditionem quod vino mutato damnum accidit, ad emptorẽ pertinet. Hęc omnia locũ habent non solùm si vinum, sed etiam si oleum vel frumentũ vel his similia vęnierint, & ea aut deteriorata aut penitus corrupta fuerint,

Dicit hîc Nico. de materel. quod hæc lex & quæ sunt scripta per eam, intelligere non potest. h.d. Bal.

Idem A. Diaphaniæ. LEX III.

DOlum [p] auctoris bonę fidei emptori [q] non nocere certi iuris est.

Emptione perfecta, nisi mora interueniat, periculum est emptoris. hoc dicit. Bald. Vel sic: Perfecta emptione ad emptorem spectat periculum rei uenditæ, nisi mora uenditoris præcesserit. h.d. Sali.

a Pertinet.] vt hîc, & insti. eo. § cùm autem. & ff. eo. id qđ. & ĩ. đ iur. do. l. cum dotem. in fin.

b Auctor.] i. venditor.

c Parant.] siue de facto, vt quia animal est vitiosum: siue de iure, vt quia est alienum, vel alij obligatum. secus autem si ex sequenti, vt quia libertatem consecutus est propter pręmium: vt. ĩ. q. ex causis ser. pro prę. li. acci. per totum tit. Vel qa posteà factus est fugitiu°: vt. ĩ. de ędil. acti. l. si apud & facit. ff. de hære. vel acti. vendi. l. ij. §. si venditor. Accur.

d Denunciatũ est.] vt hîc, & s̃. vbi in rẽ acti. l. j. nisi actoris insidijs denunciatio fuerit impedita: vt. ff. de euict. l. si dictum. §. fi. & nisi in casu: vt. ff. de euictio. l. Herennius.

e Adesset.] nisi sciat.

f Emptore.] Nam si absens vt contumax dãnatus esset, venditorem non grauat: vt. ff. de euictio. l. si ideo. idem si fuerit præsens, sed iudicis iniurjã damnatus: vt in eo. tit. l. si per imprudentiã. & ĩ. đ euict. l. emptor fundi. Accursius.

g Contra eum.] scilicet emptorem: vt in prin. litis.

CVm conuenit.] CASVS. Cũ quis vendit vinum, refert an in specie, puta sic, vendo tibi vinum, quod est in cellario illo. aut in quantitate, vt vendo tibi decem corbes vini. Primo casu si vinum mutetur damnum ad emptorem pertinebit. Secundo casu ad venditorem, si emptor non fuerit in mora accipiendi. & ista vera sunt non solùm in vino, sed etiam in oleo & frumento. Viuianus.

h Singulæ.] i. vniuersum vinum quod habebat.

i Væneant.], & sic fit vẽditio in quantitate, siue in genere: qđ idem est.

k Tradantur.] speciale. aliâs etiam ante traditionem: vt suprà lege proxima.

l Imperfecta.] quantùm ad periculum, nõ quantùm ad obligationem. Vel imperfecta, quia tacita inest conditio si admissum fuerit: vt. ff. de contrahen. emp. l. qđ sæpe. §. in his.

m Moram.] nam ex tunc emptoris esset periculum: vt hîc, et. ff. e. l. si per emptorem in fin.

n Cum autem.] nunc dicit quando in specie.

o Et claues.] ad maiorem euidentiam dicit, idem tamen & si non tradãtur, cũ idem iuris sit qđ in cæteris rebus: vt. d. l: qđ sæpe. §. in his. sed et clauiũ traditio facit vt vinum traditum videatur: vt. ff. de contrahen. empt. l. clauibus. & plenè dicas hîc de hac materia, vt diximus. ff. l. j. in princ. ADDITIO. Addas etiam gloss. in verbo, statim. in. §. cùm autem. institu. de emp. & vendit.

DOlum.] CASVS. Dolus venditoris emptori non nocet. vt concordet cum titulo, sic pone casum. Aliquis mihi vendidit vinum, & asseuerauit bonitatem vini, dicens vinum esse tale, qđ posset durare vsque ad nouum annum, imò quòd posset portari vltra mare sine periculo, vinum illud mutatur circa Pascha: an periculum spectet ad te venditorem, an ad emptorem, quæritur? Dicitur qđ ad venditorem: quia dolus venditoris bona fide ementi nocere non debet. Viuianus.

p Dolum.] vt de eo scriptum est qui sciens bonitatem vini non duraturam, hoc cœlauit emptori: vt. ff. eo. l. si vina quæ. Item hoc dicit quantùm ad rei periculum, non quantùm ad euictionem. Si tñ dolo eius res perijt: ei perit, et nõ emptori. Vel pone venditorem in vino vendito letiferos immiscuisse succos [a], vel repudiasse hæreditatem quæ ad substitutum erat delata. si posteà vendit hęres hęreditariam rem alicui & conueniatur emptor à substituto, non nocet emptori mala fides venditoris, cũ non habeat rẽ ex lucratiua causa: vt de except. doli. l. apud Celsũ. §. de auctoris. Item quod dicit dolum, intellige nisi sit talis qui rem afficiat: vt insti. de vsucapio. §. furtiuè. Item intellige dolum in contrahendo aduersus emptorem interpositũ. Item potest poni ff. de pecul. l. summa. §. emptor. & de act. emp. l. j. §. i. & l. sicut equum. et. ff. de diuer. pręscrip. l. an vitium. et. ff. de publica. l. quæcunque. § fi. ff. quæ in frau. credi. l. qui autem § hoc edictum.

a Not. bene hanc secundam lecturam.

Venditoris mala fides an noceat emptori.

q Emptori.] qui nihil doli fecit in emptiõe contra venditorem. dicitur et alio modo bonę fidei, qui credit rem esse vendentis: vt. ff. de verb. sig. l. bonæ fidei.

Imp. Gordianus A Siluro. LEX IIII.

CVm inter emptorẽ & venditorẽ, cõtractu sine scriptis [r] inito, de pretio cõuenit, moraq; vẽditoris in traditione nõ intercessit: periculo emptoris rem distractam esse, in dubium non venit [s].

Casus incendij emptione perfecta emergit emptoris periculo. h.d. Bal. uel sic: Si emptio est pura periculum incendij spectat ad emptorem. h.d. Sali.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. Leontio. LEX V.

CVm speciem [t] vẽditam per violẽtiam ignis absumptam dicas: si venditionẽ nulla cõditio suspenderat [v], amissę rei periculũ te [x] non adstringit.

Venditor interitu speciei liberatur ab actione ex empto: & nihilominus emptor tenetur ei ad pretium. h.d. Bald. Vel sic: Si perit ancilla sine uenditoris culpa, uel mora, & sine præterito latenti eius uitio, periculum spectat ad emptorem: ideo compellitur ad pretij solutionẽ. h.d. Sali.

Idem AA. Cærulo. LEX VI.

MOrtis [y] casus ancillę distractę, etiam ante traditionẽ sine mora vẽditoris dilatam, non ad venditorem, sed ad emptorem pertinet: & hac nõ ex pręterito [z] vitio reb° humanis exempta, solutionem pretij emptor nõ rectè recusat [a].

TITVLVS XLIX.

De actionibus empti & venditi.

Licet emptor non soluat pretium, non potest ab eo res tradita uendicari, sed ad pretium est agendum. hoc dicit Bald. Vel sic: Venditor ad pretium non solutum potest agere, non rem traditam uendicare. h.d. Salicetus.

Imp. Antoninus A. Delianæ. LEX I.

CVm inter.] CASVS. Si rẽ mihi vendidisti, nec mora tradendi extiteris: si pereat, periculo meo perit. Viuianus.

r Sine scriptis.] hoc à compositoribus est additum ex l. s̃. de fi. instru. l. contractus.

s Non venit.] vt. s̃. eo. l. j et. ff. eo. l. lectos. et. l. si per emptorem.

CVm speciẽ.] CASVS. Si equum mihi vendidisti, nec tradidisti, & igne cõsumptus est: si pura est venditio, non ad te, sed ad me damnum pertinebit. Viuia.

t Speciem.] scilicet certam.

v Suspenderat.] alioquin periculum peremptionis ad venditorem, deteriorationis ad emptorem pertinet: vt. ff. eo. l. quod si pendente. aliâs l. necessario. §. sanè si pendente.

x Te venditorem.] & hoc nisi culpa, vel mora, vel pactum aliud inducat, vt dixi. s̃. eod. l. j. Vel nisi venditoris vitio accideret, vel ab eo prouideri potuerit. vt. ff. eod. si vendita.

MOrtis.] CASVS. Vendidi ancillam: antequàm traderem, decessit. an nihilominus ad pretium tenearis, quæritur? Rñ. quod sic, si non fui in mora tradendi. Viuianus.

y Mortis.] qui debet aliquid certũ alicui, vt Stichũ, si eo non existente in mora decedat Stichus casu, ipso iure liberatur: vt hîc, & ff. de rescin. ven. l. cum emptor. & de rei ven. l. cùm autẽ. & s̃. eo. l. j. etiã si intereat eo casu quo non interijsset penes eum cui debetur, secundũ Io. & nos: vt ar. ff. de lega. j. l. cùm res. §. fi. Ecõtrà si in mora debitor indistinctè tenetur de casu per eãdẽ. l. licet qdã cõtra in vtroq; casu sed si debet qs hominẽ in gñe, & offerat Stichum ei cui obligatus est, & ille nolit recipere: Sticho posteà mortuo casu, non ipso iure, sed per exceptionem liberatur: vt. ff. de solu. qui decẽ. in prin.

Casus liberat speciei debitorem.

z Ex præterito.] quando tenetur ædilitia actione: vt. ĩ. de ædil. act. l. iij. nisi erat manifestum: vt. ff. de contrahen. empt. l. ea quæ.

a Recusat.] vt. ff. de contrahen. empt. l. si in emptione. §. penult.

DE ACTIONIBVS EMPTI ET VENDITI. *Quia parum ualerent uenditiones, nisi actiones darentur, ideo de eis dicit.*

Continuatio.

ADuerſus eum.] CASVS Prædium mihi vendidiſti & tradidiſti.ſi pretium non numeraui,an prædium à me vendicare poſsis,quęritnr?Rñ quòd non:ſed ages ad pretium actione ex vendito. Viuianus.

a Iudicio.] id eſt actione.ſic et.ff.de minori.l.in cauſæ.j.§. interdum.

b Cõſiſtẽ.] ſ.ad pretium.

c Competit.] vt &.ſ.de rei ven.l.inciuile.& 10 de contrahen.emp.l.nõ idcirco.Sed contrà.ff.de tribu. procuratoris .§. pe. & inſti. de re.diui.§. venditæ.Solu.hîc fuit fides habita de pretio, vel erat ſolutũ : ſed ad aliud agebatur,cũ ad multa agatur hac actiõe. Alij intelligunt hanc.l. qđ em- 20 ptor cui tradita fuit res reuendidit vẽditori, ſed non retradidit: vnde perſonali agitur cõtra eum. Et quod dicit,venditi. id eſt empti ſecũdũ eos. ſic ff.de act. emp.l.veteres. ac ibi & rei vendicatio competit,ſed poteſt agere actione venditi.

ADuerſus eum cui agrum vẽdidiſti, iudicio [a] venditi cõſiſte [b]. Nec em̃ tibi in rem actio cum emptore q̃ perſonaliter tibi ſit obligatus, competit [c].

Reſiduum pretij poteſt peti non obſtante refutatione uel compenſatione erronea. Et ſi emptor occupat fructus ad ſe non pertinentes, reſtituere tenetur. hoc dicit. Bal.concor. *Sali.*

Impp.Valerian.& Gallien. AA. & Valer.Cæſ. Domitiano.

LEX II.

VEnditi [d] actionem ad recipiendum reſiduum pretiũ intendere cũ aduerſario [e] tuo poteris. Nec quod in compenſationem venerit,quaſi & tu inuicem deberes [f],id obeſſe tibi poterit, ſi in bonæ fidei [g] contractu (in quo maiores etiã vigintiquinque annis officio iudicis in ijs quę dolo [h] cõmiſſa ſunt,adiuuanẽ) iuſto errore te ductũ,vel fraude aduerſarij captũ,quaſi debitũ id eſſet qđ reuera nõ debebatẽ,pepigiſſe [i] monſtraueris. Fruct⁹ quoq; pceptos [k] antevẽditionem [l] contractã,quos cùm venditioni non acceſsiſſent, eũdem emptorem inuaſiſſe [m] proponis,eodem iudicio [n] repoſces.

30 VEnditi.] CASVS. Fundum vendidiſti pro centũ ,numeraſti.l. ad alia.l.actio. habes ex vendito.et hoc in prima.Si verò credebam me tibi debere.l.cũ non debebam,& cõpenſauimus:poſteà appareat me nihil tibi debuiſſe:an 40 non obſtante compenſatione poſsim agere ad partem pretij reſiduam? Rñ.qđ ſic.& hoc in ſecũda.Si quos verò fructus percepi ante venditionẽ, teneor tibi reſtituere per actionem ex vendito: qa fructus qui percepti ſunt ante traditionem, nõ ac- 50 cedũt venditioni.et hoc in tertia.Vel pone caſum vt in gloſſ.

d Venditi.] id eſt vendito,quod idem eſt:vt.ff.de actio.emp.l.Iulianus.§. ex vendito.

e Aduerſario tuo.] i.contra aduerſarium tuum.i.emptorem.

Caſum ponit.

f Deberes.] emptori:cùm reuera non deberes,puta quia primo illi aliquid debuiſti,ſed procurator tuus illi ſoluit.quam ſolutionem econtra emptor negabat.Vnde tu credens ei,illud compenſaſti qđ debebat tibi ex venditione.H.& facit.ſ.de reſcin.ven.l.venditor.in fin.

60 g In bonæ fidei contractu.] maximè.nam & ſtricti iuris ſimiliter adiuuantur ſaltem doli exceptione oppoſita:vt.ff.de verb.obli.l.ſi quis cùm aliter.Sed ideo dicit bonæ fidei,quia in eis habet locum magis officium iudicis quàm in alijs:vt inſti.de act.§.in bonæ fidei.&.ſ.de tranſac.l.age.

h Dolo.] intercedente vel ex propoſito,vel ex ipſa re:vt &.ſ.ex qui.cau.ma.l.in contractibus.&.ſ.communia vtriuſque iudi.l.maioribus.&.ff.de iure do.l.iure ſuccurſum.§.fi.&.ff.de pac.l.ſi cum te.

i Pepigiſſe.] id eſt pacto remiſiſſe.ſ.compenſando.

k Perceptos.] licet in fundo ſint.

l Ante venditionem.] Solo enim tempore venditionis cohęrẽtes,vel 70 poſteà percepti accedunt:vt.j.eo.l.fructus.&.ff.eo.l.ex empto.

m Inuaſiſſe.] id eſt rapuiſſe:vt probatur inſti.vi bo.rapt.§.quòd non ſolum.ſicut exponitur.ſ.de rei ven.l.domum.

n Eodem iudicio.] ſed cùm hi fructus venditionem non attingant:vt.ff.eo fundi.§.ſi ruta.quomodo veniunt fructus in actione ex vendito?Reſpon. imò multa veniunt,de quibus non eſt actum nec cogitatũ:vt.ff.de cõtrahẽ.emp.l.quoties.&.l.ſeq.& de ædil.edic.l.j.§.cauſa.& de dolo.l.et eleganter.§.non ſolum.Alij dicunt quòd à parte hoc erat actum ne venirent fructus.Alij dicunt eodem iudicio,id eſt coram eo iudice:ſed alia actione, id eſt rei vendicatione ſecundum P.Alij vtili vi bo.rap.

80 EX arrhali pacto.] CASVS. Volebã emere rem à Titio.dedi annulum pro arrha. Titius cecidit à poſſeſsione annuli.nũquid vendicare poterit,quæritur?Dicitur qđ non:ſed per triticariam condictionem petet.vnde non ex eo qđ conuenit vt detur pro arrha,ex tali pacto arrhali cõpetit tibi rei vendi.pro annulo.vel retento primo caſu dic ,qđ conuenit qđ annulus mihi reſtitueretur ſoluto pretio.an eum repetere poſsim pretio ſoluto,quæritur? Dicitur qđ ſic perſonali act.præſcriptis verbis ,non in rem ex empto.alijs modis conſueui poni:dic vt no.in gloſ.

o Ex arrhali pacto.] annulũ emptori dedi pro arrhis:venditor à poſſeſsione cecidit.non poteſt vendicare,ſed ratione poſſeſsionis condicere per triticariam,ſed nec qui dedit,vendicat quaſi ex contractu illo vel pacto:ſed quia alius erat dominus,et hoc ſi annuli dominium non tranſtuli.Alij dicũt, ſi dedi arrham,non ideo ſunt rei emptæ dominus,ſed perſonaliter ex empto agam.et hoc innuit verbum, præparatur.nã nõ dicit,naſcitur.Vel dic tertio,in datione arrhæ,cõ- 10 ueni vt mihi redderetur pretio ſoluto.perſonaliter quidem agã pręſcriptis verbis,non in rẽ ex pacto,licet quia aliâs eram dominus ,poſſum vendicare:vel ſi nihil cõueni,repetam per condictionẽ ſine cauſa, et per actionẽ ex empto:vt.ff. 20 eod.l.ex empto.§.is q. Vel ſecundum P.loquitur de tacito pacto,quod ſemper intelligitur ſuper arrhis.ſcilicet vt emptor penitus perdat,venditor duplum reddat:ex quo pacto tacitæ perſonalis naſcitur obligatio & actio:vt.ſ.de fide inſtru.l. 30 contractus.Sed opponitur,ſi dedi arrhã hoc pacto,vt ſi pœniteã,ſit tua: nonne venditor dominus factus ex hoc pacto vendicat.ſi à poſſeſsione cadat?Sed certè non ex pacto,ſed ex traditione et poſſeſsione et dominio:nam ſolum pactum 40 hoc non operatur.

Caſum ponit.

*Ex arrhali contractu oritur actio perſonalis, nõ in rem.h.d.*Bal.*Vel ſic: Datum arrharum nomine repetitur perſonali actione.h. d. Sali.*

Impp.Dioclet.& Maximian.AA.Serpodoro.

LEX III.

EX arrhali pacto [o] perſonalis duntaxat actio paciſcentibus præparatur.

Venditor ex mora traditionis tenetur ad intereſſe emptori iuxta arbitrium iudicis de cauſa cognoſcentis.h.d.no.ſecundum Bal. *& Sali.*

Idem AA.Mutiano.

LEX IIII.

SI traditio rei venditæ iuxta [p] emptionis contractum procacia [q] venditoris non fiat:quãti intereſſe compleri emptionem fuerit arbitratus præſes prouinciæ, tantum in condemnationis taxationem [r] deducere curabit.

*Emptor qui percepit fructus rei emptæ,tenetur ad uſuras pretij non ſoluti.h.d.*Bal. *& Sali.*

Idem AA.Decimæ.

LEX V.

CVrabit præſes prouincię cõpellere emptorem,qui nact⁹ poſſeſſionem fructus percepit,partem pretij quam penes ſe habet, cum vſuris reſtituere [s] :quas & perceptorum fructuum ratio [t] ,et minoris ætatis fauor,licet nulla [v] mora interceſſerit [x], generauit.

Venditi actio non competit ad contractum

SI traditio.] CASVS. Emi fundũ à Titio , nec vult ex ſua ſuperbia tradere, qualiter mihi ſuccurrat?Rñd, quòd cõdemnabitur mihi non precisè ad rem, ſed ad intereſſe.

p Iuxta.] i deſt ſecun- 50 dum quod conuenit.

q Procacia.] id eſt contumacia , habet enim venditor rem , nec tradidit:et ſic condemnatur hîc in intereſſe. & arg.eſt contra Mar.vt not.ſuprà.de hæred.ven.qui tibi.& not.ff.eod.l.j. ADDITIO. Dicas poſt Bartol.in.l.j.ff.eo.& gloſſ.in verbo, tradatur.in.§.pretium.inſtit.de empt. & vendit.quòd ſi emptor habet facultatem rei tradendæ,tenetur precisè eam tradere.ſi verò non habet facultatem rei tradendæ, liberatur ſoluendo intereſſe.hæc eſt communis omnium penè doctorum diſtinctio. Item de quo intereſſe hîc dicat, vide ibidem in nota.per gloſ.quæ incipit: Hîc nota triplex &c. Illud not.etiam hic 60 quod emptori obijcitur exceptio niſi pretium ſoluat: vt.ff.eo.l.Iulianus.§. offerri.& econtra emptor obijcit venditori niſi rem tradat : vt.ff.eodem. l.qui pendentem. Quid ergo ſi vterque de alio timeat ? P. dixit ſequeſtrari vtrunque : vt argu.ff.de ſolut.l. ſi ſoluturus. ſed ibi vtraque contrahentium volente , vel ibi iudice iubente facta fuit ſequeſtratio.eſt enim regulariter prohibita : vt.ſuprà.de prohib.ſe.l.j. Dic ergo quòd prius agens offerat, vt modò dixi : vt argu.ff.de ædili.edict.l.ædiles etiam.§.fin.&.j.eod.l. ſi pater tuus.in fin.

Venditor an teneatur precisè ad rem tradendam.

r Taxationem.] per ſe vel per emptoris ſacramentum factum.

CVrabit præſes.] CASVS. Minor.xxv.an.vendidit mihi prę- 70 dium ex quo fructus percepi.partem pretij ſolui, partem non ſolui.tenebor ad pretium , & ad vſuras partis pretij non ſoluti à tempore traditionis factæ. & hoc duplici ratione : tum quia fructus percepi , tum fauore minoris ætatis. Viuianus.

s Reſtituere.] hoc quando ipſe emptor percepit.ſecus ſi ipſe venditor percepit, & eos emptor conſequitur : vt argu.ff.de pigno. actio.l.ſi pignore.§.ſi prædo.ſecundum Ot.& quoſdam alios : quod non placet, ſed ſic eſſe ac ſi agat emptor ad fructus , & venditor aget ad vſuras : aliâs non , cùm culpa ſua ſibi obſtet , quoniam rem non tradidit: nam dicet emptor, vt culpent alij &c.&.ff.de iure do.cum in fundo.§. quod ſi ac- 80 ciderit.& pro hoc eſt quod diximus.ff.eodem.Iulianus.§ ex vendito. Accurſius.

t Ratio.] quæ adeò iuſta eſt, vt cùm quaſi intereſſe petantur vſuræ: de vſuris etiam iure canonum obtineat: quod hic dicit ſecundum Azo.

v Nulla.] vt.ſuprà in quibus cauſis in integr.reſtitutio non eſt neceſ.l. in minorum. Sed contra.j.de pactis inter empt.& vend.in initio.ſed expone vt ibi.

x Interceſſerit.] de iure communi.

Venditi.] CASVS. Actio venditi non ad rescindendã venditionem, sed ad pretium competit: nisi hoc conuenerit, vt est in emptione, siue pacto. l. commissoriæ vel addictionis in diem: vel si vltra dimidiam iusti pretij fuerit venditor deceptus. Viuianus.

a ¶ Aliud.] Nã quandoque aliud conuenit, per qd agitur hac actione etiã ad destruendã emptionẽ, vt in pacto legis commissoriæ, et addictionis in diem, et in simili: vt. ff. to de le. cõmis. l. si fundus. et. j. de pac inter emp. & vend. l. j. &. ij. et. l. cũ te. & ff. e. l. ex empto. §. is qui vina. et de cõtrahẽ emp. l. sed Celsus. §. si fundus.

b ¶ Non facile.] Nam q̃nque datur etiã ad deruendam, & etiã si nihil fuit actũ: vt. s. de resci. 20 ven. l. ij. & ff. e. l. ex empto. §. si quis virginẽ. & arg. s. qd met. cau. l. si vi. & ff. eo. l. si hæres. sed in illis duabus vltimis non agitur ex vendito.

Si seruos.] CASVS. Seruum mihi vendidisti, nũmos peculiares quos mihi subministrauit seruus tuus, tibi solui. an sim liberat' quæritur? Dicitur qd nõ quia peculium seruorũ meorum erat meum: sed actio. habes ex vendito ad pretium.

c ¶ Nesciens.] aliqn donare videtur emptori, & ei solutum videretur: 40 vt. ff. deposi. l. j. §. elegã ter. & ff. de re. iur. l. cuius per errorem.

d ¶ Non præstent.] vt et. s. si seruus extero. l. j. & ff. manda. l. si procuratorem. §. si liber homo in fin. §. & l. si mandaue ro. ij. §. si mandauerim. et l. cũ seruus extero. et de 50 acti. emp. l. ex empto. §. emptor. Sed contrã. ff. de manu. l. iiij. §. pinde. Sol. licet habeat locum constitutio, vt seruus ad libertatem perueniat solutis peculiaribus nũmis, nihilominus tñ emptor remanet obligat'. vt dicta l. ff. manda. l. cum seru'.

60 Si pater.] CASVS. Pater tuus portionem prædij quod cũ Titio habebat comune, vendidit Seio: sed eũ in vacuam possessionẽ non induxit. & sic adhuc dominus remansit. si tributum pro prædio solutum sit à Seio, tanquam 70 esset suum, nõ propter hoc mutabitur veritas. s. quòd pater tuus dominus perseuerauit. & hoc in secunda. Si vesò tu cœperis conueniri ex empto à Seio, vt eum inducas in possessionem vacuam: prouidebit præses, an pretium sit solutum. quòd si non fuerit, solui tibi iubebit. et hoc in tertia.

rescindendum, nisi rescisio sumat originem ex conuentione. h. d. Bal. & Sali.

Idem AA. Neratio. LEX VI.

Venditi actio, si non ab initio aliud [a] cõuenit, non faciẽ [b] ad rescindendã pfectã vẽditionẽ, sed ad pretiũ exigẽdũ cõpetit.

¶ *Emptor soluens uenditori ignoranti nũmos proprios ipsius uenditoris, non liberatur. h. d. Bald. Vel sic: Venditor non preiudicat sibi si ignoranter propriam pecuniam nomine pretij recipiat. h. d. Sali.*

Idem AA. Diodoro. LEX VII.

Si seruos distraxisti, ac pretium de peculio eorum quod ad te pertinebat: nesciens [c] vnde solueretur, accepisti: cõsequens est integram te habere actionẽ pretij: cũ proprij venditoris nũmi soluti nõ præstent [d] emptori liberationem.

¶ *Emptor re non tradita non efficitur dominus, etiam si gerat se pro domino soluendo tributa uel etiam collectas pro ipsa: & ideo non potest uendicare, sed potest agere personali ex empto ut inducatur in uacuam possessionem pretio persoluto. h. d. Bald. Vel sic: Ante rei traditionem aliquod ius reale non transfertur in emptorem: nec solutio uectigalis probat traditionem: ideo rem non potest uendicare, sed ex empto ut res tradatur potest agere: pretium tamen compellitur soluere. h. d. Sali.*

Idem AA. Eusebio. LEX VIII.

Si pater tuus venundedit portionem suam, nec induxit in vacuã [e] possessionem prædij: ius omne penes se eũ retinuisse certũ est [f]. Neq; enim velut traditionis factę vectigal exolutũ, si simulatũ factũ intercessit, ueritatẽ mutare potuit [g]. Quapropter adit' p̃ses puinciæ si animaduerterit iva cuam possessionem: neq; patrem tuum, [h] neq; successores eius emptorẽ vel hæredes ipsius quocũque [i] loco factos induxisse: nõ dubitabit nihil esse translatum pronũciare. Et si te ex empto ad inducẽdũ eũ in vacuã possessionẽ pdij pspexerit cõueniri: existimabit, an pretium sit exolutum. ac si repererit non esse pretio satisfactum,

Dominij translatio, p̃n requirat vacue possesionis tradit tionem.

e ¶ In vacuam.] demonstratiuẽ dicit, nõ causatiuẽ dicit. sufficit enim ad dñij. translationem, etiam in non vacuam induci secundum nos vt. ff. de fun. do. l. si fundum. & not. s. de proba. l. cũ res. & dicitur vacua: vt. ff. eo. l. ij.

f ¶ Certum est.] vt et. s. de hære. vẽdi. qui tibi. &. j. de ijs qui à nõ do. l. q tibi

80 g ¶ Potuit.] vt. s. de rei vendi. solennibus. & ff. de acquiren. re. do. l. antepe. et. j. de dona. l. si functiones.

h ¶ Patrem tuum.] id est venditorem.

i ¶ Quocunque loco.] id est quocunque gradu. sunt enim multi grad' hæredum: vt insti. de vulga. substi. in prin.

k ¶ Hoc restitui.] i. dari vel solui: & interim tenebis rem loco pignoris: vt. ff. eodem. l. Iulianus. §. offerri. & de hoc dixi. s. eo. l. si traditio.

Si minor.] CASVS. Vendidisti mihi fundũ tributarium sciẽs, vel ignorans: non curo. dicebas qd non debebat nisi. v. nomine tributi, & debebat. x. agã ex empto quanto minus emissem. & hoc in prima. Si verò sciens hmõi onus, illud subijt: contra te nulla mihi dabitur actio. & hoc in secũda.

l ¶ Capitatio.] id est tributum siue reditus.

Capitatio quid sit.

m ¶ Minus daret.] i. dedisset. Sed certè imò non videtur teneri quando ignorauit. vt. ff. eo. l. si sterilis. §. j. quę est cõtra. Sol. hîc scire potuit venditor ibi non, quia hæredita- 10 rium fuit. ar. ff. de regu. iur. l. qui in alterius. Vel dic, qd est verius secũdũ P. qd hîc asseuerauit. ar. ar. ff. e. l. Iulianus. §. j. Vel non refert vtrum fuerit sciens an ignorans, quãtũ ad hoc vt agatur, quãtò minoris emisset emptor: vt hîc. &. ff. de ędil. 20 edi. l. quoties. Sed quãtum ad actionem ex empto quæ prototo ad interesse dat, interest: qa sciẽs tenere in totum, sed nõ ignorans: vt. j. de ędil. ac. l. j. et. ff. de cõtrahẽ. emp. l. labeo. quę sunt contra. & de hac materia diximus. ff. eo. l. Iulianus. §. j. 30 in glos. imò videtur &c. Item no. differentiã iter actionẽ quanto minoris ciuilem, de qua hîc dicit, & prætoriam, quę datur quanto minoris res est: vt. ff. de ædil. edic. l. quòd si nolit. §. si plures.

Actio quã to minoris, & ex empto differunt.

hoc restitui [k] tibi prouidebit.

¶ *Si uenditor asserit minus tributum deberi, cum maius debitum sit: tenetur emptori ignorãti ad interesse: sciẽti autẽ nõ tenet. h. dicit. Sali.*

Idem AA. Antipatræ. LEX IX.

Si minor à vẽditore siue sciente, siue ignorante dicebatur capitatio [l] prædij vẽditi, & maior inuẽta sit: in tãtũ cõuenit, in quãtũ si scisset ẽptor ab ĩtio, min' [m] daret pretij. Sin verò hmõi on' & grauamẽ functiõis cognouisset [n], nullam [o] aduersus venditorem habet actionem.

¶ *Qui carnem uenditam non tradit in termino, tenetur ad interesse. h. d. Bald. Vel sic: Si uenditor carnis illam non tradit in termino, tenetur ad interesse ualoris, non mœroris. h. d. cum glos. Salicetus.*

Idem AA. Artalo. LEX X.

Cvm venditorem carnis fide cõuentionis rupta, tpe placito hãc non exhibuisse pponas: ex empto actione eũ, quãti interfit [p] tua, si tũc tibi pstita fuisset, apud presidẽ puinciæ cõuenire potes,

¶ *Post uenditionem ancillæ uẽditor antequãm tradat, est dominus pleno iure: & ideo potest manumittere. h. d. Bald. sed tenetur emptori ad interesse. Sali.*

Idem AA. Bucarpiæ. LEX XI.

Si ancillã tibi ex causa venditionis traditam venditor manumisit: libertatẽ alienę factę prestare nõ potuit [q]. Quòd si post vẽditionẽ ante traditionẽ manumisit: pleno iure dñs cõstitutus, ciuẽ Romanũ facere nõ phibet [r]: tibi personali pter ruptã fidẽ contra venditorem actione cõpetente [s],

¶ *Quando uinum uenditur certæ qualitatis & mensuræ, statim periculum & commodum est emptoris. h. d. Bald. Vel sic: Vini in specie uẽditi post eã mutati seu in pretio diminuti uel aucti, periculum spectat ad emptorem. Et non tradens uinum ad mensuram uenditum, tenetur emptori ad interesse. h. d. Sali.*

Idem AA. Crispino. LEX XII.

Sicut piculũ vini mutati qđ cer tũ [t] fuerat cõparatũ, ad emptorẽ, ita cõmodũ aucti ptij ptinet [v].

n ¶ Cognouisset.] emptor.

400 ¶ Nullam.] scilicet nomine illius grauaminis, quia dolus &c. vt. s. de transac. l. cùm donationis. et. ff. de act. emp. l. j. §. j. et. j. de iur. dot. l. si à mre. & de euict. l. si fundũ.

Cvm vẽditorẽ.] CASVS. Inuitauerã quosdã ad cœnã 50 conueni cũ becario vt mihi vẽderet carnes: nõ fecit qđ cõuenit, sed ab alio emi maiori ptio. quãti mea iaterfuit, eas tunc pstitas fuisse qñ eas præstari conuenit, tenebitur mihi becarius.

p ¶ Interfit.] etiã si nũc paratus sit tradere. qa de 60 buit duo, & tradere, & tunc tradere. sic. & ff. de arbi. l. celsus. & inspicitur in hoc interesse: quia carius erat: tunc nõ in hoc qd nõ habuit familia qd manducaret: vt. ff. eo. l. si sterilis. §. cũ p vẽditorẽ.

Si ancillam] CASVS. Ancillam mi 70 hi vendidisti, & tradidisti. traditione facta eã manumisisti. an hoc facere hoc potuisti, q̃rit? R. ñ. qd nõ. qa ancillę p traditionẽ factę alienæ libertatẽ dare nõ potuisti. Sed qd si nõdũ ancillã tradidisti, et do min' pseuerasti? R. ñ. ñ retractabit manumissio: sed teneberis mihi ad ĩteresse

q ¶ Non potuit.] vt. j. de ijs qui à nõ domi. ma. l. si tradita.

r ¶ Nõ prohibet.] vt et. j. de ijs q à nõ dño ma. l. ij. et. iij. et hoc eũ emit pri uat'. sec' si ecclesia: vt. s. d sacrosanc. eccle. l. si. sed et hęres seruũ sub cõditiõe legatũ nõ põt manumittere: vt. ff. qui et à quibus. l. gñaliter. nec alienare: vt j. communia de leg. l. si. §. sed quia. & ff. de lega. j. l. seruo legato. §. j.

Seruus sub conditione legatus, nõ potest manumitti.

80 s ¶ Competente.] vt. s. de hære. ven. l. q tibi. et facit. ff. de manu. l. cũ q.

Sicut.] CASVS. Si vendo tibi. x. corbes ex tali segete: post vẽditionẽ perfectam cõmodũ & incõmodũ ad te emptorẽ ptinebit. Sed si vendo tibi vinũ, nec trado: teneor tibi ad interesse: nõ tñ ad pretiũ qd soluisti.

t ¶ Certum.] in specie.

v ¶ Pertinet.] nã secũdũ nãm ẽ &c. vt. ff. d re. iur. l. secũdũ nãm. Et dic certũ. s. in spẽ. Itẽ dic cũ vinũ vẽdit ĩ spẽ, secũdũ Io. et P. post degustationẽ, ẽptoris ẽ piculũ: cũ verò in quantitate, post degustationẽ & mẽsurationẽ habitã est

Vini venditi cuias est periculum.

periculum emptoris:nisi vinum væneat in aduersione:vt.ff.de peri.et co.rei vend.l.si quis vina.§.si in aduersione.&.ff.de contrahen.emp.l. quòd sæpe. §.in his.Ante mensurationem itaque & degustationem periculum est venditoris.Omne in quam periculum siue actoris,siue mucoris, siue effusionis nisi emptor periculum in se susceperit,vt dixi,vel nisi fuerit in mora degu standi:sed licet et tūc sci licet ante degustationē & mensurationem sit periculum venditoris.trāsfert tamen in emptorē, vt dixi,offerendo et denunciando ei, vt degustet & metiatur periculū actoris & mucoris nō effusionis . sed omne periculum est emptoris post degustationem et mensurationem . sed sed non post degustationem tantū,nisi periculū deteriorationis tantùm: sed ante degustationem omne periculum est venditoris.& sic non est ratio eadem contrariorum, vt post degustationem omne periculum sit emptoris.sic ff.de nego.gest. l.si quis negotia aliena gerens indebitum &c.Et hoc secundū omnes excepto Azo.qui aliter dixit: vt diximus.s.ti.j.l.ij.Acc.

Vtique hoc verū est si certe quali.&c.

Vtique [a] ꝺ hoc verū est, si certæ qualitatis [b] ac mensuræ distracto vino,fidem placitis seruandā esse cōuenit.Quo non restituto , non pretij quantitatis [c] ,sed quanti interest emptoris,competit actio.

¶ *Perfecto contractu fructus pertinent ad emptorem,ad quem pertinent etiam onera functionum. Econtrario uerò ab emptore post moram petitur pretium cum usuris.h.d. Bal.*

Idem AA.Alexandro.

LEX XIII.

FRuctus post [d] perfectū [e] iure contractū emptoris spectare personā cōuenit [f] ,ad quē & functionū grauamē [g] pertinet. ¶ Venditor quoque pretiū tātū , acsi moram [h] † intercessisse probetur, vsuras officio iudicis exigere potest [i] .

¶ *Venditor tenetur se obligare particulariter & distinctè ad omnia capitula,quæ sunt de natura contractus.h.d.no.& tene menti.Bald.Vel sic: Venditor seruorum tenetur se obligare ad hic scripta.Sali.*

Idem AA.Rufoni.

LEX XIIII.

EMptor seruorū ✱ certe de his tradendis [k] ,& de eorū fuga [l] , itēque sanitate [m] ,erronesque [n] nō esse,aut noxa solutos [o] ,repromitti sibi ✱ rectè postulat.

¶ *Determinato conuentio parit actionem determinato modo.h.d.Bald. Vel sic: Emptor nō potest petere ultra conuenta nisi mora sit facta.h.d.Sali.*

Idem AA. Antonio.

LEX XV.

VLtra modum [p] tritici distracti citra pactum,in solutione mora non facta,nihil emptor exigere potest [q] .

¶ *Fructus pecorum pertinent ad emptorem: & tenetur uenditori resarcire sumptus quos fecit in pecoribus.h.d.Bald.concor.Salicetus.*

† Moram.

a ¶ Vtiq;.] id est sicut.

b ¶ Qualitatis.] id est bonitatis:vt est căpaniæ. et no.qd hoc fuit in genere, qd perire non pōt. 40 ff.ad leg falcid.l.inratione.ij §. incertæ.

Recte.

c ¶ Quantitatis.] sci licet de illa vinea,vel de hoc vase, scilicet tantùm conuenti vel cōmunis: sed etiam singulare petitur interesse: vt .ff. eodem.l.i.

Iure.

FRuctus.] CASVS. Post perfectam venditionem fructus ad emptorem transeunt,& emptor tenetur soluere tributa & hoc in prima. venditor nō potest petere nisi ptiū nisi emptor fuerit in mora: quo casu petet vsuras.

d ¶ Post.] & non ante: 60 vt.s.eo.venditi.j.in fin. Accursius.

e ¶ Perfectum.] ad quod plura sunt necessaria:vt.s.titu.j. l.j.

f ¶ Conuenit.] vt.ff.eo.l. Iulianus.§.si fructibus.nisi venditor exceperit: vt.ff.de contrahen.emp.l.qui fundum. § .fundi.

g ¶ Grauamen.] vt & s.fine cen.vel re.l.ij.&.iij.

h ¶ Acsi mora.] vel quasi in mora:vt.s.eo.l.curabit.cùm habeat fructus, vel pactio:vt.j.de pac.inter empto.& vendi.l.in initio. Sed cùm posit venditor petere pretium,ergo habere videtur:vt.ff.de reg.iuris.l.qui actionē. Sed respondeo,hoc non potest dicere emptor cùm habeat vel petat fructus:vt et 70 diximus s.eo.l.curabit.

i ¶ Exigere potest.] vt et.ff.de peri.& commo.rei vendi.l.fin.& de vsur. l.mora.in.§.bonæ fidei.

EMptor.] CASVS Qui vendit seruum,debet promittere qd non sit fugitiuus,& quòd sit sanus,& qd nō sit erro,& quòd sit noxa solutus,& quòd eum tradat.

k ¶ Tradendis.] sed quomodo cauetur de tradendo cùm statim debeant tradi?Respon.fortè post certum tempus tradi debebant: vt. ff.de iudi .lege in omnibus.

l ¶ Eorum fuga] quod absit.

80 m ¶ Sanitate] quòd assit.& sic de corporali et animi vitio cauetur:vt.ff. eo.l.ex empto.§.etiam.& §.animalium.Sed hæres non cauet de corporis vitio pro seruo legato:vt ff de leg.j.l.si à substituto.§.hæres.

Erro quis dicitur,

n ¶ Erronesque.] Erro dicitur.quòd in res nugatorias totum expendit. Qui sint fugitiui et errones ,habes.ff.de ędil.edicto.l.quis sit fugitiu*.in prin. &.§.erronem.

o ¶ Noxa solutos] id est quòd eorū nomine dominus noxaliter non teneatur,vel quia nūquā cōmiserunt delictū.Vel qa est satisfactū:vt.ff.de ędil. edic.l.quis sit fugitiuus.§.qd aiunt ędiles.sed si dn̄o fecerit furtū,nō tenetur nisi dixerit vel promiserit:vt.ff.de ædil.edic.l.si furtum.&. l.qd si nolit.§.j.

VLtra modum.] CASVS .Si vendo frumentum pro. v. non possum petere nisi.v.nisi emptor fuerit in mora,vel nisi aliud conuenit.vel dic,si vendam ad certam mensuram puta.x.corbes.vltra petere non possum nisi &c.& tunc petam interesse.

Idem AA.Cirilo.

LEX XVI.

POst perfectam [r] vēditionem fœtus quidem pecorum emptori,venditori vero sumptus si quos bona fide fecerit,restitui debere notissimum est [s] .

¶ *Venditor non tenetur defendere emptorem à uiolentia quæ sibi de facto infertur.h. d.not.secundum Bald.Vel sic: Violentia facta emptori non nocet uenditori,sed emptor contra expellentem habet actionem.h.d.Sali.*

Idem AA.Hermiano & Lupo.

LEX XVII.

EXpulsos vos de fundo per violentiam à Nerone,quem habere ius in eo negatis [t] ,profitentes , nullam vobis aduersus eum ex cuius venditione fundum possidetis,actionem competere probatis [v] . Igitur ad instar [x] interdicti seu actionis permisse experiendum esse perspicitis.

p ¶ Vltra modum.] id est quantitatem.

10 q ¶ Exigere potest] vt.s.eo.l.fruct*.sed facta mora venit īteresse

POst perfectam.] CASVS.Si pecorum mihi vendidisti fœtus refusis tibi sumptibus,si quos bona fide fecisti,restituere debes.

r ¶ Post perfectam.] 20 ad quod plura sunt necessaria:vt.s.titu.proxi.l. j. diximus.

s ¶ Notissimum est.] vt et.ff.eodem.l.Iulianus §.præterea.

EXpulsos. CASVS .Si prędium mihi vendidisti, & de euictione mihi promisisti 30 de eo qd vi expulsus sum à titio,non agā contra te de euictiōe:sed aduersus. Titium interdicto vnde vi, vel actione in factum,quæ datur loco cuiuslibet interdicti.

t ¶ Negatis] hodie etiā si haberet,amitteret:vt.j. vnde vi.si quis in tantā.

40 v ¶ Probatis.] nam iniuria quæ fit emptori, non nocet venditori : vt ff.de euict.l.si per imprudentiam.circa prin.

x ¶ Ad instar.] non ideo quin posit vel interdicto vnde vi agi,vel actione in factū,vt subijcit:sed ideo quia sublata 50 est antiqua solennitas:vt institu.de interdi §. fina. potest etiam per constitutionem si quis in tantam.j vnde vi. experiri. sed et rei vendicatione. et in hac succubuerit, aget de euictione:vt.ff de euic.l.euicta.§. duple.

TITVLVS. L.

Si quis alteri [y] vel sibi [z] sub alterius nomine vel aliena pecunia emerit.

¶ *Res empta ab uxore de pecunia mariti,ab hærede mariti uendicari non potest:sed ad pecuniam est agendum.hoc dicit.Bald.& Sali.*

Imperator Antoninus A. Secundino.

LEX I.

SI pecunia [a] patris ✱ fundus mancipiaque cōparata [b] sunt,tn̄ cū emptiōes matris tuę nomine factas esse p ponas,ignorare non debes traditiōe matrē tuam dominam fuisse cōstitutam [c] .Planè si pecuniç petitionē competere tibi propter [d] numerationem pretij existimas,ciuiliter [e] contende.

✱ Tui

SI QVIS ALTERI &c. ditionis supra posuit:nūc ponit specialia.

y ¶ Si quis alteri vel &c.] scilicet emerit.quod est.j.de hoc habes.j. eodē l.multum.in ver.si verò.

z ¶ Vel sibi.] de hoc habes.j.in.d.l.multū.ibi,an contractu &c.& in ver. qd si quidem emisti.

SI pecunia patris. CASVS .Si mater tua ex pecunia partis fundum comparauit suo nomine,& sibi traditus est: cui sit acquisitus fundus,quæritur?R.n̄d.matri.Sed tu qui patri tuo 70 succedis , ad pecuniam eam conuenire poteris.sed qua actione non aperit.tu dic, neg.gesto.si gesit negotia patris :vel mandati,si mandatum intercesit.

a ¶ Si pecunia patris.] scilicet tui.

b ¶ Comparata] ab eius vxore suo nomine.

c ¶ Constitutam.] vt et.j. eo.l.penult.& j.de donat.inter virū et vxo.l. & si de tua.&.s.de rei vendi.si ex ea.&.s.de proba.l.ad probationem. & supra communia vtriusque iudi l.si patruus.etiam si socius sit omnium bonorum: vt.ff.de admini.tu.l.titium §.altero.&.ff. pro.soc.si quis societatem.Sed hoc fallit in quatuor casibus.vnus.s.de rei vend.l.si vt proponis. Alius.infra.ar80 bit.tut.l.curator.& ff.quando ex pac.tut.l.ij.& idem in prælato videtur qui emit ex pecunia ecclesiæ.Item idem si vir ex pecunia dotali emerit res aliquas voluntate vxoris:vt.ff.de iure do.ita.&.l.res quæ.hic tamen concursu voluntatis vtriusque videtur dominium in vxorem transire.Item & si vxor donauerit marito pecuniā,& ille ex illa rem emerit,nec soluēdo est.nam datur mulieri vtilis in rem actio:vt.ff.de do.inter vi.&.vxo.l.vxor marito.

Emptares de pecunia mea an sit mea.

d ¶ Propter numerationem .] à patre tuo factam.

e ¶ Ciuiliter .] si negotia gesit, negotiorum gestorū vel mandati: alias si donauit

donauit vir conditione sine causa, Vel ex iniusta causa, vel rei vendicatio-ne si extat, & erat hic filius hæres patris, sed mater viuebat: & fuit reuocata donatio per virum ne morte confirmetur. Accursius.

S I emancipatis.] C A S V S. Filio tuo in potestate tua constituto prædium emisti, & emancipato tradidisti: an sibi sit acqsitũ dominium, quæritur? R n. qd sic. idẽ est si tu passus fuisti eum in possessione fundi esse.

a ¶ Si emancipatis.] 10 alias secus: vt et. s. de in-offi. do. l. ij. de proba. siue posidẽtis. et. j. d do. siue. b ¶ Voluntate.] quod sufficit: vt et. j. dacq. pos. l. minus. et. s. de cõtrahen. emp. l. nõ idcirco. in pri. Accursius.

M Ancipia.] C A S V S. Si 20 mater tua tuo noĩe & fratris, cui f. matri succes sisti, fundũ cõparauit, & tibi fratriq; tuo traditus est: licet in instrumento véditionis cõtineaĩ, qd ipsa pecunia sua comparauit ipsum, eo nõ obstã-te fundũ psequi poteris. c ¶ Fratris tui.] scilicet 30 d ¶ Empta.] scilicet à matre, vestro nomine. e ¶ Contineatur.] hoc eñi nõ probat sua: vt et s. de pba. ad pbatiõẽ. j.

Q Vamuis.] C A S V S. Si marit⁹ fundũ cõparauit, et in instrumento scribi fecerit, qd socr⁹ sua eme-40 rit, cũ in veritate non emit. magis inspicit qd in veritate actũ est, quã qd simulatẽ cõceptũ est. vñ ille nec totũ, nec partem fundi vendicare po terit. f ¶ Inscripseris.] id ẽ in scribi feceris. sic. ff. d ijs qui not. ifa. l. furti. §. ma 50 dati. Vel dic propriẽ. tu tñ emebas secundũ vtrã-que expositionẽ, & aliud agebatur, & aliud simu-labatur: vt & s. plus vale re ᵽ agi. l. siqs. et. j. l. pxi. & l. multũ. instrumento tamen statur prima fa-cie: vt. s. de proba. l. cum precibus. 60 g ¶ Tenens.] sci-licet tu. h ¶ Tabula.] id est scri pturam.

C Vm propria.] C A S V S. Ex pecunia tua, et tuo noĩe fundũ cõparasti: in instru mẽto véditionis nomen vxoris cã honoris inscri-70 bi fecisti: illa instrumẽ-tũ surripuit, et in filiam fundũ tãquã suũ, titulo donationis trãstulit. nun quid tibi piudicauit, quę ritur? R n. qd nõ: sed post recuperabis fructus quos percepit æstimatione ta-xata, si probaueris te emisse gratia honoris instrumento nemen eius inscruisse.

Donatio facta filio in potestate, confirmatur emancipatione si res fuit filio tradita, vel repe= ritur in possessione de uoluntate patris tacita uel expressa. h. d. Bal. Vel sic: Si pater tradat fi. lio emancipato fundum quem emit eius nomine dum erat in potestate, uel eum sciuit possidere donatio perficitur, & emancipato dominium acquiritur. Sali.

Imp. Alexander A. Septimæ & alijs.

LEX II.

S I emancipatis [a] vobis fundos quos nomine vestro cum in potestate ageretis pater emerat, tradidit vel in possessione eorum voluntate [b] patris fuistis: dominiũ acquisistis.

Numerans pretium alio emente, non quærit sibi dominium. h. d. nisi nomen emptoris fuerit appositum simulatẽ. Bal. Vel sic: Ministro non quæritur dominium: licet numerauerit pretium h. d. Salicetus.

Idem A. Patrimo.

LEX III.

M Ancipia quorum memini sti, si, vt proponis, nomine tuo itemq; fratris tui [c] cui succes-sisti, empta [d], vobis tradita sunt, li cet in instrumento emptionis matrẽ tuam pecunias numerasse conti-neatur [e], persequi ea more iudicio rum non prohiberis.

Probata simulatione nihil pdest habere pe= nes se instrumentum: tamen in dubio non præ= sumitur simulatio. h. d. tex. cum gloss. Bald.

Impp. Valerian. & Gallien. AA. & Valeriã. Cæs. Cyrillo.

LEX IIII.

Q Vamuis ĩstrumẽto emptio nis socrus * nomen inscri-pseris [f] tamen si possessionem te nens [g] dominus effectus es: ob eã rem frustra calumniam mulieris, quãuis ipsa contractus tabulas [h] habeat, reformidas.

* Tue.

Si uir emens in ueritate, facit apponi nomen uxoris in instrumento simulatẽ, acquiritur uiro non uxori: & uxor possidens tenetur restituere rem cum fructibus taxatis à iudice. h. d. Bal. Vel sic: Si maritus de uxore confisus instrumẽtum emptiõis scribi fecit in persona uxoris, & uxor contra fidem rem emptam contulit in filiam, nõ præiudicatur marito petenti rem cum fructi bus restitui probata simulatione instrumenti. h. d. Salicetus.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. Vero.

LEX V.

C Vm propria pecunia [i] tua te comparante possessionem, quondã vxoris tuę nomẽ tantũ-modò accommodasse [k] dicas, eandeq; occasione custodię suæ [l] cõ-missorũ instrumẽtorũ contra bo nã fidẽ proprietatẽ eiusdem fundi vsurpasse dicas: rector prouinciæ pro sua exercitatione cognitũ ha bens [m], donationem à nõ domina vxore tua in filiam suam [n] collata nullum præiudiciũ dominio tuo attulisse: docenti [o] tibi veritatem precibus tuis assistere, restituere, eandem possessionem, habita etiã fructuum taxatione [p], curabit.

Hæc lex est multum singularis. & hoc dicit. Res empta per uxorem de pecunia uiri, effici tur uxoris: tenetur tamen uiro quatenus de pre tio est locupletata. sed res empta per uirum ap-posito nomine uxoris in instrumento: pertinet ad uirum. qui in se concepit contractum uerũ. sed si uir non concepit contractum in se, sed in persona uxoris absentis, contractus non tenet: & ideo ex eo non oritur obligatio: sed tamen traditio facta ex eo transfert dominium. hoc di cit not. secundũ Bal. Vel sic: Si uxor emit sibi fun dum de pecunia quã uir numerauit sibi fundus uxoris efficitur, & maritus pecuniam ab ea re-petit quatenus locupletior existit. secus si mari tus emerit sibi, sed nomen uxoris in instrumẽto fecerit scribi: quia tunc fundus efficitur mariti ueritate attẽta, & non scriptura. & ibi uir pro curator uxoris concepit uerba contractus in personam uxoris: contractus est inutilis, et ideo neutri eorum competit actio, sed in traditione facta ex eo: is cui traditur, potior in dominio ha beatur. h. d. Salicetus.

Iidem AA. Dionysio.

LEX VI.

M Vltũm [q] interest vtrũmne vxore tua comparante pe-cuniã nũerasti [r] eiq; possessio tra dita est: an cõtractu emptionis à te nomine tuo habito [s] tantũ vxo ris nomẽ post instrumẽtis inscri-bi feceris. Nam [t] si quidẽ vxor tua nomine suo emit, eiq; res traditæ sunt, nec in te q̃ c quã de his ᵽcess-sit: nõ nisi de pretio [v] aduersus eã, in quãtum tu pauperior, et illa lo cupletior facta est, habes actionẽ. Quòd si tu qdẽ emisti [x], & tibi tradita est possessio, tantũ autem nomen vxoris quondam tuæ in-strumento inscriptum est, res ge-sta [y] potior quã scriptura [z] habet. Si verò ab initio negotiũ vxo-ris gerẽs, cõparasti [a] noĩe ipsius [b]: empti actionem [c] nec illi, nec tibi quęsisti: dũq; tibi non vis, nec illi

i ¶ Cum propria pecunia.] ad remouendũ, vt de pecunia non tenea ris, vel quia ita fortè euenerat.

k ¶ Accommodasse.] fortè causa honoris: vel forrè alia ratione simili, quæ redditur. ff. de autho. tu. l. pupillus. §. sanè siquidem. & j. de commer. & mer. l. nobiliores.

l ¶ Suæ.] datiui casus.

m ¶ Habens.] hoc quod sequitur donationem &c.

n ¶ Filiam suam.] ex alio viro. Accursius.

o ¶ Docenti.] qd oportet te facere, cũ satis sit pro ea instrumento contine-ri eam emisse: vt hĩc, et. s. de proba. l. cũ precibus. et. s. plus vale. qd agi. l. acta. & j. de dona. inter vir. et vxo. l. si filij. et. j. de contrahen. et cõ. stipu. l. si cum.

p ¶ Taxatione.] id est æstimatione taxata.

M Vltũ.] C A S V S. Vxor mea cõparauit prædiũ & sibi traditũ fuit. ego aũt nu-10 meraui véditori pretiũ: cui acquisitũ sit dñium il lius prædij, quærit? R n. qd vxori. si eñ solui pre tiũ donasse: sed recupera bo, quatenus sum paupe rior, & ipsa locupletior. et hoc in prima. Si verò ego cõparaui, et mihi tra ditũ est: feci tñ scribi in 20 ĩstrumẽto qd vxor mea emit: mihi erit quæsitum dominiũ. sed quid si nõ vt nũcius, sed vt procura tor volẽs negotiũ gerere vxoris meę, dixi sic ven ditori: vendis vxori meę tale pretiũ: et ipse respõ-deat, vendo: cui sit acqui sita actio ex empto, quę-30 ritur? R nd. qd nec mihi, quia nolui: nec vxori, qa nõ potui: quia alteri pa-cisci &c. ille tamen cui fa cta est traditio, potior e-rit in domino fundi. & hoc in tertia.

q ¶ Multum.] tres ca-sus ponit Accur.

r ¶ Numerasti.] scili-40 cet ipsi mulieri vt eme ret volens tu vir ei dona ri. & sic habent locum se quentia. alias si vendito-ri numerasses similiter volẽs ei donare: insoli-dũ teneret: vt. ff. d dona. inter virũ & vxorẽ. l. qd autẽ. §. si vxor. et. l. si cũ mulier. et. j. de dona. in-50 ter vi. et vx. l. et si d tua.

s ¶ Habito.] et te pecu-niam numerante.

t ¶ Nã.] redit ad primũ.

v ¶ De pretio.] non er go petes rẽ: vt et dixim⁹. s. eo. quãuis. et d rei vẽd. l. si ex ea pecunia.

x ¶ Si tu quidem emi sti.] redit ad secun-60 dum.

y ¶ Res gesta.] i. ve-ritas.

z ¶ Scriptura.] sed in-terim statur scripturę: vt s. de pba. l. cũ pcib⁹. & j. de cõtrahen. stipu. l. opti-mã. in fi. cõtinebat eñ in instrumento virum et vxorẽ emisse. vel vxorẽ 70 tm, cũ tu tantũ emeris. et ad hoc. s. eo. l. quãuis. & l. proxi. et suprà plus va. quòd agi. lege acta. & in-frà. de contrahen. & com mit. stipu. l. si cum tuam. si autem de viro tantum contineretur, sed nomen vxoris tantum esset positum, vt quia dixisset vir: vendis mihi & Bertæ vxori meæ ementi mecum nomine sed non re, vt dixit M. quia tunc fa-80 tis patet simulatio. & hoc secundo modo intelligunt quidam hoc responsum.

a ¶ Cõparasti.] sine mãdato, vel etiã cum mandato, sed tamen procura-toris non nuncij receperat officium, & ipse nuncij & non procuratoris con-cepit verba in emptione scilicet sic, vendis illi.

b ¶ Ipsius.] per hęc verba, vendis vxori meæ.

c ¶ Actionem.] aliud enim in nuncio est.

potes [a]. Quare in dominij queſtione ille potior habetur, cui poſſeſſio à domino tradita eſt [b].

Procurator contrahere poteſt, & debet ex eo agere, uel procuratorem ad agendum conſtituere ad petitionem domini. h.d. Bald. Vel ſic: Mandatarius ſubiectus poteſtati mandantis, illi quærit actionem nõ ſubiectus uerò ſibi quærit: ſed debet experiri ad petitionem domini, uel procuratorem ad experiendum conſtituere. h.d. Salicetus.

Idem AA. Gerontio.

LEX VII.

CVm per eos qui negotia tua gerebant, olei materiam te comparaſſe, contractuſque fidem pretio ſuſcepto rupiſſe venditorem proponas [c]: ſi quidem exempto, ijs qui iuri tuo ſubiecti fuerant contrahentibus [d], tibi quæſita eſt actio, vel per te, vel per eum cui mandaueris [e]. ¶ Sin verò ſui iuris conſtituti, ſecundum mandatum tuum hunc contractum habuerunt [f], ac ſibi empti quæſierunt actionem: per eos, vel quibus [g] illi dederint mandatum, adi competentem iudicem: qui ſecundum bonam fidem (quæ in huiuſmodi contractibus obſeruari ſolet) ſatiſfieri prouidebit.

Si unus ex fratribus de pecunia communi emit ſuo nomine: ſibi non alteri fratri dominium acquiritur. h.d. Bal. & Sali.

Idem AA. Valentinæ.

LEX VIII.

QVi aliena pecunia cõparat, non ei cuius nũmi fuerunt, ſed ſibi tã actionem empti: quàm dominiũ. ſi ei fuerit tradita poſſeſſio, quærit. [h] Cùm itaq; de rebus [i] cõmunibus fratrem patruelẽ tuũ quædam cõparaſſe contendas: de tua pecunia hunc cõueniendo [k] facies conſultius [l]. Nam in rem de rebus ab eo comparatis, tibi contra eum petitio non competit [m].

In contrahendo inter abſentes requiritur nũtius uel epiſtola. h.d. Bal. Vel ſic, Dominiũ trãſfertur in eum cui per uenditorem res traditur: licet alius pecuniam numerauerit, & uenditio inter abſentes requirit nuncium uel epiſtolam. h.d. Salicetus.

Idem AA. Ruphinæ.

LEX IX.

NIhil prohibet [n], altero pecuniam numerante: in alium [o] vel vtriuſq; [p] cõtrahẽtis cõſenſu, vel certè venditore tantummodò volente dominium transferri. eo etiã manifeſtè conſtituto [q], vt inter abſentes per mediam perſonã, veluti per nuncium vel per epiſtolam talis contractus pfici poſsit.

TITVLVS LI.

De rebus alienis non alienandis, & de prohibita rerum alienatione, vel hypotheca.

Emptor rei alienæ tenetur reſtituere domino, niſi probet quo iure emit, uel niſi præſcripſerit quo caſu emptor ſecurus eſt. ſed uenditor domino tenetur conditione ad pretium. h.d. Bal. Vel ſic: Emens rem alienam ſcienter, non uſucapit: & domino reſtituere tenetur. emens uerò ignoranter uſucapit: ideo poſt uſuſcapionem dominus agit ſolùm de pretio contra uenditorẽ. Sali.

Imperator Alexander A. Cantiano.

LEX I.

SI præſidi pũinciæ pbatum fuerit [r], Iulianũ nullo iure [s] munitũ ſeruos [t] tuos ſciẽtib' [v] vẽdidiſſe: reſtituere tibi ẽptores ſeruos iubebit [x].

---

a Concor. c. ex parte. cũ gl. j. circa princ. de reſti. ſpolia. Procurator & nuncius. differunt.

a ¶ Potes.] Nota quod poſſum[a] nolo, & quod volo non poſſum. ſic. & j. de do. l. ſiue emancipatis. & j. de iure dot. l. ſi genero. Item no. quòd omnis nuncius eſt procurator largè, ſed non conuertitur: vt. ff. de procu. l. j. §. j. Hic tamen ſtrictè accipitur nuncius, & eſt nuncius velut pica & organum domini & in perſona domini debet concipere verba contractus: & domino quæri dicitur per ſeipſum non per alium. & cõcipit verba ſic, vendis illi. vt. ff. de conſti. pec. l. qui aũt. §. fi. 10 & l. ſeq. & de cõtrahen. emp. l. j. §. fin. Si autem dicat nuncius, vẽdis mihi. & ſic in ſua perſona cõcipiat verba, valet. vt ſibi quæratur, ſed domino tenetur mandati ſecundũ H. quaſi malefecerit mandatum. argu. dictæ. legis. ff. de procur. l. j. §. j. 20 Si aũt eſt procurator, tunc verba cõtractus debet concipere in ſua perſona & ſibi quærit: vt. j. l. proxĩ. in fi. et. ff. de cõſti. pecu. l. eũ qui. § . Iulianus quoque. lib. xj. ſcribit. in fin. ſed domino cedere tenetur: vt. ff. qđ de acq. poſ. l. poſſeſsio quoque. §. 30 et ſi poſſeſsio. Si autẽ in perſona domini, non valet ſibi: quia nõ vult nec domino: quia nõ poteſt. Alteri eñ ſtipulari: &c. vt ff. de ver. obli. l. ſtipulatio iſta. §. alteri. et ſic hic loquitur. et. ff. de contrahẽ. emp. l. fundus. & de cõſti. pecu. l. ſed & ſi filio. § . j. 40 Sed M. dixit alteri per alterũ quæri vtilẽ actionẽ: Vt arg. ff. đ acti. emp. l. iulianus. § . ſi procurator. & qđ hic dicit, intelligitur nõ quæri domino ſcilicet directam. qđ non placet. & in. d. l. iulianus. ideo. eſt, quia dabatur in dominum vtilis inſtito- 50 oria. vnde iniquum erat niſi et ſibi daretur ex eiuſdem perſona actio. Regulariter ergo non quæritur actio per alterum, niſi in caſibus quos not. inſtit. de inuti. ſtipu. §. ſiquis alij. ſed dñium & poſſeſsio ſit: vt ſuprâ per quas perſo. no. ac. l. j. 60 ſpeciale tamen eſt in quibuſdam, vt in cuiuſcunque perſonam concipianĩ verba, quæratur dño, vt in tutore & curatore & actore: vt. ff. de cõſti. pecu. l. eũ q. §. fi. Itẽ in ſeruo & etiam in filio quantum ad profectitium peculium: vt inſti. de ſtipu. ſer. §. ſiue.

Actio per alterum nõ quæritur regulariter.

b ¶ Tradita eſt.] vt ab eo qui habet ius vendẽdi: vt et. ſ. de rei vẽdi. l. quoties. Sed qualiter in dominio erit potior, cũ cõtractus in nullius pſona teneat vt hîc: et nuda traditio nõ trãſferat dominiũ: vt. ff. de acquirẽ. re. do. l. nũquã? Rñ. dic dominij. i. poſſeſsiõis. ſic. ff. de verb. ſig. l. interdũ. Tu dic, qđ ex inutili 70 cõtractu trãſit dominiũ: vt &. ff. de dolo. et. l. et eleganter. in prin. & dixi. ſ. de fide inſtru. l. cõtractus. Sed quomodo obligatio nõ cõtrahitur, ſed poſſeſſio et dominium transfertur ex inutili cõtractu? Rñ. obligatio iuris eſt: vnde ex legitimo tñ contractu naſcitur obligatio. poſſeſsio verò facti. ideoque ſine obligatione quæritur: vt argu. ff. ex qui. cau. ma. l. denique.

Obligatio iuris eſt poſſeſsio facti.

CVm per eos.] CASVS Si filius meus vel ſeruus oliuas à Titio tuo noĩe cõparauit, nec ille fidẽ ſeruauit, quia tradere noluit: agã aduerſus eũ actione ex empto per me, vel p pcuratorẽ meũ. & hoc ĩ prima. Si verò aliqs tãquã pcurator: qa ei mãdaui, nomine meo fundũ cõparauit: ſi vẽditor nõ tradat, aget, ſed nõ ago: ſed p actio. mãdati cõſequar, vt ipſe cedat mi- 80 hi actionẽ quã habet aduerſus venditorem. & hoc in ſecunda.

c ¶ Proponas.] quia non vult tradere.

d ¶ Contrahentibus.] ablatiui abſoluti.

e ¶ Cui mandaueris.] id eſt mandabis: puta procuratorem. & adde quod eſt in fi. adi competentem &c.

f ¶ Habuerint.] ſuo nomine. aliâs non valet: vt. ſ. l. proxi.

g ¶ Vel quibus.] potes eñ eos cogere actione mandati vt cedãt actionẽ contrà venditorem cui vis: vt hic, &. ff. de vſuſca. l. piguori. &. ff. de acquir. poſ. l. poſſeſsio. §. et ſi poſſeſsio. et. ff. manda. l. idemque. §. ſi cui mandauero. Item not. hîc quòd ex alterius contractu alteri non quæritur actio: licet M. dixerit hoc verum de directa: vt et diximus. ſ. eo. l. proxi.

QVi aliena.] CASVS. Si pecunia mea tuo nomine fundũ cõparaſti: ſi tibi tradidit vẽditor idemq́ue domin', tibi eſt dominiũ acquiſitũ. Si verò nõ tradidit: acquiſita eſt tibi actio ex ẽpto. et hoc in prima. Si tua pecunia tibi 10 cũ Titio cõmuni comparaueris, et tuo nomine: cõueniẹt te Titius ad partem pecuniæ quæ ſua erat ſed non ei dabitur ad fundum in rem actio. & hoc in ſecunda.

h ¶ Quærit.] vt. ſ. eo. l. j. diximus. & facit. j. de diſtra. pig. l. ſi maritus. et 20 j. de pig. l. quãuis ex ea. &. ff. pro ſocio. l. ſi quis.

i ¶ De rebus.] id eſt de pecunijs communibus.

k ¶ Conueniendo.] pro ſocio, vel conditione ſine cauſa: vel alia generali conditione.

l ¶ Conſultius.] pſuo poſitiuo ponitur.

Comparatiuus pro poſitiuo quãdoque ponitur.

30 m ¶ Non competit.] niſi ſit ſoci' omniũ bonorũ: vt. ſ. cõmunia vtriuſque iudi. l. ſi patru'. ſecundum H. quod non placet, imò ad communicandum agitur: vt ibi.

NIhil phibet.] CASVS. Si procurator meus fundũ 40 nomine meo comparauit, ſi tamen ipſe vẽditor geſtiuit in animo vt mihi q̃reret, mihi acqſitum eſt dominiũ. & hoc ĩ prima. An aũt ĩter abſentes vel per epiſtolã, vel nunciũ cõtrahi poſsit venditio quæritur? Rñ. qđ ſic. & hoc in ſecunda.

50 n ¶ Nihil prohibet altero.] i. pcuratore qui ſcienti & ignoranti domino quærit: vt. ff. de acquir. re. do. l. ſi prorurator. ſiue ergo ambo hoc geſtiant, ſiue venditor tñ, mihi acquiritur: vt hîc, et. ff. de dona. l. q mihi. idem ſi ſolus pro- 60 curator hoc geſtiat: vt ff. de acquir. poſ. l. j. §. hęc quæ de ſeruis. ſecus ĩ negotiorum geſtore qui non acquirit: vt. ff. de nego. geſt. l. ſi ego.

o ¶ In alium.] cuius nomine empta eſt.

p ¶ Vtriuſque.] ſcilicet tàm eius qui pretiũ numerauit, quàm vendẽtis.

q ¶ Conſtituto.] vt. ff. de contrahen. emp. l. j. §. fi. & ſ. de contrahen. emp. l. j. & inſti. de ob. l. ex conſenſu.

¶ DE REBVS ALIENIS &c. ¶ *Audiſti alterius factum alter non*

70 SI præſidi.] CASVS Si ſeruũ meũ Titio ſciẽti vẽdidiſti: an eũ vẽdicare poſſim. q̃rit? Rñ. qđ ſic. et hoc in. j. Si verò ignorãs meũ eẽ, emerit et vſuceperit: à te ptiũ recupabo: ſed ñ apit qua ac. tu dic actio. nego. geſt. habẽdo ratã vẽditionẽ. et hoc ĩ. ij.

r ¶ Si præſidi prouinciæ probatum fuerit.] Nota iudici faciendam fidem: vt &. ff. de proba. l. quinquaginta. in fin.

s ¶ Iure.] dominij, vel creditoris, vel officij publici, vel priuati. et hoc pręſumitur, niſi cõtrarium probet. ſic. j. qui mili. nõ poſ. l. ſuper ſeruis. li. xij. Vel verbũ pbationis ad hoc nõ referĩ, ſed ad verbũ ſciẽte: et niſi pbareĩ ſciẽtia. ignorãtes pſumerentur: vt. ff. de proba. l. verius. & inſti. de leg. § non ſolùm.

80 t ¶ Seruos.] ſi munitus: vt tutor pupilli, exactor publicorum per vſuſcapionem: & in creditore fallit.

v ¶ Scientibus.] ſcilicet emptoribus, cùm nõ haberent ius vendendi. Azo.

x ¶ Iubebit.] per rei vendicationẽ. non ad pretium, cũ tuo nomine non ſit facta venditio. vnde non potes habere ratum: vt. ff. de preca. ſi ſeruus. et de nego. geſt. pupillus. § . ſed ſi ego. niſi in ſubſidium re præſcripta vel vſucapta: vt infrà ſtatim. vel perempta: vt. ff. de nego. geſt. l. fina. M. tamen dixit ante vſuſcapionem completam dari actionem negotiorum geſtorum: vt no. ſ.

vt no.ſ.de rei vendi.l.mater.& hoc cùm à nullo habet cauſam is, qui vendidit.vel habet,ſed lucratiuam:aliâs ſi habet,ſed non lucratiuam, cùm tantum abſit quantum adſit:non tenetur ad pretium,etiam in ſubſidium: vt.ff.ſi cer. peta.l.ſi eum ſeruum.

a ❡Ignorauerint.] quia ſe procuratorem dicebat.

b ❡Facti.] ſcilicet vſuſcapione.

c ❡Pretium.] in ſubſidium aget ꝑ actionē negotiorum geſtorum.ff. de nego.geſt.l.vlti.

d ❡Iubebit.] ꝑ actionē negotiorū geſtorū, habēdo ratū in ſubſidium: vt hîc,&.ſ.de rei vēdi.l.mater. &.j.ſi vēd.pig.aga.l. ſeruos.& ff.depoſiti.l.ſed & ſi non ſit hæres. & de neg.geſt.l.fi.&.j.ti.j.l.j.

Quòd ſi ignorauerint [a],& eorum facti [b] ſunt: pretium [c] eorum Iulianum tibi ſoluere iubebit [d].

❡*Venditio mariti ſigillantis ſigillo uxoris, nō officit uxori,quæ non nouit,quid ſigillaretur.h.d.Bal. Vel ſic: Vxor, quæ uenditioni rei ſuæ factæ per maritum ignoranter appoſuit ſigillum ſuum,ſibi non præiudicat.h.d.Bal.*

Imp.Gordianus A.Græciæ. LEX II.

DIſtrahēte marito rem tui iuris,ſi cōſenſum non ei accōmodaſti [e] : licet ſigillo tuo venditionis inſtrumētum fraude conquiſita [f] ſignaueris : eiuſmodi tñ cōmentum emptori vſuſcapione non ſubſecuta,vel longi temporis præſcriptione minimè munito, nullā ꝓſtitiſſe ſecuritatem poteſt.

❡*Non poteſt hæres iure hæreditario uel proprio uenire contra factum defuncti.& ſi uenit & euincit,tenetur de euictione ad intereſſe. hoc dicit.Bal.& concor.Sali.*

Impp.Dioclet.& Maximian.AA.Valeriano.

LEX III.

VEnditrici ſuccedēti [g] hæreditario iure perfectā rectè [h] vēditionē reſcindere, ac dominiū reuocare nō licet [i]. ❡Sed & ſi hęc ex perſona ſua vendicet:vel exceptione te doli mali,ſi hanc viá elegeris,tueri:vel euicta re, ſi defenſione [k] mōſtrata vti nolueris,quáti tua intereſt,poteris experiri [l].

❡*Mater pro debito filij non poteſt res filij dare in ſolutum, niſi filius ratificet.h.d.Bald. Vel ſic : Mater pro debito filij non habet poteſtatem dādi res illius in ſolutum creditori, niſi illo conſentiente uel ratum habente.h.d.Sali.*

Idem AA.Affabili. LEX IIII.

DIſtrahente.] CASVS. Si fundū vxoris tuæ ea nō cōſentiente vendidiſti:& fingēs inſtrumētum venditionis eſſe inſtrumētū locationis vel epiſtolam, vxorem tuā induxiſti,vt illa ſigillum ſuū apponeret:non prçiudicabit mulieri,quo magis emptor teneatur: niſi ſit ſecuta præſcriptio, vel vſuſcapio,ſi res erat mobilis.

e ❡Non accommodaſti.] licet tamen maior eras.

f ❡Conquiſita.] quia dicebat vir ſe locaſſe: vt ſ.plus va.quod agi.l.fina. vel qa dicebat eſſe epiſtolā.& ad hoc.ſ.de proba.l.cum precibus.& ſume à cōtrario. ergo ſi ſciuit apponēdo ſigillū, videtur habere ratū.quod eſt not. vt.ſ.de epiſco. & cler.l.ſiqua per calūniā. &.ff.rem ra.habe.l.ne ſatiſdatio.Sed ar.contra ff. de pig.act.l.Cai⁹.ſed hîc ignorabat:ibi ſciebat ius ſuum vbique durare.

VEnditrici.]. CASVS. Si mulier rem tuā vēdidit, & ei ſucceſsiſti, rata eſt vēditio:nec reuocare poteris.& vendicanti tibi obijciet emptor de dolo.& ſi hac exceptione vti noluerit,et euincas rem:aget aduerſus te ex empto ad hoc quòd ſua intereſt,vel ex ſtipulatione ad duplum nomine euictionis.

g ❡Venditrici ſuccedenti.] id eſt hæredi venditricis,qui ſuccedit iure hæreditario.

h ❡Recte.] dupliciter poteſt intelligi hæc lex: nam venditrix non domina ſuccedit domino rei.& ſic ex ſua perſona.ſ.nono dominio vult vēdicare. vel verius econtra,dominus rei ſuccedit venditrici,non dominę. et ſic ſecūdum vtrunque modum non domina vendidit.& ſecundū caſum habes.ff.de euic. l.Seia.ſed primus eſt in.l.vendicantem.& conſtrue diuerſis modis.

i ❡Non licet.] ea ratione:quia res non fuerat defuncti, ſecūdum quoſdā.

k ❡Defenſione.] id eſt prædicta exceptione doli.

l ❡Experiri.] actione ex empto.poteſt etiam agere ex ſtipulatu ad duplū: vt &.ff.de euict.l.vendicantem.&.l.ſequen.et.l.Seia. & infrà de libe.cau.l.ſi ab eo.et de euict.l.ſiue poſſeſsio.et ſuprà de rei vendi.l.cùm à matre. & de reſtitu.mili.l.quæ à patre.& aliud in hærede fideiuſſoris,qui ſuo iure vēdicat, infrà de euic.l.fi.non autem ipſe fideiuſſor:vt in eodē titu.l.exceptione.ſed ſi omiſit exceptionem,ſua culpa eſt condemnandus:nihil ergo debet conſequi: vt.ff.de euic.l.ſi rem.j.§.ſi duplæ.& de regu.iur.l.quod quis.in fi.Reſpō. hāc culpam non poteſt ſibi venditor imputare, cùm ex ea lucrum ſenſerit.i.rem: vt.ff.de iure dotiū.l.cùm in fundo.§.quòd ſi mulier. Sed ſi omiſit exceptionem,& ſic ſcienter reddidit,ergo non debet repetere:vt.ff.de condi.inde.l.j. quæ eſt contra.Sol.hîc habet emptor actionem ex empto & exceptionē. vnde reſtituendo rem ſolùm exceptioni renunciare videtur:remanet ergo ſibi actio,maximè cùm ſciat ius ſuum vbique durare:vt.ff.quibus modis pig. vel hypo.ſol.l.ſicut.§.non videtur.ſed in.l.cōtra.ſolam exceptionem facti vel iuris habet:quam cùm ſoluendo perdit,nil remanet. Item & ſi oppoſuit, & non eſt admiſſa exceptio:adhuc agit:vt.ff.de euict.l.ſed et ſi exceptio.nec poteſt venditor dicere pro ſe factam emptori iniuriam:vt.ff.de legatis.j.l.ſi ſeruus plurium.§.fina.

MAncipia.] CASVS. Pater tuus conduxit fundum à Titio : et in illo fundo agriculturæ cauſa mancipia duxit:deceſsit te inſtituto hærede: mater pro mercede dedit mancipia in ſolutum.an tibi præiudicet, quæritur? Dicitur ꝙ non,ſed ſi maior annis factum matris ratum non habuiſti:oblata mercede,ſi Titius mācipia non diſtraxit:iure creditoris recuperare poteris.

m ❡Pro debitis.] mercedibus.

MAncipia patris, qui fundū à Philippo cōduxerat , ſucceſsione tibi quæſita,dño fundi ꝓ debitis [m] in ſolutū mater tua dando , nihil tibi auferre potuit [n]. Ideoq; ſi tu maior vigintiquinq; annis effectus,ab ea negotiū geſtū non feciſti ratū:oblato debito [o],ſi nō hæc locator iure pignoris ſibi obligata [p] vēdidit , petere poteris.

❡*Filius poteſt uenire contra factum patris iure proprio.h.d.Bal.& Sali.Vel ſic: Si pater uendat rem filij,non præiudicat illi.h.d.Sali.*

Idem AA.Aegro. LEX V.

SI fundū [q] tuū pater poſt emancipationē [r] te non cōſentiēte [s] vænūdedit:neque ei ſucceſsiſti [t], neq; poſsidēs longi tēporis prçſcriptione munitus [v] eſt:tibi agēti,eū rector prouinciæ reddi efficiet.

❡*Hanc legem declara per id quod dixi ſuprà e.l.j.Bal.Vel ſic: Vendens rem alienam,nō præiudicat domino.h.d.Sali.*

Idem AA.Rufo. LEX VI.

NEmo [x] res ad te pertinentes, non obligatas ſibi [y] , nec ex officio [z] vendendi poteſtatem habens, diſtrahendo quicquam tibi nocere potuit [a].

❡*Prohibita alienatione , ſimpliciter uidetur prohibitus omnis actus,per quem alteri quæritur ius rei.hoc dicit.Bal.Vel ſic: Si res prohibetur alienari,nō ſolùm prohibetur dominij trāſlatio,ſed pignoris obligatio, & uſusfructus alienarumq; ſeruitutum conſtitutio.Sali.*

SImperator Iuſtinianus A.Ioanni præ.præ.

Ancimus [b], † LEX VII.

n ❡Auferre potuit.] vt et ſuprà de rei vendi. l.mater.

o ❡Debito.] quod habet locum, etiā ſi eſſes minor:vt infrà de prædi. mi.l.vtere.

p ❡Obligata.] à patre tuo. et ad hoc.ſ.ſi aduer. ven.pig.l.ij.

SI fundum.] CASVS. Pater meus mihi emancipato fundū donauit,vel vēdidit.poſt eà eundē fundum me inuito alij vēdidit,& tradidit:nūquid potero vendicare? Certè ſic, ſi patri non ſucceſsi,vel emptor non præſcripſit.

q ❡Si fundum.] quem poſt emācipationē quæſiſti. Vel dic aduētitium: & ſecundum hoc dic ſecus,ſi ante &c.Accur.

r ❡Poſt emācipationem.] ſecus ſi ante : qa tunc pater eſſet domin⁹. & ſic poſſet alienare : vt j.de bo.quæ libe.l.fina.§. vbi autem.&.§.ipſum autem. Vel dic idem ſi ante:vt.j.de bo.mater.l.j.

s ❡Conſentiente.] aliter ſi te volente : vt.ſ. ſi aduer.dona.l.ij.

t ❡Succeſsiſti.] Aliter ſi ſucceſsiſti:vt.ſ.eo.l.venditrici.

v ❡Munitus.] tunc enim confirmaretur alienatio:vt.ſ.e.l.j. Et ſic no. caſus, in quib⁹ res aliena poteſt alienari.Accur.

NEmo.] CASVS. Si rem meā tibi nō obligatā,vel non habens ius diſtrahendi,puta ratione officij diſtraxiſti:mihi non præiudicaſti.

x ❡Nemo.] priuatus.ſecus in fiſco vel Imperatore: vt infrà titu. primo.l.ij. & de quadrien.præſcript.l.fina.ſecus in flumine:vt.ff.de acquiren.rerum do. l.ergo.§.alluuio.

y ❡Sibi.] quia tunc poteſt vendere ex pacto,vel ex lege:vt.j.de iure dotium impe.l.ſi Accurſius.

z ❡Ex officio.] publico vel priuato:vt tutor,curator,executor,exactor tributorum principis,vel procurator fiſci:vt.ff.de furt.l.interdum.ij.§.qui tutelam.et inſti.de offi.iudi.§.fi.&.ff.de euic.l.ſi pignora.et.ff.de cenſi.l.forma.§. illam.&.l.cùm poſſeſſor.§.pro pecunia.et idem in procuratore,ſi habet liberum vel ſpeciale mandatum:vt.ff.de procurato.l.procurator cui.ſecus in viro:vt inſti.quibus alie.licet.in prin.

a ❡Potuit.] vt et.ſ.eo.l.j.&.ff.de acquiren.rerum domi.l.traditio.ſed fallit in caſibus ſuperioribus legibus notatis.

SAncimus.] CASVS. Quæ verbo alienationis contineantur,intendit dicere hæc lex:ſiue lex, ſiue teſtator, ſiue pacta contrahentium prohibeant alienationem fieri.Dicit ergo,ꝙ prohibitus alienare, dominium transferre nō poteſt rei,quæ alienari prohibetur,nec obligare, nec in emphyteuſin dare,nec in ea vſumfruct.conſtituere:niſi in caſibus, in quibus teſtamentum,vel lex,vel contrahentium pactio alienationem fieri permiſit.

b ❡Sancimus.] hæc lex tractat de vltima parte rubricæ, id eſt de prohibita &c.et enumerantur hac lege, quæ continentur appellatione alienationis, ſiue lex,ſiue teſtator,ſiue pactio prohibuerit eam.non autē procedit,vt quæratur,an transferatur dominium,ſi fiat contra prohibitionem:tunc enim dicas,ſi lex prohibeat,non:vt.ſ.de legi.& conſti.l.non dubium.Item ſi à teſtatore,cùm & eius voluntas ſit lex:vt in authen.de nup.§.diſponat. col.iiij.niſi ſit nudum:vt.ff.de leg.j.l.filiusfamiliâs.§.diui. ſi verò pactio contrahentium prohibeat:nihilominus tranſit.Vt enim pactū ſine traditione non transfert: ita & non re transfert,vel translationem non impedit:vt.ſ.de pac.l.traditionibus.quod fit in vltimis voluntatibus:vt de facto facta alienatione redeat dominium in eum,quem teſtator voluit,ſine aliqua traditione:vt et.ff.de legatis.iij.l.pater.§.quindecim.nam & tranſit ſine traditione:vt.ff.de furt.l.à Ti-

† Bene facit ad hanc l.extrà de conſti.c.nā cōcupiſcentiam. in gl. ſup verbo, omnia mala.

Dominiū an trāſferatur,ſi reſcō tra prohibitionem alienatur

A

tio. Alij dicunt idem in prohibitione, quæ fit pacto, vt dominium non transeat. arg. huius legis quæ hæc parificat. sed certè non in hoc parificat, sed in eo quòd contineantur appellatione alienationis: vt si fiat contra, agatur vel rei vendicatione. quando lex vel quando defunctus prohibuit: vel condictione ob causam, quando pactio: vt suprà de condi. ob cau. l. ea lege. Item pro eis. j. si mancip. ita sue. alie. l. ea. sed speciale in libertate: quia posteà nõ posset reuocari: vt. ff. de mi. l. si ex causa. §. aduersus. Vel ideo speciale: quia ꝓpter maleficia fiunt huiusmodi ꝓhibitiones, quæ expedit puniri: vt. j. de pœnis. l. si operis. Vel ea est ratio, quia prohibita alienatione, videtur cogitatum de facto. sed prohibita manumissiõe, videtur cogitatũ de effectu beneficij: vt. ff. de seruis expor. l. si venditor. Alij autem, vt non sit contra dictam legem ea lege. s. de condi. ob cau. da. dicunt. Aut fuit cogitatum de facto, vt tunc transferatur dominium, sed agatur ad interesse. Aut de effectu transferẽdi dominium: vt tunc non transferatur dominiũ. Sed alij distinguunt, vtrum in tradendo & contrahendo, vel vtrum in tradendo tantùm opponatur prohibitio, vt tunc non transferatur dominium, an in contrahendo tantùm: vt tũc transferatur. Et inducunt pro se, quod est. ff. de act. empt. l. si tibi. & de ser. vrb. prædi. l. si binarum. sed certè ibi loquitur de quodam pacto imponẽdæ seruitutis, quod ante traditionem imponi nõ potest: cùm sua res nemini seruit. ff. si vsusfruct. pet. l. vti frui. Sed illud magis videtur obstare, quod est in aut. de alie. & emphy. §. sanctissimas. col. ix. sed certè ibi nõ solùm pactum impedit alienationem, sed generalis prohibitio legis, quæ pactum coadiuuat: sicut & in alio casu: vt in authen. vt liceat ma. & auiæ. in princip. col. viij. vbi ergo pactum non coadiuuatur, speciali lege transit dominium: vt dictum est.

Maleficia puniri expedit.

† Ista lex circa princi. reputatur singul. secũdũ Bart. ad hoc, quód alienatione ꝓhibita videtur prohibitus omnis actus, per quẽ fit translatio dominij directi vtilis vel alicuius in re.

siue lex [a] alienationẽ inhibuerit, siue testator hoc fecerit [b], siue pactio cõtrahentiũ hoc admiserit [c]: non solùm dominij [d] alienationẽ, vel mancipiorũ manumissionem esse prohibẽdam [e], sed & vsusfructus dationẽ, vel hypothecã [f], vel pignoris nexũ penitus prohiberi. ¶ Similiq; modo & seruitutes minimè imponi, nec emphyteuseos cõtractus, nisi in ijs tantũmodò casibus, in quibus constitutionũ authoritas [g], vel testatoris voluntas, vel pactionum tenor, qui alienationem interdixit [h], aliquid tale fieri permiserit [i] †.

TITVLVS LII.
De communium rerum alienatione.

¶ *Qui uendit rem communem, non præiudicat consorti, nisi secuta usucapione uel præscriptione: quo tamen casu in subsidium tenetur ad partem pretij. h. d. Bal. Vel sic: Vẽdens rem communem non præiudicat socio quin partẽ suam poßit uendicare: nisi res sit usucapta uel præscripta: & tunc contra socium poteſt agere ad pretium. hoc dicit. Sali.*

Imperator Antoninus A. Apollodoro.

LEX I.

SI nulla vsuscapionis prerogatiua, vel diuturni silẽtij præscriptio emptorem possessionis [k] quã à cohæredibus patrui tui [l] distractam suggeris, pro portione tua munit: in rẽ actio [m] incolumis ꝑseuerat. at si receptũ ius [n] securitatẽ emptori præstiterit: arbitriũ [o] est tibi liberũ cõueniẽdi eos qui pro portione tua satis illicitam venditionem celebrauerunt.

¶ *Ratione communionis poteſt fiscus totã rem efficaciter uendere: secus in priuato, etiam si pretium in fisci utilitatem conuertat. hoc dicit. Bald. Vel sic: Si fiscus rem communem uendat, præiudicat socio: non si priuatus uẽdat: licet emptor de uoluntate uenditoris fisco pretium soluat. hoc dicit. Sali.*

Idem A. Terentiano. **LEX II.**

MVltùm interest, vtrũ cohæredes tui [p] possessionẽ communem distraxerunt: an verò fiscus, cùm partis dominus esset, soliditatem iuxta proprium priuilegiũ [q] vẽdidit. Etenim si à fisco facta sit venditio: fidẽ eius infringi, minimè rationis est. Si verò cohæredes soliditatẽ vẽdiderunt: licet emptor ab his delegatus partẽ pretij fisco soluerit [r], alteráq; in cautionẽ deduxerit: tñ portioni tuæ ea vẽditio non potest * obsistere.

* Consistere.

¶ *Quando aliqua communia sunt pluribus ut singulis: unusquisque per se habet partis suæ alienandæ liberam facultatem. h. d. Bald. Vel sic: Pars rei cõmunis poteſt uendi etiam extraneo, ante intentatum iudicium communi diuidundo. hoc dicit. Salice.*

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. Eusebio.

LEX III.

FAlsò tibi persuasum [s] est cõmunis prædij portionem pro indiuiso, antequàm communi diuidundo [t] iudicium dictetur, tantùm socio, non etiam extraneo posse distrahi.

¶ *Alienatio pro parte non ualet. h. d. Bald. Vel sic: Miles partem rei suæ alienatæ poteſt uendicare: sed non socij partem, etiam si pro illa offerat pretium. h. d. Sali.*

a ¶ Siue lex.] vt lex Iulia fundi dotalis: vt instit. quib. alie. li. in princi. Item super rebus minorum: vt. ff. de reb. eo. qui. l. j. Item ecclesiasticarum: vt. s. de sacrosan. eccle. l. iubemus. ij.

b ¶ Fecerit.] vt vetando quid alienari extra familiam: vt. ff. de lega. ij. l. cùm pater. §. libertis. & j. de admi. tut. l. tutelam. & j. qui non pos. ad li. per. l. ij. & de testa. ma. l. contra voluntatem. de fideicom. l. voluntas.

c ¶ Admiserit.] quia hoc pacto vendidi, ne alienares. sicut fuit. s. de cõdic. ob cau. l. ea lege. & j. de pac. inter emp. & ven. l. fi. & ff. de verb. sig. l. si ita quis promiserit. §. ea lege. Sed in hoc contra. ff. de pac. l. nemo. sed hîc non dicit de effectu pacti, an valeat vel non: sed pacto apposito, quæ comprehẽduntur. an autem valeat, habes. j. de pac. inter emp. & ven. l. fi.

d ¶ Dominij alienationem.] quod fit quocunque modo transferatur dominium: vt. j. de fun. do. l. ij.

e ¶ Prohibendam.] à lege, cùm lex: à testatore, cum testator: à pacto, cum pactio prohibuerit. Accur.

f ¶ Vel hypothecam.] hæ non sunt veræ alienationes, cùm vsusfructus sit in re aliena: vt insti. de vsufruc. in princi. & pignus in bonis debitoris manet: vt. s. de pig. act. l. pignus. & per contractũ emphyteuticum non dicitur fieri alienatio: vt. j. de iure emphy. l. ij. sed ex interpretatione loquitur hæc lex: vt in aut. de non alie. §. alienationis. & §. quia verò Leonis. ij. col. ij. Nam verè non est alienatio. vt. d. l. & ff. de verb. sig. l. alienationis. & j. de fun. do. l. j. et. ij. Item ad pignus est arg. contra. ff. de pig. l. in quorũ. Solue vt ibi. Vel dic, quòd appellatione alienationis continetur pignus: vt hîc, sed appellatione vẽditionis non: vt ibi. P. ADDITIO. Bar. ibi dicit, aut res prohibetur vendi vel alienari: tunc nõ potest obligari: vt hîc. Ratio est, quia per obligationem peruenitur ad venditionem pignoris: vt. l. ij. & iij. ff. de distrac. pig. sicut ergo prohibetur venditio, ita & eius præambulum: vt. l. oratio. ff. de spon. Quandoque prohibetur persona emere res, non autem prohibetur res vendi: tunc ille non impeditur pignori accipere. casus est in. d. l. in quorum. in gl. alle. Ratio: quia licet accipiat pignori: per hoc non conuenit, vt ipse accipiat sibi in solutum, vel in emptionem, sed quòd alij vendat pro suo debito: quod non est prohibitum. hoc tamen limita singulariter: vt p. Barto. hîc.

Pignus manet ĩ bonis debitoris.

g ¶ Authoritas.] quę permittit rem dotalem, si mulieri expedit alienari: vt. ff. de iure dot. l. fin. Item rem ecclesiasticam: vt suprà de sacrosanc. eccle. authen. hoc ius. Item rem minoris: vt infrà de prædi. mi. l. ob æs.

h ¶ Interdixit.] scilicet generaliter.

i ¶ Permiserit.] scilicet specialiter in aliqua persona vel causa.

¶ DE COMMVNIVM RERVM ALIENATIONE.

SI nulla.] CASVS Si duo cohæredes rem habeãt cõmunem: & vnus insolidum eam vendat cohærede ignorante: an partem suam vendicare possit? Distinguitur: aut emptor præscribit: aut non. si sic, non potest. & hoc in prima. & hęc sunt vera non solùm in emptore & cohærede, sed in hærede emptoris et hęrede cohæredis.

k ¶ Possessionis.] & rerum mobilium, quæ in ea erant, ꝓpter quas mentionem facit de vsucapione. Vel quod dicit de possessione & ad mobilem rem & ad immobilem potest referri. Accursius.

l ¶ Patrui tui.] Patruo hîc successit: qui patruus successerat cum quibusdam alijs cuidam alij: cũ quibus cohæredibus patrui non erat hæc res cõmunis huic.

m ¶ In rem actio.] quæ quidem longo tempore tollitur: vt. j. in quib. cau. ces. long. temp. præscrip. l. hæreditatem. Sed contra in eo. titu. l. vnus. sed ibi solui.

n ¶ Ius.] id est vsuscapio vel præscriptio.

o ¶ Arbitrium est.] supple vel non cõueniendi. & dic actione negotiorũ gestorũ in subsidiũ: vt. s. tit. j. l. j. & hoc si pro parte potuit expediri: aliâs familiæ erciscundæ: vt. s. de neg. gest. l. si ab vno. & dixi. s. fa. ercis. l. in familiæ.

MVltùm.] CASVS. Inter duos casus ponit hæc lex differẽtiã: cùm quis habet rem communem cum aliquo, aut cum priuato, aut cũ fisco. Primo casu, si priuatus rem communem vendat: priuato non præiudicat quo minus eam rem vendicet. Secundo casu, si fiscus vendat: rata manet venditio propter priuilegium fisci. vnde in primo casu licet emptor à priuato delegetur vt fisco partem soluat, vendicet.

Fiscus alienam rẽ vẽdendo an & quãdo domino præiudicet.

p ¶ Tui.] priuati.

q ¶ Proprium priuilegium.] quod est, vt occasione modicæ partis totum possit vendere. vel quia melius vendit suam partem: vel quia indiuidua est: vt. j. de vend. re. cõ. l. j. lib. x. Si autem nullam habet ibi partem, aut suã credit, tunc habet locum. j. de quadrien. præscrip. l. fi. Si sciat alienam, non puto quòd præiudicet domino. nam si ideo præiudicat quia partem habet: ergo si partem non habet, non præiudicat.

r ¶ Soluerit.] & ita videbatur conueniens, venditionem non posse infringi: quia pretium fiscus habet: vt suprà. sed tamen secus est: vt. ff. de vsur. l. cum quidam. §. si debitores. & ff. de iure fis. l. si fiscus.

FAlsò.] CASVS Si habebam rem communem cum Titio: an alij quàm Titio partem meam pro indiuiso antequàm diuidatur, possim vẽdere, quæritur? Respon. quidam quòd non. sed malè persuaserunt.

s ¶ Persuasum est.] vt suprà de contrahen. emp. l. dudum. & infrà de iure do. l. ante diuisionem. Accur.

t ¶ Antequàm cõmuni diuidũdo.] post acceptũ nãq; iudiciũ, socijs nõ consentientibus

consentientibus alienare prohibetur: vt suprà communi diui. l. j. sed in familiæ ercisc undæ, etiam post mortem controuersiam: quia simile est petitioni hæreditatis: vt. ff. de peti. hære. l. diuus. & l. sed & si lege. §. si ante litem.

PORtionem.] CASVS. Si habebam rem communem cum milite, partem suam alienare non possum.

Idem AA. Vlpiano militi. LEX IIII.

PORtionē quidem tuā[a] militātis frater tuus alienare nō potuit. Eius[b] autē partem pretio[c] soluto tibi restitui postulare, nec militari grauitati conuenit[d].

¶ Vbi res pro parte euincitur, pro parte debetur euictio. h. d. Bal. Vel sic: Euicta etiā rei parte, emptor, qui ignorāter emit, agit ad interesse: licet sibi non prospexerit de euictione. h. d. Sali.

Idem AA. & CC. Olympiano. LEX V.

SI maior annis vigintiquinque veluti propria nescienti[e] communia cum fratribus tuis prædia distraxisti: licet nullum instrumentum intercesserit, nec quicquam specialiter cōuenerit[f]: alienæ portionis euictione secuta, quanti interest, emptori[g] solues.

a ¶ Tuam.] id est, tui.

b ¶ Eius.] scilicet fratris non militis.

c ¶ Pretio.] quia tua contentus esse debes.

d ¶ Grauitati conuenit.] vt & s. communia vtriusque iudic. l. si fratres. & argu. suprà de rescin. ven. l. ratas.

SI maior.] CASVS. Si prædium mihi & tibi cōmune Titio credenti tuū propriū vēdidisti: parte mea euicta, licet de euictiōe nihil cōuenerit, emptori ad interesse teneberis.

e ¶ Nescienti.] quia si sciuit, nō tenet aliqua actiōe: vt j. de euic. l. si fundū. nisi stipulatione pspexerit: vt s. cōia vtriusque iud. l. si fratres. et. ff. de doli excep. l. apud Celsum. §. item Labeo scribit. Alij dicūt etiā scientē agere, saltem ad pretiū per. l. ff. de act. emp. l. ex empto. §. qui autē. qđ nō placet. & in alio casu ibi loquitur.

f ¶ Conuenerit.] agitur ergo de euictione, licet non conuenerit: vt. j. de euict. l. non dubitatur. & ff. de euic. l. ij. & facit. s. de contrahen. empt. l. non idcirco.

g ¶ Emptori.] s. cōuentus actione ex empto pro euictione. Accur.

TITVLVS LIII.

Rem alienam gerentibus, non interdici rerum suarum alienationem.

¶ Ratione officij malè gesti nō interdicitur uēditio: sed cum sua causa res transfertur. h. d. Bal. Vel sic: Tutores uel curatores administratione durante non prohibentur res suas alienare, nec ea finita: licet sint ex ea causa iam condemnati. hoc dicit. Sali.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Publicæ.

LEX VNICA.

NOn est interdictū tutoribus vel curatoribus[h], etsi ex eo titulo iudicati debitores sunt cōstituti, cū sua causa[i] res suas alienare. Potuit ergo curator tuus fundum suum cum suo onere[k] obligare fisco nostro. nam & priuato potuisset[l].

¶ REM ALIENAM GERENTIBUS &c. ¶ *Sed tamen tutor cōducere uectigal à fisco non debet: ut. j. ne tutor uel cu. uec. con. l. j.*

NOn est.] CASVS. Tutor vel curator finita tutela vel cura à pupillo cōuentus & cōdenatus ex mala administratiōe tutelæ in. c. an res suas distrahere possit, quærit? Rñ. ꝙ sic: sed cū sua causa. s. pignoris. Tacitè enim sunt pupillo obligatæ: & obligare potest tam fisco quàm priuato, cum sua tñ causa.

h ¶ Vel curatorib⁹.] & multò minus pcuratoribus, qui priuatum habent officium.

i ¶ Sua causa.] s. pignoris. Sunt eñ tacitè obligata pupillo & adulto: vt. j. de admi. tu. l. p officio. & qđ dicit de alienatiōe, idē est de obligatione: vt subijcit.

k ¶ Onere.] vt & ff. de iure fisci. l. res. §. j. & j. de distra. pig. l. si debitor. & ff. de contrahen. emp. l. alienatio.

l ¶ Potuisset.] vt & ff. qui po. in pig. ha. l. si pignus si tamē deposito officio tutor antequàm rationē reddat cū fisco, contrahat, tenetur. l. Cor. de falsis. si adhuc viuit ille, cuius tutela est administrata vel cura: non aliàs: vt. ff. de fal. l. j. §. tutores. Sed si cum priuato, tenetur crimine stellionatus, quod subsidiarium est: vt. ff. de cri. stel. l. iij. §. fi. & ff. de pig. act. l. tutor. §. fin. & concor. ff. de act. emp. l. si hæres. & j. de ijs, qui in prio. cre. lo. suc. l. si potiores. Accur.

Tutori periculosum est contrahere officio deposito, antequā rationē reddiderit.

TITVLVS LIIII.

De pactis inter emptorem & venditorem cōpositis.

¶ Propter morā ex pacto, emptor arrhas perdit, & rem traditam restituere tenetur. h. d. Bal. Vel sic: Pactū ut emptor perdat arrhas, & rē restituat, si intra tempus conuentum non soluat pretium: est seruandum. h. d. Sali.

Imperator Antoninus A. Diotimæ. LEX I.

SI ea lege prædiū vēdidisti, vt nisi intra certū tempus pretiū fuisset exolutū, emptrix arrhas[m] pderet, & dominiū ad te ptineret[n]: fides contractus seruanda[o] est.

¶ DE PACTIS INTER EMP. ET VENDI. &c. ¶ *Quia in uenditionibus uaria apponuntur pacta: ideo de his dicit, uel ponit.*

SI ea.] CASVS. Vendidisti mihi prædium ea lege, vt si statuto tēpore pretium nō soluerē, arrhas, quas dedi, amitterem, & rem tibi restituerem: an valeat talis pactio, quæritur? Respon. quòd sic.

m ¶ Arrhas perderet.] in hoc facit. ff. de le. cō. l. de lege. & potes hîc dicere distinctionem pactorum, quam no. s. de pac. l. in bonæ fidei.

n ¶ Pertineret.] i. restitueretur tibi. similis expositio ponitur. j. de dona. ante nup. l. si cùm ante nuptias et. j. de iure do. l. etiā si nō. & est ad hoc. s. de trāsac. l. si sup. Et sic patet, ꝙ nō est pactū. l. cōmissoriæ. vbi ipso iure redit dominium: sed fit per hæc verba, res sit inempta: vt & j. eo. l. commissoriæ.

o ¶ Seruanda est.] per actionē ex vēdito informatā, vel præscriptis verbis. & j. l. proxi. & eundē casum hahes. j. l. iij. Item facit. s. de condi. ob cau. l. ij. & ff. de leg. cō. l. fi.

¶ Valet pactum de re retro uendenda, & ex mora ueniunt fructus. h. d. Bal. Vel sic: Pactū ut emptor rem restituat, si intra certum tempus pretium ei offeratur, est ualidum: & ex eo datur actio pretium offerenti, & consignanti: & habetur ratio fructuum perceptorū post obligationem. hoc dicit. Sali.

Imp. Alexander A. Charisio. LEX II.

SI fundū parentes tui ea lege[p] vēdiderūt, vt siue ipsi, siue hæredes[q] eorū emptori pretiū quādocūq;, vel intra certa tēpora obtulissent, restitueretur[r], teq;[s] parato satisfacere conditioni dictæ, hęres emptoris nō paret: vt cōtractus fides seruet, actio præscriptis verbis, vel ex vendito[t] tibi dabitur[v], habita ratiōe eorū, quæ post oblatā[x] ex pacto quātitatē, ex eo fundo ad aduersariū puenerunt[y].

SI fundum.] CASVS. Pater tu⁹ vēdidit Titio fundū hoc pacto: vt quandocunq; pretiū sibi refunderet, vel hæres, vel intra certa tēpora, restitueret ei fundum, offerente te, qui es hæres patris, pecuniā: si Titius vel hæres ei⁹ fundum non restituat, agere potes præscriptis verbis, vt fides seruetur.

p ¶ Ea lege.] i. pacto. Et not. ꝙ nec hîc est pactum. l. commissoriæ.

q ¶ Siue hæredes.] hoc nō fuit necesse dici: vt. ff. de pba. l. si pactū.

r ¶ Restitueretur.] scilicet fundus.

s ¶ Teq; parato.] scilicet venditore, vel hærede venditoris.

t ¶ Ex vendito.] informata. Accur.

v ¶ Dabitur.] Sic ergo nota duas actiōes dari ex hoc pacto incōtinēti apposito: vt. & j. de præscri. ver. l. rebus. & de donatio. l. legē. & de iure dot. l. auia. & ff. de act. emp. l. si sterilis. §. si tibi. & j. qñ dec. opus non est. l. j. & ff. de præscript. verb. l. si vir. & ff. de contrahenda emp. l. qui fundū. in vlti. col. & ff. de pac. l. iurisgētium. §. sed cùm nulla.

x ¶ Oblatam.] & cōsignatā & depositā: vt. j. e. l. si à te. & ff. de le. cō. l. fi.

y ¶ Peruenerunt.] ad hoc est. ff. de lege cōmis. l. si fund⁹. ī pri. & l. lege.

¶ Valet pactum ut res ad venditorem reuertatur, si residuum non soluatur. h. d. Bald. Vel sic: Tradēs fundum ut pretio intra certum tempus non soluto, ad se reuertatur: ex uendito habet actionem, non rei uendicationem. Sali.

Idem A. Felici militi. LEX III.

QVi ea lege[z] prædiū vēdidit, vt nisi reliquū pretiū intra certū tēpus restitutū esset, ad se reuerteretur: si non precariam possessionem tradidit[a], rei vendicationem[b] non habet, sed actionē ex vendito.

¶ Qui elegit uiam cōtractus, non potest reassumere uiam pœnitentiæ, & distractus. h. d. Bald. Vel sic: Pacto legis cōmissoriæ non potest uti: qui pretium uel eius usuras maluit sequi. Sali.

Idem A. Iuliano. LEX IIII.

COmmissoriæ venditionis legem exercere nō potest, qui post præstitutū pretij soluēdi diē non vendicationem[c] rei eligere,

QVi ea lege.] CASVS. Prædiū mihi vendidisti, & partē pretij solui hoc pacto, vt si intra annū residuā partē pretij nō offerrem, ꝙ prædium ad te reuerteretur: si nō solui, vt cōueni, an rei vendi. habes pro prædio, quęritur? Respon. ꝙ non, sed actionem personalem ex vendito, quia transtulisti dominium: nisi precario possessionem vsque ad id tempus mihi tradidisses: quo casu competit tibi in rem actio, quia apud te dominium remansit.

z ¶ Ea lege.] nec hîc fuit pactum legis commissoriæ.

a ¶ Tradidit.] sed purè. sin autem precariò tradidisset, dominium apud se retinuisset: vt. ff. de preca. l. & habet. §. cùm quis.

b ¶ Vendicationem.] quia verbis legis commissoriæ non est vsus, scilicet quòd esset res inempta. tunc enim bene vendicaret: vt. j. l. proxi. & ff. de rei vendi. l. si quis hac. & est sic. s. de condic. ob cau. l. ea lege.

COmmissoriæ.] CASVS. Vendidisti mihi prædium hoc pacto, vt si statuta die pretium non soluerem, quòd esset inemptum: non solui: sed eo elapso pretium cū vsuris petiuisti: videris recessisse à priuilegio legis commissoriæ: vnde prædium vendicare non poteris.

c ¶ Non vendicationem.] pōt ergo vēdicare: vt hîc, & ff. de rei vēdi. l. si qs hac. & de leg. cōmis. l. fi. Sed cōtra. s. de pact. l. traditionib⁹. & ff. de pact. l. ab

emptione.in fi.vbi dicit,nudis pactis non trãsferri dominiũ.Sed dic speciale in pacto.l.commissoriæ[a].Item no.non esse licitum variare:vt.ff.e.l. post diē. &.l.de lege.in fi.& de mino.l.Aemylius.Itē not.quòd quilibet suo priuilegio potest renunciare.sic.s̃.de pact.l.penul.Item quòd qui elegit vnum ex contrarijs,alij renunciasse videtur:vt.ff.de inoffi.testa.l.mater.

a Videtur de mēte Sa. & facit pro gl quòd res per commissum perdit ipso iure. l. cōmissa. ff. de publi. & secũdũ oēs doc.ista gl. est indubitata: maximè quando pactũ fit p verba merè directa & tituli. rescissiua.

a ¶ Vsurarum.] ex pacto incontinenti apposito debitarum,vel ex mora:vt.j̃.l.proxi. & facit.ff. de dona. cau. mor. l. si mortis.ij.&.j̃.de iure do. impe.l.ij.

INitio.] CASVS. Vendidisti mihi prędium hoc pacto,vt statuta die pretio non soluto, tenerer tibi ad vsuras: si non soluo vsuras, soluere cōpellēdus sum. & hoc in prima.Si verò in initio contractus hoc non pepigisti:ab eo tempore,quo fuero in mora, venient vsuræ: & tam à me, quàm à fideiussore meo eas petere poteris.

b ¶ Si pactus es.] incōtinenti,etiam citra stipulationem:vt ff. depositi. Publia.§. Lucius. & suprà. de pac.l.in bonæ fidei.secus in fœnebri pecunia, in qua non debētur vsuræ sine stiqulatione:vt.s̃. de vsur.l.quamuis.j.

c ¶ Tardius.] à die cō tractus, puta dabis mihi pretium & vsuras vsque dum illud solueris.

d ¶ Dumtaxat.] scilicet cùm nec fructus perceperit: vt.ff.de actio. empt.l.Iulianus.§.ex vendito.nec minor est,cui debetur:vt &.s̃.de act.emp. l. curabit. &. s̃. in quibus causis in integ.restit.non est ne. l. in minorum. Et nota,quòd hoc casu officio iudicis petuntur: vt s̃.depositi.l.iiij. sed superiori iure actionis ex eo cōtractu, vel præscriptis verbis:vt.s̃.eo.l.ij.

e ¶ Ab eo.] scilicet fideiussore.

f ¶ In omnem.] vt & ff.de vsur.si quis solutioni.§.j.&.s̃.man. l. post. Et dic idem, si simpliciter fideiussit,ac si in omnem causam: vt plenè habes nota.ff.locati.l.quæro. in princip.

CVm te.] CASVS. Vendidi tibi prædium pro.x. quod valebat.xx.hac.l.vt si per patriam tuã cōtingeret me transire,quòd tu honorificè me reciperes:transiui, & non recepisti me, sed te abscondisti. volo agere ex vendito, vt rem mihi restituas,quia hoc conuenit fortè: vel quòd aliàs non essem distracturus,nisi fecisses quod conuenit:ideo minori pretio vendidi. an rescindere venditionem posim,quæritur?Respon.quòd sic.refuso tibi pretio quod dedisti:quia pretio refuso,nullam videris passus iniuriam.

sed vsurarum [a] pretij petitionem sequi maluit.

¶ *Vsuræ ex pacto,ueniunt ex pacto. Vsuræ ex mora,ueniunt ex mora.h.d.Bal. Vel sic: Vsuræ deductæ in pactum iuxta contractum incontinenti appositum,iure actionis debentur: non si pactum sit ex interuallo appositum: quia tunc non ex pacto,sed iudicis officio tantùm debentur ex mora.Sali.*

Imp.Gordianus A.Longino. L. V.

INitio venditionis si pactus [b] es, vt is,cui vendidisti possessionē, pretij tardius [c] exoluti tibi vsuras pensitaret: non immeritò existimas, etiam eas tibi adito præside prouinciæ, ab emptore præstari deberi. Nam si initio contractus non es pactus:si cœperis experiri debere, ex mora dũtaxat [d] vsuras tã ab ipso debitore,quàm ab eo [e], qui in omnē [f] causam empti suã fidē adstrinxit, de iure postulabis.

¶ *Si non seruatur substantiale pactum,rescinditur quicquid est actũ.Substantiale est,quod causam contractui dat.Bal.Vel sic:Si non impleatur id propter quod fundus exiguo pretio uenditus fuit,potest uenditor illum petere sibi restitui cum fructibus.Sali.*

Imppp.Carus,Carinus & Numerian.AAA.Rimulo. LEX VI.

CVm te [g] fundum tuum certę rei contemplatione [h] inter vos habita, exiguo pretio in aliũ transtulisse commemores: poterit tibi ea res non esse fraudi [i], quando [k] nō impleta promissi fide, dominij tui ius in suã causam reuerti cōueniat [l]. Et ideo aditus competens iudex, fundum cuius mētionem facis, restitui tibi cum fructibus suis sine vlla ludificatione sua authoritate perficiet [m]: præcipuè cùm & aduersa pars receptis nummis suis, nullam passa videri posit iniuriam.

¶ *Dilatio,quæ uim contractus perimit,nō potest concedi per rescriptum in forma communi impetratum. si autem non perimit, sed prorogat,sic.h.d.Bal.Vel sic:Pactum quòd res sit inēpta,pretio reddito est ualidum, nec tollitur rescripto.& contra se subtrahentem, sufficit oblatio & depositio.h.d.Sali.*

g ¶ Cùm te.] pone sic casum.Dabo tibi pro centum,si dederis mihi equũ.

h ¶ Contemplatione.] dante causam contractui.

i ¶ Fraudi.] id est damno.

k ¶ Quando.] pro quia.

l ¶ Conueniat.] imo videtur ad interesse tantùm agi:vt suprà.de rescind. vendi.l ea conditio. quæ est contra. Sol. hic duo conuenit, vt aliquid fieret: quod si non fieret, quòd res restitueretur: ibi vnum tantùm. Vel verius hîc causam dedit contractui hæc conuentio: quia aliâs non erat contracturus, ibi sic.

m ¶ Perficiet.] id est præcipiet per actionem ex vendito: vt argu. ff. de contrahen.empt.l.hæc venditio.§.finali.&. l. sed Celsus. §. j. &. l. fundi partem.& suprà.de contrahen.emp.l.si non donationis.& infrà.de dona.l.legem, vel per condictionem ex hac.l.non autem per condictionem ob causam, quæ in contractibus nominatis locum non habet:vt.ff.de condi.ob cau.data.l.fina. Accursius.

Cōdictio ob causam non habet locũ in contractib' nominatis.

SI à te.] CASVS. Vendidisti mihi prædium hoc pacto,vt si statuto die,puta intra annum,pretium mihi redderes, quòd esset inemptum: an posis impetrare rescriptum, vt in longius tempus liceat soluere? Respond.nec concessum tenet.Si verò nolui recipere oblatum à te pretium: offeres,depones, & consignabis.Viuia.

Impp.Dioclet.& Maximian.AA.Museo. LEX VII.

SI à te comparauit is, cuius me ministi,et conuenit,vt si intra certum tempus soluta [n] fuerit data quantitas,sit res inempta:remitti hanc conuentionem rescripto nostro non iure petis [o]. ¶ Sed si se subtrahat, vt iure dominij eandem rem retineat: denũciationis, & obsignationis, depositionisque remedio,contra fraudem [p] potes iuri tuo consulere.

¶ *Illa conuentio rata habetur,quæ tēpore contractus celebratur, nisi posteà resoluatur.h. d. Bal.Vel sic:Pacta sunt seruanda, nisi contrario pacto tollantur.h.d.Sali.*

Idem AA.& CC.Auxanoni. L. VIII.

TEmpore [q] contractus inter emptorem & venditorē habitam conuentionem integrã seruari,si ab ea posteriore pacto [r] nō recedatur,certum est.

¶ *Valet pactum,quòd in loco uendito non possit monumentum construi,uel capella ædificari: quia prope monumentum & ecclesiam sæpe cōuersantur inimici.h.d.Bal.Vel sic:Pactum ne in re tradita monumentum extruatur, uel ne iuri humano eximatur,est seruandum.hoc dicit.Salicetus.*

Imp.Iustinianus A.Ioanni præfecto prætorio. LEX IX.

SI quis ita paciscatur in venditionis vel alienationis [s] contractu,vt nouo [t] domino nullo modo liceat in loco vendito, vel alio modo sibi concesso, monumentum extruere, vel alio modo humano iure eum eximere [v]: sancimus, licet hoc apud veteres dubitabatur, tale pactum ex nostra lege esse fouendum,& immutilatum permanere [x]. Forsitan enim multùm eius intererat, ne ei

n ¶ Soluta.] id est reddita à venditore emptori.

o ¶ Petis.] tu venditor. petebas enim,vt quod tibi licebat vsq; ad annum, posses facere vsque ad biennium,scilicet reddere pecuniam, & recipere rem. & sic est contra.suprà. de preci. impe. offe.l.quoties.Sol. hîc ad actionem petebatur: ibi ad exceptionem. Vel hîc magnum, ibi paruum tempus petebatur. Vel hîc noluit princeps indulgere.

p ¶ Cōtra fraudem.] emptoris nolentis recipere quod debet: vt hîc, & infrà. quando decre. opus non est.l.j. occurritur,dico per oblationem, & consignationem,& depositionē: vt hîc, &.j̃.de iur.emphy.l.ij.in fi.

TEmpore] CASVS. Pacta, quæ inter emptorem & venditorem tempore contractus incōtinenti ante vel post apposita sunt: vt ꝗ fideiussorem mihi dares nomine euictionis obseruanda sunt: nisi vt recedi posit posteà conueniat.

q ¶ Tempore.] id est incōtinēti ante vel post: vt suprà. de pactis. l. petens.&.l.in bonæ fidei. & ff.de pactis.l.in emptionibus.&.l. iurisgentium. §. quinimò. &. s̃. de rebus alie.non alie.l.fi.

r ¶ Pacto.] vt.s̃.de pactis.l.pacta. & argumen. s̃.de vsur.l.aduersus. &.l. quamuis.Accur.

SI quis.] CASVS. Vendidisti mihi prædium hoc pacto, ne liceret mihi in eo facere monumentum:an valeat tale pactum, quæritur? Respon. quòd licet olim dubitaretur, an valeret: dicit tamen Imperator valere: potest enim tua interesse, ne sit monumentum: vel occasione monumenti, nuncij sui veniant ad domum tuam, quæ iuxta fundnm illum est. vnde valebit pactum.

s ¶ Vel alienationis.] scilicet alterius.nam & venditio alienatio est.

t ¶ Nouo domino.] id est emptori.

v ¶ Eximere.] scilicet dedicando.

x ¶ Permanere] imò duabus rationibus vtdetur non valere. Prima: quia non interest per.l.ff.de pact.l.nemo.quæ est contra. sed hîc valet pactum, vt posit agere ad interesse,si contra fiat: alienatio tamen valet: vt ibi. Vel hîc in contractu: & sic in re, quæ erat tradentis, ibi non. Secunda est: quia hîc non fuit stipulatio: vt.ff.de religio.l.quòd si locus.quæ est contra.Solu. hîc erat locus purus: ibi iam religiosus, vel religioni destinatus. Vel hîc corrigit, vel hîc fuit stipulatio. Sed an agetur ex hac stipulatione vel pacto? Quidam quòd non, cùm pecuniariter non intersit. sic & aliâs ex inutili stipulatione non agitur: vt. ff. de verborum obliga.l. Titia.quod non placet: imò pecuniariter potest interesse propter frequentiam hominum, vel aliquorum inimicorum,qui ad locum illum venirent.& hoc subijcit,forsitan enim &c.

Aggregaretur.

a ¶ Aggregaretur.] quod eſſet, quando pactum fuiſſet de nō alienādo.
b ¶ Fretus.] tali caſu repetet rem actione ex vendito, reddito pretio: vt. ſ. e. l. cùm te. non rei vendicatione: vt dixi. ſ. de rebus alie. non alie. l. fi.

vicinus, nō ſolū quē nollet, aggregaretur [a], ſed etiā pro quo ſpecialiter interdictum eſt. Cùm etenim vēditor * vel alter alienator non alia lege ius ſuū transferre paſſus eſt, niſi tali fretus [b] cōuētiōe: quomodo ferēdū eſt, aliquā captionē ex varia pati eū interpretatione?

* Vel aliis.

TITVLVS LV.

Si ſeruus exportandus væneat.

¶ *Emptor ſerui exportati poteſt eū manumittere, antequā ueniat contra pactum, non poſt: et tamen contraueniens, fiſci ſeruituti ſubijcitur: quia ad fiſcū pertinet delicta punire. unde omne delictum fiſcum habet ultorem. h. d Bal. Vel ſic: Seruus uenditus exportandus (& ſic ne certo loco moretur: aliàs liceat uenditori manus inijcere) poteſt exportatus (& ſic non rupta fide conuentionis) manumitti, & tunc manumiſſus ad locū prohibitū nō poteſt accedere: aliàs in ſeruitutem deducitur, & à fiſco uendicatur. ante tamen manumiſsionem, ſi ſit contra factum, habet dominus manus iniectionem. hoc dicit. Sali.*

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Petroniæ. LEX I.

Lege vēditiōis exportata [c] mancipia ſub denūciatione [d] man⁹ inijciendę, libertatē ab emptore, vel qui ſucceſsit in locū eius, antequā fides [e] rūpatur, accipere poſſunt. ¶ Quæ tamen à fiſco poſt manumiſsionē vēdicātur [f], & in perpetuam ſeruitutem eadem lege [g] veniunt [h], cùm in ijs ciuitatibus conuerſantur, quas cōtrahentes exceperunt [i]. ¶ Ante [k] manumiſsionē verò inijciendæ manus facultas non denegatur [l], atque ideo non petuntur in publicum.

¶ *Pœna conuentionali debet quis eſſe contentus: legalis autem applicabitur fiſco. & qui conſentit, pœnam remittit: nec etiam fiſcus petit. hoc dicit. Bald.*

Idem AA. Nedieno. LEX II.

Si vt manus iniectionem haberes, cauiſti tibi: iure tuo vti potes [m]. ¶ Quòd ſi hoc omiſiſti [n], & pœnā ſtipulatus es: homo quidem fiſco cōmiſſus [o] eſt, tu verò nactus es ex ſtipulatu actionē. In omnibus tamē quæritur, an dñi [p] volūtate [q] in locum prohibitū venerit.

¶ *Contra pactum ancilla manumitti nō poteſt. h. d. Bal. Vel ſic: Vbi ſolum pactum de exportando interuenit, ſolus fiſcus agit. hoc dicit. Salicet.*

Imp. Alexander A. Nonio. LEX III.

Ancilla, quæ exportāda [r] vænijt, nec exportata eſt, ſed ab emptore in eadem ciuitate morante †, empta & manumiſſa eſt: aduerſus legem vēditionis libera fieri non potuit. & ideo aditus à te [s] procurator meus, partibus ſuis fungetur.

† Morante in qua ēpta, & manumiſſa eſt.

¶ *De triplici motu animæ loquitur: nam anima mouetur admiratiuè: & iſte fuit primus ſecundum huius legis ordinem. Secundò mouetur punitiuè: & iſte fuit ſecundus motus. Tertiò mouetur præſumptiuè: & iſte eſt tertius motus. h. d. Bal. Vel ſic, Dicēti ſe uenditū à ſeruis proprijs, licet ab emptore manumiſſus, non creditur, niſi per eum ſic eſſe probetur. hoc dicit. Salicetus.*

Idem A. Papiæ. LEX IIII.

Moueor [t], ꝙ te à ſeruis tuis dñm eorū vænijſſe affirmas ſub ea lege, ne in patria moreris, & ab eo, cui te emptor prior vēdiderat, manumiſſum eſſe dicis. Quare cōpetens iudex aduerſus [v] eū, quē præſentē eſſe dicis, cognitionem ſuā præbebit: & ſi veritas accuſationi aderit, execrabile delictum in exemplū [x] capitali pœna vindicabit. ¶ Sed quoadusq; probaueris, quæ intendis, ſtatus tuus eſſe is videtur, qui in te poſt manumiſsionem deprehenditur [y].

¶ *Odioſum pactum imputatur extenſiuè: & patria ſua debet cuilibet eſſe maior omni alia patria. h. d. Bal. Vel ſic: Cui ex pacto interdicitur ciuitas ſua, interdicitur etiam Romana. & cui interdicitur certa prouincia, interdicitur etiam tota Italia. hoc dicit. Sali.*

Idem A. Seraphiano. LEX V.

Qvi exportandus à dño de ciuitate ſua venijt, nec in vrbe [z] Roma morari debet. qui autē de prouincia certa, nec in Italia [a].

¶ SI SERVVS EXPORTANDVS VAENEAT. ¶ Specialia quædam pacta fiunt in uenditionibus ſeruorum: ideo de his dicit.

Lege venditionis.] CASVS. Seruū mihi vēdidiſti hac lege, vt exportaretur intra annum: & niſi exportaretur, ꝙ liceret tibi manumittere, ante tempus eū manumiſi, tenet manumiſsio: ſed ex lapſo tēpore niſi exportetur, redigetur in ſeruitutem: & fiſco applicabitur. Si verò non manumiſi, nec exportatus eſt: manus immiſsio non denegatur.

c ¶ Exportata.] id eſt exportanda. ſic. ſ. de legi. & conſtitu. l. j.
d ¶ Denunciatione.] id eſt conuentione.
e ¶ Antequàm fides] poſteà nō: vt. j. e. l. ancilla.
f ¶ Vendicantur.] recidūt ergo in ſeruitutē, & ipſo iure facto dñio fiſci vēdicat fiſcus, vt & tactum fideicommiſſum: vt. j. ad leg. Fal. l. etiam.
g ¶ Eadem lege.] Nā ſi fiſcus vendat ſimili pacto, vēdet, vt in loco ꝓhibito non moretur. Sed ſi permiſſu emptoris, qui emit à fiſco, moratē in loco prohibito, cui datur manus iniectio, primo vēditori, an fiſco? Videtur ꝙ fiſco. alius enim homo videtur, cū toties ſit mutatus: vt. ff. de ſol. l. qui res. §. Aream. Sed Io. & Azo dicūt ꝙ primo vēditori: & ſic ſi ꝑ plures manus ambulauerit, ſemꝑ prior eſt potior: ſicut & in lege de ſeruo nō proſtituēdo dicit: vt. ff. e. l. ſi Titius. & de cōtrahē. emp. l. ſi quis ſub hac. cùm nō eius voluntate peruenerit ad libertatem, ſicut nec perditur condictio furtiua. ff. de cōdi. fur. l. et ideo. ſed ceſſauit ad tempus actio: vt. d. l. qui res. §. aream. & de verb. obli. l. inter ſtipulantem. §. ſacram.

Seruum exportandum nō ſeruata lege vendicauit fiſcus, demum ſub tali pacto vendit: non exportatur, cui dabitur manus iniectio.

h ¶ Veniunt] ad fiſcū.
i ¶ Exceperunt.] vel excepiſſe intelliguntur: vt. j. eo. l. fi.
k ¶ Ante.] id eſt fracta fide, ꝙ in locis prohibitis non moretur.
l ¶ Denegatur.] ipſo iure ex pacto redeunte dominio in vēditorem, ſicut in pacto. l. commiſſoriæ, ſecundū H. Vel demum manu iniecta, ſecūdū Io. & Azo. vt. j. l. proxi. in princ.

Si vt.] CASVS. Vendidi tibi ſeruum, vt exportaretur, ſalua mihi manuum iniectione ſi non exportaretur: eum non exportaſti, manus inijciam: ſed non reſeruaui mihi manus iniectionem, ſed ſum ſtipulatus pœnā, ſi non exportaretur: petam pœnam, & ſeruus confiſcatur. & hoc verum eſt, niſi domini voluntate in loco prædicto moram fecerit.

m ¶ Vti potes.] ſi contra legem factum ſit: vt. ſ. l. proxi. in fi.
n ¶ Omiſiſti.] iniectionem manus.
o ¶ Commiſſus eſt.] ſi contra factum ſit, ad quem fiſcum ſpectat punire delicta, & ſuccedere delinquentibus: vt. ff. de iure fiſci. l. Lucius. Venditor autem vtrunque habere non poteſt, niſi hoc actum eſſet: vt haberet pœnam & ſeruum: vt. ff. de tranſact. l. qui fidem. & ff. de except. do. l. apud Celſum. §. Labeo. & ſuprà titu. j. l. j. Item caue: quia dicit ſtipulatus. nā ſi tantùm pactus eſſet de pœna: licet incontinenti non valeret, niſi ſua intereſſet: quod non inſpicitur, interſit ſua vel nō, quando ſtipulatio interuenit: vt hîc, & ff. eo. l. ſeruus.
p ¶ An domini.] quondam. renunciare enim ſuo iuri potuit. ff. de pactis. l. pactum. Vel dic præſentis ſcilicet: nam ſi ſine eius voluntate moretur, non cōmittitur pœna: vt. ff. eo. l. j. & l. ſi Titius.
q ¶ Voluntate.] pœnitentia ductis.

Ancilla.] CASVS. Si ancillā tibi vendidi hoc pacto, vt exportaretur: nec exportata eſt, et eam manumiſiſti, non valet manumiſſio: & interueniente fiſci procuratore, qui diſcernet inter fiſcum & priuatum: an ancilla debeat publicari, vel non: fiſco applicabitur.

r ¶ Exportanda] hoc pacto vt extra aliquem locum ſtaret: puta extra Bononiam.
s ¶ A te.] Vēditore vel quolibet deferente: vt. ff. de iure fiſ. l. j. & eſt ꝓcurator Cæſaris iudex in hac cauſa: cùm ipſe venditor ſibi nō eſt pactus manus iniectionem, ſed tantùm dixit, exportetur: vt. ſ. l. proxi. ij. reſpon.

Moueor.] CASVS. Si ſeruus dominum ſuum vendidit hoc pacto, vt exportetur, & emptor eū de facto manumiſit: ſi poſteà dominus ſeruum accuſauerit, & ꝓbauerit: capitali pœna ſeruus ꝓplectetur. pendente verò lite quouſque dominus de intētione ſua probauerit, habendus erit pro liberto.

t ¶ Moueor.] & bene debuit moueri.
v ¶ Aduerſus eum.] ſcilicet ſeruum.
x ¶ In exemplum.] ſcilicet ordinarij criminis punietur, hîc extra ordinem. Vel dic in exemplū, vt ſcilicet alij terreātur [a]. ſic. ff. de abigeis. l. j. in fin. & de pœnis, ſi quis aliqd. §. qui abortionis.

a Placet & eſt ſingu. gloſſa.

y ¶ Deprehenditur.] ſcilicet libertinitatis. Et ſic not. quo ſtatu te inuenero, eo te tenebo, donec contrarium videbo: vt hîc, & j. de inge. ma. l. pe. & ff. de offi. præto. l. Barbarius. Sed in cauſa libertatis & ſeruitutis, & etiā dum agitur, vtrum ſeruus ſit in poſſeſsione ſeruitutis, necne: habetur ꝓ libero interim, & ſic alio ſtatu quàm prius erat: vt ff. de libe. cau. l. ordinata. Et eſt ratio: quia ibi aliâs non poſſet eſſe in iudicio: hîc verò poteſt. quia liber.

Qvi exportandus.] CASVS. Si ſeruum tuum mihi vēdidiſti, hac lege vt à ciuitate Bonoñ. exportetur: an in ciuitate Romana ſtare poſsit, quæritur? Dicitur quòd non. Idem ſi conuenit, vt exportetur de Hiſpania, ſeu aliqua alia prouincia: quòd ſcilicet in Italia non morabitur.

z ¶ Nec in vrbe.] tū ꝗa maius: & nō debet frui maiorib⁹, cui eſt interdictū minorib⁹: vt. ff. e. l. cui pacto. & de interdic. & relega. l. relegatorū. §. fi. & ff. de ſena. l. qui indignus. Itē quia cōis eſt patria: vt. ff. ad municip. l. Roma. Accur.
a ¶ In Italia.] hoc ea ratione, quam modò dixi. Et not. quòd tribus locis videtur hic prohibitus, ſcilicet illo, & ſua patria. Item omni maiori loco, vt hîc. ſic & ſi erat pomerio interdictum, nec in ciuitate moreretur: vt. ff. e. l. cui pacto. ſed minoribus vti poteſt prohibitus maioribus: excepta ſua patria, quæ quantum ad eum eſt, pro maiori habetur: vt. ff. de offi. præfec. vrb. l. j. §. fi. quę tamen quantum ad alios, non eſt maior: & ideo non videbatur prohibitus: vt d. l. relegatorum. §. conſtitutum. Vel dic vt ibi.

Pomerio prohibito videtur prohibita ciuitas.

Continuatio.

¶SI MANCIPIVM ITA VAENIERIT &c. ¶ *Vt ſuperius pactum gratia uenditoris apponitur, ſic & iſtud gratia ſerui. Vnde ſuperius poteſt uenditor remittere: ut ſuprà eo. l. ij. in fi. hic non poteſt. Accur.*

PRæfectus.] CASVS. Si védidi tibi ancillã, ne pſtitueretur: & ſi contra factũ eſſet, ꝙ liceret mihi eã abducere: ſi proſtituatur, vtar pacto. & hoc in prima. Si verò conſiliũ tibi prebui, vt proſtituat: ancilla puenit ad libertaté ex coſtitutione diui Hadriani ad Aufidiũ Victorinũ. & hoc in ſecũda. Si verò nõ conſenſiſſem, ſed per plures manus ambulauerit, & vltimus emptor eã proſtituit, ad me peueniet. & hoc in tertia.

Si itaque contra legem conſtitutã factum probare potes: vtere iure quod propterea tibi competit.

TITV. LVI.

Si mancipium ita vænierit, ne proſtituatur.

¶ *Vendita ne proſtituatur: ſi cõtrà fit, redit ad uenditorem: niſi conſenſerit eam proſtitui: nam tunc fit libera. & ſi primus emptor non proſtituit, ſed ſecundus uel tertius: res redit ad primũ, non ad immediatum uenditorem. h. d. Bald. Vel ſic: Si ancilla eſt uendita eo pacto, ne proſtituatur (aliàs uenditori liceat eam abducere, uel manus inijcere) ea proſtituta, licet ei abducere eã, niſi conſenſerit: quia tunc ad libertatem perducitur. & hæc habent locum, etiam ſi per plures emptores tranſierit. Salicetus.*

Imp. Alexander A. Socrati. LEX I.

PRæfectus vrbi [a] amicus noſter, eã quę ita vænijt, vt ſi proſtituta fuiſſet, abducẽdi poteſtas eẽt ei, cui [b] ſecundum conſtitutioné diui Hadriani id competit: abducẽdi impertiet facultatem [c]. ¶ Quòd ſi eũ patientiam accommodaſſe contra legem, [d] quam ipſe dixerat [e], vt in turpi quæſtu mulier haberet̃, animaduerterit: libertate cõpetẽte [f] ſecundum interpretationé eiuſdẽ principis, perduci eam ad prætorem, cuius de liberali cauſa iuriſdictio eſt, vt ibi lis ordinetur [g] iubebit. Nec enim † tenor legis [h] quã ſemel cõprehendit [i], intermittitur, ꝙ dominium * per plures emptorum perſonas ad primum, [k] qui pſtituit, ſine lege ſimili peruenit.

¶ *Iudex debet ex officio tueri libertatem ancillæ contra pactum proſtitutæ, & de hoc inquirere ex mero officio. hoc dicit. Bal. Vel ſic: Ancillam contra legem uenditionis proſtitutã, qua cauetur, ut proſtituta libera eſſe debeat, debet iudex facere exhiberi. & ſi pactum negetur, coram competenti iudice cognoſcitur: nec curatur, quòd pactum ſit in ſcripturam redactum, dummodo de eo conſtet. hoc dicit. Sali.*

Mancipia non ſunt ꝓſtituenda.

a ¶ Præfectus vrbi.] cui⁹ officiũ eſt tueri, ne mãcipia proſtituãtur: vt ff. de offi. præfec. vrb. l. j. §. hoc quoque officium.

b ¶ Ei cui.] ſ. venditori.

c ¶ Facultatem.] ſi cõtra pactũ fuerit factũ, vel in eius fraudẽ: vt. j. e. l. fi.

d ¶ Contra legem.] id eſt conuentionem.

e ¶ Dixerat.] cõtra ſuum ergo pactum venire non poteſt: vt hîc, et. ff. cõmo. l. in cõmodato. §. ſicut. & ideo qa hoc gratia mãcipij fuit poſitum. vnde iam ei hic fauor auferri non poteſt: ſic &. ff. de contra tabu. l. ſi poſt mortem in fi. ſed illud in pacto ſuperioris titu. vt ſ. ti. ꝓxi. l. ij. in fi. & aliud in pacto inferioris ti. vt. j. ti. proxi. l. fin. quia in illis legibus pactum fuit gratia venditoris.

f ¶ Competente.] nõ tamen ius patroni habet: vt. ff. de in ius voc. l. ſed & ſi. §. proſtituta. &. ff. de contrahẽ. empt. l. ſi quis ſub hoc.

g ¶ Ordinetur.] Per aſſertores, qui hodie non ſunt: vt. j. de aſſer. tol. l. j. in principio.

† Glo. in. c. ſi ſuper verbo, vt perſonaliter. de off. deleg. inducit hãc l. quod nomine meo facere non debeo, nec alieno.

* Eius.

h ¶ Legis.] id eſt, pacti de nõ proſtituendo. aliâs liceret manum inijcere. Et dic, ꝙ ſi is cui vendita eſt ſecundo, ſine ſimili lege eã proſtituat: poteſt abduci mancipiũ, ſi primus vendiderat ſub ipſo pacto manus iniectionis. Si autem dixit, vt fieret libera: & libera efficiatur, ſed hoc ipſo quòd vẽdita eſt, ſi non ſimili lege, non inijcitur manus: nec libera efficitur ex cõſtitutione diui Hadriani, ſed ex conſtitutione diui Veſpaſiani ſic: vt. ff. de iure patro. l. diuus Veſpaſianus. Accur.

i ¶ Comprehendit.] ſcilicet primus venditor.

k ¶ Ad primum.] id eſt qui primò proſtituit, non dico qui primò emit. Et nota, quòd ſi pactum primi differat à pacto ſecundi venditoris: quia primum de manus iniectione, ſecundum quòd ſit libera vel econtra, ſemper præualet libertatis pactum, eius fauore: vt. ff. eodem. l. ſi Titius. Et plenè not. hîc de huiuſmodi conſtitutionibus. habet enim locum conſtitutio diui Hadriani vbi vendo, vel ex qualibet cauſa trado, ne proſtituatur, & hoc eripit ancillam in libertatem. Vbi autem ſeruaui manus iniectionem, tunc eam ſeruo mihi, niſi ego conſentiam proſtitutioni: vt hîc. Eſt etiam edictum diui Veſpaſiani, cùm ego ancillam emptam ne proſtituatur, alteri vendo ſine ſimili lege: vt. ff. de iure patro. l. diuus Veſpaſianus. Eſt conſtitutio diui Marci & Commodi miſſa ad Aufidium Victorinum: vt ſi dono vel vendo ſeruum vt manumittas, vel ſi pretium do, non pecuniam in ſpecie, vt manumittas tuum ſeruum: vt infrà titu. j. l. j. & ij. & l. ſi is qui. &. ff. de condic. cau. da. l. dedi. j. §. ſed ſi tibi. & l. ſi pecuniam. §. j. & ſi certum tempus adijciatur, eo elapſo, conſtitutio inducit libertatem, ſi potuit manumitti. Si verò dico, manumittas quando voles, inducitur libertas te mortuo. Si verò quando poteris te & ſeruo præſente poſt duos menſes: alioquin poſt quatuor inducitur libertas. Si verò vt manumittas ſimpliciter. dicunt quidam idem, quod in caſu proxi. ſuprà dixi. ergo poſtquàm potuiſti manumittere, & ceſſaſti: vt &. ff. de præſcript. verb. l. naturalis. §. at cùm do. & qui ſine ma. ad liber. per. l. latinus. Eſt & quarta conſtitutio diui Marci & Cõmodi in ſemeſtribus: cũ trado ſeruũ, vt poſt tempus ſit liber, non comprehendẽdo factum manumittentis: vt infrà titu. j. l. iij. &. ff. de ſer. expor. l. fin. Eſt & conſtitutio diui Seueri & Antonini ad Vrbium maximũ, cùm ſeruus mandat, vt ematur ſuis nũmis. quam habes. ff. de manu. l. iiij. &. ff. de iudi. l. qui ſe.

Seruis ad libertaté conſequendam multæ conſtitutiones auxiliãtur.

Idem A. Seuero præ. præ. LEX II.

MVlierem, quam ita vænisse allegas, ne proſtitueretur: aut ſi proſtituta fuerit, libera eſſet: per officium militare [l] exhiberi apud tribunal oportet: vt ſi cõtrouerſia [m] referatur de pacto, (quod tamen [n] ſi verũ eſt, libertas mulieri exiſtente cõditione competit) agatur cauſa [o] apud eum: cuius de ea re notio eſt. ¶ Hæc autem lex, [p] & niſi [q] tabulis venditionis inſerta ſit, quamuis [r] epiſtola vel ſine ſcriptis facta [s] oſtenditur, valet.

¶ *Satis uidetur proſtitui, quæ in caupona tenetur, & in pactis non debet committi fraus. h. d. Bal. Vel ſic: Ancilla, quæ nõ debet ex pacto proſtitui, non debet etiam in caupona retineri. hoc dicit. Salicetus.*

Idem A. Aurelio. LEX III.

EAm, quæ ita vænit, ne corpore quæſtũ faceret: nec ĩ caupona ſub ſpecie miniſtrãdi [t] pſtitui, ne fraus † legi dictæ fiat [v], oportet.

TIT. LVII.

Si mancipium ita fuerit alienatum, vt manumittatur, vel contrà.

¶ *Conſtitutio diſponens in fauorem libertatis in uenditione, trahitur ad donationem ex interpretatione extenſiua. & poteſt diſponens pœnitere, ſed non hæres eius. & qui habet libertatẽ, non debet petere ſe liberari, ſed in libertate defendi. h. d. Bal. Vel ſic: Seruus alteri donatus & traditus, ut certo tempore tranſacto ad libertatem perducatur: tempore tranſacto liber efficitur, niſi donator interim mutauerit uoluntatem. hoc dicit. Salicetus.*

Imp. Alexander A. Patricenſi. LEX I.

SI Patrocl⁹ ‡ poſtea quàm te Hermiæ donationis cã dedit lege dicta, vt ſi qndecim annis continuis [x] ſeruijſſes, ad libertatem perduce-

MVlieré.] CASVS. Si ancillã mihi vendidiſti, hoc pacto vt nõ proſtituatur, & ſi contra fieret, quòd libera eſſet: ſi proſtituatur. & cõtrouerſia fuerit, quòd tale pactum non interceſſerit, officio iudicis exhibere compelleris, & erit libera. & licet hoc pactum in ſcriptis non redigatur, non ob hoc minus valet.

l ¶ Militare.] nemine agente. Sunt enim quędã quę p officiales iudicis ne mine agẽte expediũtur.

† Si quis ꝓhibetur vna via, altera non debet admitti. Concor. c. tuæ fraternitatis. cũ gl. ſup verbo effectũ extrà de ꝓcu.

m ¶ Cõtrouerſia] qua ſi non ea lege vel cõditione ſit vẽdita, vel quaſi cõditio non euenit. qđ vtrunque ſequi neceſſe eſt, vt libera fiat. Azo.

n ¶ Quod tamen.] interpoſitio eſt.

o ¶ Cauſa.] liberalis.

p ¶ Lex.] id eſt pactũ in venditione appoſitum.

q ¶ Et niſi.] aliàs, & ſi nõ aliâs & niſi. & tũc ponitur pro, ſi non. ſic. ff. de ſenat. l. fœminę. &. ff. ſi qs cau. l. ſi eum §. fi. in fi.

r ¶ Quãuis epiſtola] aliâs quãuis ſine epiſtola.

s ¶ Facta.] ſ. conuẽtio, nã epiſtola nũquã fit ſine ſcriptis. Azo. & eſt ad hoc. j. de don. l. in extraneos. Item. ff. de ma. teſta. l. ſi ſeruus ſtichum.

‡ Si poſtea quã te Patroclus Hermiæ &c.

EAm quæ] CASVS. Si ancilla erat hoc pacto vẽdita, ne pſtitueretur, ne fraus pacto fiat, in taberna cauſa miniſtrãdi vt ſic pſtituatur, morari non poterit.

t ¶ Miniſtrandi.] quam ſpeciem aſſumunt quidam volentes malè agere: vt. ff. de ijs, qui not. infa. l. athletæ. §. ait prætor.

v ¶ Fiat.] cũ ergo aliqd ꝓhibet̃, & id p quod pueniẽt ad illud ſicut &. ff. de ſpon. l. oratio. & inſti. vi bono. rapto. §. j. Sic ecõtra cùm quid cõceditur, & id per quod peruenitur ad illud: vt. ff. quemadmo. teſta. aper. l. ij. §. inſpectio.

Continuatio.

¶SI MANCIPIVM ITA FVERIT ALIENATVM &c. ¶ *Speciallter dixit in ſuperiorib⁹ titulis duobus pacta cõtrà mãcipiũ & pro eo inducta: nũc miſtim de utroque, & quando pro eo, & quãdo cõtra eum.*

SI Patroclus.] CASVS. Dediſti mihi ſeruũ hoc pacto, vt xv. an. mihi ſeruiret, & liber eſſet finito tpe. ſi tu interim nõ pœnitueris, vel in fata cõceſſeris, præterito tẽpore liber erit: & non ſolùm ad venditos, ſed ad donatos talis pactio extẽdetur, nec trãſlato dominio eum alij diſtrahere potuiſti: nec ſeruus de libertate præſtanda litigare habet neceſſe, ſed ex conſtitutione erit liber.

x ¶ Continuis.] quare ſi aliquo tempore fugerit, tantundẽ tẽporis poſteà debebit ſeruire vt ſit liber: vt. ff. de ſtatulib. l. cùm hæres. in fi. & l. ſeruus qui. §. ſeruus. Accurſius.

Vt ciuis

...reris ita, vt ciuis [a] Romanus esses tempore peracto: si modò Patroclus nō contrariæ voluntatis [b] fuerit, aut [ὁ] si iā [c] decesserit, ad libertatem peruenisti: quoniā placuit nō solùm ad venditos, sed etiā ad donatos [d] eam legem, vt manumitterentur pertinere. ¶ Nec te potuit, semel translato dominio in Hermiam, posteà alij Patroclus vendere [e]: & ideo non de præstāda tibi libertate (quam ex constitutione [f] iā fueras adeptus) litigare debuisti: sed libertatem quam obtinueras, defendere [g].

Quod non fit per hominem, reputatur à lege. h.d. Bal. Vel sic: Seruus uenditus ut manumittatur, ad libertatem perducitur, si differatur. hoc dicit. Salicetus.

Idem A. Eutichiano liberto. LEX II.

SI ea lege Crestes [h] seruum suū, sed [i] naturalem filium [k], vænū dedit [l], vt emptor eum manumitteret: quamuis non est manumissus, ex cōstitutione diuorum Marci & Commodi ad Aufidium Victorinum, liber est [m].

Pactum essendi, operatur idem, quod pactum fiendi. hoc dicit not. Et inutiliter factum, non impedit dispositionem legalem: ut in uer. nec obest. Bal. Vel sic: Ancilla uendita ut certo tempore elapso sit libera: eo transacto libera efficitur, licet pactum non contineat factum emptoris in manumittendo debere interuenire: ideo posteà ex ea natus est ingenuus. hoc dicit. Salicetus.

Idem A. Fulginio. LEX III.

* SI Iusta [n] Saturnino puellam nomine Firmam agentē tūc annos septem hac lege vēdiderit, vt cùm [o] haberet annos vigintiquinque, libera esset: quamuis factum ab emptore præstādæ libertatis pacto non sit insertum [p], sed vt libera esset, expressum: tamen cōstitutioni diuorū Marci & Cōmodi in semestribus scriptæ, loc⁹ est [q]. ideoq; impleto vicesimoquinto anno, Firma libera facta est: nec obest ei, ꝙ vicesimoseptimo anno manumissa est [r], quę iam ex cōstitutione libera erat. Et is, quē post vicesimumquintum annū ex te cōceptū enixa est, ingenuus est.

Cùm primùm potest intelligitur quis in mora fauore libertatis. Bal, Vel sic: Si dominus recipit pretium, ut libertatem præstet seruo: mora in manumittendo commissa, liber efficitur. hoc dicit. Salicetus.

Imperator Gordianus A. Iocundæ.

LEX IIII.

SI is, qui pretiū [s] pro te acceperat, vt statuto tēpore te libertate donaret, moram repromissæ libertati præstitit: ex eo tempore te liberam esse effectam manifestū est [t], ex quo cùm posset [v] dari libertas, non est præstita: & ideo ex te natos, ingenuos videri procreatos, non incertæ opinionis [x] est.

Pactum, quod resistit libertati, appositū uenditioni serui proprij, impedit libertatem: pœnæ tamen petitionem non inducit. Et citatus à iudice incompetenti, uel sub conditione, quæ nō tangit eúm: non tenetur comparere. h.d. nota. Bald. Vel sic: Seruus uenditus cum pacto, ne ad libertatem perducatur sub certa pœna, per emptorem manumissus, liber non efficitur: nec pœna cōmittitur: nec procurator fisci est competens iudex inter priuatos. h.d. Sali.

Idem A. Martino. LEX V.

EA quidem mācipia, quorum venditio eam legē accepit, ne àd libertatē perducātur [y], etiam si manumittātur [z], nācisci libertatē nō possunt [a]. Neq; enim conditio, quæ psonæ ei⁹ cohæsit, immutari facto eius, qui ea lege cōparauit, potest. ¶ Nec tamē pœnæ exactio (siqua addita est) cōditioni nō seruatæ iustā exigēdi tribuit cām [b]. ¶ Qua igiť ratiōe te poterit reuo-

a ¶ Vt ciuis Romanus.] nam quidam liberti non erant ciues Romani, sed hodie omnes: vt insti. de liber. §. libertinorum.

b ¶ Voluntatis.] Potest ergo mutare voluntatē. vt hîc, &. ff. de manu. vin. l. si pater. & de condic. causa da. l. si pecuniā. §. j. &. ff. de ser. exportan. l. iij. Sed contra in eo. tit. l. quæsitū. vbi non potest mutare. Sol. potest, vt constitutio nō repræsentet libertatē, vt hîc: sed non potest, quin emptor si spōtè velit, possit manumittere, vt ibi. vel solue vt in. d. l. iij. Ac.

c ¶ Si iam decesserit] vnde iā nō potest mutare voluntatē, nec hæredis volūtas exquiritur: vt. d. l. ff. e. l. iij. Sed cōtra. ff. de donatio. inter virum & vxo. l. quod autē. §. vxor. Sol. ibi non fuit vxor donatarij facta domina.

ὁ Etiam.

d ¶ Ad donatos.] Ex interpretatione cōstitutionis: vt. ff. qui sine manu. l. mancipia. & hoc faciebat hîc quæstionem.

e ¶ Vendere.] s. in tuū præiudicium, quo minus sis liber finito tempore, venditio tamen valet: vt ff. de contrahen. empt. l. rem alienam. Accur.

f ¶ Ex cōstitutione] diuorum Marci & Commodi: vt. j. l. proxi.

g ¶ Defendere.] argu. contra. ff. de verb. obli. l. qui Romę. §. Flauius. Sed ibi de actu certo manumittendi fuit cogitatum. Accursius.

SI ea.] CASVS. Filiū tuum naturalē seruū, quem ex ancilla tua sustulisti, Titio hoc pacto vendidisti, vt intra mensem eū manumitteret, si non manumisit: ex constitutione diui Marci & Commodi liber erit. Viuianus.

h ¶ Crestes.] Maior xxv. an. vt. ff. de mino. l. verū. §. qd si minor. Azo. Sed certè imò videť idē. & si minor, cū erat filius: vt insti. qui ma. non pos. §. eadem.

Cū iusta

i ¶ Sed.] pro &.

k ¶ Filium.] id est, qui erat filius.

l ¶ Vænundedit.] intra duos annos.

m ¶ Liber est.] vt hîc, &. s̄. l. px. et. ff. de ī ius vo. l. sed si hac lege in princ.

SI Iusta.] CASVS. Vēdidisti mihi ancillam septennē hoc pacto, vt cùm veniret ad. xxv. annum, ad libertatem perueniret: illa non manumittatur. nunquid perducitur ad libertatem? Certè sic, ex constitutione diuorum Marci & Commodi, & licet manumissa non fuerit, quod ex ea post prædictum tempus natum est, ingenuum est. Viuia.

n ¶ Si Iusta.] proprium nomen est fœminæ.

o ¶ Vt cùm haberet annos.] xxv. Dubitatio erat: quia non videbatur pacisci vt manumitteretur.

p ¶ Insertum.] scilicet vt manumitteretur.

q ¶ Locus est.] scilicet ex interpretatione. sed propriè locum habet constitutio diui Hadriani: vt. ff. eodem. l. fina. sed vbi comprehenditur factum manumittentis directò, hæc constitutio locum habet: vt dicta. l. fina. & suprà. eodem. l. j. & . ij.

r ¶ Manumissa est.] de facto: vt insti. de ingenu. §. si.

SI is.] CASVS. Vendidisti mihi ancillam, vt intra mēsem eam manumitterem, non manumisi: mora mea ei non nocet, cùm manumittere potui: quia ex constitutione libera erit: & filij posteà nati erunt ingenui.

s ¶ Si is qui pretium.] puta dominus tuus.

t ¶ Manifestum est.] vt &. ff. de ma. l. si quis ab alio. & de lib. cau. l. Paulus. Sed contra. ff. de condi. causa da. l. iij. §. sed si tibi. &. ff. de præscript. verbo. l. naturalis. §. at cum do. in quibus dicit non fieri liberum die adueniente. Sol. ibi dabatur pecunia vt species, hîc vt quantitas. Vel solue, vt in qualibet earum dixi. ADDITIO. Dicas clarius post communiter doct. in dicto. §. sed si tibi. Dedi tibi pecuniam, vt seruum tuum manumitteres, quem per illam pecuniam à te emi, & vt eum manumitteres intra certum tempus apud te dimisi, tunc effluxo tempore à lege fit liber: vt hîc. Si verò pecuniam simpliciter dedi, vt seruum tuum manumitteres intra certum tempus, non tamen emendo eum, tunc elapso illo tempore, non fit liber à lege. ita loquitur. d. §. sed si tibi. & dicta. §. at cum do. suprà. alle. per gloss. Si autem dubitetur, vtrū emerim vel non, tunc distinguit Bartol. in dict. §. sed si tibi. aut dedi eam in sacculo, scilicet vt speciem, & non præsumitur emptio. aut dedi pecuniam numeratam, tunc si illa pecunia correspondet vero pretio, serui prę sumitur emptio. si non correspondet, sed est minus, non præsumitur emptio: sed est contractus innominatus, ita vt habeat locum text. in dicto. §. sed si tibi. & in. d. §. at cùm do.

Pecunia potest dari dupliciter.

v ¶ Posset.] & deberet.

x ¶ Opinionis.] vt & ff. de sta. ho. l. Herennius.

EA quidem.] CASVS. Mihi mancipium vendidisti hoc pacto, ne manumittam: & si contra factum esset, stipulatus es. c. nomine pœnæ. si manumisi, an agere possis ad pœnā? Dicitur quòd non: quia non tenuit manumissio: nec si me coram procuratore fisci vocaueris ad pœnam, coram eo respōdebo: cùm nō sit competens iudex.

y ¶ Perducantur.] s. per aliquem. secus fortè si dixi à te non manumitti: quia tunc alij possunt manumittere.

z ¶ Manumittātur.] scilicet de facto.

a ¶ Non possunt.] vt ff de manu. l. si quis hac. &. j. de ijs, qui ad liber. perue. non possunt. l. j. & ij. arg. ff. pro socio. l. sed & si socius. Sed fallit, si mortem domini vindicauerit: vt. ff. ad Syll. l. iij. §. hi quoque. & si suis nummis sit emptus: vt. ff. de manu. l. iiij. §. siue autem.

b ¶ Causam.] quia licet fuerit pœna apposita, non tamen committitur, vt exigatur, si contra fiat: cùm effectum non habeat manumissio: vt infrà. l. proxi. sic &. ff. vt leg. no. ca. l. licet. sed hoc fallit, si etiam de facto noluit manumitti: vt. ff. de verbo. obligatio. l. qui Romæ. §. Flauius. Sed si ea lege donaui vel vendidi, ne tu alienares, poteris quidem alienare, sed agam condictione ob causam ad interesse, vel ad pretium: vt suprà. de condic. ob cau. l. ea lege. quæ est contra. Sed aliud in alienatione, quæ facti est: vt &. ff. de cur. fur. l. consilio. Vnde etiam rem alienam vendere possumus, non solùm nostram sic prohibitam: vt. ff. de contrahen. empt. l. rem alienam. Item incido in pœnam, ex solo facto: vt suprà. de transac. l. vbi pactum. at manumissio est iuris: vt hîc, &. ff. eodem. l. si venditor. nisi in casu: vt. ff. de condic. institu. l. mulier. §. penulti. Vnde quia est iuris, non possumus alienum seruum manumittere: vt infrà. de ijs, qui à non do. per totum titu. Est & alia ratio: quia libertas semel præstita, difficilè reuocatur: vt institu. quibus ex cau. manumit. non pos. §. semel. alienatio facilè. vnde facilius contra prohibitionem fit alienatio, quàm manumissio: vt argu. j. de app. l. nec causas. Alij tamen distinguunt, an in contrahendo vel tradendo tantùm sit pactum appositum: quod non placet: vt diximus de rebus alie. non alie. l. fi.

Alienam rē possum vēdere, sed nō seruum alienum manumittere.

a ¶ Procuratoris.] fisci,corã quo agebat priuatus cõtra priuatum ad pœnam,eo quòd contra venerat manumittendo:sed hîc non est competens iudex,vt subijcit:vt.s.de iurisdic.om.iudi.l.j.

b ¶ Literæ.] repete,& cum.

c ¶ Factum.] id est de facto tantùm.

d ¶ Nõ cõtineāt.] dic literas istas esse,in quibus vẽditor hoc pactũ cũ emptore facit:vt.s.ti.j.l.pe. & habeas hîc,nõ cõtineāt. Vel si nõ habes, repete su pra positũ.& sic vẽditor misit,& emptor cõsensẽrat his literis. Vel dic secũdò ꝙ literas mittebat procurator fisci ad conuẽtũ,ꝗbus dicebat:si manumisisti,venias responsurus ad pœnã,aliàs non venias.Vel tertiò,ꝙ in literis procuratoris fisci repetebatur forma pacti. de quo pacto inserto hîc dicit.& hoc,si habes non. vel subaudias non. Si verò non habes,dic ꝙ non manumisit,sed alij vẽdidit,& ille manumisit. hîc nõ tenetur,si de se tantũ fuit dictũ,vt nõ manumitteret.& repete, & qua ratione literæ à te &c. perspici non potest.

S I puella.] C A S V S. Ancillã mihi vẽdidisti ea lege, vt intra annũ manumitterẽ. & si manumissa nõ esset,cẽtũ aurei præstarentur:si nõ manumisi eã cùm ex cõstitutione ad libertatẽ peruenerit, an ad pœnã agere possis,quæritur? Dicitur quòd nõ, nisi intra illud tempus volũtas tua fuerit mutata.

e ¶ Præstarentur.] nomine pœnæ.

f ¶ Constitit.] ex constitutiõe:vt.ff.de manu. l.cùm minor.

g ¶ Pecunia.] id est pœna.

h ¶ Rectè petetur.] imò videtur ꝙ sic: vt. ff. de verb.obliga.l.qui Romæ.§.Flauius.&.ff.eod.l. seruus ea lege.in fin. Sed in vtraq; illarum fuit de certo modo manumittẽdi dictũ.f.vindicta: hîc non.& certè quandoque de facto solo cogitatur:vt ff.de condi.institu. l. mulier.§.penultimo.

i ¶ Non mutata.] potest enim mutare:vt hîc,&.ff.de condic.institu.l.mulier.§.penul.&.§.ij.Sed contra.ff.eo.l.quæsitum.sed ibi fuit contractus nominatus,hîc innominatus.imò dic vt.ff.eod.l.si quis.Item argu.contra suprà.titu.j.l.j.ij.respon.

care ad officiũ procuratoris[a], qui eam legẽ venditioni dedit,perspici non potest:cũ nec in priuatorũ contractibus fiscus se interponere debeat:& literæ[b] ad te missæ, personæ factum[c] (si non ipse manumiseris)non contineant[d].

¶ *Factum legis excusat negligentiam hominis. hoc dicit.Bald.Vel sic:Si venditor ancilla,ut manumittatur sub pœna:licet non manumittatur, non potest peti pœna:quia per constitutionem effecta est libera.h.d.Sali.*

Impp.Dioclet.et Maximian.AA.& CC.Rufinę.

LEX VI.

SI puellam ex lege vendidisti,vt manumitteretur, & si manumissa non esset,cẽtum aurei præstarentur[c]:non seruata fide,nihilominus eam raptam ex vestigio seruitutis ad libertatem,quæ prestari potuit,constitit[f]: nec pecunia[g],quasi rupta fide suscepta,rectè[h] petetur:cũ nõ mutata[i] vẽditoris volũtate,cõditionis potestatem post manumittentis factũ representari,optima ratiõe placuit.

TIT. VIII.

De ædilitiis actionibus.

¶ *Vendens scienter seruum uitiosum, tenetur non solùm ad pretium,sed etiam damna petuntur.hoc dicit.Bal.Vel sic:Vendens scienter seruum fugitiuum uel aliter uitiosum,tenetur emptori tunc ignoranti ad pretium, & omne damnum illatum.hoc dicit.Sali.*

Imp.Antoninus A.Decensio. LEX I.

SI non simpliciter[k],sed consilio fraudis seruũ tibi nesciẽti[l] fugitiuũ,vel alio modo vitiosum ꝗs vendidit,isq; fugitiuus abest[m]:nõ

Continuatio. ¶ DE AEDILITIIS ACTIONIBVS. ¶ *De actionibus circa uenditiones iure ciuili proditis,dictum est:sequitur de prætorijs, quæ sunt prædictarum pedissequæ:ut suprà.de uete.iur.enu.l.ij.§.quartus.*

SI non simpliciter.] C A S V S. Si sciens mihi ignoranti seruum vitiosum vendidisti,non solùm ad pretium,sed ad damnum teneris.

Vẽdẽs fraudulentes tẽ vitiosã mul tũ differt ab ignoranter vendente.

k ¶ Si non simpliciter.] id est non sine fraude: sed certè nihil videtur interesse fraude vel sine fraude hoc fecerit: vt argumen. ff. eodem. l.j.§.causa.& suprà.de act.empt.l.si minor.Sed respon. imò. Nam primo casu tenetur de omni damno: secundo non: vt. ff. de act. empt.l.Iulianus.in principio.Item quantum ad exceptionem generalem, quando dixit se nolle teneri de aliquo vitio. Nam primo non proderit ei exceptio, altero sic: vt.ff.de act.empt.l.j.§.primo.&.l.quæro.& ff.de hæred. vendi. l. hoc autem. sed specialis pactio etiam scienti prodest:vt.ff.de except.doli.l. apud Celsum. §.item Labeo scribit.

Libertatis spes est esse fugitiuum.

l ¶ Nescienti.] secus si scienti:vt.ff.eo.l.si tamen.§.in ædilitijs.& idem si supinè ignorauit:vt.ff.de contrahen.emp.l.ea quæ.

m ¶ Abest.] idem est si non absit:sed hoc dicit, quia semper abesse videtur:& eum etiam præsentem habere non licet.& species quædam est liber-tatis,esse fugitiuum:vt.ff.de act.empt.l.Iulianus.§.j.&.ff.e.l.quis sit fugitiuus. §.idem rectè ait.Sed & ideo dicit,abest: quia non solùm consilij,sed facti est fugere:vt.ff.eodem l.quis sit fugitiuus.Tria ergo hîc no.fraudem venden tis, ignorantiam ementis, absentiam serui. Primum non multùm operatur quantum ad redhibitionem. Secundum multùm. Tertium nihil,vt dixi superius.

solùm in precium serui venditorẽ conueniri, sed etiam damnum[n], quod per eum tibi accidit,competens iudex(vt iampridem placuit) præstari iubebit[o].

¶ *Licet seruus post annum fugiat,uel post multos annos(quod hic dicitur de anno fugæ, nota facti accidentiam) tamen potest agi redhibitoria intra sex menses:uel quanto minoris, intra annum.Bal. Vel sic:Ex fuga serui post annum cõtingente non potest quanto minoris, nec redhibitoria agi.hoc dicit.Sali.*

Imperator Gordianus A.Penthilio. L. II.

CVm proponas seruum, quẽ pridem comparasti,post anni tempus[p] fugisse: qua ratione eo nomine cum venditore eiusdem congredi[q] quæras,non possum animaduertere.Etenim redhibitoriam actionem sex mensium[r] temporibus, vel quanto minoris anno concludi[s], manifesti iuris est.

¶ *Quoties est necesse probare duo, non sufficit probare alterum: & hic oportet probare duas fugas, si à possessore incipias. Potest quis promittere factum serui et subditi sui sicut sui, quando hoc est de natura contractus: & etiam quando est ultra naturam.Iudex secundum qualitatem probationum, debet pronunciare. hoc dicit. Baldus. Vel sic:De futuro casu seu uitio serui non tenetur uenditor, nisi de eo promiserit.& si ad uenditorem reuertitur, illum restituere tenetur.h.d.Sali.*

Impp.Dioclet.& Maximian.AA.Mutiano.

LEX III.

SI apud priorem dominum[t] fugisse mancipium nõ doceatur: fuga post venditionem interueniens[v], ad damnum emptoris pertinet[x]. ¶ Sin autem venditor non vitiosum etiam in posterum fieri seruũ temerè ꝓmiserit: quã uis hoc impossibile[y] esse videa-

n ¶ Damnum.] vt & ff.e.l.illud.nisi pro dãno ipso seruũ ꝓ noxa dimittat,& serui pretium reddat:vt.ff.eo.l.quæro.&.l. cùm autem.§.Iulianus.

o ¶ Iubebit.] actione ex empto ciuili:quæ quia similitudinẽ habet cum prætoria, ideo hîc ponit hæc lex.Vel dic de prætoria.per.l.ff.eo.l.j.§. aiunt. in fi. verborum ædilium. & habent commune ex empto, & ædilitiæ: quia ambæ persequuntur interesse contra scientem venditores secundum Ir.

CVm ꝓponas.] C A S V S. Si seruus,quẽ cõparasti post annũ fugit,cessat redhibitoria: quia redhibitoria sex mensibus, & quanti minoris anno finitur.

p ¶ Anni tẽpus.] currentis à tẽpore venditionis:vt.ff.eo.l.sciendum.in fi.nisi fuerit emptor ignorans,vt statim dices.

q ¶ Congredi.] redhibitoria.vel quanto minoris.ex empto verò ciuili: cùm sit perpetua agere potes:si ante venditionẽ quoque tale vitium non abfuit. alioquin nõ aget: posteriores enim casus ad emptorem pertinent: vt &.j.l.proxi.&.s.de peri cu.& cõ. rei vendi.l.j.& ff.de ædil.edic.l.ædiles.j. in prin.&.l.actioni.

r ¶ Sex mensium.] vtilium.& quod subijcit de anno,dic vtili: vt.ff.e. l. sciendum. in fin. &. ff. de exceptio.rei iudic.l.si is.& intellige vtile quod ad quid,scilicet, quia demum scienti currit illud tempus. non enim videtur experiundi potestatem habuisse, qui ignorauit:vt.ff.eodem. l. cùm sex. Ideoque à tempore scientiæ currit tempus continuum:vt & aliàs. ff. de calum.l. annus.Et caue quòd quandoque redhibitoria intra duos menses:quanto minoris,sex mensibus finitur:scilicet quando ob hoc ipsum agitur:quia non cauetur: vt.ff.eo.l. si venditor.

Redhibitoriæ & quãto minoris tempus quãdoque breuiatur.

s ¶ Concludi.] tamen actione ex empto potest agere.

SI pud priorem.] C A S V S. Si seruus ad venditorem non fugiat,venditor non tenetur.Si verò venditor promiserit in posterum non fieri vitiosum: quamuis videatur impossibilis promissio, tamen tenetur. Si verò fugiat ad venditorem: iuxta rei qualitatem præses dabit sententiam.

t ¶ Dominum.] melius posset assignari super illo verbo, non doceatur. quia tunc tenetur rei vendicatione,si fuit dominus in tradendo.ff.de rei vendi.l.si ager.si autem nõ fuerit dominus,tenetur Publiciana.licet quidã & tũc dent ei rei vendicationem,dicentes non licere ei referre quæstionẽ dominij: vt diximus.s.de non nu.pecu.l.j.& ad hoc.ff.de contrahen.empt.l.si cum fundum.§.j.& secundum hoc pone casum,vt in vltima parte legis.

v ¶ Interueniens.] scilicet seruus,qui nunquam antè fugerat.

x ¶ Pertinet.] vt & ar.s.l.proxi.

y ¶ Impossibile.] quia factum alienum,& ideo propter multam difficultatem quasi impossibile habetur.Sed expone,id est difficile: sic. ff. de ijs,qui deiec. vel effu.l.cùm sanè.aliàs agi non posset:vt.ff.de regulis iur. l. impossibilium Sed quomodo valet,cùm alienum factum nõ possit promitti : vt ff.de verb.oblig.l.stipulatio ista.in princi? Respon.videtur promittere se curaturũ hoc casu & similibus.& sic est non simplex abnutiuum:vt.ff.de verbor. obliga.l.inter stipulantem.in prin. Vel promisit duplam. Aliud si fieret vitiosus: vt.ff.de

Factũ alienũ promitti nõ potest.

vt.ff.de euict.l.quod dicitur.Vel videtur promittere intereſſe ſi fiat: vt.ff.de euic.l.ſi ita quis.

a ¶Antecedentis.] vt & .s̃.de pac.l.in bonæ fidei.&.l.petẽs. &.s̃.de vſur.l. ſi vſuras.&.ff.de ſer.vrb.prædi.l.ſi binarum.& de euic.l.Lucius.

b ¶Pacti.] ſcilicet nudi.

c ¶Expectant.] niſi pactũ aliud faciat: vt ſuprà dictum eſt.Accur.

d ¶Curabit.] q̃a ſi do 10 lo vẽditoris fugit:qui eũ corrupit,tenet̃ ſerui corrupti.Item & rei vẽdicatione vel Publiciana tenetur:vt in prin.legis dixi. & facit ad hãc legẽ.s̃. de cõtrahẽ.& cõmit.ſtipu.l.non moriturũ.§.fi.

SI prædiũ.] CASVS. Si prædium 20 ſub conditione emas,vt ſi diſpliceat, reſoluatur vẽditio: redhibitoria locum habet. Idẽ eſt, ſi habebat peſtiferas vel letiferas herbas.

e ¶Diſplicuerit.] ſ.intra tempus præfinitum, quod in perpetuũ conuenire poteſt. & ſi quidem 30 nihil de tẽpore cõuenit, intra dies.lx.vtiles,poteſt redhiberi per actionẽ in factũ:vltra non,niſi cauſa cognita: vt &.ff.eod.l. quòd ſi nolit.§.ſi q̃d ita. Et datur hæc actio in factum, in quinq; caſibus. Primus eſt, vt modò dixi.Secũdus ſi vẽditor nõ 40 pronũciat de ijs, quib⁹ iubẽt ædiles pronũciari ſ.de natione vel ſimilibus: vt.ff.e.l.q̃ ſi nolit.§. qui mãcipia. Itẽ ſi nõ cauerit de ijs,de quibus cauere iubetur: vt.ff.eo.l.ſi venditor. & tunc intra duos menſes vel ſex, vt ibi dicitur. Itẽ ad pretiũ, 50 cùm fuerit facta redhibitio ſine iudice: vt.ff.eo.l. quòd ſi nolit.§.in factũ. Item propter ornamẽta intra.lx.dies ad redhibẽdum, niſi ornamẽta dentur:vt.ff.eo l.ædiles.ij. in prin.&.§.vendendi. Poteſt dici & ſextus.ſ.cùm veteranus p̱ nouitio eſt 60 vẽditus: vt.ff.eo.l.præcipiũt ædiles. &.l.fina.§. quoties.

Actio in factũ ad redhibendũ datur in quinque caſib⁹.

f ¶Sub conditione.] ſcilicet reſolutiua: vt arg. ff. de contrahen. empt.l. iij.& inſti. de contrahen. emp.§.fi.Accur.

g ¶Redhibitoriã.] id eſt in factum.

70 h ¶Per eandem.] ſimplex fit relatio: nam non ad in factum,quę ad redhibendum datur:ſed ad aliam, ſcilicet ex empto redhibitoriam. & ſic pro vera redhibitiõe hîc ponitur.ſuprà non:vt.ff. eo.l.etiam

HAbito.] CASVS. Si pretiũ 80 repetas, quia vendidi fugitiuum probare habes ipſum fugitiuum.& hoc locum habet non ſolùm in barbaris,ſed etiã in prouincialibus ſeruis.

i ¶Repetendi.] per hanc actionem redhibitoriam.Accur.

k ¶Si illud.] ſcilicet mancipium.

l ¶Exhibere.] i.probare vel oſtendere.imò videtur & ſi ſit mortuum, q̃ poſſit redhibitoria agi: vt.ff.eo.l.quòd ſi nolit.§.idem ait hominẽ.&.§.ſi mancipium.&.§.penul.&.l.ſi hominem.Idem & ſi eſt in fuga:vnde & tunc exhiberi non poteſt: vt.ff.e.l.redhibere.§.fi.quæ omnes ſunt contrariæ. Sol.hîc ponitur exhibere.i.probare. & nihil eſt contra. Et alij dicunt, quòd ibi fuit emptor ſine culpa,hîc non.Alij q̃ hîc fuit vndique bona fides:ibi tantùm in emptore.prima placet.

tur:tamen ſecũdum fidem antecedentis[a],vel incõtinenti ſecuti pacti[b] experiri poſſe,nõ ambigitur. Poſteriores enim caſus non venditoris,ſed emptoris periculũ expectãt[c]. ¶Verùm cùm ſeruũ,quẽ cõparaueras, ad eum, qui diſtraxerat,redijſſe contendis:competens iudex perſpectis omnibus,pro repertæ rei qualitate proferre curabit[d] ſententiam.

¶Res quandoque redhibetur ob pactũ, quandoque ob uitium, ut fundus peſtibilis.h.d.Bald. Vel ſic: Vbi fundus uenditur ſub conditione diſplicentiæ,eo diſplicẽte poteſt agi redhibitoria. & idem ſi ſine pacto uendiderit,ſed herbas peſtiferas facit.h.d.Sali.

Idem AA.Falſo. LEX IIII.

SI prædium quis ſub ea lege cõparauit,vt ſi diſplicuerit[e],inemptum ſit:id,vtpote ſub conditione[f] vẽditum,reſolui,& redhibitoriam[g] actionem aduerſus vẽditorem cõpetere,palàm eſt. Idem obſeruatur,& ſi peſtibilis fundus, id eſt peſtibiles herbas, vel letiferas habens, ignorãte emptore diſtractus ſit.nam in hoc etiã caſu per eandem[h] actionẽ eum quoq; redhibendum eſſe conſtat.

¶In redhibitoria actiõe debet probare emptor ſeruum fugitiuum eſſe.h.d.Sali.

Imppp.Grat.Valenti. & Theod.AAA. Nephridio. LEX V.

HAbito ſemel bonæ fidei cõtractu, mãcipioq; ſuſcepto, & pretio ſoluto,ita demum repetendi[i] pretij poteſtas eſt ei,q̃ mãcipium comparauit,largienda: ſi illud[k],quod dixerit fugitiuũ,poterit exhibere[l]. Hoc eñ non ſolùm in barbaris[m],ſed etiã in p̱uincialibus[n] ſeruis,iure præſcriptũ eſt.

TITVLVS LIX.

De monopoliis,& conuentu negotiatorũ illicito, vel artificio,† ergolaborũ,necnon balneatorum prohibitis,& pactionibus illicitis.

† Aliàs,vel artificũ, ergolaborũ, necnõ balneatorum p̱hibitis illicitis pactionibus.

¶Primò prohibet monopolia generaliter: ſecũdò deſcendit ad duplicẽ ſpeciem.Primò quãdo ſuper pretijs rerum. Secundò quando ſuper operis.Tertiò dicit tranſgreſſores ſtatuti illiciti non puniri.Quartò mandat contra ſtatuentes inquiri.Quintò imponit pœnam facientibus conuenticula. Sextò ponit pœnam primatibus collegiorum.Septimò ponit negligentiam iudicum.partes patent per paragraphos. Bald. Vel ſic: Conuentiones inter negotiatores & artifices,ne quis eorum minori pretio ab eis taxato res uendat:uel ne per unum inchoatum, per alium expediatur ſeu perficiatur:ſunt à iure reprobatæ,& pœnis hic ſtatutis ſubiectæ.h.d.Sal.

Imp.Zeno.A.Conſtantino præfecto prætorio.

LEX VNICA.

IVbemus, ne q̃s cuiuſcunq; veſtis, vel piſcis, vel pectinũ †forté,aut echini[o] vel cuiuslibet alterius ad victum,vel ad quemcunq; vſum pertinentis ſpeciei, vel cuiuslibet materiæ,pro ſua authoritate,vel ſacro iam elicito, aut in poſterum eliciendo reſcripto, aut pragmatica ſanctiõe, vel ſacra noſtræ pietatis adnotatione monopolium audeat exercere: néve q̃s illicitis habitis conuentionibus coniuret,aut paciſcatur,vt ſpecies diuerſorum corporũ negotiationis,nõ minoris,quàm inter ſe ſtatuerint,vænundentur[p]. ¶Ædificiorum quoq; artifices, vel ergolabi[q], aliorumq́; diuerſorum operum profeſſores, & balneatores, penitus arceantur pacta inter ſe componere,vt ne quis quod alteri commiſſum ſit,opus impleat, aut iniunctam alteri ſolicitudinem alter intercipiat: data licentia vnicuiq; ab altero inchoatũ & derelictũ opus per alterũ ſine aliquo timore diſpẽdij implere[r],omniaq́;[s] huiuſmodi facinora denũciandi[t] ſine vlla formidine,& ſine iudiciarijs ſumptibus. ¶Si quis autẽ monopolium auſus fuerit exercere: bonis proprijs expoliatus, perpetuitate damnetur exilij. ¶Cęterarum prętereà profeſſionũ primates, ſi in poſterũ aut ſuper taxandis rerum pretijs, aut ſuper quibuslibet illicitis placitis, auſi fuerint conuenientes huiuſmodi ſeſe pactis cõſtringere[v]: quadraginta librarũ auri ſolutione percelli decernimus: officio tuæ ſedis quinquaginta librarũ auri condemnatione mulctãdo, ſi in p̱hibitis monopolijs,& interdictis corporum pactionib⁹ cõmiſſas fortè (ſi hoc euenerit) ſaluberrimæ noſtræ diſpoſitionis condẽnationes vænationum.

† Pectẽ nomen piſcis eſt. Pectinibus patulis, dicit Horatius, iactat ſe molle Tarentum.

m ¶In barbaris.] id eſt mancipijs noſtris ab hoſtibus captis.

10 n ¶Sed etiã in prouincialibus.] id eſt natis apud nos.

¶DE MONOPOLIIS, ET CONVENTV &c.

¶Quia uenditores illicitas ineunt inter ſe pactiones: ideo eas prohi- 20 bet hic titu. Et dicitur monopoliũ, id eſt ſingularis negotiatio in ciuitate. A monos, quod eſt unum, & pola, quod eſt uẽditor, uel poliũ, quod eſt uẽditio, quaſi uno & certo modo faciẽda negotiatio uel uenditio. Inde etiam dicitur bibliopo- 30 la,id eſt uenditor librorum. biblia enim dicitur liber. Itẽ & inde dicitur monopola penult. produc.ſcilicet talis negotiator,qui ſic cum alijs pactus eſt. P.autẽ deriuauit monopolium à monos, quod eſt unũ, & polis, 40 quod eſt ciuitas. inde monopoliũ, id eſt unica negotiatio in ciuitate,& per hoc uetita, & inde monopolus dicitur penul. correpta, qui ſolus uult eſſe in ciuitate emptor & uenditor.

Monopoliũ quid dicitur eſſe.

Bibliopola quis dicat.

IVbemus.] CASVS 50 Prohibet, ne alicuius ſpeciei mercatores ſuper rebus vendendis,vel ad certũ pretium per ſe impetrato reſcripto monopoliũ audeant exercere. Nec cuiuſquã operis artifices ſuper incœptis operibus non cõ- 60 plendis.ſi cõtra fiat,ſine iudiciarijs ſumptibus denũcietur. Faciẽtes monopolium ſpoliati bonis, in exiliũ damnãtur. Aliarum profeſsionũ primates,qui hîc nominantur: in quinquaginta libras auri puniuntur.Si præſes in punienda vænalitate, 70 vel diſsimulatione remiſſus fuerit:in quinquaginta libras auri puniuntur.

o ¶Echini.] id eſt ebo rei.vel dic,quòd echinus eſt paruus piſcis ſemipedalis.

p ¶Vænundentur.] Iuſtum eſt enim vnicuiq; 80 ſua committere.s̃. de Iudæis.l.nemo.ij.

q ¶Ergolabi.] id eſt

r ¶Implere.] contra hanc artifices faciunt in multis locis.

s ¶Omniaq;.] repete,data licentia.

t ¶Denunciandi.] ſic.s̃.de epiſco.& cleri.l.ſi quis in hoc.

v ¶Conſtringere.] fortè q̃ neminem doceant,niſi tantùm det.

DE NVNDINIS. Occasione emendi uendendiq́ʒ, quandoque quis impetrat à principe nundinas, id est, ut celebretur generale forum in alicuius uilla uel possessione, & ideo de hoc ponit.

Qui exercendorum. CASVS. Qui nũdinas aut mercatum impetrant, nullum ibi uenientem cõueniant ratione mercium: aut ratione loci tẽporale quæstũ faciãt: vel ratione priuati debiti aliquam molestiã faciant.

Nundinæ quomodo admittũt. a Licentiam.] quam decennio non vtendo amittunt: vt. ff. eo. l. j.

b Conueniant.] de impetrate rescriptum dicit. cæterùm alij ibi contrahentes cum ijs, qui habent ibi pergulã vel horreum, possunt cõuenire eosdẽ: vt. ff. de iud. l. hæres. §. pinde. Et dicas hîc mercibus, id est occasione mercium: & sic subaudi in sequentibus.

c Vænalitijs.] id est seruis.

Forum impiguat terram. d Locorum.] vt exigant aliquid ratione locorũ, habẽt enim grãde cõmodũ, ex eo ꝙ ꝑpter forum terra eorũ impinguatur. argu. ff. de aqua plu. arcen. l. j. in fi.

Continuatio. DE VECTIGALIBUS COMMISSIS. Quia rõne rerũ uenditarũ, uel quocũque modo quæsitarũ, si defraudatur de una ciuitate in aliam, præstatur uectigal, scilicet octaua: ut. j. eo. l. ex præstatione. & duas partes habet fiscus, & tertiã ciuitas, uel ordo ciuitatis: ut. j. e. l. fi. & ideo de his dicit. Et dicitur uectigal: quia præstatur de rebus quæ uehuntur.

Vectigal vnde dicat.

Casum ponit. e Si iure.] Dic casum, ꝙ ex aliquo seruo delato erat præstãda octaua: vt. j. e. l. ex præstatiõe. sed licet octaua sit fisci & ordinis, tñ põt manumitti, cũm vnus sociorũ alijs etiã inuitis manumittit: vt. j. de cõ. ser. ma. l. j. Vel dic, ꝙ aliqs cõduxit vectigal à fisco, ꝑ quo hîc serũus, & cætera bona fisco tacitè sũt obligata: vt. j. qui. cau. pig. tab. cõtra. l. j. põt tñ manumitti. secus si specialiter & expressè: vt. j. de ser. pig. da. ma. l. ij. & iij. Sed primo casui videt cõtra. ff. de publi. l. cõmissa. vbi totus videt fisci factus. Sol. ibi fuit omissa ꝓfessio: hîc nõ. sed facta ꝓfessione nõ soluit. quo casu non totũ habet fiscus, sed eius octaua duplicatur: vt. ff. e. l. fi. §. diui quoq; fratres. vel ibi in. §. diui. etiam professio fuerat omissa, sed multũ intererat domini: seruum non perdere, cũm fortè vxorem corrupit, vel rationes reddere debebat. ADDITIO. Potes breuiter & clarius dicere post Dy. & Bart. in. d. l. cõmissa. dum quæritur, an propter vectigal non solutum, res tota incidat in commissum, aut quis omisit scienter profiteri, s. se debere tantùm nomine vectigalis fisco vel ciuitati & soluere, & tota res incidit in commissum. d. l. commissa. aut professus est, sed non soluit: & tunc solùm octaua pars publicatur. aut ignoranter omisit profiteri, & tunc si fuit deceptus per publicanum: duplicatur octaua pars: vt. d. §. diui quoque fratres.

Vectigali non soluto an tota res incidat in cõmissum.

f Ante quæstionem.] nam post manumitti non potuisset factus litigiosus: vt. j. de litig. l. ij. in fine.

litate interdum, aut dissimulatione, vel quolibet vitio minus fuerit executum.

TITVLVS LX.

De nundinis & mercationibus.

Illi, quibus sunt nundinæ, non possunt uenientes ad nundinas causa debiti arrestare, nec merces eorum sequestrare, nec aliquam partem mercium ratione territorij accipere, nec aliquod datium imponere, uel pedagium, uel gabellã. nundinantes enim liberi sunt tempore nundinarum in accessu, mora, & recessu. Bal. Vel sic: Tempore nundinarum negotiatores & alij ad nundinas concurrentes, non possunt ibi ex ante gesto conueniri. h. d. Sali.

Impp. Valens & Valentin. AA. ad Probum præfectum præto. LEX VNICA.

Qui exercendorum mercatuũ aut nũdinarũ licentiã[a], vel veterũ indulto, vel nostra authoritate meruerunt: ita beneficio rescripti potiantur, vt nullũ in mercatibus atq; nũdinis ex negotiatorũ mercibus conueniant[b], vel in vænalitijs[c], aut locorũ[d] tẽporali quæstu & cõmodo priuata exactione sectentur, vel sub prætextu priuati debiti aliquã ibidẽ cõcurrentibus molestiam possint inferre.

TITVLVS LXI.

De vectigalibus & commissis.

Libertas præstita ante motam quæstionem commissi, nõ reuocatur prætextu uectigalis non soluti. h. d. Sali.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Victorino. LEX I.

Si iure[e] manumissus es ante quæstionẽ[f] cõmissi motã: statum tuum vectigalis nomine conuelli non est æquum.

Res quæ incidit in commissum, post quinquennium non potest peti. h. d. Bal. Vel sic: Commissum non petitur post quinquennium: nec etiam ante peti potest pretium rei sine dolo peremptæ, quæ cecidit in commissum. h. d. Sali.

Idem AA. Linuo. LEX II.

Neq; commissum, quod ante quinquennium factum dicitur, si lite res anticipata no est[g], vendicari potest: neq; pro re, quæ in commissi causam cecidit, si ipsa non existat, nec dolo[h] supprimatur, pretium peti potest.

Licet milites non incidant in commissum, tamen soluere tenentur omissum. Bal. Vel sic: Miles ob professionem omissam priuilegiatur, ne incidat in commissum. h. d. Sali.

Idem AA. Ingenuo militi. LEX III.

Omnibus militibus nostris prospeximus, ne ob omissas professiones pœna commissi tenerentur[i]. Proinde deposito[k] hoc metu, si qua portoria[l] debere te apparuerit, exolue[m].

Quando fiscus uendit uel locat prouentus uectigalium, debent concedi plus offerenti: si tamen idoneè caueat. Item non debet uendi uel locari pro minori spatio triennij. Item non debet interrumpi præstatio, id est, nec unum momentum ultra debitum dandum est emptori uel conductori, ad soluẽdum fisco. Item finito triennio de nouo banniuntur, id est subhastantur, & uẽduntur. h. d. Bal. Vel sic: Locatio uectigalium debet fieri per triennium: & ei qui plus obtulerit in licitatione, tempore statuto debet concedi: & omnino tempore statuto soluẽdum est, & triennio finito ad nouam locationem debet procedi. Salicetus.

Imperator Constantinus A. ad Rufum. LEX IIII.

Penes illum vectigalia manere oportet, qui superior in licitatione extiterit[n]: ita, vt non minus, quàm triennij fine locatio cõcludatur: nec vllo modo interrũpatur tempus exigendis vectigalibus præstitutum. Quo peracto tempore, licitationum iura cõductionumq́; recreari oportet, ac simili modo alijs collocari.

Non soluitur gabella de eo, quod pro usu proprio, nec de eo quod ad fiscũ portatur, nec de instrumentis ruralibus: sed si causa negotiationis, soluitur. Quid ergo si dubitetur? Respon. recurrendum est ad indicia. Bal. Vel sic: Pro rebus, quæ portantur ad fiscum, uel proprij usus causa, uel gratia ruris exercendi: non debet uectigal solui. Sali.

Idem A. Menandro. LEX V.

Vniuersi prouinciales pro ijs rebus, quas ad vsum proprium[o] vel ad fiscum inferũt, vel exercendi ruris gratia reuehũt[p], nullum vectigal à stationarijs exigãt, ea verò, quæ extra prædictas causas, vel negotiatiõis gratia portãtur, solitæ præstationi vel pensitationi subiugamus: capitali pœna proposita stationarijs, & vrbanis militibus, & cæteris personis, quarũ auaritia id tẽtari firmatur.

Neque commissum.] CASVS. Post quinquennium nisi sit lis cõtest. ꝑ cõmisso res vẽdicari nõ potest. & si res nõ extat, nec dolo extare desierit: nõ potest pretium peti.

g Non est.] Nã si esset ꝑpetuata, esset actio: vt. j. de præscr. xxx. an. l. fi.

h Nec dolo.] vel lata culpa: vt. ff. si mensor fal. mo. dixe. l. j. §. lata. nõ leui sicut etiã in deposito: ꝗa sicut ibi gratia deponentis tantùm: ita hîc tantùm gratia fisci erat. Itẽ nota, ꝙ quinquennio tollit rei vendicatio fisci, & sic videtur cõtra. ff. de diuer. præscri. l. in omnibus. Sed in litera ibi soluitur, nisi minora tẽpora & c. Itẽ cõtra. j. de præscri. xxx. an. l. omnes. Sed de his dixi. s. de sacrosan. eccle. l. vlti.

Fisco alienãdo tollitur rei vẽdicatio quinquennio.

Omnibus.] CASVS. Pœna recognitionis omissæ super vectigalibus, est militibus remissa.

i Tenerentur.] cũm hoc sit militis priuilegiũ: apparet aliud esse in priuato: vt hîc, & ff. e. l. fi. §. diuus quoq. Pius. Item & pro vectigali nõ præstito: vt. ff. e. l. imperatores. & ff. de mi. l. si ex cã. §. si in cõmissum. Itẽ ex illicita delatiõe: vt. ff. e. l. cotẽ. §. dñs. Itẽ ex illicita ẽptione: vt. j. e. l. fi. ꝗs. Itẽ expone ꝓfessiões. i. scripturas, quibus cõtinetur se tãtũ debere nomine vectigalis, & nomine talis rei.

Vectigal non soluto & multa alia faciunt res cadere in cõmissũ.

k Deposito.] id est omisso.

l Portoria.] id est vectigalia.

m Exolue.] tu miles.

Penes illum.] CASVS. Remaneãt vectigalia penes illum, qui plus dabit, & duret per triennium locatio, posteà renouetur.

n Extiterit.] si modò bene caueat: vt. ff. eo. l. licitatio. in princi. & de iure fisc. l. non intelligitur. §. cũm quinquennium. & j. tit. proxi. l. fi.

Vniuersi.] CASVS. Pro reb', quæ ad vsum proprium, vel ad fiscũ vel ruris gratia vehũtur, vectigal non detur: capitalis pœna stationarijs, si contra faciat, inferatur.

o Proprium.] scilicet vitæ suæ & familiæ necessarias: vt. ff. de vsu & hab. l. ij. §. j. & l. plenum. §. j.

p Reuehunt.] id est deportant ad culturam agrorum, à re, & veno. Excipiuntur etiam quædam aliæ: vt. ff. eod. l. licitatio. §. earum. & §. res. & §. fiscus. & j. eodem. l. omnium. in fine. & ll. allegatis. Sed quid si gratia domus faciendæ, vel reficiendæ, vel alicuius operis, inferantur? Respon. per hanc legem non videntur excepta.

Omnium

OMnium rerũ.] CASVS. Omnium rerũ ac personarũ priuatarũ, circa vectigalia est æqua conditio, vt omnes soluant, exceptis nauiculariis.

a ❡ Concessa.] i. remissa. Et est ad legẽ istam in 10 authẽ. de monac. §. hinc autem nobis. colla. j. &. j. de anno. et tri. l. oẽs. li. x.

Vectigalia sunt principibus vtilia

b ❡ Non parua functio est.] & ideo talia rescripta sunt dãnosa fisco: ideo nõ valẽt: vt. s. de preci. impe. offe. l. iij.

c ❡ Ex præstatiõe.] Octauas. Nota octa 20 uas: sic &. s. de eunuchis l. secunda.

d ❡ Facienda.] vt &. s. e. l. omnibus. in fi. & facit j. de quibus mu. vel præs. lib. xl. ij. &. iij.

ALegatis.] CASVS. Pro iis, q̃ apportãtur Romã octonarij recipiant vectigal: 30 nõ pro iis, quæ in regressu reportabunt de Roma. lex sequẽs plana est.

e ❡ A legatis.] i. Ambasiatoribus.

f ❡ Deuotarum.] i. quæ deuotæ sunt, & obedíũt populo Romano. aliud in legatis hostiũ: qa cum illis non est cõmercium: vt. ff. de verb. obl. l. 40 liber homo. &. j. tit. ij. l. ij. & l. mercatores. & facit j. de metallarijs. l. j. & v. lib. xj. Accursius.

Octauarij quid dicãtur.

g ❡ Octauarij.] i. ij, q ad hoc constituti sunt, vt octauas accipiant.

h ❡ Concessæ.] s. quæ res export. non de. l. j. & 50 ij. Accur.

VSurpatiõe.] Licentiæ. q a cùm liceret accipere vectigal, a modo non cõcedit: non tamen permittit traductionem animalium sine prohibitione illa, fortè s. ne barbaris cõcedant. & non legitur hæc lex.

60 k VEctigalia.] Quæ sierũt. à principe.

l ❡ Formidari.] j. de pascuis publi. l. j. libro. xj. contra H.

m SI quis.] Mancipum. Genitiui casus pluralis numeri. & non legitur.

70 n QVicquid.] Vectigales. i. eos, qui præsunt vectigalibus exigendis. Azo.

o ❡ Largitionalium.] quia largitione principis vel alteri⁹ consecuti sunt hanc potestatem. Azo. & facit. j. tit. j. l. non solẽt. & non legitur.

80 p EXceptis.] Ad sacrũ. Illa em̃ tantũ principi reseruant.

♁ Temeritate.

q ❡ Cætera.] vectigalia.

Vectigalia quibus sunt applicãda.

r ❡ Aerario.] Sic ergo duæ partes fisco, tertia ciuitati vel ordini ciuitatis datur: vt hic. & est sic. j.

❡ *Nullus est immunis à solutione uectigalium, etiam si super immunitate proferat principis rescriptum. quia præsumitur obreptitium. hoc dicit. Salice.*

Impp. Valens & Valentin. AA. ad Florũ comitem sacrarum largitionum. **LEX VI.**

OMnium rerum ac personarum, quę priuatam degunt vitam, in publicis functionibus æqua debet esse inspectio. ¶ Hoc ideo dicimus, quia nõnulli priuatorum elicitas suffragio proferũt sanctiones, quibus vectigalia vel cætera huiusmodi, quæ inferri fisco moris est, sibi afferant esse cõcessa[a]. ¶ Si quis ergo priuatorum eiusmodi rescriptiõe nitatur, cassa eadem sit. Vectigaliũ enim non parua functio est[b], quæ debet ab omnibus (qui negotiationis seu transferendarum merciũ habent curam), æqua ratione depẽdi: exceptis nauiculariis, cùm sibi gerere rem probabuntur.

❡ *Nomine uectigalis soluitur octaua, à qua nullus est immunis. hoc dicit. Sali.*

Idem AA. & Gratianus A. ad Archelaum comitem Orientis. **LEX VII.**

EX præstatione vectigaliũ nullius omnino nomine quicquã minuatur, quin octauas[c] more solito constitutas omne hominũ genus, quod commerciis voluerit interesse, depẽdat: nulla super hoc militarium personarum exceptio ne facienda[d].

❡ *Ambasiatores pro rebus, quas portant non sui usus gratia ad locum, ad quem uadunt, tenentur soluere uectigal: non pro iis, quas portant de loco unde reuertuntur. h. d. Sali.*

Imppp. Grat. Valent. & Theod. AAA. Palladio com. sacrarum largitionum. **LEX VIII.**

ALegatis[e] gentium deuotarum[f], ex iis tantùm speciebus, quas de locis pprijs vnde cõueniunt, huc deportãt, octauarij[g] vectigal accipiant: quas verò ex Romano solo, quæ sunt tamen lege concessæ[h], ad propria deferũt: has habeant à præstatione immunes ac liberas.

❡ *Licet gabella non soluatur, tamen curandum est, ne ad hostes aromata deferantur. h. d. text. cum glos. Bal. Vel sic: Licet uectigal hodie per Aegyptum non soluatur, tamen traductio animalium olim prohibita non permittitur. hoc dicit. Salice.*

Idem AAA. eidem comiti sacrarum largitionum. **LEX IX.**

VSurpationẽ totius licẽtiæ[i] submouemus circa vectigal Arabarchię per Ægyptũ atq; Augustaneam constitutum: nihilque super traductione animaliũ, quæ sine prohibitione solita minimè permittenda est ♁, temerariè per licentiam vendicari concedimus.

❡ *Quod conceditur ciuitati ad angustias sumptuũ releuandas, firmum esse debet. h. d. Bal. Vel sic: Quælibet ciuitas uectigalia sibi cõcessa pro suis curiis imponere potest. h. d. Sali.*

Impp. Arcad. & Honor. AA. Rufino præfecto prætorio. **LEX X.**

VEctigalia quæcũq; quælibet ciuitates sibi, ac suis curiis ad angustiarũ suarũ solatia quæsierunt[k], siue illa functionibus curialium ordinum profutura sunt, siue quibuscunq; aliis earũdem ciuitatum vsibus designãtur: firma his, atque ad habendum perpetua manere præcipimus, neque vllam contrariam supplicantium super his molestiam formidari[l].

❡ *Salinarij si emunt salinas, nil potest mensurari uel uendi sine eorum licentia: & pœna est ipsis applicanda. h. d. Bal. Facit. ff. de act. empt. l. creditor. Vel sic: Nemini licet uendere sal sine licentia publicanorum, aliàs sal & pretium cadit in commissum, & publicanis debetur. hoc dicit. Salice.*

Idem AA. Lãpadio præ. præ. **LEX XI.**

SI quis sine persona ♁ mancipum[m], id est, salinarum conductorum, sales emerit, venderéve tentauerit, siue propria audacia, siue nostro munitus oraculo: sales ipsi vnà cum eorum pretio mancipibus addicantur.

de oper. pu. l. ne splendidissimæ. & in aut. de coll. §. iubemus. colla. ix. & j. de diuer. prædiis vrb. & rust. l. iij. in fi. lib. xj.

s ❡ Consortium.] i. omnium ciuitatum.

t ❡ Portionis.] i. tertiæ partis, quæ singulis asf 10 signat ciuitatib⁹. Azo. & non legit hæc in scholis.

❡ VECTIGALIA NOVA &c.

NOn quidẽ.] CASVS. Noua vectigalia nõ instituũtur ppter tenuitatẽ. hoc in prima. l. 20 Nec decreto ciuiũ. hoc in secũda. Nec incõsulto principe. hoc in tertia. Si vltra modũ cõsuetum conductiones perceperint, pœna est exilij.

v ❡ Non quidem.] Cõcor. ff. ad. l. Iul. ambitus. l. j. & ff. ad. l. Iuliã de vi pu. l. fi. & j. de allu. l. hi 30 quos. & j. de excu. mu. l. placet. et. j. lib. x. de col. dona. & ff. de censi. l. forma. §. j. & nõ legit in scholis.

♁ Mancipium.

❡ *Rescripta contra conuentiones & statuta uectigalium non ualent. hoc dicit. Salicetus.*

Impp. Honorius & Theodo. AA. Cusoni & comiti sacrarum largitionum. **LEX XII.**

QVicquid contra vectigales[n] largitionaliũ[o] titulorũ, vel pragmaticis, vel sacris adnotationib⁹ fuerit elicitum, effectu & viribus carere censemus.

❡ *Tertia pars gabellarum & pedagiorum pertinet ad ciuitatem: duæ uerò ad fiscum imperij. h. d. Bal. Vel sic: Vectigalis soluti duas partes habet fiscus, tertiam ciuitas uel municipium: nisi sit uectigal principi reseruatum. hoc dicit. Salicetus.*

Impp. Theodosius & Valentin. AA. Flauiano præ. præ. **LEX XIII.**

EXceptis iis vectigalibus, quæ ad sacrum[p] patrimonium nostrum quocunque tempore per uenerũt, cætera[q] reipublicæ ciuitatum atque ordinum, æstimatis dispendiis, quæ pro publicis necessitatibus tolerare non desinunt, reseruentur: cùm duas portiones ærario[r] nostro conferri prisca institutio disposuerat, atque hanc tertiam iubemus adeò in ditione vrbiũ municipumque consistere: vt proprij compẽdij curã non in alieno potius, quàm in suo arbitrio nouerint constitutam. ¶ Designatæ igitur cõsortium[s] portionis[t], eatenus iuri ordinum ciuitatumque obnoxium maneat, vt etiam locandi quanti sua interest, licentiam sibi nouerint contributam.

TITVLVS LXII.

Vectigalia noua institui non posse.

❡ *In arduis princeps committit examinationem, & sibi reseruat deliberationes: ut hic, & not. prudentiam regis. Bald. Vel sic: Si expedit alicui ciuitati nouum uectigal imponere, præses debet principi pro licentia obtinenda rescribere. Salice.*

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Victorino. **LEX I.**

NOn quidem[v] temere permittenda est nouorum vectigalium exactio: sed si adeò tenuis est patria tua, vt extraordinario auxilio iuuari debeat: allega præsidi prouincię, quæ in libellũ cõtulisti. ¶ Qui re diligẽter inspecta, vtilitatem communem intuitus, scribet nobis, quæ com-

pererit: & an habenda sit ratio vestri, & quatenus, existimabimus.

Ciuitates, quæ sunt sub principe, non possunt imponere noua datia: & imposita non debent solui, & soluta ui uel simplicitate, debent restitui. h. d. cum sequen. Bal. Vel sic: Sola ciuitatum decreta non sufficiunt ad noua uectigalia instituenda. hoc dicit. Sali.

Idem AA. Callistiano. LEX II.

VEctigalia [a] noua nec decreto ciuitatũ institui possunt.

Vectigal illicitũ non debet exigi: & exactum debet restitui. h. d. Sali.

Impp. Gallien. & Valerian. AA. Tusco & alijs. LEX III.

NOn solent noua vectigalia incõsultis principibus [b] institui †. Ergo & exigi aliquid, qđ illicitè poscatur, competẽs iudex vetabit: & id quod exactum videtur, si cõtra rationem iuris extortum est, restitui [c] iubebit.

Vectigal non debet exigi ultra antiquam cõsuetudinem, uel ultra statutum à principe, sub pœna perpetui exilij.

Imper. Constantinus A. ad Felicem præfecto præto. LEX IIII.

SI prouincialium nostrorum querela de conductorũ auiditate extiterit, & probatũ fuerit vltra antiquã cõsuetudinem [d] & nostræ terminos iussionis aliqđ eos profligasse: rei tanti criminis perpetuo exilio puniantur. Sub conspectibus autem tuis, vel eorum, qui tuæ grauitati succedunt, licitationis cura seruetur.

TITVLVS LXIII.

De commerciis & mercatoribus

Benignè & salua congrua honestate sunt cõpellendi homines ad solutiones fiscalium. h. d. Bald. Vel sic: Negotiatores principis & etiam mercatores debent benignè moneri, ut uectigalia & debitas pensiones soluant. h. d. Sali.

Impp. Valens & Valent. AA. ad Iulianum comitem Orientis. LEX I.

NEgotiatores, si q̇ ad domũ nostrã pertinent, potentiorum quoq; hoĩes necessitatẽ [e] debitã pensionũ (vt honestas postulat) agnoscere moneãtur [f]: vt per cunctos, qui emolumẽta negotiationibus captant, tolerabilis fiat agnoscendæ deuotionis [g] effectus [h].

Licitũ est ab hostibus furari & prædari. h. d. Bal. Vel sic: Cũ hostibus populi Romani uel sacri imperij nõ licet mercari. h. d. secũdũ gl. Sali.

Imppp. Grat. Valentin. & Theod. AAA. Tatiano comi. sacr. larg. LEX II.

NOn solùm Barbaris aurum minimè prębeatur, sed etiã si apud eos inuẽtũ fuerit, subtili [i] auferatur ingenio †. Sed si vlterius aurum pro mãcipijs, vel quibuscũq; speciebus ad Barbaricum fuerit translatũ à mercatoribus: non iam dãnis, sed supplicijs subiugẽtur. Et si id iudex repertum [k] non vindicat: tegere, vt conscius, criminosa festinat.

Alij sunt nobiles, alij uirtuosi, alij diuites, unde uirtus non dicitur nobilitas, nec diuitiæ. Iaco. But. & qui facit artes mechanicas, nõ potest esse nobilis. tex. est hic not. Bal. Vel sic: Potẽtiores et nobiliores debent se à negotiationibus abstinere, ut plebeij facilius poßint negotiari. Sali.

Impp. Honor. & Theodo. AA. Theodoro præfect. præto. LEX III.

NObiliores [l] natalib⁹, & honorum luce conspicuos, & patrimonio ditiores, perniciosum vrbibus mercimonium exercere prohibemus, vt inter plebeios & negotiatores facilius sit emendi vendendiq; commercium.

Non est licitum mercationis causa conuersari cum gentibus non gratis populo Romano: ne credantur Romani exploratores arcanorum regni alienĩ. Et no. pœnam hic imponi subditis de eo, quod faciunt extra territorium partis. h. d. Bal. Vel sic: Dum Imperator inisset fœdus cũ rege Persarũ, statuit, quòd extra certa loca hic nominata subiecti Romano imperio nõ possent mercari à Persis: nec econtra. aliàs puniuntur ipsi & iudices per quorũ iuerunt limites. excipit legatos Persarum, qui tempore suæ legationis merces duxerunt commutandas. Sali.

Idem AA. Anthemio præfecto prætorio. LEX IIII.

MErcatores tam imperio nostro, quàm Persarum [m] regi subiectos, vltra ea loca, in quibus fœderis tempore commemorata natione nobis conuenit, nundinas exercere minimè oportet, ne alieni regni (quod non conuenit) scrutentur arcana. ¶ Nullus igitur posthac imperio nostro subiectus vltra Nisibin, Callinicum, & Artaxatan emendi seu vendendi species causa proficisci audeat: nec præter memoratas ciuitates cum Persa merces existimet commutandas. ¶ Sciẽte vtroque, qui contrahi, & species, quæ præter hæc loca fuerint væ nundatæ vel comparatæ, sacro ærario nostro vendicandas: & præter earum rerum ac pretij amissionem, quod fuerit numeratum vel commutatum, exilij se pœnæ sempiternæ subdendum. ¶ Non desutura contra iudices, eorumque apparitores per singulos contractus, qui extra memorata loca fuerint agitati, triginta librarum auri condemnatione, per quorum limitem ad inhibita loca mercandi gratia Romanus vel Persa commeauerint [n] †. ¶ Exceptis videlicet ijs, qui legatorum Persarum quolibet tempore ad nostram clementiam mittendorum iter comitati, merces duxerint commutandas: quibus humanitatis & legationis intuitu extra præfinita etiam loca mercandi copiam non negamus: nisi sub specie legationis diutius in qualibet prouincia residentes, nec legati reditum ad propria comitentur [o]. ¶ Hos enim mercaturæ insistentes, non immeritò vnà cum ijs, cum quibus contraxerint seu resederint, pœna huius sanctionis persequetur.

Mercatores ad domum principis pertinentes debent esse. ccccclxiij. qui à muneribus personalibus sunt immunes. h. d. Sali.

Idem AA. Aetio præfect. præto. LEX V.

CEssante omni ambitione [p], omni licẽtia, q̇ngẽtorũ sexagintatriũ collegiatorũ [q] numer⁹ maneat,

Substituendi.

---

a VEctigalia.] Facit. ff. de public. l. licitatio. aliàs l. vectigalia. & idẽ est in ecclesijs per cõcil. Lateran. vt in. c. prohibemus. extrà de cẽsi. & nõ legit̃ hæc in scholis.

b NOn solent.] Incõsultis principibus. ad hoc. ff. de leg. & se. cõ. l. & ideo. & de consti. prin. l. in rebus. & s̃. ti. j. l. quicquid.

c Restitui.] cũ pœna: vt. ff. de publi. l. licitatio. §. quod illicite. & j̃. de fur. l. etiã. & s̃. ex qb. cau. infa. irro. l. ij. & j̃ lib. x. de supexacto. l. j. & de excu. mu. l. placet. & j̃. de cẽsi. l. peræquatores. lib. xj.

† Vide tex. & Panor. in c. super quibusdam. de verb. sig.

d SI prouincialiũ.] Consuetudinẽ. sic. ff. de ver. sig. l. munus. ij. & facit ad hanc. l. j̃. de ædi. priua. l. per prouincias. & ff. de public. l. licitatio. §. quod illicite. & l. si publicani. §. fi. & ff ad l. Iul. de vi pu. l. fi. & s̃. titu. j. l. iij. & non legitur.

DE COMMERcijs & mercatoribus.

In hoc tit. quædã specialia ponit circa negotiatores pertinentes ad domũ principis: et quædam generalia omnium mercatorum.

NEgotiatores.] CASVS. Negotiatores domus principis & aliorũ potentiorũ, debẽt moneri vt soluãt: & fiat effectus tolerabilis agnoscendæ deuotionis.

e Necessitatẽ.] aliàs necessitate debitam pensionem.

f Moneantur.] hîc benignè exiguntur debita etiam à quolibet negotiatore ad domum principis pertinente.

g Deuotionis.] s. debiti, siue vectigalis, siue alterius: quia cum efficacia benignè, & cũ instãtia humanè conueniendi sunt, vt soluant: vt. ff. de vsuris. l. si bene. Azo.

h Effectus.] aliàs affatus, & aliàs effectus.

i NOn solùm.] Subtili. et hic bon⁹ est dolus: vt. ff. de dolo. l. j. §. nõ fuit. Et erãt hi barbari hostes populi Romani: vt. ff. de capt. l. nihil. subiecti eñ imperio deuoti dicuntur: vt. s̃. tit. ij. l. à legatis. & facit. xxij. quæst. ij. c. vtilem.

Deuoti qui dicuntur.

† Et no. hîc q̧ non licet mercatoribus aurum portare ad barbaros pro mancipijs vel speciebus accipiendis, & q̧ aurũ debet ab eis subtili ingenio auferri.

k Repertũ.] ad hoc j̃. de priua. car. l. j. & ad. l Iul. de vi. l. seruos. in fi. & ff. ad Syllani. l. j. in fi. & ff. de sepul. vio. l. iij. §. diu⁹ Hadrian⁹. & ff. de noxa. l. in delictis. et. l. in oĩb⁹. et j̃. de priui. scho. l. j. lib. xij. & ff. de ijs, q notã infa. l. qđ ergo. §. ij. & in decre. di. lxxxiiij. error. et lxxxvj. faciẽtis. & ij q. vij. negligere. & xxiij. q. iij. q potest. & quæstio. viij. cap. præterea.

l NObiliores.] Facit. j̃. loca. l. milites. & in decret. xiiij. q. iij. c. clerici. & s̃. de rescin. ven. l. fi. & ff. de auth. tu l. v. §. pupillus.

MErcatores.] CASVS. Prohibet, ne vltra certa loca mercãtię fiãt, & pœnas ĩponit mercatorib⁹ et iudicib⁹, si cõtra fiat. excipiuntur legati, nisi sub specie legationis diu morẽtur in puincijs. Viuia.

m Persarum regi.] q non erat subiectus Romano imperio tempore hui⁹ legis, sed incepit tpe Iustiniani: vt in authẽ. de hære. & Fal. in prĩc. col. j.

n Commeauerint.] habẽt enim in sua curia limites custodire. Azo.

† Cõmeauerit.

o Comitẽtur.] quò non debẽt permitti redire, si diutius resideant. Azo. & non legitur.

p CEssante omni ambitione.] loquitur de mercatoribus pertinẽtibus ad domum principis. de quibus loquitur. s̃. eo. l. j.

q Collegiatorum.] Quia de eorum collegio, vel corpore erant.

a ¶ Substituendi.] vlt a prædictum numerum. sic et supra de sacrosanct. eccle. l. non plures. & non legitur.

b ¶ Si qui.] facit supra. c. l. mercatores. & non legitur.

SI DE RERVM PERMVTATIONE &c. ¶ Dixit[a] de contractibus nominatis, ex quibus transfertur dominium: nunc de innominatis, ex quibus similiter transfertur: antequam dicat de locatione, quæ est nominatus: sed non transfertur ibi dominium. & quia inter nominatos præcipuus est permutatio, ideo de hoc dicit. Sed quare non dicitur nominatus permutatio, cum elegatius sit nomê quam in venditione, vel similibus? Respon. permutare, verbum est generale etiam pertinens ad vendi tionem & locationem, & omnem contractum, ubi aliquid hinc inde accipitur: sed alij contractus sua sumpserunt nomina. at hic cum datur species certa, pro alia certa ca= ruit nomine speciali: nam plura sunt negotia &c. ut. ff. de præscri. uer. l. natura. sicq; retinuit generale: unde dicitur innominatus s. nomine speciali. Alij aliter respodent: ut dixi. ff. de pact. l. iurisgentium. §. j. Accur.

a Ista côtinuatio placet Cyn. & Sali.

Permutatio quare nô dicatur contractus nominatus.

nullique his addendi, mutándive, vel in defuncti locum substituendi[a] pateat copia: ita vt iudicio tuę sedis sub ipsorum præsentia corporatorum in eorum locũ, quos humani subtraxerint casus, ex eodem, quo illi fuerát corpore, subrogentur: nulli alij corporatorum præter dictum numerum per patrocinia immunitate concessa.

¶ Transgredientes ciuitates prohibitas, uel negotiationes prohibitas suscipientes, cuiuscunque sint dignitatis, puniuntur pœna exilij, & publicatione bonorum. quod not.

Idem AA. Maximo comiti sacrarum largitionum. LEX VI.

SI qui[b] inclytas nominatim vetustis legibus ciuitates transgredientes ipsi, vel peregrinos negotiatores sine comite commerciorum susceptientes fuerint deprehensi: nec proscriptionem bonorum, nec pœnam perennis exilij vlterius euadent. Ergo omnes pariter, siue priuati, siue cuiuspiã dignitatis, siue in militia constituti, sciant sibi aut ab huiusmodi temeritate penitus abstinendum, aut supradicta supplicia † subeunda.

† Subeundum.

SI cùm.] Ista lex est valde singul. secundum B. Bald. Ange. & Ia. hic, & secundum Bald. in l. si vt proponis. ff. de con dic. ob causam. ad hoc quia licet in contractu permutationis regulariter sit locus pœnitentiæ: tamen quando res vænalis permutatur, non habet locũ pœnitentia: & per consequens nec condictio ob causam, secûdum eosdê. & figura casum in hac lege vt in gl. proxima.

c ¶ Vænalem possessionem.] Patruus tuus vænalem possessionê habebat pro viginti: pater tuus volens emere, dedit ei nomine pretij aliã possessionem: sed non taxata quantitate, dicens, bene sufficiet tibi pro pretio rei tuæ, quam vænalem habes. Possessio itaque quam pater tuus accepit, euicta est. tu qui es hæres patris, ages ad exemplum ex empto actionis, id est actione præscriptis verbis. Vel dic vtili ex empto ad exemplum directæ: nam non fuit emptio, cùm non fuit pretium certũ: nec permutatio, cùm patruus propositum vendendi haberet: & nomine pretij rem acceperit. at si cùm nô haberet propositum vendendi, permutauit: euicta re ageret præscriptis verbis, 70 vel condictione ob causam.

Casum ponit.

b Sequitur ei Cy. Bar. Bal. & Sali.

c Idê Cy. Bar. & Sali. & est notâda secundû eosdê pro si gnificatiône huius verbi comparo.

d Imo. Cy. Bal. & Sali.

e Vtilis ad exemplã actionis ex empto. Bar.

f Idest cô uentiôe permutando: sed non potest adimpleri dicta côuêtio tra dito loco alie nam. Cy. & Sali.

g Istã glo. sequitur Bart. Ang. & Sa.

d ¶ Taxata.] ex quo apparet non fuisse emptionem. aliàs enim secus[b], vt supra de rescinden. vendi. l. pretij.

e ¶ Comparauit.] quãtum ad hoc, quia alter vendere destinauerat. Vel dic[c] quod comparo, est verbum generale: vt. ff. de contrahen. emp. l. j. §. penul.

f ¶ Euictum est.] Si enim iniuria iudicis, vel culpa patris, quia fuerat absens sit euictum, non ageres: vt. ff. de euic. l. si per imprudentiam. & l. si ideo. Ergo patet quòd fuerit aliena: ergo non fuit permutatio[d]: vt. ff. eo. l. j. §. item emptio. vbi dicit impediri. Accur.

g ¶ Interest.] non etiam quod dedisti. ex quo apparet non fuisse permutationem: sed alium contractum innominatum similem emptioni & permutationi. & dabitur vtilis ex empto secundum B. & Azo. vel præscriptis verbis[e], secundum H. & est ad hoc. infra de euictio. l. si prædium. & l. si permutationis.

h ¶ Præstitum est.] cautè dicit præstitum: nam & in re aliena consistit permutatio[f] donec euincitur: licet Pedius contra videatur sensisse: vt. ff. eodem. l. prima. circa finem.

i ¶ Postulabis.] per condictionem ob causam. Et nota[g], quòd aut datur

TITVLVS LXIIII.

De rerum permutatione, & de præscriptis verbis.

¶ In permutatione rei uænalis, ob euictionem condictio ob causam non datur: secus in nô uænali. hoc dicit. Bald. Vel sic: Si res permutata & euicta uænalis fuerat, præscriptis uerbis ad interesse agitur: & non conditione ob causam ad repetendum datum. secus si uænalis non fuerat exposita: quia tunc præscriptis uerbis, uel conditione ob causam agi potest. hoc dicit. Salice.

Imp. Gordianus A. Therasæ. LEX I.

SI cùm patruus tu[o] vænalê[c] possessionem haberet, pater tu[o] pretij noîe, licet nô taxata[d] quãtitate, aliam possessionê dedit: idq; qđ cõparauit[e], nô iniuria iudicis, nec patris tui culpa euictũ[f] est: ad exêplum ex empto actionis, nô immeritò id, qđ tua interest[g] †, si in patris iura successisti, côsequi desyderas. ¶ At enim si cùm vænalis possessio non esset, permutatio facta est: idq; quod ab aduersario præstitum[h] est, euictum est: quod datum est, si hoc elegeris, cum ratione restitui postulabis[i].

¶ Permutatio est similis uenditioni: & ex ea oritur actio præscriptis uerbis, quæ est bonæ fidei. h. d. Bal. Vel sic: Tria dicit: uidelicet quòd permutatio est bonæ fidei: & re ipsa perficitur, & similis est emptioni. & quia est bonæ fidei: ideo actio resultans ex ea est bonæ fidei: ut insti. de act. §. actionum. h. d. Sali.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. Primitiuæ. LEX II.

PErmutationê, vtpote re ipsa[k] bonæ fidei côstitutam[l], sicut cômemoras, vicê emptionis obtinere[m], non est iuris incogniti.

¶ In contractibus innominatis causa habetur loco conditionis: secus in contractibus nominatis. h. d. loquitur quò ad originem actionis, non quò ad alia. Bal. Vel sic: Permutatio est contractus nudus, nisi interuentu rei uestiatur: sed stipulatio est contractus solennis. Vel sic: Ex pacto permutationis non oritur actio: nisi uestiatur rei interuentu, uel solennitate uerborum. Vel sic: Pactum permutationis nudum à rei interuentu, non producit actionem: nisi interuenerit stipulatio. Sali.

Idem AA. & CC. Leontio. LEX III.

EX placito permutationis, nulla[n] re secuta, constat nemini

pretium pro re, & est emptio: aut species pro specie, & tunc aut incerta pro incerta: vt bouem pro asino: aut incerta pro certa, aut certa pro incerta: vt oleum pro frumento in genere: vt infra eodem. l. emptionem. & his tribus casibus est contractus innominatus generalis: vt do vt des: vt habes hoc. ff. de præscriptis verbis. l. naturalis. §. primo & secundo. aut certa pro certa, & tunc est permutatio: vt infra eodem. l. quoniam. quæ ipsa est innominatus contractus, & sit nudo pacto ob[h]: sed nô nascitur actio, nisi re ex altera parte secuta. sicut & in generali, do vt des. Et hac ratione dicitur contineri permutatio sub illo generali, do vt des. & facit. ff. locati. l. & hæc distinctio.

PErmutationê.] CASVS. Cum emptione similitudine habet contractus permutationis. & est bonæ fidei.

k ¶ Re ipsa.] scilicet inspecta. Vel dic, id est veritate inspecta. sic. ff. de iureiuran. l. quoties.

l ¶ Constitutam.] vt instit. de act. §. actionum.

m ¶ Obtinere.] vt ff. quibus ex cau. in poss. ea. l. fina. In hoc ergo conueniunt: quia vtraque est bonæ fidei: vt dicto §. actionum. Item ex vtraq; paratur causa vsucapiendi: vt. ff. de vsuca. l. sequitur. §. de illo. Ex vtraque parte præstatur 40 euictio: vt supra. l. proxi. Ex vtraque fit redhibitio: vt. ff. de ædili. edict. l. sciendum. §. penult. Item in vtraque promittitur sanitas serui: vt. ff. eodê. l. secunda. Sed differt in multis. primò quia venditio fit côsensu: sed permutatio ex rei traditione: vt infra eodem. l. ex placito. Item in venditione alius est emptor, & alius est venditor: sed in permutatione non discernitur: vt. ff. eodem. l. prima. Item in venditione emptor facit pretium accipientis: sed venditor non: at in permutatione videtur quòd vterque deberet facere accipientis, secundum Pedium: vt. ff. eo. l. j. in fi. Item in venditione non transfertur dominium, nisi pretio soluto: licet res tradita sit. secus in alijs contractibus: & sic secus in permutatione: vt insti. de rerum diui. §. per traditionem. & §. venditæ. & facit supra communia vtriusque iudi. l. j. ADDITIO. Vult hæc gl. in fi. quòd §. venditæ. insti. de rerum diuisione. solùm loquatur in contractu emptionis & venditionis, & non in alijs. hoc ipsum etiam vult gl. vnica in. l. traditionibus. §. de pec. Sed aduerte, quòd gl. in verbo, remansit. in. l. cùm proponas. §. de dolo. & 70 gl. in verbo, facere. in. l. si seruus. §. locaui. ff. de furt. tenet contrarium: quod sequitur ibi Bar. reprobata hac gl. & gloss. in. §. traditionibus. pro quo allegat tex. in. l. iij. ff. de pigno. act.

* Vide in hac legem quæ dicit Ia. in. l. Rogasti. i. pri cipio. in. j. col. ibi, secundũ no. ff. si certũ peta.

h Idê Ange. j. l. pro.

† De hac materia vide bo. text. in. c. j & ibi Pano extra de his quæ fi. à præla.

Emptio & permutatio in quibus conueniant & in quibus differant.

EX placito.] CASVS. Conueni tecum de permutando prædio meo cum tuo. si non interueniat traditio, non nascitur actio, nisi stipulatio interuenerit: quia tunc posset agi ex stipulatione.

n ¶ Nulla re secuta.] Sed re secuta nunquid ex illo pacto, an rei traditione actio oritur? Dico ex pacto: licet in mutuo & similibus ex ipsa rei traditione nascatur actio: vt hac. l. manifestè probatur. & ff. de pactis. l. iurisgentium. §. sed si in alium in fine. §. primo. Idem probatur & in actione de pe 80 culio. licet enim seruus debeat centum: si tamen duo tantum sunt in peculio, ad illa duo tantùm est obligatus: vt. ff. de pecu. l. quoties. §. si semel. Quid ergo si postea augeatur ei peculium? Adhuc potest agere creditor serui: vt. ff. de pecul. l. quæsitum. §. is qui. Sed vnde agit, vel ex qua causa? Certè ex eadem, ex qua primò egit. nec enim ex incremento peculij actio nascitur: sed agitur ex veteri contractu. Hoc etiam ad alias nostras sententias prodest. Dicimus enim, quòd ex contractu dudum inito, hodie datur actio: vt patet in mutuo: vt. ff. de fideiuss. l. si quis pro eo. §. si nummos. & in

Peculiũ si minus sit quàm debitum serui, quid iuris. Actio pôt hodie dari ex contractũ dudum inito.

actionem cōpetere: nisi stipulatio subiecta[a], ex verborum obligatione quæsierit partibus actionem.

Condictio ob causam non datur contra singulare personam successoris: nec actio præscriptis uerbis: quia personalis actio nō sequitur fundū. h.d.Bald. Vel sic: Si res ex causa permutationis tradita, alteri uendatur, nec recipiens implet cōuenta: contra emptorem nulla actio competit: sed contra eum, qui recepit: ut impleat conuenta, uel ut restituat data. Sali.

Idem AA. & CC. eidē Leontio. L. IIII.

CVm precibus tuis expresseris placitum inter te & aliū permutationis intercessisse, eūque fundum à te datū vendidisse ♁ contra emptorem quidem te nullā[b] habere actionē perspicis, cùm ab eo susceperit dominiū, cui te tradidisse titulo permutationis non negas. ¶ Sed si secundū fidē placiti stipulatio subiecta est: successores eius, cū quo contractum habuisti, conuenire non prohiberis.[c] ¶ Si verò nulla stipulatio intercessit: præscriptis verbis actio est, vt vel fides placiti tibi seruetur[d], vel quod alterius accipiēdi fundi gratia dedisti, causa nō secuta restituatur[e].

Ista uerba, hac conditione ut, non faciūt conditionem, sed modum. & ex isto contractu oritur actio præscriptis uerbis. hoc. d. Bald. Vel sic: Qui impleuit permutationem: potest agere contra non implentē præscriptis uerbis, ut impleat: uel per condictionem ob causam, ut data restituat. h.d. Sali.

Idem AA. & CC. Theodolanæ. L. V.

QVoniā asseueras patrē tuū ei, cōtra quē p̄ces fundis, hac cōditione dedisse fundum, vt inuicē domū certā acciperet: aditus præses prouinciæ placitis * eū parere: vel si causam, propter quā fundus datus est, sequi nō perspexerit: conditionis ratione datum restituere, sicut postulas iubebit[f].

Actio præscriptis uerbis ex incerto cōtractu nascitur, id est, ex cōtractu nominis incerti. Bal. Vel sic: Re tradita ut impleantur cōuenta, præscriptis uerbis actio competit. h.d. Sali.

Idem AA. & CC. Protogeni. LEX VI.

REbus certa lege[g] traditis, si huic non pareatur, præscriptis verbis incertam[h] ciuilē dandam actionem, iuris authoritas demonstrat[i].

Generis ad genus non est emptio, sed contractus innominatus: & ideo causa non secuta habet locum condictio ob causam. Bal. Vel sic: Emptio non est sine pretio: ideo si frumentum datur pro oleo, est permutatio. h.d. Sali.

Idem AA. & CC. Timotheo. LEX VII.

EMptionem rebus fieri nō posse, pridē placuit[k]. Igitur cùm frumenti certam modiationem Callimacho & Acamato te dedisse, vt tibi repræsentēt olei designatum pondus, asseueras: si placitis citra stipulationis solennitatem[l] non exhibeant fidem: quantū dedisti, causa non secuta, condicere pro desyderio tuo potes[m].

Ex condictione ob causam finalē, oritur præscriptis uerbis. Item habet locū condictio ob causam tanquam in contractu innominato: secus si causa sit impulsiua. h.d. tex. cum gl. & no. hāc legem. Bal. Vel sic: Ex pacto in traditione rei apposito tanquàm uestito, agitur præscriptis uerbis, ut conuenta impleantur. h.d. Sali.

Idem AA. & CC. Paulinæ. LEX VIII.

EA lege rebus donatis Candido, vt quod placuerat, menstruum seu annuū tibi præstaret: cùm huiusmodi cōuentio nō nudi pacti nomine censeatur, sed rebus proprijs dictæ legis substātia[n] muniatur: ad implendum tibi placitum (sicut postulas) præscriptis verbis competit[o] actio.

societate & in tutela. nam demum finita tutela datur actio, licet quidā dicant nasci, sed non intentari: sed falsum est: vt. ff. de tutelis & ra. dist. l. si tutor. §. fi. et l. seq. & ar. ff. de fur. l. serui & filij. Idem quandoque in mandato: vt. ff. de offic. procon. l. obseruare. §. fin. Idem dicimus in actione ex stipulatu pro dote. nec enim nascitur, nisi soluto matrimonio. & pro hoc & contra hoc. j. de repud. l. j. & ff. de bon. dam. l. sed & si alia. & ff. solu. matri. l. hæc actio. Item nūquid ab vna parte re tradita etiā alteri, qui non vestiuit, datur actio? Io. non. & probatur ex necessitate. s̄. de pactis. l. si certis. Sed hæc quæstio videtur fatua. ad quid enim daretur actio, cùm sibi iam sit adimpletum, licet ipse nō impleuerit, quod cōuentū est? Dici potest ad euictionem rei sibi dari.

a ¶ Subiecta.] scilicet pacto, primò enim paciscunt nudo pacto. secūdò subijcitur stipulatio. & sic nascitur actio ex stipulatu, vel condictio certi ex stipulatione: vt institu. de ver. obl. in prin. Sed in primo casu huius legis nascitur in factū, vel præscriptis verbis, quod idē est: vt. j. l. proxi. & habet locū præscriptis verbis, in pactis incōtinenti appositis: vt. s̄. de pact. inter emp. & ven. l. ij. Item secundò vbi dubitabatur de nomine contractus: vt. ff. de præscrip. verb. l. j. ij. & iij. & l. si tibi rem. & de exerci. act. l. j. Itē tertiò in tribus contractibus innominatis, scilicet do vt des. sub quo est permutatio. & in facio vt facias. & do vt facias. Sed in quarto, scilicet facio vt des. datur de dolo: vt. d. l. naturalis. §. qd̄ si faciā. Et est ratio: quia ex hoc facto mihi abest, & tibi non adest: vt si de manumittendo conueni: vt. s̄. de dolo. l. cùm proponas. aliâs contra. l. si tibi adesset: vt. ff. e. l. solēt. Sed hæc ratio fallit in facio vt facias. si de manumittendo conuenit hincinde: vt ff. eo. l. naturalis. §. fin. Sed ibi est alia ratio: qa hinc inde est obligatio facti. vnde condemnatio fit in interesse: vt. ff. de re iudi. l. si quis ab alio. §. fin. Et est alia ratio quare de dolo datur: vt diximus. ff. eodem. l. naturalis. §. quod si faciam. & §. iij. Item not. hos contractus cognosci ex pacto, non ex eo quòd præuenitur ab altero: vt suprà. de transactio. l. cum mota. Item in factum actio in multis sibi locum vendicat. Primo vbicunque præscriptis verbis, & tunc dicitur in factum ciuilis: vt. ff. eodem. l. prima. in fine. Secundo in subsidium. l. Aquil. vt institu. ad legem Aquil. in fine. &. ff. de dolo. l. eleganter. §. idem Labeo. Item loco edictorum & interdictorum: vt institu. de interdi. §. finali. Item aliàs vbicunque æquitas suadet actionem dari vel ex contractu vel quasi, vel ex maleficio vel quasi. vnde dicitur nasci ex varijs figuris causarum: vt. ff. de act. & oblig. l. j. & ff. eod. l. quoties. & suprà. de sacrosanc. eccle. l. sancimus. & facit ad legem istam. ff. de pac. l. diuisionis.

♁ Proponas.

Actio præscriptis verbis vbi habet locum.

* Compellit.

Actio in factū in multis habet locum.

CVm precibus.] CASVS. Conuenit inter me & te de permutando fundo meo cum tuo. tradidi tibi fundum, & distraxisti, nec vis stare placitis: an contra emptorem habeam act. quæritur? Dicitur quòd non. Sed si intercessisset stipulatio: agam ex stipulatu. si non agam præscriptis verbis, vt facias quod conuenit, vel condic. sine cau. fundum repetam.

b ¶ Nullam.] in rem vel in personam: quia cum eo non contraxisti.

c ¶ Non prohiberis.] vt. s̄. de pac. l. si pacto.

d ¶ Seruetur.] scilicet vt tradat quod conuenit, per hanc præscriptis verbis actionem: vt hîc, & ff. eodem. l. naturalis. §. j. Sed an præcisè? Videtur quòd sic: vt hîc, & infrà. eodem. l. fina. in fin. Sed dico contra. & subaudi hîc, nisi velit interesse præstare: vt hîc, & insti. de dona. ij. Item quæro si ex causa permutationis tradidi rem, & fidem non habui de illa: sed statim sperabam dandam: an transeat dominium? Videtur quòd non argumen. institu. de rerum diui. §. venditæ. Alij dicunt aliud in permutatione, quàm in venditione. ADDITIO. De hoc dicas vt dixi. s̄. eo. l. ij.

e ¶ Restituatur.] per condictionem ob causam da. causa non secuta: vt hîc, & ff. eodem. l. naturalis §. j. & infrà. codē. l. proxi.

QVoniā.] CASVS. Conueni tecum de permutando domum meam cum tua: tradidi meam: non facis quod conuenit: agam præscriptis verb. vel condictione sine causa ad repetendum quod dedi.

f ¶ Iubebit.] vt suprà. l. proxi. Item est ad legem istam quod no. s̄. eodem. l. j.

REbus.] CASVS. Si conueni inter aliquos de permutandis aliquibus rebus, vt stetur conuentioni, vel vt præstetur in interesse, agetur præscript. verb.

g ¶ Lege.] id est pacto. sic. ff. depositi. l. j. §. si conueniatur.

h ¶ Incertam.] quia cōtinet interesse, quod est incertum[a] prima facie, licet posteà certificetur: vt institu. de act. §. curare. sic & stipulatio dicitur incerta, eo quòd incertum continetur in ea: vt. ff. de verborum obligatio. l. vbi autem non. Item ciuilis hæc dicitur: quia ex æquitate ciuili datur. vbicunque enim ex æquitate ciuili[b] actio datur, præscriptis verbis dicitur: vt per exempla dicas: vt. ff. eodem. l. quoties. & l. si tibi polienda. & l. quia actionum. & l. duo. Non tamen nego, quin in factum & præscriptis verbis quandoque sint idem: vt diximus. suprà. eodem. l. ex placito. Item contra huic. l. ff. de pact. l. si tibi. in principio. Sol.[c] ibi de ea obligatione, quæ contrahitur re: vt ibi dixi. & eodem modo sol. ff. si cer. peta. l. rogasti. §. j.

a Imo est certum, cū sit in rerum natura: iō dic, quòd dicitur incerta, quia ex incerto contractu habet originē Cy. & Sali.

b Ista glo. est de mēte Odof. Cy. & Sali.

c Idem præ dicti.

i ¶ Demonstrat.] vt. j. de dona. quæ sub mo. l. j. & de dona. l. legem. & l. cū res. & de pac. do. l. legem. & s̄ de act. em. l. ij. & de contrahen. emp. si donationis. & s̄. de pac. do. l. legem. & ff. de pac. l. in traditionis.

EMptionem.] CASVS. Si rem meā cū tua permutauero, emptio non est. Si igitur conuenit, vt darem tibi decem corbes frumenti, & tu mihi decem corbes olei: si stipulatio secuta non fuerit, & decem corbes tradidi, nec stas placitis: repetam condictione sine causa quod dedi.

k ¶ Placuit.] vt. ff. de cōtrahen. emp. l. j. & dic rebus, id est speciebus ab vtraque parte interuenientibus.

l ¶ Solennitatem.] aliâs obtinet quod est. s̄. si cer. peta. l. si non singuli.

m ¶ Potes.] vt & s̄. eo. l. quoniam. & s̄. de condic. ob causam. l. ea lege. & l. dictam. & j. de dona. l. legem.

EA lege.] CASVS. Si dedi fundum, vt annuatim dares mihi decem corbes frumenti: vel quolibet mense vnum corbem: si placitis non obtemperes: agam præscri. verb.

n ¶ Substantia.] id est ipsa lex dicta rebus pprijs rei traditione minuatur. Azo. vt & s̄. eo. l. rebus. cum suis concor. & j. de euic. l. ij. Et not. quòd refert, cùm aliquid do vt aliquid faciā: quia aut aljâs eram daturus, & tunc nulla competit actio: vt. ff. de dona. l. ij. in fin & l. seq. aut non, & tunc vel condictio ob causam ad repetendum datur, vel præscriptis verbis, vt fiat quod conuenit, vel interesse præstetur.

o ¶ Competit.] vt hîc, & dixi. s̄. de pac. inter emp. l. cum te.

¶DE LOCATO ET CONDVCTO. ¶Quia locatio ad similitudinem emptionis est inducta: ideo de ea ponit post venditionem.

Dominus.] CASVS. Locaui tibi horreum, vt in eo frumentum tuum reponeres: reposuisti, & latronū incursu, vel alio fortuito casu amisisti, puta quia horreum non erat clausum: periculum rerū repositarum ad me non pertinebit. Sed si non fractis vel non læsis horreis: dominus horreorum tenetur.

a ¶Latronum.] qui effractis horreis surripuerunt ibi posita.

b ¶His cessantibus.] & alijs similibus casibus fortuitis, qui non præstantur hîc: vel simili alio iudicio bonæ fidei: vt hîc, & ff. eodē. l. dominus. in princ. & l. ex conducto. §. j. & l. perinde. & l. sed & de damno. & l. habitatores. & s. de pignoratitia actione. l. quæ fortuitis. & depositi. l. j. & ff. commo. l. ad eos. & ff. de actio. empt. l. si ea res. Sed hoc casu debet exhibere custodes: vt. j. eo. l. iiij.

c ¶Extrinsecus.] id est non vitio ipsarum rerum depositarum. Vel dic, id est extra has causas fortuitorum, scilicet casuum. Et dic mercede, scilicet interueniente. secundum Ir. vt ff. eo. l. qui mercedem.

d ¶Illæsis.] per quod præsumitur dominus in culpa prima facie, scilicet eius culpa perijsse res. Et distingue hîc secundū Io. vt diximus. ff. eo. l. dominus. Item no. quòd dicitur vulgò, scilicet an quid de suo perdiderit, qui rem commodatam vel depositam perdidit. pro quo est. ff. commoda. l. si vt certo. §. quod verò. Accursius.

Cōsistēs.

Officio iudicis.

TITV. LXV.
De locato & conducto.

¶Locator horrei non tenetur de casu fortuito vel violento: sed bene tenetur de culpa præsumpta. h. d. Bald.

Imperator Antoninus A. Agrippino.

LEX I.

Dominus horreorum periculum vis maioris, vel effracturā latronum [a], cōductori præstare nō cogitur. His cessantibus [b], si quid extrinsecus [c] ex depositis rebus, illæsis [d] horreis, perierit: damnum depositarum [e] rerum ei resarcire debet.

¶Faber, qui præstitit operam, & non recipit mercedem, petet mercedem cum vsuris. hoc dicit. Bal. Vel sic: In locato veniunt vsuræ ex mora. hoc dicit. Sali.

Idem A. Epicleto. LEX II.

Aduersus eos, à quibus extruenda ædificia conduxisti [f], ex conducto actione * contendens, eo iudicio [g], quod est bonæ fidei, debitum cum vsuris [h] solitis [i] * consequeris.

e ¶Depositarum.] id est positarum in dictis horreis. nec enim fuit depositum, imò mercede data dominus horreorum retinet dictas merces in horreis suis. & sic fuit locatio non depositum: vt ff. deposi. l. j. §. si quis seruum. in secundo dicto. Si verò econtra depositum, tunc tenetur de solo dolo & lata culpa: vt suprà. depositi. l. j. nisi in certis casibus, qui not. ff. depositi. l. j. §. sæpe.

Aduersus.] CASVS. Si faber opus faciendum à me conduxit, nec præsto sibi mercedem operæ, aget ex conducto ad interesse. Sed nunquid venient vsuræ ex mora sicut in cæteris bo. fid. iudicijs? Respon. quòd sic.

f ¶Conduxisti.] conductor dicitur nomine ædificij: & eiusdem ratione dominus dicitur locator. Item conductor dicitur dominus ratione operæ: & faber locator ratione eiusdem operæ: vnde faber potest agere ex locato & conducto ad mercedem, diuersis respectibus. sic & ff. ad legem Rhod. de iac. l. ij. circa princip.

g ¶Eo iudicio.] scilicet ex conducto, quod est bo. fid. vt hîc. & instit. de act. §. actionum.

h ¶Cum vsuris.] Mora interueniente, vel alia simili causa. & ad hoc. s. de vsuris. l. in bonæ fidei.

i ¶Solitis.] id est, quæ in regione frequentantur: vt. ff. de vsur. l. j. in principio. & ff. de admini. tu. l. tutor qui repertorium. §. ex cæteris. Dummodo legitimum modum non excedant. quem habes suprà. de vsuris. l. eos. §. super. Sed iste qui sic locauit operas, quando poterit mercedem petere? Respond. finito opere vel tempore: vt. ff. eodem. l. opus quod. secundum B. sed illud quando suo periculo conduxit. vnde quando nō suo periculo conduxisset, posset dici econtra: vt argumen. suprà. de iudi. l. properandum. §. in honorarijs. at in pensione domus vel fundi dices. infrà. l. proxi.

ADDITIO. Tu dicas quando quis locat operas suas ad faciendam totam domum vna mercede, inspiciendam qualitatem personæ: puta si sit fortè locator pauper, qui non posset totam domum perficere, nisi minutatim des sibi pecuniam: tunc enim videtur tacitè actum, vt etiam ante opus perfectum sibi pecuniam minutatim præbeas. argu. l. si verò non remunerandi. §. fi. ff. manda. idem si consuetudo sic esset: vt. l. quòd si nolit. §. qui assidua. ff. de ædili. edic.

Locās operas suas quādo possit mercedē petere.

Ede.] CASVS. Si domum tuam mihi locaueris: an me inuitum expellere possis, quæritur? Respond. quòd non, nisi in solutione pensionis domus cessauerim: vel eam habitare volueris, vel reficere: aut in domo male fuerim versatus: puta destruendo parietes, vel tectum.

k ¶Aede.] id est de æde. vel id est, ædis. sic & ibi: Sermonem, quem audistis, non est meus. alij habent insulæ.

Io. xiiij.

l ¶Pensionem.] in pecunia consistentem. aliâs si partiarius est, vel in alia re consistat merces, agitur pro socio vel præscriptis verbis: vt. ff. depositi. l. j. §. si quis seruum. & ff. locati. l. si merces. §. vis maior. & ff. communi diuidun. l. si conuenerit. in fi.

¶Inquilinus, qui soluit pensionem, non potest per dominum durante locatione expelli: nisi propter necessitates domini, vel propter necessariam refectionem rei, vel culpam inquilini abutentis. h. d. not. Bald.

Idem A. Callimorphoniæ. LEX III.

* Ede, [k] quam te conductam habere dicis, si pensionem [l] domino insolidum [m] soluisti [n], inuitam te expelli non oportet: nisi proprijs vsibus dominus eam necessariā [o] esse probauerit, aut corrigere [p] domum maluerit, aut tu male in re locata versata es [q].

m ¶Insolidum.] nam particulariter non sufficit: vt. ff. de vsu. l. tutor. §. Lucius. & ff. de coll. bon. l. j. §. si cum duobus. cùm non minima incommoda habeat particularis solutio: vt. ff. fami. ercis cun. l. planè.

n ¶Soluisti.] scilicet de facto. Idem dicas, si paratus sis soluere: vt. ff. mā. l. diligenter. §. j. & §. ij. cū proximus est danti: vt in aut. vt exact. instā. do. §. final. colla. vij. sed cessare per biennium oportet, quando fuit actum: vt non expelleretur [a]: vt ff. loca. & condu. l. quæro. §. inter. Accur.

* Volunt doct. hanc l. non habere locum, si cōductor ius habeat in re. Sed quid si habeat rem conductā obligatā? Idem uideretur dicē dum arg. notat in. l. emptorē infr. eodē. Contrar. tamen tradit Bar. in l. uectigalia. in fi. ff. de public.

a Hanc gl. tenent Bal. Ang. & Sa. hîc.

b Istā glo. vsque ad finem sequū tur Bald. & Sali.

¶Tenetur dominus horreorum exhibere custodes, & eis exhibitis liberatur. qui custodes si reperiuntur culpabiles, debent puniri per præfectum prætorio, si inferior iurisdictio non sufficit, & ad eum remitti. tamen si dominus promisit custodiam, tenetur iuxta promissum. hoc dicit. Bald.

Imperator Alexander A. Sabino.

LEX IIII.

Ex diui Antonini Pij literis certa forma est, vt dn̄i horreorū effractorū, eiusmodi querelas deferētibus [r] custodes exhibere necesse habeant, nec vltrà [s] periculo subiecti sint. ¶Quod vos quoque adito p̄side p̄uinciæ impetrabitis.

o ¶Necessariam.] Intellige quando post locationem ex inopinato superuenit necessitas: vt quia alia domus, quam habitabat, corruit: vel vxorem duxit [b]. Secus autem si tempore contractus hoc prouidere potuit: vt ff. vt in possessio. leg. l. si is à quo. §. final. & l. seq. & ff. de interrog. act. l. de ætate. §. ex causa. & eodem modo dicas in sequenti casu.

p ¶Corrigere domum.] hoc tamen sine damno inquilini procedit: secūdum Ir. scilicet duobus his casibus, scilicet primo & secūdo: in tertio autem opinio est, vt pro rata remittatur ei merces, vel restituatur. & intellige tunc, cùm necessaria fuerit refectio. aliâs ad omne interesse inquilini tenetur locator [c]; vt. ff. e. l. qui insulam. in prin. & l. & hæc distinctio. in prin. Accur.

q ¶Versata es.] hoc casu dicunt quidam [d] nihil diminuendum de mercede, quasi compensationem eius faciendam cum damno. Nos contra [e], cū dominus vel locator possit conuenire inquilinum pro damno dato in re locata actione locati: vt in aut. de alie. & emphy. §. si verò quis. colla. ix. & ff. in quib. cau. pig. ta. contra. l. non solùm. aliâs Pomponius. sed & actione legis Aquiliæ: vt. ff. e. l. si vulneraueris. Sunt ergo quatuor casus, quibus expelli potest inquilinus & etiam colonus. Quorum primus ille fuit, si non soluit pensionem. sed si nullus istorum interueniat, potest resistere colonus & inquilinus [f]: vt. ff. vti possi. l. si duo. §. cùm inquilinus. & de vi & vi arma. l. colonus. Sed quæro, quo tempore est soluenda? Respon. quædam leges videntur velle in principio: & si non soluit, expellatur: vt hac. l. & suprà. de iudic. l. properandum. §. in honorarijs. Quædā in medio, sicut in salario, quod fiscus dat patrono suo: vt suprà. de aduo. diuer. iudicum. l. per hanc. §. sexcenti aurei. Quædam in fine, sicut & cùm aliquid debetur in diem: vt. ff. de verbo. obliga. l. qui hoc anno. & ff. de migrando. l. j. §. si pensio. Tu dic [g] primò seruari, quod actum est. quod si non apparet, tunc serua morem regionis: vt. ff. de fundo instru. & instru. leg. l. cum de lanionis. §. asinam. quòd si non appareat, tunc quod minimum est, id est in fine anni: vt. ff. de regu. iur. l. semper in obscuris. & l. semper in stipulationibus. Sed licet non teneatur persoluere conductor prius: si tamē non soluat, potest repelli secundum Azo. vt hîc dicitur. maximè post tēpus soluendæ mercedis: adeò vt si pœnam promiserit, si expelleret, non tenetur: vt. ff. eo. l. quæro. §. inter. Alij [h] vt H. dicunt, quòd demum tempore conductionis finito potest expelli: quia totum debet cōtractum prius adimplere ex sua parte. vt arg. ff. de act. emp. l. Iulianus. §. offerri. Sic & conductor non potest agere, nisi soluat totam pensionem: vt. ff. de migrando. l. j. Sed certè tunc ea ratione posset expelli, quia tempus [i] sit finitum: vt. d. l. vti possidetis. §. cùm inquilinus. & j. eo. l. ne cui. nisi contrarium esset actum, vt in quibusdam alijs casibus: vt ibi dices. & facit. ff. eo. l. quòd si domus. ADDITIO. Cōcordat cum hac. l. c. penul. in. §. fi. extra isto titulo.

c Sequuntur eā Bald. & Sal. imò tūc si velit, poterit inquilinus et resistere. glo. & P. in l. habitatores. ff. eo. Inquilinus in quatuor casibus expelli potest.

d Hanc primā opinionem sequūtur Pau. & Cy.

e Idē Bald. & Sali.

f Idē Cy. Bal. & Sali.

g Hanc tenent Bar. B. Ang. & Salice. hîc.

h Istā tenēt Pe. Cy. Bal. & Sali.

i Pro concordia istarū opinionū vide Ia. in. l. ij. in. xj. col. j. de iure emphi. & in auth. qui rem s. de sacrosan. ecc.

Ex diui.] CASVS. Si horreum tibi locaui, vt in eo frumentum tuum reponeres, & custodes exhibui: de fortuito casu non teneor: nisi aliud conuenisset: quod vt fiat, prouidebit præfectus. & hoc in prima. Si verò conuenerit, vt custodiam præstarem: eam adhibere debeo. & hoc in secunda.

r ¶Deferentibus.] hominibus conducentibus horrea.

s ¶Nec vltrà.] quàm vt custodes exhibeant. cùm domini depositarum rerum tempore depositionis sciebant per custodes horrea exerceri.

a ¶ Parentem.] in scientia & ætate.
b ¶ Curabit.] sic & ff. de offi. præfe. vigil. l. iij. & de leg. iij. l. j. §. ijs quibus.
c ¶ Sed quia.] prædicta secundum naturam cõtractus. sed quia &c. sic & s. commo. l. j. & ff. eo. l. si quis domum. §. Iulianus.
d ¶ Idem.] scilicet custodiam. & de hac materia dic plenè vt. ff. e. l. dominus horreorum. Accur.

Certi iuris] CASVS. Inuecta à colono domino sciente, 10 loco pignoris tantùm te nebũtur. ab inquilino inuecta, omnino tacitè sunt obligata: siue dominus ea sciuit inuecta, siue non.
e ¶ Voluntate.] id est domino sciente: vt infra innuit.
f ¶ Induxerint.] vt ibi perpetuò sint, quamdiu 20 inhabitauerint: vt. ff. de pig. l. debitor. & ff. in qui. cau. pig. ta. l. eo iure.
g ¶ Nam ea quoque] aliás hæ quoque. quæ inducuntur domino ignorante. & est ratio, quia sæpe talia inducuntur, quæ non vult conductor sciri à locatore: quod de leui 30 non accidit in rusticis: cùm non nisi ligones & aratra[a], & similia inferat: nõ pecunias, quas nõ audent optare: vt. j. de agrico. & censi. l. domini prędiorũ. libr. xj. & facit ad l. istã. j. in quibus cau. pign. ta. con. l. n. & ff. de pact. l. item quia conuentiones 40 & ff. in qui. cau. pig. ta. contra. l. in prædijs. Sed quid si in domum vel in fundũ conductũ res alienas quis inferat, domino rei sciente, & non contradicente? Videtur quod sint obligatæ: vt arg. ff. de pignoratitia actione. l. aliena. in principio.
50 ADDITIO. Ista gl. est singularis secũdum Ias. in. §. item seruiana. in. viij. colum. insti. de act. ad hoc quòd eo ipso, quòd ille, cuius sunt res, scit, & patitur res suas per cõductorem inferri in domum conductam: videtur per hoc consentire: adeò quòd res illatæ in domum sunt tacitè obligatæ. & hanc glo. sequitur ibi Ia. licet Sali. B. & Ange. dicant ibi contrarium.

a Adde similem glo. in. §. ite ser uiana ĩ ver. colon. inst. de acti. quã ibi sequitur Ias.

Qui si maiorem animaduersionem exigere rem deprehenderit: ad Domitium Vlpianum præfectum prætorio & parẽtem [a] meũ reos remittere curabit [b]. ¶ Sed quia [c] domini horreorum nominatim etiam ipsi custodiam repromiserunt: idẽ[d] exhibere debẽt.

¶ Inuecta & illata coloni obligantur pro mercede domino scienti: inquilini etiam ignoranti. Bal. Vel sic: Illata in prædium rusticum per conductorem sunt domino scienti tacitè pro pensione obligata. illata uerò in urbanum sunt obligata etiam ignoranti. Sali.

Idem A. Petronæ. LEX V.

Certi iuris est, ea, quæ voluntate [e] dominorum coloni in fundum conductũ induxerint [f], pignoris iure dominis prędiorum teneri. ¶ Quando autem domus locatur, nõ est necessaria in rebus inductis vel illatis scientia domini: nam ea [g] quoque pignoris iure tenentur.

¶ Conductor potest rem conductam alteri locare, nisi sit actum quòd alteri locare non possit. hoc dicit. Bal.

Idem A. Victorino. LEX VI.

Nemo prohibetur [h] rem, quã conduxit fruendam, alij locare, si nihil aliud conuenit.

¶ Fideiubens in prima conductione, non tenetur in secunda: siue sit prorogata, siue innouata, etiam ex consequentia primæ. hoc dicit, secundum Baldum. Vel sic: Fideiussor uectigalium finito tempore non tenetur, licet is pro quo fideiusserit, de nouo reconduxerit. Sali.

Idem A. Terentiano. LEX VII.

Si cùm Hermes vectigal octauarum [i] † in quinquennium continuum conduceret [k], fidem tuam obligasti: posteaque spatio eius temporis expleto, cùm idem Hermes in cõductione vt idoneus detineretur [l], non consensisti, sed cautionem tibi reddi postulasti: non oportere te de posterioris tẽporis periculo adstringi, competens iudex non ignorabit [m].

¶ Propter sterilitatem fit remißio, nisi cũ ubertate compensetur. Bal. Vel sic: Remißio cõgrua debet fieri propter sterilitatem, nisi tanta fuerit ubertas aliorum annorum, quòd poßit condignè compensari cum sterilitate. hoc dicit. Salicetus.

Idem A. Higinio. LEX VIII.

Licet certis annuis quantitatibus [n] fundum conduxeris: si tamen expressum non est in locatione (vt mos regionis postulabat [o]) vt si qua lue [p] tẽpestatis, vel alio cæli vitio damna accidissent, ad onus tuum pertinerent: & quę euenerunt sterilitates [q], vbertate aliorum annorum repensatæ nõ probabũtur: rationem [r] tui iuxta bonam fidem [s] haberi rectè postulabis: eamque formam, qui ex appellatione cognoscet [t], sequet.

quæritur. §. finali. Sed licet de futuro non teneatur, an de præterito teneatur? Quidam quòd non post tempus, quasi videatur nouasse omnem primam obligationem, & remisisse fideiussori retinendo conductorem post tempus. argu. ff. de separa. l. prima. §. illud. & de preca. l. & habet. §. cùm quis. Tu dic quòd sic. argu. ff. manda. l. qui mutuam. §. non ideo. & ff. de admini. tuto. l. Lucius. ij. in prin.

Licet.] CASVS. Locaui tibi 10 fundum in quinquennium pro singulis annis. x. corbibus frumenti. vnus annus fuit sterilis, an illo anno à solutione pensionis releuari debeas, quæritur? Dicitur quòd sic, nisi aliud conuenerit: vel nisi fertilitas præcedẽtiũ an20 norũ posit compensari cũ sterilitate illius anni.
n ¶ Quantitatibus.] non erat partiarius hic colonus: quia tunc omne damnum & lucrum esset commune [c]: vt. ff. eodem. l. si merces. §. si vis maior. sed erat in nummis merces. Et sic 30 propriè conductor dicitur, vel in certa quantitate frumenti: vt. xx. corbium, vbi agitur præscriptis verbis: vt. ff. depositi. l. prima. §. si quis seruum. Et erat dubitatio legis: quia annua erat merces constituta. & si nihil per40 ciperet, videbatur teneri [d]. Vel erat dubitatio in eo: quia cùm certa erat merces, sicut non crescebat, licet multos haberet fructus: sic nec diminui videbatur, licet paucos vel nullos colligeret.
o ¶ Postulabat.] scilicet 50 exprimi. si autem nil subaudiretur, sed esset mos, quòd non teneretur colonus his casibus: etiam si nihil esset dictum, superfluò diceret hic: si tamen expressum non est &c. vt. ff. de reg. iur. l. semper in stipulationibus. Alij hæc verba adaptant infrà ibi, repensatæ non probabuntur, vt mos regionis postulat. & hîc omittunt.

† Octauarum, iũ quinquennio duceret.

c Idẽ Bal. & Sa. hic ad de glo. sed lem, quã e quitur Pa. nor. in c. p per. in ver. magno te. tra eodem.

d Dic quòd hic erat debitor quia tatis. ppter fructus & eorũ respe. & ideo habetur cõsyderatio pro ra fructuũ Sal. hic. & Panor. ma. propter ea. tra eodem.

Nemo.] CASVS. Si locaui domum: an alij locare possis, quæritur? Respon. quòd sic.
60 h. ¶ Nemo prohibetur.] alij æquè idoneo & ad eundẽ vsum. argu. ff. de vsufru. l. æquissimum. §. si. & l. sed & si quid. §. mancipiorum. & de vsu & habi. l. non aliter. per nouissimum tamẽ retinet dominus possessiones suas: vt. ff. de acquir. pos. l. qui vniuersas. §. si. ff. loca. & condu. l. si cui locauerim. & l. cum in plures. & l. si tibi.

b Sequitur eam Bal.

Si cum.] CASVS. Si vectigal in quinquennium à principe conduxisti, & fideiussorem dedisti: finito autem tempore conductionis, tu illud iterum conduxeris: an renouata conductione ignorante fideiussore, pro pensione futuri temporis fideiussor teneatur, quæritur? Dicitur quòd non. & est argu. quòd si scholaris pro scholari fideiusserit, & postea ignorante fideiusso70 re fiat nouatio, quòd fideiussor non tenetur.
i ¶ Octauarum.] sic dictum quia octaua ex mercibus pro vectigali assumebatur: vt. s. de vectig. l. à legatis. & l. ex præstatione.
k ¶ Conduceret.] Pro certa mercede singulis annis, vt ipse minutatim colligat: & talis conductor dicitur publicanus: vt. ff. de publi. l. prima. §. hic titulus.
l ¶ Detineretur.] videtur ergo, quòd inuitus posit retineri idem conductor. quod videtur verum, si non posit alij sic commodè locari: vt hic, & ff. de publi. l. cotem. §. fina. Sed contra in cod. titulo. l. licitatio. §. primo. sed ibi æquè commodè poterat locari alij. Sed plus est contra. ff. de iure fi80 sci. l. iij. §. cum quinquennium. vbi dicit non detineri inuitum, etiam si non sic commodè posit locari alij. Solutio. illa corrigit illam de publica. & hic volens fuit detentus. secundum Azo. & H. Vel de rigore loquitur hæc & illa de publica. alia de iure fisci de æquitate, quod in idem recidit. Vel verius in illa de publica. maximos perceperat fructus publicanus, ita quòd rem fortè debilitauerat, & propterea cogitur reconducere. & hic dices spontè retentum.
m ¶ Non ignorabit.] vt argumen. ff. de pact. l. fin. & ff. eodem. l. item

Publicanus quis dicat. Cõductor vectigaliũ inuitus quãdoque deti neri potest.

p ¶ Lue.] aliás labe. & aliás lue, & est nomen, & significat quandam pestem siue corruptionem ex aliquo elemento prouenientem. Aliás est verbũ: 60 & habet multas significationes. Vnde versus. Crux luit æs, crepo, lux mala, pignus, ouem tenebrasque. Aere luo pignus, cruce pœnas, luce tenebras. Dicitur & luere: quando salitur ouis.
q ¶ Sterilitates.] quando dicitur sterilitas? quædam quando nec semen recolligitur: vt argu. ff. eodem. l. ex conducto. §. sed & si labes. & l. si vno anno. §. vbicunque. Sed Ioan. dicit insipici vulgi opinionem. Item quando dicitur esse vbertas, vt sic recompenset sterilem annum? dicunt quando bis tantum habuit, quantum sit solitus habere. Sed Ioan. dicit[e], quando tantum habuit, vt facta compensatione vtriusque, neuter dicatur steri lis. Sed si nouissimus annus fuerit sterilis, nunquid ex præcedentibus fiet 70 compensatio? Respon. sic, vt sic teneatur pro eo soluere, si dominus ignorauit vbertatem præcedentem, quando remisit pro hoc anno sterili. Si autem sciuit, non tenetur remittere: sed si remisit, videtur donare irreuocabiliter. vt. ff. eodem. ex conducto. aliás. l. si vno anno. §. quid tamen. & ff. de tri. lega. l. ex eo. & de annu. lega. l. legatum. §. vini.
ADDITIO. Dicas cum Bartol. hic, quem sequitur Abbas in. c. propter sterilitatem. primo. respon. extra eod. quòd tunc dicitur sterilitas, vt fiat remissio pro rata, quando colonus recipit tam modicos fructus, vt soluendo pensionem, remaneat deceptus vltra dimidiam iusti pretij. sed enim contractus bonæ fidei: & bona fides non patitur quem ita decipi: 80 vt. l. ij. s. de rescin. vendi. pro quo facit iste textus ibi: rationem tui iuxta bonam fidem &c.
r ¶ Rationem tui.] postulantis remissionem, vel vt non præstes: vt. ff. eo. l. ex conducto. aliás. l. si vno anno. §. vbicunque.
s ¶ Bonam fidem.] & idem lex præcepit: vt. ff. codem. l. ex conducto. §. si vis.
t ¶ Cognoscet.] fuerat enim hic iudicatum, sed altera pars appellauerat.

Luo, varia significatio nes habet.

Sterilitas quã dicatur.

Vbertas quã dicatur. e Ista opinio est magis præualet cõ seruatur: quando dicitur quod faceret, vt verque ab nus sterilis dicinõ pos set. dic eo melius vt per Sal. hic.

Emptorem.

EMptorem.] CASVS. Locasti mihi fundum postea vendidisti: an inuito emptore possit colonus in ea morari, quæritur? Dicitur quod non nisi hoc pacto conuenerit inter emptorem & venditorem, vt in ea conductione liceret ei morari.

a ¶ Emptorem.] quidã habent emptorẽ, & bene. alij emptori, & tunc habet duos sensus: vt scilicet emptor non stet colono, vel econtra emptori colonus non stet: sed primus intellectus est verus propter exceptionem: nisi ea lege &c. sed & secũdus est verus: licet non per legem istam, sed per aliã: vt. ff. eo. l. qui fundum.

b ¶ Colono.] colonus in villa inquilin' in ciuitate: vt. ff. de acqui. pos. l. res pignoris. An idẽ ergo in inqlino? Rñ. sic, secundũ Io. vt. ff. eo. l. si merces. §. j. & ff. de actio. emp. l. Iulianus. §. penul. sed non idem in misso in possessionem à prætore, qui stat colono debitoris: vt. ff. de boñ. autb ẽ. iudi. possidẽ. l. in venditione. §. j. Itẽ nõ sic in eo qui cõduxit ad nõ modicũ tẽpus qui habet actionẽ si à possessione cadat: vt. ff. si ager vect. per totũ & ff. de superfi. l. j. §. j. & j. de fundo patrimonia. l. fi. lib. xj. multò magis ergo exceptionem: vt ea. l. de super fi. §. quod autẽ ait prætor. Sed quidam dixerunt idẽ in eo quod in simplici colono, & si expellatur agat contra locantem: vt ff. eo. l. si merces. §. j. Si ergo nõ tenetur stare, & eũ expellat, non tenetur vnde vi. aut lege, si quis in tãtam. & quia colonus non possidet ciuiliter vel naturaliter: vt. ff. de vsucapio. l. non solũ. §. quod vulgo. Item secũdũ H. si colon' resistat, nõ tenetur aliqua prædictarũ actionũ: quia facit causa sui iuris conseruandi: vt. ff. vti possi. l. si duo. §. ij. quod potest esse verũ: sed tamẽ expelli potest: vt hæc lex dicit. Item quod hic dicit in emptore idem in quolibet singulari successore: vt & ff. de leg. j. l. nihil. proponitur. §. fi. & ff. eo. l. qui fundum. in fi. & ff. de vsufruct. l. arbores. §. primo. Sed contra est. ff. de iure fisc. l. finali vbi colonus inuito emptore percipit fructus: sed ibi speciale, ne fiscus teneatur colono. Accur.

¶ Successor ad quem non descendit obligatio personalis, id est successor singularis, non tenetur stare colono, uel inquilino: nisi ius colloni uel inquilini sit reseruatum in contractu. Bald. *Vel sic: Emptor fundi nõ tenetur absque pacto stare colono. h. d. Sali.*

Idem A. Fusco. LEX IX.

EMptorem [a] quidem fundi necesse non est stare colono [b], cui prior dominus locauit: nisi ea lege emit [c]. Verùm si probetur aliquo pacto [d] consensisse [e], vt in eadem conductione maneat: quãuis sine scripto [f], bonæ fidei iudicio ei quod placuit, parere coget.

¶ Hæres obligatur ex locatione & conductione defuncti, tam perpetua quàm temporali. hoc dicit. Bald.

Imperator Gordianus A. Pomponio. LEX X.

VIam veritatis ignoras, in cõductionibus non succedere hæredes conductoris existimans [g] cùm siue perpetua conductio est, etiam ad hæredes transmittatur: siue temporalis, intra tempora locationis hæredi quoque onus cõtractus incumbat.

¶ Recõducere nemo tenetur inuitus. hoc dicit. Bald.

Imperator Philipus A. Theodoro. LEX XI.

INuitos conductores seu hæredes eorum post tempora locationis impleta non esse retinẽdos, sæpe rescriptum est [h].

¶ Damnum in rebus coloni pertinet ad colonum, non ad dominum. Bald. *Vel sic: Damnum illatum per latrones in rebus coloni, existentibus in possessionibus conductis, non debet resarciri per locatorem. h. d.* Sal.

Inquilino an teneatur stare emptor dom'.

c ¶ Emit.] Tunc enim si emptor colonum expellat, tenetur emptor venditori in eo quod venditor colono: non autem potest colonus resistere quo minus expellatur: vt. d. l. ff. eo. l. si merces. §. j. & l. si fundus. & l. & hæc distinctio & de actio, emp. l. iulianus. §. penul. Vel potest dici colonum habere exceptionem, licet non habeat actionem: vt argu. j. de euic. l. emptori. & ff. pro socio. l. idemque erit. §. fi.

d ¶ Pacto.] etiam tacito.

e ¶ Consensisse.] s. colono.

f ¶ Sine scripto.] vt & suprà de pactis. l. pactum quod bona. & facit ad hoc. ff. de regu. iuris. l. nemo ad alium. & ff. de contrahend. emption. l. alienatio.

VIam.] CASVS. An in ius conductionis succedat hæres conductoris, quæritur? Dicitur quòd sic, siue fuerit perpetua conductio. triginta annorum siue temporalis vsque ad annum, scilicet si moriatur intra tempora locationis: quia vtroque casu transmittitur ad hæredes.

g ¶ Existimans.] Est ergo veritas, quòd succedit: vt hîc subijcit, & ff. eod. l. cum in plures. §. hæredem. & l. sed addes. §. penult. & j. de iure. do. l. si socrus & institu. eod. §. fina. & de rerum diui. §. is verò in eo quòd est ibi, fere. Sed contra. s. de vsufru. l. si domina. Sol. vt ibi. ADDITIO. Dic quòd ibi loquitur de locatione vsusfructus: hîc verò proprietatis. Odof. hîc, & glos. in l. contraria.

INuitos.] CASVS An colonus finito tempore conductionis, possit retineri inuitus in locatione? Respon. quòd non.

h ¶ Rescriptum est.] vt & s. de contrahen. emp. l. inuitum. Sed cõtra. ff. de publi. l. cotem. §. fina. vbi tenetur inuitus. Solu. dixi. s. eodem. l. si cùm Hermes. Item contra. j. de agri. & cen. l. cùm satis. §. j. libro. xj. sed ibi in perpetuò conducentibus: hîc [a] ad tempus dicit.

a Idẽ Aug.

DAmnum.] CASVS. Locaui tibi fundum meum: boues induxisti: an damnum tibi datum resarcire debeam, quæritur? Respondeo quòd non, nisi ego reus criminis fuero.

Idem A. Nicæ. LEX XII.

DAmnum, quod per aggressuram latronum in possessionibus locatis rei tuę illatum esse proponis, à domina earundem possessionum, quam nullius criminis ream facere te dicis, resarciri tibi nulla ratione desyderas [i].

¶ Diuisio contractus inducit diuisionem obligationis. Et correi habent beneficium cedendarum actionum pro rata. Bald. *Vel sic: Ex conductione plurium, quilibet tenetur pro parte, nisi quilibet se obligauerit insolidum. & tunc soluens solidum, potest petere, ut contra alios sibi cedantur actiones.* Sali.

Impp. Valerian. & Gallien. AA. & Valerian. Cæs. Heraclidæ. LEX XIII.

SI diuisa [k] conductio fuit, & [l] in singulis pro partibus facta: alieno nomine conueniri vos non oportet [m]. ¶ Si autem omnes, qui conducebant, insolidum locatori sunt obligati [n]: ius ei competens conueniendi, quẽ velit, non debet auferri [o]. ¶ Habetis [p] sanè vos facultatem [q] locatori offerendi debitum, & vt transferantur [r] in vos ea, quæ ob hanc conductionem ab ijs, quorum nomine [s] inqetamini, obligata sunt, postulandi.

¶ Qui locat operas, tenetur operari demum percepta mercede: quia tunc intelligitur fidem fallere, & non antè. h. d. not. tex. cum glo. Bal.

Idem AA. & Cæs. Iuliano & alijs. LEX XIIII.

SI ij, qui à vobis [t] redemerant [v] frumẽtum & hordeum

i ¶ Desyderas.] vt & suprà. de act. emp. l. fi. Sed contra. ff. eo. l. ex conducto. §. si vis tempestatis. vbi dicit dominum prę̨stare debere colono omnem vim: sed ibi de diuina dicit, scilicet tempestate, vbi tenetur dominus scilicet ad mercedem remittẽdam. sed hîc de humana vi dicit.

ADDITIO. Tu dicas, aut damnum contingit in fructibus, siue in re locata, & tũc debet fieri diminutio mercedis: vt in dict. §. si vis. aut damnum contingit in rebus proprijs coloni, & nõ fit diminutio: vt hîc. Bartol. Bal. Ange. & Sali.

SI diuisa.] CASVS. Tribus domum tuam diuisim locasti, quilibet pro parte sua tenebitur, non autem pro aliena. & vno soluente partem suam, alij non liberantur. Sed si conuenit vt quilibet insolidum teneretur: hoc casu quem elegeris, conuenire poteris: & ei satisfacienti, cedes actionem aduersus alios pro quibus soluit.

k ¶ Si diuisa.] Quia egerunt, vt quilibet pro parte tantùm teneretur, expressè vel tacitè supplendo. vel quilibet suam partem conduxit: vt subijcit.

l ¶ Et.] pro id est &c.

m ¶ Non oportet.] vt & infrà. de diui. tut. l. ij. §. j. si tamen insolidum alter vellet soluere, petet sibi cedi actiones: vt suprà. si cer. peta. l. si in rem.

n ¶ Locatori sunt obligati.] quia hoc egerunt, vt quilibet insolidum teneretur etiam iure veteri: vt. ff. de duobus re. l. eandem. & l. reos. §. cum tabulis. Accursius.

o ¶ Auferri.] hoc corrigitur hodie: quia licet sit actum, vt quilibet insolidum teneatur, tamen pro parte sunt conueniendi, si ambo sunt soluendo, & præsentes: vt in aut. de duobus reis, in prin. col. vij. Sed & beneficium epistolæ diui Hadriani potest implorari: vt. ff. de tut. & ra. distra. l. j. §. nunc tractemus. Accursius.

p ¶ Habetis sanè.] vt infrà. de duob. reis. l. j. & de diui. tutelæ. l. ij. in principio. & §. fina. & infrà. arbi. tute. l. cum interdictæ. in fi. & infrà. de fideius. l. ij. & ff. eodem. l. cùm apparebit. & ff. de euic. l. in creditore. & ff. qui po. in pignoha. l. mulier.

q ¶ Facultatem.] & necessitatem.

r ¶ Transferantur.] sed an insolidum, vel pro parte? Respond. pro parte: vt statim hîc innuit, & ff. de admini tu. l. si plures tutelam. & ff. de cẽsi. l. cùm possessor. & ff. de pecu. l. quæsitum. §. ij. Sed pone cessionem non esse factam. Respon. si sunt socij, dabitur actio pro socio ad interesse, non ad pignora. si non sint socij, sed vt scholares sunt, tunc dabitur vtilis pro socio: vt. ff. de ijs, qui deie. vel effu. l. perceptione. Alij nullam dant: vt. ff. de fideiusso. l. Vranius.

s ¶ Quorum nomine.] videntur ergo inuicem fideiubere, secundum hoc quod dicit: sit. ff. ad Velleia. l. vir vxori.

SI ij.] CASVS. Procurator fisci conduxit plaustrum ad ferendum annonam: mercedem soluit: si non facit locator, quod conuenit: aget aduersus eum ex locato.

t ¶ Si ij.] qui à vobis. scilicet procuratoribus fisci. Accur.

v ¶ Redemerant.] id est, operas suas locauerant circa frumentum vehendum: & frumentum vehendum dicuntur conducere: & sic locare & conducere dicuntur.

a ℂ Annonæ.] publicæ.
b ℂ Accepta pecunia.] cautè dicit, accepta pecunia: alias non est locatio vt. ff. depositi. l. j. §. si quis seruũ. Itẽ cautè dicit, accepta. nã sicutemptor demũ soluto pretio cogit venditorem ad rem tradendam, sic & hi cõductores frumenti inferendi accepta pecunia cogentur fidem adimplere: vt. ff. de act. em. l. iulianus. §. offerri. & . ff. locati. l. ij. in prin.

S I de fundo.] CASVS. Mihi fundũ locasti, demum me expulisti. agam ex conducto ad interesse: vt si pœnam promisisti, si me expelleres, agam ad pœnam.
c ℂ Ex conducto.] ad interesse, in quo venit etiã lucrum: vt. ff. eo. l. si fundũ §. si. Itẽ & agit ex cõducto si quid vtiliter vel necessario sit impensum: vt. ff. eo. l. dominus §. j. & . l. pe. in prin. An autem per cõstitutionem, si quis in tantam. vel interdicto aliquo succurratur colono cõtra dominũ? Rñ. non videt, cũ nullam habeat possessione, de qua sit expulsus nec põt dici, quod incõtinẽti interuenerit possessione: & sic incipit sibi possidere conductor. & sic secundò expulsus agat, per. l. ff. de vi et vi. ar. l. j. §. quod a me vi. quod hęc incõtinenti fiũt: vt in eo. ti. l. iij. §. cũ igitur. Item an possit resisteredo mino? Respondeo vt diximus. s. eo. l. emptorem. Itẽ an & contra extraneum aget interdicto, si ab eo repellatur? Rñ. si prius possessionem interuerterat domino, sic: alias non: vt ff. de vi & vi ar. l. colonus. & . l. cũ fundũ. Sed an eo ipso videatur interuertere, quod inuitus expellitur? Rñ. non, cũ non sibi, sed domino sẽp possidere intendat.

Colono an succurratur contra dominũ per aliquod interdictum.

annonæ [a] inferendum, accepta pecunia [b] fidem fefellerunt: ex locato agere cum eis potestis.

ℂ *Conductor indebitè expulsus debitè petit pœnam promissam: & reponitur in fruitione. si sit apposita clausula rato manente pacto: & si nõ soluit pensionem, potest eam retinere pro pœna: & gratis fruetur fructibus conductis. hoc dicit. Bald.*

I idem AA. & CC. Euphrosynæ.
LEX XV.

S I de fundo à locatore expulsa es, cum eo agere ex conducto [c] potes: pœnamque à locatore quẽ præstari rupta conuentionis fide placuit [d] exigere ac retinere [e] potes.

ℂ *Pactum seruatur, & tacito consensu conductio renouatur. Bal. Vel sic: Qui remanet ultra suũ tẽpus in re conducta, uidetur de nouo conduxisse. h. d. Sali.*

I idem AA. & CC. Timotheo. LEX XVI.

L Egem quidem conductionis seruari oportet [f], nec pensionum nomine amplius quàm conuenit, reposci [g]. Sin autem tempus, in quo locatus fundus fuerat sit exactum, & in eadem locatiõe conductor permanserit: tacito [h] consensu eadem locationem vnà cum vinculo [i] pignoris renouare videtur.

ℂ *Conductor indilatè tenetur soluere pensionem, & usuras ex mora. h. d. Bal.*

I mpp. Dioclet. & Maximian AA. Hosalio.
LEX XVII.

P Ræses prouinciæ ea, quæ ex locatione debentur, exolui sine mora curabit: non ignarus ex locato & conducto actionem, cũ sit bonæ fidei [k], post moram vsuras [l] legitimas admittere.

ℂ *Propter edacitatem uermiũ fit remissio mercedum: & in pensionibus seruanda est consuetu*

d ℂ Placuit.] interposita stipulatione, vt onus probandi interesse euitetur: vt insti. de verbo. oblig. §. penul.
e ℂ Retinere potes.] si exactã. Vel dic retinere mercedem loco pœnæ. et hoc nisi in casibus, quo habemus. s. eo. l. ædem. altero tamen debet esse contentus, nisi sit actum pacto manente rato: vt. ff. de excep. do. l. apud Celsum. §. Labeo. & . ff. de transac. l. qui fidem.

L Egem.] CASVS. Locasti mihi fundum pro. x. & ea solui: plus petere non potes. Si verò in conductione te consentire remansi: tempore locationis finito eandem conductionem videor renouasse, pignoribus remanentibus in causa conductionis, quæ fuerunt in prima conductione vel locatione.
f ℂ Oportet.] sic & . ff. eo. l. si merces. §. conductor. & . ff. de cõtrahẽda em. l. pacta.
g ℂ Reposci.] hoc in priuatis locationibus. alias secus: vt. j. de allu. & pa. li. l. ij.
h ℂ Tacito consensu.] in sequentẽ annũ, nisi interim dñs furere cœperit vel decesserit: vt. ff. eo. l. qui ad certum.
i ℂ Cum vinculo.] sic. ff. si certum peta. l. si quis nec causam. §. penult. & hoc nisi fuerit res alienata illata. nam tunc exigitur nouus domini consensus In vrbanis autem prædijs intelligitur reconductio facta, quamdiu inhabitauerat, nisi in scriptis aliter cõprehensum fit: vt. ff. eo. l. item quæritur. §. qui impleto.

P Ræses.] CASVS. Si domum mihi locasti, nec pensionem sua die solui tenebor ad vsuras ex mora: sicut in cæteris bonæ fidei contractibus.
k ℂ Cum sit bonæ fidei.] vt institu. de actionib. §. actionum. & . s. eo. l. ij & . l. emptorem.

l ℂ Vsuras.] vt. s. e. l. ij. & . ff. e. l. quæro. & de vsur. l. cùm quidam. §. ex locato.

E Xcepto.] CASVS. Locasti mihi fundum in triennium: primo anno erat sterilis: duobus annis sequentibus fertilis: subducto tempore sterilitatis in residui temporis pensionem sum obligatus.
m ℂ Excepto.] nisi ex vbertate aliorum annorũ posset recompensari, vel nisi speciali pacto spectet ad tuum periculũ, quod seruandum esset: vt. s. eo. l. legẽ. & . l. licet. Et dic quod colonus de sterilitate potest queri: vt hîc, & plenè diximus. s. eo. l. licet. non autẽ de exiguitate: vt. ff. eo. l. si vno. §. cùm quidã.
n ℂ Edaci locustarũ.] Quia omnia edunt.
o ℂ Fructus.] id est merces propter fructus sequentis temporis. nam non potest intelligi de partiario colono, sed de eo, qui nummis colit: vt ff. eo. l. si merces. §. vis maior. Vel fuit hic cõtractus innominatus do vt des, scilicet vt daret certam mensuram fructuum singulis annis, puta decem corbes frumenti. quotcunque fructus perciperet singulis annis, siue. x. siue. xx. siue. xl. vnde cũ hic contractus sit similis locationi: eadem æquitas est in isto seruanda, quæ in illo: vt arg. ff. de positi. l. j. §. si. quis seruũ. & de præscriptis verbis. l. naturalis. §. si.

Colonus de sterilitate non de exiguitate queri potest.

do. Bald.

I idem AA. Amno. LEX XVIII.

E Xcepto [m] tempore, quo edaci [n] locustarum pernicie sterilitatis vitium intercessit, sequentis temporis fructus [o], quos tibi iuxta præteritam cõsuetudinem [p] deberi cõstiterit, reddi tibi præses prouinciæ iubebit.

ℂ *Consuetudini & statuto renunciari potest expressè. nam in tacitis semper cõsuetudo & statutum uidentur inesse: & renunciatio unius non facit alteri iniuriam. Bal. Vel sic: Fides contractus est seruanda. & remissio facta ab uno nõ præiudicat alteri. Sali.*

I idem AA. Valerio. LEX XIX.

C Irca locationes atque conductiones maximè fides [q] contractus seruanda est, si nihil specialiter [r] exprimatur contra consuedinem regionis. Quòd si alij remiserint contra legem [s] contractus atque regionis consuetudinẽ pensiones: hoc alijs præiudicium afferre non potest.

ℂ *Rei propriæ per ignorantiam facta conductio, uiribus non subsistit. Bal. Vel sic: Conductio rei propriæ non tenet, nec dominium transfert. Salicetus.*

I idem AA. Carpophoro. LEX XX.

Q Vi rem propriam conduxit, existimans [t] alienam, dominium non transfert, sed inefficacem conductionis contractum facit.

ℂ *In contractu locationis non habet locum pœnitentia, etiam si non sit propriè locatio, sed cõtractus innominatus. Bal. Vel sic: A conductione contracta non receditur, licet ab alio plus offeratur. Salicetus.*

I idem AA. & CC. Antoniæ.
LEX XXI.

S I olei certa ponderatione fructus anni locasti [v]: de con-

p ℂ Consuetudinem.] de præstãdis pensionibus. quando enim certa merces non, exprimitur, datur quantum solet ex consuetudine dari: vt hîc, & ar. ff. de dam. in fec. l. si finita. in princ. & de ædi l. edic. l. quod si nolit. §. quia assidua. & est ad. l. istam. ff. e. l. ex cõducto. §. si vis tempestatis.

C Irca.] CASVS. Pacta, quæ fiunt in locatione, seruanda sunt. si ergo locauerint duo mihi fundũ, & vnus pensionem pro parte sua mihi remiserit: alij non præiudicatur, quominus partẽ suã exigere possit.
q ℂ Fides.] vt. s. eo. l. legem. maximè autẽ ideo dicit, quia & quædam nõ dicta seruantur, si modò bonũ & equũ sit: vt insti. de obli. ex consensu. in fi. & . s. eo. l. proxi. in fi. & . ff. eo. l. ex conducto. in princ.
r ℂ Specialiter.] repete maximè, & sic contra, propriè ponitur. Vel dic contra, pro præter: vt. ff. de pac. l. pacisci. & eodem modo subaudi maximè.
s ℂ Contra legẽ.] melius dixisset præter legẽ. nec enim cõtra legẽ aliquã fit, si aliquis renũciet ei, quod pro se introductũ sit. potest enim de iure hoc fieri: vt & supra. de pac. l. si quis in conscribendo. & prodest hoc notare propter id quod diximus. s. de pac. l. j. Item not. hîc quòd res inter alios &c. vt & j. res inter alios. & . s. de pactis. l. si actionem. & . ff. de pac. l. si vnus. §. pacta quæ.

Q Vi rem.] CASVS. Si rem meam, quam putabam tuã esse, locasti mihi: non valet locatio: nec in te dominium est translatum.
t ℂ Existimans.] idem si sciens. sed facilitatem facti notauit: vt. j. c. l. ad probationem. sed possessionem perderet sciens: vt. ff. de acqui. pos. l. si rem aliquã. & . l. quod meo. in prin. & . ff. de rei vendi. l. quædam mulier. & de vsusca. l. ei à quo. & facit ad legem istam. ff. de acquir. re. do. l. si procurator. ij. & . ff. de rei ven. l. inter officium. & . ff. eo. l. non solet. & . s. de rei ven. l. re tua. & . j. de do. inter vir. & vxo. l. fi. & . ff. de reg. iur. l. neque pignus.

S I olei.] CASVS. Locasti mihi fundum, vt soluere. x. corbes olei: & locasti in triennium. solui. alius offert. xv. cados olei. an à contractu locationis recedere possis, quæritur. Dicitur quòd non.
v ℂ Locasti.] id est: vsum concessisti. non tamen fuit locatio: quia sine mercede in pecun ia esse non posset: vt. ff. depositi. l. prima. §. si quis seruum. & de præscript. ver b. l. naturalis. §. at cum do. & . ff. de dona. inter vi. & vxo. l. si vir vxori. &

Locatio non potest esse sine mercede in pecunia.

vxori.&.§.de præscrip.verb.aliàs de rerũ permu.l.emptionẽ.& argu.§. de cõtrahen.emp.l.empti. ADDITIO. Habes ex hac gl.ꝙ hîc nõ erat locatio,sed erat contractus innominatus:quare dicas quòd oleum hîc fuit solutũ: & sic res non erat integra.aliàs esset locus pœnitentiæ.vt.l.si pecuniam.ff.de condic.causa da.Item suppleas secundò,ꝙ hîc erat res exposita locationi. vnde habet similitudinem cum contractu bonæ fidei arg.l.j.§.tit.j.aliàs enim nõ esset contractus iste bonæ 10 fidei:quia contractus innominatus nõ dicitur bonæfidei nisi in duobus casibus:vt insti.de action.§. actionũ.ita intelligit Bar. hîc hanc legem.

tractu bona fide[a] habito propter hoc solùm,quòd alter[b] maiorem obtulit[c] ponderationem, recedi non oportet.

Qui promittit operas,tenetur seruare bonã fidem.h.d.Bal.

Idem AA.& CC.Papiniano.

LEX XXII.

Sij, contra quos supplicas, facta locatione certi[d] temporis suas tibi locauerint operas:quatenus bona fides patitur, causa cognita competens iudex conuétionem seruari[e] iubebit[f].

Per instrumenta locationis non probatur dominium. Et qui rem propriam à se possessam conducit:nõ mutat sibi possessionis causam.Bal. Vel sic: Locatio non sufficit ad probandum dominiũ contra conductorem, qui posteà de dominio cœpit litigare.h.d.Sali.

Idem AA.& CC.Prisco.

LEX XXIII.

AD probationem[g] † rei propriæ siue defensionem non sufficit locatio ei facta,qui pòst de dominio cœperit cõtendere:cùm inscientia domini proprij[h] & errantis[i] nullum habeat cõsensum sed ex euentu, si victus fuerit[k], contractus locationis non constitisse magis[l] declaratur. Nemo enim[m] sibi iure possessionem mutare potest.

Ex conductione mariti non tenetur uxor:

a Bonafide.] maximè.nam idem est instricti iuris iudicio:vt.§.de act. & obligatio.l.sicut.&.§.de 20 trãsac.l.quãuis.

b Quodalter.] scilicet tertius.

c Obtulit.] nisi vltra dimidiam esses deceptus vt.§.de rescin.vend.l.ij.& l.si voluntate.

SI ij.] CASVS. Locasti mihi operas in quinquennium.vt fidem 30 contractus serues, iudex te cõpellet.

d Certi.] minus.xxx. annis. Quid aũt si in perpetuum vel vltra.xxx. annos?Irn .quòd non tenet. Nos ꝙ sic,cũ saltem feriatis impelletur diebus: & sic non fit seruus:vt & .§. de inge.ma.l. si vestram. 40 & per substitutum possit seruire,vt no.§.de vsufruc.l.antiquitas.

e Seruari.] & præcisè cogentur ad factum vel ad interesse,prout[a] voluerit actor:vt.ff.de no. ope. nunc.l.stipulatio.§ siue. &.ff.de verb.obli.l.si fundum.& sic intelligitur.ff. 50 de aqua plu.arcen.l.si Titius.§.officium.& si contumax fuerit locator,cũ ꝑcise ad factũ agitur,iurabitur in litem:vt.ff.eo.l.si cui.§.j.

f Iubebit.] scil.vt per id tẽpus præstet, quod conuenit.

AD probatione.] CASVS. Rẽ meã mihi locasti.vẽdicare vis & probare dominiũ ad te pertinere per hoc,ꝙ mihi locasti.an ad probationem hoc sufficiat,quæritur?Rñ.ꝙ non.Non enim sufficit ad probandum dominium,probare me conduxisse.

g Ad probationem.] Ad probandum quòd res sit alicuius petẽtis, nõ 60 sufficit probare se locasse:nec contra ad defensionem se conduxisse, sed alio modo oportet probari locantis vel conducentis dominium [b]:vt hîc,&.§. de lib.cau.l.ad probationem.&.ff.eo.l.non solet. & agebatur hîc rei vendicatione,non locati.& si quidem conductor probet se dñm, patet ꝙ contractus fuit nullus,cũ rei suæ nõ sit locatio:vt.ff.depositi.l.qui rem.& de vsuca.l.ei à quo.Dic ergo ad probationem,scilicet qñ petit siue defensione qñ possidet. ADDITIO. Quia finita locatione conductor restituit,& posteà agit rei vendicatione.Sali.

h Domini proprij.] conducentis.

i Errantis.] idem,in sciente:vt diximus.§.eo.l.qui rem.

70 k Victus fuerit.] qui locauit.

l Magis.] electiuè ponitur.

m Nemo enim sibi iure possessionem.] Dic possessionem, id est, proprietatem [c]:sic.ff.de verb.signi.l.interdũ.& sic,est plana.Alij sic bene dixi sic esse in dominio.nã sec⁹ est in possessione,quã cõductor non põt sibi cõmutare,sed colonario iure tenet,quod non placet:vt.ff.de vsuca.l.ei à quo. Alij econtra [d] vt locator,qui possidebat pro prædone vel pro possessore,nõ ideo incipit pro suo possidere per colonum.Vel quarto nõ põt prodesse locatori prædicta locatio ad probationem sui iuris:quia nõ potest sibi mutare causam suæ possessionis.nã nec nullus alius põt.Vel quinto nõ mutat aliàs cùm 80 locatio tenet:hîc autem mutat: quia non tenet locatio:vt.ff.de vsucapi.l.ei à quo.& de hac mutatione causæ possessionis plenè dixi infrà de acquir.possess.l.cùm nemo [e].Et ad hoc quòd errans nõ consentit,est.§.de iur.& fact.ignor.l.non idcirco.&.§.eo.l.qui rem.& .§.de præscriptio.longi.tempo.l.nec petentem.

Contractus.] CASVS. Fundum mihi locasti, non ideo quia non interuenit instrumentum, minus est habendus ratus locationis contractus, nec vxorem meam conuenies, nisi in posterius tempus de

[Left margin:]

† Glo.in c. inter dilectos.super ver. quod meũ in me. extrà de fi. instru.indu cit hãc.l.in arg. ꝙ licet ex pluribus causis possit fieri traditio rei:ex vna tamen dominium quæritur.

a Hoc verũ si æquitas hoc suadeat quia fortè alius neficeret,vel non posset tales operas præstare:aliàs soluẽdo in teresse vel pœnã,si cõtra promiss.fsi liberabit Bal.

b Ista glo. sequit Bal. & Sali.

c Et hoc fine sciẽs,si ue ignorãs fuerit ipse conductor. Cy.

d Ista glo. allegatur se cundũ Sali. hîc ad hoc quòd locatio non præbet titulum secũdũ eũdem.

e Vide.c. inter dilectos.vbi Panor.Imo.& Feli. extrà de fi.instru. & c.cũ vene

nouo conduxerit.

n Etsi non interuenerint.] vt &.§.de fide instru.l.si constiterit. & est ratio,quia cùm nudo consensu cõtrahatur,neque verba neque scriptura desyderantur:vt.ff.eo.l.j.

o Non vxorem.] sic &.§.ad Velle.l.si aduersarius.& suprà. ne vxo. pro ma.l.j.

Sed si ipsa conduxit,tenetur.h.d.Bal. Vel sic:Cõtractus conductionis ualet etiam sine instrumentis uel scriptura: & tenet hæredes conductoris,non eius uxorem:nisi ipsa posteà conduxerit.Salice.

Idẽ AA.& CC.Antonino.

LEX XXIIII.

COntractus locationis cõductionisque non interuenientibus etiam instrumentis, ratus habeatur. secundum quod hæredes conductoris, (etsi nõ interuenerint[n] instrumenta) non vxorem[o] conuenire debes. Sanè de posteriore tempore,quo conductricem ipsam proponis fuisse, adesse fidem precibus tuis probans,pensiones integras ab e a pete*.

Conductor debet prius domum seu possessionem restituere, quàm de proprietate litigare seu obijcere.h.d.Bal.& Sali.

Idem AA.& CC.Epagatho.

LEX XXV.

*SI quis conductionis[p] titulo agrum, vel aliam quácunque rem accepit:possessioné prius restituere[q] debet,& tũc de proprietate litigare.

Euanescit instrumentum, si exinanitur debitum.Bal.Vel sic: Impleta fide conductionis finitæ agi potest contra locatorem, ut retenta uel abrepta restituat.Sali.

Idem AA.& CC.Opploni & Hermogeni.

LEX XXVI.

p SI quis cõductionis.] Pone casum, quòd vendidi tibi rem 10 retento vsufructu. vel constituens me tuo nomine possidere,quam tibi posteà loco.agam finito tempore locationis cõtra te condictione ex hac lege. & posteà vendicabis tuum dominium: licet duæ regulæ videantur obstare: vna quæ di 20 cit, cui damus actionẽ, multò magis exceptionem: vt.ff.de superficie. l.j.§.quod autem ait prætor.Et alia,dolo facit,qui petit quod restituturus est. Sed hoc expressè sic ordinat lex. Vel vbi lex non ordinat, sic habent locum prædictæ regulæ. 30 & idem potest dici in omnibus:qui alieno nomine tenẽt:vt in tutore, curatore,gestore,depositario,commodatario, vsuario: & vsufructuario, si non est in his aliqua iusta causa retinendi: vt.ff. de acquiren. possess.l. si quis rem quam. (Alij 40 dicunt etiam in his dominij causam obstare agẽti possessorio) & agitur his & alijs causis vtili condictione ad instar huius directæ, quæ ex hac lege datur[f]. Vel pone[g] casum & melius secundum quod hæc litera sonat simpliciter: vt.§.eod.l.ad 50 probationem.

q Restituere.] condictione ex hac.l.vt dixi.

sic & aliàs actione ciuili agitur possessorio:vt.ff.de condic.inde.l.indebiti.§.j. & de tritica.l.ij.vel etiam ex locato[h] agitur hîc ad possessionem:vt.ff.loca.l. videamus.§.qui vinum.& arg.suprà.de act.emp.l.ij.in fi.& secundum hoc iuratur in litem:vt.ff.eod.l.si:cui.§.j.& tunc pœna.l.conductores.infrà.eodem.habebit locum,nisi iustam causam habeat retinendi:vt.ff.de acquir.pos.l.si quis rem.& de vi & vi ar.l.colonus.in fin. Sed opponitur, non tenuit locatio rei propriæ,sicque non potest agi ex locato?Respon.interim dum est dubium, 60 vtrum teneat vel non,agi potest.vel etiam si sit certum,tamen agitur : sicut & agitur pignoratitia actione,vbi etiam constat non tenere pignus:vt.ff.de pigno.act.l.si rem.j.§.is quoque.secus si ageret rei vendicatione:quia tunc potest excipi:vt suprà.eod.l.ad probationem.Sed videtur huic legi contra.§. de agri.& censi.l.litibus.lib.xj.vbi dicit fructus sequestrandos, & de possessione cauendum,si dominum apparebit melius ius habere. per quod patet, quòd non statim reddet.Sol.illa hanc corrigit.Vel hîc[i] constabat de locatione : ibi non.sed ab alio fortè domino se habere dicebat conductor. vnde cùm iste seruitium pro eo vellet:potest de hoc iure secum litigare.licet aliàs non possit secum litigare:vt infrà in quibus cau.co.cen.l.j.&.ij.lib.xj.& infrà.de agri. 70 & censi.l.cùm satis.lib.xj.Vel secundum Ir.licet domino ibi non restituat statim,tamen nõ obest ei:quia colonus tenetur probare nihilominus alterius esse:non eius qui se dominum esse dicit. Vel ibi loquitur de perpetuò censitis : hîc non. & hæc vera. Vel hîc possessorio, [k] ibi petitorio petebatur. nam reditus ibi petebantur & prædium penes colonum esse volebat. Item secundò est contra.ff.depositi.l.bona fides.vbi deponenti non redditur, sed domino vero. Sol. ibi petitorio[l], scilicet depositi : hîc possessorio conductione, scilicet ex hac lege agitur. Vel ibi erat fur vel prædo:hîc bonæ fidei possessor. Vel ibi incontinenti paratus erat dominus probare : hîc non. argu. ff. ad exhiben. l. iij. §. ibidem. quam distinctionem Io. non admittit, quando 80 lex expressim ordinat vt prius restituatur possessio : vel causa possessionis prius agatur,& posteà proprietatis [m]. Vel ibi constabat alium dominum, hîc non. Item contra. ff. de regu. iur. l. in condemnatione. §. final. de except. doli. l. dolo. Item &. ff. de regu. iur. l. inuitus. §. primo. & de superficie.l.j.§.quod autem ait.ibi, cui damus actionem &c. Sed illa[n] in petitorio non in possessorio intelligenda sunt,cui damus &c.& est ad legem istam suprà.de rei vendi.l.ordinarij.& infrà.de interdic.l.incerti. Sed ibi dicit hodie constat &c. vt not.infrà. de edic. diui Hadria. tol. l. secunda.

[Right margin:]

rabilis de relig.do.&.l. solennibus §. de rei vẽdi.

Casum ponit.

* Petere debes.

* Not.ex hac lege, aduersus eum,à quo causam habemus, nõ posse intẽdi rei uen. sine quæstio. dominij.

f Ista sequitur Sal.hîc.

g Vera est secũdũ Iac. de Are. & Ange.hîc.

h Iste intellect⁹ reprobatur secũdũ Bart.Ange. & Sali. hîc & ẽ tex. in cõtrariũ in l. qui rẽ. ff. deposi.

i Hanc tenent Cyn. Bar. & Ange. hîc & idẽ Bart.in. l.contraria.

k Istam tenent Iac.de Are.& Sal.

l Hec est vera secundũ Sali. vel dic, ꝙ ibi depositari⁹ opponebat nõ solũ de dño tertij: sed etiã ille tertius agebat contra eundẽ,& assistebat oppõnẽti : iõ prius quæritur quis sit domin⁹ Sa.

m Idẽ tenet Sali.

n Idẽ Ang. hîc Bar. Sa. & Ange in expeditiõe gloss.j.

SI conductionis † implestis fidem [a] :eiusdem rei gratia factum instrumentum euanuit [b] . Quòd si quid vestrum in fundo [c] fuit,vel vi direptũ [d] est: hoc restitui [e] vobis præses prouinciæ iubebit.

Si soluerim pro colono tuo, & tu mihi pro mittis per stipulationem:teneris efficaciter, secus si nudo pacto fideiubes.Bal.Vel sic: Vbi nudum pactum non sufficeret, stipulatio prodest. hoc dicit.Salice.Vel sic:Pactum cohærentia traditionis non vestitur,quando cum tertio & nõ cum recipiente interponitur.h.d.Sali.

Idem AA.& CC.Neroni.

LEX XXVII.

* SI tibi [f] quæ pro colonis conducti prædij prorogasti [g] ,dominus fundi stipulanti dare spopõdit:competens iudex reddi tibi iubebit. [h] ¶ Nam si conuentio placiti fine stetit [i] :ex nudo pacto perspicis actionem iure nostro [k] nasci non posse.

In contractu locationis non veniunt sarcienda fortuita.Bal.Vel sic:Conductor locatori & econtra tenetur de dolo & culpa,non de casu. Sali.

Idem AA.& CC.eidem Neroni.

LEX XXVIII.

IN iudicio tam locati,quàm cõducti,dolum [l] & custodiam [m] non etiam casum [n] ,cui resisti nõ potest,venire constat.

Destructa per conductorem,debent restitui per se,& eius hæredem.Sali.

Idẽ AA.& CC.Iuliano. LEX XXIX.

CVm conductorem ædificia, quæ suscepit integra, destruxisse proponis:hæc etiam heredes [o] eius præses prouinciæ instaurare, ædificiorum inter vos habita ratione [p] ,iubebit.

Qui prohibetur esse principalis prohibetur esse accessorius.Bald.Vel sic:Curiales non possunt aliena prædia conducere : nec pro conducentibus fideiubere.Sali.

Impp.Theod. & Valentin. AA.Florentio præfect.præto. LEX XXX.

CVrialis , neque [q] procurator neque cõductor [r] alienarum rerum , nec fideiussor † aut mandator conductoris existat : alioquin nullam obligationem neque locatori [s] , neque conductori [t] ex huiusmodi contractu competere sancimus.

Milites non debẽt omittere usum armorum, nec esse graues uicinis eorum.h.d.Et illi, qui alũtur à republica, debent militare pro ipsa, non contra ipsam uel honorem ipsius.tene mẽti.Bal. Vel sic:Milites debent se abstinere à cõductionibus,nisi gratia sui usus.h.d.Sali.

Imperator Leo A.Aspari magistro militum.

LEX XXXI.

MIlites nostros, alienarum rerum conductores [v] , seu procuratores [x] , aut fideiussores, vel mandatores conductorum fieri prohibemus : ne omisso armorum vsu,ad opus rurestre se conferant, & vicinis graues præsumptione cinguli militaris existant. ¶ Armis [y] autem , non priuatis negotijs occupẽtur:vt numeris [z] & signis suis iugiter inhærentes, rempublicam à qua aluntur, ab omni bellorum necessitate defendant †.

Non tenetur dominus relocare eidem , si non uult.nisi per pactum in scriptis factum adstrinxerit se ad reformãdum. nam tunc compellitur: & alij locare non potest.h.d. & est ualde not. lex pro contractibus emphyteuticis, in quibus omittitur reuocatio.Bal.Vel sic : Dominus potest locare rem alij,cùm fuerit finita locatio primi.nec debet primus secundo conductori molestiam uel litem iniustam inferre, sub pœna hic subiecta.h.d.Sali.

Imperator Zeno.A.Adamantio præfect. prætorio. LEX XXXII.

ADDITIO. Colligas hic paruam distinctionem ex iuribus in hac gl. alleg.dũ quæritur,an conductor posit locatori referre quæstionem dominij:quia aut de locatione est dubiũ,& potest opponi exceptio dominij:vt.d.l. litibus.aut constat de locatione:& tunc si locator agit conditione ex hac.l.nõ potest excipi de dominio,vt hîc.si verò agit actione ex eo contractu,tũc aut obijcit conductor de dominio proprio, & potest: quia illa exceptio peruenit in totũ ius agentis:vt l.ad probationẽ.s̃.eo. aut obijcit de dominio tertij: & tũc si ille tertius sibi assistat & agit,& tũc potest vt.l.bonafides.§.fin. ff.de po.aliàs non potest.

† Ista lex reputatus singularis secũdũ Bar. hîc.

SI conductionis.] CASVS. Locasti mihi fundum, & mercedẽ solui:instrumentum locationis euanuit:si aliquid in fundo à me inductũ est,et tu locator illud surripueris, dabitur mihi rei vẽ.vel vi bo.ra.aut ex conducto,vt illud mihi restituas.

* Vide in hanc.l.Alciat. li.parereg,iur. p. c.iiij.

a ¶ Fidem.] soluẽdo debitam pensionem.

b ¶ Euanuit.] vt.s̃.depositi.l.propter. & ideo condici vel vendicari potest:vt s̃.de condi. sine cã l.dissolutæ.&.s̃.ad exhi.l fina.

c ¶ In fundo.] A vobis conducto.

d ¶ Direptum est.] A locatore vel alio.

e ¶ Restitui.] rei vendicatione vel vi bonorũ raptorũ:vt et s̃.eo.l.dãnũ. vel etiã ex cõducto cõtra locatorem tenentem vel rapientem.arg.s̃. de actio. emp.l.ij.in fi.&.ff. de contrahen.emp.l.quoties.Ac.

SI tibi.] CASVS Si pro colonis tuis Titius Seio soluerit:ante habeat obligatũ quæritur distinguitur.aut Titius stipulatus est pecuniam sibi à domino reddi aut nõ,si sic,habet te obligatum.si nõ,nõ habet. Viuia. Vel pone casum vt in glo.seq.

f ¶ Si tibi.] Pone casum secundum Irn.℘ colonus soluit ꝓ colonis,id est adscriptijs prædij,sine quib⁹ prædiũ alienari vel locari non potest:vt.j̃.de agri. & censi.l.quẽadmodum. li. xj.Vel dic,℘ extrane⁹ aliquis soluebat pro colonis,& vtroque casu stipulabatur à domino,aliàs non datur actio.

Casum ponit dupliciter.

g ¶ Prorogasti.] aliàs prærogasti,id est,ante tempus soluisti ,scilicet creditoribus eorum . Vel dic simpliciter, idest soluisti scilicet creditoribus eorum.

h ¶ Iubebit.] scilicet condictione certi ex stipulatione:vt.ff.si certũ peta. l.si quis certum.

i ¶ Stetit.] id est,stipulatio non interuenit.

k ¶ Iure nostro.] scilicet ciuili:sed prætorio nascitur de constituta, si eo animo pacti estis:aliâs ageres negotiorum gestorum contra colonos.Sic ergo nõ obstat insti.de act.§.de cõst.Vel in hoc secũdo casu inutiliter fuisti stipulatus,cũ vtiliter stipulari velles:& ideo nec ex stipulatu quod noluisti,agere potes:vt.ff.de cõst.pe.l.j.§.eũ.Et adhuc quæritur,quomodo ꝑscriptis verbis nõ nascit, cũ incontinenti fuerit pactũ factũ:vt.s̃.de pac.l.legẽ.&.l.cũ ꝓponas & s̃.de re.permu.l.rebus?Respon.secundũ P.speciale sicut & aliàs.ff.de reli . & sump.fu.l.quod si locus &.j̃.de iure do.l.auia.Sed miror,quare hoc dixerit nam pactum vel factum quod sui vicintate vestitur,inter eosdẽ [a] esse debet: qđ hîc nõ fuit:sed alijs soluerat, & ꝑ alijs:& adhuc ab alio paciscebatur reddi sibi:sic ergo non potest vestiri.& hoc placet.Tertij dicunt hîc ex interuallo appositum.Quarti,quòd ibi in contractu,hîc in distractu.& facit ad.l.istã.ff. de pact.l.iurisgentium.§ sed cũ nulla.&.j̃.de pac.cõ.l.j.

a No. istã glo secũdũ Ang. quòd pactũ appositum iuxta contractũ nõ vestitur eius cohęrẽ

IN iudicio.] CASVS.] In locato & conducto venit dolus & lata culpa & leuis,non casus fortuitus.Viuia.

l ¶ Dolum.] vt absit.

m ¶ Custodiam.] vt assit.& potest contingere in conductore culpa circa custodiam:vt.ff.nau.cau.sta.l.nauta.Circa locatorem,quia rem alienam locauit:vt.ff.e.l.si quis domum.vel vitiosam:vt in.l.sed addes.§.j.&.l.cùm in plures.§.seruum meum.Sed licet ex natura contractus veniat custodia, non tamen leuissima culpa venit:vt.ff.nau.caup.stab.l. idem.§.sed si gratis.si tamen specialiter promittatur custodia:etiam leuissima culpa venit,secũdum Ioan. vt.ff.eo.l.qui mercedem.

tia,quando tẽdit ad vtilitatẽ tertij.

Locator nõ tenetur de leuissima culpa.

n ¶ Casum.] fit enim propter casum remissio mercedis:& sic neque locatori imputatur : quia aliâs teneretur ad interesse:vt.ff.eod.l.si fundus. Azo. & hoc nisi ex pacto speciali.arg.s̃.de neg. gest.l.negotium. & facit s̃.commoda.l.j.&.s̃.mã.l. à procuratore.& de pig. act l.creditor.

† Concor. gl. j.in fin. in.c.pe.j. de fideiusso. Merces propter casum remittitur.

CVm conducto rem.] CASVS. Scholaris cõduxit hospitiũ integrũ : destruxit hospitium:nunquid tenetur redintegrare,quæritur? Respon. ℘ sic.si viuit,& eo mortuo hæredes eius. Nam tenetur conductor , si fecerit rem deteriorẽ ad interesse,et posset etiã expelli.

o ¶ Hæredes.] videbatur quòd non,quia maleficium erat:sed non est ita:vt.ff.de act.& obl.l.ex contractibus. &.l.ex depositi. Accursius.

p ¶ Ratione.] scilicet vt talia restituãtur, qualia fuerant tẽpore conductionis.vel præstet, quanti tua interest.

CVrialis.] CASVS. Si aliquis curialis est adstrictus curiæ, non potest esse conductor,vel fideiussor,siue mandator conductoris:& si contra facit, ex isto contractu nulla oritur actio.

† Sic clerico prohibetur , ne postulet contra ecclesiã in qua habet beneficium. extra de postu. c. vlt. & concord. huic l.gl.illi. c. super verbo.cõtra ecclesiã post princ.

q ¶ Neque procurator.] veluti qui certa mercede sibi præstita cũ domino conuenit, vt à cæteris conductorib⁹ ipse sibi exigat,secũdũ quosdam. Vel dic simpliciter sicut & in clericis:vt in aut̃.de san.epis.§.alium.col.ix.& facit.j̃.l.proxi.

r ¶ Neque conductor.] si tamen in conductione successit alij, iure remanet:vt.ff.de decur.l.iiij.

s ¶ Locatori] scilicet scienti:vt.ff.e.l.si ignorans.& facit.j̃.de decur.l.si quis procurationem.lib.x.&.j̃.qui.ad conduc. præ.fisca.acce.non li.lib.xj.l.j.

t ¶ Conductori.] Si pro locatore fideiussit.

MIlites.] CASVS. Milites armatæ militiæ prohibentur conducere res alienas,& esse fideiussores conductorum,siue procuratores, siue mãdatores eorum:& debent dare operam armis, non agriculturis,siue priuatis negotijs:ita vt nos defendant & rempu.à qua aluntur.

v ¶ Conductores.] sed an stabulũ ꝓ equis suis,vel alia ad militiã faciẽtia poterit cõducere?Rñ.sic.& hoc de iure tm̃ ꝓhibet:vt.j̃.subijcit,ne omisso &c. & idẽ in domo reficiẽda dico nõ habitãda:vt.j̃.e.l.fi.in prin.nã & miles punitur:vt.j̃.eo.ti.l.vlti.sed locãti & ignoranti parcitur:vt.ff.eo.l.si ignorans.

x ¶ Procuratores.] vt &.s̃.de procu.l.militem.nisi in rem suam: vt in eo. ti.l.qui stipendia.&.ff.de procu.l.filiusfamiliâs.§.veterani.& qui satisd cog. de die.§.j.& nisi pro necessarijs in causa liberali : vt.ff.de libe.cau.l.iij.§.militi.Vel nisi pro suo matrimonio:vt.d.l.filiusfamiliàs.§.veterani.& idẽ de milite cœlestis militiæ quod hîc de sęculari dicit:vt in aut̃.de sanc.epis.§.alium. col.ix.idem in Fabricensibus:vt.j̃.de Fab l.fi.lib.xj.

y ¶ Armis.] sic.j̃.de iure delibe.l.fi.in prin.&.s̃.de condi.ob causam.l.si militem.&.j̃.de re mili.l.milites.ij.lib.xij.&.xxj.q.iij.per totum.Accur.

z ¶ Vt numeris.] quorũ quidã dicũtur militia.alij cohors. alij vexillatio, manipulus.

NE cui [a] liceat, qui aliquã domum alienã, vel locum, aut ergasterium nomine cõductionis accepit, alteri, qui post eum [b] domini volũtate ad eandem [c] conductionẽ accessit, litẽ inferre [d], quasi rem illicitã, aut agenti damnosam tentauerit: sed patere facultatẽ dominis domos suas, vel ergasteria, vel loca, cui voluerint, locãdi [e]: Ipsis nihilominus qui conduxerint, ab omni super hoc molestia liberis cõseruandis: nisi fortè pacta [f] per scripturam specialiter inita cũ dominis: vel cum ijs, qui posteà cõduxerint, legibus [g] videlicet cognita, agẽtis [h] intẽtionib⁹ suffragẽtur. ¶ Quòd si quis hmõi cõtrouersiã sacris iussionibus interdictã crediderit cõmouendam: si priuatus est, acriter cæsus exilij subeat pœnam: si militat, decem librarum auri dispendio feriatur.

¶ *Qui rem conductam non restituit ante condemnatoriam sententiam, posteà tenetur etiam ad eius æstimationem quasi inuasor. hoc dicit. Bal. idem Sali.*

Idem A. Sebastiano præfecto prætorio.

LEX XXXIII.

COnductores alienarũ rerũ, seu alienã cuiuslibet rei possessionẽ precario [i] detinentes, seu hæredes eorũ, si nõ eam dominis recuperare volentibus [k] restituerint, sed litem vsq; ad definitiuam sentẽtiã expectauerint: nõ solùm rem locatam, sed etiã æstimationem [l] eius victrici parti ad similitudinem inuasoris alienę possessionis, præbere compellantur.

¶ *Signa imperialia dicũtur uictricia. hodie debet imperator in Italia uerecundari de tanta fama, quæ tenet gloriam nominis, sed non hominis. & iacet infatuatum imperium (dico in Italia) nam in sua maiestate confundi non potest: ut in authen. quomodo oportet. §. fi. col. j. Bald. Vel sic: Milites prohibentur à conductione rerum alienarum, aliàs tam ipsi, quàm locatores puniuntur pœna hic scripta uel inserta. & quilibet potest eos accusare. h. d. Sali.*

Imperator Iustinianus A. ad Senatum.

LEX XXXIIII.

LIcet retro principes [m] multa de militib⁹, qui alienas possessiones vel domos conductionis titulo procurãdas [n] suscipiunt, sanxisse manifestũ est: tamen quia res sic est contẽpta, vt neq; interminationis sacratissimæ cõstitutionis [o] milites memores, ad hmõi sordida audeãt venire ministeria, & relictis studijs publicis, signisq; victricib⁹, ad conductiones alienarũ rerum prosilire, & armorum atrocitatem non in hostes ostendere, sed cõtra vicinos, & forsitan etiã aduersus ipsos miseros colonos, quos procurandos [p] susceperint, conuertere [q]: necessarium duximus ad hanc sacratissimã venire constitutionem, altius & plenius huiusmodi causam corrigentes. ¶ Iubemus itaque omnes omnino, qui sub armis militãt, siue maiores, siue minores, (Milites autẽ appellamus tam eos, qui sub excelsis magistris militum tolerare noscuntur militam, quàm qui in vndecim deuotissimis scholis taxati sunt, necnon eos, qui sub diuersis optionibus [r] fœderatorum nomine sunt decorati) saltem [s] in posterum ab omni cõductiõe alienarũ rerum tẽperare: ¶ Scituros quòd ex ipso cõtractu ab initio sine aliquo facto vel aliqua sententia cadant [t] à malitia, & nõ sit regressus eis ad pristinum gradum, neq; beneficio imperiali, neq; cõsensu vel permissu iudicis, sub quo tolerandam sortiti sunt militiam: nedum alienas res conductiõis titulo esse gubernandas existimãt, suas militias suamq; opinionem amittant ex militibus pagani, ex decoratis infames constituti: [v] & quod post huiusmodi conductionem (quam penit⁹ interdicimus) à publico susceperint [x], & hoc [y] sine aliqua mora vel procrastinatione reddere cõpellãtur: Scituris & ipsis, qui suas facultates post hanc legẽ eis ad cõductionẽ permiserint nostra lege eorum conamine violata, ꝙ nulla eis exactio cõtra eas cõcedatur: vt [z] qui alieni appetẽs constitutus [a] militem procuratorẽ elegerit [b], & à suis cadat [c] redditib⁹. ¶ Pateat autem omnibus huiusmodi copia apud cõpetẽtes iudices accusatiõis: vt qui in hac cã delator existat, laudandus [d] magis, quàm vituperandus intelligatur: ¶ Pœna quã cõtra milites nostrorũ præceptorum cõtemptores, & ipsos, qui eis cõductiones rerũ ad se pertinẽtium permiserint, statuimus, in futuris causis obtinente.

TITVLVS LXVI.

De iure emphyteutico

¶ *Contractus emphyteuticus propriam habet naturam atque figuram, exigitq; scripturam. & propter particulare damnum emphyteuta non liberatur à canone. Bald. Vel sic: Contractus emphyteuticus est contractus per se distans à conductione & locatione: & debet fieri in scriptis cũ pactis in eo initis. Et si de casu fortuito nihil est conuentum, tũc si res pereat tota, liberatur emphyteuta: non si pereat, pro parte. hoc dicit. Sali.*

Imperator. Zeno A. Sebastiano præ. præ.

LEX I.

Dic tu authore Nonio Marcello ꝙ legio cõstat decẽ cohortibus cohors rursus diuidit in quinquaginta manipulos. est autem manipulus vt ait Varro exercit⁹ manusquę vnũ sequitur signum vexillationẽ antiqui nominauerũt aliæquitũ.

manipul⁹, legio, cuneus, ala: vt. ff. de ijs, qui no. infa. l. ij. [a] circa prin.

NE cui.] CASVS. Si alicui cõduxerim domũ meã, vel ergasterium vsq; ad annũ: & in sequẽti anno nolo sibi locare, sed alij: an possit mihi aut illi cui locaui, aliquã quęstionẽ mouere? Respõ. quòd nõ. & si contra fecerit, si vilis persona est, verberatur: & in exilium mittitur: si nobilis, punitur in decem lib. auri.

a ¶ Ne cui.] s. sancim⁹.

b ¶ Post eum.] i. finita eius conductione.

c ¶ Ad eandem.] id est eiusdem rei.

d ¶ Inferre.] Alioquin si dãnũ per hoc dñs habuerit: agit de dolo vel in factũ: vt. ff. de dolo. l. rem quãdã. secundũ H. quod nõ potest stare, cùm habeat actionẽ ex locato: vt j. l. pxi. In lege autẽ illa, rem quãdã. nõ habebat locum aliud auxilium.

e ¶ Locandi.] tẽpore prioris locationis finito. fallit tñ hoc in prædijs fiscalib⁹. j. de loca. præ. fisc. l. congruit. & l. prædia. §. fi. lib. xj. Itẽ fallit in scholarib⁹: vt extrà de loca. & conduc. c. ex rescripto.

f ¶ Pacta.] vt nõ liceret alij locare, donec iste conductã habere vellet, & tãtum dare, quãtum alius. Et not. per scripturã specialẽ: vt j. titu. j. l. j.

g ¶ Legibus.] non vi, vel dolo, vel metu.

h ¶ Agentis.] s. prioris.

COnductores.] CASVS. Si cõducis à me rẽ aliquã, vel precario cõcedo tibi rem aliquã, finito tẽpore cõductionis, debes mihi reddere si viuis, & hæredes tui, si nõ viuis. Si aũt tu aut tui hæredes differant vsq; ad sententiã definitiuam: cõpetens iudex non solùm in re, sed in æstimatione rei debet te condemnare.

i ¶ Precario.] sic de vtroq; loquitur alia, quæ dicit idẽ j. vnde vi. l. non ab re. & quæ hîc desunt, ibi supple.

k ¶ Volentibus.] scilicet iure: vt. s. l. proxj.

l ¶ Aestimationem.] Res petitũ actione locati: vt. ff. e. l. videamus. §. qui vinũ. & l. si cui. §. qui seruũ. sed hæc æstimatio cõdictione ex hac. l. proponẽda est post definitiuã sñiam secũdũ quosdã, vt innuit hæc lex: nam tunc demũ est in obligatiõe. sed Io. dicit etiam ante. s. sub illa cõditione si distulerit restituere vsque ad sententiã. sed obijcitur. ff. de iud. l. nõ quẽadmodũ. Sed respondetur, ꝙ illud est verũ in principalib⁹: sed hæc æstimatio est accessoria.

LIcet.] CASVS. Leges aliorũ imperatorũ prohibebãt milites cõducere pdia aliena: ne locatoribus & alijs vicinis essent iniuriosi. verũtamẽ quia. ll. illæ in multis circunueniebantur, Iustinianus imponit pœnã militibus cõtra facientibus: & dicit ꝙ si aliqs miles conduxit rẽ alienã, ipso iure, infamis, & perdit gradũ militiæ & ex illa locatione nõ datur actio locatori vel conductori.

m ¶ Principes.] vt. s. e. l. milites, cũ suis cõcor.

n ¶ Procurandas.] id est reficiendas.

o ¶ Constitutionis.] id est constituti.

p ¶ Procurandos.] id est defendendos armis.

q ¶ Conuertere.] atrocitatem.

r ¶ Optionibus.] i. qui diuersis tẽporibus militabãt pro mercede. Vel dic optionibus, id est electiõibus, aliàs opinionibus: vt in aut. vt neque miles neque fœderatus. per totum colla. viij. & facit ad. l. istã in auth. vt lice. ma. & auię §. ꝙ autem. col. viij.

s ¶ Saltem in posterum.] licet in præterito non ita fecerint.

t ¶ Cadant à militia.] ipso iure.

v ¶ Infames constituti.] ipso iure.

x ¶ Susceperint.] nomine stipendiorũ vel alimentorum.

y ¶ Et hoc.] id est, non solũ à militia cadẽt, sed ẽt hæc percepta reddẽt. & hoc condictione ex hac. l. vel condictione indebiti.

z ¶ Vt.] id est sicut.

a ¶ Cõstitutus.] s. actor qui alienũ petit, sibi tamen debitum.

b ¶ Elegerit.] cedendo ei actionẽ. quod est vetitũ vt. s. ne lice. potẽ. l. j. & ij.

c ¶ Et à suis cadat reditibus.] ille qui cessit Vel dic, qui locauit. & facit in aut. de eccle. ti. §. antepenul colla. ix.

d ¶ Laudãdus.] sic. s. de epis. & cle. l. nulli. in fi.

¶ DE IVRE EMphyteutico. ¶ *Videbatur cõtractus emphyteuticus similis locationi, sed nõ est: ut institu. de loca. & condu. §. adeò. & ideo ti. de locato, ponitur uicinus titu. iste.* ADDITIO. *Et fit contractus emphyteuticus hoc pacto. nam ab initio datur certa quantitas pecuniæ. Deinde constituitur modica annua pensio in recognitionem potius directi dominij, quàm in fructuum percipiendorum recõpensationẽ. ita dicit*

Continuatio.

Iason de Mayno in.l.j.ꝭ.eo.

IVs.] CASVS. Emphyteuticus contractus id est meliorationis, neque est venditio neque locatio &c.& si quis in nõ modicũ tẽpus imò in perpetuũ cõcedit mihi fundũ, vt faciã domũ, vt ibi plãtẽ &c.et redditũ sibi annuũ reddã:& si inter me & dñm fiat aliquod pactũ, illud seruandũ est. verbi gratia. Si cõueniat scriptura interueniẽte, ꝙ si flumẽ auferat totũ fundũ, vt dãnũ pertineat ad aliquem nostrũ. Si verò non cõuenit distinguitur: aut tot⁹ fundus perijt, aut pars fundi. primo casu dãnũ respicit dñm: secũdo casu me emphyteutam.

IVs emphyteuticarium [a] neque conductionis [b], neque alienationis [c] esse titulis adijciendum, sed hoc ius tertium esse cõstituimus, ab vtriusque memoratorum contractuũ societate seu similitudine separatũ: conceptionẽ [d] itẽ definitionemq; [e] habere propriã, & iustum esse validumq; cõtractum in quo cuncta [f], quę inter vtrasque cõtrahentium partes super omnibus [g] (vel etiam fortuitis casibus) pactionibus scriptura [h] interueniente habitis placuerint, firma illibataq; perpetua stabilitate modis omnibus debeant custodiri [i], ita, † vt si interdum ea, quæ fortuitis casibus eueniũt, pactorum nõ fuerint conuentiõe cõcepta: si quidem tanta emerserit clades, quæ prorsus etiam ipsius rei quæ per emphyteusim data est, faciat interitũ: hoc nõ emphyteuticario, cui nihil reliquũ permansit, sed rei domino, ♁ qui qđ fatalitate ingruebat [k], etiam nullo intercedente cõtractu habitur⁹ fuerat, imputetur. ¶ Sin verò particulare, [l] vel aliud leue contigerit dãnum, ex quo nõ ipsa rei penitus lædatur substãtia hoc emphyteuticarius [m] suis partibus non dubitet adscribendum.

a ¶ Ius emphyteuticarium.] i. cõtractus emphyteuticus, qui qualiter fiat, habes insti.loc.§.adeò Circa quẽ contractũ sunt tria naturalia siue tacita pacta. Primũ habes in fi. huius legis. Secũdum habes ꝭ.eo.l.ij.§.j. Tertiũ habes. ꝭ.eo.l.fi.§.j. Et cũ dicit iste textus, ius emphyteuticarium: ex hoc pactet, ꝙ emphyteuta habet ius in re ꝑ qđ à locatore differt: vt. ff.de leg.j.l.si domus.§. fi.

b ¶ Neque conductionis.] qa nõ solet locatio &c. vt.ff.loca.l.nõ solet. at hic sic trãsit vtile dominiũ, & naturalis possessio: & ius constituitur in re: vt.ff.si ag.vec.l.j.§. fin. Itẽ hoc ius in reb⁹ soli tãtũ constituitur.

c ¶ Alienationis.] qa hic ex quibusdã causis potest res aduocari: vt.ꝭ.eo.l.ij.& fi. Itẽ qa dñiũ.s. directũ remanet penes dñm, sed alienatio est actus, per quẽ dñiũ trãsfertur: vt.ꝭ. de fun.do.l.j. Itẽ in venditione est ꝑtiũ, & certum, & in quãtitate. hic ãt et in specie, & prætereà per singulos annos soluitur: vt insti.de contrahẽ.em.§.ꝑtiũ.&.§.se.& loc. & cõdu.§.adeò. Itẽ hic necessaria est scriptura vt hac.l.qđ in alienatione vel locatione nõ est opus. & in multis alijs vt curiosus lector poterit reperire. Sed opponitur: quia etiã alienationis vocabulo cõtinetur.s.donatio in emphyteusim: vt in aut.de nõ alie.§. alienatiõis. col.ij.&.ꝭ.de reb.alie.nõ alie.l.fi.q sunt cõtra. So. nõ cõtinet appellatiõe alienatiõis, si ꝑpriè & strictè accipias, vt est dñij trãslatio. vt hic: sed largè sicvt ibi.

d ¶ Conceptionem.] in animo cõtrahentiũ, vel in verbis.

e ¶ Definitioneque.] s.in lege, hoc est obseruationẽ specialiter definitã

f ¶ Cuncta] puta pacta.

g ¶ Super omnibus casibus.] veluti de euictione, & de alienatione, & cæteris causis.

h ¶ Scriptura.] No. hunc cõtractũ fieri debere in scriptis [a], sic & aliàs licet cõtra regulariter: vt no.ꝭ.de pac.l.pactũ quod bona. Vel dic hoc dici de pactis, non de cõtractu. Vel nõ prohibet sine scriptis fieri, licet dicat fieri in scriptis. ADDITIO. Et sic nota cõtractũ emphyteuticum posse fieri sine scriptura, quod approbat consuetudo, teste Bar. hic.

i ¶ Custodiri.] ꝑ cõditionẽ ex.l.ista Zenonis. vel prescriptis verbis.

k ¶ Ingruebat.] id est eueniebat.

l ¶ Particulare.] s.medietatis: ar.ff.de verb.sig.l.nomẽ filiarũ.§.portionis & de vsufru.l.etiã partis. secundũ M.qđ B.non placet. Sed dicit particulare dũ nõ sit totius rei.i. dũmodo non sit tota res extincta, quãuis maior pars perierit, dãnũ ꝑtinet ad ẽphyteuticariũ: vt insti.loca.§.adeò.in fi.§.alioqn nõ cõplecteretur omnes casus hæc lex: quod facere vult, cũ subditur aduersatiua, sin verò particulare &c. hoc placet [b]. Sed videtur distinguendũ: vt.ff.de contrahen.em.l.domũ. Sed ibi ante cõtractũ perijt. si verò post, semper esset emptoris periculũ, vt in vẽditione: vt insti.de contrahen.emp.§ cũ autẽ. Itẽ cõtra. huic dicto.ꝭ.de allu.& palu.l.ij. sed est speciale in tributis, vt aucto vel diminuto prædio, augeatur vel diminuatur pensio, vt ibi.

m ¶ Emphyteuticarius.] quia emolumẽtũ si quod accessit, fortè iure alluuionis ad eum spectat. Sed quid econtra si augeatur re, an augeatur pẽsio? Rñ. [c] põt distingui, sit apparens vel latens augmentum, vt alluuiõis ad instar fructuarij: vt.ff.de vsufru.item si fundi.§.sed si insulam.

IN emphyteuticarijs.] CASVS Dictũ est.ꝭ.ad quẽ debet spectare periculũ rei datæ in emphyteusim. hic dicit, ꝙ pacta si quæ fiãt, siue sint de natura contractus. siue de extrinsecis, debeant seruari. & si non fiant, debet emphyteuta soluere singulis annis pensionem. & debet reddere apochas domino, in quibus cõfitetur se soluisse: & si in solutione per triennium cessauerit, dominus poterit eum expellere, nec ei resistere poterit, dicendo se fundũ meliorasse: & posuisse emponeumata.i. aliqua ædificia, allegãdo ꝙ dominus pœnæ se subiecerit, si emphyteutã expelleret. Itẽ nec emphyteuta poterit obijcere dño, ꝙ pensionẽ nõ petijt, qa offerre debuit. & si dñs nolit accipere, debet cõsignare & deponere.

¶ *Pacta emphyteutica seruanda sunt: quibus cessantibus seruanda est natura contractus: quæ est, ut si per triennium canon non soluatur, possit dominus expellere emphyteutã, nisi steterit per dominum, & emphyteuta deposuerit censum.* Bal. Vel sic: *Pacta inita inter dominum & emphyteutam, sunt seruanda: & maximè super reiectione emphyteutæ. Et si de eius reiectione nihil fuerit conuentũ, potest expelli, si non soluerit per triennium nulla meliorationis uel alicuius pœnæ habita ratione: nisi per dominum steterit, quò minus solutionem receperit, & emphyteuta consignauerit, & deposuerit. hoc dicit.* Salice.

Imper. Iustinianus A. Demostheni præfec. præto.

LEX II.

IN emphyteuticarijs contractibus sancimus, si quidẽ * aliquę pactiones [n] in emphyteuticis instrumentis fuerint conscriptæ: easdem & in omnibus alijs capitulis [o] obseruari, & de reiectione eius, qui emphyteusim suscepit, si solitam pensionem, vel publicarum functionum apochas [p] non præstiterit. ¶ Sinautem nihil super hoc capitulo fuerit pactũ, sed per totum triennium [q] neque pecunias soluerit, neque apochas domino tributorum reddiderit [r]: volenti [s] ei licere eum à prædijs emphyteuticarijs * repellere [t]: nulla ei in posterum allegatione nomine meliorationis, vel eorum, quæ

n ¶ Pactiones.] pręter illas, quæ ex natura rei contractus tacitè intelliguntur.

o ¶ Capitulis.] s. vel super interitu: vt.ꝭ.l.proxi. vel alienatione: vt.ꝭ.l.ꝑxi. vel super alijs, vel etiã super reijciẽdo emphyteutam. puta si non soluat per quinquẽnium vel decenniũ, vt subijcit, & de reiectione &c.

p ¶ Apochas nõ præstiterit] i. pẽsio soluebatur dño, & functio fisco pro eodẽ fundo, & emphyteuta, qui suscipiebat apochã à fisco.i. cõfessionem de soluto: vt &.ꝭ.de fide instru.l.plures. debebat eam domino dare in vnoquoq; anno, aliâs si non redderet per triennium, expelli potest: vt hic. Et hoc ea ratione, qa posset esse, ꝙ res ad dominum rediret, & fiscus peteret etiam præteritas functiones: vt.ff.de publ. l.ĩperatores.in prin. Si ergo habuit dñs apochã factã emphyteutæ à publicano, tuebitur se contra eũdem publicanum. Vel dic apochã cum subscriptiõe sua: vt.d.l.plures.

q ¶ Triennium [d].] in emphyteuta ecclesiæ, biẽnium: vt.ꝭ.de sacrosanct. eccle.authenti.qui rem. idem in colono priuati, quod hic scilicet de biennio [e] dicimus: vt.ff.loca.l.quæro.§.inter.

r ¶ Reddiderit.] cum subscriptione sua: vt dicta.l.plures. vel aliter vt modò dixi. Accursius.

s ¶ Volenti] quia si vellet ad pẽsionẽ tantùm agere, ex.l.Zenonis posset.

t ¶ Repellere.] per se huius [f] legis authoritate. sed melius si iudicis authoritate fiat per libellũ [g], cùm possideat, vt arg.ꝭ.de pig.l.creditores. secundum M.& B. nec pertimescat crimẽ, si faciat per se, cùm sibi arbitriũ vltionis sciat esse cõcessum: vt.ꝭ.de metatis.l.deuotum.lib.xij.& ad idẽ.ff.de pig.l.lex vectigali. Si tamẽ interuersa possessione, suo nomine cœpit possidere emphyteuta, non deijcies eum tua authoritate [h]: vt.ff.de vi & vi ar.l.colonus. secũdum Ir. Sed quid si fecerit pactum dominus, vt non liceat ei emphyteutam repellere, etiam si pẽsionem non soluat? Respondeo pactũ seruãdum [i]. ar.ꝭ.de pac.l.pe. quia iuri pro me introducto renũciare possum. Alij distinguunt, an cõueniatur, ne omnimodo liceat. & tunc non valet, an vsque ad certũ tẽpus, & tũc sic: vt.ff.cõmuni diui.l.in hoc.§.si cõueniat. Sed est ar.cõtra, ꝙ tale pactum non valeat: vt.ff.de preca.l.cum precario. sed prima est verior, & est pro ea.ff.depo.l.j.§.si cõueniatur. Itẽ si triennio elapso dominus recipiat pẽsionẽ omniũ annorũ, quibus est cessatũ, an ammodo poterit deijci? Respon. non [k]. ar.ff.de leg.cõmis.l.post diem. Duorũ enim alterũ poterat facere dominus, vel deijcere, vel pensionẽ petere: vt in aut.de ali.& emphy.§.si verò quis locator.colla.ix. eligẽdo ergo vnũ, alteri renũciasse videtur: vt.d.l.post diem. &.l.si fundus.§.j.in eo.tit. Item quis probabit, vtrũ emphyteuta se soluisse, an dominus sibi non fuisse solutum? Respon. emphyteuta: vt ar.ꝭ.de proba.l.j. quod faciet per testes [l], vel instrumẽta, vel cõfessiones. Vel ꝙ tribus cõtinuis annis proximis soluerit. per quod præsumitur retro soluisse semper: vt.ꝭ.de apochis pu.l.pe.lib.x. Itẽ quid si emphyteuta promisit pœnã, si non soluerit pẽsionem, an poterit deijci? Videtur quòd non, quasi per pœnã renunciauerit dominus deiectioni.ar.ꝭ.de pac.cõ.l.si. Tu dic cõtra [m], ne quod fauore domini.s. pœna est introductũ &c.ꝭ.de legi.& sena.l.quòd fauore.&.d.l.ꝭ.de pactis cõ.loquitur in priuilegijs, quæ facilius quàm iura cõmunia tolluntur. Sed tñ vtrũque, scilicet eum deijcere, & pœnam petere non potest, nisi hoc actũ sit, vt vtrũq; possit fieri: vt.ff.de excep doli.l.apud Celsum.§.Labeo.&.ꝭ.de transac.l.cùm proponas.& de verb.obl.l.ita stipulatus.in fi. Item si semel pœna est exacta, si iterum

† Iste text. reputatᵉ singularis secundũ Bal. & Francis. Cremẽsem ad hoc ꝙ si dedi ecclesię domum vt me alimẽtaret, & posteà domus est cõbusta vel alio casu fortuito est destructa, nihilomin⁹ tamen tenetur ecclesia me alimentare: vt per hunc tex.

♁ Quicquid.

a Idẽ Bar. Bal. Sali. & Ia. reprobatis duabus opinionib⁹ sequẽtibus.

b Et bene Bal. Sa. Albe & Ias.

c Ista glos. displicet

B. B. Sali. & Ia. nec debet distingui.

* Aliæ.

* Expellere.

d Concor. cũ hac glo. glos.j.circa pri.in.c. literæ tuæ. extrà de dilati.

e Intellige secũdũ distinctionẽ Bar. in l.2. den.ꝭ.loca quam refert hic la x.co.

f Idẽ Imo. Io. An. & Inno. in. c. potuit. extrà de loca. & Ias. hic.

g Imo non requiritur libellus. Albe & Bal.

h Ex interuallo, sed bene incontinẽti. Bar. & Iason. xxxv.col.

i Sequuntur omnes docto. dempto Sali.

k Hãc etiã sequuntur omnes doc. indifferenter, prout refert hic Ias. xlix.col.

l Hanc sequuntur omnes, dempto Ful.

m Propriè capiendo: sed bene largè Bald. Albe. & Sa.

iterum stet per aliud triennium qđ nō soluat, an iterum poterit exigi? Respō deo, nō [a]: vt arg. ff. de arbi. l. si duo. §. fi. Nec obstat, etiam si sit dictum rato manente cōtractu: quia nō cōprehendit pœnæ stipulationem: quia nō est contractus [b]: vt. ff. de exceptio. doli. l. apud Cellsum. §. Labeo. nisi expressè esset dictū rato manente &c. vt quoties cessaueris, toties in pœnā incidas: vt dicta. l. si duo §. fi. Itē si promisit pœnā rato manente &c. & petijt pœnā, & vult nihilomin[us] deijcere, an pōt? Rñ. sic [c]. 10 argu. ff. de transact. l. qui fidē. & l. pacto. & s̄. de pa. l. cū proponas. ij. In fauorem enim domini dictū est, ꝙ cōtractus debeat ratus manere. & pro hoc est argu. ff. de re. iur. l. cū par. & s̄. de trāsact. l. si quis maior. Itē quid si emphyteuta faciat alium emphyteu 20 tam vnum vel plures, & cessant in solutione canonis: quod auxilium datur domino? Quidam dant ei condictionē ex. l. Ioā. dicit quòd vendicat dominiū suum à secundo emphyteuta. & si ille excipiat de iure emphyteutico ꝙ replicet: quia non debet ei fi 30 des seruari &c. vt. s̄. de pactis. l. cū proponas. ij. & ff. vsufr. queadmodū ca. l. si vsusfructus nomine. Sicq; poterit consequi pensiōes Item quid si aliquis non emphyteuta possidēs fundum, pro quo. xl. annis soluit pensionem, deijciatur nunc? Rñ. non potest deij 40 ci: sed præsumo emphyteuticum contractum celebratum fuisse: vt ar. j̄. de fundis patrimo. l. fi. & l. ius emphyteutici. li. xj.

a Hāc vij. partem sequuntur omnes doct.

b Cū gl. tenent communiter omnes doct. secūdū distinctionē, quā refert hic Ias. xliiij. col.

c Hāc vij. partem gl. sequuntur omnes doc. indifferēter prout refert Ias. hîc col. liiij.

✠ Emponemata.

a ¶ Emponemata.] aliàs emphynemata exponunt aliq, id est ædificia, vel sunt meliorationes.

Emponema quid dicitur.

b ¶ Vel pœna opponenda.] promissa à do 50 mino, si ēphyteutā expelleret: vt. ff. loca. l. q̄ro. §. inter. Et dic ꝙ emponema græcè, latinè dicit melioratio: vt hîc dicit, & j̄. l. pro xi. in prin.

c ¶ Cautum est.] vt. j̄. de cōtrahē. stipu. l. magnā & facit. ff. de vsur. pecuniæ 60 §. vsurarū. & ff. de ali. le. l. libertis. §. manumissis. & ff. de leg. cō. l. si fundus. §. fi Fallit tñ in casu, vt in operis libertinorū, q̄ videntur debere peti corā iudice ad hoc, vt stipulatio cō mittat: vt. ff. de operis liber. l. cū patronus. Vel ibi nō fuerat dies p̄finitus. Sed quo tp̄e anni fiat solutio? Rñ. secundū quod actū est. aliàs etiā inter tres vices poterit solui, dūmodo ante calendas Ianuarii: vt. j̄. de col. fun. pa. l. placuit. lib. xj.

✝ Aliàs an verò ei[us] expectare cōsensum nō oporteat: sancimus &c.

d ¶ Et secundū legem.] ita ꝙ ammodo in suos vsus non cōuertat: vt. s̄. de vsu. l. acceptam. & j̄. qui potio. in pigno. ha. l. j. Sed videtur, ꝙ sola oblatio sufficiat, cū velit pœnam euitare tantū. quod quidā dicunt. ar. j̄. de suscep. & arch. 70 l. j. lib. x. & j̄. de condic. inser. l. fi. & ff. de arbitris. l. Celsus. in fi. Hîc ergo subaudies depositis. s. maximè. Alij dicunt, ꝙ est hîc speciale, vt sola oblatio nō liberet etiam à pœna committēda. Sed quid si ille qui soluere debuit, ignorauit quia hæres est acceptoris: vt. ff. de reg. iur. l. qui in alterius. & sic nō soluit, an possit deijci? Rñ. de stricto iure sic: vt. ff. de verb. oblig. l. cū filius. §. in hac. & l. ad diē. & ff. de nautico fœnore. l. fi. sed dabitur restitutio ex clausula generali ff. ex quib. cau. maio. l. j. in fi. Sed de æquitate non potest dici: quia non cedit tēpus ignoranti: vt. ff. quod vi aut clàm. l. semper. §. hoc interdicto. & ff. de calū. l. annus. & de ædili. edi. l. cū sex. & ff. qñ appellan. sit. l. j. §. dies. & ff. si quis ingē. esse di. l. ij. sed in in illis legibus de vtili anno dicitur. & facit ad finem hu- 80 ius legis. j̄. de pigno. l. creditor.

CVm.] CASVS. Accepi ab aliquo fundum in emphyteusim ad non modicum tempus: ædificaui in eo fundo: volo ædificium vendere: quæritur an possim? Dicitur ꝙ sic, si hoc contineatur in instrumento emphyteuseos. Si nihil dictum sit, non possum sine consensu domini: nec etiam ius, si quod habeam in re, non habita voluntate domini, vendere possum: & si volo vendere, debeo denunciare domino, & si dominus velit tantum dare quantum alius, ille præferatur. Et si intra duos menses dominus noluit emere, potero vendere cuicunque voluero: non tamen illi, cui dominus prohibuerit vendere: puta quia dixit: do tibi fundum in emphyteusim hac lege, ne liceat tibi vendere domum, si domum ędificaueris Titio. Si verò alij vendidero, dominus non poterit contradicere tunc: imò emptorem necesse habet in possessionem mittere, non per procuratorem, sed per seipsum, vel per literas suas, per quas ostēdat se velle ipsum mitti in pos. dirigendas in ciuitate magistro census, vel 10 in p̄uincia præsidi prouinciæ qui emptorem ducat in possessio. & pro hac inductione vel renouatione cōtractus emphyteuseos, non plus habebit dominus, quàm quinquagesimam illius dati in emphyteusim. Sin autem dominus hoc mo 20 do post duos menses facere noluerit, licentia datur ex hac lege ipsi emphyteutæ, emptorem ducere in possessionem domino inuito. & si aliter fiat quàm hac lege contineturego eadam à iure.

ēphyteomata ✠ [a] dicūtur, vel pœna [b] opponēda: sed omnimodo eo (si dominus voluerit) repellendo, neque prætendente, quòd non est super hac causa inquietatus: cùm neminem oporteat conuentionē vel admonitionem expectare, sed vltro sese offerre, & debitum spōtanea voluntate persoluere, secundū quod & anteriore lege nostri numinis generaliter cautum [c] est. ¶ Ne autē ex hac causa dominis facultas oriat̄ emphyteutas suos repellere, & reditum minimè velle suscipere, vt ex huiusmodi machinatione triennio elapso suo iure is, qui emphyteusim suscepit, cadat: licentiā ei concedimus, attestatione præmissa, pecunias offerre, hisq; obsignatis, & secundum [d] legē depositis, minimè deiectionis timere periculum.

¶ *Emphyteuta potest ius suum uendere uel nō secundum tenorem pactorū: cessante autē super hoc pacto, dominus est requirēdus, an uelit emere pro tali pretio, quod ab alio inuenitur: & expectandus est per duos menses. & si non uult emere, sed consentire, debet pro consensu inuestituræ noui emphyteutæ habere quinquagesimā & si non uult emere, nec consentire, licitum est emphyteutæ post duos menses iura sua uendere personæ non prohibitæ. & si aliter uel alij vendat quā liceat, sua iura perdit. h. d. Baldus.*

Idem A. Iuliano præfec. præ. LEX III.

CVm dubitabatur, vtrum emphyteuta debeat cū domini voluntate [c] suas meliorationes, quæ græco vocabulo ἐμφυτεύματα [f] dicuntur alienare, vel ius emphyteuticum in alium transferre, an eius ✝ expectare consensum [g]: sancimus siquidē emphyteuticū instrumentum super hoc casu aliquas pactiones habeat, eas obseruari. sin autem nullo modo huiusmodi pactio interposita est, vel fortè instrumentum emphyteuseos deperditum est [h]: minimè licere emphyteutę sine cōsensu domini meliorationes suas alijs vendere [i], vel eius emphyteuticum transferre. ¶ Sed ne hac occasione accepta, domini minimè concedant emphyteutas suos accipere [k] pretia meliorationum, quæ inuenerunt, sed eos deludant, & ex hoc commodum emphyteutæ depereat: disponimus attestationem domino transmitti, & prædicere, quantum pretium ab alio reuera accipi potest. Et si quidem dominus hoc dare maluerit, & tantam præstare quantitatē, quantam ipse reuera emphyteuta ab alio accipere potest: ipsum dominum omnimodo hæc comparare. ¶ Si autem duorum mensium spatium fuerit emensum, & dominus hoc facere noluerit: licentia emphyteutæ detur, vbi voluerit, & sine consensu domini, meliorationes suas vendere: ijs tamē personis, quæ non solent in emphyteuticis contractibus vetari [l] ad huiusmodi venire emptionē. Necessitatem autē habere dominos, si alijs melioratio secundū præfatum modum vendita sit, accipere emphyteutam: vel si ius emphyteuticum ad personas nō prohibi-

e ¶ Voluntate.] tacita quasi ex natura con- 30 tractus.

f ¶ Emponemata.] inde est emponematographi: de quibus dicitur: infrà. de decur. l. si quos. lib. x. dabantur enim olim sterilia in emphyteusim sola: quia diligentia emphyteutæ fiebant fer- 40 tilia: sed hodie ad id vētum est, vt omnia dentur: in ecclesiasticis autem dantur, quæ cōgrua videntur œconomo: vt. s̄. de sacrosan. eccl. authen. perpetua. & aut̄. si quas. Accursius.

g ¶ Consensum.] scilicet expressum.

h ¶ Deperditum est] 50 nec adsunt testes, qui p̄bēt amissionem, & quod in eo continebatur, imò ipsum pactum: alioquin aliud esset: vt suprà. de fide instru. l. in exercendis. Vel secundum quosdam ideo: quia scriptura tantùm probatur, quod nihil est: qa etiā tūc suffi- 60 ceret p̄bari interuenisse instrumentū & amissum, & quòd in eo continetur: vt suprà. de fide instru. l. emanipatione.

i ¶ Alijs vendere.] vendere & ius emphyteuticum transferre idem est secundum quosdam. Sed an donare? Ir. quòd non quia de alienatione hîc fit mentio. Sed certè imo potest etiam sine domini consensu: vt infrà. de fun. pa. l. j. lib. xj. & insti. loca. §. adeo. & argu. infrà. de prædi. curialium. l. fina. [d] Item an pignorare? & idem dicam, quod in dono: vt. ff. de pig. actio. l. tutor. §. final. & de pigno. l. lex. Sed cùm donat, qualiter dominus petet pensionem à secundo emphyteuta? Respon. proponat rei vendicationem, nisi soluat pēsionem, 70 vt. ff. vsufru. l. quemadmodum ca. l. si vsusfructus nomine. Item an in venditione debeat contineri saluo iure dominij, an simpliciter, quòd ius emphyteuticum vendat? Puto alterum sufficere. Item si primus emphyteuta vendiderit, & secundus velit nunc vendere, cuius exquiratur consensus, domini vel emphyteutæ primi? Quidam dicunt emphyteutæ primi: quia ab eo causam habet. Tu dic domini: quia hæc lex dicit, domini consensum requiri. & primus emphyteuta desinit dominus esse alienando, nec possidet ciuiliter nec naturaliter: vnde eius non est quærenda voluntas. Præterea à domino, qui induxit eum in possessionem, videtur habere causam. ar. ff. de religio. l. j. §. j. & ff. ad Syllanianum. l. j. §. j. & suprà. deposi. aut̄. sed iam cautum est.

d Contrarium tenet tamen Barto. hîc nō ostāte. d. l. j. & hoc videtur verius.

Emphyteutæ si velit vendere, cuius requiret cōsensum.

80 ADDITIO. Istam glossam in omnibus sequitur Bar. Bal. Sali. & est de mente aliorum.

e Iste secūdus intellectus videt̄ magis placere Barto. Bal. Sali. & Ia. licet primus sit verus.

k ¶ Accipere.] confirmando.

l ¶ Vetari.] apponitur enim quandoque in contractu emphyteutico, ne Titius vel Seius, vel alia persona quam nominat, debeat accedere ad emptionem illius rei. Vel dic[e] de hoc vt dicitur suprâ. titu. j. l. curialis. & l. milites. & l. licet. & suprâ. de sacrosan. eccle. aut̄. quibuscunque. Item ad hoc. suprâ. de contrahen. emp. l. dudum.

a ¶ Transponere.] Permutando.
b ¶ Non contradicere.] l. cen semus dominum.
c ¶ Per se.] sic.§. de ijs, q ve. æta. impe. l. ij. & j. de decur. l. nullus q nexu. li. x.
d ¶ Per depositionem.] id est qualemcunq; scripturam, qua ostendat se velle nouum emphyteutam suscipere.
e ¶ Per attestationem.] id est, scriptura cũ testibus.
f ¶ Partem pretij.] qui venditur.
g ¶ Aestimationis.] q̃ñ alio titulo transfertur, & hoc dicit hodie pro renouatione dari.
h ¶ Accipere.] à nouo emphyteuta.
i ¶ Versatus.] sci licet emphyteuta.
k ¶ Cadat.] Ipso iure. Quicquid ergo cõtra legẽ istam fiat, poterit dñs rẽ vẽdicare, aliud ĩ fructuario vt. ff. de vsuf. l. cui vsuf fructus.

a Idẽ Ia. & est singu. secundũ eun dem.
b Idẽ Bart. Bal. Sali. & Ia.
c Idẽ Ia. & est de mẽte aliorum.
Continuatio.
Emponemata.
Proxenetica quæ dicantur.
d Alcia. li. j. dispunct. c. xxij. legit ꝓxenetrijs quem vide.

¶ DE SPONSALIBUS, & arrhis sponsalitijs, & proxeneticis. ¶ Dictum est de contractibus rerũ nunc de contractibus personarum. Vel sic: Expediuimus insuperiori libro de societate, quæ contrahitur propter pecuniã quærendã: nunc audiamus de societate coniugali, quæ celebratur ꝓpter prolẽ procreandam. Vel aliter: Audiuimus de cõtractibus rerum, audiamus & differamus de contractibus personarum quibus persona personæ coniũgitur, masculus fœminæ sociatur. Et quia hoc fit per nuptias, dicamus de nuptijs. Et quia sponsalia uult præparatoria præueniunt nuptias, de sponsalibus uideamus, & de arrhis. quæ dãtur gratia spõsaliorum, & de proxeneticis, quibus interuenientibus ista cõtrahuntur: ut. ff. co. l. ult. in fi. l. Azo.
l ¶ Proxeneticis.] id est, salarijs, q̃ dantur proxenetis: vt ff. de proxeneti. l. secũda sed de hoc nihil dicitur in nigro. Accur.

tas, sed cõcessas & idoneas ad soluendum emphyteuticũ canonem, trãsponere[a] emphyteuta maluerit: non contradicere[b], sed nouum emphyteutã in possessionẽ suscipere non per cõductorẽ vel per ꝓcuratorẽ sed ipsos dominos ꝑ se[c] vel ꝑ lr̃as suas vel (si hoc nõ potuerint vel noluerĩt) per depositionem[d] in hac quidẽ ciuitate apud virum clarissimum magistrum cẽsuũ vel præsentibus tabularijs per attestationem[e], in prouincijs autem per prę sides vel defensores celebrandã. ¶ Et ne auaritia tẽti domini, magnam molem pecuniarum propter hoc efflagitent: (quod vsque ad præsens tempus perpetrari cognouimus) non amplius eis liceat pro subscriptione sua vel depositione nisi quinquagesimam partem prætij[f] vel æstimationis[g] loci qui ad aliam personam transfertur, accipere[h]. ¶ Si autem nouum emphyteutam vel emptorem meliorationis suscipere minimè dominus maluerit, & attestatione facta, intra duos menses hoc facere supersederit: licere emphyteutę, etiã non consentiẽtibus dominis ad alios suum ius vel ⁂ emphyteomata transferre. ¶ Sin autem aliter fuerit versatus[i], quàm nostra constitutio disposuit, iure emphyteutico cadat[k].

Codicis domini Iustiniani sacratissimi Principis ex repetita prælectione.

LIBER QVINTVS.

TITVLVS PRIMVS.

De sponsalibus, et arrhis sponsalitiis, & proxeneticis[l].

¶ Dissolutis sponsalibus de futuro, licitum est alij nubere. h. d. Bal.

m ¶ Alij desponsata.] Aliàs despõsata. & tũc plena & aliàs desponsatæ. & tũc dic non prohibetur, id est non fit prohibitio. Vel habeas in fine, nõ prohibentur in plurali numero. Et nota, q̃ magis propriè dixisset alicui, quã alij: sed ꝓpter aliud alij qđ. j. est, dicit. Itẽ intellige cũ causa, vel sine causa: tunc tamen patitur pœnam arrharum: vt. j. eo. l. si præterea secundum canones aliud videtur. xxvij. q. ij. c. desponsatas. Sed certè imò idem: quia hîc de ea quæ est desponsata per verba de futuro, quod qualiter fiat: habes. ff. eodem. l. prima & secunda. & facit ad legem istam. infrà de repud. l. secunda. & de verborum obligatio. l. Titia. in principio. ADDITIO. Videas circa materiam huius legis. c. requisiuit. cum ibi notatis per gloss. & Abb. extra eo.

n ¶ Sis.] In eadẽ prouincia. sed si in alia post tres annos: vt infrà de repud. l. secunda. & hoc si absens sit ex probabili causa tantùm. si verò absens sit ex probabili & necessaria causa: expectatur donec adsit: vt ff. eodem. l. sæpè. quæ est contra.

o ¶ Nihil fraudis.] id est damni, neque in pecunia, neque in fama. Veteres enim pro damno &c. vt. ff. de ædil. edict. l. cum autem. §. excipitur. ADDITIO. Circa huius legis materiam vide cap. de illis. & capi. sicut ex literis. & quæ ibi notantur per gl. & doctores extra eo.

p ¶ Arrhis.] Hæc autem pignora vocãtur: vt infrà titul. primo. l. prima.
q ¶ Restitui.] Pœna ex vtraque parte cessante.
r ¶ Nuptiæ.] quæ nũc promittuntur tempore sponsalium.
s ¶ Defuncta persona.] interuenerit osculum, vel non, licet in donatione propter nuptias secus: vt infra tit. secundo. l. si à sponso. committebatur ergo hoc casu pœna hæredi. sic & infrà titul. secundo. l. cùm veterum.
t ¶ Præbuit.] & ideo tunc amittit arrhas.
u ¶ Si pater.] CASVS. Pater de filiæ nuptijs si pactum fecerit, post eius mortem filiæ tutor vel curator nõ potest transfigere vel mutare quod pater fecerat.
v ¶ Defiliæ nuptijs] De tali, quem iure recusare non poterat: vt. ff. e. l. sed ea quæ.
x ¶ Firmum.] habita ratione vel comparatione eius, quod pater fecit, & quod tutor vult. & sic nõ obstat. ff. de verborum obligatio. l. Titia. primo respon.
y ¶ Destinatum.] aliàs destinatum. & aliàs definitũ. & hoc nisi puella iure recuset, sicut est in tutore. ff. de cõfir. tu. l. vtilitatem. Accur.
z ¶ Defensore.] id est tutore vel curatore.
a ¶ Commoda.] scilicet pecuniaria tractanda: non autem de maritãdo eam. in coniunctione ergo puellæ non quæritur consilium tutoris, sed ipsius puellæ: quæ si cultu verecundiæ non eligat, iudicis erit deliberare: vt infrà de nupt. l. in coniunctione. & l. in copulandis. vt. ff. eodem. l. si puellæ. & ff. de ritu nupt. l. sciendum. secundum quosdam. sed aliæ in curatore dicunt. illa, si puellæ. dicit, quòd ipse solus non potest constituere sponsalia, sed certè cùm alijs debet aduocare: vt infrà de nup. l. j. Accursius.

Desponsatæ.
Conuentionem.
Tutor aut curator an debeat interuenire de maritanda puella.

Imp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Annonariæ. LEX I.

A Lij[m] despõsata renunciare conditioni, & nubere alij, non prohibetur.

¶ Sponsa sponsum absentem tenetur per biennium expectare: quo elapso, alteri nubit impunè. h. d. Bal. Vel sic: Cõprehendendo utranque lect. h. d. Sponsa per uerba de futuro debet expectare sponsum usque ad tempus conuentum: & si non sit conuentum usque ad tempus legitimum, intra quod illo non ueniente potest iure sine metu arrharum alij nubere. hoc dicit. Sali.

Imp. Constantius A. & Constans Cæs. ad Cæl. Probinum P.V. LEX II.

SI is, qui puellã suis nuptijs pactus est, intra biẽnium exequi nuptias, in eadẽ ꝓuincia[n] degẽs, supsederit, eiusq; spatij fine decurso in alteri[o] posteà coniunctionẽ puella puenerit: nihil[o] fraudis ei sit, quæ nuptias maturando, vota sua diutius eludi non passa est.

¶ Obligationem purificatam, sequentis casus occursio non resoluit. secus in obligatione purificanda. h. d. Bald. Vel sic: Casus non facit quem perdere arrhas sponsalitias, nisi culpa illius casum præcedat. quod nota. h. d. Sali.

Imppp. Grat. Valen. & Theod. AAA. Eutropio præfec. præ. LEX III.

ARrhis[p] sponsaliorum nomine datis, si intereà sponsus vel spõsa decesserit, q̃ data sunt, iubemus restitui[q]: nisi causam, vt nuptiæ[r] non celebrarẽtur, defuncta[s] persona iam præbuit[t].

¶ Prouisio paterna circa liberos, est maioris efficaciæ quàm tutoris, etiã si paterna sit expressa per modum ultimæ uoluntatis. hoc ultimum tamen non dicit tex. h. d. Bal. Vel sic: Tutor uel curator non poterit dissoluere sponsalia contracta per patrem puellæ. hoc dicit. Sali.

Imp. Honorius & Theodosius AA. ad Marianum præfectum præto. LEX IIII.

SI pater pactũ de filiæ nuptijs[v] inierit, & humana sorte consumptus, ad vota non potuerit peruenire: id inter spõsum & spõsam firmum[x] ratũq; permaneat, quod à patre docebitur destinatũ[y]: nihilq; permittat̃ hr̃e momẽti, qđ cũ defensore, ad[z] quẽ minoris cõmoda ptinebãt[a], docebitur fuisse trãsactũ. Periniquũ est enĩ, vt cõtra paternã volũtatẽ, redempti forsitan tutoris aut curatoris admittatur arbitriũ: cùm plerũq;

Ipsius.

a ¶ Ipſius fœminæ.] conſentientis tutori. vel curatori & facit ad legẽ iſtã j. ſi nupt. ex reſcrip. pe. l. j. & ff. de diuor. & repu. l. Iulianus.

MVlier.] CASVS. Mulier ſui iuris cõſtituta ſi maior vel poſt veniã impetratã arrhas recepit, & non copulat: in duplũ tenet̃. Si minor ſiue per ſe, vel tut. vel cura. fecerit in ſimplũ. ſi pater vel mater, vel auꝰ et maiores ſucceperint in duplum tenentur: hæc vera ſi ſine cauſa deſiſtãt. Si verò aliquod impedimentũ emerſerit, aut ſciebat, qui recipit arrhas, & hoc ſibi imputet. ſi ignorabat, reddat qđ ſuſcepit. Et de hoc idem in ſponſo qđ in ſpõſa dictũ eſt quadruplici pœna reiecta: vt fuit olim niſi aliter ſit ex pacto: cautio verò pœnalis interuenire non poteſt.

etiam ipſius fœminæ [a] aduerſus commoda propria inueniatur laborare conſilium. Dat. iij. Nõ. Nouembr. Hon. xiij. & Theod. x. AA. Conſ.

¶ Qui contraxit ſponſalia, & ea non uult exequi: ſi eſt ætatis legitimæ, arrhas, quas recepit, reſtituet duplicatas: ſi minor, ſolùm quas recepit. Si autẽ pater, vel auus uel alius aſcendens receperunt, & per eos ſtetit: ipſi reſtituunt duplicatas, niſi legibus, uel moribus, uel alia ex cã probabili de nouo in notitiam perueñta, uel nouiter emergente ſponſalia non mittantur executioni. & olim erat pœna quadrupli: hodie dupli: niſi partes de quadruplo uel triplo conuenerint: extra quàm pœnam partes paciſci non poſſunt. h. d. Bal.

Impp. Leo & Anthemius AA. Erythrio præfecto prætorio. LEX V.

MVlier [b] iuris ſui conſtituta, arrharum ſpõſalium nomine vſque ad duplum teneatur, id eſt in id, quod accepit, & aliud tantũdem, nec amplius, ſi poſt completũ viceſimũquintũ annũ, vel poſt impetratã veniã ætatis, atq; incõpetenti iudicio cõprobatã, huiuſmodi arrhas ſuſcepit. In ſimplũ autẽ, id eſt tãtũmodo in id, quod [c] accepit, ſi minoris ætatis eſt: ſiue virgo, ſiue vidua ſit, ſiue per ſe ſiue per [d] tutorẽ aut curatorem, vel aliam perſonã eaſdem arrhas acceperit. Patrem verò vel matrẽ legitimæ ætatis conſtitutos, ſiue ſimul [e], ſiue ſeparatim [f] arrhas pro filia ſuſceperint, auum etiam vel proauũ, ſi pro nepte [g], vel pronepte, in duplũ tantũmodò conuenit [h] teneri. Quæ ita cuſtodiri cẽſemus, ſi non propter perſonã [i] vel [k] conditionẽ, vel aliam [l] cãm legibus vel generalibus [m] cõſtitutionibus interdictam, futurũ matrimoniũ conſtare prohibetur [n]. tunc enim quaſi nullo facto, vt pote ſine cauſa eaſdem arrhas præſtitas, tantũmodò [o] reddi conſequẽs eſſe præcipimus. His [p] illud quoq; adijcimus, vt etiam ſi legibus prohibitæ non ſint ſperatæ nuptiæ: poſt arrhas autẽ ſponſalitias ſponſa coniugiũ ſponſi propter turpẽ, vel prodigam, vel impudicam cõuerſationem, aut religionis, [q] vel ſectæ [r] diuerſitatẽ recuſauerit, vel eo, ꝙ quaſi vir coitũ (ex quo ſpes

b ¶ Mulier.] præbẽs cauſam vt nuptiæ nõ celebrentur.

c ¶ Quod accepit.] ſeruatur ergo ipſo iure illæſa minor à pœna. vel dic ꝓhabita in integrũ reſtitutione.

d ¶ Per tutorem.] qa qui per aliũ accepit &c. vt ff. de adminiſtra. tu. l. ita autẽ. §. geſsiſſe.

e ¶ Simul.] cum filia.

f ¶ Separatim.] id eſt ſine filia.

g ¶ Pro nepte.] ſ. ſuſceperint.

h ¶ Cõuenit teneri.] idẽ dicã in tutore vel curatore. ſic j. vnde vi. l. meminerint. & ſ. de iudi. l. properandũ. §. fin. & j. de ſer. fugi. l. quicunq;. nam vt patris, ſic et tutoris eſt officiũ pupillã dotare: vt j. de do. pro. l. fin. Sed hoc quod ſubijcit, fallit j. titu. j. l. j. quæ eſt contraria. Ac.

i ¶ Perſonam.] quia ſi turpis meretricator vel ſimilis, & alter nobilis: vt ff. de rit. nup. l. lege & ſic nõ obſtat j. ti. j. l. j.

k ¶ Vel conditionẽ.] vt qa eſt filia ſenatoris, & ille libertus, vel hæreticus vel Iudęꝰ: vt. ff. de ri. nup. l. lege. & ſ. de iud. l. ne qs.

l ¶ Aliam cauſam.] veluti cognationem vel mortem alterius.

m ¶ Generalibus conſtitutionibus.] vt in tutoribus & curatoribus: vt j. de interdi. ma. per totum. l. & deo dicatis: vt. ſ. de epiſ. & cleri. l. deo nobis. in prin. & de ſacro fonte ſuſceptis: vt j. de nu. l. ſi quis alumnam.

n ¶ Prohibetur.] inter eos, qui de facto contraxerũt ſpõſalia.

o ¶ Tantũmodo reddi.] cõdictione ob cãm vel ſine cã: & hoc qñ ignorauit accipiens: vt ſ. de cõdi. ob cãm. l. j. aliàs in duplũ. ar. j. proxi. §. & hoc in accipiente. in dãte autẽ ſi quidẽ ignorauit, prædicto modo repetit: ſi ſciuit non repetit propter ſcelus ſuum, ſed ſit arrha caduca. Alij dicũt, ꝙ etiam tũc repetit, quaſi nulla fuerit cauſa: vt. ff. de condic. ſine cauſa. l. fina. Sed illam legẽ intelligimus in ignorante, vt ibi diximus, & ff. de don. inter vi. & vxo. l. cũ hic ſtatus. §. fin. & j. de inceſt. nup. l. qui contra. & ff. de ritu nup. l. præfectus. & ſ. de condi. ob cau. l. j.

p ¶ His illud quoque.] ſcilicet exceptionibus ꝓdictis. & facit ſ. de epiſ. audi. l. ſi legibus.

q ¶ Religionis.] quia nõn vult iacere in pẽnis. vel bibere vinum. Accur.

r ¶ Sectæ.] quia ſarracenus eſt.

s ¶ Facere.] facit j. de repudi. l. in cauſis. & xxxiij. q. j. c. j. & ij.

¶ Vel parentes.] Alterius ergo ſcientia alteri nocet. & ſic eſt cõtra ff. de iuris & fac. ignorã. l. iniqſſimum. ſed ſoluitur. ſ. de epiſ. aud. l. ſi legibus.

ſobolis orit̃) facere [s] nõ potuerit vel ob aliam iuſtam excuſationis cauſam: ſi quidem probatum fuerit, ante datas eaſdem arrhas ſponſalitias hoc idem mulierẽ, vel [t] parentes eius cognouiſſe: ſibi debeãt imputare [v]. Sin verò horum ignari ſponſalitias arrhas ſuſceperint, vel poſt arrhas datas aliqua iuſta cauſa pœnitentiæ interceſſerit: ijſdem tantũmodò redditis, ſuper alterius ſimpli pœna liberi cuſtodiãtur. Quæ [x] omnia ſimili mõ etiã de ſpõſis ſup recipiendis necne arrhis ꝓſtitis cuſtodiri cẽſemus: quadrupli videlicet pœna, quæ in anterioribus legibus definita [y] erat, in qua & arrharum quantitas imputabatur, ceſſante: niſi ſpecialiter aliud ex cõmuni conſenſu inter contrahentes de eadem quadrupli ratione placuerit [z]. ¶ Extra definitionem [a] autẽ huius legis ſi cautio pœnam ſtipulationis cõtinens fuerit interpoſita, ex vtraque parte nullas [b] vires habebit: cũ in cõtrahẽdis nuptijs libera † poteſtas [c] eſſe debeat.

v ¶ Imputare.] vt in duplũ arrhã reddãt ſciẽti enĩ dolꝰ &c. vt ff. de ac. emp. l. j. in fi. & ff. de reg. iu. l. nemo fraudatur. & ſ. de tranſ. l. de fideicõmiſ.

x ¶ Quæ omnia.] dixit qñ mulier accepit arrhas à ſponſo, nũc ecõtra qñ ſpõſus à muliere. & ſimiliter diſtinguit̃ in dante & accipiente: vt ſ.

y ¶ Definita erat.] Nã petebat̃, & ſi ñ erat ꝓmiſ.

z ¶ Placuerit.] non errãdo. & ſic non obſtat ff. ſi quis cau. l. ſed & ſi quis. §. fi. vel hîc ſpeciale. Itẽ no. pœnã ſtare vſque ad quadruplũ. de quo plenè diximus j. de ſen. quæ pro eo quod intereſt. l. j.

a ¶ Definitionem.] definitio legis eſt arrhas in duplũ reddi niſi de pœna vſque ad quadruplum placuerit.

b ¶ Nullas vires.] vt & j. de inuti. ſtipula. l. ij. & de verbo. obli. l. titia. & l. ſtipulatio hoc mõ. & j. de nup. l. neque ab initio.

c ¶ Poteſtas.] prętercuã à duplo arrharũ vel à pœna quadrupli pacto cõprehenſa, ne ſibijpſi cõtradicat, vt hîc proximè dixit & j. ti. j. l. j. Inter alios tamẽ quã inter eos, qui nuptias volunt cõtrahęre, nõ erit hæc libertas: vt ſi promittas mihi. x. ſi filia tua non nupſerit filio aut illi. & licet libera ſint matrimõia ab obſeruatione pœnæ: tñ ſi quis filiã ſuã inſtituat, ſi nupſerit tibi, nõ priꝰ ſit hæres quã tibi nupſerit, vel tu recuſes. neque enĩ inhoneſta vel remittẽda eſt eſt illa conditio: vt ff. de condi. & demõ. l. Titio centũ. §. j. & j. de inſtit. & ſubſti. l. j. & l. reprehẽdenda. ADDITIO. Videas de hac materia plenè per abbatẽ in ca. gẽma mulier. extra eo. & Bar. in l. Titia in pr i. ff. de ver. ob.

TITVLVS II.

Si rector prouinciæ vel ad eum pertinentes, ſponſalitias dederint arrhas.

¶ Rector prouinciæ uel aßiſtens, cui ipſe præbet fauorẽ, perdit arrhas, quas pro matrimonio contrahendo dedit ſponſæ renuẽti: ſed finito officio matrimonium contrahi non eſt prohibitũ. hoc dicit. Bald.

Imperatores Gratia. Valentin. & Theod. AAA. Eutropio præfecto prætorio.

LEX VNICA.

SI quis in poteſtate publica poſitꝰ, atque honore adminiſtrãdarum prouinciarũ, qui parentibus, aut tutoribꝰ, aut curatoribꝰ aut ipſis, quæ matrimonium contracturæ ſunt, poteſt eſſe terribilis, arrhas ſponſalitias dederit: iubemus, vt deinceps, ſiue parentes, ſiue eædẽ mutauerint [d] voluntatẽ: nõ [e] modò iuris laqis liberentur, pœnæq; ſtatutæ exptes ſint: ſed extrinſecꝰ

¶ SI RECTOR &c. ¶ Dixit de ſpõſalibus in generes, nunc in ſpecie.

SI quis.] CASVS. In poteſtate publica cõſtitutus ſeu poſitus, vt rector ꝓuinciæ, vel procõſul, vel eius filiꝰ vel conſiliarius aut domeſticꝰ, q mulieri aut ſuis parẽtibꝰ, aut eiꝰ tutori vel curatori ꝑt eſſe terribilis: ſi cũ ea ſpõſalia cõtraxerit, tenẽt ſpõſalia. Sed ſi mulier velit poſteà pœnitere, hoc ſibi licebit, & arrhas non reddet duplicatas. imo ſi fuit coacta cõtrahære, arrhas retinet? Et ſi poſteà depoſito officio mulier cũ talibꝰ voluerit facere matrimoniũ, bene qdẽ. & no. ꝙ hîc vocat arrhas pignora.

d ¶ Mutauerint voluntatem.] durante officio, ſecundũ M.

e ¶ Non modo.] id eſt non ſolummodo.

Tutor pupillam dotare tenet.

† Concor. c. gẽma. & c. requiſiuit extrà de ſpon.

Matrimonium debet eẽ ab obſeruatione pene liberum.

data pignora[a] lucratiua habeant, si ea non putẽ esse reddẽda: qđ ita latè patere volumus, vt non solũ circa administrantes[b], sed etiam circa administrantiũ filios, nepotes, ac propinquos, & participes, id est cõsiliarios, domesticosq́; locũ habeat: quibus[c] tamen administrator operã dederit. ¶ Impleri[d] aũt id posteà[e] matrimonium nõ vetamus, quod tẽpore potestatis ob eas personas, de quibus locuti sum[o], arrhis fuerat obligatũ, si spõsarum consensus accedat.

TITVLVS III.

De donationibus ante nuptias, vel propter nuptias, & sponsalitiis.

Donatio ante nuptias potest in dotem conuerti: nisi donatio in tempus matrimonij sit collata. Bal. Vel sic: Simpliciter donata à sponso sponsæ, possunt in dotem conuerti seu retro dari: nisi fuerint collata in tempus prohibitum matrimonij. h.d. Sali.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Metrodoro.

LEX I.

MVltũ interest si ea[f], quæ donat[g] vir futurus, tradiderit[h] vxori, & posteà in dotem acceperit: an verò donãdi animo dotem auxerit[i] vt videatur accepisse, quod nõ accepit. priore enim casu donatio nõ[k] impeditur, & res, quæ * in ea causa sunt dotis effectæ, iudicio de dote peti possunt. posteriore autem casu nihil[l] actũ est donatiõe & quod in dotem datum non est, repeti non potest.

Qui probat se dedisse munera parentibus sponsæ, sub finali causa matrimonij contrahendi: ea repetit, qualitercunque matrimonio non contracto. Bal. Vel sic: Donatio facta ob causam nuptiarum, causa non subsecuta repetitur. hoc dicit. Sali.

a Pignora.] hæc appellauit arrhas titulo superiori: & non est vis in noĩe. Sed huic videt̃ cõtra.s̃.u.j.l.fi.§.q ita. Sol. vt ibi. Itẽ cõtra.ff. de ritu nup.l.si qs officiũ. vbi dicit in simplũ reddi. Sol. ibi finito officio mutauit voluntatẽ, hĩc eo durãte. Vel hæc lex loquit̃ qñ per potẽtiã vel blanditiã induxit eã ad spõsalia. Et nota hĩc deficere regulã, quæ est.ff.e.t.de spõ.l.oratio. nã hĩc sunt spõsalia, sed matrimoniũ nõ ptesse vt.d.l.si qs officiũ.

b Administrantes.] nisi in patria sua id exer-10ceãt: vt.ff. de rit.nu.l.eos.

Sponsalia possunt esse, vbi non potest esse matrimonium.

c Quibus.] subaudi pro quibus &c. & sic nota illorũ facto ita domũ administrantẽ dãnificari, si operã dederit. nõ alias.

d Impleri.] si de nouo consentiãt: vt.ff. de rit. nup.l.eos qui.

e Postea.] id est, hono-20re deposito. Et sic nota ꝗ rector ꝓuinciæ in ꝓuĩcia quã regit: põt habere concubinã: vt.ff. de cõcu.l.fi. Itẽ filias in matrimoniũ collocare: vt.ff. de rit.nu.l.si qs officiũ.§.fi. Itẽ spõsalia cõtrahere, sed nõ ducere vxorẽ. si tñ deposito officio de nouo cõsentiãt, iu-30stæ nuptię fiunt: vt in eo.ti.l.eos q. si verò post depositũ officiũ mulier noluerit nuptias cõtrahere, distinguit̃ fuerit volẽs vel coacta cõtrahere spõsalia primo casu reddit arrhas vt.d.l.si qs officiũ. si coacta, lucratur eas vt hĩc.

ADDITIO. Tu-40dicas ꝗ licet de iure ciuili ꝓhibeat̃ matrimoniũ inter istas personas hac lege expssas, de iure tñ canonico (qđ obseruandũ est, & ꝓualet in matrimonijs) tenet matrimoniũ cõtractũ inter eas: vt dicit Abbas extrà de cog.leg.sup rubri. & sequũtur cõiter omnes.

50 DE DONATIOnibus ante nuptias &c.

¶ *Dixit de præambulis nuptiarũ in duobus proximis titulis: sequitur de nuptijs. sed quia huiusmodi donatiões præcedũt: ideo de eis præmittitur. & dicitur ante nuptias, & pro-60pter nuptias idẽ. & .j.e.l. fi. & fit in cõpẽsationẽ dotis. Spõsalitia verò est simplex donatio, quã sponsus facit sponsæ: & econtra: vt.j.eo l.cum te. & alijs pluribus.*

* In eadẽ.

Continuatio.

Sponsalitia quę sunt.

MVltum.] CASVS. Sponsæ meæ futuræ dedi.c. contraxi cũ ea matrimoniũ: & dedit mihi in dotem illa.c. Dicitur ꝗ soluto matrimonio, illa potest petere act. de dote. sed si nõ dedisset nisi tã-7tùm.c. & ego confessus sum recepisse.cc. soluto matrtimonio non poterit repetere nisi.c.

f Si ea.] s. bona.

g Quæ donat.] simpliciter.

h Tradiderit vxori.] & sic perfecta est donatio. idẽ & si ꝓmiserit sic, vt teneatur: vt arg.ff. de dona. inter virũ & vxo.l.iij.§.fi.&.l.seq. licet sit arg. cõtra.ff. de dona. inter virum & vxo.l. Papinianus.

i Auxerit.] solo pacto, confitẽdo recepisse.xxx. cũ nihil vel minus receperit. hoc quidẽ pactũ iure veteri etiam (quia nudũ) non erat obligatorium: vt.j. de dona.l.si quis argentum.§.fi.

80 k Non impeditur.] quia completa est donatio ante nuptias. & sic in dotem dari possunt: & tanquàm in dotem datæ repetuntur: vt subijcit, &.j.e.l.si consentiente. & de secundis nupt.l. generaliter. &. de publicia.l. cùm sponsus. in princ.

l Nihil actum est.] quia in id tẽpus excurrit dotis constitutio, & sic donatio eo tempore quo cõiugales esse incipiunt vnde non tenet: vt.j.eo.l. quod spõsæ. &.ff. de iure do.si res.ij. respõ. &.j. de do.cau.l.j. Sed cõtra.l.ij.&.iij. in e. tit. Solut. ibi interuenit scriptura, hĩc nõ: imò ibi morte donantis fuit donatio cõfirmata: hĩc diuortio vel morte donatariæ. fuit dissolutũ matrimoniũ.

Impper. Alexander A. Attalo. LEX II.

SI præsidi prouincię probaueris, vt ꝺ Eutychiam vxorem duceres[m], munera te parentibus eius dedisse: nisi Eutychia tibi nupserit[n], tibi restitui, quod dedisti, iubebit.

Mulier, quæ uirum in dote circumuenit, donationem hac contemplatione factam non petit à uiro, nec ab eius hærede. h.d. Bal. Vel sic: mulieri ex pollicitatione uel promißione sponsæ agenti, obstat exceptio doli: si causa ob quam facta fuit secuta non extitit. h.d. Sali.

Idem A. Marcellę. LEX III.

POllicitatione[o] à fratre quondam tuo spõsaliũ causa facta[p] & si in stipulationem deducta[q] sit ideo[r] præstãda non fuit, quoniã in dote vxor maritũ fefellit. exceptionẽ[s] itaq; doli aduersus actionem ex stipulatu rectè obijcies.

Paria sunt aliquid fieri tempore prohibito, uel conferre in tempus prohibitum. h.d. Bal. Vel sic: Donatio facta sponsæ in tempus matrimonij collata non ualet. h.d. Sali.

Imperator Gordianus A. Marcello.

LEX IIII.

QVod spõsæ ea lege donatur, vt tunc dominiũ eius adipiscatur, cùm nuptiæ fuerint secutæ, sine effectu[t] est.

Impoßibilitas de iure vitiat promißionẽ etiã à sciente factam. hoc dicit. Bal. Vel sic: Donatio facta ob modum impoßibilem, non valet: nec potest quis duas uxores habere. h.d. Sali.

Impp. Valerian. & Galien AA. Theodoræ.

LEX V.

EA, quæ tibi vt sponsæ daturũ se promisit is, qui te ficto

SI præsidi.] CASVS. Volebã puellã quandã vxorẽ duxere: & iõ dedi munera parẽtibus suis: posteà nolunt mihi illã dare an munera: quę dedi, repetere possim, quæritur? Rñ. quòd sic.

m Vxorẽ duceres.] hoc expsso. alioquin. contra.ff. de condic.cau.da.l.iij.§.si quis quasi. &.s̃. de cõdi.ob.cau.l.si repetendi Alij dicũt etiã nõ expresso: qa tacitè intelligitur: vt 10 j.eo.l.cũ veterũ. Sed certè ibi tacitè intelligebatur ab vtraq; parte, quod etiã aliàs vbicunque sufficeret ad repetẽdum: vt dixim᷑ s̃. de condic. ob cau.da.l. si repetendi. Sed quid si cõstet mea confessione me donasse: adijcio tamẽ causam matrimonij in dona-20tione fuisse expssam: ipsi verò dicunt me simpliciter donasse quis probabit, vel pro quo præsumetur? Respondeo: si agam condictione ob causam: mihi incumbit onus probandi causam: si cõdictione sine causa, oportet ꝗ probem simpliciter factã: quia nõ 30 præsumitur donatio: vt.ff. de proba.l.cũ de indebito.§.j. nisi cõiũctio ꝑsonarum aliud inducat: vt.ff.il lo ti.l. Procula.

ꝺ Theclam.

Confitens se donasse sed sub conditione, an teneat̃ hoc probare ꝗ sub conditione donauit.

n Nupserit.] quocũque operam dante. & sic no. argu. non referre per quem fiat. sic &.ff. de verbo.obl.l.cùm seru᷑. & hoc 40 argumentum facit ad multa.

o POllicitatione.] pone quòd frater tu᷑ cui succesisti ratione dotis promisit sponsæ suæ stipulanti aliquid sponsalium causa, cùm dos ei data non fuerit: licet tenebatur stricto iure: exceptio-50ne tamen se defendere poterat, quæ tibi quoque proficit, si eius nomine cõueniaris. ad quod est.ff. de verborum obligationib᷑.l.si quis cùm aliter, & hoc quando ab initio dos debuit promitti: quæ promissa vel constituta non fuit. & idem dico, si fuit pro-60missa & data, sed dicebat mulier fundum valere centum, qui vix decem valebat. nam saltem nunc dolo facit: vt argu.ff. de doli exceptio.l.ij.§.j.&.ij. & §. & generaliter.

Casum ponit.

p Facta.] sponsæ suæ. & hac causa expressa. Accur.

q Deducta.] id est conuenta per pollicitationem.

r Ideo.] nunc respondet.

70 s Exceptionem.] ob causam enim dotis facta fuit promissio.

QVod sponsæ.] CASVS. Eram ducturus quandam in matrimonium: dedi ei centum sub tali conditione, vt eius fierent post contractum matrimonium. Dicitur, quòd talis donatio non valet: quia ante matrimonium nolui in eam transferre dominium: & post contractum matrimonium non possum ei donare.

t Sine effectu] quia nec ante matrimonium transit dominium: quia noluit. nec post: quia nõ potuit: vt.ff. de dona. inter virum & vxorem.l. cùm hic status.§.si sponsus. &.j. de dona. inter virum & vxo.l. à marito. sic &.ff. de manu.testa.l. libertas. in princip. sic ergo quod potuit: noluit: & quod voluit, non 80 potuit: vt hĩc, &.s̃. si quis alteri vel sibi.l. multum. &.ff. de rebus dubijs.l. in ambiguo. Sed econtra illa, quæ confertur in tempore soluti matrimonij valet: vt donatio causa mortis: vt.ff. de dona. inter virum & vxo.l.si eum.§.fi.& l. sequenti.

EA quæ.] CASVS. Quidam salutis suæ immemor cùm esset in Hispania, voluit ibi quandam ducere vxorẽ, cùm tamen in Francia aliã vxorem haberet: & promisit huic secundæ aliquid nomine dotis: an illud petere possit? Respond. quòd non.

Cœlibatu.

Cœlebs q̃s dicatur.

a ❡ Cœlibatu.] quia fingebat se cœlibem, id est sine vxore.
b ❡ Matremfamilias.] id est vxorem.
c ❡ Non potes.] vt et j. ad l. Iul. de adul. l. cũ in fi. & facit j. de testa. l. neq; professio, in fi. & j. de inge. ma. l. j. & §. de cõdi. ob tur. cau. l. mercalem. & j. de inceſt. nu. l. ij. Itẽ no. q̃ ex eo q̃d hic dicit, non poſſe peti, colligunt quidã arg. ergo nec retinet, si accepit ſed nõ valet: vt ff. de cõdi. inde. l. ex quibuſdam. Neque enim paria ſunt promiſſio & datio p̃ omnia. nã si dedero meretrici, non repeto: ſi nõ ſolui, non teneor. ergo qui ſciens dedit, non repetit. ſed fiſcus, ſicus ſic, ſi mulier ſciẽter accepit: vt ff. de dona. inter vir. & vxo. l. cũ hic ſtatus §. ſi. & facit. ff. de leg. j. l. ſi. nã & ibi non valet relictũ vt cõiugi: que cõiunx nõ eſt, ſicut nec hic donatio. Accur.

Meretrici promiſſum an teneat.

cœlibatu[a], cùm aliã matremfamilias[b] domi reliquiſſet, ſolicitauit ad nuptias, petere cum effectu nõ potes[c]: cùm tu ſpõſa (vxore domi poſita) non fuiſti.

❡ *Præmitte ad euidentiam, quòd ſponſæ de futuro poteſt donari: ſed cõtracto matrimonio per verba de præſenti, n õpõt donari. h. d. & iſta lex non eſt alibi. Bal. Vel ſic: In dubio donatio facta in uxoris domo præſumitur facta ſponſæ: & eſt ualida. in domo uiri præſumitur facta uxori: & ſic non ualet. h. d. notanter. Sali.*

Imperator Aurelianus A. Donatæ.

LEX VI.

Cum in te ſimplicẽ donationem[d] dicas factam eſſe die nuptiarum, & in ambiguum poſſit venire, vtrũ à ſponſo, an à marito[c] donatum ſit ſic diſtinguendum eſt: vt ſi in tua domo donum acceptum eſt, ante[f] nuptias videatur facta eſſe donatio. quòd ſi penes ſe dedit ſponſus, retrahi[g] poſſit. vxor enim fuiſti.

❡ *Verbum remaneat. ponitur pro uerbo reddatur ſiue reſtituatur. Bal. Vel ſic: Mors dicitur matrimonium diſſoluere contra uoluntatem moriẽtis. Vel ſic: Agentem magis quàm uerba ſpectamus h. d. Sali.*

Imppp. Carus Carinus, & Numeria. AAA. Lucianæ.

LEX VII.

Si cùm ante nuptias munera[h] darentur[i], ita conuentum eſt atque huiuſmodi conſcripta eſt pactio, vt ſi qua ſors[k] extitiſſet contra voluntatem eius, & matrimonium diſtraxiſſet, tunc quæ data erant apud eum qui dediſſet, hęredemúe eius remanerẽt[l]: poteſt qui hæreditatem eius accepit[m], cui[n] pacta puella munera lege prędicta ſuſceperat, eadem iure poſtulare[o].

❡ *De re donata & tradita non poteſt donator teſtari: ſupple in præiudiciũ donatarij. h. d. Bald. Vel ſic: Perfecta donatio non reuo catur etiam in vltima uoluntate. h. d. Sali.*

C Vm in te.] C A S V S. Ea die, qua quis vxorẽ ducit donat ei aliquid: poſteà vult reuocare, dicens donationẽ nõ valere: quia inter maritũ & vxorem nõ valet. mulier ecõtrario dicit, q̃ imo valet quia non accepit vt vxor, ſed vt ſponſa: quæritur, quid iuris ſit? Reſpondet Imperator diſtinguendo: aut dedit vir cũ iam vxorẽ domum duxiſſet, et non valet: aut antequàm eam duxiſſet domum, et valet: q̃a primo caſu cenſetur ad huc vxor, ſecundo verò non.

d ❡ Simplicem donationem.] ad differentiã propter nuptias donationis, quæ multiplex eſt: p̃dicta eñ ex liberalitate quodammodo. item ex dote.
e ❡ A marito.] eodẽ enim die & vir & ſponſus eſſe poteſt.
f ❡ Ante nuptias.] et ſic tenet: vt §. e. l. j. & ff. de iure dot. l. dotis. j. ij. rñ. & j. eo. l. ſi ante. & ff. de pub. l. cũ ſpõſus. j. rñ. Sed quid ſi in via. ſ. cùm fortè in domum viri ducebat? Rñd. idem q̃ ſi fieret in domo ſpõſæ. arg. ff. de rit. nu. l. denique Cinna. et facit ff. de don. inter virũ & vxo. l. inter eos. & l. pe. in prin. & §. virgini.
g ❡ Retrahi.] quia prohibita eſt inter virum et vxorem donatio: vt. ff. de dona. inter virum & vxo. l. j. & ſecunda. et. iij. retrahitur ergo rei vendicatione ſi extat. ſi conſumpta eſt condictione ſine cauſa: quatenus locupletior facta eſt. vt. ff. de dona. inter virũ & vxorẽ. l. penultima. §. fina. & l. quod autem. et. l. ſi ſponſus. §. fin. et. l. ſequenti. Et nota, quòd fatuè quidam hic colligunt, quòd ſecundum leges traductio ſit neceſſaria ad matrimonium. ſecus ſecundum canones, quod non placet: vt. ff. de reg. iur. l. nuptias. & in authentica de nup. §. nuptiæ. colla. iiij. & ff. de donatione. inter virum et vxo. l. pe. et. d. l. denique. et de ritu nup. l. muliere. et facit ad. l. iſtam. j. de inceſt. nup. l. licet.

S I cum ante.] C A S V S. Titius ducturus Seiam in vxorem dedit ei centum ante nuptias hoc pacto, vt ſi contingeret matrimoniũ diſſolui, ipſa illa. c. redderet. ſi matrimoniũ diſſolutum eſt, poterit hæres Titij illa centum petere.

Matrimonium an poſſit eſſe ſine traductione.

h ❡ Munera.] ſimplicia quæ in tabulis dari conſueuerunt: vt. ff. de ver. ſignifi. l. minus. j.
i ❡ Darentur.] tibi puellę.
k ❡ Sors.] quia mors alterius eorum interueniret.
l ❡ Remanerent.] id eſt, reſiderent. et ex hoc verbo erat dubitatio: cùm ſtipulatio dandum vel faciendum debeat continere, quod hic non fuit: ſed ponitur impropriè vt dixi. et ſic. j. de iure do. l. etiam ſi non & ſi nota ſenſum magis, quàm verba teſtamenti inſpici. & plus quod actum, quàm quod dictũ ſit intuẽdũ: vt. ff. de adi. leg. l. iij. §. conditio. & ff. de contrahen. empt. l. ſed Celſus vt ſic & qui ſtipulatur animal eſſe & viuere, intereſſe ſtipulari videtur: vt ff. de euict. l. ſi ita quis Accur.

Stipulãs animal eſſe & viuere quid ſtipuletur

m ❡ Accepit.] adeũdo vel recipiendo ex cõſtitutione Trebellianica.
n ❡ Cui.] id eſt à quo deſuncto.
o ❡ Poſtulare.] Actione præſcriptis verbis. & §. de pac. inter empt. & vẽd. l. ij. et facit. ff. de pact. do. l. inter ſocerum.

Impp. Diocletian. et Maximian AA. et CC. Euphroſinæ.

LEX VIII.

Si ante matrimoniũ[p] maior[q] quinq; & viginti annis cõſtitutus, ſponſæ ſuæ licet ante ſponſalia, fundum donauit, eáque in vacuam induxit poſſeſſionem: poſt eã nullo titulo ſuperſtitem, vel teſtamento eundem[r] relinquentem, alienare[s] potuiſſe[t], certi ac manifeſti iuris eſt.

❡ *Perfecta donatio per reſcriptum principis non poteſt reuocari. h. d. Sali.*

Idem AA. Iuliano.

LEX IX.

Cum te ſpõſæ filij tui quãdã donaſſe cõfitearis: pfectã donationem reſcindi nec noſtro oportet[v] reſcripto, quàm tua volũtas iuriſq; authoritas fecit ratam.

❡ *Ablatum de facto non inducit permiſsionem auferendi de facto: ſed ciuili remedio opus eſt. Bal. Vel ſic: Donatio ſimplex facta ſponſæ non reuocatur licet matrimonium non ſequatur. h. d. de quo quid iuris, dicetur. j. eo. l. cũ ueterum. h. d. Salic.*

Idem AA. et CC. Dionyſio.

LEX X.

Si filiæ tuæ ſpõſus ei mancipiũ donauit[x], ac tu in eũ iumenta liberalitatis ratione contuliſti, nec nuptijs ſecutis[y], cõtra iuris rationem, quod dederat, abſtulit: nõ in uicẽ datorum reſtitutio, ſed eius quod illicitè rapuit, repetio,[z] competit.

❡ *Mors accidentalis gladij, ſimplicem donationem non reſcindit. Bal. Vel ſic: Mors ſponſi nõ facit donationem ſponſalitiam reuocari. hoc dicit. Sali.*

Idẽ AA & CC. Neæ.

LEX XI.

Si tibi[a] res proprias[b] liberalitatis cauſa ſpõſus tuus tradidit: eò, quòd ab hoſtibus poſteà, in terfectus eſt, irrita donatio[c] fieri non poteſt.

❡ *Quod ſimpliciter donatur, ſimpliciter ualet. h. d. Bal. Vel ſic: Donatio facta à ſocru, ſi perfecta eſt, non reuocatur. h. d. Sali.*

S I ante.] C A S V S. Titi⁹ maior viginti quinque annis dedit ſpõſæ ſuæ fundũ aliquem in dotẽ: et eã i̇duxit ĩ poſſeſſionẽ: vult poſtmodum illũ fundũ alienare. q̃ritur vtrũ poſſit? Dicitur q̃ nõ ſi nõ eſt appoſitũ aliqđpactũ q̃ aliquo caſu reuerteret ad ipſum virũ.

p ❡ Matrimonium.] contractum.
q ❡ Maior.] ſecus ſi minor: vt. j. de prædi. mino. l. prædia.
r ❡ Eundẽ.] ſ. fundum.
s ❡ Alienare.] id eſt alienare non potuit.
t ❡ Potuiſſe.] vt pote q̃d alienũ eſt factũ: ſic & j. de do. inter virum & vxorẽ. l. ſi quidẽ. et. ff. de dona. l. j. & §. de rei vendi. l. quoties. Itẽ intellige hãc legẽ ſecũdũ determinationẽ legis. j. eo. l. cũ veterũ. Vel loquitur hic, q̃ñ fuit dictũ, vt nullo caſu repeteretur.

C Vm te.] C A S V S. Dicitur in hac lege, q̃ donatio propter nu. legitimè facta nõ põt reſcindi per reſcriptũ principis.

v ❡ Oportet.] j. de re. uo. do. l. ſi apud. & l. ſi donationẽ. & §. de tranſac. l. quãuis. et. §. de cõ. ob cau. l. ſi repetendi.

S I filiæ.] C A S V S. Titius filiæ Seij ſponſæ ſuæ mancipiũ dedit: Seius etiam Titio iumẽta quædã liberalitatis cã dedit: cõtracto matrimonio Titius per vim abſtulit dicit Imperator, q̃ iſte Titius debet reſtituere id, quod per vim abſtulit, vxori ſuæ.

x ❡ Donauit.] ſimpliciter nõ cõtẽplatione matrimonij, vt nõ obſtet. j. eo. l. cũ veterũ, & dic in donatione duo inſpici ſecũdũ Ir. ius et voluntatẽ. Vel ſi fuit hæc donatio cõtẽplatione matrimonij, dices corrigi p̃ legẽ illã, cũ veterũ. A D D I T I O. Prior verior, vt euitetur correctio: vt in aut. quib. mo. na. effi. ſui. §. tribus. colla. vij. & arg. §. de inoffi. do. l. vnica.

Donatio an valeat duo ſunt inſpicienda.

y ❡ Nec nuptijs ſecutis.] i. non ſecutis: vt ſic nec, negatio neget, quod includitur in dictione, ſecutis. non in verbo, abſtulit. ſicque ponitur nec, pro & non.
z ❡ Repetitio.] per actiõe vi bonorũ raptorũ. l. ſi quis in tãtã. j. vnde vi. & ſecũdũ primũ caſum dic, q̃ ſimplex donatio nõ reuocatur: licet matrimonium non ſequatur. ff. de dona. l. j.

S Itibi.] C A S V S. Sponſus ſponſæ ſuæ res proprias donauit, conferendo in eam ſponſalitiam largitatem: poſteà ſponſus captus eſt ab hoſtibus: nunquid donatio propter hoc efficiatur irrita? Reſpondeo quòd non.

a ❡ Si tibi.] in præcedenti lege ſimpliciter fuit facta donatio non ſub conditione futurarum nuptiarum. ſimiliter & in hac et in ſequenti lege. Vel dic ſub conditione illa matrimonij: ſed ſecuto matrimonio fuit impleta. j. l. proxi. l. ſi mater.
b ❡ Proprias.] ſui ſponſi.
c ❡ Donatio.] hoc immutatur. j. eo. l. cũ veterũ. & l. ſi à ſponſo. Vel dic vno de prædictis modis duobus intelligi hanc legẽ.

SI mater. CASUS Mater sponsæ sponso filiæ suæ donauit prædia, & eum in vacuam possessionem induxit. posteà secutæ fuerunt nuptiæ, sed tandẽ diuortio solutæ. nũquid mater poterit illã donationem reuocare? Certè non. & hoc est verum in sponsalitia largitate. secus in donatione propter nuptias.

a ¶ Si mater.] expone hanc legẽ vt dixi. s̄. l. proxi. & facit. s̄. de condi. ob. cau. datã. l. si repetendi. & 10 ff. de vsur. l. cũ quidã. §. diuus. & ff. de cõdi. causa da. l. j.

b ¶ Marito.] nã socrus donat genero, sed non socer: vt. ff. de do. inter virũ & vxo. l. iij. §. socrui. & l. cũ hic status. §. ratio. & . j̄. de do. inter virũ & vxo. l. si te.

20 DE rebus.] CASUS Spõsus aliquas res sponsæ donauit. posteà cœpit sponsus creditores habere, nunquid creditores poterunt res illas à sponsa reuocare? Rñ. ꝙ nõ, si nullo tp̄e eas obligatas habuerunt.

c ¶ Minime possunt.] 30 quia hæredes non successores in rẽ personali actione conueniuntur: vt. s̄. de heredi. vel act. vendi. l. fi. & j̄. de dona. l. æris. & j̄. de iur. do. l. licet dos. hoc verũ, nisi añ esset eis obligata: vt hîc, & j̄. de dona. inter virũ & vxo. l. si quidẽ & in alio. s. qñ in fraudem 40 eorũ esset facta: vt. j̄. de reuo. ijs quæ in frau. cre. l. ij. et. ff. q̄ ĩ frau. cre. l. fi. §. j.

SI consentiente.] CASUS Spõsus filiæ meæ de consensu matris suæ mancipia matris in spõsam cõtulit. secutis nuptijs eadẽ mancipia inæstimata recepit in dotẽ. 50 decessit maritus & ei mater extitit hæres mater vult offert emancipiorũ æstimationem, & ea reuocare, poterit nè? Certè nõ.

d ¶ Matre sua.] Cuiꝰ erant mancipia: & ideo eius exigitur consensus.

e ¶ Non æstimatis.] aliàs æstimatio repetetur 60 vt. j̄. de iure do. l. quoties & l. cum dotem.

f ¶ Improbe.] Restituet ergo mãcipia mater spõsę matri spõsi ñ eorũ p̄tiũ.

g ¶ Recusat.] repetit ergo spõsa: vt hîc, & ff. de publici. l. cũ spõsus. in prĩ. Itẽ ad id qđ dicit cõsentiẽte, facit. ff. de eui. l. quidã.

70 CVm veterũ.] CASUS Olĩ si spõsus dabat spõsæ, valebat donatio ẽt si nõ fuerit completũ mr̄ium hodie si spõsꝰ donat spõsæ, vel ecõuerso, semp ĩtelligiť dare sub cõditiõe, si matrimoniũ sequať. Sed si spõsꝰ donat spõsæ, & parẽtes spõsi 80 nolũt pficere matrimoniũ tũc spõsa nõ teneť restituere donationẽ quã accepit sed pmissam petere põt. Si verò pater spõsõ noluerit, vt pficiať matrimoniũ tũc spõsus & hęredes sponsi repetere poterunt qđ donatũ est. Idẽ obseruetur, quando sponsa donat sponso.

* Decreuit ualere ea.

Idem AA. & CC. Timotheæ & Cleotimæ.

LEX XII.

SI mater [a] vestra filiæ suæ spõso vel marito [b] prædia sine vlla repetendi lege donauit, & eũ in vacuam possessionem induxit: nuptijs diuortio solutis, perfecta nõ dissoluitur donatio.

¶ *Sponsus rem donatam sponsæ sequentibus creditoribus obligare non potest. hoc dicit. Bal. Vel sic: Creditor agens contra donatarium hypothecaria, debet probare suam hypothecam tẽpore præcessisse. si ergo non apparet, vtrum res fuerit prius donata Titio, quàm obligata Seio, Seius agens hypothecaria succũbit: quia non probat rem fuisse in bonis debitoris tempore obligationis. hoc dicit. Bald. Vel sic: Creditor agens hypothecaria debet probare rem fuisse in bonis debitoris tempore obligationis. h. d. Sali.*

Idẽ AA. & CC. Alexandro. LEX XIII.

DE rebus in sponsam donationis gratia collatis creditores mariti facti, si nõ prius obligatas eas sibi probent, eam cõuenire minimè possunt [c].

¶ *Mater consentiens donationi rei suæ, uenire contra non potest etiam pretium rei offerendo. hoc dicit Bald. Vel sic: filius potest donare res matris ea consentiente: & donatio sponsalitia potest retro in dotem dari: nec mater volẽs prætium dare auditur. hoc dicit. Sali.*

Idem AA. & CC. Aureliæ.

LEX XIIII.

SI consentiẽte matre sua [d] spõsus filiæ tuæ mancipia donauit, & his acceptis in dotem non æstimatis [e], in matrimonio pòst decessit: mater eademq́ue hæres eius pretium offerens, restitutionem eorum improbè [f] recusat [g].

¶ *Donatio inter sponsos præsumitur esse largitas sponsaliorum: & matrimonio non secuto, donatum redditur donatori: nisi per ipsum donatorẽ steterit, quòd matrimoniũ nõ sequatur. h. d. Bal. Vel sic: Simplex donatio sponsalitia intelligitur hodie ob causam futuri matrimonij facta & is per quem steterit, ne matrimonium fiat nõ repetit quod dedit: & etiam sibi datum restituit h. d. Sali.*

Imp. Constantinus A. ad Maximum præfec. vrbi.

LEX XV.

CVm veterum [h] sententia displiceat, quæ donationes [i] in sponsam nuptijs quoque non secutis, decreuit * valere etiã ea, q̃ largiendi animo inter spõsos & spõsas iure celebrantur, redigi ad huiusmodi conditiones iubemus: vt siue affinitatis [k] coeundę causa, siue [l] non ita, vel in potestate patris degentes, vel vllo modo proprij iuris constituti, tanquam futuri causa matrimonij aliqd sibijpsi [m], vel consensu parentum mutuò largiantur: si quidem sponsus vel parentes † eius sortiri filium noluerint [n] vxorẽ: id quod ab eo donatum fuerit, nec repetatur traditũ: & si quid apud donatorem resedit [o] ad spõsam & hæredes eius submotis ambagibus, transferatur [p]. Quòd si spõsa, vel is, in cuius agit potestate, causam nõ cõtrahẽdi matrimonij præbuerit: tũc spõso eiusq́ue hęredibus sine aliqua diminutione per conditionem [q], aut per vtilem actionem in rem [r] redhibeantur. Quæ similiter obseruari oportet, & si ex parte sponsæ in spõsum donatio facta sit. D. xvij. Cal. Nouẽbr. PP. vj. Cal. Septembr. Romæ, Cõstantino A. v. & Licinio Cons.

¶ *Dictum est suprà in. l. præcedenti, quando per pœnitentiã matrimonium non contrahitur sequebatur uidere quid iuris. quando per casum & nunc determinat hæc lex, quòd quãdo sponsus donauit sponsæ, & non interuenit osculum, repetitur omne datum, sed si interuenerit osculum repetitur dimidia pars: aliam lucratur sponsa ratiõe osculi. h. d. Bal.*

Idem A. ad Tyberianum vicarium Hispaniarum.

LEX XVI.

SI à spõso rebus spõsæ donatis, interueniente osculo [s], ante nuptias hunc vel illam mori contigerit, dimidiam partem rerum donatarũ ad superstitem ptinere p̃cipimus dimidiã ad defuncti vel defunctæ hæredes, cuiuslibet gradꝰ sint & quocũq; iure [t] successerint: vt donatio stare p parte dimidia, & resolui pro parte dimidia videať. ¶ Osculo † verò nõ [v] interueniente, siue spõsus siue sponsa obierit, totam infirmari donationem, & donatori sponso vel hæredibus eius restitui. ¶ Quòd si spõsa, interueniente vel non interueniente osculo, donationis titulo (qđ raró [x] accidit) fuerit aliquid sponso largita, & ante nuptias hũc vel illã mori contigerit: oĩ donatione infirmata, ad donatricẽ spõsam, siue eius successores, donatarũ rerũ dñiũ trãsferať. Accep. xiij. Calend. Maij. Hispali. Nepotiano & Pacato Cons.

¶ *Minor in potestate patris constituta, maximè si patris auxilio est destituta, puta quia pater abest: nõ tenetur insinuare donationem ante nuptias. Bal. Vel sic: Donatio ante nuptias facta mulieri in minori ætate, non indiget insinuatione. h. d. Sali.*

Impp. Theod. & Valentin AA. Hiherio præfect. præto.

LEX XVII.

h ¶ Cum veterum sententia] quæ deprehẽditur. s̄. eo. l. si filiæ. & l. si tibi. ideoq́, illæ ad hanc trahendæ sunt. nã per has duas leges constantini debemus intelligere omnes alias leges istius tituli, quæ indistinctè dicũt valere & non reuocari donationes inter sponsos. Alij dixerunt, ꝙ aliæ leges huius tituli loquũtur, qñ causa liberalitatis tantũ, & non matrimonij facta est donatio prima placet secũdũ Irn. 10 Item no. ꝙ hæc lex loquitur, quãdo stat per alterũ. si verò per neutrũ, tunc loquitur. s̄. eo. l. si tibi res. Item & loquitur hîc vbi non ex mera liberalitate donatio, sed cõtemplatione matrimonij: quod semper pręsumitur, nisi in cõtrarium sit actum.

† Aliâs, parẽs eius sortiri filiũ noluerit.

20 i ¶ Donationes.] s. factas.

k ¶ Affinitatis.] id est matrimonij: qđ non est affinitas, sed cã affinitatis: vt ff. de gradibus cog. l. nõ facile. §. affines.

l ¶ Siue non ita.] id est dicere, siue nominatim expressit cã matrimonij se 30 dare, siue non.

m ¶ Sibijpsi.] cũ sui iuris sunt.

n ¶ Noluerint.] sine causa.

o ¶ Resedit.] de ijs, q̄ se daturum obligauit.

p ¶ Transferatur.] cõdictione ex hac lege.

q ¶ Per condictionẽ.] 40 ex hac lege.

r ¶ In rem.] q̄ oritur ex tacito pacto. Tacitè eñ videnť pacisci de reddẽdo, si matrioniũ nõ sequãtur p factũ accipiẽtis. sic et. ff. de iure dot. l. stipulationẽ sicut pro expresso nascere tur: vt. j̄. de do. q̄ sub mo. l. j. & . ij.

50 SI à sponso.] CASUS Sponsus dedit sponsæ, distinguiť: aut interuenit osculũ, aut nõ. Primo casu si moriať spõsus vel spõsa, medietas rerũ donatarũ remanet penes spõsam, medietas penes hæredes. In secũdo casu nõ valet donatio, siue 60 spõsus siue spõsa moriať. Sed qd ecõtra si spõsa donauit spõso qđ raro accidit. Certè hoc casu si interuenerit osculũ. vel non, solida donatio reuocatur.

† Ecce hîc magis fauetur mulieri quàm viro contra. l. in multis. & i. bino. pal. ff. de leg. similis fauor mulierũ est in. l. ij. C. de ijs, qui ven. æta. impetra.

s ¶ Osculo.] Quod mulier diciť dare, nõ accipere & gratia viri nõ mulieris interuenit.

Osculũ gratia cuius interuenit.

70 t ¶ Iure.] ciuili, vel prætorio.

v ¶ Non interueniente.] vel interueniente qdẽ: sed fuit illicitũ matrimonio non secuto iuris p hibitione.

x ¶ Raro accidit.] quia auara est auarissimũ enim genus est mulierum: 80 vt. ff. ad velleianũ. sed si ego. in fine. & ff. de donatio. inter vir. & vxo. l. si stipulata. §. primo. & quia sagacior: vt suprà de ijs, qui ve. ætate. impe. lege secunda. §. fœminas.

Auarissimũ genus mulierũ.

Minoribus.

Minoribus ætate fœminis, etiã actorũ testificatione in ante nuptias donatione [a] ad eas facta omissa, si patris auxilio destitutæ sint, iustè consulitur, vt firma donatio sit. D. x. Cal. Mart. Constantinop. Tauro & Felice Conss.

¶ Licet pater transeat ad secunda uota, uel etiã mater: non tenentur tamen reseruare filijs primi matrimonij donationẽ propter nuptias, quã recuperauerit pater: nec dotem, quam recuperauerit mater soluto primo matrimonio. Vel sic, & breuius: quod ad alterum ex coniugibus reuertitur de eo quod dedit, non tenetur filijs primi matrimonij reseruare. h. d. Bald.

Imperator Zeno A. Sebastiano præfec. præto.

LEX XVIII.

SI liberis ex priore matrimonio procreatis pater ad secundas migrauerit nuptias, vel nõ migrauerit: nihil omnino filijs prioris coniugij ex donatione [b] ante nuptias, quã ipse vel alius pro ipso vxori quondam eius matri cõmunium liberorum donauerit, seruare cogitur: quoniam & mater liberis ex priore matrimonio extãtibus, post secundas nuptias, multoque amplius si non fuerit alteri marito sociata, nihil [c] ijsdem filijs ex dote quã patri eorum ipsa vel alius pro ea obtulerit, seruare cõpellitur.

¶ Constante matrimonio dos & donatio propter nuptias possunt de nouo augeri & de nouo constitui, & pacta de nouo apponi, uel uetera prorogari: & hypothecæ ex die augmenti contrahi: & econtrario possunt dos & donatio minui nisi ista diminutio fieret in fraudem filiorũ primi matrimonij. h. d. Bal. & Sali.

Imper. Iustinus A. Archelao p. p. L. XIX.

SI constante matrimonio consilium augendæ dotis inierit, vel vxor fortè, vel eius nomine quilibet alius: nihilominus marito quoque liceat seu pro marito cuilibet alij, tanto donationẽ ante nuptias additamento maiorẽ facere, quãto dotis augetur titulus. Nec obsit in huiusmodi munificentijs, interdictas esse [d] liberalitates tempore nuptiarum. Indulgendum [e] est nãque consensui communi partium ne cũ negetur augendæ potestas donationis, dotis etiam pigrius [f] constituatur augmẽtum. ¶ Idẽ licere præcipimus etiã in ijs matrimonijs, in quibus interdũ accidit, ante nuptias quidem donationẽ nullã [g] esse, solã verò dotẽ marito mulierẽ obtulisse: vt etiã tũc muliere dotem augente, liceat marito quoq; donationẽ in vxorẽ suã eiusdem quantitatis [h] facere, quãtum aucta dos cõtinere dinoscit: pactis valet de redhibitione vel retentione auctæ dotis vel donationis (prout partes consenserint) per iam statuto [i] modo ineundis, siue iniungendis veteribus pactis, quæ initio nuptiarum de ante nuptias donatione & dote principaliter cõstituẽda inita [k] sunt. ¶ Iura etiã hypothecarũ quæ in augenda dote vel donatione fuerint, ex eo tẽpore initiũ accipiãt, ex quo eædẽ hypothecæ cõtractæ sunt, & non ad prioris dotis, vel ante nuptias donationis tẽpora referantur [l]. ¶ Sed & si econtrario maritus & vxor ad diminuẽdã dotem & ante nuptias donationem cõsenserint: licere eis ad similitudinem diminutionis quæ in dote fit, etiam ante nuptias minuere donationẽ: vt pacta de amborũ diminutionibus ineunda, firma [m] & legitima esse intelligant: exceptis videlicet ijs casibus, in quibus aut maritus ex priore matrimonio liberos habens, ad secundas migrauerit nuptias: aut vxor similiter ex anteriore matrimonio liberis extantibus, secundo marito se iũxerit. in hoc enim secundo matrimonio, vel à parte mariti vel à parte mulieris, vel ab vtraq; (si hoc etiã acciderit) interdictã esse diminutionem dotis vel ante nuptias donationis, ne aliquid aduersus filios prioris matrimonij machinari [n] videatur, censemus.

In authen. de æquali do. & propter nu. do. §. aliud. col. vij. consti. viij.

¶ Dictũ est in lege, si cõstante. quod licitũ est si cõstãte matrimonio dos augetur, augere vel facere donationẽ propter nuptias. In hac aut. in. j. rñ. dicitur, quod hoc nõ solũ est permissum, sed est necesse. sed statim, quæritur, in quibus rebus possit fieri istud augmẽtũ? Pone quod uir est grauatus ære alieno: mulier uult facere augmentũ dotis, ut excludat anteriores creditores mariti: ut. j. qui po. in pi. ha. l. assiduis. an istud augmẽtũ poterit fieri in qualibet re? Rñ. quod hoc casu debet fieri in re immobili, nõ in quãtitate. nã si fiat in re mobili vel quãtitate, in isto augmẽto nõ utetur aliquo priuilegio contra creditores mariti. h. d. Bal.

SEd iam necesse est, si alia pars augmentum præstat,

Minoribus.] CASVS. Mulier minor. xxv. annis patre destituta recepit donationẽ tantæ quãtitatis, quæ requirebat insinuationẽ: nũquid donatio ista sine insinuatione facta valebit? Certè sic.

a ¶ Donatione.] licet sit vltra. ccc. solidos: vt & . j. de dona. l. sancimus. §. aliàs verò. secus si esset maior: vt hîc, & . j. de iur. do. l. fi. §. simili. Sed hodie idẽ si esset maior: quia si pacta lucri cedant parti mulieris, non nocet insinuatio omissa sed econtra necet viro ad lucrum dotis: vt j. in aut. c. l. decursum est.

SI liberis.] CASVS. Paterfamiliàs habuit primam vxorem, & ex ea succepit liberos, & dotẽ lucratus est ex pacto, vxore præmortua. nunquid tenetur seruare dotẽ liberis primi matrimonij? Certè nõ, si nõ cõuolat ad secũdas nuptias. Idẽ ecõtra est in muliere, cui donata est donatio propter nuptias à viro.

b ¶ Ex donatione.] ad se reuersa, vt debet: quod est no. per. l. istam: quia sicut dos ad mulierẽ: ita donatio ad virũ redit soluto matrimonio: vt hîc dicit. Itẽ dubitatio legis erat secundũ quosdã: quia si vir lucraretur dotẽ ex pacto, teneret seruare sic ex morte mulieris lucrari videt donationem, sed certè magis videtur rehabere suã. sic econtra dicas in muliere.

Dos ad mulierem redit soluto matrimonio.

c ¶ Nihil.] cũ habeat alia bona, ex quibus põt relinquere vnicuiq; filio tñ quãtũ dat secũdo viro in dotẽ. & sic soluitur cõtrariũ, quod est j. de secũ. nup. l. hac edictali. in prin. Aliud aũt si apud maritũ aliquid ex dote remaneret, vel apud vxorẽ ex donatiõe quia seruare cogeretur: vt. j. de secun. nup. l. fœminæ.

SI cõstante.] CASVS. Mulier copulauit sibi Titiũ in maritũ, & paruã dedit dotẽ, & ille paruã donationẽ, an illa posteà cõstãte matrimonio possit augere dotẽ, vel ille donationẽ? Et rñ. quod sic. Item si illa vult augere dotẽ, ille donationẽ facere põt, vt æqualis sit quãtitas tã dotis quã donationis. Et pacta, quæ apponũtur de non reddẽda dote vel retinẽda illa, debebũt obseruari in donatione: & bona Titij tacitè erũt obligata pro illa quãtitate, quã mulier adiecit ab eo tẽpore, quo aucta est dos. Et sicut vir & vxor pñt augere dotẽ & donationẽ constãte matrimonio, ita possunt diminuere, nisi in casu. verbigratia, Maritus vel vxor suscepit filios ex primo matrimon. vult cõuolare ad secũdũ matrimoniũ: tũc si vult mulier dotẽ vel partẽ dotis dare marito, nõ põt: nisi tñ det vnicuiq; filiorũ, quos suscepit ex primo matrimonio, quãtũ dat isti secũdo marito. & hoc casu mulier nõ põt diminuere dotẽ in fraudẽ filiorũ iure præsumente cõtra eã, quod aliud agat, & aliud agere simulet. pone enĩ quod mulier dedit causa dotis marito. c. si vult modò diminuere dotẽ, non potest.

d ¶ Interdictas.] iure ciui. vt. ff. de do. ĩter virũ et vx. l. j. sed ibi simplici do.

e ¶ Indulgendum.] id est remittendum aliquid de rigore iuris. sic. j. de tempo. ap. l. ij. in fin.

f ¶ Pigrius.] sic. j. de bo. quæ lib. l. constitutionis. §. prospiciendum.

g ¶ Nullam esse.] s. ab initio.

h ¶ Eiusdem quantitatis] vt insti. de do. §. est & aliud. & dic quãtitatis, id est quotitatis iure isto sed hodie etiã quãtitatis: vt. j. de pac. con. l. ex morte. & l. lege. & in aut. æqualitas. secundum quosdam. quod non placet. & illæ leges ad pactum lucri intelligunt: hæc ad cõstituendam dotem & donationem.

i ¶ Statuto modo.] in prin. huius legis: vbi dicit indulgeri sibi pacta: & si nil dicat, erit & illud seruãdũ, quod in prĩcipali erat vt ff. de pac. do. l. inter socerum. §. ij.

k ¶ Inita sunt.] cũ dos constituebatur.

l ¶ Referantur.] sic et j. de secũ. nu. l. hac edictal. §. fi. & . j. de pac. cõ. l. fi. Sed ar. cõtra est. j. de bo. quæ lib. l. cũ oportet. in fi. & . j. qui poti. in pig. ha. l. fi.

m ¶ Firma.] in casibus illis tñ, vbi licet solui dotem cõstãte matrimonio: vt. ff. solu matri. l. si cõstãte. & de iure do. l. mutus. §. manente. alioquin contra vt. j. si dos constãte matrimonio. l. vnica. quæ est cõtra. Vel dic, hîc non erat dos præstita, sed promissa, & per pactũ remissa.

n ¶ Machinari.] sed quomodo aliquis posset machinari, cũ quãtũ sit datum secũdo cõiugi nomine dotis vel donationis, spectet tẽpus mortis binubi parẽtis: vt in aut. de nu. §. quia verò hactenus. co. iiij? Rñ. nihilominus & tẽpus contracti matrimonij. ĩspicitur enĩ vtrunque. si enim tempore cõtracti matrimonij fuerint. xx. in dotem data sub pacto de lucrãdo, tempore aũt mortis binubi parẽtis sint diminuta in. v. tñ tẽpus cõtracti matrimonij spectatur. Si verò ponas ecõtra, inspicit tẽpus mortis binubi ergo ideo dicit hîc, quia citò per hoc. i. per talẽ diminutionẽ filij prioris matrimonij grauarent qui debent reuocare, quod plus est: vt. j. de secũ. nupt. l. hac edictali. §. sin verò plus quàm statutum est. Iste ãt ideo vult diminuere, vt fraudet filios prioris matrimonij vt nõ possint reuocare. s. filij: cũ iã tẽpore mortis nõ inueniat plus in dote, & sic debeat cõicari cũ filijs & secũdi & primi matrimonij secũdũ H.

¶ SEQVITVR AVTHENTICA. *Sed iã necesse & c. quæ legitur sup principio huius legis. & est ex corpore de æquali do. §. aliud. col. vij.*

SEd iam.] CASVS. Hîc dicit, quod si mulier auxit dotẽ, maritus põt augere donationẽ: & si vir nõ tenet aliquo debito, tũc possunt augeri donationes, vel de rebus mobilibus. Si verò maritus grauetur ære alieno, cum debeat augere dotẽ & donationem de rebus immobilibus: quia tñ si mulier haberet prædia & res immobiles, & augeret dotem de rebus mobilibus, non gauderet aliquo priuilegio.

a ¶ Celebrare.] non ergo in volũtate erit,vt erat per legẽ,si constante.sed ex necessitate.
b ¶ Aere.] magno.
c ¶ Augmentum.] dotis.
d ¶ Ac si debitor sit.] magnæ authoritatis.
e ¶ Suspicio.] Alioquin aliud erit.Itẽ hoc erit pro pter priores creditores nõ ꝓpter sequentes:vt videt sedcertè eadẽ fraus aduer 10 sus sequẽtes posset cõmi.
f ¶ Aduersus alios creditores.] præceden tes vel etiã sequentes,secũ dũ H.& B.& Azo.& Acc.

Cvm multæ.] CASVS. Olĩ si donatio fiebat vltra q̃n gentos solidos, non vale- 20 bat sine insinuatione:q̃a ille qui donabat, debebat notificare præsidi, & impetrare licentiam donãdi. vnde mariti decipiebant vxores:quia non insinuabãt donationes: vt sic ꝓ infectis haberentur.Et sicut dos potestconstitui cõ stante matrimonio, ita & 30 donatio propter nuptias. quæ licet fiant constante matrimonio,nõ debẽt di ci simplices donationes, sed propter nuptias: non tamẽ debet donatio esse maioris quantitatis,quàm dos.& si fuerint aliqua pa cta inter virũ & vxorem puta de dote vel donatio- 40 ne lucranda: illa obseruentur.sed si super dona. non fiat pactum , sed super dote sic:tunc pactum factum in dotem intellige repetitum in donatione propter nuptias .Pacta ta men quæ fiunt de dote lu crãda vel donati. intelligi debent in partibus,& non 50 in quãtitatibus.Verbi gra tia:Mulier dedit mihi dotem.xxx.& fecit pactum de dote lucranda pro tertia.& ego dedi pro dona. xv.& fecit pactum simile vxor.habeo.x.ab ea: & illa lucrabitur quinque . Si autem mulier fecit mihi pactum de lucranda ter- 60 tia parte dotis: & ego de lucranda parte quarta do na.propter nupt. tunc illa tertia deducetur ad quartam.Item donatio ante & post matrimoniũ potest insinuari.

g ¶ Supersedebant.] Vsque dum fieret matrimoniũ per verba de præ- 70 senti.Et no.tria vitia oli, scilicet quia fiebat antenu ptias donatio hæc nõ post Secundum quia vocabat ante nuptias. Tertiũ quia ante,non post matrimonium contractum poterat insinuari.& duo vltima nascuntur ex primo . primum per Iustinũ est sub- 80 latum:vt.s.l.proxi.secũdũ tollit hîc vsque illuc.si igit &c.tertiũ tollit.j.§. pe.

Donatio propter nuptias olim tria habebat vitia.

h ¶ Lucrentur.] si pacta dotalia cedebant parti viri.
i ¶ Vxores autem.] quæ debuerunt facere insinuationem,quod in dote non erat opus,cuiuscunque quantitatis esset.
k ¶ Emendato.] sic & insti.de do.§.est & aliud.& postea dicit de insinuatione,non tamen plenè,nisi ꝓ potest fieri etiam matrimonio cõstante:vt.j. e. §.fina.sed authentica,eo decursum &c.plenè dicet.Et not.tria in hac lege.Primo qualiter probatur ꝓ multa similia,quæ habet cũ dote donatio,ꝓ et hoc habeat,vt etiam cõstãte matrimonio fieri possit, vt dixerat Iustinianus.& sic propter nuptias vocetur.& hæc sunt duo vitia,q̃ dixi.Secundò de pac.lucrorũ,de quo non dixerat in prin.Tertiò de insinuatione.

l ¶ Rem.] i.quæstionẽ omissæ insinuationis.non dicas, an possit fieri cõstante matrimonio:quia hæc est soluta.s.l.proxi.sed nouas rationes dicit.

alteram quoque partem incremẽtum celebrare [a] :& si quidem vir alieno ære [b] non impediatur in reb⁹ quibuslibet procedat augmẽtum [c] . At [d] si debitor sit:ne fruadis erga creditores suspicio [e] subesse possit,omnino res ĩmobiles incremento ꝓficiant.¶ Si enim mulier immobilis substantię domina,res mobiles in augmentum dederit: in hac parte dotis nullo vtetur ad uersus [f] alios creditores priuilegio.

¶ *Donatio,quæ olim ante nuptias dicebatur hodie propter nuptias appellatur,proprio vocabulo ei imposito, & potest fieri constante matrimonio. Et pacta dotalia, id est in dote apposita, in ista donatione correlatiua tacitè intelliguntur repetita. Et potest donatio propter nuptias insinuari tã ante,quàm post matrimonium,quocunque modo durante matrimonio.h.d.Bal.*

Imp. Iustinianus A.Ioanni præfec.præto.

LEX. XX.

Cvm multæ nobis interpellatiões factæ sint aduersus maritos,qui decipiendo suas vxores faciebant donationes , quas ante nuptias antiquitas nominauit,insinuare autẽ eas actis interuenientib⁹ supersedebãt [g] , vt infectę maneant,& ipsi quidem dotis commoda lucrentur, [h] vxores autem [i] sine nuptiali remedio relinquantur:sancimus nomine prius emẽdato [k] ,ita rem [l] corrigi,& nõ ante nuptias donationem eãdem vocari,sed propter nuptias donationem. Quare [m] enim dotem quidẽ etiam constante matrimonio,mulieri marito dare cõceditur: donationem autẽ marito,nisi ante nuptias,facere non permittatur? & quæ huius rei differentia rationabilis potest inueniri : cùm melius erat mulieribus propter fragilitatem sexus quàm maribus subueniri?sicut enim dos propter nuptias fit [n] ,& sine nuptijs [o] quidẽ nulla [p] dos intelligitur,sine [q] dote autem nuptiæ possunt celebrari [r] : ita & in donationibus,quas mariti faciunt,vel pro his alij,debet esse aperta licentia,& constante matrimonio talem donationem facere [s] :quia quasi antipherna [t] hæc possunt intelligi,& nõ simplex donatio.Ideo enim & antiqui [v] iuris conditores inter donationes etiã dotes connumerant.¶ Si igitur & nomine [x] & substantia [y] nihil distat à dote ante nuptias donatio: quare non etiam ea simili modo & matrimonio cõtractodabitur? ¶ Sancimus itaq; omnes licẽtiã habere:siue prius , quã matrimonia cõtraxerint,siue posteà:donationes mulieribus dare propter dotis donationem:vt non simplices donationes intelligant, sed propter dotẽ & propter nuptias factæ.

In authen. vt immo.ante nup.do.§.si quis.coll.v.constitu.xiiij.

¶ *Pro donatione propter nuptias competit in rem actio mulieri.h.d.Bald.*

Permissa est [z] & in rẽ actio ꝓ tali donatione mulieri aduersus omnes possessores.

FINIT AVTHEN.

¶ Sequitur textus.C.

¶ Simplices etenim donationes nõ propter nuptias fiunt,sed propter nuptias vetitę sunt:& ꝓpter alias [a] causas,& libidines forsitã, vel vnius partis egestatẽ,non propter ipsarum nuptiarũ affectionẽ efficiũtur [b] .¶ Si igitur [c] dote iã ꝓstita,maritus nulla ante nuptias donatione facta, donare mulieri res maluerit , ita tamen,vt dotis quantitatẽ [d] non excedant, & hoc ipsum significauerit,ꝙ nõ simplicẽ faciat donationẽ sed propter dotem iam conscriptã & ipse ad donationem venerit:licebit hoc ei facere:& supponat pactis dotalibus huiusmodi donatio: & si quidem hoc specialiter fuerit expressum [e] ,pacta cõuẽta seruari oportet [f] .¶ Sin autem donatio quidẽ talis facta sit vt pote dotali instrumento antecedente, nulla autem pacta tali donationi post nuptias inferantur:re ipsa videatur hoc esse pactum,vt secũdũ dotales cõuẽtiones intelligãtur & in tali donatione pacta fuisse cõuẽta: vt æquis

m ¶ Quare.] bene dico sic vocari, cũ fiat & post: et meritò fit post.quare enim &c.
10 n ¶ Fit.] etiã constãte matrimonio.
o ¶ Nuptijs.] Quia nuptiæ sunt cã causans: sed dos est cã causata.ergo deficiente cã causante, deficit & cã,q̃ debet causari.
p ¶ Nulla dos.] sic & ff.de iure do.l.iij.& in au thẽ.de triẽ.& semis.§. sed 20 nec. colla.iij.
q ¶ Sine dote autem.] ar.cõtra in decre.xxx.q.v. c.nullũ sine dote.
r ¶ Celebrari.] & sic est similiter in donatiõe.
s ¶ Facere.] s. sicut est in dote.
t ¶ Antipherna.] cõ tra dotẽ,ab anti, quod est 30 contra,& pherena, id est dos.quasi contra dotẽ datio,vt hæc donatio est[a].
v ¶ Antiquiiuris.] dicentis ꝙ alia est simplex do.alia obcãm,sicut ẽ dos & hæc don. vt.ff.de do.l.j.
x ¶ Nomine.] Quia am bæ dicũtur donationes.
y ¶ Et substantia.] 40 Quia vtraq; fit ꝓpternuptias.& ꝓpter vtrãq; dat rei vẽdicatio.& hoc dicit ant.ꝓmissa &c.quã hîc.l.
z ¶ Permissa est & &c.] Hæc aut̃ sumit in aut̃.vt ĩmo.ante nu.do. coll.v.& in aut̃. de æqua. do.§.aliud.colla.vij. quã habes.j.de.iure do.aut̃.do 50 nationem.
a ¶ Alias causas.] ne mutuo amore spolientur & ne melior fiat pauperior:aut deterior fiat ditior vt.ff.de don.inter virũ & vxo.l.j.& ij.& iij.in prĩ.
b ¶ Efficiuntur.] sicut fit hîc.
c ¶ Si igitur.] nunc se- 60 cunda pars incipit.
d ¶ Quantitatẽ non excedant.] imò videt posse excedere:vt.j.de pa. do.l.ex morte.quã & con firmat.j.e.l.§.ita tñ &c.So. vbi à principio cõstituunt dos & donatio,põt ĩæqualiter cõstitui:vt ibi.vbi ex postfacto cõstituit alterũ 70 sec⁹:vt hîc.sed hodie sem ꝓ æqualiter:vt.j.aut̃.æqualitas.q̃ est sup.l.contrariã.
e ¶ Expressum.] q̃a pacta sunt facta in donatiõe.
f ¶ Oportet.] s.quotam partem dotis vel donationis debeant lucrari.si aũt in dote prius data fuit aliquod appositum:in dona 80 tione posteà data nullum:quod erat in dote,intelligetur in donatiõe,& hoc subijcit.sic ergo pactum si est expressum,etiam inæquale,valet:vt hîc pacta conuenta &c.Sed contra.j.de pact.conuen.l.ex morte.vbi saltem in quantitate exigit æqualitatem.Solu.hæc corrigit,quod non placet:imò hæc illã con firmat:vt.j.§.ita tamen &c.Dic ergo quòd hîc dicit,q̃n ex postfacto cõstituitur , ibi ab initio vtraque.Sed authentica dicit vbiq; seruari æqualitatem etiã in quantitate,& non solùm in quotitate.quæ authentica ibi ponitur , æqualitas &c.

Antipherna quid est & vnde dicatur.

a Vide de hoc Alcia. præterma. lib.j.

Donatio quare est inter cõiuges prohibita.

Dos & donatio an possint cõstitui inæqualiter.

Aequis

passibus[a] vtraq; ambulet, tam dos quā donatio: ita tamen vt Leoniana[b] cōstitutio (quę super exęquatione pactionum loquitur, non in quantitate, sed in partibus[c]) maneat in his casibus intacta: & non solùm ea immutilata custodiatur, sed etiam nostra[d], quā de interpretatione eius fecimus, ambiguitatē eius tollentes. disparibus etenim pactionibus factis, maiorem lucri partē ad minorem[e] deducendam esse cēsemus, vt eodē modo vterq; minorem partem lucretur.

In authen. vt exac. instā. do. §. illud. colla. vij. constit. v.

¶ Nota. est valde: & dicit quòd dos data meretur donationem propter nuptias coæqualem sibi in quantitate & quotitate, & pactis. ita intelligit glos. Secundò dicit, quòd si mulier non dedit dotem, sed promisit, & vult dare & offerre: deponit & consignat, si res consignabilis est: vel offert tantùm si immobilis: (quod simile est danti) & promeretur donationem. sed si differt dotis præstationem, non meretur propter nuptias præstationem, aliâs largitionem. hoc dicit. Bald.

Dos data donationē propter nuptias meretur[f]: præterea si pars mulieris dotem soluere sit parata, cùm ex diuerso recusetur, & mulier hoc contestetur: cumq; sit res[g] mobilis, signaculo imposito recondat: aut ingrediens iudicium hoc petat fieri, vt parti viri denuncietur: nequaquā declinanda est donationis exactio[h]. At si per dilationē dos viro non detur: etiā donatio prorsus denegetur.

FINIT AVTHEN.

¶ Sequitur textus C.

¶ Similiq;[i] modo si facta quidem fuerit talis donatio, quę anteā quidem ante nuptias vocabatur, nūc autem propter nuptias, non autem fuerit actis interuenientibus insinuata: licebit etiam constante matrimonio eam insinuare, nullo penitus obstaculo ex nuptiarum interuētu faciēdo. si enim fieri eas post nuptias concedatur: multò magis insinuari. ¶ Similiq; modo & ea constitutio, quam pro augēdis tam dotibus, quàm ante nuptias donationib⁹ fecimus[k], intacta illibataq; conseruet: omnibus videlicet quæ de simplicibus donationibus inter maritum & vxorem cōstāte matrimonio vel à veteribus[l] vel à nobis statuta sunt, in suo robore duraturis.

In authen. vt spō. larg. in prin. coll. ix. constit. ij. & in aut. vt fra. filij. §. illud quoque. coll. ix. consti. vij.

¶ Ista authentica continet ius positiuum. Primò præmittit quoddam præambulum, scilicet quòd donatio propter nuptias est specialis contractus, id est proprius distinctus & ualidus, & iustus. Secundò subdit, quòd vbi facta est donatio propter nuptias, in qua est appositum pactum de lucrando, consimile pacto dotis: mulier quæ non insinuat donationem propter nuptias, non meretur pœnam, quin existente conditione lucretur: sed vir, qui non insinuat, meretur pœnam quod sibi non prodest pactum lucrandæ dotis. hoc dicit. Bald.

Eo decursum est, vt sponsalitia[m] largitas specialis[n] sit cōtractus, nec insinuationem[o] desideret, etiamsi ab alio detur, licet in[p] viri personam donatio fiat, quatenus[q] ipse in hunc contractū conscribat. hoc quantum[r] ad mulierem. ¶ At si vir vel alius, qui dederit eam, nō insinuet, cùm[s] ea sit quantitas, & pacta dotalium concedant[t] parti viri: nullam super eis habeat vir actionem.

Pater donationem ꝓpter nuptias, quam contulit in vxorem non cogitur seruare liberis prioris matrimonij, etsi ad secundas nuptias migrauerit. aliud est si apud maritum aliquid ex dote, vel apud mulierem ex donatione resedit. ¶ Illud enim seruare liberis prioris matrimonij debet.

In authen. de æquali. do. §. aliud. colla. vij. consti. viij.

Nunc inhibetur diminutione fraus fiat liberis prioris matrimonij, quorum vnicuique etiam cui minus datum est dare tantum cogitur, quātum secundæ vxori. ita etiam à parte vxoris.

TITVLVS IIII.

De nuptiis.

¶ Quando super maritanda puella discordant consanguinei & tutor, arbitrium iudicis est necessarium, qui debet eligere quod est vtilius puellæ, & non pati quod est inutile. hoc dicit. Bald.

---

a ¶ Aequis passibus.] quantum ad pactum.
b ¶ Leoniana.] vt. j. de pac. cō. l. ex morte.
c ¶ Partibus.] quotis. quæ corrigitur per authēticā ibi positam.
d ¶ Sed etiam nostra.] vt in eo. ti. l. lege. ambæ tñ dicunt, qñ ab initio est vtraque constituta: vt modò dixi.
e ¶ Minorem.] si maius reducit ad min⁹, ergo aliquod ad nullū, si super aliquo eorū sit nullū, cū id qđ nullū sit minus sit vt. ff. de tribu. l. illud. §. minus. quod est falsum: imò nullū ad aliqđ: vt. s. ea. l. §. si autē donatio &c. sic & aliàs fallit argumētū ꝑdictū: vt si instituā te hæredē in xj. vncijs: & aliū simpliciter: habet partē vacantē. si verò nulla vacet, qa primus in .xij. vncijs sit institutus, alius in medietate tātū: priori ademptū videt, & secundò datū. sic & in legato: vt. j. de lega. l. cùm quæstio.

Dos data.] CASVS. Lex codicis dicit, ꝙ maritus pōt facere donationem. Authē. imponit ei necessitatē facere donationē. & mulier si velit soluere dotē & maritus eā nolit accipere, potest eā consignare & deponere, corā iudice & corā testibus: dicit mulier se esse paratā soluere secundū pactum, quod fecit⁹ de lucranda donatione.

f ¶ Meretur.] id est debebit eā mulier lucrari soluto matrimonio: licet nullū pactum de ea vel eius quota parte lucrāda fuerit factū quod non placet: imò est dicere, ꝙ sicut mulier constituit dotē, ita & maritus debet donationē propter nuptias constituere. & sicut dos ad mulierē soluto matrimonio redit, nisi pactū sit de lucrādo vt. j. de rei vxo. act. §. illo proculdubio. sic & donatio redi ad maritū: cū lex ista, cū multæ, dicat dotē & donationem ꝓpter nuptias æquis passibus ambulare, sed cur meretur vxor, cū ipsa nō lucretur eā, nisi ex pacto speciali: vt. d. §. illo. nec fruct⁹ habeat? Rñ. vt securior sit in dote. nā res suas vir alienat cōsentiente vxore: vt. s. ad velleia. l. etiam. quod non est in donatiōe: vt in aut. ibi posita: siue à me &c. Sed qua actiōe agitur vt fiat donatio? Respon. condictione ex hac. l. Sed Azo dixit, ꝙ agit mulier condictione, vt sibi tradatur, non autem vt constituatur: quia ipso iure est constituta in simili quantitate qua est dos.

Dos & donatio propter nuptias æquis passibus ambulant.
Donatio propter nuptias quare dat vxori.

g ¶ Res mobilis.] Nā aliter non fit depositio: vt argu. j. quādo & quibus quarta pars. l. ij. lib. x.
h ¶ Exactio.] Sed qđ si nec fuit constituta donatio, nec petita cōstitui, sed facto diuortio petit eā cōstitui & lucrari pro tertia, cū dotē dedisset: & de ea lucranda pro tertia sit factum pactum? Rñ. nō potest agere: sed sibi imputetur quare constante matrimonio non fecit sibi fieri donationem. Item nunquid pactum de lucranda dimidia parte dotis valebit, cū nullū fiat in donatione? Rñ. sic. Alij contra: cū dicat lex ista, cū multæ. disparibus etenim &c. & min⁹ dicitur, & si nihil: sit vt. ff. de tri. l. illud. §. penul. & ff. de verbo. signi. l. minus. Sed contra eos est. s. ea. l. §. si autem donatio &c.
i ¶ Similique modo.] tertia pars legis. & refertur ad prin. l.
k ¶ Fecimus.] s. l. prox. videt eñ fecisse cū fecerit pater eius. Vel dic ꝙ fecit aliam nō quā habem⁹ similem illi.
l ¶ A veteribus.] vt ff. de dona. inter virum et vxo. per totum & j. de dona. īter vir. & vxo. ꝑ totū.

Eo decursum.] CASVS. Lex antiqua dicit, ꝙ maritus debet insinuare donationem. Authen. dicit, ꝙ non est necesse vt insinuetur siue maritus fecerit donationē ī vxorē. siue ecōuerso. & quod dixi, nō est necesse vt insinueť, verum est quo ad mulierem: qa si vxor fecit ei pactum de lucranda dote, maritus petere non potest dotem si non est insinuata.

m ¶ Sponsalitia.] i. donatio propter nuptias. & sic impropriè dicitur: sed ꝓpriè illa quā spōsus spōsę vel cōtra dat & facit.
n ¶ Specialis.] quia qđdam speciale in ea seruať vt subijcit, nec enim insinuationem &c. olim contra, nisi in casu: vt. s. eod. l. minoribus.
o ¶ Insinuationem.] quæ exigitur in donatione excedente qngentos solidos: vt. j. de do. l. pe. & fi.
p ¶ In viri personā.] s. nomine viri fiat mulieri.
q ¶ Quatenus.] i. eo pacto vt cōscribat scilicet maritus in hunc cōtractū i. donationē propter nuptias, id est dicere, hoc pacto vt fiat insinuatio. vel vt subscribat maritus.
r ¶ Quantū ad mulierem.] vt insinuatio non sit necessaria.
s ¶ Cum ea sit quantitas.] quia excedit quingentos solidos.
t ¶ Cōcedāt parti.] dicit enim ꝙ fecerat pactū vir de lucrāda dotæ, quæ erat mille. & sic vltra qngenta si mulier, scilicet ꝑdecederet, & mulier deberet lucrari donationē propter nuptias, si vir prędecederet: quę similiter erat in mille. lucrabitur ergo mulier donationē, si vir ꝑdecedat, licet non interuenerit insinuatio. at ecōtra si vxor ꝑdecedat, nō lucrabitur vir de dote, si donatio nō est insinuata.

Nunc.] CASVS. Lex Codicis dicit, ꝙ cōstante matrimonio pōt dos minui ista aut. corrigit dicēs ꝙ hodie istud est ꝓhibitū. secūdò dicit ꝙ marit⁹ vel vxor teneť dare vni filiorū primi matrimonij tantū quātum dat vir mulieri, vel mulier viro.

¶ DE NVPTIIS. ¶ *Dixit de præābulis nuptiarū. s. sponsalibus. sequitur nūc de nuptijs. Vel sic: Præmissis ꝑparatorijs nuptiarū. ponit de nuptijs. Azo.*

Cum de nuptijs.] CASVS Mulier quædã habebat filiã minorem .xij.an.cuius malitia supplebat ætatem: eratq; thori matura, vnde mater & tutor illius puellæ impuberis, tractabãt de marito ei tradendo: super quo eligendo fuerunt discordes. q̃ritur, quid hoc casu agendum sit? Respon. quòd recurrendum est ad præsidé prouinciæ: & ille qui sibi iustior videbitur, præferetur in nubendo cum puella. Viuia.

a ¶ De nuptijs.] Futuris. aliàs si nõ esset pupilla, non haberet tutoré, et eius voluntas quæreret vt.j.eo.l.in copulandis. & l.viduæ.&.l.in cõiunctione. Alij dicunt, q̃ hæc puella nolebat suã voluntaté diere cultu verecundiæ: vt.d.l.in coniunctione. qđ tamen non placet cùm & ibi in adulta dicat.

b ¶ Arbitrium.] Per quod sedetur eorũ discordia. sic & insti.de satisd.tuto.§.sinautem.&.ff.de ad mi.tuto.l.iij.§.fi.

Si nuptijs.] CASVS. Filiafa. contraxit nuptias cõsentiente patre pater in instrumento dotali nõ se subscripsit. nũquid nuptiæ sunt legitimè contractæ? Respon. q̃ sic. Viuia.

c ¶ Non subscripsit.] hoc visum q̃que: hodie contra: vt in authé. sed non uo iure. quæ est j.eo.

Libertum.] CASVS. Libertus nõ potest cõtrahere nuptias cũ patrona vel patrõi filia vel coniuge, vel nepte, vel pronepte: & si contraxit: nuptiæ non valent: vnde de hoc poterit accusari, & sustinebit pœnas iudicantis. Viuia.

d ¶ Coniugem.] Quõdam.

e ¶ Accusare poteris.] Quicunque sis, scilicet de stupro, vel adulterio, vel sacrilegio: nisi vilis esset talis fœmina: vt ff.eo.l.de ritu nup.l.si patrona quæ est contra.

f ¶ Congruentem.] scilicet extra ordiné suo officio secundum quosdam.

g ¶ Odiosas.] Iure ciuili, sed non naturali.

h ¶ Merito.] Propter reuerentiam personarum & facit.ff.eo.senatoris filia & .l.lege.

Liberi.] CASVS. Filius tuus illam quæ fuit tua concubina, in vxorem ducere non potest: & si contra fecerit, stuprum committit, & lege Iulia de stupro tenetur. Viuia.

Imp. Seuerus & Antoninus AA. Portio.

LEX I.

Cum de nuptijs [a] puellæ quæritur nec inter tutoré & matré, & propinquos de eligédo futuro marito conuenit: arbitrium [b] præsidis prouinciæ necessarium est.

¶ Etiam sine subscriptione paterna, valet consensus patris in nuptijs per filiam cõtrahendis. h.d.Bald.

Idem AA. Trophimæ.

LEX II.

Si nuptijs pater tuus consensit: nihil oberit tibi q̃ instrumento ad matrimonium pertinéti nõ subscripsit [c].

¶ Illicitum matrimonium potest coram suo iudice seculari accusari, et pœna arbitraria imponitur contrahenti. h.d.Bald. Vel sic: Libertus nec patronam, nec eius filiam, neptem uel proneptem potest ducere in uxorem. Sali.

Idem AA. Valeriæ.

LEX III.

Libertũ, qui patronã seu patroni filiã, vel cõiugé [d] vel nepté, vel pronepté vxoré ducere ausus est, apud competentem iudicem accusare poteris [e], moribus temporum meorum congruentem [f] sententiam daturum, quæ huiusmodi coniunctiones odiosas [g] esse meritò [h] duxerunt.

¶ Per concubinatum & illicitum coitum contrahitur affinitas, unde eius affines prohibentur matrimonio copulari. h.d.Bald. Vel sic: Concubina patris non debet esse uxor filij. hoc dicit. Sali.

Imp. Alexander A. Perpetuo.

LEX IIII.

Liberi concubinas parentum suorum vxores [i] ducere non possunt [k]: quia minus religiosam & probabilé rem facere videntur. Qui si contra hoc fecerint, crimé stupri committunt.

¶ Qui non contradicit & patitur cùm possit uetare: censetur consentire. h.d. Vel sic: Patientia habetur pro consensu in fauorabilibus. hoc

Affinitatis definitio.

i ¶ Vxores.] Nec concubinas habere: vt.ff.de cõcubi.l.j.§.penul.

k ¶ Non possunt.] Propter affinitatem. Sed certè contra, nõ videtur affinitas, cũ dicitur affinitas regularitas personarũ ex nuptijs cõiunctarũ, omni carens parentela. at hîc nõ prouenit ex nuptijs, sed certè sic impeditur matrimoniũ propter illicitã coniunctionem sicut per affinitatem: & sic est hîc illicita coniunctio: vt.ff.eo.l.semper. sed & hîc potest dici affinitas: vt.xxxv.q.iij. c.de incestis. ADDITIO. Aduertas q̃ de iure canonico non solùm ex licito coitu, sed etiam ex nefario oritur affinitas impediens matrimoniũ cõtrahendum: & dirimens iam cõtractũ: vt in c.discretioné & c.pe. extra de eo qui cogno. cõsan. vxo. suæ. & ca. per tuas. extra de proba. vnde secundũ canones sic diffinit. Affinitas est personarũ proximitas ex coitu proueniens, omni carés parétela sanguinis. de quo vide latius per Io.an. in declaratione arboris affinitatis: in principio.

Si vt proponis.] CASVS. Titius patre suo: sciente & non cõtradicente, contraxit matrimonium cum Berta, ex qua procreauit filium nunquid iste filius erit auo suo iustus nepos? Rñ. q̃ sic, & eum agnoscere tenetur. Viuia.

l ¶ Non contradixit.] Idem econtra in patre filiæ nubentis. ff. de spon.l. in sponsalibus.§.j. Et no. ar. hîc, qui tacet, consentit. sic. ff. furti aduer. nau. cau. sta.l.j.in fi.& ad Maced. sed iuli.§.interdum.&.l.si filiusfa.patre.&.ff.na.cau. l.h.&.§.ad Velleianũ.l.si ne. Sed. argu. contra. ff. de furt.l.qui vas.§. vetare. & adde hîc quod dicitur. ff. de contra tabul.l.iij.§. si emancipatus.

Taciturnitas quid?

dicit Bald. Vel sic: Taciturnitas patris habetur pro consensu in filij nuptijs. h.d. Sali.

Idem A. Maximæ.

LEX V.

Si (vt proponis [†]) pater quõdam mariti tui, in cuius fuit potestate, cognitis nuptijs vestris non contradixit [l]: vereri non debes, ne nepotem suum non agnoscat.

¶ Quod prohibetur initiari, potest postea impedimento cessante confirmari, accedente consensu nouo. hoc dicit. Bald. Vel sic: Matrimonium inualidum ualidatur ex nouo consensu adhibito tempore quo cessauit causa impediens. hoc dicit. Sali.

Imp. Gordianus A. Valeriæ.

LEX VI.

Etsi contra mandata [m] principum cõtractum [n] fit in prouincia consentiente muliere matrimonium: tamen post [o] depositum officium, si in eadem voluntate perseuerauerit, iustæ nuptiæ efficiuntur: & ideo posteà [p] liberos susceptos, natosque ex iusto matrimonio legitimos esse respõsum viri prudentissimi Pauli declarat.

¶ Solennitas requisita in actu faciendo, requiritur in eo reparando uel reficiendo. h.d. Bald. Vel sic: Sicut consensus patris necessarius est in matrimonio contrahendo à principio, sic indissoluto reparando. h.d. Sali.

Idem A. Apro.

LEX VII.

Si (vt proponis) post querelam de marito à filia tua ad te delatam, dissolutum est matrimoniũ, nec te consentiente ad eundem regressa est: minus legitima coniunctio est, cessante patris voluntate in cuius est potestate: atque ideo non petente [q] filia, petitioné dotis repetere non prohiberis.

¶ Authoritas curatoris in nuptijs adultæ nihil operatur, quia personæ curator non datur. h.d. Bal. Vel sic: Non curatorum uel consanguineorum, sed solius puellæ consensus in eius nuptijs spectatur. h.d. Sali.

Etsi contra mandata.] CASVS. Si præses prouinciæ durante suo præsidatu cõtraxit nuptias cum sibi subdita: illæ nuptiæ non valent. veruntamé si spõsa deposito officio remãsit in eadé volũtate, nouo cõsensu interueniéte, legitimum erit matrimonium, secundũ consilium Pauli prudétissimi. Viuia.

† Sic etiam si dominus sit quòd curator excessit fines mandati, debet fieri contra dicere. con...

m ¶ Mandata.] Differentia est inter mandata principũ, & constitutiões. Nam cõstitutio, generale est nomé ad omnes leges imperatorias pertinens. Mandatum verò est constitutio, qua cauetur quo modo rector puinciæ debeat se habere in prouincia, quam administrat: vt in aut. de manda. princ. in prin. colla.iij.

Mandatum principis & constitutio different.

n ¶ Contractum sit.] Cum administratore, q non sit oriundus inde: non enim qui in sua patria militat, prohibetur ibi ducere vxorem: vt.ff.eo.l.si qs officium.&.l.eos qui. concubinam auté potest habere: vt.ff.de cõcubi.l.fi.

o ¶ Post depositum.] No. hîc q̃ post depositum officium opus est nouo consensu. secus est in minore.xij. annis nupta, & loco vxoris habita, quæ.s. legitimo tempore impleto fit vxor, etiam sine nouo cõsensu: vt argu. ff. de spon.l.quæsitũ.& de do. inter vi.& vxo.l.cum hic status. in fi.&.ff.de rei.nu. l.iij. ADDITIO. Tu dicas de hoc vt in.c.j.§.idem quoq; de desponsa. impube. lib.vj.

p ¶ Postea liberos.] quid si antè? Rñ. non sunt legitimi. ar.ff.de sta.ho.l. paulus. sec° in natis ex concubina: vt inst. de nu.§.fi. Sed cur hoc? Respon. quia cõcubinatus nomen per legé accipit: vt.ff.de concu.in cõcubinatu. Sed alij contradixerũt. Sed quare non inspicit initiũ contractus: vt ita nullũ sit matrimoniũ: vt et aliàs. ff. mãda.l.si pcuratoré.§.j.& depo.l.j.§.ité si seru° hæreditarius? Rñ. non cõcedo vt cõtra legé inchoatũ cõualescat: sed de nouo incipit hîc finita administratione. & sic non obstat.s.de legi.& consti.l.nõ dubiũ. Alij respon. illi legi q̃ loquitur in perpetuò prohibitis: quod hîc non est, cõcordatiæ sunt huic.l.j.si quacunque præ.po.l.j.&.§.si rector pro.l.j.&.ff.de ritu. nu. qui in prouincia. in prin.&.ff.de do. inter virũ & vxo.l.iij.§.j.&.j.de dona. inter vir.& vxo.l.donationes.j.

Si vt proponis.] CASVS. Filia mea habebat maritum, cũ quo contraxerat matrimonium me consentiente: tandem conquesta de marito suo, fuit celebratum diuortium: posteà reconciliata est suo marito me inuito: cui competit repetitio dotis, quæritur? Respon. q̃ tibi patri: quia sicut filia tua te inuito non potest matrimonium contrahere: ita nec marito reconciliari. Viuia.

q ¶ Non petente.] imò etiã cõtradicéte. qđ aliàs nõ esset: vt.j.de rei vxo act.§.& hoc ex rei.&.ff.sol.ma.l.ij.§.penul.&.l.dotem.&.l.volũtate.& facit.ff. de sta.ho.l.Paulus.&.ff.eo.l.nuptiæ.ij.xxxij.q.iij.c.patrem.

Sed contra

Sed contra. xxvij.q͠o.ij.c.sufficiat. extrà de rapto. ca. cum causa.&.ff.de pact. do.l.cum maritus.§.Titius. ADDITIO. Dicas quòd de iure canonico valet matrimonium, etiam sine consensu parentum: vt.d.c. cum causa. & d.c.sufficiat.s̄.allegatis per glo.

IN copulandis.] CASVS. Si puella est adulta, & agitur de nup. præsentibus contrahẽdis, voluntas puellæ si eã vult exprimere, requiritur, non curatoris, cuius 10 officium est administrare, non nubere: nec requiritur consensus propinquorum suorum. Viuia.

a ¶ Nec cognatorum.] ex necessitate.

b ¶ Eius voluntas.] cùm vult eam exprimere, alioquin præsidis: vt s̄.eo.l.j.vel aliud in tuto- 20 re quam in curatore. & est sic.ff.de appella.l.cum in vna.§.tutor.& facit. ff. eod.l. sciendum. &.s̄. de spon.l.si patrem. Et not. curatorem principaliter dari rebus, sed econtra in tutore: vt instit.qui da.tu. pos.§.certè.

SI vicinis.] CASVS. 30 Contraxi matrimonium cum Berta nullis confectis dotalibus instrumentis: posteà mihi nati sunt filij ex ea: nõ feci natalia instrumẽta filiorum conscribi: an sit legitima vxor, & liberi ex ea nati legitimi, q̃ritur? Respon. quòd sic. 40 Viuianus.

c ¶ Ad natam filiã.] ex tali matrimonio.

d ¶ Pertinentes.] scilicet tabulæ quæ dicuntur natales.& facit.xxx.quæsti.v.per totum.

e ¶ Potestatem.] nisi in contrarium sit actum quòd vt concubinam sci- 50 licet eam habeat: vt.ff.de cõcubi.l.in concubinatu. Vel plenè dic vt dixim⁹. ff.de rit.nup.l. in libere. Et no.probationẽ filiationis.sic &.ff. de ijs q̃ sunt sui vel alie. iu. filium .& ff.de ꝓb.l.fi.&.s̄. de testa. l.j.&.s̄.de rei vendi.l. indicia.verè enim probari 60 non potest de patre: vt ff.de condi. & demon.l. Lucius.

Filiatio qualiter probatur.

Pater verè probari nõ potest.

CVm te.] CASVS. Si aliqua non est filia senatoris, sed vxor: si mortuo senatore nubat homini inferioris honoris, desinit clarissima esse.

†Concor. cũ hac l.ca. non est extrà de spon. & matrimonio.

70 f ¶ Cum te.] differentia est inter eam quæ sortita est nomen fœminæ clarissimæ per patrẽ senatorem, & eam quæ propter maritum. Nam primo casu retinet dignitatẽ, etiam si sit nupta viro ordinis inferioris, dum tamen non plebeio. Sed in secundo vxor retinet, si est vidua[a] vel nubat, non tamen viro inferioris ordinis, nisi & tunc consularem dignitatem impetret à principe: vt.ff.de sena.l.fœminæ.&.l.fi.in principio.& infrà de incolis.l.fin. li. 80 x.& de digni l.mulieres.lib.xij.& in aut.de nup.§.non tamen.colla.iiij.&.ff. ad muni.l.filij.§.vidua.

a Concor. c.ex parte. B.in fi.cum gl.in fi. extrà de fo. cõpe.vbi papa vocat reginam Angliæ quæ erat relicta à Rege Angliæ.

g ¶ Clarissimæ.] id est, illustris.

h ¶ Secundi ordinis.] i.plebei, secũdũ M.vel veri⁹ simpliciter.i.inferioris.

i ¶ Dignitatis.] si quam antea habebas.

SI inuita.] CASVS. Si mulier tua volens aut inuita à parentibus suis te inuito detinetur: adi præsidem prouinciæ qui eos coget, vt patiantur eam ad te redire. Viuia.

Idem A.Romano. LEX VIII.

IN copulãdis nuptijs nec curatoris (qui solam rei familiaris sustinet administrationẽ) nec cognatorum[a], vel affinium vlla authoritas potest interuenire, sed spectanda est eius[b] voluntas, de cuius coniunctione tractatur.

¶ *Ista lex tractat duo. Primò de matrimonio præsumendo. Secundò de simulatione præsumẽda: & dicit quòd nati ex ea, quæ est uel præsumitur uxor: si sunt nati in domo patris, præsumuntur legitimi. hoc dicit. Bald. uel sic: Ad præsumẽdum matrimonium non sunt necessaria instrumenta nuptiarum, nec ad probationem filiationis est necessarium instrumẽtum natiuitatis: sed quòd probetur natus ex ea cum qua dicitur esse legitimum matrimoniũ, & in domo uicinis scientibus. hoc dicit. Salicetus.*

Imp. Probus A.Fortunato. LEX IX.

SI vicinis, vel alijs scientibus, vxorẽ liberorũ procreandorũ cã domi habuisti, & ex eo matrimonio filia suscepta est: quãuis neq; nuptiales tabulæ, neq; ad[c] natã filiã ꝑtinẽtes[d] factæ sunt: nõ ideo min⁹ veritas matrimonij, aut susceptæ filiæ, suã habet potestatẽ[e].

¶ *Dignitas accidentalis contrario accidente resoluitur: sed non ea quæ ex natalium radice procedit. hoc dicit. Bal. uel sic: Mulier nobilitatem quam acquisiuit propter uirum, statim perdit cum alteri inferiori nubit. h.d. Sali.*

Impp. Dioclet.& Maximian. AA.& CC. Paulinæ. LEX X.

CVm te[f] non ex senatore patre procreatã, sed ob matrimoniũ cũ senatore cõtractũ, clarissimæ[g] fœminæ nomen adeptã dicas: claritas q̃ bñficio mariti tibi parata est, si secũdi[h] ordĩs virũ posteà sortita es: redacta ad prioris dignitatis[i] statũ, deposita est.

¶ *Maritus repetit suam uxorem etiam à patre: maximè cum pater retinet eam reluctantẽ. h.d. Bal.*

Idẽ AA.& CC. Alexandro. LEX XI.

SI inuita[k] †detinetᷣ vxor tua à parẽtib⁹ suis: interpellatus rector ꝓuinciæ amic⁹ noster (exhibita[l] muliere) volũtatẽ eius secutus, desyderio tuo medebitur.

¶ *Filius non cogitur inuitus ad aliquam uxorem ducendam, sed quam uult, dum tamen patris consensus accedat. h.d. Bal.*

k ¶ Si inuita.] maximè. nam si esset volens, esset idem.

l ¶ Exhibita.] per interdictum de libero homine exhibendo: vt infrà de libe. exhibendis.l.si ad instar. Item & vtile de liberis exhibendis: vt.ff.de liber. exhiben.l.imò.& sic referatur.l.imò.ad titulum sub quo posita est, licet quidam contra.

Idem AA.& CC. Sabino. LEX XII.

NEc filiũ quidẽ familiâs inuitũ ad vxorẽ ducẽdã cogi, legũ disciplina permittit[m]. igitur sicut desyderas (obseruatis iuris[n] præceptis) sociare coniugio tuo quã volueris, nõ impedieris: ita tamen, vt cõtrahendis nuptijs patris tui consensus accedat.

¶ *Per instrumenta contracta super dote, non contrahitur matrimonium. Item & sine instrumentis matrimonium contrahitur: & per indicia probari potest. hoc dicit. Bal.*

Idem AA.& CC. Onesimo. LEX XIII.

j NEq; sine nuptijs instrumẽta facta ad ꝓbationẽ matrimonij sunt idonea, diuersum veritate continẽte[o]: neq; non interpositis instrumentis[p], iure contractũ matrimonium, irritum est[q]: cũ omissa quoq; scriptura, cætera nuptiarum indicia non sint irrita.

¶ *Matrimoniũ debet esse liberũ. ad hoc allegatur. Bald. Vel sic: Matrimoniũ debet esse liberũ in contrahẽdo, & etiã abinuicẽ diuertẽdo. h.d. uel sic: In contrahẽdo & dissoluẽdo cõtractum matrimonij, exigitur libera uoluntas. Bar.*

Idem AA.& CC. Titio. LEX XIIII.

ij NEq; ab initio matrimoniũ cõtrahere, neq; dissociatum reconciliare quisquã cogi potest. vnde intelligis liberam facultatẽ contrahendi atq; distrahẽdi[r] matrimonij[s] transferri ad necessitatem[t] non oportere.

¶ *Manumissor potest accipere in uxorẽ suam libertam. h.d. Bal. Vel sic: Patronus potest libertam suam in uxorem ducere, nisi sit in personis expressè prohibitis. h.d. Sali.*

Idem AA.& CC. Tatiano. LEX XV.

VXorem libertam suã manumissori (si nõ sit ex ijs[v] personis quæ specialiter prohibẽtur) ducere non est interdictum: & ex eo matrimonio iustos patri filios nasci, certissimum est.

In authen. vt liberti de cætero.§. si quis autem. col. vj. consti. vj.

¶ *Nulla dignitas prohibet cum libertis nuptias contrahi. ratio est: quia redacti sunt liberti hodie ad ius ingenuorum. hoc dicit. Bald. Vel sic: Hodie quilibet potest matrimonium contrahere.*

NEc filium.] CASVS. Filius non potest cogi à patre inuitus vxorem du- 10 cere. similiter ipse inuito patre non debet sibi vxorem eligere. Viuia.

m ¶ Permittit.] vt.ff. eodem.l.non cogitur. & l.si patre.

n ¶ Iuris præceptis.] quæ sunt instit.e.per totum. & facit. xxxij.quæstio.ij.l.nõ omnis.§.cùm 20 ergo dicitur.& quæstio. ij.c.j. argu. contra.xxvij. quæst.ij.ca.j.

NEque.] CASVS. Si inter me & mulierẽ instrumẽtum dotale conscriptum est, & ego non consensi in eam per verba de præsenti, non sufficit dotale 30 instrumentum ad consummationem matrimonij: & licet sit matrimonium contractum, non propter hoc exigitur instrumentum dotale. Viuianus.

o ¶ Continente.] nã plus valet quod verè est gestum, quàm scriptum: 40 vt.ff.de offi.presi.l.illicitas. §. veritas. &.s̄. plus va.quod agi. interim tamen statur scripturæ publicæ: vt suprà de proba. l.cum precibus.

p ¶ Instrumentis.] non enim dotibus, sed & affectu matrimonium cõtrahitur: vt.j̄.de repu. 50 l.iubemus.

q ¶ Irritum est.] nisi in casu.j̄.eo. titu.aut. sed nouo iure. Itẽ & in alio: vt.j̄.eo.authen. maximis. & in alio secũdum quosdam: vt insti.de nup.§.si. quod non placet, vt ibi diximus.

NEque ab initio.] 60 CASVS. Sicut aliquis ab initio non cogitur inuitus contrahere matrimonium, ita contracto matrimonio si diuortio dissoluitur, non cogitur reconciliare. Viuianus.

r ¶ Distrahendi.] secus in cõtractibus: vt.s̄.de 70 act.& obl.l.sicut.

s ¶ Matrimonij.] quã habet ab initio.

t ¶ Necessitatem.] si dixerit vir vxori, ꝓmittis decem si vnquam diuerteris à me. non valet: vt.ff.de verbo.obli.l.stipulatio facta.&.l. Titia.&.j̄.de inuti.stip.l.libera.&.s̄.de spon.l.fi.in fi. Sed contra.ff.de dona. inter virum & vxorem.l.ea quæ. Solu. ibi pecunia processit à stipulante: sed licet non valeat prædicta pœnalis stipulatio, pœnam tamen legalem subibit, qui sine causa di- 80 uertit: vt.j̄.de repu.l.iubemus.

Stipulatio pœnalis in matrimonio nõ valet.

VXorem.] CASVS. Patronus regulariter libertam suam in vxorem accipere potest, nisi patronus esset de ijs personis quæ prohibentur contrahere cum liberta sua: puta quia senator vel senatoris filius. Viuianus.

v ¶ Ex ijs personis.] puta senator vel senatoris filius: vt.ff.de ritu nup.l. lege Iulia. sed econtra non potest: vt suprà eodem.l.libertum.& dic vt ibi. & ratio in promptu est.

re cum liberta.Sali.

SEd nouo iure nulla dignitas prohibet cū liberta [a] nuptias contrahi,dotalibus [b] instrumentis confectis.

Hic ponitur unus casus in quo alimenta pietatis causa data repeti possunt.hoc dicit. Bald. Vel sic: Si pater qui filiam exposuit,non consentit nuptijs contrahendis cum filio nutritoris:tenetur impensam alimentorum soluere.Sali.

Idē AA.& CC.Rhodoni. LEX XVI.

PAtrem qui filiam exposuit [c], hanc nūc adultam sumptibus & labore tuo factā, matrimonio coniungi filio [d] tuo desyderātis fauere voto conuenit:qui [e] si renitatur [f],alimentorū solutioni [g] in hoc solūmodò casu parere debet.

Hæc lex ponit quæ sunt personæ cum quibus matrimonium non consistit.h.d.Bal.

Idem AA.& CC. LEX XVII.

NEmini liceat contrahere matrimoniū cum filia, nepte, vel pronepte [h] :itemq; cum matre,auia,vel proauia, & ex latere amita ac matertera,sorore, sororis filia, & ex ea nepte: prætereà fratris tui filia,& ex ea nepte:itēq; ex affinibus priuigna, nouerca, nuru,socru,cæterisq; quę iure antiquo [i] prohibentur,à quibus cunctos volumus se abstinere.

Ponitur hic forma qualiter uiduæ debent cōtrahere matrimonium,& qualiter uirgines & de quorum consensu. Aduerte tamen quia ista forma non est substantialis quantum ad substantiam matrimonij,sed est quædam forma continens quandam iustitiam publicæ honestatis.hoc dicit.Baldus.

Impp.Valentin.Valens & Grat.AAA.ad Senatum. LEX XVIII.

VIduæ †intra quintum & vicesimum annum degentes, etiam si emancipationis libertate gaudent,tamē in secūdas nuptias sine patris sententia [k] non conueniant. Quod si in conuentionis †delectu [l] mulieris voluntas patris repugnat sententiæ & propinquorum:placet admodū(vt in virginum coniunctionibus sancitum est)habēdo [m] examini authoritatē quoq; iudiciariæ cognitionis adiungi:vt si pares [n] sint genere ac moribus ♂ competitores, is potior existimetur quem sibi cōsulens mulier approbauerit. Sed ne fortè ij qui gradu proximo ad viduarum successionē vocantur, etiam honestas nuptias impediāt: si huius rei suspicio [o] processerit: eorum volumus authoritatē iudiciumq; succedere [p],ad quos etiam si fatalis sors intercesserit,tamē hęreditatis cōmodum peruenire nō possit.Dat.xvij.Calend. August. Gratiano A.ij.& Probo Cons.

Inter consobrinos consistit matrimonium:dicit glo.iure Romano,sed non diuino: & ideo nati ex consobrina sunt incestuosi: & non succedunt secundum Cy.Bal.

Imp.Arcad.& Honor.AA. Eutychiano præfec. præto. LEX XIX.

CElebrādis inter cōsobrinos matrimonijs licētia legis huius salubritate indulta est, vt reuocata prisci iuris authoritate [q], restinctisq; calūniarū fomētis [r],matrimonium inter consobrinos habeatur legitimum,siue ex duobus fratribus [s],siue ex duabus sororibus [t],siue ex fratre & sorore nati sunt: & ex eo matrimonio editi,legitimi [v],& suis patribus successores habeantur.

In matrimonio per filiam contrahendo patris expectatur arbitrium, suusq; consensus exigitur.sed si patre caret, matris & propinquorum est iudicium requirendum:quibus non extantibus,si puella curatorem habet, ipso & propinquis aßistentibus,si puella cultu uerecundiæ sponsum sibi non eligit, iudici est deliberare permissum.h.d.Bal.

Impp. Hono.& Theod.AA. ad Theodorum præfec.præto. LEX XX.

IN cōiūctione filiarum in sacris positarū,patris expectetur arbitriū. Sed si sui iuris puella sit,intra quintū & vigesimū annū cōstituta:ipsius [x] quoq; assensus exploretur. Si patris auxilio destituta:matris & propinquorū,& ipsius quoque requ rat adultæ iudiciū. Si verò vtroque orbata parēte, sub curatoris defensione constituta sit, & inter honestos competitores matrimonij oriatur forte certamen, vt quæratur cui potissimùm puella iungenda sit:si puella cultu verecundiæ propriam noluerit voluntatem depromere coram positis propinquis,iudici deliberare permissum est,cui melius adulta societur.

Dictio à,includit terminum à quo: & dictio usque, includit terminum ad quem. hoc dicit. Vel sic: Dictio à, & dictio usque,ponuntur inclusiuè.nam includunt suas extremitates : ut hic dicit Oldra.ergo hac lege à caligato milite usque ad protectoris personam inclusiuè sine aliqua solennitate scripturarum matrimonium est permissum.h.d.Bal.Vel sic: Milites etiam caligati sine antiqua solennitate possunt nuptias contrahere.Sali.

Impp.Theod.& Valentin. AA. Basso præfecto. prætorio. LEX XXI.

A Caligato [y] milite vsque ad protectoris [z] personam si-

SEd nouo iure.] CASVS. Si liberam mulierem cum qua non prohibeor contrahere,domi teneo:videor eam in vxorem retinere : nisi ab initio protester quòd teneo eam vt concubinam:vt.ff.eo.l.liberè.Sed si senator tenet libertam in domo sua,nunquā præsumitur sua vxor,nisi inueniatur dotale instrumentum in quo contineatur:cōfiteor me accepisse à tali muliere tantū in dotem: cū qua matrimonium contraxi. Et est casus in quo requiritur dotale instrumētum cōtra hoc quod dicitur.s.eo.l.cum te. Viuianus.

a Cum liberta.] idē econtra secundum H. vt libertus cum filia senatoris.

b Dotalibus.] i. nuptialibus. & est speciale: sed regulariter contra su prà.eo.l.neq; fine.

PAtrem.] CASVS. Titius filiā suam exposuit. i. in locū publicū proijci fecit.ego misericordia motus eam filiam nutriendam suscepi,ita ꝙ adulta facta est: nunc volo quòd filia Titij nubat filio meo. Titius non vult. an omnes sumptus quos feci in ea nutrienda potero à Titio recuperare,quæritur? rñ. ꝙ sic. Vnde quāuis pietas videatur inhibere repetitionem,tamen quia non vult quòd sua filia nubat meo filio,sumptus factos recuperabo.

c Exposuit.] scilicet in hospitali.

d Filio tuo desyderantis.] subaudi tui desyderantis.

e Qui.] scilicet pater.

f Renitatur.] consentire. Sed videt quòd patria potestas sit soluta. & sic est contra. j. de insan.ex.l.ij.& sic etiam citra consensum eius pater viri potest eam dare filio suo.quod quidam concedunt.vel dic aliud in seruo & liberto quam filio: vt in prædicta.l.

g Solutioni] Regulariter cōtra:vt.s.de neg. gest.l.j.&.ij.&.ff. de condi.inde.l.cùm is.§. pen.

NEmini] CASVS. Hæc lex ponit inter quas ꝑsonas nuptiæ sunt prohibitæ. Et certè inter ascēdentes & collaterales. Itē inter affines.Viuianus.

h Pronepte.] & vsq; in infinitū : vt instit. e. §.j.&.ff.eo. l. sororis. & l.nuptiæ cōsistere. adeo vt si Adā viueret, nō posset contrahere matrimonium secundum Ioan.

i Antiquo.] nisi sint in.vij.gradu:vt in decre. xxxv.qō.ij.c.progeniē.& c.cōsanguinitate.& .c. in copulatione.& cap.nulli.

ADDITIO. Hodie ꝓhibitio solū extenditur ad.iiij. gradū inclusiue.c.nō extrà de cōsangui.& affinita.

VIduæ.] CASVS. Si mulier aliqua est vidua,& habēs patrem sit emancipata,vel in potestate patris;& est intra.xxv.annos:si vult cōtrahere nuptias,debet contrahere cum patris voluntate.Sed quid? filia vidua vult sibi eligere vnum maritum:pater vult alium? Certè si ęquè bonus sit ille quem vult eligere mulier sicut pater,stabitur iudicio mulieris. Sed quid si mulier vidua non habeat patrem,& tractatur de eligēdo mulieri maritum: quorum consensus requiratur,quæritur? Respon. Agnatorum & cognatorum qui non sunt ei successuri ab intestato:quia isti non videntur suspecti. Viuianus.

k Sententia.] i.scientia. non autē cōsensus est necessarius.Vel dic ꝙ est cōsiliū quod hæc lex dicit,cùm emancipata sine patre possit hoc facere:vt ff.e.filius emancipatus.& de contra tab. l. iij. §.si emancipatus.& arg.j.eo. l.in coniunctione.sic est. s.de iure emphy.l.fi.

l Delectu.] i. deliberatione.aliâs delectum.

m Habendo examini.] i.ad habēdū examē.

n Pares.] si verò impares,protinus debet ei dici vt meliorem eligat.

o Suspicio.] sic &.j. vbi pu.ed.l.j.&.ij.&.s.ti.j. authen.sed iā necesse est.

p Succedere.] i.ad deliberationem admitti.

CElebrandis.] CASVS. Licet inter ascendentes & descendentes & collaterales nuptiæ sint ꝓhibitæ:tamen inter consobrinos nuptię sunt permissę. Sunt autem cōsobrini ex duobus fratribus nati:sicut consororini ex duabus sororibus nati. Hæc lex hodie nō seruatur iure canonico.Viuianus.

q Authoritate.] quæ idem quod hæc lex statuebat.

r Fomētis.] quę erāt media iuris prudentia.

s Fratribus.] hi sunt patrueles.

t Sororibus] hi sunt cōsobrini:vt insti.de gradi.§.quarto gradu.

v Legitimi.] hoc,est verum iure fori : vt hic &.ff.e.l.iij.&.l.nō solum. §.j.& insti.e.§.duorū. sed non iure poli:vt.xxxv.q. j.c.cùm igitur.

IN coniunctione] CASVS. Si filia quæ est in potestate patris vult contrahere nuptias : debet cōtrahere cū volūtate patris.sed si est sui iuris,& est destituta patre & matre,nō reqrit cōsensus eorū,sed suijpsius. sed si non vult declarare suū arbitrū, tūc recurrit ad ꝓpinquos. Viuianus.

x Ipsius.] pr̄isfamiliâs.

A Caligato] CASVS. Nedū plebeij possunt contrahere nuptias sine dotalibus instrumētis,imò & milites.

y A caligato.] caligatus dicitur ille qui habet ocreas ferreas.

z Protectoris.] i.peditis qui regit & protegit armatos

† Gl.j.c.in nostra post med. in versi.sed quid vbiduo.vbi ponitur tenor hui⁹.l. & adducit ī arg.quòd si duo inęqualiter probāt de matrimonio, debet mulier tradi illi cui consentit.

† Aliâs,conditionis.& aliâs cōiunctionis.

♂ Petitores.

Caligatus quis dicit.

armatos milites. Vel calligatum vocat. i. infimum & obscurum: vt in aut. qui.mo.na.effi.le.§. quis quis. colla. vj. Protector ergo erit maior, qua si dicat a minore vsque ad maiorem. Vel tertio est militia pedestris. & e-10 questris. Pedestres milites dicuntur qui habent caligas de corio: & hi dicūtur caligati milites. Equestres qui in equis vadunt. Et no. quod hodie est ius generale quod hęc lex dicit vt fine solennitate scripturæ & aliorum quæ dicuntur. ſ. l. proxi. 20 contrahatur matrimonium. Accur.

Protector qs dicitur. Pedestres milites qui dicuntur. Equestres milites.

S I donationum.] CASVS. Quidam cōtraxit matrimoniū cum aliqua muliere, nec donauit ei ppter nuptias, nec fecit fieri dotale instrumentū, & pompam nuptiarū dimisit: p-30 pterea non deficit matrimoniū, & nihilominus liberi suscepti erunt legitimi. Viuia.

a ❡ Instrumenta.] sic &. s. eo. l. neq; sine. & j. de repu. l. iubemus. & in authen. vt l. ma. & auiæ. §. quia verò dudū. col. viij.

b ❡ Pompa.] id est con 40 uiuium familiare. Accursius.

I Mperialis.] Diuiditur in tres partes grossas. Primò ponit proœmium. Secundò ponit statutum. Tertiò concludit. Iaco. de Arena. Bald.

Honorū.

CASVS Sicut deus miseretur hominibus, ita 50 princeps vult prouidere subiectis, & eis misericordiā impertiri. dicit ergo q̃ si mulier in meretricio degēs pœnitere voluerit: poterit posteà nubere cui voluerit, dū tamen interueniāt dotalia instrumenta: nec vocabit posteà scenica, & filij na-60 ti legitimi erūt, & succedent ex testamēto vel ab intestato: nec nocet eis si non nubāt ex quo eis per missum est nubere: quia eis filij posteà suscepti succedūt. & licet mulier nō petat priuilegium, sed à principe ei cōcedat, mūda erit: & filiæ posteà su-70 sceptæ scenicæ nō dicētur: sed iā natę impetrare possunt priuilegiū, & nubere cuicunq; voluerint interuenientibus instrumentis. filiæ etiā natæ ex ea q̃ in meretricio vsq; ad mortē perseuerauit. post mortē matris poterūt priuilegiū impetrare 80 Itē cōtrahi potest matrimoniū inter dispares: qa clarissim⁹ poterit accipere spectabilē in vxorē si interueniant dotalia instrumēta. Itē hæc lex locum habet in præteritis negoijs. Viuia.

Iustū sit.

Non nul lam.

ne aliqua solēnitate matrimoniorum liberam cum ingenuis duntaxat mulieribus contrahendi coniugij permittimus facultatem.

❡ Pompa matrimonij non facit ad esse matrimonij. h. d. Bal.

Idē AA. Hiero præ. p. LEX XXII.

SI donationum ante nuptias, vel dotis instrumenta[a] defuerint, pōpa[b] etiā, aliaq; nuptiarū celebritas omittat: nullus existimet ob id deesse, rectè aliàs inito matrimonio, firmitatē, vel ex eo natis liberis iura posse legitimorū auferri, inter pares honestate personas nulla lege impediēte cōsortiū, qd ipsorū cōsensu, atq; amicorū fide firmatur. D. x. Cal. Mart. Constātinop. Felice & Tauro Cons.

❡ Clementia decet principem. restitutio natalibus omnem abstergit maculam. infectio parentum inficit filium post conceptum. inter pares etiam sine dotalibus instrumentis consistit matrimonium. hoc dicit. lex ita longa. Iaco. de Are. Bald.

Imp. Iustinianus A. Demostheni præfec. præto. LEX XXIII.

IMperialis beneuolentiæ proprium hoc esse iudicantes, vt omni tempore subiectorū commoda tā inuestigare, quā eis mederi procuremus: lapsus quoq; mulierum, p quos indignā † honore cōuersatione imbellicitate sexus elegerint, cōpetēti moderatione sublevādos esse censemus: minimeq; eis spē melioris cōditionis adimere: vt ad eam[c] respiciētes[d], improuidā & minus honestā electionē facilius derelinquant. Nā[e] ita credimus Dei beneuolentiā, & circa genus humanū nimiā clementiā, quantum nostræ naturę possibile est, imitari[f], qui cotidianis hominum peccatis semper ignoscere dignatur, & pœnitentiam suscipere nostram, & ad meliorem eam statum deducere. Quod si circa nostro subiectos imperio nos etiā facere differamus: nulla venia digni esse videbimur. ❡ Itaq;[g] cū iniustū sit † seruos quidē libertate donatos posse per diuinam indulgētiam natalibus suis restitui, postq; huiusmodi principale beneficium ita degere, quasi nūquā seruissent, sed ingenui nati essent[h]: mulieres autē quę scenicis[i] quidē ludis sese ante immiscuerūt, posteà verò spreta mala cōditione ad meliorē migrauere sententiā, & inhonestā professionē effugerūt, nullā † spē principalis habere beneficij quod eas ad illum statum reduceret, in quo si nihil inhonesti peccatū esset, commorari potuerunt.

❡ Scenicæ mulieres ad frugem melioris uitæ reuertentes possunt impetrare à principe ut eis liceat cum cæteris matrimonium cōtrahere: quo impetrato, ad pristinum statum intelligūtur reductæ: & nomen sceniarum desinunt habere, & matrimonium cum eis potest contrahi impunè: & filij ex eis nati erunt legitimi: possunt tamē et post impetrationē à contrahendo se abstinere. hoc dicit. Sali.

❡ Præsenti sanctiōe clemētissima principale beneficiū eis sub ea lege cōdonamus, vt si derelicta mala et inhonesta cōuersatione cōmodiorē vitā amplexæ fuerint, honestatiq; sese dederint: liceat eis nostro supplicare numini, vt diuinos affatus sine dubio mereantur, ad matrimoniū eas venire permittentes legitimū: ijs qui eis coniungendi sunt nullo timore tenēdis, ne scitis[k] præteritatū legū infirmū esse videat tale coniugiū, sed ita validū hmōi pmanere mrīmoniū cōfidētibus, quasi nulla pcedēte inhonesta vita vxores eas duxerint: siue dignitate[l] ptæditi sint. siue alio[m] modo scenicas in matrimoniū ducere phibeātur: dū tñ dotalibus[n] omnimodo instrumētis non sine scriptis tale pbet cōiugiū. Nā omni[o] macula penitus direpta, & quasi suis natalib⁹ hmōi mulieribus redditis, neq; vocabulū[p] inhonestū eis inhærere decætero volumus, neq; differētiā aliquā eas habere cū ijs quæ nihil simile peccauerūt. ❡ Sed & liberos ex tali mrīmonio procreādos, suos & legitimos patri esse: licet alios ex priore matrimonio legitimos habeat: vt bona ei⁹ tā ab intestato quā ex testamēto isti quoq; sine vllo impedimento percipere possint. Sed et si tales mulieres post diuinum rescriptum ad preces earū datū, ad matrimoniū venire distulerint[q], saluam eis nihilominus existimationem seruari præcipimus tā in alijs omnibus, quàm ad trāsmittēdā quibus voluerint suā substantiam, & suscipiendā competētem sibi legibus ab alijs relictā vel ab intestato delatam hæreditatem.

In authen. scenicas nō solūm si fideiussores. §. ij. col. v. consti. iiij.

❡ Ista authē. continuatur ad. l. C. hoc modo: Dictum est. s. in. l. codicis quòd scenicæ pœnitentes possunt supplicare principi ut eis restituat famam, ut possint nubere honestis personis. Nunc dubitatur quid si illa mulier iurauerit semper permanere in illo uitio & in illo opprobrio et libidinis infamia: nunquid iuramētum impediat quin possit priuilegium impetrare? Determinat quòd iuramentum non ualet, quia est illicitum: & dicitur quòd potius est puniendus ille qui exigit tale iuramentum, quàm illa quæ iurat. hoc dicit. Bald.

c ❡ Ad eam.] meliorē conditionem.

d ❡ Respicientes.] scilicet mulieres.

e ❡ Nam ita] s. subleuādo lapsus mulierū, sicut & nostros lapsus deus miserator subleuat.

f ❡ Imitari] No. q̃ dicit 10 imitari nimiā, aliàs diuinā clementiā. i. dei quod ideo dicit, qa in sola pieta te possumus esse deo pares: sicut dicitur, sola deos æquat clemētia nobis. sic & in aut. vt iu. sine quoquo suffra. §. itaq;. coll. ij. & j. de dona. inter virum & vxo. l. fina. in fine.

Pietas nos deo parificat.

20 g ❡ Itaq;.] suspēsiua est constructio vsq; illuc, præsenti sanctione & c.

h ❡ Nati essent.] vt. ff. de nata. resti. l. quæris.

i ❡ Scenicis.] quæ dicūtur scenicæ, dicit in aut. scenicas nō solū & c. coll. v. s. pstitutæ. hic aūt licet de eis tractare intēdat, tē-30 perauit tñ vocabuli significatione earū turpitudinē supprimere volens. aliàs enim dicūtur scenicę quæ ludunt in scena: & istæ etiā sunt infames: & de eis etiā posset dici hic loqui: vt. ff. de ijs qui not. infa. l. j. & ij. §. fina.

Scenicęque sunt.

k ❡ Scitis] id est statutis.

40 l ❡ Dignitate.] sibi data.

m ❡ Alio modo.] puta data patri. s. dignitate: vt quia ille senator, & hic sit filius senatoris.

n ❡ Dotalibus.] i. nuptialibus. nā & sine dote potest esse matrimoniū: sed nō ecōtra: vt. s. de do-50 na. ante nup. l. fi. tuti⁹ est tamen aliquid (licet modicum) in dotem dari.

Matrimonium an possit esse sine dote.

o ❡ Omni macula.] No. arg. q̃ testis sit admittēdus, licet prius fuerit infamis si accepit pœnitentiā: quod qdā cōcedūt. & p eis in decret. xxxij. q. j. quod aūt. & c. apud. & in 60 lōbarda de periur. c. ti. l. ij. Sed Io. cōtra, argu. ff. de re mili. l. q cū vno. §. ignominia. & ff. de ritu nup. l. palā. §. nō solū. & pœnitētia quo ad deū, nō quo ad mūdū vel solum principem valeat sibi data.

ADDITIO Videas hoc in capitulo testi 70 moniū. cū ibi no. per gl. & doct. extrà de testibus.

p ❡ Vocabulum.] sic s. de fer. l. à nullo.

q ❡ Distulerint] idē & si nūquā venerint. sic & s. de codi. ob cau. l. si repetendi. si ergo latè interpretat concessio. sic & ff. de cōsti. princ. l. fi. & ff. de 80 re iud. l. qdā cōsulebat. & j. de bo. vacā. l. siquando. j. lib. x. prædictā autē interpretationē licet facere etiā si iurauerit cōtrarium. Vnde sequitur aut. Quod eis & c. quæ est ex corpe scenicas & c. coll. v.

QVod eis.] Quarta. Hæc aut. nõ corrigit legem codicis, sed addit ei: vnde lex codicis dicebat ꝙ mulier impetrabat vt posset cõtrahere nuptias interuenientibus dotalibus instrumẽtis. hæc aut. 10 dicit ꝙ si mulier scenica iurauit nõ relinquere illam vitã, & vult postea pœnitere, potest hoc facere, nec deserẽdo illam vitam deierauit: quia tale sacramentum est illicitũ. Viuianus.

a ¶ Quod eis.] aliàs eis & aliàs his.

20 b ¶ Permittitur.] Sic & aliàs ex permissio, ne legis deserit sacramẽtum ratione pietatis: vt ff. de obs. l. nullũ. & aliàs ratione tacitæ cõditionis: vt. §. de nõ nu. pecu. l. fin. Itẽ & aliàs quia cõtra leges fiat: vt. §. de legi. & constit. nõ dubiũ. & ff. de 30 lega. j. l. si quis inquilinos. §. fi. & ff. de pact. l. iurisgẽtiũ. §. & generaliter. & aliàs habes, melius est vota stultæ promissionis nõ implere, quã crimen admittere. Itẽ tolerabili⁹ est iuramẽtũ nõ implere quã turpiter facere: vt in decret. xxij. quæstione. 40 iiij. c. j. & c. vnusquisq;.

Sacramentũ ex certis causis deseritur.

c ¶ Pœna] x. librarũ auri: vt. j. e. aut. Et no. ꝙ tria debet cõtinere iuramentum, veritate, iustitiã, & iudiciũ: quorum si quod defuerit, periurus est qui facit: vt. xxij. q. ij. c. animaduertẽdum. at hic nulla fuit discretio, nullũ iudi- 50 ciũ. de hoc dicitur extrà de iureiu. l. & si Christ⁹.

Iuramentũ tria cõtinere debet.

d ¶ Similes.] ¶ Mereti bus. ad sui petitionem.

e ¶ Dignitatem.] à principe sibi datam.

f ¶ Habent.] Per priui legium principis.

g ¶ Vltroneam.] s. sine administratione, nam 60 cũ administratione nõ possunt habere: vt. ff. de reg. iur. l. ij. nisi forte diceret, nõ obstãte lege aliqua. Et erit exẽplũ qñ sine administratione: quia concessit ꝙ esset illustris vel similis: vt. ff. de sena. l. fina.

h ¶ Donationem.] i. 70 cõcessionem dignitatis. sic & dicit donari libertas: vt insti. de lib. §. j.

i ¶ Penitus oportet.] ar. ꝙ hoc ipso ꝙ concedi tur dignitas, videt remitti infamia, cũ eé id per quod peruenit ad illud videt esse remissum: vt. j. de dignita. l. ij. lib. xij.

80 k ¶ His illud.] ¶ Natæ sint. ar. ꝙ nõ est dicendus sacerdotis filius vel regis, q antequã esset pater sacerdos vel rex, natus est: sicut hic. & contra qui nascitur postquã mater desinit esse sceni-

Regis fili⁹ an dicatur qui nat⁹ est antequam pater eius rex esset.

QVod eis [a] permittitur [b], etiã si iurauerint in tali professione se perseueraturas: quia legibus expressum est illicitę rei iusiurandum seruari non oportere: & pœna [c] periurij, si qua est, in eum conuertenda est qui exigit.

FINIT AVTHEN.

¶ Sequitur textus C.

¶ *Qui consequitur dignitatem, tacitè uidetur restitutus ad famam. Bal. Vel sic: Si mulieribus scenicis uel quibuscunque alijs imperator digni tatis titulum concesßit uidetur cum omni macula & impedimento dispensare. h. d. Sali.*

¶ Similes verò tale merentibus [d] ab imperatore beneficium mulieribus, illas etiã esse volumus quæ dignitatem [e] aliquam habẽt [f], etsi non serenissimo principi supplicauerint vltroneam [g] tamen donationem [h] ante matrimonium meruerint. ex qua dignitate, & aliam etiam omnem maculam per quã certis hominibus legitimæ coniũgi mulieres prohibentur, aboleri penitus [i] oportet.

¶ *Non dicitur scenicæ filia, quæ concepta est absterfa macula: sed tantum illa quæ nata est uigente macula. h. d. Bal. Vel sic: Filiæ natæ post priuilegium matri concessum, illo potiuntur priuilegio: non prius natæ: nisi pro illis fuerat supplicatum. h. d. Sali.*

¶ His illud adiungimus, vt & filiæ huiusmodi mulierum, si quidem post expurgationẽ prioris vitæ matris suæ natæ [k] sint, non videantur scenicarum esse filię, nec subiacere legibus quæ prohibent filias scenicarum certos homines in matrimonium ducere.

¶ Sin verò ante procreatæ sint, liceat eis preces offerentibus inuictissimo principi, sacrũ sine obstaculo vllo mereri rescriptum, per quod eis ita nubere permittatur, quasi non sint scenicæ matris filiæ: nec iam prohibeantur illis copulari, quibus scenicæ filias, vel dignitatis vel alterius causæ gratia vxores ducere interdicitur: vt tamen omnimodo dotalia inter eos etiã instrumenta cõficiantur.

¶ Sed & si à scenica matre procreata, quæ vsque ad mortem suã in eadem professione durauerit, post eius obitum preces imperatoriæ clementiæ obtulerit, & diuinam indulgentiam meruerit, liberationem maternæ iniuriæ, & nubendi licẽtiam sibi condonantẽ: istam quoq; posse sine metu priorum legũ in matrimonio illis copulari, qui dudum scenicæ filiam vxorem ducere prohibebantur.

¶ *Remotis ueteribus legibus quæ disponebant matrimonia sine dotalibus instrumentis, inter impares honestate personas non ualere: statuit imperator ea ualere: exceptis nefarijs, incestis, & alijs prohibitis. h. d. Bal. Vel sic: Matrimonia inter pares posßunt fieri, etiam sine dotalibus instrumentis: secus si personæ sint impares. hoc dicit. Salicetus.*

¶ Imò etiam illud remouẽdum [l] esse censemus, quod in priscis legibus (licet obscurius) constitutũ est, vt matrimonia ĩter impares [m] honestate personas contrahenda, non aliter quidem valeant, nisi dotalia instrumẽta confecta fuerint. ☩ his verò etiã non intercedentibus, oĩmodo firma sint sine aliqua distinctione personarũ: si modò liberę sint & ingenuę mulieres, nulla q; nefariarũ [n] vel incestarũ [o] coniunctionũ suberit suspicio. Nã nefarios & incestos coitus omnibus modis amputamus, sicut & illos qui præteritarum legum sanctione specialiter vetiti sunt: exceptis videlicet ijs quos pręsenti lege permittimus, legitimiq́ue matrimonij iure muniri præcipimus.

In authen. vt lic. ma. et auiæ. §. quia verò legem. coll. viij. constit. vlti.

¶ *Maximis dignitatibus præditi debent matrimonia contrahere cum dotalibus instrumentis. excipiuntur ab ista solennitate Barbari subiecti Romano imperio. hoc dicit. Bal.*

MAximis decorati [p] dignitatibus vsque ad [q] illustres, nõ nisi dotalibus [r] instrumentis conscriptis, ritè contrahunt nuptias: licet ante [s] contractas retineant, exceptis Barbaris [t]. Reliqui omnes affectu [v] solo rectè contrahũt matrimonium.

¶ Sequitur textus Codicis.

¶ *Hæc lex trahitur etiam ad matrimonia iam contracta post imperium Iustiniani, non antè. hoc dicit. Bal.*

¶ His itaque per hanc generalem legem ita constitutis, & decætero conseruandis, præteritas etiam huiusmodi coniunctiones ex subiecto [x] tempore factas secundum prædictam dispositionem iudicari præcipimus: vt si quis talem vxorem ab initio nostri imperij (prout dictum est) iam duxerit, & liberos ab ea procreauerit: iustos eos & legitimos, & tam ab intestato quàm ex testamento ☩ successores [y] habeat, & legitima in posterum nihilominus ea vxore permanente, procreati quoque liberi legitimi sint.

¶ *Vbi fit mentio nuptiarum, non sufficit nubilis ætas: sed oportet quòd matrimonium re ipsa contrahatur. hoc dicit sing. secundum Bald. Vel sic: Conditio nuptiarum impletur per actum et rem ipsam, non per habitum & potentiam. Salicetus.*

ca. & est sic. ff. de noxa. l. in delictis. §. j. & ff. quod iussu si tutoris. §. si iussu et. ff. ad. l. corne. de fal. l. de eo qui. & ff. de mili. test. l. Titius. et. ff. de decu. l. ij. §. in filijs. & j. de decur. l. fi. lib. x. Sed argu. contrà. ff. de cõdi. & demon. l. si an 10 cillæ. Item ar. pro & contrà. ff. de pœnis. l. moris. §. iste. dic vt ibi.

l ¶ Imò.] ¶ Remouendum. à dubitatione.

m ¶ Impares.] Vt inter clarissimam & illustrem: & inter illustrem & su- perillustrem.

☩ His verò intercedẽtibus.

n ¶ Nefariarũ.] Quã- 20 do inter ascendentes & descendentes.

o ¶ Incestarum.] Inter collaterales vel affines.

MAximis] Quarta. In l. Codicis dicebat. Si mulier scenica impetrauit à principe ꝙ posset cõtrahere nuptias: poterit contrahere 30 dotalibus instrumẽtis interuenientibus. Hæc authẽ. dicit quæ sunt personæ quæ debẽt cõtrahere nuptias sine dotalibus instrumentis. Nam regulariter inferiores personæ possunt contrahere nuptias sine dotalib⁹ instrumentis. Fallit in maximis 40 personis decoratis dignitate. & certæ aliæ personæ solo affectu nuptias contrahunt, exceptis barbaris. Viuianus.

p ¶ Decorati.] vt superillustres.

q ¶ Ad illustres.] Descensiuæ & inclusiuæ. nã & ipsi maximis decoran- 50 tur dignitatibus.

r ¶ Dotalibus.] i. instrumentis nuptialibus. Nam dos nõ est opus vt dixi. s. ea. l. Sed arg. cõtra in authentica qui. mo. na. effi. le. §. hoc ergo. coll. vj. Item & aliàs in tribus casibus exigitur scriptura, qui sunt in hac lege. Est 60 & quartus. s. eo. aut. sed nouo iure. regulariter contrà: vt. §. eo. l. neque si. ne. & hic subijcit.

s ¶ Ante contractus] s. ante dignitatẽ adeptã: vt in corpore.

t ¶ Barbaris] i. subiectis nostræ reipublicæ quibus solo affectu sine 70 aliqua scriptura licet cõtrahere nuptias: licet maximis decorentur dignitatibus.

v ¶ Affectu solo.] Nõ obstat insti. eo. §. si. quia illud quo ad hoc vt filij fiant legitimi, non ad substantiam matrimonij.

☩ Patrib.

¶ FINIT GLOS. 80 AVTHENTI.

¶ Sequitur.] glossa textus Codicis.

x ¶ Subiecto.] id est de inceps.

y ¶ Successores.] Si prædictum priuilegium impetretur.

Sancimus.

Idem A.ad Senatū. LEX XXIIII.

SAncimus,ſi quis nuptiarū ſecerit mentionem in qualicunq; pacto quod ad dandum vel faciendū,vel non dandū vel non faciendū cōcipitur,ſiue nuptiarū tēpus dixerit,ſiue nuptias nominauerit ✻ nō aliter intelligi conditionem eſſe adimplendam ✻ vel non extenuendā,niſi ipſa nuptiarū accedat feſtiuitas [a], & non eſſe tempus inſpiciendum in quo nuptiarum ætas vel fœminis poſt duodecimū annum acceſſerit,vel maribus poſt quartūdecimum annū completū.ſed ex quo vota nuptiatum re ipſa proceſſerint. ſic enim & antiq iuris cōtētio dirimet̄, & immēſa librorū volumina ad ♂ mediocrē [b] modū tandem perueniēt:

Filiæ uel filij furioſi uel mente capti,ſine cōſenſu patris matrimonium contrahere poſſunt: & dotem & donationem ante nuptias cum authoritate curatoris conſtituere: & gratis debet pcedere,ne afflicto.deī afflictio.h.d.Bal.& Sa.

Idē A.Iuliano p.p. LEX XXV.

SI furioſi parentis liberi, in cuius poteſtate conſtituti [c] ſunt, nuptias [d] poſsint cōtrahere, apud veteres agitabatur.& quidem filiam furioſi marito poſſe copulari,omnes penè iuris antiqui conditores admiſerunt, ſufficere enim putauerunt ſi pater non contradicat. In filio autem familiās dubitabatur.& Vlpianus quidem retulit cōſtitutionē imperatoris Marci, quæ de furioſo non loquitur, ſed generaliter de filijs mente capti:ſiue maſculi,ſiue fœminę ſint qui nuptias contrahunt,vt hoc facere poſsint,etiam non adito principe . Et aliam [e] dubitationem ex hoc emergentem, ſi hoc quod de mēte captio cōſtituto induxit, etiam in furioſis obtinendum ſit, quaſi exēplo mente capti,& furioſi filios adiuuanees [f]. His itaque dubitatis,tales ambiguitates decidentes ſancimus hic repleri quod diui Marci conſtitutioni deeſſe videtur,vt non ſolum dementis,ſed etiam furioſi liberi cuiuſcunq; ſexus poſsint legitimas contrahere nuptias,tam dote quàm ante nuptias donatione à curatore eorū præſtanda,æſtimatione tamen in hac regia vrbe excellentiſsimi præfecti vrbis,in prouincijs autem virorum clariſsimorum earum præſidum,vel locorum antiſtitum [g], tam opinione perſonæ,quàm moderatione [h] dotis, & ante nuptias donationis conſtituenda,præſentibus tam curatoribus dementis vel furioſi,quàm ijs qui ex genere eorū nobiliores ſunt: ita tamen, vt nulla ex hac cauſa oriatur vel in hac regia vrbe,vel in prouincijs iactura ſubſtantiæ furioſi vel mentecapti,ſed gratis omnia procedant:ne tale hominum infortunium etiam expenſarum detrimēto prægrauetur.

Poteſt quis alumnam ſuā ducere in uxorem, ſed non eam quam de ſacro fonte leuauit.h.d. Bal.Vel ſic: Cùm ancilla manumiſſa patronus poteſt contrahere matrimonium: cum filia uerò adoptiua etiam emancipata non poteſt:nec cum aliena de ſacro baptiſmate ſumpta.Sali.

Idem A.Iuliano præfecto prætorio. LEX XXVI.

SI quis alumnam [i] ſuam libertate donauerit,& in matrimonio ſuo collocauerit: dubitabatur apud antiquos vtrùmne huiuſmodi nuptiæ legitimæ eſſe videantur,an non.Nos itaque vetuſtam ambiguitatem decidētes, nō eſſe vetitum matrimonium cenſemus. ſi enim ex affectu omnes introducuntur nuptiæ , & nihil impium, nec legibus contrarium in tali copula expectamus: quare prædictas nuptias inhibendas exiſtimemus?nec enim homo ſic impius inuenietur, vt quam ab initio loco [k] filiæ habuit, eam poſteà in ſuo collocet matrimonio: ſed ei credendum eſt,quia eam ab initio non vt filiam educauit, & libertate donauit,, & dignam eſſe poſteà ſuo putauit matrimonio. Ea videlicet perſona omnimodo ad nuptias venire prohibenda, quam aliquis, ſiue alumna ſit, ſiue non,à ſacroſancto ſuſcepit baptiſmate:cum nihil aliud ſic inducere poteſt paternam affectionē, & iuſtam nuptiarum prohibitionem,quàm huiuſmodi nexus, per quem deo mediante [l] animæ eorum copulatæ ſunt.

Poteſt quis accipere uxorem ſexagenarium, uel decrepitæ ætatis conſtitutam.h.d.Bal.

Idem A.Ioanni præfecto prætorio. LEX XXVII.

ij SAncimus nuptias quæ inter maſculos & fœminas maiores vel minores ſexagenarijs vel quinquagenarijs lege Iulia vel Papia prohibitæ ſunt , homines volentes [m] contrahere , & ex nullo modo vel ex nulla parte tales nuptias impediri.

Noua dignitas mariti uel ſoceri matrimoniū nō diſſoluit:quia fœlicitas uiri debet uxori prodeſſe. & ſimiliter fœlicitas uxoris debet prodeſſe uiro: & ſimiliter fœlicitas ſoceri debet nurui prodeſſe.h.d.Bald. Vel ſic:Res perfecta & conſummata non uitiatur,licet ueniat ad caſum à quo non poteſt incipere.h.d.Sali.

SAncimus.] CASVS. Si promitto mulieri dare vel facere ſub his verbis:cū nuptias cōtraxerit: nō ītelligimꝰ cū eſt viripotēs , ſed cùm venerit ad actū nuptialē. ¶ Not.circa hāc notabilē legē ꝙ tūc ſatisfit huic cōditioni,quādo fit deſpōſatio per verba de præſenti:quod probatur hac lege ibi,ſed ex quo vota &c.votū enim nuptiarū procedit quādo fit deſpōſatio per verba de præſenti.& ſic dicetur conditio impleta licet nondū ſit facta coiūctio per carnis copulā.ita dicit Bar. hic.& idē latius in. l. Titio centū.§. Titio genero.in pen.l.quæſtio.ff. de conditio. & demonſtra. per.l.cui fuerit.illo titul.

✻ Vel aliter. ✻ Vel extenuandā.

a ¶ Feſtiuitas.] vt.j.de teſta.manu.l. cū teſtator. & arg.ſ.de his qui veni. æta.impe.l.fin.&.j. de le. hæred.l.ſi maior. Argu. contrà.j. de fideicōmiſſarijs liber.l.fideicommiſſaria.Sed ibi ſtatuit certū tēpus: hic aūt non .Itē ibi fauore libertatis.Itē ar. contrà.j.de inſtit.& ſubſtitu.l.ſi mater.

♂ Meliorē

b ¶ Mediocrem.] aliàs eſt in tex. meliorem.

SI furioſi.] CASVS. Hanc.l. habetis.ſ.de epi. audi.l. tam demētis. & vult hæc lex hoc dicere. Sicut filius & filia mente capti poſſunt nuptias contrahere,ita filius furioſi.Sed quomodo hoc poteſt eſſe , cū in nuptijs filij requirat̄ conſenſus patris? Rñ.ꝙ debet contrahere cū cōſenſu curatoris mente capti, & propinquorū:& de eorum cōſenſu debebit dos & donatio cōſtitui arbitrio rectoris prouinciæ , vel arbitrio epiſcopi loci, & pro iſto conſilio ſiue ſcriptura,nō debet furioſus aliqd dare: quia non debet amplius affligi.

c ¶ Conſtituti ſunt.] Remanent enim in poteſtate:vt.ff.de his qui ſunt ſui vel alie.iur.l.patre.

d ¶ Nuptias.] vt inſtitut.eo.§.j.

e ¶ Aliam.] repete retulit.Vlpianus.

f ¶ Adiuuantes.] repete cōditores antiqui iuris.aliâs adiuuante.

g ¶ Antiſtitum.] extimatione : repete conſtituenda.quod eſt.ſ.

Filiuspatris curatoreſſe poteſt.

h ¶ Quod moderatione.] Sic &.ff. de iure doti.l.quæro.&.ſ.de epiſ. audien.l. tam dementis. Sed quid ſi idē ſit filius patris curator,quod pōt: vt.ff.de cura.fur.l. j? Rñ. ſpecialis ad hoc dabit̄: vt argumen.ff.de iure dota .l.ſiue generalis. quo minus enim curator detur habenti curatorē regula iuris non eſt impedimēto : vt.ff.de tuto. & cura.da. ab his.l.vētri.§. fi. Vel aliter dic ꝙ prædicta fiant authore prætore vel iudice:vt & quando debitor ſoluere vult minori: vt.ff.de mino.l. ait prætor.§.j.& facit ad legē iſtā.ff.de leg.iij.l.filiæ.&.ff.e.l.ſi nepos. &.l. ſi ita. &.l.ſi filiꝰ. ADDITIO. Nota ex hac gloſ. ꝙ filiusfami. poteſt donare cauſa mortis patri in cuius eſt poteſtate,nō authoritate patris, ſed iudicis.qđ no. ꝓ limitatione gl.j.ff. de autho. tut.ſecundū And.Barb.

Curator curatorem habēti dari poteſt.

SI quis alumnū.] CASVS. Si ego nutriui aliquā puellā ancillā vel libertā , vel aliqua nutriuit me : ego cū illa non ꝓhibeor nuptias contrahere:quia licet ad illam habeam affectionē, non tamen prohibentur nuptiæ inter me & illā: eam tamē quam ſuſcepi de ſacro fonte,ducere nō poſſum.Viuianus.

i ¶ Alumnam.] i.quā ipſe aluit cū ſua eſſet ancilla,& inde eam manumiſit : vt ſubijcit. & facit inſti.qui ma. nō poſſunt. §.eadem.

k ¶ Loco filiæ.] ſ. adoptiuæ,quam etiā non licet ducere:vt inſtit.e.§. & hæc adeò. Vel hîc dicit quādo aluit vt filiam. ſ.in prin.alitus fuit cum ea. Vel aluit vt ancillam. & facit.xxix.q.ij.l.ſi quis ancillā. &.j.ad legē Iul. repetun.l.fi.

l ¶ Deo mediante.] no.eſt ſic ad hūc caſum. xxx.q.iij.&.iiij.per totū. & extrà de cogna.ſpiri.capi.j.lib.vj.

SAncimus] CASVS. Olim maſculus qui habebat.lx.annos prohibebatur nuptias cōtrahere:ſimiliter mulier habēs quinquaginta annos : ſed hodie per Iuſti. hoc correctū eſt.Viuia.

m ¶ Homines volentes.] Dic ꝙ lege Papi. cautū fuerat ꝙ maſculus maior ſexagenario non contrahat cū maiore vel minore fœmina qnquagenaria:& econtra maior quinquagenaria non cōtrahat cum maiore vel minore ſexagenario : & erat ratio:qa nuptiæ fiūt cauſa liberorū, quæ cauſa hîc deficere videbat̄: ſed contra eſt vt hîc &.j. de legit.hære.l.ſi maior. ADDITIO Hāc legē intellige de tali ſene qui tñ coire poteſt, licet difficulter.aliâs autem ſi omnino nō poſſet coire, nō valeret matrimoniū. facit.c.ij.extra de frigi.& malefi. de quo vide latiꝰ per Chriſto.Por.in.§.j.in fi.inſti.de nuptijs.

Matrimoniū an poſſit contrahi per ſenes.

SI libertam.] CASVS Si liberta est vxor alicuius qui posteà senator efficitur, non propter hoc debent nuptiæ dissolui: nam felicitas casus mariti non debet esse damnosa vxori. ab initio tamen senator non potest contrahere matrimoniũ cum liberta. Secundò dicit: quid si pater mulieris q̃ nupsit liberto, nõ erat senator, posteà effectus est senator: nũquid dissoluitur matrimoniũ ex eo ꝙ nõ licet filiæ senatoris nubere liberto? rñ. nõ. Viuia.

a ¶ Non patitur.] vt ff. eo. l. lege Iulia.

b ¶ Decrescat.] sic & s. de stat. & imagi. l. fin. & ff. de condi. & demõ. l. falsa. §. sed si cui. & s. eo. aut. maximis. Sed ecõtra: alterius cõiugis infelicitas, facit valere matrimonium quod nõ valet: vt. ff. e. l. si quis in senatorio. nõ autẽ infelicitas patris: vt. ff. de senato. l. filiam.

c ¶ Diminutum.] nõ ergo vitiat̃. licet ad eũ casum ꝑuenerit à quo incipere nõ põt: vt & insti. de lega. §. potest autem.

d ¶ Dissoluatur.] sic &. ff. sol. mat. l. si cũ dotẽ. §. an autem illa. &. ff. de his qui sunt sui vel alieni iuris. l. patre.

e ¶ Vna.] scilicet hac.

* Immutabile.

¶ DE INCESTIS ET INVTILIBVS NVPTIIS. ¶ Largè omnes dicuntur inutiles: sed nefariæ propriæ inter ascendentes & descẽdẽtes. Incestæ inter collaterales uel affines: ut ĩst. e. §. ergo nõ oẽs & ff. e. l. q̃ etiã. et. l. si. & ff. de adult. l. si adulterium. j. respon. Aliæ quæ alijs rationibus prohibentur, simpliciter inutiles dicũtur, quod multis modis cõtingit: ut diximus instit. eo. §. sunt & aliæ.

Nuptię nefarię & incestæ q̃ sunt.

LIberta.] CASVS Patronus cum sua liberta matrimoniũ cõtraxit: posteà liberta ipso inuito à se discessit, & alij nupsit: an hoc facere potuit, quæritur? respõ. quòd non. & si alteri nubit, non erit sua vxor.

† Hæc verba ponũtur in gl. super verbo, non is. ante fi. in c. fraternitatis extrà de testi.

f ¶ Non habeat.] diuortium tñ tenet: vt. ff. de repu. l. fi. in princ. vñ non cõmittit̃ adulteriũ cum ea: vt. ff. ad legẽ Iuliã. de adult. l. penul. sed quo ad hoc vt nõ possit alij nubere dicit̃ durare pri⁹ matrimoniũ: vt. ff vñ vir & vxor. l. j. §. fi. & facit. ff. eo. l. matrimonij. &. l. in eo iure. & de diuor. l. penul.

g ¶ Velis.] Quod qualiter fiat, dic vt. ff. de repu. l. fi. Accur.

NEminẽ.] CASVS. In hac lege præcipit Imperator ꝙ nullus subiectus Romano imperio habeat duas vxores: & si habeat vnam de iure, aliam de facto, vltimæ nuptiæ sunt inutiles: & eo ipso iure efficitur infamis. Viuianus.

h ¶ Binas vxores.] vel sponsas, vel alteram coniugem, & aliam sponsam: vt. ff. de his qui notan. infami. l. j. §. fina. & l. quid ergo. §. j. & s. de donat. ante nupt. l. ea quæ.

i ¶ In edicto.] Non est bona ratio: quia nubens intra tempus luctus infamatur: vt. j. de secundis nupt. l. j. tenet tamen matrimonium: vt in authen. de restitu. & ea quæ pa. §. fi. col. iuj. Sed est ratio quia prohibentur à lege: vt hîc, & insti. eo. §. affinitatis. & j. de adul. l. eum.

I dẽ A. Ioãni p̃fe. p̃. LEX XXVIII.

SI libertam quis vxorẽ habeat, deinde inter senatores scribatur dignitate illustratus, an soluatur matrimoniũ apud Vlpianum quærebat̃: quia lex Papia inter senatores & libertas stare cõnubia non patitur[a]. ¶ Nos igitur Dei sequentes iudicium, non patimur in vno eodemq; connubio, mariti felicitatẽ vxori fieri infortuniũ: vt quãtũ vir in altũ tollat̃, tantũ coniũx eius decrescat[b], imò magis penitus depereat. absit itaq; à nostro tẽpore huiusmodi asperitas, & firmũ maneat matrimoniũ, & vxor marito concrescat, & sentiat eius fulgorẽ* stabileq; matrimoniũ ex huiusmodi superuentu minimè diminutũ[c]. ¶ Simili modo si priuati hominis filia ad liberti veniat cõnubiũ, & posteà pater mulieris ad senatoris dignitatem fuerit elatus: taceat Papiæ legis crudelissima sanctio: & neque per hunc modũ dissoluatur[d] matrimoniũ inter facti senatoris filiam & libertũ, ne soceri prosperitas sine genero inueniatur. Melius enim est legis Papiæ seueritatẽ in vtroq; casu cõpescere, quã eam sequendo hominũ matrimonia dispergere, nõ ex vitio mulieris & mariti, sed ex prospera alterutrius partis fortuna. cùm enim † ex vna[e] radice vitium nascitur, consequens est vt vna lege tollatur.

TITVLVS V.

De incestis & inutilibus nuptiis.

¶ *Liberta uxor patroni non põt diuertere inuito patrono, & cum alio contrahere matrimonium. h. d. Bal.*

I mperator Alex. A. Amphigono. LEX I.

LIberta eadẽq; vxor tua, si à te inuito decessit: cõnubium cum alio nõ habeat[f], si modò vxorem eam habere velis[g].

¶ *Binas habens seu tenens uxores, est infamis. hoc dicit. Bal.*

I mper. Dioclet. & Maximian. AA. Sebastianæ. LEX II.

NEminem qui sub ditione sit Romani nominis, binas[h] vxores habere posse, vulgo patet: cùm etiã in[i] edicto prætoris huiusmodi viri infamia notati sint. quam rem competens iudex inultam esse non patietur.

¶ *Inter liberum & seruam matrimonium non consistit: & filij qui nascuntur ex serua, dicuntur serui: quia sequuntur conditionem matris. Hoc primò. Decurio qui contraxit matrimoniũ cum serua, deportatur: bona eius curiæ cõfiscantur: puniuntur actores & procuratores locorum. scientes qui passi sunt in domibus dominorum suorum huiusmodi libidinem exerceri: punitur etiam dominus si fuit sciens & non denuncians: & in publicatione fundi ueniũt accessoria, mancipia, & pecora illi fundo deputata: & magis punitur delictum commissum in ciuitate quàm in agro. h. d. hæc lex. Bal.*

I mpera. Constantinus A. Patroclo. LEX III.

CVm ancillis non potest esse cõnubiũ[k]. nã[l] ex huiusmodi contubernio† serui nascuntur. ideoq; præcipimus ne decuriones in gremia potentissimarũ domorum libidine seruarũ ducẽte confugiant. Si enim decurio clam actoribus, & procuratoribus nescientibus, alienæ fuerit seruæ cõiunctus: & mulierem in metallũ detrudi per sententiam iudicis iubemus, & ipsum decurionem in insulam deportari: omnibus bonis eius ciuitati, cuius curialis fuerat, mãcipandis, si patria potestate fuerit liberatus, nullosq;[m] habeat liberos, vel parentes, vel etiã propinquos qui secũdum legum ordinem ad eius successionem vocentur. ¶ Quòd si actores vel procuratores loci in quo flagitiũ admissum est, fuerint cõscij, vel cõpertũ facinus promere noluerint: metallo eos cõuenit implicari. ¶ Si verò dominus ð loci hoc fieri ꝑmisit, vel posteà cognitũ[n] cælauit: si quidem in agro id factum est, fundus cum mãcipijs & pecorib⁹ cæterisq; rebus quę cultui rustico sustinẽtur, fisci iuribus vendicetur. Si verò in[o] ciuitate id factũ est: dimidiã bonorũ omniũ partẽ præcipimus cõfiscari, pœnã augẽtes[p], quoniã intra domesticos[q] parietes scelus admissum est, quod noluit mox cognitum publicare.

¶ *Ex matrimonio reprobato lucra matrimonialia non procedunt: sed ueniunt potius confiscanda. idem in donatione simplici: nisi ætas, sexus, uel iusta ignorantia excuset. hoc dicit. Bald. Vel sic: Nuptiæ à iure prohibitæ sunt ipso iure*

CVm ancillis.] CASVS. Si liber homo velit ancillam ducere in vxorẽ: de iure hoc esse nõ potest, cũ ea tñ posset esse contubernium. Itẽ decuriones nõ possunt cũ ancillis cõtuberniũ cõtrahere, & si cõtrafecerint clàm in aliqua villa vel prædio: si quidẽ fecerint ꝑcuratoribus dñi nesciẽtibus: mulier dãnatur in metallũ, decurio dãnatur in insulã: si fuerit sui iuris omnib⁹ bonis suis cõfiscatis, si nõ habebat aliquos propinquos ab intestato. Si aũt fecerint ꝑcuratoribus dñi scientibus: ipsi damnãtur in metallũ. Si aũt dñs fundi sciuerit, & permiserit: si patitur fieri in prædio rustico: quæ sunt in illo prædio, vnà cũ prædio cõfiscantur. Si autẽ patit̃ fieri in prædio vrbano: q̃a facinus cõtra parentes domesticos cõmissum est, pœna auget̃: q̃a dimidia pars bonorũ suorũ cõfiscatur. Viuia.

† Simile in c. sanè. vbi matrimonia contracta p sacer. dotes dicũt cõtubernia extrà de cleri. coniuga.

k ¶ Connubium.] i. matrimoniũ: cõnubiũ & coniugiũ idẽ sunt, nisi in casu vbi etiã quod matrimoniũ nõ est, dicitur cõnubium. ff. de rit. nup. l. in eo. §. hoc caput.

l ¶ Nam ex &c.] Bona ratio: vt insti. de patr. po. in prin. appellabit̃ ergo cõtuberniũ: vt. j. ad le. Iul. de adul. l. serui. Item hoc iure fori. sec⁹ iure poli: vt extrà de coniugio ser. c. j.

Contuberniũ q̃ ...

m ¶ Nullosq;.] repete & si.

n ¶ Cognitum cælauit.] & no. hac & sequẽti. lege tantũdẽ esse, siue q̃d sciã ab initio esse, siue posteà sciam si patiar. Sed ar. cõtra. ff. de his qui not. infa. l. q̃d ergo. facit xxxiiij. q. j. cap. iij. & j. de vsusc. trãsfor. l. j. §. q̃d & in rebus. & ff. de vsur. l. q̃ fcit. §. fi. Itẽ sume hîc ar. ꝙ parcitur ei qui delictũ cognitum à se patefecit. sic. j. de his qui se de. l. j. libro x. & j. l. ꝑxi. dices.

ð In alijs deest uerbũ loci.

o ¶ In ciuitate.] Sic & in. l. Mosayca distinguebatur, fieret adulteriũ in ciuitate vel in rure.

p ¶ Augentes.] Imò in casu non augetur si fundus in villa vbi hoc factũ est plus valeat quàm alia sua bona. Ad quod Io. dicit ꝙ tũc non totus fundus publicaret̃, sed id oẽ q̃d est min⁹ dimidia. hæc eñ lex augere pœnã voluit. Alij dicũt contrà, & raro inueniri, ꝙ decuriones plus habeant extra ciuitatẽ quàm intra: & sic de eo non cauent legislatores: vt. ff. de leg. & senatuscon. l. nam ad ea.

q ¶ Domesticos.] facit. j. de fal. mo. l. j. & ad legẽ Iuliã. de adul. l. Gracchus.

Qui contra,

QVi contra.] CASVS. In hac lege dicitur quæ pœna imponitur ei qui incestas nuptias & inutiles contrahit. Et dicit, quod si aliquis contrahit nuptias contra legum præcepta, vel constitutiones principum, illæ nuptiæ non valent:& dos data & donatio propter nuptias debent confiscari. nam & dos & donatio aufertur accipienti vt indigno,& fisco applicatur. Fallit si maritus vel fœmina, vel vterq; eorũ acerrimo errore facti, prohibitas nuptias cõtraxerũt: quo casu nec dos nec donatio propter nuptias publicantur. Itẽ fallit si vir vel mulier sunt minores xxv.ann. quod est verũ si cũ puenerint ad.xxv. ann. ipsi facientes prohibitas nuptias, dissoluerint: aliâs dos & donatio propter nuptias confiscãtur. Viuianus.

nullæ: & donata hincinde à scientibus auferuntur ut indignis, & fisco applicantur: non ab errantibus iustè: dum tamen coniunctionem dirimant comperto errore. Sali.

Imppp. Val. Theod.& Arcad. AAA. ad Andromachum comitem rerum priuatarum.

LEX IIII.

QVi contra legum [a] præcepta, vel cõtra mandata [b] cõstitutionesq; [c] principũ nuptias fortè contraxerit: nihil ex eodem matrimonio, siue ante nuptias donatum [d], siue deinceps quoquo modo * datum [e] fuerit, consequatur: idq; totum quod alterius liberalitate [f] in alterum processerit, vt indigno indigneve sublatum, fisco [g] vendicari sancimus: exceptis tam fœminis quàm viris, qui aut errore [h] acerrimo non affectato [i] insimulatove, neq; ex vili causa decepti sunt, aut ætatis lubrico lapsi: quos tamen ita demum legis nostræ laqueis eximi placuit, si aut errore comperto [k], aut vbi ad legitimos peruenerint annos, coniunctionem huiusmodi sine vlla procrastinatione [l] dirimerint.

In ueteri testamento tenebatur quis ducere uxorem fratris eo mortuo: & debebat ei imponere certum nomen. Imperator dicit hic contrarium: quia relictam fratris alter frater non ducit eam in uxorem: nec potest duas sorores successiuè habere in uxores. hoc dicit. Vel sic: Fratris præmortui uxorẽ, uel uxoris præmortuæ sororem non licet ducere in uxorem: licet premortui fratris uxor uirgo permanserit. hoc dicit. Salicetus.

Idem AAA. Cinegio. LEX V.

FRatris [m] vxorem ducendi, vel duabus sororibus coniungendi, penitus licentiam submouemus, nec dissoluto quocunq; modo coniugio.

Incestas nuptias contrahentes non perdunt ipso iure proprias facultates, tamen in hoc puniuntur quia non possunt testari: nec possunt habere successores, nisi personas hic declaratas: quibus non existentibus, succedit fiscus. Baldus.

Impp. Arcad.& Honor. AA. Eutychiano præfec. prætorio. LEX VI.

SI quis incesti vetitiq; [n] cõiugij sese nuptijs funestauerit, proprias quãdiu vixerit teneat facultates: sed neq; vxorẽ, neq; filios ex ea æditos habere [o] credatur. ¶ Nihil prorsus prædictis neq; per interpositam quidem personam, vel donec superstes, vel moriturus derelinquat. dos siqua fortè solẽniter aut data aut promissa fuerit: iuxta ius antiquũ fisci nostri commodis cedat. testamento suo extraneis nihil relinquat: sed (siue testato siue intestato) legibus ei & iure succedant, si qui fortè ex iusto & legitimo matrimonio æditi fuerint: hoc est de descendentibus filius, filia, nepos, neptis, pronepos, proneptis: de ascendentibus autem pater, mater, auus, auia: de latere, frater, soror, patruus, amita. Testãdi [p] sanè ita demum habeat facultatem, vt ijs tantummodò personis pro iuris ac legum quod voluerit arbitrio relinquat, quas succedere imperialis præcepti tenore mandauimus: ita tamen vt ab hæreditate defuncti penitus arceatur si quis ex ijs quos memorauimus in contrahendis incestis nuptijs consilium inijsse mõstrabitur: successuro in locum illius qui post eum gradu [q] proximus interuenitur. ¶ Ea sanè quæ de viris cauimus, etiam de fœminis quæ prædictorũ sese consortijs cõmaculauerint, custodiantur. Memoratis verò personis nõ extantibus, nostro fisco locus pateat. D. vj. Id. Decemb. Constantinop. Arcadio. iiij. & Honorio iij. AA. Conss.

In authen. de incestis et nefarijs nuptijs. §. j. colla. ij. constitu. fina.

Ista aut. dicit quòd bona cõtrahẽtiũ incestas nuptias ipso facto sunt confiscata. Itẽ dicit quòd

a Qui contra legum.] vt. ff. de ritu nupti. l. lege Papia.

b Mandata.] vt. s. titul. j. & si contra.

c Cõstitutiõesq;.] vt. s. de episco.& cleri. l. si quis non dicam.&. l. raptores.&. s. tit. primo. l. si quis alumnã. §. fin. Item quandoq; cõtra senatusconsultum, vt. j. titu. j.

d Donatum.] Quod hodie dicit propter nup.

e Datũ.] s. pro dote.

f Liberalitate.] Extra dotem & donationẽ propter nuptias.

g Fisco vendicari.] vt. ff. de ritu nupt. l. incestæ.& insti. de nup. §. si aduersus.& hoc cũ vterq; sciente contraxit. si autem à scienti ignoranti detur, apud ignorantẽ remanet: vt probatur. ff. de lega. l. fi.& de dona. inter virum & vxo. l. cùm hic status. § fin. Vel dic aliud esse, cũ relinquitur ei ex testamento. Nam tutor ex testamento quondam pupillæ suæ quam duxit, nil potest capere, præsumitur enim eam decepisse. illa autem ecõtra ex testamẽto eius potest: vt. d. l. de leg. j. l. fi. & ff. de rit. nupt. l. præfectus. Item argumẽ. contra. ff. de condi. sine cau. l. auunculo. vbi restituitur danti. Solu. ibi nec de facto secutum fuit, vel dic vt ibi. Item contra. j. titul. j. l. si tutor. vbi similiter restituitur danti. Solu. ibi speciale. Vel hic de matrimonio prohibito legibus: ibi senatusconsulto. Vel ibi loquitur cùm tutor donat pupillæ: hic econuerso. Vel hic de sponsalitia largitate: ibi de dote. Vel ibi in minore. xxv. annis.

h Errore acerrimo] id est iustissimo vel fortissimo. Et dicas hic breuiter quòd hæc lex propter errorem facti iustum & continuum, excusat. Si verò in iure quantum ad pœnam incestus, mulier in totum releuatur: & idem in mare qui sic errat in iure ciuili: quia credidit posse contrahere cum pupilla. si autem in iure gentium in aliquo subleuatur non in totum: vt. ff. ad. l. Iuliam. de adult. l. si adulterium. §. nonnunquam. in fin ibi, cùm in adulterio &c.&. §. stuprum. in fin. §. Est tamen argumen. contra. j. titu. j. l. j. Sed certè ibi clàm fuerat contractum vnde præsumitur scientia: secus si palàm quando bona fides præsumeretur: vt. ff. de ritu nup. l. fina. Item quid erit de filijs ipsorum? Respond. non est cautum in lege. Sed dico esse legitimos si vterque ignorauit, licet nullum sit matrimonium: sicut & in adoptiuis contingit qui sunt legitimi sine matrimonio,& hoc dicitur rescripsisse Alexander ex priuilegio cuidam: vt dices infrà eod. l. si quis incesti. ad hoc. ff. de ritu nupt. l. qui in prouincia. §. diuus. vbi autem alter sciuit: illi non sunt legitimi, sed ignoranti sic. ADDITIO. Tu dicas de hoc. Si matrimonium est publicè contractum in facie ecclesiæ: tunc siue vterque ignorauit impedimentum, siue alter tantum, filij sunt semper legitimi. c. cum inter. &. c. ex tenore. extrà qui fi. sint legi. Si verò matrimonium esset contractum clandestinè, licet vterque ignoraret impedimentum, non essent filij legitimi. c. cum inhibitio. §. si quis verò. de clandestina desponsa.

i Affectato.] cũ fortè potuit scire, & noluit.

k Comperto.] parcitur alicui propter ignorantiam, vel cùm sciuit si se offerat: aliâs purget. sic ff. depo. l. iij.&. ff. de ædil. edict. l. quis sit fugitiuus. §. idem Celius ait si seruus. arg. contra. ff. de his qui no. infa. l. quid ergo. in princi. Nam ibi patre nesciente: sed posteà ratum habente filius duxit vxorem intra tempus luctus: & tamen non notatur pater infamia. Similiter est argu. contra in vsuscapione, vbi bona fides sufficit ab initio: & si posteà superuenit scientia rei alienæ. non enim vsuscapio interrumpitur, nec ideo minus vsucaptor facit fructus suos: vt. ff. de vsusca. l. qui scit. §. fi. &. j. de vsusca. transfor. l. vnica. Sed arg. contra. prædictis vbi superueniens sciẽtia nocet, sicut & in nostra lege in petitione hæreditatis: vt. ff. de peti. hære. l. sed & si lege. §. cõsuluit. Item & in vsucaptore partus, incipiente cognoscere quòd mater sit furtiua, interrumpitur vsuscapio: vt. ff. pro suo. l. penul. in prin.

l Procrastinatione] sic in decre. j. qõ. j. constat.

FRatris.] CASVS. In. l. ista dicitur quòd quis non potest eam ducere in vxorẽ quæ fuit vxor fratris sui. Itẽ si aliquis habuit vnã sororem, non potest aliã ducere prima mortua. Viuianus.

m Fratris.] Facit instit. eo. § affinitatis.&. j. eo. l. penul.& fina.

SI quis.] CASVS. Aliquis contraxit incestas nuptias, nõ amittit bona dum viuit: sed filiæ illegitimæ erunt: nec pater eis aliqua dare debet: nec in testamento, nec inter viuos, nec per se, nec per interpositas personas: & dos si qua constituta est, cõfiscabitur: & si contrahẽs incestas nup. testamentum faceret, nõ potest relinquere extraneis: filijs tamẽ quos suscepit ex primo matrimonio, potest relinquere & nepotibus & pronepotibus patri & matri,& auo & auiæ, fratri & sorori: si tamen aliquis eorum cõsilium dederit, vt contrahatur tale matrimonium, nõ habebit aliquid de hæreditate, sed ille qui est in secundo gradu. Viuianus.

n Vetitiq;.] Propter incestum.& sic specialiter de incestis tantùm. Et dicitur ceston. id est cingulus Veneris. vnde incestus, id est effrenata libido. Vel dic vetiti generaliter: vt ad secundam partem rubricæ referatur.

o Habere credatur.] vt in authen. qui mo. na. effi. sui. §. fin. colla. vij. sed per decre. Alexan. permittitur quòd sint legitimi eo casu quo permittitur stare matrimonium: vt extra qui fi. sint legi. c. ex tenore.&. ff. de rit. nup. l. qui in prouincia. §. j.

p Testandi.] Imponitur ergo necessitas in personas certas testari. sic &. j. de secun. nup. l. iij. §. fi.&. s. de sacrosan. eccle. aut. si qua.

q Gradu.] Nisi sit alius in eodem gradu cum eo qui excluditur: & est ad.

Factum.

Matrimonium vetitũ per errorẽ cõtractum an excuset ignorãtes.

Filij nati ex matrimonio vetito an sint legitimi.

Vsuscapio an interrũpatur si sciẽtia rei alienæ superueniat.

Ceston. Incestus.

l.istam.xxxv.qō.vij.c.quidam.&.j̃.de mulie.quæ ser.proprijs.l.j.&.j̃.de secū. nup.l.hac edictali.&.ff.de ritu nup.l.semper.Item intellige hanc legem secundum ea quæ notauimus suprà.l.qui contra.id est quando sciuerunt. Itē sunt & aliæ pœnæ quas patiuntur prædicti.vnde vide authē.incestas. quæ est ex titul.de incest.nupt. collat.ij.

INcestas.] CASVS. Lex Codicis dicit ꝙ qui incestas contrahit nuptias, retinet bo 10 na.Aut.corrigit, dicens quòd bona illius confiscātur,si non habet filios: alioquin substātia eius deuoluitur ad filios,& pater debet ali à filijs: & similes erat qui tale cōtrahit matrimonium,amittit cingulum, & mittetur in exilium:si vilis est,ver 20 berabitur.

a ❡ Incestas.] Et hanc & sequen. aut. intellexerunt quidam tantum de vetitis iure sanguinis. secus si aliâs sint vetitæ: vt cum ancilla alicuius, qđ est vetitum:vt.s̃.e. l. cum ancillis.vnde eius filium dicunt naturalem: quod 30 non placet: imò largè hanc & proximam auth. accipe quocunque modo sint inutiles.argumen. in corpore huius authen. & s̃.eod.l.qui contra. &.l.si quis incesti. propriè autem qualiter accipiatur, no.s̃.eo.in rubr.

Nuptiæ sūt varijs ex causis vetitæ.

b ❡ Confiscatio.] scilicet si non habet filios legitimos.vt infrà proxi. Sed videtur quòd etiam alij excludunt fiscum : vt in authenti.vt nulli iudi. §.fina.collat.ix.Solut. illa hanc corrigit : vel aliter vt plenè dices j̃.de bo.dā. authen.bona.

c ❡ Cinguli.] id est di- 50 gnitatis.

d ❡ Scienter.] secus si ignoranter. & idem in mare:sed non ita ad plenum:vt plenè dixi suprà eadem.l. qui contra legum.

e ❡ Substantia.] sic amissa.Redit ad primum casum quando vir delin- 60 quit.

f ❡ Effectis.] ipso iure. vel hoc ipso quòd pater supplicio deditus est. Ad hanc expositionem pertinet quod dicitur in corpore:paternam mox illi accipiant successionē &c.

✱ Sibi adipisci.

g ❡ Applicetur.] scilicet substantia.

70 h ❡ Defertur.] ipso iure.

EX complexu.] CASVS. Aut. incestas.dicit quòd substantia patris defertur filijs.Authen.hæc addit dicens quòd filijs natis de incestuoso matrimonio non est danda patris sub 80 stantia,nec ab eo ali debent.Viuia.

i ❡ Nefario.] Largè accipe licet impropriè : vt suprà proxi. authenti. dixi.

filij eorum legitimi ipso facto sunt effecti sui iuris.Item dicit quòd isti debent poni in exilio. Itē dicit quòd licet pater sit exul:filius tamen debet eum alere.h.d.Bald.

INcestas[a] nuptias contrahentis pœna est confiscatio[b] bonorum tam cæterorum quàm dotis, exilium etiam & cinguli[c] (si quo potitur) spoliatio,verberatio quoq; , si vilis est:fœmina quoq; talia sciēter[d] peccante simili pœnæ subiuganda substantia[e] sic amissa liberis hoc ipso sui iuris effectis[f] , si quos habet legitimos, applicet[g] : vt tamen pater ab eis alatur : quibus non extantibus , fisco defertur[h] .

In authen. quib.mod. natu. effic. sui.§.fi.col.vij.consti.j.

❡ *Nefarij,incestuosi,& spurij non succedunt nec aluntur.hoc dicit in.c.cùm haberet.extrà de eo qui duxit in matrimonium quam polluit per adulterium. dicitur quòd spurij sunt alendi de æquitate canonica:tamen hoc non puto uerum in nefarijs,incestuosis,sed in spurijs simpliciter.h.d.Bald.*

EX complexu nefario[i] aut incesto,seu dānato liberi nec[k] naturales sunt nominandi,omnis paternæ substantiæ indigni[l] beneficio,vt nec alantur à patre.

❡ *Pauper si alias est dignus, non dicitur uilis & abiecta persona: sed illæ personæ dicuntur uiles,quæ malis moribus uilescunt.Bald. Vel sic: Paupertas uel diuitiæ non faciunt quem ignobilem uel nobilem esse:sed status,conditio,uel uilitas ,& commendatio uitæ.Salic.*

Impp.Valent.& Martian.AA.Palladio præfec' præto. LEX VII.

HVmilem[m] vel abiectam fœminam minimè eam iudicamus intelligi,quæ licet pauper,ab ingenuis tamen parentibus nata sit.vnde licere statuimus senatoribus & quibuscunque amplissimis dignitatibus p̄ditis[n] ex ingenuis parentibus natas,quamuis pauperes,in matrimonium ✱ sibi accipere,nullāq; inter ingenuas & opulentiores[o] ex diuitijs & opulētiore fortuna esse distantiam. ❡ Humiles verò abiectāsq; personas eas tantummodo mulieres esse censemus,ancillā,ancillæ filiā:libertā,libertæ filiā: scenicā,scenicæ filiam: tabernariā,tabernariæ filiā: tabernarij vel lenonis aut arenarij filiā: aut eā quæ mercimonijs publicè

k ❡ Nec naturales.] Quales sunt ex concubina nati qui sunt naturales tantum:& legitimi tantùm,vt adoptiui:legitimi & naturales,vt ex vxore. nec legitimi nec naturales:vt institu.de quibus hîc dicitur.

Filij sunt multiplices

l ❡ Indigni.] & maternæ:quod est verū quādo coitus per legē poterat accusari.aliâs nō:vt si ex meretrice,quo casu matri nō patri succedit:vt institut. de suc.cog.§.vulg.&.ff.de in ius vo.l.quiq;.in fi.&.l.q̄a.Sed q̄d si nō obstāte hac.l.cōcesit imperator talē fieri legitimum?R̄n.potest:vt arg.j̃.de testa. aut. hoc inter.cū nullus ei legē imponere potuerit:vt.ff.de arbi.l.nam magistratus.

prȩfuit ideoq; hmōi inhibuisse nuptias senatoribus harū fœminarū quas modò enumerauimus, æquū est.D.prid.Noñ.April. Constantinop.Ætio & Asterio Cons.

❡ *Vxorem fratris & uirginem frater superstes non potest ducere in uxorem:non obstante cōsuetudine Aegypti uel rescripto principis.h.h.cum.l.sequenti quæ incipit,ab incestis.*

Impera.Zeno A.Epinico præfecto prætorio. LEX VIII.

LIcet quidā Ægyptiorū idcirco mortuorū fratrū sibi cōiuges matrimonio copulauerint, ꝙ post illorū mortē māsisse virgines dicebant,arbitrati scilicet ꝙ certis legū cōditoribus placuit,cū corpore nō cōuenerint,nuptias nō videri re esse cōtractas,& huiusmodi connubia tunc tēporis celebrata, firmata sunt:tamen præsenti lege sancimus,si quæ huiusmodi nuptiæ cōtractæ fuerint,eas earūq; cōtractores & ex his progenitos antiquarum[p] legum tenori subiacere, nec ad exemplū Ægyptiorū (de quibus suprà dictū est)eas videri fuisse firmatas vel esse firmandas.

❡ *Rescriptum permittens incestuosum matrimonium,est ipso iure nullum.h.d.Sali.*

Imp.Anastasius A.Seueriano præfec.præto. LEX IX.

AB incestis[q] nuptijs vniuersi q̄ nostro reguntur imperio, nouerint tēperādū. nā[r] rescripta quoq; omnia,vel pragmaticas formas,aut cōstitutiones impias,quæ quibusdā personis tyrānidis tēpore permiserūt scelesto cōtubernio matrimonij nomen imponere, vt fratris filiā,vel sororis, vel eā quȩ cū fratre quondā nuptiali iure habitauerat,vxorē legitimā turpissimo consortio liceret amplecti, aut vt alia huiusmodi cōmitterentur,viribus carere decernimus:ne dissimulatione † culpabili nefanda licentia corroboretur.

TIT. VI.

De interdicto matrimonio inter pupillā & tutorē seu curatorem filiosque eorū.

❡ *Rusticitas uel imperitia non excusat.hoc dicit.Bal.Vel sic:Inter pupillam & tutoris filium prohibitum est matrimoniū:nec prætextu ignorantiæ excusatur.h.d.Sali.*

Impp.Seuerus & Antoninus AA.Marino. LEX I.

HVmilē.] CASVS. Senator vel filius senatoris prohibetur cōtrahere nuptias 10 cū humili persona:vtputa cū ancilla,aut ei⁹ filia: cum scenica,aut ei⁹ filia: aut cum illa quæ lenocinium exercet. Viuianus.

m ❡ Humilem.] quia inhibitū erat senatoribus contrahere nuptias cum humilioribus fœminis: vt.ff.de ritu nup.l.lege papia.Quæ sunt intelligen- 20 dæ humiles,hæc lex dicit:quæ innouatur per authē.vt liber. decȩ.§. si q̄s autē.col.vj.per quā aut. licet senatoribus ducere libertas, dotalibus instrumentis confectis. sed per aut.vt liceat matri & auiæ.§.quia verò legem dudum.colla.viij. genera 30 liter permittitur. idem de omnibus humilioribus personis.

Senatores an possint cū fœminis humilioribus contrahere.

n ❡ Præditis] id est ornatis.

o ❡ Opulentiores.] id est dicere nō refert si sint ingenuæ, an sint diuites pecunia : an sint opulen- 40 tȩ fortuna.i.bona cōuersatione vel bonis moribus. & facit in decretis xciij.distin.c.legimus.

LIcet] CASVS In lege ista dr̄ ꝙ ĩ terra Aegypti erat talis lex, ꝙ si cōtraxerā matrimoniū per verba de præsenti cū sorore vna : si ante 50 cōtractum matrimoniū volebam cōtrahere cum alia sorore poteram hoc facere.Sed hæc lex hodie est correcta.Viuianus.

p ❡ Antiquarum.] s̃.e. l.qui cōtra:&.l.si quis incesti.& est ad istam.l.s̃.e. l.fratris.&.j̃. l. proxi. &.s̃. de dona.ante nupt.l.cum 60 in te.

AB incestis.] CASVS. In hac imperator reprobat leges & cōstitutiōes quorundā vsurpatorū Romani imperij,qui suis legib⁹ & constitutionibus incestas nuptias cōtrahi p̄miserunt, vnde imperator 70 omnes leges & constitutiones tyranni tollit, & præcipit incestas nuptias non contrahi, etiam ex authoritate imperialis rescripti. Viuianus.

† Et si simulare non licet.cōcor. xxij.q.v.c. cauete.

q ❡ Ab incestis.] suprà. l. proxi. &.l. fratris. & infrà. si nupt.ex re.pe. 80 l.ij.xxiij. quæstio. v. incestuosi.Item not. rescriptum permittens illicitum matrimonium nullius esse momenti.

r ❡ Nam.] accipe decernimus quod est infrà.

❡ DE INTERDICTO MATRIMONIO &c. ❡ *Dixi qualiter ratione sanguinis matrimonia prohibentur:nūc autē qualiter ratione officij.* Senatusconsulti.

Continuatio

S Enatusconsulti.] CASVS. Tutor vel eius filius per senatusconsul. prohibetur contrahere nuptias cum pupilla sua: nec excusatur prætextu rusticatis. Vivianus.

a ❡ Senatusconsulti.] Cuius nomen non habemus, & prohibet matrimonium inter tutorem vel eius filium & pupillam: vt hic, & ff. de ritu nupt. l. senatus. & de spon. tutor.

ADDITIO. Ad uertas tamen quod matrimonium inter istas personas contractum de iure canonico tenet: vt dicit Abbas extra de cogn. le. super rub.

b ❡ Non oportet.] No. errorem vel imperitiam nō excusare. Et sic est cō tra. ff. de adulte. l. si adulterii. §. stupru. & §. nonnunquam. ibi enim videtur iure ciuili error excusat a pœna incestus, in totum: etiam mares nedum fœminas. Sed dic speciale hoc casu. Vel hic clam. vn de a iure præsumitur sciētia: vt. ff. de ritu nup. l. fi. na. Item concor. huic l. s. de in ius vocā. l. ij. Sed ar gu. contra. j. de ijs qui sibi asscri. l. senatus. & l. pe nulti. & ff. de iurisdic. omnium iudi. l. si quis id. §. doli. & de eden. l. j. §. fi. & s. titu. j. l. qui contra.

Error an excuset a pœna.

c M Ater pupillæ.] ❡ Non prohibetur.] Nam priuigni sui tutor quis esse potest: vt. j. de contrario iudi. tu. l. fin.

Vitricus potest esse tutor priuigni sui.

C Vm propo - nas.] CASVS. Contraxi matrimoniu cū aliqua muliere ex qua suscepi liberos: ista erat minor. xxv. ann. postea pater meus fuit ei datus curator: nunquid matrimonium dissoluit? Certe non. sed vt omne scrupulum cesset, dādus est ei alius curator. Viui.

d ❡ Susceptos.] maxime. nam idem & non susceptis liberis. fic & ff. de ritu nup. l. qui in prouincia. §. j.

e ❡ Habuisse.] idē esset & si in potestate esset: vt. ff. de rit. nup. l. nō est.

f ❡ Videantur.] quod enim legitime fit &c. vt j. de admini. tuto. l. sancimus. j.

g ❡ Omnis scrupulus.] de iure & de facto. nam tractu temporis diceretur forte curatorem datum ante matrimonium. & facit. ff. de reg. iuris. l. quæ dubitationis. & ff. eodem. l. penul. §. ij. & j. de excu. tut. licet. & l. amplissimi.

h ❡ Habebit.] scilicet vxor tua.

i ❡ Substitutus.] etiam a patre tuo.

L Ibertinum.] CASVS. Libertus qui fuit tutor filiæ patroni, prohibetur illam ducere in vxorem finita tutela, & etiam filius eius. Viuianus.

k ❡ Susceperat.] nunc libertus.

l ❡ Non oportet.] & relegatur: vt. ff. de ritu nupt. l. libertum. ij. in princi. & facit. s. de nup. l. libertum.

S Enatusconsulti[a] auctoritate, quo inter pupillā & tutoris filium connubiū saluberrime sublatū est, circūueniri rusticitatis & imperitiæ velamentis non oportet[b].

❡ *Inter matrem pupillæ & eius tutorem non est prohibitum matrimonium: & loquitur expresse hic quod uitricus potest esse tutor priuignæ suæ. h. d. Bald.*

I mp. Alexander A. Byrrho. LEX II.

M Ater pupillæ cum tutore filiæ suæ vel filio tutoris nuptias cōtrahere nō prohibetur[c].

❡ *Matrimonium ritè contractum, ex superueniente casu retractari nō debet. h. d. Bal. Vel sic: Socer non prohibetur dari curator nurui: nec cura superueniens dirimit matrimonium legitime contractum inter adultam & filium curatoris. hoc dicit. Salic.*

I dem A. Rogatiano. LEX III.

C Vm proponas ei quam matrimonio tuo iunctā suggeris, post liberos susceptos [d] curatorem patrē tuū datū, quem contendis, nec te in potestate habuisse [e]: cùm ritè cōtractum matrimoniū ex postfacto vitiari non potuerit, iustam interpretationem metuere non debes, ne liberi quos habetis, nō ex iusto matrimonio suscepti videantur[f]. Vt autem omnis scrupulus[g] auferatur: insistere pater tuus debet, necnō & vxor tua, vt alius loco eius detur. habebit[h] enim facultatem repetendæ rationis negotiorum gestorum ab eo qui fuerit substitutus[i].

❡ *Appellatione filiorum, etiam naturales filij continentur. hoc dicit. Bal. Vel sic: Inter filium liberti & pupillā cuius ipse libertus est tutor, prohibetur matrimonium. Sali.*

I mp. Philippus A. Higinæ. LEX IIII.

L Ibertinum qui filio suo naturali, quem in seruitutē susceperat[k], posteà manumisso pupillam suam, eandemq; patroni sui filiam in matrimonio collocauit, ad sententiā amplissimi ordinis qui huiusmodi nuptijs interdicendū putauit, pertinere, dubitari non oportet[l].

❡ *Curator adulto suo potest in uxorem filiam suam dare. Bald.*

I mp. Philippus A. & Philippus Cæs. Apuleio. LEX V.

C Vratorem.] CASVS. Ponamus quod fui tutor aut curator alicuius adulti: nunquid filiam meam isti adulto potero matrimonio copulare? Quidam dicebant q; non: sed falso suadebant: quia non timebit pupillus ab vxore & hærede vxoris reposcere rationem.

m ❡ Falso.] quia bene potest fieri, vt tutor filiam suam pupillo, & curator adulto copulet: vt hic, & ff. de ritu nupt. l. libertū. ij. §. tutor & c. Et ratio est: quia nō est hic timor ne timeat pupillus ab vxore & hærede tutoris reposcere rationem: quod esset econtra. argu. ff. de ritu nupt. l. si quis officium. in principio. &. §. fina. & j. l. proxi. & l. si tutor.

C Vratorem adulto suo filiam suam nuptui collocare non posse, falso[m] tibi persuasum est.

❡ *Ista lex determinat spatium temporis quod debet interuenire ad hoc ut filius tutoris uel curatoris possit contrahere matrimonium cum pupilla uel adulta: quia debet esse lapsum tempus xxv. annorum & utilis anni. Item quod ratio administrationis sit reddita. hoc dicit. Bald. Vel sic: Non reddita ratione uel etiam reddita, non potest filius tutoris matrimonium contrahere cum pupilla donec ipsa. xxv. annos excesserit: nisi pater puellæ hoc disposuerit. Sali.*

I mpp. Valerian. & Gallien. AA. Lucio. LEX VI.

S I patris[n] tui pupillam, nondū reddita tutelę ratione, vel post redditam nondum exacto quinto & vicesimo anno, necnon vtili anno, vxorem duxisti: nec matrimonium cum ea habuisse, nec filium ex huiusmodi coniunctione procreasse videri potes. ❡ Sanè si hoc pater puellæ cùm decederet, postulauit: & nuptiæ ritè contractæ, & filius videtur iure susceptus[o].

❡ *Tutor uel curator qui pupillam uel adultā suam sibi uel filio suo collocat matrimonio: ipso facto fit infamis ex dolo suo præsumpto. nam ideo præsumitur contraxisse, ut non reddat rationem administrationis ratione fraudis commisse. hoc dicit. Bal.*

I mpp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Paragonio. LEX VII.

S I tutor vel curator pupillam vel adultam quondam suam sibi vel filio suo nullo diuino impetrato beneficio in matrimonio collocauerit: manet infamia[p] contra eum, veluti confessum [q] de tutela: quia huiusmodi coniunctione fraudem administrationis tegere laborauit, & dos data [r] per cōdictionem repeti potest.

❡ *Lex pœnalis disponens de tutore & curatore, intelligitur de tutore & curatore uero, & non ficto. hoc dicit. Bald. Vel sic: Prohibitio facta de tutore uel curatore, nō extenditur ad pro tutorem siue negotiorum gestorem. hoc dicit. Salicetus.*

I mper. Leo & Anthemius AA. Erythrio præfec. præto. LEX VIII.

S I quis tutoris vel curatoris nomine vsurpato, id est pro tutore seu curatore negotiorūve gestore res pupillæ administrauerit, eamq; sibi filiove suo copula-

S I patris.] CASVS. Lex ista continet mentem totius tituli. Et dicit si fui tutor alicuius puellæ, ipsa nō potest mihi nubere, vel filio meo antequam reddam ei rationem administrationis tutelæ. Item nec ad huc potest nubere si est intra. xxv. annum. vel in tra tempus in quo petitur restitutio.

n ❡ Si patris.] concor. ff. de liberis & posthu. filius a patre. & de ritu nup. non est tutor. & l. penul. §. de vno. alias denuo. & l. non est. & l. sequen. & j. de donatio. inter virum & vxorem. l. si ex voluntate. & ff. de sponsali. l. tutor. & j. eo. l. proxima.

o ❡ Susceptus.] Idem si præcesserunt sponsalia: vt. ff. de ritu nupt. l. tutor. vel si impetret a principe: vt. ff. de ritu nup. l. nō solum. §. j.

S I tutor.] CASVS. Impetraui rescriptū vt possim ducere vxorem adultam cuius fui tutor: an possim, quæritur? Respon. quod sic. si autem sine rescripto eam duxerim, ero infamis: nec dos data repeti potest. Viuianus.

p ❡ Infamia.] ipso iure Accursius.

q ❡ Confessum.] si confiteatur extra iudicium non fit infamis, nec fit ei præiudicium. Sed si in iure & ob dolum, efficitur infamis. secus si ob culpam: vt institut. de suspec. tuto. §. suspectus. ij. & ff. de ijs qui not. infa. l. quoniam. & ff. de interrogа. act. l. j. §. fin.

Confessio extraiudicialis nō infamat.

r ❡ Dos data.] contrà suprà titul. primo. l. qui contra. Solut. vt ibi. Item concor. huic legi. ff. de ritu nupt. l. non est liberum. in principio. & ff. de sponsal. l. tutor. & infrà de excusatio. tutorum. l. amplissimi. & infrà de donatio. inter virum & vxorē. l. si ex voluntate. & ff. de donatio. inter virum & vxorem. l. cùm hic status. §. fin. Item facit contra. s. de condict. ob causam. l. j.

S I quis.] CASVS. Licet, ille qui in veritate fuit tutor, vel eius filius prohibetur contrahere nuptias cum illa cuius fuit tutor: non tamen ille qui gessit negotia pupillæ, aut eius filius.

a ¶ Et non ad exemplum.] est & alia differentia: quia excipitur de dolo tutoris si pupillus sit locupletior, nõ etiam de dolo procuratoris: vt ff. de doli excep. apud. §. illa etiam. &. §. sequenti. Sed opponitur cùm hic 10 pro tutor teneatur vt tutor de his quæ gessit: cur hic diuersum? Item concor. suprà si rector prouinciæ. l. prima. &. ff. de regulis iuris. l. in ambiguis. Item nota quòd licet sit hic eadem æquitas quæ in lege superiori: nõ tamen idem ius. Argu- 20 men. contra. ff. ad legem Aquiliam. l. illud. & de verborum obligat. l. à Titio. ADDITIO. Dicas quòd non est eadem ratio: quia iste protutor non habet tantam potestatem in pupillum, quantam habet verus tutor.

30 ¶ SI QVACVNQVE &c. ¶ *Hic propter officium sicut titulo superiori matrimonium prohibetur. Item hic de nuptijs suprà si rector prouinciæ &c. de sponsalibus dixit.*

† Gl. j. in. c. insinuante. de offi. delega. allegat hãc legem. quòd propter dominũ tota familia recusatur tãquã suspecta.

S I quis.] C A S V S. Rector 40 prouinciæ vel iudex ordinarius alicuius loci voluit habere aliquam in vxorem: & cum ipsa recusaret, sibi & suis parentibus minacẽ terrorem intulit. qua pœna sit puniendus, quæri- 50 tur? Respon. quòd patitur pœnam. x. lib. auri. & priuatur dignitate sua: quam intra biennium recuperare non poterit: & hoc casu mulier poterit recusare & vicarium, si fuerit in eodem delicto. aliâs non.

† Fauorẽ.

† Et cũ honore abierit.

b ¶ Ipsis.] s. mulieri- 60 bus.

c ¶ Sortis.] id est conditionis sit mulier subaudi.

d ¶ Non peregerit.] s. de iure.

e ¶ Attamen.] sic &. ff. de extraor. cri. l. fina. &. s̃. de epis. & cleri. l. si quis non dicam. Sed arg. con- 70 tra. ff. quod quisq; iur. l. j. in fi. solu. vt ibi.

f ¶ Habitare.] illum honorem.

g ¶ Biennium.] scilicet continuum.

h ¶ Constituto.] Scilicet reuerso.

i ¶ Euitare.] si hic specialiter conceditur decli- 80 nari ordinarius iudex, ergo regulariter prohibetur: vt. ff. ad municip. l. j. & de hoc diximus. s̃. de iudi. l. apertissimi. circa medium legis.

k ¶ Domus eius.] scilicet mulieris quæ circun

uerit: tales nuptias stare, & nõ ad exemplũ [a] tutorũ infirmari sancimus: ne ex huiusmodi subtili vel maligno tractatu matrimonia seu proles ex his ꝓgenita, vel dos sup his data vel ꝓmissa, aliquã læsionẽ vel calumniam patiatur.

TITVLVS VII.

Si quacunq; præditus potestate, vel ad eũ pertinentes, ad suppositarũ iurisdictioni suę aspirare tentauerint nuptias.

¶ *Qui sibi subiectã ratione iurisdictionis per metum uel terrorem nititur uxorem accipere, punitur pœna x. lib. auri, & perdit officium seu dignitatem sine spe recuperationis: quam si denuo usurpat, expellitur de prouincia in qua deliquit: & tam mulier quã alij de domo mulieris ab eius iurisdictione eximũtur, in omnibus quæstionibus ciuilibus & criminalibus: & alium iudicem sortiuntur. h. d. & est no. tex. Bald.*

Imper. Grat. Valentin. & Theod. AAA. Theodoro præfec. præ. LEX VNICA.

SI quis † ordinaria vel qualibet ꝑdit[o] potestate, circa nuptias inuitis ipsis [b] vel parẽtibus earũ cõtrahendas (siue pupillæ, siue apud patrẽ virgines, siue viduæ erũt, siue sui iuris viduæ, deniq; cuiuscunq; sortis [c]) occasione potestatis vtatur, & minacẽ feruorẽ † suũ inuitis ijs quorũ vtilitas agitur, exhibere aut exhibuisse detegat: hũc, licet ꝓhibitas nuptias nõ ꝑegerit [d], attamẽ [e] ꝓ tali conamine multæ librarũ auri decẽ obnoxiũ statuimus: & cũ honorẽ ambierit †, peractã dignitatẽ vsurpare ꝓhibem[9]: tali scilicet pœna, vt si circa honorem eũ quo male vsus est vẽdicandum, nostris statutis parere noluerit: eam ꝓuinciã in qua sibi vsurpauerit, habitare [f] per iuge bienniũ [g] nõ sinat: ¶ Illo videlicet adijciẽdo, vt ĩ potestate adhuc cõstituto [h], liceat ꝑsonę, quã huiusmodi ambitu circũuenire tentauerit, cõfestim cõtestatione ꝓposita cũ sua suorũq; domo iurisdictionem eius euitare [i]: curaturis hoc vniuscuiusq; ciuitatis defensoribus, & eiusdẽ iudicis apparitorib[9]. Et q̃dem si hæc prauitas ordinarij iudicis erit: vniuersa domus eius [k] ratio, atq; oĩa vel ciuilia vel criminalia negotia, quandiu idẽ in administratione fuerit, vicario [l] cõpetãt. Sin autẽ vicarius vel similis [m] potestatis, vim in huiusmodi matrimonio contrahendo molietur: vicissim ordinarius iudex intercessor existat. Sin autẽ erunt vtriq; suspecti: ad illustrem præfecturã [n] specialiter talium domorum, quã diu ibidem administrauerint, tuitio pertineat.

TITVLVS VIII.

Si nuptiæ ex rescripto petantur.

¶ *Non ualet rescriptum obreptitium, uel de illicitis impetratum. h. d. Bald. Vel sic: Per rescriptum principis mulier inuita non contrahit nuptias: & impetrantis bona publicãtur sine spe ueniæ: & filij ex tali coniunctione nati, sunt illegitimi: impetranti tamen permittitur ut sponsalia patris consensu celebrata, impleantur: uel data nomine arrharum: reddantur. h. d. Sali.*

Impera. Honor. & Theod. AA. Theodoro præfecto prætorio. LEX I.

QVidã [o] vetusti iuris ordine [p] prætermisso, obreptione precũ nuptias quas se intelligũt nõ mereri, à nobis existimant postulãdas, sæpe habere puellæ cõsensum cõfingẽtes [q]. quapropter tale sponsaliũ genus præsentis legis definitione prohibemus. ¶ Si quis igitur cõtra hãc definitionẽ nuptias precũ subreptione meruerit, amissionem bonorũ, & pœnã deportationis subiturũ se esse non ambigat: & amisso iure matrimonij q̃d prohibita vsurpatione meruerit, filios sese ex hac cõiunctione susceptos iustos nõ habiturũ, nec vnquã postulatæ indulgẽtiæ annotationis ve indulto efficacẽ se veniæ effectũ meruisse: exceptis ijs qui parentũ spõsionẽ de nuptijs filiarum implere desyderant, vel sponsalia, hoc est arrharũ data nomine, reddi [r] sibi præcepto legum cùm statuta pœna deposcunt. D. Calẽ. Februarij Honorio. viij. & Theodosio. iij. AA. Cons.

¶ *Idem dicit in effectu quod lex præcedens. Vel quod in lege præcedenti dixit in genere, hic dicit in specie. Bal. Vel sic: Rescriptum per quod incestæ nuptiæ conceduntur, non est impetrandum: nec impetratum est seruãdum. h. d. Sal.*

Imper. Zeno A. Basilio præfecto prætorio.

LEX II.

NEfandissimum scelus fratris sororisve filiæ nuptiarum, quod sacratissimis constitutionibus sub grauissimæ pœnæ interminatione damnatum est [s], iteratò præsentis diuinæ sanctionis tenore modis omnibus prohibemus. ¶ Precandi quoque in posterum super tali coniugio (imò potius contagio) cunctis licentiam denegamus [t]: vt vnusquisq;

uenta est.

l ¶ Vicario.] Illius iudicis.

m ¶ Vel similis.] veluti legatus proconsulis.

n ¶ Præfecturam.] s. vrbis. & facit. s̃. de nupt. l. etsi contra.

10 ¶ SI NVPTIAE EX RESCRIPTO PETANTVR. ¶ *Quæ scilicet aliàs nõ ualerent, uel etiam quæ aliàs ualerent.*

QVidam.] C A S V S. In lege ista pro- 20 hibet imperator contrahi prohibitas nuptias: & imponit ei qui contrahit pœnam. Vltrà dicit quòd filij nati ex eis nuptijs nõ erunt legitimi. Si tamen quis impetrauerit rescriptum quòd si contraxerit sponsalia cum aliqua prohibita, cui dederit ar- 30 rhas: ꝙ arrhæ sibi restituantur hoc casu valebit rescriptum. Viuianus.

o ¶ Quidam.] loquitur de his quæ non possunt tenere. vnde qui impetrat, sustinet pœnã quam hic dicit: nisi in casu quẽ excipit: potest etiam secũdo intelligi de illo matri- 40 monio loqui, quod etiã de iure communi tenet. Item tertio potest plane intelligi in præside: vt & s̃. ti. prox. Accursius.

p ¶ Ordine.] quo cauetur vt cùm non prohibitis cõtrahatur secundum primũ: vt inst. de nup. §. j. vel quo cauetur vt libe- 50 rè cõtrahãtur matrimonia: vt. j̃. de inuti. stip. l. j. secundũ secundũ casum. vel quo cauetur vt tales nuptiæ scilicet inter præsidem & subiectam non fiant secundum tertiũ: vt s̃. de nupt. l. etsi contrà.

q ¶ Confingentes.] scilicet cùm non habeant 60 secũdum omnes casus, vel etiam habeant secundum primum & tertiũ.

r ¶ Reddi sibi.] subalternatione. hi ergo qui cõsentiẽte patre nullã pœnam patiuntur. & est sic s̃. de interdict. matrimo. l. si tutor. & de sponsa. mulier. &. ff. de ritu nupt. l. 70 tutor. &. xxxvj. q. ij. ca. nullus. Accursius.

NEfandissimũ.] C A S V S. Si aliquis impetrat à principe vt possit cõtrahere nuptias cũ filia sua: non debet concedi alicui tale rescriptum, etsi cõcedatur, non valet. Viuia.

80 s ¶ Dãnatũ est.] vt s̃. de nup. l. nemini. & ĩst. de nup. §. ij. &. §. si aduersus. & s̃. de incest. nu. l. fi.

Rescriptũ super matrimonio contrahẽdo an valeat.

t ¶ Denegamus.] & hoc cũ prohibetur iure naturali vel gentiũ: vt q̃a rõne sanguinis vel affinitatis:

nitatis:ſecus vbi de iure ciuili tantum prohibetur, vbi reſcriptum tenet: vt.ſ. de interdic.matri.l.penul.& facit.ĩ.ad Tertullia.l.ſi qua mulier.

Nuptiæ ſecũdæ quæ dicantur.

DE SECVNDIS NVPTIIS. ¶ *Dixit de primis : ſequitur nunc de ſecundis nuptijs,quæ omnes ulteriores dicuntur:& dic quòd contrahuntur eodem modo:ſed multa conceduntur primis,quæ non ſecundo cõtrahentibus dantur.*

SI qua.] CASVS. Si mulier marito mortuo nubat intra annũ luctus,fit infamis:& ſecundo viro non poteſt dare in dotẽ niſi tertiam partem bonorũ ſuorũ:nec in teſtamento relinquere.Itẽ nec ex teſtamẽto alicui⁹ aliqd capere poterit,vel iure le,-gati,vel inſtitutiõis.& ea q̃ auferũtur mulieri, dãtur hæredib⁹ illi⁹ teſtatoris:& nõ danĩ fiſco. Si verò marit⁹ prior aliqd ei reliquerat, auferet mulieri, & applicabit aliqs de cognatiõe primi viri: vt filio & filię.Secũdo nepoti mariti. Tertio patri & matri. Quarto auo & auiæ.Quinto fratri & ſorori.poſt illos vocaĩ fiſc⁹. poterit autẽ ſuccedere agnatis vſq; ad tertiũ gradum,ſiue ex teſtamento ſiue ab inteſtato : vltra nõ.& ſic habes ex hac lege.v.pœnas q̃ imponunĩ mulieribus cõuolãtibus ad ſecũdas nuptias intra annũ luct⁹.Sed hodie ſecundum canones impunè intra annũ luctus nubere poſſunt.Viuia.

quiſque cognoſcat impetrationem quoq; rei cuius eſt denegata petitio, nec ſi per ſubreptionem poſt hanc diem obtinuerit, ſibimet profuturam.

TITVLVS IX.

De ſecundis nuptiis.

Mulier nubens ſecundo uiro intra tempus luctus,punitur pœnis hac lege expreßis.h.d. Bal.

Imppp.Grat. Valent.& Theod.AAA.Eutropio præfecto prætorio. LEX I.

SI qua mulier nequaquã luctus religionẽ priori viro nuptiarũ feſtinatione [a] præſtiterit:ex iure quidem notiſsimo ſit infamis [b]. prætereà ſecũdo viro vltra tertiam [c] partẽ bonorũ in dotẽ non det: neq; ei teſtamento [d] plus quàm tertiam partẽ relinquat.Omniũ prætereà hæreditatum,legatorum,fideicommiſſorum,ſuprema voluntate relictorum [e], mortis cauſa [f] donationum,ſit expers. hæc nãq; omnia ab hæredibus, vel cohæredibus,aut ab inteſtato [g] ſuccedentibus vendicari iubemus:ne in ijs in quibus correctionẽ morũ induximus, fiſci videamur habere rationem. ¶ Ijs etiam amittẽdis, quę prior maritus ei ſuprema [h] voluntate reliquerit : quanquã hæc quæ mulieri à priore viro relinquuntur,& per immaturum [i] matrimoniũ vacuata eſſe cœperunt, primo à decẽ perſonis edicto prætoris enumeratis [k],id eſt aſcendẽtibus [l] & deſcendentibus [m],ex latere [n] autem vſq; ad ſecundũ gradum, ſcilicet gradibus ſeruatis [o], deinde præſumi [p] à fiſco iubemus.

a Feſtinatione.] Nubendo intra annũ à tempore mortis primi viri.

b Sit infamis.] vt.ff. de his q no.infa.l.j. niſi à principe impetret ante : vt.ff. illo titu. l. ſolet. vel poſt:vt.ĩ.ad Tertullia.l.ſi qua. vel niſi decubuerit intra annũ,cũ vir nõ eſt lugendus. nam hæc duo ſunt neceſſaria : vt. ff. de his qui no.infa. l. liberorum.§.j.

c Vltra tertiam partem.] Minus autem quandoque ſic : quia filij eam coarctant quorum vnicuique &c. vt infrà eodem titul. l. hac edictali.

d Teſtamento.] nec etiam inter viuos ſecundum H. ne inueniatur via qua fiat contra legem: vt infrà eodem hac edictali . in principio . Sed quid ſi inſolidum faciat eum hæredem ? ſi dicas habere totum , contra dicit hæc lex.ſi dicas tertiam:ergo erit pro parte inteſtatus,& pro parte teſtatus:quod eſſe non debet:vt.ff.de regu.iuris.l.vij.Solu.ſecundum Ioan. inſolidum eſt hęres,ſed tenetur reſtituere venientibus ab inteſtato,quod vltra tertiam habet:vel fiſcus aufert quaſi indigno.licet enim acceperit , non tamen fuit capax:vt.ff.de verbo.ſignifi l.aliud.idem in eo qui necem defuncti non vindicat.hæres enim eſt,ſed aufertur hæreditas ei:vt ff.de vulga. ſubſti. l. ex facto.§.Iulia.& ad Trebe.cogi.§.hi qui.ſic &.ff.de adop.l.ſi arrogator.Alij dixerunt hîc ſpeciale:vt pro parte teſtatus,& pro parte inteſtatus quis decedat. ſic &.ff.de inoffi.teſta.l.circa.

Teſtat⁹ ꝑ parte & pro parte inteſtatus quis eſſe non poteſt.

e Relictorum.] Ab alio quàm à primo viro.

f Cauſa donationum.] Non idem fortè in ea quæ fit inter viuos. arg. ff.de pœ.l.interpretatione.

g Ab inteſtato.] Quando fuit ſola inſtituta.& dic quocunq; gradu ſint etiam vſque ad decimum:niſi quando à viro priori fuerunt relicta:vt ſubijcit,quanquàm hæc &c.

h Suprema.] Vel inter viuos:vt.ĩ.l.proxi.Sed tunc dicam vendicari tantùm ab hæredibus ex teſtamento vel ab inteſtato venientibus.

i Immaturum.] Id eſt valde maturum.

k Enumeratis.] Qui ſunt cognati:vt in authen.de nupt. §. primæ ſiquidem.col.iiij.

l Aſcendentibus.] pater,mater,auus,& auia.

m Deſcendentibus.] filius,filia,nepos,neptis.

n Ex latere.] Frater,ſoror,qui omnes in ſecundo gradu ſunt.

o Seruatis.] vt primò qui ſunt in primo gradu admittãtur.Sed an primò linea deſcẽdẽs ,q̃ aſcendens?fortè ſic:vt in aut. de hære.ab inteſta.§.j. colum.ix. Sed an frater & ſoror,auus & auia admittuntur ſimul, eo ꝙ pares ſunt in gradu?puto ꝙ ſic ſecundum Azo.

¶ Eandem quoq; mulierem infamem redditã,hæreditates † ab inteſtato [q] vel legitimas [r] vel honorarias [s] non vltra tertium gradum ſinimus vendicare.

† Hæreditatis.

In authen. de nupt.§.ſin autem tutelam.collatio.iiij.conſtitut.j.& ſecunda pars huius authenticæ habetur colla.iiij.conſtitu.vj.de reſtitu.& ea quæ parit in. xj. menſe.§.fina.

Vidua quæ intra annum luctus parit,& certum eſt quòd nõ ex priore uiro: patitur omnes pœnas quas patitur nubens intra annum luctus. hoc primò.Itẽ *mater quæ ſuſcepta liberorũ tutela,contra ſacramentum denuo nubit non petito tutore.& ratione non reddita:ſimiliter patitur omnes pœnas, quas patitur nubens intra annum luctus.*Hoc dici.Bald.

EIſdem pœnis [t] ſubijcitur etiã ea quæ parit [v] intra luctus tẽpus,ſi modò indubitatum ſit ſobolem hanc ex defuncto non exiſtere [x] .nam & vſufructu antenuptialis donationis priuatur [y]. ¶ Item & ea quæ ſuſcepta liberorum tutela,contra ſacramentum [z] ſecundo nubit,non prius tutorẽ petẽs , & rationem reddens,& exoluens omne quicquid debet. ¶ Sed hodie vlteriore iure ſacramẽtum ab ea non exigitur,ſed contractis nuptijs à tutela repellitur.

Hic *proſequitur materiam.l.j.ſ. eo. & dicit quòd olim mulier tenebatur lugere uirum per menſes decem,& intra iſtud tempus decem menſium non debebat nubere:hodie ſunt additi duo menſes & ſic annus luctus per duodecim menſes eſt conſtitutus.*Hoc dicit.Bal.Vel *ſic: Tempus luctus intra quod mulier non poteſt nubere,eſt annus:intra quem nubens,ultra infamiam perdit omnia lucra nuptialia à primo marito habita.*Hoc dicit Salic.

Idem AAA.Eutropio præfecto prætorio. LEX II.

p Præſumi.] i. capi. Sed quare cũ ab extraneo qd daĩ,nõ præſumitur à fiſco,alijs deficiẽtibus?Rñ.quia maior eſt indignatio primi viri ſi ad ſecũda vota traſeat quã alicuius etiã extranei. Itẽ ſi habet ſubſtitutum . an excludat fiſcum ? Rñ. ſic.argumẽ.ĩ.de cadu.tollẽ.l.j.§.in primo.&.§.pro ſecundo.

q Ab inteſtato.] Multò magis ex teſtamẽto:vt.ſ.e.l.

r Legitimas.] quando ſunt ſuæ vel agnatæ.

s Honorarias.] qñ emãcipatæ vel cognatę. Sed cũ hodie ſtatim nubere poſsint ſecũdũ canones:vt in decre.ij. qõ. iij . c. Euphemiũ.aliâs Paulũ. patiĩ iſtas pœnas? Rñ. ꝙ nõ.ar.in aut.cõſti. quæ digni.§.illud.col.vj.Item no.ꝙ eædẽ pœnæ imponuntur parenti intra tẽpus luct⁹:& ei q ſpreto ſacramento deſerit filiorũ tutelam. ADDITIO. Addas ꝙ pœna q̃ imponiĩ mulieri,eo ꝙ nimis feſtinanter nubit: de qua in hac lege & ĩ.l.proxi.hodie eſt ſublata per dictũ apoſtoli.j.Corin.vij.de quo in.c.pe. & fin.extra iſto titu . Pœna verò quæ imponitur ideo,qa nubit ſecũdo. de qua in lege fœminę. & alijs.ll.huius ti.non eſt ſublata.ita dicunt cõiter oẽs canoniſtæ in.d.c.pen.& fin.de qua vide omninò Abba.in.d.c.fi.

Mulier nubens intra tẽpus luct⁹ an patiatur penas legales.

EIſdem.] CASVS. Addit legi aut. ꝙ ſicut mulier quæ parit intra annum luctus.v.pœnis punitur,ſic mulier quæ peperit poſt decem menſes intra annum ex alio quàm ex marito,eiſdem pœnis punitur.ſic punitur illa quæ ſuſcepit tutelam filiorum ſuorum:& iurauit non conuolare ad ſecundas nuptias quandiu filij eſſent impuberes:& antequam redderet rationem adminiſtrationis,& peteret filijs tutorem:relicto ſacramento, ſecundo nupſit.Viuianus.

t Eiſdem pœnis.] quas patitur illa quæ intra annum nubit.vt in.j.&.ij. l.huius titu.

v Parit.] Idem ſi non pariat,ſed ſtuprum committat:vt in authen.de reſti.& ea quæ parit.§.fi.col.vj.

x Non exiſtere.] quia poſt decimum menſem ſit nata à tempore mortis primi viri.

y Priuatur.] Sed quid eſt quod hic dicit,quòd etiam vſumfructum antenuptialis donationis amittit:cùm etiam legitimas nuptias contrahendo donationem illam amiſit:vt infrà eod.l.ij.&.iij.& authen.vxore.& infrà ſi ſecun.nup.l.mulier.l.j?Reſpon.habet quidem donationem illam , ſed aufertur ei vt indignæ.vel ſi vere nupſit intra tempus luctus,verum eſt quòd amiſit & proprietatem & vſumfructum:vt infrà eod.l.ij.ſed poſteà ſolam proprietatem: vt.ĩ.eo.l.iij.ſecundum Hug.

z Sacramentum.] hodie non iurat : vt in aut.vt ſine phi.matres.col.vij. Sed an eadẽ pœna habeat locũ? Quod videĩ ꝑ.d.aut.vt ſine ꝓhi. ſecũdũ Io. Alij dicunt contrà,cùm propter tria hæc pœna imponitur: vt in corpore vn-

de hæc sumitur, scilicet de nup. colla. iiij.

SI qua.] C ASVS. Si mulier intra annũ nubat, infamis fit, & amittat quicquid habuit à marito vel in testamento, vel per donationem inter viuos. Viuianus.

¶ Paruũ temporis uel parũ tempo ris.

† Glo. ij. in c. præterea. de æta. & quali. allegat hanc. l. quod x. mẽses sit modicũ tempus.

10 a ¶ Adijcimus.] nã olim fortè decem menses seruabantur. Vnde quod tam modico tempore nõ videbatur puniri.

b ¶ Tametsi.] i. quãuis.

c ¶ Decore.] hoc nisi ante decubuerit: vt. ff. de ijs qui no. infa. l. liberorũ. §. j. secundum M. sed ibi 20 non erat lugendus aliàs non sufficit parere, cum & alia sit ratio. f. ne qua suspicio &c. vt & in auth. de restit. & ea quæ parit. §. fin. colla. vj.

d ¶ Sponsalium.] de quo non dixerat lex pręcedens.

e ¶ Amittat.] per sen30 tentiam. matrimonium tamen tenet: vt in authẽ. de restitut. cur ergo legitimè factum punitur, vt arg. ff. ad. l. Iuliã. de adulte. l. gracchus? Respon. nõ matrimonium, sed nimia festinantia punitur: vt in authen. de nup. §. primæ siquidem. colla. iiij. & fa40 cit. §. ex quib. cau. infa. ir. decreto.

Celeritas nimia quãdoque punitur.

FOeminæ] C ASVS. Superiores leges dicunt qualiter puniatur mulier quæ intra tempus luctus nubit. hæc loquitur qualiter puniatur illa quę nubit post annum dimissa affectione 50 liberorũ: & dicit, quòd talis mulier quicquid habuerit ex primo marito, siue in testamento siue inter viuos, reseruabit filijs primi matrimonij: nec poterit aliquid alienare, cogetur restituere tatum de suo proprio remanente vsufru. apud eũ 60 dem virum. Itẽ si quis de filijs primi matrimonij decedat: poterit succedere filio. id tamen quod percepit de successione, debet restituere filijs primi matrimonij. Si verò aliqui filij nõ sunt ex primo matrimonio, quia omnes decesserunt: quic70 quid iuris percepit ex successione filij vel filiorum, pleno iure habebit.

¶ No. ex hoc tex. ibi, successione. quod istud primũ respicit principium huius legis: & vult dicere quod vbi non sunt filij primi matrimonij, ibi nõ sunt pœnæ. concor. §. si ve80 rò expectet. j. rñ. in auth. de nup. coll. iiij. & ita notatur hîc in gl. ij. huius legis secundum Bal.

f ¶ Fœminæ.] hucusque de ijs quæ intra tẽpus luctus nupserint: nunc quando posteà.

‡ Testator potest remittere pœnas secũdarũ nuptiarũ. Bal dus in. l. filium quem §. famil. er ciscon. per tex. in authẽ. de nu. §. disponat collat. iiij.

† Ista lex reputatur singularis secũdum Bald. hîc.

SI qua ex fœminis perdito marito intra anni spatiũ alteri festinauerit nubere[c] (paruũ eñ tẽpus post decẽ menses[†] seruandum adijcimus[a], tametsi[b] id ipsum exiguũ putemus) probrosis inusta notis honestioris nobilisq; personæ decore[c] & iure priuetur: atq; oĩa quæ de prioris mariti bonis vel iure sponsalium[d] vel iudicio defuncti cõiugis cõsecuta fuerat, amittat[e]. D. iij. Cal. Iun. Constantinop. Eucherio & Syagrio Cons.

¶ *Ista lex est singularis, & hoc dicit. Mulier transiens ad secunda uota quicquid ex facultatibus primi uiri lucratiuo titulo consecuta est, tenetur moriens liberis communibus reseruare, uel alteri eorum quem elegit contẽplatione meritorum, alienatione in extraneam personã penitus reiecta. h. d. primò. Item si aliquis ex filijs primi matrimonij decedit, id quod mater per successionem eius consequitur, fratribus remanentibus similiter reseruare tenetur, alienatione penitus interdicta. Sed si nullus alius filius superest, mater filio morienti succedit liberè, & pleno iure: & de bonis ex tali successione prouenientibus potest liberè disponere & testari. h. d. Bal. Vel sic: Mulier transiens ad secunda uota, tenetur reseruare filijs primi matrimonij uel uni ex eis lucra omnia à primo uiro peruenta, etiam si donationem propter nuptias alius dederat ei pro uiro. sed hoc hodie non, uni tantum potest relinquere, sed inter omnes distribuitur. h. d. cum authen. sequentibus. Sali.*

Idem AAA. Theodoro. præ. præ. L. III.

‡ FOeminæ[f] † quę susceptis ex priore matrimõio filijs[g], ad secundas post tps luctui statutũ[h] trãsierint nuptias: quicqd ex facultatibus priorũ maritorũ sponsaliũ[i] iure, quicquid etiã nuptiarum[k] solennitate perceperint, aut quicqd mortis cã donationibus factis, aut testamẽto iure directo, aut fideicõmissi vel legati titulo, vel cuiuslibet munificę liberalitatis pmio, ex bonis (vt dictum est) priorũ maritorũ fuerint assecutę: id totũ ita vt perceperint, integrũ ad filios quos ex pcedẽte cõiugio habuerint, transmittãt, vel ad quẽ libet ex filijs (dũmodo[l] ex ijs tantum sit, quos tali successione dignissimos[m] iudicamus) in quem cõtẽplatione meritorũ liberalitatis suæ iudicium mater crediderit dirigẽdũ. ¶ Nec quicquã eædẽ fœminæ ex ijsdẽ facultatib9 alienandũ in quãlibet extraneã personam, vel successionem ex alterius matrimonij cõiũctione susceptã, psumant: atq;[n] habeant potestatẽ posidẽdi tñ atq; fruẽdi in diẽ vitæ, nõ etiã alienandi facultate cõcessa. Nã si quid ex ijsdẽ rebus in aliũ quẽlibet fuerit ab ea translatum: ex maternis redintegrabit[o] facultatibus, quo illibata ad eos quos statuimus liberos, bona & incorrupta perueniant.

¶ *Mulier transiens ad secunda uota succedit filijs primi uiri ex testamento, uel ab intestato ut possit possidere talia bona donec uiuit: tamen extra filios superstites illius matrimonij alienã di potestatem non habet. h. d. primò. Et si unicus erat filius qui decessit, uel si plures, & omnes decesserunt: tunc habet plenum & liberum dominium etiam alienandi quamlibet potestatem. h. d. Bal. Vel sic: Mulier transiens ad secunda uota, tenetur alijs filijs ex primo matrimonio reseruare quæsita ex successione liberorum dicti matrimonij: & ex his nullo superstite pro libito de bonis illis potest disponere. h. d. Sali.*

¶ Illud etiã addimus huic legi, vt si aliqs ex ijsdẽ filijs quos ex priore matrimonio susceptos esse cõstabit, fortè decesserit, matre iam secũdis nuptijs funestata, alijs etiã ex eodẽ matrimonio pgenitis liberis superstitibus: id quod per eã dem successione[p] ab intestato vel ex testamẽto suæ posteritatis mater videbitur consecuta, in diẽ vitæ suæ pro sibi debita portiõe sola, tantũ possessiõe[q] delata, omne ijs qui supererũt ex priore susceptis matrimonio filijs relinquat: nec super istiusmodi facultatibus testandi in quãlibet extraneã personam, vel quicquã alienãdi habeat potestatẽ. Quòd si nullã ex priore matrimonio habuerit successionem, vel nat9 natiue decesserint: omne quod quoquo modo perceperit, pleno proprietatis iure obtineat, atq; in his nanciscendi domini & testandi circa quem voluerit, liberam habeat facultatem. D. vj. Cal. Iuñ. Constantinop. Antonio & Syagrio Cons.

In authen. de nup. §. si verò expectet. colla. iiij. consti. j.

¶ *Ista authen. se habet ad legẽ Codicis hoc modo: Dictũ erat in lege Codicis quòd si interuenit pactum de donatione propter nuptias lucrã da liberis existentibus, uel simpliciter, quòd mater lucratur præmortuo uiro in matrimonio: tamen si posteà transit ad secunda uota, tale lucrum debet reseruari filijs primi matrimonij: & ipsa dum uiuit, habet duntaxat potestatem ad utendum & fruendum: tamen tex. in. l. C. non declarauerat utrum ista potestas sit dominium, an usufructus. & quidã dicebãt quòd erat dominiũ ad utendũ & fruendũ. Alij dicebant quòd erat usufructus formalis. modò ista authen. decidit quòd dominiũ ipso facto est perditũ: quia deserit ipsam proprietas. ergo remanet ipsa simplex usufructuaria formalis. h. d. Bald.*

IN donatione propter nuptias, etiam si alius pro viro dederit, deserit eam proprietas.

In authen. colla. consti. & §. quibus suprà, versi. venient autem talia.

¶ *Hæc aut. cõtinuatur ad legẽ Codicis ita: Dictũ erat ibi quòd mater trãsiẽs ad secunda uota poterat testari inter liberos & disponere, & alterũ ipsorũ pro qualitate meritorũ eligere: sed ista authen. determinat quòd legis dispositio ipso iure distribuit inter liberos talia lucra: & ipsa mater potestatem distribuendi non habet. & idem in patre lucrante. quòd si transeat ad secunda uota. dos ab eo lucrata æqualiter pertinet ad liberos superstites: & pater non habet alter distribuendi arbitrium. h. d. Bal.*

g ¶ Filijs.] sec9 si nõ haberet filios, cũ esset cã prohibitionis. s. amor filiorũ: vt in aut. eo. §. si verò expectet. & §. primæ siquidem. colla. iiij. & ff. in fin.

h ¶ Statutũ.] i. annũ. nã etsi añ, maiorẽ patit pœnam: vt. s. l. proxi. & l. j.

10 i ¶ Sponsalium iure.] i. simplicis donationis, vel propter nuptias.

k ¶ Nuptiarum.] vt lucrum donationis propter nuptias.

l ¶ Dummodo.] inter positio est.

m ¶ Dignissimos.] qa sunt capaces. Accur.

20 n ¶ Atq.] pro sed.

o ¶ Redintegrabitur.] s. si cõsumptę sunt, aliàs vẽdicant: vt. j. l. proxi. & l. generaliter. & facit. ff. ad Tertul. l. mater. & ff. titu. proxi. l. j. & de indi. vi. l. ambiguitatẽ. & ff. ad l. Iul. maie. l. quisquis.

p ¶ Successionem.] s. 30 filij: quia mater successit filio.

q ¶ Possessione delata.] cã vtẽdi & fruendi: vt &. s. dixi. Alij vt Azo dicunt in plena proprietate, & idem in viro: vt in aut. neq; virum quod ex dote. colla. viij. Et not. quod ex hac lege & alia. & ff. ad 40 Tertul. l. mater distinguitur, nubat ante mortẽ filij, vel post: vt no. in dicta. l. mater.

SEQVITVR AVTHEN. In donatione &c. & est ex corpore de nupt. §. si verò expectet. collat. iiij. quã hic lege. Et not. quod quidã dicũt quod mu50 lier habet plenã proprietatẽ in talibus, cũm possit testari. & secũdũ eos hęc aut. est necessaria quod corrigit, quod solũ vsumfructũ eã habere dicit. Sed Bal. dixit tantũ vsumfructũ eã habere, & testatur de alienis ex permissione legis, sic &. s. de sacrosan. eccle. 60 aut. si qua. Itẽ ad id quod dicit hæc lex fœmine. credideri dirigendũ, id est eligẽdum vnũ de filijs. quod corrigitur per aut. lucrum. quæ sequitur. & est de nupt. §. si verò expectet. col. iiij.

IN donatione.] C ASVS. Aut. i. 70 ista addit ad legẽ Codi.

Nam. l.

Nam.l.C.dicebat,quòd si mulier conuolat ad secundas nuptias,perdit donationem propter nuptias,& perdit lucrum cuiuscunque donationis. Sed hæc authen.addit & dicit quòd si maritus non dedit donationem propter nuptias mulieri,sed aliquis pro viro dedit,illud lucrum perdit quantũ ad proprietatem si conuolat ad secundas nuptias.

Lverum hoc æqualiter inter liberos lege distribuitur,non arbitrio parentis permittitur.

In authen. de nuptijs. §.hinc nos. colla.iiij.consti.j.& de non eli. secun.nuben. §. cùm igitur. colla. j.constitu.ij.

Ista est bona authenti. & diuiditur in duas partes. Prima loquitur qualiter mulier quæ trãsit ad secunda uota,succedit liberis communibus ex testamento. Secunda qualiter ab intestato. Secunda ibi, ab intestato quoque. Secunda subdiuiditur in duas partes: quia prima loquitur qualiter succedat ab intestato in bonis primi uiri, Secunda qualiter succedat ab intestato in bonis aliundè quæsitis. hoc dicit.Bald.

EX testamento[a] quidem succedit mater liberis suis quæ conuolauit ad secundas nuptias,sicut institutus quilibet[b]. Ab intestato quoque vocatur,siue ante mortẽ filij[c], siue posteà secundas ineat nuptias[d]. sed ab intestato eorum solum vsumfructum percipit,quę ex paterna substantia ad filiũ peruenerunt. quantum verò ad antenuptialem donationem pertinet, erit similiter vt in residuis[e], omnino ingratitudine & hic contra matrem fratresq; inspecta.

In authen. de non eli. §.hoc autẽ.

Lverum.] Casus. Hæc authẽ. corrigit legem Codicis. Nam.l.C.dicebat,Si mulier conuolans ad secundas nuptias, post annum dimissa affectione filiorum lucrata est aliquid ex primo matrimonio, illud lucrum potest diuidere inter liberos primi matrimonij, vel omnibus viriliter,vel cui elegerit. sed hoc hodie est correctum.& vult hæc authenti. vt lucrum per ipsam legem diuidatur inter liberos æqualiter: non autem vult quòd mater habeat licentiam diuidendi.Viuia.

EX testamẽto.] Casus. Lex codicis dicit quòd mulier potest succedere filio suo: sed non dicit qualiter: quod aperit authẽ. quia succedit ex testamento sicut quilibet institutus,& ab intestato: & si filius habuit aliqua bona à patre, mulier non habebit nisi vsumfructũ in alijs quæ habuit filius non à patre, habet mulier plenum ius. hoc tamen ita, si mater non inueniatur ingrata erga liberos.

a Ex testamento.] hæc authentica partim est ex titulo de non eligendo secundo nuben.§. cùm igitur.coll.j. partim ex titulo de nup.§. hinc nos.colla.iiij.

b Quilibet.] hucusque est ex vtroque.

c Filij] quem solum habebat.

d Nuptias.] hoc ex illo de non eligendo.& quod subijcit,sed eorũ &c. vsque in finem est de nuptijs: sed ad hoc quod dicit succedere ab intestato simpliciter,est contra proximam authenti.sed & si quis.vbi aliter succedit. Sed dic ibi circa donationem ante nuptias,hîc circa alia. quod non placet, cũ & hic de illa donatione dicat,vt hîc in fine. Alij quòd ibi fuit ab extraneo facta donatio,hic à viro. Vel verius: illa in donatione, & quando appositum fuit pactum: hîc generaliter, & quando nullum pactum fuit factum de lucrando.

e Residuis.] scilicet à viro habitis: vt nubens secundo amittat ius proprietatis: vt in aut.de nup.§.si verò expectet.colla.iiij.

SEd & si quis.] Casus. Lex Codicis dicit quòd quicquid percepit mulier ex primo matrimonio quocunque tempore, compelletur reseruare filijs primi matrimonij. hoc autem in donatione propter nup. distinguit: aut pacta est mulier de lucranda donatione,aut non. Si non, restituet eam filijs. Si verò sic, non semper restituet: quia pone quòd sit pacta de lucranda tertia parte donationis, si maritus decederet sine liberis. si liberis existentibus, pacta est de lucranda donatione tota mortuus est maritus existentibus liberis, & ita extitit conditio. habet ergo mulier totam donationem pleno iure secundum pactum. conuolat ad secundum matrimonium, & ita amittit proprietatem. si aliquis ex filijs primi matrimonij sine filijs decederet, mulier succederet ei in tertiam partem eius partis quæ contingebat filium ex donatione, aliæ duæ partes dantur hæredibus defuncti: & si mulier aliquid de rebus illis alienauerit, pro tertia parte confirmatur alienatio. sed si esset filio suo hæres in totum, cõfirmaretur alienatio in totum. Vel pone casum vt in glo.seq.

f Sed & si quis.] Hæc est de non eligendo.§.hoc autem,& etiam de nuptijs. §. quoniam infirmas. Et dic casum. Pactum fuit vt si vir prædecederet, vxor lucrifaceret tertiam partem donationis propter nuptias, liberis scilicet non extantibus: & idem de viro dictum est. posteà fortè tribus relictis liberis decessit maritus. & posteà decessit vnus ex liberis. sicut haberet totam tertiam partem si omnes decederent, sic debet lucrari tertiam partem portionis contingentis decedentem. Quam lecturam quidam improbant: quia liberis existentibus deficit conditio, nec potest ammodo lucrari mater: sed tu approba, vt in nouellis de muliere, quæ post mortem mariti.l. nullam post hanc. & de his quæ ad secundas nuptias. l. nulla scientia. Et dic quantum acquiritur, id est acquiri posset ex pacto &c.& ad dictam opinionem responde: quia si omnes decederent, perinde haberetur ac si à principio nullus natus fuisset. quod ergo est de toto quo ad totum, idem de parte quo ad partem .l. quæ de tota. ff. de rei vendicatione. Negari tamen non potest quin hæc authentica contra ius commune dicat. Alij exigunt hic addi quòd pactum fuit de lucrando aliquid in casu existentium liberorum, puta totam donationem quam amisit nubendo. sic & ponitur in nouellis in titulo de muliere quæ post mortem mariti lege nullam post hanc. Contra quod est. ff. de verborum obligatione. si ita quis stipulatur. & ff.iudica.solui.l.conquerebatur. si enim committitur pactum in vno casu, non debet posteà committi in alio. Ad quòd dicas quòd duo fuêre pacta. vel aliter, primo casu committitur ex vi pacti, secundo ex vi legis magis quàm ex vi pacti. Tertij ponunt quòd pacta est lucrari tertiam partem in casu non existentium liberorum, in casu existentium liberorum nihil. sed totum dictum est permanere penes filios. Cui opponitur quòd malè diceret redire dominium, cùm nunquam fuerit penes eam: & eodem modo primæ positioni opponitur. Sed dic quòd fuit saltem constante matrimonio: & amisit eo soluto. Item & per hoc tollitur alia quæstio si fuit pactum de tertia lucranda in casu liberorum existentium, & de tota in casu non existentium liberorum, & extiterunt. & sic tertiam lucratur, quam nubendo posteà amittit. & tunc si decedant omnes, totam lucratur. sic ergo post plus redit quàm primò habebat. malè ergo ponitur redit. Sed dic habito respectu, vt dixi, quando matrimonium durabat. Item quid si simpliciter pepigit de lucrando? Respond. in vtrunque casum videtur pepigisse. Item quid econtra si plus pepigit in casum existentium, puta totum: & minus in casum non existentium, puta tertiam? Dic, si amisit nubendo, quòd recuperare poterit ex secundo pacto secundum formam eius: licet sit minus quàm id quod ex primo. sic ergo hæc sunt paria, ab initio nullos filios extare, & ex postfacto deficere omnes: vt in authenti. vnde hæc sumitur. & idem si vnus decedat: vt quod iuris est in toto quo ad totum, idem seruetur in parte quo ad partem: vt in authenti.de nuptijs §. quoniam infirmas. colũ. iiij. quod est mirabile & voluntarium, & non nitens ratione, cùm adhuc aliqui sint de liberis.

Casum ponit multipliciter.

coll.j.consti.ij.& de nupt.coll.iiij. consti.j.§.quoniam infirmas.

Quod debuit lucrari uir uel uxor in casu nõ existentium liberorum, debet lucrari si ex postfacto res redeat ad eum casum. Vel sic: Quod iuris est de toto quo ad totum, sic de parte quo ad partem.h.d.Ia.But.secundum Bald.

SEd & si quis[f] ex his[g] præmoriatur absq; progenie: redit[h] ad matrem dominium quantum acquiritur ex pacto non existentium liberorum: residuum autem conceditur quibuslibet[i] defuncti hæredibus[k]. ¶ Si quid ergo ex his alienauerit[l]: pro suprascripta portione confirmatur alienatio. quare si sola hæres extiterit[m]: insolidum ad ipsam redit[n], vel alienationem sequitur.

Ex quocunque coniugio suscepti filij, à suis parentibus collatas sponsalitias largitates sibi uendicant præcipuas. hoc dicit.Bal. Vel sic: Sicut mulier quæ transit ad secunda uota tenetur reseruare liberis illius matrimonij sponsalitiam largitatem quam uir primus ei contulit, item mulier quæ transit ad secunda uota, sponsalitiã largitatẽ ex donatione secundi uiri ad eam deuolutam tenetur filijs secundi uiri reseruare: siue ad tertium matrimonium transeat, siue non. Sed alia bona simpliciter materna ipsa mulier decedens transmittit ad liberos disponendo de eis prout uult. Ab intestato uerò omnes filij tam primi quàm secundi matrimonij succedũt pro numero liberorum.h.d.

Impera.Honor.& Theod.AA. Marino præfecto prætorio. LEX IIII.

g Ex his.] s. filijs ex primo matrimonio natis.

h Redit ad matrem.] quod habuerat tempore matrimonij in donatione, secundum primum & tertium casum. & quod amisit per solutionem matrimonij. nam vt dos ad vxorem, sic donatio ad virum redit soluto matrimonio: vt infrà de rei vxo.actio. §. illo. nam æquis passibus ambulant. vel secundum alium casum dic redit quod amiserat per secundum matrimonium, cùm illud habebat ex pacto existentium liberorum.

i Quibuslibet.] ergo matri, cùm ipsa sit hæres. malè ergo stat hæc authenti. Sed dic quòd alios instituerat, & matri solam legitimam dimiserat. Vel dic speciale in hac donatione vt non plus debeat habere mater etiã si ei succedat.

k Hæredibus.] ex testamento. vel ab intestato: vt in corpore.

l Alienauerit.] mulier.

m Extiterit.] puta filio instituto.

n Redit.] cùm nihil est alienatum.

Cvm alijs.] CÆSVS. Sicut mulier cogitur restituere quicquid habet ex primo matrimonio filijs primi matrimonij: ita debet restitui filijs secundi matrimonij quicquid habet ex secundo matrimonio: quòd si non habeat filios ex secũdo matrimonio, habebit pleno iure, & ea poterit relinquere cuicunque voluerit. Viuianus.

a Cum alijs.] Cum, id est quamuis.

b Sanctionibus.] Quas non habemus. vel 10 dicit de illa. j. de bo. mater. l. si viua.

c Largitate.] i. donatione propter nuptias.

d Itaq;.] Nunc dicit in specie quod in genere dixerat. Vel quia sicut est circa primum matrimonium, sic & circa secundum.

20 e Habens.] scilicet mulier.

f Nec prosit.] Videbatur prodesse: quia hæc pœna mulieri imponitur, vt non alij relinquere possit: quia secundo cõ traxit matrimonium per quod tantum primis filijs fecit iniuriam non secũdis. Vnde primi cum secundis videbantur admitti, quod non est verum, vt hic dicit, & in auth. de nupt. §. illud. col. iiij. Sed argu. contra. j. eo. l. si quis prioris. §. talem. vbi etiam filijs primi matrimonij dat de his lucris secundi matrimonij. Sed 40 hic de donatione propter nuptias & de dote: ibi autem de alijs lucris secundum Bul. vel hic loquitur cum filij secundi matrimonij vtriusq; parentis hæreditatem adierunt: ibi illius tãtum qui lucri fecerat donationẽ vel dotẽ, & ideo ibi præ- 50 dicti filij secundi matrimonij habent eam donationem vel dotem simul cum liberis prioris matrimonij secundum Ioann. Accur.

Mulier secũdo nubẽs filijs iniuriã facit.

† Præcipimus.

g Id sibi.] Quasi dicat mulier liberè habet etiam si donator, id est vir secundus ex alia vxo 60 re filios habebat.

h Ad maternas.] Lege sic, sanè omnis posteritas ex quocunq; viro suscepta possideat lucrũ. subaudi veniens ad matrem, veniens dico ex hoc titulo, scilicet donationis propter nuptias, vel ex aliquo alio scilicet 70 simplicis donationis inter sponsos. Vel sic: Omnis posteritas veniens ad maternas facultates quæ obueniunt matri ex hoc vel ex alio titulo. quod in idem recidit. In alijs autem lucris à donatione propter nuptias, & de dote & sponsalitia 80 largitate loquit dictus. §. talẽ. & ibi plene dices.

§ Eaquæ.

Cvm alijs[a] sanctionibus[b] iussimus materna bona integra ad liberos peruenire: quod tamen mulier mariti largitate[c] percepit, id ex eo tantum liberi coniugio procreati, sibi speciale tanquã paternum nouerint patrimoniũ vendicandum. ¶ Itaq;[d] si habẽs[e] filios ad secundas nuptias fortasse transierit: sponsalitiam largitatem quam vir secundus contulit in vxorem, tantummodo filij qui ex secundo matrimonio suscepti sunt, pro soliditate possideãt: nec prosit[f] liberis ex priore susceptis matrimonio, quòd mulier ad tertia minimè vota migrauerit. ¶ Quod si posterior vir sine liberis ex eodem matrimonio susceptis decesserit: quicquid ab eo ex sponsaliũ largitate vxor fuerit cõsecuta, id sibi[g] iuriq; suo sciat esse collatũ, etiam si ex priore matrimonio donator filios reliquisse doceat. ¶ Ad maternas[h] sanè veniẽs vel ex hoc vel ex quolibet alio titulo facultates omnis posteritas, ex quocũq; suscepta[i] viro, pro debita sibi portione, & à matre[k], vel spontanea largitate, vel per testamentũ eius fuerit collata[l], possideat. ¶ Nos enim hac lege id pcipuè custodiendum esse decernimus[m] †, vt ex quocunq; coniugio suscepti[n] filij, patrum suorũ sponsalitias retineant facultates.

¶ Sicut mater transiens ad secunda uota, lucra prioris matrimonij tenetur reseruare filijs eiusdem matrimonij: ita uir transiens ad secunda uota tenetur reseruare filijs eiusdem matrimonij lucra dotis: alienandi facultate penitus interdicta, administratione tamen permissa patri dum uiuit, & etiam potestate eligendi, ac etiam diuidendi. h. d. usque ad. §. in his autem. Bald.

I mpp. Theod. & Valentin. AA. Florentio præfec. præ.

LEX V.

Generaliter[o] censemus, quocunq; casu[p] constitutiones ante hanc legem mulierem[q] liberis cõmunibus, morte mariti matrimonio dissoluto[ð] quæ[r] de bonis mariti ad eam deuoluta sunt, seruare sanxerunt, isdem casibus maritum quoq; quæ de bonis mulieris ad eum deuoluta sunt, morte mulieris matrimonio dissoluto, cõibus liberis seruare. ¶ Nec interest si alter pro marito donatione ante nuptias, vel pro muliere dotẽ crediderit offerẽdã. ¶ Hoc obseruari præcipimus, licet res ante nuptias donatæ[s] (vt assolet fieri) in dotẽ à muliere redigantur[t]. ¶ Dominiũ autẽ rerũ quæ liberis p huius legis vel preteritarum cõstitutionũ authoritatẽ seruantur, ad liberos pertinere decernimus. ¶ Itaq; defuncto eo qui eas liberis seruabat, extãtes ab omni possessore liberi vẽdicabũt[v], consumptas verò ab heredibus eius exigent[x], qui eas seruare debuerat. ¶ Alienandi sanè vel obligandi suo nomine[y] eas res quæ liberis seruari præceptæ sunt, eis qui reseruaturi sunt, adempta licẽtia est. ¶ Negotia verò liberorum patri vtiliter[z] administrare concedimus. ¶ Diuidendi quoq; res inter eos liberos ipsis parentibus pro suo arbitrio, vel eligendi quem voluerint, licẽtiam non denegamus[a].

¶ Lucra quæ debent reseruari filijs primi matrimonij, pertinent ad eos, siue sint hæredes præmorientis, siue lucrantis. h. d. usque ad. § illud. Bal. uel sic: Hæc lucra debentur liberis, si hæreditatem primi parentis non adiuerint: dummodo hæredes existant secundo morientis. hodie uerò etiam si neutri eorum existant hæredes, dummodo non fuerint ingrati. h. d. cum authent. hæres. Sali.

¶ In ijs autẽ casibus in quibus res vt paternas mater liberis communibus seruare pcepta est: (hoc est vbi morte mariti matrimonio dissoluto, mulier ad alias nuptias peruenerit) vel vbi res vt maternas patrẽ liberis cõmunibus seruare censuimus: (hoc est vbi morte mulieris matrimonio dissoluto, vir ad alias nuptias venerit) si hæreditatẽ eius parẽtis q prior mortuus[b] est, non adierint liberi: licebit eis, tãquã eius tãtũ res fuerint qui posterior morit[c], eas sibimet vendicare, scilicet si eius q posterior morit, hæreditatẽ crediderit adeundã: ne qđ fauore[d] liberorũ inductũ est, qbusdã casibus ad læsionem[e] eorũ videatur inuentũ.

m Decernimus.] in principio legis.

n Suscepti filij.] si sunt filij. aliàs omni posteritati, vt hoc. §. in princ. §.

Generaliter.] CÆSVS. Sicut mulier conuolans ad secundũ matrimonium cogitur reseruare quicquid percepit à primo marito filijs primi matrimonij: ita vir conuolans ad secundum matrimonium, omnia quæ habuit ex prima vxore, compellitur relinquere filijs primi matrimonij, & filij habent dominiũ 10 illarum rerum: & si mortuo patre res ab aliquo possidentur, filij eas possent vendicare si extant: & si non extarent, res haberent conditionem sine causa. pater autem dum viuit, possidebit res illas, & in morte relinquat filijs suis sicut 20 vult. nec eas alienat. Itẽ filij primi matrimonij possunt petere ea quę pater vel mater lucrati sunt ex primo matrimonio, siue velint habere hæreditatem patris vel matris prius decedẽtis siue nõ, adire non debent hæreditatem illius qui poste- 30 rius moritur. Si autem vir vel mulier ad matrimonium secundum conuolat, potest facere de rebus illis ad arbitriũ suũ quas habuit ex primo matrimonio. si tamen non alienarent, filij post mortem parentum poterunt vendicare. Viuia.

4o o Generaliter.] id est siue mulier nubat intra annum siue post. Itẽ siue mater siue auia.

p Quocũq; casu.] quod est quando secundo nubit: vt. s. eo. l. fœminæ. & l. proxi, Itẽ & quando non nubit si non alienauit vel consumpsit: vt 50 j. hac. l. in fine.

q Muliere.] migrantem ad secũdas nuptias.

r Ea quæ.] subaudi.

s Donatæ.] sponsæ simpliciter quod postea datur in dotem: vt hic, & s. de dona. ante nup. l. j. & l. si consentiente.

t Redigantur.] vt 60 seruentur filijs primi matrimonij viro lucrante.

v Vendicabunt.] vt & j. de bonis quæ lib. l. quæcunque. & arg. s. de sacrosanct. eccle. l. iubemus. ij. & j. de repud. l. cõ sensu. §. fi.

x Exigent.] condi- 70 tione ex hac. l. secundũ Ioan. vel etiam sine causa. argumen. contra. s. de condi. sine causa. l. penul.

y Suo nomine.] bene dixit suo nomine: qa filij nomine potest, vt sequitur.

z Vtiliter.] imò & non vtiliter: quia erube- 80 scit lex &c. vt in authẽ. de nup. §. sed quod sanctum est. col. iiij.

a Non denegamus.] imò hodie denegatur: vt. s. eo. authen. lucrum.

b Mortuus est.] & qui donauit vel dedit in dotem.

c Moritur.] & qui recepit in dotem.

d Fauore.] vt ea bona seruent eis, tãquã primo mortui parẽtis fuissent.

e Adlæsionem.] quod vtiq; fieret si ipsi nõ possent ea bona habere nisi prius

i Susceptaviro.] scilicet in primo vel in tertio secundum quosdam, vt non obstet. §. talem. & caue tibi, quia non sunt filij ex hoc coniugio in quo habuit lucrum, sed ex alijs viris primis vel posterioribus.

k Vt à matre.] Quasi dicat ita habebunt sicut mater volet: verbũ enim vt, denotat veritatem.

l Collata.] scilicet portio.

In authen. de nuptijs. §. si verò expectet. &. §. quoniam infirmas. & §. soluto. col. iiij. constitu. j.

HÆres [a] lucro cedunt liberis, licet hȩredes non sint patris aut matris aut vtriusque [b], nisi fuerint ingrati, & probetur ingratitudo.

FINIT AVTHEN.

¶ Sequitur textus C.

¶ Qui non transit ad secunda uota, potest lucra liberè alienare & consumere. si uerò non alienat nec consumit, possunt liberi illius matrimonij tanquam reseruata uendicare. hoc dicit. Bald.

¶ Illud etiam humanis sensibus huic legi credidimus inserendum, vt eo quoq; casu quo lucratur vel mulier res, quæ ad eum à marito perueniunt, vel maritus eas quæ ex bonis mulieris ad eũ transeũt: hoc est vbi primũ matrimoniũ alterius morte dissoluitur, nec supstes ad secundas nuptias peruenit: si res vel maritus vel vxor, hoc est qui superstes est, non consumpserit vel alienauerit (quod eis [c] ad secundas nuptias non venientibus, quasi rerum dominis concessum esse non dubium est) liberis [d] liceat res à patre profectas, vt paternas: à matre, vt maternas accipere.

In authen. neque virum quod ex do. §. propterea igitur. coll. viij. consti. fin.

¶ Ista authen. dicit quòd lucrum dotis & donationis propter nuptias omnino est reseruandũ filijs illius matrimonij, siue matrimonium dissoluatur morte, siue diuortio. h. d. Bal.

VXore mortua, quod vir ex dote [e] lucratur, filijs cõmunibus omnimodo [f] reseruatur quãtum ad proprietatẽ, vsufructu patri cõcesso. Idẽ est ex parte mulieris, si lucretur ex sponsalitia [g] largitate. Itẽ † si aliter [h] matrimoniũ soluatur, super ijsdem lucris loquitur hæc eadem constitutio [i].

In authen. vt fratrum filij. §. quia verò mulieres. colla. ix. consti. vij.

¶ Ista authen. dicit quòd mulier quæ non transit ad secunda uota, non solùm habet usumfructum lucratorum ex causa donationis propter nuptias: sed etiam habet utilem proprietatis partem secundum numerum liberorum. hoc dicit. Bald.

SI tamen [k] abstineat mater à secundis nuptijs, habebit & ipsa proprietatis portionẽ pro numero liberorũ. Idẽ in patre obtinet, & in omnibus ascendentibus à secundis nuptijs abstinentibus.

¶ Mulier secundo uiro uel ulteriori, uel maritus secundæ uxori, uel ulteriori, nullo liberalitatis titulo, seu nullo lucrandi pacto uel relicto, potest plus conferre quàm uni liberorum prioris matrimonij minus habenti, & quod ultra reliquit uel donauit pro non scripto habetur: & quicquid in fraudem huius constitutionis agitur ipso iure cassatur. hoc dicit usque ad. §. his illud. Bald. Vel sic: Coniunx transiens ad secunda uota, non potest ullo titulo in secundum cõiugem transferre plus quam reliquerit uni ex filijs primi matrimonij cui minus reliquerit: & quod ultra reliquerit, nõ ualet: sed inter liberos æqualiter diuiditur. h. d. Sali.

Impera. Leo & Anthemius AA. Erythrio præfec. præto. LEX VI.

HAc edictali [l] lege in perpetuum valitura sancimus, si ex priore matrimonio procreatis liberis, pater materve ad secunda vel tertia aut vlterius repetiti matrimonij vota migrauerit: non sit ei licitum nouercæ vel vitrico, testamento [m], vel sine scriptura, seu codicillis hæreditatis iure, siue legati siue fideicommissi titulo plus relinquere, nec dotis, aut ante nuptias donationis nomine, seu mortis causa habita donatiõe, conferre, nec inter viuos conscribendis donationibus (quæ etsi cõstante matrimonio ciuili iure interdictæ sint, morte tamen donatoris ex certis causis [n] confirmari solent) quam filio [o] vel filiæ, si vnus vel vna extiterit. Quod si plures liberi fuerint: singulis æquas partes habentibus, minimè plus quã ad vnũquẽq; eorum peruenerit, ad eorum liceat vitricum nouercamve transferri. ¶ Sin autem non æquis portionibus ad eosdem liberos memoratæ transierint facultates: tunc quoq; non liceat plus eorũ nouercæ vel vitrico testamento relinquere vel donare, seu dotis vel añ nuptias donationis titulo cõferre, quã filius vel filia habet cui minor portio vltima volũtate derelicta [p] vel data [q]

prius adita hæreditate defuncti parentis dantis, fauore enim eorum inductũ est, vt liceat eis res quas mater accepit à patre, vt paternas: vel quas pater à matre, vt maternas vendicare: hoc autem ad eorum læsionem posset retorqueri: quia si non adeant hæreditatẽ patris morientis qui dedit: videtur quòd non possint vendicare res suas vt paternas: quod hic remouet. nam hic (vt si dicam) aditio omissa non efficit quominus hic admittatur. cui simile dicitur. ff. de contra tab. l. nõ tantùm. §. si emancipatus. & facit ad hoc. s. de leg. & constitut. l. quod fauore. & de fide instru. l. plures. & infrà de rei vxo. ac. §. illo. Quod autẽ hic dicit, si vel eius &c. innouat authen. quia hæ res lucro cedunt liberis, licet non sint hæredes patris vel matris, vel nõ sint hæredes vtriusque: idem & si neutrius sint, dummodo non sint ingrati circa vtrunque, vel saltem circa posterius decedentem: vnde sequitur authen. hæ res.

HAe res.] CASVS. Lex Codicis dicit quòd filius poterit petere ea quæ pater vel mater lucratus est ex primo matrimonio, & si non adeat hæreditatem patris vel matris qui posterius decessit. Hæc authen. corrigit hanc distinctionem: dicens quòd filij debent habere res siue velint adire hæreditatẽ parentum siue non.

a ¶ Hæres.] Hæc authen. est ex authen. de nuptijs. §. si verò expectet. &. §. quoniã infirmas. & §. soluto. &. §. deinceps. colla. quarta.

b ¶ Vtriusq;.] Nisi ingrati extiterint, si nõ est in textu: & in authen. de nup. §. & super his quoq; lucris. &. §. si quis enim ex his.

c ¶ Illud.] quod eis. scilicet alienare vel consumere. & facit. j. eo. hac edictali. §. si.

d ¶ Liberis liceat.] sed hodie non potest consumere vel alienare, & sic sequitur alia authent. vxore. quæ & ipsa in aliquo corrigitur: & sic sequitur alia authen. si tamen. quas ambas lege, & non omittas quod dicit suprà eo. in authen. sed & si quis.

VXore.] CASVS. Lex Codicis dicit quòd mater conuolans ad secundum matrimonium, non potest alienare res quas habuit ex primo matrimonio. Authenti. confirmat hoc modo: quia si maritus aliquid lucratus est ex dote: cogitur seruare filio, siue conuolet ad secundum matrimoniũ, siue non. & si mulier aliquid lucrata est ex donatione propter nuptias à marito: compellitur reseruare filio siue conuolet ad secundas nup. siue non. & prædicta habent locum non solum cum matrimonium vxoris vel mariti soluitur, sed etiam in diuortio. Nam quædam est cõstitutio quæ loquitur super his lucris. Viuianus.

† In quibusdam exem. legitur, Idẽ quesi aliter matrimoniũ soluat. omissis his verbis, sup ijsdem luc. loqui. hic ea. consti.

e ¶ Ex dote.] Non corrigitur hic lex vetus in alijs rebus nisi in dote & donatione propter nuptias.

f ¶ Omnimodo.] i. siue contraxit secundum matrimonium, siue non.

g ¶ Sponsalitia.] i. propter nuptias donatione.

h ¶ Aliter.] diuortio.

i ¶ Constitutio.] vt j. eod. l. quoniam.

SI tamen.] CASVS. Authen. hęc continuatur cum superiori lege, & dicit quòd mater quæ non conuolat ad secundum matrimonium, potest habere virilem portionem cum filijs suis in donatione propter nuptias. & idem in patre.

k ¶ Si tamen.] Hæc est ex corpore, vt fra. filij. §: quia verò mulieres. colla tio. nona.

HAc edictali.] CASVS. Superiores leges loquuntur qualiter puniantur mulier & vir secundo nubẽtes, in rebus quas lucrati sunt ex primo matrimonio: cùm conuolant ad secundum matrimoniũ. mulier nec in vltima voluntate nec inter viuos potest plus secundo marito dare vel relinquere, quã det vni ex filijs primi matrimonij. Idem est in auo & in auia, si verò plus detur secundo marito, vel secundæ vxori: quod plus datum est, nõ valebit. Item mulier proprietatẽ eorũ quæ lucrata est à primo marito, perdit: vsumfructum tantum retinet in rebus immobilibus. mobiles verò res ęstimabuntur, & habebit vsumfru. si satisdet secundum formã hic positam. alioquin res remanebunt penes filios: & filij satisdabunt matri de tertia parte centesimę æstimationis soluenda matri. quæ constituitur pro rebus quas mater lucrata est, si nec filius nec mater det fideiuss. mulier habebit vsumfruct. & bona mulieris tacitè erunt obligata pro rebus illis: & si nec vir nec mulier cõuolet ad secundas nuptias, alienare poterunt ea quę habet ex primo matrimonio: sed si non alienant: filij prioris matrimonij, mortuis parentibus vendicabunt, licet hæreditatem parentũ nõ adierint.

l ¶ Hac edictali.] Id est generali. Et not. quod hucusq; dixit qualiter puniantur contemptores liberorum in lucris prouenientibus à defuncto cõiuge: nunc qualiter in alijs eorum bonis.

m ¶ Testamento.] scriptura facto.

n ¶ Causis.] quæ sunt infrà de dona. inter vi. & vxo. l. donationes. j.

o ¶ Quod a filio &c.] Contra. s. de dona. ante nup. l. si liberis. Solu. vt ibi.

p ¶ Derelicta.] scilicet vltima voluntate.

q ¶ Data.] inter viuos.

fuerit aut donata[a]: ita tamen, vt quarta pars quæ eisdem liberis debetur ex legibus, nullo modo minuatur, nisi ex ijs causis[b] quæ de inofficioso excludunt querelam. ¶ Quam obseruationem in personis etiam aui[c] vel auiæ, proaui & proauiæ, nepotum vel neptium, item pronepotum & proneptium, siue in potestate, siue emancipati emancipatæue sint, ex paterna vel materna linea venientibus, custodiri censemus. ¶ Sin verò plus quam statutum est, aliquid nouercæ vel vitrico relictum, vel donatum aut datum fuerit: id quod plus relictum vel donatum aut datum fuerit, tanquam non scriptum neque derelictum vel donatum aut datum sit, ad personas deferri liberorum[d], & inter eas diuidi[e] iubemus: omni circumscriptione, si qua per interpositam personam vel alio[f] quocunque modo fuerit excogitata, cessante.

¶ *Mater transiens ad secunda uota donec uiuit rerum mobilium lucratarum percipit cõmoda, alienatione penitus interdicta. Immobilium uerò præstita satisdatione & facta æstimatione usumfructum habet. Si autem non uult uel non potest satisdare, facultas satisdandi conuertitur ad filios qui debent satisdare matri pro usufructu æstimationis medij temporis: qua satisdatione prestita filij possunt libere res alienare. neutro uerò satisdante propter impotentiam uel dissimulationem, res remanent apud matrem donec uiuit: pro quarum restitutione sunt tacitè obligata bona matris præsentia & futura: & ipsa mater posterioribus præfertur creditoribus: & hoc si transit ad secunda uota. Si autem liberorum affectione uel castitate seruata non migrauit ad secunda uota, remanet domina pleno iure: & habet alienandi potestatem: tamen si non alienat, licebit liberis extantia uendicare. hoc dicit. Bal. Vel sic: Si mulier transit ad secunda uota, proprietas rerum à primo uiro prouentarum in liberos primi matrimonij transfertur: & ipsa usufructuaria efficitur, quæ pro mobilibus tenetur satisdare forma hic scripta: & ea non satisdante possessio transfertur in filios satisdantes: & neutro satisdante possessio remanet penes matrem: & omnibus liberis morientibus proprietas redit ad matrem. h. d. Sali.*

¶ His[g] illud adiungimus, vt mulier in ijs casibus, in quibus ante nuptias donationes, cæteras etiã res à marito ad se deuolutas, secũdum priorum legum statuta[h] liberis communibus, vt paternas, seruare cõpellitur: hoc est vbi morte mariti matrimonio dissoluto ad alias nuptias venerit, immobiliũ rerum & mancipiorum[i], annonarum quoq; ciuilium[k] vsufructu duntaxat vitæ suæ tẽporibus potiatur, alienatione earum penitus interdicta. ¶ Mobilium verò rerum, iustis pretijs æstimatione habita per eos, quos vtraq; pars elegeris arbitros iudicaturos interposito † sacramento[l], simili modo vsumfructum habeat, si idoneam fideiussionem[m] præbuerit, ꝙ easdẽ res mobiles vel earum pretium filijs & filiabus ex eodem matrimonio procreatis, vel post mortem eorum nepotibus & neptibus ex ijsdem liberis procreatis, siue omnibus, siue vno vna de superstite mori contigerit[n]: secundum legum modum[o] restituat. vel certè si fideiussiones idoneas præstare distulerit, aut nequiuerit: ꝓdictæ res mobiles nondum matri à liberis traditæ, apud eosdem manebunt. Solutæ verò eidem matri, vel ab eadem detentæ, restituentur liberis, si tamen ab his fideiussio idonea matri fuerit oblata, qua caueri debet † quòd eidem superstiti[p] pro vsufructu earundem rerum mobilium, vel pretio quo taxatæ sunt, vsurarum nomine centesimæ partem tertiam annuis ♁ quibuscunque temporibus præstare non differant: ita tamen, vt in eadem fideiussione hoc quoq; caueatur, quòd à filijs filiabusve, vel ex his progenitis liberis (si ante eandem matrem omnes eos obire contigerit) omnes res[q] prædictæ mobiles secundum legum moderationẽ matri, vt ad eam luctuo sum lucrum redeat, restituãtur[r]. ¶ Erit itaque licitum vtrilibet[s] parti quæ fideiussionem præbuerit, si sibi commodum esse perspexerit, his rebus mobilib⁹ vti frui, easdemq; dare[t] mutuo[v], vel obligare, vel vendere, vt ex his maximè[x] liberi acquirentes possint materno affectui[y] sine suo incommodo deseruire. ¶ Sin autem vtraq; pars prædictam fideiussionem dissimulauerit, aut forte offerre nequiuerit: eædem res apud mulierẽ vsque in diem vitæ suæ manebunt[z].

In authen. de non eligẽ. §. aliud. col. j. consti. ij. & in authẽ. de nup. §. & quia parum. coll. iiij. consti. j.

¶ *Hæc authenti. uult quòd si maritus aurum uel pecuniam certam promisit ex causa donationis propter nuptias, & non soluit: quòd si in substantia uiri non reperiatur quantitas auri uel argenti promissa, quòd mulier uolens illam exigere quia ex pacto est lucrata, non possit illam exigere ab hæredibus: ne compellantur substantiam uendere: sed teneantur hæredes cautionem usurarum præstare: secus si quantitas illa est reperta in hærede. hoc dicit. Salicetus.*

SEd si aurum fuerit in dona-

a ¶ Donata.] ob causam, vt dos, & donatio ante nuptias: & inspicitur hoc tempore mortis binubi: vt in authẽ. de nup. §. quia vero hactenus. colla. iiij. & facit. s. de inoffic. dot. l. j. & s. de dona. ante nupt. l. si constante. §. fin.

10 b ¶ Nisi ex ijs causis.] hoc à compositoribus est additum: nec obstat j. eo. l. cùm apertissimè. quæ hoc quasi nouum inducit.

c ¶ Aui vel auiæ.] Nã auus me⁹ q nouercã magnam induxit, tantũ mihi dabit quantum illi 20 magnæ nouercæ: quod intellige si & pater meus prædecesserit.

d ¶ Liberorum.] primi matrimonij: sed per l. j. eod. quoniam. etiam secundi matrimonij: sed tertio iure reditur ad istud: vt in authentica posita ibi, ad eos so- 30 los &c.

e ¶ Diuidi.] Sed pone quòd mulier quæ transiuit ad secunda vota, centum tantum habet in bonis: & ea dat secundo viro: nunquid totum reuocabunt filij primi matrimonij? Videtur quòd sic, cum appellatione pluris 40 & totum cõprehendatur. arg. j. de hære. insti. l. ij. & ff. de verbo. signifi. l. cæterorum. sicut & minus diceretur dare quando nil daretur: vt. ff. de tribu. l. illud. §. minus. & ff. de verbo. signi. minus. Solu. dico quòd reuocãt, vt sint ęquales cum secũ- 50 do viro. Item no. ꝙ hæc lex intelligitur quando fecit pactum cum secundo viro de lucrando, aliâs non habet locũ quod hic dicitur: vt diximus. s. si aduer. dotẽ. l. j. Item loquitur hæc lex siue non habeat alia bona nisi ea quæ dat secundo viro, si- 60 ue habeat: vt in aut. de nup. §. illud. colla. iiij.

f ¶ Alio quocunq;.] cum fingat se vẽdere cũ donet.

g ¶ His.] scilicet supradictis.

h ¶ Statuta.] vt. s. e. l. fœminæ. & l. cum alijs. & l. generaliter.

70 i ¶ Mancipiorũ.] quando cẽsentur immobilia: vt. ff. de diuer. & tẽpo. præscrip. longè.

k ¶ Ciuilium.] quæ de publico dant annuatim: vt in aut. de non alien. §. ij. col. ij. & j. de ann. ciui. li. xj. Itẽ not. ꝙ hic loquit de morte soluto matri- 80 monio. Nã secus si per diuortium: quia tunc aliam pœnam patitur: vt j. de repu. & diuor. cõsensu. §. hęc nisi. & §. si vero.

l ¶ Sacramento.] à partibus, non ab arbitro, secundũ Hug. ne ob. aut. decernit ius. s. de recept. arbi. Vel dic etiam ab arbitro: quia non est vere arbiter, sed arbitrator.

m * ¶ Fideiussionẽ.] quam non præstaret pater pro bonis maternis: vt. j. de bon. quæ libe. l. cũ oportet. §. nõ autẽ hypo- 10 thecam. & l. fi. §. illo procul dubio. vel forte aliud est in casu isto, & in patre. Itẽ nõ aliter facit fructus suos: vt. ff. de vsufru. lega. l. vxori. j.

n ¶ Contigerit.] scilicet matrem.

o ¶ Legum modũ.] vt ipsę si extant, etiam de- 20 terioratio ęstimetur.

p ¶ Superstiti.] id est dum viuit.

q ¶ Omnes res.] Itẽ si vnus de pluribus decedat, habet locũ pactũ appositũ in casu nõ existẽtiũ filiorũ: vt in aut. c. §. sed si quidẽ nobis pridẽ. secũdum Io. s. tãto minus 30 nũc restituat. Aliqui libri habẽt finẽ istius glos. sic vt in aut. eo. §. & sancimus. Sed hoc quidẽ nobis prodest secũdũ Ioan. vt scilicet tanto minus nõ restituat.

r ¶ Restituantur.] cõdictione ex lege, vel rei vẽdicatione si extãt: vel 40 ex stipulatione q̃ interponit. sic ergo est aliquis solicitus de hæreditate viuentis. Sed ar. cõtra. ff. de vulg. subst. l. ij. §. interdũ. sed ideo est hoc, quia ab ea processerũt, & quodãmodo. s. per vsumfructũ adhuc sunt suæ.

s ¶ Vtrilibet.] primo 50 matri: postea filijs.

t ¶ Dare.] cui vult.

v ¶ Mutuo.] i. pro mutuo.

x ¶ Maxime.] qa ipsi habẽt dominiũ: & mater posset idem facere si satisdedisset, cum ad pretiũ teneatur.

y ¶ Affectui.] scilicet 60 in vsuris prædictis.

z ¶ Manebunt.] sed qd si ambo sint parati satisdare, sicut & aliâs: vt. j. de testa. ma. l. fin? Rñ. potest dici meliorẽ cõditionem possidentis: vel melius mater præfert q̃ fructuaria est. argu. pro hoc quod hic in cõtrario ca- 70 su statuit. Sed ar. cõtra. ff. de vsufructua. quemadmodũ ca. l. si vsusfructus nomine. & facit in aut. de nup. §. sin autẽ intestatus. pe. col. colla. iiij.

SEd si aurum.] SCASVS. Lex codi. dicebat ꝙ in oĩbus reb⁹ mobilib⁹ si mulier 80 volebat dare fideiuss. de reb. restituẽ. filijs cũ moreret, poterat illis reb⁹ vti & frui. Hæc aut. corrigit. l. codicis in aliquo: & dicit ꝙ si mulier accepe rit cẽtũ in donationẽ ꝓpter nuptias in auro, & præmor

Mulier trãsiens ad secunda vota si dat totũ quod habet secũdo viro, an filij primi reuocare possĩt.

* Fideiussionem. Quid si mulier que tenetur præstare istã cautionẽ, sit idonea facultatibus? vt quia habeat bona immobilia Videtur eã non teneri cauere, sed quòd sufficiat promissio cũ generali hypotheca bonorũ per ea quæ trad. Bart. in l. quicunque. ij. C. de fund. patrim. li. xj. Pau. de Castro. & Ia. in. l. j. ff. qui satis. cog.

† Not. hic Sal. ꝙ deponẽtes de peritia artis, debẽt prius iurare. de quo plenè Soci. in tractatu fallẽ. in reg. cccxiiij. in verbo, peritus.

† Cauere debent.

♁ Quibuscunque.

præmortuo marito ea. lucrata ſit ſi ad ſecundas nuptias poſteà conuolauerit, dicta centum à filijs primi matrimonij etiam datis fideiuſſoribus non exiget, ſed filij præſtabunt cautionem de præſtanda tertia parte centeſimæ illius auri.

a ¶ In donatione propter nuptias.] quam mulier lucrata ẽ ex pacto.

b ¶ Exigitur aurũ.] ſcilicet in ſolutione facienda.

c ¶ Maritalibus.] id eſt lucris, pro quib' ſunt obligata alia bona mulieris à primo viro habitis. et dic. vt ĵ. eod. l. ſi qs §. in illo.

d ¶ Facultatibus.] idẽ in viro: vt ĵ. eo. l. ſi quis. §. in illo. et dic, i d eſt lucris habitis à viro. & ſic videntur interim filij nõ domini. Vel dic verius eos dominos, et non habere hypothecã: vt ĵ. e. l. ſi quis prioris. in fin. ibi, extra memorata &c. & ſubaudi hîc pro eis.

e ¶ Iis etiam.] id eſt facultatibus.

f ¶ Pignoris.] expreſsè ſcilicet.

g ¶ Traditas.] à filijs. &c. et eſt etiã ad leg. iſtã ĵ. de bo. quæ lib. cũ oportet. §. fi. et. ſ. de dona. ante nup. l. ſi cõſtãte. § pactis. et. ĵ. de pact. con. l. fin.

h ¶ In vendicandis.] per hypothecariam.

i ¶ Prohibebuntur.] vt. ſ. e. generaliter. §. fin.

k ¶ Parentũ.] primò decedentium. nã poſterius decedentium adire debent: vt. ſ. eodẽ. l. generaliter. quod et ipſum recipit correctionem: vt in authen. ibi poſita, hæres &c. Itẽ nouo iure, nec pater qđ ex dote ẽ, nec mater qđ ex ante nuptias donatione lucratur: niſi partem pro numero liberorum ſibi cõpetẽtem in alium transferre põt: vt in authen. vt fra. filij. colla. ix. quæ eſt. ſ. e. l. generaliter. authen. ſi tamẽ Itẽ facit in authenti. de nupt. § ſoluto. col. lat. iiij. et. ĵ. de bo. quæ libe. l. cum oportet. §. fin attem.

IN quibus.] CASVS. Si pater vel mater ad ſecũdas nuptias conuolauerit: lucra quæ habet ex primo matrimonio cogitur reſeruare filijs primi matrimonij. ſi non ſunt filij reſtituet nepotibus, et non fratribus defuncti ſi quis ex filijs deceſſerit. Not. ex hac lege ibi: portionẽ. qđ beneficia vadunt ſecundum lineam ſanguinis. et potius ſequuntur lineam deſcendentem, quàm tranſuerſalem, ſecundum Bal. hîc.

l ¶ Præcepti ſunt.] vt ſuprà. eodem. l. fœminæ. & lege generaliter. in princ.

tione [a] propter nuptias ſcriptum: cautio vſurarum exponitur, non autem aurum exigitur [b]: niſi fortè viri ſubſtantia habeat aurum, & cætera quæ ſcripta fuere.

FINIT AVTHEN.

¶ Sequitur tex. C.

¶ *Bona matris ad ſecunda uota tranſeũtis, ſunt obligata filijs pro rebus ab eorum patre ad matrem peruentis à die qua res illæ ad matrẽ peruenerunt: & ideo ſi illas alienet, filij uendicare poterunt ut pauciores. h. d. Sali.*

¶ Omnibus videlicet ijſdem maritalibus [c] facultatibus [d], ijs etiã [e] quas habet habiturá ve eſt, tanquã ſi iure pignoris [f] vel hypothecæ ſuppoſitæ ſint ſuper eadem ante nuptias donatione, vel rebus alijs ad eam ex mariti ſubſtantia deuolutis, ex eo die quo eædem res ad eam peruenerint, liberis obligatis: vt ſi qui poſt traditas [g] matri, vel detentas ab ea res (ſi ita contigerit) contractum aliquem cum eadem muliere inierint, quę ſe repetitis nuptijs copulauerit: in vẽdicandis [h] ijſdem ſuppoſitis rebus poſteriores habeantur: liberis qui ex eodem matrimonio procreati ſunt, et nepotibus neptibuſq́; qui ex ijſdem liberis geniti ſunt, ſine dubio pręponendis.

¶ *Pater uel mater non tranſiens ad ſecũda uota, poteſt de lucris nuptialibus diſponere pro libito: et eo uel ea non diſponente poſſunt filij uẽdicare: licet hæreditatem primi parentis repudiauerint. h. d. Sali.*

¶ Sin verò liberorum ſuorum affectione ſeruata, pater matér ve ad alias nuptias migrare noluerit: neque vir ijs quæ de bonis vxoris ad ſe tranſeunt, neque mulier rebus quæ ex ſubſtantia mariti ad ſe peruenerunt, pro ſuo arbitrio vti, vel eas vendere, aut quocũque iure vel modo alienare, vel pignoris iure, ſeu hypothecę, ſi voluerint, obligare, vtpote domini earum, prohibebuntur [i]. ¶ Extãtes autem prædictas res, ſi non fuerint alienatæ vel conſumptæ, vel ſuppoſitæ, licebit liberis vendicare, etiam non adeuntibus hæreditatem parentum [k]. D. ij. Cal. Mar. Martiano & Zenone Conſ.

¶ *Iſta lex & principium ſequentis tendunt ad idem. hoc dicit. Quod debet per lucrantem filijs reſeruari: ſi alter filiorum decedit cum liberis: alter uerò adhuc uiuit: liberi morientis ſuccedunt loco ſui genitoris, & non fratres: eis tamen electione reſeruat. hoc dicit. Bald. Vel ſic: Filius tranſmittit ad deſcendentes ius uendicandi lucrum ſibi proueniens propter tranſitum quem parens fecit ad ſecunda uota, aſcendentibus & collateralibus excluſis. hoc dicit Sali.*

m ¶ Debebatur.] vel deberetur ſi in tempore ſecundarum nuptiarum ſuperſtes fuiſſet: & hoc non facta electione à parente.

n ¶ Peruenire decernimus.] hoc intellige ſaluo pacto non exiſtentium liberorum: nam ſolum reliquum conceditur filijs hæredibus extraneis: vt hîc, & in authen. de non ali. §. proſpeximus. &. §. hoc autem. collatio. j. Sed per aliam de nupt. §. quoniam infirmas. collatio. iiij. redditur ad legem iſtam: vt. ſ. authen. ſed & ſi quis. ibi, abſque progenie &c. Item nota quòd dubitatio huius legis eſt & erat, quia cùm donatio propter nuptias proceſſerat ex ſubſtantia patris, mortuo filio ad liberos alios videbatur peruenire, ſcilicet ad fratres defuncti, ad quos etiam bona patris perueniebãt. Sed non eſt ita: quia in perpetuum deceſsit ab alijs quod ad hunc deuenit, ſecundũ Ioannem. ſi autem ſine liberis decederet: quid iuris ſit dicit authen. ſ. eod. l. ſed & ſi quis ex his.

o ¶ Eligendi.] Eliget ergo hic filius de ſuis filijs, ſicut & pater & mater poteſt eligere: vt hîc, & ſ. eodem. l. fœminæ. & l generaliter. §. negotia. Sed an ita corrigatur in hoc caſu, ſicut in patre: vt. ſ. eodem authẽ. lucrum? quod poteſt dici. ſed alia ratio poſſet aſſignari quòd illud corrigatur nõ hoc quia filijs omnibus fit iniuria per ſecundum matrimoniũ & non nepotibus. & facit ad legem iſtã. ĵ. l. proxima in prin. & ĵ. cõmunia de ſucceſ. l. fina.

Impe. Zeno A. Sebaſtiano præfect. præto.

LEX VII.

IN quibus caſibus pater dotem, mater ante nuptias donationẽ, vel alias res ad ſe ex altera parte deuolutas, filijs vtriuſque ſexus ſeruare præcepti ſunt [l]: ſi quem ex filijs vel filiabus ante patris vel matris obitũ mori contigerit (ſiue ante ſecũdas nuptias, ſiue poſt eà) filio vel filia, nepote vel nepte, vel pluribus, patre ſuo adhuc viuo, vel matre ſuperſtite, derelictis: portionem quę defuncto filio vel filię debebatur [m], vel lucrũ ex ea, non ad fratres vel ſorores mortui, ſed ad filios eius vel filias vel nepotes vtriuſque ſexus, aut pronepotes, auis vel proauis ſuperſtitib', peruenire [n] decernim': eligendi [o] videlicet quos voluerint ex liberis ſuperſtitibus, non adempta licentia. D. Calend. Mart. Ello V. C. Conſ.

¶ *Sicut non ſuccedunt fratres, ſed liberi: ita nec parẽtes: & quotquot liberi exiſtũt ex uno filio præmortuo, vnius loco habẽtur. hoc dicit uſque ad. §. illud etiam. addendo principium iſtius legis. ad fidem ſummarij. l. præcedentis. Item additur hîc quòd omnes nepotes ex vno filio ad unam partem uocantur, & patruus ad alteram. hoc dicit Bal.*

SI quis.] CASVS. Si pater vel mater conuolauerit ad ſecundum matrimoniũ, cogitur reſeruare filijs ex primo matrimonio. Et ſi non ſuperſint, reſtituet nepotibus, nõ fratribus. ¶ Illud.] Si pater vel mater non conuolet ad ſecũdũ matrimoniũ, poterit alienare, ſiue ſpecialiter concedat, puta legata faciendo, ſiue generaliter inſtituendo hæredẽ: & ſi non alienauit, filij poterũt vẽdicare, ẽt ſi nõ adiuerint hæreditatẽ patris aut matris poſt decedẽtes: ſatiſdare tamẽ debent hæreditatem patris vel matris qui poſterius decedit. ¶ Talẽ.] Hic. §. ſic cõtinuatur. In ſuperioribus dictum eſt, quòd filij primi matrimonij poſſunt vendicare ea, quæ pater vel mater habuit ex primo matrimonio, & ſi non adierint hæreditatem patris vel matris, ſed hæc licentia non conceditur filijs ſecundi matrimonij: quia non poſſunt vendicare in totum lucra, quæ habuit pater vel mater ex ſecundo matrimonio: ſed pro parte filij primi matrimonij vendicant. ¶ In illo.] Sicut omnia bona matris, ita omnia bona patris tacitè ſunt obligata filijs pro his, quæ pater lucratus eſt ex primo matrimonio, & pro alijs rebus quæ ad filios pertinent.

Imp. Iuſtinianus A. Mennæ præfe. præto.

LEX VIIII.

SI quis prioris matrimonij filiorum ante [p] ſecũdas nuptias patris, vel matris mortuus fuerit, filijs à ſe vel nepotibus vel pronepotibus relictis: partem eius non ad fratres, vel ſi nullus alius frater vel ſoror ſit, ad patrem vel matrem eius * peruenire, ſed ad filios vel nepotes, vel pronepotes eiuſdem mortuæ perſonæ ſancimus: vt ſiue vnus, ſiue plures ſint, eam tantummodò partem vendicare poſsint, quæ mortuo competijt [q].

p ¶ Ante.] idem ſi poſt: vt. ſ. l. proxi. in fi.

q ¶ Competit.] i. cõpetere poterat. ſic. ff. de ſta. li. l. Labeo. & hoc non facta electione à parente. & habes idem quod hîc. ſ. l. proxi.

* Non peruenire.

a ¶ Illud.] hæc eadem sunt.s̄.eo.l.generaliter.in fin.et.l.hac edictali.in fin.
a ¶ Ex priore coniugio.] quo ad differentiam secundi quod contrahi potuit, sed contractum non est.
c ¶ Paternam.] i.eius parentis qui primò decessit: adeant tñ hæreditatem eius qui posterior moriatur, etiam qui est lucratus: vt.s̄.eo.l.generaliter.§. in his.licet aut̃.hæ res.corrigat ibi posita.
d ¶ Sancimus.] id est sanciẽtes: aliâs scientes.
10 e ¶ Specialiter.] id est particulariter.
f ¶ Instituendo.] scilicet in totum.nam alienatio est &c.vt.j̄.de fun.do.l.j et est simile, quia instituendo hæredem videaẗ alienare: vt.ff.de leg.ij.l.peto.§.fratre.et de verb.ob.l.si ita quis promise-20 rit. §.ea lege. Sed argu.contrà.ff.de fun.do.l.j.& ff.de alie.iudi.l.ex hoc edicto. §. sed hæredem.

Hæredem instituens alienare videtur.

ADDITIO.

aut prohibitio alienationis est facta simpliciter, et non intelligitur prohibita transmissio ad hæredem testamẽtarium vel 30 legitimum.ita loquitur.d.l.j.ff.de fundo do. Aut est facta limitatiue: & tunc si limitatio est facta circa modum, puta quòd non fiat alienatio fraudulenta vel dolosa: et tunc etiam non videtur prohibita transmissio ad hæredem, quia in ea cessat 40 dolus ita loquitur lex ex hoc edicto.in.§.sed hę hæredem.s̄.alleg.Si autẽ prohibitio est facta limitatiuè respectu personæ in quam potest alienari, tunc vltra illam personã prohibitio est generalis. ita loquitur. l.peto .in. §. fratre .ff. de leg.ij.et hîc 50 cũ similibus. de qua distinctione vide lati⁹ per Bart.in.d. § .fratre.

† Cæterũ sancimus.

¶ SEQVITVR AVTHENTI. ¶ *Nunc autem.quæ est de nup.§.deinceps.& .§.soluto .colla.iiij.*

NVnc.] CASVS. Lex codi-60 cis dicit, qđ pater videtur alienare si aliquẽ instituat: et sic generaliter hæc aut̃.corrigit, qa nisi specialiter concedat alicui lucra, quæ habet ex primo matrimonio, pręsumitur conseruare talia lucra filijs primi matrimonij.

¶ Istum.§.habuimus etiam in superioribus: & dicit quòd lucrans qui non transit ad secunda uota, potest de ipsis lucris disponere & alienare.si uerò non disponit nec alienat: in defectum prouisionis hominis succedit prouisio legalis reseruans hæc lucra filijs et nepotibus.h.d. Bald.

¶ Illud [a] etiam certa sanctiõe definire censemus, vt siquis vel siqua ex alio matrimonio filijs procreatis, minimè ad secundas nuptias venerit: eodem modo liceat quidẽ genitori vel genitrici res ex priore cõiugio [b] sibi acqsitas quo modo voluerit, alienare vel administrare. si quæ verò earũ minimè sint alienatæ, posſint liberi etiam non adeũtes paternã [c] vel maternam hæreditatem eas vendicare.

¶ Iste.§.continuatur ad præcedentia sic: Dictũ est suprà, quod lucrans qui non transit ad secunda uota, potest liberè alienare res lucratas.modò posſet dubitari utrum hæredem instituendo siue filium siue extraneum, intelligatur alienare? Respond. quòd siue specialiter relinquat, siue hæredem instituat, alienasse videtur. Bal.

¶ Certũ esse sancimus [d] †, qđ etiã illa decætero videbitur earundẽ fuisse rerum alienatio, quę in testamẽto genitoris vel genitricis, vel specialiter [e] relinquẽdo, vel generaliter hæredẽ instituendo [f], facta sit.

In authen. de nup.§.deinceps.&.§.soluto.colla.iiij.consti.j.

¶ Hæc authen.corrigit quod suprà de institutione hæredis dixit.nam hodie siue hæredem instituẽdo, siue generaliter bona sua relinquendo: non dicitur hæc lucra nuptialia alienare.seu in alium uelle transferre: nisi expresſè de eis faciat mentionem: sed præsumitur liberis seruare hoc dicit.quod not.Sali.

NVnc autem [g] nisi expresſim transponat in alios, præsumitur ipsis cõseruare talia lucra.

FINIS AVTHEMTICAE.

¶ Sequitur textus Codicis.

¶ Iste.§.reputatur difficilis propter uarietatem lecturarum: & ut intelligas, uide Ba & Sal.

¶ Talem [h] verò licentiam datam filijs [i] vt etiam non adeuntes [k] paternã vel maternã [l] hæreditatem lucra vẽdicarent [m] quæ parẽs eorũ ex matrimonio quod secundo thoro [n] minimè mutauit, sibi [o] acquisita non alienauit, nullo modo eis concedimus si paternã vel maternam hæreditatem [p] ab intestato ex parte [q] (si fortè alij etiã ex anteriore matrimonio morienti parenti filij sunt) sibi acquisierint [r].

¶ Bona parentum ad secunda uota transeuntium sunt liberis quibus debent lucra reseruari, tacitè obligata: nec patria potestas impedit istam tacitam hypathecam: tamen pater filio ad reddendam rationem administrationis non cogitur.hoc dicit cum glo.Bald.Vel sic: Sicut bona matris, ita patris ad secunda uota transeũtis sunt obligata liberis primi matrimonij pro lucris conseruandis, ac etiam pro alijs bonis à matre uel à materna linea ad filium peruentis, in quibus pater habet usumfructum: non tamen filij ex causis prædictis posſunt perscrutari administrationem parentum. hoc dicit. Sali.

¶ In illo etiam veterem [s] sanctionem adimplentes, pręcipimus exẽplo matris cuius res post secũdas nuptias filijs ex priore matrimonio natis in hypotheca suppositæ sunt, ad conseruanda eis lucra quę ex priore matrimonio ad eam peruenerunt: patris quoque bona quę habet habiturusque est, filijs ex priore matrimonio natis post secundas eius nuptias ad ea conseruanda quæ ex eorum matre lucratus est, supposita esse.

¶ Illius [t] etiam patris qui in sua potestate talem liberum vel liberos habẽs, maternam eis substan-

g ¶ Nunc autem.] Sic ergo immutat authen.quod dicit lex ista: quia per authen.præsumitur parens talia lucra conseruare liberis, nisi expreſsè trã-70 sponat in alios, licet generaliter bona alicui dimittat: & sic speciale derogat generali.& est sic.ff.de leg.iij.l.vxorem.§.fœlicisſimo Sed in qbus rebus habeat locum hæc authen.dubium est.Nam authen.de nupt.§.soluto . parenti ad secundas nuptias non venienti permittit liberam facultatem alienandi dotem vel donationem propter nuptias: quam corrigit authen.neque virum quod ex dote est: vt suprà eo.aut̃.vxore.quæ etiam immutatur per aut̃. vt fra.fi.vt suprà eo.aut̃.si tamen . vnde potest dici quòd hæc aut̃. non loquitur in illa portione quam lucratur parens ex pacto non existentium liberorum, & in alijs lucris quæ non sunt dos vel donatio propter nuptias. Item est arg.contrà.huic aut̃.ff.de acqui.re.do.l.quædam.sed illud regulari-80 ter est verum, hoc casualiter.

Casum ponit.

h ¶ Talem.] Dic casum sic: Concessum est filijs primi matrimonij vendicare lucra primi matrimonij, etiam non adeuntibus patris vel matris hæreditatem: sed talem licentiam filij secundi matrimonij non pasſi iniuriam per tertium matrimonium non habent, scilicet vt soli ea lucra habeant, si filij prioris matrimonij extant ideoq̃ue pro parie sunt hæredes secundi matrimonij.sed secundum casum est contrà: &.s̄.eo.l.cum alijs.Solu.illa trahitur ad istam & secundũ istã intelligitur secundum M. vel hîc loquitur de simplici donatione quæ debet diuidi inter liberos primi matrimonij & secundi .s̄.verò de donatio.propter nuptias quam propriam habere debent.Vel melius.ibi adierunt filij secundi matrimonij hæreditatem: & sic habuerunt præcipuum . adierunt dico parentis à quo lucrum factum est, id est hæreditatem primò mortui parentis. i. secundi matrimonij. hîc repudiauerunt filij secundi matrimonij hæreditatem pręmortui parentis, sed adierunt lu-10 crantis.Vel ibi de sponsalitia largitate tantùm, hîc de alijs secũdum . H. Sed vt hoc contrarium euites, dic sic casum secundum Ioan.Berta habuit primum virum quo mortuo susceptis liberis lucrata ẽ ex primo.x.accepit secũdũ, & eo mor-20 tuo susceptis liberis lucrata est eodẽ modo. xx. filij primi matrimonij non adita patris hæreditate, sed matris tantùm posteà morientis habent præcipua dicta . x . quæ ex patre suo mater lucrata est.filij secundi matrimomij si non adeant 30 patris hæreditatem, à quo mater lucrata est, sed tantùm matris ad quam cum filijs primi matrimonij admittuntur, sortiuntur dicta . xx. cum supradictis filijs primi matrimonij. secus si adijsſent vtriusque parẽtis hæreditatem filij se-40 cũdi matrimonij: quia tunc insolidum lucrantur illa.xx . & sic loquitur illa dicta lex cum alijs, & ita ibi adierunt vtriusque.hic vnius scilicet lucrantis . Quod dictum est in matre, idem in patre . & idem dicunt in filijs primi matrimo-50 nij, si tantum posterius decedenti succedant vt pro parte vendicent lucra primi matrimonij p̄ qua sunt hæredes cum filijs secundi matrimonij.Sed Io.contra in hoc. sunt enim iniuriati primi per secundum matrimonium, & ideo vendi-60 cant insolidum ex quãtacunque parte sunt hæredes.filij autem secũdi matrimonij non patiuntur iniuriam.& hoc secũdum has leges: nam per auth.fecit, vel non fecit iniuriam, integram tamen seruat: vt per auth neque virũ quod ex dote est. coll.vij.quæ auth.in nuptialibus lucris tãtùm loquitur, vt ex rubrica apparet.alia enim lucra quomodo velit alienat, nisi ad secunda vota conuolet: vt 70 in aut.eo.§.si verò expectet.col.iiij.q̃ nõ alienata filijs deferũẗ secũdũ H.

Mulier binuba si ex vtroq; matrimonio lucretur, qualiter illud inter filios diuidetur.

i ¶ Filijs.] secundi matrimonij.
k ¶ Adeuntes.] & hoc in diuersis casibus secundum has leges, vt prox.diximus, sed hodie licet nullius: vt in auth.hæres.s̄.eo.
l ¶ Vel maternam.] scilicet primò morientis, sed secundi sic: vt.s̄.eo.l.generaliter. §.in his .
m ¶ Vendicarent.] ipsi soli.
n ¶ Secundo thoro.] i.tertio.omne enim matrimoniũ potest dici secundũ quod primũ sequitur fortè respectu secũdi quod est primũ post[a] secũdũ. & sic de alijs: vt in aut.de hære & fal.§.inordinatum.coll.j.
80 o ¶ Sibi.] id est parenti .
p ¶ Hæreditatem.] ad quam venit lucrum.
q ¶ Ex parte.] quod ita esse potest, si fortè &c .
r ¶ Acquisierint.] i.acquirere potuerint.quasi dicat non eius parentis à quo venit lucrum secundum casum Io.
s ¶ Veterem.] scilicet illam.s̄.eod.l.hac edictali §. omnibus. vbi dicitur quod hîc subijcit vsque ibi, patris.
t ¶ Illius.] etiam patris, non solùm superioris.& dic quod.s̄. pro conseruation

a Adde q̄ similiter omne potest dici primũ ante quod aliud non est: vt notat Old.cõ. ccccxxj. colũ.ij.tex. est in.c.Ioseph . de verb.signi. vnde dicit hîc Salic. q̄ non extantibus filijs primi matrimonij, filij secũdi matrimonij habebunt baroniã in pręiudicium filiorũ tertij matrimonij.

tione lucrorum: hîc pro conſeruatione rerũ maternarum.

a ¶Ius hypothecæ.] Cũ res obligatę trãſeant cũ ſua cã, vt.ĩ.de diſtrac. pignorũ.l.ſi debitor. qđ aũt hîc de pr̃e dicit, ſimpliciter verũ eſt, qđ filij 10 in ei⁹ ptãte cõſtituti non debẽt pſcrutari ei⁹ adminiſtrationẽ: vt in aut. de nuptijs. §.et ita circa taliũ.et.ĩ.de bonis quæ liber.l.ſi.niſi ipſe ſuſpect⁹ habeat̃ de fraude vel de alienãdo: vt.ff.ad trebellianũ.Imperator Hadrianus.ſed in mr̃e nõ eſt ita 20 ſimpliciter admittẽdũ. nã nil phibet eius adminiſtrationẽ pquiri in prę dictis lucris.et facit.ĩ. de bonis mater.l.j.et de bonis quæ lib.l.cũ oportet. §.non autem.&.§.fin.

Filij in poteſtate conſtituti. patris adminiſtrationem non debent perſcrutari.

QVoniam.] CASVS Mater nõ põt pl⁹ dare ſecũ- 30 do marito, quã dat vni ex filijs primi mr̃imonij. & ſi dat plus, nõ valet: qa reſeruabitur filijs primi trimonij.vt.ſ.e.l.hac edictali.hæc lex corrigit illã dicẽs, qđ id quod pl⁹ datũ eſt, ptinet tã ad filios primi matrimonij quàm ſecũdi. Siverò mater ſine 40 cã repudiauit patrẽ, lucrabit̃ pater dotẽ, & cõpellet̃ filio eã reſeruare.

b ¶Quoniam prætcritæ.] vt.ſ.eo.l.hac edictali.et đ donatio. añ nu. l.ſi conſtante.§.fina.

c ¶Liberis.] ablatiui abſoluti.

d ¶Mentio facta.] 50 Scilicet vt ipſi aliquid habeant.

e ¶Pertinere.] ſic ergo per hãc legẽ corrigit̃ illa lex, hac edictali. in prin. ſed hæc corrigit̃ per authenti. quam hîc habes, ad eos &c.

Ex priore.

f ¶Ad hæc.] i.iuxta hęc

g ¶Seruari.] ſubaudi 60 ſancimus.

h ¶Cauſam, requiri.] ſcilicet à qua parte vel quare ſit miſſum.

ADeos.] CASVS. Lex codicis dicit qđ lucra perueniũt filijs prioris matrimonij et ſecũdi. Hęc aut. addit, qđ ſi qs decedat re 70 licta ſobole, poterit ad eam quod ad eum peruenit, tranſmittere.

i ¶Ad eos.] Hæc aut. ſumitur in aut. de nupt. §.optimè.&. §.nec illud. colla.iiij.& ſic reditur ad legem iſtam veterẽ. Itẽ ſi nihil datum fuit filijs prioris matrimonij, et a- 80 liquid datũ fuerit ſecũdo marito vel vxori, totum reſtituitur filijs illis: ita qđ filij ſecundi matrimonij quarta debita non fraudant̃. Vel aliter, vt no.ſ.eo.l.hac edictali. circa principium. Vnde

tiam, vel ex materna linea ad eos deuolutam ſeruare compellitur: bona iiſdem liberis ſuppoſita eſſe ad conſeruandas eaſdem maternas res decernimus: ita tamen, vt occaſione talium hypothecarum neque patris, neque matris adminiſtrationem filij valeant pſcrutari: vel aliquam eis mouere ſuper hoc quæſtionẽ: cũ perſpicui ſit iuris, etiam ſi alienata fuerint eorũ bona quæ extra memorata lucra vel maternas res ſunt, ius hypothecę [a] integrum iiſdem manere filijs. D.iij.Id.Decembr.DN. Iuſtiniano A.ij.Conſ.

¶ *Iſta lex concernit.l.hac edictali. & hoc dicit: Totum quod vltra modum ſecundæ coniugi datur uel relinquitur, tanquam non datum liberis utriuſque matrimonij applicatur. in hoc corrigitur lex, hac edictali.§.ſi uerò. quæ dicebat quòd applicabatur ſolùm filijs offenſis per trãſitum ad ſecunda uota hodie corrigitur hæc lex & redit ad.l.hac edictali.per authẽti.de nup.§.optimè.uerſicu.& hoc decernẽs.& per authẽ. ad eos.hîc poſitam, unde corrigens corrigitur, & ad priſtinum ſtatum ius reducitur.Bal.*

Idem A. Mennæ præfecto prætorio.

LEX IX.

QVoniam præteritæ [b] leges omnia quæ liberis [c] ex priore matrimonio procreatis mulier quidem ſecundo marito, vir autẽ ſecundæ vxori dotis, vel ante nuptias donationis nomine, vel alio quocunque modo dederit vel reliquerit, iis ampliora, quæ vni filio vel filię ex anteriore matrimonio progenitis danda vel relinquenda ſunt, reuocata ad ſolos filios vel filias *ex anteriore matrimonio natos peruenire conſtituerũt, nullaq; in hac parte filiorum ex ſecũdo matrimonio natorum mentio [d] facta eſt: hoc quoque corrigẽtes, omnia quæ memorato modo reuocantur, non ſolùm ad filios prioris matrimonij, ſed etiam ad eos, qui ex ſecundis nuptijs nati fuerint, pertinere [e], & in capita inter omnes diuidenda ſancimus.

¶ *Statuta ĩ lucris nuptialibus matrimonio morte ſoluto, locum habent etiam ſi ſoluatur diuortio.h.d.Salicetus.*

¶Ad hæc, [f] lucra quæ marito vel vxori ex dote vel ante nuptias donatione occaſione repudij accedunt, indiſtinctè poſt ſecundas eorum nuptias liberis ex priore coniugio procreatis ad ſimilitudinẽ matrimonij morte diſſoluti ſeruari [g], nec decętero repudij cauſam [h] requiri, vel aliam in ea re exquiſitionem fieri. D. Idibus Aprilis Conſtantinopoli. Decio V. C. Conſ.

In authen. de nupt.§.j.&.§.nec illud.&.§.optime.collatio.iiij. cõſtitutio.j.

¶ *Iſta auth.corrigit.legem codicis, & redit ad l.hac edictali. & ratio eſt: quia ſoli iniuriam paſſi debent conſequi lucrum in recompenſationem iniuriæ.h.d.Sali.*

ADeos [i] ſolos etiam nũc pertinet, & ſi quis ex eis pręmorit̃ relicta ſobole, portio eius ad eam defertur.

¶ *Ne naturæ iniuriarentur leges, liberi qui ſunt uerè ingrati, non habent beneficium.l.hac edictali.hoc dicit.Bal. Vel ſic: Liberi ingrati nõ admittuntur ad partem lucri quod debetur filijs primi matrimonij: ex eo quia plus debito ſit datum uel relictum ſecundo coniugi.h.d.Sa.*

Idem A. Demoſtheni præfe. præto.

LEX X.

CVm apertiſsimè legibus [k] caueatur ingratos liberos à maiorum ſuorum hæreditate meritò eſſe repellendos: ſi hoc [l] idẽ [m] in ſuis elogijs [n] cõſcripſerint, & re uera hoc fuerit reuelatum [o], reclamare videtur huiuſmodi ſanctioni [p] diualis cõſtitutio [q] Leonis in clytæ recordationis, quam ſuper filijs ex priore matrimonio pcreatis cõſcripſit. Nã cũ neceſsitas [r] eſt patri vel matri: qui ad ſecũda vota migrauerit, tãtum præſtare per quancunque cauſam ſecundo marito vel noucrcæ, quantum [s] filio vel filiæ ex anterioribus nuptijs progenitis, qui partem minimã habiturus eſt, reliquerit: maxima iniquitas ex hac ſanctione cõtra genitorts efficiebatur. liberi etenim ſcientes, ꝙ omnimodo aliquid ſibi à genitoribus ſuis etiam nolentibus relinquedũ eſt, & tantum, quãtũ ſecundus maritus vel nouerca acceperit *omni licentia & laſciuia ſuos genitores iniurijs afficiebãt. Quopropter ſancimus ingratos reuera liberos: neque hoc beneficiũ quod diualis conſtitutio Leonis auguſtæ memoriæ eis pręſtitit, in poſterũ poſſe ſibi vẽdicare [t], ſed quaſi ingratos ab omni huiuſmodi lucro repelli. quã obſeruationem in perſonis etiã aui * & auiæ, proaui & proauiæ, nepotũ vel neptium, itẽ pronepotum vel proneptium, ſiue in poteſtate ſiue emancipati emancipatæ vẽ ſint, ex paterna vel materna linea venientibus, cuſtodiri cenſemus. ¶Sed queadmodũ genitoribus prouidemus, ita & innocuã poſteritatem nullis affici iuiurijs patimur, vt non genitores qui ſeſe ſecundis nuptijs deuouerint, irrationabile odium ad priores liberos forſitan habentes, ſine iuſta ratione eos ingratos vocare concedantur. ¶Eos etenim liberos hm̃oi beneficio defraudari volumus, qui re ipſa ingrati circa ſuã [u] antiquita-

Cum omni.

Vel auiæ

miror etiã quare quæſierunt hîc quidam vtrũ filij primi matrimonij habebant querelam ſi nil eſt eis datũ. cũ enim habeãt cõditionẽ ex hac authen. nõ habet locum querela: vt inſtit. de inofficio.teſtam.§.tã aũt &c.

10 CVm apertiſsime.] CASVS Si mater vel pater cõuolat ad ſecũdum matrimoniũ, non poteſt plus dare ſecũdo marito vel ſecundæ vxori, quã vni ex filijs primi matrimonij, vt dicit lex Leonis. hoc diſtinguit hæc 20 lex: quia aut filij ſunt ĩgrati, aut nõ. Primo caſu locum nõ habet hæc lex Leonis. Secũdo caſu ſic, quia nõ repellũtur Viui.

Filijs prioris thori quibus nihil relinquitur, querela non datur.

k ¶Legibus.] vt.ſ. de inofficio.teſtamen.l.liberi.&.l.omnino.

l ¶Si hoc.] id eſt cauſam ingratitudinis.

30 m ¶Idem.] ſcilicet parentes.

n ¶In ſuis elogijs.] ſi enim cauſa ingratitudinis nõ fuit expreſſa, nõ licet parentibus exhæredare: vt.ĩ.de libe.præter. auth non licet.

o ¶Reuelatum.] id eſt ab hæredibus pbatũ.

40 p ¶Sãctioni.] id eſt ſtatuto veterum legum.

q ¶Conſtitutio.] quã habes.ſ.eod.l. hac edicta li. in princi.

r ¶Neceſsitas.] ſcilicet ſi aliquid vult dare: quaſi diceret, non plus.

s ¶Quãtũ filio.] Hyſterõproterõ. ſic & inſtit. 50 de lege aquil.§.iniuria.

t ¶Vendicare.] imò & illa cõcedit exhæredare. ſed dic illud à cõpoſitoribus additũ: vel illud verũ in quarta, non autẽ in beneficio legis Leonis.

u ¶Suã antiquitatẽ.] id eſt maiores ſuos. Et poteſt hîc legi authenti- 60 ca q̃ dicit ſic: Mater tamen filio donãs ſi ad ſecundas nuptias venerit, non poterit occaſione ingratitudinis reuocare, niſi ex tribus cauſis: Si filius vitæ matris inſidietur. Aut manus impias inferat. Aut circa totius ſubſtantiæ ablationem 70 agere aliquid aduerſus eam declaretur: vt in authenti.eod.§.mater colla. iiij.

SI SECVNDO NVPSERIT MVLIER. *De pœnis secundò nubentium dixit. suprà. titu. j. generaliter: nunc specialiter in casu uno.*

SI vsumfructum.] CASVS Si vir vxori suæ vsumfructũ rerum suarum relinqueret in vltima voluntate, & illa ad secundas nuptias conuolauerit: an vsumfructũ retinere possit, quæritur? Dicitur quòd non: sed filijs restituet. quod si filius fuerit impubes, & propter ætatis imbecillitatẽ vsumfruc. nõ petierit, nec tutorem habuit, & mater vsumfruc. vsurpauerit: rem cũ fructibus quos percepit, restituet: vsufruc. rerum donatarũ ante nuptias suam obtinente firmitatem.

tem ab hæredibus genitorum liquidis & indubitatis probationibus conuicti fuerint, ex eiusmodi casibus qui anteà priscis legibus enumerati sunt. D. xv. Cal. Octo. Calcedone, & Decio V. C. Cons.

TITVLVS X.

Si secundo nnpserit mulier, cui maritus vsumfructum reliquit.

Mulier transiens ad secunda uota, usumfructum sibi relictum à primo marito perdit: & liberis prioris matrimonij restituitur: & si est in mora expressa vel tacita restituendi, condemnatur ad omnes fructus quos percepit indebitè: secus si fuerat lucrata plenum dominium: nam tunc usumfructum non perdit. Bald.

Imppp. Valentin. Theod. & Arcad. AAA. ad Tatianum præ. præ. LEX VNICA

SI vsumfructũ maritus rerũ suarum decedẽs vxori reliquerit, eaq; in secundas nuptias cõsortiũq; conuenerit: vsumfructum quẽ ex priore marito consecuta fuerit, amittat: atq; eum filijs [a] ex eo die quo nupserit, maturè restituat. ¶ Quòd si liberos ex priore matrimonio adhuc imbecillitas habebit infantiæ, nec muniat eos tutoris auxiliũ, ac per huiusmodi occasionẽ mater quę relicta fuerãt vsurpauerit: omnia legitimè repetantur †, & cũ competẽtibus [b] fructibus ad liqdũ deducta rõne restituat. Hæc de vsufructu quem vir extremam constituens voluntatẽ de rebus pprijs vxori reliquerit. ¶ De vsufructu verò rerũ ante nuptias donatarum ea obseruari [c] quę anteriores constitutiones decreuerunt, sancimus. D. Idib. Mart. Arcad. A. ij. & Rufino Cons.

In authen. de nupt. §. si verò sobolem. colla. iiij. consti. j.

Ista authen. secũdum vnam lectu. legis diuiditur in duas partes. Nam in prima loquitur in vsufructu relicto vxori. In secunda loquitur in usufructu, qui datur inter uiuos uel per se, uel cum proprietate. secunda ibi, sed usufructus. Bart.

HOc locum [d] habet, si datus vel relictus fuerit ea lege, vt ex secundis nuptijs interiret, alioquin perseuerat, siue relictus [e] esset, siue donatus [f], quibus casibus licuit [g]. ¶ Sed vsufructus in dote siue ante nuptias donatione lege permissus, non potest à testatore derogari [h].

a ¶ Filijs.] legitimę ætatis.

b ¶ Et cum competentibus.] i. perceptis tantùm. nõ percipiendis secundũ quosdã. & sic intelligunt quod dicitur. s. de vsufruct. l. si pater.

c ¶ Ea obseruari.] vt proprietas amittatur vsufructu retẽto, si secundò nupserit: vt &. s. ti. j. l. hac edictali. §. his illud. & l. fœminæ.

¶ SEQVITVR AVTHEN. Hoc locũ. *quæ legitur in prin. legis.*

HOc locum.] CASVS. Lex codicis dicit, quod si maritus reliquerit vxori vsumfructũ, perdit illum si ad secundas nuptias cõuolauerit. Hæc authẽ. distinguit: aut vir dixit expresè, quòd perdat, si ad secunda vota migrauerit, & perdet. aut nihil de hoc dixit: & non perdet, licet secundo nubat.

d ¶ Hoc locũ.] id est talis vsusfructus amissio.

e ¶ Relictus.] per legatũ vel fideicõmissũ.

f ¶ Donatus.] inter viuos.

g ¶ Licuit.] scilicet constante matrimonio: quod dic p exẽpla: vt. ff. de dona. inter vi. & vxo. l. si spõsus. §. concessa. &. §. si marit⁹. &. §. si qs. & l. quod si vir. & l. qđ adipiscẽdæ.

h ¶ Derogari.] arg. in authẽ. cõstitutio quæ dignitati. §. pe. col. vj. Et est ratio in supiori casu: qa cõditio nõ nubẽdi secundo nõ est in vidua improbata, sed in virgine sic: vt. j. de indi. vidui. l. ij. & in auth. cui relictũ. Itẽ aliud est forte in vsufructu aliorũ lucrorũ, quibus poterit derogare testator. Sed quid si dicat vir, relinquo eam dominã & vsuariam: vel dominã & vsufructuariã. quid habebit mulier per talia legata? Videtur quod nil: vt. ff. de re iudi. l. vbi repugnãtia. Ecõtrà quod sic, vt sint duo legata scilicet plenæ proprietatis, & vsusfruct-: vt. ff. de vsufruc. lega. l. si Titio fundus. vnde cùm proprietatẽ nõ habeat, quia testator aliũ instituit, habebit vsumfructũ per legẽ illã. sicut & aliâs dicitur, lego vsumfructũ habitationis. nã vsum habitationis videtur legare: vt. s. de vsufruc. cùm antiquitas. Alij dicunt eo plus, quod hæredes iure fideicõmissi teneãtur restituere hæreditatẽ: sed secundũ cõsuetudinẽ [a] sic, & hîc cũ dicitur dominã & vsufructuariã debet habere alimenta. Sed an in extraneis institutis habeat locũ eadẽ consuetudo? Quidã quod non: alij quod sic. sed de iure videtur quod sic: vt. ff. de leg. & senatuscõ. l. de quibus. &. j. quę sit lõg. cõsuetu. l. j. Ecõtrà quod nõ: quia plenius filijs quã extraneis hæreditas debetur: vt. j. de codicil. l. fi. prædictus tamẽ vsusfructus nõ valet vltra dodrantẽ: vt. ff de vsufru. l. omniũ. & ęstimatur: vt. ff. ad. l. fal. l. hæreditatũ. Item ad hoc. j. de indic. vidu. l. si. & not. in auth. de tri. & se. §. prohibemus. colla. iij. & expresè. ff. de vsufru. leg. l. vxori. ij. Sed an idem in extraneis institutis? Dico idẽ. Vel dic quod nõ: quia alia ratio est ibi: vt. j. de codici. l. fi. Sed arg. cõtrà. ff. de leg. & sena. cõsul. l. de qbus. ij. respõ.

† Quędam exẽpl. hñt, omnia cum legitimè repetũtur, cũ cõpetentibus fructibus, ad liquidum deducta ratione restituat. Et hęc de vsufru. quẽ vir extrema constituens voluntate de reb. &c.

Conditio non nubendi an sit reprobata.

Mulier domina & vsuaria, vel vsufructuaria relicta quid habere debet.

a Aliâs, legit hîc: sed secundũ cõsuetudinẽ scriptam in curia Bulgari debet habere alimẽta.

¶ DE DOTIS PROMISSIONE. *Dictum est de nuptijs tam primis quàm secundis cumq; utrisque dos accedere soleat, ea ratione de eius promißione uel pollicitatione supponit. Et est pollicitatio solius offerentis promißio: quæ pars quidem pacti est, sed ponit partem pro toto: ut ff. de polli. l. ij.*

TITVLVS XI.

De dotis promisione & nuda pollicitatione.

Dos incerta re & genere, ex pacto nudo non potest peti, etiam si nudum sit pactum in scriptura redactum. hoc dicit Bald. uel sic: Duo specialia circa idem non possunt concurrere. hoc dicit. & ad hoc semper allegatur. Salicetus.

Imp. Alexand. A. Claudiæ. LEX I.

FRustra existimas actionem tibi cõpetere quasi promissa dos tibi, nec pręstita sit: cũ neque species vlla, neque quãtitas [i] promissa sit, sed hactenus nuptiali instrumento ascriptum, quòd ea quæ nubebat, dotem [k] dare promiserit. PP. Calen. August. Pompeiano & Peligno Cons.

Qui promittit usuras dotis, uidetur ipsam dotem promitere. hoc dicit Bal.

Imp. Sordianus A. Herodoto præ. prę.

LEX II.

SI pro dote promissa † vsuras dare socer tuus spopondit: id quod deberi ostenderis [l], competens iudex ♁ solui tibi pręcipiet [m]. PP. xij. Calend. Septemb. Pio & Pontiano Cons.

FRustra] CASVS. Si pater famil. pro familia sua in genere dotem promittat, nec reddit, nec de tali pmissione dotis generali conficitur instrumentum: an maritus eam petere posit quæritur? Dicitur q̃ nõ. & ita dos generaliter promissa. puta dicendo sic: promitto dotem, peti non potest.

i ¶ Nec quãtitas.] scilicet certa vt habeant locum cõtrarium. Vel dic q̃ nec certa, nec incerta: & sic nullũ est cõtrariũ.

k ¶ Dotẽ.] quę nisi certa sit, non potest peti, vt hîc, & arg. s. mãda. l. salarium. &. ff. de verbo. obl. l. ita stipulatus. in prin. & l. triticũ. Sed contrà. ff. de iure dot. l. cùm post §. gener. Solu. ibi in arbitriũ boni viri erat collata, hîc autẽ nullius secũdũ Azo. Vel hîc promisit se daturũ: ibi constituturũ. hæc non valet: vt. j. e. l. si cũ, vbi daturũ promisit, & tamen valet. Vel tertiò ibi pater promisit, cuius officium est dotare: hic extraneus. quæ nõ placet: nã & hîc ipsamet mulier promittebat. Tu autem dic, quòd ibi interuenit stipulatio, hîc non. nec etiam pactum, sed sola scriptura qua cõtinetur, quòd ea q̃ nupsit, dotem promisit. Sed huic obijcitur, quòd ex quo sic est scriptũ, præsumitur & factũ: vt insti. de fideiuss. §. fi. & argu. j. eo. l. iiij. sed in illa lege. j. eo. fuit scriptum voluntate nubentis, hîc sine voluntate. vel ibi certa quãtitas licet minor soluta fuit: vnde propter quantitatem certã pactum ibi intercesisse intelligitur: hîc autem tantũ dotem promissam contineri in instrumento. Ad aliã dic quòd hîc iam duo essent specialia: & quòd præsumerentur solennitates. & quòd incerta dos valeret: quod esse non potest. Vel hîc nudo pacto, ibi stipulatione fuit promissa. vnde iam oportet hîc esse duo specialia: scilicet quòd ex nudo pacto actio daretur: & quòd ad incertum: ibi autem ad vnum tantùm, scilicet ad incertum: & eisdem modis solue aliud contra. j. eo. si cum ea.

SI pro dote.] CASVS Pater pro filia. c. nomine dotis promisit, & vsuras si sua die non soluerentur. si aliquo tempore vsuras non soluerit, an posteà sit compellendus, quæritur? Respon. quòd sic.

l ¶ Ostenderit.] scilicet dotem & vsuram promissam: & idem si tantùm vsura esset pmissa: nã quod aliàs facit solutio vsurarum per longum tempus vt. ff de vsur. l. cùm de in rem verso. hoc debet stipulatio facere per vnã horam: vt. j. ad leg. fal. l. fina. & sic etiam hi quidam dicunt, quòd non fuit promissa sors nisi fictione iuris, per hoc scilicet quod vsura fuit promissa à socero dicente, & promittente vsuras pro centum in dotem datis. ex hoc enim & ad sortẽ dabitur ex tacito pacto actio. arg. j. eo. si voluntate. Et si hoc approbes, procedit arg. gl. & poterit tolerari. Iaco.

m ¶ Præcipiet.] proposita certi conditione ex stipulatu: si tamen tu vir subeas onera matrimonij. secus si pater mulieris: vt. ff. de iu. do. l. cùm post. §. in domum. &. ff. de excep. do. l. pater. An autem dicendum sit idem si sponsus

Pollicitatio quid sit.

Scriptura præsumitur solenniter facta.

† Si dote promissa.

♁ Dissolui

Specialia duo circa idem cõcurrere nõ possunt.

si sponsus sponsam exhibeat, quæritur. quod satis dici potest: vt tunc.s.habeat fructus & vsuras: aliàs non.

SI quum ea.] CASVS. Si pater pro filia marito non certam dotem, sed qualem ipse arbitratus esset promisit, nec stet placitis: condic. certi ex stipu. compellet eam declarare: alioquin recurretur ad arbitrium boni viri.

a ¶ Arbitratus.] scilicet is qui dotē promisit.
b ¶ Actionibus.] i. 10 actione, puta certi condictione ex stipulatu.
c ¶ Videtur.] fauore dotis etiam certa intelligitur quantitas: quæ scilicet colligitur ex facultatibus & secundum dignitatem viri: vt.ff.de iure dot.l.quæro.& l.cum post.§ gener.& sic est contrà.s.eo.l.j.sed ibi solui: quia hic est ad arbitriū. Item not.ad arbitrium boni viri recurri, & sic à persona recedi: vt.ff.de reg.iur.l.in personam.§. generaliter.&.j.pro socio l.si societatem.prima columna.&.ff.de contrahē. emptio. l. hæc venditio. 30 & sic faciūt ad quæstionem eius, qui se cum pignoribꝰ compromisit in offensum. Sed arg.contrà, vt à persona non recedatur.ff.de verbo.obl. l.si quis arbitratu.&.ff. pro socio.l.si ita coita.

Si pro dote.

Iure uel more iudiciorum. Arbitrio bo ni viri quin que requiri tur, & à per sona recedi tur.

¶ Qui committit se in arbitrium stipulatoris, uidetur se committere tanquam in arbitrium boni uiri.h.d.Bald. Etiam si promittens sit extraneus.Sali.

Idem A.Claudio præfect.præ.

LEX III.

SI quum ea quæ tibi matrimonio copulata est, nuberet, is, cuius meministi ☉ dotem tibi non addita quantitate, sed quodcunq; arbitratus [a] fuisset, pro ea daturū se ritè promisit, & interpositæ stipulationis fidem nō exhibet: competentibus actionibus [b] vsus, ad re promissi emolumētum ✱ iure iudiciorū peruenies. videtur [c] enim boni viri arbitrium stipulationi insertum esse. PP. Calend. Ian. Sabino & Venusto Cons.

¶ Ille qui confitetur ex causa dotis plus recepisse quàm recepit, potest agere ut id quod non recepit, recipiat.hoc dicit.Bal.& non est alibi.

Imp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Rufo.

LEX IIII.

SI voluntate dotantis in dotali instrumento plura tibi tradita scripsisti quàm suscepisti: intelligis de ijs, quæ desunt, petendis [d], pactum esse consecutum [e]. S.Non. April. AA. Cons.

SI voluntate.] CASVS. Pater 40 pro filia centum dedit nomine dotis: fecit confici instrumentum, quo continebatur maritum fuisse confessum se recepisse.cc.tacitè videtur pactum de dandis.cc.& ea maritus petere potest.

d ¶ Petendis.] i.petes tu vir: nisi animo simulandi hæc facta sunt, vt faciūt ignobiles cum nobiles accipiunt [a]. Et notamirabilem fictionem, cui est argumen. contrà in mutuo: vt.ff.si certum petat.l.qui pecuniā. & facit.s.de non nume. pecu.l.in contractibus.& sed quoniam.&.j.de rei 60 vxoriæ ac.l.vnica. circa princi.& est hoc speciale in dote.

e ¶ Consecutum.] agetur ex prima stipulatione: & si excipiatur de confessione, replicabitur de tacito pacto.

Si pro te pater.

a Adde tamen quòd nobilis præsumitur donare qa donare proce dit à nobilitate.c.j.de dona. Barba.in.c.fedes. derescrip.

¶ Ex promissione dotis agit maritus, non mulier.h.d.Bald.

Idem AA. et CC. Dasumianæ. LEX V.

SI pater ✱ marito tuo stipulanti promiserit dotem: non tibi, sed marito contra successores soceri [f] competit actio [g]. D. viij. Calend. Decemb. AA. Cons.

SI pater.] CASVS. Pater pro filia promisit dotem marito filiæ, & decessit: an hæredem patris filia pro dote conuenire possit, quæritur? Dicitur quòd non, sed maritus.

f ¶ Soceri.] scilicet sui: id est patris tui. sed si tu es hæres, æqualiter cum fratribus, de tuo est tota solueda: vt.ff.de col. do.l.j.§ pe.&.j.de col.l.ij.

g ¶ Actio.] secus in legato: vt.ff.de leg.iij.l.fideicommissa.§.interdum.secundum Io.& de leg.j.l. seruo legato.§.si testator. Accursius.

¶ Dos promissa nudo pacto cum scriptura uel sine scriptura, peti potest.h.d.uel sic: Ex nudo pacto dotis præstandæ oritur actio.h.d.Bald.

Imp. Theod. et Valentin. AA. Hierio. præ. præ.

LEX VI.

AD exactionem dotis quam semel præstari placuit, qualiacunque sufficere verba censemus: siue scripta fuerint, siue non, etiam si stipulatio [h] in pollicitatione rerum dotaliū minimè fuerit subsecuta. D. Calend. Mart. Felice & Tauro Cons.

AD exactionem.] CASVS. An dotis conuentio stipulatione non interueniente, & ita nudo pacto fieri possit, quæritur? Dicitur quod sic: & ita ex nudo pacto agi potest: quod est speciale in dote.

¶ Pater simpliciter dotando filiam, non exprimendo de quo patrimonio, uidetur dotasse de proprio patrimonio ipsius patris.si uerò expressit quod dotabat de proprio patrimonio et filiæ: tunc si est soluendo, intelligitur dotasse de proprio. si uerò non est soluendo, intelligitur dotasse de patrimonio filiæ.h.d ista lex singularis & unica, & una de quinquaginta decisionibus Iustiniani.Bald.

Imp. Iustinianus A. Ioanni præ. præ.

LEX VII.

h ¶ Si stipulatio.] Speciale vt ex nudo pacto oriatur actio: vt hic, &.j.de dona.l.si quis argentum. sed regulariter contrà, vt.s.locati.l.si tibi. sed hodie fingitur inesse stipulatio: vt.j.de rei vxo.acti.circa princ. Est & secundum speciale in dote.s.eo.l. ij. Item tertium.s.eo.l.si voluntate.& facit.j. de testamen.l.quoniam indignum.&.s.de non numera.pecunia. l.generaliter.& in titu.de verb.oblig.§.in hac.&.s ad Velleia.l.generaliter Accursius.

Pactum nudū quando que parit actionem.

SI pater dotem pro filia simpliciter [i] dederit [k], vel pro filio ante nuptias donationē fecerit [l], habeat autem filius vel in potestate cōstitutus, vel fortè emancipatus res maternas, vel ex alio modo tales quæ acquisitionem effugiūt [m], quarū vsusfructus solus apud patrē remanet, vel quocunque modo poterat quasdam actiones contra patrem habere [n]: dubitabatur apud veteres, vtrúmne videretur pater ex ipso debito, dotis vel ante nuptias donationis fecisse promissionē vel ✱ dationem, vt sese ab huiusmodi nexu liberaret: an debitum quidem remaneret in sua natura, liberalitas autem paterna dotem vel ante nuptias donationem dare suggesisset. ¶ Et in tali dubitatione multa pars legumlatorum sese diuisit: alio etiā incremento huiusmodi quæstioni addito, si fortè dixerit in instrumento dotali, ex rebus paternis & maternis dotē, vel ante nuptias donationem dare: vtrum pro dimidia parte videatur datio vel promissio facta esse, an pro rata [o] portione vtriusque substantiæ. ¶ Vtranque igitur dubitationem certo fini tradentes sancimus, si quidem nihil addendum existimauerit, sed simpliciter dotem vel ante nuptias donationem dederit vel promiserit, ex sua liberalitate [p] hoc fecisse intelligi [q], debito in sua figura remanente. Neque enim leges incognitæ sunt, quibus cautum est, omnino paternum [r] esse officium, dotem vel ante nuptias donationē pro sua dare pro genie. Liberalitas itaque talis remaneat vera [s] & irreuocabilis, vt puro nomine liberalitas & debitū suam sequatur fortunam. ¶ Vbi autem ex rebus tàm suis quàm maternis [t], vel alijs quæ nō acquiruntur, vel ex suis debitis dixerit se fecisse huiusmodi liberalitates: tūc si quidem penitus inopia tentus est: ex illis videri rebus dotē, vel ante nuptias donationem esse datam, quæ ad filios vel filias pertinēt [v]. Si verò & ipse substantiā

10 SI pater.] CASVS. Si pater pro filia dotem dedit, vel dare promisit, nec expressit ex cuius patrimonio, scilicet an filiæ, an patris: præsumitur de bonis patris, & non filiæ. Si verò expressit de bonis patris & filiæ: si pater sit soluendo, de proprijs bonis 20 ipsius videtur dos constituta: si non, de bonis filiæ. Viuianus.

i ¶ Simpliciter.] id est nō designato ex quo patrimonio.
k ¶ Dederit.] per destinationem.
l ¶ Fecerit.] destinatione.
30 m ¶ Effugiunt.] id est nō acqrūt patri, vt ad uentitia castrentia & quasi castrensia.
n ¶ Habere.] cū sit emancipatus. Vel dic in specto naturali iure. Vel dic de ipsis in quibus pater habet vsumfructum.
o ¶ Pro rata portio- 40 ne] vt plus de maiori substātia dare videatur.
p ¶ Ex sua liberalitate.] i.ex sua substantia.
q ¶ Intelligi] secus pręsumam in auo materno: arg.ff.de nego.gest.l.Nesennius. Nam ibi non cōpellitur auia dare alimē ta: quia nepotes sufficie- 50 tes erant: hic autem sic dotare licet filij sufficiāt sibi.
r ¶ Paternū esse officium.] vt &.ff. de ritu nup. l. qui liberos. non maternum: vt.j. titu. j. l. neque mater. nisi quando esset hæretica: vt.s.de hæret. l. cognouimus.
60 Quid autē si extraneus dotem pro muliere promisit: de cuius patrimonio videtur promittere: de suo vel mulieris siue patris mulieris? Respon. mulieris, vel patris: quasi eius gerat negotium: nisi aliud probetur. argumen.ff. de nego. ge- 70 stis. l. Nesennius, &.ff. de admini. tuto. l. cùm post mortem. §. j. & de leg. tertio. l. vxorem. §. pater.
s ¶ Vera.] non ficta, quòd pater iactet se dare de suo: & de substantia filiæ detur: vt.j.ea. l. in fine.
80 t ¶ Maternis.] filio delatis.
u ¶ Pertinent.] Sed hoc quid prodest patri: nam & si hoc non præsumeres, tamē nō condemnaretur pater, nisi in quantum facere potest: vt.ff.de re iudica.l.sed cum hoc? Respon. prodest: quia si perueniat hoc casu ad meliorem fortunam, non poterit conueniri, cùm iam solutum est marito. secus autem si de suo præsumeres eum promisisse.

Donatio nem.

Dos si per extraneum promittitur de cuius patrimonio pro missa præsumitur.

a ¶ Idoneam.] scilicet tantam vel talem, ex qua commodè poterat hanc dotem pro filia dare. & accipe commodè, id est secundum dignitatem & facultatem suam: vt. ff. de verb. signi. l. nepos Proculo. & ff. de iure do. l. quęro. Sed in casu superiori iudistinctè videtur teneri de suo dare, quando scilicet simpliciter promisit. sed & ibi puto quod secundum mensuram substantiæ suæ teneatur: superfluum verò de bonis filij vel filiæ intelligatur promissum. nec enim verisimile est, quod vltrà se obligauerit pater. argumen. ff. de vsur. l. si stipulat⁹. sed fortè fauore dotis potest hîc dici cõtrarium: quia hæc lex videtur velle notare differentiam inter primum et secundũ casum.

b ¶ Intelligatur.] scilicet totum.

c ¶ Poterat.] ratio vtriusque.

d ¶ Consentire.] repete & poterat &c.

e ¶ Liberalitati.] id est ei quod pater dedit.

f ¶ Periculum.] & sic qui se iactauit, se obligat. sic. ff. de seruit. vrb. pręd. l. si arborem. § penult. et. ff. de reg. iur. l. in ambiguis. argum. contrà. ff. de contrahen. emp. l. ea quę.

idoneā [a] possidet: in hoc casu quasi de suo patrimonio dotē vel ante nuptias donationem dedisse intelligatur [b]. Poterat [c] enī secūdum suas vires dotem pro filia, vel ante nuptias donationem pro filio dare, & consentire [d] filijs suis quando voluerint partem vel fortè totam suam substantiam quā habēt, paternæ liberalitati [e] pro dote vel ante nuptias donatione aggregare: vt reuera appareat quid ipse velit dare, & quid de substantia filiorum proficiscatur: ne dum effuso sermone sese iactat, in promptum incidat sui periculum [f]. D. Calēd. Nouembr. Lampadio & Oresta. Cons.

TITVLVS XII.

De iure dotium.

¶ Vbi constitutio dotis incipit à promissione, re euicta potest agi de euictione. sed ubi incipit à traditione: de euictione non agitur, nisi res æstimata sit data, uel dolus dantis dotem, uel tradentis intercesserit. h. d. Bal.

Impp. Seuerus et Antoninns A A. Nicephoro.

LEX I.

EVicta re quæ fuerat in dotem data, si pollicitatio [g] vel promissio [h] fuerit interposita: gener contra socerum vel mulierem, seu heredes eorum condictione [i] vel ex stipulatiõe [k] agere potest. ¶ Sin autem nulla pollicitatio vel promissio intercesserit [l]: potest euictionē eius, si quidem res ęstimata fuerit ex empto [m] cõpetit actio. † Si verò hoc non est factum: si quidem bona fide eadem res in dotem data est, nulla marito [n] competit actio †, dolo autem dantis interposito [o], de dolo actio aduersus [p] eum locū habebit: nisi à muliere dolus interpositus sit. tunc enim, ne famosa [q] actio aduersus eam detur, in factum [r] actio cõpetit. PP. Dat. Calen. August. Mutiano & Fabiano Cons.

Continuatio. ¶ DE IVRE DOTIVM. ¶ *De dotis promißione, & de priuilegijs circa promißionem dotis competentibus dictum est: sequitur uidere de iure dotium, id est de iure quod circa dotes promissas & præstitas est inductum. Azo.*

EVicta.] CASVS. Pater pro filia dedit fundum in dotem. posteà euictus est. an maritus possit agere de euictione, quæritur? distinguitur: an incipit dos à datione, aut à promissione. si à promissione, scilicet quod promittebatur de ea præstanda, aget ex stipulatu. si à datione, aut erat ęstimata, aut nõ. Primo casu aget actione ex empto vtili ad interesse. Secundo casu aut intercessit bona fides dātis, aut non. si sic, non aget. si non: aut intercessit mala fides, scilicet mulieris dantis, aut extranei dantis pro ea. Primo casu datur actio in factum. Secundo casu, actio de dolo.

† Hæc in vetust. codic. non habentur.

g ¶ Pollicitatio.] sine interrogatione præcedente: vt. ff. de pollici. l. iij.

h ¶ Vel promissio.] cum interrogatione: & dic de dote danda tàm hîc quàm in superiori casu. Vel quod est melius, de tradenda: quo casu potest ad interesse agi, quod nõ esset in superiori casu, sed ad æstimationē tantũ: vt. ff. de verbor. oblig. l. si fundũ tradi. Vel tertiò scilicet de euictione præstanda.

i ¶ Condictione.] s. certi. Vel dic condictione ex hac lege. Et nota quod ex nudo pacto datur hîc actio, prout ad pollicitationem respicit; & sic contra. argu. s. de pact. l. ex conuentione.

k ¶ Ex stipulatione.] id est certi condictione, quæ datur ex stipulatione, quasi nec sit datum, cùm sit euictum: vt. ff. de verbo. obli. l. vbi autem. §. fin. & ff. de re. permut. l. j.

l ¶ Intercesserit.] si à datione dos cœpit: sic ęt in donatione distinguitur, an teneatur de euictione donator vel non, per legem istam. ADDITIO. Vide glossam in verbo, venditionis. in fine. in. § perficiuntur. institu. de donationibus.

Donator an teneatur de euictione.

m ¶ Ex empto.] quia æstimatio facit emptionem: vt. ff. eo. l. plerunque. et l. quoties. et. s. de pact. l. ex conuentione.

n ¶ Marito.] iure veteri. et facit. ff. de ædili. edict. l. ad res. et de donat. l. Aristo. sed hodie secundum Azo. ex stipulatu competit: quia semper fingitur interuenisse: vt. j. de rei vxo. actio. §. j. Sed nos contrà. nec enim ibi dicitur, quòd detur ex stipulatu: sed quòd rebus euictis tacita est hypotheca constituta, vt ibi dices.

o ¶ Interposito.] vt pote quia res aliena data est.

p ¶ Aduersus eum.] scilicet extraneum dotem constituentem, non autē contra mulierem, vt subijcit.

q ¶ Famosa.] vt. j. re. amota. l. diuortij.

r ¶ In factum.] id est nomine doli datur in factum: & sic intellige quod est. ff. eo. l. cũ post. §. cum res. Sic ergo ex prędictis collige, cùm datur res in dotem: aut æstimata, aut non. Primo casu aut fit æstimatio vt pretiũ restituatur, & tũc est venditio: & re euicta ex empto cõpetit vtilis ad interesse: vt. j. eodē. l. quoties. aut iō vt appareat in quātũ res deterioretur: vt eo p̄tio quo æstimata est res, restituat̄: vt j. eo. si inter virũ. &. ff. eo. dicta. l. cùm post. §. cũ res. quo casu idē est ac si non esset æstimata. Itaque cùm non est ęstimata: aut initium capit dos à datione, aut à promissione. si à datiōe: aut promissum est de euictione, & agitur ex stipulatu re euicta, aut non est promissum, & tunc vel bona fides dantis interuenit, vel mala. si bona, re euicta non agitur. si mala, agitur de dolo aduersus extraneum dantem. sed si mulier vel pater eius dedit, agitur actione in factum in defectum famosę actionis de dolo. Vbi autem res siue dos incipit à promissione, re euicta agitur ex stipulatu ac si data non esset, vt modò diximus.

Dotem dās an teneatur de euictione.

¶ Filia agens ex proprio cõtractu nõ agit pro hæreditaria portione, sed secundum formam cõtractus: potest tamen exceptione repelli, si instituta sit animo compensandi: seu iussa est esse contenta portione institutionis & prælegatis, iussaq; non petere à marito. hoc dicit. Bald. vel sic: Filia quæ sibi fuit stipulata partem dotis maternæ de matris uoluntate, non prohibetur illam petere, etiam si à matre fuerit instituta in minori parte: nisi probetur quòd mater eam instituit, ne à uiro eius peteret. hoc dicit. Salicetus.

Imperator Antoninus A. Alluuiadi.

LEX II.

SI stipulatio * de restituenda portione dotis datæ subiecta [s] est, conditioque eius [t] extitit: habet ex ea actionem is in cuius personam vtiliter concepta commissaque est. secūdũ quod [v] si Polla [x] soror tua de restituenda sibi parte dotis habet actionem, eo quòd mater vestra donandi [y] animo passa est partem dimidiam dotis post obitum matris filiam stipulari [z]: metuere non debet doli exceptionem * quòd [a] matri suæ quæ pactũ interposuit, hæres ex minore [b] quàm dimidia portione: extitit: nisi liquidò probatum fuerit matrem eius mutasse dotis pacti voluntatem, contentamque esse [c] voluisse filiam suam pro portione hæreditatis prælegationibus, maritumque suum ex actione liberari voluisse. PP. Dat. iij. Calend. August. Antonino A. iiij. & Balbino Cons.

* Vtilis.

* Eo quòd

SI stipulatio.] CASVS. Materfami. duas habēs filias Seiam & Pollā: pro Seia dedit centum in dotem, & passa est Pollam stipulari mediam partem dotis sibi reddi animo donandi causa mortis in casu dissoluti matrimonij mortua matre. decessit mater Polla instituta hærede pro tertia. si dissoluatur matrimonium, vel diuortio, vel morte: an possit petere medietatem dotis sibi reddi aut tertiam, sicut fuit in tertia instituta? Respon. quòd poterit petere medietatem: nisi probetur matrem mutasse voluntatem.

s ¶ Subiecta est.] scilicet pacto præcedenti super eodem.

t ¶ Eius.] stipulationis quia solutum matrimonium est.

v ¶ Secundum quod.] dixit in genere: nunc in specie.

x ¶ Si Polla] pro qua mater dederat dotem.

y ¶ Donandi] causa mortis, vel verius mortis causa capionis: quod est ac si inter viuos.

z ¶ Stipulari.] & aliam lucraretur vir.

a ¶ Quod.] id est quia.

b ¶ Ex minore.] quàm dimidia, per quod videbatur intantum stipulationem etiam dotis diminutam.

c ¶ Contentamq; esse.] i. voluisse filiam contentam esse eiusdem partis dotis cuius & hæreditatis. Vel dic quòd voluit, quòd non haberet aliquid de dote propter hæreditatem: & secundum has duas expositiones impropriè ponitur prælegationibus, id est beneficijs dotis, cùm non esset in testamento relicta, sed inter viuos data, id est concessum ius petendæ dotis. sed ideo dicitur prælegatio, quia in tempus mortis fuit concessum ius petendi, & sic mortis causa donatio vel capio. sicque simile legato: vt. j. de donatio, causa mor. l. fina. Vel dic tertiò secundum Ioan. prælegationibus, id est quibusdam rebus, quas sibi prælegauit. prælegationibus

gationibus dico valentibus pro portione hæreditatis.nam non valet præle-gatio pro ea parte pro qua eſt hæres,ſed pro partib⁹ cohæredum:vt.ff.de lega.j.legatum.vlti.§ j.ethoc intellige ſalua falcidia ipſi filiæ.Collige ergo hîc quòd ita demum reuocat mater,ſi aliquid pro hoc reliquit quod accipit filia.ſic eſt contrà.ff.de leg.iij.l.cùm quis decedens.§.nuptura.vbi ſola pœnitentia reuocat. So.hîc valuerat filiæ donatio interviuos:ibi non,ſed pro ſe matre.vnde hîc nõ po10 teſt ſuum conſilium ſola pœnitentia in alterius mutare iniuriam.idem ſi eſſet mera donatio cauſa mortis:quia ſola pœnitẽtia poſſet reuocari, ſi ſolo nudo pacto eſſet inita, & ſic inualida iure veteri:vt.ff.de dona.l.fi. & facit.ff.de dote prelegat.l. 20 Seia.et de alimen.leg.l. penulti.et ſoluto matrimo.l.quæ dotis.et đ pac. dot.l.cùm maritus.§.fin. et.ſ̄ de hæredita.actio. ſi adulta et.j̄.de dona. quę ſub mo.l.quoties.

† Perueni-re.

Seruus dotalis poteſt per uirum in teſtamento & inter uiuos manumitti.hoc dicit. Baldus & Salicetus.

Imperator Alexander A. Euphemio.

LEX III.

ET ſi [a] dotis exactio, defuncta in matrimonio filia,potuiſſet ad patrem pertinere †:dotalibus [b] tamen ſeruis maritus teſtamento directam & fideicommiſſam libertatem iure dedit, & præſtita reuocari non debuit [c]:cùm et inter viuos manumittendi mancipia dotalia,cõſtante matrimonio, liberam habeat maritus facultatẽ. PP.vj.Id.Decemb. Antonino & Alexandro Conſ.

Breuis eſt,et per ſe patẽs.dicit enim quòd mulier marito ſuo poteſt dare in dotem omnia bona ſua : quod intelligo non ſolúm præſentia, ſed & futura,ſi de futuris cauetur expreſsè: aliàs in uniuerſali diſpoſitione translatiua dominij futura non ueniunt.h.d.Bal.

Idem A.Valenti.

LEX IIII.

NVlla lege prohibitum eſt [d] vniuerſa bona in dotem marito fœminam dare. PP.iiij. Id. Iul.Maximo.ij.& Aeliano Conſ.

Si res æſtimata eſt in dotem data:ſoluto matrimonio res retinetur per uirum,ſi æſtimatio offeratur.h.d.Bal.uel ſic: Aeſtimatio facit emptionem,ſed maritus habet electionem, reſtituat rem uel pretium.h.d.Sali.

Idem A.Statiæ.

LEX V.

QVoties res æſtimatæ in dotem dantur: maritus domi-

ET ſi dotis.] CASVS Pater pro filia mancipium de30 dit in dotem,& maritus in teſtamento ſuo reliqt fideicommiſ.libertatem: an pater ad quem dotis exactio pertinet,poſsit libertatem reuocare,quæritur?Dicitur quòd non, cùm maritus etiam inter viuos poterat eũ manumiſiſſe.

40 a Etſi.] id eſt quãuis.

b Dotalibus.] & ſic inæſtimatis:vt.j̄. titu.j.§. et cùm lex.

c Non debuit.] hoc ſi vir eſt ſoluendo:vt & j̄.de ſer.pigno.da.manumiſ.l.j.&.l.fi.et.ff.de manumiſ.l. ſeruum dotalẽ. 50 &.ff.ſolu.matrimo.l.dotalem.Item not.hîc maritum dominum rei dotalis.vt.ſ̄.de rei ven.l.doce. &dices infrà e.l. in reb⁹.

Maritus eſt rei dotalis dominus.

nec ob.ff.ſolu.matri.l.ſi conſtante.§.ſi maritus.vbi dicuntur dotales ſerui alieni,id eſt non viri.ſed illud propter ſpem, non rem.Inde eſt, quòd vir iubet ſeruo dotali hæreditatem adire vel repudiare.ſed M.et Pi.dicunt virum reddere vxori interim quæſita vſque dum adeat:per quod etiam probatur quòd vir eſt dominus:vt.ff.ſol.matri.l.ſeruus dotalis.in fin. nec mirandum 60 ſi quod ſeruus dotalis acquirit non ex re viri vel opera ſua,vxori vir reſtituat.vt.ff.de acquir.hære.l.aditio.Nam et idem eſt in ſeruo vendito qui redhibetur,de quo conſtat quòd fuit factus emptoris: vt.ff.de ędil.edic. lege & generaliter.

NVlla.] CASVS. Omnia quæ habet mulier, poteſt dare in dotem.et hoc nulla.l.prohibitum eſt Viuianus.

d Prohibitum eſt.] imò permiſſum eſt: vt.ff.eodem lege mulier bona. nec ob.ſuprà de inoffic. dotibus. quia non reuocatur ibi, quia omnia dedit: ſed quia inofficioſa erat pro filijs. Item eodem modo non ob. ſuprà de ſecun. nup. hac edictali. in princ. quia & ibi non ideo quia o70 mnia, ſed quia iniuriam facit filijs primi matrimonij. Item eodemmodo non ob.ſuprà ſi aduerſus dotem lege prima et.ff.de mino.ſi ex cauſa. §. in dotis.quia et ibi,non quia omnia ſed quia non erat vir dignus tam magnam dotem habere, et ſic læſa. Item nec obſtat quod dicitur quòd immobilia non poſſunt à minore alienari : et ſic nec in dotem dari, quia illud eſt falſum, quia poſſunt ex hac cauſa alienari : vt. ff. eodem l.Titia et infrà de adminiſtra.tuto.lex quæ tutores.et infrà de prædi.mi.lege prædia.et infrà ſi ma.fac.ra.ha.lege fina.§.fina.Sed argu. eſt contra. in eodem titulo de præ.mi.lege ob ęs.ſed & hoc poſito tamen non quia omnia, ſed quia huiuſmodi rei prohibita eſſet alienatio. et idem ſi datum eſt a80 liquid ea lege vt non alienet.Item nec ob.ff.eodem lege iure ſuccurſum.§. fina.quia ibi alia deceptio (non quia omnia,ſi modò maritus eſſet dignus,) reſciſsionem inducit.et eodem modo reſpondeo ad ea quæ dicuntur.ff eod ſi res §.i.

QVoties.] CASVS Pater pro filia dedit viro fundum æſtimatum in dotem:vir tamen non habet neceſſe ſoluere ipſi fundum, ſed æſtimationem.ſed an maritus ſi æſtimationem ſoluere voluerit, poſsit fundum retinere,quæritur?Dicitur qđ ſic:niſi conuenlſſet vt ipſe fundus ſol.mat.redderetur:quo caſu fieret quod conuenit.

e Dominium.] ex hoc colligitur,quòd quando inæſtimatæ ſunt, non tranſit dominium:quod eſt falſum:vt dices.j̄.eo.l.in rebus.

f Conuenit.] Not. ergo duplici modo fieri æſtimationem:vno,vt hîc. altero,vt.j̄.eo.l.ſi inter virum.

nium [e] conſecutus ſummæ velut pretij debitor efficitur. Si itaque non conuenit [f] vt ſoluto matrimonio * reſtituerentur, & iure æſtimatę ſunt:retinebit [g] eas,ſi pecuniam tibi offerat [h]. D. iij. Id April. Alexand.A.ij. & Marcello Conſ.

**Reſreſtituerẽtur dotales.*

Extraneus dotans, ex nudo pacto incontinenti appoſito ſibi actionem quærit:pater uerò communem actionem patris & filiæ ſibi nudo pacto conſolidare non poteſt. hoc dicit. Bal. uel ſic: Pater ex nudo pacto incontinenti appoſito ſuper dote profectitia ſibi reſtituenda,agere non poteſt: mater uerò & auia ſic. hoc dicit. uel ſic: Pater dotans filiam non poteſt ſibi quærere actionem niſi per ſtipulationem:cæteri etiam poſſunt ex nudo pacto. h. d. Salice.

Imperator Maximinus A.Sulpitio.

LEX VI.

AVia tua [i] † eorum quæ pro filia [k] tua in dotem dedit,& ſi verborum obligatio non interceſſit,actionem [l] ex fide conuentionis [m] ad te, ſi hæres extitiſti tranſmittere potuit. Nec enim eadem cauſa eſt patris & matris paciſcentium:quippe matris [n] pactum actionem præſcriptis verbis conſtituit,patris [o] dotis actionem profectitiæ [p] nomine competentem [q] conuentione ſimplici [r] minimè creditur innouare [s] D. iij. Id. Fe.Maximino A.& Aphricano Conſ.

g Retinebit.] ſubaudi maritus.

h Offerat.] vbi ergo eſt dictum cuius eo10 rum ſit electio, illius erit:vt.j̄.de fun.do.l.j.ſi nihil eſt dictũ, viri eſt electio: vt. ff. eo.l.plerumque. in fi. Item videtur contra.ff.eod.l. ſi res.§.j. vbi indiſtinctè videtur arbitrio viri, ſed hoc ſecundum illam.Item contra.ſ̄ de vſufr. l. intereſt 20. Solu. hoc eſt fauore mulieris. vel lege legẽ illam vt ibi notaui.

AVia.] CASVS Differentiam aſsignat inter patrem dantem dotem, & extraneum: quia etiã in continẽti non poteſt paciſci tantum ſibi reddi, 30 niſi interueniat ſtipulatio, nec actionem ſibi & filiæ quæſitam ſimplici pacto poterit innouare. extraneus verò vtiliter ſibi paciſcitur incontinẽti dotem reddi : & habet act.præſcrip.ver.

i Auia tua.] differẽtia eſt inter patrem dan40 tem dotem pro filia,& extraneum. nam pater etiam incontinenti non poteſt paciſci vt ſibi tantum reddatur ſine ſtipulatione:quia officium paternum eſt dotare filias. cùm enim ſibi & filiæ quæſierit actionem, non poteſt ſimplici pacto in50 nouare.& extraneus vtiliter paciſcitur ſibi reddi incontinenti, & oritur actio præſcriptis verbis: non autem informatur. vetus quæ nulla eſt.

† Concor. cum hac. l. inter delectos.cũ gl. ſuper verbo, quod meum.quæ ponit caſũ huius.l.extrà de fi. inſtrumen.

k Filia tua.] i.pronepte ſua,& ſic pro extranea:vt.j̄.ti.j.§.extraneum. nã idem in quolibet extraneo:vt.j̄.eo.l.ſi dotem.vt.j̄.de pac.con.l.j.

l Actionem.] ſcilicet præſcriptis verb.&.ſ̄.de rerum permu.l.rebus. & ff.de pac.l.in traditione.&.ſ̄.de pac.inter emp. & vend.l.ij.

60 m Conuentionis.] incontinenti adhibitæ,quæ valuit,vt dixi:ſed nõ eſt idem in pacto patris.verè non idem, quippe matris &c.

n Matris.] idem in auia,vt in noſtro caſu:& idem in quolibet qui non habet perſonam dotatam in poteſtate,qui omnes dicuntur extranei:vt.j̄.tit. j.§.extraneum.

o Patris.] ſubaudi ſed.

p Profectitiæ.] profectitiam dotem facit non ius poteſtatis,ſed patris nomen,ſi modò vt pater dederit: vt &.ff.eo.l.profectitia.§.fi.&.§.ſi pater.

q Competentem.] id eſt competituram.nam non videtur naſci niſi demum ſoluto matrimonio:vt.ff.de bo.dam ſed ſi alia.in fine.& facit.j̄. ſolu. 70 mat.l.dos.

r Simplici.] ſed ſtipulatione poſſet incontinenti,non ex interuallo poſt contractum matrimonium:vt.ff.ſolu.mat l.quoties.&.ff.de pac. dot. l. cùm dos.&.ff.eo.l.poſt nuptias.&.j̄.l.proxi.Sic ergo not.hîc ſpeciale,vbi ex pacto incontinenti appoſito non oritur actio.ſic &.ſ̄.de vſu.l. quamuis.j.&.ff.de religio. l.quòd ſi locus.&.ff.de ſer.expor. l. Si ſi ſeruus quæratur ratio quare diuerſum in patre & extraneo?Reſpon. quia patri prouiſum eſt per. l. ff. ſol.mat.l.ij.§.j.quod non eſt in extraneo.vnde facile eſt vt ſibi poſsit prouidere:vt.j̄.ti.j.§.accedit. Item ſecunda,quia patris officium eſt dotare,non extranei:vt.ſ̄.ti.j.l.fi.& de hæreti.l.cognouimus.& ideo pactum nudum faci80 lius operatur in extraneo,quàm in patre.Eſt & tertia:quia cùm iam eſſet actio cõmuniter quæſita,non poteſt filiæ auferri ſine eius voluntate: vt. ff. ſol.ma.l.quoties.Sed nonne & ſic eſt acquiſita filiæ ſtatim cùm auus maternus,vel mater dedit dotem:vt.j̄.ti.j.§.accedit.&.§.extraneum?Reſpõ.ſic,ſed fingitur nõ quæſita:vt arg.ff.de noua.l.cũ enim.Et quarta eſt ratio quæ redditur hîc:quia nõ poteſt ſimplex pactum nouare.& facit ad legem iſtam .ff. de condi.ob cauſam.l.ſi extraneus.

Pater dans dotem pro filia ſua, quare non poſſet actionem ſibi appropriare ſimplici pacto ſicut extraneis.

s Innouare.] id eſt ad nouum eſſe reducere. ſ. vbi eſt eſſentialiter pa-

tris et filię communis, vt sit solius patris. Bald.

CVm à socero.] CASVS. Pater pro filia dedit dotem, nec ipse stipulatus est eam sibi reddi: posteà pactus est cum marito eã sibi reddi. In secundo casu solu. ma. morte vel diuortio, an præiudicauit filię quo minus petere posit, quæritur? Rñ. quòd non: si sine voluntate filię pactum fuisset interpositum. Viuia.

¶ Ius filiæ quæsitum facto patris, non potest ex postfacto ea non consentiente mutari. h.d. Bal. uel sic: Pater stipulando dotem sibi restitui ex interuallo non præiudicat filiæ non consentiẽti. Salicetus.

Imperator Gordianus A. Marco.

LEX VII.

CVm à socero tuo pro vxore dos tibi daretur, si ea in stipulationem deducta nõ est sub tempore dationis, sed posteà: socer tuus tecum paciscendo [a] si id non ex voluntate filiæ suæ fecit, conditionem eius lædere non potuit [b]. quandoque enim sola [c] de dote experiens, id pactum non debere ad sui dispendium operari, de iure defenditur. PP. Dat. Cal. Octob. Pio & Pontiano Conf.

¶ Verba trahuntur ad intellectum. & dispositum in principali, in augmento intelligitur tacite repetitum, etiam in obligatione uerbali. hoc dicit. Bald. uel sic: Sensum magis spectamus quã uerba. Et pacta inita in aliquo subiecto, intelliguntur repetita in eius augmento. hoc dicit. Sali.

Idem A. Agripinæ.

LEX VIII.

ETiam si non dotem reddi sibi mater, sed ea quæ in dotẽ data sunt, vt eam sequerentur [d], vel ad se pertinerent, in matrimonio defuncta filia, stipulata sit: durante matrimonio filia decedẽte, actionem ex stipulatu videri quęsitam æquissimum esse iudicam⁹. cui [e] consequens est vt etiam id quod additamenti [f] causa in dotẽ datum est, eadem actione repetatur. PP. Cal. Feb. Sabiano & Venusto. Conf.

¶ Inter fiscum & mulierem prælatio sumitur ex tempore. h.d. Bal. uel sic: Mulier in dote præfertur fisco posterius contrahenti. h.d. Sali.

Imperator Decius A. et Cæsar. Vrbicanæ.

LEX IX.

DOtis tuæ potiorem causam magis esse [g] conuenit quàm rei publicæ, cui posteà idem maritus obnoxius factus est. PP. vj. Id. Iuñ. Decio. A. & Cratio Conf.

¶ Vbi res æstimata datur in dotem, tenetur mulier uiro actiõe ex empto: et cõmoda et incõmoda rei pertinẽt ad maritũ. Hoc dicit. Bal. Vel sic: Quando æstimatio facit emptionem, mulier tenetur ex empto ad rem: & maritus soluto matrimonio tenetur ad æstimationem, & interim periculum & augmentum spectant ad maritum. h.d. Sali.

a ¶ Paciscendo.] vt sibi soli reddatur.

b ¶ Non potuit.] vt 10 et. ff. eo. l. post nuptias. et de pactis dot. l. cum dos. secus si ante: vt. ff. solut. mat. l. quoties.

c ¶ Sola] veluti sui iuris facta emancipatione, vel morte patris: vt. j. titu. j. §. videamus. vel quia pater sit turpis persona, aut absens: vt ff. solut. matr. l. si 20 cum dotem. § eo tẽpore. et facit. ff. de mino. lege. iij. §. sed vtrũ. in fin. §. & sicut pater non facit filię conditionem deteriorem, vt hîc: sic nec filia patris: vt. ff. solu. matrimo. l. ij. §. item si voluntate. Econtra si fiat pactũ ab aliquo eorum, vt pro- 30 sit, dic vt diximus. ff. de pac. do. l. cum dos. in glo. imo nec &c. de pac. l. & heredi. §. filia. et facit ad l. istã in eo ꝙ quædam pacta super dote non valẽt vt quæ ad ius respiciunt. ff. de pac. dot. l. si pater. §. ex pactis. et. l. ij. et. j. titu. ij l. quamuis. et. s. l. proxi.

40 ETiam.] CASVS. Mater pro filia dedit dotem, nec eã stipulata est sibi reddi: sed vt eã sequeretur, vel ad eam pertineret in casu solut. matrimo. morte vel diuortio: licet illa nõ fuerit vsa verbis dotem sibi reddi, an ob hoc mi- 50 nus sibi sit ex stipu. pro dote acquisita actio? Dicitur qđ nõ. et eadem actione non solùm dotem repetet, sed dotis, augmẽtum. Viuianus.

d ¶ Sequerentur.] Sic suprà. de donat. ante nu. l. si cum ante.. et. ff. de pact. tale pactum. §. fina. Et not. argu. sensum non 60 verba spectari. sic et. ff. de adimen. lega. l. iij. § cõditio. et de cõtrahen. em. l. sed Celsus. et. j. de libe. præ. l. iij. et. ff. de pac. tale. j. respõ. Arg. cõtra. ff. đ pac l. iurisgentiũ. §. vtrũque,

e ¶ Cui.] scilicet ratiõi.

f ¶ Additamenti.] vt 70 sunt accessiões, vel etiã aliquod separatum augmentum: quod intelligit Io. si et super hoc incontinenti fuerit pactum aliàs non. sed certe. et idẽ videtur etiam si nullum pactum speciale fiat super augmẽto: vt. ff. de pa. do. l. inter. §. cum inter. et 80 s. de dona. ante nup. l. cõstante. § pactis.

DOtis.] CASVS. Pater pro filia dedit dotem. maritus posteà cõtraxit cum fisco, & factus est eius debitor. quis præferri debeat in bonis mariti, quæritur? Dicitur quòd mulier. Viuianus.

g ¶ Magis esse.] fiscus & fœmina paribus passibus ambulant: vnde qui prior est tempore, potior erit in iure: vt hîc, & infrà de priuileg. fis. lege. ij. & facit. ff. ex qui. cau. ma. lege fin. & infrà. qui po. in pig. ha. l. iiij. hoc autem nisi ex primipili causa. nã tunc etiam res dotales occupantur pro tali debito: vt j. in qui. cau. pig. ta. contra. l. satis. & de primipilo. l. vtilitas. li. xij. liberi etiam si non sint hæredes, conueniuntur: vt. j. de primipil. l. fi. li. xij.

CVm dotem.] CASVS. Pater pro filia dotis nomine fundũ dedit marito æstimatum. si euincatur, an vt talia præstantur que præstanda sunt, maritus habeat actionẽ ex empto, quæritur? Dicitur quòd sic. & commodum dotis ad 10 maritum pertinebit, & tantùm ad æstimationẽ tenebitur. Viuianus.

Impp. Dioclet. &, Maximian. AA. Ingenuo.

LEX X.

CVm dotem te æstimatam accepisse profitearis: apparet iure communi per pactum quod doti insertum est, formato contractu, ex empto [h] actionem esse. Quis [i] enim dubitet æstimationẽ à te mulieri deberi, cùm periculo tuo res deteriores fiant [k], vel augmenta lucro tuo recipiãtur? PP. xij. Calend. Maij, Maximo. ij. & Aquilino Conf.

¶ Si res dotalis ui aufertur, marito quæritur actio. h.d. Bal. Vel sic: Pro rebus dotalibus & abreptis: agit maritus, non uxor. hoc dicit. Salicetus.

Idem AA. &. CC. Seueræ.

LEX XI.

DE ijs quæ in dotem data ac direpta [l] commemoras, mariti [m] tui esse actionem [n], nulla est dubitatio. Dat. x. Calen. Maij, Heracliæ AA Conf.

¶ Res empta ex pecunia dotali non est dotalis: & ex tali emptione mulieri non acquiritur actio: & ideo si dos est in casu restitutionis mulier pecuniam repetit, non ad rem agit. hoc dicit. Bal. uel sic: Fundus emptus ex pecunia dotali, non efficitur uxoris ideo sola pecunia repetitur, uel eius residuum ubi pars restituta fuit. h.d. Sali.

Idem AA. &. CC. Rufinæ.

LEX XII.

EX pecunia dotali fundus à marito tuo comparatus [o], nõ tibi quæritur [p], cùm neque maritus vxori actionem empti possit acquirere [q], at dotis tantum actio tibi competit. Vnde aditus præses prouinciæ si non te transegisse repererit, sed ex maiore parte dotem consecutum, residuum restitui prouidebit [r]. D. viij. Calen. Maij, Herarcliæ AA. Conf.

¶ Mater non potest dare rem filiorum pro dote sua: & accipienti non competit actio nomine euictionis si fuit sciens, nisi pactum uel stipulatio intercesserit de euictione præstãda. h.d. Bal. uel sic: Mater non potest in præiudicium filiorum tradere pro sua dote res eorum. h.d. Salice.

Idem AA. & CC. Catulæ & Statiæ.

LEX XIII.

h ¶ Ex empto.] vt pręstentur quæ præstanda sunt etiã euicto: vt et. s. de pac. l. ex cõuentione. Sed an etiam ipsa habet ex vendito soluto matrimonio ad æstimationem do- 20 tis? Non puto. nec enim simplex venditio est: vt ff. eo. l. quoties. nec est absurdum ex altera tãtùm parte dari ex empto, & altera ex stipulatu pro dote: vt ar. ff. man. l. põt.

i ¶ Quis enim.] argumẽtatur à relatiuis, vel à communiter accidenti- 30 bus. nã si est emptio, ergo pretium: & econtra.

k ¶ Fiant.] hoc si post matrimonium, non autẽ ante: vt. ff. eo. plerũque. §. si ante.

DE ijs.] CASVS. Pater pro filia quasdam res dedit in dotem, & direptę sunt 40 id est ablatæ per vim vel raptæ, an maritus habeat, an vxor actionem contra rapientem quæritur? Dicitur quòd vir. Viuianus.

l ¶ Ac direpta] Id est vi ablata.

m ¶ Mariti. vt pote domini: vt. s. de rei vend. 50 l. doce.

n ¶ Actionem.] vi bonorũ raptorũ, vel furti.

EX pecunia.] CASVS. Si maritus ex pecunia dotali fundum emat, & suo nomine: cui acquiritur quæritur? Dicitur quòd non mulieri, sed viro: qa 60 actio ex empto acquiri mulieri non potuit: & pro parte residua dotis pro dote habet actionẽ, si partẽ recepit, dum tamen de ea parte non fuerit à muliere trãsactum. Viuianus.

o ¶ Comparatus.] nomine suo.

70 p ¶ Non tibi quæritur.] vt. j. de ser. pig. da. ma. l. fin. nisi hoc ageretur ab vxore et viro, vt dos fieret, et vtile esset mulieri: vt. ff. e. l. res quę ex dotali. et. l. ita cõstante. quę sunt cõtra. Sic econtra speciebus venditis. s. lapidib⁹ fit pecunia 80 dos, cũ hoc agit, & mulieri ẽ vtile: vt. ff. e. si ex lapidicinis. ex pecunia ãt mĩoris vel militis res emp. cõstat, ꝙ ẽ militis vel mĩoris: vt. s. đ rei vẽ. l. si vt ꝓponis et. ff. qñ ex fac. tu. l. ij.

Dotalis nõ est res ex pecunia dotali empta.

q ¶ Acquirere.] etiam si ei⁹ nomine emisset: vt et. s. si quis alte. vel sibi. l. multũ. et. j. eo. si genero. auus tamen acquirit nepti: vt. ff. sol. mat. l. Caius.

r ¶ Prouidebit.] sic et. j. de furtis. post decisionẽ. ADDITIO. Intelligas hãc legẽ verã, si aliũde mulieri cõsuli potest: alioquin in subsidium bene posset. ad rẽ agere: vt. l. vxor marito. in fine. ff. de do. ĩter virũ et vxorẽ.

Si à matr

Si à matre.] CASVS. De substantia filiorum dotem dedit mater viro,& non intercessit stipulatio vel pollicitatio.an rebus in dotem datis à filiis euictis agere possit maritus de euictione?R'n.quòd non. Viuianus.

a Nullam.] nec ad dominij translationem,nec ad hoc vt de euictione teneatur quæ dedit,cum accipiens fuerit sciens: vt.j.de euic.si fundum.

b Pollicitatio.] quæ sufficit in dote constituẽ da:vt.s.tit.j ad exactionẽ. & quã do sic incipit dos, 10 agitur de euictione:vt.s. cod.l.prima.

Dos potest constitui per pollicitationem.

c Stipulatio.] scilicet de euictione,etiam si incipit à traditione. & dic cũ resnõ fuitęstimata,nã tũc agitur vtili ex emp. vt s.e.l.i.j.&.l.cũ dotem.

Si à matre vestra superstite aliquid ad vos pertinens,in dotẽ scienti vitrico vestro datum est: intelligitis nullam [a] firmitatem iuris,dationem habere, si neque pollicitatio [b] neque stipulatio [c] intercessit. D.Prid. Cal. Maij, Heracliæ AA.Cons.

Mater non cogitur dotare filiam nisi ex rationabili causa,& nisi ex causis expressis in iure. Item pater ex bonis uxoris suæ non potest dare filiam communem non consentiente uxore hoc dicit.Bald.uel sic:Mater non cogitur dotare filiam nisi ex causa:pater sic:sed nõ potest de alieno,domino inuito.h.d.quod not. Salicet.

Idem AA.& CC.Basillissæ.

LEX XIIII.

Neque [*] mater pro filia dotem dare cogitur,nisi exmagna & probabili causa [d] , vel lege specialiter expressa :neque pater de bonis vxoris suæ inuitæ vllam dandi habet facultatem [e] .D. Noñ.Nouẽbr.Philippopol.AA. Cons.

Neque mater.] CASVS. An 20 mater compellenda sit dare dotẽ pro filia,quęritur?Dicitur quòd non, nisi ex magna & probabili causa :vel lege specialiter expressa . & hoc in prima.an verò maritus bona vxoris ea inuita possit dare in dotem pro filia,quæritur?Dici 30 tur quòd non .et hoc in secunda. Viuianus.

** Mater pro filia non cogitur &c.*

d Causa.] vt quia sit hæretica , filia verò orthodoxa : vt.s.de hæreti. l. cognouimus.

e Facultatem.] sed de suis proprijs habet necessitatem:vt.s.titul. proxi- l.finali.

Amissio instrumentorum non præiudicat doti:quia substantia dotis etiam sine instrumentis consistit,dummodo probetur per testes uel legitimas præsumptiones.Hoc dicit cum gloss. Bald.uel sic:Amissio.instrumẽtorum dotalium non nocet,si aliæ sunt probationes . hoc dicit. Salicetus.

Idem AA.& CC.Vlpiano.

LEX XV.

Cum citra fidem etiam instrumentorum datam dotem aliunde probanti [f] , post diuortiũ quõdam vxoris tuæ secundum bonam fidem restitui debere constet:amissis [g] etiam instrumentis, sine dubio cætera probationum indicia iure prodita, non habentur irrita.D.viij.Calend August. Sirmijs AA.Cons.

40 Cum citra.] CASVS. An citra confectionem instrumenti dotalis dos à muliere solu. matrimo. repeti. possit quæritur? Respond.quòd sic:nec si bi oberit licet instrumentum dotale non interuenisset vel interuenisset, 50 & amissum sit,non oberit quo minus repetat si aliashabeat probationes. Viuianus.

f Probanti.] per testes vel alias probationes vel præsumptiones.

g Amissis.] sic in vẽ ditioe:vt.s.de fid.instru. l.cum instrumentis.et in co.libertate data.j.d liber. cau.l.sicut. & facit.s. de rei vendi.l.indicia.&.l. cum super.& de probatio.l.ad probationem.j.et ff.de fide instru.l.in re.et s.de nup.l.neque fine.

Soror habens bona indiuisa cum fratre, potest partem suam in dotem dare,etiam fratre ignorante uel inuito.Hoc dicit.Bald.uel sic:Cõmunio non impedit partem pro indiuiso dari in dotem.hoc dicit.Sali.

Idem AA. & CC. Aemilio.

LEX XVI.

Ante diuisionem soror tua intestato patri etiam ipsa succedens,pro indiuiso portionẽ fundi communis in dotem dare non prohibetur [h] ,D.nonis Iul. Sirmij.CC.Cons.

Ante diuisionem.] CASVS. Duę sorores successerũtpatri ab itestato. an altera portionẽ quã habet in fundo quasi pro indiuiso ante factam diuisionem possit dare in dotem, quęritur. dicitur quòd sic:nec obstat quòd fund' nõ e diuisus. Viuia.

h Prohibetur.] vt et suprà communi diui. le- 80 ge prima & de contrahen.emp.l.dudum.& de cõmu.re.alię. falsò. Item hoc casu ẽt lite contestata.vt.j.de liti.l.fin.in fin.

Dans proprietatem in dotem retento usufructu,non potest in præiudicium proprietarij uẽdere uel alio modo disponere,hoc dicit.Bald.

Res.] CASVS. Si pater pro filia fundum in dotem dedit,deducto pro se vsufructu & cum vendat,an filiæ præiudicet,quæritur. Dicitur quòd non. Viuiaaus.

i Quarum.] id est quas.

k Vsufructu.] qui finitus cedit lucro dotis : vt.ff.eo.l.iij. Sed contra.ff. de pac.dota.l.iiij.Solu.hic deduxit vsumfructum,ibi fructum.Iac.

l Tibi.] marito pro filia tua.

Si socrus.] CASVS. Socrus dedit filiæ suæ vxori meæ fundum detracto vsufruct. vxor mea dedit mihi eum in dotem,& socr' vsumfructum,& fecit mihi pactũ 10 vxor mea & socrus de dote lucranda si vxor prædecederet.prędecessit vxor.an fundus pleno iure penes me remanere debeat , quæritur? Dicitur quòd sic.si verò socius filiæ suæ locasset vsumfructum, mortua filia ad socrum reuertitur 20 Viuianus.

Idem AA.& CC.Sabino.

LEX XVII.

Res [*] quas [i] vsufructu [k] sibi deducto,socrus in dotem dedit,vænundando auferre tibi [l] [*] non potest. D. Noñ.Iul. Sirmij, CC.Cons.

** Per quas.*

** Nihil potest.*

Si uir ab uxore recipit nudam proprietatem cum pacto de lucrando à socero usumfructum: soluto matrimonio morte mulieris,nihil restituit:secus si usumfructum non recipit in dotem: quia tunc ei non prodest pactum de lucrando. hoc dicit.Bal.uel sic: Proprietas potest dari in dotem ab uxore,& usufructus pro eadem à socru,& pactum tunc de lucrando initum cum uxore,nocet in utroque.morte autem coductus non extinguitur usufructus formalis.hoc dicit. Salicetus.

Idem AA.Mænestrato.

LEX XVIII.

Si socrus tua fundum deducto vsufructu vxori [m] tuæ donauit, tibique in dotem vxor quidem proprietatem,socrus autem vsumfructum dedit [n] vxore tua rebus humanis in matrimonio exempta , fundum [o] apud te remansisse secundum placiti [p] inter vos fidem, non ambigitur . Nam si acceptura certum quid annuum,filię suę vsumfructum locauit:mortua coductrice,vsufructus [q] extingui minimè potuit. D.xiiij. Cal. Ianuar. Sirmij.CC.Cons.

m Vxori tuæ.] scilicet filiæ suæ.& tenuit donatio.

n Dedit.] donando vel faciendo simile pactum de lucrando,sicut & vxor facit super proprietate. & dedit causalem,quamuis ipsa habe- 30 ret formalem.

o Fundũ.] id est plena proprietate.

p Placiti.] de lucrando.& hoc cum socrus dedit vsumfructum genero suo.secus autem si retinuit,& filiæ locauit. & hoc subijcit: & sic sunt duo casus:& huic secun- 40 do est contra.s.de vsufruc.lege si domina. Solu.vt ibi:

q Vsusfructus.] scilicet formalis.

Ex stipulatione dotantis non quæritur alteri actio:sed si illemet sibi stipuletur de uoluntate dotantis,actio quæritur:sed si in testamento eã exercere prohibeatur cum sit hæres institutus à dotante,salua Falcidia parendum est uoluntati.h.d.Bald.uel sic:Ex pacto uel stipulatione patris non quæritur actio filiæ emancipatæ.& testator potest grauare hæredem ne actiõe sua agat,salua tamen falcidia.hoc dicit secundum lec.gloss. Salicetus.

Idem AA.& CC. Achilli.

LEX XIX.

Cum patrem pro filia dotem tibi dantem , si post mortem suam [r] in matrimonio constituta rebus humanis eadem [s] eximatur, partem dimidiam dotis Amniæ [t] reddi, pactum [v] proponas : post vero testamento facto , cum alijs etiam Amniam hæredem scripsisse,nec Amniam [x] quicquam ex stipulatu petere velle sanxisse: si quidem hanc sibi reddi secundum fidem pacti stipulatam Amniam non probetur : ex alieno pacto non prorsus ei vlla

Cum patrem.] CASVS. Pater duas habens filias, Seiam quæ erat in potestate, & Titiam:pro Ti- 50 tia dedit centum in dote,et pactus est,vt matrimonio post mortẽ suam soluto qđ medietas dotis ad Seiã perueniret.pater fecit testamẽtũ, & Seiã cũ quibusdã alijs heredẽ instituit,et phibuit Seiã aliqđ petere pro dote .an Seia possit agere de dote,quęrit 60 Distinguit: Aut pater stipulatus est, et nõ aget filia:quia alteri &c.aut ipsa stipulata est,et aget eatenus quaten' est instituta, et nõ in pl':quia in eo qđ pl' est,obstaret exceptio: salua tamen retentione. l.Falcidiæ. verbi gratia, quadraginta habuit ex 70 institutiõe,& quadraginta ei debebanẽ ex stipulatione dotis.si agat,repellitur excepti.in. xxx. & x.sibi retinebit ex Falcidia. Viuianus.

r Suam.] Id est patris.

s Eadem.] filia nam si morte generi solueretur matrimonium , non no- 80 ceret filiæ pactum patris:vt.j.tit.ij. quamuis.

t Amniæ.] proprium nomen est filiæ emancipatæ.non nuptæ.

v Pactum.] ita quòd stipulatus, vt statim innuit.

x Nec Amniam.] repete,& proponas patrẽ sanxisse se nõ velle Amniã aliquid petere ex stipulatione patris .Accursius.

competit actio[a]. Si verò ex verborum cōceptione sibi Amnia quęsiuit obligationem, ac tibi[b] testatorem prospexisse probetur[c]: cōtra eam ex stipulatu post euētum conditionis petentem, quatenus accepit[d] ex defuncti volũtate, quę fuit stipulata, exceptiōe (salua Falcidia[e]) vti potes. Dat. xiij. Calēd. Febr. Sirmij. CC. Cons.

Fructus dotis pertinēt ad maritum onera matrimonij sustinentem: quos si uxori concedit, repetit ab uxore, quatenus uxor locupletior effecta est. h.d. Bal. Vel sic: Fructus dotis cedunt lucro mariti, nec possunt uxori donari. h.d. Sali.

Idem AA. & CC. Tyberio.

LEX XX.

PRo oneribus matrimonij[f], mariti lucro fructus totius[g] dotis esse quos ipse cepit: vel si vxori capere[h] donationis causa permisit, eum inquantum locupletior[i] facta est, posse agere, manifestissimi iuris est. Dat. v. Calē. Maij. Sirmij. CC. Cons.

Cùm res in dotem data æstimatur, ita ut res sub eadem æstimatione reddatur, ipsa res est in dotem, non æstimatio. si tamen res est deteriorata, debet restitui etiam æstimatione taxata. h.d. Bal. uel sic: Res dotalis æstimata, deteriorationis gratia repetitur soluto matrimonio, & nō æstimatio. h.d. Sali.

Idem AA. & CC. ad Geminium.

LEX XXI.

SI inter virum & vxorem pactum sit interpositum, vt si matrimonium intra quinquennij fortè tempora quoquo modo esset dissolutũ, species ęstimatæ[k] doti datę pretijs, quibus æstimatę sunt, redderentur: manifestum est non pretia specierum dari, sed ipsas species deberet restitui: cùm in placitis specierum reddendarum idcirco pretiorum nomen videatur annexum, ne si species aliqua diminuta[l] fuisset aut perdita, alio pretio quàm quo taxata fuerat, reposceretur. Dat. Noñ. August. Agrippinæ. CC. Cons.

Pater rem quam pro filia dedit in dotem, nec recepit, alienare non potest. h. d. Bal.

Idem AA. & CC. Lybianæ.

LEX XXII

REm, quam pater in dotem genero pro filia dedit, nec[m] recepit, alienare nō potest[n]. Dat. v. Calend. Decembr. ijsdem. CC. Cons.

Vxor non potest uendere prædium dotale, nec uendenti consentire marito nō consentiēte. h.d. Bal. Vel sic: Prædium dotale non potest mulier constante matrimonio alienare. h. d. Sali.

Idem AA. & CC. Diogeni.

LEX XXIII.

SI prædium vxor tua dotale[o] vænundedit: spontè necne contractum ratum habuit, nihil[p] interest: cùm rei tibi quæsitæ dominium[q] auferre nolenti minimè potuerit. D. v. Calend. Octob. Viminatij. CC. Cons.

Vbi mulier ex culpa perdit dotem, dos non reuertitur ad eum, qui eam dedit, nisi sibi fuerit pactus uel stipulatus. h. d. uel sic: Pœna semel commissa propter repudium non tollitur, licet mulier propter ingratitudinem sit reuocata in domini seruitutem. h. d. Bal. uel sic: Vbi mulier ex culpa perdit dotem, non reuertitur ad eum qui dedit, nisi ille sibi prouiderit. hoc dicit. Salicetus.

Idem AA. & CC. Aurelio & Lisymacho.

LEX XXIIII.

SI dotem† marito libertæ vestræ dedistis, nec eam reddi soluto matrimonio[r] vobis incontinenti pacto vel stipulatiōe prospexistis[s]: hanc, culpa vxoris dissoluto matrimonio penes maritum remansisse constitit, licet eã ingratam circa vos fuisse[t] ostenderitis. Dat. vj. Calend. Nouemb. Antiochiæ. CC. Cons.

a Actio.] scilicet directa. sic & .j. titu. ij. l. quamuis. & l. pactum. & .s. si quis alte. vel sibi. l. multùm vtilis. sic si non esset testamentum. sic & .j. titu. ij. l. pater pro filia. et .j. de do. quæ sub modo. l. quoties.

b Tibi.] genero.

c Probetur.] potuit enim dixisse gratia cohæredum: vt. ff. de lega. iij. l. fideicommissa. §. interdum. Item gratia tui qui eras gener, vt hîc dicitur.

d Accepit.] puta accepit quadraginta ex institutione, cũ totidem ei deberentur ex sua stipulatione in triginta patietur exceptiones quę concurrunt cum eo quod superest deducta quarta in qua non potuit grauari, vt hîc subijcit, & ff. ad legem falcid. l. quod d̄ bonis. §. finali. licet ipse hæres posset se in ea grauare: vt. ff. ad legem falcid. l. potest. Vel & hîc posset grauari si hoc expresse dixisset, quòd animo cōpensandi dimittitur: vt ff. ad legem falcidiam. l. si debitor. hodie autem constat, quòd potest: vt .j. ad legem falcidiam. authen. sed cùm testator. & facit .s. eod. l. si stipulatio. & contrarium ibi dictũ, & hîc dici posset ex. l. ff. de leg. iij. l. cũ quis. §. nuptura. et solue vt ibi.

e Falcidia.] iure institutionis.

PRo oneribus.] CASVS. Fructus dotis lucro cedunt marito propter on' matrimonij quod sustinet. Si verò constante matrimonio eos vxori dedit, reuocabit maritus eatenus quatenus locupletior facta ē, & vir pauperior. Viuianus.

Matrimonij onera sunt plura.

f Pro oneribus matrimonij.] quæ sunt plura, & sustinet ea vir: vt. ff. solu. matrimo. l. si cùm dotem. §. sin autē in sęuissimo. & ff. de donatio. inter virũ et vxo. l. si quis pro vxore, in prin. §. j. et. ff. eo. l. dotis fructus. & l. quamuis. in fin. et de dolo exceptio. l. fi. ĩ prin. & ff. fami. erciscun. l. si filia et. l. si maritus.

g Totius.] nisi fortè serui dotales quærant aliquid extra res mariti, vel operam suam: quod quæritur mulieri.

h Capere.] scilicet fructus.

i Locupletior.] & ipse pauperior: vt & suprà si quis alteri vel sibi. l. multùm. vbi ergo ipsa vxor & sui ex eius sustentata est, non repetet vir: vt infrà ti. ij. l. fructus. & de donatio. inter virum & vxorem si fructus. & . ff. de donatio. inter virum & vxo. l. si quis pro vxore. quæ sunt contrà. Sed videtur fructus posse donari nec repeti etiam in quo est locupletior: vt. ff. de dona. inter virum & vxorem. l. de fructibus. & ff. de vsu. l. fructus. quæ sunt contrà. sed ibi rem donando donat fructus, licet iure non teneat donatio: hîc autem principaliter fructus.

SI inter.] CASVS. Mulier dedit vineam marito in dotem: & pacta est vt in casu soluto matrimonio in eadem bonitate & eodem pretio quo tunc æstimabatur, sibi redderetur. an maritus soluto matrimonio vineam retinere posit & pretium reddere. quæritur? Dicitur quòd non. Viuianus.

k Aestimatæ.] non tamen vt æstimatio faceret emptionem, sed vt sciretur an essent deteriores: vt. ff. eodem lege plerunque. §. penultimo. & lege cùm post. §. cum res. & ff. solu. matrimonio lege si æstimatis. & suprà de vsufruct. interest. & infrà soluto matrimonio lege dubium. & argu. ff. de æstima. acti. lege prima in fine. & vsumfruct. quemadmo. ca. lege. j. §. rectè. Quid autem si non appareat qua mente fiet æstimatio? Respon. præsumitur illa quæ facit emptionem: vt argu. ff. loca. cùm fundus. Itē q̄d si fuerit vilior in pretio, non in substantia? Vel quid si in pretio carior, non in substantia? Rñ. pretium consyderari.

Æstimatio in dubio facit emptionem.

l Diminuta.] id est vsucapta: quod esse potest: vt. ff. de fun. dot. lege si fundus. deperdita verò quæ in rem natura desinit esse, & hoc dolo vel culpa viri. argu. ad has expositiones. ff. de peti. hęredi. l. deperditum.

REm quam.] CASVS. Pater pro filia dedit rem inæstimatam in dotem, & posteà non fuit ei restituta: quia non fuit solutum matrimonium. gener constante matrimonio rem illam alienauit: nunquid valet talis alienatio, quæritur? Respon. quòd non. Viuianus.

m Nec recepit.] secus si recepit, quia tunc alienare potest, vt innuit sed hodie contrà: vt infrà titu. j. in authen. sed quãuis. Vel dic quòd non sumitur hîc argu. à contrario. q̄d in idē recidit

n Non potest.] cũ non sit suum, nec dotis potest conditionem facere deteriorem: vt. ff. eo. l. post nuptias. & .j. de dona. l. constante.

SI prædium.] CASVS. An vxor prædium dotale inæstimatum spontè vel coactè inuito viro alienare posit, quæritur? Dicitur q̄d non. Viuianus.

o Dotale.] inæstimatum, cuius alienationem inhibet lex Iulia fundi dotalis: vt .j. tit. j. §. et cùm lex. & instit. quibus alie. licet. in prin.

p Nihil interest.] & posset ipsa venire contra venditionem etiam iuratam: vt suprà de leg. & con. lege nō dubium. & infrà de agri. & cen. lege quemadmodum. lib. xj. Aliud dicunt quidam esse hodie per constitutionem Friderichi sacramenta puberum spōtè facta suprà si aduer. ve n. sed certè sacramentum faceret eam haberi maiorem: at maior contraueniret: ergo & post sacramentum cum erit minor, veniret contrà. & sic etiam sibi non præiudicat secundum Io. Vel dic etiam cùm non iurauit, distinguitur vtrum scienti vel ignoranti vendidit mulier. si scienti, nullatenus tenetur de euictione. si ignoranti, obligatur emptori de euictione, licet res eius non fiat, nec eã habere posit: sicut in re sacra vendita dicitur: vt. ff. de contrahen. empt. l. & liberi. & insti. de contrahen. emp. §. fi. ADDITIO Hæc quæstio est decissa de iure canonico in. c. cum contingat. extrà de iureiur. in ãnti. & in. c. licet. e. tit. lib. vj. vbi dicitur, q̄d mulier debet omnino suũ iuramētũ seruare.

† Concor. cũ hac. l. gl. super verbo omnibus viris bonis. in c. ex parte vestra. extrà de rescr.

q Dominium] not. vt .j. eo. l. in rebus.

SI dotem.] CASVS. Si patronus pro liberta centum dedit in dotem, nec pactus est eam sibi reddi in casu sol. mat. & propter culpam mulieris solutum est matrimonium. vnde vir debet dotem lucrari: an patronus eam petere posit, quæritur? Dicitur q̄d non, nec si post dissolu. mat. propter ingratitudinem eam in seruitutem reuocasset. Viuianus.

r Matrimonio.] pacto vero apposito culpa libertæ non nocet: vt in authen. de nup. §. est quoque quoddam. colla. iiij.

s Prospexistis.] sic ergo fit vxoris, vel reddi, vel in pœnam ei auferri posit per maritum.

t Fuisse.] postquã culpam diuortij commisit. Sed quid si ante? Rñ. idem. si modo

ſi modò in ſeruitutem tunc non ſit reuocata, cũ ſit diuortium factum ſua culpa. Sed an idem ſit in patre ſi non ſit ſtipulatus ſibi reddi? Reſpon. vtique: licet lex prouideat ei: quia & filiæ prouidet, & tamen amiſit, & ſibi imputet, quod non fuerat ſtipulatus ſecundum H. ar. dictæ aut. de nup. Et nota de amiſsione dotis: ſicut & ĵ de repu. & diuor. l. conſenſu. & ff. ſol. ma. l. Lucius. Item facit. ff. eo. l. cũ poſt. §. patrona.

Defectus cauſæ impulſiuæ non impedit ius agendi: nec habetur loco contractus formalis, nec loco conditionis, nec loco cauſæ finalis. hoc dicit. Bald. uel ſic: Stipulatio de dote reddenda mulieri teſtandi cauſa committitur illa mortua etiam inteſtata. h. d. Sali.

Idem AA. & CC. Eutychiano.

LEX XXV.

SI mulier [a] †dotem à viro dari [b] ſtipuletur, vt de ea teſtari [c] poſsit: cùm [d] ordinationis teſtamenti cogitatio, mortis [e] antecedens tempus ſignificat [f], nec conditionem, ſed cauſam [g] contineat: inteſtata quoque muliere defuncta, ſtipulationem committi proficiet [h]. Dat. iij. Id. Nouembr. Antiochiæ. CC. Conſ.

Pater non poteſt ſtipulari dotem extraneo reddi. Bald. uel ſic: Pater non poteſt ſtipulari filio emancipato. h. d. Sali. uel ſic: Stipulatio alteri interpoſita neutra eſt ualida. h. d. uel ſic: Præter intentionem agentis, & contra prohibitionem iuris non quæritur actio. h. d. Sali.

Idem AA. & CC. Demoſtheni.

LEX XXVI.

SI genero dotem dando pro filia pater communis eam reddi tibi extraneo [i] conſtituto ſtipulatus eſt: nec ſibi ceſſante voluntate [k], nec tibi prohibente iure, quærere potuit actionem [l]. D. vj. Cal. Ianuar. ipſis. CC. & Conſ.

Bona lex & ſingularis eſt iſta. Licet maritus ſit lucratus dotem, non tamen tenetur ad ſoluendum tributa aliarum rerum uxoris ſuæ: ſed tenentur poſſeſſores ſeu ſucceſſores. hoc dicit. Baldus: uel ſic: Onera hæreditaria ſpectant ad hæredes, non ad maritum dotem lucrantem. h. d. Sali.

Idem. AA. & CC. Pompeiano.

LEX XXVII.

LIcet dos [m] iure penes maritum remanſerit: pro rebus tamen hæreditarijs ſucceſſores [n], non maritus quõdam, ſolennibus penſitationibus [o] parere debent. S. vj.

SI mulier.] CASVS. Mulier quæ 10 dotẽ dederat, cùm vellet de ea teſtari, ſtipulata eſt à marito ſibi reddi, vt ex ea teſtaretur: licet decedat ab inteſtato, ſtipulatio tamen committitur quia non fuit cõditio appoſita, ſed cauſa efficiens vel impulſiua: vt in tali exemplo, dedi tibi decẽ 20 vt emeres ſcyphum. licet non emeris, non reddes mihi decẽ: quia cauſa hæc fuit impulſiua, quæ impellebat me ad dãdũ tibi decẽ: & ideo ſiue deceſsit teſtata ſiue inteſtata debet reddi dos. Viuia.

†Glo. in. c. quemadmodum. ſuper ver. conditio. de iure iu. inducit hanc l. ad hoc quod licet in iuramentis promiſſorijs inſint certæ conditiões: nullæ tamen inſunt in iuramentis aſſertoriis. & cõcor. xxij. q. vl. c. vlt.

a Mulier.] quæ dotem dederat, cùm vellet 30 de ea teſtari. ſtipulata eſt eam à viro ſibi reddi vt in ea teſtaret. licet inteſtata ſit mortua, tamen ſtipulatio committitur. non enim fuit hæc cõdictio, ſed cauſa ſcilicet impulſiua vel efficiens, non finalis. cũ enim ſcires eã velle teſtari ſuper dote, 40 promiſiſti ei: ſicut ſi dẽ tibi decem vt emas caligas. nam licet non emas, non reddes. x. quia hæc impulſiua cauſa fuit: vt ff. de dona. l. ij. §. fin. & . l. ſeq. Et ſunt hîc argu. ad quæſtiones huiuſmodi, concedã tibi duos pedes terræ vt ibi proijcias a-50 quam: an tibi eorũ proprietas vel vſus cõceſſus videtur? Et videtur quòd proprietas, eo quod nõ fuit conditio proijciendi, ſed cauſa dandi. Item ad hãc dedi prædium vt haberent in vſu aliq religioſi: vt proprietas data videatur, quaſi non conditio: 60 ſed cauſa ſit incerta.

Terræ duos pedes concedam vt ibi proijcias aquã. quid cõceditur.

b Dari.] id eſt reddi ſub hoc modo: vt hîc dicitur &c.

c Teſtari.] per quod dicit vir tacitum pactum interueniſſe, quod ipſe lucretur: niſi ipſa teſtetur.

d Cùm.] pro quia: vt ſit ratio ſequentis, non conditio &c. nam quia hæc ordinatio ſignificat tempus antecedens mortem. ſi dixeris eſſe conditio-70 nem nunquam implebitur ſtipulatio, cùm non poſsit ante mortem finiri matrimoniũ, & ſic nec dos reddi: vt. ĵ. ſi dos cõſtante ma. l. j. & ſic facit. ĵ. de teſta. l. præpoſteri. & de contrahen. ſtipu. l. ſecundum. Alij dicunt ideo non valere ſtipulationem, quia poſt mortem ſtipulari videbatur. hodie contrà: quia valet vt inſti. ſtip. §. poſt mortem. quod non placet.

e Mortis.] id eſt mortem.

f Significat.] vel dic. i. ſignificans. vel facias. §. ibi inteſtata &c.

g Cauſam.] id eſt modum. & dic impulſiuam non finalem.

h Proficiet.] hæredibus. ſ. mulieris ab inteſtato venientibus. videbatur enim ſub conditione facta ſtipulatio. ſ. ſi teſtata eſſet: & ideo inteſtata morte 80 tua condictione deficiente ſtipulatio euanuiſſe putabatur. ſed non eſt conditio quę ſi deficiat, obſit. ſed ideo fecit vt ſecurior eſſet. ſic & ſtipulatur mulier dotem reddi: & tamen ſine ſtipulatione habet actionem: et hîc etiam ſine ſtipulatione poterat de ea teſtari.

SI genero.] CASVS. Pater dans dotem pro filia. ſtipulatus eſt eã reddi in caſu diſſo. mat. extraneo: puta filio emancipato. vnde extraneus eam non repetet: quia non poteſt: quia ſtipulari alteri quis non poteſt: nec pater, quia noluit. Viuianus.

i Extraneo.] puta filio emancipato. ſecus ſi eſſet in poteſtate: quia eadem vox patris & filij intelligitur: vt inſtit. de inuti. ſtipu. §. ei verò. licet ſit argu. contrà. ff. de pac. do. lege cùm dos. vbi non eſt eadem vox.

k Voluntate.] ſicut et. ſ. ſi quis alte. vel ſibi. l. multum. & . ff. de rebus dubijs. l. in ambiguo.

Calend. Ianuar. Sirmij. CC. Cõſ.

Cum authoritate generalis uel ſpecialis curatoris poteſt dos conſtitui: licet curator uel fideiuſſor minus habeant in bonis quàm ſint res in dotem conſtitutæ. & idem in donatione propter nuptias. h. d. Bald. uel ſic: Authoritate curatoris generalis, uel ſpecialis dos & donatio propter nuptias poſſunt conſtitui & exigi. h. d. Sali.

Impera. Zeno A. Aeliano præfecto prætorio.

LEX XXVIII.

MVlier in minore ætate conſtituta, dotem marito, conſentiente generali vel ſpeciali curatore [p], rectè dare et exigere poteſt [q], licet ipſe [r] tempore creationis fideiuſſorem in minorẽ, quàm dos eſt quantitatem dicitur præſtitiſſe [s]. ¶Hoc idem obſeruatur & ſi minor ante [t] nuptias donationem conſentiente (vt dictum eſt) curatore fecerit. D. Calend. Ianuar. Baſilio. ij. & Armatio Conſ.

Lex eſt not. & utilis, & habet omnia bona ſecum. Viro uergente ad inopiam etiam conſtãte matrimonio mulier poteſt dotem exigere, et hypothecaria agere, ſicut poſſet matrimonio diſſoluto. debet tamen dos exacta pro oneribus matrimonij deſeruire: & alienari nõ poteſt pactis dotalibus in caſum ſoluti matrimonij reſeruatis. idem in donatione propter nuptias. hoc dicit, Bal. uel ſic: Mulier cùm maritus ad inopiã uergit, uel hodie inchoat malè uti ſubſtãtia ſua: pro dote & donatione propter nuptias agit et excipit, & à poſſeſſoribus non potioribus auocat hypothecas, ut ſe maritumq; ſuſtentet & filios, & eas reſeruat: non alienat: pacta quæ dotalia remanent firma, & creditorum iura in poſteà quæſitis integra. hoc dicit ſecundum dominum meum, cuius uerba formaliter ſunt hæc. Salicetus.

Impera. Iuſtinianus A. Mennæ præfecto prætorio.

LEX XXIX.

VBi adhuc †matrimonio cõſtituto marit⁹ ad inopiã [v] ſit deductus, & mulier ſibi proſpice-

l Actionem.] directam ſtricto iure. ſed ex æquitate habet vtilem: vt 10 ĵ. tit. ij. l. pactum. & . l. pater. & . ff. ſol. ma. l. cai⁹. Vel dic quod nullam habet hic extraneus, cùm eſſet ratio quæ redditur in fine illi⁹. l. Caius. ſcilicet dotis & cõuentionis ſed mulier habet ex. l. ſibi datã: vt. ĵ. titu. j. §. accedit. & . §. extraneum. quæ naſcitur 20 ex numeratione: vt et aliàs, vt. ff. ſi cer. pet. l. certi condictio. §. ſi nummos.

LIcet dos.] CASVS. Vir pactus cum muliere habẽte prædia tributaria. i. alia quã ipſa dotalia, de dote lucrãda: ſi decedat mulier: ad quem debeat pertine-30 re onus prædiorum tributariorum, quæritur? Rñd quòd hæredes mulieris. Viuianus.

m Licet dos iure.] vt. ĵ. vnde vir. authẽ præterea [a]. vel de iure, id eſt pacto.

a Dicit hîc Salice. poſt Cy. quod hoc probatur ibi argumentũ à contrario ſenſu, ſi enĩ præmoriatur vxor: & matrimonium fuerit cũ dote: vir pauper qui relinquit lucratur dotẽ quod dictũ ſequiter ibi Bar. & vide quę ibi notaui.

n Succeſſores.] ſcilicet mulieris.

400 Pẽſitationib⁹.] quæ non ex rebus dotalibus debentur. aliâs ſecus: vt. ſ. ſine cen. vel reli. l. omnes. & . ff. de pub. l. imperatores. in princ. ſed funerari tã ex dote quã ex alijs hæreditarijs reb⁹ debet: vt. ff. de reli. & ſump. fune. l. celſus. & fa-50 cit. ſ. de dona. ante nupt. de rebus.

MVlier.] CASVS. An mulier minor an. interueniẽte curatore generali vel ſpeciali ad hoc dato dotem cõſtituere poſsit, quęritur? Dicitur quod ſic. & licet in creatione faciẽ-60 da, id eſt cùm ipſe fuerit creatus curator, fideiuſſorem dederit in minorem quantitatẽ quàm dos ſit: non propter hoc minus valebit dotis conſtitutio. Idem obſeruandũ eſt in dona. propter nup. vbi ſcilicet curatore authore fieri debeat. Viuia.

† Concor. cum ł ac. l. gloſſ. ſuper verb. alienat. in. c. ex parte veſtra de reſcrip.

p Curatore.] ad hoc dato: vt. ff. e. l. ſiue generalis. & facit inſti. de cura. §. item inuiti. & . ĵ de admi. tu. l. ſi curatores.

70 q Poteſt.] ſcilicet à marito.

r Ipſe.] ſcilicet curator.

s Præſtitiſſe.] fortè quia tunc paruum erat minoris patrimonium. vel dic hîc minor: aliàs curator erat diues.

t Ante nuptias.] facit huic. ſ. ſi aduer. dotem. l. j.

VBi adhuc.] CASVS. An conſtante matrimo. ſi vir ad inopiam vergat, mulier dotem repetere poſsit, quæritur? Dicitur quòd ſic. & ſi tenet res mariti, aduerſus creditores mariti agentes habebit exceptionem. Si non tenet: aget aduerſum creditores qui tenent res viri, ſi ipſa ſit prior tempore, ſeu poſterior iure priuilegio legis. & hoc in 80 prima. Nullam verò habet licentiam alienandi res mariti: ſed ex fructibus eorum tàm ipſa quam vir quàm eorum communes filij debent ſuſtẽtari. & hoc in ſecunda. Creditores verò habebunt maritum obligatum perſonaliter: & aduerſus eum, ſi ad vberiorem fortunam perueniat, agere poterunt. & hoc in tertia. Si qua autem pacta inter virum & vxorem de dote lucranda interceſſerunt, ad illa obligentur. & hoc in quarta. Viuianus.

v Ad inopiam.] habet tamen vt ſibi poſsit mulier conſulere in dote &

d onatione propter nuptias & cæteris rebus vt subijcit: & sic est contrarium. ff.solut.matrimo.l.si constante.in princip.vbi dicit tunc demum agi quando euidentissimè apparet mariti facultates non sufficere: scilicet si creditoribus soluatur prius.verbi gratia,dedi centum in dotem viro.vir habet.ccc. debet fortè.cccc.ecce facultas non sufficit si solueret eis prius, præueniret ergo ipsa.& sic non est cōtrà.aliàs si demū cum nihil haberet, deberet agi,nullum esset legis con 10 silium:quia tunc inquātum facere potest, debet damnari: vt instit.de act. §.item si de dote. Item quomodo peteret donationem & alias res, vt hic subijcit: cum nec dotem possit cum effectu exigere. hodie autē constat prius, & pòst posse 20 agi: scilicet quando vir cepit malè vti sua substantia: vt auth.de æquali. dot.§.illud. colla. vij. quod inspiciam secundum opinionem vulgi. arg.ff.de fundo instruct. l.cùm de lanionis.§. asinam. Sed quid in socero qui recepit dotem, si ver 30 git ad inopiam ? Dico idem quod in viro.arg. ff.de verbor.obligat.l. à Titio.in fin.&.j.ad leg. fal.l.fi. Item quid si ambo teneantur, scilicet socer & vir, & alter vergit ad inopiam? Respon.iure isto nō potest,cùm alter sit soluendo: sed ho- 40 die per authen.contrà, cum malè vti iam inchoatum sit. Ex prædictis collige casum, quo exigitur dos inuito viro, etiam constante matrimonio. Est & alius casus.ff. eodem. l.quemadmodum.§.j. Sunt & alij vbi spontè potest solue- 50 re: non autem cogitur. vt.ff. eod. l.mutus.§.manente.&.ff.solut.matrimo.l.quamuis.&.l.sed & si. Regulariter contrà: vt.j. si dos constante matrimonio,per totum.Sed pone in nostro casu virum velle dare fideiussorem de dote restituenda vxori soluto matrimonio: nunquid euitabit exactionem dotis ad præsens? quod videtur: vt argu.ff.solut. matrimo.l.si constante.§.quoties.&.ff.qui satisdare cogan .l.si fideiussor.§. finali. Sed dico contrà: quia infrà dicit quod retinere debet ad sustentationem sui & vxoris. Item licet dotem non possit petere constante matrimonio, si non vergat ad inopiam, an tamen pignus petere potest? quod vide- 60 tur: vt.ff.de pigno.l.quæsitum. Sed dico contrà: vt.ff.de distract.pigno.l. cùm soluendo.& quibus modis pignus vel hypot.soluitur.l.soluitur.§.si paciscatur. Accursius.

Dos à mari to potest re peti si sua substantia male cœpit vti.

† Vtatur. Dos in quibus casibus exigitur matrimonio constante.

re velit[a] ,resq́; [b] sibi suppositas [c] pro dote & ante nuptias donatione rebusq́; extra dotem constitutis tenere:non tantùm mariti res ei tenenti,& super his ad iudiciū vocatæ [d] ,exceptionis prǽsidiū ad expellendum ab hypotheca secundum creditorem præstamus: sed etiam si ipsa contra detentatores rerum ad maritum suum pertinētium,super iisdem hypothecis aliquam actionem secundum [e] legum distinctionem moueat, non obesse ei matrimonium adhuc cōstitutum sancimus,sed ita eā posse easdem res vendicare [f] vel à creditoribus posterioribus, vel ab alijs qui [g] non potiora iura legibus habere noscuntur, vt potuisset, si matrimonium eo [h] modo dissolutum [i] esset,quo dotis & ante nuptias donationis exactio ei competere poterat:ita tamen, vt eadē mulier [k] nullam habeat licentiam eas [l] res alienandi viuente marito & matrimonio inter eos constituto [m]:sed fructibus earum ad sustētationem [n] tàm sui quàm mariti filiorumq́;, si quos habet, abutatur [o] †:creditoribus scilicet mariti cōtra eum eiusq́; res, si quas posteà fortè acquisierit, integra sua iura habentibus:ipsis etiam marito & vxore post matrimonij dissolutionem super dote & ante nuptias donatione pro dotalium instrumentorum tenore [p] integro suo iure potituris. D. iij. Id Decembr. DN. Iustiniano. A.ij.Cō.

In authen de æquali. dot.§.illud. col.vij.constit. viij.

Marito uergente ad inopiam, mulier donationem propter nuptias uendicat ut domina. hoc dicit Sali.

Donationē quoque propter nuptias in hoc casu [q] cōstante matrimonio vēdicare [r] potest.

Lex solemnis.In uendicatione & hypothecaria rerū dotalium uel quasi,mulier omnibus alijs creditoribus antefertur: quia uenit ad rem propriam uel quasi:& ei non currit præscriptio nisi ex tempore ex quo potuit actionē mouere.& quod potest per ueritatem introduci, facit fictionem cessare. h.d. Bal.uel sic:Mulieri etiam soluto matrimonio pro rebus dotalibus etiam æstimatis competit rei uendicatio & hypothecaria:in quibus præfertur creditoribus ex tempore anterioribus:nec ei ulla cūrrit præscriptio antequàm agere posit soluto vel constan. te matrimonio.h. d.Sali.

Idem A.Demostheni. præfe.præ.

LEX XXX.

IN rebus dotalibus [s] siue mobilibus siue immobilibus seu se mouentibus(si tñ extant)siue æstimatæ [t] siue inæstimatæ sint,mulie

a Velit.] agendo personali, item reali: vt.j.l.proxi.§.omnis. Item hypothecaria: vt subijcit.

b Resque.] scilicet mariti.

c Suppositas.] id est obligatas ex conuentione vel lege pro dote : vt hìc, &.j.de rei vxor.actio.§.j. Item pro donatione ante nuptias : vt subijcit.& suprà de don.ante nuptias.l.si constante.§.iura etiam.licet in alijs non sit priuilegiata donatio vt dos : vt.j.qui po.in pign.l.fi.§.fi. quæ est contra. 70 Item etiam pro alijs rebus extra dotem.i.paraphernis: vt subijcit.&.j.de pact.conuent.l.fin.

d Vocatæ.] scilicet mulieri.

e Secundum legum distinctionem.] hoc est contra alios in rem. contra virum hypothecaria secundum quosdam. quod non placet, sed dic eam esse distinctionem quæ sequitur, sed ita eam &c. vbi etiam triplex est opinio, vt plenè diximus.j.qui po.in pign.hab.l.fi.

f Vendicare.] per hypothecariam, secundum Azonem.

g Qui non potiora iura.] contra fiscum enim, vel cæteros priuilegiatos priores tempore, vel liberos prioris matrimonij non exercet 80 hoc priuilegium: vt.l.assiduis. & authen.ibi posita.j.qui pot.in pigno. hab.&.j.de priuileg.fisci.l.j. Item contra extraneos possessores rerum viri non agitur, nisi prius viro excusso : vt in authen.de fideiusso.§.sed neque.col.j.

h Eo modo.] non tamen per omnia idem, vt subijcit, ita tamen &c.

i Dissolutum.] non per culpam vxoris.aliàs non repeteret: vt.j.de repu.l.consensu.P.

k Mulier.] quid de viro si alienauit,& de euictione promisit?Certè tenetur de euictione. non tamen præiudicat mulieri alienatio, quia reuocabit : vt.j.de prædi.mi.l.& si is.

l Eas res.] idem dicas in re viri data ei in solutum pro dote, scilicet cùm egerit actione personali.

m Constituto.] quod posset si verè esset solutum.

n Ad sustentationem.] sic ergo fructus donationis sicut dotis seruiunt viro, non 10 sic in fructu paraphernalium. Item per hoc, quod alitur ab vxore, patet eum damnandum hoc casu insolidum, cum non possit egere.

o Abutatur.] i.in totum consummatur secundum Ioan. aliàs poni 20 tur in malo vsu: vt.ff.de vsu & hab.l.plenum.§.ij. Quid autem si maritus efficiatur diues an reaccipiet dotem? Respond. non, secundum H. cùm ex causa iusta est soluta.

p Tenore.] quia pacta facta erant de lucrando.

30 SEQVITVR AVTHEN.. donationē &c. quę est in auth.de æquali.dot.§.illud.coll.vij. & legitur super princip.l. Accursius.

DOnationem.] CASVS. Lex codicis dicit, quod mulier agere potest aduer- 40 sus eos,qui tenēt res mariti. Authen. ista addit, quod mulier potest vendicare res,quę datæ sunt mulieri in dona.propter nuptias. Viuianus.

q In hoc casu.] scilicet cùm deductus est ad inopiam maritus : ac in dote tantum immutatur, 50 scilicet cùm inchoauit malè vti substantia sua. Nam & in corpore auth.dicit dedimus ei , quasi nihil immutet in donatione propter nuptias de eo quod hac lege codicis statuitur. Vel potest dici idem in donatione propter nuptias,quod hodie dicitur in dote.

r Vendicare potest.] directò si ponas eam inductam fuisse in possessionem, alioquin vtili: vt in authentica. vt immol.ante nuptia.dol.§. j.col.v. Quod autem ipsa sit domina, probatur ex eo quod dicitur alienari : vt.infrà communia de lega.authen.res quæ. & ad Trebel.authen.contra cum rogatus. Item quod dicit eam vendicare, intellige cum pacta erat 60 de lucranda. & hoc innuit finis huius legis vbi adhuc sed & si non sit pacta, idem videtur propter spem quam habet lucrandi , si mariti culpa soluatur matrimonium: & ita eius interest. ne dissipetur. sic & in.d.auth.communia de legat.& ad Trebel.

IN rebus.] CASVS. Siue res mobilis,siue æstimata detur in dotem, morte viri solut.matri.poterit res vendicare mulier si extant.habet etiam hypothecam,& præfertur omnibus creditoribus mariti etiam anterioribus tempore, puta si vir fundum habens eum obligauit, deinde eundem vendiderit mulieri, & illa posteà eidem viro nuptura in dotem dedit: licet creditor anterior fit in eo fundo, non tamen est mulier potior.nec est miran 70 dum si detur mulieri rei vendicatio, quia illę res ab initio fuerunt mulieris,licet in distinctione iuris dicatur dominium rerum dotalium fuisse in virum translatum, & habebit vtpote quando dedit res æstimatas.& hoc in prima. Si verò res inueniantur ab aliquo possessę.an præscript.vel vsucap.excludatur mulier à rei vendicatione? Respon.sic,si non agit eo tempore quo agere potuit, scilicet sol.mat.& marito vergente ad inopiam.si verò agere non potuit,quia vir diues erat,nec adhuc solutum est mat.non currit ei vsucap.vel præscrip.& hoc in secunda.Cùm verò mulier repetit dotē constante matrimonio,non est necesse quod fingat se diuertere à marito. Viuianus.

s Dotalibus.] largissimè hic accipe, vt subijcit.propriè autem inæsti- 80 matæ dicuntur dotales: vt.j.titul.j.§.& licet.in quibus dolum vel culpam præstare debet maritus: vt.ff.eod.l.mulier bona.§.j.et.ff.solu.matri.l.etiam. §.licet. sed et talem diligentiam quam in suis: vt.ff.solu.matri.l.si constante.§.si maritus.

t Æstimatæ.] hic de æstimatis accipe secūdum quod est.§.e.si inter virum.aliàs nō vendicatio,sed hypothecaria competeret,cùm quasi emisse videatur vir:vt.§.eo.l.quoties.secundum M.Alij dicūt,quòd hic serua ta fuit electio mulieri rei vel æstimationis:vt et.ff.eo.l.plerúq;.§.fi.vnde si rem eligat, habet

Maritus qd præstare debeat in reb' dotalibus. Dos p quas actiones repeti potest.

rem in his vẽdicandis omnem habere post dissolutum matrimoniũ prærogatiuam [a] iubemus & neminem creditorem mariti qui anteriores [b] sunt, posse sibi potiorem causam in his per hypothecã vendicare, cùm eædem res & ab initio vxoris fuerint, & naturaliter in eius permanserint dominio. Nõ enim quòd legum subtilitate trãsitus earum in patrimonium mariti videatˢ fieri, ideo rei veritas [c] deleta, vel confusa est. ¶ Volum⁹ itaque eam in rem actionem [d] in huiusmodi rebus quasi proprijs habere, & hypothecariam omnibus anteriorem posidere [e]: vt siue ex naturali [f] iure eiusdem mulieris res esse intelligantur, siue secundum legum subtilitatẽ ad mariti substantiam peruenisse videãtur: per vtranque [g] viam * siue in rẽ, siue hypothecariam, ei plenissimè consulatur. Omnis [h] autem temporalis exceptio [i], siue per vsuscapionem [k] inducta, siue per decem, siue [l] per viginti annorum curricula, siue p triginta vel quadraginta annorum metas, siue ex alio quocunque tẽpore maiore [m] vel minore [n] sit introducta: ea mulieribus ex eo tempore opponatur, ex quo posint actiones mouere [o], id est opulẽtis quidem maritis constitutis, post dissolutũ matrimonium: min⁹ autem idoneis: ex quo hoc infortunium eis illatũ esse clarauerit [p]: cùm constante etiam matrimonio † posse mulieres contra maritorũ parum idoneorum bona hipothecas suas exercere, iam nostra lege humanitatis intuitu definitum est. ficti [q] diuortij falsa dissimulatione in huiusmodi causa quam nostra lex amplexa est, stirpitus eruenda †. Recitata septies in nouo consistorio palatij Iustiniani. Dat. iij. Calend. Nouembris, Decio V.C. Cons.

* Sine per in rẽ sine per hypothecariã.

† Concor. gloss. super verb. alienat in fi. in c. ex parte vestra de rescript.

† Et sic fictio nõ est licita. & cõ cor. xxvij. di. c. quod iuterrogasti.

¶ *Extraneo dotante, licet quo ad mulierem dos sit titulus lucratiuus, & quo ad uirum sit titulus onerosus: tamen sicut quo ad uirum insinuatione non eget: ita nec quo ad mulierem: licet excedat legitimam summam. hoc primo usq; ad uersic. simili quoque modo. hoc intellige nisi sit pactum de lucrãda dote. nam hoc tali pacto uir non gaudet nisi insinuetur: ut in auth. eo decursum. suprà. de dona. ante nupt. In donatione uerò propter nuptias, licet quo ad mulierem sit titulus onerosus, quia reciprocus respectu dotis: tamen quo ad uirum uel quo ad extraneum quando extraneus donat, est titulus lucratiuus. sufficit tamen insinuatio unius utriusque. hoc secundo usque ad. §. prætereà. Bald. uel sic: Quando extraneus. i. non habens in potestate, dat dotem pro muliere: talis datio respectu uiri, dicitur donatio ob causam: respectu mulieris donatio simplex: nec indiget insinutione: licet olim secus. Sali.*

Idem A. Iuliano præfe. præt.

LEX XXXI.

habet directam yendicationem. si æstimationem, tunc hypothecariam. Vel dic tertiò & verius, quod pro nõ æstimatis habet directam: pro his quæ sunt æstimata, habet vtilem, scilicet tunc quando vir aliàs non est soluendo: vt. ff. de dona. inter vi. & vxo. l. vxor marito. in fi.

a ¶ Prærogatiuam.] scilicet volumus, quod est. j.

b ¶ Anteriores.] tẽpore. nõ priuilegio. nam ex hoc solo quòd ali⁹ sit anterior tempore, non prefert mulieri. nec distinguo vtrum alij creditores habeant expresã vel tacitam hypothecam, nõ obstante. l. superiori proxi. quia ibi loquitˢ de hypothecaria quam habet in alijs rebus viri, hîc de illa quam habet in rebus dotis in dotem. arg. j. qui po. in pig. hab. authen. si quid. Item non videtur, quòd alius creditor in re data in dotem posset esse prior tempore, nisi ponas, quod maritus hanc rem cùm sua esset, obligauit creditori, & posteà vendidit vel donauit alicui mulieri quam posteà duxit in vxorem, à qua eandem rem accepit in dotem, sed tunc ille præfertur. Dicas ergo quod mulier promisit viro dari in dotem fundum Cornelianum, non tamen dedit adhuc: vir obligauit istud prædium, quod facere potuit: vt. ff. de pigno. l. j. circa prin. posteà mulier tradidit. prefertur mulier creditori priori tempore.

c ¶ Rei veritas.] quæ est vt in eius dominio remansisse videatur de iure gentium secũdum M. Vel quæ est vt videatur esse domina quantum ad sustentationem. & sic iure primæuo similis est veritas, quæ aliorum respectu est falsitas: vt. ff. ad Velleia. l. aliquando. in princ.

d ¶ In rem actionem.] scilicet contra alios creditores, sed contra maritum non habet nisi ex stipulatu, secundum quosdam. vel rei vendicationem habet inspecto iure naturali, quo videtur domina. hypothecariam, inspecto iure ciuili in eisdem rebus. sic. j. ad trebellia. authenti. contrà rogatus. vel tertiò rei vendicationem in non æstimatis, hypothecariam in æstimatis, & dic veram æstimationem factam secundum. H.

e ¶ Posidere.] i. habere. & sic impropriè ponitur. ff. de acquir. re. domi. l. seruus. §. incorporales. & de acquir. poss. l. iij. in princ.

f ¶ Naturali iure.] scilicet iure primæuo, quo non distinguebantur dominia nisi quantum ad vsum. vnde quia promiscuè cum viro vtitur, cum eo domina eo iure videtur: vt. ff. re. amo. l. j. & j. de furt. l. quamuis. & j. de cri. expil. hæred. l. aduersus. sic eadem ratione filij dicuntur domini rerum paternarum: vt instit. de hæred. qua. & dif. §. sui. & ff. de lib. & posthu. l. in suis. Item & quia sua fuit res, & ad eum est reuersura, dicitur eius eodem iure: non autem iure gentium vel ciuili. imò sunt viri, scilicet per traditionem: vt instit. de rerum diui. §. per traditionem. Item habes expressum: vt instit. quibus alie. licet vel. in princip. Item quomodo obligatur ei, vt hîc dicit, si sua fuit, & semper duraret. Item inuenirentur esse duo domini insolidum si ipsa esset domina, cùm de viro constet, scilicet quod sit dominus, quod esse non potest: vt. ff. commod. si vt certo loco. §. si duobus. nec prodest, si dicas vnam vno iure, scilicet naturali: alium ciuili: quia pone vxorem dominium quæsiuisse prius per vsuscapionem, & sic de iure ciuili. Item pro hoc quia vir vendicat: vt. s. de rei vendic. l. doce ancillam. quod non faceret nisi dominus esset: vt. ff. de au. & arg. lega. l. quintus. ij. §. ij. Item manumittit seruum dotalem: vt. j. de ser. pign. dat. ma. l. j. quod si non esset dominus, non faceret: vt. j. de ijs qui à non do. ma. l. si non proprietatem. Item ipse iubet seruo dotali hæreditatem adire: vt. ff. solut. matri. l. seruus dotalis. Item pro hoc. ff. de acquirend. poss. l. Pomponius. §. in dotem. & ff. de fund. dot. l. si maritus. & de iure dot. l. dotis fructus. §. si res. & s. eod. si prædium. & hoc secundum Bartol. & Ioan. at M. dixit mulierem dominam de iure naturali, id est gentium, scilicet de re inæstimata. argumen. huius legis. & ff. de colla. bo. l. filium. & ff. qui satisda. cogan. l. sciendum. § si fundus. sed hoc primæuo iure, non naturali, id est gentium (vt dixi) intelligitur. Item pro eo. j. qui pot. in pigno. hab. l. asiduis. sed responde vt ibi. Item pro eo quia vir restituit thesaurum quasi in alieno inuentum: vt. ff. solut. matrimo. l. diuortio. §. si fundum. in fine. Item de partu ancillæ dotalis: vt. j. eod. titu. §. itaque. sed hoc facit emptor cùm redhibitoria agit, tamen interim dominus est: vt. ff. de ædili. edict. cum autem. §. fina. Item pro eo. ff. de minor. l. denique. §. sed vtrum. in fi. §. sed ibi est vel sub auditur, quasi. Item pro eo sunt argu. illa quæ inducimus, vt non posit pater in dotem eam instituere: vt dicto. §. sed vtrum. notauimus. De æstimatis autem constat secundum omnes, quod viri sunt de iure gẽtium & ciuili: vt. ff. eo. l. cum post. §. in dotem. & s. eo. l. quoties. licet etiam in his habeat vxor actionem in rem in subsidiũ: vt dixi. Accursius.

Dotaliũ rerum dominiũ cui⁹ est an viri, an mulieris.

Thesaurus an fũdo dotali inuẽtus cuius sit.

g ¶ Vtrãque viam.] scilicet, vt siue dicas vxorem dominam, præferatur in rei vendicatione: siue virum dicas dominum, dic eam preferri in hypothecaria in eisdem rebus: vt dixi.

h ¶ Omnis.] dixi habere eam in rem & hypothecariam. hoc verum nisi exceptione repellatur: quod fieri potest ex tempore quod potuit dos repeti. & hoc dicit. Accursius.

i ¶ Exceptio.] impropriè ponitur, quo ad vsuscapionem de qua sequitur, cùm per eam dominium quæratur directũ: vt. ff. de vsuscapioni. l. vsuscapio est.

k ¶ Vsuscapionem.] scilicet triennij in rebus mobilibus datis in dotem. Sed videtur etiam soluto matrimonio, qđ remaneant dotales: vt. ff. de fund. dot. l. etiam. & sic non vsucapiuntur: vt in eod. titul. l. si fundum. Sed dic illam. l. etiam. loqui tantùm in eo casu qui est in eod. titul. si maritus fuerit. vbi vir factus est seruus. & sic solutum matrimonium: non tamen dominus alienat. secus est si alio modo soluatur: quia desinunt esse dotales, & possunt vsucapi: vt hîc. vel hîc vnum est speciale pro muliere, vt etiam cõstãte matrimonio agat propter inopiam viri. sic & aliud est contra eam, vt vsucapiatur res dotalis soluto matrimonio. argumen. ff. de iureiurand. l. eum qui. in princip. Vel tertiò hic habet locum in re æstimata data, quæ non est dotalis propriè, & tamen vendicat eam vxor in subsidium: vt in princip. huius legis diximus: quæ vendicatio vsuscapione tollitur. Vel quartò loquitur hîc eo casu, quando scilicet alienatio permittitur: quod fit quandoque: vt. ff. de fund. dot. l. j. & vt eodem casu vsuscapio permittatur. Vel quintò, quod hîc est disiunctiua, cuius altera pars est vera: vt. ff. de verbor. significat. hæc verba, ille aut &c. quia sequens, non prima de vsuscapione. Vel sexto loquitur de mobilibus æstimatis: quæ etiam constante matrimonio possunt alienari, & sic vsucapi: vt. ff. solut. matri. l. res. De rebus autem viri vsucaptis, hîc non dicit, cùm in eis non habeat vxor nisi hypothecam, quæ vsuscapione triennij non tollitur: vt. j. de pign. l. vsuscapio.

l ¶ Siue per viginti.] da exemplum de rei vendicatione inter præsentes & absens: & hypothecaria contra extraneum habentem titulum, vel non habentem titulum: vt. j. de præscript. long. tempo. l. final. & s. si aduer. cred. l. j. & ij.

m ¶ Maiore.] vt hypotheca contra ipsum maritum que. xl. an. durat. & j. de præscript. xxx. an. l. cùm notisimi. circa princ.

n ¶ Vel minore.] xv. annis. quod dic vt. j. de præscript. long. tempor. authen. quod si quis quibusdam.

o ¶ Mouere.] vt & arg. j. de anna. except. l. j. §. fin. & d. l. cùm notisimi. §. illud. & de bo. quæ lib. l. quæcunque. & de bo. mat. authen. nisi.

p ¶ Clarauerit.] cùm extunc agere posit: vt. s. l. proxi.

q ¶ Ficti diuortij.] nam olim eo casu quando vergebat ad inopiam, fingebatur diuortium, vt sic ageretur ad dotem. quod hodie non est opus: vt hîc nunc dicitur.

CVm quidam. CASVS Si quis extraneus olim dabat dotē magnā.i.vltra quingentos aureos pro aliqua,& non fuit stipulatus dotem sibi reddi:sed adhibuit quādam mulierem vt stipularetur donare ei volens,maritus poterat eam accipere sine omni insinuatione.sed si illa mulier stipularetur dotem sibi reddi solu.mat.non poterat agere,quia non erat insinuatio,& sine insinuatione donatio non valet, cū excederet summā quingentorū solidorū secundū quosdam:licet litera dicat contrā. sed oportebat vt cederet mulieri act.ille qui pro ea dotem dederat, & ita remanebat aliquando mulier indotata. Dicit ergo, Imperator qđ hodie si mulier dedit,habet act.si nō dedit ipsa, sed alius habet act.nisi ille qui dedit dotem pro ea,stipulatus est eam sibi reddi:nec necesse est,qđ interueniat insinuatio. Idē ē in dōatio. ppter nup. & si qs dedit spōsę mee donationē,sol. ma.repetet dona.vel mulier si fecit pactū de lucrāda donatio neq; dedit,p me:poterit repetere,nisi in initio donationis stipulatus est eam sibi reddi. Item si mulier promisit dotem in rebus immobilibus:si non tradat intra biennium, postea tenebitur ad fructus, pensiones,& alias obuentiones.Si verō in pecunia,tenebit ad vsuras ex tertia centesimæ. Si verō aliæ res mobiles sint et æstimatæ,idem erit,et debetur æstimatio cuiuslibet rei dotalis, nec oēs adunari et æstimari debent. Si verō res mobiles non fuerint æstimatę,nō debentur vsuræ,nisi lite contesta.& potest agere maritus pro dote etiā ante biennium. Viuia.

a ¶ Cum quidam dotes.] dotis donatio fit & in virum qui accepit, & in vxorē pro qua dat. sic ergo not.cūm extraneus dat dotē alicui marito pro vxore eius,quātum ad mulierē dicitur donatio simplex:et ideo exigit insinuationem si fiat vltra quingentos solidos.quo ad virum est donatio ob causam.&ob dotem:& ideo non exigitur insinuatio quo ad eū.

b ¶ Extranei.] .i.alij.nā etiā pdicti extranei sunt: vt.j.e. l. §.j. Accursius.

c ¶ Eas.] scilicet dotes q̄ factæ sine vllis monumētis valent.

d ¶ Obseruatione.] i.sine insinuatione.

e ¶ Casus.] scilicet dotis reddendæ in casu si decedat vir.

f ¶ Fortuitus casus.] veluti post mortem mariti.

g ¶ Non facta.] id est non perfecta.nam quo ad eam non valebat cūm non erat insinuata.

h ¶ Monumenta.] à se facta.

i ¶ Per cessionem.] i.ipsa cogebatur cedere actionem donanti aduersus maritum,cūm ipsa agere non posset,vt non perdatur dos.quod est mirum. sic & aliās alius vtitur ex persona mea eo iure quo ego vti non possum: vt ff.rem ra. ha. l. procurator. §. si procurator. sic & fideiussor agit iure cesso, quo cedens agere non posset, cūm sit ei solutum:vt. ff.de fideius. l.cūm is qui.sic.ff.ad Velleia.l.quamuis.§.planè si mihi.&.ff.de pecul.quod debetur.&.ff.de vsufru.quod meum.Sed arg.contrā.ff.de pac.l.& hæredi.§.nos autem.

k ¶ Res.] scilicet exactas.

l ¶ Matrimonij.] scilicet finiti.

m ¶ Monumentis.] id est insinuationibus.

n ¶ Indigere.] cùm nō excedit legitimam summam.aliās secus:vt.j.eo.§. sin autem minor secūdum Azo.Vel dic secūdū Hu. hoc in dote etiā si excedit.sed in donatione propter nuptias est quod dicitur ibi.

o ¶ In omni persona.] s.vxoris & mariti.

p ¶ Stipulatus sit.] dotem sibi reddi:vt &.j.tit. j.§.accedit.& facit. §. de donatio.ante nuptias.authen.eo decursum est.

q ¶ Concurrit.] nil enim de liberis qui dedit dotem cogitauit.

r ¶ Tristitiæ suæ.] i. mortis mariti.quibusdā enim lætitia est.

s ¶ In potestate.] sic dicitur extraneus. j. ti. j. §.extraneū.aliās aliter:vt j.de impo.lu.descrip.l. j. li.x. Accursis.

t ¶ Vel nō minor.] vel pro &, id est & non minor:vt.s. de donatio. ante nup.l.minoribus.

v ¶ Ad eam.] vt ipsa ex pacto lucretur, si vir prędecesserit: sed hodie non est necessaria quātū ad mulierem:vt.s.de dona.ante nup.auth.eo decursum est.

x ¶ Accesserit.vt quia mulier prædecessit.

y ¶ Simile.] scilicet ꝙ post multa tēpora inueniatur maritus sine donatione.

z ¶ Vtilitas.] quia est fœmina minor: vt modò dixi.

a ¶ Valeat.] quod hodie etiā in maiore seruatur per authen.illam, eo decursum est. vt modò diximus.& concor.j. de dona. sancimus.§.aliās & ff.de dona. l.ij.§.j.

b ¶ Siquis.] scilicet extraneus.

c ¶ Spoponderit.] pollicendo.

d ¶ Vel promiserit.] scilicet per stipulationē.

e ¶ Ex tempore matrimonij.] s.cōtracti.

f ¶ Biennium.] elapsum post contractū matrimonij.ideo autem de biennio dicit, vt ex tunc in mora videatur.

g ¶ Quæstum.] id est quod lucrari posset is cui debebat:vt.ff. pro soc.l.quæstus. aliās contrà vt.ff.de actio.emp.l.si sterilis.§.cùm per venditorē.

h ¶ Principales.] scilicet prædia,Vel alia immobilia.

i ¶ Biennium.] & promissionē factam.sed alterum non sufficit. vt argu. ff.solu.matri.l.de diuisione.

k ¶ In argento.] si sint aliæ res.

l ¶ Quibuscunque.] repete,præter aurum.

m ¶ Aestimatæ.] speciale est ergo in auro vt eius prestetur vsura, sit æstimatum vel non.

n ¶ Biennium. mirabili modo inducitur hīc mora ex tēpore,cū aliās interpellatio sit necessaria.sic quādoq; purgatur tēpore:vt.ff.de leg.ij.l.titia.§.vsuras & non biennium seruari,in viro annus:vt.j.titu.j.§.exactio.

o ¶ Earum vsuras.] licet vsuras æstimationis rerū petatur, non tamen petitur æstimatio,imò res æstimatæ.

p ¶ Paret centesimæ.] vt

CVm quidam[a] dotes pro mulieribus dabant,siue matres, siue alij cognati,siue extranei[b]:rectè quidā eas[c] mariti sine monumentorū obseruatione[d] suscipiebāt. Cū autē mulier redhibitionē casus[e] stipulabatur,& hmōi fortuitus casus[f] euenisset, ipsa mulier,vt pote à se nō[g] facta donatione:propter hoc quòd monumenta[h] deerant necessitatem habebat actiōes in huiusmodi casu ad eū qui dotē dedit,per[i] cessionē transferre,vel ipsas res[k] reddere:& ita inueniebatur forsitā post prolixa matrimonij[l] annorū curricula & liberos forte editos, infelix mulier,indotata. ¶ Sācimus itaque in omnibus huiusmodi casibus nullis monumentis[m] rē indigere[n] sed in[o] omni psona† ratas esse hmōi donationes,& mulierē ipsam dotā suā habere(cū fortuitus casus hoc lucrū ei addiderit)& firmiter hoc apud eā permanere: nisi ipse qui ab initio dotem dedit,sibi dari in huiusmodi casū stipulat⁹ sit[p]. tūc etenim cū neque ab initio suspicio aliqua liberorū cōcurrit[q], sed sibi omnē rē ille qui dotē dedit,pepigerit,huiusmodi tractatus habere locū nō potest.atqui in alijs omnibus casibus,in quib⁹ ipse non est stipulatus, tristitiæ[r] suæ mulier hoc proprium habeat solatium per actionem dotis.

† Aliās,sed in omnes p sonas.

Vxores multæ gaudēt de morte mariti.

¶ Donatio propter nuptias excedens legitimā summam debet insinuari:& insinuatio facta cum principali prodest ei,cui in conficiendo esset donatum.hoc dicit. Sali.

¶ Simili quoque modo si quis extraneorū(id est qui eum pro quo dat,non in potestate[s] habeat)pro alio ante nuptias donationem nuptæ mulieri dederit,& necessaria monumenta adhibuerit:cū excedat summam legitimam donatio,vel nō[t] minor materfamiliās nuptura sit:nō solùm ad[v] eā, cui ante nuptias donatio datur, monumenta suam adhibeant firmitatem,sed etiam ad illū pro quo dedit, vt si lucrū ei ex dotalibus pactis accesserit[x],hoc non cedat donatori,sed in suum lucrū hoc maritus conuertat,firmumque & irreuocabile habeat, nisi donator & hoc sibi reddi huiusmodi casu fuerit stipulatus,ne & in prefato casu simile[y] anteriori vitiū oriatur. ¶ Sin autem minor quātitas sit,vel ita res gesta sit, vt monumentorū ex omni parte nulla sit vtilitas[z]:tunc & donatio ad vtrāque personam valeat[a],& maritus casum lucretur: nisi & hic donator eam sibi stipulatus sit †.

† Aliās,nisi & hic donator eum stipulatus sit.

¶ Singularis.§.est & cotidianus. Cursus biennij in præstatione dotis neglecta mori inducit, & decursum usurarū usque ad tertiā partā centesimæ.h.d.principaliter.Bald.uel sic:Extrane⁹ qui dotem promisit,per lapsum biennij à tempore contracti matrimonij,sine alia interpellatione constituitur in mora,ut teneatur ad fructus & usuras hac lege expressas:nec propter eā prohibetur maritus dotem ante biennium petere etiam si promissor sit paratus usuras et accessiones soluere.h.d.Sali.

¶ Preterea sancimus,si †quis[b] in dotem vel prędia,vel certum reditum,vel ædes, vel panes ciuiles spopōderit[c] vel[d] promiserit, si ex tempore matrimonij[e] biennium[f] trāsactum sit:illico redituum vel pensionum,necnon panis ciuilis quæstū[g] eum præstare,etiam si non fuerint adhuc res principales[h] traditæ.&si tota dos in auro sit:itidem post biennium[i] vsuras vsque ad tertiam partem centesimæ prestari. Sin autem aliæ res preter immobiles vel aurum fuerint in dotem datę,siue in argento[k],siue in muliebribus ornamentis,siue in veste,siue ī alijs quibuscunque[l]:si quidē ęstimatę[m] fuerint:simili modo post biennium[n] & earum[o] vsuras ex tertia parte centesimę[p] currere: ęstimatione † earum(quia & hoc apertius declarari oportet) ea intelligenda, quæ pro singulis speciebus facta

† Sal.hic dicit,ꝙ ista legalis mora ex lapsu biennij inducta in extraneo non habet locū in vxore cohabitante viro suo: qđ fuit de mente gl. hic in verbo,biennium. dū allegat l. de diuisione.

† Aliās,sed æstimationem earum, quia & hoc apertius declarare oportet,eam intelligendā quæ p &c.

ſime.vt ſuprà.

a ¶ Coadunationem.] vt vniuerſa quæ æſtimantur ſint tanti quanti æſtimata ſunt, an non. nam & pōt eſſe quod vna res iuſtè, alia iniuſtè æſtimata eſt: & ſic non fit æſtimatio omnium: vt.ff.de ædil. edic .l.ſi plura.&.l. pe. &.ff.de euic.l.j.ſed tunc demum: vt dicit.d.l.ſi plura. quando ſingulorum non erat pretium deſignatum. ſed hîc erat: & ideo non fit idem ratione prædicta. Item et quia poteſt eſſe qđ vna res alio tempore fuit promiſſa. quam alia.

b ¶ Conteſtatam.] ſcilicet vt veniaut fructus: vt.ff.de vſur.l.videamus ij.§.ſi actionem. & eſt ſimilis præſcriptio biennalis: vt ſ̄.de non nume. pecu.l.in contractibus.

Dos habet tria conſyderanda.

¶ DE REI VXO.

¶ *Sicut in quouis alio contractu tria conſyderantur principaliter, ſcilicet cōuentio, obligatio, & actio: ſic in dote. ideo que prius cōuentionem: ut in titulo de dotis promiſsione. ſecundo obligationem: vt. ſ̄. titu. j. nunc ponit actionē. Sic enim naturaliter debet diſponi. Et not. quod olim duæ dabantur actiones tā uiro pro petēda dote quā uxori pro repetenda dote: ſcilicet ex ſtipulatu et rei nxoriæ. ſed hanc tollit dando omne quod in ea utile erat actioni ex ſtipulatu quā reſeruat. & tacitè reſpondet obiectioni. in pr ī. quaſi obijciatur ei. quod uilia tractet, & armis non intendat. & ipſe ad excuſationem ſui reſpondet rem &c.*

eſt, vel pro vno quoque genere dotalium ſpecierum, id eſt pro argento, vol ornamentis, vel veſte, vel alijs ſpeciebus: & non eſſe expectādam poſt ſingulas æſtimationes vnam coadunationem [a] totius calculi: quod ſatis ſcrupuloſum & per nimiam ſubtilitatem pernicioſum eſt. ¶ Sin autem minimè res mobiles fuerint æſtimatæ: ea poſt biennium obſeruari, quæ leges poſt litem conteſtatam [b] pro omnibus huiuſmodi rebus definiunt. ¶ Sin verò res permiſtæ fuerint, & partim in auro, partim in alijs rebus mobilibus, vel immobilibus: pro iam facta diuiſione omnia procedere: licentia minimè deneganda marito, quando voluerit, dotem petere. Nec is qui debet, putet ſibi licentiam eſſe, reditus vel penſiones, vel vſuras, vel alias acceſsiones ſoluenti dotis ſolutionem protelare: ſed ſiue ante biennium ſiue poſteà voluerit dotem pars mariti petere, queat & ſecundum leges eam exigere. D. xij. Calen. April. Lampado. & Oreſte VV. CC. Conſ.

REm. CASVS. Crederet aliquis quod imperator non tractaret de arduis rebus, ſed minimis. ſed non eſt verum: quia in præſenti conſtitutione de arduis tractat: quia intendit oſtendere per quam actionem dos ſolu. mat. repetatur, & qua act maritus petat eam ſibi reddi, ex quo ſemel conſtituta eſt. olim duabus actionibus petebatur: vel rei vxo. actio. vel ex ſtipulatu. hodie ſublata eſt rei vxo. act. remanet act. ex ſtipu. & ſi quid vtilitatis habebat illa, hoc in act. ex ſtipu. translatum eſt: & omnes dotes petuntur act. ex ſtipu. ſiue intercesſit ſtipulatio, ſiue non: quia & ſi non interuenit, præſumitur interueniſſe: & ſi interuenit, ſed inutilis, puta inter abſentes, præſumetur vtilis: & ex ea agetur. nec mireris quod dico agi act. ex ſtipulatu, licet non interuenit ſtipulatio: quia hoc ideo eſt, ſcilicet quod ex nudo pacto non datur actio: vt quando conueni tecum de permutando codice: ſi interuenit rei traditio vel ſtipulatio, agetur iam ex pacto veſtito. vel da exemplum, & melius vt hîc notatur. Item mulier habet omnia bona mariti tacitè obligata pro dote: licet de hoc nihil dictum fuerit. ſicut pupillus habet omnia bona tutoris tacitè obligata, & tacitè hypothecata. Item non ſolùm mulieri datur pro dote, ſed viro in bonis mulieris: & hoc ſiue dos fuerit profectitia, ſeu aduentitia, ſiue data à muliere, ſiue data ab alio. Nec refert vtrum dos ſit promiſſa in ſcriptis, aut non. & hoc actio .ex ſtipul. transfuſa in eam rei vxo. act. & ſicut illa erat bo. fi. ita & iſtr ¶ Sciendmn.] Olim ſi maritus in teſtamento ſuo reliquerat vxori aliqua legata, mulier non poterat petere ſi volebat petere dotem: vel econuerſo. hodie vtrunque petere poteſt: niſi maritus dixit contrarium. Item maritus non poteſt retinere dotem propter malos mores mulieris: ne propter hoc inter eos fieret diuortium. Item nec vtetur retentione dotis propter res quas amouit mulier, ſed conueniet eam act. rerum amotarum. Item non vtetur retentione dotis ſi filios habeat ex vxore, quia pater filios ſuos alere debet, & filias dotare. Item nec vtetur retentione dotis propter impenſas in fundo dotali factas. ſed ſi accepi fundum in dotem. & partem dotis in re immobili & quantitate: puta centum & impendi decem in fundo: diminuetur dos data in decem. & hoc quando facit neceſſarias expenſas. ſi veró vtiles, ex mandato mulieris, conſequetur eas per act. mandati ſi mandauit, ſiue neg. geſt. ſi non mandauit, voluntariæ non repetuntur: ſed tollitur quod fecit ſine læſione prioris ſtatus rei, & ſi voluntate vxoris fecit eas. Si verò mulier decedat, hæredes eius repetent dotem: niſi maritus feciſſet pactum de dote lucanda. ¶ Cum autem.] Olim repetebatur dos ſoluto matri. annua bima trima die ſi vir conueniebatur rei vxo. act. & condamnabatur inquantum facere potuit per actionem ex ſtipulatu, ſtatim & inſolidum hodie inquantum facere poteſt, conuenietur deducto ne egeat: & ſi pauper eſt, nec dotem reddere poteſt, promittere de dote tota reſtituenda cùm ad pinguiorem fortunam peruenerit: & ſi eſt immobilis, ſtatim reſtituetur mobilis elapſo anno: & ſi non reſtituat, tenebitur ad vſuras vſque ad tertiam centeſimæ & fructus rerū immobilium debent mulieri reſtitui. & ſi mulier fuerit heres inſtituta, de iure detrahet Falcidiam, & primò deducet dotem ſuam. ¶ Cūque.] Dicta ſunt quæ ſunt propria tam rei vxoriæ actio. quàm ex ſtipula. hîc intendit dicere quod, quæ erant communia tunc, nunc ſunt accommodanda actioni ex ſtipula. tantùm dicit ergo, quod ſi mulier ancillas dedit in dotem, & pepererit: ſoluto matrimonio ſi inæſtimatæ ſunt, mulieri debent reſtitui cum partu per actionem ex ſtipulatu. Item quicquid ſerui acquiſierint extra res mariti, & operas ſuas. Fœtus verò animalium, & quicquid fructuum nomine continetur, ad maritum pertinebit pro tempore matrimonij: & fructus vltimi anni in quo matrimonium ſeparatum eſt, habebit maritus pro ea parte anni, pro qua ſtetit in matrimonio. De fructibus autem rerum æſtimatarum nihil mulieri reſtituetur: cum earum commodum & periculum ad virum ſpectat. Si verò pater viri dotem à muliere percepit, & virum cum alijs hæredem inſtituit: detrahet vir dotem de hereditate, & cauebit cæteris cohæredibus de ſeruando eos indennes, ſcilicet quod à muliere non conuenientur. Si verò mulier fuerit heres inſtituta ſiue exhæredata, ſiue emancipata à patre vel auo, habebit dotem præcipuam: & ſic excludit querelam inofficio. & conferetur ſi decedat inteſtatus, vel ex teſtamento: ſi pater voluerit. & hæc erant communia vtriuſque actionis ¶ Accedit.] Olim ſi extraneus dabat dotem pro muliere, actione rei vxoriæ poterat dotem repetere, ſcilicet mulier: niſi fuiſſet ſtipulatus dotem ſibi reddi, non ita erat in actio. ex ſtipulatu. ſed hoc habeat hodie rei vxo. act. ſcilicet quod mulier habeat ſemper dotis repetitionem: niſi ille extraneus fuerit ſtipulatus ſibi reddi. Extraneus autem omnis ille eſt intelligendus, qui non habet perſonam dotatam in ſua poteſtate: vt eſt pater. Item pater olim actio. rei vxoriæ non poterat ſolus dotem repetere non conſentiente filia. & ſi pater antequam conceſsiſſet in fata, actionem moueret de dote: vel licet lis fuiſſet conteſta. ad hæredes eam non tranſmittebat, ſed ad filium quaſi proprium patrimonium: quod non erat in actio. ex ſtipulatu: quia in ea ſolus pater agere poterat filiæ conſenſu non expectato: & tranſmittebatur actio ad hæredem: quod hodie locum non habet: ſed naturam rei vxo. actionis in hoc caſu ſibi vendicat actio ex ſtipulatu. ¶ Et cum.] In hoc. § lex Iulia prohibet fundum dotalem alienari à virô & hypothecari etiam conſentiente muliere: quod locum habet non ſolùm in Italia, ſed in omni terra: nec contradixit huic lex quæ dicit, quod mulieres poſſunt renunciare iuri hypothecarum ſuprà ad Velleia. iubemus. quia loquitur ibi quando mulier renunciauerat iuri, quod habet in bonis mariti tacitè ſibi obligatis. Item ſi aliqua pacta fiant in conſtitutione dotis: puta de dote lucranda, vel ſimilia: illa debent ſeruari: dum tamen legibus non ſint contraria. Et ſi bona gratia ſeparetur matrimonium, non amittitur. infrà de repud. l. conſenſu. & hæc lex habet locum in futuris negotijs, non in preteritis. Viuianus.

TITVLVS XIII.

De rei vxoriæ actione in ex ſtipulatu actionem transfuſa, & de natura dotibus præſtita.

¶ *Pro dote competit actio ex ſtipulatu, etiam ſi ſtipulatio non interceſſerit, uel intercesſit inutiliter. h. d. uſque ad. §. & ut plenius.* Bal.

Imp. Iuſtinianus A. ad populum vrbis Conſtantinopolitanæ, & ad vniuerſos prouinciales.

LEX I.

REm in præſenti nō minimam aggredimur, ſed in omni pene corpore [c] iuris effuſam, tàm ſuper rei vxoriæ actione: quàm ex ſtipulatu: earum communiones & differentias reſecantes †, & in vnum tramitem ex ſtipulatu actionis totum rei vxoriæ ius, quod dignū eſſe valere cenſemus cōcludentes. ¶ Rei vxoriæ itaque actione ſublata, ſancimus omnes dotes [d] per ex ſtipulatu actionem exigi [e], ſiue ſcripta fuerit ſtipulatio, ſiue non [f]: vt intelligatur re ipſa [g] ſtipulatio eſſe ſubſecuta [h].

† Reſerantes.

c ¶ Corpore.] Nota corpus iuris in quo articuli iuris continentur, ſicut corpus humanum vbi membra continentur.

Corpus iuris quid ſit.

d ¶ Omnes dotes.] ſiue a parte viri, ſiue à parte mulieris: licet de parte viri poſsit dubitari. Item ſiue certa eſt ſiue incerta. quod eſt notādum, cùm ad incerta tantum aliàs detur ex ſtipulatu actio: vt inſtitut. de verbo. ob. in prin. licet & hîc quidam dent condictionem incerti ſi certa eſt.

e ¶ Exigi.] id eſt peti vel repeti.

f ¶ Siuenon.] quia nec promiſſa.

g ¶ Reipſa.] id eſt eo quod eſt dos.

h ¶ Subſecuta.] ſcilicet conuentionem. Sic ergo nota fingi ſtipulationem vbi non eſt. ſic &.ff.de adop.legi his verbis.&.ff.de dan.infec.ſi finita.§.eleganter. & in authen.vt nulli iud.§.ſuper hoc autem iubemus. colona nona.&.ff.ſi cui plus quam per.l.falci.l.niſi.§.item.& de fideiuſ.tu.cùm oſtendimus.§.fina.

a Eodemque modo.] scilicet dos petatur ex stipulatu.
b Inutiliter.] inspecto iure communi:vt quia inter absentes vel ex interuallo vel inepta conceptione,non autem ex dissensu: puta dixit vir,promittis equum in dotem:mulier dixit,promitto asinum.
c Eam.] scilicet actionem.& sic.ff.de rebus dubijs.l.quoties.ij.
d Fortitudinem.] da exemplum:quia stipulor alteri.hoc non valet. adijcio pœnam: hoc valet:et dat robur inutili, non vt ex ea agatur,sed pœne metu ei pareatur: vt.ff.de verb.ob.l.stipulatio ista.§.alteri.et.s. de pac.l.si pacto.hic tn̄ dat robur ex hac lege huic, vt etiam ex ea agat:et sic fit vtilis.et est sic.s.si fer. exte.se emi.l.j.Sed ar.cōtra.ff.de ijs q.vt indig.l. cū quidam.nam vtilis nō firmat inutilem institutionē: sed inutilis vitiat vtilem.Item est ar.cōtra. ff.de adime.leg.l.j.nam ibi vtile legatum nō dat robur inutili ademptioni.Alij ponunt hic exemplum per.l.s.de pac.l.in bonæ fidei.et.l. petens. scilicet in pacto incontinenti apposito cui datur robur vicinitate contractus.sed illa non est stipulatio,sed pactū : vnde primum melius est.

Institutio inutilis nō firmatur p vtilem.

e Censemus.] hoc quod sequitur.
f Multò magis.] locus à maiori,q.si nullum facimus aliquod[a], magis inutile.sic.&.ff.de pac.l.iurisgentium.§.adeò.et.s. de donat. ante nup.l.fin.§.fin.

a Concor. gl.in.c.cum pridem.sup verbo duximus . post med. extra depac.

g Effici.] per hāc legē.
h Vt plenius.] non solū in personali, verum in reali:hoc est in hypothecaria.
i Rerum.] vbi tacita contrahitur hypotheca: vt.j. de admini.tu.l. pro officio.
k Articulis.] vt legatis:vt.j.cōia de leg.l.j. & in alijs casibus quos habes.j.in quibus cau. pig. ta.contra per totum.
l Ex vtroque latere.] sed nūqd sic vir & vxor præfertur cæteris creditoribus?Rn̄.credo qd̄ nō,cū nō inueniamus de hypotheca viri.
m Hypothecā.] i. tacitam.
n Euictis.] indistinctè ergo re dotali euicta agitur de euictione.et sic est contra.s.tit.j.l.j.Sol. hęc illā corrigit:vel secūdū lr.et bene et hæc secūdū illum.s.vbi stipulatio vel pactum præcedat donationem. Tertij dicunt hic dari hypothecariam indistinctè:non autē personalem.media placet.
o Nominationem.] remanet ēm nomē dotis pfectitię et aduētitiæ: vt.ff.de iur.dot.l.profectitia.i prin.&.§.si qs certā.

† Alias cessante actio ne.

p Prouidentiam.] dādo actionē ex stipulatu et tacitam hypothecam. Accursius.

Eodēq; modo[a] et si inutiliter[b] facta est stipulatio.adiuuari eā[c] magis quā euanescere oportet.Si ēm cùm vna in instrumento stipulatio valida inueniatur,alijs etiā inutilibus suā noscit pstare fortitudinem[d]:quare non ex nostra lege huiusmodi stipulationibus robur accedat legitimum?Est enim consentaneum nobis qui censemus[e] vbi stipulatio supposita nō est,intelligi eam fuisse adhibitam: multò magis[f] etiam si inutilis est, validam eam effici[g].

Pro dote bona sunt tacitè obligata. h. dicit. usque ad.§.sed etsi.Bal.

Et vt plenius[h] dotibus subueniatur:quemadmodū in administratione pupillarium rerum[i], & in alijs multis iuris articulis[k] tacitas hypothecas inesse accipimus : ita & in huiusmodi actione damus: ex vtroque[l] latere hypothecā[m], siue ex parte mariti pro restitutione dotis:siue ex parte mulieris p ipsa dote prēstāda,vel rebus dotalibus euictis[n]:siue ipsę principales personę dotes dederint,vel pro miseri int vel susceperint,siue aliæ pro his personæ,et dos siue aduentitia siue profectitia sit,secūdū veteris iuris nominationē[o] Ita enim imperitia hominū et rusticitas nihil eis poterit afferre pіudicij:cū nos illis ignorantibꝰ et nescientibus in hoc casu nostram induxerimus prouidentiam[p] .Sicut enim & stipulationes et hypothecę īesse dotibus intelligūtur[q] ,& inutiles stipulationes emendātur,sic & in posterum causa inuenietur valida & perfecta:quasi oībus dotalibus instrumentis à prudentissimis viris confectis.¶Et nemo putet nos hoc sancire in ijs tantùmodò dotibus quæ instrumentis recepte sunt.Nihil enim prohibet, & si sine scriptis[r] dos vel detur, vel promittatur,vel suscipiatur:similimodo intelligi factam stipulationem & hypothecam ex vtraq; parte,quasi fuerit scripta.Et natura quidem ex stipulatu actionis hæc intelligatur,rei vxoriæ in posterum cessante:†.

Actio ex stipulatu pro dote,est bonæ fidei: item actio rei uxoriæ est sublata : tamen quod erat utile in ea,transfusum est in actionem ex stipulatu.h.d.usque ad.§.primum itaque. Bald.

Sed etsi non ignoramus ex stipulatu actionem stricto iure esse vallatam[s] ,& nō ex bona fide[t] descendere : tamen quia nouam naturam de dote stipulatio sibi inuenit : accommodetur ei natura rei vxoriæ et bonę fidei bnficiū[v] : et omnes quidem euentus[x] quos dos ex stipulatu[y] habet,maneat[z] pro sua natura exercens . Si quid autem optimū ex rei vxori actione inuenimus,hoc in præsenti specialiter ei addimus:vt sit & noua ista ex stipulatu quam composuimus,& non propria tantùm : sed etiam veteris actionis[a] pulchritudine decorata.

Vir legans uxori in dubio non intelligitur legare pro dote:& ideo utrunque consequitur. h.d.usque ad.§.maneat.Bald. Vel sic:Relictum à uiro uxori,non intelligitur in dubium relictū animo compensandi cum dote:ideo utrunque potest peti.h.d.Vel sic:Actio ex stipulatu pro dote,non minuitur propter legatum factū uxori:nisi exprimatur.h.d.Sali.

¶Primum[b] itaque quid naturale sit ex stipulatu actionis, exponatur,& ita si quid ex actiōe rei vxorię superuenerit:addatur.¶Sciendum itaque est edictū[c] prętoris qd̄ de alterutro[d] introductum est ,in ex stipulatu actione cessare:ita vt vxor et à marito relicta recipiat, et dotem consequatur:nisi specialiter pro dote ei maritus ea dereliquit:cùm manifestissimum sit testatorem qui non hoc addidit[e] voluisse eam vtrunque consequi.

Actio ex stipulatu actiuè & passiuè transmittitur in hæredem.hoc dicit uel sic: Contractus factus transit in hæredem,sicut contractus uerus.hoc dicit usque ad.§.sed nec retentio. Bald.Vel sic:Actio ex stipulatu pro dote transit ad successores.Sali.

¶Maneat[f] ex stipulatu actionis ius[g] ad successores[h] et sine mora[i] transmissionis incorruptum.

Propter malos mores uxoris pudorem matrimonij non ludentes propter res donatas uel amotas,seu propter cōes liberos alendos:.nec propter impensas in rebus dotalibus factas fit dotis retentio:sed prædictis actionibus competentibus repetuntur.h.d.usque ad.§.illo.Sali. uel sic:Dos non potest retineri ob malos mores mulieris,nec ob res donatas,nec res amotas,nec propter liberos,nec propter impensas utiles uel uoluntarias:sed propter necessarias sic:quia dotem minuunt ipso iure .Item potest retineri per pactum de lucrando si mulier post decedit.h.d.usque ad.§.cum autem Bald

¶Taceat[k] in ea retentionū verbositas.¶Quid enim opus est inducere ob mores[l] retentionem,alio auxilio ex cōstitutionibus introducto[m] ?vel ex qua causa[n] ob

q Intelliguntur.] ipso iure:vt.j.qui pot.in pig.ha.l.si.§.ad hæc.& in auth.de ęqua.do.§.quia verò & huiusmodi.et arg.s.de iur.& fac.igno.l.fin. & de dotis promis.l.ad exactionem.
r Sine scriptis.] vt et.s.de iure do.l.cum citra.
s Vallatam.] nam non numerantur inter eas quæ bonæ fidei sunt: vt instru.d actio.§.actionē.
t Et non ex bona fide.] ad differētiam stricti iuris.
v Beneficiū.] erit ergo hoc casu bonę fidei:vt hic,et insti.de act. §.fuerat.
x Euentus.] i.effectꝰ.
y Ex stipulatu.] ab actionone ex stipulatu.
z Maneat.] i.retineat.
a Actionis.] rei vxoriæ.Ex pdictis ergo colligę qnque specialia.Primū qd intelligit stipulatio vbi nō est.Secūdū vbi ē inutilis,fit vtilis.Itē q̄ datęx stipulatu etiam de certa.Itē qd̄ est bonæ fidei.Quintum etiam de hypotheca tacita.

Actio ex sti pulatu pro dote quinque specia lia habet.

b Primum.] quia sua naturalia retinet:et alia sonācisciturːita quę sua naturalia exponamus.
c Edictū.] qd nō habem.sed cauebat in eo, vt si maritꝰ vxori aliqd ī vltīa reqrit volūtate ea sęt cōtēta alterutro.s. vel dote vel legato:ę ī actione ex stipulatu non erat.
d De alterutro.] assequendo tantùm.
e Addidit.] s.mulierē esse alterutro cōtentā.et facit.ff.fami.er.l. si filia.§.pe.& d dote prælegl.cū qs.§.j.et.j. de re pu.iubemꝰ.Sed ar.cōtra. ff.de adimē.leg.l.aliū ne aliās.l.titia.§.qslias.et.ff. sol. ma.l.si cū dotē.§.si sopꝰ.sed ibi redditratio.
f Maneat.] i.transeat.
g Ius.] iam competens mulieri.
h Ad successores.] vtriusque partis : mulieris scilicet vt repetere possint,et mariti vt restituere debeāt.sed primū fallit ī casuque habes.j.c.§. hoc ex rei vxorię vbi n repetit hꝛs pris mulieris.
i Mora.] in antiquis legibus inserta: vt.j.eo.§. exactio.
k Taceat.] Et not.hic qnque casus in quibus competebat retentio in actione rei vxoriæ sed hodie non competit ob mores,ob res donatas, ob res amotas,ob liberos ob impensas.

Do iure re tentio olim ppter quinque compe tebat.

l Mores.] & malos multos, quorum vnus non sufficeret:vt in venialibus,non criminalibus : vt si cotidie se inebriet,non tamen frangit matrimonialem pudorem .& facit.infra de repudijs . lege finali infi.
m Introducto.] s. diuortio:vt.j.de repud.l.consensu.
n Causa.] scilicet rationabili.

Donatas.

a ¶ Donatas.] ſcilicet vxori à viro.
b ¶ Directam.] cùm res donata extat, ſed vtilem cùm eſt mutata cõditio, ſiue cùm eſt extincta: vt & ff. de dona. inter vir. & vxo. l. ſi ſponſus. §. fin. & l. ſeq. & l. vxor marito. in fi. & l. vtilem. & l. mulier. & facit. ſ. de condi. ex lege. l. iij. & ff. de do. præleg. l. dote.
c ¶ Nec retentio.] ex ſpeciebus. l. ſi ſpecies extent. ſi quãtitas ſit, cõpenſatur: & ſic nõ eſt cõtra. j. re. amo. l. j. & ff. ſol. mat. l. diuortio. §. ob donationes. & eodẽ modo ſoluit aliud contra. ſ. de cõpen. l. neq;. Vel ſolue, vt ibi.
d ¶ Amotarum.] vt j. de bo. quæ libe. l. fin. §. ipſum autem filium.
e ¶ Sileat.] ſubaudiunt quidã. ſ. goſsiani, ſi diuortio ſoluat matrimoniũ. aliàs ſi morte mulieris, dicunt retineri dotẽ. Sed B. & Io. contra, cùm hæc lex dicat indeterminatè: vt. ff. de iu. do. l. iure ſucurſum eſt. & j. de bon. q̃ lib. l. ij. & j. ſol. mat. l. dos. vbi de hoc etiã dices. ſed prima opinio ſeruatur.
f ¶ Hortetur.] vt. j. de bo. quæ libe. l. fina. §. ipſum autem filium.
g ¶ Ne varium.] hoc refertur ad hoc quod dixit. ſ. de moribus.
h ¶ Conſtitutionibus.] quas habes. j. de repu. per totum.
i ¶ Idonea.] vt & ff. de dote præleg. l. dote.
k ¶ Minuant quantitatẽ.] vt. ff. de rit. nupt. l. dote. & ff. de impen. in re. do. fa. l. j. §. j. & l. peñ. & inſti. de act. §. ꝑpter retẽtionẽ. qđ intellige, cùm in quãtitate conſiſtit, qđ diminuitur: vt quia fundus & pecunia ſit in dotem: expẽſa quidẽ in fundo facta minuit pecuniam. ſi autẽ fundus tantùm, nec in parte deſinit eſſe dotalis, niſi tanta ſit expẽſa, quãti eſt fundus, tunc deſinit eſſe dotalis: niſi intra annũ impenſas marito obtulerit. interim autẽ an ſit dotalis, & ſic quaſi pign⁹: an deſijt eſſe dotalis, & reincipiat eſſe dos ſi mulier luat: qdã tenuerunt primã: ꝑ qbus eſt hoc exẽplũ, ſi habeo domũ, quæ valet cẽtũ, & debeo centũ, verũ eſt me habere domũ valẽtẽ centũ: nõ tñ habeo in bonis cẽtũ. Scæuola tenuit ſecũdã opinionẽ, vt habes hoc ff. de iure dot. l. ſi is qui. §. qđ dicit. & ff. de impẽ. in re. do. fa. l. quod dicit.
l ¶ Voluntate.] vt & ff. de impen. in re. do. fa. l. vtilium.
m ¶ Licet.] hoc ſpeciale in dote: vt. ff. de impẽ. in re. do. fa. l. ꝑ voluptarijs. aliàs etiã talia repetunt ex volũtate dñi facta: vt ff. de in rẽ ver. l. ꝙ ſi ſeruus. §. ſed ſi mutua. & §. necnon. & facit. ſ. de rei ven. l. domum.

† Præſumitur ergo aliquid ratiõe ſanguinis: vt in c. literas cũ glo. ſuper verb. in fratrem. extra de præſumpt.

† Aliâs nec.

Dos an minuatur propter impenſam.

res donatas [a] retentio introducatur, cùm ſit donatori facultas per actionẽ in rem directam [b], vel per vtilem, vel per cõdictionẽ ſuo iuri mederi? ¶ Sed nec retẽtio [c] ob res amotas neceſſaria eſt, cùm pateat omnibus maritis rerũ amotarũ [d] iudicium. ¶ Sileat [e] ob liberos retentio: cùm ipſe naturalis ſtimulus † parẽtes ad liberorum ſuorũ educationem hortetur [f]: ne † varium [g] genus culpę mariti contra vxores excogitẽt, vt poſsint eadẽ retentione cõtra eas vti: cùm iam imperialibus cõſtitutionibus [h] ſtatutum ſit, ſi culpa mulieris diſſolutum matrimoniũ fuerit, quid fieri oporteat. ¶ Sed nec ob impẽſas in res dotis factas retentio nobis ſatis videtur eſſe idonea [i]. Cùm enim neceſſariæ quidem expenſæ dotis minuant quantitatẽ [k], vtiles autem non aliter in rei vxoriæ actione detinebantur, niſi ex voluntate [l] mulieris: nõ abs re eſt, ſi quidem mulieris volũtas intercedat: mandati actionem à noſtra authoritate marito contra vxorem indulgeri, quatenus poſsit per hanc, quod vtiliter impenſum eſt, aſſeruari, vel ſi non intercedat mulieris voluntas, vtiliter tamen res geſta eſt: negotiorum geſtorũ aduerſus eam ſufficere actionẽ. ¶ Quòd ſi voluptariæ ſint, licet [m] ex volũtate eius expenſæ: deductio operis quod fecit, ſine læſione tamẽ prioris ſpeciei, marito relinquatur: vt ſit [n] omnium retentionũ expeditus tractatus, & ex ſtipulatu actio meritò ſecundum ſui naturã nullam accipiat retentionem.

¶ Muliere mortua in matrimonio, actio ex ſtipulatu ſecundum ſuam naturam tranſit ad hæredes. h. d. Sali.

¶ Illo proculdubio in ex ſtipulatu actione ſeruando, vt ſi deceſſerit mulier conſtãte matrimonio, dos non in lucrũ mariti cedat, niſi ex quibuſdam pactionibus [o], ſed ad mulieris hæredes ex ſtipulatu actio ſecundum ſui naturã tranſmittatur, ſiue expreſſa fuerit, ſiue ex hac lege ineſſe intelligatur.

¶ In actione de dote maritus condemnatur, inquantum facere poteſt. hoc primò. Mobilia, uel iuris quantitates & genera in dotem data, reſtituuntur poſt annum ſoluto matrimonio. immo bilia ſtatim. fructus dotis pro tẽpore matrimonij diſſoluti ueniunt in reſtitutione. h. d. uſque ad §. igitur. Bal. Vel ſic: Hæc actio contra uirũ datur, inquantum facere poteſt: & rerum mobilium & iurium reſtitutio debet fieri intra annum: rerum uerò immobilium incontinenti: & uſuræ debentur à tempore moræ: fructus uerò à tempore ſoluti matrimonij. hoc dicit uſque ad §. igitur.

n ¶ Vt ſit.] refert ſe ad omnia prædicta.
o ¶ Pactionibus.] i. pacto facto de dote lucranda, ſi prædecedat vxor. ſic plurale pro ſingulari ponitur: vt. ff. de ori. iur. l. ij. §. exactis. Itẽ eſt alius caſus, quo remanet apud virũ propter adulterium: vt. j. ad le. Iul. de adul. l. ſi.
p ¶ Cùm autem.] in ſupradictis qdẽ ſuã naturã exercet hæc actio ex ſtipulatu, ſed in exactiõe dat̃ ei ius rei vxoriæ actiõis, vt inquãtũ facere poſsit, dãnet̃ qđ intelligit̃, deducto ne egeat: vt. ff. de reg. iu. l. ĩ cõdẽnatiõe ꝑſonarũ.

¶ Cùm autem [p] in exactione dotis ex ſtipulatu quidẽ actio naturaliter reſtitutionem dotis à parte mariti vxori ilico [q] & inſolidũ fieri iubebat †, rei vxoriæ autem annua [r] bima trima die in ijs, quę põdere, numero, mẽſuráve cõſiſtũt, exactionẽ pollicebatur, & nõ inſolidum, ſed inquantũ maritus facere poteſt, ſi non dolo malo ſuã diminuerit ſubſtantiã: in hac parte rudem figuram [s] ex ſtipulatu damus actioni: vt ſi matrimonium fuerit diſſolutũ, nullo pacto [t] adhibito, in tãtum quidẽ maritus condẽnetur, in quãtum facere poteſt: quia hoc æquiſsimũ eſt, & reuerẽtiæ debitũ maritali [v], ſi non dolo malo verſatus eſt [x]: cautione [y] videlicet ab eo exponẽda, quòd ſi ad meliorẽ fortunã peruenerit, etiã quod min⁹ perſoluit, hoc reſtituere procuret. ¶ Exactio autẽ dotis celebretur non annua bima trima die, ſed omnimodo intra annũ [z] in rebus mobilibus, vel ſe mouentibus, vel incorporalibus [a]: cæteris videlicet rebus, quæ ſolo continẽtur, ilico reſtituendis: quod cõmune [b] vtriuſq; fuerat actionis. ¶ Sin autẽ ſuperſederit res mobiles, vel ſe mouẽtes, vel incorporales poſt annale tẽpus reſtituere, vel cæteras res ſtatim poſt diſſolutum matrimonium: etiã vſuras [c] æſtimationis omnium rerum, quæ extra immobiles ſunt, vſq; ad tertiã partem cẽteſimæ ex bona fide introducẽdas, maritus præſtet: fructibus videlicet immobilium rerum parti mulieris ex tẽpore diſſoluti matrimonij præſtandis, ſimiliq; modo pẽſionibus, vel vecturis nauium, ſiue iumẽtorum, vel operis ſeruorũ, vel quæſtu ciuilium annonarũ, & alijs, quæ ſunt eis ſimilia, parti mulieris reſtituendis [d].

¶ Vxor hæres inſtituta à marito & grauata legatis, ante omnia deducit dotem: de reſiduo uerò ſoluit legata, deducta Falcidia. h. d. uſque ad

q ¶ Ilico.] in vtroq; malẽ qđ ilico, & qđ ĩſolidũ.
r ¶ Annua bima.] i. primo anno tertia, ſecundo tertia, & in tertio tertia: vt. ff. de pact. do. l. aliud. & ff. de ann. leg. l. iij. in prin. & facit. ff. de iur. do. l. cùm in fundo. §. pe.
s ¶ Figuram.] ſumptã ab actione rei vxoriæ.
t ¶ Pacto.] de retẽtione dotis, vel de modo, vel de tẽpore reſtitutiõis do taliũ rerũ: vt. ff. de pact. dot. l. de die. & ſequẽtib⁹. Illud autẽ non valet, ꝙ teneatur marit⁹ inſolidũ: vt. ff. ſol. mat. l. alia. §. j.
v ¶ Maritali.] vt & ff. ſolu. matr. l. alia. §. fi. & l. maritũ. & ff. de re iudi. l. ſunt qui in id. & inſti. de act. §. item ſi de dote.
x ¶ Verſatus eſt.] in diminuẽdo ſubſtantiã ſuã vt dixit. idem ſi in re dotali diſsipãda dolũ cõmiſit: & aliàs nõ eſt ſoluendo, licet in eo ꝙ aliás nõ ſit ſoluẽdo, cõmiſerit dolũ: vt. ff. ſol. mat. l. etiã. §. j. & ij. & hos duos caſus cõprehẽdit hîc ſecũdum Io. qb⁹ tenet̃ inſolidũ.
y ¶ Cautione.] fortè cum fideiuſſore: vt ar. ff. ſol. ma. l. ſi cõſtãte. §. quoties. ſed tũc dic ſimplici: vt. ff. ꝓ ſocio. l. verũ. §. itẽ videndũ. ſecus in actione de peculio, vbi non fiet etiã cautio: vt. ff. de pecu. l. quoties. §. ſi ſemel.
z ¶ Annum.] poſt ſolutum matrimonium computandum.
a ¶ Incorporalibus.] vt in nominibus: qñq; tñ incorporalia æquiparantur immobilibus: vt. j. de præſcri. lon. tẽp. l. fi. in fi. & ff. de iu. deli. l. ait p̃tor. & de re iudi. l. à diuo. §. j.
b ¶ Commune.] ſ. de immobilibus.
c ¶ Vſuras æſtimationis.] ſic. & ſ. titu. j. l. fi. §. præterea. & ſubaudi hîc nõ ſolũ res principales.
d ¶ Reſtituendis.] vel ſi malit, petat vſuram æſtimatiõis: vt modò dixi. Vel fortè ſuperiora locũ habẽt, cùm res deficerãt eſſe culpa mariti. hîc qñ extabãt, ſecũdũ Azo. Sed qd erit hodie, vbi ſoluitur matrimoniũ ꝑ cõſanguinitatẽ? nũquid ſtatim reddet̃ dos, vel poſt annũ. nã non põt dici diuortium, cùm non fuerit matrimonium: nec ergo dos? Rñ. ſtatim. arg. ſ. de condi. ob cau. l. j. Itẽ quid ſi reb⁹ æſtimatis datis in dotẽ maritus ſeruauit ſibi electionem: quod põt? Rñ. eligat. quod ſi nõ faciat, trãsfertur electio in vxorẽ: vt. ff. de ſolu. l. j. & ff. de iur. do. l. plerunq;. §. fi. Itẽ quid ſi dos cõſiſtit in reb⁹ mobilib⁹ tantùm: vnde interim ſe alet mulier?

Pactum ꝙ maritus teneat̃ ad dotẽ reſtituẽdã inſolidũ nõ valet.

† Nã tãtũ durat dos, quantũ matrimonium durat. & ſimile habes in c. quod à te. in fi. cum gloſſ. ſuper verb. redire de cleri. cõiug. & in c. nup. de dot. poſt diuor. reſtitu.

Dos quãdo redditur, ſi matrimoniũ per conſanguinitatem ſoluit̃.

hæ- in te ur v- alere.

Respon.de alijs suis bonis.arg.ff.de ven.in pos.mit.l.extraneo.Sed quid si nil aliud habet?Si quidem sunt hæredes patris communes filij,ipsi alent matrẽ: vt.j.de bo.quæ libe.l.fi.§.ipsum autem.Sed quid si extranei sunt hæredes, vel diuortio est solutum matrimonium? Videtur quòd vir vel hæredes eius teneantur alere,ex quo habent dotem : vt.ff.de ven.in poss.mit.l.j.§.mulier. & l.curator.& ar.ff.ad Trebel.l. imperator. &.ff. vt in pos.leg.l.pe.&.s̃.tit.j.l. vbi adhuc. prætereà pro 10 dotis fructibus mulieri dabat alimenta . ergo & hodie alat eam , cùm penes se habeat. arg.in aut. quibus mo.na.effic.sui.§. penul.colla.vij. & in authen.de exhib.§.quoniã. colla. v.&.ff.de libe.agn. l.si quis à liberis.§.si vel parens.Item adhuc vide20 tur durare primũ, cùm nec posset nubere secundo : vt arg.pro hoc.ff. de repu.l.final. & in aut. de nupt.§.soluto . collat.iiij. Itẽ pro hoc.ff.solu.mat.l. si cùm dotem.§.sin autẽ. quasi sint dotis onus alimenta vxoris.econtra di latio legalis debet esse vti 30 lis viro:vt argu.ff.si cer. peta.l.lecta. &.ff.de iudi. l.ij.§.in omnibus. & aut. cõsti.quę de dign.§.pen. colla.vj.Sol.Distinguunt quidam,an habet alia bona vnde se alat, vel non: vt primo casu nõ alatur, secundo sic: vt.ff.de ven. in possess.mit.l.extraneo.

40 *ADDITIO.*

Hoc tenẽt cõmuniter doctores in.l.diuortio. in prin.ff.solu.mat. Ne aliâs tractarẽt de decore memoriæ mariti, ꝙ mulier cogeretur mendicare.Et subdit ibi Bart. ꝙ mulier tenetur intra ipsum annũ operari in domo hæ50 redũ, à quibus suscipit alimenta ad vtilitatem hæredum,per.l.sicut.iuncta glo.ff.de oper.lib. De quo dic latius vt per eundem Bar.vbi suprà.

§.cumq; ex stipulatu.Bal.Vel sic:Vxor instituta à uiro,in ratione Falcidiæ dotem ut æs alienũ potest deducere.h.d.Sali.

¶ Igitur[a] & in sequenti capitulo sua ex stipulatu actio vtatur natura: vt si mulier à marito fuerit hæres instituta, & legis Falcidiæ ratio emerserit[b] : etiã dotis debitum[c] liceat ei sicuti alia debita[d] ex substãtia mariti subtrahere, & sic[e] quartam partem deducere[f].

¶ Accessiones, quæ non sunt in fructu, augent dotem : ut partus ancillarum , & quæsita per seruum dotalem extra operam suam, & extra rem mariti.Accessiones uerò, quæ in fructu censentur,ut fœtus pecorum,& fructus agrorum, & similia,cedunt lucro uiri, quo ad matrimonium consistit,& fructus ultimi anni pro rata temporis diuiduntur. & prædicta sunt uera in rebus uerè dotalibus, id est in inæstimatis : sed quãdo sunt res æstimatæ,omnes accessiones integraliter sunt mariti tanquam emptoris . & istud sit pro casu summario, & pro casu in terminis.h.d.usque ad.§.cautione. Bal.Vel sic: Partus ancillarum dotalium , & etiam per seruos dotales quæsita extra operas eorum uel res mariti,pertinent ad mulierem:fœtus uerò, & fructus pertinent ad maritum:sed pro rata temporis ultimi anni ueniunt diuidendi, si dos fuit inæstimata:& si tempore diuisionis alter filiorũ dotem uxoris uel nurus detinuerit , præcipuam cautionem de defendendo præstare tenetur cohæredibus.h.d.Sali.

¶ Cumq; ex stipulatu actio in ijs[g] casib⁹, quos enumerauimus, propriam naturam habeat[h] : necessarium est in sequenti tractatu ea exponere, quæ vel communia[i] sunt vtriusque actionis , vel quæ in solam ex stipulatu[k] actionem colligi oportet : vel propria quidem rei vxoriæ actionis , exinde autem ex stipulatu actioni accommodanda. ¶ Itaque partus dotalium ancillarũ, id est, quæ æstimatæ[l] non sunt,vel quæ serui dotales ex quacunque causa (nisi ex re mariti vel operis suis) acquisierunt[m] : ad mulierem pertinere[n] vtraque actio similiter voluit. ¶ Fœtus autem iumentorum , & omnia quæ fructuũ nomine continentur,ad lucrum mariti pertineant pro tempore matrimonij[o], siue æstimata , siue non æstimata sint. ¶ Sed & nouissimi anni , in quo matrimonium soluitur, fructus pro rata temporis portione[p] vtriq; parti debere assignari, commune vtriusq; actionis est, in rebus scilicet nõ æstimatis. Æstimatarum enim rerum maritus quasi emptor & commodum sentiat , & dispendium subeat , & periculum expectet[q].

¶ Percipiens dotem tenetur cohæredem seruare indemnem.hoc dicit usque ad.§.uideamus igitur.Bald.

¶ Cautione videlicet defensionis in specie,in qua dotẽ suæ vxoris, vel nurus[r] in familiæ erciscundæ iudicio præcipuam filius defuncti detrahit , secundum propriam naturam[s] ex stipulatu actiõis cohæredibus suis præstanda.

¶ Actio ex stipulatu pro dote profectitia competens,per patris obitum consolidatur in filiam emancipatam etiam exhæredatam.h.d.usque ad §.quo à nobis.Bal. Vel sic:Si filia efficiatur sui iuris morte patris uel emancipatione, actio de dote consolidatur in eius persona,etiam si à patre fuerit exhæredata:& dos confertur,& in legitima portione computatur.h.d.Sali.

¶ Videamus[t] igitur quali incremento ei de rei vxorię actione accedente,formari decet ex stipulatu actionẽ. Cumq; iuris certi atq; indubitati sit,si parẽs per virilem sexum ascẽdens,dote pro filia vel nepte præstita,emãcipauerit eam, vel ipse decesserit[v] , in rei vxoriæ actione dotem omnimodo ad mulierem pertinere, etiã si fuerit exhęredata[x]:quod non erat in ex stipulatu actione: (ibi etenim, velut aliæ actiones[y] * in omnes cohæredes actio diuidebatur) æquissimũ[z] nobis visum[a] est,& in ex stipulatu actione mulierem dotem suam præcipuam accipere, etiã si emãcipata,vel exhæredata sit, vel cum alijs hæredibus scripta.

¶ Dos imputatur filiæ in legitimam.h.d. Vel sic:Dos,quæ ad filiam reuertitur,ei in legitima imputatur.h.d.usque ad.§.accedit.Bal.

¶ Quo à nobis recepto[b] , & aliæ multæ species promptũ accipiẽt

a ¶ Igitur.] qa in prioribus capitulis,sua vtitur natura actio ex stipulatu iure petitionis dotis : igi60 tur in sequẽti vtatur iure retentionis. Hug. Vel secundũ Azo. quia petere potest, vt modò dixi, petat. & hoc, casu scilicet deducendo.

b ¶ Emerserit.] inter eam & legatarios.

c ¶ Debitum.] vt & ff.ad leg. Falci.l.pater. in 70 prin.&.s̃.e.ti.§.sciendũ. licet aditione hæreditatis actio sit confusa: vt.ff. de hæred. ven.l.ij.§.fi.& j.ad legem Fal.l.licet.

d ¶ Debita.] vt &.j.ad legem Falcid.l.in imponenda.

e ¶ Et sic.] scilicet omni debito deducto.

f ¶ Deducere.] scilicet de legatis.

80 g ¶ In ijs casibus.] sed non in omnibus: vt.s̃.eo.§.exactio.

h ¶ Habeat.] id est retineat.

i ¶ Communia.] hoc vsque ad.§.videamus.

k ¶ Ex stipulatn.] hoc in.§.videamus.

l ¶ Aestimatæ.] quæ verè etiam dicuntur dotales: vt.j.ea.l.§. & cùm lex. & idem dicas,si sunt æstimatæ:sed cõuenit vt soluto matrimonio reddantur vxori non seruata electione viro: vt.j.sol.mat.l.j.aliâs secus : vt.ff.de iure do. l.si mancipia,& facit.ff.de iure dot.l.plerunq;.§.si serui.Azo.

m ¶ Acquisierunt.] assimilatur ergo maritus fructuario: vt.ff.de pecul.l. hinc quæritur.§.potest.&.§.quæ quæstio.

n ¶ Pertinere.] non quòd sint sua,sed facta viri restituũtur hac actione : vt hîc,&.ff.de acqui.hære.l.aditio.&.ff.de iu.do.l.si legato.sic largè dicitur pertinere: vt.ff.de verb.signi.l.verbum pertinere.

o ¶ Matrimonij.] vt &.s̃.ti.j.l.pro oneribus.

p ¶ Temporis portione.] fructus dotis mari10 ti sunt:sed ex quo & vsq; ad quod tẽpus, videndũ. Et tu dic, ꝙ duo sunt necessaria,vt incipiãt esse viri.s. matrimoniũ esse factũ,& dotẽ traditã.nã ante matrimonium fructus capti augent dotẽ, & non fiunt viri: vt.ff.sol. mat.l. si ante. & posteà dotis de20 mũ ex traditione: vt. ff. sol.ma.l.de diuisiõe. Sequitur vsque quo:et quidem toto tẽpore matrimonij vsque ad vltimum annũ, & vltimi anni fructus diuiduntur pro rata : vt si per octo menses vltimi anni durauit, habeat vir bessem fructuum , vxor 30 trientem. & incipit vltimus annus habita relatione ad primum, vt & primus incipiat, quando prædicta duo interueniũt, scilicet matrimoniũ & dos data : vt.d.l.de diuisione.sin autẽ talis sit fundus, qui bis ferat fructus in anno, eadem ra40 tio est habenda dimidij anni , quæ integri. vel si semel in triennio, eadem triẽnij,quę & anni.Quòd si maritus fundũ cũ fructibus pendentibus restituat , cauere debet vxor de fructibus restituendis pro rata:& si maritus locauit fundum colono,ca50 uebit vxori de restituenda parte mercedis pro rata: vt.ff.so.ma. l. diuortio &.l.si alienam.

Dotis fructus cuius sunt.

q ¶ Expectet.] vt &.s̃. ti.j.l.quoties.&.ff.de iure do.l.plerunque.in princ. §.j.&.ij.&.l.iij.

r ¶ Nurus.] quæ erat pronurus defuncti, vxor 60 scilicet nepotis:quæ oĩa præcipere.i.ante partem capere debet hic filius, ideq; pater, qui est filius ad auũ: vt hîc, &.ff.fa. ercis.l.si filia.§.j.&.ff.de iure do.l.si is.§.ibi. &. s̃. fami.erciscun.l.ij.

Pronurus

* Inter. omnes.

s ¶ Propriam naturam.] nõ ꝙ sub eo mo70 do sit inuẽta:sed cũ natura sui in singulos competat, ne sine causa onerentur,præstanda est cautio.& facit.ff de dote præleg.l.j.§.Celsus.

t ¶ Videamus igitur] quia propria ex stipulatu & communia vtriusque vidimus:igitur propria rei vxoriæ videamus.

v ¶ Decesserit.] lite etiam mota: vt.j.eo.§.& hoc ex rei vxorię actione.

80 x ¶ Exhæredata.] etiam bene: vt.ff.de coll.do.l.si pater pro filia.&.ff. pro socio.l.si socius.§.verum.

y ¶ Actiones.] vt &.s̃.fa.ercis.l.e.&.j.si vnus ex plu.hęr.de.vel cre.l.j.&.ij.

z ¶ Aequissimum.] assume.cunque iuris,æquissimum &c.

a ¶ Visum.] nunquid erit hoc verum etiam quando pater expressè fuit stipulatus,quod potest: vt &.ff.so.ma.l.quoties.in fi? Videtur quòd sic : arg.s̃.§. illo procul.in fi.& aut.sed quamuis.

b ¶ Recepto.] vt scilicet filia emancipata habeat dotem præcipuam.

Excludere.

a ¶Excludere.] vt.s̃.de inoffi.testa.l.quoniam nouella.
b ¶Maxime.] nã & ſi nõ ſufficit,non de inofficioſo teſtamẽto,ſed ad ſupplemẽtũ agitur cõdictiõe ex.l.vt.s̃.de inoff.teſt.l.oĩmodo.Sed hodie iure inſtitutiõis debẽt habere quartã,vt teſtamẽtũ valeat:vt in aut.vt cũ de app.cog.§.aliud.col.viij.Itẽ in alio corrigit:qa hodie ad triẽtẽ & ſemiſſem agit:vt ĩ aut.de triẽ.&ſemiſ.§.j.col.iij.

Inſtitutionis iure debet filijs quarta relinqui.

c ¶Hoc teſtator.] ſ. fieri collationẽ. hodie autẽ & ſi non dicat,dũmodò non dicat cõtrarium: vt.j.de colla.aut.ex teſtõ.
d ¶Volumus.] in primo caſu,quo ad actionẽ ex ſtipulatu.
e ¶Fecerit.] incõtinẽti in ipſa donatione:vt.s̃.de iure do.l.ſi dotem. &.l.ſi.§.j.&.ij.ff.de pac.do.l. ob res.§.j.&.ff.ſolu.mat.l.ſi cùm dotẽ.vnde fingitur nec nata mulieri:vt.ff. de noua.l.cũ enim. Sed qd ſi extraneus cũ promiſit dotem,nil eſt pactus : ſed poſteà cùm ex interuallo dat, vult incontinenti paciſci reſtitui ſibi:vir autẽ nolit? Videtur ſecundũ Hu. ꝙ extraneus poſsit, quaſi tẽpus donationis inſpiciatur per dictas.ll.et argu.ff.de pact.l.in traditionibus. & ſolu. matri.l. quoties. & hoc quidã dicunt.Sed Io.contra : quia ſibi imputet, ꝙ ab initio nõ pepigit.Itẽ lex videtur expreſſã.j.ti.j.l.ex morte. in fin.Itẽ ex promiſsione fit dos.vnde iã vir nouo pacto nõ eſt grauandus:vt.ff.de cõdi.cau. da. l.ſi donaturus.& ꝑ hoc. ff.ſolu.ma.l.ij.in prin.

Dotem promittens ſimpliciter extraneus,an poſsit tradẽdo paciſci eam ſibi reſtitui.

f ¶Præſumatur.] i. fingatur. ſuper id enim quod eſt certũ, fingitur: ſuper incerto præſumit:

Fingere & præſumere differunt.

g ¶Neque.] ſcilicet vt tacita ſit ſtipulatio.
h ¶Mulieres.] quod eſſet,ſi extraneo tacita ſtipulatio quæreret : quod eſſe nõ debet : vt hìc,&.s̃. de leg.& conſt.l.quod fauore.& de fide inſtr.l.plures.& de ꝑcura.l.non eo minus.& de ſecũdis nup. l.generaliter.&.ff.de mino.l.ſi iudex.& facit. ff. de pac.do.l.cùm dos.
i ¶In poteſtate.] vidẽtur ergo duo neceſſaria: ꝙ ſit de aſcẽdẽtibus, & ꝙ habeat in poteſtate.ſed videtur ſufficere primũ.ff. de iur. dot. l.profectitia. §.pe.&.ff.de repud.l.ſi filia. &.ff.de euict. l. pater filiam.& ſolu.matri.l.ſi ab hoſtibus.&.l.filię meę. quæ ſunt contra Solu. ſecundum Ioan. ibi pater fuit ſtipulatus dotem,quã pro emancipata dabat. Vel ſecundum alios lege hìc,& præter habentem do.&c. ſicut eſt pater adoptiuus. & prima pars capiat aſcendẽtem: ſiue habeat in poteſtate, ſiue non.

† Aliàs,dotatã perſonam nõ habentem.

k ¶Tacitam.] Sed qd ſi ſtipuletur? videt̃ nõ valere ꝑpter tacitã.Sed dic fingi tacitã nõ natã,licet ſit nata:vt.ff.de noua. cũ eñ Alij dicũt nec natã:quia nec omnis numeratio obligat:vt.ff.ſi cer.pe.l.nõ oĩs.

exitũ:cùm dos poſsit & de inofficioſo actionem excludere [a] (maximè [b] ſi ſufficit ad quartã) & ĩ collationem ferri,ſi inteſtatus paterfamiliâs deceſſerit,& teſtamento facto,quando hoc teſtator [c] dixerit. quę omnia ex ſtipulatu actio à rei vxoriæ actione accepit.

¶Extraneus dans dotem, niſi ſibi paciſcatur, donare cenſetur.& uidetur mulier tacitè ſtipulata.hoc dicit.uſque ad.§.cùm lex.Bald.Vel ſic: Extraneus dotem dans uel promittens pro muliere cenſetur ei donare:niſi ſtipulatus uel pactus fuerit ſibi reddi. & extraneus dicitur, qui non habet in poteſtate.h.d.Sali.

¶Accedit ei & alia ſpecies ab rei vxoriæ actione.ſi quando etenim extraneus dotem dabat, nulla ſtipulatione,vel pacto pro reſtitutione eius in ſuam perſonam facto: quiſquis is fuerat,mulier habebat rei vxoriæ actionem:quod anteà in ex ſtipulatu actione non erat. Stipulatione autem vel pacto interpoſito,ſtipulator, vel is,qui paciſcebatur,habebat vel ex ſtipulatu,vel præſcriptis verbis ciuilem actionem. In præſenti autem non ſic eſſe volumus [d], ſed ſi non ſpecialiter extraneus dotem dando in ſuam perſonam dotem ſtipulatus ſit,vel pactum fecerit [e] : tunc præſumatur [f] mulierem ipſam ſtipulationem feciſſe,vt ei dos ex huiuſmodi caſu accedat. Neque [g] enim in hac ſpecie volumus videri extraneum tacitam ſtipulationem feciſſe:ne quod pro mulieribus introduximus, hoc aduerſus mulieres [h] conuertatur.Imò magis in huiuſmodi dotibus,quæ ab extraneis dantur, vel promittuntur , ipſa mulier feciſſe videatur tacitam ſtipulationem:niſi expreſſim extraneus ſibi dotem reddi pactus fuerit, vel ſtipulatus:cùm donaſſe magis mulieri,quàm ſibi aliquod ius ſeruaſſe extraneus non ſtipulando videatur. ¶Extraneũ autem intelligimus omnem citra parentem per virilem ſexum aſcẽdentem,& in poteſtate [i] dotandã perſonam † habentem . Parenti enim tacitam [k] ex ſtipulatu actionem damus.

¶Actio ex ſtipulatu pro dote conſolidatur in perſona filiæ,ſicut actio rei uxoriæ mortuo patre.hoc dicit.Sali.

Lite etiam conteſtata non ſemper tráſit actio ad hæredes.

l ¶Lis conteſtata.] Nota ſpeciale etiam lite conteſtata non tranſire actionem ad hæredes:vt hìc,& infrà.ſolu.matrimo.l.ij.& ſuprà.eadem.l.§.videamus.Eſt ſecundus, vt.ff. de oper. liber. l. ſi operarum iudicio regulariter contra:vt inſtitu.de perpe.& tempo.act.l.penul.Item ad conſenſum dic, quòd pater filia demum conſentiente agit : vt hìc,&.ff.de ſolu.l. qui hominem.§.ſi gener.&.l.ſi cùm Cornelius.&.ff.ſolu.mat.l.ij.§.primo:&.ff. de iure dot.l.poſt nuptias.vbi tamen ſemper videtur conſentire , niſi cauſam habeat contradicendi, & contradicat : vt. ff. ſolu. mat. l. ſecunda. §. voluntate.&.l.dotem. ſed & ipſa filia ſine patre quandoque agit:vt.ff.ſol. mat. l.ſi cùm dotem.§ eo tempore.&.§. ſequen. ſed licet pater exigat , tenetur filiæ ſeruare pro alio viro : ideo ponitur hìc authen.ſed quamuis.

¶Et hoc ex rei vxoriæ actione ſimili modo ex ſtipulatu actioni accõmodandũ eſt. ſi quãdo etenim poſt diſſolutũ matrimoniũ dos à patre eius petebatur:ſi quidem rei vxoriæ fuerat actio,nõ poterat ſolus pater ſine cõſenſu filię ſuæ agere:& ſi necdũ actiõe mota ab hac luce fuerat ſubtractus,& lis cõteſtata [l] eſſet : ad filiã quaſi propriũ patrimoniũ [m] dos reuertebatur: quod nõ erat in ex ſtipulatu actione.ibi enim & ſolus actionẽ habebat,cõſenſu filiæ nõ expectato:& ſi decedebat,ad ſuos hæredes trãſmittebat.ſed rei vxoriæ ius & in ex ſtipulatu actionem transponere ſatis humanum,ſatis pium, ſatis vtile matrimonijs eſt.

m ¶Patrimonium.] ſic.ff. de minorib. l.iij.§. ſed vtrum.in fi.§.&.s̃.ti.j. l.in rebus.Accur.

¶SEQVITVR AVTHEN. ſed quãuis &c. quæ eſt in aut.de ęquali.do.§. quia verò.colla.vij.

In authen. de æqua. dot. §.quia verò iam.colla.vij.conſti.viij.

¶Patri dotem filiæ ad ſe reuerſam ea denuo nubente non licitum eſt minuere:niſi eius patrimonium fortuitò fuerit diminutum. hoc dicit. Bald.& Salicetus.

SEd quamuis dos poteſtatis ſiue pactionis iure ad patrem redeat:non tamen licet ei filia denuò nubente, diminuere [n] priorem dotis menſuram [o] , niſi fortè ſubſtãtia ſua decreſcat aliqua fortuita [p] clade : tunc enim amplius ſecundo marito in dotem præſtare non cogitur, niſi quantum facultates eius patiuntur.

Sed quamuis.] SCASVS. Lex codicis dicit, ꝙ pater põt pro dote agere. hæc aut. addit, ꝙ ſi agat, debet eã dare filiæ ſuæ,ſi vult denuum nubere.non poteſt eñ eã pater diminuere, niſi fortè ſubſtantia patris aliquo caſu diminuta fuiſſet : quia tunc pater filiam ſuam inquãtum pati poſſent facultates ſuę, dotare poſſet.
n ¶Diminuere.] promiſſam autẽ dotẽ primo viro , licet ei diminuere ſecũdo viro ante matrimonium,vel poſt incontinenti:vt. ff. ſolu. matri. l.quoties. ſi autem patre viuente filia nõ nubat:ſi quidem inſtituatur cum extraneis,percipiet dotẽ. ſi cum fratribus,conferet dotem:vt.s̃.cõmu.vtriuſque iu.l.ſi.
o ¶Menſuram.] niſi nubat contra velle patris: vt.s̃.de nupt.l.ſi vt proponis.ij.
p ¶Fortuita.] quã ipſe pater debet probare: vt in corpore aut.& arg. j.de teſta.l.publicati.ſi autem ipſa dedit priori, tantundem viro dare debet ſecundo:vt.ff.de iure do. l.dotem.j.ſi extraneus, q ſit pactus ſibi reddi, dedit primo viro , non eſt dos ſecũdo viro:vt.ff.de iur.do.l.ſtipulationem.& l. ſequen. niſi conſentiat denuo : vt argumen. ff. de pac. do. l. cũ maritus. §.Titius.

¶FINIT GLOS. AVTHEN.

¶FINIT AVTHEN.

Sequitur textus legis Codicis.

¶Res dotalis non poteſt obligari uel alienari etiam mulieris accedente conſenſu,licet in alijs rebus mariti mulier poßit renunciare iuri hypothecarum.h.d.Bal.Vel ſic:Fundus dotalis ubiq; poſitus non poteſt alienari uel obligari etiam conſentiente muliere.hoc dicit.Salicetus.

¶Et cùm lex [q] Iulia fundi dotalis Italici alienationem prohibebat fieri à marito, non conſentiente muliere, hypothecam autem,nec ſi mulier cõſentiebat:interrogati ſumus, ſi oporteat huiuſmodi ſanctionem non ſuper Italicis tantũmodò fundis,ſed pro omnibus locum habere. ¶Placet itaque nobis eandẽ obſeruationẽ non tantùm in Italicis fundis, ſed etiam in prouincialibus [r] extendi: ¶Cùm autem [s] hypothecã ei etiã ex hac lege donauimus [t] : ſuffi-

q ¶Et cùm lex.] duo dicta legis Iuliæ recitat.
r ¶In prouincialibus.] ex differẽtia enim locorum &c.vt.s̃.de tem. in integr.reſtitu. l. ſupernacuam.
s ¶Cùm autem.] in loco correxi,& alienatione non videtur corrigendũ. ſed & ibi corrigo.
t ¶Donauimus.] vt.s̃.ea.l.§.j.Accurſius.

a ¶ Voluerit.] quod potuit ea consentiente.
b ¶ Hypothecæ.] quas habet in rebus viri: quarum hypothecarum iuri potest renunciari, vt subijcit. & s. ad Velle. l. etiam. quia ergo sic minui potest ius mulieris, seruetur ei pro re dotali de facto alienata rei vendicatio secundũ Hu. Alij dicunt in hypothecis, quas habet in rebus dotalibus inæstimatis: quæ quia factæ sunt mariti, & obligatæ sunt mulieri pro dote: vt in his non teneat renunciatio. inæstimatis sec⁹: vt subijcit. Tertij sic, licet mulier cõsentiat marito alienãti fundũ dotalem: nõ tamẽ præiudicat ei. in hypothecis enĩ præiudicat: non in rebus dotalibus, cùm vir non est soluendo: vt s. tit. j. l. in rebus. prima placet.

Mulier an sibi præiudicet, si marito alienãti fundũ dotalem consentiat.

c ¶ Addito.] per hoc quod addatur, & l. Iuliã corrigimus, vt fundũ &c.
d ¶ Alienare.] Si cõtra fiat, ipse vir vendicat: vt s. de rei vẽdica. l. doce. nõ mulier, nisi soluto matrimonio. & hoc licet iurauerit vir vel vxor, vel vterque: vt s. de legi. & cõsti. l. non dubium. & j. de agri. & cen. l. quẽadmodũ libro. xj. Sed quid de mobilibus? Videtur quod permittat, eo quod de immobilibus vetat. arg. ff. de iud. l. cum prætor. Itẽ pro hoc quod seruũ dotalẽ manumittit. vt j. de ser. pi. da ma. l. j. Vel dic speciale libertatis fauore. concor. institu. qui. alie. li. in prin.
e ¶ Lex Anastasiana.] quam habemus. s. ad Vell. l. iubemus.
f ¶ Nuncupatur.] vt s. ea. l. §. itaque partus.
g ¶ Contra leges.] quod erit, si speciali pacto naturam dotis immutet. & quæ valent, & quæ nõ, habes. ff. de pac. dota. l. si pater dotem. per totã legem. & l. de die. & l. sequen. Accursius.
h ¶ Ex Theodosiana.] vt j. de repu. l. si consensu.
i ¶ Vel nostra lege.] vt j. de repud. l. fin.
k ¶ Anastasiana.] vt j. de repu. l. si constante.

Continuatio.

¶ DE PACTIS *conuentis tã super dote, quàm super &c.* ¶ *Dixit de constitutione, & obligatione. & actione dotiũ & donationum propter nuptias: super quibus, quia fiunt quædam pacta, de his dicit, & de paraphernis: quod dicitur à para, quod est iuxta, & pherna quod est, dos, quasi iuxta dotẽ s. quod uxor præter dotem secũ ducit: ut. ff. de iur. d. l. si ego. §. dotis. & s. de dona. ante nup. l. fina. in principio.*

Parapherna vnde dicũtur.

¶ Licet in rei uxoria actione tractatũ &c.

Legem.] CASVS. Dãs quis dotẽ pro alũna sua, pactus est eã sibi reddi ĩ casu solut. mat. an ex tali pacto agi possit, quærit? Rñ. quod sic videbat quod nõ: quia est nudũ

ciẽs habet remedium mulier, & si maritus fundum alienare voluerit.[a] Sed ne & consensu mulieris hypothecæ[b] ei⁹ minuãtur, necessarium est in hac patre mulieribus subuenire: hoc tãtummodò addito[c], vt fundum dotalem non solũ hypothecæ titulo dare, nec cõsentiente muliere maritus possit, sed nec alienare[d]: ne fragilitate naturæ suę ĩ repẽtinã deducat inopiã. Licet enim Anastasiana lex[e] de cõsentiẽtibus mulieribus, vel suo iuri renunciantibus loquatur: tamẽ eã intelligi oportet in reb⁹ mariti, vel dotis quidem æstimatis, in quibus dominiũ & periculũ mariti est. ¶ In fundo aũt nõ æstimato, qui & dotalis propriè nũcupat[f], maneat ius intactũ, ex lege quidẽ Iulia imperfectũ, ex nostra aũt authoritate plenũ, atq; in omnibus terris effusum. non tantùm Italicis, & sola hypotheca conclusum.

¶ Pacta dotalia, quæ dotis conditionẽ deteriorem non reddunt, sunt seruanda. h. d. usque ad fi. l. Bal. Vel sic: Pacta dotalia, quæ non sunt cõtra legem, sunt obseruãda. & hæc lex corrigit omnes alias sibi contrarias: & sibi locum uendicat in dotibus post hanc cõstitutionẽ datis uel promißis, non antè. h. d. Sali.

¶ Illud etiam generaliter præsenti addere sanctioni necessarium esse duximus, vt si qua pacta intercesserint, vel pro restitutione dotis, vel pro tempore, vel pro vsuris, vel pro alia quacunque causa, quę nec contra leges[g], nec contra cõstitutiones sunt: ea obseruentur. ¶ Sin autem repudio matrimoniũ fuerit dissolutũ: omnia iura, quæ ex Theodosiana,[h] vel nostra lege[i] descẽdũt, immutilata custodiãtur. ¶ Similiq; modo ea, quæ Anastasiana[k] lege pro ijs, quę bona gratia separãtur, enumerata sunt, firma illibataq; permaneant. Et generaliter quicquid sacratissimis constitutionibus, vel libris prudentium cautum est, quod nõ contrarium huic legi inueniatur: & hoc in sua maneat firmitate, & ex stipulatu actioni aggregetur * licet in re vxoria tractatum est. ¶ Quæ omnia in ijs tantũmodò dotibus locum habere censemus, quæ post hanc legem datæ fuerint, vel promissæ, vel etiam sine scriptis habitæ. instrumenta enim iam confecta viribus carere non patimur, sed suum expectare euẽtum. Dat. Calend. Nouembr. Lampadio & Oreste Cons.

pactũ: quod verũ nõ est, quia interuenit pecuniæ numeratio.
l ¶ Legem.] id est pactionem, vt ibi dos redderetur in casu dotis reddẽdæ.
m ¶ Pro alumna.] scilicet quam aluisti.
n ¶ Solet.] vt. ff. de pac. l. iurisgentium. §. quinimo.
o ¶ Ex pacto.] scilicet nudo.

TIT. XIIII.

De pactis conuentis tam super dote, quàm super donatione ante nuptias, & paraphernis.

¶ Ista lex est de uerbo ad uerbum. suprà de pac. & . h. d. Pacta nuda etiã super dote non sunt seruanda: & nõ dicitur nudũ, quòd cohærẽtis cõtractus seu traditionis est uestitum. h. d. Sali.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Nicæ.
LEX I.

LEgem[l], quã dixisti, cùm dotẽ pro alumna[m] dares, seruari oportet: nec obesse tibi debet, quod dici solet[n], ex pacto[o] actionem non nasci. tunc enim hoc[p] dicimus,[q] cùm actum nudum[r] est: alioquin cùm pecunia datur[s], & aliquid de reddenda ea conuenit, vtilis[t] est condictio[v]. PP. vij. Calend. Febr. Albino & Æmyliano Cons.

¶ Maritus aßignare debet fructus dotis uxori pro suis alimentis: nec potest eos condicere. h. d. Bal. Vel sic: Fructus dotis ex pacto uersi in alimentis mulieris non possunt repeti. h. d. Sali.

Imperator Antoninus A. Theodotæ.
LEX II.

FRuctus prædiorum in dotem datorum, si secũdũ pactũ sumptibus tuis[x] tuorumq; seruierunt: repeti non posse[y], ambigere non debes. D. xj. Cal. April. Antonino A. iiij. & Balbino Cons.

¶ Pactum de dote retinenda, prætextu liberorũ ipsi mulieri dotem repetenti non obest. h. d. Bal. Vel sic: Pactum cõtra fauorem dotis non ualet. Vel sic: Pater mulieris non potest pacisci, ut uiro præmortuo liberis existentibus pars dotis retineatur pro liberis. h. d. Sali.

Imperator Gordianus A. Torquatæ.
LEX III.

QVamuis pater tuus, cũ te nuptui collocaret[z], pactus sit, vt si maritus tuus superstitib⁹ filijs cõmunibus in matrimonio decessisset, pars dotis liberorũ nomine retineatur: eiusmodi tamen conuentio, quo minus actionem integræ dotis habeas, proficere nõ potest[a]. D. vj. Id. Ianuar. Gordiano A. & Auiola Cons.

¶ Ex pacto matris filio non quæritur actio. h. d. Bal. Vel sic: Pactum matris nõ prodest filio etiã in dote restituenda, ut contra patrẽ detur actio: sed propria filij stipulatio sic. h. d. Sali.

Idem A. Agatho. LEX IIII.

p ¶ Hoc.] i. hãc regulã.
q ¶ Dicimus.] scilicet habere locum.
r ¶ Nudum.] quod vestitur multis modis: vt no. s. de pac. l. legem. quorum vnus hîc sequitur.
s ¶ Datur] vt fuit in nostro casu.
t ¶ Vtilis.] i. efficax.
v ¶ Condictio.] s. certi generalis, quæ ad oĩa certa dat: vt. ff. si certũ pet. l. certi cõdictio. ĩ prin. Vel i. præscriptis verbis: vt. j. de dona. l. legẽ. quæ cùm sit personalis condictio dicitur: vt institu. de act. §. appellamus. hęc autem vera, nisi in casibus, quos not. s. de vsur. l. iij.

FRuctus.] CASVS. Fecit maritus pactũ cũ vxore de fructib⁹ fundi dotalis, vt se suosq; aleret. elapso triẽnio vult vir pœnitere. an fruct⁹ quos mulier medio tẽpe suscepit, repetere possit, quærit. Dicitur quod nõ. Vel dic secũdò, quod marit⁹ fructus percepit, & ex eis vxorẽ & eius familiã alebat. si dissoluat matrimoniũ, nũquid mulier poterit repetere fruct⁹? Dicit quod nõ. & hoc casu loquit viro primo, posteà mulieri.
x ¶ Tuis.] ô mulier. & sic vir nõ petet à te quasi donum: vt. ff. eo. l. iiij. in fi. & l. si pater. §. ex pactis. & ff. de dona. inter virũ & vxo. l. si quis pro vxore. §. fi. Sed contrà s. de iur. dot. l. pro oneribus. Solu. vt ibi. Vel dic, quod viro loquitur: & quod dicit secũdũ pactũ, scilicet tacitum. & quod subijcit, seruierunt: ideo dicit, quia secus si non seruierunt: vt ff. de except. do. l. fina. in prin. prima placet. & facit. ff. de pact. do. l. quæris.
y ¶ Posse.] per maritũ.

QVãuis.] CASVS. Pater dãs dotẽ pro filia, pactus est cum marito de danda medietate dotis filijs decedente marito in matrimonio. an valeat pactũ? Dicitur quod non: sed pater, vel filia (quod verius est) totam dotem repetere potest.
z ¶ Nuptui collocaret.] data prius dote, & sic ex interuallo, secus si in ipsa donatiõe: vt. ff. de pac. do. l. quæris. & s. de iure dotiũ. l. cùm à socero. Vel verius hîc de aduentitia dicit. Vel pactũ nõ stipulatio fuit: vt s. de iure do. l. auia. quia tenetur denuo dotare.
a ¶ Non potest.] s. hæredibus viri: vt. ff. eo. l. ij. & est ratio: vt. ff. solu. ma. l. j. & ff. de iure do. l. ij.

Pactum.

PActum.] CASVS Mulier pacta est cum marito de reddẽda dote filio communi emancipato à patre, si in matrimonio decesserit, an filius dotem petere posſit, quæritur? Distinguitur: aut filius stipulatus est eam sibi reddi, aut nõ. si sic, repetet, nec tamen ex pacto mulieris filio sit actio quæsita. si non, non repetet.

PActum dotale, quo matrẽ cõuenisse cum patre tuo [a] proponis, vt si in matrimonio decesſisset, tibi & fratribus tuis dos [b] restitueretur: si stipulatio ex persona vestra, cùm in potestate patris constituti non essetis [c], minus [d] legitima intercesſit: defuncta ea in matrimonio, actionẽ [e] vobis quærere non potuit. ¶ Sed si obligatione verborum ritè intercedente, dotis petitionem habere potuisti [f]: maximè [g] si adhuc vinculis potestatis patriæ non attingeris, petitionem exequi non prohiberis. PP. v. Idus Iuñ. Sabino & Venusto Conſ.

¶ Pactum inutile non habet uim pacti, nec uim ultimæ uoluntatis. hoc dicit. Bal. Vel sic: Pactum de futura succeßione non ualet etiam inter maritum & uxorem. h. d. secundum gloss. Vel sic: Pactum ut bona mulieris post eius mortẽ pertineant ad maritum, non ualet. h. d. Sali.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. Claudio.

LEX V.

HÆreditas extraneis [h] testamento datur. Cùm igitur affirmes dotali instrumẽto pactum interpositũ [i] esse vice testamẽti, vt post mortẽ mulieris bona eius ad te pertinerent, quę dotis titulo tibi [k] non sunt obligata: intelligis nulla [l] te actione posſe conuenire hæredes seu successores eius [m], vt tibi restituantur, quę nullo modo debentur. PP. Noñ. Februar. ipſis AA. & Conſ.

¶ Pater potest iuri suo præiudicare per pactũ in dote, quam dedit pro filia. hoc dicit. Bald. Vel sic: Pactum initum cum patre filiam dotante, ut ea mortua in matrimonio uiri cedat lucro, ualet. hoc dicit. Sali.

Idem AA. & CC. Rufo. LEX VI.

SI conuenit, [n] vt in matrimonio vxore defuncta, dos penes maritum remaneret: profectitiæ dotis repetitionem huiuſmodi pactum inhibuisse explorati iuris est: cùm deteriorem causam dotis, in quem casum soli patri repetitio competit, pacto posſe fieri, authoritate iuris sæpisſimè sit responsum [o]. D. v. Noñ. Maij, ipſis AA. Conſ.

¶ Ex stipulatione aui potest quæri nepotibus suis. hoc dicit. Bal. Vel sic: Auus paternus potest stipulari dotem restitui nepotibus mortua filia in matrimonio. hoc dicit. Salicetus.

Idem AA. & CC. Phileto. LEX VII

PAter pro filia dotem datam genero, ea prius in matrimonio defuncta, nepotibus [p] pactus restitui: licet his actionẽ [q] quęrere non potuit †: tamen vtilis eis ex æquitate accõmodabitur actio [r]. D. xiiij. Calend. Ianuar. Nicomediæ. CC. Conſ.

¶ Vir in paraphernalibus nullũ habet ius, nec exercitium uxore prohibente. Vel sic: Vir non habet administrationem rerum paraphernaliũ, si uxor contradicit. Bald. Vel sic: In rebus paraphernis muliere prohibente uir se non potest immiscere. h. d. Sali.

Impp. Theodo. & Valentin. AA. Hormiſdæ præfec. præto. LEX VIII.

HAc lege decernimus, vt vir in ijs rebus, quas extra dotem mulier habet, quas Græci parapherna [s] dicunt, nullam vxore prohibente habeat cõmunionem, nec aliquam ei necesſitatem imponat. Quamuis enim bonum [t] erat mulierẽ, quæ seipſam marito cõmittit, res etiam eiusdem pati arbitrio gubernari: attamen quoniã conditores legũ æquitatis conuenit esse fautores [v], nullo modo (vt dictum est) muliere prohibẽte, virum in paraphernis se volumus immiscere. D. Id. *.

---

a ¶ Cum patre tuo.] cui est data dos constãte matrimonio.

b ¶ Dos restitueretur.] nunc vel olim data.

c ¶ Non essetis.] & ideo à patre stipulari potuissetis.

d ¶ Minus legitima.] quia fortè nulla.

e ¶ Actionem.] directam, sed vtilẽ sic. vt. j. eo. l. pater. & ff. sol. mat. l. Caius. Alij dicunt speciale in auo & nepote propter rationem, quæ redditur in dicta. l. Caius.

f ¶ Potuisti.] ex vestra stipulatione. non dicas ex pacto mulieris: vt. j. de inuti. stip. l. si aquia.

g ¶ Maximè.] abundat, ne sit contra instit. de inuti. stipu. §. item inutilis. sic & . j. de ma. te. l. fi. §. ij. Alij quòd hîc erat dos aduentitia, super qua tenebat stipulatio inter patrem & filium. Vel secundum R. erat hîc dos ex peculio castrensi vel quasi: qui dixit, quòd etiã in potestate manẽs filius hãc posſet stipulari, si castrensi peculio eam cedere voluisset parens.

HAereditas] ¶ Casus istius legis ponitur in glo. magna: sed clarius dic quòd mulier pacta est cum marito, vt post mortẽ ipſius mulieris omnia bona sua ad eum peruenirent. decesſit mulier relictis hæredibus ex testamento, vel ab intestato: maritus vult vendicare illam hæreditatem ostendens instrumentum dotale, in quo continentur prædicta: nũquid potest? Dicitur quòd non: quia hæreditas testamento nõ pactis dari consueuit. Vel dic. Pactum fuit inter virum & vxorem, vt bona mulieris ad Titium post mortem suam peruenirent. iure testamenti petere hæreditatem non potest, quia nec mulier eum instituit: nec iure pacti, quia alteri pacisci &c.

h ¶ Extraneis.] extraneum appellat eum, qui ab intestato non succedit.

i ¶ Interpositum.] inter virum & vxorem. dic pactum factum, vt bona mulieris ad te tertium extraneum pertineant post mortem mulieris: & hoc quidem non valet iure testamenti, vt hîc: nec iure pacti: vt suprà. l. proxi. Vel dic secundo, vt ad te scilicet virum pertineant. & hoc idem non valet iure dotis, quasi in id tempus constitutæ, quo matrimonium deficit: sicut nec vsusfructus post mortem fructuarij constitutus: vt. ff. de vsufruct. l. Titio cùm morietur. nec etiam valet iure testamenti, cùm non interuenerit testamentum, sed pactum, vt hîc: quæ discrepant, cùm alterum, scilicet testamentum posſit mutari ex sola vnius voluntate. alterum non. Item alterum scilicet pactum dimittit hæredem obligatum: quod non eodem modo facit testamantum. Item alterum ex vnius, alterum ex duorum ad minus voluntate pendet. alterum sine traditione trãsfert dominiũ, alterum non. Accursius.

Casum ponit dupliciter.

Testamẽtũ & pactum multipliciter differũt.

k ¶ Tibi.] scilicet extraneo secundum primum casum. Vel dic tibi viro secundum alium.

l ¶ Nulla actione.] neque reali, neque personali. Item neque directo, neque iure fideicommisſi. Item nec vt tua, nec vt tibi debita, vt fiant tua. & facit. s. de pac. l. licet. Si autem à muliere: bona eius post mortem suam aliquis stipuletur, valet: vt. s. vt act. ab hære. l. j.

m ¶ Successores eius.] id est hæredes mulieris non agent contra virum ad obseruandum pactum. Accursius.

SI conuenit.] CASVS Pater ex suo dans dotem pro filia conuenit vt si filia in matrimonio decederet, quòd dos penes maritum remaneret: an valeat pactio? Dicitur quòd sic: quia potuit pater condictionẽ suam in hoc casu deteriorem facere per tale pactũ: cùm ei soli competebat dotis repetitio.

n ¶ Si conuenit.] scilicet inter socerum & maritum.

o ¶ Responsum.] vt ff. solu. ma. l. quoties. & . s. de iur. dot. l. cùm à socero. & . ff. eo. l. cum dos. & facit. s. eo. l. quamuis. & . ff. sol. mat. l. ij.

PAter.] CASVS Si pater pro filia nubente genero dotem dederit, & pactus est eam in casu solu. mat. morte filiæ filijs prioris matrimonij reddi: an eam petere posſint, quæritur? Dicitur quòd sic, non actione directa, sed vtili ex æquitate: quia directa per pactum aui eis non erat quæsita. Vel sic: Pactus est eam reddi nepotibus ex eodem matrimonio quod est difficile, vt filij habeant patrem suũ obligatum. Vel dic: Pactus est nepotibus ex filio: qui erant in eius potestate: quibus vtilem quærere potuit: vt. ff. de verbor. obligatio. l. cuicunque. Prior positio verior est.

† Quia alteri nemo vtiliter stipulatur, tamen nepotibus ex filio pater rectè stipulatꝰ: hoc operatꝰ existentia patriæ potestatis. Salice.

p ¶ Nepotibus.] ex canatis ex alio matrimonio. alij ex eodem matrimonio: quod est difficile: vt filij suum patrem sic habeant obligatum. Vel dic ex alio matrimonio habuerat eos. Vel dic de nepotibus filio, quos & in potestate habet, quibus quęrit vtilem: vt. ff. de verborum obligatio. l. quodcunque. §. secundo.

ADDITIO. Istã lecturam tenet hîc Bartol. dicens eam esse veram, superiorem verò falsum: quia per ascendentes ex linea materna non quæritur actio vtilis nec directa.

q ¶ Actionem.] scilicet directam.

r ¶ Actio.] vt dicta. l. quodcunque. & facit. s. ad exhiben. l. si res. & infrà de dona. quæ sub modo. l. quoties. & . ff. solu. matri. l. Caius. Sed cõtra. s. de iure dotium. l. si genero. Solu. vt ibi. Item sumunt hîc arg. quidam, quòd vtilis actio non nascitur, sed accommodatur, vel ex æquitate datur, & est pro eis. ff. rem pupil. saluam fore. l. non quasi. vbi nõ nascitur ipſo iure, sed datur: licet potest dici dari siue accommodari, & etiam nasci quandoque.

HAc lege.] CASVS. An maritus de rebus mulieris paraphernalibus, quas extra dotem habet, muliere contradicente pro suo arbitrio disponere posſit, quæritur? Dicitur quòd non: licet alias res arbitrio viri gubernandas committat: cùm & ipſa marito committitur gubernanda.

s ¶ Parapherna.] Gallici peculium appellant: vt. ff. de iure dot. l. si ego. §. dotis. Accursius.

t ¶ Bonum.] vt & . j. ne fideiuſ. do. den. l. ij. Et sic nota aliud bonum, & aliud æquum. & æquum præfertur: vt. s. de iudi. l. placuit. & quandoque bonũ præfertur: vt in vsucapione: vt. ff. de vsuca. l. j. quę plenè dixi. ff. de iusti. & iure. l. j. in prin. Item nota hîc non cogi quem ad bonum. sic & . ff. de in lit. iur. l. videamus. §. sed neque. Arg. contra. s. de Iudæis. l. cælicolarum. & . ff. de peri. & commo. rei ven. l. j. §. licet.

v ¶ Fautores.] vt. ff. de eo quod cer. lo. da. opor. l. quòd si Ephesi. §. fi.

Aequalitas est seruanda in pactis appositis de lucrando super dote & donatione propter nuptias secundum.l.C.quotitatiuè, secundum authē.etiā quātitatiuè, secūdū cōsuetudinē neutro modo.h.d.tex.C.& authen.cū gl.hic.Itē ille qui dat uel promittit dotē pro muliere tacitè donare:et ipsi mulieri prouidere uidetur, nisi sibi restitui paciscatur.h.d.Bal.Vel sic:Pacta de lucrādo super dote & donatione propter nuptias interposita debēt esse æqualia in quoto, nō in quāto, à quocūque dos uel donatio detur:hodie uerò in his authen.æqualitas seruatur.h.d. Salicet.

Impp.Leo & Anthemius AA.Nicostrato præfecto præto. LEX IX.

EX morte cuiuscūq; personæ: siue mariti, siue mulieris, eandem partē [a], non pecuniæ quantitatem, tā virū ex dote, [b] quàm mulierē ex ante nuptias donatione [c] lucrari decernimus: veluti si maritus mille solidorū ante nuptias donationē cōfecerit, licebit mulieri & minoris & amplioris quātitatis dotē offerre, & marito similiter [d] ante nuptias donationem. ¶Hoc tñ obseruandū [e] est, vt quātam [f] partē mulier stipuletur sibi lucro cedere ex ante nuptias donatione, si priorē maritū mori contigerit: tātā [g] et maritus ex dote partem, nō pecuniæ quātitatē stipuletur sibi, si constante matrimonio prior mulier in fata collapsa fuerit. & si pactū cōtra vetitū [h] fuerit subsecutū: infirmū atq; inualidū [i] hoc esse, vt nulla ex eo procedere possit exactio, præcipim⁹. ¶Eadē custodiri cēsemus, siue pater pro filio, siue mater, siue ipse ducturus vxorem sui iuris constitutus, siue quilibet alius pro eo ante nuptias donationem nupturæ dederit seu promiserit. ¶Similiq; modo siue pater pro filia, siue mater, siue ipsa pro se sui iuris videlicet cōstituta, siue quilibet alius pro ea vxorē ducturo [k] dotē dederit, seu promiserit: quoniā & alio pro ea offerēte dotē, ipsa eā pro se videt̄ offerre [l]. ¶Quod adeò verum est, vt et ipsa ab alio pro se oblatam dotē in lucrū suū reposcat: nisi fortè is q [m] eam obtulerit, statim.id est tēpore oblationis [n] seu promissionis stipulatus vel pactus sit, vt sibi dos prædicta reddatur. Dat. xv. Calend. Septemb. Anthemio A. ij. Cons.

In authen. de equa.do. §.j. coll. vij. consti.viij.

Hodie inter dotem & donationem propter nuptias debet esse æqualitas tam in constituēdo, quàm in eius augmento, quàm etiam in pactis de lucrando.h.d.hodie per consuetudinem derogatur: quia uel nulla datur donatio, uel minor. Salicetus.

AEqualitas omnimodo seruanda est in dote & in donatione * nuptiali, non tantùm in lucris [o] exinde prouenturis, sed etiam in præstatione [p] & constitutione [q] vtriusque. Augmentum quoque vel prorsus non fiat, vel ab vtraq; parte celebretur: pari [r] scilicet quantitate: ne vel eo modo subuertatur æqualitas.

In authen. de nō eli.secundò nubentes.§.fi.colla.j.consti.ij.

SEd quæ nihil ex dote conscripta præstitit, nihil omnino viro mortuo percipiet ex donatione. Item quæ minus, quàm professa est, dedit pro quātitate præstita & lucrum sentiat.

Pactū inæquale reducitur ad æquale per modū diminutionis, nō per modū augmētati: nō tamē reducitur per modū annihilationis secūdum gl. quia res debet interpretari ut ualeat, nō ut pereat.h.e.Bal.Vel sic: Maius pactū de lucrādo super dote uel donatione non inualidatur, sed ad paritatem cum minori reducitur.hoc dicit. Sali.

Impera.Iustinianus A.Mennæ præfecto prætorio. LEX X.

LEge Leonis [s] diuæ memoriæ pacta lucrorum dotis & ante nuptias donationis paria esse sanciente, nec adijciente [t] quid fieri oporteat, si hoc minimè obseruatum sit: nos omnia clara [v] esse cupientes, præcipimus disparibus eis factis, maiorem lucri partem ad minorem deduci [x], vt eo modo vterque minorem partem lucretur. Dat. viij. Id. Aprilis, Cōstantinop. Decio V.C.Con.

Maritus potest mouere actiones paraphernales, quarum sibi sunt tradita instrumenta, & exigere debita.pro quibus restituendis bona sua sunt tacitè obligata: licet usuras inde perceptas poßit in suam & uxoris utilitatem conuertere: nisi mulier aliter sibi prospexerit: quia prouisio hominis, legis prouisionem excludit.hoc dicit.et non habemus hunc casum alibi.Bal.Vel sic: Ex sola traditione paraphernalium dicitur maritus factus procurator ad exigendum: ideo agens nō cauet de rato, & usuras potest in communes usus conuertere: sortem uerò debet seruare. & ubi mulier sibi de hypotheca nō prouidet, lex ei tacitam hypothecam in bonis uiri concedit: & maritus in his eandem in diligentiam debet adhibere, quam in rebus suis.h.d.& no.Sali.

Idem A.Ioanni præ.præ. LEX XI.

SI mulier marito suo nomina, id est fœneratitias cau-

EX morte.] CASVS. Si maritus facit donationē in mulierē propter nuptias, & ipsa ei dotē dat: non refert, an dotis quantitas sit maior vel minor, quàm quantitas donationis, vel econuerso. & hoc in prima. Pacta tamen, quæ fiunt de dote lucranda vel donatione propter nuptias, debent æqualia esse in partibus: quia si maritus paciscatur de lucranda tertia parte dotis, mulier potest pacisci de lucranda tertia parte donationis propter nuptias. & hoc in secunda. Nec refert, quis dedit dotem, an pater vel mater, vel ipsamet mulier, vel extraneus: nec quis pro marito donationem propter nuptias fecerit &c. & hoc in tertia. Si verò extraneus pro muliere dotem dederit: ipsa eam repetere potest, nisi ille tempore donationis vel promissionis pactus sit, vel stipulatus eam sibi reddi. & hoc in quarta.

a ¶Eandem partē.] id est totā, hoc est in quotitate, non in quantitate: vt subijcit.

b ¶Ex dote.] si præmoritur mulier.

c ¶Donatione.] si vir præmoritur.

d ¶Similiter.] scilicet licebit offerre minorē quātitatem vel maiorē, cùm mulier mille obtulerit: quæ sunt vera ab initio. augmēta enim post contractū matrimoniū faciēda, æqualia debēt esse: vt s̄.de donat.ante nup.l.si constante. quæ est cōtra. & l.fina.§.sin autem. Alij dicūt, quòd hæc trahitur ad illam. Sed hodie etiā ab initio debet esse æqualitas. & sic sequitur aut. æqualitas.

Dotis & donationis propter nuptias debet esse æqualitas.

e ¶Obseruandum.] quāuis, nō sit necesse q constitutio sit æqualis, tamen pacta lucri debent esse æqualia.

f ¶Quātā.] i. quotam.

g ¶Tantam.] i. totam.

h ¶Vetitum.] scilicet paciscēdo non eandē partē. Vel secūdū alios pone exemplum eius pacti, quod est.s̄.e.l. quamuis.

i ¶Inualidum esse.] hoc per.l.j̄. proxi. corrigit. quia maius ad minus reducitur, & sic valet.

k ¶Ducturo.] viro.

l ¶Offerre.] sic. ff. de dona.inter virū & vxo.l. iij.§.fi.& ff.de admi. tu.l. ita autem.§.gessisse.

m ¶Is qui.] pater.s. vel qlibet extraneus quicunq; est, licet ei dicere legē suę rei: vt.s̄.de rei vxo. act.§.accedit.&.ff.sol.ma. l.si cùm dotem.in princi. &.s̄.de iur.dot.l.fi.§.j.

n ¶Oblationis.] qn̄ ante matrimoniū obtulit: vt suprà dixi: siue stipulationis tēpore, qn̄ posteà daturus erat. & sic tpe dationis non potest sibi pacisci qui antè simpliciter promiserat: vt & diximus s̄.titu.j.§ accedit.

AEqualibus.] CASVS. Lex codicis dicit, q potest esse inæqualitas in dote & donatione. Aut. dicit, quòd quantitates debent esse æquales, & pacta debent esse æqualia & in augmento, & in omnibus: quia sicut augetur dos, ita debet augeri donatio propter nuptias.

o ¶In lucris.] vt tantum ex pacto lucretur vnus, quantum & alius.

p ¶Præstatione.] i. datione: quæ ab initio fit.

q ¶Constitutione.] cùm promittitur, non tamen adhuc datur.

r ¶Pari.] s.quantitate. hoc etiam de augmentis olim erat: vt. s̄. de dona. ante nup.l.si cōstāte. & l. fi.§.fin autē. Sed cùm hodie vel nulla fiat donatio, vel alia forma vel minor: dices hāc aut. per cōsuetudinē tolli, aut eam loqui tūc tātū, qn̄ pacta lucrorū fiunt. cæterū nulla etiam donatione facta dos constituta tenet.

* Ante nuptiali.

SEd quæ.] CASVS. Lex codicis dicit, q maius pactū deducitur ad minus. Aut. determinat: dicens, q hoc verum est, quādo mulier promisit dotē & tradidit: sed si non dedit, nihil de donatione lucrabitur. Item si promisit cētum, & dederit quinquaginta pro quinquaginta donationem lucrabitur.

LEge Leonis.] CASVS. Si pacta de lucranda dote vel donatione sint inæqualia, maius pactum reducitur ad minus.

s ¶Lege Leonis.] quæ est.s̄.l.proxi.

t ¶Adijciēte.] imo dicit ibi in ver.& si pactū, q nullū est. Sed dic, q nō dicit aliquid. s. de hoc, q maius reducatur ad minus. Vel secūdū alios dicit ibi id pactum nullū, quod contra legem est, quale est.s̄.eo.l. quamuis.

v ¶Clara.] cū nihil sit legi ita propriū: vt in aut. de testa.imper.§.nos omnia igitur.colla.viij.

x ¶Deduci.] Quid si in dotē nihil est pactus maritus, vt lucrari posset, vel nulla est dos data nec promissa: at donatio propter nuptias est data, & de ea lucrāda pactū interpositum fuit? Dicūt quidā pactum aliquod reduci ad nullū, quasi quod nullū est sit minus: vt.ff.de verborum signific. l. minus. Sed Ioan. dicit, quòd valet, & nullum reducitur ad aliquod. & contra eos. & pro Ioan. est suprà. de donat. ante nupt.l. fina.§. sin autem donatio. Item videtur contra huic.l. suprà.de donat. ante nup.l. fin.§. similique modo. Solu. vt ibi.

Pactū nullū reducit ad aliquod.

SI mulier.] CASVS. Si mulier extra dotem cautiones siue instrumēta, in quibus. q̄nquaginta cōtinebātur sibi debita, marito tradidit: an aduersus debitores agere possit, quærit? Rn̄. quòd sic,

tiones, quæ extra dotem ſunt, dederit, vt loco paraphernorũ apud maritum maneant, & hoc dotali inſtrumento [a] fuerit aſſcriptum: vtrúmne habeat aliquas ex his actiones maritus, ſiue directas, ſiue vtiles, an penes vxorem omnes remaneant, & in quem euẽtum dandæ ſint marito actiones, quærebatur. ¶Sancimus itaque, ſi quid tale euenerit: actiones quidem omnimodo apud vxorem manere, licentiam autem marito dari eaſdem actiones mouere apud competentes iudices, nulla ratihabitione [b] ab eo exigenda, & vſuras quidem eorum circa ſe [c] & vxorẽ expendere: pecunias autem ſortis quas exegerit, ſeruare mulieri, vel in cauſas, ad quas ipſa voluerit, diſtribuere? & ſi quidem in dotali inſtrumento hypothecæ pro his nominatim à marito ſcriptæ ſint, his eſſe mulierem ad cautelam ſuam contentam [d]. Sin autem minimè hoc ſcriptum inueniatur: ex præſenti noſtra lege habeat hypothecam contra res mariti, ex quo pecunias [e] ille exegit. Ante etenim habeat mulier ipſa facultatẽ, ſi voluerit, ſiue per maritum, ſiue per alias perſonas eaſdem mouere actiones, & ſuas pecunias percipere, & ipſas cautiones [f] à marito recipere, ſecuritate ei [g] competẽte facienda. ¶Dum autem apud maritum remanent eædem cautiones: & dolũ [h] [δ] & diligentiam maritus circa eas præſtare debet, qualẽ & circa ſuas res habere inuenitur: ne ex eius malignitate vel deſidia aliqua mulieri accedat iactura. Quod ſi euenerit: ipſe eandem de proprio reſarcire compelletur. D. Cal. Nouemb. Lampadio & Oreſte VV. CC. Conſ.

quòd ſic, muliere volente: nec ſatiſdabit eam ratum habituram. Et ſi exegerit ſortem, reſeruabit mulieri. & vſuras in alimenta eius & familiæ ſuæ conuertet. & hoc in prima. Et ſi mulier pro his cautionibus ſpecialem habet hypothecam, ea debet eſſe contenta. ſi non habeat, generaliter omnia bona mariti erunt obligata ex eo tempore, quo incœpit agere: quia antè poterat per maritum vel per procuratorem experiri. & hoc in ſecũda. Maritus autẽ dum cautiones apud eũ ſunt, tenebitur de dolo, & talem diligẽtiam habebit, qualẽ in rebus proprijs, ne mulier aliquam patiatur iacturã. & hoc in tertia parte. Viuia.

a ¶Inſtrumẽto.] idẽ ſi alio modo probetur: ſed ſic hîc euenit.

b ¶Ratihabitione.] contra. ſ. de pcur. l. maritus. Sol. hîc in paraphernalibus: ibi in alijs rebus mulieris, quas apud ſe detinuit. Vel hîc in cautione, ibi in alijs rebus. Vel hîc cõſtabat de mandato expreſſo. Vel verius tacitè fuit hoc mandatũ, eo ipſo ꝙ cautiones vero ſic erãt traditæ: at ibi nullũ expreſſum vel tacitũ interuenit mandatum.

Inſtrumentorum traditio includit tacitum mandatum de agendo.

c ¶Circa ſe.] quid in naturalibus fructibus paraphernaliũ tũc. ſ. qñ nõ eſt dominium in maritũ trãslatũ, prima facie præſumitur nõ eſſe trãslatũ: vt. ff. de iure dot. l. ſi ego. §. ſi dotis? Videtur idẽ quod de vſuris. arg. ff. de vſur. l. vſuræ. Sed dic, ꝙ nõ idẽ. ſed ſunt vxoris: vt ff. ad legẽ Fal. l. pe. ĩ prin. & ff. de dona. inter vi. & vxo. l. ſi ſtipulata. §. j. licet ibi nõ erãt paraphernales. & eſt ratio: qa in exigendo & agendo ex cautionibus labor eſt: quod non fit in fructibus. Item huic dicto eſt contra. ff. de do. inter virũ & vxo. l. ſi ſtipulata. §. j.

Paraphernalium rerum acceſſiones extriſecas vir partim lucratur. non autem intrinſecas.

d ¶Contentam.] qñ. ſ. ab initio conuenit. ſecus ſi ex poſtfacto, cùm iã ſit nata generalis tacita: vt arg. ff. de ac. & obli. l. quoties. Et ſunt huic dicto ſimilia: vbi ſi quis ſibi præcauit, ꝙ lex iam ei non caueat: vt. ff. de preca. l. & habet. §. cum quis. & . j. de execu. rei iudica. l. ſi cauſam. & . ff. de bo. liber. l. & ſi ex parte. §. finali. & . ff. commod. l. ſi vt certo. §. ſi de me. & . ff. de ſepara. l. prima. §. illud eſt ſciendum. & argu. ff. col. do. i. penul. Sed contra. ff. de eo quod cer. lo. l. j. & infrà. de noua. l. final. & . ff. de re iudica. l. iiij. §. ſi ex conuentione [a]. Item & no. hîc quod in vno permittitur, in alio prohiberi videtur: ſic & . ff. de fun. inſtru. l. quæſitum. §. idem reſpondit domo ita vt inſtructa. Sed an idem in dote? Ioan. no. & dicit quòd non, ſcilicet ſi ſic feciſſet mulier, quòd ſpeciale pignus accepiſſet. Sed argu. contra. ff. de publi. l. j. §. vnde.

δ Et talẽ. Hominis ꝓuiſio tollit legis prouiſionẽ naſciturã, ſed non natã.

a Dicas ꝙ hîc ꝓuiſio legis erat de iure ſpeciali in contrarijs verò de iure cõmuni: circa qđ plenè videas per Cy. in. l. ij. ſ. de iure emphi.

e ¶Ex quo pecunias.] ſed non ex quo apud eum nomina permanſerũt. ſic & . ſ. de do. ante nup. l. ſi conſtante. §. iura etiam hypothecarum. & de ſecun. nup. l. hac edictali. §. omnibus.

f ¶Cautiones.] quando non exegerat. & ſic ponitur &, pro vel. Vel cautiones appellat, quas fecerat vir confitendo ſibi ſolutum à debitoribus mulieris. quod non placet: quia illas debitores habent, non vir.

g ¶Ei.] ſcilicet viro, ſcilicet quòd mulier decætero non moleſtet eum petendo ab eo fortè cautiones nunc ſibi redditas, vel cauebit ei ſe omnia ab eo recep. ſſe confitendo.

h ¶Dolum.] quod abſit. vel ſi affuerit, intereſſe præſtetur. Et not. leuem culpam hîc tantùm venire, ſed in alio procuratore etiam leuiſsimã: vt ſuprà. manda. l. à procuratore.

¶DE DOTE CAVTA NON NVMERATA. ¶*Dictũ eſt ſuprà de dote præſtita, ſed quia ſæpe inuenitur dos cauta à marito, qui confeſſus eſt eam ſibi numeratam uel traditam, cùm non ſit, ponit de dote cauta & non numerata. Azo.*

Continuatio.

TIT. XV.
De dote cauta [i] non numerata.

¶*Dos nuda confeßione non conſtituitur, ſed numeratione. Bal. Vel ſic: Dos confeſſata nõ numerata effectualiter repeti non poteſt. hoc dicit. Salicetus.*

Impp. Seuerus & Antoninus AA. & CC. Dionyſiæ. LEX I.

Dotẽ numeratio [k] nõ ſcriptura dotalis inſtrumẽti [l] facit [m]: et ideo nõ ignoras ita demũ te ad petitionem dotis admitti poſſe, ſi dotem à te re ipſa datam probatura es. D. xiij. Calend. Auguſt. Chilone & Libone Conſ.

¶*Licet non interueniat traditio, ſi interuenit id, quod per traditionem habet confirmare donationem inter uirum & uxorem, morte donatoris confirmatur. h. d. Bal. Vel ſic: Dos & eius augmentum confeſſata animo donandi, confirmatur morte confitentis. h. d. Sali.*

Imperator Alexander A. Papinianæ. LEX II.

Qvod de ſuo maritus cõſtante matrimonio donandi animo in dotem aſſcripſit: ſi eandem donationem legitimè confectam [n] non reuocauit [o], qui incrementum doti dedit, & durãte matrimonio mortem obijt: ab hæredibus mariti, quatenus liberalitas interpoſita munita [p] eſt, peti poteſt [q]. PP. Nõ. Decembr. Alexandro A. iij. & Dione Conſ.

¶*Exceptio non numeratæ dotis debet opponi intra annum à die matrimonij morte uel repudio diſſoluti. Bal.*

Imper. Iuſtinianus A. Mennæ præfec. prætorio. LEX III.

i ¶Cauta.] à viro, non numerata à muliere. vel ſecundo. Cauta à muliere cùm eſt in ſpecie. ſubaudi, & non ſoluta, & non numerata ſimiliter à muliere, ſi eſt in quantitate: & hoc continetur in inſtrumento dotis promiſsionis. Vel tertio dic, quòd ante cõfectionem dotalis inſtrumenti confeſſus fuit ſibi ſolutã, ſed excipit intra. xxx. dies. ſi autem poſt, nullo tempore excipitur. vt. ſ. de nõ nu. pecu. l. in contractibus. §. j. ſed hodie ſerua aut. & . l. fina. in fin. huius tituli.

Dotem.] CASVS. Si mulier dotẽ promiſit marito, nec tradidit, & confeſſus ſit maritus pòſt in inſtrumẽto in dotẽ ſe recepiſſe quod non receperit: an mulier aduerſus eũ agere poſsit, quæritur? Dicitur quod non quia numeratio &c.

k ¶Numeratio.] vel datio, ſi ſpecies ſit, quę dari poſsit & repeti.

l ¶Inſtrumenti.] priuati, ſecus ſi publici ſecũdũ quoſdã. arg. ĩ. arbi. tu. l. fi. Sed tu dic: aut confeſſio ibi cõtinet tãtùm, aut receptio: vt diximus. ſ. de nõ nu. pecu. l. ſi ex cautione. Itẽ an probet, qui excipit? Rñ. non: ſicut in. d. l. ſi ex cautione. & facit. ſ. de probat. l. neque. Item hoc intra tempus: vt. ĩ. l. fi. vel. ĩ. l. proxi.

m ¶Facit.] ſed ſecundũ hoc omnes Bononienſes errant in confeſsione dotis. Sed dic, quòd renunciant exceptioni: aliâs nõ valet, niſi præſcriptũ ſit: vt. ĩ. l. fi. & aut. ibi poſita. etiã ſi ante matrimonium: vt. ſ. de dona. ante nup. l. j. & . l. quod ſponſæ.

Qvod de ſuo.] CASVS. Mulier dedit. cc. marito: maritus animo donandi confeſſus fuit in inſtrumento ſe recepiſſe. ccc. deceſsit maritus conſtante matrimonio, & ita morte eius confirmata eſt donatio, an mulier augmẽtum dotis ſcilicet. c. quæ vir confeſſus eſt recepiſſe, poſſet petere ab hæredibus mariti, quæritur? Dicitur quòd ſic.

n ¶Confectam.] vt per traditionem vel ſtipulationem.

o ¶Reuocauit.] expreſsim, vel tacitè: vt per diuortiũ: vt. ff. de dona. inter virum & vxo. l. & ideo. §. j.

p ¶Munita.] id eſt cõfirmata morte donãtis. Vel ideo dicit quatenus, propter legem Falcidiam, quæ eam minuit: vt. ĩ. ad legem Fal. in donationibus.

q ¶Peti poteſt.] i. mulier petet ab hæredibus mariti: vt. ff. de donat. inter vi. & vxo. l. ſi quis vxori. Sed contra. ſ. de dona. ante nup. l. j. ij. rñſo. Solu. ibi diuortio ſolutũ fuit matrimoniũ: hîc morte. Vel ibi nõ interuenit ſcriptura: hîc ſic. Itẽ & primũ reſpon. eiuſdem legis eſt cõtra, quia dicit ꝙ ab initio valuit: ſed ibi ante matrimoniũ fuit facta donatio: hîc poſt. Itẽ cõtra. ff. de dona. inter vi. & vxo. l. Papinianus. vbi dicit tales donationes non confirmari morte quæ per ſtipulationem ſunt factæ. Sed illud accipe, quãdo poſt ſtipulationem nõ fuit ſecuta traditio aliqua, vel aliud quod pro traditione habeatur: hîc ſic: quia aliquid vir animò donandi promiſit vxori, & hoc accepto tulit ei poſteà, & tunc ipſe in dotem aſſcripſit, ex quo datum mulieri & ab ea poſteà in dotem traditum videtur. Vel ſolue vt ibi. Accurſius.

Donatio inter virũ & vxorem ſi non interuenit traditio non confirmatur morte.

IN dotibus.] CASVS. Si mulier promisit dotem, nec tradidit, si maritus scripsit se dotem recepisse: tam ipse, quàm hæredes sui possunt opponere excep. non nu. do. intra annum post solutionem matrimonij, posteà non. Viuianus.

a ¶ Instrumentis.] priuatis, non publicis, ne sit contra. ei quod diximus. s. e. l. j. nam hîc dicit datas.

b ¶ Pollicitatio.] solius scilicet offerentis promissio: vt. ff. de polli. l. pactũ. quæ sufficit hoc casu: vt suprà de dotis promiss. l. ad exactionem.

c ¶ Hæredes.] scilicet vxoris.

d ¶ Cuius morte.] scilicet mariti.

e ¶ Socero.] id est patre viri.

f ¶ Vel eius hæredibus.] s. liceat opponere exceptionẽ, sed secundũ hoc errãt oẽs Bononiẽses, cùm cõfiteãtur in instrumẽto dotem accepisse, & sic non valet: vt hac lege dicitur. Sed dic, quod & ipsi renũciant exceptioni nõ numeratæ dotis, & tũc valet: aliàs non valeret talis cõfessio: vt hac. l. dicitur: nisi præscriptio tẽporis cucurrisset: vt. j. e. l. fi. & in aut. ibi signata. Nec valet, quod quidã dicũt, quod aut est cõfessio facta ante matrimoniũ: & tũc valet. aut post, & tũc nõ valet, cùm eius confessio ante matrimonium facta trahatur ad tẽpus matrimonij: vt. s. de dona. ante nup. l. j. & l. quod sponsæ. quæ sunt vera, quãdo cõfessio fuit facta in instrumento dotali vel ante. secus autẽ si post: quia posteà nõ excipit: vt in contrario. s. de non nume. pecu. l. in contractibus. §. j.

† Concor. gl. sup verbo, confessioni. in c. si cautio. extrà de fide instru.

† Aliàs, omni denique personæ.

g ¶ Personæ.] licet opponere hãc exceptionẽ: vt. s. de episco. audiẽ. l. si præsens. in fi.

h ¶ Annum.] in hoc tẽpore opponendi aliter distinguitur hodie.

QVod locum.] CASVS. Lex codicis annũ opponi nõ potest exceptio nõ nu. do. Aut. hæc determinat, quod potest opponi exceptio intra annum, quando matrimoniũ durauit per biennium. si vsq; ad. x. annos, opponitur excep. nõ nu. dotis intra tres menses: posteà verò non, nisi essent tales personæ, quæ petere possent in integrũ restit. sicut minor, & reipu. causa absens.

IN dotibus, quas datas esse dotalibus instrumentis [a] conscribi moris est, cùm adhuc nulla datio, sed pollicitatio [b] tantùm subsecuta sit, liceat nõ numeratæ pecuniæ exceptionẽ opponere, † nõ solùm marito cõtra vxorẽ, vel eius hæredes [c] morte mulieris vel repudio dissoluto matrimonio, sed etiã hæredibus mariti, cuius morte [d] dissolutum est matrimoniũ: socero [e] etiã, vel eius hæredibus [f], si cum filio suo dotem suscepisse dotalibus instrumẽtis scriptum sit: omniq; † personæ [g], quã dotem suscepisse vnà cũ marito cõscribitur, & eius similiter hæredibus: ita tamen, vt intra annum [h] tantùm cõtinuum à morte mariti vel mulieris, vel amissione repudij computãdum, ea licentia detur. Dat. Calen. Iuñ. DN. Iustiniano A. ij. Conf.

In authen. de tẽpo. nõ solu. pe. sup dote. §. generaliter. colla. vij. constitu. x.

¶ Annus de quo in lege. C. non corrigitur quando ante biennium matrimoniũ soluitur. hoc primò. Quòd si durat vltra biennium, & non excedit decennium, locus est querelæ vsque ad tres menses, & biennium computatur in his annis. hoc secundò. Quòd si matrimonium dissoluatur post decennium, querela denegatur. hoc tertiò. Et minori currit hoc tempus: ideo restitutio est necessaria. h. d. Bal.

QVod [i] locum habet, si intra biennium soluatur matrimoniũ. si autẽ vltra bienniũ vsq; ad decimũ annum [k] extẽdatur: & ipsi [l] marito & hæredi eius intra tres mẽses querela permittit. Sed si deceniũ trãscurrerit [m]: omnino querela denegat, permissa restitutione in integrũ præfinita, & specialiter si minor ętas [n] ĩteruenerit.

i ¶ Quod.] s. vt exceptio vsq; ad annũ tantùm detur soluto matrimonio.

k ¶ Decimum annum.] nondum completum.

l ¶ Ipsi.] soluto scilicet matrimonio. nam eo durante quoquo tempore decennij opponi potest.

m ¶ Transcurrerit.] & supple, & matrimoniũ posteà soluatur, & idem si non soluatur: nam nullo modo etiã durãte matrimonio videtur posse opponi post decenniũ: licet superiores præscriptiones currant demum soluto eo.

n ¶ Si minor ætas.] circa quæ sunt multa specialia: vt diximus. s. de tem po. in integ. resti. aut. si minor.

TITVLVS XVI.

De donationibus inter virum & uxorem, & à parentibus in liberos factis, & de ratihabitione.

Continuatio.

¶ DE DONATIONIBVS INTER VIRVM ET VXOREM &c. ¶ *Dixit suprà de donationibus propter nuptias, quæ ualent propter matrimonium: Nunc de simplicibus, quæ propter matrimonia non ualent, nisi fiant ratæ per cõfirmationem mortis uel aliam. & est ratio prohibitionis multiplex: ut. ff. eo. l. j. ij. & iij. in prin.*

BOna.] CASVS. Maritus cõstante matrimonio vxori suæ donationem fecit: decessit nullo hærede relicto, vnde fiscus omnia bona sua quasi vacantia occupauit: an fiscus donationem factam à viro morte confirmatam reuocare posit, quæritur? Dicitur quod non. Viuianus.

¶ Licet fiscus occupet bona ut uacantia: tamen donatio facta in uxorem uires non perdit. h. d. Bal. Vel sic: Donatio inter coniuges confirmatur morte donatoris etiam sine hærede morientis. hoc dicit. Sali.

Imperator Antoninus A. Triphenæ. LEX I.

BOna quondã mariti tui fiscus, si nemine ei successore existente, vt vacãtia [o] occuparit donationes ab eo factæ [p], si vsq; ad finẽ vitę in eadem voluntate permansit, reuocari non possunt [q]. PP. iij. Id. Iañ. Duobus & Aspris Conf.

¶ Miles non potest donare focariæ, id est concubinæ. h. d. Bal. Vel sic: Miles armatæ militiæ nõ potest donare concubinæ. Sali.

Idem A. Marco militi. LEX II.

SI ancillã nũmis tuis cõparatã esse præsidi prouinciæ probaueris [r], donationisq; causa focarię tuæ nomine instrumentũ emptionis esse cõscriptum [s]: eam tibi restitui iubebit. Nam licet cessante iure [t] matrimonij donatio perfici potuerit [v]: milites tamẽ meos à focarijs suis hac ratione fictisque adulationibus spoliari nolo. PP. xij. Cal. Mart. Antonino A. iiij. & Balbino Conf.

¶ Donatio facta ab uxore, confirmatur morte: & si erat in patris potestate, etiam patris mors requiritur: licet à principio consenserit. & donatio facta à socero in generum quondam, statim perficitur. h. d. Bal. & Sali.

Idem A. Epicteto. LEX III.

DOnatio mancipiorum aliarumq; rerum, quas tibi ab vxore tua donatas dicis: si modò suæ potestatis, cùm donaret, fuit, vel patris sui voluntate id fecit [x], & in eadẽ voluntate [y] donationis vsq; ad vltimũ diem vitæ perseuerauit [z]: & ex mea & ex diui Seueri patris mei constitutione confirmata est. Sin autem post mortem

o ¶ Vacantia.] sed quo modo, cũ fisco vxor præferatur: vt. j. vnde vir & vxor. l. j? Respon. nolebat hîc vxor succedere.

Vxor præfertur fisco in successione.

p ¶ Factæ.] re, & non sola promissione. vt. ff. e. l. Papinianus.

q ¶ Non possunt.] cessante hoc casu priuilegio fisci. & facit ad legem istam. ff. de lega. j. l. quidã. §. quoties. & l. filius. §. qui intestato.

SI ancillã.] CASVS. Miles ancillam quam comparauit, concubinæ suæ dedit, cõfecto instrumẽto emptionali in persona focariæ. an donatio reuocari possit, quæritur? Dicitur quod licet donatio tenuerit, quia inter virum & vxorem non est celebrata. tamen ad fauorem militis reuocari poterit. Viuia.

r ¶ Probaueris.] ô miles. Accursius.

s ¶ Conscriptũ.] & post ei traditũ. & sic aliàs dominiũ trãsiret: vt. j. de dona. l. emptionũ. sed hîc propter militiam secus.

t ¶ Iure.] quia poterat esse nullũ matrimoniũ inter ipsum & focariã, propter hoc videtur, quod donatio ei facta valeat. Accur.

v ¶ Potuerit.] de cõi iure: vt. ff. de dona. l. affectionis. & l. donationes. in prin. quæ sunt contra: hîc tamẽ nõ propter militiã, vt subijcit: & facit. ff. e. l. oratio. & l. si prædia. & s. si quis alteri vel sibi. l. cũ propria. & plus valere quod agi. si quis. & s. de rei vẽ. l. si vt proponis. & j. eo. l. si filij. ADDITIO. Addas secũdum Richar. Malumb. idẽ in clerico, quod hîc de milite dicit: quod sequitur Bar. hîc, & in. l. affectiõis. ff. de dona. & idem in. l. miles ita. §. mulier. ff. de mili. testa. & in. l. miles. in princi. ff. de re iudi. vbi addit idem in aduocato: quia hi tres æquiparantur, scilicet clericus, aduocatus, & miles armatæ militiæ. facit gloss. ij. in dicta. l. miles. ff. de re iudi. Prædicta limitat Pe. de Ancha. cõsi. cclxviij. nisi tales personæ donarent propter merita: de quibus si constaret aliter, quàm per assertionem donantis, valeret donatio. ita consuluit ipse pro concubina cuiusdam sacerdotis.

DOnatio.] CASVS. Si vxor donat marito, aut est sui iuris, aut non. si est, & in eadem voluntate perseuerat vsque ad mortem, conualescit donatio. secundo casu si voluntate patris facta est donatio, valet: nec reuocatur. & hoc in prima. Si verò mortua filia socer in generum donationem fecerit: non solùm morte confirmatur, sed etiam inter viuos perfici potest. Viuianus.

x ¶ Id fecit.] cùm esset in potestate.

y ¶ In eadem.] voluntate. hoc quando sola matrimonij ratione fuit inualida. Accursius.

z ¶ Perseuerauit.] quod fecisse forsitan videtur omnino, si non reuocauit. Item perseuerauit dico ipsa & pater, si in eius erat potestate: vt. ff. eodem. l. cùm hic status. §. oratio non solùm. Item timeo, ne cum patris voluntate

tris voluntate in cuius potestate sit, sit donatio, patrem quoq; præmori oporteat, sicut est, cùm ipse pater donat: vt. j. eo. l. si vt proponis.

a ❡ Facta est.] tibi quondam coniuncto.

b ❡ Etiam inter viuos.] non solùm oportet demum morte confirmari.

NEc inter eas.] CASVS. An pater vxoris possit dare patri viri quæritur? Dicit ꝙ non: nec qui sunt in eadem potestate cum viro: puta frater potest dare 10 vxori: vel ecõuerso: quia videntur sibi adinuicem dare vir & vxor: vt. ff. eo. l. j. Accursius.

c ❡ Subiecti sunt.] vt inter soceros. Sed socrus nurui potest, & ecõtra: qa nõ vertit ibi ius potestatis: vt. ff. e. l. iij. §. socrui.

Socrus nurui & econtra donare potest.

d ❡ Qui quæve.] aliâs 20 q vel quę &c. puta seruos & filios q sunt in potestate. qui ergo tãgit virũ per potestatẽ (quod tribus cõtingit modis) vxori non potest donare: vt hîc, & ff. eo. l. iij. §. qui in eiusdẽ.

† In quibus damcodici. hæc. l. nec inter. præcedit legem, § ancillam.

SI vt] CASVS. Titius marito filiæ suæ instrumẽtũ quo ha- 30 bebat debitorẽ sibi obligatũ, donauit. decessit Titius. diuertit filia. an filia reuocare possit dona. quęritur? Dicitur ꝙ sic: quia diuortio subsecuto donatio nõ est cõfirmata morte Titij.

e ❡ Isq;.] s. pater tuus.

f ❡ Non valet.] qa cau 40 sa propter quã solet huiusmodi donatio confirmari. nõ est secuta: vt. ff. eo. l. sed interim. §. si.

ETiam.] CASVS. Deposui quãdã rẽ penes te nomine vxoris meę vt restitueretur. an possim illam repetere, quærit? Dicitur ꝙ 50 sic: cũ per illa verba nõ auferat mihi dominium, nec presumatur res acquisita mulieri aliunde, quã ex rebus meis, si inter res mulieris inueniatur.

g ❡ Nomine.] quia dixisti reddes vxori: vel ei⁹ nomine depono: vel suæ sunt: vel similia.

60 h ❡ Etsi.] pro etiam.

i ❡ Intelligat.] qa fortè animũ habuisti donandi qñ dixisti prædicta: vnde aliâs valeret: vt. ff. de do. l. donationes. §. species.

k ❡ Excepit.] i. accepit.

l ❡ Irrita sit.] sine spe cõfirmationis: vt. ff. e. l. cũ hîc status. §. si diuortiũ. 70 sed & ab initio fuit irrita: fuit tamen spes confirmandi. Similis duplicitas est: vt. ff. de acqui. re. do. l. quæsitum. in fin.

m ❡ Nec est.] suprà asserebat mulier sibi donatas à viro: nunc illud negat, sed & aliâs dicit se acquisiuisse.

n ❡ Meritò crediderint.] hoc gratia vitandæ suspicionis turpis quæstus: vt. ff. eo. l. quintus. sic & in prælato: vt suprà de episc. & cleri. authen. licẽtiam. 80 secus in tutore: vt in arg. contra. j. arb. tu. l. si defunctus. in filio autem dic vt diximus. j. de bo. quæ lib. l. cùm oportet. circa princ. & facit. s. de proba. l. siue possidetis &c.

Quæstus turpis suspicio est vitãda.

SI ex voluntate.] CASVS. Si voluntate patris filio tutoris pupilla nupserit, & constante matrimonio in eum dona. fecit: non valet donatio. & hoc in prima. Si verò patre contradicente, licet donatio tenuerit, quia matrimonium nullum fuit: tamen quia mulier fecit quod facere non debet: mulieri vtilis dabitur actio ad donationem reuocandam,

filiæ facta est [a] donatio à quõdam socero tuo: etiam inter viuos [b] ea perfici potuit. PP. iiij. Nõ. Mar. Antonino A. iij. & Balbino Cõs.

❡ *Donatio facta inter soceros uel eorum iuri subiectos, non ualet. h. d. Sali.*

Idem A. Claudiano. LEX IIII.

NEc inter eas † quidẽ personas, quarum iuri subiecti sunt [c] vir & vxor, q. qú ęve [d] ĩ eorũ potestate sunt, donationes iure ciuili fieri possunt. PP. iij. Idus. August. Duobus & Aspris Cons.

❡ *Donatio inter cõiuges diuortio infirmatur: uel eorum respectu, inter prohibitos diuortio infirmatur. h. d. Bal. Vel sic: Donatio genero facta à socero, non confirmatur huius morte, matrimonio cum filia durante. h. d. Sali.*

Imp. Alexander A. Quintillæ. LEX V.

SI (vt proponis) pater tuus in cuius potestate fuisti, marito tuo genero suo instrumentum debitoris donationis causa dedit, isq́ue [e] matrimonio durãte vita functus est, ac posteà à marito diuertisti: quod gestum est, non valet [f]. PP. Idib. Febr. Albino & Maximo Cons.

❡ *Licet uir deponat rẽ nomine uxoris, non perdit dominium. & donatio facta uxori, si uxor præmoritur, reuocatur. Item quicquid acquirit uxor cõstante matrimonio, de bonis mariti præsumitur. h. d. Bal. concor. Sali.*

Idem A. Nepotiano. LEX VI.

ETiam si vxoris tuę nomine [g] res, quæ tui iuris fuerant, depositæ sunt: causa proprietaais ea ratione mutari nõ potuit, etsi [h] donasse te vxori res tuas ex hoc quis intelligat [i]: cùm donatio in matrimonio facta, prius mortua ea, quę liberalitatem excipit [k], irrita [l] sit. ❡ Nec est [m] ignotũ, ꝙ cùm probari non possit, vnde vxor matrimonij tẽpore honestè quęsierit, de mariti bonis eam habuisse, veteres iuris authores meritò crediderint [n]. PP. Nõ. Decembr. Alexandro A. iij. & Dione Cons.

❡ *Vxor illicita uiro donare non potest effectualiter, nec etiam potest talis donatio confirmari. hoc dicit. & not. hunc notabilem casum.* Bald.

Vel sic: Donatio inter coniuges ueros non tenet, inter putatiuos uerò licet teneat ipso iure, non tamen in effectu: quia reuocari potest. hoc dicit. Salicetus.

Idem A. Theodotæ. LEX VII.

SI ex voluntate patris [o] tui filio tutoris nupta es [p]: collata ĩ maritum donatio ipso iure irrita est. Sed si matrimonium iure non valuit [q]: licet ipso iure donatio tenuerit: quia tamen indigna persona eius fuit, qui nec maritus potest dici: vtiles actiones [r] super reuocandis his tibi competunt. PP. Calen. Octob. Lupo & Maximo Cons.

❡ *Fructus consumpti ex causa donationis, non ueniunt restituendi: sed extantes sic. hoc dicit. ista lex. Bal. Vel sic. Etiam fructuum donatio nõ ualet inter coniuges. & eatenus reuocatur, quatenus recipiens locupletior efficitur. h. d. Sali.*

Idem A. Leoni. LEX VIII.

SI fructus eorum prædiorum, quæ in dotem accepisti, matrimonij tempore vxorem tuam percipere passus es, eosq́ue vxor tua consumpsit [s]: restitui tibi post diuortium oportere, nulla ratione contẽdis. Sin autem ex his locupletior [t] facta est: intantum potest conueniri. PP. v. Cal. Octobr. Maximo & Paterno Cons.

❡ *Licet maritus emat rẽ uxori de pecunia sua: tamen quæritur uxori dominium. hoc dicit. Bald. Vel sic: Dominium rerum emptarum de pecunia uiri uxoris nomine, pertinet ad eam, si ei sunt traditæ, pecunia tamen tota repetitur, si fecit ut gestor: & si ut donator, quatenus est locupletior. Salicetus.*

Imperator Gordianus A. Origeni.

LEX IX.

ETsi de tua pecunia mancipia vxori tuæ comparata sunt [v]: tamen si ei tradita sunt, eorum dominium non ad te, sed ad eam pertinet [x]: pecuniæ autem tantummodò repetitionem habes, siue negotium eius gerens numerationem fecisti, siue in eam donationem conferens quantitatem pretij largitus es [y]. Etenim vel insolidum [z], vel quatenus locupletior

o ❡ Patris tui.] iam mortui.

p ❡ Nupta es.] & sic tenet matrimonium, quod non aliâs teneret, nisi casualiter: vt hîc, & suprà de interdi. ma. l. si patris. &. l. penul. &. ff. de ritu nupt. l. non est. & l. non solùm. §. de illo. & vbicunque teneret, haberet locum quod hîc dicit.

q ❡ Non valuit.] voluntate patris cessante.

r ❡ Vtiles.] actiones. rei vendicatio, & condi- 10 ctio sine causa: vt. ff. eo. l. si sponsus. §. fina. & seq. l. Sed videtur non donanti, sed fisco competere reuocationẽ: vt. ff. eo. l. cùm hic status. §. fina. Solu. ibi sciebat donationem non tenere, hîc credebat tenere. Item no. hîc quòd non debet esse melioris 20 cõditiõis qui delinquit: vt. ff. e. l. iij. §. j. & de noxa. l. non solum. & quod vi aut clã. l. seruus. & in authen. de resti. & ea quę pa. §. fi. colla. iiij.

Delinquẽs melioris cõditionis esse nõ debet.

SI fructus.] CASVS. Mulier marito suo fundum dedit in dotem. patiente marito 30 illa fructus percepit constãte matrimonio, & cõsumpsit: an diuortio facto eos restituere debeat, quæritur? & dicit ꝙ nõ: sed quatenus facta sit locupletior, conueniri põt.

s ❡ Consumpsit.] nec locupletior facta est: vt hîc innuit statim, vt quia 40 aluit se & suos: quod vir facturus erat: vt. s. de pac. cõ. l. fructus. & ff. eod. l. si quis pro vxore. §. fi.

t ❡ Locupletior.] qđ est, si tantũdẽ de suo erat erogatura: vt. ff. de peti. hære. l. sed & si lege. §. cõsuluit. & §. seq. & §. quod autem. & ff. de solut. l. in 50 pupillo. quod inspicitur tẽpore litis contestatæ: vt ff. e. quod autem. in prin. si ergo habes hîc nõ tenere donationẽ fructuũ: vt. s. de iure dotiũ. l. pro oneribus. Sed contra. ff. eod. l. de fructibus. vt. ff. de vsur. l. fructus. Solu. hîc ipsos fructus donauit, ibi 60 autem prædia, & credidit tenere donationem: aliâs nec eo casu teneret in fructibus: vt. ff. de acquiren. possessio. l. quod vxor. & ff. eo. l. si vxor filio. Item quod dicit locupletior, subaudi, & vir pauperior: vt. ff. eod. l. iiij. & l. si sponsus. §. concessa. 70 & §. si maritus. & facit. j. si dos con. ma. l. j.

ET si de tua.] CASVS. Maritus de pecunia sua prædiũ vxori cõparauit. non ad maritũ, sed ad mulierẽ pertinebit: pecuniæ tñ repetitionẽ habebit ipse, siue negotiũ gerens vxoris, pecuniã numerauit, siue dona sua in eam conferens, quanti pretij emptor tradiderit, vxor conuenietur. primo casu nego. gesto. secundo casu condic. sine causa insolidum, quatenus facta est locupletior.

80 v ❡ Comparata.] sunt. à te: vt. j. eo. l. si filij. & multò magis si ab ipsa.

x ❡ Pertinet.] vt & s. si quis alte. vel sibi. l. multum.

y ❡ Largitus es.] venditori.

z ❡ Insolidum.] id est non quatenus est locupletior: sed tamen inquantum facere potest, ne sit contra. ff. de re iudic. l. non tantum. & hoc quando gerens eius negotiũ emisti, & enumerasti. si autẽ animo donandi, tũc inquantũ locupletior facta est: quod est in eo, quod valẽt mancipia. cùm vir emit. si autẽ mulier emit, tũc intantũ inquãtũ eã ære alieno liberauit, cum. s. soluit vendito-

ri.ſi verò mulieri numerauit,& ipſa ſoluit venditori:tunc tenetur mulier inquantum mancipia valent:vt.ff.eo.l.ſi cum vxore.&.l.quod autem.§.ſi maritus.&.§.eleganter.&.§.ſi vxorem.&.l.ſi id quod.§.ſi ex decem.

a Competenti.] ſ.negotiorum geſtorum primo caſu, altero cõdictione ſine cauſa.Sed quid ſi dubitetur voluerit donare,vel eius negotium gerere? Reſpon. ex modo & genere expenſæ æſtimandæ ſunt.quod dic vt.ff.e.l.vtrum.

facta eſt, actione cum ea competenti [a] experiri poteris. PP. vij. Calend.Octobr.Pio & Pontiano Conſ.

Spoliatus,ante omnia eſt reſtituẽdus:& ſub prætextu criminis non debet quis inuadere poſſeßionem alterius de facto.h.d.Vel ſic:Obiectus criminis nõ impedit quin ſpoliatus ante omnia ſit reſtituendus.h.d.Bal.Vel ſic : Spoliatus ante omnia eſt reſtituendus: & ſeparatorum ſeparata debet eſſe ratio.h.d.Sali.

Idem A.Valeriano. LEX X.

SI maritus † quondam vxoris tuæ [b] cùm ſui iuris [c] eſſet in eam prædia vel cętera donationis titulo contulit,& in ea voluntate vſque ad mortem ſuam durauit: ex oratione [d] diui Seueri * confirmata eſt donatio. At ſi eas res pater defuncti [e] iniurioſè abſtulit: per præſidem prouinciæ eas reſtituere cogetur [f]. Nec enim quaſi maleficijs eius ſit maritus extinctus,crimen [g] intendens,ſub prętextu accuſationis [h], quæ donata ſunt auferre debuit:cùm cauſa liberalitatis à criminatione ſeparata ſit [i].PP.vij.Calend. Febr. Ariano & Pappo Conſ.

Donatio inter uirum & uxorem non confirmatur ad agendum:ſed ad poßidẽdum.h.d.Bal. Vel ſic:Ex promißione alicuius annui uel menſtrui facta coniugi non agitur,licet ſoluti repetitio non detur.hoc dicit.Sali.

Idem A.Maximo. LEX XI.

SIcut ceſſat [k] petitio quantitatis,quam de ſuo maritus vxori in menſes ſingulos vel annos ſingulos proprij vſus eius gratia promittit:ita & ex ea cauſa nummi ſoluti erogatiq́; [l] † non dari [m] repetitionem manifeſtum eſt.PP. v.Calend. Iul. Gordiano A.ij. & Pompeiano Conſ.

Specialis obligatio reuocat donationem inter uirum & uxorem. hoc dicit. Bald. Vel ſic: Propter ſpecialem hypothecam reuocatur donatio facta uxori,ſeu inter coniuges. hoc dicit. Salicetus.

Idem A.Secundinæ. LEX XII.

SI maritus tuus creditores ſortitus,poſt factam in te donationem,fundum , quem ex donatione iuri tuo vẽdicas, ijſdem ſpecialiter obligauit:eandem obligationem defenſionis tuæ firmitatem interrumpere,intelligere debes:cùm ſit manifeſtum, non ſolùm huiuſmodi obligatione,ſed etiam donatione,vel vẽditione,vel alio quolibet modo rebus alienatis,reuocatam eſſe [n] à viro in mulierem factam donationem. PP. iij. Cal. Februar. Ariano & Pappo Conſ.

Obligatio non impedit translationem dominij: ſed dominij translatio præcedens impedit obligationem.Bal.Vel ſic:Donatio ualida facta uxori nõ præiudicat creditori anteriori, ſed ſequenti.Salice.

Impp.Dioclet.& Maximian.AA.Rufinæ.

LEX XIII.

SI quidem ante donationẽ poſſeſsionis [o] in te iure [p] (vt dicis) à marito collatam , prædium ab eodem creditori obligatũ fuerit:alienationem eius ſaluo iure [q] debiti,ſi tamen iuris [r] ratio actionem eius creditoris non excludit, factam eſſe nõ dubiũ eſt. ¶ Quòd ſi [s] donatione iure celebrata, eò quòd vel ante nuptias [t] facta eſt [v], vel in ijſdem caſibus,in quibus etiam cõſtante matrimonio donatio ꝓcedere poteſt [x],obligatio inſecuta eſt: factũ mariti quẽ diem ſuum obijſſe memoraſti, iuri tuo officere non poſſe [y],certũ eſt.PP. xij.Calẽ.Iul.Maximo.ij. & Aquilino Conſ.

Confirmatio donationis inter uirum & uxorem facta in teſtamento,non intelligitur eſſe noua diſpoſitio,ſed ueteris corroboratio : & retrotrahitur.Bald. Vel ſic : Confirmans id quod per ſe poteſt ſubſiſtentiam habere,non uidetur de nouo dare.hoc dicit. Vel ſic: Donatione inter uiuos per maritum uxori collata in eius teſtamento confirmata, non debetur res, & eius æſtimatio : ſed res tantùm ex donatione morte confirmata: de qua poteſt detrahi Falcidia. hoc dicit.Salice.

SI maritus.] CASVS. Maritus cuiuſdam mulieris dedit ei quædam prædia conſtante matrimonio, & in eadem voluntate vſque ad mortem perſeuerans,deceſsit: & confirmata erat donatio, & hæc ſecundo nupſit:pater primi mariti illa prędia occupauit. an teneatur? dicitũ quòd ſic,ſcilicet act.vi bo.rapt. Si verò pater dicat mulierem maritum interfeciſſe : an eoipſo quòd accuſatur,debeat mulier amittere prædia,quęritur? Dicitur quòd non : quia ſeparata eſt cauſa donationis ab actione criminis.

† Hæc lex, ſi marit⁹. & lex,ſicut ceſſat,trãſpoſitæ ſunt.

* Patris mei.

b Vxoris tuæ.] ſcilicet nunc.

c Sui iuris.] ſcilicet per emancipationem.

d Ex oratione.] quam habes.ff. eo.l.cùm hic ſtatus.§.j.

e Defuncti.] primi viri.

f Cogetur.] actione vi bo.rap.vel condic. fur.vel interdic.vnde vi. quod etiam ad mobilia occaſione immobilium datur: vt.ff.de vi & vi ar. l.j.§.ſi fundus à quo.

g Crimen.] i.criminalem accuſationẽ legis Corneliæ de ſica.

h Accuſationis.] inſtitutæ iam , vel etiam faciendæ.

i Separata ſit.] i.nõ eſt veriſimile , quòd crimen commiſit, qui liberalitatem accepit: vt arg. j.de quæſti.l.nec ſi mors. vel ſecundo ſeparata ſit, id eſt non debuit prætextu criminis vel accuſationis criminalis liberalitatem ſua authoritate auferre,cùm ſit alia hæc, & alia illa cauſa. Et ſic nota generale.ſecretorũ ſecreta,id eſt ſeparatorum ſeparata debet eſſe ratio: ſic &.ff.de minori.l.Papinianus lib.ij. &.ff. de calum.l.fina.&.ff.familiæ erciſcun.l.his conſequenter.§.j. &.j. de edic. diui Hadria.tollen.l.j. Licet autem ſua authoritate auferre non debuerit:tamen ſi accuſauerit,& fecerit condemnari,aufertur liberalitas vt indigno : vt.j:de ijs, quibus vt indign.l.j.& de re. do.l.fi.&.ff.ſolu.matrimo.l.ſi ab hoſtibus.§.j.& ff.de ijs,quibus vt indig.l.indignum.& facit.ff.de tabu. exhiben.l.j.§.hoc interdictum.Sed nonne præcedit criminalis quæſtio ciuilem:vt ſuprà de ordi. iudi.l.final? Reſpondetur ſecundum duas expoſitiones, quas dedi,non dixi quæ præcedat.& ſic dices quòd criminalis ſecundum illam legem. Vel dic, quòd licet præponatur criminalis,tamen ea pendente & cauſa liberalitatis, quæ eſt ciuilis, agitur. Vel dic in modum exceptionis opponebatur crimen.quaſi dicat.non potes agere ad res donatas cùm eum occideris.ſed hæc replicat,dicens iam prius ſuas factas,& ſic non procedit:vt ſuprà de ordi.iudi.l.penulti.

† Aliàs,nũmis ſolutis erogatiſq́; non da.&c. Separatorũ ſeparata debet eſſe ratio.concor. c.item cum. cũ gl. ſuper verbo,obijcit.extrà de reſti.ſpolia.

SIcut ceſſat.] CASVS. Si maritus ſingulis annis vel menſibus promiſit vxori ſuæ donare aliquid:illud mulier petere non poteſt. ſic & ſi maritus ex ea cauſa ſoluit vxori quod promiſit,& vxor conſumpſit:ſoluto matrimonio & eo conſumpto nulla competit repetitio marito.

k Sicut ceſſat.] vt.ff.eodem.l.ſi id quod.§.finali. quod poteſt intelligi per actionem ſcilicet ex ſtipulatu.ſed & in factum poteſt : vt & argumen.ff. de pact.do.l.inter.§.conuenit. confirmatur tamen morte annui promiſsio: vt &.ff.eodem.l.ſi ſtipulata fuerit.quod intellige ratione præteriti,non futuri temporis : vt in eodem titu.l.Papinianus.

l Erogatiq́;.] id eſt conſumpti . alioquin eſſet repetitio , quatenus alter locupletior,& alter pauperior eſt effectus , ſecundum quoſdam.

m Non dari.] niſi ſit immodicum.vt.ff.eo. l.ex annuo.

SI maritus.] CASVS. Si vir conſtante matrimonio vxori fundum dederit , & eundem poſteà obligauerit , vel alij donauerit , vel vendiderit : videtur donationem reuocaſſe.

n Reuocatam eſſe.] niſi voluerit vir eam remanere : vt.ff.eodem.l.cùm hìc ſtatus.§. ſi maritus. Sed contra inſtitut. de leg.§.ſi rem. &.§.ijdem reſcripſerunt. vbi legatum non reuocatur per ſequentem obligationem vel alienationem. Solut. Donatio odioſa eſt : legatum econtra fauorabile. Itẽ donatio non tenuit ab initio , ſed legatum ſic : & ideo facilius donatio reuocatur.

SI quidem.] CASVS. Si vir donat vxori in caſu licito : ſi primò donat , & poſteà obligat , non tenet obligatio: nec poteſt vir mulieri derogare ſi primò obligat : poſteà donat : ſaluo iure pignoris tranſit : niſi iuri pignoris fuerit præſcriptum.

o Poſſeſsionis.] id eſt dominij. ſic.ff.de verborum ſignificatio.l. interdum.

p Iure.] puta eo caſu, quo valeat conſtante matrimonio,vt ſtatim dices.

q Saluo iure.] vt & ſuprà de donatio . ante nupti.l. de rebus. & infrà de remiſsio.pig.l.penulti.& de diſtract.pign. l.ſi debitor. &.ff.de donatio.l.fina.§.primo.&.ff. de contrahenda emptio. l.alienatio.

r Iuris ratio.] veluti præſcriptio : vel quia ſibi ius in re debita dixit: vt ff.quod metus cauſa.l.extat. Vel quia oblatum recuſat:vt.ff.de ſolut.l.qui decem. Vel quia aliud pro alio pignorauit:vt in authenti.vt non ſi.pig.§.j.colla. v. Vel quia creditor conſenſit:vt.ff.quibus mod.pign. vel hypo.ſol.l.ſi conſenſit.in principio.

s Quòd ſi.] nunc dicit econtra.Accurſius.

t Ante nuptias.] id eſt ante contractum matrimonium.

v Facta eſt.] vnde ſtatim valet:vt & ſuprà de dona. ante nupt.l.ſi ante.&.ff.eo.l.inter eos.

x Procedere poteſt.] vt intra annum:vt ſuprà eo.l.ſicut.vel cauſa dignitatis:vt.ff.eo.l.quod adipiſcendę. Vel manumiſsionis cauſa:vt.ff.eodem.l. quod autem.§.fina. Vel cauſa religionis vel pietatis : vt.ff.eodem.l.ſponſus.§. conceſſa.vſque ad.§.fina.

y Non poſſe.] quia ea demum &c. vt.j.quæ res pig.obliga.poſ.l.qui ſibi.&.j.ſi ali.res pigno.da.ſit.per totum.

Ex verbis.

Ex verbis.] CASVS. Titius cōstāte matrimonio dedit quoddam prædium vxori suæ, & in testamento suo donationem cōfirmauit dicens sic: Illud prædium, quod dedi, confirmo vxori meæ, vel tibi habeto. an hæc liberalitas cēseri debeat legatum habito respectu ad tempus donationis: vt primo casu possit petere æstimationem prædij ab hæredibus. secundo casu prædiū, quæritur? Respon. quòd illa verba nō habent vim legati vel fideicom. sed tantùm illis verbis videtur affirmasse præcedentē confirmationem. & ita videtur ei confirmasse dominium eiusdem prædij.

a ¶ Inseruntur.] generaliter loquitur.

b ¶ Legatum.] significandum & relinquendū.

c ¶ Sed ita demum.] 1. non quoties talia verba inseritur in testamento, toties legatū & fideicommissum peti potest.

d ¶ Vnde.] ad quā voluntatem cognoscēdam non potest commodius attingi, quàm inspectis verbis testamēti superioribus & inferioribus: & quia hoc est, igitur lecto &c. sic ergo licet verba, quæ ad legatū vel fideicōmissum petendum aliàs sint idonea, quæ posita sunt in testamento. non tamen ad petēdum sufficiunt, nisi constiterit testatorem voluntate relinquendi illa posuisse. Sed econtra si sint inepta ad legatum & fideicōmissum, valent si probetur testatorem ita voluisse: vt. ff. de legat. iij. l. non aliter.

e ¶ Non iuris.] Nam cognita volūtate scietur, quid iuris erit. Itē secundariò quæstio est iuris, quid præsumitur in dubio, quando non apparet voluntas testatoris.

Idem AA. Octauianæ. LEX XIIII.

Ex verbis, quę in postremis iudicijs inseruntur [a], licet ad fideicōmissum vel legatum [b] vtilia sint, non tamē omnino legati vel fideicōmissi persecutio datur: sed ita demum [c], si relinquendi studio huiusmodi verba fuerint asserta. vnde [d] te voluntatis, non iuris [e] quæstionem in preces tuas contulisse palàm est. ¶ Cùm igitur [f] testamento [g] lecto [h], animaduertimus [i] maritum tuū ex præcedente donatione dominium tibi reseruasse, securitatiq; tuæ ad obtinendam proprietatē cauisse: inditorum verborum [k] conceptio non fideicommissum relictum [l] ostendit, sed ex senatusconsulti [m] authoritate ō liberalitatem mariti tui, cui [n] custodiendæ etiam moriens prospexit, quatenus firmare potuit [o] dominium, mortis tempore tibi esse ō addictam. PP. iij. Nō. Octob. ipsis & AA. Conss.

¶ Prætextu donationis uxor non potest defendere rem donatā, quo minus fiscus agat in subsidium: sed prætextu donationis infirmatæ nullo modo defenditur causa. h. d. Bald. Vel sic: Ex re donata uxori licet per contractum uenditionis simulatæ satisfieri debet fisco creditori mariti ex officio primipili residuo remanente uxori: nisi fuisset reuocatio facta. h. d. Sali.

Idem AA. Iustinæ & alijs. LEX XV.

Si non verum [p] contractum pater vester gessit, sed sub specie venditionis donationem possessionis in matrem vestram contulit [q], nec ex bonis, quæ in persona [r] patris vestri permāsisse videbantur, ob primipilum [s] indemnitati fiscali satisfieri potuit: licet in eadem donandi voluntate perseuerauerit [t]: ex eadem tamen possessione ad supplēdam pecuniā [v], quæ ex bonis [x] ab eodem relictis [y] colligi nequiuerit, cōferendū est. ¶ Quòd si liberalitatis tenorē mutata voluntate pater tuus interrupit: in hæreditate eius dominium resedisse, nulli dubium est. PP. iiij. Calend. Februar. Tyberiano & Dione Conss.

¶ Præsumitur emptio simulata, si est appositus titulus in persona uxoris, & traditio est facta ipsi marito. secus si traditio & titulus in persona uxoris concurrunt: quia tunc ei acquiritur dominium. Bal. Vel sic: Si maritus honoris gratia nomen uxoris asscribi fecit in instrumento emptionis fundi, quod fecit: ipsum fundū potest uendicare. aliàs si donandi animo: solum pretium quod soluit, potest repetere. h. d. Sali.

Idem AA. Theodoro. LEX XVI.

Si filij tui [z] emancipati matris hæreditatem sibi acquisierūt: proba [a] apud præsidem prouincię non donandi animo te nomine vxoris tuæ prædia cōparasse, sed bonis, quæ remanserunt apud patrem vestrum.

f ¶ Cùm igitur &c.] quia ita voluntas testatoris spectanda est.

g ¶ Testamento.] ergo cùm maritus tuus in testamento cauit de conseruanda tibi proprietate rerum prius tibi ab eo donatarum: non pro hoc legasse vel fideicommissum reliquisse tibi videtur: sed quod donauerat, confirmasse. Nam cùm maritus, qui quædam iure, quædam non iure donauerat vxori, si legat ei, ea quæ viuus donauerat: non ad illa spectat legatū, quæ iure donata sunt: nec enim est opus: sed ad alia non iure donata: vt. ff. de leg. j. l. si quando quis.

h ¶ Lecto.] nunc in specie.

i ¶ Animaduertimus.] ex superioribus & inferioribus verbis: vt & arg. ff. de lega. j. l. si seruus plurium. §. fi.

k ¶ Verborum.] quæ inserta fuerant in testamento, per quæ vtrunque petere volebat: & erant talia. res à me tibi donatas habeto: vel tibi sufficiant: vt. ff. de legatis tertio. l. fideicommissā. §. si quis ita. & sic volebat & res & earum æstimationem habere. sic & infrà de caducis tollend. l. prima. §. vbi autem legatarij. & ff. de legatis primo. l. si pluribus. & sic dico non valere nec esse fideicommissum, quantum ad æstimationem præstandam: sed est fideicommissum, quantum ad ipsas res: & eas habebit iure legati, non iure donationis: vt. ff. de legatis primo. l. si quando. vbi autem per tacitam voluntatem confirmatur donatio in testamento, puta quia non reuocatur: habet eas iure donationis.

l ¶ Relictum.] scilicet æstimationis rei donatæ. sed intercedit fideicommissum si donatarius conueniatur: vt. ff. de leg. iij. l. vxori. §. fi. licet sit arg. contra. ff. de lib. leg. l. petitor. Vel aliter dic, quòd nec in re sit fideicommissum: vt no. contra. §. j. eo. l. antepe. & l. res.

m ¶ Senatusconsulti.] Trebelliani, secundum quosdam: vel facti Fuluio Aemyliano & Numidio Albino consulibus: vt. ff. eodem. l. cum hîc status. primo respon.

n ¶ Cui.] scilicet liberalitati &c. hæc lex argu. ad confirmationem priuilegiorum, quòd nihil nouum dare videatur Imperator vel papa, si vetera indulta confirmet & roboret: vt argumen. ff. de lega. j. l. legata. Sed videtur hæc differentia nulla quo ad effectum, scilicet siue donet nunc, siue primam confirmare videatur? Respon. imò est differentia: quia posset reuocari in dubiū, vtrum prius donasset, vel non. Et not. hîc, quòd Imperator interpretatur voluntatem defuncti, cuius solius est interpretari voluntates. nam & iura interpretari est eius: vt suprà de leg. & con. l. fina. cùm & hæ voluntates pro iure seruantur: vt in authenti. de nupt. §. disponat. collatio. iiij. & ff. ad legem Falc. l. j. in principio.

o ¶ Potuit.] scilicet vsque ad dodrantem: vt infrà ad legem Falcidiam. l. in donationibus.

Si non.] CASVS. Si marit[9] volens donare vxori constante matrimonio, & sciēs se non posse, finxit se vendere, & in eadē voluntate vsq; ad mortem perseuerauit: si ex bonis mariti debitoris fisci ex primipilari administratione fisco satisfieri non possit: an ad ea, quæ donauit vxori, puenire possit, quærit? Dicitur quòd sic. Idem est, si reuocauit donationes: quia tūc non erunt res illæ factæ vxoris, sed in hæreditate remanserunt: & ex eis et alijs bonis satisfiet fisco.

p ¶ Si non verum.] nomen infinitum est, id est simulatum. venditio ergo nō fuit, quia noluit. donatio non: quia non potuit. si tamē voluerint esse vēditionem, sed pretio minori animo donandi, nō valet, quatenus ex dono locupletior est: vt ff. eo. l. si sponsus. §. circa.

q ¶ Contulit.] posteà quàm incepit esse obnoxius ob primipilariā administrationem. & sic erat iam res obligata fisco: & ideo in sua causa remansit: vt suprà eodē. l. si quidem. Sed quid si antè? tunc fortè cōtra: vt infrà eodem. l. antepenulti. sed expone quod ibi dicitur, vt dices ibi. In vēditione autem vera si an tefecit, aliud dicā, quàm in donatione.

r ¶ Persona.] id est ex bonis.

s ¶ Ob primipilum.] ad quod tenetur filius, etiam si non est hæres: vt. j. de primipi. l. fi. lib. xij.

t ¶ Perseuerauerit.] quo casu morte confirmatur hæc donatio.

v ¶ Pecuniam.] quam debet ex primipilaria administratione.

x ¶ Ex bonis.] reliquis aliter enim non peruenitur ad extraneum pignoris possessorem: vt hîc, & sic de iure fisci. l. Moschis. & . j. de conue. fi. debi. l. j. li bro xj. aliud autem in expressa hypotheca secundum has leges: vt infrà de pig. l. distractis. & l. persecutionem. Alij subaudiunt hîc maximè, si non sufficiunt bona debitoris. hodie autem vbilibet prius debitor conuenitur: vt in authen. de fideiuss. §. sed neque. col. j. & facit infrà in quibus causis pign. ta. contra. l. satis.

y ¶ Relictis.] si ex bonis quæ remanserunt patri vestro, non potest satisfieri fisco: supplebitur de bonis datis matri vestræ à patre vestro.

Si filij.] CASVS. Maritus filium habens emancipatum prædium comparauit: & in instrumento emptionis fecit comprehendi nomē vxoris. ea mortua ex eius successione voluit filius vendicare prædium: an possit, quæritur? distinguitur: vtrum honoris causa fecerit comprehendi nomen vxoris: aut vt ei donaret. in dubio præsumitur maritum donasse: & si non probet eum non animo donandi nomen vxoris comprehendisse, nihil lucri habebit in prædio filius. si verò probet, cedet filio prædium, & pretium patri. vel pone casum aliter vt in gloss. Viuia.

z ¶ Si filij tui.] habeo ex vxore duos filios emancipatos: qua mortua filia adiecunt hæreditatem eius. inter me & illos oritur lis de quibusdam prędijs, quæ ego mea, illi matris fuisse contendebant: quoniam instrumentū emptionis factum erat in persona matris. Cùm ego itaque illa prædia comparauero nomine vxoris, non animo donādi, sed volens ei facere honorem, passus sum nomen eius poni in instrumento vel cum meo vel eius nomine tantùm: potero illa prædia mea facta vendicare. Si verò volens ei donare, repetam pecuniam, non prædia: quia dominium prædiorum translatum fuit in vxorē: sed repetam pecuniam: quia illa donatio non fuit confirmata morte mea, quia superuixi vxori: nisi sit non soluendo mulier: quo casu habeo vtilem in rem ad fundum: vt. ff. eo. l. vxor marito. in fi.

a ¶ Proba.] cùm pro eis sit publicum instrumentum, cui statur: vt suprà de probatio. l. cum precibus. Sed quomodo negatiuam probo: vt suprà de pro-

Margin: ō Liberalitate. ō Addictā. Papa cōfirmando vetus, nihil nouū dat.

ba actor? Reſpon.non probo me non donaſſe, ſed hoc, ſcilicet per poſſeſſionem rerum &c. dominum me effectum, me dico vſum duntaxat titulo nominis eius. Alij volunt dicere vt H.ex.l.iſta, &.ff.de lega.iij.l.vxori.§.fi.& ſuprà.famil.erciſcund.l.filiæ.quod præſumatur vir animo donandi feciſſe, niſi contrarium probetur.vnde & vxorem ſuam dicebat ſe ponere nomine,ſed non re: quod non placet, niſi ex quantitate pretij modica,& quia ipſe ſit diues, hoc præſumam: vt. ff.eod.l.vtrum. ADDITIO. Tu dicas poſt Bartol.hìc: Quando nomen vxoris inſeritur in inſtrumento: ſi ipſi marito res traditur, non vxori: præſumitur non animo donandi.ita intelligitur iſte tex.ſecundum eum, ſi diligenter inſpiciatur:& ſic etiam ſecũdum eundem debet intelligi.l.filię.ſuprà.famil. erciſcundæ. Sed ſi alicuius nomine emitur,& ſibi traditur, præſumitur donatio. ita intelligit dictus Bartol.finem iſtius legis, quod nota.

† Sa'.notat hìc ꝙ præſumptio ſimulationis ꝓbatur nõ tantùm ex actibus præcedentibus, ſed etiam ſequentibus: & eſt caſus notãdus ſecũ ſũ eum.

‡ Animo.

nominis dũtaxat ei⁹ titulo vſum, †per poſſeſsionem rerum à vẽditoribus tibi traditarum dominum eſſe effectum, vt comprehẽſa filiorum tuorum iniuria[a], proprietatis ius incolume perſeueret. Nam ſi largiendi ‡ propoſito id te feciſſe conſtiterit: pecuniæ[b] tibi perſecutio competit. PP.vj.Id. Mart. Tyberiano & Dione Conſ.

*Præſumitur uxor donare uiro res, quas patitur eum conſumere. ſecus in rebus paraphernalibus, quas retinet ſibi ſaluas.h.d.*Bald.*Vel ſic: Si maritus conſumat paraphernalia uxoris, ea conſentiente, præſumitur donatio: & repetit uxor, quatenus maritus eſt locupletior. ſi uerò ea inuita, totum repetitur.*Salic.

Idem.AA.&.CC.Capitolinæ. L. XVII.

DE ijs, quæ extra dotẽ in domum illata, à marito erogata cõmemoras: ſi quidẽ te donãte cõſumpta ſunt, intelligis aduerſus hęredes, nõ niſi inquãtum locupletior fuit[c], habere te actionem. Si verò cõtra volũtatẽ tuam: omnia tibi reſtitui oportere[d]. PP.viij. Calẽ.Mart.Heracliæ. AA. Conſ.

*Intercedente diuortio præmoriente donataria, & per reuocationem donatio inter coniuges infirmatur.h.d.*Bald.*Vel ſic: Rei donatæ inter coniuges dominium non trãſfertur: nec donatio confirmatur, ſi diuortium ſequatur, uel donatarius præmoriatur, uel ſit expreßim reuocata.h.d.Sali.*

Idem.AA.&.CC.Maternæ. L. XVIII.

A Marito in vxorem donatione collata matrimonij tempore, nec initio dominium transferri[e] poteſt: nec poſt, ſi diuortiũ interceſſerit[f], vel prior perſona, quæ liberalitatem accepit, rebus humanis fuerit exempta[g], vel ab eo, qui donauit, fuerit reuocata[h], poteſt conualeſcere. Dat.iiij. Calend.Septemb.AA.Conſ.

*Mater poteſt donare filio etiam uiuente marito hoc dicit.Intellige, quando ſic donat, quod patri nihil quæratur hoc dicit.*Bald.*Vel ſic: Socrus poteſt donare genero conſtante matrimonio hoc dicit ſecundum unam lecturam. Vel mater poteſt donare filio communi etiam conſtante matrimonio.h.d.Sali.*

Idem AA.&.CC.Dionyſiæ. L. XIX.

a Iniuria.] quam intulerunt: vel quia non iure tenent: vel forſan authoritate ſua ingreſſi ſunt in poſſeſsionem. & facit ſuprà.ſi quis alte.vel ſibi.l. multum.&. l.quamuis.&.l.cum propria.

b Pecuniæ.] non rei: quia & mulier non à me, ſed ab alio dominium cõſecuta eſt: vt diximus ſuprà.eo.l.& ſi de tua.

DE ijs.] CASVS. Si mulier extra dotem res in domũ mariti intulit, & eas maritus conſumpſit: quatenus maritus vel eius hæres teneatur, quæritur? Diſtinguitur: aut mulier eas donauit,& quatenus hæres locupletior factus eſt, conuenietur. aut non: & tunc inſolidum.

c Fuit.] ſcilicet maritus tuus.

d Oportere.] actione rerum amotarum, vel condictione ſine cauſa, vel depoſiti, vel mandati, vel ad exhibendum. & facit.ff.de iure dotiũ.l.ſi ego.§.dotis.&.ſuprà de rei vxor.acti.§.ſileat.

A Marito.] CASVS. Maritus donans vxori conſtante matrimonio domũ: nec ſtatim, nec ex poſtfacto. i.traditione facta: ſi diuortium interceſſit, vel perſona accipiens prior decedat, vel donatio fuerit reuocata, valet.

e Transferri poteſt.] niſi in caſibus, quos diximus.s̃.e.l.ſi quidem.& niſi in caſu ſoluti matrimonij donetur: vt eſt mortis cauſa donatio: vt.ff.eo l.ſi eum.§.fi. &.l.quia in hoc. ſicut eſt econtra: vt ſuprà de do.ante nup.l.quod ſponſæ.

f Interceſſerit.] niſi expreſsim fuerit cõfirmata donatio ſub diuortij tẽpore ſecũdum R. imò tũc non cõfirmatur, ſed donatio noua cõſtituitur ſecũdum Io.vt.ff.e.l.ſi interim.§.fi.&.l.ſeq.Itẽ hoc qñ non bona gratia factũ eſt diuortiũ alioquin diſtinguitur: vt.ff.eo.l.cũ hic ſtatus.§.ſi diuortiũ. in dubio tamen ſemper præſumitur reuocata: vt.ff.de aur.& arg.leg.l.ij.in fi.&.l.iij.

g Exempta.] vel etiam ſimul: vt &.ff.de rebus du.l.ſi inter virum.

h Reuocata.] expreſsè vel tacitè: vt.s̃.eo l.ſi maritus tuus. & his duobus modis etiam donatio cauſa mortis reuocatur: vt inſti.de dona.§.j.

SI conſtante.] CASVS. Si conſtante matrimonio an mater filio emancipato poſsit donare, quæritur? Dicitur quòd ſic.

i Tibi.] emãcipato, vel non habẽti patrem.& eſt ratio: quia fœminæ non habẽt filios vel filias in poteſtate: vt inſtit.de adop.§.fœminæ. & eſt ſic.ff.e.l.iij.§.ſocrui.Sed quid ſi eſt in poteſtate viri matris, hoc eſt ſui patris? Videtur hodie tenere, cùm hmõi aduẽtitia patri nõ quærat: vt.j.de bo.quæ libe.l cùm oportet.Sed dic cõtra, cùm adhuc remaneat ratio, ne mutuo amore &c. vt.ff.co.l.j.&.ij.

SI conſtante matrimonio tibi[i] mater domum tradidit: hanc in tuis bonis fecit.Dat.Idib. Iuli. Philippopol.CC.Conſ.

*Sicut maritus nõ poteſt donare uxori, ita nec alij donanti accedere conſentiendo circa donationem rei propriæ.h.d.*Bal.*Vel ſic: Si creditor uiri rem ſibi pignoratam uendat uxori, pignore iam liberato non ualet uenditio ut ſimulata, nec confirmatur ut donatio præmoriente donataria.hoc dicit.Sali.*

Idẽ AA.& CC.Claudiæ. LEX XX.

CReditor debito ſoluto, de pignore liberato nihil[k] ad vxorem debitoris quondam transferre potuit[l]. Sed nec cõſenſus eiuſdem debitoris accedens per eum qui creditor fuit, imaginarię factę venditioni, ad dominium transferendũ prodeſſe quicquam potuit: cùm tam ea, quæ ſimulatã agũtur, quàm quæ in vxorẽ à marito donatiõis cauſa tẽpore matrimonij ꝓcedũt, ꝓpter iuris ciuilis interdictũ[m] (cùm proponas vxorẽ ſuperſtite marito rebus humanis exemptã[n]) pro infectis habeanť.D. v.Id.Auguſt.Viminatij.CC.Cõſ.

Quod expenditur ab uxore pro marito, non repetitur, ſi in eius utilitatem non conuertitur. hoc dicit.Sali.

Idẽ AA.& CC.Maucaliæ. LEX XXI.

SI ꝓprijs habitis cõtractibus[o], quam acceperas mutuam pecuniam, pro marito donationis cauſa erogaſti: cùm hęc[p] ad dignitatem profuerit, nec locupletior ſit factus: intelligis nullã tibi contra eum cõpetere actionem. D.iij. Id.Auguſt. Viminatij.CC.Conſ.

Ex iurepatronatus non cenſetur locupletior donatarius.h.d.Sali.

Idem AA.& CC.Archinoæ. L. XXII.

MAritus manumiſſionis cauſa ſeruum mulieri cõſtante matrimonio donare poteſt[q].S. Calen.Auguſt.Sirmij.CC.Conſ.

Donatio ualet inter ſocrum & nurum: nec reuocatur ex pœnitentia.h.d.Sali.

Idẽ AA.& CC.Cæcilianæ. L. XXIII.

SI te in vacuam[r] poſſeſſionem prędij ſocrus[s] tua titulo

CReditor] CASVS. Marit⁹ volẽs donare vxori prędiũ, quod Titio obligauit, ſoluit Titio debitũ,& finxit ſe nõ ſoluiſſe: et voluit vt daret vxori ſuæ prædiũ: & dicit ſe vẽdidiſſe: & marit⁹ cõſenſit. nõ valet dõatio, nec ſimulatio.

k Nihil.] neque pro parte, neque pro toto.

l Potuit.] vt vẽditio nõ: qa nolebat: vt donatio nõ, qa non poterat: vt s̃.e.ſi non verũ.& facit.s̃. plus vale. qđ agi.l.j.& de trãſac.l.cùm ea.& loca.l. ad probationẽ. & ſi cert. pet.l.ſi ex pretio.in fi.

m Interdictum.] vt.ff.eo.l.j.

n Exemptam.] vt &. s̃.eo.l.à marito.

SI proprijs.] CASVS. Mulier mutuo accipiens pecuniam pro viro animo donãdi ſoluit: an cõpetat ſibi repetitio? Dicitur ꝙ non: niſi ex ea pecunia factus fuerit vir locupletior, vel dignitas inde empta marito fuerit.

o Contractibus.] & ſic non interceſsit.

p Cùm hæc.] aliâs cùm hæc, & tunc plana. aliâs cùm nec, & tũc ſubaudi maximè. nã nec tũc repeteretur: vt.ff.e.l.cùm adipiſcẽdæ.hodie tñ non licet donare cã dignitatis: vt.j.ad.l.Iul.repe.l.ſi.

MAritus.] CASVS. An cõſtãte matrimonio poſsit maritus donare vxori ſuæ mãcipiũ ad manumittẽdũ, quęrit? Dicitur ꝙ ſic.

q Poteſt.] quo caſu ſimul deſinit & incipit ſeruus eſſe mulieris: vt ff.eo.l.quod autẽ.§.pe. ſicut in acceptilatiõe ſimul oritur & extinguitur obligatio: vt.ff.de noua. ſi Stichũ.§.ij.& ideo quia non fit ſtatim accipientis, ſed demum cùm manumittit, non habet hìc locum cõſtitutio diuorum fratrum ad Aufidium Victorinum: vt in dicto.§.ff.eo.Adde quod dicitur in ea.l.quod autem.in fi.&.l.ſi eum.j.re ſpon.Item quid ſi donat vt poſt certum tempus manumittat? dicunt quidam non tenere: vt.ff.de dona.l.Ariſto.nos contra: vt dicta.l.quod autem.in fi.interim tamen antequam manumittat, poteſt reuocare expreſsè vel tacitè: vt.s̃.eo.l.ſi quidem. & facit j̃.de bo.quæ libe.l.fi.§.fi.&.ff.de regu.iur.l.nemo prædo.§.locupletior. &.ff.ſolu.matri.l.quòd ſi vir.

Obligatio quandoque ſimul orit: & extinguitur.

SI te.] CASVS. Videtur alicui, quòd ſicut ſocer non poteſt donare nurui, ita nec ſocrus. contrariũ tamen eſt verum, nec ſi pœniteat, valet pœnitentia, quo magis reuocetur donatio.

r Si te in vacuam.] aliter olim non perficiebatur donatio. Azo. & facit. ſuprà de donatio. ante nuptias.l.ſi ante. & quod dicit vacuam, demonſtratiuè dicit quod ſic erat, quia vacua erat: vt plenè dixi ſuprà de proba.l.cùm res.

s Socrus tua.] nurui loquitur.

a ¶ Proficit.] vt.j.de reuo.do.l.possessionem.& ar.j.si res alie.pig.da.sit.l. quæ prædium.& est ratio quòd hîc tenet,quia non tangunt se per potestatẽ: vt.ff.co.l.iij.§.socrui.&.§.eo.l.si constante.

Res vxoris.] CASVS. Si maritus vxori constante matrimonio animo donandi tradiderit:sicut morte eius naturali cõfirmatur donatio, sic si ciuiliter moritur: quia seruus pœnæ efficitur. Si verò deporte tur,in pẽdenti erit donatio, quia nec matrimoniũ dissoluitur. vnde si maritus in ea voluntate vsq; in finẽ vitæ perseuerauerit,morte eius cõfirmatur donatio:nullo aduersus eam fisco seruato regressu.

b ¶ Qualibet.] parentum vel extraneorũ ex te stamento, vel ab intesta to,ciuili vel ꝓtorio iure.

c ¶ Mortuo.] naturaliter.

d ¶ Deducto.] vt in metallũ: vt insti.qui.mo.ius pat.pot.sol.§.serui. & sic ciuiliter morit: vt.ff. de condi. & demon.l.intercidit.in fi. Sed hoc casu videtur donatũ reuocari,non cõfirmari:quod hîc dicit:vt.ff.eo.l.cũ hic status.§.si donator seruus.quæ est cõtra.Sol.ibi fuit fact' seruus hoĩs vir, hîc pœnæ.Sed hoc cur tã variẽ?R.ñ. qa est ibi q po test reuocare. s. dñs: sed hodie ex delicto non debet qs dãnari, vt fit ser uus pœnæ.& sic sequitur authen. sed hodie. quam hîc lege.

e ¶ Adstringi.] vt & s.ne vxor pro mari.l.ob maritorũ.&.j.ad leg.Iul. de vi pub.l.j.&.j.de priuileg.fi.l.j.

f ¶ Integro legum.] nulla lege ꝑ hoc immutata,vel cõtradicẽte:quia & si pater vel auus erit, vsumfructum habebit.

g ¶ Obseruanda sit.] vt.j.de bo. proscript.l. si quis post hanc.

h ¶ Natura.] i.naturalis dissolutio animæ & corporis.

i ¶ Vel deportatio.] quæ succedit hodie loco aquæ & ignis interdicti:vt.ff.ad legem Iul.pecu.l.iij.

k ¶ In pendenti.] vt ar. de leg.ij.l.cũm pater. §.hæreditate. An ergo po terit interim reuocare? Respõ.sic:vt.ff.eo.l.sed si mors.§.j.& hîc subijcit.& arg.ff.ad Treb.l.ex facto.§.si quis.

Mortuus ciuiliter esse turin metal lum damnatus.

donationis ante matrimoniũ vel post induxit:ad rescindendam do nationẽ pœnitentia nihil ꝓficit [a]. S.Cal. Nouẽ. Brũdusij. CC. Cõs.

¶ *Licet uir damnetur ad ultimum supplicium, non incorporantur fisco res uxori à uiro donatæ,sed si uir superuiuit,interim donatio pendet. h.d.Bal.Vel sic: Donatio cõiugalis confirmatur morte donantis naturali uel ciuili, ex qua libertas perditur,non si perditur ciuitas, tantùm libertate manente: quia tunc mors naturalis expectatur,nisi prius reuocetur.hoc dicit.& est mul tùm no.Salice.*

Imperator Constantinus A.Petronio.

LEX XXIIII.

Res vxoris,quæ vel successio ne qualibet [b], vel emptione, vel etiã largitione viri in eã ante reatũ iure peruenerant,dãnato ac mortuo [c] ex pœna marito, vel in seruilẽ cõditionẽ ex pœnę qualita te deducto [d], illibatas esse ꝑcipio, nec alieni criminis infortunio adstringi [e] vxorẽ:cùm paternis maternisúe ac ꝓprijs bonis frui eam integro [f] legũ statuto religiosum sit: & donatio maritalis ante tempus criminis ac reatus collata in vxorẽ,qa pudicitię prẽmio cessit, obseruanda sit [g],tanquã si maritũ eius natura [h],non pœna subduxerit. ¶ Sin autẽ aqua & igni ei interdictũ erit,vel deportatio [i] illata,nõ tñ mors ex pœna subsecuta: donationes à viro in vxorẽ collatæ,adhuc in pẽdenti [k] maneãt:qa nec matrimoniũ in huiusmodi casibus dissoluitur [l]: ita vt si vsq; ad vitæ suę tempus maritus eas non reuocauerit,ex morte eius confir mentur: fisco nostro ad easdẽ res nullam in posterũ cõmunionem habituro.D.iij.Calẽ. Mart.Sardiniæ,Crispo & Constantio Conss.

In authen. de nupt.§. quod autem.colla.iiij.constitu.j.

Donatio est triplex.

l ¶ Dissoluitur.] vt & ff.de bo.dã.l.sed & si. nisi mutet vxor affectionẽ: vt.j.ti.j.l.j.Vltimò hîc distingue triplicem donationẽ.s.causa mortis, & inter cõiuges,& inter viuos.Prima non valet,siue fiat ante reatũ, siue post reatũ: ante donationẽ,siue post:cùm etiã testamentũ rũpatur,& omnia publicẽtur: vt.ff.de dona.cau.mor.l.si aliquis.&.ff.e.l.cũ hic.§.si maritus. in fi.§.Secũda si quidẽ ante reatũ,distinguit quæ pœnæ subsequat,vt vel cõfirmetur,vel in pẽdenti remaneat:vt hac.l.si post reatũ,nõ valet:vt hîc,& dicta.l.cùm hîc sta tus.§.si maritus.post dãnationẽ cõfirmat non tenere. Tertia.s.inter viuos, valet ante reatũ:vt.j.de bo.proscrip.l.pe.idẽ & post reatũ:vt.ff.de dona.post contractũ.nisi in crimine læsæ maiestatis:vt.j.ad.l.Iul.maiest.l.pe.& si.post dãnationẽ autẽ nõ valet:vt.d.l.post cõtractũ.in fi.Ex prædictis patet,ꝙ donatio inter cõiuges nõ assimilat omnino donationi causa mortis,nec inter viuos.

¶ SEQVITVR AVTHEN. SED HODIE &c.

Et facit.ff.solu.matri.l.si quis sic stipuletur.

m ¶ Sed hodie.] Natus,id est ingenuus natus.

n ¶ Ex supplicio.] i.ex pœna alicuius supplicij.olim enim sic:vt.§.l. proxi.Sed an lex sit correcta.ff.de pœ.l.qui vltimo? Respon.non [a]: quia hæc aut.super viuentibus dicit.Item hæc aut.de bene natis est intelligenda, vt in corpore innuit.vnde hæc sumit.s.in aut.de nup.§.qd autẽ.colla.iiij. & liberti licet nõ ꝑ hãc authẽticã,tñ per aliã:vt lib.decętero.colli.vj.dicũtur bene nati.

a Respon. de ita secũ.

o ¶ Non dissoluitur.] quod fieret propter inæqualitatem, si alter fieret seruus secundum leges,vt in corpore:sed non sic secundum canones.

¶ *Duo dicta ponit: & secundum infert ex pri mo.hoc dicit.Sali.*

Sed hodie nemo bene natus [m] à principio, ex supplicio [n] fit seruus: & ideo matrimonium nõ dissoluitur [o].

¶ *Donationes inter uiuos,quæ sola morte con firmantur,trahuntur retro.sed illæ quæ confir mantur in ultima uoluntate,quæ per mortẽ inter uiuos ualere non possunt, non habent tractum retro.h.d.Bal.Vel sic:Si donationes sunt inualidæ ratione potestatis uel matrimonij, con firmantur morte, & confirmatio trahitur retro.Si autem sunt inualidæ,quia summam excedant legitimam,expressa confirmatio in morte requiritur,nec retrotrahitur.h.d.Sali.*

Imper.Iustinianus A.Mennæ præfec.præto.

LEX XXV.

Donationes, quas parẽtes in liberos [p] cuiuscũq; sexus in potestate sua cõstitutos cõferunt, vel vxor in suũ maritũ, vel maritus in suam vxorem,vel alteruter eorũ [q] in aliã personã [r] cui cõstãte matrimonio donare non licet, vel alię [s] ꝑsonæ in eã,cui [t] donare nõ poterãt:ita firmas esse per silẽ tiũ [v] donatoris vel donatricis san cimus, si vsq; ad quãtitatẽ legitimã [x],uel eam excedẽtes,actis fuerint intimatę.Nã amplioris quãtitatis donationẽ minimẽ intima tam [y],nec per silentiũ ei' q donauit,confirmari cõcedimus [z]. ¶ Sin verò specialiter eas in suprema vo lũtate donator vel donatrix cõfir mauerit:sine vlla distinctione [a] ratæ habebũtur:ita tñ,vt si quidẽ vltra lege finitã quantitatẽ expositæ,minimẽ in actis insinuatæ fuerint:specialis earũ confirmatio ex eo tẽpore vim habeat,ex quo eædem donationes cõfirmatæ sunt. ¶ Si verò vel nõ amplior sit dona tio,vel cùm amplior esset, in actis insinuata sit:tũc & silentiũ donatoris vel donatricis,& specialis cõ firmatio ad illud tẽpus referat [b],

Donationes.] CASVS. Si maritus dedit vxori con stãte matrimonio vel e conuerso:licet ab initio donatio nõ teneat,cõfirmatur tñ morte,si subsistat infra quãtitatẽ quingẽtorũ solidorũ:si vltra, nõ cõfirmatur,nisi fuisset insinuata, vel expsse cõfirmatio interuenerit. & si sit vltra quingẽta,et confirmatio sit expressa: ex eo tpe capit firmitatem,ex quo donatio fuerit confirmata. & hoc in prima & secũda. si infra subsistit, vel excedat, & est insinuata & cõfirmata:ex eo tpe quo erat facta donatio,firmitatẽ capit:sicut cõtingit in alijs negotijs, in qb' ratihabitio retrotrahitur.s.ad tẽ pus celebrati cõtract'. & hoc in tertia.subtili diuisione iuris vel facti decætero locũ non habente.

p ¶ In liberos.] gratia similitudinis.& de his dicit,quæ iuris impossibili tate ab initio non valent, sed inter cõiuges non valent iuris prohibitione.

q ¶ Eorum.] s.cõiugũ.

r ¶ Personam.] quę sit ei coniuncta per potesta tem: vt filio mariti, vel vxoris seruo.& de his habes.s.e.l.nec inter.

s ¶ Aliæ.] Puta filij vel serui.

t ¶ Cui.] quę in potesta te viri vel vxoris sit.

v ¶ Per silentium.] quo confirmãtur:vt.ff.e. l.cùm hic.§.j.&.§.ait oratio. Accursius.

x ¶ Legitimam.] scilicet quingentorũ aureorum hodie: vt.j.de dona. l.penulti.

y ¶ Intimatam.] id est in actis non redactam.

z ¶ Confirmari concedimus.] cùm duobus careat adminiculis: scilicet ratione personæ, & ratione rei.

a ¶ Distinctione.] excedant legitimã quantitatem,vel non.& hoc iure relicti, non donationis.cùm excedit legitimam summam.

b ¶ Referatur.] quantum ad fructus & partus, & vt de damno dato in re non teneatur : vt hîc, &.ff.de legatis secundo.l.cùm pater.§.pater filiæ. & ff.de donatio.causa mortis.l.si mortis causa inter virum. non quantum ad dominium : vt argumen.supra familiæ erciscund.l.filiæ. & sic non obstat supra de inofficio.donat.l.secunda. vbi dicit huiusmodi donationes haberi præcipuas iudicio familiæ erciscundæ.quod non esset,nisi dominium apud testatorem resedisset:vt.ff.famil.ercisc un.si quod.& supra eodem.l.si non ve rum.in fine.& hoc secundum Ioan.vel solue vt ibi.Alij dicunt etiam dominium retro fuisse donatarij fictione huius legis,licet non potuerit exprese transferri tunc,quasi plus operetur fictio,quàm veritas: vt argu.ff.de sol.l. sub conditione.&.ff.eodem.l.si is seruus. Item nota contra P.facere legem istam,qui dixit,vbi exprese confirmauit,esse relictum,vbi tacuit,& sic tacitè habere vim relicti.si enim esset relictum,non traheretur retro. Item differt à relicto vel à donatione causa mortis in alio:vt not.supra eodem.l.res.in distinctione ibi posita.& facit.j.ad legem Falcidiã.l.in donationibus.habet ergo vim relicti,vbi testator hoc voluit:aliãs non:vt supra eodem.l.ex verbis. Item est contra.j.de colla.l.si donatione.vbi nec retrotrahitur, nec etiam

dũ Sali.propter identitatem ratio nis:tamen si cet quæstio fuerit spe cialis: tamẽ decisio generalis est. ergo &c. l. j.§.generaliter.ff.de leg præstã. imo inquit l.raptores. s.de epi.& cle.& .j.de rapto.vir.l. raptores.ꝑ quas vide istud consi tutum.

* Nota quòd quẽadmodum donatio patris in filiũ morte patris confir matur, ita etiã confir maturemã cipatione filij.l.donationes. §. pater qui. ff.de don. &.l.sine emãcipa tis.ꝭra.eo. tit.de don.

vt ex nunc valet: sed ibi vt haberet in peculium fuit donatum: non autē simpliciter quod hîc erat. Accursius.

a ¶ Ratihabitiones.] vt pater qui factum filij accipientis mutuum habet ratum: vt suprà ad Maced. l. fi. vbi plura dedimus similia. & facit. s. de nupt. l. & si contra. & ff. de offi. procon. l. obseruare. §. ii. & j. de dona. l. data.

quo donatio cōscripta sit: sicut & alias ratihabitiones[a] negotiorum gestorum ad illa reduci tempora oportet, in quibus cōtracta sunt. Nec in cæterum[b] subtilem diuisionem facti vel iuris introduci posse[c]. D. Idib. Decemb. DN. Iustiniano A. ij. Cons.

¶ Contractus qui celebrantur cum Imperatore uel Augusta, habent uim legis. hoc dicit. Bald. & hunc tex. nō habes alibi. Bal. Vel sic: Matrimonium non impedit donationem inter principem & eius uxorem. h. d. Vel sic: Inter principem & Augustam ualet donatio statim. Sali.

Idem A. Mennæ præfecto prætorio.

LEX XXVI.

ij Donationes, quas diuus Imperator in pijssimā reginā suā coniugem, vel illa in serenissimum maritum contulerit, ilico valere sancimus[d], & plenissimā habere firmitatem: vtpote imperialibus contractibus legis vicem obtinētibus, minimeq; opitulatione quadā extrinsecus egentib⁹. D. viij. Id. April. Decio V. C. Cons.

¶ Princeps debet esse humanus, & non superbus. Bal. Vel sic: Si donator captus ab hostibus moriatur, siue donatarius captus post mortem donatoris redeat: donatio confirmatur. Sali.

Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

LEX XXVII.

Si vnus ex ijs, qui matrimonio fuerāt copulati, in alium donatione facta, ab hostibus captus esset, & in seruitutem deductus, & posteà ibi morte peremptus: quærebatur, an huiusmodi liberalitas, quam antè fecit, ex hoc roborari videretur, an vacillare: & iterum si donator quidem in ciuitate Romana constitutus decessisset, mortis autem eius tempore is, qui donationem accepisset, in captiuitate degeret, & pòst reuersus esset: an videretur, & tūc donatio rata haberi. ¶ Cùm itaq; in vtroq; casu oporteat Augusto[e] remedio causam dirimi, cùm nihil tam peculiare sit imperialis maiestatis, quàm humanitas, per quam solā Dei seruatur imitatio[f]: in ambobus casibus formam esse donationem censemus. Dat. Calend. Decembr. Lampadio & Oresta VV. CC. Cons.

b ¶ In cæterum.] id est decætero.

c ¶ Posse.] fortè distinguebatur, vtrum vir donās errabat in facto, credens rem donatam non valere vltra legitimam summā. Vel verius: quia credebat valere donationem.

Donationes.] CASVS. Si princeps donet vxori cōstante matrimonio, vel ecōuerso: indistinctè valebit donatio, siue fuerit expressè vel silentio confirmata, siue non.

d ¶ Sancimus.] & ita contractus imperialis est lex. sic. j. de bo. quę libe. l. cùm mulcta. & de quadri. præscri. l. fi. in fi. & in authen. de non alie. §. finimus. colla. ij.

Cōtractus imperialis est lex.

Si vnus.] CASVS. Si vir donauit vxori, & posteà capiatur ab hostibus, & ibi decedat: an cōfirmetur donatio, quæritur? Dicitur quod sic. & hoc in prima. Idem est, si vxor donet, deinde illa capiatū ab hostibus, & ibi decedat: quia perinde æstimabitū donatio ac si domi decessisset.

e ¶ Augusto.] id est, imperiali.

f ¶ Imitatio.] sic. s. de nuptijs. l. imperialis. circa prin. et facit. ff. e. l. cùm hîc. §. si ambo. Accur.

¶ DE REPVDIIS, ET IVDI. &c.

¶ Omne quod ligatur, solubile est: ut in authē. de nup. §. deinceps. colla. iiij. sic & post ligamina matrimoniorum de solutione dicit.

Matrimonium.] CASVS. Si maritus deportetur, non dissoluitur matrimoniū, si propter status mutationem viri mulier affectionem suam non mutauit. An autē cōstante matrimonio possit dotē repetere? Respon. quod licet non iure stricto, de æquitate tamen sibi concedenda est. nec laudabile propositum suū, scilicet quòd non vult diuertere à marito, ei erit impedimento, quo minus repetat dotem à fisco bona occupante.

g ¶ Vel aquæ & ignis.] vel, pro id est: nam pro eodem ponitur: vt. ff. ad legem Iul. pecul. l. iij.

h ¶ Non soluitur.] si constat matrimonium: ergo habet filios in potestate natos & nascituros: vt institu. de pat. pote. in princip. Sed contra probatur: quia si prius habebat, amittit: vt institu. quibus mod. ius pat. potesta. solui. §. cùm autem. Item quia potestas patria propria est Romanorum ciuium: vt. ff. de ijs, qui sunt sui vel alieni iur. l. item in potestate. Sed hîc ciuitatem amittit, & apolides dicitur: vt. ff. de lega. iij. l. j. §. deportatos. & §. ij quibus. & ff. de pœn. l. quidam. Non ergo habet ius patriæ potestatis? Respon. ad hoc, quòd est specialis casus, vbi natus ex matrimonio non est in potestate. & quòd generaliter dicatur in potestate nasci, intelligitur quando nullus mutauit conditionem. Item videtur matrimonium solui: vt. ff. soluto matrimonio. l.

Apolides dicitur ille qui est sine ciuitate.

si quis sic stipuletur. Solu. ibi affectionem mutauit mulier repudiādo eum: vt hîc subijcit.

i ¶ Affectionem.] quam habet vxor erga virum.

k ¶ Non competit.] mulieri ipso iure, quia matrimonium durat: sed de æquitate agit & petit à fisco: vt subijcit. & est speciale, quòd durante matrimonio petatur. sic & suprà de iure dot. l. vbi. Sed contra. ff. de bon. dam. l. sed & si. vbi demum morte interueniente agitur. Solu. ibi mulier fuit deportata: hîc vir.

TITVLVS XVII.

De repudiis, & iudicio de moribus sublato.

¶ Deportatio non facit soluere matrimonium: nec uxor perdit dotem ob deportationem mariti. h. d. Bal. Vel sic: Deportatione uiri seu amissione ciuitatis matrimonium non soluitur: dos tamen de æquitate repetitur. h. d. Sali.

Imperator Alexander A. Abutinianæ.

LEX I.

Matrimoniū quidem deportatione, vel aquæ & ignis[g] interdictione nō soluitur[h], si casus in quem maritus incidit, non mutet vxoris affectionem[i]. Ideoq; dotis exactio ipso iure non competit[k], sed indotatam eam esse, cuius laudandum propositū est, nec ratio æquitatis[l], nec exēpla permittūt. PP. Nonis Nouemb. Alexandro A. iij. & Dione Cons.

¶ Mulier non tenetur sponsum ultra triennium expectare: ideo posteà poterit nubere sine pœna. hoc dicit. Sali.

Impp. Valerian. & Gallien. AA. & Valerian. Cæs. Paulinæ.

LEX II.

Liberum est filiæ tuæ[m], si sponsum suum post tres peregrinationis annos † expectandum sibi vltra non putet, omissa spe huius coniunctionis, matrimoniū facere[n]: ne opportunū nubendi tempus amittat: cùm posset nūcium remittere[o], etiā si pręsente illo cō siliū mutare voluisset. PP. vij. Cal. April. Æmyliano & Basso Cons.

¶ Diuortium fraudulentum non impedit pactum in casum mortis collatum. Bald. Vel sic: Fictum repudium non nocet tertio dotem stipulato sibi reddi matrimonio morte dissoluto. hoc dicit. Salice.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. Tullio.

LEX III.

Dubium nō est, oīa omnino, quæ cōsilio rectè[p] gerūtur,

l ¶ Aequitatis.] inuadente fisco bona: & per consequens est æquum eum teneri: vt infrà ad legem Iul. de vi. l. ij. & ff. solu. matrimo. l. si marito. in princi. & facit in authen. de nupt. §. deportatio. collat. iiij. & ff. de capti. l. non vt à patre. & suprà titu. j. l res vxoris. & ff. eodem. l. j.

Liberum.] CASVS. Si filia tua cum aliquo sponsalia cōtrahat: & illo peregrinante, nec intra triennium reuertente, ne nubendi tempus amittat, possit cum alio contrahere, quæritur? Dicitur quòd sic: quia & si sponsus præsens fuisset, potuit mulier sibi misisse nuncium repudij.

m ¶ Filiæ tuæ.] ōmater. Accur.

n ¶ Facere.] cum alio etiam nō misso repudio, secundum Rog.

o ¶ Remittere.] præsente eo. & hoc est post biennium: vt. s. de spon. l. ij. Dic ergo, si non est arrha data, quandocunque potest mittere repudium: vt suprà de spon. l. prima. sed ea data ante biennium inter præsentes, ante triennium inter absentes non potest, quin patiatur pœnam arrharum, secundum quòd stipulatæ sunt: vt hîc, & dicta. l. suprà de spon. l. secūda. & l. fina. & hoc quando non est iusta causa vltrà differendi. aliâs etiam vltra triēnium expectant: vt. ff. de spons. l. sæpè. & hoc in sponsalibus. vxor enim cùm certum scit virum viuere, non nubit: si verò incertum, quinquennium expectat à tempore captiuitatis: vt. ff. eodem. l. vxores. ADDITIO. Dicas de hoc vt in ca. de præsentia. extrà de spon. & in c. dominus ac redemptor noster. de secun. nup.

† Secūdum canō. nō est tempus præfixum: vt in c. de illis extrà de spō. & ma.

Dubium.] CASVS. Pater dedit dotem pro filia, & stipulatus est eam sibi reddi solu. matrimo. morte. mulier finxit se velle diuertere à marito sine culpa mariti, sed sua: vt sic maritus dotem lucraretur. an talis dolus filiæ obsit patri, quæritur? Dicitur quòd non: quia talis fraus principi displicet: & ideo firmitatem non habebit: quia tantùm ea debent obtinere firmitatem, quæ rectè & cum consilio geruntur. vnde Salomon: Omnia fac cum consilio, & non pœnitebis. vnde non obstante tali fraude, potest pater dotem repetere in casu solu. matrimo. morte.

p ¶ Rectè.] id est ritè, secundum solennitatem qua debent. & est sic. infrà de appellatio. l. nominationes. & extrà de ijs, quæ fiunt à prælat. capitu. nouit. & decimaquinta quæstione septima. Episcopus. & distinctione lxxxiiij. c. peruęnit.

Ex morte

a ¶ Ex morte.] id est si decederet in matrimonio. & ita in casu diuortij nõ fuisti stipulatus. sic & ff. sol. ma. l. si cùm dotem.
b ¶ Non dubitabit.] vtili actione: licet illa dolo fecerit, quo minus conditio stipulationis existat: vt. ff. sol. ma. l. filiæ. & ff. e. si filia.
c ¶ Non possint.] No. sic & s. de vxo. mili. l. ij.

Filiæ.] CASVS. Si mater sol ueret matrimoniũ filiæ ea inuita nõ est audiẽda.
d ¶ Non est.] vt. s. de inoffi. testa. l. filia. nec patris: vt. ff. de do. inter virũ & vxo. l. cũ hic status. §. si socer. & j. l. proxi. sed spõsalia dirimere põt pater: vt. ff. de spon. l. in ptãte.

Dissentientis.] CASVS. An pater, q ab initio cõsensit in matrimoniũ filiæ suę quã habebat in potestate, inuita ea possit id dissoluere, quærit? Dicitur ꝙ nõ: nisi ex iusta causa suũ spõsum repudiauerit. Sed ponamus, ꝙ filia secuta voluntatem patris diuerterit à marito: an possit cogere eam inuitam pater redire? Dicitur quod nõ. Filiæ verò emãcipatę matrimonium nullo modo dissoluere põt pater.
e ¶ Non haberi.] ne bene cõcordantia matrimonia pater distrahat: vt ff. de li. ex. l. j. §. fin. & s. de inoffi. testa. l. filia. & l. cũ te. & dixi. s. l. proxi.
f ¶ Non habet.] facit. s. de nup. l. si vt proponis. ij. & ad princi. l. aptat. aut. econtra &c. quæ est ex corpore de nupt. §. est quoque. colla. iiij.

Econtra.] CASVS. Lex codicis dicit, ꝙ inuita filia pater nõ potest matrimonium dissoluere. at econuerso si filia vult renũciare matrimonio in præiudiciũ patris, qui dedit dotem, an possit? Dicit aut. ꝙ nõ potest: quia sicut in coniungendo matrimonio necessarius consensus parentũ exigitur, ita in dissoluendo.
g ¶ Econtra.] id est contra ad legem.
h ¶ Lęsionem.] vt fuit. s. eo. l. dubium.
i ¶ Parentum.] cõtra est. s. de iure do. l. si dotẽ. sol. vt ibi.
k ¶ Dissoluẽdo.] neutrum horum iure canonum obseruatur.

Licet.] CASVS. Destinauit mulier sponso libellũ repudij, sed ad eũ nõ peruenit, sed ad spõsi patrẽ, vel ad eũ, q erat in potestate spõsi: an dissoluãtur spõsalia? dicitur quòd sic.
l ¶ Marito.] s. ab vxore: fuit tñ traditus alicui de sua familia, quam habet in potestate, vel in cuius potestate ipse sit: vt. ff. eo. l. ij. in fi. & causa debet mitti: vt. j. eo. l. consensu.

iure meritoque effectu & firmitate niti. Quare si tu dotem pro muliere dedisti, & ex morte[a] eius dotis repetitionẽ stipulatus es, circũscribendi autem tui causa ficto repudio matrimoniũ breui tẽpore rescissum est: res dotales, quas ante nuptias obtulisti, præses prouinciæ recipere te non dubitabit[b]. Certum est enim daturum operá moderatorem prouinciæ, vt quæ contra fas gesta sunt, fructũ calliditatis obtinere non possint[c]: cũ nobis huiusmodi commẽta displiceant. Imaginarios enim nũcios, id est repudia nullius esse momenti, siue nuptijs fingãt se renũciasse, siue sponsalibus, etiam veteribus iuris authoribus placuit. Dat. ij. Calen. Septemb. Tyberiade, ipsis AA. Cons.

I idem AA. & CC. Pisoni. LEX IIII.

Filiæ diuortium, in potestate matris non est[d]. D. iij. Calen. Ianuar. Sirmij. CC. Cons.

¶ Diuortium filiæ non est in potestate patris, nisi ex magna & iusta causa: & si fuerit emancipata, tunc nullo modo. h. d. Bal. & Sali.

I idem AA. & CC. Schyroni. LEX V.

Dissentientis patris, qui initio consensit matrimonio, cum marito concordante vxore filiafamiliâs, ratam non haberi[e] voluntatem, diuus Marcus pater noster religiosissimus Imperator constituit: nisi magna & iusta causa interueniente hoc pater fecerit. Inuitam autem ad maritum redire, nulla iuris præcipit constitutio. Emancipatæ verò filiæ pater diuortium in arbitrio suo non habet[f]. Dat. v. Cal. Septemb. Nicomediæ CC. Cons.

In authen. de nuptijs. §. est quoq; colla. iiij. consti. j

¶ Filiusfamiliâs non potest dissoluere matrimonium nisi patre consentiente: emancipatus sic: hoc dicit. Salicetus.

Econtra[g] si filijfamiliâs distrahunt parente nolente, quid iuris sit, exprimit noua constitutio de nuptijs. s. ne matrimonia distrahantur in læsionẽ[h] parentũ[i], qui dotẽ vel ante nuptias donationẽ obtulerint, aut susceperint soli, aut cũ filijs: quia sicut in cõtrahẽdo matrimonio consensus parentũ exigitur, ita & in dissoluẽdo[k].

¶ Citatio ad domum ualet: licet in citati notitiã non peruenerit. h. d. tex. cum glo. Sali.

I idem AA. & CC. Phœbo. LEX VI.

Licet repudij libellus non fuerit traditus vel cognitus marito[l], dissoluitur matrimonium. Dat. xviij. Calen. Ianuar. Nicomediæ CC. Cons.

¶ Mulier, quæ de marito per quadriennium noua non habuit, palàm nubens, adulterij & cæteras pœnas euitat. h. d. Sali.

I mp. Constantinus A. Dalmatio.

LEX VII.

Vxor, quę in militiam profecto marito post interuẽtum annorum quatuor nullum sospitatis[m] eius potuit habere iudiciũ, atque ideo de nuptijs alijs † cogitauit, nec tamẽ antè nupsit, quàm libello ducem[n] super hoc suo voto conuenit[o]: non † videtur nuptias inijsse furtiuas, nec dotis amissionem[p] sustinere. nec capitali pœnæ esse obnoxia, quæ post tã magni temporis iugitatem non temerè, nec clanculò, sed publicè contestatione deposita nupsisse firmatur. ¶ Ideoque obseruandũ est, vt si adulterij suspicio nulla sit, nec coniunctio furtiua detegatur: nullum periculum ab ijs, quorum coniugio erant copulatæ, vereantur: cùm si cõscientia maritalis thori furtim esset violata[q], disciplinæ ratio pœnam congruam flagitaret. Dat. * Næsso, Feliciano & Titiano Cons.

In authen. vt lic. matri & auiæ. §. quod autem à nobis. coll. viij. constitutio. fina.

¶ Hodie mulier habens uirum in expeditione militiæ non potest licitè nubere, etiam si diu eum expectauerit: nisi formam huius legis seruauerit. Salicetus.

Hodie † quãtiscũq;[r] annis maritus in expeditiõe mãserit, mulier sustinere debet, licet neq; literas, neq; respõsum ab eo acceperit. Sed si mortuũ audierit: non pri⁹ nubat, quàm p se, vel per aliũ eũ: sub quo militabat, adiẽs interrogauerit, si p veritate mortu⁹ est: vt apud gesta deponatur cũ iureiurãdo, si mortu⁹ sit: quo subsecuto, post annũ[s] nubat. ¶ Si verò pręter

Vxor.] CASVS. Si marito in militiam profecto, nec etiam ante quatuor an. reuerso, ita vt vxor nesciat viuat aut non: & velit ad secundas nuptias conuolare, & ducem, sub quo militabat maritus, consulat de marito: an possit, quæritur? Dicitur quòd sic: nec dicetur in. l. Iul. de adulte. incidisse: nec dotem amittet: nec clandestinas nuptias dicitur contraxisse: nisi mulier habuit conscientiam alieni thori: quo casu furtiuæ essent nuptiæ.
m ¶ Sospitatis.] id est an esset mortuus an viuus.
n ¶ Ducem.] sub quo militauit.
o ¶ Conuenit.] in quęrẽdo virum, an viueret.
p ¶ Amissionem.] imò recuperabit eam ab hæredibus.
q ¶ Violata] ab aliquo. Nota ergo adulteriũ non fieri sine dolo & mala cõsciẽtia. sic. ff. de adul. l. miles. §. pe. & l. pe. et sic prosunt. & sunt arg. ad quæstionẽ, qua quærit̃, de eo, qui cognouit cõiugatã credẽs solutã. & facit extrà de secũ. nupt. l. dñs. & xxxiiij. q. j. c. j. Sed contrà ff. eod. l. vxores. & in aut. de nupt. §. sed etiam captiuitatis. colla. iiij. quibus dicitur de quinquennio. Sol. ibi in captiuo, hic in milite. Item cõtra in aut. de nupt. §. nouimus. vbi de militante dicit; & de decennio. Solu. illa corrigit istam: sed & illa corrigitur per aliam, quæ est in authen. vt lic. ma. & auiæ. §. quod autẽ. colla. viij. ex qua sumit̃ ea quã hîc habes, hodie &c. quæ dicit in infinitũ expectari. Accursius.

Hodie.] CASVS. Hæc aut. corrigit legẽ Codicis. dicebat. l. C. ꝙ si mulier maritũ suũ in expeditione militari existẽtẽ quatuor annis expectauerit, nulla aut literis aut nũcijs habita de mariti vita aut morte notitia, potest impunè ad secũdas nuptias cõuolare. Hæc authen. dicit, ꝙ hodie mulier non potest alij nubere, si maritus fuerit in expeditione quantiscunq; annis, nedũ quatuor annis: licet neq; nuncium, neq; literas à marito habuerit: imò debet expectare, quoadusque audiat eũ mortuũ esse, & tunc non debet prius nubere, quã si adeat p se vel per aliũ illũ, sub quo maritus militabat, vt sciat veritatẽ, præstito ab ipso iuramento, sub quo militabat, coram actis iudicis, ꝙ mortuus sit quo subsecuto post annũ põt alij nubere. Sed si ille, q iurauit, falsè iurauerit, ipse priuat̃ militia, & x. libras auri soluet illi, quẽ iurauit esse mortuum: data licentia primo marito, si voluerit suã vxorẽ recipere.
r ¶ Hodie quantiscũque.] id est quotcũq;. Sed cõtra in aut. de nupt. §. nouimus. coll. iiij. Solu. hîc corrigit. Itẽ contra in e. ti. §. sed etiam captiuitatis. Sol. ibi in captiuo.
s ¶ Post annum.] cõputãdũ à tpe iuramẽti: vt in corpore. Sed cõtra. ff. de ijs, qui no. infa. l. genero. §. sed cũ tps. vbi statim assumit & deponit lugubria. Sol. hæc corrigit: vel ibi erat certum: hîc dubium, licet iuratum sit per vnum.

Adulteriũ nõ fit sine dolo.

† Aliâs alterius.

† Nota ꝙ dolus probatur vel reprobatur p indicia ad quæstionẽ glos. hîc in verbo violata. adde Ioan. And. in regula, nõ est sine culpa. li. vj.

† Cum hac aut. cõcor. glos. in. c. quoniã frequenter. in §. porrò. super verbo, præsumat̃. extrà vt lit. nõ contest. & c. in præsentia. de spõ. & ma.

a ¶ Cōuincatur] s̄.de re.cre.& iureiur.l.ij.cōtra.ſol.de alio iuramēto dicit.
b ¶ Recipere.] quomodo hoc,cùm legitimè contraxerit? Reſpon. fingitur non contractum vel nullum: licet verum & rectum fuerit.

Diuiſio.

CONſenſu.] Primò ponit exordium & rationem legis condendæ vſq; ibi, Si qua igitur. Secūdò enumerat cauſas, ꝑpter quas vxor poteſt diuertere à viro vſque ibi, vir quoq;. Tertiò enumerat cauſas, ꝑpter quas vir diſcedere poteſt vſque ibi, 10 hæc niſi. Quartò punit diuertentē ſine cauſa, vel eām nō ꝓbātē vſq; ibi, ſeruis. Quintò ponit, ꝑ quas ꝑſonas, & quomodo ꝓbari poſsit vſq; ibi, ſi verò. Sextò prouidet liberis lucrātib⁹ vſq; ibi, pactiones. Septimò annullat pacta huic legi contraria vſque 20 ad fi. Sali. CASVS. Licet ſolo cōſenſu cōtrahatur matrimoniū, nō tn̄ ſolo cōſenſu diſſoluitur: niſi miſſo libello repudij prius, vel niſi aliqua ex cauſis in præſenti lege expreſsis inciderit. & hoc fauore liberorū. Si ergo maritus vel vxor in ali- 30 quā earū inciderit: impunè alter ab altero diſcedere poteſt: ſi nec vlla earū interueniēte mulier à viro diuertat, vel de aliqua maritū accuſauerit, nec ꝓbauerit: amittet dotē, vir donationem ante nup. nec intra qnquēniū alij nubet. qđ ſi fecerit, 40 erit īfamis: nec dicet' cōnubiū illa cōiūctio ſed q tēlē cōiūctionē accuſare voluerit, liberā habeat facultatem. ſi verò cauſam probauit. dotem recuperat, & donationem ante nup. & lucro ſuo cedat, & poſt annum nubat, ne de partu dubitet cuius fue- 50 rit. ſ. an primi, an ſequētis mariti. Si verò vir vxori aliqd de prædictis obiecerit, & ꝓbauerit: dotē lucratur & donationē ante nupt. & ſtatim vxorē ducat, ſi velit. Si verò nō interueniēte aliqua de ꝑdictis cauſis eā dimittat, dotē & donationē amittat. 60 & ſeru⁹ vel ancilla ſi ſit pubes (ſi aliter ꝓbari nō poſsit an adulteriū cōmiſit) torqueatur, vt ſic veritas eruatur: quia quę in domo geruntur, magis per domeſticos, quā per extraneos ſciri poſſunt. ¶ Si verò.] Si vir aut mulier temere repudiū miſe- 70 rit: filio aut filijs ſiue filiæ aut filiabus ex matrimonio extantibus: qcqd ex nuptijs lucratū fuerit. vel per dotē, vel per donationē propter nuptias, illud filijs & filiabus poſt mortem parentis reſeruabitur: data electione tam viro, quàm mulieri, quē 80 filiorum velit inſtituere in dotem vel donationē, vel cui eam dare voluerit. & ſi aliqua pacta facta fuerint aduerſus huius legis ſtatuta: puta qa mulier pepigit de non amittēda dote: vel vir de non amittenda donatione propter nuptias: ſi in aliqua cauſarum prædictarū inciderit, nullam obtineat firmitatem. ¶ No. ex hac lege ibi exaſperat. ꝙ nihil eſt quod exaſperet vxorem, niſi impudicitia viri. ¶ No. ſecūdò ibi, fautricem. de fautrice. & vide quod not. in ca. j. de pœnis. in clemen. vbi habes gloſſ. magiſtram. ¶ Not. tertiò ibi, indignam. quòd debet carere connubio, qui ſe iurat indignum. ¶ Quartò not. ibi. adeunt. à contrario ſenſu, ꝙ ſi filius addiſſet, non poſſet reuocare 10 factum patris. quod dic vt. s̄. de rei ven. l. cū à matre. Bal. hîc.

†Aliâs domi ſuæ.

hæc nupſerit: tā ipſa, quàm qui eā duxerit, velut adulteri puniātur. Sed qui iurauerit, ſi falſo iuraſſe cōuincatur[a]: militia nudatus, decē libras auri ſoluet illi, quē mortuum fuiſſe mentitus eſt: eo licentiam habente, ſi voluerit, ſuā vxorem recipere[b].

¶ *Matrimonium non poteſt ab altero coniugum diſſolui ſine cauſa legitima hic expreſſa: et uxor contra faciens dotem perdit, & donationem propter nuptias reſtituit: intra quinquennium nubere poteſt. Vir autem contra faciens dotem reſtituit, & donationē perdit. Et ad probationem cauſæ admittuntur domeſtici, & aliàs inhabiles: lucransq; debet lucrum liberis reſeruare. & pacta contra hanc legē inita, ſunt ipſo iure nulla. hoc dicit. Salicetus.*

Impp. Theodo. & Valētin. AA. Hormiſdæ pręfec. præto.

LEX VIII.

CONſenſu[c] licita matrimonia poſſe contrahi, contracta nō niſi miſſo repudio[d] diſſolui præcipimus. Solutionem etenim matrimonij difficiliorē[e] debere eſſe, fauor imperat liberorū[f]. Cauſas autem repudij hac ſaluberrima lege apertius[g] deſignamus. Sicut enim ſine iuſta cauſa diſſolui matrimonia iuſto limite prohibemus: ita aduerſa neceſsitate preſſum[h] vel preſſam[i], quamuis infauſto[k], attamen neceſſario auxilio cupimus liberari. ¶ Si qua igitur maritum ſuum adulterum[l], aut homicidam, aut veneficum, vel certè contra noſtrum imperium aliquid molientem, vel falſitatis crimine condemnatum inuenerit, ſi ſepulchrorum diſſolutorem, ſi ſacris ædibus aliquid ſubtrahentem, ſi latronem, vel latronum ſuſceptorem, vel abactorem[m], aut plagiarium, vel ad contemptū ſui domúſve ſuæ[n] † ipſa inſpiciente cum impudicis mulieribus (quod maximè etiam caſtas exaſperet) cœtum ineuntem, ſi ſuæ vitæ veneno aut gladio, aut alio ſimili modo inſidiantem, ſi ſe[o] verberibus[p] (quæ ingenuis aliena ſunt) afficientem probauerit: tunc repudij auxilio vti neceſſariò ei permittimus libertatem, et cauſas diſsidij legibus comprobare.

In authen. vt lice. mat. & auiæ. §. cauſas. colla. vij. conſtit. fi. aliâs. §. quia verò quædam. in fine.

SEd nouo iure vir, qui ſine cauſa hoc fecerit[q], ex alia ſubſtantia ſua etiam conſtante matrimonio tantum dabit vxori, quantum tertia pars facit antenuptialis largitatis: ſed matrimonium ob id non ſoluitur.

¶ FINIT AVTHEN.

Sequitur tex. l. Codicis.

¶ Vir quoque pari fine claudetur, nec licebit ei ſine cauſis apertius[r] deſignatis propriam repudiare iugalem. Nec vllo modo expellat, niſi adulteram[s], vel veneficam, aut homicidam, aut plagiariam, aut ſepulchrorum diſſolutricem, aut ex ſacris ædibus aliquid ſubtrahentem, aut latronum fautricem, aut extraneorum virorum ſe ignorante vel nolente conuiuia appetentem, aut ipſo inuito ſine iuſta & probabili cauſa foris[t] ſcilicet pernoctantem, vel circenſibus vel theatralibus ludis, vel arenarum ſpectaculis in ipſis locis, in quibus hæc aſſolent celebrari, ſe prohibente gaudentem vel ſibi veneno, vel gladio, aut alio ſimili modo inſidiatricem, vel contra noſtrum imperium aliquid machinantibus conſciam, ſeu falſitatis ſe crimini immiſcentem inuenerit, aut manus audaces ſibi probauerit ingerentem. tunc enim neceſſariò ei diſcedendi permittimus facultatem, & cauſas diſsidij legibus comprobare. ¶ Hæc niſi vir & mulier obſeruauerint[v], vltrice prouidentiſsimæ legis pœna plectentur. Nam mulier ſi contempta lege repudium mittendum eſſe tentauerit: ſuam dotem & ante nuptias donationem amittat, nec intra quinquennium nubendi habeat denuo poteſtatem. Aequum eſt enim eā interim carere connubio, quo ſe monſtrauit indignā. ¶ Quòd ſi præter hæc nupſerit erit ipſa quidē infamis: cōnubiū verò illud nolumus nūcupari. Inſuper etiā arguēdi hoc ipſum volenti concedimus libertatem. ¶ Si verò † cauſam probauerit intentatam, tunc eam & dotem recuperare, & ante nuptias donationē lucro habere, aut legibus vēdicare cenſemus, & nubendi poſt annū[x] ei (ne qs de prole dubitet) permittimus facultatem. ¶ Virū etiā ſi mulierē īterdicta[y] arguerit,

c ¶ Cōſenſu.] ſolo ſine aliqua ſolennitate, & hoc liberorū fauore: vt hîc dicit: ſed in caſibus ſpecialibus ſcriptura exigitur: vt inſtitu. de nupt. §. fi. & s̄. de nup. aut. ſed nouo iu 20 re. & aut. maximis.
d ¶ Miſſo repudio.] & ſic cū ſolēnitate, & iuſta interueniente cauſa.
e ¶ Difficiliorem.] quàm contrahere.
f ¶ Liberorum.] arg. ff. de ritu nupt. l. qui in prouincia.
g ¶ Apertius.] quàm 30 olim eſſent.
h ¶ Preſſum.] virum.
i ¶ Preſſam.] vxorē.
k ¶ Infauſto] id eſt malo omine ſiue īfortunio. nam ſpes fuit indiuiduitatis: vt inſtit. de pa. pote. in princ. ſed aliquid ſiniſtrū euenit, quod & cauſam dat diſsidij: quod in 40 pręſentia ſeptē teſtium fieri debet: vt. ff. e. l. nullū.
l ¶ Adulterū.] videt cōtrarium ei, quod dicit. xxxij. q. ij. c. quicqd. & in Lōbarda. ſi qs vxorē ſuā amiſerit. l. nulli liceat. vbi dicit ex alia cauſa non dirimi, niſi cauſa fornicationis. et ad hoc in aut. de 50 nupt. §. minores. & §. ſi igitur. & §. rurſus. & §. ſi verò. colla. iiij.
m ¶ Abactorem.] id eſt abigeum.
n ¶ Suæ.] mulieris.
o ¶ Se.] ſcilicet vxorem.
p ¶ Verberibus.] ad hęc aptatur aut. ſed nouo iure &c. quæ eſt in aut. vt 60 li. ma. & a. §. ſi qs in ſua domo. & §. cauſas. & §. ſi quis autem propriam colla. viij.
q SEd nouo.] Hoc fecerit. id eſt vxorē verberibus affecerit.
r ¶ Apertius.] quàm olim eſſent.
s ¶ Adulteram.] quo- 70 niā nō poteſt eā accuſare, niſi ſe inſcribat: vt in aut. vt li. ma. & auiæ. § qa verò plurimas. col. viij.
t ¶ Foris.] niſi fuerit apud proprios parentes, vel alios, qui ſunt ſine ſuſpicione. vel niſi vir eā de domo ſua eiecerit: vt in authen. vt li. ma. & auiæ. 80 §. quia verò plurimas. colla. viij.
v ¶ Obſeruauerint.] quia diuertāt ſine cauſa.
x ¶ Poſt annum.] vt. s̄. de ſecun. nup. l. ij.
y ¶ Interdicta.] s̄. ea. l. §. vir quoque.

† Concor. cū hoc. §. c. j. cum gl. j. extrà vt lit. nō conteſt.

Sibi habere.

a ¶ Sibi habere.] vt tamen accusando eam de adulterio inscribat, vt lucretur dotem: vt superiori. §. dixi. Sed quō eo casu dotē habebit: nam ipsa cū suo patrimonio, vel toto vel parte retruditur in monasterium, & residuum datur ascendētibus vel descendentibus: vt in aut. vt nul. iudi. §. adulterā. coll. ix? Rn̄. illud intellige de alia substantia p̄ter dotē. Cui rn̄sioni obstat, quod est in fine ci' aut. &c. si eīm ex authoritate legis lucraret maritus totum, cur diceret dotalia pacta seruari, cū & si ne his totum lucratur: vt hîc, sed vir eligit. Dic ergo secundò, ꝙ etiam dos ea viuente debet monasterio applicari: qa inde debet sustentari, ea autem mortua dos debet dari viro tota: vt hîc. vel secundū pactū vt ibi. & hoc innuit finis dictæ authenticæ. Vel tertiò hîc loquitur cū ciuiliter agendo condictione sine cā vt liberetur: probat de crimine. ibi cū criminaliter instituta accusatione. Item quid dices vbi soluitur matrimoniū ratione affinitatis vel cōsanguinitatis: & posteà vult vir dotē retinere, quia dicit vxorē adulteriū commisisse? Illa se excuset ꝙ nō fuerit vxor, & sic nec matrimoniū pro viro est. ff. de dona inter virum & vxo. l. iij. §. j. Sed dic cōtrà: vt in aut. de nup. §. si verò ab initio. coll. iiij. & . ff. rerū amo. l. in cōcubina. Itē pone patrē dotasse filiam an propter filiæ delictū perdit pater dotē? quod videtur quasi pactum nō valeat, quo minus pœna huius legis seruetur: vt j. eo. l. in fi. Ar. contrà. ff. de pac. do. l. cùm dos. & . s̄. eo. l. dubiū & aut. contrà si filij &c. & dixi. s̄. de iure do. l. si dotem.

† Concor. ca. dilecto. cū gl. extrà de offi. archidiac. & ca. tertio loco. extrà de proba.

b ¶ Sin autem aliter.] id est sine aliqua de prædictis causis. Et nota hîc, ꝙ olim libera erāt matrimonia, & sine causa: et etiam altera parte inuita, poterāt dirimi: vt. j. eo. l. ꝓxi. & . j. de inuti. stip. l. j. ff. de verb. obli. l. Titia. Secūdo tp̄e ex certis causis permittitur dimisso libello repudij: vt hac lege codicis: cui & aliæ causæ adiectæ sunt tp̄e sequēti: vt. j. l. ꝓxi. q̄ ētreferūtur in aut. de nup. & . j. l. ī causis. & . l. si. Tertio iure abbreuiatę sunt, & pauciores quàm sint in Codice: vt in aut. de nup. §. per occasionem cum sequētibus. & . §. mitiores. coll. iiij. Quarto iure adhuc pauciores: vt in authentica. vt li. ma. & auiæ. §. quia verò plurimas. colla. viij. Quinto iure: vt canonis omnes reiectæ sunt: nisi affinitatis, vbi nō dirimitur, sed nullum fuisse declaratur.

Matrimonium an dirimi posit.

attentantē: tàm dotem quàm ante nuptias donationem sibi [a] habere seu vēdicare, vxoremq́; si velit, statim ducere hac iusta definitione sancimus. ¶ Sin autem [b] aliter vxori suæ renunciare voluerit dotem redhibeat, & ante nuptias donationem amittat. seruis etiam seu ancillis puberib', si crimē adulterij vel maiestatis ingeritur, tàm viri quā mulieris, ad examinandā causam repudij, quo veritas aut facilius eruatur †, aut liquidius detegatur, si tamen alia documenta defecerint, quæstionibus subdendis. ¶ Super plagis [c] etiam (vt dictum est) illatis, ab alterutro [d] cōmouendis easdem [e] probationes (quoniā non facilè quæ domi geruntur, per alienos poterunt cōfiteri) volumus obseruari. ¶ Si verò filio vel filijs, filia vel filiabus extantib' repudiū missum est: omne quicq́d ex nuptijs lucratum est, filio seu filijs, filiæ seu filiabus post mortem accipientis seruari: id est si pater temerè repudiū miserit, donationem ante nuptias à matre seruari si mater [f]: dotē ipsam eidem, vel eisdem filio seu filiæ patre moriēte dimitti censemus [g]: patri videlicet, vel matri inscribendis filijs heredibus, si vnum seu vnam vel omnes scribere, vel vni ex his donare velit, electione [h] seruata. nec vllam alienandi seu supponēdi memoratas res permittimus facultē. Sed si aliquid ex iisdem reb' defuerit ab heredib' seu earū detētatorib' (si tn̄ nō ipsos [i] heredes scripserit, aut scripti filij nō adierint) resarciri præcipimus: vt etiam hoc modo inconsulti animi à repudio mittendo detrimento [k] retrahantur. ¶ Pactiones sanè si quę aduersus præsentia scita nostrę maiestatis fuerint attentatæ, tanquàm legibus cōtrarias [l] nullā habere volumus firmitatē. Dat. v. Id. Ianua. Protogene & Astorio Cons.

c ¶ Plagis.] subaudi alijs.
d ¶ Ab alterutro.] i. vel à viro, vel ab vxore.
e ¶ Easdem.] vt sub quæstione mittantur. & est sic. j. de iure delib. l. fi. §. licentia danda. & . j. de q̄stio. l. j. & de adul. verba. & . l. in adulterij. & . l. fina. & . ff. de testib. l. serui. & . j. de admin. tu. l. lex quæ. & in authentica de hæred. & falci. §. si verò absunt. coll. j. & . ff. qui & à qui. l. prospexit. quæ faciunt etiam ad id, quod hic dicit ea, quæ domi geruntur &c. Sed argumentum contra. s̄. de testib. l. etiam.
f ¶ Si autem mater.] s. temerè libellum miserit.
g ¶ Censemus.] huius edicti meminit. & . j. eod. l. fi. §. eod.
h ¶ Electione seruata.] aliud per aut. videtur: vt s̄. de secundis nupt. ant. lucrum. secundum Ioan. vel ibi in alijs rebus dicit, secundum H. & Azo. & cōcordat huic. s̄. de secundis nup. l. generaliter.
i ¶ Ipsos.] filios.
k ¶ Detrimento.] id est propter metum detrimenti.
l ¶ Contrarias.] vt quia pepigit de non perdēda dote, licet delinquat. nam per hoc ad delinquendum inuitaretur: vt. ff. de pact. dot. l. conuenire. & facit. s̄. de pact. l. pacta quæ cōtra leges.

¶ *Iure isto matrimonium potest dissolui mutuo consensu uxoris & mariti. h. d. Sali.*

Imper. Anastasius A. Theodoro præfect. præto.

LEX IX.

SI constante [m] matrimonio, cōmuni cōsensu [n] tā viri quàm mulieris repudiū sit missum, quo nulla causa cōtinetur, quæ cōsultissimæ cōstitutioni diuæ memoriæ Theodosij & Valētiniani inserta est: licebit mulieri non quinquennium expectare, sed post annum ad secundas nuptias conuolare. D. xv. Calen. Mart. Anastasio A. ij. Cons.

SI cōstante.] CASVS. Si marit' & vxor consenserint de dissoluendo matrimonio, mulier non expectabit vsque ad quinque annos, sed post annum poterit conuolare ad secundas nuptias, si nulla causa interuenerit ex illis quæ in. l. consensu. continentur.

m ¶ Si constante.] Hæc est Anastasij: superior Theodosij: sequentes duæ Iustiniani: de quibus omnibus meminit suprà de rei vxo. act. in fine. Sed hodie hæc lex corrigitur: & sic sequitur authen. quod hodie &c. quæ est vt lice. matri & auiæ. §. quia verò. & ex consensu. collatio. viij. & facit. s̄. de nup. l. neque ab initio.

In authen. vt liceat matri & auiæ §. quia verò ex consensu. collatio. viij. constitutione fina.

¶ *Communi consensu non dissoluitur matrimoniū, nisi religionis & castitatis causa. h. d. Sali.*

QVod hodie [o] nō licet, nisi castitatis cōcupiscētia hoc [p] fiat: tam dote quàm ante nuptias donatiōe filijs cōseruatis. ¶ Quę si alias posteà nuptias cōtrahere, vel luxuriosè viuere inueniātur: liberis tradendæ sunt [q] earum facultates: delinquentibus earū proprietatem [r] amittētibus. Filijs autem non extantibus, fisco applicantur. Et qui talia deliquerint, legitimis subijciuntur pœnis.

n ¶ Communi consensu.] in hoc differt à superiori lege: quia suprà propter delictum alterius.

QVod hodie.] CASVS. Lex codicis permittebat matrimoniū separari cōsensu. Hæc authen. prohibet, nisi castitatis amore: quòd si post diuortium aliquis eorum nubat, vel luxuriosè viuat, filij eorum debent habere omnem eorum substātiam, & ipsi puniri.

o ¶ Quod hodie.] vt mutuo consensu matrimoniū separetur, quod per legem Codicis si constante permittebatur.
p ¶ Hoc fiat.] puta ꝙ ambo ingrediuntur monasterium, vel ecclesiam vouētes castitatem [a]. Vel alter tantùm ingreditur: & qui in seculo remanet, castitatem vouet. & facit in aut. de nup. §. per occasionē. colla. iiij. Azo. ADDITIO. Videas de hoc extrà de cōuersione coniug. per totum titulum.
q ¶ Tradendæ sunt.] s. dotes & donationes.
r ¶ Proprietatem amittentibus.] Nota ergo ꝙ licet ingreditur monasteriū pater vel mater, non tamē cōtinuè eorum substātia traditur filiis: sed expectatur mors vel delictū eorū: vt hîc dicitur. de his autē bonis aliter disponitur per aliam authenticā: vt nulli iudi. §. quia verò aliqui. & facit in eo. cor. vt lic. ma. & auiæ. §. prædictis. colla. viij.

a Omnino vide q̄ notaui in. c. vnico de voto li. vj. & Mari. hoc in cōcil. xxviij. ī primo volu. dicēte papam posse dissoluere matrimoniū presumptū ob carnalem copulam.

¶ *Propter impotentiam coitus potest impunè diuortium fieri, prius triennio transacto. h. d. cum authen. Sali.*

Imperator Iustinianus A. Mennæ præfecto prętorio.

LEX X.

IN causis iamdudum specialiter definitis, ex quibus rectè mittūtur repudia, illā addimus, vt si maritus vxori ab initio [s] matrimonij vsq; ad duos [t] annos cōtinuos cōputandos coire minimè ꝓpter naturalē [v] imbecillitatem, valeat: posit mulier [x] vel eius parentes

IN causis.] CASVS. Si maritus cum vxore sua à tēpore contracti matrimonij per continuum biennium steterit, nec propter naturæ imbecillitatem eam cognouerit, poterit ei repudium mittere: nec dotem amittet: nec vir donationem propter nuptias. hodie expectare debet per triennium. Item nec post triennium hoc licet.

s ¶ Ab initio.] Sed quid si ab initio coit, sed post bienniū vel amplius non potuit? aliud est quàm hîc dicit, secundum canones.
t ¶ Ad duos.] Hodie tres: vt in authē. hîc posita quæ incipit, sed hodie &c. quæ est de nup. §. per occasionem. colla. iiij.
v ¶ Naturalem.] vel propter facturas aliquas: aliâs fracturas aliquas. Acc.
x ¶ Mulier.] Item an cōtra vir posset inuita vxore dirimere? videtur quòd

Castratus si cōtrahat an matrimoniū teneat.

sic:quia si primò non cognouerat,nec conatus fuerat cognoscere mulierē nō imputatur ei:quia nemo pecare cogitur.ante ergo quàm haberet vxorem,nō potuit scire an posset cognoscere necne.Item videtur nec tenuisse matrimonium,cū sit castratus:vt.ff.de iure dot.l.si serua,quæ est contrà.Sol.ibi naturaliter,hic ex casu superuenientis infirmitatis vel alio.& facit in authenti.vt li. matri & auiæ.§.prædictis coll.viij.& extra de frigi. &male.laudabilem.et eo. ti.c.j.in fi.Sed contrà in fi. 10 c.iij.& vlti. &.xxxiij. q.j. c.quod autem.&.c. si per sortiarias.

i ❡Iubemus.] ❡ CASVS. Si maritus sine cā ab vxore diuertat, amittat dotem. & illa donationē,si diuertat.Si verò dos vel donatio nō fuerit constituta,& diuertat 20 sine cā legibus expressa: dimittet quartā partē bonorū suorum:vt si habeat quadringenta auri vel argenti,dimittet ei.c.si verò mino habeat,deducto ęre alieno quartā habebit in qualibet re:etiam in minima.Idem si mulier sine cā diuertat:vel ipsa cām præ 30 buerit diuertendi, nam quarta pars bonorum eius viro reseruabitur, cū erat indotata.& si filij extat lucro illorū cedat illa quarta pars ad similitudinē dotis vel donationis propter nuptias. ❡Inter.] Si mulier indotata ope vel industria abortū fecerit. Itē 40 si stuprhas cū hominib. causa libidinis intrauerit inuito marito.Itē si viuente marito de contrahendo cū alio deliberauit,eā vir dimittere pōt:& dimittet ei mulier quartā partem bono.istę tres causæ computari possūt inter alias causas propter quas vir di 50 uertere pōt à muliere,& retinere dotē & donationem propter nuptias iudicio de moribus mulieris hodie quiescēte. olim enim propter malos mores & leues poterat maritus diuertere à muliere.

†Aliàs effectu.

a ❡Cum instrumentis.] vt et.s.de nup.l.neq; 60 fine.et.l.si vicinis.

b ❡Affectu.] vt et.s.de donati.ante nup.l.fi.et.ff. de reg.iur.l.nuptias.& de dona. inter vi.& vxo.l.cū hic.§.si mulier.et in aut. de nupt.§.nuptias itaque. coll.iiij.contra argu. xxx. q.v.c.nullum.

c ❡Nostris legibus.] 70 s.l.proxi.&.s.eo.consensu.quā legē,consensu suā facit per approbationem: vt.s.de vete.iure enucleā. l.j.§.merito.

d ❡Pure.] id est deducto ęre alieno:vt.ff.de iure dotium.l.mulier bona omnia.

e ❡Ad minimam.] id 80 est in qualibet re etiam minima habet quartam. Alij sic : id est si paruam substātiam habeat: et tunc non puniatur in quarta ista.Accursius.

f ❡Aequalāce.] nōer go debent ad imparia iu-

sine periculo dotis amittendæ repudium marito mittere:ita tñ, vt ante nuptias donatio eidem marito seruetur.D.iij.Id.Deceb.D N. Iustiniano A.ij.Conf.

In authen. de nup.§.p occasionē. colla.iiij.constitu.j.

Sed hodie non bienniū solùm, sed triennium enumerari volumus ex ipso tempore copulationis computandum.

❡ *Solo consensu etiam absque dote contrahitur matrimonium:& repudians vxorem indotatam sine causa,punitur in quarta bonorū mulieri applicanda:ita tamen quòd centum libras auri non excedat.& idem econtra in vxore indotata virum repudiante.& hoc lucrum debet reseruari liberis eiusdem matrimōij,si extāt: & iudicium de moribus est sublatum:& aliæ causæ ad diortium sunt additæ.Sal.*

Idem A.Hermogeni magistro officiorum.

LEX XI.

Iubemus vt quicunque mulierem cum voluntate parentum, aut si parentes non habuerit, sua voluntate maritali affectione † in matrimonium acceperit:etiam si dotalia instrumenta non intercesserint,nec dos data fuerit: tanquā si cum instrumentis [a] dotalibus tale matrimonium processisset, firmum coniugium eorū habeatur. Non enim dotib. sed affectu [b] matrimonia contrahunt. ❡ Si quis autem eam quam sine dote vxorē acceperat,à coniugio suo repellere voluerit,non aliter ei hoc facere liceat,nisi talis culpa intercesserit,quæ nostris legibus [c] condemnatur. ❡ Si verò sine culpa eā reiecerit,vel ipse talem culpam cōtra innocentem mulierem cōmiserit compellatur ei quartā partē propriæ substantię pro rata portione persoluere,vt si quidem quadringentarum librarū auri vel amplius vir substantiā habeat: centum libras auri mulieri præstet,& nihil amplius,& si quantācunque substantiam possideat.Si verò minus quadringentis libris auri puta sub stantia eius fuerit:tūc quarta pars computatiōe facta puræ [d] substātiæ eius vsq; ad minimam [e] quantitatem mulieri detur: ❡ Eodem modo seruādo & in mulieribus q̄ indotatæ cōstitutæ,sine culpa mariti constitutionibus cognita eos repudiauerint,vel ipsæ culpam innocenti marito præbuerint: vt ex vtraq; parte æqua lāce [f] & æquitas & pœna seruetur: Hoc lucro quartæ partis,filijs quidē nō extātibus,ipsi viro & mulieri cōpetente,& ab ijs quo modo voluerit disponēdo: Filijs autem & deinceps personis ex eodē matrimonio interuenietibus:eis seruādo ad similitudinē dotis & propter nuptias donationis per omnia quæ super his statuta sunt [g]. ❡Inter culpas [h] autē viri & vxoris cōstitutionib. enumeratas & has adijcimus, si fortè vxor sua ope vel industria abortum fecerit,vel ita luxuriosa est, vt cōmune lauacrū cum viris libidinis causa habere audeat †,vel dum est in matrimonio,alium maritū sibi fieri conata [i] fuerit. & in his enim casibus locū habere constitutiones sancimus,quæ de culpa tam mariti quàm vxoris loquūtur:vt queādmodū dos vel donatio ppter nuptias perit,ita & mulieres indotatæ in quartā partem, quā & viris & mulieribus ex hac lege destinauimus, amissionis periculū sustineāt:Iudicio [k] de moribus(quod anteà quidē in antiquis legibus positū erat, non autē frequentabatur) penitus abolito [l]. ❡Omnibus etenim causis requisitis & perlectis quas antiquitas introducebat,nihil validum præter eas quas anteriores cōstitutiones & præsens dispositio introduxit, inuenimus.Dat.xij.Cal. Decemb. DN.Iustiniano A.ij.Conf.

TITVLVS XVIII.

Soluto matrimonio queadmodum dos petatur.

❡ *Quando agitur de ipsa re data in dotem reddenda,æstimatio non facit quin in restitutione ueniat partus rei,puta ancillæ.Bal. Vel sic: Vbi ancilla in dotem data licet æstimata,debet restitui, nedum ipsa, sed etiam partus potest peti. hoc dicit.Salice.*

Impp.Seuerus & Antoninus AA.Gemillæ.

LEX I.

Dubiū nō est,post æstimationē dotis pactiōe vel stipulatiōe interposita,vt si ipsæ res dissoluto matrimonio extarēt,vxori reddātur:& ancillas cū partu ex stipulatu [m] iudicio restitui oportere. PP.iij.Id. Apri. Laterano & Rufino Conf.

❡ *Hæres uiri, & etiam hæres hæredis, & etiā fiscus qui occupat bona,tenetur ad restitutionē*

dicari:vt & xxxij.q.j.c.si quis.hodie autem vir hanc quartam non habet, si vltra tres liberos habeat:sed pro numero liberorum:vt in aut. vt lic.matri & auiæ.§.quia verò quædam.coll.viij.quæ hanc corrigit:sed illa corrigitur per aliam:vt infra.fi.§.fi.colla.ix.& sic redimus ad hanc legem.Accur.

Vir & vxor ad imparia iudicati debent.

g ❡Statuta sunt.] vt.s.eo.l.consensu.§.fin.& eadem quæ hîc habes in aut. de nupt.§.si quis eī duxerit.& in aut. quib.mo. nat. effi.leg.§.fi. colla.vj. & facit.s. de secun.nupt. 10 l.quoniam.§.fi.Accur.

h ❡Inter culpas.] has tres culpas refert in aut. de nupt.§.has itaq;. & ad idē.xxxij.q.ij.c.aliquādo.

i ❡Conata.] i.tractauit de habendo alium virum.Accursius.

k ❡Iudicio.] nunc trastat de vltima parte ru- 20 bricæ.Accursius.

l ❡Abolito.] q̄d fuerat illud iudicium ignoramus.Sed dicam quòd multi mali mores & leues, vt inebriationes & similes,inducebant solutionē matrimonij : quod hodie non est : vt hîc,& s.de rei vxo. act.l.rem.in 30 princ.§.taceat.&.ff.solu. matri.l.rei iudicatæ.§.j. in fine.§. ADDITIO. Intelligas,quòd istud iudicij de moribus est sublatū quantū ad detractionē seu cōpēsationem dotis. Non autē est sublatū quin marit. adhuc posit vxorem malē 40 morigeratā castigare: vt. vij q.j. c.sicut alteri. moderatè tamē:vt ibi notatur per gl.j. &.xxiij.q. iiij.duo ista.

†Aliàs gaudeat.

❡ SOLVTO MATrimonio quemadmodū dos petatur. ❡ De solutione matrimonij dixi 50 *postquam dos repetitur.sic de hoc dicamus: & dic petatur,id est repetatur.sic.ff.de pign. act.l. petēti. ubi ponitur pro repetenti. Accur.*

❡ Dubium.] ❡ CASVS. Si mulier marito suo ancillas æstimatas in dotem dederit, & eas stipulata fuerit sibi reddi in casu solu.mat. si extarent : vel si non,æstimatione earū & ancillæ do tales pepererūt:an partū cum matre maritus restituere debeat, quæritur? Dicitur quòd sic.

70 m ❡Ex stipulatu.] Hodie semper fingitur stipulatio,olim autem si intercesserit stipulatio. Sed videtur partū apud virū remanere : vt.ff.e.l. penul.§ mācipia.quæ est cōtrà.Sol.ibi obligauit se vir quocūq; modo perirent mācipia:ideo lucra 80 tur partū. hîc sic se obligauit ad istam æstimationē,si sua culpa nō extarent:non autem de fortuito casu secundum Io. vel ibi fuerit æstimata vt eodē pretio redderetur, licet deteriora étur.hîc autem

Ancillæ dotem soluto matrimonio cuius erit partus.

tẽ restitui debebat ipsa quæcunque essent: aliàs si non extarent, tũc æstima tio vel ibi fuit vera æstimatio facta, hic nõ: vt.s. de iure dot. l. si inter .& sic con cor.s. de rei vxo. act. §. cũq;. vel ibi electio fuerat seruata viro restituẽdi res vel æstimationem hîc mulieri: vel hîc actũ fuit expressum vt part⁹ restitueretur, ibi nõ. Itẽ aliud cõtra. ff. de iur. do. si mancipia. vbi similiter partus remanet apud virũ. sed solue codẽ modo vt superius dictum est.

Secundum.] CASVS. Si pater profi lia dotẽ det, & viro pater filiæ successerit, & omnia bona sua ob aliquod delictum confiscata fuerint: an dotẽ suã à fisco filia pe tere possit, quæritur? Dicitur φ sic. nec obstat, φ pater successit generaliter. et sic actio de dote fit cõfusa quia bene præiudicat quo ad patrẽ, non quo ad filiã extincta erat actio.

a Rationem iuris.] nam vult ius fiscũ teneri ad dotẽ, vt hîc, & ff. solu. ma. l. si marito. in prin. & j. de bo. proscript. l. si vt ꝓ ponis. & l. si deportatus. et l. si. & ff. de vsur. l. cũ de in rem. in fi. & hoc cũ fisc⁹ successit viro. hîc autẽ suc cessit viri hæredi. s. patri mulieris: quod tantundẽ valet, cùm hæres hæredis &c. & j. de hæredibus instit. l. fina.

b Extiterit.] sicq; vi debatur actio dotis confu sione sublata. quod est ve rũ quo ad patrẽ, nõ quo ad filiã, et hoc subijcit. atta mẽ &c. cui cũ patre actio communis erat: vt. ff. solu. matri. l. ij. §. j.

Hæres hæredis est hę res testatoris.

c Cum & ipse.] bene dico tacitã exactionem non præiudicare filiæ: qa nec expressa: vt hîc, & ff. solu. matrimo. l. non solum. & l. ij. §. primo & ff. de solu. l. qui hominẽ. §. si gener. & ff. de iure doti. l. post nuptias, & ad legem fal. l. pater filiam. & j. eo. l. filiæ. nisi in casibus: vt. ff. solu. matri. l. si cũ dotẽ. §. eo tempore. & l. dotẽ. & s. de nup. l. si vt proponis. ij. Est autẽ tacita exactio, cũ quis suo debitori succedit vt & facit hîc pater genero, vt. ff. de eui. l. si ei cui vendidi. §. is qui fundum.

dotis. Bal. Vel sic: Sicut pater per expressam exactionem non præiudicat filio: sic nec per tacitã ex quasi contractu addictionis inductam. hoc dicit. Sali.

Idem AA. Aquiliæ. LEX II.

Secundũ rationem iuris [a] existimas restitui tibi debere dotem à fisco qui bona dãnati patris tui suscepit. Licet enim viro quõ dã tuo pater tu⁹ hæres extiterit [b]: attamen iuri tuo hoc derogare nõ potest: cũ & ipse [c] pater sine voluntate tua nec exigere nec accipere dotem poterat. Dat. pri. Non. April. Apro & Maximo Conss.

Liberi nati ex matrimonio putatiuo sunt spurij. Bald. Vel sic: Dos data seruo quem liberum esse putauit, repetitur: sed filij nati licet sint ingenui, dicuntur spurij. h. d. Sali.

Imperator Antoninus A. Hostiliæ. L. III.

Si ignorans [d] statum Erotis, vt liberum duxisti, & dotem [e] de disti, is q; posteà seruus est iudicatus: dotem ex peculio recipies [f], & si quid præterea eũ tibi debuisse apparuerit. Filij autem tui, vt ex libera [g] nati, incerto [h] tamen patre, spurij ingenui intelligũtur. PP. iij. Calend. Septembr. Læto & Cereali Conss.

Dos quæ procedit à patre, debet ad eum reuerti. hoc dicit. Vel sic: Per obitum filiæ dos data à patre, reuertitur ad patrem. h. d. Bald.

Imperator Alexander A. Apollonio. LEX IIII.

Dos à patre profecta, si in matrimonio decesserit mulier filiafamiliàs [i], ad patrem redire debet. PP. xviij. Cal. Septemb. Fusco & Dextro Conss.

Captiuitas vxoris non facit locum repetitioni dotis: sed eius mors naturalis. h. d. Sali.

&. s. de neg. gest. l. quod in vxorem. & de iure do. l. lauia. & ff. de in rem ver. l. & ideo. in fi. & l. seq. & ff. ad mace. l. si filiusfa. in id. Item probatur hoc aperta ratione. Nam actio quæ acquiritur extraneo danti dotem ex pacto vel stipulatione acquiritur patri ex ipsa lege: sed extraneus repetit dotem mortua muliere etiam interuenientibus liberis: ergo & pater. Item actio de dote communis est patri & filiæ. vnde vel patre mortuo, vel filia emancipata, ad solam mulierẽ pertinet etiã ex hæredatam: vt. s. de rei vxo. ac. §. videamus. ergo & filia mortua dos generaliter ad patrẽ pertinet. M. autem dixit contrà: & hãc & alias prædictas intelligebat liberis non exi stẽtibus. & pro eo inst. de hære. quali. & diffe. §. sui. & ff. de lib. & posthu. l. in suis. Itẽ & j. de coll. illã. sed ibi respon. Sed M. opinio vsu præualet: quia hæc lex intelligitur si de cedat sine liberis.

Dos profectitia redire debet ad patrem etiam liberis existentibus.

Impp. Valeria. & Gallien. AA. & Valerian. Cæs. Tauro. LEX V.

Si quidem viuit apud hostes vxor tua: nondum frater eius quasi hæres dotẽ repetere potest. Si verò diẽ functa est [k], & hæreditatem eius possit vẽdicare [l]: dotis quoq; repetitio ei iure competit, cùm in stipulatum [m] deducta sit. PP. ij. Non. Maij, Æmyliano & Basso Conss.

In dote agitur ad recipiendum. Bald. Vel sic: Tam marito quàm uxori, in rei dotalis æstimatione, decepto succurritur. hoc dicit. Salicetus.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. Alexandræ & Neroni. LEX VI.

Si circunscripta matre vestra, viliore prætio dotales res æstimatæ sunt: quid super huiusmodi contractuum vitio statutum sit, vulgò patet. Proinde [n] si dolosis [o] artibus, mariti circunuentam matrem vestram inq; ea æstimatione circũscriptã, apud præsidẽ prouinciæ euidẽtibus probationibus ostẽderitis [p]: quando [q] vobis possidentibus ad obtinenda prædia etiam doli mali exceptionis potestas opi tuletur [r]: sciet quatenus religionem iudicationis suæ temperare debeat [s]. Sin autem etiam maritus in æstimatione grauatum se alleget: veritate examinata, non amplius quàm pretiũ iustũ [t] restituere cõpelletur [v]. Hæc tũ locum [x] habent, cùm res in natura sunt. si tamen extinctæ sint: pretium quod dotali instrumen-

ADDITIO. De hac quæstione vide latius per Bar. in. l. post dotem. ff. eo. tit. in versic. quintò quæro quid in dote &c. vbi concludit, quòd de iure indistinctè dos reuerti debet ad ~~maritum~~ patre subdens ibi vtilitatẽ istius disputationis, si de iure aut de consuetudine dos reuertatur.

Limita ista cõsuetudinẽ ff. ut nõ habeat locũ in dote promissa ut ꝑ socci. fun. cõs. 12 .. 3.

Si quidem.] CASVS. Mulier ab hostibus capta, si dubium sit viuat an nõ: an frater eius dicẽs se hęredẽ, eius dotẽ à marito petere possit, quæritur? Distinguitur, aut viuit, & tunc non est hæres eius, nec dotem petere potest: aut non vi uit: & tunc dotem repetet, si eam stipulatus fuerit ipse, & intellige, maxi mè: quia idem esset si non fuisset stipulatus illa vel ille: vt. s. de rei vxo. act. l. j. §. accidit.

k Functa est.] Sed quomodo probat eã defunctam, an erit necessarius testis q mortua vide rit, vel sepelierit? Dico se cũdũ H. famã solã ad hoc sufficere. si ergo sint ali qui, q testificent, φ sic se publica habet fama in ciuitate sua φ ipsa mortua sit, sufficit. nã aliter quomodo probaretur secundum Bul. & Io. mortuum esse. & sic innuit lex. j. de capti. l. nec nos prætermisimus. sed R. apertè dicit probari debere.

Mortuum esse aliquẽ quomodo probatur.

l Vendicare.] beneficio legis Corneliæ: vt. j. de legi. hæredi. l. si is. & ff. e. si ab hostibus. in prin. Accur.

m Cum in stipulatum.] maximè. nam idem si non fuit stipulatus ipse frater vel illa: quia tacita ei quæritur, quæ ad fratrem hæredem perueniet: vt s. de rei vxo. act. §. accedit. & melius in. §. illo proculdubio.

Si circũscripta.] CASVS. Si maritus res sibi datas in dotẽ æsti mauerit, & mulierẽ circũuenerit æstimãdo minori ptio quã valuerint: filij si eas possideãt, habebũt excep. multò magis actio. ad æstimationẽ, nõ autẽ ad res si extẽt. & hoc i prima. Si verò vir dicat se circũuẽtũ in æstimatiõe à muliere facta, vltra iustũ ptiũ nõ tenebit nisi ad verã æstimationẽ. & hoc i scda. Ista locum habẽt, cùm res extãt: si verò pretiũ in dotali instrumẽto comprehensum sit, consyderabitur si vir dolosè non fuerit versatus. & hoc in tertia.

n Proinde.] id est ergo.

o Dolosis.] Quo casu debet purgari dolus omnino: vt. ff. de iure dot. l. iure. §. si. & s. quib. ex cau. maio. l. in contractibus.

p Ostenderitis.] vos hæredes matris.

q Quando.] id est quia.

r Opituletur.] Nota cui datur exceptio, eidem datur & actio: quod tamen fallit in multis: vt. ff. de condi. inde. l. ex quibus.

s Debeat.] faciendo ipsa prædia restitui.

t Iustum.] arg. ad hoc quòd cùm emptor se grauatum allegat, iustũ pretium restituendum sit.

v Compelletur.] siue extet res, siue non.

x Locum habent.] quod hîc vsq; in finẽ dicit, refertur ad id. s. proinde

Si ignorans.] CASVS. Si mulier ignorãs seruo se copulauit, quẽ credebat liberũ: & dotẽ dederit: & ille pronunciatus fuerit seruus: an dotem de peculio repetere possit, quæritur? Dicitur φ sic. & filij nati ex contubernio ingenui sunt: quia ex matre libera nati, sed spurij erunt. nã sicut vulgo concepti spurij sunt, ita nati ex seruo.

Exactio tacita quæ est

d Si ignorans.] secus si sciens: vt no. s. de cõdi. ob cau. l. j. in simili casu: licet alij contrà.

e Dotem.] quo ad tuam opinionem.

f Recipies.] & si quidẽ res extant, vel aliæ ex his emptæ præfertur ipsi domino. si non extant, præfertur cæteris creditoribus. non autem domino: vt ff. eo. l. si cũ dotẽ. §. fi. & l. seq. & ff. de pecul. l. ex facto.

g Ex libera.] matre. & facit instit. de inge. in lombarda de ijs qui in seruit al. se. de. l. pe. sed vltima est contrà.

h Incerto.] quia nullus est inspecto iure ciuili: vt. ff. de reg. iur. l. quod at tinet. & sic non est matrimonium: vt in auc. de nup. §. si verò decretũ. & §. seq. colla. iiij. & facit. xxix. q. ij. c. si quis ingenu⁹ & c. perlatum. Item nota ex hac lege quòd vxor duxit virum.

Dos.] CASVS. An pater dãs dotẽ ꝓ filia, ea decedẽte in matrimonio, & in sua ptãte cõstituta possit dotẽ repetere, q̃rit? Dicit φ sic.

i Filiafamilias.] & sic erat in potestate. nã secus si emancipata, vt dixim⁹. s. de rei vxo. act. §. extraneũ. hîc autẽ illud quærit, si sunt fi⁹ij ex eo matrimõio an nihilominus habeat locũ hæc lex. Io. & B. & Azo et nos φ sic: nisi sit factũ pactũ retẽtionis. ff. de pa. do. l. si pater dotẽ: & pro nobis est. s. de rei vxo. act. §. sileat. & d. l. si pater dotẽ. & ff. de iur. do. in princ. & j. de bo. quæ lib. l. ij. & ff. rẽ ra. ha. l. si. in prin. & ff. de euict. l. pater. & ff. solu. matri. l. si ab hostibus. in prin.

si dolosis artib⁹ &c.& sic parcitur marito in hoc casu vt licet dolo mariti cir: cunuenta sit vxor,tamen qñ res non extant,non tenetur ad iustam æstimationem cōem præstandã,sed ad cōuentã. Alij legunt superiorẽ literã sic:ꝑ inde si maximè dolosis artibus &c.& sic istud referũt ad subauditũ casum ꝑ istud verbũ maximè.s.qñ nõ fuit vir in dolo hoc em̃ placet:sed si fuit ĩ dolo ẽtadiustã teneẽ ęstimationem:vt.ff.de iure do.l.si res.§.scęuola.& in hoc casu.s.qñ nõ fuit vir in dolo, generaliter accipiat mulier illam conuentã æstimationem: etiam si sit minus dimidia iusti ꝑtij [a],cũ si æstimatio facta non esset,nihil haberet: vt.ff.de iure dot.l.si res.§. ꝙ si decesserit.&.§.cęterũ Fallit ergo hæc lex,id est finis hui⁹ legis,cũ vir fuit in dolo:vt dixi.s̃.Itẽ & cũ mulier est minor:vt.d.l.si res.§.ideq̃;.Itẽ & qñ inueniebat tempore donatiõis ẽptorẽ plus offerẽtẽ:vt ea l.si res.§.planè. Sed illud intellige in minore nõ maiore:vt ea.l.subijcitur .idq̃; dũtaxat &c.Itẽ ĩ quarto qñ.s.est minor, mulier & extat res nã restituiẽ vt iustã æstimationẽ habeat: vt dicta.l.si res. §.si mulier. & hoc si in æstimatiõe sit deceptio.si autẽ in hoc ꝙ dedit illã rẽ,aliàs non datura,tunc ad ipsam rẽ.vel si non extat,ad iustã æstimationẽ:vt in.d.l.si res.§. j.Accur.

a Placet Sali. remittenti ad notata per se. in.l. ij. C. de rescind. vendi.l.xiiij.q.

to inditum est, consyderabitur. PP.vij. Calend. Nouembr. ipsis AA.Cons.

Pater non potest adimere filiæ dotem.hoc dicit.Bald.Vel sic: Pater auferre potest filiæ profectitia quæ non sunt dotalia.h.d.Sali.

Idem AA.& CC.Erotio. LEX VII.

FIliæ pecuniã[a] adimere quam habes in potestate, minimè prohiberis. Nam si pro ea dotem dedisti: hanc constante matrimonio,ne consentiente quidem ipsa: matrimonio autẽ dissoluto, eadẽ inuita repetere non potes [b]. S.v. Id.Febr.Sirmij.CC.Cons.

Pinguior fortuna mariti facit, quod potest denuo conueniri ad residuum dotis.hoc d.Bald. Vel sic: Exceptio ne quis teneatur ultrà quàm facere poßit, non prodest ei, qui posteà diues factus est: nec ad hæredes transit.Sali.

Idem AA.&.CC.Sallustiæ. LEX VIII.

NEc maritus (licet post diuortium, inquantum [c] facere possit, condemnandus est) posteà idoneus factus,qui nõ reddiderat integrum, residui probabiliter solutionem recusat[d]. At cum eius hæredes [e] insolidum cõueniendos [f] non ambigatur [g]: ne cum his soluendo factis experiri non possis,superstitiosam geris solicitudinem. D.xiij.Calend. April.Sirmij.CC.Cons.

Soluto matrimonio dominium rei dotalis reuertitur ipso iure; sed non poßeßio. & ideo non potest ingredi eam sine iudicis authoritate.Bald. Vel sic: Quis non debet propria authoritate ingredi poßeßionem rei sibi restituendæ: sed actionem sibi competentem intentare hoc dicit.Sali.

Idem AA.& CC.Martiæ. LEX IX.

DOtis actiõe successores mariti super eo quod ei dotis nomine fuerat datum, conuenire debes[h]. Ingrediendi enim possessionem rerum dotaliũ, hęredibus mariti nõ consentiẽtibus,sine authoritate competẽtis iudicis,nullam habes faculcatem [i]. S.Dat. viij.Calen. Nouembr.CC Cons.

FIliæ.] CASVS. an pater pecuniã quã dedit filię ĩ sua potestate cõstitutæ adimere possit,queritur? Diciẽ ꝙ sic:nisi pro filia eã in dotẽ dedisset:quo casu ea inuita adimere nõ posset solu.matri.nec ea cõsentiente cõstante matrimonio.

a Pecuniam.] quã ei donaueras tu pater non in dotẽ.nã si sic,non posses adimere:vt in fine huius legis.

b Non potes.] fauore dotis hoc speciale permittitur:vt hîc,&.j.de colla.l.dotis.&.ff.solu.matri. l.ij.§.j.& quod dixi.s̃.eod. l.ij.

NEc maritus.] CASVS. Maritus licet solu.ma. in quãtũ facere potest condẽnãdus sit,tñ facto eo posteà idoneo,in residuũ cõueniri põt:nec solũ ipse,sed ei⁹ hæredes insolidũ conueniri possũt.& si sint non soluendo,sed posteà facti fuerint soluendo,poterunt conueniri.hoc intellige in hæredibus extraneis,secus si essent sui.

c In quantum facere.] vt.ff.solu.ma.l.maritus.&.ff.de re iudi l.non tãtum.&.l.seq.Sed hoc in casibus duobus fallit,quibus tenetur in solidum : vt no.s̃ de rei vxo.act.§.cùm autem.

d Recusat.] vt dicto.§.cum autem.&.ff.pro socio.l.verum.§. item videndum.Accursius.

e Hæres.] extraneos tamen.

f Conueniendos.] etiam si pauperes sint.

g Non ambigatur.] qñ nõ sunt sui aliàs secus:vt.ff.sol .ma.l.etiam. &.ff.pro socio.l.verum.§ patri.

DOtis.] CASVS. Mulier solu.mat.actione sibi competenti dotẽ repetere debet,nec propria authoritate potest ingredi res dotales hæredibus mariti non consentientibus.

h Conuenire debes.] vt &.s̃.de hær.act.l.hæredem.

i Facultatem.] vt.ff.de acqrẽ.pos.l.si ex stipulatione,&.s̃.vt ne.li.si.iud. au.sig.impri.re.quas al.de.l.j.Sed his duob⁹ casibus quos hîc excipit,põt.s. cũ iudice:& ex conuentione:vt.j.de pig.l.creditores.&.s̃.de pig.act.l.penul.

SI socero.] CASVS. Si pater mulieris dedit dotẽ socero filiæ suæ, licet gener sit mortuus in potestate sui patris,solu.matri.socer,idemq̃; pater mariti,non quatenus est peculium,sed insolidũ pro dote restituenda conuenietur,consentiente filia.

Socer qui recipit dotẽ pro filio,tenetur eam restituere. Bald.Vel sic:Pater recipiens dotem pro filio, ad eius restitutionem tenetur insolidum,non de peculio.h.d.Sali.

Idem AA.& CC.Epigono. LEX X.

SI socero[k] filiæ tuæ dotẽ dedisti:licet in eius positus potestate,gener tuus rebus humanis exẽptus sit:tamẽ non de peculio, sed insolidum[l] à te consentiẽte* filia, conuentum eum satisfacere oportet.S.vij.Id.Nouemb.Heracliæ,CC.Cons.

Quãdo mulier superuiuit,refectio dotis debet ei fieri integraliter.Bal.Vel sic.Mortuo uiro res debet integra restitui mulieri.h.d.Sali.

Imper.Honor.& Theod.AA. Mariniano præfect.præto. LEX XI.

SI cõstante matrimonio maritus fatali fuerit sortè consumptus: dos quæ data dicitur[m] vel promissa[n] ex eius vxoris facultatibus[o], ad eandem reuertatur:nihilq̃; sibi ex hoc defuncti hæres audeat vendicare[p], quod ad mulierẽ recurrere fecit obitus maritalis. D.Noñ.Decemb.Rauennæ, Honorio.viij. & Theodosio.iij.AA. Cons.

* Filia tua

k Si socero.] qui est pater generi.

l Insolidũ.] Habita tamen ratione ne egeat : vt ff.de re iudi. l. nõ tantũ. &.l.sicut. & facit.ff. solu. ma.l.si cũ dotẽ.§. pe. &.l. ij.& de pecu.l.depositi. §. j.&.s̃.de rei vxo.act.§.extraneum. &.ff.fa.ercisc.l. fundus.ij.in prin.

SI cõstãte.] CASVS. Si vir cõstãte ma.in fata cõcesserit, mulier dotem de bonis suis ꝓfectã petere potest. nec hæredes defuncti aliquid sibi poterunt vendicare.

m Data dicitur.] id est à datione cœpisse.

n Vel promissa] i.à promissione cœpisse. si enim tantũ esset promissa,non repeteretur.

o Facultatibus.] maximè:vt.s̃.de rei vxo. act. §.accedit.

p Vendicare.] id est retinere.

TIT. XIX.

Si dos constante matrimonio soluta fuerit.

SI DOS CONstante matrimonio soluta fuerit. *Quia non solum soluto matrimonio redditur dos:ut.s̃. tit.j. sed etiã durãte quandoq;: ideo de hoc dicit. In quo dic cõstante matrimonio maritus dotẽ restituit ex causa necessaria quãdoq;, & quãdoq; ex causa probabili, & quãdoque sine causa. ex causa necessaria:ut cũ maritus sit non soluẽdo:ut.s̃.de iure do. l.ubi. Vel cùm maritus deportatur, et uxor retinet affectionem:ut.s̃.de repu. l.j. Ex causa probabili:ut in casibus enumeratis. ff. de iure dot.l.mutus.§.manente.& .ff.sol.ma.l.quãuis.& l.seq.Superiori ergo casu ex neceßitate:secundo ex uolũtate uiri redditur. Sine causa autẽ redditur:ut in hoc tit. & tunc quia donatio præsumitur,redditur.uiro.*

Dos constante matrimonio non potest uxori restitui:& restituta cum fructibus interim perceptis repetitur.h.d.Sali.

Impp.Honor.& Theodo.AA.Mariniano præfect.præto. LEX VNICA.

SI cõstante matrimonio à marito vxori dos sine causa legitima[q] refusa est: (qđ legib⁹ stare non potest:quia donationis instar perspicitur[r] obtinere) eadem vxore defuncta,ab eius heredibus cum fructib⁹[s] ex die refusæ dotis marito restituatur[t]:ita vt ꝓprietas eiusdẽ liberis ex eadẽ susceptis‡ cõpetens,alienari cõtra leges à marito

SI constante.] CASVS. Maritus constãte matr. dotẽ reddit mulieri nõ valet redditio:quia instar habet donationis quæ prohibetur fieri inter virũ & vxorẽ.Si ergo ea decesserit ab eo tẽpore quo maritus dotem reddidit,fructus dotis marito restituentur cum dote.ita tamen ne proprietatem alienet maritus,sed salua sit liberis ex eo natis.

Dos etiam cõstãte matrimonio quãdoque reddenda est.

‡ In nonnullis exẽplaribus, uerbum cõpetens deest.

q Legitima.] quæ multæ sunt:vt.ff.de iure dot.l.mutus.§.manente.

r Perspicitur.] i.præsumitur: vt in aut.de nup.§.dotes.colla.iiij.

s Cum fructibus.] mala fide perceptis.alioquin contra:vt.ff.de vsur.l. fructus percipiendo.&.ff.de acqui.pos.l.quod vxor viro. &.ff.de dona. inter virum & vxo.l.de fructibus.

t Restituatur.] s.dos.Sed nõne vir cùm debeat nũc reddere,dolo facit qđ petit:vt.ff.de excep.do.l.dolo? Rñ.repetit mobilia,vt gregẽ:vt sic vsq; ad annum teneat.& sic non potest hæc lex habere locũ secũdum eos in immobili. Alij dicũt repeti,vt sic pro fructibus præteritis habeat retentionẽ:vt arg.ff.de cõdi.inde.l.qui exceptionẽ.§.si pars. Tu dic secundũ ꝙ Iustinianus intelligit, ꝙ pactus erat de dote lucrãda vir.& secũdam (prima mortua) accepit vxorẽ: vnde liberis quos ex ea habuit,seruare debet dotẽ: vt probatur hic intellectus in aut.

Ad declarationẽ huius leg. vide Dec. in con. 400. et in cõs. 232.

in aut. de nup §. dotes. coll. iiij. vbi hæc lex recitatur. & facit. ſ. de ſecun. nupt. l. fœminę hodie tñ per poſteriorem aut. ẽt ſi ſecundã non ducat, debet conſeruare liberis: vt in aut. neq; vi. quod ex dote. §. præterea. coll. viij.

¶ NE FIDEIVSSORES &c. ¶ *Contra virũ & eius hæredes agitur: vt. ſ. ti. ij. l. dotis, nunc cõtra fideiuſſorem, uel mãdatores: qui nõ tenẽtur.*

Continuatio.

nõ poſſit. D. v. Noñ. Noucbr. Honorio. viij. & Theodoſ. iij AA. Conſ.

TITVLVS XX.

Ne fideiuſſores vel mandatores dotium dentur.

¶ *Satiſdatio pro dote conſeruanda non debet dari: & ſi eſt data, non tenet. Bal. Vel ſic: A patre viri fideiuſſor uel mandator, non debet dari uxori pro dote conſeruanda. h. d. Sali.*

Imperatores Grat. Valentin. & Theo. AAA. Cynegio præf. præ. LEX I.

Siue ex iure, ſiue ex cõſuetudine[a] lex ꝓficſcit̃, vt vir vxori[b] fideiuſſo rẽſeruãdæ dotis exhibeat: tñ eã iubemus aboleri. Dat. viij. Nonas Septẽbris Eucherio & Syagrio Cõ.

Imperator Iuſtinianus A. Iuliano præfecto prætorio. LEX II.

Generali definitione conſtitutioñẽ[c] priſtinã ampliãtes ſancimus nullã eſſe ſatiſdationem vel mandatũ[d] pro dote exigẽdũ, vel à marito, vel à patre eius, vel ab omnibus qui dotẽ ſuſcipiũt[e]. Si enim credendã[f] mulier ſeſe, ſuãq; dotẽ patri mariti exiſtimauit: quare fideiuſſor vel ali⁹ ĩterceſſor exigit̃, vt cã ꝑfidiæ in cõnubio eorũ generet̃? D. x. Cal. Aug. Lãpadio & Oreſta. VV. CC. Conſ.

TITVLVS XXI.

Rerum amotarum.

¶ *Maritus conuentus actione de dote pro rebus amotis poteſt compenſationem obijcere. h. d. Sali.*

Imperator Alexander A. Polydeucæ. LEX I.

Siue.] CASVS. Lex ſcripta ſiue cõſuetudo, q̃ iubet vt marit⁹ debeat vxori fideiuſſorẽ de cõſeruãda dote dare, aboleat̃. & non solũ nõ debet dare fideiuſſorẽ, ſed nec mãdatorem, nec à marito vel patre, vel alijs qui dotẽ ſuſcipiũt eſt exigẽda cautio: qa ex quo mulier marito ſe cõmittit ſine fideiuſſore, & dotẽ et alias res ſuas põt cõmittere: & hoc dicit. cũ. l. ſeq.

a ¶ Siue ex conſuetudine.] ob errorem inductã: vel ante hanc legẽ.

Dotem maritus recipiens an pro illius cõſeruatione debeat fideiuſ ſ. mandare.

b ¶ Vir vxori fideiuſſorem.] In primis videt̃ contra. ff. de iur. do. l. cum dotis. q̃ & ſequẽti leg. ſimiliter cõtradicit. Sol. ibi vir accepit: qđ põt. hîc vxor à viro: qđ nõ põt. Secũdò qđ de pignore? videt̃ ſec⁹: cũ & oĩa ſint obligata, niſi dicas ab extraneo amico mariti dari, quia tunc idẽ qđ in fideiuſſore videt̃: vt ar. ĵ. l. ꝓxi. vbi omnẽ ſatiſdationẽ ꝓhibet. Itẽ an ante matrimoniũ põt dari l. ſpõſę? videt̃ ꝙ ſic: cũ de viro & vxore tñ hîc dicatur: vt ar. ſ. de do. añ nup. l. ſi añ. Sed tu dic idẽ qđ iã in viro, cũ in eũ caſum obligatio conferatur: vt. ſ. de do. ante nu. l. qđ ſpõſæ. Itẽ an poſt ſolutũ matrimoniũ põt dari? Rñ. ſic: vt. ff. ſolu. mat. ſi cõſtãte. §. quoties. & de exce. l. exceptiones. ij. rñ. & ſ. de rei vxo. act. §. cũ aũt in exactiõe. Itẽ an alius põt ꝓ viro dotẽ accipere & ſe obligare qđ videt̃: vt. ſ. de dot. cau. l. Ecõtra, ꝙ nõ: vt. ĵ. l. ꝓxi. põt dici vt cũ viro accipiens teneat̃: vt ibi. ſolus accipiẽs nõ: vt in. l. proxi. imò tenet vtrobiq; cũ nõ eſt ſatiſdatio: niſi qñ alterũ eſt acceſſoriũ. Itẽ ſi extraneus dat dotẽ & ſtipulat̃, an ꝑt accipere? qđ videt̃ qa de viro & vxore hîc dicit̃. Vel fortè idẽ qđ in vxore dante, vel patre eius, cũ eadẽ ſit æquitas: vt ar. ĵ. ad. legẽ. Fal. l. fin. Itẽ ſi ipſe vir dat, an teneat̃ fideiuſſor? Videtur ꝙ nõ per legẽ iſtã & ſequentẽ. Sed quidã dicũt vt dari nõ oporteat: datus tñ teneatur. ſicut in tutore teſtamẽtario q ſatiſdare non tenetur, ſi tñ ſatiſdederit, tenet: vt. ff. de fideiuſ. l. grœce. §. à tutore. Alij ſic diſtingunt, an ab errante, an à ſciente det̃. arg. ff. ſi qs cau. l. ſed & ſi quis. §. fi. Alij ſic diſtinguunt, an detur pro dote danda ab vxore viro: vel reſtituenda à viro vxori. & tunc dicunt teneri: vt ff. de iure dot. l. cũ dotis. an verò detur pro ea ſeruanda quaſi maritus ſic ſe habeat in adminiſtratione patrimonij ſui vt non fiat inops: & tunc non tenetur, & ſic loquitur hic titulus. nã dicit hic ſeruandæ: quæ opinio eſt ꝓbabilis. & ſic dant̃ in ciuitate iſta. Sed Azo dixit & nos, nullo modo teneri: vt. ſ. de leg. & conſti. l. non dubium. & ff. de fideiuſſ. l. cùm lex. Item an poteſt renunciari huic titulo, quod dicunt quidam ex generali regula. ſ. de pact. l. ſi quis in cõſcribendo? Sed Azo dicit ꝙ nõ in primis ex ipſa rubrica quæ prohibitoria eſt: vt. ff. ne quid in loco. pu. l. ij. in prin. & ij. rñ. ſicut & aliàs. ſ. ne chriſtia. mã. & aliàs. ſ. ne quis in ſua cã. in qbus caſibus nõ põt renunciari: nec ergo hîc, eſt em̃ bonum argumentum ex rubrica: vt. ff. ſi cer. pet. l. j. Item ſicut prohibet rubrica viro, ne det: ſic textus vxori, ne accipiat. ſi ergo contrà fiat, non valet[a]: vt. ſ. de legi. & conſti. l. non dubium. & ff. de donati. inter virũ & vxorẽ. l. iij. §. ſciendum. Item & pro hoc. ff. de ar. l. ſed & ſi in ſeruum. §. ſi quis iudex.

Rubrica prohibitoria optimũ inducit argumentũ. a Etiam ſi addatur iuramentum.

c ¶ Generali.] Conſtitutionem. ſ. l. proxi.

d ¶ Mandatũ.] vbi põt aliàs ſatiſdatio eſſe: ibi & mandatũ: vt. ff. mã. ſi hæreditatẽ. §. & in ſumma. ſic ergo vbi prohibet̃ alia. & mandatũ: vt hîc dicit.

e ¶ Suſcipiunt.] cõtrà. ſ. de do. cau. l. fi. Itẽ cõtrà. ff. de iur. do. l. cum dotis. ſed ſuperiori lege ſoluimus.

f ¶ Credendam.] ſimile ar. ſ. de pac. cõ. l. hac generali. & ſ. de teſti. l. ſi quãdo. in prin. & ĵ. qui po. in pig. ha. l. fi. & in decr. xij. q. j. præcipimus.

¶ RERVM AMOTARVM. ¶ *De dotis petitione plenè dictum eſt: ſed quia in ea ſæpe rerum amotarum obijcitur cõpenſatio: ut. ĵ. e. l. j. ſupponit de rerũ amotione, & earum actione quæ dicitur rerũ amotarũ. Azo.*

Continuatio.

Compẽſationis ęquitatẽ iure poſtulas, nõ em̃ pri⁹ exolui qđ debere te cõſtiterit[g] æquũ eſt, quàm petitioni mutuę reſpõſum fuerit: eo magis ꝙ ea te perſequi dicis, quæ diuortij cauſa amota quereris.

¶ Cùm igitur apud cõpetẽtem iudicẽ ex ſtipulatu cõueniaris: apud eundẽ doce tui iuris[h] res ablatas eſſe. PP. Dat. v. Cal. Decemb. Alexandro A. iij. & Dione Conſ.

¶ *Actio rerum amotarum non competit niſi ſoluto matrimonio. Bald. Matrimonio uerò conſtante competit in factum. h. d. Sali.*

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Sereno. LEX II.

Diuortij cauſa rebus vxoris à marito amotis, vel ab vxore mariti: rerum amotarum edicto perpetuo permittitur[i] actio. Cõſtante enim matrimonio neutri eorũ, neque pœnalis[k], neq; famoſa[l] actio cõpetit, ſed de damno in factum[m] datur actio. D. v. Calen. Octobris, ipſis AA. Conſ.

¶ *Succeſſores mulieris tenentur actione rerum amotarum, quatenus ad eos peruenit. Bald. Vel ſic: Actio rerum amotarum datur contra hæredes, quatenus ad eos peruenit. h. d. Sali.*

Idem AA. & CC. Quartino. LEX III.

De rebus quas diuortij cauſa quondã vxorem tuã abſtuliſſe proponis, rerũ amotarũ actione contra ſucceſſores eius nõ inſolidum, ſed inquantũ ad eos peruenit[n]: ꝙ ſi res extent, dominij vendicatione vti nõ prohiberis. D. v.

¶ *Hæc actio datur cum mulier amouit cõſilio diuortij, & ſecutum diuortium ſit: ut. ff. eo. l. rerũ. ij. & ſic cũ non fiat diuortium: hodie iure canonũ nõ habet locũ, niſi utilis, quãdo cauſa ſperatæ mortis uel diuortij amouit, et ſecuta non fuit: ut. ff. e. ſi mulier. nec poteſt dici habere locũ ubi ratione ſanguinis fit ſeparatio: cum ibi nõ tenuerit matrimonium: ut. ff. e. l. ſi concubina. furti aũt actio ceſſat, ſecũdum Io. niſi pro contractiõe poſteà facta ex fauore matrimonij: ut. ff. e. l. j. & ij. & iij. in princ.*

Actio rerũ amotarum quandoque datur.

Compenſationis.] CASVS. Si mulier res mariti ſurripiat, & diuertat: poſteà dotem petat: an vir poſſit cõpenſare res amotas cum dote, quæritur? Reſpõ. ꝙ ſic. alioquin mulier niſi res amotas reſtituat, non audietur.

g ¶ Conſtiterit.] teneri ex alia cauſa, quã dotis.

h ¶ Tui iuris.] quia vel tuæ ſunt, vel tuo periculo: vt &. ff. eo. l. ſi cõcubina. §. fi. & concor. ſ. de cõpen. l. neq;. Sed cõtra. ſ. de rei vxo. act. §. ſed neq; ob res. Solu. hîc ex alia cauſa quàm dotis vir debebat. vel hæc per illã corrigit̃. Vel hic de dote in quãtitate, ibi autem in ſpecie.

Diuortij.] CASVS. Dicitur in hac lege ꝙ facto diuortio, rerum amotarũ actio datur: quia matri. cõſtan. famoſa nec pœnalis alterutri eorum cõpetit actio: ſed in factum pro damnis datis.

i ¶ Permittitur actio.] ſecuto diuortio: vt. ff. e. l. rerum. ij. non autem durante matrimonio: vt hic ſubijcit, conſtante &c.

k ¶ Neque pœnalis.] eſt ergo hæc pœnalis: & ideo conſtante matrimonio ceſſat. Sed quidam dicunt, quòd in caſu datur ad quadruplum: vt. ff. e. l. ad fiſcum quod non placet: imò rei perſecutionem cõtinet: vt. ff. e. l. ſi mulier. §. hæc actio. ſed ideo dicitur pœnalis: qa iuratur in litẽ, & ſic in plus agit̃ quàm ſit apud amouentẽ: vt. ff. e. l. ſi cũ dos. §. fi. & l. ſeq. & damnũ quod maritus habuit, venit: vt. ff. e. l. ſi cõcubina. §. pe. & l. ſi mulier. §. rerũ. & l. pe. Itẽ ei quod dicit non dari pœnalẽ, eſt cõtrà. ff. ad le. Aquil. l. ſi ſeruus ſeruũ. §. ſi cum maritus. nã actio legis Aquiliæ pœnalis eſt: vt inſti. ad le. Aquil. §. his autẽ verbis. Sol. in ſimplũ datur eo caſu, ſicut & actio ſerui corrupti datur eo caſu in ſimplum: vt. ff. de ſer. cor. l. fi. Itẽ contrà. ĵ de fur. l. fi. §. fi. vbi etiam rerũ amotarũ datur, cõſtante matrimonio. Sol. vt ibi. & idem inter patrẽ & filiũ quantum ad famoſam, non quantum ad pœnalem: vt. ff. de fur. l. ſi quis vxori. §. j.

Actio rerũ amotarum eſt pœnalis.

l ¶ Famoſa actio.] vt furti. hæc autem non eſt famoſa: quia etiam in quondam vxorem non daretur: vt. ff. eo. l. j. & ij.

m ¶ In factum.] generalis, quæ ex varijs cauſis eſt inducta: vt ſuprà. de ſac. ſan. eccle. l. ſancimus. & ſ. de iure dot. l. j. vel in factum ſubſidiaria. l. Aquil. quæ in ſimplum datur. hîc autem nihilominus & directa habet locum.

De rebus.] CASVS. Si vxor tua res amouit, & à te diuertit: hæredes eius non inſolidum, ſed inquantum ad eos peruenerit, conuenire poteris: ſi res amotæ extent, eas poteris vendicare.

n ¶ Peruenit.] eſt enim ex delicto: vt. ff. e. l. ſi mulier. §. hæc actio. & pœnalis, vt diximus. ſ. l. ꝓxi. & ideo ſic datur: vt hîc, & ſ. ex delic. de. l. j. & ĵ. de fur. quãuis. Sed videtur dari inſolidum, ſicut condictio furtiua: vt. ff. e. l. contra nurũ, §. ſi poſt. quæ eſt contrà. ſed non per omnia condictioni aſſimilatur.

¶ NE PRO DOTE MVLIERIS &c. ¶ Satis patet continuatio ex præcedentibus præclara.

V T vxori.] CASVS. Si sol.matri.morte viri mulier petat non obseruando iuris ordinē sibi adijci bona mariti iure dominij pro dote:non est audienda.sed si decedente marito nō soluendo, & sine successiore:petit se mitti in pos. bo.suorū cā rei seruādæ,debitore nō sibi rn̄dente.per.l.ij.ff.qb. ex cau.in pos.ea & distractis bonis consulat̄ ex edicto de bo.auth.iudi.pos. & si ēptor non fuerit inuentus vel inuent⁹,sed min⁹ idoneus: dabuntur mulieri bona in solutum per.l. fi. de iur.do impe.&.ff.de re iudi.à diuo.§.exequūtur. & est hæc forma iuris de qua fecit mentionē lex p̄sens. Viuia.

Non̄.Decembr.ipsis AA.Cons.

TITVLVS XXII.

Ne pro dote mulieris, bona quōdam mariti abdicantur, id est insolidū dentur†.

¶ In [d]ote exigenda debet iuris ordo seruari, nō circa solēnitatem debent vxori bona addici. Sal.

Impp. Dioclet. & Maximian AA. Apollinariæ.

LEX VNICA.

V T vxori pro dote addicant̄[a] bona quōdam mariti, iure prohibitū est. ¶ Sanè si nullo relicto successore non idoneus successit: secūdū iuris formam[b], quatenus successionis modus patitur, indemnitati tuæ consulere nō prohiberis. Dat.v.Non̄.Decēbr.AA.Cōs.

TITVLVS XXIII.

De fundo dotali.

¶ Vbi electio est reseruata mulieri, fundus dotalis licet æstimatus non potest alienari. h.d. Sal.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Didiæ. L. I.

S I æstimata p̄dia ī dotē data sunt, & conuenit vt electio[c] mulieri seruet̄: nihilominus lex[d] Iulia locum habet. ¶ Est aūt[e] alienatio, omnis actus per quē dominiū transfert̄. PP. Dat. xij. Calēd. Mart. Antonino A. iiij. & Balbino Cons.

¶ Maritus non prouocat ad diuisionē fundi dotalis, sed prouocatur. Bal. Vel sic: lienatio fundi dotalis uoluntaria est prohibita non necessaria. h.d. Sali.

Impator Gordianus A. Domitiæ. LEX II.

M Ariti[f] qui fundū cōmunē cū alio in dotē inæstimatū † acceperūt, ad cōi diuidundo iudiciū prouocare nō possunt[g], licet ipsi possint p̄uocari. PP. v. Non̄. Octobr. Gordiano A. ij. & Pōpeiano Cons.

TITVLVS XXIIII.

Diuortio facto, apud quem liberi morari vel educari debeant†.

a ¶ Addicantur.] citra ordinē iuris. sic &.j. de iure dot.impe.l.j.in fi.& de bo.aut.iudi.pos.si pro debito.&.l.in possessionem. &.s.de pact.l.si pacto quo pœnam.in fi.

b ¶ Iurisformam.] quæ est vt militaris in possessionē cā rei seruādę, debitore nō rn̄dēte ex titulo.ff.qui.ex caus.in pos.ea.l.ij.& distractis bonis consulatur tibi.qđ fit p alium titulū.ff.de bo.auth. iudi. pos.imò p eūdē titulū: vt l.Fulcinius.§.j.ꝙ si non inuenias ēptorē vel min⁹ idoneū, ēt tibi tunc dabūt in solutum:vt &.j. de iure do.impe.l.fi.&.ff.de re iudi.l.à diuo.§.exequuntur.

¶ DE FVNDO dotali. ¶ Specialiter de re inæstimata in dotē data dicit.

S I æstimata.] CASVS. Si mulier p̄diū æstimatū.c.in dotē dederit, & cōuenerit sol. matr. eligere velit p̄diū, vel ęstimationē exigere: vir alienare nō pōt obstāte lege Iulia de fundo dota. q̄ vetat fundū inæstimatū datū alienari. & hoc in prima. alienationis verbo cōtinet̄ oīs act⁹ p quē trāsfertur dominiū. h. d.

c ¶ Electio.] rei vel ęstimatiōis: secus si esset viri: vt.ff.eo.l.ꝙ si fundus.

d ¶ Lex Iulia.] q̄ vetat fundū inæstimatū in dotē datū alienari: vt ī aut. vt.s.de rei vxo.ac.l.& cū lex &.ff.eo.si fundū.nā p nō æstimato habetur:vt.ff.de iure dot.l.plerunque.§.fi.

† Aliâs, ne p dote mulieri bona mariti addicantur.

† Aliâs ęstimatū.

Diuisionē quidā petere non possunt.

† Aliâs, apud quē filij nutriāt.

e ¶ Est autem.] Bene dixi nō posse alienari.est aūt &c.& conuerte literā, id est omnis actus, per quē dominiū trāfert̄, est alienatio: vt emptio & donatio.& sic.ff.de statulibe.l.statuliberi à cæteris seruis §.j.in fi.qn̄q; etiā largius dicit̄ alienatio & obligatio :vt.s.de reb⁹ alie nō alie.l.fi.& extrà de reb⁹ ecclesię nō alie.c.nulli.Itē videt̄ cōtrà .s.de vsufr.l.interest.Sol.ibi vera fuit æstimatio illo vltimo casu, quare tenet oblig.Itē cōtrà.j.de ser.pi.da.ma.l.j.So.speciale ibi in libertate, & facit.s.de iure do.quoties.&.ff.de iure dot.l.cū in fundo, & insti tu.quib.alie.licet vel non in prin.

M Ariti] CASVS Mulier partē fundi quā habebat cōmunē cū Titio p indiuiso, dedit in dotē & inæstimatā .nō pōt vir p̄uocare ad cōi diuidūdo iudiciū: quia fortè adiudicaret̄ Titio:& sic alienaret̄. quod vetat lex Iul. sed Titius pōt maritū prouocare ad iudiciū cōmuni diuidundo.

f ¶ Mariti.] idē est in spōso: vt.ff.e.l.lex.&.j.de bo.q̄ lib.l.nō sine rōne. Ac

g ¶ Non possunt.] idē in minore: vt.j.de præd.mino.l.inter oēs:& ecclesia: vt no.s.de sacrosan.eccl.l.iubem⁹.& hoc ideo, qa ex necessitate fieret quędā alienatio: vt.s.de cōdi.fur.l.& ideo.&.l.elegāter.sic ergo inuitus in cōmunione detinetur regulariter cōtrà: vt no.s.cōmuni diui.l.ii.in casibus autem alienantur: vt.ff.e.l.j.&.ff.de iure dot.l.ita constante.&.ff.eo.l.si fundum.

¶ In arbitrio iudicis est, apud quem alantur liberi facto diuortio. hodie seruatur authen. hîc posita. h.d. Sali.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Celestinæ.

LEX VNICA.

L Icet neq; nostra, neq; diuorū parētū nostrorū vlla cōstitutione caueatur, vt per sexū liberorū inter parētes[h] diuisio celebretur: cōpetens tamen iudex æstimabit[i] vtrū apud patrē, an apud matrē, matrimonio separato, filij morari[k] ac nutriri[l] debeāt. S. viij. Calen. Iul. Veronæ. CC. Cons.

In authen. vt liceat matri & auiæ. §. illud. colla. viij. consti. fi.

¶ Mater potest petere quòd pater alimentet filium. h.d. Bal. & tene menti.

S I pater causam diuortij[m] præstiterit, apud matrē[n] ad secundas nuptias non venientem liberi nutriātur patris expensis. Si verò contrà: tunc apud patrem matris locupletis[o] expēsis: nisi pater minus idoneus sit. tunc enim apud matrē locupletē nutriātur. Nam queādmodum locupletes filij matrem alere coguntur egentem: ita iustū decernimus & à matre filios pasci. ¶ Quod de matre & filijs indigētibus dictum est, hoc quoq; in omnibus ascēdentibus & descēdentibus[p] personis vtriusque naturæ decernimus obseruari.

TITVLVS XXV.

De alendis liberis ac parentibus.

¶ Filij diuites tenentur alere parentes. h.d. cum lege seq. Sali.

Imperator Antoninus Pius A. Basso.

LEX I.

P Arētum † necessitatibus[q] liberos succurrere iustū est. Sine die & consule.

¶ DIVORTIO facto &c. ¶ Ex præcedētib⁹ patet continuatio.

L Icet.] CASVS. Si qua lege vel cōstitutione nō cauetur apud quē sol.matri.liberi vtriusq; sexus ali debebāt: tn̄ cōsyderabit cōpetēs iudex.s.vt masculi penes patrē, & fœminæ penes matrē alātur. Viuia.

h ¶ Inter parētes.] s.vt apud matrē filiæ: apud patrē filij sint: vt & alibi.j.de custo.re.l.quoniam vnum.

i ¶ Aestimabit.] taliter diuidēdo: vt hîc nisi ex aliqua causa in cōtrariū moueat̄: vt.ff.de libe. exhi.l.j.§.hoc interdicto. & differt hîc titu.ab illo j.vbi pupilli &c.qa hîc viuit pater: ibi decessit.

k ¶ Morari.] adulti.

l ¶ Nutriri.] pupilli, vel pōt esse, ꝙ alibi morētur, et alibi nutriant̄, et facit. xviij.q.ij.c. definim⁹. Per aut. aūt plenius dicetur quæ sequitur, si pater &c. quæ est, vt li.ma.et auiæ.§.illud.colla.viij.

S I pater.] CASVS. Hæc aut. clarificat.l.C.& dicit, ꝙ celebrato diuortio si marit⁹ dedit cām diuortio, & ad secūdas nuptias mater non cōuolauit: liberi debēt educari expēsis mariti apud matrē. Similiter ecōtra si mater pręstitit cām diuortij, liberi debēt educari expēsis matris apud patrē, si est locuples: sed si pr̄ nō est idoneus, nō tenet̄ filios alere: imò apud matrē locupletē debēt ali. nā & filij locupletes tenent̄ matrē indigētē alere. & qđ dictū est de mr̄e alēda, & filijs indigētib⁹: idē p oīa seruetur in omnib⁹ ascēdētib⁹ & descendentibus indigentibus alendis.

m ¶ Diuortij.] quæ multæ sunt, vt dixim⁹.s. de repu.l.consensu.§.j.

n ¶ Matrē.] imò vbi pr̄ vult.&.ff.de vē. inspi.l.j.§.apud eū.sed ibi decesserat, hîc non. Item hîc pręstitit causam diuortij.

† Concor. xxij.q.iiij. c.inter cætera.

o ¶ Matris locupletis expensis.] Hæc verba, matris locupletis &c.nō sunt in corpore, sed fr, adiecit. et si habeas ea, dic nisi pater &c. vt referat̄ ad primū dictū. s.qn̄ apud patrē expēsis patris debēt ali. si autē ea verba omittis: dic nisi &c. referri ad primū & proximū: vt sit sensus, si mater præstat causam subaudi tūc apud patrē, & à patre alūtur: nisi &c. quia tunc præstat mater. idē & quādo est minor triennio: vt.j.de pa.pote.l.pe.prima placet.

p ¶ Descendentibus.] vt.ff.de lib.agn.l.si quis à liberis.in prin.

¶ DE ALENDIS LIBERIS &c. ¶ Hic uiuebant parētes & non diuerterunt, uel alter erat mortuus. & dicit hincinde alimenta præstanda.

P Arentum.] CASVS. Filij patrem vergentē ad inopiam alere tenentur. & hoc prouidebit iudex, si facultates filij suppetant. & hoc dicit. l. seq.

q ¶ Parentum necessitatibus.] i. alimentis: vt &.j.de bo. quæ libe.l.fi.

lib.l.fi.§.ipsum autem.& de pa.pote.l.filia.&.l. nec filiũ non aũtin ære alieno:vt.ff.de li.ag.l.si quis à liberis.§.parẽs.An aũt fra ter fratrẽ? Videt̃ q̃ sic :vt argu.ff.de tu.& ra.dist.l.j.§.j.&.ff.vbi pu.ea.l.qui fi lium.& facit.j̃.l.proxi.

a Ompetens.] facit.s̃.l.proxi.

SI competenti.] CASVS. Si pater non vult filiũ suum alere,pbet mater filiũ esse: & vt p̃stet sibi alimẽta,cõpellet cõpetẽs iudex:& pẽdẽte lite filius cõis,quiadi cit pater eũ filiũ esse non suũ apud quẽ educari debeat.s.an apud patrem iudex æstimabit.

b Ex claudio.] marito:vt no.j̃.l.proxi.

c Ei.] s.maiori triẽnio. aliàs mater debet eũ alere vt.j̃.de pa.po. nec filiũ.& fa.s̃.de hæ.l.cognouimus.

SI patrem.] CASVS. Pater filium suũ si ei obsequiosus extiterit,alere tenetur .& hoc in prima.si noluerit, compelletur à iudice pro mõ facultatum suarum filio p̃stare alimenta.& hoc in secunda.Si pater dicat eum filium suũ non esse,in primis an sit filius inquiret.

d Promerueris.] ergo propter ingratitudinem possunt denegari alimenta.Vel si filius patrẽ detulerit:vt.ff.eo.l.si quis à liberis.§.si quis ex his.in fi.& onus probandi videt̃ imminere patri:vt ar.s̃.de inoffic.test.l.omnimodo. licet sit ar.contra.in eo.tit. l.liberi.

e Non denegabit.] præstando alimenta.

f Examinabit.] summatim:vt.ff.eo.l.si quis à liberis.§.si vel parens.interim tñ alit,& si non sit filius:vt.ff.eo.l.j.§.idẽ Iulianus.&.l.si neget.& si cõstiterit non esse legitimũ,nõ alit:vt.ff.eo.l.si quis à liberis.§.idẽ rescripserũt.sec⁹ p aut.vt.j̃.ti.ij.aut.licet.

DE CONCVBINIS.

NEmini.] CASVS. Vir constante matrimonio,cõcubinã habere non debet.

g Nemini.] facit.j̃. cõmunia de manu.l.fin. nec vltra vnã concubinam:vt in authen.de trien.& se.§. consyderauimus.circa fi. colla.iij.

DE NATVRALIBVS LIBERIS &c. ¶ Hi proueniunt ex cõcubinis.ideo bene supponitur titulus.

h SEnatores.] Sacerdotij.non loquitur de sacerdotio idest presbyterio

Diui fratres & AA.Celeri. LEX II.

COmpetens [a] iudex à filio te ali iubebit,si in ea facultate est,vt tibi alimẽta præstare possit D.Idib.April.ipsis & Cons.

Mater àgere põt contra maritum ut alat filium.h.d.Sali.

Idem AA.Titianæ. LEX III.

SI competenti iudici eũ quem te ex Claudio [b] enixã esse dicis filium eius esse probaueris:alimẽta ei [c] pro modo facultatũ † præstari iubebit. Idem an apud eum educari debeat ęstimabit.PP.xiij. Calen. Mart. Romæ. Rustico & Aquilino Cons.

Pater iudicis officio tenetur alere filium non ingratum: & ubi negatur filius,debet de filiatione prius constare.h.d.Sali.

Impp.Seuerus & Antoninus AA.Sabino.

LEX IIII.

SI patrẽ tuum officio debito p merueris [d] :paternam pietatẽ tibi non [e] denegabit.Quòd si spõtè non fecerit: aditus competens iudex alimenta pro modo facultatum præstari tibi iubebit.Quòd si patrem se negabit: quæstionẽ istá in primis idẽ iudex examinabit [f]. PP.Non. Februar. Laterano & Rufino Cons.

TITVLVS XXVI.

De concubinis.

Non licet marito concubinam habere. h. d. & in hoc Imperator fauet uxoribus.Sali.

Imperator Constantinus A.ad Populum.

LEX VNICA.

NEmini [g] licentia concedatur, constante matrimonio, concubinam penes se habere. D.xviij. Calend. Iul.Constantinis patre & fil. Cõ.

TITVLVS XXVII.

De naturalibus liberis & matribus eorum, & ex quibus causis iusti efficiantur.

Nati ex concubinis vilißimis, & patribus in dignitate positis: sunt spurij, & incapaces, tàm per viam vltimæ uoluntatis quàm contractus.Et quod eis aufertur,quibusdam personis applicatur:quibus renitentibus,negligentibus, uel non existentibus,fisco locus aperitur.Item nec ipsis concubinis aliquid potest relinqui, uel donari, uel ficto titulo uendi,uel concedi .h.d.Bald. Vel sic:In dignitate positi non possunt nuptias contrahære cum personis hic nominatis:aliàs notãtur infamia:nec ualet matrimonium: & collata liberis ex tali coniugio uel etiam talibus uxoribus, reuocantur per legitimas personas: negligentibus uenit fiscus.hodie uerò tenet matrimoniũ, & collata non reuocantur . h.d.Sali.

Imperator Cõstantinus A.ad Gregori. LEX I.

SEnatores seu præfectos, vel quos in ciuitatibus duumuirilitas, vel sacerdotij [h],id est Phœniciarchiæ vel Syriarchiæ ornamenta cõdecorant:placet maculam subire infamiæ,& alienos à Romanis legibus fieri,si ex ancilla,vel ancillæ filia,vel liberta,vel libertæ filia, vel scenica,vel scenicæ filia vel tabernaria,vel tabernariæ filia,vel humili vel abiecta persona, vel lenonis aut arenarij filia,vel quæ mercimonijs publicè præfuit, susceptos [i] filios in numero legitimorũ habere voluerint, aut proprio iudicio,aut nostri prerogatiua rescripti [k]:ita vt quicquid talibus liberis pater donauerit(seu illos legitimos,seu naturales dixerit)totum retractum legitimæ soboli reddatur,aut fratri,aut sorori,aut patri, aut matri. ¶Sed & si vxori tali quodcunque datum quolibet genere fuerit,vel emptione collatum : etiam hoc retractum reddi præcipimus. ¶Ipsas etiam quarũ venenis [l] inficiuntur † animi perditorum (si [m] quid quæritur , vel commendatum dicitur , quod ijs reddendũ est quibus iussimus, aut fisco nostro)tormentis subijci [n] iubemus. ¶Siue itaq; per ipsum donatũ est qui pater dicitur , vel per alium,siue per interpositam personam,siue ab eo emptum, vel ab alio,siue ipsorum nomine comparatum : statim retractũ reddatur, quibus iussimus : aut si non existant [o], fisci iuribus vendicetur. ¶Quòd si existant, & in præsentia rerum constituti agere noluerint:pacto [p] vel iureiurãdo exclusi,totum sine mora fiscus inuadat. ¶Quibus tacentibus & dissimulãtibus,ad defensionem [q] fiscalem duorum mensium tempora limitẽtur:intra quæ si nõ retraxerint, vel p̃pter retrahẽdũ rectorẽ prouinciæ § nõ interpellauerint:quicquid talib⁹ filijs vel vxoribus liberalitas impura cõtulerit,fiscus noster inuadat,donatas vel cõmẽdatas [r] res sub pœna [s] quadrupli seuera quęstiõe [t] perquirẽs.D.xij.Cal. Aug. Carthagine,Nepotiano & Facundo Cons.

In authen. vt liceat matri & auię.§.quia verò legem.colla.viij.consti.fi.

SEd nouo iure hmõi mulieres cum omnibus hominibus cõtrahere nuptias possunt,etiã cum prẹditis magnis dignitatibus,dũtamẽ dotalia instrumenta super hoc cõficiãtur ab illustribus. ¶Reliqui verò citra eos qui maioribus decorati sunt dignitatibus, solo affectu nuptias cõtrahere possunt, dũtamen liberæ sint cum quibus licet nuptias celebrare.

Iure isto,si quis habet matrem uel filios legitimos,non potest naturalibus

sed de quadam dignitate.sic exponit ignotũ per ignotius secundum Io.

i Susceptos.] vt ab vxore velut à cõcubina: nam nec naturales sunt. & facit.s̃.de incest.nup.l. humilem.

k Rescripti.] q̃d si dicit non obstãte lege aliqua? Rñ.tenet: vt arg.ff. de leg.iij.l.si q̃s. in princ.

l Venenis.] vt veneno occiditur corpus, sic animus istarum conuersatione.Accur.

m Si quid quæritur.] interpositio est.

n Subijci.] si dubitetur an apud eas sint tales res.

o Existant.] scilicet prædictæ personæ, quæ repetere possunt.

p Pacto.] quod fecerãt post mortẽ defuncti: nam antè non valet:vt.j̃. de capti.et postli.reuer.l. nec nos.&.ff.de acquirẽ. hære.l.qui sup̃stitis. Alij nõ distinguunt anteà vel posteà fecerunt.& idẽ de iuramẽto dicas quo iurauerunt se non petituros. Et not. noluerunt : quia nolle dicor,quod nõ possum, meo facto impeditus.valuit enim pactum: quia licet pater non possit pacisci, extranei possunt,sed fiscus aufert.

q Ad defensionem] id est ad defendẽdum se à fisco & ad fiscũ vincendum si intra duos mẽses agant:aliâs repellũtur vt subijcit.

r Commendatas.] alij vt dentur concubinæ vel filijs.Accur.

s Pœna.] talib⁹ filijs & concubinis inferenda, non fortè alij detinenti tales res:& facit.j̃.de iure fis.l.qui in contractibus. libro x.

t Quæstione.] torquentur enim concubinæ : vt.s̃.dixi. sed hodie hæc constitutio est abolita: vt in authen.quibus modis natu.effic.sui.§.fina. colla.vij. quia huiusmodi fœminæ cum omnibus possunt contrahere:vt suprà de nupt. authen.sed nouo iure.& authen.maximis.& hîc habent quidam authen.sed nouo iure huiusmodi mulieres.

† præberi.

Frater fratrem an teneatur alere.

Alimenta sunt ingratis deneganda.

Mulierum malarũ cõuersatione animus occiditur.

† Aliâs, interficiũtur. Nolle dicor quod nõ possum.

Concubinę cum omnibus possunt cõtrahære.

§ Vel propter retrahendũ rectorẽ prouinciæ interpellauerint.

MAtre.] CASVS. Si Titius habeat matrē & filios naturales & legitimos: qd naturalibus liberis ex cōcubina & cōcubinæ relinq̄re poſsit, q̄ritur? Rñ. q̄ vnciā, & ſoli cōcubinæ, ſi liberos naturales ex ea non 10 bet dimidiā: ſi vltra relinquat, reſtituetur legitimis vel matri.

a ¶ Matre.] alicuius q̄ habet filios naturales.

b ¶ Genitrici.] concubinæ. ſ.

c ¶ Semiunciam.] qd ſi ſoli filij? dic ſemiunciā. alij dicunt vnciā. ſed licet 20 directè non capiāt vltrà: iure tñ pupillaris ſubſtitutionis totū habere poterūt quod tñ ex bonis patris nō fuit vt. ff. de vul. ſubſtit. l. ſi is qui. ſed per aut. diminuitur hæc lex q̄ ſequitur, nunc ſoli &c. quę eſt in authē. quib. mo. natu. effi. ſui §. ne igitur. colla. vij.

30 NVnc.] CASVS. Lex codicis dicit, ſiue teſtator habeat matrē ſiue filios legitimos. poterit relinquere naturalibus tm̄ vnciā, cōcubinæ tm̄ ſemiunciā. Aut. iſta corrigit. l. C. in hoc qd dicit de matre teſtatoris: qa filij legitimi tm̄ impe 40 diunt naturales, non mater.

d ¶ Soli liberi naturales & legitimi.] quod accipe in infinitum: vt. ff. de verb. ſign. l. liberorum licet in corpore vnde ſumitur dicat filios.

e ¶ Naturales.] ſ. tātū.

f ¶ Mater.] defuncti.

50 SI quis.] CASVS. Leges iſta vſque ad. l. humanitatis, poteſtatis videre per vos. vnde. lex iſta pōit caſum qualiter filiū naturalē poſſum efficere legitimū vt mihi ſuccedat: nam ſi ſum liber homo, & non habeo legitimā ſobolē: ſi volo ipſum tradere curiæ, efficitur le- 60 gitim⁹: & ſuccedet mihi ſi ſum natus ex vico illo. Et idem ſi trado onerib⁹ curiæ, ex cuius territorio ſum. & idem ſi ſum ex regali ciuitate. Idem eſt ſi habeo filiā naturalē, & non habeo legitimā vxorē: ſi trado eā alicui in vxorē il- 70 li q eſt obnoxi⁹ curiæ: poterit mihi ſuccedere: qa non refert prouideamus oneribus curiæ, an per liberos an per generos.

g ¶ Seu liber.] à nexibus curiæ.

h ¶ Inſolidum.] nō tñ in plus quā naturales & legitimos, ſi eos habeat: vt 80 in aut. quib. mo. na. eff. ſui §. & om̄. colla. vij.

i ¶ Facultatem.] ſiue habeat legitimos ſiue nō: vt in aut. e. §. ſi qs igit̄ fuerit. niſi habuerit naturalē ex ancilla: qa tūc nō pōt ſi habet legitimos: & tūc qñ

& corū matri relinquere vltra unciā. Et ipſis naturalibus non extantibus ſolū ſemunciā cōcubinæ pōt relinquere, & ultra relictū redit ad ſucceſſores. h. d. Sali.

Impp. Arcad. & Honor AA. Antemonio præfe. præto. LEX II.

MAtre [a], vel legitimis filijs, vel nepotib⁹, aut ꝓnepotibus, cuiuſcūq; ſexus, vno pluribuſve exiſtētibus: bonorū ſuorū vnā tm̄ vnciā pater naturalibus filijs, ſeu filiabus, eorūq; genitrici [b]: vel ſi ſola ſit concubina, ſemunciam [c] largiendi vel relinquēdi habeāt poteſtatē. ¶ Quicquid verò vltra modum conceſſum relictum ſit: ♁ legitimis filijs vel matri vel cæteris ſucceſſorib⁹ iure reddatur. D. Id. Nouēbr. Stilichone ij. & Anthemio Conſ.

♁ *Legitimis liberis uel matri, uel cæteris ſucceſſoribus detur.*

In authen. qui. mo. natu. effi. ſui. §. ne igitur. Colla. vij. conſtitu. j.

NVnc ſoli liberi [d] naturales [e] & legitimi ad hūc modū coarctant, non etiam mater [f].

¶ *Filij naturales legitimantur, ſi per matrem principali curiæ offeruntur: & ſi pater in teſtō ordinat, quòd ſui filij naturales efficiantur curiales: & ipſi hoc non habent ratū: & poſteà inueniuntur paterna bona poſsidere ſeu alienare cōpelluntur curiæ deſeruire: quia ex poſteriori poſſeſsione præſumitur fraus. quod eſt notabile. Filia ſi eſt naturalis, efficitur capax ſi in uxorē uiro traditur. h. d. Bal. Vel ſic: Pater qui filios naturales tradidit curiæ propriæ ciuitatis, uel ei quæ ſit caput prouinciæ: quādo ortum habet ex regia urbe, pōt illos inſolidū hæredes inſtituere nec poterunt illi conditionem curialē recuſare ſi reperiuntur paterna bona poſsidere. & idem ſi filiam naturalem alicui curiali tradidit in matrimonium. Sali.*

Impp. Theod. & Valentin. AA. ad Apolloniū præfec. præto. LEX III.

SI quis naturalē dūtaxat fœcūditatē ſortiat̄, ſeu liber [g] ipſe, ſeu curiæ ſit nexibus obligatus: & tradendi filios naturales, vel oēs, vel quos quēve maluerit. eius ciuitatis curiæ vnde ipſe oritur, & inſolidum [h] heredes ſcribendi liberam ei concedimus facultatem [i]. ¶ Quòd ſi cui non ex vrbe, ſed ex vico vel poſſeſsione qualibet oriūdo, naturales liberi cōtigerint, eoſque velit ſub definitiōe ꝑdicta curiæ ſplēdore honeſtare & hæreditatis opibus adiuuare: eius ciuitatis aſcribēdi ſunt ordini, ſub qua vicus ille vel poſſeſsio cenſetur [k]. ¶ Quòd ſi alterutrā regaliū ciuitatū [l] patriā ſortiat̄: ſit ei liberū ſuſceptā ex inæquali [m] cōiugio ſobolē cuiuſcūq; ciuitatis decurionibus [n] immiſcere: dūmodò ciuitas q̄ eligitur, totius ꝓuinciæ teneat principatū [o]. Indignū em̄ eſt, vt q̄ ſacratiſsimæ vrbis ♃ vbere gloriatur, naturales ſuos nō illuſtris ordine ciuitatis illuminet. ¶ Et hoc, ſiue poſtrema definiat voluntate, ſiue donatione cuiuſlibet quātitatis in liberos naturales pater cōferat [p]. ¶ Et quod de ſubeūda ſorte curiali, ſeu teſtamento, ſeu actorū fide cōſtituit, ita ratū eſſe, ſtabiliterq; volumus obſeruari: vt ſiue abſtinēdo ab hæreditatibus, ſiue abdicādo donationes, naturales liberi curialē voluerint euitare fortunā, poſteaq; paternarū opū vel inſolidū vel ex parte reperti fuerint poſſeſſores: licet eas alienauerint [q]: omnimodo ad cōditionē in qua pater eos amplificatis opibus eſſe voluit, etiā inuiti cogātur accedere [r]. Sed & ſi filiā naturalem vel filias habuit, & eā vel eas curiali vel curialibus ciuitatis ex qua oriūdus eſt, vel ſub qua vicus vel poſſeſsio vnde oritur cōſiſtit, vel eius ciuitatis quæ principatum totius prouincię tenet, matrimonio collocauit: hæc eadē in pſona eius vel earum ad exemplū mariū obtinebunt. Quid [s] enim intereſt vtrū per filios, an per generos commoditatibus ciuitatum conſulatur? & vtrum nouos lex faciat curiales, an foueat, quos inuenit? D. xij. Calend. Ianuar. Eudoxio & Dioſcoro Conſ.

♃ *Romæ.*

¶ *Acceptans onus intelligitur acceptare emolumentum annexum. imò hoc caſu emolumentū eſt irrepudiabile. unde qui iuxta ordinationem patris acceptauit decurionatum: hæreditatem ea contemplatione relictam repudiare non poteſt. h. d. Bal. Vel ſic: Naturalis per patrem curiæ deputatus, ſi onus agnoſcit, hæreditatem patris non poteſt repudiare. h. d. Sali.*

Impp. Leo & Anthemius AA. Armaſio præfec prætorio. LEX IIII.

QVoniam deſyderia [t] morientiū ex arbitrio viuētiū nō ſine iuſta ratione colligimus: & is qui naturalē filiū habens, hortātibus legibus vltro ad inſtar legitimi filij municipalibus eum voluit aggregare muneribus, & donare patriæ principalē: manifeſtauit, notūq; fecit ſine dubio ꝓfeſsione certiſsima facultatū ſuarū omniū elegiſſe ſe affectiōe debita ſucceſſorē: cùm certè hmōi perſonis adeò ſacratiſsima cōſtitutione ſubuentū ſit, vt nec renūciādi eis, aut alienādi, vel repudiādi paternas hæreditates aut donationes in fraudē curiæ cōcedatur [v] facultas, ſed munerib⁹ patrię ſuſceptis, patrimonia ſubire cogant̄: nullā ē diuerſo calūniātiū vocē penitus patiemur admitti, ſed ipſum Philocalū [x] & paternorū bonorū omniū ab inteſtato hærerdē, & noſtræ ciuitatis curiæ principalem iniūcta vel iniūgēda ſibi munera ſubire, ex eoq; genitos ♀ vel naſcituros filios ſimiliter paternæ cōditioni ſubiacere præcipimus. ¶ Et hmōi formā in omnib⁹ cauſis quę ſimiliter in quocūq; ciuitatis [y] ordine curiaq; cōtigerit, in poſterum decernimus obſeruari. Dat. Cal. Iañ. Cōſtantinop. Iordane & Seuero Conſ.

♀ *Naſcendos.*

qs ſe offert, non poteſt ſi habeat fratres legitimos: vt in aut. e. §. & iſte. & dicto. §. ſi quis igitur fuerit.

k ¶ Cēſetur.] Sic. ff. ad municip. l. qui ex vico. & ſ. de epiſ. & cleri. l. nulli. et in aut. eo. §. ſi quis igitur ex qualibet.

10 l ¶ Ciuitatum] veteris vel nouæ Romæ.

m ¶ Inæquali coniugio.] id eſt cōcubinatu.

n ¶ Decurionibus.] id eſt curialibus.

o ¶ Principatū] vt metropolitana: vt in cor. §. ſi quis igitur ex qualibet.

p ¶ Pater cōferat] imò 20 & ſi ab īteſtato decedat hic pater, ſuccedunt ſicut legitimi: ſed non alijs cognatis patris: nec alij cognati iſtis: vt in aut. quib. mo. na. effi. ſui. §. filium verò. col. vij.

q ¶ Alienauerint] poſt quā cœperunt habere. & ſic ex poſſeſsiōe ꝑiudicat̄ 30 eis. ſic. ſ. de repu. hære. l. j. &. ff. qbus mo. pig. vel hypo. ſolui. ſicut. §. ſuperuacuum. & in aut. eo. §. ſi verò ab initio. colla. vij.

r ¶ Accedere.] & eorū filij: licet ſecus qñ quis ſe offert: vt. ſ. de ijs qui ſpō. mu. pub. ſub. l. ſi. lib. x.

s ¶ Quid enim inter- 40 eſt.] ſic & in aut. eo. §. ſed hoc ſimiliter ſancimus. & arg. ff. de iti. actuq́ue priua. l. j §. pe. & ff. de ver. obl. l. cùm ſeruos. Sed arg. contrà. ſ. de ope. pu. l. fi. Item ar. cōtrà. ſ. de decu. l. nullus qui. lib. x.

t QVoniam] deſyderia. hęc lex lo 50 quitur de ſuperiori materia, ſed in ſpecie.

v ¶ Cōcedatur facultas.] qa prius cōſenſerat ſe dari curiæ. alioqn permitteretur ei hæreditatē repudiare, & curialē conditionem: vt. ſ. l. proxi.

x ¶ Philocalum] proprium nomen eſt filij.

60 y ¶ Ciuitatis.] ſ. huſtronæ. vt in aut. e. §. primus itaque vbi hic caſus refertur.

Diui] C A-SVS. Hæc lex po nit aliũ modũ legitimãdi & dicit, Si ex cõcubina ha beo filiũ naturalẽ: si con- traho matrimonium cũ ea, illi efficiuntur sui, siue erant nati ante contractũ matrimoniũ, siue post. Et 10 ad istam legẽ concordat insti de nup. in fi.

Cõstãtinus fuit primus imperator christianus.

a ¶ Constantini.] hic fuit prim' Imperator christianus. Et non legitur hęc lex: & habet locũ secundũ sua tempora qñ facta fuit hodie autẽ aliter est: vt. j. eo. l. cũ quis.

b Iubemus.] Hæc 20 Anastasij, & superior Zenonis non valent: quia secundũ sua tempora loquuntur: vt in aut. eo. §. tribus. colla. vij. sed sequens sic quę est Iustini patris Iustiniani: vt in aut. e. §. adoptionis. cassatur ergo per hæc sequentem secundũ Ir. & nihil valet. & facit. ff. 30 de ritu nup. l. in libere.

Iustin' fuit pater iustiniani.

c ¶ Vxoris loco habentur.] puta concubinæ quæ tenentur ac si essent vxores secundũ qđ hæc lex loquitur secundũ sua tpa: dicit enim, in præsenti aliquæ &c. Vel aliter verè erat effecta vxor, & habebat loco vxoris. nec 40 obstat quod dicit, in posterum nihilominus quisquis huiusmodi mulierẽ dotalibus &c. nã posset esse ꝙ cũ copulauit eã sibi non fecit dotalia instrumenta: sed si modò faciat idem erit.

d ¶ In arrogationẽ.] hoc vt dixi corrigitur per 50 §. adoptionis. & . j. per. l. p xi. §. in posterum. & per aut. quib. mo. na. effi. legi. §. & nõ nos latuit. coll. vj.

Legem.] C A-SVS. Hęc lex cõfirmat. l. iubemus. & dicit ꝙ sicut nati ex libero matrimonio sunt naturales & legitimi: ita nati ex concubi 60 na, siue cõtraho matrimonium cum ea, siue impetro à principe vt legitimentur.

e ¶ Legem.] & hæc est inutilis: nisi abrogaret p̃cedentem. secundũ Ir.

f ¶ Vitio.] sic. j. ad legẽ Iuliam maie. quisquis.

g ¶ Ante lata san- 70 ctio.] subleuabit.

h ¶ Prætextus.] subleuabit.

i ¶ Quæ.] arrogatiões & adoptiones.

k ¶ Non astutiæ.] subleuabũt. & est. j. de priuile. scho. l. j. lib. xij.

l ¶ Machinationibus.] aliàs imaginatio- 80 nibus.

m ¶ Flagitijs.] id est flagitioso coitu.

¶ *Per subsequens matrimonium possunt legitimari liberi iam procreati. quod olim erat in contrarium statutum à Constantino corrigitur, & solum præteritis casibus reseruatur. h. d. Ista lex est correcta per. l. cũ quis. j. eo. Bald. Vel sic: Iure isto quis poterat concubinam ducere in uxorem si ex ea liberos habebat: nec ei ulla proles legitima extabat: & liberi efficiebantur legitimi & in potestate: & poterant succedere ex testamento uel ab intestato, etiam cum fratribus posteà natis. secus si prolem ex concubina non habeat. h. d. Sali.*

Imperator Zeno A. Sebastiano præfecto prætorio. LEX V.

Diui Constantini [a] qui veneranda Christianorum fide Romanum muniuit imperium, super ingenuis concubinis ducendis vxoribus, filijs quinetiã ex eisdem vel ante matrimoniũ vel post eà progenitis, suis ac legitimis habendis, sacratissimam constitutionem renouantes, iubemus eos qui ante hanc legem ingenuarum mulierum, nuptijs minimè intercedẽtibus, electo contubernio, cuiuslibet sexus filios procreauerint: quibus nulla videlicet vxor est, nulla ex iusto matrimonio legitima proles suscepta: si voluerint eas vxores ducere quæ anteà fuerant concubinæ: tam coniugium legitimũ cum huiusmodi mulieribus ingenuis (vt dictum est) posse contrahere, quàm filios vtriusq; sexus ex earũdẽ mulierum priore cõtubernio procreatos, mox postquã nuptiæ cũ matribus eorum fuerint celebratæ, suos patri, & in potestate fieri: & cum ijs qui posteà ex eodẽ matrimonio suscepti fuerint, vel solos, si nullus alius deinde nascat, tã ex testamento volentibus patribus etiam ex integro succedere, quàm ab intestato petere hæreditatem paternam: pactis quæ matrimonij tẽpore super dotibus, vel ante nuptias donatiõis rebus subsecuta fuerint, etiam ad ipsorum personas pertinentibus: vt vnà cũ fratribus suis posteà ex eisdem parentibus fortè progenitis, aut soli (si nullus alius sit procreatus) dotis & ante nuptias donatiõis pro tenore legum nec minus pactorũ emolumenta percipiant. ¶ Ii verò qui tempore hui' sacratissimæ iussionis, necdũ prolẽ aliquã ex ingenuarũ concubinarum cõsortio meruerint, minimè huius legis beneficio perfruantur: cũ liceat easdem mulieres sibi prius iure matrimonij copulare, nõ extantibus legitimis liberis aut vxoribus, & legitimos filios, vt pote nuptijs præcedẽtib' procreare nec audeãt, quos ex ingenua cõcubina dilato post hãc legẽ mattimonio nasci voluerint, vt iusti ac legitimi posteà videant magnopere postulare. Dat. x. Cal. Mar. Basilio. ij. & Armatio Cons.

¶ *Per arrogationẽ põt filius naturalis legitimari. hoc est correctum per legẽ sequẽtẽ: quia per hoc aperiretur uia libidini. h. d. cũ. l. seq. Bal. Vel sic: Anastasius imperator permittit per hanc legẽ naturalibus liberis quolibet titulo dari, & relinqui non existẽte legitima sobole: ac etiã dicit, quòd propter cõsequens matrimonium & per arrogationem legitimantur. h. d. Sali.*

Imp. Anastasius A. Sergio præfect. præto. LEX VI.

Iubemus [b] eos q̃bus nullis legitimis existẽtib' liberis in præsenti aliquæ mulieres vxoris [c] loco habentur, ex his sibi progenitos seu procreandos, suos & in potestate legitimosq; habere: propriasq; substantias ad eos vel per vltimas voluntates, vel per donationes: seu alios legi cognitos titulos (si voluerint) transferre ab intestato quoq; ad eorum hæreditatem vocandos, nec aliquas quæstiones seu altercationes exercẽdi sub qualibet astutia subtiliq; legũ vel cõstitutionũ occasione super his vel agnatis seu cognatis genitoris eorũ vel quibusdã alijs superesse facultatẽ in posterũ. nihilo minus, quisquis huiusmodi mulierẽ vxoris loco dotalibus instrumentis confectis habuerit, pro eius sobole similem eãdẽq; formam custodiri: ne adimat ei licẽtia sibi quodãmodo per liberos p̃priũ suũ patrimoniũ acquirẽdi. ¶ Filios insuper & filias iã per diuinos affatus à patrib' suis in arrogationẽ [d] susceptos vel susceptas huius prouidentissimæ nostræ legis beneficio & iuuamine potiri censemus. D. Cal. April. Anastasio A. iiij. & Agapito † Cons.

¶ *Lex quæ cassatur, intelligit̃ cassari quo ad futura, nõ quo ad p̃terita. Bald. Vel sic: Hæc lex primò declarat præcedẽtẽ: dicẽs quòd illa non uendicat sibi locũ in liberis ex dãnato coitu. Secundò cassat illam in eo, quod dixerat naturales effici legitimos per arrogationẽ: statuens quòd illud obtinebat usque ad diẽ præsentis legis non posteà. h. d. Sali.*

Imp. Iustinianus A. Marino præfect. præto. LEX VII.

Legẽ [e] Anastasij diuinæ recordatõis, q̃ super naturalibus filijs emissa est, in ijs valere tm̃ casibus cõcedimus, qui nunc vsq; subsecuti sunt, pro eiusdem legis tenore in matrimonijs tunc constantibus, vel posteà contractis: ita tñ, vt non aliũde progenitis subuenisse credat, quã non ex nefario nec incesto cõiugio. ¶ Natura lib' insup filijs vel filiab' ex cuiuslibet mulieris cupidine nõ incesta nõ nefaria p̃creatis, & in paterna p arrogationẽ seu p adoptionẽ sacra susceptis, ex diuinis iussionibus, siue antequã eadẽ lex irrepserit, siue post eãdẽ legẽ vsq; ad præsentẽ diẽ, nõ sine rõne duximus suffragandũ: vt adoptio seu arrogatio firma permaneat: nullis prorsus improbanda quæstionib', quasi qđ impetrarunt, lege quadã interdictũ sit: qm̃ & si qua prius talis emergebat dubitatio, remittẽda fuit mouẽte misericordia † q̃ indigni nõ sunt q alieno laborãt vitio [f]. ¶ Sint itaq; post eãdẽ arrogationẽ seu adoptionẽ sui, & in potestate patrũ, successiõesq; tã ab intestato quã ex testõ capiãt, prout in arrogatis seu adoptatis constitutũ est. ¶ In posterũ verò sciãt oẽs legitimis matrimonijs legitimã sibi posteritatẽ q̃rendã, ac si p̃dicta constitutio lata nõ esset. Iniusta nãq; libidinũ desyderia nulla decętero venia defendet nullũ subleuabit nouũ adminiculũ p̃ter anteriorũ dispositionũ ordinẽ: nõ antè lata sanctio [g], quã ex hoc die resecãdã pia * suggerit rõ: nõ arrogationũ vel adoptionũ p̃textus [h] q̃ [i] vlteri' minimè ferẽdæ sunt: nõ astutię [k] siue diuinis affectãdæ literis, siue q̃busdã illicitis ambiendæ machinationibus [l]: cũ nimis sit indignũ, nimis item impium, flagitijs [m] præsidia q̃rere, vt & petulantiæ seruire liceat, & ius nomẽq; patris, quod eis denegatũ est, id altero legis colore p̃sumãt. D. v. Id. Nouẽb. Iustino A. & Eutherico Cons.

† Venia dign' est qui alieno morbo laborat. concor. gl. in. c innostra. super verbo. inutilem. in fi. extrà de procu.

* Suggesserit.

¶ *Hæc lex tractat de successione naturalium, & dicit ad quem modum*

HVmanitatis.] CASVS. In lege ista dicit quod olim in quadam antiqua lege cōtinebatur quod naturales filij cū matre sua poterant succedere ex testamento vsq; ad tres vncias, hodie vsque ad sex vnicas quod corrigitur per aut. licet. si 10 tuatā. s. sup. l. matre. e. ti. quae authē à plurib9 hîc legitur.

a ¶ Humanitatis.] cō cor. j. de confirmā. tu. l. naturalib9, & in aut. de triē. & semis. §. cōsyderemus. colla. iij. & j. de institu. & substi. l. gnaliter. & in aut. eo. §. discretis. colla. vij.

LIcet.] CA- 20 SVS. Hæc aut. legitur sup hac lege consueuit tñ legi sup illa, Humanitatis. Dicit ergo, quod titi9 qui nō habet filios legitimos, nec parētes: pōt relinquere bastardis totā suā substātiā, siue in testō siue inter viuos si verò tm̃ habeat parētes, eis relinquat quartā 30 debitā iure naturæ: reliquū dare poterit filijs naturalibus. si decedat ab intestato nō habēs filios legitimos: nec vxorē quia in facta cōcessit: naturales filij succedūt in duas vncias hęreditatis paternæ, & mater succedat cū eis viriliter: & si legitimos filios 40 habeat, & vxor ei9 viuat filij naturales debēt ali de bonis paternis: quia & ipsi alere debent si contingeret ipsum vergere ad inopiam.

b ¶ Legitima.] quae est hodie tertia: vt in aut. de triē. & se. §. j. colla. iij.

c ¶ Abintestato.] fa- 50 cit in auth. de triē. & semis. §. consyderemus.

d ¶ Cōiūx legitima.] de ea quae ad rhombū cū cognatis extātibus nil ex successione vendicare possit. & j. vñ vir & vxor. l. j. Rñ. licet nō capiat, parat tñ naturalib9 impedimētū ne capiāt: & sic fallit hæc re- 60 gula: Si vinco vincentē &c. vt. ff. de diuer. & tpa. p script. l. de accessionibus. Nā naturales filij repellūt agnatos, quātum est in duabus vncijs: vt hîc subijcit, & agnati vincūt vxorem: vt. d. l. j. j. vnde vir & vxor. & tñ naturales non vincūt vxorē: imò vīcunt 70 ab ea: vt hîc: & eo. corpo. §. si quis igitur habens. & sic aliàs fallit dicta regul. ff. quae po. in pig. ha. l. Claudius. & in aut. de æquali do. §. his cōsequēs. coll. vij. & ff. ad tertul. l. ij. §. obicit. & l. æquissimū. & §. si ex filio & ff. de iniust. testa. l. pe.

e ¶ Beneficio.] etiā im 80 periali. nisi dicat nō obstāte hac. l. ar. ff. de leg. iij. l. si quis. in prin.

f COmmunium rerum.] aliàs omniū rerum.

g ¶ Licet illustrē.] & si naturales fiāt illustres,

*Vide hic exceptionem regulæ. Si uinco, uincentē te &c.

† Concor. gl in. c. nisi cum pridē. sup verbo, Manzeres. in fin. extrâ de renun.

possunt capere: amplians ius antiquum: sed etiā ampliatur per auth. licet hic positam. h. d. Bald. Vel sic: Iure isto non extante matre, neque liberis legitimis & naturalibus, permittitur patri inter uiuos uel in ultima uolūtate filijs naturalibus tantū dare, vsque ad sex uncias tantū, ab intestato verò in nihilum possunt succedere. h. d. Sali.

Impator Iustinianus A. Mēnæ præfecto prætorio. LEX VIII.

HVmanitatis[a] ītuitu naturalibus patribus hoc indulgemus, vt liceat eis nulla legitima sobole vel matre subsistente: naturalē vel naturales filios, matrēq; eorū nō tm̃ ex tribus vncijs (quod pterita leges pmittebāt) sed etiam ex duplici portionē, id est sex vncijs hæredes scribere: vt licet, ab intestato nullā cōmunionē ad patris naturalis successionē habēt, ex suprema tñ eius volūtate permittatur eis vsq; ad pdictas sex vnciasi hoc scilicet naturalis pater voluerit, hæreditatem eius capere: ita tñ, vt memoratā sex vnciarū quantitatē in omnibus naturalib9 filijs & matre eorum minimē testator excedat. quā & in legatis & in fideicōmissis eis reliquēdis, & dotibus & donationibus tā alijs quā ante nuptias, vsq; ad sex vnciarum æstimationē liberā si mulier naturalibus eorū patribus damus potestatē. ¶ Hæc aūt in futuris tm̃modò testamētis, vel vltimis volūtatib9, vel dotib9 vel donationib9 locū habebūt. D. Cal. Ianuar. Constantinop. DN. Iustiniano A. ij. Conf.

In authen. quibus modis nat. effi. sui. §. si verò filios. & §. fi. coll. vij. constitu. j.

LIcet patri sine legitima prole seu parente cui relinqui necesse est decedēti, naturalib9 totā substantiā suā vel inter viuos largiri, vel in testō trāsmittere. ¶ Quòd si parentes dūtaxat ei supsint: legitima[b] parte parentibus relicta, reliquū inter naturales distribui pmittitur. ¶ Ab intestato[c] verò cū desit soboles ciuilis, nec supsit cōiunx[d] legitima: si naturales ex cōcubina extant, quæ sola fuerit ei indubitato affectu cōiuncta: in duas paternæ substantiæ vncias † succedant vt matri inter eos virilis portio (si superest) detur. Huiusmodi eñ naturales filios pasci boni viri arbitrio est necesse: siue legitimi extāt, & succedant: siue cōiuge viua quilibet alij sunt hæredes. Hi ergo & parentibus parem præstent (si opus sit) pietatem. Sed qui ex dānato sunt coitu, omni prorsus beneficio[e] secludantur.

¶ *Legitimatus per oblationem curiæ consequitur iura legitimorum solū respectu legitimantis non respectu cæteræ cognationis. h. d. Ille autem qui legitimatur per matrimonium, efficitur legitimus quo ad omnes: quia ista legitimatio naturā imitatur. h. d. Bal. Vel sic: Filius legitimatus per oblationem curiæ soli patri efficitur legitimus successor: non alijs agnatis, uel cognatis nec ecōtra ipsi sibi. h. d. Sal.*

Idem A. Mennæ præ. præ. LEX IX.

COmmuniū rerum[f] esse vtilitatē rectè iudicātes, lucidis & omni ambiguitate segregatis legib9 vti nostro subiectos imperio ad præsentē sanctionē venimus: p quā omni dubitatione amputata, quæ vsq; adhuc obtinebat, certissimū facimus, vt quoties naturales filij curiali fortunæ patriæ sui genitoris assignātur, vel adhuc viuē te patre, vel post eius obitū, pro dispositione testamēti ab eo cōditi: & eo mō legitima iura ī paterna successione adipiscātur, vt (quod rectè fieri minimè dubiū est) licet[g] illustrē dignitatē, ex qua curialis fortunę liberatio competere non pōt, naturales filij antea meruerint ne permittatur eis contra substantiam ab eodem naturali patre descendētiū vel ascendentium, vel ex latere agnationis vel cognationis iure eidem patri coniunctorum (licet ipsi legitimi[h] successores eidē naturali patri per memoratā fortunā efficiantur) aliquod ius sibi vendicare †. ¶ Quòd & in ijs locum habebit, qui iam à naturali patre curiali cōditioni traditi, & adhuc superstites sunt: eodē scilicet modo nec illis cōtra substātiā eiusdem naturalis filij, vel ex eo descendētium vel ascēdentium, vel à latere cōiunctorum, aliquod sibi ius vēdicare valentibus.

¶ *Filio legitimato per oblationē curiæ, decedēti ab intestato succedūt eius liberi, portione quarta curiæ danda si dicti eius liberi non sint curiales: nati tamen postquā eorū pater fuit oblatus curiæ, efficiuntur curiales. Sali.*

¶ Sed si quidem iste naturalis fili9, siue postquā legitimus successor patri effectus sit, siue in antecedēte tpe filios ex legitimo matrimonio vel alios descendētes liberos habeat: eos modis oībus ad eius successionē sine testō morientis vocari, nec curiæ locū esse pterquā[i] si quarta portio bonorū eius eidē curiæ debeat, eo quod nullus fortè ex mortui liberis curialia munera pagere cogitur: illo videlicet obseruādo, vt ij quos iste naturalis filius posteà quā fortunæ curiali dat9 est, pcreauerit, & decuriones sine dubio sint, & curialia peragere munia compellantur[k].

¶ *Si legitimatus per oblationē curiæ, decedat sine liberis, succedit mater in tertia: in reliquū curia. Si uerò mater non superest, succedit in paternis curia cognati in reliquis: & si eius cognatus curiæ se offerat: omnia etiam paterna ad curiam deuoluenda habebit: etiam eo casu si mater supersit ad omnia bona extra substantiam patris quæsita cū cæteris succedit. h. d. Sali.*

¶ Si verò sine liberis cuiuscunq; grad9 intestatus decesserit: si quidem matre superstite: tertiam quidē partem bonorum eius matrem habere, duas verò alias partes * curiam, cui à patre datus est. ¶ Sin autem mater quidē defuncti nō superest, alij verò cognati ex materna linea descendentes vel ascendentes, vel ex latere venientes ad ei9 vocentur successionem: tunc ea quidem quæ à patre naturali ad eum peruenerunt, eidem curiæ cōpetere. ¶ Si quid verò filio posteà legitimo successori effecto, vel à matre sua, vel aliunde quocūq; legitimo modo acquisitum sit: hoc ad pximos maternos[l] ei9 cognatos puenire: ¶ Illo videlicet obseruā

Qui posteà

nō tñ desinūt esse curiales. hoc si de dignitate sola sine administratione fiant illustres: vt. j. de decur. l. fi. lib. x.

h ¶ Ipsi legitimi.] ad hoc ī aut. qbus mo. nat. effi. sui. §. filiū. colla. vij.

i ¶ Preterquā si quar- 10 ta.] j. qñ & qui. quarta pars de. l. j. li. x.

k ¶ Compellantur.] in aut. qb. mo. na. effi. sui. §. si qs aūt legitimos. coll. vij. contra ibi patet sol.

l ¶ Maternos eius.] imò videtur, quod nulla differentia facta bonorū. vnde ad eū peruenerūt, fisc9 ha 20 beat tres partes: & isti cognati quartā: vt in aut. eo. §. sciendū. Vel dic, quod illa p hanc distinguitur.

Illustres fiunt quandoque sola administratione.

† Aduertas tamē quòd hoc pacto legitimatus nō succedit patri in feudū, licet in alia bona succedat. tex. est no. in ca. naturales. in ti. si de feudo defuncti cōtentio sit inter dominū & agna. in versi. feu. col. x.

* Curiam ciuitatis &c.

do, vt ſiue matre eius ſuperſtite, ſiue ea ante filium mortua, aliquis ex eiꝰ genere eiuſdem curię fortunam ſubire paratus ſit: liceat ei offerenti ſe eidẽ curiæ bona mortui quę de ſubſtãtia patris ad eum peruenerunt, capere, muniaq́; peragere curialia. quo accidẽte, mater defuncti (ſi adhuc ſuperſit) non ſolũ tertiã partẽ eorũ quæ extra paternã ſubſtãtiã filius eius aliunde acquiſiuerit, ſed etiã omnia ea vel ipſa ſola, vel cũ cohæredibus ſuis capiet.

¶ Hac lege ſtatuta non habent locum in iã mortuis, ſed morituris. h. d. Sali.

¶ Ea verò quæ de ſucceſsione naturalis filij poſt curialẽ conditionem morientis conſtituimus, non tantũ in ijs locũ habere debẽt, qui poſteà [a] à patre ſuo naturali dati fuerint: ſed etiam in illis, qui iam dati ſunt, ſi tamen adhuc ſuperſunt? ¶ Quòd ſi an præſentẽ ♁ ſanctionem mortui ſunt: minimè ad eorum ſucceſſionem eandem noſtram ſanctionem extendimus.

¶ Etiam habens filios legitimos, põt naturalẽ curiæ tradere: ſed non poteſt ei plus relinquere uel donare, quã uni ex filijs legitimis & naturalibus cui minus dederit. h. d. Sali.

¶ Et quoniã omnimodo fauendũ eſt curijs ciuitatũ: illud etiã in hãc partẽ addẽdũ eſſe cenſemus, vt liceat patribꝰ naturales filios curiæ patriæ ſuę tradere, non ſolũ nulla eis legitima ſobole exiſtẽte, ſed ẽt ſi filios, vel alios liberos ex legitimis matrimonijs ꝓcreatos habeãt & eo mõ naturales quoque filios ſibi legitimos ſucceſſores efficere: ita tamen, vt minimè eiſdem patribus liceat per donationẽ vel vltimã volũtatẽ amplius eidẽ filio naturali dare vel relinquere, quã vni filio ex legitimo matrimonio procreato dederit vel reliq̃rit cui minima portio data vel relicta ſit. D. Cal. Iuñ. DN. Iuſtinian. A. ij. Cõſ.

¶ Per matrimonium legitimantur liberi naturales primogeniti, & ſuccedunt æqualiter cum liberis poſteà naſcituris. h. d. Bal. concor. Sali.

Idem A. Demoſtheni præ. præ. LEX X.

CVm q̃s à muliere libera, & cuius matrimoniũ nõ eſt legibus interdictũ, cuiuſque cõſuetudine gaudebat, aliquos liberos habuerit, minimè dotalibus inſtrumentis cõpoſitis, poſteà aũt ex eadẽ affectione etiã ad nuptialia peruenerit inſtrumẽta, & alios iterum ex eodẽ matrimonio liberos ꝓcreauerit: ne poſteriores liberi q̃ poſt dotẽ editi ſunt, ſibi omne paternũ patrimoniũ vẽdicare audeãt, quaſi iuſti & ĩ poteſtate effecti, fratres ſuos q̃ ante dotẽ fuerãt nati, ab hæreditate paterna repellẽtes ♁ hmõi iniquitatẽ amputãdã cenſemus. Cũ enĩ affectio prioris ſobolis & ad dotalia inſtrumẽta efficiẽda, & ad poſteriorũ filiorũ edẽdã ꝓgeniẽ p̃ſtiterit occaſionẽ: quõ nõ eſt iniq̃ſsimũ ipſam ſtirpẽ ſecũdæ poſterioritatis priorẽ quaſi ĩiuſtã excludere, cũ gratias agere fratribꝰ ſuis poſteriores debeãt, quorũ bñficio ipſi ſunt iuſti filij, & nomẽ et ordinẽ conſecuti? Neq; enĩ veriſimile eſt eũ, q̃ poſteà vel donationẽ vel dotẽ cõſcripſerit, ab initio talẽ affectionẽ circa mulierẽ nõ habuiſſe, q̃ eã dignã eſſe vxoris noĩe faciebat. ¶ Quapropter ſancimꝰ in hmõi caſibꝰ oẽs liberos, ſiue añ dotalia inſtrumẽta editi ſint ſiue poſteà: vna eadẽq́; lance trutinari, & oẽs filios ſuos in p̃tãte ſuis exiſtere genitoribꝰ vt nec prior nec iunior vllo habeat̃ diſcrimine: ſed q̃ ex ijſdẽ matrimonijs [b] † ꝓcreati ſunt ſimili ꝓfruant̃ fortuna. D. xv. Cal. Octob. Calcedone, Decio V. C. Cõ.

† Aliâs ex iſdem maioribus procreati &c.

¶ Iſta lex tollit dubiũ, quod inſurgit ex lege præcedenti. & hoc intẽdit: Per ſequẽs matrimoniũ filij nati ex cõcubina legitimãtur, etiã ſi ex eo matrimonio nullus poſteà naſcatur, vel natus viuens non reperiatur tp̃e mortis patris: et ſi anteà nati legitimãtur, multò magis qui erãt in utero tẽpore matrimonij: et tẽpus cõceptionis uel natiuitatis inſpicitur prout liberis eſt utilius. Salic.

Idem A. Iuliano præfect. præto. LEX XI.

NVper legẽ [c] cõſcripſimꝰ, qua iuſsimus ſi q̃s mulierẽ in ſuo cõtubernio collocauerit, nõ ab initio affectiõe maritali, eã tñ cũ qua poterat habere connubiũ, & ex ea liberos ſuſtulerit, poſteà verò affectiõe ꝓcedẽte, etiã nuptialia [d] inſtrumẽta cũ ea fecerit, filioſq́; vel filias habuerit nõ ſolũ ſecũdos liberos, q̃ poſt dotẽ editi ſunt, iuſtos & in p̃tãte eſſe patribꝰ: ſed ẽt anteriores, q̃ & ijs q̃ poſteà nati ſunt occaſionẽ legitimi noĩs p̃ſtiterũt. ¶ Quã legẽ q̃dã putauerũt ſic interp̃tari, ſiue nõ progeniti fuerint poſt dotẽ cõſcriptã liberi, ſiue iã ab hac luce ſubtracti: nõ anteriores filios iuſtos haberi, niſi vtroq; tp̃e viuẽtes & ſup̃ſtites liberi inueniãtur: quorũ ſuperuacuã ſubtilitatẽ penitꝰ inhibẽdã cẽſemꝰ. Sufficiat etenĩ talẽ affectionẽ habuiſſe vt poſt liberorũ editionẽ & dotalia efficiãt inſtrumẽta, & ſpẽ tollẽdæ [e] ſobolis habeant. licet enĩ hoc q̃d ſperatũ eſt, ad effectũ nõ ꝓuenerit: nihil anterioribꝰ liberis fortuitꝰ caſus derogare cõcedat̃. & multò magis ſi quis mulierẽ quã in cõtubernio ſuo habuerat, p̃gnãtẽ fecerit poſteà aũt adhuc grauida muliere cõſtituta dotalia fecerit inſtrumẽta, & puer vel puella editꝰ vel edita ſit: iuſta patri ſoboles naſcat̃, & ĩ p̃tãte efficiat̃, & hr̃s exiſtat moriẽti, ſiue ab ĩteſtato ſiue ex teſtõ. Satis enĩ abſurdũ eſt ſi filij poſt dotẽ ꝓgeniti ãterioribꝰ liberis adiutoriũ afferãt, & ipm puerũ vel puellã ſibi opitulari nõ poſſe. ¶ Et generaliter definimus, & quod ſuper hmõi caſibus variabat̃, definitiõe certa cõcludimus, vt ſemp in hmõi q̃ſtionibus in quibꝰ de ſtatu liberorum eſt dubitatio, nõ cõceptiõis ſed partus tẽpus inſpiciat̃, & hoc fauore facimus liberorũ, vt editiõis tp̃s ſtatuamꝰ eſſe inſpectãdũ: exceptis ijs tm̃modò caſibꝰ, in quibus cõceptionẽ magis approbari, infantium cõditionis vtilitas [f] expoſtulat. D. xv. Cal. April. Lãpadio & Oreſta VV. CC. Conſ.

In authen. de inceſtis nup. §. dubitatũ. coll. ij. conſtitu. vj.

¶ Filij legitimi nõ impediunt naturales legitimari per ſequens matrimoniũ. h. d. niſi illi naturales eſſent nati ex ancilla: vt in authẽti. ſed noua. quod tamẽ permittitur ſi dotalia cõficiantur inſtrumenta: vt in authẽ. noua alia. quæ corrigit authẽ. ſed noua. & authẽ. ſed noua. limitat authẽ. quod ius. Sal.

QVod ius [g] locũ habet, & ſi ante hoc conſortium legitimorum pater ſit ex alia coniuge, à qua ſeparatus ſit legitimè, vel ea mortua.

In authen. de trien. & ſemiſ. §. penul. colla. iij. conſtitu. v.

SEd noua cõſtitutio [h] non permittit hoc in ancilla: niſi ei qui ſine legitimis alijs reperitur.

In authen. vt liber. decæ. §. ſi quis autem. colla. vj. conſtitu. vj.

---

a ¶ Qui poſtea.] i. poſt hanc legẽ.

CVm quis.] CASVS. Habebas mulierem quãdã in cõcubinã & ex illa filios, poſt eã cum ea contraxiſti matrimonium & filios ſuccepiſti & dotalia cõfecta ſunt 10 inſtrumenta: an per ſubſequẽs matrimonium filij poſteà nati legitimentur? Dicitur ꝙ ſic. & filij nati poſt matrimonium debẽt gratias referre filijs primo natis: quia illi fuerunt cã quare iſti erunt futuri legitimi vel quare pater poſt eã concubinam accepit 20 in vxorem.

b ¶ Ex ijſdẽ matrimonijs.] ſ. parentibus. & facit inſti. de nup. §. ſi. & . j . l. proxi. & quod ibi no. & inſti. de hæredi. q̃ ab inteſtato. §. j. & not. ꝙ hæc lex nõ diſtinguit habeat legitimos. vel non.

c NVper legem.] 30 ſuperiorem proximam.

♁ Legem. d ¶ Nuptialia.] dic vt diximꝰ inſti. de nup. in. ſi.

e ¶ Tollendæ.] i. habẽdæ.

f ¶ Vtilitas.] vt inſtitu. de ingenuis. §. j. & ff. de ſena. emancipatũ. §. ſi quis poſt.

40 QVodius.] CASVS. Lex Codicis dicit, ꝙ filij nati ante matrimonium, fiant legitimi ꝑ ſubſequẽs matrimoniũ: quod verũ eſt, etiã ſi ex vxore ſua pręmortua vel quaà legitimè per diuortiũ diuerterat habeat Titius legitimos: q̃ a ſi 50 primò habuit vxorẽ & ex ea filios cũ his filij naturales poſſunt legitimari per principem.

g ¶ Quod ius.] hęc authẽ. eſt in aut. de inceſt. nu. §. dubitatum. colla. ij.

SEd noua.] CASVS. Iſta videtur diſtinguere primã aut. q̃a 60 ſi iſta concubina ancilla fuit, & filios habuit legitimos ante matrimonium: ꝑ ſubſequẽs matrimoniũ non poſſunt legitimari.

h ¶ Sed noua conſtõ.]

♁ Huiuſmodi iniquitatem non eſſe ferendam.

NOua alia constitutio [a] hoc generaliter inducere videtur & in ijs qui ex ancilla sunt, vt † ex ipsa dotis inscriptione simul & libertas tribuatur, & ius suorũ

In authen. quib. mo. na. effi. legi

§. si verò is qui. &. §. sed & aliud. coll. vj. consti. j.

Bastardi non possunt legitimari à comite existentibus legitimis. quod credo uerũ, nisi cõsentiẽtibus legitimis. h. d. Bal. Vel sic: Hæc anthẽ. addit, ideo dicit prætereà, qđ sui natura est repetitiuũ & ampliatiuũ: quasi dicat nedũ per sequẽs matrimoniũ: ut in authẽ. præcedentibus, sed etiã sine matrimonio per rescriptum principis naturales legitimantur. h. d. Sali.

PRętereà † qui legitimã nõ habet prolẽ, sed ex huiõi consuetudine dũtaxat naturalẽ: põt ab eo precibus principi datis, legitimos sibi constituere, & sine matrimonio, si mulier iam defuncta sit, vel deliqrit, vel occultet, vel aliàs venire prohibeatur, vel quoquo mõ mrĩmoniũ ĩpediat, vt sacerdotio.

In authen. quib. mod. natu. effi. legitimi.

§. illud aũt. colla. vj. cõsti. j.

Hic additur nouus modus per quem filij legitimantur. h. d. Bal. & Sali.

ITẽ sine legitimis [b] decedens, in testamento scribẽs velle se naturales filios fore legitimos successores, licẽtiã habeat vt post mortem ei⁹ filij principi supplicẽt testamẽtũ ostẽdẽtes, & principis & legis dono fiãt hæredes, si tñ filij [c] volũtatẽ patris amplectanĩ. qđ generaliter obseruatur. sed si alij quidem volũt legitimi fieri, alij nõ: volẽtes fiant, cęteri in iure naturali remaneant.

In authen. vt liceat matri & auiæ.

§. ad hoc autẽ. coll. viij. consti. fi.

Hic addiĩ alius mod⁹ legitimãdi naturales, q est in se mirabilis, & ideò bene notãdus. h. d. Sali.

SI qs [d] liberos habens naturales ex muliere libera, q̃ vxor ei poterat esse, dicat in instrumento siue publicè, siue ꝓpria manu conscripto, habẽte subscriptionẽ triũ testiũ fidedignorũ, siue in testõ, siue in gestis monimẽtorũ hos suos esse, nec adiecerit naturales: huiusmodi filij ei legitimi successores erũt. ¶ Et si vni ex multis filijs testimoniũ quodlibet ex ꝑdictis modis ꝑbuerit: cęteris [e] ex eadẽ muliere natis ad legitima iura sufficiet.

In odiosis appellatione filij non cõtinetur nepos, si ratio odij quæ erat in filio cessat in nepote. h. d. hæc lex no. Vel sic: Vbi fit mentio de filio respectu certæ qualitatis, non continetur nepos qui est alterius qualitatis. h. d. Bal. Vel sic: Licet iure isto pater prohibeatur totũ relinquere naturali filio, nõ tamẽ prohibetur nepoti naturali ex legitimo nato nec nepoti legitimo ex naturali nato: nec nepoti naturali, ex naturali nato, vbi nulla subest soboles legitima in successiõibus ab intestato, remanent iura antiqua in suo statu. Sa.

IDem A. Ioanni præ. præ. LEX XII.

CVidã qui iustũ filium habebat, nepos accessit naturalis. Si nepotis nomẽ huiusmodi soboli legibus accõmodandũ esset, quęrebatur. Volebat eñ tali naturali nepoti ex suo legitimo filio iã defuncto progenito totã suã substantiã relinquere, quasi sacris constitutionibus tantũmodò in filijs naturalibus prohibentibus totũ patrimoniũ, siue quãtã partẽ voluerit, eis relinquere, & certo fine partes eorũ concludentibus. ¶ Huiusmodi autẽ dubitatio & in alia dubitatiõis specie vẽtilata est. Quid eñ si ex naturali filio nepotem habeat au⁹ legitimũ patri suo vel naturalẽ? ¶ In omnib⁹ itaq; talib⁹ [f] dubitationibus, cũ nulla legitima cõsequentia [g] in huiusmodi personis custodiť, sed interuentu sobolis naturalis nullũ ius legitimum subesse põt, vt necessitas reliquẽdi aliquid eis ex legibus immineat: liceat eis, quãtũ voluerint suæ substãtiæ in eos cõferre, scilicet nulla legitima sobole subsistente. Filijs eñ naturalibus relinqui cõstitutiones quãtũ voluerint, ideo ꝓhibuerunt, quia vitium paternum refrenandum esse existimauerunt. In nepotibus autẽ non eadem obseruatio in præfatis speciebus custodienda est, vbi legitima soboles minimè facit impedimentum. Ea eñ subsistente, veterũ constitutionũ tenorẽ in naturalib⁹ filijs statutũ & in nepotes extendimus [h]. ¶ Sed hoc in ijs tãtũmodò sancim⁹, in q b⁹ volũtate aliquid cõsecuti sunt. Iura eteñ ab intestato in aui successionẽ nemini eorũ penitus aperimus [i]: & hoc nõ solũ eis accedere cẽsemus à substãtia aui paterni naturalis, sed etiã ꝑaui, vel eius cognationis: si quis saltẽ huiusmodi vocabulũ ĩ tã degeneres homines extẽdere maluerit. Dat. Calẽ. Nouembr. Lampadio & Oresta VV. CC. Cons.

TITVLVS XXVIII.

De testamentaria tutela.

Tutor nõ legitimè datus in testamẽto, non tenetur sinõ immiscet se administrationi. si aũt se immiscet, tenetur actione negotiorum gestorũ. h. d. ista lex. Bal. Vel. sic: Tutor minus legitimè datus, nõ cogi tur administrare: ꝑ sponte tamẽ administrãs tenetur actione negotiorũ gestorũ, & nõ tutelæ. h. d. Sali.

IMpp. Seuerus & Antoninus AA. Speratæ. LEX I.

QVem dicis [k] tibi tu-

---

scilicet in authentica. de trien. & se. § penul. in fin. col. iij.

N Noua alia.] CASVS. Hæc loquitur tam de ancilla quàm de liberta: quia si aliquis desponset ancillam suam, & manumit-10 tatur: filij nati ex ea legitimantur.

a ¶ Noua alia constitutio.] vj. quæ est vt liberti decætero. §. si quis autẽ. coll. vj.

PRæterea] CASVS. Ponit alium modum hæc aut. qualiter pater potest legitimare fi-20 lios, vt sic sibi succedant. & dicit quòd pater potest supplicare principi, vt eos legitimet, si nõ vult mulierẽ ducere vxorem: vt pote quia deliquit vel mortua est vel lateat, vel aliàs matrimonium impediatur.

ITem.] CASVS. Ista aut. ponit 30 alium modum qualiter filij possunt succedere patri dicens quòd pater potest dicere in testamento suo, quòd vult filios suos esse legitimos, & sibi succedere. & filij debent ostendere testamentum patris prĩcipi. & sic fiet hæredes si 40 volũtatem patris vltimã approbent. & hoc ius est generale.

b ¶ Item sine legitimis &c.] quæ est quib. mod. na. effi. legi. §. illud. colla. vj.

c ¶ Filij.] sic. s̃. de transactio. l. si quis maior. ff. de lega. ij. l. cum pater. §. liber 50 tis & de reg. iur. l. cũ par. §. illi.

SI quis.] CASVS. Hæc authẽ. ponit adhuc alium modum per quẽ sibi succedũt tanquàm legitimi dicens ꝙ si quis habet mulierem quę potest esse vxor, & dicat ĩ instrumento publico vel 60 priuato cũ subscriptione triũ testium fidedignorũ, ꝙ vult filios naturales suos esse & legitimos, erunt successores. ꝙ si de vno filiorũ dixerit, ipsum suum esse & legitimũ: cæteri filij ex eadẽ muliere nati, etiã erũt legitimi.

d ¶ Si quis.] sine legiti-70 mis fortè. verũ in corpore non aperitur habuerit legitimos vel nõ. ADDITIO. Dicas ꝙ legitimatio non prodest, existentibus legitimis: nisi in duobus casibus. s. quando fit per oblationem curiæ, & per matrimonium: vt in aut. quib. mo. na. effi. sui 80 §. generaliter. coll. vij.

e ¶ Cæteris.] sic. s̃. de diuer. re. l. j. & s̃. de aduo. diuer. iudicum. l. restituẽde. Et hîc est casus vbi res inter alios acta alijs ꝓdest.

f CVidam.] Itaque talibus dubitationi-bus, scilicet tribus. nam ad omnia dicas responderi.

g ¶ Consequentia.] quia nec filius, nec nepos legitimus est auo: vt subijcit in duobus vltimis casibus.

h ¶ Extendimus.] 10 & sic nocet filio patris vita.

i ¶ Aperimus.] Nota ergo bastardos non succedere cognatis patris vt in authentic. eodem. §. filium verò. colla. vij. Sed quid si ex spurio habeo naturalem vel legitimum nepotem. Vel quid si mu-20 lier habeat nepotem ex naturali vel spurio, vel econtra ex legitimo filio habeat nepotem naturalem? Potest responderi vt in naturali: vt distinguatur habeat legitimam sobolem vel non. & facit infrà ad Orficianum. l. penulti.

30 ¶ DE TESTAMENTARIA TVTELA. ¶ *Dixit de contractibus: nunc de quasi contractibus. Vel dixit qualiter uiuens pater consulat filio in alendo, & nunc qualiter moriens in tutela.*

40 QVem dicis.] CASVS. Si patrona liberto tutorem in testamẽto dedit, cũ non teneat datio: licet tutor tutelam nõ administret, non tenebiť. si verò spontè gessit, tenebitur neg. gest. act.

50 k ¶ Quem dicis.] potest quæri hîc in prima lege quare tutor à iudice non potest dari sub conditione, vt. ff. de tutelis lege muto. §. primo. sed à testatore sic: vt insti. qui da. tuto. pos. §. ad certum? Respondeo quia præsumendum est, quòd pa-60 ter bene faciat etiam dando sub conditione. & multùm confidit lex in eo, adeò quòd nunquàm satisdat tutor ab eo datus rem pupilli saluam fore: vt institutio. de satisd. tuto. §. primo. Vel dic actum esse legitimum in iudice, qui non recipiat 70 diem vel conditionem vt. ff. de regulis iuris. lege actus legitimi. Hug. Item an tutor datus in testamento pupillo, facto inuentario possit conuenire debitorem pupilla rem nomine pupilli? Videtur quòd non. nam videtur hîc esse perplexio. 80 nam non potest esse tutor nisi adeatur hæreditas: vt. ff. de testamentaria tutela. l. si nemo. primo nec adiri hæreditas: etiam si sit lucrosa, sine tutoris authoritate vt institutio de authoritate. tut.

---

† Quędam exẽ. habẽt sunt, & ipsa dotis inscriptio simul & libertatẽ tribuit, & ius suorum alijs legitimis non existentibus.

† De materia huius authẽ. vide repetentes. l. gallus. ad fi. ff de lib. & posth. & est in feudalibus cõsuetudinibus flandrię, tit. de suc. feudi. ꝙ vasallus non potest legitimare bastardũ sine consẽsu domini directi & legitimorũ hæredũ: vt mihi ostendit Cornelius Rosa iuuenis in literis diligentia inde fatigata.

Res inter alios acta quandoque prodest alijs.

Rubricã duplicitercontinuat Accursius.

Tutor à iudice sub cõditione dari non põt: bene tamẽ à testatore.

Tutoris datio facta in minus solẽni testamẽto, an valeat.

torem in testamento[a] patronę datum, si administrationi se non immiscuit, nulla actiõe tibi tenetur: neq;[b] enim iure datus tutor fuit. ¶ Quod si administrauerit spontè[c] res tuas: experiri aduersus eũ actione negotiorum gestorum potes. PP. Calẽ. Aug. Apro & Maximo Cons.

¶ *Quæ eodem tempore confirmantur simul fieri uidentur. Vel sic: Pater dando posteriorem tutorem, non intelligitur remouere priorem. hoc dicit. Bal. Vel sic: Tutor testamentarius non excluditur per codicillarium datum ex postfacto: sed simul tutores erunt ambo. h. d. Sali.*

Imperator Antoninus A. Sabiano.

LEX II.

ETsi à patre tuo testamẽto iure tibi tutor datus, eo tempore quo hæres extitisti, in rebus humanis fuit: tamen codicillis[d] alius tutor rectè datus est, & vterque propter voluntatem testatoris tutor erit[e]: nisi testamẽto datum pater alium codicillis dãdo reprobauerit. tunc enim posterior solus tutor erit. D. Idib. April. Duobus & Aspris Cons.

¶ *Frater impuberis tutorem testamentarium non excludit. Bald. Vel sic: Tutela testamentaria non cedit legitimæ. h. d. Sal.*

Imperator Alexander A. Gordio & alijs.

LEX III.

SI tutores testamento vobis dati sunt: quamquam vnus vestrum suæ ætatis factus sit, id est pupillarem ætatem excesserit: tutela tamen vestra ad eum[f] non pertinet. D. v. Calend. Ianuari. Maximo. ij. & Aeliano Cons.

¶ *Mater non dat tutorem filio nisi eum hæredem instituat: datum tamen iudex cum inquisitione confirmat: & non confirmatus tenetur protutelæ si gerat. h. d. Sali.*

Idem. A. Felicianæ.

LEX IIII.

MAter testamento filijs tutores dare non potest[g], nisi eos hæredes instituerit[h]. quando autem eos hæredes non instituerit: solet[i] ex voluntate defunctæ datus tutor à præsidibus confirmari. Nullo[k] verò ex his interueniente, si res pupillares qui dati sunt, administrauerint: protutelæ actione tenentur. PP. vij. Calend. Iuñ. Iuliano. ij. & Crispino Cons.

¶ *Si seruus alienus cum libertate à patre tutor fi[li]o datur, debet redimi & manumitti, & ut c[u]rator uel tutor alteri adiungi. hoc dicit: secundum utramque lecturam. Sali.*

Impp. Valerian. & Gallien. AA. Daphnæ.

LEX V.

SI pupillorum pater alienum seruum de quo postulas, & tutorem esse voluerit[l], & liberum: manente tamen alio tutore pupillis antè dato[m]; & redimi, & manumitti hũc apud præsidẽ prouin

tut. §. neque. Sed dic, quod iussu iudicis adeat: vt. j. de iure deliberã. l. si infanti. in fi. vel datur curator ad adeũdum: vt. j. de administra. tut. cũ quidam. Item an tutor inutiliter datus & confirmatus, sit testamentarius vel datiuus? Dic vt. j. tit. j. l. ij. Hu. Item si dat tutorem pater in testamento facto coram quatuor testibus, an valeat datio? Videtur quod sic: quia potest testari quoquo modo vult inter liberos. sed verũ est in hæreditate: quæ & si decedat ab intestato, ex voto peruenit ad eos. Io. Item 10 qñ plures sunt tutores dati in testamẽto, & omnes decedãt: vocantur legitimi. Sed si remouẽatur vt suspecti: tunc datiui: vt no. j. eo. l. in magna glo. Sed q̃ est ratio diuersitatis? Rñ. quia quando sunt remoti, remanent reliquiæ: vt adhuc quasi videatur adesse 20 tutor: vt. j. in quib. caus. ha. tu. l. licet. Item si auia det tutorẽ nepoti, & instituat eum: an valeat datio? Videtur enim quod nõ: quia lex semper dicit de matre quæ eũ instituit: vt j. eo. l. mater. sed quod dicit de matre, idẽ est in auia.

a ¶ In testamento.] 30 quo alios, non te instituit & idẽ in patrono: vt. ff. eo. l. qui tutelam. §. fi. secus si te instituisset: vt. j. eo. l. mater. & ff. de cõfir. tu. l. si patronus.

b ¶ Neque enim.] bona ratio. vnde non habet necesse se excusare: vt. j. tit. j. l. j. & ff. de excus. tuto. 40 l. scire oportet. §. hoc de his. & j. de appel. l. nominationes & c. sic. ff. de eo quod pro tuto l. j. §. sed vtrũ. in prin.

c ¶ Sponte.] sciẽs se nõ teneri. & sic de gestis tãtũ tenetur: qa sufficit & c. vt s. de neg. gest. l. tutori. nisi cũ accessisset oĩa gesturus vt. ff. de neg. gest. l. si pupil 50 li. §. fin. & l. diuortio. §. fi. si aũt potasset se teneri, teneret actione tutelæ. j. e. l. mater. in fi. & de gerendis teneretur, si ali[us] modo fuerat gestur[us]: vt. ff. de eo qui pro tu. l. j. §. pe. & de admini. tu. l. tutores. §. qui se. et vt illi negotiorum gestorum secundũ Ir. vt. ff. de neg. gest. l. iij. §. hac actione & j. qui da. tut. pos. l. militiæ. vel secundum nos non concurrit actio negotiotiorum gestorum, cùm actione protutelæ: vt dixi in. l. illa. ff. de negoti. gest. §. hac actione. Item no. hîc, quõd qui non tenetur: si incipiat tenetur. sic & ff. 60 de polli. l. j. & ff. commodati. l. in commodato. §. sicut. Itẽ no. hîc, quod triplex est tutela, testamentaria, legitima, & datiua. de prima hîc ti. & sequẽs dicũt. de secunda j. ti. ij. de tertia in sequentibus: quia quãdiu locũ habet testamẽtaria, nõ habet locũ legitima. Itẽ testamẽtaria & datiua simul cõcurrũt qñq;: vt. j. ti. j. l. si vt proponis. sed legitima nunquã habet locũ cũ testamentaria: neque tutela legitima cũ datiua. Siue ergo nullus est datus in testamẽto, siue plures dati sunt, sed omnes decesserunt: succedit tutor legitimus. si verò vnus eorũ decessit, loco eius constituitur datiuus. s. si cæteri nõ [su]fficiũt: quia quãdiu locũ habet testamẽtaria, non habet locũ legitima. similiter sub cõditiõe dato, interim datĩ datiuus. sed si nõ sperat cõditio extitura, habet locũ legitim[us]. Itẽ si te 70 stamẽto datus est excusatus vel vt suspectus remotus, venit datiuus: vt. ff. de testa. tute. l. si quis sub conditione. At vbi habet locum legitima tutela, datus à iudice ipso iure nullus est: vt. ff. de tute. & distr. l. si tutor rei publicæ. §. j. & j. qui da. tut. l. si sororis. Ex prædictis ergo colligitur, quod datiua tutela adminiculo testamentarię excludit legitimam: quod nõ potest facerę per se, & facit. s. de neg. gest. l. curatorem.

Tutela est triplex.

ETsi à patre.] CASVS. Filio suo pater tutorem dedit in testamento: deinde in codicillis dedit alium: an videatur primum repudiasse? Respondetur quod non: nisi hoc expressè dixisset testator.

d ¶ Codicillis.] Testamẽto cõfirmatis: vt. ff. eo. l. iij. Azo. Quod hodie sem- 80 per verum est: vt confirmati videantur: vt institu. de codicil. §. j.

e ¶ Tutor erit.] contrà videbatur, quia tutorẽ habenti & c. vt. j. qui pe. tu. l. antepenult. & institu de cura. §. interdum. sed non posteà sed eodem tempore dari videtur: ac si eodem testamento quo constat plures dari posse, secũdum Ioãnem. Addita ergo hæreditate saltem ab vno hærede, incipit tutela omniũ: vt. ff eod. l. si nemo. j. Antea ergo nullus erat prior: & sic non potest dici vnum ante alium. Item adhuc videbatur posteriorem dãdo, priorem remouere: vt. ff. de procura. l. si quis cùm. §. fi. quæ est cõtra. sed aliud in procuratore quod priuatum est officium, vel idem quia inuenitur ibi vnus ante alium, hîc autem non: cùm ab adita hæreditate omnes incipiant hîc esse tutores. & facit. ff. de adi. lega. l. alumnæ. §. qui filias. & j. de testa. l. sancimus.

Procuratorem priorẽ remouet qui posteriorem dat.

SI tutores.] CASVS. Si pater filijs dedit tutorem in testamento, & vnus ad adultam ætatem peruenit: an fratris sui pupilli debeat esse tutor; & datus in testamento remoueri, quæritur? Dicitur quod non. sed secundum hoc nulla est du- 10 bitatio legis: quia minor vigintiquinq; annorum, tutor esse non potest: vt. j. de legiti. tute. l. vltim. Dic ergo sic. vnus filiorum habebat. xxj. an. alius xiij. qui alio pupillo remanente, peruenit ad. xxv. ann. an tunc erit tutor fratris qui fuerit datus in testamẽto?

20 f ¶ Ad eum.] factum adultum: sed qui erat remanet. Sed quid miri cùm hîc erat minor. xxv. annis: vt. j. de legiti. tute. l. fina? Respondetur, olim poterat esse tutor minor: sed excusabat se si volebat: vt hîc, & institut. de excusat. tutor. §. item mi- 30 nor. sic ergo hodie inutilis est hæc lex. Vel dic, quod alter habebat vnum mensem: alter tredecim annos & dimidium, quibus datus est tutor. maior creuit, ita quod fact[us] est. xxv. annorum. adhuc tamen alter est pupillus, & remanet tutor idem: & hoc 40 cum testamento datus fuit. secus si à iudice: vt ff. de tutor. & rati. distract. l. si tutor reipublic. §. j. & plenè dixi s. eo. l. j. in fine. Et nota quod dicit suæ ętatis, id est adultus, secũdum primum casum, vel maior xxv. secundum alium. quod probatur. s. de ijs qui 50 ve. ætat. impetra. l. fi.

MAter.] CASVS. An mater filio suo impuberi tutorem dare possit, quæritur? Distinguitur, aut instituit eum hæredem, aut non. Primo casu potest. sed cõfirmabitur à iudice: sed sine inquisitione. Si verò dedit nec institutus est, nec tutor confirmatus: & tunc cum inquisitione non tenet datio.

g ¶ Non potest.] vt. & ff. de confirman. tutor. l. j. responso. & j. titul. j. l. j, & de lega. ij. l. peto. § mater. & ff. eod. l. iiij. ij. responso. & est ratio: quia non ha- 60 bet in potestate filios, quod est necesse: vt teneat datio in testamento: vt instit. de tute. § permissum.

h ¶ Instituerit.] sed hoc quilibet extraneus posset: vt. ff. de cõfirmã. tutor. l. si patronus. imò non. sed confirmatur cum inquisitione. matris verò datio tenet per se secundum quosdam. argu. j. titul. j. l. fin. vel sine inquisitione hoc casu confirmatur. Sed videtur contrà etiam quando instituit, scilicet quod non possit dare: vt. ff. de lega. ij. peto. §. mater. Solut. hæc illam corrigit. vel ibi expone non potest: scilicet aliâs quãdo non instituit: vt sic cõcordet cum principio istius. Vel non potest vt ibi quin egeat confirmatione quæ omnino fit.

i ¶ Solet.] Non dicit quod sit necesse; sed solet si expediat pupillo. non aliâs; 70 vt ff. eod. l. iij. §. sed & inquiri. diligenter ergo inquiritur. sic & in patrono cùm non instituit: vt. ff. eod. l. qui tutelam. § fin. sed cùm instituit, nulla fit, vel non tanta.

k ¶ Nullo vero.] id est neque pupillo hærede instituto: neque confirmato cùm non fuit institutus.

SI pupillorum.] CASVS. Pater filio suo impuberi tutorem dedit quendam libertum, & iussit alienum seruum redimi & manumitti, & eum tutorem dedit: filio eo redempto nihilominus alius erit tutor. & isto facto libero adiungetur curator: quia tutorem habenti tutor dari non debet.

l ¶ Voluit.] quia potuit: vt institut. qui testa. da. tuto. poss. §. j. & j. de fidei- 80 com lib. l. & si non ascripta.

m ¶ Dato.] à testatore eodem testamento vel codicillis, secundum Io. Vel dic à iudice. Sed tunc oppones, quod durante testamentaria non habet locum datiua. sed respon. esse verum quando testamentaria tenuit ab adita hæreditate, vt cùm liber datur. sed secus cùm seruus quem oportet prius manumitti: sed alia ratione non placet: quia non adiungitur tunc: sed solus esset cùm ille interim datus deberet desinere: vt institut. de atti. tut. §. j. prima ergo placet[a].

a Et Placet etiam Sali. fallit tamẽ si p[at]rimoniũ pupilli esset tàm amplũ quàm tutor testamentarius nõ sufficeret: quia tũc concurret datiuus; vt no. s. eo. l. j. in gl. fi.

ciæ,& curatorem[a] adiungi oportet.PP.iij.Calen.Mart.Seculari& Donato Conſ.

Tutor ritè datus tenetur etiam de negligentia.h.d.Sali.

Impp.Dioclet.& Maximian AA.et CC. Domnæ. LEX VI.

SI tibi[b] pater auũculum teſtamento rectè tutorẽ dedit nec is excuſatus eſt:eum tutelæ iudicio,tàm de adminiſtratis quàm de neglectis[c] (cùm adminiſtrari deberent)apud competentem iudicem conueni,ſecundum bonã fidem tibi ſatisfacere iuſſurum. Subſcr. Noñ.April.Sirmij.CC.Conſ.

Tutor rectè datur in teſtamento, non curator licet confirmetur.Sali.

Idẽ AA.et CC.Triphenę. LEX VII.

TVtelæ actione contra tutorem mota,quem in teſtamẽto patris in cuius fuiſti poteſtate datum proponis:reddi tibi ſi quid debetur competens iudex aditus iubebit[d] .Curatorem enim inutiliter in teſtamento dari non ambigitur[e] . Dat. xvij. Call.Maij,Sirmij.CC.Conſ.

Impp.Theodo.et Valentin.AA.Florentio præfect.præto. LEX VIII.

TVtores etiam græcis verbis licet in teſtamentis relinquere : vt ita tutores dati videãtur,ac ſi legitimis[f] verbis eos teſtator dediſſet.D.prid.Id.Septẽbr.Theodoſio A.xiiij.& Maximo Conſ.

TITVLVS XXIX.
De confirmando tutore.

Tutor inutiliter datus,excuſatione non indiget:niſi ex die confirmationis.Cum caſu ſummario concordat.l.Caius teſtamento.ff.de excuſa.tuto.h.d.Bal.& Sali.

Imp.Alexander A.Priſco. LEX I.

TEſtamento matris tutores dati[g] ,excuſare ſe neceſſe non habent[h] ,niſi decreto ſecundum voluntatem defunctæ,& quidẽ inquiſitione[i] habita,dati fuerint . PP. iij.Noñ.Mart.Iuliano ij.& Chriſpino Conſ.

Tutor relictus à patre in teſtamento non ſoleni uel in epiſtola,non eſt tutor niſi confirme-

a Et curatorem.] non tutorẽ vt euites opinionem:quia habenti tutorẽ &c.vt.j.qui pe.tut.l.antepe.& inſtitu.de cura.§.interdum.Vel dic ſecundũ Io. etiã tutorẽ:quia eodẽ tempore dari videntur:vt.ſ.eo.l.ij.Tertij dicũt ideo curatorẽ:quia in minus ſolẽni volũtate fuit datus.quod non placet:quia fruſtra diceret debere redimi & manumitti.& facit.j.tit.j.l.ſi vt proponis.

SI tibi.] CASVS.] Pater filio ſuo auunculũ tutorem dedit:an valeat datio? Valet quia conuenietur tàm de geſtis quã de gerendis neglectis,actione tutelæ,niſi ſe excuſaſſet.

b Si tibi pater.] non ſic in matre:vt.j.tit.j.l.j.

c Neglectis.] vt et.j.ſi tu.nõ geſſit.l.ij. & §.de ritu nup.l.ſi quis tutor.§.quinetiam.

TVtelæ.] CASVS. Finita tutela poteſt adultus tutorem conuenire iudicio tutelæ ad id quod ſibi ex adminiſtratiõe debetur.& hoc in prima.An autem in teſtamento dari poſsit curator,quæritur? Dicitur ꝙ non & hoc in ſecunda.

d Iubebit.] finita tutela nõ prius:vt.ff.de tu.et ra.diſtr.l.niſi.in prin.

e Non ambigitur.] ſed confirmatur :vt.ſ. de neg.geſ.l.curatorem.& inſti.de cura.§.dantur.

TVtores.] CASVS. Non ſolũ p verba latina,ſed etiam per græca dari in teſtamento poteſt tutor.

Latina verba legitima dicuntur.

f Legitimis.] i.latinis & facit.j.de teſt.l.hac conſultiſsima.in fi.

DE CONFIRMANDO tutore. Hoc eſt opus quãdo datio non tenet omnino per ſe.

TEſtamento.] CASVS. Tutor à matre in teſtamento datus ſe excuſare non habet neceſſe cũ datio non teneat: datus tamen à iudice confirmatur,& tutelã adminiſtrabit,vel ſe excuſabit. Viuianus.

g Dati.] antequã tamen dentur, poſſunt ſe excuſare ſi volũt:vt.ff. de excuſ.tuto.l. iuriſperitos. §.fin.

h Non habent.] qa non tenet datio,vt &.ſ. ti.j.l.mater.ſed ſecus ſi pater dat:qa debet ſe excuſare: vt.ſ.ti.j.l.ſi tibi pater.

i Et quidem inquiſitione.] ſecus cùm pater minus legitimè dat vt inſtit.de tutellis.§.fi. & ff.eod.l.ſi filio. Sed quare magis inquiritur à matre datus? Rñ. quia fragile & mutabile eſt mulieris cõſilium.& ad hoc.ff.de teſta.tut.l.pater.&.ff.qui pe.tuto.l.fi.in prin.

Mulieris cõſilium eſt fragile.

NEque.] CASVS. Si tutor in teſtamẽto imperfecto datur,non tenet datio:cõfirmari tamẽ põt à iudice.tempus tamen legis datum ad excuſandum ſe,ſibi non cedet ante confirmationem.

k In conſtituendis.] ſ.confirmandis.

l Solet.] ſine inqſitiõe:vt.ff.e.l.ſi filio.et inſti.de tu.§.fi.ſed hodie vr̃ hęc lex corrigi:vt.j.de teſ.l.hac cõſultiſsima.§.ex ĩperfecto.&.ſ.fa.erciſ.l.fi.qđ qdã dicũt.alij tñ ecõtrà.Itẽ an erit teſtamẽtari⁹ vel datiu⁹? Videť ꝙ teſtamẽtarius: vt.ff.e. l.ij.& de cura.fur.l.ſi furioſo puberi.Sed dic datiuũ:vt ar.ff.de ver.ſig. l.lege.& in autẽ. de defend.ciuita.§.interim.colla.iij.hinc eſt,quòd ſi mater interueniat ex authentic.j.quando mu.tu.off.autẽ.matri.præfertur huic.Nec obſtat,ꝙ dicitur omnimodo cõfirmandus:vt.d.§.inſti.de tut.in fi.quia exponiť ibidẽ ſecundũ Io.id eſt ſine inquiſitione. non autẽ omnimodo,id eſt ſemper & facit etiam pro matre.j.l.proxi. ADDITIO. Tu dicas doctores cõiter tenere talẽ tutorem eſſe teſtamentarium & præficiẽdum legitimo de quo per Barto.in.l.j.& ff.eo.ti.An autem iudiciũ matris tutorem legitimũ expellat? Dic ſecundum Bald.ꝙ non:vt.j. qui pet. tut.l.cũ à matribus.

Tutor in teſtamẽto inualidè dat⁹, à iudice tamen confirmatus, an dicatur teſtamentarius.

tur per iudicem:nec cedunt ei tempora excuſationum proponendarum.h.d.Bald.Vel ſic: Nec epiſtola,nec teſtamento imperfecto datur tutor legitimè:ideo excuſationis tempus non cedit antequã confirmetur.h.d.Sali.

Idem A.Valerio. LEX II.

NEque per epiſtolam , neque ex imperfecto teſtamẽto tutorem rectè dari,indubitati iuris eſt.¶ Sed volũtas patris in cõſtituendis[k] tutoribus vel curatoribus in huiuſmodi caſibus à iudice , ad cuius officium hæc res pertinet, ſeruari ſolet[l] .¶ Secundum quæ vereri non debes,ne tempus[m] antequàm cõfirmareris,tibi ceſſerit PP.viij.Id.Aug.Alexandro A.ij. & Marcello Conſ.

Tutor confirmandus non impedit quin interim alius poßit dari:& dato poterit confirmãdus adiungi.h.d.Bald.Vel ſic: Antequàm tutor inutiliter à patre datus confirmetur,poteſt per iudicem de alio prouideri,& per eum geſta ualent.h.d.Vel ſic:Legitimè facta non reuocantur & confirmatio tutoris conſiſtit in deliberatione iudicis :quia omnino eſt confirmandus. Sali.

Idem A.Soſsiano.præ.præ. LEX III.

SI (vt proponis) pupillo cuius meminiſti,pater inutiliter teſtamẽto tutores dedit,& priuſquã hi confirmarentur,alij ab eo[n] cuius intereſt[o] ,dati ſunt:id quidem quod iure geſtum eſt,reuocari nõ poteſt[p] .An autem qui iudicium patris habent , curatores[q] eidem pupillo conſtitui debeant , aditus competens iudex perſpectis vtilitatibus eius æſtimabit.PP.iij. Id. April.Modeſto & Probo Conſ.

Tutor datus filio naturali(etiam in teſtamento nõ ſolẽni)eſt cõfirmandus ſi patris affectio erga filiũ naturalẽ oſtenditur,ex eo quòd ei aliquid reliquerit.h.d.Bal. Vel ſic: Tutor datus à patre filio naturali, debet petere ſe cõfirmari: & cõfirmatus ſolum habet adminiſtrationẽ in prouẽtis à patre.h.d.Sali.

Impator Iuſtinianus A.Iuliano p.p. LEX IIII.

NAturalibus liberis prouidẽtes:damus licentiam patribus eorum in ijs rebus,quas quocunque[r] modo eis dederint , vel reliquerint(ſcilicet intra præfinitũ noſtris legibus modũ[s])& tutorẽ eis relĩquere,qui debet apud cõpetentem iudicem confirmari, &

m Tempus.] quinquaginta dierum quod datur ad conteſtandas excuſationum cauſas quod currit ex quo incipit tenere decretum.quatuor autem menſes continui ad peragendũ negotium ex die nominationis:vt.ff.de excu.tu.l.quinquaginta.

SI vt proponis.] CASVS. Si in teſtamento imperfecto tutor detur:& antequã confirmetur iudex alium dedit:poſterior erit tutor:an autem qui cũ patre litigãt poſsint eſſe curatores? Prouidebit competens iudex pro vtilitate pupillorũ.

n Ab eo.] ſ.magiſtratu.

o Intereſt.] quatuor enĩ adeſſe debẽt: ꝙ is det qui iuriſdictionem habet. ꝙ illi cui dari poſsit. & is detur cuius dãdi ſit facultas: & pro tribunali qui dat ſedet:vt.ff.eo.l.naturali.§.j.

p Non poteſt.] ſic j.de admi.tu.l.ſancimus.j. & ad legem.iul.de adul.l. Gracchus.& hoc licet illi erant confirmandi.ſic & ff.de mino.l. in integ.&.l. ſi mulieri.

q Curatores.] non dixit tutores,ne obſtet regula.j.qui pet.tu.l. antepe.Vel dic.i.tutores.& facit.ff.de teſt.tu.l.ex ſnĩa.et ſ.tit.j.l.ſi pupillorũ. & qđ no.in.l.j.&.ſ.l.proxi.

NAturalibus.] CASVS. An pater filio ſuo naturali tutorem in his rebus,quas vſque ad modũ lege definitum dedit inter viuos vel reliquerit in vltima voluntate dari poſsit.quęritur. Dicitur quòd ſic tamen à iudice confirmabitur.

r Quocunque.] inter viuos vel in vltima volũtate:vt in authentica. quibus modis natu. effi. ſui.§.penultima collati. vij.ſecus ſi nihil dederint: vt.ff.eodem naturali in prin.

s Modum.] ſcilicet vnam vnciam,vel ſex,vel hodie in totum:vt ſuprà de nat.lib.l.ij.& autẽ.nunc ſolum.Idem in.l. humanitatis. & in authentica.licet.et facit.j.quando mu.tu.offi.l.fi.Sed oppone,nonne datur certis rebus hic. ſic ergo eſt contra.ff.de teſta.tute.l.certarum.&.l.quia perſonæ.& inſtitu.qui teſtamẽ.da.tu.poſ.§.certè.Reſpond.datur etiam rei,ſcilicet ſecundariò non principaliter

Tutor an poſsit dari certę rei.

principaliter: vt institu. de excu. tu. §. datus. vel nõ datur etiã rei. f. certæ: sed rei quæ continet ius: vt. eo. l. si tamen.

¶ DE LEGITIMA TVTELA. ¶ Deficiente testamentaria succedit hæc vt instit. de leg. ag. tu. in 10 prin. & hanc nemo dat, sed lex: ut. ff. e. l. legitimos in princ.

Continuatio.

A D auunculos.] CASVS. In hac lege dicit imperator q frater patris qui dicitur cognat°, tutor 20 de iure duodecim tabularũ esse põt.

a ¶ Ad auunculos.] q sunt matris fratres: & sic cognati.

b ¶ Patruis.] qui sunt agnati. & idẽ in ijs q sunt de nouo sortiti ius agnationis: vt. j. de leg. hęre. l. fi. §. fi. sed cũ iure prætorio 30 admittuntur cognati ad successionem: an eodẽ iure & ad tutelam quærit Ioan. quod videtur. argu. insti. de le. patro. tu. hodie autem constat per aut. q sequitur, sicut & c. quę est in aut. de hæredi. ab intest. § ex his. colla. ix.

Cognati ab hodie ad mittuntur ad tutelam.

c S Icut.] Sint ętatis. vt 40 s. & j. eo. l. fi.

d ¶ Suscipere.] vt mi les: vt. j. qui pet. tut. l. arma tę. & in alijs casibus: vt in eo. titu.

e ¶ Eligi.] hæc electio fit propter commodiorẽ administrationem: vt hic, & ff. de legi. tu. l. legitimos §. in legitimis. & ff. de ad- 50 mini. tu. l. iij.

f ¶ Tacite subiacentibus.] s. proofficio obliga tis: vt hic, & j. de admi. tut. l. pro officio.

A D agnatos.] CASVS. Tutor pupilli debet esse agnatus, nisi maximã vel mediã capi. dimi. passus fue- 60 rit.

g ¶ Capitis diminutionem.] maximã vel mediã vel minimã si est legitima tutela: vt instit. quib. mod. tu. fi. §. sed & capitis & ff. de cap. di. l. tutelas. in prin. & vt. j. eo. l. frater.

C Onstitutione.] CASVS. Clau 70 dius statuit vt agnat° vocaretur ad tutelam fœminarum: constitutione cuius cessante statuit imperator vt non solũ patru° sed frater ad legitimã pupillorũ tutelam vocetur. Viuianus.

δ Diuinæ.

h ¶ Sublata.] q alios filijs, alios filiabus tutores 80 esse volebat.

i ¶ Iure.] qd est i fratre, et post minimã capitis diminutionẽ: vt. j. l. proxi.

F Rater.] CASVS. An frater emancipatus non obstante emancipatione ad legiti-

ita res gerere pupillares. Dat. xv. Cal. April. Constantinop. Lampadio & Oresta Conss.

TITVLVS XXX.

De legitima tutela.

¶ Cognatis nõ defertur legitima tutela. h. d. lex ista sed agnatis sic. Vel sic: Tutela legitima ex lege duodecim tabularum deferebatur ad agnatos non ad cognatos: & sic ad patruos non ad auunculos. hoc dicit. Sali.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. Firminæ. LEX I.

AD auũculos [a] nec masculorum tutelæ ex lege duodecim tabularũ deferuntur: cùm solummodò patruis. [b], si non se excusauerint, id ius tributum sit. PP. viij. Cal. Iun. ipsis AA. iiij. & iij. Conss.

In authen. de hære. ab intest. §. ex his. colla. ix. constitu. j.

¶ Hodie tutela legitima defertur secundum ordinem successionis: vt si proximior uocetur, dũ tamen sit idoneus. & pluribus extantibus in eodem gradu, magis idoneo committitur administratio aliorum periculo, & cum tacita hypotheca bonorum. h. d. Sali.

SIcut hæreditas agnatione nõ inspecta proximis defertur, sic & tutelæ onus comitatur emolumentum, si masculi & perfectæ sint ætatis [c], & nulla lege phibeantur suscipere [d]. ¶ Quòd si plures sint eiusdem gradus, & ad tutelam vocantur: iubemus cõmuniter apud iudicẽ conuenientibus, vnum vel plures eligi [e]: & eũ vel eos administrare: vt magis idoneo vel idoneis committatur tutela periculo omnibus imminẽte qui ad tutelam vocantur: & substantijs eorum minoribus tacitè [f] subiacentibus pro huiusmodi gubernatione.

¶ Etiam minima capitis diminutio iure isto excludit à tutela. h. d. cum glo. Sali.

Idem AA. & CC. Asclepiodoto. LEX II.

AD agnatos pupilli iure legitimo solicitudinẽ tutelæ pertinere, nisi capitis [g] diminutionẽ sustinuerint manifestissimum est. S. iij. Non. April. AA. Conss.

¶ Etiam ad pupillarum tutelam vocantur masculi, reiecta contraria constitutione Cõstantini h. d. quã tamen non habemus. Sali.

Imp. Leo A. Erythrio p. p. LEX III.

COnstitutione δ diuæ memoriæ Constantini, lege Claudia sublata [h], pro antiqui iuris auctoritate, saluo manente agnationis iure [i] tam consanguineus, id est frater, quàm patruus, cæterique legitimi ad pupillarem fœminarum tutelam vocantur. D. Cal. Iul. Martiano & Zenone Conss.

¶ Frater emancipatus est legitimus tutor alterius fratris in potestate retenti & filiorum eius. h. d. Vel sic: Sicut frater emancipatus vocatur ad legitimam fratris & sororis hæreditatem, ita ad eorum tutelam. h. d. Sali.

Imp. Anastasius A. Polycarpo præfec. præto. LEX IIII.

FRater emancipatus qui in germani sui vel sororis successione omnes inferiores seu prolixiores δ gradus, nõ tantùm cognatorum, sed etiam agnatorum antecedere [k] à nobis pro nostra dispositiõe iussus est: etiam ad legitimã [l] fratrũ & sororum, necnõ liberorum fratrum tutelam, quasi minimè patris potestate per ius emancipationis relaxatus, si non alia iuri cognita excusatiõe munitus sit, vocari: nec sub prætextu capitis diminutionis alienũ ab huiusmodi onere semetipsum esse contendere sancimus. D. Calend. April. Ioanne & Paulino Conss.

¶ Qui non est legitimæ ætatis, tutor esse nõ potest: & à successione propter hanc causam non repellitur. h. d. Bal. Vel sic: Minor. xxv. annis non uocatur ad tutelam uel curam, cũ ipse indigeat tutore vel curatore. h. d. Vel breuius: Qui nõ est ætatis perfectæ, non potest tutor uel curator esse. h. d. Sali.

Imper. Iustinianus A. Demostheni præfec. præto. LEX V.

NEmo neque frater, neq; ali° legitimus in tutelã siue ingenui siue liberti vocet, antequã quintũ & vicesimũ suæ ætatis annum impleat [m]. Immineat enim cuiq; pro sua tantũmodò administratione periculũ, ne alieno onere alius [n] prægrauetur. Sic etenim & pupillis & adultis cõpetens gubernatio inducetur, & naturalis ordo per omnia conseruabit. Cui enim ferendum est † eundẽ esse tutorem, & sub tutela constitui? & iterũ, eundẽ esse curatorem & sub cura agere [o]? ¶ Hæc certè & nominũ, & rerũ fœda cõfusio est. ¶ Discretis itaq; omnib°, vel datiui vel legitimi fiant tutores vel curatores ij, qui talis ætatis sunt cui [p] sua rũ rerũ administratio cõmittitur, quorũq; res possunt plenissimo iure hypothecarum teneri [q]; ¶ Omnibus quæ de successionibus tã ingenuorũ quã libertorũ † priorib° legibus disposita sunt in suo robore duraturis, nec aliquã ĩminutione ex p̃sentis legis sanctione acceptaturis: maximè in libertorũ successionibus: ne videantur ex eo q ad tutelæ grauamẽ non veniunt, successionis emolumentũ admittere [r]. Recitata septies in nouo cõsistorio palatij Iustiniani. D. iij. Cal. Nouembr. Decio V. C. Conss.

TITVLVS XXXI.

Qui petant tutores vel curatores.

¶ Minor debet admoneri, quòd petat curatorem ad lites, & si admonitus non petit, etiam eidem absenti & inuito dabitur. hoc dicit.

mam fratris sui vocari debeat tutelam, quęritur? Dicitur q sic: nisi iusta causa possit se excusare. nec ob hoc, q sit emancipatus vel capite minutus, se poterit excusare.

k ¶ Antecedere.] excipe hodie filium fratris 10 qui cũ eo admittitur: vt j. de legi. hæredi. authen. cessante.

δ Gradu.

l ¶ Legitimam.] sed cõtrà in potestate retẽt°: est fiduciari° vt isti. de fid. tu. §. j. & facit. j. de leg. hæ. l. de emãcipatis. & l. memini°. §. j. & j. de cura. fur. ne lucrum. Sed contrà. s. 20 de inoff. test. l. fratres. vbi dicit tolli agnationem: & sic nõ erit legitimus: sed hæc corrigit. Itẽ facit insti. de legi. ag. tu. §. fi. & insti. de legit. ag. suc. §. fi.

NEmo.] CASVS. Minor. xxv. an. tutor esse nõ põt, obstante minori ætate: an à 30 legitima successione propter hoc excludi debeat, quæritur? Dicitur q non.

m ¶ Annũ impleat.] vt insti. de fidu. tu. in fi. & de exc. tu. §. itẽ maior. & j. de legiti. hære. l. fi. in fi. & j. qui ætate se excus. libro. x. l. cum filios.

n ¶ Alius prægraue 40 tur.] s. minor.

o ¶ Sub cura agere.] quique tñ vnus curator et alius subcurator cõstitui tur: vt. ff. de neg. gest. l. ex facto.

p ¶ Cui.] i. quibus. vel cui. s. ætati.

q ¶ Teneri.] arg. sume q si minor accipiat dotẽ, 50 nõ obligatur bona eius tacitè sicut nec hic. quod quidam dicunt. Alij q sic cùm sit legalis obligatio. alãs non sine decreto.

ADDITIO. Hãc quæstionem decidit Bar. in repetitione. l. si cõstante. ff. solu. matrimonio. in tertio modo repetendi. in 60 versi. quartò quæro, pone q minori. vbi cõsuluit dãri dotem minori q obligatione bonorum expresse sam recipiat cũ iuramento. per aut. sacramenta puberum. s. si aduer. vendi.

† Concor. c. indeco. ũ cũ glo j. de eta. & qua. extrã. Dotem accipiente minore an sua bona tacite obligẽtur.

r ¶ Admittere.] nam fallit hæc regula, vbi est successionis & c. vt insti. de 70 legi. patro. tute. §. fi.

† Aliãs, libertinorũ. & nõ malè.

¶ QVI PETANT tutores uel curatores.

¶ Venit nunc ad datiuã: & primo quærendo quis petat eam dari.

Admone.] Casus. Si quis habens minorē sibi obligatū velit eum conuenire,si curatorem non habeat,admoneat eum vt curatorem petat:q̄ si non petierit,adire poterit iudicem:& petat vt ei detur curator.

a ¶ Admone.] si vis nec enim punieris si non petas:nisi quia si sententia definitiua daretur pro te, nō teneret: vt.s̄.de proc.l. nec eo minus.venditio autem fieri posset ex interlo 10 cutoria vel definitiua de iure lata,si non defendere tur:licet secus si esset pupillus:vt.ff.de bo.auth. iu. pos.l.si minor.&.ff. quib. ex cau.l.in pos.ea.l. apud Iulianum.Alij autem puniuntur si non petant in successiōe & in alijs:vt.ff. qui pet.tuto.l.ij.&.j.de ad 20 mini.tuto.l.sancim⁹.ij.§. ne autem.&.j.de leg. hære.l.sciant.& facit.ff.de mino.l.ait prætor.§.permitti tur.

b ¶ Consistas.] aliās consistas,aliās cōsitat.

c ¶ Potes.] non autem cogeris,vt dixi per.l.dictā l.si minor.

30 d ¶ Officio suo.] qd est vt si litigat cū tutore, non aliter detur curator, nisi postulanti pupillo:vt ff. de tute.l.qui habet. §.idem Cassi⁹.l.si cum alio datur inuito:vt insti.de cura.§.item inuiti.

Curator qualiter datur adulto.

Patroni.] Casus. Libert⁹ filijs 40 patroni sui tutorē petere debet:qd si non fecerit punietur.

e ¶ Nomina.] s.tutorum.

f ¶ Ex quibus.] id est propter quæ supradicta.s. aditionē & nominum editionem.Vel dic ex quibus nominatis.

Libert⁹ nō petens tutores filijs patroni, qualiter punitur.

50 g ¶ Subeas.] emēda ris enim verberibus: vt et ff.eo.l.ij.§.liberti.& etiam in seruitutem reuocaris, vt dicūt quidam.ff.de iure patro.l.ingratus.&.j.de liber.& eorum li.l.si manumissus.& sic est contrā j.de lib.caus.l.solo.Sed dic refert inter necessarium 60 obsequium,& non necessarium:vt ibi diximus.

In locum.] Casus. Si tutor pupilli decedit vel relegetur:petente matre,alius ei per cōpetentem iudicē substituē dus est.

h ¶ Filijs.] matri loqui tur.

70 i ¶ Postula.] ō mater.& est ad hoc.ff.ad tertul.l.ij.§.si mater non petierit.&.ff.e.l.ij.&.j.de ad mi.tuto.l.si.

Si filijs.] Casus. Creditor pōt petere tutorem filijs debitoris,si cōsanguineos nō habet qui petant.

80 k ¶ Et ipse.] s.creditor.

l ¶ Curare.] cautē dicit curare,nā primō rogare debet eos, qui possunt petere vt petant: vt.ff. eo.l.ij.§.si quidem aliquis.

Amita.] Casus. An soror patris filijs tutorem petere posit,quęritur?Dicitur quōd sic.

Salic.Vel sic:Volens cum adulto litigare,debet ipsum admonere:& ipse adultus potest petere curatorem sibi dari.h.d.Salicetus.

Imperator Antoninus A Chrysantæ.

LEX I.

Admone[a] adolescentē aduersus quem consistere vis,vt curatores sibi dari postulet cum quibus secūdū iuris formam consistas[b] .qui si in petēdis his cessabit:potes[c] tu cōpetētem iudicem adire,vt in dādis curatoribus officio[d] suo fungatur.PP.ij.Nonˉ.Februar.Messala & Sabino Consˢ.

¶ *Libertus omittēs petere tutores filijs patroni subiacet periculo deserti obsequij.hoc dicit. Sali.*

Idem A.Epaphrodito.

LEX II.

Patroni tui filij si eius ætatis sunt vt res eorum per tutores administrari debeant,cura adire p̄torem,& nomina[e] edere ex[f] quibus tutores constituātur:ne si cessaueris, obsequij deserti periculū subeas[g] PP.iij.Nonˉ.Iul. Messala & Sabino Consˢ.

¶ *Tutore mortuo,mater pupilli debet petere alium dari.h.d.*

Idem A.Atalantæ.

LEX III.

In locum tutoris defuncti vel in perpetuum relegati, alium dari tutorem filijs[h] tuis idoneum ex eadem prouincia à iudice competente postula[i] : qui secundum officium suum vtilitatibus eorum prouidebit. PP.iiij.Id.Iul. Læto ij.& Cereali Consˢ.

¶ *Creditor in subsidium petit tutorem dari pupillo debitoris sui.h.d.Sali.*

Idem A.Domnino.

LEX IIII.

Si filijs debitoris tui non sunt necessarij qui tutores petant: potes ipse[k] curare[l] vt accipiant per quos legitimè defendantur. PP.iij. Id.Iul.Læto.ij.& Cereali Consˢ.

Imp.Alexander A.Fuscianæ.

LEX V.

Amita tutores petere filijs fratris sui non prohibetur[m] . PP.v.Cal.Iul.Maxim.ij. & Aelia no Consˢ.

¶ *Mater debet tutores petere filijs suis,& iuestigare qualiter admīstrāt,nō autē curatores.Sa.*

Idem A.Octaciliæ.

LEX VI.

Matris pietas[n] instruere te potest quos tutores filio tuo petere debes[o] .Sed & obseruare[p] ne quid secus quàm† oportet in re filij tui pupilli agatur.¶ Petē di āt filijs curatores necessitas matribus imposita non est[q] :cùm puberes minores annis vigintiquinque ipsi sibi curatores,si res eorū exigit,petere debeant[r] .PP.x.Calēd.Octobr.Iuliano.ij.& Crispino Consˢ.

¶ *Volens reddere rationem administrationis, adulto potest petere curatorem dari, cui reddatur ratio.h.d.Sali.*

Imperator Gordianus A.Dionysio.

LEX VII.

Admone eam,quæ quōdam pupilla tua fuit, cùm eam non tantùm viripotentē esse, sed etiam nupsisse proponas,vt sibi petat curatorem[s] .Quòd si ea petere neglexerit:quo maturius possis rationem reddere administratiōis adito eo cuius sup ea re notio est, petere curatorē non vetaberis[t] . PP.vj.Idus Ianuar.Gordiano A. & Auiola Consˢ.

¶ *Ei qui adhibuit diligentiam quam debuit adhibere, casus fortuitus non debet obesse. h. d. Bal.Vel sic:Impedimentum superueniens in persona procuratoris ad tutorem petendum missi, excusat matrem Sali.*

Impp.Diocle t.& Maximian AA.Musico.

LEX VIII.

Cum à matribus sedulum[v] petendi[x] tutoris officiū exigatur,nec fortuiti casus impedimentis[y] ascribantur,proponasq̄; procuratorē,qui ad petedū pupillo tutorem à matre fuerat constitutus,à latronibus interfectum petitionem ex necessitate demoratū esse: ab hæreditatis successione matrem repelli[z] ,cuius nullum vitium intercessisse asseris , per quàm durum est .† PP . v . Id. Mart . Tyberiano & Dione Consˢ.

¶ *Habenti tutorem mater non petit.h.d. Bald. Vel sic: non imputatur matri si non petat tutorem filio habenti.h.d.Sali.*

Idem AA.Asclepiodoto.

LEX IX.

Cum iure habenti tutorē tutor dari non possit[a] :intelligis matrē non officium pietatis in petendo tutorem deseruisse†,sed iure munitam merito filio suo tutorē nō postulare[b] .S.iij. Nonˉ. April.Bizātij AA. Consˢ.

¶ *Negligēte matre possunt agnati pupillæ eius petere tutorem dari.h.d.Sali.*

Idem AA.& CC.Prisco.

LEX X.

m ¶ Non prohibetur.] sed nec cogitˉ præcisè,sed causatiuè:vt.j.de legi. hære.l. sciant.

Matris.] Casus. Mater filio suo tutorē petere debet:an autē filio curatorem habet necesse petere,q̄ritur. Dicitur q̄ non:cū ipse talis sit qui sibijpsi curatorē petere posit, si rei qualitas exposcat.

n ¶ Matris pietas.] id est materna pietas.

o ¶ Debes.] ō mulier. 10 & facit.ff.ad Tertu.l.ij.§. si m̄r nō petierit.&.§.seq.

p ¶ Et obseruare.] repete & materna pietas instruere te potest, qd obseruare debes:neqd &c.id est q̄ illi petiti & dati sunt administrent.[a] & bene vt hîc,&.j.de admi.tuto.l.fi. §.personis.

† Aliās,se. cius quam.

a Gl.fecit tur Sa.& vi de Bart.per tex.ibi in.l. ij.j.de ad. ministratio ne tu. Bald. in.l. preci. bus.in ver. si.quid er. go si petie. rit.

20 q ¶ Non est.] nisi eo casu q̄n impuberi petitur vt.ff.qui pe.tut.l.j.

r ¶ Debeant.] nō alius vt.ff.eo.l.ij.§.curatores.

Admone.] Casus. Mater misit p̄curatorē ad petēdū tutorē filio suo qui à latronib⁹ interfectus est: 30 interim decessit pupill⁹. nunquid videbitur nō petisse:& sic excludi debeat à successione filij, q̄ritur. Dicit q̄ nō,cū non stet p eam,sed per fortuitum casum qui præuideri nō potest.

s ¶ Curatorem.] aliās tutelæ iudicio teneris: vt 40 ff.de administra. tuto.l. ita autem.§.fi.

t ¶ Non vetaberis.] cui reddes rationem: vel potes offerre & consignare: & deponere:vt.ff. de mino .l. ait prætor.§.j. & facit.ff.de tute.l.qui habet §.si pupillus.j.

50 Cum à matribus.] Casus. Si mater filio suo habenti tutorem,†tutorē nō petat:& decessit pupilus:an sit excludēda ab eius successione,q̄rit,Dicitur q̄ nō,quia habenti tutorē tutor dari non debet.

v ¶ Sedulum.] i.continuum.

60 x ¶ Petendi.] nō ae cusandi de suspecto:vt.ff. eo.l.si.§.si.

y ¶ Impedimentis.] id est lęsionibus. l.ijs qui impediti sunt.fic &.ff. de admini.re. ad ciui.perti.l. ij.§.si eo tēpore.&.j.de ap pel l.præses.

† Et dic q̄ quis inuitus patitur non est illi impu tandū.con cor.dic.v. ad eius ve rò . circa med.cū gl. super verbo multa.

† Aliās,negle xisse.

z ¶ Repelli.] fic & si 70 minor est:vt.s̄.si aduer. delic.l.licet.sed licet repellat q̄n.s̄. nō habet iustam cām:vt hîc,&.ff.ad Tertullia.l.ij.§.si mater non petierit,fideicōmissum tn̄ à patre relictū nō perdit:vt ff.eo.l.fi.§.si verò.sed hodie videt etiā illud admittere:vt.j.de legi.hære.l.sci- 80 ant.&.ad Tertul.l.omnē. & facit.ff.eo.l.ij.vel dic vt in.l.sciant.

a ¶ Non posit.] vt et s.qui da.tu.pos.l.si sororis & insti.de cura §.interdū.&.j.in q.cau.tu.ha.tu.da. po.l.licet.vbi plenè dices. sed habenti tutorem dat̄ curator:vt.ff.de tu.& cu.da.ab ijs.l.vetri.§.curatorē.

b ¶ Non postulare.] cùm alium haberet.

Nepotibus.

NEpotibus.] CASVS. Si frater tuus habeat nepotes ex filio: & mater eius tutorem non petierit: an tutorem petere possis, quæritur? Dicitur quòd sic.

a ¶ Potes.] non tamen obest, si non petieris, cùm eorū mater te præcesserit: vt.ff.ad Tertyllia.l.ij.§ fina.

MAtres.] CASVS. Non solùm legitimis filijs, sed naturalibus mater tutorem petere debet, & si non petierit prætendens ignorantiam iuris, non audietur: nec legis pœnam effugiet.

b ¶ Profutura.] qa est error in iure naturali: vt suprà.de in ius vo.l.ij.&.ff.si quid in fraud.pa.l.si patronus hæres.in princ. & sic non ob.ff.de iur. & fac.igno.l.error.&.l.iuris ignorantia.&.j.de codicil.l.fina.§. si quis verò.in fine. Vel dic quod ignorātia iuris arcet eam à lucro: vt hîc.nec obest ei in amittendo. & facit suprà.de iur.& fac.ignorant.l.fin.

Iuris natura lis ignoran tia mulieres nō excusat

¶ VBI PETANTVR TVTORES VEL CVRA &c.

¶ Dixit, qui petant: nūncubi.

MAgistratus.] CASVS. Ibi peti debet tutor, vbi pupillus habet domiciliū: vel ibi, vbi pater suus erat oriūdus, vel vbi facultates suæ constitutę sunt, si verò alibi sit, reduci debet ad patriam suā: & ibi tutor petetur.

c ¶ Patris.] sic &.ff. ad muni.l.j.&. l. assumptio. §.filius.&.j.de munic. & ori.l.filios.&. l. origine. lib.x.

d ¶ Facultates.] vt &.j. de incol.l.ciues lib.x. Sed qd si habet facultates in diuersis locis? Rñ. Iudex cuiuslibet loci dabit suū tutorē: vt.ff.de tut. & cu. da.ab his.l.pupillo.

e ¶ Curabunt.] de ea terra, secundum Azo.

f ¶ Tui.] ô mater.

g ¶ Vbi morantur.] non tñ ibi domiciliū habēt. aliâs ratione domicilij possent ibi dari, secundum Azo. Vel dic secūdū H. etiā ratione domicilij nō posse dari, nisi sint ibi facultates: qa Romæ vbi est patria cōis, non pōt dari tutor, si facultates sint in prouincia: vt.d. l. pupillo. ADDITIO. Tu dicas, qd iudex originis vel domicilij potest dare tutorem, cuius administratio porrigēt ad oīa bona. l. magis puto.§.illud.ff.de rebus eorū. & est casus in l.propter litem.§.licet.ff.de excusa.tuto.ita tenet Barto.hîc, & latius in.d.l. pupillo.ff.de tuto.& cur.datis ab his.soluens contrarium quod format hæc glo. de dicta.l.pupillo.

Tutorē an posit dare iudex originis, si pupillus ibi non habeat facultatem.

† Aliâs, vt ibi defensores legitimos sortiantur.

h ¶ Ducunt.] per se vel per patrem.

i ¶ Suam.] quæ est ratione originis, vel facultatum.

k ¶ Et vbi patrimonium.] id est facultates.& dic,& pro vel.

¶ DE TVTORIBVS VEL CVRATORIBVS ILLVSTRIVM

NEpotibus fratris tui, si eorum mater in petēdis tutoribus debito nō fungatur officio, petere tutores solēniter potes [a]. S.pri.Cal.Maij, Sirmij.CC. Cōs.

¶ *Mater debet petere tutorem filio naturali sicut legitimis: aliâs ei non succedit.h.d.Bal.Vel sic: Mater etiam filio naturali tantùm tenetur petere tutorem dari, nec ignorantia iuris excusatur.h.d.Sali.*

Imp.Zeno A.Dioscoro præ.prę. L. XI.

MAtres naturalibus etiam filijs ad similitudinē eorum, qui ex iustis ac legitimis nuptijs sunt ꝓcreati, petēdorū tutorū necessitati subiaceāt: nulla eis ignorantia iuris ad euitanda legibꝰ vel sacris constitutionibus definita, si petitionem tutorū minus curauerint, profutura [b]. D.Cal.Septēb. Constātinop. Zenone.A.ij.Cōs.

TIT. XXXII.

Vbi petantur tutores vel curatores.

¶ *In loco originis uel domicilij constituitur tutor uel curator minoribus: non ubi non habent originem uel domicilium.h.d.Bal. Vel sic: Ibi tutor uel curator debet peti, ubi pupillus originem trahit:: uel maiorem partem facultatum habet & domicilium.hoc dicit.Sali.*

Imp.Anton.A.Aristobulæ. LEX VNICA.

MAgistratus eius ciuitatis, vnde filij tui originem per cōditionem patris [c] ducunt, vel vbi eorū sunt facultates [d], tutores vel curatores his quāprimùm secūdū formā ꝑpetuā dare curabūt [e]. Quòd si filij tui [f] neq; possident quicquā in ꝓuincia, vbi moranť [g], neq; inde originem ducūt [h]: restituti apud patriā suā [i], & vbi patrimoniū [k] habent, morabuntur, & † ibi defensores legitimos sortientur. PP. Calē. Octob. Lęto. ij. & Cereali Cōs.

TIT. XXXIII.

De tutoribus vel curatoribus illustrium vel clarissimarum personarum.

¶ *Non existente testamentario uel legitimo, tutor uel curator dandus illustri in urbe Romana nominandus est, per decem ex senatoribus eligendus, & per præfectum urbis: & per eos nominatus, ab ipso præfecto confirmatur: & ei sic confirmato per prætorem decernitur administratio: nec isti tenentur in subsidiū propter illius malam administrationem. In prouincijs uerò tutores uel curatores clarissimarum personarum nominantur per curiales, qui in subsidium ex nominatione tenentur.h.d.Sali.*

&c. ¶ *Quia in illustribus & clarissimis pupillis Romanis specialia quædam seruantur, ideo de his specialiter dicit.*

ILlustribus.] CASVS. Pupillis Romæ illustribꝰ pręfectus vrbis cū decē senatoribꝰ & prætore, dabit tutorē: & si ille solus nō sufficiat, plures vocabit ad tutelā: & quē senator & prętor elegerint cōfirmabit præfectus: & de cōcedēda administratione ei decretū prętoris interponať: nec actiōe in factū subsidiaria tenebūtur. de his pupillis verò, quibꝰ tutores in testamēto dati nō sunt, vel legitimi nō supersint: hæc quę dicta sunt, intelligi debēt de legibꝰ, quæ pręcipiūt, ne res pupilli alienentur vel obligētur, & res tutorū sint eis tacitè obligatæ: suā obtinētibꝰ firmitatē in ꝓuincijs: an curiales illustribꝰ pupillis tuto.dent cū periculo suarum facultatū, scilicet si non idoneum eligant, teneantur? Respon.ꝙ sic.

Imppp.Valentin.Theod. & Arcad.AAA. Proculo præfec.vrb. LEX I.

ILlustribus [l] præfectus vrbi, adhibitis decē viris è numero senatus amplissimi, & p̄tore clarissimo viro, q tutelaribꝰ cognitionibꝰ præsidet, tutores curatorésve ex quolibet [m] ordine idoneos faciat retētari [n]. & sanè id libero iudicio expertesq; [o] dāni cōstituēt iudicātes. ¶ Et si ī regēdis pupillaribus substantijs singuli [p] creādorū pares [q] esse nō possunt: plures [r] ad hoc secūdū veteres leges cōueniet aduocari: vt quē cœtus ille administrādis negotijs pupillorū dignissimū iudicabit, sola sñia obtineat p̄fecturæ [s]: sup cuiꝰ nomine [t], solēnitate seruata posteà p p̄torē interponať decretū [v]. ¶ Itaque hoc modo remoti à metu [x], qui consilio affuerint, permanebūt: & paruulis adultisq; clarissimis iusta defensio sub hac prudētium [y] deliberatione perueniet. ¶ Quod tñ circa eorum personas cēsuisse nos palàm est, quibꝰ sanè neq; [z] testamētarij defensores, neq; legitimi, vita, ætate, facultatibꝰ suppetūt. Nā vbi fortè huiusmodi homines offeruntur [a]: si nihil ad defensionē suis priuilegijs cōparabūt, vt teneri possint, iure pręscribimus. ¶ Cæterùm alia quę in causis minorū antiquis legibꝰ cauta [b] sunt, manere intemerata decernimus. ¶ In ꝓuincijs autē curiales [c] in nominādis tutoribꝰ & curatoribus clarissimarū personarū exhibeāt debitam cautionē, & discriminis [d] sui memores cognoscāt indēnitati minorū obnoxias etiā suas deinceps esse facultates. D.iij.Cal.Ianuar. Mediolani, Timasio & Promoto Cons.

¶ *Occupati circa maiora, non uocātur ad minora.h.d.Bal.Vel sic: Curiales tutores dari illustribus pupillis tuto.dent cū periculo suarum facultatū...*

l ¶ Illustribus.] scilicet Romanis.

m ¶ Ex quolibet.] id est quouis ordine.

n ¶ Retentari.] id est creari.vel, id est retineri. aliâs, præsentari.

o ¶ Expertesq; damni.] qd aliâs magistratꝰ minores expectāt, ꝑ subsidiariā actionē in factū, qua isti nō tenētur: vt insti.de satisd.tut.§.fi. &.ff. de admi.tut.l.Aemyliꝰ.

p ¶ Singuli creandorum.] i.nullus solus.

q ¶ Pares.] i.sufficiētes. ff. de nego. gest.l.sed & an vltro.§.j.

r ¶ Plures.] vni tñ cōmittiť administratio qñq;: vt &.ff.de admi.tut.l.iij.§.pe.& insti.de satisd. tut.§.ij.&.iij.& ī autē de hære. ab intes.§.fi.col.ix.

s ¶ Præfecturæ.] illi enim eligunt, & hic solus confirmat.

t ¶ Nomine.] id est nominatione.

v ¶ Decretum.] s.forte de sumptibus in pupillum factis: vt.j.de admi. tuto.l.iiij.vel vt tradatur ei administratio: vt in authen. vt ij, qui ob.se ha.per.res mino.§.final. col.vj. & sic habes hîc ꝙ primò eligitur. Secundò confirmatur. Tertiò decretum de administratione interponitur. sic &.j. de magi.conue.l.fi.

x ¶ A metu.] quia non dabitur in eos actio subsidiaria.

y ¶ Prudentium.] pręfecti præfecti cum alijs.

z ¶ Neque testamentarij.] sic infrà qui da. tuto.vel cura.poss.l.si sororis.

a ¶ Offeruntur.] testamentarij vel legitimi: idonei tamen.

b ¶ Cauta sunt.] vt res eorum non posint alienari vel obligari: & res tutorum sint eis obligatæ tacitè, & similia.

c ¶ Curiales.] scilicet cuiuscunque prouinciæ. sicq; dicti, quia consilijs publicis semper intererant.

d ¶ Discriminis.] sic ergo ipsi tenentur: vt & infrâ de magist. conue. aduersus.

Generali.] CASVS. Adstrictus curiæ, illustri personæ tutor dari non est. Viuianus.

a Ne qui.] id est ne aliqui.

b Vocentur.] quia non prospiceretur pupillis illustribus, cùm eorum bona sint fisco obligata.

Continuatio.

QVI DARE TVTORES VEL CVRA. POS. &c.

10 Dixit qui possunt petere, & ubi dari: nunc qui dare, & qui dari. stribus prohibentur. h. d. Sali.

Imppp. Valentin. Theod. & Arcad. AAA. Aureliano præfecto vrbi. LEX II.

Generali lege prospectũ est, ne qui[a] ad illustriũ senatorũ tuelá curialibus occupati necessitatibus vocentur[b]. D. iij. Cal. Aug. Theodosio A. iij. & Habundantio Conss.

TIT. XXXIIII.

Qui dare tutores uel curatores possunt, & qui dari non possunt.

Ratione dubitationis etiã seruis potest dari curator ad litẽ. h. d. Bal. Vel sic: Ei cui mouetur quæstio status. dari potest tutor uel curator, nõ obstante litis pendentia. h. d. Sali.

Imp. Alex. A. Amphibulo. LEX I.

Cum tibi in ea ęta te[c] cõstituto, vt si de statu tuo cõstaret[d], per tutores siue curatores negotia tua administrari deberẽt, libertatis cõtrouersiá fieri alleges: non ideo oportuit impediri, quò magis[e] liberali cã ordinata, qa interim[f] ꝑ libero habebaris†, curator tibi dare tur, ꝑ quẽ defendi cã tua pōt. PP. Cal. Nouẽbr. Alexandro A. Cõs.

Hæc lex loquitur de curatore generali, qui in rebus uxoris dari nõ potest: sed curator ad li tes bene potest esse maritus. h. d. Bal. uel sic: Maritus non potest esse curator uxoris. h. d. Sali.

Idem A. Arthemisiæ. LEX II.

Marit[o], etsi rebus vxoris suę debet affectionẽ, tamen curator ei creari nõ pōt[g]. PP. Cal. Iul. Fusco. ij. & Dextro Conss.

Carens uisu non potest esse curator. Hoc dicit. Bal. Secus si unum oculum tantum amisisset: ut in glo. Sali.

Imp. Philippus A. Dolenti. LEX III.

Luminibus[h] captum curatorẽ haberi debere, falsò tibi psuasum est. PP. xiij. Cal. Aug. Peregrino & Æmyliano. Conss.

Cum tibi.] CASVS. Si minori. xxv. an. status moueatur quæstio: an ad defensionem suam dari sibi debeat tu-20 tor vel curator, quærit? Dicit ꝙ sic: cum pendente liberali causa pro libero sit habendus.

c Aetate.] quia minor es. xxv. an. & moue-tur tibi quæstio status.

d Constaret.] scilicet te esse liberum.

e Quo magis.] id 30 est quo minus. sic. s. de iudic. l. properandum. §. fin. & l. quoties.

f Quia interim.] i. postquam causa liberalis est ordinata vsq; ad sententiã. & hoc quo ad plu ra: quo ad quædã tamen nõ: vt no. j. de libe. causa. l. lite. sed cùm demũ ordi-40 nata causa liberali dat curator: per quẽ ordinatur causa liberalis? R̃n. fit ordinatio ante litis conte stationem, & corã iudice: deinde datur curator, & sic fit litis contestatio. Sed pone, ꝙ fertur sententia cõtra ipsum: an fuerit tutor vel curator ille, qui 50 fuit datus? Videt ꝙ non: quia ita demũ tenet datio, si liber inueniatur: vt ff. de tut. & cura. da. ab. l. ei qui. Sed Ioã. dicit, ꝙ sic ratione incertitudinis: sicut & aliás ratione dubij cognoscit iudex, vtrũ sit iudex vel non: vt. ff. de iu dic. l. si quis ex aliena. Et 60 causa liberalis similiter tenetur ratione dubij inter seruum & dominũ: aliás si non teneret datio tutoris, nec sententia teneret, quasi contra minorẽ indefensum lata: vel per non legitimam personã defensum. Nec obst. d. l. ei qui. quia non tenet: vt 70 ibi dicit, idest vsque ad pubertatem: vt aliás quilibet curator datus pupillo: tenet tamen vsque ad sententiam. Si autem pronuncietur liber, tenet vsque ad tempus adultæ ætatis si detur pupillo: vel vsque ad vigintiquinque annos si detur adulto: vt in eod. titul. l. curatorem. cùm verò pronunciatur seruus, tunc vsque ad sententiam: vt dixi. Item nonne debuit hæc quæstio status in tempus pubertatis differri: vt. ff. de car. edic. l. iij. §. j? Respond. hîc expediebat pupillo: vt in prædicta. l. §. duæ. Vel fortè hîc erat pubes. & facit. ff. de tuto. & cura. da. ab his. l. si impube ri. in principio.

† Hic vide da est tibi gl. ma. j. de libe. cau. l. lite. Sali. cui adde sing. Lo. rom. cccclxxvj. incipiens, Scis quòd docto.

Maritus.] CASVS. An maritus vxori suę minori annis curator creari possit, quæritur? Dicitur quòd non. Viuianus.

Marit⁹ quare non possit esse curator vxoris suæ.

80 g Non potest.] vt. ff. de cura. furi. l. virum. & idem in nuru. j. de excus. tuto. l. licet. & l. amplissimi. Sed videtur tenere datio, cùm ipse debeat se excusare: vt instit. de excu. tut. §. pen. & j. de excu. tu. l. licet. Sed dic impropriè dicitur excusari, cùm etsi vellet curator esse, non posset. & est ratio: quia si malè gerat vir, vxor propter affectionem remitteret.

Luminibus.] CASVS. An orbatus vtroque lumine curator dari debeat, quæritur? Dicitur ꝙ non.

h Luminibus.] cautè dicit in plurali: vt. j. qui morbo. l. j. secus si vnũ oculum tantùm amisisset: vt. j. de excu. tu. l. frater.

Militiæ] CASVS. An miles possit esse tutor? dicitur quòd nõ: nec legitimus: nec dari debet in testamento. quòd si credat se posse esse tutorem, & res pupilli administrauerit: non actio. tutelæ (quia non potest esse tutor) sed act. neg. gest. pupil lo tenebitur. Viuia.

Vbi est defectus personæ, ibi non potest quis sibi uendicare nomen tutelæ uel curæ, sed simplicis gestionis. h. d. Bald. Vel sic: Miles armatæ militiæ non potest esse tutor uel curator. hoc dicit. Salicetus.

Idem A. Emerito. LEX IIII.

Militiæ armatę[i] muneribus occupatus, neque si legitimus sit, neque si ex testamento datus fuerit, nec alio modo (& si voluerit[k]) tutor vel curator fieri potest. sed si errore ductus, res administrauerit: negotiorum gestorũ[l] actione conuenitur. PP. x. Calend. August. Peregrino & Æmyliano Conss.

Tutor non potest dari à iudice, qui non est suppositus iurisdictioni suæ. h. d. Sali.

Impp. Diocletianus & Maximian. AA. & CC. Aemylianæ. LEX V.

Neq; à præside alterius prouinciæ, neq; à magistratibus municipalibus[m] tutorem ortum ex alia[n] ciuitate, nec domicilium, vbi nominatur habentem, iure dari posse ab eo, cuius iurisdictioni subiectus non est, certissimi iuris est. Neque cessatio iniuncti perperam offici, ad periculum eius pertinet[o]. S. xij. Calend. Maij AA. Conss.

Matre negligente filijs tutorem petere, alij ad petendum admittuntur: & potest præses tam per se, quàm per magistratum eis tutorem dare. hoc dicit. Sali.

Idem AA. & CC. Leontio. LEX VI.

Quod dicis[p] matrem filijs tutores nolle petere, super hac re adi præsidem prouinciæ, qui si eam neglexisse perspexerit, etiam ipse[q] magistratus dare tutores, vel nomina[r] mittere[s], vt ab ipso[t] decreto[v] tribui possint, iubere non prohibetur. PP. ij. Calend. Maij AA. Conss.

Seruus non potest dari à iudice tutor uel curator. hoc dicit. Sali.

Idem AA. & CC. Rufo. LEX VII.

i Militiæ armatæ.] Ad differentiam inermis: 10 vt supra de epis. & cleri. aut. presbyteros. ij.

k Voluerit.] vt insti. de excu. tut. §. idem & in milite & j. de leg. l. ab administratione. & facit. s. loca. l. milites. & de procur. l. ita demum.

l Negotiorum gestorum] vt & s. de te-20 sta. tut. l. j. & de neg. gest. l. curatorẽ. & ff. de neg. gest. l. iij. §. hac actione. Item & pro tutelæ: vt. ff. de eo qui pro tut. l. j. §. si quis tamen. sed in hoc potest dici contra: vt in ea. l. §. si quis quasi.

Neque à præside.] CASVS. 30 Si præses & magistratus hominẽ non suæ iurisdictionis nominauerit ad tutelã: nõ tenet nominatio: nec tenebitur, si tutelam non administrauit.

m Municipalibus.] eiusdẽ prouinciæ. Hug.

n Ex alia.] s. alterius prouinciæ, qua dò à præ-40 side: vt. s. qui pe. tut. l. in locum, nisi quàdo nõ inueniuntur in ea prouincia idonei: vt. ff. de tu to. & curat. da. ab. l. diuus.

o Pertinet.] vt aliqua actione teneatur: vt argu. infra de appella. l. nominationes. si verò spon tẽ gesisit, tenetur negotio 50 rum gestorum: vt supra l. proxima. Item not. se cus in testamẽtario, quã hîc dicitur in datiuo: vt ff. de testa. tute. l. quæro. in princi.[a] sed tamen po terit excusari: vt infra de excusa. tuto. l. testamento. & facit. ff. de tut. & cu ra. da. ab his. l. secunda & 60 tertia. & supra titulo. ij. l. prima. Sed quæ est ratio diuersitatis? Dic quia in dando à iudice, cõcurrere debent quatuor: vt not. s. de confir. tut. l. si vt proponis.

a Et est ratio dicti sa. quia dati⁹ datur à iudice, imperata sui iurisdictione: qui testator nõ habet.

Quod dicis.] CASVS. Si mater filijs tutorem non 70 petit, creditor adire potest iudicem, & petere, vt iudex eis det tutorem.

p Quod dicis.] O tu creditor.

q Etiam ipse.] scilicet præses iubere non prohibetur &c. sic ergo magistratus dat tutores iussu præsidis. sic & institu. de Attil. tu. §. penulti. Sed contra. ff. de tuto. & cura. dat. ab his. l. nec mandante. nam est mixti imperij datio tutoris: vt. ff. de tut. l. muto. §. tutoris. quæ est similiter contra. Solut. non potest delegari non habenti iurisdictionem: sed habenti sic. hodie verò potest dare magistratus municipalis sine iussu præsidis, cum episcopo tamen: vt instit. de Attil. tu. §. penultimo. Vel refert inter iubere & mandare, si-80 ue delegare.

Tutoris datio an possit delegari.

r Nomina.] quod melius est. & ita se corrigit. Vel dic secundum distinctionem facultatum: vt insti. de Attil. tu. §. nos autem.

s Mittere.] Mittere autem debet nomina tutorum præsidi alterius prouinciæ, cùm in sua idonei non reperiuntur: vt. ff. de tuto. & curat. da. ab his. l. ius dandi. & l. diuus.

t Ab ipso.] scilicet præside.

v Decreto.] scilicet suo præsidis, quo dabit eum tutorem: vel quo concedet

concedet ei administrationem.

IN seruili.] CASVS. Præses vel iudex seruum tutorem dare non potest. Viuianus.

a ❡ A præside.] à testatore sic: vt institut. qui testa. da. tut. pos. §. j.

CReditorem.] CASVS. Creditor pupilli potest tutor eius esse, nec petitionem debiti amittit, sed sibi soluere tenetur. Viuianus.

b ❡ Petitionem.] Eorum, quæ ei debebat pupillus, cui datus ipse tutor est.

c ❡ Non ambigitur.] vt &. ff. de contrah. emp. l. fistulas. §. j. & . j. de excu. tu. neq;. & . ff. de admi. tu. l. quoties. §. sicut. vbi etiã punitur si sibi non soluat, cùm possit: vt inst. de excu. tut. §. item propter litem. & . j. de in litẽ dã. tut. l. fi. & . ff. de admi. tu. l. ita autem. §. debitor. Sed hodie contra.

MInoris.] CASVS. Authen. corrigit. l. in eo quod dicit, quòd creditor pupilli potest esse tutor eius: & si tutor ab initio creditor pupilli nõ fuerat, sed posteà fiat: quia fortè pupillus successit ei, qui erat obligatus tutori: tunc alius debet adiungi illi tutori: ab initio autẽ debet tutor iurare se debitorem vel creditorem non esse pupillo: quia si tacet, amittit actio. si debitor est, licet soluat, non liberatur. etsi tutori cedatur actio aduersus pupillum, tutor eam exercere non poterit, nec ille qui cessit: quia fecit contra ius. Viuianus.

IN seruili conditione constitutum, tutorem vel curatorem à præside [a] dari non posse, nullam habet iuris dubitationem. S. ij. Nõ. Iul. Philippopol. AA. Cons.

❡ *Iure isto creditor potest esse tutor debitoris, & sibi soluere tutela durante. hoc dicit. Salicetus.*

Idem AA. & CC. Euelpisto. L. VIII.

CReditorem debitoribus tutorem datum, non tantùm petitionem [b] non amittere, sed etiam ipsum sibi posse soluere, non ambigitur [c]. PP. v. Nõ. Iunij. CC. Cons.

In authen. vt ij, qui obli. se ha. per. §. sed & si quis. colla. vj. consti. ij.

❡ *Creditor uel debitor minoris non debet eius curam suscipere: & si suscipiat & taceat, creditor actionem perdit. Si debitor taceat, solutione interim facta non iuuatur: & si post administrationem susceptam creditor uel debitor eius efficiatur, curator ei adiungitur: & si cessionem aliquam contra minorem receperit, illa uti non poterit: sed minoris lucro cedit. hoc dicit. Salicetus.*

MInoris debitor [d], vel is, cui minor tenetur, aut qui minoris res tenet, à curatione [e] prohibetur [f]. Nam & antè curator, si minoris creditor [g] efficiatur, non sine [h] adiũcto curatore administrabit. ❡ Hoc autẽ [i] ab initio vel probet, vel iuretse credere [k] minorem obligatum, vel res eius habere. Nã si taceat, actionis sustinebit iacturam [l]. ❡ Item si debitor taceat: nec redhibitione [m], nec alia [n] tẽpore curationis solutione [o] iuuabitur. ❡ Sed & si actionis cessionem aduersus minorẽ suscipiat [p]: nec post curam quidem depositam ea permittitur vti: nec verò is qui cessit, agere debet [q]: cùm in legẽ commiserit, licet cessio pro iustis caussis facta sit: sed minor lucrabitur: His valentibus in omni cura, prodigorum fortè, aut furiosorũ, aut dementium, & omnium, quas introducunt leges.

❡ *Habenti legitimum tutorem non potest dari datiuus. hoc dicit. Baldus. Vel sic: Habenti tutorem legitimum non debet dari datiuus: nec datus tenetur administrare. hoc dicit. Salicetus.*

Idem AA. & CC. Maximiano.

LEX IX.

SI sororis tuæ filijs, tutore legitimo patruo constituto [r], nec vllo excusato priuilegio, tutor datus [s] es: cùm habenti tuto-

d ❡ Debitor.] Sed quid si est in modica quantitate debitor? Respõ. non per hoc prohibetur: arg. ff. de excu. tut. l. non tantùm. in principio. & de vent. in spi. l. prima in fine. & de pig. act. l. si quis. §. j. & de legi. tuto. l. legitimos. ibi, maximè si modica &c. excipitur mater & auia: vt infrà titulo primo authenti. ad hæc. Item quid si rem minoris possideat, vel econtra rem eius minor: vnde rei vendicatio competit inter eos? videtur non per hoc prohiberi: vt institut. de author. tuto. §. fina. & quia non est obligatio nec actio: vt institut. de actio. in principio. & infrà si vnus ex plu. l. ij. Quidam tamen contra: quia instrumenta pertinentia ad talia, posset subtrahere: vt in corpore. §. j. Item quid si habet res cõmunes secũ? Non videtur prohiberi: vt infrà de excu. tut. l. quod res. sed per authenti. hanc potest contradici. Item quid si est naturale tantùm debitum inter eos? Videtur prohiberi: quia deduci potest: vt. ff. de negotijs gestis. l. at qui natura. & impetit donationem: vt. ff. de donatione. l. hoc iure. §. si quis seruo. econtra quòd non: quia dicitur creditor: vt. ff. de verborum significa. l. creditor. & hoc placet: neque poterit deducere. vt argumen. ff. de petit. hæred. l. si quid possessor. in principio. ibi, sed & si ipsi &c. Item quid si est naturale debitum inter eos? Videtur prohiberi. Accursius.

e ❡ A curatione.] similiter & à tutela: vt in nouella, titu. qui tuto. vel curato. l. pupillo. & in authenti. eodem. §. sed & si quis. ibi, sed coniungi tutorem &c. & quia est eadem ratio prohibitionis. argumen. infrà. ad legem Falci. l. fi. & colligitur in authent. vt sine prohibitione matres debitri. & creditri. §. j. & in rubri. colla. vij. An ergo in omni tutela est hoc verum? Quidam quòd sic: quia generaliter dicit. Alij excipiunt testamentarium: quia fides &c. vt institu. de satisda. tut. §. j. & . ff. de cur. fur. l. si furioso. in fine. & . s. de epi. au. l. de creationibus. Sed certè eadem ratione datum ex inquisitione debent excipere: quia & eius fides est approbata: vt institut. de satisda. tut. §. ij. & sic in solis legitimis & datiuis sine inquisitione haberet locum hęc authen. quod M. concedit. sed prima placet, vt omnes etiam testamentarios comprehendat. nec obstat quasi videatur fides approbata &c. quia istud verum, quo ad satisdationem vitandam, non quo ad ea, quæ hac constitutione dicuntur, cùm nec tunc hæc constitutio fuerit cogitata. Item ex eo quòd excipitur mater tantùm & auia: vt infrà titu. j. authenti. ad hæc. relinquitur in omnibus alijs loqui. in authenti. de non alien. §. vt autem. collat. ij. & videtur expressum in corpore. §. & hoc dicimus. ADDITIO. Aduertas, ꝙ in testamentario tutore Ol. quem sequitur Barto. hîc sic distinguit, aut testator qui dedit talem tutorem sciebat ipsum esse debitorem vel creditorem: & tũc potest esse tutor: quia fides eius &c. aut ignorauit, & tunc vera est opinio istius glossę, quia non potest videri approbasse fidem eius, quem talem ignorabat. argu. l. mater. ff. de inofficio. testa. vide latius Barto. hîc in ver. quæro an ista. aut. habeat locum &c.

Tutor minoris esse non potest, qui est eius creditor vel debitor.

f ❡ Prohibetur.] Ergo si vellet, non admittitur: vt hîc. Sed infrà. dicitur, quòd admittatur: sed amittit debitum: vnde dicunt quidam, non prohibetur, quando dimittit debitum: & sic est magis excusatio, quàm prohibitio: imo reijcitur, si scitur ab initio, vel admissus perdit debitum.

g ❡ Creditor] Quid si male administrauit, & sic factus est debitor: vel econtra de suo impendit, & sic factus est creditor? Respond. in talibus non habet locum hæc authen. sed quando obuenit tutori hæreditas debitoris vel creditoris minoris, vel minori obuenit hæreditas debitoris vel creditoris tutoris: vt tunc curator adiungatur: vt in corpore. §. sed & si quis.

h ❡ Non sine adiuncto.] ergo cum adiuncto sic. & ita quod ab initio valet, non vitiatur: licet in eum casum perueniat, à quo incipere nõ potest: vt insti. de leg. §. econtrario. Sed arg. cõtra. ff. ad legem Aquiliã. l. qui in eum casum.

i ❡ Hoc autem.] ne sit licitum cuilibet euadere tutelam ab initio. Sed quid si paratus est soluere, quod debet minori? Adhuc videtur repelli quasi suspectus: qa se ingerit. argumen. ff. de procurato. l. quæ omnia. econtra quod non: vt. ff. de iure immunita. l. semper. §. conductores. & de vsufruct. l. cùm fructuarius. Potest distingui, an est idoneus, vel non. argumen. ff. ad legem Corneliam de fals. l. vxori. §. primo. & de testamen. tutel. l. ex sententia. Vel potest distingui, an se offerat etiam ad tutelam vel non. argumen. ff. de conditio. & demonstratio. l. hæc conditio. primo. Item quid si debitum erat ei singulis annis? videtur quòd pro annis, quibus fuit tutor, amittat debitum: prosequentibus reassumat: vt. ff. de condition. & demonstration. l. pater. §. finali. Alij distinguunt, debeat ex stipulatione vel legato, vt primo casu totum perdat, quasi vna stipulatio sit. secundo valeant prædicta: quia plura sunt legata. arg. ff. de dona. cau. mor. l. senatus. §. fi. Item quid si conditionale debitum est? Respon. idem quod in puro.

k ❡ Credere.] sic suprà de iuramento calumn. l. secunda. §. primo. secus aliâs: vt. ff. rerum amota. l. Marcellus. & in teste: vt suprà de testib. l. testium.

l ❡ Iacturam.] hoc si sciuit, aliâs secus. arg. j. de tab. l. generali. libro x. & . ff. si liber. inge. esse dic. l. ij. Item quid si posteà sciuit? Respond. tenetur denunciare: aliâs perdit. argumen. suprà de incest. nupt. l. qui contra. argumen. contra. ff. de bonis lib. l. qui cum maior. Vel potest dici, vt remoueatur ab administratione.

m ❡ Redhibitione.] id est solutione debiti.

n ❡ Alia.] vt quia aliud pro alio soluat.

o ❡ Solutione.] speciale. aliâs contra: vt institu. quibus modis tol. obliga. in principio.

p ❡ Suscipiat.] durante cura, vel ea finita: vt in corpor. §. quòd si quis. & in nouel. qui tutor. vel curat. pupil. capitu. nulli. & etiam fortè post redditam rationem: licet sit argumen. contra. suprà de interdic. ma. l. si patris. sed ibi cessat ratio prohibitionis. hîc non. Item an hæc authenti. habeat locum in administrante tantùm? quod videtur: quia tam in rubrica, quàm in eiusdem corpore de gubernatione in plurimis locis facit mentionem. Sed potest dici contra, cùm omnes teneantur: vt. ff. de solu. l. quòd si fortè. §. primo. Accursius.

q ❡ Agere debet.] sic. s. ne li. po. l. j. & . ij.

SI sororis.] CASVS. Filijs sororis tuæ datus erat tutor patruus eorum: posteà iudex volebat eis dare tutorem contra regulam iuris, qua dicitur, quòd habenti tutorem &c. an eo se non excusante teneberis ex datione, quæritur? dicitur quòd non.

r ❡ Constituto.] à lege.

s ❡ Datus.] tu qui es auunculus, & datus à iudice, vel in testamento minus solenni. Et not. hîc legitimam superare datiuam regulariter. sed fallit: vt. ff. de

Tutor legitimus superat datiuũ.

testa.tut.l.si quis sub conditione.
a ¶ Iura] vt &.§.qui.ex cau.tu.ha.l.licet.

Curatorem.] CASVS. Habenti tutorem vel datiuum vel legitimum, alius eo non remoto subrogari non potest. idem est in curatore. Si ergo in absentia curatoris alicuius adulti, te iudex curatorem dederit: non tu, sed primus tenebitur: quia actorem periculo suo debuit constituere. Viuianus.

10 b ¶ Curatorem.] aliâs tutorem.

c ¶ Neq; adiungi.] s. aliu. vel actoré, vel curatorem vel tuto. Azo licet regula iuris non sit impedimento, quod minus habenti curatorem curator datur: vt ff. de tuto. & cur. da. ab his. l. ven-20 tri. §.j.

d ¶ Te quoq;.] scilicet priorem curatorem.

e ¶ Medio.] postquàm cœpisti abesse, donec reuertaris.

f ¶ Debueras.] antequàm abesses. & hoc si necessitate impediebaris secundum quosdam. Tu 30 dic etiam ex voluntate, dummodo aliqua iusta sit: vt hîc, &. ff. de admi. tuto. l. decreto. in princi. & facit institut. de cur. §. fina. & infrà eodem. l. curator. & de tut. vel curat. qui satis non dedit. l. ij.

† Aliâs, te- que ad futu rũ damnũ, quod medio tempo- re neg. pup. cõtigit, esse succe. &c.

In vniuersis.] CASVS. Minor 40 non habet legitimam personam standi in iudicio, nisi generalem vel specialem habeat curatorem: vel venia obtenta ætatis. Viuianus.

g ¶ Litibus.] nisi in possessione momentaria: vt suprà qui legi. per l. momentaneæ.

50 h ¶ Iustam.] scilicet litigandi: vt. ff. de re iudi cata. l. acta. §. contra. & suprà si aduer. rem iudica. l. cum & minores. & suprà qui legi. per. l. ij.

i ¶ Gratia] puta data venia ætatis: vt & suprà de tempori. in integ. restitutio. l. ea quæ. §. j.

60 k ¶ Statuta.] hac lege.

Curator.] CASVS. An curator in litem datus minori, si litem fuerit contest. eam deferere posit, & sibi alium, qui litem peragat, posit curatorem subrogare, quæritur? Dicitur 70 quòd non.

l ¶ A se.] id est si quis curator datus adolescenti cœpit agere causas ipsius: & dicat posteà, quod quidam alius melius debet esse procurator: & sub tali prætextu velit deserere administratio - nem. concord. j. de admi. 80 tut. l. fin. in princ.

Ne magistratuum.] CASVS. An magistratus colonum principis patrimonialem compellere posit ad suscipiendum tutelam, quæritur? Dicitur quòd non: nec alium, qui habeat priuilegium, quo se posit excusare. Viuianus.

m ¶ Patrimonialem.] scilicet priuatæ rei Cæsaris. nam fiscalis non excusatur: vt. j. de excu. tu. l. coloni. quæ est contra. Vel hîc de perpetuo, ibi de temporali colono, qui potest se remouere à cultura.

---

rem alium dari iura [a] prohibeant: necessitatem administrationis ad eum pertinere, nec te datione teneri, non ambigitur. S. iij. Calend. Febr. Sirmij. CC. Conss.

¶ *In locum tutoris vel curatoris non potest alius, nisi causa cognita subrogari. hoc dicit. Bal. Vel sic: Propter absentiam curatoris alius non adiungitur nec substituitur, nisi illo remoto: & curator ante suam absentiam debet actorem cõstituere, ne damnum incurrat. hoc dicit. Sali.*

Idem AA. & CC. Florentino militi. L. X.

Curatorem [b] habenti neque adiungi [c], nisi causa cognita, neq; in locum eius alium substitui, nisi antè priore remoto, ambigui iuris non est. te quoq; [d] † absuturum damni, quod medio [e] tempore negotijs pupillaribus contigit, esse succedaneũ: cũ actoré periculo tuo constituere debueras [f]: nec iure magistratum in absentia tua alium creasse, certũ est. PP. iij. Cal. April. Cæsaribus Conss.

¶ *Iudicium debet legitimè inchoari ad hoc, ut posit iuridicè terminari. hoc dicit. Bald. Vel sic: Minor non habet legitimam personam standi in iudicio, ideo ei debet dari curator generalis vel ad litem. hoc dicit. Sali.*

Impp. Constant. A. & Constantin. Cæs. ad Bassum præfectum vrbi. LEX XI.

In vniuersis litibus [g] placet, nõ prius puberem iustam [h] habere personam, nisi interposito decreto, aut administrandi patrimonij gratia [i], aut in litem fuerit curator datus: vt iuxta præcedẽtia nostræ pietatis statuta [k] legitimè initiatæ litis agitata in iudicijs controuersia finiatur. D. iij. Id. Octobris Aquileiæ Constant. A. & Licinio Conss.

¶ *Curator generalis non potest in lite mota facere ordinari speciale tutorem. hoc dicit. Bal. Vel sic: Curator generalis non potest deserere litem inchoatam, nec administrationem generalem propter specialem. h. d. Sali.*

Imppp. Valenti. Grat. & Theod. AAA. Eutropio præfecto prætorio. LEX XII.

Curator adolescenti ordinatus, post inchoatã litem nõ potest sub prætextu specialis curatoris à se [l] nominati, aut litem cõtestatam deferere, aut ab administratione se subtrahere. D. iiij. Calen. Octob. Constantinop. Eucherio & Syagrio Conss.

¶ *Principis colonus nec alius priuilegiatus debet tutor dari. h. d. Sali.*

Impp. Honor. & Theodo. AA. Monaxio præfect. vrbi. LEX XIII.

Ne magistratuũ vlterius procedat licentia: plenius designamus, ne patrimonialem [m] colonũ, siue alium [n], qui priuilegio ab hac nũcupatione [o] defenditur, tutelę muneris adstringat officiũ. D. ⁎ Honorio. viij. & Theodosio iij. AA. Conss.

TITVLVS XXXV.

Quando mulier tutelæ officio fungi potest.

¶ *Mulier de iure communi non potest tutelæ officio fungi. h. d. Sali.*

Imp. Alexander A. Otaciliæ. LEX I.

Tutelam administrare, virile munus est, & vltra sexum fœmineæ infirmitatis tale officium [p] est. PP. x. Calend. Octobr. Iuliano. ij. & Crispino Conss.

¶ *Olim mater non poterat esse tutrix, nisi per priuilegium impetraret, & renunciaret secundis nuptijs, & Velleiano, & omni alio auxilio: & habet hoc locum in matribus tam legitimorum, quàm bastardorum. h. d. cum. l. seq. Bald. Vel sic: Mater ætate maior, ad tutelam filij iure isto non poterat peruenire existente testamentario vel legitimo: & eis deficientibus si volebat hoc impetrare, debebat iurare, quòd ad secundas non transeat nuptias: & si posteà secundas ineat nuptias, bona huius secũdi mariti obligantur filijs, pro administratione tutelari. & quãdo mater secũdas prælegit nuptias, de alio tutore per iudicẽ filijs debet prouideri. h. d. Sali.*

Imppp. Valẽtin. Theod. & Arcad. AAA. Tatiano præfect. præto. LEX II.

Matres, † quæ amissis viris tutelã administrãdorũ negotiorũ in liberos postulant [q]: priusquã cõfirmatio [r] officij talis in eas iure eueniat, fateant actis [s] sacramẽto pstito, ad alias se nuptias nõ venire. ¶ Sanè in optione huiuscemodi nulla cogatur: sed libera in cõditiones, quas pstituimus, volũtate descẽdat. nã si malunt alia optare matrimonia, tutelã ⁎ administrare nõ debẽt. ¶ Sed † ne sit facilis in eas [t] post tutelã iure susceptã irruptio: bona eius primitus, qui tutelã gerẽtis [v] affectauerit nuptias, in obligationem venire, & teneri obnoxia rationibus [x] paruulorum

---

n ¶ Alium.] vt militem, vt. s. eo. l. militiæ armatæ. Et nota, quòd his casibus ipso iure non tenet datio: sed quando potest datus se excusare, tenet decretũ: nisi se excusset. hîc, & si vellet, non potest. & facit. ff. de iure immu. l. semper. §. coloni. &. §. conductores. Item no. hîc, quòd quidem nõ possunt esse tutores, nisi testamẽtarij, vt ecce serui: vt. s. eod. l. in seruili. Item nõ municipes: vt. ff. de tut. & cur. da. ab his. l. 10 iij. & de testa. tut. l. quæro. in prin.

Seruus tu. tor esse nõ potest nisi testamenta rius.

o ¶ Nuncupatione.] id est nominatione.

¶ QVANDO MVLIER TVTELAE OFFICIO FVNGI POTEST.

¶ Quod quãdoque per 20 mittitur: ut. j. eo. l. ij. & iij. regulariter contra: ut infrà eo. l. j.

Tutelam.] CASVS. Ad administrandam pupillorũ masculus non fœmina vocabitur: quia tale munus ex-30 cedit infirmitatem eius sexus. Viuianus.

p ¶ Officium est.] vt &. ff. de test. tut. l. iure nostro. nisi à principe impetret: vt. ff. de tute. l. fi. & facit ad. l. istã. ff. de reg. iur. l. ij. & de postu. l. j. §. sexũ. & de edẽ. l. pe. & ad Velleia. l. j. &. s. de arbi. l. fi. & 40 ff. de stat. ho. l. in multis. Sed contra. ff. de neg. gest. l. qui aliena. §. quanquam. sed ibi non fuit tutrix, licet pater eam rogauerit de filijs.

Matres.] CASVS. Mulier si vult administrare tutelã filiorũ, potest, si hoc impetrauerit à principe, et ei cõfirmetur. antequàm tamẽ fiat cõfirmatio, iurare debet se non venturã ad secũdas nup. quo subsecuto, si nubat, omnia bona mariti secũdi erunt obligata pupillo. ab initio autẽ electionẽ habeat vel nubere & nõ admini 60 strare, an econtra, tunc demũ autẽ mulier ad tutelã admittitur: cũm nullus tutor testamẽtarius, neq; legitimus superest, vel remouetur vt suspectus, vel se excusauit propter animi vel corporis impedimentũ: & tunc si mulier magis velit nubere quàm esse tutrix, au-70 dienda est: & præfectus cum prætore tutorẽ dabit: in prouincijs rectores eorum seu iudices ex inquisitione tutores dabunt. Viuianus.

† Probat. l. fact. ca. ex parte. cũ gl. extra de ap pella.

q ¶ Postulant.] à principe vel præside prouinciæ: vt &. ff. de tu. l. fi.

80 r ¶ Confirmatio.] id est antequàm firmiter posit gerere per decretum: vt in authen. vt hi qui obli. §. fi. col. vj.

s ¶ Actis.] in sua prouincia. & est sic. s. de his, qui ve. æta. l. ij.

t ¶ In eas.] scilicet nuptias.

v ¶ Gerentis.] scilicet mulieris.

x ¶ Rationibus.] scilicet præteritis.

† Filiorũ. † Intellige istã verificari, nisi ipse tutis tutoribus & red dita ratione secũdũ matrimonium fit contractum. in au thẽ de nup. §. si autem tutelam. s. de secũ. nu ptijs. auth. eisdẽ in. l.

Præcipimus.

præcipimus [a]: ne quid incuria [b], ne quid fraude depereat. ¶ His illud adiungimus, vt mulier si ætate maior [c] est, tunc demum petendæ tutelæ ius habeat, cùm tutor vel testamentarius vel legitimus defuerit, vel priuilegio à tutela excusetur, vel suspecti genere submoueatur, vel ne suis quidem pro animi aut corporis valetudine ad ministrandis facultatibus idoneus [d] inueniatur. ¶ Quod si fœminæ tutelas refugerint, & præoptauerint nuptias: nunc demum vir illustris præfectus vrbi, accito prætore, qui impertiendis tutoribus p̃sidet, siue iudices, qui in prouincijs iura restituũt, de alio ordine per inquisitionẽ dari minoribus defensores iubebunt. Datum xij. Cal. Febr. Mediolani. Valentiniano A. iiij. & Neoterio Cons.

In authen de hæred. ab intesta. §. ex his. col. ix. consti. j.

Mater & auia renunciatus inter acta nuptijs & Velleiano (non extantibus testamentarijs) præfertur legitimis & datiuis, fœminis alijs interdictis. h. d. Salic.

MAtri [e] & auiæ [f] secundũ ordinem [g] tutelam [h] etiam ante agnatos subire permittimus [i], si inter gesta [k] nuptijs alijs & senatusconsulti Velleiani [l] auxilio renunciauerit: solis testamentarijs [m] tutoribus eas præcedentibus, legitimis & datiuis postpositis. Defuncti nanque volũtatem præponi volumus. præter has autem alijs mulieribus interdicimus officium tutelæ subire.

In authen. vt sine prohi. mat. debi. & credi. §. ꝓpterea igitur. col. vij. constitu. iiij.

Primò prohibet, secundò iubet, tertiò conseruat. Secunda ibi, sed contractis. Tertia ibi, salua. & breuius summari non potest.

SAcramentum quidẽ non exigitur [n], sed contractis [o] secundis nuptijs expelli eam à tutela [p] conuenit: salua minoribus omni alia (prout iuris est) * cautela [q].

In authen. col. & constit. quibus suprà.

Matris debitum non impedit eius tutelam, etiam si sit naturalis tantùm: agere tamen debet omnia, quæ in legitimis sunt definita. hoc dicit. Salicetus.

AD hæc, & si debitum inter ipsam & filios quoquo modo vertitur: tutela materna non ideo minus [r] admittitur, debito in sua natura durante [s]. Potest etiam mater naturalium filiorum tutelam agere, omnia agens, quæcunque in legitimis definita sunt filijs.

Etiam filijs naturalibus tantùm matres possunt esse tutrices omnia faciendo quæ in legitimis sunt cauta. hoc dicit. Salicetus.

Imp. Iustinianus A. Iuliano præfecto prætorio.

LEX III.

---

a Præcipimus.] vt &. j. in quibus cau. pig. ta. contra. l. si mater. & in authen. de nup. §. si autem tutelam. colla. iiij.

b Incuria.] id est per negligentiam.

c Maior est.] vt. s. de legi. tu. l. fina.

d Idoneus.] cùm non est idoneus, non videtur esse: vt. ff. quod cuiusque vniuersitatis. l. j. §. & quidem. Et no. ꝙ per authẽ. hîc positas hæc lex in multis corrigitur. Primò quia hodie est necesse principem adiri. Secũdò quia non oportet eas iurare. Tertiò quia maiores pœnas patiuntur: vt habes. s. de secũ. nup. l. ijsdem pœnis. Quartò quia hodie legitimi non præcedunt eas.

MAtri.] CASVS. Dicitur in lege codicis ꝙ mulier tunc demum admittitur ad tutelam: cùm nullus alius legitimus eam præcedit. hîc dicit, quòd mater & auia præcedunt tutores legitimos, & mater prius quã auia admittitur. hoc tamen ita, si coram iudice renuncient secundis nup. & senatusconsulto Velleiano. & soli testamentarij eas præcedunt: datiui autẽ & legitimi eas sequuntur.

e Matri.] legitimæ vel naturali: vt in authẽ. vt sine prohi. §. j. in fin. §. colla. vij. & j. eod. l. fin. in fi. Sed quid si est mater & pater? Dicunt præferri patrem quasi legitimum: vt in l. ij. & l. fin. in fin. Item quid si est auus & auia? Dicunt quidam ambos admittẽdos, cùm non sit cautũ, ꝙ auia per legitimos repellatur. secundùm hoc si erit mater & auus, præponitur auus paternus, cùm sit legitimus: sed si erit pater & auia, æqualiter admittuntur: cùm ille vt legitimus, illa per authent. admittatur. Nec obst. quod dicit in fin. hîc, solis testamentarijs eas præcedentibus: quia est sensus, id est non legitimi transuersales. superiores autẽ admittantur vt olim: vt in cor. huius authen. ibi, hoc enim seruantes &c. & bene probatur in nouel. eo. titu.

f Auiæ.] hoc est nouũ de auia: mater enĩ etiã per legẽ Codicis admittebat̃.

g Secundum ordinem.] cùm primò mater, secundò auia admittatur.

h Tutelam.] an idem in cura? Quod videtur. vt in aut. vt sine prohi. ma. §. quia verò matribus. &. §. quia verò multam. col. vij. Item eadẽ est æquitas. ar. j. ad. l. fi. Item aut. illa, vt sine prohib. ma. generaliter prohibet à tutela & à cura creditorem minoris. sic ergo & illa, vt sine prohibitione &c. generaliter videtur excipere, vt ex illius contextu euidenter appareat. s. vt sine prohibitione &c. & probatur in aut. de filijs ante dota. in. na. §. cum omnibus. collat. iij. Sed contra. j. de cur. fur. l. cum repudiante. Sed potest dici correcta per illã authen. vt sine prohibitione. vel in curatore furiosi speciale esse: vel aliter esse non poterat, quia & fortè minor erat: & sic prima placet opinio.

i Permittimus.] ergo nõ cogitur: vt hîc, & in. l. ij. vbi sanè in optione &c. & in. l. fi. circa princ. & in aut. vt li. ma. & auiæ. in prin. col. viij. licet quidam dixerunt contra. Item nunquid est legitima vel datiua? Videtur legitima: vt. j. ad Tertul. l. omnem. econtra datiua, cùm legitimi per. l. codicis eam præcedebant: vt. l. ij. & fi. in fi. præterea. l. non dat, nisi se offerat, vt hîc colligitur. quod non fit in legitimis: vt. ff. de leg. tut. l. legitimos. in prin. præterea non cõpellitur, nec periculum patitur, si non susceperit: vt hîc colligitur. quare potest dici non esse datiuam nec legitimam, sed extraordinariam: nisi dicas legitimam, id est secundum legem à iudice datam, sed videtur legitima: vt in aut. de hære. ab inte. §. ex his. col. ix. & aut. presbyteros ij. s. de epi. & cle.

k Inter gesta.] id est coram iudice, scriptura inde facta.

l Velleiani.] & omni alio auxilio: vt in authenti. vt sine prohibitione ma. §. quia verò. col. vij. quæ renunciatio quo ad matrimonium non valet; vt in prædicto. §. sed quo ad Velleianum sic: vt. ff. ad Velle. l. fina. §. penulti. Sed quibus hæc prodest renunciatio, cùm pro nemine fideiubeat: sed pro se. suprà. ad Velle. l. si mater. in princip? Respon. cùm creditoribus pupilli promittat, pro pupillo intercedere videtur. Sed quomodo eis absentibus facta iudici proderit? Respon. si actio quæritur ex stipulatione iudicis, absenti, multò magis replicatio: vt si proponat Velleianum, replicet aduersarius, id est creditor de renunciatione: vt. ff. rem pu. sal. fo. l. non quasi. Itẽ contra huic aut. s. de procurat. l. alienam. Solu. hîc speciale.

m Testamẽtarijs.] Quid ergo si ipsa cum alio data fuit in testamento? Videtur quòd ipsa nõ debeat confirmari vel dari tutrix, quia testamentarius eam præcedat: cũ dicas eam datiuam non testamentariam. Et cùm dicas confirmatum tutorem datiuum, non testamentarium: vt nota. institu. de tute. §. fina. & suprà. de confir. tu. l. ij. & per. l. ff. de verbo. signi. l. lege. & in authen. de defen. ciui. §. interim. col. iij. Sol. quidam de plano concedunt eam repelli hoc casu. sed H. dicit eam admitti. & quod hîc dicit, quòd testamentarij eam repellunt, loquitur quando ipsa non est data in testamento. Pro prima opi. est. ff. de testa. tu. l. iure nostro. Pro secunda est in corpore ibi, defuncti nanque &c. & hoc placet. Item quid si sola est data? Respon. non est tutrix, nisi à iudice confirmetur: vt. ff. de negot. gest. l. qui aliena. §. quamquam. secundum Azo. Alij dicunt corrigi per legem huius titu. & sic dicunt tutricem datam in testamento. Vel quòd ibi non fuit data tutrix, licet pater eam de filijs rogauerit: sed & si daretur, non confirmaretur, vt ex illa datione: sed quasi non esset data, dabitur per hanc aut. secũdũ quosdã. Prima placet: vt si est data, cõfirmetur. arg. in corpore ibi, defuncti nãq; volũtas &c. nec ob. ff. de testa. tu. l. iure nostro. qa in hoc sit correcta. Itẽ qd si datus est à iudice tutor matre ignorãte? Videt̃ nõ tenere datio, quasi ꝑperã sit decretũ interpositũ: vt arg. ff. de re. eo. qui. l. magis. §. si æs alienum. & de tuto. & cur. da. ab his. l. scire oportet. &. s. qui da. tu. pos. l. si sororis. Sed contra est: vt. s. de confir. tut. l. si vt proponis. Et quod dicit de testamentarijs, dic etiam de legitimis ascendentibus: vt modò notaui in glos. legitimæ vel naturali.

SAcramẽtũ.] CASVS. Lex Codicis dicit, ꝙ mulier debet iurare. Aut. dicit ꝙ nõ: sed si cõuolet ad secũdas nuptias, expellit̃ à tutela. Aut. ad hæc. addit ei, qd lex Codicis dicit dicẽs, ꝙ si aliquod debitũ cõtrahat̃ inter matrẽ & pupillũ tñ potest remanere tutrix. hoc dicit authen. hæc & sequens.

n Non exigitur.] De non nubendo. & sic corriguntur iura, quę dicunt id exigi: vt in. l. ij. C. & j. l. fina. & in authen. de nupt. §. si autem tutelam. colla. iiij. & alia plura.

o Contractis nuptijs.] Quid si aliâs luxuriata est? Respon. est idem. arg. in authen. de resti. & ea quæ. §. fina. colla. iiij. & in authen. de nupt. §. si autem tutelam. colla. iij.

p A tutela.] Sed ad quos redibit hoc casu? Dic ad datiuam instar eius, qui in locum suspecti vel remoti datur: vt. ff. de testa. tut. l. si quis sub conditione. Item & dicitur, quòd ipsamet petat. j. in qui. cau. pign. ta. con. l. penul. & in authen. de nup. §. si autem tutelam.

q Cautela.] aliâs tutela. nam res mariti sui & suæ, sunt obligatæ filijs: vt. s. in. l. ij. & in. d. authen. de nup. §. si autem tutelam.

r AD hæc.] Nõ ideo minus. Idẽ intelligo in auia & auo: quia affectionis ratio suspicionem remouet: vt. ff. de rit. nup. l. non solùm. §. denuo.

s Durante] secus in alio tutore: vt. s. titu. j. authen. minoris &c.

Auus & auia si sint, quis præferetur in tutela.

Mater potest esse tutrix & curatrix filiorũ.

Mater non cogit suscipere tutelã filiorũ suorum.

Tutor confirmatus est datiuus, & nõ testamẽtarius.

* Tutela.

SI pater.] CASVS. Pater filio suo naturali unam unciam de bonis suis relinquere potest, & si non det tutorem: an mater eius possit esse tutrix? Dicitur quòd sic: præstito ab ea sacramento, quòd ad secundas nuptias non conuolabit, & debet renunciare omni auxilio legitimo, & beneficio senatusconsulti Velleiani: his quæ in superiori lege, sacramentum dicta sunt, obseruandis. si enim mater nullo existente tutore filiorũ legitimã nancisci potest tutelam: multo magis poterit esse tutrix filij sui naturalis, cũ in hoc casu deficiat legitima. Viuia.

a ¶ Secundum nostrã constitutionẽ.] quæ est. s. de confirmando tutore. l. fi.

b ¶ Profectæ sunt.] quę possunt proficisci: vt s. de natu. liber. l. humanitatis. An autem & spurij mater, tutelam possit petere? quod videtur: quia quantum ad eam non id inspicitur: vt insti. de succes. co. §. vulgo. & ad Orfi. §. nouissime. Item an alij cognati, qui vocantur ad successionẽ, iure prætorio vocẽtur & ad tutelam? dic vt. s. de leg. tu. l. j. Hodie autem cõstat eos vocari iure nouo: vt in authen. de hære. ab intes. §. ex his. colla. ix.

Cognati iure nouo vocãtur ad tutelam.

c ¶ Auxilio.] vt in authẽ. de nup. §. si verò mater. colla. iiij. & in aut. vt fine prohi. matres deb. & cre. §. quia verò multa. coll. vij. & facit hoc ad generalem renunciationem: vt no. ff. si quis cau. l. sed & si. §. quæsitum.

d ¶ Conceditur.] vt supra. l. proxima.

¶ IN QVIBVS CASIBVS TVTOREM VEL CV- ratorem &c. ¶ Dic uel, pro id est. nam nullũ casum sub hac rub. ponit quo habenti tutorẽ detur tutor secundum quosdã: sed certè ponitur. ff. de excu. tut. l. propter litem. & datur intelligi. s. eo. l. propter. Itẽ not. hic secundũ Ir. quòd nouo iure ubicũq; his legibus tutorẽ habẽti tutor dabatur, nõ tutor datur: sed curator ei adiũgitur: ut insti. de autho. tu. §. fi. Hug.

SI in locum.] CASVS. Tutor erat reipublicæ causa absens, interim datus est tutor, eo reuerso suscipiet tutelam: consultè tamen faciet curator, si faciat eũ compelli per iudicem vt administra. tute. pup. suscipiat.

SI pater secundum nostrã constitutionem[a] naturalibus liberis in ijs rebus, quæ ab eo in eos profectæ[b] sunt, tutorem non reliquerit, mater autẽ voluerit eorũ (siue masculi sint, siue fœminæ) subire tutelam: ad exemplum legitimæ sobolis liceat ei hoc facere, quatenus actis sub cõpetente iudice interuenientibus, iuramentum antea præstet, quòd ad nuptias non perueniat, sed pudicitiam suã intactam conseruet: & renunciet senatuscõsulti Velleiani præsidio, omniq; alio legitimo auxilio[c], suáq; substãtiam supponat: & ita filiorum suorum vel filiarum naturalium tutricem eam existere sancimus. ¶ Omnibus, quæ pro matribus & liberis earũ ex legitimo matrimonio progenitis, dualibus cõstitutionibus cauta sunt, in huiusmodi matribus obseruandis. Si enim in filijs iustis, in quibus & testamentariæ & legitimæ sunt tutelæ, & tamen matribus, his deficientibus, ad prouidentiam filiorum suorum venire conceditur[d]: multò magis in his casibus, vbi legitima tutela euanescit ỏ saltẽ aliás eis dare humanissimũ est. D. xv. Cal. Apr. Cõstantinop. Lãpadio & Oreste VV. CC. Conss.

ỏ Saltim.

TITVLVS XXXVI.

In quibus casibus tutorẽ vel curatorem habenti, tutor vel curator dari potest.

¶ *Curator datus in locum absentis, eo reuerso deponit officium. h. d. Bal. Vel sic: Tutor uel curator datus loco absentis reipublicæ causa, desinit illo reuerso. h. d. Sali.*

Imp. Antoninus A. Tyberiano & Ruso.

LEX I.

SI in locũ eius tutoris ad tempus[e] dati estis[f], qui reipublicę causa aberat, isq; iam finito munere, quod ei iniunctũ est, abesse desijt:

e ¶ Ad tempus.] hoc non expressò. alioquin contra: vt. ff. de regulis iuris. l. actus.

f ¶ Estis.] curatores: vt insti. de cur. §. item in locum. sed & tutores possunt dari, si hoc iudici sedeat: vt. ff. de tut. l. quæsitum. & de suspec. tut. l. iij. §. si quis absuturus. licet quidam exponant in. l. illa tutor, id est curator.

g ¶ Pertineant.] nec enim vacationem aliquam anni habet: vt institu. de excusa. tut. §. item ij, qui reipublicæ. nec etiam finita tutela propter absentiam, & sic modò est eadem. nec interim quæsiti liberi eum excusant: nec potest conueniri interim directa actione tutelæ: vt. ff. de suspect. tut. l. iij. §. quod si quis. & de excusa. tuto. l. Titius. sed vtili sic: vt. ff. de tute. & ra. distrac. l. si tutor reipublicæ. in princi. & ff. de suspect. tuto. l. iij. §. si quis absuturus. secus autem si in locum eius, qui adhuc non est tutor, quia in diem vel sub conditione datus sit, alius detur: quia ille desinit adueniente cõditione[a]. Vel dic vt in sti. de Atil. tu. §. j.

h ¶ Consultius.] id est consultè. ne quasi de culpa. quia si deserat, redargui possit: vt arg. ff. de admi. tuto. l. tutores. §. qui se. vel certiorabit necessarios impuberis. vt. ff. de eo, qui pro tut. nego. gesto. l. j. in fi. Alij dicunt, quòd ex vrbanitate. argu. s. de interdi. ma. l. iij.

quin ad eius officium curãq; pertineant[g] negotia pupillæ, ambigere non debetis. Sed consultius[h] feceritis: si præsidem prouinciæ virum clarissimũ adieritis, vt is ad administrationem tutelæ compellatur[i]. PP. viij. Cal. August. Antonino A. iiij. & Balbino Conss.

¶ *Curator datus in locum tutoris eatenus durat curator, quatenus duraret tutor. hoc dicit. Vel sic: Curator datus impuberi, non durat post pubertatem. hoc dicit. Bal sic: In locum tutoris excusati potest curator dari: cuius officium finitur pubertate pupilli. h. d. Sali.*

Imp. Alexander A. Valentiniano. L. II.

POtuit quidem & debuit competens iudex in locum excusati tutoris, licet pupillus alios quoscunque haberet tutores, curatorem dare[k]. ¶ Quanuis autem curator cum alijs in locum excusati tutoris substitutus sic: tamen periculo administratiõis vltra pubertatis tempora non adstringeris[l]. PP. v. Id. Iun. Modesto & Probo Conss.

¶ *Curator adiungitur causa cognita. hoc dicit. Bal. Vel sic: Propter latitudinem seu diffusionem patrimonij, curator potest adiungi curatori. h. d. Salic.*

Idem A. Hylæ. LEX III.

PRopter latè diffusum, id est in diuersis locis constitutum[m] patrimonium, vel quòd solus administrationi nõ sufficias, an tibi tutelam administranti adiungi aliquos curatores[n] oporteat: præses prouinciæ (si te non sufficientem deprehenderit) æstimabit. PP. viij. Id. Decembr. Pompeiano & Peligno Conss.

¶ *Loco tutoris remoti, defuncti: uel relegati, alius debet substitui. h. d. Sa.*

Impp. Valerian. & Gallien. AA. Euploio.

LEX IIII.

LIcet tutorem habenti tutor dari non potest[o]: tamẽ certis ex causis alius idoneus substitui sententia competentis iudicis solet in locum suspecti, qui conuictus ac remotus est, & in locum

i ¶ Compellatur.] capti pignoribus: vt instit. de satisda. tut. §. pe. & facit. s. de peri. tut. l. fin.

POtuit.] CASVS. Si pupillus plures habeat tutores, & vnus se excusauit: in locum eius subrogabitur alius, qui vltra tempora pubertatis administrare non cogetur: licet curator detur, non tutor.

k ¶ Dare.] scilicet curatorem vel tutorem: vt. ff. de testa. tuto. l. si quis sub condi. §. si.

l ¶ Non adstringeris.] vt infra quando tu to. vel curato. esse desi. l. j. & ff. de tuto. vel cur. da. ab his. l. curatorem.

PRopter.] CASVS. Si pupillus tutorẽ habens diffusum habeat patrimonium, & in pluribus locis constitutum: si solus non sufficiat, adiungi poterit ei curator.

m ¶ Constitutum.] in eadem tamen prouincia: aliás etiam tutor ei adiungitur: vt. ff. de excu sa. tuto. l. propter litem. §. fina.

n ¶ Curatores.] Not. curatores, vt & s. j. de excu. tuto. l. testamento. & ff. de admini. tuto. l. tutores qui post §. rerum. Et est ratio quare non tutor: vt no. s. l. proxi. quandoque tamen etiam tutores dantur: vt si in alia prouincia res sint remotæ vltra centesimum lapidẽ. vt dicta. l. propter. & sic etiam potest intelligi dictus. §. rerum. Item & quando testamẽto datus erat sub conditione: vel ex die, & similibus: vt. ff. de testa. tut. l. si quis sub conditione. & infra eodem. l. licet. Item & quando transfuga est primus tutor. Item quando furiosus factus fuerit. ff. de tut. l. si quis tutor. & l. cùm plura. Item in alio. s. eodem. l. fina. Item in alio. s. ad Tertul. l. omnẽ. & in authen. de nup. §. si autem tutelam. col. iiij.

LIcet.] CASVS. Quanuis regula sit, quòd habenti cur. tu. dari non potest, fallit tamen in casu, cùm in locum suspecti, conuicti, & remoti, vel defuncti, vel relegati alius subrogatur.

o ¶ Non potest.] vt supra qui pe. tu. l. cum iure. & qui da. tu. vel cu. pos. l. si sororis. & in tit. de cura. §. interdum. & hoc regulariter, tamen &c. vt subijcit in exemplis: vt ff. de test. tu. l. si quis sub conditione. Itẽ fallit in alijs: vt not. supra. l. proxi. Sed quæ est ratio, quòd habenti tutorem curator adiungitur, sed non tutor: vt hac. l. Respon. datus tutor plenitudinem potestatis habet in pupillum, & eius res. vnde alius superueniens non posset habere eandem plenitudinem, quam curator non appetit: & sic potest adiungi, vt patet: quia tutor datus authorizat in aditione hæreditatis, & non curator: vt. ff. de appellat. cùm in vna. §. tutor. Item quia tutor personę, & per consequens rebus omnibus: vt institut. qui testa. da. tuto. possunt. §. certè. & de excu. tu. §. datus. Sed curator rebus tantùm: vt. s. de nupt. l. in copulandis. Item quæ est ratio, quòd habenti

a Nõ tamẽ cessabit sua administratio, nisi per hic satisde. dict. arg. l. si impuberi ff. de tut. & cura. da. ab his. & arg. hic notato rũ in gl. di. cit Sali. co. adiutorem datum eo eo mortuo cessare: qa iã superueniis adiministrator legitimus sol. cet capitu. l. videca. j. de de. z gro. li. vj.

Tutor ab. quando datur habenti tutorem.

Tutor qua re dari non potest tuto rẽ habenti.

benti curatorem potest alius curator adiungi: vt. ff. de tuto. & cur. da. ab his. l. ventri. §. fina. & non habenti tutorem tutor? Respon. ex prædictis ratio colligitur.

a ¶ Excusati.] ad tempus secundum quosdam: quod non placet.

b ¶ Defuncti.] ciuiliter vt deportatus: & sic remanet tutor: & sic non fallit regula.

Cvm ob.] CASVS. Cum pupillo habenti tu. obuenit aliquod augmẽtum, puta hæreditas: ratione cuius datus erat curator vel adiunctus: nunquid ideo prius definit esse tutor, quia alius sibi adiunctus est? dicitur quod non. & si adiunctus tempore finitæ tutelæ sit soluẽdo: licet post eã factus sit nõ idoneus: periculum ad primum tutorem non pertinebit. Viuianus.

c ¶ Nõ prius] scilicet & quãdo adiungendi dentur. hæc est falsa. Dic ergo non prius, scilicet per hoc, quod si non adiungerentur: vt ff. de admi. tut. l. quoties. §. fina. & non curatores: sed & tutores dari possunt: vt dixi. s. e. l. propter.

d ¶ Dati.] prius.

e ¶ Siis.] scilicet curator vel tutor adiunctus tibi tutori.

f ¶ Finitæ tutelæ.] vnde non poterat fieri suspectus a te, cùm soluendo esset: vt. j. de diui. tut.

g ¶ Periculum tẽporis.] quo factus est non soluendo. & facit. s. de probat. l. ex persona.

h ¶ Ad te.] tutorem. prius est enim conueniẽdus, qui administrauit augmentum, quàm primò dati, qui nõ gesserũt augmentum, etiam si an tẽ desijt esse soluendo: vt hic, & j. si tut. nõ gess. l. fin. de diui. tu. l. j. & l. fi. Sed contra ff. de admini. tu. l. Lucius. l. ij. §. Sempronij. in fin. §. vbi & non gerentem dicit ab initio cõueniri: sed ibi nullo modo erat diuisa, vel erat à lege: nã adiũctus post-ea, prima bona administrare non solet: vt. d. l. quoties. §. constat.

† Alias, & curatoris: & de pecunia fœnerãda, & deponenda.

excusati [a], vel defuncti [b], vel relegati tutoris. PP. Idib. Mart. Seculari ij. & Donato Conf.

¶ *Licet alius adiungatur, primus non liberatur. hoc dicit. Bald. Vel sic: Propter augmentum facultatum, tutori curator solet adiungi: tu tor tamen non tenetur de gestis à curatore existente soluendo tempore finitæ tutelæ. hoc dicit. Sali.*

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Zenoni. LEX V.

Cvm ob augmentum facultatum curatores adiungi soleant, non prius [c] dati [d] tutores ab administratione eorum liberãtur. ¶ Sanè si is [e], qui administrauit, tẽpore finitæ tutelæ [f] fuit soluendo: secuti tẽporis periculũ [g] ad te [h] pertinere non potuisse, manifestũ est. D. iij. Cal. April. Cæs. Conf.

TITVLVS XXXVII.

De administratione tutorum vel curatorũ†, & pecunia pupillari fœneranda, vel deponenda.

In authen. vt ij q obli. se ha. §. quo niam. colla. vj. constitu. ij.

¶ *Hæc authen. non facit ad legem Codicis, sed ad secundam partem rubricæ, melius tamen stetisset post l. tutores. infrà eod. & ibi eam legit Cy. & hoc intendit: Vbi reditus prædiorum sufficiunt pupillo uel adulto, administrator eius non tenetur pecuniam fœnerare, sed cautè recondere. h. d. Salic.*

Nouissimè [i] cautum est, à curatore [k] pecuniã pupillarẽ nõ esse fœnerandã. quod si fecerit, mutui sub iacebit periculo [l]: nisi mobilis sit eius substantia, cuius cura administratur. tunc enim curator illud solum mutuare cogatur, quod ad dispensationem sufficiet adolescentis, eiusque rebus. quod verò plus est, cautè recondatur: vel nisi ex necessitate hoc fecerit, vel uti propter expensas in pupillum faciendas.

¶ *Vnus officialis non tenetur de eo, quod fecit alius in alio officio, & non eodem. hoc dicit. Bald. Vel sic: Curator adulti non tenetur pro tu toribus præcedentibus, nisi negligentia in exigendo possit ei imputari. h. d. Sali.*

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Modesto. LEX I.

Frustra times administrare res adolescẽtis, cuius curator es: nẽ ex hoc aliquis existimet cõmune periculum prioris temporis [m] te recepisse: sed ea, quæ agenda putas, age: & (quod magis interest omnium partiũ [n]) iusta, vt iudex inter te & tutores datus, quàprimùm partibus suis fungatur. PP. xij. Cal. Octobr. Albino & Æmyliano Conf.

¶ *Pro uniuersali curatione non potest agi, nisi finito officio. hoc dicit. Bal. Vel sic: Durante officio curæ nõ agitur ut administrationis uniuersalis ratio reddatur. h. d. Sali.*

Idem AA. Timoni & Elpidophoro. LEX II.

Aduersus curatorem adolescẽtis, cui collegæ dati estis, quamdiu administratio communis durat, exerceri iudiciũ non potest [o]. PP. ij. Calen. Maij, Apro & Maximo Conf.

¶ *Expensæ legitimæ in pupillum factæ ueniunt in rationibus computandæ, licet per iudicem tũc non fuerint decretæ. hoc dicit. Salicetus.*

Imp. Antoninus A. Eumyso. LEX III.

intersit istorum, non aperit lex. tu dic pupilli interest, ne lapsu temporis fiat debitor non soluendo: tutoris interest, vt conueniatur & liberetur ab vsurarum cursu, ne per negligentiam incidat in neg. gest. act. Viuianus.

m ¶ Prioris temporis.] quo pupillus fuit, quod videbatur: quia succes serat in administratione. sic & in periculo: sed non est verum. & facit infrà. quando ex facto tu to. l. j. & s. de proba. l. ex persona.

n ¶ Omniũ partiũ.] scilicet tutorum adolescentis & vestra. nam tutorum interest, ne processu temporis fiat immemor. Vel melius vt liberetur, & in vsuris non grauetur: vt suprà. si aduer. sol. l. j. Adolescentis interest, ne processu temporis fiat tutor non soluendo: vel verius vt suum habeat: vt infrà. de vsur. pu. l. j. & ij. & iij. Interest & vestra, ne incidatis in actionem nego tiorum gestorum quasi ex negligentia: vt. j. eod. l. debitoribus.

Aduersus] CASVS. Si ex duabus curationibus alicuius adulti alter alterum nondum finita curationis administrationis, iure velit conuenire: an possit, quæritur? Dicitur quòd non. Viuianus.

o ¶ Non potest.] vt reddat rationem totius administrationis: vt infrà. eodem. l. rationes. & ff. de admini. tut. l. actus. Sed contra. ff. de tute. & rat. dist. l. nisi. §. cùm furiosi, sed ibi furiosi non adolescentis erat curator. & est ratio: vt ibi notatur. Item contra in eodem titu. l. si cùm adhuc. aliàs si cùm tutore. §. cum curatore. ff. rem pu. sal. fo. l. non quasi. §. hanc stipulationem. sed ibi non vtratio totius ad ministrationis reddatur, agitur per actionem negotiorum gestorũ, sed ex stipulatione rem pupil. sal. fo. Item contra. ff. de administratione tutorum. l. cum curatore. Item contra in eodem titulo. l. si cùm adhuc. sed nec ibi agitur negotiorum gestorum, vt ratio reddatur totius administrationis, sed furti vel damni iniuriarum. Item contra. ff. de contra. act. tut. l. prima. §. finito. sed ibi de contraria, non directa dicit: sed & non de tota administrationis ratione ibi tractatur: sed tantum de quodam impenso ab ipso curatore. sed certè imo de directa ibi dicit. Sed dic vt in. l. cum curatore. modò no. vel ibi in protutelæ contraria. Sed distingue latius, aut cœpit quid debere tutor vel curator ante tutelam vel curam, vt ex mutuo & furto: & conuenitur etiam durante officio: vt insti. de aut. tut. §. fina. & ff. de test. tut. l. si plures. & infrà. de excu. tuto. neque à tutela. & l. quòd res. aut post, & tunc in tutela. aut de his, quæ ad eum nõ pertinent, & sic nascitur, sed non intẽtatur: vt in rapina, vel mutuo, vel furto: licet dicant quidam non intentari per se: sed per datum curatorem liti. aut pertinent: & sic nec etiam nascitur actio tutelæ: vt. ff. de tu. & ratio. distrac. l. si tutor. in fine. & l. fin. & l. si cum adhuc. aliàs si cum tutore. in princip. & l. cùm tutor. & l. nisi. in princip. & de admini. tut. l. cum plures. licet quidam dicant actionem tutelæ nasci, sed non intentari. quibus obstat. dicta. l. si tutor. Sed videtur nasci, & etiam intentari: vt. ff. de admi. tut. l. iij. §. ij. in fine. Sed ibi extra iudicium inquirit rationem vnus ab alio. Sed si postea nascitur vt dixi: vnde nascitur? Respond. ex tutela præcedenti: sic aliàs ex contractu dudum inito postea nascitur, vt not. suprà. de re. permu. l. ex placito. In curatore verò dic quòd omnes nascuntur & intentantur, nisi actio vtilis negotiorum gestorum, pro generali ratione reddenda, vt apparet ex solutione contrariorum prædictorum. & facit ad. l. istam. ff. de procu. l. qui proprio. §. fina. & l. qui duos.

Tutor an possit pupillo conueniri durante officio.

Actio quãdoque nascitur ex cõtractu dudũ inito.

§ DE ADMINISTRATIONE TVTORVM VEL CVRA. &c. ¶ *Lege authen. nouissimè. hic super rubrica: quia dicit de pecunia pupilli fœneranda: sed alij legunt. infrà eod. l. lex. uel infrà de usur. pu. l. oan. legit. infrà eo. in fi. alij infrà eo. l. tutores.*

Nouissimè.] CASVS. Lex. C. dicit quod tu. debet fœnerare pecu. pup. quod si fœneret, tenebit pupillo de mutuo, nisi in mobilibus esset substãtia: quia tũc esset fœnerandũ, quantũ sufficeret ad expensas pupil. & familiæ eius: illa pecunia quæ non fœnerat, diligenter custodienda est: si tota non sufficit ad expensas pupill. tota fœnerabitur.

i ¶ Nouissimè.] sumitur ex corpore, vt ij qui ob. se ha. per. res mi. §. quoniam autem. col. vj. & distinguitur ibi plenius, vtrum pupillus habeat sufficiẽtem reditum prædiorum: vt tunc non fœneret, aliàs sic.

k ¶ A curatore.] largè ponitur, etiam vt comprehendat tutores.

l ¶ Periculo.] etiam fortuiti casus: quia culpa præcessit casum, aliàs periculum, id est culpa tantùm præstatur: vt. j. ar. tu. l. ij. & j. e. l. debitoribus. Sed nũquid vsura ad eum pertinet? Videtur quod sic: vt. ff. de reg. iur. l. secundum naturam. Sed argu. contra. ff. de neg. gest. l. si negotia.

Frustra.] CASVS. Tutor pupilli male administrauit res pupillares, factò eo adulto datus est ei curator, qui timet administrare curam adulti, ne succedat in periculũ administrationis temporis præcedẽtis: dicit imperator, quod frustra timet, sed curam administret: & faciat quod intersit tutoris, pupilli & sua: & tutorẽ ex malè administratis conueniet: & qualiter

Sumptus.] Casus. Si pupillus finita tutela fructus, quos tutor percepit petat, & dicat se in eo multa impendisse: an expensæ veniant in computationem, quæritur? Dicitur ꝙ sic, licet de his refundendis decretum iudicis non interuenerit: quod iustitia, non authoritate iudicantis: quod bona fide erogatum est, debetur. Viuia.

p ❡ Eorum.] pupillorum vel adultorum.
q ❡ Simultates.] i. calumniosas intentationes: vel .i. propter latens odium.
r ❡ Suas.] scilicet tutorum vel curatorum. & idem in prælatis ecclesiarum. & tacit ff. eo. l. quoties. §. sicut. & ff. mandati. l. quintus. & ꝭ. de his qui. vt indig. l. Polla. & ꝭ. qui accu. non pos. l. ij.

a ❡ Necessario.] puta in alendo.
b ❡ Iudici.] no. iudici, sic. ꝭ. de cond. ob tur. cau. l. ij.
c ❡ Probabuntur.] à te tutore.
d ❡ Accepto ferentur.] id est cōputabuntur, siue re habebunt, nisi certū salariū pro hoc erat ei cōstitutum: vt. ff. de admi. tu. l. à tutorib⁹. §. si.
e ❡ Interpositum.] Nam expedit quandoque non interponi: vt. ꝭ. de ali. pu. præst. l. ij.
f ❡ Authoritate.] sic ꝭ. si mi. ab hære. se ab. l. j. Accursius.

Nisi.] Casus. Libertus si pecuniam pupilli sui nō deposuerit, vel in emptione prædiorū collocauerit: sed in vsus suos cōuerterit: ad præfectū vrbis remittet puniendus. Vel dic, ꝙ mulier proponit talē quæstionē decuratore filij sui, ꝙ curator filij sui, qui patris erat libertus, debebat pro filio suo pecuniam, nec eam deposuit, nec in prædiorum comparationem cōuertit: an sit puniendus, quæritur? Dicitur ꝙ sic.

[margin: Ratiociniis eiusdē]

g ❡ Filiæ tuæ.] O mulier, quæ es mater.
h ❡ Prædiorum comparationem.] Nisi sit modica summa: vt. ff. e. l. ita autē. & ad hoc. ff. eo. l. tutor qui. §. si post. & §. si deponi. & ꝭ. l. proxima.
i ❡ Puniendus.] vt. ꝭ. e. si liberti. & ff. de suspect. tu. l. ij. & iij. §. tutor. & §. tutores. & insti. de suspe. tut. §. libertus.

[margin: Caussa.]

Frustra.] Casus. Si tutor factus fuerit debitor pupil. ex mala administratione: & curator ei datus tutorem cōuenerit, & condemnari fecerit, nec ille parere vult iudicatis: quia timet, si soluat & adultus perdat, ꝙ possit restitui aduersus solutionem. & propter hoc soluere con demnationē cōtradicit: an sit audiēdus, quæritur? Dicitur ꝙ non: cùm exacta pecunia authoritate iudicis possit depōi. Acc.

[margin: Concor. eum hac. l. gl. in c. placuit super verb. causæ. xvj. q. vj.]

k ❡ Iudicatum.] i. satisfacere pro iudicato. timebant enim tutores, ꝙ si soluerint minori, & pecunia nō verteretur in vtilitatē pupilli, ꝙ ipsi non essent liberati, & ꝙ minor restitueretur in integrū? Respon. ad hoc peritus ꝙ tutores possunt deponere eam in sacra æde.
l ❡ Detrectant.] Timentes restitutionem: vt. ꝭ. si aduer. sol. l. exemplo.
m ❡ Præsidis.] & sic nō restituet: vt. ff. de mino. l. ait prętor. §. quid tamē.
n ❡ In depositi.] donecinde ematur prædium, vel aliàs expendatur in necessarios vsus adolescentis.

Non est ignotum.] Casus. Tutor vel curator pupilli vel adulti calumniose nomine pupilli aduersus aliquem actionem instituere non debet: quod si fecerit, condemnandus est aduersę parti in expēsis: quia prętextu pu. l. calumniosa actio instituenda non est. Viuia.

o ❡ Condemnari.] in expensis. sic. ꝭ. vnde vi. l. meminerint. in fi. legis.

Sumptus in pupillum tuum necessariò[a] & ex iustis honestisq́; causis iudici,[b] qui super ea re cogniturus est, si probabuntur[c] facti: accepto ferentur[d], etiā si prætoris decretum de dandis eis non sit interpositum[e]. id namq́;, quod à tutoribus siue curatoribus bona fide erogatur, potius iustitia, quàm aliena authoritate[f] firmatur. PP. xiiij. Cal. Septemb. Duobus & Aspris Conss.

❡ Libertus tutor debet à se exigere, quod debuit: alias remouetur ut suspectus, & uenit puniendus. h. d. Salicetus.

Idem A. Proculæ. LEX IIII.

Nisi eam pecuniam, quam cōstiterit libertum paternum tutorē filiæ tuæ[g] ✠ rationi eius debere, vel deposuerit, vel in prędiorum cōparationē[h] cōuerterit: remittitur ad præfectū vrbi, secundum ea, quæ constituta sunt, arbitrio eius puniendus[i]. PP. xij. Calen. Octobr. Antonino A. iiij. & Balbino.

❡ Tutores quondam non iuste recusant soluere adulto, cùm possint authoritate præsidis uel eius præcepto. Vel sic: Non debet retractari solutio debiti, quæ potest tutè fieri, hoc dicit. Salicetus.

Idem A. Rufino. LEX V.

Frustra tutores quondam adolescentium, quorum curā administras, iudicatū[k] facere detrectant[l], cùm exacta pecunia possit authoritate præsidis[m] in depositi[n] ✠ causam haberi. PP. Calend. Iun. Læto. ij. & Cereali Conss.

❡ Sub prætextu uel uelamine officij, non debet calumnia committi. Bald. Vel sic: Tutores uel curatores, qui iustam causam litigandi non habuerint, licet alieno nomine egerint: proprio tamen nomine debent in expensis condemnari. h. d. Sali.

Imp. Alexander A. Paconio. LEX VI.

Non est ✝ ignotū tutores vel curatores adolescētiū, si nomine pupillorū vel adultorū sciētes calumniosas instituant actiones, eo nomine condēnari[o] oportere: ne sub prætextu nominis eorum[p] propter suas simultates[q] securè lites suas[r] exercere posse existiment. PP. vj. Id. Maij, Maximo ij. & Æliano Conss.

❡ Contra formam datam à testatore non debet tutor rem pupilli uendere. Hoc dicit. Salicetus.

Idem A. Valerio. LEX VII.

Tutelam pupillorū tuorū sic administrare debes, ne ædificium, quod his relictum est, cōtra formam alienandi testamento datam vendas[s]. PP. vj. Id. Iul. Maximo ij. & Æliano Conss.

❡ Ignorans se tutorem datum non tenetur sciēs uerò sic: & de neglectis conueniri potest cum alijs. de gestis uerò ab alijs conueniri potest gerentibus prius excussis. Hoc dicit cum glossa. Salicetus.

Idem A. Aprili. LEX VIII.

Etsi scisses[t] te curatorem datum, nec administrasses: cæteris curatoribus & administrationem peragentibus, & sufficientibus damno præstando[v], contra te actio dari nō pōt. ❡ Sin autem nescisses te curatorem datum: etiam si soluendo cæteri non sint: damni periculum ad te non redundat. PP. vij. Cal. Decembr. Alexādro A. iij. & Dione Conss.

❡ Adulta agit contra curatores, ut constituant sibi dotem. hoc dicit. Bal. Vel sic: Adulta potest petere, ut dotetur, curatoribus cessantibus. hoc dicit. Salicetus.

Idem A. Inclytæ. LEX IX.

Si curatores habes[x], hique dotare te bonis tuis cessant: adito præside prouinciæ impetrabis, vt quod moderatum[y] est honestæ personæ, præstare cogātur[z]. PP. xvij. Calen. Maij, Agricola & Clementino Conss.

❡ Libertus fraudulenter administrans, remouetur & punitur. Sali.

Idem A. Rufinæ. LEX X.

Si liberti eiusdemque curatoris culpa vel fraude ratio vestra læsa sit[a]: sarciri damnum ab eo, qui dedit[b], præses prouinciæ curabit: nō dubitaturus etiam grauiorem executionē adhibere, si quid

Tutelam.] Casus. Testator ꝑ hibens ne ædificiū, quod extruxerat, alienaret, tutorem filio suo dedit. an tutor alienare possit, quæritur? Dicit ꝙ non. Viuia.
s ❡ Vendas.] vt. & ꝭ. de re. alie. l. fin. licet aliàs poterant vendere ædificiū olim: vt. ꝭ. eo. l. lex quæ.

Et si scisses.] Casus. Si quis sciens se cū alijs datū curatorē, nō administrat: si administrantes soluendo sunt, nō tenebitur. si autē ignorabat se curatorem datum: licet allj soluendo non fuerint, non ideo hic tenebitur.
t ❡ Et si scisses.] Quod pupillus probare debet: vt. ff. e. l. quidā decedēs. §. si. & . l. hoc autē. Sed arg. cōtra. ꝭ. de peri. tu. l. si tutor. §. fin. Sed expone vt hîc. vbi ergo nullā habet excusationē, statim tenet, ex quo scit: vt hîc, & . d. l. quidā. in fi. & ꝭ. de suspec. tu. l. ij. & si habet excusatione, aut eā nō prosequitur, & ab initio cogitur administrare: vt. ff. e. l. j. si verò prosequitur, tenet tūc demū reprobata excusatione, & administrare iussus: vt. ff. e. l. qui iussus. & ff. de excu. tu. l. si is qui tres. §. illa quoque.

[margin: Tutor quādo incipit teneri pupillo.]

v ❡ Damno præstando.] hoc enim in administratis: vt hîc. at in neglectis omnes tenent: & in his. s. administratis in subsidium: vt. ff. eo. l. tres tutores. §. non solum. & §. item in eo. & de exc. tutorum. l. quid autem. & ꝭ. si tutor non gess. l. fi. & ꝭ. de transact. l. ij. & de proba. l. ex persona.
x ❡ Si curatores habes.] ô adulta.
y ❡ Moderatū.] Secūdum facultatem & dignitatem. vt. ff. de iur. dot. l. quæro. & l. cū post. §. gener. Et si vltra quā valeat mulieris facultas constituatur, non valet ipso iure. si autem vltra vires, valet: sed restitutio locū habet: vt. ff. de mino. l. si ex causa. §. in dotis.
z ❡ Cogantur.] scilicet pro dote. & impendia etiam faciet nuptiarum: vt. ff. eo. l. curator.

[margin: Dos an possit per curatores constitui adultæ vltra vires.]

Si liberti.] Casus. Si libertus adulti eiusdem curator: si seruum adulti manumiserit sine eius cōsensu, vel ab alio per fraudem manumitti passus fuerit, resarciet ei damnum: vel pro modo admissi delicti punietur in corpore. Viuianus.

a ❡ Læsa sit.] Quia manumisisti seruum aliquem eo consulente: vt. ꝭ. si aduer. liber. l. quos retrahi. Vel aliàs malè gessit aliquid: de culpa quidem teneatur vtili negotiorum gestorum iure communi, de dolo etiam criminaliter extraordinariè: vt hîc subijcit, & dicta. l. quos retrahi. & instit. de suspec. tut. §. libertus. & ꝭ. e. l. nisi. Item nota secundum quosdam ex hac lege, & ꝭ. e. l. fi. tutores. quòd aliud est dolus siue fraus: & aliud culpa. sed veritas est quod in dolo inest culpa: sed non conuertitur.
b ❡ Dedit.] Et curator tenetur in defectum.

a ¶ Si bonam.] CASVS. Si tutor in causa pupilli (si bona fuerit) nō appellauerit: sententia lata contra pupillum, vel appellatione interposita, eam prosequi non curauit: iudicio tutelæ pupillo tenebitur pro indemnitate pupilli conseruanda. Viuianus.

¶ Si bonam.] in mala secus: vt. s. eod. l. non est. & ff. eo. l. quoties. §. plane. & etiam facit. ff. de euic. Herennius Modestinus. & ff. man. l. si procurato rem. §. si ignorantes. sed in dubio præsumitur mala, vt in dicta l. Herennius.

b ¶ Iudicio.] vt & s. si tut. vel cura. l. fin.

De ijs.] CASVS. Tutor ex mala administratione factus est debitor pupilli in causa decessit pup. successit ei mulier: vult conuenire tutorem, an possit? distinguit: aut est minor annis, & non potest sine tutore, nec numerus liberorū in hoc casu ætatem supplebit: vt si habeat. xxij. ann. & tres liberos: si maior, potest. Viuianus.

c ¶ Eorum.] scilicet pupillorum.

d ¶ Successisti.] scilicet pupillis, qui habent tutores vel curatores. Et dic de his, scilicet agere debes: & hoc si es maior vere non fictè, propter liberos. Vel dic successisti pupilli, qui habent tutorem: & adulto, qui habet curatorem: quod in idem recidit. Tertij dicunt, quòd agis contra tuum curatorem, qui nō conuenit tutorem vel curatorem eius, cui successisti: quæ vltima non consonat literæ.

e ¶ Impleſti.] verè: vt hîc, vel etiam fictè: vt. s. qui da. tu. pos. l. in vniuersis.

f ¶ Fœminis.] nec maribus, nisi ad honores: vt s. de in integr. restit. mi. l. eo tempore. & ff. de mi. l. iij. & ff. de mu. & ho. l. ad rem publicam.

Tutores.] CASVS. Tutor si conueniat debitorem pupilli: an debeat satisdare pupil. rem ratam habiturum, quæritur? Dicitur quòd non. Viuianus.

g ¶ Ad satisdatio-nem.] rem ratam haberi, secundum Io. nisi dubitaretur, an sit vel, durret tutor, vel gestus illi commissus sit: vt. ff. eod. l. vulgo Hu. sed certè illa non est cautio rati: sed quòd actor non patietur damnum ob id, quòd tutor non sit iudicio sisti: pupillus tamen cauet, & eos defendet: vt infrà eo dem. l. fina. §. defensionem. & §. omnem autem. & facit. ff. quod cuiusque vniuersitatis. l. item. §. actor.

† Hoc nō præsumitur cùm fuerit condemnatus l. Herennius. ff. de euic. l. inuitus. §. de p eu. doc. in c. innotuit. de arbi. c. cùm inter de re iudi.

tam aperta fraude commiſſum eſt, vt puniendum in liberto crimen deprehendatur. PP. xj. Calē. Augu. Agricola & Clementino Conſ.

¶ *Tutor in bona causa tenetur appellare & prosequi. h. d. Bal. concor. Salice.*

Imp. Gordianus A. Cæcilio. LEX XI.

Si bonam [a] cauſam † ea, cuius tutor es, habuit, & aduerſus latam ſententiam non appellaſti, ſeu poſt appellationem prouocationis ſolennia implere ceſſaueris: tutelæ iudicio [b] indemnitatem pupillæ præſtare debes. PP. Idib. Auguſt. Gordiano A. & Auiola Conſ.

¶ *Defectus legitimæ ætatis in iudicijs & rerū suarum administratione non suppletur ex numero liberorum. h. d. Sali.*

Idem A. Octauianæ. LEX XII.

De ijs, quæ in fraudem adminiſtrationis à tutore geſta, vel negligenter acta à curatoribus eorum [c], quibus ſucceſsiſti [d], allegas, agere debes: ſi modò annos legitimæ ætatis impleſti [e]. neq; enim ignoras non multùm patrocinari fœcunditatem liberorū fœminis [f] ad rerum ſuarum adminiſtrationem, ſi intra ætatem legitimā ſint conſtitutę. PP. iij. Non. Octobr. Gordiano A. ij. & Pompeiano Conſ.

¶ *Tutor agens pro pupillo non tenetur cauere de rato. hoc dicit cum glo. Sali.*

Idem A. Longino. LEX XIII.

Tutores debita pupillaria ſeu depoſita repoſcentes, ad ſatisdationem [g] compelli non poſſe, manifeſtum eſt. PP. viij. Calen. Maij, Ariano & Pappo Conſ.

¶ *Durante administratione curator non cogitur rationes reddere. h. d. Sali.*

Imp. Philippus A. & Philippus Cæſ. Clementi. LEX XIIII.

Rationes curæ adminiſtratæ ante impletum quintum, & vigeſimum annum, durante officio, poſci iure non poſſe [h], manifeſtum eſt. PP. prid. Nō. Augu. Philippo A. ij. & Titiano Conſ.

¶ *Subscribens se tanquam curator, proprio nomine non tenetur. hoc dicit. Bal. Vel sic: De eo quod quis fecit ut tutor uel ut curator, non potest conueniri: nisi proprio nomine se obligauerit. h. d. per not. Sali.*

h Rationes.] Non poſſe. subaudi, à concuratore. Item nec ab adulto, & hoc ſi poſcatur ratio totius adminiſtrationis, ſed alicuius capituli poteſt: non tamen à curatore, qui adminiſtret: alioquin contra: vt. ff. eod. l. iij. §. j. ſed ab alio: vt dixi. s. eodem. l. aduerſus. ſed certè lex illa. ff. eod. l. iij. §. j. extra iudicium poteſt intelligi conueniri adminiſtrantem à non adminiſtrante.

Curator an poſsit cogi rationē reddere officio durante.

Item & actio hîc perſonalis, à reali diſtinguēda eſt: vt inſti. de autho. tut. §. ſi.

Si non ſubſcripſiſti.] CASVS. Adultus in aliquo contractu pro me fideiuſsit, & curator authoritatem præſtando non fideiubendo contractus ſubſcripſit. nunquid conuentus nego. geſto. ab adulto & libera tus ſuper fideiuſsione ab eo facta conueniri poſsit à creditore tanquàm fideiuſſor, quæritur? Dicitur quòd non.

Impp. Diocle. & Maximian. AA. Licinio. LEX XV.

Si non ſubſcripſiſti quaſi fideiuſſor: fruſtra vereris, ne ex ea interceſsione [i], qua † ſignaſti vt curator [k], olim liberatus (vt affirmas) ſententia prēſidis, ex officio curatoris conueniri poſsis [l]. PP. prid. Nō. Mart. Diocletiano. iij. & Maximiano. AA. Conſ.

¶ *Tutor non habet potestatem donandi, nisi ex causis à iure permissis: aliàs non præbet iustam causam possidendi. h. d. Sali.*

idē AA. & CC. Proculo. LEX XVI.

Non omni titulo res † pupilli poteſtatem alienandi tutores habent: ſed adminiſtrationis tantùm cauſa diſtrahentes, quæ eis vænundare licet, iuſtam cauſam poſsidendi [m] comparantibus præſtant. Cùm itaque donandi nulla ratione [n] res eorum, quorum adminiſtrant negotia, poteſtatem habeant, vendicare dominium à poſsidentibus non pro hiberis. Dat. x. Cal. Maij, Heracliæ AA. Conſ.

¶ *Tutelæ officium non prohibet tutorem testari, nec sua donare. h. d. Sali.*

idem AA. & CC. Martiali. L. XVII.

De ſuceſsione ſua [o] tutores fruſtra timent: cùm ijs, qui tutelam adminiſtrauerunt, teſtamenti factio non denegetur, nec de bonis ſuis donare aliquid prohibeantur [p]. S. xvj Calē. Nouemb. Sirmij. AA. Conſ.

¶ *Periculum nominum spectat ad tutorem: ideo debet esse solicitus ut soluant, & eis denunciare, & posteà secundum iura pignora uendere. h. d. Sali.*

idē AA. & CC. Soterico. L. XVIII.

Debitoribus pupillæ pro officij ratione tutorem te conſtitutum aſſeuerans, ad te nominum periculo pertinente [q], parere ſolutioni denuncia. Qui ſi ſatis non fecerint: in venditione pignorum vti communi iure [r] potes. S. prid. Calen. Ianuar. Sirmij AA. Conſ.

¶ *Tutor potest dari in absentia. hoc dicit. Bal. Vel sic: Tutor datus sciens & se non excusans, tenetur. Sali.*

idē AA. & CC. Vindiciano. L. XIX.

Tutor, licet abſens, decreto datus, ſi ſciens ſolenniter ſe

i ¶ Ea interceſsione.] intercedebat enim minor, cui authorabat curator: & quia malè fecit, conuentus fuit à minore: ſed abſolutus à præſide. Vel dic, liberatus à cura generaliter. Alij dicūt, quòd poſt curam finitā ſubſcripſit.

† Aliàs quā

k ¶ Curator.] Dū curator eras. & ſic concor. huic. l. infrà quando ex facto tut. l. j.

l ¶ Cōueniri poſsis.] à creditore. ſic & c. ſi cer. pet. l. mutuæ. & §. de fideiuſſoribus. l. ſi pater.

† Aliàs, rerum.

Non omni.] CASVS. Tutor res pupilli detrahere non poteſt: quaſdā tamē diſtrahere poteſt, nō autem donare: ſed ſi donauerit, eas pupillus poterit vendicare. Viuianus.

m ¶ Cauſam poſsidē di.] Vt aīalia ſupuacua, & veſtes detritas: vt. j. e. l. lex quæ. & facit qđ dicitur, dñs eſt tutor, cùm bene adminiſtret, nō cùm ſpoliat: vt. ff. p emp. l. q fundum. §. ſi tutor.

Tutor dominus eſt cū bene adminiſtrat.

n ¶ Nulla ratione.] vt & ff. e. l. tutor ad vilitatē. & l. cùm plures. §. ij. & j. ſi ma. ſa. ra. ha. l. fin. & ff. de offic. procur. Cæ. l. j. §. ſi rem. Sed fallit in caſibus, vt mercedes doctoribus, & alimēta ſeruis & libertis, ſolēnia munera parentibus, dotem ſorori ex eodem patre natæ: vt ff. e. l. cùm plures. §. cùm tutor. & ff. de tute. & ra. diſtra. l. j. in princip. Accurſius.

Tutor de rebus pupilli aliquādo dare poteſt.

De ſucceſsione.] CASVS. An tutor pupil. teſtamentum facere poſsit, quæritur? Dicitur quòd ſic: & de bonis ſuis in alium donationis titulo transferre. Videbatur quòd nō: quia omnia bona ſua tacitè ſunt obligata pupillo: cōtrariū tamen eſt verum.

o ¶ De ſucceſsione ſua.] ſ. tutorum.

p ¶ Prohibeātur.] cum ſuo onere: vt & ſuprà rem ali. ge. l. vnica. & ff. de contrahen. emp. l. alienatio.

Debitoribus.] CASVS. An tutor pupilli poſsit diſtrahere pignora eius debitoris? dicitur quòd ſic: ſi primò denunciauerit debitori quòd ſoluat. Viuianus.

q ¶ Pertinente.] ſi diſtuleris exigere dum ſunt ſoluendo: vt. j. eod. l. tutores. in fi. & j. arb. tute. l. j.

r ¶ Communi iure.] quod eſt. j. de diſtrac. pi. l. ſi in hoc.

Tutor.] CASVS. Si quis ſciat ſe tutorē datum, nec ſe excuſet: abinde periculum ad eum pertinebit. Viuia.

non excusauerit[a], administrationi constituitur obnoxius[b]. S. iij. Id. Febr. Sirmij. CC. Conf.

Bona tutoris & curatoris sunt tacitè obligata, etiam si non suscepisset tutelam necessariam, nec unquàm aliquid promisisset. hoc dicit. Bald. *Vel sic: Bona tutoris uel curatoris pro gestis & non gestis sunt tacitè obligata pupillo, uel adulto. h. d. Sali.*

Imp. Constantinus A. Euphemianæ.

LEX XX.

PRo officio administrationis tutoris vel curatoris bona, si debitores[c] existant, tanquàm pignoris titulo obligata[d], minores sibimet vendicare minimè prohibentur. ¶ Idem est, & si tutor[e] vel curator quis constitutus, res minorum non administrauerit. Dat. vij. Cal. April. Treueris, Volusiano & Anniano Conf.

Tutor non implens conditionem utilem pupillo, tenetur ad interesse. h. d. Sali.

Idem A. Maximo præ. præ. LEX XXI.

PVpillorum seu minorum defensores, si per eos donationum conditio[f] neglecta est, rei amissæ[g] periculum præstent. Dat. iij. Cal. Febr. Romæ, Sabino & Rufino Conf.

Bona pupillorum, quæ possunt seruando seruari, non debent alienari: nisi causa necessitatis, præcedente inquisitione, & causæ probatione, & subsecuta decreti interpositione. h. d. Bal. *Vel sic: Immobilia & mobilia, quæ seruãdo seruantur (præter animalia superuacua) nõ possunt tutores uel curatores alienare, etiam in causam dotis sine decreto iudicis. hoc dicit. Salic.*

Idem A. ad populum. LEX XXII.

LEx, quæ tutores curatoresq; necessitate adstrixit, vt aurũ, argentũ, gemmas, vestes, cæteraq; mobilia pretiosa vrbana etiã ♁ prædia & mancipia, domos, balnea, horrea, atq; omnia, quæ intra ciuitatem sunt, venderent, omniaq; ad nũmos redigerent, præter prædia & mancipia rustica, multùm minorum vtilitati aduersa est. ¶ Præcipimus itaque, vt hæc omnia nulli tutorũ curatorumve liceat vendere: nisi hac fortè necessitate & lege[h], qua rusticum prædium atque mancipium vendere[i], vel pignorare vel in donationem propter nuptias, vel in dotem[k] dare in præteritum licebat: scilicet per inquisitionem[l] iudicis, & probationem causæ[m], interpositionemq; decreti, vt fraudi locus non sit. ¶ Ante omnia[n] igitur vrbana mancipia, quæ totius supellectilis notitiam gerunt †, semper[o] in hæreditate & in domo retineantur. nam boni serui fraudem fieri prohibebũt: mali, si res exegerit, sub quæstione positi, poterunt prodere veritatem: atq; ita omnia obseruabunt, vt nec inuentarium minuere, nec mutare, vel subtrahere aliquid tutor valeat. quod[p] in veste, margaritis, gẽmis, & vasculis ♁ cæteraq; supellectili[q] necessarium est. ¶ Et tolerabilius est (si ita[r] contigerit) seruos mori suis dominis, quàm seruire extraneis, quorum fuga potius tutori ascribitur, siue negligentia dissolutam esse patiatur disciplinam, siue duritia, vel inedia, atque verberibus eos afficiat. Nec enim dominos execrantur[s], sed magis diligunt: ita vt hæc lex per hoc[t] quoque melior antiqua sit. Tunc enim[v] remota[x] seruorum custodia, etiam vita minorum sæpius prodebatur. ¶ Nec verò domum

---

a ¶ Excusauerit.] s. intra tempus ad hoc cõstitutum. s. quinquaginta dierũ.
b ¶ Obnoxius.] vt. ff. eod. l. quidam. §. fin. & l. hoc autem. & dixi. s. eodem. l. & si scisses.

PRo officio.] CASVS. Si tutor vel curator ex mala administratione factus fuit debitor pu. vel adulti: res tu. vel curatoris per hypothecã sibi obligatas potest vendicare pupillus vel adultus à quolibet possidente. Viuianus.

10 c ¶ Si debitores.] tutores vel curatores ratione administrationis.

d ¶ Obligata.] vt & s. de rei vxo. actione. §. j. & hoc ex eo tempore, ex quo cœpit esse tutor. ar. j. de bonis quæ lib. l. cùm oportet. §. fi. vel quo cœpit male administrare. ar 20 gu. s. de secun. nup. l. hac edictali. §. penul.

e ¶ Et si tutor.] qui tutor non administrans tenetur vtili tutelę: curator vtili negotiorum gestorum: vt. ff. de rit. nup. l. si quis tutor. §. j. & ff. rem pupil. sal. fo. l. non quasi. §. illum. & ff. eod. l. tuto- 30 res qui. §. in eum. Sed nũquid bona eius, qui gerit pro tutore, sunt tacitè obligata pupillis? Respõ. sic. argu. ff. de priuileg. cre. l. dabimus. & j. qui po. in pign. ha. l. assiduis. circa princi. ibi, & hoc cùm in psonalib' &c. et. §. ad hęc. ibi, cùm enim in persona 40 libus. & est pro hoc. ff. de tute. & ra. dist. l. vlti.

Pupillo an sint tacitè obligata bona eius, qui gerit pro tutore.

PVpillorũ.] CASVS. Dedi. x. pupillo si tutor vellet. voluit. an rei non acquisitæ periculum ad tutorem pertineat, cùm potuit acquisiuisse, nec fecit, quæritur? Dicitur quòd sic. 50 Viuianus.

f ¶ Conditio.] Quia non impleuit conditionem, sub qua donatum erat minori.

g ¶ Rei amissæ.] id est nõ quæsitæ, & sic impropriè: vt. ff. de regu. iuris. l. non videtur. sic impropriè ponitur: vt instit. 60 ad leg. Aquil. §. illud. ibi, nam hæreditatis quoque amissæ &c. Item no. quòd facit tutor vt actio non quæratur: & per hoc tenetur pupillo: vt & infrà arbit. tute. l. quicquid. & argumen. infrà eodem. l. si tutoris. & ff. de iniur. l. sed & si vnius. §. j. vt argumen. infrà de ser. fugi. l. quinta. §. fina. & infrà de cur. fu. l. fina. §. j. sed non facit, vt quæsita pereat: vt. ff. eodem. l. Lucius. ij. §. fin. & sic infrà de acquiren- 70 da possessione. l. fina. Et facit hæc lex ad quæstionem. si tutor induxit testatorem vt sibi relinqueret, quod pupillo relinquebat. Item an & hoc casu petit restitui? Respond. sic. habet enim electionem, vtrum contra tutorem velit agere: vt hîc, vel petat restitui: vt. s. si tutor vel curator. l. etiam.

Tutor pupillo tenet, qui facit quod eiactio nõ quæratur.

♁ In nõnullis deest uerbũ prædia.

LEx quæ.] CASVS. Lex quædam præcipiebat, vt omnia bona pupil. per tutorem distraherentur & redigerentur in pecuniam, & illa fœnori daretur præter prædia rustica: quæ lex erat aduersa vtilitati pupil. præcipit imperator, vt bona pupil. immobilia siue mobilia non distrahantur: nisi hoc daretur in dotem vel donationem propter nuptias & in huiusmodi alienatione necesse est, vt interponatur iudicis decretum. Item prohi- 80 bet, ne seruum alienet. & causam subiungit: quia scilicet si boni sunt, custodient domum, & res pupilli: ne in his fraudem tutor committat: si sint mali, poterunt torqueri, vt dicant veritatem de ijs, quæ in domo pupil. continentur. & melius est, si serui apud pupil. morentur, quàm extraneo seruiant & fugiant: quorum fuga tutoris negligentiæ adscribetur. domus pupil. vendi non debet: quia pater pupil. ibi decessit, & ibi imagines suas habuit, quas conuelli pupillis esset lugubre. sed si ruinam patiantur, tutor eas reficere debet: vt ex conductionibus earum possit pupil. omni anno pensionem percipere. ¶ Serui.] Serui qui aliqua arte præditi sunt, pupillo seruiant: & de bonis pupil. alantur. Alij qui arte præditi non sunt, partim ex labore suo, partim ex substantia pupil. alantur. Quod autem serui alienari non debeant, duplex est pupilli commodum: scilicet ne tutores in rebus pupil. fraudem committant: vel mater pupilli res pupil. surripiat, & ad secundum maritum perferat. Nec debent res pupilli in pecuniam redigi, ne amittantur: & fortè debitore facto non 10 soluendo: nec semper posset fœnerari. Nullo ergo modo distrahat has tutor sine interpositione decreti: nisi sint res, quæ seruando seruari non possunt: veluti vestes attritæ, & fructus, & animalia superflua.

h ¶ Lege.] scilicet per 20 iudiciariam authoritatem.

i ¶ Vendere vel pignorare.] puta ob æs alienum. Item pro iudicio sisti potest obligari minoris substantia: vt infrà eodem. l. fina. §. defensionem.

♁ Cæterisque supellectilibus.

Minoris substantia pro iudicio sisti potest obligari.

k ¶ Vel in dotem.] 30 nota dotem constitui à minore in immobili re, cum decreto. sic est & in donatione propter nuptias: vt infrà si mater familiâs. l. fi. §. fi. Sed e contra in vtroque infrà de præ. mi. l. ob æs. vbi propter æs alienum tantùm permittit. Item 40 ad donationem tantùm est contra. in eodem l. prædia. Solut. prædicta intellige pro dote & donatione à patre minoris promissa: & sic est æs alienum. de nouo autem constituere non potest minor, vt in contrarijs. hoc non placet: quia 50 si pater promisit dari, poterit iure communi etiam sine decreto: vt. ff. de re. eo. l. magis. §. sed si pater. Item non placet: quia expressè dicitur. ff. de iur. do. l. Titia. quòd minor dedit prædia in dotem. sed illam intelligebat Ioann. 60 quòd maior erat tempore donationis. Tu ergo dic speciale in dote, & in donationibus propter nuptias. & in dicta l. ob æs alienum. tantùm subaudi, vel aliam similem causam: vt ob dotem & donationem propter nuptias & dictam l. prædia. intellige de donatione sponsalitia, non propter nuptias.

Minor an possit rem suã immobilẽ dare in dotẽ vel donationẽ propter nuptias.

† Not. Sal. quod p domesticos & familiares probantur res quæ sunt in domo. facit j. de iu. delibe. l. fi. §. licentiam, de quo punto optimè Lãfrã. in c. quoniã contra falsã. §. testium depositiones. de probat.

l ¶ Per inquisitionem.] quæ in multis consistit: vt. ff. de reb. eo. l. ma- 70 gis. §. non passim.

m ¶ Probationem causæ.] quare vendat.

n ¶ Ante omnia.] generaliter prohibuit: nunc rationem de singulis reddit.

o ¶ Semper.] referas ad hoc, quod suprà dictum est. nisi hac fortè &c.

p ¶ Quod.] scilicet, quòd in inuentario scribantur. Vel dic, quòd in domo retineantur, & non vendantur: quod est verum, si non sunt vsu detritæ: vt j. ea. l. in fine.

q ¶ Supellectili.] impropriè dicit, in cætera supellectili: quia supellex est 80 domesticum patrisfamiliâs instrumentum, quod neque argento, aurove facto vel vesti connumeratur: vt. ff. de supel. le. l. j.

Supellex quid est.

r ¶ Si ita.] scilicet seruiendo eis.

s ¶ Execrantur.] id est odiunt serui.

t ¶ Per hoc.] id est per conseruationem seruorum.

v ¶ Tunc enim.] id est secundum antiquam legem.

x ¶ Remota.] quando multoties contingebat, quòd pupilli occidebantur à seruis.

Defecit.

a ¶ Defecit.] id eſt mortuus fuit.
b ¶ Pater.] idem ſi aliũde habuit, vt ſubijcit, ergo & domus &c.
c ¶ Ergo & domus.] quia aduerſa erat illa lex vtilitati minorũ, ergo &c.
d ¶ Collapſum.] qđ prius refici debet q̃ nouũ fabricari: vt. j. de ope. pu. l. fi.
e ¶ Vel cuiuſcunq;.] vel dic, vel alius cuiuſque &c.
f ¶ Teſtificatione.] ipſum enim opus in præſentia pluriũ à iudice viſum, probat quod eſt reficiendũ, & quod egeat ſumptibus. Et ſic no. ꝙ ſecundum conſcientiam iudex iudicat: quia hoc videt vt iudex: ſic. ff. fi. regun. l. ſi irruptione. §. fin. & de fer. l. ij. §. fin. & . j. de a li. pu. præſt. l. fi.

Iudex inter dũ iudicat ſecũdũ conſcientiam.

vendere liceat, in qua defecit [a] pater [b], minor creuit, in qua maiorũ imagines aut non videre fixas, aut reuulſas videre, ſatis eſt lugubre. ¶ Ergo & domus [c] & cætera omnia immobilia in patrimonio minorum permaneant: nullumq; ædificij genus, quod integrum hęreditas dabat, collapſum [d] tutoris fraude depereat. ¶ Sed & ſi parens, vel ille cuiuſcunq; [e] hęres eſt minor: reliquerit deformatũ ædificiũ: tutor teſtificatione [f] operis ipſius, & multorum fide, id reficere cogatur. ita enim annui reditus plus minoribus conferent, quàm per fraudes pretia [g] diminuta [h]. ¶ Serui etiam, qui aliqua ſunt arte præditi, operas ſuas commodo minoris inferant [i]: & reliqui, qui in vſu minoris domini eſſe nõ poterunt, quibuſq; ars nulla eſt, partim labore [k] ſuo, partim alimoniarum taxatione [l] paſcãtur. ¶ Lex enim [m] non ſolũ cõtra tutores [n], ſed etiam cõtra fœminas [o] immoderatas atq; intemperãtes proſpexit minoribus, quæ plerunq; nouis maritis nõ ſolũ res filiorũ, ſed etiam vitam [p] addicunt. ¶ Huic † accedit, [q] ꝙ ipſius pecuniæ (in qua robur oẽ patrimoniorũ veteres poſuerunt) fœnerandi vſus vix diuturnus, vix cõtinuus & ſtabilis eſt: quo ſubſecuto interciden te ſæpe pecunia †, ad nihilũ minorum patrimõia deducunt. ¶ Iam [r] ergo venditio tutoris nulla ſit ſine interpoſitione decreti: exceptis [s] ijs dũtaxat veſtibus, quæ detritæ vſu, ſeu corruptæ ſeruando,

g ¶ Pretia.] accepta ex venditione domus.
h ¶ Diminuta.] poſtea.
i ¶ Inferant.] ſeruiẽdo minori, vel locando alij.
k ¶ Labore ſuo.] faciendo herbam vęnalẽ [a], deferendo lapides: nec enim hæ artes ſunt.

a Vt faciũt Pariſijs: & eſt ſing. gl. ad deſtruẽdam mendicitatem.

l ¶ Taxatione.] facta à defuncto: aliâs à iudice. vel ipſe minor ſiue tutor taxabit aliquid pro alimentis.
m ¶ Lex enim.] diximus ne alienentur ſerui: & hoc propter duplex cõmodum minorũ. & hoc ſubijcit, lex enim &c.
n ¶ Tutores.] minoribus inſidiantes.
o ¶ Fœminas.] matres.
p ¶ Vitam.] id eſt res, de quibus debent viuere liberi.
q ¶ Huic accedit.] ſ. admiſsioni antiquæ legis, id eſt, ſi admittatur. Vel huic rationi, ꝙ ſeruã tur ſerui vt minori pręcaueant: maximè in pecunia, quæ clam facilè poteſt eis auferri.

† Aliâs, Huc.

r ¶ Iam.] id eſt prædictis rationibus.
s ¶ Exceptis.] & excipe fructus & reditus: vt . j. eo. l. ſancimus. ij. §. fi. & pro his non datur reſtitutio: vt. ff. de mino. l. & ſi ſine. §. idem faciunt. & facit. ff. de iure delibe. l. ait prætor. & . j. quando decre. opus non eſt. l. & ſine. & . ff. e. l. tutor qui repertoriũ. §. j. & . ff. de proc. l. pcurator totorũ bonorũ.

† Aliâs quo ſæpe intercidente pecunia.

Si tutoris.] CASVS. Si pupillus habeat prædium in emphyteoſim pro quo ſoluere tenetur fiſco annuum cenſum, & in ſolutione per biennium vel triennium ceſſauerit: per culpam tutoris, & prædium à pupillo auferatur. damnum quod ſenſit pu. tutor reſarciet.

t ¶ Vel dolo.] quæ differunt: vt dixi. s. eo. l. ſi liberti.
v ¶ Voluiſſent.] ſcilicet fiſco. ſcilicet per triennium: vt. s. de iure emphyt. l. ij. ſed ſi intra triginta dies offerant poſt amiſsionem, recuperant pro minoribus: vt. ff. de publica. l. imperatores. extunc ergo ſic amittitur: ſed poteſt reſtitui in integrum: vt. ff. de mino. l. ſi ex cauſa. §. penul. Hodie verò ipſo iure ſeruatur illæſus: vt. s. ex quib. cau. in integ. reſtit. non eſt neceſ. l. fina. Item contra. j. de fun. pa. l. ij. lib. xj. ſed ibi loquitur de prædio, ex quo vectigal pręſtabatur Cæſari: hîc fiſco.
x ¶ Amiſſum.] ſcilicet prædium, quod exactor tributorum alij vendidit cum ſolennitate. quam habes. s. ſi propter pu. pen. l. ij.
y ¶ Damnum.] ſ. amiſsi prædij: ſed hodie cùm ſeruetur illæſus ipſo iure: de alio damno oportet dici, ſi velis eam tueri: quod poteſt eſſe in expenſis factis pro repetendo pręդio, vel deterioratione ipſius. Alij tamen dixerunt, ꝙ non reſtituitur hoc caſu, nec ſeruatur ipſo iure illæſus: vt. j. de fide inſtru. & iure ha. fiſ. l. j. lib. x. quod non placet.
z ¶ Reſarciri neceſſe eſt.] vt & argu. j. vnde vi. l. meminerint. & . j. arbit. tu. quicquid. Sed aliud in damno amiſſæ cautionis vectigalis ſoluti: quia non tenetur tutor: vt. ff. eod. l. ſi ne hærede. §. j. Vel dic idem: ſi tamen culpa poſsit tutori imputari.

Tutores.] Diuiditur in tres partes. Primò prouidet circa inuentarij confectionem. Secundò circa rerum locationem. Tertiò circa prediorum emptionem. ſecunda ibi, Aurum. tertia ibi, Ita tamen. Salicetus. CASVS. Tutor vel curator ſtatim ex quo dati ſunt, debent facere inuentarium in præſentia tabellionis: in quo debent ſcribere omnes res, & omnia inſtrumenta, quæ inueniũtur in hæreditate pupilli: & aurum & argentum debet in ſecuro loco reponi, & de mobilibus rebus debent comparare prædia: & ſi idonea prædia non inueniantur, pecunia dabitur ad vſuras. Viuianus.

Diuiſio.

ſeruari non poterũt. ¶ Animalia quoq; ſupuacua quãuis minorũ, quin væneant non vetamus. Da. Idib. Mart. Conſtantinop. A. vij. & Conſtantino Cæſ. Conſ.

¶ Tempus ſoluendi canonẽ, ipſo iure non currit minoribus. h. d. ſecundum glo. quod eſt menti tenendum. Bal. Vel ſic: Imputatur tutori, ſi res emphyteutica propter canonem non ſolutum redit ad dominum. h. d. Sali.

Idem A. Felici. LEX XXIII.

Si tutoris vel curatoris culpa vel dolo [t], eo ꝙ vectigal prædio emphyteutico impoſitum minimè defendere voluiſſent [v], minoris prædium fuerit amiſſum [x]: dãnum [y], quod ei contigit, ex ſubſtãtia eorũ reſarciri [z] neceſſe eſt. Da. xiij. Cal. Maij, Conſtantinop. Dalmatio & Xenophilo Conſ.

¶ Tutor & curator quamprimum poſſunt, debent inuentarium facere de rebus & inſtrumẽtis ſeu iuribus pupillorum: & mobilia, quæ ſeruantur, in tuto collocare: & ex pecunijs prædia idonea (ſi poſſunt) emere: aliàs ſub uſuris eas collocare. h. d. Sali.

Impp. Arcad. & Honor. AA. Eutychiano præfec. præto. LEX XXIIII.

ij Tutores vel curatores mox [a] quum fuerint ordinati [b], ſub præſentia publicarũ perſonarũ [c] inuẽtariũ rerũ omniũ & inſtrumentorũ [d] ſolẽniter facere curabunt [e]. Aurũ, argentũq;, & quicquid vetuſtate tẽporis nõ mutatur [f], ſi in pupilli ſubſtãtia reperiatur, in tutiſsima cuſtodia collocẽt: ita tñ, vt ex mobilibus aut p̃dia idonea cõparẽtur, aut ſi fortè (vt aſſolet) idõea nõ potuerint inueniri: iuxta antiq iuris formã [g] vſurarum creſcat acceſsio, quarũ

a ¶ Mox.] vt ſtatuitur: vt in aditione hæreditatis: vt infrà de iure deli. l. fina. §. j. quod non placet. Sed dic, id eſt quam primùm poteſt: id eſt ſtatim: niſi iuſtiſsima cauſa differat: vt. ff. eodem. l. tutor qui repertorium. in principio. & ad hoc. ff. de ſolu. l. ratum. & . ff. ad Tertul. l. ij. §. confeſtim. & dicta. l. tutor. Item de quatuor menſibus poteſt induci ſuprà de epiſco. & cleri. aut. presbyteros. ij. Ante illud confectum adminiſtrare non debet, niſi quid ſit, quod nec modicam ſuſtineat dilationem: vt dicta. l. ff. eod. tutor qui repertorium. in princ.

Tutor an adminiſtrare poſsit inuẽtario nõ dũ cõfecto.

b ¶ Ordinati.] adita tamen hæreditate intra tempus ſtatutum: vt. j. de iure delib. l. fi. §. j.
c ¶ Publicarum perſonarum.] id eſt tabulariorum. & ita exponitur ſuprà de epiſco. & cleri. l. orphanotrophos. ſufficit tamen vnus tabellio. ſed quia pluraliter dixerat tutores vel curatores, ſubiungit pluraliter perſonarum publicarũ. vel plurale pro ſingulari ponitur. ſic ſuprà de his, qui in eccle. ma. l. j. & dicta. l. orphanotrophos. Vel appellat publicas perſonas, id eſt tabelliones & magiſtratum, id eſt ordinarium iudicem, qui debet intereſſe, quod patet: quia lex dicit ex inuentario poſſe conueniri debitores. ergo patet quòd apud iudicem facta fuit inſinuatio: aliâs enim ei non crederetur: vt. ff. eodem. l. chirographis. & in authentica: vt ſpon. larg. §. & inſuper. collat. ix. Item & per hoc quod dicitur decreto ei concedi curam, & acta inde fieri, & iuramentum præſtari: vt infrà de curat. furi. l. final. §. ſed cùm. & in authenti. vt ij, qui ob. ſe ha. per. res mi. §. fina. collat. vj. & infrà arbit. tuto. l. fina. & hoc in omni tutore teſtamentario legitimo & datiuo intellige: niſi ei teſtator remiſit confectionem inuentarij: vt infrà arbi. tuto. l. finali.

Inuentariũ an poſsit fieri cũ vnico tabellione.

d ¶ Inſtrumentorum.] nec eſt neceſſe vocari creditores. ſecus verò in hærede: quia ipſe habet beneficia duo propter inuentarium, ſcilicet Falcidiæ: & quia creditoribus pro viribus hæreditarijs tantùm tenetur: ac tutori imminet tantum onus. ſecundum Ioann. Item poteſt compelli vna vice, & inter plures vices fieri, ſecundum quòd inueniet res: vt infrà de curat. furi. l. fin. §. tali.

Inuentariũ faciẽs tutor an debeat vocare creditores pupilli.

e ¶ Curabunt.] alioquin vt ſuſpecti remouerentur. Idem ſi pecuniam ad emptionem prædiorum non depoſuerunt: vt. ff. de ſuſpec. tut. l. iij. §. tutores qui repertorium.
f ¶ Non mutatur.] facile: vt metalla marmorea: vere enim omnia mutantur: vt in authenti. de non alie. §. vt autem. col. ij. quæ ergo facilè mutantur vt fructus, vendere licet: vt ſuprà eodem titu. l. lex quæ. in fin. & infrà eodem. l. finali. & ad hoc in authenti. vt ij, qui ob. ſe ha. per. §. quoniam. columna. vj.
g ¶ Formam.] vt ipſe pupillus ſtipuletur, vel eius ſeruus vel curator in ſubſidium: vt. ff. eodem. l. quoties. in principio. & det electionem pupillo,

postea eligat nomina vel pecuniam:vt in eo.titu.cùm quæritur.

SAncimus.] CASVS. Debitor pup.si velit soluere tutori: necessaria est iudicis authoritas ad hoc, vt plenissimam consequatur securitatem.& hoc in prima.hoc quod dictum est in solutione facienda,sit necessaria iudicis authoritas.fallit in solutione redituum & pensionum.Viuianus.

a ¶ Procedente.] sine dispendio.

b ¶ Sententia.] præceptiua vel præcepto.

c ¶ Damno.] i.sine omni dispendio.

d ¶ Pronunciauerit] vt soluatur.

e ¶ Plenissima.] siue interuenerit tutor & iudex,siue iudex tantũ, vt hîc.&.ff.de mino.l.ait.prætor.§.permittitur.

f ¶ Resuscitari.] sic.j.ad leg.Iuliã.de adulte.l.Gracchus.&.xxvj.dist.c.deinde.in fin.&.j.li.xj.de expen.lut.l.vnica.&.s.de confir.tu.l.iij.

g ¶ Extendimus.] vt semper oporteat fieri cũ iudice,quia fallit in reditibus & pensionibus vt hîc, & in vsuris:vt.j.eo.l.cõstitutionẽ.Itẽ in Trebellianica restitutione: vt.j.ad Trebel.Sancimus.

h ¶ Pensionibus.] in pecunia,sed supiorin alijs.

i ¶ Alijs huiusmodi] vt in vsuris:vt.d.l.cõstitutionẽ.&partiario colono.

k ¶ Alijs similibus.] vt ex vẽditione.& distingue vt diximus.s.si aduer.solu.l.j.& facit.ff.eo.l.Lucius.ij.§.tutelæ.

CVm quædam] CASVS. Si mater filiũ suũ præterierit,& pu.extraneũ, cuius tutor est filius,instituerat hæredẽ:qualiter filio succurratur,quæritur: quia nisi hære.pupil.acquirat, & nomine pu.adeat,præiudicat sibi in actione inoffi.querelæ? rñ.quod adire.i.pupillo adeunti authoritatem præstare debet:& finita tutela aget de inoffi.Viuianus.

l ¶ Præterisset.] quod pro exhæredatione habetur:vt institut.de exhære.li.§.mater.

m ¶ Tutelæ.] cùm tutor est.

n ¶ Negotiorũ gestorũ.] l.cũ est curator: vt s.de neg.gest.l. curatoris.

o ¶ Perdit.] no.sic&.ff.de inof.test.l.nihil.&.l.fi.

p ¶ Hypothecis.] quia pro hac mala administratione,eorũ bona tenebuntur minori: vt.s.eo.l.pro officio.Vel dic, quod in bonis matris habebat hypothecam:vt.s.de secun.nupt.l.hac edictali.§.omnibus.in qua videbatur sibi præiudicari,cũ alij bona materna adiudicari volebat. Vel dic tertiò,quòd quidam rem suam minori obligauerat, eandem & curatori pro alio facto:vnde timebat,ne si pro se peteret, teneatur minori:& si pro minore peteret,ne præiudicet sibi saltem in præscriptione.

exactio ad periculum tutorũ pertinet.D.vij.Cal.Mart. Constantinop.Arcadio iiij. & Honorio iij. AA.Cons.

¶ Soluens pupillo cũ authoritate tutoris, uel ipsi tutori uel curatori:decreto iudicis consequitur liberationẽ plenissimã.Item laboratores & coloni etiam sine hac solẽnitate soluentes,liberantur.h.d.Bal.Vel sic:Debitor pupilli soluens tutori ex præcepto iudicis,plenissimam consequitur liberationẽ.idem si sine iudice soluat annuũ reditum,uel alicuius rei pensionẽ.h.d.Salic.

Imper.Iustinianus A. Ioanni præfecto prætorio. LEX XXV.

SAncimus,creatione tutorum & curatorũ cum omni procedente[a] cautela,licere: debitoribus pupillorum vel adultorum ad eos solutionem facere: ita tamen, vt prius sentẽtia[b] iudicialis sine omi dãno[c] celebrata hoc permiserit. quo subsecuto,si & iudex hoc pronunciauerit[d],& debitor persoluerit:sequitur huiusmodi causam plenissima[e] securitas,vt nemo in posterũ inquietetur.Nõ enim debet quod rite & secundũ leges ab initio actũ est,ex alio euẽtu resuscitari[f].Non autem hanc legẽ extẽdimus[g] etiã in ijs solutionibus,quæ vel ex reditibus,vel ex pensionibus[h],vel alijs huiusmodi[i] causis pupillo vel adulto accedunt:sed si extraneus debitor ex fœneratitia forsitan cautione,vel alijs similibus[k] causis solutionem facere, & se liberare desyderat. tunc enim eam subtilitatem obseruari cẽsemus.Dat.x.Calen.Mart.Constantinop,post consulatum Lampadij & Orestis VV.CC.

¶ Licet tutor interponat authoritatẽ uel curator adulto:ius tamen suum curator non perdit.h.d.Bal.Vel sic:Si tutor uel curator authoritatem præstat pupillo uel adulto adeundi hæreditatẽ ex testamẽto,in quo tutor ipse uel curator est præteritus uel exhæredatus:sibi non præiudicat,quo minus testamentũ expugnare possit.h.d.Salicetus.

Idẽ A.Ioãni p.p. LEX XXVI.

CVm quædã mulier testamẽto condito filiũ suum præterisset[l],idẽ aũt filius,qui præteritus erat,vel fratris vel extranei esset tutor vel curator: qui scriptus à matre tutoris fuerat hæres:in præsenti specie manifestissimum erat stare tutorẽ vel curatorẽ in præcipiti loco siue enim authoritatem suã vel cõsensum de adeunda hæreditate præstare pupillo aut adulto minimè voluerit,ne ex hac cã sua iura aliquod patiãtur præiudiciũ(satis enim imminet periculũ tutelæ[m] vel vtilis negotiorũ gestorũ[n] actionis,ne pupillus vel adultus,vtpote ex illius tarditate læsus,litem ei ingerat)siue huiusmodi timore perterritus, author fuerit pupillo vel adulto:periculũ emergebat.dum enim alij cõsentit, ipse sua iura perdit[o].videbatur etenim confirmare matris suæ iudiciũ,quod oppugnandũ esse existimabat.& multæ aliæ insuper species oriuntur,ex quibus verẽdũ est, tutori vel curatori circa suas res præiudiciũ parari,puta in hypothecis[p],& alijs varijs[q] causis.¶ Inuenimus autẽ generaliter definitum,post officiũ depositũ omnes actiões,quas tutor vel curator ex necessitate officij subierit,in quõdam pupillũ vel adultũ transferri[r].quare tam optimo exẽplo argumẽtati[s] †,necnõ & in alijs oĩbus casibus, † in quibus veretur tutor vel curator ne prẹiudiciũ ei aliquod fiat,timorẽ eius remouemus.¶ Damus igitur eis cũ summa fiducia res pupillorũ vel adultorũ gubernare[t]:scituri,quod lex nostra sua eis iura immutilata reseruat[v],nihil ex huiusmodi authoritate vel consensu præiudicij subituris.Dat.x.Calen.Septẽb. Cõstãtinop.post consulatum Lampadij & Orestis VV.CC.

¶ Hæc lex glossat.l.sancimus.s.e.& hoc intendit.l.sancimus.s.e.in fi.quæ loquitur de fœneratitia cautione,habet locum in principali debito, non in usuris:quia illæ possunt solui sine iudice, sicut pensiones & annui reditus: dummodo etiam in unum collectæ non excedant summã. c. solidorum,nec biennij metas.h.d.Sali.

Idẽ A.Ioãni p.p. LEX XXVII.

COnstitutionẽ[x],quã nuper fecimus,disponẽtes,quẽadmodum debẽt solutiones in cõtractibus minorũ * fieri,siue ex reditibus,siue ex pẽsionibus,siue ex alijs similibus causis,etiam[y] in vsuras extendimus:quæ tamen non summatim,neq; ex multis annis collectæ iam debentur, biennales metas,& centum[z] solidorũ quãtitatem minimè excedentes.D.x.Cal. Nouẽbr.Cõstãtinop.post cõsulatum Lãpadij & Orestis VV. CC.

q ¶ Varijs causis.] videlicet circa vsuras & alias accessiones.Vel dic,quòd vendidit minor rem tutoris vel curatoris,quam timet non reuocare:& ecõtra timet reuocare.Vel dic quòd tutor vel curator vendidit rem minoris, cõtra quam venditionem timet petere restitutionẽ. Vel dic,quòd minor emit, vel alio modo acquisiuit ab alio rem tutoris vel curatoris:quam si non reuocet tutor vel curator, timet sibi præiudicari.& alia possunt poni exempla plura,in quibus omnibus habet locum hæc lex.

r ¶ Transferri.] vt & j.quãdo ex fac.tut.vel cura.l.j.&.ff.de re iu.l.si se.§.tutor.&.ff.si quis cau.l.fin.secus in procuratore:vt.ff.de procura.l.procurator qui pro euictione.&.ff.manda.l.seruum Titij.

s ¶ Argumentati.] prima facie videtur bonum ar.sed si mediũ subaudias,optimũ est: secundum Io.sic.s.ideo cũ finita est tutela,transeunt actiones in pupillum, ne officiũ sit ei damnosum: vt arg.ff.quemadmodũ test.ape.l.si quis ex.ergo & cùm hîc eadem sit ratio,idem ius dicẽdũ est.

Officium suum nemini debet esse dãnosũ.

t ¶ Gubernare.] & sic authorare prædictæ aditioni:sed quantũ ad curatorem est cõtra.ff.de ap.l.cùm in vna.§.tutor.Sol. ibi erat specialis curator ad aliud:hîc generalis ad omnia.Vel hîc in adulto,ibi in pupillo,cui potest prouideri per tutorem.

† Iste text. semper allegatur ad hoc quòd in iure propter identitatẽ rationis procedit de similibus ad similia.

† Aliâs,nec non & alijs omnibus causis.

v ¶ Reseruat.] cùm ex necessitate officij faciant: vt.ff.de inoffi.testa.l.aduersus.§.tutores.&.l.filius.&.ff.de his,qui vt indig.l.tutorem.&.l.post legatum.§.aduocatum.& institu.de inoffici.testa.§.si tutor.sed aliud in eo, qui ex voluntate:vt.ff.de inoffi.testa.l.fi.

COnstitutionẽ.] CASVS. Suprà.e.l.sancimus.cautum est,qualiter debitor soluendo plenissimam consequitur securitatem de solutione redituum & pensionum:hic addit, quod in solutione vsurarum sine interpositione decreti iudicis fieri potest: & plenè consequitur debitor securitatem,quæ non excedat summam.c.solidorum. neq; tempus biẽnale,quo casu decretum iudicis in securitate taliũ vsurarum esset interponendum ad hoc, vt plenè debeat consequi securitatem.Viuianus.

* Causa.

x ¶ Constitutionẽ.] quæ est.s.e.l.sancimus.

y ¶ Etiam in vsuras.] vt & ipse possint solui sine iudice,& sequitur plenissima securitas.

z ¶ Et centum solidorum.] hanc adiectionem intellige secundum Io.etiam in pẽsionibus & reditibus.alij contra.Item an vtrũq; est necesse,scilicet vt excedant.c.solidos & biennium.quod satis videtur:vt argumen.ff.de verbor.obligat.l.si quis

ſi quis ita ſtipulatus fuerit.x.aureos.&.ff.de condi.inſti.l.ſi hæredi plures.Itẽ ꝙ dicit ſummatim,dic ꝙ tot ſunt,quot faciunt ſummam. ſic &.ff. de pac.l.ſi plures.Sed arg.contra.s̃.de vſur.l.vſuræ.

Sancimus.] CASVS. Si tutor vel curator pupil.controuerſiam, quam quis habet contra eos,non defendat,vel eorum cauſam non agat: remouebitur à tutela cũ infamia:& tenebitur pupillo ad omne damnum. Si verò inceperunt agere vel defendere:procedente lite,qui litem inchoauerat, factus fuerit furioſus:debet præſtari à matre,vel à propinquis curator,& ordinandus eſt à iudice:& à matre,& à propinqs ſollicitãd' eſt,vt oĩ diligentia cauſam agat. Si verò curator ſe excuſat,tunc alius & incontinenti petendus eſt ab his,ad quos pertinet periculum petendi tutores. & ſic admittetur ad defenſionem pupilli, quòd non ſatisdabit de rato, nec iudicatum ſolui:vt ſuprà eodem.l.tutores. ſed iudicio ſiſti: & per hanc ſatisda. poterunt res pupilli obligari ſine decreto iudicis.Cùm verò cõtrahatur,tutor promittet coram iudice & in ſcriptis,quòd pupillum diligenter & ſine dilatione defendet. Licebit autem tut.vel cur.fructus diſtrahere ſine decreto:vt vinum,frumentum,& ſimilia.& pecunia ex venditione fructuum redacta: vnà cum alijs rebus per eos adminiſtrabitur.

Tutor litem cœptam non poteſt deſerere. hoc primo.Si pendẽte lite tutor uel curator efficitur furioſus,alius ſubrogatur,qui litem exequitur.hoc ſecundò. Bal.Vel ſic:Tutores & curatores ſuos minores à litibus eis motis non defendentes ut ſuſpecti ueniunt remouendi, & etiam de proprio damnum reſarcire tenentur. hoc dicit.Salicetus.

I dẽ A.Ioãni præ.p. L. XXVIII.

Sancimus neminem tutorum vel curatorum pupilli vel adulti,vel furioſi,aliarumq́; perſonarum [a] quibus tam ex veteribus quàm ex noſtris legibus vel conſtitutionibus creantur curatores, defenſionem quam pro lite ſuſceperint [b],recuſare:ſed ab initio litis modis omnibus memoratas perſonas defendere,& litem præparatã ſecundum leges inſtruere: ſciẽtes ꝙ hoc munus [c] neceſſariũ eſt tam tutelæ quã curationi. Et ſi hoc recuſauerint,vel ſubire diſtulerint:nõ ſolũ vtpote ſuſpecti amoueãtur [d],amiſſa eorũ exiſtimatione [e]:ſed etiã ex ſubſtãtia ſua omne detrimentum,quod antelatæ perſonæ,ex recuſatione defenſionis ſuſtinẽt,reſarcire cogãtur.

Siue lite conteſtata,ſiue antè (ſatisdatione tamen præſtita) conuẽtus factus ſit demens uel furioſus,ita quòd indiget curatore: debet ei curator ad litem dari per iudicem,coram quo lis uertitur.hoc dicit.&c.no.Salicetus.

Sed & ſi quis [f] ex quadam interpellatione admonitus [g],pro litis inſtructione conſuetã cautelam [h] expoſuerit,vel poſt litem cõteſtatam,quam per ſe,nõ per procuratorem [i] ſuſceperit,vel demẽs, vel furioſus factus fuerit: ſancimus continuò curatorem ei in cõpetenti iudicio ordinari, cura & prouiſione tam iudicis, ſub quo lis vertitur †,quã cognatorũ & ꝓpinquorũ,& actoris [k],ſi voluerit: vt non ab eo inſtituta lis diutius protrahatur:neceſſitatem habente creato curatore defenſionem ſubire,& cætera litis adimplere.

Ad curam eius,qui tenetur petere tutorem ordinari pupillo,ſpectat etiã facere petitos & ordinatos compelli,ut pupillum defendant in lite.Et ſi contingat illum remoueri, debet facere alium idoneum ſubſtitui.h.d.Sali.

Perſonis etiam, quæ periculo [l] proprio,vel ſuæ ſubſtantiæ [m] tutores vel curatores petierunt(ſiue matres fortè fuerint,ſiue quidam alij) compellendis eos, quos ordinauerint [n] tutores vel curatores,præparare [o] talem ſubire defenſionẽ.vel ſi illi noluerint hoc facere,& propter huiuſmodi defenſionis recuſationẽ à tutela vel curatione remoueantur: neceſſitatẽ imponimus memoratis perſonis, alios tutores vel curatores ordinare, [p] in ipſis [q] geſtis, in quibus tutores vel curatores creãtur,ex ſua confeſsione declarantes [r] talẽ ſubire [s] defenſionẽ. Ne autem [t] tales perſonæ ſine prouiſione debita relinquantur,vel contra eos agentium iura diutius protelentur:ſancimus cõtinuò, id eſt poſt recuſationem [v] defenſionis,in caſibus videlicet,in quibus (ſicut dictum eſt [x])hoc fieri poſsit:creationem aliorum tutorum vel curatorũ celebrari: cognatis, alijsq́; propinquis & affinibus vel creditoribus,vel alijs [y] quorum intereſt,adeuntibus,vel admonentibus eos, [z] qui ſecundũ leges ius habẽt, tutores vel curatores cõſtituere.

Tutores uel curatores non tenentur de iudicato ſoluendo ſatisdare, ſed tantùm de iudicio ſiſti,& in eam cauſam bona minorum poſſunt ſine decreto obligare.h.d.Sali.

Defenſionem autem & nomen eius in hoc caſu [a] apertius declarantes,ne fortè putauerint tutores vel curatores grauamen ſibimet imponi:illam decernimus defenſionem eos ſubire,quæ non ſatisdatione pro euentu litis conſtituitur [b],ſed vt tantummodò litẽ ſecũdum legum ordinem pro pupillo vel adulto alijsq́; perſonis [c] inſtruant [d]:licentiam ex hac noſtra authoritate habentes,ſine decreto res quarum gubernationẽ gerunt, pro cautela [e] litis ſubſignare [f].

Tutores & curatores tempore ſuæ decretionis debent ſpecialiter & expreßim promittere quòd defenſionem minorum ſuſcipient ſine ulla dilatione.h.d.Sali.

a Perſonarum.] vt prodigorum, & amentium, & aliarum ſimilium:vt inſtitut.de cura. §.iij.

b Suſceperint.] ſatiſdãdo iudicio ſiſti.& ſic iam inchoauerant: vt. s̃. qui dari tuto.vel curat.l. curator.idem ſi nil incœpiſſent:quia incipere tenentur:vt ſubijcit. & infrà eodem.l.§.perſonis.& ſuprà de procurat.l.neq;.&.l.iij.

c Hoc munus.] ſcilicet defendendi. Sed contra ff. de autho. tuto. l.ij.§.ſi tutor.ſed aliud in contractibus, vbi nõ cogitur auctorare:hîc in iudicijs.

d Amoueantur.] vt.ff.eodem.l. ita autem. §.geſsiſſe.Idem ſi inuentarium facere differant: vt infrà arbit. tu.l. fina. j. reſpon. Idem ſi non ſatiſdent: vt infrà de tuto. vel curato. qui non ſatiſde.l.j.Idem ſi mentiendo dicant alimenta non poſſe dari, vel pecuniam detractant ad emptionẽ prædiorum:vt.ff. de ſuſpe.tutore.l.iij.§.tutor qui.&.§.tutores.

† Iſtud ſecũdũ Sali. eſt bene notã. quia de curatore generali & tutore dubitatur:vt no.l.j.s̃.vbi pet. tuto. vel cura. & ꝑ do. i.c.petitio. de procura.

Tutores multis ex cauſis remoueri poſſunt.

e Exiſtimatione.] id eſt fama.

f Sed & ſi quis.] hic.§.loquit̃ de maiore effecto furioſo,cui debet dari cu.

g Admonitus.] id eſt in iudicio vocatus ab aliquo.

h Cautelam.] iudicio ſiſti.

i Per procuratorem.] tunc enim procurator proficeret, etiam eo facto furioſo,vt innuitur.

k Actoris.] id eſt eius,qui agebat contra eum, quem veriſsimile eſt velle proſequi,ſed & idem ſi actor eſſet furioſus factus,& reus vellet procedi.

l Periculo.] vt liberti, qui niſi petant tutores, accuſantur vt ingrati: vt ſuprà qui petunt tuto.l.ij.&.ff.de iurepat.l.ingratus.&.ff.qui pet.tut. l.ij.§. liberti.

m Suæ ſubſtantiæ.] vt mater,quæ repellitur à ſucceſsione filij:vt.ff.qui pe.tu.l.ij.§.ſunt autẽ. ſed certè imo nõ ſuſtinet periculũ ſuæ ſubſtãtiæ: niſi ponas,ꝙ petijt minus idoneũ,& decreto fuit comprehẽſum eius periculo dari:vt.j̃. ſi mater indẽ. pro.l. fina. ſed tutor non rectè datus cũ ſe negotijs immiſcuiſſet,ſi errore cõperto ea deſerat: tenetur eo nomine, niſi à prætore tutores conſtitu. petat:vt.ff.eod.l.tutores.§.qui ſe.&. ff. de eo qui pro tu.neg.l.j.§.fi.Itẽ & creditores habẽt & dãnum ex retardationẽ: vt j̃.e.l.§.ne aũt.Itẽ & duũuiri ſi hoc malè procurant:vt inſt.de ſatiſa. tut. §.penul. Item tutor finita tutela debet admonere de petendo curatore: vt.ff.eo.l. ita autem.§.ſi tutor pupillum.

Tutor finita tutela debet admonere pupillum de petendo curatore.

n Ordinauerint.] id eſt ordinari fecerint. ſic ff. de his, qui not. infa.l. furti.§.mandati.

o Præparare.] i. inſtare vt dentur,quos petierint:& ꝙ inuẽtariũ faciant, & ꝙ iurent, & ſic præparant.nõ autẽ cõpellitur mater accuſare vt ſuſpectũ:vt.ff.qui pet. tut.vel cura.l.fi.§.fi.

Mater non cogitur accuſare tutorem vt ſuſpectum.

p Ordinare.] i. ordinandos poſtulare.

q In ipſis geſtis.] i. in quibus dantur,debeãt declarare ſe ſubire &c.vt j̃.eo.l.§. omnem autem.

r Declarantes.] hi qui de nouo creantur.

s Subire.] i.ſubituros.

t Ne autẽ tales perſonæ.] minorum,furioſorum,dementium,& ſimilium.

v Recuſationem.] & remotionẽ ꝓpter crimen vt ſuſpecti:antè eñ non ordinatur alius cũ habẽti tutorẽ &c.vt.s̃. in quib.cau.ha.tu.l.licet.

x Dictum eſt.] s̃.e.l. in princ.&.§.proxi.ſ. quãdo non defendunt.

y Vel alijs.] puta matre & liberto:vt.ff.qui petũt tut.l.ij.§.ſunt aũt quidam.& no.s̃.proxi.§.

z Eos.] ſ.iudices.

a In hoc caſu.] quãdo remotis prioribus alij dantur.

b Conſtituitur.] ſ. iudicatum ſolui [a], & de rato:vt &.s̃.eo.l. tutores. j.ſecus in patre defendẽte filium qui ſatiſdat de his:vt.ff.qui ſatisda.cogã. filiusfa.quæ eſt contra.cùm hic ſuum officium non debeat eſſe damnoſum ſibi:vt arg.ff.ex quibus cau.ma.l.videlicet.vel defendebat ibi conferendo in ſe iudicium:hîc non ſic.Vel dic vt ibi.

a Concor. gl.j.in ſi in ca.mandato.extrà de procura.

c Alijsq; perſonis.] vt furioſis vel dementibus.

d Inſtruant.] iudicio ſiſti ergo cauent:ſed aliud in orphanotrophis, qui nec de hoc cauent:vt.s̃.de epi.& cle .l.orphanotrophos.

e Pro cautela.] id eſt iudicio ſiſti:vt dixi.

f Subſignare.] i.obligare.ſic ponitur.ff.de iure immu.l.ſemper.§.cõda

Minoris res immobilis quãdoq; si ne decreto alienatur.

ctores. Et sic nota speciale, rem minoris immobilem, sine decreto obligari vel alienari: nam de mobilibus, quæ aliâs possunt obligari vel alienari, non debet intelligi.

a ¶ Cum alijs.] quæ non sunt in vsu.

b ¶ In gestis.] id est apud iudicem inter acta.

c ¶ In cautionibus.] id est chartulis.

d ¶ Conscribuntur.] vt rem pupilli vel adulti saluam fore. & ad hoc. s. de episco. audi. l. de creationibus.

e ¶ Alijsq;.] furosis vel mente captis.

f ¶ Licere.] imo & cogitur. alioquin spectat ad eum periculum: vt. ff. eo. l. si res.

g ¶ Sine decreto.] vt 20 j. quãdo decre. opus nõ est. l. fina. &. s. e. l. lex quę. in fin.

h ¶ Pretio.] quid si iniusto? Respon. non rescinditur venditio: nisi fordes, vel gratia interuenerit: vt. ff. de mino. l. & si si ne. §. idem faciunt.

i ¶ Aliarum persona- 30 rum.] vt furiosorũ & mente captorum.

¶ Omnem autem dubitationem pro defensione pupillorum & adultorum, aliarumq; personarum penitus amputantes: sancimus, omnes tutores vel curatores non aliâs creari, nisi prius cũ alijs [a] solennibus verbis, quæ pro gubernatione rerũ tam in gestis, [b] quã in cautionibus [c] ab his conscribũtur [d], & hoc specialiter expresserint, ꝙ omnimodo siue vlla dilatione defensionem pro pupillis & adultis alijsq; [e] suprà memoratis personis subire eos necesse est.

¶ *Tutores & curatores possunt uendere fructus rerum minorum sine decreto pro pretio tunc currenti in loco, in quo distrahuntur. hoc dicit. Sali.*

¶ Hisq; adijcimus, nullam neq; in hoc capitulo ambiguitatem relinquẽtes, tutoribus & omnibus curatoribus licere [f] fructus, siue qui ex reditibus prædiorum colliguntur, siue qui ex substantia personarum, quarum gubernationem habent, inuẽti fuerint, id est vinum, & oleum, & frumentum, vel cuiuscũq; speciei sunt, sine decreto [g] distrahere, iusto pretio [h], quod in locis, in quibus venditio celebratur, tunc temporis noscitur obtinere, & quæ ex venditione eorũdem fructuũ colligũtur pecuniæ, cùm alia pupillorum vel adultorũ aliarũq; personarũ [i] substantia administrentur. D. xij. Cal. Nouẽb. Constantinop. post consulatũ Lãpadij & Orestis. VV. CC.

¶ DE PERICVLO TVTORVM ET CVRATORVM.

Casum ponit.

k Et qui notitiæ.] Pater testamẽ- 40 to duos viros prudentes & locupletes filio tutores dedit: & quia ipsi nõ nouerant facultates eius, adiunxit eis contutores duos libertos suos, qui res suas nouerãt: nõ vt administrarẽt: vel nõ vt insolidum: sed vt alios in administratio 50 ne instruerent: & quod ab eis gereretur, inspicerent. tenentur itaq; isti, sicut & illi: siue dissimulauerint scire, siue fraudem adhibuerint per se tantũ, vel participauerint cum alijs, vel suspectos facere omiserint. licet enim non administrent, debent ta- 60 men inspicere qualiter alij administrant.

l ¶ Tutores.] supple vel curatores vt subijcit, qui dati in testamento cõfirmantur: vt institut. de cura. §. dantur.

m ¶ Patrimonij.] sic in situ. de excusa. tut. §. sed & propter. alij autem o- 70 mnes accipiuntur insolidum: vt. j. de auc. præstã. l. fi. & facit. ff. de solu. l. ꝙ si fortè. §. j. & ff. de admi. tu. l. ij. §. j. & instit. de satisda. tut. vel cura. §. j.

n ¶ Tutores.] prædicti liberti.

o ¶ Adhibuerint.] sine dissimulatiõe & soli.

80 ¶ Ad eos.] CASVS. Paterfamilias tum habens patrimonium in duabus prouincijs: vnum in vna dedit tutorem, & alium in alia degẽs in vna prouincia, non tenebitur pro his

TIT. XXXVIII. De periculo tutorum & curatorum.

¶ *Etiam ad tutorem datum causa notitiæ, pertinet periculum, si alios administratores non instruxit, uel suspectos gerere permisit. Hoc dicit. Bal. Vel sic: Tutores instructionis uel notitiæ causa dati, licet non administrent, tenetur de dolo & culpa: ac etiam tenentur alio modo suspectos facere. h. d. Sali.*

Imp. Alexander A. Quanto. LEX I.

Et qui notitiæ [k] causa liberti tutores [l] dantur, quã uis soli administrandorũ negotiorũ pupillorũ siue adultorũ facultatẽ interdum nõ accipiãt propter tenuitatẽ sui patrimonij [m]: periculo tamen oẽs sunt obligati: siue ea, quæ scire debent, ex vtilitate eorũ tutores [n] siue curatores dissimulauerint, siue fraudẽ aliquã adhibuerint [o], vel cũ alijs participauerint, aut cùm suspectos facere deberent, vel in officio muneris, vel debito obsequio cessauerint. PP. ix. Calend. Feb. Alexandro A. ij. & Marcello Cons.

quæ geruntur in alia prouincia. nec econuerso.

p ¶ Non porrigitur.] diuisa administratione à testatore, vel à iudice: vt j. de diuiden. tu. l. ij.

¶ *Tutor unius prouinciæ non tenetur de facto tutoris alterius prouinciæ. Hoc dicit. Bal. Vel sic Si administratio est diuisa à testatore, uel à iudice, periculum unius non spectat ad alium. Hoc dicit cum gl. Sali.*

Idem A. Saturo. LEX II.

Ad eos, qui in alia prouincia tutelam administrãt, periculũ administrationis ex persona tutorũ, qui in alia prouincia res pupilli gerunt, non porrigitur [p]. PP. Non. Iul. Alexandro A. ij. & Marcello Cons.

¶ *Tutor qui seruat non seruanda, tenetur de periculo casus fortuiti. h. d. Bal. Vel sic: Periculum casus fortuiti spectat ad tutorem, si culpa præcedat casum. non aliàs. h. d. cum seq. Salicet.*

Imp. Philippus A. & Philippus Cæs. Gratiano LEX III.

Si res pupillares, quas in horreo cõditas habere, aut etiam vænundare [q] debuisti, in hospitio tuo [r] (vt asseueras) vi ignis [ô] absumptę [s] sunt: culpam seu segnitiẽ tuam, non ad tuum damnum, sed ad pupilli tui spectare dispẽdium, minus probabili [t] ratione deposcis. PP. iij. Calen. April. Philippo A. & Titiano Cons.

¶ *Tutor seu curator non tenetur de casu fortuito. h. d. Bald.*

Idem A. & C. Floro. LEX IIII.

Tutoribus vel curatoribus fortuitos casus, aduersus quos caueri non potuit, imputari non oportere, sępe rescriptũ est [v]. PP. xij. Calend. Septemb. Philippo A. & Titiano Cons.

¶ *Probationes iuris & de iure sunt liquidæ. h. d. Bal. Vel sic: Negligentia non adscribitur ignoranti, nec periculum temporis ignoti. h. d. Salic.*

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. Seuero. LEX V.

Si tutor petitus [x], vel testamento datus, tutorem te constitutum esse non ex remissioris [y] † negligentiæ vitio, sed iustæ ignorationis ratione non didicisti, idq; liquidis probationibus ostẽderis [z]: periculo eius temporis, quod ignorante te transmissum est, non teneberis. PP. iij. Id. Septembr. ipsis iiij. & iij. AA. Cons.

¶ *Tutela finita, finitur periculum administrationis. h. d. Bal.*

Idem AA. & CC. Epicteto. LEX VI.

¶ SIres.] CASVS. Si tutor res pupil. in loco non tuto posuerit: & per incendium perierint: tenebitur: quòd suo damno non pupilli perierunt. Viuianus.

q ¶ Venundare.] & his duobus modis damnum fortuiti casus euitari potuit. Azo. vt. s. de pi- 10 gno. act. l. pignus. & ff. de dam. infec. l. vtiq;.

r ¶ Tuo.] subiacenti faci le corruptioni.

s ¶ Absumptæ.] & sic fortuito casu: vnde videbatur te non teneri: vt. j. eo. l. proxim. teneris tamen, quia præuidere potuisti.

20 t ¶ Probabili.] i. nimis improbabili. talia enim per contrarium resoluuntur: vt. s. de transactio. l. fratris.

¶ Tutoribus.] CASVS. An tutor de fortuito casu teneatur, quæritur? Dicitur ꝙ nõ: quia præuideri nõ 30 poterat. Viuianus.

v ¶ Rescriptum est.] vt. ff. e. l. si res. &. s. de dig. act. l. quæ fortuitis. & ff. pro socio. l. cum duobus. §. dãna. & s. de nego. ge. l. negotium.

¶ Si tutor.] CASVS. Siue tutor à matre petatur, siue in te- 40 stamẽto detur, & ignoret se datũ, res quæ perierũt, antequã sciret se datum, ad periculũ suũ nõ pertinebũt, si probauerit se nesciuisse: quod probat eo ipso ꝙ nõ probat contrariũ. vel nõ probabit si vult: quia nec præsumet scire: quia fortè non inter 50 fuit in testamẽto: vel ad domum suam fuerat denunciatum. Viuia.

x ¶ Petitus.] à matre vel ab alijs personis, quæ petere debent tutores pupillis.

y ¶ Remissioris.] cilicet magnæ.

z ¶ Ostenderis.] admis 60 sus, non iussus, secundũ P. Vel dic probas, quãdo præsumptio scieti ę est cõtra te, vt quia interfuisti testamento: vel publicè sciebatur: & ad domum tuam fuerat denunciatũ. arg. ff. de iur. & fac. igno. l. nec supina. Vel dic, probas, eo ipso ꝙ contrarium 70 non probatur: & hoc ideo, vt tollas cõtrarium. ff. eo. l. quidam decedens. §. fina. & c. l. sequen. vbi dicit pupillum probarę: & vt tollas aliud, quod dicit præsumi ignorantiam: vt ff. de proba. l. verius. & aliud quod dicit negantem non probare: vt su- 80 prà de probat. l. actor. nec obstat quod dicit hic liquidis: quia probationes legum liquidissimę [a] sunt. & concor. suprà de administrat. tuto. l. & si sciss. & infrà de suspec. tut. l. ij.

ô Consumptæ.

Tutor qui dicit se ignorasse, quod fuerit datus an probare debeat.

† Aliâs, remissæ.

a Ista glo. reputat singu. per eo rones doc. hic est, qui transferant onus probandi in aduersarium.

Temporis

Temporis.] CASVS. Tutor finita tutela de antè gestis tenetur: non de his, quæ postea sunt gerenda. in curatore econtrario: quia non de gestis, sed de gerendis tenetur. Viuianus.

a Tẽporis quod insequitur.] nec præcedentis temporis periculum spectat ad curarores: vt. s̃. de admi. tu. l. j.

b Translationem.] quando enim quis desinit esse tutor: transfert ad pupillum & actionem & omnia, quæ contracta erant in administratione.

c Non pertinere.] vt & ff. de admi. tuto. l. à tutoribus. §. j. & l. cũ post. in princi. & ff. si quis cau. l. fi. & j̃. tit. j. l. j. & s̃. in quibus cau. ha. tuto. l. j. & hoc nisi connexa sit administratio: vt. j̃. vt causæ post pu. l. j. & ff. de hære. tu. l. j. & ff. de tute. & ra. distra. l. si tutor. & j̃. arbi. tute. tutor. & ff. de ad. tu. l. ita aũt post completum. Accur.

Temporis[a], qđ insequit̃ post tutelæ trãslationẽ[b], administratiõis officio finito, ad eos, qui fuerũt tutores, gerẽdæ rei nõ pertinere[c] periculũ, rationis est. S. v. Calẽ. Decembr. Cæsaribus Cons.

TITVLVS XXXIX.

Quando ex facto tutoris vel curatoris minores agere vel conueniri possunt.

Sententia lata contra tutorem uel curatorẽ finito officio non mãdatur executioni in eos, sed in dominum principalem. h. d. Bal. Nisi dolũ cõmiserint, uel nouauerint: ut in glo. Sali.

Imp. Antoninus A. Septimio. LEX I.

Iuliana, cuius tibi curatores condemnati sunt, si vicesimũquintũ annũ ætatis * egressa est: actio iudicati vtilis aduersus ipsam bonaq́; eius tibi exercẽda est[d]. Nam tutores curatoresq́; finito officio non esse conueniendos[e] ex administratione pupillorum vel adolescentiũ, sæpe decretum est. PP. viij. Cal. Iul. Romę, Antonino A. iiij. & Balbino Cons.

Ex stipulatione tutoris super re pupilli pupillo quæritur utilis actio. h. d. Sal.

Imp. Alexander A. Sorarcho. LEX II.

Etsi tutores tui cùm pecuniá pupillarem crederent, ipsi stipulati[f] sunt: vtilis[g] actio tibi dabitur.

Lex præcedens dixit de acquirendo: hæc dicit de obligãdo. Bal. Vel sic: Si pecunia mutuò sumpta per tutorem in utilitatem pupilli est cõuersa: in pupillum competit actio. h. d. Salic.

Imp. Gordia. A. Prudẽtiano. LEX III.

Si in rem minoris pecunia ꝓfecta sit, quæ curatori vel tutori eius nomine minoris mutuò data est, meritò personalis[h] in eundem minorẽ actio danda est. PP. Noñ. Septembr. Gordiano A. & Auiola Cons.

QVANDO EX FACTO TVTORIS VEL CVRAT. &c.

Iuliana.] CASVS. Mulier quædam tenebatur mihi, & conueni tutorem suum: & obtinui: antequàm sententia mãdaret̃ executiõi facta est maior: in cuius bonis facienda sit executio. s. an tutoris vel mulieris, quæritur? Rñ. ꝙ in bonis mulieris: quia finita tutela & cura & rationibus redditis, amplius tutor vel curator nõ côueniet̃.

* Sui.

d Exercenda est.] idem si non est maior: vt ff. de re iud. l. iiij. §. tutor quoq;. & ff. de ad. tut. l. ij.

e Conueniendos.] vt & probatur dictis. ll. & ff. si quis cau. l. fi. hoc tamen fallit quando ex dolo vel culpa tutoris ageretur: vt. ff. de act. emp. l. Iulianus. §. sed & cùm in facto. & ff. eod. l. iij. in prin. & l. iiij. Item & quãdo transtulit in se nouando: vt. ff. eod. l. v. Item secus in procuratore. vt. ff. de procu. l. procurator qui pro euictione.

Etsi tutores.] CASVS. Tutor si pecuniam pupilli mutuet, & stipuletur sibi reddi: cui acquisita sit actio? Respon. ꝙ vtilis pupillo acquiritur.

f Ipsi stipulati sunt.] scilicet sibi.

g Vtilis actio.] scilicet certi condictio. Et distingue, aut mutuat nomine pupilli & non stipulatur: & iure communi quæritur pupillo certi condictio & hypothecaria: vt. ff. si certum petatur. l. certi condictio. §. si nummos. & suprà per quas personas. l. cùm per liberam. aut suo: & fortè etiam sibi similiter stipulatur: & tunc iure speciali acquiritur vtilis pupillo, & adulto, & furioso, & prodigo: vt hîc. & ff. e. l. ij. & ff. de adm. tu. l. quoties. in prin. & ff. rẽ pupil. sal. fo. l. iij. & iiij. & ff. de consti. pecu. l. eum qui. §. Iulianus. & §. item tutori. & si certum petatur. l. si pecuniam. aut etiam pupillo stipulatur, vel sibi noĩe pupilli: & tũc specialissimo iure quęrit̃ sibi vtilis: vt. d. l. eũ qui. §. si actori. & d. l. de admi. tut. l. quoties. §. j. & eisdem casibus, vbi dico quærere vtilem personalem, dicam quæri vtilem hypothecariam. arg. s̃. per quas personas. l. cùm per liberam. Sed contra. ff. de pigno. acti. l. solutum. §. per liberam. Sol. ibi directam pupillo hypothecam acquiri. hîc concedit vtilem. vel solue vt ibi. ADDITIO. Dicas, quòd ibi tutor contraxit in his, quæ non pertinebant ad eius administrationem: ideo nullo modo quærit actionem pupillo. ita vult in effectu glo. ibi. & tenent ibi doct. quod limitat Bar. ibi, nisi in subsidium. sicut quolibet extraneo contrahente. l. filiæ. ff. de solutionibus.

Tutor an quærat pupillo per stipulationẽ.

Si in rem.] CASVS. Mutuaui tutori nomine pu. x. quæ in rem pupilli conuersa sunt: nunquid pupillus tenebitur? Rñ. ꝙ sic actione personali: puta condictione certi ex mutuo. Viuia.

h Personalis.] vt. ff. de pecu. l. ex facto. §. planè. & arg. ff. de euic. l. illud. §. j. & eodem casu poterit res minoris pignori obligari: vt. ff. de pign. act. l. tutor. in princip. secundũ Hug. sed & illa intelligitur cũ decreto: vt ibi not. & dicitur. j̃. de curat. furi. l. ij. Item quod dicit hîc in minore, idem dic in ecclesia: vt. s̃. de sacrosanct. eccle. aut. hoc ius porrectũ. & in ciuitate: vt. ff. si cer. pet. l. ciuitas. & facit. s̃. si tutor vel curator. l. si creditor. & quod ibi notatur. & ff. de in rem verso. l. pater. §. seruus. & de mino. l. tutor. §. fina.

Si finito officio tutor perseuerat in administratione, ipse tenetur: & ex eius contractu utilis actio domino quæritur. h. d. Sali.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Maximianæ. LEX IIII.

Si ij, qui te in pupillari ætate cõstituta tutores fuerint, posteà in administratione perseuerãtes, vel curatores constituti, tua prædia locauerunt: eos competenter conueni[i]: sed & ex eorũ contractu vtilis tibi quæri potuit[k] contra successores conductoris actio. S. iij. Noñ. Mart. AA. Cons.

Idem AA. & CC. Onesimæ. LEX V.

Per tutorem pupillo actio, nisi certis ex causis[l] quæri † non potest. D. Idib. Decembr. Cæsaribus Cons.

† Aliâs, dari.

TITVLVS XL.

Si ex pluribus tutoribus vel curatoribus omnes, vel vnus agere † pro minore vel conueniri possint.

† In quibusdam exem. legitur, vel vnus per agere rẽ minoris, vel conueniri possint.

Vnus ex tutoribus potest causam defendere alijs negligentibus. h. d. Sali. Vel sic: Quilibet tutorum habet officium insolidum. h. d. nisi sit diuisum quò ad ius, uel administrationem. Hoc dicit cum. l. sequen. Bal.

Imp. Antoninus A. Cassio militi. LEX I.

Ab vno[m] ex tutoribus vel curatoribus causam posse minorũ defendi, cùm alij tutores vel curatores eam defendere noluerint[n], ignorare nõ debes. PP. Noñ. Nouẽbr. Messala & Sabino Cons.

Quando administratio est diuisa à testatore uel à iudice, nõ debet unus pro rebus ad administrationẽ alterius spectãtibus cõueniri. h. d. Sa.

Imper. Constantinus A. & Licinius C. ad Symmachum. LEX II.

Si diuisum[o] administrationis periculum per prouincias

Si ij.] CASVS. Si tutor finita tutela in administratione perseuerauerit: puta locando prædia pu. an actione vtili tutor tenebitur? Respõ. quòd sic: & ex eius contractu adulto acquisita est actio. Viuianus.

i Conueni.] vtili tutelæ: vt. j̃. arbi. tute. l. tutor. Sed quomodo cùm nõ sit tutor? Rñ. propter præcedentem tutelam. argu. ff. de solu. l. cùm quis. §. j. & facit. ff. de regulis iur. l. semper. secundum quod B. ponit ibi casum.

k Quæri potuit.] vt & ar. j̃. de cur. fur. l. ij.

l Per tutorem.] Ex causis. s. cùm in rem pupilli contrahit: non si in suam.

SI EX PLVRIBVS TVTORIBVS VEL CVRATORIBVS &c.

Quid si vnus confiteatur: alter neget? Dic vt dicere consueuit. ff. de procuratori. l. pluribus. ADDITIO. Continua hanc rubricam secundum Salicetum sic. Quia tutores vel curatores de quibus dictum est, contingit quãdoque esse plures vnius pupilli vel adulti: & dubitatur, si vnus ex pluribus agere vel conueniri possit: ideo sequitur hæc rubri. Et materiã huius rubric. per Bald. in. l. cùm magistratus. infrà quando prouoca. non est necesse.

Continuatio.

Ab vno.] CASVS. Si pupillus plures habeat tutores: an vnus causam pupilli, si alij defendere noluerint, possit defendere, quæritur? Respondetur quòd sic. Viuianus.

m Ab vno.] loquit̃ hîc qñ nõ diuisa est administratio. vel est diuisa à seipsis, qđ est idẽ: vt j̃. de diui. tu. l. ij. ar. j̃. l. ꝓx. loquit̃ qñ est diuisa à testatore vel iudice. primo ergo casu vnius authoritas sufficit quisquis ille sit: nisi tale sit factũ quod ipsam tutelam dissoluat. vt hîc, & j̃. de aut. præstã. l. fin.

n Noluerint.] vel etiam non potuerint. & ad hoc. ff. de admi. tut. l. decreto. §. fin. & l. iij. §. j. & j̃. de aut. præstan. l. fin. sed si omnes vellent agere vel cõueniri, possunt. Sed an idem in pluribus consulibus, vt vnus solus agat: quod videtur vt hîc. Econtra quòd non: cùm omnes de calumnia iurent: vt. s̃. de iuramen. calum. l. ij. §. hoc etiam. sed prima placet. nec est absonũ, quòd omnes iurent, sed vnus agat. quia & agit procurator, & iurat dominus: vt. s̃. de iuramen, calum. l. ij. §. si autem.

Si diuisum.] CASVS. Si in duabus prouincijs tutores testator filio suo dederit: vnus in vna, alius in alia causam agat. Viuia.

o Si diuisum.] à testatore vel iudice.

a ¶ Is tantum omnibus.] vel alicui eorum:vt.s.l.proxima.vel ideo tantùm,quasi dicat non alijs,qui in alia prouincia administrãt.vel ideo dicit omnibus:quia vno citato & non respondente,conuenitur:alius:qui si nec ipse defendat,citatur tertius:& sic de singulis,si plures sint:quia & agnati vocantur:vt & .ff.quibus ex causis in possessio.ea.l.hæc autẽ. non quin vnus bene possit agere & couenire, etiã solus: vt.supra.l.pxi.

b ¶ Insinuari.] s.libellus petitionis vel conuentionis.

c ¶ Ad iudicia.] alterius prouinciæ, vt & .j.de diui.tut.l.ij.&.j.de authen. præstan. l.fi.in princi.&.ff.de admi.tutor.l.iij.§.fi.

¶ NE TVTOR VEL CVRAT. &c.

COmpetẽs.] CASVS. Tutor tenebatũ pupillo ex mala administratione in.c.vult coducere vectigal: an sit admittẽdus, quærit? Dicitur q̃ non. & hoc in prima. Si verò dixerit se nõ teneri pupillo,cùm teneat,et sic ad cõductionẽ accesserit: si pupillo satisfecerit, & fisco:ĩ crimine nõ fuit. & hoc in secunda. Si verò primo fisco teneaẽ, deinde tutelam suscipiat: à periculo falsi excusabitur.

d ¶ Reddiderũt.] nisi decesserit ille,cuius tutela vel cura est administrata. Itẽ secꝰ si hereditario iure successit in contractũ fiscalẽ:licet viuat is,cuius tutela vel cura administrata est: vt.ff.ad le.Cor.de fal.l.j.§.idem princi- pes. &.§.sed & si in rem.

e ¶ Falsi crimine.] in qd̃ incidis.nã cõducẽdo videris te dicere nõ esse tutorẽ,vel ex ea câ non teneri, & sic crimine falsi teneris:vt hîc,&.ff. ad l.Cor.de fal.l.j.§.tutores. Sed videt vtraq; via agi: vt.j.qñ ci. act. præ.cri.l.j. Sol.ibi fuit actũ:hic vltra satisfactũ est.& est sic in crimine stellionatus:vt.j. de crimi.stel.l.j.& in falsa moneta:vt.ff.de fal. l. falsam.& in crimine incestꝰ,à quo liberaẽ,si ante sñiam illicitã cõuetionẽ diremerit:vt.ff.ad leg. Iu liã.de adulte.l.si adulterium cum incestu.§.fratres. Alij vt Azo,M.&.P.dicunt, q̃ publica accusatio & ciuilis actio cõcurrũt:vt in l.cõtraria.sed priuata accusatio, & ciuilis actio nõ:vt hîc. Et exponũt hîc falsi.i.criminis stellionatus,qd̃ hîc locum habere dicunt, quasi obliget res obligatas: quod nõ placet:tũ qa hic est titulꝰ criminis.f.falsi: vt hîc dicit, &.ff.ad leg.Cor.de fal. l. j.§.tutores.vñ cessat stellionatus.& facit.ff.de cri. stel.l.iij.tum quia etiã expresse dicit lex de accusatione priuati delicti,quod concurrit cum actione ciuili,vt furti: vt in. l. contraria.quanquam ipsi dicunt ibi de furto, ex quo nascitur publica accusatio scilicet si quis surripiat filium vel seruum alterius.prima ergo placet, licet si priuato obligat, bene habet locum crimenꝰ stellionatus:vt.ff. de pig. act.l. tutor.§.fi.& dic.l.de cri.stel.

δ Vltrà de disti. Tutor vectigal cõducẽdo se magno supponit periculo.

sit:ijs tantũ omnibus[a] insinuari[b] conuenit,& ab ipsis inferri litem, qui in ea prouincia tutelę vel curę officiũ sustinẽt:ne de alijs puĩcijs defensores minorũ ad iudicia[c] pducãtur.D.prid.Non.Feb. Cõstãtino.A.& Licinio Cæs.Cons.

TITVLVS XLI.

Ne tutor vel curator vectigalia conducat.

¶ Tutor uel curator prohibetur uectigalia cõducere,tutela non finita,uel ratione non reddita,sub pœna falsi:quam euitat si sponte satisfecerit utrique ante tutelam uerò conducens excusatur à periculo.hoc dicit.Sal.Vel sic:Periculosa est ista lex contra tutores & curatores, qui emunt gabellam communis,& est fortè ratio legis:quia uidentur bona sua pluribus insolidum obligare,quod in hoc casu est crimen falsi:in alio est crimen stellionatus:ut infrà de crimi.stel. l.j.in fi.Bald.

Imp.Antonin.A.Sexto. LEX VNICA.

COmpetens iudex non ignorat non esse admittendos ad vectigalia conducenda eos, qui pupillorum vel adolescentium tutelam seu curam administrant, vel qui eius administrationis rationem nondum reddiderunt[d]. ¶ Sed quamuis contra interdictum ad vectigal conducẽdum accesseris:tamẽ quoniã δ vltro me adijsti,si tã vectigali,quàm pupillis satisfeceris,falsi crimine[e] carebis. Cùm autem fisco te iam obstrictum,posteà tutorem esse factũ dicas:periculo[f] te excusare poteris.PP.viij.Calen. Aug.Romæ, Antonino A.iiij.et Balbino Cõs.

TITVLVS XLII.

De tutore vel curatore qui satis non dedit.

¶ Tutor non admittitur, nisi legitimè satisdederit:& qui non uult satisdare, remouetur.Itẽ non recepit tutor administrationem antequã satisdet,nisi sit testamentarius, uel confirmatus, uel datus ex inquisitione.h.d.Bal. Vel sic:Tutor uel curator qui non satisdedit cùm debet:administrare prohibetur, & ad satisdandum compellitur.h.d.Sali.

Impp.Valerian.& Gallien.AA.Tito & Flauiano. LEX I.

SI nondũ vobis ætas legitima completa est : satisdationem ab ijs[g] quos minus idoneos[h] curatores vobis ab aduersario[i] cum magistratu fungeretur,datos dicitis, postulare. Prohibentur enim ab administratione, nisi securitati vestræ satisdatione prospexerint. PP.Non.Iul. Aemyliano & Basso Cons.

¶ Tutor non satisdans inopia,remouetur à tutela sine infamiæ nota:secus si fraude:& in locum defuncti idoneus debet subrogari:qui à defuncti hæredibus tenetur rationem exigere.hoc dicit.Sali.

Idem AA.& Valerian.C.Euploio. L. II.

EVm tutorem, qui superest[k], si secundum præsidis præceptum & iuris formã satis nõ dat: remoueri à tutela, si inopia[l] hoc faciat, sine infamia: si fraude, etiã cũ nota, aditus rector puinciæ iubebit,& in locum defunctorum[m] alios idoneos substitui præcipiet: præsertim cùm patrimoniũ pupilli noua hæreditate auctũ esse ppo nas. ¶ Tutores autẽ dati[n] ab herebus eorũ,quos decessisse dicis,rationem tutelæ deposcent. PP. Idib. Maij, Seculare & Donato Cons.

¶ Sententia lata contra tutorem legitimũ uel datiuum,qui non satisdedit:ipso iure est nulla: ideo restitutio non est necessaria.h.d.Vel generalius.Gesta à tutore,qui non satisdedit, sunt ipso iure nulla in præiudicium minoris.hoc dicit. Salicetus.

Impp.Dioclet.& Maximian.AA.Stratonicæ. LEX III.

IN dubium non venit, tutores qui testamento[o] dati non sunt, administrandi potestatem,nisi satisdatione emissa saluam tutelam fore,non habere. Si igitur[p] tutor, qui pro tutelari officio non cauerat, iudicio expertus est : aduersus eum lata sentẽtia iuri tuo officere non potuit[q]; nec ea, quæ ab eo gesta sunt, vllam firmitatem obtinent. Frustra igitur in integrum restitutionis auxilium desyderas,quãdo ea,quę ab eo gesta sunt, ipso iure irrita[r] sunt. PP. xviij. Calend. Ianuar. Nicomediæ:Dioclet.iij.& Maxi.AA.Cons.

¶ De pluribus tutoribus,quorum nullus satisdare tenetur:si unus satisdet,ille in administratione præfertur.h.d.Sali.

Idẽ AA.&CC.Tertullo. LEX IIII.

f ¶ Periculo.] scilicet falsi.sed quidam dicũt,id est tutelæ,vt,eam subire nõ teneatur,quod non placet:vt.j.de excu.tut.l.coloni. Item contra huic legi ad j.partem.s.rem alienam ge.l.j.sed speciale est fortè in contractu vectigalis. Vel ibi non dicit,q̃ hoc crimine non tenetur.

¶ DE TVTORE VEL CVRATORE, QVI SATIS NON DEDIT.

SI nondũ] CASVS. Annis minor à curatore minus idoneo facultatibus nõ moribus, antequã officiũ curæ cõpleuerit, possit exigere satisdationẽ,quęritur?Dicitur q̃ sic.& antequã agat cum iudice,q̃ nõ idoneum dedit tutorẽ: alioquin nisi satisdederit, nõ remouebitur.

g ¶ Ab ijs.] s.curatoribꝰ

h ¶ Idoneos.] facultatibus.nã si moribꝰ, remouẽdi essent,vt & suspecti: vt i.s.ti.de suspe.tut.§.pen. &.§.fi.Et no. testamẽtariũ tutorẽ non satisdare: vt inst.de satisda.tu.§.j.etiã nõ rectè datꝰ,q̃ cõfirmat:vt.ff.de cõfir.tut.l.j. Idẽ in datiuo tutore vel curatore dato ex inqsitione,vt ibidẽ:sed in dato sine inqsitione,secꝰ:vt hîc. sed hodie ex cõstitutiõe Græca,q̃ refertũ.de Attil.tut.§.pe.oĩs datiuꝰ tenẽ satisdare:in testamẽtarijs nihil immutatur.

Tutores aliqui satisda. renon tenẽtur.

i ¶ Aduersario.] aduersabatẽ enim magistratus vnà cũ curatoribꝰ, vt non satisdaretur.

EVm.] CASVS. Si ex pluribus tutoribꝰ vnꝰ tñ supstes fuerit:an debeat satisdare.qrit?Rñ.q̃ sic:& si nolit:qa nobilis est,remouebit sine infamia:si aũt per fraudẽ,remouebĩt cũ nota infamiæ,& in locũ defunctorũ alij subrogabunt.maximè tamẽ si patrimoniũ pu.fit auctũ,& illi tutores conueniẽt hæredes defunctorum.

k ¶ Superest.] alijs defunctis.

l ¶ Si inopia.] sola paupertas nõ remouet eũ, si aliàs est diligẽs:sed cessatio satisdatiõis propter inopiã:vt.ff.de suspe. tut. l.suspectũ.&.inst.de suspec.tut.§.fi.& hîc dicit.

Tutor propter paupertatem solã non remouetur à tutela.

m ¶ Defunctorum.] aliàs est in litera desertorum.aliàs defectorum.

n ¶ Dati.] de nouo in locum defunctorum.

IN dubium] CASVS. Tutor neq; ex testã,neq; ex inquisitiõe datꝰ satisdabit:si priꝰ egerit tutor alterꝰ generis noĩe pupilli,& succubuerit,q̃ satisdederit:nõ preiudicabit pupillo talis sñia: neq; habet necesse petere bñficiũ cõnstõis.

o ¶ Testamento.] vel ex inquisitiõne:vt.s.l.pxi.& facit institut.de satisda.tu.vel cu.§.j.&.s.de episc.audi.l.de creationibus.

p ¶ Si igitur tutor.] scilicet legitimus,vel simpliciter datus.

q ¶ Non potuit.] istud habes de verbo ad verbum.s.in quibus cau.in integ.rest.non est necess.l.si tutor.

r ¶ Irrita sunt.] vt.ff.de mino.l.in causæ.ij.in princ.

Non

NOn omnium.] CASVS Non omnium tutorum par conditio est: qui enim dati in testamento sunt vel inquisitione, non satisdãt: alij satisdare debent rem pu. saluam fore.

a ❡Non omnium.] quasi dicat quorundam sic, quorundam non.

b ❡Quapropter.] id est quare hoc? Respon. cum &c.

c ❡Cum.] id est quia.

d ❡Testamentarij.] quem cõstat non satisdare: vt instit. de satisda. tu- 10 to. §. j.

e ❡Confirmatum.] vt habes exemplũ instit. de tute. §. fin.

f ❡Inquisitione.] vt d. l. insti. de satisda. tuto. vel cu. §. j. et ar. ff. de cura. fu. l. bonorum. et facit. j. de cura. fur. l. fi. §. j.

g ❡Non onerari.] si 20 vnus est: secus si plures: vt subijcit, vbi satisdant inter se: sed ibi vnus ex pluribus debet administrare.

h ❡Dedit.] hãc satisdationem præstat tutor cõtutori, quando ipse solus debet administrare.

i ❡Iamdudum obtinuit.] 30 vt. ff. de test. tu. l. testamẽto datos ij. & inst. de satis. tu. §. ij. & ff. d adm. tut. l. iij. & de iniu. l. q iniuriæ. §. qui in alienis.

TVtor.] CASVS. An tutor neque in testamẽto, nec inquisitiõe datus, possit rẽ pupilli alienare, ante- 40 quã satisdederit: quærit? Dicit qd nõ. sed nondũ prçstita satisdatione, petere põt bono. posses. pu. delatam, postquàm electus est.

k ❡Nihil omnino.] aliâs, nihilominus.

l ❡Potest.] vt. s. eo. l. in dubium. & ff. de reb⁹ eo. 50 q sub tute. l. q neque. et decu. fu. l. cõsilio. §. j. et. ij.

m ❡Aperte claret.] etiã si nõ satisdedit, quia quçrit, nõ diminuit: vt. & j. qui admit. ad bon. poss. l. bonorum. imò et ibi dãnũ esse põt: et ideo dic elect⁹ post satisdationẽ. s. vt. s. eo. l. in dubium.

NOn omnium [a] tutorum par similisq; causa est. Quapropter [b] cùm [c] exemplo testamentarij [d] confirmatum [e] à præside, vel datum ex inquisitione [f], non onerari [g] satisdatione rem pupillorũ saluam fore manifestum sit: pluribus tamẽ datis ex inquisitione tutoribus, illum qui satis secũdũ formã edicti rẽ pupilli saluam fore dedit [h], in administratione preferri iandudũ [i] obtinuit. S. Idib. Decembr. Nicomediæ. CC. Cons.

❡*Tutor antequàm satisdet, officium nõ exercet, nisi circa tẽpore peritura, uel ea, quæ præiudiciũ afferre nõ possũt. h. d. hæc lex ualde. n. B.*

Impp. Cõstant. et Maximian AA. Seuero et Maximo CC. LEX V.

TVtor qui satisdationẽ, cùm satisdare debuit, minimè interposuit: nihil omnino [k] ex bonis pupilli alienare potest [l]. ❡Posteà quàm autem ad tutelę administrationẽ elect⁹ est & bonorũ possessionem pupilli nomine agnoscere eũ potuisse, & cętera eius quę tempore arctarent, persequi debuisse, apertè [m] claret. Dix. xj. Cal. Iañ. Cõstãtio et Maximian. AA. Cõs.

TITVLVS XLIII. De suspectis tutoribus vel curatoribus.

❡*Finito officio nõ põt peti remotio. h. d. Bald. Vel sic: Tutor durãte tutela, accusatur de suspecto: & ea finita, cõuenitur tutelæ iudicio. h. d. S.*

Imp. Antoninus A. Domitiæ. LEX I.

LIbertum tuum [n] & tutorem filij tui, si fraudulenter res ei⁹ administrare existimas, suspectũ facete potes, modò si officiũ ei⁹ pubertate [o] pupilli finitũ [p] nõ est. Nã si eo iure tutor eẽ desijt, is iudicio tutelæ cõueniẽd⁹ est. PP. Idib. Aug. Romæ, Duobus & Aspris Cons.

❡*Periculum curæ neglectæ spectat ad curatores: & cessantes gerere fraude uel dolo, possunt remoueri ut suspecti. Hoc dicit. Sali.*

Idem A. Longino. LEX II.

CVratores quidẽ suo periculo, quanto tardius ad eos tutela [q] trãsfert, cessant [r]. Quòd si in fraudem id [s] esse factum existimas suspectos eos postula [t]. qui si submoueri meruerint, in locũ eorũ alios accipies. PP. Idib. Ian. Læto. & Cereali Cons.

❡*Tutores possunt compelli ad administrandum: & in contumacia perseuerantes remouentur ut suspecti. Hoc dicit. Sali.*

Imp. Alexan. A. Fortunatæ. LEX III.

PRæses prouincię tutores filiorum tuorum, strictioribus [v] remedijs adhibitis, omnimodo ad ministrationis officium compellet agnoscere. Quòd si in eadẽ cõtumacia perseuerauerint [x]: suspectos postulare [y], vt alij in locum eorum petantur, non prohiberis. PP. Idib. Ianuar. Alexandro. A. iij. & Dione Cons.

Idem A. Thalidæ. LEX IIII.

ETiam testamento [z] patris tutorem datum, suspectum postulare potes, si fraudem tutoris argueris. PP. viij. Ca. Ianua. Maximo. ij. & Paterno Cons.

❡*In tutore principaliter attenditur persona, secundariò patrimonium. Hoc dicit. Bald. Vel sic: Non inopia sola, sed fraus & segnities tutorem reddunt suspectum. hoc dicit. Salice*

Idem A. Asclepiadi. LEX V.

IN postulandis suspectis tutoribus seu curatoribus non vires patrimoniorũ principaliter [a], sed an nihil segniter, nihil fraudulenter geratur, perpendi oportet. PP. vj. Cal. Iauuar. Maximo. ij. & Paterno Cons.

❡*Accusatio de suspecto est publica. hoc dicit. Baldus. Vel sic: Quilibet (maximè si sit de necessarijs) potest accusarę tutorem de suspecto. paupertas tamen non est iusta causa ut remoueatur: sed ut alius (si iudici uidebitur) adiungatur. h. d. Sali.*

Impera. Gordianus A. Felici. LEX VI

PIetatis fungeris munere, qui fratris tui filios (vt necessitudo sanguinis suadet) protegere conaris. Si igitur tutores vel curatores eorum non rectè administrant: suspectis eis postulatis atque ostensis, vt alij in locum eorũ constituantur, facilè impetrabis [b]. Quòd si nihil in fraudẽ egerũt, verũ ita egeni sunt, vt in eo-

60 ❡DE SVSPECTIS TVTORIBVS VEL CVRATORIBVS. ❡*Vnde oritur accusatio de suspecto. & qui remoueãt, & qui accusent, habes insti. e. in prin. et. §. j. et. ij. et in scribit accusator, ut puto: sed & sine accusatore 70 potest procedi: ut. ff. e. l. iij. §. præterea.*

LIbertum.] CASVS. Tutorẽ filij sui, an accusare possit de suspecto pater, quæritur? Dicitur quòd sic, nondum finita tutela: qua finita, conueniet eũ actione tutelæ pro male administratis.

Tutelæ actio & accusatio non se cõpatiũtur.

n ❡Tuum.] ô mater.

o ❡Pubertate.] vel alio modo.

80 p ❡Finitum non est.] tũc ergo locus est accusationi, cũ nõ est locus tutelę actioni. & ecõtra: vbi est locus actioni tutelę nõ est locus accusationi: vt hîc, & ff. e. l. iij. §. quæri põt. & §. si quis absfuturus. Itẽ in casu etiã finita tutela locus est accusationi: vt si datus fuit ad tẽpus: & ea finita à iudice est iterum datus: & non habet contutorem: qui prioris tutelæ nomine eum conueniat. nam accusabitur de suspecto pro prima administratione: vt etiam in hac male præsumatur eum acturum, & infametur: vt. ff. eo. l. iij. §. idem erit quærendum. & §. si autem. & §. quòd si quis.

CVratores.] CASVS. Quãdo curator sciẽs se curatorẽ datũ, tardius administrat suo periculo cessat, & tenetur: si verò fraudulenter cessat, remouendus est vt suspectus: & alius in locum eius substituendus.

q ❡Tutela.] id est cura.

r ❡Cessant.] si sciuerunt, vel scire potuerunt se curatores datos: vt. s. de peri. tu. l. si tutor. & de admini. tu. l. & si scisses.

s ❡Siid.] scilicet curatores cessasse.

10 t ❡Postula.] sic ergo qñ nõ gerit, accusatur: vt institu. eo. §. sed antequã. & ff. eo. l. impuberibus. §. fi. Sed contra. ff. e. l. hæ enĩ. §. fi. vbi dicit, q qui nihil gessit, non potest postulari suspectus. Solu. remouetur vt hîc: non accusatur vt ibi, qd 20 non placet: cũ hîc dicat postulari. Alij dicunt, si dolo cessat, obtinet quod hîc, aliàs qd ibi: vt nõ remoueatur, sed administrare iterũ compellatur & hoc antequã administret. posteà verò (etiam ob culpã) remouetur: sed semper certè videtur in 30 dolo eo quòd nõ gerit. Dic ergo, quòd non potest directò ex verbis legis. xij. tabu. vt ibi. sed ex interpretatione sicut: vt hîc. Alij dicũt, quòd hîc iam cœperat gerere.

Tutor non gerens, an possit suspectus postulari.

PRæses.] CASVS Si tutor dat⁹ ad administrationẽ non 40 accedit, cõpelletur captis pignoribus: & si in contumacia perseuerauerit, remouebitur vt suspectus, & alius in locũ eius subrogabitur. Viuianus.

v ❡Strictioribus.] id est pignorib⁹ captis: vt insti. de satisda. tut. §. pe. 50 & ff. de mu. & ho. l. si qs. Vel præcipiet sub banno aliquo: vt. ff. de vẽ. inspi. l. j § quid ergo.

x ❡Perseuerauerint.] quia etiã captis pignoribus nõ administrant.

y ❡Postulare.] ff. e. hę enim. § fi. Cõtra solu. vt s. l. proxi. diximus.

60 ETiam.] CASVS. An tutor testamentarius possit accusari de suspecto, quærit? Dicitur q sic. Viuianus.

z ❡Etiã testamẽto.] vt insti. eo. §. ij. & ff. eo l. j. §. ostendimus.

IN postulandis.] 70 CASVS. Nemo qa pauper est tutor, argued⁹ est vt suspectus: sed si fraudẽ committat. Viuianus.

a ❡Principaliter.] vt institu. e. §. fi. aliquid tamen operat argu. ff. de testi. l. testium. in prin. & j. eo. l. pietatis. Itẽ & facilius cõmittitur administratio diuiti: vt. s. de peri. tut. l. j. et aliàs quãdoque: multũ operatur paupertas: vt. ff. de priui. credi. l. si creditores.

80 PIetatis.] CASVS An frater filiorũ fratris, tutores arguere põt de suspecto, quæritur? Dicitur quòd sic. et hoc est officium pietatis. et hoc in prima. Si verò fraudem non commiserit, sed inops factus fuerit: adiungetur ei alius. et hoc in secũda. Non solùm frater et mater, sed cognati et extranei possunt petere, vt tutor suspectus remoueatur. Viuianus.

b ❡Impetrabis.] nec illis prodest satisdare: vt insti. eo. §. pe. et. ff. eo. l. suspectus. et. l. quia.

a ¶ Aestimabit.] quod facere debet: vt & ſuprà de pericu.tut.l.ibi. propter tenuitatem &c.

b ¶ Remouendi.] id eſt petere vt remoueantur: vt.ff.de ijs, qui notan. infa.l.furti.§.mandati.

c ¶ Parentibus.] vt auo paterno & materno.

d ¶ Conceditur.] vt inſtitu.eo.§. conſequens. &.ff.eo.l.j.§.conſequens. &.l.impuberib⁹.in prin.

habeat cauſam cũ pupillo: alij tutores eum defendunt.ſi verò vnũ habeat tantum,& ille habeat cauſam cũ pupillo, petat ordinari curatorem.

i ¶ Habes.] vt quia rei vendicationem contra eum habes.ſecus in perſonali hodie:vt.s.qui da.tu poſ.aut.minoris.

k ¶ Litis.] quæ eſt inter tutorem & pupillum:vt inſti.de autho.tu.§.ſi.

10 CASVS. Vm,quē] Tutor pendente actione de ſuſpecto nō debet adminiſtrare: ſed alius interim, qui rem pupilli adminiſtrabit, ſubrogabitur. Viuia.

e ¶ Iubebit.] vt &. ff. de ſolu.l.quod ſi fortè.§.j.& argu.ſ.de ordi.cog.l. 20 fin. & ſ.de ſenten.paſſ.l. fi.&.ff.de re mi.l.qui ſtatus.& inſt.eo.§.ſi quis autem.& die qđ ibi notaẽ.

f ¶ Ordinandus eſt.] ſcilicet curator: quia habenti &c.vt ſuprà.in qui bus cauſ.l.licet.

SI non.] CASVS An tutor cō- 30 tutorem ſuum poſſit accuſare de ſuſpecto ,et remouere ab adminiſtratione,quæritur? Dicit qđ ſic:ſed ſi petat,vt ſibi cōcedatur adminiſtratio tutelæ antequàm accuſauerit,non eſt audiendus. vel dic caſum vt no ī gl.

g ¶ Tutelam.] i.ratio- 40 nem tutelæ.petebat enim à contutore rationē tutelæ:hoc fieri non poteſt durāte tutela: vt hic &.s.de admini.tu.ij.&.ff. de do. admini.tut.l.cùm plures.ipſi.accuſet igitur de ſuſpecto,et remoueat.

SVſpectos.] CASVS. An tutor 50 remotus ſit infamis,quæritur? Diſtinguitur,aut remotus eſt ob dolum, & eſt infamis:aut ob culpā, et tunc non eſt infamis.

h ¶ Ob negligentiā.] quæ eſt leuis culpa. Sed quid ſi ob latam culpam eſt remotus? Dicunt quidam,qđ eſt infamis:vt.ff. 60 eo.l.ſpuberib⁹.§.ſi fraus. Tu dic contra: vt inſtit.e. §.ſuſpectus autem remotus.debet ergo iudex dicere an propter dolum, vel non remoueat eũ.qđ ſi non dicit,nō erit infamis ,facta interpretatione benigniori: vt. ff. eo.l. hæ enim.in prin.&.§.j.et 70 ar.ff.d pœnis.l.ſi præſes. Poſſet tamen diſtingui. an de dolo tantùm incul pabatur,vt tunc etiā nō expreſſa cauſa videatur ob dolum remotus, et ſic infamis intelligatur: vt arg.ff.de excep.rei iudi.l.ſi ex teſtamento.et.d.l.hæ enim.quæ videtur cōtrain eo quòd dicit.quòd ſimpliciter remotus non eſt infamis:intelligatur quando ex officio remouebatur non accuſatus: vel obijciebatur dolus et culpa,non dolus tantùm.et facit ſ.tit.j.l.et eum.

Tutor ob latā culpā remotus an ſit infamis.

rum adminiſtratiōe fratris tui filiorum ſubſtantia periclitetur: an eis adiungendus ſit curator, qui idone⁹ facultatib⁹ ſit,rector puinciæ æſtimabit [a]. ¶ Remouēdi [b] autem licentia non ſolùm parentibus [c] vtriuſq; ſexus,ſed etiam cognatis, & extraneis, & affinibus, & ipſi, cuius res adminiſtrantur, ſi nō impubes ſit,arbitrio cognatorum bonę opinionis conſtitutorum conceditur [d].PP.v.Id. Nouembr. Pio & Pontiano Conſ.

¶ Pendente cauſa ſuſpecti, debet tutori adminiſtratio interdici.hoc dicit.Bald.Vel ſic: Non ſolùm remotio, ſed litis pendentia impedit interim adminiſtrationem tutoris.hoc dicit. Bald. Vel ſic: Pendente cauſa ſuſpecti,tutor non poteſt adminiſtrare: ſed datur curator, qui interim adminiſtrat.h.d.Sali.

Idem A.Gorgoniæ. LEX VII.

CVm, quem vt ſuſpectum tutorem vel curatorem accuſas, pendente cauſa cognitionis abſtinere ab adminiſtratione rerum tuarũ, donec cauſa finiatur, præſes prouinciæ iubebit [e]. Alius tamē intereà in locum eius in adminiſtratione rerum ordinādus [f] eſt.PP.vij.Calend. Mart. Sabino ij.& Venuſto Conſ.

¶ Vnus tutor non poteſt petere ab altero adminiſtrationis rationem durante tutela.hoc dicit.Bald.Vel ſic: Durante adminiſtratione, tutor non poteſt petere à contutore, ut reddat ſibi rationem adminiſtrationis uniuerſæ.Sali.

Impp.Philippus A.& Philippus C.Proculo. LEX VIII.

SI non ſuſpectum contutorem tuum poſtulare, ac remouere ab adminiſtratione bonorum pupilli curaueris: admitti nequaquā poteſt ratio deſyderij tui,iam nunc poſtulantis tutelā [g] tibi nomine eiuſdem pupilli reſtitui.PP.xiiij.Calēd.Nouemb. Peregrino & Aemyliano Conſ.

¶ Remotus ob dolum eſt infamis, non ob culpam.h.d.Salic.

Impp.Dioclet.& Maximian.AA. Ammiano. LEX IX.

SVſpectos tutores ex dolo, non etiam eos, qui ob negli-

gentiam [h] remoti ſunt infames fieri manifeſtum eſt. S. viij.Calend.Maij.CC.Conſ.

TITVLVS XLIIII.

De in litem dando tutore vel curatore.

¶ Tutor poteſt agere contra pupillum alio cō tutore authore: & ſi nullum contutorem habet,dabitur ei curator ad litem illam defendendam.Hoc dicit.Salic.

Imp.Antoninus A.Miltiadi. LEX I.

SIquas petitiones aduerſus pupillos tuos habes [i]: dirigere eas potes, aſsiſtentibus cauſamque defendētibus contutoribus tuis:cùm & ſi alios tutores nō haberent, ad hoc genus litis [k] defendendæ curatores accipere deberent.PP.xiij. Calen.Aug. Antonino A.iiij. & Balbino Conſ.

¶ Tutor pupilli,cuius pater uendidit fundum ſecum communem,conſultius faciet, ſi tutela durante partem ſuam non uendicet. ſi tamen uult uendicare: debet petere curatorem dari, qui emptorem pupilli nomine defendat aduerſus ipſum tutorem fundum uendicantem. Hoc dicit.Sali.

Imperator Alex.A.Euareſte. LEX II.

AN tibi [l] partis fundi pater ni vendicatio competat: is cuius,de ea re notio eſt, æſtimabit. Reſpicere autem debes officiũ, [m] in quo te eſſe tutorem dicis, ne ob eiuſmodi petitionem euictione ſecuta: vltra pretij quantitatem [n] authoris hæredem pupillum tuum oneres,qui laudatus [o] per te defendi debeat: cùm aut [p] compenſatio nis [q] rationem habere: aut [r] cōtrario tutelæ iudicio experiri poſsis. ¶ Sed ne tuum ius (ſi quod habes) impediatur [s]: ad eam rem defendendam,quæ aduerſus te vendicā tem [t] agenda erit, curatores pupillo petantur. PP. xij. Calendas Maij, Iuliano ij. & Criſpino Conſ.

¶ Curator datus certæ rei uel liti, non tenetur de alia geſtione. Bald. Vel ſic: Curator datus ad litem, non ſubijcitur

AN tibi.] ¶ Caſus iſtius legis ponitur in glo.ſed clarius dic ſic: Duo erant fratres Seius 10 & Mæuius habētes fundum communem. Seius fundum vendidit inſoli dũ,& decedēs Mæuium dedit tutorem filio ſuo: an Mæuius fundum vendicare poſsit pro parte ſua,quæritur? Videtur q non poſsit. Prima ratio eſt: quia ſi agat Mæuius 20 emptor, conueniet pu. de euictione ad duplum & Mæuius habet neceſſe defendere pupillum ſuum. alioquin faceret contra officium ſuum. Alia ratio eſt:quòd ſi vĕderet,poterit obijcere cōpenſationem pu. quia pone quòd pars fundi 30 valeat.x.& debeat.x.tutor ex adminiſtratione: fiet cōpenſatio. Si verò Mæuius nihil debeat, cōueniat pupil.finita tutela act. tutelæ contraria, ſi pōt capere pro parte fundi:conſtituto tamen curatore.Viuianus.

l ¶ An tibi] Tu & fra 40 ter tuus habebatis fundum paternum communem inſolidum:eum frater vendidit Titio, & de dupla promiſit: qui frater deceſſit:& tu es tutor filij ſui pupilli:ſi vis vendicare partem tuam fundi, teneberis pupillum in cauſam euictionis de 50 fendere:& cùm damnū dupli habeat per te,ei teneberis.vnde melius eſt quòd vel conpenſando, vel agendo aliàs tibi conſulas: ſed & vendicare poteſt petito curatore pupillo,qui in cauſa euictionis defendat empto rem:dic ergo an tibi,ſci- 60 licet tutori.

Caſum ponit literaẽ.

m ¶ Officium.] ar.ff. ſi ſer.vē.l.altius. et ff. de condi.inde.l. frater à fratre.& de admi.tu.l.quoties.§.item ſi temporali.

n ¶ Quantitatem.] in duplum, vel intereſſe fortè nomine euictio- 70 nis.

o ¶ Laudatus.] ab emptore vt defendat eum.

p ¶ Cùm aut.] ne timeas damnũ,cum &c.

q ¶ Compenſationis.] cùm & tu aliquid pupillo debebas.

r ¶ At contrario.] i.quando nihil debes pupillo,et hoc finita tutela:vt.ff. de cōtra.et vti.ac.tu.l.j §.finito.&.§.quid tamen ſi ideo.et ſic partem pretij tantùm conſequeris. et ita eſt contra. ff. re. amo. l. non enim. ſed hic fortè habebat rem venalem: vel hi ſic non præciſè: ſed ſi vult maius ma- 80 lum euitare.

s ¶ Impediatur.] Fortè quia lapſu tanti temporis reuocaretur ius tuum in dubium: vt ſic officium tuum non ſit tibi damnoſum:vt.ff. qui. ex cau. ma.l.videlicet.&.c.ex officij.de præſcrip.

t ¶ Vēdicantem.] ab emptore:et ſic defendat hic curator ēptorē cōtra tutorem vendicantem:vt inſtu.de autho.tut.§.ſi.et ar.ff.de neg.geſt.l.at qui. §. cum me. Alij dicūt dandum curatorem,qui ſtatim agat contra tutorem ratione damni illati,pro eo quòd tutor vendicat.

80 ¶ DE IN LITEM DANDO TVTORE &c. ¶ *Olim tutor dabatur,hodie curatoriut inſti.de auth.§.ſi.& ideo de utroque dicit.Vel dic correctiuè legi:ut curator datur,qui & tutor à tuendo dicitur:non autē ſit uerè tutor,cùm certæ rei nō datur:ut inſti.qui teſt,da.tu.poſ.§.certe.niſi in caſu:ut.ff.de tut.& cu.da.ab his.l.impuberi.Quādo aūt inuito,& quādo poſtulāti detur,diximus.ſ.q pe.tu.l.ij.*

Infamiā nō incurrit qui ex officio iudicis damnatur.

SIquas] CASVS. Si pupill⁹ plures habet tutores,et vn⁹

Ad protegendum

periculo administrationis.h.d.Sali.

Imp.Gallienus A.Valerio.

LEX III.

AD protegendam causam tutor siue curator [a] datus, conueniri non potest administrationis [b] periculo, cùm sola suscepti negotij [c] tutela mandata est. ¶ Si nihil igitur (vt allegas) prȩter negotium [d] gessisti, frustra conueniris. PP. Cal. April. Valeriano & Luciano Cons.

¶ *Si curator ad litem expendit aliquid pro utilitate pupilli: debet illud recuperare.hoc dicit. Bald.Vel sic: Curator ad litem, sumptus repetit quos bona fide fecit.Sali.*

Idem A.Ireneo.

LEX IIII.

AD litem datus tutor [e], si qd bona fide erogasti, à contutoribus [f] more solito exigere potes [g].PP.Cal.Nouembr.Paterno & Arcesilao Cons.

¶ *Vbi tutor testamentarius uel legitimus est cũ pupillo litigaturus, debet ei de curatore ad litẽ facere prouideri: uel potest pupillus illius authoritate procuratorem constituere, qui cum sit defensurus: et si res exegerit, alius tutor ordinabitur.h.d.Sali.*

Impp.Dioclet.& Maximian AA.& CC.Tigra.

LEX V.

SIue ex testamento, siue ex iure legitimo: fratris tui filiorũ tutelæ onus ad te perueniat†: vereri non debes de ijs quæstionibus, quas aduersus fratrem tuum quondam tibi fuisse dicis [h]: cum si qua emerserit lis, procuratore [i] dato, et illis curatore ad litem cõstituto, & solẽnitati iuris [k] (vbi [l] tutor exigitur) et indẽnitati vtriusque prospici posit. S. iiij. Cal. Maij.CC. Cons.

TITVLVS XLV.

De eo, qui pro tutore negotia gessit.

¶ *Mulier quæ tutrix esse non potest, si se gerat ut tutrix: actione protutelæ tenetur. hoc dicit. Salicetus,*

Impp.Valerian.& Gallien AA.Marcello.

LEX I.

AD protegendam.] CASVS. Tutor vel curator datus ad vnum negotium vel rationem, illius tantùm tenebitur.

a ¶ Siue curator.] subaudi disiunctiuè: vt ibi, Alexander siue Paris &c.nã tutor certæ rei non potest dari: vt no.s.in rubrica.

b ¶ Administrationis.] alterius quàm illius, quam gessit.

c ¶ Negotij.] i.causæ.

d ¶ Negotium.] ad quod fuisti datus: et sic in specie loquitur. sed .s. in genere. et facit .ff. de admini. tut. l. quoties .§. constat.

AD litem.] CASVS. Si curator detur ad litem, et impensam faciat: à contutoribus suis exigere potest.

e ¶ Tutor.] secundariò, non principaliter: vt insti. q test.tut.da. poss. §.certȩ.& de excus.tu.§. datus. sed in casu etiam principaliter: vt no.s rub. Vel dic tutot, id est curator.sic ponitur .s. de suspec.tuto.l.curatores. & de condi.et demon .l.pater.§.cõditionũ. ADDITIO. Vel dicas qđ litera stat propriè, & referas illa verba ad litẽ, ad verbum erogasti: vt sit sensus, si tutor datus, scilicet quomodocũque, quid bona fide erogasti ad litẽ &c.ita dicit Christopho.Porcus in.§.certȩ autem rei.insti.qui testa. tuto.dari possunt.

f ¶ A contutoribus.] vel propriè: vel id est, à concuratoribus.

g ¶ Potes.] per vtilem nego. gesto.vt .ff. de nego.gest.l.ex facto.et.j.de contra.iu. tu.l.ij.

SIue ex testamento]. CASVS. Eras tutor fratris tui filijs: noluisti administrare, sciens multas esse controuersias inter te et fratrẽ tuum. Dicitur quòd non est tibi timendum, quòd poteris pup. conuenire: et dabitur sibi curator ad litem, et pendente lite si hæreditas aliqua ei obueniat, poteris præstare authoritatem adeundi eam. Viuianus.

† Alias, permeat.

h ¶ Dicis.] ne ius quod habes, perdas.

i ¶ Procuratore.] scilicet ex voluntate.

k ¶ Iuris.] scilicet vt satisdet rem pupilli saluã fore.

l ¶ Vbi tutor exigit.] id est reconuenitur à pupillo, quo casu exactũ saluum fore promittit. Vel dic tutor.i.curator: vt ferè per totum hunc titu. & secundum hoc exigitur.i.necessarius est, quod est semper in tali causa. Vel dic tertiò exigitur tutor: vt quia dicebat pupillus hæreditatem quãdam ad se pertinere, quã et adire volebat: quod cum curatore facere nõ potest: sed ecõtra tutor ad se pertinere dicit, quare datur tutor, cuius authoritate adeat: vt.ff.de ap.l.cùm in vna.§.tutor.&.ff.de autho.tuto.l.curatorẽ.& tunc etiam in hoc satisfit solennitati iuris, vt detur tutor. & facit.ff. de tute.l. qui habet. §.si pupillus.& facit insti.de cura §.fi.&.s.qui dari tu.pos.l. creditorem. sed hodie contra.vt in aut.ibi posita.

Tutor pro curatore ponitur quandoque.

¶ DE EO QVI PRO TVTORE NEGOTIA GESSIT.

¶ *Cum tutore non sit: ut.ff.eo.l.j.circa princ.*

ETiam.] CASVS. Mulier credens se tutricem filij sui, administrauit res pup.& malè cùm tutrix non esset: an cõueniri posit, quæritur? Dicitur q sic.

m ¶ Etiam mulieres.] matres vel aliæ.

Actione p.

n ¶ Pro tutore.] i.quasi tutrices, cùm non sint: & sic not. q qui nec est, nec esse potest tutor, tenetur protutelæ vt mulier: vt hîc. & seruus: vt.ff.eo.l.j.§. proinde.sed secus si ille, in cuius bonis geritur, nõ potest habere, vt quia sit pubes: vt.ff.eo.l.j.§.siquis quasi. Et potest quæri quȩ sit ratio diuersitatis, vel potest dici, idem si talis gerit pro tutore, qui nudo modo posset esse tutor, vt non habeat locum protutelæ: vt.s.qui da.tuto. poss.l.militiæ.at mulier & seruus quandoque possunt secũdũ Azo.& H.quod non placet, quia non est verũ in seruo remanente seruo.

tutelæ tenetur, qui nec est nec esse põt tutor.

ETiã mulieres [m] si res pupillares pro tutore [n] administrauerint, ad prȩstandam rationẽ tenentur [o]. PP. * Aemyliano & basso Cons.

¶ *Exceptio quòd mandatum non sit sufficiens, uel non sit legitimum, potest opponi in quacunque parte iudicij, sicut & exceptio falsi procuratoris.h.d.cũ gl.Bal.Vel sic: Exceptio tutoris illegitimi potest opponi in quacunque parte iudicij.Sali.*

Impp.Dioclet.& Maximiã.AA.&CC.Marco.

LEX II.

NOn vtiliter [p] nominatus tutor pupillorũ nomine [q] agdo, licet ex eorum persona iniunctas [r] impleat intentiones [s], exceptione [t], si tutor non est, submouet.D.No.Decẽbr.CC.Cons.

TITVLVS XLVI.

Si mater indemnitatem promisit.

¶ *Licet mater petierit tutorem dari filio eius periculo: non propterea tenetur ex illo facto, nisi hoc expressum fuerit iudicis decreto. h. d. cum.l.fi.Sali.*

Imp.Alexander.A Brutiæ.

LEX I.

SVo potius [v] periculo magistratus tutores, quos [x] petisti, dederũt, quã tu cõtra sexus cõditionem alicui [y] ex ea obligatione obstricta es, q tuo periculo tutores filijs tuis dari postulasti [z].PP.iij.Id.Mart. Maximo iij.& Vrbano Cons.

¶ *Tutor matri pupilli uel auo administrationem committens, ab eis indemnitatis promissionem recipiens. officio finito conuenitur: & ipse ab eis conseruabitur indemnis.hoc dicit Sa.*

Imp.Philippus A.& Philippus C.Asclepiadi,& Menandro.

LEX II.

QVædam [a] pupillorũ vestrorum [b] à matre, itemque auo materno † administrata, eorumque nomine indemnitatem vobis promissam [c] asseueratis. ¶ Quæ si ita sunt, & ijdem pupilli

† Paterno.

---

o ¶ Tenentur.] actione protutelȩ, quæ est priuilegiata vt tutelæ: vt.ff. de priuile.credi. l. dabimus.§.j.& ante etiam pubertatem intenditur: vt ff.e.l.j.§.cũ eo.nec potest res minoris distrahere: vt. ff. de re. eo.l.qui neque.

NOn vtiliter.] CASVS. Bonon. non habebat tutorem: mater eius petijt tutorem Mutinẽ. inutiliter fuit petitus: verũtamẽ si administret & cõueniat debitores pupillares: an posit sic obijci, q nõ sit de iure tutor, quȩritur? Dicitur quòd sic, si mater indemnitatem promisit.

p ¶ Vtiliter.] & de aliena prouincia.

q ¶ Nomine.] Aduersus debitores.

r ¶ Iniũctas.] à iudice.

s ¶ Intentiones.] non habita cõtradictione.

t ¶ Exceptione.] etiã post litem contestatam. quia similis est exceptioni falsi procuratoris: vt s. de procur. l. licet. & idem in prælato vt posit repelli, si quoquo modo posit vitiari eius electio, vt exceptione repellatur. Item facit.ff.de admini.tut.l.vulgo.

Prȩlatus repelli potest si eius electio aliqualiter vitiari posit.

¶ SI MATER INDEMNITATEM PROMISIT.

SVo.] CASVS. Mulier petijt tutorẽ dari filio suo. & periculo suo: iudex malum dedit tutorem. nunquid pupillus matrem suam conuenire poterit, quȩritur? Dicitur quòd non, sed iudicem, qui non idoneum dedit.

v ¶ Suo potius.] electiuè.

x ¶ Quos petisti.] O mater.Accursius.

y ¶ Alicui.] vel pupillo pro tutoris debito: vel tutori pro eo quod pupillus debebit: & hoc propter Velleianũ.secus si tutori promisisti, quod debebit pupillo, vel econtra pupillo, quod debebit tutori: quia tunc cessat: vel vt.j.l.proxi.&.s.ad Velleia.l.si mater dixi.& hoc nisi dolosè petijt non idoneũ: vt.ff.ad Tertul.l.ij.§.non solùm.

z ¶ Postulasti.] nisi decreto hoc esset deprehensum: vt &.j.eo.l.fi.item facit.s.de admini.tut.l.fi.§.personis.contra.solu.vt ibi.

QVædam.] CASVS. Mater vel auus maternus petijt à tutoribus filiorum suorum, vt quædam posit administrare, & promisit de præstando eos indemnes: administrauit & malè, si plus volunt pupilli conuenire te, quàm matrem vel auum: bene possunt, sed à matre vel auo, quæ suscepit administrationẽ tutelæ, tutoribus omnimoda præstabitur indemnitas.

a ¶ Quædam.] scilicet negotia.

b ¶ Vestrorum.] ò tutores.

c ¶ Promissam.] his verbis.promittimus vobis quòd pupillis debebitis, occasione vestræ administrationis.vt d.xi.s.l.proxi.

a ¶ Matrem.] neque auum, qui nil promiserunt pupillis: vt. ſ. arbi. tutelę. l. tutorem.

OB tutorem.] CASVS Marer petijt tutorem dari filio ſuo minus idoneum, & ſuo periculo &c. puta dicendo ſic: do tutorem periculo matris, non poterit conueniri, nec ea obligatione obſtricta eſt.

b ¶ Decreto.] iudicis, et ipſa conſentiente. et facit. ſ. l. prima. et. ſ. ad Velleia. l. ſi mater. in fin.

¶ SI TVTOR CONTRA MATRIS VOLVNTATEM DATVS SIT.

SI cōtra.] CASVS. Mater decedens prohibuit, ne Titi⁹ filio ſuo tutor daretur: nihilominus eum pater dedit: nūquid poterit remoueri, quæritur? Dicitur qđ ſic, ſed nō erit infamis. Viuia

o ¶ Cōtra matris.] pręcedentis.

d ¶ Voluntatem.] ꝓhibentē, ne aliquo tpe fieret tutor filij ſui. Acc.

e ¶ Filio communi.] Sed cùm patri loquatur, qualiter tutorem habeat Reſpō. de filio naturali dicit, ſecundum Azo, vel poteſt etiam de legitimo dici, ſcilicet emancipato, cùm pater non poſſit eē tutor aliqua ex cā: et ſic iudex det. Vel tertiò etiam ſi non eſt emācipatus, et pater det prohibitum à matre, nō erit quidem tutor: vnde de alio pater prouideat. & ſecundum hoc dic, quòd alij non patri dirigit ſermonem. et quod dicit communi, ſcilicet. Titij ſodantis et Bertę prohibētis. ſicq; erit melior conditio prohibētis: vt et. ff. communi diui. l. Sabin⁹.

f ¶ Reſcriptio.] ſcilicet quæ dicit eum remoueri ſine infamia.

g ¶ Si in fraude.] vt et ſ. de ſuſpec. tu. l. fi.

h ¶ Non ſuffragabitur.] ſic et monachus licet in minoribus ordinibus conſtitutus, in quibus aliàs ſi non eſſet monachus, poteſt habere vxorem: monachus nō habet: vt in aut. de mona. §. ſi verò relinquēs. verſic. qđ ſi facti. col. j. & facit ad. l. ff. de confirma. tu. l. vtilitatem.

¶ VT CAVSAE POST PV. &c.

TVtores.] CASVS Pendente tutela cām pupilli tutor egit, & ſuccubuit, et appellauit: oīa acta penes eū habet, & factus eſt pup. adult⁹. nūquid cām appellatiōis ꝓſequi debet? Dicitur ꝙ ſic.

legitimę ętatis effecti, non aduerſus matrē [a] ſuam, neque auū, ſed contra vos congredi malunt: non immeritò indemnitatē ab ijs pręſtari deſyderabitis, quos adminiſtrationem ſuo periculo pridem ſuſcepiſſe proponitis. PP. iiij. Id. Iul. Præſente et Albino Conſ.

Impp. Diocl et. et Maximian. AA. Caiano. LEX III.

OB tutorem non idoneum à matre petitum, fruſtra vobis eam teneri contenditis, cū nō niſi ſpecialiter eius periculo dari decreto [b] fuerit comprehenſum, ex ea obligatione obſtricta ſit. S. Cal. Decembr AA. Conſ.

TITVLVS XLVII.

Si contra matris [c] voluntatem tutor datus ſit.

¶ *Contra matris uoluntatē tutor filio dari nō poteſt. h. d. Bald. Vel ſic: Tutor datus à iudice, uel à patre contra uoluntatem matris præmortuæ, ab officio remouebitur: nec infamia notabitur, niſi de fraude conueniatur. h. d. Sali.*

Impp. Seuer⁹ et Anto. AA. Tertio. L. VNICA.

SI cōtra matris vltimā voluntatē [d] Fuſcinium filio [e] communi tutorē datū probauers: eum ſine dāno exiſtimationis à tutela remouendū prętor decernet. q̄ reſcriptio [f], ſi in fraude [g] conuictus fuerit, nō ſuffragabitur [h]. PP. xiij. Cal. Mar. Lateranos & Rufino Conſ.

TITVLVS. XLVIII.

Vt cauſæ poſt pubertatē adſit tutor.

¶ *Tutor cauſam pupilli inchoatam proſequi tenetur, etiam poſt pupillarem ætatem, ſi inſtrumenta curatori non reddiderit. Sali.*

Imperator Philippus A. Dextro. L. VNICA.

TVtores [i] qui necdū adminiſtrationem ad curatores trāſtulerunt [k], defenſiōi cauſarū [l] pupillarium aſsiſtere oportere, ſæpe reſcriptum eſt. ¶ Et ideo ſi (vt ꝓponis) inſtrumenta quibus aſſeri [m] poſſunt cau

i ¶ Tutores.] vel eorū hæredes: vt. ff. de hære. tu. l. j. & de app. l. tutor.

k ¶ Tranſtulerunt.] ſecus ſi tranſtulerint: vt. ff. de appel. l. tutor. &. ff. ſi pen. appel. mors inter. l. j. in fi.

l ¶ Cauſarū.] cœptarū antequā finiret tutela pubertate: vt hîc erat, &. ff. de admi. tut. l. ita autē. §. ſi tutor. & argu. ff. de nego. geſt. l. nam & ſeruius. §. ſi viuo. &. Argu. tut. l. tutor poſt puberem. ſecus videtur in curatore poſt. xxv. ann. vt. ff. de app. l. negotiorum. §. fi. ſed magis dic idem: vt. ff. de admi. tut. l. ita autem. §. fi. & illa de app. loquitur, quādo nō habebat curator quondam inſtrumenta: ſed minor factus maior. & facit ad hanc l. ſ. de peri. tut. l. fi. &. ff.

rē pu. ſal. fo. l. ſi poſteà. ff. de admi. tu. l. à tutoribus. §. j. Itē no. hîc ar. ꝙ procurator & aduocatus ſine nouo ſalario cauſam appellationis agere debent. quod Io. non placet.

m ¶ Aſſeri.] Sic ergo qui appellat. probat quod eſt falſum: vt no. ĩ. de app. l. ij. qui vide glo. in. c. in præſentia, ſuper verbo, ſtandum. extrà de renuncia.

n ¶ Ii.] tutores quondā.

ſæ prouocationis, etiamnum ij [n], quorum meminiſti, apud ſe detinent: aditus præſes prouinciæ periculi ſui eos admoneri pręcipiet. PP. xij. Calend. Nouemb. Philippo. A. & Titiano Conſ.

TITVLVS XLIX.

Vbi pupilli † educari debeant.

¶ *Pupilli educari debent apud matrem: niſi ad ſecunda uota tranſiuerit. h. d. Bal. Vel ſic: Quādo de tranſitu matris ad ſecunda vota eſt contentio, iudicis committitur arbitrio. & onus alimentandi pupillum eſt neceſſarium. Sali.*

Imp. Alex. A. Dionyſodoro. LEX I.

EDucatio pupillorū tuorū nulli [o] magis quā matri eorum ſi non vitricum [p] eis induxerit, committenda eſt. Quādo autē [q] inter eam & cognatos, & tutores ſuper hoc orta fuerit dubitatio: aditus ꝓſes ꝓuincię, inſpecta perſonarū qualitate [r] & cōiunctione [s], perpēdet vbi puer educari debeat. Sin autē æſtimauerit apud quē educari debeat: is neceſsitatē [t] habebit hoc facere, qđ ꝓſes iuſſerit. PP. vij. Id. Feb. Maximo. ij. & Aeliano Cōſ.

¶ *Vbi pupillus educetur, eſt in iudicis arbitrio: de cotamem, qui ei ſuccedere debet, eſt iuſta ſuſpicio. Sali.*

Impp. Dioclet & Maximian. AA. & CC. Gratę. LEX II.

VTrum nepos tuus † ex filia apud te, an apud patruū ſuū morari debeat, ex ſingulorum affectione, & qui magis ad ſuſpicionē ex ſpe [v] ſucceſsionis propior ſit æſtimabitur. S. xviij. Cal. Nouembr. Nicomediæ. CC. Con.

TITVLVS L.

De alimētis pupillo ꝑſtādis.

¶ *Tutor iudicis officio cogitur alimenta præſtare pupillo: licet pendeat quæſtio de ſtatu ſuo. h. d. Sali.*

Imp. Antoninus A. Fauſtino. LEX I.

PVpillus, ſi ei alimenta à tutore ſuo non præſtantur, præſidem

¶ VBI PVPILLI edu. &c. ¶ *Plana eſt differentia inter hunc titu. & illum. ſ. de diuor. fa. quia ibi diuortio ſolutum erat matrimonium, hic morte patris.*

EDucatio.] CASVS Si inter matrem & pupillū & tutorē, & alios conſanguineos ſit cōtrouerſia, apud quem educari debeat pupillus. Si mater ad ſecūdas nup. nō cōuolauerit, præferēda eſt. Si autē ad ſecūdas nupt. cōuolauerit, & orta fuerit q̄ſtio inter matrem & tutores ſeu cōſanguineos ſup tutela pupillorū: debet adiri ꝓſes prouincię, q inſpecta qualitate ꝑſonarū, & cōiūctione perpendet. & ſi iudex decreuerit apud quem educari debeat, ille neceſſe habebit hoc facere.

o ¶ Nulli magis.] quia in illis eſt affectus &c. vt ĩ. de cu. fu. l. fi. j. reſpon.

p ¶ Si non vitricum &c.] quia tunc etiam filiorum vitam ei adijceret. vt. ſ. de admi. tut. l. lex quæ. §. lex enim. Sed nōne poteſt eſſe tutor vitricus? Rñ. ſic: vt. ĩ. de cōtra. iu. tu. l. fi. Sed rñ. nō. per hoc apud eum, vel eam debēt educari. Alij dicūt quòd à patre poteſt dari tutor non à iudice.

q ¶ Quando autē.] retēto eodem caſu quādo ſecūdo nupſit. aliàs nulla ſuper hoc fieret deliberatio: ſed indiſtinctè matri cōmitteretur: vt. ſ. ead. l. Vel hîc quādo mater nō appetit: ſed alij dicit committendam & tutor alij vel tertio ſuprà nō fiebat q̄ſtio inter tutorē et matrē et cognatos, hîc ſic. prima placet: vt in authen. de nup. §. eiuſdem quoque. col. iiij.

r ¶ Qualitate.] vt tñ non ſit apud eos, qui pudicitiæ eius inſidientur: vt. ff. e. l. ſi diſceptetur.

s ¶ Cōiunctione.] vt ff. e. l. j. et facit. ff. de lega. j. l. ſi ſeru⁹ pluriū. §. fi.

t ¶ Neceſsitatem.] ſec⁹ in curatore bonorum: vt ff. de cur. bo. dan. l. j. §. quæritur.

VTrum.] CASVS Auus maternus et paternus cōtēdebāt inter ſe apud quē educari debeat pupillus. iudex æſtimabit, quis eorū maiorē effectionem erga pupillū habeat: et quis magis inſidiaretur vitæ pupilli, propter ſpem ſuccedendi: vt non ille ſed alius admittatur.

v ¶ Ex ſpe ſucceſsionis.] vt illi non concedatur: vt. ſ. de nup. l. viduæ. §. ſed ne. et. ff. e. l. j. et. l. pe. Sed hodie contra ſecūdū quoſdā vt in authē. de hę. ab inteſt. §. ex. his. col. ix. quod non placet quia licet qui prior ſit in ſucceſsione, debeat eſſe tutor, non tamen educator.

¶ DE ALIMENTIS PVPILLO præſtandis.

PVpillus.] CASVS In hac lege dicit Imperator quòd ſi tutor non vult præſtare pupillo alimenta, compellitur per iudicem, etiam

Aduocatus an teneatur appellationis cauſam ſine nouo ſalario agere.

† Educaretur.

Vitricus an poſsit eſſe tutor priuigni.

† Aliàs, incipit hæc lex, Vtrúmne poſthumus ex filia &c.

cem.etiam ſi de ſtatu pupilli moueatur quæſtio,puta quia ſit ſeruus vel de bonis ſit controuerſia.

a ¶ Fungetur.] vt inſti.de ſuſpec.tu.§.ſi qs tutor.&.§.ſeq.&.ff.de ſuſpec. tu.l.iij.§.tutor qui ad alimenta.et hoc etiam feriato die:vt.ff.de fer.l.ij.et etiã ante quadrimeſtre tempus exequitur ſententiam:vt.ff.de re iudi.l.ij.

Alimentorum petitio aliqua habet ſingula

prouinciæ adeat:qui ne in alimẽtorũ præſtatione mora fiat, ptibus ſuis fungetur [a]. ¶ Idẽ eſt [b]. & ſi de ſtatu pupilli ſeu adulti,& de bonis eius cõtrouerſia pẽdeat. PP.vj.id. Iul. Romæ.Læto.ij.& Cereali Conſ.

¶ *Pupillus præſumitur alimentatus à tutore, & non præſumitur de nihilo uixiſſe, uel ſine ſumptibus ſtuduiſſe .h.d.Bald. Vel ſic:Tutori conſulitur,ut alimenta pupillo præſtãda faciat taxari à prætore:ſi tamen non fecerit, ea quæ legitimè in eius alimentis impẽdit,poterit ei imputare,& in dubio præſumitur alitus à tutore.hoc dicit.Sali.*

Imp.Alex A. Euphido.

LEX II.

QVod plerunq; [c] poſtulatur: vt arbitrio prætoris [d] alimẽta pro modo facultatum pupillis vel iuuenibus conſtituantur:pro officio ſuo,qui aliena negotia gerunt,ne apud iudicem controuerſiã habeãt [e],faciũt. Cæterũ ſi bonus vir & innocẽs tutor arbitrio ſuo aluit pupillos: quod interdũ etiã neceſſe eſt fieri,ne ſecreta [f] † patrimonij [g] & ſuſpectum æs alienum pãdatur,quod melius eſt interim taceri,q̃ cũ de modo bonorũ quęrit̃,vltro proferri:& apud acta ius dicẽtis cõtra vtilitatẽ pupillorũ deſignari [h] †:nõ dubiè accepto ferre debebũt ea quę vir bonus arbitrat̃ * [i] ,meritò ad exhibitionem educationis,& ad miniſteria [k] , ſtudiaq; erogata eſſe. Nec ferẽdus eſt iuuenis:qui cùm præſens eſſet : ſtudijſq; eruditus , atq; alitus eſſet:ſi ea per alium ſe con. ſecutũ non probet [l] :ſumptus recuſet, quaſi vento [m] vixerit,aut nullo liberi hoĩs ſtudio imbui meruerit.PP.Noñ.Decẽb.Maximo.ij.& Aeliano Conſ.

TIT. LI.

Arbitrium tutelæ [n]

¶ *In præiudicium tutoris non ſtatur æſtimationi bonorum,quam teſtator in ſuo teſtamento fecit,uel dixit ſe habere.hoc dicit.Vel ſic:Verba enunciatiua teſtatoris non inducunt diſpoſitionem in præiudicium tutorum.hoc dicit.Bal. Vel ſic : Non ſecundum teſtatoris æſtimationem,ſed ſecundum ueritatẽ,tenetur tutor reddere rationem . Sali.*

Imperator Antoninus A.Leoni. LEX I.

CVm tutelæ adminiſtratæ ratio [o] à te peti cœperit: neque veritati, neque iuſtis probationibus officit,quòd(vt dicis) teſtator modũ patrimonij ſui verbis teſtamenti ampliauit vel minuit [p].PP.v. Calen. Octobr. Duobus & Aſpris Conſ.

¶ *In exigendis nominibus debitorum tutor tenetur tantùm de lata culpa.Hoc dicit.Sali.*

Idem A.Preſentino. LEX II.

NOmina paternorum debitorum ſi idonea fuerint initio ſuſceptæ [q] tutelæ,& per latam culpam [r] tutoris minus idonea tẽpore tutelæ eſſe cœperunt:iudex, qui ſuper ea re datus fuerit,diſpiciet:& ſi palàm dolo tutoris , vel manifeſta negligentia [s] ceſſatum eſt,tutelæ iudicio damnum,quod ex ceſſatione accidiſſet, pupillo præſtãdum eſſe,ſtatuere curabit. PP Non.Iul.Antonino A.iiij. & Balbino Conſ.

¶ *Minoris eſt electio,vtrum petat rem emptã ex pecunia ſua,licet non nomine ſuo:an pecuniã ipſam cum uſuris centeſimis.hoc dicit Sal.*

Idem A.Vitalio. LEX III.

SI curator [t] † poſt decretũ præſidis, ſublata pecunia quę ad comparationem poſſeſsionis fuerat depoſita,ſibi prædium comparauit:elige [v] vtrũ malis in emptione negotiũ tibi eum geſsiſſe [x] , an quia in vſus ſuos pecuniæ cõuerſæ ſunt,legitimas [y] vſuras ab eo accipere:ſecũdum quæ iudex tutelæ iudicio redditus partem religionis implebit [z] PP.iij.Calẽ.Iul. Læto.ij.& Cereali Conſ.

¶ *Filius abſtentus per tutores ab hæreditate creditoribus patris non tenetur,licet à tutoribus conſequatur intereſſe:quia eum abſtinuerunt ab hæreditate locuplete. idem ſi cum eis tranſegerit. hoc dicit.Bal.Vel ſic:Licet minor conſequi poſſet uel conſecutus fuerit damnum ſibi illatum à tutore, eo à paterna hæreditate abſtinente:non propterea poteſt ipſe à creditoribus hæreditarijs conueniri.hoc dicit Sali.*

Imp.Alex.A.Aglao. LEX IIII.

EVm [a] ,qui bonis paternis ſecũdum edicti formam [b] abſtentus eſt , hæreditarijs actionibus conueniri nulla ratio ſuadet [c] .

b ¶ Idem eſt.] vt debeant ei præſtari alimẽta:vt.j̃.de car. edi.l.ij .& ff.de car.edi.l.iij.

QVod plerunque.] CASVS. Aliquando petitur à iudice,vt conſtituãtur alimenta pupil. vel adulto: aliquando tutores ſubminiſtrant alimẽta, & impenſas faciunt ſine authoritate iudicis: quia nolunt declarare facultates pu.ne inde poſſint ſuſtinere damnum: an tales ſumptus repetere poſsint,quæritur? Dicitur qđ ſic.quia repetunt ſumptus factos in alimẽtis,et in magiſtris inſtruẽtibus pupillum : nec em̃ dicat ſe vixiſſe de vento.

c ¶ Quod plerũque] q.d.quandoque non petunt decerni.

d ¶ Prætoris.] qui arbitretur ſecũdum quod legitur.ff.eo.l.iij.

e ¶ Habeant.] q̃a poſteà pupillus diceret quòd minus eſſet expenſum.

† Omnino vidẽdus eſt text. hic in glo.allegatus, & ibi Io. de Pla. quia eſt moralis text.

f ¶ Secreta.] ſic.j̃. qñ & qui.quar.pars.l.ij.li x.

g ¶ Patrimonij.] ſcilicet diuulgentur.

h ¶ Deſignari.] i.ſcripturam redigi.

† Aliás aſsignari.

i ¶ Arbitratur.] ſic s̃.de admi tu.lex quæ.

k ¶ Miniſteria.] id eſt miniſtros.

* Dignæ de merito.

l ¶ Non probet.] ſic s̃.de nego.geſt.l.ij. & facit.ff.de neg . geſt l. neſennius.et de admini.tuto.l.cum plures.§.j.

Lupus ex vẽto viuit.

m ¶ Vento.] vt lupus.

n ¶ ARBITRIVM TVTELAE. ¶ Id *eſt actio:qualis ſit ſubaudi quæ arbitraria dicitur: quia arbitrium iudicis habet locum cum bonæ fidei ſit.*

CVm.] CASVS. Si paterfa. in teſtamento ſuo tutorẽ dederit filio ſuo ,& dixerit ſe.c.habere in bonis, cũ non habeat niſi. l. an in ratione reddẽda pu.præiudicetur tutori quo magis petatur,quæritur? Dicitur qđ non.Idem eſt ſi dixerit teſtator ſe non habere niſi.x.cùm habeat. l.quia non præiudicabitur pupillo.

o ¶ Ratio.] quæ ſcribi debet:vt. ff. de tu. & ra. diſ.l.j.§. officio.

Voluntates enũciatiuæ nõ ſunt ſeruandę.

p ¶ Minuit.] nam non enunciatiuę voluntates,ſed diſpoſitiuę ſeruant̃: hîc,et.ff.de leg.ij.titia.§.caius.&.s̃.cõia vtri.iudi.l.ſcriptura.&.j̃.de teſta.verba.niſi in caſu quando iurat:vt.s̃.de proba.l.rationes.& in aut̃.qđ obtinet.

NOmina.] CASVS. Quando tuto.acceſsit ad gerenda negotia pupilli .omnes debitores patris erant ſoluendo:ſi ergo tutor dolo vel culpa non exegerit,& facti fuerint non ſoluendo:an periculum ſpectet tutori,quæritur?Dicitur quòd ſic.

q ¶ Suſceptæ tutelæ.] quòd probari debet à pupillo:vt.ff.de condi.& de mon.l antepe.& de ma.cõue.l.j.§.ſi magiſtratus.

r ¶ Culpam.] not.dolum & latam culpam tantùm hoc caſu venire ſecũdum H.ſic & in alio caſu:vt.ff.de admi.tut.l.tutor qui re.§.competit.ſed regulariter etiam leuis:vt.j̃.e.l.quicquid.

s ¶ Negligentia.] quę eſt lata culpa.& facit.ff.ſi cer.pe.l.periculũ.&.ff.de admi.re.ad ciui. per.l.ij. §.ſi eo.& de ma.cõ.l.j.§. ſi magiſtratus. & . ff . de ſo.l.ſtich.§.pe.&.ff.de ne. geſt.l.litis.§.j.&.s̃.de ad mini.tu.l.debitoribus. & ff.de vſur.l. ſi bene.

Tutor aliquando de dolo & lata culpa ſolũ tenetur.

SI curator.] CASVS Iudex pręcepit tutori, vt de pecunia pu.cõparet pręa:& ille ſibi,non pu.comparauit in electione pupilli eſt, vel petere pręia empta de pecunia ſua , vel pecuniam cum vſuris centeſimis.

t ¶ Curator] .ſcilicet tenetur tibi,ſecundũ Azo. aliàs curatorem.ſic.j̃. de fideicõmiſ.l.eam quam frater.

† Aliás,incipit, Curator,qui.

v ¶ Elige.] ſubaudi ergo.

x ¶ Geſsiſſe.] & ſic prędium petere:vt &.ff. quando ex fa.tu.l.ij.et facit.s̃.de rei vẽ.l.ſi vt proponis.

y ¶ Legitimas.] id eſt maximas , ſiue centeſimas vt.ff.de nego . geſt. l.qui ſine.et . ff . de vſur. pu.l. j ,et pro hac pecunia et vſuris, erat eadẽ res obligata:vt j̃ . de ſer. pig.da.ma.l.ſi tutor.

z ¶ Implebit.] data tibi electione.

EVm qui.] CASVS. Filium tuũ impuberem hæredem inſtituiſti, et tutor abſtinuit ab hæreditate pupilli , et dãnificatus eſt tantùm in. c. puta hæreditas valebat mille, et in nongentis tenebatur creditoribus : pup. egit aduerſus tutorem ad intereſſe quod erat in.c.et ei condemnatus eſt tutor quòd per culpam ſuam fecit eũ abſtinere : nunquid creditores poterunt cõuenire pupillum act.hæreditatis,quęritur? Dicitur quòd non : quia hoc quod conſecutus eſt nomine tranſactionis, non videtur conſecutus nomine hæreditatis.Vel pone caſũ aliter vt in gl.

a ¶ Eum qui.] Tutores abſtinuerũt pupillũ ab hæreditate paterna minus cõſultè: tenentur ergo hoc nomine. vnde videt̃ ꝙ ſi pupillus quid conſequi poteſt à tutoribus,propter hoc ꝙ creditores hæreditarij valeãt eũ conuenire . Sed dicit̃ hîc contra : quia conſequitur quod intereſt eum non eſſe abſtentum: & illud eſt deducto ęre alieno.

Caſum ponit.

b ¶ Formam] .quę eſt vt antequã de hæreditate quid amoueat,abſtineat: non poſt:vt.ff.de acquir.hære.l.ſi ſeruum.§.prætor ait.

c ¶ Suadet.] vt &.s̃.quod cũ eo.l.ſi ex contractu.&.j̃.de reuocan.ijs quę in frau . cred . l.ij . Sed hoc fallit in caſibus: vt. j̃. de primipilo.l. fina.lib.xij & quando inſtitutus abſtinens accepit pecuniam à ſtatu libero : vt .ff. de acquiren . hære. l. pro hærede. § . Papinianus ſcribit.Item ſi aliquid

Minor qui ſe ab hæreditate paterna abſtinuit, an à creditorib. hæreditarijs conueniri poſsit.

ex hæredate amouit:vt.ff.d.l.si seruum.Item si per suppositam personam,bona patris mercetur:vt.ff.de acquir.hære.l.si is qui bonis.
a ¶ Facit.] vt magis teneatur actionibus hæreditarijs.
b ¶ Nihil.] eorum.
c ¶ In ea actione.] tutelæ.q.d.hoc venit in actione tutelæ, quod interest ratione abstentionis:q̃d est ære alieno deducto: non quod malè gessit vel administrauit res hæreditarias:q̃d fecit fortè non adeũdo, vel in adeũdo: sed per restitutionem eã dimisit, vel etiã nil administrauit:quia tũc ipsam hæreditatem habere videtur.

† Aliàs in ea quæ ex &c.

d ¶ Transegisti.] & aliquid ex ea transactione habes quod occasiõe hæreditatis habes.

OMnes.] CASVS. Tam tutores, si plures habet pup. quàm eorũ hæredes, coram eodem iudice cõueniendi sunt.Si igitur pater tuus cum alio tutore administrauerit,& vterque decessit:idem iudex pu.dabitur aduersus te & hæredem tutoris.
e ¶ Tutelam.] scilicet eandem.
f ¶ Cõstitutum est.] ne diuidatur continentia causæ: vt.ff.de qui.re. ad eun.in.ea.l.j.&.ij.&.§. de iud.l.licet.&.l nulli.& ff.de li.cau.l.si pariter.& de edi.l.si qs.§.j.in fi.

Causæ continentia nõ est diuidenda.

CVm interdi-ctæ] CASVS. Tutor in duobus peccauit: tum quia vẽdidit rẽ publicam:tum quia paruo pretio:& de pretio aliquid subtraxit: si minor vult habere ratam vẽditionem, potest repetere pretium,quod recepit tutor:& si tutor vnã partẽ pretij pupillo restituerit, vel pretio minus iusto vẽdiderit:residui pretij necessaria est restitutio, quia iure cõmuni tutus est:& illos qui gesserunt. poterit conuenire, cùm plures habuit tutores: & si omnes gesserũt, poterit eligere vnum ex tutoribus,& conuenire eum: pupillus tamẽ cedit act. quam habet aduersus alios.Viuianus.
g ¶ Interdictæ.] à lege: vt.ff.de re.eorum.l.j.
h ¶ Vitium.] vel quia sibi retineat:vel qa gratiosè vendit minus quã valet.
i ¶ Voluistis.] nã & infirmare poteritis:vt.ff. de admi. tut.l.cùm plures.§.j.& facit.ff.de neg. gest.l Pomponius.j.
k ¶ Residuum pretiũ.] habebat enim pupillus partem pretij, & aliam petere vult à tutore,quam apud se tutor retinuerat.Vel dic,residuum iustæ æstimationis. & confirmauerat pupillus, quòd fuerat alienata: non autem pro tali pretio.
l ¶ Restitui.] à tutore vel ab emptore,si non soluit.
m ¶ Ab hæredibus eius.] scilicet tutoris.

Nec ad rem facit [a], q̃ aduersus curatores vel tutores, si non consultè abstentus sit, actio ei competat. Nihil [b] quippe in ea actiõe [c],† quę ex officio gesta sunt vel geri debebunt, veniet: sed culpa solummodo, quãtiq; interfuit eius nõ fuisse abstentum, æstimabitur. Cui consequẽs est, vt si propter eã causam trãsegisti [d] cum tutoribus vel curatoribus, nulla aduersus te creditoribus patris tui petitio competat. PP.iij. Calend. Maij, Alexandro. A. Con.

¶ Quando plures tenentur eodem iure, & ratione eiusdem officij: omnes sunt ad eundem iudicem remittendi. h.d.Bal. Vel sic: Tutores omnes & eorũ hæredes, coram eodem iudice debent conueniri ex eadem tutela: & idem iudex debet delegari. h.d. Sali.

Imperator Gordianus A.Victorino.

LEX V.

OMnes tutores, seu hæredes eorũ, qui administrauerunt tutelam [e], ad eundem iudicem ire debere iampridem constitutum [f] est. Cùm igitur patrem tuum cũ alio tutelã administrasse alleges: præses prouinciæ eundem iudicẽ aduersus te atque hæredes contutorũ patris tui dare debebit, quatenus quisque condemnari debeat examinari. PP.x. Calend. Augu. Pio & Pontiano Conss.

¶ Minor potest approbare contractum qui nõ tenet, si uult, & ad reliquum precium agere cõtra administratorem. h.d.Bal. Vel sic: In electione minoris est ratificare uenditionem inualidã à tutore factam, & pretium iustum: (licet uiliori sit venditum:) iuri communi petere ab ipso uendente, & postea ad alios peruenire. & si omnes tutores pariter uendiderint, unus insolidum cõueniri potest, sed eo conuento, sunt contra alios cedendæ actiones. h.d. Sali.

Impp. Dioclet. et Maximian. AA. et CC. Canoni et alijs.

LEX VI.

CVm interdictæ [g] venditiõis vitium [h] etiam pretij fraude tutor vester cumulasse proponatur: non dubitabit præses prouinciæ, quando venditionem confirmare voluistis [i], residuum [k] pretium cum vsuris venditæ à tutore possessionis celeriter vobis restitui [l] iubere. ¶ Quod autem petitis ab hæredibus [m] eius qui vendidit, pretium vobis exolui, superfluò à nobis [n] desyderatis: quia nec pręsidis experiẽtiam possit latere, tutores qui gesserunt, siue eorũ hæredes, ob ea negotia, quæ per eos administrata sunt, principali loco cõueniri debere: cęteris ob culpæ rationem non seruati detrimenti periculo substitutis [o]. vel si pariter administrasse doceatur: etiã aduersus vnũ, liberũ experiũdi arbitriũ cõpetere: ita vt actiones quas aduersus alios habetis, ad electũ trãsferantur [p]. PP.iiij. Calẽ. Septebr. ipsis.iiij.&.iij. AA. Conss.

¶ Tutor uel curator necdum tenetur de damno illato, sed etiam de lucro omisso: & in actione tutelæ, uel utili actiõe negotiorum gestorum uenit etiam leuis culpa. h.d.Sali.

Idem AA.& CC.Alex.

LEX VII.

QVicquid tutoris dolo, vel lata culpa: aut leui [q], seu curatoris, minores amiserint, vel cũ possent, non acquisierint [r]: hoc in tutelę, seu negotiorum gestorum vtile [s] iudicium venire, non est incerti iuris. S. pridie Idus Aprilis AA. Conss.

¶ Actioni tutelæ non præscribitur longo tempore. h.d.Sali.

Idẽ AA.& CC.Dalmatio.

L. VIII.

TVtores tutelæ conueniri, lõgi temporis præscriptio nõ prohibet [t]. vnde si his transactione, vel nouatione, aut acceptilatione, liberationẽ nõ pręstitisti: apud rectorem prouinciæ quęcunque tibi debentur, repetere non prohiberis. S.xiiij. Calendas Maij. AA. Conss.

¶ Contra tutorem debet pupillus agere, nõ cõtra eum, qui indemnitatem promisit. h.d.Sal.

Idem AA.& CC.Iuliano.

LEX IX.

TVtorẽ quondam, vt tã rationem [u], quàm si quid reliquorũ [x] nomine debet, reddat, apud prætorem conuenire potes. quãuis enim matrem tuam susceptis bonis vestris indemnitatem pro hac administratione tutori se præstiturã promisisse [y] proponatur: tamen aduersus tutorem tibi tutelæ, non aduersus matris successores ex stipulatu [z] competit actio S.pri.Calen. Ianuar. AA. Conss.

¶ Licet tempore, quo tutor accessit ad gerendam tutelam esset pauper, & finita gestione reperiatur diues: tamen præsumi-

n ¶ A nobis.] cùm superfluum sit &c. vt.j.de thesau.l.j.in.fi.lib.x.&.ff. ad munici.l.j.
o ¶ Substitutis.] si non est soluendo, qui administrauit: vt plenè dices.j. de diui.tu.l.ij.
p ¶ Trãsferantur.] vt &.ff.de tu.& ra.dis.l.cũ pupillus.&.j.de fideiu.l.ij. &.s.loca.l.si diuisa.

QVicquid.] Hęc lex plana ẽ: ideo pone casum per te ipsũ.
q ¶ Leui.] non leuissima.& da exẽplum.ff. si cer.pet.l.periculũ. Itẽ rationes debet cõficere, & confectas exhibere: vt ff.de tu.& ra. distra.l.j.§. officio. quandoque lata culpa tãtũm venit: vt di xi.s.eo.l.nomina.

Tutor de leuissima culpa nõ tenetur.

r ¶ Nõ aquisierint.] cùm cõditio quærendi existeret: vt &.s. de admi.tu.l. pupillorũ. &. ff. ad le.Aquil. l. inde Neratius. §. idem Iulianus.& l.si seruum meũ. vel vsuras ex re pupillari, vel si milia: vt.ff. de admi. tu.to.l.fine hærede.§ Modestinus.&.§.idẽ responde tur.Sed quid si aliquis velit relinquere aliquid pupillo,& tutor fecit sibi relinqui? non videtur teneri.ar.ff.de iniur.l. iniuriarum.§.si quid autem. non enim contra suam vtilitatẽ tenetur ei prouidere: vt.ff. de in litem iuram.l.videamus.§.sed nec tutorem. & arg.ff. de admini.tut. l. Lucius. ij.§.sempronius.Sed arg. contra.ff.de admini.tu.l. tutor.secũdũ distin.§ nõ est.& et quęstio sabbatina.

Tutor si fecit sibi relinqui qd pupillo volebat aliquis relinquere, an tenetur.

s ¶ Vtile.] vt.s. de nego.gest.l.curatoris.

TVtores] CASVS. Actio tutelæ, personalis est: si ergo steterimper.x.vel.xx. ann.quòd non egi: an repellar præscriptione? Dicitur quòd non.
t ¶ Prohibet.] vt &.j. qui.non obstat lõgi tẽp. præscriptio.l.neque &.s. de consti.pecu.l.ij.

TVtorẽ] CASVS. Tutor finita tutela cõueniendus est, vt rationẽ reddat, & reliqua deferat, id est, quæ remanserũt pœnes eũ ex administratione. Si verò dicat se non esse conueniẽdum: quia cessit matri administrationẽ, & illa indemnitatẽ sibi promisit: & ita mater debet cõueniri: an sit audiendus, quæritur? Dicitur quòd non. sed tutorem conueniet, & tutor matrem ex stipulatu.
u ¶ Ratione] gestorũ.
x ¶ Reliquorum] .f. nõ gestorũ secũdũ Hu. qd nõ placet, imo ratione cõputãdo: reliquorũ reddẽdo: vt.ff.de cõdi.et demon.l.cùm seruus.
y ¶ Promisisse.] tenetur enim cessante Velleiano, cùm suum gerat negotium: vt et.s.si mater indem.promi.l.quadam.
z ¶ Ex stipulatu.] directa. vtilis tamen datur secũdũ quosdã, quod nõ placet: nisi qñ prius cõdẽnaretur tutor: vt.ff.de re iudi.l.à diuo.§.sic.quoque.

Si defunctu

SI defunctus.] CASVS. Tutor in initio quando erat tutor datus, erat pauper: pendente tutela factus est diues: vult pupillus vẽdicare prædia quæ comparauit sibi tutor tanquàm empta de bonis pupilli: nunquid potest, quæritur? Dicitur quòd non: quia non sufficit ad probationem, ꝙ ex bonis suis factus fuerit diues, quia ab initio gestionis pauper erat. cat sibi: q creditur publico instrumẽto. & hoc in secũda. Nõ autẽ accedit tutor ad administrãdas res pupillares, nisi prius facto inuẽtario: nisi testator prę ceperit inuentariũ non fieri. & hoc in tertia. Si verò inuentarium non fecerit, remouebitur vt suspectus, & erit infamis: nec beneficio principali erit absolutus, & alijs pœnis legitimis subiugabitur.

a ¶ Nam quòd.] verè alijs nam &c.

b ¶ Quæritur.] vt & s. de vsufru. l. fi. in pri. Et est arg. ꝙ ea, q̃ acquirit filius, nõ acquirit patri. Sed arg. cõtra. s. de episc. & cleri. aut. licentiam. & de dona. [a] inter virũ & vxo. l. etiam.

Filius acquirens, an acquirat patri. *[a] Adde gl. fi in fi. in. l. defensionis de iur. fisci. q̃ est sing. secũdũ Bar. in. l. cũ. oportet. j. de bo. quæ li. licet eã hic reprobet. vide tamen Alex. in ad di. ad Bart. in. l. diuus ff. de bo. dam.*

TVtor.] CASVS. Durãte tutela, tutor inchoauit ædificare domũ: finita tutela connexis cõpletis, ad alia gerenda nõ accessit: de nõ gestis nõ tenebit.

c ¶ Administratione cõnexa]. vt quia tẽpore pupillaris ętatis cœpit facere domũ, post eãdẽ ætatẽ cõpletã pfecit domũ, nõ tenet ad alia. vel dic post finitã [a] administrationẽ. s. ante subaudi trãslationẽ factã ad curatorẽ: nã & in connexa administratione nõ tenetur: vt ff. de admi. tut. l. à tutoribus. §. j. & sic diuersimodè punctabis: sed si consumeret, negotiorum gestorũ nõ tutelæ teneretur, cũ non teneatur administrare: & facit. ff. de neg. gest. l. cũ actum.

d ¶ Perseuerauerit.] quidam intelligũt hoc in princi. siue sit connexa, siue nõ, dummodo continuè perseueret, quod nõ placet: sed in cõnexis tantũ dixit, vt veniant in tutelæ iudicium. alia in actione negotiorũ gestorũ: vt ff. de tu. & ra. dis. l. si tutor post. Et dic ꝙ pseuerare tenetur tutor & curator in cõnexis ante trãslationem, nõ post vt hîc, & s. vt cau. post pu. l. vnica. & ff. de admi. tu. l. ita autẽ. §. pe. & § . fi. & l. tutorẽ q. & tutelã. ibi, sic enim &c. §. ff. de app. l. tutor, & s. de peri. tu. l. tẽporis. Sed quid si in cõnexa cessauit ad tempus: & posteà reassumpsit ante trãslationẽ? Dicã in tutelæ iudiciũ venire, cũ gerere teneatur: vt dictum est.

Tutor tenetur in connexis perseuerare.

e TVtelæ actio.] ¶ Hæredib9.] sed aliter quã pupillo: vt ff. de ad. tu. l. ex pluribus.

f ¶ Successores.] sed aliter quã in tutorem: vt j. de hære. tu. per totum.

VEteris.] CASVS. Si tutor extra iudiciũ cõfitet plus esse in bonis quàm sit vt pupill9 sit cũ nobili muliere cõtracturus matrimonium: sibi non pręiudicat. & hoc in prima. Si verò tutor in inuentario scripserit centũ esse in hæreditate, cũ non sint nisi quinquaginta præiudi-

† Siue pro sola simplicitate.

tur sua industria & labore, non ex bonis pupilli ditatus. h. d. Bal. Vel sic: Quæsita à tutore tutela durante, non præsumuntur quæsita de bonis pupilli: ideo non ea uendicare, sed tutelæ iudicio agere debet. h. d. Sali.

Idem AA. & CC. Pomponio. LEX X.

SI defunctus tutelam vestram administrauit, non rerum eius dominium vendicare vel tenere potes, sed tutelæ contra eius successores tibi competit actio. Debitum autem alijs iudicijs comprobari oportet. nã [a] quòd neque ipse neque vxor eius quicquã ante administrationẽ habuerũt: nõ idoneum huius continet indicium. Nec enim pauperibus industria vel augmẽtũ patrimonij, quod laboribus & multis casibus quæritur [b], interdicendum est. S. x. Cal. Febr. Sirmij, Cæsaribus Cons.

¶ *Tutor tenetur etiam post tempus tutelæ transactæ. h. d. Bal. Vel sic: Administrata post finitam tutelam, prioribus connexa ueniunt in actione tutelæ. h. d. Sali.*

Idem AA. & CC. Chrusiano. LEX XI.

TVtor post puberem ætatem puellæ, si in administratione [c] connexa perseuerauerit [d], tutelę actione totius temporis rationem præstare cogitur. ¶ Sin autẽ post finitam administrationẽ in ijsdem rebus minimẽ se immiscuerit: temporis, quod insequitur, periculum ad eum non pertinet. S. Calendis Decemb. Anchialo, Cæsarib. Cons.

¶ *Vide per te hanc. l. Sali.*

Idem AA. & CC. Quintillæ. LEX XII.

TVtelæ actio tã hæredibus [e], quã etiã cõtra successores [f] competit. S. x. Calend. Decemb. Sirmij, Cæsaribus Cons.

¶ *Confeßio tutoris extra inuentarium, non præiudicat ueritati. sed confeßio facta per inuẽtarium, adeò præiudicat quòd non potest contra probari. hoc primo. Tutori non potest administratio decerni, nisi inuentario solenniter præcedente, nisi testator uetuerit inuentarium fieri. Item qui non facit inuentarium, reputatur suspectus: & debet remoueri & puniri. h. d. Bal. Vel sic: Confeßio profitentis maiorem esse quantitatem patrimonij puniri quàm sit, non præiudicat sibi, nisi inuentarium fecit scribi, quia tunc probatio in contrarium non admittitur. h. d. Sali.*

Imp. Iustinianus A. Iuliano præf. præ. LEX XIII.

VEteris iuris dubitationem decidentes sancimus, si quidem tutor vel curator pro substantia pupilli vel adulti aliquid vbicunque dixerit [g], ad maiorem quãtitatem eam [h] reducens, siue pro vtilitate pupilli vel adulti [i] † siue per suam simplicitatem, siue per aliã quãcũque causam [k]: nihil veritati præiudicare [l], sed hoc obtinere, quod ipsius rei inducit natura, & mẽsura pupillaris, vel adulti ostẽdit substãtiæ [m]. ¶ Sin autem inuẽtario publicẽ facto res pupillares vel adulti inscripserit [n], & ipse per huiusmodi scripturã confessus fuerit ampliorem quantitatem substãtię, non esse aliud inspiciendũ, nisi hoc quod inscripserit, & secũdũ vires eiusdẽ scripturæ patrimoniũ pupilli vel adulti exigi. neque enim sic homo simplex (imò magis stultus) inuenit, vt in publico inuentario scribi cõtra se † aliquid patiatur [o].

¶ *Tutor uel curator ante administrationem ei decretam & confeßionem inuentarij sibi à testatore non remißi, nõ potest administrare: & inuentarium nõ conficiens remouetur ut suspectus, nisi testator remiserit. h. d. Sal.*

¶ Illo proculdubio obseruando, vt nõ audeat tutor vel curator res pupillares vel adulti aliter attingere, vel vllam sibi cõmunionem ad eas vẽdicare [p], nisi prius inuentario publicẽ facto, [q] secũdũ morẽ solitũ res ei tradãtur: nisi testatores, qui substantiã trãsmittunt, specialiter inuentarium cõscribi vetuerint: ¶ Scituris tutoribus & curatoribus, ꝙ si inuentarium facere neglexerint [r]: & quasi suspecti [s] ab officio remouebuntur, & pœnis legitimis, quæ cõtra eos interminatæ sũt, subiacebũt: & post eã perpetua macula infamiæ notabuntur, neque ab imperiali beneficio absolutionis huius notæ fruituri. Dat. Idib. August. Constantinop. Lampadio & Oreste VV. CC. Cons.

TITVLVS LII.

De diuidẽda tutela, & pro qua parte quisque tutorũ conueniatur.

¶ *Si tutor qui tenebatur per prius tempore officij depositi est soluendo: collega non tenetur. h. d. Bal. Vel sic: Tutor non tenetur ex facto contutoris, qui fuit soluendo tempore depositæ siue finitæ administrationis. h. d. Sal.*

Imperator Gordianus A. Optato. LEX I.

SI post finitũ administrationis officiũ collegę tui indẽnitati præstãdæ idonei fuerit [t]

g ¶ Dixerit.] cõfitẽdo extra ius & extra inuentarium.

h ¶ Eam.] substãtiam.

i ¶ Adulti.] sic. s. de ali. pu. præs. l. fi.

k ¶ Causam.] quia sic credebat forte.

l ¶ Præiudicare.] nõ ergo valet cõfessio extra ius. & sic subaudi, facit. ff. de inter. act. l. j. in. fi.

m ¶ Substantiæ.] vt & s. de iuris & fact. igno. l. cùm falsa.

n ¶ Inscripserit.] sic ergo nõ audit pbatio in contrariũ: vt. s. ad Vell. l. antiquę. §. j. & ĩ aut. vt. li. ma. & auię. §. ad hęc. col. viij. Sed cõtra. s. de prob. l. cũ pcibus. So. hîc eo patiẽte & volẽte, vel ipsomet scribẽte sic scriptũ est: ibi eo ignorãte quid scriberet. vel speciale est: quia cũ magna solẽnitate fit inuẽtariũ: & hoc ẽt mõ soluit. s. plus va. qđ agi. l. j. & s. si qs al. vel sibi. l. cũ ppria. q̃ sũt cõtra.

† Hic text. allegat ad hoc sicut. l. cũ de ĩdebito ff. de pba. ꝙ nemo præsumitur velle iactare suum.

o ¶ Patiatur.] sibi ergo pręiudicat, si patit: vt hîc, & ff. de hę. tu. l. cũ ostẽdimus. § fi. & facit. j. de hæ. insti. l. fi.

p ¶ Vendicare.] nisi res perituras: vt. ff. de admi. tu. l. tutor. qui repertorium. §. j.

q ¶ Facto.] quo scribuntur inuenta. sic &. j. de cu. fu. l. fina. §. pe. arg. s. de epi. & cleri. l. nulli. §. cùm autem vir.

r ¶ Neglexerint.] quo ipso præsumitur dolo facere: nisi subsit aliqua causa necessaria: vt. d. l. tutor. in prin.

s ¶ Suspecti.] violẽta est hæc præsumptio: vt ff. de suspect. tutori. l. iij. § tutor. & pœnas alias habẽt: vt subijcit quia in vinculis detruduntur: vt d. l. iij. §. tutores. & hoc nisi aliquo vinculo necessitudinis vel affinitatis sint pupillo cõiũcti: vt. ff. de suspect. tuto. l. si tutor. Vel illud intellige, cũ ob aliã causam remouet vt suspectus. Vel dic vt ibi.

Pręsumptio violẽta est contra tutorem, qui inuentarium neglexit facere.

¶ DE DIVIDENda tutela &c. s. à iudice uel diuisa. s. à defuncto.

SI post.] CASVS. Si pupill9 plures habeat tutores: & finita tutela oẽs fuerint soluẽdo: & datus fuerit curator, nec ille egerit: & aliqs eorũ fuerit fact9 nõ soluendo, periculũ ad cõtutorẽ non pertinebit, sed ad curatorẽ: cui cũ agere potuit cũ effectu, agere supersedit.

t ¶ Fuerint.] sic. j. de fideius. l. fideiussor.

posteáque dum non conueniuntur, minus idonei effecti sunt: vitiũ alienę cessationis ad dispendiũ tuum pertinere, iuris ratio non patitur[a]. PP. vj. Id. Mart. Gordiano A. ij. & Pompeiano Cons.

Vbi administratio non est diuisa, omnes tutores tenentur æque principaliter, & per prius: sed ubi est diuisa à testatore, uel à iudice, non tenetur vnus pro alterius gestione, nisi in casibus specialibus. diuisio verò, quam tutores inter se propria authoritate faciunt, pupillo non officit. h. d. Bal. Vel sic: Si administratio tutelæ uel curæ non fuerit diuisa, uel ab ipsis tutoribus uel curatoribus diuisa fuerit, potest quilibet eorum conueniri insolidum. secus si fuerit diuisa à testatore, uel à iudice: quia quilibet tenetur pro parte, nisi in casibus hîc positis. h. d. Sali.

Impp. Carinus & Numerianus AA. Primigenio.

LEX II.

SI diuisio administrationis inter tutores siue curatores in eodem loco seu prouincia[b] constitutos necdum fuerit†: licentiá habet adolescens, & vnum eorum eligere[c], et totum debitum exigere: cessione videlicet ab eo aduersus cæteros tutores seu curatores actionum ei competentium faciéda[d]. ¶ In diuisionem autem administratione deducta[e], siue à preside, siue testatoris voluntate: vnũquenque pro sua administratione conuenire potest, periculum inuicé tutoribus seu curatoribus non sustinentibus: nisi per dolum aut culpá suspectũ nõ remouerũt, vel tardę suspicionis rationé mouerũt, cùm alter eorũ nõ soluẽdo effectus sit, vel suspicionis causam agẽdo sua spõte iura pupilli pdiderunt[f]. ¶ Nec prodest eis dicentibus eum cõtutorem suum nõ administrasse[g] res pupillares. ¶ Sin verò ipsi ĩter se res administrationis diuiserunt: nõ prohibetur adolescens vnũ ex his insolidum[h] cõuenire, ita vt actiões, quas aduersus alios habet, ad electũ trásferat. PP. emissa. xij. Caléd. April. Carino. ij. & Numeriano AA. Cõs.

Pacto tutorũ non obstante, prius conuenitur gerens, & eius hæredes, quàm non gerens. hoc dicit. Sali.

Impp. Dioclet. et Maximia. AA. et CC. Zotico.

LEX III.

LIcet tutorum conuentione[i] mutuum periculum minimè finiatur: tamen eum, qui administrauit, si soluendo sit, primo loco eiusq; successores conueniendos esse, non ambigitur[k]. S. iiij. Cal. Octobr. CC. Cons.

TITVLVS LIII.

De in litem iurando.

Contra hæredem tutoris ob dolum uel latam culpam instrumenta non restituentem iuratur in litem. h. d. Sali.

Impp. Seuerus et Antoninus AA. Asclepio.

LEX I.

ADuersus heredes tutoris ad transferendá tutelá[l] iudicem accipiés tépore litis[m] instrumenta ad puberem pertinentia[n] restitui desyderabis[o]. ¶ Quòd si dolo[p] nõ exhibeantur: in litem iurãdi tibi facultas erit, modò si quondá[q] pupillo debitam affectionem ad vincula quoque religionis extendere volueris[r]. PP. Cal. Aug. Antonino ij. & Geta. ij. Cons.

Nemo inuitus iurat in litem: & contra hæredem tutoris, etiam si sit hæres hæredis, ob dolũ uel latam culpam non restituentem iuratur in litem: & vbi dolus & lata culpa cessant, aliter per iudicem de ueritate inquiritur. Sali.

Imperator Antoninus A. Seuero.

LEX II.

IS qui rationem tutelæ seu

---

a Nonpatitur.] vt. s. de proba. ex persona. & ff. de admi. tu. l. tutores, qui post. §. tutorib[9]. et. l. Aemyli[9]. et. ff. ré p. sal. fo. l. fi. et. s. in qui. ca. tu. ha. l. fi.

SI diuisio.] CASVS. Si pupillus plures habeat tutores: aut facta est diuisio inter eos à iudice, vel à testatore: aut non. si non, electionem habet pupillus finita tutela, quem velit conuenire, & insolidum. Cessione tamen conuentionis et exactionis sibi competentis aduersus alios contutores suos facta. & hoc in prima. Si facta est: aut à iudice, aut à testatore: aut à se. istis duobus primis casibus vnus ex alterius administratione non tenebitur: nisi per dolum alium suspectum remoueri non fecerit: vel tardè remouit, cùm alter factus fuerit non soluendo vel si accusauerit de suspecto, & collusit. patiendo se superari propter aliquam pecuniæ quantitatem. et si dicat contutorem non administrasse: quia per hoc non excusabitur: quia & de non administratis tenebitur. & hoc in secunda. Si verò ipsi inter se diuiserunt, perinde est, quasi diuisio facta non esset: & quilibet insolidum conuenietur: & vno conuento & exacto cedet sibi pup. actio. aduersus alium. & hoc in tertia. Viuianus.

† Aliás, facta necdũ fuerit.

b In prouincia.] secus ergo vbi diuersarum prouinciarum fuerint: vt. s. de peti. tut. l. ij. & si vnus ex plu. tu. l. ij. & ff. de cur. bo. dan. l. ij. §. j.

Tutores pupillo obligati quo ordine conueniantur.

c Eligere.] vt. s. tit. j. cùm interdictæ. & ar. ff. de cur. bo. dã. l. iij. Vel dic si omnes administrent, aut nullus: habet electioné pupillus. si vnus administrauit, & alius nõ: in administratis primò conuenitur qui gessit: secundò magistratus, deinde ali[9]: at in non gestis, omnes tenentur: vt. j. si tu. non gess. l. fina. & ff. de admi. tu. l. tres. §. item in eo. & j. de hære. tu. l. pater.

d Facienda.] Item alia duo beneficia habet scilicet vt actio diuidatur: & vtilis (etiam non cessa) detur: vt. ff. de tut. & ra. dis. l. j. §. nunc tractemus. & j. de contra. iu. tut. l. ij. sed fideiussoribus tutoris denegatur: vt. ff. rem pu. sal. fo. l. fin. §. j. sed si essent plures fideiussores, alter vnius tutoris, alter alterius tutoris: non denegatur eis hoc beneficium: vt. ff. de hære. tu. l. pupillus. nec obstat lex sequens, si fideiussores. quia pupillus accepit nouam cautionem: & sic sibi fecit præiudicium. Et nota, quòd primum & vltimum beneficium non dantur dolosis: sed medium de diuidenda actione sic: vt. ff. de tu. & ra. dis. l. j. §. nunc tractemus, & de admi. tu. l. si plures. secundum H. licet. Azo. & non concesserit.

e Deducta.] ablatiui absoluti

f Prodiderunt.] idem si vnus non instruat alterum, super eo quod alter nescit ad suam gestionem pertinere: vt. ff. de admi. tut. l. Titium. §. tutores. Idem si non exegit satisdationem rem pu. sal. fo. cùm videret eum fieri non soluendo, vt. ff. de admi. tu. l. tres tutores. §. fi.

g Non administrasse.] nam nihilominus poterunt accusari de suspecto: vt insti. de suspe. tu. §. suspectus autem est.

h Insolidum] aliud in pluribus administratoribus reipubli. vt infrà de conue. fi. debi. l. j. & l. quoniam. lib. x. & quo quis or. cõ. l. j. et. ij. & fina. lib. xj. & facit. ff. de neg. gest. l. cum alicui. & ff. de admini. tut. l. Lucius. ij. §. Sempronij. et. §. maximè. in fine. & ff. ad munici. l. imperatores. & arg. ff. de administra. tut. l. si pupillus alterum. Ex prædictis collige, quia aut est diuisa à testatore, vel à iudice: & tunc non tenetur vnus pro altero, nisi in tribus casibus hîc positis, & duobus additis. si à nullo, vel à seipsis est diuisa: siue omnes administrent, siue nullus, omnes tenentur insolidum: vt in fi. huius legis et in prin. si vnus gessit, alter non: tunc primò gerens, secundò magistratus, tertiò non gerens: nisi quando debuit non gerens facere alium suspectum, vel tardè fecit, vel collusit: vt infrà si tutor nõ ges. l. j. & ff. de tute. & ra. di. l. j. §. vsque adeò. & j. de vsu. pu. l. ij. Aliud in curatore bonorum: vt. ff. de cu. bo. dan. l. ij. §. fin. quia voluntariè constituatur: vt in ead. l. §. quæritur. vbicunque dixi eos insolidum teneri, triplex datur remediũ alijs: sed dolosis vnum tantùm, secundum Azo. sed nec vnum quidem: vt modò not. et de hac materia dixi suprà de transac. l. j. & d. §. nunc tractemus. & facit. s. de loca. et condi. l. si diuisa. in fin.

LIcet.] CASVS. Cõuenit inter duos tutores, vt vnus administraret: alius nõ. pactum illud non præiudicat quo minus quem velit, conueniat pupil. vel quominus periculum ad vtrunque pertineat: nisi quòd pri[9] conuenietur[9], qui administrauit, si soluendo sit vel eius hæres.

i Licet tutorum cõuentione.] sic suprà de pac. l. debitorum. & l. pacto. & ff. de admi. re. ad ci. perti. l. ij. §. ius rei publicæ.

k Non ambigitur.] vt. j. si tu. non gess. l. ij. s. titu. j. l. cùm interdictę. et ff. de admi. tut. l. tres tutores. et. j. si tu. rei pu. l. j. & quod not. s. l. proxi.

DE IN LITEM IVRANDO. *Quia in actiõe tutelæ ob culpá specialiter iuratur in litem: ut. j. eo. alio. quod aliàs non est: ut ff. eod. l. siue. & l. uideamus. §. fin. & l. in actionibus. §. j. ideo ponitur hîc titulus.*

ADuers[9].] CASVS. Si hæres tutoris res vel instruméta minoris detineat finita tutela, & datus est curator: aget aduersus eum vt restituat. Si verò dolo vel culpa lata instrumenta non exhibeat: poterit curator aduersus eum iurare in litem: pro quanto nollet instrumentis carere, vel sibi non exhibita fuisse. Viuia.

l Tutelam.] id est tutelarem administrationem, in te curatorem, qui & quondam cum alio fuisti tutor.

m Litis.] & sententiæ. ne sit contra. ff. ad exhiben. l. tigni. §. fina. Vel illud in realibus, vel in rem scriptis. hoc in personalibus, vt tempus litis sufficiat; vt ibi not.

n Pertinentia.] vel quia sua, vel sibi dedita, vel ab eo possessa: vt. ff. de verbo. signifi. l. verbum pertinere.

o Desyderabis.] tu curator.

p Dolo.] vel culpa, licet finita sit tutela: vt. j. eo. l. alio, maximè post lit. cõtesta. commissa: vt. ff. de preca. l. quæsitum. §. si seruitute.

q Quondam.] cuius et tutor fuisti, & nunc curatores.

r Volueris.] non enim cogeris. & mater non admittitur, etiam volens: sed ipse adultus si vult, potest: vt. ff. eo. l. videamus. in prin. & facit ad prin. l. s. ar. tu. l. tutelæ.

IS qui] CASVS.] Curator reposcens rationem tutoris, ab hærede tutoris non compellitur iurare in litem: sed si vult potest, si hæres aut hæres hæredis, instrumenta pupilli quodam, dolo vel lata culpa exhibere detrectat. & hoc in prima. Si verò, dolus vel culpa non interuenit,

teruenit, non iurabitur in litem: sed iudex de veritate inquiret.

a ¶ Reposcit.] nomine minoris, siue tutor, siue curator sit, & contra tutorem vel curatorem, vel eorum hæredes agit: & idem si ipsemet ageret authoritate tutoris vel curatoris.

b ¶ Ita demũ.] hæc verba, ita demũ, determinant verbum, dolo. quod est j. & subaudies, vel lata culpa: et similis remota determinatio est. ff. de furt. l. si vendidero. §. si Titius. Vel subaudi maximè hæres remotus. nã idem si est primus, & est simile subauditũ. ff. pro soc. l. si non fuerit. §. j.

curæ reposcit[a], inuitus in litē iurare cōpelli nō pōt: sed volens ita demũ[b] audiēdus est, si hęres per lōgã[c] succesionem tutoris instrumenta pupillaria dolo vel circũueniendi pupilli gratia exhibere non vult. Sin verò neque dolus[d], neque lata culpa[e], neque fraus hęredis conuincitur: omissa iurisiurãdi facultate, iudex de veritate cognoscet: q̃ etiã argumẽtis[f] liq̃dis inuestigari potest. PP. xj. Cal. Octobr. Duobus et Aspris Conf.

¶ *Pupillus uel adultus nō potest liquidum debitum gratis remittere. h. d. Bald. Vel sic: Minor non potest remittere pacto condemnationem secutam iuramento in litem præstito. h. d. Sali.*

Idem A. Prisciano.

LEX III.

SVmma[g] sententia comprehensa, quam cessantibus[h] curatoribus quondam tuis iudex secutus iurisiurandi à te prolati religionem, in condemnationem deduxit, minui pacto[i] non potuit. PP. Calend. Iul. Læto. ij. & Cereali. Conf.

¶ *Contra tutorem etiam propter leuem culpã iuratur in litem: contra uerò tutoris hæredem, propter dolum & latam culpam tantùm: nisi lis fuisset contestata cum tutore defuncto: quia tunc contra eius hæredem, iurabitur propter leuem eius culpam. h. d. Sali.*

Imperator Gordianus A. Mutiano.

LEX IIII.

ALio[k] iure est tutor, alio hęres eius. Tutor enim inuentarium cæteraque instrumenta si non proferat[l], in litem iusiurãdum aduersus se potest admittere. Atenim hęres eius ita demum, si reperta in hæreditate, dolo malo[m] non exhibeat. Sed cùm aduersus ipsum tutorem litem contestatam esse dicatis: transferentibus vobis in hæredes eius actionẽ præses prouinciæ partes suas exhibebit: non ignorans, nisi exhibeant instrumenta, quatenus iuxta formã constitutionum partes suas debeat moderari[n]. PP. vij. Calend. Octobr. Pio & Pōtiano Cō.

¶ *Propter dolum defuncti non iuratur contra hæredes. hoc dicit. quod tene menti. Bal. Vel sic: Ob dolum proprium non tutoris contra hæredem iuratur in litem. hoc dicit. Salicetus.*

Impp. Dioclet. et Maximian. AA. et CC. Artemidoro.

LEX V.

LIcet aduersus hæredes ob non factũ inuentarium iusiurãdũ in actione tutelę prætermitti placuerit[o]: iudicẽ tamen datũ †, velut ex dolo tutoris alijs indicijs instructum, aduersus eos ferre sentẽtiam conuenit. S. viij. Calend. Ianuar. Nicomediæ. CC. Conf.

† Aliàs, iudicẽ tũ, vel ex dolo &c.

TITVLVS LIIII.

De hæredibus tutorum vel curatorum.

¶ *Hæredes tutoris non tenentur ex leui culpa tutoris. hoc dicit totus iste titulus. Bald. Vel sic: Hæredes tutoris non tenentur ex leui culpa defuncti: nisi in tribus casibus hîc expreßis. hoc dicit. Salicetus.*

Impp. Seuerus et Antoninus AA. Fusciano.

LEX I.

HAeredes tutorũ ob negligẽtiã[p], quę nō latę culpę comparari posit, condẽnari nō oportet[q]: sinō cōtra tutorẽ lis inchoata[r] est, neque ex dãno pupilli lucrũ[s] captatũ, aut gratia præstitum[t] sit. PP. vj. Id. Mart. Laterano & Rufino Conf.

¶ *De non gesto à tutore, tenetur eius hæres. hoc dicit. Salicetus.*

Imp. Antoninus A. Valentino et Materno.

LEX II.

PAter vester tutor vel curator datus, si se non excusauit, non ideo vos minus hæredes eius tutelæ vel vtili[v] iudicio conueniri

c ¶ Per longam succesionem.] fortè q̃a est hęres hęredis tutoris.

d ¶ Neque dolus.] dolus palàm & clàm com-20 mittitur, sed fraus palã: vt &. ff. de pact. l. iurisgẽtium. §. dolo.

e ¶ Culpa.] scilicet tutoris, secundum quosdam. vel veri[*] hæredis. Et no. quòd ex lata culpa etiã hæredis, secundum nos iuratur in litem, vt hîc. Arg. à contra. sumitur: 30 sed aduersus tutorem etiam de leui. & sic non ob. j. e. l. alio. quę est contra. Alij dicunt ex dolo et lata culpa tutoris iurari in litem: sed ex dolo tantùm hæredis per hoc q̃d modò dixit, dolo. Et q̃d hic subijcit de lata culpa, similitudinem notando 40 inter dolum & latam culpam: dicit ideo, vt innuat. vt tunc iuretur, si lata culpa committatur ab hærede. sic et. ff. famil. ercisc. l. ij. §. j. sed prima placet.

Iuramẽtum in litem cō tra tutorẽ & eius hæredẽ ex quibus pręstetur.

f ¶ Argumentis.] nō solùm iureiurãdo, quòd est species probationis: 50 quòd tamẽ antè et pòst potest taxari: licet quidã dicant hodie contra: vt not. ff. eo. l. videamus. §. penul. & s. de iudi. authẽ. post iusiurandum.

SVmma.] CASVS. Duobus administratione rerum iniuncta, vnus administra-60 uit, alius cessauit: qui gesit, dicebat minorem damnificatum fuisse in c. per hoc quòd alius nō gesit: & iurauit aduersus eum in litem: & iudex condemnauit eum in centum: minor circumuentus fortè fecit ei pactum de non petendo: nunquid ei noceat quæritur? Dicitur quòd non, eò quòd non interuenit curatoris authoritas. Vel sic: Pe-70 tijt socius vt transigeretur super prædicta summa: an posit fieri transactio, quæritur? Dicitur quòd non. prima positio verior est.

g ¶ Summa.] id est quantitas.

h ¶ Cessantibus.] scilicet in restituendis rebus adulti.

i ¶ Pacto.] quia gratis non valet cùm sit minor. & suprà de pac. lege pactum curatoris. nec transigendo, cùm sit res certa: vt suprà de transac. lege si de certa. et l. si causa cognita. & ff. de transac, & post. §. fin. & ff. de condic. inde. l. eleganter. §. si quis post. sed si esset maior, valeret pactum & nouatio: vt. ff. de re iudi. l. iiij. & §. si ex conuentione.

80 ALio iure.] CASVS. Alio iure tenetur tutor, alio iure hæres eius: quia aduersus tutorem si instrumenta non exhibeat dolo lata culpa vel leui, iuratur in litem: aduersus hæredem non. nisi instrumenta fuerint in hæreditate inuenta, & illa dolo vel lata culpa non exhibeat. et hoc in prima. Si verò lis cum tutore fuerit contestata in transferenda actione in hæredem, præses partibus suis fungetur: & nisi instrumenta exhibeantur, non ignorabit qualiter procedet. sed non aperit qua actione. Tu dic, quòd deferet iuramentum hæredi, sicut poterat deferre defuncto: vt. ff. de hęre. tuto. l. cùm ostendimus. & l. vltima.

k ¶ Alio iure.] id est tenetur.

l ¶ Non proferat.] dolo, vel lata culpa, vel leui. alioquin. i. si non per leuem, non esset aliud in tutore quàm in hærede, pro cuius lata culpa iuratur. & sic est speciale vt propter culpam iuretur. aliàs contra: vt. ff. eo. lege videamus. §. fina.

m ¶ Dolo malo.] supple, vel lata culpa: vt. s. eod. l. is qui. vel lege, vt ibi nota. Item de dolo 10 ipsius hæredis dicit non defuncti: quia tunc non iuratur in litem contra hæredem pro dolo defuncti: sed commune interesse petitur: vt. j. l. proxima. Sed cùm propter latam culpam vel leuẽ iuratur, an veniat singulare interesse in facti co-20 gnitiōe iudiciaria, sine alia probatione, sicut & quando propter dolum iuratur? Respon. cōmune interesse venire: vt. ff. eodem. l. ij. §. primo. secundum Azo. & satis est à probatione releuari.

Questio notabilis.

n ¶ Moderari.] sic deferendo iuramẽtum 30 contra hæredem, vt poterat contra defunctum deferri: vt. ff. de hære. tu. l. cũ ostẽdimus. & l. si.

LIcet.] CASVS. Si tutor inuentariũ non fecit, & decesit: aduersus hæredem in litem non iurabitur: sed conueniri poterit de dolo 40 defuncti ad commune interesse.

o ¶ Placuerit.] Apparet hîc, quòd propter dolum defuncti, non iuratur aduersus hęredem in litem, sed ob suum hæredis: vt suprà eod. is qui. & lege alio. Item aduersus tutorem 50 ipsum ex tali dolo iuratur: vt. ff. de admini. tut. tutor. l. q reperto. in principio Alij dixerunt tantùm defunctum in culpa fuisse. nam & si in dolo, etiam aduersus hęredem ob dolum defuncti iuraretur.

60 ¶ DE HAERDIBVS TVTORVM VEL CVRATORVM.

HAeredes.] CASVS. De negligẽtia tutoris, quæ dolo non comparatur, an hæredes eius conueniri posint, quæritur? R̃n. quòd non: nisi lis fuerit contesta. cum defuncto, vel aliquid ad eum 70 peruenerit ex bonis pup. vel cum pupillo acquirere potuit, alij cesit: vt. ff. manda. l. si procurator. §. vlti.

Hæres tenetur ex dolo & lata culpa defuncti.

p ¶ Ob negligentiam.] scilicet defuncti.

q ¶ Non oportet.] ex dolo ergo defuncti & lata culpa hæres tenetur, nō leui: vt hîc, & suprà de nego. gest. l. curatoris. &. ff. eod. l. fina. §. primo & de actio. & obliga. l. ex depositi. & l. ex contractibus. & argu. ff. de ma. conue. l. non similiter. & j. de ma. conue. l. in hæredes. nisi in tribus casibus: vt subijcit.

r ¶ Inchoata est.] vt. s. titu. j. l. alio. in fin. & ff. eo. l. si. in fi.

s ¶ Lucrum.] vt. j. eo. l. si. et. ff. de calum. l. in hæredem.

80 t ¶ Præstitum sit.] vt q̃d potuit pupillo quærere tutor, alij permisit: vt. ff. manda. l. si procuratorem. §. finali. lucrum enim est ex alieno &c. vt. ff. de fur. l. si pignore. §. j.

PAter.] CASVS. Si plures dati sunt tutores alicui, & quidã gesserunt, et quidam non: non gerentes vel eorum hæredes tenentur: prius tamen conueniendi sunt qui gesserunt.

v ¶ Vel vtili.] vel, pro idest nam vtili non directa tenetur, qui non gesit: vt. ff. rem pu. sal. fo. l. non quasi. §. j. Vel dic tutellæ, scilicet vtili. vel

vtili,scilicet negotiorum gestorum cōtra hæredem curatoris. suprà de neg. gest.curatoris.

a ¶ Potestis.] cùm ex dolo vel lata culpa tantùm defuncti hæres teneatur: vt suprà.l.proxi.apparet quòd cessatio est dolus, vel lata culpa:vt hîc, & .j. titu.j.l.ij.

b ¶ Rescriptum est.] vt.s̄.ti.ij.licet.&.s̄.ar. tut. l.cùm interdictę.&.s̄. de admi.tu.l. & si sciſſes. & 10 j̄. si tu.rei pub.cau.l.j.

potestis[a], ꝙ eũ tutelá seu curá nõ administrasse dicitis.ná& cessationis ratio reddẽda est. Prius tamẽ ꝓpter actũ suũ eos conueniendos esse, q administrauerũt, sępe rescriptũ est[b].PP.xj.Cal.Mart. Antonino A.iiij.& Balbino Cons.

¶ *Hæredes tutoris tenenẽ de eo quod defunctus à se uel ab alio nõ exegit.h.d.Sali.*

Idem A.Vitæ. LEX III.

ADuersus hæredes[c] quõdam tutoris tui tutelæ actiõe cõsiste. In iudiciũ aũt veniet etiá id, qđ tibi tutor ex causa fideiussiõis[d] debuit.PP.iiij.Non. Iul. Antonino A.iiij.& Balbino Cons.

¶ *Hæredes tenenẽ ad eos peruenta restituere, & de neglectis à defuncto rationem reddere. hoc dicit.Sali.*

Impe.Alexan. A.Frontino. LEX IIII.

HAeredes eorũ,qui tutelá vel curã administrauerũt,si qd ad eos ex re pupilli vel adulti peruenerit,restituere cogũtur[e]. ¶ In eo etiá, ꝙ tutor vel curator administrare debuit, nec administrauit, rationẽ reddere eos debere, nõ est ambigẽdũ[f].PP.viij.Cal.Nouẽb. Alexãdro A.iij.& Dione Cons.

TITVLVS LV.

Si tutor ‡ vel curator non gesserit.

¶ *Qui admittitur ad accusandum, potest esse promotor inquisitionis, & potest implorare officium iudicis in locum deficientis accusationis, quod est nota.dignum.Bald. Vel sic: Tutori etiam non gerenti imputatur, si concuratorem suspectum non fecit: & libertus qui non potest patronum de suspecto accusare,non prohibetur iudicis officium implorare.h.d.Sali.*

Imperator Alexander A.Zotico. LEX I.

CErtum est nõ solùm eos qui gesserunt, sed etiam qui gerere debuerunt[g], tutelæ teneri etiá in ea q̃ à cõtutorib⁹ seruari nõ potuerũt[h]: si modò cũ eos suspectos facere deberẽt, id officiũ omiserũt[i]. ¶ Tu aũt etsi contra patronũ[k] tuũ famosam actionẽ[l] instituere nõ potuisti: ꝓuidere tñ ne quid tutelæ deesset, necessarijs postulationibus apud eum, cuius de ea re iurisdictio fuit potuisti[m]. PP.ij.Id.Decembr.Maximo.ij.& Aeliano Cons.

¶ *Contutor pro gestis à contutore idoneo non tenetur in subsidium, pro neglectis ab utroque pariter tenetur cum illis.hoc dicit.Salicetus.*

Idem A.Iusto. LEX. II.

QVi se nõ immiscuerunt tutelę vel curę, ex ꝑsona eorũ qui gesserũt, & idonei sunt, non onerant. ¶ Si qua verò sunt, quæ cũ geri debuerint, omissa sunt: latæ culpæ ratio oẽs æqualiter tenet[n].PP.viij.Cal.Maij, Iuliano.ij. & Crispino Cons.

TITVLVS LVI.

De vsuris pupillaribus.[o]

¶ *Si tutor pecuniam pupilli in usus suos conuertit, ad usuras tenetur.h.d.Sali.*

Imperator Antoninus.A.Crescentino.

LEX I.

TVtorem vel curatorem pecuniæ, quá in vsus suos conuertit, legitimas[p] vsuras præstare debere olim placuit.PP.Nõ. Iuñ. Antonino A.iiij.& Balbino Cons.

¶ *Tutor tenetur ad usuras etiam eius quod à contutore debetur, uel pro contutore debet.h.d.Salicetus.*

Imperator Alexander A.Ampliato.

LEX II.

EIus, quod ex causa tutelæ debeẽ, vsuras præstari oportere, dubiũ nõ est[q]: quáuis alijs pro

---

ADduersus.] CASVS. Si tutor in causa pupilli contraxit, & fideiussorem non idoneum accepit, puta quia mutuauit pecuniam pu. an teneatur eo nomine, quæritur? Dicitur quòd sic. vel sic: Ali 20 quis fideiussit pro Titio apud Seium: Seius filio suo fideiussorem dedit tutorem: si à seipso non exegerit Titio facto non soluendo, vel Titium nõ conuenit: poterit pupillus ex causa fideiusiõis act.tutelæ conuenire ẽ eo ꝙ conuersa sit prima a- 30 ctio in actionem tutelæ.

c ¶ Aduersus hæredes.] qui si mares sunt & legitimæ ætatis, debẽt explicare quę per defunctum inchoata sunt: vt ff.eo.l.j.

d ¶ Fideiussionis.] puta quia malum fideiussorem accepit in cau- 40 sam pupilli: nam tenetur eo nomine. Vel aliter quia cùm debuit exigere alios debitores pupilli, & seipsum debet exigere: & si nõ fecit, deuoluitur in actionem tutelæ prima actio: vt.ff.de admi.tut.l.quoties.§.j. etiã si prima erat finita tem- 50 pore: vt.d.l.quoties.&.ff. de fideiuss.tut.l tutor datus.&.ff.de neg.gest.l. diuortio.§.penul.&.§.fi.& l.qui sine.Accur.

HAeredes] CASVS. Si ad tutoris hæredes vel curatoris aliquid ex re pu. vel adulti perueniat: an id resti- 60 tuere debeãt, quæritur? Dicitur ꝙ sic. & siue administrauerit tutor vel curator, siue non: tenebuntur.Viuia.

e ¶ Coguntur.] vt.s̄. eo.l.j.

f ¶ Ambigendum.] vt.s̄.eo.l.pater & facit.s̄. ar.tut. l. tutelæ.

¶ SI TVTOR &c. ¶ *Qualiter is qui gessit, teneatur, dictum est: uidea- 70 mus qualiter is qui nõ gessit cõueniatur, & quando, siue quo ordine.* Azo.

CErtum est] CASVS Si plures dati sunt tutores, & quidã gerãt, & quidã nõ: nõ gerẽtes si soluendo nõ sunt, qui gesserũt, vel eos de suspecto nõ accusauerint: quin teneantur dubiũ nõ est. & hoc in prima. Si ergo libertus & patronus dati fuerunt tutores, & patron⁹ fuerit suspectus: nõ debet libertus excusari, si eo prætextu dimittat patronum accusare: qa non liceat sibi aduersus patronum famosam instituere actionem: cũ possit officium iudicis implorare, si aliquid de rebus pupilli periret, vt amoueretur, & alius daretur. Viuianus.

g ¶ Debuerunt.] vt.j̄.l ꝓxi.&.s̄.de test.tu.l.si tibi pater.&.ff.de ri.nup.l.si 80 quis tutor.§.quinetiam.licet enim gessisse videatur, & qui per aliũ gerit: vt ff.de admi.tu.l.ita antẽ.§.gessisse:&.l.tres tutores.&.ff. de fideiusso. tuto.l.ij. nihilominus tamen tenetur: vt.ff.manda.l.si procuratorem.§.si tutores.

h ¶ Non potuerunt.] dic vt dixi.s̄.de prob.l.ex persona.&.j̄. si tutor rei pub l.j.vide.l.fi.j̄.de fideius.tu.vbi similia verba habentur.

i ¶ Omiserunt.] hîc dic sicut dixi.s̄.de diui.tu.l.ij.

k ¶ Patronum tuum.] qui & contutor erat.

l ¶ Actionem:] i. accusationem de suspecto. nam actionem pecuniariam etiam famosam pupilli nomine potest intendere: vt.ff.de in ius vocã.l.quęsitũ quę est cõtra. Vel dic propriè & non potest, scilicet suo nomine intendere: nisi ex magna causa: vt.ff.de in ius vocan.l sed si hac lege.§.fi. sed nomine pupilli sic, vt in contrarijs. Vel dic, non potest accusare, scilicet per libellum, sed implorando officium iudicis sic: vt subijcit. quod dic vt in summa de ob.pa.pres.

m ¶ Potuisti.] implorando per officium iudicis, vt ille remoueatur, & 10 alius detur: cũ sine accusatore hoc fieri possit: vt.ff.de suspec.tut.l.iij.§. prætereà. Sed quidã dicunt, hîc peti curatorem non eum remoueri, cùm sit cõiunctus pupillo necessitudinis vinculo: vt ff.de suspec.tut.l.si tutor. in prin. quod non placet 20 quia nõ pupilli, sed contutoris erat patronus. satis tamen potest legi in patrono pupilli.

QVi se.] CASVS Si duo tutores dati sunt pupillo, & vnus gerat, alius non ille qui non gerit non tenetur, si alter qui ges- 30 sit, idoneus est. Siverò aliqua sunt, quæ à nullo eorũ gesta sunt: ad vtrũque periculum communiter pertinet. Viuianus.

n ¶ Tenet.] nisi erant appenditia eorum, quæ gesta sunt: vt.ff. de admini.tu.l. tres tutores.§. itẽ in eo.& facit.s̄.l.proxi. 40 in princi. & đ diui.tu.l. fi.&.ff.rem pupil. sal. fo. l.non quasi.§.si quis pro curator. Et nota cũ quis ad tutelam vocatur: aut inutiliter, & non tenetur si se non immiscuit: aliàs sic negotiorum gestorũ: vt.s̄. de testa. tuto.l.j. aut vtiliter, & tunc si nõ ha- 50 bet excusationem, tenetur ex quo scit se nominatum: nisi alius gerat: vt.s̄.de admi. tuto.l. & si sciſſes. si habet, aut exequitur eam intra legitimum tempus, & tunc nõ tenetur: aut non exequitur eam intra legitimũ tempus, & tunc pro toto 60 tempore tenetur, si iussus est administrare: vt ff. de excusa. tuto.l si is qui tres.

¶ DE VSVRIS PVPILLARIBVS. ¶ *Quia in actione tutelæ usurarum fit condemnatio, de usuris pupillaribus supponit.* Azo.

o ¶ Pupillaribus.] pupillares dicuntur, quas pro cõditione suę personæ 70 potest pupillus stipulari secundũ modum qui est.s̄.de vsur.l.eos.

TVtorem.] CASVS An tutor vel curator qui pecuniam pupilli vel adulti in vsus suos conuertat. ad legitimas teneatur vsuras, quæritur? Dicitur ꝙ sic. Viuia.

p ¶ Legitimas.] i.pupillares, nõ minuẽdas ex more regionis. & hoc si palàm cõuertit. & sic loquiẽ.ff.de admi. tut.l. tutor qui.§. quæ autẽ sunt. Vel dic legitimas.i.centesimas, vt qñ conuertit clã: vt.ff.de admi. tuto. l.nõ existimo.&.ff.de neg.gest.l.qui sine.& oẽs dicuntur legitimæ. i.à lege statutæ.& facit.s̄.ar.tut.l.iij.& depositi.l.si depositi. Et not. ꝙ qñq; præstãtur centesimæ, qñq; pupilares, ita vt nõ minuãtur per consuetudinem regionis, 80 vt patet per.d.l.ff.de admi.tut.l.tutor qui repertorium.§.si post.vsq; in fin.

EIus.] CASVS. Si plures sunt tutores, & vn⁹ vel ex persona sua qa gessit, & malè: vel omisit, cũ gerere debuit: vel ex alterius persona, qui soluendo non est. cõueniatur, & non soluat: an teneatur ad vsuras, quæritur? Dicitur ꝙ sic, licet videatur, ꝙ ex persona alterius vsuras soluere non debeat: quia euenit, vt ab alio vsuræ præstentur, si contutorem suum suspectum non fecerit, cum facere potuit. Viuia.

q ¶ Dubium non est.] vt.ff.rem pupilli sal.fore.l.si posteà.

Muneris.

Tutor à se vt ab alijs debet exigere.

‡ In aliquibus exemplaribus, deest: uel curator.

Continuatio.

Tutor suspectus quãdoque sine accusatore remouetur

Tutor dat⁹ alicui pupillo qñ teneatur, & quando non.

Continuatio. Pupillares vsuræ quæ dicuntur.

Tutor pecuniã pupillarem in suos vsus cõuertẽs ad quas vsuras tenetur.

a ¶ Muneris.] qui cùm suspectus remoueri debuit remotus non est.
b ¶ Solutionis.] sortis & vsurarum.
c ¶ Quia non.] id scilicet vt vsuræ præstentur pro alio &c. vt hîc, & ff. de admini. tut. l. tutor qui repertorium. §. penul.
d ¶ Imputari possit.] hoc potest admitti diuisa tutela à testatore vel iudice: vt. s. de diui. tut. l. ij. Si autem non erat diuisa, & omnes gesserunt, vt hîc erat: omnes tenentur 10 insolidum, etiam si non debuit vel potuit remouere vt suspectum.

participe muneris [a] necessitas solutionis [b] irrogetur: quia non [c] id aliàs contingit, quàm si cessatio contutoris in suspecto faciendo imputari possit [d]. PP. xiij. Calend. Iul. Iuliano. ij. & Crispino Cons.

¶ *Non imputatur tutori si non potuit negotiari cum pecunia pupillari, sed tenuit eam mortuam.* Bald. *Vel sic: Si tutori non potest culpa imputari, ad vsuras non tenetur. hoc dicit. Salice.*

Idem A. Vitalio. LEX III.

SI pecuniam pupillarem neq; idoneis hominibus credere, neque in emptionem possessionũ conuertere potuisti [e]: non ignorabit iudex vsuras eius à te exigi non oportere. PP. Idib. April. Modesto & Probo Cons.

¶ *Obligatus ad rationem reddendam, aduersa parte nolente agere, potest petere testes recipi ad æternam rei memoriam: per quos fiet probatio sui iuris. hoc dicit. secũdum unam lecturam. Et item quòd assignetur aduersario terminus ad agendum. hoc dicit secundum aliam sed primam notabiliorem puto. hoc dicit.* Bald. *Vel sic:* Tutor *non potest pupillum suum quondam compellere vt agat contra eum, sed denunciationibus factis potest coram præside ea ad quæ tenetur, deponere: & pro depositis non current vsuræ. hoc dicit secundum aliam lecturam. & hoc intendit.* Reus *non potest compellere eum, qui suum se dicit creditorem,* vt *agat: sed potest eius testes facere examinari ad perpetuam rei memoriã, vel potest petere, vt ei præfigatur tempus vltra quod non audiatur.* Hoc di*cit. Salice.*

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Ditatio & Aurelio. LEX IIII.

PVpillus agere vobiscũ actionæ tutelæ compelli non potest [f]. ¶ Verum aduersus futuram calumniam, vt & si quid ei debetis, cursus inhibeatur vsurarum, denunciationibus frequenter [g] interpositis, ad iudicium eum prouocate: ac si rem dissimulatione proferat [h], actis apud præsidem prouinciæ factis †, voluntatis [i] vestræ ratiõnẽ declarate. quo facto, tam vobisipsis quàm securitati filiorum vestrorum consuletis. Quod & in curatoribus locum habet. PP. iij. Cal. Septemb. Sirmij. CC. Cons.

SI pecuniã.] CASVS. Si tutor pecuniam pupilli fœnerare vel in emptionem prædiorum idonee collocare non potuit: an ad vsuras pecuniæ si eam de20 posuit, teneatur, quæritur? Dicitur quod non. Viuianus.

e ¶ Conuertere potuisti.] quod credendũ non est, si mutuam suam dedit: vt. ff. de administratio. tut. l. cùm plures. §. fina. & l. sequen. §. non est. & facit in eod. titu. l. 30 ita autem depositiõi. in princi. & in authen. vt ij qui obli. §. quod si mobilis. colla. vj.

PVpillus.] CASVS. Si tutor finita tutela credat se debere pupillo pecuniam, & pupillus noluit eum cõuenire, vel rationes audi40 re administratiõis, propter cursum vsurarum: an possit adultum compellere vel facere cõpelli, vt eum conueniat, quæritur? Dicitur quod non. sed sæpius debet facere pupillum ad iudicium citari, vt sic magis cõtumax præsumatur, & sic ei secu50 rius possit prouideri. qualiter autem hoc fieri debeat, non aperit. Tu dic, quod offerre debet. si non acciplat, declaret hoc iudici: & actor consignet & deponat. & sic inhibetur vsurarum cursus. Idem est in curatore obseruandum. Viuia.

60 f ¶ Compelli non potest.] vt. s. vt nemo inui. l. j. sed fallit in casibus. vt ibi not.

g ¶ Frequenter.] vt ex hoc magis cõtumax præsumatur.

h ¶ Proferat.] id est differat.

i ¶ Voluntatis.] quæ 70 est quia vultis soluere. & quod subijcit, quod facto: supple & depositis solenniter: vt. ff. de procurato. l. si reus. Vel dic, quæ voluntas est quod vultis producere testes ad perpetuã memoriam, qualiter nihil debetis, vel si debetis, qualiter of80 fertis: vt futura vsura impediatur. & pro hoc est quod subijcit, actis etiam &c. vt in authen. de testib. §. penultimo. collatio. vij. Tertium etiam est consilium vt petat à iudice, vt statuat tempus pupillo, vltra quod non audiet eum agentem: vt. j. de ingenu. ma. l. diffamari. & ff. quibus ex cau. ma. l. sed & si. §. ait prætor.

† Gl. j. in c. fi. de fi. instru. inducit hãc. l. in ar. quod testes & probatio debet in publicã formam redigi, & sic nõ peribit.

TITVLVS LVII.

De fideiussoribus tutorum vel curatorum.

¶ *Cum tutore & cum fideiussore non potest pupillus insolidum agere. h. d. Sali.*

Imperator Alexander, A. Felici. LEX I.

ELigere debes [k], vtrũ cum ipsis tutoribus vel curatoribus seu hæredibus eorũ: an cũ ijs, qui pro ipsis se obligauerunt, agere debeas, vel (si ita malis) diuidere [l] actionem. Nã insolidũ & cũ reo & cũ fideiussoribus agi [m] iure nõ potest. PP. x. Cal. Feb. Iul. ij. & Crispi. Cons.

¶ *Ista lex probat quòd fideiussor tutoris potest se obligare sub duabus formis, scilicet simpliciter & in defectum tutoris. & vtraque forma bona est: licet prima sit pura. secunda conditionalis. quod est notabile. & ideo dicunt instrumenta: & si dictus tutor non solueret, talis fideiussor promisit de suo soluere & adimplere. hoc dicit.* Bald. *Vel sic: Pro ea parte, quã tutor soluit, liberatur fideiussor suus: siue sit simpliciter acceptus, siue rem pupilli saluam fore, vel indemnitatem promisit. h. d. Sali.*

Idem A. Prisco. LEX II.

NOn est ambigui iuris, electo reo & soluente, fideiussorem liberari [n]. & ideo si simpliciter [o] acceptus est fideiussor in id, quod tutor seu curator debiturus esset: cùm proponas tutorem seu curatorem condemnatum soluisse, quid dubium est fideiussorem liberatum esse? ¶ Planè [p] si stipulatio rem saluam pupillo fore, interposita est, vel cautum est in id, quod à tutore vel curatore seruari nõ potest: manet fideiussor obligatus ad supplendam tibi indẽmnitatem. PP. Cal. Augu. Fusco. ij. & Dextro Cons.

TITVLVS LVIII.

De contrario iudicio tutelæ.

¶ *Actio extincta cedi non potest.* Bal. *Vel sic: Post solutionem simpliciter factam non potest fieri nec ualet cessio. secus si soluatur cum pacto vt cedatur. h. d. Salice.*

Impp. Seuerus et Antoninus AA. Stratoni. LEX I.

SI pro contutore iudicato [q] pecuniam soluisti: nullum iudicium tibi contra pupillum competit vt delegẽt tibi aduersus liberatũ actio [r]. ¶ Quòd si nomẽ emisti [s]: in rem

ELigere.] CASVS. Finita tutela, pupillus habet eligere vtrum velit agere cum tutoribus seu curatoribus, vel cum eorũ hæredibus, vel cum fideiussoribus eorũ: vel velit agere pro parte cum tutoribus, vel cum curatoribus, vel cum hæredibus eorum: & pro parte cum eorum fideiussoribus. Si autem velit omnes insolidũ conuenire: hoc sibi non licebit. Viuia.

k ¶ Eligere debes.] vt s. de actio. & obli. l. est in 10 arbitrio. sed hodie contra: vt in aut. de fideiuss. §. j. col. j.

l ¶ Diuidere.] inter reum & fideiussores: vt ff. de duo. reis. l. reos. in prin. sed fideiussores cõtra pupillum non habẽt beneficium epistolæ: vt ff. rem pupil. sal. fo. l. fin.

20 m ¶ Agi.] ita quod exigitur.

NOn est.] CASVS. Si tutor teneatur pupillo, & soluat: liberatur fideiussor. Si verò fideiubeat pro tutore: refert an simpliciter, an interueniente stipulatione rem pup. saluã 30 fore. primo casu tutore soluente, liberatur fideiussor. secundo casu tutore satisfaciente, non dicitur liberatus, sed non incidisse in obligationem. vel primo casu obligatur fideiussor in totum. secũdo in id tantùm, quod à tutore seruari nõ potest. 40 Viuianus.

n ¶ Liberari.] vt insti. quib. mo. tol. obl. in princi. & j. de fideiuss. si indebitam. in fi.

o ¶ Simpliciter.] sic dicens, pro isto fideiubeo.

p ¶ Plane.] Sed nonne idẽ in primo casu, quod in his duobus est? Respõ. 50 non: quia primò ab initio fuit obligatus, sicque posteà liberatur: sed in his non fuit obligatus, sicque non liberari. sed non incidere in obligationem dicitur, nisi in id, quod deest: vt hîc, & ff. de verb. obli. l. decem.

¶ DE CONTRA60 RIO IVDICIO TVTELAE.

SI pro cõtutore.] CASVS. Si finita tutela pupillus vnũ de tutoribus ob communem dolum cõuenerit, & condẽnari 70 fecerit, & alius pro condẽnato soluerit. si posteà alia die velit vt pupillus cedat sibi acti. aduersus contutores: an contrario iudicio tutelæ ad id faciendũ possit pupillum conuenire, quæritur? Dicit quod nõ. Si verò soluerit, vt cederetur ei actio: hoc 80 casu videt act. emisse. & vt ea sibi cedat, poterit pupillũ cõuenire. Viuia.

q ¶ Iudicato.] id est condẽnato propter cõmunem dolum, vel tuum tantũ, cùm te diuisim administrãtẽ, suspectũ facere debuerit: secũdũ quosdam.
r ¶ Actio.] scilicet contra eum, qui iam per solutionem tuam liberatus est: tuo tamen nomine vtilem habes: vt. j. l. proxi, secundum Ir.
s ¶ Emisti.] dicendo, ideo soluo vt cedas actionem.

a ¶ Suam.] id est tuam.
b ¶ Datus.] scilicet tu.
c ¶ Hæredes.] contutoris.
d ¶ Conuenire.] vt.ff.de solu.l.Modestinus.et sic quæ est inutilis ce dēti, erit vtilis ei cui cessa est: vt.ff.manda.l.Papinianus.& .ff. de censi.l. cū possessor.in princip.et facit. ff.de ma.con.l.ij.&.iij.& facit.ī.de solu.l.nulla.

suam[a] procurator datus[b], hæredes[c] iudicati poteris conuenire[d]. PP.vij.Cal.Mart.Fabiano et Mutiano Cons.

¶ *Vbi probationes sunt liquidæ, condemnatus in absentia, non præsumitur condemnatus ex cōtumacia: sed propter malam causam.h.d. Bald. Vel sic: Tutor non ex propria, sed contutoris culpa condemnatus soluens, habet beneficium cessionis & utilis actionis.h.d.Sali.*

Imperator Anto. A.Primitiuo. LEX II.

SI non ex propria culpa[e] solus pupillæ condemnatus es, sed absens[f] et indefensus acquieuisti: cùm ex causa iudicati satisfacere cœperis[g], actiones aduersus contutores tuos mandari[h] tibi à pupilla desyderabis[i], vel vtili actione[k] vteris. PP.ij.Id.Octob.Duobus & Aspris Cons.

¶ *Pro illa parte, ad quā pupillus succedit tutori, extinguitur actio tutelæ, & non in pluri: et erogata à tutore bona fide, possunt per cohæredem pupillo compensari, uel contrario iudicio repeti.h.d. Sali.*

Impp.Dioclet.et Maximian.AA.Thesidi. LEX III.

SI pater tuus, quem priuigni sui tutelā administrasse proponis[l], testamento rectè facto, pupillo etiā quondā suo hærede instituto, decessit: qm̄ nō nisi p̄ portione hæreditaria tutelę petitionē cōfusiōe cōstet extingui[m], pro residua parte succedentē patri, tutelę te cōuenit apud cōpetētē iudicē reddere rationē: qui secundū bonam fidē, eorū etiā, quę patrē tuū in rē ei⁹ erogasse dicis, admissa cōpensatione[n], & reliqui (si qd amplius debetur) faciet condēnationē. ¶ Quòd si sciens amplius in rē suā erogatū, agendū propterea tutelæ non putauerit: eum contrario iudicio conuenire potes[o]. S. x.viij.Calend.Ianuar.CC.Cons.

TITVLVS LIX.

De authoritate præstanda.

¶ *Pupillus potest sibi stipulari sine tutore, sed non actionem remittere. hoc dicit cū.l.seq.Sali.*

Impp.Dioclet.& Maximian⁹ AA.et CC. Antoniano. LEX I.

SI non.] CASVS. Duo erant tutores, qui malè administrabant bona pupilli: finita tutela, pupillus contra vnū, qui erat absens, egit, & insolidum condemnari fecit: nec ille sciuit se cōdemnatum, nec appellauit, & sic acquieuit eo soluente. iste condemnatus cōueniet pupillum vt sibi cedat act. aduersus contutorē: vel si non cedat, conueniet tu. vtili neg.gest.act. vel tutelæ. Viuianus.

Casum ponit.

e ¶ Si nō ex propria culpa.] duo erant tutores puellæ, vnus qui erat absens electus à pupilla, insolidum fuit condemnatus.

e ¶ Si non ex propria culpa.] idem si ex proprio dolo, vt actio ei non cedatur: vt.ff.de tu.et ra.dis.l.j.§.nunc tractemus. sic &.ff.pro soc.l.cū duobus §. fi.sic et procurator, qui soluit propter suum delictū: vt.ff. de procur.l.qui proprio.§ item contra.

f ¶ Absens.] cùm constabat eum malam fouere cām: alioquin cōtra: vt ff.de euict.l.si ideo. &.l.si per imprudentiam. Vel dic quòd fuit absens ex iusta & probabili causa.

g ¶ Cœperis.] opponit ergo hæc exceptio cedēdarum actionum etiā post sententiam[a]: vt hîc, &.ff.de fideiusso.l.si fideiussores.

a Dic hoc esse generale, vt omnis exceptio q̄ nō tractat de ęquitate sentētiæ oppo.

h ¶ Mandari.] pro parte nō insolidum: vt.ff.de tu.& ra.dis.l. cū pupill⁹. & de admi.tu.l.si plures. in fin.

i ¶ Desyderabis.] contra.s.l.proxi.vbi non mādatur à pupillo. sol.ibi soluit, hîc non.

k ¶ Vtili actione.] scilicet neg.gest.vel tutelæ secundum Azo.sic &. ff. de neg. gest.l.ex facto.& s. si cer.peta.l.si absentis. et.ff.de act.& obli.l.j.in fi.secus in fideiussorib⁹: vt.ff.de fideiusso. l.vt fideiussor.

SI pater.] CASVS. Pater tuus administrauit tutelam priuigni sui: & ex mala administratione tenebatur pupillo priuigno in.cccc. decessit priuigno & me hæredibus institutis: & ita confusione extincta est actio.reliqua.cc.à te petere poterit. Si verò pater aliqua in rem priuigni impendit: vsque ad concurrentem quantitatem compensabit. Si verò quingenta impendit, & in.cccc.tantùm tenebatur: nec agere velit plus sciens fuisse erogatum, quàm debitum sit poterit eum conuenire contrario iudicio in id quod superest, deducto debito. Viuianus.

l ¶ Proponis.] No. vitricum posse esse tutorem priuigni, non tamen apud eum ali: vt hîc, &.s.vbi pu. edu.l.j.

m ¶ Extingui.] vt.s.de nego.gest.l.si ab eo.& de hære.act.l.si adulta.&.ī. ad le.Falci.licet.&.s.de rei vendi.l.cùm à matre.

n ¶ Compensatione.] sic.s.communi diui.l.iiij.in fin.& .ff.commo.l. in rebus.§.fina.

o ¶ Potes.] sic.ff.de commo.l.in commodato.§.j.

¶ DE AVTHORITATE PRAESTANDA. ¶ *De tutoribus & curatoribus dictum est. & quia oportet eos authoritatem præstare minoribus, in ijs, quæ agunt uel paciscuntur in præiudicium suum: ponit de authoritate præstanda.* Azo.

Continuatio.

NEque tutoris, neque curatoris absentia quicquā stipulationi pro pupillo[p] vel adulto habitę nocet. Sine die AA.Cons.

Idem AA.et CC.Serenæ. LEX II.

NEque actiōes† sine tutoris[q] authoritate in ętate pupillari constituta remittendo quicquā amittere poteris[r]. S.xvij. Calen. Maij.CC.Cons.

† Alias, incipit, neque actiones.

¶ *Emens à pupillo sine tutore, non præscribit. h.d.Salicetus.*

Idem AA.et CC.Caio. LEX III.

EVm, qui à pupillo sine tutoris authoritate distrahēte cōparauit, longi temporis spatium non defendit[s]. S.iij. Calend. Decembr.CC.Cons.

¶ *Minor non potest esse in iudicio criminali sine tutoris uel curatoris authoritate. hoc dicit. Salicetus.*

Imp.Iustinianus A.Ioanni præfecto prætorio. LEX IIII.

CLarum posteritati faciētes, sancimus omnino debere et agentibus et pulsatis in criminalibus causis minoribus vigintiquinque annis adesse tutores vel curatores, in quibus casibus adultos et pupillos leges accusari cōcedūt[t]: cū cautius et melius sit cū suasione perfectissima et responsa[v] facere minores, litemq; inferre[x], ne ex sua imperitia, vel iuuenili calore aliqd vel dicāt, vel taceāt, quod si fuisset prolatū, vel nō expressum, p̄desse eis poterat, et à deteriore calculo[y] eos eripere. D.x. Cale. Mart.Costātino.post cōsulatum Lampadij et Orestis VV.CC.

¶ *In omnibus actibus sufficit authoritas unius tutoris, nisi administratio sit diuisa: & nisi authoretur super eo, quod finit officium.* Bal. *Vel sic: In gerendis à minoribus, sufficit unius tutoris uel curatoris authoritas interposita super ijs, quæ spectant ad eius administrationem: nisi sit actus, per quem tutela finiatur: quia tunc omnium consensus exigitur.h.d.Sali.*

Idem A. Ioanni præfec. præt. LEX V.

NEque tutoris.] CASVS. pupillo sine tutoris authoritate stipuletur aliquid sibi dari vel fieri an valeat stipulatio, quęritur? Dicitur quòd sic. Viuianus.

p ¶ Pro pupillo.] nisi sit infans: vt.ff.de verborum obliga.l.mulier. Excepto vno casu: vt.ff.rem pup.saluam fo.l.seruum. & facit institu.de autho.tut.in princi.&.ī.de contrahen.stipu.l. neque.

NEque actiones.] CASVS. Si pupillus aduersus aliquem act. habeat: an sine tutoris authoritate eam remittere possit, quæritur? Dicitur quòd non. Viuianus.

q ¶ Tutoris.] non solùm dominici.

r ¶ Poteris.] quādoque nec p̄desse sibi pōt: vt insti.de autho.tut.§.neque.

EVm qui.] CASVS. Si à pupillo sine tutoris authoritate distractum fundum cōparasti: eum præscribere non potuisti. Viuia.

s ¶ Non defendit.] vt ī.de vsucap.pro empt.l. eum qui.et.ff. si certum pet.l.non omnis.§. si pupillus. sed certè imò videtur qđ sic: vt.ff.pro emp. l.ij.§.si à pupillo. quę est contra Solu. Distingue, cū quis emit aliquid à pupillo sine tutore, sciēs eum impuberē: siue credat eam rem tenere, siue non: cū errat in iure, non vsucapit: vt. ff. đ vsusca. l.nunquā. Si verò putat puberem: aut est mobilis res, quæ emitur, & aliena: & vsucapitur: & sic loquitur contrariū. aut immobilis: & tunc non vsucapitur: cùm nō possit alienari: vt hîc, si autē est pupilli etiam mobilis non vsucapitur: vt. ff. de vsuscap.l.vbi.ff.de acqr. re.do.l. bonæ fidei.

Pupillus vēdēs rem aliquam sine tutore, an præstet vsucapiendi cōditionem.

CLarum.] CASVS. In hac.l.dicit Imperator. quòd tā in ciuili causa quā in criminali, si pupillus vel adultus conueniatur vel conueniat, interuenire debet tutor vel curator ad hoc, quòd teneat quòd actum est: ne dicat pupillus quod sibi noceat, vel taceat quod sibi prodest. Viuianus.

t ¶ Concedunt.] quod est in omni crimine, excepto crimine carnis: vt.ff. de reg.iur.l.pupillum.et de tribu.l iij.§.fin.et insti.de obli.ex delic.§.fi.et.ff. de fur.l impuberem.et.ff.de adulte.l.si minor.

v ¶ Responsa.] quando conueniuntur.

x ¶ Inferre.] cùm pulsant quòd faciunt in accusando, prosequendo suam vel suorum iniuriam: vt.ff.de accusa.l.ij.et.l.hi tamen.et infrà de adulte.lege propter.

Sentētia in pupillum lata sine tutoris authoritate nō valet.

y ¶ Calculo.] id est sententia. non ergo valet sententia ipso iure sine tutoris authoritate in iudicio: vt hîc, et.s.si aduer.rem iudi.l.cùm minores.et qui le.per.l.ij. sed contractus valet, licet restituatur. primum fallit in iudicio momentaneę possessionis: vt.s.qui le.per.l.fi.

Veterem.

Veterē.] CASVS. Olim si pluresĕrāt tutores dati in testamēto,vel à iudice,vel à lege,vel ex inquisitiōe: vni⁹ dati in testamēto authoritas sufficiebat.si plures erāt legitimi,non vnius,sed oīm sufficiebat authoritas.hodie verò nulla erit differētia cuiuscūque generis sint tutores: dū tamē administratio nō sit diuisa.tūc enim quilibet pro sua regione seu parte pręstabit authoritatē:nisi ta le factū fuerit,per quod soluitur tutela.verbi gratia.Pupillus vult se dare 10 alicui in arrogationem: finit tutela.vnde in hoc casu oēs tutores debent prēstare authoritatē.nec vnus sufficit:quia quod omnes tangit &c.Viuia.

a ¶ Et.] pro etiam.

b ¶ Cōpellebātur.] cuius distinctionis erat. arg.ş.de tut.vel cura.qui 10 la.nō de.l.nō omnium.

c ¶ Sufficere.] vt &.ş.si vnus ex plu.l.j.&.ff. de cur.fur.l. cōsilio.§.fi.arg. ff.de offi.pconsul.l.j.§ j.

d ¶ Ab similes.] sed similes.

e ¶ Prægrauatur.] vt &.ff. iudica. sol.l.iij.§. si tutor.& de curato. bon. 30 dan.l.ij.§.j.

f ¶ Speratur.] in ipsos magistratus:vt instit. de satisd.tut §.penul.

g ¶ Absurdum est.] vt &.ff.de adop.quod nec. &.l.nam ita.& de aqua plu.arcen.l.in cōcedēdo. &.l.si aūt plures.&.ff.de re iudi.l.duo ex tribus.& 40 j.de app.nominatiōes. &.j.de omni agro deserto.l.quicūque desertum in fi.lib.xj.& extra de tēpo. ordi.l. si archieps.& de offic.archidi.c.ad hęc. Sed fallit hoc,vbicūque consensus tacitus sufficit. &facit.j.de cura.fu.l.fi.

h ¶ Similiter.] i.equa-50 liter.

Omnes tangēs, ab omnibus approbetur. Concor.ex trā de reg. iur.c.quod omnes &. c.si archiepiscop⁹.cū gl.sup ver. cū omnib⁹. de tēp.or.

VEterem dubitationē amputantes,per quā testamentarij quidem,vel per inquisitionem dati tutoris [a] vnius authoritas sufficiebat,licet plures fuerant,nō tñ diuersis regionibus destinati,legitimi autē vel simpliciter dati oēs cōsentire cōpellebant [b]:sancim⁹, si plures tutores fuerint ordinati, siue in testamēto paterno,siue ex lege vocati,siue à iudice.vel ex inquisitiōe,vel simpliciter dati,vni⁹ tutoris authoritatē ꝑ oībus tutorib⁹ sufficere [c],vbi nōdū diuisa est administratio vel ꝑ regiōib⁹, vel pro substantiæ partibus.ibi etem necesse est singulos ꝑ suis ꝑtibus, vel regionib⁹ authoritatē pupillo ꝑstare:qa in hoc casu nō absimiles [d] esse testamentarijs et ꝑ inqsitionē datis legitimos & simpliciter datos iubem⁹,eò qđ fideiussionis onere ꝑgrauant [e],et subsidiariæ actiōis adminiculū speratur [f].

¶ Sed hęc oīa ita accipienda sunt, si nō res quę agit,solutionē faciat ipsi⁹ tutelę:vt puta si pupill⁹ in arrogationē se dare desyderat. Etenim absurdū [g] est solui tutelā non cōsentiēte,sed forsitā ignorante eo,qui tutor fuerat ordinat⁹. Tūc etenim siue testamētarij, siue per inqsitionē dati,siue legitimi, siue simpliciter creati sunt:necesse est oēs suā authoritatē ꝑstare:vt qđ oēs similiter [h] tāgit,ab omnib⁹ cōprobetur. ¶ Quę oīa simili modo et in curatoribus obseruari oportet. D.Calend. Septembr.Constantinop.post consulatum Lampadij & Orestis. VV.CC.

¶ QVANDO TVTORES VEL CVRATORES ESSE DESINANT.

¶ Quia actio tutelæ demum finita tutela nascitur & intentatur:ut diximus.§.arbitrium tut. uideamus quando tuto-60 res uel curatores desinant esse Azo.

Continuatio.

SI curatores.] CASVS. Si tutori sufficiat adadministrationē tutelę pupillus potest petere,vt sibi adiungatur curator, qui eotēpore,quo tutela 70 finiatur,ab officio curę eximitur:hoc est cū tempus pubertatis aduenerit.quo peruento, dādus est sibi alius curator propter ætatis infirmitatem.Viuianus.

TITVLVS LX.
Quando tutores vel curatores esse desinant.

¶ Finitur officiū adiūcti,simul cū officio eius, cui adiūgit.Bal.Vel sic:Finito officio ei⁹.cui qs adiūgit:finit et eius qui adiungitur. h.d.Sali.

Imperator Antoninus A.Hernulæ. LEX I.

SI curatores tutotib⁹ adiuncti sunt [i]:pubertate pupilli tam tutorū quā curatorū adiūctorū officiū finiri [k],ideoque alios ꝑpter ętatis infirmitatem curatores esse dandos [l], manifestissimum est. PP. iiij.Calend. August.Romæ,Antonino A.iiij.et Balbino Cons.

i ¶ Adiuncti sunt.] quod quandoque fit: vt insti.de cur.§.interdum.

80 k ¶ Finiri.] vt.§.in quibus cau.tu.ha.l.potuit.&.ff.de tut.et cura.da. ab his l.curatorem.& de tu.et ra.dis.l.nisi.in prin.

l ¶ Esse dandos.] vt.ff.de mino.l.j.in fi.

TVtoris.] CASVS. Si pupillus tu.sibi datum non plus habere voluerit:an sola voluntas eius sufficiat ad hoc,quòd finiatur officium tutelę quæritur?Dicitur quòd non.Viuianus.

m ¶ Certissimum est.] sic.ff.de offic.præsi.l.legatus.certi enim sunt modi,quibus finitur:vt insti.qui mo.tu.fi.per totum.

¶ Pupillus non potest cassare tutorē.h.d.Sali.

Impp.Diocle.et Maximi. AA. & CC. Menipp. LEX II.

TVtoris officium ex sola voluntate pupilli non finiri,certissimum est [m]. S.xiij. Calēd.Feb. Cæsaribus Cons.

Imp.Iustinianus A.Mennæ præfecto prætorio. LEX III.

IN decorā obseruationē * ī examināda mariū pubertate resecātes,iubem⁹ quēadmodū fœminę post impletos duodecim annos omnimodo pubescere † iudicant, ita & mares post excessū quatuor decim annorū puberes existiment indagatione corporis inhonesta cessante [n]. D.viij.Idus April. Cōstantinop.Decio.V.C. Cons.

IN decoram.] CASVS. Adueniente tempore pubertatis an finitur officium tutelæ?Dicitur quòd sic.qualiter autem hoc sciebatur, olim fiebat corporis indagatio,sed hodie fœmina cùm peruenit ad duodecim annos iudicatur pubes.masculus cùm peruenerit ad.xiiij.annos.Viuianus.

n ¶ Cessante.] vt insti.quibus mod.tu.fi.in princi.

ADDITIO. Hanc legē intellige quātum ad tutelam vel similia,sec⁹ verò quò ad matrimonium contrahen-10 dum:quia tūc bene debet fieri corporis indagatio,si dubiū sit an sint puberes,hoc est an generare iam possint necne: vt in ca.puberes [a] extra de despon. impube.

a Ibi est gl. alia ꝙ existentia annorū si non adsit,potestas coeundi non indu cit matrimoniū etiā cū cōsensu. Continuatio.

* Ad examinandam pubertatē resecantes &c.

† Aliás.omnimodo puberes ind. &c.

¶ DE ACTORE A TVTORE SEV CVRATORE 20 DANDO. ¶ Quoniā sæpe contingit tutorem uel curatorem impediri gerere minorum negotia, & æquum est interim prouidere minoribus,ponit de actore ordinando à tutore seu curatore. Azo.

TITVLVS LXI.
De actore à tutore seu curatore dando.

¶ Etiam pater tutor filij non constituit procuratorem,sed actorē ante litē contestatā.Bal.Vel sic: Tutor pro rebus pupilli petendis non constituit procuratorem.sed actorem.Salicetus.

Impp.Dioclte.& Maximian AA.& CC.Alphogrationi. LEX VNICA.

SI sui iuris [o] cōstituti filij tui, mrī successerūt: licet te tutorē eorū eē probet,tamē non per ꝑcuratorē [p], sed per actorē decreto cōstitutū à te [q],res eorum te absente peti conuenit [r]. S.nonas Ianuar. Sirmij, CC.Cons.

SI sui iuris.] CASVS. Pater filij sui emancipati erat tutor legitim⁹:obuenit pupillo hæreditas materna: quā pater administrare non poterat,quia oportebat eum abesse causa reip.an possit petere actorē.quę-40 ritur? Dicitur quòd sic. sed procuratorem constituere non potest: quia dominus non est Viuia.

o ¶ Si sui iuris.] quia emancipati à te,per qđ es legitimus eorum tutor:vt hīc,et insti.de legi. pater.tu.

p ¶ Non per procu-50 ratorem.] quia nō es dominus rerum filij: vt ff.de procu.l.j.sed per actorem:vt subijcit.et.j.de app.l.si actor.et.§.de procura.l.neque.ipse tamen pupillus cum authoritate tutoris,vel ipse tutor lite contestata ordinat: vt d..l.neque.& hoc in indi 60 cijs,ad negotia verò etiā procurator ordinat procuratorem:vt.ff.mādati. l.si procuratorem.§.si qs Similem actorem ordinat episcopus:non sindicum,cū non sit vniuersitas.& hīc actor de calūnia iurat, cū legitimam personam habeat, Vt di-70 xi §.de iuramen.calū.l. ij.§.j.et.§.fin aūt vel dignitas.et nō cōstituit hīc actor nisi ex cā.vt instit. de cur.§.fi.et.ff.d admi. tu.l.decreto.et hoc subijcit nā absens erat à pupillo.

q ¶ A te.] id est petitū cōstitui per iudicē: vt.d.l. insti.de cura.§.fi.

80 r ¶ Peti conuenit.] à possidentibus.& facit.§.qui da.tut.pos.l.curatorē. & ff.de tutelis.l.solet.

TIT. LXII.
De excusationibus tuttorum & curatorum,& de tēporibus earum.

¶ Spado non excusatur à tutela. hoc dicit.Sali.

Impp.Seuerus,et Antoninus AA.Auiolæ. LEX I.

FAlsa suasi oē credis te ꝑpterea ꝙ spado [s] sis,īmunitatē à tutelis habere.PP. Cal.

¶ DE EXCVSATIONIBVS TVTORVM ET CVRATORVM, ET DE TEMPORIBVS EARVM. ¶ Qualiter tutores & curatores ordinent,itē remoueant ut suspecti & rep bi,dictū est.Nūc uideamus qliter excusent quasi min⁹ idonei.Azo.

Continuatio.

FAlsa suasione.] Spado.idem in castrato,secundum Io.vt,ff.e' spadonem.in princip. licet in adoptionibus,et matrimonio ,&

substitutione posthumi sit differentia inter spadonem & castratum: vt insti. de adop. §. sed & illud. & ff. de iure dot. l. si serua. §. spadoni. & ff. de libe. & posthu. l. sed est quæsitum. §. j.

SI curatores.] CASVS Alicui erat datus tutor, aliàs curator generaliter: minor habet patrimoniũ suũ tam in Italia quã in prouincia: an curator Italicus posit se excusare ne sit curator in prouincia? Dicitur quòd sic. quo facto 10 dandus est sibi curator in prouincia. Viuianus.

Maij, Chilone & Libone Conf.

Curator generaliter & simpliciter datus, intelligitur etiam datus ad bona extra prouinciã situata: sed de facili ab illis obtinebit liberationem. h. d. Sali.

Idem AA. Habentiano & Cosconio.

LEX II.

SI curatores† dati estis[a] generaliter[b], nec decreto significatũ est Italicarum tantũ rerum vobis munus iniunctum: adire debetis competentem iudicem, vt vos à prouinciali administratione liberet[c] *. quod si factum fuerit[d], petent sibi in prouincia curatores adolescẽtes. P.P. viij. Cal. Septẽb. Chilone et libone Conf.

Ingenuus excusatur à tutela libertini: & si excusatio reijciatur, debet appellare: aliâs tenetur. h. d. Sali.

Idem AA. Crispino.

LEX III.

EXcusationis quidem tuæ, si ingenuus[e] libertino tutor datus es, certa causa est. ¶ Sed cùm te præses prouinciæ audiendum nõ putauerit propter præscriptionem, quasi tardius[f] adires, nec à decreto prouocaueris[g]: intelligis parẽdum esse sententiæ. PP. Idib. Mart. Albino & Aeliano Conf.

Si maritus ignorans curator detur uxori: excusatur à pœna senatusconsulti: dum tamen alium petat substitui. h. d. Sali.

Imperator Antoninus A. Agatho Demoni.

LEX IIII.

AMplissimi ordinis consulto, qui pupillam suam vxorem ducit nuptias contrahere non intelligitur[h], & tamen infamis constituitur[i]. ¶ Sed si tu Demetriæ, cùm eam in matrimonio haberes, absens & ignorans curator cõstitutus es: potes esse securus[k], dum tamen alius substituatur. Nõ enĩ debet ignorãtia maritorum, amplissimi ordinis consulto fraus quæri. PP. xj. Calend. Iul. Sabino et Aemyliano Conf.

Curatores à quibus dari possunt.

a ¶ Dati estis.] à principe, vel ab alio eo mandante. vel à testatore: vt j. eodem. l. testamento. aliâs non possetis ab eodem iudice tam in Italia quàm in prouincia dari: cùm in Italia prætor, in 20 prouincia præses debet dare: vt. ff. de tuto. & cura. da. ab. l. pupillo.

† Glo. in. c. super quæstionum, super verbo, vices suas extrà de off. dele. in ducit hanc l. in argu. ꝙ simpliciter committẽs vices suas, totum commisisse videtur.

b ¶ Generaliter.] vt in instit. de excusa. tuto. & cura. §. datus. & ff. de auro & argen. lega. l. Plautius.

* Quod si actum.

c ¶ Liberet.] quod facere debet, cùm sit is de Ita 30 lia: vt. j. eo. l. testamento. & ff. eo. illud vsitatũ. & l. propter. §. licet.

d ¶ Fuerit.] id est fueritis liberati à prouinciali administratione. Vel id est si tantùm Italicarum decreto munus est iniunctum.

EXcusationis.] 40 CASVS. Ingenuus excusationẽ habet, ne liberto detur tutor: sed cùm aliquis prætendat hanc exceptionẽ, & iudex eum repellat quasi tardè prætẽdisset, nisi appellet habet necesse parere sententiæ. Viuianus.

Liberti libertorũ tutores erũt.

50 e ¶ Ingenuus.] idẽ si libertus, si modò impetrauit ius aureorum annulorum: vt. ff. eo. l. cùm ex oratione. liberti ergo erunt tutores aliorum libertorum: vt. ff. de tu. & cu. da. ab. l. pupillo. §. liberti. sed econtra, libertus non se excusat à tute 60 la patroni: vt. j. eo. l. nec senatorum. & l. libertos.

f ¶ Quasi tardius.] nõ vsque ad quinquaginta dies.

g ¶ Prouocaueris.] Quod potuisti: vt. ff. quando appel. sit. l. j. §. si quis tutor.

AMplissimi.] CASVS. Si tutor contrahit cũ pupilla nuptias, non est matrimonium: & erit infamis. si verò aliquis vxorem habens 70 minorẽ, & cùm absens datus erat ei curator: an impediatur matrimonium quæritur? Dicitur quòd non, sed debet ei alius substitui. non enim debet ipsemet maritus remanere in cura: per hoc quod dicit se ignorasse curatorem datum. Viuianus.

h ¶ Non intelligitur.] Tum quia contra legem: tum quia pupilla est adhuc: vt hîc, & ff. de adulte. l. qui pupillam.

i ¶ Constituitur.] vt suprà de interdic. matrimo. l. si tutor. & not. factum infamare, licet de iure non teneat: vt. j. de adulter. l. eum qui. & ff. de ijs qui not. infamia. l. quid ergo. §. cùm autem. & arg. ff. ad legem Corneliã. de falsis. l. si quis legatum. in princip. & argu. ff. de ritu nup. l. palàm. §. penultimo. 80 in fine.

k ¶ Securus.] vt non vitietur matrimonium, nec infameris. dum tamen &c. & hoc ex voluntate: vt suprà de interdic. matrimo. l. cùm proponis. secundùm quosdam, sed illud quo ad matrimonium: quia nihilominus durat: vt dicit. l. cùm proponis. & ff. de ritu nupt. l. penulti. §. sed videamus. sed infamiam non euitat, nisi curatorem petat: vt hîc, & j. eo. l. licet. & ad hoc ꝙ alterum petat, facit. ff. de administratione tuto. l. tutores. §. qui se. & de eo qui pro tutore. l. j. §. fina. & suprà de admini. tuto. l. fina. §. personis. Item sunt argu. hæc. ff. de mor. infe. l. j. §. fi. & ff. de sepul. vio. l. sepulchri.

LIbertos.] Spontè manumissos. sed ex necessitate manumissi possunt excusare: vt. ff. eo. l. libertum. §. penul. & l. quanq̃.

Libertus nullam habet excusationem à tutela uel cura filiorum patroni: & ideo licet fuerit eorum tutor, non prohibetur eis esse curator. Sali.

Imperator Alexander A. Basilio. LEX V.

LIbertos[l] à tutela vel cura liberorum patroni seu patronę nullam excusationem[m] impetrare posse, amplissimus ordo authore diuo Marco cẽsuit. Et ideo nec illud eis prodesse debet, quo minᵘˢ curatores etiã inuiti, patroni seu patronæ liberis dentur, quòd eorũdem tutelã administrauerũt[n].

Terminus ad excusandum se non labitur ignoranti. hoc dicit. Pal. Vel sic: Tutores uel curatores dati habent quinquaginta dies ad se excusandum: qui incipiunt currere à tempore sciẽtiæ. Et si excusatio reijcitur, debet appellari. Hoc dicit. Sali.

Idem A. Maximiano.

LEX VI.

QVinquaginta dies, q̃ præfiniti sunt ad professionem[o] excusationis, ijs, qui tutores seu curatores dati sunt, ex eo die cedere, ex quo decretum prætoris aut testamentum parentis notũ factum fuerit[p] ei, qui ad munus vocatus fuerit, ipsa constitutio[q], quę hoc ĩduxit, sanxit. ¶ Sed si quis in eius temporis computatione ab eo, cuius de ea re notio fuerit, iniuriam passus[r], non prouocauit[s]: acquiescere[t] rebus iudicatis debet. PP. iij. Nõ. Maij, Iuliano. ij. & Crispino Conf.

Iure isto debitum uel creditum non excusat à tutela, sed alium facit adiungi. Sali.

Idem A. Antonio.

LEX VII.

NEque à tutela, neque à cura ideo quis excusatur qđ creditor siue debitor eiᵘˢ est, cui tutor

68 m ¶ Nullam excusationem.] nec ꝑpter numerũ liberorũ, vel aliã.

n ¶ Administrauerunt.] propter hoc alius excusaretur: vt. j. eo. l. curator. libertus non: vt hîc. Item no. argu. ꝙ clericus qui beneficiũ habet ab ecclesia, ab onere sibi in 10 iuncto se excusare non debeat, cùm & ipsa loco pupillæ sit: vt arg. suprà de aduo. diuer. iudiciorum. l. ij.

Ecclesia est loco pupillæ.

QVinquaginta. CASVS Certum est ꝙ quinquaginta dies dantur volenti se excusare à cura vel tutela. 20 sed à quo tempore incipiant currere, quæritur? Dicitur ꝙ ab eo tempore, à quo quis se datum tutorem vel curatorẽ, si iudex nõ admisit eius excusationem: quia si intra quinquagĩta dies nõ venit, nec appellauit, videtur acquieuisse iudi- 30 cis sententiæ. Vi.

o ¶ Professionem.] id est protestationem apud tribunal: vt. ff. eo. l. scire. §. scire autem oportet. & habet locũ hoc, si est intra centum miliaria. si verò vltra: pro viginti miliaribus habet vnum diem, & amplius. xxx. 40 dies dum nõ minus sint quã quinquaginta: vt instit. eo. §. qui autem excusare. & ff. eod. l. scire. §. aliud dictum.

p ¶ Factum fuerit.] quia in facie, vel ad domum ei per prætorẽ sit dictum: vt. ff. eo. l. scire. §. quinquaginta. & sic præ 50 sumit ignorare, nisi probetur per talia scire, nisi vt & diximus suprà de periculo tutoris. l. penultima.

q ¶ Constitutio.] Marci: vt. d. l. scire §. aliud. in prin. §. & j. eo. l. tutores. Ad peragendum negotiũ quatuor menses dan 60 tur ex die nominatiõis: vt. ff. eo. l. quinquaginta. sed opponitur si prædicta currunt à tẽpore sciẽtiæ, & ista à tempore nominationis: ergo priᵘˢ debebit q̃nque negotium terminari q̃ inchoari, si ponas post quatuor menses sciuisse. Quare dic quatuor menses currere à die nominationis, scilicet & scientię. sic & tempus sex mensium, qđ datur agenti redhibitoria, datur ex tempore vẽditionis: vt. ff. 70 de ædil. edic. l. sciendũ. §. si. subaudiendũ est, & sciẽtiæ vitij vel morbi: vt ff. illo tit. l. cũ sex. Vel si diceres statim currere mẽses quatuor ante sciẽtiam restituam eum ex generali clausula: vt. ff. ex qui cau. ma. l. j. in fi. & argu. ff. quod vi aut clàm. l. semper. §. hoc interdictum. prima verior.

Tempus excusationis datum tutoribus quando incipit currere.

r ¶ Passus.] quia iudex eius excusationem non admisit: quia intra quinquaginta dies non venerat: non dicas quòd in calculo errauerit, & error sit in sententia expressus: quia tunc sententia non valeret ipso iure: vt. ff. quæ sen. sine ap. l. j. in prin.

Ponit casũ.

s ¶ Non prouocauit.] quod fieri potest, sed non à nominatione: vt. ff. qñ app. sit. l. j. § si quis tutor. & j. eo. tutores. sed aliud in alijs nominationibᵘˢ 80 munerum, quæ sunt publica authoritate & vtilitate: vt. j. de ap. ij. qui nisi in casu: vt. j. quando prouo. non est ne. l. iij.

t ¶ Acquiescere.] Not. argu. de tacito consensu. sic. s. de postu. l. j. & de ero. aduo. l. fi. & distingue vt dixi. s. si tu. non gest. l. ij.

NEque à tutela.] CASVS. Eo prætextu quòd quis sit debitor vel creditor pupilli vel adulti, à tutela vel cura se excusare nõ potest sed alius debet sibi adiungi: vt si creditor est, & velit pupillum conuenire, defendat eum adiunctus. Viuianus.

Datus est.

a ¶ Datus est.] vt. j. eo. l. qđ res. & . ī. qui da. tu. pos. l. creditorem. etiam si lis mota sit, nisi de maiori parte bonorum sit: vt insti. eo. §. item propter. sed hodie contra: vt in aut. vt. ij. qui oblig. §. j. colla. vj.

b ¶ Defendatur.] vt insti. de auth. tu. §. fi. & . ī. de in lit. dã. tu. l. j.

c Coloni.] Ciuilibus. i. tutelis, quæ ciuiles sunt. i. à iure ciuili inductæ: vt. ff. de tut. l. j. Sed & contra. ī. qui da. tuto. pos. l. fina. sed ibi in colono Cæsaris. Vel dic. vt ibi ro dixi. Item contra. ff. de iure immu. l. semper. §. conductores. Solu. ibi ab alijs muneribus, non tutelis excusantur. Vel ibi de conductore vectigalis, hîc alicuius prędij. qđ est verius, secundũ Azo.

d Frater.] Amisit vnum. secus si ambos: vt. j. qui mor. l. j. & ī. qui da. tu. l. luminibus. et. ff. eo. l. post susceptam.

e ¶ Non posse.] sic. ff. de mino. l. verum. §. ex facto.

f Exactores.] Tãto tempore. etiam postquã desijt, habeat tã tundem: quod non placet. sed dic tanto, id est interim dum tractant. Et idẽ in omni eo, cui princeps curam alicuius rei mandauit: vt. ff. eo. l. geometri. & . l. mensores. & institu. e. §. itẽ diuus Marcus. sed secus in absente reipublicæ causa, q quãdoque ad annum, quandoque ad plus, quãdoque in perpetuum excusantur: vt. ff. eo. sed & milites. & isti. e. §. itẽ ij q rei.

g ¶ Oneribus.] alijs.

Testamento. CASVS Si pupill' habeat patrimoniũ in Italia & in prouincia: tutor ei datus simpliciter intra. l. diem excusationem habebit, scilicet qđ vtrobique domiciliũ nõ habet, proponere debet. qđ si tempus fluxit, videtur dationi consensisse: et vtriusque patrimonij erit tutor: sed propter latum patrimonium poterit adiũgi curator. Viuia.

h ¶ Postulare debuisti.] & habuisses: vt. ff. e. l. illud. & . ī. eod. c. l. ij. & . ī. qui da. tut. poss. l. neque à præside.

i ¶ Diffusum patrimonium.] in eadẽ prouincia vnde es.

k ¶ Aestimabit.] vt & ī. in q. cau. habẽti. l. iij. ī fi.

Voluntariæ.] CASVS Si quis habebat excusationem, & voluntariæ seu spontè suscepit tutelam: non propter hoc cõpellitur aliam suscipere: vt. ī. de episco. & cleri. authẽ. plures. Vel sic: Licet vn' excusationem habẽs spõte suscipiat, non pręiudicat alij. qui similem excusationem habet: vt. ff. de priui. vetera lege. ij. Vel dic, non præiudicat priuile. pu. quo minus tutoris bona sint pupillo obligata. Viuianus.

l ¶ Voluntariæ.] si cum haberes excusationem, sponte vnam suscepisti tutelam, non per hoc compelleris aliam accipere: vt hîc, & suprà de episco. & cleri. authen. presbyteros. ij. & . j. de ijs qui spon. mu. l. ij. lib. x. Vel secundo, licet vnus spontè suscipiat, non præiudicat alij, qui habet similem excusationem: vt. ff. de priuileg. vetera. lege. ij. illam tamen adimplere tenetur: vt ff. de var. & excu. mu. l. prætor. §. si post causam. & infrà de ijs qui spon. pu. mu. l. j. lib. x.

m ¶ Priuilegijs.] scilicet suis, vel alterius, vt dixi. Vel dic tertiò, id est pupilli quo minus eius bona teneantur pupillo. & facit. ff. de operis. lib. l. operis non impositis. & . ī. ne filius pro patre. l. fi.

Tutor habẽs excusationem à tutela, si vnã sponte recipit, non propter hoc cogitur aliam accipere.

siue curator datus est [a]: sed participem in munere habere debet: vt si res exegerit, is cui alieno auxilio eget, defendatur [b]. PP. iij. Id. Iul. Iuliano. ij. & Crispino. Cons.

¶ Colonus fisci non excusatur à tutela. hoc dicit. Salicetus.

Idem A. Maximo.

LEX VIII.

Coloni, id est cõductores prædiorum ad fiscum pertinentium, hoc nomine excusationem à muneribus ciuilibus [c] non habent: ideoq́; iniunctę tutelę munere fungi debent. PP. iiij. Calend. Febr. Fusco. & Dextro. Cons.

¶ Monoculus non excusatur à tutela uel cura. hoc dicit. Salicetus.

Idem A. Romano.

LEX IX.

Frater tuus non ideo à tutela vel cura excusari debet, quòd oculũ amisit [d]. proinde intelligis munus suscepum eum deserere non posse [e]. PP. Cal. Feb. Modesto et Probo. Cons.

¶ Exactor tributorum durante tẽpore exactionis excusatur à tutela uel cura. Salicetus.

Idem A. Crispino.

LEX X.

Exactores tributorum tanto tempore [f], quanto rationem tributariam tractauerint, non solùm ab oneribus [g], sed etiam à tutelis vacationem habere, dubitare non debuisti. D. Idib. Aug. Alexãdro A. iij. & Dione. Conss.

¶ Tutor testamentarius tenetur bona administrare, etiam extra prouinciam constituta, nisi ab hoc se excusauerit: propter tamen insufficiẽtiam curator adiungitur. h. d. Salicetus.

Idem A. Hylæ.

LEX XI.

Testamento tutor datus, vt à bonis ijs excusareris, quę pupilli tui in alia ꝓuincia, quá vndees, vbique moraris, posidẽt: intra quinquagesimum diem postulare debuisti [h]. Quòd si facere cessasti, excusatio quidem temporis præscriptione submouetur: sed propter latè diffusum patrimonium [i] an tibi adiungi aliquos curatores oporteat, præses prouinciæ, si te insufficientem deprehenderit, estimabit [k]. PP. viij. Id. Decemb. Põpeiano & Peligno. Cons.

¶ Habens priuilegium circa plura, per actum contrarium in vno actu specialiter factum, non perdit in alijs. h. d. Baldus. Vel sic: Per unum actum contrarium quis non perdit in alijs priuilegium habens effectum reiterabilem & successiuum. h. d. Sali.

Imperator Gordianus A. Valentino.

LEX XII.

Voluntariæ [l] † tutelę munera priuilegijs [m] nihil derogant. PP. xj. Cal. Nouembr. Pio et Pontiano. Cons.

¶ Liberti non excusantur à tutela, quia gerunt patronorum negotia: nisi patronus sit senator: & tunc unus tantùm excusatur, Salicetus.

Idem A. Apollinari.

LEX XIII.

Ne senatorũ quidẽ liberti, nedũ † cęterorũ, ꝓpterea quia patronorũ negotia gerũt [n]: à munerib' ciuilib' habẽt immunitatẽ. tantummodò etenim vnus senatoris libertus qui patroni negotia gerit à tutala siue cura * vacationẽ habet [o]. PP. x. Cal. Febr. Gordiano A. & Auiola. Cons.

¶ Qui nominat aliquem ad munera ut eum redimere faciat, criminaliter punitur. qui uerò nominat ut lite fatigetur. ad expensas ei reficiendas ciuiliter tenetur. h. d. Salicetus.

Idem A. Herarclidæ.

LEX XIIII.

Seueriter [p] pręses ꝓuincię exequetur, si animaduerterit auũculum tuum propterea noĩari [q] tutorẽ, vt metu hmõi creationis à magistratibus iniuriam redimat. ¶ Quinetiam si aliqua ei excusatio competit, & non alia causa noĩatus est, quàm vt lite fatigetur †: qđ in eá rem absumptũ fuerit, is, qui eum nominauit, iuxta formam constitutionũ ei reddere cogetur [r]. PP. Idib. Septemb. Gordiano A. et Auiola. Cons.

¶ Finita tutela durat quæstio ĩchoata propter periculum medij temporis. hoc dicit. Bald. Vel sic: Licet pupilli efficiantur adulti, lite super excusatione pendente: tamen causa propter periculum medij temporis debet terminari. hoc dicit. Salicetus.

Idem A. Tauro.

LEX XV.

Quanquá in tutela detẽtus [s], eo qđ excusatio, quam obijciebas, nõ est admissa, ꝓuocationis auxiliũ flagitaueris [t], et in medio tempore ij, quorũ meministi, in adulta ętate agere cœperint: tamen nõ eo min' causa interpositę uocationis propter periculum administrationis eius temporis

Ne senatorum.] CASVS Nõ solum liberti aliorum, sed nec senatorum si gerant tutelam vel curam patroni à muneribus ciuilibus se excusare possunt: si verò senator tantum habeat vnum libertum, qui datus sit tutor patrono: ille à tutela vel cura habet excusationẽ. Viuianus.

n ¶ Gerunt.] vt tutores vel curatores.

o ¶ Vacationem habet.] vt & . ff. eo. l. spadonem. §. liberti. & . l. cũ ex oratione. in fin. Sed cõtra. in eo. ti. l. libertũ in fi. Sol. ibi præteritas nõ reijcit, sed à nouis excusatur: vt hîc. Item contra. in e. ti. l. libertus. sed ibi intellige quòd non erat solus. Item contra primo casui huius. l. ff. ad muni. l. libertus. Sol. licet in plurali numero loquatur illa. l. libertus. quòd liberti gerentes patronorũ negotia, excusantur: diuisim intellige, id est ille illius solus, & iste istius. sic ff. de ver. sig. l. litt'. §. fi.

Seueriter.] CASVS Iudex nominauit aliquem ad tutelã vel curam, non vt ille fieret tutor, sed vt redimeret & dare pecuniam iudici, ne assumeretur tutor: si excusationem habet, quicquid impendit, recuperabit à iudice q eum nominauit. Viuia.

p ¶ Seueriter.] qa lex Iulia repetundarum eũ damnabit: vt. ff. ad leg. Iul. repe. l. iij. & . iiij. Item condictione ob turpem causam: quando accepisset pecuniam ob hoc. & concussionis crimine: vt ī. de condi. ob. tur. cau. l. quod euitandi. actio verò in factũ de calũnia non videtur habere locũ quia non nominauit per pecuniam, licet quidam dicunt contra.

q ¶ Nominari.] à Titio puta.

r ¶ Cogetur.] ex officio iudicis, vel actione in factum generali: vt. ff. de vaca. mu. l. j. §. j. & . j. de curio. l. ij. ĩ fi. & de sump. recu. l. j. lib. x.

Quamquam.] CASVS Nominatus ad tutelam volebat se excusare: iudex non admisit excusationem suam, & ideo appellauit. pendente appellatione fectus est pubes: an causa appellationis agitari debeat, quæritur? Dicitur quòd sic. propter periculũ medij temporis quod effluxit post appellationem: vt si appare at quòd malitiosè cessauit, teneatur. alioquin nõ. Viuianus.

s ¶ Detentus.] per sententiam iudicis.

t ¶ Flagitaueris.] quod potes facere: vt & . ff. quæ sen. sine appel. l. j. §. item cùm contra sacras.

† Aliàs, voluntaria.

† Aliàs, neque.

* Excusationem habeat.

† Aliàs quã vt litigetur.

a ¶ Examinanda est.] ratione præteriti temporis, vt si appareat, qđ per malitiam cessauerit, teneatur: aliàs non: vt.ff.e.l.qui testõ.et ar.ĩ.tit.j.l.j .et.ff. de vsur.l.tutor.sic.ff.de vsufruc.l.quæsitũ.et.ff.de vsufruc.leg.l.si mihi vsusfrucctus.&.ff.de ritu.nup.l.si quis tutor.§.fi.&.ĩ.si pen.app.l.si pater. &.ff. si tu.vel cura.app.l.j.&.ij.&.ff.de admini.tut.l.tutores.§.tutor datus. Sed argu. cõtra in.d.l.de ri.nup.l.si quis tutor.§.quid ergo.

Curator.] CASVS. Si pupilli alicuius tutelã administrasti: deinde eo facto adulto, curator nominatus fuisti: an possis te excusare per hoc quòd eras eius tutor? Dicitur quòd sic: & eam oppones ab eo tempore quo sciuisti te curatorem nominatum. Viuianus.

m ¶ Dies.] qui currit à die confirmationis: vt.ff.e.l.Caius.

iudiciorum more examinanda est[a] .PP.viij.Cal.Nouemb.Ariano & Pappo.Cons.

¶ *Propter litem maioris partis bonorum quis excusatur à tutela.h.d.de hoc dic hodie ut in authen.minoris.ĩ.qui tuto. da.pos.Sali.*

Imp.Philippus A.Theodoto.

LEX XVI.

SI (vt allegas) tutor his datus es, cum quibus disceptationẽ hæreditatis tibi esse proponis, & tempora antiquitus excusationibus præstituta etiam nunc opitulátur: adire præsidem prouinciæ potes, formæ super ea re statutorũ principalium obtẽperari pro sua grauitate iussurum[b] .PP.x.Cal.Aug. Peregrino & Aemyliano Cons.

¶ *Datus curator nurui suæ debet se excusare: aliàs incidit in infamiam.h.d.Sali.*

Impp.Gallien.& Valerian.AA.Epagatho.

LEX XVII.

LIcet orationis[c] sub diuo Marco habitę verba deficiãt: is tamen, qui post contractas nuptias nurui suę curator datur, excusare[d] se debet, ne manifestam† sententiam[e] eius offendat, & labem pudoris[f] cõtrahat.D. vj.Id.Ianuar. Valeriano.ij.& Luciano.Cons.

¶ *A creatione tutoris non appellatur, sed excusatio proponitur: & inopia pupilli non excusat à tutela.h.d.Sali.*

Impp.Dioclet.& Maximian.AA.& CC.Sabino & alijs.

LEX XVIII.

TVtores nominatos appellationẽ interponere necesse nõ habere, certissimi iuris est[g]. Quapropter licet nõ appellasti: si quã te excusationem habere confidis, intra tempus, quod diui Marci cõstitutione præscriptum est[h], hac apud præsidem prouinciæ vti nõ prohiberis. Nam qđ omnium bonorum patrem pupilli vsumfructum reliquisse quondam vxori suæ proponis: ad excusandos vos à tutela non est idoneum[i] .D. Non.April.CC.Cons.

¶ *Debitum matris non excusat à tutela filij. Bald. & Sali.*

Idem AA.et CC.Dionysio.

LEX XIX.

INusitatam rem desyderas, de tutela filiæ[k] † te dimitti postulans, quod te posse contrario[l] tutelæ iudicio matrem eius cõuenire contendis. Sine die & Cons.

¶ *A cura eius, cuius tutor fuit iustè se quis excusat.h.d.Sali.*

Idem AA.et CC. Cratino. LEX XX.

CVrator adultis nominatus, quorum tutor anteà fueras, inuitus in administratione teneri non potest. Proinde si dies[m] excusationibus præfinitus nondum excessit: vti competẽti defensione potes[n] .S.x.Calend.Decemb.Nicomediæ.CC Cons.

¶ *Communio non excusat à tutela .h.d. Salice.*

Idem AA.& CC.Parammoni.

LEX XXI.

QVòd res cum vterinis fratribus tibi communes esse profitearis, ad excusationem tutelæ nõ est idoneum: cùm harum diuisio curatore dato fieri possit[o]. S.xviij. Calend.Ianua. Nicomediæ.CC.Cons.

¶ *Periculum tutelæ non spectat ad eum cuius excusatio fuit approbata.h.d.sali.*

Idem AA.& CC.Hermodoro.

LEX XXII.

SI tutor nominatus decreto præsidis, habẽs excusationem absolutus es[p]: ad te non pertinere periculũ administrationis: manifestum est.D.xiij. Calen.Ianua. Nicomediæ.CC.Cons.

¶ *Non cogitur quis suscipere tutelam uel patrocinium contra fratres uel filios fratris: nec etiã diceretur cõfidatus ĩ causa.h.d.Bal. Vel sic: Propter magnã litẽ, quã habet soror creati tutoris cũ pupillo, põt ipse à tutela excusari.h.d.Sa.*

Idẽ AA.& CC.Neophyto. LEX XXIII.

HVmanitatis ac religionis ratio non permittit, vt aduersus sororem vel filios sororis actionũ[q] necessitates[r] tutelę[s] occasiõe suscipias[t]: cũ et ipsi° ẽt pupilli, cui tutor dat° es, aliud exigere. videat vtilitas: scilicet vt eũ tutorẽ[v] poti° habeat, q ad defensionẽ ei° nõ ĩhibeat affectu[x]. ¶ Iuxta formã igit, quã cõsulti dedimus,

SI vt allegas.] CASVS. Nominatus ad tutelã, dicebat se cõtrouersiã habere cũ pupillo super omnibus bonis: aut econuerso. & per hoc volebat se excusare: an hoc sufficiat, quęritur? Dicitur qđ sic. si habet excusationem intra quinquaginta dies, & opponat: vt insti.eo.itẽ propter litem.ff.eo.l. propter.in fi.Viuianus.

b ¶ Iussurum.] qa admittet excusationẽ tuam vt insti.eo.§.item ꝑpter. &.ff.eo.l.propter.

Licet.] CASVS. Cum minore annis si matrimoniũ contraxisti, & ei patertu° datus fuerit curator, si se non excusat, non solũ offenderet orationẽ diui Marci, qua cauetur, qđ gener non debet esse curator vxoris filij, sed infamis efficitur. Viuianus.

c ¶ Licet orationis.] quæ prohibuit tutorem dare suam pupillam filio suo in vxorem.

† Aliàs manifestè.

d ¶ Excusare.] vt administret. à decreto eni non se excusat, cũ nõ teneat ipsum: vt.ĩ.qui dare tu.pos.l. maritus.

e ¶ Sententiam.] quæ est vt etiam si prius est vxor, non possis postea esse curator, licet verba de ea, quæ erat prius pupilla dicant. Et sic no. vbi eadẽ æquitas, ibi idẽ ius. sic.ĩ.ad l.fal.l fi.

Ius idem sit vbi est eadẽ æquitas.

f ¶ Labe pudoris.] i. efficiatur infamis.& facit.ĩ.de interdicto matrimonio.l.iij.&.ĩ.eo.l. amplissimi.

TVtores] CASVS. Nominatus ad tutelam vel curã, si excusationẽ suã habet, appellare non habet necesse, sed eam proponat intra quinquaginta dies an autẽ sufficiat, qđ testator relinquit vxori suę vsumfruc. oĩm bonorum suorũ, et pupill° nihil habet, quæritur? Dicit qđ nõ: quia personæ nõ rei pricipaliter datur tutor: vt institu.qui da.tu . pos. Viuianus.

n ¶ Potes.] vt instit.eo. §.qui tutelam.ff.eo.l.Caius. sed fallit in liberto: vt ĩ.eo.l.libertos.

† Filij.

QVod res.] CASVS. Tres habebas fratres vterinos: si datus fueris eis tutor, non poteris te excusare per hoc qđ habeas cũ eis aliquas res, cũ dato curatore possit diuisio fieri. Viuianus.

o ¶ Possit.] vt institu.de aut.tu.§.fi.&.ĩ.de in lit. dã.tu.l.j.&.ij.& facit. ĩ. e. l.neque à tutela. Et potest dici, qđ nec per authen.illã minoris. quę est.ĩ.qui da.tut.pos.corrigatur hæc, cùm de personali obligatione loquatur. ADDITIO. Contrarium tenet glos.j. in versic. item quid si habet res communes secum & c. in.d.auth.minoris.quam glo.in hoc communiter doc.approbant, vt ibi testatur Bart.quia in communione oritur quidam quasi cõtractus producens obligationem & actionem comuni diuidundo. & sic potest dici debitor & creditor. & per consequens non potest hodie esse tutor vel curator per.d.auth.minoris. vbi latius vide de hoc per eundem Bart.in ver. quęrit gl.qđ si habet & c.

Tutor vel curator an possit esse habens rem cõmunẽ cũ pupillo seu adulto.

SI tutor.] CASVS. Si nominatus ad tutelam se excuset, & cum excusatione sua fuerit absolutus: an periculum administrationis ad eum spectare debeat, quæritur? Dicitur quòd non. Viuia.

p ¶ Absolutus es.] etiã iniustè, dummodò nõ per malitiã: & sic sententia quodãmodo facit ius.

HVmanitatis.] CASVS. Nominatus ad tutelã vel curã, si velit se excusare ꝑ hoc, ꝙ pupillus litem habeat cum sorore sua, qđ præsumi posset, ꝑ ratione affectionis pati se superari, an sit audiẽdus, quęritur? Dicitur quòd sic. & ei donandus est alius tutor, qui ꝑpter affectionem defendere pu.non impediatur. Viuianus.

g ¶ Certissimi iuris est.] vt instit.eod.§.qui autem excusare.&.ff.eo.l. quinquaginta.

h ¶ Præscriptum est.] vt &.ĩ.eo.l.quinquaginta.

i ¶ Idoneum.] cùm principaliter personæ tutor detur: vt instit. qui testa.da tu.pos §.certe.& ff.de admi.tut.l.cum plures.§.j.Item de hoc vsufructu non possunt hodie fraudari: vt ĩ.de inoffi.testa.aut. nouissima.

Tutor principaliter personę datur.

INusitatam.] CASVS Nominatus ad tutelã volebat se excusare per hoc, quòd habebat matrem pu.obligatam contrario iudicio tutelę: qa aliquando fuerat tutor, & in eam impenderat. nunquid sufficit talis excusatio, quæritur? Dicitur quòd non. Viuianus.

k ¶ Filiæ.] scilicet Bertæ.

l ¶ Contrario tutelæ iudicio.] vt quia eius tutor fueris, vel successisti ei, qui eius fuerit tutor. Accursius.

q ¶ Actionum.] scilicet suscipiendarum.

r ¶ Necessitates.] cùm ipse pupillus sit debitor sororis tuæ, vel filiorum sororis.

s ¶ Tutelæ] quam habes, à qua non excusas te: vt.suprà eo.l.neque.

t ¶ Suscipias.] ex hac litera videtur solui quod quæritur: an quis possit compelli postulare contra fratres, vel sorores, vel eorum filios? Item an vasallus sit excusatus si domino suo non pareat contra fratrem, vel sororem, vel eorum filios?

v ¶ Tutorem.] & sic dat̃ alius tutor.i.alium habeat tutorẽ, vel det̃ curator.

x ¶ Affectu.] Hìc consanguinitas inducit suspicionem: sic &.ff.de iniur.l.lex Cornelia.&.ff.de iurisdic.omn.iudic.l.qui iurisdictioni.& arg.ff.de procurat.l.aut affinitate. quandoque econtra remouet: vt.ff.de rit.nuptia.l. non solùm.§.de illo,

Consanguinitas suspitionẽ quãdoq; inducit, quandoque remouet.

Prætorem.

a Prætorem.] quo authore hæc fiant: ipso enim iure datio tenet. & facit. j. de libe. cau. l. si filium.

b Excusatione.] Obligent. sic & j. de excu. vete. l. ij. & ff. e. l. nõ tãtùm. §. eos. & §. fi. Et sunt nauicularij qui publicas naues faciũt vel cõducũt. ff. de iure immu. l. semper. §. negotiatores. & §. immunitates. & §. diuus.

Nauicularij qui sunt.

prætorẽ [a] adiri oportet: vt et iusto tuo desyderio, & pupilli ipsius cõmodo consulatur. S. vj. Calend. Februar. Sirmij, Tusco & Anulino Conf.

Nauicularij excusantur à tutela extraneorũ: non eorum, qui sunt de corpore suo. h. d. Salice.

Impp. Arcad. & Honor. AA. Flauiano præfec. præto. LEX XXIIII.

Excusationẽ nauicularijs tutelæ siue curæ hactenus ipsis tribuimus, vt in huiusmodi officijs minoribus sui tantùm corporis obligentur [b]. Dat. iij. Nõ. Mart. Mediolani AA. Conf.

Consiliarij principis excusantur à tutela. hoc dicit. Salicetus.

Imp. Anastasius A. Antiocho præposito sacri cubiculi. LEX XXV.

Viros clarissimos sacri nostri palatij silẽtiarios circa latus nostrum militantes, de tutelis & curationibus excusari † sancim⁹ [c]. D. Cal. Ianuar. Ioanne & Asclepione Conf.

† Sic excusatur clericus à residẽtia beneficij sui quãdo est in seruitio episcopi: vt ca. de cætero. de cleri. nõ resi.

TIT. LXIII.

Si tutor vel curator falsis allegationibus excusatus sit.

Excusatio cõcessa ob falsas allegationes, ipso iure non tenet. h. d. Bar. Vel sic: Approbatio excusationis ex falsis allegationibus interposita, non prodest tutori: & ideo periculum tutelæ spectat ad eum. Sali.

Imp. Alexander A. Symmacho & Diotimo. LEX I.

Si absentibus [d] necessarijs [e] personis, vel ijs qui sua sponte [f] vos defendere volebant, nõ competentibus [g] allegationibus, qui vobis tutores aut curatores dati erant, liberati esse à munere visi sunt: ne eis circũuenisse iudicis religionẽ prosit [h], præses prouinciæ audiet vos: & si iniustũ [i] decretũ extorsisse eos apparuerit, exinde ad eos periculum administrationis pertinere pronũciabit, ex quo dati sunt [k]. PP. xij. Calend. Maij, Maximo. ij. & Æliano Conf.

Post sumptã administrationem frustra quis se excusat. hoc dicit. Sali.

Imp. Philippus A. & Philippus C. Aulizano. LEX II.

Tutores quos posteà quã bona pupillorum administrauerunt, à præside prouinciæ quasi re integra excusari se impetrasse asseueras, periculũ administrationis euitare minimè posse, manifestum est [l]. PP. xiiij. Cal. Iuñ. Philippo A. & Titiano Conf.

Excusatio per ambitionem obtenta, non prodest. h. d. Sali.

Idem A. & C. Octauio. LEX III.

Si (vt proponis) pars diuersa ab administratione tutelæ seu curæ tuæ, itemq; fratris tui, ambitione [m] potius quàm iuris ratione se excusauit: periculo iniuncti muneris minimè liberata est. Sine die & consule.

c Viros.] Sancim⁹. etiã si incœperũt iã administrare: vt. ff. e. l. iurisperitos. ĩ prĩ. & ff. de mino. l. verũ. §. ex facto. & j. de silen. l. fina. lib. xij.

SI TVTOR VEL curator falsis &c.

Si absentib⁹] CASVS Nominatus ad tutelã, absentibus parẽtib⁹ pu. q eũ debebat defendere falsam excusationẽ prẹtẽdebat, fortè dicendo ꝙ habebat tres liberos, cùm esset Romanus. & nõ habebat nisi duos, & absolutus est. si posteà appareat eum falsò se excusasse, & iudicẽ circunuenisse: periculum administrationis ad eum pertinebit ab eo tpe quo datus erat tutor. Viuia.

d Si absentibus.] maximè: vt. ff. de re iudi. l. acta. §. contra.

e Necessarijs.] i. consanguineis: vt. ff. de insti. & iure. l. fin. vel curatoribus qui in talem causam dantur: vt institu. de autho. tuto. §. fi.

f Spõte.] quicunque sint. argu. ff. quib. ex cau. in pos. ea. l. hæc autẽ. in princip.

g Nõ cõpetẽtibus] id est falsis vel iniustis.

h Prosit] sic. s. de trãsactio. l. trãsactione. ij. & s. si contra ius vel vti. pub. l. & si non cognitio.

i Etsi iniustũ] i. iniustè vel iniustũ. sic. ff. de re iud. l. iiij. §. condẽnatũ.

k Exquo.] dati sunt. vt insti. de excusa. tu. §. fi. & j. de pdi. mi. l. & si prẹses. & arg. s. ti. j. l. quãquã. & ff. de admini. tu. l. j. ij. respon. & l. quidã. §. fi. & facit. ff. de mi. l. verum. §. ex facto. & ff. de rit. nupt. l. si quis tutor. in prin.

Tutores.] CASVS Si tutor vel curator postquã incœpit administrare se excusauerit, nõ valet excusatio, licet legitima fuisset. Viuia.

Tutelã sumpta etiã administratione quando que desere re licet.

l Manifestũ est.] licet enim legitimã habeat excusationẽ, amittit eã si cœperit administrare: vt hîc, & ff. de excusa. tuto. l. non tm̃. §. vacare. nisi in casibus. Prim⁹ insti. e. §. pe. Secũdus. ff. de mino. l. verũ. §. ex facto. Terti⁹. s. ti. j. l. fi. Quartus. ff. e. l. iurisperitos. Alius in. l. post susceptã. Itẽ not. ꝙ etiã si vera sit excusatio, & nõ iusta, nõ pdest: & est spãle fauore minoris: vt sententia cõtra ius ei⁹ lata, nõ præiudicet ei: vt hîc, & s. l. proxi. secus in maiore: vt. s. ti. j. quinquaginta. Itẽ not. ꝙ prætextu falsæ allegationis indistinctè retractatur sententia, siue fuit de falso quæsitum, siue non: vt hîc, quod secus est: aliâs si prius fuit de falso quæsitum: vt. s. de fide instru. l. fi. in fi.

Sentẽtia cõtra ius minoris lata ei non præiudicat.

Si vt proponis.] CASVS Si tutor vel curator de facto se excusset, & iudex gratia vel amore cùm admisit, & à tute. absoluerit, nihilominus adhuc tutor permanebit, habita absolutione pro nulla. Viuia.

m Ambitione.] quia iudici dignitatem promisit, vt gratiosam daret sententia, & sic est contrà. ff. ad trebel. l. seruo inuito. §. cũ prætor. Sol. hoc speciale hîc fauore pupillorũ. Si verò per pecuniã, tũc nullius sententia teneret: vt. j. quando prouo. non est neces. l. vænales.

Sentẽtia vęnalis non tenet.

TIT. LXIIII.

Si tutor vel curator reipublicæ causa aberit.

A tutela suscepta debet tutor petere se excusari si sit absuturus reipublicæ causa: aliàs periculum spectat ad ipsum. & reuersi, à noua tutela suscipienda habent uacationem per annum. hoc dicit totus titulus Salicetus.

Imp. Gordianus A. Guttio. LEX I.

Qui tutores vel curatores dati, reipublicæ causa absuturi sunt, ad tempus [n] se excusare debent à tutela [o], ne etiam medij temporis periculo obstringãtur. Quod quidẽ si tu fecisti: eius interualli quo abfuisti, periculum non debes pertimescere. Quòd si id prætermisisti [p]: vt priore loco is cũueniatur qui administrauit, de iure postulabis [q]. PP. Idib. Mart. Gordiano A. & Auiola Conf.

Idem A. Reginio. LEX II.

Certum est [r] eos qui reipublicæ causa abesse desierunt, ab omni noua tutela anno ♁ vacare debere. PP. v. Calend. Mart. Cordiano A. ij. & Pompeiano Conf.

♁ Carere.

TIT. LXV.

De excusationibus veteranorum.

Veterani excusantur à tutelis præterquã filiorum ueteranorũ uel cõmilitonum suorũ & unã tantùm tũc suscipere compelluntur. h. d. Sali.

Imperator Antoninus A. Saturnino. L. I.

Qui causaria missione [s] sacramẽto post viginti [t] annorũ stipẽdia soluuntur, & integram famã retinent: ad publica priuilegia vete-

SI TVTOR VEL curator reipublicæ &c.

Qui tutores.] CASVS. Si tutor datus pendẽte tutela reipubli. causa abesse cœpit, tantùm se excusare debet, ne medij tẽporis periculo adstringatur: quòd si nõ fecerit, cõuenietur: sed postulabit ille, qui interim administrauit, vt prius conueniatur. Viuia.

n Ad tẽpus.] sed reuersi statim reassumũt. secus in ijs qui absentes vocantur: vt insti. eo. §. itẽ ij qui reipublicæ. & j. l. proxima.

o A tutela.] & petere curatorem: vt. d. §. & facit. s. de excu. tu. l. amplissimi.

p Prætermisisti.] i. ad tps non te excusasti.

q Postulabis] hîc dic vt. s. si tu. non ges. l. j. nec est cõtrà. insti. de cu. §. fi. quia ibi de actore dicit cõstituto periculo absentis: hîc de curatore.

Certum.] CASVS Ei q abfuit reipubli. causa, & reuersus est: datur annus vt à tutela se excuset. Vel habet excusationem à noua tutela à tẽpore reuersionis. Viuianus.

r Certũ est.] vt insti. eo. §. itẽ ij qui reipublicæ.

DE EXCVSAtionibus ueteranorum.

Qui causaria] CASVS Miles q viginti annis stetit cũ principe, si ex honesta cã remittatr, puta causa infirmitatis, idẽ priuilegiũ habet qđ veteranus: quia sicut à tutela non sui corporis excusatur, ita à tutela missus aliorũ excusationem habet, ne sit tutor: quam opponet: & intra dies ab eo tempore quo scit se datum tutorem. & hoc in. l. seq. Viuianus.

s Missione.] triplex est missio: vt. ff. de ijs qui not. infa. l. ij. §. ignominę. sed qui ignominia mittitur. ab vrbicis excusatur tutelis: vt. ff. de excusa. tu. sed & milites. §. sed & ignominia. aliâs scribit autem Vlpianus.

t Post viginti.] quid si ante? Non idem: vt. j. de ijs qui non imple. stip. l. fina. lib. x.

[a] Pertinent.] quæ multa sunt: vt. j. quando prouo. non est neces. l. veteranis. & ff. de priuileg. vete. per totum.

[b] Quod placuit.] Compelli. facit. s. de excusa. tuto. l. pe. & ff. e. l. administrantes. §. fi. & l. fi. j. quando prouoca. non est neces. l. veteranis. & ff. de procura. l. filiusfami. §. veterani. Item facit. ff. de test. l. ex eo.

QVI NVMERO liberorum se excusant.

Qui ad tutelam.] CASVS. Aliquis habens liberos tres incolumes, & quatuor in Italia, & quinque in prouincia: an liberat ab onere tutelæ? Et dicitur quod sic. Viuia.

[c] Qui ad tutelam.] idem habes insti. eo. in prin. & j. de ijs qui nume. lib. l. fina. lib. x. secus in patrimonialibus: vt in. e. ti. l. ij.

Neque filia] CASVS. Liberi prosunt patri vt superiori. l. proxi. sed si quis habet filiam, & ex ea nepotes: si illa decedat, an nepotes prosint auo materno, quærit. Dicitur quòd non, sed patri. Viuianus.

[d] Nepotes.] ex filia. & est plana. Vel dic ex filio. sed tunc mortuo patre proficeret auo: vt vnius loco numeretur: vt insti. eo. in princ. & ff. eo. l. excusantur. §. ij.

QVI MORBO se excusant.

[e] Luminib'] Excusationem. vt. j. qui morbo. l. j. li. x. & s. qui da. tu. pos. l. luminibus. & ff. e. l. post susceptam. & impropriè potest dici excusatio, cum & si vellet, nō possent: vt dictis legibus continetur. sic insti. eo. §. minores. Item secus in patrimonialibus muneribus: vt. ff. de decu. l. honores. §. j. sed ex postfacto cæcus non desinit: vt. ff. de autho. tuto. l. & si tutor. Item secus si vnum tantùm oculum amisit: vt. s. de excusa. tuto. l. frater.

QVI AETATE se excusant.

[f] Pater.] Septuaginta. vt & ff. e. excusant. in prin. sic in teste: vt. ff. de testibus. l. inuiti. secus in alio publico personali munere: vt à. lv. annis suprà excusentur: vt. j. qui ætate. l. fi. lib. x.

QVI NVMERO tutelarum se excusant.

Si tres.] CASVS. Habeas tres tutelas vel curas, à quarta vacationem habet. si verò finitę sunt: alia poterit subrogari. Si verò quis habēs duos filios, & duas tutelas: cum iste tutelæ sint imperfectæ, an faciant vnam perfectam? Dicitur quòd non. Viuianus.

ranis concessa pertinent [a]. PP. vij. Id. August. Antonino A. iiij. & Balbino Cons.

Licet lex uel statutum dicat, quòd aliquis non poßit compelli: debet intelligi cùm utitur suis defensionibus: aliàs potest cogi. h. d. Bal.

Imperator Gordianus A. Celeri veterano.

LEX II.

Quod placuit veteranos tantūmodò cōueterani filiorum seu militum, & quidē vnam tutelam seu curam eodem tempore administrare compelli [b]: eo pertinet, vt si alijs dati fuerint, intra solennia tempora causas excusationis ad competentem iudicem deferant. PP. iij. Cal. Iul. Gordiano A. & Auiola Cons.

TIT. LXVI.

Qui numero liberorum se excusant.

Tres liberi in Roma, quatuor in Italia, quinque in prouincia, excusant parentes à tutela: & mortui nō computantur, neque nepotes ex filio superstite. h. d. totus titu. quod not. Sali.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Herodiano.

LEX I.

Qui ad tutelā [c] vel curā vocant, Romæ quidē triū liberorū incolumiū numero, de quorū etiā statu non ambigitur: in Italia verò quatuor, in prouincijs autem quinq;, habēt excusationem. PP. Non. April. Geta & Plautiano Cons.

Imperator Antoninus A. Marcello. L. II.

Neque filia amissa numero prodest ad declināda municipalia munera, neq; nepotes [d] numerātur, quorū pater superest: cū suo noīe patri prosint. D. Idib. Iun. Antonino A. iiij. & Balbino Cōs.

TIT. LXVII.

Qui morbo se excusant.

Propter morbos hic scriptos, quis excusatur à tutela uel cura. Sali.

Imp. Philippus A. & Philippus C. Sabino.

LEX VNICA.

Luminibus captus, aut surdus, aut mutus, aut furiosus: aut perpetua valetudine tentus, tutelę seu curæ excusationē [e] habet. PP. xiij. Calend. April. Præsente & Albino Cons.

TIT. LXVIII.

Qui ætate se excusant.

Septuagenarius excusatur à tutela & cura hoc dicit. Sali.

Impp. Seuerns & Antoninus AA. Seuero.

LEX VNICA.

Pater tuus, si maior est annis septuaginta [f], ad tutelā seu curā euocatus: excusare se soléniter potest. PP. v. Id. Septemb. Chilone & Libone Cons.

TIT. LXIX.

Qui numero tutelarum se excusant.

Plura imperfecta non faciunt unum perfectum. ad hoc allegatur. h. d. Bal. Vel sic: Tria onera tutelarum non affectata: excusationē præbent à quocunque quādiu durant, & duæ imperfectæ excusationes diuersi generis non faciunt unam perfectam. h. d. Sali.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Pompeiano.

LEX VNICA.

Si tres [g] tutelas vel curas eodē tēpore nō defunctoriè [h] susceptas, administras: onere quartę tutelę seu curationis pupillorū seu adolescentiū nō grauaberis. Finito aūt officio pubertate pupillorum, vel ætate adolescentiū, aliæ substitui possunt, licet nōdum ratio tutelæ seu curę administratæ reddita sit. Sed imperfectæ diuersæ species vacationis, licet permistæ, ad excusationē nō proficiūt [i]. Scire igitur debes eū qui duos filios habet, & duas tutelas administrat, excusationem nō mereri. PP. iiij. Id. Octobr. Antonino A. ij. & Gæta. ij. Cons.

TIT. LXX.

De curatore furiosi vel prodigi.

Finita causa naturali, inspicitur causa accidētalis. h. d. Bal. Vel sic: Post. xxv. annum datur curator furioso uel prodigo. h. d. Sali.

Imperator Antoninus A. Marinianæ. L. I.

Curatores impleta [k] legitima ætate prodigis [l] vel furiosis [m] solēt [n] tribui. PP. iiij. Cal. August. Messala & Sabino Cons.

Iura loquentia de minoribus, extenduntur ad furiosos et prodigos. hoc dicit. Bal. Vel sic: Res furiosi non alienantur sine decreto, sicut nec res pupilli. h. d. Sali.

[g] Si tres.] quandoque non sufficiunt, & quandoque vna sufficit: & sic arbitrio iudicis relinquitur: vt. ff. eo. l. si is qui. §. penul.

[h] Non defunctoriè.] id est transitoriè: quia secus si trāsitoriè, quia debent finiri citò: vt & ff. eo. l. non tantùm. in prin. Vel dic, id est nō affectatæ: vt & ff. eo. l. tria. & institu. eo. §. item tria.

[i] Non proficiunt.] nisi sint eiusdem generis, vt duæ tutelæ & duæ curæ: vt. ff. e. l. excusantur. §. amplius. Et nota hîc: quæ non prosunt singula, nec multa iuuāt. sic. ff. de iurisdic. om. iudi. l. si idē. & s. de vsur. l. vsuræ. & j. de donatio. l. sancim'. §. si quis autē. Sed arg. contrà. s. de proba. l. instrumēta. et. ff. de vsur. l. stipulat', & in aut. de fide instrumen. & §. si verò administrator. & §. si verò nullus. coll. vj. & j. de instit. & substi. l. si pater. nā nec institutio sub cōditione per se sine exhæredatione. nec ecōtrà valēt: sed simul sic. Et facit ad testes diuersa probantes. ADDITIO. Videas pulchrā glossam. iij. q. ix. in. c. nihilominus. & glossam fi. in. l. ob carmen. in fine. ff. de testib. et tex. in. c. dilectus. extrà de electio.

Testes singulares nō probant.

DE CVRATORE furiosi uel prodigi.

Continuatio.

Dictū est suprà de curatoribus minorū: sequitur uidere de curatore earum personarū, quæ propter furorē uel propter prodigalitatē rebus suis superesse non possunt. Azo.

[k] Curatores] Impleta. verè non fictè: vt. s. de ijs qui ve æta. impe. l. fin. Quid ergo si fuerit minor. xxv. annis? Respon. vt minori detur tutor vel curator, non vt furioso: vt. ff. de tute. l. qui habet. in prin.

[l] Prodigis.] quia neque tempus, neq; finē habent expēsarum: vt. ff. e. l. j. §. j.

[m] Furiosis.] quia loco absentiū sunt: vt. ff. de regu. iur. l. vbi nō. §. fi. sic ergo & absenti datur: vt. ff. quib. ex cau. ma. l. ab hostibus. in prin. & j. de capi. l. iij. Itē & datur luxuriosè viuenti: vt. ff. eo. l. mulieri. & similibus: vt insti. de curato. §. ij.

[n] Solēt.] An ante dationem curatoris potest contrahi cū prodigo post interdictionem bonorū? Certè non puto: licet sit arg. contrà. s. de in integrum resti, mino. l. si curatorem. in eo, quòd ibi assimilat minorem habentem curatorem prodigo. Vel dic, quod non potest extunc cum eo contrahi: quia facta interdictione est prodigus in curatione agnatorum: vt no. dominus Azo in summa huius titu. §. in prodigis autem. Item an teneat datio si detur vt furioso: cùm furiosus nō sit? Arg. quòd non. ff. de tuto. & cura. da. ab his. l. seie. Quidam contrà: quia ibi propter ætatem dabatur.

Prodigus post īterdictioné bonorum antequàm sibi detur curator, posit cōtrahere.

ORationis.] CASVS. Tutor vel curator prędiũ minoris sine decreto alienare vel obligare nõ potest: & hoc oratione diui Seueri cauetur. sed an huiusmodi oratio extẽdat ad cura. furiosi & pdigi vt ille sine decreto alienare nõ possit, quęrit? Dicit 9 sic. vnde si obliget nõ tenet pignoris obligatio: creditor tñ habet principale actionẽ aduersus furiosum vel prodigum, si pecunia in vtilita tem suam fuerit cõuersa.

a Orationis.] q est. ff. de reb. eo. l. j. circa prin.

b Adolescẽtiũ.] videt ergo ex eo qd est hic & ff. de reb. e. l. j. circa prin. 9 oratio pertineat quo ad verba, & quo ad sniam ad tutorẽ & curatorẽ: sed ad curatorẽ furiosi sola snia. & hoc dicũt quidã. Sed tu dic quo ad sententiã intelligi hæc prædicta: vt. d. l. ff. de re. eo. l. j. & intellige de curatore non quo ad verba: vt: ff. de re. eo. l. qui neq;.

c Ad agnatũ.] eũdẽ que curatorẽ, et idẽ i alijs reb9 q phibent alienari: vt. s. de admi. tu. l. lex quę. secũdũ H. & fortè idẽ in præscriptione & alijs beneficijs quæ minoribus dãtur: vt. s. in quib. cau. re stu. integ. nõ est ne. l. fi.

d Nõ cõsistit.] Sed cõtrà. ff. e. l. pignus. vbi dicit posse obligari. sed ibi cum decreto intellige.

e Personalẽ.] vt. s. qñ ex fac. tut. l. si in rem. & . j. de vsufca. pro emp. l. cũ. sed & retẽtionẽ pignoris habet: vt. ff. de rebus eo. l. si pupillorum. §. pe. & l. si fundum. §. fina. & j. titu. j. l. vtere.

SI pater.] CASVS. In hac lege dicit 9 filius patri mente capto curatorẽ petere debet: per quẽ si qd alienatum est, reuocari possit.

f Peteci.] sed & tu potes esse curator: vt. ff. eo. l. j. in fi. & l. j. & l. iiij.

g Possit.] per iudicẽ.

CVm repudiante.] CASVS. Si marit9 vxorẽ suã à patre emancipatũ, furiosam repudiauerit: & mater vi ro pactũ fecerit de non reddẽda dote vel alijs rebus filiæ: an præiudicet, quęritur? Dicitur quòd non. Vel pone casum aliter, vt in glossa.

h Cũ repudiante.] Delata fuit hereditas viro & vxori furiosę: mater eius repudiauit. non potest, sed vir sic. Io. quòd non placet, sed de repudio matrimonij dicit.

i Constituta.] idem multò magis de ea q est ĩ ptãte, sed de hac dubitat: qa plus iuris mater in ea habere videtur, quàm in ea quæ est in potestate.

k Maritũ.] aliàs marito, secũdum Io. & tũc vnũ marito, abundat: vel nõ abũdat: Et tũc dic repudiauit hęreditatẽ mari to secũ instituto, vt eã hęreditatem sibi haberet.

l Repudiare potuit.] hæreditatẽ secũdũ Io. Tu dic. i. vxorem. s. non furiosam. Vel dic etiam furiosam, si modo furor tantus est, vt tolerare non possit: vt. ff. solu. matri. l. si cum dotem. §. si maritus. & . ff. de repud. l. Iulianus.

m Defensio.] sic. ff. de neg. gest. l. qui aliena. §. quã quã. & . ff. de reg. iu. l. fœmine. nisi sit tutrix: vt. s. quando mu. tu. of. fun. po. aut. matri & auiæ.

NE lucrũ.] CASVS. Olim si pater duos habẽs filios vnũ emãciparet: ille fratri suo succedere non poterat. hodie secus est: qa emancipatus succedere potest. vnde cũ emolumẽtũ sentit, onus debet sentire, qd vocabitur ad tutelã fratris sui.

n Anteà.] i. ante nostra tpa. s. per. l. xij. tab. sed per Iustinia. succedit: vt j. de legi. hære. l. fin. in fi.

o Tutelæ.] imò & de tutela diximus in. d. l. de legi. hære. l. fin. in fi. vnde dic tutelæ. i. curę furiosorũ: vt subijcit. vel nihil videmur: dixisse, nisi plenè dicamus: arg. j. e. ad sylla. l. penul. in fi. & facit. s. de leg. l. tu. frater. & . j. de legi. hære. l. de emancipatis.

p Eos.] s. emancipatos.

q Duodecim.] id est ac si lege. xij. tabu. vocarentur.

CVm alijs.] Primo disputatio antiqua. Secundo decisio noua distinguendo. Secunda ibi, Nos itaque. Sali. CASVS. Cũ quis furiosus est, aut perpetuò aut ad tempus. primo casu cura. administrare debet cõtinuè. nec eius cura finitur. Si dilucida habeat interualla, an interim debeat cessare cura? Dicitur quòd certum est constitutum. sed in dilucido interuallo hæreditatem adire vel contrahere potest sine authoritate cura toris.

r Impossibile.] i. difficile. sic. ff. de ijs qui deiec. vel effu. l. ij.

s Remotus] sed non est.

t Viuit.] cõtrà. ff. e. l. j. §. j. vbi dicit durare & finiri cum furore. sed hoc corrigit. vel ibi quo ad effectum: & sic secundum istã. vel ibi nõ habebat interualla.

v Cõpetunt.] vt testamentum: vt. j. qui testa. face. pos. l. furiosum.

x Stimulis.] id est cũ stimulis.

y In cõtractu.] quẽ habuit tempore sanæ mẽtis: vt per traditionẽ, vel qd simile impleat à curatore: nõ autẽ intelligas de eo quem habet tẽpore furoris. quia ibi solus curator sufficit: vt. ff. de regu. iur. l. in negotijs. Vel loquitur secũdũ quorũdam opinionem quæ tangitur. j. l. proxi. §. sin autẽ ex alia. prope finẽ. §. Vel dic contractus à se curatore faciendos.

z Crebra.] Nota aliquid constitui nimiæ frequentiæ vitandæ causa. sic. j. de bonis quæ libe. l. fina. §. penul. & sic infinitas euitetur. sic. s. de sacrosan. eccle. l. vt inter.

Imp. Gordianus A. Auitio. LEX II.

ORationis [a] diui Seueri beneficiũ, quo possessiones rusticas sine decreto præsidis pupillorũ seu adolescẽtiũ [b] distrahi vel obligari prohibitũ est, nõ iniuria etiã ad agnatum [c] furiosi porrigitur. ¶ Si igitur citra decretũ præsidis fundus mẽte capti, etiam ab agnato eius tibi pignori nexus est, vinculũ pignoris in eo nõ consistit [d]: vtilem tamẽ aduersus eum personalem [e] actionem, si ob eius vtilitatem pecunia mutua accepta est, poteris habere. PP. Calen. Ianua. Pio & Pontiano Cons.

¶ *Ad petitionem filij datur curator patri mente capto. h. d. Bal. Vel sic: Per procuratorẽ furiosi vel mẽte capti potest restitutio peti. h. d. Salic.*

Idem A. Aureliæ. LEX III.

SI pater tuus mentis compos non est, pete ei [f] curatores, per quos si quid gestũ est, quod reuocari oporteat, causa cognita in pristinum statum restitui possit [g]. PP. vij. Id. April. Gordiano A. & Auiola Cons.

¶ *Mater nõ potest administrare res filij furiosi uel mẽte capti, nec filiũ obligare. Bal. Vel sic: Furiosi nulla est repudiatio matrimonij: nec mater præiudicat filio si nõ sit eius administratrix. Sal.*

Impp. Diocle. & Maximian. AA. Asclepiodoto. LEX IIII.

CVm repudiãte [h] † furiosa sui iuris constituta [i] maritum [k] qui solus repudiare potuit [l], quędam matrẽ furiosæ marito quondam eius instrumenta confecisse significes: intelligis nihil eam contra furiosam disponere potuisse, cùm eius ad eam iure non pertinuerit defensio [m]. S. Idib. April. Byzantij AA. Cons.

¶ *Frater est legitimus curator fratris furiosi uel mente capti. h. d. Bal. Vel sic: Fratres emancipati qui hodie uocãtur ad successionẽ sororũ, eis furentibus sunt curatores legitimi. h. d. Sali.*

Imperator Anastasius A. ad populum. L. V.

NE lucrũ quidẽ anteà [n] inde bitæ successionis emãcipato vel emãcipatis deputasse, nihil verò de oneribus tutelæ [o] prospexisse videamur: curatores nihilominus eos [p] pro duodecim [q] tabularũ lege furiosis fratribus et sororibus, vt pote legitimos existere † hac legis sanctione decernimus.

¶ *Curator furiosi habentis dilucida interualla, dicitur curator etiam dũ iste habet dilucida interualla: tamen administrare non potest. una est ergo cura continua, sed administratio est discontinua. h. d. Bal. Vel sic: Curator datus furioso habenti dilucida interualla, non desinit curator esse tẽpore quo ille sanæ mẽtis efficitur: sed exercitium administrationis sibi non competit, & potest tunc ille cui curator est datus, omnia per se agere: sed furore superueniente exercitium restituitur curatori. h. d. Sali.*

Imp. Iustinianus A. Iuliano præfecto prætorio. LEX VI.

CVm alijs quidem hominibus continuũ furoris infortunium accidat, alios autem morbus non sine laxamento aggrediatur, sed in quibusdam temporibus quædã eis intermissio perueniat, & in hoc ipso multa sit differẽtia, vt quibusdã breues induciæ, alijs maiores ab huiusmodi vitio inducant: antiqtas disputabat vtrùmne in medijs furoris interuallis permaneret eis curatoris intercessio, an cum furore quiescente finita, iterum morbo adueniente redintegraretur. ¶ Nos itaq; eius ambiguitatem decidentes, sancimus (cùm incertum est in huiusmodi furiosis hominibus, quando resipuerint, siue ex longo, siue ex propinquo spatio, & impossibile [r] est, et in cõfinio furoris et sanitatis eũ sæpius cõstitui, & post longũ tempus sub eadẽ esse varietate, vt in quibusdã videatur etiam penè furor esse remotus [s]) curatoris creationem nõ esse finiendam, sed manere quidẽ eum donec talis furiosus viuit [t]: quia nõ est penè tẽpus in quo huiusmodi morbus desperatur: sed per interualla quæ perfectissima sunt, nihil curatorẽ agere, sed ipsum posse furiosum, dum sapit, et hæreditatẽ adire, et omnia alia facere, quæ sanis hominibus competunt [v]. ¶ Sin autem furor stimulis [x] suis iterum eum accẽderit: curatorem in contractu [y] suo coniungi, vt nomen quidem curatoris in omne tẽpus habeat, effectum autẽ quoties morbus redierit: ne crebra [z] vel quasi ludibriosa fiat curatoris creatio, et frequẽter tã nascat, quàm desinere videatur. D. Calẽ. Septembr. Lampadio & Oreste VV. CC. Cons.

¶ *Hanc legem legan per partes: & ex huiusmodi lectura apparebit legis diuisio. casus huius primæ partis. Furioso, in potestate patris constituto non datur curator, sed eius pater est legitimus administrator. ei uerò existenti sui iuris pater curator dabitur. hoc dicit usque ad. §. Sin autem parentes. Baldus.*

Marginal notes:

hodie in suis, quibus à iure ciuili datum est beneficium abstinendi.

Diuisio.

Impossibile quandoque pro difficili ponit.

† Inscriptis nostris exẽ. legitur, cũ repudiante furiosã sui iuris constitutam mari tũ qui &c.

Casum ponit.

† Sali. dicit hanc l. multum bene probare 9 de mente lege. xij. tabularũ etiã cessiorũ suc. beat locum

CVm furiosus.] ¶ Casus in hac lege vsque ad finẽ talis est: Si furiosus est in patris potestate, administrabit bona filij castrensia vel quasi: nec dabitur furioso curator. Si verò pater moriatur, furiosum potest instituere hæredem, & ei substituere: vt.j̃. de impub. & alijs substitu. l. vnam. & si furiosus moriatur, transmittit hæreditatẽ ad eos qui ei succedunt ab intestato. & si furioso deferatur aliqua hæreditas, curator eius poterit agnoscere bonorum posses. & hæreditatẽ adire. Et si datus fuerit curator in testamento patris: nõ satisdabit de bene administrando, si non sit datus in testamento, sed à iudice vel à lege: qa est ꝓximus agnatus: tunc non cogitur satisdare, si idoneam habeat substantiam: iurabit tamen coram episcopo, & tribus primatibus quòd bene administrabit bona furiosi, & faciet inuentarium. Si verò non habeat idoneam substantiam: dabit fideiussores, & constituetur apud præsidem prouinciæ. Et omnia quæ acquiruntur furioso ex causa legati vel ex quacunque causa, debet administrare. & si compos mentis factus fuerit: retinebit eum, si vult: vel repudiabit. Si verò moriatur in furore: peruenient bona ad eos ad quos essent peruentura, si nunquam furiosus fuisset. Si verò curator discedat, alius in locũ eius subrogabitur. habeat autẽ hæc lex locum in futuris negotijs, non præteritis.

Idem A. Iuliano præfec. præ. LEX VII.

CVm furiosus quem morbus detinet perpetuus, in sacris[a] parentis sui constitutus est: indubitatè curatorem[b] habere non potest: quia sufficit ei ad gubernationem rerum, quæ ex castrensi peculio, vel aliter[c] ad eum peruenerũt, & vel ante furorem ei acquisitæ sunt, vel in furore obueniunt[d], vel in ijs quorũ proprietas ei tantummodò competit[e], paterna verecundia. Quis enim talis affectus extraneus inueniatur, vt vincat paternum[f]? vel cui alij credẽdum est res liberorum gubernandas, parentibus derelictis? ¶ Licet Tertullianus iuris antiqui interpres libro singulari, quem de castrensi peculio condidit, tali tractatu proposito videatur obscurè eandem attingere sententiam, nos tamen hoc apertissimè introduximus.

Pater potest furioso substituere exemplariè, & relinquere curatorem. & si filius est in potestate, quæritur ei paterna hæreditas ipso iure. hoc dicit. Bald. Vel sic: Pater potest filium furiosum hæredem instituere, & ei secundum formã iuris substituere: & si decedat ab intestato, hæreditas deuoluitur ad filium furiosum. etiam sui iuris constitutum. hoc dicit usque ad. §. sin autem ex alia. Sali.

Sin autẽ parẽtes ab hac luce decedere contigerit: nostra constitutio[g] quam promulgauimus de ijs quæ in testamento furioso relinquenda sunt, vel substitutione eorum, in suo robore permaneat. ¶ Sin verò perpetuò furiosus sui iuris[h] sit: tunc in paterna quidem hæreditate, quæ quasi debita[i] ad posteritatem suã deuoluitur, nulla est iuris veterũ dubitatio: cùm ilico appareat, & suus hæres[k] existat suis parentibus.

Curator furiosi cui est delata hæreditas extranei, potest agnoscere bonorum possessionem nomine furiosi. hoc dicit. Bald. Vel sic: Si hæreditas extranei deuoluitur ad furiosum, non petit ipse bonorum possessionem: sed eius curator sic. hoc dicit usque ad §. sed cùm antiquitas. Sali.

Sin autem ex alia quacunq; causa hæreditas ad eum vel successio perueniat: tunc magno & inextricabilis vetustissimo iuri dubitatio exorta est: siue adire hæreditatem, vel bonorum possessionẽ petere furiosus possit * siue non: & si curator eius ad bonorum possessionem petendam admitti[l] debeat. & iuris authores ex vtroque latere magnũ habuere certamen. ¶ Nos itaque vtrãque authorum aciem certo fœdere compescẽtes, sancimus furiosum quidem nullo modo posse vel hæreditatem adire, vel bonorũ possessionem agnoscere: curatori autẽ eius licentiam damus (imò magis necessitatẽ imponimus) si vtilẽ ei esse successionem existimauerit, eã bonorũ possessionem agnoscere quę antea ex decreto[m] dabatur, & ad similitudinem bonorũ possessionis habere: cùm petitio[n] bonorũ possessionis Constãtiniana[o] lege sublata sit, & ab ea introducta obseruatio quæ pro antiqua[p] sufficit petitione.

Curator potest dari furioso in patris testamento, & non tenetur satisdare: debet tamen antequam administret, obseruare & iurare hic scripta. & si nullus ei à patre sit datus, peruenitur ad legitimum idoneum: aliàs ad datiuum: qui forma hic scripta debet creari. hoc dicit usque ad. §. tali itaque. Sali.

Sed cùm antiquitas in curatore furiosi mulras ambages cõstituit, quemadmodum[q] ab eo cautio vel satisdatio detur, vel pro quibus rebus[r], & quibus † personis, & si omnis curator[s] talem præstet cautelam: necessarium nobis visum est vt humano generi consulentes, omnem quidem obscuritatem, & inextricabilem circuitũ tollamus, compendioso autem & dilucido remedio totum complectamur. ¶ Et prius de creatione curatoris, qui furiosis vtriusq; sexus datur, sanciẽtes: tunc[t] & alijs certum finem imponemus. ¶ Et si quidem parens curatorem fu-

a In sacris.] scilicet vinculis.

b Curatorem.] aliũ s. à patre. sed nec pater est curator, sed legitimus administrator. quãdoq; tamen rebus principaliter quas non vult agnoscere pater, datur curator. sic. j̃. de bo. quæ libe. l. fi. §. j. & in aut. vt li. ma. & auiæ. in prin. colla. viij. vel ibi sanę mentis erat.

c Vel aliter.] vt ex quasi castrensi peculio.

d Obueniũt.] per seruos vel per legata: quę cùm acquirũtur ignorantibus, ergo & furiosis.

e Competit.] vt in aduentitijs.

f Paternum[a].] sic. s̃. de episco. audiẽ. l. de creationib⁹. & ff. de ritu nup. l. fi. §. denuo. & j̃. de impu. & alijs substitu. l. humanitatis.

a Ex ista glo. iuncto text. habes ꝙ nullus affectus vincit paternũ. de quo. l. i. sti qnidem. ff. quod met. cau.

g Constitutio.] quã habes. j̃. de impu. & alijs substi. l. humanitatis.

h Sui iuris.] sit scilicet nunc, non tunc, cùm moriebatur pater: alioquin suus hæres ei esse non potest.

i Quasi.] debita. vt & infrà. de codi. l. fi. §. penulti. & j̃. de impo. lucra. descrip. l. j. lib. x.

k Suus hæres.] vt sic statim curator possit administrare. non autem dicas, quòd sic sit hæres ipso iure, vt statim teneatur creditoribus, & non possit abstinere. & sic quod eius fauore esset inductum, in eius lęsionem redundaret. Est ergo nomine, sed non re: vt dicimus in eo qui est sanæ mentis: vt suprà. si vt se ab hæred absti. l. j. vnde interim decedens non transmittit sicut nec infans: vt infrà. de iure deliberan. l. si infanti. § sin verò vel non sit. Sed argu. contra prædicta insti. de hæred. quæ ab intest. §. posthumi. & infrà. de suis & legi. l. apud hostes. & ff. de acquiren. hæredi. l. necessarijs.

Furiosi curator an pos sit bonorũ possessionẽ repudiare.

l Admitti.] debeat. scilicet vel non. nam. ff. de suc. edi. l. j. §. furiosi. dicitur quòd curator furiosi non potest repudiare bonorum possessionem: quia nec delata est. sed si non est delata, ergo curator eam petere non potest. sed econtra dicitur quòd potest petere. ff. de bonorum possessio. fu. l. j. in princip. sed prima intelligitur, non videtur delata, vt possit repudiari: quia non potest, sed peti sic. Vel potest peti vt sit bonorum possessor de facto, non autem de iure: sicut de facto videtur intelligi. ff. de bono. pos. non est ambigendum. Nam cùm dicit ventrem et furiosum contra fiscum admitti in bonorum possessionem, de possessione facti est intelligendum. nam si de bonorum possessione iuris intelligeres, multi alij fisco præteruntur: vt infrà. vnde vir & vxor. l. j. Vel gratia exempli de his ibi dicit. quicquid ergo olim fuerit, hodie potest petere curator nomine furiosi bonorum possessionem iuris & facti: & facit eum bonorum possessorem per legem istam: licet quidam dicant de facto ei quæri tantùm: vt dices. infrà eodem. l. §. tali itaque. sed cùm factus sit bonorum possessor, & posteà resipiscat & nolit habere, an remaneat hæres? quod videtur: quia si semel est hæres &c. vt. ff. de minori. l. & si sine. §. sed quod Papinianus. nisi per querelam inofficiosi testamenti. vel seruus factus sit. vel memoria defuncti damnata: vt. ff. de vulga. substitutio. l. in substitutione. & l. ex facto. in fin. & institu. de hæred. quæ ab intesta. §. per contrarium. Sed dic, quòd dimittere potest: & perinde erit ac si non fuisset agnita: vt infrà eodem. §. sin autem ipse. sicut & qui appellat, si non prosequatur.

* Per se &c.

m Ex decreto.] qa opus erat petenti adire prętorẽ, & solẽnibus verbis petere: & ipsum prętorẽ decernere: & dicitur decretalis: sed ꝙ sic ei liceat, cõceditur edicto prętoris mortui: & sic dicit edictalis: vt. ff. de bonorum posses. l. iij. §. proinde. & ff. de succes. edicto. l. j. § decretalis. & ff. si tab. testa. exta. l. j. hodie vero per Constantinum vtraque solennitas est sublata: & sine petitione hæreditatis: dummodo coram iudice dicebat se velle bonorum possessorem esse: nec est opus eam decerni: vt hic subijcit, & j̃. qui admit. ad bonorum posses. l. fina. quidam tamen dicunt per Constantinum solam solenuitatem petendi sublatam, non decretum.

Bonorum possessio ẽ duplex.

† Aliàs, vel pro quibus personis.

n Cùm petitio.] scilicet solennis.

o Constantiniana.] d. l. s̃. qui admit. ad bono. pos. l. fi.

p Antiqua.] scilicet solenni. Sed nunquid secundum Hug. hodie irritantur testamenta per solam agnitionem, cùm dicam irritandum per contra tabu. non irritum ipso iure? Respon. idem: vt hîc innuit.

q Quemadmodum.] cum fideiussore, vel sine, vel hypotheca, vel coram quo.

r Rebus.] mobilibus vel immobilibus: vel pro quibus.

s Omnis.] curator. sine testamento vel aliter datus.

t Tunc.] id est simul curatoris creatione.

a ¶ **Vel furiosæ.**] vel pdigo: vt.ff.eo.l.pe.ij.rñ.
b ¶ **Perueniat.**] post confirmationē iudicis & decretū: vt subijcit. non enim testamēto perfectè dari potest: vt subijcit. & s̃.de confir. tuto.l.j. &.ff. eo.l.penul.in prin.
10 c ¶ **Primatibus.**] hoc expone: vt.s̃.de epis. audiē.l. de creationibus. vbi sunt hæc de verbo ad verbum.
d ¶ **Sacrosanctis scri pturis.**] idē faciūt hodie omnes curatores & tutores. & sic lege hîc authē. qđ nūc generale &c.
20 quæ est in aut. vt ij qui obli.res.§.pe.colla.vj.

† Scripturis.

Q Vod nunc.] CASVS Dicit lex. C. ꝙ curator furiosi debet iurare corā episcopo & primatibꝰ, ꝙ bene administrabit. hæc aut. ampliat hoc esse verum in omnibus curato-
30 ribus, quòd. s. iurēt se rectè administraturos: non tamen propter hoc iuramentum excusabūtur à rationibus reddendis.
e ¶ **Tutorum.**] quorū res hypothecatæ sunt: vt s̃.de admini.tu.l.pro officio. & facit ad inuētariū: vt.s̃.de admini.tu.l.tuto-
40 res.ij.&.s̃.arbi. tu.l.fi.§. fi. Itē facit ad testimoniū paternū.s̃.de tut. vel cur. qui satis nō dedit.l.in dubiū.& insti.de satis.tut.§. j.&.ff.de testa.tut.l.testamēto dato.ij.in prin.
f ¶ **Agnatum vocauerit.**] vt insti. de cura. §.itē furiosi. & arg.ff. de
50 legi.tut.l.legitimos. sed & senatusconsultū quandoq; vocat, vt per eū soluatur creditoribus: vt.ff. eo.l.curator.
g ¶ **Idoneo.**] quod pro eodē est ac si cessasset: vt ff.quod cuiusq; vni.no.l. j.§.& quidem.
h ¶ **Nobilis sit furio-**
60 **si.**] sic.s̃.de tuto.& cura.illu.perso.l.j.
i ¶ **Propositis.**] & tactis. Accursius.
k ¶ **Eadem obseruatione.**] quę est dicta in ciuitate Romana.
l ¶ **Accedat.**] sic ergo curator adit hæreditatē. & sic est cōtrà.ff.de ap.l.
70 cùm in vna.§.fi.Sol. ibi in curatore pupilli dicit. Vel sol. vt ibi plenè diximus. Sed an sic adeat, vt furiosus fiat hæres? Dixi ꝙ sic.s̃.e.§.sin autē ex alia. in glossa. s. vel nō &c. Alij dicunt, ꝙ non sit hæres. s. vt dominiū rerum habeat: sed quātū ad ad-
80 ministrationē, vt furioso accedat per hūc.§. nā his demū causis quęritur furioso, ex quibus sanæ mētis homini acquiritur ignorāti: vt insti.de hęre. quæ ab intesta.§.sui. Pro prima opinione est.ff.de

Furiosi curator adiēs hæreditatē nomine ipsius furiosi an faciat eū hæredē.

rioso vel furiosæ [a] in vltimo elogio hæredibus institutis vel exhæredatis dederit, vbi & fideiussionē cessare necesse est, paterno testimonio pro eius satisdatione sufficiente: ipse q datus est, ad curationē pueniat [b]: ita tñ, vt in hac florētissima ciuitate apud vrbicariā pfecturā deducat: in puincia autē apud psidē eius, psente etiā tā viro religiosissimo locorū antistite, quàm tribus primatibus [c]: et actis interuenientibus, tactis sacrosanctis [d] † euāgelijs, edicat omnia se rectè & cum vtilitate furiosi agere, & neq; ptermittere ea quę vtilia furioso esse putauerit, neq; admittere q̄ inutilia existimauerit.

In authen. vt ij q obli. §.penul.col la.vj.consti.ij.

Q Vod nunc generale est circa omnes curatores, vt iurēt quidem, non tamen à ratiocinijs sint exempti. Idem est in tutore.

¶ SEQVITVR TEXTVS Codicis.

¶ Et inuētario cum omni subtilitate publicè scripto, res suscipiat, & eas secūdum sui opinionē disponat sub hypotheca rerū ad eū pertinētium, ad similitudinē tutorum [e] & curatorum adulti. ¶ Sin autem testamentum quidem parens eius non cōfecerit, lex autem curatorem vtpote agnatū [f] vocauerit, vel eo cessante, aut non idoneo [g] forsitan existēte, ex iudiciali electione curatorem ei dare necesse fuerit: tūc secūdum præfatā diuisionē in hac quidē florētissima ciuitate apud gloriosissimā vrbicariam præfecturā creatio procedat. ¶ Sed si quidem nobilis [h] sit furiosi persona: etiam florentissimo senatu cōuocādo, vt ex inquisitione curator optimæ atq; integræ opinionis nominetur. ¶ Sin verò non talis persona sit, etiā solo viro gloriosissimo præfecto vrbi præsidēte, hoc procedat. ¶ Et si quidem curator substantiam idoneam possideat: eo sufficiente ad fidē gubernationis, & sine aliqua satisdatione nominationem eius procedere. ¶ Sin autem non talis eius census inueniatur: & tunc fideiussio, inquantum possibile est, ab eo exploretur, creatiōe omnimodo sacris scripturis ppositis [i] in omni causa celebrāda. ipso aūt curatore cuiuscūq; vel substantiæ vel dignitatis est, præfatum sacramentum pro vtiliter rebus gerendis præstāte, & inuentariū publicè conscribente, quatenus possint vndiq; res furiosi vtiliter guberna ri. ¶ In prouincijs etiam his omnibus obseruandis, vt apud præsidē cuiuscunque prouincię, & virum religiosissimum episcopum ciuitatis, necnon tres primates, memorata creatio procedat: eadē obseruatione [k] & pro iureiurando, & pro inuentario, & satisdatione, & hypotheca rerum curatoris, modis omnibus adhibenda.

¶ *Curator furiosi postquàm iurauit, & satisdedit & promisit promittenda, & recepit administrationē per decretum. potest agnoscere bonorum possessionem delatam furioso, & bona ea occasione peruenta tenetur in inuentario addere, saluo iure repudiandi & acceptandi furioso si resipuerit. sed si in furore decedit, ex acceptatione curatoris, non fit transmissio bonorum possessionis. legatum autem bene transmitteretur ad hæredem furiosi. hoc dicit. Bald. Vel sic: Hæreditas furioso delata potest per eius curatorem adiri: ita ut si furiosus efficiatur sanæ mentis, possit eam sibi retinere uel respuere. & si respuerit, uel in furore decesserit, ad substitutum deuoluitur. & si nullus sit substitutus, deuoluitur ad eos qui succederent si furiosus in medio non fuisset. legata uerò ad eius hæredes transmittit cum potestate repudiandi. h.d. usque ad.§. sin autem curator. Sali.*

¶ Tali itaq; ordinatione in curatore furiosi disposita, si quid posteà ad furiosum peruenerit, siue ex hæreditate, vel successione, vel legato, vel fideicommisso, vel alio quocūq; modo. hoc furioso accedat [l], & cū alia eius substātia manibus curatoris tradatur †, inuentario etiā super his omnibus rebus scilicet faciēdo: & sub eius cura custodiatur, quatenus si quidē resipuerit furiosus, & acquisitionem admiserit, ipsi restituatur.

¶ Sin autē in furore diem suum finierit, vel ad suā sanitatē perueniens eam repudiauerit: si quidē successio est, ad eos referatur (volētes tamē [m]) id est vel ad substitutum, vel ab intestato [n] hæredes, vel ad nostrum ærarium: eo scilicet obseruādo, vt ij qui veniant ad successionem, qui mortis tēpore furiosi propinquiores existant ei ad cuius bona vocabūtur. si nō in medio esset furiosus: omni satisdatione vel cautione [o] quā per inextricabilem circuitum veteris iuris authores induxerunt, radicitus excisa: legatis autem proculdubio & fideicōmisis, cæterisq; acquisitionibus furioso acquirēdis [p], & substantiæ eius aggregandis. Sin autem ipse resipuerit, & ea [q] admittere noluerit, & apertè hæc respuerit, vel hæres eius hoc fecerit: à substantia eius ilico separandis, quasi nec fuerint ab initio ad eum deuoluta: & per legitimum tramitem ambulantibus, substantiam furiosi neque prægrauantibus neque adiuuantibus.

¶ *Quod est dictum in creatione curatoris à principio, idem intelligitur in subrogatione loco creati. hoc dicit. Bal. Vel sic: Mortuo curatore furiosi, uel eo ut suspecto remoto debet alius subrogari. h.d. usque ad.§. hæc autē. Sali.*

¶ Sin autem curator furiosi secūdum nostram legem nominatus decesserit: sub eodem modo eadēq; obser-

legat.ij. Licinius locusta. Sed secūdi respōdent, ꝙ de facto tantùm ibi habuit. Itē pro prima.ff.ad Treb.l.cùm hæres institutus. Sed secūdi dicunt, ꝙ verè nō fuit hæres: licet actiones hęreditarias cedat: qa & creditor hoc
10 facit: vt instit. qui.ali.licet.§.j. vel speciale vt fiat ibi hæres: eo ꝙ tenetur transferre actiones. sic in eo.tit.l.cogi.§.hi qui solidum. Pro secūda opinione est.ff.de acqui.hære.l. si quis alicui.§.fi. Itē videtur, quòd nec cōmodū quærat: vt.ff.de acqui.hę-
20 redi.l.Antistius.§.in libro. Sed de cōmodo dominij ibi intellige. quod nō placet. Vel recitat ibi quorundam opinionem, quæ hîc reprobatur.
m ¶ **Volentes tamē.**] sic.j.de iure delibe.l.nec emere.
n ¶ **Ab intestato hæ-**
30 **redes.**] qui defuncto successissent, nisi furiosus fuisset in medio, et cū fructibꝰ medij tēporis: vt hîc subijcit. &.ff.de peti. hære.l.hæres.in prin.
o ¶ **Vel cautione.**] qualis fuerit ignoramꝰ.
p ¶ **Acquirendis.**] p hoc ꝙ aduersatur dicen-
40 do, legatis autē. patet ꝙ aliter in hæreditate est. Et est ratio, quia recta via dominiū quæritur in legato: vt.ff.de furt.l.à Titio. non sic in hæreditate, nisi adeatur, quod fit animo: vt insti.de hære. qua.& diffe.§.fi. Itē legatum sine onere, sed hære-
50 ditas nō: vt.ff.mand.l.si hæreditatem: & ideo ad suum hæredē transmittit legata, licet in furore decedat: vt hîc dicit. Acc.
q ¶ **Ea.**] legata.

Legati dominium recta via quæritur, nō autē hæreditas.

† Per text. secūdū Sal. videtur dicendum ꝙ per aditionē curatoris quærat furioso dominiū: & iō legata à furioso petūtur, & actiones trāsferūtur in eum: tamē inquit Sal. non est incommutabiliter dominus nisi resipuerit.

a ¶ Remoueantur.] sic. s. de legi. & consti. l. leges. ij.
b ¶ Introducta.] quam ignoramus.

¶ DE PRAEDIIS ET ALIIS REBUS MINOR. &c.

Continuatio.

¶ *Dictū est suprà qualiter prouideatur minoribus circa tutorē uel curatorem, nunc autē ponit qualiter prouideatur eis circa conseruationem rerum ipsorum: sicq; imprimitur rubrica, De prædijs uel alijs rebus minorum 10 sine decreto non alienādis. Azo.*

Venditio.] CASVS. Pater obligauit prædium minoris vel suum, hoc pacto vt si sua die pecunia non solueretur, liceret ei vendere, & 20 decessit: & successit ei minor: non satisfaciente sua die minore, creditor prędium distraxit, vult minor reuocare prædium quasi alienatū contra senatuscōsul. quo cauetur, ꝙ prædium minoris sine decreto alienari non debet: an sit audiendus, quęritur? Dicitur quòd nō. 30 Si tamē creditor viliori pretio vēdidit, quàm prędium valeret: potest iudex eum restituere, vt si hi iustum pretium restituatur. Et quod dicitur in senatuscōsul. tunc locū habet, cùm minor ipse prædium vendidit sine 40 decreto. vel ꝙ minor non soluit, missus est in pos. alicuius prædij ex causa iudicati distracti.

c ¶ Pignoris.] s. conuentionalis. vel cū decreto, ob æs alienum obligatum. Vel dic, ꝙ vocatus noluit venire ad causam: vel cauere de dāno infe- 50 cto, vel pro legato: vt. ff. eo. l. iij. §. j. Et quod subijcit ex causa iudicati, dic nec restitui nisi ex causa: vt quia graue damnum habet: vt. ff. de mino. l. si ex causa. & sic ex necessitate permittitur, quod aliàs nō permitteretur: vt ar. ff. de fund. dot. l. j. Vel 60 pone econtra exemplū: quia alterius prædium, pupillo est obligatum: quod vendit: vt. ff. eod. l. magis. §. j.

d ¶ Distractum est.] à creditore.

e ¶ Senatusconsultum.] i. ad oratione imperatoris Seueri in sena- 70 tu recitatam: vt. ff. e. l. j.

f ¶ Solet.] scilicet intra quadriennium.

g ¶ Diuersa parte.] vt. ff. de mino. l. in causæ. j. §. causa. & l. verum. §. sciendum.

h ¶ Dispiciet.] & hæc cognitio potest delegari: vt suprà vbi & apud quē 80 l. fi. secus in decreto super alienatione interponendo: vt ar. ff. de transact. l. cum hi. §. si prætor. & facit. l. j. proxi.

uatione alius creabitur: quemadmodū & si suspectus reperiatur, alter surrogetur. quod & veteribus legibus placuit.

¶ *Dispositio legis huius habet locum in curatoribus post hanc legem creandis: non in prius creatis. hoc dicit usque ad finem. Sali.*

¶ Hæc autem omnia quæ de creationibus curatorum per nouam definitionem introducta sunt, futuris casibus imponantur: & neq; anteà facti curatores remoueantur [a], neq; aliquid eis nouum accedat, sed antiquo ordine statuti in antiquos (quātum ad creationē) permaneant terminos, cautione videlicet vel satisdatione quæ antiquitus fuerat introducta [b], super posteà veniētibus ad furiosos successionibus minimè præstanda. D. Calend. Septemb. Constantinop. Lampadio & Oreste VV. CC. Conss.

TITVLVS LXXI.

De prædiis, & aliis rebus minorum sine decreto nō alienandis vel obligandis.

¶ *Per uiam secundi decreti possunt adulti res alienari. hoc dicit. Vel sic: Prohibitio alienationis rerum minoris sine decreto non extenditur ad alienationes necessarias: sed ex causa dabitur restitutio. hoc dicit. Sali.*

Imperator Antoninus A. Minutiano.

LEX I.

Venditio quidem prædij quod iure pignoris [c] vel in causa iudicati captum & distractum est [d], ad senatusconsultum [e] quod de non alienandis prædijs pupillorum vel adolescentium nisi authore prętore vel præside prouinciæ factum est, non pertinet. sed si etiamnum in ea ętate es cui subueniri solet [f]: aditus competens iudex, an te in integrū restituere debeat, præsente diuersa parte causa [g] cognita dispiciet [h]. PP. xiij. Calen. Decemb. Duobus & Aspris Conss.

¶ *Quando contractus non tenet ipso iure, non debet peti in integrum restitutio. hoc dicit. Qui habent uiam explicatā, non debent petere uiam implicatam. h. d. Bald. Vel sic: Vbi uenditio pignoris est ipso iure nulla, restitutio ratione ætatis nō est ipso iure necessaria secus si sit aliqua:*

ditione commisit, restituetur minor. & hoc in secunda.

& si interuenit læsio non modica: uel fraus cū emptore sit participata. h. d. Sali.

Imper. Gordianus A. Clearcho & alijs †.

LEX II.

Non est vobis necessaria † in integrum restitutio, si tutores vel curatores vestri possessionem, licet pignori nexam, vendiderunt [i] sine decreto. ¶ Quòd si creditores [k] id fecerūt: ita demum iuxta formā edicti beneficiū [l] tibi impartietur, si fraudulēta vēditione, participante cōsilio emptoris, damnum tibi inflictum esse docea tur [m]. PP. iij. Calen. Februar. Gordiano A. & Auiola Conss.

¶ *Pater non potest alienare rem filij sine decreto. hoc dicit. Bald. Vel sic: Pater curator filij non potest prædia alienare sine decreto. hoc dicit. Salice.*

Impp. Valerianus & Gallien. AA. Theodosiano & alijs.

LEX III.

Cvm emācipatis vobis prædium acquisitū foret [n], alienari à patre eodéq; curatore [o] sine præsidis authoritate non potuit: maximè si tanquam [p] suum esset, non tanquam pupillare, vendiderit. itaq; illibata vobis persecutio eius manet. PP. iij. Non. Ianuar. Tusco & Basso Conss.

¶ *Minor frater non potest alienare in fratrem maiorem sine decreto rem prohibitam alienari. h. d. Bal. Vel sic: Immobilia minorum nullo titulo alienantur sine decreto, ideo tradita uendicantur, redditis tamen quæ acceperunt. h. d. Sali.*

Idem AA. Mitridati.

LEX IIII.

Non solùm per venditionem rustica prædia vel suburbana pupilli vel adolescētes alienare prohibētur [q]: sed neq; † trāsactionis ratione, neq; permutatione, & multò magis donatione vel alio quoquo modo ea transferre sine decreto à dominio suo possunt [r]. ¶ Igitur & tu si fratribus tuis per transactionem fundum dedisti [s], vendicare eum potes: sed si quid inuicem ab eis ex eodē pacto consecutus es, id mutuò [t] restituere debes. PP. xv. Calē. Maij, Seculari ij. & Donato Conss.

¶ *Decretum ex falsa causa alienationi interpositum, non tenet. h. d. Bald. Vel sic: Decretum ex falsa causa interpositum, est ipso iure nullum: ideo illo non obstante non tenet alienatio. hoc dicit. Salice.*

i ¶ Vendiderunt.] credentes sibi licere quod creditori licebat. cùm ergo ipso iure non teneat sine decreto: vt. ff. e. l. j. ergo cessat restitutio: vt. ff. de mi. l. in causæ. ij. in prin.

k ¶ Quòd si creditores.] qui iure facere possūnt sine decreto, licet tutius cum decreto: vt. ff. e. l. j. §. si communis. & l. si pupillorum. §. j.

l ¶ Beneficium.] scilicet restitutionis, cōtra 10 emptorem.

m ¶ Doceatur.] idem si enorme damnum fuerit passus, licet non interuenerit fraus: vt suprà si aduersus vendi. pign. l. j. quæ est contra. pro mini mo autem non daretur restitutio: vt. ff. de in in- 20 teg. restit. l. scio. Et potes hic referre quæ diximus suprà si aduer. vendi. pigno. l. j.

Cvm emancipatis] CASVS. An pater filij sui emancipati minoris prædiū minori acquisitum sine decreto alienare possit, quę 30 ritur? Dicitur quòd nō, etiam si tanquam suum esset vendidisset, non vt pupillare.

n ¶ Foret.] vel directò vel vtiliter: sive ius in eo habeat, vel bona fide possideat: vt. ff. eo. l. iij. §. penul. & antepenult. & l. magis. §. j.

o ¶ Curatore.] id 40 est tutore: cùm hic pater, & ille impubes ab eo emancipatus esset: vt insti. de legi. parē. tu. & hic subijcit. sic & alias vnum ponitur pro alio s. de in litem dan. tut. l. tutorem. Vel dic hos adultos & patrem & curatorem. & 50 quod dicit pupillare. sci licet quondam.

p ¶ Tāquam suum.] vbi etiam hæc ratio impedit. vt ar. ff. de cur. fur. l. Iulianus. in fi.

Non solùm.] CASVS. Certum est, quòd oratione diui Seueri cauetur, 60 vt prædium minoris sine decreto alienari nō possit titulo venditionis. an idem sit in alijs titulis alienationis, puta donationis vel transactionis, quæritur? Dicitur ꝙ sic. Si ergo minor ex causa falsa vēdidit fratri fundum sine decreto, reuo- 70 cari poterit: restituto fratri si quid minor ab eo percepit.

q ¶ Prohibentur.] vt & suprà de ijs qui veni. ætat. impera. l. finali. & dic quòd eadem appellat rustica & suburbana hoc titulo.

r ¶ Possunt.] nisi in 80 casibus: vt. j. titu. proxi. per totum.

s ¶ Dedisti.] secus si fundum de quo litigabat, minor diuisit: aliquo sibi dato nomine transactionis. argu. suprà de transact. l. præses. imò idem: vt. ff. de transact. l. cum hi. §. si cùm lis.

t ¶ Mutuo.] sic suprà de reputationibus. l. j. & suprà si aduer. transact. l. prima & secunda.

† Aliâs & Aphrodisio.

† Concor. c. constitutus circa fi. in gl. super verbo, solēnitas. extrà de resti. in integ.

† Neque trāsactione neque permutatione &c.

Non est.] CASVS. Si tuto. pup. licet alij obligatā distrahat possessio. sine decreto, ipso iure non tenebit alienatio: nec restitutio in integrum est necessaria. & hoc in prima. Si verò creditor, minore non soluente iure creditoris sine decreto distrahat: valet venditio: sed si fraudem in ven

Et si præses.

ET si præses.] CASVS. Iudex circũuentus falsis allegationibus, puta quia dicebatur, quòd æs alienum vrgebat, cùm non immineret: de prædio minoris alienando, decretum interposuit: non valet decretum, nec alienatio: vnde prædium alienatum minor vendicare poterit.

a ¶ Actionem.] in rem & in personam, contra tutorem vel curatorẽ: vt.ff. eo.l.magis.§.penul.

n ¶ Rescissa est.] quatenus de facto processit, cùm de iure non teneat. sic s̄. de rescinden.ven.l.si dolo.&.ff.de act. emp.l.ex empto.§.is qui vina.& sic de sacrosan.eccle.l.iubemus.ij.§.post statutum.

o ¶ Pignora.] quid si simplum de euictione promisit? Respon. tenetur: vt.ff. de euic.l.minor.xxv.an.

Idem AA. Sereno. LEX V.

ETsi præses prouinciæ decreuerit alienandũ vel obligandũ pupilli suburbanum vel rusticum prædium, tamen actionem [a] pupillo, si falsis allegationibus circunuentam religionem eius probare posit, senatus reseruauit [b]: quã [c] exercere tu [d] quoq; nõ vetaberis. PP.iij. Calend. Maij, Seculari.ij. & Donato Cons.

¶ *Non sufficit causas allegare, sed oportet probare. h.d. Vel sic: Ad petendum interponi decretum super alienatione rei minoris, non potest cõstitui procurator. h.d. secundum alium intellectum singularem. Bald. Vel sic. Non sufficit causam alienationis proponi coram iudice: sed est necesse ut apud acta probetur, & ut decretum interponatur. hoc dicit. Sali.*

Imppp. Carus, Carinus & Numerian. AAA. Varo. LEX VI.

MInorum possessionis venditio, per procuratorẽ delato ad prætorem vel præsidẽ prouinciæ libello [e], fieri non potuit: cùm ea res cõfici rectè aliter non possit, nisi apud acta causis probatis quæ venditionis necessitatem inferant, decretum solenniter interponatur. S. Noñ. Maij, Caro et Carino AA. Cons.

¶ *Sicut minor non potest alienare rem non alienabilem: ita nec eam potest refutare uel finire. h.d. Bald. Vel sic: Sicut minor non potest alienare immobilia sine decreto: ita nec ad alienandum se obligare. h.d. Sali.*

Idem AAA. Isidoro. LEX VII.

SI ad resoluẽdam donationem quam in emancipatũ te pater contulerat [f], minor vigintiquinq; annis cautionẽ [g] ei emisisti [h]: cùm huiusmodi scriptura contra senatuscõsulti [i] authoritatẽ data sit, ñ oberit iuri tuo. PP. vj. Id. Decẽbr. Caro & Carino AA. Cons.

¶ *Etiam propter nuptias non potest minor alienare sua authoritate rem non alienandam. hoc dicit. Bald. Vel sic: Ex causa sponsalitiæ largitatis immobilia non alienantur sine decreto. hoc dicit. Salicetus.*

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. Theodotæ. LEX VIII.

PRædia rustica quæ contra senatusconsultum data esse ante nuptias sponsaliorum nomine precum tuarum confessio ostẽdit, cùm proprietas ad te [k] propter iuris interdictum transire nõ potuerit [l], in dominio mariti pmansisse palàm est. PP. iij. Noñ. Nouemb. Diocletiano & Aristobolo Cons.

¶ *Licet ex priuilegio non obligetur fideiussor, cui priuilegium non competit obligatur. hoc dicit. Bal. Vel sic: Licet alienatio sit prohibita minorum fauore, tamen alij non prohibentur se & res suas obligare. h.d. Vel sic: Prohibitio extra personam & causam prohibitionis non egreditur. h.d. Salicetus.*

Idem AA. Mutiano. LEX IX.

ETsi is quem prædium rusticũ minoris distraxisse affirmas, curatoris officio functus id fecit: venditio tamen contra diui Seueri orationem [m] facta, præsidis sententia nõ immerito rescissa est [n]. ¶ Pignora [o] sanè [p] quæ ob euictionis periculũ idẽ curator ex rebus proprijs tibi obligauit, nõ prohiberis persequi [q]. PP. Noñ. Nouẽbr. Dioclet. & Aristobolo Cons.

¶ *Minor rem non ritè alienatam uendicat, nec restituit pretium nisi quatenus recepisse probatur. hoc dicit. Bal. Vel sic: Minor uendicans eius prædia non iure alienata, tenetur restituere pretium quatenus probatur in eius utilitatem uersum. hoc dicit. Sali.*

Idem AA. Grato. LEX X.

PRædiorum, quæ sine decreto alienata sunt, dominium tibi persequenti præses opem feret: apud quem si illuxerit non vniuersa pretia quæ curatori tuo data sunt, in patrimonium tuũ processisse, pro ea duntaxat pecuniæ parte te cõueniri permittet, quam in facultates tuas erogatam esse constiterit [r]. S. vj. Id. Augu. ipsis AA. & Cons.

¶ *Vbi contractus peccat in solennitate, non est tractandum de pretij paruitate: secus ubi omnia sunt solenniter acta. h.d. Bal. Vel sic: Vbi alienatio est nulla, minori restitutio nõ est necessaria: secus si sit aliqua, & læsio in pretio sit secuta. hoc dicit. Salicetus.*

Idem AA. Trophimo. LEX XI.

SI quidem sine decreto minor annis patronus tuus [s] rusticum prædiũ væñdedit: superua-

b ¶ Reseruauit.] nullũ enim fuit decretũ: & sic nulla alienatio. sic. s̄. si ex fal.alleg.l.j.& arg. ff. q̄b. ex cau.in pos. ea. l. Fulcinius.§.siq̄s bona possederit.et.ff e.l.quãuis. Sed ar. contra.insti.q̄ manu. non possunt. §. semel. sed ibi impropriè ponitur falsa.

c ¶ Quam.] s̄. in genere, nunc in specie.

d ¶ Tu quoque.] scilicet minor.

MInorũ.] CASVS. Si minor vel eius pcurator presidi de interponẽdo decretũ libellũ porrexit: non statim decernere debet vt res minoris vẽdatur, sed causam examinabit.

e ¶ Libello.] quo petit decretũ, & causa inseritur, non ergo assertioni libello factæ creditur, sed necesse est pbari causam. Vel dic, q̄ procurator ad hãc causam nõ põt cõstitui, sicut in excusatione tutelæ: vt.ff. de excu.tu.l. excusare.& arg.s̄. si ipropter pu.pen.l.fi.& arg.ff. de offic.eius cui mã. est iur.l.ij.§.j. Sed cõtrà.ff.de mino.l.illud.§. si talis. sed ibi ad fauorẽ: hîc ad damnũ. & tñ non põt ibi fieri sine speciali mandato.

Procurator non semper cõstitui potest.

SI ad resoluendã] CASVS. Pater filio suo minori et emãcipato p̄diũ donauit: posteà filius sine decreto de reddẽdo patri cautionẽ emisit: tamẽ cõtra senatuscõ. huiuscautio sic emissa filio non præiudicabit.

f ¶ Contulerat.] tradendo.

g ¶ Cautionẽ.] de reddẽdo p̄dio dato à patre.

h ¶ Emisisti.] ex interuallo.

i ¶ Consulti.] quo colligitur. sicut tradendo nõ potest dominiũ in alium transferre: sic nec stipulãti potest id promittere, cũ iam habere videtur stipulator: vt.ff. de reg. iur. l. qui actionem.& facit.s̄. si aduer.dona.l.ij.

PRædia rustica] CASVS. Minor sponsæ suæ donauit prædiũ ante nuptias nomine sponsaliorum sine decre. an valeat donatio, quæritur? Dicitur quòd non, vtpote facta contra senatus.

k ¶ Ad te.] vxorem.

l ¶ Non potuerit.] imò: vt.s̄. si aduer.dona.l.j. quæ est contra. Sol. ibi mobiles: hîc immobiles. Vel ibi decretum fuit: hic non. Vel hic sponsalitia: ibi propter nuptias. hoc placet. Item contra.s̄. de admini.tu.l.lex. Sol. non est econtra: quia ibi nil de donatione dicit. Item contra.j̄. si maior fac.l.fin.§. cùm autem. Sol. vt ibi.

ETsi.] CASVS. Tutor vel curator si prędium minoris alienauerit sine decreto, an ideo minor reuocare posit, quæritur? Dicitur quòd sic. Pignora autem quæ curator emptori ob euictionem obligauit, poterit emptor persequi.

m ¶ Orationem.] id est cõtra senatuscõsultũ ad orationẽ factũ: vt.ff. eo.l.j.

p ¶ Sanè.] imò quicq̄d sequit &c. vt.s̄. de legi. & cõsti.l. nõ dubiũ. quæ est contra. Sol. illa in ijs quæ stãt in finibus phibitionis, nec aliam specialẽ pœnam imponit. nã ad illa de quibus est specialiter cautũ, nõ porrigit generalitas: vt.ff.de ver.obli.l. doli.et de pœnis.l.pe. secũdum Io. Vel illud intelligitur de ijs quæ fiũt contra cõmunes leges: istud de eo quod fit cõtra priuilegiũ, & non contra leges communes. Vel hoc ideo cõtigit quia curator est extra causam prohibitionis: & hoc pignus minorem non onerat, & sic quãtũ ad minorẽ, vt non tenet principale: nec subsecutũ. & sic loquitur aliud cõtra.ff. de fideius. cùm lex. quantũ autẽ ad tutorem, principale tenet [a]: sic & subsecutum. sic & ff. de dona. inter virum et vxo.l.cum hic status.§. si socer nurui. &. ff. de diuor.l.fi.in prin.&.j̄.de bonis mater.l.j. Vel quartò, ibi de ijs quæ habent perpetuam causam prohibitionis. Vel q̄nto, refert vendiderit tutor: vt hîc. an pupillus, eo authore: vt ibi.

Generalitas non porrigitur ad specialiter cauta.

a Nota ex hac gl. relata ad tex. q̄ accessoriũ non sequit suum principale vbi in accessorio non est eadem ratio.

q ¶ Persequi.] tu emptor.

PRædiorum.] CASVS. Si p̄diũ suum minor sinè decreto alienauerit, poterit id reuocare, ita tamen vt pretium quatenus in vtilitatem suam conuersum est, emptori restituat.

r ¶ Constiterit.] nota ergo q̄ emptor pbat minorẽ locupletatũ, cũ tutori est soluta. secus si ipsi pupillo: quia tũc pupillus probat nõ esse versum, vt.j̄.eod.l. si prædiũ.&. ff. de iureiu.l. nam & posteà.§. si minor. quæ est cõtra. Sed fallit in creditore: vt.s̄. si aduer. cre.l.j. &. ij. Vel hoc, quãdo cõtractus est nullus: sic quia cõpetat pupillo directa rei vendicatio: & aduersarius excipiat, dicẽs eum locupletatũ, & ita suam exceptionem probare debeat, scilicet se minorem & læsum: vt.ff.de proba. l. in exceptionibus.&.j̄.e.l. vtere.&.l. si prædium. vbi autem tenet, cùm agit minor petẽdo restitui: plenè intentionem suam probare debet, scilicet se minorem & læsum: vt.j̄.eo.l.fi.&. ff. de cura.fu.l.consilio.§.fi.&.ff.eo.l. si pupillorum.§.fi.&.l. si fundus.&.ff. de mino.l.patri.§.item. Vel planius. aut non tenet, & probat emptor: vt hic, &.j̄.eo.l. vtere.&.l. si prædium. Aut tenet, & tunc minor: vt.ff. de iureiur.l.nã & posteà.§. si minor. Accur.

Minor petens restitutionem probet se minorẽ & lęsum.

SI quidem.] CASVS. Minor prædium suum sine decreto alienauit: non refert, alienauit vili pretio vel non: quia non tenebit venditio. & hoc in prima. Si verò interposito decreto alienauit, sed ignorans vires prædij minori pretio quàm valuit, tenebit alienatio: sed restituetur, vt iustum pretiũ ei suppleatur.

s ¶ Patronus tuus.] ô liberte, idem & curator.

a ¶ Obstruxerit.] vt &.ff.eo.l.j.

b ¶ Restitutio.] ad hoc vt pretium suppleatur, vel res reddatur si vt minori venderet deceptus est.& hoc data electione emptori : alioquin si in hoc ipso quod vendiderit est deceptus,ad rem ipsam:vt arg.ff.de iure dot.l.si res. §.j.&.ff.de dona.inter virũ & vxo.l.si spõsus.§.circa.& ar.s̃.de rescin. ven.l.ij. Sed videtur iudicis decretum facere cessare restitutionẽ : vt.ff.de mino.l.ait prætor.§.quid tamẽ. sed aliud est cũ pro recipiẽte sibi debitũ, & aliud cũ pro alienante interponit: vt ibi dixi. Itẽ ad hoc q̃d dicit de vili pretio, facit. ff.de trãsac.l.cùm hi.§. si quis de alimentis.& s̃. de rescindẽ.ven. l. quisquis.

Restitutionẽ en faciat cessare decretum iudicis.

cuum est de vili pretio tractare,cũ senatuscõsulti authoritas retento dñio alienãdi viam obstruxerit[a]. ¶ Si verò iure interposito decreto venditionẽ vili pretio eius possessionis,cuius vires ignorabat,fecit: iuxta perpetui edicti authoritatẽ in integrum restitutio[b], causa tamen cognita ♁ præbetur. S.xij. Calen.Decembr.ipsis AA. & Cons.

¶ Ob æs alienum & similẽ causam possunt alienari res minorum.h.d.Sali.

Idem AA.& CC.Leontio. **LEX XII.**

OB æs alienum tantùm[c] causa cognita præsidali decreto prædium rusticũ minoris prouinciale[d] distrahi permittitur. D. ij.Calẽ.Maij,Heracliæ CC.Cons.

¶ Minor non potest uẽdere suam emphyteusim decreto.Bal.Vel sic:Non tantùm proprium, sed nec uectigale, uel emphyteuticarium prædium uendit minor sine decreto.h.d.Sali.

Idem AA.& CC.Zenophilæ. **L. XIII.**

ETiam[e] vectigale vel patrimoniale[f] siue emphyteuticum[g] prædium,sine decreto præsidis distrahi non licet. D.viij.Calen. Septembr.Sirmij CC.Cons.

¶ Etiam ex contractu mutui secuta traditione propter reciprocam præstationem causatur ius retinendi.h.d.Bal.Vel sic:Minor à uendicando alienata repellitur si pretium in suum debitum uersum non restituat cum usuris.h.d.Sali.

Idem AA.& CC.Phrominio. **L. XIIII.**

VTere viri prudentissimi Papiniani responso, cæterorumq́ue,quorum precibus[h] fecisti mentionem,sententijs:ac doli mali exceptionem oppone[i],pretium ob eorum[k] debitum solutum probans,si sortem cum vsuris quæ fisco deberentur,pupilli non offerentes, fundos prouinciales citra decretum præsidis vænundatos[l] cum fructibus petant.D.ix. Calẽ. Decembr.ipsis CC.Cons.

¶ Non potest minor soluere sine decreto aliud pro alio in ijs quæ non possunt alienari.h. dicit. Bal.Vel sic:Immobilia pro alio debito non possunt insolutum dari sine decreto.Sali.

Idem AA.& CC.Sabinæ **LEX XV.**

SI minor vigintiquinque annis prædium rusticum, cùm aliud[m] deberes[n], sine decreto in solutum dedisti: dominium à te discedere non permittit senatuscõsulti authoritas.D.viij.Calen.December.CC.Cons.

¶ Minor qui ex pretio fundi uenditi soluit onera & tributa,pretium non recuperat nisi restituat quod accepit.Bal.Vel sic:Immobilia alienata sine decreto iudicis in cuius territorio sunt sita,possunt cum fructibus uendicari, sed pretiũ in utilitatem minoris uersum, cum usuris debet restitui,& sumptus meliorationis.h.d.Salice.

Idem AA.& CC.Euthychiæ. **L. XVI.**

SI prædium rusticum vel suburbanum[o] (quod ab vrbanis nõ loco[p], sed qualitate secernitur) in pupillari ætate constituta, tutore authore, vel adulta sine decreto præsidis prouinciæ in qua situm est,vænundedisti : secundum sententiam senatusconsulti dominiũ eius siue ius à te discedere non potuit: sed vendicationem eius, & fructuum, vel his non existentibus,cõdictionem competere constitit. ¶ Emptor autẽ si probare[q] potuerit ex cæteris facultatibus[r] obedire te muneribus siue oneribus non potuisse,ad vtilitates prę tereà tuas cessisse pecuniam quã pretij nomine sumpseras:doli exceptionis auxilio pretium cũ vsuris quas præstitura esses, & sumptus meliorati prædij seruare tantũmodò potest.Dat.vj. Id. April. Anchialo CC.Cons.

¶ Non potest minor diuidere immobilia nisi prouocetur à maiore.h.d.Bal.Vel sic:Minor nõ alienat etiam in communi,sine decreto:nec prouocat ad diuisionem : sed prouocatur à maiore, & tunc sine decreto procedit alienatio.hoc dicit.Salicetus.

Idem AA.& CC.Philippo. **LEX XVII.**

INter omnes minores[s] nec cõmune prædium sine decreto præsidis sententia senatuscõsulti distrahi[t] patitur.nam ad diuisionis causam prouocante ♁ tantummodò maiore socio, eius alienationem & sine decreto[v] fieri iam pridem obtinuit.Dat. vij. Id. Decemb. CC. Cons.

¶ Propter debitum fiscale(puta propter datia & collectas)potest alienari res minoris interueniente decreto.Bald.Vel sic : Etiam propter debita fiscalia nõ possunt minorum prædia alienari,nisi causa probata & interueniente decreto,hoc dicit.Sali.

Imp.Constantinus A.& Constant. C. ad Seuerum. **LEX XVIII.**

OB æs.] CASVS. Si minor alicui in centum teneatur,an vt liberetur interposito decreto possit rusticum prædium alienare,quæritur? Respõ.quòd sic etiam prouinciale.

♁ Ei præbebitur.

c ¶ Alienũ tantum.] vel similẽ causam, vt dotẽ:vt plenè dixi.s̃. de admini.tu.l.lex quę in prin. Vel donationẽ ppter nuptias:vt.s̃.si ma.fac.l. fi.§. fi.Itẽ ob famẽ.ar.s̃.de pa. qui fi.dis.l.j.&.ij.cũ personę rebus præponãtur : vt s̃.de sacrosan.eccle.l.sancimus. Forte & ob famem cõiunctarũ personarũ[a] : vt.ff.de tu. & ra.dis.l.j.§. sed nonnullos. Idẽ dicũt de fundo sterili.ar.s̃. de sacrosan. eccle. aut. item prædiũ. quod nõ placet, q̃a nõ videt̃ sterile quod vẽdi potest:vt.ff.ad.l. fal. l.iij.&.ff.e.l.si fundus.nisi fortè nil posset percipi.

Personæ sunt rebus preferendę.

a Not.gl. quia singu. est.

d ¶ Prouinciale.] ecõtrà videbat̃, quia directũ dominiũ venditoris vel minoris nõ erat. & facit ff.e.l.magis.§.ne tamen.

ETiam.] CASVS. Si minor habeat prędiũ in emphyteusim:vel tale pro quo reddat tributũ fisco vel Cęsari:an id sine decreto alienari possit,quæritur? Respondetur quòd non.

e ¶ Etiã vectigale] q̃d præstat vectigal fisco.

f ¶ Patrimoniale.] q̃d Cæsari.

g ¶ Emphyteuticũ.] q̃d priuato.& idẽ si quod cunque ius habet in re:vt ff.eo.l.iij.§.sed ius.

VTere.] CASVS. Si minor prædiũ suũ prouinciale sine decreto distrahat, vt emptor nomine pretij fisco cuius debitor erat minor,vel exercitui suo vel patriæ satisfaceret,& prædium reuocare voluerit: an ei agenti.nisi pretium cum vsuris fisco debitis restituat emptori, obstet doli exceptio,quæritur? Dicitur quòd sic. & hoc cauetur in responso Papi. & cæterorum iurisconsul.

h ¶ Precibus] id est in libello precum.

i ¶ Oppone.] tu emptor.

k ¶ Ob eorum.] scilicet minorum & habes idem.ff.eo.l.si fundus.§.fin.& l.pupillorum.§.pe.&.ff.de mino.l.tutor.&.ff.de cu.fur.l.consilio.§.j.&.s̃. titu. ij.l.si contra amplissimi.&.ff.de acquiren.re.do.l.bonæ fidei.

l ¶ Vænundatos.] à minore.

SI minor.] CASVS. Tenebatur mihi minor in fundo Semproniano,dedit mihi in solutum alium sine decreto, cùm debuit dedisse Sempronianum:an id vendicare possit,quæritur. Dicitur quòd sic.

m ¶ Aliud.] s.prædium & ita alterum puta debitum, poterit alienare:aliud nõ.sic est differẽtia inter fundũ & fundũ : vt.ff.eo. l.magis.§.si fundus. &.§. si pupillus.Sed argu.contra.ff.e.l.si pupillorũ. §. fi.vbi fundus primo obligatus cum decreto alteri pro eodẽ debito exoluendo, sine decreto obligat̃. sed ibi ideo quia in locũ primæ obligationis successit eadem res.

n ¶ Deberes.] ex persona eius cui successisti.

SI prædiũ.] ¶ Priò cõsulit minori Secũdò emptori. Seda ibi, Emptor. CASVS. Si minoris rusticũ prædiũ vel suburbanũ sine decreto alienet̃,nõ tenebit alienatio: sed aget̃ & restituetur sibi prædiũ cũ fructibus si extẽt.cõsumptos cõdicet.si tñ emptor probet pretium fuisse versum in vtilitatẽ minoris, repelletur minor doli exceptione,si non soluat pretium cum vsuris,& sumptus si quos fecit in p̃dio. ¶ Not. ex textu sufficere decretũ illius iudicis in cuius territorio res est. sufficeret etiã decretũ illius iudicis qui habet pupillũ sub se:licet non habeat rẽ sub se:vt.l. magis puto.§. illud.ff.de rebus eorum.

Diuisio.

o ¶ Suburbanum.] p eodem ponit rusticum & suburbanum : vel suburbanum est quod est iuxta vrbanum,vt horti in ciuitate,& extrà.

p ¶ Non loco.] nã vrbanũ põt esse in rure & in ciuitate : vt.ff.de verb. sig.l.vrbana prædia.&.l. vrbana familia. & econtra rusticum in ciuitatę.

q ¶ Probare.] ex volũtate,nõ ex necessitate : vt dixi.s̃.e.prędiorũ secũdũ H.& Azo. vel etiã ex necessitate, cùm contractus non tenuerit,vt ibi dixi.

r ¶ Facultatibus.] mobilibus:vt.ff.e.l. magis. §. itẽ regrat.& ad hoc. s̃. de ijs qui ve.æta.impe.l. eos. &.s̃.ti.j.prædiũ.&.ff. eo.l, iij.&.s̃.ti.ij.l.si contrà amplissimi.&.s̃.de condi. ex le.l.si mala. &. ff.de pe. hęre.sed et si lege.§.scire. &.ff.de mino.l.intra vtile.&.l.tutor.ĩ fi.&.ff.e.l.si fund².§.quãquã.&. l. pe.

♁ In nõnul lis exẽplaribus,hoc uerbũ, tantummodò non habetur.

INter.] CASVS. Si minor cum minore habeat rẽ cõmunẽ: sine decreto alienare non licet,sed nec ad communi diuidundo iudicium prouocare.sed si maior cuius fundus erat communis,ad iudicium prouocet,etiam si sine decreto fiat diuisio,bene tenet.

s ¶ Minores.] vterque enim eorum erat minor.sic.ff.eo l.si pupillorum.

t ¶ Distrahi.] etiam per diuisionem.Est enim quædam alienatio per diuisionem & adiudicationem.

v ¶ Sine decreto.] vt &.ff.e,l.j.§.si cõis.Et est ratio,quia ex necessitate fit. sic.&.ff.de condi.fur.l.& ideo.& ar.suprà de fun.do.l.j.& facit.s̃.titu.j.l.j. & fi.

Si minores.

SI minores.] CASVS. Si minor nomine suo vel patris fisco vel priuato teneatur: an interposito decreto res suas distrahere possit, quęritur? Dicitur quòd sic.

a ¶Debitis dũtaxat.] determinat debitis. non autem ea quæ sequuntur.

b ¶Obnoxij.] ad pecuniã: secus si ad rem certã, tũc enim distinguit patris an suo nomine debeant: vt.ff.e.l.magis.§.si pupillus.&.§.sed & si pater.

c ¶Prætore.] i. prætore quem constituit Constantinus.

d ¶Fide.] quia non inuenitur vnde aliũde cõmodè potuerit debitum solui: nec eñ frumẽtum nec alia necessaria debuerunt vendi: vt argu.ff.de ver.sig.l.nepos Proculo.

Ingruentibus.

SI minores vel ex patris nomine vel ex suo, debitis dũtaxat [a] fiscalibus ⸸vrgẽtibus, vel ex priuatis cõtractibus reperiantur obnoxij [b]: decreti interpositio à Cõstãtiniano prætore [c] celebranda est, probatis examinatisque causis: vt patefacta rerũ fide [d], firma vẽditio perseueret. D. xij. Calend. Ianuar. Probiano & Iuliano Cons.

e ¶QVANDO DECRETO OPVS NON EST. ¶*Diximus quãdo decreto opus sit: modò exponamus casus in quibus nõ est opus iudicis decreto.* Azo. *No. casus ubi nõ est opus decreto. Primus.s̃.tit.j.l.penul. Secũdus si non caueatur de damno infecto.ff.de dã.infec.si finita.§.si pupillus. Itẽ in alio quãdo defunctus permisit: ut.j.e.l.j.§.j. & ff.e.l.j.§.j. Itẽ in alio: ut.j.e.ti.l.ij. Itẽ si iurauit quod plenè dixi.s̃.si aduer.uẽ. authẽ.sacramenta. Itẽ alius: ut.ff.eo.l.magis.§.sed si pater. Itẽ in alio: ut j.e.l.fi. Itẽ in alio: ut.s̃.de admi.tuto.l.fi.§.defensionem.* Accur.

Continuatio.

Minorum bona multis casibus sine decreto alienari possũt.

TITVLVS LXXII.

Quando decreto opus non est [e]

¶*Emptor mandauit restitui rem emptam refuso pretio. potest hoc fieri, licet hæres sit minor: quia uoluntas testatoris operatur idẽ quod decretum iudicis.h.d.Bald. Vel sic: Conuentio paterna in contractu apposita facit alienationem rei minoris ualere sine decreto.h.d. Vel sic: Ex uoluntate paterna possunt immobilia pupilli alienari sine decreto.Sali.*

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Valentino.

LEX I.

SI probare [f] potes [g] patrẽ pupilli cuius tutores cõuenisti [h], cõsensisse [i] vt reddito tibi prædio pretiũ *reciperet: id quod conuenit, seruabitur. Neq; eñ in ea re authoritas p̃sidis necessaria est, vt tutorũ solicitudini cõsulatur si volũtati [k] defuncti pareant. D. vj. Cal. Ianua. Antonino & Geta Cons.

*Reciperet.

SI probare.] CASVS. Si mãdauit testator vt reddito pretio, minor tibi prædium restituat: decretũ non est necessarium.

f ¶Si probare.] sic.s̃. de pac. inter emp. & ven. l. secunda.

g ¶Potes.] tu vẽditor.

h ¶Conuenisti.] ex vendito, vel præscriptis verbis.

i ¶Consensisse.] in pacto emptionis.

k ¶Voluntati.] habitæ in pacto vẽditionis.

¶*Idem operatur rescriptum principis quod decretum inferioris solenniter emanatum.h.d. Vel sic: Habens uerbum superioris, non indiget uerbo inferioris.h.d.Bal. Vel sic: Cõcessio principis specialis habet uim decreti.h.d.Sali.*

Imper. Aurelianus A. Pulchro. LEX II.

ILlud requirẽdum est, an adito principe Saturninus vir clarissimus [l] specialiter ius venditionis acceperit. Ad instar enim præsidalis decreti concessio †principalis accedit. D. Idib. Ianuar. *

†Aliàs, cõsensio.

ILlud.] CASVS. Minor impetrauit à principe vt liceret sibi prædiũ distrahere sine decreto: si distrahat, an valeat alienatio? Dicitur q̃ sic: quia priuileg. loco est decreti.

l ¶Vir clarissimus.] minor. xxv. annorum. non enim sufficit generaliter veniam ætatis impetrari: vt.s̃.de ijs qui ve. æta. impe.l.pen. & si. quæ est cõtra. sic & hoc casu cessat restitutio: vt.s̃. de ijs qui ve. æta. impe.l.j.& potest fortè dici hoc casu, saltem coram iudice inquiri causam vendendi, licet decretum non interponatur: vt.s̃.de ijs qui ve. æta. impe.l.ij.

¶*Alienatio facta ex patris uoluntate uel testatoris, ualet sine decreto.Sali.*

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Stratoniciano. LEX III.

PRædium rusticum vel suburbanũ à minore vigintiquinq; annis alienari sine decreto præsidis (nisi parentis volũtas vel testatoris ex cuius bonis ad minorem peruenit, super alienando eo aliquid mandasse deprehendatur [m]) nulla ratione potest. Dat. xij. Cal. April. Nicomediæ AA. Cons.

PRædium.] CASVS. In hac lege dicitur quòd prædium minoris sine decreto alienari non potest, nisi in testamẽto vel codicil. vt alienetur iubeat testator.

m ¶Deprehendatur.] testamẽto vel codicillis: vel nisi parẽs, vel ille cui minor successit ad alienãdum, aliquo modo fuerit obligatus: vt.ff.e.l.j.§.j.& l.magis.§.si pupillus. Sed quid si mandauit generaliter, vt multi faciũt de rebus suis vẽdendis, vel tutoribus, vel curatoribus, vel fideicõmissarijs: nũquid poterunt mittere manum ad quam rem velint? quod puto ex hac lege. &.ff. eo.l.j.§.j.& facit.s̃.de ijs qui ve. æta. impe.l.ij.&.iij.&.s̃.eo.l.j.

¶*Vestes detritæ & animalia superuacua possunt alienari sine decreto.Sali.*

Imperator Constantinus A. ad populum.

LEX IIII.

ET sine interpositione decreti tutores & curatores quarũcunque personarum vestes detritas & superuacua animalia vendere permittimus [n]. Dat. Idib. Mart. Constantino. A. vij. & Constantio Cæs. iiij. Cons.

n ET sine.] Permittimus. vt &.s̃.de admi.tu. lex.§.fina. &.ff.de mino.l.& si sine.§.q̃sitũ.

¶SI QVIS IGNORANS &c. ¶*Quoniam res minoris ab aliquibus distrahũtur tanquam sint eorũ propriè sine decreto: ideo quid iuris sit, si sine decreto ignorans quis rem esse minoris ab extraneo comparauerit, ponit.*

Continuatio.

TITVLVS LXXIII.

Si quis ignorans rem minoris esse, sine decreto comparauerit.

¶*Qui emit rem minoris tanquam minoris, nõ præscribit: si autem tanquàm maioris, bona fide præscribit.Bald. Vel sic: Emptor bonæ fidei præscribit, non malæ fidei.h.d. Primò in uendente ut alienam. Secundò ut propriam. Secunda ibi, Si uerò.Sali.*

Imp. Gordianus A. Felici. LEX I.

SI ea quæ in iura tutoris hæreditario [o] vel honorario titulo successit, possessionẽ tuã vẽdiderit: si vt pupillarem distraxit: emptor qui sciens [p] à tutoris hærede mercatus est, cùm officiũ morte finiatur [q], alienã rem cõparãdo, de temporis interuallo nullã potuit acquirere defensionẽ. Si verò vt suã distraxit, ignorãsq; rem alienã emptor cõparauit: neq; statim per traditionẽ possessionis dñs effectus [r] est, sed tantũmodò aduersus te statuti [s] tẽporis (cùm te legitimę ętatis esse non diffitearis) potest vti præscriptione. Dat. v. Id. Septẽb. Pio & Pontiano Cons.

SI ea.] CASVS. Heres tutoris rẽ pupilli distraxit: an eã pup. vẽdicare possit? Distinguit: aut distraxit vt suã, aut vt pupillarem. Secũdo casu, si emptor sciẽs nulla temporis præscriptione tutus est. Primo casu, si emptor erat ignorãs, licet dñs nõ fuerit factus statim cũ res tradebatur: tñ si eã post legitimã ætatem minoris præscripserit, vẽdicanti obstat præscriptio.

o ¶Hæreditario.] id est iure ciuili.

p ¶Qui sciens.] rẽ esse pupilli, & nõ tenere vẽditionẽ: & sic duo obstãt emptori vel præscriptori mala fides: & q̃ pupillaris est res. idẽ si sciat esse pupilli, & credat licere emere ab hærede tutoris: sed tunc impedit iuris error: vt.ff.de vsusc.l. nũquã. in prin. & p̃ empto.l.ij.§.si q̃s à pupillo.

Præscriptio impeditur per iuris errorem.

q ¶Finiatur.] vt &.s̃. de neg.ge.l.curatoris. inchoata tñ debet perficere. vt.ff. de hæredi.tut.l.j.

r ¶Effectus.] cùm à non dño habeat: vt.ff.de acqui.re.do.l.traditio.

s ¶Statuti temporis.] x. vel. xx. an. q̃d demũ eo facto maiore currit: vt hîc, &.j̃ q. nõ ob. lõ. tẽp præscri.l. nõ est incognitũ. &.j̃.e.l.fi. Et est ratio: quia cũ tp̃e minoris ætatis nõ potest alienari: ergo nec vsucapi: vt.ff.de verb.sig.l.alienationis.

¶*Rem alienatam sine decreto uendicat minor cum fructibus, nisi emptor fuerit bonæ fidei. hoc dicit.Sali.*

Idem A. Crispinæ. LEX II.

SI cõtra amplissimi ordinis decretũ possessiones tuæ distractæ sunt, conueni earũ possessorem: vt si ita probaueris [t] gestum, & possessio retrahatur, et fructus vniuersi [v] reuocẽtur: si nõ bona [x] fide emptorem fuisse qui emit, cõstiterit. D. xvj. Calẽ. * Gordiano A. ij. & Pompeiano Cons.

SI contra.] CASVS. Tutor vel curator si rẽ minoris alienauerit sine decreto, rescindi p̃ot vẽditio: nec tñ res, sed in restõnẽ veniẽt ẽt fruct⁹, siue extẽt, siue cõsumpti sint: si emptor non bona fide emit.

t ¶Probaueris.] q̃d est eo ipso q̃ cõtrariũ nõ p̃bat: sic.s̃.ti.ij.l.si p̃diũ. sic ergo p̃bat aduersari⁹ solẽnitatẽ: vt & aliâs q̃ solẽnitatẽ dicit, p̃bet: vt.ff.de pub. ĩ rẽ. ac.l.q̃cũq;.§.fi. Sed ar. cõtra. ĩst. de fid.§.fi.

v ¶Vniuersi.] extent vel non: vt &.s̃.titu.ij.si prædium.

x ¶Si non bona fide.] etiam in iure errantem: vt.ff.de petitio.hæredi.l. sed & si lege.§.scire. Sed opponitur, non potest vsucapi: ergo nec fructus potest lucrari: vt.ff. de vsuscap.l.vbi lex. Sed respon. ibi propter rei vitium,

¶*Minus legitimè alienata uendicantur etiam à secundo emptore, nisi sit munitus præscriptione. hoc dicit.Sali.*

hic propter defectum solennitatis, vel propter ætatem quæ non noceret ad fructus: vt.ff.de acqui.re.do.l.bonæ fidei.

Possessiones.] CASVS. Si tutor rem pupilli vt suam sine decreto alienauerit: & ille in quē alienata est, secundo vēdiderit: secundus emptor securus non erit, nisi post ætatem legitimā minoris eam præscripserit.

a Emptore.] etiam bonæ fidei.

b Spatium.] scilicet x.vel.xx.annorum.

c Intercesserit.] post minorē ætatē: vt.s.e. l.j.sed hodie malæ fidei possessore alienate &c.vt j.de præscri.long. tēp.au thē.malæ fidei. Sed opponitur. Nonne etiam olim prohibebatur alienari: vt ff.de re.eo.l.j ergo & vsucapi: vt.ff.de ver. sig.l.alienationis.ergo bona fides non prodest: vt.ff.de vsuca.l.vbi lex? Rñ. interim dū minor est: et sicut phibet alienatio, & vsucapio est phibita: sed post minorē ætatē vtraq; valet: vt hic. Vel ibi prohibetur, quia furtiua: hic propter defectum solennitatis: vt dixi.s.eo.l.j.

Quoniam.] CASVS. Si prædium à minore mihi donatū sine decreto, vel ab eius curatore vel tuto re alij bona fide emētivē didero, an teneat vēditio? Rñ. q̄ si emptor præsente dño & maiore facto prædiū decē an.eo præsente, vel.xx.eo absente tenuerit, securus erit: & vēdicanti obstat exceptio.

d Quoniam aduersus emptorem.] scilicet agitur.

e Donata res.] vt.s. ti.ij.l.non solum.

f Effecto.] quare hoc cūm & cōtra minores olim hmōi præscriptiones currebāt, licet hodie sit secus: vt.s.in quib. cau.in integrū restit.l.fi? Respō.imò nō currebāt in hmōi casib⁹: cūm nec alienari poterant: vt.ff. de verbo. sig.l.alienationis.& arg.ff.de fun.do.l. fi fundū. sic & in quibusdam alijs erāt, quæ ipso iure non currebant olim: vt dixim⁹ suprà in quib.cau. in integ. restit. l.fi. Vel dic hoc additum à cōpositoribus. Vel tertiò ideo dicit maiore effecto: vt nec restitutio detur: hodie constat ipso iure prius non currere. d.l.s.in quib.cau.in inte. resti.l.fin. & facit.s.eo.l.j. in fi.& j.qui.non ob.long.temp.præscript.non est incognitū.sed videtur etiā postea non posse vsucapi: cūm initium sit inspiciēdum in vsucapione: vt.ff. de vsuca.l.sequitur.§.de illo.in fi.§.quo hic inspecto, non procedit vsucapio: sed dic vitium esse rei & personæ, primum impedit, & demum eo finito currit vsucapio, nullo ad principium post habito respectu: vt.ff.de vsuca.l.vbi lex.§.interdum.&.l.non solum.§.quod vulgò.sed personę vitium licet eo finito currat præscriptio, tamen ex bona fide & titulo ante vitium habito procedit: vt hic, &.s.eo.l.j.in fi.& facit.j.titu.j.l fi fine. Sed contra j.tit.proxi.l.fi. vbi quinque annos dicit sufficere: sed ibi solues.

† Aliàs, vē ditionem. Præscriptiones an currāt contra minores.

Vsucapio-nē impedit duplex vitium. Continuatio.

Impp.Dioclet.& Maximian.AA.Agathæ.

LEX III.

Possessiones tuæ rusticæ vel suburbanę sine cognitiōe causæ & interpositione decreti contra senatusconsultum alienatæ, nec à secūdo emptore[a] rectè tenē tur, nisi statutū tēporis spatium[b] intercesserit[c]. D. Idib. Feb. Nicomediæ. CC. Conss.

Emens à donatario minoris potest præscribere si habet bonam fidem: & continuat possessionem longo tempore.h.d.Bal. Vel sic: is qui emit ab eo, cui minor donauit sine decreto, præscribit contra eum à die quo factus est maior spatio decem annorum eo præsente, uel uiginti eo absente.Sali.

Idem AA.& CC.Alexandro. LEX IIII.

Quoniā[d] aduersus emptorē, ad quē ex persona ei⁹ cui cōtra senatusconsultum donata[e] res est, iusto titulo interueniente, ea res de qua lis est, transitū fecit: requirere oportebit an præsente priore dño & maiore effecto[f], sine cōtrouersia bona fide decēnio, vel absente viginti annis, qui questionē patitur, possessor fuisse mōstretur. ¶ Quòd si apud grauitatē tuam manifestè constiterit: sine vlla cunctatione, habita longi temporis pręscriptione petitorē oportebit excludi. D. vj. Id. Iun. Dorostoli. CC. Conss.

TIT. LXXIIII.

Si maior factus alienationem† factam sine decreto ratam habuerit.

Licet minor factus maior ratam habeat alienationem prædij intra dimidiam iusti pretij uenditi, potest nihilominus ipsum uedicare, nisi sibi iustum pretium suppleatur, uel in debito compensetur.hoc dicit.Sali.

Imper.Gordianus A.Liciniæ. LEX I.

Cvm pponas curatorē patris tui non interposito præsidis decreto prædium rusticum hæredi creditoris[g] seu tutori eius[h] destinasse[i] vænundare, eamq; venditionem deceptum patrem tuum ratam[k] habuisse: si minore[l] pretio distractum est prædium, & inconsulto errore lapsum patrem tuum perperam venditioni consensum dedisse constiterit: non abs re erit superfluum[m] pretij in compensationem deduci, quod pręsidis prouisione fieri conuenit: cuius solertiæ congruum est, si[n] diuersa pars bonam fidem non amplectatur, in arbitrio[o] eius ponere an velit possessionem cum fructibus restituere: ita vt fœnebris[p] pecunia cum competentibus vsuris restituatur[q]. Dat. Non. Octob. Pio & Pontiano Conss.

Prædium minoris minus legitimè alienatum reuocatur, nisi præscriptio uel ratihabitio post maiorem ætatem interuenerit.Sali.

Idem A.Alexandro. LEX II.

Si sine decreto præsidis prædia tua à tutore tuo alienata sunt[r], nec speciali cōfirmatiōe[s], vel (si bona fide possessor fuisset[t]) statuti temporis excursu id quod perperā est actū, fuerat stabilitū: præses prouinciæ possessionē in ius tuū retrahet. D. vij. Cal. Ianu. Pio & Pontiano Conss.

Re immobili minoris alienata titulo oneroso, procedit confirmatio contractus & traditionis taciturnitate quinquennij post ætatem legitimam inchoandi. Si autem titulo lucratiuo: ad confirmationem traditionis & tituli requiritur silentium longi temporis.h.d.Bal. Vel sic: Si immobilia sunt alienata sine decreto titulo oneroso ab ipso minore, uel ab eius administratore eo sciente & patiente, & factus maior taceat: per quinquennium inducitur quædam tacita ratihabitio contra quam uenire non potest. Sin autem sunt alienata titulo lucratiuo, requiritur taciturnitas longi temporis, ad reuocationem autem admittitur etiā hæres, qui si & ipse sit minor, tempus quod supererat defuncto ex decennio uel quinquennio, non currit: sed demū eo facto maiore.h.d.Sali.

Imper. Iustinianus A. Mennæ præfecto prætorio. LEX III.

¶ Si maior factus alienationem &c. ¶ Licet uenditio prædij minoris sine decreto sit nulla, contingit tamen eam aliquando confirmari, puta per ratihabitionem: & ideo ponit de ea.Azo. Vel sic: Superiori titulo uendidit tutor uel curator rem minoris ut suam: hic ut minoris: quo casu siue ipse minor siue tutor uel curator, siue ambo uendant: & maior factus ratum habuit expressè: & quod sine decreto factum erat: tenet. Idem si tacitè, puta tacendo per quinque annos in alijs contractibus: sed in donationibus decennium, nisi donatio propter nuptias sit: ubi quinque anni sufficiunt: ut infr.i eo.l.fi.

Cvm proponas.] CASVS. Curator patris tui creditori vel hæredi, vel tutori filij creditoris prædiū quod valebat.xl.cū debitū nō esset nisi.x.dedit in solutū vel vēdidit: & ita vltra dimidiam iusti pretij deceptus est: maior fact⁹ ratā habuit vēditionē, & decessit: an tu igitur qui ei successisti, desyderare possis vt iustū pretiū tibi suppleatur compēsando si q̄d ei debes vsq; ad cōpetentē cō currentē quātitatem, queritur? Rñ. q̄ sic. & nisi suppleat, prædium cum fructibus recuperabit. & hoc vel hoc eligere poterit hæres creditoris: vt suppleatur iustū pretium cum vsuris, aut prædium recuperet.

g Hæredi creditoris.] scilicet sui.

h Eius.] scilicet creditoris.

i Destinasse.] & vēdidit vel destinauit, quod de iure non potuit.

k Ratā habuisse.] expressè cūm esset maior factus. & sic iam non potest reuocari, licet sine decreto facta.

l Si minore.] quàm sit dimidia iusti pretij: vt patet statim, pro tali ergo hic talis ratihabitio habetur, ac si in maiore ætate vēderet: sed tūc daretur electio emptori, an redderet rem, vel iustum pretium suppleret: vt supra de rescind.venditio.l.ij.&.l.si voluntate. & nunc erit idem: vt hic subijcit. Alij dicunt fuisse hic deceptionem in eo quòd dolo emptoris fuit inductus ad habendum ratum: cūm putaret pretio iusto factam fuisse vēditionem. quod non placet.

m Superfluum.] iustum pretium erat decem conuentum, puta quatuor quę soluta sunt: sex ergo quæ remanent, compensantur cum eo quod hic quodā minor suo creditori debuit.

n Si.] id est quàuis nō habuit bonam fidem: vel ponitur cōditionaliter, scilicet si non vult adimplere quod debet, soluendo scilicet vel compensando.

o In arbitrio eius.] i.aduersæ partis, hoc est hæredis creditoris.

p Fœnebris.] quæ vt creditori ei debebatur.

q Restituatur.] supple, an quod iusto pretio deest supplere soluēdo vel compensando. Sed contrà j.de præscrip.xxx.an.l.j.in fi Sol.ibi dolo: hic ipsa re interuenit deceptio.

Si sine decreto.] CASVS. Dicit Imperator in hac lege q̄ si tutor rem minoris sine decreto alienauerit vt suā, nisi fuerit bonæ fidei possessor in quem res alienata est: & tutus fuerit præscripti.vel confirmatione quò minus minor vendicare rem possit, non sibi præiudicabitur.

r Alienata sunt.] tanquam sua. & sic facit hæc lex cum titulo superiori: vt.s.titu.j.l.j.&.l.fi.

s Confirmatione.] sic.j.si alie.res pig.da.sit.l.antepenul.

t Possessor fuisset.] putans dominum fuisse vendentem, vel habuisse ius distrahendi: vt.ff.de verb.sig.l.bonæ fidei.

Si quando.

SI quando.] CASVS. Si res minoris sine decreto alienetur, siue adhuc fuerit sub curatore, siue non: per hoc quòd veniam ætatis impetrauit, non valet alienatio ab initio: si tamen minori nihil dicat tempore minoris ætatis, & post. xxv. an. per quinquennium tacuerit, non auditur, si vult posteà rescindere venditionem. & hoc in prima. Si verò minor sine decreto res suas donauerit: & per x. an. inter præsentes: per xx. inter absentes res donatarius tenuerit: postquàm factus fuerit maior, securus erit. & hoc in secunda. Ita scilicet vt si maiori aliquid superest de quinquennio: quia cu currit biénium, & succedet ei minor: illud quod supererat defuncto, puta triennium, currat ei post legitimam ætatẽ ad præscriptionem complendam. & hoc in tertia.

a ¶ Sine decreto.] si verò interuenisset decretum, daretur restitutio vsque ad quadrienniũ post legitimam ætatem: vt. s̃. de præd. mino. l. si quidem. & s̃. de temp. in integ. resti. l. fi.

b ¶ Minorum.] hîc subdiuidit, vel adhuc &c. & sic in duobus tantùm casibus loquitur quando scilicet minor habet curatorem. Item qnando non habet: quia veniam ætatis impetrauit, & eius res est alienata vel obligata: qđ quidam dicunt: sed certè idem si curatorem non babet nec impetrauit veniam. Vel dic in quatuor casibus loquitur, scilicet quando minor authoritate tutorum vel curatorũ vendit. Item econtra quãdo tutor præsente & volente minore. Item quando aliâs est minor sine tutore vel curatore constitutus, nec tamen impetrauit veniam. Item & quando impetrauit veniam: & hoc quasi consonat cum prædictis. Quod autem dixi habere locum cùm tutor vendidit præsente & volente pupillo: intellige secundum Azo. si pupillus intelligit quid agâtur: aliâs perinde habetur ac si non esset præsens: & sic habet locum titulus superior, qui de præscriptione. x. vel. xx. annorum dicit. Sed Pla. dixit hũc titulum locum habere, qui de quinque annis dicit: cum nomine pupilli fecit tutor venditionem. Sed opponitur prædictis, si minori præscribitur. v. an. maiori verò. x. melioris conditionis est maior quàm minor. Respon. hoc verum in maiore, quando sine eius voluntate venditur. aliâs etiam statim non posset contrà venire. præterea maior venit contra litem contestando: hic minor quocunque modo voluntatem contrariam declarando. Item adhuc opponitur: quia videtur hic malæ fidei emptor tueri se. v. annis. sed. s̃. titu. j. l. j. & l. fina. quæ sunt contra. bonæ fidei tuetur se. x. annis vel. xx. & sic deterioris conditionis est bonæ fidei quàm malæ fidei. Sed responde hîc quoquo modo declarando voluntatem contrariam, venit minor contra malæ fidei possessorem. vel ibi suo nomine vendidit tutor, hic nomine minoris facta est venditio. Porrò vbi vendidit, vel obligauit minor habens tutorem vel curatorem, sine eo non valet: vt suprà. de in integ. resti. mi. l. si curatorem. & sic non habet locum lex ista: quia cùm non subsit verus titulus, nõ habet locum vsuscapio: & sic nec istud quinquennium. Item dixerunt quidam eam non habere locum cùm quis minor non habens tutorem vel curatorem, & non impetrata venia vendidit: quod non placet H. Si autem tutor vel curator, vel aliquis extraneus vendidit rem minoris, vt suam ignorante minore: si quidem emptor fuit bonæ fidei, habet locum præscriptio. x. vel. xx. an. quæ incipit currere post legitimam ætatem completam. Si autem sciebat emptor rem esse minoris: & sic non posse distrahi sine decreto: vel etiam putabat posse distrahi sine decreto, & sic errabat in iure, habet locum præscriptio. xxx. an. quæ incipit currere. postquam habuit. xiiij. an. vt. s̃. titu. j. l. j. & l. fi. & j̃. de præscrip. xxx. vel. xl. an. l. sicut. Sed Pla. hoc casu, etiam post legitimam ætatem incipere dicebat præscriptionem. xxx. an. & pro eo. j̃. de bo. ma. aut. nisi. & infrà. de an. excep. l. j. §. fi.

c ¶ Tradiderunt.] tacendo: si autem expressè, statim posset eam confirmare: vt. s̃. eo. l. j. & ij. & s̃. si maior fa. l. j. & ij.

d ¶ Conquestus est.] neque in iudicio, neque extra iudicium. Sed quid si extrà cõquestus est, narrãdo querelã emptori? Videtur ꝙ sufficiat. arg. ff. de arbi. l. nõ distinguemus. §. cùm quidã. secũdũ Azo. sed H. contrà. s. vt corã iudice fiat. argu. s̃. de non nume. pecu. aut. hanc. sed ibi tenuit contractus, hîc non.

e ¶ Quasi ab initio.] & ita emptor incipit dominus esse. & sic plus operatur hæc præscriptio, quàm alia præscriptio. xxx. an.

SI quando sine decreto [a] minorum [b], vel adhuc sub curatoribus constitutorum, vel per veniã ætatis eorum curam excedẽtium, res alienantur vel supponuntur, & ad perfectam ætatem ijdem minores prouecti, longo silẽtio querelam huiusmodi tradiderunt [c], vt inutilis alienatio vel suppositio diuturno silentio roboretur: certum tempus ad talem cõfirmationem præfinitum esse censemus. ¶ Ideoq; præcipimus, si per quinque continuos annos post impletam minorem † ętatem, id est post vigintiquinque annos connumerandos, nihil conquestus [d] est super tali alienatione vel suppositione is qui eam fecit, vel hæres eius: minimè posse retractari eam occasione prætermisionis decreti, sed sic tenere, quasi [e] ab initio legitimo decreto fuisset res alienata vel supposita. ¶ Cùm autem donationes à minoribus nec cum decreto celebrari [f] posint: si minor vel post veniam ætatis rem immobilem donationis titulo in alium (excepta [g] propter nuptias donatione) transcripserit: non aliter hoc firmitatem habebit, nisi post vigintiquinq; annos impletos, inter præsentes quidem decẽnium, inter absentes autẽ vicẽniũ donatore acquiescẽte effluxerit: vt tamen in hæredis [h] persona illud tãtummodò tẽpus accedat [i], quod post eiusdẽ hæredis [k] minoris ætatem silentio transactum sit. Dat. Idib. April. Decio V. C. Con.

† Aliâs, minorum.

Minor an sit deterioris conditionis quã maior in præscriptione.

Minoris rẽ si quis vendat vt suam an habeat locum pręscriptio.

f ¶ Celebrari.] posint. nisi præceptoribus: vt. ff. de admi. tu. l. cũ plures. §. j. vel alimẽta necessarijs: vt. ff. de tu. & ra. distra. l. j. §. sed nonnullos. & nisi in donatione propter nuptias, vt subijcit. Item excipiunt quidam sponsalitiam largitatem: vt. s̃. si aduer. dona. l. j. sed ibi in rebus mobilib⁹ facta fuit. Nam si in immobilibus, non valeret: vt. s̃. de prædijs minorum. l. prædia.

g ¶ Excepta propter nuptias donatione.] quæ tenet ab initio: vt ar. ff. de iure do. l. Titia. & sic est contra. s̃. de prædi. mi. l. prædia. Solu. hic corrigit. Vel dic. quòd non valet: vt ibi. sed quinque annis confirmatur, vt cæteræ alienationes per legẽ istam secundum Ioã. Vel hîc de donatione propter nuptias: ibi de spõsalitia, id est de simplici, & de hoc dixi. s̃. de admi. tu. l. lex quæ. circa prin.

h ¶ In hæredis personam.] eius qui donauit vel vendidit, vt referatur ad vtrunque.

i ¶ Accedat.] ad complendam prẹscriptionem: vt. ff. de mino. l. interdũ. in fin.

k ¶ Hæredis.] sic lege vt sit sensus, ꝙ si hæres maioris est minor, id ex quinquennio vel decennio quod supererat defuncto, currit hẹredi demum cùm erit maior. & sic intransitiuè, id est hæredis qui est minor. & sic est contra M. & P. in eo quod not. s̃. de temp. in integ. resti. l. ea quæ. §. fi. At ipsi sic legunt, vt hic sit sensus, quòd statim hæredi minori currit tempus quod de quinquennio supererat. & dicunt quòd post eiusdem ætatem, scilicet defuncti: quod non placet.

TIT. LXXV.

De magistratibus conueniendis [1].

¶ Minores in subsidium habent regressum contra magistratus, qui eis tutores uel curatores dederunt: & contra fideiussores quos illi de indemnitate receperunt. hoc dicit. Primò soluit unam quæstionem usque ibi, sed aduersus. Secundò soluit aliam usque ibi, quam si exercueris. Tertiò nouum dubium remouet in fauorem magistratuum. h. d. Sali.

Imperator Antoninus A. Mutiano. L. I.

SI magistratus [m] à tutoribus seu curatoribus quos tibi dederint seu nominauerint, stipulati sunt se eo nomine indẽnes [n] futuros, & si quid præstitissent, repetituros †, inque eam rem fideiussores acceperunt: extra [o] rem saluam fore satisdationem actio [p] quam aduersus tutores seu curatores tuos instituisti, alienam [q] obligationem non resoluit. Sed aduersus magistratus qui curatorem dederunt, actio vtilis [r] ita demum competit, si vniuersis bonis [s] excussis, reuocatisque quæ

† Aliâs, recepturos.

Continuatio.

¶ DE MAGISTRATIBVS CONVENIENDIS. ¶ *Non solùm tutores & curatores occasione tutelæ uel curæ conueniuntur, sed etiã magistratus, & scribæ, & æstimatores patrimonij, & similes: qui ratione publici officij, tenentur prouidere minoribus: & ideo ponit de magistratibus conueniendis. Azo.*

1 ¶ De magistratibus conueniendis.] Hi in subsidium conueniuntur: vt institu. de satisda. tu. §. penul.

SI magistratus.] CASVS. Potestas Bonoñ. dedit tu. pu. tutor repromisit rẽ pu. sal. fo. & fideiussores eo nomine dedit. Itẽ dedit tutor fideiussorẽ de seruãdo eũ indẽnẽ. i. potestatẽ: posteà apparet eũ tutorẽ soluere nõ posse administrata tutela. & ex mala administratione tenetur pup. in. c. finita tutela agit adultus aduersus tutorem quõdã. nõ ꝑ hoc liberaĩ magistratus. sed si soluẽdo nõ inueniaĩ ipse, vel eius fideiussor in subsidiũ, conueniet̃ magistratus vt cedat sibi actiones aduersus fideiussores, quos magistratus nomine suo accepit: quoniam & sine cesione, vtilem habent actionem contra fideiussores nomine pupilli acceptos.

m ¶ Si magistratus.] Dic quòd magistratus qui tutores dedit exegit à tutoribus fideiussores rem pupilli saluam fore. Item & alios de sua propria indemnitate, licet pupillus agat contra tutores, non tollitur actio contra magistratum: sed tenetur in subsidium, & poterit cedere actionem contra fideiussores quos accepit: & sine cesione habet vtilem.

n ¶ Indẽnes futuros.] an tutores hoc tenebanĩ ꝑmittere? Rñ. ita, sicut & quando vnus alij committit gestionem: vt institu. de satisda. tu. §. j. & ij.

o ¶ Extra rem.] id est præter rem.

p ¶ Actio.] vtilis tutelæ, vel negotiorum gestorum.

q ¶ Alienam.] qua tenetur magistratus.

r ¶ Vtilis.] tutelæ: vt. ff. eo. l. fi. vel in factum.

s ¶ Bonis excusis.] tutorũ omniũ si oẽs gesserũt, & non est diuisa tutela, vel est, sed à se: vt. ff. eod. l. duo. Si autem aliquis gesserit, alter non: prius

Tutores & magistrat⁹ quo ordine sunt conueniendi à pupillis.

magistratus conuenitur, quàm ille qui non gessit: nisi imputetur contutori non gerenti, quòd tutorem non remouit, vt suspectum: vel tardè remouit, vel accusando prodidit iura eius: vt. ff. de tu. & ra. dis. l. j. §. vsque. & ff. de admini. tuto. l. Lucius. ij. §. penul.

a ¶ Eum.] tutorem vel curatorem. & subaudi, & excussis etiam fideiussoribus: vt infra eodem. l. aduersus.

b ¶ Quam.] scilicet vtilem contra magistratum.

10 c ¶ Exerceris.] non tamen exegisti: quia frustra diceret mandatis.

d ¶ Ab eis.] magistratibus.

e ¶ Fideiussores.] dicit de ijs qui fuerunt accepti pro re pupilli saluã fore contra quos etiam sine cessione habet vtile: 20 vt hic, & ff. eod. l. j. §. exigere. & interim non tenetur magistratus: vt. j. eo. l. aduersus. Ir. dixit de alijs à magistratu acceptis pro sua indẽnitate: quod non placet: quia & eos nõ habet, nisi demũ cùm damnum fuerit passus. Prætereà non accepit eos nomine minoris. vnde quo 30 modo vtilis daretur minori quod hîc dicit. & facit. j. de conue. fis. de. l. iij. lib. x. & j. quo quis. or. cõ. l. ij. li. xj. & ff. de admi. tu. l. Lucius. ij. §. Sepronius.

f In hæredes.] Cuius. scilicet magistratus.

40 g ¶ Non lata culpa.] sed leui. Et sic not. ex dolo & lata culpa magistratus tenetur hæres non pro leui: vt hîc, & ff. eod. l. non similiter. & l. quod ad heredem. nisi lite contest. pro leui cõtra magistratũ: vt. ff. de precario. l. quæsitum. §. antepe. 50 ar. s. de hære. tu. l. j.

h Si tu & collega.] Nõ exegistis. leui culpa non lata vel dolo, quia tunc insolidum teneremini cum effectu: vt. ff. eo. in magistratibus.

i ¶ Potest.] vt infra. l. proxi.

k ¶ Provirili parte.] 60 nisi actum sit inter eos, vt alterius tantùm periculo dentur, vel alter tantùm nominauit: quibus casibus hi primò conueniuntur, non autem alij liberantur: vt. ff. eo. l. j. §. si inter magistratibus. & ff. ad municipales. l. imperator. §. finali. & caue: 70 quia aliter seruatur in pluribus fideiussoribus vnius tutoris, quorum quilibet insolidum tenetur cessis actionibus: vt. ff. rem pupil. sal. fo. l. vlti. Item no. si nõ sunt soluendo hi magistratus, non habet pupillus priuilegium ante alios creditores in bonis eorum: vt. ff. eo. l. j. §. priuilegium.

(margin: Fideiussores plures vnius tutoris quomodo teneañ.)

eum[a] in fraudem alienasse cõstiterit, indemnitati tuæ insolidum satisfieri non potuit. ¶ Quã[b] si exerceris[c]: mãdatis tibi ab eis[d] actionibus aduersus fideiussores[e] quos acceperunt, consistere potes, licet vtilem actionem sine cessione habeas. Accepta Noñ. Ianuar. Duobus & Aspris Conss.

¶ *Ex lata culpa magistratus, tenetur eius hæres, non ex leui. h. d. Sali.*

Imp. Alexander A. Paterno. LEX II.

IN hæredes magistratus, cuius[f] non lata[g] culpa idoneę cautum pupillo non est, non solet actio dari. PP. iij. Noñ. Iul. Iuliano ij. & Crispino Conss.

¶ *Magistratus qui sunt soluendo, habent beneficium diuisionis. Sali.*

Imperator Gordianus A. Probiano.

LEX III.

SItu & collega tuus, cùm magistratu fungeremini, minus idoneum tutorem dedistis, cautionemque idoneam non exegistis[h], nec aliàs seruari pupillo indemnitas potest[i], & vtrique soluendo estis: pro virili[k] parte in vos actionem dari non iniuria postulabis[l]. D. viij. Calend. Nouembr. Pio & Pontiano Conss.

¶ *Contra magistratum agitur in subsidium, id est excussis tutoribus, collegis & fideiussoribus. Salicetus.*

Idem A. Aruntiano. LEX IIII.

ADuersus nominationem tutoris vel curatoris minus idonei non antè perueniri potest, quàm si bonis nominati, itemque fideiussoris eius, necnon collegarum[m], ad quorum periculum cõsortium administrationis spectat, excussis, non sit indemnitati pupilli vel adulti satisfactum[n]. PP. Idib. Mart. Attico & Prætextato Conss.

¶ *Ista lex idem dicit quod præcedent, sed addit de tempore finiti officij. & hoc intendit: Sufficit tutores fuisse soluendo tempore depositi officij, ut ad magistratum non possit perueniri. Salicetus.*

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. Eugeniæ.

LEX V.

IN magistratus municipales[o] tutorum nominatores, si administrationis[p] finito tempore non fuerint soluendo[q], nec ex cautione fideiussionis[r] solidũ exigi possit: pupillis quondam in subsidium indemnitatis nomine actionem vtilẽ[s] cõpetere, ex senatuscõsulto quod authore diuo Traiano parẽte nostro factum est, constitit. D. vij. Id. Decembr. ipsis & Conss.

¶ *Si notarius qui inuentarium scripsit, minorem æstimationem rerum fecerit, & secundum illam fideiussorem recepit: tenetur minori actione in factum: nec ex hoc vitiatur datio curatoris. hoc dicit. Salicetus.*

Imperator Zeno A. Aeliano præfecto præto.

LEX VI.

CVm[t] sit adiecta[v] prætoris sententia generalẽ curatori administrationem mandantis, & quod eam[x] pro more sequitur decretum[y], pariter sit compositum: manifestum est non curatoris[z] dationẽ fuisse inualidam, sed in æstimanda adultæ substantia, scribæ vitium, qui tanquam nõ amplius ducentis libris auri patrimonium valeret, fideiussorem † acceperat, intercessisse. in quo casu non curatoris erit ratio reprehendenda, si qua[a] læsio rebus minoris illata fuisse aduersus legum ordinem comprobetur: sed super negligentia vel dolo scribæ, qui verã substantiæ taxationem passus est occultari, legibus[b] erit agendum. Dat. v. Calend. Ianuar. Basilio V. C. Conss.

(margin: † Aliàs, fi. deiussione.)

l ¶ Postulabis.] tu conuentus insolidum.

ADuersus.] CASVS. Ita demum ad magistratum qui tutorem dedit, peruenitur si tutor vel eius fideiussor soluendo non sint, vt bonis eorum excussis, pupillo satisfieri idoneè non possit.

m ¶ Collegarum.] id est contutorum, qui cum eo administrauerunt insimul vel vnus quædam, alius quædam alia: vt. ff. eo. l. duo. nam si non admi- 80 nistrant, tertio loco essent conueniendi, nisi in suspecto faciendo cessassent, vel tardè fecissent, vel prodidissent: vt. ff. eo. l. proponebatur. & dixi. s. eo. l. j. & facit. s. si tu. non ges. l. j. & de diui. tu. l. ij.

n ¶ Satisfactum.] & si nunc inueniuntur non soluendo, præsumũtur tempore donationis fuisse non soluendo: & sic onus probandi pupillo non imminet: vt. ff. e. l. j. §. si magistratus. & dixi. s. de proba. l. ex persona. Item contrà. ff. ad muni. l. imperator. sed ibi patet solutio.

IN magistratus.] CASVS. Aduersus magistratum vtilis in subsidium pu. competit actio, si nec tutor nec fideiussor qui fideiussit rem pup. saluam fore fuerit soluendo.

o ¶ Municipales.] non autem in eorum fideiussores qui rem pupilli saluã fore promiserant: vt. ff. ad muni. l. ij. §. pe. & ff. eo. l. j. ij. respon.

p ¶ Administratiõis] scilicet tutelæ.

q ¶ Soluẽdo.] s. tutores.

r ¶ Fideiussionis.] da- 10 tę ob rem pupilli saluã fore: vt & s. eod. l. proxi.

s ¶ Vtilem.] tutelę secũdũ Azo. vel in factũ secundũ H. quæ dicitur eadem cum sit omnino similis: vt. ff. eo. l. si. & facit ff. de confir. tu. l. iiij. & in aut. de iudi. §. nullo. col. vj. Sed contra institu. de 20 satisd. tuto. §. neq; autẽ. vbi dicit magistratũ, vel prætorẽ, vel præsidẽ non teneri. Ad quod dic, q̃ qdã sunt ad quos pertinet tãtũ dare tutorẽ vel cura torẽ: non autẽ exigere satisdationẽ: vt sunt præsides, & hi non tenentur vt ibi. Alij qui vtrunque, & 30 alij q̃ tãtũ exigere satisdationẽ possunt: & hi tenetur: vt hîc, & ff. de admi. tu. l. Aemylius dexter.

(margin: Magistrat⁹ non omnes tenentur de mala admi. nistratione tutorum.)

t CVm sit.] CASVS. Prætor dedit curatorẽ, & generalẽ administratione ei mãdauit deinde decretũ interposuit vt faceret inuẽ- 40 tariũ, & secũdũ eĩ quãtitatẽ fideiussores daret: scriba inuentarij scripsit minus valere patrimoniũ, & æstimationẽ rerũ ibi cõpertarũ: vt sic min⁹ locupletes fideiussores possent accipi: tenet vt hîc, & ff. eo. l. j. §. diuus.

v ¶ Adiecta.] i. lata vel 50 i. post dationẽ curatoris est adiectũ de cõmissione administrationis.

x ¶ Et quod eam.] s. in iam, quæ interlocutoria dici põt, vel magis decretũ vt in aut. vt ij qui obli. §. fi. col. vj.

y ¶ Decretũ.] De faciẽdo inuẽtariũ, & fideiusso 60 ribus dãdis. Alij dicunt de traditiõe rerũ: vt. s. de episc. audiẽ. l. de creationibus. Alij de alimẽtis pupillo præstandis, vel decernẽdis: Alij dicunt de quadam solẽnitate quæ obseruabat quãque in datione tutorũ: vt. s. de tu. & cura. illustri. per. l. j.

70 z ¶ Non curatoris.] s. tãtũ, & hoc qñ ipse fecit sic scribi. vel si nõ fuit in fraude, planè leges.

a ¶ Si qua læsio.] quia malè administrauit: & nunc est non soluendo ipse vel fideiussores: & hoc siue fuit in fraude, siue non ipse curator: vel si tutor damno dato ab aliquo, in rebus æstimauit damnum rerum prout erant æstimatę à scriba. vel vendidit ideo minori pretio credens iustam fuisse æstimationem scribæ. ADDITIO. Not. quòd tutor vel curator vendens rẽ sicuti æstimata est authoritate publica, excusatur, licet plus valeat. quod tamẽ intelligas secundum Bar. hîc, nisi manifestum esset illam æstimationem esse iniustam. vel si de hoc est publica fama in vicinia & locis circunstantibus: tũc 80 enim tutor nõ posset dicere se credere illam æstimationem esse iustam. arg. s. de pericu. tu. l. si tutor petitus.

b ¶ Legibus.] cõditione ex lege ista secundũ quosdã. Vel dic actione in factũ, qua tenetur etiã magistratus: vt. ff. eo. l. fi. & dicã in electione esse minoris an magistratum prius vel scribam & æstimatorem velit conuenire, licet dicant quidam primò tuorem gerentem: secundò magistratum: tertiò non gerentem conueniri: & hoc bene. quartò scribas. quintò æstimatores. quæ vltima nulla lege probantur.

a ¶ DE SERVIS FVGIT. ¶ *Remota omni alia continuatione, dic[a]: quia suprà dixit de actionibus quæ sunt ex cõtractu: ut in. iiij. lib. uel ex quasi: ut in. v. subijcit ideo de ijs quæ fiunt ex maleficio: & sic de furtis. Sed quia seruus facit furtum sui: ideo de eo præmittit & de similibus.*

a Istã cõtinuationem sequũt Cy. Bar. b. & S. quãuis Fulgo. Ang. & Pau. reprehendãt: sed Ia. dicit hîc ꝙ parũ circa hoc est curãdũ qđ nota.

b ¶ Libertis.] scilicet ciuitatum.

c ¶ Ciuitatum.] Romanæ vel alterius[b]: ar. vt. j. e. l. mãcipia. & l. pe.

d ¶ Artificibus.] s. ciuitatũ: licet nõ sint serui[c]: vt. j. eo. l. fi.

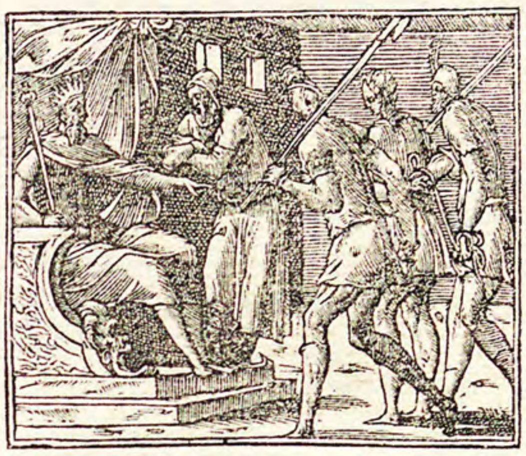
e ¶ Priuatam.] s. singulorũ de populo. Azo.

f ¶ Dominicam.] i. Imperatoris[d].

b Dic vt p Sali. in. l. penul. j. eo.
c Idem P.
d Idem Sal.
Diuisio.

Codicis domini Iustiniani sacratissimi Principis ex repetita prælectione.

LIBER SEXTVS.

TITVLVS PRIMVS.

De seruis fugitiuis[a]. & libertis[b], mancipiisq́; ciuitatum[c] artificibus[d], & ad diuersa opera deputatis, & ad rem priuatam[e] vel dominicam[f] pertinentibus.

SEruũ.] ¶ Tria facit. Primò ponit dictũ. Secũdò cõsequẽtiã. Tertiò rõnẽ consequẽtiæ. partes patent. hoc dicit. Bald. Vel sic: Hæc lex tria cõtinet dicta. Priò ponit primũ dictũ. Scdò cõsecutiuũ illius. Tertiò ratio illi⁹ cõsecutiui. Et secundũ hoc potest poni casus, vt litera iacet hoc modo, vt ponat pro quæstione: An seru⁹ qui fugit à dño furtum faciat sui? Vel aliter põt poni casus, vt dicam⁹ sic: Seruus aliqs fugit à dño: aliqs eũ recipit qui eũ vẽdit bona fide alij ementi. quærit vtrũ iste emptor possit seruũ vsucapere vel præscribere? Et dicitur ꝙ non, propter rationem quæ in fine ponitur. & in principio: quia furtum sui fecit.

Casus.

g ¶ Seruum fugitiuum.] duobus modis potest poni casus. Primo sic: In hac lege quæritur an seruus alicuius si fugit à domino, dicatur facere furtum sui? Et respondetur quòd sic. ex quo sequitur, quòd non potest præscribi: cuius responsionis ratio est, ne &c. Vel potest poni sic: Seruus meus fugit à me, & iuit ad quendam: ille possidens eum vendidit bona fide ementi: quæritur, an emptor possit vsucapere? Et respondeo certè quòd non duabus rationibus. Prima, quia fecit furtum sui. Secunda, ne fuga seruorum sit dominis damnosa. Vel pone vt in gl. quæ incipit. Sed quæ dubitatio.

Casum dupliciter ponit.

h ¶ Facere.] vt &. ff. de fur. l. ancilla. Sed cõtrà ff. eo. tit. l. qui seruo. in princi. vbi dicit, ꝙ non facit furtum qui fugam seruo persuadet. Solu. illud ideo, quia nemo ex cõsilio tenetur: non autem dicit fugientem non facere furtum sui. & dic quis sit fugitiuus & erro: vt. ff. de ædil. edic. l. quis sit fugitiuus. in princ. &. §. erronem. quod tamen in vno dicitur, & in alio exauditur: vt. ff. eo. l. j. §. pe. licet quidam contra. ADDITIO. Aduertas ꝙ solutionem istius gl. ad. l. qui seruo. in ea. alleg. reprehendunt cõmuniter docto. Nam ex consilio fraudulento obligatur quis: vt. ff. de reg. iur. l. consilij. Vnde dicas secũdum docto. ꝙ seruus fugitiuus facit furtum sui: vt hîc. tamen istud non est propriè & regulare furtum: quia in furto requiritur, quòd sit differentia inter cõtrectantem & rem contrectatam: vt. l. j. ff. de furtis. sed hîc est idem, ergo non est regulare furtum: & ideo præstans opem huic irregulari furto, non tenetur furti: nisi furtum regulare sequatur: vt in. l. contraria.

i ¶ Et ideo.] Non valet hæc argumentatio: nam fallit in debitore surripiẽte pignus creditori, qui facit furtum ratione possessionis: & tamen est res vsucapibilis: vt. ff. de vsusca. l. sequitur. §. si rem. addo ergo hîc quoddam medium: & est res furtiua: & sic valet: vt insti. de vsusca. §. furtiue. nisi purgetur vitium: vt in eo. tit. §. aliquando. Vel potest aliter solui, scilicet quòd ibi sit speciale in eo fure. & dic, quòd vna negatiua abundat. sic in aut. de hære. & fal. §. inordinatum. col. j. &. ff. de dam. infec. l. fluminum. §. j. aliâs enim duæ negationes faciunt vnam affirmationem: vt. ff. de verb. sig. l. duobus.

k ¶ Nec vsucapionem.] triennij.

l ¶ Præscriptionem.] Sed quæ dubitatio est de longi temporis præscriptione, quæ in rebus tantùm immobilibus locum habet: vt infrà in quib. cau. cess. long. temp. præscript. l. in seruorum? Respon. secundum quosdam hîc loquitur de mancipijs adscriptitijs, qui sunt pars soli: vt. ff. de diuer. & tempor. præscript. l. iij. in quibus licet aliàs locum habeat longi temporis præscriptio: hîc tamen cessat, quia fugitiuus est. Et si quæratur quomodo fit furtum, cùm iudicetur immobilis: & rerum immobilium non fit furtum: vt institut. de vsuscap. §. quod autem ad eas? Respon. ad similitudinem[e] cretæ, quæ est naturaliter immobilis, licet separata efficiatur mobilis: vt. ff. de furt. l. si cretæ. Item si quæratur, si emi adscriptitium tuum bona fide, à non domino: quomodo præscribam cùm non possit alienari sine solo: vt infrà de agri. & censi. l. quemadmodum. lib. xj. ergo nec vsucapi: vt. ff. de verborum significatio. l. alienationis? Respon. illa. l. quemadmodum. loquitur quando dominus vendidit, & quasi manifesta erat ibi fraus domini: quia parum terræ dabatur, & omnes adscriptitij vendebantur. sed in nostro casu non sic: quia præscribetur, habito titulo & bona fide ementis & vendentis. sed prædicta positio non placet[f]: quia eadẽ remanet quæstio de vsucapionibus, cùm facias loqui de immobili: scilicet adscriptitio. Dic ergo casum[g], quòd loquitur de præscriptione. xx. annorum quæ aliâs datur bona fide moranti in libertate quam hîc non habuit: & ideo non præscribit libertatem: vt j. de præscrip. long. tempo. quæ pro liberta. l. j. & ij. & quod de vsucapione dicit, dic si ab alio possideatur titulo & bona fide: & sic sunt duo casus. Vel dic[h], quòd nec tempore quo mobilia, nec quo immobilia præscribuntur. sic. j. si aduersus credi. l. j. vel[i] potest dici, quòd Imperator non habuit respectum ad tantam subtilitatẽ: sed cùm responderet de vno scilicet vsucapione, incidit in aliud scilicet in præscriptionem: vt & aliâs. ff. ad legem Falci. l. j. §. sed operis[k]. & familiæ erciscundæ. l. ij. §. si quarta. sicuti sæpe contingit cùm aliquis petit à me decem. & respondeo nec decem nec quinque dabo tibi: vel nec decem nec aliud. & ponitur in seruo vt in re mobili. Itẽ quæro cùm seruus fugitiuus à domino possideatur, nisi diu moretur in libertate, vel ab alio possideatur: vt. ff. de acquiren. possess. l. j. §. per seruum. & l. iij. §. si seruus. & l. rem quæ nobis. & l. per eum. §. si. qualiter domino eius potest fieri furtum? Respondetur[l] hîc possidetur à domino animo non corpore: vt. ff. de acquirenda possessio. l. tertia. §. si seruus. & sic detentationem non habet. Vel hic possidebat: sed non detinebat: quia fugitiuus possidetur animo solo. si enim possideretur animo & corpore, non fieret furtum: vt. ff. de acquirenda possessio. l. rem quæ nobis. & ad hoc instit. de ob. quæ ex delicto. §. placuit[m]. Item quomodo fit domino furtum. vt. ff. de furt. l. interdum. ij. §. cùm autem. quæ est contra. vbi dicit, quòd quamdiu res surrepta domino per seruum est, penes seruum non mutatur eius conditio? Respondetur[n], illa loquitur in peculiaribus, aliud autem in dominicis: vt hîc: in quibus fit furtum, etiam si penes seruum cõsistant. ipse enim non dicitur esse in sui peculio: sed dicitur res dominica ipsemet: vt. ff. de pecu. l. deposui. §. Stichus. & de pecu. lega. l. Stichus habet. in fine. Sed quare secus in dominicis? Respondetur[o] quia in peculiaribus videtur habere quandam licentiam contrectandi & damnificandi dominum: vt. ff. de pecu. l. si seruus. §. etiam. sed in dominicis non: vt in fine huius legis. Inde est, quòd res peculiaris ab alio surrepta, si redeat in potestatem serui, purgatur vitium: sed non sic de dominica: vt. ff. de vsucap. l. sequitur. §. Labeo. & prædict. l. interdum. §. si res. Item quid valet fieri furtum in dominicis per seruum, cùm non potest agi furti: vt instit. de obl. quæ ex delic. §. hi? Respon. propter vsucapionem vt hîc & ibi dicit. Item nunquid triginta annis præscribetur seruus fugitiuus? Videtur quòd sic[p]: vt infrà de præscrip. xxx. annorum. l. sicut. & l. omnes. econtra quòd non, cùm retineatur possessio in eodem titu. l. male. extunc ergo ex quo desinam possidere: præscribetur triginta ann. Accursius. ADDITIO. Tu dic, quòd gloss. ineptè loquitur secundum Pau. & Ia. quo ad materiam. l. nostræ. notanda tamẽ est ad hoc, quòd præscriptio sine possessione ciuili non currit. Iason.

e Hucusque glo. sequũtur Bar. Bal. & Sal.

¶ *Fuga seruum afficit ut usucapi uel præscribi non possit. h. d. Bal.*

Impp. Diocletianus & Maximianus AA. Aemyliæ. LEX I.

SEruũ fugitiuũ[g] sui furtũ facere[h], † &[i] ideo non hr̃e locũ nec[k] vsuscapionem, nec longi tẽporis † præscriptionẽ[l], manifestũ est: ne[m] seruorũ fuga dñis suis ex quacũq; causa[n] fiat[o] dãnosa. S. Idib. Decem. Maximo ij. & Aquilino Cons.

¶ *Officio iudicis conceditur dominis potestas persequendi seruos proprios fugitiuos, in domibus alienis. h. d. Bal. concordat Sali.*

Idem AA. & CC. Pompeiano. LEX II.

REquirendi fugitiuos potestatem fieri dominis, præsidalis officij[p] est. D. Calẽ. Maijs, Cæsarib. Cons.

f Et bene Bar. Sali. & Ias.
g Placet Bar. & Pau. licet Bald. Ful. & Sali. teneant cõtra.
h Ista est bona. Bart. & Salic.
† Etiam si per aliũ nõ fuit apprehensus. Pau.
† De isto seruo cõtra dominum à quo aufugit. Pau.
i Omnes sunt bonæ, dempta prima quæ est falsa secundũ Bar. Sal. & Ia.
k Versiculus est sub. §. si vsufr.
l Idã Bar. Bal. Sali. & Ia. quãuis displiceat Pau.
m Versiculus est sub §. furtum.
n Ista placet Bart. B. Pau. & Sal.
o Idẽ Sali. & est de mẽte Bart. Bal. & Pau.
p Idẽ Bar. & vi. Ia. hîc

m ¶ Ne seruorum fuga.] id est effectus fugæ, quæ est vsucapio vel præscriptio.

n ¶ Ex quacunque causa.] hoc quod dicit ex quacunq; causa, potest se referre ex parte subiecti & ex parte prædicati. ex parte prędicati. s. ne fuga seruorum sit damnosa domino, ex quacunque causa. expone. s. vsucapionis aut præscriptionis. Sed ex parte subiecti. s. ita ne fuga seruorum ex quacunq; causa. expone, scilicet leui aut iniusta. secus si magna vel iusta[q]: vt. ff. de ijs, qui sunt sui vel alie. iur. l. ij. & insti. de ijs, qui sunt sui vel alie. iur. §. vlti. tunc enim bene præiudicaret domino: vt ibi dicitur.

o ¶ Fiat damnosa.] quo ad vsucapionem.

REquirendi.] CASVS. Si seruus meus in domũ alicuius potentis se receperit, in quam ad requirendum eum intrare non audeo: præses faciet eum requiri.

p ¶ Officij est.] vt &. ff. eo. l. diuus. alioquin & magistratus[r] in. c. solidos: & qui non patitur apud se inquiri, in totidem punitur: vt. ff. eo. l. j. §. hoc autem. & eadem pœna imponitur suscipiẽti alienũ seruum, & non reddẽti intra. xx. dies: vt. c. l. j. §. j. & omnes istas pœnas dicas applicari fisco, cùm multæ appellentur: vt. s. de modo mulctan. l. mulctarum. est & alia quæ datur actori: vt. j. e. l. quicunque. Et dic: Officij est, id est ad eius officium pertinet.

q Gl. sequũtur Bart. & Sali.
r Istã glo. vsque ad fi. sequuntur Pau. & Sal.

SI fugitiui.] CASVS. Si ſeruus meus fugit ad hoſtes,& in itinere deprehenſus eſt:quam pœnam ſubire debeat,quæritur? Dicitur quòd amputandus eſt pes:aut detur metallo:aut alia pœna affici debet.

a ¶ Deprehendantur.] in itinere.ſecus ſi ad hoſtes[a] iam peruenerint. & ſic fuerit delictũ cõſummatum : quia tũc vltimo ſupplicio puniũtur:vt.ff.de pœ.l.ſi quis aliqd.§.j.quę eſt cõtrà.ſi tñ nõ petatur puniri,dño iure poſtlimi nij redditur : vt.ff.de ca-10 ptiuis & poſtli.reuer.l. poſtliminiũ. §.trãsfugæ.

¶ Serui ad Barbaros fugiẽtes,in actu fugæ deprehenſi,grauiter pro motu iudicis puniuntur, mutilatione ſcilicet pedis,aut pœna metalli, uel ſimili.h.d.Bal.& Sali.

Imp.Cõſtantinus A.ad Probũ. LEX III

SI fugitiui ſerui deprehendantur † [a] ad Barbaros [b] trãſeuntes:aut pede amputato [c] debilitẽtur,aut metallo [d] dẽtur,aut qualibet alia [e] pœna afficiantur. Sine die & conſule.

In authen. vt nulli iudicũ. §.quia verò nos oportet. col.ix.cõſti.ix.

¶ Hodie loco pedis ſuccedit manus abſciſsio: pro furto uerò,ſola fuſtium caſtigatio:ſed pro latrocinio,furca.Sali.

SEd nouo iure ſi criminis qualitas membri abſciſsionẽ exigat [f], vna ſola [g] manus abſcindetur:ſed pro furto nec morieт, nec aliquod mẽbrum abſcindetur, ſed aliter caſtigabitur [h]. ¶ Fures [i] autem vocantur qui occultè & ſine armis hmõi delinquunt. Qui autẽ violenter aggrediuntur, aut cum armis,aut ſine armis : in domib⁹, aut in itineribus,aut in mari:pœnis legalibus ſubijciantur.

¶ In iſta lege plura bona dicam.& hoc intendit:Suſcipientes ſeruum fugitiuum ſcienter, pro ſingulo ſeruo & uice qualibet puniũtur:tamen de delicto tutoris uel curatoris ipſe punitur,& non dominus.& qui non poteſt ſoluere in ære, luit in corpore.erranti parcitur.& ſi à domino cœpit malitia,punitur,ſeruo priuabitur,& ueritas eruetur per ſerui fugitiui torturã.h.d.Bal. Vel ſic:Doloſè fugitiuum occultans,ad eũ cum pari uel.xx.ſolidis tenetur.& pœna reiteratur. augetur delictum reiterãti & tutori,non minori.ſuſcipiens uerò ſine dolo,non tenetur. ſed doloſè mittens, ſeruo torto & confiſcato puniatur.h.d.Salice.

Imperat.Conſtantinus A.ad Valerianum. LEX IIII.

QVicũque fugitiuũ ſeruũ in domũ vel in agrum inſcio dño eius ſuſcepit [k],eũ cũ alio pari vel viginti [l] ſolidis reddat. Si verò ſecundò vel [m] tertiò eũ ſuſceperit:præter † ipſum duos vel tres alios, vel prædictã æſtimationẽ ꝓ vnoquoq; ſeruo dño repręſentet. ¶ In minorũ [n] pſona tutorib⁹ vel curatorib⁹ pœna ſimili imminente. ¶ Quòd ſi ad ꝓdictã pœnã ſoluẽdã is qui ſuſceperit,minimè ſufficiat: † æſtimatione cõpetentis iudicis caſtigatio [o] in eũ procedat. ¶ Quòd ſi ſeruus fugitiu⁹ ingenuũ ſe eſſe mentitus,ſub mercede [p] apud aliquẽ fuerit:nihil is qui eum habuit, poterit incuſari [q]. ¶ Sanè mãcipium torqueri oportet [r], vt manifeſteт vtrũ ꝓpter lucrũ capiẽdum callidè à dño ad domũ vel ad agrũ eius qui eũ ſuſcepit, immiſſus ſit,an non. ¶ Quòd ſi malignè factũ eſſe,ex ſerui interrogatiõe [s] patuerit:ſeruo [t] etiã ſuo eum qui hoc fecerit,priuari oportet, & ad fiſcũ pertinere mãcipiũ.D.v.Cal. Iul.Gallicano & Baſſo Conſ.

¶ Officialis in ſuo officio negligens, cõdemnatur:nec poteſt abſolutorium reſcriptum impetrare:nec iſta abſolutio dat iudici regreſſum cõtra partem cui fauit iniuſtè.h.d. Bald. Vel ſic: Qui ſolicitauit ad fugam ciuitatis mancipium, tenetur cum eo alterum reſtituere & .xij.ſolid. quod obtinet in libertis artificibus ſolicitatis:et negligens officialis ad duo ſimilia mancipia tenetur.h.d.Salice.

b ¶ Ad Barbaros.] i.hoſtes populi Romani: vt.ſ.de cõmer.et mer.l.ij.

c ¶ Amputato.] et ſic punit in eo ĩ quo deliqt.

d ¶ Metallo.] quæ ſit hæc pœna, & opis metalli, & miniſterij metallo-20 rũ,habes.ff.de pœ.l. aut damnũ.§. inter eos.&.§. quiſquis.&.§.in miniſterium.& inſti.qui. mo.ius pa.potẽ.ſol.§.pœnę.

e ¶ Alia pœna.] ſ.ſimili[b] vel extraordinaria: vt.ff.de pœ.hodie. ſed in hoc ꝙ dicit pedẽ amputari:corrigiт ꝑ aut.ſed no-30 uo iure. quæ hîc poniт.

f ¶ SEd nouo iure.] ¶ Exigat.] quod euenit in quatuor caſibus[c].Vnus eſt hîc in.l.ſi fugitiui.Secũdus in exactorib⁹ tributorũ,ſi non faciunt apochã de ſuſceptis.i. ſcripturam in qua ſcribuntur ea quæ ſuſci-40 piũt exactores debitorũ:vt in aut.de mã.prin. §.coges. colla.iij. Tertius eſt in nouellis de quibuſdã hæreticis[d] &c. Et eſt quartus in Lõbarda, quę dicit manũ incidendã; tabellioni ſi fecerit falſum inſtrumentũ:vt in Lombarda de eo qui fecit fal-50 ſum titu.l.j.in caſu etiã ex lege cor.ſuppliciũ patitur fugitiuus:nõ ſolùm ratiõe fugę, ſed cum adiuncto:vt.ff.ad ſylla.l.iij. §.de his[e].&.l.lege Cornelia.in fi.j.reſponſi.

g ¶ Vna ſola manus.] Sed quæ?Rñ.[f] illa in qua minus põt:vt.ff.de pœ.l. 60 interpretatione. licet alij contra. ADDITIO. Opinionẽ huius glo. tenet Bar.hîc.& etiam Pau.de Caſt.ſubdens ꝙ ſi quis habet manum aridã,ꝙ illa ſit amputanda:& ꝙ deformitas etiã in hoc facit pœnam.& ita determinauit Io.And.in.c.in pœnis.de reg.iur.lib.vj.in mercurialibus.& Angel.hîc, qui pro hoc allegat bonum tex.in.l.iij.§.ij.ff.arb.fur.cæſa.

h ¶ Caſtigabitur.] ſcilicet fuſtibus,niſi ſit publicus latro[g] qui ſcilicet conſueuit furari[h] qui debet furcis ſuſpendi : vt.ff.de pœ.l.capitalium.§.famoſos. & hîc ſubijcit ſtatim.

i ¶ Fures.] quidam non habent hîc plus:ſic tamen eſt in cor. vnde hæc ſumitur:vt in aut.vt nulli iudi.§.quia verò nos oportet.colla.ix.

70 QVicunque.] CASVS. Si inſcio me,ſeruum meum in agro tuo vel in domo tua recepiſti,qualiter puniendus ſis, quæritur? Reſpon.quòd eundem reddes cum æquè bono.vel.xx.ſoli.Si autem ſecũdò vel tertiò eum receperis, cum ipſo duos vel tres, aut dictam ſummam pro vno quoque dabis.& iſtud locum habet,ſi in domo pupilli receptus fuerit.ſ.quòd tutor eadem pœna feriatur.ſi ſoluendo non fueris,ſupplebis in pœna quod non eſt in pecunia.ſi autem ſeruus conſtitutus penes te propter mercedem ſe dixerit ingenuum : miſſus fortè à me vt prædictam pecuniam extorqueret: cùm nihil dolo feciſti,excuſaberis. Torquebitur autẽ ſeruus, vt appareat an ipſum miſerim.quòd ſi appareat,perdam non ſolùm petitionem pœnæ, ſed 80 etiam ſeruum.

k ¶ Suſcepit.] ſcilicet dolo malo,volens dominum fraudare ſeruo : vt patet.ff.de ſer.cor.l.j.§.quod autem.&.l.doli.Speciale eſt tamen in colonis illyricanis, vt ſi quis eos recepit ignorãs,nihilominus teneatur in quadruplum: præter operas & damnum quod locis quæ deſeruerant factum eſt: vt.j.de colo.illyri.l.j.lib.xj.& hoc fortè habet locum quando putabat colonũ alienum: ſed neſciebat cuius eſſet.ſi autem credidit ingenuum , nullam patietur pœnam:vt.j.ea.l.§.quòd ſi ſeruus.

a Idẽ Bar. Pau.& Sal.

† Ad barbaricos.

b No ꝙ dictio alius alia aliud eſt implicatiua ſimiliũ Bal.Ang.P. & Sali.

c Iſtã glo. ſequuntur Bal.& Sali. & vide alios duos caſus per Sali.hîc.

d Pro parua hæreſi, aliâs debẽt cõburi. ſecũdũ Ang.

e Verſi eſt ſub.§. vtrũ

f Idẽ Bart. Bal.P.&Sa.

g Singularis glo.ſecũdũ Ang. in §. ex maleficijs.ij.col. inſtit de actio.

h Talis nõ dicitur famoſus latro : ſed famoſus fur. B.B.P.Ange.& Sal.

l ¶ Vel viginti ſolidis.] talem ſolidũ[i] accipe qui valeat vnũ aureum:vt ff.de in ius voc.l.fi.& inſti. de pœ.te.li.§.fi.&.lxxij.tales aurei faciũt vnam libram auri:vt.j.de ſuſcep.& arc.l.quoties.lib.x. Sed cuius eſt electio, ſi detur alius par,vel ſolidi.xx?Reſpon.debẽtis[k]: vt.ff.de iur.do.l.plerũq;. in ſi. Item qua actione hoc petitur?Reſpon.vel cõdictione ex hac lege[l]:vt.ff.de cõdic.ex lege.l.j.vel actione ſerui corrupti[m]:vt.ff.de ſeruo corru.l.j.in prin. Itẽ not. ꝙ nõ habetur ratio quã-10 tum valuerit ſeruus. nã ſemper,vel.xx.ſolidos cũ eo,licet multò pl⁹ valuerit, reddet, vel aliũ parẽ. ſic &.j.de cõdi.inſer.l.ſi. ſed aliàs cõtrà.j.de cõmuni ſer.ma.l.j.in ſi. [n] Item no. ꝙ hæc pœna dãda actori,non remittitur:etiã ſi ille pœniteat & velit re-20 ſtituere intra. xx. dies. Sed illa quæ datur fiſco in ſuſcipientẽ remittitur: ſi intra.xx.dies pœniteat: vt.ff.e.l.j.§.j.& eſt ratio: quia mitius cum lege [o] quàm cum eius miniſtro agitur:vt.ff.de arbi.l.Celſus.& in authẽ.de iudi.§. oportet.coll.vj.Item not. 30 ꝙ etiam leg.Fla.de Pla. põt accuſari iſte : vt.j. ad le.Fla de Pla.l.ſi quis.

m ¶ Vel tertiò.] non ita ſi quartò ſecundũ M. vt.ſ.de modo mul.l.fina. Vel dicas aliud ĩ multa[p] de qua ibi diciт: aliud in pœna quæ certa imponiт à lege: vt hîc arg.ad hanc 40 ſol. vt.ff. de pri. deli.l. nunquam. Item net. hîc ex iteratione delicti augeri[q] pœnã : vt ſuprà de epiſco.aud.l.iij.in ſi.

n ¶ Minorum.] i.cũ tutores vel curatores in domibus vel agris minorũ fugitiuũ ſuſceperint. ſic ſi patiantur fabricari 50 falſam monetã in prædio pupilli : vt.j. de falſa moneta.l.j.in ſi. &.j. vnde vi.l.meminerint.

o ¶ Caſtigatio.] ſ.corporalis[r] quod eſt generale[s]:vt.ff. de iuriſ.om.iud. l.ſi quis id.§.in ſeruos. & de in ius voc.l. fi. & infrà de ſepul.viol.l.ſi &.ff.de 60 pœ.l.j.§.generaliter.

p ¶ Mercede.] maximè :ſed hoc ideo dicit, quia tunc magis eſt credibile quòd ignoret.

q ¶ Incuſari.] cùm non ſciuit cũ fugitiuũ.nam credidit dicẽti ſe ingenuũ.

r ¶ Oportet.] ad petitionem conuenti ad ſeruum & ad pœnam.

s ¶ Interrogatione.] No.duo mirabilia.Primum quòd ſeruus torquetur contra dominũ:quod eſt contra ius cõmune:vt.j.de quæſti.l.j.&.l.ſeruos.& ſ.de teſtibus.l.ſeruos.quæ ſunt contrà.ſed hîc ſpeciale:vel non debet interrogari vt ibi.niſi pro facto ſuo[t]:vt hîc,&.j.de quæſt.l.interrogari.& intellige ſi indicia præcedant[v].nam à quæſtione non eſt incipiendum:vt.ff.de quæſt.l.j. 70 in prin.ſecundum quod creditur ei[x] cum præcedentibus indicijs:vt hîc, & ff.de ædil.edic.l.quæro.§.fi.&.j.eo.cùm ſeruum.

t ¶ Seruo etiam ſuo.] quaſi dicat,non ſolùm pœnam petere nõ poterit: ſed etiam ſeruo &c.& intellige cùm malignitas cœperit à domino[y].ſecus autem ſi cœpiſſet à poſſeſſore:vt.j.ti.j.ſi quis ſeruo. quæ eſt contrà. Et quia pro fugitiuis receptis.variæ inueniuntur pœnæ:ideo dic[z] quòd ſi ſeruum priuati recepit quis,reddit eum cum alio pari:vel.xx.ſolidis:vt hac.l.ſi autem fiſci occultat:& ipſum,&.xij.libras argenti reddet:vt.j.e.ſi quis.ſi imperatoris:tũc ipſum,& libram auri:vt.j.de fugi .co.l.ij.lib.xij.ſi ciuitatis,& ipſum cum pari:&.xij.ſolid.reddat.& idem in liberto ciuitatis:vt.j.l.proxi. Si autem eſt li-80 ber,& artifex ciuitati adſtrictus:tunc obtinet quod dicitur.infrà eodem.l.fina. Si verò ſit ſeruus Illyricanus, tenetur in quadruplum præter operas & damnum:vt.j.de colo.illyri.l.j.libro.xj.Si Thracenſis,duas libras auri : vt infrà de colo.thracen.l.j.eod.lib. Si autem ſunt tributarij vel inquilini alicuius priuati,tunc ipſum domino & alium æquè bonum, &.xij.libr.argenti fiſco præſtat:vt.j.de agri.& cenſi.l.ſeruos.in fi.lib.xj.Item ſi Genetiarius, punitur in.v.libris auri.Item qui textrinum recepit,in tribus libris auri : vt.j.de murileg.l.v.&.vj.lib.xj.

i Qui ſolidus legalis hodie non eſt in vſu. Sali.

k Sequitur eam Bar.B. Ang.& Sa.

l Iſta placet Bart.& Sali.

m Nihil eſt. Sali.

n Ibi fit æſtimatio quo ad aliud B.

† Hæc dictio incluſiuè ponitur. Pau.

o Idem eſt cũ fiſco Sal.

† Iſte tex. ſolet allegari ad hoc, ꝙ qui non habet in ære, luat in corpore.

p Sequitur eã Sal.&P.

q Melius dicere iterari ſecundũ Pau.

r Vide la. in.§.pœnalis.inſtitut. de actio.

s Concor. ca.ſinẽ cir. ca.ſi cũ gl. extrà de dolo & contu.

t Sequitur eã Sal.& P.

u Et bene Sali.

x Nota ꝙ creditur vnico teſtide facto proprio dponẽti cõcurrentib⁹ alijs indicijs. Pau.

y Sequitur eã Pau.Sal. & Corne.

z Nota diſtinctionẽ quã ſequuntur hîc Bal. Ang.Sa.P. & Corne.

MAncipia.] CASVS. Si mancipium ciuitatis alicuius(nõ intelligas Romanæ ne sit cõtra.j.e.l.si quis seruũ) aduocãdum crediderit: cum altero seruo.&.x.solid.ciuitati restituet. si libertũ,eadẽ pœna.i.xij.solid, &c.cũ alteri libertus præstari nõ possit,cum sit liber. & si defensor ciuitatis non reuocet,duos reddat:nec rescriptũ vt liberetur à pœna impetratũ valeat. nec retentionẽ illius mãcipij sibi vendicet, quòd ipsum cõparauerunt soluẽdo duos. & hoc subijcit venditioni &c.

Idem A.ad Ianuarium. LEX V.

MAncipia [a] diuersis artibus prædita,quę ad rẽpublicam pertinẽt,in ijsdẽ ciuitatibus placet permanere [b]:ita,vt si qs tale mancipium solicitauerit [c],vel auocandum [d] crediderit: cum seruo altero solicitatum restituat [e], duodecim solidorum summa inferenda reipublicæ illius ciuitatis , cuius mancipium abduxerit. ¶ Libertis quoq; artificibus,si solicitati fuerint,cum eadẽ forma [f] ciuitati reddẽdis:ita vt pro fugitiuo seruo, si solicitudine defensoris non fuerit requisitus & reuocatus,idẽ defensor duo vicaria mãcipia exigatũ [g]: nec beneficio principali [h] ,nec venditione [i] in eius persona iam decętero valituris. Dat.xvj. Calend. Mart. Constantino. A.v.& Licinio Cæs.Cons.

¶ *Si repetenti seruum fugitiuum cum pœna, quæstio dominij refertur:per torturã serui ilico aperta ueritate lis dirimitur. hoc dicit. Bald. concor.Sali.*

Idem A.ad Tyberianum comitem Hispaniarum. LEX VI.

CVm seruũ quispiã repetit [k] fugitiuum, & alius euitãdæ legis gratiã,quæ in occultãtes mãcipia certam pœnã statuit [l], proprietatem opponit [m], vel in vocẽ libertatis eum animauerit [n]: ilico nequissimus [o] verbero [p] sup quo ambigitur,tormentis subijciatur, vt aperta veritate, disceptationis terminus [q] fiat. quod non solùm vtrisq; iurgantibus proderit [r],sed etiã seruorũ animos à fuga poterit † deterrere. D.xv. Cal. Septẽb. Pacatiano & Hilariano Cons.

¶ *Qui occultat seruum fisci, pœna huius legis tenetur.Bal.Vel sic: Occultans seruum fisci,tenetur ad illum & ad duodecim libras argenti. hoc dicit.Sali.*

a ¶ Mancipia.] publicæ ciuitatis alicuius,puta Bonoñ. sic etiã ponitur. ff.de public.l.sed & hi.§. prætereà. nec eñ loquiť de Romana ciuitate: qa ibi alia pœna imponiť:vt j.e.l.pe.quæ est contrà.

b ¶ Permanere.] in q-bus scilicet sunt constituta à rectoribus.

c ¶ Solicitauerit.] vt alio vadat.

d ¶ Auocandum.] i. vt ad se vadat. & intellige in vtroq; casu cũ effectu.i.cũ iuit. aliâs frustra diceret restituat:sed & si nõ iret, teneretur tãtùm serui corrupti : vt.ff.de ser.cor.l.j.§.persuadere.

e ¶ Restituat.] fortè & si erat furtum manifestum vt hîc, sit speciale: vt & aliâs.s.de paganis.l. christianis.

f ¶ Cum eadem forma.] i.cũ pœna.xij.solidorũ.libertus enim alius cùm sit liber, præstari non potest secundũ Azo. Vel dic causa necessitatis:vt est hîc, & aliũ præstari. sicut & aliâs : vt.ff. de fun. do.l.j. aliter autẽ in liberto solicitato priuati:quia in sola redditione operarũ tenetur cum eo:vt.j.de ope.liber.l.si.

g ¶ Exigatur.] sed nõne puniť pœna centũ solidorũ: vt.ff.e.l.j.§.hoc autẽ?Rñ.nõ, qa loquitur ibi de priuati seruo:hîc ciuitatis.Vel melius hîc loquitur de defensore illi' ciuitatis,cuius mancipia sunt abducta:ibi de eo in cuius ciuitatę sunt abducta.Itẽ no.hîc negligentẽ administratorẽ puniri:vt.s.de offi.præfe.præto.oriẽtis.l.si quos. & de admi tut.l.pupillorũ. repelli etiã põt ab administratione : vt.s.de procur.l.cum qui.& prædic.l.si quos.

Detinere. Administrator negligens punitur

h ¶ Principali.] id est principis quo pœna sibi remittatur.

i ¶ Nec venditione.] quasi litis æstimationẽ præstiterit,pœnã soluẽdo:& ideo iure vẽditiõis sibi cõpetere retẽtionẽ asserebat:vt ar.ff.p emptore.l.ij.in fi.&.l.iij.qđ remouet:licet olim obtinuerat.Vel dic,q solicitata ei decætero vẽdi nõ possunt.& hæc locũ habẽt si exponas eius.s.defensoris.si verò dicas eius.i.serui.est sensus vt ipse seruus in sui pœnã ammodò vendi non possit.

CVm seruum.] CASVS. Si seruũ meũ fugitiuũ requirã,& vendicãt,i.pœnã mihi repetenti,te quasi dñm obiecisti:vel vt cũ pcocaret in libertatẽ,duxisti:torqueatur seruus,vt sic veritas appareat.nec solũ mihi & tibi pderit.& sic intellige diuisiuè q nõ solùm:quia similiter vtriq; pderit, verumetiam coercebuntur à fuga alij serui,cùm sciant se esse torquendos.

k ¶ Repetit.] rei vendicatione.

l ¶ Statuit.] vt.s.eo.l.quicunque.

m ¶ Opponit.] dicens,quòd sit suus.vel non sit petentis.

n ¶ Animauerit.] i.induxerit eum vt diceret se liberum.

o ¶ Nequissimus.] scilicet seruus.

p ¶ Verbero.] i.verberibus dignus.Vel dic,q verbero sit propriũ nomẽ.

q ¶ Terminus fiat.] vt.s.de rei vendi.l.cùm super.&.j.de libe. causa.l.ea quæ.&.s.eo.l.quicunque.

r ¶ Proderit.] ad præsumptionem.Azo. vel ad probationem, vt hîc dicitur terminus &c.

SI quis.] CASVS Si seruũ fisci quis occultauerit,qua pœna debeat puniri,quæritur?Et dicitur q dictũ seruũ cum.xij.lib.argenti restituet.

s ¶ Seruum fiscalem.] scilicet Romanæ ciuitatis,vel ipsius imperij.aliter in patrimoniali seruo imperatoris statuendum est,& in seruo priuati alicuius & in alijs multis seruis:vt plenè dixi.s.eo.l.quicunque.in fi.

Imppp.Valens,Valentin.& Grat.AAA. ad Felicem consularem. LEX VII.

SI quis seruũ fiscalem [s] putauerit occultandũ:non solùm eũ restituere, sed etiã duodecim [t] libras argẽti pœnæ noĩe fisci iurib' depẽdere cõpellatur.D.ij.Id.Apr. Gratiano.ij.& Probo Cons.

¶ *Si seruus publicis operibus deputatus connubium contrahit cum ancilla:ipse,uxor & liberi in publicum retrahuntur.h.d.Bal.*

Imperatores Valent.Theod. & Arcad.AAA.Albino præfecto vrbi Romæ. LEX VIII.

SI qui publicorum seruorum [v] fabricis seu alijs operib' publicis deputati,tanquam propriæ cõditionis immemores, domibus se alienis, & priuatarũ ancillarum [x] consortijs [y] adiunxerint:tàm ipsi quàm vxores [z] eorũ & liberi, cõfestim cõditioni pristinę [a] laboriq; restituãtur [b].D.viij.Cal. August. Timasio & Promoto Cons.

TITVLVS II.
De furtis, & seruo corrupto.

¶ *Allegans contraria agendo,non auditur.h.d. & ista lex semper ad hoc allegatur.Bal.Vel sic: Actor unam ex pluribus actionibus sibi cõtrarijs necessariò eligit,nec posteà uariat, sed electione sibi præiudicat.h.d.Sali.*

Impp.Seuerus & Antoninus AA,Theogeni. LEX I.

SI pecunia tua mãdantibus seruis [c] tuis † qdã prędia cõparauerũt [d]:eligere debes vtrum furti actionem & condictionẽ [e],an mãdati potius inferre debeas.neq; eñ æquitas patitur † vt & criminis [f] cãm persequaris [g],& bonæ fidei [h]

t ¶ Duodecim libras argenti.] sic ergo põt excedere quadruplum.si seruus vilis erat.& sic est cõtra insti. de acti.§.oẽs. Sol.pœna nõ excedit quadruplũ,qñ inuenitur imposita per noĩa respectiua:vt duplũ triplũ &c.vt ibi.sed quãdo certa imponitur, potest excedere quadruplum:vt hîc.

Pœna an possit excedere quadruplum.

SI qui.] CASVS. Si seruus publicus puta faber in domũ alicui' se receperit:et contubernio ancillæ dñi domus,sciẽte dño se cõiunxerit : tàm ipse quàm vxor ei' & filij, pristinæ seruituti restituãtur. Vi.

v ¶ Seruorum.] impropriè dicit seruorum: nã liberi erãt,sed seruire tenebãtur. de seruis aũt talibus publicis dixit.s.e. mancipia. Accur.

x ¶ Ancillarum.] sciẽtibus dominis ancillarũ: nõ aliter secũdum Io. vt ar.j.de bonis liber.l.ij. & j.de infan.expo.l.j.

y ¶ Consortijs.] nec eñ cum ancillis est matrimoniũ,sed cõtubernium:vt.s.de incest.nup. l.cum ancillis.

z ¶ Vxores.] impropriè dicit vxores.Vel dic quòd ille fuerant liberę factæ.Accur.

a ¶ Pristinæ.] i.primæ.

b ¶ Restituantur.] pprię ponit prout refert ad mares : sed prout ad fœminas & filios, impropriè.sic & aliâs verbũ semel positũ ponit pprię & impropriè:vt.ff.si cer. peta.l.certi condictio. in prin.Et not.hîc q fili' patris sequitur cõditionem. & sic est contrà.s.de rei ven.l.partũ. Sol.hîc speciale in odiũ dñi ancillę.Vel dic,q in hoc sequetur matrem:nam & mater sequitur virum.

Verbũ idẽ potest propriè & impropriè poni.

† Aliâs deest dictio, tuis.

¶ DE FVRTIS &c.

¶ *Specialiter de furtis hoĩm dixit:nũc gñaliter de furtis cuiuslibet rei uel sic [a]: Quia corrũpũtur serui ut fugiãt, & occasione fugæ cõmittitur furtũ : ideo de hoc ponitur rubri.*

SI pecunia.] CASVS Si mãdato seruorũ tuorũ ex pecunia tua qs prædiũ vel rẽ aliquã sciẽs nolẽte te cõparauit:an cũ eo furti & cõdic.furti.& mãdati quasi ex cõtractu serui tui,tibi acquisita sit actio,cõuenire possis,quęritur?Rñ.q electionẽ habes,vel mãdati,vel furti,sed simul nõ:quia agẽdo mãdati cõprobas factũ serui tui:agẽdo furti,non approbas,& ita esses tibi contrarius,quod esse non debet.

c ¶ Seruis.] scilicet tuis. ADDITIO. Intellige de seruis non habentibus alienandi potestatem:secundum Ange.

d ¶ Comparauerunt.] scientes te nolle:vt suprà quod cum eo. si liberã. &.ff.commo.si seruus.

e ¶ Condictionem.] furtiuam.

f ¶ Criminis.] scilicet furti.

g ¶ Persequaris &c.] sic fit & aliâs:vt.ff.ad leg.Aquil.l.sed & si is.

h ¶ Bonæ fidei contractum.] s.mandati qui est bonæ fidei:vt instit.de act.§.actionum.Sed certè imò videtur concurrere causa criminis cum causa bonæ fidei:vt.ff.pro socio.l.rei communis.&.l.seq &.s.depositi l.iij.&.ff.commo.si seruus [b].&.ff.manda.l.si mandauero.ij.§.si tibi.quæ sunt contrà.Solut. hîc esset sibi contrarius si mandati & furti ageret:nam agendo mandati, approbat factum serui:agendo furti, reprobat. Vnde quasi sibi contrarius repellitur,quod est not.vt.ff.de conditio.& demonstr.l. Titiæ. &.ff.de mino.l.si

† Concor. cũ hac.l.c. solicitudinẽ in fi. extrà de ap.

a Vtraque cõtinuatio est iungenda.Sali.

b Contrariũ istius.l. est separatum ab alijs legib'. Bar. P.Alexã.& Ia.

Cõtraria allegans non est audiendus:sic etiã de iure canonico per factum contrariũ quis renũciat iuri suo: vt in c.j.cũ gl j. extrà de cle.coniug.

filius emãcipatus.& ff.q̃ ap.fit.l.ij.§.sed si alius.& de peti. hære.l.si testamẽtum falsum.&.s̃.si seruus extero.l.j.&.j̃.de codicil.l.fi.&.s̃.de pac. inter emp. l.cõmissoriè.&.ff.de leg.ij.l.cum filius.§.varijs.&.ff.de tribu.quod in hæredẽ §.eligere.In legibus[a] autẽ cõtrarijs agẽdo pro socio & furti,vel locati & furti,vel commodati & furti,vel mãdati & furti,vel depositi & furti qui sunt casus cõtrariarũ legũ, non est sibi cõtrarius, cum vtroq; agatur ad improbãdum factũ aduersarij. Et vt clarius videas, dic ꝙ hîc ex alterius cõtractu: ibi ex suo[b] vnde hîc contingit hæc cõtrarietas:ibi non. est etiã ratio, ne & rem & pretiũ consequatur:vt.ff.de fur.l.si is cui. cui est cõtraria.d.l.rei cõmunis.Sed ibi solui.Quãdoq; tñ cõtrarias propones actiones, auditur:vt ff.quorũ lega.l.j.§.quod autẽ[c].Sed quare illud fit, plenè dixi.ff. de tribu.l. quod in hæredẽ §.eligere. Alij respondent illi.l. si mãdauero.ij.§.si tibi. ff.mãd.ꝙ ibi natiuitas vt nascatur mãdati & furti permittitur:sed nõ exercitium[d] vt hîc innuit.

contractum impleri postules. D. xj.Calend. Maij, Seuero & Albino Cons.

Qui emit rem furtiuam,tenetur eã restituere:nec potest eam pro pretio retinere. & solitus à furibus emere,suspectus habetur. Bald.& contractus super rebus furtiuis pluries frequentatus,habetur suspectus.Sali.

Idem A.negotiatoribus. LEX II.

INciuilem[a] rem desyderatis[b], vt agnitas[c] res furtiuas[d] non prius reddatis, quàm pretiũ fuerit solutum à dominis[e]. Curate igitur cautius[f] negotiari,ne nõ tantùm in damna huiusmodi,sed etiã in criminis suspicionem incidatis[g].PP.Calend.Decemb. Chilone & Libone Cons.

Per destinationem dedicationis non transit res in templum,nec templo quæritur actio. hoc dicit.Iaco.But.secundum Bal.

Imper.Antoninus A.Secundo. LEX III.

SI nondum rem tẽplo diuino dedicatã[h] vitricus tuus furto abstulit:habes[i] aduersus eum furti actionem. PP.vj. Id. Septembr. Læto ij.& Cereali Cons.

Pro seruo solicitato agitur serui corrupti: pro subtracto furti.& utraq; ciuilis potest per procuratorem exerceri.h.d.Iac.But.secundum Bal. Vel sic:Solicitans tantùm seruum, actione serui corrupti:solicitatum uerò occultãs, etiam furti potest conueniri.h.d.Sali.

Imperator Alexander A.Aurelio Herodi. LEX IIII.

INciuilem.] CASVS. Si rem mihi surreptã penes te reperero:nec restituere vis, nisi restituto pretio tibi, quia dicis te emisse: & hoc ꝓbare possis:an sis audiendus,quæritur?Respon.ꝙ non: quia inciuile est qđ petis.Ad taliũ ergo rerum emptionẽ facilè nõ debes accedere,cùm prauam suspicionem incurrere possis,& damnificari in restitutione rei pretio non restituto.

a Inciuilem.] & contra ius:vt hîc,et.j̃.de euic. l.super empti.&.s̃.de rei vendi.l.si mãcipium. & ideo non auditur:vt.s̃.de preci impe.offe.l.nec damnosa.

b Desyderatis.] vos emptores.

c Agnitas.] id est habitas.

d Furtiuas.] & idem dicas si non sunt furtiuæ per prædictas leges.

e A dominis.] sed quid si erat bonæ fidei possessor is cui furtũ factum erat:an habeat contra posidentem aliquod auxilium? Videtur quòd sic: vt j̃.de agri.& censi.l.si coloni.lib.xj. ADDITIO. Videas de hoc Abbatem in.c.si diligenti.extrà de præscrip.in versi.nunquid autem antiquiori possessori.Vbi tenet,quòd antiquior possessor potest contra secundum possessorem etiam bona fide posidentem,implorare officium iudicis: vel agere condictione ex.l.si coloni alleg.in hac gloss.

f Cautius.] non est participatio positiui:vt.ff.de neg.gest.hæres.

g Incidatis.] vel propter frequentem negotiationem talium rerum: vel propter crimina talia sæpe commissa:non autem ob hoc, quòd res furtiua apud ipsum reperitur. Alij dicunt vt P. adeò eum fieri suspectum, quòd nisi ostendat venditorem:furti conueniatur:nisi sit grauis & honesta persona:sed prima verior est. ADDITIO. Bar.hîc dicit inspiciendum esse quanto pretio emerit:& vtrum emerit clàm aut palàm:& sic ex istis indicijs dolus perpenditur:vt.l.dolum.s̃.de dolo.

SI nondum.] CASVS. Si rem tẽplo dedicare proposuisti, nec dedicasti:& eam vitricus tuus surripiat:an tibi furti teneatur, quæritur? Respon.quòd sic.ratio dubitationis fuit:quia videbatur,quòd ecclesia agere deberet.secus tamen est.

h Dedicatam.] destinaueras,tamen in animo,& voueras: nec ad actum processeras dedicãdi:tunc enim esset dedicata:vt.ff.de libe.cau.l.seruos. &.ff. de pollicita.l.ij.in prin.&.§.fi.& non fieret furtum:sed fieret sacrilegium, si de facto auferatur.ista enim duo interuenire oportet:vt.ff.ad legem Iul.peculatus.l.diuus.& de pœnis.l.aut facta.§.locus.licet decretistę dicant vnũ sufficere: vt.xvij.q.iiij.c.quisquis.In vltima autem voluntate, si quis præcepit rem dedicari,hæres tenetur: & sic fortè exit res de bonis hæredis propter testamenti authoritatem:vt dicta.l.de pollicita.l.ij.& de libe.cau.l.seruos. & ff.de fur.l.à Titio.

i Habes.] tu qui dominus es.non templum.& hæc erat dubitatio.

ADuersus.] CASVS. Si seruum meum vt deterior fieret, aut per te non stetit quo minus &c.& solicitasti:teneberis serui corrupti, si occultasti furti.nec solùm per me,sed per procuratorem agere possum:quod intellige ciuiliter.Tres leges seq.satis claræ sunt.

a Hãc solutionẽ quo ad omnes leges excepta.l.si seruus sequitur Bar.P.Sal.Fulgo.& Ias.

b Displicet Bar.P.Sal.& Ias.

c Ibi erat dubius propter factũ aduersarij. Bar.Sal.& Ia.

d Istã solutionẽ quo ad.l.si seru' sequiť Bar.P.Sa.& Ias. licet displiceat.Bal.

Emens rem à fure an p̃sumať particeps fraudis.

k Dumtaxat.] q.d.non aduersus hæredem:nec enim potes:vt.ff.de ser. cor.l.hæc actio.Vel coniunge hoc aduerbium dumtaxat, cum illo verbo, solicitasse.quasi dicat solicitauit,non etiam occultauit vel contrectauit.

l Fecit.] idem si non fecit. & per eum non remansit quin corrumperet eum:vt.j̃.eo.l.si quis.vel ibi speciale.

ADuersus eum dũtaxat[k] quẽ seruum tuum solicitasse dicis, si eũ deterioris animi fecit[l], serui corrupti[m] agere potes[n]. Quòd si solicitatum occultauerit: etiam furti cum eodem agere potes. quas actiones etiã per procuratorẽ[o] exercere minimè prohiberis.PP.Idib. Septembr. Alexandro A.Cons.

Possessor rei furtiuæ authorem suum ex urbanitate tenetur in iudicio nominare,si uult euitare suspicionem, quæ à bono uiro debet esse remota.h.d.Bal.& Sali.

Idem A.Cornelio. LEX V.

CIuile[p] est quod à te aduersarius tuus exigit,vt rei,quam adhuc te fuisse[q] fateris, exhibeas vẽditorem[r].nam à transeunte & ignoto te emisse,dicere non cõuenit, * volẽti euitare alienã bono viro[s] suspicionẽ. PP.iij.Cal. Maij, Maximo ij.& Æliano Cons.

Vendens uel donans seruum alienum, domino non præiudicat:& si contrectat,furtum facit.Bald. Vel sic: Contrahens in re aliena non præiudicat domino ignoranti. si tamen contrectat,tenetur furti.Sali.

Idem A.Pythidoro. LEX VI.

ALienum seruum sine voluntate domini,qui sciens vendiderit[t], seu donauerit[v], vel alio

m Serui corrupti.] in qua actione venit serui corrupti æstimatio in duplum: & æstimatio etiam rerum secum ablatarũ: vt.ff.de seruo corru.l.si quis. in fin. &.l.in hoc iudicio.

n Potes.] tu dominus serui, etiã furti.q.d. non solùm serui corrupti.

o Per procuratorem.] ciuiliter agens, quod est regulare:vt ibi per me.vel per ꝓcuratorem ago: vt.ff.de iniur. l.sed & si vnius.§. idem Iulianus.non criminaliter potest agi per procuratorem:vt.j̃.ad leg.Cor. de fal.l.de fide.&.ff.de publi.iudi.l.pe.§. ad crimen. Sed nunquid vna istarum per alteram tollitur?Respon.non, cùm ex diuersis causis dẽtur: vt.ff.de priua. deli.l.nũquam.§.penul.Accur.

p CIuile.] Implorabam officium iudicis,vt diceret venditorẽ. Ciuile.q.d. vrbanum est & elegans. Sed an potest cogi per officiũ vel per actionem?Respõdetur nequaquam:vt.s̃.de peti. hæred.l.cogi.nam nemo cogitur indicare furem: vt.ff.de furt.l.qui vas.§. qui furem.& licitè accipitur merces propter indicium : vt.ff.de præscript. verb.l.solent. & de cõdi. ob turp. causam.l.idẽ.§. fi.quod nõ esset, si quis indicare teneretur:vt.ff.de condi.ob turpem causam.l.j.§.fina. &.l.ij.& fina. Sed argu.contrà in decre.eodem titu.l.qui cum fure.& cotidie faciunt episcopi:quia excommunicant etiam scientes furtum factum esse,nisi manifestauerint veritatem.Sed nonne ad minus tanquam testis in iudicio debet furem quilibet indicare,cùm compellatur testificari contra furem:vt.ff.de tabu. ex. l.locum.§.hoc interdictum.&.ff.de testi.l.j?Respon. illud fit,quia iam mihi furti agenti erat notum:sed iudici tantùm volebam fieri notum : vt argu.ff. de vsur.l.si quis solutioni.§.penulti. ADDITIO. Tu concludas post Barto.hîc & Abb.in cap.qui cum fure.extrà de furtis.quòd furtum quis indicare debet.& sic videtur propriè velle text.in dicto capitu.qui cum fure.nihil enim dicit de fure sed de furto:sed iudex ex officio implorato, vel dum procedit per inquisitionem generalem,potest quem compellere ad indicandum furem. argumen.l.tertia. &.l.congruit.ff.de offic.præsidis. Rectè ergo possunt episcopi (vt dicit idem Abbas vbi suprà)admonere & excommunicare non indicantes furem vel furtum: quia superiores tenentur omnibus modis purgare prouinciam malis hominibus : vnde ex hac causa possunt compellere quem ad manifestandum. Non obst. prædictis si dicatur, quòd ad instantiam partis quis tenetur perhibere testimonium contra furem argumen.l.nullum.C.de testib. ergo tenetur indicare. Nam aliud est perhibere testimonium, aliud est indicare sine testimonio. Nam cùm quis testificatur, iam fur erat detectus per accusationem. secus autem quando fur est omnino occultus: quia tunc ad instantiam partis,quis non tenetur indicare furem.

q Fuisse.] non quòd præsumatur hodie esse apud te:quia aliquãdo possedisti,cùm habeat plurimum facti possessio : & ab inuito vel ignorante potest discedere. secus in dominio:vt suprà de probatio.[e] siue posidetis. &.ff. de regulis iuris.l.id quod nostrum. Sed præsumitur aliquali præsumptione esse rem furtiuam ex qualitate rei & personæ : vt.ff. de quæst.l.de minore.§.penultimo. & de re milita.l.non omnes.§.à Barbaris.& de offic. præsid. l.diuus.

r Venditorem.] sic & aliâs quis purgat suam innocentiam:vt infrà ad legem Corne.de fal.l.maiorem.

s Bono viro.] id est suspicionem quæ est aliena à bono viro.

t ALienum.] vendiderit.quod & sine contrectatione esse potest:vt si rem apud emptorem constitutam ei vendam:& tunc non est furtum: vt in fine huius legis innuit.

v Vendiderit.] quia species lucri est:vt.ff.co.l.si pignore.§.j.Azo.

Serui corrupti actione quid cõtinetur.

* Volenti alienã boni uiri suspitionem euitare.

Furem indicare nemo tenetur.

Episcopi excõmunicare possunt scientes furtum nisi indicauerint.

e Ibi est materia glo.& latè dixi in lectura mea Parisiensi topicorum.

Vẽditio aliquando sine cõtrectatione fit.

Furtum

a ¶ Furtum facit.] vt.j.eo.l.si seruū.&.j.de vsucap.pro emptore.l.j.&.l. scies.& pro donato.l.ij.Et no.ꝙ qui detinet,facit furtū,q̄d intellige si detinet mouendo vel includendo,q̄d est cōtrectatio:alioquin nō esset furtū:vt.ff.ad exhiben.l.thesaurus.&.ff.eo.l.si quis vxori.§.neque verbo.&.l.inficiando.Ite iste plagiū cōmittit:vt.j.ad legē Fla.de pla.l.si quis.

b ¶ Iis.] Numerata.s.matri.

c ¶ Furtum fecit.] hîc distingue,an fuerit missus a matre vt tunc agat con dictione furtiua:vt puta sibi quæsito dominio. Itē actione furti:quia eius interest.ego quoq; furti agā si mea interest:an à me vt tunc mihi conditio furtiua & actio furti detur matri quoq;:quia eius interest detur actio furti:vt.ff.de acquire.re.do.l.pe.in pri. &.ff.eo.l.eū qui.§.si epistola.&.de do. inter virū & vxorē.sed interim.§. ante pen.&.l.si spōsus.in princ. Item actio negotiorum gestorum datur matri:vt.ff. de ne.gef.si pupilli.§.si qs pecuniā.Itē mihi datur actio mandati:vt.ff. mand. l.si verò non remunerandi.§.dedi.

Etiam.] C A S V S. Si nomine tributorū sciens me nihil debere,ancillā meā abduxisti & vendidisti:nō solū teneberis furti,sed nec emptor vsucapiet: & contra quēlibet possidentē cōpetit mihi vindicatio.

d ¶ Etiam furti actione.] non solū actiōe in factū ex titu. de publicanis in duplū tenetur:vt.ff. de publica.l.j.§ quod quidē edictum.

e ¶ Tenetur.] imò videtur ꝙ nō:vt.s.ex quib.cau. infa.irro.l.ij.quæ est cōtra Sol.hic sciēs:ibi non.Vel hîc sua authoritate accepit,ibi cōpulit ad volendum. Vel verius ibi fuit condemnatus actione in factum in duplum ex edicto de publicanis,q̄ nō infamat:nec videtur ob hoc furti condemnatus,vt ibi dicit .non autem negat eum posse conueniri furti. Ista solu.placet Gy.Item contra.ff.vi bo.rap.l.ij.§.si publicanus.vbi dicit eum non teneri vi bo.rap.Sol.ibi bona fide accepit credens adhuc aliquid deberi: hîc mala.

f ¶ Ipsius.] s.ancillæ.

Subtracto.] C A S V S. Seruum meum mihi surripuisti & rapuisti:hîc obtulisti,& decessit:an interitu liberis,quæritur? R̄n.quòd non:sed pœnę legitimæ subiacebis:nec obstat.ff.de verbo.obligatio.si ex legati. quia speciale est in fure,ꝙ interitu speciei non liberetur:cùm semper intelligatur esse in mora.

g ¶ Hoc.] s.mancipium.

h ¶ Oblatum.] à fure domino.Nam oblatio rei furtiuæ purgat vitium:id est moram.& intellige secuta peremptione:cùm per dominum stat quo minus accipiat.Item si stipuletur à fure nouandi animo etiam re non præsente. vel etiam re præsente.& non nouandi animo.ff.de solutio.l.qui decem.§.idē. &.ff.de conditioni.furti.l.parui.& ibi nota.& concipitur stipulatio hoc modo promittis quòd ex causa conditionis debes. non autem valet, si seruum ipsum nominatim stipuler dari mihi:vt.ff.de verbo.obligatio.l. scire debemus.§.fina.

i ¶ Redundabit.] a vt &.s.quod metus cau.l.j.&.ff.de vi & vi.ar. l. meri to.&.l.j.§.restitisimē.&.s.de conditio.fur.l.ante oblationem.&.ff.de fur.l.in furti actione.§.j,& intellige de vi ablatiua.secus in compulsiua: vbi tenetur de interitu ante sententiam:sed post non intra quadrimestre tempus:ꝑ postea verò sic:vt.ff.quod met.cau.l.si cum ex.§ ꝑ si homo.

k ¶ Legitima.] ciuili & criminali extraordinaria : vt. ff. de pri. deli. l.finali.

Si abducta.] C A S V S. Si seruum meum mihi surripuisti,vel abductum emisti, vsucapere non potuisti:nisi purgato vitio in potestatem meam reuertatur. si ergo decessit: vt hæredi meo restituas, præses prouidebit.

a Et sic nul lus casus excusat latronē. concor. gl.sup verbo restitutus in c.o. lim vobis. circa medi. gl.extra de resti.spol.

modo alienauerit nihil domino diminuere potest. Et si contrectet, vel apud se detineat:etiam furtū [a] facit.PP.Cal.Maij, Iuliano ij. & Crispino Conf.

¶ *Qui pecuniam quam ad aliū perferendam accepit,in usus suos conuertit,furti tenetur.h.d. Bal.& Sali.*

Idem A.Dato. LEX VII.

Si is,cui te pecuniam ad matrē tuam perferendam dedisse proponis,pua quantitate numerata [b] reliquam in vsus suos conuertit, furtum fecit [c] .PP.Idib.Iuñ. Modesto & probo Conf.

¶ *Si publicanus prætextu officij aliquid aufert dolo malo,tenetur furti:& efficitur res furtiua & non potest vsucapi.h.d.Bal.Vel sic:tributorum exactor sciens nihil deberi,aliquid exportans,tenetur furti:exportatumq;,furtiuum efficitur,nec usucapitur,sed à domino uendicatur. h.d.Sali.*

Idem A.Valentino. LEX VIII.

Etiam furti actione [d] tributorum exactor tenetur [e] si te nō cessante in tributoria exactione, sciens ꝙ nihil debetur, ancillā tui iuris abduxit,aut vēdidit. quæ res facit, vt nec emptor vsucapiat, vendicatioq; tibi ipsius [f] competat.PP.x.Cal. Mar. Pōpeiano & Peligno Conf.

¶ *Rei furtiuæ uel ui possessæ periculum,ad furem & uiolentum pertinet:nisi moram offerēdo purgauerit.h.d.Bal.concordat Salicetus.*

Impp.Diocle. & Maximia. AA.Aedisio. LEX IX.

Subtracto furto vel vi abrepto mācipio, quāuis hoc [g] † rebus humanis non oblatum * [h] fuerit exemptū:tam ad raptorem,quàm ad furem periculum redūdabit [i], & vterque eorū pœna legitima [k] coercebitur. S.vij.Calen. Februa. Sirmij. *

¶ *Res furtiua non potest usucapi,& successori debet restitui.h.d.Bal.Vel sic: Subtracta uel plagio exportata,non usucapiuntur ut uitiosa: sed domino & eius hæredi debent restitui.hoc dicit.Sali.*

Idem AA.& CC.Valerio. LEX X.

Si abducta mancipia furto vel plagio [l],vēnūdata prēses prouinciæ perspexerit : cùm nec ab emptore propter cohærens vitiū, antequam ad dominum possessio reuertatur [m], hęc vsucapi possint: & te ei,cuius fuerint, suscepisse [n] repereris:restitui tibi prouidebit. Sine die & consule.

¶ *Quod post aditam hæreditatem & possessionem apprehensam nouerca abstulit, in furti actionē uenit.hoc dicit.Bal.Vel sic:Vxor quondam defuncti subtrahens hæreditate adita, & possessione apprehensa,furti manifesti tenetur ad quadruplum,nec manifesti ad duplū.Sali.*

Idem AA.& CC.Demostheni. LEX XI.

De ijs,quæ subtraxisse nouercam pupilli [o] tui precib⁹ significas,rectorē adi ꝓuinciæ:qui si eam [p] posteaquàm dominus [q] rerum is [r],pro quo supplicas factus est,aliquid furatam [s] cognouerit: non ignorat [t] in quadruplum furti manifesti, nec manifesti verò,

l ¶ Plagio.] Plagium committit,qui sciens liberum hominem vel seruum alienum emit, vel vendidit: vel aliàs celat, vt dominum seruo suo proprio priuet.& hoc habeat ex consuetudine:vt.ff.ad legem Flaui. de pla.l.penulti. in principio.

Plagiū quis cōmittat.

m ¶ Reuertatur.] scilicet verè vel interpretatiuè:vere vt puta,si res in potestate domini sciētis fuerit reuersa:ita vt ab eo auelli non possit: vt.ff. de vsucapi.sequitur.§. tunc in potestate.&.j.de vsucap.pro emptore.l.si partem.Interpretatiuè sic:vt si litis æstimationem pro ea dominus accepit, vel alij fuerit tradita voluntate eius,vel fur à domino emit:vt.ff.de vsuca.l. sequitur.§. sed & si vendicauero.& l.si fur.j.respō. Item quod dicit ad dominum,idem dic & si in quasi domini' potestate peruenerit:vt tutoris : vt ff.de fur.l.interdum.ij.§. qui tutelam. Item si est res peculiaris, sufficit si in potestate serui redierit:vt.ff.de vsuca.l.sequitur.§.Labeo.

† Aliàs, quāuis reb⁹ huma. &c. * Domino.

n ¶ Successisse.] de successore sic dicas:quia aut vniuersalis est:& tūc datur ei actio furti:vt instit.de perpet.& tempo. ac.in princi. videlicet ex contrectatione,quæ fuit facta prius in vita defuncti,& non ex ea,quę post eā:cùm eadem sit persona censenda : vt in authen.de iureiuran.à mo. præsti.§.j.collat.v.& ipsi defuncto ex prima & nō ex assidua contrectatione dabatur actio furti:vt ff.de furt.l.ei qui.ergo et idem in hęrede dicendū est. Aut est singularis,& tunc ex sequenti contrectatione, non ex prima agitur:vt quia sit legatarius,vel similis: vt.ff.eo. l.si dominium.&.l.si is qui rem.§. primo. Sed quomodo aget furti, qui nunquàm possedit? Respon. non mireris: quia hoc propter factum furis contingit:conditio verò furtiua domino soli competit:vt dictis legibus continetur.Item nota,quòd supradicta locum habent, quando bona adhuc dominum habebant:secus si iacente hæreditate fiat furtum:quia iacente hæreditate non potest fieri furtum, nisi in tribus casibus: puta pro hæreditaria deposita siue commodata subtracta, vel obligata, vel in qua vsusfructus alienus sit:vt.ff.de vsucap.l.si homo.&.ff.eodem.l.hæreditarie.&.l.sequenti.

Furti actio an & vnde cōpetat successori eius cui furtum factum est.

Iacente hæreditate fur tū fieri non potest nisi in tribus casibus.

De ijs.] C A S V S. Si instituto filio impubere hærede testator decessit,& post apprehensa bona à pupillo nouerca eius aliqua subtraxit: an eam furti conuenire posit,quæritur? Respon.quòd sic:& furti manifesti, si fuerit manifestum,vel non manifestum.nec obstat.j.e.l.quamuis. quia pòst bona habuit ibi:hîc antè.

o ¶ Pupilli.] ex hæreditate ad pupillum deuoluta.

p ¶ Si eam.] scilicet nouercam.

q ¶ Dominus.] & possessor subaudi:vt.ff.de cri.expil.hæredi.l.secunda.& de vsucap.l.si homo.prius enim quàm sit hæres possessor,non dicitur fieri furtum:vt dictis legibus.&.ff.eodem.l.hæreditarie.&.ff.de cri.expil. hæredi. l.fina.Vel dic dominus,id est possessor.nam dominium pro possessione quandoque accipitur,& econuerso:vt supra de rei vendi.l.quoties. &.ff.de verborum significat.l.interdum.ratione autem prius facti furti. non tenetur tam famosa actione:vt.j.de cri.expil.hære.l.aduersus.Et sic tribus temporibus potest surripere in vita viri.Item post mortem ante apprehensa bona,& istis casibus non conuenitur actione famosa:vt infra eodē.l.quamuis.quæ est contra. Aut post apprehensa bona: & tunc furti: vt hîc. Sed quid si prius surripuit,& post apprehensionem contrectat? Respond. tenetur furti. nam nascitur actio ex vltima contrectatione,si non ex prima fuit nata : vt & in seruo: vt supra de noxa.l.j.

Vxor res mariti trib⁹ temporibus surripit.

r ¶ Is.] scilicet pupillus.

s ¶ Furatam.] scilicet nouercam.

t ¶ Non ignorat.] scilicet præses prouinciæ.

Ancillæ.] CASVS. Si ancillam prægnantem mihi surripuisti, & apud te peperit: nomine partus, & furti, & condictione fur. mihi teneberis: & à quolibet possidente potero vendicare: nec vsucapietur, nisi demū purgato vitio. sed an actio furti per condic. vel econtra tollatur? Respon. q; nō quia extra pœnam &c. nec solùm furti tu mihi teneris, sed emptor sciens partum esse in causa furtiua: vel qui rem alienam emit quācunque.

a Nequeunt.] rō imò vt. j. de vsucap. pro emptore. l. si matrem, quæ est contra. Solu. ibi apud bonæfidei emptorem conceptus fuit & editus: hîc editus tantùm scilicet apud furem.

b Horum.] scilicet partuum non solùm matris.

c Altera.] scilicet actio furti. Et nota alterū de tribus dici. sic. s. de hære. l. quicunque. Item nota quòd non tollitur per secutoria per pœnalem, nec econtra: sed vna per secutoria per aliam sic: vt hîc, & ff. de condictio. furti. l. si pro fure. §. j. & ff. de fur. l. si pignore. §. j. Item pœnalis per pœnalem, in id in quod cōcurrunt, vt. ff. vi. bono. rapto. l. j.

d Alterius.] actionis.

e Quæstio.] scilicet dubitabilis: quia est casus legis: vt. s. eo. l. si pignore §. cum furti.

f Cùm etiam.] bene dico fures alienorum mancipiorum teneri: cū etiam &c. Et distingue hîc, quòd partus ancillæ furtiuæ quandoque est furtiuus, & eius nomine competit actio furti: vt si conceperit ancilla, & peperit apud furem vel saltem peperit: vt hîc in princip. l. & ff. de fur. l. qui vas. §. si ancilla. in princip. §. aut concepit apud furem, & peperit apud bonæfidei possessorem: & tunc est furtiuus: sed eius nomine non datur actio furti. & idem in vacca: vt ea. l. §. si ancilla. nec ob. ff. de vsucap. l. si aliena. in fin. vbi dicit posse vsucapi partum editum apud bonæfidei possessore: quia corrigitur per. d. §. si ancilla. Vel loquitur quando non apud furē, sed apud hæredem cōcepit: & peperit penes bonæfidei possessorē: aut cōcepit & peperit apud bonæfidei possessorem: tunc non est furtiu⁹, nec eius nomine datur actio furti: vt. j. pro empt. l. si matrem. Et si quæras, an possit vsucapi partus à bonæfidei possessore furtiuæ ancillæ, vel nō: attende si sciuerit bonæfidei possessor matrē alienā antequā cōciperet: & tūc nō vsucaperet vt. ff. de vsucap. sequitur. §. de illo. &. §. sed & si vt seruum. &. §. si antequā an postquā cōcepit: & tunc si sciat simpliciter alienā nō furtiuā, nō impeditur vsucapio: vt. ff. de vsucap. l. iusto. §. & si possessionis. Si verò antequā pariat, sciat furtiuam, impeditur vsucapio. Sed si postquām peperit, sciat furtiuam an interpellatur vsuscapio, nisi denunciauerit domino se habere ancillā & partum eius si potest: aliàs si non potest denunciare, excusatur: & procedit vsuscapio: vt. ff. pro suo. l. si ancillā. Et no. hîc q; superueniēs scientia in partu, īpedit vsuc. & est ratio: q a in eo nō habet titul⁹: vt. ff. de le. ij. l. si qd ex Paphil. licet habeat in matre. aliàs contra: vt. j. de vsuc. trāsfor. l. j. §. hoc, pculdubio.

g Comparauerint.] à fure.

Alterū aliquādo de tribus dicitur. Tu dicas q; hæc dictio altera stat propriè hîc. nā hoc importat q; actio furti pœnalis p vno condictio furtiua & rei vendicatio pro altero ponūtur. vnde recte stat hîc hæc dictio altera. quasi dicat textus, persecutoria nō tollitur per pœnalem.

† Hic rex. super allegaf ad hoc, vbi est casus, in iure expressus, nulla est dubitatio.

dupli actione furti constituta, condemnationem formare. Dat. vij. Calend. Septemb. Viminatij. CC. Conss.

Partus ancillæ furtiuæ editus penes furem est furtiuus, & non potest vsucapi: & pro eo competit condictio furtiua, & rei uendicatio, et furti actio, et persecutoria non tollitur per pœnalem, nec econtra: et dicitur etiam fur qui à fure scienter mercatur. hoc dicit. Bald. concor. Sali.

Idem AA. & CC. Quintæ.

LEX XII.

Ancillæ subtractæ partus apud furem editi, priusquā à domino possideantur, vsucapi nequeant[a]. matris furem etiam horum[b] causa furti actione teneri conuenit. quapropter furti actione & condictione, vel aduersus possidentem rei vendicatione, de mācipijs vti non prohiberis: cùm altera[c] pœnam continens, alterius[d] electione minimè tolli possit. Nam extra pœnam, rei persecutionem esse, nulla iuris quæstio[e] est †: cùm etiam[f] ij qui aliena mācipia comparauerint[g], si hanc causam non ignorent, furti actione teneantur. Dat. Idib. Octob. Sirmij, Cæsarib. Conss.

Transactio, non partis perceptio impedit petitionem residui. hoc dicit. Bal. concordat Salicetus.

Idem AA. & CC. Domno.

LEX XIII.

Post decisionem[h] furti[i] leges agi prohibent. Quod si nō transegisti, sed de sublatis partem tātùm accepisti[k]: residuum vendicare vel condicere, & actione furti apud præsidem prouinciæ agere potes. D. Calend. Decembr. Sirmij. CC. Conss.

Post.] CASVS. Furtum mihi fecisti, & transegisti, nec soluisti quod conuenit te dare nunquid habeo regressum ad actioni. furti? Responde. quòd non: si autem mihi plura furripuisti: nunquid pro residuis agam furti? Respond. quòd sic. & condict. furti. & rei vendi. contra possidentem.

h Post decisionem.] id est transactionem super furto factam.

i Furti.] furti nomen potest determinare verbum, decisionem: vel verbum, agi. Sed si est transactum super furti actione, nunquid condictio tollitur? Respon. non: vt. ff. de condi. fur. l. si pro fure. §. furti. secus si iurauerit se furtum non fecisse: quia videtur de toto iurasse: vt. ff. de iureiuran. l. si duo. §. idem Iulianus. & facit. ff. de pac. l. si tibi decem. §. j.

k Partem accepisti.] quod nomine transactionis fieri non potuit, cùm transactio sit de re dubia: vt. ff. de transact. l. j. Item non fit nisi aliquo dato vel retēto, quòd hîc non est: vt supra de trāsact. l. transactio. & facit. j. de donatio. l. si donationis. & s. de condi. ob turpē causam. l. eum qui. & j. de solu. l. interest.

Recipiens in custodia res furtiuas, furti tenetur. h. d. Bal. Vel sic: Receptator furtorum, tenetur furti. Salice.

Idem AA. & CC. Dionysio.

LEX XIIII.

Eos, qui à seruo[l] furtim ablata sciētes susceperint, nō tantùm de susceptis cōuenire, sed etiā pœnali furti actiōe potes. D. viij. Cal. Ianuar. Sirmij. CC. Conss.

Actio pœnalis non transit contra successores: secus in persecutoria. h. d. Bald. concordat Salicetus.

Idem AA. & CC. Socratæ.

LEX XV.

Furti actione minimè teneri successores[m], ignorare nō debueras. de instrumētis autem ablatis in rem[n] actione tenentes conuenire potest. D. iij. Cal. Ianu. Sirmij. CC. Conss.

Si pastor efficitur lupus, tenetur furti. h. d. Bal. Vel sic: Rem alienam contrectans, uerè uel fictè: tenetur furti. h. d. cum gl. Sali.

Idem AA. & CC. Artemidoro & alijs.

LEX XVI.

Si† seruum vestrum nutriendum qui susceperat, vænundedit[o]: furtum commisit. Dat. Calend. Octobr. Viminatij. CC. Conss.

Crimen expilatæ hæreditatis non potest contra uxorem defuncti intētari: sed rei uendicatio intentabitur. h. d. Bal. & Sali.

Idem AA. & CC. Cononi.

LEX XVII.

Quamuis etiam expilatæ hæreditatis criminis promiscuus[p] vsus exemplo[q] actionis furti ream vxorem fieri non patiatur[r]: tamen hæredes, itemque filij super ijs, quæ de patris bonis possidet[s], aduersus eam in rem actione experiri non prohibētur. Dat. Idib. Decembr. CC. Conss.

Eos.] CASVS. Si seru⁹ mihi surripuit aliqd, & alicui sciēti tradidit, quæritur qualiter mihi teneatur? Dicit q; ipse tenebit mihi nō solùm de susceptis, sed etiā actiōe furti.

l Eos, qui à seruo.] idē si à filio, vel vxore, vel ab alio q; seruiat: cùm eadē sit ratio: vt hîc, & j. ad leg. Fla. de pla. l. si qs. & s. quod cum eo. l. si libera. in fi. & ff. cōmo. l. si seruus. & de seruo corru. l. Neratius. §. fin. & ff. ad leg. Iul. pecu. l. sacrilegij. §. fi. Sed ipsi serui vel filij furti non tenētur: vt ff. eo. l. serui & filij. & insti. de obl. quæ ex delic. §. hi. & s. de noxa. l. j. et. ff. de iudi. l. lis nulla.

Vrti.] CASVS. Si Titius surripuit rem meam, qua actione agā aduersus hæredes ipsius Titij, quæritur? & respondetur q; rei vendica.

m Successores.] vt insti. de ppe. & tēp. act. §. j. nisi in id, qd ad eos peruenit secūdum quosdam. quod nihil est: q a nec ad id tenētur ex persona defuncti, sed ex sua. sed con dictione furtiua tenētur, etiā ex psona defuncti: qd patet: q a ea tenentur, etiā si nihil ad eos peruenit: vt insti. de obl. quę ex delicto nas. §. si.

n In rem.] & furti ex sua cōtrectatione: & quid in eam veniat, doce tur. ff. eod l. qui tabulas. & l. quidam tabularum.

† Ar. istius text. dicit Sal. q; vendēre alienam absente, cuius ti habet possessionem, & consti ensseno ne cupto. ris possidē. rec commit tit furtū. he nefacit. j. e. l. alienum. in fi.

o Si seruum.] Vænūdedit. & tradidit, vel accipere passus fuerit, vel apud emptorem esse reliquerit, vel præsentem existentem vendidit: vt. ff. eo. l. falsus. §. sed & si is qui. aliàs non esset furtum, cùm sola venditione non contrectetur: vt. ff. eo. l. si quis vxori. §. neque verbo.

Quamuis.] CASVS. Si vxor marito vel econuerso aliquid surripiat, non dabitur inter eos actio furti, cùm sit famosa: quia inter coniunctas personas dari non debet. si ergo mortuo marito vxor res hæreditarias subtraxit: ob apprehensa bona ab hærede, cùm iam promiscuus sit vsus rerum mariti & vxoris (quia indifferenter vtitur maritus rebus vxoris, & econuerso) non conuenietur crimine expilatæ hæreditatis, cùm sit famosa: sed conuenietur actio. in rem pro rebus subtractis. Viuianus.

p Promiscuus.] est enim socia diuinæ & humanæ vitæ: vt. j. de cri. expil. hæredi. l. aduersus. & ff. rerum amo. l. j. & ff. de ritu nupt. l. j. & ideo quod habet vnus, & alius: vt. ff. de vsu & habi. l. cæterum.

q Exemplo.] qua enim ratione furti denegatur, scilicet quia est famosa, eadem & hæc: vt. ff. de crimi. expil. hæredita. l. penulti. & ff. rerum amota. l. ij. & ff. de nego. gest. l. hæres. & suprà rerum amota. l. ij. Alia autem ratio quandoque facit cessare actionem furti, vbi datur crimen expilatæ hæredit. vt quia res est hæreditaria: vt. ff. de crimi. expil. hæred. l. ij. & ff. de furt. l. hæreditariæ. Accursius.

r Patiatur.] suprà eo. de his. contra. Solu. vt ibi.

s Possidet.] scilicet vxor.

In eum.

¶ *Qui ex naufragio vel incendio surripit, intra annum ad quadruplum: post annum tenetur ad simplum: & poterit criminaliter conueniri. h.d. Bal. & Sali.*

Idem AA. & CC. Dionysiodoro. L. XVIII.

IN eum, qui ex naufragio vel incendio cepisse [a], vel in his rebus dãni quid dedisse dicitur: intra annum vtilem ei: cui res abest, quadrupli: post annum in simplum actionem [b] proditam [c], præter pœnam olim statutam [d], edicti forma perpetui [e] declarat. Dat. Cal. Ianuar. Nicomediæ CC. Conf.

Noua constitutio Friderichi imperatoris de statutis & consuetudinibus contra ecclesiæ libertatem editis, tollendis coll. x.

¶ *Res naufragorũ nõ auferri possunt prætextu alicuius cõsuetudinis uel statuti, nisi essent res piratarum, uel hostium Christiani nominis, uel imperij: & puniuntur transgressores. h.d. Bald. Vel sic: hodie ontra surripientem de naufragio pœna est aucta: quia publicantur bona, & omnis contraria consuetudo uel statutum cassatur nisi essent nauigia piratica, uel hæretica uel imperij inimica: pro quibus nulla imponitur pœna. h.d. Sali.*

NAuigia quocunque locorũ peruenerint, si quo casu contingente rupta fuerint, vel aliàs ad terram peruenerint: tam ipsa nauigia, quã nauigãtiũ bona illis integra reseruẽtur, [f] ad quos spectabant antequàm nauigia huiusmodi periculum incurrissent [g]: sublata penitus omnium locorum consuetudine [h] quæ huic aduersatur sanctioni: nisi talia sint nauigia, quæ piraticam exerceant prauitatem, aut sint nobis siue Christiano nomini inimica [i]. ¶ Trãsgressores aũt huius nostræ cõstitutionis, bonorum suorum publicatione mulctentur: & si res exegerit, eorum audacia iuxta mandatum nostrum modis alijs cõpescatur.

¶ *Quod falso procuratori soluitur, tanquam à fure condicitur, & ad pœnam dupli tenetur. h.d. Bal. & Sali.*

Idem AA. & CC. Nestiæo. LEX XIX.

FAlsus [k] procurator depositũ [l] recipiendo, vel æs alienũ exigendo [m] citra [n] domini voluntatem, furtum facit, ac præter rei restitutionem actione dupli nec manifesti furti conuenitur [o]. Sine die & consule.

¶ *In delictis, quæ possunt trahi in exemplum, punitur factum, licet non sit perfectum. h.d. Bal. Vel sic: Punitur delictum consummatum facto & animo delinquentis, licet secũdum uerã definitionem delicti non sit perpetratum. h.d. Sali.*

Imper. Iustinianus A. Iuliano præfecto prætorio. LEX XX.

SI quis seruo alieno sũaserit, vt aliquam rem domini sui surriperet, & ad se deferret, seruus autem hoc domino manifestauerit, & domino concedente res eius ad iniquum huiusmodi suasionis authorem pertulerit, & ipse inuentus fuerit rem detinens: quali [p] teneatur actione is, qui res suscepit, vtrúmne pro occasiõe furti, an pro seruo corrupto, quia eum corrumpere voluerit: an non solùm furti [q], sed etiam serui corrupti is obligetur: veteres dubitauerunt. Nobis itaque eorum altercationes decidentibus, placuit non solùm furti actionem, sed etiam serui corrupti contra eum dari [r]. licet enim seruus minimè deterior factus est, tamen consilium corruptoris ad perniciem probitatis serui introductum est: & quemadmodum secundum iuris regulas [s]: furtum quidem non est cõmissum, quia is videtur fur-

IN eum.] CASVS. Naui submersa, aliquis surripuit bona quæ ex naui ceciderunt: quæritur qualiter teneatur? R̃ñdetur q̃ intra annũ tenetur in quadruplum: post annũ verò tenetur in simplum, præter aliam pœnã quæ olim statuta est veluti furti, vi bonorum raptorum, vel lege Aquillia. Viuianus.

a ¶ Cepisse.] siue rapiat, siue recipiat: vt. ff. de incẽ. rui. nau. l. iij. §. non solũ. Accursius.

b ¶ Actionem.] in factum.

c ¶ Proditam.] i. datã ex edicti forma, q̃ est. ff. de incẽ. rui. nau. l. j. in prin.

d ¶ Olim statutam.] vt forti, vel vi bonorũ raptorũ, vel ex lege Aqui. et exacta vna pœna. tollitur alia: nisi in eo quod excedit: vt. ff. vi bo. rap. l. j. Vel pœnã intellige criminalẽ de qua dicit: vt. ff. de incẽ. rui. nau. l. pedius. põt etiã ex. l. iul. de vi accusari: vt ff. ad legẽ Iul. de vi pri. l. j. Itẽ hodie imponitur pœna maior in naufragio, p authen. hîc positam.

e ¶ Perpetui.] id est generalis, quod tñ habet locum tunc solũ, qñ in ipso tempore naufragij sit: vt ff. de incẽ. rui. nau. l. j §. fi. & l. ij. & iij. in prin. Sed hodie gñalius prouidetur p auteh. nauigia. quam hîc lege.

NAuigia.] CASVS. Hæc aut. nõ corrigit. l. codicis: sed addit, dicens q̃ oĩa debẽt nautis vel dominis rerum restitui, si nauis periculũ passa fuerit. & tollit Imperator omnẽ consuetudinem contrariã huic constitutioni. Excipit Imperator naues piratarũ, vel paganorũ inimicas Christiano nomini. Vltimò imponit pœnã trãsgressoribus.

f ¶ Reseruentur.] vt. ff. de incẽ. rui. nau. l. penu. in prin. & j. de nau. l. penult. in prin. & l. j. in prin. li. xj. & insti. de rerũ diui. §. fin. & ff. ad le. Rho. de iac. l. q leuandæ. in prin.

Affiicto non debet addi afflictio.

g ¶ Incurrissent.] nec debet addi afflictio afflicto: vt. j. de nau. l. j. in fi. lib. xj. & ff. de offi. præto l. diuus. Et no. quòd hæc cã de repetendis huiusmodi bonis, debet incipi intra annũ: vt. j. de nau. l. ij. li. xj. & perfici post inchoationẽ vsque ad bienniũ: vt. j. de nau. l. pe. lib. xj. quod est speciale, aliàs vsq; ad triẽnium: vt. s. de iudi. l. properandum.

h ¶ Consuetudine.] hîc ergo tollitur eorum opinio, q dicebant cõsuetudinem circa talia præualere legi: vt diximus. ff. ad legem Rhod. de iac. l. domine imperator. aliàs, deprecatio.

i ¶ Inimica.] nã cũ faciũt contra legẽ, nõ debẽt eius vti auxilio: vt. ff. de mino. l. auxilium. in fi.

Diuisio.

FAlsus.] diuiditur in duas partes. Nã primò dicit in quod crimen labatur. Secũdò qua pœna & q̃bus actionib9 cõue niat. Sali. CASVS. Si rẽ quã penes te deposui ali9 noĩe meo mãdatũ nõ habẽs recepit, vel à debitore debitũ meũ exegit: an furti teneat, quærit? R̃ñ. q̃ sic: & cõdic. fur.

k ¶ Falsus.] qui est siue non habuit vnquã mandatum: siue habuit quidẽ sed reuocatum est.

l ¶ Depositum] quo ad depositũ dic q̃ depositarius non agit: sed deponẽs. Nã aut fuit in dolo, & tunc nõ debet cõsequi depositarius de improbitate sua actionẽ: vt. ff. de fur. l. itaque fullo. aut non. & tunc non interest sua: & ideo non agit, vt insti. de oblig. quæ ex delic. §. furti. & insti. vi bo. rap. §. fi. & ff. de fur. l. cũ qui. §. is autẽ. aliàs incipit, is cuius interest. in casu tñ agit depositarius furti: vt insti. vi bo. rap. §. sanè.

m ¶ Exigendo] hoc verbum quandam imponit necessitatẽ. ff. de leg. iij. l. fideicommissa. §. si rem. idem tamen erit & si sponte dedit.

n ¶ Citra.] aliàs contra. sed ponitur tunc pro citra. sufficit enim si non consentit dominus: vt. ff. eo. l. qui vas. §. vetare.

o ¶ Conuenitur.] à soluente: vt. ff. eo. l. falsus. §. j. quæ actio euanescit domino habente ratam solutionem: vt. ff. eo. l. si vendidero. §. si Titius. & ff. de condic. inde. l. si procurator. in fi. Huic autem legi est contra. suprà de condict. indeb. l. creditoris. vbi dicit dari condictionẽ indebiti. Item contra. ff. de condic. causa da. l. si procuratori. vbi dicit dari condictionẽ ob causam: hîc autem dicit dari actionem furti. Distingue ergo, cùm falsus procurator accipit debitum, aut nunquam habuit mandatum, aut habuit: sed fuit reuocatum. Primo casu aut debitor credidit se liberatum, & transtulit dominium pecuniæ in accipientem: quia credebat eũ procuratorem in rem suam, & tunc datur condictio indebiti: vt d. l. creditoris. aut tradit vt ferat domino. & ipse animo intercipiendi accipit, & tunc datur soluenti actio furti & condictio furtiua: vt hîc, & ff. eod. l. falsus. §. j. aut dedit: vt faciat eum liberari, & facit accipientis pecuniam. & tunc condictione ob causam: vt. d. l. si procuratori. Illud etiam not. quòd qui accipit, non tenetur debitori furti, si debitor transtulit in eum dominium pecuniæ: vt. ff. de condi. causa data. l. penulti. & ff. eodem. l. falsus. §. j. licet. M. contra per. l. antepenulti. eiusdem titu. de condictio. causa data. si autem habuerit procurator mãdatum, sed fuerit reuocatum, liberatur debitor ipso iure, si bonum animum habuit procurator cùm accepit: aliàs si malum, tunc per exceptionem: vt. ff. de solu. l. cùm quis. §. primo. & institu. manda. §. recte creditori autem in secundo casu condictio furtiua ceditur à debitore, sed primo datur sibi condictio ex sua persona & furti actio: vt in dicta. l. dicitur, & ff. de solu. l. si quis seruo. in fi. cùm enim pecuniam bono animo accepit procurator, possessionem dño quæsiuit, & per cõsequens dominium: & sic cõdictio furtiua dño datur: vt. ff. de cõdic. fur. l. j. Bene dico liberari debitorem ipso iure vel ope exceptionis: nam licet sit reuocatũ mãdatum, tamen cõtingunt prædicta propter præcedens mãdatum. arg. ff. pro emp. l. ij. §. si à furioso. & de regu. iur. semper qui. ADDITIO. De ista materia, an procurator falsus posit repetere depositum, & æs alienum: vide hîc plenè per Io. Fabri in suo Breuiario.

Procurator falsus accipiẽs debitũ an liberet soluentem. & qua actio ne conueniri possit.

SI quis.] CASVS. Si seruum solicitasti vt aliquas res mihi surriperet, & ad te perferret: si hoc mihi significauerit seruus, & me sciẽte & volente res meas ad te pertulit: an furti & serui corrupti act. mihi tenearis, quæritur? Respon. quòd licet furtum non fiat, nisi domino inuito: quod hîc non est. Item nec serui corrupti datur act. nisi seruus verè fuerit corruptus: quod hîc non est. cùm tamen per te non stetit, teneberis furti & serui corrupti tanquam fuisset corruptus in veritate: ne impunitate concessa, talia in seruis alienis committas.

p ¶ Quali.] id est qua.

q ¶ Non solùm furti] de qua constabat ante legem istam.

r ¶ Dari.] imò dominus debet perdere seruum: vt suprà tit. j. l. iiij. in fi. quæ est contra. Solu. vt ibi.

s ¶ Regulas.] quas habes hîc, & ff. e. l. inter omnes. §. recte. & de dona. interẽ

tum committere, qui contra domini volūtatē res eius cōtrectat [a] ipse autem furti actione propter dolū suū tenetur: ita & serui corrupti contra eū actio propter suū vitiū nō ab re extēdatur [b], vt sit ei pœnalis actio imposita, tanquā re ipsa fuisset seruus corruptus: ne ex huiusmodi impunitate & in aliū seruū qui ♁ facilè posit corrūpi [c], hoc facere pertentet. Dat. Cal. Aug. Lāpadio & Oreste VV. CC. Conf.

Pro seruo bona fide possesso conuenitur bonæfidei possessor furti noxali dum eum posidet h. d. usque ad ver. sin autem. ipso uerò desinente posidere, potest agi furti contra verum dominū. h. d. usque ad. §. de eo. Vltimò dicit quòd pro libero homine non habet locū actio noxalis. h. d. Bal. & concordat Sali.

Idem A. Iuliano pfecto prætorio. L. XXI.

APud antiquos querebatur, si seruus quem aliquis bona fide posidecat, furtū cōmiserit alienarum rerū vel ipsius apud quem cōstitutus est: an ipse, qui eū bona fide detinet, noxalem furti actionem aduersus verum dominū habeat: vel ipse [d] ab eo, qui furtum passus est, prædicta cōueniat actione. Cumq; generalis regula [e] ab antiqua prudentia exposita est, huius [f] hominis gratia, pro quo noxalem furti actionem suscipere qs compellitur, aduersus aliū furti actionem habere non cōcedens: quidam ita eam per coniecturam [g] interpretati sunt aduersus bonæ fidei quidē possessorem nullo modo furti actionē extendi: ipsi aūtsi furtum fuerit passus aduersus verum † dominum furti actionē noxalē rectè decerni. Tunc [h] autē bonæ fidei possessorem [i] furti nomine, quod passus est, noxalē actionem contra dominū habere posse quando seruus sub domini sui fuerit constitutus possessione: & pro ijs rebus posse eū aduersus dominū habere actionem, non solū * quas seruus subtraxit iā apud eū [k] cōstitutus, sed & * quas † furatus est, qū fugit quidē à bonæ fidei possessore, adhuc autem nōdū sub manibus domini sui fuerit cōstitutus. Quā interpretationē prisca quidē iura per coniecturam introducebant: nos autem altius & verius ad eam respicientes, generalem regulam sic ab initio esse prolatam accipimus. Cùm igitur bonæ fidei possessor domini cogitatione [l] furem posidet: meritò, donec apud eum constitutus est, & alijs [m] tenetur noxali actione, si extranei furtum à seruo fuerint passi, & ipse aduersus verum dominum non habet actionem secundum regulā dicentē: Qui habet aduersus alios furti actionē, ipse ea teneri non potest. Sin autem desinat in serui retentione, & ille apud verum dominum fuerit inuentus: tunc ipse quidem noxali furti actione minimè potest teneri, aduersus autem verum dominum habet ipse furti noxalem actionem [n] pro rebus, quas vel tunc furatus est, cùm est apud verū dn̄m, vel anteà, postquàm bonæ fidei possessoris retentionem excesit, necdum apud verum dn̄m factus est [o]. Sic iterū regulæ generali casus euenit cōsentaneus: Qui enim habet tunc furti actionē aduersus dn̄m, ipse alijs teneri furti actione non potest, & sic ex tēpore omnibus discretis [p], vetustissima dubitatio nostro fœdere cōquiescat, et bonæ fidei possessor in parte certa tēporis habeat actionē, & non teneatur actione: & ipse dn̄s in alio tēpore nō teneatur actione, & in alio [q] sub actiōe cōstituatur. De eo aūt qui liber cōstitutus, ab alio bona fide tenetur [r], si furtum commiserit: rectè & sine aliqua dubitatione dicitur posse eum, qui liber est cognitus, & ab ipso, qui bona fide eum detinet, pro furto cōueniri: & bonæ fidei possessorem, si extraneo furtum liber commiserit, nō posse cōueniri, sed ipsum pro suo furto respondere [s]: quia generalis regula [t] de seruo prolata est: & pro eo, qui non seruus, sed liber & suæ potestatis est, noxalem moueri actionem, impossibile nostrisq; legibus incognitum est [v]. Dat. Calend. Octob. Lampadio & Oreste VV. CC. Conf.

Prætendentibus interesse ex iusta causa & probabili, competit actio furti: & re commodata subtracta, domino datur electio agendi contra furem, uel commodatarium: quorum uno scienter electo, uel à commodatario domino satisfacto, ei non competit amplius ius uariandi. hoc dicit usque ad. §. sed cùm in secundam. Sa licetus: Vel sic: Actio furti ei, cuius interest, datur: & si res commodata subtrahatur, est in electione domini utrum agat contra furem, an commodatarium, & uno electo, contra alium non poterit agere, si fuerit sciens: secus si nesciens uel dubitans, nisi sibi à commodatario fuerit satisfactum. hoc dicit usque ad. §. sed cùm in secundam. Et diuiditur usque ibi in tres partes principales: quia primò ponit regulam. Secundò mouet quædam dubia, & auget dubitationes ex opinionibus ueterum. Tertiò terminat ea. partes patent in litera. h. d. Sali.

Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

LEX XXII.

MAnifestissimi quidem iuris est, perpetrato furto ei cōpetere furti actionem, cuius interest ne furtum committatur [x].

---

virū et vxo. de eo ī fi. et īst. de ob. q̄ ex del. §. j. &. §. vn̄.

a Contrectat.] qd̄ hic non fecit, imò voluntate domini posidet res à seruo portatas.

b Extendatur.] punitur ergo affect⁹, & si nō sequit̄ effect⁹: vt. s̄. de epi. 10 & cle. l. si quis nō dicam. Sed cū solū interesse veniat in hac actione. quō intentetur hîc, cū nihil intersit: vt. ff. de ser. cor. l. si quis §. fi. & l. præterite? R̄n̄. æstimabitur hîc quod æstimaretur si verè corruptus esset: vt hîc dicit.

c Corrumpi facile.] 20 Et no. q̄ idē dico in filio cū eadē sit equitas: vt. s̄. de indi. l. placuit. & dixi. ff. de ser. corrup. l. vt tm̄. §. j.

APud antiquos.]

d Vel ipse.] posse.

e Regula.] quam habes hîc, &. ff. de noxa. l. antep. & de iniur. l. sed & si vnius. §. si seruus. & argu. 30 ff. de edē. l. si qs. §. prohibetur. Sed arg. cōtra. ff. de exerci. l. si eum. in prin. & nau. cau. sta. l. iiij. §. pe.

f Huius.] aliàs cuius & hæc est regula.

g Coniecturam.] i. à contrario sensu. melius diceret ecōtrario. Est em̄ coniectura qn̄ sensus taci- 40 tè ex litera elicitur, & nō est in litera expressum. & sic est ar. quod elicitur tacitè. Regula ita dicit: eius serui noīe cui⁹ quis tenet̄ noxali ei⁹ noīe nō agit cōuertit p̄ cōiecturam: ergo cui⁹ noīe agit, ei⁹ noīe nō tenet̄ cū ergo bo. fi. pos. agat cōtra dn̄ si sibi fiat furtū, ergo ei⁹ noīe nō tenet̄.

50 h Tunc.] dixit q̄ habet actionē furti bonæfidei possessor: nunc dicit qn̄.

i Possessorem.] t̄pe facti furti.

k Eum.] s. verū dn̄m.

l Cogitatione.] id est credens se dominū.

m Alijs tenetur no- 60 xali.] Not. bonæfidei possessorem teneri noxali magis autē & si malæfidei: vt. ff. de noxa. l. bona fide. & l. non solū. Sed contra. ff. ad legē aquil. l. si seruus seruum. §. serui. vbi dicit non teneri bonæfidei possessorem noxali Aqui. Sol. speciale in. l. Aquil. vt 70 & alia multa. Vel dic, q̄ ibi nō posidebat tunc sicut & hîc distinguitur.

n Noxalem actionem.] Sed & ipsam possessionem serui posset cōdicere si credat suū: vt. j. de agri. & censi. l. si coloni. lib. xj.

o Factus est.] sed pro eo qd̄ fecerit apud bo. fi. pos. cōstitutus, non agit, etiam posteà: vt instit. de noxa. §. omnes. &. ff. eo. l. serui & filij. in prin. nisi tūc cùm seru⁹ erit penes dn̄m, & sic res penes eū seruū: vt. ff. de furt. l. si ser- 10 uus cōis. post princip.

p Omnibus discretis.] distingue tēpora, & concordabis scripturam. sic & in decret. ij. q. j. ca. si peccauerit.

q Et in alio.] scilicet tempore.

r De eo tenetur.] tanquam seruus.

20 s Respondere.] vt. ff. ad leg. Aquil. l. liber homo. §. si liber homo. et de interrog. act. l. confessionibus. in fi.

t Regula] posita hac l. s̄. circa principium.

v Incognitum est.] vt insti. de noxa. §. fi. Sed in eo quod dicit possessum teneri 30 posidēti, est contra. ff. eo. l. si libertus patrono. vbi dicit, non agi. Solu. illud intelligendum est, cùm modicę rei fit furtum: hîc cùm magnæ. arg. ff. de acquir. re. do. l. homo liber. §. j. &. ff. de pœ. l. respiciendum. §. furta. Prætereà hîc loqui 40 tur de eo liberto, quem puto seruū meum esse, & bona fide posideo. at ibi non posideo eum: quia bene scio eum esse liberum. Sed quid si bonæ fidei possessor soluerit: nonne repetet ab ipso libero? Respon. sic: quia ipso gestu fecit suum ne- 50 gotium: vt. ff. de nego. gest. l. soluendo. & quia sæpe extra id quod agitur, tacita nascitur obligatio: vt &. ff. commo. l. si is qui. & argu. ff. de peti. hære. l. si quid possessor. in prin. Sed argu. contra. ff. commu. diui. l. in hoc iudicium. §. diuersum.

60 MAnifestissimi.]

x Committatur.] vt instit. de oblig. quæ ex delic. §. furti. &. ff. e. l. cuius interfuit. & l. is cuius. Est autē hoc sic exaudiēdum, vt ei detur actio furti cuius interest ex honesta & probabili causa ra- 70 tiōe iuris. i. dominij qd̄ habet in re, vel quasi iuris, vt vsusfructus: vt. ff. e. l. creditoris. §. j. aut possessionis, vt in creditore: vt. d. l. creditoris. &. ff. e. l. itaque. §. sed & si res. nō ex lucratiua causa, vel ratione custodiæ, quā debet prestare ex voluntate 80 domini. Probabilē causam, sed non honestam habet fur. vnde non agit, nisi in casu: vt. ff. e. l. itaq;. § sed furti. & l. qui vas. §. si ego. econtra honestam habet non probabilē, cui res ex contractu aliquo debetur

---

Affectus sine effectu punitur. cō cor. c. nup. cū gl. super verbo, in i. psis. extrà de biga.

* Verbū facile in alijs multis exēplaribus deest.

Cōiectura quid est.

† Aliâs, veterem.

Bonæfidei possessor tenetur noxali.

* Pro iis.

* Pro iis.

† Est seru⁹, ergo ē fur. glo. in. l. Iulianus. §. qui furē. ff. de acti. em. Virgil. in bucolicis. Quid domini facient, audent cū talia fures.

Obligatio sæpe nascit extra id qd̄ agitur.

Furti actio cui cōpetat

debetur. vnde non agit furti: vt. ff. eo. l. si is cui. & l. cum qui emit in prin. & l. is cuius interest. in fi. Item non ex lucratiua: ideo dixi, quia pro lucro: vt quia poterat vsucapere, non agitur furti: vt. ff. eo. l. si is cui. §. eius. Item ratione custodiæ propter commodatarium vel similes: vt. j. e. l. §. tales.

ff. cōmo. l. si vt certo §. fi. & l. seq. quandoq; alter est dominus, & alter habet ius in re: & si quidem ius illud habet similitudinem cum dominio, vtriq; cōpetit: vt est cū vnus habet vsumfructum, alter habet proprietatem: vt. ff. eo. l. inter omnes. §. si seruus. si autem non habet illud ius similitudinem cum dominio: vt quia est ius pignoris: & tunc quandoq; creditori tantùm datur, quandoque debitori tantū, quādoque vtrique. datur tantùm creditori, quādo culpa eius interuenit in surripiendo quia est obligatus ad eius restitutionem. Accursius.

¶ Sed querebatur[a] apud antiquos legum interpretes, si quis commodauit alij rem ad se pertinētem, & ipsa subtracta est: an furti actio aduersus furē institui possit ab eo, qui rem vtendā suscepit, idoneo[b] scilicet cōstituto: quia & à domino & ipse cōmodati actione pro ea re cōueniri possit? & hoc quidem penè iam fuerat cōcessum[c], vt habeat ipse actionem, nisi inopia dinoscatur laborare. tūc enim furti actionem dño cōpetere dicebant. ¶ Sed ea satis increbuit † dubitatio, si tempore, quo furtū cōmittebatur, idoneus erat is, qui rem cōmodatam acceperat, posteà autē ad inopiā peruenit, antequàm moueatur actio, quæ ei anteà cōpetebat: an debeat actio, quæ semel ei acquisita est, firmiter apud eū manere, vel ad dominū reuerti. tum & hoc quærebatur, an in casu furti actio ambulatoria[d] sit, necne. Sed omnem[e] talem tractatū alia sequitur subdiuisio, si ex parte soluēdo sit is, qui rem vtendam accepit, vt possit nō in totum, sed particularem solutionē ei facere: an habeat furti actionem, vel non? ¶ Tales itaq; ambiguitates veterum, imò magis (quod melius dicendum est) ambages nobis decidentibus, in tanta rerum difficultate simplicior[f] sententia placuit: vt in domini sit volūtate[g], siue cōmodati actionē aduersus res accipientē mouere desyderat, siue furti aduersus eū, qui rem surripuit: & alterutra earū electa, dominū non posse ex pœnitētia[h] ad alteram venire actionē. sed si quidem furem elegerit: illū, qui rem vtendam accepit, penitus liberari. Sin autem quasi[i] cōmodator veniat aduersus eū[k], qui rem * cōmodatam accepit: ipsi quidē[l] nullo modo cōpetere posse aduersus furem furti actionē: eum autem, qui pro re commodata conuenitur, posse aduersus furem quidem furti actionem habere: ita tamen, si dominus sciens[m] rem esse surreptā, aduersus eum cui res commodata fuit perueniat. ¶ Sin autem nescius & dubitans rē non esse apud eum, commodati actionem instituit, posteà autem re comperta voluit remittere quidem commodati actionem, ad furti autem peruenire: tunc licentia ei concedatur et aduersus furem venire: nullo obstaculo ei opponēdo, quoniam iā incertus constitutus mouit aduersus eum, qui rem vtendam accepit[n], cōmodati actionem: nisi domino[o] ab eo[p] satisfactum est. tunc etenim omnimodo[q] furem à domino quidem furti actione liberari, suppositum[r] autē esse ei qui pro re sibi commodata domino satisfecit: cùm manifestissimum[s] sit, etiam si ab initio dominus actionem instituit cōmodati, ignorans rem esse surreptam, post eà autem hoc ei cognito aduersus furem transiuit: omnimodo liberari eum, qui rem cōmodatam succeperit, quēcunque causæ exitū aduersus furē dominus habuerit: eadem definitione obtinente, siue in partem siue insolidum soluēdo sit is, qui rem commodatam accepit.

¶ *Si commodatarius à fure rem & pœnam exigit, non tenetur domino pœnam reddere: quia suo periculo est expertus. h. d. usque ad. §. cùm autem. Bal. concordat Salicetus.*

¶ Sed cū in secundam dubitationem incidebant[t], quid statuendum sit, si quis rem commodatam habuerit, quā aliquis[v] furto subtraxerit, & lite pulsatus[x] condēnationē passus fuerit, nō tantùm in rem furtiuam[y], sed etiā in pœnam furti: & posteà dominus rei venerit omnem condemnationē accipere desyderans[z], vt pote ex suæ rei occasione ortam[a]: alia dubitatio incidit veteribus vtrùmne rem tātùm suam, vel eius æstimationem consequatur, an etiā summam pœnalem. Et licet ab antiquis variatum est, & ab ipso Papiniano in contrarias declinante sententias: tamen nobis hoc deci-

a ¶ Sed quærebatur.] prima quæstio.

b ¶ Idoneo.] scilicet soluendo.

c ¶ Concessum.] vt ff. eo. l. itaq;. & institu. de oblig. quæ ex delic. §. itē si fullo. & §. quæ de fullone. Accursius.

d ¶ Ambulatoria.] Vt si primò non erat soluendo, posteà factus est soluendo, vel econtra. & est simile verbum. ff. de fund. do. l. erit. & de adi. lega. l. iiij. Accur.

e ¶ Sed omnem.] hîc incipit tertia quęstio.

f ¶ Simplicior.] Not. simplicitatē placere legi: vt insti. de fideicommiss. hære. §. sed quia. & de legi. ag. suc. §. sed quia.

Simplicitas legi placet. † Aliàs increpuit.

g ¶ Voluntate.] hoc regulariter: sed in casu fallit: vt. j. e. l. §. fi.

h ¶ Ex pœnitentia.] vt & arg. j. de codi. l. fi. in prin. & sic nota varietatem nō admitti. Sed arg. cōtra. ff. de colla. bo. l. nonnunquam.

i ¶ Quasi.] Istud quasi, abūdat: vel est expressiuum veritatis.

k ¶ Eum.] scilicet commodatarium.

l ¶ Ipsi quidem.] scilicet commodanti.

m ¶ Sciens.] sic. ff. de inoffic. testamen. l. nihil. §. si cùm filius.

n ¶ Accepit.] ex commodato.

o ¶ Domino.] s. rei.

p ¶ Ab eo.] commodatario.

q ¶ Tunc & enim omnimodo.] argu. est ad hoc. s. de iur. & fac. ig. l. error. Et no. differentiā inter cōmodatarium & vsufructuarium, creditorem & fullonē. Nam primo casu datur dño electio, vt hîc: etiā in sequentibus duobus agit dominus, & ipsi actio furti datur: vt. ff. e. l. inter omnes. §. si seruus. & l. itaq; fullo. §. fin. in vltimo datur fulloni tātùm, nisi sit nō soluendo: vt. ff. eo. l. itaq;. in prin. & insti. de oblig. quæ ex delic. §. fulloni. & intellige non soluēdo etiam si pro parte sit soluendo: vt. ff. de verb. sig. l. soluēdo. Sed quæritur, quæ sit ratio diuersitatis ꝙ aliud statuitur in commodatario, & aliud in fullone & sarcinatore? Respon. quia contractus, qui cū fullone initur, fit gratia vtriusque. Vnde fauemus ei magis quàm cōmodatario: cū quo nō initur cōtractus, nisi gratia ipsius tantùm, & plus cōcedit cōmodāti qui liberalitatē exercuit. Et nota ꝙ leges vidētur circa hāc materiā variare. Nā qñ pluriū interest, vidētur quędā leges dicere ꝙ vni tātùm detur: aliæ ꝙ pluribꝰ. Et ideo dic ꝙ qñ rei subtractæ plures sunt dñi, vel pluriū interest ratione dominij, quilibet agit in partē: vt eo. l. fullo. §. frugibꝰ. & l. si quis vxori. § si sulphurariæ. quādoq; pluriū interest rōne custodię: & tūc quilibet agit insolidum. Sed si vnus sit consecutus, alter amplius non agit: vt

* Vtendā.

Commodatario minus fauet quā fulloni.

r ¶ Suppositum.] id est furtum.

s ¶ Cummanifestissimum.] bene dico impediri variationē post satisfactionem: cū manifestū sit, ꝙ qñque etiam ante satisfactionē impeditur: vt in casu contrario & hîc dicit.

t ¶ Incidebant.] s. quęrentes.

v ¶ Aliquis.] s. fur.

x ¶ Pulsatus.] s. fur.

y ¶ Remfurtiuam.] sed qua actione? Respon. condictio. incerti. secundū H. vt. ff. de cōdictio. furti l. & ideo. §. fin. non cōdic. fur. quæ soli domino dat: vt. ff. de condi. furti. l. j. Sed Azo dicit actione in factū, vel officio iudicis: vt ibi not. in. l. & ideo. & glo. ista quæ dicit dari condictionē incerti, malè dicit: quia illud est verū in eo, qui habet ius in re: quare dicit referre, si domino subtrahāt: quia tunc ei datur cōdictio furtiua: vt. ff. de condictio. furti. l. j. si subtrahatur ei, qui habet ius in re datur condictio incerti, vt in creditore: vt. ff. de cōdi. furtiua. & ideo. in fine. si subtrahatur bonęfidei possessori, datur triticaria. ff. de tritic. l. j. si habenti sciētiam rei alienæ voluntate tamen domini, vt hîc subtrahatur: ad rem recuperādam datur officium iudicis, vel condictio. ex lege: vt. j. de agricol. & censi. l. si coloni. lib. xj. ADDITIO. Hæc gloss. teste Barto. hîc bene dicit præterquàm in fine, vbi vult commodatarium habere cōdictionē ex. l. si coloni j. de agric. & censi. lib. xj. quia hoc falsum est. Nā illa condictio competit tātùm ei, qui possidebat: vt latius in eadem. l. notatur per eundem Bar.

Cōmodatarius qua actione recuperat rē sibi cōmodatā à fure.

z ¶ Desyderās.] Hoc cùm dominus ratam habet exactionem, petendo quod est exactum. Sed qd si velit furem conuenire? Respond. potest: vt. s. proxi. §. sed nunquid tūc fur. afficietur duplici damno? ADDITIO. Aduertas quòd Dynus in lege licet. §. finali. ff. nau. cau. sta. tenens contra glos. istam dicit quòd postquàm fur exactus est ab vno, non potest iterum conueniri. nec obstat. §. præcedens, quia loquitur ante furem exactum. quod etiam sequitur Barto. hîc.

a ¶ Ortam.] s. condēnationē. Nota occasione rei meæ quæsitū mihi deberi vt. ff. de rei vendi. l. solum. §. j. & ff. commo. l. si is qui. §. si quem quæstum. & ff ad Trebel. l. quia poterat.

a ¶ Peruenire.] idē in conductore: vt ff. loca. l. is qui. Secus in creditore. vt ff. de pigno. act. l. si pignore. Sed quare secus? Respon. quia creditor nullum vsum amittit, nec enim debebat vti, aliàs committeret furtū: vt institu. de obligati. quæ ex delict. §. placuit, at commodatarius & conductor amittūt vsum quare habent lucrū. Itē & aliud est in creditore: quia creditor non ad tantam diligentiam tenetur, sicut cōmodatarius tenetur: vt ff. cōmo. l. si vt certo. §. j. & de reg. iur. l. cōtractus.

10 b ¶ Collocetur.] vt &. §. de cadu. tollē. §. pro secundo. & ff. de regu. iur. l. secundū naturā. Arg. contra ff. de procu. l. qui proprio. §. procurator vt in eç teris.

Commodatari⁹ ad maiorem diligentiam tenetur, quā creditor.

c ¶ Vxorem habere.] vt ff. de fur. l. si quis vxori. in prin.

20 d ¶ Erubuit.] vt & §. de iure do. l. j. in fi. & . §. rerū amo. l. ij. sed ibi rem viri surripuit.

e ¶ Maritus.] si ipse eligitur. Acc.

f ¶ Domino dedimus.] vt. §. ea. l. §. tales.

g ¶ Sed rerum amotarū.] f. soluto matrimonio 30 sed eodem constante in factum. Et sic non obstat contrariū signatum. §. rerū amo. l. ij. Vel dic constāte matrimonio dari rerū amotarū: sed in simplū fauore matrimōij, ad exéplū actiōis serui corrupti vt ff. de ser. corrup. l. fi. & l. a. gl. vt. ff. ad. l. aql. l. si seruus 40 seruū. §. si cū marit⁹. Vel tertiò regulare est qd. §. dicitur. hic autē speciale propter necessitatē: vt. §. pxi. Vel quarto datur actio re rerum amotarū, id est in factū nomine rerū amo. sic expone. ff. de fur. l. si qs vxori. circa prin.

Rerū amotarū an possit dari constante matrimonio.

h ¶ Furti actionem.] 50 l. in factū nomine furti.

i ¶ Soluendo.] hic est contra. ff. rerū amo. l. ante pe. sed ibi rem viri surripuit extraneo: quare extraneus contra eam agit furti: hic ecōtra surripuit rē extranei viro. Sed quare aliud hic? R̄n. quia hic fuit furtū factum viro: il- 60 cet extraneus agat, vnde tardi⁹ permittit extraneo agere cōtra mulierē, ibi āt extraneo fuit factū furtū.

k ¶ Extrahatur.] ad iudicium. & est sic. ff. de libe. exhi. l. j. in fi.

¶ DE OPERIS LIBERTORVM. ¶ *Quia occasione operarum liber-* 70 *ti fugiunt à nobis: iō sub ijcit de operis libertorū.*

S I tempore.] CASVS. Si seruum meum manumisero, & ei operas imposuero: an ad præstationem teneatur, quæritur? Respond. quòd sic: sed si operas nolo, sed pecuniam pro operis inuito liberto: an sim audiendus? Respondeo quòd non. si autem conuenit vt aliquid mihi pro operis, puta capionem præstet: ad hoc mihi tenetur. tamen casus est in quo cogi posset, vt pretium 80 præstaret, si vergam ad inopiam: quia & si non tenetur ad operas, defectis tamen facultatibus meis, tenetur me alere.

l ¶ Si tempore manumissionis.] idest statim post manumissionem. nam ante seruus non obligaretur: vt. ff. eodem. l. vt iurisiurandi & de lib. cau. l. fina. Sed puto quòd etiam prius obligetur, si statim tamen post eā sequatur manumissio: vt. ff. si cer. peta. l. lecta. & . §. de pac. l. petens. Item si postea ex interuallo si modò actum fuit tunc, vt postea imponerentur: vt. ff. de solu. l. modestinus.

dentibus Papinianus, licet variauerit, eligendus est, non in prima, sed in secunda eius definitione, in qua lucrum statuit minimè ad dominum rei peruenire[a]. vbi enim periculum, ibi & lucrum collocetur[b]: ne sit damno tantū deditus, qui rem cōmodatam accepit, sed liceat ei etiā lucrum sperare.

¶ *Si marito res commodata, ab vxore subtrahatur: si, vxor à domino eligatur, conuenitur furti. si eligatur maritus, tenetur ei uxor actione in factum propter res amotas, nec potest uxor eligi à domino rei si maritus extiterit soluēdo etiā si hoc affectauerit maritus. h. d. Et nota singularem casum de isto furto domestico, quod fit per uxorem uiro de re aliena, cuius periculum per tinebat ad maritum, quòd nō agitur furti nisi in subsidium. h. d. Bal.*

¶ Cùm autem in confinio earum dubitationū tertia exorta est quæstio: quare non & eam decidimus. Cùm enim apertissimi iuris sit, non posse maritum constante matrimonio furti actionem contra suā vxorē habere[c], quia lex ita atrocē actionem dare in personam ita sibi coniunctam erubuit[d]: eiusmodi incidit veterū sensibus quæstio. ¶ Quidam etenim re sibi cōmodata, huiusmodi rei furtum à sua muliere passus est. & dubitabatur vtrumne domino rei furti actio contra mulierem præstaretur an propter necessitatem causæ & maritus[c] eius vt pote actioni cōmodati suppositus, possit habere furti actionē: & authores quidem iuris satis & in hac specie contra se iurgiū exercuerūt, ex præsenti autē lege & anterioribus nostris decisiōib⁹, quæ in ista positæ sunt cōstitutiōe, pōt & hæc species aptius dirimi. Si em̄ domīo dedim⁹[e][f] electionem, ad quē voluerit pueni re: siue ad eum, qui rem commodatam accepit, siue contra eum, qui furtum commisit: & in hac specie marit⁹ quidem propter matrimonij pudorem, non furti, sed rerum amotarum[g] actionem habeat, si ipsum dominus elegerit. Domin⁹ autem omnē licentiam possideat, siue aduersus maritum commodati, siue aduersus mulierem furti actionem[h] extendere: ita tamē, vt si ipse, qui rem cōmodatam accepit, soluendo[i] sit, nullo modo aduersus mulierē furti actio extēdatur: ne ex huiusmodi occasione inter maritum & vxorem, qui non bene secum viuunt, aliqua machinatio oriatur, & forsitan marito volente vxor eius extrahatur[k], & furti patiatur pœnalem condemnationem. Dat. xv. Calend. Septemb. Lampadio & Oreste VV. CC. Cons.

TIT. III.

De operis libertorum.

¶ *Operæ promissæ debent præstari, non earum pretium, nisi ex causa necessitatis. h. d. Primò loquitur quando operæ sunt impositæ, an peti possint usque ibi, Solet. Secundò an possit peti pretium operarum usque ibi, Cùm & si operæ. Tertiò loquitur quando operæ non sunt impositæ usque ad finem. Bal. Vel sic: Operas tempore manumissionis impositas libertus debet præstare. Sed pro futuris pretiū nō potest exigi, nisi cōuētum uel ob necessitatem alimentorum. h. d. Salic.*

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Romano.

LEX I.

Si tempore manumissionis[l] operæ tibi[m] impositæ[n] sunt, scis te eas præstare debere[o]. ¶ Solet autem inter patronos & libertos conueni re, vt pro operis[p] aliquid præstetur[q]: licet pretiū peti non possit, nisi quando propter inopiam pro alimentis id[r] extra ordinem peti necessitas suaserit: cùm etsi operæ non erāt impositæ, defectis tamē facultatibus patroni, eum alere cogebaris[s]. PP. iij. Calen. Ianua. Chilone & Libone Cons.

¶ *Non præstat beneficium, qui impēdit debitū: & ideo præmium nō meretur: & erronea promissio operarum nō ualet. Hoc dicit. Bal. & Sali. Vel sic, Ex necessitate manumittens, in serui-*

m ¶ Tibi.] liberto.

n ¶ Impositæ sunt.] per stipulationem vel iusiurandū, & sic speciale est hic, vt pactum vestiatur iureiurando: vt. ff. eo. l. vt iurisiurandi. & de libe. cau. fa. l. fi. & agitur condictione certi, si certa est opera, ad instar pecuniæ creditæ: vt. ff. eo. l. à duobus. aliàs actione ex stipulatu: vt insti. de verb. obli in prin. Sed videtur q̄ semper sit agē dum ex stipulatu. na opera est diurnum officium: vt. ff. eo. d. l. j. Et ita factum 10 quod incertum est quo ad substantiam, & ita petetur actione ex stipulatu. ad quod facit. ff. de verbo. obli. l. vbi autem non apparet. §. qui id quod in faciendo. nec obst. l. illa à duobus. vl. dicitur quòd petitur opera, sicut pecunia credita. quia illud est 20 verum quando petitur æstimatio. Sed nōne operarum aliæ certæ, aliæ incertæ? Respond. illud verum quantum ad quantitatem: secus quo ad substantiam. sicut in omni facto leges notant. prædicta verò sunt in impositione facta per stipulatio 30 nem. si autem per iusiurandum, tunc actio in factum datur.

Pacti uestitur iureiurando.

Opera est diurnum officium.

Operæ sunt duplices.

o ¶ Debere.] scilicet si non ex necessitate: sed ex liberalitate propria manumisit: vt. j. eo. l. ij.

p ¶ Pro operis.] olim impositis.

q ¶ Aliquid præste- 40 tur.] puta equus, vel bos, vel alia species: licet pretium non possit peti operarum futurarum: id est cogi ab initio præstari etiam conuentum. quod non placet: vt. j. l. si quā. Vel dic licet pretium nō possit peti. f. sic vt remaneat integrum ius patro- 50 natus: vt. j. eo. l. si quam. Vel dic secundò. quò ad primū articulū solet con ueniri, vt puta in casibus, si libert⁹ vltro obtulit. Itē propter inopiā patroni. Itē si tale genus est operarum, quod nō cōpetat patrono: vt si libert⁹ sit medicus vel panthomimus, 60 cuius si velit patronus operis vti: semper oporte bit eū ęgrotare, vel ludos celebrare: vt hic, & ff. e. l. patronus. et. l. si libertus. j. his cessantibus, nō potest peti pecunia, nisi propter inopiam. Vel dic tertiò secūdū Azo. cōueniri pro operis. f. præteritis: licet pro 70 futuris nō, vt remaneat ius patroni integrum: vt. j. eo. l. si quā. nisi in casu: vt. j. eo. l. nec patronis. ad omnes autem prædictas

Operarū futurarum an possit peti pretium.

expositiones bene adaptatur, nisi quando & c. Sed videtur quod etiam inopē eum non tenetur alere: vt. ff. de lib. ag. l. si quis à li. §. si quis à liberti. sed hic nō dicitur libertum soluentem pretium operarum, teneri ad alimēta: sed tātum ad præstationē operarū futurarū. dicitur tamen. ff. eo. l. libertus qui operarū. vbi dicit patronum perdere ius succedendi propter operas futuras. Secundò 80 dicit quod non reuerentiam. Tertiò dicit diuersum in alimentis. Sed dic diuersum à reuerentia. Vel illud. ff. de lib. agn. verum est, cùm petijt & exegit, & conuenit eum dare pretium: secus si tantum petijt, & non exigit: vt. ff. de lire pat. sicut. & . ff. e. l. libertus qui operarum. Vel aliter hic non dicit quòd ipse cogatur eum alere, cùm exegit ab eo operarum pretiū: sed dicit q̄ patronus potest eum cogere soluere pretium operarum, propter inopiā alimentorum.

r ¶ Id.] scilicet pretium futurarum operarum.

s ¶ Cogebaris.] sicut econtra te alere cogitur: alioquin ius patronatus amitteret.

tus amitteret: vt. ff. de iure pat. l. diuus. §. fi. Nota etiã ex hac lege ꝙ necessitas habet legẽ in eo quod dicit, nisi quando &c. & facit. ff. de offi. procon. l. j. Item nota quod plus subuenitur pauperi, quàm diuiti: vt &. s. de epis. & cle. l. si quis ad declinandam. §. penul.

Manumissionis.] CASVS Seruum tuum mihi tradidisti, vt eum manumitterem. manumisi. an eum possim in seruitutem reuocare, quæritur? Respõ. quòd non. & licet ei operas imposuerim: petere operas non possum ex necessitate manumissionis.

a **Traditus.**] vt eum alius manumittat.

b **In seruitutem.**] licet sit ingratus: vt. j. de li. & co. li. l. j. & ff. e. l. si quis hac. in prin.

c **Nec impositas.**] scilicet de facto. de iure enim imponi non poterunt, cùm nõ sponte, sed ex necessitate est manumissus: nisi sciens nõ posse imponi passus est: vt ff. eodem. l. Campanus. Item & in alio casu: vt. ff. de bo. lib. qui ex causa fideicommissi. Item & in alio casu: vt infrà eodem. l. mater. Item videtur huic legi contra. ff. de do. inter vi. & vxo. l. si eum seruum. §. si pecunia. Sol. ibi loquitur in eo casu cùm sciens non posse imponi, passus est: vel cùm non manumittit ex necessitate. non enim cogi poterat mulier: nec venire poterat ad libertatem, si ipsa non manumisisset. Vnde si manumisit, gratis manumittere videtur, quare operas imponere potest. No. etiam ex hac lege regulam, quòd ille solus imponit operas, qui ex voluntate manumittit: nisi in casibus vt modò notaui. Item aliam, quòd ille solus reuocat in seruitutem, qui spontè manumittit: vt & infrà. de lib. & eorum lib. l. prima. Sed in contra tabulas seruatur alia regula, quòd quilibet qui gratis vel non gratis manumittit, habet ius succedendi: nisi in casibus, vt quando alienum seruum redimo suis nummis: vel ab extraneo accipio pecuniam pro manumittendo: vt. ff. de bo. lib. l. etiam. §. si quis nummos. &. §. sed si hac. Sed forte isti duo casus non excipiuntur in beneficio, quod habet patronus ne vocetur in ius sine venia: vt. ff. de in ius vocan. l. adoptiuum. §. fin. & l. is quoque. & l. sed si hac lege[a].

Operas imponit, qui ex voluntate manumittit.

a Adde l. ij. §. de in ius vocan.

tutem non reuocat, nec imponit operas. hoc dicit Iaco. Butr.

Idem AA. Eutycheti. LEX II.

Manumissionis causa traditus [a], neque in seruitutem [b] reduci à manumissore potest, neque impositas [c] operas præstare cogitur. PP. vj. Calend. Maij, Antonino A. ij. & Geta. ij. Cons.

Operarum indebita præstatio condicitur. hoc dicit. Vel sic: Ei qui manumittit, acceptis ab extraneo nummis, operæ non debentur. hoc dicit. Bald.

Idem AA. Quintiano. LEX III.

Qui nummis acceptis ab extraneo [d], seruum suum manumisit, & pro operis pecuniam ab eo accepit: siue fuerant operæ impositæ, siue non, vt indebitam solutã reddere cogitur [e]. PP. Calend. Nouembr. Albino et Æmyliano Cons.

Pretium operarum promissum potest peti: tamen exigens perdit ius patronatus: & non tenet promissio facta causa libertatis onerandæ. hoc dicit. Baldus. Vel sic: Exactio pretij futurarum operarum priuat patronum à iu‑ re patronatus: & promissio facta causa onerandæ libertatis non valet. hoc dicit. Salicetus.

Imperator Antoninus A. Valeriano. LEX IIII.

Si quam [f] tibi pecuniam à liberto tuo ex venditione [g] operarum [h] deberi probaueris, restitui tibi à liberto tuo præses iubebit. Ex hoc enim [i] liberam [k] testamenti factionem libertus habet [l]: modò [m] si non onerandæ libertatis gratia emissam esse cautionem probabitur. PP. xiiij. Calend. Maij, Duobus & Aspris Cons.

Manumittens ex necessitate, operas non imponit: sed manumittens ante tempus, sicut facit gratiam temporis, ita interim imponere potest operas: in seruitutem tamen reuocare non potest. hoc dicit. tex. & glos. Bald. Vel sic: Manumittens ante tempus quo tenetur manumittere, pro tempore anticipato potest operas imponere & non ultra. h. d. Sali.

Idem A. Terentio. LEX V.

Mater tua ab eo quẽ ex causa fideicõmissi manumisit, operas impositas petere nõ põt [n]:

Qui nummis.] CASVS. Si tibi decem dedi vt seruum meum manumitteres, & pro operis pecuniam exegisti: eam vt indebitam reddere compelleris: siue fuerint operæ impositæ, siue non.

d **Ab extraneo.**] à quo etiam inuito libertas potest extorqueri: vt. ff. de manu. si quis ab alio. secus si à seruo: vt. j. de obse. l. etiã qui. Vel ab extraneo, si pactum factum fuerit cum seruo: vt. ff. de obse. l. Titius puerum. & . j. tit. j. l. j. & arg. j. de lib. cau. l. cùm affirmes.

e **Cogitur.**] scilicet si credens se debere soluit, vel tantum condicit, quantum conducturus erat patronus: vt. ff. de condic. inde. l. si non sortem. §. libertus. alioquin donare videtur: vt. ff. e. l. campanus. Sed videtur contra: vt. ff. de do. inter virum & vxo. l. si eum. §. si pecunia. vbi accepit pretium, & potest imponere operas: & non cogitur manumittere. nam quidam huic legi nõ superiori eã signãt contrariã, & soluunt ꝙ ibi accepit pecuniam ab ipso seruo, hic ab alio. sed fortè ibi nihil refert à seruo vel ab alio accipiat: nam & ibi in fine loquit, & cùm ab alio accepit: sed tamẽ dabat pro seruo, & sic est bona solutio. Vel ibi non dicit operas impositas eodem casu quo accepit pecuniam. sed duo casus sunt. nam vtrique isti & superiori est contraria. Solue ergo & signa contrarium vt dixi in superiori. l. quia speciale ibi, quia non cogitur manumittere: quia nec erat seruus, nisi cùm manumittit.

Si quam.] CASVS. Si te manumisero, & operas imposuero, & eas tibi vendidero, puta pro centum: an ad pretium mihi tenearis, quæritur? Respon. quòd sic: nisi boñ. & c. q. d. patronus, promittis mihi decem, si me offendis & c. vt. ff. qua. re. ac. non da. l. j. §. quilibet. sed tu manumissus liberam habebis testamenti factionem.

f **Si quam.**] primus actus est impositio operarum, & in isto perdit cõtra tabulas, secundum H sed Azo quòd non. Secundus actus est operarum exactio. Tertius de pretio seu mercede futurarum operarum conuentio. operarum exactio tollit contra tabulas pretij. conuentio (sequatur exactio vel non) tollit omnia iura patronatus: nisi spontè libertus offerat, vel nisi inopia sit patroni.

g **Ex venditione.**] consensu vtriusque partis inita.

h **Operarum.**] prius impositarum. Vel dic præteritarum & futurarum.

i **Ex hoc enim.**] id est ex venditione, vel exactione operarum, vel mercedis, non ex sola impositione operarum: vt. ff. de libe. agn. l. si quis à liberis. §. si quis à liberti. Alij vt Hugo de porta Rauennata ex sola impositione: vt. argu. infrà de bono. poss. contra tabu. liber. l. ij. Argu. contra H. ff. de iure patro. sicut pro vtrisque est. ff. de ope. lib. l. libertus qui operarũ. Item pro Azo. quia operas vel mercedẽ pro operis, siue pretium operarum accipere à liberto non est prohibitũ: vtpote cùm lex ei permittat soluere si velit: vt ff. eo. l. patronus. in fin. & ff. qui & à quib. ma. l. fin. §. j. sed exigere, id est ab eo inuito operas extorquere, vel obligare inuitum ad mercedem, est prohibitum. Vnde dico quòd ex sola exactione operarum, amittit patronus contra tabulas: sed cętera iura patronatus retinet: vt. ff. qui & à quib. l. fi. §. fi. sed si exigat mercedem siue pretium operarum, vel obligationem mercedis, tunc incidit in l. Aeliam Sentiam. & sic amittit omnia iura patronatus: vt prædicta. l. continetur. Distingue ergo, quia aut facit hoc patronus ad postulationem & rogatũ liberti: forte quia libertus vult magis mercedem dare, quàm operas soluere. Vel petit libertus gratia sui amici à patrono, quatenus locet ei operas suas, & tunc non delinquit patronus. aut exigit patronus mercedem vel obligationem mercedis extorquendo ab inuito liberto: & tunc siquidem pro præterita opera, id est pro ea, quam non præstitit suo tempore, non amittit ius patronatus: quia pretium operæ præteritæ accepit. si verò pro futura: si quidem patronus facit ex necessitate, puta alimentorum: non amittit ius patronatus. secus si ex voluntate. & probantur hæc omnia. ff. de oper. libert. l. patronus. per totam legem. & l. si libertus artem. & de liberis agnoscen. l. si quis à liberis. §. si quis. & hic, & infrà eodẽ. l. nec patronis. & suprà. l. prima. Si verò quis exigit operas, non desinit esse patronus quantum ad alia, sed quantum ad contra tabulas sicut, & infrà de bono. posseß. contra tabu. liber. l. secunda. & ff. de iure patrona. l. sicut. exhibebit ergo ei reuerentiam & cætera iura patronatus: aliàs enim non esset differentia, exigat operas vel mercedem operarum, quod lex voluit: vt. ff. eodem. l. patronus. & ff. qui & à quib. l. fina. §. j.

Operarum pretium an liceat exigere.

k **Liberam.**] huius verbi expositio est. j. de bono. posseß. contra tabu. liber. l. ij. secundum Azo.

l **Habet.**] quantum ad eum, qui vendidit non fratrem: vt. ff. de bo. liber. l. Iulianus ait. secundum M.

m **Modò.**] dixit dandam pecuniam ex venditione operarum debitam, modò si non onerãdæ & c. & sic potest referri hæc determinatio ad id quod primò dixit, non ad proximè dictum. Vel potest determinare, & referri ad proximum dictum. id est dicere, habet liberam testamenti factionem, ex venditione facta iusto pretio, animo petendi sine exactione & c. modò si non & c. Quia tunc non ideo consequitur liberam testamenti factionem libertus, quando iniusto pretio: quia lex non præsumit quòd exigat, nisi exactio fiat: vt. ff. eodem. l. quæ onerandæ. Quando autem onerandæ libertatis causa cautio emissa dicetur, habes. ff. quarum rerum actio non datur. l. prima. §. quæ onerandæ. & l. final. §. si ferus. puta si dicat sic patronus: promittis mihi viginti si me offenderis. Item bene dicit eum consequi liberam testamenti factionem: quia non est æquum vt vtrunque scilicet & viuentis operas, & mortui successionem consequatur: vt infrà de lati. liber. tol. l. vna. §. illud.

Libertatis onerandæ causa quomodo fiat cautio.

Mater.] CASVS. Rogaui in testamento meo matrem meã vt Stichum manumitteret post quinquennium. manumisit post annum ex causa aliqua, & operas imposuit. Dicitur quòd illa impositio operarum tenet, & ante quinquenniũ finitur. & eas petere posset, sed non vltra. sed si non exhibeat reuerentiam, puta de assurgendo ei, castigabitur.

n **Non potest.**] excipitur in filio testatoris rogato per fideicommissum manumittere: vt. ff. de bon. liber. l. quæ ex causa. & bene dicit, non potest: non enim voluntate sua, sed necessitate manumisit. Item licet testator iusserit vt hæredi promitteret operas: tamen non cogitur promittere: & si promiserit, actio in eum non datur: vt. ff. eodem l. cerdonem. sicut nec is cui bona adiecta sunt causa conseruandarum libertatum. petere potest ab is, qui directò vel per fideicommissum libertatem ab eo acceperunt: vt. ff. eo. l. si quis hac. §. j. Accursius.

nisi [a] eius tantum temporis, quo eum antè manumisit, quàm dies fideicommissæ libertatis existeret sed nisi ei honorem patronis debitum exhibuerit: adeat competentem iudicem pro modo admissi * vindicaturum [b] .PP.iij.Idus Maij, duobus & Aspris Cons.

¶ Pro operis futuris non licet mercedem accipere, pro præteritis sic. & duo filij ab operarũ præstatione liberant. Hoc dicit .Bald. & Sali.

Imperator Alexander A. Minitio.

LEX VI.

NEc patronis pro operis [c] mercedem accipere licet, quamuis si indictæ [d] operæ præstitæ non sint ad pecuniæ exactionem [e] obsequij non præstiti æstimatio conuertatur. ¶ Qui autem duos [f] filios in potestate, vel [g] diuersis tẽporibus habuit: lege Iulia de maritandis ordinibus obligatione operarũ liberatur. Dat. xij. Calẽ. Iuñ. Iuliano. ij. & Crispino Cons.

¶ Emptus suis nummis & manumissus, non debet operas: nec reuocatur in seruitutem vt ingratus: licet uerè sit libertus. h.d. Bal. & Sal.

Idem A. Augustino.

LEX VII.

SI tuis nummis [h] emptus es ab eo, à quo manumissus es: nec operas ei debes nec puniri ab eo * vt ingratus potes: patronum tamen tuum esse eum negari non oportet [i] †.D.iij.Id.Septemb. Iuliano. ij. & Crispino Cons.

¶ Vxor non debet operas marito: sed eo inuito non potest diuertere. h.d. Bald. Vel sic: Liberta uxor patroni facta non tenetur ad operas. Sali.

Idem A. Lictorio.

LEX VIII.

LIbertæ tuæ, ducendo eam vxorem [k], dignitatem * auxisti [l] & ideo non est cogenda operas tibi præstare: cùm possis legis beneficio contentus esse, quòd inuito te alij non possit [m] iustè nubere. D.x.Cale Mart. fusco & Dextro Cons.

¶ Lex ista legitur duobus modis secundum primam lec. h.d. Qui honoratur commodo non pecuniario, non potest onere fideicommissi grauari. Legitur secundo modo sic: Tempus adiectum libertati, uidetur repetitum ad limitandum præstationẽ in conditiõe libertatis adiectam. Vel sic Tempus appositum principali deposito, intelligitur repetitum in qualibet eius cohærentia vel appendice. h.d. Bal. Vel sic: tempus adiectum libertati præstationi intelligitur onus seruo impositum limitare. Sali.

Idem A. Herculiano.

LEX IX.

TItius si cùm testamẽtum faceret, seruo suo Caio libertatem cum condictione hac dedit, Caium seruum meum à die mortis meæ annis tribus peractis, manumitti volo: ita tamen * vt præstet hæredibus meis sicut me viuo præstabat. & cùm idem seruus testatori diurnum quiddam præstaret, & post mortem eius vsque ad diem præstandæ libertatis etiam hęredibus præstiterit: manifestum est quòd adeptus libertatem, ad eãdem præstationem compelli [n] nõ possit [o] .D.vij. Id. August. Fusco & Dextro Cons.

¶ Operæ personam principaliter concernentes, ad hæredem non transmittuntur extraneũ: nec marito debentur ex persona vxoris. h.d. Bal. concor. Sali.

Imp. Alexand. A. Cæcilio.

LEX X.

LIberti † libertęque defunctorum, operas neque extraneis [p] hæredibus patronorum, neq; maritis patronarum debent [q]. PP. Calend. Nouemb. Alexandro A. Cons.

¶ Filij libertorum sunt ingenui. Et potẽtius est matrimonium quàm ius patronatus. h.d. Bald. Vel sic: Natus ex liberta, est ingenuus: & consentiens ei ut nubat, operas non exigit: iura tamen patronatus retinet. h.d. Sali.

Imp. Gordianus A. Aphricano.

LEX XI.

QVod ex liberta muliere nascitur, ingenuum est [r]. ¶ Is autem qui libertæ [s] suæ nùbendi commodauit assensum: quãuis

---

a ¶ Nisi ipsius tantum.] & ad hoc est. ff. de hæred. insti. l. iij. §. qui fideicommissariam. in fin.

b ¶ Vendicaturum.] nõ vt reuocetur in seruitutem, sed vt castigetur: vt s. eo. l. manumissionis. & j. de liber. & eo. lib. l. j. & ff. de offic. præfect. vr. l. j. §. cum patronatus. habet tamen contra tabulas: vt. j. de bo. pos. contra tabu. liber. l. j. & facit ad legẽ istã. ff. de bo. liber. l. etiam. & ff. eo. l. cãpanus. & ff. de ritu nup. proximè. & ff. de in ius vo. l. is quoque. Acc.

NEc patronis.] CASVS. Dicit Imperator in hac l. quod futuræ operæ pretium patronus à liberto extorquere non debet: sed bene liceat accipere, si consentiat libertus: & hoc si certa opera sit imposita. præteritæ autem potest. Libertus autem duos habens filios siue semel, siue diuersis tpibus, obligatione operarũ liberatur.

c ¶ Pro operis.] futuris: quod verum est, nisi in casibus: vt. ff. e. l. patronus. & l. si libertus artem. & dixi. s. eo. l. si quam.

d ¶ Si indictæ.] de incertis dicit, quæ non cedũt nisi indicantur. aliud autem de certis: vt. ff. eo. si quis hac. §. j. & l. quoties.

e ¶ Exactionem [a].] Nota arg. quod qui tenetur ad factum, possit se liberare præstãdo pecuniam pro æstimatione: nec præcisè condẽnandus est ad factum: vt est argu. ff. de re iudi. l. si quis ab alio. §. fi. & dic vt ibi.

f ¶ Qui autẽ duos.] vel vnum quinquennalẽ. excipitur autem ille, qui artem ludicram exercuit: & per operas locauit suas vt pugnet cum bestijs: vt ff. eo. qui libertinos. Item soluitur obligatio operarum ratione infirmitatis liberti, vel dignitatis ei superuenientis: vt. ff. eod. l. libertus qui post. & l. nec audiẽdus. & l. interdum. Item ratione ætatis quinquaginta annorum: vt. ff. eo. l. liberta maior. Item propter præsumptam voluntatẽ patroni. quod habes. j. e. l. libertæ. & ff e. l. liberta si in concubinatu. Item ratione vitandæ sinistræ suspicionis: vt. j. eo. l. quod ex liberta. §. is aũt.

g ¶ Vel.] expone pro etiã.

SI tuis.] CASVS. Si seruum tuum pecunia sua redemero, & eum manumisero: an ei operas imponere possim, vel vt ingratum in seruitutẽ reuocare? Respon. quod non quo ad alia: tamen habeo iura patronatus. Viuianus.

h ¶ Si tuis nummis.] quod impropriè dicitur: vt. ff. de manumis. l. iiij.

i ¶ Non oportet.] quo ad alia iura patronatus. & cõcor. ff. de in ius voc. l. sed si hac lege. Sed contra j. de lati. liber. tol. l. vna. §. illud. Sol. ibi accepit ab extraneo, hîc à seruo: vt. j. tit. j. l. j.

LIbertæ.] CASVS Si libertam tuam in vxorẽ duxeris, tibi præstare operas cogenda nõ est, etiam diuortio facto, cùm alij inuito te nubere non possit: & hoc contentus esse debes.

k ¶ Vxorem.] idem si habuit eam concubinam: vt. ff. eo. l. liberta si in cõcubinatu.

l ¶ Auxisti.] vt & argu. vt. j. de cap. & postli. reuer. l. si is qui te. & impropriè ponitur hîc dignitatem.

m ¶ Non possit.] vt. ff. de ritu nupt. l. in eo iure. & de repud. l. patrono. & l. finali. Sed nunquid idem erit post diuortium? Respondetur idem: licet sit argu. contra. ff. eo. l. planè. Sed ibi in alio casu dicit: scilicet quando concessit alij nubere. Item quod dicit hîc non est cogenda præstare, verùm est ex obligatione, qua tenebat vt liberta: sed tenetur præstare operas vxor viro, sicut aliàs habetur vxorẽ in viri seruitio debere: esse vt. ff. de donatio. inter virũ & vxo. l. sed si vir ex lana. & ff. eo. l. sicut patronus.

TItius.] CASVS. Decessit paterfamiliâs, & seruo suo in testamẽto reliquit libertatem post lapsum triennij sub hac conditione, vt quod sibi in vita præstiterit, puta diurnum obsequiũ, hæredibus pręstaret. mortuo testatore præstitit vsq; ad diẽ præstitæ libertatis, & eam assecutus est: an vlterius ad illud teneatur, quæritur? Respondetur quod non: quia nil pecuniarum ipsi fuerat relictum.

n ¶ Compelli.] duabus rationibus, scilicet quia iste manumisit ex necessitate: vt. s. eo. l. ij. & quia liber homo non tenetur ad operas, nec etiam libertus, ex quo non sunt impositæ: vt. ff. de libera. causa. l. fina. Odofre.

o ¶ Non possit.] quia non potest ab eo relinqui fideicommissum, cui non est relicta pecunia: vt. ff. de legat. j. planè. ij. §. fina. & l. videndum. Vel est hoc ex vi repetitiõis: quia cùm iusserit eum seruire vsq; ad triennium, idem & in præstatione dixisse videtur: vt argu. ff. de cõdi. instit. l. cùm seruus. & ff. de condi. & demonstr. l. auia. & facit. ff. de manu. l. causam. § fina.

LIberti.] CASVS. Si seruum meũ manumisero, & operas imposuero, & decessero: extraneo hæredi ad præstationem operarum non tenebitur. neq; liberta marito patronæ suæ.

p ¶ Neque extraneis.] sed filijs sic: vt. j. l. pe. & j. de obse. l. etiã. filijs dico etiam exhæredatis, non tamen mala mente: vt. ff. de bo. lib. l. si patronus. ij. §. si quis non.

q ¶ Debent.] primo dicto est contra. s. de in ius voc. l. ij. secundo est cõtra in eo. tit. l. j. Solu. primi cõtrarij. hîc loquitur de obsequialibus, quæ sunt in faciẽdo ibi de obsequialibus, quæ sunt in nõ faciẽdo: vt argu. ff. eo. l. fabriles secundũ cõtrariũ solue vt ibi. Sed videtur quod etiã illa, quæ est in non faciendo non transeat ad hæredem extraneum. nam datur in eum de dolo actio: vt. ff. de dolo. l. hæredibus. Sed respon. ibi de calculo non de infamia agitur: vt. j. eo. ti. l. Sabinus. Posset etiam secundò intelligi quòd hæc lex dicit in operis incertis: vt. ff. eod. l. si operarum iudicio. Distinctionem autem de operis dic vt dixi. ff. de condic. inde. l. si non sortem. §. libertus.

QVod ex liberta.] CASVS. Si libertæ tuæ nubendi præstitisti assensum, ad operas tibi non tenebitur propter turpem suspicionẽ vitandam. tamen ius patronatus retines: puta quod consistit in assurgendo & in succedendo. Viuianus.

r ¶ Ingenuum est.] vt instit. de inge. in prin.

s ¶ Libertæ.] secus in liberto accipiente vxorem: quia ibi non est suspicio, si ipse operas præstet: vt. ff. eod l. si quis hac. §. etiam. Item secus si est patrona fœmina: quia & ei possunt præstari operæ & filiæ, & nepti patroni,

---

* Indicaturum.

a De materia istius gl. vidẽdi sunt scribẽtes in l. stipulationes nõ diuiduntur.

* Vt pote.

† Aliâs, potest.

Operarum obligatio quãdoque soluitur.

* Eius.

Vxor debet esse in viri seruitio

* Si præstet.

Fideicommissum ab eo relinqui non potest cui non est relicta pecunia.

† In nõnullis exẽ. hæc l. liberti. pręcedit. l. nec patronis.

Operæ obsequiales sunt duplices.

patroni,cũ nec ibi ſit ſuſpicio:vt.ff.eo.l.ſicut patronus.§.ſi.

a ❡ Operas.] futuri non præteriti temporis:vt.ff.eo.l.ſi libertus ita.§.ſi.

b ❡ Non Poſsit.] cauſa turpis vitandæ ſuſpicionis:quæ quia q̃nq; ceſſat, ceſſat & lex:vt modò dixi.& facit huic.l.j.de lati.liber.tol.aut.ad hæc.&.ff.eo. ſicut patronus.in prin.&.s̃.eo.l.libertæ.Sed contra.j̃.tit.iij.l.ij.Solu.vt ibi.Item habent locũ hæc durante matrimonio:ſecus ſi finitum ſit:vt.ff.eod.l. planè. Accur.

operas[a] ab ea exigere nõ poſsit[b], iura tamen patronatus non amittit.PP.iij.Noñ. Auguſti. Pio & Pontiano Conſ.

❡ *Liberti poſſunt morari vbi uolunt.& eſt ar. quòd poſtquàm monachus eſt licentiatus ut trãſeat ad aliam religionem,non pertinet deinceps ad abbatem primi monaſterij inquirere ubi moretur,nec eum ad monaſterium reuocare:manumißus enim eſt.Bal.Vel ſic:Libertus poteſt morari ubique,dum tamen operas præſtet quas debet:nec per filios patroni poteſt in ſeruitutem reuocari, niſi probetur ingratus. hoc dicit. Sali.*

Impp.Dioclet.& Maximan.AA.Veneriæ.

LEX XII.

QVi manumittuntur, liberũ vbi voluerint commorandi arbitrium[c] habent:nec à patronorum filijs,quibus ſolam reuerẽtiam[d] debent,ad ſeruiendi neceſſitatem redigi poſſunt,niſi ingrati probentur[e]:cùm neq; cum patrono habitare libertos iura compellant[f].S.ix.Calend. Iuñ. ipſis AA.& Conſ.

❡ *Qui alienum libertum occulta,tenetur loco ipſius ad operarum præſtationem.h.d.Bald.concor.Sali.*

Impp.Valens,Valentin.& Grat.AAA.ad Probum præfe.præ.

LEX XIII.

IN redhibitione[g] operarũ maneat pœna[h] in eum qui libertũ alienum recipiẽdum eſſe duxerit D.iij.Id.Iu.Gratiano A.ij.& Probo Conſ.

TITVLVS IIII.

De bonis libertorum, & iure patronatus.

❡ *Datio pecuniæ,& pactum de manumittendo cum futuro domino impedit contra tabulas ſecus ſi cum præſenti. Item fiſcus ſuccedit in iure patronatus.Bal.Vel ſic:Pactum cum domino præſenti de libertate præſtanda nõ arctat etiã ſi dominus pecuniam recipiat.cum domino uero futuro ſecus:& iura libertorum tranſeũt in fiſcum bonis patroni confiſcatis.Sali.*

Impp.Seuerus & Antoninus AA.Secundæ.

LEX I.

MVltùm intereſt vtrum quis ſuis nummis[i] emptus ac manumiſſus ſit ab emptore,an à domino[k] ſuo data pecunia mereatur libertatem.Priore enim caſu ad bona eius contra tabulas admitti patronum non placet,poſteriore verò omnia iura patronatus retinet[l].¶ Et ideo[m] cùm Sabiniani patroni filij[n],qui plenum ius[o] habuit,vt hoſtis[p] publici bona fiſco vendicata ſint:ſecundum ea, quæ diuo Pertinaci placuerunt,& nos ſecuti ſumus, in iura libertorum eius fiſcus noſter ſucceſsit.PP. v. Noñ. Iul. Fauſtino & Rufino Conſ.

❡ *Dißimulans pro cõſentiẽte habetur : & ius ſuum perdit.h.d.Bal.& Sali.*

Impp.Valens & Valentin.AA.ad Florianum comitem rerum priuatarum.

LEX II.

SI liberti conniuẽtibus[q] patronis conſortium cum ancillis colonisue noſtris[r] elegerint: ſciant illi[s] ſe deinceps commoda patronatus amiſſuros.Dat.iij. Id. Octobr. Treueri.Lupicino & Iouino VV.CC.Conſ.

❡ *Qui remittit ius patronatus, omne ius ꝑdit præter reuerentiam,& ius reuocandi in ſeruitutem ob ingratitudinem.ſed reſtitutus natalibus, quaſi meram ingenuitatem conſequitur: & in ſeruitutem reuocari non poteſt.h.d.Bald. Et perdenti ius patronatus propter eius delictum nullus honor debetur.h.d.Sali.*

Imp.Iuſtinianus A.Demoſtheni præfect. prætorio.

LEX III.

SI quis patronorum in poſterum[t] huiuſmodi narrationẽ

QVi manumittuntur.] CASVS. Serui tui manumiſsi vbi morari voluerint,poſſunt:ita tamen, vt operas præſtare tibi poſſint.nec ab hæredib⁹ tuis in ſeruitutem reuocabuntur,niſi ingrati.Nec enim iura compellunt libertũ ſtare cũ patrono.

c ❡ Arbitrium.] ita tamen morari debent,vt operas poſsint exhibere patronis:vt.ff.eo.l.quod niſi §.ex prouincia.&.l.hæ demũ.in fi.quæ ſunt contra. Accurſius.

d ❡ Reuerentiam.] Quid ſi operas?Reſpond. idem:licet ſi velint recedere,poſsint agere ad cautionem:vt.ff. de iudi.l. in omnibus.& arg.ff.de condi.cau.da.l.ſi pecuniam.§. item ſi quis.ibi plenè dicitur.

e ❡ Probentur.] tunc ſic,vt hîc,&.j̃.de lib.& eo. li.l.iij.

f ❡ Compellant.] niſi manumiſiſſet eos hac conditione:vt ar.ff.de cõdi.& demõ.l.Titio centũ. §.Titio.ij in fi.&.ff.de ali. lega.l.libertis.ij in fi.

IN redhibitione.] CASVS Si libertum meũ,qui ad operas mihi tenebatur, occultaſti:eas operas,ad quas ꝓſtandas mihi obligatus eſt reddere compelleris.

g ❡ In redhibitione.] id eſt redditione.

h ❡ Pœna.] quia pro eis tenetur tantũ pro quibus occultatus erat obligatus. aliud in liberto ciuitatis: vt.s̃.de ſer.fugiti.l. mancipia §.libertis. addunt tamen hîc quidã, & omnis damni cum pœna quadrupli præter redditionẽ operarum:vt arg.j̃.de colonis Illy.l.j.§.j.lib.xj.Sed ibi in ſeruo,hîc in liberto.vnde contra in eadem.l.in fine.Sed de his omnibus dic vt diximus.s̃.de ſeruis fugi.l.quicunque.Accurſius.

Continuatio.

❡ DE BONIS LIBERTORVM, ET IVRE PATRONATVS. ¶ *De bonis &c.nõ ſolum operas:ſed & ſucceßionem & multa alia iura uendicamus in libertos:ideo de bonis libertorum & iure patronatus ponit &c.*

Diuiſio.

MVltum.] Iſta lex diuiditur in duas parres. Nam primò ponit quoddã dictũ cũ diſtinctione.ſecundò infert ex ſecundo membro diſtinctionis.Secunda ibi,Et ideo.Bal. CASVS.Si ſeruũ meum ſua pecunia redemeris,& manumiſeris:an tibi ius ſuccedẽdi in bonis liberti ex teſtamento vel ab inteſtato per cõtratabu.cõpetat, quæritur?Rñ.ꝙ nõ Si autẽ pecuniã mihi dedit, & cũ manumiſero : ſuccedam ſi ergo ob debitũ aliquod condemnatus fuero,& mihi fiſcus ſuccedit:an in iura liberti ſuccedere debeat,quæritur?Dicitut ꝙ ſic.

i ❡ Nummis.] quod impropriè dicitur:vt.ff.de manu.l.iiij.in prin.

k ❡ A domino.] hic cõiuge,libertatẽ mereatur:& dic data pecunia ſcilicet à ſeruo ipſo,vt.j̃.tit.ij.l.etiam.j.ſecus ſi ab extraneo dominus pecuniam accepit:quia ſi tunc paciſcitur cũ ſeruo tantùm, eſt idem quod in ſuperiori caſu q̃n accepit à ſeruo.& ſic intellige.ff.de obſ.l.Titius puerũ.ſi cũ extraneo: nec imponit operas,nec ſuccedit:vt.s̃.ti.j.l.qui nummis.&.j̃.de lati.liber.tol.l.j §. illud.quæ ſunt contra.

l ❡ Retinet.] Opponitur,iſte compellitur manumittere:vt.j̃.de libe. cau. l.cùm affirmes.&.ff.ſi li.inge.eſſe di.l.ij.in prin.&.ff.de acqui.hæred.l.ſi ſeruum.§.ſi quis.ergo operas imponere non poteſt:vt.s̃.ti.j.l.ij.ergo non retinet omnia iura patronatus,quod hîc dicitur?Rñd.in prima dicit hortabitur.In ſecunda ſponte recepit.& eſt fauor præteritæ libertatis.In tertia non præſenti, ſed futuro domino dabat. Vel ſuccurritur non vt ſit liber,ſed vt non ſit neceſſarius hæres.ſic ergo dices eum non cõpelli: vt s̃.de,tranſact.l.interpoſitas Alij dicunt eum cogi. & quod hîc dicit omnia, reſtringunt,ad id de quo dicitur hîc,ſcilicet de ſucceſſione tam per cõtra tabulas,quàm ab inteſtato: vt ff.eodem.l.qui ex cauſa.& j̃.de bo poſſ.cõtratab.liber l.j.Accur.

Manumittere coact⁹, operas imponere nõ poteſt.

m ❡ Et ideo.] concludit ad ſecundum caſum:ideo ſic conſtrue,ideo cùm bona filij Sabiniani patrõi. i. gerat patron⁹.q.ſ.Sabinianus plenũ ius habuit:bona dico ſint vendicata fiſco, vt hoſtis publicis.ſ.filij.ſecundum ea quæ &c.

n ❡ Filij.] ſ.Sabiniani,filij dicti patroni.

o ❡ Plenum ius.] Poſt mortẽ patris,ſi eos habeat ex ſucceſsione patris. Vel dic ꝙ ſuo iure habebat: & ſemper referas te ad ſecundum caſum, quãdo accepta pecunia à ſeruo manumiſit.

p ❡ Hoſtis.] etſi crimine læſæ maieſtatis. Et dic hîc bona venire ad fiſcũ:& ſic eſt contra.ff. ad leg.Iul.maie.l.eorum.,vbi dicit venire ad filios. Sol. hîc non habebat filios liberos:ſecũdum R.ſed hoc non valet : quia etiam ſi habeat filios,non tranſeũt ad eos hæc iura:vt.ff. de interdi.& relega.l.iij. Dic ergo ꝙ ſi ideo hoc crimine damnatur, ꝙ aliquid in principẽ cõmiſit : tunc non tranſeunt ad filios:vt hîc,&.d.l.de interdic.& relega.l.iij aut in alio capitulo eiuſdem.l.quæ multa ſunt:vt.ff.ad legem Iul. maie.l.j.ij.&.iij. & tunc veniunt ad filios vt in.l. contraria.Si autem opponatur ex eo quod eſt.ff.de iure patro.l.iura.vbi indiſtinctè vidẽtur dari filijs? Dic quòd ibi ſpecialiter fuit cuidam conceſſum loco priuilegii. Vel dic quòd in alijs capitulis fuit ibi damnatus,non quòd commiſerit in principem.Vel ſolue tertiò dictã legem eorum ꝙ quædam iura reſeruantur extraneis hæredibus:vt.s̃.de inius vocan.l.ij.& hæc ad fiſcum poſſunt tranſire:vt.s̃.de inius vocan.l.ij.& hæc ad fiſcum poſſunt tranſire,vt hîc.iura verò ſuccedendi reſeruantur liberis:vt.j̃.de lati liber.tol.l.j.§.ſed & ſi ſub conditione.& in.l.contraria.ſed media ſolutio verior eſt,

SI liberti.] CASVS.Si te conſentiente libertus tuus ancillæ principis ſe coniunxit:in eo commodum patronatus amittitur.Viuia.

q ❡ Conniuentibus.] i.cõſentientibus.& facit.s̃.de ſer.fugi.l.fi.&.j̃.delati. liber.tol.aut.ad hæc.&.s̃.ti.j.quod ex liberta.§.j.Accur.

r ❡ Noſtris.] id eſt imperatoris.

s ❡ Illi.] patroni.

SI quis.] CASVS.Seruum tuum inter viuos vel vltima voluntate manumiſiſti:& ei dixiſti remitto tibi iura patronatus:quærĩt quid conſecutus fuerit iſta remiſsione ? Rñ.ꝙ tantum conſequitur quantum conſequeretur per reſtitutionem natalium ferè:& ferè dicit:quia ſi eſſet reſtitutus natalibus,reuerentiam tibi non deberet:nec in ſeruitutem reuocari poſſet propter ingratitudinem.ſed ſecus eſt in tali remiſsione:quia poteſt reuocari.& hoc ita,ſaluis tamen vt olim natalium reſtitutione,& alijs caſibus,quibus iura patronatus amittuntur.

t ❡ In poſterum.] id eſt poſt legem hanc.

conceperit,vel in libertatibus quę inter viuos actitantur[a],vel in ijs quæ ex teſtamento vel codicillis ſcriptis,vel ſine[b] ſcriptis habitis proficiſcuntur,vt liberti eorum à iure patronatus liberẽt: antiqua interpretatione ſemota[c],non dubitet patronat⁹ ius ex ſola tali verborum conceptione libertis eſſe remittendum[d]:nec eorũ[e] ſucceſſionibus,quæ[f] ab inteſtato deſcẽdunt:quas veteres etiã poſt hmõi act⁹ ſeruari in libertorũ bonis decreuerũt,à nobis[g] patronis integris reſeruandis[h]. ¶ Sed quemadmodum in natalium reſtitutione omne[i] ius tollitur patronatus, ita & in huiuſmodi verbis eandem vim[k] eſſe obſeruandam omnes non ignorant. ¶ Idemq; iuris eſt,ſi inter viuos manumiſſione impoſita,in vltimis voluntatibus cõceſſio[l] data fuerit patronat⁹: ita tamen,vt in omnibus natalium reſtitutiones,ex quibus penè[m] ſolis ingenuitas mera libertis competit tã obtineant quã in noſtra republica polleãt:cũ nobis cordi eſt ingenuis magis hominibus,quàm libertis eam frequentari. Reuerentia[n] tamen quæ à libertis patronis debetur & iure quod aduerſus ingratos libertos patronis competit[o], integris reſeruandis,&ſi[p] ꝑ verborum conceptionem ſecundum à nobis inductum modum ius patronatus fuerit amiſſum:cũ etiam hæc[q] ingenuitatis prẽmio tollantur,quam[r] penè ſola natalium reſtitutio inducit: ijs videlicet caſibus,per quos pœnalib⁹ modis ius patronat⁹[s] quaſi ab indignis patrõis eripitur,in ſuo robore duraturis. Recitata ſepties in nouo conſiſtorio palatij Iuſtiniani.D.iij.Calend.Nouemb,Decio.V.C.Con.

a ¶ Actitantur.] id eſt dantur.
b ¶ Sine ſcriptis.] Nota codicillos poſſe fieri ſine ſcriptis:vt.&.ſ.de ſacro ſan.eccle.l.generali.&.j.de codicil.l.fi.in fi.
c ¶ Semota.] id eſt remota.
d ¶ Remittendum.] id eſt eſſe remiſſum.
e ¶ Eorum.] ſ.libertorum.
f ¶ Quæ.] ſ. ſucceſſiones.
g ¶ A nobis.] huius legis authoritate.
h ¶ Reſeruandis.] vt in auth.vt liber.decæ.§.illud.col.vj.Sed certè imò videtur reſeruari:vt.ff.e.l.Paulus.§.patroni,quę eſt contra.Solu. aliud eſt remittere iura patronatus, quod facere poteſt vt hîc: quia in vita liberti competit.aliud eſt cõcedere liberã teſtamenti factionẽ: quæ conceſſio aut vi pacti valet,quod eſt falſum: qa eſt de futura ſucceſſione: vt.ſ.de inoffi.teſtamen.l.ſi quando.§.j.aut vi repudiationis:quod eſt falſum ff.de acquiren.hære.l.qui ſuperſtitis. Secus tamen eſſet,ſi à principe liberam teſtamenti factionem conſequeretur:vt.ff.eo.l.etiam.§.j. Vel dic ꝙ ibi filius patroni patre ſuo viuẽte miſit epiſtolam in qua conceſſit liberã teſtamenti factionem.Vel tertiò hîc corrigitur.
i ¶ Omne ius tollitur.] vt.ff.eo.l.etiã.§.planè.
k ¶ Eandem vim.] ferè:non enim eadem vis eſt:vt habes.j.ſtatim.
l ¶ Conceſſio.] i.remiſſio.
m ¶ Pene ſolis.] ſ.reſtitutionibus natalium, penè autem dicit:quia & qdã alij ſunt modi,ꝑ quos inducitur ingenuitas:vt.j.de lati.lib.tol.§.ſed ſcimus &.§.ſimilique modo ſi qs &.§.illud etiam.& aut.ibi poſita.&.j.qui mili.non poſſunt.ſuper ſeruis.lib.xij.&.j.de infan.ex.l.fina.&.ff.de ſtatu ho.l.ingenuum.& in autheu.de mona.§.j.in fi.col.j.
n ¶ Reuerentia.] redit ad primũ caſũ.Sed ſi omnis reuerentia durat:ergo nihil eſt amiſſum præter contra tabulas.qđ.ſ.negaſſe videt.Vnde dic ꝙ & in ius vocari põt ſine venia vt & aliâs qñ patronus adegit ad iuſiurandum ne vxorẽ accipiat:vt.ff.de in ius voc.l.adoptiuum.§.fi.

Patron⁹ aliquando ſine venia in ius vocari poteſt à liberto.

o ¶ Competit.] de quo dicit.j.de liber.&.eo.lib.l.ij.
p ¶ Etſi.] id eſt quamuis.
q ¶ Hæc.] ſ.reuerentia & ius reuocandi in ſeruitutem.
r ¶ Quam.] ſ.ingenuitatem.& plenè expone.vt.ſ.proxi.Accur.
s ¶ Ius patronatus.] hîc duo ſcias,& quæ ſunt patronat⁹ iura,& qui ſunt hi caſus de quibus hîc dicit.ſunt autem ſex principalia.Primum quòd turpis actio etiam de facto non proponatur aduerſus eum:vt.ff.de obſeq.l.honori.&.l.parens.Secundum quòd turpis exceptio:vt.ff.de exce.do.l.apud.§.aduerſus.Tertium de reuerentia ſiue in deficiendo,ſiue in non faciendo, quæ debetur etiam ſine impoſitione:vt.ff.de condic.inde.l.ſi non ſortem.§.libertus.in prin.Quartum de præſtatione alimentorum:vt.ff.de libe.ag.l.ſi quis à liberis.§.ſolent.Quintum de reuocatione in ſeruitutem:vt hîc,&.j.de lib.&.eo.li.l.ij.& hæc non datur niſi ſpontè manumittenti:vt.ſ.titu.j.l.ij.Sextum ius ſuccedendi,de quo dicit hæc lex,&.j.tit.j.l.j.plenius dicam.Circa autem operas eſt ius, ſed ex impoſitione eſt illud:vt.ſ.tit.j.l.j.Econtra hæc iura amittuntur in quibuſdam caſibus:& quandoque propter culpam patroni vt hîc dicit: vt ecce propter denegationem alimentorum:vt.ff.de iure patro.l.diuus.§.fin. Item propter exactionem iuriſiurandi:vt.ff.de iure pat.l.qui contra legem. Item ſi eum crimine capitis accuſauit:vt.ff.de iure patronatus.l.eum. Item ſi exegit mercedem pro operis futuris:vt ſuprà titu.primo.l.ſi quam.&.j.de bono.poſſeſ.contra tabu.liber.l.j.&.l.fin.Sunt & alij caſus,qui non in pœnam patroni faciunt amittere patronum vt propter præmium liberti:vt.ff.de iure patro.l.penultima.in princip.Item propter natalium reſtitutionem, vt hac l.Item propter deportationem liberti vel patroni:vt.ff.de iure patrona.l.eum patronum.Itẽ ſi efficitur minor centenario non in fraudem vt inſtit.de ſuc.libe.§.ſed noſtra.Secus in fraudẽ:vt.ff.de iure pat.ſi libertus.Itẽ ꝑpter conceſſionẽ debitæ partis:vt inſti.de ſuc.liber.§.ſed noſtra.ſed iſti vltimi duo modi,tñ à contra tabulas repellunt.

Patronat⁹ iura ſunt ſex.

Ius patronatus in certis caſibus amittitur.

¶ SI IN FRAVDEM &c. ¶ *Quia quondoque libertus alienat,vt debita portione patronũ fraudet:iõ de hoc ponit.*

Continuatio.

TITVLVS V.

Si in fraudem patroni à libertis alienatio facta ſit.

¶ *Alienata in fraudem patroni,reuocantur uſque ad legitimam portionem.hoc dicit.Bald.& Sali.*

Impp.Dioclet.& Maximian.AA. & CC. Claudio. LEX I.

SI in fraudem patroni libert⁹ aliqd alienauerit[t]: quatenus legitima[v] pars diminuta eſt,reuocãdi tributam conuenit[x] eſſe poteſtatem.D.Cal.Nouembr. Sirmij Cæſarib.Conſ.

¶ *Patronus hæres liberti poteſt per Caluiſianã reuocare alienata in fraudem eius:niſi alienationẽ habuit ratam.h.d.Bal.quia tunc non poteſt nec eius hæres.Salicetus.*

Idem AA.& CC.Iuliæ. LEX II.

DEfuncto quidem liberto patronus inteſtato ſuccedẽs[y], per actionem Caluiſianam in eius fraudem alienata reuocare[z]

SI in fraudẽ.] CASVS. Certum eſt ꝙ patronus in bonis liberti in tertiam ſuccedere debet ſi ergo libertus in fraudem patroni bona ſua alienauit vſque ad legitimam: quæ alienata ſunt reuocari poſſunt. Viuianus.
t ¶ Alienauerit.] inter viuos,vbi duo ſunt neceſſaria.ſ.fraus & euentus:vt ff.eo.l.j.§.j.& hîc dicã ſtatim.Item dic ꝙ alienauit gratis:ſecus ſi non gratis: vt.ff. eodem.l.j.§. ſi quis in fraudem.&.§. ſi mutuam.
v ¶ Legitima.] q̃ eſt tertia:vt inſtit.de ſuc.liber.§.ſed noſtra.
x ¶ Conuenit.] non ꝑ petitionem hęreditatis:qa patroni eſt debitor non hęreditari⁹:vt.ff. de petitio.hæredi.l.ꝙ ſi in diẽ.§. pe. Sed per Caluiſianã: vt.j.l.proxi. Et diſtingue hîc: qa aut alienat libert⁹ in vltima voluntate, & tunc ſolus ſufficit euẽtus: vt.ff.eo.ti.l.j.§.j. quia pars patroni cenſetur:vt ęs alienũ vt.ff.de dona.l.ſi patron⁹. quod ęs alienum,ante relicta eſt detrahendũ:vt.ff.ad trebellia.l.j.§.penulti. Aut inter viuos, & tũc ſiñ dolo malo valet:vt.ff.de probatio.l.patronus.Si dolo, aut in fraudẽ legis.ſ.vt ſit minor centenario, & tunc ipſo iure non valet, & totum reuocatur. Aut in fraudem patroni tantùm: & tunc valet. Sed reuocatur quatenus eſt legitima tantùm:vt.ff.de iure patrona.l.ſi libertus.Accurſius.

Patronus an reuocet per liberti alienata.

DEfuncto.] CASVS. Alienata à liberto in fraudem patroni reuocari poſſunt per act.Caluiſianam,quatenus eſt legitima. Si autem fundum patroni,alicui dedit,& poſt mortem liberti,patron⁹ donationem ratam habuerit:an ſucceſſores patroni eam reuocare poſſint,quæritur? Reſpõ. quòd non.
y ¶ Succedens.] ſcilicet in totum,quando non ſunt liberi:vt inſtitu.de ſuc.lib.§.ſed noſtra.Sed nunquid frater liberti præponitur patrono? Reſpon. ſic ſecundum quoſdam:vt inſtitu.de ſeruili cog.circa princi.Sed Ioan.contra:vt ff.de ſuis & legi.l.inteſtato.in prin.de bo.libe.l.liberto.Sed patron⁹ qui manumiſit,ſi crimine capitis accuſauerit:ius patronatus amittit:vt.ff.de iure pa.l.eum.& de bo.lib.l.qui cũ maior.Sed ar.contra.ff.de fideicom.li.l.ſi filius.§.erit.Quod dixi de liberto accuſato:intellige de paterno: qui & ſuus dicitur: vt.ff.de verborum ſignifi.l.licet.§. paternos. Sed ſuum accuſando, non perdit:vt dicto.§.erit.Item nota.quòd ſi relinquo nepotem ex filio præmortuo, & filium, filius præfertur:vt.ff.de bon. liber. lege ſi libertus præteritus.§.ſi libertus. Item ſi duo ſunt patroni,& vnus decedat,& filium relinquat, & alter ſit ſuperſtes,ſolus ſuperſtes admittitur:vt.ff. de operis liberto.lege à duobus. Item ſi vnus patronus relinquat filium, alter nepotem, ſolus filius admittitur:vt.ff.de legitima tutela.§.ſi duo.ſecus in ſucceſsione ingenuorum:vt inſtitutio. de hæredi. quæ ab inteſtato.§.cùm filius.

Patrono an præferatur frater liberti in ſucceſſione.

Patronus in ſucceſſione liberti præfertur filio alterius patroni.

z ¶ Reuocare.] plus ergo poteſt hæres quàm defunctus.& ſic eſt argu.contra.ff.de regu.iur.l.hæredẽ.& hoc ideo, quia eſt æs alienum.Item quomodo hæres reuocat factum defuncti:vt infrà de libe.cauſa.l. ſi ab eo? Reſpon.hîc ſpeciale.Vel vt dixi:quia magis dicitur debitum accipere,quàm hæres eſſe titulo lucratiuo.Item not.quatuor eſſe reuocatorias actiones ſcilicet Caluiſianam,Fauianam,Paulianam,& in factum reuocatoriam. Caluiſiana datur patrono & creditori. Fauiana ſoli patrono: vt.ff.eodem.l.prima.§.ſi.Pauliana

Hæres quandoque factũ defuncti reuocat. Actiones reuocatoriæ ſunt quatuor.

fina. Pauliana creditori tantùm. In factum ad incorporalia: vt. ff. quæ in frau. cre. l. hac in factum. Alij dicunt econtra in primis duabus. & pro eis. ff. de vsu ris. l. videamus. ij. §. in Fauiana. Sed ibi non est per quas, imò per quam, item in vltimis duabus dico aliter, scilicet quòd vna sit in factum Pauliana, quasi à Paulo inducta. & competit ad incorporalia, & sic communis: vt. d. l. hac. in factum.

¶ Præstare.] adhuc tñ ei debet reuerentiam. ff. de iniur. l. non solum. §. quaquã. & §. de operis lib. quod ex liberta. in si. quæ sunt contra. adeò vt pos sit in seruitutem reuocari & sic definit matrimonium: vt in authen. de nup. §. si verò decretum. collat. iiij. etiam si sibi ett nupta: vt. ff. de ritu nup. l. in eo. in fi. l. dic ergo officium. id est operas. sic enim dicitur. ff. de oper. lib. l. j.

potest. ¶ Verùm cùm patronum post liberti [a] sui mortem ab eo [b] fundi collatam donationẽ habuisse ratam [c] asseueras: manumissoris factum [d] infirmare successores eius [e] minimè possunt. Dat. viij. Cal. Ianuar. Sirmij Cæsarib. Coss.

TITVLVS VI.

De obsequiis patrono præstandis.

Imp. Alexander A. Zotico.

LEX I.

Contra patronũ [f] tuũ [g] famosam [h] actionẽ instituere nõ potes. PP. ij. Idus Maij, Maximo. ij. & Æliano Cons.

¶ *Liberta patroni uoluntate nupta uel de iure, non tenetur ei obsequia præstare. h. d. cũ. l. se. Sa.*

Idem A. Leontogono. LEX II.

Libertæ, quæ voluntate [i] patroni aut [k] iure nuptæ sunt, non coguntur officium patronis suis præstare [l]. Dat. xiii. Cal. Aug. Maximo. ij. & Æliano Cons.

Idem A. Xantho. LEX III.

Etiam qui pactione data à dominis manumittuntur, mero iure omne eis obsequiũ debent [m].

¶ *Libertus non debet cõtra patronum uim uel audaciam exercere: sed sine atrocitate uerborũ æquitatem suæ petitionis exponere ius dicenti. Bal. Vel sic: Libertus patronum non' uocat ad iudicium sine uenia: & reuerentiam ei uocato tenetur præstare sine atrocitate uerborum: aliàs pro motu iudicis puniendus. Hoc dicit. Salice.*

Idem A. Victorino. LEX IIII.

Si manumissori [n] tuo vim [o] & audaciam obiecisti, ei qui te beneficio suo ex seruitute liberando vt aduersarium te haberet [p], fecit: præses prouinciæ quatenus coercere eiusmodi temerariam licentiam debeat, æstimabit [q]. ¶ Nam si qua tibi pecunia debebatur [r], siue de reb' aduersus patronum disceptatio fuerat: non protinus [s] ad litigandum currere debueras: maximè autem si hoc facere auderes [t], sine atrocitate certè verborum æquitatem petitiõis tuæ commendare iudici potuisti [v] omni honore patrõo debito reseruato. PP. ij. Calend. Octobr. Iuliano ij. & Crispino Cons.

¶ *Patrono damnato, tenetur libertus præstare reuerentiam liberis eius. Hoc dicit. Sali.*

Imperator Gordianus A. Sulpitiæ.

LEX V.

Etiam liberis damnatorum [x] consuetum obsequium [y] libertos paternos præstare debere, in dubium non venit. ¶ Proinde si non agnoscunt reuerentiæ debitæ munus: non immeritò videntur ipsi aduersus se prouocare seueritatem [z]. PP. Non. Septemb. Sabino. ij. & Venusto Cons.

¶ *Libertus tenetur ad obsequiũ, non ad operas non impositas: nec potest per patronum inuincularì. h. d. Sali.*

Idem A. Cornelio.

LEX VI.

Libertos siue libertas, maximè quibus impositæ operæ non sunt, consuetum potius obsequium [a], quàm seruile ministerium manumissoribus exhibere debere, neque vincula perpeti [b], nõ est opinionis incertæ. D. iij. Calend. April. Attico & Prætextato Cons.

¶ *Priuignis & filijs patroni debetur reuerentia: aliàs punitur libertus. Hoc dicit. Bald. concord. Sal.*

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. Metrodoro.

LEX VII.

---

a ¶ Post liberti.] quid si ante? R̃n. idẽ: vt arg. j. de fideicõ. l. quoties. j. & §. tit. 10 j. l. si quis. ar. cõtra. ff. quorum leg. l. j. §. quod ait. ij. & ff. de acquire. hæredi. l. qui superstitis, & de bo. li. l. Paulus. ij. §. patroni. Sed certè expressa est lex. ff. eo de. l. non videtur. quæ dicit esse idem. Acc.

b ¶ Ab eo.] s. liberto.

c ¶ Ratam.] & hoc si 20 nõ bene merentibus donat, aliàs non est necesse habere ratam: vt. ff. eodem. l. viuus. Sed nunquid hic titulus habet locum si lio emancipato alienante in fraudem patris? Respõ. non: vt. ff. si quis à pa. l. nõ vsque. Sed arg. contra in sti. qui. modis ius pat. pote 30 sol. §. preterea. sed filio arrogato, cui debetur quarta, datur vtilis: vt. ff. eo. l. si. Accur.

d ¶ Factum.] id est ratihabitionem.

e ¶ Eius.] s. patroni.

Continuatio. ¶ DE OBSEQVIIS patrono præstãdis.] Dixit. §. de iure patrona. 40 *circa pecuniarum commodum: nunc de gratiabo noris & reuerentiæ. Et nota quòd semper debet sancta uideri persona patroni liberto: ut. ff. de obseq. l. ante pe.*

f ¶ Contra patronũ.] et nomine alieno, secũdum 50 quosdã vt. §. si tut. non ge. l. j. Sed cõtra est: quia ibi in accusatione loquitur. s. suspecti tutoris. & sic aliud erit in actione, & aliud in accusatione: vt. ff. de in ius vocã. quæsitũ. nisi in casu vbi et nec alieno noĩe 60 põt agere: vt. ff. de iureiurã. nõ solũ. §. quaquã. ibi si autẽ cũ liberto. ADDITIO. Tu dicas ꝙ agere alieno noĩe põt dupliciter intelligi. Vno modo noĩe alieno, hoc est ex facto, quod ex alterius persona dependet: licet quis in iudicio agat suo nomine: & isto modo libertus nõ potest intentare famosam actionem contra patronum: vt. §. si tut. non gest. l. 70 prima. & ff. de iniur. l. non solùm. §. quamquam alio modo alieno nomine intelligitur: quia alieno nomine est in iudicio vt procurator vel vt curator: & tunc potest alieno nomine, vt. l. quæsitum. ff. de in ius vocan.

g ¶ Tuum.] puta surripuit terminos.

h ¶ Famosam.] vt furti. sed nec etiam turpem vt condictionem furtiuam: vt. ff. eodem. l. honori. & l. parens. & l. licet. & de dolo. l. non debet nisi in causa: vt. ff. de in ius voc. l. sed si hac. §. prætor. & questionẽ ibi in fi. l. factam hîc repete. Item nec honestã, nisi cũ venia: vt. §. de in ius vocã. l. venia. & cũ honesta te verborum: vt. j. eo. l. iiij.

80 ¶ Libertæ.] CASVS. Si liberta tua volente te alicui nupsit: tibi ad operas non tenebitur propter suspicionem finistram.

i ¶ Voluntate.] aliter non præiudicat liberta patrono: vt. ff. de oper. lib. l. sicut. Accur.

Disiunctiua ponitur quandoque pro copulatiua. k ¶ Aut.] pro &: vt & ff. de ver. sig. l. sæpe. aliter sibi non piudicat patron': vt. ff. de oper. lib. l. sicut. Vel potest legi disiunctiuè, vt ponas casum quando cõpulit eam iurare non nubere: vt. ff. de iure patro. l. qui contra legem. & tunc iure, id est iure permittente eam nubere.

Etiam.] CASVS. Cùm seruus tuus dedit tibi pecuniã vt ipsum manumitteres, ma 10 numisisti: omne obsequiũ tibi præstitit, quod consueuit libertus præstare patrono: quia ipso iure videris manumisisse. Viuian'.

m ¶ Debent.] vt. §. de bo. lib. l. j. & de ope. lib. l. quæ nummis. hæc enim pactio dominũ non adstringit: vt. j. de libera. cau. l. cùm 20 affirmes. & l. post certi. et si non manumittit, nõ iõ repetitur qd de peculio dedit seruus: vt. §. de condictio. ob causam da. l. si liber. & facit. §. de transact. l. interpositas. Acc.

Si manumissori.] CASVS. Seruũ tuum si manumisisti, & 30 debitor eius fact' fueris: sed quia ei non soluis, tibi conuitia dixerit, vel contumelia te affecerit: à præside coercebitur. Non enim statim ad litigandum currere debuerat. & si hoc tibi facere vellet, non conuitia dicere: sed honore debito reseruato coram iudi 40 ce pecuniam petere debuit.

n ¶ Si manumissori.] id est patrono: loquit enĩ liberto.

o ¶ Vim & audaciã.] scilicet quòd violẽtus erat vel econtra quòd tu faceres eum verberari.

p ¶ Haberet.] consecu 50 tiuè, non causatiuè: vt. §. de iud. l. properandum. §. & si quidẽ. & institu. de actio. §. tripli. Vel dic haberet, id est habere possẽt.

q ¶ Aestimabit.] quod qualiter fiat, plenè dices. j. titu. j. l. ij.

r ¶ Debebatur.] s. à patrono.

60 s ¶ Non protinus.] vt & j. ad leg. Cornel. de fal. l. & si à te. nam præcedere debet admonitio: vt. j. de pig. l. debitores & in decre. xij. quæstione ij. c. indign. & ij. q. j. c. si peccauerit. & xlv. distin. c. sed illud. & in aut. vt lice. ma. & auiæ. §. his illud. col. viij. & argu. §. de epis. & cle. l. si quis curialis.

70 t ¶ Auderes.] cum venia vel sine venia.

v ¶ Potuisti.] hoc quilibet debet facere, sed maximè liberti: vt hîc, & §. de postu. l. quisquis.

Etiam.] CASVS. Si te condemnato ob crimen aliquod libertus tuus liberis reuerentiam præstare non vult: meritò erit puniendus.

x ¶ Damnatorum.] s. patronorum.

y ¶ Obsequium.] quod consistit in alendo, & assurgendo, & similibus: vt diximus. §. de oper. lib. l. liberti. Item videtur contra. ff. de interdic. & releg. l. ij. Sed sol. vt. §. de bo. lib. l. j.

80 z ¶ Seueritatem.] quod plenè dic vt. j. tit. j. l. ij.

Libertos.] CASVS. Seruũ tuũ manumisisti, postea vis vt fodiat in aliquo loco inhonesto tota die, vel aliquod turpe faciat: an ad hoc teneatur, quæritur? R̃n. ꝙ nõ, nec eum inuinculare potes, sed ad consuetum seruitium tibi tenebitur, vt assurgere tibi, & similia.

a ¶ Obsequium.] facit. §. de ius vocan. l. venia. & §. de ope. liber. l. qui manumittuntur.

b ¶ Perpeti.] id est pati.

Neque libertis [a] nouercæ, iniuriæ inferendæ priuignis eius, libera facultas esse debet. paternos etiam libertos (sicut dicis) iniuriosos tibi fuisse, ferendum nō est [b]. ¶ Præses igitur prouinciæ vindictam tibi personarum conditioni congruentem [c], impertiri non dubitabit. Dat. v. Idib. Maij, Maximo ij. & Aquilino Conſ.

Idem AA. Hermiæ. LEX VIII.

Neq; patronæ tuæ obsequijs refragari te fas est [d]. D. xij. Cal. Februa. Diocletiano & Maximiano AA. Conſ.

TITVLVS VII.

De libertis & eorum liberis.

¶ Qui ex necessitate manumittit, ius reuocandi in seruitutem non habet. h. d. Bal. sed ex uoluntate sic. Sali.

Imperator Antoninus A. Daphno.

LEX I.

Non est ignotum quòd ea quæ ex causa fideicommissi manumisit, vt ingratum libertum accusare [e] non potest: cùm id iudicium extra [f] ordinem præbeatur ei, qui voluntate seruo suo libertatem gratuitā [g] præstitit, non qui debitā restituit. PP. v. Cal. Maij, Messala & Sabino Conſ.

¶ Pro leui iniuria in faciendo commissa libertus in seruitutem reuocatur. quod non nocet filijs antè natis, sed posteà nascituris. nec poterit sine licentia principis ulterius ad libertatem perduci: quia per sententiam est priuatus. h. d. Bal. concor. Sali.

Imp. Constantius A. ad Maximum præfect. vr.

LEX II.

Si manumissus ingratus circa patronum [h] suum extiterit, & quadam iactantia vel contumacia ceruicem aduersus eum erexerit, aut leuis [i] offensæ cōtraxerit culpam: à patrono rursus sub imperio [k] ditioneque [l] mittatur, si [m] in iudicio, vel apud pedaneos [n] iudices patroni querela exorta [o] ingratum eum ostendat: filijs [p] etiā, qui posteà nati [q] fuerint seruituris [r]: quoniam illis delicta parentum non nocent, quos tunc esse ortos [s] constiterit, dum libertate illi [t] potirentur. ¶ Sanè si is, qui in nostro [v] †cōsilio vindicta [x] liberatus est, post coerctionem [y] ex pœnitentia dignum se præstiterit vt ei ciuitas [z] Romana reddatur: non prius fruetur beneficio libertatis, quàm si hoc patronus [a] eius oblatis precibus [b] impetrauerit. D. Idib. April Romæ, Constantio A. v. & Constante Cæs. Conſ.

† Aliàs, qui nostro consilio.

Neque.] CASVS Si qua mulier libertum habeat facultas nulla liberto tribuatur inferēdi iniuriā priuignis patronæ suæ. & hoc in prima. si autē libertus patris tui iniuriosus extiterit: prouidebit iudex.

a ¶ Neque libertis nouercæ.] id est, liberti nouercæ non debent esse iniuriosi priuignis patronæ suæ.

b ¶ Non est.] vt &. ff. de iure pat. l. iura. &. j. ti. j. l. liberti non modò. & intellige iniuriam etiam si cessauerint præstare obsequium.

c ¶ Congruentem.] quod dices. j. ti. i. l. ij.

Neque patronæ.] CASVS. Si mater aliqua seruū suū manumisit, an ei obsequiū pstare teneatur, quæritur? Rñ. quòd sic.

d ¶ Fas est.] nec liberorū eius: cū & operas eis debeas, & ab intestato succedant: vt. ff. de oper. lib. l. vt iurisiurandi. in fi. & de iur. pat. l. satis cōstat. Acc.

Continuatio.

¶ DE LIBERTIS ET eorū liberis. ¶ *Quibus debeat præstari obsequiū dictū est. s. ti. proxi. Nunc econtra qui puniantur & qualiter, propter nō præstitum.*

Non est.] CASVS. Rogata fuit mulier aliqua in vltima voluntate vt seruum suum manumitteret, & manumisit: nunquid si libertus causas ingratitudinis commiserit: eum ingratum accusare posit, quæritur? Rñ. quòd non: quia ille tantū potest accusare libertum de ingratitudine, qui spōtè manumisit, & nō ex necessitate.

e ¶ Accusare non potest.] vt reuocet in seruitutem: sed petere vt castigetur: vt. s. de ope. lib. l. mater. &. ff. de iure patro. l. j.

f ¶ Extra ordinem.] id est officio iudicis: vt ar. ff. de pœnis. l. hodie. & de hoc dices. j. l. penul.

g ¶ Gratuitam.] maximè: nā idē & si pecuniam accepit à seruo: vt. s. tit. j. l. etiam j.

Si manumissus.] CASVS. Si libert' tuus tibi ingrat' extitit: vel culpę cōtraxerit offensam, & hoc corā ordinario iudice vel delegato ostēderis, in seruitutē reuocabit: & filij ei' post reuocationē, qui in seruitute nati & cōcepti fuerunt. Si autē corā principe fuit manumissus: deinde in seruitutem vt ingratus reuocatus, posteà autē ex pœnitentia ita dignū se ostēdit: vt dñs eū velit fieri liberū: nō aliàs ad libertatē perducet, nisi dñs hoc à principe impetrauerit: quia sine principe non reuocetur in libertatem.

Libertus an propter leuem offensam reuocetur in seruitutem.

h ¶ Patronum suum.] quid si plures erant patroni: & vnus vult reuocare, alter non cui non fuit ingratus? Videt omniū cōsensus necessarius: vt. ff. qui & à qui. ma. liberi nō fi. l. si qs hac. §. quoties sed puto cōtra. quod em̄ ibi dicitur exponitur à Plac. l. oīm cōsensus. s. offensorū. alioquin contra: cū quisque sit insolidū patronus: vt. ff. de ritu nup. l. illud. & l. filio.

i ¶ Aut leuis.] imò videt nō reuocari ppter leuē offensam: vt. j. de li. cau. l. solo. q̄ est cōtra. Sol. ibi nō faciēdo fuit offensa, hîc in faciēdo. Et not. hîc pro leui culpa magnā pœnā imponi. sic. s. de hære. & ma. l. oēs vetitæ in fi. & j. de primice. l. j lib. xij. sed legata nō reuocātur ex leui culpa legatarij: vt. ff. de adimen. leg. l. iij. in fi. hodie tamen addunt quidā, quòd pro leui offensa nō retrahat in seruitutē, sed ex certis causis expresis: in aut. vt li. decæ. §. illud. col. vj. Sed nos dicimus contra: arg. eiusdē. §. in prin. & dictū. §. intellige qñ remisit ius patronatus. nam & adhuc reuocat: vt. s. de bo. lib. l. si §. reuerentia.

Legatū nō reuocatur ex leui culpa legatarij.

k ¶ Sub imperio.] i. dominio. sed cōtra. s. tit. proxi. l. si manumissori. vbi dicitur quòd præses puinciæ ipsum coercebit. Dicas quòd in arbitrio patroni est vtrū præsidi velit ostendere vel non.

l ¶ Ditioneque.] id est iurisdictione.

m ¶ Si in iudicio.] s. ordinario.

n ¶ Pedaneos.] s. delegatos. Et sic est cōtra. s. de peda. iud. l. placet. j. in fi. Sol. ibi dubius erat status. hîc autem certus: sed reuocatur in alium.

o ¶ Exorta.] aliàs exerta, id est aliàs exempta. aliàs exercita, id est à patrono proposita.

p ¶ Filijs.] sed nonne partus sequitur ventrē, & sufficit medio tempore liberam matrem habuisse vt instit. de inge. §. j. in fi. ergo filij, qui aliquando liberi fuerint serui fieri non possunt. propter hoc dic, manumissus vel manumissa, quod qñque fit: vt. ff. de verb. signi. l. j. Vel dic, quòd lex ista loquitur de seruis murilegulis: qui sequunt conditionē patris. vt. j. de murileg. l. vlti. lib. xj.

q ¶ Nati.] s. ex ancilla manumissā, quæ ex ingratitudine fuit reuocata sub audi & concepti. sic. ff. de vsu. sequit. §. de illo & ff. de pig. l. Paul. §. j. nā ante concepti, pro natis, habentur: vt. ff. de sta. ho. l. q in vtero. Et nota hîc argumentum quòd si vasallus cōmisit feloniam: filijs primò natis feudū non aufertur. Vel generalius nota regulā: delictum patris filijs nō nocet: vt. j. de lib. cau. l. fin. §. j. &. ff. de pęn. l. iij. & l. crimen. &. ff. de in ius voc. l. adoptiuum. §. fin. & in decre. j. q. iiij. capi. j. & xxiiij. qō. iij. c. j. & distinct. lvj. per totum. ADDITIO. Tu distinguas breuiter in quæstione illa, quam facit glossa ista de feudo ex mēte Barto. in. l. iij. ff. de interdic. & relegatis. quia aut cōmittit pater aliquod delictū, propter quod debet directo feudo priuari: vt quia delinquit contra dominū vel aliquid facit contra cōuētionē feudi: tūc delictū patris nocet filio: vt in. c. j. in ti. si vasal. feud. pri. cuide. Aut cōmittit aliud delictum, propter quod scilicet non debet principaliter feudo priuari sed consequenter cadit ab illo: vt quia non delinquit cōtra dominum. vel contra promissiones factas in feudo: tunc aut tale feudum debet transire ad filium ex persona patris tanquā ad patris successorem: & hoc casu filius priuatur illo feudo. Aut transit ad eū suo iure: vt quia filius, nō qa hæres & successor: & tunc sibi illud retinet: vt probatur in. d. l. iij. ff. de interdi. & releg. Vide etiam Abba. in. c. fi. extra de feudis.

Feudum an auferatur filijs iam natis propter delictū patris.

r ¶ Seruituris.] i. seruis futuris. si tñ ex ancilla huius patroni sint nati. Vel dic etiam ex aliena muliere vt liberta vel serua. si tñ filij necesse habeant seq condictionem patris: vt in casibus: vt. j. de murilegu. l. fi. lib. xj. &. s. de ser. fugi. l. fi. Et sic non est contra. s. de rei vendi. l. partum. Vel resolue in principio huius legis masculinum in fœmininum: vt aliàs. ff. de vsur. l. equis. Et dic seruituris, scilicet patrono.

s ¶ Ortos.] vel conceptos, vt modò dixi: sua verò delicta nocerent eis: vt. j. eo. l. finali.

t ¶ Illi.] liberti reuocati in seruitutem.

v ¶ In nostro.] id est coram nobis.

x ¶ Vindicta.] id est causa cognita.

y ¶ Coerctionem.] id est reuocationem in seruitutem.

z ¶ Ciuitas.] id est libertas.

a ¶ Patronus.] quondam nunc dominus. vnde Virgilius, Facilis descēsus Auerni. Noctes atque dies patet atri ianua Ditis. Sed reuocare gradum superasque euadere ad auras: Hoc opus, hic labor est. Vt autem scias ex quibus causis fiat reuocatio, dic aut ex voluntate manumittitur, aut ex necessitate. Primo casu si est ingratus: vt quia non præstat obsequium: non reuocatur: vt infrà de li. causa. l. solo. nisi opportunum erat, vt circa alimenta: vt. ff. de libe. agno. l. alimenta. §. imperatores. comminari tamen potest: vt. ff. de iure patro. l. ingratus. Si autem est ingratus, quia iniuriam facit patrono: etiam propter leuem culpam reuocatur in seruitutem: vt hac. l. nisi patronus remiserit ius patronatus: vt in authē. vt lib. decæ. §. illud. colla. vj. nā tūc propter graues offensas reuocatur nō propter leues. Secūdo qñ scilicet ex necessitate, tūc eadē fit distinctio: sed nō eadē pœne impositio, nam si non præstat obsequiū, primo cōminatur ei prætor: secundo extra ordinem correctionem imponit: si non prodest comminatio à prætore facta. sed si facit iniuriam, si quidem ad verba: damnatur in exilium. si ad factum, damnatur in metallum: vt. ff. de iure patro. l. j.

Virgilius.

Libert' ex quibus causis in seruitutem reuocatur.

b ¶ Precibus.] s. Imperatori.

Liberti.] ACCVRS. Non magis audietur libertus contra filium patroni, si eum sine venia in ius vocauerit, quã contra patronum: cui si ingratus extiterit, dabitur ei actio: id est officium iudicis propter ingratitudinem, vt in seruitutem reuocetur. Vel sic: Quæritur vtrum libertus debeat reuerentiam & obsequiũ filijs patroni? Rñ. q sic. eodẽ modo sicut & patronus: quibus si fuerint ingrati, reuocari possunt in serui tutem.

a ❡ Modo.] id est solũ modo.

b ❡ Audiantur.] sine venia.

c ❡ Hæredibus.] etiã extraneis: vt. s. de in ius vo can. l. ij.

d ❡ Quibus.] s. hæredibus etiam extraneis secũ dũ Placẽ. Sed tu restringe hoc tñ ad filios, qui reuocãt. non aũt extraneus heres, vel etiam suus, vltra filium: vt. s. e. l. j. & in aut. vt lib. decæ. §. illud. colla. vj. & ff. de verb. signi. l. si ẽ dũ. §. item in lege.

e ❡ Ingrati.] si habes in gratis, subaudi. s. existentibus libertis. si habes ingrati actio, secũdũ quosdã: di cas q est propriũ actionis nomẽ, quia sit reuocatio. Alij dicũt vtile rei vendicatione: & eã appellant actionẽ ingrati. i. propter ingratitudinẽ. arg.] de reuoc. donat. his solis. & . ff. de donat. causa mortis. l. si mortis cã res. Tu dic dari officium iudicis: vt. s. e. l. j. & dices hic actio ingrati. i. propter ingratitudinẽ officio iudicis & c. & facit ad legem illam. s. de oper. lib. l. qui manumittuntur. & ff. de in ius voc. l. quique. & l. si libertus. q reuocatio etiam per procuratorem fieri potest: vt ff. de obseq. l. per procuratorem.

f ❡ Illi.] s. liberti.

Libertinæ.] ACCVRS. Si liberti vel eorũ liberi militiã consecuti fuerint: non propter hoc minus in seruitutem reuocabuntur, si ingrati extiterint.

g ❡ Similitantes.] s. id est quauis.

h ❡ Reducentur.] sic ergo no. q licet filij liberti sint ingenui, tamen pręstant reuerẽtiam, licet nõ tãtã sicut pater: vt. ff. de in iur. l. nõ solũ. §. quãquam in fi §. & ppter proprium delictũ in seruitutem reuocantur: vt hic nõ patris: vt. s. eod. l. ij. & est etiã pro hoc ipsa rubrica: quia frustra diceret, & eorũ liberis. cũ sufficeret de libertis: vt arg. ff. de leg. j. l. si qs in prin. Item facit: quia sicut etiam non patrono da tur reuerentia propter patronum: vt filijs patroni viuente patre & vxore, vt s. de ope. liber. l. penul. ita & non libertus præstet obsequiũ propter libertum, vt hic. Nec obstat ff. de obse. liber. l. hæres. vbi dicit quòd hæres liberti habet iura extranei hominis: q illud intellige in hærede extraneo. Vel veri* ibi post mortem liberti. hic autem loquitur eo viuente. Alij dicunt tales filios non reuocari per dictum. l. hæres. & hic intelligunt filij, scilicet cum patribus manumissi.

† Per istũ tex. dicit Petrus ra. in di ctis suis extrauaganti bus, mextrauag. vo lo tibi dicere dictas lau des ferĩorũ valere cõsequentiam est ferũs: ergo nequam.

Liberti filij qui ingenui sunt, an pro pter suam ingratitudi nem in seruitutem redigantur.

❡ Reuerentia debetur etiam hæredibus extraneis: & eis competit officium iudicis pro ingratitudine arcenda. h. d. Bal. Vel sic: Reuerentia debetur filijs & hæredibus patroni, qui habent etiam ius in seruitutem reuocandi. h. d. Sali.

Impp. Honor. & Theod. AA. ad Senatum.

LEX III.

Liberti non modò [a] aduersus patronos non audiantur [b], verũetiam eandem quam patronis ipsis debent reuerentiam, præstẽt hæredibus [c] patronorũ: quibus [d] ingrati [e] actio, sicut ipsis manumissoribus, deferetur, si illi [f] datæ sibi libertatis immemores, nequitiam † receperint seruilis ingenij. D. vij. Id. Aug. Rauẽnæ, Mariniano & Asclepiodoto Conss.

❡ Ingenuus liberti filius propter ingratitudinem viuente patre commissam, potest reuocari in seruitutem: & hoc operatur conditio patris. quod not. Sali.

Impp. Honor. & Theod. AA. Basso præfecto prętorio.

LEX IIII.

Libertinæ cõditionis homines vel eorum filij, etiam si militã tes [g] docebuntur, ingrati, ad serui tutis nexum procul dubio reducẽ tur [h]. D. Cal. April. Rauennæ, Theodosio. xj. & Valẽtiano AA. Conss.

TITVLVS VIII.

De iure aureorum annulorum, & de natalibus restituendis.

❡ Ciuitas nõ potest quem natalibus restituere. h. d. Bal. Vel sic: Ius aureorum annulorum & restitutio natalium à solo principe conceditur, non ab ordine decurionum. h. d. Salicetus.

Impp. Diocl. & Maximian. AA. Philadelpho.

LEX I.

Natales [i] antiquos, & ius ingenuitatis non ordo præstare decurionum, sed à nobis [k] peti potuit. Dat. xv. Cal. April. Rauẽnæ, ipsis AA. & Conss.

❡ Ius aureorum annulorum non est uera restitutio natalium: sed habet similitudinem eius. h. d. Bald. Vel sic: Natalibus efficiuntur ingenui, nõ qui ius annulorum aureorum tantum sunt asse= cuti. h. d. Sali.

Idem AA. & CC. Eumeni.

LEX II.

Aureorum vsus annulorum beneficio principali tributus [l], libertinitatis quoad viuunt imaginem [m], non statum ingenuitatis [n] pstat. ❡ Natalibus aũt antiquis restituti liberti ĩgenui nostro constituuntur beneficio. D. xiij. Cal. ✶ Sirmij. CC. Conss.

In authen. vt libertide cętero. §. j. &. §. illud. colla. vj. const. vj.

❡ Hodie sola manumissione quilibet libertus cõ sequitur ius aureorum annulorum. hoc dicit. Salicetus.

Sed hodie quia manumittẽtes seruos suos ciues denunciant Romanos: (nõ enim [o] aliter licet) ex ipsa manumissione, aureorum annulorum & regenerationis [p] ius habẽt: vt sint quidem liberi & ingenui, sed iure patronatus illæso [q].

TITVLVS IX.

Qui admitti ad bonorum possessionem possunt: & intra quod tempus.

❡ Filius ignorante patre potest bonorum possessionem sibi debitam petere, quæ patri ratum habenti quæritur, & cursu temporis non petita perditur. h. d. Sali. Vel sic: Bonorum possessio delata filio, quam patre ignorante intra tempus debitum petere neglexit, perditur: quia etiam ignorante patre eam petere poterat. licet patri antequàm ratus haberet, non acquiratur. hoc. d. Alexand. Vel sic: Negligentia filij in bonorum possessione petenda, præiudicat patri. h. d.

Continuatio.

❡ DE IVRE AVREORVM ANNVLORVM &c. ❡ Quia per restitutionem natalium, & per ius aureorum annulorum perditur iura præ dicta patronum, ideo de his dicit.

Natales.] ACCVRS. Si libertus tuus te consentiente in genuitatem, quã quilibet ex prima natura consecutus est, impetrare voluerit: à quo sit impetranda, quæritur? Rñ. q nõ à decurionibus, sed à principe.

i ❡ Natales antiquos.] id est in quibus omnes homines nati sunt liberi & ingenui, de iure naturali: vt institutio. de iure natu. §. ius autem gentium: nõ seruitutis, in qua seruitute natus fuit iste, qui petijt natalibus antiquis restitui: vt ff. de nata. resti. l. ij.

k ❡ A nobis.] & hoc consentiente patrono: vt. ff. de nata. rest. l. j. si. sed ad vtilitatem petentis sunt: vt habeat ingenuũ tutorem vel curatorẽ. & ad onus, vt nõ excuset se à tutela ingenui: vt. ff. de excu. s. tu. l. cũ ex oratione.

Aureorum.] ACCVRS. Si qs ius aureorũ annulorũ à principe impetrauerit: an plenam, an semiplenam ingenuitatẽ consequatur, quæritur? Rñ. q semiplenæ: quia in vita sua erit ingenuus, quo ad hoc vt matrimoniũ cũ filia senatoris contrahære posset: vel quo ad honorẽ. minor autem habebitur vt libertus quia succedit ei per cõtra tabu. sec* autem si ad na taliũ restitutionem impetrauerit: quia plenã cõsequitur. ergo ius est aureorũ annulorũ secũdũ quosdam, quãdo princeps cõcedit liberto vt portet aureum annulum in digito nec aliter libertis licebit. vel dic vt dixi q erat ingenu*, dũ vixit & c. Ergo ius aureorum annulorum signum semiplenæ ingenuitatis & libertinitatis præteritæ.

l ❡ Tributus.] hoc est, quia olim liberti annulos ferre nõ poterãt: quod nõ puto. Sed dic q concedebatur à principe hoc priuilegiũ, ita quòd necesse habebant portare insignum semiplenæ non plenæ ingenuitatis, & præteritæ libertinitatis: vt hic. viuebant enim vt ingenui quantum ad matrimonia contrahenda & honores. moriebãtur autẽ vt liberi: quia patronus habet cõtra tabulas: vt. ff. de bo. liber. l. etiam. in princ. Et qđ dixi haberi pro ingenuo, verũ est quantum ad cõmoda: non incommoda. vnde participat legato libertis relicto: vt. ff. de condi. & demon. l. falsa. §. j. & ff. de iur. aureo. annu. l. j.

m ❡ Imaginẽm.] mirabiliter posuit imaginem nam licet viuus pro ingenuo reputetur: tamẽ quia defert annulos, repræsentetur imago præteritæ libertinitatis, secundum Ioan.

n ❡ Ingenuitatis.] s. plenæ: quia sic etiã post mortẽ duraret, quod nõ est: vt. s. proxi. no. In casu etiã in vita non habentur pro ingenuis, scilicet quo ad tormenta: vt. ff. ad Syl. l. idẽ que erit. quæ est arg. contra.

❡ SEQVITVR AVTHEN. Sed hodie. quæ est in authen. vt li. decætero §. j. & §. illud. colla. vj. quam hic lege.

o Sed hodie.] Non enim interpositio est.

p ❡ Regenerationis.] nã quasi modò sit renatus. i. iterũ natus in ingenuitate. ita est ingenuus: vt hic, & ff. de nata. resti. l. ij.

q ❡ Illæso.] quo ad patronum, non quo ad alios.

❡ QVI ADMITTI AD BONORVM POSSESSI. &c. ❡ Occasione bonorum possessionis, quæ datur in bonis libertorum, ponit generaliter [a] de omnibus bonorum possessionibus. Et dic quòd hic titulus est generalis ad sequentes vsque ad titulum de repu. bonorum poss. Item dic [b] quòd bonorũ possessio. est ius prosequendi retinendiq; patrimonij: siue rei, quæ cuiusque cum is moritur fuerit: vt. ff. eo. l. ij. §. bonorum. Et intellige ius propter quod prosequimur [c], non quo ad differentiam bonorum posse. hæred. peti. item: prætorium, non ciuile [d] ad differentiam hæreditatis peti. Et not. hic quæ dixi insti. eo. in fine. Accursius.

a Istã continuationẽ sequit Cy. Bal. S. Cor. & Ia. & est de mẽte a. liorũ scribẽtium.
d Idẽ Bar. & Ia.
c Sequitur Bal. Sali. Alex. & Ias.
d Placet Bal. S. sed ei splicet Ale.

Bonorum.] CASVS. Filio meo in potestate mea constituto delata est bono. posses. in bonis matris, vel alicuius alterius ex parte matris ex testo, vel ab intestato me ignorante: vltra tempus centũ dierũ eã nõ petij. i. non agnouit: an amissa sit qrit? R. q sic cũ etiã ignorante me potuit petijsse, id est agnouisse, & mihi ratũ habẽti emolumentũ acquisiuisse.

a ¶ Bonorum posses sio.] s. vnde legitimi, ga ex Orficiano matri succes ro fit ab intestato: vt. ff. vnde legitimi. l. ij. §. fin. & l. iij. & j. ad Orficia. l. j. Vel dic quælibet alia ei delata, vt secundũ tabulas, vel vnde cognati, vel quacunque ex cã aduentitia.

a Vtraque bona. Cy. bar. bal. Sa. cor. Ale. & Ias.

ADDITIO. Quia visũ q pater viuebat, non poterat esse pro-20 fectitia. secundum Iodo.

Anni.

b ¶ Delata.] in bonis maternis q vocatur legitima.

c ¶ Ignorante.] imo vi detur q non eo ignorāte: & sic nõ amittat: quia nõ currit ei alias pscriptio: vt j. de anna. excep. l. j. in fi. q est cõtra. Sol. perdit tran-30 sacto tẽpore. s. ex quo filius petere potuit cõputã do. Sed hæc solutio nõ est ad primũ punctũ ignorã tiæ b. Vel dic q si patrem certiorare potuit, & nõ fecit: tũc obtinet qd hic dicit. Si verò nõ potuit, vel si certiorauit, nec ille habuit ratũ: tunc nõ currit: vt. ff. 40 quis or. in bon. posset. fi. §. j. Vel hęc, in acquirendis illa, in acquisitis. arg. j. de acquiren. posses. l. fin. Vel verius c hic extraordinariẽ permittit. s. iudicis officio peti decretalem, illa vero iure actionis agere: vt argu. ff. de ali. & cib. leg. l. seruos. Duæ d vltimæ ve-50 riores sunt, & his etiam duobus modis vltimis solui tur s. de pact. l. filius. Sed hodie inuito & ignorante vt modo notaui. imò etiã hodie debet cõsentire pater j. de bonis quæ libe. l. fi. §. j. sed ibi agit: hic officium implorat e. quod potest etiam seruus: vt. ff. eo. 60 l. seruus.

b I. est nõ satisfit textui inuenti præscriptio nẽ currere ignorãtepa tre. Iodo.

c Istã tenẽt Cy. bart. b. P. Sal. Cor. Alex. & Ia.

d Imo sola vltima secũ dũ pdictos scribentes.

e Quo casu no. q filius potest implorare offi ciũ iudicis sine consen su paterno. qd intellige dũmõ act nõ expedia tur in figura iudicij. Io.

f Gl. placet bar. Sal. Ange. Fulg. A lex. & Ias. displicet tñ bal. & Pau.

g Sequitur eã bar. bal. Fulg. & Sa. & Alex. licet Ang. & Ia. teneant cõtrarium.

h Placet bal. S. Cor. & Ias.

i Idẽ Sal. & est de mente aliorum.

k Idẽ bar. Sal. P. Ale. & Ias.

l In quibus profectitijs nihil p iura moderna ẽ innouatũ. & ad hoc al legatur ista gl quẽ placet bar. bal. & docto.

m Idẽ bar. b. S. & Cor.

n Placet bar. bal. Sa. Cor. Alex. & Ia.

d ¶ Emolumentum.] olim in totum: hodie quã tum ad vsufructum: vt insti. per quas perso. no. ac qui. §. j.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Macrinæ.

LEX I.

Bonorum[a] possessio filiofamiliãs delata[b], cũ ignorante[c] quo que patre possit peti, emolumentum[d] etiam patri allatura, si ratam[e] petitionem pater habuerit, amittitur transacto[f] tempore * Sine die & consule.

¶ *Bonorũ possessio habet tempus à iure limitatum. hoc dicit. Bald. Vel sic: Bonorum possessio ei, qui non est de liberis delata, intra centum dies peti debet. h. d. Sali. Vel sic: Bonorum possessio quæ defertur transuersalibus, intra centum dies debet peti. Alex.*

Idem AA. Crispino.

LEX II.

Si bonorum possessio tibi duntaxat[g] cõpetit proximitatis[h] nomine habuisti spatium centum dierũ vtilium, ex quo eum defunctum scisti, ad bonorum possessio nem amplectendam. D. iij. Non. Nouemb. Geta Cons.

¶ *Bonorum possessio per tutorem nomine infantis agnita, etiã perfectè acquiritur: & ideo ad eius hæredem transmittitur. Alexan.*

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. Crescentio.

LEX III.

Infantis nomine agnitam[i] bonorum possessionem, & antequàm loqueretur: diem functi, recte competere[k], nulla dubitatio est. S. Cal. Ianuar. Maximo. ij. & Aquilino Cons.

¶ *Emancipati debent intra annum agnoscere bonorum possessionem. Vnde liberi: alias ipsi & eorum successores sunt exclusi. hoc dicit. Salic. Vel sic: Bonorum possessio etiam liberis competens, si non fuerit petita non transmittitur ad hæredes. h. d. Alex.*

Idem AA. & CC. Marcello.

LEX IIII.

e ¶ Ratam.] expressè vel tacitè f etiam secundum Azo. vt. s. de peti. hæ. l. si filius. & ff. de bo. poss. l. fi. & de acquire. hæred. l. qui in aliena. sed dodie pot petere patre inuito: vt et. j. de bo. quę li. l. fi. §. fin autẽ patre recusante. ergo eo ignorante g: vt. ff. de reg. iur. l. qui pot. sed tamen ratihabitio acquiret ei vsum 70 fructum adhuc, vt hic.

f ¶ Transacto tempore.] scilicet anni ex quocunque capite filius petat h: vt. ff. de suc. edic. l. j. §. sed videndũ. & §. largius. & §. vlti. in fin. & ff. quis ordo in bonorum possess. ser. l. penultima. §. fin. Sed quid si defertur extraneo? Habet centum dies vtiles i: vt. j. l. proxima. Sed quando incipit currere? Respõ de, ex quo filius sciuit sibi dalatã: vt. ff. de iur. & fac. ignorat. l. j. & patrem potuit certiorare: vt. ff. quis ordo in bonorũ possess. ser. l. fi. in prin. quod vlti. nõ placet k, nisi iure antiquo, quo acquirebantur omnia patri. hodie nõ: nisi cõ templatione patris instituerentur: quo casu in profectitio computatur l: vt. ff. de vulgar. substitutio. l. sed si plures. § in arrogato. sed in aduentitio, & inuito, 80 & ignorante petit: vt modò diximus. Sed quæ est bonorum possessio, quæ amittitur? Respondeo. m non decretalis: quia non est delata, sed edictalis, & spes habendæ decretalis: vt. ff. de suc. edi. l. prima. §. decretalis. & §. qui semel. Item quare petitur bonorum possessio, non præcedẽte iussu: sed hæreditas nõ aditur, nisi præcedente iussu: vt. ff. de acquirenda hæreditate. l. si quis mihi bona fide. §. iussum? Respond. n hæreditatis aditio est de iure ciuili, secundum quod introducta est patria potestas: vt insti. de pa. pote. §. eius autem. at bonorum possessio est de iure prætorio, secundum quod non curatur patria potestas: vt insti. de hære. quæ ab intesta. §. emancipati.

Si bonorum.] CASVS. Si alicui delata est bo. posses. in bonis alicuius cõsanguinei sui collateralis, quanto tempore licet ei eam agnoscere intra quod si agnita nõ fuerit, decætero est amissa, quæritur? Respondetur q intra centum dies.

Emancipata si non agnouit[l] intra annum Vnde liberi bonorum possessionem: nullam[m] ad hæredes vendicationem successionis transmittere potuit. D. iij. Calend. Maij. Heracliæ. CC. Cons.

¶ *Ignorans non potest agnoscere: nec labitur ei tẽpus. h. d. Bal. Vel sic: Ei, cui certius non est, an ex testamento, uel ab intestato bonorum possessio deferatur, uel ex quo capite succedere debeat: non currit tempus bonorum possessionis. h. d. Alex.*

Idem AA. & CC. Maximo.

LEX V.

Quamdiu per facti[n] quæstionem incertum est, vtrúmne secundum tabulas, an ab intestato & ex quo capite[o] possessio sit delata: ne tibi tempus agnoscendæ bonorum possessiõis præfinitum cedat, superstitiosam geris sollicitudinem.

¶ *Ignorantia iuris non prodest mulieri intra tempus legitimum bonorum possessionem non agnoscenti. hoc dicit Sali. Vel sic: In lucris, ignorantia iuris mulieri non prodest. h. d. Alexan.*

Idem AA. & CC. Frõtinæ.

LEX VI.

Iuris ignoratiam nec mulieribus prodesse in edicti perpetui cursu[p] de agnoscẽda bonorũ[q] possessione, manifestũ est[r]. D. iij. Calen. Maij, Sirmij Cæsaribus Con.

¶ *Tutor solus potest agnoscere bonorum possessionem pupupillo delatam: nec econtra potest solus pupillus agnoscere sine tutore, nisi iudex ex certa scientia defectum tutoris supleat. h. d. Bal. Sali. & Alexan.*

P ars epistolæ Constantij & Maximiani augustorum, & Seueri & Maximiani nobilissimorum Cæsarum.

LEX VII.

g ¶ Duntaxat.] si enim esset de liberis, etiã si alio capite veniat quã per Vnde liberi, habet annum. 10 vt. ff. qs or. in bo. posser. l. penul. & de successedic. l. j. §. largius.

h ¶ Proximitatis.] id est consanguinitatis transuersalis.

Infantis.] CASVS. Infanti delata est bo. po. & ei tutor noie suo petijt, & antequã fari 20 posisit, & ita factũ tutoris ratum habere: decessit. ad quẽ ea deueniat. quærit? Huic quæstioni non r̃ndetur. Tu dic ad successores defuncti: vel verius ad suos.

i ¶ Agnitam.] s. per tutorẽ p: vt. j. eo. l. bonorũ.

k ¶ Competere.] s. 30 iij q successori defuncti, quasi nec fuerit delata in fanti: vt argumentũ. s. de curato. furio l. inna. §. sin autem in furore. & ff. de successio. edict. l. j. §. furio si r. Argu. contra. ff. de acq ren. hære. Antistius. §. fi. Vel dic s successori ipsius infantis, cũ rectè sit ei pe-40 tita: vt argu. ff. e. l. tutor. & l. si pupillo. & j. de iure delibera. l. si infanti. §. parente. & j. de bonorũ possess. cõtra tabul. l. j. in fi. Sed ego v dico et iure veteri est se legẽ expressam, vt hæreditas infantĩ deferat: vt. ff. ad tertu. l. ij. §. sed si infanti.

50 Emancipata.] CASVS. Filia emancipatus non vocabit ad successione patris per l. xij. tabu. sed per prætorẽ si ergo filię emãcipatæ delata est bonorũ posses. in bonis patris, & eã intra annũ nõ agnouit: nec ad suos successores trãsmitti.

l ¶ Agnouit.] petendo decretalẽ, siue ex certa scientia, siue errore iuris: vt. j. eo. l. iuris x.

m ¶ Nullam.] nã bonorũ possessione quis non trãsmittit y: vt. ff. eo. l. iij. §. acquirere. nisi in casu z: vt. ff. de bono. possess. contra tabu. illud. §. fi. & l. sed & si decesserit. sed de iure ciuili trãsmissio fit ad suos a vt. j. de ijs, qui ante apertas tabu. l. j. b non ad alios: vt. j. de cadu. tol. §. in nouissimo.

70 Quamdiu.] CASVS. Delata est bonorũ possess. alicui in bonis cuiusdã, de quo quæstio est, decessit testat an intestat, & ita ignorat cõpetat bonorũ pos. aut non. nunquid currit ei tẽpus statutũ ad petendũ bonorũ pos. quæritur? R̃ndetur q non, quia errat in facto. secus si sciret se esse proximiorem: sed ignorat sibi posse deferri bonorum poss. & sic errat in iure nec excusatur: vt. s. de iur. & fact. igno. l. emancipata.

n ¶ Per facti.] quia alius opposuit dicendo se proximiorem, vel se institutum.

o ¶ Capite.] agnationis vel cognationis. & facit. j. de secũ. tab. l. j.

Vris.] CASVS. Alicui mulieri delata est bo. pos. quæ ignorat sibi tẽpus statutũ currere: & sic ignorantia non petijt bonorum possess. nec agno 80 uit. elapso tẽpore credit se posse petere, & sic ignorat ius. nunquid sibi præiu dicat? Respon. quod sic.

p ¶ Cursu.] s. anni, vel centum dierum, quo minus scilicet currat.

q ¶ Bonorum possessione.] mulieri delata.

r ¶ Manifestum est.] vt. ff. de iur. & facti igno. l. j. sed facti, si c: vt. s. l. proxi. sed iuris, distingue si potuit consulere petiores d: vt. ff. eo. l. in bonorum. & qui o r. in bonorum pos. ser. l. j. §. fi. & facit. s. de iur. & fact. igno. l. si emancipata.

o Idẽ Sali. P. Alex. & Ias. & est de mente bart. & bal.

p Etiã per quẽcũque alium iudice volente. Imo. & Alex.

q Istã opi. displicet Sali.

r Illa iura loquuntur furioso. hic loquitur in infante. b. Sal. P. Alex. & Ia.

s Ibi loquitur quando furiosus est hæres per alios: vt pu. ta per seruũ vel suus est necessarius. Alex. Sal. & Ia. & est de mẽte aliorum.

t Idẽ bart. & Ias.

v Et bene Sa. Alex. & Ias.

x Idẽ Pau. & est de mẽte aliorum.

y Hoc verũ quando post tẽps finitũ ad petendam bonorũ possessione. bar. Salic. & est de mẽte aliorũ.

z Idẽ Roger. P. Alex. & Ias.

a Idẽ est pro priot. Ias.

b Illa l. nõ loquitur de trãsmissione quæ fit iure suitatis: sed ex cõstitutione Theodosiana. Iodo. & doct.

c Quęigno rantia regu lariter eũ excludit. b. Alex. & Ia.

d Idẽ bart. Sal. P. Alex & Ia. & intellige si in propinquo fuit. alias secus. Alex. & est de mente aliorum.

B Onorum.] CASVS. Si pupillo delata fuerit bono. possess. an tutor eã agnoscere possit, quæritũ? Rñ. ꝙ sic: sed an pupillus sine tutoris authoritate? Rñ. ꝙ non nisi ei tutorem non habenti, vel negligentem habere iudex eam ei decreuerit: quo casu emolumentum sibi acquirit.

a ¶ Possessionem.] pupillo delatam.

B Onorum quidem possessionem[a], pupilli nomine agnoscere[b] tutorem potuisse, apertè declaratur. ipse autẽ pupillus bonorum possessionem sine tutoris authoritate amplecti non potest, nisi etiam impuberi sine tutoris authoritate hoc postulãti sciẽs,[c] hoc competens iudex dederit bonorum possessionem. tunc enim emolumentum successionis videtur ei prætorio iure quæsitũ esse. vj. Id Septembr. Constantio & Maximiano Cons.

¶ *Rusticitas, ignorantia facti, & alia iusta ratio, impediunt currere tempus præfixum ad bonorum possessionem agnoscendam. h. d. secundum primam lectu. uel secundum aliam. Non uitiatur petitio bonorum possessionis, licet fuerit petita iudice non sedente pro tribunali, uel fuerit defectus solennitatis uerborum. hoc dicit. Alexander.*

Imperator Constantinus A. ad Dionysium.

LEX VIII.

Q Vicunque res ex parentum, vel proximorum successione iure sibi competere confidit: sciat sibi non obesse, si per rusticitatem[d], vel ignorantiam facti, vel absentiam, vel quamcunque aliam rationem[e] intra præfinitum tempus bonorum possessionem minimè petisse noscatur: qm̃ hæc sanctio[f] huiusmodi consuetudinis necessitatem mutauit. D. prid. Id. Mart. Heliopoli, Cõstantio A. & Constante Cæs. Cons.

¶ *Hodie sufficit bonorum possessionis agnitio facta coram iudice sine eius decreti interpositione: dummodo agnoscatur intra legitimum tempus, quod currit secundo statim cùm excluditur primus: & agnitio secundi intra tempus primi nondum exclusi, non præiudicat illi. h. d. secundum Sali. Vel sic: Sicut exclusa est uerborum inanium solennitas per titulum suprà de*

b ¶ Agnoscere.] etiã sine cõsensu pupilli: quod tunc est verũ si consentire nequeat[a], puta si sit infans: vt. j. de iure deli. l. si infanti. quod si intelligere valeat, oportet eius cõsensum interuenire[b]: vt j. de iure delib. l. potuit. & facit. s. eo. infantis. & ff. eo. l. tutor. ADDITIO. Nihil est: quia illa iura loquũtur in aditione. Cy. Bar. P. & Sa.

c ¶ Sciens.] s. eũ non habere tutorẽ, & etiã impuberẽ esse &c. sic & ff. e. l. si seruus. in prin. & j. de iure delibe. l. si infanti. in fine. l. & ff. de offic. l. præto. Barbari⁹. §. sed & si scisset. Et nota hîc iudicẽ secundũ conscientiã[c] suã debere posse iudicare. Item videt huic. l. contra. institu. de authori. tuto. §. neque. Sed intellige[d] illud nisi cõpetens iudex &c. vt hîc habet. facit enim tantũ hic authoritas[e] iudicis, quantũ aliàs tutoris. sic. ff. de minori. l. ait prætor. §. quid tamen.

Q Vicunque.] CASVS. Olim non per quælibet verba petebatur bo. pos. alicui delata in bonis agnatorum indistinctè: sed verba solẽnia proponebãtur vt à syllaba cadens, à causa caderet, an istud hodie obseruetur, quæritur? Rñ. ꝙ non: sed sufficit quõ velit suã voluntatem declarare.

d ¶ Rusticitatem.] id est iuris ignorantiam.

e ¶ Aliam rationẽ.] iustã. si ergo non petijt intra tẽpus statutũ per ignorantiã facti, nõ obest[f]: vt hîc, & ff. de iur. & fa. igno. l. j. sed ignorantia iuris succurrit[g] rusticitati: vt ff. de iurisdi. om. iudi. l. si quis id §. doli. & de eden. l. j. in fi. & j. de iure delibe. l. fin. in princ. & in fi.[h] Vel dic secundò[i] non petijt, scilicet iudice sedente pro tribunali. hoc enim non est necesse: vt. j. l. proxi. & est ad hoc. ff. eo. l. iij. §. pe. Vel dic[k] tertio non petijt cum solẽnitate verborũ, qua erat olim necesse peti: vt. ff. de orig. iur. l. ij §. omniũ. & ad hunc modum bene supponitur sequens lex.

f ¶ Sanctio.] id est hæc lex.

V T verborum.] CASVS. Tria dicit. Primũ ꝙ antiquę solẽnitates, quæ circa bo. pos. agnoscendam frequentabantur, hodie cessant. Secundò ꝙ qualiscunque protestatio bo. pos. agnoscendę apud iudicẽ pposita hodie sufficit: tempore antiquitus circa petendam bo. pos. statuto obseruãdo. Tertiò dicit ꝙ si primus repudiet ante finem sui temporis: sequens verò negligat petere, seu agnoscere bo. pos. nam si non peteret seu agnosceret, nihilominus tamen statim ei cederet legitimum tempus.

g ¶ Excludimus.] si habes excludimus[l] dic vt suprà de formulis. l. j. & ij. si habes exclusimus, dic vt suprà. l. proxi. secundum vltimum modum.

h ¶ Captiones. id est deceptiones.

i ¶ Testatio.] nec est opus aperire tabulas[m]: vt. ff. de secũ. tabu. l. j. §. sufficit. nec decretũ iudicis exigiť & sic videť ꝙ nõ sit opus hodie bonorũ possessionẽ decretalẽ petere: sed sufficit corã iudice delatã agnoscere[n]: vt. s. de cura. fu. l. fi. §. nos itaq;. arg. tñ cõtra. j. cõi. de suc. l. j. & ff. de excep. l. exceptiões opponũtur, in fi. vbi dicitur cum solẽnitate peti: sed illæ per hanc corrigũtur[o].

k ¶ Properantius exeratur.] id est petatur[p] vel aperiatur[q] via petendi. aliàs exeratur, id est ad bonorum possessionem concurrit. Et dic[r] properantius. i. properanter ante cursum anni idest dicere, si primus repudiet ante suum tempus finitum: sequens autem nolit statim sibi computari tempus: sed finito tempore primi acsi non repudiasset non potest hoc facere, sed statim incipit curreret: vt hîc, & insti eo. §. fi. & ff. de suc. edi. l. j. §. quibus. & arg. ad hoc ff. de acquiren. hære. l. si quis hæres ita scriptus. Item argu. ad hoc. ff. ad legem Iul. de adul. l. si maritus. §. si negauerit. & l. quinquennium. Vel expone[s] secũdò, si intra alienam vicem l. si intra tẽpora primi petat secundus, ei nihil præiudicat: vt. ff. de bo. li. l. si filius qui patri. §. cũ filius. ff. de inoffi. test. l. filio. §. cõtra.

formulis. et per. l. præcedentem: ita excluditur quod non sit necessaria petitio bonorum possessionis decernendæ à iudice: sed sufficiat simplex agnitio coram quocunque iudice facta intra tempora à iure veteri præfixa: quæ tempora currunt secundo statim cùm excluditur primus. et agnitio secundi intra tempus primi nondum exclusi, non nocet primo: nec sibijpsi. h. d. secundum omnem lecturam. Alexan.

Idem A. ad populum.

LEX IX.

V T verborum inanium excludimus[g] captiones[h]: ita hoc obseruari decernimus, vt apud quemlibet iudicem, vel etiã apud duumuiros, qualiscũque testatio[i] amplectendæ hæreditatis ostendatur, statutis prisco iure temporibus coarctanda, eo addito, vt etiã si intra alienam vicem, id est prioris gradus, properantius exeratur[k], nihilominus tamen efficaciam parem quasi suis sit vsa curriculis[l], consequatur. Dat. Calend. Februarij, Laodiceæ. *

l ¶ Curriculis.] currit enim vsque ad annum vel centum dies. & est ad le. istam. j. de leg. l. in legatis.

TITVLVS X.

Quando non petẽtium partes petentibus accrescant.

¶ *In successionibus, non petentium portionibus accrescunt petentibus. h. d. Sali. Vel sic: Quãdo pluribus est debita bonorum possessio. & alter acceptat: alter verò temporis lapsu, uel repudiatione excluditur: portio exclusi accrescit ei qui acceptauit, si ille, qui de iure prætorio à portione sua erat exclusus, non poterat de iure ciuili succedere: & sic per aliam viam portionem illam consequi. h. d. Alexan.*

Imperator Gordianus A. Martanæ.

LEX VNICA.

Q Voties[m] pluribus liberis, cessante legitima successione, bonorum possessio defertur beneficium edicti

¶ QVANDO NON PETENTIVM &c.

¶ *Quia unus ex ijs quibus bonorum possessio defertur quandoque excluditur[t], & accrescit alijs ideo de hoc ponit[v].*

Q Voties.] CASVS. Duobus fratribus emancipatis delata est bono. pos. vn⁹ petit, alius repudiat. vel tẽpore exclusus est. an portio sua alij accrescat, q̃rit? Rñ. qđ sic. Vel sic: Si in bonis testatoris habentis quatuor liberos, eis vnde liberi deferať bo. pos. & duo petãt, & duo repudiant: an repudiãtium portio accrescat petentibus, vel excludanť tẽpore, quęritur? Rñ. ꝙ sic reiecta agnatorũ successione. q. d. quãdiu sunt liberi nõ habẽt locũ agnati. vel pone in liberis petentibus maternam successionem.

m ¶ Quoties.] Casus iste[x] poniť in liberis, qui successionẽ maternæ lineæ non paternæ poterãt vendicare: & sic nulla via amodo admittuntur, accipiant alij vel non. Et ideo dicit cessante legitima successione: quia si lege. xij. tabularũ patrie vel alicui alteri de paterna linea succedere posset, & nolens de iure prætorio admitti p vnde liberi, ipse sibi ex alio capite tãquam agnat⁹ succederet cæteris exclusis: vt ff. de suc. ed. l. j. §. sed videndum. Ita tamen si cæteri essent in remotioribus gradibus[y] quàm ipse, & nullus aliâs est in eo capite vnde iste est exclusus. nam qui erant in eodem capite, eum excludunt si accipiant: cùm ex eo capite, quo quis excluditur, nũquàm admittitur: vt insti. de hæredi. quæ ab intesta. §. admonendi. & ff. vnde cogna. l. legitimis. & octaui. l. Et quod dicit bonorum possessio. scilicet vnde cognati. nam vnde liberi non datur[z] in bonis maternis: vt. j. de suis & legi. hæredi. l. quoties. nec ex lege. xij. tabularum vocantur, sed per prætorem: vt instit. de successio. cogna. in princi. Nec obstat quod dixi. s. tit. j. l. j. competere Vnde legitimi. nam prout vellent[a] admitti ex senatusconsulto Orficiano habent, Vnde legitimi, prout cognati, habent Vnde cognati. & secundum hunc casum & sequentem dic cessante legitima successione: id est in quibus cessat legitima successio. Vel pone secundò[b] in liberis emancipatis, quorum successio non est legitima per legem duodecimi tabularum: vt institutio de successio. cogna. in principio. si ergo fuerunt tempore exclusi, cæteri admittuntur. si autem essent in potestate, & sic esset legitima successio: perpetuò admittuntur[c]: quia sunt sui necessarij hæredes: vt instit. de hæred. quali & differẽ. §. sui. si legitimo iure idest ciuili velint succedere: vt insti. de perpe. & emp. act. in princi. & sic frustra diceret alijs accrescere. Item cum inuiti accipiant, & sic non repudiant: ergo nec tempore excluduntur iure ciuili. sed de iure prætorio[d] secus: vt institu. de hæredi. quali. & differen. §. sui. Vel dic tertiò[e] quòd sic de facto erat quòd cessabat legitima successio. idem tamen & si non cessaret. Vel planius[f] dic quòd legitimam appellat agnatos. Et dic cessante, id est reiecta, donec enim sunt liberi, non babet lo-

lectum gl. Iason.
r Istã gl. sequũtur oẽs scribentes hic dicit tñ Ia. ꝙ nõ cõgruit tex.
s Ista etiã nõ cõgruit textui: ideo dic ꝙ agnita bonorũ possessione per cõstitutum in secũdo gradu ĩtra tẽpora primi antequã primus esset exclusus: ideo exclusõ nõ requiriť alia agnitio secundũ Ias.
t Per lapsũ temporis & per repudiationẽ. Iod.
u Gl. sequitur Cy. & Sal.
x Licet ista casus positio defendatur à P. Ale. Ful. displicet tñ Pet. Cy. Iaco. But. Bar. B. Ang. Cor. & Ia. secundum Iodo.
y Istud est diuinare secundũ scriben hîc.
z Et bene P. Ale. & Ia.
a Ista defẽsio placet Cy. & Bar. displicet tñ Corn. & Ia.
b Sequunť Odo. Cy. Albe. P. & Ias. intelligẽdo generaliter in filijs emancipatis, & in potestate q expresse vel tacitè sunt exclusi ab hæreditate paterna.
c Id est intra spacium xxx. annorũ, sec⁹ post secũdũ Ias. quãuis secũdum Bal. & Ang. sit ista gl. sing. Ia.
d Notabilis gl. secundũ Bart. P. Alex. & Ia. cõtra Bald.
e Reprobatur Cy. Bar. Sali. P. Ale. & Ias. est tñ singularis secundũ vnũ effectũ ꝙ ex verbis narratiuis facti nõ est licitũ arguere. Ludo. de Ro. ĩ auth. similiter. j. ad leg. Fal.
f Sequũtur Cyn. Bart. Ang. & Ale.

cum vnde agnati:vt.j.vnde liberi.l.ex testã.& instit.de hære.quæ ab intest. §.admonendi.& hunc versum cessante &c.po nenisi.

a ❡ Perpetui.] id est generalis,quo duo permittebantur.s. petere, & intra annum petere.

b ❡ Omittentibus.] s.repudiãdo vel tacẽdo.vt.ff.eo.l.iij.in fi.& l.sequẽti.

c ❡ Accrescere.] s.cdan ipso iure vt nõ habeat ne cesse plus petere: an verò petet,sicut ille erat petitu rus in cuius locũ succe-dũt?Rñ.[a] distingue.si eñ eodẽ iure admittebantur: ipso iure accrescit.si diuer so,tunc secus:vt.ff. de bo. possef.l.sed cũ patrono.in prin.Itẽ nũquid inter hæ redes de iure ciuili accre-scit?Rñ[b],vt.j.de cadu.tol. §.his ita.&.ff.ad Tert.l .j. §.si nemo.& eodẽ modo vt non sit necesse iterũ adire,si eodẽ iure admit-tebanf.nisi in casu[c] qñ ser uus meus pro parte purè, & pro parte sub cõditio-ne fuit institutus.& iussu meo statim ex pura insti-tutiõe adijt.nã iterũ opor tebit adire[d] existente cõ ditiõe:vt.ff.de acquirẽda hæredita.l.si solus.§. fina. Itẽ pro qua parte accrescit singulis?Rñ.[e] pro ea, pro qua in prima admitteban tur:vt.j.de impube.& alijs substitu.l.j.Item nunquid etiam inuitis?Rñ.sic.ar.ff. de acquiren.hære.l. cũ hæ reditate[f].&.j.de cadu.tol 40 len.l.j.§.his ita.in princi. §.& facit.ff.de suis et legi. l.si ex pluribus.& ff.de bo no.possef.l.ei qui admisit &.ff.de inoffi.testa.l.si pro ponas.§.si.&.j.de iure de-libe.l.quidam[g].

❡ DE BONORVM possessione &c. ❡ Suprà dixit de bonorum possessio 50 ne in genere: nunc po-nit[h] in specie.

a Idẽ Bart. Pau.Alexã. & Ias.

b Et bene secũdũ præ dic.scriben.

c Ille casus loquitur in alio iure ac crescẽdi,qđ euenit ex dispositio-ne hominis hic ex dispo sitione le-gis secũdũ Ia.

d Ratione iussus domi ni,nõ ratio ne iuris ac-crescẽdi,se cũdũ eũdẽ.

e Idẽ Bart. Sal.Pau.A-lex.& Ias.

f Ille text. non probat sed ponit ca sum in quo nõ habet lo cum ius ac-crescẽdi hç rede inuito Alex. & Ia.

g Male al legat illã. l. quia ibi ha bet plures partes ex as signatione testatoris secundum Iodocum

h Ista con-tinuatio est de mẽte o-mniũ scri-ben.secũdũ Iodocum.

perpetui [a] quibusdam omittentibus [b],ijs solis,qui bonorum possessionem agnouerunt, portionẽ non petẽtium accrescere [c],in du bium non venit.D.Idib. Ianuar. Peregrino & Æmyliano Conf.

TITVLVS XI.

De bonorum possessiõe secundum tabulas.

❡ *Donec causa falsi per appellationem discuti tur,bonorum possessio agnosci non potest.h.d. Bal. & Salice.Vel sic: Pendente lite super uiri bus testamenti.& per consequens stante dubio habeat locum bonorum possessio secundum tabulas,non potest peti bonorum possessio ab in testato.Alexander.*

Imperator Alexander A.Vitali.

LEX I.

Pendente appellatione[d] à sententia,qua falsum[e] testamẽtum pronũciatum est: in certo[f] adhuc an defunctus intestat° decesserit:pro ximitatis nomine bonorũ possessioni[g] loc° nõ est.D.iij.Cal. Maij, Maximo ij.& Æliano Conf.

❡ *Vbi testamentum in scriptis conditum est habet locum directa bonorum possessio secundum tabulas.Si autem testamentum fuit conditũ sine scriptis per nũcupationem: tunc habet locum bonorum possessio secundum nuncupationem seu bonorum possessio secundum tabulas*

Pendente.] CASVS. Fecit quis testamentum, & extraneum instituit. & arguitur de falso,lata sententia,q̃ sit verũ vel falsum nõ erat.o.ap pellatum est.pendente appellatione elapsum est spatium centum dierum vel decẽ annorũ.quæritur an decenio currat,cũm possit petere bo-no.pos.vnde agnati vel cognati?Respond.q̃ non põt ei imputari cur non pe tat interim dum dubitabatur de veritate testamenti.Vel dic sic:Decessit quis 60 extraneo hærede instituto.proximus agnatus arguebat testamentum de fal so,& secundum eum pronunciatum est:appellauit.an pendente appellatione possit agnatus petere bonorum possef.quæritur?Respond.quòd non:cùm in certum sit iudici appella.intestatus decesserit ante confirmationem primæ sententiæ.

d ❡ Pendente appellatione.] s.interposita à sententia.

e ❡ Falsum.] legitimo agente contra scriptum.

f ❡ Incerto.] s.existente,id est quia incertum est adhuc an &c.& sunt abla tiui absoluti.

g ❡ Bonorum possessioni.] vnde cognati vel vnde agnati:quia quã 70 diu potest esse ex testamento &c.vt.ff.de regu.iur.l.quãdiu.Item quia nihil est[i] innouandum pendente appellatione.vt.ff.nihil no.appell.interpo.l. prima.Tertia[k] ratio est per.l.s.titul.primo.l.quamdiu.Sed nonne hic distinguit vt dicitur.ff.de acquirenda.hære.l.cùm falsum.vt si dicatur institutus fecisse falsum,cùm sciat se non fecisse:posit habere,si alius non posit? Respondeo. non[l] ibi enim erat aditio,quæ consistit in nuda voluntate,quod potest face-re cùm habeat bonam conscientiam.bonorum autem possessionem conse-qui non potest quis,nisi certum sit iudici testatorem decessisse testatum vel intestatum: cùm ipse habeat decernere bonorum possessionem secun-dum antiqua iura. vel secundum noua necesse sit ad minus quòd volun 80 tas declaretur in præsentia iudicis:certus autem non est,donec quæstio fal-si ventiletur:vt.s.tit.ij.l.quãdiu.& facit.j.communia de succesf.l. antequàm.

ADDITIO Barto.hic dicit idem hodie in bonorum possessione,qđ in aditione hæreditatis:quia hodie sufficit sola agnitio sine decreto:vt.supra titu.ij.l.fi.

i Idẽ pẽdẽ te dubio,an appellatio sit admittẽ da:& etiam idem pẽdẽ te causa nul litatis. Ias.

k Istæ tres rationes ap probãtur p Ias. & sunt de mẽte a-liorũ scrib.

l Idẽ Bart. Bal.Ale. P. Cor.& Ias.

Bonorum.] CASVS. Certum est q̃ hæredi instituto datur bo norũ possef.secundum tabu.si testamentum factum sit in tabulis,siue in chartis,siue in mẽbranis.sed qualiter dãda est bonorũ possessio,dicitur in litera.Vel sic:Quis petere potest bono.possef.secũdũ tabul.q̃ritur?Rñdetur,q̃ ille cui defertur ex testõ solẽniter facto,in quo testes adhibiti sunt,& non sub scripserunt:q̃ quadã solẽnitate deficiẽte iure,dicetur deferri bonorũ possessio secundũ nuncupationem:vel vtilis secundum tabulas.

vtilis.h.d.text.cum glos.Alexander.

Imperator Gordianus A.Cornelio.

LEX II.

Bonorum quidem possessionem ex edicto prætoris nõ ni si secũdum eas tabulas, quæ septẽ testium signis[h] signatæ[i] sunt,peti posse,in dubium non venit.Verùm si eundem numerũ affuisse si ne scriptis testõ condito, doceri[k] potest:iure ciuili testamentum factum videri,ac secundum nuncupationem[l] bonorum possessionem[m] deferri,explorati iuris est. PP.xij.Calen. Martij, Attico & Prætextato Conf.

h ❡ Signis.] id est sigillis:vt.ff.eo.cũ tabulæ.sub scriptiones esse ibi etiam debent,& alia,quæ in te-10 stamẽto in scriptis condi to sunt necessaria: vt inst. de testa.or.§.j.

i ❡ Signatæ.] s. sigillatæ.

k ❡ Doceri potest.] duob° vel tribus testibus secũdũ M.[m] & Guilelmũ vt.ff.de testi.l.vbi.& argu. de fide instrum.l.j.& hoc 20 ideo,q̃a dubitat de solẽ-nitate tñ:sicut alias insti-tu. de fideicõ.hære.§.fin. vbi aũt dubitatur de vo-lũtate:septẽ sunt necessa-rij. quod improbo oĩno: q̃a non põt esse de solẽni-tate q̃stio,quin sit de vo-luntate.nã si bonorũ pos-sessionẽ secundũ tabulas 30 petas, probare debes[n]. vij.testes coram testatore fuisse:& ideo vt te hære-dẽ instituerit,sic[q]; insti-tuit.Cùm hoc aũt probas, volũtatẽ defuncti probas quare sufficiũt. Itẽ si hoc non probas,bonorũ pos-sessionẽ secundũ tabulas non habebis, pro nobis, 40 est infrà. de fideicom-mis.quæstionem.in fi.&.j. de codil.siquis agere.§.fi. Nec obstat qđ dicũt aliud de volũtate,& illud de so lẽnitate:vt in legato quod confitetur hæres relictũ, sed non solẽniter:quia & tunc est de volũtate solen ni quæstio,an testator vo-50 luerit testari,& solẽniter sit testatus secũdũ Bul.Tu distingue[o] vltra an factũ velit probare:& tunc per duos.& an sit factum,& tunc per septẽ.Sed primũ probare parũ prodest:q̃a adhuc non dabitur propter talem probationem secundum tabulas,sed retar-datur aditio ab intestato:vt.s.l.proxi. Accur.

m Cuius opinio com munis est et reprobat: nisi et est suis contra suis in te-stamento, vel ei[illegible] dita scriptura publica collecta et co.Pau.A. lex.& Ias.

n Ista est vera,secun dum eũdẽ.

o Ista non tenetur se-cũdũ Bart. Bal.P. Ale. & Ias.

l ❡ Nuncupationem.] quæ etiam dici potest vtilis secundũ tabulas.

m ❡ Bonorum possessionem.] secundum tabulas.

TITVLVS XII.

De bonorum possessiõe cõtra tabulas quam prætor liberis pollicetur.

❡ *Rupto testamento per bonorum possessionẽ contra tabulas,adhuc debentur legata relicta liberis & parentibus,seu alijs coniunctis personis in edicto prætoris expressis.h.d.Alexander post Bal.& Salicetum.*

Imp.Alexander A.Rufo.

LEX I.

Liberi[n],contra tabulas parẽtũ bonorũ possessione admissa[o] solis pa rẽtib° & liberis[p] legata[q] p̃stare

❡ DE BONORVM POSSESSIONE CONTRA TABVLAS &c. 60 ❡ *Quia præterenti[p] quinque liberi à parentibus,ideo de.h.d. Sed quare hic titulus ponitur post præcedente,cũ in ff. fit econtra: Respon.[q] hic consydera uit dignitatem,est enim dignior secũdum tabulas,quæ datur ex uolũtate,quã contra tabulas,quæ datur contra uoluntatem:ut.ff.de bo.pos.l.si cum patro no.sed in.ff.consyderauit ordinẽ decernendarum causarum:prius enim com petit contra tabulas,& nisi constet eam peti non posse non potest peti secun dum tabu.ut.ff.de secundũ.tabu.l.j.§.ex pectan ii.& ff.eo.illud.§.fi.*

p Ista cõti nuatio ap-probatur p doctos.

Liberi.] CASVS. Fecit aliquis testamentum, instituit extraneum hæredem,liberis suis præteritis.parentibus reliquit 70 legata vni liberorum data est bono.possessio cõtra tabulas. quæritur an legata debeantur? Respondetur quòd sic:parentibus. Vel sic:si extraneo hærede instituto alicui præterito vel exhæredato delata sit bonorum possessio contra tabulas,an legata alijs personis relicta debean-tur quàm coniunctis,quæritur?Respond.quòd non:quod hodie verum non est:vt infrà de liber.præte.authentic.ex causa.quæ est contra.sed hoc per illud corrigitur.

n ❡ Liberi.] s.præteriti.

o ❡ Admissa.] id est petita & habita.

p ❡ Et liberis.] & quibusdam alijs personis[r]:vt.ff.e.l.j.&.c.iij.&.l.virilis. 80 §.fi.&.ff.de vsufruc.si extraneo.in prin.quæ sunt contra Et nota q̃ lex ista non videtur hodie habere locum[s] .nam irritato testamento quo ad institu-tionem,cætera manent firma:vt.j.de liber.præte.vel exhære.aut.ex causa.Itẽ contra.j.de fideicommis.l.quidam.Sol.vt ibi. ADDITIO. Dic quòd ibi erant relicta legata ab emancipato præterito,hic ab instituto.Barto.Bald. Pau.Alexã.& Ias.

q ❡ Legata.] s.relicta ab extraneo hærede instituto.

q Idem sci bentes hic. r Similibus Nã hic di-cto taxati ua non ex-cludit alios similes:sed distinctas tãtum Pau. Alex.& Ias. s Imò ha-bet locũ in omnib° ca-sibus,in qui bus non re feruntur le-gata ex de positione et cõ, secundum eosdem.

Edictum.

a ¶ Edictum.] quod est.ff.de leg.pręst.contra tabu.bo.pos.pe.l.j.

Posthumo.] CASVS. Si testator vxore pregnante relicta, neque instituit, neque expresse exhæredauit posthumum: posthumo nato rumpitur testamentum ipso iure, de iure ciuili: hoc est absque conditione seu bon. pos. per contra tabu. hoc in prima. Secundò dicit, quòd si tutor petat bo. pos. contra tabu. & sic quasi huic iuri. seu priuilegio iuris ciuilis velit renunciare: vt hac via non prima, irritet testamentum de iure prętorio. propter quod prętorio iure tenet testamentum, & prætorio irritari potest: quia si cut prætor non potuit facere hæredem, ita nò potuit facere vt quis desinat esse hæres. Vel sic: ali quis fecit testamentum, 20 nulla facta mentione eius qui fuit in vtero vxoris suæ, qui tandem natus est: testamentum rumpit si nomine illius petita sit bono. pos. quod nihil est.

secundum edictum[a] debent. PP. iiij. Id. Octobr. Maximo. ij. & Æliano Conss.

¶ Natiuitate posthumi præteriti, testamentum rumpitur ipso iure: & nihilominus intentari potest bonorum possessio contra tabulas: quæ si petita fuerit, cessare facit bonorum possessionem secundum tabulas. hoc dicit. Bald. Salice. & Alex.

I dem A. Claræ. LEX II.

POsthumo nato, qui neq; hæres[b] institutus à patre, neque nominatim[c] exhæredatus est, testamentum rumpitur[d]. Et si contra tabulas bonorum possessio infantis nomine à tutore petita[e] est: secundum tabulas[f] bonorum possessio locum habere non potest. D. Calen. Mart. Iuliano. ij. & Crispino Conss.

b ¶ Neq; hæres.] sed & hæres institutus cōmittente alio edictum potest 30 petere[a]: vt. ff. eo. l. si post mortem. in fin.

a Idē Bar. Bal. S. & Ia.

c ¶ Nominatim.] nā nominatim & olim & hodie potest exhæredari: licet olim aliter posset exhæredari posthumus scilicet inter cæteros, hodie aut inter eos nulla est differentia[b]: vt institu. de 40 exhære. libe. §. j. & . ij. & iij. & . iiij. & . j. de libe. præte. l. fin. §. si. Item not. hic quòd neq; institutus, nec exhæredatus habet contra tabulas: vt hic, & ff. e. l. j. si modo ritè est exhæredatus, & purè & ab omni gradu: aliàs si ab vno contra sequentem pe 50 tet bonorum[c] possessio nem non accipiente eam primo gradu: vt. ff. eod. l. non putauit. §. j. ij. & . iij. & de libe. & posthu. l. & si pepercit. idem in præteri to, quando pro exhæredatione habetur præterito: vt institu. de exhæred. lib. §. mater. & ideo 60 dicit lex non habere lo cum[d] contra tabulas in testamentis fœminarum: vt. ff. eodem. l. illud. §. ad testamenta.

b Ista est de mēte sci bentium.

Bonorum pos. contra tab. quibus detur.

c Idem sci bentes.

d Idē Sal. Alex. & Ia.

TITVLVS XIII.

De bonorum possessione contra tabulas liberti, quæ patronis liberisq; eorum datur.

¶ Etiam patronus qui ex necessitate manumisit: si fuit à liberto præteritus, habet bonorum possessionem contra tabulas, per quam auocat ab hærede scripto legitimam portionem tantùm: à qua excluditur per operarum & munerum exactionem. h. d. cum. l. sequen. Alexā. post Bal. & Sali.

I mperator Gordianus A. Herculiano.

LEX I.

LIcet[g] ex causa[h] fideicommissi manu missus sit is, quē ex voluntate patris cū sorore te manumisisse proponis[i]: tamē si extraneos scripsit hæredes: patris[k] legitimæ contra tabulas eius bonorū possessionē petēdo, vel cōtra nūcupationē, si testamētū sine scriptis cō ditū est, intra tēpora[l] edicto præstituta eam partē poteris obtinere. PP. vj. Cal. Decembr. Gordiano A. & Auiola Conss.

d ¶ Rumpitur.] de iure ciuili. sed de iure prætorio dic. i. rumpetur quan tum ad contra tabulas.

e ¶ Petita est.] sed qualiter potest dari contra tabulas cùm sit nullum: vt. s. l. proxi. & . ff. de iniusto rup. testa. l. j. & quod nullum est, rumpi non potest: vt ff. de iniusto rup. testa. l. nam & si sub cōditione? R̄n. [e]licet sit rescissum iure ci uili, æquitate tamen prætoria est aliquid. vnde infirmatur eo iure quo subsistere fingit: hac etiā ratione suus præteritus potest dicere nullū, & petere cō- 70 tra tabulas diuersis respectibus: vt. j. de libe. præte. l. si. §. sancimus itaq;. in fi.

e Cōtrarij tenent oēs scribentes: quia vtroq; casu est inualidum.

f ¶ Secundum tabulas.] quæ datur extraneo instituto. nam hic nō habebit. Sed nōne secundū tabulas & contra tabulas simul habere locū possūnt: vt ff. de leg. præstan. l. is qui. §. sed si scriptus. quæ est contra? R̄n. ibi non dicitur ꝙ hæres scriptus petierit bono. posses. secundum tabulas, hoc enim facere non possset. sed dicit, ꝙ adiuit hæreditatem[f]: quod de iure ciuili est intelligēdum: simul ergo locum non habent. Arg. contra. ff. de bo. pos. l. sed cum patrono. Sed ibi eodem modo responderi potest. Sed litera aliquantulū repugnat. vnde potest dici[g] aliud in contra tabulas quę datur patrono. & est ratio: quia nō rumpit totum testamentum, vt ea quæ datur liberis: vt dicam. j. tit. j. l. j. in fin. 80 gl. Item est contrarium huic. l. j. de iure deli. potuit. Solu. vt ibi.

f Idē oēs.

g Placet Bar.

¶ DE BONORVM POSSESSIONE CONTRA TABVLAS &c. *¶ Occasione bonorum possessionis quæ datur in bonis in genuorum ponit, & de ea quæ datur in bonis libertorum[h].*

h Ista cōtinuatio est de mēte omnium scri bentium.

LIcet.] CASVS. Decessit quis filio & filia relictis heredibus, quos rogauit vt Stichum manumitterent, & manumiserūt. libertus ille decessit, & instituit extraneum hæredē, nulla patronis suis relicta portione legitima. quæritur, vtrum possit petere bo. pos. contra tabu. si testamentum factum est? Dicitur ꝙ sic. vel per contra tabu. nuncupatam vel nuncupatiuam, quæ est vtilis bono. pos. si testamentum est nuncupatium.

g ¶ Licet.] libertus minor centenario potest exhæredare[i] patronum: si intestatus decedat, succedunt liberi, si quos habet: quibus non extantibus admit titur patronus. at centenarius vel maior si intestat[e] decedat, succedunt liberi si quos habet: illis deficie 10 tibus succedit patronus. qui si exhæredet patronū instituto extraneo, expugnat patronus testamētū, olim in dimidiam, hodie in tertiā: vt instit. de suc. lib. §. sed nostra. quod est speciale in hac contra tabulas: vt pro ea parte tantum expugnetur: nam in 20 ea quæ datur liberis secus, quia in totū: vt. ff. de contra tabulas. si duobus. §. cùm emācipatus. aliàs est. l. cùm emancipatus.

i Gl. vult di cere ꝑterire Alex. & Ias. Patronus quod ius ha bet in bonis liberti.

h ¶ Ex causa.] ff. de bo. lib. qui ex causa.

i ¶ Proponis.] tu fili.

k ¶ Partis.] olim dimidia, hodie tertia.

30 l ¶ Tēpora.] scilicet c. dierum.

PAtronus.] CASVS. Certū est, ꝙ patrono cōpetit bo. poss. contra tabu. liberti pro parte legitima. si autem posteà accepit operas vel mercedē pro operis, vel munera: repellitur à bo. 40 pos. contra tab. liberti.

I mperator Anastasius A. Asclepiodoto.

LEX II.

PAtronus liberti, muneribus[m] electis[n] et operis[o], à contra tabulas bonorum possessione repellitur. D. xiij. Cal. Mart. Viatore & Æmyliano Conss.

TIT. XIIII.

Vnde liberi.

¶ Bonorum possessio Vnde liberi filios agnoscentes pro rata facit hæredes: & donec est locus successioni descendentium, nullus alius potest succedere: & quousque speratur causa testati, cessat causa intestati. h. d. cum. l. seq. Alex.

I mpp. Diocletianus & Maximian. AA. Sarpedoni. LEX I.

SI auus tuus relictis tribus emancipatis filijs decesserit, hiq; bonorum possessionem Vnde liberi acceperint: pro rata[p] portione hæredes[q] eos extitisse[r], palàm est. Dat. iiij. Nonas. Maximo. ij. & Aquilino Conss.

m ¶ Muneribus.] munus dicitur cū causa: donum, simplex: dū tamen nō sit opera: vt. ff. de ver. sig. inter donum.

Munus & donū quō differunt.

n ¶ Electis.] i. exactis.

o ¶ Operis.] reuenditis subaudi secūdū Azo. arg. ff. qui & à qui. ma. li. non 50 si. l. fin. §. his verbis. vel subaudi, scilicet exactis, prout plenè hoc notaui s. de ope. lib. l. si quam. & ad hoc. ff. de libe. ag. l. si qs à lib. §. si quis. imò ex sola impositione[k], quo ad contra tabulas, secūdū H. de porta rauennata.

k Displicet Alex. & Ia.

I idem AA. & CC. Zosimo. LEX II.

EX testamento vel ab intestato existente filio vel nepote[s] suo hærede, nemo[t] potest ab intestato[v] hæres existere[x]. Dat. iij. Id. Mart. ipsis AA. & Conss.

¶ Si nepos hæreditatem paternam repudiat, succedit auo, nec obstat. l. si pater §.

¶ VNDE LIBERI. 60 ¶ *Dixit de bonorū possessionibus quæ ex testamento sunt: nunc de ijs quæ sunt ab intestato. Et not. quòd illis datur unde liberi, quibus contra tabulas: ut. ff. si ta. te. nullæ ex. l. j. §. rectè. unde in bonis materni non datur: ut. j. de suis & legi. l. fi.*

Bonorum possess. vnde liberi quibus detur.

I auus.] CASVS. Decessit qs intestatus relictis tribus filijs emācipatis: quærit, sub qua forma petitur bonorū possessio Vnde liberi succederent? Respondetur quòd omnes succedunt æqualiter.

p ¶ Pro rata.] id est virili non insolidum[l]: vt. ff. si pars hære. peta. l. ij. & . ff. 70 de secundum tabu. l. ij. §. pro qua.

q ¶ Hæredes.] id est successores & loco hæredum constitutos. nam prætor[m] hæredes facere non potuit, quos solus vocauit: vt insti. eo. §. quos autem.

r ¶ Extitisse.] ex prætoris beneficio. nam ius ciuile. xij. tabularum non cognoscebat[n] emancipatos, sed expellebat vt extraneos: vt instit. de hære. quæ ab intest. §. emancipati.

l Idē Bart. & Sal.

m Sequuntur omnes scriben.

n Sequitur Bar. & Sali.

EX testamento.] CASVS. Decessit quis: ei successit filius suus vel nepos ex testamento vel ab intestato. ei vult succedere aliquis in vlteriori gradu: nunquid potest? Respon. quòd non.

s ¶ Nepote.] quem nemo præcedit.

80 t ¶ Nemo.] alius vlterior. Azo. qui non sit in eadem paritate & æquitate, vt secum possit admitti: vt pronepos ex tertio filio: vt institu. de hære. quæ ab intest. §. cùm filius.

v ¶ Ab intestato.] nisi in militis testamēto[o] cui licet pro parte decedere testato, pro parte intestato: vt. ff. de mili. testa. l. si miles vnū. idē etiā in alio qñq; contingit ex postfacto: vt. ff. de inoffi. testa. l. circa. & . l. nam & si. §. si filius.

o Idē Bar. & Sali.

p Idē tenēt Bar. B. Pau. & Ia.

x ¶ Existere.] nam sicut per testamētum, ita per suum hæredem quis alius excluditur[p]. & facit. j. communia de succes. l. antequam.

QVi se.] CASVS. Aliquis habebat filium emancipatum, & ex eo nepotem emancipatum. decessit primò auus ab intestato, nō adita hæreditate aui à patre, vel adita, non curo: ille nepos repudiat hæreditatem patris, & vult succedere auo suo, quod potest. Dicitur cùm sit incognitus à iure ciuili, non potest: sed ex beneficio prætoris petere potest bo. pos.

a Qui.] scilicet nepos.

b Intestatum.] quot modis accidat, dicitur in stit. de hæred. quæ ab intesta. in princip.

c Negat.] scilicet repudiando. secus si dicat non sum hæres, vel non adeò: vt. ff. ad Tertul. l. filij. §. j. & nota. s. de iur. & fac. igno. l. ij. quandoque tamen ponitur negat pro non dicit: vt supra. de peti. hære. l. si putas. in fine. l. Si ergo ponas, nec filium nec nepotem in potestate aui fuisse: vel etiam nepotem tantùm fuisse emancipatum: indubitanter obtinet, quod hic dicit: vt institu. de exhæreda. lib. §. emancipatos. si ponas vtrunque in potestate: & tunc nō admittitur vt suus: quia præcedit eum pater secundum Ioan. vt insti. de hære. quali. & diffe. §. sui. nisi in duobus casibus: vt ff. de condit. insti. l. fin. ff. eod. scripto hærede. & de suis & legi. l. j. §. sciendū. ibi est vterque casus. nec vt agnatus olim, quia inter agnatos non erat locus successorio edicto: vt dicta. l. scripto. Sed cùm hodie iure institutionum

auitam hæreditatem quæ patri delata est, consequi non potest de iure ciuili: sed per bonorum possessionem Vnde liberi de iure prætorio. hoc dicit. Alex. concor. Bal. & Sali.

Imp. Constantinus A. ad Leontium comitem R. P. Orientis. LEX III.

QVi se patris post auū intestatum[b] †defuncti negat[c] heredem: mortui aui paterni susci pere facultates[d] non potest[e], maximè emancipatus: nisi per bonorū[f] possessionē ad huiusmodi beneficiū[g] peruenerit[h]. D. viij. Id. Apr. Limenio & Catulino Cons.

TIT. XV.

Vnde legitimi, & vnde cognati.

Cognati per lineam transuersalem, ut sunt consobrini: siue per lineam descendentium, ut sunt nepotes ex filia: succedunt cognatis tam transuersalibus quàm ascendentibus de iure prætorio per bonorum possessionem Vnde cognati. hoc dicit cum duabus legibus seq. Alexan.

Imp. Alexander A. Vlpio. LEX I.

COnsobrinorū[i] tuorum intestatorū bona si ad prioris ne-

successorium locum habeat in agnatis: videtur quòd etiam sine bonorum possessione admittitur nepos: vt insti. de leg. ag. suc. §. placebat[c]. & si poneres filium emancipatum, nepotem in potestate retentum, videtur quòd etiam nepos vt suus admittitur: vt institu. de hæred. quali. & diffe. §. sui Sed in eo quòd dicit, negat, scilicet secundum duos primos casus: videtur nil interesse, neget vel non. nam aut accepit filius bona patris sui, adeundo, fit emancipatus vel non: aut non. primo casu sunt bona adeundo commissa, & quasi vna habenda est. vnde non potest habere nepos bona aui, nisi omnia: scilicet aui & patris habeat. nec cum bonorum possessione vel sine. ff. de acquiren. hære. l. j. in secundo, non oportet quòd neget: quia duæ hæreditates sunt. quod hic dicit fore necesse. sed secundum Ioan. † respon. loquitur in emancipato filio non apprehendente bona patris: & ideo dicit negat: quia vbi negat, nunquam per bonorum possessionem potest suscipere facultates aui. sed si contenderet se hæredem patris, posset in vno casu: scilicet cùm suus pater successisset auo. nam esset heres de iure ciuili. nam heres heredis &c. Item similiter potest loqui in filio qui erat in potestate, & repudiauit bona patris, & ideo dicit negat: quia si contenderet nepos se hæredem patris sui, aliquo casu haberet bona aui sine bonorum possessione: scilicet cum suus pater non repudiauisset. nam hæres hæredis &c. vt infra. de hæred. institu. l. fin. Item [h] ideo dicit maximè, quia de existente in potestate magis dubitabatur: sed tamen idem est in eo: nam tanquam suum constat eum admitti non posse de iure ciuili: quia successorium non habet locum in suis: vt. ff. de suis & legi. hære. l. j. §. sciendum. Item quia suus repudiare non potest de iure ciuili: vt institu. de hære. quali. & dif. §. sui. Item alia ratione: quia alius præcedebat eum tempore mortis aui, puta pater: vt institu. de hære. quæ ab intesta. §. ita tamen. Item nec tanquam agnatus, quia successorium similiter non habebat locum in agnatis olim: vt insti. de leg. ag. suc. §. placebat. Item quia non erat proximior tempore mortis aui: vt instit. de leg. ag. suc. §. si plures. Tanquam cognatus constat, quòd non poterat admitti sine bonorum possessione: vt institu. de suc. cog. in princip. sed hodie tanquam agnatus[i] potest admitti, cùm successorium habeat locum in agnatis: vt dicta. §. placebat. Item & tanquam suus[k] cùm & ibi detur facultas abstinendi primò, & sic deferatur proximo. & sic habeat locum successorium etiam in suis: vt insti. de hære. qua. et dif. §. sed his. & ff. de acquir. hære. l. necessarijs.

d Facultates.] id est hæreditate[l]. Hic autē quæritur an filius filij emancipati, cōceptus post emancipationem, sit agnatus auo. quod nego[m] omnino: nam iura agnationis per emancipationem etiam inter fratres tolluntur: vt supra. de inoffic. test. l. fratres. nisi per Anastasium: vt supra. de leg. tu. l. iiij. ergo inter hunc nepotem & auum non obstat si dicas, quòd coniunctus est per masculinum sexum: ergo est agnatus. fallit enim in suis cognatis: tamen negari non potest quin ipse emancipatus nepos vocetur per vnde cognati: vt institu. de hæred. quæ ab intest. §. admonendi. & lex expressim decidit quæstionem: vt institu. de suc. cog. j. respon. & infra. de legi hære. l. meminimus §.

a Idē Bar. Bal. & Ia. licet displiceat Ias.
† Aliàs, intestato.
b Et bene B. B. Sali. & Ia.
c Istā lecturam tenent B. B. Pau. S. & Ias.
d Ista iura loquūtur in successione testamentaria, hic in successione ab intesta to. B. B. P. S. Ale. & Ia.
e Gl. sequitur Bar. quicquid dicāt. cæteri.
f Displicet Bar. B. P. & Ias. quo ad tex. licet sit vera in se.
g In hoc gl. bene dicit secūdū mētē scribentium.
h Ista glo. vsque ad fi. est gl. Hu. secūdū Bal. & alios.
i Et in agnatis trāsuersalibus vel descendentibus repudiātibus hæreditatē. secus in deliberātibus: vt in ista. l. Ale. & Ias.
k Nihil est secūdū Ia. in. xvj. col. & ita debet itelligi Bar. l. j. §. post suos. ff. de suis & legi. hære.
l Idē Ia. & est de mēte aliorum.
m Et bene secūdū oēs.

cùm igitur. secundum Azo. Item quæritur, an Vnde liberi detur patri in bonis filij emancipati intestati mortui. Rñ. Pla. quòd sic. vel vnde parentes impo sito nomine. quod stare non posse probo per locum à partibus remotis. nam aut erat suus: aut emancipatus. si suus, aut habebat castrense, aut quasi castrē se peculium: aut non. si habebat, & fecit testamentum: excluditur pater etiam exhæredatus vel præteritus[n]: vt. s. de inoffic. testa. l. si. sed si non fecit testamentum, pater occupat iure peculij[o]: vt. ff. de castren. pecul. l. ij. si autem nec castrense nec quasi castrēse habeat, nec olim nec hodie potest testari: cū omnia sint patris[p]: vt j. de bo. quæ lib. l. fin. §. filijs autem familias. cùm verò est emancipatus, & non contracta fiducia, nil habet tūc pater: vt in stit. de le. ag. suc. §. fi. si cō tracta fiducia, aut fecit testamentum, aut non. primo casu si exhæredauit patrem: habet querelā: si præterijt: habet contra tabulas: vt. ff. de inoffi. testa. l. mater. & l. nam & si. & l. filio. §. contra. Si autem non fecit testamentum, cùm alius non præcedat patrem: pater habebit bonorum possessionem vnde legitimi: vt in stit. de leg. ag. suc. §. Sed certè, & si habeat vnde parentes vel vnde liberi vtilem: est non absurdum[q]. & facit ad. l. istam. §. si vt ab hæred. sc ab. sti. l. ij. & ff. de bo. lib. §. ex patronis. §. si. & s. de inof fic. testa. l. si quis filiū. §. j.

cessitudinis[k] neminem iure pertinuerint: tu qui eorum possessionem[l] agnouisti, persequi[m] nō pro hiberis. Dat. iij. Id. August. Iulia. ij. & Crispino Cons.

Ad hæreditatem nati ex consobrina, non peruenitur sine bonorū possessione de iure prætorio. h. d. Sal.

Impp. Diocle. & Maximian. AA. Zenoni. LEX. II.

CVm propiorem[n] † sobrinū, id est natum à consobrina re bus humanis intestatum defunctum proponas: intelligis sine auxilio bonorum possessionis eius te successionem vendicare non posse[o]. Dat. vij. Cal. Iun. Laodiceæ AA. Cons.

Nepotes ex eadem filia nati, succedunt auo in virili per Vnde cognati. Sal.

Idem AA. & CC. Felici. LEX III.

NEpotibus[p] aui materni pro virili portione[q] etiam iure honorario[r] successio defertur. D. Idib. Octobr. Sirmij CC. Cōs.

Probatio debet esse de necessario concludentibus. ad hoc allegatur secundum Bald. & Salicetum. Vel sic: Ad probandum quem esse

e Non potest.] s. de iure ciuili.

f Per bonorum.] id est ius prætorium: quia non de iure ciuili.

g Beneficium.] id est huiusmodi bona.

h Peruenerit.] per Vnde liberi[r]. alij dicūt, per Vnde cognati, & vnde agnati.

VNDE LEGITIMI, ET VNDE COGNATI. Legitimi sunt agnati, & etiam quidam cognati qui in loco agnatorum sunt: ut sunt filij sororis. Item uterini: ut infra de leg. hære. l. penul. & fin. item quia ex orficia. uel Tertullia. admittuntur: ut. ff. eo. l. ij. §. fi. & l. j. seq. Postquam ergo dixit de illa quæ datur liberis, dicit de illa quæ datur agnatis, & tertio[s] de illa quæ datur cognatis. hic enim est ordo: ut. ff. si ta. te. l. j.

COnsobrinorum.] CASVS. Decessit filius sororis matris meæ, & volo adipisci bona sua. quæritur an possim? Dicitur quòd si nemo sit ei proximior, possum ei succedere per bon. possessio. vnde cognati. vel sic: filij duarum sororum sunt consobrini: si ergo vnus decedat ab intestato, an alius ei possit succedere per bon. possessio. vnde cognati, quæritur? Respō. quòd sic, si nullus sit proximior. sed si agnatus bo. pos. petat dicendo se velle esse bo. poss. petat eam per pos. hære. peti. vt ff. de pos. hære. peti. l. j.

i Consobrinorum.] consobrini dicuntur ex duabus sororibus nati: vt insti. de gradibus. §. quarto gradu.

k Necessitudinis.] id est cognationis: vt. ff. de iusti. & iure. l. fi.

l Eorum possessionem.] per vnde cognati.

m Persequi.] vel per bonorum possessionem hære. peti. vt. ff. de bo. poss. l. j. & l. ij. vel rei ven. res singulas. cùm sis dominus factus per agnitionem[t]: vt hîc, & ff. de bono. poss. l. j.

CVm propiorem.] CASVS. Quidem decessit de filijs consobrinæ meæ nullo condito testamento. Dicitur quòd ego ei succedere possum per bono. poss. & dicti sunt consobrini filij duarum sororum, propiores sobrini, filij consobrinorum.

n Cum propiorem.] id est in quinto gradu à consobrina qui respectu sequentis dicitur sobrinus propior. sic dicitur vt insti. de gradi. §. quinto. & §. sexto.

o Non posse.] cùm non sit tibi agnatus.

NEpotibus.] CASVS. De prædictis nepotibus ex filia quæritur qualiter succedant auo suo materno? Respond. quòd pro virili portione & iure prætorio si sint ex eadem filia.

p Nepotibus.] ex vna filia. si autem ex duabus essent, succederent in stirpem: vt insti. de hære. quæ ab intesta. §. cùm autem.

q Portione.] dic de iure honorario. s. per bonorum possessionem vnde cognati. nam vnde liberi eis non datur: vt. j. de suis & legiti. hæred. l. si & quæ sit ratio, dic vt ibi not.

r Honorario.] non solùm constitutionibus, cum diminutione tamen tertiæ

n Hodie nō cōpetit sibi querela. Ia.
o Imò iure hæredita. tio. Ias.
p Falsum est secūdū Ia. loquendo in aduētitijs quo ad proprietatem.
† In quibusdam exē. legitur, Cum propius sobrino, idem cōsobrina. tū rebus humanis intestato defunctū propo. &c.
q Ista par. gl. tenet. B. Bal. Sali. Alex. & Ias.
r Sequitur Bar. in fi. & Ia. in. viij. colun.
s Sequunt scriben. hic. Consobrinorum qui dicātur.
t Ista glo. est dementē scribentium.

tertiæ patris quandoque: vt insti. de hære. quæ ab intesta. §. item vetustas. &. ʃ. de colla. illam. sed hodie contra: vt in aut. ibi posita.

NOn hoc.] CASVS. Si mihi delata est bono. posses. ex aliquo capite, & eam tenui animo deliberandi: an eam videar agnouisse, quæritur. Respon. quòd non. Quod si eam agnouerim tantùm sine corporali apprehensione. an mihi sufficiat, quæritur? Dicitur quòd sic.

hæredem defuncti, non sufficit probare, quòd poßideat bona hæreditaria ipsius defuncti. hoc dicit. Alexan.

Idem AA. Syristæ. LEX IIII.

NOn hoc [a], an tenuerit [b] quis res hæreditarias, necne † sine voluntate acquirendæ sibi hæreditatis, quærendum [c] est: sed an admiserit [d] hæreditatem vel bonorum possessionem. Dat. xj. Calend. Ianuar. Sirmij. CC. Conf.

Linea cognatorum non potest succedere nisi de iure prætorio per bonorum poßeßionem, quam nemo inuitus agnoscere compellitur. hoc dicit. Alexan. concor. Bal. & Sali.

Idem AA. Platoni. LEX V.

CErtum quidem est cognationis iure citra admissionem bonorum possessionis neminem posse succedere [e]: defuncti † verò cognati [f] succedere nolentes, bonorum possessionem petere non vrgentur [g]. Dat. xij. Calend. Mart. Sirmij, CC. Conf.

TIT. LVI.

De successorio edicto.

a ¶ Non hoc.] si dubitetur, an quis sit bonorum possessor, non inquiritur an possideat bona vel non: sed an petat decretalem. & iste est casus.

b ¶ An tenuerit.] id est si possedit etiam de facto.

c ¶ Quærendum.] no. ergo quòd non probat hoc esse quod ab hoc contingit abesse: quia plerunque abesse contingit, id est quem non esse hæredem licet apprehendat: ideo non sequitur, si apprehendit, ergo est hæres: vt quia est prædo. & contra adire potest etiam si nihil attingat: vt. ff. de acquiren. hæredi. l. pro hærede. in princip. & l. gerit pro hærede. & infrà. de iure deli. l. si auia. & l. si sorori. & ff. de rei vendi. l. si ager. in fin. & sunt similia huic generali multa quæ notaui suprà de proba. l. neque natales.

d ¶ An admiserit.] i. adiuerit, vel agnouerit.

Casus.

† Al. c. li. j. disponc. ca. vij. verba hæc, sine voluntate acquirēdę hæreditatis, abundare dicit, & cācellasse indu cenda.

† Defuncti s

CErtum est.] CASVS. Si mihi delata fuerit bono. poss. in bonis cognati de iure prætorio, certè non possum succedere, nisi ea petita & admissa: quam admittere non compellor. Vel sic: Non possum succedere alicui iure cognationis, nisi petierim bono. poss. à iudice. si autem petere nolo, non compellor.

e ¶ Succedere.] de iure prætorio verum est: sed per authen. secus.

f ¶ Cognati.] nominatiui: sed defuncti, est genitiui casus.

g ¶ Non vrgentur.] vt. ff. de bono. possessio. l. iij. §. inuito. & infrà. de iure delibe. l. nec emere. Et no. hîc tria. Primò vsque ad quem gradum datur agnatis & cognatis bonorum possessio? Respon. vsque ad. x. agnatis: & vsque ad. vij. [a] cognatis & quibusdam personis de septem: vt institut. de succes. cog. §. finali. &. ff. vnde cog. l. j. § hæc autem. Secundò quot sunt bonorum possessiones? Et dic quòd hodie sunt sex ordinariæ. septima extraordinaria, quæ datur quoties ex nouis legibus datur hæreditas ex testamento vel ab intestato: ideoque dicitur extraordinaria [b] quia non habet certam sedem ex testamento vel ab intestato: vt institut. eod. §. decima. in fine. §. &. §. septima. Prædictarum autem sex, sunt duæ ex testamento, quatuor ab intestato. Ex testamento, secundum tabulas, & contra tabulas, quæ dicitur ex testamento: non quia nitatur secundum tabulas, imò contra tabulas. sed ideo quia non habet locum nisi facto testamento: vt institut. eodem. §. sunt autem. Quatuor ab intestato: vt vnde liberi, & vnde agnati, & vnde cognati. de quibus duabus dicit hic titulus, licet leges sub eo positæ de cognatis dicant. Item vnde vir & vxor, sed olim aliæ plures erant insertæ: vt habes hîc, & institut. eodem. §. & cùm de testamentis vsque ad. §. septima. Præter has. vij. sunt tres [c] etiam hodie quæ non tribuunt ius in proprietate, sed in possessione tantùm: vt Carboniana, & quæ datur ventri: de quibus dices infrà. de carbo. edic. l. j. Item quæ datur gratia agnoscendæ litis: vt. ff. de inoffic. testa. l. Papinianus. §. primo. & suprà. de inoffic. testa. l. ij. Tertiò not. an sint sublatæ bonorum possessiones per noua iura, quod quidam dicunt: sed est falsum, nisi in duabus. Dic ergo, quòd eundem locum tenent hodie quem olim: nam secundum tabulas, nec olim nec hodie est necessaria: cùm detur scripto petitio hæreditatis, & possit adire de iure ciuili, nisi in tribus casibus [d]. Primus est. ff. de iniusto testamen. l. posthumus. quando posthumus qui rumpit, decessit viuo testatore. Secundus institut. quibus mo. testa. infir. §. non tamen. vbi capitis diminutione testamentum fuit infirmatum, sed tempore mortis inuenitur sui iuris. Tertius. ff. de secundum tabu. l. secunda. §. si sub conditione. vbi etiam pendente conditione petitur bonorum possessio. In his tribus etiam hodie est necessaria. Contra tabulas autem, sicut olim fuit necessaria: sic & hodie [e]: & eisdem datur personis, quas habes. ff. de contra tabu. l. prima. Vnde liberi fuit olim necessaria emancipatis: vt suprà. qui admit. bonorum possessio. possunt. l. emancipata. sed hodie non est: vt in authen. de hæred. ab intesta. §. primo. colla. ix. Vnde legitimi, nec hodie nec olim [f] erat necessaria, cùm ex. l. xij. tabularum succederent: vt institu. de leg. agna. succes. in princ. Vnde cognati, fuit olim necessaria. vt suprà eodem. l. ij. sed hodie non est. vt in authen. de hæredi. ab intesta. §. nullam. Vnde vir & vxor & hodie & olim est necessaria: vt infrà vnde vir & vxor. l. j. ADDITIO. Videas Angel. Aret. institu. de exhære. liberorum. in princip. qui ponit. xxj. casus in quibus hodie est necessaria bonorum possessio. Et aduertas, quia multùm refert, an quis de iure ciuili potest adire hæreditatem: vel an de iure prætorio hoc per bonorum possessionem facere debeat: quia priori casu hoc licet vsque ad. xxx. annos. vt. l. licet. cùm ibi not. infrà de iure deliberan. Posteriore verò si quidem est de liberis ad annum tantùm, si extraneus solùm ad centum dies: vt. l. j. §. j. ff. quis ordo in bonorum posses. seruetur.

a Imò vsque ad. x. secundū doctō. hîc. Bonorū possessiones sunt septē.

b Idem Sa. Alex. & Ias.

c Idē Bar. & alij. Bonorum possessiōes an sint hodie sublatę.

d Idē Bart. Bal. S. & Ia.

e Quando causa præteritionis apponitur. secundum omnes scribētes.

f Imo. Sal. & Ias.

Excluso primo uel priore in ordine, admittitur sequens in gradu uel in capite. hoc dicit. Bald. & Salice. Vel sic: Si primus in ordine non agnouit bonorum poßeßionem, admittitur sequens per successorium edictum. hoc dicit. Sali.

Imperator Alexander A. Iuliano. LEX I.

SI mater tua propter furorē suū patrui sui [h] bonorum possessionem [i] non accepit [k]: tu filius eius [l] ad eorundem bonorum patrui [m] magni possessionem [n] ex edicto [o] quo prioribus non petentibus, sequentibus permittitur, admissus es. PP. iij. Id. Decembr. Maximo. ij. & Æliano Conf.

Si primus non agnouit bonorum poßeßionem: uel agnouit: sed non ut debuit: sequens admittitur per successorium edictū. secus si agnouit ut debuit. hoc dicit. Alexan. Bal. & Sali.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. Firmo. LEX II.

¶ DE SVCCESSORIO EDICTO. ¶ Quia in prædictis bonorum possessionibus locus est successorio edicto, ideo de eo dicit [g]. Et no. quòd quandoque est de capite in caput: vt deficiente capite liberorum, admittantur agnati, & deficientibus agnatis, tunc cognati, & vltimò vir & vxor: vt. ff. si tabulæ testa. nul. ex. l. j. quandoque de gradu in gradum, quando plures personæ sunt in eodē capite. nam deficiente prima, admittitur secunda: vt. ff. eodem. l. j. §. quibus. Item nota, quòd hic titulus propter creditores est inductus, ne longa mora eis fiat [h]: vt. ff. eodem. l. j. in principio. Sed videtur quòd parum valet hoc auxilium legis creditoribus, cùm multi anni potuerunt currere antequàm omnes liberi in infinitum habeant annum pro quolibet gradu: & agnati vsque ad. x. & cognati ad vij. & quilibet habet centum dies. Respon. hoc raró contingit, quòd quis tot habeat. Item dico etiam inter tempus primi [i] interrogari sequentes à creditoribus an admittent. argumen. ff. eodem. l. j. §. sanè. Item sic fit & alibi: vt. ff. de cura. bo. dan. l. j. Item nota, quòd in suis non erat locus successorio de iure ciuili: de gradu in gradum: vt. ff. de suis & legiti. l. j. §. sciendum. & est ratio: quia primus repudiare non poterat: sed hodie potest: vnde habet locum successorium edictum: vt institut. de hære. quali. & diffe. §. sui. eadem ratione nec de capite liberorum in agnatos olim. Item nec in agnatis habebat locum de gradu in gradum per. l. xij. tabularum: sed hodie sic [k]: vt institu. de leg. ag. suc. §. placebat.

SI mater.] CASVS. Delata fuit bon. possess. matri meæ in bonis paternis in furore constituta non petit bono. possess. vnde agnati: & sic exclusa est an ego qui sum in sequenti gradu petere possim, quæritur. Respond. quòd sic, ex edicto successorio. Vnde cognati.

h ¶ Sui.] qui sibi est agnatus.

i ¶ Bonorum possessionem.] Vnde agnati.

k ¶ Non accepit.] idem si petijt [l] per procuratorem aliàs curatorem, & in furore: vel etiam post furorem decessit antequàm ipsa mater ratificaret agnitionem vel petitionem curatoris. vt suprà de cura. fur. l. vltima. §. penultimo.

l ¶ Eius.] matris.

m ¶ Patrui magni.] qui est tibi cognatus, & tamen dicitur mihi patruus magnus. nam qui est patruus matri meæ, est mihi magnus. & qui est ei auunculus, est mihi magnus. & sic econtra ex parte patris: vt. ff. de gradi. l. iurisconsultus. §. patruus. secundum Ioann. Sed Pla. contra. dixit enim impropriè hîc patruum [m] dici, cùm non sit agnatus.

n ¶ Possessionem.] aliâs successionem Vnde agnati.

o ¶ Ex edicto.] successorio. Est enim edictum successorium quod prioribus non petentibus, sequentibus petentibus permittitur. & est in hac. l. de capite in caput, & de gradu in gradum. vnde intellige quòd non erant alij agnati. aliâs ipsi vsque ad decimum præferentur gradum [n]: vt. ff. eo. l. j. §. quibus. & instit. de hære. quæ ab intesta. §. admonendi. Sed videtur quòd hîc non habeat locum successorium edictum: quia furioso non fuit delata bonorum possessio: vt. ff. eo. l. j. §. furiosi. & de bo. poss. delata infan. l. j. Sed potest dici [o] quòd erat hîc delata ante furorem. Vel melius secundum Azo. [p] si ea facta sanæ mētis non accepit, defertur sequentibus: vt suprà de crua. fur. l. fin. §. penul. & facit. s. qui admit. ad bo. posses. l. infantis. &. ʃ. de impub. & ali. sub. l. antepenul. & ff. de peti. hæredi. hæres. in prin.

g Placet Bar. B. Pau. Alex. & Ias.

h Sequūtur Ia. & Bart. licet Pau. aliter dicat.

i Sequūtur Bal. Ale. & Ias. licet P. contra.

k Et bene indubitāter in transuersalib⁹. Bart. B. & Alex. hîc.

l Sequūtur doctores.

m Istā tenet Ias. licet Bart. ambas approbet. Edictū successoriū qd sit.

n Imò non isto iure nec de iure authēticorū Bar. F. Pau. Alex. & Ias.

o Displicet Bar. & alijs.

p Ista placet omnib⁹.

SI auiæ.] CASVS. Mulier aliqua habebat filium, & ex eo nepotes duos, & duos fratres, quorum alter habebat filium. decesit mater, & filius, & frater qui habebat filium. decesserunt nepotes. ad quorum successionem an admitti debeat filius fratris qui est eis in quinto, an frater mulieris qui est eis in quarto gradu, quæritur? Respond. quòd admittitur frater. sed si non venit, vel venit, & venire non debet: vt ex testamento cùm sit falsum: vel non ab intestato, cùm venire posit: admittitur filius fratris. Vel pone casum aliter, vt in gloss. proxi.

† Aliâs, Si auię frater, eorum de quo. &c.

SI auiæ[a] eorum[b] † frater[c] de quorum[d] successione agitur, velut ex testamento adijt hæreditatem[e], quos intestatos decessisse, ac falsum testamentum prolatum contendis[f], & ab intestato non petita bonorum possessione vita functus[g] est, ac tu[h], licet quinto gradu constitutus, ex successorio capite petijsti bonorum possessionem, vel necdum exclusus petas: eorum successionem potes vendicare. Nam si is[i] quem quarto gradu constitutum esse non ambigitur, ex edicto petijt[k], nec hoc te latuit: frustra nobis supplicasti. Dat. vj. Id. April. Sirmij. CC. Conf.

a ¶ Si auiæ.] Pone casum[a]. Berta habuit nepotes ex filio mortuo. Item fratrem, item nepotem[b] ex alio fratre mortuo. mortua Berta decedunt nepotes ex filio, ad quorum successionē si frater Bertæ veniat, qui est in quarto gradu eis, non veniet filius alterius fratris qui est eis in quinto. aliâs si non venit, vel venit non vt debet: filius alterius fratris venit. Dic ergo: si auiæ, scilicet Bertæ.

a Gl. omittit trūcū q debet addi. & sic casus est verus. Ias.

b Improprię secūdū Ias. & est de mente aliorum.

b ¶ Eorum.] scilicet nepotum prædictæ auiæ qui sunt ei auiæ in secundo gradu. ergo fratri in quarto. ergo filio fratris in quinto.

c ¶ Frater.] Lucius, qui est in secundo gradu ei.

d ¶ De quorum.] isti duo nepotes vocabantur: vnus Titius, alter Seius.

e ¶ Hæreditatem.] nepotum prædictorum.

f ¶ Contendis.] tu filius alterius fratris.

g ¶ Functus.] Lucius.

h ¶ Actu.] filius alterius fratris auiæ qui vocatur Sempronius, pone.

i ¶ Si is.] id est Lucius frater auiæ qui non potuit adire ex testamento, quod erat falsum.

k ¶ Petijt.] quod potuit. nec enim hæres scriptus scilicet frater auiæ videtur renunciasse ab intestato successioni cùm ignorauit[c] testamentum non valere: vt. ff. de inofficio. testamen. l. mater. nisi ignorasset ius: vt. ff. si quid in fraud. pat. l. si patronus, in princip. & de bon. liber. l. Paulus. ij. § patroni. & ff. de petitio. hæredita. l. legitimam. Item nota, quòd hos gradus sic computant quidam. Isti duo nepotes sunt in gradu secundo: auia in tertio: frater auiæ in quarto: filius fratris auiæ in quinto: sed hoc stare non potest: quia gradus qui est inter duos nepotes, hîc computandus non est. Alij dixerunt, quòd loquitur de nepote fratris: intellige, id est de filio filij fratris. sic fortè computando, duo nepotes de quorum successione agitur, sunt auiæ in secundo. fratri auiæ, in tertio. filio fratris auiæ, in quarto. ergo nepotibus istius fratris, in quinto: quod nil est: quia omittitur gradus proauiæ. Item quia secundum istam computationem, frater auiæ est in tertio: & litera dicit in quarto. Tu ergo[d] computa quòd isti nepotes sunt in primo gradu matri suæ: vel patri auiæ, in secundo: proauiæ, in tertio: filio proauiæ & fratri auiæ, in quarto. ergo isti nepoti in quinto: vt patet instit. de gradibus. § primo. & § secundo. & § tertio. & § quarto. & § quinto. Si quæris quare proauiam numero? Respond,[e] quia semper est eundum & recurrendum ad personam in qua vnum fuerunt: vt. ff. de gradi. l. iurisconsultus. prope princip.

c Sequūtur Bar. B. Pau. Alex. & Ias.

d Et bene. & istæ duæ cōputationes reprobātur: & placet Bar. ista cōputatio.

e Idē Alex. & Ias.

TITVL. XVII.

De Carboniano edicto.

¶ Si filio impuberi mouetur quæstio status, & hæreditatis: debet ex Carboniano edicto differri quæstio in tempus pubertatis: & impubes præstita cautione si non poßidet, constituitur possessor bonorum hæreditatis: uel si poßidet, eius poßeßio confirmatur. Si uerò non satisdat, erunt unà cum eo in poßeßione illi qui contradicunt. hoc dicit. Alex. post Bald. & Sali.

¶ DE CARBONIANO EDICTO. ¶ *Dictum est de bonorum poßeßionibus quæ tribuunt ius in proprietate: nunc de ijs[f] quæ in poßeßione tantùm ut. ff. ne uis fiat ei. l. penul. § fi. & § pen. & ff. eo. l. penul. & dicitur Carbonianum, à Carbone prætore. ar. insti. de acti. § alie. in fi.*

f Ista continuatio est de mente doct.

SI tibi.] CASVS. Decessit paterfami. relicto filio impubere, nec instituto, nec exhæredato: cui si moueatur quæstio status, scilicet quòd spurius sit: vel seruus ex ancilla, ab agnatis volentibus venire ad successionem defuncti, nec à poss. bon. discedere velit impubes: antequam ad xiiij. ann. veniret. an sit audiendus, quæritur? Dicitur quòd sic. & erit in poss. bono. ex carbo. edicto. itaque mater satisdet de resti. bonis adueniente tempore pubertatis, si appareat filium esse seruum: qui si satisdare noluerint, agnati simul cum ipso in poss. erunt: nulla eis pendente tempore impubertatis, emolumentorum spe relicta: sed ex bonis filius interim alatur: & sic expone in litera, quòd dicit, vendicat retinendo. Vel dic, quòd non fuit in possess. bono. sed vendicat, & sic propriè ponitur. vendicat, scilicet conueniendo: & dic quòd decessit relicto filio impubere: cuius hæreditas ab aliquo posidetur: impubes intentat peti. hæredi. quia in ea necesse habet plenè docere de iure suo: consulitur ei, vt modò dixi: ergo dicitur, quod erit in posses. vsque ad tempus pubertatis: præstita tamen satisdatione. Vel pone aliter casum vt in glo.

IDem AA. & CC. Floræ. LEX I.

SI tibi[l] ac filio[m] tuo status ab ijs contra quos supplicas, mouetur quæstio[n]: perspicis præmature rerum quas velut de patris[o] successione filius tuus vēdicat[p], restitutionem postulari: cùm si in pupillari permaneat ætate, secundum formam[q] edicti Carboniani data bonorum possessione, satisdatione impleta[r] tunc demum in possessionem eum constitui cōueniat: vel hac[s] non oblata, portionem[t] ab omnibus[v], quam vendicat posideri: seruitutis verò quæstionem in tempus pubertatis differri[x]. Da. xij. Cal. Nouēbr. Sirmij. CC. Conf.

¶ Ex summaria cognitione peruenitur ad Carbonianum. hoc dicit. Bald. Vel sic: Bonorum poßeßio Carboniana, conceditur semiplenè probanti ea quæ in hac lege continentur. hoc dicit. Alex.

l ¶ Si tibi.] Loquitur Imperator matri pro filio impubere supplicanti. Et dic casum[g] secundum Ioan. quòd impubes posidebat: & aduersarij eius proponebant petitionem hæreditatis. iste impubes dicebat se hæredem: illi replicabant eum seruum. quātum est pro bonis, hoc non possunt: quia præmaturè id est nimis citò petunt. nam quæstio seruitutis in tempus pubertatis differtur. sic exponitur. ff. de coll. bo. l. j. § si impubere. & quod dicit vendicat, scilicet retinendo. Vel secundum alios dic casum[h] quod mater nomine filij agebat petitione hęreditatis, alijs posidentibus, scilicet agnatis defuncti: illi excipiebant eum seruum. Imperator ei consuluit vt petat tantùm possessionē ex hoc edicto: & non mutaret in petitorio: quia graue esset ei probare propter filij debilitatem, & aduersariorum potentiā. Sed huic positioni est cōtrà suprà de ordi. iudi. l. j. quia ibi agit impubes, & occasione status non differtur. Sed dic[i] quòd ibi expediebat ei non differri. Vel hic possessorio, ibi petitorio. Vel solue vt ibi.

g Placet Bar. B. & P. displicet tū quo ad tex. Ale. & Ias.

h Vtraque casus positio placet Bar. Bal. & Ias.

i Et bene Bar. S. & Ia.

m ¶ Filio.] Vt quia tu ancilla, & filius tuus seruus dicitur, vel spurius. Et dic quòd filius nec fuit institutus nec exhæredatus: quia tunc cessaret Carbonianum[k]: vt. ff. eo. l. cùm sine. & est ratio quia institutus habet secundum tabulas: & exhæredatus iustè repellitur: vt. ff. eo. l. j. § Pomponius.

k Idē Bart. Bal. Sal. Alex & Ias.

n ¶ Quæstio.] In modum replicationis secundum primum. vel exceptionis secundum alium.

o ¶ Patris.] Secus[l] de matris vel alterius lineæ fœminæ, cum illis scilicet personis tantùm detur Carboniana, quibus & contra tabulas potest dari: vt ff. eodem. l. j. & generaliter. & l. de bonis. sed in bonis matris non datur contra tabulas: cùm præteritio sua habeatur pro exhæredatione, ergo nec Carboniana.

l Idē Bart. & alij.

p ¶ Vendicat.] Retinendo secundum Io. vel propriè secundum Alber.

q ¶ Secundum formam.] quæ est vt satisdatio præcedat vt subijcit, & tunc demum detur, quando status & rerum[m] sit quæstio. si verò status tantùm, non differtur ex Carboniano: vt. ff. eodem. titu. l. de bonis. § j. sed ex cōstitutionibus: vt. ff. eo. l. iij. § j. Item si de bonis tantùm, similiter non differtur: vt. ff. eo. l. j. § si quis filium.

m Idē Bar. Bal. P. Ale. & Ias.

r ¶ Impleta.] scilicet de restituendis bonis, si apparuerit eum non filium: vt. ff. de col. bo. l. iij. § emancipatus. & ff. eodem. si is qui. § an autem. Sed P. dixit eum cauere de vtendo arbitrio[n] boni viri ad instar fructuarij: vt. ff. vsufruc. quemad. ca. l. j. in prin.

n Dic quod vtrūque capitulū debet in satisdatione comprehendi. Bar. & Sali.

s ¶ Hac.] scilicet satisdatione.

t ¶ Portionem.] vt quia non habebat in bonis paternis nisi portionem. cū fortè haberet fratrem.

v ¶ Ab omnibus.] s. pupillo & aduersarijs, etiam si sint extranei: vt. ff. eo. l. j. sed non alentur[o] inde, sed vice satisdationis erunt simul in possessione: vt. ff. e. l. de bonis. § qui pupillo. si autem sint de liberis, siue caueatur, siue non: erunt in possesione[p]: vt. ff. eo. l. sed & si is. in prin.

o Idē Sal. & Ia.

p Sequūtur Bart. & Ias.

x ¶ Differri.] hoc si puberi expediat. secus si expediat statim agi: vt. ff. eod. l. iij. § duæ. Item & nunquid differtur quæstio quo ad matrem? Respondet Pla. non[q]: vt. ff. eo. l. j. § fi. nec tamen fiet præiudicium causæ filij, siue perdat mater: vt. j. de lib. cau. l. fin. siue vincat: vt. ff. eo. l. iij. § si mater. Nec ob. l. j. in fi. ff. eodem. quia sententia contra matrem lata, non nocet filio[r]: sed contra ipsum data. Item nunquid Carbonianum cum ordinaria bonorum possessione datur? Respon. quòd non: vt. ff. eodem. l. si impubes. in fi. Sed contra videtur. ff. eo. l. iij. § missum. in fin. § Sed respond. ibi dicitur oportebit ordinariè petere qui Carbonianum petit. & non dicit, oportet vel oportebit, dico si bonorum possessionem petere vellet. Sed nonne etiam qui Carbonianum habet, tantùm debita exigit: vt. ff. eo. l. penul? R. sic. fortè à volentibus non inuitis. vel non vt bonorum possessor iuris sed Carboniani tantùm &c. ADDITIO. Dicas sic. aut ipse nō satisdedit: & tūc nō pōt intētare actionē. aut satisdedit: & tūc aut vult intētare directā tāquā hæres, & nō pōt: aut vult intentare

q Et bene Bar. B. Pau. Alex. & Ias.

r Imò nocet quo ad tale præiudiciū vt ibi, nō quo ad plenū præiudiciū vt hic Cyn. & Ia. licet gl. sequatur Bart.

intentare tanquam bonorum possessor Carboniani, & potest: vt. ff. eo. l. pe. & l. iij. §. missum. qui. §. declarat istam materiam: vt dicit Bar. hîc.

Carbonianum.] CASVS. Celebrato diuortio inter te & vxorem tuam, significauit tibi vxor tua, quòd ex te fuit prægnās: fecisti inspici ventrem: custodiri partum: decessisti: tibi voluit succedere impubes, mouetur sibi controuersia, quòd filius tuus non sit: nunquid si in poss. bon. mitti petat vsque ad tempus pubertatis, audiendus est? Respō. quòd sic: si partus fuerit custoditus, & hoc probetur, & non plenariè cognoscetur: alioquin si plenè probaretur, haberetur pro instituto, & adiret hæreditatem: vt. ff. eodē. cùm sint. & interim aletur de bonis, non obstante, quod dici posset: quia nutritus fuerit alienis bonis, si posteà apparuerit eum filium tuum non esse. Vinianus.

Imperatores Theod. Arcad. & Honor. AAA. ad Rufinum præfe. præto. LEX II.

Carbonianum [a] edictum, sub personis legitimis ex indubitato [b] matrimonio [c] custodito partu, & probata legitima successione, defertur [d]: scilicet vt in possessione nouus [e] hæres constitutus, vsque ad pubertatis annos sine inquietudine rebus vtatur interdum alienis [f]. D. iiij. Cal. Octob. Theodosio A. iij. & Habūdātio Conss.

TITVL. XVIII.
Vnde vir & uxor.

Coniunctis deficientibus, uir & uxor ab inte stato uocantur ex quarto capite edicti. h. d. Vel sic: Deficientibus coniunctis, uir & uxor inuicem succedunt ex edicto, fisco excluso. Sali. Vel sic: Deficientibus agnatis omnibus & cognatis, uir succedit uxori & econtra, quia ex quarto capite edicti, per bonorum possessionē quæ unde uir & uxor appellatur. h. d. Alexan.

Impp. Theodosius & Valētin. AA. Hierio præfec. præto. LEX VNICA.

Marit[o] & vxor [g] ab intestato [h] inuicem sibi insolidū pro ātiquo [i] iure succedant, quoties deficit omnis parentum liberorúmve, seu propinquorum legitima, vel naturalis [k] successio, fisco excluso [l]. D. xij. Calend. Mart. Hierio & Ardaburio Conss.

Vbi matrimonium fuit sine dote, & coniunx præmoriens est locuples, & superstes laborat inopia: licet extent filij defunctæ personæ tam ex eodem matrimonio quàm ex alio: coniunx superstes succedit in quarta parte, si liberi non sunt ultra tres: alias succedit in uirili cum liberis, & legatum sibi factum à defuncto computatur in ipsam quartam. h. d. Alex.

In authen. de exhiben. & introdu. reis. §. quoniam verò. in fi. collat. v. cōst. vj. & colla. viij. const. vlt. vt li. matri & auiæ. §. qa verò. ij.

Præterea si [†] matrimonium sit absque dote [m], coniunx autē præmoriens locuples [n] sit, superstes verò laboret inopia: succedet vna [o] cum liberis communibus alteriusve matrimonij in quartam, si tres sint vel pauciores. Quòd si plures sint, in virilem portionem: vt tamen eiusdem matrimonij [p] liberis proprietatem seruet, si extiterint: his verò non [q] extantibus, vel si nullos habuerit, potietur etiam dominio, & imputabitur legatum in talem portionem.

TITVLVS XIX.
De repudianda bonorum possessione.

In repudiando bonorum possessionem non requiritur præsentia aduocati. hoc dicit. Bald. Sali. & Alex.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. Theodosiano. LEX I.

Emancipatus, repudiata bonorū possessione, absentię patroni [r] causæ velamento rursus ad eādem redire questionem frustra conatur. Sine die & consule.

Pater non potest iura filij repudiare in iudicio uel extra. hoc dicit. Bald. Vel sic: Pater non potest repudiare iura filio delata. Sali.

Idem AA. & CC. Theodoro. LEX II.

Filio delatam [s] bonorū possessionem, patri ad fraudem [t] filij repudiare non licet. D. vj. Cal. Decemb. Nicomediæ CC. Conss.

TITVLVS XX.
De collationibus.

Vbi ex testamento cum effectu succeditur, collatio cessat. hoc dicit. Bald. Vel sic: Iure isto de success. edic. l. j. §. decretalis. & infrà de repud. hære. l. sicut.

---

a Carbonianum.] id est commodum edicti Carboniani. Et capias ita constructionem, Carbonianum edictum non defertur: itellige puero & hoc dico custodito partu sub legitimis personis.

b Indubitato.] subaudi ex partu dico nato.

c Matrimonio.] scilicet nato. Vel dic, existente.

d Defertur.] vsque ad annum [a] vt omnes bonorum possessiones: vt ff. eo. l. iij. §. missum. Sed si hæc probentur, scilicet matrimoniū indubitatū & partum sub legitimis psonis custoditū esse: de quibus dicitur. ff. de ven. inspi. l. j. §. de inspiciēdo. & quòd sit legitima successio, id est quòd sint legitimi successores, id est filij legitimi, quod sequitur ex duabus primis: nō habet Carbonianā cùm posit adire & petere suo iure sicut si esset institutus: vt. ff. eo. l. cùm sine. in princi. sed subaudi in omnibus summatim [b] vel semiplenè: vt. ff. eod. l. iij. §. causæ. vel quod dicit de partu custodiendo, dicit ideo quia si mulierve trem custodiri passa non fuerit: denegatur partui Carboniana: vt. ff. de vē. inspi. l. j. §. si cui. & l. edictum. Azo.

d Defertur.] scilicet puero. & hoc dico, partu &c.

e Nouus.] scilicet præsumptiuè.

f Alienis.] si patet eum non filium: nec repetuntur sun: ptus [c]: vt. ff. si mulier ven. nomine. l. j. §. interesse. & ff. de inoffi. testa. l. qui de inofficioso. sic & ff. de peti. hære. l. hæres furiosi. §. sed & siquid. Accur.

GVNDE VIR ET VXOR. *Deficientibus prædictis, datur hæc: ut infrà eodem titu. l. j.*

Maritus.] CASVS. Si decedit vxor tua, nec agnato, nec cognato relicto, ei succedis per bono. pos. vnde vir & vxor: fisco excluso, & econuerso. Viuia.

g Et vxor.] scilicet si matrimonium est tempore mortis: vt hîc. & ff. eo. l. j. §. vt autem.

h Ab intestato.] vt ff. eo. l. j. in fi.

i Antiquo iure.] quod est. ff. eo. l. j.

k Naturalis.] legitima, ex parte patris: naturalis, ex parte matris. sed hoc fallit in casu. s. in socio liberalitatis imperialis qui vxorem excludit in illa liberalitate: vt. j. si libera. imperialis socius sine hære. l. j. lib. x.

l Exclusō.] propter vxorem: vt hîc. Item propter alios quosdam fiscus excluditur, de quibus dicitur. j. de hæredi. decu. per totum titulum. vxor autem per illos non excluditur. ergo no. vxorem succedere alijs deficientibus.

Item in alio casu vir succedit vxori suæ cum filijs eiusdem emancipatis in virilem vsumfructum: vt. j. de bo. ma. l. iij. in prin. Item in tertio casu. de quo vide aut. præterea & c. quam hîc lege.

m Præterea.] Dote. aut donatione propter nuptias: vt in authē. de exhi. reis. §. quoniam verò. colla. v. vnde sumitur hæc authen. vsque illuc, tres sunt &c. Item & in fine abinde, imputabitur autem &c. reliqua sumitur, vt liceat matri & auiæ. §. quia verò legem. ij. colla. viij. nec ob. quod in dicta authē. distinguat virum ab vxore, quia corrigitur in hoc per authen. vt fratrum fi. §. fi. colla. ix.

n Locuples.] quis dicitur locuples vel inops? Respon. meta est l. aureorum: vt. ff. de accusa. l. nō nulli. vel. c. aureorum: vt insti. de suc. libe. §. sed nostra. vel verius iudicatur quis locuples vel non officio iudicis: vt argu. s. de epi. audien. l. tam de mentis.

o Vna.] siue testatus siue intestatus decessit.

p Matrimonij.] qui vocabuntur ad hæreditatem patris vna cū nouerca.

q Non extātibus.] quid si liberi non extant, sed ascendentes? Respon. idem obseruandum, secū dum H. Item quid si nullus neque ascendentium neque descendentium? Respon. vocātur vxor & vir in totum, exclusis transuersalibus secundum B. & P. contra. Accur. ADDITIO. Potes dicere quod hoc casu lucratur proprietatem quartæ portionis, quod satis videtur velle hæc authen. si bene inspiciatur quod tenet etiam Bar. hîc.

GDE REPVDIANDA BONORVM POSSESSIONE. *Dixit de acquirenda: nunc de repudianda. Et not. quòd edictalis repudiari potest. & sic loqui tur. ff. si tabu. test. nulle ex. l. una. §. j. & infrà. l. j. decretalis non. nec ante decretum: quia non habetur nec habere potest sicut nec hæreditas: ut. ff.*

r Emancipatus patronus.] Patroni. vt. s. de postu. l. velamento fallit in fisco: vt. ff. de iure fisci. l. si fiscus. propter aduocatum tamē datur dilatio: vt. ff. ex quib. cau. ma. l. ait prętor. in fi. &. l. ab hostibus. §. sed quod simpliciter.

s Filio delatam.] Ex linea materna, & sic locum habet hæc lex etiam apud Iustinianum, antequā fieret. l. vlt. j. de bo. quæ libe. per. l. j. de bo. ma. l. j. & ij. & iij. & de bo. quæ libe. l. penul. per. l. autem vlti. constat, quod habet locum in qualibet hæreditate [d] filio delata, nisi occasione patris [e]: vt. ff. de vulga. substi. l. sed si plures. §. in arrogato. Item not. secus in seruo esse, quā hîc dicat in filio: vt. ff. de succes. edic. l. j. §. per seruum. & ff. de lega. j. seruo & econtra filius non, repudiat in præiudicium patris: vt. d. l. j. & j. de bo. quæ libe. l. fin. licet taciturnitas filij patri obsit. si eum certiorare potuit: vt. ff. si quis ord. in bono. posses. ser. l. fi. & facit. ff. de bo. poss. l. tutor. & j. de acqui. hære. l. is qui. §. fin.

t Ad fraudem.] id est ad damnū. veteres enim fraudem pro pœna accipiebant: vt in. l. cùm autem. §. excipitur. ff. de ædili. edict. & nota suprà de sponsa. l. ij.

GDE COLLATIONIBVS [f]. *Quia inter bonorum possessiones habet locum collatio, nunc de ea dicit.* ADDITIO. *Istud non uidetur uerum: quia præsupponit, quòd inter bon. possess. passiuæ sit locus collationis, quod est falsum: ut no. in. l. si emancipati. infrà eo. lancelotus decius.*

Marginalia:

Ordo litteræ.

a Idē Bar.

b Sequuntur Bart. Alex. & Sali.

c Idē Bal. Sal. Alex. & Ia. in. l. præcedenti.

Vxor viro succedit alijs deficientibus.

† Hanc authen. Mari. Sozinus in consi. cviij. in. j. volu. pulcherrimè declarat, dicens quod vxor per hanc authen. nō potest reuocare alienata inter viuos si habeat minus quarta.

Diues & pauper qui dicuntur.

d Placet Pau. Alex. & Ias.

e Istud displicet prædictis.

f Ista continuatio placet Cyn. & & Ia. & est de mente Bart.

EMancipatos.] CASVS. Decesfsit paterfa.habens quosdam filios,quos in vita emancipauit: quibus quædam contulit. an ea conferre debeant facto testamento,& eis hæredibus institutis?Respon.quòd non,nisi hoc expresfisset.

a ¶ Emancipatos.] Idem si essent in potestate constituti.

b ¶ Scriptos.] cũ alijs in potestate cõstitutis[a].

c ¶ Ex eo.] scilicet testamento.

10 d ¶ Obtinentes.] Idẽ esset si cum possent ex testamẽto succedere, errore successerũt ab intestato[b]: vt.ff.de col.do. l.filius emancipatus. circa principium.

e ¶ Non oportere.] Nota non fieri collationẽ de iure antiquo si te-20 stat⁹ q̃s decesfsit[c]:vt hîc, &.j.e.l.filiæ dotẽ. &.l.filiã.Sed cõtra.ff.de inoffi. test.l.si non mortis.ij.respon.vbi etiam ex testamento fit collatio.Sol.licet in primo respon. loqueretur quãdo testatus decederet:in secundo tamẽ mutat casum, scilicet 30 quando intestatus.Item hoc iure veteri.sed secus per aut.ex testamẽto &c. quam hic lege.

EX testamẽto.] CASVS. Ex testamẽto & ab intestato cessat dotis & aliorũ datorum collatio, si pater hoc dixerit: non aliter. 40 Viuia.

f ¶ Ex testamento.] Subaudi & ab intestato si non habes hîc:vt in corpore huius authen.

g ¶ Datorum.] Non simpliciter sed ob causam,puta dotis & donationis propter nuptias,et causa militiæ. Sed dona-50 tio simplex non confertur[d] sicut nec olim:vt.j. eo.l.penul. nisi in tribus casib⁹[e]. Primus cùm vni filio donauerit inter viuos:alteri ob causam: ne emergat inæqualitas, fit collatio:vt in.d.l.j.eod.l. penulti. Secundus quando pater hoc expresfsit:vt 60 suprà de inofficioso testamen.l.si quando.§.finali. &.ff.de inofficioso testamento.l.si non mortis. in principio. Tertius quando dedit ei vt filio, siue vt habeat in peculio profectitio[f]:vt infrà eodem.l.si donatione. Si verò in emancipatum esset collata, non confertur[g] etiam iubente patre, quia tenuit à principio donatio: vt suprà de inoffic. do.l.pater.secundo respon. & hæc secundum B.& Azo. & Py. & Lot.& Balduinum. & pro eis etiam facit, quòd nouæ leges, etiam determinantur per veteres: vt.ff.de lega.& senatusconsult.l.non est nouum. &.l.sequen. Item quia huiusmodi simplices donationes capiunt vim relicti cum morte con-70 firmentur: ideoque habet locum Falcidia: vt infrà ad legem Falcidiam.l. penulti.[h] ex quibus non fit collatio: vt infrà eodem.l.à patre[i]. Sed huic respondet M.quòd non est relictum, licet habeat vim relicti. Ioan. autem & Pla. dicunt etiam donata simpliciter conferri, propter generalia verba huius authenti.& argu.ff.de aleato.l.prima.§.secundo.Item non distinguit hæc lex, ergo nec nos:vt.ff.de publicia.in rem act.l.de pretio. Item cùm dos quæ de bonis patris discesfsit, conferatur: vt.ff.ad legem Falcidiam.l.pater.& de col.do.l.prima.multò magis etiam donatio quæ remansit in bonis, conferenda est: & secundum hoc correcta est lex antiqua, quæ dicit simplicem donationem non conferri, nisi in casu: vt infrà eodem.l.penulti. AD-80 DITIO. Tu dicas breuiter cum Dyn.hîc quem in hoc sequuntur omnes ferè scribentes, quòd aut donatio simplex fit filio emancipato, & illa confertur:vt.j.eo.l.vt liberis.§.fina.Aut fit filio in potestate:& ista non confertur regulariter.Ratio:quia ista donatio non valet in vita,sed assumit sibi vim post mortem,& habetur vt legatum vel fideicommissum:vt.l.in donationibus.j.ad legem Falcid.sed & legata & fideicommissa non conferuntur: vt.j.eodẽ.l.à patre.ergo nec talis donatio.fallit in tribus casibus in principio istius gloss.enumeratis.

inter succedentes ex testamento,cessat collatio: nisi testator cauerit de contrario.h.d. Salicetus. Vel sic: Cùm succedit emancipatus filius patri unà cum filijs in potestate, ex testamento patris:tũc non confert emãcipatus bona sua:etiam quæ à patre sibi donata fuerunt.h.d.Alexan.

Imp.Alexander A.Deuteriæ. LEX I.

EMancipatos[a] liberos testõ hęredes scriptos[b],& ex eo[c] successionẽ obtinentes[d], à patre donata fratribus cõferre non oportere[e] si pater vt hoc fiat,supremis iudicijs non cauit,manifesti iuris est. PP.iij.Id.Iul.Iuliano ij. & Crispino Cons.

¶ *Hodie ex testamento non cessat collatio, nisi pater uetuit:ideo dotis & aliorum datorum fit collatio.h.d.Salice. Vel sic:In casibus in quibus olim erat facienda collatio inter succedentes ab intestato,facienda est etiam hodie si succedatur ex testamento:nisi testator prohibuerit.hoc dicit.Alexander.*

In authen. de trien. & se.§. illud quoque bene.colla.iij.consti.vj.

EX testamento[f] & ab intestato cessat dotis & aliorum datorum[g] collatio, ita demum si parens hoc designauit expresfsim:alijs, quæ de collatione dicta sunt, suum robur obtinentibus.

¶ *Dotis promissæ & non solutæ, fit collatio per modum liberandi à necesfsitate præstandi.h.d.Vel de indemnitate cauendi,ut in gl. Sali.Vel sic: Dos promissa per patrem,& non soluta, confertur per filiam,faciendo fratres cohæredes suos liberari à marito suo pro portionibus eorum.h.d.Alexan.*

Idem A.Primo. LEX II.

SI pater intestatus decesserit relictis duobus filijs, & filia, cuius nomine dotem promiserat: portiones hæreditatis æquæ[h] sunt,& dos nihilominus ita conferenda est,vt pro portionibus[i] fratres eius[k] à necesfsitate præstãdæ eius[l] dotis liberentur[m]. Dat. iij.Id.Septẽbr.Iuliano ij.& Crispino Cons.

SI pater.] CASVS. Pro filia tua dotem promisisti: & antequàm solueres,decesfsisti relictis duobus filijs,& filia tibi æqualiter ab intestato succedunt:si filia dotem conferat,fratres eius liberantur ab obligatione qua tenentur ex promisfsione patris,& ipsa soluet.Viuia.

h ¶ Aeque.] id est æquales.Accursius.

i ¶ Pro portionibus.] s.duabus cùm duo sint fratres,& dotis obligatio inter hæredes diui-10 ditur:vt.s̃.si cer.peta. l.j.

k ¶ Eius.] sororis.

l ¶ Eius.] dotis.

m ¶ Liberentur.] Nã cùm petitur cõferri dos, nec hoc fieri posfsit: quia nõ habet eã,facit eos liberari:vel cauit de indẽnitate,quando soluta non est:vt hîc[k],&.ff.de colla. 20 do.l.j.§.pe.& fa. Ercis. l. si filia,in prin.sed si esset soluta,tantò minus acciperet:vt.j.eo.l.dotis.

¶ *Pactum quod filia dote contenta patri ab intestato non succedat,non ualet: & ideo hoc nõ obstante succedet, dummodò dotem conferat. hoc dicit.Alexand.& concor.Bal.& Sali.*

Idem A.Alexandro. LEX III.

PActum dotali instrumento comprehensum, vt contenta[n] dote quæ in matrimonio collocabatur,nullum ad bona paterna regressum haberet,iuris authoritate improbatur[o]:nec intestato patri succedere filia ea ratione prohibetur.Dotem sanè quam acceperit, fratribus qui in potestate manserunt,conferre[p] debet. Dat. xiiij.Cal.Iul.Agricola & Clemẽtino Cons.

PActum.] CASVS. Dedisti dotem pro filia tua,& conuenisti cum ea quòd esset contenta de dote sua, nullo sibi regressu in bo-30 nis tuis,vel fratrum reseruato:te decedente, an teneatur filia stare pacto,quæritur?Respon. q̃ non:sed succedit,& confert dotem fratribus suis, qui erãt in potestate tua. Viuia.

n ¶ Contenta.] scilicet mulier.

40 o ¶ Improbatur.] quia est de futura successione: quod siue sit de succedendo[l],siue de non succedendo,non valet:vt s̃.de pact.l. pactum quod dotali.&.l.fi.de inoffi. testa.l.si quando.§. j. &. ff. de suis & legiti.l. fin. Sed quid si iurauit? Respon. 50 secũdum P.tenet[m]. Sed tu dic contra:vt.s̃.de leg. & constitu.l.non dubiũ. in fin.& de nupt.authen. quod eis.Item quid si cũ vxore mea faciam pactũ,vt ex ea nati nõ succedant? Dicunt quidam, vt Py.valere vt per.l.Friderichi imperatoris.l.impe-60 rialem.§.fi.in tit.de prohibi.feu alie.p fride. Tu dic contra.[n] vt.s̃.de trãsact.l.transactione matris.Item opponitur cùm valeat pactum,vt pater filio non succedat:vt.ff.si à pa.quis fu.ma.l.j.§.si vel parens. quæ est contra.quare non hîc?Solu. non ita debetur patri filij hæreditas, sicut patris filio:vt.ff.de inoffic.testa.l.nam & si. Vel dic,pater per pactum admittebatur,scilicet si contracta fiducia emanciparet,sic etiam per contrariũ pactum repellitur: vt instit.de leg.ag.suc.§.fin. Vel verius[o] ibi,non vi pacti repellitur:sed quia deliquit,accipiendo pretium emancipationis: vt argu.s̃. de ope,li.si quam.

¶ *In succesfsione ab intestato,uel per contra tabulas locum habet collatio,& non ex testamento iure isto,& dos aduentitia & profectitia, cõfertur fratribus in potestate:emancipatis uerò uel non suis,profectitia tantùm.hoc dicit. Salic. Vel sic:Filia in potestate confert fratri suo in potestate non dotem profectitiam,sed etiam aduentitiam : sed fratri suo qui non esset in potestate, non confert nisi profectitiam.hoc dicit.Alexand.*

Imperator Gordianus A.Marino. LEX IIII.

FIliæ dotem in medium ita demum conferre coguntur, si vel ab intestato[q] succedant,vel cõtra[r] tabulas petant.nec dubiũ est

70 p ¶ Conferre.] tàm profectitiam,quàm aduentitiam suis,sed emancipatis profectitiam tantùm:vt.j.l.proxi.

FIliæ.] CASVS. Certum est,quòd filia dotem debet cõferre:in illa demum locum habet collatio,si succedat ab intestato.vel contra tabu. sed nunquid conferre debet cum fratribus qui sunt in potestate magis,quàm illis qui non sunt in potestate?Respond.quòd sic.sed illis qui sunt in potestate,confert tàm aduentitiam,quàm profectitiam dotem:alijs tantùm profectitiam.Viuia.

q ¶ Ab intestato.] sed quid si pro parte testamentum infirmetur? Dic q̃ cessat collatio,acsi teneret in totum[p]:vt.ff.de colla.do.l.pater filium.

80 r ¶ Vel contra tabulas.] Si hæc est bona diuisio,ergo non succedit ab intestato,qui succedit per contra tabulas. Sed contra.j.eo.l.vt liberis.Sed dic[q], de iure ciuili non succedit ab intestato,sed iure prætorio sic. Vel dic[r],hic hoc solum voluit diuidere,siue nullo facto testamento:& sic propriè: siue aliquo facto:sed annihilato per contra tabulas,quod pro eodem est: sed in casu qui venit per contra tabulas,non confert:vt si commisso ab altero edicto institutus,admittatur per contra tabulas:nihil habet plusquàm iure institutionis haberet[s]: vt.ff.de colla.do.l.si filia fuerit.& de cõtra tabulas.l.si filium.§.& hoc consequens.

a Gl.sequitur.Sali.

b Sequitur gl.Bar.Ioã.Fab.& Ias.

c Quia tũc cessat iniuria quã prætor faciebat suis,admittendo emãcipatos. P. Fulg.Alex. & Ias.

d Ista est vera Dy. Bar.B.Ang. Sa.P.Alex. & Ias

e Et bene Bar.B.Dy. Ang.& Alexand.

f Dic q̃ gl. ineptè loquitur:quia tunc nõ est tractãdũ de collatione, sed de diuisione: quia tunc nõ eximit patrimonium patris:vt.l.certũ.s̃.fam.ercis.P. Alex. & Ias.

g Reprobatur p tex. in.l. vt liberis.§.fi.j.e. Dy.Bar.B. Pau.Alexã. & Ias.

h Illa l.nihil facit. debuit enim allegare.l. in donationibus.eo.ti. Ias.

i Debuit allegare.l. si emancipati.j.e.Ias.

k Istam gl. sequit Bal. Pau.Alexã, & Ias.

l Istud nõ valet: quia est contra bonos mores,Ias.

m Et bene Bar.& doc.

n Et bene de iure cõi, vbi non esset vsus in cõtrarium. aliâs secus. Bar.P.Sali. Alex.& Ia.

o Istã sequit Alex. & Ias.licet Imo.reprehendat eã.

p Gl.bene dicit.secundum Sal.

q Ista non tenetur.Ia. & docto.

r Ista est vera secundũ eoidẽ.

s Gl.sequitur Alex.in l.j s̃.eo.

profectitiã [a] ſeu aduẽtitiam [b] dotem à patre datam vel conſtitutã, fratribus qui in poteſtate fuerũt, cõferendam eſſe. ¶ Iis etenim qui in familia defuncti nõ ſunt [c], profectitiam tantũmodò dotem poſt varias prudentium opiniones cõferri placuit. PP. iiij. Id. Mart. Gordiano A. & Auiola Conſ.

Dos data confertur conſtante matrimonio, minus accipiendo de portione hæreditatis. hoc dicit. Alex. Bal. & Sali.

Idem A. Alexandro. LEX V.

DOtis quidem petitio [d] perſeuerãte matrimonio tibi [e] nõ cõpetebat: quãuis enim eam inteſtato patre defuncto, fratri conferre debueras: non tamen eo nomine aduerſus maritũ tibi actio potuit eſſe: cũ eo minus in partẽ tibi delatæ ſucceſsionis patris [f] auferre potueris [g]. D. Nõ. Septembr. Gordiano A. & Auiola Conſ.

Hæc authenti. limitat legem codicis dicentem quòd filia imputat totam dotem in portione ſuæ hæreditatis: & quòd dos remanet exigenda ſuo periculo, ut habeat locum in duobus caſibus. Primus, quando maritus eſt idoneus & ſoluendo tempore collationis faciendæ. Secundus, quando non erat idoneus, tamen filiæ poterat imputari culpa quare dotem non exegit uiro uergente ad inopiam, ſi fuit in facultate mulieris exigere dotem. & hoc uſque ibi, quod ei licet. ibi autem ponit caſus in quibus fuit in ſua poteſtate exigere. Primus eſt, ſi filia erat ſui iuris, & legitimæ ætatis. ſi autem erat in poteſtate patris, adhuc in tribus caſibus exigere poteſt. Primus, ſi pater conſenſit filiæ ut exigeret. Secundus, quando non conſenſit, tamen dos erat aduentitia, puta data à matre, non à patre. Tertius, quando dos erat data à patre, & erat magna. nam tunc filia poteſt exigere, etiam inuito patre. & hoc ſit loco ſummarij. Alexan.

In authen. de æqualitate dotis. §. illud quoque. col. vij. conſti. viij.

QVod locũ [h] habet, ſiue pars viri ſit idonea [i], ſiue mulieri poſsit imputari quare marito ad inopiam vergente [k]: ex lege Iuſtiniani [l] etiam conſtante matrimonio non exegerit dotẽ. ¶ Quod ei licet [m], cùm & ſui iuris ſit, & legitimæ ætatis [n] & cùm mater [o] obtulerit dotem, & pater ei cõſentiat [p] agenti. his ceſſantibus [q], ſolam actionem (licet inanem) conferens, partem ex hæreditate feret. hoc cùm dos [r] parua ſit. ¶ Sed dotem magnam [s] quæ cõferri ſperatur, inuito etiam patre, filia exigere poteſt. ¶ Hæc obſeruantur vbicunque collationis ratio emergit: etiam ſi auita ſit ſucceſsio.

Emancipatus conferre tenetur ea tantum bona quæ habuit tempore mortis illius, de cuius hæreditate tractatur: ære alieno deducto. hoc dicit. Alexand. poſt Bald. & Sali.

Idem A. Claudio. LEX VI.

EA demum ab emancipatis fratribus, ijs qui remanſerunt in poteſtate, conferri conſueuerunt, q̃ in bonis eorũ [t] fuerunt [v] eo tempore quo pater fati munus impleuit [x]: exceptis ijs videlicet quæ ab ipſis [y] alijs [z] debentur [a]. D. vij. Calen. Maij, Peregrino & Æmyliano Conſ.

In ſucceßione ex teſtamento iure iſto ceſſat collatio, niſi pater expreßim dixerit. hoc dicit. Salic. Vel ſic, Filia quæ ſuccedit ex teſtamento, dotem non confert, niſi teſtator expreſſerit. h. d. Alex.

Imperator Philippus A. Tyranniæ. LEX VII.

FIliam teſtamento patris inſtitutam hæredem, fratribus iiſdemq́ue cohæredibus dotem conferre non oportere, niſi pater hoc ipſum ſpecialiter deſignauerit, explorati iuris eſt [b]. PP. vj. Calend. Maij, Præſente & Albino Conſ.

Si diuiſio facta eſt, & collatio per errorem, uel per deceptionem omiſſa, debet officio iudicis compelli ad conferendum ille qui conferre tenebatur. h. d. Alexand.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. Calippo. LEX VIII.

---

conſequens.

a ¶ Profectitiam.] quæ de bonis vel rebus patris proficiſcitur.

b ¶ Aduentitiam.] hoc quod de aduentitia dicitur, corrigitur [a]. infrà eodem. l. fina. prima autem pars huius legis corrigitur per authenti. ſuprà eodem. l. ex teſtamento.

c ¶ Non ſunt.] vt nepotibus ex filia, qui nec ſui ſunt, nec emancipati: emancipati autẽ non co- 10 gerẽtur: vt. j. eo. l. ſi emãcipati. j. reſpon. ſecũdum quoſdã: & ſic dicunt hoc à compoſitoribus additum [b]. Vel dic, quòd licet nullo modo conferatur emancipatus [c], dos tamen confertur ſecũdum Py. Tu dic [d] ſecundũ Ioan. & Azo. hîc loqui de 20 emancipatis, licet inter ſe non cõferant: vt dicta l. ſi emancipati.

DOtis.] CASVS. Pro filia dotem dediſti: durante matrimonio deceſsiſti. quomodo fiet collatio cùm non poſsit dos repeti conſtante ma- 30 trimonio, niſi in caſu, ſi vir bona ſua dilapidet, vel re ſua malè vtatur? Reſpõ. dotis exactio non cõpetit, ſed tantò minus accipiet filia de hęreditate, quantum in dote ſua eſt. Viuia.

d ¶ Petitio.] contra iura.

40 e ¶ Tibi.] filiæ.

f ¶ Patris.] ſubaudi bonorum.

g ¶ Potueris.] ſic ergo hæc mulier totam dotem ſuo retinebit [e] periculo. quod tamẽ locum habet, ſcilicet quòd retineat ſuo periculo, ſiue pars &c. Et nota quòd in 50 legato in diem vel cõditionali, ſecus eſt: vt. ff. eo. l. ij. §. id quoque.

QVod locũ.] CASVS. Quod in. l. dicitur, locũ habet, ſiue vir ſit ſoluendo, vel poſsit imputari mulieri: quia dotem non exegit in caſu. l. quia lice- 60 bat ei exigere cùm erat ſui iuris & maior. vel ſi dotem dediſſet mater patre cõſentiente & his ceſſantibus ſufficiet conferre act. etſi inanẽ. hæc vera, cùm dos eſt parua: quia ſi magna, poterat inuito patre exigi. hæc vera, & ſi ſucceſsio ſit a- 70 uita. Viuia.

h ¶ Quod locum.] hæc authenti. dicit in quatuor caſibus habere locum. l. Codicis. Primus, quando maritus eſt ſoluendo. Item ſecundus, quando maritus non eſt ſoluendo, ſed mulieri poteſt imputari quare non egit quando potuit: quia ſui iuris, & ætatis legitimæ. Tertius, quando non conſentiẽte patre poteſt agere: vt quia dos à matre, vel extraneo fuit data, vt ab auo materno. & de eius bonis: ſiue ſucceſsione tractatur: ſed fortè imò hîc exigitur conſenſus [f]. Quartus, cùm dos data eſſet ampla. Vel dic [g], duo ſunt caſus, ſed ſecundus diuiditur in quatuor.

i ¶ Idonea.] aliter non: vt. ff. de colla. do. l. j. §. cùm dos.

80 k ¶ Vergente.] In corpore authen. eſt, malè inchoante vti ſua ſubſtantia. Azo.

l ¶ Iuſtiniani.] quæ eſt. ſ. de iure dot. l. vbi. & l. in rebus.

m ¶ Licet.] ſcilicet exigere dotem. & dic, cùm, id eſt quando.

n ¶ Aetatis.] xxv. [h] annorum: aliàs in iudicio eſſe non poteſt [i]: vt ſuprà qui leg. per. l. ij.

o ¶ Et cùm mater.] Retenta eadem poſitione, vergente viro ad inopiã, nam nec patris conſenſus exigitur [k] cùm non ſit profectitia, nec matris cùm nec ſit in poteſtate: & caue, quia de matris ſucceſsione agitur: vt in cor. in prin. & in fi. §. & . j. eo. vt liberis.

p ¶ Conſentiat agenti.] Sed quare ipſe pater non agit: vt. j. de bo. quæ lib. l. fin. §. vbi autem. quæ eſt contra? Sol. [l] hic corrigit, vel illa non negat [m] filio agenti poteſtatem, licet concedat patri. Vel hic ſpeciale, vt poſsit agere filia fauore dotis: vt argu. ff. ſol. ma. l. j.

q ¶ His ceſſantibus.] ſcilicet quia non eſt ſol- 10 uendo, nec mulieri poteſt culpa aſſcribi. Accur.

r ¶ Cum dos.] nunc ponit quartum caſum de ſecundo membro.

s ¶ Magnam.] magnã vel paruam intellige [n] ſecundum qualitatem perſonarum. argu. ff. de iure dot. l. ſiue generalis.

20 EA demum.] CASVS. Filius emancipatus conferre debet ea quę ante mortem patris acquiſiuit, & de illis deducitur æs alienum: quia poſteà quæſita conferre non debet. Viuianus.

t ¶ Eorum.] ſcilicet e- 30 mancipatorum.

v ¶ Fuerunt.] ſecus ſi ante exiuerunt de bonis, vt quia euicta [o]: vt. ff. de euict. l. pater filiæ. vel quia pater, idemq́ue filius, pro filia ſua aliqua dederat in dotem: vt. ff. de colla. do. l. j. in fine. ADDITIO. Tu dic 40 iſtud verum, ſi adhuc durat matrimonium: vt l. filium. ff. eodem. ſi autem ſit ſolutum mortæ filiæ, tunc tenentur conferre. ſi morte generi, non: quia iterum tenetur dotare filiam. Sali. & Alexan.

x ¶ Impleuit.] id eſt deceſ- 50 ſit.

y ¶ Ab ipſis.] ſcilicet emancipatis.

z ¶ Alijs.] ſcilicet perſonis extraneis.

a ¶ Debentur.] cùm omnia vndecunque quæſita in vita patris, conferat: vt hac. l. debet detrahi æs alienum, cùm ni- 60 hil videatur habere, niſi deducto ære alieno: vt ff. de verborum ſignifi. l. ſubſignatũ. §. primo. [p] Item excipe caſtrenſe, & quaſi caſtrenſe: vt infrà eodem. l. filiæ. licet aliud in ijs quæ poſt mortem patris quæſita ſunt: vt infrà eodem. l. nec eman- 70 cipati. Item quod dicit, debentur: & quod dicit, fuerunt, dic re vel ſpe: vt. ff. eodem. l. ſecunda. §. ſed ſi ſub conditione. & . §. id quoque. & . §. illud.

FIliam.] CASVS. Pro filia dotem dediſti, & deceſsiſti: & filios & filiam hæredes inſtituiſti. an dotem conferre debeat, quæritur? Reſpon. quod non, niſi hoc expreſſeris. Viuia.

b ¶ Iuris eſt.] iure iſto: vt ſuprà eodem. l. prima. & ſi familiæ erciſcundæ. l. Pomponius philadelphus. & ſuprà communia vtriuſque iudi. l. illud circa princip. & . ff. de colla. do. l. iij. in princip. Sed contra. ff. eod. titu. de colla. do. l. in adoptionem. vbi etiam inſtituta confert. Solut. ibi erat in adoptionem da- 80 ta, & ſic non erat in poteſtate naturalis patris à quo fuit inſtituta: hic erat in eius poteſtate. ſed hoc non valet [q]: quia non eſt differẽtia inter ſuam & emãcipatam quo ad dotis collationem. Dic [r] ergo quòd ibi filia inſtituta expugnauit teſtamentum per contra tabulas, propter fratrem præteritum committentem edictum: & plus habet nunc ex eo, quàm ex inſtitutione: vt. ff. eodem titu. l. iij. Vel ibi fuit inſtituta non à patre, ſed ab extraneo: vnde hæreditatẽ & dotem confert. Et nota quòd ius huius legis corrigitur [s] hodie per authẽ. ſ. eo. l. j. poſitam.

---

a Sequũtur Iaſ. & doc.

b Hæc non valet: quia continet diuinationem Ia. & doct.

c Iſta eſt falſa. Iaſ.

d Iſta eſt vera. Iaco. Butr. Pau. Alex. & Iaſ.

e Gl. ſequitur Pau.

Dos data cõfertur in quatuor caſibus cõſtãte matrimonio.

f Nihil eſt Bar. B. P. S. Alex. & Iaſ.

g Iſtud tenet Bart. & Pau.

h Nota q̃ ætas legitima dicitur xxv. an. ex mente. Ale. & Iaſ.

i Hoc verũ q̃ſi eſſet cauſa mere dotalis. ſecus ſi ĩcideret cauſę matrimoniali. Bal. & Iaſ.

k Gl. iſtam ſequuntur B. & S. hîc.

l Hæc non eſt bona: q̃a vitanda eſt legũ correctio. l. præcipimus. in fi. j. de ap. Alex.

m Iſta cõiter approbatur, licet Ludo. Roma. aliter teneat, & male. Alex.

n Gl. ſequitur Bart. & Ang.

o Iſtud eſt verũ, ſi nõ dolo malo exiuerunt. de bonis ipſius. ſi aũt dolo ipſius tunc tenentur conferre. vt. l. j. §. cõfertur. ff. e. S. P. & Ia.

p Vt eſt debitum conditionale ex contractu. ſecus ſi ex vltima voluntate: quia tũc retrotrahit. Bal. & Ang.

q Et bene Alexan.

r Iſta eſt vera Alex. & & Sa. cã cõiter tenent. doct. licet. Ful. dicat q̃ diuinat.

s Gl. ſequitĩ Bar. B. Ioã. Fab. Sal. & Iaſ.

SI soror.] CASVS. Si patre tuo decedente ab intestato, cum sorore tua pro qua pater tuus dedit dotem hæreditatem diuisisti, vel in iudicio, vel extra: si ipsa dotem non contulit, vel quia ignorauit, vel quia decepit. an cogi possit vt conferat, quęritur? Respō. quòd sic. & si plus acceperit quàm debuerit, iudex faciet eam restituere. Viuia.

SI soror tua in paternorum bonorum diuisione [a] te fefellit, nec dotem quam acceperat à patre vestro intestato diem functo, contulit: præses prouinciæ, examinatis partium allegationibus [b], cum bonis dotem confundi iubebit: & quod deducta ratione plus apud eam esse animaduerterit, tibi restitui [c] iubebit. Idem est, & si arbitro [d] dato diuisio celebrata est. S. vj. Id. Iul. ipsis AA. Conf.

Emancipati inuicem non conferunt: sed emancipati suis conferunt, si ab intestato succedunt. Bald.

Idem AA. & CC. Onesimo.

LEX IX.

SI emancipati vtrique à patre fuistis: collatio cessat [e]. Sin autem [f] frater tuus in potestate patris mortis tempore fuerat, nec [g] vllum testamentum relictum est, vel nouissimum iudicium [h] communis patris, teque emancipatum probatum fuerit [i]: ab intestato te ad successionem paternam venientem [k], ad collationem forma edicti perpetui certo iure [l] prouocat [m]. S. vj. Calend. Maij, Heracliæ CC. Conf.

a Diuisione.] sine iudice facta, vt differat à sequenti in quo est idem.

10 b Partium allegationibus.] Not. iudicem debere iudicare secundum allegata & probata: vt hîc, &. ff. de offic. præsid. l. illicitas. §. veritas.

c Restitui.] nam imperitia cohæredum iurisdictionis, id est iuris 20 vt fiat collatio, super quo iure iudex exerceat iurisdictionē, formam[a] mutare non potest: vt. ff. famil. erciscund. l. si filia. in principio. & de pact. l. tres fratres. Item ex eo quod dicit, iubebit. nota officio iudicis quem compelli ad collationem 30 directè[b]: vt hîc, &. ff. de col. do. l. prima. in principio. secundum Azo. Vel dic secūdum H. non esse necessarium. nam cùm denegentur actiones hæreditariæ non conferenti: vt infrà eodem titulo. l. posthumo. in fine. l. largè accipe hoc verbum, iu 40 bebit: vt &. ff. de dolo. l. & eleganter. in principio. Vnde si non conferat quæ debet conferre, poterunt vendicari[c] quæ plus iusto sunt apud eā, sicut si nulla diuisio esset facta.

d Arbitrio.] quia & tunc res non diuisæ, di- 50 uidentur: sed tamen soluit pœnam, quia contra sententiam arbitri venit. & sic est idem: sed non per omnia idem: cùm superiori casu in nullam incidit pœnam. Vel dic, si dolus aduersarij interfuit, non committit pœnam cum effectu: vt suprà de arbi. l. arbitrorum. &. ff. de iudi. l. si prætor. &. §. communia vtriusque iudi. l. iij. Potes etiam dicere[d] arbitrum, id est delegatum à iudice. nam & tunc res non diuisæ, diuidentur: non tamen contra sententiam fiet[e]: vt. ff. fami. ercis. l. cùm putarem.

SI emancipati.] CASVS. Emancipati inter se non conferunt. si alter fuit emancipatus, alter in potestate, & pater ab intestato decesserit: quæ emancipatus in emancipatione vel post acquisiuit, confert. Viuia.

60 e Cessat.] multò magis suus emancipato non confert, vt hîc innuit. Sed contra. suprà eodem. l. filiæ. Dic ergo[f] quòd emancipati inter se conferunt profectitia tantùm: vt dicta. l. filiæ. &. ff. de coniungen. cum emancip. l. j. §. penulti. sed aduentitia non, vt hîc. Vel quod ibi dicit, scilicet de coniungendis[g] cum emancipato &c. nepoti conferendum: intelligitur quòd à suo patre non auo fuerat emancipatus. Vel dic nepoti[h] emancipato conferri ex persona sui patris qui in potestate aui remansiti, & cui hîc filius emancipatus tenebatur conferre. Item cessat collatio, vbi filius cum extraneo instituitur: vt suprà communia vtriusque. l. fina. §. sin autem. ADDITIO. Materiam istam an filij siue sui, siue emancipati teneantur cōferre: & an filius prior de- 70 beat conferre bona sibi pro titulo assignata: & libros à patre sibi datos, vide plenè hîc in breuiario Ioannis Fabri.

f Si autem frater.] loquitur Imperator filio emancipato.

g Nec vllum testamentum.] quia tunc collatio non fieret: vt suprà eo. l. j. Et nota hanc legem quòd nullo testamento facto, habet locum collatio. nam leges veteres. ff. non loquuntur de collatione facienda. nisi quando succedatur[k] per contra tabulas.

h Iudicium.] de inhibenda collatione. Vel dic testamentum in scriptis iudicium. s. nuncupatiuum: non autem simpliciter[l] accipias quòd quodlibet iudicium impediat collationem: quia non codicillus: vt. j. e. l. filiam.

80 i Fuerit.] ab alio tuo fratre qui erat in potestate.

k Venientem.] in casu etiam ab intestato veniens non confert: vt. ff. de contra tab. l. filium. §. videamus. &. §. & hoc fit. & dixi. s. eo. l. filiæ. & l. filiam. Et nota hac lege quid olim & hodie de collatione teneatur: emācipati ergo emancipatis non conferunt nisi profectitia: vt. s. eo. l. filiæ. secūdum primam solutionem contrarij suprà signati. Vel dic non conferunt etiam profectitia[m], secundum Azo. vt hac. l. j. respon. idem in ijs qui nec sui nec emancipati sunt: quia & eadē ratione non conferunt inter se: vt ex filia nepotes. emācipati suis omnia conferunt: vt hac. l. §. si autem. & suprà eodem. l. ea demum. & infrà eodem. l. nec emancipati. sui autem emancipatis conferunt: sed non omnia, quia non aduentitia, sed profectitia[n]: vt suprà eodē. l. filiæ. §. nec dubium. Item sui suis omnia conferunt: vt dicta. l. filiæ. & hoc de iure veteri. Hodie idem & in personis primò positis scilicet emancipatis: vt sicut sui inter se cōferunt profectitia tantū: ita emancipati inter se cōferunt profectitia tantū. & dic ꝙ sui emācipatis & 10 emancipati suis tantùm profectitia conferunt: vt infrà eodem. l. finali. nec obstat authen. quæ dicit esse sublatum ius emancipationis: vt in authen. de hære. ab intesta. §. nullā. coll. nona. quia illud quo ad succedendum, non quo ad conferendum: 20 nam & in alijs multis etiam hodie remanent differentiæ[o] inter suos & emancipatos. vt in expugnatione testamenti: vt institut. de exhære. libe. in principio. §. emancipati. &. §. nostra. & quantū ad acquisitionem, cum emancipatus non quęrat 30 patri: vt suprà de inoffi. do. l. ij. Item quo ad vocationem in ius: vt suprà de in ius voc. l. qui in potestate. Alij vt H.[p] etiam quo ad collationem: & dicunt non esse differentiam inter emancipatos & suos per dictam auth. in suis verò & cæteris id 40 est in nepotibus & filia, & cæteris qui conferre tenentur: vt in authenti. quod locum. & infrà eodem. l. vt liberis verum est quòd aduentitia non conferunt: vt infrà eodē. l. final. Item hodie ex testamento & ab intestato conferunt: vt infrà eodē 50 titul authenti. ex testamento. ADDITIO. Addas hic notabiliter cum Baldo quòd collatio solum habet locum inter descendentes. cùm agitur de hæreditate ascendētis, & inter illos quibus debetur legitima: & altero istorum deficiente non habet locum, si omnes leges mundi percunctatus fueris. Ex quibus infertur secundum Pau. de Cast. quòd in successione collateraliū non habet locum collatio etiam de ijs quæ prouenerint ab eo de cuius successione agitur: nec etiam in successione ascendentium si succedant descendētibus, licet illis debeatur legitima à descendentibus: quia nulla lege cauetur ꝙ tales conferant. quæ nota & memoria tua tene.

l Iure.] id est certo modo vt conferas.

60 m Prouocat.] scilicet frater tuus.

a Transeūt cū gl. Bar. & Pau.

b Ista opi. quo ad hāc l. procedit sine scrupulo. Alexan.

c Reprobatur cū non habeāt earum rerum dominiū secundum Iaso. quanuis secundum Alex. & Fulgo sustinetur.

d Ista est vera secundum eosdē.

e Quia est exceptio limitatiua quæ officio iudicis nobili expeditur secūdū B.

f Contrarium tenet glo. mag. j. eo. quæ cōiter approbatua.

g Ista reprobat per Ale. & Ias.

h Etiam reprobatur secundū eosdem.

i Reprobatur Ias. licet eam sequit Cy. & Sali.

k Imo & quando aliter succedebatur. Pau. & Alexan.

l Totā gl. sequitur P. Alex. & Ias.

m Et bene bar reprobata prima gl. istius legis.

n Ob causam tantùm secundum Bart. & Ias.

o Gl. sequātur do. hîc.

p E malè secūdū doc. hîc.

Relictum in codicillis filia capit, licet dotem non conferat. hoc dicit. Bald. Vel sic: Veniens titulo singulari non confert. hoc dicit. Vel sic: Filia quæ uniuersali titulo & directo non succedit, non tenetur conferre. hoc dicit. Salic. Vel sic: Filia recipiens legata siue in testamento siue in codicilis, si nullam partem hæreditatis petat, dotē non conferre tenetur. h. d. secūdū unum sensum literæ, licet aliter sumetur per Barto. *& minus rectè dum dicit: Ea quæ in ultima uoluntate relinquuntur, in collationem non ueniunt: nam istud non dicitur hic, sed in. l. filiæ, & in. l. filiam infrà eodem.* Alex.

Idem AA. & CC. Hirenæ.

LEX X.

A Patre verbis precarijs in codicillis relictum extero [n] iure capiens filia, ad collationem dotis vrgeri non potest. S. vj. Calend. Decembr. Sirmij. CC. Conf.

Emancipatus confert non solùm iam nato, sed etiam posthumo postquàm natus fuerit: & non conferenti denegantur actiones. hoc dicit. Alex. post Bal. & Sali.

Idem AA. & CC. Artemiæ.

LEX XI.

POsthumo præterito patris testamentum rumpenti, atq; intestato succedenti, emancipatum petita bonorū possessiōe [o] cōferre debere bona sua, perpetuo edicto

A Patre.] CASVS. Certum est quòd filia tenetur dotem conferre si ab intestato succedat, vel ex testamento si pater hoc expresserit: si autem nec succedat ex testamento, nec ab intestato, si accepit legatum relictum à patre, an audebat conferre, quæritur? Respon. quòd non. Viuianus.

n Extero.] id est iure cuiusdam extranei: non vt hæres vel bonorum possessor. Vnde not. neminem conferre nisi in vniuersum ius succedat: vt infrà eo. l. filiam. in casu[q] tamen licet vt filia capiat, non tamen confert dotem. vt puta testator vnum filium præterijt, alium filium instituit: filiæ legatum 70 dedit. nunc expugnato testamēto per contra tabulas habet filia legatum, & vt filia: vt. ff. de colla. do. l. si pater pro filia. sed si filia fuerit ex minima parte instituta, & illa contenta noluit petere contra tabulas, non oneratur collatione[r]: vt. ff. de colla. do. l. si fuerit. & est ratio: quia ex iudicio patris habet illam minimam partem. habet enim eam ex institutione ꝙ si veniret per contra tabulas, aucta portione sua conferre tenetur: vt ibi.

POsthumo.] CASVS. Filium habebas, emancipasti, & decessisti vxore tua prægnante relicta, & hærede extraneo instituto. nascitur posthumus. cum post testamentum petit emancipatus bono. posses. nunquid tenetur conferre cum posthumo quæ acquisiuit? Respon. quòd sic. sicut con 80 feret illis qui fuissent in potestate patris mortis eius tempore: alioquin denegabitur emancipato actio. Viuia.

o Bonorum possessione.] s. vnde liberi. Item construe hanc literam. Item no. ꝙ non potest huic posthumo obijci ꝙ non erat in rebus humanis tēpore mortis patris: cùm pro nato habeatur: vt. ff. de statu homi. l. qui in vtero. sed si mortuus nascitur, non nocet: vt. ff. de verb. signi. l. qui mortui[s]. Porro antequàm nascatur, ei non confertur: licet mater in possessionē causa vētris mittatur: vt. ff. de colla. bo. l. vltima.

q Dic quòd ille casus est specialis Io. Fab.

r Gl. sequitur S & A.

s Glo. sequitur Sali.

Futuri

a ¶ Futuri.] i.in potestate: vt insti. de tute. §. penul.

b ¶ Actiones.] amplius & iudicis officio cogi potest: vt. §. eod. l. si soror. secundum Io. nam parum noceret denegari actiones, cùm iam habeant partē suam. Item not. denegari actionem non conferenti: vt. ff. de coll. bo. l. j. §. si cū duobus. & j. l. prox. in prin. & l. filiam.

Collatio nem facere dupliciter quis cōpellitur.

FIliæ.] CASVS. Dotē pro filia promisi: ipsa relicta & filijs in potestate mortis tempore decessisti: nunquid conferet dotē, quæritur? Respon. quòd sic: alioquin denegabitur ei actio. Item nunquid & frater tenetur ei peculium suum conferre? Respon. quòd sic, nisi sit castrense: vel præcipuum relictum à patre. an res peculiares sint apud eum: an penes aliū dummodò nec desierint esse in peculio eorum, non refert. Viuia.

¶ Non pa tentur.

c ¶ In sacris.] id est vinculis patriæ potestatis: vt supra de offic. præto. l. j. in fin. est enim inæstimabilis: vt. ff. de lega. j. l. filius familiâs. §. secundū vulgarem. Accur.

d ¶ Conferat.] scilicet accipiendo minus de hæreditate: vt. §. eo. l. dotis.

e ¶ Constitutis.] emācipatis enim solam profectitiam: vt supra eod. l. filia in fi.

f ¶ Denegari.] quia & illa denegabitur[a] ei qua hæreditas diuiditur l. famil. ercis. vt. §. eod. l. si filiam.

a Alias, Quia.

a Ope exceptionis & non ipso iure. Roma. Alex. & Ias.

g ¶ Cum.] pro quòd, & autem pro sed, construe: aliâs est in textu quin autem. & ponit pro sed, vel pro certè.

h ¶ Neq; castrense.] vel quasi: vt. ff. de col. bo. l. j. §. nec castrense, idē hodie in quolibet aduentitio: vt. j. eo. l. fin.

b Sequitur gl. bar. b. P. Sa. & Alex.

i ¶ Relictum.] vel quasi. vt si pater donauit cōferendo in eam supremum iudicium: vt. j. eod. l. proxi.

k ¶ Non possint.] nec confertur profectitium[c], sed diuiditur. vnde bene subijcit, sed in diuisionem &c. & quod dicitur conferri. in mediū deduci. & facit. §. fami. ercisc. l. centum.

c Et bene secundum eosdem.

l ¶ Ex hoc.] scilicet peculio.

m ¶ Durantes.] id est neq; deperditæ sunt, ne que diminutæ.

SI donatione.] CASVS. Decessisti relictis filio & filia. filius post mortem patris acquisiuit fundum: nunquid tenetur conferre? Respond. quòd non. si autem aliquid filiæ tuæ dedisti vt haberet in peculio: tenetur illud communicare: nec pretium vendicare potest. Viuianus.

d Illa lex nihil facit ad propositum. Alex.

e Istam se quitur doc. hic.

f Haec bar. & alijs.

g Diuinat: ideo dic quòd ibi pater emit nomine filiæ, & tradidit ex mente bar. & Ias.

n ¶ Non potest.] vt. j. eo. l. nec emancipati.

o ¶ Si is.] fundus.

p ¶ Constitutæ.] imò idem est in emancipatis: vt. j. eo. l. vt liberis. in fi.[d]

q ¶ Postulas.] imò secundum ius: vt. §. familiæ ercis cun. filiæ cuius quæ est contra. Sol. hic donauit[e] concedendo in peculium: ibi in eam conferens supremum indicium, velut extraneo. i. bene merito. si quæras qualiter scitur quan dn donatur bene merito? R. si[f] præcesserint merita[g]: quibus non interuenientibus non esse donatio nec inspectio si dixit pater do vt extraneo: vt. ff. de castren. pecu. l. castrense. & l. si fortè. in princ. nec tenet ab initio, nec posteà cō firmatur. in alijs sic vt hic, & §. de donat. inter virum & vxo. l. donationes. j. quam distinctionem faciunt quidam[h] in emancipato. Sed quomodo cum peculium habere non possit: vt. §. de inoffic. testa. l. si. in fi? Dicam ergo vt. j. eo. l. vt liberis. in fi. Itē contra. §. de inoff. do. pater. sed ibi solui[i] aliâs, dic vt modo solui. & facit. ff. de rei ven. l. emptor. in fin.

h Et malè bal. Sali. Alex. & Ias.

caueatur: cum ijs etiam qui sui futuri[a] essent si viuo patre nati fuissent, conferre debere manifestè significatur: & emancipatis, si legi datæ collationis [*] non pareant, denegandas actiones[b], non est ambigui iuris. v. Cal. Ianuar. ipsis AA. & Cons.

¶ *Qui tenetur conferre, si partem hæreditatis petat, collationem offerre debet: aliâs à petitione remouetur, & peculium profectitium filio concessum, non confertur, sed tanquam res communis seu hæreditaria diuiditur: castrensia verò & legata non conferuntur, nec diuiduntur, sed præcipua sunt. hoc dicit. Alex.*

I idē AA. & CC. Philatæ. LEX XII.

ij FIliæ, licet maneat in sacris[c], si dotem non conferat[d] quā mortis tempore communis patris habuit, fratribus in eadem familia constitutis[e]: actiones hæreditarias denegari[f] non ambigitur. ¶ Vnde consultè ac pro iuris ratione collationē fratribus tuis quos in patris communis mortis tempore fuisse potestate proponis, offeres. ¶ Cùm[g] [†] autem fratres tui durātes in familia patris, peculium (si hoc neq;[h] castrense, neq; relictum[i] eis doceatur) præcipuum habere non possint[k], sed in diuisionem paternæ veniat hæreditatis, nec quicquā mutet penes quem res ex[l] hoc proficiscentes, & in eadem causa durantes[m], constitutæ reperiantur: absoluti manifestiq; iuris est. D. xj. Calen. Febr. Sirmij. CC. Cons.

¶ *Quæsita post mortem patris non conferuntur: & concessa in peculium profectitium filiæ, diuiduntur inter filios succedentes patri. h. d. Bal. Sali. & Alex.*

I dē AA. & CC. Antistiæ. LEX XIII.

SI donatione tibi post mortem patris fundum quæsisti: soror tua portionem eius vendicare nō potest[n]. nam si is[o] filię familiâs cō stitutæ[p] tibi à patre donatus est: cum sorore patri communi succedens, eum præcipuum habere, contra iura postulas[q]. D. vj. Id. Febr. Sirmij, ijsdemq; CC. Cons.

¶ *Ius petendi collationem transit ad hæredes: & non conferenti denegatur actiones per quas suam portionem hæreditatis consequi posset. h. d. Alex.*

I dē AA. & CC. Stratonicæ. L. XIIII.

SI maritus quondam tuus ab intestato[r] patri suo hæres extitit, & ei posthumus à te editus successit: actiones hæreditarias amitæ[s] filij vestri quas habuit patris sui mortis tēpore, dotem non conferenti, denegare[t] pręses non dubitabit. PP. vij. Calend. Mart. Trimontij, Tusco & Anulino Cons.

¶ *Quæsita post mortem defuncti, non conferuntur. h. d. Bal. Sali. & Alex.*

I idem AA. & CC. Philippo. LEX XV.

NEc emancipati[v] post mortē communis patris quæsita conferre coguntur: sed hęc retinētes, eius bona pro hæreditaria diuidunt portione. D. Idib. Decebr. ipsis CC. Cons.

¶ *Codicilli non impediunt collationem, & relicta in eis non ueniunt conferenda. hoc dicit. Sali. & Alex.*

I idē AA. & CC. Socrati. LEX XVI.

ij FIliam cum fratribus suis cohę redibus intestato patri succedentem. vltra[x] relictum codicillis non conferentem dotem, iudicio familiæ erciscundæ nihil posse cō sequi, summa cum ratione placuit[y]. Dat. v. Calend. Ianuar. ipsis CC. & Cons.

¶ *Quando ab intestato succeditur: dos & donatio propter nuptias inter liberos cuiuscunque gradus & cuiuscunque sexus, tam existentes in potestate illius de cuius hæreditate agitur, quàm non existentes, debet conferri, si tractatur de successione illius qui dotem aut donationem propter nuptias constituit. donatio autem facta filio emancipato ab emancipate tempore emancipationis uel post confertur eo modo quo per iura uetera conferebantur cætera bona emancipatorum. hoc dicit. Alex.*

Imp. Leo A. Erythrio præfecto prætorio. LEX XVII.

VT liberis[z] tā masculini quā fœminini sexus, siue sui iuris, siue in potestate constitutis, quocunque iure intestatæ successionis, id est aut testamento penitus non cōdito, aut si factū fuerit,

SImaritus.] CASVS. Decessit quis intestatus, relictis filia & filio: filius habuit vxorē & decessit ea prægnante: natus est posthumus: an filia soror patris posthumi, & eiusdem posthumi amita debeat conferre dotem posthumo volens cum eo vna succedere? Respond. quòd sic. Viuianus.

i dic quòd ibi fuit donatio mortē cunfirmata hic fuit con cessio in peculiū. bald. in contrarium.

r ¶ Ab intestato.] quid si per contra tabulas? Respon. idem: vt. ff. eod. l. j. §. ibidem. & l. prætor. j. respon.

s ¶ Amitæ.] id est soror mariti tui. & accipe. j. dotem non conferenti.

t ¶ Denegare.] q. d. amita non solùm fratri suo, sed etiam hæredi eius conferre debet: vt. ff. eod. l. cùm emancipati. in prin.

NEc emancipati.] CASVS. Post mortē patris acquisita filij emancipati non conferunt. quid erit si vnus est in potestate in morte patris, alius emancipatus: an sua bona in morte patris quæsita conferre debeant, quæritur? Dicitur quòd non, & hęc posterior maiorem habet dubitationem quàm prior. Viuia.

v ¶ Nec emancipati.] nedum sui: vt. §. eo. l. si donatione. & dic quæsita quocunque modo: puta legata etiam tunc relicta quando erat in potestate sub conditione: quæ conditio erat post mortem patris: vt. ff. eo. l. prætor. j. respon. & l. ij. §. id quoq; secus in stipulatione: vt ff. de verborum oblig. l. si filius. & facit §. eodem. ea demum. & ff. eod. l. j. §. si ab emancipato. & §. si ab ipso. & l. sequen. §. id quoque.

k Et bene Ioan. Fab.

FIliam.] CASVS. Decessit aliquis intestatus relicto filio & filia, cui in vita dotem dedit, & legatum reliquit codicillis: an conferre debeat dotē? R. quòd sic, si succedere velit: sed legatum habebit præcipuum. Viuia.

x ¶ Vltra.] id est præter.

y ¶ Placuit.] vt & §. e. l. à patre. & §. familiæ erciscun. l. si qua fideicōmissorū.

VT liberis.] CASVS. Vult imperator seruare æquitatem inter eōes liberos: vt siue fuerint fœminini sexus, siue masculini: siue sui iuris, siue emancipati: succedant ab intestato: hoc est siue condito testamento, sed rescisso per contra tabulas, vel per querelam inoffic. siue ab intestato penitus: & pater vel mater dotem pro filia dederit. & sic de alijs, vt in litera. vel dona. pro filio propter nup. si filius eam non receperit, sed vxor: vel econtra filia dotem non receperit, sed maritus, vel econuerso: tam dos, quàm donatio confertur. his seruatis quæ circa emancipatos veteres leges statuerunt, vt quæ cunque acquisierunt, vel in emancipa. vel post, conferant. secūdum tenorem veterum tamen legum. Viuianus.

z ¶ Vt liberis tam.] modò seipsum exponit.

a ¶ Petita.] Fit ergo intestatus per contra tabulas, ut hic. & hoc cùm ante aditam hæreditatem est exposita. ut. ff. de contra tabu. l. illud. alias teneret iure ciuili, licet non æquitate prætoria: ut. s. eod. l. filiæ dotem. quæ est contra. nam prætor non facit desinere hæredem, nec esse: ut insti. de bono. possess. §. quos autem. vel dic, ut in. d. l. filiæ. Et sic nota[a] quòd septem modis fit quis intestatus. quinq; ante aditione, & duobus post: ut hic, & instit. de hære. ab intest. in prin. Item quod 10 subijcit habere locū collationem, quando querela agitur: dic q aliud erat iure veteri[b] vt. ff. de col. do. l. pater filium.

a Gl. sequitur Bar. P. Alex. & Ias.

b Imò aliud nõ erat de iure veteri Bar. B. Pau. S. Alexan. & Ias.

*Decreuimus.

c Singularis gl. secundum Ange. hic.

d Imò nõ habebãt in peculio, sed erant bene donata. B. P. Alex. & Ias.

e Et bene Aar. & alij.

f Ista displicet Bar. P. Alex. & Ias.

g Et bene secūdū præ dic. scribentes.

h Imò nõ dicunt idē: quia loquūtur de legitima nõ de collatione secūdū eos dem.

i Melius dixisset in nõ suis nec emãciparis. Alex. & Ias. licet gl. sequatur Bar.

k Imò habent. Bart. & P. & Alex.

l Cuius opinio cõmuniter approbatur Alex.

m Nihil est Bart.

n Sequitur Glo. Alex.

o Ista responsio quo ad quæstionem placet Bar. P. Alex. & Ias.

b ¶ Rescisso.] scilicet testamento.

c ¶ Nulla discretione.] id est distinctione.

d ¶ In ipsos sponsos.] 20 dummodo constet[c] pro pter sponsam eas factas, secundum Ioan.

e ¶ Eius.] parentis.

f ¶ Quæ.] scilicet bona.

g ¶ Consequũtur.] vt habeant in peculio[d]. s. profectitio: vt eadem quę in suis seruet distinctio in his: vt. s. eo. l. si donatio 30 ne. quod non placet[e]: vt arg. ff. de iure codicil. l. quidam referunt. §. esse enim debet. & ff. de testa. l. iiij. Nam cùm sui iuris sunt, peculiū habere non possunt: vt. s. de inoffic. testa. l. si. Dic ergo secūdo[f] collationem faciendam pro tenore præcedentiū 40 legum, puta si dicatur à donante: vt. j. e. l. penul. in fi. & ff. de inoffic. test. l. si non mortis causa. in princip. & s. de inoffi. testa. l. si quando. in fin. & l. quoniã nouella. secundum Ioan. hoc non placet[g]: quia ille nõ sunt precedentes, sed iste nisi di 50 cas, quòd aliæ veteres erant quæ dicebant ideḿ. Et secundum hoc dic leges veteres dixisse idem quod dicit. l. penul. Tertij dicunt, quòd lex inferior, illud. in suis[i] loquitur: & hæc in emancipato. ideoq; distinguunt inter collata tempore emã 60 cipationis, tūc vel postea vt ea conferantur, vt hic: & alia quæ ante emãcipationem, vt illa: non vt ibi sed nec has habemus. Et nota quòd quædam noua inducit hæc lex: quia cùm per veteres leges. ff. l. emancipati non conferant adinuicē 70 secundum quosdam, nec sui suis: cùm non habeant[k] cõtra tabulas: nec sui emancipatis, sed solū emancipatis suis: hodie par est omnium causa seu conditio. Itaque sui & emancipatis & suis, & nec emancipatis nec suis, & emancipati conferunt emãcipati, secundum H.[l] & suprà hac. l. sed non secundum Azo. vt nota. suprà. l. si emancipati. Item inducit secundum nouum quod circa querelam dixi[m] in principio huius legis. Tertiò, quia olim emancipatus omnia quæ habebat tēpore mortis patris, debebat conferre: vt suprà eodem. l. ea demum. hodie per 80 Leonem non confert, nisi à patre donata tēpore emãcipationis, vel postea. ergo aliunde quæsita non confert à contrario sensu. l. hoc tamen dicere non placet, nec Leo[n] hoc vetat. Vnde dic[o], & quarto pro tenore præcedentium legum. s. eod. l. ea demum. vt vndecunque quæsita conferantur. sed per authē. ex testament. tantùm à patre data.

h ¶ Ab eisdem.] secus si ab alijs.

contra tabulas bonorum possessione petita[a], vel inofficiosi querela mota rescisso[b], æqua lãce pariq; modo prospici possit: hoc etiã æquitatis studio præsenti legi * credidimus inferendum, vt in diuidendis rebus ab intestato defunctorum parētum, tàm dos quàm ante nuptias donatio conferatur, quàm pater vel mater, auus vel auia, proauus, vel proauia, paternus vel maternus, dederit vel promiserit pro filio vel filia, nepote vel nepte, pronepote vel pronepte, nulla[c] discretione intercedēte, vtrum in ipsas sponsas pro liberis suis memorati parentes donationem contulerint, an in ipsos[d] sponsos earum, vt per eos eadem in sponsas donatio celebretur: vt in diuidendis rebus ab intestato defuncti parentis cuius de hæreditate agitur, eadem dos vel ante nuptias donatio ex substantia eius[e] profecta conferatur: emancipatis videlicet liberis vtriusque sexus, pro tenore præcedentium legum ea quæ[f] in ipsa emancipatione à parentibus suis (vt assolet fieri) consequuntur[g], vel post emancipationem ab eisdem[h] parentibus acquisierint, collaturis. Dat. v. Calen. Mart. Buseo & Ioanne Conss.

¶ *Quocunque modo liberi sui iuris efficiantur ad collationem ut emancipati uocantur. hoc dicit. Sali. & Alex.*

Imp. Anastasius A. Constantino præfecto prætorio. LEX XVIII.

Liberos qui per nostræ legis[i] authoritatem, per oblationē precum & imperiale rescriptum, sui iuris effecti fuerint, ad similitudinem cæterorum qui emancipati ex antiquo iure[k] sunt, collationes facere iubemus compelli secundum ea quæ super cæteris emancipatis statuta sunt. Dat. xij. Cal. August. Constantinop. Probo & Auieno Iuniore Conss.

Liberos.] CASVS. Si quis fuerit emancipatus authoritate principis: quæritur, vtrum teneatur conferre quæ acquisiuit post emancipationem, ac si coram quolibet iudice fuisset emancipatus? Respond. quòd sic. Viuianus.

i ¶ Legis.] qua dicitur de emancipatione absentis. vt infrà de emanci. li. be. l. iubemus.

k ¶ Ex antiquo iure.] per simulatas venditiones, vel principis rescriptum: vt instit. quib. mo. ius pa. pote. solui. §. præterea.

¶ *Nepotes ex filia, qui succedunt auo materno cum materteris & auunculis in illa portione in qua succederet mater si uiueret, excepta tertia parte quæ accrescit auunculis & materteris: item nepotes ex filio uel filia, qui succedunt auiæ una cum patruis, auunculis, amitis, & materteris, cum dicta diminutione tertiæ partis debent adinuicem conferre tam dotem quàm donationem propter nuptias datam ipsis patruis, auunculis, amitis, & materteris, per ipsos conferendam nepotibus aui: quàm etiam dotem uel donationem propter nuptias datam patri uel matri dictorum nepotum conferendam per dictos nepotes dictis patruis. h. d. Alexan.*

Imp. Iustinianus A. Mennæ præfecto prætorio. LEX XIX.

Illam merito dubitationem amputare duximus[l], quæ super collatione dotis, vel ante nuptias donationis, inter certas personas satis iam vētilata est. Nam si[m] intestatus quis[n] defunctus esset, filio vel filijs, aut filia vel filiabus relictis, & ex mortua filia vel filio cuiuscunque sexus aut numeri nepotibus[o]: vel si qua intestata defuncta esset, filio quidem vel filijs, filia vel filiabus similiter relictis, ex mortuo verò filio vel filia itidē nepotibus cuiuscunq; sexus aut numeri: de modo quidem successionis minimè dubitabatur, sed palàm erat, quòd huiusmo di[p] nepotes duas partes paternæ[q] vel maternæ[r] portionis tantùm haberent, tertiam partem patruis suis vel auunculis vel amitis vel materteris pro iam posita constitutione[s] concedentes. de collatione verò dotis vel ante nuptias donationis, quàm defuncta persona[t] pro filio vel filia superstitibus, & pro mortuo vel mortua[v] filio vel filia dedisset: multa dubitatio orta est: superstitibus quidē filijs[x] defunctæ personæ nõ debere se dotem vel ante nuptias donationē pro se datã à suo patre vel matre, conferre filijs mortui fratris sui vel mortuę sororis suæ cõtendētibus, eo q nulla[y] cõstitutio

Illã.] CASVS. 20 Si masculus intestatus decedit, filio vel filia superstitibus, & ex filia mortua nepotibus relictis: non refert quot vel cuius generis. vel si fœmina decedat intestata, filio vel filia mortuo vel mortua, non refert vtin hoc casu, nepotibus vel 20 neptibus relictis, nepotes seu neptes hodie sicut olim cum diminutione tertiæ partis, quæ maternum suam contingebat: vna cum materteris, auunculis, patruis, & amitis succedent ei. hæc ex prima parte colligun tur. In secunda verò col- 30 ligitur, quòd prædictæ personæ inuicem conferunt donationes propter nup. & dotes à parentibus suis pro se cõstitutis non obstante constitutione diuorum Arcadij & Honorij: qua videbatur solummodò à nepotibus cum auunculis 40 re conferendū: quia tamen circa patruos & materteras & amitas æquitas & ratio reperiatur æqualis: idem ius obseruetur in collationem, subtilitate prædictæ constitutionis non obstante. Hodie tamen personæ quæ enumerantur in. l. codi- 50 cis, succedūt æqualiter non cum diminutione tertiæ partis. ideo iunge legi huic authen. quæ tertiæ.

l ¶ Duximus.] & eã decidemus. infrà. §. talem.

m ¶ Nam si.] & hæc est dubitatio, nam &c.

60 n ¶ Quis.] masculus.

o ¶ Nepotibus.] subaudi relictis.

p ¶ Huiusmodi nepotes.] Si moritur fœmina, non distinguitur relinquat ex filio nepotes, an ex filia. nam vtrobique cum diminutione 70 admittitur. si verò moritur masculus, & relinquat nepotes ex filio: eius dem iuris sunt cuius & filius. si ex filia, admittuntur cum diminutione tertiæ partis[p]: vt hic, & instit. de hære. quæ ab intest. §. item vetustas.

p Nepotes ex fœmina & ex masculo descendentes, an admittãtur eo dē modo.

q ¶ Paternæ.] s. quando fœmina decessit.

r ¶ Maternæ.] siue fœmina siue masculus decesserit.

s ¶ Constitutione.] vt. j. de suis & leg. lib. l. si defunctus.

t ¶ Persona.] de cuius hæreditate nunc agitur.

80 v ¶ Mortua.] ex quibus remanserunt nepotes qui succedunt cum patruis vel auunculis, vel similibus.

x ¶ Filijs.] qui sunt patrui ad nepotes.

y ¶ Nulla constitutio.] imò videtur quòd sic: vt suprà eod. si maritus. Sed certè ibi filius eius de cuius hæreditate agitur, & filia viuebant tempore mortis[q] eius de cuius hæreditate agitur, & postea natus erat nepos ex filio. sed hic fuit natus nepos ex filio, filio dico præmortuo viuo eo de cuius hæreditate agitur. Item obijcitur de illa suprà eodem. l. vt liberis. at illa

q Sequitur gl. Bar. & S.

at illa loquitur de collatione facienda in nepotes,& neptes,ac patruos,& amitas: auunculos,& materteras.

a ¶ Huiuſmodi.] dico patruorum vel ſimilium conferre nolentium.
b ¶ Conſtitutione.] quam non habemus.
c ¶ Auunculis.] cùm deceſsit maſculus vel fœmina,auus vel auia.
d ¶ Amitis.] hoc etiam quando mortua eſt fœmina.
e ¶ Dotem.] mulieris.
f ¶ Donationem.] maſculi.
g ¶ Patris.] & hoc quãdo deceſſerit fœmina, & ſunt ex filio nepotes.
h ¶ Mortua perſona.] tres ſunt dotes de quibus omnibus fit mentio in hac glo. Quid dices in dote vel donatione propter nuptias,quã dedit iſtis nepotibus auus vel auia eorũ de cuius hęreditate agitur? Reſpon. vt ſibi inuicẽ nepotes:nõ patruis,vel auũculis, vel materteris,debeant conferre:vt.ff.de cõiun.cum emã.lib.l.j.§.ſi ſit.Sed cũ hodie titulus ille ſit ſublatus[a] dico & hoc.ſ.correctum.vt debeat patruis conferre & ecõtra.Si autem pater vel mater eorum dediſſet dotẽ, locũ haberet quod dicitur[b]. ff.eod.filium emãcipatũ. Vel dic ꝙ hic idem erit quod.ſ.dixi,& in.l. filiũ. dicitur de patre nepotis an conferat.
i ¶ Conferre.] lex iſta pro M. facere videtur qui dotẽ filiæ mortuæ liberis exiſtentibus non eſſe patri reſtituendam dicebat.ſi enim reſtitueretur, quare liberis filij ex hac lege neceſsitas imponeretur de collatione facienda:cùm ad auũ qui poſt filium deceſsit dos reuertatur. Sed reſpondeo,[c] ꝙ hîc erat filia emãcipata:vnde nõ ad patrẽ, ſed ad ſuos hæredes trãſmiſit petitionẽ dotis:vt.ſ. de rei vxo.act.§. accedit. ſed hodie M.opinio ſeruatur.& habes de hac opinione plura notata.ſ. ſol.matr.l.dos.Accur.
k ¶ Tertiam.] quæ tertiæ &c.Et ſic lege authẽ. quæ tertiæ.
l ¶ Quæ tertiæ.] quæ auferebatur nepotibus:vt.ſ.l.proxi.in prin.
m ¶ Nouo iure.] ſ. inſtitutionũ: vt inſtitu. de hære.quæ ab inteſt.§. fi. ſecundũ M.quod nõ placet.quia ibi adimit quandam portionem quæ deferebatur agnatis:vt.j. de ſuis & leg.hæred.l.fi. Dic ergo nouo iure. ſ. authẽ.

Illud.] ¶ CASVS. Primo dicit, ꝙ omnia quæ ad repellendũ querelã inofficioſi computantur,in quartam partẽ portionis quæ contingeret aliquẽ ab inteſtato ſi non foret exhæredatus,conferuntur. Secundò dicit, ꝙ nõ tenet regula ecõuerſo:puta ꝙ ea quæ conferuntur,cõputentur:niſi de ijs quæ cõferuntur ſpecialiter à lege fuerit expreſſum vt cõputentur. Tertio dicit, ꝙ ſimplex donatio nõ cõfertur,ſi nõ hoc donator expreſſerit:niſi quis in quoſdã filios, & filias donationem propter nupt.& dotem, in quoſdam verò ſimplicem donationem contulerit.

a Hoc nihil facit ad propoſitũ Pau.Alexã. & Ia. & an ſit verũ, ꝙ ille titulus ſit ſublatus vide Garſiã in.l.gallus ff.de li.& poſthu.

b Scilicet quòd nõ debent cõferre.Bar.Pau.Salic.Alex.& Iaſ.

c Iſta reſponſio placet Pau.Sa.& Alex.

ſuper huiuſmodi[a] collatione poſita eſſet:nepotibus verò mortuæ perſonæ non tantùm huic reſiſtẽtibus,ſed etiam aſſerentibus:quòd onus collationis conſtitutione[b] Arcadij & Honorij diuæ memoriæ ſibi impoſitum,in perſonis tãtummodò ſuorum auunculorum, non etiam patruorum vel amitarum vel materterarum locum habere poſſet. ¶ Talem igitur ſubtilem dubitationem amputantes, præcipimus tam filios vel filias defunctæ perſonæ dotem,vel ante nuptias donationem à parentibus ſuis ſibi datam conferre nepotibus vel neptibus mortuę perſonæ: quâm eoſdem nepotes vel neptes patruis ſuis aut auunculis[c],amitis[d] etiam & materteris dotem[e] vel ante nuptias donationem[f] patris[g] ſui vel matris,quàm pro eo vel ea mortua[h] perſona dedit,ſimiliter conferre[i]: vt commiſtis huiuſmodi collationibus cum bonis mortuæ perſonę,duas quidem partes nepotes vel neptes habeant illius portionis quæ patri vel matri eorum,ſi ſupereſſet, deferebatur: tertiam[k] verò eiuſdẽ portionis partem vnà cum ſibi competentibus portionibus filij vel filiæ defunctæ perſonæ,cuius de hæreditate agitur,capiant. Da. Cal. Iuñ. Conſtantinop. D N. Iuſtiniano A. PP. ij. Con.

In authen. de triẽ. & ſe. §. neq; illo. colla. iij. conſti. v.

Quæ tertiæ[l] portionis diminutio correctionem nouo iure[m] capit,ad æqualitatis iuſtitiam redacta in omnibus talibus perſonis.

¶ *Quæ condito teſtamento in legitima computantur,debent etiam conferri quando ab inteſtato ſucceditur,non econtra illa quæ ab inteſtato conferuntur,debent in legitimam imputari facto teſtamento:niſi hoc reperiatur expreſſè cautum.& donatio ſimplex facta deſcendenti ab aſcendente, non confertur : niſi fuerit expreſſè dictum:uel niſi frater uel ſoror petens collationem, habeat dotem uel donationem propter nuptias:quam illi conferre tenentur.hoc dicit.Alexand.*

Idem A. Mennæ præfecto prætorio.

LEX XX.

Illud ſine ratione à quibuſdam in dubietatem deductum,plana ſanctione reuelamus: vt omnia[n] quæ in quartam portionem ab inteſtato[o] ſucceſsionis computantur ijs ꝗ ad actionẽ de inofficioſo teſtamento vocantur:etiam ſi inteſtatus is deceſſerit ad cuius hæreditatem veniũt:omnimodo cohæreredibus ſuis conferãt. Quod tàm[p] in alijs[q],quàm in ijs quæ occaſione militiæ vni hæredum ex defuncti pecunijs acquiſitæ lucratur is qui militiam meruit,locum habebit: vt lucrum[r] quod tempore mortis defuncti ad eum[s] peruenire poterat[t],non ſolùm teſtamẽto condito quartæ parti[v] ab inteſtato[x] ſucceſsionis computetur, ſed etiam ab inteſtato[y] conferatur. ¶ Hæc autem regula[z], vt omnia quæ portioni quartæ computantur,etiam ab inteſtato conferantur:minimè econtrario tenebit,vt poſsit quis dicere etiam illa quæ conferuntur,omnimodo in quartam partem ijs computari,qui ad inofficioſi querelam vocantur. Ea enim tantummodò ex ijs quæ conferuntur, memoratæ portioni computabũtur,pro quibus ſpecialiter legibus vt hoc fieret,expreſſum eſt. ¶ Ad hæc[a], cũ ante nuptias donatio vel dos à patre data,vel matre,vel alijs parentibus pro filio vel filia,nepote vel nepte,cæteriſque deſcendentibus conferatur:ſi vnus vel vna liberorum ante nuptias tantummodò donationem vel dotem, nõ etiam ſimplicem donationẽ accepit vel acceperit,alter verò vel altera neque dotem,neq; donationem ante nuptias à parente ſuo ſuſcepit vel ſuſceperit,ſed ſimplicem tantummodò donationem : ne ex eo iniuſtum aliquid oriatur,ſi ea quidem perſona quæ ante nuptias donationem vel dotem ſuſcepit,conferre eam cogenda ſit, illa verò quæ ſimplicem tantummodò donationem meruit,ad collationem eius minimè coarctãda. ¶ Si quid huiuſmodi acciderit: iubemus ad ſimilitudinem eius, qui ante nuptias donationem vel dotem conferre cogitur,etiam illam perſonam quæ nulla dote,vel ante nu-

n ¶ Omnia.] ſcilicet data inter viuos. nam in relictis fallit hoc[d] vt patet cuilibet:vt.ſ.eo.l.filiam.ij.imputantur enim in quartam non tamen conferuntur:vt.ſ.de inof.teſt. authen.nouiſsima.
o ¶ Ab inteſtato.] i. quartã eius quã eſſet qs habiturus ab inteſtato.
p ¶ Quod tam.] id eſt dicta regula.
q ¶ In alijs.] puta dote & donatione propter nuptias.
r ¶ Lucrum.] pecunia autẽ pro illa militia data à patre tempore militiæ acquiſitæ. Item pecunia quæ tenetur adhuc ex promiſsione patris ꝓ dicta militia,nõ debebit cõferri:vt.ff.eo.l.j.§.ſed an id.quæ eſt cõtra.ſed hæc ſolutio videtur eſſe falſa[e]:quia ſecundũ hoc nõ eſſet ſpeciale in ſilentiarijs,quod lex vult:vt.ſ.de inoff.teſta.l. omnimodo. §.fi.Dic ergo ꝙ lucrum æſtimatur tẽpore mortis vt cõferatur:vt hîc,ſed lucrum non poteſt dici niſi deducta oneris æſtimatione quod quis ſubijt: ꝓpter militiã:vt.ff.pro ſocio.l.mutius. quæ quidẽ æſtimatio oneris non cõfertur: imò præcipua ei adiudicatur:vt ibi.
s ¶ Ad eum.] ſcilicet filium militem.
t ¶ Poterat.] pone militiã emptã centũ, tempore mortis valet.l.on⁹ militię eſt.xxx.quod ſupereſt,lucrũ eſt.ſ.xx. quos. ſ. xx.confert:vt hic. ſed aliud non,vt in contrario.
v ¶ Parti.] illius partis quæ debetur ab inteſt. vt.ff. de inoffi. teſtamen. l. Papinianus. §. ſi quis mortis.hodie verò habet trientẽ vel ſemiſſem ſuę partis, ſecundũ numerũ liberorum. vt in aut. de triẽ.& ſemiſ.§.j.colla. iij.
x ¶ Ab inteſtato.] moriente parente.
y ¶ Ab inteſtato.] vel teſtamento expugnato per contra tabulas: vt. ſ. eo.l.vt liberis.
z ¶ Hæc autem regula.] duæ ergo ſunt regulæ: vna eſt, quòd omnia quæ cõputantur in quartam,conferuntur. alia econtra. Primam comprobat Iuſtinia. Secundam improbat:quædam enim data conferuntur quæ in quartam minimè computãtur: vt donatio ſimplex[f] quæ quandoq; confertur.cuius exempli probandi gratia ſubijcit ad hoc &c.i.iuxta hoc.Potes & euidentiorẽ ponere inſtantiã: quoniã donatio ante nuptias conferebatur tempore huius legis: vt.ſ.eo. l. vt liberis. ſed non computabatur[g] in quartam:vt,ſ.de inofficio. teſtamen. l. quoniam nouella.
a ¶ Ad hoc.] id eſt iuxta hoc.

d Idẽ Bart. Bal.& Pau.

e Imò non eſt falſa ſed coniũgẽda cũ ſequẽti. ideo dic ꝙ æſtimatio militum ſit cõferẽda deductis expẽſis non ipſa militia vt in contrario Alex.& Iaſ.

f Reprobatur Bart. B. Sa.& Alex.

g Olim:hodie ſic.Ale.& Iaſ.

ptias donatione data, ſolam ſimplicem donationem à parentibus ſuis accepit, conferre eam: nec recuſare collationem, ex eo quòd ſimplex donatio non aliter confertur, niſi huiuſmodi legẽ donator tempore donationis ſuæ indulgentiæ impoſuerit [a]. Dat. viij. Id. Auguſt. Conſtantinop. Decio V.C. Con.

¶ *Aduentitia hodie non conferuntur, ſicut nec caſtrenſia uel quaſi caſtrenſia. Bald. & Sali.*

Idem A. Ioanni præ. præ. L. XXI.

VT nemini decætero ſuper collatione dubietas oriatur: neceſſarium duximus conſtitutioni [b], quam iam fauore liberorum fecimus, hoc addere: vt res, quas parentibus acquirendas [c] eſſe prohibuimus, nec collationi poſt obitum eorum inter liberos ſubiaceant. Vt enim caſtrenſe [d] peculium in commune conferre in hæreditate diuidenda, & ex priſci iuris authoritate minimè cogebátur: ita & alias res quæ minimè parentibus acquirũtur [e], proprias liberis manere cenſemus. Da. xv. Cal. Nouemb. Lampadio & Oreſte VV.CC. Conſ. anno ij.

TITVLVS XXI.
De teſtamento militis.

¶ *Inſtitutus à milite ſpecificè in paganicis, non habet ius accreſcendi in caſtrenſibus: nec econuerſo: ſiue in illis aliquis fuerit inſtitutus, & repudiauerit: ſiue nullus fuerit inſtitutus. unde pertinent aduenientes ab inteſtato: cùm miles poßit decedere pro parte teſtatus, & pro parte inteſtatus. h.d. cum l. ſeq. Alex.*

Imperator Antoninus A. Floro militi. LEX I.

FRater tuus miles ſi te ſpecialiter in bonis quæ in paganico habebat, hæredem fecit: bona quæ in caſtris reliquit, petere non potes, etiam ſi is qui eorum [f] hæres inſtitutus eſt, adire ea noluerit: ſed ab inteſtato ſuccedentes veniũt: modò [g] ſi in eius locum ſubſtitutus non es, & liquidò probetur [h] fratrem tuum caſtrenſia bona ad te pertinere noluiſſe. Nam voluntas militis [i] in expeditione occupati, pro iure ſeruatur. Accepta. v. Id. Septembr. Duobus & Aſpris Conſ.

¶ *Inſtitutio non trahit ad ſe inſtitutionem in diuerſis hæreditatibus æquè principalibus. hoc dicit. Bald. Vel ſic: Inſtitutio facta in caſtrenſibus, non trahit ad ſe paganica: ſed inſtitutio ſimpliciter facta, comprehendit omnia. hoc dicit. Salicetus.*

Idem A. Septimo militi. LEX II.

MIles ſi Caſtrenſium tantummodò bonorum commilitonem [k] ſuum inſtituit hæredem: cætera bona [l] eius, vt inteſtati defuncti, mater eius iure poſsidebit [m]. ¶ Quòd ſi [n] extraneum ſcripſit hæredem, iſque adijt hæreditatem bona eius in te transferri non iure deſyderas [o]. PP. xj. Calen. Mart. Antonino A. iiij. & Balbino Conſ.

¶ *Inſtitutio hæredum à milite facta, potius ſecundum ius commune quàm militare interpretatur. hoc dicit. Sali. Vel ſic: Inſtitutio hæredum à milite facta per quotas, ſecundum illas trahitur ad omnia bona. h.d. Alex.*

Idem A. Vindiciano. LEX III.

QVanquam militum teſtamenta iuris vinculis non ſubijciantur [p], cùm propter ſimplicitatem militarem quomodo velint & quomodo poſsint, ea facere his concedatur: tamen in Valeriani quondam centurionis teſtamento inſtitutio etiam iure communi accepit authoritatem. Nam cùm paterfamiliâs filiam ex duabus vncijs, vxorem ex vncia

---

a ¶ Impoſuerit.] vt ſ. de inoffi. teſta. l. ſi, quando. §. & generaliter. & §. illud. Sic ergo ſimplex donatio confertur duobus caſibus: ſcilicet quando hoc dicit donator. Item quando emergit inæqualitas [a]. an autem hodie indiſtinctè conferatur, ſcilicet donatio ſimplex dixi ſuprà eo. authen. ex teſtamento. Sed quid ſi & dotem habeat, & donationem ſimplicem altera filia: alia verò dotem tantùm? Non puto [b] per hanc legẽ tunc donationem ſimplicem cõferri, niſi donator hoc dixerit. & facit ad l. iſtã. ſ. communia vtriuſq; iudi. l. ſi.

a Et ſic filius in poteſtate debet cõferre donationem ſimplicem emãcipato. P. Ale. & Ia.
b Idẽ Bart. bal. P. & Ia.
b Itẽ Bart. ſ al. Pau. & Iaſ.
Donatio ſimplex duobus caſib⁹ confertur.

VT nemini.] CASVS Filiusfami. habet bona ſcilicet caſtrenſia & profectitia & aduentitia. in omnibus iſtis bonis ceſſat collatio, præterquàm in profectitijs. Viuia.

b ¶ Conſtitutioni.] vt infrà de bo. quę libe. l. cùm oportet. quæ licet poſterior ſit in ordine: tamen prior fuit quàm iſta in compoſitione.

c ¶ Acquirendas.] quo ad proprietatem.

d ¶ Caſtrenſe.] vel quaſi: vt ff. eod. l. j. §. nec caſtrenſe. & ſ. e. l. filiæ licet.

e ¶ Acquiruntur.] quantum ad proprietatem [c], & ad hoc. j. de bo. quæ libe. quod ſcitis. & in authen. de hęre. ab inteſt. in prin. coll. ix.

c Quod eſt verũ tã in filijs in poteſtate exiſtentibus quã in emãcipatis. Pau. Alex. & Iaſ.

¶ DE TESTAMENTO MILITIS. ¶ *Poſt ſucceßiones prætorias ponit ciuiles & digniores, ſcilicet ex teſtamento militis prius.*

FRater.] CASVS Miles aliquis deceſsit habens bona duplicis ſeruitutis, ſcilicet paganica & caſtrenſia. ſi ergo te fratrẽ ſuum in bonis paganicis hæredem inſtituit: ſiue hęredem in caſtrenſibus bonis non inſtituit, ſiue inſtituit, ſed ea adire noluit: ad te non venient iure accreſcendi, ſed ad ſuccedentem ab inteſtato: niſi inſtituto ſubſtituerit: ſi probatum fuerit ab inſtituto vel à ſuccedentibus ab inteſtato, militem nolle caſtrenſia ad te peruenire: quo caſu niſi prohibetur, locus erit iuri accreſcendi: quod probatur eo ipſo, ꝙ non probatur ipſum noluiſſe ad te bona deferri: & ita probabis maximè: quia eius voluntas pro iure ſeruatur. ſed quod à lege in vno conceditur, in reliquo prohibetur. ſic ergo inſtituendo eum in paganis: caſtrenſia videtur ademiſſe. ff. de iudi. cùm prætor.

f ¶ Eorum.] ſcilicet bonorum caſtrenſium.

g ¶ Modo.] id eſt tunc. eſt verum quod diximus ſi in eius &c. & accipe ſi non, pro niſi. Accur.

h ¶ Probetur.] quod eſt eo ipſo ꝙ non probatur contrariũ ſecundũ Ioan. vt ff. eo. ſi duobus. ſic. j. titu. j. l. ij. & ſic nõ eſt cõtra. j. l. prox. Vel dic melius vt mihi videtur: probatur. ſ. ex volũtate militis defuncti: nam ſi te hæredẽ feci in paganicis: videtur te prohibuiſſe in caſtrenſibus: vt quæ in vno conceſsit, in alio videatur prohibuiſſe. nã ſic eſt in. l. vt. ff. de iudi. l. cùm prætor. & hæc volũtas eſt lex: vt. j. ſubijcit. nam volũtas &c. Alij dicunt contra ſ. ꝙ hæc volũtas ſit liquidò probanda. aliud autem erit ſi caſtrenſia bona tibi dederit, de alijs verò nil dixit: vt. j. l. proxi. quæ eſt contra ſecundum hunc caſum.

Teſtatoris volũtas eſt lex.

i ¶ Nam militis.] i. militãtis. nam ſecus in veterano: vt ff. eo. l. idem & ſi. §. ſi verò. Et diſtingue hîc, quia ſi miles alium in paganicis, & alterum in caſtrẽſibus inſtituit: non eſt ius accreſcendi inter eos, quaſi duarum ſint hæreditatum hæredes: vt ff. fami. erciſ. l. hæredes. §. j. & ff. eo. l. ſi certarum. §. Iulianus. & l. ſi duobus. & de bo. lib. l. ſi filius. §. j. etiam ſi inſtitutus ex caſtrenſibus nõ adiuit, vt hîc. niſi in caſu. ſcilicet ſi altera bona ęri alieno non ſufficiant: vt. d. l. ſi certarum. §. Iulianus. in fin. §. & niſi alius inſtitutus ab inteſtato, primum locum obtineret: ſed tunc non vendicat iure inſtitutionis, ſed tanquam ab inteſtato: vt dicta. l. ſi filius. §. j. ſi autem vnũ ex vna re, alium ex alia: vel vnũ ex vnica, alium ex caſtrẽſibus, eſt ius accreſcendi inter eos: vt. j. eo. l. quãquam. & ff. e. l. ſi certarũ. j. rñ. Nõ obſt. quod dicit. ff. eo. l. ſi miles vnũ vbi ſi miles vnũ ex fundo hęredem ſcripſit: credit̃ quantum ad reſiduũ patrimoniũ inteſtatus deceſsiſſe. creditur enim ita à iure, ſi probetur militem hoc voluiſſe. ſi autẽ miles vnum inſtituat in paganicis, & in caſtrẽſibus neminẽ: pertinent caſtrenſia ad hæredem ab inteſtato venientem: vt hîc, niſi probetur volũtas militis contraria. idẽ & ecõtra. ſ. ſi vnũ inſtituat in caſtrenſibus, non diſtinguo cõmilitonẽ vel aliũ, & neminẽ in paganicis. pertinebunt enim ad hæredẽ iure inteſtati: vt hîc, & j. l. prox. ſi autem vnũ poſt tẽpus inſtituit, interim habet locũ cauſa inteſtati: vt ff. eo. l. miles ita. circa princ.

Milites plures hæredes inſtituti, an ſit locus iuri accreſcendi inter eos

MIles.] CASVS Si in bonis caſtrẽ. cõmilitonem ſuum miles inſtituerit, in paganicis nullũ: ad ea vocabit̃ mater proximioribus deficiẽtibus, tanquã ab inteſtato: ſi autẽ vnũ in caſtrẽſibus, aliũ in paganicis inſtituit: mater non vocabitur, ex quo adijt paganica bona.

k ¶ Commilitonẽ.] vel alium quemlibet.

l ¶ Bona.] ſ. paganica.

m ¶ Poſsidebit.] etiã ſi nihil probet, ſecũdum Io. Sed cõtra. ſ. l. proxi. in fi. vbi videtur ꝙ mater probet. Solut. aliud cùm quis inſtituitur in paganicis: quia tũc trahũtur caſtrenſia quaſi acceſſoria, vt ibi. aut ecõtra: & tunc nõ trahũtur: vt hîc. at Io. cõtra. & intelligit ibi eo ipſo probatum, ꝙ nõ probatur contra.

n ¶ Quod ſi extraneum.] in paganicis, & alium in caſtrenſibus, vt ſ. dixi. ſecus ſi tantùm in caſtrenſibus extraneum. Alij contra. diſtinguunt enim vtrum commilitonem vel extraneum inſtituerit in caſtrenſibus tantùm: vt primo caſu nõ habeat omnia bona: quaſi ſit inſtitutus ſolummodò cauſa militiæ. in ſecũdo ſic: vt in ſecundo caſu legis.

o ¶ Deſyderas.] tu mater.

QVanquam.] CASVS Si miles filiã ſuã ex duab⁹, & vxorẽ ex vna inſtituit: quid iuris ſit de alijs bonis, quæritur. ſ. vtrum perueniant ad ſuccedentẽ ab inteſtato, puta ad matrẽ? Rñ. ꝙ videtur his verbis filiã inſtituiſſe ex duabus partibus hæreditatis, & vxorẽ ex tertia. nec iſtud habet locũ in milite, ſed in quolibet altero priuato qui iure cõmuni teſtatur. Primò dicit, ꝙ miles in expeditione cõſtitutus, abſq; omni iuris ciuilis ſubtilitate, put vult poteſt teſtari. ſecũdò quæritur, ſi miles filiam ſuam ex duabus vncijs, vxorem verò ex vna hæredẽ ſibi inſtituit: de reſiduis autẽ nihil diſpoſuerit: quid iuris ſit de dodrãte, hoc eſt de. ix. vncijs? & rñ. quòd etiam de iure communi præſumatur abſque omni priuilegio militari hæreditatẽ ſuam in tres partes diuiſiſſe, hoc eſt vt filia duas partes habeat, vxor tertiam. hoc eſt vt idẽ voluiſſe de reſiduo quod voluit inſtituendo intelligatur. Viuianus.

p ¶ Non ſubijciantur.] ex toto: ſubijciuntur tamẽ in quibuſdã quãdoq;. ſicut &

sicut & quilibet paganus:vt.j.eod.l.proxi.&.l.captatorias.&.ff.eo.l. neque e-nim.§.j.in.ij.respon.&.§. si seruum.&.l.in fraudem.j. respon. &.§. si quis. & §.fina.

a Apparet.] etiam iure communi:vt dixi.ff.de hæredi.instit.l. si inter-dum.§.pater.&.l.si ita.§.j.& instit.de hæredi.instit.§. hæreditas. & argumẽ. ff. ad Trebel. Marcellus. in princ.&.§.j. Sed argu. contra ff.eo.l.si miles v-num. vbi intestatus quo ad cætera videtur. Sed dic videtur, si probetur, testatorem hoc voluisse.

hæredes scripserit, nec de residuis portionibus quicquam significauerit: in tres partes diuisisse eum apparet [a] hæreditatem: vt duas habeat quæ sextantem accepit: tertiam, quæ ex vncia hæres est instituta. PP. Cal. Nouembr. Antonino A. iiij. & Balbino Cons.

Priuilegium militis non tollit legem eius fauore inductam, ob imbecillitatem consilij. h. d. Bal. & Alex.

Imp. Alexander A. Iunio. LEX IIII.

SI Rufinus [b] vir clarissimus tribunus laticlauus [c] †maior annis lege [d] definitis faciens testamentum te manumisit: iustam tibi libertatem competisse, scire debes. ¶ Quòd si minor annis [e] ex lege ‡constitutus fuerit, cùm faceret testamentum: lege impediente nullam libertatem adeptus es, quæ in hac parte nec militibus [f] remissa est. ¶ Quòd si idem testator causam manumittendi te habuit, quæ probabilis viuo manumittente consilio futura esset: quia [g] per fideicommissum data [h] libertas à quolibet minore annis, ei cuius causa probari potuit, præstari debet: ex testamento militis eiusmodi seruis iustam [i] libertatem competere, consequens est. D. xvj. Calen. Decembr. Alexandro A. Cons.

Ex testamento militis quando ualet iure militari, quilibet capere potest, nisi sit specialiter prohibitum. h. d. Alex.

Idem A. Sozomeno. LEX V.

EX testamento militis, siue adhuc in militia [k], siue intra [l] annum missus honestè [m] decessit, hæreditas & legata omnibus quibus relicta sunt, debentur: quia inter cætera quæ militibus concessa sunt, liberũ arbitrium quibus velint relinquendi supremis iudicijs

SI Rufinus.] CASVS. Si miles xx. an. seruum suum manumiserit: liber erit. si minor, non erit liber vetãte. l. Aelia sentia, nisi ex causa probabili ipsum 20 manumiserit, puta si sit alumnus eius vel pedagogus, vel cõsanguineus: vt instit. qui ma. non pos. §. quod eadem. Viuia.

b Si Rufinus.] ante casus positionem dic quod dicitur instit. qui. ex cau. ma. non li. §. eadem. &. l. lecta. dic quæ 30 innouentur per dictum §. & per aut. ibi positam.

c Laticlauius.] nomen est dignitatis. Vel dic quòd erat claua de metallo quam proijciebat tribunus inter confertissimos hostes: & sic cæteri omnes fortiter pugnabant, ita quòd clauã 40 illam recuperabant.

d Lege.] scilicet Aelia sentia.

e Annis.] scilicet. xx. vt insti. qui ma. non pos. § eadem. &. j. de fideicõ. lib. l. minor. &. ff. de fidei com. li. l. ergo. §. item si minor.

f Nec militibus.] 50 vt &. ff. de manu. testa. l. iij. &. ff. eod. l. si à milite. §. j.

g Quia.] vt quia fuit eius pedagogus.

h Data.] id est relicta.

i Iustam libertatem.] id est directam secũdũ P. sed dic secũdum 60 Io. quòd tantùm fideicommissariam potest relinquere: vt dicta. l. si à milite. §. j. & facit. ff. de ma. vin. l. si rogatus. Accursius.

EX testamento.] CASVS. Priuilegium factionis testamenti, militi conceditur 70 dum est in militia. Si ergo dum est in militia testamentum fecit: an eo reuerso valeat, quæritur? Dicitur quod sic: post tempus reuersionis potest instituere in testamento quæcunq; velit, nisi lex hoc ei prohibuerit. vel si miles intra annum missus est honestè, vel in militia constitutus: hæredem iure militari potest & legata relinquere: & debebuntur, nisi lex &c.

k In militia.] & iure militari facto.

l Intra annum.] hoc habes. ff. eo. l. testamenta eorum. &. l. quod dicitur. &. l. quod constitutum. & dic vt. ff. ad leg. Fal. ad veterani. &. l. si miles.

m Honeste.] secus si ignominiosè remittatur: vt prædictæ leges dicunt.

n Eos.] s. milites. vel eos qui ex testamento capiunt: vt habetis exemplum. 80 ff. eo. l. neq; enim. §. ij. &. l. miles ita. §. mulier. &. ff. de ijs quæ pro non scrip. ha. l. iij. &. s. de hæreti. & maniche. l. fi.

IN testamento.] CASVS. Si priuatus. i. nõ miles decedat, duobus hæredibus institutis fratre. s. & filio & filia impubere, & eos adinuicẽ substituat his verbis, vos inuicem substituo. quid his verbis significetur, quæritur? Rñ. quod hoc significauit, quod patruus sit hæres in totum, si impubes non sit hæres. & econuerso: si patruus non sit hæres, impubes succedat insolidum. & locum habet tantùm vulgaris. & est ratio: quia patruo nõ potest substitui pu

†Aliâs, laticlaui.

‡Constitutis.

Laticlauius qualiter accipitur.

Latus clauus legendum est, quod uerbũ patricium signat, Patricij enim laticlaui dicebãtur à quodam genere uestis qua ipsi utebantur. & de his clauis intelligit Vlpi. in. l. cũ aurum. & Pompo. in l. sequenti de auro & arg. leg. in Pandect.

pillariter. & sic vitatur inæqualitas. & econuerso erit in milite retento eodem casu: scilicet quòd miles fratrem suum & filiam instituit. & eos adinuicem his verbis substituit, vos inuicẽ substituo. quòd si patruus decessit postquàm hæres fuerit, admittitur substitutio filiæ: non solũ si non fuerit hæres: vt quia antequàm adiuit, decessit: & sic adhuc non fuit hæres. vel si filia decessit, similiter miles erit hæres, licet filia hæres fuit: quia non adiuit, sed decessit in pupillari ætate, & in substitu 10 tionem prædictam incidit ista pupillaris: quod non erat in priuato, & hoc fauore militari. & hoc est verum si mater pupillæ non contradixerit patruo: & patruus probauerit fratrem suum expressè hoc voluisse: quia extraneis hæredibus post 20 quàm hæredes fuerint, substituere potest indirectò. Viuianus.

suis, concessum est: nisi lex specialiter eos [n] prohibuerit. Dat. xvij. Calen. Februar. Iuliano. ij. & Crispino CC. Cons.

Substitutio reciproca siue breuiloqua facta personis imparibus, continet uulgares substitutiones tantùm: quæ poterant fieri cuilibet eorum: sed pupillarem substitutionem quæ non poterat fieri nisi tãtũ alteri eorũ, nõ cõtinet nec etiã cõtinet substitutionẽ militarẽ: quãuis illa potuisset fieri ex priuilegio militũ cuilibet eorum: quia in dubio præsumitur miles uelle uti iure communi, & non priuilegio: & hoc nisi aliter de uoluntate militis probetur, hoc dicit. Alex.

Idem A. Valentino. LEX VI.

j IN testamento quidem eius qui non miles fuit, si duobus hæredibus institutis [o], altero cui [p] potuit vsque ad tempus pubertatis parens facere [q] testamentum, altero cui posteaquàm hæres extitit, substituere non potuit [r], inuicem substitutio eisdem [s] verbis facta est: in eum solum casum eam locum habere sententijs prudentium [t] virorum, & constitutionibus [v] diuorum parentum meorũ placet, quo vtrique pari ratione potuit substitui [x]. ¶ Sed cùm ex testamento militis [y] controuersiam esse proponas, defuncta paruula eius filia posteaquàm hæres extitit [z] patri, cũ qua simul æquis partibus hæres institutus [a] eras, substitutione inuicem [b] facta: & mater quidem intestatæ filiæ sibi successionem defendat, tu autem ex substitutione [c] ad te pertinere contendas: iuris quidem ratio manifesta est, licere militibus proprio priuilegio etiam hæredibus [d] extraneis, posteaquàm hæredes extiterint, mortuis substituere: sed tibi [e] probandum est an ita frater tuus senserit [f]. PP. xj. Calẽ. Maij, Fusco. ij. & Dextro Cons.

o Institutis.] scilicet æqualiter.

p Cui.] s. minori.

q Facere testamentum.] quod vt facere possit, tria sunt necessaria: vt sit de liberis. Itẽ vt sit pu 30 pillus. Item vt in potestate: vt institu. de pu. sub. in prin. &. ff. de vulg. & pu. sub. l. ij.

r Non potuit.] quia alterum prædictorum trium defuit.

s Eisdem.] i. vos inuicem substituo.

t Prudentium.] vt 40 ff. de vulg. & pup. sub. l. iam hoc iure. §. sed si alterum.

v Constitutionibus.] vt. j. de impu. & alijs substi. l. ij. &. l. quãuis.

x Substitui.] scilicet in vulgarem.

y Militis.] qui ita substituit filiã pupillã & 50 fratres quos instituerat.

z Extitit.] & sic expirat vulgaris substitutio.

a Institutus eras.] ô frater testantis.

b Inuicẽ.] his verbis, vos inuicem substituo.

c Substitutione.] s. pupillari quæ econtra in persona tua locum habere non posset: vt insti. de pu. substi. §. extraneo.

d Hæredibus.] non solùm suis & minoribus, sed etiã extraneis & maioribus, & directò: vt hîc, &. ff. eo. l. milites etiã. nisi mater esset in medio, vt in fi. l. dices. nam aliâs nisi directò liceret, nullum 70 esset priuilegium militis: vt insti. de pupil. substi. §. fi.

e Tibi.] id est à te fratre.

f Senserit.] s. quod expressè voluit te admitti ex substitutione tacita pupillari. nam etiã in testamẽto militis tacita substitutio cõtra matrẽ nõ admittitur: vt. j. de impu. & alijs substit. l. precibus. expressè autẽ vult per hæc verba, si Lucius decesserit, Sẽpronius hæres esto. vt. ff. e. ti. l. miles ita. §. j. & in princ. &. l. in fraudẽ. §. pe. Idẽ si tacitè, vt vos inuicẽ substituo. si modò hoc probetur voluisse per aliqua extrinsẽca: vt in hac lege quæ quodãmodo sunt expresse: vt ff. de vulg. substi. l. Lucius. Sed in quo erit priuilegio militis, cũ volũtatis relinquatur quæstio, cũ & priuatus hoc faciat: vt. ff. eo. iam hoc iure. in fin. &. ff. 80 ad Trebel. l. sceuola? Rñ. hîc aliquæ præsumptiones erant cõtra eũ. Alij dicunt, quod probat eoipso, quod cõtrariũ nõ probatur. Sed tu dicas cũ hoc nõ probatur, nullũ habet miles priuilegiũ, sed hoc probato, habet: quia est directa substitutio nisi mater esset in medio. sed si fuisset priuatus testator hoc probato, quod hoc sensit, esset fideicõmissaria tantũ: & est hæc vera. Sed Py. dixit, quod hæc erat fideicõmissaria & pro eo. j. de impu. & alijs substi. l. precibus. &. ff. de vul. substi. l. centurio. sed certè ibi erat mater in medio: contra quam eius fauore non valet iure directo. & ita erat in nostro casu. secundum hoc nullum est

Substitutioni pupillari tria sunt necessaria.

Substitutio tacita non admittitur contra matrem etiam in testamẽto militis.

priuilegium, quando mater eſt in medio.Item ſatis habet lex,quòd vſque ad pubertatem valuit iure directo.Item quæro intra quantum tempus valet hęc ſubſtitutio fratri facta. ADDITIO. Pro ſolutione iſtius quæſtionis dicas cum Barto.hîc diſtinguendo:aut non conſtat,quòd miles voluerit ſubſtituere poſt aditam hæreditatem:& finitur adita hæreditate vt hac lege.aut conſtat, quòd ſuſtituere voluit poſt aditam hæreditatem:& tunc aut voluit ſubſtituere limitatè 10 vſque ad tempora pubertatis,& in filio pupillo valeret iure pupillari: & in extraneo valeret iure compendioſè: ſecundum tamen diſtinctionem inſequentem: vt.l. centurio. ff. de vulga. & pupil.ſubſti.Si verò voluerit ſubſtituere ſimpli 20 citer, & indeterminatè quandocunque deceſſerit:tunc ſi mater non eſt in medio, ſemper valeret iure directo: vt dicta l.Centurio.ſi verò mater eſt in medio:tunc aut teſtator eſt vſus verbis directis,& valet iure directo: vt dicta. l. Centurio. 30 ſi verò eſt vſus verbis communibus: tunc valet iure fideicommiſsi poſt tempora pubertatis fauore matris:vt.l.precibus.& infrà de impub. & alijs ſubſti. quam diſtinctionem tene memoria.

Verba enunciatiua principaliter propter aliud & non propter ſe emiſſa, non inducunt diſpoſitionem in teſtamento pagani,ſed in teſtamento militis ſic: concurrente fauore libertatis, niſi probetur error.h.d.Alexander.

Idem A.Fortunato. LEX VII.

EX his verbis,Fortunato liberto [a] meo do lego [b]. vendicare tibi libertatem non potes [c], ſi pagani teſtamentum proponatur. ¶ At enim cùm teſtatorem militem fuiſſe proponas: ſi non errore [d] ductus libertum te crediderit, ſed dandæ libertatis animum habuerit [e]:libertatem equidem directam competere tibi,ſed & legati vendicationem habere te, prærogatiua militaris priuilegij pręſtat. Dat.xij.Calend.Ianuar. Alexandro A.ij.& Marcello Conſ.

Miles poteſt decedere pro parte temporis teſtatus,& pro parte temporis inteſtatus.h.d.Salic.

Imperator Gordianus A.Aeterno militi. LEX VIII.

CErti iuris eſt,militem ad têpus etiam hæredem inſtituere poſſe [f].PP. iij.Cal.Octobr. Pio & Pontiano Conſ.

Præteritio militis facta de filio quem ſcit ſe habere, pro exhæredatione habetur:fauore militis, & ualiditate ſui teſtamenti. ſecus ſi filium ſe habere ignorat: quia tunc teſtamentum erit nullum,ſicut teſtamentum pagani. præſumitur autem ſciuiſſe eo ipſo,quòd filium nominans ei legauerit.h.d.cum.l.ſeq.Alexan.

Idem A.Valerio. LEX IX.

SIcut certi iuris eſt, militem qui ſcit ſe filium habere, alioſq; ſcripſit hæredes,tacitè eum exhæredare intelligi [g]:ita ſi ignorás ſe filium habere,alios ſcribat hæredes,non obeſſe filio ademptam hæreditatem,ſed minimè [h] valente teſtamento (ſi ſit [i] in poteſta-

EX his.] CASVS. Si priuatus 40 volens aliquid relinquere ſeruo, vocet eum libertum dicens, liberto meo tali, cùm eſſet ſeruus,talem rem lego. an propter hoc ſit liber,quęritur?Reſpõ. quòd non. nec etiam legatum petere poteſt.In milite diſtinguitur:aut ſciuit eum ſer 50 uum,& animo donandi libertatem eum vocauerit libertum, quo caſu directè erit liber:dum ignorauit,nec erit liber. Viuianus.

a Liberto.] qui ſeruus erat.

b Lego ſ.decem.

c Non potes.] nec le 60 gatum:vt infrà de leg. ſeruis.& de neceſ.ſer.hære.inſti.l.ij.Et ſic nota ꝙ huiuſmodi enunciatio non valet.Sed ar. contra. ff.de pac.l.tale. in princi.

Libertas valet, licet legatum non valeat.

Item videtur ꝙ licet legatum non valet,ꝙ tamen valeat libertas:vt.ff.de manumiſ.teſta.l.diuus,licet ibi fuit ſubſtitutus cum libertate:vnde licet deſierat conditio ſubſtitutionis,non tamen debet deficere libertas.

d Non errore.] quia credebat eũ eſſe ſeruũ,& ob hoc vocauit eũ liber 70 tum:quia volebat eum eſſe liberũ:vt.s.de iur.& fac.igno.l.cũ teſtamentum.

e Habuerit.] quod præſumitur:vt.ff.eo.l.Lucius.§.j.& in aut.vt lib.decę. §.ſi quis autem.col.vj.& in aut.vt lic.ma.& auiæ.§.j.col.viij.

CErti iuris.] CASVS. Dicit imperator in hac lege ꝙ miles inſtituere poteſt hæredem vſque ad decennium:vt ex tunc ad alium deferatur hæreditas:ſecus in priuato,& in eo qui non eſt miles.Viuia.

f Poſſe.] ff.eo.l.ſi in fraudem.§. miles. &.l. quærebatur. &. l. miles ita. in prin.&.§.j.ſecus in priuato:vt.ff.de hære.inſti.l.hæreditas.

SIcut.] CASVS. Miles ſciens ſe filium habere, ſi extraneos inſtituit,eum exhæredare intelligitur.Si autem credens ſe non habere extra 80 neos inſtituit,& habuerit filium,hæres erit:quaſi ipſo iure teſtamentum nõ valeat.& hoc ſi ſit in poteſtate.Sed quid erit ſi ſit emancipatus?Reſpon.propter priuilegium militis.Viuia.

g Intelligi.] vt inſtit.de exhære.li.§.ſed ſi in expeditione.&.ff. de bo. lib. l.ſi patronus teſtamento.in prin.&.l.Paulus.ij.§.ſi.

h Minime.] ſ.ipſo iure:vt.ff.eo.l.militis.§.miles.in ſupremis.& arg.ff. de lib.& poſthu.l. Titius.in princ.& ſic idẽ iuris eſt in milite & in priuato quãdo ignorant.ſed quando ſciunt,diuerſum:quia miles videtur exhæredaſſe ſed à priuato factum,non valet ipſo iure:vt inſti.de exhær.li.in princ.

i Si ſit.] ſ.filius.Quid autem in emancipato?Reſpon.valet:ſed rũpitur per contra tabulas:vt.j.de libe.præte.l.fi.§.ſancimus.

k Venire.] ab inteſtato:non autem per querelam,cûm ipſo iure ſit nullum teſtamentum:niſi in caſu,quando voluit quemlibet naſciturum eſſe exhæredatum:vt.ff.eo.titu. l.qui iure.

te)eum ad ſucceſsionem venire [k], in dubijs nõ habetur.PP.v. Nõ. Octob.Pio & Pontiano Conſ.

Poſthumus uel iam natus à milite ignorante præteritus,ab inteſtato ei ſuccedit: eo ſciente habetur pro exhæredato:& ſcientia eius probatur ſi de eo fecit mentionem in teſtamento. h.d.Sali.concor.Bal.

Imp.Philippus A.& Philippus C.Iuſtino militi. LEX X.

SI cùm vel in vtero haberetur filia inſcio patre milite, ab eo præterita ſit:vel cùm in rebus humanis eam non eſſe falſo rumore perlato pater putauit,nullam eius in teſtamento fecit mentionem [l]: ſilentium huiuſmodi exhæredationis notam nequaquam infligit [m]. ¶ Is autem miles qui teſtamento filiam ſuam appellauit, eique legatum [n] dedit : non inſtituendo eam hæredem, exhæredauit [o].PP.xij.Cal.Iun.Pręſente & Albino Conſ.

Captatoria inſtitutio non ualet etiam in militis teſtamento.Bal.& Sali.

Idem A.& C.Aemyliano militi. L. XI.

CAptatorias [p] inſtitutiones etiam in militis teſtamento nullius eſſe momenti,manifeſtũ [q] eſt.PP.vij.Calend. Iul. Præſente & Albino Conſ.

In teſtamento militis ceſſat Falcidia:& hæres facto inuentario, ultra uires hæreditarias non tenetur.hoc dicit.Sali.Vel ſic:Legata & fideicommiſſa à milite relicta non defalcantur, ſi uires patrimonij non excedunt:ſed ſi excedunt, diminuuntur quatenus excedunt.h.d.Alexan.

Idem A.& C.Domitiæ. LEX XII.

IN teſtamento [r] militis legem Falcidiam,& in legatis [s], & fideicõmiſsis [t] ceſſare,explorati iuris eſt. ¶ Sanè [v] ſi quid vltra vires patrimonij poſtulatur:competẽti

SI cum.] CASVS. Si miles ha 10 bens vxorem prægnantem hoc ignorans filiam quæ erat in vtero prætericrit, non exhæredaſſe eam intelligitur:ſi ſciens ſe filiam habere appellando eam filiam in teſtamento, ei reliquit legatum cùm non inſtituit: exhæredaſſe videtur.Vi 20 uianus.

l Mentionem.] & ſic præterinit: vt inſtitu. de hære. quæ ab inteſt. §.eadem.

m Infligit.] vt ſuprà l.proxi.

n Legatum.] præſumitur enim quòd ſciuerit ſe filiam habere: vt in 30 ſtitu.de exhęre.lib.§.ſed fœminini.

o Exhæredauit.] in teſtamẽto fictione.ſecus eſt in priuato: quia ſi ei in teſtamento reliquit legatum,non videtur eã exhæredaſſe. vnde illud imputatur in quartam, & agitur ad ſupplemẽtũ 40 ſi quid deeſt: vt ſuprà de inoffic.teſt.l. omnimodo.&.l.ſcimus. Item hodie eſt contra: niſi dicas militis priuilegium.nam ſemper inſerenda eſt cauſa ingratitudinis ſecundum Azo. vt in aut. non licet.j.de lib.præ.

CAptatorias.] 50 CASVS Nõ ſolùm in teſtamento alicuius priuati inualida eſt captioſa inſtitutio : ſed nec in militis quæ in arbitrium alterius confertur ſic: inſtituo hæredem, ſi Titio placuerit. Viuianus.

p Captatorias.] Ca 60 ptatoria dicitur inſtitutio,cuius conditio confertur ad ſecretum alienæ voluntatis: puta inſtituo te ſi Titius voluerit : vel ille ſit hæres, quem Titius voluerit:vel ſi hæres ſi me inſtitueris.ſed in præteritum hoc valet,vt ſis hæres ſi me inſtituiſti:vt.ff.de hæredi.inſtit.l.captatorias.&.l.ille autem. &. l. illa inſtitutio.in princ.Item ſecus ſi dicatur:inſtituo te ſi Seius capitolium aſcendat:quia expreſſa nocent:non expreſſa,non nocẽt:vt.ff.de condi.& de 70 mon.l.nonnunquam.Item libertas valet,licet ſit captatoria:vt.ff. de fideicõmiſ.li.l.fideicommiſſaria.ij.

Inſtitutio quãdo dicitur captatoria.

q Manifeſtum eſt.] vt.ff.de lega.j.l.captatorie.

IN teſtamento.] CASVS. Si priuatus hæredem inſtituerit, & legatis & fideicommiſsis totam hæreditatem exhauſit,hæres quartam detrahere poteſt:ſed an ſit ſic in milite,quæritur?Reſpond.quòd non: quia omnimodo debet eius voluntas ſeruari propter priuilegium ſuum : ſi autem plus petatur,quàm ſit in eius patrimonio:petenti obſtabit exceptio.

r In teſtamento.] ſcilicet iure militari facto.ſecus ſi iure communi : vt infrà eodem.l.penulti.Item ſecus in veterano:vt &.ff.ad legem Falci.l.ad ve 80 terani.

s In legatis.] vt.j.ad legem Fal.l. in teſtamẽto.&.ff.ad legem Fal.l. ſi poſt. &.l.ſi miles.&.l.fi.&.ff.eo.l.ſi certarum.in fi.

t Et fideicommiſsis.] generalibus & ſpecialibus:vt.ff.ad Trebel.l.j.§.penulti.Sed contrà in ea.l.j.§.in filij.ſed ibi dicit habere locum Trebellianum in teſtamento militis quo ad alia remedia,non quo ad quartam.

v Sane.] Poſtulatur à legatarijs:nam à creditoribus etiam vltra poteſt peti;vt.j.de iure delibe.l.fi.§.j.

Potes

a ¶ Potes.] nec enim vltra quàm ad eum peruenit, tenetur: vt hîc, & ff. eo. l. si verò. §. quid ergo. & ad legem fal. in ratione. j. §. quot vulgò. & ff. si cui plus quàm per legem falc. l. j. §. in quibusdam. & ad Trebel. l. j. §. penul. hoc autem hodie verum est si fecerit inuentarium: aliàs tenetur insolidum: vt in authē. de hære. & fal. §. si verò non fecerit. colla. j.

i ¶ Meritum.] id est vtrum meruit esse hæres an non.
k ¶ Libertas.] s. vtrum sit seruus an liber.
l ¶ Sub ipso tempore.] ita tamē quòd hoc legitimis probationibus ostē datur. s. duobus testibus licet non rogatis: vt. ff. eod. l. Lucius. cùm autem non occupatur tanta necessitate, & est in castris: exigitur conuocatio & rogatio, vt volūtatem audiant duo testes: vt. ff. eo. l. diuus. & instit. eo. §. ij. si autem sit in domo sua, exigitur solennitas communis: vt instit. eo. §. j. & ī. eo. l. pe.

Militis testamentum quot testibus probari debet.

defensione tueri te potes [a]. PP. vj. Nonas Iul. Præsente & Albino Cons.

¶ *Reseruatio testamenti facta militi damnato de crimine capitali, non extenditur nisi ad castrensia: & ab intestato succedit fiscus in paganicis. h. d. Alex.*

Impp. Valerian. & Gallien. AA. Claudiæ.

LEX XIII.

ET militibus nostris, centurionibus [b] quoque ob flagitium militare [c] damnatis, non aliarum, quàm castrensium rerum testamē tum facere permittitur [d], & intestatis [e] iure proprio succeditur à fisco [f]. Prop. Non. August. Valeriano & Gallieno AA. iij. & ij. Cons.

¶ *In testamento militis non requiritur solennitas iuris communis. hoc dicit. Alex. Et hæres scriptus in eo, præfertur succedenti ab intestato. Sali.*

Impp. Diocleт. & Maximian. AA. hæredibus Maximi. LEX XIIII.

SI à fratre suo militante mater vestra scripta hæres, successionem eius sibi quæsiuit: quamuis testamenti scriptura non continet iuris obseruationem: hanc tamen hæreditatem fratrem testatoris vel eius filios [g] ab intestato euincere non potuisse, iure cōstitit. PP. v. Non. Maij, ipsis AA. & Cons.

¶ *Milites in expeditione degentes, priuilegiū habent ut testari ualeant quomodo uolunt & quomodo possunt: & ideo quod in uagina, uel clypeo, uel puluere cū gladio scripserint, habetur pro testamento solenni. h. d. Alex.*

Imp. Cōstātinus A. ad populū. L. XV.

MIlites in expeditione degentes [h], si vxores, aut filios, aut amicos, aut commilitones suos, postremò cuiuslibet generis homines amplecti voluerint supremę voluntatis affectu: quomodo possint, ac velint, testētur: nec vxorum, aut filiorum eorū, cùm voluntatē patris reportauerint, meritum [i] aut libertas [k] dignitásve quæratur. ¶ Proinde sicut iuris rationibus licuit, ac semper licebit, si quid in vagina, aut clypeo literis sanguine suo rutilantibus adnotauerint, aut in puluere inscripserint gladio sub ipso [l] tempore, quo in prælio vitæ sortem derelinquunt: huiusmodi voluntatem stabilē esse oportet. D. ij. Id. Aug. Nicomediæ, Optato & Paulino Cons.

¶ *Notarij & apparitores militum non gaudent priuilegio militari, licet in matricula militum descripti sint. h. d. Alexan.*

Imp. Anastasius A. Hierio præfecto prætorio.

LEX XVI.

* SCriniarios [m] vel apparitores qui virorum magnificorum magistrorum militum iussionibus vel actibus obtemperant: & si nomina eorum matriculis militaribus referri videantur, nullatenus [n] tamen in vltimis à se conficiendis voluntatibus iuris militaris habere facultatē decernimus. Dat. Idib. Februa. Constantinop. Paulo V. C. Con.

* *Scriniarijs uel apparitoribus.*

¶ *Miles non militans, non gaudet priuilegio militis. h. d. Bal. Sal. & Alex.*

Imp. Iustinianus A. Memnæ præfecto præto.

LEX XVII.

NE quidam putarēt in omni tempore licere militibus testamenta quoquo modo voluerint componere [o]: sancimus ijs solis qui in expeditionibus occupati sunt, memoratum indulgeri circa vltimas voluntates conficiendas beneficium [p]. D. iiij. Id. April. Decio V. C. Cons.

¶ *Pupillus licet sit tribunus, seu capitaneus militum, non potest testari. h. d. Alex. concor. Bal. & Sali.*

Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

LEX XVIII.

LIcet antiquis legibus permittebatur pupillis [q] *, si tribunatum numerorum merebantur, vltimum elogium conficere posse: attamen indignum nostris temporibus esse videtur, eum, qui stabilem mentem nondum adeptus est, propter priuilegia [r] militum sapientium hominum iura pertractare, & in tam tenera ætate ex tali licentia parentibus fortè suis vel alijs propinquis nocere, propriam substantiam extraneis * relinquendo. ¶ Ideoque hoc fieri [s] nullo modo concedimus. D. Cal. Nouembr. post consulatum Lampadij & Orestis VV. CC. anno secundo.

* *Si tribunatus numerū mereantur.*

* *Relinquētes.*

TITVLVS XXII.

Qui testamenta facere possunt, vel non.

¶ QVI TESTAMENTA FACERE POSSVNT. ¶ *Qui testantur iure speciali suprà dixi: nunc qui communi.* ADDITIO. *Ista continuatio non est perfecta, & adde ad eam in fi.* Modo *uidēdum est de ijs personis quæ possunt testari uel non: ut, l. si quæramus. ff. de testa. & ideo iste titulus præcedit titu. de testa. Iason.*

Continuatio.

ET militibus.] CASVS. Si miles constitutus in militia aliquid commisit: vt 10 quia arma sua alienauit, vel duci belli non obtemperauit: an testamentum facere possit, quæritur? Respond. quòd sic. scilicet in castrensibus bonis tantùm. si autem intestatus decessit, fiscus ei succedit.

Centuriones qui dicantur.

b ¶ Centurionibus.] 20 qui fortè præerant centum militibus.

c ¶ Militare.] quæ sunt multa: vt patet. ff. de re mili. per totum. & in l. iij.

d ¶ Permittitur.] sed & in illis si hoc eis permissum sit à principe, vel à iudice: vt. ff. de lega. 30 iij. si quis. in princip. §. j. & de iniusto testa. l. si qs filio ex. §. irritum. & de dona. inter vi. & vxo. l. cùm hic status. §. si miles.

e ¶ Intestatis.] id est posito quòd non fecerit testamentum.

f ¶ A fisco.] hoc planè intelligitur in paga- 40 nicis: & in castrensibus dixit Iaco. idem. Sed contra eum. ff. de vetera. & mili. suc. l. j. vbi dicitur, quod succedunt cognati: quod determinatur per. l. ij. eiusdem titul. scilicet vsq; ad quintum gradum: & post admittitur fiscus, etiam in castrensibus. Et 50 vt plenè videas, distingue an propter commune delictum sit damnatus, vt tunc non liceat ei damnato testari: vt dicta l. ff. de vete. & mili. succ. l. j. an propter militare: & tunc fide fide rupta: non liceat. si aliàs: de castrensibus potest, si hoc est 60 ei cōcessum à iudice q eum condemnauit: vt. ff. de leg. iij. l. si quis. in princi. §. miles. de non castrēsi, non potest: vt hîc, & ff. eo. l. ex militari. si autem decessit intestatus: dic vt s. dixi in prin. gl.

Miles dānatus de crimine, an possit testamentum facere.

SI a fratre.] CASVS. Frater ma- 70 tris tuæ in minus solenni testamento puta adhibitis tantùm duobus testibus, te hæredem instituit: nunquid obstante quòd minus solenne fuit testamentum, frater tuus vel filius eiusdem fratris euincet hæreditatē, quæritur? Respond. quod 80 non. & hoc propter priuilegium militare.

g ¶ Filios.] s. fratris. nam in filijs militis seruatur quod dicitur. s. eo. l. sicut.

MIlites.] CASVS. Miles instituere hæredem potest in militia constitutus, siue vxorem, siue filios, siue quēlibet alium: nec inquiretur filius an fuerit bene vel non, vel fuerit institutus in dignitate vel non, vel liber an seruus propter priuilegium militis. cætera plana sunt. Viuianus.

h ¶ Degentes.] in exercitu

SCriniarios.] CASVS. Si scriniarius, id est notarius intitulatus in matricula militum inueniatur, vel magistro militum obtemperans: an priuilegium habeat militis in testando, 20 quæritur? R. quod non. licet videatur contra. ff. e. l. vlti. Solu. ibi fuit notarius in loco hostili: vel iurauit se non vitaturum mortem propter rem publicam.

m ¶ Scriniarios.] id est notarios siue tabelliones. & est vulgare Roma 30 norum.

n ¶ Nullatenus] imò videtur quòd sic: vt. ff. e. l. fin. & de bono. poss. ex testa. mili. l. j. quæ sunt contra. Solut. distingue vtrum sunt in loco hostili, vt tunc habeant priuilegium militum, vt ibi: an non, vt tunc non ha- 40 beant priuilegium, vt hîc. Vel dic quod ibi loquitur de ijs qui iurauerant se non euitaturos mortē reipublicæ causa.

NE quidam.] CASVS. Testari quoquo modo voluerit, militi permittitur, dum est in expeditione. 50 secus si extra: quia habetur loco priuati. Viuia.

o ¶ Componere.] s. suum testamentum.

p ¶ Beneficium.] no. vt & ff. eo. l. diuus. & instit. eo. §. illis. & ī. qui non ob. long. tempo. præscri. l. sancimus. & s. de restitut. mili. l. fin.

60 LIcet.] CASVS. Pupillo militi tribunatū adepto, olim testari licebat: qd innouat Imperator, cū instabilē mentē habeat: & extraneos instituēdo hæredes propinquis suis nocere possit: nullo modo ēt tribun⁹ creat⁹ habebit 70 testamēti libertatē. Vi.

q ¶ Pupillis.] militib⁹. sic & ff. de excu. tu. l. sed & milites. §. iam autem.

r ¶ Priuilegia.] i. quia miles & tribunus.

s ¶ Fieri.] id est pupillum creari tribunum: vt ff. de mune. & hono. l. ad rempublicam. Vel dic 80 verius creatum posse testari.

¶ *Societas uel communio incidens, uel ex conuentione procedens, non impedit ius testandi. h. d. Sali. Vel sic: Habens cum alio bona communia, non prohibetur de parte sua. h. d. Alex.*

Imp. Gordianus A. Petronio militi. L. I.

QVanquã omniũ bonorum socer tuus itemq; frater eius, socij fuerint: tamen non eo minus idem frater eius cùm fati munus impleret, testamento suo potuit sibi hæredem instituere, quem vellet[a]. Item non idcirco minus is testamenti factionem habet, quòd indiuisam successionem[b] cum sorore sua dicatur habuisse[c]. PP. xij. Calend. August. Ariano & Pappo Cons.

¶ *Licet testator seipsum interficiat: testamentum tamen eius non irritatur si tempore quo testatus est, erat sanæ mẽtis: nisi se interfecerit metu futuræ pœnæ alicuius delicti per eum commissi. h. d. Alexander.*

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Viatori & Pontiæ. LEX II.

SI is qui te cum vxore tua hæredem scripsit, quando testamentum ordinauit, sanæ mentis fuit, nec posteà alicus sceleris conscientia obstrictus, sed aut impatiens doloris, aut aliqua furoris rabie[d] constrictus, se præcipitem dedit, eiusq; innocentia liquidis probationibus[e] cõmendari potest à te: adscitæ[f] mortis obtẽtu postremum eius iudicium cõuelli[g] non debet. Quòd si futuræ pœnæ metu volũtaria morte suppliciũ anteuerterit: ratã[h] voluntatẽ eius[i] conseruari leges vetant. PP. Cal. Decembr. ipsis AA. & Cons.

¶ *Senectus aut corporis infirmitas factionem testamenti non impediunt in homine sanæ mentis: sed patria potestas bene impedit. h. d. Alexã. concor. Bal. & Salic.*

Idem AA. & CC. Licinio. LEX III.

SEnium quidẽ ætatis, vel ægritudinem corporis synceritatem mentis tenentibus, testamenti factionem certum est non auferre[k]. ¶ Filium[l] autem qui in potestate est, testamentum facere non posse[m], indubitati iuris est. Dat. iiij. Non. April. Sirmij. CC. Cons.

¶ *Pupillus non potest testari, sed ille qui excessit pupillarem ætatem, potest: licet malitia non suppleat uel licet nondum sit ætatis. xxv. annorum. h. d. secundum glo. & doct. Alex.*

Idem AA. & CC. Radoni. LEX IIII.

SI frater patruelis[n] tuus ante decimumquartum ætatis suę annum decessit, cùm facere non[o] potuit testamentum[p]: nihil rectè ex eius postremo iudicio[q] postulatur. Nam si hanc ætatem[r] egressus[s], licet vigoris nondum emersissent vestigia[t], suum solenniter ordinauit iudicium: hoc euellere frustra conaris. S. vj. Id. Nouẽbr. * Pantichi. CC. Cons.

¶ *Inhabilitas ad generandum, non inhabilitat ad testandum. Sali.*

Imp. Constantinus A. ad Rufinum præfectum prætorio. LEX V.

EVnuchis liceat facere testamẽtum, componere postremas exemplo omnium[v] voluntates, conscribere codicillos salua testamentorum obseruantia. D. v. Calen. Mart. Sirmij, Constantio. A. v. & Constante Cæs. Cons.

¶ *Qui Imperatorem sibi fecit hæredem, non prohibetur alium sibi instituere, & Imperatorem reuocare. Sali.*

Idem A. ad Volusium præfectum vrbi. LEX VI.

SI quis Imperatorem fortè hæredem instituerit: habeat mutandi iudicij* facultatem, & quẽcunq; voluerit, secundum leges in testamento suo hæredem scribendi[x]. Dat. xij. Cal. Mart. Mediolani, Arbitrione & Lolliano Cõs.

¶ *Imperator & Augusta in testamenti factione paßiua & actiua utuntur iure communi: ideo mutari & mutare hæredes poßunt. hoc dicit. Sali.*

Imppp. Valens, Valentin. & Grat. AAA. Maximo. LEX VII.

CVm hæredes instituũtur Imperator seu Augusta: ius cõmune cum cęteris habeãt[y]. Quod & in codicillis & fideicommissarijs epistolis[z] iure scriptis obseruandum erit. ¶ Et sicuti priscis legibus cautum est, Imperatori quoque & Augustæ testamentum facere liceat[a], & mutare. D. vij. Id. August. Gratiano. A. ij. & Probo Cons.

QVanquã.] CASVS. Paterfa. omnia bona sua habens cõmunia cum fratre suo pro indiuiso, filiam suam Titio matrimonio collocatam in testamento suo hæredem instituit: an valeat institutio, quæritur? Videbatur quòd non: quia non videbatur habere proprium: cùm omnia bona sua erant communia: secus tamen est. & ita est argumentum, quòd idem quod cõmune mihi est cum alio, meũ est: idem est si cum sorore tua communem hæreditatem habuisti: nihilominus valebit testamentum tuum. Viuianus.

a ¶ Vellet.] vt. s. pro socijs. l. si societatis. &. ff. p soc. l. cum duobus. aliâs est l. si fratres. §. idem respondetur. j.

b ¶ Successionem.] quasi enim nõ haberet proprium, videbatur nõ posse testari. & est eadem causa dubitationis in proxi. respon.

c ¶ Habuisse.] ex alia causa quam societatis.

SI is.] CASVS. Aliquis dum erat sanæ mẽtis te & vxorẽ tuã hæredes instituit. deinde se præcipitauit: an valeat testamentum, quęritur? Distinguitur, aut impatiens doloris hoc fecit, quia fuit valetudine detentus: quo casu valet testamentum. aut metu futuræ pœnæ: quo casu nõ valebit, sed succedet ei fiscus. Viuianus.

d ¶ Rabie.] idem si pudore æris alieni[a]: vt. ff. de iure fisci. l. in fraudem. §. j. Accursius.

e ¶ Probationibus.] quod probatur eoipso, q contrarium non probatur[b]: vt. ff. de bon. eo. qui mor. sibi consci. l. fina. §. fi. & sic. j. titu. j. l. omniũ. §. cùm hoc ipsum. Vel hîc[c] erant præsumptiones in contrarium. Et est hîc annectenda distinctio si mortẽ sibi consciuit metu criminis, cuius accusatio poterat institui post mortem: vt. ff. de acc. l. ex iudiciorum. quo casu publicanda sunt[d] bona. si autem metu alterius criminis quod esset publicum & capitale: si quidem antequàm in eo deprehenderetur, vel lis aduersus eum contestaretur: non publicarentur[e] bona: alioquin sic si conscientia criminis hoc fecerit: vt præalle. l. Si autem erat crimen extraordinarium, puta furtũ vel simile: non publicantur[f], siue ante siue post mortem sibi consciuit[g]: vt. ff. de bo. eorum. l. fina. & ad idem infrà de bon. eorum. l. j. &. ff. de iniusto testa. l. si quis filio exhære. §. proinde. &. §. sequen. de dona. inter virum & vxo. l. cùm hîc. §. si maritus. &. j. si reus vel ac. mor. fu. l. defuncti. &. ff. de ædil. edic. l. bouem. §. mortis.

f ¶ Adscitæ.] i. quia mortem sibi consciuerit: quia seipsum occiderit.

g ¶ Conuelli.] id est remoueri.

h ¶ Ratam.] scilicet taliter testantis.

i ¶ Eius.] scilicet criminosi.

SEnium.] CASVS. An senex vel æger possit facere testamentum quæritur? Respon. quòd sic: sed filiusfamiliâs non. Cætera plana sunt vsque ad. l. hac consultissima. Viuianus.

k ¶ Non auferre.] nam quia non erat sanus, inferebatur, ergo insanus, ergo furiosus. sed non valet: vt. s. de transact. l. sanum. &. ff. eo. l. ij.

l ¶ Filium.] aliâs est lex. & aliâs. §.

m ¶ Non posse.] etiã cũ volũtate patris[h]: vt in instit. e. in prin. &. ff. e. l. qui in potestate. sed donare potest causa mortis patre permittente: vt. ff. de do. causa mor. l. tam is. §. filiusfami. & de dona. l. filiusfamiliâs. §. pe. sed quæ est ratio? Rñ. quia testamenti factio est publici iuris[i]: sed donatio priuati: vt. ff. eo. l. iij. Vel dic, q instit. non debet pendere ex alieno arbitrio: vt ff. de hæred. insti. l. illa institutio. ADDITIO. Istæ duæ rationes sunt de mẽte Bartol. Bald. Paul. & Ias. & cũ dicit gl. q institutio non debet pendere ex alieno arbitrio, fallit hoc de iure canonico: quia potest pẽdere ex alieno arbitrio ad pias causas. c. cùm esses. extrà de testa.

n SI frater patruelis.] Quis sit, habes institut. de grad. cogn. §. quarto.

o ¶ Non potuit.] nec etiã cũ tutore: quia tutor datˀ vt viuo, non vt ei mortuo cõsulat. ADDITIO. Tu dic, q imò propterea, quia vltima voluntas non debet pendere ex alieno arbitrio. Ias. licet Bald. & Sal. gl. insequantur.

p ¶ Testamentum.] sed de facto fecit.

q ¶ Iudicio.] sic ergo pupillus non testatur: vt hîc, & insti. eo. §. ij. &. s. titu. j. l. vlti. &. j. quãdo prouo. non est ne. l. ij. & de leg. hære. l. sciant.

r ¶ Aetatẽ.] s. xiiij. ann.

s ¶ Egressus.] vel pridie ante: vt. ff. eo. l. qua ætate.

t ¶ Vestigia.] s. ætatem. xxv. an. vt. ff. de mino. l. j. vel nondum potens erat coire.

EVnuchis liceat]

v ¶ Omnium.] erat autẽ dubitatio[k] ex eo quòd testes sunt necessarij testamẽto: sed eunuchus[l] non habet testes. sed aliter hincinde accipitur nomen testis.

SI quis imperatorem.]

x ¶ Scribendi.] & ita iure priuati vtitur princeps: vt. j. titu. j. l. ex imperfecto. & l. omniũ. circa fi. & l. non dubium. &. s. de leg. & constit. l. digna. & j. ad leg. falcid. l. iiij. & j. l. proxi. &. ff. de lega. iij. l. ex imperfecto.

y CVm hæredes.] Habeant, quo ad testamenti solennitatem[l]: vt. s. l. proxi. & sic non est contrà. ff. de leg. ij. l. quod principi.

z ¶ Epistolis.] vt. j. de fideicom. l. & in epistola.

a ¶ Liceat.] idẽ in Papa secũdũ Io. ADDITIO. Tu dic verũ quo ad bona patrimonialia, sed nõ quo ad papatum. est gloss. singula. in. c. apostolica. viij. q. j.

a Sequitur Salic.

b Ista est bona Sa. & sequitur eã Fulgo.

c Ista magis concludit Sa. & P.

d Sequitur gl. Bal. Pau. Sali. Alexã. & Ia.

e Gl. sequitur Bal. sed reprobatur per Alexã. post docto.

f Singularis gl. secundum Bal. in l. iij. j. si pẽ. appel. mors interue. & secũdũ Alexã. & Ias. hîc.

g Et bene Bal. & Sali.

h Sequitur gl. Sa. & docto.

i In quo qs non repræsentat personam duorum, sed v. nius tãtum. Bar. Pau.

k Trupha est Bald. iõ dic q eunuchus est hõ imperfect. quare videbatur quòd nõ possit testari. Bal. S. licet Bart. contra.

l Passiuè non actiuè Pau.

viij.q.i.secūdū Philip.Fran.in.rub.de test.lib.vj.

HAc consultissima.] CASVS. Qualiter cæcus naturaliter siue ex morbo facere debet testamētū, quæritur? Resp. quòd primò vocabit testes septem, & tabularium: coram eis dicet quòd vult facere testamētum nuncupatiuum. Hæredem certum nominabit, ne nominis error ambiguitatē generale possit: ex quot vncijs velit eū esse hęredem, & quid vnunquenque legatariū 10 velit capere: quibus & à tabellione scriptis & à testibus subscriptis & signatis, plenū robur obtineat testamētum. & hoc in prima. Si autem codicillos velit facere, nec hęredem instituerit, sed legata alia relinquere: prædicta seruetur solēnitas 20 præterquàm in numero testium: ne sit contra j. de codicil. l. vlti. §. in omni. & quicunque velit, siue testamentum fecerit, siue codicillos, vno tempore committit ad scribendum. & alio tempore poterit facere recitari tā sibi quā testibus: 30 vt protestetur se taliter testamentum confecisse vel codicillos, testiū subscriptiōe insecuta. & hoc in secunda. Si tabellio inuentus non fuerit: septimus testis loco suo adhibeatur in testamento. sic facto codicillo poterit, cui vult ex testibus ad 40 custodiendum cōmittere: quod habere potest locum nō tantùm in cœco, sed in alio, sed maximè &c. & hoc in tertia parte. Viuia.

Cæci utroque lumine ex accidenti uel à natura, possunt suas ultimas uoluntates per nuncupationem condere, seruatis tamen solennitatibus in hac lege comprehensis. h. d. Alex.

Imp. Iustinianus A. Demostheni præfe. præto.

LEX VIII.

HAc cōsultissima lege * sancimus, vt carētes oculis, seu morbo, vitioúe, seu ita nati, per nūcupationem [a] suæ cōdāt moderamina volūtatis: scilicet p̄sentib⁹ septē testibus †, quos alijs quoque testamētis interesse iuris est, tabulario etiā * vt cūctis ibidem collectis, primū ad se conuocatos oēs, vt sine scriptis [b] testētur, edoceāt [c] deinde exprimāt nomina specialiter hæredum, & dignitates singulorū, & indicia [d], ne sola nominū cōmemoratio quicquā ambiguitatis pariat: & ex quāta parte, vel ex quot vncijs in successionē admitti debeāt: & quid vnūquēque legatariū seu fideicōmissarium assequi velint: omnia deniq; palàm [e] edicāt, que vltimarū capit dispositionum series lege cōcessa. ¶ Quibus omnibus ex ordine peroratis vno eodemq; loco & tempore, sed & tabularij manu cōscriptis sub obtutu septē (vt dictum est) testiū & eorūdem testiū manu subscriptis, dehinc consignatis tā ab eisdē testibus, quā à tabulario, plenum obtinebit robur testātis arbitriū. ¶ Quæ in eundem modum erūt obseruāda, quāuis nō hæredes instituere, sed legata solū vel fidei cōmissa, & in summa, quę codicillis [f] habētur congrua, duxerint ordinanda. ¶ At cùm [g] humana fragilitas mortis pręcipue cogitatione perturbata, min⁹ memoria [h] possit res plures cōsequi: patebit eis [i] licentia volūtatē suam siue in testamenti siue in codicilli tenore cōpositam, cui velint, scribēdā credere [k]: vt in eodem loco posteà cōuocatis testibus & tabulario, re etiā (vt dictum est) patefacta, cuius causa conuocati sunt, etiā chartula promatur, quā susceptā testatori recitabit tabularius, simul & testib⁹: vt vbi tenor eorū cūctis innotuerit, elogiū ipse suū p̄fiteatur agnoscere: & ex animi sui q̄ lecta sunt, disposuisse sententia, & in fine subscriptio sequatur testium, necnon omnium signacula tā testiū, prout dictū est, quàm tabularij. ¶ Sed quia tabulariorum copia non in omnibus locis datur quærentibus: iubemus vbi tabularius reperiri nō possit, octauum [l] adhiberi testem, vt quod tabulario p̄ supradicto modo cōmisimus, id per octauum testem effectum capiat: libera potestate cōcedenda volūtates suas in prædictū modum ordinantibus, chartulam ita supscriptā, ita deniq; cōsignatam vt antelatę formæ declarant, cui velint ex testibus custodiendā mandare. Sic fieri nāque confidimus, vt non recipiat se tantùm in cæcis testandi [m] licētia: sed ne locū quidē vllū relinquat insidijs, tot oculis [n] spectata [o]: tot insinuata sensibus [p], tot insuper intuto locata manib⁹. D. Cal. Iuñ. Cōstātin. Iustiniano & Valerio Cons.

Furiosus habens dilucida interualla, potest in illis interuallis condere testamentum: dūmodò antequàm furor superuenerit, cœperit testari, & finierit. sed si antequàm compleret, superueniat furor: quod antè factum est, pro nihilo habetur: ideo cessante furore non poterit cōplere: sed habebit necesse de nouo incipere Ale.

Imperator Iustinianus A. Iuliano. præfe. præt.

LEX IX.

FVriosum in suis inducijs † vltimum condere elogium posse, licet ab antiquis dubitabatur, tamē & retro principibus & nobis placuit. ¶ Nunc autē hoc decidēdū est q̄d simili modo antiquos animos mouit, si cœpto testamento furor eum inuasit. Sancimus itaque tale testamentum hominis qui in ipso actu testamenti aduersa valetudine tētus est, pro nihilo esse [q]. Si verò voluerit in dilucidis interuallis aliquod cōdere testamentum, vel vltimā volūtatē, & hoc sana mēte ĩcœperit facere, & cōsummauerit nullo tali morbo interueniente: stare testamentum siue quancunq; vltimā voluntatē cēsemus [r]: si & alia omnia accesserint, quæ in huiusmodi actibus legitima obseruatio * requirit. D. Cal. Septem. Constātino. Lampadio & Oreste VV. CC. Cons.

Surdus & mutus à natura, testari nō potest. si uerò ex accidenti, potest, dummodò scribere sciat, & manu sua scripserit uoluntatem suam. Ille uerò qui mutus non est, sed tantùm surdus à natura uel ex accidenti, potest indistinctè testari, etiam si nesciat scribere, si suam intentionem uerbis exprimere potest. Mutus autem qui surdus non est: testari non

a ¶ Per nuncupationem.] id est per testamentum nūcupatiuum sine solennitate: non ta- 50 men sine scriptura: vt institu. eo. §. cæcus. Sed quare dicitur hoc nūcupatiuum cùm tamen habeat tantam similitudinem cum scripto? Respon. [a] quia testator nō signat, nec subscribit, nec nomen hæredis scribit, quod in eo esset necesse: 60 vt. j. tit. j. l. iubemus. Itē testes debent omnia scire quæ in hoc continentur [b]. ibi non oportet: vt hac lege. & j. titu. j. l. hac consultissima.

b ¶ Scriptis.] scilicet sine solennitate.

c ¶ Edoceant.] scilicet cœci. quod est hîc specia- 70 le [c]. aliàs secus: vt. j. tit. j. l. in testamētis. quod est veri⁹. Vel hoc corrigit [d]. & facit. ff. de ado. l. etiam cæcus.

d ¶ Et indicia.] hoc vbi propter solū nomen potest oriri ambiguitas. Quid enim si gallo pressum [e] instituat qui nun- 80 quàm inuenit, nisi hîc.

e ¶ Palàm.] quid sit palàm, dic vt. ff. eo. l. hæredes. in prin.

f ¶ Codicillis.] sic ergo in codicillis hoc casu exiguntur octo testes, quod est speciale [f]. Vel dic non referri [g] ad omnia prædicta, sed ad alia præter numerum testium: & sic sufficiunt quinque: vt. j. de codicillis. l. fi. §. in omni.

g ¶ At cum.] hic versus nil hîc addit: nisi hoc quòd cæcus sub obtutu testium non habet necesse facere scribi, licet hic dixerit. s̄. poterit igitur & alio tempore prius scribi: & tunc legi & subscribi. ADDITIO. Dicit hîc Ange. quòd hoc intelligitur quando erat in extremis vitæ constitutus & hāc gl. sequuntur doc.

10 h ¶ Memoria] vt in aut. de triē. & semisse. §. illud quoque colla. iij.

i ¶ Eis.] scilicet cæcis.

k ¶ Credere.] id est cōcedere, puta prius.

l ¶ Octauum.] ergo tabularius computatur in numero octo testiū qui hîc exiguntur. sic est in 20 aut. de fide instr. §. oportet vero. col. vj. &. ff. e. l. domitius. Idē & in alijs testamentis, vt loco vni⁹ cōputetur: & sic sufficiāt sex testes & tabellio: idē vbicūque exigūtur duo vel quinque. Sed Bandinus contra [h]: quia non probatur per talem scri- 30 pturam, licet per testes probetur inter quos sit tabellio: & sic erit hoc casu speciale.

m ¶ Testandi.] nā & alij possunt prędicto modo testari: sed non habent necesse.

n ¶ Oculis.] licet cœc⁹ non viderit.

40 o ¶ Spectata.] nutraliter ponuntur hæc nomina: & sunt pluralis numeri, & regūtur à verbo, relinquat.

p ¶ Sensibus.] hominibus habentibus sensum. ADDITIO. Aduertas secundum Bal. & Sali. hîc q̄ cæcus qui te- 50 statur inter liberos non habet necesse obseruare solennitatem huius legis. hoc tenet etiam Ang. are. in. §. cæcus autem. in institu. quibus non est permissum fa. testa.

FVriosum.] CASVS. An furiosus possit facere te- 60 stamētū, quæritur? Dicitur q̄ sic, dum est inter dilucidum interuallum: licet hoc antiquis in dubium venisset. Sed quid si incœperit condere testamentū, & eū furor inuasit: an valebit testamētum, quęritur? & respon. Iustinianus q̄ nō valeat. 70 & est ratio: quia circa indiuiduū sola inchoatio nihil operatur. Si verò ita dilucidis interuallis cœperit, & perfecerit: tenet. si iuris solennitate fuerit subnixum Viuianus.

q ¶ Pro nihilo esse.] nihil enim videtur face- 80 re qui partem indiuidui facit: vt hîc, &. ff. de arbi. l. dicere. §. sed si de plurib⁹. & l. quid tamen circa princ. vno enim cōtextu testari debet: vt. ff. eo. l. hæredes. §. fi.

r ¶ Censemus.] vt institu. eo. §. furiosi.

Marginal notes: * Iubemus. † Concor. c. licet ex tū de testi. * Præsente. Testamentū aliquod dicitur non cupatiuum. a Sequūtur gl. B. & Ias. b Et bñ Sa. c Istā sequitur Cy. raynē. Bart. P. Fulg. Alex. & Ias. d Placet S. e Qui fuit bedellus. Azo, Cyn. Bar. & Ange. f Istā sequitur bal. Ful. Roma. & Alex. & in hoc iste tex. est sin. secūdū Ange. g Gl. sequitur Sa. & P. & dicit Ias. adhibitis quinque testib⁹ debet addi tabellio. Tabellio an computetur in numero testiū in testamento. h Ista est vera & cōmuniter tenetur. Sali. † Aliàs, inducijs. * Sequitur.

Discretis.] CASVS. An surdus et mutus possint condere testamentum, distinguitur. sunt coniuncta vitia, aut disiuncta. si coniuncta, quia sit scilicet surdus & mutus à natura, id est à natiuitate, puta aut ex morbo superueniente. primo casu nec facit testamentum, nec codicillos &c. Secundo casu facere potest, si scribere sciat. Si autem fuerit surdus et non mutus, quod rarò contingit: aut à natura, aut morbo superuenienti. in primo casu fuit dubitatio et altercatio. in secundo nō. Si fuerit mutus et non surdus, & scribere sciat: testamentū facere pōt, siue mutus fuit à natura, siue superueniēte morbo. & ista non solum habet locū ī masculis, sed in fœminis.

a ¶ Discretis.] id est separatis.

b ¶ Concurrunt.] licet videatur statim velle dicere qn̄ sunt vitia separata: præmittit tn̄ duos casus qn̄ sunt coniuncta.

c ¶ Natura habeat.] id est ab origine vel à natiuitate. nam quilibet homo de natura habet vt audiat & loquatur.

d ¶ Libertatem.] cō tra. ff. qui & à qui. l. j. sed ibi erat separatum[a].

e ¶ Abstulit.] s. morb[o].

f ¶ Permittimus.] sed in superiori casu nullo tēpore potuit dicere: sed & per alium potest scribere si hoc à principe impetret[c]: vt. ff. eo. si mutus. loquit autem de eo muto et surdo qui prorsus non audiunt, nec loquuntur. aliàs em̄ omnia facere possunt: vt instit. eod. §. item surdus & mutus.

g ¶ Rarò.] no. qd̄ rarò cōtingit ꝙ si aliqs sit surd[us], q̄n mut[us] sit: et ecōtra.

h ¶ A natura.] id est ab origine.

i ¶ Cogitasse.] subaudi et exposuisse.

k ¶ Nullum.] s. surdū.

l ¶ Qui penitus.] scilicet cui vox articulata fuit concessa. Sed videtur surdum nullo modo posse testari: vt. ff. vn̄ cog. l. octaui. §. fratri s[i]. Respō. illud secundum ius vetus secundū qd̄ non poterat[d] testari nisi impetraret à principe: vt. ff. e. l. si mutus. Vel loquitur ibi de surdo et muto à natiuitate vel ex accidēti: sed ignorabat literas.

m ¶ Si hūc peritum.] non ergo aliàs. arg. [à] sum[m]o pto à cōtrario sensu arg. ff. de offi. eius cui māda. est iurisf. l. j. §. huius rei.

n ¶ Discrimine.] id est differentia.

o ¶ In masculis.] nisi in militibus[e]: vt instit. de testa. mili. §. quinimo. Itē dic hīc eos qui non possunt facere testamentū: vt diximus institu. eod. §. fina.

Nemo.] CASVS. In rebus acquisitis per filiumfa. puta in profectitijs vel aduentitijs: quia proprietatem habet filiusfa. pater vsumfru. testandi non habeat licentiam filiusfa. nisi tantùm in his casibus in quibus ei à veteribus legibus permissum est: hoc autem est in castrensibus vel quasi: nec tale testamentum querelæ inofficiosi subiacebit. & hoc dicit cum. l. seq.

p ¶ Promulgauimus.] vt. s. dixi de colla. l. fi. vel dic vt. j. de bo. quæ libe. l. fi. §. filijs autem familiâs.

q ¶ Permittimus.] scilicet vt possit facere testamentum[f] in aduentitijs.

r ¶ Antiqua lex.] multę sunt leges antiquę quę hoc dicūt: vt. ff. de do. causa mor. l. tam is. §. j. & ff. eo. l. qui in potestate. in princi. & s. eo. l. senium. in fi. & insti. eo. in princi.

s ¶ Certis.] in castrensi vel quasi: vt. j. l. pxi. in fi.

t ¶ Personis.] instituēdis.

v ¶ Facultatem.] capacem scilicet.

x ¶ Concessæ sunt.] q. d. nō relinquāt nō capaci in illis casib[us] in qb[us] possunt facere testamētū.

ADDITIO. An aūt filiusfamiliâs possit testari in his aduētitijs in qbus patri nō q̄rit vsusfructus (qd̄ est in casib[us], aut excipit cū ij. seq. iuncta gl. vlt. aut. j. de bo. quę lib.) dubitari pōt sed cōmunis opinio Bart et aliorū ī. d. l. q in potestate. ff. e. est, qd̄ nō: p tex. istū.

y Omnes.] Ex legib[us] permittit̄ em̄ ex diuersis legibus: vt. s. de cpis. & cle. sacrosan. & l. cū lege. & de aduo. diuer. iudicio. l. fori.

z ¶ Constitutionis.] vt. s. de inoffi. testa. l. fi.

a ¶ Præstitit.] in casu cōtra: vt. s. de episco. & cler. authen. presbyteros. j. sup. l. cū. l. sed dic vt ibi.

ADDITIO. Imò dic ꝙ hodie testamēta filiorū testātiū de castrēsibus vel quasi, possunt expugnari per querelam. Pau. Alexand. & Ias.

¶ DE TESTAMENTIS &c. ¶ Dixit te testante: nunc de testamento.

Testes.] CASVS. Siue testamētū in scriptis fuerit, siue nō: sed pte testes sunt necessarij. vel dic certi, ꝙ hic loquat̄ de testamētis ī scriptis factis. Si ergo qs fecit testamētū, et habuerit quę testes, et credebanē oēs eē liberi, cū duo essēt serui: an hoc cōperto postea valeat min[us] testamētū, q̄rit[ur]? R. n. ꝙ nō. cū eo tēpore quo adhibiti fuerunt, eis stat[us] quęstio non mouebatur. Viuianus.

p ¶ In hac causa.] id est in casu primo huius legis.

c ¶ Signabatur.] quo tempore consyderatur conditio vera vel putatiua[g] vt valeat testamē tum: vt hīc, & ff. eod. l. ad testium. §. conditio.

d ¶ Omnium.] error ergo communis aliquid facit[h]: vt. ff. de offi. præsi. l. barbarius. & infrà de lati. li. tol. l. j. §. sed & qui domini. & ff. ad manced. l. iij. & j. de senten. et interlo. om. iudi. l. fi. arbiter.

potest, nisi scribere sciat, & manu sua scripserit. h. d. Alex.

Idem A. Ioanni præfec. præto. LEX X.

Discretis[a] surdo & muto, quia non semper huiusmodi vitia sibi concurrunt[b]: sancimus, si qs vtroque morbo simul laboret, id est vt neque audire, neque loqui possit, & hoc ex ipsa natura habeat[c]: vt neque testamentum facere, neque codicillos, neque fideicommissum relinquere, neque mortis causa donationem celebrare concedatur, nec libertatem[d] siue vindictâ, siue alio modo imponere: eidem legi tam masculos quàm fœminas obedire impe rantes. ¶ Vbi autem et huiusmodi vitij non naturalis siue masculo siue fœminæ accidit calamitas, sed morbus posteà superueniēs, & vocem abstulit[e], & aures conclusit: si ponamus huiusmodi personam literas scientē: omnia quæ priori interdixim[us], hæc ei sua manu scribenti permittimus[f]. ¶ Sin autem infortunium discretū est, quod ita rarò[g] contingit: & surdis, licet naturaliter huiusmodi sensus variatus est, tamen omnia facere & in testamentis, & in codicillis, & in mortis causa donationibus, & in libertatibus, & in omnibus alijs permittimus. ¶ Si enim vox articulata ei à natura[h] concessa est, nihil prohibet eum omnia quæ voluerit, facere: quia scimus quosdam iurisperitos & hoc subtilius cogitasse[i], et nullū[k] esse exposuisse qui penitus[l] non exaudiat, si quis supra cerebrum illius loquatur, secundum quod Iubētio Celso placuit. ¶ In eo aūt cui morbus posteà superueniens auditum tantummodò abstulit: nec dubitari potest quin possit omnia sine aliquo obstaculo facere. ¶ Sin verò aures quidē apertæ sint, et vocem recipientes, lingua autē eius penitus præpedita: licet à veteribus authoribus sępius de hoc variatum est: attamen si hūc peritum[m] literarum esse proponamus, nihil prohibet eum scribentem hæc omnia facere, siue naturaliter, siue per interuētū morbi huiusmodi infortunium ei accesserit: nullo discrimine[n] neque ī masculis[o] neque ī fœminis in oīni ista constitutione seruando. Dat. xv. Cal. Mar. Constantinop. post cōsulat. Lāpadij & Orestis VV. CC.

¶ Filiusfamiliâs non potest testari uel codicilla ri in aduentitijs: sed in castrensibus uel quasi, bene potest. h. d. d. cum. l. sequen. Alexan.

Idem A. Ioanni præfec. præ. LEX XI.

Nemo ex lege quā nuper promulgauim[us][p], in reb[us] q[ue] pa rētib[us] acq̄ri nō possunt, existimet aliqd eē inouādū, aut pmissum eē filijsfamiliâs cuiuscūq; grad[us] vel sexus, testamēta facere: siue sine patris cōsensu bona possideāt secūdū nostrę legis distinctionē, siue cū eorū volūtate. Nullo etenī modo hoc eis permittimus[q]: sed antiqua lex[r] poīa cōseruet, q̄ filijs familias, nisi ī ceteris[s] casib[us], testa mēta facere nullo modo cōcedit, & nisi ī ijs psonis[t] quę hmōi facultatē[v] habere iā concessę sunt[x]. S. Dat. Cal. Sep. Cōstāt. post cōsulatū Lampadij & Orestis VV. CC.

Idem A. Ioanni præfec. præ.

LEX XII.

Omnes oīno quibus quasi castrensia peculia habere ex le gib[us][y] cōcessum est, habēāt licentiā in ea tantummodò vltimas volūtates cōdere secūdū nostrę consti tutionis[z] tenorē, quę talibus testamentis de inofficiosi querela immunitatē prestitit[a]. Da. iij. Nōn. Decēbr. Constantinop. post cōsulat. Lāpadij & Orestis VV. CC.

TITVLVS XXIII.

De testamentis, & quemadmodum testamenta ordinentur.

¶ *Conditio testis spectatur secundum tempus quo testamentum signatur: & error communis pro ueritate habetur. h. d. Vel sic: Sufficit habilitas uera, uel communiter putatiua testis testamentarij, secundum tempus signationis testamenti. h. d. Sali. Vel sic: Valet testamentum ad quod testis seruus communi opinione reputatus tunc liber, fuit adhibitus. h. d. Alexander.*

Imperator Hadrianus A. Catonio.

LEX I.

Testes†, serui an liberi fuerint non in hac causa.[b] tractari oportet: cū eo tēpore, quo testamen tum signabatur[c], omniū[d] cōsensu liberorum loco habiti sint, nec

Vsque

[Margin notes:]

§ Perueniens.

a Gl. sequitur Pau. & Ia. vel. dic ꝙ ibi impetrauit à príncipe. Cyn. bal. & Ale.

b Nisi ad pias causas bal. Alex. licet Ro. & Ia. contrà.

c Placet Alex. displicet Pau. & Ias.

d Siue ambos defect[us] haberet siue alterum tantū Pau.

e Gl. sequitur. & Alex. licet Ias. cōtrà.

f Etiam in illis patri non quæratur vsusfructus. Ang. Pau. Alex. & Ias.

† Concor. gl. in c. præterea. extra de test. co gen.

g Gl. sequitur Ful. cor ne. & Ias.

h Idē bart. bal. P. Ale & Ia.

a ¶ Usque adhuc.] scilicet quando fuit adhibitus. & nota quòd licet valeat testamentum, non tamen in iudicio poterit hic testis produci: vt. s. de testi. l. quoniam liberi. Et si dicas, quid ergo prodest quòd valeat testamentum? Respon. a multum: quia potest probari per publicam scripturam. vel forte b confitetur aduersarius taliter conditum esse testamentum. Nam & per eos qui mortui sunt, vel infames facti, vel ab sentes, non potest probari: vt. ff. de car. edic. l. iij. §. 10 duæ causæ. & tamen valet. sic ergo & in nuncupatiuo potest hæc lex loqui. quod vel per publicam scripturam, vel per confessionem probetur: & sic habet se consuetudo. & facit ad hoc. j. de dona. l. in donationibus. & s. arbi. tu. l. fina. & j. de 20 edic. diui hadri. tol. l. fi. Alij dicunt eam loqui tantum c quando fit in scriptis: & sic intelligunt quod est insti. de testa. §. testes. Et nuncupatiuum dicunt non posse probari per scripturam publicam d cum illa tantum duorum testium vim ob 30 tineat: vt. s. de fide instr. in exercendis. & sic oportet hodie viuentes esse. vij. & j. de fideicom. l. fi. & ibi plenè de hoc dixi.

a Et biñ Ia. b Diuinat secūdū Alex. & Ias.

† Concor. gl. super verbo, inibi go. in c. cū in iure peritus. de of. dele. c Imò dic quòd loqui tur tā in testamēto nūcupatiuo quā in scriptis. Ias. d Et malè Ange.

quisquam eis usque adhuc a statum controuersiam mouerit. Sine die & consule.

¶ *Scriptura testamenti publicata fidem facit, etiam si originalis scriptura sit deperdita. h. d. Alexan. concor. Bal. & Sali.*

Imperator Alexander A. Expedito.

LEX II.

Publicati b † semel testamenti fides c: quanuis ipsa materia d in qua primū à testatore scriptū relictum fuit, casu qui e pbatur, intercidit: nihilominus valet f. PP. Calend. Ianua. Fusco. ij. & Dextro Cons.

¶ *Licet Imperator legibus sit solutus, tamen uiuere uult legibus: & ideo non admittitur ex imperfecto testamento. hoc dicit. Sal. Vel sic: Si testamentum est imperfectum, non ualet: etiam si princeps in eo sit institutus. hoc dicit Alexand.*

Idem A. Antigono. LEX III.

Ex imperfecto testamēto nec Imperatorem hæreditatē vendicare posse, sepe cōstitutum g est. ¶ Licet enim lex h imperij solennibus iuris Imperatorem soluerit: nihil tamē tā propriū imperij est, quàm legibus † viuere i. PP. xj. Calen. Ianuar. Lupo & Maximo Cons.

¶ *Error in nomine proprio uel appellatiuo seu designatiuo singularis rei uel persone, non officit testamento, nisi reddat dispositionem omnino incertā. hoc dicit. Bal. Vel sic: Falsa demonstratio non uiciat, si de corpore constat. h. d. Alex.*

Imp. Gordianus A. Rufino.

LEX IIII.

Si in nomine k vel prænomine, seu cognomine l, seu agnomine testator errauerit, nec tamē de quo senserit, incertum sit: error huiusmodi nihil officit veritati.

Publicati.] C ASUS. Fecit quis testamentum uon in scriptis, vel in scriptis, sed à priuato confectū: hæres 40 de morte testium timens, vel quia fuit corrosum, vel membrana in breui peritura, fecit illud publicari coram iudice, & testes fecit iurare omnia esse vera quæ in eo continebantur, & publica charta cōfecta est: an valeat publicatio, quæ 50 ritur? Respon. quòd sic. licet casu amissum fuerit: quòd probare debet heres: quia qui casum allegat, ipsum probare debet. Viuianus.

† Concor. ij. q. vij. c. nos si incō petenter.

b ¶ Publicati.] hæc publibatio sic fieri debet: vt coram iudice ordinario: vt. j. eod. l. testamen 60 to omnia. & testamentum aperiatur, & testes iurent, ita est verum scriptum est: & postea in publica charta conscribetur secundum io. vel etiam in eadem vbi prius erat scriptum: sed si scriptum non erat, publicabitur hec voluntas & proderit: vel licet ammodo moriatur aliquis de testibus, probetur per scripturum quæ prius non erat: vel erat priuata f. Alij dicunt quòd hic fit publicati. etiam viuente testatore: quod non placet. ADDITIO. Tu dic hoc veram, nisi fieret de consensu testatoris. Cy. Fulgo & Ia.

Publicatio testamenti qualiter fieri debeat. e Etiā coram iudice delegato per tex. in. c. si. de fi. instru. Cy. Alexa. Cor. & Ias. f Istā glo. sequunt cōmuniter doc.

70 c ¶ Fides.] quæ habetur publicato testamento.

d ¶ Materia.] scilicet originali.

e ¶ Qui probatur.] id est probandus est. Not. ergo quòd qui casum dicit, eum probat: vt. j. eo. l. consulta. et inst. quib. mo. te. infir. §. fi. & j. quem ad. testa. ape. l. codicillos. melius facit. l. sicut. s. de fid. instr, & dixi. ff. de eden. l. si quis exargentarijs. §. fi. & facit ad hanc l. j. e. l. consulta.

f ¶ Valet.] exemplo ergo creditur: sed dic vt. s. de eden. authen. si quis diximus.

Ex imperfecto.] C ASUS. Licet in minus solenni testamento quia non fuerunt adhibiti, nisi duo testes, institutus fuerit princeps: 80 non etiam ab hoc firmum erit: quia licet legibus non subijciatur princeps, tamen legibus viuere ciuile est. Viuia.

g ¶ Constitutum est.] vt. s. ti. j. l. si quis. & l. seq. & ff. de leg. iij. l. ex imperfecto. & j. eo. l. nolumus. & insti. qui. mo. te. infir. §. fi.

h ¶ Lex imperij.] id est lex regia, dando supremam potestatem principi: vt insti. de iure na. §. sed & quod principi. & exemit eum à solennibus iuris, vt licet non obseruet in testamentis & in alijs solennia iuris, tamen nemo sit qui ea possit infirmare g: vt. ff. de arb. l. nam magistratus.

g Quando actus fit à principe, se cus si à priuato: licet conferat in principē. P. & Ias.

i ¶ Viuere.] vt. s. de legi. & consti. l. digna.

Si in nomine.] C ASUS. Hæredis testator errauit dicendo: instituo Meuium hæredem: cùm vocaretur Titius. an ob hoc minus valeat testamentum & hæredis institutio, quæritur? Respon: quòd non: cū causa insit de quo sensit Viuia.

PP. xij. Cal. Ianuar. Gordiano A. & Auiola Cons.

¶ *Asseueratio alterius non facit filiū eum qui non est: & quod relinquitur alicui ut filio, non debetur si appareat illum non fuisse filium. h. d. Alex.*

Impp. Valerian. & Gallien. AA. Lucillo.

LEX V.

Neque professio m, neque asseueratio † nuncupatiū filios qui non sunt, veritati præiudicat n: & quæ vt filijs testamento relinquūtur, iuxta ea quæ à principibus statuta sunt, non deberi o, certi iuris est. Accepta. vj. Non. Iul. Valeriano & Gallieno. AA. iij. & . ij. Cons.

¶ *Verba enunciatiua testatoris non inducunt dispositionem in præiudicium eorum quos grauare non poterat. h. d. Alex.*

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. Terentiæ.

LEX VI.

Verba testamenti, quibus mater vestra decedens nihil se cuiquam donasse p significauit: si res se q aliter habeat, fidem veri nō † Præstringūt r. PP. iij. Non. Nouemb. Diocletiano. A. & Aristobolo Cons.

¶ *Error scribentis, ueritati non nocet: & ideo si apparet de uoluntate testatoris, licet per errore scribentis scripta nō fuerit, habetur pro scripta. Alex.*

Idem AA. Rufinæ. LEX VII.

Errore scribentis testamētum iuris solennitas mutilari s nequaquā pōt t, quādo v minus scriptū, plus nuncupatum videtur. & iō rectè testamēto cōdito, quāquā desit heres x esto: consequens est, existēte hærede: legata seu fideicō

k ¶ Si in nomine.] pro prio. secus si appellatiuo. prænomine, vt Marcus Tullius cognomine, 10 affinitatis. agnomine, ab euentu.

l ¶ Cognomine.] quod hîc dicit de errore nominis hæredis: vt. ff. de bo. pos. secundum tab. l. si ita. §. sed & cum. idem de errore nominis legatarij vt inst. de leg. §. si quis in nomine. & expone hæc 20 verba vt ibi. idem in errore h rei legatæ: vt. j. de le. l. si fortidianum. vel promisse: vt. ff. de verbo. obligatio. l. si nomine. vel repetitæ: vt. ff. de rei vendi. l. si frumentnm. §. fina.

Neque professio.] C ASUS. Si Titium filiū tuum asseuerasti, nec. erat, & eum tanquā filiū in testamento instituisti: an valeat testamentum, quæritur? Respon. quòd non. nec hæredis institutio. Viuia.

† Concor. glo. j. c. in. p tuas. extrā de proba. h Propij nominis, secus si appellatiui. bal. Pau. Alex. & Ias.

m ¶ Neque professio.] scilicet patris.

40 n ¶ Præiudicat.] Vt per hoc probentur filij. institu. de adopt. §. fi. & j. de proba. l. non epistolis. & . l. non nudis. & . ff. de lib. ag. l. j. §. iulianus. sed contra. ff. de proba. l. fin. sed præsumptionem faciunt i, vt ibi diximus.

† Perstringunt.

i Gl. sequitur b. b. P. Ale. & Ias.

o ¶ Non deberi.] vt 50 j. ti. j. l. si pater. & . ff. de hæredi. insti. l. quoties. in princi. Sed contra. ff. de hæred. inst. l. nemo §. qui frater non est. sed ibi sciēs k, non fratrem diligens, vt fratrem instituit hæredem. & sic respon. j. tit. prox. non ideo.

k Et bene secūdū præ di. scriben.

Verba.] C ASUS. Si mater tua donatione inter viuos fecit: & in testamento se non donasse asseuerauit: an veritati præiudicetur, scilicet, quō magis reuocetur donatio? Respon. quòd non. Viuia.

p ¶ Donasse.] Et in veritate donauerat, scilicet inter viuos: & tūc nullo modo veritas perstringintur. vel dic causa mortis. & tunc licet actio sit vna de veritas non perstringitur, obstat tamen exceptio. quia se hæredem velle liberare ostendit: vt. j. de fal. causa adiec. l. j. secundum Io. Sed econtra si se donasse diceret aliqui certum, vim habet relicti: vt. ff. de dona. l. ex hac scri 70 ptura.

q ¶ Se aliter.] Quia donauit.

r ¶ Non perstringunt.] Testatoribus enim obtemperatur, non etiam credatur: vt. ff. ad sylla. l. si quis in graui. §. j. Sed nonne voluntates defunctorum sunt seruandæ. vt in auth. de nup §. disponat. colla. iiij? Respon. sic voluntates dispositiuæ. sed hîc. dixit enunciando non disponendo. sic. s. de probat. rationes. & communia vtriusque iudi. scriptura. & in authen. de iureiu. à mo. §. colla. v.

Defunctorū voluntates dispositiuę sunt seruandæ, sed non enunciatiuæ.

Errore.] C ASUS. Si in testamento suo præsentibus septem testibus dixit. Titius hæres esto. et talis tabellio scripsit tantum, Titius. an 80 valeat testamentum, quæritur? Respon. quòd non. sed valebit institutio hę redis. et ex eo testamento legata dedentur et peti possunt.

l Ista solutio est contra istū tex. Sal. P Alexan. & Ias.

s ¶ Mutilari.] id est non valere.

t ¶ Potest.] vt. j. eo. l. ambiguitates.

v ¶ Quando.] alias quanuis.

x ¶ Hæres esto.] Non quòd hoc totum desit sed deest hæres, aut deest esto. sufficit enim scribere Titius hæres, vel Titius esto. Non autem sicut dixit Plat. sufficit scribere solùm hæredis nomen puta Titius. licet

hoc voluerit dicere per legem istam. Sed contra eum est. ff de hære. insti. l. j. §. sin autem. Vel dic qd hic dicerat hoc totum, sed opposita erant alia æquipollentia verba[a]: puta hæreditatis meæ dominus esto: vt. ff. de hære. insti. l. his verbis. in princi. vel ita continebatur: Titius hæreditatis meæ[b]. & ita deerat hæres esto. & pro hoc facit. ff. de lega. ij. l. vnum ex familia. §. si & l. cū pater. §. cūm imperfecta. & j. eo. l. testamentum. Nota ergo ex hac lege plus dici quā scribi: vel aliter 10 vt. ff. de hære. insti. l. quoties. §. j. Sed contra. ff. de iur. Codi. l. fi. Sol. ibi fuit omissa testatoris voluntate: hic scribētis errore.

a Ista sol. est diuinati ua ad text. ex est tamē vera in se. Sal. Pau. Alex. & Ias.

b Ista etiā est. diuinatiua. bar. b. Alex. & Ias.

missa iuxta volūtatem testatoris oportere dari. PP. xvij. Calend. Februa. ipsis. AA. iiij. & .ij. Cōs.

Propter necessitatem dispositio iuris interdum suspenditur: non autem in totum tollitur. h. d. Sali. & Alex.

Casus. Si testamētum septem testibus præsentibus cōmodè inchoasti, & nondum completo 20 vnum testium inuasit morbus caducus, & eo posteà restituto redeat: et coram eo vel alio ei[9] loco supposito testator profiteatur: an non obstante illo interuallo valeat mi nus testamentum, quæritur? R. qd nō. licet enim ob talem necessitatem recessum fit eis vt conueniant: non tamē est eis remisum ne redeant, sed redire debent: quia necesse est vt sufficiens numer[9] testiū adhibeatur. Viuia.

c Sequitur gē bart. reprobatur tamen per P. & Ias.

Aduersus.] i. propter.

Quæ.] contagio.

b Testes deterret.] 40 timorem infert alijs.

d Prorsus.] quin valeat testamentum.

e Reliqua] præcedens. aliás reliqua. i. facienda.

f Iungi.] idest disiūgi.

g Sociari.] i. dissociari.

h Remissum est.] id est concessum est eis dissociari: dum tamen statim vel ipsi ijdē redeant: vt. ff. eo. l. qui testaméto. §. fi. & l. hæredes. §. fi. vel si necesse erit alij supponātur, qui interrogabūt testatorē an habeat rata præcedentia: & sic procedetur in testamento: vt. j. eo. l. cū antiqtas. §. fin aūt

d Ista glo. est de mente P. S. Alexan. & Ias.

† Vide in c audite cū gl. sup verbo, intellegimus. extrà de resti. spolia.

Additio. Ex hac lege not. secundum Bal. qd sacerdos pp̄ter sui peruenientes excomunicatos, officium missæ potest suspendere.

LEX VIII.

idem AA. Marcellino.

Casus maioris ac noui contingentis ratione, aduersus[a] timorem cōtagionis quæ[b] testes[c] deterret: licet aliqd de iure laxatū est: non tamen prorsus[d] reliqua[e] testementorū solénitas perempta est. Testes eīm huiusmodi morbo oppressos eo tempore iungi[f] atq; sociari[g] remissum est[h]: nō etiam conueniēdi numeri eorum obseruatio sublata est. D. xvj. Cal. Iul. ipsis. iiij. & .ij. AA. Cons.

Testes adhibiti ad testamentum, debent esse in præsentia testatoris, & uno & eodem contextu fungi officio testium, nisi ex priuilegio patriæ concesso aliud permitteretur: & non ualeret rescriptum propter quod rescinditur testamentum iure factum: & non uitiatur testamentum: licet per alium fuerit subtractum. h. d. cum duabus. ll. seq. Alex.

idem AA. Patrocliæ.

LEX IX.

Si non speciali priuilegio[i] patriæ tuæ iuris obseruatio relaxata est, & testes nō ī cōspectu[k] testatoris[l] testimoniorū officio[m] functi sunt: nullo iure[n] testamētū valet. PP. x. Calēd. Iul. ipsis. iiij. & iij. AA. Cons.

Testamentum iure perfectum non rescinditur per rescriptum. h. d. Sali.

idē AA. et CC. Monophel. LEX X.

Si testamentū iure factum sit, & hæres sit capax: authoritate rescripti nostri[o] rescīdi non oportet† D. xv. Cal. Aug. AA. Cō.

Furtum non uitiat testamentum subtractum. h. d. Vel sic: Vitium furti, ut extrinsecum, nō habet uitiare testamentum. h. d. Sali.

idem AA. & CC Zenoni. LEX XI.

Non idcirco minus iure factum testamentū suas obti-

Si non.] Casus. Hæres Titi institutus dicebat testamentum esse validum, & producebat testes: qui tamen non fuerunt præsentes 70 quando factum fuit testamentum: sed tantùm recitari audierunt: & ex animi sui iudicio hæc disposita esse dixerunt: recitato tamen prius testamento. an valeat tale testamentum? Dicitur quòd non. Vivianus.

e Notabilis gl. secundū Ludo. & Cor. p̄ rescriptum iuri contrariū debet habere clarā derogatoriā.

i Si non speciali priuilego.] Ab imperatore concesso in quo dicatur non obstante[e]. l. s. de inoffi. testa. l. si quando. in prin.

k In conspectu.] testes coadunati eodem tempore.

l Testatoris.] dic de hoc vt. j. eo. l. si vnus. Accur.

m Officio.] scilicet audiendo testatorem, sigillando & signando.

n Nullo iure.] speciali vel communi: vt hic, & infrà eod. l. si vnus. & ff. eod. l. penul.

80 I testamentum.] Casus. Fecisti testamētum, & in eo extraneum filio ex causa exhæredato instituisti: non obstante principis rescripto valebit testamentum: nec rescinditur à filio. Viuia.

o Rescripti nostri.] et si cōcedam[9]: vt. s. de preci. impe. offerē. l. rescri.

Non idcirco.] Casus. Testamētū fecisti, & decessisti. subtractum est testamentum. an hoc vitiosum sit quod furtiuum sit factum quæritur? Respond. qd non. ratio dubitatio nisi erat: quia videbatur vitiosum, quia furtiuum. sed tale lucrum non facit ipsum non valere: sed tantum

falsitas: vel si sit minus solenne. Viuia.

p Subtractū.] vn videbat vitiosum: vt insti. de vsu. §. furtiuæ. sed hoc vitium non nocet quominus valeat: vt hic, & ff. de bon. possess. secundum tabu. l. j. §. sufficit.

f Gl. sequitur P. & Ias.

Si vnus.] Casus. Si non iure testatoris, quia sex testes adhibuisti, vel septem: si tamen signis suis vel alienis non signabant: non valet testamentū. Sin autem iure te 10 status es, sed aliqua litera in testamento cancellata est: & etiam vel supra scriptum vel additū: an illi testamento adhibenda est fides, quæritur? Dicitur qd iudex inspicere debet an aliquid per testatorem fuit emendatum, vel aliquid deletū 20 & c. quod autē iuris sit, non dicit. Tu dic qd quādo testator noluerit emēdare, non valet quod deletum est. in alijs valet Viuianus.

net vires, quòd post mortē testatoris subtractū[p] probatur. S. D. prid. Id. Nouemb. AA. Cons.

Defectus solennitatis facit totum testamentum deficere: rasura uerò uel interlineatura aut cancellatio non dicitur defectus solennitatis: ideo non facit testamentum deficere. & si quæratur an deficere faciat partem illam quæ cancellata reperitur, distinguitur an fuerit cancellata à testatore ex proposito: & tunc facit deficere. secus si per inaduertentiam, uel ab alio extraneo. hoc dicit cum suppletionibus opportunis. Alex.

idem AA. & CC. Matronæ. LEX XII.

Si vnus de septem testibus defuerit †, vel coram testatore omnes eodem loco testes suo vel alieno annulo[q] non signauerint: iure deficit testamentum[r]. De ijs autē quę interleta[s] siue suprascripta dicis, non ad iuris solennitatem, sed ad fidei[t] pertinēt quęstionem: vt appareat[v] vtrū testatoris volūtate emēdationem meruerint, vel ab altero incōsultè deleta sint, an ab aliquo falso[x] hæc fuerint cōmissa[y]. S. D. prid. Nō. Iul. Philippop. AA. Cons.

Nemo potest facere quò minus leges in suo suo testamento locum habeant. hoc dicit Alexander.

idem AA. & CC. Euryphidæ.

LEX XIII.

Testandi causa de pecunia[z] sua, legibus certis[a] facultas est permissa: nō autē iurisdictiōis mutare formam, vel iuri publico derogare, cuiquā permissum est.

Qui hæredes facit, uidetur uelle testari. Vel sic Rei qualitas, agentis intentionem demonstrat. Bal. Vel sic: Qui hæredem instituit, uel filium exhæredat, censetur uoluisse testari & nō codicillari: & ideo si talis dispositio non ualet ut testamentum, non ualebit etiam ut codicilli, h. d. Alex.

idem AA. & CC. Achilleo.

LEX XIIII.

Non codicillū[b], sed testamētum auiam vestram facere voluisse, institutio & exhæredatio

q Annulo.] i. sigillo.

r Testamentum.] vt s. e. l. si non speciali. & j. eo. l. hac consultissima. in 30 prin. quod de annullo dicit: constat omnes vno posse signare: vt insti. eo. §. possunt. similiter et vij. Sed an duobus vel trib[9]. dubitant aliqui: sed dico quòd possunt.

† Concor. c. cūm matrimonij. cū gl. super verbo, soli mō. in pri. de off. dele. & l. xvj. di. c. porro.

s Interleta.] i. cācellata: aliás intersignata.

t Fidei.] vt si verbum 40 illud est deletum super quo erat vis quæstionis, non adhibeam ei fidē: vt ff. de fide instru. l. ij. nisi secundum qd hic statim distinguitur: si autem alibi, valeat: vt. s. de transac. l. si ex falsis.

v Vt appareat.] id est inquiratur ad hoc vt 50 pateat quid iuris sit: & hoc quando deletum est verbū de quo est quęstio.

x Falso.] dic nominaliter. vel aduerbialiter.

y Commissa.] an aliquo casu: vt. j. cod. l. peñ. In primo casu quādo voluit testator emendari, non valet aliàs valet: vt 60 hic, & ff. de ijs quæ in testa. delen. l. j. §. j. in prin. & de bonorum possessione secundum tab. l. j. §. si rose. & ff. e. l. ad testiū. §. si igitur. & ff. si ta. testa. nul. ex. l. i.

Testandi.] Casus. Licet pecunia tua sit in qua testari vis non ob hoc quocunque modo volueris testandi 70 habes facultatem, sed secundum formam iuris seruatam quam mutare nō potes, nec iuri publico derogare.

z De pecunia.] videbatur quē posse testari de suo vt vellet: vt. ff. ad leg. fal. l. j. in prin. sed est intelligendum legitimè.

a Certis.] i. certis obseruationibus & solennitatibus à legibus inductis: nō autem derogare est permissum: vt et. s. de inoffi. testa. l. si quando. in prin. & ff. de lega. j. l. nemo potest. & de admini. tu. quidam decedens. Sed argu. contra. ff. de lega. ij. codicillis. §. fi. Additio. Dicas quòd ibi erat solénitas sufficiens ad. l. codicillos, ideo valet iure codicill orum.

b 80 Non codicillum.] Pone: Legatarius petebat legatum: hæres dicit non valere testamentum, quia tantùm quinque testes fuerunt. replicat legatarius quòd fuit codicillis: duplicat hæres quòd testator voluit testari: quòd patet per institutiones & exhæredationes quæ fiunt tantùm in testamento: vt. ff. de iure codicil. l. illud. §. tractari. & infrà de codicillis. l. si idem. §. fina. & insti. de codi. §. pen. vnde non valet vt codicillus: vt. ff. de iure codi. l. j. cum hoc ibi dictum non sit: vt infrà de codicil. l. fi. Item not. quòd eligendo vnum, scilicet testari: videtur renunciare codicillis qui sunt in contrarium. sic & ff. de leg. cō. l. post diem. & j. de repudi. hære. l. fina. §. fina. Sed

Casum ponit. Institutiones & exhæredationes tantum fiūt in testamē. tis.

g Sequitur

fina.Sed argu.contra.ff.de ſerui.l.ſi tam anguſti. ADDITIO. Ibi vnum erat ſub altero:hîc verò vnum erat alteri contrarium.Bal.

facta probant euidenter . Subſcr. Idib.Decemb.CC. Conſ.

Hodie in inſtitutione hæredis non requiritur ſolennitas verborum:ſed ſufficiũt quælibet uerba uoluntatem teſtatoris exprimentia,ſiue imperatiui modi,ſiue indicatiui:aut directa,aut obliqua.h.d. Alex.

Imp.Conſtantius A .ad populum.

LEX XV.

QVoniam indignum eſt ob inanẽ obſeruationẽ irritas fieri tabulas & iudicia mortuorũ:placuit adẽptis ijs quorum imaginarius [a] vſus eſt,inſtitutioni hæredis verborũ nõ eſſe neceſſariã obſeruãtiã, vtrũ ĩperatiuis et directis [b] verbis fiat,aut infiexis [c]. Nec enim intereſt ſi dicatur, hęredem facio, vel inſtituo , vel volo, vel mãdo,vel cupio ,vel eſto , vel erit.ſed quibuslibet confecta ſentẽtijs,vel in quolibet loquendi genere formata inſtitutio valeat , ſi modò per eam liquebit volũtatis intentio. Nec neceſſaria ſunt momenta [d] verborũ,quę fortè ſeminecis [e] et balbutiens lingua profudit†. Et in poſtremis ergo iudicijs ordinãdis amota erit ſolẽniũ verborũ neceſsitas:vt qui facultates proprias cupiũt ordinare,in quacũque inſtrumenti materia [f] conſcribere,& quibuſcunque verbis vti , liberam habeant facultatẽ.S. Dat.Calend.Febr.Serdice,Cõſtãtio A.et Cõſtante A . CC. Conſ.

Dignitas inſtituti uel legatarij non uitiat inſtitutionem uel legatum:& approbatio hæredis approbantis teſtamentum nõ ſolenne,facit ipſum ad preſtationem compelli.h.d. Alex.

Imperatores Gratian. Valentin.& Theo.AAA. Eutropio præ.præ. LEX XVI

NOn dubiũ nec incertum eſt, ſicut imperatoribus,ita qualibet dignitate vel poteſtate decoratis viris,tã hęreditatẽ quã legatum ſeu fideicommiſſum relinqui poſſe [g]. ¶ Illud etiã adijciendũ eſt, vt qui ex teſtamento vel ab inteſtato hęres extiteritet:ſi volũtas [h] defuncti circa legata,ſeu fideicõmiſſa,ſeu libertates , legibus non

QVoniam.] CASVS. Ad hoc qđ teſtamentum valeat,non refert an verbis indicatiuis vel imperatiuis,in nominatiuo vel accuſatiuo,fuerit hæredis inſtitutio facta:ita tamen,vt ex ea teſtatoris voluntas appareat.Item nec neceſſe eſt,vt eodem momento inchoetur, et compleat: qđ olim fortè fuit obſeruatum : ſed quibuſcunque verbis,vel in quacũque charta ordinandi teſtamentum habeat facultatem.

a ¶ Imaginarius.] q.a imaginem veritatis habent, non veritatem.

b ¶ Directis.] id eſt indicatiuis.

c ¶ Inflexis.] inflexa dicunt omnia nomina [a] in omnibus ſuis caſibus: pterquã in nominatiuo.

d ¶ Momenta.] ſ. obſeruari:vt ĩ quib⁹ momẽtis ceperit,et compleat.

e ¶ Seminecis.] id eſt ſemimortui : ſic ergo ſolẽnitas verborum tollitur:vt.ſ.de formul.l.j.et ij.et.j.eo.l.in teſtamentis.

f ¶ Materia.] mẽbranis vel chartis:vt.hîc,& inſti.eo.§.nihil.et.ff.de bonorum poſſeſsione ſecũdũ tab.l.j. reſpon.

NOn dubium.] Sicut prĩcipi relinqui poteſt in teſtamẽto, vel hæres inſtitui : ita alijs in dignitate poſitis poteſt:videbatur qđ nõ: quia diuitibus relinquere non oportet.contrariũ tamen videtur verum:an autẽ hæres in minus ſolẽni teſtamento inſtitutus ex quo legata non debentur,ſciens ea ſoluerit repetat,quærit?R.ñ.qđ nõ repetet:tametſi eſſent indebita iure ciuile , erant tñ debita iure naturali.

g ¶ Poſſe.] non videbatur teſtator ſanę mentis, quin talibus vel tam diuitibus relinquebat : ſed tamẽ valet vt hîc,&.ſ.ti.j.l.cũ hæredes.et .l. ſi qs.

h ¶ Voluntas.] codicillis declarata quãdo inteſtatus deceſsit.

i ¶ Agnouerit.] ſcilicet ſoluendo ,ſiciens voluntatem non valere : vt.j.de fideicõ.l.ij.et l.ſi veritas.vel alimẽta per triẽnium [b]:vt in eo.ti.l j. vel promittendo [c] ſciens ſimiliter nõ valere:vt hîc, et.j.ad leg.fal.l.fi. aliogn ſi extra iudicium dicat, approbo quòd fecit pater meus : non promittendo vel ſoluendo, non præiudicat ſibi:vt.ſ.de iur.et fac.igno.l.ſi poſt diuiſionem.&.l.cũ teſtamentum.Sed nunquid ſi vnum in totum ſoluit,in alijs ſibi præiudicat?R.ñ.nõ [d]. arg.ſ.ne vxo.pro ma.l.fi.et. ſ. de xcu.tu.l.voluntariè.nec obſtat aut.ſed cum teſtator.j.ad.l.fal.quia loquitur ibi cùm teſtamentum valuit , licet nimium eſſet grauatus hæres.

k ¶ Implendi.] quando non ſoluit.

TEſtamentum.] CASVS. An verborum geminatio infirmet teſtamentum,quæritur?R.ñ.qđ non:verbi gratia,ſi teſtator dixerit:valeat iure teſtamenti,valeat iure codicillorum,cũ ſuperflua &c . Viuia.

l ¶ Hoc.] ſcilicet teſtamentum.

m ¶ Deficiens.] id eſt teſtator:vt quia dicit vel iure teſtamenti valeat,vel iure codicillorum:vt.j.de codicil.l.fin.

gl.Bar.Bal. Ange.Par. Alex.& Iaſ.

a Sequitur gl.Bal.Pau. Alex.& Iaſ.

† Singul. text.iuncta glo.ſecũdũ Ang.P.Alexand.& Ia. hîc.

Ratio dubitandi.

b Iſti duo intellectus ſunt in ſe veri ſed nõ cõgruunt litteræ.Bar.Bal. Pau.& Ia.

c Iſtæ eſt verus intellectus ſecũdum prędictos ſcribẽ.

Legatum vnũ ſoluẽs in minus ſolenni volũtate relictũ an in alijs ſibi præiudicet.

d Et bene ſecundum prædi.

n ¶ Prætermiſſa.] quod fit,dum laboro fieri breuis:vt.j.de ap.l.fin.§. in refutatorijs.

o ¶ Contractus.] ſcilicet aliquos: non autem teſtamentum vocat contractum [e]:quia de eo ſpecialiter ſubijcit,& quia verba contraxerunt &c. vt. ff. de ver.ſigni.l.verba.

ſit ſubnixa: tamen ſi ſua ſpõtè agnouerit, [i] implendi [k] eam neceſſitatẽ habeat.S.D.Cal.Iul. Theſſalonicę Gra.v.& The.AA.Cõſ.

Superflua nõ uitiant:ſed omiſsione neceſſariorũ omnem diſpoſitionem uitiat.h.d.Alex.

Impp.Archad.& Honor.AA.Aeternali proconſuli Aſiæ. LEX XVII

TEſtamentum non ideo infirmari debebit , quòd diuerſis hoc [l] deficiens [m] nominibus appellauit, cum ſuperflua non noceãt. ¶ Namque neceſſaria prætermiſſa [n] imminuunt cõtractus [o], & teſtatoris officiunt [p] voluntati [q], nõ abundans cautela [r] .Dat.xij . Cal. April.Arcadio. iiij. & Honorio. iij.AA.Conſ.

Inſinuatio facta coram non competenti iudice,non tenet.Bal.Vel ſic:Publicatio teſtamenti fieri debet coram magiſtro cenſus in urbe, & ſi fieret coram alio iudice tanquã coram incompetenti facta,non ualeret.h.d.Alex.

Idem AA.Aphricano præfe. vrbi.

LXE XVIII.

TEſtamenta omnia [s] ,cęteraque quæ apud officium cenſuale publicari ſolẽt [t] ,in eodẽ loco reſeruentur,nec vſquã permittatur fieri vlla translatio [v] . Mos [x] namque retinendus eſt fideliſsimę vetuſtatis : quem [y] ſi quis in hac vrbe voluerit mutare,irritã. [z] mortuorũ videri faciet volũtatẽ. D.xij.Cal.Octob. Conſtantinop. Cæſario & Attico Conſ.

Teſtamentum factum coram principe ſeu principi per oblatas preces inſinuatum , ualet tanquã ſolenniſsimum,etiam ſine ſolennitate teſtium,licet princeps ad ſupplicationem nihil reſcripſerit,dum tamen illud teſtamentum ſit ultimum:& hæres ſcriptus in eo poteſt nedum bonorum poſſeſsionem ex eo agnoſcere,ſed etiam hæreditatem adire,& omnia facere quæ ſcriptis hæredibus competunt:dummodo teſtator habuerit factionem teſtamenti,& nullus alius defectus interuenerit quã numeri teſtium: requiritur tamen quòd per alios teſtes probetur quòd principi fuerit inſinuatum teſtamentum,ſi de hoc dubitetur.h.d.Alex.poſt.Bal. & Salice .

Imperatores Honor .& Theodoſius AA.Ioanni præfecto prætorio.

LEX. XIX.

OMnium teſta-

p ¶ Officium.] id eſt nocent.

q ¶ Voluntati.] vt diximus.ſ.eo.l.errore.in. fi.

r ¶ Cautela.] duas no.regulas.prima ꝙ abũdãs cautela . vel ſuperfluitas non vitiat contractum.vt hîc,&.ff.de neg.geſt.l.ſi pupilli.§.j.&. ff. de reg.iur.l.non ſolẽt. & de ver.obli.l.quæ extrinſecus.Secũda vt idem ſit in teſtamento:vt hîc , & ff.de adimen.leg.l.ſi ſeruo.in fi.&.j.de inſtitu. & ſubſti.l.repræhẽdẽda. in fi.prima fallit.ff. de reg. iur.l.actus.& de fideiuſ. l.græce.§. ſi quis ſtichũ. &. l. fideiuſſor obligari. §.j.&.ff.de ſerui.pro parte.§.fina. ADDITIO. Dic ꝙ in illis legibus eſt ſuperfluitas vitioſa contra formam & naturam actus,hîc verò non.Alex.& Iaſ.

TEſtamenta.] CASVS. Si teſtamentũ debeat publicari,corã quo iudice facienda ſit publicatio?Reſpon.ꝙ corã magiſtro cẽſus:nec coram alio . & hoc de antiquiori conſuetudine: quæ ſi immutetur,morientium mutabitur iudicium. Vel ſic: Cum quis haberet teſtamentum in quo fuit ſcriptus hæres,per quod poſſet docere de inſtitutione ſua,ſi fortè timeat ne deficeret : vel quia corroſum erat, vel vetuſtũ: & velit ilico publicari ad perpetuã rei memoriã.coram quo iudice fieri debet,quæritur? Dicit ꝙ corã magiſtro cenſus.

s ¶ Teſtamenta omnia.] in ſcriptis: ergo & ſine ſcriptis.vt. ſ.l.ij. dixi.

t ¶ Solent.] vt donationes & ſimilia:vt.j.de dona.l.ſecundum diui.

v ¶ Translatio.] vt aqud alium iudicem publicentur [f]:vt hîc,&. d.l. ſecũdũ diui.&.j.e.l.conſulta.et.ſ. de epiſcop . et cle. l.repetita . ſed hodie videtur coram defenſore ciuitatis:vt in auth.de defen.ciui.§.nulla colla. iij . quę eſt contra . Sol. hæc lex cum prædictis cõcor.in ciuitate Romana dicit & conſtantinopolitana.illa in prouincijs & extra vrbem:vt.j.de dona.l.in hac.Sed contra.j.l. proxi.in prin.ſed expone vt ibi .

x ¶ Mos.] id eſt conſuetudo .

y ¶ Quem.] ſcilicet morem.

z ¶ Irritam. non tamen erit irrita:vt.j.eo.conſulta .

OMnium.] CASVS. Si teſtamentum feciſti,& illud principi inſinuaſti : an ob id ſolenne dici poſsit , teſtibus non adhibitis quos adhiberi in teſtamento neceſſe eſt, ac ſi coram quouis iudice præſentibus ſeptem teſtibus conditum ſit? Reſpon.quòd ſic.An autem minus valeat quò ſuper hoc reſcriptum principis non habuiſti,quæritur . Reſpon. ꝙ non. An autem poſt audientiam tibi à principe præſtitam mutare poſsis voluntatem,quæritur?Dicitur ꝙ ſic:cùm iudiciũ tuũ poſterius inſinuatum,

e Notabilis gl . ꝙ appellatiõe cõtractus non venit teſtamentũ nec ecõtra.Bal. Pau . & Iaſ.

f Niſi magiſter cẽſus eẽt abſens. Alexan.

ita firmum est: si id confirmaueris, et vltimum sit. quod probabitur eo ipso quod non probatur contrarium, scilicet quod aliud non fecisti: nec necesse est quod successor tuus iudicem adeat causa petendi bono. pos. quia sola voluntas sufficit illius in adeunda hæreditate, poterit ergo qui testari voluerit & potuit, lege non prohibente, hæredem principi declarare: nec timere debet hæres, si probare possit voluntatem sic principi oblatam fuisse: ne aliud sibi aduersetur, scilicet quod non sit capax. vel possit testamentum per querelam inofficiosi irritari, vel si testamentum nō possit facere defunctus &c.

mentorum[a] solennitatem superare videtur, quod incertum mera fide precibus[b] inter tot[c] nobiles probatasque personas et conscientiam principis tenet. ¶ Sicut ergo securus[d] erit qui actis cuiuscunque iudicis, aut municipum, aut auribus priuatorum mentis suæ postremum publicauit[e] iudicium: ita nec de eius vnquam successione[f] tractabitur, qui[g] nobis medijs[h], & toto iure (quod in nostris est scrinijs constitutum) teste[i] succedit. ¶ Nec sane illud hæredibus nocere permittimus si rescripta[k] nostra nihil de eadem voluntate responderint[l]. Voluntates etenim hominum audire volumus, nō iubere: ne post sententiam nostram[m] inhibitum videatur commutationis arbitrium: cum hoc ipsum quod per supplicationem nostris auribus intimatur ita demum firmum sit, si vltimum comprobetur[n], nec contra iudicium suum defunctus postea venisse detegatur. ¶ Nequid sane prætermisisse credamus, huiusmodi institutionis successoribus designatis, omnia quæ scriptis hæredibus competunt, iubemus eos habere, nec super bonorum[o] possessionis petitione vllam controuersiam nasci: cum pro herede agere cuncta sufficiat: et ius omne ipsa complere[p] aditio videatur. Omnibus etenim præstandum esse censemus, vt liberto arbitrio, cui[q] testandi facultas suppetit, successorem suum oblatis precibus possit declarare: et stabile sciat esse quod fecerit. ¶ Nec institutus hæres pertimescat, cum oblatas[r] preces secundum voluntatem defuncti idoneis testibus[s] possit adprobare, si ei[t] alia nocere nō possunt[v]. Dat. xij. Calend. Mat. Rauennæ, post consulatum Honorij viij. & Theodosij. v. AA.

Concor. gl. in. l. in. s. in. c. j. extra de transac.

a ¶ Omnium testamentorum.] Sic construe. id est testamentum quod tenet conscientiam principis, inter tot nobiles probatasque personas: illud dico, incertum mera fide.

b ¶ Precibus.] scilicet de quo fit mentio in libello precum porrectarum principi, vt ipse interueniat: videtur superare &c. Ergo aliter construo: omnium testamentorum solennitatem superare videtur: subaudi in testamentum quod tenet etiam conscientiam principis, subaudi existentis inter tot &c. incertum precib.: subaudi factis mera fide id est bona fide.

Ordo literæ.

c ¶ Inter tot.] q. d. multas: quia princeps non potest esse sine multis. sicut nec episcopus: vt in aut. quomodo opor. episcopos. §. illud. colla. j.

d ¶ Securus.] scilicet hæres.

e ¶ Publicauit.] i. manifestauit[a], siue condidit: & sic non est contra. s. e. l. proxi. Alij dicunt b loqui hic extra vrbem, ibi in vrbe: vbi est magister census.

a Ista expositio nō congruit literæ.

f ¶ Successione.] actiue. id est de successione hæredis qui succedit.

g ¶ Qui.] scilicet heres.

h ¶ Medijs.] id est imperatore præsente.

i ¶ Teste.] i. testificante. sic insti. de pub. iud. §. item lex cor. de sica. ibi, vltore ferro.

k ¶ Rescripta.] i. si nostra voluntas.

l ¶ Responderint.] i. licet non approbauerimus.

m ¶ Nostram.] quæ per præsentiam colligit.

n ¶ Comprobetur.] quod est eo ipso, quod non probatur contrarium: et hic subijcit, nec &c. sic et supra titulo primo. lege si is.

b Et male Alex. & Ias. c Ista glo. reprehendi tur inquantum innuit quod hæres scriptus coram principe nō possit agnoscere bono rum pos. de iure præto. Fulgo. Imperator solus an sufficiat in condendo testamento. d Imò est falsum Bar. B. Sa. & Ias. e Ista communiter tenetur & est vera. Alex. & Ias.

o ¶ Bonorum.] id est nō est necesse[c] vt successor adeat iudicem causa petendæ bonorum possessionis: quia sufficit sola voluntas.

p ¶ Complere.] quantum ad acquisitionem dominij, plenè datur per testamentum, plenius per mortem, plenissimè per aditionem.

q ¶ Cui.] id est quibus: de plurali autem transit an singulare: vt. s. de in ius voc. l. fin.

r ¶ Oblatas.] ipsum venisse, & se institutum esse hæredem secundum Azo.

s ¶ Testibus.] ex hoc videtur quod solus imperator non sufficeret: vt hic, et. s. de testibus. l. iurisiurandi. quod verum est[d] secundum Azo. et H. sed quidam dicunt solum eum sufficere[e] et quædam verba in hac. l. illud velle videntur: vt. s. eo. in prin. ibi qui nobis &c. & quod hic dicit, non obstat: quia non exigitur iudicium defuncti testibus probari: sed preces principi porrectas secundum defuncti voluntatem. Quid ergo secundum primos operatur imperator? R. quod testamentum habetur pro publicato: vt. s. ea. l. ibi, sicut ergo &c. vnde licet admittatur originale, nihilominus tamen potest adiri hæreditas ex eo: ac si esset publicatum[f] coram magistro census: quod non esset aliàs: vt. j. de cadu. tollen. §. & cum triplici. Item quia non habet necesse petere bonorum possessionem, licet sit talis qui etiam iure nouo non admittatur sine ea[g] vt habes in casu. ff. de iniust. rup. testat. l. posthumus[i]. & aliàs vt not. s. vnde cog. l. fi. item sufficiunt hic duo testes: vt no. j. eo. l. hac consultissima.

t ¶ Ei] hæredi.

v ¶ Non possunt.] nec querela inofficiosi testamenti: nec contra tabulas: & potuit testari defunctus: & hæres est capax.

f Et bene Bal. & Ale. g Ista glo. est sing. secundū Ang. in. l. filio præterito. ff. de iniusto te. sta. & secū. di Fulg. & Ias. hic.

¶ Testamentum primum ualidum non rumpitur per aliud sequens non solenne, licet in ipso sequenti fuerit scriptus hæres princeps, uel alius uir magnæ potentiæ. h. d. secundū intellectū gl. & Bar. sed secundū aliū intellectū quē approbāt omnes alij doctores. h. d. Testamētū in scriptis solenniter cōditū, non tollitur per sequens etiā solenne sine scriptis conditū in quo princeps uel alius potes diceretur institutus. h. b Alc. Eorumdem AA. edictum ad populum vrbis Constantinopolitanæ & omnes prouinciales.

LEX XX.

NOlumus conuelli deficientium scriptas iure ac solenniter voluntates[x], dum quoddam morientis supremum & nō scriptum[y] processisse confirmatur[z] arbitrium, tanquam patrimonium suum ad nos deficiens maluerit pertinere. ¶ Omnibus enim priuatis & militantibus interdicimus[o], ne huiusmodi perhibeant[a] testimonia: & falsi criminis reos teneri præcipimus, si cum scripte iure ac solenniter deficientium extiterint voluntates, non scriptum aliquid sub nostrorum nominum mentione falso abstruere moliantur. ¶ Nemo itaque relictus hæres, vel legibus ad successionem vocatus, nostrum vel potentium nomen horescat: nemo ferre testimonia in hunc modum, vel suscipere[b] in gestis huiusmodi voces audeat, nostro vel etiam priuatorum potentium nomine. D. vij. Id. Mart. Constantinop. Theodo. A. vij. & Palladio Cons.

¶ Nolumus.] ¶ CASVS. Si iure testamentum factum sit, & hæredes instituisti, & si principi fuerit per alium suggestum, quod in minus solenni testamento hæres sit institutus: an eo ipso quod princeps in minus solenni institutus est irritatur prius solenne, per consequens non solenne? R. quod nō: sed suggestori faciendi testamentum facultas interdicatur, & falsarius iudicetur: nec timeat hæres institutus, nec iudex taliū testimonium audiat: nec potentum nomina recipiat.

x ¶ Voluntates.] per nō solennes, vt subijcit.

y ¶ Scriptū.] nō solenne: aliud si esset solenne: h. licet nō scriptum. vt. s. eo. l. ex imperfecto. & instit. qui. mo. testa. infir. §. fi.

z ¶ Confirmatur.] ab aliquibus qui volunt nobis blandiri, & fortè non erat verum: vt locum habeat quod sequitur de pœna falsi. idē tamē si esset verū, et quo nō est solēne. vel confirmatur id est dicitur.

a ¶ Perhibeant.] i. dicimus vt nō perhibeant.

b ¶ Suscipere.] aliquis scilicet iudex.

h Imò idē si esset solenne dū tamē sit nūcupatiuum. Cy. Bal. Ful. P. & Ale. licet Bart. gl. se. quatur.

¶ Testamentum in scriptis fieri debet secundū formam hac lege traditā. h. d. usque ad. §. ex imperfecto. Alax. concor. Bal. & Sal.

Imp. Theod. & valentin. AA. Florentio præfe. præ. LEX XXI.

HAc consultissima lege sancimus licere perscripturam[c] conficientibus testamentum, si nullum scire volunt ea que in eo[d] scripta sunt consignatā vel ligatā vel tātū clausam inuolutamque[e] proferre scripturam, vel ipsius testatoris vel cuiuslibet alterius manu conscriptam[f], in eo scripta sunt testes ignorauerunt, nec necesse est quod eodem tempore inchoetur & compleatur testamentum: sed diuerso bene potest. Ad hoc autē vt compleatur, et valeat testes subscribēt, et sigillēt simul et semel. alioquin nō valeat testamentum.

¶ Hac consultissima.] ¶ CASVS. Si. vij. testibus adhibitis subscribētibus & signantibus testamentum fecisti, & id signasti, & ligatum ostendisti: an eo ob hoc infirmari debeat quod ignorauerunt testes que in eo scripta sūt? R. quod non: cum tu illud scripsisti vel alius, & ei subscripsisti. Si autē literas ignorasti, & subscribere nequiuisti adhibitis. vij. testibus: cū scriptore firmū maneat testamentū. & si ea quæ

¶ EX IMPERFECTO. ¶ Si testm minus solēne condidisti, puta adhibitis duobus testibus, an valeat: refert an inter liberos factum fuerit: an admista persona extranei. Primo casu valebit simpliciter. In secūdo casu in persona extranei non valebit: in persona liberorū sic, et eis accrescit.

c ¶ Perscripturā.] loquitur ergo de testamento in scriptis cuius secreta testes scire non oportet: vt subijcit. s. ea. l. ibi, nec ideo &c. et. ff. eo. l. qui testamento. §. fi. sed aliud in nuncupatiuo: vt. j. ea. l. §. per nuncupationem. quia testes debent scire[k] quæ in testamento scribuntur.

d ¶ Ineo] scilicet testamento.

e ¶ Inuolutā.] scilicet in linteo. vt. ff. eo. l. ad testiū. §. fi. Alij dicunt inuolutam, id est valde obscuram quasi obscuris verbis dictatam.

f ¶ Conscriptam.] i. subscriptā: hoc quo ad nomen hæredis corrigit: quia testator debet illud manu sua scribere si potest: vt. j. eo. l. iubemus. in princi, sed &

i Si tamē scilicet rent non viciaret. Ful. Pau. & Ias. k Sequitur gl. Salic.

sed et illa corrigitur per aut. ibi positam. et sic reditur ad istam.

a ¶ Rogatis.] a vt. ff. eo. l. hæredes. in fi. & ǰ de codicil. l. fin. §. fi. et in aut. de testi. §. & licet. in fin. §. colla. vij. Item no. b septem testes: et hoc regulariter. quandoque enim octo, vt quando testator non subscripsit: vt in fin. huius respon. Item in testamento cæci: vt. s. titu. j. l. hac consultissima. Item quandoque duo: vt. s. de testa. in l. j. militi. Item & quando ipse princeps hoc indulsit: vt. s. eod. l. si non 10 speciali. Item et quando ipse princeps interfuit: vt. s. eo. l. omnium testamentorum. Item quandoque quinque: vt. ǰ. eo. l. fin. Item quando pater testator inter filios, sufficiunt minus septem: vt. ǰ. eo. §. ex imperfecto.

b ¶ Ciuibus.] id est liberis hominibus c. Item 20 puberes, vt subijcit: vt in. fi. eo. §. testes autem.

c ¶ Subscripserit.] ǰ. e. l. cum antiquitas. in fi. cōtra. so. illa corrigit istā in casu, scilicet quādo testator scripsit totum sua manu: in alio non.

d ¶ Nullo actu.] s. alie 30 no: vt. ff. e. l. hæredes. in fi. nisi ex necessitate d: vt ǰ. eo. l. cum antiquitas. circa princi.

e ¶ Subscriptiones.] ǰ. eo. l. cum antiquitas. §. si tamē in quendam. contra vbi dicit, et in media parte testamenti fieri posse subscriptionē. sed ibi 40 est speciale, vel corrigit. Vel dicit de medio temporis. non de medio testamenti.

f ¶ Non subscriptū] id est subscriptione testis & debet contineri nomē testi. et testatoris: & quilibet debet subscribere pro se, non vnus pro alio: vt 50 ff. eo. l. penulti. nisi in testamento rustici: vbi vnus pro alio subscribit: vt. ǰ. eo. l. fin.

g ¶ Ex imperfecto.] scripto vel non.

h ¶ Liberos.] inter eos ergo tenet. Sed contra. ff. de confir. tut. l. qui à patre. vbi innuit non tenere. Solu c. dicunt quidā 60 hanc scripturam esse codicillum non testamentum: & arbiter familiæ erciscundæ sequitur patris voluntatem in diuidendo, licet ab intestato: vt. s. familiæ erciscundæ. inter omnes. Tu dic f illā legem qui à patre. corrigi per legem Constantini, scilicet inter omnes. quæ 70 in parentibus maribus tantùm dicit: sed hæc Theodosij dicit etiam in fœminis idem. sic enim dicit vtriusque sexus. Item quod hic dicit quòd ad extraneum non valere, et argumentum. ff. de dona. inter virum & vxorem. lege cùm hic status. §. si socer nurui. Sed contra. ff. de lega. ij. l. peto. §. mater. Sed dic quòd dixit ibi valere pro codicil. Vel dic quòd perfectum erat, ibi testamentum: sed dicitur imperfectum quo ad tutoris dationem: non quo ad fideicommissum ex eo dandum. Vel ibi de liberis erat fideicommissarius.

ADDITIO. Adnertas secundum Spe. in titu. de instru. l. editione. §. compendiosæ. versic. quid si filius. quòd iste. §. non habet locum in filijs instituentibus hæredes parentes suos in minus solenni voluntate. Item 80 aduerte secundum Paul. de Cast. hīc, & in lege inter omnes suprà famil. ercis cun. quòd hic text. habet etiam locum in liberis naturalibus: quòd tenet idem Spe. vbi suprà. versi. l. quid si pater. arg. l. naturalibus. suprà de confir. tuto.

Intellige à testatore vel à notario: vel à quolibet extraneo præsente & patiente testatore. Ia.

b Gl. totā sequit Bar. Sali. Pau. & Alex. & est magistra. se cūdum Ias.

Et bene per. l. qui testaméto. §. seruus. ff. e. nisi commu ni opi repu taretur liberi. Pau. & Ias.

d Et bene Sa. P. & Ia.

Testis vnus in pro alio scribere pot sit in testamento. Aliàs, nō subscriptū nāque à testibus ac signatum testa. &c. Testamētū imperfectū valet inter liberos. f Nihil est secūdū do. Etiam ni hil est: quia illa nulla le ge corrigit ibi enim in tutore qui è extranea persona, vn de priuilegium in tutore, pgredi nō pōt. l. impuberi. ff. de admi. tuto. Bart.

camq; rogatis a testibus septē numero, ciuib b Romanis, puberibus, omnibus simul offerre signādam & subscribendā: dum tamen testibus præsentibus testator suū esse testamentum dixerit qd offertur, eique ipse corā testib sua manu in reliqua parte testamēti subscripserit c: quo facto, et testibus vno eodēq; die ac tēpore subscribentibus & consignantibus, teste mentum valere: nec ideo infirmari, qd testes nesciāt quæ in eo scripta sunt testamento. ¶ Quòd si literas testator ignoret, vel subscribere nequeat: octauo subscriptore pro eo adhibito, eadem seruari decernimus. ¶ In omnibus autem testamētis quę præsentibus vel absentibus testibus dictantur, superfluum est vno eodemq; tēpore exigere, testatorem & testes adhibere, & dictare suum arbitrium, & finire testamentum. ¶ Sed licet alio tempore dictatū scriptúmve proferatur testamentum: sufficiet vno tempore eodemque die nullo d actu extraneo interueniente, testes omnes, videlicet simul nec diuersis temporibus subscribere signareque testamentum. ¶ Finē autem testamēti subscriptiones e & signacula testium esse decernimus. ¶ Nō subscriptum f autem à testibus ac non signatum testamentum, pro infecto haberi conuenit.

¶ Testamentum imperfectum ratione solennitatis, ualet inter liberos tantum. hoc dicit. Alex.

¶ Ex imperfecto g autē testamento volūtatem tenere defuncti: nisi inter solos liberos h à parentibus vtriusque sexus habeat, non volumus. ¶ Si verò in huiusmodi voluntate liberis alia sit extranea mista persona: certum est eam voluntatem defuncti quàtum ad illam duntaxat permistam personam pro nullo haberi, sed liberis accrescere.

¶ Hodie testamentum in scriptis minus solenne inter liberos conditum, ita demum ualet, si forma hic scripta seruatur: & tunc in eo legatæ fideicommissa ac libertates quibuscunque relinqui possunt. h. d. Sali. & Alex.

In authen. de test. imperfectis.

§. nos igit omnia. col. viij. cōsti. iij.

QVod sine i subscriptiōe ita pcedit, si parēs literas edoct: manu propria, nō signis, sed literarū consequētia declaret & tēpus, & liberorū nomina, item & vnciarū numerū, seu signa rerū specialiū: in quo & alijs legari, & fideicōmitti, & libertas relinq pōt.

¶ Testamentum factū inter liberos nō reuocatur per aliud testamentū: nisi secūdū testamentum sit solenne, & testator in secūdo declaret se nolle illud prius testamentum ualere. Alex.

In authen. de test. impfect. §. & si quidem. colla. viij. consti. iij.

HOc inter liberos testamentum ita infirmatur, si parēs septem testibus adhibitis declaret se nolle tale testamētū valere k, & aliā disponat volūtatem, vel in testamēto perfecto, vel in non scripta perfecta voluntate.

FINIT TEX. AVTHENTICAE.

¶ Sequitur textus Codicis.

¶ Testamentum nūcupatiuū fieri debet coram septem testibus ad hoc conuocatis, & testatoris uoluntatem audientibus. h. d. usque ad. §. si quis autem. Alex.

¶ Per nuncupatiné quoque, hoc est sine scriptura l, testamenta nō aliàs valere sancimus, quā si septē testes (vt supra dictum est) simul vno eodemq; tēpore collecti, testatoris voluntatem vt testamentū

quę sequitur illam legem immediatè dicit illud esse verum, si pater & liberi subscripserint huic voluntati. hæc lex dicit quòd parens etiam potest liberos instituere. sine scriptis in testamento imperfecto nuncupatiuo. authentica autem ista hoc in parte corrigit dicens quòd parens si scit literas, debet subscribere prppria manu nomina liberorum, & tempus, & alia quæ sequuntur in litera.

i ¶ Quod sine.] scilicet testamentum patris &c. & cōtinuatur hæc autem. g cum ea quæ est. s. familiæ erciscūdæ quę incipit si modò &c. & vtranque anth. intellexerunt doctores nostri, cū testamentū condidit pater in scriptis. Si verò cōdidit sine scriptis, cur exigitur subscriptio, cum nulla processit scriptura. 20 & ideo seruamus. §. ex imperfecto. & l. illā inter omnes. s. familiæ erciscūdæ: vt minus solennis valeat si ex duobus tamen maribus vel fœminis pbetur: vt. ff. de mili. testamen. l. lucius. j. respon. licet aliàs repellātur fœminæ: vt. ff. de testa. l. qui testamēto. §. mulier. derogatur h ergo prædicto. §. ex imperfecto. in eo quòd fit in scriptis, licet generaliter loqueretur secundum Azo. i M. verò putabat ei in totum derogatum, vt hodie pater minus solenniter testari nō possit: nisi faciat 40 quæ hac authen. dicuntur: & exigebatur numerum septem testium, si non fit ibi hæc obseruatio testium: cùm in hac voluntate possit legari extraneis. Prædictum autem testamentum non rumpitur, nisi vt dicit sequens authentic. hoc in- 50 ter &c.

g Sequitur gl. Bar. B. & Alexan.

h Placet P. Sal. & Alexan. & Ias. i Et malè secundū P. & Alex.

HOc inter. CASVS. Hæc authentica est contraria superiori: quia tractat de destructione primi testamēti, dicēs ꝙ si testator velit infirmare primum testamentum, vocet septem testes: & coram eis 60 declaret se nolle valere primū testamentū: & tunc faciat aliud testamētū, vel perfectum, vel non inter liberos.

¶ PER NVNCVPATIONEM.

¶ Si sine scriptis vis testari adhibet testes septem: et coram eis voluntatem tuam declara. ¶ SI QVIS. ¶ Si primo testa 70 mento facto et perfecto, secundum fiat: an valeat, queritur? Respond. quòd non: aliàs valebit, nisi iure fuerit consummatum: nisi in casu, scilicet si in primo testamento scripturis fuerit hęres, qui ab intestato defuncto cedere non poterat. In secundo minus solenni scriptus fuerit hęres, qui succedit ab intestato, & sic solenne primum per minus solenē subsequens, tollitur, quin que tamen testes necessarij sunt ad minus: quòd si adhibiti non fuerint, non valebit. Nec solum in latino potest condi testamentum, sed etiam in greco. Viuianus.

k ¶ Valere.] non igitur sufficit facere secundum, nisi dicat non obstāte primo. quod nolo valere, et sic est argu. pro rescriptis contra legem indultis vt 80 non valeant, nisi dicatur nō obstante tali lege k: vt. ff. de lega. iij. l. si quis. in prin. et est propter pręcedentem solēnitatem l: aliàs ex eo quod fit secūdum, rumpitur primum: vt. ǰ. e. l. penul. & ambæ istę sunt in aut. de testa. imperfec. §. nos omnia igitur. colla. viij.

Rescriptū cōtra legē nō valet nisi dicat, nō obstāte tali lege. k Et bene Bal. & Cor. l Ista ratio non est bona: ideo dic quòd istud est introductum fauore liberorū: vt hic est tex. Sa. Alexan. & Ias. m Sequitur gl. P. Alex. & Ias.

¶ SEQVITVR GL. T. L. C.

l ¶ Sine scriptura.] vel etiam cum scriptura: sed ad hoc tantum m vt probaretur sic fuisse factum nuncupatiuum testamentum.

QVod sine.] CASVS. Ista authentica continuatur ad authenticam quæ est suprà fami. ercis. authen. si modò. quia ibi dicit lex, inter omnes. quòd pater potest relinquere bona sua per modum institutionis, etiam in testamento imperfecto inter liberos tantum: tamen & authen.

a Audierint.] vt insti. eo. §. fi. & argu. s. tit. j. l. hac consultissima. non autem dico, quòd hæc verba habeat testator necesse dicere: vt. j. eo. l. in testamentis. vel si habebat necesse per. l. istam, corrigetur per. l. illam.

b Decernimus.] scilicet per compositionem secundi: sed & alijs modis potest infirmari, vt per incisionem chartæ: vt. j. e. l. nostram. quæ est contra.

c Sancimus.] sic ergo solennis et valida tollitur per non solennem in qua sunt scripti coniuncti: & eratidem etiam in veteri iure: vt. ff de iniusto test. l. ij. Vel dic illud ibi à compositoribus codicis statutum. Sunt & alij[a] duo casus, vt quando secunda voluntas est militaris: vt dicta. l. ij. Itē quā do prima erat valida fauore militiæ: vt. ff. de mili. testa. l. eius militis. §. finali. Est hodie quartus: vt. j. eo. l. sancimus circa fi. Alibi autem serua regulā, vt non tollatur primum per secundum minus solenne: vt hic, & insti. quibus mod. testa. infir. §. ex eo. & ff. de adimē. lega. l. ex parte. et. ff. eo. l. hæredes. §. si quid. Sed certè & aliàs præterquā in prædictis quatuor casibus videtur tolli primum per minus solenne vt. j. de ijs quib' vt indig. l. hæreditas. quæ est cōtra sed ibi non dicitur illa secunda voluntas, cū dicit, non mereri[b]: quia in nullum est collata: et ideo fiscus habet. Item adhuc idem vt. ff. de ijs quibus vt indig. l. cum quidam. quæ est contra: sed ibi secundum testamentū erat perfectum, & omni solēnitate vallatum: & ideo tollit[c] primum, licet scripti in eo secundo nō essent capaces. Itē adhuc videtur idem: vt ff. de cō di. insti. l. penul. §. fin. vbi facto testamēto apponit testator conditionem in codicillis: quia non completa, dicit hæreditatem auferri īstituto. Sed dic[d] qd̄ inuanum cogitauit testator. Itē idē adhuc. ff. de acquir. heredi. l. claudi'. sed ibi primum solenne non valet: quia prius decessit hæres[e] quā ex eo adiret hæreditatem: nō autem rumpitur per secundum minus solenne.

d Depositiones.] hic nota qd̄ sufficit si testes iurati dicāt tabellioni, ita testatus est: vt sit instrumentū & testamētum: sic et. j. eo. l. fi. §. penulti. Sed contra est: qd̄ enim hīc et. s. dicitur, intellige vt iurent in causa coram iudice: nunquam enim reperitur quod tabelliones possent recipere talia sacramenta[f]: appellātur ergo depositiones scripturę quæ fiūt de ijs quæ sacramēto asserūtur: vt hīc, et sic ponit. s. de episco. aud. l. iubem'.

e Quo non facto.] id est non adhibitis quinque testibus. Accursius.

Testamētū solenne in multis casibus tollitur per secūdū nō solēne.

a Gl. sequitur bart. b. Sal. & Ia.

b Ita quòd ꝓpter hoc nō rūpitur primū. bar.

c Imò tex. dicit ibi ꝙ nō tollitur. Ale. & Ia.

d Sequitur bar. Sali. Alex. & Ias.

e Diuinat secūdū prædictos scribentes.

Testes deponētes de reuocatiōe testamenti, an debeant deponere coram notario vel an corā iudice

f Sequitur gl. P. & Alexand.

sine scriptura facietis audierint[a].

Primum testamentum perfectum & solēne non tollitur per secundum imperfectum, nisi tribus concurrentibus, scilicet quòd in primo testamēto solenni fuerunt instituti extranei: & quòd in secundo non solenni fuerunt instituti uenientes ab intestato: & quòd saltem in secundo interfuerunt quinque testes quibus concurrentibus adhuc secundum testamentum non ualet ut testamentum, sed ut uoluntas intestati. hoc dicit usque ad finem. Alex.

Si quis autem testamento iure perfecto, posteà ad aliud venerit testamētum: non aliàs quod ante factū est, infirmari decernimus[b], quā si id quòd secundo facere testator instituit, iure fuerit cōsummatum. Nisi fortè in priore testamento scriptis ijs qui ab intestato ad testatoris hæreditatem vel successionem venire non poterāt in secunda voluntate testator eos scribere instituit, qui ab intestato ad eius hæreditatem vocantur. eo enim casu licet imperfecta videatur scriptuta posterior, infirmato priore testamento, secundam eius voluntatem non quasi testamentum, sed quasi voluntatem vltimā intestati valere sancimus[c]. in qua voluntate quinque testium iuratorum depositiones[d] sufficiunt. Quo[e] non facto valebit[f] primum testamentū, licet in eo scripti videantur extranei.

Potest quis testari græcè & latinè. hoc dicit. Bal. & Sali.

Illud etiam huic legi prospeximus inserēdum, vt etiam græcè[g] omnibus liceat testari. Dat. Idib. Septembr. Theodosio A. xvij. & Festo Cons.

In testamento possunt relinqui legata tam dictatoribus testamēti quā testibus eiusdem testamenti. h. d. Alex. concor. Bal. & Sali.

Imperator Zeno A. Sebastiano præ. præ.

LEX XXII.

Dictantibus testamēta vel aliam quamlibet vltimā voluntatem, legatum, vel fideicommissum, vel quandocunque aliud quolibet legitimo titulo testatorē posse relinquere, minimè dubitandum est[h]. Testibus etiam ad efficiendam voluntatem adhibitis pro suo libito quod voluerit testator relinquere, non prohibetur[i]. Dat. Calend. Maij. Constantinop. Basilio Iuniore V. C. Cons.

Pro insinuatione seu publicatione testamenti nil solui debet magistro census si hæreditas summam centum aureorum non excedit: & talis insinuatio fieri debet coram magistro census: & facta coram alio iudice ecclesiastico uel seculari, non ualet ipso iure, tāquā facta coram iudice incompetenti: tamen per hoc non præiudicatur ultimæ uoluntati quin de nouo insinuari possit coram competenti iudice. hoc dicit Alexander.

Imperator Iustinus A. Archelao præ. præ.

LEX XIII.

Consulta diualia[k] quibus cōsyderate prospectum est ne voluntates vltimæ deficientium in hac regia vrbe confectæ, apud alium aperiri possint, quàm apud virum clarissimum pro tempore census magistrum, monumētis[l] interuenientibus pro iuris ordine, neve in hæreditate cuius summa cētū aureorū pretiū non excedit, mercedis quicquā aut sumptuū, cēsum administrantes, aut cēsualis apparitio super intimantis ijsdem elogijs audeant assequi: firma nunc quoq; dicimus, ac repetita promulgatione non solū iudices quorūlibet tribunaliū, verūetiā defensores ecclesiarū[m], quos turpissimū intimationis genus irrepserat, præmonēdos censemus ne rē attingant quæ nemini pror sus omniū secundum constitutionum præcepta quàm census magistro cōpetit. Absurdum est neque, si promiscuis actibus rerum turbentur officia[n], & alij creditū alius subtrahat: & præcipuè clericis[o], quibus opprobrium est, si peritos se[p] velint disceptationū esse forentium. Pœna etiam temeratoribus præsentis sanctionis ferēdis quīquaginta librarū auri[q]. Nec enim cōcedēdū est vt suprema vota deficientium, euersionis quicquā ex incongrua insinuatione contrahāt, dum res ab incōgruis[r] vsurpātur audacter. D. xiij. Cal. Decemb. Constantinop. Iustino A. ij. & Opilione Cons.

Verborum ambiguitas, uel ordinis per uersio si à tabellionis errore procedant, nō uitiant. h. d. Alex. & Sali.

Imperator Iustinianus A. Mennæ præ. præt.

LEX XXIIII.

Ambiguitates quæ vel imperitia[s] vel desidia testamenta conscribentium oriuntur, resecandas esse censemus, & siue iustitutio hæredum post legatorū donatiōes scripta sit, vel alia pręter missa sit obseruatio, nō ex mēte[t]

f Valebit.] nisi in quatuor casibus, quos modo notaui.

g Græce.] vt. ff. eo. l. qui testamento. §. fi. sic & ff. de ver. ob. l. j. §. fi. Sed arg. contra. ff. de bonorum possessione. l. sed cum patrono. §. fi. sed ibi notis scripsit, non græcis literis.

Dictantibus.] CASVS. An dictanti testamentum, vel testi, adhibito, aliqd legari vel relinqui possit? Rn̄. quòd sic, (ratio dubitationis fuit quod est. j. de ijs qui sibi asscribunt in testamēto. l. ij.) si ibi dictauit.

h Dubitandū est.] imò videtur quòd nō: vt. j. de. ijs ꝙ sibi asscr. l. i test. l. ij. quę est cōtra. Sol. sibi dictauit & scripsit: hic tā tum dictauit.

i Prohibetur.] vt & ff. eo. l. qui testamento. in prin. & institu. eo. §. legatarijs. & ff. de rebus dubijs. l. si quis ita.

Consulta.] CASVS. Quod in pluribus legibus dictum est ꝙ publicatio fit corā magistro cēsus facienda est vt. s. de epis. &c. repetita. & l. placet. & s. co. testamenta. & j. de donatio. in hac. & j. eo. diui. per hanc legem confirmat: ꝓhibet ergo quòd corā nullo fiat, nisi corā magistro census, nec fiat corā clericis quibus opprobrium est &c. Si qui autem huius legis transgressores fuerint, pœna quinquaginta aureorū mulctentur. Viuia.

k Cōsulta diualia.] id est rescripta, quæ sunt s. de epis. & cleri. l. repetita. & l. placet. & j. de dona. l. in hac. & l. secundū diui. & s. eo. l. testamēta.

l Monumētis.] id est, publicis scripturis.

m Defensores ecclesiarū.] s. cleri. i.

n Officia.] vt & s. de assess. l. nemo. & s. de postul. l. quisquis. §. fi.

o Clericis.] vt. d. l. s. de epis. & cleri l. repetita.

p Se velint.] scilicet se ostendere.

q Auri.] testamentū autem non ob hæc vitiat. & redditur ratio, & hoc subijcit, nec eni &c.

r Incōgruis. sic. s. eo. l. si vnus. ibi, vel ab altero. &c.

Ambiguitates.] CASVS. Si testamentū iure fecisti, licet ordo scripturę ī co vitio notarij & imperitia nō seruatur, vt qa primò scripsit legata, demū hæredis institutionem, cum ecōuerso fieri debeat: ob hoc min' valeat testamentū, qrit. Rn̄. ꝙ nō. licet antiquitus hoc obseruaret: quo nō obseruato non valuit testamentū.

s Vel imperitia.] vel errore: vt. s. e. l. errore.

t Non ex mēte.] hoc dic idē, & si ex mente: vt institu. de le. §. ante hæredis. vel dic quòd hoc refertur ad alia, non ad capitulum primum quando-

g Sequitur bal. Ang. P. S. Ale. & Ia.

† liās repetentiōis.

quandoque tamen seruatur ordo, vt prius institutio quã substitutio erit: vt ff. de vulg. substi. l. moribus. §. prius[a]. Item non dico quòd hæc lex habeat locum si imperitia tabellionis, minor numerus testium interueniat. Vel quid si iuris ordine, id est solennitate immutetur [b] secundũ Azo. trãspositio ergo erronea non nocet: sed solennitatis omissio sic.

a Ibi loquitur de errore testatoris, hic de errore notarij. Alex.

a ❡ Scribit.] qui tamen seruus esse non debet: vt j. de tabel. l. generali. li. x.

testatoris, sed vitio tabellionis, vel alterius qui testamẽtum scribit[a]: nulli licentiam cõcedimus per eã occasionem testatoris voluntatẽ subuertere vel minuere. Dat. Calend. Ianuar. D. N. Iustiniano A. PP. ij. Conss.

❡ *Transpositio uerborum non uitiat cõtractũ: nec ultimam uoluntatẽ. h. d. Bal. Sali. & Alexã.*

Idem A. Mennæ præ. præ.

LEX XXV.

PRæposteri[b] * reprehensionẽ, quàm [c] nouella constitutio [d] diui Leonis in dotalibus instrumẽtis sustulisse noscitur: in alijs quoque omnibus tã cõtractib[e] [e] quã testamentis [f] tollim[9]: vt tali exceptione cessante et stipulatio & alij contractus, & testatoris voluntas indubitatè valeant: exactione videlicet post conditionem vel diẽ cõpetẽtẽ[g]. S. Dat. vij. Id. Decemb. D N. Iustiniano A. PP. ij. Conss.

❡ *Valet testamentum nuncupatiuum licet testator non exprimat coram testibus illa formalia uerba, scilicet ipsos testes esse uocatos eo quia uult sine scriptis testari. Alex.*

Idem A. Mennæ præ. præ.

LEX XXVI.

IN testamentis sine sctiptis faciẽdis omnem formalem [h] obseruationem penitus amputamus [h]: vt postquã septem testes conuenerint, satis sit voluntatem testatoris vel testatricis simul omnibus manifestari, significantis ad quos substantiam suam peruenire velit, vel quibus legata dare, vel fideicõmissa, vel libertates dispone re: etiam si non ante hmõi dispositionem prædixerit testator vel testatrix illa formalia [i] verba, ideo eosdem testes cõuenisse, quòd sine scriptis suam voluntatem vel testamentum componere censuit. S. Dat. iiij. Idus Decembr. Constãtinop. D N. Iusti. A. PP. ij. Conss.

❡ *Testamentum perfectum, solo cursu temporis non tollitur, sed per sequẽs perfectum testamentum, uel per solam contrariam uoluntatem in actis uel coram tribus testibus declaratam*

10 PRæposteri.] CASVS. Si testamentum iure fecisti, et rogasti mihi ab hærede tuo damnum: & reliquisti his verbis, si nauis venerit, tunc intra diẽ mortis meæ proximũ, vel pridie quã moriar illi dato x. an ista præposteratio sermonis, cũm debeat vel zonire nauis: deinde legatum præstet, vitiet testamentum, quæritur? R̃n. qd non: nec tantum in testamento non nocet præposteratio sed nec etiam in contractibus: vt instiu. de inuti. stipu. §. item si quis. Item nec in dotibus: vt. s. de iure do. si mu 30 lier. & licet taliter relictum valeat: exactio tamen eius non competit nisi post diem vel conditionem existentẽ. Viuia.

* Ordinis &c.

b ❡ Præposteri.] id est præposterationis vitium præposteritas vitiabat olim cõtractus & vltimas voluntates.

40 c ❡ Quàm] scilicet reprehensionem.

d ❡ Constitutio.] vt s. de iure do. l. si mulier[c]. Nam ibi prius continebatur de dote, & postea de testamento: ipsa verò prius testari: & postea dotem reddi volebat. Item secundũ Ioan. si ita dicatur, si dabis mihi nomine dotis. x. pmittis te nupturam mihi primò eni nubere, postea dos dari debet, sed hoc exemplũ non est huius legis.

* Obseruatiam.

c Illa non est constitutio leonis: sed diocle. tiani. Alex.

e ❡ Contractibus.] vt ecce si Titius fuerit consul. vsque ad annum, tũc ex hac die. x. dare spõdes 60 tempus enim dationis præcedit: cõditio sequitur: cũ econtra fieri debeat: vt instit. de inuti. stip. §. item si quis.

f ❡ Testamentis.] vt si dicam. si nauis venerit ex Asia quandocunque, vel intra annum. tũc intra proximũ diẽ mor-70 tis meæ. x. dato, nam primo venire, postea dari debet: vt. ff. de condi. & demõ. qui hæredi. §. fi. & de pecu. lega. l. quidã. Sic ergo generaliter nota præposterationẽ non nocere, sed hoc fallit: vt. s. de hære. act. l. vt debitũ. et. j. de execu. rei iudi. l. j. et sente. et interlo. l. platã. quę sunt arg. cõtra. CONDITIO. Dic qd ibi erat ordo necessitatis, hic voluntatis cuius, peruersio actum non vitiat. Bart. in. l. ij. § prius. ff. de vulg.

Testamẽtũ an vitietur per præpo. sterationẽ.

g ❡ Competente.] vt arg. s. vt act. ob hære. l. j.

80 IN testamentis.] CASVS. Non scriptis condidisti testamentum, & septẽ testes adhibuisti, corã quibus substantiã tuã ad quos pertinere volebas, significasti: an ideo minus valeat testamẽtũ qd ista verba nõ expresseris, vos testes vocaui, qa sine scriptis supremã volũtatẽ meã declarare volo, quæritur? Respond. quòd non licet antiquitus hoc obseruarent, & prædicta verba necessariò erant exprimenda.

h ❡ Amputamus.] vt. s. eo. l. quoniam indignum.

❡ Formalia verba.] quorum sensus hic est ideo eosdem. Vel propriè hæc erant verba. Sed contra. s. qui testa. fa. pos. l. hac consultissima. Solu. ibi in cæco: hic in vidente.

SAncimus.] CASVS. Si testamentum iure fecisti, & conualuisti, & decennio elapso voluntatem tuam non mutasti: firmum manet testamentum. Si aũt medio tẽpore voluntatem tuã mutasti, & aliud testamentũ condidisti: si solẽne fuit: ipso iure tollitur primũ. Si autem dixisti te nolle primũ testamentũ vale-10 re, vel alius quibuscunque verbis apparuerit te velle cõtrariũ: et hoc etiã coram iudice præsentibus ad minus tribus testibus declaraueris: & decẽniũ à tẽpore voluntatis contrario secundũ quosdam, vel cõpositionis testamenti secundũ alios 20 effluxerit: vtrũ maneat testamentũ primũ ratũ? Dicit ꝙ nõ, imò rũpitur.

cum transcursu decennij ex tempore facti prioris testamenti. Alex. post Bal. & Sali.

Idem A. Iuliano præfe. præ.

LEX XXVII.

SAncim[9], si quis legitimo modo condidit testamentum, & post eius confectionem decenniũ profluxerit: si quidem nulla innouatio vel contraria volũtas testatoris apparuerit, hoc esse firmum. Quod enim non mutatur, quare stare [k] phibetur? † Quẽadmodũ [l] enim qui testamentum fecit, et nihil voluit contrarium, intestatus efficitur [m]? ❡ Sin aũt in medio tẽpore contraria testatoris volũtas ostenditur †: si quidem perfectissima est secundi testamenti confectio: ipso iure [n] prius tollitur testamentum. si autem testator tantũ modo dixerit, non voluisse prius stare testamentum, vel alijs verbis vtendo contrariam aperuerit voluntatem, & hoc vel per testes idoneos non minus tribus, vel inter acta manifestauerit, & decẽnium fuerit [o] emẽsum †: tunc irritum est testamentũ tam ex cõtraria volũtate quã ex cursu tẽporali. Aliter etenĩ testamẽta mortuorũ p decẽnij transcursionẽ euanescere nullo patimur modo: prioribus cõstitutionibus [p] quæ super hmõi testamentis euacuandis latę fuerãt, penitus antiquandis [q]. D. xv. Calẽd. April. Constantinop. Lampadio & Oreste VV. CC. Conss.

❡ *Modicum interuallum siue actus contrarius ex necessitate naturæ proueniens testatori uel testibus, non uitiat testamentum. h. d. Salice. Vel sic: In testamentis & quibuslibet ultimis uoluntatibus ordinandis, non debet interuenire actus ullus extraneus: nisi ex necessitate testatoris uel testibus imminente: & si necessitas breui tempore possit transire, expectandus est ipse testis, alias loco eius est alius surrogandus. Et testamentum quod testator manu propria scripserit, & in aliqua parte testamenti illud se scripsisse significauit, ualet: licet aliter se testator non subscripserit. h. d. Alex.*

k ❡ Stare.] certè pro nihilo: vt hîc, & j. de app. l. præcipimus. in fi. & s. de testa. tut. l. ij. & in aut. qui bus mo. na. effi. sui. §. tribus. colla. vij. Sed arg. cõtra. ff. de adimen. lega. l. 30 alũnę. §. qui filius ex disparibus. CONDITIO. Iste. §. est sub. l. Titia. & dic ꝙ concor. cũ hac. l. quia ibi prima diuisio nõ reformatur. nisi in ijs quæ venerunt in secunda. Cyn. Ange. Sali. et Alexan.

† Concor. glo. in. c. cũ cãm. super verbo. personas. circa me. extrã de testi.

† Concor. c. j. cũ gl. su per verbo mortis. in med. extra de his quæ vi met. cau.

l ❡ Quemadmodũ.] 40 id est qualiter. interrogatiuè loquitur.

m ❡ Efficitur.] certè nullo modo.

† Aliãs, elapsum. Testamẽtũ secundũ an ipso iure tollat primum.

n ❡ Ipso iure.] imò videtur ope exceptionis: vt ff. de bonorum possessione secundũ tabu. l. penul. §. testamento. ibi, nec pu taueritquisquam & c. Sed 50 ibi vltimę tabulę non erant solennes [d] & in eis dixerat: quos in primis tabulis institui non meruerũt meum iudicium: vnde non ipso iure est iritum: vt. j. de ijs quib. vt indig. l. hæreditas. sed per exceptionẽ: vt ibi. hîc verò vltimũ testm̃ solẽne e-60 rat. Alij dicunt hîc, qd hoc ipso iure, scilicet ope exceptionis, quod nõ placet[e]. Tu dic qd ibi dicit de exceptione referatur, non ad proximum [f] sed ad primum casum, scilicet quando testator post testamentum fuit arrogatus: deinde sui iuris fa-70 ctus, declarauit se velle testamentum seruari. qa ergo sua voluntas non potest facere quin arrogatio tenuerit, & ipsum testamentum primum irritum fit: non ipso iure reconualescit, sed exceptione repelluntur venientes ab intestato qui hæredib[9] in eo institutis, volunt hæreditatem auferre: vnde dicitur, ambulatoria &c. vt. ff. de adimẽ. leg. l. ij. in fin. & l. iiij. Nec obstat qd ibi dicuntur similia: quia in aliquo, non per omnia similia sunt: vtrobique enim statur primo iudicio quòd quodammodo erat expugnatũ. Vel loquitur ibi cũ testator incidit se 80 cũ das tabulas, vt hæredes in eis instituti exceptione repellant: non autẽ qd ille non tollant ipso iure primas: quãuis postea incidant. & hanc approbo. Vel ibi non durauit[h] secundũ testamentũ, cũ tabulas inciderit: hîc durauit,

d Diuinat secũdũ Alexan.

e Quia vio l: tex. secũdum Ale.

f Hec est de mente il liusliterę cũ clausula in fi. posita de beat referri ad omnia præcedẽtia. Sa. & Alex.

g Ista est vera secundũ. Bart. & alios.

h Placet But. displicet tamen An. & Ael.

o ❡ Fuerit.] aliãs fiat, id est sit emẽsum à tẽpore scilicet quo mõstrauit cõtrariã volũtatẽ secũdũ quosdã vt colligũt hîc. Tu dic à tẽpore cõpositionis testamenti: vt patet in prin. huius. l. sed primi subaudiunt hîc post, nos ante.

p ❡ Constitutionibus.] id est legibus.

q ❡ Antiquandis.] id est tollendis.

Cum antiquitas.] CASUS. Dicebant olim antiqui, quod testamenta debebant fieri uno cõtextu, nullo actu extraneo interueniente. hoc tamen limitat Imperator, dicens quod si fortè testator aliqua necessitate cõ- 10 strictus, puta vel medici ne capiendæ, vel causa fortè cacandi, vel alia necessitate vrgente vellet secedere modicum, incepto testamento, & posteà iterum reuerti, et residuam partem testamenti perficere: hoc facere potest similiter et testes, dum tamen testis non 20 diu absit. quod si fortè opus esset ei diu abesse: & non posset reuerti, & testator periclitaretur: tunc esset alius surrogandus. Secundò dicit imperator, quod vult corrigere quandam cõstitutionem. quæ dicebat quod septem testes debent adhiberi in testamentis, 30 & subscriptio ipsius testatoris: dicit lex, quòd si testator totum testamentum scripserit sua manu: non est opus sua subscriptione. similiter de codicillis dicit. text⁹ satis prolixus est hoc tamen dicit in casu.

a Voluerit.] vt ff. e. l. hæredes. §. fi.

40 b Interpretata.] passiuè.

c Pene.] id est ferè. qui scilicet iteri moriebantur.

d Et testamentorum.] quæ nihil valebat.

e Codicillus.] No. in singulari numero: vt diximus. s. de sacrosan. ec. cle. l. generali, & dic nasceris, id est incipit fieri.

f Nihil enim.] interpositio est.

g Subtilissima.] ablatiui absoluti:

h Superflua.] id est extranea facta, nõ superflua dicta, alioquin cõtra s. eo. l. testamentũ. Vel illa in verbis: hęc in actib⁹.

60 i Comitialis.] id est caducus.

k Imminet.] puta fitis.

l Repleto.] vt potu.

m Deposito.] vt onere.

n Fiat.] vt cũ iã inceptum est testamentum.

o Abeo.] subrogato 70 vel surrogatis.

p Sciscitari.] id est interrogari q. d. cũ breuiter repetita erũt corã surrogatis, q an eorũ præsentiã facta erãt: quærẽt surrogati à testatore et à testibus q ibi semp fuerũt. re petistis corã nobis oĩa q an nos feceratis, et dispo 80 fueratis et pro hoc. j. de app. L. ampliore. vt. vij. q. j. nihil. Alij dicũt ꝙ inter rogabãt an ea q facta fuerũt, sint facta corã recedẽtibus. nec enĩ est opus qd ipsi sciãt quę illa sunt et pro hoc est. s. eo. l. hac

Textũ dupliciter exponit.

Idem A. Iuliano præ. præ. LEX XXVIII.

Cum antiquitas testamenta fieri voluerit[a] nullo actu interueniente, & huiusmodi verbo rũ cõpositio non ritè interpretata[b] penè[c] in perniciẽ & testatiũ et testamentorũ[d] processerit: sancimus in tempore quo testamẽtũ conditur, vel codicillus[e] nascitur, vel vltima quædam dispositio secũdũ pristinã obseruationẽ celebrãt (nihil enĩ[f] ex ea penitus immutandum esse censemus) ea quidem quę minimè necessaria sunt, nullo ꝓcedere modò: quippè causa subtilissima[g] proposita, ea quę superflua[h] sunt minimè debẽt intercedere. Si quid aũt necessariũ euenerit, & ipsum corpus laborã tis respiciẽs cõtigerit, id est vel victus necessarij, vel portionis oblatio, vel medicaminis datio vel impositio, quibus relictis ipsa sanitas testatoris periclitetur, vel si quis necessarius naturę vsus ad depositionem superflui põderis immineat vel testatori vel testibus: non esse ex hac causa testamẽtum subuertẽdum, licet morbus comitialis[i] (quod et factum esse comperimus) vni ex testibus cõtigerit: sed eo quod vrget & imminet[k], repleto[l] vel deposito,[m] iterũ solita per testamenti factionem adimpleri. ¶ Et quidem à testatore aliquid fiat[n] testibus paulisper separatis, cũm coram his facere aliquid naturale testator erubescat: iterũ introductis testibus, cõsequentia factionis testamenti procedere. ¶ Si tamen in quendam vel quosdam testium aliquid tale contingat: si quidem ex breui tẽporis interuallo necessitas potest trãsire: iterum eorũdem testium reuersum expectari, & solẽnia peragi. ¶ Sin autẽ lõgiore spatio refectio fortuiti casus indigeat, & maximè si salus testatoris periclitantis ĩmineat: tũc illo vel illis testibus circa quos aliquid tale eueniet separatis alios surrogari, & ab eo[o] vel ab eis tam testatorẽ quã alios testes sciscitari[p], si ea quę eorũ præsentiã ante cedũt, omnia coram his processissent. ¶ Et si hoc fuerit vndique manifestũ: iubemus tũc eos[q] vel eum vnà cum alijs testibus, ea quę oportet facere, etsi[r] ĩ medio[s] subscriptiones testium iam fuerant subsecutæ. Sic etenim & naturæ medemur, & mortuorum elogia in suo statu facimus permanere.

¶ *Olim testator necessariò habebat subscribere manu propria: et hoc hodie uerum est, nisi scribat testamentum manu propria, quia tunc non habet necesse subscribere. hoc dicit secundum Old. Et sic nota quòd in scriptura priuati testatoris non requiritur subscriptio. Bal.*

¶ Cũm autẽ constitutione[t] quæ de testamentis ordinãdis processit, cauetur[v], quaten⁹ septẽ testiũ præsentia in testamentis requiratur, et subscriptio à testatore fiat, vel ab aliquo ꝓ eo, & constitutio sic edixit, Octauo subscriptore adhibito: & quidã testamẽtũ suum omne manu propria conscripsit, & post eius literas testes adhibiti suas subscriptiones supposuerũt, aliaque omnia solẽniter in testamẽto peracta sunt, & testamẽtũ ex hoc dubitabatur an irritum factũ esset: eandẽ cõstitutionẽ corrigẽtes[x] sancimus, si quis sua manu totum testamẽtum vel codicillũ conscripserit, & hoc specialiter in scriptura reposuerit, quòd hæc sua manu confecit: sufficiat ei totius testamẽti scriptura, & nõ alia subscriptio requiratur, neque ab eo, neque pro eo ab alio: sed sequã tur hmõi scripturam & literę testium, & omnis quę expectãt obseruatio: & sic testamẽtum validum, & codicillus, si quinque testium literæ testatoris scripturæ coadunentur, in sua firmitate remaneant, & nemo callidus machinator huiusmodi iniquitatis in posterum inueniatur. D. vj. Calend. April. Constantinop. Lampadio & Oreste VV. CC. Conss.

¶ *In testamento in scriptis nomen cuiuslibet hæredis instituti debet esse scriptum manu testatoris, aut eius uoce nuncupatum coram testibus, et ab istis testibus in subscriptionibus declaratũ: alioquin illius hæredis institutio nulla est in cuius persona hæc forma seruata non fuit. quod in futuris tantum testamentis post hanc legem locum habebit: et notarius qui cõtra fecerit, falsi pœna punitur. Alex.*

Idem A. Io anni præ. præ. LEX XXIX.

Iubemus omnino testatorem, si vires habeat ad scribendum, nomẽ hæredis vel hæredum in sua subscriptione vel in quacunque parte testamenti ponere: vt sit manifestum secundum illius voluntatem hæreditatem * esse transmissam. ¶ Sin autem forsitan ex morbi acerbitate, vel literarum imperitia, hoc facere minimè potuerit[y]: testibus testamenti pręsentibus, nomen vel nomina hæredis vel hæredum ab eo nuncupari: vt omni modo sciant testes * qui sint scripti hæredes: & ita certo hæredis nomine successio procedat. ¶ Si enim talis est testator, qui neque scribere, neque articulate loqui potest mortuo similis est, & falsitas in elogijs committitur[z]. ¶ Quã[a], vt exul fiat à republica[b] nostra, maximè in testamentorum confectione, cupientes, hanc edictalem legẽ in orbem terrarum ponimus. ¶ Quòd si non fuerit obseruatum, & nomen hæreredis vel hæredum non fuerit manu testatoris scriptum, vel voce coram testibus nuncupatum: hoc testamentum stare minimè patimur, vel ĩ totũ, si nota[c] hæredũ nomĩa fuerint prętermissa:

In eius

* Eius esse trãsmittendam.

* Si non ipse subscribere pót &c.

cõsultissima. in prin. Expone ergo corã his, id est surrogatis. secũdũ primã vel corã recedentibus. secundũ eliã expositionẽ.

q Tunc eos.] surrogatos vel surrogatum.

r Etsi.] id est quãuis.

s In medio.] scilicet 10 tẽpore postquã quidã recesserũt, & antequã alij surrogarentur: & sic non est cõtra. s. e. l. hac cõsultissima. §. j. Itẽ in eo ꝙ hic diuersis tẽporib⁹ subscribitur, est cõtra. s. eo. l. hac cõsultissima. §. in omnibus. sed dic, quòd hoc fit hic ex necessitate.

20 t Cum autem.] cõstitutiõe q est cõtra. s. eo. hac cõsultissima, ĩ fi. j. rñ. modò corrigitur in eo capitulo. aliàs casu.

v Cauetur.] modò recitat aliqua, quæ dicũtur in eadem. l. s. hac consultissima. in prin. l.

x Corrigentes.] hoc scilicet casu quo testator 30 scripsit sua manu: vt arg. s. eo. aut. quod sine.

Iubemus.] CASUS. Ista lex et sequẽtes vsque ad titulum sequentẽ, procedunt per textũ prolixũ: et satis claræ sunt. vide textũ: quia casum super eis scribere esset obtundere auditores.

40 y Minimè potuerit.] vel noluerit: vt j. dicitur. §. oportet enim &c. in fin. §.

z Committitur.] id est committeretur de facili, si permitteremus tales testari.

a Quam] falsitatem.

b A republica.] vi. j. 50 de fideicom. l. fi.

c Tota.] i. omnia sic. ff. de fideicomm. l. si debitori.

a ¶ In eius.] valet ergo in nominatis,& non in alijs.Sed videtur in nullo va
lere:vt.ff.eod.l.si is.quæ est contra.Solu.hoc nouum , illud vetus ius.Vel ibi
certum erat,quòd alios erat instituturus,hîc non. sed certè & hîc dico certũ,
alioquin nulla esset quæstio.Sed tu dic,quòd hîc erat certum quos alios erat
instituturus:quia fortè vni testium eius nomen expresserat , qui dicit alijs.
vel ipsemet dixerat eis.
ibi nõ erat certum quos
alios erat instituturus, &
ideo hîc valet in institu-
10 tis,& aliorum portio eis
accrescit:ibi non valet.
b ¶ Eos.] scilicet testes.
c ¶ Ex voce.] imò &
nutu:vt.ff.de lega ij.cum
proponebatur.&.ff.de le
ga.iij.nutu.quæ sunt con
trà.Sol. hîc in institutio-
ne hæredis:ibi in legatis
& fideicommissis.Itẽ cõ-
20 trà.s̃.eo.l.hac consultis-
sima.in prin.Sol.vt ibi.in
gloss. conscriptam.
d ¶ Quemadmodũ]
no.regulã vt quæ seruan
tur in vno, seruentur &
in alio:vt hîc,&.s̃.titu .j.
l.hac cõsultissima.in prin
ci.& in aut.de hęre.et fal.
§.peñ.coll.j.sed quid si a-
30 alius exprimat,& ipse ꝓ-
fiteatur se agnoscere ver
bis?Rñ.sufficit:vt.s̃.titu.j.
hac cõsultissima. §.at cũ
humana.nam & ibi non
cęco loquitur, vt etiã ibi
dicitur sic fieri&c.et pro
hoc est aut. signata hîc,
& nõ obseruato &c.et.ff.
eo.l.hæredes.in princ.&
40 §.qđ verò quis. non tñ
dicitur facere testamen-
tum per alium: illud eñ
prohibitũ est:vt. ff.de hę
red.insti.l illa institutio.
e ¶ Hæredes.] vñ non
valet testamẽtũ sine hę-
redis institutiõe:vt.ff. de
ijs quę ĩ testa.de.l. ꝓxĩa.
f ¶ Quid enim anti-
50 quitas peccauit.]
q.d.nihil:vt hîc, & ĩ aut.
vt fac.no.cõ.§.sancimus.
col.v.& in aut hæc cõsti
tutio interpretatur con-
stitutionẽ &c.§ . propte-
reà.in fi.colla.vj.&.ĩ . de
decu.l.penul. in fi.lib. x.
&.s̃.de legi. & constitu.l.
leges & cõstitutiones. &
60 in aut de trien.& se §.si
autem.col.iij et in aut.de
nup §.ij.colla.iiij.
g ¶ Dolose.] præsum
ptio est iuris , & de iure:
cum constitutiones prin
cipum ignorauerint: vt
s̃.de iuris & fac.igno.l.cõ
stitutiones.
h ET non obserua
70 to.] Redit ad legẽ
veterem.s̃.eo.l. hac con-
sultissima . in prin.
i ¶ Scribat.] habet er
go locum quãdo in scri-
ptis si testamentum,non
ergo corrigitur ius vetus
cum testamentum sit si-
ne scriptis . idem tamen
& ibi dici posset &c.
80 k NOstram pro
uisionem .]
Lino . in quo sigilla erãt
appensa, inciderit testa-
mentum in ambiguis.
l ¶ Non valere.] scili-
cet efficaciter:vt.ff.e. l.ad
testiũ.§.si signa turbata.

vel in eius [a] hæredis institutionẽ,
cuius nomẽ neque lingua , neque
manus testatoris significauit.Sed
ne aliqua forsitan obliuio testium
animis incũbat , pluribus interdũ
nominibus hæredũ expressis: ipsi
testes in suis subscriptionibus (cũ
testator hęc nõ scripserit, sed nun
cupauerit)eorũ nomina subscri-
bere nõ differãt ad ęternã rei me-
moriã. ¶ Sin verò ipse testator in
qualicũque parte testamenti noĩa
hęredũ(sicut dictũ est)scripserit:
superuacuũ est posteà testes in sua
subscriptiõe hęc exprimere : cùm
forsitã nec eos [b] scire testator suos
hęredes voluerit,et semel causa ex
ipsi᷒ testatoris scriptura appareat.
¶ Oportet eñ omnimodo vel ex
literis testatoris,vel ex [c] voce qui-
dem testatoris, literis autẽ testiũ
qui ad elogiũ conficiẽdũ fuerint
conuocati,noĩa manifestari hære
dum. Quemadmodum [d] enim in
elogio qđ sine scriptura cõficitur,
necesse est testatorẽ voce exprime
re nomẽ vel nomina hęredum:ita
& in testamentis per scripturã cõ
ficiendis,cum ipse testator manu
sua scribere hęredes [e] vel noluerit
vel minimè potuerit,voce tñ eius
eos manifestari oportet. ¶ Quę in
posterum tãtummodò obseruari
censemus:vt quę testamenta post
hãc nouellã nostri numinis legem
cõficiuntur,hęc cum tali obserua
tione procedãt.Quid enim [f] anti-
quitas peccauit,quę p̃sentis legis
inscia,pristinã secuta est obserua-
tionem ? ¶ Scituris & tabellioni-
bus & ijs qui cõficienda testamen
ta ꝓcurant,qđ si aliter facere ausi
fuerint pœnam falsitatis non eui
tabunt,quasi dolosè [g] in tam ne-
cessaria causa versari.Dat. Calẽ.
Mart . Constantinop.post consu-
lat .Lampadij & Orestis VV.
CC.

In authen. vt sponsa.lar gi.§.quia ve- ro.colla.ix.constitu.ij.

¶ Hodie testator non tenetur nuncupare nomen hæredis quando testatur in scriptis . Sali. & Alexan.Et satis est quòd per se uel per quẽcunque alium scribat nomen hæredis.h.d.Alex.

ET non [h] obseruato eo,subue
nitur testamentis, siue per se
siue per alium * quis inscribat [i]
nomen hæredis.

nam si agant hæredes obstat exceptio:vt.ff.de bo. posses.secundũ tab. l .pe-
nul.§.testamento.&.ff.eo.hæredes.§.j.&.ff.de ijs quæ in testa.delen.l.j.§.sed
consulto.Vt enim non constituitur testamentum nuda voluntate vel facto:
ita nec debet tolli,vt eadem sit ratio contrariorum:vt.ff.de reg.iur.l.nihil tã
naturale.Item quibus applicabitur hæc hæreditas? Videtur fisco:vt. ff.de ijs,
quæ in testa . de.l. proxi.
in princi . Sed contra vi-
detur qđ venientibus ab
intestato:vt.ff.si tabu.te-
10 sta.nul.ex . l.j .§.penult.
quare dicunt quidam pri
mò agnatos admitti : sed
eis deficientibus fiscum.
& sic loquuntur dictæ le
ges.Tu dic qđ si ideo in-
cidat,vt intestatus dece-
dat,veniunt agnati.vt.ff.
de ijs quæ intesta.delen.
l. fin. sed si ideo quia re-
20 putat hæredes indignos
tunc fiscus:vt.ĩ.de ijs qui
vt indig.l.hæreditas.Sed
quid si nõ appareat?Res-
pon . fiscus venit fauore
legatorum . soluet enim
legata,quod non facerẽt
veniẽtes ab intestato: vt
d. l. proximè. §.sed in re
dubia.&.ff. ad syl l.cũ sis
30 co.& si qs aliquẽ te.pro.
l.si quis.§.si fidei et.ff.de
ijs quib.vt indig.l.cũ qui
dam.§.vlti. ADDI-
TIO. Tu dicas in hoc
tertio casu,aut probatur
hæredes offendisse testa-
torem:& tunc glossa est
vera.aut hoc non proba-
tur:& tunc glossa est fal-
40 sa:quia pręsumitur vo-
luisse decedere intestat᷒.
ita dicit Dy.in.l .ꝓximè.
ff.de ijs quę in testa.delẽ.
vt refert ibi Bal.quem de
hoc ibi latius vide:& ha-
bes ibi similem glossam
in verbo , vendicarẽtur.
m ¶ Contigerit .]
vel à testatore . vel ab a-
50 lio extraneo.
n ¶ Ad hæreditatẽ.]
vt.s̃.e.l.si vn᷒.licet nõ detur
bonorũ possesio secũdũ
tab.vt.ff.de bo.pos.secun
dũ tab.l.j.§.semel.&.§.si
linũ.et.§.si rosę.& hoc si
viuo testatore.& nondũ
ꝓlatis tabulis corã iudi-
ce,aliâs dat secũdũ tabu
60 las:vt.ff.si tab.test .nul.
ex.l.j.
o ¶ Maximè.] maximè
dico hæredes iuuari hoc
casu:quia & superiori le
ge iuuantur. l. iubemus.
licet testator eos non scri
psit:& hoc subijcit &c.
p ET ab antiquis.]
q ¶ Rusticitati] vt
70 patet per alias leges . ff.
ad syll.lege. iij. §. si quis
ignorans . & de iure fis.
l.ij.§.fin.& de ventre. in-
spi.l.j.§.fiñ.& de iurisdi.
omnium iudi.l.si quis id
§.ij.& de proba.l.cum de
indebito.§.ij.& de eden.
l.j.§.fi.et si qs in ius voc.
non ierit.l.ij.§. j.& suprà
80 de rei vxo.act .§. ita e-
nim.Sed argumen. con-
tra suprà. de in ius vocã.
l.venia.
q ¶ Enim.] pro certè.
r ¶ Humanitatem.]
sic.s̃.de vete. iure enu.l,
tanta.in princi.

¶ Si testator testamentum iure factum inciderit,uel signa remouerit consultò:tunc non ualebit testamentum:aliàs autem remanebit ualidũ. h.d.Alex.

Idem A.Ioanni præfec.præto.

LEX XXX.

NOstram prouisionem, ma-
ximè circa vltĩa elogia de-
functorum,nunc etiam ♂ extendi
properamus. ¶ Vnde cùm inueni
mus quasdam controuersias vete
ribus iuris interpretatoribus ex-
ortas propter testamentum,quod
legitimo modo cõditum , septẽq;
testium signa habens , posteà for-
tuito casu,vel per ipsius testatoris
operam lino [k] toto vel plurima e-
ius parte incisa, in ambiguitatem
incidit solitum ei prębemus reme
dium,sancientes , si quidem testa-
tor linum vel signacula inciderit
vel abstulerit: vt pote eius volun-
tate mutata,testamentum non va
lere [l] .sin autem ex alia quacũque
causa hoc contigerit [m] :durante te
stamento scriptos hæredes ad hæ
reditatem [n] vocari:maximè [o] cùm
nostra constitutio quam pro tui-
tione testamentorum promulga-
uimus,testatorem disposuerit vel
sua manu nomen hæredis scribe-
re,vel si imperitia literarum, vel
aduersa valetudine seu alio modo
hoc facere non possit:testes ipsos
audito nomine hæredis, sub præ-
sentia ipsius testatoris nomen hæ
redis suis subscriptionibus decla-
rare.Dat.xv. Calend . Nouembr.
Constantinop.post consulat.Lã-
padij & Orestis VV.CC.

¶ Rusticani in locis in quibus est raritas literarum,testari possunt secundum eorum consuetudinem:dum tamen septem literati se subscribentes adhibeantur.si haberi possunt:aut non literati,si alij haberi non possunt.saltem quinque adhibeantur,qui mutua uice subscribãt.hoc dicit . Alexander.

Idem A.Ioanni præ. præ.

LEX XXXI.

ET ab antiquis legibus,et à di-
uersis retro principibus sem-
per rusticitati [p] consultũ est,et in
multis legũ subtilitatibus stricta
obseruatio eis remissa * quòd ex
ipsis rerũ inuenimus documentis.
Cum enim [q] testamẽtorũ ordina-
tio sub cetta difinitione legũ insti
tuta sit:homines rustici , & quib᷒
non est literarũ peritia,quomodo
possunt tantã legum subtilitatem
custodire in vltimis suis volũtati-
bus? Ideoq; ad Dei humanitatem [r]

Testamen-
tum facere
per alium
prohibitum
est.

‡ Siue per
cõsequẽs .

Testamẽtũ
nuda volun
tate non cõ
stituit , nec
tollitur .

♂ Ostendi.

testamentũ
si incidatur
per testato
rem,duibus
applicetur
hæreditas .

† Not . idẽ
iudiciũ de
toto vel ma
xima eius
parte facit
protestibus
dicẽtibus ꝙ
titi᷒ depila
lauit totum
caput Io.
qui tamẽ so
lũ maximã
partem de-
pilauit.

* Est.

reſpicientes, neceſſariũ duximus per hanc legẽ eorum ſimplicitati ſubuenire. Sancimus itaque in omnibus quidem ciuitatibus et in caſtris orbis Romani, vbi et leges[a] noſtrę manifeſtæ ſunt, & literarũ viget ſcientia: omnia'què in libris noſtrorum digeſtorum, ſeu inſtitutionũ, & imperialibus ſanctionibus noſtriſq́; depoſitionibus in condendis teſtamentis cauta ſunt obſeruari, nullaq́; ex præſenti lege fieri innouationem. In illis verò locis, in quibus raro inueniunt homines literati, per præſentẽ legẽ ruſticanis cõcedimus antiquã eorũ conſuetudinem[b] legis vicẽ obtinere: ita[c] tamen, vt vbi ſcientes literas inuenti fuerint, ſeptem teſtes (quos ad teſtimonium conuocari neceſſe eſt) adhibeantur, et vnuſquiſque pro ſua perſona ſubſcribat. Vbi autem nõ inueniũtur literati: ſeptem teſtes, etiam ſine ſcriptura[d] teſtimonium adhibentes, admitti[e]. ¶ Sin autem in illo loco minimè inuẽti fuerint ſeptẽ teſtes: vſque ad quinque modis omnibus teſtes adhiberi iubemus: minus autem: nullo modo concedimus. ¶ Si verò vnus, aut duo, vel plures fuerint literati: liceat eis pro ignorantibus literas, præſentibus tamen ſubſcriptionem[f] ſuã interponere, ſic tamen, vt ipſi teſtes cognoſcant teſtatoris voluntatem: et maximè quem, vel quos hæredes ſibi relinquere voluerit: & hoc poſt mortem teſtatoris iurati[g] deponant. ¶ Quod igitur quiſque ruſticorum (ſicut prædictum eſt) pro ſuis rebus depoſuerit: hoc omnimodo, legũ ſubtilitate remiſſa, firmũ validũq́; cõſiſtat. Dat. iij. Non. Iul. Cõſtãtinop. D.N. Iuſti. A. iiij. & Paulino V.CC. Conſ.

TITVLVS XXIIII.

De hæredibus inſtituendis, & quæ perſonæ hæredes inſtitui non poſſunt.

¶ *Inſtitutio deportati habetur pro non ſcripta: quia deportatus eſt incapax aditionis hæreditatis. h.d. Alex.*

Imp. Titius Aelius[†] Antonin. A. Antheſtiano.

LEX I.

QVi deportantur, ſi hæredes ſcribãtur tanquã[h] peregrini capere non poſſunt[i], ſed hæreditas in ea cauſa eſt, in qua eſſet, ſi ſcripti hæredes non fuiſſent[k]. Sine die & conſule.

¶ *Appellatione reſidui totũ continetur quando non reperitur pars in cuius defectum poßit uerbum illud uerificari. Alex.*

Imp. Antoninus A. Cælitio.

LEX II.

PAter tuus, ſi ex reſidua parte hæres inſtitutus eſt, quam alter hæres ſcriptus capere non poterat, iſque[l] ad nullã partẽ hæreditatis per conditionem[m] ſuã admitti potuit: ex aſſe hęres extitit[n] nam reſidui cõmemoratio, etiam totũ[o] admittit. PP. xv. Calẽd. Iul. Romę, duobus & Aſpris Conſ.

¶ *Subſtitutus uulgariter ſeruo teſtatoris et alterius quem teſtator tanquam proprium libertum inſtituerat, admittitur uel repellitur ſecundum quod de mente teſtatoris fuiſſe probatur. hoc dicit. Alex.*

Imperator Alexander A. Vitali militi.

LEX III.

CVm proponas Alexandrum equitem teſtamento primo loco Iulianum vt libertum ſuum hęredem inſtituiſſe, eiq́; ſubſtituiſſe his verbis, quòd ſi[p] ex aliqua cã primus hæres hæreditatem meã adire noluerit vel non potuerit: tunc in locum eius ſecundum hæredem ſubſtituo Vitalem. poſt mortem autem teſtatoris Iulianum ſeruum communem fuiſſe defuncti militi & Zoili fratris eius apparuerit: an tu[q] ex ſubſtitutione admittaris, voluntatis eſt quæſtio. ¶ Nam ſi credens eum proprium & ſuum libertum[r]: hæredem inſtituit, nec per eum ad aliũ quẽquam hæreditatem pertinere voluit[s]: extitit conditio ſubſtitutionis, tibiq́; hæreditas[t] delata eſt. ¶ Quòd ſi verba ſubſtitutio

a ¶ Leges noſtræ.] idem ergo in villis & caſtris Bonon. quia eam legitimam nutricem legum bene quis appellat: vt in prooemio. ff. §. hæc autem. & quia vbi eſt eadem ratio, & idem ius debet eſſe: vt. ff. ad legem aquil. l. illud.

Bononia eſt nutrix legum.

b ¶ Conſuetudinem.] quam neſcimus.

c ¶ Ita tamen.] ex hoc apparet quòd loquitur in caſtro vbi proceſſerat cõſuetudo in confectione teſtamenti faciendi cõtra legem, cui conſuetudini deſeruit: ſed non per oĩa 10 vt ſubijcit. ſi ergo in caſtro non ſit conſuetudo[a] contraria legi, communem legem ſeruabo.

a Dic melius, quòd iſta lex habet in loco in quo nõ viget cõſuetudo: de qua in tex. quia illa nõ eſt cauſa finalis. iſtius legis: ſed ſolùm impulſiua. Iaſ. P.

d ¶ Scriptura] teſtamẽti: & ſic loquitur hæc lex in teſtamento in ſcriptis, & nuncupatiuo, ſecundũ quoſdam. Alij vt Azo, dicunt loqui tantùm in te- 20 ſtamento in ſcriptis: & exponunt hoc. i. ſine ſubſcriptione teſtium: ſed alij ſubſcribunt pro eis: vt j. ſubijcit in. §. ſi vero.

e ¶ Admitti.] ſcilicet in teſtamento ſine ſcriptis, ſecundum quoſdã: vel in ſcriptis ſecundùm Azo. quod ius tamen quod 30 in vno eſt, & in alio eſt obſeruandum: vt diximus ſ. e. l. iubemus. §. quemadmodum.

f ¶ Subſcriptionem.] fit per alium ſubſcriptio: vt in aut. de fi. inſtr. §. oportet verò. coll. vj. Sed arg. cõtra. ſ. de aſſeſ. l. ij.

g ¶ Iurati.] vt. ſ. e. l. hac 40 conſultiſſima. §. penul.

Continuatio.

¶ DE HAEREDIBVS INSTITVENDIS &c. ¶ *Suprà dictum eſt de ijs qui inſtituunt, nunc de ijs qui inſtituuntur. Vel Aliter. Audiuimus. ſ. de teſtamento quod eſt quoddam totũ, nũc audiamus de eius par- 50 tibus. Et quia. ſ. tractauimus de prima parte, id eſt de inſtituentibus, annectamus de hæredibus inſtituendis, & quæ perſonæ hæredes inſtitui nõ poſſunt.* Azo.

QVi deportantur.] CASVS. Si 60 teſtamentũ feciſti, & hæredem inſtituiſti deportatum: an valeat inſtitutio, quæritur? Reſpon. quod non: ſed perinde eſt ac ſi ſcriptus non eſſet: nec eſt ſimilis peregrino qui inſtitui poteſt: vt inſti. eo. §. vlti. vel dic quòd quo- 70 dammodo dicat ſimilitudinem: non enim peregrinus, id eſt ad peregrinitatem deductus, puta deportatus capere poteſt.

h ¶ Tanquã.] q.d. non eſt ſimilitudo inter eos & peregrinos: quia peregrini capiunt: vt inſti. eod. §. fin. hi autem non. Vel dic quòd dictio tanquam, notat veritatem: & ſic in mala parte ponitur peregrinus: vt. ff. eo. l. ſed & ſi ſub conditione. §. ſolemus. & 80 ff. de in ius voc. l. ſed & ſi hac. §. ſed & ſi per pœnam.

Deportati quod perdũt.

i ¶ Non poſſunt.] quia ea quæ ſunt iuris ciuilis, perdunt: ſicut eſt ciuitas, & ſimilia: vt eſt hîc, & ff. de mili. teſtamen. l. neque. §. j. & de pęn. l. quidã. quia pro mortis habentur: vt. ff. de contra tabu. l. j. §. penulti. & argumen. de ijs quæ pro non ſcrip. ha. l. iij. ſed quæ ſunt iuris naturalis, non: vt matrimonium, & libertatem. vt. ff. de ſen. paſ. l. ij. & iij. Sed videtur eos capere poſſe: vt ff. de reb. dub. l. ſi cognatis. quæ eſt contra vbi capit quis ex teſtamento, qui cognatus eſſe deſinit: quod eſſe non potuit: niſi perderet ciuitatem: ſcilicet per maximam vel mediam capitis diminutionem: vt inſti. de capi. dimi. §. penul. Solu. loquitur ibi de ciuili cognatione: ſcilicet quę per adoptionem erat quæſita: vt. ff. de adop. l. qui in adoptionem. quæ per minimam capitis diminutionem perditur, ſcilicet per emancipationem: & ſic non admittitur ciuitas: vt inſti de capi. di. §. minima.

k ¶ Non fuiſſent.] Hoc verum quãtum ad inſtitutionem: ſed fiſcus habet: vt. j. de ijs quibus 10 vt indig. l. hæreditas. ADDITIO Hãc gloſſam dicentem fiſcũ capere tale relictum, reprehendunt hîc omnes fere doctores: teſte hîc etiam Bartol. per legem ſi in metallum. ff. de ijs qui pro non ſcriptis habentur.

† Aliàs. M. Ælius. aliàs T. Aurel. Deportato relictum.

20 PAter tuus.] CASVS Si teſtamentum feciſti, & in tertiam bonorum tuorum non capacem, puta natũ ex nefando coitu inſtituendo, & Titio ex reſiduo inſtituto: quid appellatione reſidui contineatur, quęritur? Reſpõ 30 detur quòd tota hæreditas: & ita erit Titius in totum hæres, cùm non capax ad aliquam partem hæreditatis admitti non poteſt. Viuia

l ¶ Iſque.] id eſt alter hæres.

m ¶ Conditionem.] vt quia ex nefario coitu 40 eſt natus: vel aliàs nõ capax: vt not. inſtitu. de leg. §. legari. & in authenti. quib. mo. na. effi. ſui. §. fi. colla. vij.

n ¶ Extitit.] ſcilicet pater tuus.

o ¶ Totum.] vt & ff. de verborum ſignificatio. l. cæterorum. & ff. eod. l. 50 quòd ſi Męuius. & facit. ff. eod. l. item quòd. Sabinus. §. ſed ſi aſſe. & ſuprà de teſta. mili. l. quãquam in fine. & ff. de fideiuſ. amiſſi. in princi. & de dona. cauſa mor. lege et qui.

CVm proponas.] CA- 60 SVS Alexander miles, & Zoilus habebant ſeruum communem Iulianum: Alexander credens Iulianum eſſe libertum ſuum, proprium eũ hæredem inſtituit, & ei Vitalem ſubſtituit hoc modo, ſi Iulianus hæres non erit, Vitalem 70 ſubſtituo. deceſſit Alexander: apparuit poſteà Iulianum fuiſſe ſeruum Alexandri & Zoili. quid his verbis ſubſtitutio ſingnificet, quærit: vel qualiter admitti debeat ſubſtitutus, quæritur? Reſpond. aut voluit teſtator per Iulianum alij acquiri hæreditatem, cùm credebat eum liberum: aut noluit. Primo caſu non admittitur 80 ſubſtitutus: ſecundo caſu ſic. Viuianus.

p ¶ Quod ſi.] ecce verba ſubſtituentis.

q ¶ An tu.] ſcilicet Vitalis.

r ¶ Libertum.] futurum.

s ¶ Voluit.] id eſt dicitur voluiſſe.

t ¶ Hæreditas eſt.] imò videtur quòd nihil valeat totum teſtamentum: vt. ff. de militari teſtamento lege neque enim. §. ſi ſeruum proprium. quæ eſt contrà ſolutio. ibi erat proprius teſtatoris errantis & credentis eum liberum. hîc communis imò nec

imò nec ibi,nec hîc tenet quantũ ad ſeruũ.ſi autem ſciuiſſet ſeruum: eſſet et hæres,& liber:vt inſti.eo.in prin.ſi alienus,totus poteſt inſtitui ſine libertate vt.ff.eod.l.ſi ſeruus alienus.&.l.ſi alienum ſeruum.ſi communis,etiam cum libertate,ſi hoc exprimat & eum poſteà redimat.ff.eod.l.ſed & ſi ſub conditione.§.ſi ſeruum.hodie ſerua in ſeruo communi quod dicitur.j.communia de manu.l.j.

nis ſubſcriptę [a] ad ius [b] retulit [c],vt ſi nec per ſemetipſum aliũ [d] feciſſet hęredẽ(potuit [e] em̃,quãuis iubente domino,nolle adire)ita demum ſubſtitutus vocaretur:ſi tamen paruerit domino:& adierit: ſubſtitutioni locus [f] non eſt.PP. vj.Cal.Maij,Max.ij.et Aelia,Cõſ.

Inſtitutio facta de aliquo tanquã de filio .uel de fratre cum non ſit,habetur pro non facta,et hæreditas eſt in cauſa inteſtati.hoc dicit cum lege nec apud.j.e. Alex

Imp.Gordianus A.Vlpio.

LEX IIII.

SI pater tuus eum quaſi filiũ [g] ſuum hæredem inſtituit,quẽ falſa opinione ductus ſuũ eſſe credebat non inſtituturus [h], ſi alienũ noſſet,iſque poſteà ſubditus eſſe oſtenſus eſt:auferendam [i] ei ſucceſsionem,diuorũ Seueri et Antonini placitis continet̃.PP.prid. Nõ.Octob.Pio & Põtiano Cõ.

Non uitiatur inſtitutio ſi uxor appellatur affinis.h.d. Alex.

Idem A.Caſsiano. LEX V.

NOn ideo minus vxor tua iure hęres videtur inſtituta quòd non vxor,ſed affinis [k] teſtamento nominata eſt.PP.v. Calẽ. Octob.Gordiano A.ij.et Pompeiano Conſ.

Inſtitutio facta de parte hæreditatis animo compenſandi totum debitum,petitionem debiti excludit. Alex.

Impp.Philippus A.& Philippus C.Antonio.

LEX VI.

SI compenſandi debiti [l] gratia vxor maritum fecit hæredem deſyderio tuo [m] pręter portionem hęreditatis,debitũ quoque reſtitui

a ❡ Subſcriptæ.] in teſtamento.

b ❡ Ad ius.] id eſt ad eã ſignificationem quã facit ius,quãdo teſtator ſcit ſeruum,hoc eſt vel ſibi facto liberto,vel præſenti, vel futuro domino acquirat:vt inſti.de vulga.ſubſti.§.fin.& hîc ſubijcit.

c ❡ Retulit.] id eſt retuliſſe dicitur.

d ❡ Alium.] ſcilicet dominum.

e ❡ Potuit enim.] interpoſitio eſt.& dic quòd vere poteſt dici illa conditio,ſi hæres non erit: quia poteſt eſſe & nõ eẽ etiam domino iubente: & eum etiam excoriante,et ita demũ &c. ſi autem paruit ſpontè,quæritur domino: vt ſubijcit. Vel aliter conſtrue :vt ſi nec per ſe alium fecerit hæredem:ita demũ ſubſtitutus admittatur. ſubſtitutioni locus non eſt:ſi tamen paruit domino et adijt:potuit enim &c.& ſic plena.Sed quid in tertio caſu,ſi puit,ſed coactus?Quidam dicũt dominum non fieri hæredem:vt.ff.de acqui.hęre. l.qui in aliena.§.fina.Tu dic quòd ſic:vt.ff. ſi omiſ.cau.teſt.l.j.§.j. & in d.l.qui in aliena. adiuit errans,vel fuit ab alio nõ à domino coactus. Item nota quòd loquitur hæc lex cũ certum eſt de voluntate teſtatoris.ſi autẽ eſt dubium, diuiditur hęreditas inter dominum ſerui inſtituti & ſubſtitutum:vt.ff.eod. l. ſi pater. & plenè diſtinxi : vt inſti.de vulga.ſubſti.§. fin. licet.P.& R.intelligãt legem iſtam cum dubiratur,an voluit defunctuper Iulianum alium fieri hæredem,an nõ qđ eſt expreſsè cõtra legem iſtam.

Seruus etiã ſi excoriaretur à domino, poteſt nolle adire.

f ❡ Locus non eſt.] niſi in caſu cum duo,ſcilicet erant domini huius Iuliani:et alterius iuſſu adijt,et alterius non:vt.ff.de vulg.ſubſti.l.fi.in prin,

SI pater.] CASVS. Pater tuus Titium hæredem inſtituit, credẽs eſſe filium ſuum,cũ non eſſet:an ei auferenda ſit hæreditas, quæritur? Reſpon.qđ ſic.cui autem ſit applicanda, non aperit .Tu dic venientibus ab inteſtato:qui ſi non ſunt,applicanda eſt fiſco.Viuia.

g ❡ Quaſi filium.] ſecus econtra ſi verè filium vt extraneum inſtituit:qa valet:vt.ff.de carbo.edic.l.j.§.ſi quis filium.Item et illa inſtitutio valet : ille impijſsim⁹ filius hæres eſto.vt ff.eo.l.his verbis.§.j.ſed ex illa exhæredatio: ille quem ſcio ex me natum non eſſe,ex hęres eſto,non valet:vt.ff.de libe & poſthu.l.ſi poſthumus.§.ſi quis ita.

h ❡ Non inſtituturus.] qđ præſumitur:ſecus ſi ſuum non crederet.licet filium nominaret:vt.ff.de condi.& demon.l. falſa demonſtratio .in prin.

i ❡ Auferendam.] vt.ſ.de teſta.l.neque profeſsio.et.j.de fideicom.l.eam quã.et de præſcrip.long.temp.l.ſi is.Sed arg.cõtrà.ff.de iniur.l.eum qui.§. ſi iniuria.et cùm auferatur huic vt indigno,videtur applicari fiſco:vt.ff.de iure fiſ.l.aufertur.qđ poteſt eſſe verum,ſecundũ P.et H.cũ alij ab inteſtato nõ ſunt,aliter illa admittuntur:vt.j.eo.l.nec apud. ADDITIO. Dicas qđ ſi quid aufertur ab indigno,qui ſua culpa eſt indignus:tunc hoc applicatur fiſco:& ita loquitur regula,quæ auferuntur ab indigno & vt.c.l. Papinianus. §. meminiſſe.ff.de inoffi.teſta.Si verò non ſua culpa,ſed aliâs indignus eſt:tunc non applicatur fiſco:vt.l.nec apud.j.eo.ita vult Bar.hîc.

NOn ideo.] CASVS. Si teſtamentum feciſti,& voxrem hæredẽ inſtituiſti:an ab hoc qđ eam affinem in teſtamento nominaſti:cũ non propriè dicatur affinis,ſed affinitatis principium, valeat minus inſtitutio, quæritur?Reſpon.quòd non.Viuianus.

k ❡ Affinis.] non enim ipſa eſt affinis,ſed cauſa affinitatis:vt dices.j. communia de ſuc.l.affinitatis.

Vxor non eſt affinis.

SI compenſandi.] CASVS. Tenebatur vxor tua tibi in.x: hæredem te in teſtamento ſuo indimidiam bonorum ſuorum inſtituit, & alium in dimidiã,& te hæredẽ inſtituit vt ſibi compenſares.x.in quibus tibi tenebatur,& à cohærede debitum vel partẽ debiti petis: an ſis audiẽdus, quæritur.Reſpon. quòd nõ obſtabit tibi ſola iuris ſeueritas,vt ſerues voluntatem defuncti:ſed eiam ipſa defuncti voluntas, Viuianus.

poſtulantis,nõ tantũ iuris ſeueritas,verumetiam defunctę voluntas refragatur [n].PP.xij.Ca.Mart. Præſente & albino Conſ.

Non poteſt quis adoptari ut frater: & inſtitutus ut frater à teſtatore errante, nihil debet habere.h. d.Sali.

Impp. Dioclet.& Maximian.AA. Zizoni.

LEX VII.

NEc apud peregrinos [o] fratrem ſibi quiſquã per adoptionẽ facere poterat. ❡Cũ igitur quod patrem tuum voluiſſe facere dicis,irritum ſit, portionẽ hæreditatis quã is aduerſus quẽ ſupplicas,velut adoptatus frater [p] hæres inſtitutus tenet:reſtitui tibi præſes prouinciæ iubebit [q].PP. iij.Non. Decemb. Dioclettiano. ij.& Ariſtobulo. Conſ.

Præſes prouinciæ cure habebit.

Collegium non approbatum non poteſt inſtitui. Alexan.

Idem AA.Hadriano. LEX VIII.

COllegium ſi nullo ſpeciali priuilegio ſubnixum ſit,hæreditatem capere non poſſe [r],dubium non eſt.PP.x.Cal.Iun.ipſis iiij.&.iij.AA.Conſ.

Poteſt quis hæres inſtitui cum ipſemet inſtitutus morietur.hoc dicit.ſecundum primam lecturam gloſſæ,ſecundum quã non debet eſſe in textu dictio quis.& ſecundum aliam lecturam hoc intendit:Poteſt quis inſtitui cùm teſtator morietur.h.d. Alex.

Idem AA.& CC.Iuliæ. LEX IX.

EXtraneum etiam cùm quis moritur. [s] †,hæredem ſcribi ſibi placuit.PP.xvj.Cal. Nouẽb. Sirmij AA.Conſ.

† Quędam exem. hñt. Extraneũ etiam, cum emorietur ſibi hæredẽ ſcribi placuit.

Qui per ſe capere non poteſt,etiam per alium capere non poterit: & ignotus poteſt hæres inſtitui: & ciuitates poſſunt capere relicta uniuerſalia & particularia.h.d.cũ duabus.ll.ſe.

l ❡ Si cõpenſandi debiti.] quod vxor viro debuit.

m ❡ Tuo.] ò vir.

n ❡ Refragatur.] id eſt reſiſtit, & ideo non audiris:vt hîc,&.ſ.de nego. geſt. l. ſi ab eo.& de hære. act. vt debitum. &.j.de bo.autho.iudi.poſ. l.ſi vxor.&.ff.de lega. ij. l. creditorem. & de condi.inſti.mulier.& ad leg. falci.l.ſi debitor.Sed arg. contrà.in eo.titu.l. quod de bonis:§.cùm fideicõmiſſum.ſed dic vt ibi notatur.

NEc apud.] CASVS. Coram non habente iuriſdictionem, aliquem in fratrem adoptaſti.eum hæredem inſtituiſti,cũ non tenuit adoptio: quia receptum non eſt vt aliquis in fratrem adoptetur.an valeat inſtitutio, quæritur?Reſpon. quòd nõ. ſed ab inſtituto auferenda eſt,hæreditas.Viuia.

o ❡ Nec apud peregrinos.] id eſt iuriſdictionem non habentes. Vel dic id eſt deportatos.Vel dic id eſt barbaros, ſiue hoſtes populli Romani. Sed certè nec apud aliquem in fratrẽ. licet in filium ſic coram iudice competente.

p ❡ Frater.] quæ eſt ratio quòd fratrem nõ poſſum adoptare,id eſt aliquem extraneũ loco fratris?Reſpondetur:quia adoptio imitatur naturam:vt inſt.de adop.§.minorem.Sed hoc naturale eſt quòd frater à fratre nõ naſcatur:ergo adoptari non poteſt aliquis in fratrẽ.

Adoptio nõ poteſt fieri de aliquo in fratrem.

q ❡ Iubebit.] vt.j.de fideicom.l.eam quam.Sed argu contrà.ff.eo.l.nemo §.qui frater.Itẽ argu,ff.de iure fiſ.aufertur.in prin.&.ff.de ædili.edict.l. cùm autem.in fine.

COllegium.] CASVS. An illicito collegio relinqui hæreditas poſsit,quæritur?Reſpon.quòd non.Viuia.

r ❡ Non poſſe.] nullum autem eſt ſubnixum:niſi contrà probetur:vt. ff. de col.illi.l.iij.§.in ſumma.probantur autem multa,& ideo dic eis legari poteſt,alijs non:vt.ff.quod cuiuſque vniuerſi.l.j.&.ſ.de ſacroſan.eccle. l. j. & de reb.dub.l.cum ſenatus.& de leg.j.l.ſi hæres.§.vicis.& ad Treb.omnibus. &.ſ.de iudeis.l.j.

EXtraneum.] CASVS. Teſtamentum feciſti:extraneum hæredem inſtituiſti his verbis:inſtituo te cùm morieris.an valeat inſtitutio quæritur?Reſpon.quòd ſic:Vel ſic:an poſſim mihi hæredem inſtituere ſic ille ſit,mihi hæres cum morietur?Reſpon.quòd ſic.Viuia .

s ❡ Cum quis moreretur.] i.cum hac adiectione,cum moreretur, ſcilicet hæres extraneus.quæ adiectio habetur pro non adiecta.vt.ff.eo.l.hæreditas.&.ff.de noua.l.ſi pupillus.§.qui ſub conditione.licet in legato diſtinguat̃ an dicat,lego tibi cũ morieris.quo caſu valet ſtatim,licet differatur.aut lego tibi cũ moriet̃ hæres,& tũc eſt conditionale:vt nõ trãſmittat̃ interim ſi legatarius viuo hærede decedat:vt.ff.de cond.& demon.l.hæres meus.&.ff. quãdo di.lega.ce.l.ſi cum hæres.niſi in libertate quæ ſic relicta,pro nulla habetur:vt.ff.de manu.teſta.l.libertas.& in vſufructu:vt.ff.de vſufruct.l. Titio. Alij dicunt vt Azo,hanc inſtitutionem eſſe conditionalem, & ita ſuſpẽdẽdã: vt & in ſimili caſu:vt.ff.de condi.inſti.l.fi.Alij cùm morietur.i. cùm erit in periculo mortis:quod quaſi in idem recidit: vel cùm morietur . ſ. teſtator.

Legatũ an valeat ſi dicatur, lego. tibi cũ morieris.

NEque.] CASVS Si nõ capacẽ puta hæreticum, vel ex nefario coitu susceptum instituisti: an valeat institutio. quæritur? Rñ. qđ non. nec etiam si seruum suum hæredem instituisti, non acquiretur hæreditas: quia qui per se non hæres institui põt, nec per aliũ: vt. ff. eo. l. minus. Viuianus.

a ¶ Ratio.] non qui per se institui non potest, nec per seruos: vt hîc, &. ff. eo. l. nõ minus. nec ob. ff. de ędil. edic. l. cũ aũt. §. fi. quia ibi emptor erat capax. Nec. ff. de acqrẽ. hære. l. si seruus eius. qa ibi fuit ante aditionẽ manu missus. vñ sibi adit. Et econtra, quod põt dño relinqui, et seruo: vt. ff. de lega. j. l. si mihi et tibi. §. regula. sed & hoc fallit. ff. de leg. ij. l. debitor. §. fi. & de serui. leg. l. et. si maxĩe.

EXtraneum.] CASVS An ignotũ mihi possim hæredẽ instituere, q̃rit̃. Rñ. quòd sic Viuianus.

b ¶ Ignotum.] vt insti. de hære. insti. §. fi.

HAereditatis.] CASVS. An Romanę ciuitati iure institutionis, vel legati, vel donationis, aliqđ relinq possit, quęrit̃? Rñ. ꝙ sic et cuilibet alij ciuitati. Vi.

c ¶ Vrbis.] veteris vel nouæ Romæ.

d ¶ Ciuitatis.] vt. ff. ad Trebel. l. omnibus. & de lega. j. si hæres. §. vicis. & l. si quis à filio. §. fi.

QVoties.] CASVS. Duos hæredes ex certa re puta ex vinea vel domo hęredes instituisti, alios simpliciter non facta mẽtione rerum certarũ, vel in certis partibus, puta vnum ex trib⁹ vncijs, aliũ ex quatuor: an illi q ex rebus certis instituti sunt, conueniri possint à creditorib⁹ hæreditarijs, quæritur? Rñ. ꝙ nõ: quia sunt loco legatariorum, non hæredum. Alij autẽ conueniendi sunt, & agere possunt: nec aliqd actionum competentium hæreditariarum hæredibus institutis ĩ certis partibus, vel sine partibus per alios in incertis reb⁹ institutis, diminui debet. Viuianus.

e ¶ Legatariorum.] Argu. contra. s̃. de inoffi. testa. authen. nouissima.

ADDITIO Dicas post Bar. & Bald. in. l. ex facto. ij. ff. & de hære. insti. & eundẽ Bart. hîc, quòd hæres institutus ex re certa, non est hæres vniuersalis, nec est legatarius: sed est vna tertia species per se, quæ vocatur hęres ex re certa. quę partim capit de natura instituti vniuersaliter, & partim de natura legatarij: quòd declara: vt latius per dictos Barto. & Bal. vbi. s̃.

Idem AA. & CC. Asclepiadæ. LEX X.

NEque per se hæredes institutos, quibus hoc concessum nõ est, neque per seruos proprios hæreditatem posse quęrere, iuris dictat ratio[a]. S. xvj. Cal. Septemb. Sirmij, Cęsaribus Cons.

¶ *Ignotus potest hæres institui. hoc dicit. Sali.*

Impp. Theod. & Valentin. AA. Hierio præfec. prætorio. LEX XI.

EXtraneum etiam penitus ignotum[b], hæredem quis instituere potest. D. xj. Cal. Mar. Cõstantinop. Felice. & Tauro Cons.

¶ *Ciuitates possunt capere relicta tam uniuersalia quàm particularia, corporalia & incorporalia. Bal. Vel sic: Ciuitates possunt hæredes institui, & eis legari, & fideicommitti. h. d. Sali.*

Imperator. Leo A. Erythrio præ. præ. LXE XII.

HAereditatis, vel legati, seu fideicommissi, aut donatiõis titulus dom⁹, aut annonæ ciuiles, aut quęlibet ędificia, vel mãcipia, ad ius inclytę vrbis[c], vel alterius cuiuslibet ciuitatis[d] peruenire possunt. D. v. Cal. Mart. Martiano & Zenone Cons.

¶ *Institutus in re certa, habetur loco lagatarij, uniuersaliter instituto hæreditatem adeunte. Salice. Vel sic: Institutus in re certa, uel iussus esse contentus re certa, pro sua institutione habetur loco legatarij quo ad hoc ut actionibus hæreditarijs uti non posset. h. d. Alex.*

Imperator Iustinianus A. Mennę præfecto prę. LEX XIII.

QVoties certi quidem ex certa rescripti sunt hęredes vel certis rebus pro sua institutione contenti esse iussi sunt, quos legatariorum[e] loco haberi certum est: alij verò ex certa[f] parte vel sine parte[g], qui pro veterum legũ tenore ad certam vnciarum institutionem referuntur[h]: eos tantũ modo omnib⁹ hæreditarijs actionibus vti vel conueniri decernim⁹ qui ex certa parte vel sine partę scripti fuerint, nec aliquam diminutionum earundem actionũ occasione hæredum ex certa rescriptorum[i] fieri. Dat. viij. Id. April. Constantinop. Decio V. C. Cons.

¶ *Institutio quæ non potest saluari secundum proprium directum significatum uerborum. saluatur secũdum improprium & indirectum, si fieri potest: aliàs redditur nulla potius quàm sustineatur prætextu erroris testatoris, si est talis error qui ostendit fatuitatem. h. d. Alexan.*

Idem A. Ioan. præ. præ. LEX XIIII.

f ¶ Ex certa parte.] puta vnum in sex vncijs, & alium in alijs sex vncijs.

g ¶ Sine parte.] puta in omnibus alijs instituit duos.

h ¶ Referuntur.] duodecim scilicet: vt insti. de hære. insti. §. hæreditas.

i ¶ Scriptorum.] cùm ipsi non teneantur: vt hîc, & suprà de hære. act. l. creditores. Sed videtur eos esse loco hæredum, qui ex certa re scribuntur: vt. ff. eo. l. j. §. si ex fundo. & l. quoties. §. si duo. & l. ex facto. ij. per totam primam columnã. quæ sunt contra. Solu. secundũ quosdã hîc fuit res certa demonstrata nomine proprio, ibi appellatiuo, vel demonstratiuo: quòd nõ placet: vt. ff. si cer. peta. l. certum. Dic ergo quòd ibi nõ erant alij instituti. vnde ne inueniatur paterfamiliàs decessisse pro parte testatus, & pro parte intestatus: datur eis totũ. hîc aũt sunt & alij instituti qui sunt hęredes in vniuerso.

Hæredis loco an reputetur qui ex certa re scribitur.

CVm in libris Vlpiani quos ad Masurium Sabinum scripsit, talis species[k] relata sit: hanc aperti⁹ expedire nobis visum est. ¶ Quidam[l] testamentũ faciẽs ita instituit, Sempronius Plotij hęres esto. Veteres quidem existimabãt errorem nominis[m] esse, & sic institutionẽ valere, quasi testator Plotius nominaretur, & Semproniũ sibi scripsisset hæredem. Sed huiusmodi sententiã crassiorem esse existimamus. neque eñi sic homo supinus, imò magis stultus inuenitur, vt suũ nomen ignoret. sed si quidẽ ipse testator Plotio cuidam hæres extitit: manifestum est sibi Semproniũ hæredem instituisse, vt per mediam ipsi⁹ testatoris personã Plotij hæres efficiatur. Et hoc argumẽtamur ex antiqua regula quæ voluit hęredem hęredis testatoris[n] esse hæredẽ. ¶ Sin autẽ nihil tale factũ est: superuacuã & inanẽ hmõi institutionem eẽ. nisi pri⁹ hærede Plotio sibi instituto, sic adiecerit, Semproniu Plotij hæres esto. Tunc eteñ existimandum est eũ dixisse, si non Plotius hæres sibi fuerit, tũc Semproniũ in totũ † partẽve Plotij ex substitione vocari: ita, vt ex consequentia[o] verborũ Plotius quidẽ institutus Sempronius aũt substitut⁹ inueniatur. ¶ Sin autẽ neque ipse testator Plotio hęres extitit neq; Plotiũ hęredem anteà scripsit, & sic[p] Semproniũ Plotio hæredem esse voluit: nullius esse momenti talẽ institutionẽ, cùm nõ est verisimile in suũ nomẽ quẽquã errasse. Dat. iij. Calen. Aug. post cõsulatum Lãpadij & Orestis VV. CC.

† Aliàs, in locum paternũe.

CVm in libris.] CASVS. Hæredẽ instituisti his verbis: Sempronius Plotij hęres esto, an valeat institutio, quęrebãt. dicebãt antiq valere, quasi in tuo noĩe errasses. Dicit imperator hãc sentẽtiã supinã: cùm non sit verisimile aliquẽ ignorare suũ nomẽ. & hoc si sint interpretãda verba institutionis: qđ si tu Plotij fuisti hæres, & Sẽproniũ instituisti: & Sẽpronius erit hæres tu⁹, & per cõsequẽs erit hæres Plotij. per regulã quæ dicit̃, qđ hæres hæredis testatoris est hæres. vel si Plotiũ hæredẽ instituisti, & si hæres nõ esset, ei Sẽproniũ substituisti. vel sic: adiecisti Sẽpronium in eius loco, vel in totum vel in partẽ quasi ex substitutione quadã vocare debere. Si aũt nec Plotio hæres extitisti, neque Plotiũ hæredẽ instituisti, nec tu Plotius vocabaris, nõ valet institutio: cũ nõ sit verisimile te nomen tuũ ignorasse. Viuianus.

k ¶ Species.] i. quęstio.

l ¶ Quidam.] scilicet Titius.

m ¶ Nominis.] s. sui.

n ¶ Testatoris esse hæredem.] vt. ff. de petit. hęre. l. i. ij. &. iij. &. s̃. de vsufru. l. antiqtas. et. ff. de verborũ signifi. l. hæredis. et. l. sciẽdũ, et. ff. de acquirenda hęre. l. si quis filium. §. finali.

o ¶ Ex consequentia.] id est quasi cõsequẽtia quæ fit ex nostra interpretatiõe. Et nota vulgarem substitutionẽ fieri verbis affirmatiuis. sic. ff. e. l. Titius.

p ¶ Et sic.] supple, nec ipse testator Plotius vocatur. nam hîc est indubitabilis casus.

TITVLVS XXV.

De institutionibus & substitutionibus, & restitutionibus sub conditione factis.

¶ *Conditio mista dependens ex facto instituti & alterius tertij, debet impleri uel impediri ex facto illius tertij ad hoc ut institutus poßit adire. h. d. Salice. & Alex.*

Impp. Seuerus. et Anto. AA. Alexandro. LEX I.

CVm auũ maternum ea cõditione filiam

¶ DE INSTITVTIONIBVS. &c. ¶ *Dictum est suprà de hæredibus instituendis. sed quia hæredis institutio fit sub conditione: ideo de institutione conditionali uidendum est. Azo.*

Continuatio.

CVm auum.] CASVS Testamentum fecisti. neptem tuam, scilicet filiam filiæ tuæ, sub tali conditione instituisti: si nuberet filio Anthyli: per eam non stat quo minus pareat conditioni, sed per filium Anthyli. qui cum ea contrahere non vult: an ad hæreditatem tuam admittenda sit, quæritur? Rñd. quòd sic: quia habetur conditio pro completa: cùm per eam non stat quò minus impleatur. Viuia. Manifestum.

tuam hæredem instituisse proponas, si Anthylli filio nupsisset: non prius eam hæredẽ existere, quàm conditioni paruerit, aut Anthylli filio recusante, matrimonium impeditum fuerit, manifestum est [a]. PP. Cal. Octobr. Anulino et Frõtone Cons.

¶ Vbi conditio non est turpis, debet hæres institutus parere: aliàs substitutus admittitur: & institutus à successione repellitur. Sali. et Alex.

Imperator Antoninus A. Cassiæ.

LEX II.

Conditioni sub qua testamẽto matris tuæ[b] hæres instituta es, si non paruisti: locum habet substitutio. Nec enim videri potest sub specie turpium nuptiarum viduitatem[c] * tibi indixisse, cùm te filio sororis suę consobrino tuo probabili consilio matrimonio iungere voluerit [d]. Nec extraordinario auxilio indiges[e]: cum ex ijs precibus quas libello complexa es, declaretur non per eum stetisse quo minus supremæ voluntati matris tuæ testatricis satisfieret. PP. viij. Id. Mart. Romæ, Antonino A. iiij. & Balbino Cons.

* Tibi indixisse.

¶ Conditio emancipationis uerificatur etiam per mortem naturalem patris uel eius deportationem. hoc dicit. Sali. post Bal. Vel sic: Institutio collata in unum casum extenditur ad aliũ sibi similem. h. d. Vel sic: Non refert quid ex æquipollentibus fiat. h. d. Alex.

a ¶ Manifestum est.] nam videtur impleta, cùm per eam non remaneat: vt hîc, &. j. de ijs quæ sub modo. l. j. et. ff. de acquir. hære. l. ventre. & quando di. leg. ce. si post. §. sed si ita. Sed contra. j. de condi. inser. l. legatum. Solu. hîc erat aliâs relicturus, ibi nõ: secundum quosdam. vel, ibi fuit in mora, hîc nõ. Tu distingue secundum Io. aut conditio apposita consistit in facto eius cui relinquitur aut eius et alterius. si in facto eius tãtùm qui reliquitur: puta si manumiserit seruum suum, tunc si conditio deficit per factum suum non assequitur relictum: vt. ff. de condi. instit. l. vlti. si autem conditio deficit per casum: quia moritur secus: consequitur relictum: vt. ff. de condi. instit. l. quæ sub cõditione. §. quoties. nisi fuerit in mora manumittendi: vt ff. de condi. et demon. l. penulti. §. j. si deficit per alium: puta quia ali⁹ interficit seruum: tunc agit lege Aquilia cõtra interfectorem ad æstimationem eius quod sibi relictum erat: vt: ff. ad legem aquil. l. inde neratius. §. idem. Iulianus. Sed arg. contra. ff. de condi. et demon. l. si Titius. Si autem non sit soluendo interfector: ex æquitate potest dici hunc admittis ad id quòd sibi relictum erat: vt. ff. de condi. et demon. l. Titio centum. §. fi. et de eo per quem fac. est. l. fin. si verò consistat in facto eius qui relinquitur, et alterius: si quidem per casum fortuitum deficiat: amittit relictum: vt ibi. Sed arg. contra. ff. de leg. j. l. si fundum. ij. §. Iulianus. in fin. aliàs est. l. si Titio. sed ibi non fuit cõditio, sed modus. Itẽ arg. contra. ff. de annu. leg. l. annua. in princi. sed illud fauore alimentorum. Itẽ argu. contra. ff. de condi. insti. l. vter ex fratribus. sed ibi non per casum, sed per alterius factum stetit. si non per casum, sed per alterius factum: non amittit: vt hîc. Et probatur hæc distinctio. ff. de condi. et demon. l. in testamento. idem est in illa conditione. si decem Titio dederit: quia constitit ex facto eius et alterius. nisi aliud dicatur fauore libertatis: vt. ff. de condi. et demon. l. cùm ita datur. & de condi. instit. l. iij. Item quod dicit hæc lex est verum: si honestè potest nubere mulier: aliâs non excluditur: vt. ff. de condi. & demõ. l. cùm ita legatum sit. Planius dic quòd hîc per alium in. l. contraria, per casum fuit impedita.

Hæreditas vel legatũ sub cõditione relictum an debeat si conditioni non pareatur.

Conditioni.] CASVS. Mater filiam hæredem instituit, si consobrino suo nuberet: & si non nuberet, substituit Titium: per ipsam stat quominus pareatur conditioni: an locum habeat substitutio, quæritur? Rñ. quòd sic. nec est audienda si allegauit hanc conditionem turpẽ esse, scilicet quòd nubere debuit consanguineo suo, cum hoc liceat: nec officium iudicis implorare debuit, cùm per eam stetit: Viuia.

b ¶ Matris tuæ.] secus in parte qui non potest sub conditione, nisi sit potestatiua. filium instituere: vt. ff. de hære. instit. l. suus. in princ. & l. si pater filium. j. eo.

c ¶ Viduitatem.] quam videretur indicere, si nuptiæ essent turpes: vt patet in. l. cùm ita legatum. §. fi. ff. de condi. et demon.

d ¶ Voluerit.] Est enim iure fori licitum: vt et. s. de nup. l. celebrandis. nõ autem iure poli.

e ¶ Indiges.] id est, non habebis licet indigeas: vt. ff. de condi. et demon. titio centum. §. j. quod extraordinarium locum haberet si staret per illum, non per te: vt suprà eod. ti. l. proxi. Ordinarium autem, quando esset conditio impleta: vt. ff. de condi. et demon. l. legata sub conditione. & hoc si honestè ei nubere poterat. aliàs consequitur purè: vt. ff. de condi. & demon. cum ita legatum. & l. hoc modo. Item arg. contra. ff. de verbo. obli. l. titia.

Si mater vos.] CASVS. Mater filium suum sub hac conditione hæredem instituit, si pater eum emanciparet. conditione pendente si pater decedat: vel si deportetur: an conditio habetur pro impleta vt locum habeat institutio, quæritur? Respond. quòd sic: et ad eum hęreditas transit cum onere suo. Viuia.

f ¶ Sententiam.] scilicet deportationis. et sic filius factus est sui iuris: vt insti. quib. mo. ius. pa. po. sol. §. cum autem.

g ¶ Vel aliter.] superiori enim fuit mors scilicet ciuilis, hîc naturalis: vt. ff. de contra tab. l. j. et. §. fi. &. ff. de condi. et demon. l. intercidit.

Idem A. Maxentio & alijs.

LEX III.

Si mater vos sub conditione emancipationis hæredes instituit, et prius quàm voluntati defunctę pareretur, sententiam [f] deportationis pater meruit, vel aliter[g] defunctus est: morte eius vel alio modo patria potestate liberati[h], ius adeundę hæreditatis cum sua[i] causa quæsistis. S. pri. Calẽ. Maij, Sabino et Anulino Cons.

¶ Filius in potestate non potest hæres institui à patre sub conditione quæ in eius potestate nõ sit, ut est casualis uel etiam mista quæ pendet ex facto instituti & à casu fortuito. & si aliter fiat non ualet testamentum. & hæreditas ab intestato potest adiri, nisi filius fuerit in defectũ illius conditionis exhæredatus. Alex.

Imperator Alexander A. Aemyliano.

LEX IIII.

Si pater filium quem in potestate habebat sub conditione quæ in ipsius[k] potestate nõ erat [l], hæredem scripsit, nec in defectũ eius exhæredauit: iure testatus nõ videtur [m]. ¶ Cùm autem [n] trans mare et longê te[o] agentem sub hac conditione hæredem scriptũ esse dicas, si in patriã quę in prouincia Mauritania erat, regressus fuisses, nec exhæredatũ te alleges, si in eũ locũ nõ redisses: manifestũ est multis casib⁹ nõ volũtarijs sed fortuitis euenire potuisse, vt eã [p] implere non posses. et ideo [q] adire

h ¶ Liberati.] qui modo sunt multi: vt instit. qui. mo. ius pa. pot. solui. per totum.

i ¶ Sua causa.] id est cum suo onere. et sic nota ex hac. l. effectum non modum consyderari. nihil enim refert quid de æquipollentibus fiat: vt hîc, et. ff. de condi. & demon. Iulianus ait. et de leg. iij. l. fideicommissa. §. si cui. et de condi. inde. seruo. et. j. de dona. quæ sub modo. l. si quid et facit. s. de inoffi. testamen. l. filius matrem. & ff. ad Trebel. l. mulier. j. in princ. Sed arg. contra s. de ijs q ve. ęta. im p. l. fi. & de nupt. l. sancimus.

Æquipollẽtiũ quid fiat nihil refert.

ADDITIO. Pro solutione istarum duarũ legum, vide Barto. in. l. gallus. §. et quid si tantũ. ff. de libe. et posthu. ver. his præmissis &c.

Si pater.] CASVS. Si filium tuũ sub conditione potestatiua, puta si decem daret quod potuit. instituisti: valet institutio. si sub casuali, puta si nauis venerit ex Asia, non valet, nec institutio, nec testamentum. si tamen vltra mare fuerit, et eum instituisti: si in prouinciam suã rediret: cum hoc non tam ex voluntate sua pendeat, quàm ex insidijs fortunæ: quia multi casus accidere possunt, propter quos redire impediatur non valebit institutio: sed hæreditatem tuam adeat ab intestato: cùm non valeat testamẽtum: et illud deduci posit in quæstionem. l. scilicet an valeat testamentum tale. Viuianus.

k ¶ Ipsius] scilicet filij.

l ¶ Erat.] vt statim ponet exemplum. l. ista de mista. Et sic nota quòd filius sub casuali vel mista conditione non potest institui, sed sub potestatiua sic: vt hîc. et. ff. de hære. insti. l. suus. in princip. et. §. puto. et. l. iam dubitari. et de condi. instit. l. fina. & de condi. et demonst. l. Lucius. et sic exhæredatio purè fieri debet: vt. ff. de libę. et posthu. l. et si pepercerit. §. purè. sed vtrunque simul fieri potest, scilicet institutio cõditionalis et exhæredatio sub contraria conditione: vt hîc, et. ff. de lib. et posthu. l. filius à patre in princip. Quid autem de nepote et alijs inferioribus? Respond. non idem quod in filio: sed sub qualibet conditione possunt institui vel exhæredari: vt. ff. de hære. insti. l. sed. si in conditione. §. nepotes secundum quosdam. Tu dic quòd si nemo nepotem præcedat tempore testamenti: et sic est suus: idem quod in filio: aliàs non idem. vt in fine illius §. nepotes. Bul. tamen distinxit: cùm filius instituitur sub mista conditione, vtrum per eum stet quominus impleatur conditio, an per casum. primo casu non admittitur. secundo sic: vt argu. infrà de neces. ser. l. fina. Quæ distinctio non placet: cum statim sit nullum testamentum in quo sub conditione casuali vel mista est filius institutus. hodie verò filius et quilibet suus hæres institutus debet habere debitum bonorum subsidium: sine omni conditione et dilatione: vt. s. de inoffi. testa. l. quoniam in prioribus. Accur.

Fili⁹ an possit sub conditione institui?

Nepos an posit sub conditione institui vel exhęredari.

m ¶ Non videtur.] Deficiente enim conditione, inuenitur suus hæręs neque institutus, neque exhæredatus. & sic non valet: vt instit. dę exhæręe. li. in princi.

n ¶ Cum autem.] nunc in specie dicit. & s. in genere dixerat.

o ¶ Te.] filium.

p ¶ Vteam.] scilicet conditionem si in patriam quæ &c. vt. ff. de dona. cau. mor. l. senatus. §. mortis. Alij ponunt hanc glossam super verbo, in patriam.

q ¶ Et ideo.] non apperit ex testamento, vel ab intestato. Sed Ir. dixit ex testamento, benignè interpretatus voluntatem defuncti in ambiguo, quasi

Defuncti volũtas in ambiguo benignè est interpretãda.

voluerit eum hæredem esse, si modo per eum non stetisset quo minus conditionem impleret: et sic remota conditione de medio valet testamentum. Sed dico tantùm ab intestato, cũ testamentum ipso iure nullum sit. Sed cõtra hoc est valde quòd dicitur. ff. de secun. tab. l. ij. §. si sub conditione. sed ibi in emancipato dicit. Vel dic qđ ex testamento adire potest si vult: quia suo fauore dicĩ nullũ vt ff. de ĩiusto rup. test. l. fili⁹ et. ff. de iure dotiũ. l. si res. §. j. et simile not. s̃. de cõtra tab. l. ij. scđm Azo.

REprehendenda.] CASVS Mater filiam suam hac conditione heredem instituit, si à viro diuerteret. filia lucrum concordie maritali præferens, à viro diuertit. an valeat institutio, quæritur? Rñd. qđ sic. et perinde est ac si conditio apposita non fuisset: vnde redire debet: et conditione nõ obstante cùm fuerit turpis, hereditatem retinere. sed tamen implendo conditionem deliquit. Viuia.

a ❡ Reprehendenda.] Illa quidem est reprehẽdẽda: quia noluit te hæredem esse liberè, vt debuit: sed tu plus.

b ❡ Vellet.] liberè vt debuit.

c ❡ Inutile.] hoc scilicet matrimonium &c.

d ❡ Comprobasti.] facto daĩ volũtas intelligi: vt hîc, et. ff. đ le. et senatuscõs. l. de qb⁹. in fi.

e ❡ Hæc.] i. huiusmodi turpis cõditiones: vt hîc, et. s̃. de inoffi. testa. l. cum te pietatis. et. j̃. de condi. inser. l. ij. et. ff. de vsu & ha. sed neque. §. sed si vsus. et argu. ff. de condi. et demon. l. obtinuit. & . j̃. de ijs quę pœnæ no. l. j.

GEneraliter.] CASVS Testamentum fecisti, et heredem instituisti, et adiecisti si sine liberis decederet, vel cum viro non cõtraheret, vel intestata decederet: alij hæreditatẽ restitueret, vel ei alium substitueret an hæc oratio disiũcta vel cõiũcta intelligatur quærit? Rñ. qđ cõiuncta: quia si nullũ fiat horũ, locũ habet substitutio: nec vnũ tantũ, si nõ fiat, locũ facit substitutiõi vel resti. nec illud habet locũ tãtũ ĩ filio tuo ĩstituto, sed ĩ extraneo. Vi.

f ❡ Sine testamento.] hoc videtur superfluũ, nam. s̃. dixit intestat⁹ vel intestata. vnde quidã hoc dãnãt. Sed dic qđ ideo dicit: vt det intelligere qđ non refert an dicat per hæc verba, intestatus. vel per hæc, sine testamẽto. & per hoc dicit aut: sed in alijs dicit vel. & sic tãtùm fuerunt tres conditiones, vt hîc patet: sed aliter superfluum esset

hereditatem non prohiberis. PP. vj. Cal. April. Iuliano. ij. & Crispino Cons.

❡ *Conditio dirimendi matrimonium, tanquam turpis reijcitur de institutione, & remanet institutio pura. & si de facto fuerit impleta conditio, non cogitur implemento persistere: imò licet ab implemento recedat, hæreditatem habet sicut si non impleuisset. h. d.* Alex.

Impp. Valerian. et Galien. AA. Maximo.

LXE V.

REprehendenda[a] tu magis es, quàm mater tua. illa eñ si hæredem te sibi esse vellet[b]: id qđ est inutile[c], matrimoniũ te dirimere cum viro non iuberet. tu porrò voluntatẽ eius diuortio cõprobasti[d]. Oportuerat autẽ, et si cõditio huiusmodi admitteretur, præferre lucro concordiã maritalẽ. Enimuero cùm boni mores hęc[e] obseruari vetent: sine vllo damno coniunctionem retinere potuisti. Redi igitur ad maritũ, sciẽs hęreditatem matris, etiam si redieris, retenturã: quippe quam retineres, licet prorsus ab eo non recessisses. PP. xij. Cal. Decembr. Valeriano. iiij. et Gallieno. iij. AA. Cons.

*Gręca Constitutio Iustiniani.

❡ *Disiunctiua posita inter conditiones negatiuas, resoluitur in coniunctiuam fauore liberorum. quòd ad extraneos est extensum* Sali. *Vel sic: Substitutio uel fideicommissum relictum per testatorem sub conditione, si institutus seu grauatus decesserit sine liberis, unà cum pluribus alijs conditionibus alternatiuè positis non habent effectum: nisi omnes conditiones existant: & sic alternatiua ponitur pro copulatiua. hoc dicit.* Alex.

Idem A. ad Senatum. LEX VI.

GEneraliter sancimus, si quis ita verba sua composuerit vt dicat, Si filius vel filia intestatus vel intestata, vel sine liberis †, aut sine testamento[f], vel sine nuptijs decesserit[g], et ipse vel ipsa liberos sustulerit, siue nuptias contraxerit, siue testamẽtũ fecerit: firmiter respossideri, & nõ esse locũ substitutiõi eorũ, vel restitutiõi[h]. Si eñ nihil ex his fuerit subsecutũ tũc valere cõditionẽ, & res secundũ verba testamẽti restitui, vt incertus[i] successionis moriẽtis exitus videaĩ certo substitutiõis vel restitutiõis fine cõcludi. Cui eñ ferẽdus est intellect⁹, si forsitã testamẽtũ qdẽ nõ fecerit posteritatem autẽ habuerit: propter hmõi verborum angustias liberos ei⁹ omni penè[k] fructu paterno defraudari? ¶ Viã itaque impiã obstruentes, vt nequis alius deuiet, hmõi facimus sanctionem: et hanc legem in perpetuum valituram inducimus tàm patribus quàm liberis gratã: quo exemplo et alijs personis, licet extraneę sint, de quibus hmõi aliquid scriptum fuerit medemur.

† Alias, & rectius, vel etiam sine liberis, vel sine nuptijs decess. &c.

g ❡ Decesserit.] scilicet ei substituo talem. vel restituat hæreditatem tali.

h ❡ Restitutioni.] ponitur ergo vel pro &: vt. ff. de verb. sig. l. sæpe.

i ❡ Incert⁹.] si eñ disiũctiuè acciperet: dubiũ eẽt pter quẽ casũ nõ existẽtẽ, admitteret substitut⁹: qđ eẽ nõ đbet: vt. ff. qñ dies leg. ce. l. hmõi. nũc verò scim⁹ qđ pter vnũ casum tãtũ admittiĩ, id est quãdo nihil horũ interuenit.

k ❡ Penè.] hoc hicit propter Falcidiã. & facit ad hoc. j̃. de verbo. sig. l. cum quidam. &. ff. ad trebel. ex facto. & de verbo. oblig. l. si ita quis stipulatus.

❡ CVM AVTEM. ¶ CASVS. Hæredẽ instituisti, et rogasti vt qñ decederet, hęreditatẽ Titio restitueret: an illa cõditio tacitè subintelligi debet si sine liberis decedat, quæritur? Rñ. quòd sic. & hoc dicit Papi. Dicit ĩperator qđ istud nõ solũ debet in filio legitimo et naturali intelligi: sed in filio naturali si eũ instituisti, & ei substituisti in ea parte, in qua parte põt vt liberè legatũ habeat locũ nõ autẽ substitutio. & istud nõ solum habet locum in hæreditate relicta, sed in legato & fideicõmis. Vi.

l ❡ Cum autem.] s̃. interpretat⁹ est cõditionẽ non existere quę extitit. hîc ecõtra tacitam intelligi interpretatur.

m ❡ Substituit.] per fideicõmissum. sed an idẽ in matre: quod videtur: vt argu. j̃. pxi. respõ.

n ❡ Liberorũ.] si eñ dixit de filijs: tũc id ꝙ dixit seruandum est, dummodò non sit cõtra ius.

o ❡ Intelligentẽ.] s. Papinianum.

p ❡ Naturales.] s. tantum, et non legitimos. in his eñ addit. Iustinianus.

q ❡ Filios.] idẽ eñ in omni posteritate: vt. j̃. de fideicõmis. l. cũ acutissimi. in extraneis verò cõtra: licet ĩ primo casu huius legis idẽ ius sit in extraneis quod in suis.

r ❡ Statuimus.] s̃. de natu. libe. l. humanitatis. & authen. ibi signata. vñ apparet legẽ istã esse Iustiniani: licet qdã aliter habeãt. Vel dici qđ de secũda lege illius tituli fit hîc mentio.

s ❡ Sobole.] Nõ ergo naturalis soboles excludit substitutũ nisi id voluerit testator: vel in dignitate nõ erat posit⁹: vel soboles erat libertina testatori fortè vel rogato: vt. ff. ad Treb. l. ex facto. §. si qs rogat⁹. j. secũdũ Azo. Alij dicũt naturalẽ excludere substitutũ: vt. d. l. ex facto in. d. § . et. l. heredibus. §. si. de leg. ij. l. cũ pr. §. volo. et. l. Luci⁹. ij. § fi. q̃ sunt cõtra. et hîc subaudies maxĩè. vel refert an prĩceps subĩtelligat: qa testator dixit ĩ ĩstitututiõe, te ĩstituo, & si decesseris, hęreditatẽ restituas tali. quo casu lex intelligit si decesseris sine liberis. & tũc obtinet qđ dicit hîc. an testator expsit: et tũc naturalis excludit substitutum. Vel refert sit naturalis de naturali: quo casu excluditur substitutus: vel de legitimo: quo casu per naturalem non excluditur substitutus: vt ar. s̃. de na. li. l. fi. & facit ad hoc quod notatur. ff. de legatis secundo lege antepenultima. §. finali.

❡ *Substitutio facta per fideicommissum generale uel particulare liberis nedum legitimis & naturalibus, sed etiam naturalibus tantùm post mortem eorum: intelligitur facta si ipsi liberi sine legitimis descendentibus decesserint.* Alex.

❡ Cum autẽ[l] inuenimus excelsi ingenij Papinianũ in hmõi casu, in quo pater filijs suis substituit[m] nulla liberorũ[n] ex his procreãdorum adiectiõe habita, optimo intellectu disposuisse, euanescere substitutionem, si is qui substitutione pręgrauatus est, pater efficiaĩ, et liberos sustulerit, intelligentẽ[o] non esse verisimile patrẽ, si de nepotibus cogitauerit, talem fecisse substitutionẽ: humanitatis intuitu hoc et latius et pinguius interpretandum esse credidimus, vt & si quis naturales[p] filios[q] habeat, et partem eis reliquerit vel dederit vsque ad modũ quẽ nos statuimus[r], et substitutioni eos subiugauerit, nulla liberorũ eorũ mẽtione facta: et hic intelligi euanescere substitutionẽ, liberis eã excludentibus, et intellectu optimo ijs qui ad substitutionem vocantur obsistente, et nõ cõcedente ad eos eam partẽ venire, sed ad filios vel filias, nepotes †vel neptes, pronepotes vel proneptes moriẽtis trãsmittente, et nõ aliter substitutiõe locum accipiẽte, nisi ipsi liberi sine iusta sobole[s] decesserint: vt qđ inter iustos liberos sancitum est[t], hoç et in naturales[v] filios extẽdatur[x], Quæ omnia et in legatis & fideicommissis specialibus locum habere sancimus. Dat. xj. Calend. Aug. Cũstantinop. Lampadio & Oreste VV. Cons.

Substitutus an excludatur per naturalem sobolem?

† Et sic nepotes si superfuerint faciunt euanescere substitutionẽ. & concor. gl. post medi. c. in præsentia. extrà de proba.

❡ *Sufficit condictionem casualem uel potestatiuam non facilem impleri uiuo testatore ut hæreditas legatum uel fideicommissum posteà debeatur. hoc dicit.* Salice. *Vel sic: Sufficit*

t ❡ Sancitum est.] à Papiniano.

v ❡ Naturales.] scilicet tantùm.

x ❡ Extendatur.] scilicet à nobis.

Si quis

SI quis hæredem.] CASVS. Testamentum fecisti.hæredem instituisti sub tali conditione:si consul &c.vel filiam si nupsisset. quando dicitur impleta conditio,quæritur?Respon.φ non refert impleatur testatore viuo,vel tēpore mortis,vel post eius mortem,ad hoc vt valeat institutio. & ista sunt vera non solùm in hæreditate relicta,sed in legatis & fideicommis.& libertatibus. sed distingue an fuerit conditio casualis, aut potestatiua. Si casualis,ante mortem testatoris impleri potest: si potestatiua,aut est in dādo, aut in faciendo: si in dando,mortuo testatore,necesse est eam adimpleri si in faciendo, & facile est eam adimpleri:vt dare scilicet solùm morte testatoris necesse est adimpleri.& not.quòd sufficit aliquid fieri, licet hoc factum non duret. Viuianus.

a ¶ Completam.] hîc dic, quòd si conditio est casualis,etiam ante mortem potest impleri , & etiam ignorante eo, cui proficit eā impleri.si aūt nō est casualis, siquidem est in dādo:tūc mortuo demū testatore implet̄ & à sciēte. si aūt in facto, siquidē tale est,quod facilè fieri potest,vt ascēdere capitolium : tūc idem sicut in dando dixi.si verò nō facile,vt si Titius erit cōsul, vel nupserit illi : tunc etiam viuo testatore , vt dixi,in casuali etiam ab ignorante. & probantur hæc hîc.&.ff.de condi. & demon.l.ij.&.l.hæc cōditio.j.in prin.&.l.si iā.&.l. Publius.&.l.multùm interest,&.l. conditionū. & de hære.insti.l.si quis instituatur. Itē nota hîc φ sufficit factū, licet nō duret factum: vt.ff. loca.l. maritus.Sed arg. contra. ff.de in remverso.l.si pro patre.§.versum.

† Illi depo- suerint, filia autem eius diuorterit : omni &c.

Conditio quando debeat impleri.

SI testamentum.] CASVS. Testamētū fecisti,hæredē instituisti et adiecisti,sit ille hęres secundū cōditiones.s. eodem testamēto scriptas & scribēdas.si nulla fuerit subscriptio : an valeat testamētū et hęredis institutio,quæritur ? Respon. φ sic.& cōditio reiecta & vacua est intelligenda, exemplo eius, qui reipu. certos viuos reliquit , & dixit se velle alia scriptura fines declarare:& quoties vel quomodo debeant in eis exerceri : nec fecit morte pu̅etus:quæritur an valeat relictum? Respon.φ sic.& quod se referas ad primū casum. Si aūt aliqua cōditio apposita fuit in aliqua parte testamenti , ad illam referenda est institutio, & erit conditionalis.Viuianus.

cit condictionem casualem uel mistam semel impletam fuisse, etiam testatore uiuente : licet implementum non durauerit.h.d.Alexan.

Idem A.Ioanni præfe.præ. LEX VII.

SI quis hæredem scripserit sub tali conditione, Si ille consul factus fuerit vel prætor.vel ita filiam suam instituerit hæredem, Si nupta fuerit.viuo autem testatore vel ille consul processerit,vel prætor fuerit factus, vel filia eius nupta fuerit,vel adhuc viuo testatore consulatum quidem vel pręturam ille deposuerit †, filia autē eius à marito diuerterit:omni veterum dubitatione explosa,sancimus,quandocunq; impleta fuerit conditio,siue viuo eo,siue mortis tempore,siue post mortem: conditionem videri esse completam [a].

¶ Quod & in legatis et fideicōmissis & libertatibus obtinēdum esse cēsemus:ne dū nimia vtimur circa huiusmodi sensus subtilitate,iudicia testātium defraudētur. Dat. ix.Calen. Augu. Constantinopo. post consulatnm Lāpadij & Orestis VV.CC.

¶ *Accidentia deficientia non uitiant testamentum.h.d.secundum Iaco.Butri.Vel sic:Licet testator omiserit exprimere conditiones,quas pollicitus fuit dicere,non uitiatur testamentum:sed posteà in quacunque parte testamenti adiectæ, dispositionem reddunt conditionalem.h.d.Salic. Vel sic:Institutio facta sub conditione uel modo uel demōstratione inferius exprimendis, a testatore non uitiatur:licet posteà non exprimātur. Si uerò exprimatur conditio,etiam in fine testamenti reddit institutionem conditionalem, sicut si à principio fuisset apposita.h.d.Alexan.*

Idem A.Ioanni præ.præ. LEX VIII.

SI testamentum ita scriptum inueniatur, Ille hæres esto secundum conditiones infra scriptas.si quidem nihil est adiectum, neque aliqua conditio in testamēto posita est:superuacuam esse cōditionum pollicitationem sancimus,& testamentum puram [b] habere institutionem. Et argumento vtimur,quod Papinianus [c] respondit,Vicos reipublicæ relictos qui proprios fines habebant, non ideo ex fideicommisso minus deberi,quòd testator fines eorum,et certaminis [d] formā,quod celebrari singulis annis voluit, alia scriptura se declaraturum promisit, ac posteà morte præuentus non fecit [e]. ¶ Sin autem conditiones quasdam in quauis parte testamēti posuit:tunc videri ab initio conditionalem esse institutionem, & sic omnia compleri,tāquā si testator ipsas institutiones eisdem conditionibus copulasset [f], quæ infra conscriptæ sunt.Dat.vj.Cal. Augu,Constantinop.post consulatū Lampadij & Orestis VV.CC.

¶ *Tacita pupillaris non admittitur contra matrēdū uiuit: sed si mater ante mortē impuberis exijt de medio, admittitur substitutus.h.d.secūdum communem opinionem glossatorum & doctorum.Alex.concor.Bal.& Sali.*

Idem A.Ioanni præ.præto. LEX IX.

CVm quidam prægnantē habens cōiugem,scripsit hæredem ipsam quidē suam vxorē * ex parte,ventrē verò ex alia parte,& adiecit:si nō posthumus natus fuerit,alium sibi hæredē esse:posthumus autē natus,impubes decessit: dubitabatur quid iuris sit: tam Vlpiano quàm Papiniano viris disertissimis voluntatis esse quæstionem scribentibus : cùm opinabatur [g] Papinianus eundem [h] testatorē voluisse posthumo nato & impubere defuncto, matrē magis ad eiꝰ venire successionē quā substitutū. ¶ Si enim suæ [i] substātiæ partē vxori dereliquit [k]: multò magis [l] & luctuosam [m] hæreditatē ad matrem venire curauit. ¶ Nos itaq; in hac specie Papiniani dubitationem resecātes, substitutionē quidā in huiusmodi casu,vbi posthumus natꝰ adhuc impubes viua matre decesserit,respuendam esse censemus. ¶ Tunc autē tantūmodo * substitutionem admittimus, cùm posthumus minimè editus fuerit, vel post eius partū mater prior [n] decesserit.Dat.iij.Cal.Augu. Cōstantinop.post consulatum Lampadij & Orestis VV.CC.

* Ex parte sua.

* Omnimodo.

Substitutio tacita an admittatur cōtra matrē.

b ¶ Purā habere institutionē.] imò videt̄ nō valere:vt.ff.de hære.insti.l. quoties.§.tantundē.Sol.ibi sentētia Marcelli dicit̄ & mala:vt in.eo.ti.j.l.ij. Vel dic secūdū Io.ibi loquit̄ cū testator destinauerat,& in animo habuerat inserere cōditionē:sed præuētus morte nō inseruit. hîc aūt nō:licet esset pollicitus se inserturū.Vel aliter hîc dixit,hæres esto secūdū cōditionem &c. ibi hæres erit secūdum cōditionē &c. Vel ibi nō est hæres,vt voluit testator, scilicet sub cōditione:sed purè vt hîc.Vel dic,ibi habuit in animo perficere testamētum, & morte præuentus est.& sic ex imperfecto testamento nihil debetnr : vt.ff. de testa.l.ex ea scriptura.in prin.hic compleuit &c.

Hæres esto secūdū conditiones infra scriptas. si non scribatur testamentum valeat.

c ¶ Papinianus.] respondit.sic.ff.de lega.ij.l.cùm pater.§.fi.

d ¶ Certaminis.] aliàs certam in his,& aliâs certaminis.

e ¶ Non fecit.] id est non declarauit fines vel formam certaminis.

f ¶ Copulasset.] q̄ em̄ incōtinenti sūt,vident inesse:vt.ff.si cer.pet.l.lecta. &.ff.de cōditio.& demōstra.l.nō ad ea.& de ver. oblig.l.si ita stipulatus.§. Chrysogonus.& ar.ff. de hære.instit.l.asse.& de cōdi.insti.l.institutio.

CVm quidam.] CASVS. Quidā testamētū fecit:vxorē ex vna parte,& eū, qui in vētre erat ex alia hæredē īstituit:& adiecit, si posthumus natus nō erit vitalis, sit hæres in ea parte, quæ ad posthumū peruētura erat.natus est posthumus viuus , & impubes decessit:an mater ad partē suā vocet̄, an substitutus,quærit̄?De hoc dubitat Papinianus,dicēs volūtatis esse quæstionē.opinabatur aūt testatorē voluisse posthumo nato & impubere mortuo,matrē vocari substituto excluso:& pro ea allegat. Imperator distinguit, aut editus est partus, aut non. si editus,aut viua matre decessit, aut matre præmortua.Primo casu admitti̅t mater:nec habet locū substitutio.In secūdo casu est locus substitutioni. Si autē editus non est, vel editus præmortua tn̄ matre ex verbis testamēti:locū habebit substitutio:& vocabitur vitalis.Viui.

g ¶ Opinabatur.] nō aūt pro certo dicebat. vnde in fine corrigit̄ in eo.s.φ dubitabat:quoniā dubitandum non erat.

h ¶ Ideo.] q̄a expressam pupillarē nō fecit,sed tacitam.Item quia partem ei reliquit:vt subijcit.

i ¶ Suæ.] s.testatoris.

k ¶ Dereliquit.] scilicet testator.

l ¶ Multò magis.] id est non minus.

m ¶ Luctuosum.] sic insti.ad Tertyl.in prin.& j.de his,qui ante aper. tabu.l.j.in fine.

n ¶ Prior.] i.priusquàm partus.Sic ergo nota? φ tacita substitutio cōtra matrē nō admittitur:sed hoc dicūt esse verū,cū & ipsa sit instituta,nō aliter.nos idē semper:vt.j.ti.j.l.precibus. nisi in breuiloqua duobus impuberibus facta.sic & vos inuicē substituo.nā quatuor substitutiones vident̄ : vt.ff. de vulga.substi.l.Lucius.Sed nūq̄d tacita vulgaris,quæ intelligit̄ in exp̄ssa pupillari:vt.ff.e.l. iā hoc iure. &.l.quāuis.excludit matrē?R̄ndet̄ sic:quia tractatur de sucessione viri,nō hæreditate filij sed mariti:cùm filius non fuerit hæres:ideo ex vulgari tacita,quę inerat vel expressà,admittitur substitutus:sed non tenetur &c.

TIT. XXVI.

De impuberum & aliis substitutionibus.

¶ DE IMPVBERVM ET ALIIS SVBSTITVTIONIBVS. *id est dicere [a], de pupillari substitutione, & alijs quæ fiunt alijs sunt enim multæ,ut dicetur infra.co.precibus.*

Cum hæredes.] CASVS. Testamentum fecisti: tres hæredes ex partibus disparibus instituisti: puta vnũ ex sex vncijs, aliũ ex duab⁹, tertiũ ex quatuor: & eos adinuicẽ substituisti hoc modo, vos inuicẽ substituo. substitutus in sex partẽ suam repudiauit: ad illã vocabunt cohæredes: alij iure substitu. sed pro quibus partibus quæstio est. f. an pro æqualibus, an pro hæreditarijs? Rñ. quod pro hæreditarijs. f. institutus in quatuor vncijs, vocetur in quatuor. ali⁹ ad duas. præsumimus enim testatorẽ tacitè hoc voluisse, vt eædẽ partes, quę erant expressæ in institutione, intelligãtur repetitæ in substitutione. Viui.

a ℂ Ex disparibus] partibus. puta[a] vnus ex sex: ali⁹ ex quatuor: alius ex duabus vncijs.

b ℂ Vllarum.] si enim facta esset mẽtio partium in substitutione, seruaret hoc quod[b] dictum esset.

c ℂ Expressæ sunt.] vt si non sit hæres, qui fuit institutus ex sex. quatuor accrescẽt habẽti quatuor & duæ habenti duas[c]: vt hîc & insti. e. §. & si ex disparib⁹. & ff. e. l. quę liberis. in fi. & l. sed si plures. et l. cohæredi. §. j. Sic ergo primà volũtas trahit ad se vltimã: vt. ff. de leg. j. l. si mihi & tibi. §. si. Itẽ hoc verum[d] noĩbus appellatiuis positis in substitutione. secus si pprijs: vt. ff. ad treb. l. nõnũquam. & l. quoties. Itẽ secus si quandam parẽ quãtitatẽ iussit eos dare: vt. ff. ad treb. l. quoties. & de reb. dub. l. si qui ducenta. §. fi.

a Istã casus positionẽ sequitur Ia. & est de mente omnium scri.

b Ista gl. est de mẽte omniũ scri.

c Idẽ si institutus in quatuor moriatur. P. & est de mẽte aliorum.

d Idẽ bart. bal. P. Ale. & Ia.

Hæreditatem.] CASVS. Fecisti testm: duos hẽdes pubere & ĩpubere ĩstituisti. & eos inuicẽ substituisti: impubes hęreditatẽ adijt, & in pupillari ætate decessit: vult mater ad partem suã admitti ab intestato: vult & substitut⁹. qs eorũ admitti debeat, quærit? Rñ. quod mater. videret tñ cõtra, quod si solus institut⁹: esset impubes, & aliqs ei substitutus: in duob⁹ casib⁹ admittit substĩ. f. si hęres nõ esset, vel esset, & in pupillari ætate decessit. sed hoc non habet locum hîc: qa cũ pubes sibi est substitutus, & econuerso: nõ põt esse substitutio, nisi in vno casu. f. si hæres non erit: ergo eoũerso si ĩpubes nõ hęres erit, ergo ex quo adijt, hęres est: nec habet locũ substĩ. Vi.

d ℂ Tibi.] scilicet matri.

e ℂ Pubertatis.] i. à tẽpore pupillaris ætatis[e] vsque ad vltimam ætatem.

f ℂ Tempora] s. futura.

g ℂ Conditionis.] vel quia puberes: vel quia non erant in potestate.

h ℂ Duntaxat] id est tantummodò.

i ℂ Et ratio.] scilicet æqualitatis[f]. sic. j. de proxi. sa. scri. l. in sacris. lib. xij. vbi dicit, æqualitatẽ litigatoribus volo seruari.

k ℂ Constituit.] vt. ff. eo. l. iam. aliàs, nam hoc iure. §. ij. & ad idem. s. de testa. mili. l. in testamento. j. & j. eo. l. quamuis. in fi.

* Institutã filia &c.

e Ista glo. est de mente Alexã. & Ias.

f Ista non est de mente. b. bal. P. S. Ale. & Ia.

Hæres.] CASVS. Mater testamentum fecit, & hæredẽ filiã instituit: filia non vult succedere ex testamento, sed ab intestato per bo. pos. vnde legitimi: an locum habeat substitutio, quæritur? Respõ. quod sic. & si substitutus hæres apprehendat successionem, filia possessoriam hæreditatis petitionem intendere non potest. si quam autem actionem habuit contra matrem, eam contra substitutum exercere potest. Viuianus.

l ℂ Voluisti.] per vnde legitimi: vt. ff. vnde legi. l. ij. in fi. & l. iij.

m ℂ Ipsum.] vt. s. de inoffi. testa. l. si maritus.

ℂ *Portiones assignatæ in institutione uidentur repetitæ in substitutione reciproca. h. d. Bald. Vel sic: Portiones in institutione adiectæ intelliguntur in substitutiõe breuiloqua tacitè repetitæ. h. d. Sali. Vel sic: Partes adiectæ in institutione, repetitæ censentur in substitutione. h. d. Alexan.*

Imp. M. Aelius Antoninus A. Secundo. L. I.

Cum hæredes ex disparibus partibus[a] instituti, & inuicẽ substituti sunt, nec in substitutione facta est vllarum[b] partium mẽtio: verum est non alias partes testatorem substitutioni tacitè inseruisse, quàm quę manifestè in institutione expressæ sunt[c]. Da. *. Claro. ij. & Seuero Cons.

ℂ *Substitutio breuiloqua seu reciproca facta personis imparibus, non continet pupillarem in persona impuberis: sed in persona omnium continet uulgarem tantum, quæ poterit omnibus fieri. hoc dicit. Alex.*

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Frontiniæ. LEX II.

Hæreditatẽ quidẽ defuncti intestati filij delatã tibi[d], dubitari nõ oportet. substitutio eñ testamẽto patris facta ad pubertatis[e] tempora[f] porrigi nõ põt: quia ipso & alijs nõ eiusdẽ cõditionis[g] hæredibus institutis, & inuicem substitutis, propter eorũ personã, quibus in vnũ casum dumtaxat[h] substitui potest, etiam in filio idẽ debere seruari, & ratio[i] suadet, et diuus Marcus pater constituit[k]. PP. vj. Calend. August. Chilone & Libone Cons.

ℂ *Verba, si hæres non erit, intelliguntur scilicet ex testamento: & ideo substitutio uulgaris causam intestati excludit. h. d. Bal. Vel sic: Repudiante instituto, fit locus uulgariter substituto, & cõtra eum adeuntem competunt actiones hæreditariæ. h. d. Sali. Vel sic: Hæc uerba, si hæres nõ erit, apposita in substitutione uulgari intelliguntur scilicet ex testamento: ideo si institutus repudiat ex testamento, facit locum substituto: nec potest institutus succedere ab intestato: si quid tamen sibi debebatur à defuncto, illud totum à substituto petere potest. h. d. Alex.*

Imp. Alexander A. Achillæ. LEX III.

Hæres * instituta matris testamẽto, si successionẽ ex testamento omisisti, & ab intestato bonorum possessionis ius habere voluisti[l]: substituto locum quin feceris, in dubium non venit. Proinde si substitutus hæreditatẽ amplexus est: actionibus, quæ tibi aduersus matrẽ cõpetebant, ipsum[m] conuenire, non successionem ab intestato potes vẽdicare[n]. PP. xj. Calend. Septemb. Maximo. ij. & Æliano Cons.

ℂ *Natura copulæ est restringere copulata ad uniformem interpretationem iuris, no ad diffor mem. h. d. Bal. Vel sic: Verbum commune pariter relatum ad duo, debet operari pariter in utroque. h. d. secundum Iaco. But. Vel sic: Vulgaris facta filio impuberi comprehendit pupillarem ex interpretata mente: & facta simul duobus inæqualibus, in neutro pupillarem continet. h. d. Vel sic: uulgaris expressa facta simul filio impuberi & alteri, cui non poterat fieri pupillaris substitutio, non continet tacitam pupillarem in persona impuberis ob euitandam inæqualitatẽ. hoc dicit. Alex.*

Idem A. Firmiano. LEX IIII.

Quamuis placuerit[o] substitutionem impuberi[p], qui in potestate testatoris fuerit, à parente factam ita, Si hæres non erit[q], porrigi ad eum casum, quo posteà quã hæres extitit, impubes decessit[r], si modò nõ cõtrariã defuncti voluntatẽ extitisse probetur: cùm tamen proponas ita substitutionẽ factam esse, Si mihi Firmianus filius & Ælia vxor mea (quod abominor) hæredes nõ erũt, in locum eorum Publius Firmianus hæres esto. manifestum est in eũ[s] casum factã substitutionẽ, quo vtriq; hęredum substitui potuit. PP. iiij. Calẽ. Iul. Fusco. ij. & Dextro Cons.

ℂ *Per aditionem hæreditatis extinguitur uulgaris substitutio. h. d. Sali. & Alexander.*

Impp. Diocle. & Maximia AA. Hadrianæ. LEX V.

Post aditam[t] hæreditatem directæ[v] substitutiones nõ impuberibus filijs factæ, expirare solent[x]. PP. x. Cal. Iun. ipsis. iiij. & iij. AA. Cons.

ℂ *Inter institutos, qui adinuicem sunt substituti, habet locum etiam ius accrescendi. h. d. Alex. concor. Bal. & Sali.*

Idem AA. & CC. Quintiano. LEX VI.

Testamento iure facto, multis institutis hęredib⁹, et inuicẽ substitutis: adeũtibus suã portionem in alijs fieri non potest: vt. s. de inoffi. testa. l. ex tribus.

n ℂ Vendicare.] huic enim locus non est: nisi prius testamentaria õis deficiat: vt. ff. de reg. iur. l. quãdiu. & de acquirẽ. hære. l. quamdiu.

Quãuis.] CASVS. Testamẽtum fecisti. vxorẽ & filiũ tuum impuberẽ hæredes instituisti. Firmianũ eis substituisti. adijt impubes hæreditatẽ, & in pupillari ętate decessit. an ad partem suã substitutus vel aliquis veniẽs ab intestato debeat admitti? Respõ. quòd licet aliàs vbi impubes est institutus, & solus, & ei aliquis substitutus vulgariter: locum habet substitutio tacita pupillaris: hîc gratia vitandæ inæqualitatis locum nõ habebit. Viuia.

o ℂ Placuerit.] sapientibus.

p ℂ Impuberi.] si solus fuerit institutus.

q ℂ Non erit.] ille scilicet hæres sit.

r ℂ Decessit.] regulariter[h]: vt hîc, & fi. eo. l. iam hoc iure. §. ij. sed fallit in duobus casibus[i]: vt in ea. l. iam hoc iure. §. j. in fine. & l. cùm ex filio. §. filio.

s ℂ In eum.] scilicet vulgarem[k]. j. eo. cùm quidã. & s. eo. l. ij. Sed ar. contra. ff. de condi. & demon. l. falsa. §. fi. vbi pluralis sermo pro singulari accipitur. sed fallit[l] illa regula hoc casu quãdo cum alio instituitur.

Post aditã.] CASVS. Testamentum fecisti, & hæredem instituisti, & vulgariter substi. hoc modo: si ille hęres non erit &c. adita hæreditate ab instituto euanescit substitutio. nõ est sic in pupillari substitutione: quia licet impubes adeat & decedat in pupillari ætate: locũ habet substitutio. Viuia.

t ℂ Post.] aditam. ab instituto.

v ℂ Directæ.] id est vulgares[m]: vt hîc, & fi. j. de lega. l. si legata. sed etiã in impuberibus idem dici debet[n], licet remaneat tacita pupillaris: vt suprà. l. proxi. in princip. Illud tamen verum est, quod impuberibus etiam directè potest substitui[o] post aditã hæreditatem: quod in alijs fieri non potest: vt. s. de inoffi. testa. l. ex tribus.

x ℂ Solent.] imò contra. in authen. de hære. & falci. §. si verò institutio[p]. colla. prima. Solu. hæc corrigitur, vel ibi ex vi legis non substitutionis admittitur[q]. Item quid si minor adijt & restitutus est? Respond.[r] substitutio locum habet: vt. ff. de mino. l. & si sine. §. sed quod Papinianus. & ff. eodem. l. ij. §. ergo[s].

Testamento.] CASVS. Si testamentum fecisti, & plures hæredes instituisti. & adinuicem substituisti, vnus eorum portionem suam repudiauerat: ad eam vocabuntur substituti. Viuianus.

g Placet bal. Pau. A. lex. & Ias.

h Placet suprà dict. scriben.

i Et bene P. Ale. & Ia.

k Placet bal. Pau. A. lex. & Ia.

l Displicet bar. P. Ale. & Ia. & hic sit resolutio eiusdẽ naturæ & conditionis quę est pluralitas sed dũ secũ.

m Placet bart. bal. P. Alex. & Ia.

n Concor. bal. Pau. A. lex. & Ias.

o Sequunt scri. scribẽ.

p Verũ est sub. §. hoc omnia.

q Idẽ bal. P. Ale. & Ia.

r Et bene secũdũ scriben.

s Verũ est sub. §. tamdum.

Accrescit.

a ¶ Accrescit.] vt suprà quando non pe. partes. l. j. & de suc. edict. l. j. & ff. de suis & legiti. hære. l. si ex pluribus. & etiam inuitis: vt hîc dicit. si & suam partem velint: vt & infrà de iure deliberan. l. quidam. in fine. & de caducis tollen. l. j. §. his ita. & ff. de acquiren. hæredi. l. j. & ij. & l. cum hæreditate[a]. & de lega. ij. l. neminem. Sed nunquid hoc casu poterit admitti substitutus? Respô. sic: vt. ff. de acquiren. hæredi. l. si quis hæres institutus.

tionem, etiam inuitis, cohęredum repudiantium accrescit [a] portio. Sine die & consule.

¶ *Per substitutionem pupillarem succeditur pupillo ex testamento: & uenientes ab intestato repelluntur. hoc dicit. Alexan. concord. Bald. & Salice.*

Idem AA. & CC. Feliciano.

LEX VII.

SI testamento iure facto, intra pupillarem ætatem & in sua [b] potestate constitutæ filiæ, si intra pubertatem decesserit, directis verbis pater substituit: hæredem te factum [c] ex testamento post euentum conditionis, intestati successionem [d] exclusisse constat. S. Cal. Ianuar. Sirmij. AA. Cons.

SI testamento.] CASVS. Testamentum fecisti, filiam tuam impuberem instituisti, & ei pupillariter substituisti hoc modo: filiam meam instituo hæredem. & si hęres non erit, vel erit & decesit in pupillari ætate, Titium ei substituo si hæres sit, quia hæreditatẽ adeat: intra autem tẽpora decessit pupillaria. an vocetur substitutus, an veniẽs ab intestato, quęritur? Respô. quòd substitutus excludit venientem ab intestato. Viuia.

b ¶ Et in sua.] scilicet patris.

c ¶ Factum.] scilicet substitutum pupillariter.

d ¶ Successionem.] id est venientes ab intestato exclusisti, cùm hæres sis ex testamento[b]: vt ff. de acquirend. hæredita. l. tertia.

¶ *Substitutus uulgariter, per aditionem hæredis instituti excluditur: nec admittitur ex tacita pupillari, si mater pupilli erat in medio. ille uerò qui fuit expreßè pupillariter substitutus, per aditionem hæreditatis non excluditur: sed matre exclusa admittitur ad hæreditatem pupilli in pupillari ætate decedentis. idem si sit compendiosè substitutus, & pupillus deceßit in pupillari ætate si uerò deceßit post, nõ admittitur substitutus ex pupillari ad hæreditatẽ pupilli, sed ex fideicommissaria ad bona tantùm testatoris sibi restituenda per matrem, quæ fuit hæres ab intestato filij. h. d. Alexan.*

Idem AA. & CC. Patronæ.

LEX VIII.

PRecibus] CASVS. Testamentùm fecisti, hæredem filium tuum impuberem instituisti, & ei substituisti Titium filium pupillari ætate: adita tamẽ hæreditate à filio decessit: vel mater admitti ad hæreditatem vult: & substitutus: quis cui præferri debeat, quærit mulier à principe? Dicit imperator: ô mulier manifestius debueras mihi precibus tuis significasse qualiter facta fuisset substitutio: an pupillaris, an vulgaris, an compendiosa. Si vulgaris: vt quia sic dixit testator: filium meum hæredem instituo, & si hæres non erit, substituo Titium. quo casu si filius tuus adiuit hæreditatem, euanescit substitutio, & ad eius hæreditatem admitteris. si pupillaris: hoc modo, si hæres non erit, vel erit & in pupillari ætate decesserit. vocabitur substitutus, & tu excluderis. Si compendiosa, sic: filium hæredem instituo: & quandocunque decesserit, siue in pupillari ætate, siue pòst, Titium substituo. quo casu si intra pubertatem decesserit, admittitur substitutus si hęreditatem adire voluerit. alioquin admitteris tu mulier. Si post tempora pubertatis decessit, admitteris ab intestato ad hæreditatẽ: sed eam substituto ex causa fideicommiss. restitues. Viuia.

e ¶ Precibus tuis.] ô mater.

f ¶ Debueras.] benignè respondet: vt suprà de transactio. l. vt responsum. & repetit quæstionem imperator, aliâs non benignè: vt. ff. de testamen. l. domitius[c].

g ¶ Quem.] scilicet maritum.

h ¶ Proponis.] scilicet tu ô mater.

i ¶ Hæredem.] scilicet substitutum: nec aperit qualem[d] vulgarem, vel pupillarem, vel compendiosam. exprime ergo vtrum &c.

k ¶ Primum.] i. vulgarem fecit secundum hæredem.

l ¶ Annum.] accipe decesserit: & est pupillaris.

m ¶ Aut posteà.] scilicet quandocunque. & hæc est fideicommissaria[e] vel cõpendiosa[f]. Et verè distinguendi fuerunt singuli casus: cùm in vnoquoque casu propria & distincta habeatur ratio: vt ecce, nam &c.

n ¶ Potestate.] maximè, scilicet.

o ¶ Primo casu.] id est in vulgarem[g]: vt si hæres non erit filius, Titius sit hæres.

p ¶ Extitit.] sicq; expirauit substitutio[h]: vt. s̃. e. l. post aditam.

q ¶ Defuncto.] filio scilicet.

r ¶ Ad te.] scilicet matrem.

s ¶ Omnimodo.] imò ex tacita pupillari videtur vulgariter substitutus admitti: vt. ff. eodem. l. iam hoc iure. §. primo. & suprà eodem. l. quamuis. quæ est contra. Solu. speciale[i] hîc in matre, vt contra eam tacita pupillaris non admittatur. Sed an potest admitti probatio in contrarium, scilicet quòd defunctus voluit per tacitam excludere matrem? Respon. sic[k]: vt suprà de testa. mili. l. in testamento. j. in fi. & ff. e. l. iam hoc. in fine.

t ¶ Et in secundum casum.] Secundum casum appellat pupillarem & compendiosam[l]: quia vtraque locum habet, si pupillus sit hæres, & posteà desinat[m]. & ideo hunc casum secundum diuidit in expressam pupillarem, quæ sic fit. Si filius meus erit[n] hęres, & in pupillari ætate decesserit, ille sit hęres. Et compendiosa sic: quoquo tempore filius meus decedat, ille sit hæres. & sic directis verbis[o]. & sic rogo vt hæreditas ad Titium perueniat. & subaudi, id est non vsque &c. quia hoc est exemplum compendiosæ.

a Ibi solũ tractat de iure accrescendi: hîc de iure accrescendi vnito cum iure substitutionis. Bart. Bal. P. Ale. & Ias.

b Ista glo. est de mente Bar. B. P. Alex. & Ia.

c Et ibi p barto.

d Dic eam esse compẽdiosamquo ad terminos. l. nostę. & omni tempore directam secundum Christ. de castel. Ful. Ale. & Ia.

e Ista displicet Alc. & Ia.

f Placet Alex. & Ia.

g Idẽ Bal. Sal. & Ia. & est de mente aliorum.

h Et habuit adire: quia sub data fuit suitas per dationem substitutio nis. vulgaris. Ia.

i Placet bar. b. P. Sa. Alex. & Ia. licet Ful. cõtra.

k Idẽ præ dicerbent.

l Imo tertium casum vocat compendiosam.

la. n p̃ r p.

m Ista to. k tio quãuis

PRecibus [e] tuis manifestius exprimere debueras [f], maritus quondam tuus miles defunctus, quem [g] testamẽto facto hæredem communem filium vestrum instituisse proponis [h], & secundũ hæredem [i] scripsisse, vtrúmne in primum [k] casum, ♁ an in secundum filio suo, quem habuit in potestate mortis tempore ♁ si intra decimumquartum suæ ætatis annũ [l], aut [m] posteà decesserit, substituerit. Nam nõ est incerti iuris, quòd si quidem in patris militis positus potestate [n], primo tantùm casu [o] habuit substitutum, & patri hæres extitit [p]: eo defuncto [q] ad te [r] omnimodo [s] eius pertineat successio. Si verò substitutio ♁ in [t] secũdum casum vel expressa [v], ♁ vel compendiosa [x], non vsque ad certam [y] ætatem facta reperiatur: si quidem [z] * intra pubertatem decesserit [a], eos habeat hæredes [b], quos pater ei cõstituit [c] * etsi adierit [d] hæreditatem. Sin verò [e] post pubertatẽ [f]: tunc eius te successionẽ obtinẽte * veluti ex causa fideicommissi [g] bona, quæ cùm

v ¶ Expressa.] scilicet pupillaris.

x ¶ Compendiosa.] idem in pupillo his verbis, quandocunque decesserit, ipse sit hæres. Et dic compendiosa: in qua tacita inest pupillaris & fideicommissaria.

y ¶ Certam.] maximè. nam idem si vsque ad xxv. ann. vt. l. centurio. ff. eo. Vel dic ætatem, scilicet. xiiij. annorum.

z ¶ Si quidem.] ad vtrunque se refert, ad pupillarem & compendiosam.

a ¶ Decesserit.] scilicet filius.

b ¶ Hæredes.] scilicet directò: siue pupillaris, siue compendiosa sit.

c ¶ Constituit.] id est substituit.

d ¶ Adierint.] aliâs etiam ad matrem venirent: vt & in superiori casu: quia si substitutus nõ adierit, institutus transmittit hæreditatem ad suos hæredes.

e ¶ Si verò post.] scilicet decessit filius. hoc referas[p] ad compẽdiosam tantùm. nam si tantùm vulgariter vel pupillariter substituisset, & fuisset hæres: licet decederet pubes factus iam, vt hîc decessit: mater haberet totum, & nihil redderet.

f ¶ Pubertatem.] si decessit filius.

g ¶ Fideicommissi.] secus dicerem, si mater non esset in medio[q]: id est, si non superesset. nam tunc facta compendiosa à milite, intelligerem eã substitutionem esse directam omni tempore tam post pubertatem, quàm ante: cùm videam militem post pubertatem posse facere directã substitutionem: vt suprà de testa. mili. l. in testamento. j. in fi. & ff. de mili. testa. l. milites etiam in his. Sic & aliâs fauetur matri: quia tacita pupillaris contra matrem non admittitur etiam iure fideicommissi: licet alios venientes ab intestato repellat dicta substitutio tacita: vt suprà titu. j. l. fi. sed ibi fuit vulgaris expressa, hîc cõpendiosa: & ideo hîc non est bona similitudo[r]. Py. tamen dixit[s] quòd miles puberi directè substituere non potest: sed per fideicommissum. vbi ergo puberi[t] substituit miles compendiosæ: scilicet sic: quandocunque decesserit, ille sit hæres ei: non attenditur sit mater vel non: quia semper valet iure directo. at vbi fit ita compendiosa impuberi à milite, satis habet lex quòd vsque ad pubertatem valeat iure directo, posteà per fideicommissum propter matrem: vt hac. l. dicitur. & hîc est casus huius legis[v]. Dicitur ergo compendiosa: quia sub compendio verborum continetur pupillaris, si impubes decedat. si autem posteà verba directa trahuntur ad fideicommissum[x]: & sic duas continet[y]: & fit directis verbis[z] & pupillo tantùm. Et sic pupillaris alia expressa, alia tacita: & continetur in compendiosa: vt hîc dicitur. Sed in pagano dic, si paganus ita substituat, si filius meus quandocunque decesserit, Titius sit hæres. substitutus capiet bona iure directo: si decedat in pupillari ætate: & mater omnino repellitur. si autem decedat posteà, nihil habebit substitutus[a]. & sic nihil differt paganus à milite: vt. ff. e. l. in pupillari. & l. cẽturio. & l. verbis. & hîc mater admittitur: & quilibet ab intestato. nec ex fideicommisso bona restituit: vt ex prædicta. l. centurio. patet per contrarium sensum: quia ita dicit in milite: secus ergo in pagano. Sed si ita substituat: si filius meus quandocunque decedat, substituo sibi illum. hanc semper reputo[b] fideicommissariam: quia verbum substituo, aptatur ad fideicommissariam: vt suprà titu. j. l. generaliter. §. fi. & est alia quàm cõpendiosa[c]. & quia talis interpretatio omni tempore rem valere suadet: vt. ff. de rebus dubijs. quoties. ij. sed superiori casu verba directa hoc interpretari non permittunt: & hîc semper mater admittitur, & restituit: vt. ff. de vulg. substi. l. cohæredi. §. cùm filiæ. Si verò ita substituat: si filius quandocũque decesserit sine liberis, ille sit hæres: vel illum substituo. hanc semper interpretor fideicommissariam[d]: quia talibus verbis non directa, sed fideicommissaria consueuit de iure & de facto fieri[e]. nam si directa non valet post pubertatem: ergo nec ante. Item vna est, sed non est directa: ergo fideicommissaria pro tempore toto. & quia illud verbum, sine liberis, innuit quòd etiam in pupillari ætate substituit per fideicommissum: quia

Placeat B displicet tñ bal. Salt. P. Areti Alex. & Ia.

n Ista vera non sunt de necessitate pupillaris substitutionis. P. & Alex. hîc.

o Et bene P. & Ale.

♁ *Hæc uerba, an secũdum in lectura Haloand. non leguntur.*

♁ *an si itra*

♁ *Et secũdum.*

♁ *Vel cõpendio.*

* *Infra.*

* *adierũt.*

* *Velut ex iuxta caussa.*

p Sequunt ba. b. P. Alex & Ia.

q Placet Cy. & bar. licet displiceat bald. Ful. Ale. & Ias.

r Et bene bal. P. Ale. & Ias.

s Et male. Cy. & cęteri

t Placet Cy. Pe. bartol. b. & coincidit cum prima. displicet tamẽ Fulg. & Ia.

u Dicq; ista l. cõcor. cũ alijs legib⁹ contrarijs secũdũ scriben.

x Nihil est secũdũ bar. & alios.

y Imo potest continere quinque secũdũ mẽtẽ scrib.

z Imo & verbis cõibus & obliquis. c. Raynaldus. de testa. extra. bal. S. Alex. & Ia.

a Placet b. b pau. Alex. & Ias.

b Imo intra pupillarem ætatẽ valebit vt directa: posteà vt obliqua Ale. & Ia.

c Displicet bal. P. Ale. & Ias.

d Imo erit directa intra pubertatem. Dy. & bar. in l. cẽturio. ff. eo. & P. Alex. & Ia. hîc.

e Nihil est Alex. & Ia.

tunc liberos habere non potest.& verba directa trahuntur ad fideicommissum:vt.ff.ad Trebellianum.Scæuola.hoc casu sicut superiori,admittitur mater:sed restituit detracta quarta:vt dicta lege cohæredi.§.cum filiç.Si verò sic dicat:si filius meus decesserit in pupillari ætate,vel posteà sine liberis: illum substituo.duæ sunt substitutiones[a]:pupillaris expressa, & fideicommissaria: propter distinctionem et alternationem temporũ: ad quæ singula,verbum substituo, adaptatur diuersis modis.Accur.

a Idē bar. b.P. Ale. & Ia.hic & in d.l.cēturio. ff.eo.qui di cũt eam singularem.

a ❡ Moreretur.] scilicet pater miles.

b ❡ A te.] matre.

c ❡ Peti possunt.] aliâs peti possunt, & aliâs petere possunt: & idē est sensus. q.d. substituti petēt à matre:restituit ergo mater secundum Ir. brenta quarta per Trebellianum.Tu dic imò non retenta[c] si miles erat: vt j.ad le.Falc.l.in testamento.&.§.de test.mili.l.in testamento.ij.&.ff.ad Trebel.l.j.§.fi.is qui.ver. denique.Aliud si fuisset veteranus vel paganus: vt ff.ad leg.Falci.l.ad veterani.Nec ob.quod dicitur.ff.ad Treb.l.j.§.fin.in fi.&.l.ij.quia quãtum ad alia commoda locum habet Trebellianũ in testaméto militis:non autem quantum ad hoc:iura tamen sepulchrorũ remanent[d]:vt.ff.ad Trebell.l. quia perinde. Item bona filij quæ aliunde habuit[e]:vt hîc, in fi.ibi, bona &c.&.d.l.centurio. & de test.mili.l.miles ita.§. exhæredato.Item in Falcidia iure naturæ debita,non potuit grauari filius[f]:vt.s. de inoffi.test.l. quoniã in priorib[9]. quã habet mater. Ité notant hîc quidam vt Ir. quòd tacita substitutio contra matrē admittitur hîc fauore militis: quod nihil est[g].imò non:vt suprà in primo casu huius legis. &.s.de testa. mili.l.in testaméto.j.& quod hîc dicit,loquitur in compendiosa,quæ sub cõpendio verborum continet expressam pupillarem:licet non specificatam, & fideicommissariã si decedat pubes.& idem in breuiloqua,quæ etiam contra matrem admittitur:vt.ff. eo.l.Lucius.quia ex significatione illorum verborũ,vos inuicem substituo. quatuor substitutiones breuiter declarantur,scilicet duæ pupillares, & duæ vulgares:& omnes expressæ,sed tacita pupillaris,quæ continetur in vulgari, non declaratur ex significatione verborum:sed ex interpretatione .egis colligitur:& ideo contra matrem non admittitur[h].Vel ideo sic dicitur breuiloqua:quia non est verisimile quòd testator vxorem suam,hoc est matrē impuberis,voluerit præferre alij filio suo:secus ergo in extraneo vulgariter substituto.Vltimò distingue vt institu.de pupil.substitu.§.qua ratione diximus. ADDITIO. Videas etiam pulchram glos.quæ est in verbo,si absque liberis moreretur.in ca.Rainutius.extrã de testa.& glossam in verbo, absque deductione.in secunda eius parte vsq; ad finem.in ca.si pater.de testa.lib.vj. &ibi Ioan.and.in nouel.sua,quæ ibi examinat intellectum præsentis legis. de quo latius per Bar.in.l.centurio.ff.eo.

b Et male bar P. Ale. & Ia.

c Et bene bar. & alij.

d Inscriptis nostris exē. legitur, sed si filij vel alij &c.

d Sequitur istã vtilita tem bart.& alij.

✱ Testatoris vel testatricis &c.

e Ista vtilitas non est bona secundum Sal.

f Singularis est secũdũ Angeliũ.

g Et bene bar. & alij.

h Hucusq; sequit bar. bal.P. Ale. & Ia.

i Placet bar. bal. P. Alex & Ia.

moreretur[a] patris eius fuerint, à te[b] peti possunt[c]. S.v.Id. April. AA.Conss.

❡ *Parentibus utriusque sexus permittitur filijs mente captis saltem in legitima institutis substituere directò,ad similitudinem pupillaris: cùm illi per se non possint testari,sicut nec pupillus: & finitur substitutio cùm peruenerint ad sanam mentem:non tamen debent substituere extraneum,si tales mente capti haberent filios,sed alterum de filijs: uel si non haberent filios, sed fratres,alterum de ipsis.h.d.Alex.*

Imp.Iustinianus A.Mennæ præfect.præto.

LEX IX.

Humanitatis intuitu parétibus[d] indulgemus,vt si filiũ, nepotem[e], vel pronepoté cuiuscunq; sexus habeât,nec alia proles descēdentium eis sit,iste tamen filius vel filia,nepos vel neptis,pronepos vel proneptis, méte captus vel méte capta perpetuò sit, vel si duo,vel plures isti fuerint, nullus verò eorũ sapiat:liceat ijsdem parētibus legitima[f] portione ei vel eis relicta,quos voluerint,his substituere[g]:vt occasione hmôi substitutionis ad exéplũ pupillaris[h] querela nulla cõtra testamētũ eorum oriatur[i]: ❡Ita tñ vt si posteà resipuerit, vel resipuerint[k]: talis substitutio cesset[l]. ❡Vel[m] si filia[†]aut alij descendentes ex huiusmodi méte capta persona, sapientes sint:non liceat parenti qui vel quæ testatur,alios quàm ex eo descēdentes,vnum, vel certos[n], vel omes substituere. ❡Sin verò etiã liberi✱ testatori vel testatrici sint sapiētes,ex ijs verò personis, quæ mente captæ sunt,nullus descendat:ad fratres eorum vnũ, vel certos,vel omnes eandem fieri substitutionem oportet. Dat.iij. Id. Decembr. Constantinop.DN.Iustiniano A.PP.ij. Conss.

❡ *Substitutus pupillariter duobus impuberibus cum expressione nominis collectiui,scilicet si ambo seu uterque decesserit in pupillari ætate:non admittitur si unus primò decesserit in pupillari ætate altero superstite:nisi etiam alter, & sic uterque, in pupillari ætate decedat. Alex.post Bal.& Sali.*

Idem A.Ioanni præfec.præto. LEX X.

Cum quidã duob[9] impuberibus filijs suis hæredib[9] institutis adiecit,si vterq; impubes decesserit,illũ[o] sibi hæredē esse: dubitabatur apud antiquos legũ authores,vtrúmne tũc voluerit substitutũ admitti, cùm vterq; filius eius in prima ætate decesserit : an alterutro decedēte,ilico substitutum in eius partem succedere. Et placuit Sabino substitutioné tunc locũ habere,cùm vterq;[p] decesserit.cogitasse enim patrē primo filio decedēte,fratrem suum in eius portioné succedere[q]. ❡Nos eiusdem Sabini veriorem sententiam existimãtes,non aliter substitutionem admittēdam esse cēsemus✱, nisi vterque eorum in prima ætate decesserit.D.vj. Cal.Aug. Constantinop.post consulatum Lampadij & Orestis VV.CC.

❡ *Substitutus pro uno nomine,cum hæredibus institutis per uerba distributiua:Quisquis mihi hæres erit.admittitur pro uirili:& pater adiectus unà cum filijs,ad unam uirilem tantum.h. d.Sali.Juel sic : Si cum pluribus institutis tertius substituatur cum additione nominis distributiui,admittetur quilibet pro uirili. Vbi autem testator dixit,Titius cum filijs suis & Sempronius hæredes sunto:& Titium unà cum filijs in semissem,Sempronium in alium semissem instituisse uidetur.h.d.Alexan.*

Idem A.Ioanni præfec.præto. LEX XI.

Humanitatis.] CASVS. An pater filio vel filiæ,nepoti vel nepti,vel sic deinceps mente captæ,substituere quemlibet indifferenter possit:hoc est,si moriatur mente capta,quæritur? Respon. aut mente captus hæredem habet ex se,aut non.Si vnum vel plures habeat:tunc vel omnes vel certos habet necesse substituere.Si non,sed fratrem habet:eum substi.&c.alioquin quoniam vult ei substituere,potest:ita tamen quòd euanescat substitutio statim:ex quo resipueris.& hoc ad modum pupillaris:vt sicut nulli querelæ locus est in debito bonorum subsidio, si pupillo in eo substituatur : ita nec in hac exemplari substitutione.Vitia.

d ❡ Parentibus.] masculis & fœminis:vt.j.ea.l.ibi,qui vel quæ &c.

c ❡ Nepotem.] filio suo mortuo.

f ❡ Legitima.] ad minus. ADDITIO. Dic quòd imò sufficit q; aliquid,etiam si sit minus.Bar.in.l.ex facto.ff.e.Sali. Alex.& Ia.hic.

g ❡ Substituere.] in illa legitima.

h ❡ Pupillaris.] vt enim in bonorum debito subsidio substituitur pupillo, sic huic[k]:vt.s.de inoff. test.l.ex tribus. nec potest conqueri,cùm magis sit ei consultũ quàm sit gratuatus.nã ipsi tūc sibi testari nõ possunt:vt insti. eo.§.j.In multis tñ hæc à pupillari differt:vt quilibet per hanc legem vide re potest.

i ❡ Oriatur.] nã curator furiosi diceret inoffi ciosum nomine furiosi, cùm in legitima sit grauatus.sed nõ potest hoc dicere:vt hîc.

k ❡ Resipuerint.] facti fuerint sanæ mentis.

l ❡ Cesset.] vel si fili[9] ei filio[l] nascatur:vt.ff.e.l.ex facto.in prin.Accur.

m ❡ Vel.] pro sed.

n ❡ Certos.] mirabile videtur q; ponit de vno vel de certis:quia secundum hoc quidã ex filijs furiosi videtur à sua successione cõtra pietaté repelli:rursus substitutioné esse nullã,dici nõ potest: quia huius legis authoritate firmatur:vt insti. de exhære.lib.in princi. Sed respõdeo hoc esse verũ, cùm pater quosdã substituit,& alios exhæredat: hi posteà per querelã rescindent testamētum. Si verò ab initio præteréatur, nulla erit substitutio[m].sicut si ipse furiosus factus sanæ mētis fecisset testamētum, & præterijsset vnum de filijs.

k Nec est opus impetratione sed à principe. licet secus esset de iu. re florum bar.b.P.A. lex.& Ias.

l Placet bar.b.P.A. lex.& Ia.si tamē et nõ superuiuat pater testa. tor.bald.& Ias.

✱ Nisi cū vterque &c.

m Placet bar. in.l. ex facto.in.vij. col.ff.e.& ibi Ange.et Alex.et hic Ia.licet dis. placeat hic bar. Cyn.et Pau.

Cum quidam] CASVS. Testamentum fecisti : duos impuberes filios instituisti,& eis Titium substituisti his verbis:Si vterq; intra tépus pubertatis decesserit,sit hæres Titius.decessit alter,quis ad suam partē, an substitutus,an cohæres vocetur, quæritur? Rñ.q; non habet locũ substitutio:nisi vterq; in pupillari ætate decesserit.quo casu vocabitur institutus & non substitutus.Viuianus.

o ❡ Illum.] puta Titium.

p ❡ Cùm vterque.] vt arg suprà eo.l.quamuis.in fi.&.ff.ad Treb.l.Seius[n]. Sed contra.ff.de iniust.testa.l.pe.[o] vbi etiam vno decedente vocatur substitutus.Sol.[p]ibi nominatim facta fuit substitutio singulis:hîc omnibus simul.Vel hîc speciale[q] in filijs:secus in extraneis : vt ibi. Et hoc secundo modo poterit solui aliud cõtra.ff.ad Treb.l.hæredes mei.§.cum ita.imo non.Vel ibi quia[r] decessit fideicommissarius conditionalis ante conditionis euentum: vt.j.de cadu.tol.§.in nouissimo.hæc solutio nulla est:quia in.l.contraria non decessit fideicommissarius,id est ille,cui debebatur fideicommissũ:sed ille,qui[s] debebat.Vel hîc[t] deficit conditio in persona primi morientis:quia decessit pubes.ibi extitit in persona secundi:quia decessit sine liberis. Vel ibi in fideicommissaria[u],hîc in directa substitutione.nec est contra.ff.de condi. & demonst. falsa §.fina. ADDITIO. Hanc quæstionem an requiratur quòd conditio substitutionis existat in persona vtriusque,pulchrè tractat & distinguit Barto.in.l.hæredes mei.§.cum ita.in gloss.alleg.Et quantum ad casum istius præsentis legis sic distinguas breuiter:quia aut superest aliquis de liberis, qui ex præsumpta voluntate defuncti substitutos excludat : tunc substitutus excluditur: ita loquitur hæc lex.Si verò ille qui superest non sit talis:sed forte est in eodem vel pari gradu cum substituto,tunc substitutus admittitur. ita loquitur.d.§.cùm ita.& hoc in casu,vt dixi, præsentis legis,quæ loquitur in pupillari substitutione.

q ❡ Succedere.] vt.ff.e.l.qui duos.& l.si pater impuberes. & l.vel singulis. & insti.eo.§.vt singulis.&.ff.ad Trebel.l.eum qui.

n Illa lex nil facit ad propositũ. Ias.

o Paris facit ad cõtrarium Ias.

p Idē.b.P. Sal.c.et Ia.

q Ista non est de mēte scribenti.

r Displicet cõmuniter scribentibus

s Sequitur ea bar.P.et Salic.et Ia.

t Ista vera est in fe.la. scilicet displicet omnibus.

Si quis.

SI quis.] CASVS. Testamētum fecisti, Titium & Seium vnà cum filio tuo impubere hæredes instituisti, & eos & Caium filio tuo substituisti his verbis, Quisq; mihi hæres erit, & Caius filius meus hæres esto. si decedat impubes intra tempora pubertatis, qualiter partis suæ inter substitutos fiat distributio, quæritur vtrum. s. Titius & Seius in dimidiam, & Caius ad aliam vocetur, an vnusquisq; in triētē vocabit? & dicas q vnusquisq; in triētē vocabit. Si autē ita 10 dixit, Titius vnà cū filijs suis & Sempronius hæres esto. an Titius in vnā dimidiā cum filijs suis, & Sempronius in aliam vocetur: an vnusquisque in virilem, vt quot sint personæ. tot fiant portiones, quæritur? Respon. q vna dimidia dabitur Titio cum filijs suis, qui cū 20 eo vna persona censentur, alia Sēpronio. Viuia.

SI quis duobus hæredibus institutis[a], filio suo impuberi eos vnà cū alio tertio substituerit, & verba testamēti ita composuerit: Quisquis mihi hæres erit, & Titius filio meo hæres esto[b]: secundum quod apud Vlpianū inuenimus, mortuo impubere filio querebatur, qūo ad substitutionē vocētur tres substituti: vtrūnē duo priores: qui & patri hæredes fuerāt scripti, in dimidiā vocētur, tertius in reliquam dimidiā: an tres substituti, vnusquisq; ex triēte, ad substitutionē vocētur? Alia applicata dubitatione, si quis hæredem ita scripserit, Titius vnà cū filijs[c] suis & Sempronius hæredes mihi sunto. & in præsenti enim specie quærebatur secūdū Vlpianū, volūtas testātis, vtrūmne Titiū vnà cū filijs suis in dimidiā vocet, & Sempronium in aliam dimidiā, an omnes in virilem portionē? ¶ Nobis autem in prima quidem specie videtur tres substitutos, vnūquēque in trientem[d] vocari, in secunda autē specie (cùm natura pater & filius eadem esse[e] persona penè intelligātur) dimidiam quidē partē Titio cū filijs[f] suis, alterā autē partē Sēpronio assignari. Dat. vj. Cal. Aug. Cōstātin. post cōsulat. Lampadij & Orestis VV. CC.

a ¶ Institutis.] præter filium impuberem, quē etiam instituit. Et nota q duas præmittit quæstiones. posteà per ordinem soluit.

b ¶ Hæres esto.] No. 30 ex hoc quòd dicit filio meo, quòd pupillaris fuit substitutio: nō autem dixit mihi.

c ¶ Cum filijs.] secus si dixisset[a] cum hæredibus secūdum quosdam: vt statim dices.

d ¶ In trientem.] vt ff. de leg. ij. l. ante pe. §. Lu 40 cius Titi[o] testamēto[b]. Sed arg. cōtra ff. eo. l. qui liberis. in fi. & l. si pater. j. vbi dicit hæredes in vnam dimidiam, & extraneum in aliā dimidiam vocari. Sol. hîc corrigit[c]. Vel hoc in paternis bonis, & illud in bonis filij: vt illa lex, si pater. vide 50 tur distinguere. Vel melius[d] hîc habent trientes in substitutione: quia & trientes habent in institutione: vt indicat hæc litera. instituit enim filium, & duos alios separatim quemque instituendo[e]. secus si ita instituisset illos duos & filium: quia 60 tunc haberent dimidiā institutionis iure tātùm, & aliā filius: vt ff. de re. insti. l. Titius fundi. & l. liber homo. §. Titius. & sic iure institutionis haberent dimidiam tantùm & ita loquitur lex contra. Nec obstat huic solutioni. ff. e. l. qui cùm plures. vbi dicit extraneum habere virilem substitutionis: quia loquitur[f] quando hæredes separati fuerūt in institutione, sicut & in no 70 stra lege euenit. nam & hîc habet virilem. Item contra huic respon. ff. de vsufruc. accresc. l. si quis Titio. in. j. responso. Sed expone[g], ibi Titio & hæredibus suis, scilicet Titij legatarij, non suis, scilicet testatoris.

e ¶ Esse persona pœnæ intelligantur.] Vnde quod vnus dicit[h], & alter videtur dicere: vt insti. de inuti. stip. §. ei verò qui. & vbi est vnus, & alter videtur esse: vt. j. de agri. & censi. l. cùm scimus. §. li. lib. xj. & idem in hære de, & in testatore: vt in aut. de iureiur. à mo. præst. §. j. colla. v. Accur.

f ¶ Filijs.] imò Titius tertiam, & filij tertiam debent habere: vt. ff. de vsufr. accresc. l. si quis Titio. ij. responso. quæ est contra. Sol.[i] verbum eadem, hîc positum, tollit contrarium. contingit enim, & facit quòd quasi idem sit cum filijs: vt argu. j. de cadu. tol. §. finautem ex his. & ff. de lega. j. l. planè. ij. respon. & 80 ideo vna portio omnibus assignatur, vt hîc. hoc non valet[k]: quia & si non po natur verbum eadem, idem est: vt. ff. de here. insti. l. Titius fundi. & l. liber ho mo. §. Titius. & l. interdum. j. respon. Tu dic[l] quòd ibi dicit cùm hæredibus, scilicet defuncti non sui, scilicet legatarij. sic ergo duo ibi adiecti debent habere viriles, & hæredes defuncti aliam, quam inter se diuident[m] pro hæreditaria portione: vt. ff. eo. l. qui cùm plures. Vel ibi dixit de hæredibus, hic filijs: quod non placet[n] per authen. de iureiuran. à mo. circa princi. colla. v. Vel refert quando vnus miscetur cum alijs: an ponantur aliorum propria nomina, quæ denotant singulos: an appellatiua, quæ generaliter omnes, non singulariter singulos demonstrent. In primo iunguntur omnes nominatim, in viriles partes eius partis, quæ eis datur: puta Titius, Mænius, & Sempronius hæredes: Caius hæres esto. In secundo, omnes qui appellatione nomine continentur, coniunguntur: vt ibi fit de hæredibus. Sed alius, cuius nomen proprium positum est: vt est ibi: Titius habet virilem de iure communi, vt ibi. sed excipitur in patre: vt hîc, 10 qui nihil habet, nisi in patre filiorum.

a Idē tamē si dixisset. Sa. & Ale. p l. pxi pce. b Dic q il le. §. est de directo cō traistālegē & sic nō cō cordat. Ale xand. & Ia. c Ista solutio reprobaf secundum bar. P. Ale. & Ia. d Ista solutio est de di recto cōtra l. cōtrariā. & ideo dic melius q in l. in contra. allegata nō fuit apposi ta dictio q s distributiua: hic au tem fuit apposita. Ale xan. & Ias. e Placet S. & Ale. quo ad hoc. f Imo solue vt ibi p glo. in ver. bo. hæreditatias. placet hic Ale. & Ia. in eius secūda solutione. g Displicet bar. b. P. Alex. & Ia. qa ibi non fuit posita dictio q squis hic sic: secū di eosdem. h Hoc verū quo ad ea, quæ sunt iuris: secus si facti Ias. i Placet S. k Et bene bal. Pau. Alex. & Ias. l Sequitur pdicti. scribentes hic. m Istud nō fit dedit ad so lutionē cōtrarij, sed ad declarationē qstionis. sequē. j. ibi vel refert & c. bar. Alexā. & Ias. n Et bene Bar. P. Ale. & Ia.

TITVLVS XXVII.

De necessarijs seruis hæredibus instituendis vel substituendis.

¶ *Institutio de seruo non specialiter pignorato factà ab omnino non existente soluendo, facit eum liberum & hæredem necessarium etiam in præiudicium creditoris. Sali. Vel sic: Ille qui nō est soluendo, potest unum ex seruis suis instituere, & cum sibi necessarium hæredem & liberum facere: fallit nisi illum seruum specialiter creditoribus obligasset. Alexan.*

Imperaror Pertinax A. Lucretio. LEX I.

IS, qui[g] soluendo nō est, hæredē necessariū[n] etiam in fraudē creditorū relinquere pōt. sed si pignori[i] datus fuisti[k], & in eadem causa permāsisti[l], * ne ab eo quidem debitore, qui soluēdo non fuit, liber & hæres necessari[o] existere potuisti. PP. xj. Cal. Apr. Falcone & Claro Cons.

¶ *In institutione qui scienter enunciatiuè dicit seruum suum esse liberum, uidetur ei libertatem relinquere, fauore libertatis & institutionis, quæ est caput & fundamentum testamenti. secus igitur in legato. h. d. Alexan.*

Impe. Antoninus A. Aufidio & alijs.

LEX II.

CVm serui † cōstituti sub appellatione[m] libertorū hæredes scripti[n] essetis: ea scriptura benigna interpretatione perinde habēda est, ac si liberi & hæredes instituti fuissetis, quod in legato[o] locum nō habet[p]. Accepta. vij. Cal. Mart. Prisco & Apollinari Cons.

¶ *Tutor non potest seruum pupilli sui facere sibi necessarium hæredem: si tamen ipsum instituit, remanet seruus: & iussu pupilli potest adire, & sibi hæreditatem acquirere. h. d. Alexan.*

Impp. Diocle. & Maximian. AA. & CC. Felici.

LEX III.

SI tutor ancillā tuā cōtubernio suo coniunxit, ac post hæredē eam instituit[q]: neq; dominium ex hmōi facto tibi auferri potuit[r]. Et vt eius aditione[s] iussu tuo tibi per hāc successio[t] quæratur, iure concessam habes facultatem. S. xvj. Cal. Ian. Sirmij AA. Cons.

¶ DE NECESSARIIS SERVIS HAEREDIBVS INSTITVENDIS. ¶ *Quia quædam specialia in seruis institutis seruantur: ideo de his specialiter di 20 cit.*

Continuatio.

IS, qui.] CASVS. An debitor, qui soluēdo non est, seruum sibi necessariū hæredem instituere possit, quæritur? Respon. q nisi fuit alicui specialiter credito 30 ri pignori obligat[o], quo casu in eadem causa maneat, nec à debitore, liuatur: nec erit hæres, nec liber.

* *Nec ab eos & c.*

g ¶ Is, qui.] scilicet debitor multorum.

h ¶ Necessarium.] s. vnum tantùm: nisi in ca su, vbi etiam cum alio: vt 40 ff. de hęre. insti. l. ei qui. Quid autem si plures nominet? siquidē ordine, tunc primus: vt. ff. qui & à quibus. l. si quis habens. & de hæred. instit. qui non soluendo. si simul, tunc neuter: vt. ff. de hæredi. insti. l. qui soluendo.

† In nōnul lis exē. hæc l. cum serui. præcedit. l. is qui.

50 i ¶ Pignori.] scicet specialiter. secus si generaliter: vt infrà de ser uo pignor. dat. ma. l. ab eo. & ff. in quibus causis pig. taci. contra. l. est differentia.

k ¶ Fuisti.] tu serue.

l ¶ Permansisti.] secus enim si ipse seruus offerat pecuniam: vt. ff. 60 de hæredi. institu. l. pignori.

CVm serui.] CASVS. Si hæredem seruum tuum libertum appellando instituisti hoc modo, ille libertus meus sit mihi hæres. an sit liber, & institutio valeat, quæritur? Respond. quòd sic. legatum autem non valet, vt si dixisset testator, illis libertis meis relinquo decem non valet legatum, si sint serui: vt suprà de testamen. testamento mi 70 litis. & l. ex his.

m ¶ Appellatione.] imò etiam si simpliciter: vt infrà eodem. l. penulti. Sed contra, suprà de hæredi. instit. l. cùm proponas. sed ibi communis, hîc proprius instituentis. Item hîc sciens, ibi errans: vt. ff. de milit. testa. l. neque. §. si seruum.

n ¶ Scripti essetis.] à domino vestro.

o ¶ Quod in legato.] id est dicere si lego secundum Ioan. modò his verbis, lego tali liberto meo. x. non erit per hoc liber.

p ¶ Habet.] vt suprà de testa. mili. l. ex his.

80 SI tutor.] CASVS. Tutor si ancillam pupilli contubernio sibi adiunxit, & hæredem instituit: an præiudicetur pupillo, quo magis sibi auferatur dominium ancillæ? Respon. quòd non: sed si ea adiret hæreditatē, eam acquirit domino iussu suo.

q ¶ Instituit.] eam ancillam.

r ¶ Potuit.] sic. ff. pro empto. l. qui fundum. §. si tutor. & ff. de furt. l. interdum. ij. §. fina.

s ¶ Aditione.] scilicet ancillæ tuæ, iussu pupilli.

t ¶ Successio.] tutoris.

CVm quidam.] CASVS. Testamentum fecisti, pupillum filium tuum instituisti: seruo tuo directis verbis libertatem dedisti. in secundo gradu eundem filio tuo impuberi nulla facta mentione libertatis substituisti. an filio tuo impuberi ex substitutione sit hæres necessarius, cui in eodem gradu non est libertas relicta, & hæreditas: huic autem ex testamento paterno videtur relicta libertas, ex pupillari hæreditas? Dicit ergo imperator quòd viuo filio fit liber: quia hoc voluit testator. eo mortuo, fit ei hæres necessarius: quia hoc voluit testator.

a ¶ Pupillum.] qui & filius erat in potestate.

b ¶ Sine libertate.] id est non facta mentione libertatis.

c ¶ Alium & alium.] ex paterno enim testamento videtur quòd sit cõsecutus libertatem: ex pupillari, hæreditatem. Nam & in fideicommissaria hæreditatis restitutione video interesse, an ab eodem gradu relinquatur libertas, & fideicommissaria hæreditas seruo, an à diuersis: vt ff. ad Trebellia. l. si res. §. si seruus. & facit ad. l. istã ff. de vulga. & pupil. substitutio. l. sed & si plures. §. quos.

d ¶ Quia & hoc.] scilicet quòd esset necessarius hæres mortuo pupillo.

QVidã.] CASVS. Si testamentum fecisti, & duos hęredes instituisti: vnum ex vna dimidia, scilicet libertum: seruum verò ex alia, nulla facta mentione libertatis: & eum posteà Titio legasti vel antè: & posteà eum hæredem instituisti: an valeat institutio vel legatum, & an isti Titio acquiretur? olim erat altercatio: cuius erat materia dubitationis, quòd seruus erat sine libertate institutus. ne autem dubitationi remaneat locus, dicit imperator quòd seruus hæres institutus, nulla facta mentione libertatis, præsumitꝰ liber: cùm ex ipsa datione tutelæ testator voluisse eum liberũ esse præsumatur. & hoc in prima. An autem si seruus in testamento fuerit pro parte institutus, in codicillisque fuerit ei libertas relicta: an valeat institutio, & sit liber & hæres? Respon. quòd hæres est & liber. ex quo enim hæres est institutus, nec in testamento, nec in codicillis est libertas relicta: præsumitur tamen liber: ergo & hîc. secus in legato sine libertate relicto seruo, non eo ipso ꝙ sibi legatum relictũ est, efficitur liber: cùm hærędi nulla pateat facultas auferendi legatũ. & hoc in secunda. Si autem seruum legasti in priori testamento, & filium tuum impuberem instituisti, & ei seruum sine libertate substituisti: quæritur an valeat substitutio: & per seruum hæreditas mortuo pupillo intra pubertatis tempora legatario quæratur: aut in serui persona valeat vt sibi acquirat: an verò valeat quòd sine libertate facta est? Respond. quòd legatum est in suspenso: quia si mortuus fuerit impubes, locum habet substitutio: & erit seruus liber & hæres, nec legatario acquirit. si impubes ad pubertatem peruenerit: euanescit substitutio, & transit seruus in dominium legatarij. si enim in suspenso esset libertas, si facta fuisset substitutio cum libertate: ita & cùm sine adiectione libertatis facta est, vt adueniente conditione sit hæres, & liber, & seruus substitutus.

¶ *Licet seruus pupillo substitutus à gradu institutorum adeuntium sit consecutus directam libertatem: tamen posteà ex substitutione pupillari efficitur pupillo hæres necessarius. hoc dicit. Alex. post Sali.*

Impe. Iustinianus A. Iuliano præfecto prætorio. LEX IIII.

CVm quidam suum pupillũ[a] hæredem instituit, & seruo directis verbis libertatem reliquit, & in secundo gradu, in quo pupillarem substitutionem faciebat, ipsum seruum sine libertate[b] pupillo suo substituit: quærebatur inter prudentes, si ex huiusmodi substitutione hęres necessarius pupillo existeret? Causa enim altercationis ex vetere regula orta est, qua omnibus placuerat hunc seruum necessarium hæredem domino fieri, cui in eodem gradu & hæreditas & libertas relinquebatur. In præsenti autem non in vnum tam libertas quàm substitutio cõgregata est, sed in alium[c] & alium gradum. ¶ Nobis itaque eandem altercationem decidentibus mirabile visum est, si quis putet ex huiusmodi scrupulositate impediri testatoris voluntatẽ, maximè domini, & existimet non fieri seruũ hæredem necessarium: sed ei licentiam præstet, & libertatem consequi, & hæreditatẽ respuere, & domini voluntati reclamare. Qui si hoc * facere tentauerit: etiam puniẽdus est. sit itaq; & viuo pupillo liber: quia testator hoc voluit: & mortuo pupillo necessariꝰ hæres, quia & hoc[d] voluit testator. Dat. xv. Calend. Decembr. Constantinopo. Lampadio & Oreste VV. CC. Cons.

* Deferre.

¶ *Institutio facta de seruo proprio, tacitè eidem tribuit libertatem, sicut tacita tutoris factio de eo: nec reuocatur per simplex legatum de eo posteà factum. hoc dicit. Sali. Vel sic: Tacita libertas uel expressa præualet legato. hoc dicit secundum Iaco. Butr. Vel sic: Si seruus fuerit hæres institutus in totum uel in partem, uel tutor datus, erit hæres ac tutor: & utroque casu erit liber: licet de libertate nulla fuerit facta mẽtio in testamẽto, nec reuocatur libertas per simplex legatum de eo posteà factum. hoc dicit prima pars usque ad. §. sed cùm ueteres. Alexan.*

Idem A. Ioanni præfe. præto. LEX V.

QVidam cùm testamentum conderet, duobus[e] hæredibus scriptis, vnum[f] quidem ex parte instituit[g], seruum autem suum, cuius & nomen addidit, ex reliqua parte sine libertate[h] scripsit hæredem, & posteà eundem seruum alij legauit, vel post institutionem hæredis[i] seruum per legatum alij assignauit, & tunc hæredem eum sine libertate[k] instituit. Dubitabatur si huiusmodi legatum vel institutio aliquas vires posset habere, & cui acquiratur legatum vel institutio. Dubitationis autem materia erat, quòd adhuc seruum suum constitutum, hæredem sine libertate scripserat. & tanta inter veteres exorta est contentio, vt vix possibile sit videri eandem decidere. Sed antiquitatem quidem hæc altercantem relinquendo †, nobis alius modus huius decisionis inuentus est: quia semper vestigia voluntatis sequimur testatorum. ¶ Cùm igitur inuenimus nostro iure hoc esse inductum, vt si quis seruum suum tutorem filijs suis reliquerit sine libertate, ex ipsa tutelæ datione præsumatur etiam libertatem ei fauore pupillorum imposuisse[l]: quare non hoc etiam in hæreditate & humanius & fauore libertatis inducimus, vt si quis seruum suum scripserit hæredem sine libertate, omnino ciuis Romanus efficiatur: quo inducto[m], neq; acquisitio, neque tam effusus veterum, atque inextricabilis tractatus locum habeat? Neque enim ferẽdum est supponere[n] quosdam[o] esse ita supinos[p], vt eundem seruum & hæredem instituant sine libertate, & iterum alij per legatũ eundem seruum assignent[q].

† Aliâs relinquẽdũ est, nobis autẽ alius mod. &c.

¶ *Vtiliter datum, ex inutili confirmatione non uitiatur. hoc dicit. Iaco. Butrig. secundum Bald. Vel sic: Simplex hæredis institutio facta de seruo in testamento, non uitiatur: licet posteà libertas relinquatur in codicillis, in quibus dari non potest hæreditas: & hoc ideo, quia per simplicem institutionem factam in testamento, intelligitur relicta libertas. hoc dicit secunda pars usque ad. §. illo. Alexan.*

¶ Sed cùm veteres & aliam proposuerunt ambiguitatem dicentes, si quis seruum suum in testamento quidem hæredem ex parte sine libertate scripserit, in codicillis autem libertatem ei reliquerit: si possit institutio valere, & ille tã hæres quàm liber fieri, ne videatur per codicillos hæreditas confirmari, in quibus hæreditas dari[r] secũdum veteres regulas non potest. ¶ Nos itaque in tali dispositione, licet in codicillis fuerit

e ¶ Duobus.] id est libero & seruo: vt subijcit.

f ¶ Vnum.] scilicet liberum.

g ¶ Instituit.] quasi dicat legauit eundem vel antequàm institueretur, vel post.

h ¶ Libertate.] id est sine mentione facta libertatis. Nam si cum libertate instituisset, siue antequàm legaret, nõ reuocaretur per legatum: siue postquàm legauit, sicque reuocauit legatũ: vt. ff. de libe. & posthu. l. si ita. §. regula. nec esset aliqua dubitatio.

i ¶ Hæredis.] scilicet extranei.

k ¶ Sine libertate.] dic vt suprà.

l ¶ Imposuisse.] Not. ex ipsa datione tutelæ est liber: vt hîc, &. j. de fideicõ. lib. l. & si non adscripta. &. ff. de fideicõ. liber. l. generaliter. §. si quis tutorem. & insti. qui testa. da. tu. pos. in prin. Itẽ non obstat huic. l. insti. de hære. insti. §. seruus autem à domino. quia ibi alienauit in vita: hîc in morte instituit, & posteà legauit. Sed si primò ĩstituit, & posteà legauit: nonne videbitur destitisse à prima voluntate: vt. ff. de vulg. substi. l. si quis enim quęe? Respõ. nõ est ita: vt ff. de libe. & posth l. si ita. §. regula. & de lega. ij. l. si idẽ. nisi in casu: vt. ff. de leg. j l. seruum. §. si idem.

Seruus ex datione tutelę liber fit

m ¶ Inducto.] id est ista tali quæstione expedita, scilicet quòd debebat esse liber & hæres.

n ¶ Supponere.] id est significare.

o ¶ Quosdam.] testates.

p ¶ Supinos.] certè imò is, de quo suprà dictum est ita fuit supinus. sed dicit hîc sine libertate. i. vt nolit eũ cõsequi libertatẽ, & vt non præsumatꝰ ei dedisse libertatẽ.

q ¶ Assignent.] testantes.

r ¶ Dari.] directè, sed per obliquũ potest: vt. j. de codicil. l. hæreditatẽ. &. ff. ad Treb. l. Scæuola.

Scripta.

a ❡ Scripta.] f.libertas.
b ❡ Cum tanta] argu. à maiori.q.d.cùm instituit eum hæredem, & nihil dixit de libertate,erit hæres & liber:multòmagis quando dixit cum libertate:quàuis non in testamento,sed in codicillis.

Argumentũ à maiori ê validum.

c ❡ Effusa est.] vt.s. eo.in prima parte.l.

✱ Nomi-nus.

d ❡ Relicta.] vt nihil de libertate sit dictum.

e ❡ Libertatem.] id est nulla mentione de libertate facta.

✱ Seruis sui.

f ❡ Maneat in seruitute.] vt.ff.de adime.lega. l.& si träserã.&.j.de fi-20 deicõ.l.ex fideicõmisso. &.ff.fam.ercif.l.ex pte.§. seruo.&.de manu.testa.l. qui potuerũt,&.ff.de leg. iij.l.si legatarius.§.j.& in fi.de leg.§.an seruo.

g ❡ Donent.] quod certè si fecerint,id est nõ dederint legatum à testatore:opinione suã aggra-30 uant: huius tamẽ relicti nulla petitio est.fic.s. de relig.l.militis. & sic non est cõtra.j,dẽ leg.seruis. Alij dicũt ꝙ non valet legatũ:vt ibi.nisi sit modicũ, vt hic.Alij dicũt ꝙ nullũ valet nisi ad alimẽta relictũ:vt.ff.de ali.lega.l. seruos.& tunc officio iu-40 dicis petit:sed certè ibi alieni,non hæredis serui erant:vt.ff.de liber.cau.l. seruos.In nostro ergo casu nec in alimẽta valebit & hic dicit,ad exhortatione,non coactione dicit:vt primò dixi. Quid ergo si seruũ sub conditione liberum esse iussit, 50 & ei legatũ dedit?Si qui dem cõditionem extitu-rã certũ est,tenet legatũ: si verò incertũ est,legatũ est in suspẽso.si verò libertas propter cõditione est incertã,ipso iure mortem necesse legatũ,vt.ff.de mat. testl.l.si quis ita sit legat°, &.l.Stichus.Itẽ contra.ff. 60 de ma.testl.l.diuus pius. in eo ꝗ hic remanet seruus, tamẽ habet præcisè legatũ.sed ibi videt repetita conditio libertatis. sic.ff.de cõdi.insti.l.cum seruus.

Legatũ ser uo proprio factum siue libertate,an valeat.

✝ Aliãs, vt liberalitate testatoris seruiles labores &c.

h ❡ Definitio.] vt intelligatur liber ex substitutione, licet aliqd non sit 70 dictum de libertate.

i ❡ Legauerit.] & filiũ suum pupillum hæredem instituit.

k ❡ Eum.] f.seruum.

l ❡ Euentũ.] hoc ideo ꝗa incertũ est an cõditio libertati appofita existat. alioqn si certũ esset eam 80 extiturã ab initio,inutile esset legatũ seruo:vt.ff.de le.j.l.si post mortẽ.§.fi.& de ma.testl.l.si peculium plegatũ.§.si seru°.in legato si relicto ab extraneo ipsi seruo cui à domino relicta est libertas, nulla fit suspẽsio:vt.ff.de leg.j.

scripta [a], & libertatem & hæreditatem simul seruis per nostrã liberalitatem & benignam interpretationem indulgemus,vt gratulentur cùm nõ serui remaneant, sed & liberi & hæredes efficiantur:cũ tanta [b] in eos nostri ✱ numinis beneuolentia effusa [c] est,vt & si libertas ei neque testamento, neque codicillis data sit,tamẽ hæreditate ✱ seruis relicta [d],quasi in iũctã esse libertatẽ [e] videri posfit,

❡ *Aliquid debetur ex urbanitate,quod non debetur obligationis necessitate.h.d.Bald.uel sic: Licet legatum factum seruo proprio sine libertate,nõ ualeat de rigore iuris:nec ulla actio pro illo competat, impius tamen & ingratus est hæres,qui illud soluere negat.hoc.d.usque ad.§. quæ iuris.Alexan.*

❡ Illo videlicet obseruando,vt si legatum vel fideicommissum eis sine libertate relinquat,maneat [f] in seruitute:non tamen ita impij hæredes existant, vt liberalitatẽ, † testatoris & seruiles labores debita remuneratiõe defraudare conentur,& non derelictũ,licet adhuc seruis constitutis,donent [g],

❡ *Secundus gradus inducit suspensionem in primo,& uidetur ordo conuersus:sed non est propter libertatem.h.d.Bal.uel sic: Hæc est ultima pars, quæ hoc intendit: Si seruus à primo gradu legatus est, & postea pupillariter substituatur: pendet legatum ex euentu pupillaris conditionis: quia si conditio eueniat erit liber, & hæres pupillo: & legatum deficiet,aliãs autem ualebit legatum.h.d.usque ad finem.Alex.*

❡ Quę iuris nostri definitio [h] etiã ad aliam speciem dubitatam benignè extendatur.Si quis etenim testamẽto principali seruum suũ cuidã legauerit [i], in pupillari autem substitutione eundem seruũ filio suo sine libertate substituerit,quærebatur,siue vtilis esset talis substitutio:& per seruũ legatũ substitutio post mortem pupilli legatario acquirat: siue inutilis esset huiusmodi substitutio,quia sine libertate in seruũ propriũ facta est?Melius itaque nobis videtur,legatario eum [k] nõ statim acquiri sancire,sed expectãdum esse substitutionis euẽtũ [l].& si quidẽ pupillo mortuo,locus fuerit substitutiõi:& liber & hæres efficiat. sin autem substitutio minimè locũ habuerit,forsitan pupillo iam in pubertatẽ perueniente:tũc ad legatarij dominiũ transeat.Quẽadmodum enim veteres,si cum libertate substitutio fuisset,hoc inducebant [m], quatenus [n] in suspenso fiat libertas, & statuliber intelligatur: ita & ex nostra interpretatione, & sine adiectione libertatis in substitutione, & liber hæres pupillo existat. D.ij.Calend.Maij Constantinopo.post consulatum Lampadij & Orestis VV.CC.

❡ *Si seruo purè instituo à domino relinquatur libertas sub conditione,quæ non existat:si quidem erit potestatiua:non erit hæres, nec liber. Si autem casualis uel mista,& per eum non stat quo minus existat,erit liber, & non hæres,si hæreditas est soluendo.sed si non est soluendo, erit hæres & liber.hoc dicit ista lex singularis. Alexand.*

Idem A.Ioanni præf.præ. LEX VI.

Decisione [o] nostra,quam fecimus, sanciẽtes eum, qui à domiuo suo sine libertate hæres instituitur, videri libertatem accepisse,in propria firmitate durante si quis seruum suum purè quidem hæredem instituerit, libertatem autem sub conditione ei donauerit: si quidem conditio talis sit, quæ in potestate serui posita est, ille autem eam neglexerit,minimeq; compleuerit: & libertate eum & hæreditate sua culpa [p] defraudari. Sin autem casualis conditio est, & ex fortunæ insidijs defecerit: tunc humanitatis intuitu libertatem quidem ei omnimodo competere [q]: hæreditatem autem, si quidem soluendo sit, ad alios venire quos leges vocant, si non aliquis fuisset substitutus. Sin autem soluendo non sit [r]: vt necessarius hæres institutus simul & libertatem & hæreditatem obtineat. Tunc enim secundum definitionem tàm veteris quàm nostræ decisionis & liber & hæres necessarius existat. Dat.ij. Calen. Augusti. Constantinopol. post consulatum Lampadij & Orestis VV.CC.

TIT. XXVIII.

De liberis præteritis, vel exhæredatis.

❡ *Exhæredatio ab omnibus gradibus facta expressè uel tacite, facit ualere gradus,qui aliãs ratione præteritionis uitiarentur.& in dubio intelligitur facta ex omnibus gradibus,si est facta post omnes gradus,nisi de contraria ratione appareat,hoc.d.Alex.post Bal.& Sali.*

Impe.Antoninus A.Fauiano. LEX I.

Cum post omnes hæredũ gradus [s] exheredatio scribit,si adijciat testator,ab oĩb° se gradib° exhæredare:non dubitatur iuri satisfactũ esse.Et ideo etiam si id [t] non adjiciatur,appareat tamen eum id eo consilio [v] scripsisse, † vt ab omnibus exheredaret: rectè factum

l.si post mortem.j.respõ. Azo.& facit.ff. de fideicom.lib.l.si seruus.&.ff. de vulga.sub.l.si quis.in prin.& de lega.j.l.si fundum.j.§.cum Itatu.

m ❡ Inducebant.] & non aliter,nec obst.ff.de ma.testa.l.diuus pius.quia 10 ibi per priuilegium fuit indultũ.Vel verius: alius est ibi casus.

n ❡ Quatenus.] p vt.

o ❡ Decisiõe.] *CASVS.* Si seruum tuum purè instituisti: & sub cõditione ei libertatẽ reliquisti:quam implere potuit, & noluit:puta si 20 daret.v.an fiat hæres & liber,quæritur? Respon. ꝙ non. si autem conditio fuerit casualis: puta si nauis venerit ex Asia, sub qua fuit libertas sibi relicta:hoc retento quod fuerit hæres institutus: aut hæreditas est soluendo, aut non.Primo casu 30 erit liber,& veniet hæreditas ad pximum agnatum defuncti:nisi facta fuit substitutio: quo casu vocabit substitutus.Secũdo casu erit liber seruus, & hæres necessarius.

o ❡ Decisione.] vt.s.l. proxi.§.cùm igitur.

p ❡ Culpa.] vt & aliãs. 40 j.de ma.testl.l.fi.§.si verò quidam.

q ❡ Cõpetere.] sed qua volũtate?dic ex institũne.

r ❡ Soluẽdo nõ sit.] sic.ff.de mino.& si sine. §.sed ꝙ Papinianus.

❡ *DE LIBERIS PRAETE.* ❡ *Quia in testamẽtis exhæredantur* 50 *& prætereuntur liberi. ideo dicit de hoc.*

Continuatio.

Cum post.] *CASVS.* Si testm̃ fecisti,& hæredes instituisti, & eis inuicẽ substituisti,si filiũ exhæredasti & adieci sti,ab oĩb° gradib° institõ-60 nis siue substitutionis filium meum exhæredo: an valeat testm̃, quærit? Rñ.ꝙ sic. Si autẽ hoc expressisti,alio autẽ modo, qd semp psumit:nec admittit pbatio in cõsequẽtia,si taceat: vt.ff.e.l.iij. in fi.appareat aũt te hoc voluisse,valebit testm̃. vñ si tu oẽs instituisti,& eos ad 70 inuicẽ substituisti, & filiũ exhæredasti:abvtroq; gradu iudicabit exhæredat°:qa idẽ sunt instõ & substõ.& est rõ:qa magis exhæredet à gradu institutiõis,quàm substitutionis:ergo ab vtroq;.

s ❡ Gradus.] primus gradus dicit institutorũ. 80 secũdus,substitutorũ. & sic de singulis:vt insti.de vulg.substi.in prin.

t ❡ Si id.] i.si nõ expressit testator velle ab oĩbus gradibus exhæredare.

v ❡ Consilio.] i.animo.

† Nota in testamentis omnino sequendã voluntatem testatoris.

quod præsumitur: nisi dicat se ab vno exhæredare: vt. ff. eo. titu. l. iij. §. fin. &. j. subijciet statum.

a ¶ Proinde.] quod dixit in genere, dicit in specie.
b ¶ Institutis.] hic est primus gradus.
c ¶ Substitutis.] hic est secundus.
d ¶ Exhæredauerit] & sic post omnes gradus.
e ¶ Ab vtroque.] scilicet institutionis & substi-10 tutionis.
f ¶ Instituti.] sunt scilicet & qui substituti.
g ¶ Nulla.] videtur ergo ab omnibus exhæredasse, nec probatio in contrarium admittitur: vt. ff. de verbor. oblígat. l. Titio. in fin. a Et nota quòd exhæredatio quandoque 20 fit ante omnes gradus, & tunc ab omnibus videtur exhæredasse: vt. ff. eo. l. iij. §. an hæredis. quandoque post, & tunc idem vt hîc. quandoque inter gradus: vt inter institutum & substitutum, & tunc idem. vt. ff. eodem. l. iij. §. sed etiam inter. Sed 30 ibi subaudiunt quidam, nisi testator dicat quòd vel à primo tantum gradu exhæredet, vel à secundo: quia tunc ille gradus à quo exhæredat, valeat: alius non, à quo non exhæredat: & sic intelligût. ff. eodem. l. iij. §. finali. & de iniust. test. l. iij. §. final. 40 Sed nos dicimus secundû Azo. & B. quòd sic dicere non potest: quia sic à persona certa exhæredasset: scilicet instituti vel substituti, quod non valet: vt ff. eodem. l. iij. §. nisi forte. Sed tu dic à persona non potest: à gradu vno toto potest: vt not. ff. eo-50 dem. l. iij. §. filius. quandoque sit inter gradum: vt inter vnum institutum & alium: vel inter vnum substitutum & alium: & tunc ab eo gradu toto valet: vt. ff. eodem. l. iij. §. filius. in alio non valet. Et sic euenit mirabile, quod incipit valere testamen-60 tum quandoque ab institutione, quandoque à substitutione: vt. ff. de iniust. testa. l. pe. & sic intelligo. ff. eo. l. iij. §. fina. de iniust. test. l. iij. §. fin. A re autem certa non valet exhæredatio, licet valeat institutio: vt. ff. eodem. l. cûm quidam. & suprà. de hæredi. insti. quoties.

† Filiam.

a Tu dicas secûdû communiter dicto. hîc quo imo admittitur probatio in contrarium: vt ar. s. de te. mili. l. in testamento. j.

testamentum videtur. ¶ Proinde[a] cùm paterfamilias filijs institutis[b] & inuicem substitutis[c], filium † exhæredauerit[d], intelligendus est exhæredationem ab vtroque[e] gradu fecisse. Nam cùm ijdem hæredes instituti[f] sunt: nulla[g] ratio reddi potest quare videatur in posteriore tantùm casu exhæredare voluisse PP. vj. Caleud. Iul. Chilone & Libone Cons.

¶ Nepos qui post mortem patris incipit tenere primum locum in suitate, si reperitur præteritus, testamentum rumpit. Alexand.

Imperator Alexander A. Heraclidæ.

LEX II.

Si auus tuus, qui patrem tuû & nouercam[h] æquis portionibus[i] hæredes instituit, cum te[k] quoque haberet in potestate, testamento nominatim non exhæredauit: mortuo patre tuo viuo[l] auo, sine[m] impedimêto legis Velleiæ succedendo in patris tui locum, rupisti aui testamentum, & ad te hæreditas eius tota pertinuit. PP. vj. Id. April. Fusco. ij. & Dextro Cons.

¶ Interpretatio non debet fieri ad literam, sed ad sensum: quia sensus verbis præualet. Bald. uel sic: Qui alienus à substantia testatoris esse præcipitur, exhæredari dicitur. hoc dicit. uel sic: Vbi mens est certa, non curatur interpretatio à mente aliena. hoc dicit. Salice. uel sic: Ad exhæredationem inducendam, sufficiunt quæcunque uerba, per quæ constat, quòd testator uoluit filium à sua hæreditate esse alienum. hoc dicit. Alexander.

Imp. Iustinianus A. Ioanni præfecto prætorio.

LEX III.

Si quis filium[n] propriû ita exhæredauerit[o], Ille filius meus alienus meæ substantiæ fiat, talis filius ex huiusmodi verborum

Si auus.] CASVS. Si auus tuus patrem tuû & nouercâ ex æquis 70 portionibus hæredes instituit, nec te nominatim exhæredauit, sed inter cæteros, dicendo: cæteros liberos meos exhæredo. an patre tuo mortuo, auo tuo viuo, beneficio legis Velle. in locum patris tui succedens, rumpere posis testamentum, quæritur? Respon. quòd sic. & tota eius hæreditas ad te pertinebit, sed non beneficio legis Velleiæ, sed huius constitutionis: vt insti. de exhære. libe. §. j. &. §. posthumorum. in fi. vel sic: ponens eum, nec inter cæteros exhæreda. sed præteritum. tunc fortè beneficio legis Velleiæ tibi succurretur. & hoc videtur hæc lex innuere.

h ¶ Nouercam.] scilicet patris tui vxorem.
i ¶ Portionibus.] id est quemlibet in dimidiam.
80 k ¶ Cum te nepotem.]
l ¶ Viuo auo.] quid autem si post mortem aui decessit pater? Respon. non rumpitur testamentum: vt. ff. de liber. & posthu. l. si quis posthumos. §. j. & §. de inoffi. testa. l. si quis filium.
m ¶ Sine impedimento.] id est lege Velleia concedente secundû quosdam. Melius c ergo dixisset cum auxilio legis Velleiæ. Nam non tantùm non impedit, sed etiam suas vires sibi ex toto porrigit: vt sui patris locû obtineat, & aui testamentum expugnet: vt. ff. de iniust. testa. l. posthumorum. & institu.

b Idê bart. b. P. & An.
c Istam se quuturbar. bal. & oês vltramontani: licet oês sint in se verè. bar. reprobatur tamen per P. & Ias. hîc quia tex. debet propriè intelligi. na

de exhæ. lib. §. posthumorum. Sed illud fortè ideo dixit: quia certus modus instituendi vel exhæredandi, per legem Velleiam est introductus. Vnde non videbatur debere habere beneficium legis Velleiæ: cùm ita non esset institutus: vt. ff. de libe. & posthu. l. Gallus. in principio. vel aliter beneficium legis Velleiæ in his locum habet ex verbis legis Velleiæ, qui nascuntur mortuo patre, & viuo auo: sed ex interpretatione legis Velleiæ, habet[d] & ille qui natus est viuo patre & 10 auo: vt dicta. l. Gallus. §. nunc de lege. Tu dic verius, ideo nepotem istum videri repellendi per legem Velleiâ, quia exhæredatus erat inter cæteros[e], vt innuit hæc litera quod sufficiebat per antiqua iura, & per legem Velleiam. & sic per 20 eam valet exhæredatio, & impeditur. Sed hodie exhæredandi sunt nominatim omnes: vt hîc, & institu. de exhære. libe. §. posthumorum. in fin. §. ibi, ne ergo &c. &. j. eo. l. finali, in princi. ibi, & inter nepotes &c. &. §. fancimus. & sic hîc habetur 30 mentio noui iuris.

conceptione non præteritus, sed exhæredatus intelligit[p]. Cû em manifestissim[o], est sensus[q] testatoris, verborû îterpretatio[r] nusquâ † tantû valeat vt melior sensu[s] existat. D. X. Cal. Mart. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis. VV. CC.

¶ Hæc lex est obscura, & hoc intendit: Sublatis aliquibus uitijs antiquis, hodie idem statuitur in filijs maribus quod in fœminis: & econtra, tam in successionibus ex testamento quàm ab intestato, & in iure dicendi nullum, uel contratabulandi, ac etiam in modo exhæredandi: quod obtinet etiam in nepotibus & in iam natis uel nasciturís. Salice. Vel sic: Fœminæ exæquantur masculis, & nepotes filijs, & posthumi iam natis: ut eodem modo sint instituendi omnes, & eodem modo debeant exhæredari: & si præterantur, eadem habent remedia rumpendi: licet de media iuris prudentia, masculi essent melioris conditionis quàm fœminæ in pluribus. Primo quia licet ab intestato essent pares, si tamen fiebat testamentum, plus erat relinquendum masculo quàm fœminæ pro sua legitima. & si exhæredabantur, debebant masculi exhæredari nominatim: fœminæ autem poterant exhæredari inter cæteros. Si uerò præteribantur instituto extraneo, poterat masculus totum testamentum impugnare, & tam de iure ciuili quàm per bonorum possessionem de iure prætorio, & totam hæreditatem consequi: fœmina uerò non impugnabat testamentum, nisi pro dimidia per ius accrescendi, & de illa dimidia cogi poterat etiam ad solutionem legatorum, usque ad dodrantem illius dimidiæ: & sic remanebat sibi tantùm uncia cum dimidia totius hæreditatis, quæ dicitur sescuns, & erat deterioris conditionis quàm si fuisset exhæredata, quo casu habuisset querelâ in toto, nisi ei fuisset relicta quarta pars totius. & similiter nasciturí erât alterius conditionis quàm iam nati, in modo exhæredationis. sed hodie idem ius seruatur in omnibus. & debent exhæredari nominatim nepotes & posthumi, sicut filij iam nati. hoc dicit. Alexand.

Idem A. Ioanni præf. præ.

LEX IIII.

Maximum vitium antiquæ subtilitatis psenti lege corrigimus, quæ putauit alia esse iura obseruáda î successió paretû,

Si quis.] CASVS. Si pater in testamento dixerit, filium meum volo esse alienum à substantia mea. an exhæredatus intelligatur: an præteritus verbis his? Respon. quòd exhæredatus. cùm enim sensus testatoris appareat, verbo-40 rum interpretatio requirenda non est.

n ¶ Filium.] alio instituto hærede.
o ¶ Exhæredauit.] & alium filium vel extraneum hæredem instituit.
p ¶ Intelligitur.] nam præterire[f], est nullam de 50 eo facere mentionem: vt institut. de hæredi. quæ ab intest. §. eadem. sed his verbis &c. vt. ff. de hære. instit. l. his verbis. Accursius.
q ¶ Sensus.] id est mês.
r ¶ Interpretatio.] id est verus sensus[g], qui nô præteritionem, sed exhæ-60 redationem designat.
s ¶ Sensu.] vt. ff. de adi. lega. l. tertia. §. conditio. &. xxxviij. distin. ca. sedulò[h]. Sed argu. contra. ff. de vsufruc. leg. l. si alij. in fine. & de re iudic. in summa in principio.

Maximum.] CASVS. In hac. l. sex vitia recitâtur, quæ ex ipsa recipiunt emendationem: quæ secundum antiqua iura circa successio-70 nem, exhæredationem, & præteritionem liberorum fieri consueuerunt. Primû, cùm filij tâ masculi quàm fœminæ sine delectu ab intestato succederêt, circa dispositionem testamentaria inæqualia iura receperût. sed quæ vel qualia, nec hæc lex, nec alia recitat expresse. Secundum, quòd filij nominatim exhæredebantur: & filiæ inter cæteros. Tertium, quòd circa exhæredationem nepotû ex filijs, iura prætoria & ciuilia variè statuerunt. Quartum, si filius in potestate constitutus foret præteritus ipso iure, de iure ciuili paternum euertebat testamentum: vel de iure prætorio per bonorum possess. filia verò præterita, per ius accrescendi non insolidum, sed pro dimidia illud rumpebat, supposita tamen legatis præstâdis ab instituto hæredi relictis, vsque ad dodrante suæ semis-80 sis. admittebatur tamê insolidû de iure prætorio ad patris successiône per bonor. possess. hoc tamê beneficio per constitutionê diui Antonini: ad ius antiquû iterû redacto, & ex hoc emergebat quintû vitiû, puta quòd filia præterita, quæ paternâ nô meruit indignatione, magis grauabat quàm exhæredata: quod fieri cõsuenit ex culpa. Si ponas hæredê institutû legatis pluribus oneratû, maximè cû hodie per cõstitutionê Iustiniani aucta quarta sit: quadoq; in triête, quandoq; in semissem. Videns igitur Iustinianus quòd introducentes huius differentias, potius naturam accusarent, quàm iura statuerent: sanciuit tam in testamentu,

lex Velleia ,puidet ne testamenta rûpâtur: in l. Gallus. §. ille casu. ver. si. ff. eo.
† Aliâs, nû quam.
d Imo ex verbis secû di capitis legis Velleiæ vt per la in preludijs. §. nûc de le ge. hic alle. e Istam sequitur Ang. hîc & qui dicatur sic. ri inter libe ros. vide gl. in. §. j. in fi. de exhæ re. libe.

f Ista glo. reprobatur: quia dicitur præteritus, nisi institua tur vel exhæredatur. Bar. Ang. & Ias.

g Ponit tra tionê dubitandi. Alex.

h Et canô Marcion. j. quæst. j.

mento,quàm ab inteſtato:filiũ & filiam pariter debere vocari.& hoc ad primum.& ſimilibus verbis pariter exhæredari.& hoc ad ſecundum.& hoc in vtroque caſu,tam ad neptes quàm ad nepotes ex filijs extenduntur.& hoc ad tertium.Item filiæ præteritæ vt filij contra tabulas habeant bonorum poſſeſſionem,ſi ipſæ fuerint emancipatæ:vel in ſacris poſitæ ipſo iure vt ſui euertant teſtamentum.& hoc ad quartum & ad quintum. In vltima parte dicit quòd tam circa exhæredationem poſthumarum filiarũ & amitarum differẽtia fuit: puta ꝙ ſi poſthuma exhæredaretur,aliquid ei relinquebatur:ꝙ in iam nata non fuit neceſſe. & hoc totũ reuocatur ad ſtatum maſculorũ ſuorũ hęredum.

a ❡ In fœminis.] primum vitium.

b ❡ Ab inteſtato.] ratio quare ſit vitium.

c ❡ Et alijs.] ſecũdum vitiũ:quia filij nominatim,filiæ inter cæteros.

d ❡ Nepotes.] tertium vitium.

e ❡ Alia.] i.alia vitia.

f ❡ Præterita.] quartum vitium? Vel dic ꝙ exemplificat primum.

g ❡ Accreſcendi.] id eſt accreſcebat ſiue dabatur ei ſemis eius,quod ab inteſtato erat habitura,& vſq; ad dodrantem eius ſemiſsis poterat grauari legatis: vt infrà ibi, cùm enim &c.

h ❡ Accipiebat.] non autẽ poterat dicere nullum:vt inſti.de exhære.libe.in prin.

i ❡ Accreſcendi.] accreſcebat enim,id eſt accedebat ei, & decreſcebat inſtituto.

k ❡ Et ipſa.] ſcilicet filia præterita.

l ❡ Legatis.] ab inteſtato relictis: ad inſtar filij qui petit contra tabulas.

m ❡ Ex prætore.] i. ex iure prætorio.

n ❡ Habebat.] ſ.filia.

o ❡ Coarctabat.] ſ.in bonorũ poſſeſſionẽ petẽda,inquãtum iure ciuili prius petebat,ſcilicet ſemiſſem petat per bonorum poſſeſſionẽ, & præſtet legata vſque ad dodrantem eius ſemiſsis,vt erat de iure primo ciuili: quã cõſtitutionem Antonini non habemus.

ſi ex teſtamento veniãt, in maſculis,et alia in fœminis [a],cùm ab inteſtato [b] ſimile ius vtriq; ſexui ſeruauerint. Et alijs [c] verbis exhæredari filium debere ſanxerunt, alijs filiã:& inter nepotes [d] exhæredãdos alia [e] iura ciuilia,alia prętoria introduxerũt.& ſi præteritus fuerat filius:vel ipſo iure teſtamentũ euertebat, vel contra tabulas bonorum poſſeſsionẽ in totum accipiebat. Filia autem præterita [f] ius accreſcẽdi [g] ex iure vetere accipiebat [h],vt eodem momento & teſtamentum patris quodammodo ex parte iure accreſcendi [i] euerteret, & ipſa [k] quaſi ſcripta legatis [l] ſupponeretur:ex prætore [m] autẽ habebat [n] contra tabulas bonorum poſſeſsionẽ in totum. Cõſtitutio autẽ magni Antonini eam in tantum coarctabat [o],in quantum ius accreſcẽdi [p] cõpetebat. Qui enim tales differẽtias [q] inducũt [r], quaſi naturæ accuſatores exiſtunt, cur nõ totos [s] maſculos generauit, vt vnde generarẽtur, nõ fiãt [t]. Nam hoc corrigẽtes, maiorũ [v] noſtrorum ſequimur veſtigia [x],qui eandem obſeruationẽ colere manifeſtiſsimè viſi ſunt. Scimus etenim anteà [y] ſimili modo & filiũ & filiã,& alios omnes inter cæteros [z] exhæredatos ſcribere eſſe conceſſum. ♁ Tum etiã centũuiri [a] aliã differentiã introduxerunt [b]: & ex hac iniquitate vitiũ emerſit,quale ex libris Vlpiani, quos ad edictũ [c] prætoris fecit, inuentũ à Tribuniano viro glorioſiſsimo noſtro quæſtore,cæteriſq; viris facũdiſsimis cõpoſitoribus iuris enucleati,ad noſtras aures relatũ eſt. Nã cùm vltimũ adiutorium de inoffi

p ❡ Accreſcendi.] ſcilicet de iure ciuili.

q ❡ Tales differentias.] ratio quare ſint vitia oĩa pręter tertiũ pręcedẽtia.

r ❡ Inducunt.] ſcilicet inter maſculos & fœminas.

s ❡ Totos.] i.omnes.Et no.non licere [a] accuſare naturam : vt.j.de leg.hære. l.lege.xij.tabu.& inſti.de exhære.li.§.noſtra.

t ❡ Non fiant.] mulieres.

v ❡ Maiorum.] ſcilicet ab antiquiſsimis temporibus : vt in.l.xij.tabularũ: vt.j.de leg.hære.l.lege.

x ❡ Veſtigia.] quo ad æqualitatem maris & fœminæ.non quo ad exhæredationem.

y ❡ Anteâ.] id eſt antiquiſsimo tempore ante prædicta iura.

z ❡ Inter cæteros.] id eſt non nominatim.

a ❡ Centumuiri.] nota tria eſſe iura in filia. Primum quòd filia inter cæteros.Secundum quòd alijs verbis.Item de iure accreſcendi. Et dic centũuiri,id eſt ſenatores,qui centum numero erant:vt hîc, & ſuprà de peti.hære. l.fi.& eſt hoc quintum vitium.

b ❡ Introduxerunt.] introducentes petitionem hæreditatis acta prius querela.

c ❡ Ad edictum.] ſcilicet exponendum.

d ❡ Et nemo.] repete,cum &c.

♁ Tametſi

a Quia par cendum eſt vitio naturali.l fiumi num.ff.de dam.infec.

Senatores dicuntur cẽtumuiri.

e ❡ Ortus.] id eſt filius.Nam nati,filij dicuntur.Vel dic,id eſt fretus,quaſi dicat,qui habet aliud auxilium,non habet querelam:vt hîc,& inſti. de inoff. teſta.§.tam autem.

f ❡ Ad hanc.] ſcilicet querelam.

g ❡ Semiſſem.] id eſt eius partis,quam ab inteſtato haberet.

cioſi querela poſitum eſſet, & nemo [d] ex alio ortus [e] præſidio ad hãc [f] decurrere poſſet:inuẽta fuerat filia pterita minꝰ habẽs quàm filia exhæredata. Cùm eñ per cõtra tabulas bonorũ poſſeſsionem, vel ius accreſcẽdi,ſemiſſem [g] ſubſtãtiæ filia pręterita accipiebat,& omnibꝰ legata pſtare cõpellebat, ſcilicet vſq; ad dodrantẽ ſuæ portionis:remanebat ei ſeſcũcia [h] tãtũmodò ĩ ſua ſucceſsiõe. Quòd ſi fuiſſet exhæredata:quarta pars omnimodo totiꝰ ſubſtãtiæ [i] ei relinqui debebat.& quã iniuria dignã pater exiſtimabat,amplius habebat ea,quã taciturnitate in inſtitutiõe [k] pterijt.& ſi [l] ſecundũ noſtræ conſtitutionis [m] definitionẽ, quã de ſupplemẽto quadrãtis diſpoſuimus,repletio fuerat introducta: ſimili modo exhæredatæ [n] in quartã partẽ repletio accedebat. & ita [o] vitium permãſit, vt nec ex noſtra cõſtitutione emẽdationem aliquam ſentiret [p]. Sãcimus itaq; queadmodũ in ſucceſsionibus parentũ,quæ ab inteſtato deferunt, æqua lance & mares & fœminæ vocãtur [q]:ita & in ſcriptura teſtamẽtorũ eas honorari [r],& ſimilibꝰ verbis exhæredationes nominatim [s] procedere [t],& cõtra tabulas bonorũ poſſeſsionẽ talẽ habere [v], qualẽ filius vel ſuus [x] ♁ vel emãcipatus:vt et ipſa [y],ſi fuerit pterita, ad inſtar filij emãcipati vel ſui, vel teſtamẽtum ipſo iure euertat, vel per cõtra tabulas bonorũ poſſeſſionẽ ſtare hoc non patiatur [z]. Et hæc [a] nõ ſolùm in filiabus obtinere,ſed etiã in nepotibꝰ & neptibus & deinceps obſeruari cẽſemus, ſi tamẽ ex maſculis progeniti [b] ſunt.

h ❡ Seſcuncia.] i. vncia & dimidia:vt.ff.de inoff. teſt.l.Papinianus.§.pinde ſi ſint. & hoc facta relatione ad totũ:quod ab inteſtato erat habitura, cùm primò vnus ſemis ei auferatĩ,poſteà dodrãs remanentis ſemiſsis.

i ❡ Totus ſubſtantiæ.] i.totius ſibi debitę portiõis ab inteſtato.pręterita verò habebat dimidiam illius portionis : & in dodrãte illius dimidiæ grauabatur ad legata. Hęc tñ iniuria alibi reperitur:vt.ff. de cõtra tabu.l.nõ putauit.in fi.[b] nã & emãcipatus filiꝰ ſi fuit præteritus,& petat cõtra tabulas certis pſonis præſtat legata : exhæredatus verò,nullis omnino [c]: vt ff.de leg.pręſtan.l.j.&.l. Papinianus.§.fin.&.l.Titia.ff.de inoffic.teſta. Sed hodie iure authenticorũ idem poteſt probari. Pone ꝙ me exhæredauit pater meus, nõ adiecta cauſa:& legatum mihi reliquit:teſtamentũ non valet,quãtum ad inſtitutionem,ſed quantũ ad legata ſic:ergo habeo legatum,& pariter ſuccedam cũ fratribus quaſi ab inteſtato:& ita plus habeo quàm etiã ipſi inſtituti, vel multò magis quàm præteriti [d].Sed quidã dicunt non tenere hoc legatũ,cùm nõ eſt veriſimile ꝙ teſtator voluerit me habere,ſi teſtamentũ nõ valeret. ADDITIO. Iſtã opinionem tenuit Mar. Sylle. vt refert Bart.in aut.ex cauſa j.c.in pe.col.verſi.quæro quid ſi aliquid erat &c. quam ſequitur ibi ipſe Bar.hac potiſsimũ ratione:quia indignus eſt cõſequi ex teſtamẽto,quod impugnauit: vt.ff.de inoffi.teſta.l.Papinianus.§. meminiſſe:cũ ſimi.& videt expreſſus caſus ſecũdum eũ.in.l.filiũ.§.omnibus.ff.de leg.præſtan.

b Voluit allegare . l. filiũ . § . fi. eo.tit. Cy. Alex. & Ia.

c Dic ſecũdũ Ful.Alę. & Iaſ.hîc,ꝙ iſte tex.conſyderauitꝙ quãtum ad quartam à lege debitã ipſi filiæ eſt vitiũ quòd exhæredatꝰ in illa ſit melioris conditiõis quã præteritus.

♁ Vel emãcipatus haberet.

d Hoc ſequitur Pau.

k ❡ Inſtitutione.] de alio facta.

l ❡ Etſi.] id eſt quamuis.

m ❡ Conſtitutionis.] quæ eſt ſuprà de inoffi.teſt.l.ſi quis filium.§.ſancimus.Vel verius illa omnimodo.

n ❡ Exhæredatæ.] & non præteritæ.

o ❡ Et ita.] quia præterita præſtat ex ſua portiõe legata,ſed nõ exhæredata.

p ❡ Sentiret.] quia non dedimus ſupplementum præteritæ.

q ❡ Vocantur.] vt ſuprà ea.l.in prin.

r ❡ Honorari.] hoc ad primum.

s ❡ Nominatim.] quid ſit nominatim, habes.ff.eodem.l.j.&.ij.& hoc ad ſecundum.

t ❡ Procedere.] de ſecundo vitio.

v ❡ Talem habere.] quartum & quintum vitium.

x ❡ Suus.] qui habet vtrunque:emancipatus tantùm alterum. ſimilis confuſio, ſuprà de colla. illam & inſti.qui teſt:da.tu.poſ.§.fi.

y ❡ Ipſa.] ſcilicet filia.

z ❡ Non patiatur.] nam & ſuis præteritis,datur contra tabulas:vt hîc, & inſti.de hære.quæ ab inteſt.§.eadem.

a ❡ Et hoc.] hoc ad tertium.

b ❡ Progeniti.] nam nepotes ex filia cum diminutione tertiæ partis

veniunt: vt supra de colla. illam. quod tamen corrigitur per authen. ibi posi-tam. Accursius.

Posthumi nō possunt exhæredari.

a ¶ Sed quia.] hoc erat sextum vitium.

b ¶ In posthumis.] hodie posthumi exhæredari non possunt, cùm nullam causam ingratitudinis possunt committere: vt suprà de inofficio. testamen. l. si quis in suo. §. legis. & est lex Iusti. & post istam quæ est cōtra. Item per authen. est idē. Nam debet causam ingratitudinis inserere: quam ergo inseret in posthumo? & hoc dicit authen. non licet &c. quam lege hîc. & postea authē. ex causa.

c ¶ Posthumam.] id est nondum natam.

Non licet.] CASVS. Hæc authenti. corrigit iura antiqua. in hoc iure antiquo liberi poterant exhæredari sine causa. hodie istud est correctum: quia non licet parentibus exhæredare vel præterire liberos: nisi inseratur vna ex. xiiij. causis legibus approbata: sed si vna illarum inseritur & inuenitur vera: filius vel filia excluditur à querela: si non inuenitur vera, vocatur ad querelam: vnde si nō inseritur causa exhæredationis, non valet exhæredatio, nec præteritio, nec testamentum.

d ¶ Parenti.] mari vel fœminæ, cùm de præteritione dicat: vt institu. de exhære. li. §. mater. Accursius.

e ¶ Præterire.] id est nec instituere, nec exhæredare: vt instit. de hære. quæ ab intest. §. eadem.

f ¶ Probetur.] ab hæredibus: vt suprà de inoffi. test. l. liberi. & l. omnimodo. Accur.

¶ Sed quia[a] & aliud vitium fuerat sub obtentu differentiæ intro ductum, & alia iura exhæredationis in posthumis[b], alia in iam natis obseruabātur: cùm necesse fuerat posthumā[c] inter cæteros exhæredatam etiam legato honorari, filiam autem iam progenitam etiam sine datione legati: & hoc breuissimo incremēto verborum ad plenissimam definitionem deduximus, sancientes eadem iura obtinere & in posthumis exhæredandis, siue masculini, siue fœminini sexus sint, quæ in filijs & filiabus iam statuimus: vt etiā ipsi vel ipsæ nominatim exhæredentur, id est posthumi vel posthumæ facta mentione. D. Cal. Septemb. Cōstantinop. post cōsulat. Lampadij & Orestis VV. CC.

In authen. vt cùm de app. cog. §.

aliud quoque capitulum. cum sequentibus. §§. collatio. viij. constitu. xij.

¶ *In exhæredatione requiritur expressio causæ legitimæ, quæ ab hærede probari debet: alias exhæredatio non ualet. h. d. Sali. & Alexan.*

Non licet parenti[d] aliquem ex liberis exhæredare vel præterire[e], nisi is probetur[f] ingratus, & ingratitudinis causas

g ¶ Quatuordecim.] quibus filij à parentibus exhæredantur: sed septem sunt, in qbus exhæredātur superiores ab inferioribus: vt in cor. aut. vnde hæ sumitur, in. §. aliud. cū seq. §. &. §. & hæc qdē. & tres, qbus exhæredat frater vel soror, etiā turpi psona instituta. vt in aut. de nup. §. ingratitudinis. col. iiij.

Ex causa.] CASVS. Istā aut. ita continuabitis ad l. C. & ad superiorem aut. Olim non erat necesse inseri causam exhæredationis. hodie necesse est: & si nō inseritur, nō valet testamētū, quātū ad institutionē: quātū ad alia sic. Pone tis ergo in hac aut. ita casum: Pater extraneū instituit, filiū exhæredauit, nulla causa inserta, quæ sit lege approbata: vel mater filium preterijt, & extraneū instituit, nulla causa à lege approbata inserta: vnde nō valet testamentum quantum ad institutionem. nam filius dicet testamētum ipso iure nullum, & succedat ab intestato. veruntamen legata & fideicōmissa præstare tenetur: quia licet ipso iure non valet testamentum quantū ad institutionem, cætera tamen omnia firma remanent.

a Ista est vera. B. B. Ang. P. & cōmuniter omnes.

b Et hoc habet plus quā emācipatus. Pau. & Ias.

c Hic glo. format tacitam oppositionem ad id quod incidenter supra dixerat Pau. Alex. & Ias.

d Hæc vera P. Ale & Ias. & pōt iungi cum prima. Pau.

h ¶ Ex causa.] omissa in testō: & tūc ponitur irritū ipso iure. Vel secūdò cā fuit inserta in testō, sed per hæredē non probata: & tūc irritū, id est irritādū.

i ¶ Irritum est.] ipso iure causa inserta, & non probata: & sic non habet hodie locum querela nisi inter fratres turpibus personis scriptis hæredibus. Nā aut non est inserta causa, & sic non valet: vt. s. aut. nō licet. aut inserta & probata: & cunc inexpugnabiliter valet: vt in aut. de hære. & fal. §. exhæredatos. col. j. aut non probata: & tunc ipso iure non valet: vt hîc. & hoc secūdum M. Tu dic[a] secundum Io. q habet locum quando est inserta & non probata: & verbum hoc, irritum, non est in corpore, sed ibi est enacuatio, in. §. si quis de prædictis. & in. §. siue igitur. Subaudi ergo per querelam vel per contra tabulas si fuerit præteritus emācipatus, vel suus: sed suus si vult, potest etiam dicere nullum[b] cùm est præteritus. Nec obstat[c] quod alibi dicitur non esse differentiam patriæ potestatis: vt in aut. de hære. ab intest. §. nullā verò. col. ix. Nā verū est vtrunq; admitti: sed quęq; suo iure. per ius autem ciuile soli sui admittebātur. Et eodē modo respon. ad illam insti. de exhære. lib. §. nostra. Itē loquitur[d] dictā aut. cùm nullum factū est testamētum. & secūdum hoc irritū i. irritādum. Vel si dicas ipso iure, expone ex causa. fomissa, vt sequitur: sed ab intestato succedunt. Item si prædictum verbū esset in corpore aut tamē præcedunt verba illa, ex causa illa præteritionis, quasi sola præteritio vel exhære datio non sit causa q testamētum sit ipso iure nullum, sed etiam illa, scilicet si exhæredatio non sit ritè facta. i. si legitima causa nō sit inserta quare fiat ex-

hæredatio. Si ergo cōtinuatur, debet aliquod esse testamētū secundū omnes sed irritādū est per querelā vel alijs cōmunibus modis. Vnde dic generaliter q omnis exhæredatus vel pro exhæredato habitus, & solus habet querelā, & solā querelā inof. testamēti. Igi[r] si est in potestate exhæredat[9], habet querelā, & solā querelā inof. test. si præteritus, ipso iure nullū dicit. Itē bo. poss. contra tabulas petere[f] potest. Si sit emancipatus & exhæredatus, querelam habet: & illā solā: vt. ff. de lib. & posthu. l. vl. et de bo. pos. cōtra tab. l. j. si præteritus, habet solā cōtra tabulas. Si autē sit præteritus vel exhæredatus ab ascēdēti bus per matrē, (& semp dic cū causa: quia eorum præteritio pro exhæredatione habet,) solā habet querelam. idē intelligo si mater vel aliquis ascendēs per matrē prætereat à filio: vt habeat pro exhęredatā[g]: vt. s. de inoffi. testa. l. cū filiū. & hoc cū tractat de successiōe ascēdētium. Si autē ecōtra, si qdē erat filius & in potestate, & sit testatus super rebus nō castrēsibus, vel quasi, nō valet testamētū: vt. j. de bo. quæ lib. l. fi. §. filijs autē. Si autē super castrēsi vel quasi, cōstat q nulli subiacet querelæ[h]: vt. s. de inoffi. testa. l. fi. §. si. Si aut est emācipatus, & patrē exhæredat, habet querelā. si pterit[i], habet contra tabulas pater: vt. ff. si à pa. quis fu. ma. l. j. in prin. & ff. de inoffi. testa. l. pater. Itē opponitur. s. de testa. l. hac cōsultissima. §. ex imperfecto. Sed ibi de imperfecto, quo ad numerum testiū & aliarū sōlenitatū, hîc quo ad ptæritionē vel exhæredationē. & scdm hoc facit. j. pxi. gl. in fin.

e Conda. de hîc melius vt per Pau. & Ias.

f Et sic nō daf ad reiecidēdum, sed ad declarandū nullum. Ias. post P. in l. j. §. xij. col. s. de cōtra tab.

g Sequitur eam Pau & sicut est aucta hodie legitima descendentiū, ita ascendētiū & debet relinqui iure institutionis. Ang. & Pau.

h Immo hodie hæc. P. Alex. & Ia.

nominatim inserat testamento.

¶ Causæ verò ingratitudinis noua constitutione expressæ sunt quatuordecim[g].

In authen. vt cùm de app. cog. §.

aliud. &. §. seq. &. §. siue igitur. & §. & hæc. in fi. col. viij. consti. xij.

¶ *Propter breuitatem non summatur, sed potest diuidi in tres partes. Primò unum dictum ponit. Secundò illud limitat & restringit. Tertiò dubium remouet, secunda ibi, quantùm. tertia ibi, cætera. Alexan.*

Ex causa[h] exhæredationis vel præteritionis irritum[i] est testamentum quantum ad institutiones, cætera[k] nanq; firma permanent.

TIT. XXIX.

De posthumis hæredibus instituendis, vel exhæredādis, vel præteritis.

¶ *Per natiuitatem posthumi præteriti testamentum rumpitur, & legata non debentur. h. d. Alex. post Bal. & Sali.*

Imperator Antoninus A. Brutatio.

LEX I.

Si post testamentum factū, quo posthumorū suorum nullam mētionē testator fecit, filiū filiámve

k ¶ Cætera.] sic ergo petentur legata actione ex testamento, quasi nō rescisso: vt hîc, & in cor. aut. §. siue igitur. in fi. §. & tñ filius succedit ab intestato quo ad quid: ergo est testatus quo ad quid. & quo ad quid non: sic. s. de testa. l. hac cōsultissima. §. ex imperfecto. Vel dic agi conditione[i] ex lege ad hæc legata. Sed pone quòd testator dixit, si non valet iure testamenti, valeat iure codicillorum, vel alterius cuiuslibet vltimæ voluntatis. An petentur legata vt ab intestato? Respon. hæc aut. videtur velle solùm ex testamento. verùm videtur eo casu loqui, quo alio modo non poterant valere legata: sed certè nec hæc alio modo valent[k], licet hæc verba sint adiecta, si non valet &c. vt. ff. de inoffi. testa. l. Titia. in fi. & de le. iij. l. patronus. §. fi. Item si hæc verba dixit, si non valet &c. nūquid hæres scriptus poterit tanquā ab intestato relictū petere ex causa fideicommissi à filio existente hærede ab intestato, vt sibi restituat hæreditatem retenta quarta, quasi trahatur hæredis institutio directā ad fideicommissariam, vt dicit lex in substitutione: vt. ff. ad Treb. l. Scæuola? Respond. ita videtur. quidam tamen contra, quasi prædicta adiectio nil operetur hîc: sed tunc tantùm operetur, cùm deficit testamentum solennitate iuris: quia ibi non est solennis numerus testium, vel. vij. sigilla, vel huiusmodi: secus vbi deficit ratione præteritionis. quod est verum per l. Titia. sed vbi non potest dici inofficiosum, secus dicam: vt dict. l. Titia. & notaui. ff. de test. l. ex ea scriptura.

i Prima est vera & magis commu nis b. b. P. Alex. & Ia.

k Opinio gl. est vera, scilicet q legata petitur actione ex testamē to non vel ut e clau sule: sed ex fundamēti ut aiūnt hodie. bar. Ang. Pau. Alex & Ias.

¶ DE POSTHVMIS HÆREDIBVS INSTITVEN. &c.

¶ Quinque modis fit posthumus, scilicet natus post mortem patris. Item post testamentum ante mortem: vt. ff. de iniusto testamento. l. tertia. §. primo. Item arrogato filio post testamentum. Item post mortem aui: quia incipit nepos in sui patris potestate esse, vt posthumus. Item nepos auo moriente filio: vt. ff. de liberis & posthumis. l. filius à patre. § primo. ADDITIO. Licet hæc gloss. approbetur per Salicetum, Corneum. Alexand. & Ias. & per Alexan. in rubri. ff. eodem. tamen dominus præceptor meus Iodocus Lauuerinis eam reprehendit in repetitione sua. l. Gallus. ff. eodem. hic in tertio modo ibi, item arrogato filio &c. Et aliter ponit exemplum, scilicet si aliquis arrogat alium quam filium.

Posthumus dicitur qui quemodo.

Si post.] CASVS. Si testamentum fecisti, & hæredes instituisti, nec de nascituris mentionem fecisti, aliquis natus etiam rumpatur testamentum, quæritur? Respond. quod sic. nec ex eo aliquid debetur vt peti possit.

Intestato.

ſuſcepit:inteſtato [a] vita funct⁹ eſt: cũ agnatione poſthumi vel poſthumæ,cuius nõ meminit, teſtamẽtum ruptum [b] ſit. ¶Ex rupto autẽ teſtamento nihil [c] deberi,neq; peti poſſe,explorati iuris eſt.Dat. & PP.iiij.Calend.Iul.Antonino A. iiij.& Balbino Conſ.

¶ *Abortiuus non rumpit teſtamentum, ſed natus uiuus, licet illico deceſſerit.* h.d.Alexã.poſt *Bal.& Sali.*

Impp.Dioclet.& Maximian. AA. & CC.Soterico. LEX II.

VXoris abortu [d] teſtamẽtum mariti non ſolui [e] : poſthumo verò præterito, quãuis natus ilico deceſſerit [f], non reſtitui [g] ruptũ,iuris euidẽtiſmi eſt.S.xij.Cal. Mart.Sirmij,Cæſaribus Conſ.

¶ *Poſthumus natus uiuus.licet illico decedat. rumpit teſtamentum,ſi ipſe ad nullum declinat monſtrum uel prodigium.h.d.Sali.& Alexan.*

Imp.Iuſtinianus A.Ioanni præfecto prætorio. LEX III.

QVod certatum eſt apud veteres,nos decidimus. Cũ igitur is, qui in ventre portabatur, præteritus fuerat,qui ſi ad lucem fuiſſet [h] redactus,ſuus hæres patri exiſteret,ſi non [i] alius eum antecederet,& naſcendo [k] ruptum teſtamentum faceret:ſi poſthumus in hunc quidẽ orbem deuolutus eſt, voce autem nõ emiſſa ab hac luce ſubtractus eſt:dubitabãt,ſi is poſthumus ruptũ facere teſtamẽtum poſſet, & veterum animi turbati ſunt,quid de paterno elogio [l] ſtatuẽdum ſit.Cunq; Sabiniani exiſtimabãt,ſi viuus [m] natus eſſet,etſi vocem non emiſit,rumpi teſtamẽtum : apparetq; quòd & ſi mutus fuerat,hoc [n] ipſum faciebat : eorũ etiam nos laudamus ſentẽtiam,et ſancimus, ſi viuus perfectè natus eſt:licet ilico,poſtquam in terram cecidit : vel in manibus obſtetricis deceſsit:nihilominus teſtamentum rumpi [o] : hoc tantum modò requirendo,ſi viuus ad orbem totus proceſsit , ad nullum declinans mõſtrum [p] vel prodigiũ.D. xv.Cal.Decẽb. Cõſtãtinop.Lãpadio & Oreſte VV.CC.Conſ.

¶ *In ultimis uoluntatibus caſus omiſſus habetur pro expreſſo,ſi non ſit deuerſitatis ratio,& tractetur de fauore,non de odio.h.d.Salice.Vel ſic: Inſtitutio facta de poſthumo naſcituro poſt mortem:trahitur ad poſthumum natum in uita:ſi teſtator putabat ipſum naſciturum demũ poſt mortem.quia uerisimile eſt quòd ſi putaſſet cum naſci in uita,eodem modo inſtituiſſet.h. d.ſecundum communem intellectũ docto.Alex.*

Idem A.Ioanni præ.præ. LEX IIII.

QVidam [q] cùm teſtamentum faciebat, his verbis vſus eſt:Si filius vel filia intra [r] decem menſium [s] ſpatium poſt mortem meã [t] editi fuerint,hęredes ſunto. vel ita dixit:Filius vel filia,qui intra decem menſes proximos mortis [v] meę naſcẽtur, hęredes ſunto. iurgium antiquis interpretatoribus legum exortum eſt,an videãtur [x] non contineri [y] teſtamẽto,& hoc ruptum facere. ¶ Nobis itaq; eorum ſententiam decidentibus, cùm frequentiſsimas leges poſuimus teſtatorum voluntates adiuuantes:ex neutra huiuſmodi verborum compoſitione ruptũ fieri teſtamentum videtur,ſed ſiue viuo teſtatore,ſiue poſt mortẽ eius intra decem menſes à morte teſtatoris numerandos filius vel filia fuerint progeniti,maneat teſtatoris voluntas immutilata,ne pœnã patiatur præteritiõis,qui ſuos filios non præterijt [z] .D.xij.Calẽ. Decẽb . Conſtantinopo.Lãpadio & Oreſte VV.CC.Conſ.

TIT. XXX.

De iure deliberandi, & de adeunda [a] vel acquirenda [b] hæreditate.

¶ *Iure iſto emancipatus non efficitur hæres ab inteſtato ex ſola manumiſsione uel alia geſtiõe. Salicetus.uel ſic:ille qui de iure prætorio tantũ poteſt eſſe hæres:licet faciat extra iudicium actus, qui non poſſunt fieri citra nomen & ius hæredis:non implicatur oneribus hæreditarijs. ſecus ſi poterat eſſe hæres de iure ciuili.hoc dicit cum.l.ſeq.Alexander.*

---

a ¶ Inteſtato.] nunc reſpondet.

b ¶ Ruptum ſit.] vt inſti.de exhære.li.§.j.

c ¶ Nihil deberi.] vt.ff.de iniuſt.teſt.l.qui vxorẽ.&.ff.de legat.ij.l. ſi quis teſtamẽto.&.ff.de fideic.lib.l.generaliter.§.ex teſta.ſecus autẽ iure auhtẽ.hoc caſu:vt.ſ̃.ti.j.aut.ex cauſa.Vel dic ꝙ ibi loquitur in nato pręterito:hîc in poſthumo.Itẽ cõtra.ff.de iniuſt.teſt.l.poſthumus.et.l.filio.Solu.vt dices.j̃.l.proxi. ADDITIO. Tu diſtinguas,ꝗa aut teſtator ſciuit ſe habere vxorem prægnantem,& tũc valent & conſeruantur legata & fideicommiſſa, per.d.authẽ.ex cauſa.aut ignorauit:& tunc ſecus: quæ diſtinctio in filijs iã natis pręteritis etiam adhiberi poteſt.pro qua facit.l.ſicut certi.&.l. ſi cũ vel in vtero.ſ̃.de teſt.mili.& vult Bar.in.d.aut. ex cauſa.& idem in.l.filio. ff.de iniuſt.teſta.

Teſtamẽto rupto per agnationẽ poſthumi an debeant legata.

VXoris.] CASVS.Teſtamentum feciſti,& hæredem inſtituiſti,nec de naſcituris mentionẽ feciſti:vxor tua fecit abortum, an teſtamentũ rumpatur,quæritur?Dicitur quòd non. Si autem viuus natus eſt,licet incontinenti deceſſerit , rumpitur teſtamentum.

d ¶ Abortu.] puta mortuum fecit.

e ¶ Non ſolui.] cùm nec natus videatur : vt ff.de verbor. ſigni.l. qui mortui.

f ¶ Deceſſerit.] emiſit tamen vocem vt differat à.l.ſeq.

g ¶ Reſtitui.] vt. ff. de li.& poſthu.l. quod dicitur.& inſtitu. de exhære. lib.§.j.Sed cõtra.ff.de iniuſt. teſta. l. poſthumus. Sol.ibi viuo teſtatore,& natus fuit,& deceſsit : hîc pòſt.Vel ibi de æquitate: & hîc de rigore.Item cõtrà.ff.de iniuſt.teſt.l.filio. Sol.ibi in nato præterito, hîc in poſthumo. Vel ibi de æquitate, vt ibi dicit: hîc de rigore. ADDITIO.Tu videas hîc pulchrã & breuẽ diſtinctionẽ Bar.pro cõcordia legum in hac glo. pro contrarijs allegatarum.

QVod certarũ.] CASVS.Cũ poſthumus natus,voce tamen non emiſſa ab hac luce ſubtract⁹ eſt:an rũpet teſtamentum apud veteres erat ꝙ̃ſtio : quam ſoluit Sabinus dicens ,Si viuus nat⁹ eſt,nõ obſtante eo ꝙ ante vocem emiſſam vita functus eſt,rũpet teſtm̃:eodẽ mõ & ſi viu⁹ nat⁹ eſt:in quã ſñĩam declinat imperator ſtatuẽs,ꝙ ꝗſqs nat⁹ talis fuerit:licet in terrã ceciderit,vel in manibus obſtetricis deceſſerit,rũpat̃,ſi totus ꝓceſſerit ad nullũ declinãs mõſtrũ vel prodigium.

h ¶ Fuerit.] id eſt fuiſſet viuo patre.

Filiũ alius antecedere non poteſt.

i ¶ Si non.] ſi pro ꝗa cũ em̃ ſit filius,ali⁹ eũ antecedere nõ põt:vt inſti. de hære.qua.& dif.§.ſui.Secus ergo ſi alius præcederet:vt ꝗa hic eſſet nepos qui naſcitur:vt.ff.de mil.teſt.ſi filiuſfamiliâs.j.§.ſed ſi filiuſfamiliâs.

k ¶ Naſcendo.] ſcilicet viuus & duraſſet viuus.

l ¶ Elogio.] id eſt teſtamento.

m ¶ Viuus.] & deceſſerit.

n ¶ Hoc ipſum] .i.vocem non emitteret.

o ¶ Rumpi.] vt.ſ̃.l.proxi.&.ff.eo.l.quod dicitur.

p ¶ Monſtrum.] hi enim nõ ſunt liberi:vt.ff.de ſta.ho.l.nõ ſunt liberi.& de ver.ſig.l.oſtẽtũ.Sed arg.contra eo.tit.de verb.ſig.l.quæret aliquis:ſed ibi quo ad hoc vt matri proficiãt,nõ vt ſibi.Vel refert an ex beſtia.

QVidã.] CASVS.Teſtm̃ feciſti his verbis:vnuſqſq; mihi nat⁹ intra.x.mẽſes poſt mortẽ meã ille ſit mihi hæres:ille,ſi viuo te aliqs nat⁹ fuerit,an p̃terit⁹ eſſe videat̃,quo magis rũpat̃ teſtm̃ q̃rit̃?Rñd.ꝙ vtroq; ſermone,ſiue viuo te,ſiue poſt mortẽ tuã intra x.mẽſes cõputãdos à tp̃e mortis ſuæ aliqs nat⁹ fuerit,maneat voluntas tua firma,ne pœnã præteritionis patiaris, qui filios non præterijſti.

q ¶ Quidã.] duob⁹ modis dic caſum.Primo,inſtituo poſthumũ,ꝗ mihi naſcetur poſt mortem meã intra.x.menſes : ſed hîc nat⁹ in vita poſt teſtm̃ fingit̃ inſtitut⁹:licet non ſit.Secũdo, inſtituo poſthumũ,ꝗ mihi naſcet̃ vſq;ad.x.mẽſes cõpletos:ꝗ mẽſes cõputent̃ poſt mortẽ meã.& ſcd̃m hũc ſecũdũ caſum ponit̃ intra ꝓ citra. in primo, non.

Caſum ponit dupliciter.

r ¶ Intra.] id eſt citra.

s ¶ Decem menſiũ.] extunc currentium.

t ¶ Poſt mortẽ meã.] computandos an cucurrerint.

v ¶ Mortis.] i.poſt mortẽ ſecũdũ primũ caſum.

x ¶ Videantur.] filij nati in vita.

y ¶ Non contineri.] & ſic præteriti.

z ¶ Non præterijt.] ergo hæc lex interpretatur ꝙ ſicut teſtator voluit eũ eſſe hæredẽ ſi naſceretur poſt mortẽ : ſic eadẽ ratione & ſi in vita: vt hîc.ar.ſ̃.de inoff.teſta. l.iij.&.ff.eo.tit.l.ſi ita.j. rñ.&.ff.de cõdi.cau.da.l. ſi extraneus. niſi app̃eat teſtatorẽ cõtra ſenſiſſe.ſ. ꝙ in vnũ caſum tantùm voluit ꝓuidere : vt.ff.e.l. cõmodiſsimè.quæ eſt cõtra.&.ff.ſol.mat.l.ſi cùm dotẽ.in princ.quæ eſt ar. cõtra.Vel ſolue:quia hoc nouũ,illud autẽ vetus: qđ eſt in.l.cõmodiſsimè. Vel dic tertiò ꝙ hîc ſubaudiat̃,etiã, in verbis teſtatoris.q.d.etiã poſt mortẽ:quæ non placet:ꝗa ſic poſſet, & , ibi ſubaudiri. Dic ergo quarto,& eſt ſecũda poſitio caſus:ꝙ hæc verba edicti fuerũt, quæ ſunt in primo dicto. itẽ naſcẽtur, qđ eſt in ſcđo: non determinetur per illa verba,poſt mortẽ : ſed per illa intra.x.mẽſes cõnumerãdos , & currẽtes ex nũc:& cõputandos.i.inueſtigãdos poſt mortẽ:an currant ante vel poſt.& non refert an cucurrerint ante mortẽ vel poſt:nam & illi menſes,qui præcedunt mortẽ,ſunt ꝓximi morti,ſicut & qui ſequũtur:& ſic ponitur intra pro citra.Itẽ quod in fine dicit,à morte cõnumerandos:expone.i.inueſtigandos, an etiã in vita cucurrerũt.Itẽ cõtra ſecũdum primũ caſum.ff.de vẽ.in poſ. mit.l.j.§.ſed & ſi quis ventrẽ . vbi tantùm poſt mortẽ, & tantùm in tempus, quod teſtator expreſsit,videtur cautũ.Sed ibi in exhæredatione: hîc in inſtitutione:vt.ff.e.l.cùm quidam.& facit.l.Gallus.§.nunc de lege.ff.eo.

¶ DE IVRE DELIB.&c. ¶ *De hoc dicit.l.cũ antiquioribus.& l.fi.*

a ¶ Adeunda.] ab extraneo.ſed ſui dicuntur ſe immiſcere:vt inſti.de hęre. quali.& diffe.§.in extraneis.

b ¶ Acquirenda.] à quocunque ſuo,vel extraneo.

I mp.Antoninus A.Titiæ. LEX I.

SI à patre emancipata, eo defuncto, bonorũ poſſeſsionẽ nõ agnouiſti: fruſtra vereris, ne hæreditati paternæ ſis obligata[a], quòd ſeruũ eius nullo iure manumiſiſti, res quoque & mãcipia quædam propter funeris impenſas diſtraxiſti. PP. Calend. Iul. Meſſala & Sabino Conſ.

Filius ſoluens ſimpliciter debitum patris defuncti, præſumitur ſoluere ut hæres. hoc dicit. Sali. poſt Bal.

I mperator Alexander A.Florentino militi.

LEX II.

CVm debitum paternum te exoluiſſe alleges: pro portione hæreditaria[b] agnouiſſe te hæreditatem defuncti, nõ ambigitur[c]. PP. vj. Id. Febr. Maximo. ij. & Æliano Conſ.

Filius in poteſtate, ſtatim mortuo patre, efficitur hæres ipſo iure: & hæreditatem tranſmittit ad hæredes, etiam ſi de immiſtione aliter non appareat: & ſic excluduntur alij uenientes ab inteſtato à ſucceſsione patris: ſecus ſi eſt emancipatus. hoc dicit. Alexan.

I mp.Gordianus A.Florentino militi.

LEX III.

SI fratris tui filius mortis tempore in patris ſui fuit poteſtate: ſiue ex aſſe hæres inſtitutus eſt, etiam clauſis tabulis hæres potuit exiſtere: ſiue ex parte[d], nihilominus ſtatim ſuus ei hæres extitit. nec ea propter quòd intra paucos dies mortis patris ſui conceſsit in fatum[e], tu ad eiuſdem fratris tui potes accedere ſucceſsionem[f]. ¶ Quòd ſi cùm[g] iuris ſui eſſet, ante[h] aditam[i] hæreditatem deceſsit, tuque fratri tuo legitimus hæres extitiſti, ſiue intra tempora edicto præfinita[k], bonorum poſſeſsionem agnouiſti: quæ hæreditariarum facultatum ſunt, vel quæ ab alio iniuria detinentur, præſidis diligentia tibi reſtituentur[l]. PP. xv. Cal. Septemb. Gordiano A. ij. & Pompeiano Conſ.

Non refert an aliquid faciam, an uoluntate mea fiat. hoc dicit. Bald. Vel ſic: Hæreditatem delatam filiofamiliâs pater poteſt adire uolente filio. h.d. Alexander.

I mper.Decius A.Athenaidi.

LEX IIII.

FIliofamiliâs delata hæreditate, ſi pater pro hærede voluntate filij geſsit: ſolennitati iuris ſatisfactum[m] videri, ſæpe reſcriptũ eſt. PP. x. Calẽ. Mart. Decio. A. & Grato Conſ.

Hæreditatem delatam pupillo debet pupillus adire cum authoritate tutoris: & alter ſine altero adire non poteſt. hoc dicit. Alexand. concor. Bal. & Sali.

I mpp.Valerian.& Gallien.AA.Paulo.

LEX V.

POtuit pupillus[n] pro hærede tutore authore[o] gerendo conſequi ſucceſsionẽ: ſed ipſius actus & voluntas[p] fuit neceſſaria[q]. Nã ſi quid neſciente[r] eo tutor egit: illi hæreditatem non potuit acquirere. PP. xvj. Cal. Iul. ipſis. iiij. & iij. AA. Conſ.

Qui de hæreditate ſibi relicta teſtatur, eo ipſo ipſam adire uidetur. Bal. Vel ſic: Solo animo aditur hæreditas quam ſufficit in ultima uoluntate oſtendere. h.d. Alexan.

I mpp.Dioclet.& Maximian.AA.Philippæ.

LEX VI.

SI à patre.] CASVS. Filiæ emancipatæ delata erat bon. poſ. in bonis patris: ſeruum hæreditarium manumiſit: res quaſdam ob funeris impenſam diſtraxit. an videatur ſe alligaſſe hæreditati quò magis à creditoribus hæreditarijs conueniri poſsit, quæritur? Reſpon. quòd non, ſi bo. poſſ. non agnouit: quia hoc modo non videtur pro hærede gerere filia emancipata. Viuianus.

a ¶ Obligata.] Subaudi, ideo quòd &c. & ſic nota. quòd propter talia non videtur gerere pro hęrede: vt hîc, & ff. de re. li. l. at ſi quis. §. interdum. Sed contra ff. eo. l. ſcilicet de acquir. hære. l. Iulia. & aliâs incipit, ſi pupillus. §. ſi ſeruum. vbi manumittendo fit hæres. Solu.[a] hîc de filia emancipata: ibi de filio in poteſtate q fit hæres, niſi proteſtetur: vt. ff. eo. titu. l. pro hærede. §. j. & j. de repu. hæred. l. j. Fallit tamen in filiofamiliâs milite, qui manumittendo ſeruum patris non fit hæres, quamuis ſit in poteſtate: vt. ff. e. l. Iulia. §. fi. vel ibi in. d. §. fina. eſt ideo in milite[b], quia prius ſe abſtinuerat: vnde non videtur pœnitere de abſtinentia manumittendo.

ADDITIO. Aduertas quòd cùm hodie per iura authenti. ſit ſublata differentia emancipationis, & patriæ poteſtatis: & quilibet ſuccedat de iure ciuili, per iſtum actũ extraiudiciariũ, de quo hæc. l. loquitur, induceretur aditio: vt dicit hîc Bart. & tenet hîc expreſsè Cynus.

CVm debitum.] CASVS. Si obligatus creditoribus teſtamentum feciſti, & hęredes inſtituiſti: in eo ipſo quòd aliquis debitum paternũ ſoluit, pro portione hæreditaria videatur hæreditatem defuncti agnouiſſe, quæritur? Reſpon. quòd ſic.

b ¶ Hæreditaria.] id eſt portione quæ tangeret te, ſi expreſsè velles adire hæreditatem.

c ¶ Ambigitur.] vt. ſ. de inoffi. teſta. l. parentibus. vt. ff. e. ſ. de acquiren. hære. l. pro hærede. §. j. Argu. contra. j. de re iudi. l. ad ſolutionem.

SI fratris.] CASVS. Frater tuus teſtamentum fecit. filium ſuum hæredem inſtituit, qui erat in poteſtate patris mortis tempore. & hoc in parte vel in toto. in hoc tamen erat differentia olim quòd ſi aliquis inſtitutus eſſet in parte, apertis tabulis, adire potuit, in toto clauſis: hodie tamen pariter. Si ergo filius hæreditatem eius non adiuit, licet intra paucos dies poſt mortem patris deceſſerit filius: non propter hoc ad hæreditatem eius admittitur frater, ſed ad poſteros ſuos eam tranſmittit. Si autem ſui iuris effectus, ante aditam hæreditatem deceſſerit filius, nec aliquis alius proximior ſit, tanquàm legitimus hæres fratri ſuo ſuccedens, vel per bonorum poſſeſsio. intra an. ſi nondum tempus petendi eam exceſsit: bona eius à quocunque poſſeſſa petere poteſt, ſi aliquis de deſcendentibus ſuperſtes non fuerit.

d ¶ Ex parte.] hoc ſpeciale in filijs: vt ex parte hæredes poſsint adire clauſis tabulis: ſecus in alijs ſecundum antiqua iura[c]: vt. ff. de iur. & facti ignoran. l. prima. §. fina. Sed hodie etiam quilibet clauſis tabulis poteſt adire hæreditatem, etiam ex parte hæres: vt infrà. de cad. tol. l. j. §. cùm igitur. & §. in nouiſſimo. in prin. §.

e ¶ Fatum.] antequam adiret hæreditatem.

f ¶ Succeſsionem.] Nam cùm ſit de ſuis, tranſmittit ad poſteros, etiam non aditam: quod eſt ſpeciale in filijs, in alijs ſecus: vt infrà. de ijs, qui ante ap. ta. l. j. & de cad. tol. §. in nouiſsimo. ſecundum quoſdam. Vel hîc adiuerat: quod eſt verum[d].

Emancipatus manumittens nõ videtur gerere.

a Et bene ſecundum omnes.

b Imo ibi fit manumiſsio de ſeruo non hęreditatio hîc de hæreditario: iõ ſecus. Dy. Bart. Pau. Alex. & Ia.

c Placet Bal. P. Ale. & Iaſ. Hæreditatem clauſis tabulis quilibet adire poteſt.

g ¶ Quòd ſi cùm.] dic quòd in prima parte erat in poteſtate, & adiuit: & tunc tranſmittit ad poſteros: & ſic non habet patruus. vel non adiuit: & tunc ſimiliter non habet patruus, vt hæres fratris, licet poſſit adire vt hæres nepotis, ſi proximiores non habet, vel alios non inſtituat. In ſecunda verò erat emancipatus filius, & non adiuit. vnde frater ſuccedit fratri ab inteſtato, non habenti inferiores vel ſuperiores.

h ¶ Ante.] cũ aſcendentibus vel deſcendentibus.

i ¶ Aditam hæreditatem.] iure ciuili.

k ¶ Præfinita] iure prętorio.

l ¶ Reſtituentur.] cũ non adiuerit.

FIliofamiliâs.] CASVS. Si filio delata ſit hæreditas: pater eo volente poteſt ſe pro hærede gerere, quaſi dicat, & ei acquiret hæreditatem: & ſic ſolennitati &c. q. d. hæres eſt.

m ¶ Satisfactum.] & ſic eſt hæres filius: vt hîc, & infrà. de bonis quæ liberis. l. finali. §. vbi autem in vnum. & ſuprà. de petitio. hæredi. l. ſi filius. &. ff. eodem. l. is qui. §. fina. Accurſius.

POtuit.] CASVS. Si pupillo delata ſit hæreditas: pupilli, tutor eam adire debet: vt inſtitu. de autho. tuto. tutor autem pupillo ignorante, ei hæreditatem acquirere non poteſt: quia voluntas pupilli & actus interuenire debet.

n ¶ Pupillus.] ſiue ſit maior infante, ſiue non[e]: vt. ff. ad Trebellia. l. ſeruo inuito. §. ſi pupillo. Alij exigunt quòd ſit maior infante, licet non intelligat: vt. ff. eodem. l. pupillus. ſed ego ſubaudio ibi, maximè[f], ſecundum Azo. Item quod dicit ibi, pro hærede, expone, id eſt pro vero domino[g]: vt inſtitut. de hæredi. qua. & differ. §. final. Item quod dicit, tutore authore, non aliâs: vt inſtit. de autho. tut. §. neque. & ff. e. l. ſi ad pupillum. ſic & hęreditas eſt huic pupillo reſtituenda[h] cum tutoris authoritate: vt. ff. ad Treb. reſtituta. §. fi. Item in bonorum poſſeſsione, niſi prætor ſciens &c. vt. ſ. qui admit. ad bono. poſſeſ. l. bonorum quidem. & ff. de bonorum poſſeſ. l. j. & l. ſeruus. §. impubes. Aliud in poſſeſsione rei ſingularis, quam ſolus quærit: vt. ff. de acquiren. poſſ. l. quamuis. Curatoris autem authoritas ſecundum Azo. in adeundo non ſufficit pupillo[i]: vt. ff. de ap. l. cùm in vna. §. tutor. quod verum eſt in pupillo. Nam in adulto[k] ſecus: vt. ſ. de admi. tut. l. cùm quidam.

o ¶ Authore.] id eſt per tutorem.

p ¶ Et voluntas.] licet cauſam ex teſtamento: vel ab inteſtato: vel vt agnatus, vel vt cognatus acquirendæ hæreditatis non intelligat:[l] vt. ff. eodẽ. l. pupillus. & hoc ſi incipias ab actu: nam ſi à voluntate, illa ſufficit[m] etiam ſine actu: vt inſti. de hære. qua. & dif. §. fin. ſic. ſ. de inoffi. dona. l. ſi liqueat. &. ff. de acquirẽ. poſ. l. quemadmodum. Alij dicunt quòd eſt neceſſarius actus ad probationem voluntatis: quod non placet[n]: quia bene poteſt probari voluntas ſine actu.

q ¶ Neceſſaria.] id eſt ſi ipſe tutor gerat pro hærede.

r ¶ Neſciente.] qui tamen iam ſcire poterat. aliâs ſecus: nam infanti bene poteſt[o] quæri per tutorem etiam ſine eo: vt. j. e. l. ſi infanti. §. j. & ſ. de bo. poſſ. contra tab. l. ij. ſed aliâs ſolus tutor non quæris hæreditatẽ, vt hic dicit: ſed bonorum poſſeſsionem quærit[p]: vt. ff. de bo. poſ. l. ſi pupillo tutor. & l. tutor. & ſic ſolus tutor ſufficit, nõ autem ſolus pupillus. Item reſtitutio hæreditatis ſoli tutori non eſt facienda: vt. ff. ad Trebel. ſed nec ipſi[q] niſi eſſet infans: vt. j. ad Trebel. l. ſancimus. in prin.

d Imo vera quę lectura diſplicet B. B. P. Alex. & Iaſ. Et dic q eſt ſpeciale in filiofamiliâs: quia vigore ſuitatis hæreditas non adita, transfertur ad quoſcũque ſecũdũ eoſdẽ.

e Attamen requiritur q habeat quinque annos & intellectum, vt poſsit præbere cõſenſum. aliâs ſecus Pau. Cor & Ia.

f Imo non ẽ ſubaudiẽda. Pau. & Corneus.

g Sequitur eam bar. b. Sal. & Pau.

h Etiam ſi hæreditas fuerin locuples ſiue ſuſpecta. bal. Sa. & Ia. licet P. cõtra.

i Sequũtur eam. b. b. S. Pau. & Ia.

k Idẽ pro digo Salic. & Corne.

l Scilicet pfectè. bar. Pau. & Ia.

m Placet bart. Pau. Alex. & Ia.

n Et bene bar. q ſolũ modo requiritur ad declarationem voluntatis. bal. & Paul.

o Et bene bal. Pau Alex. & Iaſ.

p Et bene bar & prædic.

q Placet P. Ale. & Ias

Si auia tua.

SI auia tua.] CASVS. Auia tua patrem tuum ex duabus vncijs hęredem instituit: & ante apprehensionem earum sciēs eas sibi relictas, decessit: & in eis te hæredem instituit, vel ad te pertinere decreuit. an eas persequi possis eo non obstante quòd eas non apprehendit pater tuus, quæritur? Respon. quòd sic.

a ¶ Si auia.] s. paterna.

b ¶ Poterat.] vt instit. de hære. qua. & dif. §. fi.

c ¶ Suo.] patris tui.

10 d ¶ Decreuit.] sciens sibi relictas. aliâs nō trāsmittit: vt. j. l. proxi. sed in legato hoc plus est: quia ab ignorante† transmittitur: vt. ff. de lega. j. l. seruū filij. §. si quis rem. & l. si fundum. §. si Titius.

QVoniā.] CASVS. Si sorori 20 tuæ in bonis fratris tui, vel alicuius agnati delata erat bo. possessio. vel hæreditas relicta: & antequā cognosceret, decessit: an ad posteros successionē eam transmittere possit, quæritur? Respon. quòd non, cùm nec se pro hęrede gessit, nec bonorum 30 possessionem petijt.

e ¶ Suos.] id est, quos habet etiā filios cùm veniat à fratre.

f ¶ Transmittere.] vt s. qui admit. ad bonorum posses. possūnt. l. emancipata. Sed hoc fallit in suis hæredibus: vt. j. de ijs, qui ante aper. tab. l. j. & facit. s. 40 l. proxi.

LIcet.] CASVS. Si filio in sacris patris mortis eiustempore constituto, delata fuerit hæreditas, & ignoret sibi delatam: si non immiscuit, an præscriptione. x. vel. xx. anno. excludi possit quo minus vēdicet, quæritur? 50 Respon. quòd non.

g ¶ Longi.] lōgissimo autē possent: quia omnis actio eo tēpore tollitur: vt. j. de præscript. xxx. an. l. sicut. & l. omnes. & facit. j. l. proxi.

h SI curatoris.] ¶ Delata. scilicet alicui, & loquitur adulto, qui vult 60 conuenire hæredem curatoris.

i ¶ Licet adire.] intra annum secundum P. & secundum nos perpetuò: vt arg. s. l. proxi. & dices. j. e. l. cum antiquioribus.

k ¶ Hæredes.] necne, & hoc ad petitionem tuam.

70 l ¶ Statuet.] vt. ff. e. l. j. in fi. & l. ij. & j. eo. l. fin. §. si verò postquam. & argu. ff. ex quib. cau. in poss. ea. l. si diu. & de bo. au. iudi. posses. l. iij. & de cu. bo. dan. l. j. & ad Trebel. sed & si. §. planè. & de inter. act. qui interrogatur. & de iureiuran. iusiurandum & ad pecunias. secundo respon.

80 SI te.] CASVS. Si filiosa. maiori. xxv. an. delata sit paterna hæreditas: putà quia pater eum hæredem instituit, & ei se immiscuerit: an prętextu quod minus soluendo sit: quia pater inopia laborabat: vel quia frater suus aliquid de portione sua, quæ sua credebatur esse, rumpendo testamētum eripuit: an à creditoribus hæreditarijs se liberare possit, quo minus ab eis conueniatur, pro portione sua, quæritur? Respon. quòd non.

m ¶ Maior.] si minor esses, restitui posses.

n ¶ Inopia.] nam etiam vltra vires hæreditatis creditoribus tenetur hæres, sed non legatarijs[c]: vt. ff. ad Treb. l. j. §. is qui quadringenta.

o ¶ Fratris.] quod est nullum.

p ¶ Arcere.] i. liberare. & dicit ab arce quod est locus tutissimus per similitudinem: vt. ff. ad leg. Iul. ma. l. iij. Sic no. quod licet ab aliquo patiaris iniuriam, non tamen alij per hoc iniuriosus eris: vt. ff. famil. ercisc. l. si filia. in princip.

SI auia[a] tua patrem tuū ex duabus vncijs scripsit hæredem: ex sola animi destinatione pater tuus hęres fieri poterat[b]. Igitur si ex testamento suo[c] easdem vncias ad te pertinere † decreuit[d]: apud rectorem prouinciæ duarum vnciarum ius persequi poteris. PP. xvj. Calen. Aug. Sirmij, ipsis. iiij. &. iij. AA. Cons.

¶ *Hæreditas fratris non adita, non transmittitur. h. d. Bald. Salice. & Alexander.*

Idem AA. & CC. Eusobino. LEX VII.

QVoniam sororem tuā prius defunctam esse proponis, quàm cognosceret an à fratre sibi aliquid hæreditatis fuisset relictum: manifestum atque euidens est, antequàm pro hærede gereret, vel bonorum possessionē admitteret, defuncti † successionē eam non potuisse ad hæredes suos[e] transmittere[f]. PP. Cal. Maij, Thiralli AA. Cons.

¶ *Non uidetur qui diu tacuit, renunciasse hæreditati paternæ. Bal. Vel sic: Ius adeundi uel immiscendi se hæreditati, non tollitur spatio longi temporis. h. d. Alexan. post Bal. & Sali.*

Idem AA. & CC. Claudio. LEX VIII.

LIcet incontinenti sui hæredes se paternis non immiscuerint bonis: tamen ignorantes delatam sibi esse hæreditatem, longi[g] temporis præscriptione quo minus hanc rectè vendicent, excludi non possunt. S. xvij. Calend. Ianuar. Sirmij AA. Cons.

¶ *Ille, cui delata est hæreditas, ad instantiā creditorum, interrogari potest an uelit esse hæres, uel non: & si petat terminum ad deliberandum, debet sibi moderatē statui per iudicē. hoc dicit. Alex. concor. Bal. & Sali.*

Idem AA. & CC. Platoni. LEX IX.

SI curatoris quondam tui testamento iure facto, vel ab intestato legitiā delata[h] est successio: hoc casu ei, qui non repudiauit hęreditatem, eam licet adire[i]. Rector igitur prouinciæ aditus, si hęreditati necdum sunt obligati, eos an hæredes[k] sint, interrogare debebit: ac si tempus ad deliberandum petierint, moderatum statuet[l]. S. xvj. Calendas Ianua. Sirmij AA. Cons.

¶ *Expulsus siue spoliatus non est propterea à suis creditoribus liberatus. hoc dicit: quia uiolentia tertij non excusat debitorem, nec inopia. Iaco. But. secūdum Bal. uel sic: Inopia defuncti uel iniuria illata à tertio, nō excusat hæredem quin teneatur creditoribus. h. d. Alexan.*

Idem AA. & CC. Sabinæ. LEX X.

SI te bonis paternis maior[m] quinq; & viginti annis immiscuisti: neque inopia[n] patris te excusat, neque vis fratris[o] portionē tuam vel testamentum eripientis arcere[p] te de exactione creditorū, qui iure ciuili pro hęreditaria portione te conueniunt, potest. S. xv. Calen. Ianuar. Sirmij, Cæsaribus Cons.

¶ *Pater hæreditatem filio delatam, sine filij uoluntate repudiare non potest. h. d. Alex. Vel seruos hæreditarios manumittere. Bal. & Sali.*

Idem AA. & CC. Philumenæ. LEX XI.

REnitente[q] te, pater tuus, in cuius fuisti potestate, neque spē delatæ tibi legitimæ quærendæ successionis absumere[r], neque hæreditarios manumittendo seruos[s], his præstare libertatem potuit. S. vj. Id. Febr. Sirmij CC. Cons.

¶ *Agnoscens bonorū possessionem de iure prætorio, consequitur in effectu illud, quo consequitur ille, qui adit de iure ciuili. hoc dicit. secūdum unum intellectum. Vel sic secundum intellectum Barto. Qui agnoscit de iure prætorio, uidetur adire de iure ciuili. hoc dicit secundum Bartol. subdentem hoc esse uerum, nisi primò fuisset exclusus de iure ciuili. h. d. Alexan.*

Idem AA. & CC. Antonio. LEX XII.

PVberem agnoscentem[t] bonorum possessionem postea quam ei fuit hæreditas delata, pro hærede gerere non ambigitur[v]. S. xij. Calend. Decembr. CC. Cons.

¶ *Omisso prætoris beneficio: potest suus hæres succedere de iure ciuili. hoc dicit. Bal. & Salice. Vel sic: Qui perdidit bonorum possessionem, nō propterea à iure adeundi excluditur de iure ciuili. Alexander.*

Idem AA. & CC. Sclepolidi. L. XIII.

SVum hæredem[x] omissa[y] bonorum possessione paternam successionem obtinere potuisse[z], certi iuris est. S. iij. Id. Decemb. Nicomediæ. CC. Cons.

ADDITIO. Aduertas quòd de iure canonico admittitur aliquando exceptio spolia-10 tionis factæ à tertio. de quo videas in. c. frequens. in princip. & §. j. de restit. spol. li. vj.

REnitēte.] CASVS. Si filiofa. legitima fuerit delata hęreditas: an si eo renitente et contradicente pater eam repudiauerit, sibi præiu-20 dicetur? Respon. quod non: nec etiā si seruum hęreditarium manumiserit, pater sibi præiudicabit.

q ¶ Renitente.] id est contradicente.

r ¶ Absumere.] scilicet repudiando. sic. s. de repu. bon. pos. l. filio. & j. de bo. quæ lib. l. fin. §. j. & 30 ff. de acquiren. hære. l. is qui hæres. §. fi.

s ¶ Seruos.] vt infrâ. de his, qui à non do. ma. l. j.

PVberem.] CASVS. Si puberi delata fuerit hæreditas: & de iure prætorio bo. poss. vnde agnati, vel vnde liberi, nō curo, agnouerit: 40 an pro hærede gerere videatur, quæritur? Respon. quod sic, & intellige quod gerit pro hærede de iure prætorio. Et potes ponere quando non habuit tutorem, & erit tunc quæstio, an per se posset petere bonorū possessionem, & sic pro hærede gerere: 50 sed prima positio verior est. Viuia.

t ¶ Puberē agnoscentem.] Olim per decretum hodie non.

v ¶ Ambigitur.] mirabile est quod hîc dicit: nā secūdū hoc quod hîc dicitur, quicunquę de iure ciuili adire potest: si petat 60 bonorum possessionē, videtur pro hærede gerere: & ita adire de iure ciuili[d]. Quid ergo facit ei posteà data bonorum possessio decretalis? Respon. pro hærede gerit: scilicet de iure prętorio. & sic impropriè ponitur pro hære-70 de. nam licet vno iure repudiare, & altero amplecti: vt. ff. de iniust. testa. l. filio. & de lega. præstan. l. is, qui in potestate. & infrà. l. proxi. sed non est hodie necesse vt à iudice decernatur: vt suprà. qui admit. ad bo. pos. l. pe. & l. fi.

SVum hæredem.] CASVS. Suus hæres succedere potest de iu-80 re prætorio, petendo bonorum possessionem. Pone etiam de iure ciuili si repudiauit bonorum possessionem, successio ad eundem iure ciuili defertur, & eam adire potest. Viuianus.

x ¶ Suum hæredem.] secus in emancipato[e]: vt. s. eo. l. j. Item hoc intellige, nisi sit institutus. & habeat substitutum[f], ad quem prius possessio defertur: vt s. de impu. & al. sub. l. iij.

y ¶ Omissa.] id est repudiata.

z ¶ Potuisse.] de iure ciuili.

† Aliâs per uenire. Idem bal. P. & Alex.

† Aliâs, defectum.

b Tu dic quod hîc loquitur in hæredita te collatera li, sibi asseri dens tam S. Alex. & Ia.

c Et bene nisi hodie quādo non cō fecerint inuentariū. auth. sed cū testator. j. ad legē Fal. bal. P. & Ia. Arcere qd & vnde dicatur.

d Ista intellectum sequitur hîc P.

e Et bene Bal. & Sal.

f Reprobatur secūdū But. Sali. P. Ale. Corn. & Ias.

SI forori.] CASVS Si fratri tuo in bonis fororis fuæ delata eft bō. pof. vnde agnati. licet eam corporaliter non apprehendit hæreditatem: tamen eoipfo quòd voluit hæres effe contra pofsidentes, pro hærede vel pro poffeffore experiri vel confiftere poteft.

a Tenuiffe.] nō enim hoc &c. vt. s. vnde cog. l. nō hoc. &. ff. de rei vēdi. l. fi ager. & ad. Trebel. l. facta. & de bo. poffef. l. iij. §. hæreditas. & §. bonorum.

b Experiri poteft.] petitione hæreditatis cōtra pofsidentes pro hærede vel pro poffeffore. fi autem titulo, tūc rei vendicatione: vt. s. de pe. hære. l. hæreditatis.

NOn eft dubiū] CASVS. Si filiofa. delata fit hæreditas, iuffu patris eā adire poteft. Si ergo tēpore delatiōis fuit in poteftate: & antequā iuffu patris adiret, fui iuris effectus fit: an eam fuo arbitrio adire & fibi acquirere pofsit, quęritur? Refpond. quòd fic.

c Quærere.] idē in legato[a]: vt. ff. de reg. iur. l. quæ legata. &. ff. quādo di. leg. ce. l. fi vfusfruct⁹. §. fi. fecus[b] in ftipulatiōe: vt. ff. de verbo. obli. l. fi filiusfa. fic & in feruo: vt & infti. de hære. infti. §. feruus autem à domino.

NEc emere.] CASVS. Si aliquis vult mihi rem fuā vendere, non compellor emere. Item nec fi mihi donare velit, nō cōpellor accipere. An autē fi mihi delata fit hæreditas, eam adire compellendus fim, quæritur? Refpon. ꝙ non.

d Nec emere.] regulariter hoc accipe: vt. s. de contrahen. emp. l. inuitū. Sed fallit[c] vt dixi. ff. de acti. emp. l. Iulia. §. idem Celfus. Secundū fimiliter regulare: vt. ff. de reg. iur. l. inuito. & de doñ. hoc iure. §. non poteft. & hoc directo: fed per medium fallit[d]: vt fi quis meo creditori foluat: vt inftitu. quibus modis tol. ob. in principio. & ff. de. nego. geft. l. foluendo. & de fo. l. folutionem.

e Hæreditatem.] nec bonorū poffefsionē. vt. ff. de bo. pof. l. iij. §. inuito. &. s. vnde co. l. certum eft. Sed hoc fallit[e] in hærede rogato de reftituendo: vt. ff. ad Treb. l. ille à quo. §. tempeftiuum. & l. quia poterat. & in feruo neceffario hærede inftituto: vt infti. de hære. qua. & dif. §. j. & ff. de vul. fub. l. fed & fi plures. §. filiæ. & j. eo. l. cùm aliquis. & s. de necef. fer. l. fi.

Hæreditas poteft quæri, licet bona non pofsideantur. h. d. Bal. Vel fic: Apprehēfio bonorum non eft de fubftantia aditionis hæreditatis. h. d. Sali. uel fic: Per aditionem hæreditatis acquirit hæres dominium rerum hæreditariarū: etiam fi poffefsionem non apprehendat, & eas uēdicare poteft aduerfus pofsidentes. h. d. Alexandrr.

Idem AA. & CC. Flauiæ. LEX XIIII.

SI forori fuæ frater tuus ciuili vel honorario fuccefsit iure: licet res ex eius bonis defcendentes non probetur tenuiffe [a]: hæres tamen effectus, contra pofsidentes experiri [b] poteft. S. xij. Calen. Ianuar. Nicomediæ. CC. Conf.

In quærendo hæreditatis commodo, tempus aditionis infpicitur. h. d. Bal. uel fic: In quærendo cōmodo hæreditatis patri, tempus aditionis filij infpicitur. h. d. Sali. uel fic: Si tempore aditæ hæreditatis reperiatur quis effe fui iuris: acquirit eam fibi: licet tempore quo fuit delata, effet in patria poteftate. h. d. Alex.

Imp. Conftantius A. ad Leontium comitem Orientis. LEX XV.

NOn eft dubium, fi priufquā filius iuffu patris adierit hæreditatem, propriæ poteftatis effectus fit, arbitrio fuo eundem hanc fibi potuiffe quærere [c]. Dat. xvij. Calen. April. Limenio & Catulino Conf.

Ad contrahendū uel quafi nemo inuitus compellitur. h. d. Bal. & Sali.

Impp. Arcad. & Honor. AA. Annodio. LEX XVI.

NEc †temere [d], nec donatum affequi, nec damnofam quifquam hæreditatem [e] adire cōpellitur. D. vj. Calen. Ianuar. Olybrio & Probino Conf.

Quolibet die poteft hæreditas adiri. hoc dicit. Sali. & Alexan.

Idem & Theodofius AAA. Anthemio præfec. præto. LEX XVII.

CRetionum [f] fcrupulofam †folennitatem hac lege penitus amputari decernimus. D. v. Calendas April. Conftantinopo. Honorio vij. & Theodofio AA. Conf.

CRetionū.] CASVS. Olim fi alicui effet delata hæreditas vel bon. pof. nō licebat eā adire nifi tertia feria, vel. v. vel. vij. & ī patrimonio: qa magis hominis natura in his cōfortat̄: quod hodie per hāc. l. amouet̄. Vel fic: Cretiones dicuntur iudiciales dies, in quibus confulebat adiri prætor pro hæreditate adeunda. credidit enim fe habiturum gratiam, propter benignitatem planetæ, cui deputati erant illi dies. quod per. l. iftam prohibetur.

f Cretionū.] crifis iudiciū: crifis natura. vnde cretici dies dicūtur in quibus melius cōfortat̄ natura: vt oēs impares: vt. iij. v, vij. in quibus tantū diebus olim adire licebat fecūdū Azo. & H. [f] fed fecūdū Ir. cretio eft certus numerus dierum, intra quē teftator volebat adiri. Vel pone cafum vt. ff. e. fi quis hæres.

SI infanti.] CASVS Si alicui fit delata hæreditas: aut eft minor viij. annis, aut maior. fi minor, aut eft in poteftate patris: aut non. fi eft in poteftate: aut nomine fuo pater eam adire vult: aut non. fi vult: fiue fuerit delata à matre, vel à materna linea fcilicet afcendentibus, fiue à quibufcunque perfonis, eam adire poteft. fi non adiuit, quafi filio acquifitam occupare poteft iure paterno, fi in prædicta ætate infans deceſſerit. Si verò non eft in poteftate: aut habet tutorem, aut non: fi habet: fiue fit legitimus, id eft à lege datus, fiue datiuus, id eft à iudice datus hære. infa. fiue fuperftes fuerit pater, fiue jam concefsit in fata: eam ei acquirere, vel bonorum poffefsio. ei delatam petere poteft, fi non habet tutorem. aut habet, & ipfe non petierit: tunc venient illi ad hæreditatem, qui venturi effent, fi nunquam infanti delata fuiffet. & ea quæ in principio legis dicta funt de infante in poteftate cōftituto: intelligi poffunt de iam egreffo poteftatem. fi autē egreffus fuerit, & in pupillari ætate deceſſerit: ea obferuanda funt in perfona fua, quæ antiquis ftatuta funt legibus. quæ autem illa funt, non aperit. Tu dic vt ita demū tranfmittat pupillus hæreditatem ad fuos pofteros: fi ipfe fibi vel tutor, vel curator quæfiuit. fi autem non decefsit: adire poteft hæreditatem fibi delatam confentiente patre fi in poteftate eius fit: fi non fit, & tutorem habet, tutore authore. fi autem tutorem nō habeat, adire debet prætorem, & eius decreto eam fibi quærere.

Hæreditatem infanti delatam, afcendens per lineam paternam (fiue in eius poteftate fit, fiue nō) folus poteft adire tam uiuo infante & illius infantis nomine, quàm eo mortuo: & tunc fuo proprio nomine tanquā ad ipfum tranfmiffam. Si uerò talem afcendentem non habet, fed habet tutorem: tunc tutor poteft adire tutoris nomine uiuente infante. fed eo mortuo hæreditate non adita, non tranfmittitur hæreditas: & perinde eft ac fi hæreditas non fuiffet delata infanti. & idem fi tutorem non haberet. delatam uerò pupillo maiori nec folus pater, nec folus tutor adire poteft: fed ipfe pupillus cum illorum confenfu. & fi neutrum eorum habet, tunc authoritate iudicis. h. d. Alexander.

Impp. Theod. & Valentin. AA. ad Senatum. LEX XVIII.

SI infanti, id eft minori feptem annis [g], in poteftate patris vel aui, vel proaui conftituto vel conftitutæ, hæreditas fit derelicta [h], vel ab inteftato delata à matre, vel linea, ex qua mater defcendit, vel alijs quibufcunque perfonis: licebit parentibus eius fub quorum poteftate eft, adire eius nomine hæreditatem [i], vel bonorum [k] poffefsionem petere [l]. ¶ Sed fi hoc parens neglexerit, & in memorata ætate infans deceſſerit: tunc parentem quidem fuperftitem omnia ex quacunque fuccefsione ad eundem infantem deuoluta, iure patrio quafi iam infanti quæfita [m] capere. Parente verò non fubfiftē te, fi quidē poft eius obitum tutor infanti [n] fit, vel datus [o] fuerit: poffe eum [p] etiā adhuc infante pupillo conftituto, eius [q] nomine adire hæreditatem, fiue viuo parente, fiue

g Septē annis.] quid fi eft maior infante? Refpond. confentiente eo [g] demum, adit pater, et ipfe filius patre confentiente: vt infrà eodem. l. §. fina. et ar. fuprà. eodem. l. potuit. & ff. de acquiren. hære. l. is qui hæres. §. fina. & l. is poteft repudiare. Sed ar. contra infrà. de bo. quę lib. l. fi. §. vbi autem puerilis ætas. vbi indiftinctè dicit patrem poffe adire fi filius eft in ætate puerili. Sed ibi expone [h] puerilis, id eft infantilis. Accurfius.

h Derelicta.] fcilicet ex teftamento.

i Hæreditatem.] de iure ciuili.

k Bonorum poffefsionem.] de iure prætorio.

l Petere.] ex perfona impuberis non fua: vt ff. de bonorum poffefsione. l. feruum. §. impubes. & §. quæ eft contra.

m Infanti quęfita.] ex quo videtur quòd patri non fit neceffe adire: fed vt cætera bona filij iure peculij occupet: vt inftit. qui. non eft per. fa. te. §. j. alij contra [i]. Hodie tamen videtur hæres filio: vt in authen. de hæred. ab intefta. §. fi igitur defunctus. collatio. ix. Sed qualiter, vt fibi quæfitam capiet, cùm nec infanti cefferit dies hæreditatis [k] quærendæ, quia non poteft peti, ficut nec furiofo interim dum eft in furore. vt. ff. de bo. pof. fu. cō. l. j. Item quando dicitur cedere diem: vt. ff. de bon. pof. l. feruus. §. impubes. & §. fi. Refpon. [l] dicitur cedere diem in præiudicium patris: vt poft tempus non admittatur: pupillus autem non excluditur. poteft planè pater ficut tutor pupilo quærere bonorum poffefsionem vel hæreditatem: licet fecus in furiofo [m]: vt. s. de cur. fu. l. fi. §. fin autē. in fi. Sed hodie per hanc legem fpeciale inducitur in filio. vt e. fi non fit quæfita à patre filio, tamen vt quæfitam pater petere pofsit, fi velit: fi tamen filius in infantia deceſſerit, non aliter. Item videtur hæc regula fallere [n]. ff. de acquirend. hæred. l. is poteft. quia pater ignorante filio repudiare non poteft: vt fuprà eodem. l. renitente. tamen vt hîc dicit, ei ignoranti acquirere poteft. Item quæritur, cùm filius impubes exiftens in patria poteftate, eo authore non obligatur: vt infti. de inuti. fti. §. pupillus. in fi. quare eo authore hæreditatem acquirere poteft: cùm per hæreditatis acquifitionem, creditoribus obligetur? Refpon. [o] quia hîc potius eft commodum. Item contra. j. ad Orfi. l. ij. Sol. ibi iam excefsit [p] infantiam qui decefsit.

n Infanti.] fit à lege.

o Datus.] à iudice.

p Eum.] idem & in curatore dico fecundum H. vt. s. de admi. tuto. l. cùm quædam. Sed ar. contra. ff. de ap. l. cùm in vna. §. tutor. prima in adulto: fecunda in pupillo.

q Eius nomine.] adire hæreditatem. s. eo. l. potuit.

Eum.

a Scilicet conditionali. fecus in puro P. & Alex.
b Placet Bal. P. Ale. & Iaf.
c Et bene fecūdū prædic. doct.
† Hanc materiam tractat Platea in, l. j. de cu præf. li. x. & Panor. in. c. j. de emp. & ven.
† Quæ cretionum folennitas fuerit, dubitat Alc. difpūc. li. iij. c. vij.
d Idē Pau. Alex. & Ia.
e Placet Bar. P. Ale. & Iaf.
f Ifta lectura eft vera & cōmuniter approbata. Ale. hîc.
g Gl. fequitur Bart. B. & Sali.
h Et bene fecūdū prædic.
i Iftā tenēt Bart. B. Ange. Sal. Cornelius & Ia.
k Melius feciffet gl. fi iftud contrarium nō tangeret fecundū Bal. & P. de Ca.
l Et bene Bar. B. Ange Sa. Ale. & Iaf.
m Sequuntur eam præ dic. fcribēn.
n Imo non fallit, cū ibi loquatur in his qui non poffunt adire nomine proprio: fecus in his, qui proprio noīe. Bart. Bal. S. & Ia.
o Reprobatur per tex. in. l. potuit s. eo. Bart. Sal. P. Cor. & Ia.
p Sequuntur eam Bar. P. Sal. & Per.

a ¶ Eum.] scilicet pupillum.

b ¶ Quærere.] vt.ff.de bo.pos.tutor.& ad Treb.seruo inuito.§.si pupillo. & infrà ad Trebel.l.sancimus.non ergo per se:vt.j.ad Tertul.l.j.& facit.s.qui admit.ad bo.pos.l.infantis.

c ¶ Hæreditates.] nũquid idẽ erit in paterna? Videtur enim ꝙ illa sit sibi quæsita ipso iure[a]: vt ff.de acqui. hære.l.necessarijs.vt dicit lex in furioso:vt.s.de cur.fu.l.fi.§.sin autẽ perpetuò. & ideo eã transmittat etiam ad extraneos hæredes: nõ solùm suos. Nec obstat.s.de cur.fu.l.fi.§.tali. quia illud videtur intelligendũ de hæreditate extranei: non paterna. Vel dic[b] ꝙ hîc de omni hæreditate dicit, etiam paterna. Nec obstat ꝙ lex dicit de furioso.s.de cura.fur.l.fi.§.sinautẽ perpetuò. vt ibi diximus. ADDITIO. Bar. hîc in vlti. col.versi.omisis trufis ego cõsului &c.tenet primã opinionẽ huius gl.s. ꝙ hęreditas patris nõ adita, indistinctè transmittatur per filiũ in potestate. quod probat multis medijs soluendo contra. quod posset hîc formari de hoc tex.

a Istam sequũtur bar. bal.S.& Ia.

b Istam sequũtur Rapha.& Ful.

post mortẽ eius ad eũ [a] deuolutã vel bonorũ possessionẽ petere, & eo modo eidẽ infanti hæreditatẽ quærere [b]. ¶ Sin verò vel nõ sit tutor: vel cùm sit, ea facere neglexerit tũc eodẽ infante in ea ętate defuncto, omnes hæreditates [c] ad eũ deuolutas & nõ agnitas ita intelligi, quasi ab initio non essent ad eũ delatæ: & eo modo ad illas personas [d] perueniãt, quæ vocabãtur, si minimè hæreditas infanti fuisset delata. ¶ Ea verò, quæ de infante in potestate parentũ cõstituto statuimus, locum habebũt, & si quacunq; [e] causa sui iuris idẽ infans inueniatur [f]. ¶ Si autẽ septem annos ætatis pupillus excesserit, & priore parente mortuo [g], in pupillari ætate fati munus impleuerit: ea obtinere præcipimus, quæ veteribus continentur [h] legibus: nulla dubietate relicta, qn pupillus post impletos septẽ annos suæ ætatis ipse adire hæreditatẽ, vel bonorũ possessionẽ petere, cõsentiente parente, si sub eius potestate sit: vel cum tutoris authoritate, si sui iuris sit, possit: vel si non habeat tutorẽ, adire pretorem, & eius decreto hoc ius [i] cõsequi. D. vj. Id. Nouemb. Rauennæ, Theodosio xij. & Valentiniano ij. AA. Cons.

¶ Ius deliberandi currit solùm scienti: & cum patre superextanti regulariter. hodie à quocũq; transmittitur in quemcunque: quod olim erat in filijs speciale. h.d. Sali. Vel sic: Sciens hæreditatem sibi esse delatam, ius deliberãdi & adeundi transmittit ad quoscunque hæredes: si decedat intra annum à die scientiæ ut poßit adire intra residuum temporis: quo elapso, excludẽtur hæredes à iure adeundi. hoc dicit hæc lex singu-

d ¶ Ad illas personas.] sed cur non deuoluitur hîc ad hæredes pupilli: vt.s.proxi.§.ad patrẽ? Rñ. ꝙ hæredes pupilli possunt habere recursum cõtra tutorem[c]. pater verò si hæreditatem non habet, cõtra nullum habet recursum nisi contra seipsum: sed cõtra seipsum venire nõ potest. Itẽ quid si nullũ habuit tutorẽ? Respõ. necesse habes idẽ dicere: vt nõ trãsmittat: vt in prin. huius §.licet cesset ratio prædicta: & sic est speciale[d] in patre, qui occupat vt pater: quod alius nõ potest. Accur. Et dicas secũdum Guil. ꝙ peruenit successio infanti delata, ad eos, ad quos perueniret si nunquam infanti fuisset delata huiusmodi successio: vt in litera præsenti. & sibi imputent hęredes pupilli, quare tutorem non petierunt: vt.ff.ad Tertyl.l.ij.§.si mater.&.s.qui pe.tu.l.ij.cõtra quem si negligens vel in culpa fuisset: possent habere recursum.s.arbi.tut.l.quicquid.

c Istam sequũt bart. bal.Pau.S. Cor.& Ias.

d Ista est melior ratio bar.Sal. & Ias.

e ¶ Quacunque.] sed quomodo potest esse ꝙ iste sit sui iuris, cùm quando emãcipatur, habeat necesse consentire, & iste non potest, cùm sit infans? Respon. authoritate principis: vt.j.de eman.l.iubemus. Accur.

f ¶ Inueniatur.] cùm pater superest: alioquin si decesserit, diuersa sunt iura: vt ex prædictis colligitur.

g ¶ Mortuo.] vel etiam viuo: vbi quid iuris sit, dicitur.j.de bonis quæ libe.l.fina.§.vbi autem.

h ¶ Continentur.] vt ita demum transmittat pupillus hęreditatem, si ipse quæsiuit vel tutor vel curator. & hoc de hæreditate extranei: secus in paterna, quam transmittit ad suos: vt.j.de his qui ante aper.tab.l.j.in fi.

i ¶ Hoc ius.] s.hæreditatem: vt.s.qui admit.ad bo.pos. possunt.l.bonorum quidem.&.ff.de bo.pos.l.pe. Accur. aliâs sine prætore, ipso iure non alligatur hæreditati: vt.ff.de acqui.hære.l.ei qui.in fi. & .l.necessarijs.in fi.

CVm antiquioribus.] CASVS. Ponamus: Titio delata fuit hæreditas. quæritur vtrũ ipse trãsmittat eam ad posteritatem suam, si decedat? Distinguitur. aut est suus hæres: aut extraneus. Si suus, trãsmittit: siue sciuerit, siue ignorauerit sibi fuisse delatã, & sine aditione: ita tñ si eam nõ repudiauerit, seu tẽpus de adeũdo sibi datũ à iudice: vt in prima parte. vel à iure: vt in secũda, nõ prætererit. Si quidẽ extraneus: tũc aut tẽpus deliberãdi petijt instrumẽta ꝙ trãsmittere põt: aut nõ. & tũc distingue: aut scit sibi delatã: aut ignorat. si ignorat qñcũq; decedit: ignorãs non trãsmittit. si scit: aut decedit intra annũ vel post. si intra annũ: tũc trãsmittit, & tantũ tẽporis, etiã quãtum ei supererat de anno illo ad deliberandũ: si verò post decedat, nõ transmittit. ipse autem si viuat, perpetuò adire poterit: licet Ro. dixerit cõtrarium.

k ¶ Deliberantes.] an sit adeunda vel non.

l ¶ Hanc transmittere.] s.deliberationem & succedendi ius.

m ¶ Et alijs.] scilicet priuilegijs.

laris. Alexan.

Imp. Iustinianus A. Demostheni præfecto prætorio.

LEX XIX.

CVm in antiquioribus legib[9], & præcipuè in quæstionib[9] Iulij Pauli inuenerim[9] filiosfamiliâs paternã hæreditatẽ deliberantes [k], posse & in suã posteritatem hãc trãsmittere [l]: & alijs [m] etiam quibusdam adiectis, quæ in hmõi personis præcipua [n] sunt: eã deliberationẽ & in omnes successores, siue cognatos, siue extraneos duximus esse protelandam. Ideoq; sancimus, si quis vel ex testamẽto, vel ab intestato vocatus, deliberationẽ [o] meruerit [p]: vel si hoc quidem non fecerit, nõ tñ successioni renunciauerit, vt ex hac causa deliberare videatũ: sed nec aliquid gesserit, quod aditionẽ, vel pro hęrede gestionẽ inducat [q]: prædictũ arbitriũ in successionẽ suã [r] trãsmittat: ita tamẽ vt vnius anni spatio [s] eadem transmissio fuerit cõclusa [t]. Et si quidẽ is, qui sciens [v] hæreditatẽ vel ab intestato, vel ex testamẽto sibi esse delatã, deliberatione minimè [x] petita, intra annale tẽpus decesserit: hoc ius ad suã successionẽ intra annale tempus extendat. Si enim ipse, postquã testamentũ fuerit insinuatũ [y], vel ab intestato [z], vel ex testamẽto, vel aliter [a] ei cognitũ sit hæredẽ eũ vocatũ fuisse [b], annali tẽpore translapso nihil fecerit, ex quo vel adeũdam vel renunciandam hæreditatem manifestauerit: is cũ successiõe sua ab huiusmodi beneficio [c] excludatur. Sin autem instãte an-

n ¶ Præcipua sunt.] vt suã abdicationẽ possint[e] reuocare intra triẽnium: vt.j.de repu. hære. l.fi. vel vt possint hæreditatẽ nondum aditam, etiam ignorãtes sibi delatam ad suos transmittere hæredes: vt.j.de ijs, qui ante aper.tab.l.j.

e Placet bal.Pau.Alex.& Ias.

o ¶ Deliberationẽ.] & ius adeundi.

p ¶ Meruerit.] à lege: & est annalis. non autem dices à iudice viuẽte: vt innuitur.j.eo.l.in versi. deliberatiõe minimè petita &c. Alij dicũt à principe[f], vel à iudice: vt innuit statim, vel hoc qdẽ &c. & secundũ hoc tenebis tẽpus, quod habes.j.e. l.fi.§.& si quidẽ. &.§.fi. secunda verior. Accur.

f Sequũtur eam Pau. Alex.& Ias.

q ¶ Inducat.] quia tunc non esset dubium quin transmitteret.

r ¶ Suam.] de extraneis hæredibus loquitur. suis enim alia forma trãsmissionis est data, vt etiã ignorantes transmittant: vt statim dices.

Sui etiam ignorantes transmittũt hæreditatẽ.

s ¶ Anni spatio.] cõputando à tẽpore, quo potuit adire prędecessor.

t ¶ Conclusa.] i. anno finito hærede: posteà moriente ius deliberationis ad extraneos hęredes nõ transmittitur.

v ¶ Qui sciens.] Nota ꝙ currit annus ad deliberandum à tempore scientiæ. & quo ad hoc, potest dici vtilis annus: sed continuus est ex quo incipit currere.

x ¶ Minimè.] subaudi etiam. nam idem si petita: vt suprà dixit.

y ¶ Insinuatum.] i. insinuatione cognitum.

z ¶ Ab intestato.] sicq; sine insinuatione.

a ¶ Vel aliter.] id est de iure prætorio.

b ¶ Fuisse.] veluti cùm pater occupat[g] bona filij iure peculij. Vel[h] quando filio arrogato defertur quarta. Vel quando[i] quis succedit ei, qui testamẽtum non poterat facere, qui propriè non dicitur intestatus. propriè enim dicitur intestatus, qui cùm testamentum facere posset, intestatus decesit: vt.ff.de suis & legitimis.l.prima. in principio.

g Istud exemplũ est falsum secũdũ prædi. scriben.

h Displicet P Ale.& Ia.

i Istud exẽplũ est tolerabile. bal. P. Ale.& Ia.

c ¶ Beneficio.] id est à iure transmisionis: sed non à iure succedendi, si ipse viuat. Sed P. dixit[k] ab ipsa successione, vt nec ipse viuus vltra annũ possit adire, nec ad alium transmittere. Et circa hanc materiam dic quòd suus perpetuò adit[l]: vt suprà eodem.l.licet. & perpetuò transmittit ad suos: vt infrà de ijs qui ante aper.tabil.j.& de caducis tollen.§.in nouissimo. hoc ita, nisi repudiauit, vel certum tempus statutum ad adeundam hæreditatẽ non prętերijt: vt.ff.de acquirenda hæredita.l.quandiu institutus.& de bo.autho.iudi. poss.l.si seruus. hoc tamen videtur immutatum quo ad hoc: vt.j.eo.l.scimus. §.sin autem hoc aliquis. Extraneus autem cùm decesserit. si ignoraret sibi delatam, omnino hæres eius excluditur: vt.s.eodem.l.quoniam. Si autem sciuit, siquidem cesserat dies hæreditatis, quia potuit adiri: aut decesit intra annum: & tunc reliquum tempus transmittit[m] ad hæredem: vt hîc, aut post: & tunc nihil habebit hæres: vt hîc dicitur. si autem dies non cesit: vt quia sub conditione erat relicta: vel secundum veteres leges. si erat hæres ex parte: cùm non erant apertæ tabulæ, nihil ad hæredem quãdocunq; decedat, transmittit: vt.j.de caducis tollen.§.sin autem aliquid sub conditione. si verò non decesit: perpetuò potest adire, sicut & suus si non repudiauerit: vel certum tempus à iudice sibi statutum, non fluxit. Sed P. intra annum tantùm dicebat extraneum admitti. Sed contra eum facit apertè, quod dicitur.s.de inoffi-

k Et male bart. Alex. & Ias.

l Istã communiter sequũtur scriben hîc.

m Et male bart.

nali tempore decesserit:reliquum tempus pro adeunda hæreditate suis successoribus sine aliqua dubietate relinquat[a] : quo completo,nec heredibus eius alius regressus in hæreditatem habendam seruabitur[b]. Recitata septimo in nouo consistorio palatij Iustiniani. Dat.iij.Calend.Nouembr. Decio V.C.Cons.

❡ Institutus in diuersis partibus,non potes unã partem amplecti, & alteram repudiare.hoc primo. Institutus & pupillariter substitutus,non potest institutionem amplecti, & substitutionem repudiare.hoc dicit secundum Oldra.Bal. Vel sic:Institutus in diuersis portionibus eiusdem hæreditatis,& ab eodem testatore:si unam agnoscit,omnes agnoscere uidetur. Item qui agnoscit paternam, cogitur agnoscere pupillarem.Alexander.

Idem A.Ioanni præfec.præt. LEX XX.

QVidam elogio[c] condito hæredẽ scripsit in certas vncias,& post certa verba testamenti eundem in alias vncias vel tantas[d],vel quantascunque[e], & tertio vel in aliam partem hæreditatis,vel in quendam vnciarum modum:ille autem vnam institutionem vel duas admittẽs,vnam vel duas,vel quantascunque respuendas esse censuit:quærebatur apud veteres,si hoc ei facere permittatur. Similique modo dubitabatur, si impuberem quis filium suum hæredem ex parte instituit , & quendam extraneum in aliã partem , quem[f] pupillariter substituit : & postquàm testator decessit,pupillus quidem patri eius heres extitit,extraneus autem hæreditatem adijt : & posteà adhuc in prima ætate pupillus constitutus, ab hac luce subtractus est,& pupillaris substitutio locum sibi vendicauit. Cumq; substitutus eandem partem admittere noluit,quæsitũ est,si potest iam hæres ex principali testamento factus, pupillarem substitutionem repudiare? Vtraq; igitur dubitationẽ simul decidendam esse cẽsemus. Placuit etenim nobis,siue in institutione, siue in pupillari substitutione, vt vel omnia admittãtur[g], vel omnia repudientur, & necessitas imponatur hæredi particulari facto , vel aliam aut alias partes hæreditatis admittere, vel etiam substitutionem pupillarẽ.D.prid. Cal. Maij. Constantinopo. post consulatum Lampadij & Orestis VV.CC.

❡ Obedientia ad unum effectum, non extendit se ad alium.h.d.Bal.Vel sic: Obediens obeditione coacta,non perdit ius contradicendi in actibus,in quibus non tenetur obedire.h.d.Vel sic: Compulsio iure non facit quẽ teneri ad obedientiam,nisi quatenus est de iure.h.d. Vel sic:Obedientia circa unum actum, in quo quis tenetur obedire,non præiudicat in alio actu,in quo quis non tenetur obedire.Vel sic: Per compulsionem legalem,non acquiritur aliqua possessio in subdito,nisi ea,quæ debetur de iure. Vel sic : Si ille qui litigat super libertate instituatur hæres tanquam seruus illius cum quo litigat:compellitur per iudicem causæ sine præiudicio litis adire hæreditatẽ iussu illius,& ei acquirere.Si uerò tanquam liber,tunc expectatur finis litis:etsi pronunciabitur seruus,idem erit: si uerò liber,secus : quia poterit adire per se. hoc dicit. Alexand.

Idem A.Ioanni præfecto prætorio. LEX XXI.

CVm aliquis scripsit heredem eum,qui de sua conditione ei, qui dominium[h] eius vendicabat,in iudicio aduersabatur : is autem qui dominum se esse dicebat, adire eum hæreditatem imperabat, vt acquisitio hæreditatis per eum celebraretur : indignatus est quasi domino ei parere.dubitatio veteribus exorta est , siqua pœna imponatur huiusmodi insolẽtiæ. Veteres in multas trahuntur sententias : sed nos eorum discordiam sic esse decidendam cẽsemus,vt distinctio subtilis causæ ei imponatur:vt siquidẽ ita scripta est institutio,Illum seruũ illius hæredem instituo : quia apertissimũ est, intuitu domini institutionẽ esse cõscriptã,necesse sit omnimodo per cõpetẽtẽ iudicẽ eũ cõpelli adire[i]

---

testa.l.scimus.§.fi.Item regula facit contra eum,quæ ita dicit indefinitè:hæredi qui non repudiauit,licet adire:vt.s.e.l.si curatoris.Item aditio est de iure ciuili:non ergo terminatur anno:vt insti.de perpe.& temp.act.in prin. & facit.s.de non nume.pecu.l.si intra.

a ❡ Relinquat.] & ita facit.ff.de acqui.hære.l.ventre.

b ❡ Seruabitur.] imò præter hoc debet habere quatuor menses: vt.j. si pen.ap.l.si vnus.§.si.quæ 10 est cõtra. Sol.[a] ibi quatuor mẽses,qui vltra tempus deliberandi dantur ad appellationis exercitium,non ad deliberandum. vel hîc à iudice indultũ est tẽpus,ibi à principe.prima verior est.

QVidã.] CASVS. Titius in 20 testamẽto suo instituit sibi hæredẽ, pone Seium in certa re, seu in quarta parte hæreditatis s.in prima parte testamẽti hæredem instituit : quæritur vtrũ quasdam institutiones posit repudiare & alteras agnoscere? Itẽ quæritur,si Titio filio suo im 30 puberi sibi hærede in parte instituto, Seium sibi heredem in altera sibi institutum, substituat:an posit commodum institutionis agnoscere:& id quod sibi ex substitutione defertur,si locum habeat substitutio repudiare vel econuerso? & re 40 spon. vel omnia agnoscet, vel omnia repudiabit.

c ❡ Quidam elogio.] id est testamentum.

d ❡ Tantas.] id est totidem.

e ❡ Quantascũque.] id est quotcunque.

f ❡ Quem.] scilicet ex 50 traneum.

g ❡ Admittantur.] vt j.de cadu.tol.§.his ita.& s.de impu. & alijs substi. l.testamẽto.& ff.de here. insti.l.liber homo.§.si ff. de bo.lib.l.si libert' præterito. Sed certè, imò videtur ꝙ licet paternã acceperit:non tamen coga 60 tur pupillarẽ accipere: vt.ff.de acqui.hæred.l.si tu ex parte.§.fi. &.l.quesitum. Sol.[b] quidã dicunt speciale in fratre instituto pro parte,& substituto fratri pupillo: vt in.e.l. quæsitum. Alij[c] ꝙ hæc corrigit illas. Tu dic[d], si substitutus primò adi 70 uit paternam ꝙ pupillarem, admittere cogitur, vt hîc. Si autem non adiuit paternam, & vult habere pupillarem:si quidẽ pupillus abstinuit, ab hæreditate paterna,recusando eam:potest substitutus habere pupillarẽ: hoc ita, si pupillus habeat cohæredem,qui adiuerit:aliàs non[e],cùm pupillarem non habeat,non adita hæreditate ex principali:vt.ff de vulg.& pup.substi.l.ij.ver. fi.adeò.Si autem non abstinuit,non potest separare paternam si vult pupilla 80 rem,licet pupillus potuit:quod est notabile secundum Io.[f] nisi hîc substitutus sit frater impuberis.hîc enim & si pupillus abstinuit:ipse tamen abstinere non potuit:vt.d.l.quæsitum.&.l.Iulia.[g] & de priuil.cre.pater.& de vulg.sub. l.sed si plures.§ filio.&.l.si filius.Item cùm vnus ex hæredibus adijt: alter posteà repudiat qui primò adiuit,etiam totam potest repudiare[h] hæreditatẽ, vbi creditores contenti sunt sua parte:vt.ff.de acquir.hære.l.cum hæreditate. & hoc in hæreditatibus, secus in legatis. Nam quoties plures res enumeratæ mihi relinquuntur,vnam repudio, alteram[i] admitto, si volo. si autem non enumerantur,vtputa gregem reliquit: non possum vnam ouem admittere, & alteram repudiare:quia vnum legatum est:licet hæredes mei posint: vt.ff. de leg.j.l.legatarius.& de leg.ij.l.neminẽ.&.l.sed duobus.&.l.grege.Vt autem sit tibi certũ de hæreditate hominis[k],distingue ita:Si ex testamentis plurium plures deferantur hæreditates: vnam adiri,alteram repudiari posse certum est[l].Si autem ex testamẽto vnius plures portiões, altera purè,altera sub cõditione,vel plures per 10 filiũ, vel per filios:vel per seruum, vel per seruos, vel per me & filiũ:nunquàm vna admissa altera repudiari:vt.ff.de acquir.hæred.l.ij.&.l.si solus.& hîc.Si verò vna iure institutionis, altera iure substitutionis deferatur: vna potest admitti, 20 altera repudiari : licet omissa iure accrescendi obueniat: vt.ff.de acqui. hære.l.si tu ex parte.Vbi autẽ ex testamẽto vnius plures deferũtur hæreditates:puta paterna & pupillaris: paterna admissa, nunquam repudiatur pupillaris.si autem velit pu 30 pillarem adire,& repudiare paternam: si pupillus est institutus, distinguitur, abstinuit necne: vt supra dixi. & hoc de eo,qui in potestate erat. Alij enim sic substitui nõ potest.Si autem pupillus institutus non erat, cui scilicet pupillo substitu 40 tus est alius, sed solus substitutus erat institut'. siquidem is institutus & substitutus fuerit necessarius hæres,licet abstinuerit à paterna, habet pupillarem[m]: quia nihilominus est hæres: vt.ff. de iudeicom.lib.l.cum quasi. §.sed & si quis suus. si au 50 tem sit extraneus, qui non habeat cohæredem, qui adeat,nec paternum, nec pupillare testamentum tenet: vt.ff.de acqui. hære.l.quæsitum. &.l.filius.proximus tamẽ præcedens casus non est omnino expeditus[n],secundum Azo.

CVm aliquis.] CASVS. Ti 60 tius Stichum instituit sibi hæredem: mota quæstione de statu suo, puta eo proclamante in libertatem, vel alio reuocante eum in seruitutẽ. quæritur an pẽdente liberali causa petente illo ꝙ quis 70 statu quæstionem mouet,debeat cõpelli hæreditatẽ adire,vt ipsi aduersario acquiratur? distinguitur : aut instituit sub hac forma, Stichũ seruũ Titij hæredẽ instituo. & tunc compellitur nullo penitus ei ex hoc præiudicio generando,& Titio acquirere. Aut sic,Stichũ hæredẽ instituo. & non cõpellitur:sed causæ expectabit euentus:vt qui in causa vicerit,obtineat succedẽdo.

h ❡ Dominium.] Nota quòd ita potest vẽdicari seruus tanquam quidam Asinus:tamen dicitur præiudicialis in rem.

80 i ❡ Adire.] si accommodet voluntatem in adeũdo.potest enim nolle:vt suprà de hæred.institu.l.cum proponas,& sic hæc[o] secundum illam. Vel hîc contemplatione domini. ibi, ipsius serui contemplatione fuit institutus. Vel præcepto potest resistere,vt ibi:non autem coactioni,vt hîc. Vel ibi à domino : hîc à iudice. ADDITIO. Tu dicas quòd ibi loquitur quando institutus est ille, quem constabat esse seruum : tunc enim sufficit potestas dominica ad compellendum eum prout potest. hîc quando erat dubium,

---

a Placet Bar. Bal. P. Alex.& Ias.

Similis est tex. in.l.ij.ff. de acquirenda hered.

Hæreditatem pupillarem an possit repudiare qui paternã acceptauerit.

b Displicet omnibus,& respicit contrariũ l. qsitum.

c Displicet similiter omnibus.

d Placet Bar.& alijs scriben.

e Et bene si erat cohæres extraneus. aliàs secus. Alex.

f Displicet Bart bal.P. Alex. &Ias.

g Aliàs incipit: filius qui se.

h Sequitur Bar. b. Ale. & Ia.

i Placet prædi scriben. quãdo sunt plura lega-

ta re & nomine. Bart.

k Illud est superfluum quia hæreditas viuentis nulla est Ias.

l Placet Bar. Pau. Alex.& Ias.

m Idẽ Bar. b.Ale.& Ia.

n Imò est expeditus per.l.filius prox.alleg. bar.Alex. & Ia.

o Imò ibi clariũ erat q erat seruus.hic nõ ideo recurritur ad iudicem. Bar. P. Alexã & Ia.

dubium an esset seruus vel liber:quo casu de necessitate recurritur ad potestatem iudicialem,vt eum cogat.ita loquitur hic.

a ¶Ex hoc.] argumen. quòd fines plebatuum vel curiarum, non probantur per instrumentum inter alios confectum:& est sic.ff.de lega.iij. l. prædijs. §. Titio.&.ff.de ori.iur. l.ij.§.ijsdem liberis.&.ff.ad Velleia.l.Seia mancipia. argumē.contra.j.de contrahen.& commit. stipu. l.optimam.&facit.ff.de fideiuss.l.sed eū.et de reb.du.l.secunda.& de condict.& demonstratio.l.filio.in fine.& de an.lega. l.annua.§.primo.& de acquirend.hæredita.l. aditio.&.l. qui in aliena.& de libe.cau.si cui.in prin. & de acquiren.re.do.l. liber homo.

a Dic q ibi instrumenta probant censi. nia inter illos personas inter quas conficiuntur instrumētum:sed quo ad alias nihil præiudicat bar.b. sa.P.Alex.& Ia.

quidem hæreditatem, & eam acquirere: nulli autem ex postfacto subijci grauamini, si liber pronuncietur:sed omne,siue lucrum,siue damnum ad eum redundare, qui in seruitutem eum trahebat, & denegari ei aduersus eum omnes hæreditarias actiones, nullo ei ex hoc [a] præiudicio generando. Sin autem quasi liber institutus est, nulla domini vel serui mentione in institutione habita: tunc nullo compelli modo eum adire hæreditatem, nec denegari ei [b] liberale iudicium: sed & hæreditatem per suum ius decurrere, & liberale iudicium suam expectare sententiam, siue agente eo, siue pulsato: vt si quidem seruus pronūcietur:tunc domino suo hæreditatem acquirat:sin autē liber, eam adipiscatur,si adire maluerit. D.ij.Calen.Maij,Constantinopo. post cōsulatum Lampadij & Orestis VV.CC.

¶Ex causis in hac lege expressis est inductum quòd certus de uiribus hæreditarijs potest adire eam uel repudiare pro libito uoluntatis absque alia solennitate, prout sibi magis expedire uidebitur. Dubius uerò si uelit cautè agere ut non teneatur ultra uires hæreditarias,debet conficere inuentarium secundum formam hic traditā.hoc dicit usque ad.§.& si præfatam.Alexander.

Idem A.ad Senatum. LEX XXII.

SCimus † iam duas esse promulgatas à nostra clementia constitutiones:vnam [c] quidem de ijs, qui deliberandum pro hæreditate sibi delata existimauerint:aliā [d] autem de improuisis debitis, & incerto exitu per diuersas species eis imposito. ¶ Sed & veterem cōstitutionem non ignoramus, quā diuus Gordianus ad Platonē scripsit,de militibus,qui per ignorantiam hæreditatem adierunt: quatenus pro ijs tantummodò rebus conueniantur,quas in hæreditate defuncti inuenerint:ipsorum autem bona à creditoribus hæreditarijs non inquietentur. Cuius [e] sensus ad vnam præfatarum constitutionum à nobis redactus est. Arma [f] etenim magis quàm iura scire milites sacratissimus legislator existimauit. ¶ Ex omnibus itaque istis vnam legem colligere nobis apparuit esse humanum: & non solum milites adiuuare huiusmodi beneficio,sed etiam ad omnes hoc extendere:non tantùm si improuisum emerserit debitum, sed etiam si onerosam quis inueniat [g] esse,quam adijt,hæreditatē. ita enim nec satis necessarium deliberationis erit auxilium,nisi hominibus formidolosis [h], qui & ea timēt, quæ nulla digna sunt suspicione. ¶ Cùm igitur hæreditas ad quendam, siue ex testamento,siue ab intestato sit delatā,siue ex asse, siue ex parte: siquidem rectà via adire maluerit hæreditatē,& spe certissima hoc fecerit, vel sese immiscuerit [i],vt non postea eā repudiet: nullo indiget inuentario, cùm omnibus [k] creditoribus suppositus sit, vt pote hæreditate ei ex sua voluntate infixa. ¶ Similiq;

a ¶Ex hoc.] ergo creditores ex hoc quòd adiuit, vel ex hoc quòd dixit:talem seruum illius instituo hæredem.& hæc verior.

b ¶Et.] libero facto.

SCimus.] O Cassus. In principio dicit quòd duæ constitutiones à Iustiniano latæ fuerint olim : quarum altera, indultū fuit olim tempus deliberandi, scilicet annus: vtrum expediret magis hæreditatem sibi delatam adire vel repudiare: vt supra eodem. titul. l. antiquioribus. Altera verò quam nō habemus, consulebatur adeuntibus seu immiscentibus se super hæreditate aliena ex inopinato posteà emergēte per legem diui Gordiani.Tertiò fuit succursum solūm militibus, vires patrimonij ignorantibus,ne vltra ipsas creditoribus tenerentur hæreditarijs:adiecta quidem tali ratione, arma enim &c.Ex his quidem tribus constitutionibus Iustinianus vnam constitutionē composuit,eius beneficiū in omnibus non solūm militibus,sed etiam ad omnes extendens: ita tamen si secundum formā infrascriptam inuentarium conficerent. Et hoc est,quod colligitur vsque ad.§.cùm igitur.Subsequenter distinguit. Alicui delata est hæreditas:& tunc si neque deliberationē petierit,neq; inuentariū confecit:sed se in rebus hæreditarijs immiscuit.extunc neque hæreditatem repudiare,neq; onus æris alieni,neque legatorum factorum absque beneficio.l.fi. recusare poterit.Si verò non adierit,sed intra tres menses à tempore scientiæ sibi delatæ hæreditatis,hæreditate renunciet: & emolumento,& onere erit alienus.Si quidem nec expresse renunciet:nec super rebus mortis tempore defuncto existentibus,& incipiatur quòd intra tres quoque consumetur numerandos à tempore scientiæ.& hoc si præsens fuerit hæres, alioquin absenti dabitur annus.In confectione verò inuētarij, & tabellio,& testes sunt necessarij in rebus hæreditatis subijcere subscriptionem, continentem quantitatem rerum hæreditariarum.& si fortè scribere nesciat,tunc tabellio specialis ad hoc adhibeatur, assumptis etiam testibus subscriptionem inspecturis. & in hoc casu duplici gaudebit remedio,puta Falcidiæ. nec vltra vires patrimonij tenebitur creditoribus.& hoc in secunda parte vsque ad.§.& si præfatam obseruationem &c.Posteà subijcit de effectu inuentarij, scilicet quod prædixi de beneficio legis Falcidiæ:nec dimittendis creditoribus supra id, quod suppetunt bona hæreditaria.& si fortè prius satisfactum fuit legatarius, non in ipsum hæredem, sed in ipsos legatarios hypothecaria : si res fuerint consumptæ, à creditoribus erit dirigenda. Item consulitur prioribus, si fuerint hypothecarij per hypothecariam, si superest res hypothecaria : vel si defecerit, per condictionem ex lege hærede semper immuni conseruando. & hoc vsque ad. §. in computatione. Posteà dicit quòd si hæres vel in funus testatoris, vel in confectionem inuentarij, seu eius insinuationem, seu in alias necessarias causas hæreditatis impenderit : totum potest deducere. Et si fortè testator eius debitor fuerit, actio non confundetur:quod est speciale,cæteris autem creditoribus in nullo præfertur,videlicet in priuilegijs personalium actionum.& si fortè inuentarium bona hæreditaria,scilicet quod rei veritas expostulat,non deduxerit:licet creditoribus & legatarijs quibuscunque legitimis modis voluerunt voluntatem manifestare,vel per quæstionem seruorum,vel per delationem sacramenti.Hæredes autem si aliquid surripuerint vel cœlauerint in duplū condēnentur.& hoc hæreditatis aucta substantia:interim dum cōficitur inuentarium, neq; à creditoribus,neque à legatarijs mouēda quæstione,neque eisdē in aliquibus per dilationē præiudicio generando. Si verò adierit hæres, neque intra statutum tempus inuētarium confecerit: insolidum creditoribus tenebitur legis Falcidiæ beneficio ei penitus denegando & hoc vsq; ad.§.sed quia quidam.Posteà subijcit,q si aliquis magis temp9 deliberandi,quàm inuentarij beneficium elegerit: licet,dum tamen nouē mēses,vel annū non excedat & hoc vsque ad.§.fin autem hoc aliquis.Posteà subijcit,q si aliquis deliberationem petierit,& ipsa obtenta inuentarium confecerit,& ipsa obtenta inuētarium confecerit, insolidum creditoribus tenet. Falcidiæ tamen dato beneficio,siue intra tempus deliberandi adierit,siue nō renunciauerit.& hoc vsq; ad.§.si quis autem. Si verò deliberationē petierit, & inuentarium non conscripserit creditoribus insolidum tenetur,nec gaudet Falcidia siue adierit,siue non recusauerit,legitimis hæredibus ab intestato successuris.& hoc vsque ad.§.notissimum. Vltimò verò dicit quòd constitutio non solūm militibus,sed etiam priuati si dispositionem constitutionis obseruauerint:ipsius gaudebunt priuilegio.milites etiam si simplicitate hanc solennitatem omiserint, olim legis Gordianæ retinent priuilegium.

† Materia inuentarij penit Guido papa in decisionib9 q.cccllj. & Ang.in authen.de hære.& fal.§. si verò expressim.col lo.j.

c ¶ Vnam.] illam fortè quæ est.s.l.cum antiquioribus.

d ¶ Aliam.] hanc non habemus.

e ¶ Cuius sensus.] quasi dicat verba Gordianæ constitutionis non habemus,sed eius sententia est comprehensa in vna præfatarum constitutionum scilicet illa,quam non habemus,cuius Gordianæ meminit institu. de hæred. quali.& dif.§.sciendum.

f ¶ Arma.] vt.supra locati.l.milites.& de iuris & facti ignorantia. l. prima. & in authentica.quibus modis natur. effic.legi.§.si quis.colla.vj.sic.& in clericis ne faciant prohibita:vt.s.de episcopis & clericis. l. repetita. Sed contra supra de legi. & constituti. lege leges sacratissimæ. Solutio. hic non negatur quin debeant scire leges,sed magis arma. Vel ab illa excipe milites, & etiam quosdam alios : vt .ff. de iuris & facti ignorantia lege regula.

g ¶ Inueniat.] s.ab initio.

h ¶ Formidolosis.] facit.j.ea.l.§.sed quia quidam.&.ff.de condi. institu. l.quæ sub conditione.circa prin.&.ff.quod metus cau.l.nec timorem.§. proinde.

i ¶ Immiscuerit.] immiscere est suorum:sed adire extraneorum:vt in institu.de hære.qua.& dif.§.extraneis autem.

k ¶ Omnibus creditoribus.] & legatarijs sine Falcidiæ legis beneficio:vt.j.ea.l.§.si quis autem temerario.secundum quosdam. Vel verius [b] ibi loquitur cùm delusit legem & creditores in dilatione petenda:vt.in .§.præcedenti dicitur:hic autem secūdum leges veteres in quibus nil de inuentario continebatur,debet habere Falcidiam.sed hodie secus [c] per authen.sed cùm testator.quæ est.j.ad.l.Falci.

b Istam gl. sequuntur bar.P.&A. lex.licet Ia. contra per §. G verò. j.ista ea. l.
c Idē b. bar. Alex. & Ia

a ¶ Mensium.] Sed nonne spatium sex mensium statuitur. suprà. de inofficio. testamen. l. scimus. §. fina. quæ est contra? Solu. [a] illud propter querelam inofficiosi testamenti, quæ sperabatur moueri: hîc propter creditores statuitur minus. Sed & prætereà ibi non videbatur esse respuēdā: hic autē credebat respuendam vel abstinendam: non tamen respuit vel abstinet, sed se repudiaturum dicebat [b]: & ideo tam breue spatium ei datur: aliâs nisi propter creditores, vel nisi exhæredatus esset: perpetuò adire posset: vt dixi. s. eo. l. cum antiquioribus.

modo si non titubante animo respuendam vel abstinendam esse crediderit hæreditatem, & apertissimè intra trium mensium [a] spatium, ex quo ei cognitum fuerit scriptum se esse vel vocatum hæredem, ei renunciet: nullo nec inuentario faciendo, nec alio circuitu expectando, sit alienus ab huiusmodi hæreditate, siue onerosa, siue lucrosa sit. ¶ Sin autem dubius est, vtrúmne admittenda sit necne defuncti hæreditas: non putet sibi esse necessariam deliberationem, sed adeat hæreditatem, vel sese immisceat [b]: omni tamen modo inuentarium ab ipso conficiatur, vt intra triginta dies post apertas tabulas, vel postquàm nota fuerit ei apertura tabularum, vel delatam [c] sibi ab intestato hæreditatē cognouerit, numerandos, exordium capiat [d] inuentarium super ijs rebus, quas defunctus mortis tempore habebat. & hoc inuentariū intra alios sexaginta [e] dies modis omnibus impleatur sub præsentia tabulariorum [f], cæterorūque [g], qui ad huiusmodi confectionem necessarij sunt. Subscriptionem tamen supponere hæredem necesse est †, significantē & quantitatem [h] rerum, & quòd nulla malignitate circa eos ab eo facta vel facienda, res apud eum remaneant: vel si ignarus sit literarum, vel scribere præpediatur: speciali [i] tabulario ad hoc solum adhibendo, vt pro eo literas supponat, venerabili signo crucis anteà manu hæredis præposito: testibus videlicet assumendis, qui hæredem cognoscant [k], & iubente eo tabularium pro se subscribere, interfuerint. ¶ Sin autem à locis, in quibus res ♁ hæreditariæ [l] vel maxima pars earum posita est, hæredes abesse contigerit: tunc eis vnius anni spatium à morte testatoris numerandum damus, ad huiusmodi inuentarij consummationem [m]. sufficit enim præfatū tempus, & si lōgissimis spatijs distant.

tamen [n] placuit dare eis facultatē inuentarij conscribendi, vel per se vel per instructos procuratores * in loca, vbi res positæ sunt, mittēdos [o].

¶ *Hæres qui solēniter conficit inuentarium, ultra uires hæreditatis nō tenetur: & Falcidia vtitur: & satisfacere potest legatarijs & creditoribus, qui prius uenerint: licet alijs posteriores in tempore fuerint. reseruantur tamen posterioribus creditoribus iura sua: & opportunis remedijs contra legatarios, quibus prius satisfactum est, agere possunt: & contra posteriores creditores: sed contra ipsum hæredē uel eū qui emit ab eo, regressus non datur. h. d. Alexand. usque ad. §. in computatione.*

¶ Etsi præfatam obseruationē inuentarij faciendi solidauerint [p]: hæreditatem [q] sine periculo [r] habeant, & legis Falcidiæ [s] aduersus legatarios vtātur beneficio: vt in tantum hæreditarijs creditoribus teneantur, in quantum res substātiæ ad eos deuolutæ valeant [t]: & eis satisfaciant, qui primi veniant creditores: & si nihil reliquum est posteriores venientes repellantur [v]: & nihil ex sua substantia penitus hæredes amittant: ne dū lucrum facere sperant [x], in damnū incidāt. ¶ Sed & si legatarij interea venerint * eis satisfaciant [y] ex hrēditate defuncti, vel ex ipsis reb°, † vel ex earum forsitan venditione. ¶ Sin verò creditores qui post emensum [z] patrimonium necdū completi sunt, superueniant: neque ipsum hæredem inquietare cō cedantur, neque eos, qui ab eo [a] comparauerint res, quarum pretia in legata vel fideicommissa, vel alios creditores processerunt: Licentia creditoribus non deneganda aduersus legatarios venire, & vel hypothecis [b] vel indebiti [c] cō dictione vti, & hæc q̄ acceperint, recuperare, cùm satis absurdum sit creditoribus quidem ius suum persequētibus legitimum auxiliū denegari, legatarijs verò, qui pro lucro certant, suas partes leges accommodare [d]. ¶ Sin verò [e] hæredes res hæreditarias creditoribus hæreditarijs pro debito dederint in solutum, vel per da-

b ¶ Sese immisceat.] non enim cōuenietur interim donec fiat inuentarium: vt ea. l. §. donec.

c ¶ Delatam.] supple [c] & aditam. nam demum post aditam currit hoc tempus: vt. j. eo. l. §. fin verò postquam. Itē & quia dicit hic, post apertas tabulas. nam demum posteà olim poterat adiri: vt infrà. de cad. tollen. §. j.

ADDITIO. Tu dicas secundum Bar. hîc, ꝙ siquidem hæres maliciosè protrahit aditionē hæreditatis, currat sibi tēpus etiam ante aditā hęreditatem: si verò in nulla mora. in nulla culpa, in nulla militia est: tunc currit sibi tempus post aditam hæreditatem: vt dicit hæc gl. licet enim tex. dicat à die notitiæ: tamē, subaudi & aditæ hæreditatis. tex. est ad hoc not. secundū eum in. l. statuliberos. §. si quis hæredi. ff. de statuliberis.

d ¶ Capiat.] secus [d] in tutoribus & curatoribus: quia incontinenti debent incipere: vt. s. de admini. tuto. l. tutores. ij. &. ff. de admini. tut. l. tutor qui repertorium.

e ¶ Sexaginta dies.] sic ergo tres mēses sunt.

f ¶ Tabulariorum.] i. tabularij. sic plurale ponitur pro singulari. s. de his, qui in eccle. ma. l. j. & de epis. & cle. l. orphanotrophos. &. ff. vi bo. rapto. l. ij. §. quod ait prætor. Sed argu. contra in aut. de hære. & fal. §. si verò absunt. col. j. sed tamen illud negari non potest, quin quandoque duo necessarij sunt: vt statim subijcit ibi, subscriptionē &c. Accur.

g ¶ Cæterorumq́ꝫ.] puta trium testiū, & legatariorum, et creditorū: vt in aut. de hære. & Fal. §. sancimus. &. §. si verò absunt. col. j.

h ¶ Quantitatem rerum.] mobilium & immobiliū: vt. j. de bo. pscri. l. si quis intra. &. s. de administra. tuto. tutores. ij. &. j. de bo. va. l. iij. li. x. nā sufficit quòd dicat: ego recognosco omnia mobilia & immobilia scripta à notario superius, me habere & tenere.

i ¶ Speciali tabulario.] his duobus casibus necessarij sunt duo tabularij: aliâs vnus sufficit, vt modò dixi.

k ¶ Cognoscant.] Not. argu. de testibus, qui apponuntur in contractibus, quòd debent cognoscere contrahentes: vt hîc, & in authenti. de hæredi. & falcid. §. si verò absunt. collatio. prima. Sed speciale est in inuentario: vt in authen. de fide instrumen. §. oportet verò. colla. vj. sed ibi speciale [e] qn̄ ab imperitis, & inscriptis. Item & in authen. de testibus. §. j. colla. vij. sed ibi quando per testes probaretur: & dic, vt. ff. de testibus. l. testium. § ideoq; si aūt per instrumentum: tunc etiam ignorati: vt in aut. de testi. §. & licet. sic ergo tribus casibus debent cognoscere: vbi imperitus contrahit, & in scriptis, & ī inuentario. & vbi non fit instrumentum.

l ¶ Hæreditariæ.] s. totæ.

m ¶ Consummationem.] Sed hîc qd̄ tempus dabimus ad inchoationem? Rn̄. [f] secundum proportionem scilicet tertiam partem anni: & eñ suprà vnum mensem de tribus dedit: sic hîc. iij. de. xij. Itē ꝙ dicit à morte testatoris supple & eum mortuū sciuit, & adiuit: vt. j. eo. §. si verò postquā.

n ¶ Tamen.] nā licet ēt tā magnū habeat spatiū. s. annū, vt per se possit adesse in eo loco vbi sunt res ad faciendum inuentariū vel se præsentet: tamē &c.

o ¶ Mittendos.] s. procuratores.

p ¶ Solidauerint.] i. insolidū omnia capitula [g] inuentarij obseruauerint.

q ¶ Hæreditatem.] nunc rn̄det. & dic dare. i. damus.

r ¶ Sine periculo.] creditorum vltra vires.

s ¶ Falcidiæ.] hoc intellige in diuersis casibus, vt vbi est soluendo hæreditas: præstat legata: quatenus patitur [h] Falcidia, si non sit soluendo: non valent legata: vnde nec hæres detrahit Falcidiam: vt ff. ad Tre. l. j. §. j. pe.

t ¶ Valeāt.] secus si nō fecerint inuentarium.

v ¶ Repellantur.] ab hęrede et à creditoribus suum consecutis: quibus licuit vigilare ad suū consequēdū: vt. ff. q̄ ī frau. cre. pupill°. nisi posteriores potiores sint in pignore: vt. j. §. licētia danda.

x ¶ Sperant.] hęredes s. faciēdo inuentariū.

y ¶ Satisfaciant.] sipulātāt sibi legata deberi alio quin tenentur alijs, quasi dolo desierint possidere: vt. ff ad l. Fal. dolo.

z ¶ Post emensum.] idest finitū.

a ¶ Ab eo] s. hærede.

b ¶ Hypothecis.] i. hypothecaria actione.

c ¶ Indebiti conditione.] alius ergo soluit, & alius condicit: vt. ff. de condi. inde. l. nō est nouū.

d ¶ Accommodare.] prius ergo ęs soluit alienū quā legata: vt hîc, &. ff. de re. iu. l. nō debet actori. §. ī re obscur. &. ff. de col. bo. l. cùm emācipati. §. j. & de sep. l. quoties. & de īof. tes. l. Papin. §. quarta. &. j. de bo. aut. iu. bo. pos. l. j. &. ff. q̄ ī frau. cre. l. q aūt. §. pe. Sed ar. cōtra. ff. de trās. l. cū hi. §. planè. de alimē. vbi pl° fauet alimētis ī testō cōstitutis quā īter viuos [i] sed ibi pl° fauet quo ad trāsigēdū: hîc quo ad excipiēdū. Itē cōtra. s. de hę. act. l. si. vbi dicit heredes cōueniri à creditorib°, nō legatarios. sed ibi [k] qn̄ soluēdo est hæreditas: hîc nō. Itē hîc alia actiōe qn̄ nō faciūt inuētariū, tenētur legatarij quā defuntus tenebatur. illa enim soli hæredes conueniuntur: vt ibi.

e ¶ Sin vero hæredes.] qualiter creditores aduersus legatarios veniant, dixit:

a Istā sol. sequuntur bart. & Ia.

b Ista gl. reputatur singu. secūdū bart. in. l. fi. §. tit. j.

c Placet Cyn. butr. bar. & Ale. licet contra Sali. & P.

d Placet bar. & Pau.

† Adeo ꝙ omissio subscriptionis vitiat actū ꝙ cū sit de forma. l. cōstitutionibus. ff. ad municipales l. cum hi. §. cum pretor ff. de trans.

Plurale pro singulari quādoque ponitur.

♁ Fuerint.

Testes an cognoscere debeāt contrahentes.

e Placet bart. bal. P. Alex et Ias.

* In locis.

f Idē bart. et Paulus.

g Præter illud de signo crucis qd̄ si omittatur, nō vitiat inuētariū, bal. Alexan et Ia. licet cōtra Sali.

g Et istud beneficium iam erat de iure fforum secūdū Alexand. et Ia.

* Et.

† Iste text. est singu. & non reperitur alibi secūdū fran. de Are. in. l. ij. in princi. ff. si cer. pe.

Legata soluūtur post solutionem eris alieni.

i Ibi in trāsigēdo, hîc in exigēdo: in quo magis fauetur creditorib' bar. Pau. et Alexand.

k Placet bar. P. et Alex.

niant,dixit:nunc qualiter primi creditores veniant aduersus posteriores. & ad hoc.ff.de condi.inde.tutores.

a ¶Hypothecariam.] quando res datæ sunt in solutum.

b ¶Per conditionem.] quando venditæ sunt,& æstimatio data.Et intellige quando apud emptorem esse desierunt.aliâs cùm posset agi hypothecaria contra emptorem, non daretur condictio ex lege contra creditorem ad id quod est solutum,secundum Ir.vt argumen.ff.de conditio. ex lege.l.prima. Sed hîc videtur velle, etiam si extent,non teneri [a] emptorem.& est ad hoc infrà. de quadrien. præscript. l. bene à Zenone. Item est argumen. contra. ff. quæ in fraudem credi.l.pupillus.in fine.Sol. [b] hîc pro rebus obligatis agit prior, vel ibi [c] non extorsit.hîc sic.

tionem pecuniarum satis eis fecerint: liceat alijs creditoribus, qui ex anterioribus veniunt hypothecis,aduersus eos venire, & à posterioribus creditoribus secundum leges eas abstrahere vel per hypothecariam [a] actionem,vel per condictionem [b] ex lege,nisi voluerint debitũ eis offerre. Contra ipsum tamen hæredem (secundum quod sæpius dictum [c] est)qui quantitatem rerum hæreditariarũ expendit,nulla actio extẽdatur. Sed nec aduersus emptores [d] rerum hæreditariarum, quas ipse hæres pro soluendis debitis vel legatis vendidit, venire alijs concedatur: cùm satis anterioribus creditoribus à nobis prouisum [e] est,vel ad posteriores creditores,vel ad legatarios peruenientibus,& suum ius persequentibus.

¶Expensa funeris testamenti, & inuentarij, et aliarum causarum necessariarum facta per hæredem, qui facit inuentarium: ante omnia deducatur de hæreditate. & quod hæredi debetur à defuncto consequi potest hæres: concurrendo cum alijs creditoribus. hoc dicit usque ad. §. licentia. Alexander.

¶In computatione autem patrimonij damus ei licẽtiam *excipere & retinere quicquid in funus [f] expendit,vel in testamẽti insinuationem [g],vel inuentarij confectionem, vel in alias necessarias causas hæreditatis approbauerit [h] sese persoluisse, ¶Si verò & ipse aliquas contra defunctum habebat actiones:non eæ cõfundantur [i], sed similem cũ alijs creditoribus per omnia habeat fortunam:temporum tamen prærogatiua inter creditores seruanda [k].

¶Creditores & legatarij probare possunt maiorem esse substantiam quàm in inuentario sit descripta: ad quod etiam de domo hæredis probatio sumi potest: & si hæredes dolum fecerint: in duplum refundent. hoc dicit. usque ad. §. donec. Alexan.

c ¶Dictũ est.] suprà. proxi.§.& ad idem. ff. de relig.l.at si quis.§.j.

d ¶Emptores.] apud quos desierunt esse.

e ¶Prouisum est.] s̄. proxi.§.& hic dicit. ad idem infrà.qui po.in pig. ha.l.j.

f ¶In funus.] quæ expensa omne æs alienum excedit:vt.ff.de religio.l. penul.& ad legem Falcidiam.l.j.§.penult.& insti. ad legem Falci.§.j.

g ¶Insinuationem.] in qua expẽditur corã magistro census: vt.s̄. de testa.l.consulta.

h ¶Approbauerit.] testibus, vel suo forsitan sacramento [d]: vt.ff.de re milita.l. non omnes. §. à barbaris.et de legiti.tut.legitimos [e].& argu.s̄.de fi. instru.l.fina.

i ¶Confundãtur.] quantum ad affectum [f], nisi sint tales,quę & morte pereant:quia non erãt transiturę ad hæredes: vt ff.de hæredi.vend.l. ij. in fine.& ad hoc.j̄.ad.l.Falcidiam.l.in imponẽda. Sed quid si defunctus Titio tenebatur de euictione in duplum:& hũc Titium re euicta fecit hæredem: nunquid contra creditores hæres computabit duplum [g]? Argu.quòd non: vt.ff.ad legẽ Falci.l.cùm emptor.Sed fortè ibi non fecerat inuentarium:vnde hîc totum duplum reputabitur: vt hic dicit. Item quid si defunctus vendidit fundum filij sui? Puto filium facientem inuentarium eatenus tantum pati exceptionem, quatenus habet ex hæreditate vltra debitum bonorum subsidium [h]:vt.ff.de fun. do.l.dotale.j.§. si hærede vxore.&.ff.de le.ij.l.imperator.§.fi.&.s̄.de rei ven.l.cùm à matre.et hîc subijcit.in fi.§.proxi.vbi dicit,nullum damnum &c.Sed si habet debitum bonorum subsidium tantùm,in nullo patitur exceptionẽ:cùm sine vllo grauamine illud habere debeat:vt.s̄.de inoffi.test.l.quoniam in prioribus. Item quid si est extraneus hæres?Respon.secus:vt dicas eum pati pro quarta parte exceptionem:quia licet tunc habeat quartam iure institutionis, tantùm tamen patitur exceptionem pro ea quarta. Quarta enim debita iure institutionis,bene videtur posse dari cum onere:vt.ff.ad trebellia.l.lucius.§.maritus.& ad legem falcidiam.l si debitor.Sed argumen.contra.ff.de leg.secunda.l. cùm pater. §. titio. Sed si vltra quartam quid habeat pro toto eo quod quasi hæres habeat: patitur exceptionem [i]. vbi verò nunc fecit inuentarium: idem dico scilicet vt insolidum repellatur: etiam si solam quartam habet. Sed si vltrà,patitur in re vendita exceptionem. pro ea parte pro qua hæres est,vt puta est hæres pro dimidia parte hæreditatis:etiam si illa dimidia non valeat nisi vnum denarium:tamẽ in dimidia patitur exceptionem. Et hæc omnia quæ dicta sunt in filio,habent locum vbi est soluendo hæreditas tunc eñ sine onere debet quartã iure naturæ habere.si verò nõ est soluẽdo hæreditas:nõ est locus debito bonorũ subsidio:vt.ff.de inof.testõ.l.Papi. §.quarta:&.ff.de collatio. bono.cùm.l.emancipati. §.illud.Sed arg.contra. ff. de inofficio. testamento. l.Papinian'.§.si quis impubes.ergo in eo casu si fecit inuentarium, demũ totum vendicat:si non fecit. nihil petet.vt.ĩ aut.de hę.et fal.§.si verò non fecit.colla.j.Sed quid si statutum erat in ciuitate vt nemo veniret contra instrumentum à se factum, vel hęres eius:& testator obligauit fundum eius, quã posteà fecit hæredẽ: qui adiens fecit inuentariũ:nunqd poterit à credi tore vẽdicare?Videt q sic vt hîc dicit.&.j̄.e.l.§.pxi.

Et bene ha.P.Ale. & Ia. et sic cessat ratio Anto.ij secundo eosdẽ.
b Placet b.P.& Ale.
c Et est vera in se secũdũ scriben.
*Recipere.
d Ista glo. est singularis,& nõ reperitur alibi secũdum Rapha.Ful. ad hoc q hæres per suũ solũ iuramentum pbet expẽsas necessarias licet Cy.contra quod procedit in expẽsis paruis. S.Ale.&Ia.
e Meli' allegasset tex. in.l.fi.j̄.de iur.do.impetran.
f Istã solu. & sequẽ. sequũtur hîc Cy.bar.b. Ale.& Ias.
g Hoc verum si res ẽ euicta an:e hæreditatis aditionem: secus si post bal.Ang.S. & Alexan.
h Idẽ bart. b.S.& Ale. Quarta iure institutionis debita,an possit dari cũ onere.
i Sequitur Pau.& Sal.

¶Licentia danda creditoribus, seu legatarijs, vel fideicommissarijs.si maiorẽ putauerint esse substantiam à defuncto derelictam, quàm hæres in inuentario scripsit, quibus voluerint legitimis modis, quòd superfluum est approbare:per tormenta forsitan [l] seruorum hæreditariorum secundum anteriorem nostrã legem [m], quæ de quæstione seruorum loquitur,vel per sacramẽtũ illius [n], si aliæ probationes defecerint:vt vndiq; veritate exquisita:neq; lucrum, neq; damnum aliquod hæres ex huiusmodi sentiat hęreditate:illo videlicet obseruando,vt si ex hæreditate aliquid hæredes surripuerint [o], vel cælauerint, vel amouẽdum [p] curauerint:postquã fuerint cõuicti,in duplum hoc restituere, vel hæreditatis quantitati computare compellantur [q].

¶Intra tempus datum ad confectionem inuentarij,non potest hæres à creditoribus uel legatarijs conueniri: & ideo interim tempus agendi creditoribus,non currit.hoc dicit usque ad.§. sin uero postquàm..Alexander.

¶Donec tamen inuentariũ conscribitur:vel si res præsto sint,intra tres menses, vel si absuerint, intra annale spatium secundum anteriorem [r] distinctionem,nulla erit licẽtia neq; creditoribus,neq; legatatarijs vel fideicõmissarijs eos vel inquietare,vel ad iudiciũ vocare, vel res hæreditarias quasi ex hypothecarum authoritate vendicare sed sit hoc spatium ipso iure pro deliberatione hęredibus concessum: nullo scilicet ex hoc interuallo creditoribus hæreditarijs circa temporalẽ præscriptionem præiudicio generãdo [s].

¶Qui inuentarium solenniter non facit,creditoribus insolidum tenetur: & Falcidiam non detrahit.h.d.usque ad.§.& hæc quidem Alexand.

k ¶Seruanda.] quo ad hypothecariam:vt.j̄.qui po.in pigno.hab.l. si fundum.sed agentes personali,nõ sortiuntur prærogatiuam ex tempore:vt.ff. de priuileg.credi.l. priuilegia.& de re iudic.l.iudicat.nisi in casibus:vt.ff.de re iudic.inter eos.&.ff.qđ cum eo qui in alie.po.l. ij.

l ¶Forsitan.] facti notãt varietatem.

m ¶Legem.] quę est s̄.de iuramen.calũ.l.j. Vel dic vt.j̄.de quæstione.l. de tormentis.&.l.fi.Accur.

n ¶Illius.] f. hæredis.de sua ergo conscientia satisfacere tenetur, quod est notandum:vt.j̄.de bo.autho.iudi.posi.l.fi.in fi.& de iure dot.impe.l.fi.in fi. &.ff.de eden.l.prætor.§. sed si inscio.&.j̄.de pœna iud.qui male iud.aut.nouo iure.&.s̄.de fi.instru. l. fi.& de ijs q ad eccl.cõfu.l. fina.§.sicubi.Itẽ ad hoc.s̄. de rebus credi.& iureiuran.in bonæ fidei.&.ff. de lega.j.l.ab omnibus. Acc.

o ¶Surripuerint.] vel cęlauerint.

p ¶Amouendum.] ad quod facit.ff.de acquiren.hæredita.l. si seruum §.amouisse. vsq; ad.§.hæc verba.&.§.pretor.&.§.hęredi.vsque in finem legis. Accursius.

q ¶Compellantur.] Sed nunquid etit inuentariũ in quo apparet omnes res hæreditarias esse non scriptas?Item pone q idem hæres quasdam res quas credebat hæreditarias scribi fecit in inuẽtario nunc comperto errore vellet eas abstrahere:vel nollet teneri amplius propter istas res,quasi non videatur locupletior.

r ¶Anteriorem.] quam habes.s̄.eadem.l.§.sin autem dubius.&.§.sequenti.

s ¶Generando.] sic nec in qualibet legali dilatione:vt.ff.de iudicijs.l.secunda in fine.&.ff.vt in possessio. lega.l.is cui.§.cessatum.& de itine.actuque priuato.l.j.§.si quis propter.&.ff.de verborum obliga.l.si pupillus.Et sic nota q non videtur negligere vel moram facere,qui petere nõ potest:vt.j̄. de anna.exceptio.l.j.in fine.& de verborum obligationi.l. si pupillus. ADDITIO. Aduertas hîc quòd licet hæredes non possint conueniri donec inuentarium conscribitur: vt hîc. ipsi tamen hæredes intereà poterunt debitores hæreditarios conueniri secundum Bartolum & communiter docto.hîc. non obstat titul. ff.quod quisque iuris. quia ille titulus habet locum quando alicui conceditur priuilegium ad sui postulationem:

¶ Sin verò postquã adierint [a] vel sese [b] immiscuerint, præsentes vel absentes inuẽtariũ facere distulerint, & datum iam à nobis [c] tẽpus ad inuentarij confectionem effluxerit, tunc ex eoipso ꝙ inuentariũ secundum formam præsentis cõstitutionis nõ fecerint, & hæredes esse omnimodo [d] intelligantur: et debitis hæreditarijs insolidum teneant. Nec legis nostræ beneficio perfruantur, quam contemnendã esse censuerunt [e].

¶ Tempus ad deliberandum, quod hodie non est necessarium uolentibus solenniter conficere inuentarium, est tempus anni quando impetratur à principe: sed quando impetratur à iudice, est tempus nouem mensium: nec sæpius conceditur. Alexan.

¶ Et hæc quidem de ijs sancimus. qui deliberationem nullam petendam esse curauerint: quàm [f] putamus quidem penitus post hãc legem esse superuacuam, & debere ei derogari. Cùm enim liceat eis & adire hæreditatẽ, & sine dãno ab ea discedere ex præsentis legis authoritate: quis locus deliberationi relinquitur? ¶ Sed quia quidã vel vana formidine [g], vel callida machinatione: pro deliberãdo nobis supplicandum necessarium esse existimãt, quatenus eis liceat, annale tẽpus tergiuersari, & hæreditatem inspicere, & alias cõtra eam machinationes excogitare, & eandem deliberationẽ flebilibus assertionibus repetita prece sæpius accipere [h]: ne quis nos putauerit antiquitatis penitus esse contemptores [i], indulgemus quidem eis petere deliberationem, vel à nobis, vel à nostris iudicibus: non tamen amplius ab imperiali quidem culmine vno anno, à nostris verò iudicibus nouem mensibus [k]: vt neq; ex imperiali ♁ largitate aliud tempus eis indulgeatur: sed & si fuerit datũ, pro nihilo habeatur. Semel enim, & non sæpius [l] † eam peti cõcedimus.

¶ Qui petit tempus ad deliberandum, licet inuentarium fecerit, & hæreditatem adierit, uel intra dictum tempus non repudiauerit (quod pro aditione habetur) tenetur creditoribus hæditarijs insolidum: & utitur Falcidia sicut olim. Si uerò inuentarium non confecit, sed solum tempus ad deliberandum petierit, & non repudiauerit: (quod pro aditione habetur) tenetur creditoribus insolidũ, & falcidiã perdit: sin autẽ repudiauerint, tũc tenetur res hæreditarias restituere. h. d. usque ad. §. nouißimum. Alexan.

¶ Sin autem [m] hoc aliquis fecerit, & inuentariũ cõscripserit (necesse [n] est enim omnimodo deliberãtem inuentariũ cum omni subtilitate facere [o]) nõ liceat ei post tẽpus præstitutũ [p] (si non recusauerit [q] hæreditatem, sed adire maluerit) nostrę legis vti beneficio [r], sed insolidum secũdum antiqua iura omnibus creditoribus teneatur. Cùm enim gemini tramites inuẽti sint, vnus quidẽ ex anteriorib⁹, qui deliberationẽ dedit: alter autẽ rudis & nouus à nostro numine repertus, per quem adeũtes sine damno cõseruantur: electionẽ ei damus, vel nostram cõstitutionẽ eligere, & beneficium eius sentire: vel si eam aspernãdam existimauerit, & ad deliberationis auxilium conuolauerit, eius effectum habere: & si non intra datum tempus recusauerit hęreditatem, omnibus insolidum debitis hæreditarijs teneatur: & non secundum modũ patrimonij, sed etiã si exiguus sit census hæreditatis, tamen quasi hæredem eum in totũ obligari. & sibi imputet, qui pro nouo beneficio vetus elegerit grauamen. & ideo ad ipsam deliberationis dationem, & diuinum rescriptum super hac ♁ promulgatum, hoc adijci volumus, vt sciãt omnes quòd omnimodo post petitam deliberationẽ [s] si adierint: vel ꝓ hærede gesserint, vel nõ recusauerint hæreditatẽ, omnibus insolidũ hęreditarijs oneribus teneantur. ¶ Si quis autem temerario proposito deliberationẽ quidem petierit, inuentariũ aũt minimè cõscripserit, & vel adierit hęreditatẽ, vel minimè eam repudiauerit: non solũ creditorib⁹ insolidũ teneatur, sed etiã legis falcidiæ beneficio minimè vtatur. quòd † si post deliberationem recusauerit [t], inuẽtario minimè cõscripto: tũc res hęreditarias creditoribus, vel ijs, q ad hæreditatẽ vocãtur [v], legibus reddere cõpelletur: quãtitate earũ sacramento [x] res accipiẽtiũ manifestanda, cum taxatione tamen à iudice statuenda.

¶ Per hanc constitutionem est derogatum tribus constitutionibus, de quibus est facta mentio in principio huius legis: quarum summa ad hãc redacta est: & miles propter simplicitatem militarẽ non conseruans solennitatem huius le-

cuiusmodi non est priuilegium istius. §.
a ¶ Postquam adierint.] scilicet extranei.
b ¶ Sese.] scilicet sui.
c ¶ A nobis tempus.] scilicet tres menses, quando sunt tres præsentes: vel annus, quando absentes.
d ¶ Omnimodo.] certè non sunt ex eo hęredes imoquia adierũt: refertur ergo ad id quod sequitur
10 & debitis &c.
e ¶ Censuerunt.] scilicet istam legem, & etiã ad solida legata tenebunt hodie: vt in authen. de hęredit. & fal. §. si verò non fecerit. colla. j. Et no. hîc ꝙ qui legem spernit, non debet eius auxilio vti: vt. ff. de minc. auxiliũ. in fin. &
20 j. de executio. rei iudic. l. j. & s. de episcopali audiẽ. l. iij. & s. de trãsactio. l. si qs maior. & in authen. de raptori. muli. §. sancim⁹. col. iiij. & in authen. vt liceat mat. & auiæ. §. quia verò ita. colla. viij.
f ¶ Quam.] s. deliberationem.
30 g ¶ Formidine.] vt dixi. s. ea. l. §. j.
h ¶ Accipere.] vt liceat.
i ¶ Contemptores.] sic. s. de test. l. testamenta.
k ¶ Nouem mensibus.] Sed nunquid lex ista derogat superiori cũ antiquioribus, quæ loquu-
40 tur de anno hîc de nouẽ mensibus? Respõdetur vt j. ea. l. si. §. si. dices.
l ¶ Et non sæpius.] sufficit & semel, sic. s. si sepius in in integrũ restitu. l. si. & j. de pœnis. l. omnes quos. & ff. de lega. iij. l. fideicõmi. §. si quis decem. Sed arg. contra ff. vt. leg.
50 vel fideicommi. no. ca. l. j. §. si cui. Item contra. ff. eo. l. iij. vbi pluries datur ius delibenrandi. Sol. hîc corrigit. vel intra annũ, vel nouem menses pluries ei datur: nõ autem ꝙ excedat.
m ¶ Si autem hoc aliquis fecerit.] i. petierit tempus ad deliberandum
60 & ei est datum.
n ¶ Necesse enim est.] interpositio est.
o ¶ Facere.] si velit vti beneficio legis Falcidiæ.
p ¶ Præstitutum.] ad deliberandum.
q ¶ Recusauerit.] hoc est nouum per legem istã vt petens tempus ad deli-
70 berandum, nisi repudiet, adijsse tacitè videatur: vt hîc, & in multis locis in hoc. §. aliud olim. vt suprà eodem. lege cum antiquioribus. & . ff. de acquirenda hæredita. l, quandiu institutus. in fin. vbi dicitur ꝙ si non adiuit, repudiasse videtur: q
80 sunt contra: sed corrigũtur. Nec potest dici quòd hîc fecerit inuentarium. ibi (scilicet in contrarijs) non: quia idem est quod hîc dicit, & si non fecit inuentariũ: vt. j. prox. §. Tertij dicunt habere locum

hoc quando fuit adiectum in concessione iuris deliberandi: vt hîc dicit. Sed prima verior est: vt hæc corrigat alias leges.
r ¶ Vti beneficio.] quia perinde est, ac si spontè ab initio adijsset: vt. ff. ad Trebellia. l. sed si alio. §. primo. & infrà. ad lega. Falcidi. authent. sed cùm testator. Sed cùm superius datus sit annus pro rebus absentibus ad inuentarium. nõne post nouem menses deliberationis inuentarium facere potest, & consequi bene-
10 ficium huius. legis licet videatur sibi preiudicasse: quia non repudiauit? Responderi potest illi dari annum ad inuentarium, quando non petijt tẽpus ad deliberandum. sed cùm petijt, non videtur vltra nouem menses extendi: vt. s. §. sinautem
20 hoc. Alij dicunt post tẽpus deliberationis finitum integrum tẽpus dari ad inuentarium. quod non placet.
s ¶ Post petitam deliberationem.] id est posteà quàm tempus datum est ad deliberandũ, non autem finitum.
30 t ¶ Recusauerit.] s. hæreditatem.
v ¶ Vocantur.] vt hæredes.
x ¶ Sacramento.] In litem si non restituat oẽs res, quas constat eum habuisse: quia in hypothecaria vel petitione hæreditatis, iuratur in litẽ: cùm
40 altera arbitraria, altera bonæ fidei sit: vt. ff. de in litem iuran. l. in actionibus. Breuiter ergo collige, quia hæres aut neutrum fecit, id est neque deliberauit, neque inuentarium fecit, sed spontè adijt: & tunc serua quod dicitur. suprà eadem. l. §.
50 cùm igitur. Si verò fecit inuentarium, & non deliberauit: vtroque cõmodo gaudet, & Falcidia, & creditoribus vltra vires hæreditarias nõ tenebitur: vt suprà eadem. l. §. & si præfatam. Si autem petijt deliberationem, nec fecit in-
60 uentarium: neutrum commodum habet: vt hîc. §. si quis autem temerario. Si verò petijt deliberationem & fecit inuentarium, insolidum tenetur creditoribus: sed lex Falcidia vtetur: vt suprà proximo. §. sin autem hoc. Sed hodie
70 omni sublato circuitu, si non fiat inuentarium omnibus creditoribus, insolidum tenetur: & legata præstantur, licet transcẽdant substantiam defuncti: vt in authenti. de hæredibus & falc. §. hinc autem nobis. collatio. prima. secus per le-
80 ges veteres: vt. ff. ad Trebellianum. l prima. §. is qui. quadringenta. In quarta tamen iure naturæ puto quòd non præiudicat sibi filius quo ad legata, licet non faciat inuentarium.

Notissimum.

Legis auxilio careat, q in illã pecat

Ius deliberãdi an possit pluries dari.

♁ Largitione.

† Dictio sepius, verificatur in bino actu. & de hac dictione vide bis Alex. in l. sæpe constitutum. ff. ff. de re iud. Deliberãdi tẽpus petẽs, an tacitè videat adire.

Iuramentũ in litem pręstatur in hypothecaria & in petitione hęreditatis.

♁ Promulgandum.

† Reputat Raphael Fulgo. istũ tex. singul. ad hoc ꝙ hæres petẽs tempus deliberandi, intra illud habet penes se res hęreditarias.

a ❡ Nouissimum.] & tribus scilicet duobus primis, & Gordianam tertia vt s. eo. l. j. in prin.

b ❡ Anterioribus.] constitutionibus.

c ❡ Obseruauerint.] tenet ergo Gordiana constitutio, etiam tempore hu ius legis licet per auth. videatur correcta: vt in auth. de hære. & Fal. §. fi. col. j. Sed an derogatū est per legē Iustinianī illi legi, cū in antiquioribus. s. eo. in eo qđ ibi dicit de anno dādo ad deliberandum, hic autē de nouē mensibus: nam & eius fecit mentionem supra ea. l. in prin? Rnde. nō, cū illa loquitur cū nō fuit temp^s petitum ad deliberandum: hæc autē qñ fuit petitū sed certē imò loquitur ibi quādo fuit petitum, & qñ non fuit petitum. Dic ergo ꝙ ei derogatur in aliquo: non autē tota abrogatur. In eo enī quod in principio ponit de eo, qui meruit deliberationem ab homine vt intra annū transmittat, derogatur: vt minus temp^s qñ quæ detur: vt. s. cod. §. sed quia quidam in alio verò qui non petijt: sed à lege habet, nihil est innouatum: sed arctāt primus magis quā secundus: quia primus si secundo non recusat videtur adire: vt. s. §. finautē hoc in secundo contra, vt ibi, Item ꝙ non sit correcta, cst ar. j. de cadu. tol. §. in nouissimo. nam ibi confirmat ea, quæ dicta sunt de deliberantibus.

Deliberandi tempus quātū esse debet.

gis, nihilominus non tenetur creditoribus hæreditarijs ultra uires hæreditarias. Alexander.

❡ Nouissimum [a] autem est hac cōstituti one, quæ omnes casus cōtinet, nostris cōstitutionibus iam pro eisdem capitulis promulgatis esse derogatum, quarū altera etiā Gordianæ constitutionis sensus continebatur. Cùm enim amplio re tractatu habito, melior exitus inuentus sit, & tribus constitutio nibus in vnum congregatis, vnus appareat & in milites & in alios omnes iuris probabilis articulus: ea propter ex anterioribus [b] inquetari nostro subiectos imperio non patimur: scilicet vt milites, & si ꝓpter simplicitatem præsentis legis subtilitatem non seruauerint [c] ꝓ in tantum tamen teneantur, quan tum in hæreditate inuenerint.

❡ Quam, patres conscripti, in hu iusmodi casibus in posterum obti nere sancimus. D. v. Cal. Deceb. Constantinop. post consulatū Lāpadij & Orestis VV. CC.

❡ De repudian da hæreditate &c. ❡ Dixit de acquirē da: nunc econtra de repudianda & dic, repudiare est extraneorum, ab stinere suorum: ut insti. de hæredum qua. & dif. §. extraneis.

Continuatio.

TITVLVS XXXI.
De repudianda vel abstinenda hæreditate.

❡ *Suus à paterna hæreditate abstentus, præsumitur per actum contrarium abstentionem re uocare, & uelle adire, nisi probet contrarium. hoc dicit Sali. Vel sic: Filius qui abstinet ab hæreditate paterna: licet post e à hæreditaria bona teneat ex aliqua alia iusta causa: non tamen efficitur hæres. h. d. Alexan.*

I mp. Antoninus A. Mutatio. LEX I.

SI paterna hæreditate abstinuisse [d] constiterit, & non vt hæredem in domo sed vt inquilinū vel custodem, vel ex alia iusta ratione habitasse liquidò [e] fuerit ꝓbatum [f]: ex persona patris conueniri [g] te procurator [h] meus prohibebit. PP. Idib. Iul. Messala & Sabino Cons.

SI paterna.] ❡ CASVS. Pater tuus testamē tum fecit hæredem te instituit: mortuo eo ī domo paterna stetisti: an præiudicasti quo magis hæres videaris & à creditoribus hæreditarijs cōueniaris, q̄ ritur? Rñ. ꝙ nō, si probes non eo animo in ea stetisse vt velles esse hæres: sed stetisti tanquā inquilinus vel conductor.

d ❡ Abstinuisse.] ergo erat suus.

e ❡ Liquido.] quod nō oportet probari, si primum fuit probatum, scilicet quòd abstinuerat.

f ❡ Probatum.] à te. Nam cùm sis filius talia faciendo videris velle esse hæres nisi contrarium probes per protestationem: vel alio modo: vt hîc, & ff. eodem. l. pro hærede. in princ. & l. Iulianus alias si pupillus. §. fi seruum. & s. de natu. libe. l. iij. §. & quod de subeunda. secus in emancipato: vt. s. titu. j. l. j. Item nota quòd si quid surripiat suus hæres de hæreditate, si non abstinuit, abstinere non potest: sed si abstinuerit, non ideo obligetur vt. ff. eodem. l. si seruum quis. §. prætor. in extraneo secus est: vt. ff. eod. l. si quis extraneus. in princip.

g ❡ Conueniri.] à fisco: vt. s. vnde leg. & cognati. non hoc.

h ❡ Procurator.] id est iudex inter fiscum & priuatum.

SI paterna.] CASVS. Testamentum fecisti, hæredem instituisti, hærede abstinente creditores bona distraxerūt hæres: fundū quoniam ex bonis ille emit, posteriores creditores volunt eum conuenire tanquā successorem sui patris: an fiant audiendi, quæritur? Rñ. quòd non.

i ❡ Abstinuisti] dicendo, nolo esse hæres.

k ❡ A creditoribus.] s. prioribus.

l ❡ Bona fide.] secus si mala: vt. ff. eo. l. si is qui bonis. & de autho. tut. l. pupillus. §. pupillus. Item secus si omnia bona: vt. d. l. si is qui.

m ❡ Conueniris.] actione hypothecaria: vt. j. si antiqui. cre. l. j. & arg. ff. de lega. ij. l. fina. §. quatuor. Sed quid si non abstinuerit, sed immiscuit et a creditorib^s emit? Videtur idē. Nam tanquam hæres nō tenetur hypothecaria: ga ius succedendi non habuit: vt. ff. de diuer. & temp. præscrip. l. an vitiū. §. ex facto. Ite tanquā simplex possessor non, quia emit à primo creditore: vt. j. de distrac. pig. l. iij. & j. si antiqui. cre. l. j. & ij. in fi. nam cōtingit quandoque, ꝙ licet aliquis sit hæres: si tamen nō possideat tanquam hæres, nō conuenitur vt hæres: vt. ff. ad legē Fal. l. iij. Sed contradico: quia tenetur hypothecaria: et sue rei emptio non valuit: vt. ff. de contrahē. emp. l. suæ rei. & facit. ff. qui. mo. pig. vel hypo. sol. l. sicut. §. illud. & ff. de pig. act. l. debitor. & dic vt ibi.

❡ *Suas præsumitur abstentionē reuocare, quando reperitur ex causa noua possidere. hoc dicit. uel sic: Possidens ut emptor, non obligatur ut hæres. hoc dicit. Sali. Vel sic: Qui post abstentionem res paternas bona fide emit, non uidetur abstentionem reuocasse: secus si mala fide emit. hoc dicit. Alexan.*

I dem A. Seuero. LEX II.

SI paterna hæreditate abstinuisti [i]: non ideo quòd à creditoribus [k] fundos comparasti (si modò id bona [l] fide fecisti) à posterioribus, qui sub eisdem obligationibus pecuniam patri crediderunt, iure conueniris [m]. S. PP. v. Calend. Iul. Leto. ij. & Cereali Cons.

❡ *Inutilis transactio non habet in se pactum. h. dicit Bal. Vel sic: Confessio erronea ex causa transactionis putatiuæ, non præiudicat. hoc dicit. Sali. Vel sic: Inutilis transactio facta super hæreditate quam quis petendo adiuit, non habet uim repudiationis, cùm fieri non possit de hæreditate semel acquisita: nec uim pacti gratuiti: quia non censetur uelle donare, qui transigit, sed solùm à lite recedere: ideo ea non obstante potest transigens litem prosequi. hoc dicit. Alexan.*

I mpp. Diocl. & Maximian. AA. & CC. Theodotiano. LEX III.

SVus hæres exceptione pacti [n], qui testamentum iniustum asseuerans [o], posteà [p] nihil se de paterna successione petiturum, non ex causa donationis [q], sed transigendi animo in iure professus est: cùm respuere quæsitam [r] nequiret [s] hæreditatem, & transactio nullo dato vel retēto seu promisso minimè procedat [t]: submoueri non potest [v]. Sine die, Ces. Cons.

❡ *Semel hæres per repudiationem non desinit esse hæres: sed confessus in iudicio, pro iudicato habetur. hoc dicit. Baldus. uel sic: Semel hæres repudiando non desinit, & econtra. Et confessio facta ad proprium commodum, nihil operatur, secundum Iaco. Butri. Vel confessio in his, quæ solo animo & uerbo non possunt induci, nihil operatur. hoc dicit. Salicetus. Vel sic: Inutilis repudiatio non habet uim utilis confessionis in præiudicium repudiā-*

SVus.] CASVS. Testamentum fecisti, hæredem instituisti, filiam præterijsti vel exhæredasti, filius testamentum arguit de falso, tandem remisit institu to vt daret ei decē quod nō admisit, vel tacuit institutus: an sibi præiudicauit is qui remisit quo minus agere posit exceptione tamen non obstante, quæritur. Respond. ꝙ non præiudicauit: tum quia hæreditatem semel quæsitam per agnitionē mouēdo querelam falsi, respuere non potest: tum quia trāsactio nulla fuit, quæ nullo dato vel retento facta fuit, scdm nulla procedat fine aliquo dato &c. vt. s. de trāsac. trāsactio.

Emere rem meam non possum.

n ❡ Pacti.] id est transactioni.

o ❡ Asseuerās.] ideo: q; immiscuisse se credit: vt argu. ff. de bo. possi. l. cùm quidam. nam agebat petitione hæreditatis, cùm exciperet institutus se scriptū. hîc filius replicabat, & dicebat quòd erat iniustum testamentum.

p ❡ Posteà.] processu temporis.

q ❡ Donationis.] q a cū nesciret an sibi ius agēdi cōpeteret, donare nō ꝓposuit, sed trāsigere: puta si dixerit, remitto tibi, simihi. x. des quod nō admisisti vel tacuisti. Vnde mihi non pjudicio. Accur.

r ❡ Quæsitam.] s. sic per agnitionem. secus si ipse iure tantùm: vt qua est suus filius, & non agnouit adhuc, nam dimittere potest: vt instit. de hæredum qua. & dif. §. sui autem. & . §. sed his. & ff. eo. l. ei qui se.

s ❡ Nequiret.] tria allegabat pro se institutus: scilicet donationem, transactionem, & repudiationem, quæ non valent.

t ❡ Procedat.] vt. s. de transac. l. transactio.

v ❡ Non potest.] vi transactionis: vt quia non valuit vt transactio. Item nec vi pacti gratuiti: quia noluit, licet potuerit quo ad aduersarium, non quo ad alios, cùm agnouerit: vt. s. de pact. l. postquàm. & de in integr. restit. mil. intra. Vel dic, non summouetur ab alijs, sed ab eo qui sunt consentus sic: vt. ff. de pact. l. si vnus. §. & in summa. Vel verius hîc errando remisit, credens transactionem tenere. hoc non placet: vt. ff. de condict. indebi. l. elegantèr. in princ. quæ nō tenebat: tū quia nihil dabatur: tū quia ab hæreditate separari non poterat. Vel dic, non potest summoueri quin sit hæres: sed à rebus hæreditaris

summouetur quas possidet: vt.ff.de mino.l.& si sine.§.sed quod Papinianus. & facit.ff.de success.ed.l.j.§.decretalis.&.ff.eod.l.impuberibus.& infrà.l. proxima.

SIcut maior.] CASVS. Maior.xxv.annorũ delatã sibi hæreditatẽ priusquã adeat, repudiare potest, nec decætero eã repudiare pôt. Si aũt in iure est confessus se hærede nõ esse: an sibi præiudicet confessio, quæritur? Rñ.ꝙ non, & quod aliàs dicitur ꝙ confessus pro iudicato habetur, non habet locũ in repudiatione: sed cũ quis confitetur in iudicio se certam quantitatem debere.

tis qui primò adiuerat.h.d. & casum uide per Cy. & melius per Bal. Alexan.

Idem AA.& CC. Modestino militi.

LEX IIII.

SIcut maior vigintiquinq; annis antequã adeat, delatã repudians successionem, post quærere non pôt[a]: ita quæsitam renunciando nihil agit, sed ius quod habuit, retinet[b]: nec quòd confessos in iure pro iudicatis haberi placuit, ad vocem repudiantis[c] hæreditatem, sed ad certã quantitatẽ deberi confitentem pertinet[d]. S. v. Cal. Iañ. Sirmij AA. Conf.

Pupillus hæreditatem etiam damnosam repudiare non potest. hoc dicit. Bal. Vel sic: Pupillus sine tutore non potest hæreditatem repudiare. h.d. Sali. & Alexãd.

Idem AA.& CC. Claudianæ.

LEX V.

PVpillorum[e] repudiatio delatæ hæreditatis sine tutore authore facta, nihil eis[f] nocet[g]. S. ij. Cal. Iañ. Sirmij. AA. Conf.

Suus abstentionem non reuocat ubi res sunt alienatæ, nisi beneficio minoris ætatis. vbi autem non sunt alienata, reuocare potest usque ad triennium: quod minori currit post.xxix.annum. hoc dicit. Salice. & Alexander.

Imp. Iustinianus A. Ioanni præfecto prætorio.

LEX VI.

SI quis suus ȣ recusauerit paternam[h] hæreditatem, deinde maluerit eam adire: cũ fuerat indistinctè * ei remissum donec res paternæ in eodem statu permanent, hoc facere, & post multùm temporis licebat ei ad eandem hæreditatem redire: hoc corrigentes, sancimus, si quidem res iam venditæ sunt: vt nullus aditus ei ad hæreditatem reseruetur[i], quod & antiquitas obseruabat. Sin autem res alienatæ non sunt, si quidem maior annis[k] constitutus est, & tempora[l] restitutionis nulla ei supersunt, intra trium annorum spatium tantummodò huiusmodi ei detur licentia[m]. Sin autẽ vel minor est, vel in vtili tempore cõstitutus[n]: tũc post impletum quadriennium (quod spatium pro vtili anno, qui restitutionibus dabatur, præstitutum est) aliud triẽniũ ei indulgeri, intra quod potest rebus in suo statu manentibus adire hæreditatẽ, & suam abdicationem[o] reuocare: quo tẽpore trãsacto, nullus aditus penitus ad paternam hæreditatẽ ei reseruet̃[p]: nisi fortè adhuc eo in minore ætate cõstituto, res venditæ sint. Tũc etenim per in integrum restitutionem nõ denegatur ei adire hæreditatẽ, & res recuperare[q], & creditoribus paternis satisfacere. D. xv. Calend. Nouembr. Cõstantinopol. post consulatum Lampadij & Orestis. VV. CC. anno secundo.

ȣ Heres.

* E permissum.

a Non potest.] vt.s̃. de rep.bo.pos.l.j.nisi in casu: vt.j.eo.l.fi.& in alio: vt ff ad treb.l.nam quod.§.j.

b Retinet.] vt.s̃.e. l.proxima.

c Repudiantis hæreditatem.] sed nonne valet repudiatio in iudicio cũ alius de hæreditate aduersatur, vt remoueatur pacti exceptione? Azo respondet, sic puto: arg.s̃. de pact.l.postquã. Sed tñ nõ desinit esse hæres in præiudiciũ aliorũ creditorũ.

d Pertinet.] vt.ff.de cõfes.l.j. Et no.ꝙ dicit certũ: vt.ff.de cõfes.l.certum. in prin. Sed certè neq; ad quantitatem solam: vt.d.l. certũ.& est ratio quare repudiatio nõ valet in iure quia quæ valet extra ius valet in iure: & quæ nõ valet extra ius, nec in iure valet. Sed cõfessio in iudicio facta tenet: extra ius facta, non tenet. Itẽ est alia melior: quia confessus sit contra se aliàs nec illa teneret, vt.ff.de interrog.act. l. de ætate §.j. Sed repudiatio ꝑ se fit. Vnde non debet tenere, cũ ideo fiat vt creditoribus non teneatur. Itẽ est contra hãc.l.ff. de interroga.act.l.si filius vbi confitendo se hæredẽ fit hæres: licet repudiauerit prius. Solu. ibi non fit heres: sed quantũ ad aduersarium pro hærede reputatur, non quãtũ ad alios: vt in.eo.tit.l.fi.

PVpillorum.] CASVS Si defertur hæreditas pupillis illam hereditatem sine authoritate tutorem repudiare non possunt, & si repudiauerunt: nihil nocet eis.

e Pupillorum repudiatio.] expressa, tacitè enim potest vt impediẽdo conditionem: vt.ff. de con.& demon.l.cũ pupillus j.respon.& econtra non potest adire: licet lucrosa sit: vt institu. de autho. tuto.§.neque autem.& facit.s̃.de autho.præstan. l. ij.

f Eis.] pupillis.

g Nocet.] nam tutores vel ipsi facti maiores, poterunt petere hanc hæreditatem nisi essent in repudiatione.

SI quis.] CASVS Si testator filium suum famil. hæredem instituit, licebat filio hæreditatem repudiare, & posteà ad eam redire quãdocunque: cùm res hæreditariæ alienatæ non essent: quod in parte corrigit Imperator dicens: refert, an fuerit maior vel minor: vt si maior & hæreditas alienata sit ad eam redire non potest. si minor restituebatur, & creditoribus hæreditarijs tenebatur. si non est alienata & est maior, vsque ad triennium redire potest: quo elapso non audietur. si est minor, post quadriennium intra quod ad hæreditatem, quam repudiauit, redire pôt: quo elapso, non audietur & ita cũ erit.xxix.an.currit sibi illud triennium. Viuianus.

h Paternam.] quid in materna? Respon. vsque ad annum admittitur post repudiationem: vt.ff.ad Tertul.l.filij.&.s̃.de iur.& fac.igno.l.ij. Item quid in emancipato? Respon. vt.ff.de colla.bo.l.nonnunquam. Accur.

i Reseruetur.] hîc continua, quod est in fine: nisi fortè &c. Item contra ad sequens responsum.s̃.de iur.& fac.igno.l.ij.&.iij. Sol. vt ibi. Vel hîc non habebat substitututum vel cõiunctũ. legitimus enim intra hoc spatium obstare non videtur: vt.ff.vnde le.l.ij.& de successio. edi.l.j.§. quibus. Item ad hoc.ff.ad Trebell.l. nam quod.§.primo.& suprà.si vt omis.hçredi.l.secunda. Accursius.

k Annis.] xxv.

l Tempora.] scilicet. xxix.

m Licentia.] ad idem quòd vbi res alienatæ nõ sunt, ꝙ admittatur.ff. de iure deliber.l.si quis.

n Constitutus.] tẽpore repudiatiõis. & hoc est mirum quòd post vigintiquinque annos iure ipso subuenitur, non per restitutionem: vt suprà. de in integ. restitut. l. ea quæ.

o Abdicationem.] id est repudiationem.

p Reseruetur.] dixit rebus in suo statu durantibus eum admitti, & non aliter: nisi &c. vel continua vt modò dixi.

q Recuperare.] imò videtur quòd non: vt. ff. de mino.l. quòd si minor.§. scæuola. in ver. si verò. quæ est contra. Sol. hîc corrigit, vel ibi habuit substitutum, hîc nõ. Vel solue vt ibi.

TIT. XXXII.

Quemadmodum testamenta aperiantur, inspiciantur, & describantur.

Testamentum petitur aperiri per officium iudicis. Alexan.

Imp. Alexander A. Proculæ. LEX I.

VT testamentum qđ dicis[r] factũ proferatur, & publicè recitetur, competens iudex iubebit[s]. PP. ij. Calẽ. April. Maximo ij.& Aeliano. Conf.

Testamenta debent aperiri. secundum consuetudinem loci ubi sit apertio: & absentibus testibus fit coram uiris honestis. h.d. Alex. concor. Bal. & Sali.

Impp. Valerian.& Gallien. AA. Alexandro.

LEX II.

TEstamenti tabulas ad hoc tibi à patre datas vt in patriã perferantur affirmans, potes[t] illuc perferre: vt secũdũ leges moresq; locorũ insinuẽtur: ita scilicet vt testibus[v] nõ præsentibus adire prius vel pro tribunali[x] vel per libellũ[y] † rectorẽ ꝓuinciȩ ꝓcures:

QVEMADMODVM TESTAmenta aperiantur &c.

VT testamẽtum.] CASVS. Testamentũ fecisti, & hæredem instituisti, & testiũ clausisti & obseruasti: hæres ignorãs ex quota parte sit institutus: vult vt testamẽtũ ꝓferatur, & aperiat̃, & recitet̃: an sit audiẽdus, quæritur? Rñ. ꝙ sic.& hoc iubebit competens iudex. Viuia.

r Dicis.] loquitur legatario. Accursius.

s Iubebit.] per hoc interdictum, siue edictũ, siue titulũ qñ nõ negat se habere: aliàs locũ habet interdictũ de tabulis exhibẽdis: vt.ff.e.l.ij.§.vl. Et est ratio, quia nõ aliter veritas &c. vt.ff.eo.l.j.& de trãsactio. de his.& habet locũ hęc lex legatarijs petẽtib⁹, vel similib⁹, q volũt scire an possint petere, & quãtũ. hæres qdẽ habet rei vẽdicationẽ: vt.ff.e.l.ipsi.

TEstamenti.] CASVS. Patersa. cum filio suo existẽs in peregrinatione, testamentum fecit adhibitis septem testibus. quo solenniter completo, illud clausit & consignauit, & præcepit hæredi vt perferret in patriã suã. si vult hæres vt testamẽtũ aperiatur & recitetur, adire debet rectorẽ prouinciæ: qui conuocatis corã eo testibus non pręsentibus qui signauerũt, faciet aperiri & recitari. quo facto ab eisdem rursus debet obsignari.

t Potes.] & debes.

v Vt testibus.] scriptis in testamento. Vel dic in ipsa conditione potest resolui sine testibus.

x Pro tribunali.] sedentem.

y Per libellũ.] s.ꝑ aliũ, quẽ rector delegauit. tũc em̃ rector sedet ꝑ libellũ id est per delegatũ. Vel dic ꝙ iste poterit adire per libellũ.i.per procuratorẽ.

† Per libellũ.i.requestam secundum G. Budęum in.l. nec qcq̃.§. decretũ ff. de of.proc. & le.

Honestos,

a ¶ Honestos.] sic.ff.eo.l.si quis ex signatoribus.&.ff.depositi.l.j.§.si pecunia in sacculo.&.§.sed & si res. Item nunquid illi aderunt, qui sigilauerunt? Rñ.vtique.si fieri potest:vt.ff.eo.l.cũ ab initio.& alij quandoque:vt.ff. eod.l. sed & si quis.& mittaĩ ad testes testamenti absentes, vt recognoscant: vt dicta l.sed & si quis.

ac permittente eo, honestos [a] viros [b] adesse facias, quibus præsentibus apperiantur, & ab his rursum obsignentur [c]. PP. xij. Calend. Ianua. Maximo. ij. & Glabrione Cons.

¶ *Qui petit aperiri testamẽtũ, debet iurare de calumnia asserendo putare sua interesse. & non omnes partes testamenti debent aperiri, ut in textu declaratur: nec datur copia diei & consulis. & idem est in codicillis quod in testamento. h.d.cum.l.seq.Alex.*

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. Aristoteli. LEX III.

EIus, [d] quod ad causam nouissimi patris * vestri iudicij pertinet, de calumnia tibi iuranti, præter partem, quam aperiri defunctus vetuit [e], vel ad ignominiam [f] alicuius pertinere dicitur, inspiciendi ac describendi, præter diem [g] & consulem, rector prouinciæ facultatem fieri iubebit. D. vj. Cal. Maij. CC. Cons.

¶ *Eodem modo publicantur & aperiuntur codicilli, quo & testamentum. h.d.Bal. & Sali.*

Imp. Grat. Valentin. & Theod. AAA. ad Hesperion præfect. præto. LEX IIII.

COdicillos, seu scripturam [h] quolibet tenore formatam, ea oportebit obseruatione [i] in publicum proferri, qua testamenta panduntur. D. iij. Calẽ. Aug. Mediolani, Auzonio & Olybrio Cõ.

TITVLVS XXXIII.

De edicto diui Hadriani tollendo: & quemadmodum scriptus hæres in possessionem mittatur.

b ¶ Viros.] qui nõ sunt de testibus testamenti.

c ¶ Obsignentur.] quid si testes non assunt: 10 quia mortui sunt? Rñ. nõ poterit aliquid probari per testamẽtum: nec enim est publica scriptura. Sed arg. contra. vt.ff.eo.l. tabularũ. in prin. si aũt insinuetur, poterit ammodo probari secundũ legẽ: vt.s̃.de tes.l. consulta.&.l.testaméta.& l.publicati.& ad hoc.l.om 20 nium.

EIus.] CASVS. Si aliquis testamentum fecit, & istud clausit & consignauit, si hæres vult vt illud aperiatur, & recitetur, & describatur: an totũ debeat aperiri, quæritur? Rñ. quod non sed excepta illa parte, quã 30 testator vetuit aperiri, & in qua scriptus est dies & consul, & illa, quę ad ignominiã alicuius pertinẽt & hoc præstito sacramento ab hærede quod non animo calũniandi petit illud aperiri. hoc iubebit rector prouinciæ.

d ¶ Eius.] scripti.

40 e ¶ Vetuit.] vsque ad decẽnium, vel expressè vel tacitè: vt.ff.eo.l. pupillares. Item nec viuo testatore: vt.ff.eo.l.ij.§.si dubitetur.

f ¶ Ad ignominiam.] vt quia legauit filio, quẽ ex monacha habebat: nec videtur legatum sic reli- 50 ctum ad ignominiam valere: cũ nec instit.l.quoties §.si quis nomen.& de leg. j.l.turpia.

g ¶ Diem.] ne detur materia falsum fabricandi: vt ff.eo.l.j.§.diẽ.& de edẽ.l. j.§.editiones. secus in rõnibus: vt.ff.eo.ti.de eden.l.j. §.rõnes. Et nota. quod licet sit 60 dominus, qui agit hoc interdicto, vel alio pro exhibendo testõ, exhibetur tñ sine die. nã hîc agebat filius, qui hæres præsumitur. secus si agat rei vendicatione. Sed P. dixit domino indistinctè, exhibendum cum die. & hîc dicebat filios non esse hæredes, sed legatarios.

COdicillos.] CASVS. An eadem solẽnitate debeãt codicilli aperiri, qua & testamenta, quæritur? Rñ. quòd sic.

h ¶ Codicillos seu scripturam.] pertinentem ad testm̃: vt.ff.eo.l.ij.§.ad causam.

i ¶ Obseruatione.] vt detur & demonstretur: præter eam partem, quam 70 testator vetuit: vt.s̃.l.proxi.

¶ DE EDICTO &c. ¶ *Adita [a] hæreditate ex testamento delata, quod fit animo: ut insti.de hære.quali. & diffe.§.fi. petit scriptus mitti in possessionem: quod olim per edictum, hodie per hunc titulum fit.*

CVm.] CASVS. Decessit paterfa. testm̃ fecit, hæredẽ instituit, & sibi substituit: vult institutus mitti in bonorũ pos. defuncti, vult & substitutus: quis pferat, quæritur? Rñ. quod institutus. vel pone substitutus in pos. &c. & cõtradicat instituto.

k ¶ Moueatur.] pro se habebat substitut[b]: qa institut sub cõditiõe habet bono.pos. secũdũ tabulas: vt.ff.de secũ.ta.l.ij.§.si sub cõditiõe. at substitut est 80 sub cõditiõe ĩstitut. Itẽ facit pro eo, qa oĩs substitut est ĩstitut: vt.ff.ad.l.fal.l.ĩ rõne.j.§.pe. Itẽ fortè [c] qa dicebat substitut filiũ testatoris à primo gradu præteritũ, & iõ nullũ gradũ esse ruptũ, & à secũdo exhæredatũ: vt.ff.de liber.& post.l.& si pepererit.§.fi. Vel dicebat substitut se ĩstitutũ: vel aliud huiusmodi.

l ¶ Oportet.] idẽ in bonorũ possessione secũdũ tabulas: vt.ff.de po.pos.secũdũ tab.l.ij.§.defertur. idẽ de ipsa [d] pprietate hæreditatis: vt.ff.de acqui.hæ. l.iij.&.l.quãdiu institutus. in prin.&.ff.q satisda.cog.l.inter oẽs. idẽ in legato: vt.ff.de leg.ij.l.si quis seruũ.§.certũ. Qñque tñ vterq; admittitur, simul institutus & substitutus: vt insti.de vulga.substi.§.fi.&.ff.de hære.insti.si pater. & l.seq. Item quod hic dicit, est verum [e], nisi aliud obijciatur ei instituto, puta aliud testamentum posterius. vel aliquid tale: vt.j.e.l.fi.§.sin autem.

QVamuis.] CASVS. Paterfam. fecit testamentum, hæredẽ instituit, petit mitti in bo.pos. obijcit ei aduersarius se esse filium & præteritum, vel quod testamẽtũ sit falsum, vel inofficiosum, vel quod testator seru fuerit: an ob hoc ĩpediaĩ 10 scriptus, quo minus in posses.bo.defuncti mittatur, queritur? Rñ. quod non.

¶ *In adipiscenda possessione, institutus præfertur substituto uulgari. h.d.Alexand. concor. Bal. & Salicetus.*

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Lucillo. LEX I.

CVm inter institutum & substitutũ controuersia moueatur [k]: eũ qui primo loco ĩstitut est, ĩduci in possessionem oportet [l]. PP. xij. Calend. Decembr. Dextro & Prisco Cons.

¶ *Vitium testamenti inuisibile, non impedit hæredem mitti in possessionem. h.d.Alexan. Salice. addit, nisi de uitio doceatur incontinenti.*

Imp. Alexander A. Eutacto. LEX II.

QVamuis [m] quis [n] se filiũ defuncti præteritum esse alleget, aut falsum [o] vel inofficiosum [p] testamentum, seu alio vitio [q] subiectum, vel seruus [r] defunctus esse dicatur: tamen scriptus hæres in possessionem mitti solet [s]. PP. vj. Calend. Nouembr. Maximo. ij. & Æliano Cons.

¶ *Edictum diui Hadriani cum sua uicesima & eius ambagibus, est sublatum: & scriptus hæres ex sola inspectione testamenti carentis omni uitio uisibili, mittẽdus est in possessionem rerum, quæ tempore mortis per defunctum tenebantur: si non apparet legitimus cõtradictor. Si autẽ apparet, mittitur causa cognita, si allegatiões illius contradictoris non sunt legitimæ. secus autem si sunt legitimæ, ut quia ostendat se habere potiora iura, uel præscripsisse bona, in quorum possessionem hæres mitti se postulat. h.d.Alex.*

Imp. Iustinianus A. Iuliano præfecto prætorio. LEX III.

EDicto diui Hadriani, quod

m ¶ Quamuis.] Quinque dicit, ad quorũ quolibet referĩ vltimus versus, tñ scriptus &c. Sed circa omnes articulos quæro, quid filio in possessione cõstituto: an debet in- 20 stitutus mitti, & ille exire? videĩ quod sic: vt hîc, & ff.quorum leg.l.j.§. redigũtur. Ecõtra quod nõ: quia dolo facit &c. vt.ff.de doli excep.l.dolo. Dic [f] ergo distinguendũ, aut causa, quã filius obijcit, exigit altiorẽ inquisitionem, & tũc scriptus mittitur: aut 30 statim vult probare eã filius, & tũc non: vt.ff. ad exhib.l.iij.§. ibidẽ. & ad Treb. ille à quo.§.si de testamẽto.&.ff.vt ĩ pos.leg. l.si is à quo. in prin.& de Carb.edict.l.iij.§. causæ. Supple ergo, mitti solet &c. nisi incõtinenti probet filius causam aliquã 40 de his. Sic generaliter dictũ restringẽdũ est: vt.ff. de pe.hære.l.& nõ tantũ. §.quod si pro emptore, & est maximè ratio, quia & si aliud posterius proferĩ testamẽtũ: ille scriptus, qui petit se mitti in possessionẽ, non posidebit. Idem ergo & hic, cùm reus po- 50 tiora iura velit ostendere statim: vt si dicat se præscripsisse. hoc enim ei permittitur allegare: vt.j.eo.l.fi.in fine.

n ¶ Quis.] contradicẽs instituto.

o ¶ Aut falsum.] præfertur ergo possessorium crimini falsi. Sed videĩ, 60 siue de falso excipiendo dicatur simul cum principali cognosci, siue in modum accusationis: & tunc præponi criminis cognitionem: vt.s̃.de ordi.iudi.l.pe.& fi. quæ sunt contra. Sol. [g] illud cùm petitorio agitur, hîc cùm possessorio. vel solue vt ibi.

p ¶ Inofficiosum.] imò videtur primò de querela cognosci in modũ exceptionis, cùm filius posideat: vt.ff.de inoff.test.l.Papinianus.§.si filius. quæ est contra. Sol. [h] ibi hæres petitorio agebat, hîc possessorio. vel solue vt ibi.

q ¶ Vitio.] scilicet inuisibili. de visibili dices.j.l.fi. hîc ergo vel ruptum vel irritum dicebatur.

r ¶ Seruus.] cùm tempore mortis pro libero habebatur: vt instit. de testa. 70 §.testes.&.ff.de Car.edi.l.j.§.sed & si quis non tantùm. Sed contrà. suprà de peti.hære.l.liber. Solu. [i] ibi petitorio, id est petitione hæreditatis agebatur, hîc possessorio. vel ibi viuo testatore mota fuerat quæstio libertatis, hîc non. Item ad idem contra. infrà. de ordi.cog.l.si res. sed ibi dicebatur seruus, qui conueniebatur, hîc alius scilicet defunctus.

s ¶ Mitti solet.] adeò vt appellari non posit, ne hoc fiat: vt.j. quorum ap. non recipi l.quisquis.

EDicto.] CASVS. Olim si paterfa. decesserit, & hæredẽ scripsit, dabatur hæredi scripto ex edicto diui Hadriani aditus adipiscendi bon. pos. defuncti intra annum: quo elapso, vlterius non admittebatur. & hoc cũ 80 diminutione vicesimæ partis applicãdæ fisco: quod immutat Imperator per hãc constitutionẽ. statuit ergo vt si scriptus hæres insolidũ vel ex parte cõpetenti iudici testamẽtũ, in quo est scriptus, ostẽderit: neq; cancellatũ neq; abolitum, neq; in aliqua parte sui vitiatũ, & septem testiũ sigillis sigillatũ, mittatur in pos. omniũ bonorũ quæ habuit defunctus tempore mortis suæ: nõ autem in illis bonis hæreditatis, quæ aliquis legitimo modo posidet: & hoc si nullus fuerit contradictor. & hoc in prima parte. Si aliquis extiterit contradictor qui potiora iura habuit: ille mittitur, siue fuerit petitor, qui mitti

Testamentum etiam soléniter factũ, non est publica scriptura.

* Tui.

a Ista cõtinuatio est de mente Bart.

b Nõ tenetur secundũ Bat. B. & Ia.

c Non placet Bar. iõ dic quòd cõtrarium loquitur, quã do vitium præteritionis erat cui dens: hîc qñ nõ erat eui dẽs: Bart. & est de mente Pau.

d Sequiĩ eam Bart.

e Idẽ Sali.

f Istã glo. sequũĩ scribentes hîc.

g Idẽ Bar. Bal & Ia.

h Hæc vera secũdum Bal. & alios.

i Hæc vera Bar. & alij.

deſyderat ſiue poſſeſſor, qui detinet & contradicit alium non eſſe mittendũ. In tertia parte dicit quod non ſolũ vſque ad annum poſsit petere mitti, ſicut olim: ſed poſt annum quandocunque: nec illud temporis obijcietur obſtaculum, niſi quod conſueuit obijci pet.hære.vel rei vendi.ſ.triennium, vel.x.vel xx.vel.xxx. Et debet ſic formari libellus: Peto domine iudex me mitti in poſ. bonorũ defuncti, quæ tẽpore mortis ſuæ habuit: quia ſum ſcriptus hęres in teſtamento non cancellato &c.& hoc per conditionem ex lege iſta.

† De huius edicti capitibus vide Alcia. diſ. punc. li.iij. cap. vj.

a ¶ **Viceſimæ.**] dabat enim miſſus in poſſeſsionem fiſco viceſimam partem hæreditatis. Item dabatur intra annum tantũ. quod patet per id quod dicit, anguſtijs: vt.ĩ.in. §.fin autem.verſi nullis.

b ¶ **Difficultatibus.**] quas non habemus.

c ¶ **Quieſcente.**] in eo quòd maledicebat. Sed qd ſi aliquis hodie peteret poſſeſsionẽ ex edicto iſto? Rñ.[a] põt per conſtitutionẽ iſtam. ADDITIO Iſtud dictum gl. reprob at per Barto. ideo dic ꝙ cõditio ex lege, habet locum quando eſt contradictor, aliàs non: ſed officium iudicis authoritate huius.l.ſecundũ Iaco.But.Bar.Bal.Sali.& Alexan.

† Scriptus hæres &c.

a Hoc eſt falſum ſecũdũ bar.bal. Ang. & P.

† Concor. gl.j.in.c.cũ adeò circa fi. extrà de reſcri.& gl, in.c. nõnulli.eo.titu.

b Alio ad eũte ſecundũ B. & E.

c Sequitur eam Bart.

ſub occaſione viceſimæ[a] † partis hæreditatis introductum eſt, cum multis ambagibus, & difficultatibus[b], & indiſcretis narrationibus penitus quieſcente[c], quia & viceſima[d] hæreditatis ex noſtra receſsit republica[e]: antiquitatis nihilominus & alijs omnib°, quæ circa repletionem vel interpretationem eiuſdem edicti promulgata ſunt: ſancimus, vt ſi quis † ex aſſe vel ex parte[f] inſtitutus, cõpetenti[g] iudici teſtamentũ oſtẽderit non cancellatum, neque abolitum, neque ex quacũque ſuæ formæ parte vitiatũ[h] †, ſed ꝙ in prima figura[i] ſine omni vituperatione appareat, & depoſitionibus[k] teſtium legitimi numeri vallatũ ſit: mittatur quidem in poſſeſsionem earum rerũ, quæ teſtatoris mortis tempore fuerũt[l], nõ autem legitimo[m] modo ab alio detinẽtur, & eã[n] teſtificatione publicarũ[o] perſonarũ accipiat. ¶ Sin autem aliquis cõtradictor[p] extiterit: tũc in iudicio cõpetenti cauſæ in poſſeſsionẽ[q] miſsiõis & ſubſecutæ contradictionis ventilentur, & ei poſſeſsio acquiratur, qui potiora ex legitimis modis iura oſtenderit: ſiue q miſſus[r] eſt, ſiue qui anteà detinens cõtradicẽdũ putauit: nullis anguſtijs[s] temporis ...

pro hærede.& ſic auocabitur ab eo poſſeſsio per hanc legem ſecũdum Azo. Sed Al. dicit etiam ſi titulum habeat auocari ab eo poſſeſsionem: vt argu.ſuprà.l.proxi.niſi habeat titulum ſimilem titulo petentis: vt quia aliud ſecundũ teſtamentum ſolenne habeat.& hoc patet, infrà vbi dicitur, qui potiora ex legitimis modis &c. hoc eſt ſi poſterius teſtamentum ſine vituperatione appareat.& pro eo.ſuprà.l.pxi. ſed ſecundum hoc videtur nimia iniuria affici titulo poſsidens, ſi ei ſic auferatur poſſeſsio. ſed non eſt: quia ita demum fit in eam rem miſsio, ſi tempore mortis detinebatur à defuncto. Quod ergo hîc dicit, non autem &c. vt quia ſe hæredẽ dicit, & ſecundum profert teſtamentum ſolenne.& hoc ſecundum Al. & hæc verior. Vel dic ſecũdum Azo. non autem &c. vt quia à defuncto vel eo viuente emit poſſeſſor ab aliquo: vel alio titulo habuit, quod & probet: vt in princi. dixi: licet tempore mortis teneretur à defuncto. ſi autem quia defuncto ſucceſſerit, teneat, cũ non proferat ſecundum teſtamentum ſolenne auocaretur ab eo poſſeſsio. Item an fideicommiſſarius vniuerſalis eſt legitimus contradictor ſi poſsidet? Quidam dicunt quòd non: quia nullum ius habet, niſi primò fiat ei reſtitutio, ſaltem verbo: vt.ff.ad Trebel.l.reſtituta. Sed dic contra[l] non eſt opus reſtitutione, cùm habeat eam, alioquin verbis non rebus lex imponeretur, quod eſſe non debet: vt infrà communia de leg.l.ij. & pro hoc.ff.ad Trebellia.l.penulti.&.ff.pro legato.l.penulti.&.ff.de except. rei iudica.l.j.§.fina.& de excep.doli.l.dolo. Item cui damus actionem, multò magis exceptionem: vt.ff.de ſuperfic.l.j.§.quod autem ait. Sed argu. contra ff.ad Trebellia.l.filiam fratribus[m]. Item quæro quare lex iſta à Iuſtiniano fuit facta, cùm ſufficiat quorum bonorum interdictum ad huiuſmodi poſſeſſionem? Reſpon. ſecundum Al. Hæc lex eſt generalis in omni ſucceſſore: at interdictum directum tantùm in eo, qui de iure prætorio ſuccedit. Item interdictum eſt annale, hæc perpetua. Sed certè & illud poteſt dici perpetuum, cùm rei perſecutionem contineat: vt.ff.de actio.& oblig.l.in honorarijs. Item illud non datur niſi aduerſus eum, qui poſſidet pro hærede vel pro poſſeſſore: vt.ĩ.quorum bono.l.ij.&.l.fin.&.ff.quorum bon.l.j. hæc autem lex datur aduerſus omnes poſſeſſores etiam titulo, ſecundũ Al. Item differt: quia hac.l. obtinet poſſeſſionem, etiam ſi non doceat ſe hæredem vel bonorum poſſeſſorem: dum tamẽ teſtamentum in quo ſcriptus eſt, appareat prima facie non vitiatum. At interdictum directum datur, niſi ei ſucceſſorem iure prętorio probet[n] nec vtile, niſi ſe probet hæredem iure ciuili: vt.ĩ.quorum bon.l.prima. Item per hanc non fit poſſeſſor, ſed ponitur in poſſeſſione, ſed per interdictum efficitur poſſeſſor, quæ differentia non placet[o]: imò vtraque via fit poſſeſſor. Item à petitione hæreditatis differt hæc conſtitutio: quia in hac nõ veniunt niſi corporalia: vt argumen.ff.quorum bon.l.ſecunda. at in peti.hæredi. omnia veniunt. vt.ff.de petitione hæredita.l.item videndum.§.fin.&.l.ſequenti. Item per illam, omnis cauſa accipit finem. per hanc miſsionem, non. Triplici ergo iure munitus eſt hæres, per miſsionem in poſſeſsionem ex hoc titulo. Item per interdictum quorum bonorum. Itẽ per petitionem hæreditatis: & nullum eſt ſuperuacuum: vt dictum eſt. Accur.

l Et bene b.b.P.Ang. Sal.& Iaſ.

m Dic ꝙ ibi fideicõ. nõ poſsidebat: hîc ſec' ſecũdũ bar. b.P. & Iaſ.

d ¶ **Et viceſima**] portio.

e ¶ **Republica.**] i. deſinit eſſe in vſu noſtro tempore.

f ¶ **Ex parte.**] ſ.quota. ſecus ergo ſi ex re certa: quia tunc loco[b] legatarij habetur: vt.ſ.de hære.inſtitu.l.quoties. niſi[c] non ſit alius: vt.ff.de hære.inſtit. l.ex facto.ij §.ij.&.l.j.§.ſi ex fundo.& tũc idem ac ſi in totũ ſit hæres. Itẽ quid dices in fideicõmiſſario vniuerſali? Rñ. non habere eũ huiuſmodi legis beneficium. Item quid de ſubſtituto pupillari vel vulgari? Reſpon. vt colligitur. ſ.l.j.

g ¶ **Competenti.**] Qui habet merum imperium vel miſtum: non delegatus vel magiſtratus municipalis: vt.ff.de iuriſdi.om.iudi.l.iubere.& ad municip.l.ea quæ. Item ideo dicit competenti: quia iudex loci vbi ſunt res, mittet non alius: vt.ſ.vbi de hære.agitur.l.j. ſed pronunciat alius de mittendo, & deſtinat literas ſuas ad iudicem[d] loci vbi ſunt ſucceſsiones: vt.ff.de bo.aut.iud. poſ.l.cum vnus.§.pe.& de re iudi.à diuo.in prin.&.ſ.de iudi.l.properandum §.ſin autem reus.

d Hoc intellige qũ apparet legitimus cõditor, cuius pſona ſub eſt illi iudici, qui pronunciat: aliàs nõ ſecũdum b. An. & Pau.

h ¶ **Vitiatum**] vitia alia viſibilia, & illa impediunt mittendum: vt hîc alia inuiſibilia, & illa non: vt.ſ.l.proxi. Sed quid ſi vitium ſit in pfatione tantùm viſibile vel inuiſibile: nõ in illis locis, in quibus conſiſtat tota vis[e]? certè puto non nocere: vt extra de fide inſtru.c.ex literis.&.ſ.de tranſac.l.ſi ex falſis. &.ſ.de teſta.l.ſi vnus. Accurſius.

e Gl. ſequitur b.b. Ange.Sa.& P.

i ¶ **Prima figura.**] i. prima conſiſtentia: vt ex quo prima vice ſcriptum fuit, nihil ſit detractum, additum vel mutatum ſecundũ quoſdã, & bene. ſed Io. dicit prima figura. i. prima facie vel prima fronte. ſic enim ſæpe loquimur licet prima literarum figura ſit in aliquo mutata: dũ tñ bene correcta, vt alię literæ non ſit diſsimilis, ſed eiuſdẽ notarij omnino videatur.

k ¶ **Depoſitionibus.**] ſigillorum & ſubſcriptionum cuiuslibet teſtis: nõ dico ſacramenti: quia in hoc poſſeſſorio iudicio nõ eſt neceſſe eos iurare[f]. Sed aliter ponitur depoſitio ſuprà de teſta.l.hac conſultiſsima.§.fin.&.l.fina. Item per hoc quòd dicit depoſitionibus, videtur quòd loquitur hæc lex tantùm in teſtamento in ſcriptis: quod concedo[g]. Quid ergo in nuncupatiuo? Reſpond. habet interdictum quorum bonorum.ff.quo.bo.l.j. ſed per officiũ iudicis ex hac.l. fortè iuuabitur, ſi teſtamentum nuncupatiuum ſit in ſcriptis redactum ſecundum B. Sed Al. dicit etiam in nuncupatiuo in ſcriptis redacto[h] rectè loqui. legem iſtam cùm tanta fides illi hodie ſcripturæ habeatur, ſicut ſolenni teſtamento cum ſigillis.& idem Al. dicit, vt in non ſolenni teſtamento habeat locum hæc lex quando habetur pro ſolenni: vt ſuprà de teſtamen.l. hac conſultiſsima.§.penulti.&.l.fin. Sed quid ſi nuncupatiuum non ſit in ſcriptis redactum? Reſpond.[i] poterit ſcriptus hæres mitti in poſſeſsionem rei, ita vt ſolennis numerus teſtium ante cõpetentẽ, iudicem teſtationes deponat & in ſcriptis redigatur: & ſecũdum talem ſcripturam poterit ſcriptus mitti in poſſeſsionem. argumen. pro his ſuprà de teſtamen.l.hac conſultiſsima.in fine.&.l.fina. ADDITIO Modum procedendi & adipiſcẽdę poſſeſsionis hæreditatis, poterit hîc diligens lector intueri in breuiario Ioan. Fab.

f Et bene bar. & Ale.

g Idẽ bart. & alij.

h Manu'pu plica.b.Sal. & Alex.

i Sequũtur eam bar. b. & alij.& reputatur val de ſingula. ſecũdũ An.

l ¶ **Fuerunt.**] non ergo in alijs rebus, quæ apud eum erant: ſed dominus non erat ſecundũ quoſdam. Sed Al. dicit etiam earum quarum poſſeſsionem tãtùm habuit: quia dominus præſumitur poſſeſſor ſecundũ eũ: vt.ſ.de pba. l.ij. Tu die[k] ſiue poſſeſsionem ſiue detentationẽ habuerit defunctus, idẽ qđ aliàs, ſed alia ratione: quia & ſic fit in peti.hære. vt.ff.de peti.hære.l.& nõ tñ. in prin. Sed arg. contra.ĩ.ad le.fal.l.in teſtamento militis. ADDITIO. Tu dic ꝙ ibi loquitur quo ad detractionẽ Falcidiæ, hîc quo ad miſsionem in poſſeſſionem. Sali.

k Idẽ bar. bal. Ioan. Fab.& Ia.

m ¶ **Legitimo.**] ſcilicet titulo quam probet inſtrumento, vel teſtibus ille qui poſsidet: aliàs præſumitur pro poſſeſſore poſsidere: vt.ff. de pet.hæred.l.

n ¶ **Eam.**] poſſeſſionem.

o ¶ **Publicarum.**] ſcilicet executorum & tabellionis.

p ¶ **Contradictor.**] qui etiam dicit ſe hæredem & inſolidum. vel cùm legitimus ſit, dicit teſtamentum vituperatum. non autem talis contradictor: vt in.l.ij. huius tituli: niſi incontinenti poſsit probare.

q ¶ **In poſſeſsionem.**] hoc facit pro eo: vt cauſa ſit in libello inſerenda: vt argu.ff.ad.l.Iuliam de adul.l.denunciaſſe.§.quid ergo.& dixi.ſ.de eden.l. edita. Accurſius.

r ¶ **Miſſus eſt.**] ideſt mitti deſyderat. Vel dic propriè[p]: vt.ſ.proxi. & quod dicit poſſeſsio, id eſt proprietas. Et quod ſubijcit contradicendum, dic quòd poſt ſententiam in hoc poſſeſſorio latam contradicebat verbis, & dolebat de ea ſententia: non tamen poteſt reſiſtere re vel de iure, nec etiam appellare: vt.ĩ.quorum ap. non reci.l.quiſquis. Sed quid ſi talia teſtamenta à duobus proferantur, & eodem die & tempore facta videantur: & vnum dicit Titium inſolidum inſtitutum: alterum Sempronium inſolidum: an admittetur vterque vel neuter? Reſpon. quæſtio eſt ſabbatina, ſcilicet Pilei.& quòd vterque ſit admittendus, eſt argumentum.ff. de donatione inter virum & vxorem.l.cũ hic ſtatus.§.ſi ambo.&.ff.de bonorũ poſſeſſione ſecundum tabul.l.qui ex liberis.in princip.&.l.primo.§.ſed ſi in duobus. & de rebus dub.l.qui duos.&.ĩ.de fideicommiſſa.liber.l.cùm inter.& de legatis.ij.l. ſi quis Titio.§.primo. Sed argumen. contra[q] quòd neuter.ff. ad Trebel.l.eum.& de rei vendi.l.Pomponius.§.fi.&.ff.de vſufruct.l.adhuc. §.ſi verò ſimul.& de fundo inſtru.& inſtru.lega.l.quæſitum.§.ſi quis.& de teſta.tut.l.duo ſunt Titij.

s ¶ **Nullis anguſtijs.**] ſcilicet antiquis & ſolitis: ſcilicet anni quod nocebat ſcripto ſecundum edictum.

n Licet ſummatim bar. & ſic requiritur diſpoſitio teſtium. Pau.

o Sequitur eam vſque ad fi. bar. & Sali.

p Vtraque eſt de mente b.P.& Ia.

Quæſtio ſabbatina.

q Hæc eſt cõis & vera cõcluſio ꝙ nemo erit hæres ſecũdum Iaſ.

Sine præmature.

porum huiusmodi missione coarctanda: sed siue tardius, siue præmature [a] aliquis missus est: legis tantummodo arbitrium [b] requiratur, & causa vnde vel missio [c] vel contradictio exoritur. Siue [d] enim post annale tempus, siue post maioris æui curricula aliquis fuerit [e] missus, (si tamen ex legitimè formato testaméto missio procedat,) nullu ei tpis obstaculum obijciatur: nisi tantum temporis effluxerit, quod posit vel possessori plenissimè securitaté super dominio [f] præstare [g], vel ipsi qui missus est, omnem intentioné excludere [h]. Si enim vel ex vna parte [i], vel ex vtroque [k] latere temporis prolixitas occurrerit: manifestissimum est nó solum missionem: sed etiam ipsam principalé [l] causam esse sopitá. Dat.xij. Calé. April. Cóstátinop. post Cósulat. Lápadij & Orestis VV.CC.

TITVLVS XXXIIII. Si quis aliqué testari prohibuerit, vel coegerit.

Compellens aliquem testari, punitur criminaliter. & uenienti ab intestato, qui defunctum testari prohibuit, hæreditas aufertur uelut indigno: & institutio facta à testatore, quæ ad hoc blando sermone inductus est, nó censetur uitiosa. h.d. totus titulus. Alexan.

Imp. Alexander A. Seueræ. LEX I.

Ciuili [m] disceptatio ni crimen [n] adiúgitur, si testator non sua sponte testamentum fecit, sed compulsus ab eo q hæres est institutus vel à quo libet alio, quos noluerit [o], scripsit [p] hæredes. S.xv. Calend. Ian. Alexandro A.& Cons.

Priuatur successione, qui impedit aliquem uo minus testetur. h.d. Sal.

Impp. Dioclet.& Maximi. AA. Nicagoræ. LEX II.

Eos, [q] qui ne testamentum ordinaretur [r], impediméto fuisse móstrantur, velut indignas personas à successionis compédio remoueri [s], celeberrimi iuris est. PP. Calend. Ianuar. Diocletiano ij.& Aristobulo Cons.

Institutio facta blando sermone non est uitiosa. h.d. Sali.

Idem AA.& CC. Euthychidi. LEX III.

Iudicium vxoris postremum in se prouocare maritali [t] sermone non est criminosum. D.v. Cal. Ianuar. CC. Conss.

TITVLVS XXXV. De iis, quibus vt indignis hæreditates auferuntur, & ad senatusconsultum Syllanianum.

Hæres, qui non uindicauit necem defuncti, cóuictus de negligentia, tenetur restituere hæreditatem fisco, una cum fructibus integris, sicut malæfidei possessor. Et etiam tenetur à die litis motæ ad usuras semisses pecuniarum redactarum, ex uenditione rerum hæreditariarum. h.d. Alexander.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Celeri. LEX I.

Hæredes, quos necé testatoris vltam [v] omisisse cóstiterit, fructus integros, cogant reddere [x]. Neq; enim bonæfidei possessores ante controuersiam illatam videntur fuisse, qui debitum officium [y] pietatis scientes [z] omiserunt. Ex hæreditate autem rerum distracta rúvelá debitorib° acceptę pecuniæ

---

a Siue præmature.] id est intra annum.
b Arbitrium.] id est potestas huius legis.
c Vel missio.] id est missionis postulatio.
d Siue enim.] exponit quod dixerat.
e Fuerit missus.] id est postulatur mitti.
f Dominio.] scilicet in vsucapione.
g Præstare.] alias qñ est hæres testamentarius.
10 h Excludere.] ergo pót excludi petitor. x. vel.xx. annis.
i Ex vna parte.] i. odio tátum, vt est in pscriptione.xxx. annorum, quę tantú odio non petentiú est inuenta: nec exigitur possessoris bona fides: vt j.de anna.excé.l.fi.&.j. de 20 præscr.xxx.an.fi quis emptionis.idem in vsucapione quæ tñ fauore posidentis videtur inducta.
k Ex vtroque.] i. fauore & odio, vt est in præscriptione.x.vel.xx.an. q odio nó petentis & fauore posidentis est inuenta: & exigit boná fidé possessoris: vt insti.de vsu.in prí. 30
l Principale.] i. petitionem hæreditatis. sic ergo.x. annis tollitur petitio hæreditatis. Sed cótra.s. de peti.hæ.l.hæreditatis. vbi dicit.xxx. ánis durare. So.[a] ibi de directa, hic de vtili. imò [b] ibi loquit, cú datur contra eú, qui posidet p 40 hærede vel pro possessore. hic aút cótra eú, qui titulo posidet. vñ cú suos terminos excedat: excedit à non suis terminis. sui termini sunt, vt contra eú q pro hęrede vel pro possessore posidet, tantú detur: vt.ff. de pet.hære.l.pro hęrede.secundú B. sed fallit 50 ff.pro leg.l.iiij.&.l.fi. vbi contra eú qui nó habet titulum, non durat petitio hæreditatis nisi. x. an. sed ibi iustus error loco tituli est. Vel dic secundú Io. c q loquitur hic de rei vendicatione cú dicit, principalem causam &c.

a Satis placet bart. & est eadé cú secúdum bar. P.& Ia. b Ista nimis restringit tex. secúdú P.& Ia.

c Reprobatur. dicit tñ iu q hic est tutior, & est solúmodo ad primum contrariú. d Istam cótinuatioñe sequit Cy. bar.& Ias.

SI QVIS ALIQVEM testari prohibuerit &c. *Qualiter d repellatur hæres propter uituperationem testamenti à possessióe dixit: núc qualiter à tota hæreditate propter aliud uitium audi.*

Ciuili.] CASVS. Aliqué cópulisti vt te hæredé institueret. et instituit, q te nó ístituisset, si liberi arbitrij fuisset, petis hæreditate à posidéte p hęreditatis petitioné. obijcit tibi aduersari° q testm ñ valuit: qa testatoré cópulisti vt hęredé ístitueret: an sis repelled°, qrit? Rñ. q sic. & qd dicit, noluerit. s.testór. aliás é voluerit. s. q cópulit.
m Ciuili.] i. petitioni hęreditatis: quæ cú sit à senatoribus inducta: vt.ff. de peti.hęre.l.item veniunt.§.cúm prędiximus. ergo est ciuilis: vt inst. de perpe.et temp.act. in prin.
n Crimen.] s. extraordinarium.
o Noluerit.] aliás voluerit.
p Scripsit.] an isti sint hęredes, dic vt.j.l.proxi.in gl.
Eos.] CASVS. Filius matri testari voléti impedimétum prestitit quia corá testibus ei interdixit, ne testm faceret, nec fecit: an admittendus sit ad successioné, queritur? Rñ. q nó, quasi indignus.
q Eos.] legitimos.
r Ordinaretur.] vel in totum vel in partem.
s Remoueri.] vt.ff. de his, qui.vt indi.l.eum qui.§.fi.& ff.eo.l.j.in prin. &.l.ij.in prin.&.s. de inof.test.l.testaméti.et in aut. vt cú de appel.cog.§.causas colla.viij. Item tenet lęso in duplú, cui legandú vel relinquendum erat: vt in aut. vt nulli iudi.§.et hoc peruenit.colla.ix. Sed quid si quis te compulerit vt me instituas: an hęreditate habebo? questio sabbatina esse posset: ná in alienú lucrum conuerti alienum metum non oportet: vt.ff. quod me.cau.l.si cú exceptione.§.Pedius. puto tñ nocere hęredi instituto secundú H. vt.ff. quod met. cau.l.metú auté præsentem.§.sed licet.&.ff.e.l.j.§.j.in fi. ADDITIO. Aduertas q glo. super rubri ff.co. tenet contrarium, quá tenet ibi Dynus: quia qñ dolus alicuius est immediata causa acquisitionis meæ debet mihi nocere vt in dolo procuratoris, q nocet domino vt.l.si pcurator.ff. de doli exce.& de vi & vi ar.l.j.§.si quis tñ. 10 &.§. filius, ité videtur casus expssus.s.eo.l.j. & hoc sequuntur hic Pet.& Cy. nec ob.l.metú.in.§.sed licet.ff. quod met.cau. quia ibi metus alterius nó fuit causa proxima acquisitionis, sed laborme°, de quo vide latius per Bar. in ru. ff.co.

20 Iudicium.] CASVS. Si vxori tuæ quó magis bona sua mortis suæ tempore tibi reliquisset: bláditus fueris: an quasi indignus repellaris, qritur? Rñ. q non. videtur q sic: quia forte alij bona sua reliquisset, & ita videtur impedita testari. con- 30 trarium tamen est verum.
t Maritali.] id est bládo mariti sermone: vt.ff. e.l.fi. Sed cótra.ff. de iof si.testa.l.non est.& de donat.inter vi.& vxo.l.j.in fi. &.l.ij.&.iij.in prin.&.s. de statu.& imagi.l.j.&.ff. de hære.instituen.l. captato- 40 rias.

DE IIS, QVIBVS vt indignis &c. *Vnam causam dixit superiori titulo, quare ut indignus hæres repellitur: nunc generaliter.*

Hæredes.] CASVS. Si testator interfectus te hæredé instituit: nec interfectoré accusasti, quod facere debuisti: fructus, quos ex hæreditate percepisti, fisco tanquá in dign° reddere cópelleris. Si auté res hęreditarias distraxisti: earum pretiú cú 60 vsuris, & pecunia à debitoribus hæreditarijs exactas inferre debes. & hoc in secúda. Si aút fruct° in p dijs hęreditarijs íuenisti, vel inde percepisti, & eos distraxisti: vsuras dependere debes: sed quas, quæritur? Rñ. q semisses quæ æquiparátur sorti intra duos annos, puta.x. in anno.
v Vltam.] vlcisci eñ debet ab hæredibus accusando homicidá: vt.s. de 70 preci.impera.offe.l.j. nó sua authoritate occidédo. & hæc accusatio fit corá alio iudice, nó corá procuratore Cęsaris: sed lata séntétia qreretur de bonis corá procuratore Cæsaris: vt.s. vbi causæ fisca.l.j.
x Reddere.] fisco. s. ná qd aufert indigno & c.vt. de inof.test.l. Papinian°.§.meminisse.&.ff. de his, q ui.vt indig.l. Claudius.in fi.& ad Syll.l.cú fisco. Excipe tñ duos casus. Prim°.s. de hæ.inst.l.si pater.&.l.nec apud. Secúd°.j. de le.l.pe. Sed p quátú tépus expectant hæredes ad vlcisceñdú? Rñ. tépus eñ à iudice statuedú, vt & aliás: vt in aut. de hæ.& fal.§.illud.co.j.vel si nó sit statutú & trásierit tép°, intra qd facere [f] potuit, punitur: vt.ff. de ver.obl.l.si ita stipulatus essem abs te domñ.&.j. qu inquenniú accusari pñt extranei hæredes de his, 80 nó vltra: sed nó extranei, et iá perpetuo: vt.ff. ad Sylla.l.in cognitione.
y Officium.] i. vindictam sui prædecessoris. ADDITIO. Dic secúdú Bal. hic, q ille qui omittit officium, non debet fructus lucrari. Et est aperte cótra clericos, qui nó deseruiút in diuinis: vt táquá indigni teneátur ad restitutionem omnium fructuum.
z Scientes.] i. sciétia inducit malá fidé: vt hic, &.j. de agri.& cé.l. queadmodú.in fi.li.xj. sec° ergo si sunt bona fide possessa: q tñc inquátú locupletiores sunt, tenetur: vt.ff. de pe.hæ.l.ité veniunt.§.cú prædixim°.& quia in facto erraue runt°: vt.ff. de his, qui.vt indig.l.hæredem.

Hæres qualiter vlcisci debet mortě defúcti.

e Propriè nó dírexceptiões: sed regule de p se.bar.& P. f Sequitur hác gl. bar. B P. Ange. Alex.& Ia.

g Gl. bene loquitur in genere non tamen quo ad húc tex. bar. Sali.& Alex.

a ¶ Post motam litem.] imo post qualibet morã:sic enim fit in peti.hære di.vt.ff.de petitio.hæredita.l.item veniunt.§.petitã.& hic agit fiscus peti. hæred.[a] Sed rñdeo,hîc subaudiri maxime [b]. Vel dic hoc speciale.Vel verius refert [c] an alienæ res necessarias hæreditati vt tunc ex tempore moræ veniant vsuræ pretij accepti, an vtiles:& tunc ex tempore litis contestatæ tantum:iste enim est malæfidei possessor,& in malæfidei possessore sic distinguitur:vt.ff. de pe.hære.l.item veniunt.§.pe.& l.si possessor.j.§.si post.

a Vtili non directa.Ful go.
b Ista destruit text. secũdũ scribeñ.hic.
c Ista communiter tenetur secũdũ eosdem.

b ¶ In fructibus.] i.pretio fructuũ:& sicut quolibet,qui petitione hæreditatis tenetur:vt.s.de peti. hær.l.j.& ad hoc.ff.de his, qui.vt indig.l.eum qui.& ff.de vsur.l.cùm quidam. §.in tacito.

20 c ¶ Semisses.] id est x.de.xx.solidis in anno:vt s.de vsur.l.eos.& tales dicunt fiscales:vt.ff.de vsur. l.cũ quidã. §. si debitores &.j.de vsur. fisca.l.si li. x.

Polla.] ¶ Casus isti legis ponitur in gl.sed clarius dic sic.Quidam testamentum fecit,puta Ti-30 tius,& Pollã & fratrem suũ impuberem , & duos extraneos hæredes instituit.Polla volens repellere extraneos,& succedere ab intestato cũ fratre suo incepit accusare testamen tum de falso:tãdem transegit aliquo dato ab extraneis,& de portione sua.de 40 cessit Polla : pupillus ei successit:vult tutor dicere falsum nomine pupilli tã pro portiõe Pollæ de qua erat transactum, quàm pro portione pupilli : an pro vtraque possit, quæritur? Rñd.pro prima omnino nõ potest.pro secunda potest.sed sciat tutor si accu-50 sauerit,& succubuerit,quod non probauerit,aufertur pupillo illa portio,quã habiturus erat ex testamento propter calumniosam accusationem institutã ab eo,& dãnũ,quod propter hoc pupillo cõtingit:restituet ei iudicio tutelæ.Itẽ de calũnia dãnabitur,si cõdemnatus fuerit,vt ff.eo.tutorem.Viuia.

post motam [a] litem bonorũ, vsuras inferant. quod in fructibus [b] quoque locum habere quos in prędijs hæreditarijs inuentos,aut exinde perceptos vendiderint, procul dubio est.Vsuras autem semisses [c] dependere,satis est.D.xv.Calend. April. Chilone & Libone Cons.

¶ Factũ defuncti maioris nõ retractatur ex persona hæredis minoris. Et si tutor in accusatione falsi testamenti succubuit , pupillum hæreditatem perdere facit, & applicari fisco: & tutor eo casu tenebitur ad satisfactionẽ dãni actione tutelæ: & de calumnia punietur. h.d. Alexander.

Idem AA.Vero.

LEX II.

Polla [d] quidem liberam habuit administrandi patrimonij sui potestatem [e] : nec idcirco quòd pupillus illi hæres [f] extitit,ea,quę ab ipsa finita sunt,reuocari in disceptationẽ oportet.Sed si pupilli [g] nomine falsum dicere vis testamẽtum,de quo per Pollam transa-ctum [h] est:potes experiri : dum memineris,si in causa nõ obtinueris [i] ,& portionem quam ex eo testamento pupillus habet ,te ei saluam [k] facturum(quam adimi pupillo [l] necesse erit secundum iuris formam) & de calumnia [m] tua præsidem deliberaturum,quã uis pupilli [n] nomine agere videa-

Casum ponit.

d ¶ Polla.] Polla fuit instituta cum fratre suo impubere & cum duobus extraneis.Polla quidem dicit testamentum falsum:quia volebat repellere extraneos:tandem transegit cum eis de sua portione.defuncta Polla,pupillus fra-60 ter eius ei succedit:nunc vult tutor pupilli dicere falsum testamentum tam pro parte Pollæ quã pro parte pupilli.pro prima.s.pro parte Pollæ non pot: pro secunda sic:sed videat quid agat:quia si non probauerit,aufertur hæredi tas pupillo:& tenetur tutor ei reddere de bursa sua per actionem tutelæ.

e ¶ Potestatem.] vt &.s.mandati.l.in re mandata.

f ¶ Illi hæres.] per quod volebat etiam Pollæ portionem reuocare:sed nõ potest.non enim ex persona hæredis conditio obligationis mutatur: vt hic, &.ff.de verbo.oblig.l.ij.circa princip.Et est hic argu.[d] contra abbatem , qui volebat in ecclesia,quam patronus fundator ei contulerat habere tale ius ac 70 si ipse fundasset,& quale habebat in cæteris suis ecclesijs.Et est simile.ff. de iure fis.l.fiscus &.supra de non nu.pecu.l si intra.&.ff.de iud.l.hæres absens in princip.&.ff.qui.ex cau.in pos.ea.l.apud Iulianum.Sed argumentum contra.infra de præscripti.'xxx.an.l.sicut.§.sed pupillari. ADDITIO. Soluas.hîc loquitur de iure iam firmato in præteritum.ibi loquitur de præscriptione firmanda in futurum ex negligentia hæredis non petentis:ideo in spicitur eius conditio.

d Displicet quia est cõtra tex.formalẽ in ea. j.de iure pa. in.vj. Pau. Sali. & Ias.

g ¶ Pupilli nomine.] imo videtur quòd tuo posis nomine non alterius accusare:vt.j.qui accu.non pos.l.ij.quæ est contra.Solu.hîc ciuiliter:ibi criminaliter.hoc non placet,quia.j.dicit de calumnia &c . Dic ergo [e] hîc nomine 80 pupilli,id est propter pupillum,& ad eius vtilitatem:sed nomine tuo accusas.Accursius.

e Sequitur eam Bal.

h ¶ Transactũ est.] pro portione sua cum cohæredibus.s.quę transactio valet:vt.s.de transac.l.transigere.

i ¶ Non obtinueris.] id est succubueris.nã oportet sententiam proferre:vt.j.eo.l.alia.

k ¶ Saluam facturum.] per actionẽ tutelæ:vt.s.de admi.tu.l.non est.

l ¶ Pupillo.] vt indigno , cùm eius nomine appareat columniosam accusationẽ institutam:vt.j.eo.l.alia.&.j.ad leg.Cor.de fal.l.qui falsas.Sed sibi legata tutor non perdit:quia necessitate officij fecit:vt.ff.de his qui. vt indig.l. tutorem.in princip Sed certè imò videtur quòd eius ętati parcatur:vt non perdat,licet calumniosam accusationem instituit tutor:vt .ff.de his,qui.vt indig. l.post legatum.§.ætati.quæ est contra?Respon.duas habet vias.vel pati amissum,& agere contra tutorem vt hic:vel petere restitutionem in integrũ,vt si bi non noceat accusatio:vt 10 ar.s.si tu.vel cura.inter.l. fi.vel aliter loquit ibi quòd tutor non est soluendo. aliàs obtinet quod hic dicit:vt ar.j.vnde vi.l.meminerint.&.s.de iudi.l.properandum.in fi.l.Vel tertio potest esse quòd est soluẽdo,nec tamen tenetur tutelæ:quia suadente matre & agnatis 20 pupilli accessit ad dictã accusationem:vt.ff.de his qui.vt indig.l.tutorem.in prin.& hoc casu loquitur §.ætati.Vel quarto potest esse quòd perditus instrumentis,& mortuis testibus obtinere non potuit contra tutorem:vnde a principe petat restitui:vt dicto . §. 30 ætati.Itẽ no.quòd cautè hic dicit partem pupilli amittitatũm An autem & partem Pollæ amittet? Rñ.quòd hic innuit eam non amittit:vt ar.ff.de his qui.vt indig.l.post legatũ.§.qui ac cusauit.& de vul.sub.l.ex facto.§.Iulianus.Et est rõ quia pro parte Pollæ non 40 potuit dicere falsum : vt in prin.huius.l. dicit. Sed ar.cõtra.ff.de bo.lib.l. qui in seruitute.&.ff.de his quæ vt indig.l.post legatum.§. si pater.&.§.si filius.&.§. ætati.in fi.& de fideicom. liber.l.si filius.§.j.Item nota quòd hic dicit falsũ, secus si quis dicat non iure fa-50 ctum:quia non perdit,licet succumbat:vt.ff.de his qui.vt indig.l.post legatũ. §.j.

Tutor fi... calumniosa accusatio... non tolli... tur a pupillo... ceat.

ris , cùm retractas [o] ea quæ finita sunt per cohæredem.PP.vij.calend.Maij,Antonino A.iij.& Geta.iij.Cons.

¶ Si ante habitam quæstionem de seruis super morte defuncti occisi à familia,tabulæ testamenti apertæ & recitatæ sunt:(subaudi & hæreditas adita sit)illa aufertur hæredibus ut indignis, nisi sint pupilli.h.d.Alex.post Bal.& Sali.

Imperator Alexander A.Antiochiano.

LEX III.

SI ea quæstio infertur filijs [p] eius,quam consobrinam tuam dicis,quòd tabulæ testamenti patris eorum,qui à familia interfectus dicebatur priusquàm quęstio de seruis haberetur [q] , apertæ & recitatæ [r] sunt: propter amplissimi ordinis consultum hæreditas à fisco vendicatur.& ideo agi causa apud procuratorem meum debet: quia non eo tempore pupilli fuerunt [s] .PP.ij.Non. April. Alexãdro A.Cons.

f Ista glo. valde digna & memorãda secundũ Bal. & est singul. secundũ P. & Ias.

g Sequitur eã Ia.& est de mẽte B. B.& Pau.

¶ Hæreditas in codicillis directò adimi non potest.sed si in eis hæredes reputantur indigni: aufertur eis hæreditas,& applicatur fisco: & libertates in codicillis dari possunt.h.d.Alexan.

Idem A. Philomuso.

LEX IIII.

HÆreditas in testamento data,per epistolam vel codicillos adimi [t] verbis directis non potuit:quia tamen testatrix volũtatem suam nõ mereri † vnum ex

h Idẽ Bal.

† Istud tex. reputãt singula.& quòd non expressa causa... gratitudi... nis hæres est fit indi... gnus si testator dicat eum sua hæreditatem nõ mereri.

m ¶ Calumnia.] si sit euidens,non aliàs:vt.ff.de his qui.vt indig.l.tutorẽ. &.j.qui accu.non pos.l.ij.

n ¶ Pupilli nomine.] idest ad eius commodum vel incommodum:vt.s. dixi.

o ¶ Retractas.] i.iterum tractas.i.ponis in dubio:nec enim potes retracta re pro parte Pollæ:vt.s.ea.l.in prin.

60 ¶ Si ea.] CASVS. Aliquis interfectus sua vel à familia sua vel ab aliquo extraneo,filios sororis tuæ quos dicunt tibi propiores cõsobrini tui,hæredes instituit,antequã interfectorẽ accusarẽt vel seruos torquerẽt:fecerũt tabulas testamẽti aperiri,recitari & publicari,& hęreditatẽ ex eo testõ adierũt: an ab eis vt ab indignis auferenda sit hęreditas,quęritur?Rñ.quòd sic,ex senatuscon. Syll & de hoc cognoscet procu.principis.

p ¶ Filijs.] qui sunt tui propiores sobrini :vt institut. de gradib.§. quinto.

q ¶ Haberetur.] in domo non dico in iudicio. ADDITIO. Tu dicas imò in iudicio,cũ debeat esse publica q̃stio:vt.l.j.in prin.ff.ad Sylla.ita te-70 net Bar.hîc reprob ando hanc glossellam.

r ¶ Et recitatæ.] & adita est hæreditas:alioqui non ei aufertur vt ab indigno:vt.ff.ad Syllania.l.si.&.l.si quis in graui.§.non tñ &.l.necessarios.§.non aliàs.&.l.propter veneni.Sed alij dicunt aperturam sufficere:quod nõ placet: ob aperturam tñ solam statuitur in eum pœna.c.aureorum:vt.ff.ad sylla.l.lege Cornelia.§.fi.

s ¶ Fuerunt.] tunc enim non noceret eis,vt.j.eo.l.minoribus.&.s.in quib. cau.in integ.resti.l.j.

Hæreditas.] CASVS. Testamentũ fecisti,me heredẽ instituisti,postea in codicillis hęreditatẽ ademisti:an sit à me auferenda hęre-80 ditas quæritur?Rñ.quòd non.Si aũt alijs institutionibus & in codicillis dixisti te nolle me hæredem esse :quia tibi extiteram ingratus:an sit auferenda portio mihi relicta,quęritur?Respond.quòd sic.& est fisco applicanda.an aũt libertates dandę à me possint peti,quęritur?Rñ.quòd sic sed non aperit à quo: tu dic à fisco.

t ¶ Adimi.] s.directò:nec dari.sed per fideicommissum sic:vt.j.tit.j.l.ij. & insti.de codicil.§.codicillis autem.nec ob.ff.de condi.instit.l.pe.§.fi.quia ibi inuanum cogitauit.

Ad alium.

a ¶ Ad alium.] scilicet quia ille indignus, cui fuerat relicta, iam alienauerat. vel dic quòd testator alij non capaci relinquit: per quod priori videtur adimi, licet secundus non habeat: vt. ff. de leg. j. l. planè. j. in prin. Vel dic ꝙ ad nullũ aliũ transtulerit, & ꝙ non iure trãslata: quia nullo modo translata, sed simpliciter instituto ablata.

b ¶ Vendicata est.] quia indignus est qui nõ habet supremam volũtatem: vt ff. de his qui. vt indig. l. cũ quidã.

c ¶ Peti poterunt.] à fisco: vt. ff. de iure fis. l. dicitur. & ad hoc. j. de fideicõ. l. & in epistola. Item ad id quod dicit fisco vendicata, est cõtra. ff. de adimẽ. le. l. ex parte vbi remanet ei. Sed hîc expressè ademit: ibi tacitè persequendo inimicitias, & aliud testamentum inchoando. Est enim ademptio expressa: vt cùm dicitur, nolo si bi legatũ deberi: vel cùm facit aliud testamentum perfectum, in quo non legat ei. Tacita cũ dicit: nolo testamentum meũ valere[a]. Vel dicit, inimicitias esse inter se & eum cui reliquit, vel secundũ cœpit facere, & non fecit. nã non ideo mutauit primũ his tribus casib[9]: quia pôt esse quòd secundo loco vult esse hunc hæredem, vel res est damnosa: vnde magis vult habere eum. quia inimici sunt, vt sic grauetur vel quòd ibi dicit non denegari actionem instituto: verum est contra extraneum, sed ad uersus fiscũ denegabũtur purè legatum i deo nõ habet, quia est hæres[b] vt ibi dicit sed prima est tutior Item cõtra: vt ff. si tab. test. nul. ext. a l. j. §. pe. vbi dicit deferri venientibus ab intestato: cùm mutauit voluntatẽ cancellando, vel aliquo alio modo. Sol. distingue[c] vtrũ ille qui extitit indignus sit in proximiori gradu testatori: & tunc applicat fisco: vt hîc. an in remotiori, & tunc non: vt ibi. vel ibi oẽs[d] instituti erant indigni, & circa oẽs mutauit volũtatẽ: vnde nul lus eorũ institutorũ admittĩ se ex eo testõ. sic loc[9] est ab intestato. hîc circa vnũ tñ mutauit, vñ alij remanẽt hęredes. si ergo portio deficiẽs deferret ab intestato inueniretur idẽ testatus & intestatus decessisse, qđ esse non debet. remanet ergo hæres. sed eius partẽ accipiat fisc[9]: vt hîc. Itẽ cõtra. s. de testa. l. hac cõ sultissima. §. pe. in prin. So. vt ibi[e]. Et vt plenè scias cui detur portio alicui ablata: dic cũ institut[9] hæres capere nõ pôt: aut propter delictũ testatoris, aut propter suũ, aut ideo quia aliàs deficit testũ. Primo casu non fit fisco statim loc[9]: quia quidã cognati ei pferuntur: vt. s. de secũ. nup. l. j. §. ptereà. & §. oĩm. & de natur. lib. l. j. & de incest. & inuti. nup. l. si quis incesti. In secundo est statim locus fisco: vt. ff. de his qui. vt indig. l. claudius. §. j. & l. mulierẽ. & ff. de leg. iij. l. si deportati. vel in totũ vel in partẽ, si parstũ deferebat delinquenti: vt. ff. si quis aliquẽ testa. prohi. l. j. j. rñ. & l. ij. §. fratris. & hîc. Excipit tñ in casu: vt. ff. de his, quæ pro non script. hab. l. iij. &. s. de secund. nup. l. j. §. his etiã. In tertio casu si quidem deficiat testamentũ propter errorem testatoris, locus est cognatis: vt. s. de hære. instit. nec apud. & l. si pater. nec obst. ff. de iur. fis. aufertur. quia ibi non extabant cognati. Si autẽ deficiat, quia testator non obseruauit solẽnitatẽ testamẽti: succedũt ij, qui veniunt ab intestato: vel qui aliàs in alio testamento solẽni erant instituti: vt insti. de hæred. quę ab inte. desc. in prin. & ff. de adi. leg. l. ex parte. idẽ & si ademit in codicillis: vt hîc in princ. dicit. sed hoc fallit in casu ratione cursus temporis: vt. s. de testã. l. sancimus. Si vero solẽnia serua uit: sed vnum vel omnes dixit non mereri voluntatem suam, locus est fisco: vt sic præsumam hæredem suo delicto non succedere, vt hîc in fi. Si autem tabulas incidit: tunc distinguam, aut quia voluit intestatus decedere. & sic loquitur. ff. si tabu. testa. nul. exta. l. vna. §. pe. & de his quæ in testa. delẽ. l. fina. & tunc non pstarentur legata. aut hæredes reputauit indignos: & tunc est loc[9] fisco: vt. ff. de his qui in testa. delen. l. proxi. idem & si dubitetur: vt ibidem notatur. In hoc tamen casu & in superiori, fortè non tollitur ipso iure testamentum: vt no. s. de test. l. nostrã. & hoc cũ testator aliàs poterat facere testũ. aliàs si inter nullos poterat testari propter conditionem suæ ætatis: vt quia pupillus vel furiosus, cognati tantũ succedunt: nisi impediantur propter delictũ suum. tunc enim fisco seruantur bona: vt. ff. de suis & legiti. l. prima. j. respond. &. §. planè. & de testamẽ. l. eius. §. j. vsque in finem. l. & facit ad hanc. l. ff. de his qui vt indig. l. si inimicitiæ. & ff. de leg. iij. l. cũ quis. §. feiã. & de doli exc. apud. §. præterea. & de adime. leg. l. diui. & de do. l. quidã in iure.

Ademptio est duplex.

a Imo est expressa falsa tum verbis generalibus Ful. & Ale.

b Hæc ratio non est bona. Ale. ideo dic ꝙ hîc ademit expressè eũ reputando indignum. Bart. P. Sal. Alex. & Ia.

c Hæc non est bona. b. P. S. & Ale.

d Trupha est. Bar. P. Sa & Alex.

e Dic ꝙ ibi testator nõ reputauit hæredes in stitutos indignos. hîc vero sic. bar. S. & Ia.

hæredibus suis declarauit: meritò eius portio non iure ad alium[a] translata, fisco vendicata[b] est. Libertates autem in eadem epistola datæ peti poterunt[c]. PP. ij. Cal. Decembr. Maximo. &. ij. & Æliano Conſ.

¶ *Qui expensas funeris non facit ut testator iussit non propterea remouetur ut indignus. h. d. Bal. Sali. & Alexan.*

Idem A. Tyranno.

LEX V.

NOn oportet vt indignis hæredibus successiones auferri pretextu ꝙ in sepultura supremis iudicijs, vel voluntatibus defunctorum obtemperatum non fuisset[d]. PP. vij. Id. Mar. Iuliano. ij. & Crispino Conſ.

¶ *Crimen inultæ necis non obijcitur minoribus sed maioribus: & appellationem interpositam ab aduersario minor habet prosequi pietatis officio, sed de necessitate non tenetur, maior uero sic. h. d. Sali. & Alexan.*

Idem A. Venusto & Clementino.

LEX VI.

MInoribus vigintiquinq; annis hæredibus non obesse crimen inultæ mortis placuit. Cũ vos[e] autem etiam accusationem pertulisse[f], & quosdam ex reis punitos pponatis: licet is, qui mãdasse cædem dicitur, prouocauerit: vereri non debetis, ne quam hæreditatis paternæ quæstionem à fisco meo patiamini. Cõuenit[g] enim pietati vestræ respondere[h] causam appellationis reddenti. Quòd si maioris ætatis fuissetis: etiam ex necessitate prouocationis certamen implere deberetis[i], vt possetis adire hæreditatem. PP. xv. Cal. Iul. Alexandro A. iij. & Dione Conſ.

¶ *Qui non est in culpa, non debet esse in pœna. h. d. Bal. Vel sic: Si occisores non reperiuntur, non punitur hæres si eos non accusat. h. d. Alexan.*

Idem A. Vitaliæ.

LEX VII.

SI ideo vltio necis testatoris nõ est desyderata[k], quia cædis auctores reperiri non potuerint: obesse hæredibus, ex quo nulla eorum culpa detegitur, non oportet PP. Id. Mart. Lupo & Maximo Conſ.

¶ *Delictum persistentiæ purgatur per desistentiam: & non dicitur perfectum nisi per perseuerantiam. hoc dicit. Bald. Vel sic: Accusans testamentum de falso, ita demum perdit quod in eo relictum est, si perseuerauit in accusatione usq; ad sententiam definitiuam & succubuit: secus si ante sententiã destitit. Alexan.*

Imperat. Gordianus A. Taciæ.

LEX VIII.

ALia causa est eius, qui falsi

N On oportet.] CASVS. Testamẽ fecisti, & hæredẽ me instituisti: & pcepisti vt facere sepulchrũ marmoreũ: non obtemperaui, an à me auferenda sit hæreditas, quęritur? Rñ. ꝙ nõ, sed ꝙ hoc facere cõpellendus sum ex volũtate legitima.

d ¶ Fuisset.] si fuit minus legitima volũtas, pla nũ est: vt. ff. de cõdi. inst. l. quidã. & de leg. j. l. seruo alieno. §. fi. & ar. ff. de ver. sig. l. cũ in testamento. idẽ & si fuit legitima: vt. de re lig. & sumpt. fu. l. militis. et ff. de relig. l. si quis. §. idem in fi. §. in hoc casu tñ cùm est legitima: si sint plures hæredes, vnus alterũ familiæ erciscundæ iudicio ad faciẽdum compellet: ff. famil. ercisc. his cõmuniter. Sed si vnus tantùm, cogetur authoritate pñsidis: vt. ff. de pe. hær. hæreditas. in fi. & ff. de an. leg. l. quintus. Itẽ cõtra. huic. l. j. de fideicõ. l. fi. in fin. sed ibi pcepit testator, addens vt si non faceret pręceptũ amitteret relictũ: qđ hîc non adiecit secundum Ioan. Alij ꝙ hęc corrigit ꝑ illã, qđ nõ placet. sed ꝑ au thẽ. ibi pósitã videt hæc corrigi. Vel hîc nõ fuit pecuniarium præceptum.

M Inoribus.] CASVS. Aliquis interfectus à familia vel ab extraneo minorẽ xxv. an. hæredem instituit interfectorem testatoris minor non accusauit: an sibi præiudicauit quo magis ei auferenda sit hæreditas, quæritur? R. ñ. quòd non. Si autem accusauit, et obtinuit, interfector autẽ appellauit: minor autem causam appellationis exercere noluit: an sit sibi ꝑ iudicium, quo magis sibi auferatur hæreditas, quæritur? R. ñ. ꝙ nõ. Si aũt maior fuisset, cãm appellationis ad finem producere haberet necesse: alioquin auferenda esset ei hæreditas. Vi.

e ¶ Vos.] s. minores.

f ¶ Pertulisse.] non tñ instituisse, sed ad finẽ duxisse: licet ad hoc nõ adstringeremini cũ sitis minores: vt in prin. huius. l. &. s. eo. l. si ea quæstio. in fi. &. s. in qui. cau. in integ. resti. non est ne. l. j.

g ¶ Conuenit.] i. cõueniẽs est: nõ tamen necesse, nec ex necessitate ad causam appellationis prosequendam estis adstricti.

h ¶ Respondere.] & agere. Et no. hîc ꝙ q appellat, cãm appellationis debet adijcere: vt hîc. & ff. de ap. l. scio. in fi. & extra de ap. l. vt debit[9] hono. qđ nõ placet p eandẽ. l. scio. & dicta decretalis de interlocutoria dicit. Sed quid si eo tpe, quo adierũt, minores fuerũt: nunc cũ cõueniũtur ex appellatiõe sunt maiores, vel fuerũt post aditionẽ facti sunt maiores: nũquid tenebũtur accusare? R. ñ. nõ. quasi initiũ sit spectãdũ: vt. ff. de mino. l. iij. §. scio. & ideo nõ amittunt beneficiũ, quod debet eis esse perpetuũ: vt in authen. const quæ de dig. §. illud quoque. colla. vj.

Appellans an causam appellationis exprimere debeat.

i ¶ Implere deberetis.] huic est contra. ff. ad sylla. l. propter veneni. §. fi. Sol. ibi propter inopiã excusantur. sic. ff. man. l. si procuratorem. §. si ignorantes. ADDITIO. Tu dicas cũ Bart. hîc quandoque ille qui accusauit, obtinuit: & reus qui succubuit, appellauit: & tunc tenetur appellationem prosequi, nisi sit minor: vt hîc. quandoque ille qui accusauit succubuit: & tũc nõ tenetur appellare, nec appellationẽ prosequi. & ita loquitur. l. contraria. ratio est, quia sententia præsumitur iusta. arg. eius quod notatur in. l. herennius. §. ca ia. ff. de euictionibus.

SI ideo.] CASVS Interfectus aliquis hæredem te instituit, mortẽ testatoris non vindicasti, quia interfectorem non inuenisti, an tibi quo magis auferatur hæreditas præiudicati, quæritur? Respond. quòd non. Viuianus.

k ¶ Est desyderata] i. cũ desyderio vlta. Et no. ꝙ non imputatur si facit quod potest: vt. s. de inoffi. testa. l. contra.

ALia causa] CASVS Si testamentum in quo erat tibi legatum relictum de falso accusasti, & succubuisti: vel obtinuisti: à perceptione illius es excludendus: diuersa tamen est causa illius, qui accusationem de falso instituit & succubuit: & illius, qui instituit, nec ad finem

perduxit,ſed deſtitit:quia in partem primi ſuccedit fiſcus:in partem ſecundi non ſuccedit,ſed integra ſuæ partis ſibi reſeruatur perſecutio.

a ¶ Accuſatione.] contra hæredes.

b ¶ Meruit.] idem etiam ſi pro ſe:quia cùm ſit falſum,non debentur ex eo legata:vt.j.de fideicommiſ.l.ſi veritas.

c ¶ Non perdat.] ſic diſtinguitur.ff.de inoffic. teſta.l.Papinianus.§.meminiſſe.&.ff.de bo.lib.l.q cũ maior.§.accuſaſſe.& l.in ſeruitutem.§.ij.&.j.de falſis.l.qui falſas.& accipiens relictum non ageret de inoffi.teſt.ſed de falſo vel irrito ſic:vt.ff.de in offic.teſtamen.l.ſi pars.& de ijs,quib.vt indig.l.poſt legatum.in princ.Sed videtur nõ amittere relictũ,ſcilicet pdat.ff.de le.ij.l.Lucius.ij.§.Sempronia.q̃ eſt contra.Solu.ibi egit contra eum qui prohibuit ſe inſtitui,non contra teſtamentum:hîc contra teſtamentũ.Itẽ cõtra.ff.de ijs,q.vt indign.l.poſt legatũ.§.j.ſed illã intellige ſecundũ hãc vt cãm peregerit.

inſtituta accuſatione[a] ad finem vſque quod inſimulabat perduxit & contrariam ſententiã meruit[b] alia eius,qui inchoatam accuſationem non pertulit: cùm in illius quidem partem ſuccedat fiſcus: hic autem qui contrariam iudicis ſententiam non ſuſtinuit,ſuæ partis non perdat[c] perſecutionem. PP.xv.Cal.Feb.Gordiano A A. & Auiola Conſ.

¶ *Si occiſores ignorentur,põt hæreditas adiri impune:& cùm poſteà ad notitiam deuenerint debent per hæredes accuſari,ſi nolunt hæreditate priuari.Alexan.poſt Bal.& Sali.*

Impp.Dioclet.& Maximian.AA.& CC. Aelianæ. LEX IX.

CVm fratrẽ tuum veneno[d] peremptum eſſe aſſeueres:vt effectus ſucceſsionis eius tibi non auferatur,mortem eius vlciſci te neceſſe eſt.Licet enim hæreditatem eorum qui clandeſtinis inſidijs perimuntur[e],ij qui iure vocantur,adire non vetantur[f]: tamen ſi interitum non fuerint vlti ſucceſsionem obtinere[g] non poſſunt.PP. *Tiberiano & Dione Conſ.

¶ *Hæredi ſcripto à legitimo præuento non auffertur hæreditas à fiſco,ſi mora uel culpa non poßit ei imputari.Sali.Vel ſic: Non imputatur hæredi ſi non uindicat,ſi ab alio fuit præuentus antequàm eſſet in mora.h.d.Alexan.*

Idem AA.& CC.Syluanæ. LEX X.

SOrorem fratris necem iure licito vindicantem,euincere ab vxore rectè ſcripta ſucceſsionem non conuenit[h]. ſecundum quæ ſi fiduciam innocentiæ geris[i],& neq; dolo malo tuo maritum necatum,neque aliàs indignam[k] te ſucceſsione probari poſſe confidis aduerſus omnem calumniam ma

CVm fratrem.] CASVS. Frater tuus peremptus te hæredẽ inſtituit.an hæreditatẽ adire poſsis,quæritur? Rñ.q̃ ſic & niſi mortem eius vĩdicaueris,auferetur tibi hæreditas.q̃ enim dicit,hæres cui de iure defertur hæreditas poſsit eam adire antequã vindicet,mortẽ defuncti:itelligẽdũ eſt qđ ſi nõ eã vĩdicet.ei auferenda erit ſucceſsio.

d ¶ Veneno.] clã,non per vim:vt.ff.ad ſylla.l.j.§.planè ſi venenũ.Azo.

e ¶ Perimuntur.] nõ à familia.Azo.

f ¶ Nõ vetantur.] antequàm vindicent.Diſtingue[a] ergo cùm teſtator eſt occiſus,ſi quidem à familia:vindicare debet hæres necem defuncti priuſquàm adeat hæreditatem vt.ſ.eo.l.ſi ea quæſtio. Si ab alio ſi quidem clã,ſtatim adire poteſt:& poſt vĩdicare.ſi palàm,primò debet vĩdicare:vt hîc,&.ff.ad Sil.l.propter veneni.& l.j.§.occiſorũ,Sed Azo[b] non diſtinguit clàm vel palàm,quando ab extraneo:quia ſtatim adit,ſed poſteà accuſat.Vel dic primo caſu qñ à familia haberi quæſtionem de familia antequàm adeat:licet accuſatio deferatur:vt dicta lege ſi ea quæſtio ſuprà eodem &. ff. ad Sillanianum.l.iij.§.non tantùm.&.l.neceſſarios.§.primo.Item nota.[c] hîc quòd ſenatuſconſultum Sillanianum imponit pœnam ſeruis,qui dominum non iuuerunt cùm poſſent.Lex autem Cornelia,quæ illud ſecuta eſt,dat præmium necem accuſantibus quinque aureorum liberis, ſeruis libertatem[d]:vt.ff.ad Silla.l.lex Cornelia.& ſuprà de precib.impera.offe.l.prima & infrà quib. ex cau.ſer,pro præ.lib.ac.l.prima.&.ff.qui ſine ma.ad liber.perue.l. prima Ad ſenatuſconſultum Sillanianum dat actionem emptoris qui emit ſeruum, qui poſteà vindicauit necem defuncti:& ſic peruenit ad libertatem,ſcilicet ad repetẽdum pretium:vt.ff.ad Sillanian.l.ſi quis in graui.§.ſi ex ſtipulatu.&.l.ſi ſeruus à teſtatore.& lege pro de minorib.& infrà qui.ex cau.ſerui pro præ.liber.ac.l.ii.

a Iſtã gl. ſequuntur bart.bal. P. & Sal.

b Iſta opinio eſt contra tex in.l. minoribus.§.e.ſecũdũ ſcriben.

c Idẽ Bal. Sa.& Iaſ.

d Gl.ſequũtur Pau.Sa. Alex.& Ia.

g ¶ Obtinere.] id eſt retinere.

SOrorem.] CASVS. Maritus interfectus,vxorem ſuam inſtituit: ſoror accuſauit interfectorem:& obtinuit.vult ſoror auocare hæreditatem ab vxore:quia mortem mariti non vindicauit:an poſsit,quæritur? Reſpond.quòd ſi vxor in mortem mariti machinata non fuerit,& ſe dignã probauerit:non audietur ſoror aduerſus eam:licet viriliter fecerit.quòd fratrẽ ſuum vindicauerit,

h ¶ Non conuenit.] ita tñ ſi vxor non fuit in mora.arg.ff.ad Tertul.l.ij.§.ũ mater non petierit.&.§.confeſtim.&.ff.de iur fiſ.l.edicto.§.cũ autem.Itẽ alia rõne:quia non ei ſorori,ſed fiſco applicaretur:vt.ff.ad Sill.l.ſi ſequens.in princ.&.ff.de iure fi.l.Lucius.&.ſ.eo.l.j.&.l.hæreditas.

i ¶ Geris.] o vxor.

ximam habes ſecuritatem.D.xij. Calend.Maij,Sirmij.CC.Conſ.

¶ *Legalis dilatio nemini debet eſſe damnoſa: & mora hæredis non officit libertatibus eorum quibus eſt relicta libertas,uel genitorũ ex ipſis nec etiam legatis & fideicommißis inde pendentibus,uel alijs quibuſcunque.h.d.Bal.uel ſic: Dilatio ad uindicandum necem defuncti non nocet hæredi interim morienti,nec ſeruis libertate donatis,nec alijs legatarijs.h.d.Sali.& Alexan.*

Imperator Iuſtinianus A.Ioanni præfecto prætorio. LEX XI.

CVm Sillanianum[l] ſenatuſconſultum à nobis tam laudandum, quàm corroborandum eſt,necnon diui Marci oratio[m], quæ circa id facta eſt: inuenimus autem nullam in ea mentionem libertatis factam,& veteres[n] mouit quædam de libertatibus[o] relictis in teſtamento necati teſtatoris quæſtio,neceſſarium nobis viſum eſt & hanc dirimere.Ii enim qui libertate fuerant in hoc teſtamento donati,ſi eam accepiſſent[p]: lucrũ quod eis in medio tempore[q] accidit, poterant[r] ſibi acquirere: Intereà autem procraſtinatione propter necis vindictam habita, hoc minimè ad eos peruenit, & poſteà in libertatem deducti periclitabantur[s].Sed ne mediũ tempus fieret eis damnoſum,& maximè ſi ancillæ in medio pepererint & poſteà hæreditas adita[t] ſit belliſsimum nobis videtur diui Marci prudentiſsimi principis orationem & in libertatibus producere ne princeps philoſophiæ plenus aliquid videatur imperfectum[v] ſanxiſſe : ſed ita in hæreditatibus, & legatis, & fideicommiſſis, & maximè libertatibus, quas ſemper philoſophia am-

k ¶ Indignam.] quod ſemper præſumitur,vt.ff.de ijs qui.vt indi.l.indignũ. Sed & ſi ponas hæredem inſtitutum concubuiſſe cum vxore teſtatoris quõdam:videtur idẽ indign⁹ vt ar.ff.de adimẽ.leg.l.iij.in ſi.&.l.ſequẽ.&.l.ex parte.

Hæres cubans cum vxore teſtatoris,eſt indignus hæreditate et'.

CVm Sillanianum.] CASVS. Senatuſcõſul.Sillaniano continebatur quòd teſtatore interempto,niſi prius de familia habita queſtione,& teſtatoris morte vindicata hæreditatem adire non licebat.veruntamen ſi hæres in proſecutione accuſationis priuſquàm adiretur hæreditas,decederet.ipſam nihilominus tranſmittebat.libertates & legata & fideicommiſſa in tali teſtamento relicta valebant.de acquſitis medio tẽpore,& de hoc quibus fuerat relicta libertas,cui acquirerentur ſibi:an interim hæreditati,& de partu interim edito naſceretur liber necne, nihil dixit:ſed per Iuſtinianum diui Marci conſtitutione applicata,ſicut hęredi vel legatarijs mora non nocuit:ita nec acquiſitis medio tempore, nec editis partub⁹. quaſi poſt aditam hæreditatem hæc acciderint,nullum generetur diſpendium.

l ¶ Cum Sillanianum.] quod vetat adiri hæreditatem occiſo domino à familia,niſi prius quæſtio familiæ habeatur vt.ſ.eo.l.ſi ea.d cebat & alia:vt diximus.ſ.eo.l.cùm fratrem.

l ¶ Cum Sillanianum.] vnũ dixit ſenatuſconſultum,& aliud oratio diui Marci quæ confirmatur hîc.ſed in quinque deficit oratio,ſcilicet libertatib⁹,& in legatis ſiue in fideicommiſsis.Itẽ in quęſitis per ſeruos medio tẽpore iuſſos eſſe liberos.Itẽ in partu ancillarũ,quæ erant iuſſæ eſſe liberæ.Quinto,ſi moriantur ſerui,et habeant filios liberos:puta ex libera fœmina,an ſuccedant patri prædicti liberi in quibus quinque ſupplet Iuſtinianus.

Orõ diui Marci in quinque deficit.

m ¶ Oratio.] quã nõ habem⁹.Vel dic q̃ cõtinebat in ea,vt ſi interim hęres decedat antequã habeat de familia quæſtionẽ,trãſmittat hæreditatem nõ aditã ad hæredẽ ſuũ,vt nullũ dãnũ trahat occaſiõe dilationis circa hãc q̃ſtionẽ:vt.ff.ad Sill.l.iij.§.elegãter.q̃ nõ eſſet ſi aliàs adire impediret quã per ſenatuſcõſultum:vt ea.l.iij.§.ſi.hoc beneficiũ trãſmittendi & euitãdi dãni,& in libertatibus,& in legatis locum habebit per hanc.legem.

n ¶ Veteres.] repete cum.

o ¶ De libertatibus.] ecce primum.

p ¶ Accepiſſent.] deſtinatione ſecundum Ioan.imò re ipſa:id eſt ſi manumiſſi eſſent ſecundum Azo.vel dic directo.quo caſu poſt aditam hæreditatẽ eſſent liberi.Accurſius.

q ¶ In medio tempore.] i.poſt mortem,& ante aditam hæreditatem.

r ¶ Poterant.] ecce ſecundum.

s ¶ Periclitabantur.] i.periculum patiebantur in rebus medio tempore quæſitis.Azo.

t ¶ Adita.] ab inſtitutis,vel ab his,ad quos tranſmittitur.

v ¶ Imperfectum.] nõ ſtatuit princeps aliquid inperfectũ:vt hîc,&.j.qui

ma.non

ma.non pos.l.fi.& dic philosophiæ.s.legalis:vt.s.de testa.l. omnium.

a ¶ Eius oratio.] hoc tamen si fuit adita hæreditas ab instituto, vel ab eo ad quem etiam non adita transit: nam quasi retro fuissent liberi, hæc omnia consequuntur.

b ¶ Restituatur.] ad hoc.ff.de minori.l.si tamen.& de fideicōmis.l.liber. cum verò.§.apparet.

plectitur,extēdatur eius [a] oratio: vt & lucrum,quod in medio accidit, eis post libertatem acceptā restituatū [b]:& partus liber & ingenuus esse intelligatur: nullaq; machinatiōe huiusmodi præpeditio damnum aliquod irrogare cōcedatur:& vt libera eorum posteritas,si in medio fuerint ab hac luce subtracti,suorū genitorū [c] cōmodum consequatur. Meritò [d] enim nobis sacratissimi Marci p omnia constitutionē replere placuit. nihil etenim actū esse credimus,dum aliquid addendum superest. † Dat.ij.Calēd.Maij,Constantinopo.post cōsulatum Lāpadij & Orestis VV.CC.

¶ *Sicut puniuntur serui,qui erant sub eodem tecto,in quo dominus fuit occisus,uel erant præsentes,& ipsi auxilium nō præstiterunt:ita etiā si erant in quocunque loco ubi uocem clamantis audire potuerunt, & insidias sentire, quasi tunc satis intelligantur esse sub eodem tecto seu præsentes.hoc dicit Alexan.post Bal. & Salicetum.*

Idem A.Ioanni præfe.præ. L. XII.

TAlis de antiquo iure dubietas nostræ serenitati suggesta est ,ppter senatuscōsultū Syllanianū,& seruos [e],q supplicio [f] afficiuntur:sub eodem tecto cōmorantes,& non suum auxilium domino p insidias occiso præbētes.Veteres enim certum non faciunt,quis intellectus de verbis, sub eodē tecto, significatur siue in eodē cubiculo, siue in triclinio,vel porticu,vel in aula hęc appellatio accipi debeat: abijcientes,si dominus in via vel in agro fuerit interfectus,eos seruos puniri,q præsto erāt,& non auxiliū ad prohibendū periculū præbuerūt,nulla distinctiōe sup qualitate præsentiæ * vtētes.¶Nos igit omnē eis occasionem ad declinānda supplicia super negligētia salutis domini sui amputantes,sancimus omnes seruos,ex quocunq; loco,siue in domo,siue in via,siue in agro,[g] possint clamorem exaudire,vel insidias sentire,& non auxilium tulerint, supplicio senatuscōnsulti subiacere.Oportet enim eos vbicunque senserint dominū periclitantem [h], ad prohibendas insidias concurrere.D.xv. Calen. Nouemb.Constātinopo.post cōsulatū Lampadij & Orestis VV. CC.anno secundo.

TITVLVS XXXVI.

De codicillis.

¶ *Natiuitate posthumi præteriti rumpitur testamentum,& etiam codicilli ab eo dependentes rumpuntur.& si testator testamentum ruptum confirmat coram quinque testibus,ipsum iure codicillorum ualere facit.h.d.Alexan.post Bal. & Sali.*

Imp.Alexander & Mocimo & alijs.

LEX I.

RVpto quidem testamēto posthumi agnatione [i], codicillos quoq, ad testamentum pertinentes non valere,in dubium non venit [k].Sed cùm post ruptum testamētum patrem pupillorum vestrorum [l] literas [m] emisisse proponatis, quibus præcedens iudicium [n] confirmauit,prætor nihil contra ius fecit,si nouissimam eius voluntatē secutus,relictum testamēto [o] reipublicæ fideicommissum,vt ex codicillis [p] relictū præstandum esse pronunciauit.PP.iij.Calend. Iul. Maximo.iij.& Paterno Cons.

¶ *In codicillis non potest directò dari uel adimi hæreditas,sed per fideicommissum sic.h.d. Bal. Sali.& Alexan.*

Imp.Philippus A.& Philippus C.Asclepiodotę.

LEX II.

HÆreditatem quidem neque dari,neque adimi codicillis posse manifestum est.Verbis [q] tamen precarijs per huiusmodi etiā nouissimi iudicij ordinationē iura non faciunt irritas voluntates. Vnde inefficaciter te codicillis rogatam esse vt quibusdam rebus cōtenta portionem,quam testamento fueras consecuta alijs restitueres,falsò [r] tibi persuasum est.PP. Idib⁹ Octobr.Peregrino & Æmyliano Cons.

c ¶ Genitorum.] No. q seruus habet hęredē.sic ff.de suis & legi.l.j.§. quæ 10 ri pōt.&.j.ad orffi.l.fi.& ff.de lega.ij.l. si qs seruo suo.aliàs nō:vt institu. de ser.cogn .&.j.cōia de suc. l.seruus.sed hodie secus:vt dicto titu.instit.dixi . sed ibi erant liberi facti.

d ¶ Merito.] Not.sic. ff.de bo.li.l.qui cū maior. §.accusasse.&.s.de emē.Iu 20 stini.codi.in prin.&.ff.de verb.signi.l.soluēdo.&.s. qui test.fa.pos.l.furiosum. &.ff.de eden.l.j.§.pe.& de origi.iur.l.j.& in decretis vij.q.j.c.nihil.&.ff. de iniur.l.itē apud.§.abduxisse Sed argu.cōtra.ff.arb.fur. cæ.l.furtim.§.& si nō to-

ADDITIO. 30 Soluas.hìc loquitur in statutis ciuilis sapientiæ : ibi verò in delictis,in quibus sufficit si voluntas deducatur ad aliquem actū: licet nō perficiatur.Barto.

† Concor. c.j.in.fi.cū gl.fi.ī med. extrà de re nū.& vij.q. j.nihil.

TAlis.] CASVS.Hìc dicitur q si serui sub tecto , vel aliàs in agro psentes fue- 40 rint quo dominus inter ficeretur:nec dnm iuuando interfectorib⁹ resisterēt q capite punirentur:sed verbū tecti,sine interpretatione dimiserūt:vel reliqruntantiqui & verbo præsentiæ, & sine disiunctione senatusconsulto Syllaniano cō prehenso.Sed Iustinianus 50 hoc exponendo dicit, q vbicūq;,siue in domo, siue in agro clamorē super hoc serui audierint,vel insidias psumpserint, nec succurrerint,pœna teneātur antiqua.

e ¶ Seruos.] non impuberes q solēt ferula cędi ad inquirendum, nō ad pu- 60 niēdū:vt.ff.ad Syll.l.j.§. impubes.&.l.excipiunt.

f ¶ Supplicio.] s.capitis.ff.eo.l.j.in prin.Azo.

g ¶ Siue in agro.] facit.s.de inceft.nup.l.cū ancillis.in fi & ad.l.totā cōcor.j.ad l.Cornæ. de sic.l. fi.&.ff.eo.l.j.s.eo.autē . & § se.&.l.iij.§.iij.&.§.subue 70 nitur.&.§.seq.

* seruorum.

h ¶ Periclitantem.] poterit tn̄ gratificare vni , si plures sint:vt.ff.eo.l. si qs in graui.§.si cū omnes.

¶ DE CODICILLIS. ¶ *Post maiores uoluntates sequitur de minoribus scilicet de codicillis, qui & sine scriptis fieri possunt:vt.s.de bo.lib.l.fin.& de sac san.ecc.l.generali.& j.eo.l.fi.in fi.licet quidā dubitāt quare dicūtur co 80 dicilli.& quādoq; ponūtur pro scriptura,quæ à principe fit super cōferēda dignitate:ut in aut.ut iudi.sine quoquo suffra.§.hic aūt.& §.sic igitur.col.ij.*

Codicilli sine scriptis possunt fieri.

RVpto.] CASVS. Paterf.fecit testm̄ & codicillo sed ī priori testō aliqd legauit,vel ēt in codicillo:eo rupto adhibitis qnq; testib⁹ fecit scripturā,in qua dicit se velle valere relictū in testō rupto:an valeat tale legatū, & si iudex pnūciauerit legatū deberi, qd ex codicillis:an teneat snīa,qrit.Rn̄.q sic.s.vbi ex nūc:vt ex nouis codicil.

i ¶ Agnatione.] vt.s.de posses.hære.l.j.

k ¶ Non uenit.] vt.ff.eo.l.si quis cū.§.fi.& dicuntur pertinere ad testamē tum,siue ante testamentum facti sint siue post,siue expresse confirmati,siue non:nam semper ius eorum pendet ex testamento:vt.d.l.si quis cum.§.fi.& l.ab intestato.in fi.Sed quid si nullum fecit testamentum?Rn̄.non rūpuntur codicilli agnatione posthumi:vt.ff.eo.l.si quis cū ij.rn̄.&.l.qui graui.&.l.ab intestato.&.l.peñ.in prin. 10 Accursius.

Codicilli qualiter dicuntur pertinere ad testamentū.

l ¶ Vestrorum.] tutorib⁹ loquitur.sic.j.eo.l. cū proponatis.

m ¶ Literas.] in quib⁹ aderant quinque testes: aliàs non valerent : quia nuda voluntate non restituerentur testamētum & codicilli:vt.ff.de bonorū 20 possesio.secundum tab. l.fin.&.j.eo.l.fi.in fi.& pręter has literas valet hodie relictum,cùm irritaretur testamētum ex causa præteritionis:vt.s.de liber.pręteritis.aut.ex cā. ADDITIO. Dic de hoc vt per Bar.s.de posthu.hęredi.institu l.j.

30 n ¶ Iudicium.] s. testamen.& per cōsequēs codicillorum:cùm testamētum semper sequatur vt.ff.e.l.si quis cum.in fi. &.l.ab intestato.in fin.Sed quomodo poterit quinq; testibus confirmari, qd factum erat coram septē, & post ruptum?Rn̄. vt de 40 beatur ex vltima voluntate,non vt ex testamento sicut & cùm dicitur,si nō valet iure testamenti valeat iure vltimæ voluntatis:vt.j.eo.l.fi.in fi. sic ergo valebit vt ex nunc, nō vt ex tūc:vt.ff.ad Trebel. l.si quis priore.& institu. quibus mod.testa.infir .§. 50 posteriore.in. §.&. ff. de lega.iij.l.j.§.sed si filiusfamiliàs.

o ¶ Testamento.] testamento ergo fuerat relictum.Vel dic in codicillis relictum,quod videtur in testamentis relinqui:cùm ex eo pendeant:& petetur vt ex nouis codicillis fa- 60 ctis per literas.Accur.

p ¶ Codicillis.] Vltimis,quos vocauit suprà, epistolam.

HÆreditatem.] CASVS. Si testamentum fecisti,& hęredem instituisti in codicillis:institutus hæreditatem adimere non potes,et 60 alium instituere:quia in codicillis neque adimi,neque dari potest hæreditas directò: rogare tamen potes in codicillis hæredem institutum , de hæreditate restituenda alicui. vnde si in testamento instituisti,& in codicillis rogasti &c. & sibi fuerit persuasum q tale fideicommissum non valeat 80 relictum in codicillis: falsa est persuasio.

q ¶ Verbis tamen] non directò datur , sed per fideicommissum: vt suprà de necessarijs seruis.l. quidem .§.primo melius in.§.sed cùm veteres.& ff.eodem.l.ij.§.fi.&.l.quod per manus.&.s.tit.j.l.hæreditas.& instit.eodem §. penulti.&.ff.de condi.instit.l.penulti.§.fi.& ad trebe.l. scæuola.&.s.de testa.l. non codicillum.

r ¶ Falso.] cur preces plus valent quàm institutio?Rn̄.quia non totum auferunt preces,quia non quartam.

C Vm proponatis pupillorum vestrorum matrem diuersis temporibus ac dissonis voluntatibus duos codicillos ordinasse: in dubium non venit, id quod priori codicillo inscripserat, per eum in quem posteà secreta voluntatis suæ contulerat, si à prioris tenore discrepat, & contrariam [a] voluntatem continet, reuocatum [b] esse PP. vj. Id. Septemb. ipsis. iiij. & iij. AA. Cons.

¶ Per sequentes codicillos non derogatur præcedentibus, nisi quatenus inuicem sunt contrarij h.d. Alexan. concor. Bal. & Sali.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. Hacyintho & alijs. LEX III.

¶ In ultima uoluntate non requiritur præsentia grauati uel onerati, nec etiam præsentia coniunctorum. Bald. Vel sic: Absentia hæredis legitimi non impedit codicillari. h.d. Salice. Vel sic: Per ultimam uoluntatem potest grauari absens & & ignorans. h.d. Alexan.

Idem AA. & CC. Stratonico.

LEX IIII.

N On idcirco minus quòd intestato te absente [c] codicillos mater tua fecit: ij quibus precarijs verbis asscripta sunt, relicta capiunt. Sine die & cõsule.

¶ Quilibet præsumitur esse talis qualis naturaliter esse debet seu solet: & ideo quilibet sanæ mentis præsumitur, nisi contrarium probetur. h.d. secundum Nico. de mat. Bald. Vel sic: Ei qui negat aliquem fuisse sanæ mentis incumbit onus probandi. h.d. Alex.

Idem AA. & CC. Flauiæ.

LEX V.

N E codicillos [d] quidem furẽtem posse facere certissimi [e] iuris est. Si igitur scriptura velut codicillorum patris tui fuit prolata [f], vt aliquid ex hac peti possit: asseuerationi tuæ [g] mentis eũ compotem fuisse negantis, fidem adesse probari [h] conuenit. D. vj. Calend. Decemb. Diuelli. CC. Cons.

¶ Codicilli confirmati in testamento ualent, siue precedat testamentũ, siue sequatur. h.d. Alex. concor. Bal. & Sali.

Idem AA. Demostheni.

LEX VI.

S Iue initio [i] quæ fuerat codicillis relicturus generaliter, siue nouissimè relicta seruari mandauerit confirmatione munitus [k] nullam iustam gerere solicitudinẽ potes. D. iij. Id. Decembr. Nicomediæ. CC. Cons.

¶ Illa quæ habent diuersa nomina, & quæ habent diuersos tractatus, dicuntur habere diuersos effectus. h.d. Alex. concor. Bald. & Sali.

Imp. Constantinus A. ad Maximum præfecto. præto. LEX VII.

S I idem codicilli quod testamẽta possent: cur diuersum his instrumentis [l] vocabulum [m] mandaretur, quæ vis ac potestas vna [n] sociasset? Igitur specialiter codicillis instituendi [o], ac substituendi potestas iuris authoritate data nõ est. D. iij. Iuñ. Pacatiano & Hilariano Cons.

¶ Ex eadem scriptura non potest quis petere hæreditatem ex testamento & ex codicillis: sed una uia intentata, tollitur altera, nisi intentator sit de coniunctis personis: & testamentum ratione solennitatis imperfectum: non ualet etiam iure codicillorum, nisi sit dictum: & in omni ultima uoluntate sufficiunt quinque testes excepto testamento. si tamen ultima uoluntas conficitur in scriptis, testes debent se subscribere. h.d. Sali.

Imp. Theodosius A. Asclepiodoto præfecto prætorio.

LEX VIII.

S I † quis [p] agere ex testamento quolibet modo, siue scripto siue sine scriptura cõfecto, de hæ-

---

C Vm proponatis.] CASVS. Mater quorundam pupillorũ fecit codicillos in quibus Titio decem legauit: fecit iterum alios codicillos, in quibus eadem decẽ Titio abstulit, & Seio legauit: an Titius illa decem iure codicillorum petere poterit, quæritur. Rñ. ꝙ non. nam per cõtrariam voluntatem quod ex primis codicillis sperabatur, reuocatum est. Vi.

a ¶ Contrariam.] alioquin si non essent contrarij, ambo tenerẽt: vt instit. eo. §. fi. & ff. eo. l. diuus. §. §. codicillos. secus autem ĩ testamentis, nisi in milite: vt. ff. de mili. testa. l. . quærebatur. Sed quid si duo proferantur codicilli, in quorum vno dicatur: illũ fundũ Titio lego: in alio: illũ eundẽ fundum ei non lego: & ignoretur qui posterius facti sunt: quod iudiciũ valeat? Videt̃ neutrum valere ratione incertitudinis: vt ar. ff. de re. du. l. si fuerint. ibi item si ex pluribus &c. de testa. tu. l. duo. Sed si econtra inueniat̃ idem duobus legatũ in diuersis codicillis, videtur esse cõcursus: vt. ff. de legat. j. l. si plurib⁹. & .j. de cadu. tol. §. pe.

Codicilli si videãtur esse contrarij quid iuris.

b ¶ Reuocatum esse.] nec eñ eam legem quis sibi põt imponere: vt à priore non liceat recedere: vt ff. de leg. iij l. si quis in prĩcip. testa.

N On idcirco.] CASVS. Mater tua fecit codicillos: & ĩ absentia tui vel mei legatum vel fideicommissum reliquit: an mihi præiudicat quo minus legatum petam, quæritur? Rñ. ꝙ nõ.

c ¶ Absente.] non eñ quærimus cum quo de supremis iudicijs quis loquatur, sed in quem voluntatis intẽtio dirigatur, vt. ff. de leg. ij. l. cũ pater. §. donatiõis. & l. miles. & .s̃. eo. l. j.

N E codicillos.] CASVS. Qui compos mentis non est, solũ testamentum facere nõ potest sed nec codicillos. Si ergo pater tuus codicillos fecit et in eis mihi legatũ reliqt: & mihi petenti obijcias ꝙ non erat compos mentis tẽpore factiõis codicillorũ: an vt assertioni tuæ fides adhibeatur, ꝓbare debeas ipsum tunc cõpotem mentis non fuisse, quæritur? Rñ. quòd sic. Et sic no. quòd incũbit probatio neganti, non ei qui dicit, cuius contrarium est. ff. de proba. l. ij. sed habet hoc implicitam affirmatiuam: dicendo enim compotem mentis non fuisse, per consequens dicit eum furiosum esse.

d ¶ Ne codicillos.] non solum testamentum.

e ¶ Certissimi iuris est.] vt. ff. eo. l. ij. §. furiosus.

f ¶ Prolata.] ad hoc vt aliquid &c. & sic hæc determinatio vt aliquid ex hac &c. respicit præcedentia. sed si diceret, litera adimpleri non possit, tunc respiceret sequentia.

g ¶ Tuæ.] s. neganti, scilicet fuisse eum compotem mentis.

h ¶ Probari.] probat ergo qui negat. & sic est contra. ff. de probat. l. ij. & . s̃. de proba. l. actor. Sol. hîc negatio pro affirmatione ponitur. cùm enim negat compotẽ mentis, affirmat furiosum. vix enim est aliqua negatiua quæ æquipollentẽ nõ habeat affirmatiuã. ꝑtereà & si esset negatio, ꝓsumptio tñ on⁹ ꝓbãdi ab vno in aliũ trãsfert. nã hîc est ꝓsumptio ꝓ aduersa pte: ꝓsumit̃ eñ sanę mentis, nisi contra probetur: vt. s̃. qui testa. fa. pos. l. ij. Itẽ ex sermonibus eius præsumitur quis furiosus, vt. ff. de cõd. insti. l. quidam. & de tuto. & cura. da. ab his. l. is cui. §. fi.

Pręsumitur quilibet sanæ mentis.

S Iue.] CASVS. Paterfa. prius fecit testamentum, & præcepit seruari, quæ codicillis erat relicturus: siue prius fecit codicillos: & posteà condito testamento confirmet quæ reliquerat in codicillis perinde est vt valeant, quæ legauit, ac si in testamento prius facto aliquid mihi reliquit. Aliàs sic ponamus, Aliquis fecit testamentũ & adiecit, quæ in codicillis dixero seruari volo. vel prius fecit codicillos, & posteà testamentũ, in quo ita adiecit quæ in codicillis dixi seruari volo: vtrum codicilli testamento confirmati intelliguntur? Rñ. quòd sic.

i ¶ Siue initio.] hoc dicit, siue prius fecerit testamentum & mandauerit seruari quæ codicillis erat relicturus: siue ecõtra pri⁹ fecit codicillos: & posteà testõ confirmet quæ dederat codicillis, idem est vt valeat: vt hîc. & ff. eo. l. sed cũ ea. sed aliter non valebant prius facti, nisi confirmarẽt expressim: vt. ff. eo. l. ante tabulas. Sed hodie contra nam semper cõfirmati habentur: vt insti. eo. §. non tñ antẽ. & valẽt vt. ff. de condi. & demonstra. l. si ita. sed vt ex tempore codicillorum factorum, vt. j. de test. ma. l. j. Accursius.

k ¶ Munitus.] s. tu legatarius.

S I idem.] CASVS. Si testamentum & codicilli idẽ significent, cur diuersa nomina sortiuntur? Rñd. ꝙ sicut diuersitas est in nomine, sic in significato: quia in testamento iustituere & substituere quis potest. non sic in codicillis: quod intelligo directè. secus si ꝑ fideicom.

l ¶ Instrumentis.] i. voluntatibus. sic dicit: qa instruunt hæredem qd faciat.

m ¶ Vocabulorum.] i. diuersus titulus: alioquin non est ratio: nam idem est testamentum quod est elogium: & tñ sunt diuersa vocabula. sed certè imò est bona: quia vix inuenit̃ aliquod nomẽ quod omnino idem significet, qd aliud. semper enim plus vel minus vel aliter significat vel alio modo.

n ¶ Vna.] vel nomen, vel aduerbium.

o ¶ Instituendi.] vt directò valeat: sed trahit̃ ad fideicommissum: vt. ff. ad Tre. l. Scęuola. & facit. s̃. e. l. ij.

S I quis.] CASVS. Testamentũ fecisti, extraneum hæredẽ instituisti: in fine adiecisti scripturę, si voluntas non valeat iure testamenti, valeat iure codicillorũ. quæritur si hæres petierit hæreditatem ex tali scriptura tanquã ex testamento, posteà possit petere ex fideicommis. tanquã ex codicillis? Rñ. quòd non. Vel sic: Hæres dubitat an valeat voluntas vt testamentum vel vt codicilli, cùm testator prædicta verba non dixerit & vtrum sibi expediat agere directa vel vtili. Si primò agat directa non põt agere vtili contra legitimos ad fideicom. ratiõe codicillorum, & hoc in prima. Adeò vt si dixerit testator, valeat voluntas mea vt testamentum vel vt codicilli. dabitur hæredi electio velit petere directè vel vtiliter, & vna electa ad alteram conuolare non potest. & hoc in secunda. Adeò sunt hæc vera, quòd siue velit petere bo. pos. contra tab. siue secundum nuncupationem: siue aliam aliquam extraordinariam possessionem: vt insti. de bo. pos. §. septimo. debet in initio eligere an velit ea, quę est directa vel vtilis. & hoc in tertia. Si aũt testamẽtũ fecerit non solẽne, puta adhibitis. vj. testibus, & hæres petat hæreditatẽ, vt ex codicillis ab aliquo nõ audiatur, nisi testator expresserit ꝙ si testamentum non valeat iure testamenti, valeat iure codicillorũ. Si autem agnatus vsque ad quartũ gradũ, vel cognatus vsque ad tertiũ fuerit institutus & directè agat, & succubuerit: nihilominus dabitur ei vtilis. & quare secus sit in extraneo & in agnato, causam assignat. & hoc in quinto. Vltimò dicit ꝙ in qualibet voluntas excepto testamento, adhibentur quinque testes, vel rogati vel fortuito aduenientes: ita quòd si fuerit testamentum in scriptis, testes subscribant.

† Singu. lex secũdũ Bar & pro eius intellectu vide Ro. consi. cxxv.

p ¶ Si quis.] s. extraneus: quia aliud in propinquis: vt. j. eod. l. §. si qs verò. voluerit.

reditate voluerit [a] : ad fideicommiſsi perſecutionem [b] aſpirare cupiens [c] ,minimè permittatur. Tãtum enim abeſt [d] vt aditum cuiquàm pro ſuo migrãdi deſyderio concedamus:vt etiam illud ſancimus,ſi teſtator faciens teſtamentum,in eodem pro codicillis etiã id valere [e] complexus ſit:qui hæreditatem petit,ab ipſis intentionis exordijs vtrum velit eligendi habeat poteſtatẽ [f] ,ſciens ſe vnius electione alterius ſibi aditum præcluiſſe [g] :ita vt ſiue bonorũ poſſeſſionem ſecundum tabulas,ſiue ſecundum nuncupationem,cæteraſq́ue ſimiles [h] poſtulauerit [i] , aut certè mitti ſe in poſſeſsionem ex more [k] petierit [l] :ſtatim inter ipſa huius iuris auſpicia [m] propoſitũ [n] ſuæ intentionis explanet. ¶ Illud quoque pari ratione ſeruandum eſt,vt teſtator qui decreuit facere teſtamentum,ſi id implere nequiuerit [o] :inteſtatus videatur eſſe defunctus [p] ,nec tranſducere liceat ad fideicommiſsi interpretationẽ velut ex codicillis vltimam voluntatem:niſi id ille complexus ſit,vt vim etiam codicillorum ſcriptura debeat obtinere:illo electionis videlicet iure perdurante [q] , vt qui ex teſtamento agere voluerit [r] ,ad fideicommiſſum migrare non poſſit [s] . ¶ Si quis verò ex parentibus vtriuſque ſexus , ac liberis vſque ad quartum gradum agnationis [t] vinculis alligatus,vel cognationis nexu conſtrictus vſque ad tertiũ, ſcriptus hæres fuerit , vel nuncupatus in eo videlicet teſtamento, quod teſtator vicem quoque codicillorum voluit obtinere:licebit ei,ſi de hæreditate ex teſtamento ſecundum mortui voluntatem agens, [v] fuerit ſuperatus ♁ vel certè ipſe ſponte [x] voluerit , ad fideicõmiſsi ſubſidiũ conuolare [y] .non enim par eademq́ue ratio videtur amittere debita [z] ,& lucra [a] non capere. ¶ In omni autem vltima voluntate [b] ,excepto [c] teſtamento,quinque teſtes [d] vel rogati,vel q fortuitò venerint,in vno eodẽq́ue tempore debent adhiberi:ſiue in ſcriptis,ſiue ſine ſcriptis [e] voluntas conficiatur:teſtibus videlicet , quando in ſcriptis voluntas componitur,ſubnotationem [f] ſuam accõmodantib⁹. D.xv. Cal. Mart. Conſtantinop . Victore. V. C. Conſ.

♁ *Vel certe ſi ipſe forte ſpõte.*

TITVLVS XXXVII.

De legatis.

¶ *Conditio miſta deficiens per caſum, non facit deficere relictum alimentorum.hoc dicit ſecundum vnum intellectum glo.Vel ſic: Alimenta relicta legatarijs quouſque cum* Titio *morati fuerint etiam debentur pro tempore ſecuto poſt mortem* Titij.*h.d.Alexander.*

Imperator Antoninus Pius A . libertis

a ¶ Voluerit.] id eſt [a] elegerit agere iure directo:vt.j̃.eo.§.fin. dicens ſe directò hæredem.

b ¶ Perſecutionem.] quam petit ab aliquo præcedente in gradu, qui eſt hæres.

c ¶ Cupiens.] ſ. poſteà.minimè &c.Sed nonne egit actione perſonali & cã expreſſa,ergo põt ex alia ca agere:vt.ff.de exce. rei iud.l.& an eadẽ.in prĩ. &.§. actiones? Rñd.hoc 10 facit hîc ratio contrariorum quorum vnum non patitur aliud:quia ſibi cõtrarius eſt:quia petendo ſibi hæreditatem, dicit teſtamentum:petẽdo fideicommiſſum,dicit codicillum.Item ſi egi ex inofficioſo, poſſum poſteà de 20 falſo teſtamento agere & econtra:vt.s̃. de inoffi. teſt.l.eum qui.& vno modo petebã teſtamentum reſcindi:ſicq́; valere dicebam,alio modo dicebam nullum:quare hoc ? Rñd. ibi ad reſcindendum duo contraria. iura proponuntur hîc , valeant. Sed adhuc quare di-30 uerſum?Reſpon.ibi vtraque via eſt directa:hîc altera directa & non per medium: altera indirecta & per præcedentem,ſcilicet medium . Item intelligiť hoc principium, quando non dixit teſtator vt pro codicillis valeat.nam & ſi dixit: licet ibi videatur,& 40 vna via & alia agit: tamẽ adhuc idem eſt vt ſubijcit tantùm enim &c.

a Not.ex hac gloſ. ꝙ volens tantũ eligere indignum propterea niſi ſequať effectus,nõ priuatur iure eligendi. Hæreditatem eſt teſtamẽto & fideicõmiſſum & codicillis qs petere non poteſt.

d ¶ Abeſt] ſ.à iure.

e ¶ Valere.] dixit eñ valeat iure teſtamenti & iure codicillorũ.Quid autem ſi dixit,ſi nõ valet iure teſtamenti,valeat iure codicillorum?Rñ.tũc nõ 50 habet niſi vnam viam. ſi enim teſtamentum tenet: non habet locum codicillus.ſi non tenet:tũc habet locũ codicillus , & adhuc dic ã habere locũ leg. iſtã.

f ¶ Poteſtatem.] quod eligat:ſed neceſsitatem: vt eligat.ff.de tute.l.qui habet.§.ſi pupillus,& ſuper hoc interrogabitur à iudice,an velit eligere:vt.s̃.de interrog.act.l.ſi defenſor.§.illud.Itẽ hoc intelligo, 60 ſiue voluntas erat talis,quæ vtroque modo poterat valere:ſiue vno modo tantùm.Sed videtur non compelli eligere.ſed vtrumque poſsit proponere: vt ff.quorum leg.l.j.§.ꝙ ait prætor voluntate.Sol.hic ideo eligit , quia ſemper qui petit hæreditatem:& maximè ipſe hæres certus de ſuo iure eſſe debet : vt ff.de acquiren.hære.l.ſed & ſi de ſua.§.cur autem.&.l.cum falſum,ſed ibi de facto alterius probabiliter errat.Vel ſolue vt dicimus.ff.de tribu .l . quod in hæredem.§.eligere.Vel hîc loquitur de pluralitate cauſarum:vt & ita dixerim.i.vbi ſunt variæ cauſæ agendi ibi cùm pluralitas eſt actionum.

g ¶ Precluſiſſe.] ratione electionis contrariorum.Sed contra.s̃.de peti.hæredi.l.hæreditas.in prin.Solu.ſi petij iure directo hæreditatem ex teſta-70 mento petitione hæreditatis,& ſuccubui:ſi poſteà ab inteſtato ſimiliter directò velim petere: poſſum: vt ibi,&.ff.de inoffi.teſta.l.mater.&.ff.de peti. hæredi.l.legitimam.Nec obſtat.ff.de except.rei iudica.l.ex ſextante . in princi.l. quia ibi generaliter propoſuit hæreditatis petitionem,non dicens ex teſtamẽto,vel ab inteſtato.vnde in vtraque ſibi præiudicat , cùm ſit in rem,vt. ff. de exce.rei iudi.l.ſi mater.§.eandẽ.Si verò directò primo petij ex teſtamẽto ,& poſteà peto ex fideicommiſſo,propter idem teſtamentum ex eadem ſcriptura & eiuſdem teſtatoris reducendo illud teſtamentum ad codicillos non poſſum,ſiue teſtator non expreſſerit vt pro codicillis valeret:ſiue expreſſerit:vt hîc: quia contrarius eſt ſibi,qui ex eadem ſcriptura petit tam contrarijs mo-80 dis.ſed hoc fallit in quibuſdam:vt.j̃ proxi § Præterea in illa.l.hæreditas.ab alia perſona deferebatur ſecundo hæreditas eadem.Si verò petijt ex teſtamẽto iure directo,& ſuccubuit:& poſteà peto ex alia ſcriptura quaſi ex codicillis,poſſum:quia ex alia vltima voluntate nũc experior quam expertus ſum. Alij tamen vt P. in omnibus modis prædictis dicunt me repellendum, ſi ſemel ſuccubui.& caue tibi,quia dixit teſtator valeat iure teſtamenti & codillorũ.Idem dicã ſi dixerit ſi non valeat iure teſtamenti valeat iure codicillorum licet impropriè ibi ſit electio,cùm tantùm vna habeat locum.

Hæreditatẽ petens petitione hæreditatis ſi ſuccubat , põt poſtea illã inteſtato petere.

h ¶ Similes.] vt extraordinariam ſeptimam.

i ¶ Poſtulauerit.] i.poſtulare propoſuerit.

k ¶ Ex more.] vt.s̃.de edic.diui Hadri.tol.l.fi.Sed quomodo poſſeſſorium tollit petitorium?Rñ.illud poſſeſſorium præambulum eſt illius petitorij tantùm,quo iure directo agitur.vnde perinde præiudicatur iuri ciuili per poſſeſſorium ſicut per petitorium directum. An ergo poterit peterre mitti ĩ poſſeſsionem,qui ex codicil-10 lis habet hæreditatem? Rñ.non.cũ enim habereť vt fideicommiſſarius qua ſi legitimi videantur rogati:vt.ff.eo.l.conficiũtur. ergo in eo locũ non habet vt diximus.s̃.de edic.diui Hadria.tollẽ.l.fi.§.j.

l ¶ Petierit.] i.propoſuerit petere.

20 m ¶ Auſpicia.] id eſt initia.

n ¶ Propoſitum.] i. eligat. vel illã vtilem , vel directam: non enim adhuc elegit.

o ¶ Nequiuerit.] ſecũdũ ſolennitatẽ iuris, vel de facto.

p ¶ Defunctus.] vt'& 30 ff.eo.l.j.&.j̃.de ma.teſt .l. ſi iure.&.de vulga. ſubſti. l.cohæredi.§.cũ filiæ.ver. quæ ita.

q ¶ Perdurante.] quãdo eſt cõplexus vt valeat iure codicillorum.

r ¶ Voluerit .] ſupple & ſuccubuit.

s ¶ Poſsit.] poſsit præ-40 dicta in extraneis.

t ¶ Agnationis.] intelligunt quidam in agnatis & cognatis parentibus & liberis tantum.Nam & ſuperiores & inferiores reperiuntur agnati quidam vt auus patern⁹ & ex filio nepotes.Alij cognati:vt auus maternus,& ex filia 50 nepotes . non autem de collateralibus dicit:ſed P. etiam de collateralibus dicit.arg.j̃.proxi.non enim &c.ſed licet differant hîc agnati à cognatis, hodie non differũt: vt in aut .de hæred.ab inteſta.§. nullã. colla.ix.ſed illud cũ ab inteſtato , hîc quodãmodo ex teſtamanto. Sed quam actionem proponit,qui ex codicillis habet hæreditatem,vel legatum?Rñ.offi-60 cium iudicis:vt inſtitu. de fideicom.hære.§.j.vel vtilem ex teſtamento:quaſi vim capiant ex teſtamento ſi quod eſt factum:vel ſi nullum,exibent vim teſtamenti quaſi ſint legitimi inſtituti:vt.ff.eo.l ab inteſtato.&.l.conficiuntur. circa prin.

v ¶ Agens.] ſ.iure recto.

x ¶ Sponte.] fortè nondum ſuperatus in directo.

y ¶ Conuolare.] alius hęres pręcedebat gradu.

z ¶ Debita] eſt enim talium cognatorũ hęreditas,vt debita:vt.j̃.de adop. l.penul.§.omnia igitur.&.j̃.de impo.lucra.deſcrip.l.j.circa princip.lib.x.&.s̃. de cura.furi.l.fina.§.ij.&.ff.pro ſocio.& ꝗa impropriè tñ,cũ poſsint grauari in 70 eo quod habẽt vltra debitũ bonorũ ſubſid.ũ.Accur.

Hæreditas eſt cognatis debita.

a ¶ Lucra non capere.] quę ab extraneis omnino poſſunt adimi, inſtituẽdo alios. vnde debet diuerſum ſtatui: vt hîc,&.ff.de ſucceſ.edi.l.j.§.largi⁹. &.j̃.qui po.in.pig.ha.l.aſsiduis.in fi.

b ¶ Voluntate.] ſiue inter abſentes,ſiue inter præſentes,ſiue de omnibus bonis,ſiue de parte,vel de re certa,ſiue relinquať ſuis vel extraneis,ſiue priuatis vel collegiatis.

c ¶ Excepto teſtamento.] in quo ſeptem rogati interuenire debẽt : vt ff.de teſ.l.hæredes.§.in teſtamentis.præterquàm inter liberos: vt.s̃.famil.er. l. fi.& de teſ.hac conſultiſsima.§.ex imperfecto.nam ibi ſufficiunt qualiacunq́; 80 iudicia,etiam per duos teſtes fortuitos.

Teſtamẽtũ debet habere ſeptẽ teſtes rogatos.

d ¶ Quinque teſtes. [d]] vt.j̃.de do.cau.mor.l.fin.&.s̃.de his , qui in ec. ma.l.fi.& inſti.de fideicom.hære.§.fin.& etiam fœmina,cùm nõ prohibetur. arg.ff.de teſti.l.j.

b Concor. gl ſup verbo ,quædã. in.c licet vniuerſis.extrà de teſti.

e ¶ Scriptis.] dic vt in rub.s̃.eo.

f ¶ Subnotationem.] i.ſubſcriptionem.

¶ DE LEGATIS. ¶ *Vidimus de teſtamentis & codicillis:nunc de his quæ in illis relinquuntur.Accur.*

QVamuis] CASVS. Teſtamentum feciſti, hæredem inſtituiſti, & inde alimenta mihi legaſti, quãdiu morarer cum Claudio hærede tuo. deceſsit Claudius: an mihi præſtãda ſint adhuc alimenta, quæritur? Rñ. ꝙ ſic. videbatur ꝙ nõ: quia nõ moratus ſum cum Claudio. nõ obſt. interpretatur enim hæc lex talẽ fuiſſe voluntatẽ defuncti: vt etiã poſt mortem Claudij mihi alimenta præſtarentur.

a ¶ Quoad.] i. donec.

b ¶ Claudio.] proprium nomen.

c ¶ Veſtiariũ.] hoc ſuperabundat: cùm appellatione alimentorum hoc contineatur.

d ¶ Poſt mortẽ.] imo videtur ꝙ non debeãtur: vt. ff. de annu. lega. ſeio. in princi. & j. de cõdi. inſer. l. ſi ea. Sed diſtingue cuius contẽplatione ſunt relicta: an legatariorum, an eorum cum quibus morari debeant. Hîc ergo cõtemplatione legatariorum: quaſi commodius poſsint percipere exiſtentes apud. eũ ſed in lege contraria contemplatione eorum cũ quibus morari debeant. vnde deficit legatum pro parte ſi pro parte moriuntur. vel ex toto: ſi non habitent cum eis. & probat̃ hæc diſtinctio in eo. ti. l. annua. in prin. & de condi. et demõ. l. illis. maximè quia ſimpliciter alimenta relicta, perpetuò relinqui intelliguntur: vt. ff. de ali. leg. l. Caio. §. j. Item adhuc contra. j. de condi. inſer. l. legatum. Solu. hoc fauore alimẽtorum. vel illud fuit ſub conditione relictum: hoc purum, quod certam accepit legem fauore legatariorum. aut viuẽte Claudio nõ habet, niſi ſecum moraretur.

e ¶ Voluerit.] ſ. defunctus.

QVamuis.] CASVS. Teſtamentum feciſti. hæredem inſtituiſti, & multa alia legaſti. hæres hæreditatem vendidit: an emptorem debeant conuenire legatarij, quæritur? Rñd. ꝙ venditor conueniẽdus eſt: ſed quod præſtitit, ab emptore venditor conſequatur: quia cum ſuo onere tranſit hæreditas.

Sextiliæ.

LEX I.

QVanuis verbis his quoad[a] cum claudio[b] Iuſto morati eſſetis, alimenta vobis & veſtiarium[c] legatum ſit: tamen hanc fuiſſe defuncti cogitationem interpretor, vt & poſt mortem[d] Iuſti Claudij eadem vobis præſtari voluerit[e]. Sine die & conſule.

¶ *Venditio hæreditatis hæredem non liberat, licet contra emptorẽ regreſſum habeat. h. d. Bal. & Alexan.*

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Sabiniano.

LEX II.

QVamuis hæres inſtitutus hæreditatem vendiderit, tamẽ legata & fideicommiſſa ab eo[f] peti poſſunt[g]: & quod eo nomine[h] datum fuerit, venditor[i] ab emptore vel fideiuſſoribus[k] eius[l] petere poterit[m]. PP. x. Calend. Septembr. Laterano & Rufino Conſ.

¶ *Obligatio rei legatæ non extinguit legatum h. d. Sali. Vel ſic: Teſtator non uidetur reuocaſſe legatum, ſi poſt teſtamentum rem legatam alteri obligauit: & hæres eam liberare tenetur. h. d. Alexan.*

Idem AA. Victorino. LEX III.

QVi poſt teſtamentum[n] factũ prædia quæ legauit, pignori vel hyppothecæ dedit[o], mutaſſe voluntatem circa legatariorũ perſonam non videtur[p]. Et ideo etiã ſi in perſonam[q] actio electa eſt: rectè placuit ab hærede prædia liberari[r]. PP. vj. Calend. Maij, Gentiano & Baſſo Conſ.

¶ *Legatum factum ſeruo ſine libertate, non ualet: nec conualeſcit ſi poſt mortem teſtatoris efficiatur liber. h. d. Alexand. concor. Bald. & Sali.*

Imp. Antoninus A. Sulpitio.

LEX IIII.

SEruis teſtamento dominorũ, non data libertate legatum ſeu fideicommiſſum relictum non valet[s], nec conualeſcere poteſt, licet poſt mortem[t] teſtatoris libertatem aliqua ratione conſecuti ſint. PP. v. Calend. Iul. Antonino A. iiij. & Balbino Conſ.

¶ *Legatarius ſubtrahens rem legatam per hæredem apprehenſam, perdit illam & eius actionem. h. d. Salicetus. Vel ſic: Legatarius, qui rẽ legatam occupat propria authoritate cum uitio cadit ab omni iure ſuo. h. d. Alexander.*

Idem A. Donato. LEX V.

NOn eſt dubium[v] denegari actionem legatorum ei pro portione competenti in ijs rebus, quas ſubtraxiſſe eum de hæreditate apparuerit. PP. v. Id. Septẽb. Antonino A. iiij. & Balbino Cõſ.

¶ *Subſtitutio uulgaris facta in legato, expirat per agnitionem primi legatarij. h. d. Bald. & Alexan.*

Idem A. Iuliano. LEX VI.

SI legata relicta primus[x] legatarius agnouit: ſubſtitutio eorum in perſona Pontianæ facta euanuit. PP. viij. Calend. Maij Romæ, Leto. ij. & Cereali Conſ.

¶ *Coniuncti re, faciunt ſibi partem per concurſum, & error in nomine non uitiat, ſi de corpore conſtat. h. d. Baldus & Alexander.*

Idem A. Fauſto.

LEX VII.

SI fortidianum fundum primo pater tuus fratribus per

f ¶ Ab eo.] ſ. hærede inſtituto.

g ¶ Peti poſſunt.] remanet enim hæres, vnde ipſe conuenitur: vt. ſ. de hęre. vend. l. ij. & fi. & quod ſoluit, ab emptore recuperat: vt dicta. l. ij. ff. de hære. ven. l. ij. §. ſiue &. §. ſi quid publici. in fin.

h ¶ Eo nomine.] ſ. legatorum vel fideicommiſſorum.

i ¶ Venditor.] hic eſt hæres inſtitutus.

k ¶ Fideiuſſoribus.] quos vẽditor accepit: vt &. ff. de hære vẽ. l. vẽditor ex hęreditate. & hoc ſi hereditas eſt ſoluẽdo, nõ aliàs: vt. ff. ad le. Fal. l. iij. ĩ prĩ.

l ¶ Eius.] ſcilicet emptoris.

m ¶ Poterit.] hæres inſtitutus.

QVi poſt.] CASVS. Faterfamil. fecit teſtamentum, & mihi legauit prędia: deinde ea obligauit, an videatur mihi ademiſſe legatum quæritur? Rñ. ꝙ nõ, ſed habet actionem perſonalem ex teſtamento contra hæredem vt ea liberet.

n ¶ Poſt teſtamẽtum.] aliud ſi a me obligatã poſteà legat: quia ſi ſciebat rẽ obligatam: luitur ab hærede: ſi ignorabat, à legatario: vt. j. de fideicõ. l. prædia. & ff. de leg. j. l. ſi res.

o ¶ Dedit.] ſecus ſi alio modo alienaſſet: nã tũc diſtingue: aut ex neceſsitate rei familiaris: & tunc præſumitur nõ adẽptum, & debetur legatũ: aut ex voluntate, & tunc non debetur: vt. ff. de adimẽ. leg. l. rem legatã. quæ diſtinctio in donatione non cadit: vt. ff. de lega. iij. l. fideicõmiſſa. §. ſi rem. l. aliud ſi vſuſfructus alienetur.

Legatũ an videat̃ adimere teſtator alienando rẽ legatam.

p ¶ Non videtur.] vt inſti. de leg. §. ſi rem. Sed videtur ꝙ ſic: vt. ff. de dona. inter vi. & vxo. l. cũ hic ſtatus. §. ſi maritus. & ſ. de dona. inter vir. & vxo. l. ſi maritus. ſed ibi ſolui. ADDITIO. Dicas ꝙ aliud in donatione, quæ facta eſt inter coniuges: quæ cũ ſit contra ius cõe, facilius irritatur.

q ¶ In perſonam.] ſ. ex teſtõ: nã cũ rem ſuã teſtator legat, tria cõpetunt legatario auxilia. ſ. actio ex teſtamẽto, & actio in rẽ, & hypothecaria: vt. ff. de le. ij. l. cùm filius. §. varijs. & j. cõia de leg. l. j.

Legatarius tria habet auxilia.

r ¶ Liberari.] idẽ cũ legauit prædiũ, quod debebat tributum in præteritũ: vt. ff. de leg. j. l. apud. §. hæres. & de leg. iij. l. qui cõcubinã. §. qui hortos. & l. patronus. §. iij. Idẽ autẽ eſt cũ quis rẽ obligatã vẽdidit: nã tenetur ex empto: vt. j. de euic. l. ex prædijs.

SEruis.] CASVS. Seruo tuo legatum ſine libertate reliquiſti: an valeat legatum, quæritur? Reſpon. ꝙ non nec conualeſcit: licet poſt mortem tuã manumittatur.

s ¶ Non valet.] contra ſ. de neceſ. ſer. l. quidã. §. j. Sol. vt ibi. nec libertatem habet per hoc: vt & j. de fideicõ. l. ex fideicommiſſo. niſi ſit miles: vt. ſ. de teſta. mil. l. ex his. Item hoc ſcilicet ꝙ nõ valet legatũ iſtis ſeruis: procedit, niſi ſeruꝰ alij legetur: vt. ff. ad l. Falc. l. plautius, & de leg. j. l. ſeruo legato. in princi. vel niſi manumittatur: vt ff. ad legem. Facil. l. planè.

t ¶ Poſt mortem.] ſecus ſi eo viuo: vt arg. ff. de iure fiſ. l. non intelligit̃. §. diuus. & de leg. ꝓſtan. l. interuenit. Et no. quod ab initio non valet, non confirmatur poſteà: vt. ff. de regu. Cato. l. j. & de re. iu. quod ab initio.

NOn eſt dubium.] CASVS. Pone in legatario rẽ in ſpecie mihi legaſti, eam vel totam, vel partẽ ſubtraxi: an amittã legatũ quæritur? Rñ. ꝙ ſic ſi totũ ſubtraxit: vel partem ſi partẽ. vel dic in hęrede, q ſubtraxit rem legatam nõ detrahet de ea quartam: qđ non eſt ita probabile.

v ¶ Non eſt dubiũ.] potes ponere caſum in hęrede vt nõ detrahat quartam in re, quam ſubtraxit: vt. ff. de his, qui. vt indig. l. reſcriptum. & ad. l. falci. l. Paulus reſpondit. & in authen. de hære. & fal. §. hinc nobis. col. j. & tunc dic actionem. j. retentionem. idem in legatario, vt legatum amittat ſi illud ſubtrahat: vt &. ff. ad. l. Falci. l. j. §. j. ibi, eis autem &c. ſic eñ euenit fideicommiſſario vniuerſali: vt. ff. ad Trebel. l. Paulus reſpondit. ſi certa. & hęc bona. Sed prout in legatario intelligis eſt contra. ff. quorum leg. l. j. in prin. & j. quorum legatorum. l. j. Solu. hîc ſubtraxit clàm, ibi palàm. argumentum. ff. de admini. tut. l. non exiſtimo. & de ritu nup. l. fi. Vel ibi ante aditam hæreditatem: hîc poſt. & poſt apprehenſam poſſeſsionem. alioquin idem eſſet quod ante aditam hęreditatem: vt. ff. de acquirenda poſ. l. cùm hæredes. in princip. ſic. ff. de cri. expi. hære. l. ij. Vel diſtingue, an putauit ſibi licere, an non: vt inſtit. vi bono. rapt. §. quia media magis placet. Item videtur contra infrà de crimine. expil. hæredi. l. obtentu. ſed ibi alij non legatarij occuparunt: vnde non nocet legatarijs.

SI legata.] CASVS. Legatũ mihi reliquiſti, & ſi aliquo caſu illud non agnoſcerem, in eo Titium ſubſtituiſti: nunc agnoui: an euaneſcat ſubſtitutio, quæritur? Rñ. quòd ſic.

x ¶ Primus.] legaui Titio, & ſi non haberet: idem legaui Sẽpronio vel Põtianæ. & facit. ſ. de impub. & alijs ſubſti. l. poſt aditam.

SI Fortidianum.] CASVS. Paterfamiliàs teſtamentum fecit, fratres quatuor hæredes inſtituit, & eis fundum Fortidianum prælegauit: demum mihi eundem legauit, cui acquiratur? Reſpond. quòd concurſu partes fiant. habeo enim ſemiſſem, & inſtituti alium. Si autem in nomine rei legatæ teſtator erauit: puta dixit ſic, lego tibi Stichum. & ſenſit de Herote: an

Caſum ponit.

obhoc minus valeat legatū,quæritur? Respon. quòd non: cùm constet de re. a ¶ Mox tibi.] non animo adimendi illis.aliàs contra:vt instit. de ademp. leg.§.transferri.& tu semissem,& illi alium semissem habebunt: vt.ff.de hære.insti.Titius.& de leg.j.planè.j.in prin.nam coniuncti loco vnius habētur. & ad hoc est.j.de cadu.tol.§.si verò.&.§.sin autem.& facit.ff.de leg.j.l.si plu- ribus.

b ¶ Nominum.] propriorū,vel pronominū, vel agnominū:vt et insti. de lega.§.si quis in nomine.&.§.de testa.l.si in nomine.vel finium:vt.ff. de lega.iij.l.patronus.§.j. secus si erretur in appellatiuis nominibus: vt.ff. de leg.j.l.iiij.

præceptione,ac mox tibi[a] legauit: cōcursu dominium eius tibi quoq; quæritur.¶ Error autē nominū[b] in scriptura factus,si modò de mācipijs vel possessionibus legatis nō ambigitur,ius legati dati non minuit. PP.v. Idus Iul. Læto.ij. & Cereali Cons.

¶ *Qui propter militiam mandatum testatoris exequi prohibetur,non propterea perdit legatum.h.d.Bal.Vel sic:Conditio impoßibilis de iure,nō uitiat legatum:sed ipsa uitiatur & reijcitur. Alexander.*

Idem A.Demetrio. LEX VIII.

AB administratione tutelæ religio[c] sacramēti Marcellū[d], quem vobis[e] à patre tutorem datum testamēto pponitis, eripit[f]. Quæ res,quo minus legatū cōsequatur,non impedit. Nec enim[g] iustè ab ea petitione repellitur: cū etiā si vellet tutelā administrare, phibeatur[h].PP.viij.Id.Mar. Romæ,Sabino.ij.& Anulino Cons.

¶ *Hæres tenetur soluere legata, licet quæstio de hæreditate moueatur.debet tamen ei præstari cautio de restituendo si ei hæreditas euincatur.sed cautio si cui plusquàm per legem Falcidiam solutum sit,præstatur etiam si quæstio hæredi de hæreditate non moueatur. hoc dicit. Alexan.post Bal.& Sali.*

Imp.Alexander A.Antiocho. LEX IX.

SI in fraudē †eorū quę testamēto relicta sunt, admissus est[i] accusator[k],qui testamētū falsum diceret:præses puinciæ secūdū iurisdictionis formā solui legata iubebit[l],interposita[m] cautione[n],si

c ¶ Religio.] iurabat enim miles:vt dixi.ff. ex qui.cau.ma.l.pe.

d ¶ Marcellum.] militem.

e ¶ Vobis.] pupillis loquitur.

f ¶ Eripit.] nisi effectis filij conueterani: vt.s.de excu.vete.l.ij.

g ¶ Nec enim.] no. aliquē per impotentiā excusari,etiā in lucro captādo.& facit.ff.de admini. tut.l.Nesennius.

h ¶ Prohibeatur.] ppter militiam quem habet.Et not.quòd hæc conditio de iure est impossibilis in milite: & ideo remittitur:vt instit.de hæredi.instit.§.impossibilis & supra de institu.& substitu.l.reprehendenda.& speciale est in milite.secus in alio:vt infra eodem.l.penul.&.ff.de test.tut.l.qui tutelam.in principio. & de ijs quibus vt indign.l. post legatum.§. amittere. Sed videtur etiam solutum repeti: vt supra de condi.ob causam.l.si militem.Solu. ibi ignorauit militem qui dedit vt esset procurator:ideoque repetit.hîc sciuit. vel ibi sub conditione dedit, si esset procurator: hîc purè legauit: sed pòst assignauit eum tutorem. Vel dic quòd hîc fuit relictum sub impossibili conditione, quæ legatum non vitiat,porrò si detur ob causam impossibilem repetitur per conditionem ob causam cum causa non possit impleri: vt.d.l.si militem. &.l.dictam.nam in eo quod ibi dicit,si non impossibilem causam: subaudi maximè.

SI in fraudem.] CASVS. Instituisti hæredem:mihi legatum reliquisti:vt me defraudaret hæres à legato, Titium supposuit qui accusabat testamentum: an legatum petere possim, quæritur? Respon.quòd sic: sed caueb o de eo, restituendo hæreditate euicta, licet alij cautioni locus fuerit,tunc scilicet cùm dubiū fuit,an solida legata debeātur propter Falcidiā. si hic legatarius cœperit plus quàm per leg. Falc.capere licuerit,illud reddet.

i ¶ Admissus est.] ab hærede: quia putabat legatarios huius timore dubios,super legata transigere.Accur.

k ¶ Accusator.] scilicet fictitiè:vt hæres dicit.

l ¶ Iubebit.] scilicet hæredi.

m ¶ Interposita.] à legatarijs.

n ¶ Cautione.] sed nonne superuacua est,cùm committi non possit, falsis accusatoribus non obtinentibus? Respon. hoc non potest probare legatarius:aliàs non præstaretur cautio:vt.ff.si cui plus quàm per legem Falci.hæc autem.Accursius.

o ¶ Restituturum.] scilicet legatarium.

p ¶ Quamuis aliàs.] id est alij. Vel dic propriè.& dic cautioni, scilicet illi quanto plus ceperit quàm per legem Falcidiam licuerit reddi: vt.ff.si cui plus quàm per legem Falci.l.j.in princip. Sunt ergo diuersæ cautiones. Vna,

euicta hæreditate,legata reddi. Alia,quanto plus ceperit:vt.ff. qui satisda. cogan.l.de die.§.item. De prima habes tantum.ff.de petitione hæreditatis.l. diuus.in fine.&.l.sequentu.& supra de petitione hære.l.fina.circa princip.& præstatur demum mota controuersia: vt.ff.ad leg.fal.l.dolo.Sed alia.quando solnuntur sine controuersia mota nomine hæreditatis:licet de legatis sit controuersia:vt hîc dicitur.

euicta fuerit hæreditas, ea restiturū[o]: quamuis aliàs[p] tūc cautioni locus sit,cùm sine controuersia legata soluantur. PP. vij. Id. Febr. Maximo.ij.& Æliano Cōs.

¶ *Legatum rei alienæ scienter factum ualet: sed ignoranter factum non ualet,nisi sit factum coniunctæ personæ uel uxori seu alij cui est ueri simile testatorem uoluisse legare,etiam si sciuisset alienam rem esse.hoc dicit. Alex.*

Idem A.Ingenuæ. LEX X.

CVm[q] alienam rem quis reliquerit,si quidem sciens:tàm ex legato quàm ex fideicommisso ab eo qui legatum seu fideicommissum meruit,peti pōt.[r] Quòd si suam esse putauit:non aliter valet relictum,nisi proximæ personæ,vel vxori[s],vel alij tali personæ datum sit, cui legaturus esset & si sciisset rem alienam esse. PP. v.Calen.Februar.Albino & Maximo Cons.

CVm rem alienam.] CASVS. Rē alienā nec tuam,nec hæredis, mihi legasti: an valeat legatū, quæritur? Distinguitur: aut sciuisti alienam, aut ignorasti.primo casu valet,& petere possum.secū do casu non,nisi coniunctæ personæ id legasti.

q ¶ Cum rem alienam.] id est non suam, vel hæredis:vt.ff. de leg. ij.l. vnum ex familia.§.si rem. Item secus videtur de iure canonum:vt extrà de testa.c.filius.&. xij. q.v.si episcopus.quę sunt contrà.Sed quid si testator rem sibi cum alio cōmunem sciens commu- nem:vel rem alienam in qua habet aliquod ius, alicui legat? Rñ.quòd tātùm iuris habebit legatarius quantum testator in ea habebat:vt.ff. de lega. j.l.serui electione.§. fina. &.l.si domus.§.si.

Legatū rei alienæ an valeat de iure canonico.

r ¶ Peti potest.] vt hęres iusto pretio redimat & præstet:vel si non potest,det æstimationē:vt insti.eo.§.non solùm. & ff.de leg.iij.l.non dubiū. §.si.Accursius.

s ¶ Vel vxori.] vt.ff. de auro & argento. lega. l.quintus.j. §. fina. & infrà de fideicommis.l.prædia obligata. & æstimat iudex quæ coniuncta sit: vt infrà de fideicommis.l.voluntatis.Sed hoc fallit in libertate relicta seruo, quem testator credit suum. nam indistinctè debetur ei:vt.ff.ad trebel.l.quidam. §. si quis. filium.& de fideicommiss.lib.l.Paulus respondet.sed in ea est speciale. Item si vni filiorum prælegat pater rem quam credit suam, non videtur valere: licet filius sit persona coniuncta:vt.ff.de leg.ij.l.cùm pater.§. euictis. quæ est contra.Solutio ibi ideo,ne crescat inuidia inter fratres: vt argu. infrà de bo. quæ lib.l.cùm oportet.j.respon. Vel verius dic,& ibi tenet legatum:sed non tenentur de euictione re euicta.nec hîc dicitur quòd de euictione hæredes teneantur,si huiusmodi personis legata euincantur.sed certè imò videtur de euictione agi ex testamento,ac si nunquàm sit data:vt.ff.de lega.j. non quocunque.j.respon §:j.&.l.si domus.§.j.sed dic vbi certi hominis credebatur: & ab eo emit hæres vt daret:non tenetur.si incerti:tunc tenetur:vt in dictis legibus.Item quid si testator rem alienam possidebat, quàm suam putabat: & extraneo eam alegauit? Respon.tenetur hæres tradere:vt.ff.de euict.l. si is qui.

Libertas relicta seruo quem testator credit suum,indistinctè debetur ei.

¶ *Si legatum factum pro dote, detur filiæ in dotem ab ipsomet patre uiuente,non potest amplius eo mortuo peti Alex.post Bal.& Salic.*

Idem A.Albiniano. LEX XI.

FIlia legatorū non habet actionem,si ea quæ ei in testamento reliquit,viuus[t] pater postea in dotem dederit.PP.v. Non. Mar. Pompeiano & Peligno Cons.

¶ *Hæres qui partem hæreditatis in qua fuit institutus repudiauit, totum prælegatum consequitur.h.d. Alexan.*

Imperator Gordianus A.Mutiano. LEX XII.

CVm responso[v] viri pruden-

FIlia.] CASVS. Filię tuę centum legasti,deinde ei in dotem centū dedisti:an centū ex causa legati petere possit, quæritur? Respond.quòd non.

t ¶ Viuus.] siue erat species,siue quantitas.in hoc tamen differt: quia vbi quantitas,duplicabitur filię,si patrem huius fuisse voluntatis probet:quod non sic facile est in specie legata:vt.ff.de iure do.cùm pater.& de leg.primo. planè.j.§.j.Sed quid econtrà si primò dedit in dotem,posteà legauit? Respon. idem videtur vt duplicare voluerit:vt argumen.ff.de lega.secundo.cùm quidam vxori.&.l.cùm pater.§.pater filię.& de leg.primo.l.huiusmodi. §. cùm pater.& ad legem Fal.cum quo.§.fina.Sed argumen. contrà.ff.de iure dot. cùm pater.sed ibi promiserat tantùm,& nō dedit.alioquin esset quod dixi, vt vtrunque deberetur.& facit ad legem.ff.de lega.ij. Lucius.ij.§.impubere.

CVm responso.] CASVS. Materfamilias filiam & alium hęredes instituit,& filię ante partem fundum legauit.vult partem hęredi tatis repudiare,& legatum petere:an possit, quęritur? Respon.q sic:& hoc per Papi.responsionem.

v ¶ Cum responso.] cuius mentem habes.ff.de lega.j.l.filio.& idem dicitur.l.seq.&.l.qui filiabus.§. fi.& de leg.ij.l.miles.§.pro parte.

P

tisſimi Papiniani, quod precibus inſertũ eſt, pręceptionis legatũ, & omiſſa parte hæreditatis, vẽdicari poſſe declaretur: intelligis deſyderio tuo iuxta iuris formã eſſe conſultum. Verba verò reſponſi hæc ſunt: Filiæ mater ꝑdiũ ita legauit: Præcipito ſumito extra partẽ hæreditatis. Cũ hęreditati matris filia renũciaſſet[a]: nihilominus eam rectè legatum vẽdicare viſum eſt. PP. conſtitutio. v. Id. Iul. Sabino ij. & Venuſto Conſ.

Res propria nemini poteſt legari. h. d. Sali.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. Seueræ.

LEX XIII.

PRoprias tuas res legari vel fideicõmitti tibi nõ potuiſſe[b], certum eſt. PP. xv. Cal. Maij, Maximo. ij. & Aquilino Conſ.

Non monumentum, ſed ius inferendi mortuum, poteſt legari. h. d. Salic. Vel ſic: Res religioſæ relinqui non poſſunt, ſed ius quod quis habet in eis. h. d. Alexan.

Idem AA. Tatiano. LEX XIIII.

MOnumenta[c] quidem legari non poſſe, manifeſtum eſt: ius autem mortuum inferendi, legare nemo prohibetur. PP. ij. Calen. Septemb. Maximo. ij. & Aquilino Conſ.

Nemo relinquit quod non habet. h. d. Bal. Vel ſic: Non ualent legata ſi æs alienum abſorbet totam hæreditatem: ſed ſi aliquid ſupereſt, ualet uſque ad illud: ſalua Falcidia. h. d. Alexan.

Idem AA. Terentio & alijs. LEX XV.

SI vniuerſæ facultates, quas pater veſter reliquit, debito fiſcali aut priuato abſumuntur: nihil[d] ex ijs quę teſtamẽto eius aſſcripta ſunt, valere poteſt. ¶ Quòd ſi deducto debito, in relictis bonis ſuperfluum eſt: libertates[e] impediri, iuris ratio nõ ꝑmittit [ð] quin[f] etiã legata[g] necnon fideicõmiſſa, ſalua lege Falcidia, præſtãda ſunt. PP. iij. Calend. Octobr. ipſis. iiij. & iij. AA. Conſ.

Si debitor legat creditori rem pignoratam, non tenetur creditor reſtituere eam hæredi, etiã oblato uel ſoluto pretio. h. d. Alexan.

Idem AA. & CC. Syllæ. LEX XVI.

CReditor ſi à debitore ſuo rem, quam pignoris nomine ſuſceperat, legatam ſibi contẽdit: etiam debito ab hæredibus eius oblato, quò minus[h] reſtituat, defendi poteſt. S. xviij. Cal. Febr. Sirmij CC. Conſ.

Sicut legata fieri poſſunt, ita & adimi. hoc dicit. Alexan. concor. Bal. & Sali.

Idem AA. & CC. Eutychiano.

LEX XVII.

DAtum legatum adimi[i] tàm purè, quàm ſub conditione, non libertis tantùm, ſed etiam ingenuis placuit. Da. iij. Noñ. Mart. CC. Conſ.

Ille cui legatur nomen debitoris, habet utilẽ actionem ſuo nomine: non autem directam, niſi ſit mandata uel ceſſa. h. d. Alexan.

Idem AA. & CC. Iuſtino.

LEX XVIII.

EX legato nominis, actionibus ab ijs qui ſucceſſerunt nõ mãdatis, directas quidem actiones legatarius habere non poteſt: vtilibus[k] autem ſuo nomine experietur. Datum. vj. Id. Decembr. CC. Conſ.

Breuitas temporis quo matrimonium durauit, non impedit ab altero coniugum alteri poſſe legari. hoc dicit. Sali. & Alex.

Idem AA. & CC. Niconi.

LEX XIX.

NOn tantùm duorum menſium, ſed etiam minoris tẽporis maritus vxoris teſtamento ſcriptus ſuccedit: nec legata, vel ſi deicommiſſa, ſeu donationes[l] tẽporis huius anguſtia[m] capi prohibet. Dat. v. Id. Decemb. Nicomediæ CC. Conſ.

Si quis legat rem in qua uſumfructum habet: illud ius tantùm quod habet, legaſſe uidetur, licet morte finitum ſit. hoc dicit ſecundum glo. Alexan.

Idem AA. Eutychiano. LEX XX.

VXor patrui tui ſi teſtata deceſſerit: res tuas[n], tantũ vſumfructum earum habens, legare non potuit[o]. Dat. vij. Calen. Ianuar. CC. Conſ.

Verborum ſolennitas non curatur etiam in legatis. hoc dicit. Salice. Vel ſic: Non refert per quæ uerba loquatur teſtator dum modò eius intentio comprehendatur. h. d. Alex.

Impp. Conſtantinus, Conſtantius & Conſtans AAA. ad populum. LEX XXI.

---

a ¶ Renunciaſſet.] per quod videbatur portioni prędij quam ſaltem iure habebat hæreditario renunciare. Item contra. ff. de excep. do. l. fi. §. fin. vbi filia non poteſt habere prælegata ſi hæreditatem dimittit. Sol. ibi tàm hæreditatem, quàm legatum habet ſub conditione, ſi debitum remittat. vnde nec legatum habet, niſi remittat: vt. ff. de leg. j. l. ſed ſi non aliàs.

PRoprias.] CASVS. Si res tua tibi legetur: an valeat legatũ, quæritur? Rñ. ꝙ non.

10 b ¶ Nõ potuiſſe.] quod enim tuũ eſt, amplius tuũ fieri nõ poteſt: vt inſti. eo. § ſed & ſi rẽ. Item hoc, cùm purè legatur. ſecus ſi ſub conditione: vt. ff. de leg. j. l. cætera. §. j. Itẽ hoc intellige, niſi teſtator aliquid iuris in illis rebus habuit: vt quia 20 ſibi obligatæ: vt. ff. de lega. j. l. apud Iulianum. § ſi Titius. & l. ſi domus. § fi. & l. ſi ſic. & l. ſenatus. & l. ſi tibi homo. §. fin. & de leg. ij. l. Męuius. § penult. Quid autem ſi tempore teſtamenti & legatarij, et tempore mortis teſtatoris eſt alienata? Videtur 30 valere: vt. ff. de reg. cato. l. j. in fi. Vel dic ſecũdum Ioan. quòd ibi ſub conditione fuit legata: vt dicta l. cætera. §. j.

Legari quãdoque põt alicui res ſua.

MOnumenta.] CASVS. Monumentum mihi legaſti: an valeat legatum, quæritur? Reſpon. quòd 40 non: ſecus ſi ius inferendi mortuum.

c ¶ Monumenta.] i. ſepulchra: vt probatur. s. de relig. l. ſepulchrũ. Sed nũquid ſi monumentũ, id eſt ſepulchrũ vel legauerit, vel vendiderit ius inferendi, cõcedere videtur? Et videtur ꝙ ſic: vt 50 arg. ff. de cõtrahẽ. empt. l. qui tabernas. & de lega. ij. l. Męuius. §. pen. & de leg. j. apud Iulianum. § ſi Titius. & l. ſi tibi homo. §. fi. & l. ſi domus. §. fi. & de liber. lega. l. j. & l. non ſolùm. §. j.

SI vniuerſæ.] CASVS. Debi- 60 to fiſcali vel priuato obligatus, prædium mihi legaſti. an valeat legatũ, quæritur? Reſpon. quòd non: ſi bona hæreditaria & debita tantùm cõcurrant: ſed ſi deducto ære alieno aliqd reſidui fuerit, illud cedet in legatũ. nec impedientur liberta- 70 tes relictę: ſalua tamẽ ratione legis Falc. alioquin præſtari legata pecuniaria non debent.

ð Quãdo &c.

d ¶ Nihil.] vt. ff. ad Trebel. l. j § is qui. & j. ad le. Falci. l. ſucceſſores.

e ¶ Libertates.] ſcilicet directę. nam fideicommiſſaria ex ſolo euentu impediretur: vt. j. qui ma. non poſ. l. j. ſecus ſi debitor contendat pignora ſibi legata à creditore: vt. ff. de leg. iij. l. ſi mulier. §. fi.

80 f ¶ Quin.] pro ſed. aliàs quando pro quia.

g ¶ Etiam legata.] hoc ad pecuniaria referas legata. ſed libertates non minuuntur per Falcidiam: vt. ff. de inofficioſo teſtamento. l. Papinianus. § quarta.

CReditor.] CASVS. Prædium mihi obligaſti, illud idem mihi legaſti. an debito ſoluto illud recuperare poſſit hæres, quæritur? Reſpõdetur quòd non.

h ¶ Quo minus.] Id eſt non. hoc enim neceſſe eſt fieri. ſ. debitori offerri: vt. ff. de lega. ij. l. creditorem. Sed quid econtra ſi creditor debitori legat pignus? Valet remiſſio pignoris: licet debitor per hoc grauari non poſſit: vt. ff. de lega. iij. l. ſi mulier. §. fin.

DAtum.] CASVS. Liberto tuo legatum reliquiſti: an ei adimere poſſis, quæritur? Rñ. quòd ſic: ſiue purè dicendo, nolo quòd habeat legatum. ſiue ſub conditione, ſi nauis venerit ex Aſia. idem in ingenuis eſt. Viuianus.

Legatum qualiter adimatur.

10 i ¶ Adimi.] & ſi quidem adimatur, in eodẽ teſtamento videtur nec fuiſſe datum. ſi quidem in alio & ſolenni, ipſo iure adimitur. ſi in minus ſolenni volũtate, ipſo iure debetur. ſed obſtat exceptio: vt. ff. de adi. lega. l. iij. §. fin. Si autem fiat a- 20 demptio per inductionem: ſiquidem fiat ante conſummationem teſtamenti, ipſo iure adimitur: alioquin per exceptionem: vt. ff. de lega. j. l. ſi ita ſit aſſcriptũ. & de ijs quæ in teſta. delend. l. j. §. ſed ſi legi. & §. ſed conſultò. & l. proxi.

30 EX legato.] CASVS. Actionem quam habes cõtra debitorem tuum mihi legaſti. an cùm eam ab hærede tuo non habeam adhuc ceſſam intentare poſſim, quæritur? Reſpõ. quòd directam non: ſed vtilem meo nomine 40 ſic.

Actio vtilis & directa differunt

k ¶ Vtilibus.] aliàs vtilius. Sed quid differt vtilis à directa? Quidam dicunt ꝙ nihil: vt ff. de nego. geſt. actio. Alij ꝙ vtilis eſt datiua directa natiua. Tertij quòd ex cõtractu, ex quo fit ceſſio, naſcitur vtilis: quod non 50 placet qaſi cedo tibi actionem furti, ex hoc cõtractu naſcitur actio vtilis furti: quod eſt falſum: vt. ff. de pact. l. ſi vnus. §. pactus. Vel dic, directa ex verbis & ex mente legis: vtilis ex mẽte tãtũ: vt in ſumma de actio. & ff. de nego. geſt. l. actio. Et nota 60 hîc ſex caſus in quibus datur vtilis actio ſolo cõtractu ſine ceſſione: vt hic, & ſuprà de action. & obli. l. nominibus. & quãdo fit. vel pri. l. in ſolutũ. & de hæred. vendi. l. emptor. & l. poſtquàm. & ff. de pig. l. cùm conuenit. & infrà de donatio. l. j. Ac- 70 curſius.

Actio vtilis datur in ſex caſibus ſine ceſſione.

NOn tantum.] CASVS. Vxorẽ duxiſti: intra duos menſes deceſſit, & te hæredem inſtituit: & multa legata reliquit: an ob hoc minus teneant, quòd tàm paruo tempore cum ea fuiſti, quæritur? Reſpõdetur ꝙ non.

l ¶ Donationes.] ſcilicet cauſa mortis.

80 m ¶ Anguſtia] quia modicum tempus eſt, quòd eam accepit. & eſt argu. ff. de lega. j. l. ſi mihi & tibi. §. j.

VXor.] CASVS. Vxor patrui tui in fundo tuo habebat vſufructus proprietatem. illum mihi legauit: an valeat legatum, quęritur? Rñ. ꝙ non.

n ¶ Res tuas.] quo ad proprietatem vel vſumfructum.

o ¶ Non potuit.] ſed nonne potuit rem alienam legare? Reſpond. vtique: ſed cùm non ſit ſua, ius quod habet, tantùm legare videtur: vt. ff. de contrahen.

trahen.emptio.l.qui tabernas.& de leg.ij.l.Mæuius.§.penul.at hîc post mortem nullum ius remanebit,quare legatum non tenet : vt.ff.de lega.j.l.si domus.§.fi.sic ergo quod voluit(scilicet vsumfructum)non potuit. & quod potuit(scilicet proprietatem)non dixit.sicq; neutrum valet:vt.ff.de rebus dub. l.in ambiguo.quod est verum,nisi posteà sit nacta proprietatem:vt.ff.de lega.j.l.quod in rerum natura.§.j.

In legatis.] CASVS. Si testamentum fecisti, & aliqd mihi legasti :nõ refert p præceptionem , vel finendi modum illud mihi reliqueris:quia valet legatum. vel dic an obliquis casibus seu verbis.

a ¶ Nihil.] potest intelligi, vt dicat non referre inter quatuor genera legatorũ. quæ sunt insti.e.§.j.sed hoc non placet,cũ Iustinianus de nouo hoc fecit:vel ꝙ non refert directis aut obliquis verbis,vel casib⁹ legetur : vt s.de testa.l.quoniã.& qui admit.ad bo.pos.l.fi.nisi in appellatiuis erraret:vt ff.de leg.j.l.iiij.

b ¶ Casus.] põt eẽ nominatiui & accusatiui.

In annalibus.] CASVS. Aliqđ annuum mihi & hæredi meo reliquisti:an debeatur legatũ.s.singulis annis:an primis hæredibus tantùm,vel hæredũ hæredibus, quæritur ? Rñ. ꝙ hæredibus hæredũ. & eadem dabitur eis petitio & exactio.

c ¶ In annalibus.] puta decem annua.

d ¶ Voluit.] secus si hoc nõ dixit:vt.ff.de verbo.obli.l.Stichum.§.j.

e ¶ Seruari.] etiam in infinitũ : vt.ff.de iur.immu.l.iiij.& de ver.sig.l.hæredis. secus in vsufructu legato tibi & hæredibus.nam de primis intelligitur:vt.s.de vsufruct.l.antiquitas.ne inutilis esset proprietas: vt.ff.de cõdi.& demon.l.Titio centum.§.Titio.ij.

Cvm quæstio.] CASVS. Testamentum fecisti,fundũ Cornelianum mihi legasti,deinde Titio eius medietatem:qualiter facienda esset distributio, apud antiquos dubitabatur.Dicit Imperator, quòd ego in mediam,Titius in alteram vocabitur. Idem est si ego in totam hęreditatẽ & ex causa legati Titius percipere debuit medietatẽ:quia ego in sex vncias vocabor:ille in sex.Si autem testator mihi fundum reliquit,vel aliã rem legauit:& posteà iteratò mihi eũdem fundum legauit,vel aliã rem mihi prius legatam:& sic tertio eundem fundum Titio reliquit,semel facta eius mentione:qualiter facienda esset distributio, quærebatur?Respondetur siue coniunctim,siue separatim esset legatus fundus:ego in dimidia vocabor,& Titius in alia:nisi testator partes specialiter expresserit.quo casu seruabitur eius voluntas.

In legatis vel fideicõmissis necessaria non sit verborum obseruantia : ita vt nihil [a] prorsus intersit, quis talem voluntatem verborum casus [b] exceperit *,aut quis loquendi vsus effuderit. Dat. Calend. Februa. Constantio.ij.& Constante Cons.

¶ *Appellatione hæredis ueniunt hæredes in infinitum. Alex.concor.Bal.& Sali.*

Impe.Iustinianus A.Mennæ præfecto prætorio. LEX XXII.

In annalibus[c] legatis vel fideicommissis , quæ testator non solùm certæ personæ, sed & eius hæredibus præstari voluit [d] , eorum exactionem omnibus hæredibus & eorum hæredum hæredibus seruari [e] ,pro voluntate testatoris præcipimus. D.iij. Id. Decembr. Constantinop. DN. Iustiniano A.PP.ij.Cons.

¶ *Si uni legatur totum,alteri posteà pars eiusdem totius: censetur illa pars de toto adempta. hoc dicit usque ad.§.sed & aliam. Alex.*

Idẽ A.Iuliano præ.præ LEX XXIII.

Cvm quæstio talis de significatione verborũ animos veterũ mouit , si quis cuidam agrũ Cornelianũ puta vel aliũ quẽpiã insolidũ legauerit,deinde alij partem [f] eius dimidiam: quantã portionẽ primus,quantam secundus legatarius cõsequitur:simili dubitatione & in hæreditate & in fideicõmissis habita.Cumq; cõputationes multæ introducebãtur, & multis ratiocinationibus dignæ: nos huiusmodi cõputatiões,quasi superfluas & cõtrarias voluntati testatoris,omnes esse sopiẽdas censemus.Cùm enim manifestum est eum,qui ab initio duodecim vncias [g] rei cuidã reliquit,alij autem posteà sex [h] , recessisse quidem à priore volũtate,voluisse autẽ minui eã sex vncijs,cùm alij eas obtulit: & pręsens casus exitũ apertissimũ inueniet. Si quis itaq; vel agrum,vel hæreditatem reliquerit,primo quidem in totum, secũdo autem in partem dimidiam: vtrunque in sex vncias esse vel dominum rei legatæ vel hæredem . Et si tota re primo relicta,tertiam partem secundo reliquerit: secundum prædictum modũ octo quidem vncias vel agri vel hæreditatis apud primum remanere,tertiã autem partem vel quatuor vncias ad secundum migrare [i] . Et sic in omnibus statuendum est , id est in hæreditatibus , vel legatis , vel fideicommissis. vestigia enim voluntatis testatoris non aliter , nisi per huiusmodi viam æstimanda sunt.

¶ *Plures nominationes de eodem uniformiter factæ,non faciunt ipsum ad maiorem portionẽ uocari.h.d.Alex.*

¶ Sed & aliam disceptationem iuris antiqui non absimilem [k] constitutam decidere nobis humanum esse apparuit. Agitabatur enim si quis agrum Cornelianũ,vel fortè alium,vel quandam rem cuidã legauerit,& posteà iterũ vel sæpius ei eandẽ rem per legatũ vel fideicommissum dederit, post talia † autem verba testamẽti Sẽpronio eũdem agrũ vel aliã rem legauerit , vt sæpius quidẽ fuisset Titij mentio,semel autẽ Sẽpronij:quid statuendũ est?& quid iuris sit,si coniunctim [l] ,aut separatim eis relinquatur,siue in legato hoc cõsistat, siue in hæreditate? Huiusmodi igitur decidentes antiquã cõtrouersiam,sancimus,cuicunq; sit hęreditas vel ager in memoratis casibus siue cõiunctim,siue soli [m] ,siue sæpius [n] eidem relictus [o] ; æqua lance & hæreditatem,& agrũ,& aliã quancunq; rem diuidi,& ad dimidiam partẽ vnũquenq; vocari [p] ; nisi specialiter expresserit & dixerit testator,tantas quidem partes

f ¶ Partem.] quod potest facere,& etiam totam,si vult: vt.s.eo.l.datum.

g ¶ Duodecim vncias.] id est totam rem.

h ¶ Sex.] id est dimidiam.

i ¶ Migrare.] imò videtur res transire ad dipondium in nostro casu: vt.ff.ad Trebellia.l.Marcellus.in princip.&.l.qui quadringenta.& de hæred. institu.l.interdum.§.sed si excessit.&.l.si ita scriptum.§.quidam. & de liberis & posthumis.l.si ita.in princip. Ad hoc dico,quòd hîc corrigit. Vel verius distingue vtrum certum sit testatorem excedere assem voluisse:an noluisse: an dubitatur. Primo casu loquitur dicta.l.interdum.noluit enim ad dipondium transire,& ex eo diuidi hæreditatem suam,quod potuit:vt institut. de hæredi.insti.§.hæreditas. Secundo,scilicet si noluit expresse excedere assem, locum habet quod hic dicitur:vt tantùm videatur minuisse primo,quantum contulit secundo,si secundo contulit minus asse:vt.ff.de leg.j.l.si pluribus. si verò contulit primo minus asse,& secũdo assem: tanto plus habet secundus tacitè,quantùm apparet amplius ei datum: vt dictis legibus ad Trebel.nam in eis plus secundo dederat.& eadem distributio fiet in vacante portione:vt insti.de hæred.insti.§. videamus. & d.l. Marcellus. ad Treb. nam in eis plus secundo dederat.Et est ratio huiusmodi diuersitatis : qa vbi legat mihi.xij.tibi.vj. intelligitur tibi legasse.vj. de.xij.& ita minuisse primum legatum. & non videatur diuisisse rem in xviij.vncias. at vbi mihi primo legat.vj.posteà tibi.xij.non potest dici, ꝙ legauit tibi.xij.de.vj.quia est impossibile vt plus videaĩ ademisse primo quàm dedisse.Et his duobus vltimis casibus quando expresse , & quando tacitè voluit excedere:vt ibi,primo casu &c.& ibi , si verò &c.patet defunctum voluisse excedere assem quantum ad numerum vnciarũ: quia. xij. & sex non inueniuntur sub asse.sed non quo ad quantitatem . vbi autem noluit excedere assem,& mihi plures quàm tibi reliquit vel legauit vncias , tamen plus habeo quandoque vel ex voluntate expressa:vel ex præsumpta:vt.d.l.de lib.& posthu.l.si ita.Tertio casu scilicet cùm dubitatur, voluit vel non excedere assem,præsumo quòd noluerit excedere per. l. istam.& argu.ff.de hære. instit.qui non militabat . §.fin.Azo.Item & vbi cõstitit noluisse excedere velle assem,si primo assem,secundo assem dedit per legatum:vocatur vterq; in medietatem, nisi constet testatorem voluisse primo adimere: & tũc secundus haberet totum: vel nisi vtrunq; eorum voluit testator solidũ legatum accipere: tunc vnus haberet rem , alius pretium:vt.ff.de leg.j.l.si pluribus.Item quid si primo assem,secundo semissem,tertio sextantem reliquit:nunquid tertius diminuet de asse,vel de semisse,an de vtroque?Tu dic,quòd de vtroq; diminuit proportionabiliter: vt.ff.de leg.j.l. si quis testamento.§.j.qđ probabilius est.

k ¶ Non absimilem.] imò similem.

l ¶ Coniunctim.] scilicet alijs legatis non interpositis.sed coniunctim dixit,vel bis vel ter:nullo alio legato interposito.

m ¶ Siue soli.] id est separatim.

n ¶ Sæpius.] id est quater vel pluries.

o ¶ Relictus.] siue cuilibet semel.

p ¶ Vocari.] vt.ff.de leg.j.l.planè.j.§.j.& de leg.ij.l.Mæuius.§.eũ.& de vsu fruc.ac.l. si tibi proprietas.verborum enim multiplicatio non necessaria,nihil prodest:vt.ff.de auro & argen.leg.l.pediculis.§.labeo.Sed contra.ff. de stipu.ser.l.iiij.vbi seruus stipulatur omnibus dominis,& Titio specialiter . nam plus ei acquirit quasi bis nominato. Solut.hic corrigit. Alij distinguunt hic an proprium nomen vnius expressum est,cui semel tantum est legatum:an ap-

* Aut quos.

Asse toto distributo an sit necesse ad dipondiũ trãsire.

† Aliàs, post alia.

Seruus communis stipulatus omnibus dominis, & titio specialiter , an illi plus acquirat.

pellatiuum.primo casu habet virilem portionem:vt arg.ff.de stip.ser.l.si cõmunis seruus.vlti.quæ non valet:quia expressè in lege contraria fuit expressum proprium nomen.Alij dicunt illa in contractibus,hæc in vltima voluntate.vel ibi nominatus bis,non habet plus: ideo quòd pluries fuerit nominatus,sed quia sic voluit seruus qui stipulabatur,qui vni ex dominis in plus potuit prouidere:vt.ff.de stipu. ser.l.seruus cõmunis ij.§.licet. sic & hîc haberet plus si testator vellet: 10 vt hîc subijcit,&.ff.de lega.j.l. legata inutiliter.§.fi.& hæc verior. Item cõtra.ff. de pec.leg.l.dominus seruum. §. dominus seruum.vbi semel dimidiam serui cuidam legauit, secundo aliam dimidiam eidẽ & alij. sed ibi manifesta est voluntas, ꝙ 20 voluerit vnum tres partes habere:quia ibi vtrique assignauit suam portionem.

a ❡ Tantas.] id est tot.

CVm quidam.] CASVS. Filium tuum impuberem exhæredasti, extraneum instituisti , impuberi in 30 bonis maternis Titium substituisti,& à substituto legatũ mihi reliquisti: an valeat legatũ, quæritur?Item si filio exhæredato legatũ reliquisti,similiter est quæstio an valeat legatum. apud antiquos erat de hoc altercatio . Dicit Imperator ꝙ 40 nõ valet:nec debet substitutus prægrauari : nec in legato etiã relicto pu. dando à substituto substitutum grauare potuit. Viuia.

b ❡ Reliquit.] pupillarem. quod potest in bonis quæ aliunde habuit: vt ex hæreditatibus pro- 50 pinquorũ: vt insti.de pupil.substi.§.non solùm.

c ❡ Affectionem.] per antiphrasim: id est per contrarium.

d ❡ Ei.] scilicet pupillo.

e ❡ A substituto.] relinquere scilicet substituto tantùm.

f ❡ Legatum.] dandũ.

60 g ❡ Voluit.] s.testator.sed ipse filius exhæredatus potest grauari si ei sit aliquid relictum:aliâs non:vt.ff.de vulg. substi. l.cohæredi.§. cùm filiæ. ibi neque fideicõmisso. &.j.de fideicõ.l.quidã licet ab eo substituto non posset vt hîc,& etiam pri- 70 sco iure:vt.ff.ad le.Falc. l.qui fundũ.§. qui filios. ibi,nec huic cõtrariũ &c. & de milita.testa.l.miles ita.§.si miles. & de le.iij. l.fi.in prin.& est hîc speciale:aliâs enim sicut à legatario possum relinquere, ita & ab hærede eius: vt.ff.de leg.iij.l.v.§.si qs.

80 SI legatarius.] CASVS. Si testamẽtum fecisti,& heredem instituisti,& mihi aliquid legasti,& testamentum cælaui quo magis hæredẽ hæreditate defraudarem : an eo testamento legatum mihi petere possim, quæritur?Respon.quòd non:sed remanebit apud hæredem quasi pro non scripto : ad exemplum eius cui erat legatum relictum, si tutelam alicuius pupilli administraret: quia non administrauit, auferetur ab eo: & pupillo assignabitur.

h ❡ Iacturam.] idem in hærede videtur : vt.ff.de ijs quæ in testa. delen.

velle vnum,tantas[a] autem alterũ habere. In omnibus etenim testatoris voluntatẽ,quæ legitima est, dominari censemus. D.xv.Calẽ. Decemb.Lãpadio & Oreste VV. CC.Cons.

❡ *A substituto exhæredati non potest legari uel fideicommitti,etiam si exhæredato pater aliquid legauerit.h.d.Sali.Vel sic: A substituto impuberis exhæredati,non potest legatum uel fideicommissum relinqui:etiam si impuberi aliquid relictum sit.hoc dicit.Alexan.*

Idẽ A.Ioanni præfec.præ. L .XXIIII.

CVm quidam suum filiumfamiliâs impuberem exhæredatum fecit, alijs hæredibus scriptis , eidem autem pupillo alium substitutum reliquit[b], maximam scilicet ostendens ad filium suum affectionem[c],cui nihil quidẽ emolumẽti reliquit,sed post exhæredationis iniuriam etiam substitutionem ei[d] addidit, & à substituto[e] legatum[f] reliquit:quærebatur, si huiusmodi legatum vel fideicommissum posset valere? ¶ Sed & si legatum eidem exhæredato filio pater reliquerit,& substituerit ei exhæredato facto aliquem extraneum : iterum certabatur, si saltẽ per eundem modum fideicommissum posset relinquere? ¶ Cum igitur antiquitas quidẽ hoc diuersè tractare maluerit,nobis autẽ huiusmodi iurgia superuacua esse videantur : sancimus,nullo legato, nullo fideicommisso huiusmodi substitutum,qui exhæredato pupillo datus est,prægrauari : nec si ipsam rem:quam pupillo legauit, à substituto eius vel legare vel fideicõmittere voluit[g]. Dat.ij.Cal. Maij.Constantinop.post cõsulatũ Lampadij & Orestis VV.CC.

❡ *Legatarius cælans testamentum,priuatur legato,& remanet hæredi scripto.h.d.Vel sic:Illud quod aufertur ab indigno propter casum concernentem fauorem certæ personæ, debetur illi,& non fisco.h.d.Sali.Vel sic:Legatarius qui surripit testamẽtum,cadit à legato tanquam indignus.Et quando indignitas alicuius respicit fauorem certæ personæ:illud quod sibi aufertur, applicatur illi personæ.h.d.Alexan.*

Idẽ A.Ioanni præf.præ. LEX XXV.

SI legatarius vel fideicommissarius cælauerit testamẽtum, & posteâ hoc in lucem emerserit: an posset legatũ sibi relictũ is qui cælauerit,ex eo testamento vendicare,dubitabatur. quod omnimodo inhibendum esse cẽsemus,vt non accipiat fructũ suę calliditatis qui voluit hæredẽ hæreditate sua defraudare:sed huiusmodi legatum illi quidem auferatur,maneat autem quasi pro nõ scripto apud hæredem:vt qui alij nocendum esse existimauit,ipse suam sentiat iacturã[h]: queadmodũ si legatarius cui propter tutelam gerendam aliquid relictum sit,non subierit tutelam:ei quidem legatum aufertur[i],pupillo autẽ assignatur , cui ille vtilis esse noluit.D.Calẽ.Nouemb.Constãtinop. post cõsulat . Lampadij & Orestis VV.CC.

❡ *Valet relictum factum ad tempus certum uel incertum:quo finito, ad hæredem reuertitur:& ei de re restituenda finito tempore caueri debet.Alexan.& licitum est arguere de contractibus ad ultimas uoluntates.hoc dicit. Salic.*

Idem A.Ioan.præf.præ. L. XXVI.

ILlud quod de legatis vel fideicommissis tẽporalibus[k],vtpote irritis,â legum cõditoribus definitũ est,emẽdare prospeximus : sancientes etiam talem legatorũ vel fideicommissorum speciem valere,& firmitatẽ habere. Cùm enĩ iam constitutum sit,fieri posse tẽporales donationes[l] & contractus[m]:consequens est etiã legata vel fideicõmissa quæ ad tẽpus relicta sunt,ad eandem similitudinẽ confirmari[n] :post cõpletũ videlicet tempus ad hęredẽ ijsdẽ legatis vel fideicommissis remeãtibus[o] : necessitatẽ habente legatario vel fideicõmissario,cautionẽ in personã hæredis exponere , vt ei post transactum tempus res non culpa eius deterior facta restituatur[p] . Dat.xv.Cal.Nouembr.Constantinop.post cõsulatũ Lampadij & Orestis VV.CC.anno secundo.

TITVLVS XXXVIII.

De verborum & rerum significatione.

❡ *Legato fundi instructi non continentur uænalia,neque casu translata:sed quæ ex propo-*

l.j.§.hæreditas.&.j.de fideicom.authen.hoc amplius.Sed argu.contra. s.eo.l. si in fraudem.

i ❡ Aufertur.] vt & ff.de iure pat.l.si quis tutor.&.ff.de excu.tuto.l.legatarius.&.l.tutor.&.ff.de ijs qui.vt indi.l.post legatum.§.amittere.& de lega.j.etiam si pactis.&.s.de condi.ob cau.l.si militem.sed hoc fallit in milite: vt suprà eodem.l.ab administratione.Item fallit quãdo aliâs legaturus erat:vt arg.ff.de excu.tuto. l. sed 10 hæc . &.l. Nesennius. & ff.de testa.tu.l.qui tutelã. Item fallit quando paratus est subire,sed non idoneus inuenitur,puta quia minor:vt.ff. de legat.ij. l. cùm filius.§.nõ iure.quę omnia contraria, specialia sunt.

20 ILlud.] CASVS. Fundũ Titio legasti in decem annos, vel vsque ad. x. annos: an valeat legatum? apud iurisperitos erat q̃stio:quia esset temporale,& sic irritandum . Statuit Imperator quòd huiusmodi legatum valeat ad similitudinem contra- 30 ctus temporalis & donationis:ita tamen vt legatarius caueat hæredi de eo restituendo,elapso tẽpore,nõ deteriore facto.

k ❡ Temporalibus.] lego tibi fundum illum, vt vsque ad decem annos teneas. Accur.

l ❡ Donationes.] vt.j. 40 de donat.quæ sub. mo. l.j.ij.&.iij.

m ❡ Et contractus.] vt loco tibi vsque ad decem annos: vel vendo tibi fundum vt reddas mihi post decem annos : & ego tibi pretium.

n ❡ Confirmari.] potest enim legatũ tempo- 50 re finiri.& sic est cõtra. ff.de actio.& obligatio. l. obligationum ferè.§.placet.Solu.ibi quantitas annua vsque ad decem annos fuit legata,quę etiam post tempus debetur, licet exceptione finito tẽpore repellatur: vt ibi dicit.hîc autem species fuit 60 legatario data,vt post tẽpus redderetur . Vel dic hîc idem,quod ibi. Nam & post decem annos poterit hæres conueniri, vt adhuc patiatur legatariũ habere,sed vtetur exceptione vt ibi. Item nota hîc quòd ex voluntate defuncti, certo tempore 70 finitur legatum . & sic est contra.ff. de legatis.j. l. nemo potest. Solut. vt vsque ad certum tempus gaudeat quis beneficio defuncti, testator statuere potest: vt hîc.sed quod legatarius si cessat legatum petere,repellatur: nisi tempore in lege statu- 80 to:non potest facere testator: vt ibi.

o ❡ Remeantibus.] ipso iure ex voluntate defuncti.

p ❡ Restituatur.] sic.ff.vsufru.quemadmo.cauea.l.j.

❡ DE VERBORVM ET RERVM SIGNIFICATIONE. ¶ *Quia in testamentis quædam uocabula obscura & res inueniuntur:ideo dicit de uerborum & rerum significatione:sed generalius dicit.ff.eo.titul.*

Legatũ relictum tutori quandoque debet eidem,licet tutelam nõ gerat.

Legatũ certo tempore finiri põt.

Continuatio.

Prædijs

PRædijs.] CASVS. Fundum mihi legaſti in quo erat vinum & oleum:an iſta cedant legato,quæritur? Diſtinguitur: aut erant in eo repoſita vt eis vtereris,cùm ibi veniſſes: aut vt vēderentur. primo caſu cedent legato. ſecūdo non. Idem eſt ſi aliquid in eo prædio depoſueris ad tempus propter incurſum hoſtium, quòd legato non cedet.

a ¶ Ex fructibus.] ſ. illorum prædiorum.
b ¶ In eodem.] & ex eodem quod facit dubitationem.
c ¶ Fuit.] hoc tñ quandoq; non cōſideratur: vt arg. cōtra. ff. de re. eo. l. j. §. ſi defunctus.
d ¶ Ea.] vt arma.
e ¶ Tutelæ.] i. defenſionis. et ſic ad tempus: vt. ff. de leg. iij. l. ſi fundus. & l. ſi ita legatum. & arg. ff. de pig. l. debitor.
f ¶ Prædium.] in quo prædio erat fortis domus.
g ¶ Illic.] ſcilicet in illo fundo.
h ¶ Legato.] cur aliud, ſi domus inſtructa legatur, vbi indiſtinctè nō cōtinetur vinum: vt. ff. de fun. inſtru. l. ſi ita. §. domo. Io. Sed reſpondetur: quia ex ipſo fundo colligitur vinum, vnde quandoque cum eo legari videtur vt hîc dicit: ſed nō cum domo. Vel dic illam intelligi ſecūdam iſtam: vt ſi habeat gratia dom⁹, cedat legato: vt & in eo. ti. l. quæſitū. §. ſed ſi fundus. & §. Neratius.

Domo inſtructa legata, an cōtineatur vinum.

FVndo.] CASVS. Fundū vt erat inſtructus mihi legaſti. quę legato cedāt, quęritur? Reſpondetur quòd non ſolùm ſerui quos ibi colēdi cauſa habuiſti, ſed omnia quibus inſtructus eſt fundus: non quæ ad tempus propter hoſtium incurſum ibi repoſuiſti. Itē alia quæ erant ibi gratia conſeruandorum fructuum, puta corbes, gramina, & ſimilia. Item pecora ſtercorandi fundi cauſa.

i ¶ Villicum.] ſeruū.
k ¶ Homines.] ſeruos.
l ¶ Ageret.] vt libros in quibus ſolaciabat cùm ibi erat.
m ¶ Inſtructus.] vt inſtrumēta fundi. Et nota ꝙ refert vtrū dicat teſtator, lego prædium inſtructum: an fundū cum inſtrumēto, ſiue fundū & inſtrumentum. primo caſu continentur non ſolùm ea quæ ſunt ibi gratia fundi colendi, ſed etiam inſtrumenta quæ habet cauſa ſui paterfamiliâs: vt libros, vinum, & frumentum cauſa ſui & familiæ. alijs autem caſibus continentur ea tantùm quæ ibi ſunt vt ager colatur: vt boues, aratrum, ligones, falces, meſſorię, putatorię, & ſimilia. & probatur hæc differentia hîc, & ff. de fund. inſtruct. l. ſi cui. & l. quæſitum. §. ſed ſi fundus. ſecundum Azo. Vel aliter idem ſi dicat fundum inſtructum, vel fundum cum inſtrumento, vel fundum & inſtrumentum. nam in quolibet caſu continetur inſtrumentum fundi, & inſtrumentum patrisfamiliâs, vt hîc dicit. ſed in hoc caſu eſt differentia: quia ex hac ſcriptura fundus cum inſtrumento, alienato fundo, ſi moriatur teſtator nihil erit legatum: ſed in alijs duobus caſibus remanet legatum inſtrumenti, ſcilicet patrisfamiliâs. nam fundi inſtrumentum ſequitur alienationem fundi: vt dicta. l. ſi cui. Tertij dicunt ſiue dicat fundum inſtructum, vel ſicut inſtructus eſt, vel fundum & inſtrumentum: etiam patrisfamilias inſtrumentum continetur, non ſolûm fundi: vt dicta. l. quæſitum. §. ſed ſi fundus. & §§. ſequentibus. & hîc. an fundū cum inſtrumento: quo caſu ſolum inſtrumentum fundi continetur legato. & hoc placet adiecta etiam illa differentia quæ ſit in dicta. l. ſi cui.

Fundum inſtructū, fundū cum inſtrumento, fundum & inſtrumentum legare differt.

Fundū ſimpliciter vendito an veniant inſtrumenta.

n ¶ Temporis cauſa.] vt ſit. ſ̄.

ſito teſtatoris ibi ſunt parata gratia ipſius teſtatoris uel ipſius prædij. h. d. cum. l. ſeq. Bald. Vel ſic: Legato fundi inſtructi non cedūt ea quæ ibi ſunt ad tempus: ſed ea tantùm quæ ibi ſunt cauſa perpetui uſus. h. d. Sali.

Impera. Antoninus A. Antipatræ. LEX I.

PRædijs inſtructis legatis, quamuis ex fructibus [a] vinum & oleum in eodē [b] fundo habuit: tamen ſi id vænale fuit [c], item ea [d] quæ ad tēpus propter incurſionē latronum tutelæ [e] cauſa in prædiū [f] trāslata ſunt, legato non cedere, iuris authoribus placuit. ¶ Vinum verò quod in apothecis fuit, ſi ideo illic [g] habuit, vt cùm in prædiū veniſſet, materfamiliâs eo vteretur: legato [h] cedere, ignorare non debes. PP. vj. Id. Aug. Antonino A. iii. & Balbino Conſ.

¶ In legato fundi inſtructi ueniunt inſtrumenta tàm fundi quàm patrisfamilias. h. d. Sali.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Rufin. LEX II.

FVndo ſicut inſtructus eſt legato, ſiue per fideicōmiſſum relicto: villicum [i] quidē, hominesq; [k], & omnia quæ vel ipſe paterfamiliâs, cùm ibi ageret [l], vel vt fundus eſſet inſtructus [m], non temporis [n] cauſa in eo habuit, relicta eē, iuris authoritate definitum eſt. ea etiā quæ tā fructuū colligēdorū, quàm ſeruādorū [o], itē pecora ſtercorandi vel paſcēdi [p] cauſa ibi conſtituta, vt de his fructus capiātur, vel vt fundus ſit inſtructus: fideicōmiſſo cedere, certi iuris eſt. Da. Noñ. Octo. Sirmij AA. Conſ.

¶ Cautionis uerbo ſimplex cautio ſignificatur: Bal. Vel ſic: Verbū cautio ſimpliciter prolatum à teſtatore uel à lege ciuili, intelligitur de nuda promiſſione: niſi aliud ſit dictum. hoc dicit no. Sali.

Imperator Iuſtinianus A. Iuliano præfecto prætorio. LEX III.

SAncimus cautionis [q] nomine vel ἀσφαλείας non eſſe fideiuſſoris dationem interpretandam: niſi hoc ſpecialiter vel in græcis vel in latinis verbis ſcriptum fuerit. niſi enim vel generaliter de ſatiſdatione [r], vel fideiuſsione ſpecialiter ſit nominatum: cautione vel ἀσφαλεία minimè fideiuſsionem, ſed nudam [s] promiſsionem ſignificari †. D. Calend. Mart. Conſtantinop. Lampadio & Oreſte VV. CC. Conſ.

† Concor. glo. ſup verbo, cautione iu. c. qua fronte. extra de appe.

¶ Diſiunctiua appoſita inter perſonas, ponitur pro coniuncta: ſecus ſi inter res. idem in contractibus. hoc dicit. Baldus. Vel ſic: Diſiunctiua poſita inter perſonas honoratas uel grauatas fauore pupillorū tàm in ultima uoluntate quàm in contractibus, accipitur pro coniunctiua: non ſi inter res ſit appoſita. hoc dicit. Sali.

Idem A. Ioanni præfe. præ. L. IIII.

CVm quidam [t] ſic vel iuſtitutionem, vel legatum, vel fideicommiſſum, vel libertatem, vel tutelam ſcripſiſſet. Ille aut ille mihi hæres eſto. vel Illi aut illi do lego, vel dari volo. vel Illum aut illum liberum aut tutorem eſſe volo, vel iubeo. dubitabatur vtrūne inutilis ſit huiuſmodi inſtitutio, & legatum, & fideicōmiſſum, & libertas, & tutoris datio: an occupantis melior conditio ſit: an ambo in huiuſmodi lucra [v] vel [x] munera † vocentur: & an ſecundum aliquem ordinem [y] admittantur: an vterque omnimodo: cùm alij [z] in inſtitutionibus primum quaſi inſtitutum admitti, ſecundū quaſi ſubſtitutum, alij in fideicommiſſis poſteriorem [a] ſolùm accepturum fideicommiſſum exiſtimauerint, quaſi recentiore volūtate teſtatoris vtentem. Et ſi quis eorū [b] altercationes ſigillatim exponere maluerit: nihil prohibet non leue libri volumē extēdere, vt ſic explicari poſsit tāta authorū varietas: cùm non ſolùm iuris [c] authores, ſed etiā ipſę principales cōſtitutiones quas ipſi authores retulerūt [d],

† Aliâs munia.

o ¶ Seruandorum.] arce & ſimilia: vt. ff. loca. ſed addes. §. illud.
p ¶ Paſcendi.] ff. de ſeruitu. ruſti. prædi. l. pecoris.

SAncimus.] CASVS. Teſtamentum feciſti, me hæredem inſtituiſti, Titio fundum ſub conditione legaſti, & mihi præcepiſti vt ei cautionem præſtarem de legato præſtando conditione exiſtente: quid nomine cautionis intelligatur, puta nuda promiſsio vel fideiuſſoria, quæritur? Reſpond. nuda promiſsio. vel dic exemplū. ſuprà titul. j. l. vltima. in fin.

q ¶ Cautionis.] ſi teſtator præcepit caueri. idem ſi lex.
r ¶ De ſatiſdatione.] quæ ſit cùm fideiuſſor accipitur: vt. ff. qui ſatiſd. cogan. l. j.
s ¶ Nudam.[a]] à pignore vel fideiuſſore, non à ſtipulatione. Sed contra ff. mandati. l. ſi mandato Titij. §. fina. Solue. ibi eſt idonea. Item contra. ff. de colla. bo. l. prima. §. caueri. Solut. cautio eſt genus: vt. ff. de regulis iuris. l. plus cautionis. Sed in vltima voluntate pro nuda ponitur: vt hîc. & eodem modo reſpond. ſuprà de procurat. l. j. quæ eſt contra.

a Concor. gl. ſup verbo, ſufficiē ti. in c. a. ex tranſmiſſa. de reſti. ſpolia.

CVm quidam.] CASVS. Cū ſit diſiunctio, refert an fiat perſonarum, aut rerum. Si perſonarum, veluti ſi ſic dicat teſtator: illum aut illum hæredem inſtituo. illi aut illi do lego. apud antiquos dubitabatur, an valeat legatum vel inſtitutio. quidam dicebant in inſtitutione vnum vocari ex inſtitutione, alium ex ſubſtitutione. in legatis poſteriorem tantùm admitti ad legatum. Dicit ergo Imperator, quòd ſi nunc taliter fiat inſtitutio, ꝙ debet accipi aut, pro &. Idem eſt cùm dicitur, illi aut illi libertatem relinquo. illum aut illum filio meo impuberi tutorem do. & hoc in prima. Si autem ſit diſiūctio rerū, vt Titio illā aut illā rē do lego. habent locū q̄ in veteri iure ſancita ſunt. ſ. ꝙ hæredis ſit electio, quā illarū dare velit. & ſic aut ſumitur propriè. & hoc in ſecūda. hoc locū habebit in cōtractibus. & hoc in tertia.

t ¶ Cum quidam.] circa quatuor tractat hæc lex: inſtitutionem, legatum, libertatem, & tutelam.
v ¶ Lucra.] quantum ad hæreditatem, vel legatum, vel libertatem.
x ¶ Vel munera.] ad tutelam.
y ¶ Ordinem.] ſcilicet vt prior nominatus, prius admittatur.
z ¶ Alij.] ſcilicet iuriſconſulti dicebant.
a ¶ Poſteriorem.] vt. j. de fideicom. l. clari.
b ¶ Eorum.] antiquorum ſapientum.
c ¶ Iuris.] ſcilicet antiqui.
d ¶ Retulerunt.] ſuper hoc.

a ¶ Aut clam.] aut pro &[a] materialiter hîc ponitur.
b ¶ Apertiſsime.] vt argumen.ff.quod vi aut clàm is qui in puteum.§.hoc interdictum.& in alijs caſibus:vt.ff.de verbo.ſignifi.l.ſæpe.& facit.ff.de teſt.tut.l.tutor ita.
c ¶ Poſita eſt.] vt ſi primò incepit clàm,& prohibitus perſeuerauerit.
d ¶ Libertas.] i. vterq; capiat libertatem.

a Concor. ca.in cal cc. in fi. de con ſe.diſt.ij.& gloſ j.circa med.in c.ij. de teſcrip.

pe.& ad treb.hæredes.§.fi.
r ¶ Prohibuerit.] quod fit quandoque:vt.ſ.de reb.alie.non alie.l.fi.&.j.de fideicom.l.voluntas.&.ſ.de condi.ob cau.da.l.ea.
s ¶ Pro ſubſtantia.] vt in familiæ erciſcundæ iudicio.& alias habet ſignificationes:vt.ff.de ver.ſig.l.pronunciatio.§.familiæ.

inter ſe variaſſe videntur. ¶ Melius itaque nobis viſum eſt, omni huiuſmodi verboſitate exploſa,coniunctionem aut, pro & accipi:vt videatur copulatiuo modo eſſe prolata †, & magis ita vt & primam perſonam inducat, & ſecundam non repellat. ¶ Quemadmodum enim (verbi gratia) in interdicto, Quod vi aut clàm[a]: aut coniunctio pro & apertiſsimè[b] poſita[c] eſt:ita & in omnibus huiuſmodi caſibus, ſiue inſtitutionum,ſiue legatorum,ſiue fideicōmiſſorum,vel libertatum,ſeu tutelarum hoc eſt intelligendum, vt ambo veniant æqua lance ad hæreditatem: ambo legata ſimiliter accipiāt:fideicōmiſſum in vtrūq; diuidatur:libertas[d] vtrūq; capiat: tutoris ambo fungantur officio: vt ſic nemo defraudetur à cōmodo teſtatoris:& maior prouidentia pupillis[e] inferatur:ne dum dubitatur[f] apud quem debeat eſſe tutela,in medio[g] res pupillorum depereant. ¶ Sed hæc quidē ſancimus cùm in perſonas[h] huiuſmodi proferatur ſcriptura. Sin autē vna quidē eſt perſona, res autem ita derelictæ ſunt,Illam aut illam rem illi do lego,vel per fideicommiſſum relinquo:tūc ſecundū veteres regulas, & antiquas definitiones,vetuſtatis iura maneant incorrupta[i],nulla innouatione eis ex hac conſtitutione introducenda. Quod etiam in contractibus[k] locum habere cenſemus. Dat. pridie Cal. Maij, Conſtā. poſt cōſulatū Lāpadij & Oreſtis VV.CC.

† Aliâs, eſſe prolatū, vt & primā pſonam &c.

¶ *Quando uerbum familiæ ſonat in perſonis, intelligitur de propinquis ſecundum ordinem proximitatis,& de quibuſdam affinibus in ſubſidium uocandis. Sed quando nomen familiæ ſonat pro rebus,intelligitur pro ſubſtantia bonorum.hoc dicit.Bal.Vel ſic: Relictum familiæ debetur gradatim perſonis appellatione familiæ contentis,& in hac lege deſcriptis. Sin autem fiat de familia,intelligitur de rebus.Sali.*

Idem A.Ioanni præf.prę. LEX V.

SVggeſtioni Illyricianæ aduocationis reſpondentes,decernimus familiæ nomen talem habere vigorem: parentes & liberos, omneſq; propinquos,& ſubſtantiam,libertos etiam,& patronos, necnon ſeruos per hanc appellationem ſignificari. Et ſi quis per ſuum[l] elogium fideicōmiſſum familiæ ſuæ reliquerit,nulla[m] ſpeciali adiectione ſuper qbuſdā certis perſonis facta:nō ſolū propinquos,ſed etiam his deficiētibus[n], generū & nurū. Eos enim nobis humanū eſſe videtur ad fideicommiſſum vocari:ita videlicet,ſi matrimoniū morte filij vel filiæ fuerit diſſolutū. Nullo etenim modo poſſunt † gener vel nurus filijs viuentibus ad tale fideicommiſſum vocari:cùm hi[o] proculdubio eos[p] antecedāt. & hoc videlicet gradatim fieri, vt poſt eos[q] liberti veniāt. Hoc eodē valente,& ſi quis rem immobilem cuidā legauerit vel fideicōmiſerit,eamq; alienare ꝓhibuerit[r] adijciēs, vt ſi hoc fideicōmiſſarius prǽterierit, familiæ ſue res acquiratur. In alijs autem caſibus nomen familiæ pro ſubſtantia[s] ,oportet intelligi:quia et ſerui & aliæ res in patrimonio vniuſcuiuſque eſſe putatur. Dat. xv.Cal.Nouemb.Conſt.poſt cōſulatum Lāpadij & Oreſtis VV. CC.anno ſecundo.

† Aliâs, poſſit.

TIT. XXXIX.
Si omiſſa ſit cauſa teſtamenti.

¶ *Si inſtitutus, in fraudem legatariorum repudiat hæreditatem,& uadit ad ſubſtitutum uulgarem:ipſe ſubſtitutus adiens, tenetur ad legata ab inſtituto relicta ſi dolus fuit communis participatus cum ipſo:ipſe etiam inſtitutus tenetur ſi pecuniam accepit.h.d. Et diuiditur in duas partes.Secunda ibi,planè.Bald.*

Impp.Seuerus & Antoninus AA.Ianuariæ.

LEX I.

SI in fraudē legatorū[t] trāſmiſſam hæreditatē ad ſubſtitutum probatura es: vtilis actio aduerſus eum[v] cū quo fraudis cōſiliū participatū[x] eſt,tibi competit. Planè ſi pecunia accepta[y] omiſit aditionem legata & fideicommiſſa præſtare cogitur[z] . Accepta Calend. Octobr.Fuſco & Dextro Conſ.

e ¶ Pupillis.] ſ.in tutela accipiendo hanc diſiunctiuam aut, ſeu vel, pro coniunctiua.
f ¶ Dubitatur.] i. in quæſtione.
g ¶ In medio.] id eſt de medio tempore.
h ¶ In perſonas.] imò qnq; contrà:vt.ff.de leg.ij.l.cū pater.§.penul. Sol. ibi ſecūdum ordinē ſcripturæ intelligitur ſubſtitutio facta:vt ibi dicit.
i ¶ Incorrupta.] vt hęres habeat electionem:vt ff.de iur.do.l. plerūq;. & inſt.de act.§.huic autē. & ff.de cōtrahē.emp.l. ſi in emptione.§.pe.&.l.ſi ita. &.ſ.de cōdi.inde. l. ſi qs. Sed certè imò in rebus ponit qnq;,aut ꝓ &: vt ff.de aur.& ar.leg.l.quintus.j.in fi.ſed ibi ſpeciale. Item contra. in.l. ſi quis ita legauerit. quæ eſt in eod.tit.ſed & ibi ſpeciale. vel eſt ibi ſeu. in qua eſt aliud,quàm illa aut.

Aut pro & quādo q; ponitur.

k ¶ In cōtractibus] ſ.qđ dictū eſt in alternatiōe rerū legatarū:vt in ꝑdictis legibus continet. Sed certè & in alternatione perſonarū eſt idē qđ ſ. vt aut, pro &, accipiat: vt ſi vendā rem meā tibi,aut illi,cū ambo ꝑſentes ſitis:vt hîc.Nec obſt. ff.de cōtrahē.emp.l. fundum.qa ibi nō vtriq; vēdebat ſed vni. qa ſibi & alteri volebat emere, qđ alteri nō pōt. hîc aūt qū cū vtroq; cōtrahit.Itē nec ob.ff.de ver.obl.l.eū q.§. q ſibi.qa & ibi cū vno tātùm cōtrahit.& alter ponit ad ſolutionē tantùm.

SVggeſtioni.] CASVS. Teſtamētū feciſti, hæredē inſtituiſti,familiæ tuæ decem legaſti:q familię nomine cōtineant, quęrit? Rň.ꝙ nō ſolū ſuꝑiores, & inferiores, & collaterales:ſed liberi & patroni, nurus & gener. Idē eſt ſi teſtator mihi fundū legauerit,& ne alienē prohibuit:qđ ſi faceret, eūdē fundū familię legauit:an accipiatur familia quō.ſ? Rň.ꝙ ſic.& hoc in ſecūda. Aliàs autē ſumit familia pro ſubſtātia: vt cum dicit familiæ erciſcū.i.hęreditatis diuidēdę,& hoc in tertia & vlt.parte. Vi.
l ¶ Per ſuum elogiū.] primum exemplum.
m ¶ Nulla ſpeciali.] nam tunc ſecus eſſet.ff.de leg.ij.l.omnia.§ fi.
n ¶ Deficientibus.] ſcilicet propinquis.
o ¶ Hi.] ſcilicet filij.
p ¶ Eos.] ſcilicet nurum & generum.
q ¶ Poſt eos.] ſcilicet generum & nurum. Et nota primò vocari liberos. Secundò parentes. Tertiò collaterales. Quartò generum & nurum. Quintò libertos: vt hîc, &.ff. de lega. ſecundo. peto.§. fratre. &.l.cùm pater.§.

¶ SI OMISSA SIT CAVSA TESTAMENTI. ¶ *Aſcripto hærede, et hoc in fraudē relictorū ſeu libertatū. Et nota quòd ꝓpter tria inducitur hoc edictū. Primò cōtra eū qui omittit ex teſtamento adire, & adijt ab inteſtato in fraudē legatariorū:ut.j.eo.l.ij.in prin.& .ff.e.l.ij. Secūdò cōtra eū q dimittit adire, ut ad ſubſtitutū tranſeat,& in fraudem ſimiliter:ut.j.e.l.j. Tertiò qñ ideo ut perueniat ad legitimū:ut.ff.eo.l.j.§.fi.*

SI in fraudem.] CASVS. Teſtamentū feciſti, hæredē inſtituiſti,& ei ſubſtituiſti, & mihi legatum reliquiſti.in fraudē mei omiſit hęreditatē inſtitutus:à quo petā legatū, quærit? Diſtinguit:aut interuētu pecunię eā omiſit aut nō. primo caſu agā cōtra inſtitutum.ſecūdo caſu,contra ſubſtitutum.Viuia.
t ¶ Si in fraudē legatorū.] ab inſtituto relictorū,& inſtitutus fecit hāc fraudē,& ſubſtitutus participauit, vt ſubijcit. Sed nōne ſubſtituēdo videtur teſtator permittere omitti? Rň.ꝙ ſic:ſi principaliter ad euitādum damnum propriū faciat,nō ſi propter aliorum malum: vt argu. ff.de aqua plu.arc.l.j.§.denique.
v ¶ Eum.] ſ.ſubſtitutū & eius hęredem:vt.ff.e.l.de libertatibus.§. hæredem. Sed videtur directā dari, etiā ſi nō fuit aliqua fraus cōmiſſa, cū legata ab inſtituto, intelligant tacitè repetita à ſubſtituto: vt ff.de leg.ij.l.ſi alienus ſeruus.&.l.cū pater.§.ab inſtituto.et de leg.j.l.licet.et ſ.ad tre.l.iiij.Rň. hic teſtator noluit eſſe repetita, quaſi nō teneret ſubſtitutus:vt.d.l.licet.niſi ꝓpter huiuſmodi fraudē. An autē inſtitutus teneatur, cū et ipſe fecerit fraudē? Rň. ſic in ſubſidiū. priꝰ enim ſubſtitutus qui poſsidet, eſt cōueniēdus:vt arg.ff. e.l.licet.in fi.&.l ſi pecuniā.&.l.ſeq. Vel dic non cōueniri inſtitutū, niſi acceperit pecuniā pro omittendo: vt.d.l.licet. &.l. ſi quis pecuniam.&.l. ſi nō ſolus.§.fi.ibi, ſi autē ſine pecunia &c.hîc autem hoc primo caſu non habuit pecuniam.

Legata ab inſtituto relicta, an videantur repetita à ſubſtituto.

x ¶ Participatum eſt.] idem ſi non participaſſet ſecundum P.Sed arg. cōtra.ff.eo.l.fina.
y ¶ Accepta.] quā accepit inſtitutus à ſubſtituto vt hæreditatem omitteret.
z ¶ Cogitur.] ſcilicet inſtitutus à ſe relicta, & ſubſtitutus ſimiliter à ſe ſubſtituto relicta: vt.ff.eodem.l.ſi non ſolus.§.fina.ibi,Item ſi ſolus &c & infrà.de fideicommiſ.liber.l.j.in fi.Sed videtur quemlibet inſolidum teneri:vt ff.eo.

ff.eo.ti.l.si pecuniam.&.l.si à substituto. quæ sunt cōtra. Sed dic ꝙ ibi quilibet possidebat.s.institutus & substitutus ab intestato,cùm ambo essent legitimi:hîc substitutus tantùm,& ab vtroq; idem erat ibi legatū,quasi ambo in solidum grauati essent:secus in duobus hæredibus omittentibus ex testamēto: quia habētes ab intestato,similiter vt prius pro partibus tenentur:vt.ff.eo.l.si duo. &.l.si non solus. in fi.Itē adhuc videtur primo possessorē hæreditatis couueniendum: vt.ff.e. 10 l.si quis pecuniā. sed ibi loquitur quādo idē erat relictum ab instituto & substituto:si autē diuersa,quilibet suis legatarijs tenetur:vt dixi.

¶ *Si hæreditas quæ adiri poterat,repudietur in fraudem legatorum,habet locum hoc edictum. hoc dicit.Bal.Secus si non potuit adiri ex defectu testamenti uel hæredis instituti.Sali.*

Imp.Philippus A.& Philippus C.Victoriæ.

LEX II.

EVm qui cum testamēto posset obtinere hæreditatem, ab intestato ius successionis voluit amplecti:libertatibus eodem testamēto datis obesse non posse [a],iam pridem placuit. Quòd si,cùm iam neq; adiri ex testamēto hæreditas, neq; bonorū possessio [b] peti possit, iudiciū defuncti nō vsurpabitur [c],sed ad irritū iuris ratione ✝ reuocatū est:petitio relictorū nullo [d] iure procedit. ¶Si verò iure facto testamento, cessante [e] hærede scripto,alter ab intestato adijt hęreditatē:neq; libertates,neq; legata ex testamēto posse præstari,manifestum est [f]. PP.Calen. Ianuar. Philippo A.& Titiano Cons.

¶ *Beneficium istius edicti transmittitur ad hæredem cum sua causa.h.d.Bald.Vel sic: Falcidia detrahitur etiam quando legata ex hoc edicto debentur.h.d.Sali.*

Impp. Dioclet. & Maximian.AA.& CC.Apro & Piæ. LEX III.

SI Proculiana ✝ patri vestro cuius estis hæredes, testamento quid reliquit,& scripti iure [g] secūdum eius iudiciū, vel omissa causa testamenti,successerunt ab intestato [h]: aditus competens iudex, quatenus legis Falcidię modus patitur [i], vobis [k] relicta restitui iubebit.Dat.xv.Calen. Ianuar. Sirmij AA.Cons.

TITVLVS XL.

De indicta viduitate,& lege Iulia Miscella tollenda.

¶ *Conditio uiduitatis non spernitur,si legatum non asscribitur mulieri,sed alteri.h.d.Bald. Vel sic:Cōditio uiduitatis in persona alterius quàm legatarij potest apponi,& non remittitur. hoc dicit.Sali.*

Imperator Gordianus A.Bono.

LEX I.

LEgatum alij [l] sub conditione sic relictum,si vxor [m] nuptui se post mortem mariti non collocauerit contractis nuptijs conditione deficit [n] :ideoq; peti * nequaquā potest.PP.xiij.Cal.August.Gordiano A.ij.& Pompeiano Cons.

¶ *Conditio quæ uiduitatem indicit,uitiatur & non uitiat: & lex Iulia Miscella cum iuramento & cautione Mutiana quæ præstabatur, cessat.h.d.Sali.*

Imp.Iustinianus A.Ioanni præfecto prætorio.

LEX II.

AMbiguitates ✝ legis Iuliæ Miscellæ generali lege tollētes,nullum concedimus fieri iuramentum secundum prædictam legem,sed penitus ea vna cum Mutiana cautione super hac causa quiescente [o],licere mulieribus etiam maritorum suorum intermi natione spreta, quæ viduitatem eis indicit,& non dato sacramento procreandæ sobolis gratia tantùm ad secūdas migrare nuptias, pœna huiusmodi cessante,siue habeat liberos [p],siue non:ea percipere q̄ maritus dereliquit [q]. ¶Quorum omnium manifestissimum est,dominium minimè eas liberis existentibus habere,vsufructu tātummodò apud eas remanente,& ad liberos prioris thori proprietate eorum deferenda secundum ea quæ de secundis nuptijs & lucris, quæ ex his mulieribus obueniunt,statuta [r] sunt:ne ex necessitate [s] legis & sacramento colorato periuriū cōmittatur. ¶Cū ✝ em

---

EVm qui.] CASVS. Hæres institutus potuit adire hæreditatē ex testamēto, & 20 non vult,sed ab intestato:quia fortè proximior est.an obsit libertatib⁹ in testamēto relictis,quęritur?Respōdetur ꝙ nō. & hoc in prima.Si autem testamentum tale fuit, ex quo adiri nō potuit hæreditas vel bonorum poss. peti.quia fortè erat min⁹ 30 solenne,adijt ab intestato:legatorū persecutioni lócus nō est.& hoc in secunda. Si autē testamento rectè facto hæres scriptus adire nō vult : alius autem ab intestato succedit,legata ex testamento non debebuntur. & hoc in tertia.

40 a ¶Non posse.] vt.ff.e.l.de libertatib⁹. §.j.&.ff.de manu.testa.l.testamēto manumissus. & ff.de castrē.pecu.l.pater. §.pater.Vel dicitur vsurpari:vt infrà.

b ¶Possessio.] secundum tabulas.

c ¶Non vsurpabi- 50 tur.] i.non deducetur in vsum prauū:vt.j.de fideicō.liber.l.j.& de manu.test.l.ij.&.ff.de inoff. tes.l.Papinianus.§.si Vel dic vsurpari,qū pōt adiri ex testamento,& omittitur & accipitur ab intestato.De bonorū autē possessione ideo dicit : quia 60 quādoq; ipsa petitur,& tn̄ testamentū non valet de iure ciuili,& dātur legata:vt not.insti.qui.mo. test.infir.§.nō tn̄.&.ff.de iniust. test.l. posthumus.

d ¶Nullo.] ordinario vel extraordinario.

e ¶Cessante.] non in fraudem creditorum,sed propter laborem vitandum.Accursius.

70 f ¶Manifestum est.] nisi in casib⁹:vt.j.de fideicō.l.eā.ibi plenè dices.

SI Proculiana.] CASVS. Si Proculiana patri tuo reliquit, & ei successisti:an à scriptis hæredibus à Procula volentibus succedere ab intestato,omissa causa testamenti,petere possis legatum patri tuo relictū, quæritur?Respon.quòd sic:quatenus patitur lex Falcidia.

g ¶Scripti iure.] à Proculiana.

h ¶Ab intestato.] repete successerunt.

i ¶Patitur.] tenetur ergo Falcidia per prætorem, ac si ex testamēto adijssent:vt hîc,&.ff.eodem.l.si duo.§.fina.&.l.qui autem.in princip.& ad legem Falci.l.j.§.ad eos.

80 k ¶Vobis.] qui estis hæredes legatarij:vt hîc, & ad hoc.ff.quando dies leg.ce.l.fi.&.j.de fideicommis.si in persona.

¶DE INDICTA VIDVITATE, ET LEGE IVLIA MISCELLA TOLLENDA.

LEgatum.] CASVS. Testamentum fecisti, hæredem instituisti,decem Titio legasti,si vxor mea me mortuo nuptui alij se non collocaret:an legatum peti posit,quæritur?Respon. quòd legatum conditionale est:& si alij nupsit,deficit conditio,& peti non potest. Viuianus.

l ¶Legatum alij.] secus si eidem:vt infrà.l proxim.&.ff.de condi. & demon.l.cùm tale.§.si arbitratu.&.§.Mæuię.vel etiam si alij si modò ad eam redire debeat,vel alia fiat fraus ad nuptias impediendas:vt.ff.de condi. & demon.l.auia.§.Titio.&.l.hæres.§.fin.

m ¶Si vxor.] scilicet alicuius,vel sua.

10 n ¶Deficit.] existere autem videtur, cùm certum est eam nubere non posse: vt. ff. de condi.& demonst.l. hoc genus.

AMbiguitates.] CASVS. Testamentum fecisti,hæredem instituisti , vxori 20 tuæ decem legasti, si alij te mortuo non nuberet : lex Iulia permittebat ad secundas nuptias conuolare præstito iuramento quòd hoc faceret causa liberorum procreandorum, & hoc intra annum à tēpore mortis viri:post annum accipiebat legatum,præstita 30 cautione Mutiana de restituenda re cum fructibus. Dicit Imperator ꝙ vult,quòd etiam lex cesset & cautio prædicta:vnde non præstito sacramēto nubat: & siue habeat liberos, siue non, legatum percipiat vsufruct. 40 apud eam manente : proprietate filijs prioris matrimonij deferenda. & hoc in prima & secunda.& hoc ne periurium cōmittatur, cùm ad hoc natura mulieres produxit vt liberos habeant,& ea debeat esse earum cupiditas:cesset ergo lex & 50 cautio Mutiana, ne via periurijs apiatur. & hoc in tertia & vltima. Viuianus.

o ¶Quiescente.] lex Iulia permittebat mulieri:licet vir prohibuisset, & aliquid ob hoc relinqueret,vt ad secundas nuptias non veniret: tamen 60 & ad virū venire post annum,& iurare quo tēpore accipit legatū : quia filiorum causa hoc faceret:si contingeret eam in futurum nubere . & hoc si intra annum accepit legatum:post annum verò accipiebat relictum pręstita cautione Mutiana:vt in aut. de nupt.§.quæ verò nunc coll.iiij.quæ cautio generaliter locum habebat quoties esset aliquid re- 70 lictum sub conditione non faciendi de restituenda re cum fructibus, si cōtrafecerit:vt.ff.de le.ij.l.cùm filius.§.qui Mutianam.&.ff.de condi. & demō. Mutianę.Sed an per omnia sublata est cautio Mutiana per istā legē?Rn̄. non: imò in alijs conditionibus de non faciendo locū habet.& si quidē talis sit cōditio,de qua certum sit,ꝙ non possit impleri viuente legatario:vt si non ascēderis Capitolium,tunc præstatur cautio Mutiana:si verò possit impleri eo viuente,vt si non dederis equum tuum Titio.nam Titio vel equo mortuo te viuente,completa est cōditio.& hoc casu cautio Mutiana remittitur,nisi sit conditio onerosa,quam expectare durum sit:vt relinquo tibi mulieri si à liberis non discesseris:est enim durum ideo remitti cautionem,quia possunt fi- 80 lij præmori matri:& ideo non remittitur ob hoc cautio prædicta: vt. ff. de condi & demon.l.cùm tale.in prin.&.§.Titius.

p ¶Liberos.] ex primo marito.

q ¶Dereliquit.] sed hodie percipit:secundum auth,quam hic lege.cui relictum quid &c.

r ¶Statuta sunt.] vt suprà de secund.nupt.l.fœminæ.&.l. hac edictali. §. his illud.

s ¶Ne ex necessitate.] continua:si maritus reliquit.

✝ Vocatū.

✝ Siproculiā.

* Legatū.

✝ Concor. c.clericorū cū gl. super verbo redeuntes. extrà de cohab.clericorū & mulierum.

✝ Hic notat Bal.non esse dandā materiam deierandi. not. etiā de hoc in.c.clericorū. de coha. cleri. & mulie. Cautio Mutiana quando habet locum.

a ¶ Natura.] id est deus.
b ¶ Ederent.] vt.ff.de ædili.edic.l.quæritur.§.j.
c ¶ Augeri.] quod fit per matrimonia:vt.ff.solu.matri.l.j.& de bon. dam. l.fi.&.ff.de iure do.l.j.
d ¶ Puniunt.] vt &.§.de arbit.l.ne in arbitrijs.in prin.Et no.non dari viam malignandi:vt.j.vnde vi. l. meminerint. &. ff. de transactio. l. cùm hi. §.fi cùm lis.&.ff. quemadmodū testa.aper.l.j.§. dic.& instit.vi bo. rap.§. quia. &.j. de lati. libert. tol.l.j.§.ille autem.&. ff. de iudi.l.fi negationis. in fi.&.l.eum qui.§.fi.

Matrimonia augent republicā.

amiserit:qualiter intelligenda sint ista verba,quæritur? Rñ. quòd statim ex quo vidua erit,petit legatum:non quòd habeat necesse stare in viduitate:similiter in viro,cùm huiusmodi libertas sit pro solatione suæ tristitiæ:& non pro incidenda viduitate.ff.de verb.sign.ista lex sequens debet poni:quia pulchra est & vltima suggestioni &c.quæ sequitur. Viuia.

CVi relictum.] CASVS. Hæc authē.corrigit.l.codicis:et dicit quòd intra annū nō potest assequi relictū: nisi certū esset quòd nuptias non trahere nō posset:vt quia monacha facta est : sed post annū bene potest assequi relictum, si caueatur de non nubendo. Sed quam cautionem debet. præstare? Certè si legata erat res immobilis : præstabit iuratoriam cautionē,& obligabit bona sua: si est mobilis, præstabit fideiussoriam cautionē: sed si nubat, perdit relictum:& restituit rem cū fructibus.

† Concor. gl.sup verbo, minor. prope fi.in c.ex parte. extra de resti.spo.

e ¶ Cui relictum.] summitur ex authē. de nupt. § quæ verò.col.iiij.
f ¶ A coniuge.] i. à viro vxori,vel econtra: vel etiam ab extraneo:vt subijcit.
g ¶ Intra annum.] à tēpore mortis testatoris.
h ¶ Deficiat.] vt quia sit monacha facta,vel com uersa,vel sacerdos,si est vir: vt in cor.huius authē. Et nota quòd hæc authē. corrigit. l. codicis secundum huius titu.quæ permittebat capere statim.
i ¶ Cum fructibus.] s.præteriti temporis,vel si dat pecuniā,& eā mutuatus fuerit alicui restituet quantū pcepit,sed si in rē suā vertit:tūc vsque ad tertiā centesimę.Vel si fiat res deterior, sustinet medietatem periculi: vt in cor. huius authen.
k ¶ Idonea.] i.idoneā habet substātiam:vt in cor.
l ¶ Contractis nuptijs.] s. secūdis.Sed an idē in primis: vt si relinquo virgini ne nubat: vel ei quę nūquā nupsit? Rñ.secūdū Io.legē veterē seruari,vt nubere possit:& habere legatū:vt.ff. de cōdi.& demō.l.cū tale.§.Mçuiæ.&. l. quoties. &.l.titię.quę sunt cōtrarię huic aut.hic enī tm̄ de secūdis dicit nup.Alij vt Ir. dicūt idē i virgine multò magis: cū virginū vita sit fœlicior quā cōtinentiū:vt in aut.de leno.§.j.col.iij.

Legatū virgini relictū ne nubat,an valeat.

Virgines sunt felitiores contiņētibus.

mulieres ad hoc natura[a] pgenuerit,vt partus ederent[b],& maxima eis cupiditas in hoc constituta sit: quare scientes prudentesque periurium committi patimur? ¶ Tale igitur iuramentum conquiescat,& lex Iulia Miscella cedat cū Mutiana cautione super hoc introducta,à nostra republica separata. Augeri[c] etenim † magis nostram rempublicam,& multis hominibus legitimè progenitis frequentari, quàm impijs periurijs affici volumus : cùm satis esse inhumanum videatur,per leges quę periuria puniunt[d], viam periurijs aperiri. D.x.Cal. Mart. Constantino.post consulat. Lampadij & Orestis VV.CC.

In authen. de nupt.§. quæ verò

nunc sequitur.colla.iiij.consti.j.

¶ *Hodie conditio uiduitatis in uidua non spernitur,& legatum ei forma hac lege statuta debetur.Salicetus.*

CVi relictū[e] quid fuerit à côiuge[f], vel à qualibet persona ne secūdas ineat nuptias:intra annum[g] quidē nō petat,nisi spes nuptiarum deficiat[h]:post annum verò capiat,præstita cautione rei cū fructibus[i] restituendæ, si contra fecerit. ¶ Pro re immobili iuratoria cautio fiat cū hypothecis : pro mobili(si persona sit idonea[k])eadē sit cautio:alioqui & fideiussor exigitur,si præstari potest. ¶ Contractis[l] nuptijs res data vendicari potest:quod sic admittitur,ac si ei relictum vel ordinatum nō esset.

¶ *Lex Iulia Miscella correcta in muliere, est correcta in uiro:& conditio in uiduitate apposita,si perseuerantiam non requirit, est expectanda.hoc dicit.Bald.Vel sic:Conditio quæ uiduitatem indicit,sicut spernitur in fœminis, ita & in masculis:& relictum in casu uiduitatis futuræ debetur statim in euentum ipsius.Sali.*

Idem A.Ioanni præ.præ. LEX III.

LEgem Iuliam Miscellam quēadmodum in fœminis sustulimus,ita & in masculis esse sublatam,pertinere quidem ad sensum nostræ legis,quam super hoc promulgauimus[m],non est incertum. ne tamen quædā ambiguitas simplices animos moueat, etiam expressim[n] sancimus legem Iuliam Miscellam & senatusconsultum[o] quod circa eam factū est, necnon Mutianam cautionem quæ super talibus nuptijs introducta est, nō solùm in fœminis,sed etiā in masculis cessare. ¶ Sed quia apud Vlpianum in libris Sabinianis inuenimus quædā verba quæ effugiūt legis Miscellæ obseruationem: ne quis & ea sublata esse putauerit, sancimus,cū huiusmodi verbis mulieribus aliqd relinquetur[p] ,si vidua erit,vel quoties vidua erit:vel cū vidua erit: vel ecōtrario maribus,si amiserint vxores,vel qñ ad cœlibatum peruenerint:non vetari ea vendicare,vel legitimo[q] modo sumere,quæ eis derelicta sunt. Neq; enim vt permaneant[r] vel[s] fœminę in viduitate,vel masculi in cœlibatu,videtur esse relictū:vt locū ante † nostrā legē habeat lex Iulia Miscella[t] quæ iam perempta est: sed cùm primùm hoc euenerit, illico competat talibus personis eius quod relictū est persecutio[v]:quia sub cōditione relictū esse videtur, siue semel,siue in annos singulos hæc liberalitas fuerit conscripta, quasi pro solatio suæ tristitiæ[x]. Dat.Cal. Nouēbr. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis VV.CC.

TIT. XLI.

De iis quæ pœnæ nomine in testamento vel codicillis scribūtur vel relinquūtur.

¶ *Relictum uel in alium translatum pœnæ nomine,ualet:nisi ob turpem causam uel impossibilem conditionem relinquatur.*

Imperator Iustinianus A.Mennæ præfecto prætorio. LEX VNICA.

SVperuacuam esse obseruationem veterum legum † per quam testatorum volūtates ad effectū duci impediebātur,amputamus, pręcipientes nullum valere dicendo pœnæ nomine quædam esse relicta vel adempta in supremis testantium voluntatibus, eas infirmare : sed licere testanti pro implēda sua vo

m ¶ Promulgauim[us].] vt.s.l.proxi.
n ¶ Expressim.] nam aliter videtur esse negle ctum: vt.ff. de iniu.l.itē apud.§.hoc edictum.
o ¶ Senatusconsultum.] qd nō habemus.
p ¶ Relinquetur.] ab extraneo,& non à marito,vel etiam à marito.
q ¶ Legitimo.] s. actio ne ex testamento vel hypothecaria.
r ¶ Permaneant.] sufficit ergo vel modicū sic stetisse:vt hic,&.ff. de an.leg.l.filiæ.quòd si vt ppetuò sic staret, nō expectaret cōditionis euētus: qa statim vt impossibilis,haberet p nulla,siue à viro siue ab alio relinquat: vt s.l.pxi.&.ff.de cōdi.& de mo.l.cùm ita legatū fit. hodie tamē contra: vt in aut.s.cod.l.cui relictum.
s ¶ Vel.] pro saltem.
t ¶ Miscella.] hoc ergo casu nō habet locum lex Iulia Miscella.
v ¶ Persecutio.] & ppetuò apud eum remaneat,etiā si nubat:nisi vir vxori,vel vxor viro relinquerit: qa tūc seruatur ea q de scdis nuptijs dicitur:siue itra tps luct,siue postea secūdas ineat nuptias:vt.s.de secū.nup. l.j.&.l.fœminæ. Quid ergo dices de eo qd cotidie habem[us] i vsu relinquedi. s.vxorib[us] nostris victū & vestitū,quādiu in domo nr̄a castè vixerit:nōne quodāmodo videt indici viduitas? & sic videt esse:vt dicit aut.s.eo.l.cui relictum? ADDITIO. Tu dicas quòd ista verba nō impedit mulier trāsire ad secūda vota,& capere relictū, secūdū Bart.hic: qa castè & honestè viuere dicit,quí virum accepit:vt.l. mulier. j.§.cū pponeretur. ff. ad Treb.licet Bal.l.cū fili[us]. §.q Mutianā.ff. de leg. ij. teneat cōtrariū. Vñ conciliū est qd addat in verbis testamēti:& quòd ad secūda vota non transierit.
x ¶ Tristitiæ.] quia amisit vxorem: vel cùm econtra vxor virum.

† Aliâs,vt locū vel ante nostram legem habuerit lex Iulia &c.

† In quibus dam exem. non habet vox,legū.

¶ DE IIS QVAE POENAE NOMINE IN TESTA. &c.

SVperuacuam.] ¶ Diuidit. Priò ius antiquū tollit. Secundò nouū īducit. Tertiò nouo excipit.Secūda ibi,Sed licere. Tertia ibi,Quod si aliqd Sal. CASVS. Olim si testator hæredem vel legatarium damnauerat in pœna pecuniaria, & si volūtati suæ nō paruisset,nō valebat testamentū. Statuit Imperator per hanc legē quòd nihilominus valeat:& præcipere poterit testator hęredi vel legatario dare pecuniam,si voluerit parere suæ voluntati.Si autem aliquid probrosum præceperit,vel impossibile:impunè ei non parebitur. Viuianus.

Diuisio.

ADDITIO. Tu teneas opinionem Ioan.quam Azo.in summa huius tituli in fine putat indubitanter esse veram: & eam tenent communiter doctores.

LEge Iuliā.] CASVS. In prīa pte dicit Imperator,quòd sicut ī fœminis lex Iulia & Mutiana cautio sublata est,ita & ī masculis tallēda est. sed si aliqs vxori suę legauerit,cū vidua erit vel quoties:vel ecōtra viro qñ vxorē

Libertatibus

a ¶ Libertatibus.] contra.ff.de leg.j.l.planè si filium.§.fi.Solu.hîc non dicit valere ab eo relictum,sed auferri ei libertatem,si non det relictum.argu. ff.si quis omis.caus.test.l.si quis sub conditione.

b ¶ Si minus.] id est si non.sed videtur contrà.ff.de condi.& demõ.l.multa.in prin.&.ff.eo.l.j.vbi dicit relicta in pœnam non valere. Solut.hic corrigit:vel ibi nil potest imputari grauato in monumento quod alterius arbitrio facere debebat: & ideo relictum ab eo in pœnã,non valet:vt ibi dicit.

luntate vel pecunias dari præcipere,vel aliam pecuniariã pœnam inferre quibus voluerit tàm in adimendis hæreditatibus vel legatis,vel fideicommissis vel libertatibus [a], quàm in præcipiendo ad alias personas eas transferri ab eo cui relicta ab initio sunt, vel aliquid alijs ab eo dari,si minus [b] dispositionibus suis hæres vel legatarius vel libertate donatus paruerit. ¶ Quòd si aliquid [c] facere vel legibus interdictum,vel aliâs probrosum,vel etiã impossibile iussus aliquis eorum fuerit:tunc sine vllo damno,etiam neglecto testatoris præcepto,seruabitur [d]. Dat. Cal. Ianuarij, Cõstantinop. DN. Iustiniano A.PP.ij.Con.

c ¶ Aliquid.] dic ꝙ testator reliquit legatum non capaci:vel præcepit sepeliri se cum vestibus: vel infligebat pœnã grauato.

d ¶ Seruabitur.] scilicet emolumentũ ijs qui impossibile facere iussi sunt:eo ꝙ relictũ est nomine pœnæ non valente.vt hîc,& instit.de leg. §.fi.ĩ fi.&.ff.de leg.j.l.turpia.sed videtur valere relictũ impossibili,vel turpi præcepto habito pro nihilo:vt instit.de hære. insti. §.impossibilis.'quę est contra.Solut.secundũ quosdam.hæc secundum illam,scilicet vt impossibilitate remota,valeat relictum:quod non placet. Sed dic hæredi sine grauato,imposita impossibilitas vitiat,quasi non stet per eum quò minus impleat,sed per imbecillitatem.at legatario sine onerato imposita,non vitiat:sed vitiatur ibi. &. ff. de condi.& demon. l. obtinuit. & eodem modo rñ.ad l.suprà de institu. & substi.reprehẽdẽda.qa & ibi onerato fuit imposita.Item contrà.ff.de lega.j.l.si mihi & tibi.§. si quis.vbi impossibile præceptum valet. Sol. ibi nõ erat impossibile intra triduum post mortem manumitti,cùm viuente testatore Romam venire poterant serui.

TITVLVS XLII.

De fideicommissis.

¶ *Præstatio triennalis alimentorum concurrente fauore ultimæ uoluntatis facit legatum deberi etiam in futurum ex uoluntate minus solenni.h.d.secundum communem lecturam. Vel sic: Triennalis præstatio alimentorũ ex certa scientia fideicommissum eorum roborat, ualidum qualificat,& declarat,& iste casus omnem lecturam comprehendit.h.d.Sali.*

Imp.Antoninus A. * . LEX I.

SI pbaueris † Demetrium petijsse de matre [e] hęredeq; sua vt ibi alimenta menstrua [f] & vestiarium annuum [g] præstaret, eamq; secutam voluntatem filij sui per multùm temporis,id est non minus in tali causa triennio ea præstitisse:vt in futurum quoque ea præstentur,& si qua in præteritũ præstita non sunt,vt exoluantur, impetrabis [h]. PP.xvij.Calend.Septembr.Duobus & Aspris Cons.

¶ DE FIDEICOMMISSIS. ¶ *Separatim ideo loquitur de fideicommissis:quia secundum antiqua iura in multis differebant [a] à legatis.*

SI probaueris.] CASVS. Fecisti testamentum minus solenne:matrem tuam hæredem instituisti:ab ea alimentũ menstruum.i.singulis mensibus præstandum mihi reliquisti,& vestimẽtum annuũ:& ea præstitit mihi:an sibi præiudicauit quò magis futuri temporis alimenta præstaret,& si in præteritum solutum non sit,quæritur an teneatur?Respon.quòd sic.

e ¶ De matre.] id est à matre.sic.ff.de arb.l.si de meis.

f ¶ Menstrua.] id est singulis mensibus.

g ¶ Annuum.] id est singulis annis.

h ¶ Impetrabis.] Sed oppono:aut tenuit hæc voluntas,& tunc etiam triennio nõ expectato valet voluntas,aut non tenuit:& tunc si sciens,soluit, etiam semel comprobauit voluntatem:vt.j.l.proxi.&.s̃.de testa.l.non dubium. si ignorans,etiam infinitis vicibus non præiudicat:vt.ff.de act.& obli.l.obligationum ferè.§.placet.& sic non videtur habere locũ lex ista.Solu. [b] non agnouit hic.sed est speciale fauore alimentorum.Vel(quod idem est) videtur agnoscere tanto tempore soluẽdo.Alij dicunt [c] ꝙ hîc fuit solennis voluntas. & quod dicit,per multum temporis,suppletur,maximè.q.d.non solùm agere poterit ex cautione prima.prima verior [d] est.Idem ad id,quod per tempora soluendo præiudicat in posterum,est contra.s̃.de vsur.l.creditor. Sol. hoc speciale [e] fauore alimentorum & vltimæ voluntatis. Item ad idem est contra.ff.ad le.Fal.quod de bonis.§.ij.Sol.ibi duobus annis [f],hîc tribus.Vel ibi cõtra legem erat voluntas:quia legata excedebant dodrantem:& sic lex resistebat [g],hîc autem præter legem,& sic non resistebat lex:sed nõ assistebat: quia minus solennis:vel hoc [h] in alimentis speciale. Idem ad item contrà.suprà de pact.l.si certis annis.Sol.ibi constabat [i] nudum intercessisse pactum tantùm: hîc autem dubium an fuerit voluntas solennis vel non.vnde in dubijs præsumitur fuisse solennis,vel speciale [k].Item ad id quod dicit,in futurum,est cõtra.ff.de iudi.l.quemadmodum.&.ff.de vsur.l.j.§.j.Solut.hîc pro futuro agitur [l],scilicet ex iure præsenti:sed ibi ex iure futuro.Item maius tempus videtur esse necessarium: vt.ff.de vsu.l.cùm de in rem verso.quæ est contra.Sol.ibi [m] dicebat actor sibi promissum, ad cuius promissionis probationẽ decem annorum præstationem inducebat:hîc autem constabat modò voluntatem minus etiam solennem intercessisse.

¶ *Agnoscens minus solennem uoluntatem & soluens,non repetit.Bal.Vel sic: Voluntas ultima non solennis,non retractatur in agnitis.Sal.*

Idem A.Eupatrio. LEX II.

ET si inutiliter [i] fideicommissum relictum sit:tamen si hęredes comperta [k] voluntate defuncti,prædia ex causa fideicommissi auo tuo præstiterunt [l]: frustra ab hæredibus [m] eius [n] de ea re quæstio [o] tibi mouetur: cùm non ex ea sola scriptura,sed ex consciẽtia relicti fideicommissi defuncti voluntati satisfactum esse videatur.PP.vj.Calend.August. Læto ij.& Cæreali Cons.

ET si inutiliter.] Primò ponit dictum.Secundò rationem remotiuam obiecti. Secũda ibi,Cũ nõ ex ea. CASVS. Testamentum minus solenne fecisti,hęredem instituisti, fundũ per fideicommissum mihi reliquisti, hæres tuus restituit,& decessit hęrede relicto: an hæres tuus hæredi meo de pretio mouere possit quæstionem,quæritur? Respon. quòd non.cùm voluntati tuæ in fideicom. præstãdo satisfactum videaĩ.

i ¶ Et si inutiliter.] propter minus solennem voluntatem.

k ¶ Comperta.] in hoc ergo differt hæc à lege superiori: quia ibi [n] credebatur voluntas solennis:& tunc distinguitur,si est ignorãtia iuris, non repetit.si facti, repetitur: nisi per triennium præstitit: vt ibi, & infrà ad le.Fal.l. error. vel [o] si ibi fuerit sciens non pręiudicareĩ in futurũ,nisi ĩ alimẽtis,secũdũ quosdã.

l ¶ Præstiterunt.] vel etiam [p] promiserunt:vt.j̃. co.si veritas. &.j̃. ad leg. Falc.l.fi.& suprà de non nume.pe. l. cùm fidem. vel qualitercunq; [q] agnouerunt suprà de testa. l. non dubium.§.illud. Sed an in alia re quã non soluit præiudicat sibi?Respon.non [r]:vt suprà ne vx.pro ma. l. fin.&.s̃. de excu. tut.l.voluntariè.Sed argu.contra.j̃.ad le.Falci.authen.sed cùm testator.sed ibi fuerat solennis voluntas.

¶ *Si grauatus honorato succedit: confunditur obligatio.hoc dicit.Vel sic:Ex conflictu personarum nascitur confusio:secus si non est conflictus.hoc dicit.Bald.Vel sic: Fideicommissum uniuersale transmittitur,licet non sit facta restitutio: & debitore succedente creditori, confunditur actio.h.d.Bal.*

Idem A.Rufino. LEX III.

CVm secundum voluntatem defunctæ Chrysidem [p] puellam ab hæredibus manumissam, eamq; priusquàm ei restitueretur hæreditas,intestato vita functam proponas: ad manumissores eius successio pertinet [q]. ¶ Qui si adierint eius hæreditatem: confusis [r] actionibus,fideicommisso sunt liberati.PP.v.Id. Decembr. Læto ij.& Cereali Cons.

¶ *Prohibita uenditione extra familiam, prohibetur etiam donatio,nisi fiat in familia.h.d.Sali. & est nota.quia cotidianum.*

m ¶ Ab hæredibus.] prædictis.

n ¶ Eius.] s.defuncti.vel dic hæredibus eius.s.vnius hæredis.

o ¶ Quæstio.] vt.ff.de fideicom.lib.l.cùm quasi.§.fi.&.l.in testamento.

CVm secundum voluntatem.] CASVS. Testamentũ fecisti,hæredes instituisti,eos de iusta ancilla tua manumittẽda rogasti, & de hæreditate tua ei restituenda:manumissa ab intestato decessit:ad quem pertineat eius successio?Respond.quòd ad hæredes tuos.vnde si illius adierint hæreditatem cum hæredibus suis,esset restitutio facienda:ipsa mortua, liberabuntur per confusionem actionum:vel actionis ex testamento. hoc ideo,quia debitor succedit creditori.Viuia.

p ¶ Chrysidem.] s.ancillam defuncti:quo casu poterit hæredes institutos cogere adire hæreditatem,& sibi hæreditatem restituere. Vel dic [s] quòd erat ancilla hæredum omnium à quibus erat relicta eidem.s.Chrysidi fideicommissaria hæreditas:& tunc non poterit eos cogere adire:sed si adierint,cogẽtur restituere:vt.ff.ad Treb.l.cogi.§.si pater filio.&.l. mulier.j.§.non est. secus tamen si ab vno libertas,& ab alio [t] fideicommissum sit relictum seruo testatoris:vt.ff.ad Treb.l.si res aliena.§.fi.&.l.seq.

q ¶ Pertinet.] s.ad hæredes defunctæ qui & manumissores sunt. Et dic pertinet ex.l.papia [u]:vt insti.de suc.liber.§.posteà verò.

r ¶ Confusis actionibus.] id est confusa actione scilicet ex testamento, cùm debitor successerit creditori:vt & suprà de pact.l.debitori.& j̃.ad le.Fal. in imponenda. nam non possunt sibijpsis debere. Sed pono vnum insti-

Legatũ annullatur ꝓpter conditionem impossibilem eiappositã.

† Ista lex est sing.secũdũ Bart. Ang. Paul. & Ia.

a Et etiam hodie differũt quo ad modũ relinquẽdi vide Alex.in.l.j. ff.de leg.j.

b Ista sol. displicet Bart.Bal.& Ia.qa ignorans nihil agnoscit. Bal.

c Ista destruit textũ secũdũ Ias.

d Imo falsissima. Angelus.

e Placet Bar.Bal.& Ias.

f Vera in se non tñ necessaria. Ange & Ias.

g Ista displicet Bal. An S & Ia.

h Istã sequitur Bar. P.Sa.& Ias.

i Displicet Bar.B.& Ia.

k Placet Bar.Bal. P. & Ias.

l Placet Sa. displicet tñ Bar.B & Ia. ideo dic secũdũ eũ ꝙ ibi ius futurũ stat de ꝑ se,hîc vero est vnitũcũ iure de præsenti.

m Sequit eã Cy Bart. P. An.Sa.& Ias.licet displiceat Bal.

n Displicet Bar.Pau.S. & Ias.

o Istã tenent prędic. scribẽtes & Corneus.

p Sequitur glo.Bal.Ange.Salic.& Cor.

q Idẽ An. licet. Paul. contra.

r Sequunĩ vsque ad finẽ.S.& Ias.

s Vtraque bona secũdũ Bar.Bal. Ang.P. Sa. & Ias.

t Nisi vtriusque pars deueniret ad vnũ.Sa.

u Imo ex.l. xij. tabularũ.Ang. P. & Sal.

tutum in dodrante, alium in quadrante: tamen succedunt[a] libertę æqualiter: & sic substitutus in dodrantem tenebitur alij restituere tertiam partem suæ portionis, id est dodrantis. nam in ea non est confusa actio, sed tantùm pro semisse.

a Nihil est imo secundū partes insti tutionis. Cy. & Bal. quod est verum quando erat ancilla testato ris: secus si hæredum equaliter. Bar. P. Sali. & Ia.

Voluntas.] CASVS. Testamentum fecisti, & filios hæredes instituisti: de non distrahendo fundo extra familiam vel dando rogasti, vel aliàs prohibuisti: an alterum alteri dare videaris prohibuisse, quæritur? Respon. quòd non. Viuianus.

a Familiam.] accipit vt. §. de verb. sig. l. fi.

b Non videtur.] & tunc soror partem suæ portionis, id est dodrantis sibi donatam, cuilibet alienare potest: vt. ff. de leg. iij. l. pater. §. quinde-cim. secus[b] vbi quis ex voluntate defuncti admittitur, vt reuocet partem alienatam: tunc enim nō alienat, sed cauet se proximiori de familia restituturum: vt. ff. de lega. ij. l. peto. §. fratre. vel cùm eligitur quis ab illo qui est rogatus, vni de familia restituere cui volet: vt ff. de leg. ij. l. vnum ex familia. §. sed & si fundum. versi. & ideo si vno electo & c. & facit. §. de rebus alie non alie. l. fin. & §. eo. quoties. j. Sed arg. contra. ff. de transact. l. cùm hi. §. 40 sed si pluribus. sed ibi speciale fauore alimentorum: vt. §. l. j.

b Quia ibi fuit prohibitio personalis ne aliquis partē suam venderet extra familiā. Bart. Bal. & Ias.

Imperator Alexander A. Victorino. LEX IIII.

VOluntas patris prohibentis liberos fundos extra familiam[a] vēdere, vel pignori dare, fratrem sorori donare prohibuisse non videtur[b]. PP. v. Cal. Iul. Maximo. ij. & Æliano Conss.

Directa pupillaris expirat pubertate, non fideicommissaria. hoc dicit. Bald. & Salicet.

Idem A. Reginæ. LEX V.

SI frater tuus postquàm patri hęres extitit, pubes iam factus sine liberis decessit: ex pupillari substitutione tibi hæreditas eius delata non est. ¶ Sed si verbis fideicommissi aliqua parte testamenti confirmata est[c]: fideicommissum ab hæredibus[d] petere nō prohiberis[e]. PP. xv. Cal. Febr. Iuliano. ij. & Crispino Conss.

Obligata per fideicommissum à testatore sciente relicta tenetur hæres luere: & si sunt distracta, tenetur pretium soluere. hoc dicit. Salicetus.

Idem A. Nilio. LEX VI.

PRædia obligata per legatum vel fideicommissum relicta, hæres luere debet: maximè[f] cùm testator conditionem eorum non ignorauit: aut si sciSSet[g], legaturus tibi aliud, quod nō minus esset, fuisset. ¶ Si verò à creditore distracta sunt: pretiū hæres exoluere cogitur, nisi contraria defuncti voluntas ab hærede ostendatur. PP. xvj. Cal. Mart. Iuliano. ij. & Crispino Conss.

Interpretatio ultimæ uoluntatis spectat ad iudicem. h. d. Bal.

Idem A. Septimo. LEX VII.

VOluntatis defuncti quæstio in æstimatione iudicis est[h].

SI frater tuus.] CASVS. Testamentum fecisti: filium tuum impuberem instituisti hæredem, & ei fratrem suum pupillariter substituisti: hæreditatem 50 adijt: pubes decessit: an sit locus substitutioni, quæritur? Respon. quòd non. secus si rogauisses de restituenda hæreditate quandocunque decederet: quo casu hæredibus tuis admitteretur hę reditas. vel si rogares institutum per fideicom. restituere substituto: quia tunc substitutus hæredi-tatem illam petere posset. primus intellectus verior est. Viuianus.

c Confirmata est.] scilicet. pupillaris substitutio.

d Ab hæredibus.] instituti ab eo cùm iam fit pubes.

e Non prohiberis.] vt. §. de impu. & alijs substit. l. precibus. Et dic verbis fideicommissarijs, scilicet quandocunque[c] decederet.

c Et sic expresse cōfirmauit: fee[?] si tacitè. B. licet P. Sali. Cor. in hoc non faciant differentiā.

PRædia.] CASVS. Testamentum fecisti, & hæredem instituisti: prędium obligatum mihi legasti, vel per fideicom. reliquisti: quis illud 70 luere debeat, quæritur? Respon. quòd hæres, maximè si illud obligatum nō ignorasti: vel si sciuisses aliud: tantundem mihi reliquisses. Si autem creditor lege vel pacto distraxit, hæres pretium eius mihi soluere compelletur: nisi apparuerit testatorem contrarium voluisse, scilicet quòd si esset distractum, hæres æstimationem non refunderet. Viuia.

f Maximè.] nam & cùm ignorat, luit hæres in duobus casibus. Primus quando erat tantundem relicturus si sciuisset: vt quia erat coniūcta persona[d], vt subijcit: vt argu. §. de leg. cùm alienam. & ff. de vsu & ha. l. plenum. §. æquitij. Secundus quando non plus valent prædia, quàm sit debitū pro quo sunt obligata[e]: vt. ff. de lega. j. l. si res obligata.

d Sequitur gl. Bal. Sal. Cor. & Ias.

e Istud dictum gl. reprobatur per Ful. An. P. & Ias. per tex. in. l. & ff. æquo. ff. de lega. j.

80 g Si sciSSet.] quam scientiam legatarius debet probare: vt instit. eo. §. non solum. in fi. & ff. de proba. l. verius.

VOluntatis.] CASVS. Decem mihi legasti: nec apparuit de qua moneta sensisti: an de imperialibus, an de Bonon. iudex de officio suo debet dicere de quibus nummis sensisti: vt. ff. de lega. tertio. nummis.

h Iudicis est.] opponitur: aut certum est ita voluisse testatorem: & tunc non est in arbitrio iudicis, sed voluntas seruatur: vt in authen. de nupt. §. dispo

nat. col. iiij. quia voluntas testatoris pro lege seruatur: vt. ff. de condi. & demō. in conditionibus. & §. eod. l. prædia. in fi. aut non est certum, & tunc à significatione verborum non recedit: vt. ff. de leg. iij. l. non aliter? Respon.[f] quādoque verba sunt certa, tamen testatoris inquiritur voluntas: vt si præcepit fieri monumentum ab aliquo: nam æstimabit iudex expensas: vt. ff. ad l. Fal. l. j. in fin. Item quid si reliquit aliquid vt cum suo filio morareris: licet verba certa sunt, tñ oportet 10 mentem testatoris inuestigare. Item si decem tibi legauit si cum Titio steteris: vt supra de lega. l. j. & ff. de cōdi. & demō. l. illis libertis. Item potest esse quòd verborum significatio est multiplex[g]: & tunc æstimabit iudex ex coniecturis: vt 20 ff. de lega. j. l. si seruus plurium. §. fin. cùm autem ex illis non apparet voluntas, locus est legi: vt ff. de lega. ij. l. nummis. Item potest esse quòd non tractatur de verborum significatione. sed tamen est dubium: & tunc æstimabit iudex: vt. §. codem. 30 l. prædia.

f Ista gl. est de mente Bar. Bal. P. Cor. & Ias.

g Vel ex vna parte est significatio & ex alia cōmunis locutio. Bal.

PP. xv. Calend. Mar. Fusco. ij. & Dextro Conss.

Vt legatum non sit inutile, non prius cedit dies legati quàm libertatis. hoc dicit. Bald. Vel sic: Fideicommissum relictum seruo cui libertas est legata, cedit eodem tempore quo libertas. h. d. Sali.

Idem A. Masculo. LEX VIII.

QVi fideicommissariam libertatem meruit, legata seu fideicommissa à defuncto sibi data suo iure persequitur[i]. PP. xv. Calend. Iuñ. Fusco. ij. & Dextero Conss.

Quem non honoro, grauare non possum. h. d. Bald. Vel sic: Non honoratus commodo pecuniario, non potest grauari fideicommisso. hoc dicit. Sali.

Imperator Gordianus A. Paulinæ. LEX IX.

AB eo qui neq; legatum, neq; fideicommissum, neque hæreditatem vel mortis causa[k] donationem accepit, nihil per fideicōmissum[l] relinqui potest. PP. xvij. Calend. Octobr. Pio & Pontiano Conss.

Sensus intellectualis perficit orationem quæ in suo constructu perfecta non est. h. d. Sali.

Idem A. Firmo. LEX X.

VErbum volo, licet desit[m], tamen quia additum perfectū sensum facit, pro adiecto[n] habendum est. PP. iij. Idus Decebr. Gordiano A. & Auiola Conss.

Cùm omnium prohibitorum consensu fit conditio: si non superest persona quæ possit reuocare alienationem, prohibita alienatio conualescit: & adde quòd firma est alienatio facta contra testatoris uoluntatem. Bald. Vel sic: Si alienationi consentiant qui reuocare possunt: amplius non admittuntur si reuocare uelint. Salic

Idē A. Papyriano. LEX XI.

QVoties ab omnibus[o] *qui

QVi fideicommissariam.] CASVS. Seruo tuo fideicom. libertatem reliquisti. & x. ei legasti: an legatū petere posit, quæritur? Respon. quòd sic. dubitatio erat, quòd libertas cedit ab adita hæ-40 reditate: legatum à die mortis: vnde videbatur quòd cum eo tempore non sit cui debeatur nisi quis dicat & malè, quia seruo: & sic domino: & sic alicui à seipso acquirit in fauorem libertatis, admittitur tamen: quia eodem tempore peti debuit & vtrunq;. Viuia.

i Persequitur.] contra videbatur: quia libertas cedit ab adita hæredi tate: vt. §. de cadu. tollen. §. in nouissimo. legatum à die mortis. sed tamen valet[h]: vt hîc, & ff. de lega. ij. l. si quis seruo.

h Quia fingitur cedere eo tēpore quo libertas est præstita, & non antè. Paul. & Ia.

60 **A**B eo.] CASVS. Testamētum fecisti, hæredem instituisti, à Titio quē non hæredem instituisti, nec ei legatum, nec mortis causa donationem reliquisti, fideicom. Seio præstandum reliquisti: an valeat fideicom. quæritur? Respon. quòd non. Viuia.

* Fideicōmissarijs &c.

k Mortis causa.] quia donatarius potest grauari: vt. ff. de transact. l. cùm hi. §. idem erit dicendum. & de lega. ij. l. cùm pater. §. eorum. & dic accepit, scilicet expressè vel tacitè: vt. ff. de iure codi. l. conficiuntur. in prin. & §. ad l. leg. Corne. de Fal. l. si docueris.

70 l Per fideicommissum.] vt. §. communia de leg. l. j. in fi. & ff. de leg. iij. l. sed & si sic. in fin. & de leg. j. l. planè. ij. in fi.

VErbum.] CASVS. Testamentum fecisti: hæredem instituisti. x. Titio legasti sic: Titio decem dari. non expresso verbo volo: an valeat legatum, quæritur? R. ñ. q; sic: ex quo enim subauditum, perfectū sensum faciat: pro adiecto habendum est. Viuianus.

m Desit.] est enim scriptum[i], Titio decem dari.

i Sequitur eam Ia.

n Pro adiecto.] est ergo minus scriptum, & plus dictum: vt & in institutionibus, quasi dicat non solùm in legatis fit: vt. ff. de lega. ij. l. vnum ex familia. §. si omissa. & l. cùm pater. §. cùm imperfecta. & de hære. inst. l. j. in principio. & §. ij.

80 **Q**Voties] CASVS. Testamentum fecisti: hæredes instituisti: vni hæredi fundum per fideicom. reliquisti: ne extra familiam alienetur, prohibuisti. omnes fundum distraxerunt: qui si aliàs non distraxerint, distrahente eo cui per fideicom. erat relictum: retractare poterunt venditionem: vel quibusdam distrahentibus, alij consenserunt: an valeat venditio, quæritur? R. ñ. q; sic: nec retractari debet.

k Gl. ponit quatuor intellectus: & omnes cōmuniter approbantur per scribentes.

o Ab omnibus. [k]] quorum vni aliquid per fideicōmissum relictū erat, & illius

& illius rei prohibuerat alienationem testator extra familiam. Vel dic [a] tres institutos & grauatos vt nullus suam partem turris det vel alienet. vel etiam tribus dicas legatam esse eo modo vt nullus alienet, vel alij vendicent. Et no. quòd si talis prohibitio vel præceptum nudum est: non valet: quia nõ exprimit causam quare hoc faciat: vt. ff. de leg. j. l. filiusfamiliàs. §. diui. Si autem continet causam expressam, vel etiam tacitam: quia vult illam in familia remanere: tunc si vnus de familia alienet partem suam, inuitantur sequentes. Item sequente alienante admittantur sequentes, non præcedens qui alienauit: & sic alienante vltimo, nemo præcedentium admittatur: vt. ff. de lega. ij. l. cùm pater. §. libertis. & l. peto. §. fratre.

a Sin. gl. se cundũ bar. & Corneũ.

alienatione [a] facta ad fideicommissi petitionem [b] aspirare possunt, venditio celebratur, aut quibusdam vendentibus alij consenserint [c]: contractus authoritas conuelli [d] † nequaquam [e] potest. PP. ij. Cal. Ianuar. Gordiano. A. ij. & Põpeiano Cons.

† Aliàs, est euelli.

Rogatus restituere post mortem, potest restituere prius retenta uel omissa quarta. hoc dicit. Salicetus. Vel sic: Rogatus de hæreditate restituenda post eius mortem, potest illam ante mortem restituere. Salic.

Imp. Philippus A. & Philippus C. Rufino.

LEX XII.

POst mortem suam [f] rogatam restituere hereditatem, defuncti iudicio & antequàm fati munus impleat, posse satisfacere, id est restituere [g] hæreditatem, quarta parte vel retenta, vel omissa, si voluerit, explorati iuris est. PP. Idibus Octobr. Peregrino & Æmyliano Cons.

Institutus non præstat legata à substituto relicta. hoc dicit. Bald. Vel sic: Relicta à substituto, non debentur ab instituto adeunte. hoc dicit. Salicetus.

Idem A. & C. Sempronio. L. XIII.

QVoties principali loco hæres institutus testatori succedit: legata seu fideicommissa à substituto data posci [h] iure non possunt [i]. PP. viij. Calend. Mart. Præsente & Albino Cons.

a Alienatione.] qa remittentibus actionem non est regressus &c. ff. de ædil. edic. l. quæritur. §. si venditor nominatim.

b Petitionem.] [b] per rei vendicationem contra emptorem.

b Istã glo. sequũt hìc Sal. & Cor.

c Consenserint.] dic vt. ff. de pac. l. pactũ. & s. de pact. l. cùm proponas. j.

d Conuelli.] id est annihilari.

e Nequaquam.] vt ff. de le. j. l. nihil. §. j. & de leg. ij. l. codicillis. §. insulam, & argu. ff. quib. mo. pig. vel hypothe. solu. l. Lucius Titius. in princip. & facit. s. eo. l. voluntatis.

POst mortem.] CASVS. Testamentum fecisti, hæredẽ instituisti, & de hæreditate Titio restituenda post mortem meam rogasti: an antequàm vitæ munus impleam, restituere possim, quæritur? Rñ. ꝙ sic: quarta mihi retenta vel omissa.

f Post mortem suam.] scilicet hęredis [c] & sic est cõditionalis vt interim decedens fideicommissarius non transmittat: vt. ff. quando di. le. ce. l. si cùm hæres.

c Istum intellectũ gl. sequitur hìc Sali.

g Restituere.] vt. ff. quæ in frau. cre. l. patrem. & argu. ff. de sol. l. sub conditione. & ff. loc. l. sed addes. §. si quis cùm in annum. Sed videtur ante tempus non debere restitui: vt. ff. de leg. ij. l. cùm pater. §. hæreditatem. & §. à filia. Solu. [d] non soluit prius scilicet necessario: vt ibi, sed spontè sic: vt hìc. vel ibi [e] non certæ personæ, sed cui tunc volet ex liberis. vnde poterit tunc vel alium eligere, hic autem certæ personæ. Item ad idem contra ff. ad Trebellianum. l. sed & si ante. Solut. si purè scriptus sub conditione casuali rogatur, nulla est restitutio ante euentum casualis conditionis. si autem omnino est extitura, vt hìc erat [f]: pro eo habetur ac si esset purè rogatus: vt. ff. de noua. l. si pupillus. §. qui sub conditione. si autem sub conditione est institutus, nulla est restitutio ante conditionem: vt dicta. l. sed & si ante. & l. penul. & ff. de lega. iij. l. vxorem. §. Seia. in fideicommisso autem speciali post diem restituendo, distinguitur in cuius fauore sit facta dilatio, vt altero casu posit fieri restitutio, altero non. vt. ff. de leg. ij. l. si ita relictum. §. Pegasus. & de an. lega. l. eum. & de vsur. l. in fideicommissi. §. cùm pollidius.

d Ista sol. respicit primum cõtrarium, & est vera: & eã tenet bart. Ang. & Ias. & Cor.

e Ista respicit secundũ cõtrariũ in §. à filia. & est vera: & sequunt eã bar. S. Ang. Ia. & Cor.

QVoties.] CASVS. Hæredem me instituisti, & mihi Titium substituisti, & ab eo legata reliquisti. adij hæreditatem. euanuit substitutio. an legata substitutionis præstari debeant, quæritur? Respon. quòd non.

f Nihil est: ideo dic ꝙ hæres rogat' post mortẽ: põt ante mortẽ ĩ sui p̃iudiciũ ere ditores &c. vt actiones ipso iure trãseãt ĩ fideicõmissariũ. bart. P. Sa. & Ias.

h Posci.] id est peti.

i Non possunt.] vt. ff. si quis omis. cau. test. l. si eadem. Et argu. s. de impu. & alijs substit. l. post aditam. Sed econtra [g] ab instituto relicta, tacitè intelliguntur à substituto repetita: vt. ff. de lega. j. l. licet. & de lega. ij. l. cùm pater. §. ab instituto.

g Istã glo. sequũt hìc bar. bal Sa. P. Corn. & Ias.

EA quam.] CASVS istius legis figuratur in glo. sed dic aliter secundum Viuia. sic: Quandam in filiam adoptasti, eam in testamento hæredem instituisti, de hæreditate restituenda Titio & Seio eam rogasti: & si hæres non esset, eum qui esset futurus hæres tibi ab intestato de ea prædictis fideicommissarijs restituenda rogasti: si tenuit adoptio, & per consequens institutio: & si hæreditatem adijt ipsam, si superstes est vel hæres eius si decessit, tenetur ad fideicom. præstatione. si nõ adijt, vel quia noluit, vel quia non potuit, quia non tenuit adoptio: tenentur ad legatum ab intestato successores. & hoc in prima. Sed videtur in hoc casu cum non adierit, quia non potuit: quia adoptio non tenuit: & per consequẽs institutio quòd acceptum de hæreditate restituenda non tenuit: per istam regulam qua dicitur, si non aditur hæreditas: quia non tenuit institutio: cætera quæ relinquuntur, inualida sunt: vt est præceptum de hæreditate restituenda. ad quod rñ. Imperator, quòd tunc locum habet regula cùm ex testamento potest adiri hæreditas: nõ cum sic est relicta: vt si in aliquo casu non adeat, peti posit à success. ab intest. & hoc in secunda. In tertia dicit in specie, qđ in prima dicit in genere. s. quòd non adijt, quia non tenuit adoptio: vt qa erat aliena liberta: & per consequens nec institutio. succedentes ab intestato tenebuntur. Si autẽ erat legitima adoptio & institutio, hæredes eius tenebuntur. & hoc in tertia. Viuia.

Habet hæc lex lecturas duas in glo. Prima fuit antiquorum, secundum quam hoc intendit: Vbi institutio est nulla ab initio, uel hæreditas non adita relicta ab instituto, debentur à uenientibus ab intestato si sint expreßè repetita, non aliàs. hoc dicit. & hanc lect. ponit gloss. prima: sed glo. tertia reprobat istam lectu. quia textus iste nihil dicit de repetitione ab intestato: imò probat contrarium. Secunda lectura fuit Azo. dicentis quòd hìc nulla facta fuit repetitio ab intestato. hoc dicit. Vel sic: Vbi institutio per errorem testantis est nulla, legata & fideicommissa intelliguntur repetita à uenientibus ab intestato. hoc dicit. secundum Azo. hæc lectura est communis & uera secundum Sali. Bal. Bart. Paul. de Cast. & fermè omnes alios doctores.

Impp. Valerian. & Gallien. AA. Falconi.

LEX XIIII.

* EA quam [k] frater tuus instituerat, siue quæsita siue non quæsita hæreditate decesserit, cùm tamen [l] simpliciter [m] antequàm duodecimum ætatis annum [n] impleuisset, verbis precarijs testamento facto nonnullos ei voluerit substitutos: nihil prohibet fideicommissum peti vel ab ipsius hæredibus, vel ab ijs qui bona intestati tenent. Tunc enim locum habet quod regulariter traditur [o], ea quæ in testamento relinquuntur, si ex testamen-

h Isteintellectus gl. reprobaĩ: qa cũ istecasus per multas leges sit decisus, nõ est pręsumẽdũ ꝙ imperator rñdisset de casu per tot leges decisо. secũdũ b. b. P. An. Salic. Ias. & Cor.

k Eam quam.] aliàs est ea. & aliâs eam. Et dic casum [h]. Frater tuus filiã nondum duodennẽ adoptauit: & eandẽ instituit hæredem: & de fideicõmisso totius hæreditatis Titio & Seio restituẽdo, rogauit tam ipsam quã quencũq; futurũ hæredem, etiã ab intestato. secus ergo si hoc verbũ esset omissum, etiã ab intestato [i]: qa tãtũ ex testamẽto hæredes viderẽtur rogati. ar. ff. de vulg. substit. l. qui liberis. §. hæc verba. si ergo tenuit adoptio & institutio. & per consequẽs ipsa & eius hæredes tenentur ad fideicõmissum. & hoc, si quęsiuit hęreditatẽ. si autẽ nõ quæsiuit, vel quia noluit, vel qa non tenuit adoptio: tenẽtur legitimi successores defuncti. & secundũ hoc habes. j. vel ab ipsius hæredibus vel ab his &c. & sic duo vel. alij habent vnum vel. s. sic, vel ab ipsius hæredibus bona intestati tenentibus. & tunc dices ꝙ non tenuit adoptio, nec institutio. & ꝙ dicit, quæsita. i. adita. s. de facto. quæri enim nõ potuit. & ponĩ vel pro saltẽ. q. d. hoc remedium tibi deficere non potest. Alij habent eam, & tunc dic, nihil prohibet fideicommissum peti eam. i. ab ea quam frater tuus instituit. sic. j. ad. l. Falc. l. successores. Vel dic quòd est figura antiptosis [k] & ponitur pro ea: sicut ibi, vrbem quam statuo &c. Et ibi, sermonem quem audistis &c. Et hoc. s. quòd ab ipsa petatur: prout habes eam. & propriè accipis vbi adiuit ipsa: & tenuit adoptio & institutio. Et quod. j. dicit, vel ab ipsius hæredibus &c. si habeas vnum vel, refertur ad alium casum vbi non tenuit institutio. & ad hoc refertur. j. in fi. quod rescripsimus &c. Vel si habes duo vel, alterum membrum refertur ad casum, vbi tenuit substitutio, & alterum vbi non tenuit.

* Eam. i Ista lectura est verissima in se q̃ tãgitur hìc: & super verbo, simpliciter & super verbo, hęreditas. & in verbo directis & ĩ verbo, sic data. & in verbo, postulãda. displicet tñ quo ad hũc tex. Bar. b. Ang. P. Sal. & Ias.

k Istæ figuræ corrumpũt regulã secũdũ bal. hìc

l Cum tamen.] non quæsita dico, cùm tamen &c.

l Iste intellect' Azo. est verus q reddit hanc l. singullarẽ & tangitur in gl hæreditas. & in gl. traditur. & in gl. relicta. & in gl. postulanda secũdũ b. b. P. Ang. Sal. Ia. & Cor.

m Simpliciter.] hoc. s. modo: ipsa & quicunq; hæres mihi fuerit etiam ab intestato, restituat hæreditatẽ Titio & Seio: vt. j. ibi, vt esset etiam ab intestato &c. Alij (vt Azo [l]) dicunt simpliciter. i. filiam rogauit, & nullũ ab intestato venientem. & hoc innuit illud verbum, substitutos. quod non placet [m].

m Reprobatur per scribentes hìc.

n Duodecimum annum.] i. non habebat. xij. annos: purè tamen rogauit. Vel dic [n], si vis eam rogatam restituere si decedat intra. xij. an.

n Hęc vera secũdũ Ange. & Ia.

o Traditur.] hoc quod subijcit, ea &c. vt infrà eo. l. ex testamento. & ff. de ijs quæ in test. de. l. proxime. & de leg. iij. l. j. §. j. & de reg. iu. l. si nemo. opponit ergo sibi, & soluit: quia fuit hæc sic relicta vt ab intestato præstareĩ: vel quia repetijt quod potuit: vt. ff. de inoff. test. l. Titia. vel quia nõ potuit adire: quia non fuit legitimè adoptata. Fallit ergo hæc regula hìc, cùm repetijt ab intestato [o]. Item secundò cũ dicit, vt etiã iure cuiuslibet vltimæ volũtatis valeat testamẽtũ. vt. s. de codi. l. j. & ij. & l. fi. §. j. & ff. de le. ij. l. codicil. § fi. Tertiò [p] quãdo in fraudẽ omittit ex testamẽto, & accepit ab intestato: vt. s. si quis omis. cau. test. l. ij. & ff. si quis omis. cau. te. l. j. in princip. Quartò quãdo ex causa pręteritionis vel exhæredationis est irritũ testamentũ: vt. s. de li. præ. aut. ex causa. Quintò [q] in quibusdam personis petita cõtra tabulas bonorũ possess. vt. ff. de leg. præst. l. j. in prin. & l. iij. Sextò. ff. de le. ij. l. cùm pater. §. filius. vbi apud omnes hæredes porrexit preces per iuramentum. Septimò [r] si cancellauit tantùm institutiones: vt. ff. de ijs qui in testa. de. l. proxime. in fin. ibi, causa præsens &c. Octauo [s]. ff. de hære. insti. l. fin. vbi relicta in vltimo testamẽto valet, licet ipsum nõ valeat, quia fuit factum falso rumore prolato. Nonò [t] fauore libertatis: vt. ff. de fideic. li. l. Antoninus. & propter eandẽ causam inst. de eo cui lib. cau. bo. §. j. Decimò propter pietatẽ & affectionẽ: vt. ff. de fideicom.

o Scilicet expsse vel tacitè quod fit tripliciter vt hìc per Ias.

p Sequitur Ang. & Ia.

q Sequitur An. in repe.

r Insequitur hìc An.

s Idẽ Ang. & Ias.

t Istum casum sequitur hìc Ias. & est singu. secundũ eũdem.

li.l.in testamento.Vndecimo quando hæreditas indigni applicatur fisco[a]: vt ff.ad Syllani.l.cum fisco.& de iu.fisc.l.non intelligitur.§.cùm ex causa. &. l. dicitur. Est & duodecimus[b].ff.si quis ali.te.prohi.l.j.§. sed si legatum. Est & decimustertius quando institutus non potuit adire propter errorem testantis[c]:vt hîc,quia non fuit legitimè adoptatus:vt hîc.

to non adeatur hæreditas [a], non valere:cum verbis relicta [b] directis [c] adiri potuit hæreditas, non cum illa ipsa sic data est [d] vt esset ab intestato successoribus [e] postulanda [f]. Quod rescripsimus [g] sequentes asseuerationem tuam [h], quasi scripta hæres non fuerit iure adoptata [i].alioquin si in familia [k] relicta [l] hæres facta decesserit:& consequenter ipsius hæredes petitioni fideicommissi respõdere coguntur [m].PP.xiiij.Calen. Septemb.Valeriano.iij. & Gallieno.ij.AA.Cons.

Qui uult antecedens, uult consequens quod sequitur ad illud: non solùm ex ordine sed ex sensu disponentis.hoc dicit.Bald.Vel sic: Pater rogatus de emancipando filium hæredem à rogante institutum:uidetur rogatus de restituendo hæreditatem.Sali.

Idem AA.Philocrati. LEX XV.

QVamuis †simpliciter [n] te ac fratrem tuum aliquis institueret hæredes, eiusq; hæreditatis commodum pater ex tua fratrisq; persona pro portionibus vestris potestatis ratione quæsierit [o]: tamen quia inferioribus verbis testamenti vos sui iuris facere testator curauit [p],intelligi potest restituendæ hæreditatis commodo fideicommisso patrem obstrictum esse.PP.vj.Id.Octob.Romæ,Maximo.ij.& Glabrione Cons.

Ex fideicommisso uniuersali debentur prælegata etiam posteà facta, si uerba fideicommissi sint apta comprehendere illa: nisi aliud appareat de uoluntate testatoris.h.d.Sali.

Impp.Carus,Carinus & Numerian.AAA. Isidoræ. LEX XVI.

CVm virum prudentissimũ Papinianum respondisse nõ ignoremus,etiam legata [q] huiusmodi fideicommisso contineri, id est vbi hæres rogatus fuerit, quicquid ex hæreditate ad eum peruenerit,post mortem restituere:animaduertimus etiam præceptionis [r] compendium testatoris verbis comprehensum esse [s].

a Hæreditas.] & spõtè ipsam adire hæres omitteret: vt hîc, &. ff. si quis omis.cau.testa.l.ij.§. 10 si secus si nõ potuit, vel delicto hæredis, vel quia testator errauit, credens filium qui non erat:quia tunc valent si non sint repetita:vt hîc.&.ff.de iur. fis.l.dicitur.&.l.aufertur. Item secus vbi sunt repetita ab intestato: vt hîc fuit[d].vbi autem non adit 20 propter defectum solennitatis,non valent:vt infrà eod.l.si veritas. &. ff. de vulga.substitu.l.cohæredi.§.cùm filiæ.

b Relicta.] sine repetitione ab intestato.

c Directis.] scilicet in institutum & ei substitutum.at hîc non valuit a-30 doptio,nec institutio: & hunc casum tantùm prosequitur quando non tenuit, & ideo à legitimis est petenda: maximè si hoc præcepit testator: vt s.in prin.dixi.

d Data est.] scilicet inutiliter propter personã hæredis:vel quia sunt 40 repetita.

e Successoribus.] i. vt legitimi ad eam restituendam teneantur.& sic,postulanda,legitur passiuè.

f Postulanda.] quod est in duobus casibus,scilicet cùm sint repetita ab intestato.Item quando non potuit adire propter errorem testantis qui credit legitimæ adoptatam.

g Rescripsimus.] s.quod dictum est.s.quando non quæsita hæreditate decessit:quia non potuit vt petatur à venientibus ab intestato.

h Asseuerationem tuam.] loquitur fratri testatoris.

50 i Adoptata.] vt quia erat liberta aliena:vt.ff.de adopt.l.si pater.j.§.si. vel apud non competentem iudicem:vt.s.de hæredi.instit.l.nec apud. vel à fœmina[e].vt.j.de præscrip.long.temp.l.si is. ADDITIO. Et sic errauit testator in coniunctione personæ:vt puta quia filiam putauit,quæ non erat.Et siue erret in coniunctione naturali,siue ciuili:non valet institutio:vt.l. si pater.&.l.nec apud.s.de hæredi.insti.vnde in præsenti.l. non potuit adiri hæreditas ex testamento propter errorem defuncti in coniunctione personę. Secus si alio casu non fuerit adita hæreditas:quia tunc non deberentur legata,nec fideicommissa à venientibus ab intestato:vt.l.si veritas.&.l. ex testamento.j.co.Bar.

60 k In familia.] id est in agnatitia cognatione facta per adoptionẽ:quia tenuit adoptio & institutio.

l Relicta.] loquitur hæc lex secundum sua tempora,scilicet quando adoptatus transierat in potestatem adoptantis.

m Coguntur.] hoc indubitabiliter si ipsa adijt:vt.ff.ad treb.l.si eius.§.si quis rogatus.Sed si ipsa non adierat:an hæredes hæredis cogantur adire, & restituere? argu.q sic.j.ad trebel.l.penul.§.fin.vbi dicit nullo successore, à cõtrario sensu ibi sumpto.Sed contra argu.quòd non.ff.ad Trebel.l. ille à quo. §.si de testamento.in fin.§.Sed potest[f] distingui,transmiserit ius deliberandi ad hæredem rogatus vel non:vt.s.de iu.de lib.l.cum antiquioribus . vt pri-70 mo casu intra id tempus cogatur hæres rogati:vt.d.l.penul.j.ad Treb.secũdo non[g]:vt.ff.ad Treb.l.ille.§.si de testamento.Sed dices imò,& tunc quando non transmisit videtur cogi:quia si institutus & rogatus millesies renunciet,tamen potest cogi:vt.ff.ad Treb.l.nam quod.§.j.Sed respond. illud est, quia suo facto præcludit sibi viam:at hic hæres nihil fecit.Item quæritur secundum Io.si institutus & rogatus de restituenda,sit non capax : an cogatur adire & restituere:si enim partem capere potest,certum est:vt. ff. ad Treb. l. cogi.§.ij.qui solidum.Sed quid si nihil? videtur idem vt posit cogi:per eundem.§.ij.qui.ait enim,cùm nihil &c.Item quia sic est in singularibus relictis: vt accipiat non capax ex toto vel ex parte,& alij restituat cui est rogatus: vt 80 ff.si quis ali.testa.prohi.l.j.§.sed si legatum.& de excu.tu. l. legatarius. & de leg.ij.l.cùm ei.Tertio videtur expressum:vt.ff.ad Treb.l.Marcellus.§. fina. Econtra videtur non cogi,sicut qui capax non est:quia sibi asscripsit : vt. ff. ad leg.Cor.de Fal.filius.§.fin.& de ijs quæ pro non scrip.l.fin.Item quia sub conditione institutus,impeditus adire,non debet cogi propter conditionem quæ nondum venit:vt.ff.ad Treb.l.sed si alio.§.fin.&.l.sequen.sic & hîc vbi impeditur propter conditionem suæ personę.Item expressum videtur quòd lex pro non scripta huiusmodi habeat voluntatem:vt suprà de hære.insti.l.j.

&.ff.de ijs quæ pro non scrip.l.si in metallum.Sol.dico[h] non cogi prædictis rationibus.nec obstat dictus.§.ij qui.quia ibi capax ex parte institutus,totum capit:& totum restituit:ne partem accipiendo,inueniatur testator pro parte intestatus decessisse,& pro parte testatus.Item nec quod de legatis singularibus dixi:quia valeant vel non:tamen testamentum valet.sicque ex valido testamento accipit non capax: vt det capaci. at vbi institutio non tenet, quæ est caput testamen-10 ti:non debet quis accipere: vt argumen. instit. de legatis . § . ante . Item nec dicta . l. Marcellus. §.finali.quia ibi ab initio fuit capax. Sed ex delicto sequenti amittit cùm adijt ante quæstionem de familia habitam . Alij distinguunt, aut fidei-20 commissum generale vel speciale nihilominus valet, licet non capax non adeat : & tunc adire non cogitur:vt. ff. si quis ali.test.prohi. l. secunda . in fine. &. ff. de ijs quæ pro non script.l.finali. an deficiat,quia non est aliquis de tredecim casi-30 bus suprà exceptatis, & tunc cogitur adire vel accipere vt alij det.nec enim lex eum accipere , sed capere prohibet: vt suprà de hæred. institu.l. prima.non autem capit, quia alij restituit: vt . ff. de verborum significat. l.aliud.Item videtur hæc 40 filia legitimè instituta:licet crediderit testator legitimè adoptatam, quamuis non esset:vt argumen.contra suprà de hæredibus instituen. l. cùm prodonas[i].&.ff.de Carboniano edicto.l.prima.in fine.sed in alijs casibus loquuntur.Imò & si non sit legitimè instituta:tamen ipsa videtur cogi debere adire,& restituere:vt.ff.ad Trebellianum.l.cogi.§.secundo.qui.&.l. Marcellus.§.finali.&.ff.si quis ali.test.prohib.l.secunda.§.primo.Respond.nolebat hic fideicommissarius vti beneficio Trebelliani: bene enim poterat eam cogere adire,& restituere[k] secundum quosdam. Vel hic[l] nulla fuit ab ini-50 tio institutio:vt suprà de hæredibus instituen l.si pater. sed in dictis legibus erat aliqua,hæc vera:vt suprà dixi. Vel verius[m] licet poterat cogi , tamen & ab intestato venientes possunt cogi:cùm hoc testator expresè dixit : quæ est eadem cum prima.

QVamuis.] CASVS. Me & fratrem meum hæredes Titius instituit in patris potestate constitutos . In alio capitulo testator rogauit patrem nostrum vt nos emanciparet:licet patri nostro per nos sit acquisita hæreditas,tamen compellendus est vt nobis per fideicom. restituat. Viuianus.

n Simpliciter.] i.non expresè,cuius contemplatione vestra vel patris, 60 vos instituat. Vel dic.i.non sub conditione emancipationis:quod facere potuisset:vt s. de inoffi.testa.l.filius.

o Quæsierit.] olim in totum,hodie quo ad vsumfructum: vt.j. debo. quæ lib.l.cùm oportet.&.l.fin.§.j.

p Curauit.] rogando patrem vt emanciparet. An autem emancipare teneatur ex hoc rogamine,non aperit hîc.vnde dicunt quidam quòd non: vt ff.de lega.j.l.filiusfamiliàs.§.secundum vulgarem.& ad Trebel.vbi in princ. sed si dissipet pater etiam existente in potestate,restituat officio iudicis:vt.ff. ad Treb.l.imperator. Tu dic cogi[n]:vt.ff.de condi.& demon.si cui legatum. in primo & secundo respon.& ex hoc tacitè videtur rogari pater de restituẽ-70 do filijs hæreditatem:vt hîc subijcit.& dicta.l.si cui.§.cui rei.&.l.mater. nã ob quam aliam causam[o] de emancipatione rogasset:sicut & qui legat iter ad fontem,intelligitur legare & haustum : vt.ff.de ser.rusti.præ.l.item si.§.fina. & facit.ff.de leg.j.cum filio.

CVm virum.] CASVS. Testamentum fecisti:filios tuos hæredes instituisti:vni ante partem prædium prelegasti : eos de restituendo quicquid ad eos de hæreditate perueniret,rogasti: an prælegatum prædium generali fideicommisso continetur,quæritur? Rñ.q sic:si tamen hæres velit probare hanc fuisse defuncti voluntatem vt exciperentur à generali fideicõ. post legata,audiatur. vel contra si fideicom. velit probare testatorem hoc vo-80 luisse,ea tamen non expræsisset,audiatur. Viuianus.

q Legata.] id est prælegata,vt subijcit.

r Præceptionis.] id est ista talia prælegata.

s Comprehensum esse.] secus in donationibus inter viuos[p] etiam inutiliter factis:puta inter virum & vxorem:vt.ff.de lega.ij.l.vnum ex familia.§. finali.&.l.sequenti.Item hoc intellige si antequàm rogaretur de restitutione,prælegauit:quod & ipsum recipit distinctionem: vt.ff. de lega. ij.l. vnum ex his.§.fina.&.l.j.&.ff.ad Trebellia.l.Marcellus.§ quidam.secus si posteà: vt ff.ad le.

a Reprobatur secũdũ Bar.& Ias.

b Iste casus etiam reprobatur secũdũ Ang.& Ias.

c Iste casus est idem cũ primo & secundo Bar. & Ia.

d Istã glo. sequit bar. P.S.& Ias.

† Ista lex. est singu. secũdũ bal.& Iaso.

e Istos casus sequitur An. P.Cor. Sa.& Ias.

f Placet bar. P S.Ale.& Ias.

g Nisi hæres esset iussus adire.b. b.P.& Ias.

h Tu dic q. elius q si hęres à principio est capax, sed posteà efficit indign' cogetur adire & restituere:vt.l. Marcellus hîc alleg.Si verò à principio est incapax,non cogitur adire nec restituere:nisi in trib' casib' quos vide per Ia.hîc.

i Tu dic q hîc fuit erratum in cognatione filij ex qua inducitur causa finalis institutionis: ideo vitiat institutio . ibi verò fuit erratum in qualitate in instituisti ; ideo non vitiatur institutio. Ang. Salic.Ia.& Cor.

k Reprobatur secũdũ scriben.hîc.

l Hanc sequitur An. Sa.& Ia.

m Imò falsius secũdũ scriben.

n Hæc vera qñ patri aliud erat í testamento relictũ qd erat penes eũ remansurũ:aliàs nõ. secũdũ Sal. Ful.P.Cor. & Ia.

o Ista glo. est sing. secũdũ Ias.in §.omnium viij.col.inst. de act.& in aut.quæstiones.§. de sac. sanctis eccle.

p Sequitur hanc gl. bal. P. S.& Ias.

¶ Sanè quoniam in fideicommissis voluntas magis [a] quàm verba plerunque [b] intuenda est: si quas pro rei veritate præterea probationes habes [c] ad commẽdandam hanc patris voluntatem, quã fuisse asseueras, apud præsidem prouinciæ experiri non vetaris. PP. prid. Id. Nouembr. Caro & Carino AA. Cons.

¶ *Dispositio liberationis de futuro inducit exceptionem de præsenti. h.d. Bal. Vel sic: Ex liberatione legata à creditore debitori, ei datur actio & exceptio. h.d. Sali.*

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. Fortunato. LEX XVII.

SI creditoris voluntas iure subnixa [d] liberari te debito volentis doceri potest: etiam antequàm solenniter [e] tibi liberatio à successore præstetur, exceptionem tibi ex voluntate [f] defuncti descendentem competere, manifestum est. PP. xij. Calend. Maij, Maximo. ij. & Aquilino Cons.

¶ *Tutor liberandus non tenetur reddere rationem. hoc dicit. Bald. Vel sic: Necessitas reddendæ rationis potest in testamento remitti. hoc dicit. Sali.*

Idem AA. Apolausto. L. XVIII.

CVm necessitatem reddendæ rationis [g] defunctus remittendam tibi [h] esse petierit: manifesti iuris est voluntatem defuncti immutatam [i] esse debere. PP. Id. Mar. ipsis. iiij. & iij. AA. Cons.

¶ *Quod pendet ex futuro, ex ultimis sumit effectum. Bald. Vel sic: Vltima derogant primis. h.d. Sali.*

Idem AA. Ampliato. L. XIX.

CLari & aperti iuris est, in fideicõmissis posteriores voluntates esse firmiores [k]. PP. viij. Id. Septembr. ipsis AA. iiij. & iij. Cons.

¶ *Relictum à tutore, intelligitur relictum à pupillo. h.d. Sali.*

Idem AA. Iuliano. L. XX.

ETiam à pupillorum tutoribus [l] velut ab ipsis, relicta fideicõmissa debẽtur. PP. iij. Noñ. Decẽb. ipsis. iiij. & iij. AA. Cons.

¶ *Si dies fideicommissi cessit uiuente fideicommissario: fideicommissum transit ad eius hæredem, etiam tunc in rerum natura non existentem. h.d. Sali.*

Idem AA. & CC. Tyberio. L. XXI.

SI in personam [m] patris tui cui te successisse proponis, fideicõmissi dies vtiliter cessit [n]: licet tẽpore quo fuerat datum [o], necdum te natum fuisse probetur: vxorem patrui [p] tui quem [q] contendis rogatum fuisse patri tuo si sine liberis decesserit, ab auo tuo relicta restituere: si ei [r] successerit [s], de fideicommisso conuenire debes. Nam si patrui etiã hæreditas tibi [t] quęsita est: non de fideicommisso quęrendum, sed hæreditas ab ea vendicanda est [v]. Datum vj. Id. Febr. AA. Cons.

¶ *Fideicõmissum potest relinqui in qualibet ultima uoluntate legitimo numero testium comprobata. h.d. Sali.*

Idem AA. & CC. Plautiano. L. XXII.

ET in epistola [x], vel libello [y], vel sine scriptura, imò etiam nutu [z] fideicommissum relinqui posse adhibitis testibus [a], nulla dubitatio est. D. Idib. April. Byzantij AA. Cons.

¶ *Ex minus solenni uoluntate non debentur fideicommissa nisi per hæredem scienter fuerint agnita. h.d. Sali.*

Idẽ AA. & CC. Stratonico. L. XXIII.

ff. ad le. Fal. l. Titia. Vel dic latius [a] si quæras an prælegationes sint restituẽdę & pro qua parte imputantur in quartam. Distingue an prius restituere, & posteà præcipere iussus est: an econtra. primo casu semper retinet pręceptiones, & est ratio: quia non videtur rogasse de eo quod nondum dederat. & est de hoc argu. ff. de contrahen. emp. l. in lege. Et si quæras pro qua parte sibi in quartam imputet eas hæres. Distingue an ex voluntate testatoris quartam retinet hęres, an non. primo casu computet in quartam solã duodecimam partem rei prælegatæ, id est quartam eius partis, quæ iure hęreditario ei obuenit: quando in tertia est institutus. si verò sine volũtate cõputat vncias quatuor rei prælegatæ, hoc est hæreditariam partem: vt. ff. ad le. Falci. l. Titia. Si verò primo p̃legauit, posteà rogauit: distinguo. aut est rogatus simpliciter restituere portionem non faciẽdo mentionẽ hæreditatis: aut hæreditariam portionem, vel hæreditatem. primo casu restituet omnia. secũdo non [b]: vt hîc, &. ff. ad Treb. l. Marcellus. §. quidam. & l. in fideicommissariam. §. fin. & de leg. iij. l. si Titius.

a Hæc distinctio corruptæ, etre probat: ió de eius veritate vide hic per P. Ias. & Cor.

b Nisi extraneus esset rogatus filio testatoris restituere. Pau. & Ias.

a ¶ Magis.] vt. ff. ad trebel. l. vbi. §. te rogo. & ad leg. Falci. l. pœnales. §. fin. Plerunque autem dicit: quia quandoque sola verba spectãtur: vt. ff. de vsufruc. leg. l. si alij. quandoque vtrunque si scriptum voluntati aptatur: vt. ff. de legatis. iij. l. librorum. §. quod tamen cassius. & de legatis. ij. l. vnum. §. fi. aliâs si prorsus verba discrepent à volũtate, non valent: vt. ff. ad leg. j. l. iiij. §. j.

b ¶ Plerunq;.] hoc propter. l. quæ est. ff. de vsu & vsufru. lega. l. si alij.

c ¶ Habes.] dirigit sermonem ad fideicommissarium: & dic quòd ad hoc non cogitur: vel dirigit ad hæredem, & tunc cogitur: vt. ff. ad Trebe. l. Luci⁹. §. quib⁹. & ad hoc s. de lega. l. cũ quęst. in fi.

SI creditoris.] CASVS. Testamentum fecisti solenne: in eo mihi debitori tuo liberationem legasti, licet hæres me solenniter id est per acceptilationem non liberauit: sed priusquàm me liberet, me conueniat: exceptione mihi ex voluntate defuncti competenti, metueri potero. Viuianus.

d ¶ Subnixa.] id est iuris solennitate vallata: vbi assunt quæ adesse oportet, & absunt quæ abesse oportet.

e ¶ Solenniter.] per acceptilationem.

f ¶ Ex voluntate.] s. defuncti: & ad hoc quòd liberatio potest debitori relinqui, concor. instit. de lega. §. si quis debitori. & ff. de doli except. l. apud. §. præterea. & ff. de libe. lega. l. quod mihi. & l. iij. §. nunc de effectu. & l. non solùm. j. §. fin.

CVm necessitatem.] CASVS. Pupillus cuius tutelam administraueras, reliquit tibi liberationem necessitatis reddendæ rationis: an valeat legatum, quæritur? Respond. q̃ sic.

g ¶ Rationis.] tutelæ præteritæ, non futuræ [c].

c Sequitur gl. Bal. Sali. & Ias.

h ¶ Tibi.] tutori quondam, vel curatori, vel cuilibet administratori.

i ¶ Immutatam,] id est non debet immutari: & hoc nisi dolosè gesserit [d]: vel aliquid residet penes eum: vel dolo facit quò minus sit: vt. ff. de admin. tuto. l. quidam decedens. & ff. de lib. leg. l. aurelio. §. Caius. & l. si quis rationes.

d Sequitur hãc gl. bal.

CLari & aperti.] CASVS. Legatum in testamento tuo mihi reliquisti, posteà voluntatem tuam mutasti: quæ tibi præferenda sit voluntas, quæritur? Rñ. q̃ posterior seruanda est. Viuia.

k ¶ Firmiores.] expressas: vt & suprà de codicil. l. cùm proponatis. vel tacitas: vt. ff. de adimen. lega. l. iij. in fine. & l. ex parte. nisi per priorem posteriori derogetur [e]: vt. ff. de lega. j. l. si mihi & tibi. §. fin. & de lega. iij. l. si quis in principio testamenti.

e Placet Bal. S. & Ia.

ETiam.] CASVS. Filium tuum impuberem hæredem instituisti: sed fideicõmiss. à tutore reliquisti: an valeat, quæritur? Rñ. quòd sic: & perinde debebitur ac si pupillo præstandum relinqueretur.

l ¶ Tutoribus.] si pupillum institui tam ab eo quàm à tutore legare possum, & à pupillo legare videor: vt hîc, & suprà de rebus cre. l. cùm etiam. & ff. de leg. ij. l. peto. §. mater.

SI in personam.] CASVS. Bernardus Fautonum & Temerum instituit: & sic dixit: volo Temeri si sine liberis decesseris, quòd partem tuam hæreditatis Fautono restituas. decessit Temerus sine liberis, vxore relicta hærede. decessit Fautonus antequàm peteret fideicommis. relicto filio suo hærede. an filius Fautoni fideicom. ab vxore patrui sui petere possit, quæritur? Respon. quòd sic. Si verò sibi patrui sui quæsita fuisset hæreditas: eo casu quo non instituit vxorem hæredem, fideicom. petere nõ potest. sic enim à seipso peteret: qđ esset absurdum: sed ab vxore ipsam possidente pro hærede, vel pro possessore, per hæreditatis peti. vendicare potest. vel pone casum aliter vt in glos.

m ¶ Si in personam.] CASVS. Auus fecit testamentum: nepotem instituit hæredem: rogauit eum vt quando moreretur, restitueret cuidã fratri. decessit auus: nec ille restituit, & ambo decesserunt: vxorem autem ille qui possedit fideicommissum, instituit hæredem: alius autem filium suum instituit. filius de restituendo fideicommissum potest cõuenire vxorem patrui. sin autem hæreditas patrui ad ipsum deuenit quocũque casu, fidei commissum peti non potest: sed tota hæreditas ab eo peti potest.

Breui.

n ¶ Vtiliter cessit.] secus [f] si non cessisset in persona eius: quia tunc non transmittetur: vt hîc, & ff. de ali. & cib. leg. l. iiij. & j. de cadu. tollen. §. fin autẽ aliquid. ff. de leg. ij. l. vnum. §. rogo. in fin. & l. miles. §. j. & j. quando di. leg. ce. l. iij. & s. si omis. cau. test. l. fi. Alij dicunt etiam si nõ cessit, transmittit ad suos: vt hic erat, & j. de ijs qui ante aper. tab. l. j. & hoc verum [g].

f Hæc vera & cõmuniter tenetur. Sal. & Pau.

g Imo est falsum. bal. & Ias.

o ¶ Datum.] id est relictum.

p ¶ Patrui.] scilicet Titij.

q ¶ Quem.] scilicet patruum tuum.

r ¶ Ei.] scilicet patruo.

s ¶ Successerit.] scilicet vxor patrui.

t ¶ Tibi.] non solùm patri.

v ¶ Vendicanda est.] id est ages petitione hæreditatis, si contendit se pro hærede vel pro possessore possidere. de fideicommisso autem non habes quẽ conuenias, nisi teipsum.

ET in epistola.] CASVS. inter absentes vel codicillo, vel scriptura, adhibitis tamen testibus: an possit fideicõ. relinqui, quæritur? Rñ. q̃ sic: & relictum valet.

x ¶ Et in epistola.] scilicet missa inter absentes: vt. s. de codicil. l. j. & ff. de leg. ij. l. miles. in prin.

y ¶ Libello.] vt inter præsentes codicillo: puta scripto. Accur.

z ¶ Nutu.] no. legata nutu relinqui: vt hîc, & ff. de leg. tu. ij. l. cùm proponebatur. in fi. & de leg. iij. l. nutu. sed in institutione hęredis est aliud: vt. s. de test. l. iubemus. §. si verò.

Legata nutu reliq̃ possunt.

a ¶ Testibus.] quinque ad minus: vt. s. de codicil. l. fin. §. fi.

SI veritas.] C A S V S. Si nullum testamentum fecisti, vel fecisti, sed minus solenne, & in eo legata reliquisti: an compellendus sit hæres ea præstare, quæritur? R n. quod non: nisi causa transactionis promisisset: vel alio modo eius voluntatem agnouisset.

a Si veritas.] quia non condidit defunctus testamentum.
b Solennitas.] quia condidit minus solenne.
c Dedisti.] vel alio modo agnouisti[a]: vt. s. de testa. l. non dubium. §. j.
d Stipulantibus.] i. stipulare volentibus.
e Non potes.] nisi prius diffitearis relictũ. postea vero recurras ad solenitatẽ iuris, dicẽs relictũ quidẽ, sed in minus solenni volũtate: quo casu cogeris soluere[b] aut inrare: vt. j. eo. l. si. in prin. quæ est cõtra secũdũ Io. Vel solue vt ibi. A D D I T I O. An autem hæres in foro animæ teneatur ad legata vel fidei commissa in minus solẽni voluntate relicta, tractat Abbas in. c. quia plerique. extra de immu. ecc. cle. in fi. vbi concludit quod indistinctè quãdo hæredi innotescit, tenetur ipse hæres in foro animæ. Ratio qua mouetur hæc est, quod solennitates iuris ciuilis fuerunt inuentæ ad falsitates euitãdas, & de rigore: si ergo constat in foro animæ, quod nulla falsitas interuenit, debet cessare dispositio iuris positiui & c.

a Displicet Paul. vide Ang. in. l. ij. §. eodem.

b Sequitur hanc glo. B. Bal. & Pau.

SI veritas[a] vel solennitas[b] iurisdeest, nec amplexus parentis voluntatem relicta dedisti[c], vel transactionis causa stipulantibus[d] promisisti, negotiumque integrum est: ad solutionem vrgeri non potes[e]. D. v. Cal. Febr. AA. Conss.

Instrumenta emptionalia non debent remanere penes authorem, nisi quando de euictione tenetur: uel quando pars rei remanet penes eũ. hoc dicit. secundum utranque lecturam positam in prima & secunda glo. in prin. Vel sic: Instrumenta emptionalia rei legatæ debent remanere penes hæredes, præstita cautione de illis exhibendis cùm fuerit necesse. Salic.

Idem AA. & CC. Menostrato.

LEX XXIIII.

INstrumenta[f] prædiorum per fideicommissum relictorũ, quę ad probationem originis eorum pertinent, hæredes præstare necesse non habent[g]: cautionem tamen præstare debẽt: quòd si opus fuerit, legatario seu fideicommissario ipsa (si habeant) proferant[h]. Dat. Cal. Decembr. Sirmij AA. Conss.

Testator potest ita legare, rem hæredis sicut propriam. h. d. Salice.

Idem AA. & CC. Iulianæ. L. XXV.

HÆredum[i] etiam res proprias per fideicõ missum relinqui posse, non ambigitur. D. ij. Calen. Mart. CC. Conss.

Repudiatio patris non nocet filio cui est legatum. h. d. Sali.

Idem AA. & CC. Fortunato.

LEX XXVI.

EX repudiatione fideicõmissi doli mali[k] exceptio (iusta[l] causa intercedente) tunc opponitur, quando ipse cui fideicommissum relictum est, repudiatione vsus fuerit. Vnde cùm hoc non te, sed patrem fecisse asseueres, qui ti

INstrumenta.] C A S V S. Testamentũ fecisti, hæredẽ instituisti mihi fundũ legasti: an cõpellendus sit mihi hæres instrumenta ipsius fundi emptionalia præstare, quæritur? R n. quod non: tamẽ mihi ea præstare debet, si mihi sint necessaria, vt copiã describendi faciat. Vel sic: Fundum mihi legasti: volo conuenire hæredẽ vt exhibeat mihi instrumenta emptionis ad probandũ de latitudine: an teneatur ea præstare, quærit? R n. quod non: sed exhibere tantũ ad describendũ. Viuia.

f Instrumenta] emptionalia. & dic relictorum pro parte. secus si in totum, secundum P.

g Non habet.] ideo quia de euictione hæres tenetur. vt. ff. de lega. j. l. si à substituto. §. fi. secundum quosdam. vel ideo, quia authenticũ debet esse penes hæredes: vt subijcit, & ff. de act. empt. l. Titius. Sed contra. j. de lib. cau. l. fi. eut datam. Sol. speciale[c] est in instrumẽto manumissionis: secus in instrumẽto emptionis, etiam serui manumissi: vel illud est omnino manumissi.

c Istam sequitur Bar. & communiter scribẽ hic.

h Proferant.] id est exhibeant vt fiat describendi facultas: vt argu. ff. de acti. empt. l. creditor. s. de eden. l. procurator. & facit secundũ vnum sensum. j. ad leg. Falci. l. si prædiorum.

HAeredum.] C A S V S. An res hæredis sicut suas proprias possit testator per fideicommiss. relinquere, quæritur? R n. quod sic.

i Hæredũ.] q. d. nõ solũ testatoris, sed etiã hæredis res & c. vt & inst. e. §. nõ solũ. & etiã si ignoret esse hæredis: vt. ff. de leg. ij. l. vnum ex familia. §. pen. secus si extranei est, vbi distinguitur: vt. s. de leg. l. cùm aliena. parificatur ergo res testatoris rei hæredis: vt & alias. ff. de ma. testa. l. si quis ita sit legatus. §. j.

EX repudiatione.] C A S V S. Si mihi fideicom. reliquisti, & illud repudiaui: an mihi post repudiationem petenti obstet doli exceptio, dubium non est: an autem patris mei repudiatio præiudicet quo minus petã, quæritur? R n. quod non.

k Doli mali.] imo intentionis, siue facti: cùm actio sit nulla repudiato legato: vt. ff. ad le. aquil. l. nam sicut. in princ. & si cer. pet. l. proinde.

l Iusta] non dolo, vel metu. Vel dic, tunc quando iam peti posset: alias

non potest repudiari[d]: vt. ff. de acquiren. hæredi. l. is potest. & l. qui superstitis. & de leg. ij. fi ita scriptum. §. j.

m Obesse potest.] vt quia eras[e] emãcipatus: vel etiam in potestate: sed erat legatum in castrensibus, vel quasi: sed hodie etiam in aduentitijs. Vel dic quòd erat legatum[f] sub conditione quæ nondum extiterat. non ergo repudiat pater in præiudiciũ filij: vt hic, & s. de iure deliber. l. retinẽte. & de repu. bo. pos. l. j. & ff. de regu. iu. l. non debet alteri. Accursius.

d Imò dic fieri intra dilatione de mini. Pau. & Ia.

e Diuinat secũdũ Ia.

f Hucusque lectũ sequitur cõmuniter scri. hic.

bi nocere nõ potuit: nihil tibi obesse potest[m]. Dat. ij. Id. April. Sirmij. CC. Conss.

Sola pœnitentia reuocat fideicommissum & legatum. Salic.

Idem AA. & CC. Olympiadi.

LEX XXVII.

FIdeicommissum eius, qui reliquerat, pœnitẽtia probata[n], successores nunquàm pręstare cõpellũtur D. v. Cal. Octobr. Viminatij. CC. Conss.

Fideicommissum relictum seruo proprio non tenet: quia libertatem ei non tribuit. hoc dicit. Salice.

Idem AA. & CC. Tyberio.

LEX XXVIII.

EX fideicõmisso sub conditione sine libertate seruis proprijs inutiliter dato, libertas peti non potest[o]. D. xv. Cal. Nouemb. Trans mare CC. Conss.

Inualidum testamentum uim codicillorum non habet: & est ratio', quia non sunt eiusdem generis, formæ, uel naturæ. Bal. Vel sic: Legata in testamento inualido non debentur, nisi fuerint repetita ab intestato. h. d. Sali.

Idem AA. & CC. Achilleo.

LEX XXIX.

EX testamento quod iure non valet, nec fideicõmissum[p] quidem, si nõ ab intestato quoque succedẽtes rogati probẽtur[q], peti potest. D. viij. Id. Decemb. CC. Cõss.

Descendentes testatoris grauati post mortem suam restituere hæreditatem, intelliguntur grauati si decesserint sine liberis. h. d. Sali.

Imp. Iustinianus A. Demostheni præfecto prætorio.

LEX XXX.

CVm acutissimi † ingenij vir & meritò ante alios excellens Papinianus in suis statuerit responsis[r], si quis filium suũ hæredem instituit, & restitutionis post mortẽ oneri subegit, non aliter hoc videri disposuisse, nisi cũ filius eius sine sobole vitã suam[s]

FIdeicõmissum.] C A S V S. Fideicommissum mihi reliquisti, deinde pœnituisti: an hæres ad præstandum fideicom. compelletur? r n. non. Viuianus.

n Probata.] per septẽ vel quinque testes, vel per idẽ testamentũ: cũ in eodem ademerit q d primo legauerat: vel in codicillis postea, & tũc ipso iure nõ debet: vt no. s. de leg. l. datũ. Ideo aũt dixi in eodem testamẽto[g]: q a si q d post factũ testamentũ voluerit mutare vt habeat pro nõ dato quantũ ad se: ex integro oĩa & c. vt ff. de testa. l. hæredes. §. j. Sed certè & si post factũ testamẽtũ pœnituit, etiã in volũtate nõ solẽni: dicam nõ deberi ipso iure, sed per exceptionẽ: vt. ff. de adi. leg. l. iij. §. fin. & de exceptione doli. l. apud §. pterea. est enim ambulatoria & c. vñ posteriori stat: vt. s. e. l. clari. siue fuerit expressa, siue tacita. Sed q d si volũtatẽ nõ mutauit, sed tale q d fecit legatarius: q d si fecisset testator. reuocasset: puta vxorem testatoris stuprauit? R n. nõ deberi[h] ex tacita contraria voluntate: vt ff. de ijs qui. vt indig. l. indignum. & l. in metallũ. & l. sequen.

g Gl. sequitur Bald. P. & Ia.

O.] C A S V S. Fideicõmisso.] C A S V S. Seruo tuo legatũ sub cõditione sine libertate reliquisti: an valeat, quæritur? R n. quod non: nec libertas peti potest. Viuia.

o Non potest.] vt. s. de necess. ser. l. quidã. §. illo. & de lega. l. seruis. Sed hoc fallit in milite: vt. s. de test. milit. l. ex his. & in eo seruo cui est relictum legatũ, si hęres nõ eet: cũ prĩo esset istitut' vel substitut': vt. ff. de ma. te. l. diu'.

† Concor. cum hac. l. gl. j. in si in c. in præsentia extra de proba.

h Ipso iure quãdo hoc fuit factum viuo testatore. nam si eo mortuo auferetur legatum tanquã ab indigno. Bar. P. & Ias.

EX testamento.] C A S V S. An legata relicta in minus solenni testamento, puta adhibitis. vj. testibus tantũ: peti possunt, quæritur? R n. quod non: nisi de his præstandis rogauerit succedens ab intest. Vel sic: Si dixerit testator, si non valeat iure testamenti voluntas mea, valeat iure codicillorum. primus tamen intellectus verior est. Viuia.

p Fideicommissum.] vt. s. eo. l. eam quam. & l. si veritas. sed fallit in casu: vt. j. eo. l. fina.

q Probentur.] vt & ff. de inoffi. test. l. Titia. quod est eo ipso quod pro codicillis, valere voluit: vt. j. de ma. testa. l. si non iure. & ff. de vulg. substi. l. cohæredi. §. cùm filiæ.

CVm acutissimi] C A S V S. Testam fecisti, filiũ tuũ hæredem istituisti, de hæreditate restituẽda post mortẽ suã Titio, eũ rogasti: hoc nõ adiecto, si sine liberis decederet: an hoc subintelligi debeat, q rit? R n. quod sic: vt tũc demũ post mortẽ restitutioni locus sit, si sine liberis decedat. & r n. Papi. quodãmodo extẽdit Imperator nõ solũ ad filiũ, sed ad filiã & nepotẽ & c. ne testator extraneos suos illis de cognatione sua præferre videatur.

r Responsis.] vt. ff. de condi. & demon. l. cùm auus.

s Vitam suam.] & est ratio quia qua ratione testator præposuit filiũ fideicommissario[i], scilicet ne quamdiu viueret, fideicommissarius, haberet: eadem ratione & nepotem videtur voluisse defunctus præponere. Sed si filium

i Istam glo. sequuntur cõmuniter scribẽ hic. & est singu. secundum Bar. bald. in repe.

si filium non præponat, puta quia præsenti die rogauit filium restituere: cõtrarium est[a] omnino, secundum Ioan.

a ¶ Deinceps.] secus in extraneis est. nam illud quod est. s̃. de instit. & substi. l. generaliter. j. rñ. in fin. non est contra: quia ibi in alio casu, non in isto, dicit idem esse in extraneis.

a Sequitur eam Bald. Sa. & Cor.

b ¶ Defuncti.] vel nisi intrauerint monasterium: vt j. ad Trebel. authen. nisi rogati. & facit 10 ff. ad Treb. l. ex facto. §. fina. & §. si quis rogatus. j. & suprà de instit. & substi. l. generaliter. §. fi. & j. ad Treb. l. iubemus. & authen. nisi rogati.

Q Vidam.] CASVS. Testamẽtum fecisti, & extraneum instituisti. filium tuum 20 emancipatum præterijsti, & ab eo legata reliquisti: an valeant, quæritur? Respon. quòd non: quoniam enim non honorasti eum onerare non potuisti.

c ¶ Paternis.] scilicet vinculis patriæ potestatis.

d ¶ Præstare.] vt & su 30 prà de leg. l. cùm quidã. & est hoc verum, etiam si filius petijt vt habeat patris bona per contra tabulas: vt. ff. de lega. iij. l. ij. nec obstat suprà de bon. poss. contra tabu. l. j. quæ est contra: quia ibi ab institutis relicta, præstantur ab eo habet contra ta 40 bulas: non autem relicta à præteritis[b], vt hîc. Vel hic extraneo erat relictum, ibi coniunctis. prima vera. ADDITIO. Aduertas hîc, nam videtur quòd hoc hodie corrigitur per authen. ex causa suprà de lib. præteri. sed Dynus in 50 l. ij. ff. de lega. tertio. dicit illam authenti. loqui quando legata sunt relicta simpliciter: tũc enim conseruantur, per dictam authenti. quia hæres potuit grauari: sed quando relictum est legatum à filio præterito, qui non potuit grauari, tunc est pro 60 non scripto: vt dicta. l. ij. quod sequitur Bar. ibi & hîc.

b Hanc sequuntur cõmuniter scri ben. hîc.

e ¶ Personis.] puta nepotibus, & pronepotibus, & similibus. & idem in ijs qui extranei sunt: nam quos non honoro, non onero: vt. s̃. eo. l. ab eo.

† Concor. xvj. q. j. ca. prædicator. & gl. super verbo, oĩm in. c. j. extrà de iura. calun.

reliquerit: nos huius sensum meritò mirati, plenissimum ei donamus euentũ: vt si quis hæc disposuerit, non tantùm filium hæredẽ instituens, sed etiam filiam, vel ab initio nepotem vel neptem, pronepotem vel proneptem, vel aliã deinceps[a] posteritatem, & eam restitutionis post obitum grauamini subiugauerit: nõ aliter hoc sensisse videatur, nisi ij qui restitutione onerati sunt, sine filijs vel filiab⁹, nepotib⁹ vel neptib⁹, ꝓnepotib⁹ vel ꝓneptib⁹ fuerĩt defuncti[b]: ne videat̃ testator alienas successiones proprijs anteponere. Recitata septimo in nouo consistorio palatij Iustiniani. Dat. iij. Cal. Nouẽb. Decio V. C. Con.

¶ *Legata & fideicommissa relicta à filio præterito non debentur. Sali.*

Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

LEX XXXI.

Qvidam filium suum à sacris paternis[c] remisit, & posteà testamento condito eum præterijt, nullo ei penitus relicto, alijs hæredibus derelictis. ipsum autẽ quem neque hæredem, neque exhæredatum fecit, fideicommisso prægrauauit. quærebatur si vtile esset huiusmodi fideicommissum? Tota igitur antiqua dubietate super hoc explosa, nobis in hoc casu placuit, vt emancipatus (vt potè iniuria à patre affectus) non compellatur fideicommissum à sua persona relictũ præstare[d]. Quod etiam in alijs personis[e] quas exhæredari necesse est, locũ habere censemus†. Dat. prid. Calend. Mart. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis VV. CC.

¶ *Hæres negans fideicommissum fore relictũ, fideicommissario uolente stare eius iuramento cogitur iurare uel soluere: nec auditur uolens nunc se tueri ex minus solenni uoluntate. hoc dicit. secundum lec. gloss. Vel sic: Vbi testator est confiscus de sola fide hæredis, cogitur hæres soluere legatum: & negans fideicommissum, cogitur iurare uel soluere. hoc dicit. secundum Mar. Sil. Salic.*

Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

LEX XXXII.

Qvæstionem† ex facto emergentem resecantes, & voluntati mortuorum prospicientes, sancimus, si[f] sine scriptura & præsentia testium fideicommisso derelicto fideicommissarius elegerit hæredis[g] iuramentum, vel forsitan legatarij[h], vel fideicommissarij[i], quoties[k] ab eo relictum est fideicommissum, siue vniuersitatis[l], siue speciale: necesse habere hæredem vel legatarium seu fideicommissarium, prius iureiurãdo de calumnia præstito[m], vel sacramentum subire[n], & omni inquietudine sese relaxare: vel si recusandum existimauerit sacramentum, aut certam partem vel quantitatem manifestare fideicommissario derelictam[o] noluerit: si forsitan maiorem fideicommissarius expectat[p]: omnimodo[q] exactioni fideicommissi subiacere, & eum ad satisfactionem cõpelli: cùm ipse sibi iudex & testis[r] inueniatur, cuius religio & fides à fideicommissario electa est, nullis testibus, nullisq́ue alijs aduentitijs probationibus requisitis. ¶ Sed siue quinq; sint testes, siue minores[s], vel nemo: causam per illius sacramentum vel dandum vel recusandum, suam habere tàm firmitatẽ quã exactionẽ: siue pater sit qui fideicõmissum dederit, siue extraneus: vt æquitatis ratio cõiter in omnes procedat. Cùm enim[t] res per testiũ solẽnitatẽ ostenditur[v]:

Diuisio.

Qvæstionem.] Diuiditur in quatuor partes. Primò ponit statutum 70 suũ. Secũdò rationẽ eius annectit. Tertiò obiectũ tollit. Quartò simile inducit, vel probat à simili. Secũda ibi, Cùm ipse. Tertia ibi cũ enim. Quarta ibi, Cùm & in leges. CASVS. Testamẽtum fecisti, hæredẽ instituisti, ab eo fundũ legati mihi: peto fundum, negat hæres fundũ mihi legatũ: qualiter mihi succurratur, quæritur? Rñ. ꝙ hæres aut iurabit fundũ nõ esse legatum: si nõ iuret, præstabit fundum præstito prius à me iuramento calũniæ ꝙ non animo calumniandi petã. & hoc in prima. Si autẽ nõ negat, sed dicat testamentum minus solẽne, probabo per. vij. testes illud fuisse solenne. nec est mirandũ si tot testes exigãtur, cùm ardua sit causa volũtatis defuncti. & hoc in secunda. Tertiò dicit ad primam partem legis. s. ꝙ si recusauerit subire iu- 80 ramẽtũ, soluet legatũ: nec si vult per testes probare audietur. qualiter enim credet ei super aliena fide, cùm de sua dubitat: cùm & legib⁹ caueat̃, vt lucrũ hæreditatis amittant ij qui deficientiũ volũtatibus obedire detrectãt? Viuia.

f ¶ Si.] id est quamuis.

g ¶ Hæredis.] negantis à principio aliquid esse relictum, secundum Io.

h ¶ Legatarij.] vt rogo hæredem per fideicõmissum vt det fundum Titio.

i ¶ Fideicommissarij.] cui erat legatus & rogatus restituere Titio: puta per fideicommissum.

k ¶ Quoties.] scilicet elegerit sacramentum.

l ¶ Vniuersitatis.] redde singula singulis cautè[c]. nam ab hærede tantùm vel fideicommissario generali potest relinqui generale fideicommissum, sed legata & fideicommissa specialia, à quolibet honorato: vt hîc, & insu. de sing. re. per fideicom. reli. in prin.

c Quod fieri debet quĩ aliter ꝓbationes saluari non possunt secundũ rectitudinẽ sermonis. secũdũ Ang.

m ¶ Præstito.] ab eo qui defert sacramentũ.

n ¶ Subire.] hoc iuramentũ referri nõ pōt[d]: 10 vt hic dicit. Sed ꝗd si dicat se ignorare veritatẽ: quia erat absens tẽpore quo testator legauit? Rñ. tunc debet iurare, ꝙ nihil tale à testatore audiuit: vt inst. de fideic. hære. §. fi. No. ergo hic, ex minus solenni volũtate necesse esse vel dari vel iu- 20 rari. & sic est contra. s̃. e. l. si veritas. & l. ex testamento. Solu hæc corrigit illas secundũ quosdã. Alij dicunt[e], ꝙ hic sine solennitate relinquere voluit testator. ar. s̃. de codicil. l. fi. sed hoc non placet Io. arg. insti. de fideicom. hære. §. fi. vbi idem casus 30 ponitur qui & hîc, & dicit de testatore qui solennem cõdere voluit volũtatẽ. Alij distinxerunt vt Bar. an hæres dicat, non est tibi legatum: quo casu cogitur probare legatarius verũ esse & solenne: vt in contrarijs. an dicat, non potes petere quia mi 40 nus solẽne: quo casu loquitur hæc. l. nec hoc placet: quia sic expediret primo hæredi negare vt ei solennitas probetur, quod esse non debet: vt ff. de tri. l. illud. §. penulti. Item secundũ eum in secundo mẽbro, ex imperfecta voluntate esset ciui- 50 lis & naturalis obligatio si hæres confiteretur, vt aut scilicet soluat: aut iuret nõ solenne. & piuret. prætereà hoc est pessimũ cogitasse hãc. l. vel ꝙ soluat cùm cõfitet̃: vel iuret non relictum, & sic periuret: vt. ff. de in lit. iuran. l. videamus. §. j. Tu dic 60 quarto modo secũdum Ioann. refert ab initio cõfiteatur de relicto ille qui est grauatus: sed in minus solẽni testamẽto. & sic loquuntur contraria: aut diffitetur, & cùm ei est delatum, tunc recurritur ad subtilitatem iuris: & tunc compellitur soluere vel iurare. & sic non admittitur pœni- 70 tentia: vt hîc, & institu. de fideicommis. hæred. in fine. vt sic ex mendacio puniatur: vt &. s̃. de non numera. pecu. authen. contra qui propriam. & in authen. de tri. & se. §. studium. col. iij. licet per delationem sacramenti hoc fiat, & sic fit arg. contra. ff. de iureiurã. l. eum qui in princi.

d Hanc gl. sequuntur Ange. P. & II. licet Sa. & Ful. contra.

Relicta in minus solẽni voluntate, an debeãtur.

† Vide sup hac. l. And. Alci. paradox. lib. j. c. iiij.

e Hæc lectura vna cum vltima Io. est vera & approbatur per Ias.

Tene istam.

o ¶ Derelictum.] vniuersaliter.

p ¶ Expetat.] id est petat.

q ¶ Omnimodo.] etiam si pœnitere velit, & fratri[f] verum.

f Sequitur hãc gl. bar. Pau. & Ias.

r ¶ Testis.] impropriè dicitur iudex & testis: propter hoc. s. quia eius iuramento committitur: vt hîc subijcit, cuius religio est &c. & ff. quarũ re. ac. nõ datur. l. j. in prin & sic non est contra. s̃. de testib. l. omnibus. & s̃. ne quis in 80 sua causa ius. l. j. sic & s̃. mand. l. in re mandata.

s ¶ Minores.] id est pauciores.

t ¶ Cum enim.] dixit quid iuris sit, cũ quid petitur ex imperfecta voluntate. si autem ex perfecta, aliter est. Azo. Vel. s̃. confidit de sacramento hæredis, hîc non.

v ¶ Ostenditur.] i. ostendere vult legatarius, quod est necesse quando legatarius non confidit de sacramento hæredis: vel quando confitetur hæres relictũ ab initio: sed dicit minus solẽne: vnde legatarius si habet necessario

probare,fine dubio per legitimum numerum debet probare,fecundum Io. & H.Sed tu dic fecundum Azo.fcilicet cùm quis teftatur nuncupatiuè,& hęres fatetur relictum:fed non folẽne,tunc &c.Et fic collige hîc,q cùm eft nũcupatiuum redactum in fcripti per tabellionem,non probat illud inftrumentum:fed tantùm per legitimum numerum teftium probatur huiufmodi teftamentum nuncupatiuum:fed cùm eft in fcriptis,probatur & teftibus feptem,& per fcripturã in infinuatã.&pro hoc eft s.de tefta.l.fi.&.l.hac cõfultifsima.§.fi quis. Item duo teftes non probant, ergo nec inftrumentum quod duorũ vicem fufti net:vt.s.de fide inftr.l.in exercẽdis.nifi in cafibus vbi plus fcripturæ credi tur:vt.s.fi mi.fe ma.dixe. 20 l.iij.Item maior eft authoritas feptem teftium, quã vnius inftrumẽti.q tribus ad plus teftibus æquiualet tabellionis inftrumentum:vt.j.qui po. in pig.ha.l.fcripturas. Itẽ materia daretur falsò fabricãdo:vt.ff. quæad.tef. ape.l.j.§.dic.Alij dicũt,vt 30 Io.& H.per illud inftrumentũ poffe probari. & pro eis.s.ar.tut.l.fin. &.j. de dona.l.in donationibus.&.s.de edi.di. hadri. tol.l fi.&.ff.quemad.teft. ape.l.fi.Item tot teftiũ authoritatem videtur conti nere inftrumentũ, quot in eo fuerint: vt patet in 40 teftamẽto cæci:vt.s.qui teft.face.poffunt.l.hac cõ fultifsima.& in inuentario:vt.j.ad le.Fal.aut.fed cũ teftator: nã in inuẽtario.xx.pñt effe legatarij, quorũ oĩum authoritatẽ gerit inftrumentũ. Item fi ea quę fiunt in fcriptis, probantur per fcripturã 50 vel teftes:vt in aut.de fide inftru.§.quia ergo.&.§.fi quis.&.§.fi tamen quis.&.§.fed & fi inftrumenta.col.vj.&.s.de tefti.l.teftiũ.nam & ibi æquiparatur probatio fcripturę quin q; teftibus:ergo econtra quæ fiunt fine fcriptis,probãtur per teftes vel inftrumenta:quia eadem eft eorum authoritas:vt.d.l.in exercendis.Et hæc opinio Io.confuetudine approbatur generali:licet prima.Azo.validiora habeat argumenta:fed videtur foli coniecturæ ftandum,fine hoc numero:vt.ff.de leg.ij. l.cùm proponebatur.fed ibi eft coniectura probatio feptem teftium.Item eft hîc arg.pro nobis in eo quod no.s.de fe.tab.l.ij.

a Hæc quęftio non eget difputatione:quia eft fine vtilitate,eo q opinio Ioã. de cõfuetudine feruatur:& eft verior de iure, vt etiam tenuit gl.in.l. ij. & ibi. B. ff. quem ad teft. ope. ta.

Inftrumẽtorum & teftium eadẽ eft authoritas.

tunc & numerus[a] teftiũ,& nimia fubtilitas requirenda eft. ¶ Lex etenim,ne quid falfitatis incurrat per duos fortè teftes compofitũ[b] teftamentum, maiorem numerum teftiũ expoftulat:vt per ampliores homines perfectifsima veritas reueletur. ¶ Cùm autem[c] is qui aliquid ex voluntate defuncti lucratur(& maximè ipfe hæres,cui fumma authoritas totius caufæ commiffa eft)dicere compellitur veritatem per facramenti religionem: qualis locus teftibus relinquatur, vel quemadmodum ad extraneam fidem decurratur, propria & indubitata fide relicta? cùm & in leges[d] refpeximus quæ iuftis[e] difpofitionibus teftatorũ omnimodo hæredes obedire compellunt:& hic ftrictius caufam exigunt,vt etiam amittere lucrum[f] hæreditatis fanciant eos, qui teftatoribus fuis minimè paruerint.

In authen. de hæredi. & fal. §. fi quis autem non implens. colla. j. confti.j.

¶ Hæres poft iuffum iudicis intra annum non exequens iuftum teftatoris iudicium, priuatur omni lucro hæreditario perfonis hic enumeratis applicando.hoc dicit.Sali.

Hoc amplius[g], qui defuncti iudicium lege non repræfentatum[h] monitus[i] à iudice intra annum[k] non implet: excluditur eo quod præter debitum naturale[l] perceperit ex eodem iudicio.Hoc autẽ cum onere fuo(dan da fuper hoc cautione[m])defertur primò fubftitutis[n], mox ordine feruato cohæredibus adeuntibus, vel generali fideicommiffario, vel legatario foli, vel ex pluribus in parte potiori[o], vel fpeciali fideicommiffario,vel legatario maioris emolumenti,vel omnibus[p], vel volentibus[q],vel libertate in teftamento donatis, prout quifque eorum prior nominatus[r] eft: exhæredatis ne hic quidem refpectis[s]: poftremò defertur extraneo[t] vel fifco.

TITVLVS XLIII.

Communia de legatis, & fideicommifsis: & de in rem mifsione tollenda.

¶ Pro re teftatoris legata & ad grauatum perueniẽta competunt tres actiones, fcilicet actio perfonalis ex teftamento: rei uendicatio: & hypothecaria:uarietate legandi fublata. Salicetus.

& fecunda applicatio fit fecundũ ordinem fcripturæ:vt qui primò nominatus eft,vocatur:fi ille non fit,vocantur ferui:fi illi nolunt,vocantur extranei: fi nolunt extranei,vocatur fifcus,filij autem iufte exhæredati non vocantur.

g ¶ Hoc amplius.] q.d.dixi qualiter puniat.l.codicis:nunc dico hoc amplius q qui iudicium &c.

h ¶ Repræfentatũ.] alias non repræfentatum &c.& alias fine nõ.& primam legẽ: quia fecus fi 10 eiffet repræfentatũ per legem,hoc eft quod defunctus voluit fieri, hoc lex implet vt in libertate dãda, quã fenatufcõfultum repræfentat vt nec impo natur pœna ceffanti: vt ff.de fideicõ.li.l.cũ vero. §.pe.&.§.antepen.&.l.fi cum.§.fi quis ferũ.&.s. 20 fi man.ita fue.ali.l.final. Alia litera[c] planius legitur.& dic repræfentatũ. i.lege vallatum vel munitum: vt aperte dicitur in corpore.§.his igitur à nobis.

i ¶ Monitus.] bis vel ter[d]:vt in aut.de eccle.titu.§.fi autem qui hoc fa- 30 cere.colla.ix.

k ¶ Intra annũ.] poft admonitionẽ iudicis cõputãdum,vt in corpore §.fi quis autem.fed in nouella: dicitur à tempore quo pronunciatum eft legatum effe præftandum.

l ¶ Naturale.] naturale ergo debitum propterea 40 q defuncto non obedit[e], nõ amittit:alia amittit,q hoc quafi debitũ:alia vt lucra cẽfentur:nec eorum par ratio eft:vt.s. de codicil.l.fi.§.fi.& de cur. fur.l.fi.in prin. An idẽ fi legi hæres defuncti nõ obedit,nõ faciẽdo inuẽtariũ:vt ideo amittat hanc 50 Falcidiã debitã iure naturæ.In Falcidia debita iure inftitutionis certum eft amitti:vt.j.ad le.falci.autehen.fed cùm teftator.fed fecus puto in hac iure naturæ per authen.iftam.

c Vtraque placet Bar. Pau & Ia.

d Hoc verũ in fcilicet ad pias caufas,qui do hæredẽ fuit.negligens per cõtractũ:alias fufficeret vnica monitio.Bar.Sa. & Ia.

e Sequitur hic.gl.Bar. B. Ang.P. & Iaf.

m ¶ Cautione.] de complendo ea quæ rectè difpofuerunt teftatores: vt in corpore.§.fi quis autem non implens.colla.j.

n ¶ Subftitutis.] non ergo expirat fubftitutio vulgaris ab adita hæreditate.& fic eft contra.s.de impu.& alijs fub.l.poft aditã.Solu.[f] hæc corrigit fecũdum quofdã.Tu dic,[g] q hoc admittitur nõ ex vi fubftitutionis,fed ex beneficio legis.nã & legatarij & extranei admittunt,quos cõftat nõ fuiffe fubftituto.. Porro fi hæreditas nõ fuiffet adita,non haberet extraneus[h] nifi admitte- 60 retur caufa libertatũ cõferuandarum.vnde fi nullę libertates effent relictę, nullo modo admitteretur:vt inftit.de eo cui lib.caufa bo. addic.§.j.

o ¶ Potiori.] fic.j.de do.l.fancimus.§.fin autem in huiufmodi cafibus.

p ¶ Omnibus.] cùm omnes velint.

q ¶ Volentibus.] cùm quidam volunt,quidam non.

r ¶ Nominatus.] femper inhærente onere prædictæ cautionis:vt in corpore.§.fi verò nullus eorũ.& no.hic de ordine feruando:vt.ff.de fideicom.lib. l.generaliter.§.fi quis alienum.& de hære.inftitu.qui foluendo.ij. Sed contra ff.de folu.l.in his.§.fin.&.l.fequẽ.& inftit.de leg.§.ante ADDITIO. Dic quòd ibi voluntas erat certa,hic verò dubia.Bart.

70 s ¶ Refpectis.] nã nullo modo admittũtur,fi iuftè exhęredati funt:vt in corpore.§.exhæredatos.Sed quare nõ vocat exhæredatus inter noĩatos ex teftamẽto,cũ ipfe noĩatus eft? Rñ.ad malũ fuit,nõ lucrũ aliquod vel bonũ nominatus.Item nũquid admittitur inter eos,qui veniũt ab inteftato, cũ ipfe de illis fit & quidem primus:vt.ff.de fuis & legiti.hære.l.filius? Rñ. non nifi per querelã:vt.s.de inof.teft.l.fi hęredũ.&.l.filiã .& eft ratio:quia videtur adhuc teftamentũ valere,cùm lex faciat eos hæredes loco repulfi:vt in corpore.§.in omnibus.& hæres hæredis &c.vt.s.de hæredi.infti.l.fi.Et quod dicitur agnatum proximũ filiũ effe ad fuccedendum:verum eft,nõ facto teftamento.Nec facto,fed non adita hæreditate:vt.ff.de contra tab.l.filium.§. fed cum exhæ- 80 redatio.Item nunquid inter extraneos admittetur vel ante,vel poft fifcum? Rñ.quidam,non:propter prædictas rationes:fed poteft[i] dici contrà: vt quafi quilibet admittatur:vt.ff.de adop.l.fi pater.§.j.§ qui duos.

t ¶ Extraneo.] & primo ipfe quàm fifcus:vt innuitur in corpore.& arg. j. de cadu.tol.§.fi.Itẽ extraneũ intelligo quẽlibet,cui nihil in teftamento eft relictum:fiue de venientibus ab inteftato fit:fiue prorfus extraneus.

f Reprobatur fecũdũ fcriben. g Idẽ Bar. h Iſta eſt not.gl.ſecũdũ An.hic.

i Reprobatur fecũdũ Bart.B.S.& Iaf.

a ¶ Tunc & numerus teftium.] quod eft quãdo legatarius non con- 60 fidit de facramẽto hæredis:vel quãdo hæres confitetur ab initio relictũ,dif fitetur,tamen in folenni voluntate:vnde legatarius habet neceffe probare.

b ¶ Compofitum.] fcilicet teftamentum.

c ¶ Cum autem.] nunc redit ad primum cafum.Azo.

d ¶ Et in leges.] bene dico recufato facramento,legatũ foluendum. Azo.

e ¶ Iuftis.] non iniuftis:vt.s.de ijs qui.vt indi.l.non oportet.

f ¶ Lucrum.] fi tamen teftatores hoc dixerunt non aliter.& fic non eft cõtrã.s.de inoffi.teft.l.fi quis in fuo.in prin.quæ eft cõtrã.Vel hîc loquitur in extraneo hærede qui plus punitur non parẽs.quod patet:quia dicit lucrũ:vt.s. de codicil.l.fi.ibi,in fuo.hoc non placet:quia &.s.dixit,fiue pater fit &c. Vel 70 hîc nullo modo[b] voluit parere:ibi voluit:licet tarde. Vel hîc fciebat effe relictum,ibi dubitabat.Vel hîc relictum erat venerabili loco,ibi priuatæ perfonæ.Vel hîc dicit,q hic amittit lucrum:fed non dicit totum.Vel lex ifta refertur ad eas leges quæ non imponunt certam pœnam.arg.ff.de verbo.obl.l.do li.Vel loquitur fecundum antiquas leges.q.d.fic erat olim:non autem dicit, quòd fic,fit hodie,imo non eft ita hodie per legem illam. fed per aut. hodie idem.& ideo fequitur authenti.hoc amplius &c. quæ eft de hære. & fal. §.fi quis autem nom implens.col.j.

b Vera folutio eft, q ibi loquitur in cafu pœnali quãdo hęres negat dare filio legitimam à patre fibi relictam.Bar. Ang.& Iaf.

Hoc amplius.] CASVS. Hæc aut.ampliat.l.C.Nam in.l.codicis dicebatur,fi hæres non obtemperat voluntati defuncti,lucrum hę- 80 reditatis perdit.Hæc aut.dicit fi hęres non impleti iudicium defuncti, fi eft monitus à iudice,& intra annũ non impleuit:quartã debitam iure naturę nõ perdit:fed perdit totum aliud lucrum hæreditatis,& tranfibit cum fuo onere ad aliã perfonam:dum tamẽ preftet ifta perfona cautione de volũtate defuncti adimplẽda.Sed quæ funt perfonę in quas tranfeat? Certè primo loco applicatur fubftituto.Secundo loco cohæredibus coniunctis.Tertio fideicommiffario vniuerfali:vel fideicommiffario fingulari maioris rei . fed fi non funt iftæ perfonæ, & fiunt plures legatarij æquales:applicatur omnibus fi volunt,

¶ COMMVNIA DE LEGATIS &c. ¶ Poftquàm feparata iura

Continuatio.

iura dixit legatorum & fideicommiſſorum:nunc[a] coniungit:vt inſti. de leg. §.ſed ne in primis.

a Cōtinuationem hāc ſequit bar. Diuiſio.

CVm ij.] Diuiditur in ſex partes.Primò exordium, recitando ius antiquum.Secundò inferendo ponit ſtatutum ſuum. Tertiò probat illud per rationes.Quartò ampliat.Quintò tollit obiectū Sextò limitat quod de actione hypothecaria dixerat.Secūda ibi, Rectius igitur.Tertia ibi Cùm enim hoc. Quarta ibi,Et hæc diſpoſuimus. Quinta ibi,Cùm eni nō aliter.Sexta ibi,In omnibus autem,Salice. CASVS. Olim erant certi modi relinquēdi legata,vel fideicō.ſcilicet per vendicationem, per ſinēdi modum,damnationē. præceptionem:vt inſtit. de leg.in princ.et quolibet iſtorum modorū dabatur legatario ſpecialis via ad conſequendū qđ erat ſibi legatum.Primò caſu habebat actionē in rem.Secundo, exceptionem. alijs duobus habebat tantùm actionē perſonalem ex teſtamento. Item nec dabatur rei vēdi.niſi prius eſſet miſſus legatarius per iudicē in poſſ.rei ſibi legatæ, quā diuerſitatem tollit Imperator:ſtatuēs vt qualitercunque aliquid legetur, dentur legatario actiōes: ſcilicet actio in rem,et in perſonam. hypothecaria in alijs rebus defuncti.et qđ tacita hypothe. dari debet probat tribus rationibus.Vna eſt,vt ſicut teſtator expreſsè poterat aliam pro re legata obligare dicendo ſic, lego tibi prædium Sempronianū:& pro eo ſit tibi obligatum prædium Seianum.ita tacitè à lege præſumitur obligatum: ſi hoc teſtator non expreſſerit.Item alia ratione:quia legibus nouis tacita poteſt contrahi hypotheca.Item vt ſeruetur teſtatoris volūtas. et hoc in prima.Hæc vera ſunt,nō ſolū ſi ab hærede legatum fuerit relictum dandum:ſed etiā ſi à legatario:vt ſi teſtator legauit mihi centum,& rogauit vt quinquaginta reſtituerem Titio:habebit actionem in re:perſonalem ex teſtamento:& hypothecariā in meis quinquaginta,pro ſuis.& hoc in ſecunda. Pro menſura autem eius, qđ legatum eſt,in hæredem aut legatarium datur hypothecaria:nec in rebus proprijs hæredis vel legatarijs:ſed in ijs.quæ à teſtatore relicta ſunt,conſtat hypo.& hoc in tertia & vltima parte. Viuianus.

Imp.Iuſtinianus A.Demoſthæni præfec.prę̨to.

LEX I.

CVm ij[a] ,qui legatis vel fideicommiſsis honorati ſunt,perſonalem actionem plerunque[b] habere noſcantur: quis vel vendicationis[c], vel ſinendi[d] modi,aliorumq; generum[e] legatorum ſubtilitatem prono animo admittat, quàm poſteritas[f] optimis rationibus vſa, nec facilè[g] ſuſcepit, nec inextricabiles circuitus laudauit[h]? quis in rem miſsionis[i] ſcrupuloſis vtatur ambagibus? ¶ Rectius igitur eſſe cenſemus in rem quidem miſsionem penitus aboleri: omnibus verò[k] tam legatarijs quàm fideicōmiſſarijs vnam naturam imponere[l]:& non ſolùm perſonalem[m] actionem præſtare,ſed & in rem: quatenus eis liceat eaſdem res,ſiue per quodcunque genus legati, ſiue per fideicommiſſum fuerint derelictę,vendicare in rem actione inſtituenda: & inſuper vtilem Seruianam,id eſt hypothecariam ſuper ijs,[n] quæ fuerint derelicta, in res mortui prę̨ſtare.Cùm enī[o] iam hoc iure noſtro increbuit,licere teſtatori hypothecam rerum ſuarum in teſtamento quibus voluerit dare,& iterum nouellæ cōſtitutiones in multis[p] caſibus & tacitas hypothecas introduxerūt: non ab re eſt,etiam nos in præſenti caſu hypothecariam donare actionem,quæ etiam nullo verbo præcedente[q] poſsit ab ipſa lege induci. ¶ Si enim teſtator ideo legata vel fideicommiſſa dereliquit, vt omnimodo perſonæ ab eo honoratæ ea percipiant: apparet ex eius voluntate etiam præfatas actiones contra res teſtatoris eſſe inſtituendas, vt omnibus modis voluntati eius ſatiſfiat: & præcipuè cū talia ſunt legata vel fideicommiſſa,quæ pijs actibus ſunt deputata. ¶ Et hæc diſponimus non tantùm ſi ab hærede fuerit legatum derelictum vel fideicommiſſum: ſed & ſi à legatario vel fideicommiſſario, vel alia perſona, quam grauare fideicommiſſo poſſumus,fideicommiſſum cuidam relinquatur.Cùm enim non aliter valeat, niſi aliquid lucri[r] afferat ei, à quo derelictum eſt: nihil eſt graue, etiam aduerſus eum non tantùm perſonalem,ſed etiam in rem & hypothecariam extendere actionē in rebus,quas à teſtatore cōſecut⁹ eſt. ¶. In omnibus[s] autē hmōi caſibus in tantū & hypothecaria vnūquēque[t] cōueniri volumus,in quantū perſonalis actio aduerſus eum cōpetit: & hypothecā eſſe non ipſius hęredis[v] vel alterius perſonę quę grauata eſt fideicommiſſo,rerum:ſed

Legata olī fiebant tripliciter.

a ¶ Cùm ij.] quid differt prima à ſecunda lege? Reſpon.in prima innuit quatuor genera legatorum.in ſecunda legata & fideicommiſſa.

b Sequunē eam bar. b. Sali. & Iaſ.

b ¶ Plerunque.] quandoque enim non habent.puta quia deficit teſtamentum ſolennitate iuris.vel quia non eſt capax:vel quia legatarius poſsidet rē ſibi legatam.Et nota[b]) qđ poteſt colligi ex ijs.quæ hìc dicuntur et inſtit.de leg.§.ij.)cùm olim legabatur per vendicationē, habebat legatarius actionē in rē:cū per ſinendi modū habebat exceptionē,ſi poſsidebat:cū verò per dānationē vel p̄ceptionē.habebat tātū perſonales quæ dicunt̄ ex teſtamēto: licet forſan non ſit teſtamentū,ſed relictum nutu ſolo:vt.ff.de lega.iij.l.nutu.

c ¶ Vendicationis.] i.legati relicti per vendicationem:vt quia teſtator dixit:Titius vendicet talem fundum.

d ¶ Sinendi modo.] id eſt legati relicti per ſinendi modum:dicendo,hæres meus ſinat talem habere rem talem.

e ¶ Aliorumque generum.] puta per præceptionem,vel damnationē: vt inſtitu.de lega.§ ij.

f ¶ Poſteritas.] i.noua hominum conſuetudo.

g ¶ Facilè.] non patienter ſuſcepit:quia non erat ei facile tale genus loquendi.ſic.ff.de proba.l.ſi quis hominem liberum.

h ¶ Laudauit.] ſic.ff.de condi.inde.l.dominus.&.ff.vſufruc. quemadmodum ca.l.ſi vſusfructus mihi legatus.ij.reſpon.

i ¶ Miſsionis.] olim non poterat agi rei vendicatione niſi mitteretur in poſſeſsionem legatarius.

k ¶ Omnibus verò.] i.omnibus legatis & fideicommiſsis.ponit[c] enim genera ſingulorum, & non ſingula generum. & ſic non eſt contra. inſti de obli.quæ ex quaſi contra.§.fin.Item quòd aſsimilat legata & fideicommiſſa,dic,ſcilicet ſpeciali.nam generalia differunt,cū hìc ſtatim mortuo teſtatore tranſeat dominium:vt.ff.de fur.l.Titio.vel ſaltem adita hæreditate:vt. ff. de lega.j.l.ſi tibi homo. §.cū ſeruus.in illis, ſcilicet generalibus,demum facta reſtitutione tranſit dominiū:vt.ff.ad Treb. l.facta in princi.&l.ſi ei⁹ §. ſi quis item ex primis non detrahitur Falcidia: ex alijs ſic: vt dicemus ſtatim: ſed & generale poteſt relinqui in forma ſpeciali,& ſeruabitur qđ in ſpeciali:vt.ff.ad Treb. l.mulier.j.§.fi.

c Sequunē cōiter doc.

l ¶ Imponere.] quantum ad actiones competentes pro eis.

m ¶ Perſonalem.] ſiue teſtatoris erat res legata,ſiue aliena:ſed in rem datur cū erat teſtatoris: vt inſti.eo.§.noſtra autē,

n ¶ Super ijs.] id eſt p securitate eorū quæ relicta ſunt.Sed in caſu,ſcilicet cùm liberatio eſt relicta,non eſt neceſſaria[d] hypotheca vel alia cautio,cùm habeat exceptionem:vt.ff.vt in poſſ. leg. l.j. §.ſi debitori.ſed & actionem ex teſtamento habet,vt liberetur: vt. ff. de lib.lega.l.iij.§. nūc & l.quod mihi.

d Sequunē eam bar.b. Pau. & Ia.

o ¶ Cum enim.] tres rationes ponit quare hypothecaria eſt danda.

p ¶ In multis.] vt in dote:vt.ſ.de rei vxo.act. l.vnica.§. j. & in tutelis: vt.ſ.de admi. tuto. l. pro officio.& in alijs caſibus quos habes.j. in quibus cau.pig.ta. contra. per totum.Et not.hìc[e] quòd p re teſtatoris datur rei vendicatio perſonalis:vt ff.de lega. ij.l.cū filius.§. varijs.& de lega.j. huiuſ modi.§.fi.& pro eadem re non datur hypothecaria[f] contra aliquem,ſed pro alij rebus defuncti: vt hìc. In caſibus tamen fortè vtraq; datur:vt.ſ.de iur.do.l.in rebus.&.j.ad Trebel.auth.cōtra cū rogatus.hoc tamen ita,ſi alij non ſunt legitimè legatæ aliæ res defuncti ſimiliter ne quod vni datur,alteri denegetur. aliæ autē res quondā teſtatoris poſſunt eſſe penes legatariū: vt ſi alicui teſtator legauit plura prædia:& ab eo reliquit centum.

e Sequunē doc & plenius bart.b. ſ.de ſacroſanct. eccl.

f Gl.ſequūtur bart.b. Ang,P.S.& Ia. quia ſi alterię eſſent legatę,non eſſent hypothecatę: quando ſupererāt aliæ res defuncti alias ſecus.Pau.

q ¶ Præcedente.] id eſt ſi nihil dixiſſet teſtator.Azo.

r ¶ Aliquid lucri.] pecuniarij[g]:vt &.ſ.de fideicōmiſ.ab eo.&.ff. de leg. j.l.planè.ij.§.fi.&.l.ſeq.Et ex hoc collig.B.it.legatarium ſingularem detrahere Falcidiā.& p eo.ff.ad leg.fal.l.pœnales.§.fi.Sed certè hìc affert lucrū:ſed illud reddi.ſic &.ff.ſol.ma.l.ſicū dotē.§.ſi pater filia.Vel dic nō aliter valeat ſcilicet hypothecaria:niſi &c.nā non datur cōtra legatariū, niſi aliqd lucri à teſtatore habuerit p̄ter rē legatā:vt & in fi.hui⁹ legis.Itē qđ dicit.d.l.pœnales iō detrahit,qa et hæres detraxerat ei:& fit ſic et pſona hr̄edis,nō ſua detrahit:ſcilicet id qđ hęres detraxerat.Io.verò dicit nō vti[h]:& p eo ē.ff. ad le.fal.l.lex falcidia ſi interueniat.§.nūquā.& ad Tre.ſi patroni.§ q fideic.&. l. mulier.j.§.fi.&.l.nā qđ.§.fi.&.l.j.§.ſi ijs,q quadrīgēta. l.luci⁹.§.hæres.&.l. facta.§.ſi cū ſuſpecta& de an.leg.l.liber.§.à liberto.& de vul.ſub.l.cohr̄edi.§. cū filiæ.& de lega.ij.l.imperator.Generalis autē fideicōmiſſari⁹ rogat⁹ ſecūdo reſtituere,nō retinet niſi in caſibus:vt dices.j.ad Treb.l.penul.§.fi.

g Ideo ille ad quē peruenit ius patronat⁹, nō poteſt grauari.bar.

h Ex perſona ſua ſed ex perſona hæredis ſibi detrahētis. bar.b Ang, ge.& Ia.

s ¶ In omnibus.] nota legatariū agere hypothecaria cōtra hæredes legātis pro rata,nō inſolidū:quod eſt ſpeciale:vt no.j.de debi.ciui.l.fi.lib.xj.regulariter contra.j.ſi vnus ex plu.hære.l.ij.

t ¶ Vnūquēque.] q.d. ſunt legata. x.pro. x.erūt omnia bona obligata: vt his. x. ſolutis omnia bona liberentur.

v ¶ Ipſius hæredis.] niſi poſt ſex menſes,vt.j.vt in poſſeſsione lega.l. certa.Azo. ADDITIO. Tu dicas ſecūdū Bart.hìc,quòd ibi hinc ad mille annos bona hæredis non erunt obligata obligatione tacita pro legatis: quæ inducitur per hanc legem. ſed bene fatetur ipſe Barto. quòd poſt ſex menſes poteſt in rebus hæredis fieri miſsio: & ſic obligatæ erunt

Q

pignore prætorio.vt ibi.

a ¶ Earum.] ſcilicet omnium vſque ad eam quãtitatem, qua competit perſonalis: vt.ſ.proxi.

OMne verbum.] Primo dictum. Secundo illatio. Tertio ratio. Secunda ibi, Sit igitur. Tertia ibi, Et nemo moriens. Sali. CASVS. Teſtamẽtum feciſti in quo hęredem inſtituiſti, Titio.x. legaſti: quibus verbis ea legaſti, an ſit differentia, quæritur? Reſpon. quòd non: ſiue verbis precatiuis, ſiue per verbum mãdo, ſiue præcipio. Itẽ natura legatorum & fideicõ. coęquetur: nec ſit inter ea differentia ſicut olim erat: ſed vt non contrariũ in legatis et fideicõ. reperiatur. reducantur legata ad fideicõ. & duplex actio detur legatario ad conſequendam rem ſibi legatam, vel per fideicommiſ. relictam actio videlicet ex teſtamẽto hypothecaria, & in rẽ. Si autem teſtator legati fecerit mentionem, non fideicõ. tunc idem intelligatur legatum & fideicõ quia rebus, non verbis legem imponimus. Viuianus.

Diuiſio.

tantúm earum [a], quæ à teſtatore ad eum peruenerint. D.xv. Calẽd. Octobr. Chalcedone, Decio V.C. Conſ.

¶ *Exæquata ſunt legata & fideicommiſſa, uerborum uarietate reiecta. h.d. Sali.*

Idem A. Iuliano præ. præ.

LEX II.

OMne verbum ſignificans teſtatoris legitimũ ſenſum, legare vel fideicommittere volentis, vtile atque validum eſt, ſiue directis [b] verbis, quale eſt, iubeo, fortè: ſiue precarijs vtatur teſtator, quale eſt rogo, volo, mãdo, fideicõmitto: ſiue iuramẽtum [c] interpoſuerit: cùm & hoc nobis audiẽtibus vẽtilatum eſt teſtatore quidem dicente [d] ἐνόρκῶ † partibus autem hmõi verbum hucatque illuc lacerantibus. ¶ Sit igitur (ſecũdũ qđ dixim⁹) ex omni parte verborũ nõ inefficax volũtas ſecũdũ verba legãtis vel fideicõmittẽtis: & omnia quæ naturaliter inſunt legatis [e], & fideicõmiſsis inhærere intelligantur: & contra quicquid fideicõmittiť, hoc intelligatur eſſe legatum: & ſi quid tale eſt, ꝙ non habet naturam legatorum [f], hoc ei ex fideicõmiſsis accõmodetur: & ſit omnibus perfectus euentus, & ex omnibus naſcãtur in rem actiones [g], ex omnibus hypothecarię: ex omnibus perſonales [h]. Vbi aũt aliquid contrariũ in legatis & fideicommiſsis eueniet [i], hoc fideicommiſſo [k] quaſi humaniori aggregetur, & ſecũdũ eius dirimatur naturam. ¶ Et nemo moriens putet * legitimam volũtatem reprobari, ſed noſtro ſemper vtetur adiutorio. & quemadmodum viuentibus prouidimus, ita & morientibus proſpiciatur [l]. & ſi ſpecialiter legati tantùm faciat teſtator mentionem, hoc & legatum & fideicommiſſum intelligatur: & ſi fidei hæredis vel legatarij aliquid committatur, hoc & legatum [m] eſſe videatur. Nos enim nõ verbis, ſed ipſis rebus [n] leges imponimus †. Dat. x. Cal. Mart. Conſtantinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis VV.CC.

† Aliàs, ἐξορκιζῶ σε

Vide in hũc Incũ And. Alci lib. di. ſpũ. iiij. ca. xij.

b ¶ Directis verbis.] tũc dicuntur directa, quãdo verba ſunt præceptiua: non directa, quando deprecatiua: vt hîc. Vel directa, quãdo dirigit ſermonem ad hæredẽ. Nõ directa quando ad honoratum, vt. ff. de lega. ij. l. miles. in fin. j. reſpon. & l. cùm pater. §. donationis. vel directa, cùm directã libertatem relinquit ſeruo: non directa, quando per fideicom. vt inſtit. de ſing. re per fideicom. re. §. libertas.

Verba dirécta & indirecta quæ dicuntur.

c ¶ Iuramentum.] puta lego tibi.x. ſi iuraueris non aſcẽdere capitolium. quod iuramentum hodie ſublatum eſt: vt. ff. de condi. inſti. l. quæ ſub conditione. niſi in duobus caſibus: vt. ff. de manu. teſta. l. ſi quis libertatem. & de condi. & demon. l. municipibus. & dic. vt ibi not. Vel pone quòd rogauit hęredem vt iuret ſe daturum: vt. ff. de lega. ij. l. cùm pater. §. filius etiam tertio, vt cùm teſtator dixit, ſcilicet vt legatum ſoluatur: iurauerit, ſiue non.

d ¶ Dicente.] voluntatem ſuam cum iuramento.

e ¶ Legatis.] vt quia ab inuitis exiguntur: ſed fideicommiſſum olim pendebat ex fide hæredum, vt cogi non poſſent niſi per pudorem: vt. inſt. de fideicõmiſ. hære. in prin.

f ¶ Legatorum.] vt quia ab inteſtato relinqui non poterant: vt inſtiť. de fideicom. hęr. §. præterea. Item nec poſt mortem hæredis vel legatarij, ſed fideicommiſſarij ſic: vt inſtit. de leg. §. poſt mortem. Item non poterat legari à legatario, ſed fideicommitti ſic: vt inſtiť. de ſingu. re per fidei. in princip. Erat & alia differentia, quàm habes infrà de cadu. tol. §. vbi autem.

g ¶ Actiones.] ſic ergo ſi à legatario legauerit aliam rem puta illius propriam, non eam, quam ei legauit: competit illi alij legatario in re illa propria legatarij primi [a] rei vendicatio. & hoc ſatis videtur expreſſum ſuprà lege prima. §. & hæc. Sed quid ſi rogauit hæredem vel legatarium manumittere ſeruum: puta reliquit ſeruo ſuo fideicommiſſariam libertatem. nunquid poterit vt liber vendicare libertatem ſtatim antequam manumittatur? Reſpond. non videtur [b], ſed ſecus in directa, vt. ff de fideicommiſ. liber lege generaliter. §. fina. & lege cùm verò. §. fina. & de manumiſſ. teſta. lege teſtamento liber. Item dic idem in quolibet fideicommiſſo. quòd in fideicommiſſaria libertate, cùm à legatario relinquitur, nam prius ſit legatarij primi: & tunc non tranſit ſtatim in ſecundum. ſed in primum immediatè tranſit: vt. ff. de furt. l. à Titio. & de lega. ij. l. imperator. & eſt ratio: quia & ſi non huius rei, aliarum tamen ſi dominus. ſed legatarius primus, niſi huius rei fiat: non ſit alterius. & ideo non ſtatim recta via in fideicommiſſum tranſit [c]. & ad hoc ſuprà eod. lege prima. §. & hæc diſpoſuimus. poteſt ergo dici correctum, quod eſt. ff. de fideicommiſ. lib. lege cùm verò. §. apparet. vbi traditur matri, & non ſit ſtatim liber. Item quòd hîc dicit, ad genera, non ad ſingula refertur. nam ex legato quantitatis non oritur in rem actio. Item ex legato liberationis non oritur hypothecaria vt. ff. vt in poſ. leg. l. j. §. ſi debitori.

a Nihil eſt Bar. Bal. P. Sali. & Ia.

b Idẽ prædic. ſcriben.

c Idẽ Pau.

h ¶ Perſonales.] puta ex teſtamento, & hoc ſi relicta ſunt in teſtamento. nã ſi ab inteſtato: tunc perſecutione, id eſt officio iudicis: vt. ff. de act. & obliga. l. actio in rem. ſecundum quoſdam. nam nil valent codicilli, niſi teſtamentum ſit cum eis ex quo adeatur hæreditas: vt. ff. de, iure codicil. l. ſi quis cum teſtamentum nullum. §. fi. ſed certè & tunc dabo actionem ex teſtamento [d]: quia codicilli ſunt teſtamentum. in larga ſignificatione, ſcilicet teſtatio mentis: vt inſtitutio. de teſta. in princ. & ff. de codicil. l. conficiuntur. & l. ab inteſtato. vbi dicuntur quòd non facto teſtamento, codicilli tenent vim teſtamenti: aliàs ſi eſt factum ius ſequuntur eius: vt. ff. de iure codicil. l. ſi quis cum. in prin. et l. ab inteſtato. Vel dicam [e] dari conditionem ex lege: quia per Imperatores iura codicillorũ prius inuenta ſunt: vt inſtitut. de codicillis. in prin.

d Directã quãdo ſunt confirmati per teſtamẽtũ. aliàs datur vtilis. P. & gl. ſequitur. B. B. Ange. & Ia.

e Et male quia ſubeſt materia arguẽdi. bal.

* Suam.

i ¶ Eueniet.] vt in exẽplis, quæ habuimus. ſ. ea l. in gl. quæ incipit, vt ꝗa ab inteſtato.

k ¶ Hoc fideicõmiſſo.] hoc ius contrarium eſt ſtatutum in fideicommiſsis.

l ¶ Proſpiciatur.] ſcilicet vt eorum voluntas ſeruetur: vt arg. in authenti. de hære. & Fal. §. hæc enim verba &. §. fi. col. j.

m ¶ Et legatum.] ſed nonne in veteri iure erant exęquata: vt. ff. de lega. j. l. j? Reſ. ſic, ſententia ſeu effectu. ſed hodie etiam natura ſublata eſt in rem miſsione: vt. ſ. l. proxi. Vel reſpicit ad nouum ius.

n ¶ Sed ipſis rebus.] id eſt ſenſum non verba ſpectamus. ſic. j. de dedi. lib. tol. l. j. & ff. de adimẽ. lega. l. iij. §. conditio. & j. quæ res pig. poſ. l. fi. & ſ. de libe. præte. l. iij.

† Concor. c. fin. extrà de of. dele. cum gl. j. & ca. cõmiſſa. §. porrò. cũ gl. ſup ver. faciendum. de elect. li. vj.

f Imò dic, ꝙ ibi natura fideicommiſſorũ tribuitur legatis, hîc verò natura legatorũ tribuitur fideicõmiſsis. P. licet Bart. dicat aliter.

¶ *Vbi plures quibus optio eſt relicta, diſcordant in eligendo: ſorte dirimitur. h. d. uſque ad §. ſed & ſi quis. Bal.*

Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

LEX III.

SI duobus vel tribus hominibus, vel pluribus fortè optio [o]

SI duobus.] Primo ponitur dubitationem antiquorum. Secundò eius ſtatutum & deciſionem. Tertio deciſionem circa æſtimationem declarat. Secũdo ibi, Sancimus. Tertia ibi, Seruis. h.d. Bal. CASVS. Si teſtamentum feciſti, hæredem inſtituiſti, & Seio & Titio & Caio optionẽ ſeruorum legaſti, & in electione diſcordent: vel optionem legaſti vni, & antequàm eligeret vita functus ſit tribus hæredibus relictis, ad quos optionem tranſmittit, & diſcordent: quid iuris ſit, quæritur? Reſpon. quòd ſors fiet inter eos: & quem ſors prætulerit, ille eliget: alijs ęſtimationem partiũ ipſos cõtingentium pręſtabit. & facienda eſt æſtimatio ſecũdũ ꝙ in litera dicit vſque ad. §. ſed & ſi quis. vbi dicit ꝙ ſi alicui optionem legaſti, non vt legatarius eliget, ſed alius. ſi ipſe elegit, ſtabit legatarius electioni: ſi non, vel quia noluit, vel quia non potuit, vel deceſsit, eliget legatarius: ſed non meliorem, ſed mediocrem. & hoc in ſecunda. Si autem ſub certo die puta ex die Paſchę vel purè aliquid mihi legaſti: an hæres rem legatã alienare vel obligare poſſit, quęritur? Reſpõ. quòd non: cùm non ſit ſua, ſed mei legatarij. nec ſeruũ legatum manumittere debet. & hoc in tertia. Si autem ſub conditione ſi nauis ex Aſia venerit. vel ſub incerto die: puta quando erit Antichriſtus, aliquid mihi legaſti. An autem pendente conditione ſiue generalis ſiue ſpecialis eſt per ſubſtantionem: ſiue per reſtitutionem relictum poſsit hęres alienare vel alij obligare, quęritur? Reſpon. quòd non: ne nomine euictionis teneatur, ſi alienauerit, & poſteà conditio extiterit, fuiſſet nulla retro venditio ſcilicet à tempore celebrati contractus: ita vt nec contra legatarium vel fideicom. nulla currat præſcriptio vel vſura, ſiue fuerit legatum relictũ purè & ſub certo die: ſiue ſub conditione, & die incerto: & mihi legatario à quocunque poſsidente, rem mihi legatam vendicandi dabitur facultas, à poſsidente nulla exceptione apponenda. & hoc in quarta. Si autem emptor mala fide emit, ſciens eam non eſſe hæredis vendentis: tantùm dabitur ſibi regreſſus pro pretio contra venditorem: nec ages ad duplam nomine euictionis: et ſi de euictione ſtipulationem interpoſuerit creditori autem dabitur pignoratitia contra hęredem obligantem. et hęc ſic ſtatuta ſunt vt voluntas defuncti obſeruaretur. Si autem emptor bona fide emit, integra iura ſibi reſeruentur. ſcilicet quòd agat ad pretium re euicta, et ad intereſſe: vt ex ſtipulatu ad duplam nomine euictionis. et hoc in quinta et vltima parte. Viuianus.

o ¶ Optio.] id eſt electio: et ſic accipitur. ff. de optione legata.

serui vel alterius rei fuerit relicta, vel si vni quidem legatario optio serui vel alteri[9] rei relicta est, ipse autẽ moriẽs plures sibi reliquerit hæredes: dubitabatur inter veteres, si inter legatarios vel hęredes legatarij fuerit certatũ, & alter alterum seruum, vel alterum rem eligere velit, quid sit statuendum. ¶Sancimus itaque in omnib[9] huiusmodi casibus rei iudicẽ fortunã [a] esse, & sortem inter altercantes adhibendã: vt quẽ sors prætulerit, is quidem habeat potestatem eligendi, cæteris autem æstimationem pręstet cõtingẽtiũ eis partiũ: id est seruis quidẽ & ancillis maioribus decẽ annis, si sine arte sint, viginti solidis [b] æstimandis: minoribus verò decẽ annis, non ampli[9] quàm in decem solidos computãdis. sin autẽ artifices: vsque ad triginta solidos æstimatione eorum procedente, siue masculi, siue fœminæ sint: exceptis notarijs [c] & medicis vtriusque sexus: cùm notarios quinquaginta solidis æstimari velimus, medicos autem & obstetrices sexaginta. Eunuchis minoribus quidem decem annis, vsque ad triginta solidos valentibus: maiorib[9] verò vsque ad quinquaginta. sin autem artifices sint: vsque ad septuaginta.

¶Quando optio rei legatæ committitur tertio: illo nõ eligente intra annum, uel morte præuento, electio transfertur in legatarium, qui nõ poterit eligere meliorem, sed mediocrem. hoc dicit usque ad. §. sed quia nostra maiestas. Sali.

¶Sed & si quis optionẽ serui vel alterius rei reliquerit non ipsi legatario [d], sed quẽ Titius fortè elegerit, Titius autem vel noluerit eligere, vel non potuerit, vel morte fuerit præuentus: & in hac specie dubitabatur apud veteres qd statuendum sit, vtrũne legatũ edpiret, an aliquod ei inducatur adiutoriũ, vt viri boni arbitratu pcedat electio. ¶Censemus itaque, si intra annale tempus ille, qui eligere iussus est, hoc facere supersederit, vel minimè potuerit, vel qñ cũque decesserit: ipsi legatario videri esse delatã †electionẽ: ita tamen, vt nõ optimũ ex seruis [e] vel alijs rebus quicquã eligat, sed mediæ æstimationis †: ne dum legatarium satis esse fauendum existimamus, hæredis cõmoda defraudentur.

¶Rei restitutioni subiectæ purè uel sub certa die alienatio, pignoratio, & manumißio, non tenet ipso iure. h.d. usque ad. §. sin autem sub cõditione Sal.

¶Sed quia nostra maiestas permultos casus legatarijs & fideicõmissarijs prospexit, actionésque tam personales, quã in rẽ, & hypothecarias dedimus, & in rem missionis tenebrosissimus error abolitus est [f]: & ad hanc legẽ peruenimus. ¶Nemo itaq; hęres ea, quæ per legatũ vel purè vel sub certo die relicta sunt, vel quę restitui alijs disposita sunt, vel substitutioni supposita, secũdũ veterẽ [g] dispositionem putet esse in posterũ alienanda, vel pignoris vel hypothecę titulo assignanda, vel mancipia manumittẽda: sed sciat hoc, quod alienũ [h] est, nõ ei licere, vt potè sui patrimonij existẽs, alieno iuri applicare: quia satis absurdum est & irrationabile, rem, quam in suis bonis purè non possidet, eam ad alios posse transferre [i], vel hypothecæ pignorísve nomine obligare, vel manumittere [k], & alienã spem [l] decipere.

¶Res, quæ subiacent restitutioni sub conditione uel sub die incerta: possunt interim alienari uel obligari: sed adueniente casu restitutionis fingitur retro nullum quod est factum. h.d. usque ad. §. emptor. Sali.

¶Sin autem sub conditione, vel sub incerta [m] die fuerit relictum legatũ vel fideicõmissum vniuersitatis: vel speciale, vel substitutione, vel restitutione, melius quidẽ faciet si & in his casib[9] caueat ab omni venditione vel hyeotheca, ne se grauioribus oneribus euictionis nomine supponat. ¶Sin autem auaritiæ cupidine propter spem cõditionis minimè implendę, ad venditionem vel hypothecã prosiluerit: sciat qđ cõditione impleta ab initio causa in irritum deuocetur: & sic intelligenda est quasi nec scripta, nec penit[9] fuerit celebrata [n]: vt nec vsuscapio, nec

a ¶Fortunam.] sic & .ff. fami. ercíscũ. l. si quæ cautiones. & .ff. de iud. l. sed cum ambo & insti. eo. §. optionis. & facit. ff. fami. ercíscun. l. hæredes. §. si incerto. Sed quid si vni est maior pars relicta quàm alijs? Respon. [a] forte illius electioni stari: vt arg. j. de donatio. l. sancimus. §. sin autem in hmõi casibus. & .ff. de pac. l. maiorem. & .s. tit. j. auth. hoc amplius. Item est arg. contra. huic. ff. de leg. j. hmõi. & §. fin, & inst. de satis. tu. §. sin autẽ. vbi dicit prætorẽ facere debere eos con10sentire, vel ipsum disponere. Item aliud arg. contra. ff. quibus mo. vsusfr. amit. l. ij. §. fi. vbi videtur perire relictum propter dissensum: sed alijs casibus loquuntur. ADDITIO Tu dicas secũdũ Imol. & Sali. hîc, & Angel. are. in dicto. §. 20sin autẽ. instit. de satisd. tu. Aut dubiũ oritur sup facto, & tũc sorte non dirimitur, sed probari debet: aliàs actor succũbet: vt. l. actor. s. de probatio. Aut oritur dubiũ super iure, & tũc si lex hoc dubium declarat, illi declarationi stabimus: vt. ff. 30de pactis. l. maiorem. cũ similibus. Aut lex nõ declarat, & tũc si isti discordant in præiudicium tertij, ad sortẽ non recurritur: vt. d. §. sin autem. sed iudex ipsos cõpellet ad concordiã. aliquãdo pręcisè. puta definiendo & sentẽtiãdo inter eos quis 40sit potior: vt. d. §. sin autem. aliquando nõ pręcisè sed causatiuè si volũt audiri: & sic per denegationem actionis: vt dicta l. huiusmodi. §. fi. & ibi Bar. ff. de lega. j. Aut discordãt in pręiudiciũ sui tãtũ: & tũc ad sortẽ recurritur, si hoc petũt: vt hîc, 50si verò hoc non petunt, tũc se impediunt. ita loquitur. d. l. ij. §. fi. ff. qui mod. vsusfruc. amit. Videas latius per Angel. Areti. in. d. §. sin autem. insti. de satisda. tuto.

b ¶Viginti solidis.] similis æstimatio. j. de cõmu. ser. manu. l. j. sed dis60similis. j. de cõdi. inserti. l. fi. et. j. de dona. l. si qs argentũ. §. sin autem donator. & qđ dicit. xx. tu dic non vltra. nam citra sic quãdoq;. Sed de qua moneta? Respon. tali q̃ lxxij. solidi librã auri faciãt: vt. j. de suscep. & archa. l. quoties. lib. xj.

70c ¶Notarijs.] i. scriptoribus. nã seruus non põt esse notarius: vt. j. de tabu. l. generali. lib. x.

d ¶Legatario.] secus statuitur in venditione vbi nihil est: vt. s. de contrahen. emp. l. fina.

e ¶Ex seruis.] sic. ff. de lega. j. legato genera80liter. & . l. si hæres. si autẽ ipsi legatario dat optio, ab ipso principio optimum eligit, secundum Io. Alij contra: vt. ff. de op. lega. l. ij. facit. ff. quãdo dies lega. cedit. l. nec semel. §. penul.

f ¶Abolitus est.] vt. s. eo. l. j.

g ¶Veterem.] quæ permittebat alienari: vt. ff. ad Treb. l. Titius. & de deti. hæredi. sed & si. §. quod autem quis ex hæreditate. tractat enim hîc, tam de quàm speciali fideicommisso: vt. j. proxi. §. sin autem.

h ¶Alienum est.] sic. j. vnde vi. l. fi. Item intellige alienum, re: quando purum erat: sed quando sub conditione [b], tunc spe.

i ¶Transferre.] imò videtur q̃ teneat alienatio. nã hæres rogatus si alienet, dicit lex q̃ imputet in quartam suam quod alienauit: & sic confirmatur alienatio, & non venit in restitutionẽ: vt. ff. ad Trebellia. l. Marcellus. §. resque. & . l. si hæres institu10tus. §. si hæres quæ sunt contra. Solu. hæc corrigit illas. Vel [c] dic, non tenet in eo quod supra quartã est: vt hîc, sed in eo quod intra quartam. est sic: vt ibi. Vel dic tenet in quartam, & non restituit: vt ibi dicit. scilicet si voluerit fideicommissarius 20non aliàs: vt hîc secundum Azonẽ. Vel Dic ad legem illam, si hæres institutus. §. si hæres. in alienatis nõ esse necessariã restitutionem: quia illa desinerent esse hæredis. vnde non prodesset restitutio: sed in alijs, quæ habet adhuc: sic debet 30fieri.

k ¶Manumittere.] imò videtur quòd possit manumittere: vt. ff. ad Trebel. l. quidam. §. si qs filium. quæ est contra. Solu. illa in libertate: & est speciale. Sed certè & de libertate hîc dicit. Dic ergo q̃ hîc purè debebat 40hæreditas: ibi, sub conditione erat restituenda: qua pendente: hæres manumisit seruum hæreditarium, quod fauore libertatis (vt ibi dicitur) est recipiẽdum. sed hoc non videtur valere: quia etiam sub conditione rogatus nõ põt 50interi manumittere: vt ff. de manu. seruum. & ff. qui et à qb. l. generaliter. §. fin. Sed ille prohibent inter viuos. in prædicta aut. ad Treb. l. quidam. manumisit hæres in suo testamento [d]: sed hæc prohibitio fallit in casib[9] duob[9], quos habe60bis in aut. res. quæ &c. j. co.

l ¶Spem.] Nota debere cõsyderari quod põt euenire: vt. ff. de aqua plu. arcẽ. l. in diem. §. fi.

m ¶Incerta.] hæc enim duo paria sunt quo ad hoc, dies incerta & cõditio: vt & . j. de cadu. tol. §. 70j. & . §. sin autẽ aliquid.

n ¶Celebrata.] imò videtur q̃ medio tempore tenuerit alienatio rei singularis sub conditione legatę: vt. ff. quẽadmodum ser. amit. l. si is cui. §. fi. & . ff. de regulis iur. plerũque. in fi. & de fidei com. lib. l. generaliter. §. 80quoties. & de serui. le. l. si fundum. §. j. & de leg. j. l. seruo legato. §. j. & de leg. ij. l. fi. §. fi. q̃ sunt cõtra arg. Sol. [e] dic q̃ verè tenuit: vt. s. px. dixit ibi, meli[9] qđ faciet &c. sed nũc fingit nõ tenuisse, vt ita rẽ & fruct[9] pteriti tẽporis restituat [f]: vt in aut. de nu. §. quæ verò. ibi, vnde sancimus. & ibi, qđ in omni &c. col. iiij. sic institu. quib[9] mod. ius pa. po. sol. §. si ab hostibus. vel dic hoc nouũ ius: sed per authenticã hîc positã hoc est expeditum [g]: vt nõ teneat alienatio

a Sequitur eã b. An. Pau. & Ias. Sorte, an & qñ sit discordia litigantium dirimenda.

†Aliàs datam. Seruus non potest esse notari[9]

b Idẽ Sal. & vide Ias. in euidentialibus ad istum. §.

†Concor. in gl. in c. literas. super verb. in clericum. de fi. presby.

c Et bene bar. b. Ang. Sa. hîc, & in l. filium quẽ habentẽ. s. fam. ercisc. ibi vide.

Seruus sub cõditiõe legatus, non potest interim ab hærede manumitti.

d Sequitur gl. Bar. Ange. & Pau. Vẽtura sũt cõsyderanda. Rei singularis sub conditione legatæ alienatio medio tẽpore facta, an teneat.

e Idẽ bar. Ange. Pau. Sali. & Ias.

f Imo illi fructus non restituũtur: quia si hæres non alienasset, eos lucrat[9] fuisset ex iudicio defuncti. Bal. P. Ang. & Ia.

g Nihil est. Bart. Ange.

Item & hæres de restituendo sub conditione rogatus, videtur quòd possit alienare: quod hîc prohibet. nam non transeunt actiones, nisi restituat hæreditatē: vt. ff. ad Trebel. l. facta. in princi. & l. si eius. §. si qs. nisi in tribus casibus: vt infrà ad Trebel. l. penul. imò & ea restituta non videtur quòd fideicōmissarius habeat rei vendicationem: nisi in his rebus, quæ non sunt alienatę: quare potest dici vt teneat interim, vt suprà innuit, melius quidem &c. sed per authenticam hîc 10 positam nō. vel dic hoc nouum ius. vel tertiò dic quòd hoc est ius vetus, vt habeat fideicommissarius demum restituta hæreditate rei vendicationem: nam hodie habet etiam prius, si est purè rogatus. vel pri⁹ habet vtilem: sed ea ei re- 20 stituta etiam directā habet. Vel quartò (quod est melius) pro rebus alienatis conditione existente habet rei vendicationem[a]: cùm hæres desinit esse dominus, & sic non potest restituere pro nōdum alienatis, nō habet: nisi facta restitutione. 30 *ADDITIO.* Aduertas quòd hæc l. dicēs non valere alienationem rei restitutioni subiectæ, limitatur secundum Cy. in authen. res quæ. ī eod. nisi hæres probabiliter ignorauerit eam subiectam restitutioni: tunc enim si vendidit eam hæ- 40 redes, rata est venditio: & debet legatari⁹ aut fideicommissarius percipere pretium ab hærede, ita loquitur. l. fin. in. §. fina. ff. de leg. ij. qui casus est singularis & multùm notādus: vt dicit. hîc. Bartol.

a Idē bar. Aug. P. Sa. & Ias.

✝ Concor. gl. j. añ fi. in ver. & hoc in. c. in præsentia. extrà de proba.

a ❡ Longi tēporis.] vt habes generaliter. ī de p̄scrip. xxx. anno. l. cū notissimi. §. illud.

b ❡ Similiter.] i. æqliter

c ❡ Vendicare.] sed qualiter daretur rei vendicatio generali fideicōmissario ante restitutam: vt. ff. ad Trebel. l. facta in prin? Respon. vtilem habet, non directam. Vel 60 dic vt modò dixi.

longi temporis [a] præscriptio cō tra legatariū vel fideicōmissariū procedat. ❡ Quòd similiter [b] obtinere censemus in huiusmodi legatis, siue purè siue sub die certo, siue sub cōditione, siue sub increta die relicta sint. Sed in his omnib⁹ casibus, legatario quidem vel fideicōmissario omnis licētia pateat rē vendicare [c], & sibi assignare, nullo obstaculo ei à detentatorib⁹ opponendo.

In authen. de restit. & ea quę pa.

§. quam ob rem p̄sentē. colla. iiij. constitu. vj.

❡ *Res quæ subiacent restitutioni, hodie in casibus hic subiectis possunt irreuocabiliter alienari. h. d. Sali.*

Res quę subiacent restitutioni, prohibentur alienari qui dē✝ vel obligari. Sed si liberis portio legitima [d] non sufficit ad dotis siue donationis propter nuptias obligationem [e]: permittitur res prędictas in eam causam alienare vel obligare pro modo honestati personarum congruo. ❡ Ea enim quę communiter omnibus prosunt, ijs quæ specialiter quibusdā vtilla sunt, præponimus [f].

FINIS AVTHEN.

❡ Sequitur textus legis Codicis.

❡ *Scienter emens rem restitutioni subiectam, ll la euicta habet actionem ad pretium tantùm nō ad duplum: etiam si fuerit promissum. h. d. usque ad finem. Salicetus.*

❡ Emptor autē sciens rei grauamen, aduersus venditorem actionem habeat tantùm ad restitutionem pretij, neque duplæ stipulatione [g], neq; melioratione [h] locum habente: cùm sufficiat ei saltē pro pretio quod sciēs dedit ꝑ aliena re sibi satisfieri: ❡ Creditori [i] nihilominus pignoratitia contraria actione aduersus debitorem cōpetente: vt ex omni parte omniq; studio id quod semper properamus, ad effectū perducatur, & vltima elogia defunctorū legitimum finē sortiatur. ❡ Bonæ fidei procul dubio emptoribus integra iura [k], & nullo modo ex hac constitutione diminuta, contra vēditores habentibus. D. Cal. Septembr. Constantinop. post consulatum Lampadij. & Orestis VV. CC.

❡ SEQVITVR GLO. TEXTVS LEGIS CODICIS.

❡ Emptor.] *CASVS.* Si hæres rogatus restituere sub conditione, alienat: & postmodùm quia conditio extitit, à legatario res euocatur ab emptore: nunquid emptor habebit regressum contra venditorem? Respon. cum distinctione: quia aut emptor est malæfi. qa sciebat rem subiacere restitutioni, etiam in duplū stipulatus erat eui- 10 ctionis nomine: non habet regressum ad duplū, vel ad interesse ratione meliorationis con tra venditorem: sed ad pretium tantùm. Si an tem esset bonæ fidei: tunc ad duplū vel ad interesse habebit regres- 20 sum. Sed si hæres obligat rem prohibitam alienari: hoc casu creditor habet pignoratitiā acti. cōtra suū debitorē. Viui.

g ❡ Duplæ stipulatio ne.] Etiā si fuerit stipulatus. sed pretium tantùm habet vt subijcit. & sic est contra. j. de euic. l. 30 si fundum & j. communia vtri. iudi. l. si fratres. & j. de iure dotium. l. si à matre. & j. de præscript. xxx. an. l. j. & ff. de excep. do. l. apud Celsum. §. itē Labeo. Prędicta quidem iura cōtradicunt in duobus. Primò quòd nō pro fuit hîc stipulari de du- 40 pla. Secundò, quia hîc etiam non stipulans agit ad simplum, sed dic hoc nouum ius & speciale in hoc casu[f]. Vel dic hoc est vnū pro emptore quod agit ad pretiū: licet sciēs fuerit. vnde & aliud con tra eum sit, vt non proficiat stipulatio duplæ, & 50 econtra: hoc est contra eum quòd non prodest stipulatio duplæ, sic & aliud sit pro eo, vt agat ad pretium: vt arg. ff. de iureiur. l. eum qui. Vel tertiò[g] & verius, hic emptor sciebat rem vedentis, licet sub conditione, legatam: sed in legibus 60 contrarijs sciebat alienam.

f Istæ sequi tur bar. bal. Ang. Sal. & & Pau.

g Et nullā Bart.

h Idē sīma lam, qui fuit impensę necessariæ fine quibus res esset per empta aut deteriorata Paul.

Legato va ria adijciū. tur.

i Nihil eft qa ista sunt verba dispositiua: ideo lex multūm habet dubl um. sed erit verba enū ciatiua tñ bar. Ang P. & Sal.

Quod ma gis præsumitur. Idem uult Bart. in. l. cum quis decedens. §. codicillis. ff. de le. 3. qui ait quòd si testator dicat in testamento se alicui debere centū, hoc censetur dixisse potius ut disponat, & legetur, quā ut confiteatur, uel probationem inducat. Vi. de Fabriū Insti. de le. §. i.

h ❡ Melioratione.] propter malam suam fidem: secus si bonam[h] habuisset: vt arg. ff. loca. l. penul. j. respon.

i ❡ Creditori.] cui dicta res legata, fuit obligata. nam ea actione tenetur debitor, qui rem alienam vel alij obligatam, vel alio modo obnoxiam alij, obligat suo creditori: vt. ff. de pig. act. l. j.

k ❡ Integra iura.] ex stipulatu ad duplum: & ex empto ad interesse.

TITVLVS. XLIIII.

De falsa causa adiecta legato vel fideicommisso.

❡ *Verba enunciatiua principaliter in vltima uoluntate propter se emissa, dispositionem inducunt: nisi probentur emissa per errorem. hoc dicit cum. l. si dotem. j. eo. Vel breuius. Causa cohæres legato, falsa probata uitiat legatum: nō aliter h. d. Sal.*

Imp. Antoninus A. septimo. LEX I.

Verba [l] testamenti quę inseruisti, aut solutam pecuniā debitam testatori declarant, aut voluntatem eius liberare volentis debitorem manifestè ostēdunt. Et ideo aut peti qđ solutū est, nō potest: aut ex causa fideicōmisi[m], vt debitor liberet.

❡ DE FALSA CAVSA ADIECTA &c. ❡ *Adijcitur in legato quandoque causa, scilicet per quia. & hæc non uitiat legatū, nisi conditio 70 naliter fuerit expressa: ut institu. de lega. §. longe. Quādoque demōstratio: ut seruum Stichum, quem ab alio emi, tibi lego: & tunc ualeat legatum, licet non ab alio fuerit emptus: ut institu. de lega. §. huic proxima. & de his duobus dicit hic titulus. Quandoque modus: qui fit per ut. & de hoc dicit. j. titu. proxi. Quandoque conditio, quæ ponitur per si. & de hoc. j. titu. ij. de condition. inser. Et de his modis habes. ff. de condi. & demon. l. demonstratio.*

Verba.] *CASVS.* Testamentum fecisti, hæredem instituisti, reliquisti inter cętera, & dixisti: decem quæ debebatur 80 mihi Titius peti veto: quia soluit. si reuera non soluit, an peti possint, quæritur? Respon. aut soluit, & peti non possunt: aut non, & aget Titius ex fideicommis. vt liberetur: scilicet nisi hęres probauerit testatorem liberare voluisse Titium. secus si per errorem putasset eum soluisse. Viuianus.

l ❡ Verba.] quę fortè erāt talia, Decem, quæ mihi Titius debebat: quia soluit: ab eo exigi veto. vel similia: vt. j. l. iiij.

m ❡ Fideicommissi.] quod magis p̄sumitur: vt. j. de dona. l. si donatio. & de leg.

R Es quæ.] *CASVS.* Hæc authē. duo dicit. Primò ponit regulam. Secundò instantiam regulę. regula est: Res, quæ subiacent restitutioni prohibētur alienari. instantia regulæ. Ecce si pater tuus instituit te fratrem hæredem cùm sorore tua, & rogauit vos vt restitueretis: si quar ta non sufficiat ad donationem propter nuptias, vel ad dotem constituendam: licebit tibi filio alienare vel obligare res, quę subiacent restitutioni, in eam causam vsque ad modum legitimum: & ita apparet quòd id quod communiter prodest, præfertur commodo priuato.

d ❡ Legitima.] i. debitum bonorum subsidium.

e ❡ Obligationem.] secundùm merita [b] personarum & facultates: 70 vt hîc, & in corpore huius authenticæ. & ff. de iure dotium lege siue generalis. Et intellige [c] hoc in dote & donatione constituenda à grauata persona. Item & in exigenda: vt si amplam dotem filiusfamilias ab vxore habuerat: & pòst sic fuit à patre rogatus. nam etiam vltra Falcidiam accipiet ad dotem suæ vxoris exoluendam: cùm interim matrimonium soluatur, vel est dos in causa restitutionis. Item quid si tempore mortis patris filia quæ dederat dotem, à viro recuperauerat: an veniat in restitutionem fideicommissi? Respondetur [d] non, secundum H. Item nunquid poterunt fieri sumptus ex hoc quod 80 est restituendum si aliunde non habet? Respond. non [e] hoc casu: sed alio, cùm rogatur restituere quod superfuerit: nam tunc de quadrante seruando potest pro expensis diminuere: vt infrà ad Trebellia. authen. contra cùm rogatus. sed hîc tres partes debet integras reseruare fideicommissarius.

f ❡ Præponimus.] vt & infrà de cadu. tol. §. fina. & ff. pro socio lege actione. §. Labeo, & in authen. de non alie. §. quia verò verisimile. in fin. §. col. ij.

b Sequitur gl. bar.

c Siue pro se, siue pro tali persona quam dota re tenebat. b. P. Sal. & Ias.

d Idē Bar. bal. Ang. S. & Ias.

e Imo & p alimētis po test fieri alienatio si cut per de. te. b. b. An. P. & Ia. li. cet Sali. gl. sequatur.

❡ FINIT GLO. AVTHENTIC.

& de lega.ij.Lucius.ij.§. quisquis.ij.
a ¶ **Agendum est.**] multòmagis excipi potest vt.s̄.tit.ij.l.si creditoris.
b ¶ **Eum.**] scilicet testatorem.
c ¶ **Errore &c.**] sed videtur q̄d huiusmodi confessio non statim præiudicet: sed saltem.xxx.dies expectentur: vt.s̄.de non nume.pecu.l. in contractibus.§.super.quæ est contra.Sol.[a] illud in contractibus: hîc in vltimis voluntatibus, eorum fauore: vt arg.ff.de reg. iur.l. in testamentis. Itē et alia ratione: quia qui confitetur inter viuos sibi solutum esse, sæpe facit spem futuræ numerationis, qui verò in vltima voluntate, nequaquam expectat futuram numerationē[b], sed ob præcedens meritum facit: vt.ff. pro socio.nec adiecit. Item videtur quòd nec hęres debeat probare errorē: vt hîc.sed legatarius defuncti voluntatē debeat probare.vt.ff.de legatis.ij.l. Titia cum testamento.§. Caius seius. quæ est contra.Sed ibi agitur[c] de hærede obligando, hîc de debitore liberādo: quod facilius fit: vt argu. ff.de actio.& obligatio.l.Arrianus.vel dic[d] quòd res illæ non erāt penes vxorē: licet essent in prætorio eius, imò erāt apud ip̄m Caiū fortè in scrinijs ei⁹. Item adhuc vidētur hæc verba nō inducere liberationem: vt. s̄. de testa. mili.l.ex his. quæ est cōtra.Sol.[e] ibi non fuerunt verba dandæ libertatis, sed si fuisset in testamento confessus eum libertū, bene starem huic confessioni, & sic ille consequeretur libertatem.arg.huius legis.

a Istā tenet bar.b.& Sa.

b Sing. gl. secūdū Alc. in.l.si diuortio. ff. de verbo. ob. & secūdum bal.in'vsib' feu.

c Nihil est Paulus.

d Istam sequitur Bar. Bal. Ange. & Pau.

e Nihil est. Ang. iō dic q̄ ibi verba enūciatiua fuerūt emissa propter aliud, hîc verò principaliter p̄pter se Bar.& P.

agendum[a] est: nisi liquidò probari possit eum[b] non liberari debitorem voluisse, sed errore[c] lapsum solutam sibi pecuniā existimasse. PP.vij.Calend. Mart. Antonino A.iiij.& Balbino Cons.

¶ *Falsa demonstratio nō perimit legatum tuū ubi certa quantitas est expressa de se uel per relationem ad aliud: secus si omnino sit incerta.h.d.cum.l.sequē.& cū.l.fi.quia penultima est summata cum præcedenti. Sali.*

Imperator Alexander A. Faustinæ.

LEX II.

Etiamsi veritas debiti[d] non subest, falsa tamen demonstratio non perimit legatum: & ex testamento eius quoque nomine cō petit actio.PP.vij. Id. Nouembr. Alexandro A. Cons.

¶ *Licet eam summauerim cum præcedenti, tamen ad textum dic: Si maritus legat dotem uxori certa quantitate non expressa, oportet uxorem probare numerationem: quod non habet necesse, si certa quantitas sit expressa: quia illa debetur.h.d.Salice.post Bald.*

Idem A.Verinæ.

LEX III.

Si non designata certa quantitate dotem tibi legauit marit⁹ sed quodcunque ad eum dotis nomine peruenisset, peruenturúmve esset[e], et id ex testamento petis: necessaria p̄batio est numeratæ[f] pecuniæ. ¶ Quòd si quantitatem expresit, debetur[g]. & si in dotem datum non est: quasi aliud legatum, non eo iure, quo dos, fungitur. PP.Nōn.Maij, Maximo.ij.& Aeliano.CC.Cons.

¶ *Hanc legem summaui cum prima lege. Sali. Vel sic, Mortua filia in matrimonio, dos debet reddi patri uel eius hæredibus: & ipse potest legare liberationem.h.d.Bal.*

Imperator Gordianus A.Alexandro.

LEX IIII.

Si dotem (vt p̄ponis) defuncta in matrimonio vxore tua patri eius redidisti, vel etiā ea nō reddita testamenti verbis (vt asseueras) munitus es, quibus se recepisse dotem vniuersam quondam socer tuus significauit: ne hoc nomine conueniaris, solicitè agere non debes: cùm aut soluta dote, nulla supersit actio[h]: aut non reddita, aduersus petentem iuxta defuncti voluntatem parata sit exceptio[i]. PP.xv.Cal. Iun. Sabino.ij.& Venusto.CC.Cons.

¶ *Si legatur dos: facta relatione ad instrumentum dotis, nihil aliud requiritur, nisi quod instrumentum loquitur: sed si sit relatio ad dotem inquiritur ueritas.Bal.*

Impp.Dioclet.& Maximian.AA.& CC.Seuerę.

LEX V.

Refert largiter[k] *dotem[l] tibi reddi maritus, an quæ instrumento dotali conscripta sunt: legati seu præcarijs verbis statuit: quippe cum superiore quidem casu datū probanti[m] repeti tantùm posteriore verò (nihil nocente falsa demonstratione) quod significatum est instrumento postulari possit[n]. S.xiiij. Calen.Decemb. CC. Cons.

TITVLVS. XLV.

De iis, quæ sub modo legati vel fideicommissi relinquuntur.

¶ *Modus & conditio æquiparantur in fine: sed non in principio deducendi rem in esse. h.d. textus cum gl.Bal.Vel sic: Modus & conditio in effectu æquiparantur: & si non stat per implere debentem, ei non imputatur Sali.*

Imperator Antoninus A.Saturninæ.

LEX I.

Etiam.] CASVS. Testamentum fecisti, hæredem instituisti, & ita dixisti: decem, quæ tibi debeo, tibi do, lego.non subfuit debitū: quia nihil debebas an valeat legatum, quęritur? Respon. quòd sic. & actio.ex testamento peti possunt.

d ¶ **Debiti.**] dixit testator: lego tibi decem quæ tibi debeo, & sic in prima persona, & certum.secus si incertum: vt lego tibi quòd debeo: quia non valet[f], cùm nihil debeam: vt.ff.de lega.j. l. si sic.§. j. Item secus si dixit in secunda persona vel tertia[g]: vt lego tibi quod mihi debes.vel lego tibi quod Sempronius debet.vel etiam lego Titio quod ipse Titius debet nam his casibus non valet, etiam si certam quantitatem ponam: si nihil est in debito. Ft est ratio in his: quia si verum esse debitum, teneretur hæres me⁹ ad liberationem: quando lego tibi quod mihi debes. vel ad cessionem, ad quam & tunc si tenetur, nihil potest cedere vel liberare: vt.d. l. si sic. & de leg.j.l.non quocunque modo.&.l.si creditori.& insti.de leg.§.potest autem &.§.huic, &.§.longe.&.ff.de lib.leg.l.legaui.& dic plenè, vt ibi.

Si non.] CASVS. Testamentum fecisti, & sic dixisti: quicquid nomine dotis ad me peruenit, vxori meæ do lego. si nihil peruenit, an vxor petere possit, quæritur? Dicitur quòd non: nisi probet dotem numeratam fuisse. secus si dixerit decem, quę in dotem sunt, do lego.& tūc si nihil datum sit in dotem, petet decem non quasi dotem, sed quasi legatum. Viuianus.

e ¶ **Esset.**] quia dos non erat data, sed promissa: quo casu liberationem legasse videtur: vt. ff. de dote præleg. lege prima.§.sed & si dotem.

f ¶ **Numeratæ.**] id est quòd tu mulier dotem viro dederis.& sic valebit legatum propter repræsentationem: quia cùm aliâs dos solueretur annua[h], bima, trima die, nunc statim debebitur: vt.ff.de do.præleg.l.prima.§.verum est & institu.de lega.§.sed si vxori. Item valet: quia amodò non retinebitur dos ob res donatas vxori à viro: quod fieret aliàs: vt.ff.de do.prælegl. j. §.est & illiud.non autem valet vt expensæ in dote factæ minus retineantur, cùm vir legat: quia idem videtur legare quod dotis iudicio posset recuperare.licet secus esset vbi extraneus legat: quia etiam expensas videtur legare: vt.ff. de lega.ij.l.Męuio.§.à me.Item non valet[i] vt Falcidia detrahatur de hoc legato[i]: vt.ff.ad leg. fal.l. si vsusfructus.§.dotis.

f Idē Bart. Bal.Ang.& Salic.

g Imò hoc non est propter secundam vel tertiā personā sed quia tūc falsa demōstratio facit deficere substantiā rei legatæ secundū Bar. Ang.& P. Dotem potest marit⁹ vxori legare.

h Hodie intra annum q̄ cōsistit in rebus mobilibus Bar. & Pau.

g ¶ **Debetur.**] vt.ff.de verb.obligatio.l. si diuortio.in fin.& institúti. de leg.§.sed si quam.Sed videtur non valere, quando dos nulla fuit: vt.ff. de do.præleg.l.j.§. sed. & si dotem.ibi, nam & si quis &c.quæ est contra.vbi dicit: si lego pro dote vxori centum, quæ in arca habeo: non valere legatum: si nulla corpora ibi erant. Solu.[k] distinguitur an quantitas exprimatur vt corpus: vt.ff.de leg.j. l. planè.j.§.sed hoc ita erit. & tunc non debetur quātitas vt ibi, sicut nec corpus ignotum: vt . ff . de lega.ij.l.Lucius.ij.§. quisquis. ij. an vt quantitas certa in genere: & tunc falsa demonstratio non nocet. sicut nec nocet in corpore certo: vt hîc, & ff. de lib.legat.l.legaui.& de lega.j.l. si seruus legatus.§.qui quinque. & . l. sed si certos. & . l. si sic. Item adhuc videtur non valere, etiam quantitate adiecta: vt. ff. de legat. prestan.l.virilis.§.si quid vxori.&.l.is qui in potestate.§.ei.quæ dotē. quæ sunt contra. quibus legibus dicitur non deberi legatum dotis, sed ibi petita erat contra tabulas. vnde licet vera legata debentur quibusdam coniunctis personis: vt in eodem titul. l. j. huiusmodi legata[l] tamen, quæ falsa demonstratione relinquuntur: non valent, vt ibi. Alij dicunt ibi non fuisse quantitatem adiectam: hîc sic. sed prima placet.

i Sed bene de cōmodo repræsentationis. Bar. Pau. & Sal.

k Sequitur hanc gl. B. B.Ang. P. & Salic.vel dic secūdū q̄ ibi fuit legatū: q̄ nō erat in rerū natura, iō nō valet legatum.

* An dotem.

l Idē Bart. Bal.& Sali.

Si dotem.] CASVS. Vxor tua cōstante matrimonio decessit. pater illius in testamento suo dixit se recepisse vniuersam dotem filiæ suæ hoc modo: dotem filiæ meæ recepi à marito suo, & ab ea petiveto: quia mihi soluit. an ab eo peti posit, quæritur? Respond. aut reddidit re vera, & ipso iure liberatus est maritus. aut non: & aduersus petentem ex voluntate defuncti tuetur se per exceptionem Viuianus.

h ¶ **Actio.**] vt insti.quibus mo.tol.obl.in prin.

i ¶ **Exceptio.**] nisi cōtraria defuncti volūtas probetur: vt.s̄.eo.l.j.quę huic similis est, imo idem dicit.

Refert.] CASVS. Dicit in hac lege quòd differentia est vtrum testator sic dicat: volo vt vxori meæ dos sua restituatur: an sic, quæ instrumento dotali continetur. primo casu non petitur, nisi quod probatur nomine dotis fuisse datum. secundo casu peti potest quod instrumento esse cōtentum protestabatur: non obstante demonstratione falsa, vt quia in eo confessus est se recepisse.x.nomine dotis, quæ non recepit: vt institu.de leg. §. si qui. Viuianus.

k ¶ **Largiter.**] aduerbium est qualitatis.

l ¶ **Dotem.**] scilicet simpliciter.non adijciendo quantitatem.

m ¶ **Probanti.**] mulieri.

n ¶ **Possit.**] vt &.s̄.e.l.si non designata.& institu.de le.§.sed si quam.&.ff. de lega.j.l.si sic.

¶ DE IIS, QVE SVB MODO LEGATI VEL FIDEICOMMISSI RELINQVVNTVR.

IN legatis.] CASVS. Testamentum fecisti, hęredem instituisti. ab eo Seiæ vt Titio nubat. x. reliquisti: hoc legatum ſub modo relictum, ſimile eſt legato relicto ſub conditione: vnde ſicuti ſi conditio eſſet incerta, ita & quando modus, ſi per Seiam nō ſtet quo minus nubat, ſed per Titium: habebit legatum ac ſi nupſiſſet.

IN legatis quidē & fideicommiſſis etiā modus [a] adſcriptus pro cōditione [b] obſeruatur. Sed ſi per te non ſtat quo minus voluntati teſtatoris pareas, ſed per eum cui nubere iuſſa es: quo min⁹ id quod tibi relictum eſt obtineas, nū oberit [c]. PP. v. Cal. Ianuar. Gētiano & Baſo Conſ.

Olim ex modo non oriebatur actio, quia nō adijcitur propter ſe: hodie oritur actio: ſi tamen ille, cui debet impleri modus, debet aliquā conditionem implere, oportet quòd primò impleat. h. d. Bal. Vel ſic: Pro relicto ſub modo aliquid alteri dandi uel faciendi, ei competit actio & exceptio in cuius perſona aliquid debet dari uel fieri. Sali.

Imp. Gordianus A. Ammonio pręfec. prætorio.

LEX II.

EX his verbis, Titio decem milia, vel inſulam [d] relinquo, ita vt quinque milia ex his, vel eādem inſulam Mæuio reſtituat: licet anteà [e] neque legati neque fideicommiſſi petitio naſcebatur, tamen in libertate [f] à diuo Seuero hoc admiſſum eſt. ſed & in pecuniarijs cauſis volūtatis tuendæ gratia non immeritò recipiendū eſt, vt etiam ex huiuſmodi verbis, ſiue ad conditionem [g], ſiue ad modum reſpiciant, ſiue ad dandum [h] vel ad faciendum aliquíd: fideicōmiſſi actio omnifariā naſcatur [i], videlicet in conditionibus poſt exitum earum. ¶ Sin verò legato aut fideicommiſſo relicto, teſtator legatarium ſeu fideicommiſſarium prohibuerit, vel hæredem [k] ſuum, vel alium quendam debitum exigere: habet debitor aduerſus legatarium, ſeu fideicommiſſarium agentem vſque ad quātitatem [l] relicti, ſiue fideicommiſſi ſiue legati exceptionem. PP. vj. Id. Aug. Sabino. ij. & Venuſto Conſ.

a ¶ Modus.] Qui fit per vt. vt lego tibi decem vt nubas illi. cōditio per ſi, cauſa per quia: vt hîc, & ff. de condi. & demō. l. demonſtratio. §. fi.

> Modus, cōditio, & cauſa, per quæ verba fiāt.

b ¶ Pro conditione.] Quæ ponitur [a] per ſi, & per cū: vt. ff. de verborū obliga. quodcūque. §. nō ſolùm: et. ff. de condic. indebi. l. qui promiſit. Et dic ſimile eſt, inſpecto exitu. vt enim qui non paret conditioni: ſic & omnino qui nō paret modò, non habet relictum, ſed inſpecto principio differunt [b]. nam in conditione nō datur actio, niſi extet conditio. in modo, contra. nam datur actio, ſed cauebit de adimplēdo. vt. ff. de annuis lega. l. liberto. §. Lucius. & de condi. & demon. l. qui hęredi. §. fi. & l. quibus diebus. §. fi. & l. cas. & de fideicommiſ. lib. l. cū in teſtamento. et de leg. iij. l. ſi tibi legatū. Dic [c] ergo obſeruetur quo ad quid.

> a Vt plurimus, ſed nō ſemp. Bart.

> Cōditio & modus in quo cōueniant, & in quo differāt.

> b Idē Bar. Ba. Ang. S. & Pau.

> c Et Bene Bar. Bal.

c ¶ Non oberit.] vt. ff. de regu. iur. l. in iure ciuili. & quando dies lega. ced. l. ſi poſt. §. itē ſi qua. & ſ. de inſti. & ſubſti. l. j.

EX his uerbis.] CASVS. Paterfamil. teſtamentum fecit, hæredem Fautonem inſtituit. Brunello decem milia, vel inſulam legauit vt. v. caſtellis reſtitueret: olim legata vel fideicommiſ. talia non valebant. Secundò, legatario non dabatur petitio, niſi in legato libertatis: puta ſi dicat teſtator, vt ſeruū tuum manumittas, lego tibi decem. & hoc in prima. Hodie autem etiam in cauſa pecuniaria: ſiue fuerit legatum relictū ſub modò tantùm, vt lego tibi. xij. vt Titio des v. et hoc ſiue legatum cōſiſtit in dando: vt in ſupradictis exemplis: ſiue in [f] aciendo. vt lego tibi. x. ſi aſcendas, vel vt aſcēdas Capitoliū. dabitur ſecundo legatario actio, videlicet vt pro legato conditionali tunc demum actio competat cùm extiterit conditio. et hoc in ſecūda. Si autem teſtator ſic dicat. lego tibi decem ab hærede meo vt quinque, quæ tibi debeo non petas. aduerſus te petentem vſque ad concurrentem quantitatem legati & debiti, obſtabit tibi exceptio. & hoc in tertia.

d ¶ Vel inſulam.] diſiunctio eſt legis non teſtatoris.

e ¶ Anteà.] i. ante hanc legem. ſed videtur etiam ſecūdū leges veteres idē fuiſſe: vt. ff. de lega. ij. l. Imperator. in prin. & de lega. j. l. ciuitatib⁹: §. fi. & l. fideicommiſſum. & de lega. iij. l. ſi legatarius? Rñ. tres caſus ſunt vel modi, quibus legat quis à legatario. in vno habet quidem actionem ſecundus, ſcilicet cū à legatario primo legó alij ſecundo legatario: vt in. l. illa, ſi legatari⁹. & in l. illa, imperator. & de leg. iij. l. fideicōmiſſa. §. cū eſſet quis. Sed quid ſi prim⁹ legatarius non agnouit? Rñ. vtilem actionem habet ſecundus [d] ſuo nomine ſecundū P. ſecundū alios nullā: vt. ff. de lega. ij. l. imperator. in prin. Secundus eſt, quando lego Titio fundum, ſi dederit Seio decem: quo caſu Seius ſecundus petere non poteſt [e]: vt. ff. ſi quis omiſ. cau. teſta. l. ſi quis ſub cōditione dādorum. Tertius caſus eſt cū relinquo ſub modo, vt lego tibi centū vt decē illi des. & hoc caſu ante Gordianum actio non dabatur ſecundo niſi in libertate: ſed hodie ſic per. l. iſtā. & hic intellectus [f] eſt huius legis. vt patet vſque ad §. ſin verò. alij dicunt dici de actione competenti primo legatario vſque ad. §. ſin verò. Et ſecundum eos erat ratio quare non naſcebatur actio ante hanc legem, quia modus habetur pro conditione. vt ſuprà. l. j. at in conditione non poteſt peti, niſi impleta conditione: cōditio autem impleri non poteſt vt decem ex centum det: niſi primus legatarius habeat legatum. c. ſicque propter perplexitatem non valere dicebant: vt. ff. de condi. inſti. l. ſi Titius.

> d Imo non habet cōtra primum ſed remanet legatum penes hæredē cū ſuo onere. P. & Bal.

> e Nec olim nec hodie: ſecundū P.

> f Sequitur eā Bar. Bal. Pau. & Sal.

f ¶ In libertate.] puta lego tibi decem vt ſeruum tuum manumittas, vel vt emas Stichum, & manumittas, vel lego Titio Stichum vt eum manumittat.

g ¶ Ad conditionē.] puta lego tibi decem ſi aſcenderis Capitolium: vel nauis ex Aſia venerit. & ſic eſt iſta ſimplex cōditio. & quod ſubijcit de modo, ſcilicet lego titi decem vt des illi quinque, vel vt Capitolium aſcendas. & ſic eſt ſimplex modus, & hoc ſecūdum quoſdam. Vel dic ad conditionem ſubaudi. ſcilicet & ad modū [g]: vt lego tibi decem ſi aſcenderis Capitolium. vt des illi quinque. ſequens articulus de modo non mutatur.

> g Iſta eſt de mente Bart. & An.

h ¶ Dandum.] Diuidit prædicta ſecundum. B.

i ¶ Naſcatur.] poteſt intelligi lex iſta vſque huc, vt loquatur de actione danda legatario primo, cui aliquid relictum eſt ſub modo: vel de eo, in cuius perſona modus eſt adimplendus & dicimus dari actionē ad relictum: quidam tamen dixerunt dari actionē nomine euictionis [h], quando ſecundo legatario eſſet euictum, quod eſt ei datum vel relictū.

> h Idē Sali.

k ¶ Hæredem ſuū.] ſcilicet teſtantis, & dic [i] exemplum: lego tibi cētum vt non petas equū, quem debeo tibi. vel [k] vt non petas. cc. à Titio tuo debitore.

> i Diſplicet Sali.

> k Iſtam ſequitur Sal.

l ¶ Ad quantitatem.] non vltra: vt &. ſ. de fideicō. ab eo. & de iure dotium. l. cū patrem.

¶ DE CONDITIOnibus inſertis &c. ¶ Dixit de cauſa, & demonſtratione, & modo adiectis legato: nunc de conditionibus.

TITVLVS XLVI.

De conditionibus inſertis tam legatis, quàm fideicōmiſsis & libertatibus.

¶ Non decedit ſine liberis, qui nepotem ex filia reliquit hæredem. Vel ſic: Non decedit ſine hærede qui nepotem ex filia reliquit hæredem. Bal. Vel ſic: Conditio, ſi quis deceſſerit ſine liberis. deficit ex mente ſolùm uno nepote ex filia exiſtente. Sali.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Claudiæ.

LEX I.

CVm teſtatorem fideicommiſſum Tralliano [†] ab eo quem pro parte hæredē inſtituerat [m], ita reliquiſſe proponas, ſi ſine liberis inſtitutus diem obijſſet: iſque nepotem, quem ex filia ſuſceperat hęredem inſtituerit: conditionem adſcriptam fideicommiſſo defeciſſe [n], manifeſtum eſt: niſi alia defuncti voluntas euidēter probetur. PP. Non. Decembr. Laterano & Rufino Conſ.

> † Aliàs, Trallianis.

¶ Argumentum à contrario ſenſu non ſumitur, vbi reſultat prauus intellectus cōtra legem. h. d. Bald. Vel ſic: Caſus omiſſus relinquitur in diſpoſitione iuris communis: nec abſurdus intellectus uel qui ſit contrarius iuri, uel contra formam edicti. debet ſumi. hoc dicit. & not. Salicetus.

Idem AA. Galiano. LEX II.

CVm patrēfamiliās [o] fideicō-

CVm teſtatorem.] CASVS. Bernardus hæredem Rainerium inſtituit, & rogauit vt ſi ſine liberis decederet, Fautoni & Brunello hæreditatē reſtitueret: deceſsit Rainerius neque filio neque filia ſuperſtite, nepote tamen ex filia relicto. nunc deficit conditio, niſi probetur teſtatorem aliud voluiſſe. Videbatur quòd ſic: quia vnicus erat, & dixit, ſine liberis: & hoc non obſtat. Itē quia non erat ex filio: ſed hoc non obſtat: quia nomine liberorum & nepos & neptis continentur ex filia: vt hîc, & vt. ff. de ver. ſigni. l. liberorū.

m ¶ Inſtituerat.] maximè: vt. ff. de le. j. l. ſi filiuſfamiliàs. §. cùm quis.

n ¶ Defeciſſe.] quæ videbatur extitiſſe: quia vnus tātū fuerat: ſed hoc [l] nō facit eā exiſtere. vt hîc, &. ff. de ver. ſig. l. non eſt ſine liberis. &. j. quādo dies le. ced. l. cū vxori. Item & ideo: quia ſui patris, & nō aui materni ſeqtur familiā: ſed certè nec ꝓdeſt, vt nō deficiat: vt hîc. &. ff. de ver. ſig. l. cognoſcere. §. liberorū. Itē nota hîc appellatione liberorū ēt nepotes contineri: vt &. ff. de ver. ſi. l. liberorū. &. ĵ. ad Tre. l. iubem⁹. §. j. &. ſ. de īſt. & ſub. l. generaliter. §. fi.

> l Sequūtur hāc gl. Bal. P. & Sali. Liberorum appellatiōe cōtinentur nepotes.

o CVm patrēfamilias] Ad hmōi legis euidētiā nota ꝙ cū qd relinquit ſub cōditiōe, vel in diē: debet hęres legatario ſatiſdare, ꝙ adueniēte die ꝑſtabit legatū: vt. ff. vt lega. ſeu fideic. no. ca. l. j. niſi teſtator illā cōditionē remiſerit. ĵ. vt in poſ. leg. l. ſcire. ¶ Et dic caſum [m] hmōi legis ſic. Teſtator reliqt fundū Sēpronio poſt annū dādū filia hærede inſtituta, & ꝑcepit vt caueret Sēpronio ſub hac cōditiōe, ſi à viro nō diuertiſſet: ipſa verò diuertit: petit ergo Sēproni⁹ ſibi caueri, & ecōtra illa ſe defēdit. nā cū teſtator ꝑcepit vt illa caueret, ſi nō diuertiſſet: ergo à cōtrario ſenſu voluit eā eſſe immunē, ſi diuertiſſet: ſed & ea parata diuertere, cōditio remittitur vt turpis: & ſic videtur ꝙ nō teneatur cauere. Ad hoc reſpōdetur: quia hæc cōditio ſi diuertiſſet, turpis

> m Sequitur Pau. & Sal.

missi nomine[a] quod in diē certá reliquit,ita cauere præcepisse pro ponas,si à marito non diuertisset: iurisdictionis originem[b] perinde seruari æquū est,ac si nihil super ea rescriptum fuisset[c]. ¶ Nec exē plū[d] legati vel hæreditatis,in quibus conditio diuortij nōnunquā remitti solet,huic rei cōparandū est[e]:cùm absurdū sit ideo perpetui edicti[f] negligi formam, quia patris sui volūtatis[g] nō obtēperatur.PP. Antiochiæ.xj.Cal. Aug. Antonino.A.ij.& Ceta. ij.Cons.

¶ *Defectus conditionis per factum implere debentis,cum impedit habere legatum.h. d. Sali.*

Imperator Antoninus A. Aurelio militi.

LEX III.

SI ea cōditione Aulazan[9] legata testamento præstari voluit[h],si cum focaria sua matreq; eius[i] moraretur,& per eum stetit quo minus volūtati testatoris pareret:cùm sua spōte scripturę testamenti nō obtēperauerit,ad petitionem nō admittitur[k]. PP.vj. Id.Iul.Læto.ij. & Cereali Cons.

¶ *Si conditio deficit per casum fortuitum contingentem in persona eius,in cuius persona debet impleri ,deficit legatum. h. d. Sali.*

Imp.Alexan.A.Liciniæ. LEX IIII.

LEgatum siue fideicommissum à patruo tuo relictū tibi sub conditione,si filio[l] eius nupsisses: cùm mortuo[m] filio priusquā matrimonium cum eo contraheres, conditio defecerit:nulla ratione[n] deberi tibi existimas.PP.Cal. Decembr.Alexandro.A.ij. & Marcello Cons.

¶ *Fideicommissum relictum mulieri cùm nupserit,acquiritur patri in cuius est potestate tēpore nuptiarum,sed si tunc erat suis iuris,acquiritur mulieri,& hæredibus eius.h.d.Bald.Vel sic:Vt legata quærantur patri, uel filio ,considera tempus,quo eorum cedit dies uel conditio Salicetus.*

Imp.Dioclet.& Maximia.AA.&.CC.Faustino.

LEX V.

SI vxorem tuam tempore nuptiarum[o] in patria potestate[p] fuisse monstretur : fideicommissi commodum ei relictum,cùm nupserit(nullo alio diem eius cedere prohibente) patri quæsitum non ambigitur. ¶ Quòd si à patre ante nuptias emancipata fuerit , ac posteà decesserit , superstite patre. & marito ac liberis : actionem[q] fideicommissi sibi cōpetentem[r] ad hæredes suos transmisit. S. vj. Calend.Febr. Sirmij, Cæsaribus Cons.

¶ *Impletio conditionis non prodest nisi implēti.h.d.Bal.Vel sic: Quādo una cōditio reiterabilis additur pluribus:non sufficit unum implere, ut prosit omnibus:sed bene sufficit, ut sibi prosit hoc dicit.Sali.*

Imp.Iustinianus A.Ioanni præ.præ.

LEX VI.

SI plures[s] personæ vnam conditionē implere fuerint iussæ: apud Vlpianum dubitabatur vtrúmne omnes simul eadem facere debeant[t] ,an singuli quasi soli implere eam cōpellantur. ¶ Videtur autem nobis vnumquenque necessitatem habere cōditionē[v] implere, & pro portione sibi contingēte accipere quicquid ex hoc commodi est:vt ij quidem,qui cōpleuerint iussa,ad lucrum vocentur : qui autem neglexerint, sibi imputent,si ab huiusmodi cōmodo repellātur[x]. Dat. iij.Cal.August. Constantinop . post consulat.Lāpadij & Orestis VV.CC.

¶ *Iussus liber esse,si certum quid hæredi dederit:illo pereunte casu fortuito , statim liber*

turpis est.ergo pro non adiecta debet haberi:ergo hîc nulla tacita intelligitur:cauet ergo,& non diuertit.

a ¶ Nomine.] duo fuerūt hîc fideicōmissa:fundi.s.& cautionis:vt & .ff.de vsufru.ea.re.quæ vsu consu.l.tribus.sed secundum pro primo interponitur.

b ¶ Iurisdictionis originem.] i.præceptū scilicet testatoris , quod fuit vt caueret.vel .i . perpetui edicti,quo iubet prætor caueri:vt.ff.vt.le. no. l.j.in prin.

c ¶ Fuisset.] id est acsi non fuisset apposita cōditio.vel.i.ac si nil dixisset de cauēdo.nā etiā eo non dicto debet caueri.

d ¶ Nec exemplum.] argumentabatur enim hîc hæres instituta sic : video ꝙ si alicui legetur vel instituat̄ hæres hac cōditiōe,si diuertit à marito,spreta tali cōditione admittitur ad legatū vel hæreditatem:vt.s.de insti.& substi.l.reprehendēda.& hîc videtur mihi relicta immunitas tacita:id est vt nō caueam si diuertā tacitè : spreta ergo tali conditione debeo cōseq immunitatē.

e ¶ Comparandum est.] quasi conuersione admissa:nā in dictis argumentis fuit expressa conditio,hîc non.

f ¶ Edicti.] quod est de cauendo etiā si nō dicatur à testatore:vt.ff.vt leg.no.ca.l.j.q. d . licet ex voluntate defuncti cogi nō possit ad cauēdum propter impossibilitatē: secūdū allegationem filię:tamē forma edicti negligi nō debet,cui parere oportet etiā si testator nihil dixit: & pro hac.j. de ijs qui sibi ascri.l.j.Est & alia ratio quare sit cauendū, puta quia potuit accipi si, pro quāuis. Itē & tertio : quia subauditus intellectus est prauus[a].vnde pro non adiecto habetur: vt dixi.

g ¶ Voluntati.] scilicet tacitè & prauè, quæ est vt diuertat.Et not.hîc prauum subauditū intellectum non seruandū quo quis ad malefaciendum inuitatur:vt.ff.si qs omos.cau.testa.l.qui autem.in prin.&.ff.de ver. obl.l.Titia.§.idem respōdit.j.&.ff.de leg j.l.seruo alieno. §. penul.&. l . à filia.§.j.&. ff. de pecu.eo. tempore.j.respon.Item no.quòd qui apponit conditionem,vult eam existere[b]:vt ponit.arg.ff.de ma.testa.l.si quis locuples . in fi.& de condi.cau.da.l.dedi.in fi.

SI ea.] CASVS. Mihi.x.legasti vt cum concubina tua matreque eius starem.non steti:an petam legatum? Respond.quòd non.

h ¶ Voluit.] scilicet Titio.

i ¶ Eius.] testatoris,vel legatarij,vel focariæ.

k ¶ Non admittitur.] secus autē si non stetisset per eum:vt hîc. &.ff.de condi.& demonst si quis ita legauerit.& de lega.ij.l.Titia.j.§.si eam . & de an.lega.l.Mæuia.&. l.Seio.in prin.& de ali.lega.l.libertis. &.l.stichus.Sed cōtra est.s.de leg.l.j.Sol.vt ibi .

LEgatum.] CASVS. Testator filiæ sororis suæ decem legauit, si filio suo nuberet.non nupsit:quia filius decessit.an legatum petere possit,quæritur? Respon. quòd non.& est ratio: quia aliàs non esset relicturus. secus econtra.

l ¶ Si filio.] ex hoc patet quòd aliàs non erat relicturus.

m ¶ Mortuo.] post mortem patrui:secus si ante.arg.ff.de leg j.l.turpia.§. j.secūdū B.Dicebat[c] enim ꝙ hæc cōditio si nupserit,est possibilis.si filius moritur post mortē patris:& ideo ea deficiente,deficit legatū: sed si moritur viuente patre,est impossibilis:& sic pro non adiecta debet haberi.Sed hoc dicere non placet:quia non refert quando moritur[d]:nam vtraque erat possibilis:vt.s.de insti.& substi.l.si quis. hæredem.Nec obstat.d.l.turpia. quia ibi est impossibilis[e] eo mortuo , cuius arbitrio debet nubere viuo testatore: & similiter eo mortuo, posteà esset impossibilis : quia viduitatem inducit: vt.ff.de condi.& demonst.l.cùm tale.§.si arbitrio.quæ viduitas hîc non inducitur.

n ¶ Ratione.] vt &.ff. de condi.& demon.l. in testamento ita erat.& de an.lega.l.Seio.sed contra eo.titu.l.annua.& de cōdi.inst .l.quæ sub conditione.§.mortuo.s. de institutio.& substitu.l. j. & ibi plenè solui omnia. Itē contra.s. de leg. j.sol. vt ibi.

SI vxorē] . CASVS. vxori tuæ in paterna potestate constitutæ.x.legaui, si nuberet:cui acquiratur legatum,quæritur.Respond. quòd patri suo nullo interueniente impedimento,quod impedire possit diem legati cedentē . Si autem pater ante nup. eam emancipauerit:mater filijs & marito superstitibus decedens fideicom.vel legatum transmittit ad hæredes.

o ¶ Nuptiarum.] scilicet contractarum.

p ¶ Potestate.] sic ergo tempore matrimonij vxor est in patris potestate:vt hîc.& instit.ad Tertul.§.j.in.fi.&.s.de coll.l. filiæ licet. nisi quo ad debitum carnis , & quo ad operandum:vt.ff. de ope.lib.l.sicut.

q ¶ Actionem.] modò respondet.

r ¶ Competentem.] quia tunc cedit dies legati,cùm iam est emancipata:vt & ff.de pig.l.si legati.&.ff. quando dies lega.ced.l.si post diē.§.fin. secus in contractibus,vbi initium inspicitur[f]:vt.ff. de verbo.oblig.l.si filius & de stip.ser.l.fi.de reg. iur.l.quæ legata.& est ratio[g]:quia in legatis nullus inuenitur actus filij in potestate manentis: sed in contractibus sic.

SI plures.] CASVS. Decem Titio Seio Caio legasti , si domum tibi facerent: an omnes simul facere debeant , an sufficiat quòd vnus? Respond:quòd vnusquisque habet necesse implere conditionem,& pro portione sibi competènte,vnusquisque legatū percipiet:sed si vnus impleuerit alijs negligentibus,pro portione se contigēte totū cōsequetur.vnde qui paruerit,ad legatum vocabitur:qui non,sibi imputet.Viuianus.

s ¶ Si plures.] quidem habent hanc.l.pro vltima huius titu .

s ¶ Si plures.] lego fundum Titio & Seio,si fecerint domum heredi meo: & ita est indiuidua:vel si ascenderint Capitolium,quę est diuidua[h].

t ¶ Debeant.] quia sic dicunt verba testamenti.vnde vno adimplente,ex toto etiam ipse non videbatur partem suam legati habere:sed certè imò habet:quia illa pluralis oratio resoluitur in multas singularitates:vt.ff.de condi.& demon.l.falsa.§.fi.

v ¶ Conditionem.] scilicet solidam.& hoc quando est indiuidua:quia est in facto.secus si diuidua.sufficit[i] enim vt pro parte adimpleatur:vt.ff.de condi.& demon.l.si.quis legata.§.fi.&.l.penul.in prin.&.§.de illo.& de manu. test.l.si ita fuerit.& arg.ff.de ver.obl.l.in executionibus.& de statulib.l.si peculium.§.pe.Et nota quòd si vni est relictus fundus, si decem dederit : nec partem fundi consequi potest nisi totaliter decem det.secus si duobus est relictus,si decem dent:vt.ff.de condi.& demon.l.cui fundus.&. d.l.si quis legata.in fi.& facit.j.si plu.vna sen.per totum.

x ¶ Repellantur.] & sic alteri cum sua cōditione accrescit:vt.ff.de condi. et demon.l.si quis legata.§. fi.

Concor. ad.s.deligē ti.ci gl.j.in prin.&extrà defo.cōpe.

a not.gl.secūdū Bart. ad hoc ꝙ argu.à cōtra riosensu est intellectus subauditus. Intellectus subauditus si est prauus non est obseruandus.

b Istam sequitur Bal.

c Et male Pau.& Sal.

d Dummodo post testamētū : secus si esset mortuus tēpore testamenti Pau.

e Idē Pau. & Sali.

Vxor etiā matrimonij tēpore est in potestate patris.

f Sequunt hāc gl.Bar. B.Ange. P. & Sali.

g Sequitur eā Sali. displicet tamē Ang.hîc, & Bart. in. l.si filius . ff. de verb . obli.

h Est singula. in persona cuiuslibet: qa ascēsus vnius non est ascē sus alterius. Bar.P. & S.

i Idē Bar. Pau. Ange. & Sali.

Cum quidam.] Primò thema et quæstio. Secundò eius decisio. Secunda ibi, Itaque. Sali. CASVS. Seruo tuo libertatem reliquisti, si hæredi daret. x. vel seruum, vel equum: et dum vt hæredi aliàs agenti satisfaceret, secũdum quòd iniunctum fuit, ad ipsum iter arripuisset, incursu latronum re ablata facultas parendi est adempta: an per hoc perderetur libertas, apud antiquos erat quæstio. decidit hanc Imperator dicens, q̃d seruo libertas competit: et cõ-modum hæredi, vel alij non abstrahitur: vñ quocunque casu impediatur, siue per hæredem. qui accipere noluit secundum quosdam: quod nõ est verum: siue per fortuitũ casum: quia dare nõ potuit vel per quẽcunque aliũ, cui dare iussus est, liber fiat nisi per seipsum steterit: quia conditioni parere noluerit. obligat9 tamen hæredi permansit: vbi hæres oblatum recipere recusauerit. vnde si extet mancipium, soluere debet: vel man. vel ei9 æstimationem, si nõ extet. & idem in alia re.

efficitur. & pro re perempta ad æstimationem tenetur, oblatione facta & non recepta à præstando in futurum liberatur: & si per eum staret: quo minus conditionem impleret, libertatem non consequitur. h. d. Sali.

Idem A. Ioanni præfec. præto..

LEX VII.

Cum quidã testamẽto cõdito libertatem seruo suo dereliquit sub conditione, si suo hæredi certum numerũ solidorũ præstaret, vel aliam quandam speciẽ, vel vicariũ seruum: ille autem seruus non in eodem loco cõstitutus vbi etiam heres fuerat, herili[a] testamẽto cognito properabat ad hæredẽ cum ipso q̃d iussus erat dare heredi: sed in medio latronũ vel hostiũ incursione, vel alio fortuito casu peremptũ est quod portabat: quęrebatur inter antiquos, si pręperiretur libertas, quia hoc dare seruus non potest propter memoratum fortuitum casum[b]. ¶ Itaque veterum dubietate quiescente, nobis placuit vt & libertas omnimodo competat, & cõmodum, q̃d hęredi vel extraneo relinquit̃. non abstrahatur. ¶ Ex quacunque igitur causa impediatur, siue per hæredem[c], siue per eũ cui dare aliquid iussus est, siue per fortuitos casus, in libertatem quidẽ ipse omnimodo perueniat, nisi ipse seruus noluerit adimplere cõditionẽ[d]: obnoxius tamẽ cõstituatur post libertatem hæredi vel ei cui dare aliquid iussus est (nisi & ipse[e] oblatas pecunias nõ susceperit. q̃d em̃ semel repudiatũ ab eo[f] est, redintegrari minimẽ cõcedimus[g]) quatenus[h] hoc quod dare iussus est, omnimodo implere compellatur, vel in ipso mancipio pręstando si extat: vel in æstimatione eius nõ amplius quàm in quindecim solidos[i] cõputanda: vel in alia re, si et ipsa appareat: vel si non existat, vera[k] eius ęstimatione præstanda. Dat. prid. Cal. Maij. Constantino, post consulat. Lampadij & Orestis VV. CC. anno secundo.

a ¶ Herili.] id est dominico: vt. ff. ad legem Aquil. l. itẽ mela. §. legis.

b ¶ Casum.] no. de fortuito casu.

c ¶ Per hæredem.] tres casus nota. Primus, quia aut stat per hæredẽ: & tunc est liber: dummodo posteà præstet secundum quosdam. Ioã. contra[a]. arg. ff. de condi. & demon. l. pater seuerinã. Solu. vt ibi notatur per Ioan. Secundus, quando per fortuitum casum: & tunc idem secundũ nos: vt hîc, et. ff. de manu. test. libertate. & de regu. iur. l. in iure ciuili. & est mirum quare fortuitus casus eum non liberat: sed est ideo fortè: quia libertas est res inæstimabilis: vt insti. qui. ex caus. ma. non licet. §. cũ ergo. Terti9 est, si stetit per ipsum seruum: & tunc non est liber: vt hîc, et. s. de neces. ser. l. fi.

a Et bene Pau.

Libertas ẽ res inestimabilis.

d ¶ Conditionem.] quid autẽ si voluit implere cõditionem: sed pecuniam non habuit? Rñ. non est liber: vt. ff. de cõdi. & demon. l. cũ ita datur libertas. § . j . secũdum quosdam.

e ¶ Et ipse.] hæres vel alius, cui iussus est dare.

f ¶ Ab eo est.] posteà tñ. i. post manumissionẽ fuit datum & admissum, vt non obsit. ff. de sta. li. l. si peculium. in princ. secundũ quosdam. Quod nihil est: nam ibi non hæredi, sed alij erat dandum, & pecunia erat penes hæredem. vnde nil facit ad legem istam.

g ¶ Minime concedimus.] aliud in contractibus, vbi licet offerat, non liberatur: vt. ff. de solu. l. qui decem. in princi. & . l. si debitor & de excep. do. l. si opera secundum Ioan. sed certè imò idem secundum alios. nam & ibi re amissa post moram creditoris, non tenetur debitor amplius soluere: vt in dictis legibus dicitur. In hoc tamen est aliud: quia hîc de casu fortuito tenetur[b]: licet non præcesserit mora vel culpa, vel pactum: & licet hæres non fuit in mora recipiendi solutionem. at in contractibus aliud obseruatur: vt, ff. de verborum oblig. l. si ex legati causa. Item aliàs ante impletam conditionem nullius consequitur relictum: vt. ff. de condi. & demonstra. l. qui hæredi. §. fina. & . s. tit. j. l. ij. hîc sic. Item aliâs ex suo facto non tenetur liber fact9: vt. s. an seruus ex suo facto. l. promisisse.

Debitor si offerat, & creditor nolit accipere: si res oblata pereat, an liberetur creditor?

b Hãc glo. vsque ad fi. sequuntur scriben.

h ¶ Quatenus.] redit ad prædicta. dixi eum teneri quatenus &c.

i ¶ Solidos.] aliàs æstimatur aliter: vt dixi. s. cõia de lega. l. fi. in princ.

k ¶ Vera.] id est iusta. vt institu. qui. ex cau. ma. non li. §. semel & de lega. j. l. si fideiussor.. §. fina.

¶ DE VSVRIS ET FRVCTIBVS LEGATORVM &c. ¶ *De rebus legatis principaliter dixit: nunc de accessionibus earum.*

Continuatio.

TITVLVS XLVII.

De vsuris * & fructibus legatorũ seu fideicõmissorũ.

* Vel fructibus.

¶ Vsuræ legatorũ debentur à tẽpore litis cõtestatæ, si antea hæres non fuit in mora: & etiam fructus & mercedes seruorũ. h. d. Sa. post. Bal.

Imp. Seuerus & Antoninus AA. Maximo.

LEX I.

Legatorum seu fideicõmissorum vsuras ex eo tẽpore, quo lis cõtestata[l] est, exigi posse manifestũ est: sed & fructus[m] rerum, & mercedes seruorum, qui ex testamento debentur, similiter pręstari solẽt. Proposita prid. Cal. Aug. Aemyliano & Frontone Cons.

¶ Hæres excusatur ab usuris propter dubium legis falcidiæ, nisi legatarius paratus sit satisdare de restituendo quanto plus receperit: uel nisi iudex præfinierit certum diem, intra quem non præstiterit: uel si falcidia reperiatur locum non habere. h. d. Sal.

Imp. Antoninus A. libertis Casiani.

LEX II.

Aduersus eos, qui sub obtentu legis Falcidiæ legata morãtur, notissimũ est iuris auxiliũ. ¶ Si igitur ꝓposita stipulatione, cauere cũ satisdatione potestis[n] vos restituturos, quãto amplius, quã per eam legẽ licet, acceperitis: iudex qui de fideicõmissis ius dicit, solida vobis legata præstari iubebit. Quòd si satisdationẽ implere non potueritis: arbitrio[o] dato, certũ diẽ vobis præfiniet[p], intra quẽ altera parte cessante partibus suis fungetur. Et si constiterit legi Falcidiæ locũ non esset: & vsuras & fructus post litem[q] cõtestatã percipietis[r]. PP. xvj. Calen. Iuñ. Duobus & Aspris. Cons.

¶ Morosus etiã tenetur de casu fortuito. h. d. Salicetus.

Imp. Alexander A. Paterno. LEX III.

Si homines certi per fideicommissum tibi relicti fuerint, post moram periculo[s] debitoris fideicõmissi sunt. Proposita. xij.

Legatorũ.] CASVS. Fũdum vel pecuniam mihi legasti: an legis vel fideicom. si ab hærede petam, venient fructus & vsuræ, quærit? Dicitur quòd sic.

l ¶ Contestata.] vbi mora alia non præcessit: nam si præcessit, exinde computantur. licet ergo omnes ferè leges huius tituli faciant mentionem de lite cõtestata: dicas tamen idem accipi à tẽpore moræ: vt. ff. de le. ij. l. si quis seruo. & l. Titia Seia. §. vsuras. & de cõdi. & demon. l. si cui legatam. in. fi. & . ff. vt. lega. no. ca. l. j. §. bellissimè. & quod dixi in vsuris, idẽ est in fructibus & fœtib9: vt hîc et. ff. de vsu. l. equis. quia bonæfidei iudicis comparantur: vt. s. in quibus cau. in integrũ resti. non est ne. l. in minorũ. & idẽ in omni dãno: vt. ff. de lega. iiij. l. patronus. ij. rñ. & hoc, nisi habeat iustã causam litigãdi hæres: vt. j. e. l. ij.

m ¶ Fructus.] Nisi fuerit bonæfidei possessor, credens rem non esse legatam: quia tunc non tenetur de fructibus: vt. ff. de acquir. re. do. l. quæsitum.

Aduersus] CASVS. Testamentum fecisti, hæredem instituisti: plura legata reliquisti, petunt legatarij legata: vult hæres vt sibi satisdent de restituendo, si quid amplius soluat, quàm per legem Falci. retinere potest: an satisdare debeant, quæritur? Dicitur quòd sic: & solida legata percipient. & hoc in prima. Si autem satisdare non possunt: quia fortè fideiussores dare non possunt, præfigit iudex, qui ad hoc datus fuerit, tempus certũ vtrique parti ad computandum de bonis hæreditarijs, intra quod si non venerit hæres, & videbitur ei iudici locus Falci. l. non esse: fructus & vsuras restituet hæres post litem contestatam. Viuianus.

n ¶ Potestis.] ô legatarij scilicet.

o ¶ Arbitrio dato.] id est iudice delegato.

p ¶ Præfiniet.] ad faciendam cõputationẽ: & remittitur satisdatio: vt. ff. si cui plusquàm per. l. fal. cui non facilè.

q ¶ Post litem.] & ante, si ante fuerit in mora: vt dixi. s. l. proxi.

r ¶ Percipietis.] scilicet vos legatarij.

Si homines.] CASVS. Stichum & Pamphilum legasti: post moram factam ab hærede decesserunt, cuius erit periculum, quæritur? Dicitur quòd hæredis.

s ¶ Periculo.] etiam fortuiti casus secũdũ nos: vt. ff. de lega. j. apud Iulianum. §. j. & . l. cùm res. §. fi.

IN legatis.] CASVS. Si fundum mihi legasti, & primum petij: à quo tempore debeantur fructus, quæritur? Respon. quòd à tempore lit. contest. et non à die mortis testatoris: siue agatur in rem, id est hypothecaria: siue in personam, puta actione ex testamento.

a ¶ Contestationem.] vel more vt dixi. s. l. j. et vsque post sententiam: vt ff. de vsu. in fideicommis. in prin. & hoc cũ res erat aliena. si autẽ testatores: ab adita hæreditate transit dominium in legatariũ: vt. ff. de fur. l. à Titio. ergo ex tunc pertinẽt fructus ad legatarium: vt. ff. de vsur. l. Hærẽni⁹. in fi. nisi excusetur hæres propter bonam fidem: vt dixi suprà. l. j. ADDITIO. Vel dicas et melius, ad fructus perceptos tenetur hæres à tẽpore aditę hæreditatis: vt. d. l. hęrennius. de percipiendis verò, à tempore moræ. ita loquitur hîc.

† Legatis &c.

¶ AD SENATVSCON. TREBEL.

† De senatus. Treb. &c.

Continuatio.

¶ *Qualiter legata et fideicommissa augeantur dixi. s. tit. j. nunc qualiter minuantur per Trebellianum. quod non placet: quia non singularia relicta, sed uniuersalia per Trebellianum minuuntur: ut instit. de fideicommis. hære. §. sed quia hæredes. Dic ergo, dixit suprà de singularibus relictis. nunc de generalibus. Et no. quòd sub hoc titulo non tractatur de incertis personis: sed in græco forte dixit.*

SI ex senatusconsulto.] CASVS. Testator aliquis te hæredẽ instituit & rogauit de tota hæreditate restituenda Titio, restituisti eãdẽ, retẽta tibi quarta tã pro portiõe tua quã fideicõ. creditoribus hęreditarijs soluisti: an à fideicõ. repetere possis, quæritur? Rñ. quòd sic.

b ¶ Si ex senatusconsulto.] scilicet Trebelliano: sed inuẽtum hoc fuit de retentione quartę partis per Pegasianum: vt insti. e. §. sed quia hæredes. & §. sed quia stipulationes.

Calen. April. Iuliano ij. & Crispino Cons.

¶ *Non ex die mortis testatoris, sed à die litis cõtestatæ fructus rei legatæ debentur. h. d. Sali.*

Imperator Gordianus A. Dionisio.

LEX IIII.

† IN legatis & fideicõmissis fructus post litis contestationẽ[a], non ex die mortis consequuntur, siue in rem, siue in personam agatur. PP. Non. Septembr. Gordiano A. & Auiola.

TITVLVS. XLVIII.

† Ad senatuscõsultũ Trebellianum, & de incertis personis.

¶ *Hæres qui soluit creditoribus: post hæreditatem restitutam à fideicõmissario repetit pro rata. Bal. Vel sic. Hæres de restituendo gratiatus, quod creditoribus soluit: pro dodrante à fideicommissario repetit. h. d. Sali.*

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Probo.

LEX I.

SI ex senatusconsulto[b] quartam[c] partem hæreditatis retinuisti, & dodrantẽ fideicõmissario restituisti[d]: quod creditoribus hæreditarijs pro nouem vncijs præstiteris, à fideicommissario petere potes[e]. PP. xv. Calend. April. Laterano & Rufino Cons.

¶ *Fideicommissarius, qui portio hæreditatis restituitur, pro rata tenetur ad onera & legata. hoc dicit. Salicetus.*

Imp. Philippus A. & Philipus C. Iuliano.

LEX II.

ADeum cui ex Trebelliano senatusconsulto pars[f] hæreditatis restituit, successionis onera seu legatorum pręstationẽ pro cõpetenti portione spectare, indu

c ¶ Quartam.] secus si vnam certam rem: vt insti. de fideicom. hære. §. si quis vna.

d ¶ Restituisti.] qđ solo verbo facere potuisti: vt. ff. eo. l. restituta.

e ¶ Potes.] actione negotiorum gestorum. & hoc siue sciens, siue ignorãs fuisti: quia eius negotium fecisti ipso gestu: vt. ff. de neg. gest. l. soluendo. & l. si & ad hoc. s. si cer. pe. l. j. et de neg. gest. siue pro fratre. ¶ Sequitur aut. nisi rogasti. aliàs, contra cũ rogatus. sed tu leges. j. eo. l. iubemus.

Hæreditas solo verbo restitui pōt.

ADeum.] CASVS. Titium hæredem instituisti: eum de parte hæreditatis Seio restituenda rogasti: an Titius creditoribus hæreditarijs & legata pro portione sua teneatur, quæritur? Respon. qđ sic. & quę pars? dicit de media intelligendum. quoties enim specialiter partis mentio nõ fit: de dimidia intelligitur: vt. ff. de verbo. sig. nomen filiorum. §. portionis. Si autem intelligas qđ dodrans sit restituendus, tunc illud qđ dicit pro competẽti portione, refertur ad onera creditorum non legatorum: quia ad ea soluenda fideicõ. insolidum tenetur: vt. ff. eo. l. j. §. vlt.

f ¶ Pars.] scilicet dimidia[a]. arg. ff. de verb. sig. l. nomen filiarum. §. j. & sic est plana hæc lex: si autem dicas pars. s. dodrans: tunc illud qđ dicit pro cõpetẽti portione, refertur tantũ ad onera. s. creditorũ, nõ ad legata: quia illa in solidũ soluit fideicõmissarius: vt habes hoc. ff. e. l. j. §. penul. & §. fi. & l. cũ hæreditas. et l. deducta. §. qui post. & j. e. l. fi. et insti. e. §. si quis vna. Alij qđ etiam hoc onus diuidit, vbi retinet: secus vbi non retinet: vt. j. e. l. fi. vt ibi no. In casu tñ cogit etiã ad legata hæres secundũ Azo. s. quãdo portio fideicõmissi nõ sufficit ad ea soluenda. Item si ęs alienum absorbat hæreditatem, non detrahitur quarta, & insolidum conuenitur fideicommissarius, & tamen tenet fideicommissum: vt. ff. eo. l. j. §. penul.

a Iste intellect⁹ est bonus Bar. Ang. & est amicus literę. Sali.

SI per fideicommissum.] CASVS. Hæres institutus, de tota hęreditate restituenda alicui ciuitati rogatus: restituit non retẽta quarta ex Trebel. senatusconsul. qđ locũ habet etiam si legatarij rogarentur, an quartã & ei⁹ fruct⁹ repetere possit, quæritur? Dicitur qđ sic, & dic per condic. inde. quia fortè per errorẽ facti soluit, credens aliqua de hæreditate excepta ea remansisse, quòd possent sufficere ad quartam. vel dic si non soluit: adhuc sibi de retentione consulet.

g ¶ Reipublicæ.] scilicet cuiuslibet ciuitatis de Romano Imperio: vt. ff. eo. l. omnibus. & ecõtra institui respublica potest & cogi restituere: vt. ff. e. l. recusare. §. si fisco. & §. item si municipes.

Respublica potest hæres institui.

† Aliâs, restituta est.

h ¶ Ab intestato.] puta si legitimi rogẽtur: vt ff. eo. l. recusare. §. meminisse.

i ¶ Restitutio.] solutum ergo erat per ignorãtiã facti. vnde datũ condictio indebiti: vt. j. ti. j. l. error. Vel dic restitutio. i. retentio, si solutum nõ erat.

b Vtraque est bona secundũ Sali. Diuisio.

bitati iuris est. PP. xviij. Calend. Nouembr. Peregrino & Aemyliano Cons.

¶ *Quælibet ciuitas dicitur habere rempublicam, cui potest legari uel fideicõmitti. h. d. Bald. Vel sic: Etiam de hæreditate reipublicæ restituẽda potest detrahi quarta, h. d. Sali.*

Impp. Carus, Carin. & Numerian. AAA. Zotico & alijs.

LEX III.

SI per fideicommissum hæreditas reipublicę[g] relicta est†: ex Trebelliano senatuscõsulto (qđ ab intestato[h] quoque locum habet) quartæ partis, & fructus ei⁹ vobis restitutio[i] competit. Sine die & consule.

¶ *Hæc lex habet duas lecturas, & hoc intendit secundũ utrãque: Iussus de adeundo in persona hæredis recusantis adire, transfert onus restitutionis in substitutum uulgarem & cohæredem eius sine quartæ retentione.*

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Quintianæ.

LEX IIII.

NOn iustam[k] te gerere solicitudinẽ per fideicommissum relictę portiõis hęreditatis perspicimus, verentẽ ne fructũ amittas relicti fideicõmissi, qm̃ auia testatoris ex parte hæres scripta, et tibi rogata restituere, calliditate ac fraude repudiauit, vt ad aliũ nepotẽ eũdẽque cohęredẽ[l] deuoluatur portio, à quo tibi nominatim nõ fuerat fideicõmissum relictũ: & coacta suspectam hæreditatẽ adire[m], priusquàm pro hærede gereret, rebus sit humanis exempta: cum diuo Antonino parenti nostro deberi etiam à substitutis fideicommissum contemplatione iudicij testatoris quasi tacite† ab his repetitum[n], iamdudum placuerit. Neque enim quartæ

k NOn iustam.] Diuiditur in tres partes: Quia primò ponit thema & motiuũ dubitandi. Secundò soluit dubium circa fideicõmissariũ. Tertiò soluit aliud dubium circa retẽtionẽ quartæ. Secunda ibi, Cũ diuo. Tertia ibi, neque enim hoc dicit. Bal. CASVS. Titius instituit fratrem et auiã hæredes: et rogauit auiam restituere partẽ suã cuidã extraneo puta Caio: et vt oĩs amoueatur obiectio, dic qđ hæredes inuicẽ substituit vulgariter: auia prædicta suam partem repudiauit, vt ad cohæredem eũdẽque substitutũ perueniret, et fraudaret fideicommissarius: tandẽ fuit ei præceptum vt adiret et restitueret. ꝙ antequãfaceret, decessit. Dicit hîc cohæredem debere restituere portionem auiæ fideicommissario: etiam sine retentione quartæ, eo quòd auia fuit coacta. nam spontè adeuntibus datur beneficium quartæ

† Singul. text. secundũ la. in. l. eam quã. s. de fideic. & secũdum Bar. & Pau. hîc.

l ¶ Cohæredem.] scilicet auiæ.

m ¶ Coacta adire.] i. iussa adire. si enim in veritate adijsset, substitutioni locus non fuisset: vt suprà de impube. et alij substi. l. post aditam. Sed cur fideicommissarius cogebat auiam adire, quæ repudiauerat cùm posset à cohærede petere (vt hîc dicit) siue. sit substitutus (vt hîc erat) siue non: vt. ff. de lega. ij. l. si Titio et Męuio. §. Iulianus? Respond. quia fortè intererat sua habere ab instituto magis quàm à substituto, quia non erat ita institutus oneratus. arg. ff. eo. l. recusare. §. Titius. Item opponitur, instituta non videtur, fraudulenter repudiasse cùm fecerit ex voluntate defuncti, qui ei dedit substitutum: vt. ff. si quis omis. cau. test. l. quia autem. circa prin. Rñ. hîc non erat aliàs repudiatura: nisi vt noceret fideicommissario: sicut et fuit. s. si quis omis. cau. test. l. j.

Quarta datur sponte adeũtibus. Hęreditatẽ habere ab instituto qñdoque vtilius est quã à substituto.

n ¶ Repetitum.] vt. d. l. de lega. ij. l. si Titio. §. Iulianus. et lege cùm pater. §. ab instituto. & de lega. j. l. licet. Sed argu. contra. ff. de lega. ij. l. Celsus. §. penul. vbi ab alio non datur fideicõmissum quàm à rogato: etiam si fuerit hæres. Sol. secundum R. dic. ibi hæres non fuit, vel non extitit in rerum natura tempore testamenti. si ergo fuit, præstabitur. vt hîc. si non fuit, non. dic vt ibi dicit. vel secundum Azonem ista corrigitur per illam, si Titio et Męuio. §. Iulianus. in eo. tit. Itẽ contra. huic. ff. de lega. iij. l. j. §. fi. vbi relicta à legitimis non videntur repetita à sequentibus legitimis. Sol. ibi non habuit ex voluntate defuncti sequens legitimus, cùm tempore mortis alius erat proximior: nam tantùm ꝓximior videtur hæres ex voluntatę defuncti: vt. ff. de

jure codicil.l.conficiuntur.§.ſed & ideo.hîc autem habuit ex voluntate defuncti hîc cohæres,idemque ſubſtitutus.

a ¶ **Repudiauit.**] Hic obſtat ſubſtituto cohæredi,ne detrahat quartam: vt &.ff.eod.l.cogi.§.Metianus.Alij dicunt obſtare ei:quia habet ex ſua perſona integram:hoc non placet:vt.ff.ad legem falcid.l.quòd ſi alteruter. Tertij dicunt quòd & hîc ſubſtitus fuit coactus : ſed hoc eſt diuinare:prima placet.Sed nonne licuit ei auiæ pœnitere de eo qđ repudiauerat,et adire,& quartã retinere?Reſpõd. licuit fortè ante coactionem,non poſteà:vt.ff.e. l.nam quod. §. qui compulſus. Vel dic nõ poteſt vnquam , poſtquã repudiauit:vt.s.de repudia.hęredi.l. ſicut.

ET ſine.] CASVS. Mulier maritum & priuignum habens, codicillos fecit hoc modo: quicũque mihi hæres erit: hæreditatẽ marito meo & priuigno reſtituat.an valeat hęc volũtas, quærit? Dicitur qđ ſic:& venientes ab inteſtato, conuenti cõtra fideicommiſ. vtili actione ex teſtamento dodrantẽ reſtituẽt:retẽta ſibi quarta,computanda ære alieno deducto.

b ¶ **Per fideicommiſſum.**] dandum vobis ab illis,qui ſibi ab inteſtato ſuccedunt :qui rectè poſſunt grauari:vt & ſuprà eo.l.iij.&. s. de codicil.l. ij.&.j.quando di.leg. ce. l.fideicommiſſum.

c ¶ **Conuentos.**] ſcilicet vtili actione ex teſtamento: vt no.s. communia de leg . l.ij . ſed adire cogentur officio iudicis: vt ff.eo.l.ille à quo.§. tẽpeſtiuum.conuentos dico in eo quod eſt vltra quartam : quartam dico computandam ęre alieno deducto.

d ¶ **Quantum.**] aliàs quantũ penes&c.et aliàs quã.& dic pro quantum vel propriè.

e ¶ **Poſſe.**] ſcilicet illam quartam.

f ¶ **Præſtiterit.**] id eſt præualuerit inter ſapientes, vel cõſtiterit vel obtinuerit.

IVbemus.] CASVS. Si teſtator vel teſtatrix filium vel filios, filiam vel filias hæredes inſtituerit pro æqualibus vel diſparibus partibus,& inuicem grauauerit : vt ſi aliquis ſine liberis deceſſerit,alijs portionẽ ſuam reſtituat.an retẽta quarta reſtitutio facienda ſit,quæritur?Dicitur qđ ſic:nec in fructibus vel talib° quæ ſeruando ſeruari non poſſunt,ſed in prædijs hæreditatis quarta retinebitur & hoc in prima.An autem ſimili modo poſſit retineri quarta,ſi rogatus fuerit filius de hæreditate reſtituenda filio ſuo,nepoti,auo vel auiæ . Idẽ intellige in filiab°.et hoc in ſecunda.An autem in prædictis caſibus fideicõ. ab hæredibus ſcriptis ſatiſdari debeat nomine fideicõ.quæritur?Dicitur qđ non:niſi in duobus caſibus.Primus eſt.ſi teſtator dixit vt ſatiſdetur.ſecũdus eſt,cũ pater vel mater ad ſecundas nuptias crediderit migrandum . & hoc in tertia.An autem ſi grauatus de reſtituendo vno filio ſuperſtite tantũ, vel nepote ex filio vel filia,deceſſit,ſibi immineat reſtituendi neceſſitas?Dicitur quòd non quia deficit conditio.non enim ſine liberis decedere videtur, qui prolem ſuſtulerit : vt ſuprà de fideicom.cùm acutiſſimi . vnde fideicõ. non datur petitio . & hoc in quarta. An autem quod dictum eſt de quarta non in fructibus,ſed rebus hæreditarijs retinenda , & de ſatiſdatione præſtanda in alijs hæredibus quàm ſupradictis. puta in liberis primi gradus, locum habeat , quæritur ? Reſpond . quòd non. & hoc in quarta & vltima parte.

retentionem , quã illa,quæ repudiauit[a] ,hęreditatem adire coacta vt ſuſpectam,retinere non potuit timere debes.S.vj.Id.Iul . Philippop . AA. Conſ.

¶ *A ſuccedentibus ab inteſtato fideicommiſſum poteſt relinqui,& ab eiſdem quarta retineri:& quarta intelligitur id,quod supereſt ære alieno deducto.h.d.Sali.*

Idem AA. & CC.Veriſsimo.

LEX V.

ET ſine ſcriptura per fideicõmiſſum[b] hæreditas rectè relĩquitur.Igitur ſi vxor tua te & priuignum ſuum in diſcrimine mortis conſtituta,deſignauit velle ſucceſſionem obtinere vſque ad dodrantem:eius voluntatem ratam ſeruari conuenit:cùm ab inteſtato ei ſuccedentes , de reſtituendo fideicommiſſo conuentos[c] ,vltra quartam,ære alieno deducto,quãtum[d] penes eos ſententia ſenatuſconſulti relinqui præcepit, tantũ obtinere poſſe[e] præſtiterit[f] .S.v. Calend . Maij Sirmij . Cæſarib. Conſ.

¶ *Liberi primi gradus de reſtituendo grauati, etiam poſt tempus fratribus,uel proprijs filijs, uel multomagis extraneis priuilegiantur,ut fructus non imputentur in quarta,etiam ſi teſtator dixerit:& ut non teneantur ſatiſdare de fideicommiſſo reſtituendo,niſi in duobus caſibus:et unicus filius uel nepos excludit ſubſtitutum ſub conditione,ſi deceſſerit ſine liberis.h.d.Vel breuius:Libri primi gradus non tenentur ſibi fructus computare in quarta:nec tenentur ſatiſdare de fideicommiſſo:niſi in certis caſibus . hoc dicit.Salicetus .*

Imp.Zeno A,Dioſcorio præfecto prætorio.

LEX VI.

IVbemus quoties pater vel mater , filio ſeu filia , filijs vel filiabus , ex æquis vel inæquis partibus hęredibus inſtitutis,inuicẽ[g] ſeu ſimpliciter[h] quoſdam ex his, aut quandam rogauerit,quiprior ſine liberis deceſſerit , portionem hæreditatis ſuperſtiti ſeu ſuperſtitibus reſtituere:vt omnibus modis retenta quarta pro authoritate Trebelliani ſenatuſconſulti,nõ per imputationem redituum(licet hoc teſtator rogauerit vel iuſſerit) ſed de ipſis rebus hæreditarijs[i] dodrãs reſtituatur. ¶ Idemq; in retinenda legis Falcidiæ portione[k] obtinere iubemus,& ſi pater vel mater[l] filio ſeu filia inſtitutis(ſicut ſuprà dictum eſt) hęredibus,rogauerit eos eaſve nepotibus vel neptibus,pronepotib° vel proneptibus ſuis,ac deinceps reſtituere hæreditatem.

¶ *Filius uel filia non tenetur ſatiſdare nepoti de reſtituendo fideicommiſſo paterno uel materno:niſi iſte filius ue l filia tranſeant ad ſecunda uota,uel niſi teſtator iuſſerit ſatiſdari.hoc dicit.Salicetus.*

¶ In ſupradictis autem caſibus fideicommiſſorum ſeruandorum ſatiſdationem ceſſare iubemus , ſi non ſpecialiter eandem ſatiſdationem teſtator exigi diſpoſuerit: & cùm pater vel mater ſecundis exiſtimant nuptijs nõ abſtinendum. In his enim duobus caſibus, id eſt cùm teſtator ſpecialiter ſatiſdari voluerit , vel cùm ſecundis ſe pater vel mater matrimonijs iunxerit : neceſſe eſt vt eadem ſatiſdatio pro legum ordine præbeatur[m].

¶ *Vnicus filius excludit ſubſtitutum ſicut multitudo liberorum ,licet teſtator fecerit mentionem de liberis in plurali.h.d.Sali.*

¶ Sin autem is,qui fideicõmiſſaria reſtitutione grauatus , eſt vno filio ſuperſtite,vel nepote ex filio ſeu filia nato , vel pronepote , vel poſthumo relicto deceſſerit : non videtur extitiſſe conditio[n] :et ideo deficit fideicommiſsi petitio.

g ¶ **Inuicem.**] hæc verba inuicem & ſimpliciter , determinanter ab inferiori verbo,rogauerit.Et dic inuicem,id eſt viciſſim grauauit vnum de reſtituendo alij.

h ¶ **Simpliciter.**] id eſt ſpecialiter.

i ¶ **Hæreditarijs.**] ſ.quarta retenta ſubaudi ſic &.s.de inoffic. teſta. l. ſcimus.§.repletionem . Sed conrra.ff.de inoffi. teſta. l.Papinianus.§. ſi conditioni . vbi computantur fructus. Solu . hîc corrigit ſecundum quoſdam. Alij qđ hęc ĩ quarta.Trebellia.illa in quarta naturę:et hoc ꝑpter q̃relã , q̃ eſt odioſa.Tertij dicũt ꝙ hoc in libris primi grad° eſt ſpeciale:vt ĩ fine hui° legis. ſec° autem in alijs, vr ibi.nam & aliàs differunt : vt.ff.de hęre.inſti. ſuus.in prin.&.l.ſed & ſi ſub conditione.§.j.Alij dicunt quòd ibi voluit teſtator,hîc non. quæ non valet:quia hîc dicit,licet hoc teſtator &c . niſi dicas qđ ibi voluit tacitè, hîc expreſſè: inter quas voluntates eſt differentia : vt.ff.ad le.fal l.Titia. & de cõdi. & demõ.nõnunquam. Tu dic quòd ibi certũ tempus ſtatuit: puta decẽniũ,intra qđ certũ erat ꝙ quartã & eius fruct° habere poterat,hîc incertũ.Ft nota diligẽter de huiuſmodi fructibus: cũ percipiuntur à rogato aut iudicio teſtatoris puta rogauit vt reſtituat poſt tempus hæreditatẽ: aut negligentia non petentis:aut mora non ſoluentis.Primo caſu computat in quartam : & nil reſtituit etiam ſi ſupereſt aliquid vltra quartam.In ſecundo non computat, nec aliquid reſtituit. In tertio computat:& ſuperfluos reſtituit:vt.ff.eod.l. mulier.j. §.ſi hæres.&.l. in fideicommiſſariam.in prin.&.ff.ad.l.Fal.l.Paulus reſpondit.§ j.&.§.ij.et hoc in alijs hæredib° quã in ſuis,qui ſunt primi gradus.nam poſſunt eſſe ſui nepotes, cùm nemo eos opręcederet : tamen non habet locum hęc.l ſui enim tantũ ex rebus ipſis quartam detrahũt, quòd ĩ eis eſt ſpeciale:vt hîc dicit. ADDITIO. Quod hîc de fructib° nõ imputandis in quartam dicĩt,limitat notabiliter gl.in verbo,cõteſtatæ.in fi.c.Rainuti°.extrà de teſta. in fructibus ante litẽ cõteſtatam perceptis: ſecus verò in perceptis poſt litẽ cõteſtatã:vt eſt caſus in.d.c.Rainutius.in ver.in eo verò qđ quartam &c.

k ¶ **Falcidiæ portione**] nõ dicit de alia Falcidia quã.s.ſecũdũ Io.ſed mutat caſum,cũ.s.locut° ſit qñ ſuis fratrib° rogat° eſt reſtituere:hîc aũt qñ proprio filio teſtatoris nepoti:licet quidã dixerũt de nepote rogari.Sed in eo ꝙ dicit retineri Falcidiã,cũ pater rogat° reſtitui filio,eſt cõtra. ff.de leg.i.l.cũ filio.§.ipſi quoque.ſol.ibi filius fuerat inſtitutus: & cũ patri eſſet acquiſiturus,fuit rogatus pater vt filio inſtituto reſtituat:quo caſu reſtituit vt pater, non vt hæres.hîc autem pater fuit reſtitutus & rogatus vt hæres.

l ¶ **Pater vel mater.**] inſtitutus vel inſtituta,& rogatus vel rogata , vt ſuo proprio filio reſtituat.

m ¶ **Præbeatur.**] quẽ ordinẽ habes ex tit.ff.de leg.no.ca.et altero caſu cauet propter ſpeciale præceptum:altero propter odium ſecundò nubentiũ: vt in authen.de nup.§.placet.col.iiij.Sed qualiter cauebitur à patre filio: vt ff.ad Trebel.l.imperator.& inſti.de inuti.ſtipu.§.item inutilis? Rñ. hoc ſpeciale his duobus caſibus:vt hîc innuit.

n ¶ **Conditio.**] quia non eſt ſine liberis q hmõi habet prolẽ.vt.s.de fideicõ. l.cùm acutiſſimi &.ff.de polli.l.fin.&.s.de inſtitu.& ſubſti.l.generaliter.§.ſi. & de condi.

Fructus percepit à rogato reſtituere an ſint in quarta computandi.

Pater aliquando cauet filio.

et de condi.inser.l.j.Et no.quòd hîc.§.sin autem.refertur ad primum casum. i.quando frater rogatus erat restituere, si decedet sine liberis.nam debet restituere si decedat sine filio vel nepote: si tamen intraret monasterium, videtur habere filium: et hoc addit.aut,quàm hîc lege: nisi rogati &c. vel aliã si quis sub conditione &c. quæ sunt in corpore de san.epis.§.sed et hoc præsenti.colla. ix. ff.ad Trebel.lege ex facto.§.fina.& sensus & mens testatoris magis quàm verba sunt attendenda: vt suprà de libe.præte.l.iij.&.ff.de adi.lega.l.iij.§.cõditio.Itẽ et verba ad hoc faciunt: quia dixit sine liberis: & à verbis non est recedendum: vt.ff.de lega.iij.l.non aliter.Item posito quòd sit loco filij ecclesia, ciuilis erit filia, non naturalis: ac ciuilis filius non excludit huiusmodi fideicommissum: vt.ff. de condi.& demon.l. fideicommissum.& de legat. ij.l.si quis ita.§.is cui. & arg.suprà de ijs, qui ve. æta. ĩp.l.fin.Item si haberetur pro filio, etiam alij æquè venerabili loco auferretur: quod non est verum: vt in corpore conti netur huius authenticæ. ¶Sequitur alia authẽ. cõtra cum rogatus. quæ est de restitutionibus.§. nobis.colla.viij.quæ.super principium huius legis legitur.

a ¶ Concedenda.] id est remittenda.

b ¶ Personis.] id est in liberis primi grad⁹. Sed videtur quòd etiam nepos, qui est vltra filios, non computet fructus in quartã: vt.ff. ad.l.falci.l. qđ de bonis.§.quod au⁹. quę est contra.sed ibi nõ cõputat in quartã: quia eos compensat cũ debito.si autem aliquos suprà id haberet, bene computaret: vt ĩ ea.l.quod de bonis §.fructus.

Nisi rogati.] CASVS Hęc authen.continuatur ad.l. C.Lex Codicis dicit, qđ si instituo filium meum in dimidia: et rogo eum quòd si prædecedat sine liberis restituat fratri suo: ipse detrahit quadrãtem de rebus principalibus.Sed fallit in casu huius aut. qui est talis. Habebam duos filios, institui eos æqualiter hæredes, et rogaui eos adinuicem, vt si alter eorum decederet sine liberis, restitueret alteri portionẽ suam: alter eorum intrauit monasterium, vel ecclesiam aliquam venerabilem: nunquid portio sua erit restituenda fratri superstiti si moriatur canonicus? Certè non: qa sicut si decessisset sine liberis, euanescit cõditio: ita si intrauit monasterium, vel aliquam ecclesiam venerabilem: quia monasterium vel ecclesia habetur loco filij. & hic casus est secundum dominum Ir.Sed secundum Azo. qui pinguius & latius hanc authẽ.extraxit ex corpore authenticorum, quàm do.Ir.sic ponitur casus.In. l. codicis dicitur: Si filius instituitur, & rogatur restituere fratri, si decesserit sine liberis existente conditione, detrahit quadrantem.Et dicitur decedere sine liberis si decedat sine aliquo descendente.Sed per istam authen.additur.l.codicis: quia si ingreditur locum venerabilem, vel monasterium: fideicommissum expirat: quia monasterium habetur loco filij. Vel dic casum aliter vt in gloss.

Idẽ in. c. in præsentia ante fi.cum⁹ gl.fi. extrà de proba.

¶ *Priuilegium concessum filijs non extenditur ad nepotes: quia hæc lex prohibet. hoc dicit. Baldus.*

¶ Illud etiam admonemus, ea quę de Falcidię portione non per reditus, sed per ipsas res hæreditarias retinenda, & de satisdatione fideicommissorum (sicut suprà dictum est) concedenda[a] diximus: nõ vlterius quàm in ijs personis[b] & casibus, quorum superius mentio facta est, oportere ꝑduci. PP. Cal. Semptembr. Constantinop. Probino & Eusebio Cons.

In authen. de san.epis.§. sed & hoc ꝑsenti colla.ix.consti. fi.

¶ *Si rogatus de restituendo si nuptias non contradixerit uel liberos non habuerit, ingrediatur monasterium: deficit fideicommissum, nisi alteri uenerabili loco debeat restitui. hoc dicit. Salicetus.*

Nisi[c] rogati restituere datum dotis causa vel propter nuptias donationis, vel relictum sub conditione nuptiarum vel liberorum, monasterium vel alienum locum venerabilẽ[d] ingrediãtur †: siue restitutio aut substitutio fiat sub prædictis conditionibus, siue in redemptionẽ captiuorum, seu in egentium alimenta.

In authen. de restit. §. nobis ergo rectè.colla.viij.consti.iiij.

¶ *Rogatus de restituendo quòd ei superfuerit ex hæreditate, tenetur saltem quartam partem reseruare: & si eam diminuit: præterquàm in casibus hic permissis: de bonis eius suppletur: & in subsidium contra acceptatorem agitur. hoc dicit. Salicetus.*

Contrà[c] rogatus quis * vt sine liberis decedẽs, quod tũc ex hæreditate superest, restituat, vel alijs huiusmodi[f] fideicommissi verbis grauatus, quartam † institutionis fideicommissario restituere cogitur. ¶Super hoc igitur & cautionem, nisi à defuncto remissa sit, exponet[g]. ¶Quòd si contingat[h] eã diminui, aut ex ipsius substantia suppletur, aut ea deficiente, in rem[i] actio & hypothecaria fideicommissario permittitur aduersus rerũ acceptores. ¶Ex causa tamẽ dotis[k] seu ꝓpter nuptias donationis, seu captiuorum redẽptionis, vel si non habeat vnde faciat[l] expensas, huius quartæ permittitur diminutio.

* Fuit.
† Concor. gl. j. prope fi.in versic. si verò rogatus. in. c. in præsentia. extràde proba.

¶ *Soli tutori potest hæreditas restitui si pupillus nescit fari: idem in curatore furiosi: & idẽ econtra si ipsi sunt de restituendo grauati. hoc dicit usque ad.§. cum autem.Sali.*

Imp.Iustinianus A.Iuliano præfecto præto.

LEX VII.

Sancimus licentiam esse etiam soli tutori[m] rectè fieri fideicõmissi nomine vniuersitatis restitutionem, quod pupillo relictum est, & sine onere fideiussiõis[n]: vbi tamen pupillus fari nõ possit, vel

c Contra.] i.econtra.nam in.l.codicis iubemus.in princi.dictũ est dodrantem restituendum, & quartam retinendam hîc verò, cùm rogatur restituere quod superit ex hæreditate post mortem: vt &.ff.de lega. ij.l.imperator.in fin.&.l. fina.& ita dodrantem retinet: & quartam restituit.

f ¶ Huiusmodi verbis.] quæ sunt apta ad hoc: vt institu.de sing. re. per fideicommis. re.§. fi.

g ¶ Exponet] corrigitur ergo.l.iubemus.in eo quòd dixerat generaliter non caueri.Vel veri⁹, ibi dicit non caueri: cùm frater fratri, vel pater filio vel nepoti restituere rogatur: sed si alij est restitutio facienda: cauetur vt hîc. Item not.hîc quẽ esse de bonis viuentis so licitum: vt infrà vt in pos. le .l. cùm archimedorã. Et sic est arg.contra.ff.de vulg.substi.l.ij. §.interdũ & de col.bo.l.j.§.si impuberi.sed ad primam respondeo, quia hîc de cautione.non de hæreditate est solicitus: & eodem modo respondebo ad secundam. Acc.

c ¶ Nisi rogati.] Hanc aut.lege, & aliam verbosam, si quis sub conditione.quæ & de nouellis trahitur.eo.§.si quis sub conditione omitte.Et dic casum.Dedi mulieri fundum vt in dotem haberet: vel viro vt haberet in donationem propter nuptias, vel in testamento reliqui in easdem causas: & rogaui vt si nuptias non contraherent, vel liberos non haberent, quòd restituerent Titio: his casibus si monasterium intrent, fideicommissi petitio deficit: & hoc nisi alij venerabili loco relictum erat: & ita purè dat vel relinquit prædictis personis: & econtra idem, si sub conditione: vt relinquo fundum si nuptias contraxerit vel liberos habuerit: alioquin habeat alius.

d ¶ Locum venerabilem.] secus si capellam cum seculo nõ renunciẽt, sed propria habeant: sed tamen in corpore vnde sumitur, videtur dicere etiam in seculari idem esse.Item quid si ingrediatur mala fide, vt fraudet fideicommissarium? Videtur teneri monasterium reuocatoria: vt. ff.quæ in frau.cre.l.omnes.§.Lucius.Item quid si non ingrediatur, sed instituat tantũ locum venerabilem? Videtur non deficere conditio, nec haberi ecclesia pro filio.Primò: quia leges de ingredientibus, non de instituentibus loquuntur: vt in authen.de monachis.§.illud.colla.j.& in authen.hæc constitutio innouat cõstitutionem.colla.viij.Secundò: quia verè liberos non habet.nec obstat quòd ecclesiam instituit: quia authen.hæc & in corpore.§.sed & hoc pręsenti.& in nouellis.§.si quis sub conditione.dicunt de ingrediente & expendente ibi prædicta bona ad pia opera: & ipse dum dixit, in clericatu mansit: quòd hîc non fuit.prętereà testator de liberis tantùm sensisse videtur: vt arg.

Monasteriũ, vel ecclesia habetur loco filij.

h ¶ Contingat.] id est tangat.

i ¶ In rem.] pro rebus hæreditarijs, quæ continentur in fideicommisso. & hypothecariam habet pro eisdem: quod est mirabile: vt &.s̃.de iur.do.in rebus.Vel dicit hypothecariam dari pro alijs rebus hæreditatis, quæ non continentur fideicommisso: vt &.s̃.communia de leg.l.j.res enim, quæ continẽtur fideicommisso non possunt dici obligatæ fideicommissario, cùm ipsius sint: vt.ff.de pig.act.l.si rem alienam.

k ¶ Dotis.] constituendæ vel exigendæ à grauata persona: & vtrũque probatur in corpore: vt dixi, s̃.communia de leg.in aut.res quæ. Et no.quòd in quatuor casibus permittit hîc diminutionem quadrantis.

l ¶ Faciat.] quia dodrans non sufficit secus puto si dodrantem totum dilapidauit, & tunc propter impensas vult diminuere quartam: vt in aut.de resti.& ea quæ pa.§ hæc igitur omnia.colla.iiij.Item quid si nihil consumpsit, sed tota superest? Respon.hæres eius dodrantem retinebit vt ipse poterat: vt arg.ĩ.titu.j.l.quãquam.

Sancimus.] CASVS. Hæredem tuum de hæreditate tua pupillo restituẽda rogasti, an tutori restituere possit, quærit? Rñ.qđ sic si pupillus abest: vel si præsens est, et fari nõ possit.et cãm sudiũgit in litera.Idẽ est si rogasti furioso restituere: qa curatori ei⁹ restituere põt.ecõuerso si pupill⁹ vel furiosus rogat⁹ sit restituere. Dicit qđ curator restituere põt.et hoc in.j. Si aũt rogat⁹ fuerit restituere ante vel post lit.cõtest.cõtumaciter se absentauerit: vel antequã restituat, decesserit: vel fideicõ.secũd⁹ rogat⁹ sit restituere: in illis trib⁹ casibus ipso iure trãseãt actiones ad fideicõ.& hoc in secũda.

m ¶ Tutori.] tanquã simplici procuratori: vt &.ff.eo.l.quãuis.et.l.seq.non aũt tãquã facto ꝓcuratore in rem suam: vt.ff.de iur.do.l.si mulier §. ex asse.

n ¶ Fideiussionis.] s.de rato.itẽ etiã sine iudice.& sic est specialis casus, sicut sunt alij quidam: vt.s̃.de admi.tu. l..sancimus.j. in fin.&.l.constitutionem.sed infanti cum authorirate tutoris: vt.ff.eod.l.seruo.§.si pupillo.

abesse noscitur [a] :ne dum nimia [b] subtilitate † vtimur circa res pupillares, ipsa subtilitas ad perniciem eorum reuertatur. ¶ Idemq; iuris esse oportet, & si furioso fideicommissaria debeatur hæreditas: vt restitutio curatori eiussoli, nomîe scilicet furiosi, celebretur. Quis enim sensus, quæ vox certa furioso esse intelligitur, cũ in vtroque casu [c] restituentes plenissimam cõsequantur ex nostra lege securitatem? Hoc eodem obseruãdo, etsi ipsi pupilli [d] vel furiosi restitutione grauati sunt.

¶ *Si hæres de restituendo grauatus, per contumaciam sit absens: uel si primus fideicommissarius in restituendo secundo sit morosus, uel quis eorum antequam restituat sine hærede decedat: ipso iure transferuntur utiles actiones. hoc usque ad finem. Sali.*

¶ Cùm autem [e] aliquis hæreditatẽ restituere iussus est, & dolo malo vel post litem contestatam, vel antea sese contumaciter cęlauerit vel si supposit⁹ fideicommissariæ restitutiõi, antequã restitueret hæreditatem, ab hac luce subtractus est, nullo hærede [f] vel successore ei exitente, vel fideicommissarius cui restituta est ex Trebelliano senatuscõsulto hæreditas, alij per fideicommissum restituere iussus fuerit res hæreditarias: quemadmodum actionum translatio celebretur in tribus istis casibus, apud veteres dubitabatur. & Domitius Vlpianus constituendum [g] esse super his putauit. ¶ Sancim⁹ itaque vt siue per contumaciam [h] abfuerit is cui restitutio imposita est, siue morte præuentus nullo relicto successore fuerit, siue à primo fideicommissario in secundum trãslatio celebrari iussa est: ipso iure [i] vtiles actiones transferãtur. D. x. Cal. Nouẽb. Constantinop. Lampadio & Oreste VV. CC. Cons.

a ¶ Noscitur.] secus si esset præsens, & maior infante: quia tũc fieret ei cũ authoritate tutoris restitutio: vt. ff. eod. l. restituta. §. fi. & l. seq. & .s̃. de iure delibe. l. potuit. & l. si infanti.

b ¶ Nimia.] sic. xlix. distin. c. huic etenim &c.

c ¶ Casu.] de pupillo & de furioso.

d ¶ Pupilli.] infantes: vt possint ipsi tutores restituere: vt hîc, &. ff. e. l. restituta. §. fi. & l. seq. sed hoc 10 cùm alij est restituenda, non tutori: quia se authore sibi nõ potest restitui: vt. ff. eo. l. j. §. quęsitũ fuit. Sed cur aliud debitum à pupillo potest sibi soluere se authore: vt. ff. de ad-minist. tuto. l. quoties. §. sicut? Respon. quia hæc restitutio continet transla-20 tionem actionum: vt. ff. eo. l. restituta. §. fin.

† Concor. ea. de. icti. cũ gl. j. extrà de iud.

e ¶ Cùm autem] no. tribus casibus leg istũ. §.

f ¶ Hærede.] sed quomodo potest esse sine hærede, cùm supersint saltẽ legitimi? Respon. nullus eorum vult: nec etiam fiscus. Vel dic eum esse si-30 ne hærede, qui non habet hęredem statim cùm moritur. *ADDITIO* Aduertas secũdum Bartol. hîc quòd de hoc debet tamen aliqua discussio fieri, vt fiat saltem aliqua proclamatio, si est aliquis, qui velit esse hæres talis. argumẽ. j. de 40 remis. pig. l. si eo tempore. tunc enim nemine cõparente transeunt actiones ipso iure, authoritate huius legis.

g ¶ Constituendum.] s. de nouo, quasi non sit constitutum aliquo iure.

h ¶ Per contumaciã.] vel ante litem cõtestatã, 50 vel post: vt. s̃. posuit: etita videtur qđ ante litem cõtestatam possit ferri sensententia difinitiua, vt illo vocato & non veniente, pronunciet restituendam hæreditatem: & sic ipso iure competunt vtiles actiones, vt in libertate dicitur. ff. de fideicom. 60 lib. l. cùm verò. §. subuẽtum. Vel dic nõ ferri sententia [a]: vt. j̃. de temp. ap. ap. l. fi. §. illud. sed iudex rediget in actis per tabellionẽ, qualiter & ꝑ quo, & ad cuius petitionem ille est vocatus: & nõ venit & per hoc satis erit fideicommissario, vt habeat 70 vtiles actiones: si probauerit posteà fideicõmissariam hæreditatem sibi restituendam,

a Gl. tamẽ prima in. c. quoniã frequenter. ponit hunc casum pro excepto à regula illi⁹ c. qiñ. scilicet ꝙ ante lit. contestat. non fint reci. testes vel ferenda sententia definitiua.

i ¶ Ipso iure.] est & quartus casus. s. vbi rogatus alienauit. Nam in alienatis non puto necessariam restitutionem: quia rogatus nihil iuris habet in rebus illis, quòd concedere possit. & hoc videtur dicere. l. s̃. communia de leg. l. fin. §. pe. & . s̃ eo. aut. contra cùm rogatus. Item si à primo fideicommissario non exigitur cessio: quia non habet directas, vt hîc dicitur: ergo cùm rogatus in alienatis nullam habeat actionem, multò magis nõ exigitur cessio: cũ ibi primus fideicommissarius habeat vtiles. Item est & quintus: vt. ff. eo. l. j. §. 80 sed & quoties. Item & sextus secundum quosdam: vt. ff. eo. l. ita tamẽ. §. si pater filium. Sed ibi videtur, qđ fiat restitutio. Item ad id, quòd dicit ipso iure transire actionem de vno fideicommissario in alium: vt hîc &. ff. eo. l. si hæres institutus. in prin. est contra. ff. eo. l. j. §. de illo. Sol. hîc corrigitur. Vel dic transfert vt ibi, cũ non fuit contumax. Sed nec prima nec secũda placet. Dic ergo ibi erat rogatus sub conditione, vel in diẽ. vnde ante diẽ restituit spontè. Nec obstat. ff. e. l. sed si ante. vbi dicit qđ non transeunt ante diẽ: quia ibi fauore fideicõmissarij fuerat dies appositus: vt & dixi. s̃. de fideicõ. l. post mortem. hîc autem rogatus erat purè, & ideo lex sublato circuitu trãsfert vtiles: quia & facta trãslatio expressim non transfert nisi vtiles, sed primus rogatus potest cedere directas: & ideo expectatur eius cessio. Item not. primũ fideicommissarium si restituat secundo (vt hîc fit) non retinere quartam ex Trebel. nisi antè primus rogatus voluerit retinere: vt. ff. eo. l. j. §. inde Nerati⁹. Vel nisi suspectam dixerit prim⁹ hęres. & sic coactus totã restituit, nihilo detracto: vt. ff. e. l. Marcel 10 lus. §. j. & l. facta. §. si cũ suspecta. Itẽ & in alio casu: vt. ff. e. l. ex asse. in fin. imò est exceptio ab illo casu vbi suspectã adijt.

Actio trãsit ipso iure de vno fideicõ missario in alium.

¶ *Rogatus de restituendo fideicommissum uniuersale & speciale, totum debet restituere absque speciali detractione: & fideicommissarius specialis contra uniuersalem, cui restitutio est facta, potest agere. Sali.*

Idem A. Ioanni præ. præ. LEX VIII.

Qvidam testamento condito iussit hæredem omnem hæreditatem, quam ei dereliquit, alij restituere: speciale [k] etiam fideicõmissum alteri adscripsit, & quęrebatur, specialis fideicommissarius id, quod ei derelictũ est, à quo cõsequi debeat: vtrumne ab hęrede, vt post restitutionem eius [l] alias res vniuersitatis fideicommissarius accipiat: an vnà cum alijs [m] rebus oporteat & hoc [n] generali fideicõmissario aggregari, vt ipse speciali fideicommissario hoc tradat, siue in rebus, siue in pecunijs fideicommissum relictum sit? ¶ Sãcimus itaque totam quidem substantiam secundũ senatusconsulti Trebelliani authoritatem restitui generali fideicommissario: illum autem speciali fideicommissario id, quod ei derelictum est, dependere. D. xv. Cal. Nouembr. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis VV. CC. anno secũdo.

TITVLVS XLIX.

Ad legem Falcidiam.

¶ *Non offendit ius commune ille, qui beneficio non uult uti. Bal. Vel sic. Soluens scienter, quod per Falcidiam retinere poterat, nõ dicitur plus debito soluere. h. d. Sali.*

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Prisco. LEX I.

SCire debes [o], omissa Falcidia, quo pleniorem fidem restituendæ portionis exhiberes, non videri [p] plus debito solutum esse. PP. iij. Id. Maij, Laterano & Rufino Cons.

¶ *Falcidia minuit omnia legata pro rata. hoc dicit. Sali.*

Qvidam.] CASVS. Hæredẽ tuum dé tota hæreditate tua Titio restituenda rogasti: & Seio Stichũ pro 20 fideicommiso relįqsti: à quo Seio Stichum consequi debeat: an ab hærede, an à generali fideicõ. ita scilicet vt post restitutionem Stichi aliâs res vniuersitatis Titio restituat: an generali fideicõmis. aggregari debeat, vt Titius Seio Stichum tra-30 dat? Respon. qđ tota hæreditas Titio restituenda est: & ea restituta, restituet Titius Seio Stichum nec refert constiterit specialis fideicommis.

k ¶ Speciale.] puta prędium.

l ¶ Eius.] scilicet prædij.

40 m ¶ Cũ alijs.] hoc verum, nisi in eo casu quãdo hęres deductis legatis iussus est restituere hæreditatem: in quo casu hæredi datur electio: vt. ff. eo. l. cogi. §. inde quærit. Vel nisi testator iniunxerit onus legatorũ nominatim hęredi: vt. ff. eod. l. 50 Marcellus. in princ. aliâs non: vt hîc, &. ff. e. l. j. §. is qui. & . §. fin. Sed quidam dicunt esse speciale quòd hîc dicit, propter hoc: qa de tota vel omni hæreditate rogauit testator, & hæres nihil retinuit. Alij dicunt diuidi onera: vt. s̃. eo. l. ii.

60 n ¶ Et hoc.] scilicet prædium.

¶ AD LEGEM FALCIDIAM.

Continuatio.

¶ *Qualiter minuantur uniuersalia relicta, dictum est nunc subijciamus de diminutione singularium relictorũ, quæ 70 fit per legem Falcidiam. Azo.*

SCire] CASVS. i hæredem instituisse, et multa ab eo legasti, et hæres sciens sibi competere Falcidiã. solida soluit legata: an qđ plus debito soluit, repetere possit, quæritur? Dicitur qđ non. cũ errasset in iure, scilicet credens hoc ei licere etiam post solutionem. Vel dic, hæredem tuum de aliqua re reddenda alicui rogasti, vel parte eius: hæres cũ poterat retinere quartam illius rei per Falcid. solidã soluit: vt plenè faceret quod iusserat sibi testator: an possit repetere quartam ex l. qđ plus debito soluit, quæritur? Respon. quòd non.

80 o ¶ Scire debes.] scilicet tu hæres rogatus.

p ¶ Non videri.] Sed certè imò, qa Falcidia ipso iure diminuit legatum: vt ff. e. in quãtitate. in fi. et. l. Plautius. et. l. lineã. et quorũ leg l. j. §. si qs ex mortis. Sed dic nõ videri quo ad hoc vt habeat locũ cõdictio inde. cũ sciens fecerit: vt. ff. de reg. iur. l. cui⁹ per errorẽ. sec⁹ si errore facti soluisset: vt. j̃. e. l. error. sed quę erat hęc dubitatio? Rñ. qa fortè erat minor. xxv. annis ille, q soluit: per qđ volebat repetere: vt suprà si aduer. solu. l. ij. sed ibi in iure errauit. hîc sciens fuit. Vel errat vir maior institutus rogatus dare vxori legatum: & ipse postquam

Legatũ ipso iure minuit falcidia.

postquam præstitit, defalcare volebat quasi donatio fuisset inualida: sed tamen non potest: vt ff. de donatio. inter virum & vxo. l. si sponsus. §. si quis rogatus. & § præcedenti.

a Falcidiæ.] CASVS Hæres quartam detrahere potest ab ijs quę relicta sunt beneficio. l. Falc. an detrahere tantum ab vno quantum ab alio debet, quæritur? Resp. quòd non: sed pro modò & quantitate relictorũ, de singulis est detrahendum: sed nõ vna res pro singulis retinenda: vt ff. eo. l. Plautius. Viuianus.

a ¶ Omnes.] s. legatarios & fideicõmissarios. quæsiuit tamen P. sed nõ soluit, an in vna re possit hæres habere Falcidiam: vel retinere? Quidam qd sic: vt. s. fami. ercisc. l. filiũ quē. sed illa in quarta Trebellianica. Itē pro eis. ff. de lega. j. l. non amplius. § fin. sed illa loquitur in parte bonorum legata. Item pro eis. ff. eodem. l. si ex pluribus. sed illud est ppter exceptionem, quàm habet hæres in re non soluta. Itē pro eis. ff. eod. l. linea. sed ibi vendicat, vt Falcidiam detrahat: non vt totam teneat. Tu ergo dic qd nõ potest retinere quartã in vna re: sed in omnibus legatis, vt hîc, & ff. e. l. Plautius. & l. in quantitate. §. fi. & arg. j. eod. l. penul. & ff. quorũ leg. l. j. §. fi qs. quandoque tamen Falcidia quę debet detrahi ex vna re, detrahit ex alia: vt. ff. eo. l. planè. & l. seq. §. si solet. et l. ex asse. Item si res diuidi non potest: partis offertur æstimatio: vt. ff. eo. l. lege falcidia in teruenientę. & l. si is. §. fi.

Falcidia v. nõ retineri non potest.

E Tiam.] CASVS Hæredem tuum rogasti de restituēda hæreditate tua per fideicom. cuidam non capaci, puta filio tuo spurio, & multa alia specialia legata relicta in testamento tuo: an debeantur, quæritur? Dicitur quòd sic, quatenus patitur lex Falcid. q. d. deducta quarta: licet videtur quòd quartam retinere non possit fiscus: quia est hæres, & hæres eã detrahere non posset: à quo hæreditas euicta est, quasi ab indigno: ergo nec fiscus, qui in locum eius succeßit: sed hoc verum non est. Vel sic in testamento suo reliquit quis legata: & inter cætera dixit de hę reditate restituenda, ab eo filio, quem habeo de tali monacha, & rogauit in aure, vel aliàs, non coram testibus, vt illi filio daret fideicom. & dic sic an fiscus debeat vel possit detrahere quartam de tali fideicom. an totum legatarijs erogare sine iniuria Falci. contentus quarta hæredi ablata? & dicitur quòd sic. Vel sic, & malè: an de tali fideicom. posit hæres detrahere Falcid. & an etiam de alijs? Respond. quòd de alijs potest: de hoc non. hæc positio non valet: sed prima positio verior est, & magis consonat literæ. Viuianus.

b ¶ Etiam si tacitum.] fuit tacitè non in aperto rogatus, vt quidam non capaci restitueret hæreditatem: vt. ff. de iure fis. l. non intelligitur. & in aut. qui bus mo. na. effi. sui. §. discretis. colla. vj.

c ¶ Administrasse.] id est soluisse, cui iussus erat: vel administrasse, id est consensisse defuncto: vt faceret prædicta.

d ¶ Fideicommissa.] scilicet alia relicta capacibus. & dic præstantur à fisco: vt hîc, & ff. ad Syll. l. cùm fisco. & ff. de fideicom. lib. l. Imperator. § fina. & hoc si fiscus agnoscat bona: aliàs ipse hæres præstat: vt. ff. de lega. j. l. si seruus plurium. §. penul.

e ¶ Cùm quartam.] bene dico salua Falcidia cùm &c. Et caue quòd hæc lex non dicit de tribus partibus confiscandis: pro constanti enim est: vt. ff. de iure fis. l. cùm tacitum. sed legatarijs dantur: vnde non videntur peruenire ad fiscum: vt hîc. sic ergo ex totali hæreditate habet fiscus quartã: & ea omnia petit fiscus petitione hæreditatis, tanquam à prædonibus: vt. ff. de peti. hære. l. prædonis.

f ¶ Aufertur.] vt indigno, & applicatur fisco: vt hîc, & ff. ad leg. falci lege beneficio. §. primò & ad Trebel. l. Marcellus. § fina. & de ijs, quibus vt indig lege hæres. & de vsur. lege cùm quidam. §. in tacito. Ab hac confiscatione quartæ excusatur filius & seruus, qui habent necesse parere: vt. ff. ad le. Falci. ff. tacitum. Item hæres, qui se defert vt habeat tertiam illius quartæ. Sed extraneus deferens habet dimidiam: vt infrà de ijs, qui se de. l. j. lib. x. fideicommissarius non capax habet dimidiam dodrantis si se deferat: vt. ff. de iure fis. l. cùm tacitum.

g ¶ Legatarijs.] dicebant enim: sicut non remansit hæredi: sic nec fisco remanere debet. sed secus est.

Idem AA. Sactiano.

LEX II.

Falcidię rationem aduersus omnes [a] pro modo legatorũ & fideicommissorum locum habere certi & explorati iuris est. PP. Calẽd. Iul. Laterano & Rufino. Cõs.

¶ *Ablata hæredi tanquam abindigno, legata non minuunt neque augent. hoc dicit. Bald. Vel sic: Hæres accommodans fidem tacitè de restituendo nõ capaci, priuatur omni commodo hæreditario fisco applicando, qui tenetur ad legata. s. & Falcidiam detrahit hic, sicut hæres facere potuisset. Sali.*

Imperator Alexander A. Hermagoræ.

LEX III.

Etiam si tacitum [b] fideicommissum hæredem administrasse [c] apparuerit: legata tamen seu fideicommissa [d], quæ testamento relicta sunt, præstanda esse ambigi non oportet: ad eum videlicet modum, quem lex Falcidia patitur: cùm quartã [e], quæ aufertur [f] hæredi, qui contra legem fidem suam obtulit, legatarijs [g] proficere non placuit. PP. Idib. Octobr. Alexandro A. Conf.

¶ *De legatis principi dandis detrahitur Falcidia. Sali. post Bal.*

Idem A. Philetiano.

LEX IIII.

Et in legatis principi datis legem Falcidiam locum habere, meritò diuo Hadria. placuit [h]. PP. v. Cal. Ianuar. Alexã. A. Cõs.

¶ *De donatione causa mortis, detrahitur Falcidia. Bal. & Sali.*

Idem A. Damasatæ.

LEX V.

Si mortis causa immodicas donationes in sororem tuam matrem contulisse probare potes: legis Falcidiæ ratione secundùm constitutionem diui Seueri [i] aui mei vti meritò potes [k]. PP. xv. Calend. Nouembr. Maximo. ij. et Aeliano Conf.

¶ *Primò detrahitur æs alienum etiam de rigore aditionis confusum: de superfluo legata præstantur deducta Falcidia de quolibet legato pro rata. hoc dicit. Bal. Vel sic: In computatione Falcidiæ æs alienum deducitur etiam hæredi debitum: & de relicto ad fabricam operis publici detrahitur Falcidia pro rata, & præstitum ultra modum non præiudicat. h. d. Sali.*

Idem A. Secundinæ.

LEX VI.

In imponenda ratione legis Falcidiæ omne æs alienum deducitur [l], etiam quod ipsi hæredi [m] mortis tempore debitum fuerit, quamuis aditione hæreditatis cõfusę sint actiões [n]. ¶ Omnia [o] autem legata quãuis in operibus publicis conficiendis statuisq; ponẽdis data sint, ad contributionem dodrantis [p] pro rata [q] suæ cuiusq; quãtitatis reuocant. ¶ Nec si quid vltra solidũ hæres præstiterit, aut perfecerit, legitimæ cõputationi præiudicatur [r]. S. v. Calẽ. Ianuar. Maximo. ij. & Aeliano Conf.

¶ *Iure isto cessat Falcidia in testamento militis: hæres tamen potest deducere bona sua per defunctum possessa. h. d. Sali.*

h ET in legatis.] CASVS Si hæredem instituisti, & principi tot legasti, quòd nihil remansit penes hęredem: an non obstante quod principi legata relicta sunt: hęres quartam detrahere posit, quæritur? Dicitur quòd sic. Viuianus.

h ¶ Placuit.] idem si deo cœlesti iure veteri: vt. ff. eod. lege prima. §. ad municipum. & econtra princeps institutus retinet si vult: licet donare consueuerit, adeò vt sic facere debeat secundùm quosdam: vt ff. ad Trebellia. l. si. legatus. § fina.

Si mortis.] CASVS Mater filium & filiam habens, in filium donationem fecit causa mortis, et filium hæredem instituit, ita qd remansit ei minus quarta. si probare potest hæres talem donationem in filiam exercuisse: an beneficio le. Falci. vti possit, quæritur? Dicitur quòd sic.

i ¶ Diui Seueri.] Primò fuit le. Falci. inducta ad legata: sed constitutiõe diui Seueri ad donationes porrigitur: vt hîc & infrà de donatio causa mor. lege. ij. & infrà eodem lege penultī. & ff. quo. le. lege prima. §. si quis ex mortis. cùm ad instar legatorum sint inductæ: vt infrà de dona. cau. mortis. lege fin. item in illis, quæ confirmantur morte, locum habet Falcidia: vt infra eodem lege in donationibus. Item in mortis causa capione: vt infrà eodem lege penul. & ff. eodem lege cùm pater. §. primò & lege alienus. & lege si hæres cui. Sed quidam contra: arg. ff. eo. l. j. §. item si ita. & l. acceptis. Et dic quòd mortis causa capio est, quæ ex testatoris liberalitate nõ proficiscitur, nec peti potest vt debitum: vt ff. de dona. cau. mor. l. qui pretio. & l. si mulier & l. mortis causa capio. vt & ff. eo. l. j. §. fi.

Lex falcidia ad quæ sit inducta.

Mortis causa capio qd est.

k ¶ Vti potes.] tu hæres institutus à matre.

In imponenda.] CASVS Debitorem hæredẽ instituisti, & multa legata reliquisti: licet aditione hæreditatis confusa sit actio, detrahi detrahi. debet æs alienum, vel hæredi, vel alij debitum. Falcidia autem habet locum in legatis: nec refert fuerit aliquid legatum in opus publicum, vel in statuas faciendas: quasemp à quolibet lagato pro rato detrahet hæres quartã: nec si plus vni legatario soluerit quàm debuerit: scilicet quarta non retentat quia ei gratiam voluerit facere, nec propter hoc sibi præiudicauit, quantũ ad alios legatarios, quo minus in non solutis retinere posit quartam. similiter in solutione repetere posit. si per errorem soluisset: vt infrà eodem error.

l ¶ Deducitur.] Nam non videtur esse in bonis æs alienum: vt ff. de ver. sig. lege subsignatum. §. primò & insti. eod. §. cùm autem ratio. & ff. eo. l. j. §. fin.

m ¶ Hæredi.] nisi compensari præcepit: vt. ff. eod. §. debitor. & de leg. ij. l. cùm pater. §. Titio, quod est speciale. regulariter enim iure isto non poterat prohiberi hæres vti Falcidia: vt. ff. eo. l. pater filiam. & l. quod de bonis. §. j. & §. cùm fideicommissum.

n ¶ Actiones.] vt & s. de fideicom. cùm secundũ. sed hodie si fiat inuētarium, non confunduntur: vt. s. de iure delib. l. scimus. § . in computatione.

o ¶ Omnia.] quæ tamen valent: vt & ff. eo. l. non est. §. fin. & l. seq. & l. in ratione. ij. §. penul. in fi.

p ¶ Dodrantis.] dandi legatarijs.

q ¶ Pro rata.] arg. pro eo quod not. s. eo. l. ij.

r ¶ Præiudicatur.] scilicet in alijs non solutis: vt & ff. eod. l. quòd de bonis. § non idcirco. nec in solutis, si in facto errando soluit. vt. j. eod. l. error.

Idem A. Primo & Pomponio.

LEX VII.

IN testamento quidem militis [a] ius legis Falcidiæ cessat. Sed si ea quæ ad vos pertinent, defunct⁹ tenuit, bonorum eius videri minimè possunt. & ideo rectè rationē eorum, vt æris alieni [b], haberi desyderabitis. PP. Calend. Maijs, Alexandro. ij. & Marcello Cons.

In authen. de hæred. & falci. §. hinc nobis. &. §. seq. colla. j. consti. j.

Hæres Falcidiam non detrahit cùm testator prohibuit: & si eius uoluntati non obtemperet, hæreditas alijs defertur testatore non prohibēte. Falcidiam detrahit si inuentarium legitimè conficiat: aliàs ad integra tenetur legata, etiam uires hæreditatis excedentia: nulla huiusmodi lite annum transcendente: & hæres scienter quædam ex legatis integra soluens, de alijs Falcidiā non detrahit: nec ei solutorum repetitio competit. h. d. Salicetus.

SEd cùm testator hoc expressim [c] vetuit, non ignarus [d] quis modus sit sui patrimonij, cessat [e] Falcidia: & si hæres in hoc defuncto non pareat, defertur hęreditas personis enumeratis sub titulo de legatis [f] & fideicommissis. ¶ Item si hæres quædam legata, substantiæ suæ mensuram subtiliter [g] agnoscens, præstat insolidum: neque ex his repetitio, nec ex alijs permittitur retentio: nisi inopinatum quid emergat [h]. ¶ His cessantibus locus est Falcidię, si fiat inuentarium secūdum modum tempusq; statutū [i] in aditione: ¶ Hac quoque adhibita obseruatione [k], in præsentia omniū ipsius ciuitatis, in qua fiat, legatariorum [l], aut pro eis agentium, si personæ ratio sit habenda: vel si quis absit ex ipsis, aut interesse noluerit, succedat pręsentia trium testium [m] itidem ipsius ciuitatis locupletum et bonæ opinionis, absque præiudicio tamen veritatis inquirendæ per seruorum quæstionem, & hęredis testiumq; iusiurandum. ¶ Quo non obseruato, solida legata præstet etsi fines hæreditarios excedant [n]. Nulla autē quęstionum talium vel litium excedat annū [o]. Anno enim culpa hęredis transacto, cadet à relictis.

In authen. vt spō. lar. §. siquādo. colla. ix. constitu. ij.

De re prohibita per legatarium uel fideicōmissarium alienari, non detrahitur Falcidia uel Trebellianica: & iste casus est ualde notabilis & quotidianus: tamen aduocati & doctores cōmuniter non aduertunt ad hunc casum. Bal.

SEd & in ea re cessat Falcidia, quæ ita relicta est, ne alienetur [p], sed permaneat apud successores eius, cui relicta est.

In authen. de eccl. ti. §. si autem hęres. colla. ix. constitu. vj.

De relictis ad pias causas non detrahitur Falcidia. Salicetus.

SImiliter Falcidia cessat in ijs, quæ ad pias causas [q] relicta sunt.

IN testamento.] CASVS. Si miles militans iure militari testamētum fecit, & hęredem instituit, & multa legata reliquit: an hęres de legatis quartam detrahere possit, quęritur? Dicitur quòd non. Idem est si res alienas possedit: quia in his cessat lex Falcidia & ijs, quorum sunt sine diminutione, aliqua restitui debent. Sequuntur duę authenticæ. sed primò legēda est illa, Sed cùm testator. deinde alia, sed in eadē.

a ¶ Militis.] s. militantis. secus si est veteranus: vt. ff. eo. l. si post. & l. ad veterani. idem in Trebellianica: vt. ff. ad treb. l. j. §. pe. ibi, denique &c. Sed certè imò contra videtur in Treb. vt. ff. ad Trebel. l. j. §. hoc autem. vel dic quīque esse remedia Trebelliani: Primum, vt quis cogatur adire. Secundū, vt cogatur restituere. Tertium, vt postquā restituerit, non cōueniatur à creditoribus: quod est suo fauore inductum. Quartum, vt non cōueniat debitores, quòd est fauore fideicommissarij. Et hæc quatuor locum habēt in testamento militis: vt. d. §. hoc autem. Est et quintum, vt de retētione quartę quod non habet locū in militis testamento: vt hîc, & . s. de testa. mili. l. in testamento. ij. & d. l. ff. ad Trebel. l. j. §. penul.

Trebellianū senatusconsultum habet quinque remedia.

Tu dicas quò imo prohibere potest testator detrahi Trebellianicā: vt tenēt communiter docto. hîc.

b ¶ Aeris alieni.] vt et. s. l. proxi. Sunt & alij casus, vbi cessat Falcidia: vt ecce in legato instrumēti: vt. j. eo d. l. si prædiorū. Item in dote: quia suam rem habere videtur mulier: vt. ff. eod. l. cùm dotem. & l. si vsusfructus. §. dos. nisi in cōmodo fortè repræsentationis: vt. ff. e. l. j. §. si quis creditori. & de dote præleg. l. j. §. idē Iulianus. Item in libertatibus: vt. ff. de inoffi. testa. l. Papinianus. §. sed an & libertates. Item in relicto bonorum subsidio: vt. ff. de inofficio. testa. l. scimus. Item cessat delicto hęredis: vt suprà eod. l. etiam si tacitum. & . ff. eod. l. beneficio. in prin. & . §. j. & . l. hæreditatem. §. fin. & hoc veteri iure, & etiam nouo cessat in tribus casibus: & ideo lege authen. Sed cùm testator. vbi sunt tres, quæ est in cor. de hæred. & fal. §. hinc nobis. & sequen. §. col. j. Itē in quarto & quinto vt in alijs duabus aut. hîc positis. ADDITIO Hos casus cùm multis alijs vide per gloss. in § fina. insti. eo. ti. Vnde versus. Falcidiam cessare facit pars debita natis, Dos miles, vetitum, libertas spontè solutum, Res vetitæ vendi, pietas, & chartula, crimen, Ac hæres si non facit inuentaria, subsit.

Falcidia cessat in multis casibus. Versus.

SEd cùm testator.] CASVS Hæc aut. addit l. codicis. & sic cōtinuatur: Lex codicis loquitur in testamento militis militātis, in quo cessat Falcidia. Aut. ista loquitur in testamento veterani: & ponit casus, in quibus cessat Falcidia. vnde si testator vetuit Falcidiam detrahi expressum sciens vires patrimonij sui: cessat Falci. & si hæres admonitus à iudice implere voluntatem defuncti intra annum non adimpleuit: aufertur ei hæreditas & applicatur supradictis personis: vt. s. de fideicō. in aut. hoc amplius. Itē nō detrahitur Falcid. si tu hæres soluisti, nec potest repetere. Item cessat Falci. si hæres non facit inuentarium. Sed si facit inuentarium solenniter vocatis legatarijs, vel si aliqui erant absentes: pro eis adhibuit tres personas. nam hoc casu potest detrahere Falcidiam: quia testabitur in inuentario, quo casu iurat de calumnia. & serui subijciētur quæstionibus. & istę tres quæstiones debent agitari intra annum.

c ¶ Hoc expressim.] scilicet ne detrahatur Falcidia.

d ¶ Non ignarus.] quod semper præsumitur: vt suprà de rescind. vendi. lege quisquis. Sed argumentum contra. institut. qui ma. non possunt. §. in fraudem.

e ¶ Cessat.] olim non sic cessabat: vt. ff. eo. l. quod de bonis. §. j. et. §. fina. & l. si debitor. Item quartam debitam iure naturę non potest testator auferre: vt suprà de inoffi. testa. l. scimus. et. l. quoniā in prioribus. Item nec Trebellianicā: vt. j. e. l. si vt allegas. vt insti. de fideicō. hęre. §. sed qa. ADDITIO

f ¶ De legatis.] subaudi, et fideicommissis: vt suprà de fidecommis. authē. hoc amplius.

g ¶ Subtiliter.] vt suprà de testa. l. non dubium. §. fin. et de fideicom. l. ij. et suprà eo. l. j. secus autem si prętendat facti errorē: vt. j. eo. l. error. Item secus quando omnia non sunt legitimè relicta: vt suprà ne vxor pro mari. l. si. in eo tamen quod agnitum est, præiudicat: vt. s. de fideicommis. l. j. et. ij.

h ¶ Emergat.] quòd substantiam minuat: vt in corp. dicitur. §. non autem. Sed olim contra erat hoc casu, quando quædā soluebat: quia. non præiudicabat in alijs: vt. ff. e. quòd de bonis. §. non idcirco. et. l. si ex pluribus. quæ sunt contra. Vel dic quòd in illa, si ex pluribus. nullum fuit integrè solutum. hîc enim loquitur quando integrè quædam soluuntur, et animo omnia soluēdi. vnde nō potest bonę voluntatis pœnitere: vt in cor. d. §. non autem.

i ¶ Statutum.] scilicet vt intra triginta dies incipiat. et intra alios. lx. finiatur à tempore, quo sciuit se hæredem suprà de iure deliberan. l. fina. §. sin autem dubius.

Inuentarij tempus.

k ¶ Obseruatiōe.] scilicet noua per hanc aut. quæ non erat in illa. l. scimus suprà de iure delibe.

l ¶ Legatariorum.] idem fortè in creditoribus, qui certant de damno vitādo. et ideo eis magis subueniendum: vt suprà de iur. deliberā. lege fina. §. et si præfatam. & in authen. vt spon. larg. §. ad hæc. colla. ix.

m ¶ Testium.] hi iurant se nullius malignitatis cōscios, quamuis. videatur negatiua: vt in cor. §. si verò absunt.

n ¶ Excedant.] Nota per hanc authen. præstari legata vltra mensuram substantiæ: sed olim secus: vt. ff. eodem lege in ratione primò §. quòd vulgo. in fin. §. etiam in testamento militis: vt. ff. ad Trebel. lege primò. §. penultimo. In creditoribus tamen olim erat idem: vt suprà de iure deliberan. lege fina. §. cùm igitur. quartam tamen debitam iure naturæ retinet, cùm tantùm contra legem faciat. Nam & vbi contra legem & contra voluntatem facit. tamen retinet: vt. s. de fideicō. aut. hoc amplius.

o ¶ Annum.] hoc est speciale contra. l. properandum. s. de iudi. quæ statuit triennium. & contra aut. quæ est. j. quomodo & quando iud. authen. qui semel vbi statuitur annus, & menses tres: vel anni duo, & menses sex. Alij dicunt hîc intra annum fieri inuentarium, & legata solui. & sic hîc loquitur non quòd instantia iudicijs anno finiatur. prima placet: quia vnus annus datur instantiæ, & incipit ex contestatione litis: vt in cor. §. illud. alius annus ad soluenda legata, qui computatur ab admonitione iudicis: & post annum amittit hæres commodum hæreditatis. & de hoc dicit in cor § necessitatem. & . §. initium.

SEd & in ea re.] CASVS In ista aut. ponitur casus, in quo cessat Falcidia: & est talis. Testator instituit Titium hæredem. & tibi & fratribus tuis legauit aliquas res vt perpetuò non alienaretis: sed semper apud successores vestros deberent remanere. certè in istis rebus sic legatis, cessat Falcidia. Viuianus.

p ¶ Alienetur.] Falcidiam enim dimittendo, legatarius rei partem alienare videtur.

SImiliter.] CASVS In hac aut. ponitur alius casus in quo cessat Falcidia: & dicit quòd nō solùm cessat Falci. in supradictis casibus: imò cessat in relictis ad pias causas.

q ¶ Causas.] vt. s. de epis. & cler. si quis ad. §. licentiam. & dic piam causam, vt ad

vt ad ecclesiam fabricandam vel reficiendam, vel pontem, vel aliquid tale. secus si simpliciter ecclesiæ relinquatur: vt. ff. eo. l. j. §. ad municipum. quę est contra. vel hæc corrigit illam. Et no. quòd etiam huiusmodi causæ non minuunt quartam iure naturæ debitam: vt. s. de inoffic. testa. l. quoniam in prioribus. Sed nunquid Falcidia detrahenda ex ijs, quæ ad pias causas relinquũtur, onerat alios legatarios? q̃d videtur: vt. ff. eo. l. planè. §. j. & l. ex asse. Sed contra dico: vt argu. ff. eo. l. si à seruo. & l. nõ est dubium. & l. sequen. Item satis est cæteros legatarios suo onere onerari.

Falcidia quę non deducitur de legato pio, non aggrauat alia legata.

Rritum.] C A S V S. Testamẽtum fecisti duos filios tuos tibi hæredes instituisti: & rogasti, vt si vnus eorum sine liberis decederet, alteri portionem suã restitueret. decessit alter sine liberis, & fratrem suũ hæredem instituit: & legata reliquit: videbatur q̃d istud testamentũ nõ valeret, cũ rogatus erat de restituendo: valet tñ, & deducit de portione fratris fideicõ. sibi relictum tanquã ęs alienum scilicet dodrantem hæreditatis restituendæ: postea soluet legata de trib⁹ vnciis: & si nõ remaneat sibi quarta, in illis trib⁹ vnciis detrahet Fal. d. legatis. **Debitum.**] quòd est dodrans hęreditatis restituendæ quæ eman sit detracto dodrante.

b **Oportet.**] vt. s. eo. l. in imponenda.

c **In residuo.**] id est in quarta, quã retinuit ex senatusconsulto Trebelliano. Vel iure naturę habebis quartã, & ita quartam quartæ. & facit. s. eo de pactis. l. pactum, quod dotali. & ff de lega. ij. l. cũ pater. §. cũm Titio. et ff. eo. l. si fundum. §. ij. & l. quòd de bonis. §. cũm fi deicommissum. & §. eo. l. quãquam.

Rror.] C A S V S. Testamentum fecisti: hæredem instituisti. multa legata hęres solida soluit per errorem, puta ignorans vires substantiæ, soluit legata. nec retenta sibi quarta an repetere possit quæritur? Distinguit, aut errat in facto credens plus esse in hæreditate quã sufficit ad quartam, aut in iure, putans se quartam detrahere non posse. Primo casu repetit. secundo non. Idem in sciente. Viuianus.

Grauamen de restituendo testatori in morte iniunctum, non facit irritum eius testamentum: sed fideicommissum detrahitur tanquam æs alienum: & de residuo soluuntur legata detracta Falcidia. Salicetus.

Idem A. Aurelio.

LEX VIII.

Irritum quidem propterea testamentum fratris tui esse nõ potest, quòd ex causa fideicomissi obligatus fuit, vt si sine liberis prior decederet, paternã tibi hæreditatẽ redderet. Sed licet te hæredem scripserit: in imponenda tamẽ legatorum ratione, quibus te onerat tum esse suggeris, fideicõmissum debitum [a] æris alieni loco deduci oportet [b]: insuperq́; in residuo [c] legis Falcidiæ beneficium vendicabis. PP. Idib. Septembr. Maximo. ij. & Paterno Cons.

Error facti non impedit quartam Falcidiæ repeti: sed certa scientia, uel iuris ignorantia sic. Salicetus.

Imperator Gordianus A. Mestriano.

LEX IX.

Error facti [d] quartæ ex causa fideicõmissi non retentæ repetitionẽ non impedit [e]. Is autẽ qui sciẽs se posse retinere, vniuersum restituit: conditionẽ non habet [f]. quinetiã si iusignorauerit [g], cessat repetitio. PP. xv. Calend. Nouẽbr. Pio & Pontiano Cons.

Hæres grauatus de restituendo, transmittit ad suos successores id quod poterat retinere ratione legis Falcidiæ. Hoc dicit. Salicetus.

Idem A. Diogenio.

LEX X.

Quanquã pater tuus fratrem tuũ rogauerit, vt si sine liberis diẽ suũ fungeretur, portionẽ hæreditatis tibi restitueret: tamen intestato eo diem suum functo, id quod beneficio legis Falcidię [h] habere potuit, ad successorẽ intestati

tra quàm capere possit: detrahitur in primis Falcidia ac si totum caperet: pòst detrahitur quod per legẽ capere non potest: vt illa præter Falcidiam habeat hæres: vt. ff. eodem legẽ quoties. Quidam alij dicunt vnam detractionem sufficere pro quibus est. ff. de inoffi. testa. l. Papinianus. §. si quis impubes. & pro eis est. quod dicitur vnam Falcidiam in bonis patris & filij ser

pertinere: ideoq́; nõ immeritò sororẽ tuam, quæ simul tecũ ab intestato ei successit, emolumẽti, q̃d retinere potuit, portionem sibi vẽdicare, manifestum est. PP. v. Id. Nouembr. Gordiano A. ij. & Põpeiano Cons.

Testator non potest Trebellianicam prohibere. h. d. Bal. uel sic: Rogatus de restituẽdo partem hæreditatis certis rebus retentis: si minus quartam ualent, residuum petere potest. hoc dicit. Salice.

Idem A. Maximæ.

LEX XI.

Si (vt allegas) pater tuus eam portionem, ex qua te fecit hæredem, fratribus tuis restituere iussit, certisq́; specieb⁹ pro Falcidia [i] præcepit esse contentam: auxiliũ legis falcidiæ, quod imploras, apud suum iudicem non prohiberis flagitare [k]. PP. vij. Calend. Nouemb. Ariano & Pappo Cons.

In donationibus morte confirmatis, habet locũ Falcidia. h. d. Sali. post Bal.

Impp. Diocle. & Maximian. AA. Iustino.

LEX XII.

In donationibus inter virum & vxorem factis [l] legem Falcidiam habere locum, quando [m] fideicommissi partibus funguntur, nonnullis iuris placitis comprehensum est. PP. xvj. Cal. Iul. ipsis AA. iiij. & iij. Cons.

Agnoscens sibi relictum ut manumittat seruum proprium, cogitur illum manumittere: & in legato Falcidiã patitur, licet minus iusto pretio consequatur: non si rogetur extraneum manumittere: quia tunc pretium, quo cogitur illũ redimere, debet consequi sine aliqua detractione. & ideo de eo tantum quod superest, Falcidia detrahi potest. h. d. Sali.

Idem AA. & CC. Zetho.

LEX XIII.

Si ea [n] cuius filium tuum seruũ significas, ex iudicio defun-

uari: vt. ff. eod. l. in ratione. j. §. quod vulgò. Item facit pro eis in authen. de hære di & Falci. §. si quis igitur non implens. colla j. ibi, quantum lex &c. & extra de testib. ca. Rainutius. & ca. Rainaldus. & facit supra eod. l. irritũ. Item pro hoc, quia in naturali cõputat quicquid habet iure institutionis: per authen. sed quartam. Trebellianicam habet, ita quòd non timet perdere, ergo computet. Itẽ cùm purè rogatur restituere, vel etiam post certum tempus: vna cedit dies vtrique. sic ergo qui libet auellet de corpore alterius. Distingue ergo an vno tempore incipiãt ambæ, an diuersis. ADDITIO. Vide as latius per glo. in verbo, legitimam ipsam. in dicto ca. Rainutius. extrà de testa. & ibi pulchrè p Abbatem. circa quem etiam vide ibi apostillam.

Quartę duę, an possint à filio detrahi & de restituẽdo grauet.

I vt allegas.] C A S V S. Pater tuus te & fratres tuos hæredes instituit, & rogauit vt portionem suam fratribus restitueres non detracta Falcidia. pro Falcidia certas tibi res reliquit. si illæ res non sufficiant ad quartam, an eã possis supplere de eo, q̃d iuxta præceptum testatoris restituere debes, quæritur? Respond. quòd potes. Viuianus.

i **Pro Falcidia**] scilicet Trebellianica.

k **Flagitare.**] si min⁹ est in speciebus, quàm in quarta. Et sic nota testatorem non impedire hãc quartam iure naturæ debitam: vt & ff. eod. l. Titia. & institu. de fideicõmiss. hære. §. sed quia. sec⁹ in quarta institutionis ex lege detrahenda: vt. s. e. aut. sed cùm testator. & facit. j. eo. l. si quis.

Quartã iure naturæ debitã non potest testator impedire.

d **Error facti.**] vt quia credebat se plus habere quã haberet in hæreditate: vt instit. qui ma. non pos. §. præualuisse.

e **Non impedit.**] vt & ff. de iuris & fac. igno. l. regula. §. fin. & s. de iur & fac. igno. l. cum quis. & s. de condic. indebi. l. fideicommissum.

f **Non habet.**] vt. s. de conditio. indebi. l. indebitum. & s. eo. l. j. & ff. de inoffi. testa. l. eum qui §. j.

g **Ignorauerit.**] vt quia nesciebat se posse vti Falcidia. & hoc nisi sit minor: vt. s. di aduer. solu. l. indebito.

Vanquã.] C A S V S. Testator duos filios hæredes instituit: & filiæ dotem, vel certam partem, qua debuit esse contenta, relinquit: & rogauit si alter sine liberis decederet, restitueret superstiti partem suam. decessit vnus sine liberis ab intestato: an soror æqualiter cum fratre ad successionem fratris admitti debeat, quæritur? Dicitur quòd frater dodrantem habebit. & in quarta, quæ remanet, tam ipse quàm soror succedet ab intestato. Viuianus.

h **Legis falcidiæ**] scilicet Trebellianicę. trientem ipso iure naturæ vt filius ante omnia videtur debere habere, in quo non tenuit fideicommissum: vt in authen. de restitu. & ea quæ. §. quamobrem. colla. vj. & sic duæ quartæ detrahuntur. Item pro hoc est quod dicitur. si alicui legatum est, vl-

N donationibus.] C A S V S. Maritus donationẽ fecit in vxorẽ nec in morte reuocauit: vnde morte confirmata est donatio. an hæres defuncti de donatione possit detrahere Falcidiam: quæritur? Dicitur quòd sic: cùm hæc donatio, inter viuos nulla sit: quia morte confirmata similitudinem habeat fideicommiss. Viuianus.

l **Factis.**] scilicet causa mortis vel morte confirmatis: vt suprà de donat. inter virum & vxorem. l. ex verbis. & l. donationes. j. nam si inter viuos, & statim valent. vt quandoque fieri potest: vt. ff. de dona. inter virum & vxorem. l. si sponsus. §. concessa non posset detrahi Falcidia: vt. ff. eo. l. si vsusfructus. §. dos.

m **Quando.**] id est quia.

I ea.] C A S V S. Ex ancilla cuiusdam domine filium subtulisti. x. dñe reliquisti vt seruum filium tuum manumitteret. xx. similiter eidem reliquisti, vt & alios duos seruos redimeret, & manumitteret. agnouit legatum: an compellenda sit seruum suum, scilicet filium tuum manumittere; an hæres de legato detrahere possit Falci. de vniuersis. xxx. quæritur? Dicitur quòd manumittere debet: & de illis. xxx. deducitur totum pretium serui rum redimendorum, & residuum habebit domina pro seruo manumisso, & de hoc residuo detrahet hæres Falcid. intra. x. dies, si residuum bonorum defuncti non sufficiat ad quartã. vel dic casum aliter vt in gloss. Viuianus.

Casum pone.

n **Si ea.**] Titium filium habens, qui erat seruus cuiusdam dominę. facit

Imperatori quæſtionem ſic: Domina filij mei agnouit fideicommiſſum de x. ideo relictum vt filium meum manumitteret: ſed & aliud fideicommiſſum de xx. erat ei relictum vt redimeret quoſdam ſeruos alienos, & manumitteret, quod ipſa ſimiliter agnouit, an cogenda eſt ad manumittendum? Reſpondet Imperator, dominam eſſe cogendam manumittere ſeruum ſuũ proprium, quia agnouit fideicommiſſum. Secundo quæritur, an in eo fideicommiſſo ſibi relicto 10 vt ſeruum ſuum manumitteret, interueniat Falcidia? Et dicit primò deduci de bonis prætium ſeruorum alienorum: ſicque in eo quod eſt neceſſarium ad ſerui redẽptionem, nõ interueniet Falcidia, cùm domina emere non poſsit, niſi totum 20 fideicõmiſſum habeat. illo autẽ deducto petat fideicommiſſum vſque ad eum modũ, quem patitur ſubſtamtia bonorũ: & ſic deducit Falcidia. Et talis eſt differentia inter ꝓprios & alienos ſeruos: vt. ff. de fideicõmiſ. lib. l. generaliter. §. ſi qs 30 alienũ. & §. ſicut. & ff. eo. l. ſed ſi non ſeruus. in prin. & ad Tre. l. ita tamẽ §. fi. & facit ad hoc. ff. eo. l. ſi tibi ſeruus. cũ tribus ll. ſeq. & de leg. j. l. ſi fundum per fideicõmiſſum. §. Iulianus. & de fideicõ. lib. l. ſi debitor decem. & de inof. teſt. l. Papinian⁹. 40 §. quoniã autẽ quarta.

a Vrgeri.] id eſt ſi minus cõſecuta ſit pretio ſerui tamen cogitur manumittere: nam &c.

b Seruorum.] alienorum, vt dixi.

Licet.] CASVS. Filium tuum impuberem emãcipaſti, & tu 50 telam eius tãquã tutor legitimus adminiſtraſti: & in centum & in mala adminiſtratione ei tenebaris. poſteà teſtamentũ feciſti, & alios duos & ipſũ hęredẽ inſtituſti. an pro rata portione qua quilibet ſuccedit: poſsit iſte à cohæredibus debi 60 tũ petere, quæritur? Dicitur quòd ſic. & ſi eũ de dãdo fundo alicui rogaſti, de fundo poterit Falcidiam detrahære. Viuianus.

c Nõ prohiberis.] vt &. s̃. de nego. geſt. l. ſi ab eo. & de hæred. act. l. ſi adulta. & j̃. de bo. aut. 70 iudi poſsi. l. ſi vxor. & s̃. de pactis. l. debitori. & de fideicommiſ. l. cum ſecundum.

d Relictum.] alicui.

... cti quem dicis fideicommiſſariam libertatem ei reliquiſſe: aliquid cõſecuta eſt: ad reſtituendam fideicõmiſſariã libertatem non immeritò obnoxia cõſtituta debet vrgeri.[a] Nam fideicommiſſum ei relictum vſque ad eum modum poteſt petere, quem deducto pretio ſeruorũ[b], quos fuerat rogata manumittere, relictorũ ſubſtãtia patitur. S. v. Cal. Maij, Herarcliæ. AA. Conſ.

Pro rata, qua creditor ſuccedit defuncto, extinguitur actio, & pro reſiduo contra hæredes competit actio: ſed ut ſciatur an legatum integrum debeatur, debitum anteà detrahitur, & de reſiduo legatum præſtatur. h. d. Sal.

Idem AA. & CC. Fauſtinæ.

LEX XIIII.

Licet adieris patris hæreditatẽ, & confuſione pro parte qua eidem ſucceſſoris, extinguatur actio, quam tibi aſſeris competere, eo quòd ex adminiſtratione tutelæ multa eum debuiſſe contendis: pro reſiduis tamen partibus cohæredes cõuenire nõ ꝓhiberis[c]: & fundũ à te relictũ[d] eatenus[e], quo deducta quarta reſidui[f] ſubſtantia patitur, præſtare neceſſe habes. D. vj. Calend. Octob. Viminatij. AA. Conſ.

Nec de dote prædiorum, nec de inſtrumentis Falcidia detrahitur. h. d. Bal. Vel ſic: Falcidia non detrahitur de chartulis. h. d. Sal.

Idem AA. & CC. Ponponio.

LEX XV.

Si prædiorũ[g] dotis apud te iure[h] remanẽtis inſtrumenta[i] verbis præcarijs, vel teſtamento, vel codicillis vxor tibi dari mãdauit: eius iudicium ſucceſſores implere compellentur: cùm inſtrumentis prædiorũ domino relictis Falcidiæ nulla poſsit[k] interuenire quæſtio. Suppoſita. xvj. Cal. Februar. Sirmij. CC. Conſ.

Si æs alienum abſorbet totam defuncti ſubſtantiam, legata non debentur: & fruſtra de Falcidia quæritur. h. d. Sal.

Idem AA. & CC. Diomedi.

LEX XVI.

Succeſſores[l] legata vel fideicommiſſa, ſi æs alienum hæreditarium defuncti ſubſtantiæ fines occupauerit, legis Falcidiæ iuſsio[m] peti, item Trebelliani[n] ſenatuſconſulti præceptũ exigi nõ cõcedit. S. xvj. Calen. Februar. Sirmij. AA Conſ.

De prælegatis deducitur Falcidia. h. d. Bald. Vel ſic: A cohærede detrahitur Falcid. h. d. Sal.

Idem AA. & CC. Caio.

LEX XVII.

A Cohæredibus† relicta legata[o], quatenus modus legis Falcidię pręſtitutus patitur[p], poſſe peti, certiſsimi iuris eſt. Suppo. v. Cal. Nouẽ. Anchiali. CC. Cõſ.

† Aliâs ſuccipit, Cohæredibus.

Sicut teſtator iure iſto non poteſt prohibere Falcidiam directò: ita nec per indirectum: & de mortis cauſa capione detrahitur Falcidia, ſicut de mortis cauſa donatione. h. d. Sal.

Imp. Iuſtinianus A. Ioanni præfecto prætorio.

LEX XVIII.

Si quis quadringentorum forte ſolidorũ habens ſubſtantiã iuſſerit[q] hæredem non aliter adire hæreditatem, niſi prius trecentos octoginta ſolidos quidam perſoluat, vel aliam quãtitatem, quæ diminuere Falcidiæ rationem poteſt: ſancimus hæredẽ, ſi adierit[r], legis Falcidiæ beneficio ſuſtentatũ replere quidẽ quod ad Falcidiã deeſt: et pri⁹ eo dato[s] vel retẽto[t], ſiue vna datio eſt, quæ celebrari diſpoſita fuerit, ſiue in multas diuiditur perſonas præfatę legis immutilatum habere beneficium[v]. Si enim cùm mortis cauſa donatio procedat, & hęc ‡ modũ legis Falcidiæ excedat, hęres poſt aditionem repetit eam pecuniã quæ vltra modum legis Falcidiæ corporaliter quidẽ data eſt, lege[x] autem in patrimonio teſtatoris permanſit: quare nõ in preſenti caſu & viuẽtibus, & moriẽtibus prouidemus, & eorũ vltima elogia conſeruantes & cõmodũ hæreditariũ non minuentes? Dat. Calend. Nouẽb. Cõſtantinop. poſt cõſulat Lampadij & Oreſtis VV. CC.

‡ Vltra.

Mortis cauſa capio pro Falcidiã diminuitur.

k Poſsit.] quid enim de chartulis quartam detrahere prodeſſet? certẽ nil ſed officeret: neque enim malitijs &c. vt. ff. de rei ven. l. in fundo. Alij autẽ hîc appellant inſtrumenta ligones & aratra, & ſimilia, quę erant data in dotẽ: vt. ff. de fundo inſtr. l. ij. & dices inſtrumentum dotis prædiorum. i. inſtrumenta, quæ ſunt dos ſiue dotes prædiorum.

Succeſſores.] CASVS. Teſtamentum feciſti, & plus quàm habebas in bonis 10 Titio debebas. ſed poſteà teſtamentum feciſti, & legata reliquiſti: an peti poſsint, quæritur? Dicitur quòd non. & ſi de hæreditate tua Seio reſtituẽda rogaſti hęredẽ, Seius eam petere non poteſt. Viuia.

Succeſſores.] id 20 eſt à ſucceſſoribus.

m Iuſsio.] vt. s̃. de legatis. l. ſi vniuerſæ. & ff. e. l. in ratione. j̃. §. quod vulgò ibi, nec ad rem &c. & ff. ſi cui plus quã per legem Falcid. l. j. §. in quibuſdam.

n Trebelliani.] vt ff. ad Treb. l. j. §. ſi is qui. 30 Et no. hîc quædam verba eſſe. quæ regunt duos diuerſos accuſatiuos, ſcilicet poſco, flagito, peto: vt hîc, & s̃. de fideicom. l. eam quam.

A Cohæredib⁹.] CASVS. Pater tuus te & fratres tuos hæredes inſtituit, & eos 40 rogauit de dando tibi legato: an petere poſsis, quæritur? Dicitur ꝙ ſic. & ſi eis nõ poſsit remanere quarta, detrahẽt eã beneficio leg. Falc. Viui.

o Legata.] alijs cohęredibus præſtanda.

p Patitur.] niſi tantum accipiat à cohærede 50 quantum deſyderat deducere: vt. ff. eo. l. Neſennius.

Si quis.] CASVS. Teſtator habens. cccc. in bonis, te hæredẽ inſtituit: & in fraudẽ legis Falcidię præcepit, vt non aliter hęreditatem adires, niſi. ccc. & 60 octoginta vni vel pluribus, nõ curo, reſtitueres: ita ꝙ nõ remãſit tibi integra Falcidia an tantũ de hęreditate poſsis retinere: quãtũ tibi ſufficiat ad Falcidiam, vel repetere ſi ſoluiſti, quęritur? Dicitur ꝙ ſic, ſicut enim detrahęre potes de mor 70 tis cauſa donationibus, & de mortis cauſa capione detrahęre potes. Viu.

q Iuſſerit.] in fraudẽ legis Falcidię.

r Adierit.] poſt dationem. & dic, aut adire voluerit.

s Dato.] cùm non excedit dodrantem.

t Vel retento.] ſcilicet quãtum eſt vltra dodrantem: ſed dodrãte dato.

v Beneficiũ.] ſic ergo detrahitur Falcidia ex mortis cauſa capione: vt 80 dixi. s̃. eo. l. ſi mortis. Sed an data hęredi cauſa implendæ cõditionis à legatario, cõputet hęres in quartã? Quidã ꝙ non: vt. ff. eo. l. ſi fundus. Io. cõtra: vt cõputet in totũ, quo ad eũ qui dat: quo ad alios verò cõputet eatenus, quatenus ex hoc legato erat detracturus: vt &. ff. eo. l. in quartã. & l. quòd autẽ. & l. id autem. & l. Neſennius. ibi, dum dicit, planè.

x Lege autem.] ſcilicet Falcidia: vt. ff. quorũ legato. l. j. §. ſi quis ex. & argu. in auth. de hęredi. & Falcid. §. non autem. colla. j. & s̃. de inoffi. dona. l. j. & s̃. eo. l. ſi mortus. & j̃. de dona. cau. mor. l. ij.

e Eatenus.] id eſt quatenus.

f Reſidui.] ſcilicet detracto ærę alieno: vt. s̃. eo. l. in imponenda.

Si prædiorum.] CASVS. Vxor tua dedit tibi prædia in dotem, & pactũ fecit tibi de lucranda dote: poſteà teſtamentum fecit, & Titiũ & 80 Seium hæredes inſtituit, & rogauit, vt tibi inſtrumentum prædiorum datorum in dotẽ emptionale reſtituerent: an de illis inſtrumentis ſit detrahẽda Falcidia, quæritur? Dicitur quòd non, cùm detrahenti non proficeret, & alij officeret. Viuianus.

g Si prædiorum.] i. prædiorũ, quæ erant dos.

h Iure.] quia pactus eras tu vir cum vxore de dote lucranda, ſi ipſa præmoriatur.

i Inſtrumenta.] id eſt chartulæ.

Cum

Cvm certum.] CASVS. Testamentum fecisti. hæredem instituisti. Titio legata reliquisti. hæres insolidum legata soluit, vel soluere promisit, sciens se quartam beneficio legis Falcidiæ detrahere posse: an si quod plus quàm per legem Falcidiam retinere potuit, soluit: an repetere possit, quæritur? Dicitur quòd non. & quod promisit, soluere compelletur: licet quartam, quasi sciens voluntatem tuam impleuit. Et diligẽter no. quòd iste qui promisit, tenetur soluere: & de soluẽdo præstare cautionẽ. Viuia.

a Cùm certum sit.] per plures leges: vt. s. eo. l. j. & de fideicommiss. l. ij. & ff. de condic. inde. l. fideicommissum. & s. de testa. l. non dubium. & ff. de dona. inter virum & vxo. l. si sponsus sponsæ. §. si quis rogatus.

b Soluerit.] hæc enĩ sunt paria: vt hîc, & ff. de dona. l. si patronus. & de calum. l. iij. §. hoc edicto. sed quandoque non: vt ff. de re mili. l. non omẽs. §. fi. quæ est arg. cõtra. & ff. de ædili. edic. l. quòd si nolit. §. in factũ. ibi, illud planè &c. & probatur ex duabus alijs legibus iunctis: vt arg. ff. de condict. indeb. l. nam hoc. & de cõsti. pecu. l. iij. in fi.

Posuerit

c Aequitatis ratio.] Not. vbi eadem ratio, ibi idem ius statuendum: vt & suprà de constit. pecu. l. fina. & ff. ad leg. Aquil. l. illud.

Ita agnoscit legatum qui solidum promittit, sicut qui integraliter soluit. h. d. Bal. Vel sic: Si hæres promisit soluere integra legata, tenetur adimplere sine Falcidiæ detractione. h. d. Sali.

Idem A. Ioanni præ. præ. LEX XIX.

Cvm certum sit [a] hæredem, qui plenam fidem testatori exhibet, insolidum legata dependentem, non posse posteà rationẽ legis Falcidiæ prætendentẽ, repetitione vti, quia videtur voluntatem testatoris sequi: iubemus hoc simili modo firmum haberi, & si cautionem super integra legatorum solutione fecerit: quod veteribus legibus in ambiguitatẽ deductum est. ¶ In vtroq; etenim casu, id est siue soluerit [b], siue sup hoc cautionem * fecerit: æquitatis ratio [c] similia suadere videtur. Dat. xv. Cal. Nouemb. Constantinop. post cõsulatum Lampadij & Orestis VV. CC. anno secundo.

TITVLVS L.

De caducis tollendis.

In prima parte ponit procemium, & statuta legis Papiæ & quædam senatusconsulta corrigens, & statuens ut ante apertas tabulas cedat dies adeundæ hæreditatis & legatorum: ne obtentu caducitatis, propter non apertas tabulas, interim hærede uel legatario defuncto, hæreditas uel legatum deferatur in fiscum. hoc dicit usqua ad §. & cum triplici. Bal.

Imper. Iustinianus A. Senatui vrbis Constantinopolitanæ. LEX VNICA.

ET nomẽ [d] & materiam caducorum ex bellis ortam & auctã ciuilibus [e] ortã quæ in se popul⁹ Romanus mouebat, necessarium duximus Patres conscripti [f] in pacificis nostri imperij tẽporibus * ab orbe Romano recludere: vt quod belli calamitas introduxit, hoc pacis lænitas sopiret. ¶ Et quemadmodum [g] in multis capitulis lex Papia ab anteriorib⁹ principibus emendata [h] fuit, & per desuetudinem abolita: ita & à nobis circa caducorum obseruationem inuidiosum [i] suum amittat vigorem, qui & ipsis prudentissimis [k] viris displicuit, multas inuenientibus vias, per quas caducũ non fieret [l]. Sed & ipsis testamentorum conditoribus sic grauissima caducorũ obseruatio visa est, vt & substitutiones introducerent, ne fiant caduca: & si facta sint, * ad certas personas recurrere disponerẽt [m], vias recludẽtes quas lex Papia posuit in caducis: quod & nos fieri concedimus [n]. ¶ Et cùm lex [o] Papia ius antiquum [p] quod ante eam in omnibus simpliciter versabatur, suis machinationibus & angustijs circuncludens, solis parentibus [q] & liberis testatoris vsq; ad tertium gradum, si scripti fuerant hæredes, suum imponere iugũ erubuit [r], ius antiquum intactũ eis [s] conseruans: nos omnibus nostris subiectis sine differentia personarum hoc concedimus [t].

Hic secunda, in qua statutum nouum incipit ponere. & hoc principium dicit in summa. Lege Papia & senatusconsultis circa eam & materiam caducorum uersantibus correctis statuitur ut hæreditas defuncti poßit adiri clausis tabulis: & ut legata pura uel in diem certam relicta cedant quo ad transmißionem à morte testantis, & fisco non debeantur. h. d. Sali.

¶ Cùm igitur materiam & exordium caducorũ lex Papia ab aditionibus [v] quæ circa defunctorũ hæreditates pcedebãt, sumpsit [x], & ideo [y] non à morte testatoris [z], sed ab apertura tabularum [a] dies cedere legatorum senatusconsulta [b], quæ circa legem Papiam introducta sunt censuerũt [c], vt qđ [d] in medio deficiat, hoc caducum [e] fiat: primũ hoc corrigẽtes, & antiquum [f] statum renouantes sancimus * oẽs habere licẽtiam à morte testatoris adire hæreditatem [g]:

DE CADVCIS TOLLENDIS.

¶ Dixit [a] *qualiter legata pro parte minuuntur, scilicet lege Falcidia: sed quia quãdoque in totum deficiebant, uel efficiebãtur caduca, & non iustè quandoque, ideo de his tollendis dicit. Et nota* [b] *quòd tres tantùm modos prosequitur, licet multis modis efficiantur nulla: ut infrà eadẽ. l. §. & cùm triplici.*

a Ista continuatio placet Bar. Sal. & Ang.

b Idẽ Pau.

ET nomẽ] ¶ Casus isti⁹ legis vsq; ad §. & cũ triplici talis est. Vnde legata caducorum nomen & principium habuerunt, hæc lex dicit ex bellis ciuilib⁹ quæ habebat popul⁹ Romanus: sed cùm omnia iam pacificata erãt, contingebat, quòd aliquis extra ciuitatem Romanã, alicui in ciuitate aliqd legauerat: & fortè si ille interfectus fuisset, erat illud legatum caducum, & applicabatur fisco. sed cùm iam òmnia pacificata sunt: dicit Imperator quòd non sinit legata caduca remanere. & l. Papinia. corrigere vult: licet in multis ciuitatibus à retro principibus fuisset correcta. quam obseruationem caducorum tollit: quæ non solùm iurisperitis, sed etiam ipsis testatoribus erat odiosa. Statuit enim vt hæreditas adiri non possit, nisi ab apertura tabularum. Item vt legata fierent caduca, si legatarius decederet ante aperturam tabularum. vnde statuebat vt res vel legata fierent caduca, id est inutilia: & fisco applicentur si contingeret legatarium vel hæredem ante aperturas tabularum decedere. non enim poterat hæres adire hæreditatem ante aperturas tabularum, nisi essent filij vel nepotes. hodie dicit Imperator, quòd omnes indistinctè adire possunt, à morte testatoris, siue fuerint puræ, siue in diem certum relicta: cedent à morte testatoris. & si decesserit legatarius: transmittit petitionem legatorum ad hæredes suos. Viuianus.

Quæ in terse &c.

Ab orbe

d Et nomen.] Legem Papiam vult corrigere quinque rationibus hæc prima.

e Ciuilibus.] sæpe enim is cui relinquebatur ante aperturam tabularum præmoriebatur in bello: & sic deficiebat relictum & fisco quærebatur. Vnde Lucanus de his bellis. Bella per Emathios plus quàm ciuilia campos.

Lucanus.

f Patres conscripti.] quia scripta erant eorum nomina in diademate capitis sui. Vel ratione ætatis vel curę quam habebant ad imperium, vt patres.

g Quemadmodũ.] secunda ratio.

h Emendata fuit.] vt suprà de nupt. l. si libertam. & l. final. & institu. de suc. li. §. primo. & §. fina.

i Inuidiosum.] omnes enim inuidebant ei propterea quia iniquitas sua vigebat. Vnde illud: Inuidiosus ego, non inuidus esse laboro. Et erat eius vigor vt legata fierent caduca si decederet legatarius ante aperturam tabularum. Item nec hæres adire poterat ante apertas tabulas.

Apud.

Versus.

Lex Papia duo continebat.

k Prudentissimis.] id est non tantùm alijs, sed etiam ipsis qui eam consequebantur displicuit.

l Ne fieret.] id est vt non fieret.

m Disponerent.] ipsi testatores.

n Concedimus.] scilicet fieri substitutiones.

o Et cùm lex.] quinta ratio.

p Antiquum.] scilicet bonum.

q Parentibus.] Nota quòd nedum in parentibus & filijs sit licitum adire ante aperturam tabularum: imò etiam extraneis conceditur.

r Erubuit.] iubebat lex Papia, vt si decederet hæres ante aperturam tabularum, fieret legatum caducum: & non posset adire, nisi esset de parentibus & liberis vsque ad tertium gradum.

s Eis.] scilicet liberis.

t Concedimus.] scilicet ius antiquũ vt possit adire ante apertas tabulas.

v Ab aditionibus.] vt non fierent ante apertas tabulas.

x Sumpsit.] vt nõ possit adire ante apertas tabulas.

Omnes hæredes &c.

y Et ideo.] id est ex hoc primo vitio nascitur hoc secundum.

z Testatoris.] hoc est secundum dictum legis Papiæ.

a Tabularum.] vt non possit adiri ante apertas tabulas, nisi in duobus casibus [c]. Psimus, quando est de liberis: vt suprà proxi. Secundus quando in totum erat hæres: vt. ff. de iur. & fac. igno. l. j. §. fi. & s. de iure delibe. l. iij. sed hodie semper etiam prius: vt subijcit.

b Senatusconsulta.] scilicet Aemylianum Largianum, de quo fit mentio. j. de lati. li. tol. §. cùm igitur. & iusti. de suc. li. §. fi.

c Censuerunt.] & malè.

d Vt quod.] scilicet legatum.

e Caducum fiat.] & fisco applicetur: vt. ff. de peti. hæred. item veniunt. §. cùm antequàm.

f Et antiquum.] Nam & olim erat quod modò statuemus.

g Hæreditatem.] & hoc verum [d] est, nisi aliud impediat [e]: vt suprà de ijs qui. vt indig. l. si ea quæstio. hîc enim vult dicere, id est nisi impediat eum

c Sequitur eam Sali.

d Idẽ Sali. vel dic secũdũ Bald. qꝫ ibi valebat aditio, sed ei aufertur tanquã ab indigno.

e Sequitur hanc gl. B. Bal. & Sali.

R

apertura tabularum.

a ¶ Similiq;.] hic corrigitur secundum dictum.

b ¶ Legatorum.] scilicet fideicommissorum.

c ¶ In diem certam.] vt & ff. de vsufruct. leg. l. Sempronius. secus[a] si sub conditione, vel die incerta: vt infrà eodem. l. §. in nouissimo. &. §. sin autem aliquid. & ff. quando di. leg. ced. l. si post diem. & l. si dies. Secus[b] etiam in quibusdam puris legatis, quæ habes, infrà eodem. §. in nouissimo. si tamen incerta dies sit apposita in persona legatarij: puta cùm morieris lego tibi decē perinde habetur[c] ac si in diem certum sit relictum: vt ff. quando dies leg. ced. l. si cùm hæres. & ff. de conditio. & demonstratio. l. hæres meus, primo respon. Itē & conditio quæ doque non habetur pro conditione: vt si sub eadem relinquatur legatū, sub qua facta est institutio hæredis: vt ff. quando dies leg. ced. l. si dies. §. fina.

d ¶ Cedere.] Duobus modis dicitur cedere. Primò quo ad hoc, vt extunc decedens legatarius transmittat ad hæredes, & ita hîc, & ff. quando di. leg. ce. per totum. Alibi vt dicatur deberi: vt ff. de verborum significatio. l. cedere. & sic nō accipitur hîc. nam non est statim legatarij, inspecta veritate[d], nec ei debetur, cùm nulla præcessit obligatio: vt ff. de dolo. l. & eleganter. §. item si seruum. & ff. de legatis j. l. si tibi. §. cùm seruus. sed fingitur quæsitum & debitum, cùm postea venerit dies: vt ff. de fur. l. à Titio. & argumen. ff. si certum petatur. l. proinde. sed in contractibus[e] inter viuos vbi præcessisset contractus vel obligatio dicitur deberi, licet non possit peti: vt ff. de verborum obligation. l. eum qui calendis. Item licet dicat simili modo in legato vt in hæreditate, caue: quia hæreditas non relinquitur ex die, vel ad diem: sed sub conditione sic: vt ff. de hære. insti. l. hæreditas. & instit. de hæredi. insti. §. hæres. Item nec transmittit hæres hæreditatem non aditam: vt. j. e. §. in nouissimo. & hîc. secus est in legato. Sed est similitudo: quia sicut ante apertas tabulas potest adiri hæreditas: ita & cedit dies legatorum, quo ad transmissionem.

a Idē bar. & Sali.

b Sequuntur bar. & Sali.

c Quia certū est q̄ ille dies purificatur in vita legatarij bart & bal.

✠ Scripto.

d Ex quo non inueniatur tunc persona quæ possit esse obligata. B. B. Sal. & est singularis gl. in suo dicto. secūdū Bal.

e In hoc nō est differentia inter cōtractus & legata. Sali.

similique[a] modo legatorum[b] vel fideicōmissorum purè vel in diē[c] certam relictorum diem à morte testatoris cedere[d].

¶ *Hic imperator prosequitur materiam deficientium uoluntatem, & assignat primo differentiam nominum, dicens quòd ultimæ uoluntates quæ deficiunt ex parte honorati, quædoque sunt pro non scriptis, uidelicet quando relinquitur iam mortuo, quandoque sunt quasi caducæ, ut quando legatarius decessit post testamentum ante confirmationem per mortem testatoris. Quædam sunt caducæ, ut quæ post mortem testatoris deficiunt uel repudiantur. hoc dicit usque ad. §. in primo. Bal.*

¶ Et cum triplici[e] modo ea quæ in vltimis elogijs relinquuntur, contingebat deficere: consentaneum est & tempora eorum et nomina manifestè exponere: vt q̄d vel tollitur vel reformatur, non sit incognitum[f]. ¶ Ea etenim vel ijs relinquebātur qui in rerum natura tunc temporis cùm condebātur vltima elogia, non fuerāt[g], fortè hoc ignorantibus testatoribus: & ea pro non ✠ scriptis esse leges existimabant. Vel viuo testatore is qui[h] aliquid ex testamēto habuit[i], post testamentum ab hac luce subtrahebatur: vel ipsum relictum expirabat, fortè quadam conditione sub qua relictum fuerat, deficiente[k]: quod veteres appellabāt in causa caduci. Vel mortuo iam testatore hoc quod relictum erat, deficiebat[l]: quod aperta voce caducum nuncupabatur.

¶ *Hic exequitur imperator membra per ordinem, & dicit quòd pro nō scriptum primo defertur substituto: secundo coniuncto: tertio remanet apud grauatum: & onus non comitatur ipsum, quia nunquam habuit radicem fundamenti. hoc dicit usque ad. §. pro secundo. Bal. Vel sic: Legatum pro non scriptum remanere debet penes hæredē, nisi legatarius in eo habuerit substitutum re coniunctum: quia tūc ei debetur: & regulariter sine onere, quod etiam erat antiquitus. hoc dicit. Sali.*

¶ In primo itaque ordine, vbi pro ✠ non scriptis efficiebantur[m] ea quæ personis iam ante testamentum mortuis testator donasset[n], statutum fuerat vt ea omnia bona manerent, apud eos[o], à quib[us] fuerant derelicta: nisi ✠ vacuatis[p] vel substitutus suppositus, vel coniunctus fuerat aggregatus, tūc enim non deficiebant, sed ad illos[q] perueniebant, nullo grauamine[r] (nisi perrarò[s]) in hoc pro nō scripto superueniēte: quod & nostra maiestas quasi antiquæ beneuolentiæ consentaneum, & naturali ratione ✠ subnixum, intactum atque illibatum præcepit custodiri.

e ¶ ET CVM TRIPLICI. ¶ CASVS. Imperator dicit quòd tripliciter fiebant legata caduca. Primus modus erat quando testator reliquit legatum illi qui nunquam fuit in rerum natura: vel fuit, sed ab humanis rebus exiuit ante tempus testamenti: & tunc erat caducum: & appellabatur pro non scriptum. Secundus modus erat quando reliquit legatum alicui, ille posteà decessit viuo testatore: & illud dicebatur esse in causa caduci. Tertius modus erat q̄n reliquit alicui legatū: & ille repudiauit vel decessit ante apertura tabularū: & dicebatur hic legatū caducū. In primo genere legati quod dicebat, pro nō scriptū, remanebat apud hæredes a quib[us] erat relictū: nisi legatarius haberet substitutū in legato: vel coniunctū: vel suppositū sine onere. hoc est, quòd non dabunt vel facient illud quod testator voluit, vel dari vel fieri à legatario. & in hoc genere legati nihil immutatur hodie. In secundo genere quod dicebatur in causa caduci, legatum similiter remanebat apud illos à quibus erat relictum: sicut in primo casu: nisi legatarius haberet coniunctum vel substitutum: & remanebat apud istos cum onere suo, quemadmodum erat remansurum apud legatarium: siue istud onus cōsisteret in dando, siue in faciendo: quia non est ferendus qui lucrum sentire vult: si onus ei annexum recusat sustinere. & quod dicit, in modo, dic exemplum: Lego tibi fundum, vt decem des Titio sub conditione. vel lego tibi si nauis venerit ex Asia. & quod dicit, vel alia quacunque, dic exemplum: vt lego gaui tibi decem. & posteà alio testamento præcepi aliquid dare vel facere. Et nota quòd in hoc genere legati aliquid mutatur. olim enim remanebat illud legatum apud eos à quibus erat relictum sine onere: hodie cum onere: vt hîc dicit. Viuia.

e ¶ Triplici.] scilicet inter cæteros modos. nam & multi alij sunt modi: sed de tribus tantùm tractat iste titulus.

f ¶ Incognitum.] sic & institu. de test. in prin.

g ¶ Non fuerant.] in veritate, vel de iuris fictione[f]: vt quia erat ab hostibus captus: & ibi decessit legatarius: vt ff. de legatis primo. l. si seruo meo Stichus. §. primo.

f Sequitur eam Sali.

h ¶ Is qui.] legatarius.

i ¶ Habuit.] scilicet spe.

k ¶ Deficiente.] viuo testatore.

l ¶ Deficiebat.] vel quia desinebat legata res in rebus esse humanis. Vel quia legatarius repudiabat, vel deficiebat cōditio, vel moriebatur legatarius.

m ¶ Efficiebantur.] scilicet legata.

n ¶ Donasset.] id est legasset. nam legatum donatio est: vt institu. de leg. §. primo. & ff. de legatis secundis. l. legatum. j.

o ¶ Apud eos.] imò videtur quòd non: vt ff. de condi. & demon. l. si quis eum quem. vbi legatus seruus apud legatarium remanet, licet non manumittatur ex voluntate testatoris: sed ibi[g] valebat legatum serui: licet libertas non valeat. hîc autem nec legatum valet. Item contra ad idem. ff. de lega. ij. l. codicillis. in principio. vbi remanet pœnes legatarium: licet sit nullum in persona ancillæ cui legatarius debebit restituere. Sed ibi[h] est nullum, propter vtilitatem fideicommissi, iusta consyderatione habita hæredis: & eius cui relinquitur fideicommissum, scilicet ancillæ. nam legabatur ancillæ testatoris à legatario dandum. hîc autem est nullum alia ratione.

✠ Non scripto.

g Idē bar. bal. & Pau.

✠ Vacuatis personis &c.

h Dicemus q̄ cū in illis codicillis legatum fuit validum ideo onus fideicōmissi deficientis debebat penes eum remanere. B. & Pau.

✠ Obnixū.

p ¶ Vacuatis.] id est defectis. vel quia mortui sunt.

q ¶ Ad illos.] scilicet substitutum vel coniunctum. sed certè imò quandoque etiam ad non coniunctum potius vadit, quàm ad eum redeat à quo est relictum: vt si Titio & posthumo lego decem: nam Titius habet totum etiam si vtrique non coniunctim legaui: vt ff. de legat. primo. l. si duobus. §. fina. quæ est contra. Sol. hic corrigit. quod non placet: quia hic dicit se nihil corrigere de antiquo iure. Alij[i] vt Ir. quòd ibi saltem verbis erant coniuncti: quia dixit, Titio & posthumo. Sed nec hoc placet: quia non semper syllaba &, facit coniunctionem: vt. ff. de hæred. institu. l. si ita quis hæredes. Tu ergo dic[k] quòd ibi posthumus licet non erat in rerum natura, futurus tamen sperabatur. hic non erat, nec sperabatur: quia decesserat. Item nota quòd in tribus casibus licet portio collegatarij mei videatur esse pro non scripta: non tamen mihi accrescit. Primus si legas mihi & Sticho seruo tuo sine libertate: vt ff. de lega primo. l. planè. j. §. si coniunctim. Secundus, si legas mihi & Titio seruum meum Stichum: nam suam tantùm partem habet collegatarius: sed ego nil: vt ff. de legatis primo. l. huiusmodi. §. si Titio. Tertius, si legas mihi, & non capaci: vt ff. de legatis secundo. l. si Titio. §. & ei. & suprà de hæred. instit. l. prima. & ff. de ijs quæ pro non scrip. hab. l. tertia. & suprà de ijs quib. vt indig. l. hæreditas. quæ omnia videntur huic. l. contraria. sed specialia sunt.

i Placet P.

k Et malè Pau. licet bar. tractat cum gl.

r ¶ Nullo grauamine.] imò semper onere, iniuncto legato: vt infrà eodem. §. his ita. sed ibi[l] dicit in hæredibus tantùm. secus in legatarijs: vt ff. de iure codicil. l. quidam referunt. in fi. Vel expone ibi quocunque modo, id est quòd sit caducum, vel in causam caduci, nō pro non scriptum. Item contra. ad idem. ff. de lega. j. l. ciuitatibus. §. Lucius. Sol. hic corrigit. vel ibi impropriè dicitur[m] pro non scriptum, id est quòd pro eodem habetur, ac si ille non fuisset scriptus: puta quia repudiauit hæreditatem. sed hodie videtur corrigi quod hîc dicitur: vt suprà de fideicommis. authen. hoc amplius. vbi dicit cum onere semper redire. Vel verius[n] ibi in pœnam non obedientis sibi aufertur. secus autem alibi: vt hic.

l Legatarij portio licet videatur esse pro non scripta, non tū accrescit collegatario in certis casibus. l Idem Sa. & Pau.

m Ista placet Sali.

n Dicemus q̄ ibi no loquitur in pro nō scriptis. Pau.

o Idē bald. & Sa.

s ¶ Perrarò.] nam quandoque superuenit[o] grauamen: vt si seruus sit legatus vt manumittatur, nam tunc cum onere remanet: vt ff. de fideicō. lib. l. cum verò. §. si pro non scripto. Item quando aliquis sibi adscripsit iussu testatoris, & cum onere. nam cùm non valeat: remanet, sed cum onere: vt ff. de ijs quæ pro non scrip. l. si. licet ibi alia ratione dicitur, pro non scriptum. Idem dicunt de legato dato alicui vt faciat impensam funeris. quod tamen non inuenitur lege expressum.

Vetus

ri ♁ in omni æuo valiturum.

¶ Olim quasi caduca deuoluebantur ad fiscum: hodie deuoluuntur ad substitutum coniunctum uel grauatum cum onere suo. hoc dicit usque ad §. in nouissimo. Bald. Vel sic: Legatum quod efficitur quasi caducum primò debetur substitutis, secundò coniunctis: & his non uolentibus uel non extantibus, remanet apud eum à quo est relictum: & à quocunque eorum debetur onus eidem adiectum. hoc dicit. Sali.

¶ Pro secundo verò ordine, in quo ea vertuntur quæ in causa caduci fieri contingebant, vetus ius [a] corrigẽtes, sancimus ea quæ ita euenerint, simili quidem modo manere apud eos [b] à quibus sunt derelictæ, hæredes forte, vel legatarios vel alios qui fideicommisso grauari possunt [c]: nisi & in hunc casum vel substitutus [d] vel coniunctus eos antecedat. ¶ Sed omnes personas, quibus lucrum per hunc ordinem defertur, eas etiam grauamen quod ab initio fuerat cõplexum, omnimodò sentire [e]: siue in dando sit constitutum, siue in quibusdam faciẽdis [f], vel in modo [g], vel cõditionis implendæ gratia, vel alia quacunque via [h] excogitatum. Neq; enim ferendus est † is qui lucrum quidem amplectitur, onus autem ei annexum contemnit [i].

¶ Hæreditas potest adiri etiam clausis tabulis. & quo ad adeundum cedit dies à morte testatoris: sed quo ad transmittendum iura uetera seruantur ut legata & fideicommissa transmittantur. sed in hæredibus seruantur ut non cedat dies quo ad transmittendum nisi ab adita hæreditate. fallit in liberorum personis. item fallit quoties ius deliberandi transmittitur. hoc dicit usque ad. §. libertatibus.

¶ In nouissimo [k] autem articulo vbi propriè caduca fiebant, secundum quod prędiximus [l]: etiã clausis tabulis tam existere hæredes, quàm posse adire, siue ex parte sint, siue ex asse instituti, cẽsemus, & dies legatorum & fideicõmissorum (secundũ quod prædiximus) à morte defuncti cedere [m]. Hæreditatem etenim nisi fuerit adita, transmitti nec veteres concedebant, nec nos patimur [n]: exceptis videlicet liberorum personis, de quibus Theodosiana [o] lex super huiusmodi casibus introducta loquitur: ijs [p] nihilominus quæ sup ijs [q] qui † deliberantes ab hac luce migrant, à nobis cõstituta [r] sunt, in suo robore mansuris.

¶ Legatum libertatis cedit ab adita hæreditate: item legatum quod depẽdet ex libertate. hoc dicit usque ad. §. sin autem aliquid. Bald. Vel sic: Legata uel fideicommissa pura uel in diem certam relicta, cedunt à morte testatoris: excepto legato libertatis, usufructus, & quibusdam alijs, quæ cedunt à tempore aditæ hæreditatis. hoc dicit. Salice.

¶ Libertatibus [s] proculdubio & post præsentem sanctionem propter sui naturam, quæ aditionem hæredis [t] ♁ expectant, ab adita hæreditate vna cum alijs quæ seruis in testamento manumissis vel alijs legatis [v] relicta sunt, competentibus. Excepto etiam vsufructu, qui † sui natura ad hęredes le-

a ¶ **Vetus ius.**] quod erat vt ad fiscum peruenirent: vt. ff. de peti. hæredi. l. item veniunt. §. cùm autem.

b ¶ **Apud eos.**] imò non: vt. ff. de adi. le. l. filio. §. matri. quæ est contra. sed hîc corrigit. Vel ibi electa fuit mater vt ministra, nõ vt legataria. sicut & aliâs ff. de leg. ij. l. si quis Titio. in prin. & de ali. le. l. pecuniæ.

c ¶ **Possunt.**] possunt hoc autẽ omnes, qui honorantur cõmodo pecuniario: vt insti. de singu. re. per fi. re. in princi. & etiam debitor defuncti: vt. ff. de lega. j. l. si pecunia. & de ali. le. l. debitor defuncti. Accur.

d ¶ **Substitutus.**] imò quãdoq; substitutus non admittitur: vt. ff. de cap. l. ꝙ si filius. vbi filius qui domi remansit patre capto prædecessit. nam ei pupillariter substitutus nõ admittitur: sed illud [a] in pupillari substituto. hîc loquitur in vulgari et communi.

e ¶ **Sentire.**] vt. ff. de vsufr. leg. l. si ab eo. & ff. de leg. ij. l. si Titio & Męuio. §. Iulianus. Sed secundum hoc quomodo hîc blanditur Iulianus: nam dicit corrigentes quasi hoc ipse inueniat de nouo? Sed dic ꝙ inuentum erat per iurisconsultum, non per alium principẽ. Vel non erat generaliter sic cõstitutum. Sed videtur contra, scilicet ꝙ non cum onere redeat ad substitutum, nisi sit expressum: vt. ff. de hæred. insti. l. sub cõditione. vbi conditio apposita institu to, non intelligitur repetita in persona substituti. sed ibi erat conditio casualis quæ non dicitur onus. Item contra. ff. de lega. ij. l. Celsus. §. penult. & §. sequen. Solu. ille refert ius antiquum, quod refertur in eodem titu. l. si Titio & Mæuio. §. Iulianus. Et eodem modo potest responderi ad id quod dicitur. ff. de legatis. iij. l. j. §. fina. vbi relicta à legitimis proximioribus, non intelliguntur repetita à sequentibus. sunt ergo illa correcta. Vel in illa. l. de lega. iij. non venit ad substitutum: nec dicitur substitutus sequens agnatus, sed dicitur legitimus. Vel potest dari generalis solutio, vt semper intelligantur repetita, nisi pateat aliam fuisse defuncti voluntatem: vt hîc, & ff. de legatis primo. licet imperator. in fine. Sed quare aliud in primo ordine: quia non redeunt cum onere, hîc sic? Respond. [b] quia ibi nec aliquo tempore tenuit legatum: ideoque nec onus. hîc autem cœpit. argumen. ff. de hæredi. institu. l. circa. inde est quòd hic habet ex persona legatarij, ibi non. & ad hoc argu. ff. de iniusto testa. l. nam & si sub conditione. §. rumpendo. & ff. de verborum obligatio. l. in illa stipulatione. Item quid si alicui fuit relictum, & onus iniunctum: onus autem adimplere non posit. vtrum iure posit petere legatum? Ad quod respon. secundum H. si onus tenuit à principio, potest petere: vt. ff. de lega. iij. l. pater. §. Tusculanus. si verò non tenuit, non potest petere: vt. ff. de lega. ij. l. codicillis. in princip. Sed argumen. contra videtur. ff. de conditione & demonstratio. l. si quis eum. ADDITIO. Dicas quòd in illa. l. si quis eum. testator voluit ad legatarium aliquod commodum pertinere: puta interusurium medij temporis. vnde nimirum licet nullum sit onus, non tamen annulletur legatum. de hac quæstione vide pulchram distinctionem Bartol. in dicta. l. codicillis. ff. de legatis. ij.

f ¶ **Faciendis.**] hîc subdiuidit: vel in modo &c.

g ¶ **In modo.**] subdiuidit. & quod dicit in faciendo, intellige si potuit per alium expediri: vt. j. §. ne autem.

h ¶ **Via.**] vt legauit ei. c. posteà alio testamento vel codicillo aliquid dare vel facere præcepit.

i ¶ **Contemnit.**] vt et suprà de fur. l. fina. §. sed cùm in secunda. Arg. contra. ff. de nego. gest. l. si negotia.

¶ IN NOVISSIMO. ¶ CASUS. Genere legati quod dicebatur caducum, scilicet quando legatarij repudiabant, vel ante apertas tabulas decedebant: statuit imperator vt hæres siue ex parte siue in solidũ institutus adire posit hæreditatem à die mortis testatoris, & ante apertas tabulas dies legatorum vel fideicommis. cedat à morte defuncti: & petitionem transmittat ad hæredes: hæreditatem autem non aditam non transmittat ad hæredem extraneum: sed tantùm ad filios vel nepotes de quibus lex Theodosiana facit mentionem: vt si auus decesserit, nepotes habẽs ex filio: & filius ante mortem patris eiusdem aui decesserit, eam transmittet ad hæredem: salua cõstitutione promulgata super deliberatione hæredis, velit hæres adire: vt suprà de iure deliberan. cùm antiquioribus. vt tunc, scilicet tantùm temporis transmittat ad hæredes ad deliberandum: vel ad eundem quantum ei de anno superfuit. & licet dictum sit generaliter quòd dies legatorum cedat à morte testatoris: non tamen hoc intelligendum de legato libertatis: quia non cedet, nisi demũ adita hæreditate. Item nec legata relicta ei qui manumittitur nisi adita hæreditate. Item nec legata seruis legatis. vsusfru. verò nec ab hæredibus nec ad hæredes trãsmittitur. & hęc sunt vera in ijs quæ purè vel in diem certũ sunt relicta. Si autem legatum sit relictum sub conditione: siue fuerit mista, siue potestatiua, siue casualis, peti non poterit, nisi demum existente cõditione. ea autem pẽdente si moriatur legatari9, vel defecerit cõditio: remanebit apud eos à quibus erat relictum: & ad hæredes transmittet, nisi habeat substitutum vel coniunctum: cùm tam in institutionibus quàm in legatis & fideicommissis, & in mortis causa donatis posit fieri substitutio. apud hæredes autem remanebit pro portionibus hæreditarijs à quibus fuisset præstandum cum onere suo, nisi testator legatum reliquerit ab vno hærede: quia tunc penes grauatum de præstando legato remanebit apud eos pro virilibus portionibus: apud legatarios vel fideicommissarios, vel mortis causa dona. honoratas, vel alias personas quæ fideicommisso grauari possunt, remanebit pro virili portione. Viuia.

k ¶ **In nouissimo.**] id est vltimo.

l ¶ **Prædiximus.**] suprà eo. §. cùm igitur.

m ¶ **Cedere.**] hoc expone vt. s. eo. §. cùm igitur. in fi.

n ¶ **Patimur.**] vt & suprà de iure deliberan. l. quoniam. nisi in casu [c], scilicet quando retardauit hæres aditionem ex necessitate, vt quæstionem de familia occisi haberet: vt. ff. ad Syllania. l. si quis in graui. §. eleganter. & l. qui posthumos.

o ¶ **Theodosiana.**] quam habes. j. titu. j. l. j. quæ dicit transmitti non aditam ad liberos.

p ¶ **Iis.**] scilicet exceptis.

q ¶ **Super ijs.**] hæredibus.

r ¶ **Constituta sunt.**] vt vsque ad annum transmittat sciens: vt suprà de iure delib. l. cùm antiquioribus.

s ¶ **Libertatibus.**] scilicet competentibus: vt infrà de manumiss. testa. l. iij. ne si diceretur à morte testatoris eis competere, hæreditate posteà non adita reuocarentur. quod esset absurdum. & sit hæc exceptio ab eo quod dixerat, & diem &c.

t ¶ **Hæredis.**] redit ad eum versum qui est. s. & diem legatorum &c.

v ¶ **Alijs legatis.**] seruis erant legata relicta: & posteà testator legauerat seruos alijs hominibus, cum rebus eis legatis: non ergo cedunt legata relicta seruis manumissis vel legatis, nisi ab adita hæreditate: vt hîc, & ff. quando dies lega. ce. l. hæredis. §. ii. & l. cum legato. & ff. ad legem Falcid. l. j. §. ad eos. Et in primo [d] casu est ratio: ne prius legatum cedat quàm libertas: vt in illa. l. hæredis. In secundo illa ratio est, quia cùm in seruo legato nullum ius habeat

♁ In omne æuũ &c.

a Sequitur ed bar. & P.

† Cõcor. c. accedentes. in gl. j. in fi. extra de pręscrip.

b Idẽ Bar. & Pau.

Legatũ cũ onere impossibili legatario relictum an peti possit.

† Aliâs, quę super ijs personis quæ delib. &c.

♁ Expectat.

† Aliâs quẽ sua natura.

c Vide plures alios casus per gl. & Bar. in. l. vẽtre. ff. de acqui. hæredi.

d Sequitur Bar. Ia. & P.

legatarius ante aditam hæreditatem: meritò ei per eum ab eodem testatore relictum legatum, nullo modo quæritur: vt.ff. quando dies leg. ced. l. cùm ita. §. j. licet (quod est mirabile) legatarius ab ipso tēpore mortis videatur fictione iuris fuisse dominus: vt.ff. de noxa. act. l. si seruus legatus. sed inspecta veritate, non est: vt.ff. de leg. j. l. si tibi homo. §. cùm seruus. Alij intelligunt hunc secundum casum in seruo mihi legato, & me rogato per fideicom. manumittere. quod non placet[a]: quia expresim dicit lex, idem in legato relicto seruo sine libertate: vt.ff. de opti. leg. l. si optio.

a Et bene Pau.

a ¶ Non patitur.] vt & supra de vsufru. l. ambiguitatem. & ff. quando di. leg. ced. l. ij. & iij. Item excipe[b] vsum & habitationem: vt.ff. quando dies leg. ce. l. ij. fortè[c] idē est in omni seruitute etiā reali: vt arg. ff. de serui. lega. l. fin. & ff. communia præ. l. fina. & ff. quemadmodū serui. amit. l. si partem. §. j. Sed argu. contra ff. de serui. le. l. si fundū. in fine. dic vt ibi not.

b Sequitur Bar & Pau. c Nihil est Pau.

ADDITIO. Dicas quòd in seruitutibus realibus dies cedit à morte testatoris, sicut in alijs rebus legatis: quia cessat illa ratio quæ est in vsufructu: cùm istę seruitutes sint trāsmißibiles ad hæredes: vt.ff. de serui. rust. præ. l. pecoris. ita vult hîc Cy. & sequitur Bartol. & communiter doctores.

b ¶ Vel mista.] de quibus habes exempla. ff. de hæredi. instituend. l. suus quoque. §. puto generaliter.

c ¶ Ex fortuna.] red de singula singulis.

d ¶ Cōditio impleatur.] ante ergo non cedit, vt transmittatur: vt hîc, & ff. de min. l. in causæ. ij. §. Pomponius. & supra de fideicommiss. l. si in persona. & hoc verū[d] nisi talis sit conditio quæ omnino est extitura incontinenti adita hæreditate: vt des decē si hæres eris: vt.ff. de lega. j. l. iij. Vel quæ tacitè insit: vt à primo legatario, lego alij. tacitè intelligitur, si suum legatum agnouit: vt.ff. de cōdi. & demō. l. conditiones. Idē si est omnino extitura: vt lego tibi decē si morieris: vel cùm morieris: vt.ff. quādo dies leg. ced. l. si cùm hæres. & ff. de conditio. & demonstratio. l. hæres meus.

d Idē Bar. Sal. & Pau.

† Oneratę

gatarij trāsmitti non patit[a]: quia neque à morte testatoris, neq; ab adita hæreditate, quantū ad trāsmissionem, dies eius cedit. ¶ Sed hæc omnia in ijs obseruari sancimus secundum præfatam dispositionem, quæ purè vel in diem certum relicta fuerint.

¶ Dies legatorum & fideicommissorum cedit à morte si legatum & fideicommissum est purum: sed si conditionale uel in diem incertum, non cedit nisi adueniente conditione uel die incerto. & si interim decedit legatarius uel fideicommissarius, non transmittitur: sed uadit ad substitutum uel coniunctum: uel remanet hæredi testatoris. idem in donatione causa mortis: in qua etiam substitui potest. hoc dicit usque ad. §. sed ut manifestetur. Bal.

¶ Sin autem aliquid sub cōditione relinquatur, vel casuali, vel potestatiua, vel mista[b], quarū euentus ex fortuna[c], vel ex honoratæ † psonę volūtate, vel ex vtroq; pendeat, vel sub incerto die: expectari oportet cōditionis euentum sub qua fuerit derelictū, vel diē: vt tūc cedat, cū vel conditio impleatur[d], vel dies incertus extiterit. ¶ Quòd si in medio is qui ex testamēto lucrum sortitus est, decedat, vel eo superstite[e] cōditio defecerit: hoc quod ideo non præualuit, manere disponim° simili modo[f] apud eos à quibus relictū est: nisi & hoc vel substitutus relictū accipiat, vel coniunctus siue hæres[g] siue legatarius hoc sibi acquirat: cùm certi iuris sit, & in institutionibus, & legatis, & fideicommissis, & mortis causa donationibus[h] posse substitui.

¶ Omne quod decisum est ab aliquo: si ad sua initia reuertitur, taliter reuertitur qualiter emanauit ab illis. h. d. usq; ad. §. ne autem. Bal.

¶ Sed vt manifestetur pro qua parte manere oportet hoc quod fuerit defectū, apud eos à quibus sit derelictum: sancimus, siquidē ad hæredes lucrū pueniat, pro parte hæreditaria fieri eius distributionem: cùm & ab ipsis[i] simili modo si valuisset præstaret, nisi nominatim ab vno vel à certis hæredibus fuerit derelictū. tūc em queadmodum solus, vel soli præstabunt, ita & lucrū sentient. ¶ Sin autē legatarij vel fideicommissarij sint, vel mortis causa donatione honorati, vel alia fortè persona quę fideicōmisso prægrauari potest, & hoc euanescat: manere hoc apud enumeratas personas sancimus pro virili[k] omnimodo portione, id est pro numero personarum.

¶ Hic. §. est ualde notabilis, & hoc dicit: Onus quod potest per alium impleri, migrat de subiecto in subiectum, id est ambulat de legatario cuius est legatum caducum uel quasi, in substitutum uel coniunctum eius uel grauatum: apud quem remanet emolumentum: secus in grauamine quod ab alio impleri non potest. nam illud non migrat de subiecto in subiectum. hoc dicit usque ad. §. his ita definitis.

¶ Ne autē hoc quod non ineleganter summi ingenij vir Vlpianus in hac parte cum omni subtilitate disposuit, prætereatur: sanctione nostra hoc apertius inducimus. ¶ Cùm enim iam statuimus[l] hoc cùm suis oneribus ad eū[m] qui lucratur, peruenire: sancim°, si quidem cōditio, vel aliud grauamē in dādo sit cōstitutū: hoc omnimodo lucrātes pro modo lucri agnoscere. Sin autē in faciendo aliquid impositū est: si quidē hoc[n] per alium impleri possit: simili modo & à lucrāte[o] agnosci: puta si honorata † persona iubeatur insulā, vel monumētū, vel aliud tale suis sumptibus facere vel hæredi, vel legatario, vel alij fortè cui testator voluerit, vel rem ab hærede testatoris emere, vel locationē vel fideiussionē subire, et si quid huiusmodi facti simile sit. nihil em refert, siue per eum de quo testator locutus est, siue per aliū eiusdem lucri

e ¶ Superstite.] quid autē si ciuiliter moritur? Respon. refert an fiat seruus, vt tunc deficiat, an non, vt tunc non deficiat: vt.ff. de condi. & demonst. l. intercidit. Item etiam si decedat naturaliter, videtur transmittere pendente conditione: vt.ff. de acqui. hære. l. qui patri. vbi institutus, idemq; pupillo cohæredi substitutus si decedat post aditionem suam, sed ante mortem pupilli: transmittit. sed illud, quando pupillus adiuit: non aliâs. & propter aliam partem acceptam cui adiungitur pupillaris.

Substitutio quæ fit in donatione causa mortis an requirat stipulationem. e Ista pars est hodie ve

f ¶ Simili modo.] id est cum suo onere: vt. §. co. §. pro secundo. & §. eod. §. ne autem. in fi. §.

g ¶ Hæres.] ad quem redit.

h ¶ Donationibus.] no. secūdū H. q̄ substitutio videtur debere fieri per stipulationē: vt.ff. de dona. causa mor. l. ei qui. & §. j. de dona. causa mor. l. ij. Sed arg.[e] contra §. in eo. ti. l. j. & facit. §. de leg. l. si legata. & ff. de leg. ij. l. si Titio.

i ¶ Cùm ab ipsis.] bona ratio: vt.ff. ad Trebel. l. quoties. hæc vera[f] nisi testator proprijs nominibus expresis grauauit vel onerauit: quia tūc viriles: vt ff. ad Trebel. l. nonnunquam. & de leg. j. l. seruus vni. §. j. & l. si hæredes.

k ¶ Pro virili.] id est pro æquali: vt.ff. de leg. j. l. virilis. Sed si mihi tres partes, tibi quartam huiusmodi rei legauit testator, & nos hanc rem Mæuio restituere totam iusit: Mæuius repudiat: nunquid pro virili parte remanet apud nos? Respond. quod hîc dicitur, fortè locū habet in onere extrinseco iniuncto legatarijs, etiam sub appellatione nominē: quia quod pro virilibus præstamus: & pro virilibus apud nos remanet. secus si res legata cōtineat fideicommissum. nam tunc prout legata est. ita & apud nos remanet. hæredes verò dānati sub appellatione nominē, soluūt pro hæreditarijs: & pro hæreditarijs manet apud eos.

¶ NE AVTEM. ¶ CASVS. Quod autē dictū est in secūdo ordine. s. q̄ legatū transit cum suo onere: hoc verū est, si illud onus consistit in dando. si in faciēdo, distinguitur: aut factū per aliū potest expediri, vel non. Primo casu pone exēplum: vt testator præcepit domū fieri, vt tunc quicūq; legatū percipit, sentiat & onus. Secundo casu pone exemplum, q̄ testator percepit vt legatarius vxorem duceret. istud factū non tenetur hæres facere, sed in dando omnes pro modo lucri onus sustinebunt: ita videlicet, quia in his generibus legatorū pro ea portione qua quis sentit lucrū, sentiat & onus: vt supra ea. l. §. sed vt manifestetur. scilicet vt si remanere debeat apud hæredes: remaneat pro portionibus hæreditarijs. si apud legatarium, aut fideicommiss. pro æqualibus portionibus: vt in isto. §. finautem. Et hæc vera sunt quando transeunt huiusmodi legata cum suo onere: vt si fuerint in causa caduci vel caduca. legatum autem pro non scriptum, cum suo onere non transit generaliter: sed in quibusdam casibus specialibus, quæ in noui iuris compilatione enumeratæ sunt l. pandecta. in. C. in authē. ne antiqui iuris fiat in opusculo. Vlpianus.

l ¶ Statuimus.] vt supra eodem. §. pro secundo. & §. fin autem aliquod. in eo quod dicit simili modo &c.

m ¶ Ad eum.] substitutum vel coniunctum. vel ad eum à quo erat derelictum.

n ¶ Hoc.] scilicet onus.

o ¶ Lucrante.] imò videtur contra. nam filia succedens ab intestato, præter spem patris, non soluit legata à filio relicta: licet de lucro habeat: vt.ff. de iure codicill. l. qui graui. & l. sequen. & l. quidam referunt. quæ sunt contra. Solut. hæc regula obtinet in ijs qui lucrum capiunt ex voluntate defuncti. Sed ibi contra. vel præter defuncti voluntatem filia succedit. Item contra infrà eodem. §. fin autem ad deficientes. & ff. de conditio. & demonstratio. l. si separatim. Solu. secundum quosdam differunt: quia hîc loquitur de ijs qui sunt coniuncti re & verbis, vel verbis tantùm: ibi de ijs qui sunt coniuncti re tantùm: vel ibi de ijs qui sunt coniuncti re & verbis: hîc de ijs qui tantùm re, vel tantùm verbis. Vel tertiò, ibi de ijs qui sunt coniuncti re & verbis: vel re tantùm, hîc de ijs qui verbis tantùm. Vel quarto ibi loquitur eum onus erat iniunctum

rior: quia pr donatio ca mortis pot hodie fieri per pactum nudum: vt est gl. singularis in. l. cū pater. §. Meuio. ff. de lega. ij. secūdū Bal. f Idē Bart. Sal. & Pau.

† Onerata

Filia pariter ab intestato succedēs nō soluit legata à filio relicta

iniunctum in personam deficientis tantùm:hîc in persona omnium legatariorum secundum H.prima placet.

a ¶ Adimpleatur.] vt argu.infrà de contrahen.stipu.l.veteris.&.ff.de con di.insti.l.fina.

b ¶ Eum abire.] scilicet & tantùm eum.

c ¶ Condusisse.] vt.ff. de statu lib.l.si statulibero.§.si quisnõ dare.et de verb.obli.l.cētesimis.§.j.

d ¶ In omnibus.] i.in omni genere legatorum.i. siue sint caduca, siue quasi caduca.

e ¶ Procedere.] nõn autem potest procedere in pro non scripto. Item nec in alijs, si est factum quod per alium fieri no luittestator, nisi per priuum.

f ¶ Quibusdam.] f. casibus specialib⁹ locum habent prædicta, vt recedant cum onere.

g ¶ Talia sint.] scilicet pro non scripta.

h ¶ Noui iuris compositione.] Nouũ ius hîc appellat totũ corpus iuris.ideo dico specialiter iussimus enumerari ne quis &c. & sunt positi isti casus qui sunt duo tã tùm.ff.de fideicõmis.l.i. cùm verò.§. si pro non scripto.&.ff.de ijs q̃ pro non scrip.l.fi.& dixi.s̃.e. §.in primo itaque.

i ¶ Veteris iuris.] i. in voluminibus desperatis.

¶ HIS ITA. ¶ CASVS. Fecit Imperator mētionē.s̃. de cõiunctis. qui hi sint videamus, & gratia coniunctorum de disiunctis.dic ergo q̃ hæredes aut sunt cõniũcti, aut disiuncti, aut legatarij. Primo casu aut oẽs sunt hæredes coniuncti tantũ, aut omnes disiuncti tãtum, aut quidã cõiuncti, aut quidã disiuncti. Primis duobus casibus si aliqua pars deficit, transmittetur ad cohære des:& cùm suo onere. & si aliquis cohæredũ decesserit, ad hæredē eius transmittetur. alijs enim casibus quando quidam sunt coniuncti: quidam disiuncti: si aliqua pars de coniunctis deficit, ad cõiunctõ perueniet tantùm. si aliqua pars de his deficiat: illa perueniat nõ solùm ad disiunctos, sed ad cõiunctos cum onere suo:& pro portionib⁹ hæreditarijs remaneat: quia pars de coniunctis deficiens, ad coniunctos tantùm perueniat: econuerso de disiunctis assignat: quia coniuncti in vnum redacti sunt ex sermone testatoris cõtinuato. disiuncti autem inter se separati sunt & à coniunctis. ideo &c. De coniunctis dic exēplum: vt si sic dicat testator, Brunellum & Fautonem, & Raynerium & Castell. hæredes instituo in tali hæreditate: illi dicũtur coniuncti re: quia in eadem hæreditate & verbis: puta per copulatiuam coniunctionem. De disiunctis dic exemplũ: Fautonem, Brunellum, Castell. hæredes instituo. hi dicuntur coniuncti re: quia in eadem hæreditate. verbis autem disiuncti. & sic accipitur coniunctum & disiunctum in tota ista constitutione. Viuia.

k ¶ Coniunctim.] scilicet re & verbis. & sic intellige in tota hac lege.

l ¶ Vel disiunctim.] verbis tantùm. & sic accipitur per totam hanc constitutionem.

m ¶ Quoquo modo.] i.caducum, vel in causa caduci. aliud si sit pro nõ scriptum: quia tunc non transit cum onere: vt.s̃.e.§.in primo. Vel aliud est in legatis vt ibi, quàm in hæreditate: vt hîc, quia & cùm onere redeat pro non scriptum. & sic est contra.ff.de leg.ij.l.Celsus.§.penul.& fi.& de leg.iij.l.j.§ fi. Sol. hæc corrigit. vel solue vt diximus.s̃ e.§.pro secundo. Item & fallit hoc in casibus illis tribus, in quibus quis facit partem lucri, licet non admittatur ad partē vt diximus.s̃.e.§.in primo in gl. scilicet substitutũ vel coniunctum.

successorē adimpleatur [a]. ¶ Sin verò talis est verborũ cõceptio & facti natura, vt quod relictũ est, ab alio adimpleri non possit: tunc etsi lucrum ad aliquē peruenerit: nõ tamē & grauamen sequi: quia hoc neq; ipsa natura cõcedit, neq; testator voluit. Quid enĩ si testator iusserit eũ in certũ locũ * abire [b], vel liberalibus studijs imbui, vel domũ suis manibus † extruere, vel pingere, vel vxorē ducere? quę omnia testatoris volũtas in ipsius solius persona intelligitur conclusisse [c], cui & suam munificentiam relinquebat. Hoc videlicet in oĩbus [d] obtinēte, vt pro simili parte & lucrũ sentiãt, & grauamen, vbi hoc possit procedere [e], subeãt: & hoc locũ habēte omni quidem modo in ijs quæ in causa caduci vel caduca (secũdũ quod suprà dictũ est) fiebãt: in pro non scriptis autē, nõ omnibus, sed quibusdã [f]: quia eorũ quædã etsi talia [g] sint, tamē cũ suo onere veniebãt: quæ & nos in noui iuris [h] cõpositione specialiter enumerari iussim⁹, ne quis veteris iuris [i] prolixitatem quasi rebus necessariam, pro eorum reuoluat scientia.

¶ Iste.§.tractat aliam materiam iuris accrescēdi & non decrescendi. & ideo hæc materia est subtiliter pertractanda. dicit ergo imperator quòd non solùm coniunctiuo modo quædam relinquuntur, sed etiam disiunctiuo, id est seorsum uerbis seu orationibus separatis. Itē dicit, quòd in pari coniunctione uel pari disiunctioue pariter habet locum ius accrescendi cum suo onere. Item dicit, quòd si aliqui sunt coniuncti re et uerbis: & aliqui uerbis disiuncti: si deficit aliquis ex coniunctis, accrescit collegæ: si ex disiunctis, accrescit omnibus. Item dicit, quòd ratio differentiæ quare magis accrescit coniuncto, est unitas sermonis, quæ significat coniunctos esse quasi unum corpus: disiuncti autē non sunt unũ corpus: & separatorum separata est ratio. Et hæc uera sunt inter cohæredes quibus inuitis accrescit. h.d. usque ad.§. Vbi autem legatarij. Bal.

¶ His ita definitis, cũ in superiore parte nostræ sanctionis in plurimis locis cõiuncti fecimus mentionē: necessariũ esse duximus omnē inspectionē huius articuli latius & cũ subtiliore tractatu dirimere, vt sit omnibus & hoc apertissimè cõstitutũ. Non enĩ tãtùm cõiũctiuo modo quædã relinquũtur, sed etiam disiũctiuo. ¶ In his itaq;, si quidē cohæredes sunt oẽs cõiunctim [k], vel oĩes disiũctim [l] vel instituti vel substituti: hoc qđ fuerit quoquo modo [m] euacuatũ, si in parte hæreditatis vel partib⁹ cõsistat, alijs cohęredibus cum suo grauamine pro hæreditaria parte, etiã si iam defuncti sunt [n], acquiratur. & hoc nolentibus [o] ipso iure accrescat, si suas portiones iam agnouerint: cũ sit absurdũ [p] eiusdē hæreditatis partē quidē agnoscere, partē verò respuere, secũdũ qđ in diuinis nostri numinis decisionibus [q] statutũ est. ¶ Sin verò quidã ex hæredibus institutis vel substitutis permisti sunt, & alij cõiunctim, alij disiũctim * nuncupati: tũc si quidē ex cõiunctis * aliqs deficiat, hoc omnimodo ad solos cõiunctos [r] cũ suo veniat onere [s]: id est pro parte hęreditatis quę ad eos peruenit. ¶ Sin autē ex ijs qui disiunctim scripti sunt, * aliquid euanescat: hoc nõ ad solos disiunctos [t], sed ad omnes tàm coniunctos [v] quàm etiã disiũctos similiter cũ suo onere pro portione hæreditatis perueniat. ¶ Hoc ita tam variè, quia cõiuncti quidē ꝓpter vnitatē sermonis quasi in vnũ corpus redacti sunt, & partē coniunctorum sibi hæredum quasi suam pręoccupãt. disiuncti verò ab ipso testatoris sermone aptissimè sunt discreti: vt † suum quidē habeant: alienũ autē non soli appetant, sed cum omnibus cohæredibus suis accipiant. & hæc in hæredib⁹ tantummodò statuenda sunt.

¶ Inter legatarios & fideicammissanios est locus iuri accrescendi: tamen non accrescit inuitis.

n ¶ Defuncti sunt.] s.ãtequàm accrescat portio vacuata: suã portionem tamē adierãt ante. secus in cohærede substituto qui substitutionem non trãsmittit, licet adierit iure institutionis: vt hîc, &.ff.de condi. & demonst.l hæc scriptura.§. cum eadem.&.ff.de legi. hære.l.si ex pluribus. & instit.ad orfi.§ fi.&.ff.de vulga. subst.l.sed si plures.in prin.& est ratio in substitutionē: quia oĩs substitutio est institutio: vt.ff.ad legē Falc.l.in ratione j.§.pen. vnde sicut institutio non transmittitur hæreditate nõ adita: vt.s̃.e.§.in nouissimo. sic nec substitutio: vt.ff. de acquiren.rerum do.l. substitutio.

o ¶ Nolentibus.] qui iam suas partes adierãt. secus in legatarijs quibus non accrescit inuitis: vt.j. eo.§.vbi autem.& est ratio, vt ibi dicam.

p ¶ Absurdũ sit.] vt.ff. de acqui.hæred.l.j. &.ij.&.l.qui ex duab⁹.§. fi.in fi.&.ff.l.si pars hæredi.peta.l.ij. Sed tamen hæc absurditas quãdoq; toleratur, & hoc si testator fuit miles: vt.ff.de mili.testa.l.si duobus. Item cùm creditores consentiunt hæredi suã partem tantùm volenti: vt.ff.de acqui.hære.l.cum hæreditate.in fine.

q ¶ Decisionibus.] vt s̃ de iure deliber.l.quidã elogio. & de impub.& ali.substi.l.testamento.

r ¶ Ad solos coniunctos.] vt &.ff.de hære. inst.l.hęredes. Sed videtur ad omnes: vt.j.eod.titu.l. itē quod Sabinus.§.j.vbi scilicet vno ex vndecim vncijs instituto & alijs duobus sine partibus: & ita in vncia quæ remanebat, si vnus eorum qui sine parte erat, institutus deficit: omnibus remanentibus accrescit. Sed dic quòd ibi etiam illi duo non erant coniuncti vel re vel verbis: alioqn sec⁹: vt.d.l hęredes. & hîc.

s ¶ Onere.] hîc contra. infrà eodem §.sin autem ad deficientis. Solut. vt ibi.

t ¶ Disiunctos.] aliâs coniunctos.

v ¶ Tam coniunctos.] vt &.ff.de hæredi.instituen.l liber homo.§.cùm quis. Et distingue de his coniunctis & disiunctis: vt diximus.ff.de vsufruct. ac.l.j.in fine.

¶ VBI AVTEM. ¶ CASVS.] Dicit in hoc.§.quòd si plures legatarij sint coniuncti, & vna pars legati deficiat: perueniat ad cæteros legatarios pro virili portione, & cum suo onere. Si autem nullus voluerit: remanebit penes eum à quo relicta est. Si autem quidam voluerit, partes non volentium, volentibus accrescunt. Si autem legatum disiunctim fuerit relictum: ad omnes si voluerit, perueniet pro virili portione: nec vnus rem petere poterit. alter æstimationem: nisi testator expresè dixerit vt ad alterum res, ad

† Adire.

† Concor. c.Sũ gl fu per. verbo, pionaliter, post princ. de off.dele.

Substitutio nẽ nõ trãsmittit cohęres substitutus licet iure institutionis adierit.

* Nũcupati sunt.

* Hæredibus.

* Aliquis.

† Nonnulli cohabēt, & suum quidem habēt, alienũ autē non soli appetunt, sed cum omnibus cohæredibus tãtũmodo. &c.

tis.uolentibus autem accrescit pro uirilibus portionibus cum suo onere.sed si sunt uerbis disiuncti, non dicitur propriè accrescere, sed non decrescere. & ideo non sentit onus quod non est ad suam personam appositum, nec suo legato annexum.hoc dicit usque ad.§.Quæ autem antiquis.Bald.

¶ Vbi autem legatarij vel fideicõmissarij duo fortè vel plures sunt quibus aliquid relictum sit: si quidem hoc coniunctim relinquatur: omnes veniant ad legatum, & pro sua portione quisque hoc habeat. ¶ Si verò pars quædam ex his deficiat[a]: sancimus eã omnibus, si habere maluerint, pro virili portione cum omni suo onere accrescere[b]: vel si omnes noluerint[c], tunc apud eos remanere à quibus derelictum est. Cùm verò quidam voluerint, quidam noluerint: volentibus[d] solummodò id totum accedere. ¶ Sin autem disiunctim[e] fuerit relictum: si quidem omnes hoc accipere & potuerint & maluerint, suam quisq; partem pro virili[f] portione accipiat: & non sibi blandiantur, vt vnus quidem rem, alij autem singuli solidam eius rei æstimationem accipere[g] desyderent: cùm huiusmodi legatariorum auaritiam antiquitas varia mente susceperit, in vno tantummodò genere legati eam accipiens[h], in alijs respuendam esse existimans. ¶ Nos autẽ omnimodo repellimus, vnam omnibus naturam legatis & fideicommissis imponẽtes[i], & antiquam dissonantiam in vnam trahẽtes concordiã. ¶ Hoc autem ita fieri sancimus, nisi testator apertissimè & expressim disposuerit vt vni quidem res solida, alijs autem æstimatio rei singulis insolidum[k] præstetur[l]. ¶ Sin verò non omnes legatarij quibus separatim[m] res relicta sit[n], in eius acquisitionem concurrant: sed vnus fortè eam accipiat: hæc solida eius sit: quia sermo testatoris omnibus prima facie solidum assignare videtur, alijs superuenientibus partes à priore[o] abstrahentibus, vt ex aliorum quidem concursu prioris legatum minuatur[p]. ¶ Sin verò nemo alius veniat, vel venire potuerit: tunc non vacuatur pars quæ deficit, nec alij accrescit[q], vt eius qui primus accepit, legatum augere videatur, sed apud ipsum qui habet * solida remaneat, nullius concursu diminuta. ¶ Et ideo si onus fuerit in persona eius, apud quem remanet legatum, adscriptum: hoc omnino impleat: vt voluntati testatoris pareatur. ¶ Sin autem ad deficientis personam † hoc onus fuerit collatum: hoc non sentiat[r] is qui non alienum, sed suum[s] tantùm legatum immi nutum habet. ¶ Sed & varietatis non in occulto sit ratio: cùm ideo videatur testator disiunctim hoc reliquisse, vt vnusquisque suum onus, non alienum agnoscat. nam si contrarium volebat, nulla erit difficultas coniunctim[t] ea disponere.

¶ Iura de ijs quibus ut indignis, per hanc legem reseruantur intacta. hoc dicit usque ad.§.cùm autem.Salice.

¶ Quæ autem antiquis legibus dicta sunt de ijs quæ vt indignis[v] auferuntur, & nos simili modo intacta seruamus: siue in nostrum fiscum, siue in alias personas perueniant.

¶ Hæreditas non adita debetur substituto: & eius defectu uenientibus ab intestato: & ultimo fisco.h.d.usque ad.§.hæc autem omnia.Sali.

¶ Cùm autem in superiore[x] parte legis non aditam hæreditatem minimè ỏ nisi quibusdam personis, ad hæredes defuncti transmitti disposuimus: necesse est si quis solidam hæreditatem non adierit: hanc, si quidem habeat substitutum, ad eum, si voluerit[y] & potuerit, peruenire. ¶ Quòd si hoc non sit: vel ab intestato successores[z] eam * suscipiant, vel si nulli sint, vel accipere nolint, vel aliquo modo non capiant: tunc ad nostrum ærarium[a] deuoluatur.

¶ Omnia in hac lege statuta habent locum in qualibet ultima uoluntate post hãc legem facta. hoc dicit usque ad finem. Sali.

¶ Hæc autem omnia locum habere censemus tàm in testamentis siue in scriptis siue sine scriptis habitis, quàm in codicillis, & omni vltimo elogio, vel si quid ab intestato fuerit derelictum[b], necnõ in mortis causa donationibus.

¶ Tantum etenim nobis superest clementiæ, quòd scientes etiam fiscum nostrum vltimum ad caducorum vendicationem vocari: ta-

---

alterũ æstimatio perueniat. Si autem vnus ex legatarijs quibus separatim vel disiunctim relictũ est, accipiãt: & cõcursu legatũ prioris diminuetur: si nullus veniat qui primò accepit, habebit insolidũ: nec dicetur aliquid sibi accrescere, cùm totũ habere videatur ex volũtate defuncti. Onus autẽ quod fuit in persona sua appositum hoc subibit. Si autẽ in personã alterius legatarij fuit onus à testatore appositum qui repudiauit, legatum ipsum non cõsequetur. Quæ autẽ de ijs quibus vt indignis auferuntur, sancita sunt: obseruẽtur. Viuianus.

a ¶ Deficiat.] s. morte.

b ¶ Accrescere.] vt & insti. de leg. §. si eadẽ res duobus. Sed in eo quod dicit cũ suo onere, est cõtra. s. e. §. in primo. Sed illud in pro non scripto: hoc in caduco, & eo qđ est in causa caduci. Vel hîc onus fuit iniunctum cuilibet legatariorũ: ibi soli deficienti. Itẽ etiam fallit hoc quod dicit accrescere in illis casibus, in quibus quis facit partem, licet non admittatur ad partem: vt diximus. s. eo. §. in primo. Item contra in eo qđ dicit in suo onere. j. eo. §. sin autẽ ad deficientis. sed ibi solues.

Partẽ quis quãdoque facit qui nõ admittitur ad partem.

c ¶ Noluerint.] per repudiationem.

d ¶ Volentibus.] sed cur sec⁹ est in hæredib⁹: vt. s. e. l. §. his ita? R̃n. qa legatarij tantùm gratia & lucri causa nõ oneris legata relinquũtur. hæreditas verò & gratia oneris & emolumẽti relinquitᷣ hæredib⁹. Azo. vt arg. ff. man. si hæreditatẽ. Itẽ in eo ꝙ hîc distinguit cõiũctos à disiũctis, vt statim subijcit: videtur cõtra. ff. de vsufruc. accre. l. j. in fi. Sed ibi in expositione literæ patet solutio.

e ¶ Sin autem disiunctim.] verbis tantùm. re tamen sunt coniuncti.

f ¶ Pro virili.] nisi fuerint aliqui coniuncti nominatim: quo casu loco vnius numerantur: vt. ff. de leg. j. l. planè. j. ij. rñso.

Coniuncti nominatim loco vnius sunt.

g ¶ Accipere.] ab hærede.

h ¶ Accipiens.] fortè in legato vendicationis.

i ¶ Imponẽtes.] vt & s. cõmunia de leg. l. ij.

k ¶ Insolidum.] vt. ff. de leg. j. l. si ex plurib⁹. §. fina. & facit. s. de lega. l. cum quæstio.

l ¶ Præstetur.] ab hæredibus.

m ¶ Separatim.] verbis tantùm.

n ¶ Sit.] i. remanet.

o ¶ A priore.] i. ab eo qui primo agnouit legatum. & ad hoc. ff. de vsufruc. accre. l. j. §. ij.

p ¶ Minuatur.] & hoc cùm omnes voluerunt.

q ¶ Accrescit.] primo agnoscẽti: qa totũ habet ex voluntate defuncti.

r ¶ Non sentiat.] huic cõtra s. e. §. pro secũdo. et. §. ne autem. Sol. hîc in pro non scripto. ibi in caduco, & quasi caduco. hoc non placet. Alij quòd ibi redit cum onere: scilicet ad illos à quibus fuit relictum. hic ad collegatarium redit. nec hoc valet. Vel hîc fuit onus impositum tantùm deficienti, vt dixi in. §. ne autẽ. nec hoc valet. Item contra. s. eo. §. sin verò quidam. Solu. ibi in cohæredibus. Vel hîc: vt dixi, fuit onus tantùm deficienti impositum. ibi omnibus. Item contra. s. eo. §. vbi autem. Solue. si omnes coniuncti sunt re & verbis, & onus omnibus est impositum: tunc obtinet quod ibi dicit. si autẽ deficienti tãtùm: tunc aut sunt tantùm re coniuncti qui appellantur in lege ista disiuncti: & tunc non subeunt alij onus. si verò erant coniũcti re & verbis, vel verbis tantùm, subire tenentur: vt hîc, & dicto. §. vbi autem. Et hæc est vera solutio ad omnia contraria prædicta.

* Solida res maneat &c.

† Aliâs, à deficientis p̃sona hoc onus &c. aliâs, ad deficiẽtis personam hoc onus fuerit relatum.

s ¶ Sed suum.] sic. ff. de dona. inter virum & vxo. l. si sponsus. §. si quis rogatus.

t ¶ Coniunctim.] re & verbis, vel id est in vtriusq; persona assignare onus. & facit. s. de inoffi. test. l. si mater. & ff. de hæredi. insti. l. quidã cum.

v ¶ Indignis.] vt. s. de ijs quib. vt indig. per totum. & de lega. l. penultima.

¶ CVM AVTEM. ¶ CASVS. Dictum est in principio huius legis quòd hęres hęreditatem non aditam non transmittit, nisi ad quasdam certas personas. hoc verum est, si non habeat substitutũ. si autem substitutum habeat. peruenit ad substitutum: si non, ad succedentes à iure. si hi non sint, vel sint, & noluerint, vocabitur fiscus. Hæc quæ dicta sunt, locum habent in omni vltimo elogio, siue scripto, siue non scripto. & licet omnibus deficientibus fiscus vocetur, sicut dictum est: tamen cum onere suo vocabitur. & vltimo, vt præferatur vtilitas communis &c. vt in litera. Hæc autem quæstio ad futura elogia, non ad pręterita extendatur, sed suo marte discurrent. Vltimò, constitutionem istam ad senatum transmittit Imperator, vt labor suus apud quẽquam nõ sit incognitus, sed omnibus pateat & clarescat. Viuianus.

ỏ Nisi exceptis &c.

* Accipiant.

x ¶ In superiore parte.] vt suprà ea. l. §. in nouissimo.

y ¶ Voluerit.] scilicet substitutus.

z ¶ Successores.] scilicet testatoris.

a ¶ Ærariũ.] prius tamen ad vxorem de iure prætoris: vt suprà vnde vir & vxor. l. j.

b ¶ Derelictum.] scilicet in codicillis factis ab eo qui non fecit testamentum.

Pepercimus

a ¶ Pepercimus.] quin cum suo onere ad eum redeant: vt. ff. de condi. & demon. l. in facto.
b ¶ Nec augustum.] id est imperiale.
c ¶ Rei.] genitiui casus.
d ¶ Censemus.] Not. vt & ff. pro socio. l. actione. §. labeo. & in aut. de non alie. §. quia verò verisimi le. in fi. §. colla. ij.
e ¶ Existimantes.] sic & in aut. de hære. & falc. in princi. col. j. ibi, incur runt &c. & in authen. vt iudi. sine quoquo suffra. §. cogitatio. colla. ix.

† Al. ār. pro spreximus.

† In quibus dam codici. deest hęc vox: rei. Continua. tio.

† Concor. ad hunc. §. gl. in. c. bo. ne memo. rię. sup ver. cōem extrà de postula. prælat.

‡ Scilicet.

men nec illi pepercimus [a] †, nec Augustū [b] priuilegiū exercemus: sed quod communiter omnibus prodest, hoc rei [c] † priuatæ nostræ vtilitati præferendum esse† cense mus [d], nostrū esse proprium subie ctorū cōmodum imperialiter existimātes [e]. ¶ Locum autē huic legi cōstituimus in ijs defunctorum elogijs quæ posthac cōposita fuerint. anteriores etenim casus suo marte discurrere cōcedimus. Hæc omnia ad vos, Patres cōscripti, duximus esse sancienda ✻ vt nemini maneat incognitus nostrę beneuolētiæ labor: sed edictis ex solēnitate à nostris magistratibus proposi tis, omnib⁹ innotescat. Dat. Cal. Iuñ. Constantinop. DN. Iustinia no A. PP. iiij. & Paulino V.C. Cons.

TITVLVS LI.

De iis qui ante apertas tabulas hæreditatem transmittunt.

¶ DE IIS QVI ANTE APER. tas tabulas hæreditatem transmittūt. ¶ Et per cō sequēs antequàm adeant. Et continua sic. Quali ter legata uel hæredita tes fiant caduca, suprà in genere dictū est. Nūc au tem specialiter ponit de quibusdam personis, in quibus relicta non fiunt caduca: scilicet in perso nis liberorum. Azo.

¶ *Hæreditas ascēdentium etiā non adita transmittitur ad posteros per liberos institutos morientes etiam clausis tabulis: quod obtinet in legatis & fideicommissis. h. d. Sali.*

Impp. Theod. & Valentin. AA. Hormisdæ pręfect. præto. LEX VNICA.

Er hāc.] CASVS. Secūdū vetera iura generale erat vt si hæres vel legatari⁹, cui aliquid in testamēto erat relictū, ante apertas tabulas decederet, hæreditatē vel legatum ad posteros suos non transmittebat, sed dicit Imperator, q̄ in quibusdā personis aliter est statuendū. Statuit ergo vt si testator vel testatrix decedēs, filios vel filias habēs, ex eis nepotes vel neptes, & eos solos vel cū extraneis scripserit hæredes, vel adinuicem substituit: & ante apertas tabulas decesserunt: hæreditatē ad filios trāsmittant: nulla eis exceptione opponenda. & hoc in prima. Idē est in singulari re eis relicta: vt & si ante apertas tabulas decesserint: eam ad posteros suos trāsmittant. Iniquum enim esset, vt propter casum filijs humanitus cōtingentē, nepotes successione auita, vel legato defraudarentur. & hoc in secunda. Viuia.

‡ Seu cum extraneis &c.

PEr hāc iubemus sanctionē [f] in po sterū valiturā, filios [g], seu filias, nepotes aut neptes, pronepotes aut p̄neptes, à patre vel à matre, auo vel auia, proauo vel proauia scriptos hæredes, licet nō sint inuicem substituti [h] ✻: seu cum extraneis, seu soli sint instituti: & ante apertas tabulas defuncti [i] (siue se nouerint scriptos hæredes, siue ignorauerint) in liberos [k] suos, cuiuscūq; sint sexus vel gradus, dere lictam sibi hęreditariā portionem posse trāsmittere [l]: memoratasq; personas, si tn̄ hæreditatē nō recu

f ¶ Sanctionem.] loquitur Theodosius.
g ¶ Filios.] qui erāt in potestate, aliud in emancipatis secundum quosdam: vt. t. de iure delib. l. ij. & l. cum antiquioribus. Vel fortè idem in omnibus liberis & parentibus: vt. t. tit. j. §. j. & §. in nouissimo. & hīc dicit etiam de nepote ex filia: quam constat non esse in potestate aui materni: vt insti. de pat. pote. §. fi.
h ¶ Substituti.] filij cum nepotibus.
i ¶ Defuncti.] & ante aditam hæreditatem.
k ¶ In liberos.] Not. ergo duo esse necessaria vt fiat transmissio, & habeat locum hīc titu. quod scilicet transmittens sit de liberis: & ille in quē trāsmittitur, sit de liberis. Item video q̄ etiā ad superiores fit transmissio: vt. j. de suis & leg. l. apud hostes. Sed quid si hi liberi scripti hæredes non suos liberos, sed extraneos instituerint liberis exhæredatis? Respon. nec extranei nec exhæredati liberi admittūtur ex hoc testamēto: vt in cor. aut. de hære. & fal. §. exhæredatos. colla. j. Itē quid si non ex testamento obuenit his liberis, sed ab intestato? hīc dicit de relictis ex testamento: sed tunc potest dici idem.
l ¶ Transmittere.] Not. quòd ipso iure posteritas sua fit hæres: sed potest

Hæreditas nō adita, vt transmitta tur, duo sūt necessaria.

dimittere vel retinere, si vult de iure prætorio: licet non sic de iure ciuili: vt insti. de hæredum quali. & diff. §. sed his. & ff. de libe. & posthu. l. in suis.
m ¶ Nulla huiusmodi.] scilicet quòd non cesserit dies legati. & hoc ad sequens. Vel non fuerint apertæ tabulæ. Vel quòd non fuerit hęreditas adita: quod olim obstabat: vt suprà titu. j. §. j.

sant, nulla huiusmodi [m] p̄scriptione sibi obstāte, eam tanquàm debi tam vēdicare. ¶ Quod scilicet etiā super legatis seu fideicōmissis à pa tre vel à matre, auo vel auia, proauo vel proauia derelictis [n] locum habet. ¶ Si quidē per indignū est, fortuitas ob causas vel casus humanos, nepotes aut neptes, pronepotes aut p̄neptes, auita vel proauita successiōe ǒ fraudari, aliosq; aduersus auitum vel proauitum desyderiū vel institutū insperato legati cōmodo vel hęreditatis gaudere. Habeāt verò solatium tristitiæ suæ, quibus est meritò consulendum. D. iij. Noñ. Apr. post cōsulatum Protogenis & Asterij.

n ¶ Derelictis.] hodie idē, & si ab extraneo relinquatur legatū: vt. s. tit. j. l. j. §. cùm igitur. & §. in nouissimo. Item nota q̄ arg. huius legis dixerunt quidam, quòd si aliqua talium personarum scribatur hæres sub conditione, & decedat antequàm conditio existat: trāsmittit ad suā posteritatē. Et idem dixerunt in quæstione qua quærit, si duo filij instituātur hæredes, & rogētur adinuicē restituere: si alter decesserit sine liberis, & vnus decedat relictis filijs, antequàm cōditio alterius decedētis sine liberis existat: trāsmittit ad filios. & sic posteà existēte cōditione: quia alter decedit sine liberis, petere possunt fideicōmissum. quod nō placet. arg. ff. de leg. ij. cùm pater. §. hæreditatē. & l. vnū. §. rogo. & s. de fideicō. l. si in persona. nam hīc non dicit, q̄ fuerint instituti sub cōditione, imò purè: sed nō cedebat dies, nisi ab apertura tabularū in alijs. sed in istiserat priuilegiū vt cederet antē. Erat & quidam casus olim quē habes. ff. ad Syllan. l. iij. §. fi. & alius de cōtra tabu. l. sed etsi decesserit.

Filius sub conditione institutus, si decedat. ante conditionem, an hæreditatē transmittat ad suam po steritatem.

ǒ Defraudari.

ADDITIO. Ad uertas quòd ista lex locū habet, siue isti descēdentes fuerint nati in vita illius de cuius hæreditate agitur, siue posteà, vt dicit Cynus hīc post Dy. in l. Gallus. in magna dist. ff. de libe. & posthu.

TITVLVS LII.

Quando dies legati vel fideicommissi cedit.

¶ *Legata annua ab initio cuiuslibet anni sunt soluenda. h. d. But. Bal. & Sali.*

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Agrippæ. LEX I.

SI competenti iudici annua legata vel fideicōmissa tibi relicta probaueris, ab initio [o] cuiusq; anni exigendi ea habebis facultatē. Supposit. iij. Calen. Iuñ. Saturnino & Gallo Cons.

¶ QVANDO DIES LEGATI VEL FIdeicom. &c. ¶ Incidenter dixerat de hoc. s. de cad. tol. nunc ex proposito. Prætereà de duplici cessioce hic dicit, scilicet quādo peti possit: ut infrà eo. l. j. & ex quo tempore transmittitur.

Continuatio.

¶ *Quod liberè capitur, restitutioni non subiacet. h. d. Bal. Vel sic: Duas habet lectu secūdum primam hoc dicit. Si in legato pluribus relicto apponatur conditio, ut in superuiuente ueniat: deficit conditio si legatarius filios reliquerit. secundum aliam lectu. hoc dicit: Si in legato pluribus relicto apponatur grauamen ut redeat ad superuiuentem: superuiuens ad quem redijt ad hæredem suum in solidum transmittit: nec ad hæredes collegatariorum reuertitur. hoc dicit. & secundum hanc lectu. expone. Quicunque is fuerit, scilicet qui superuixerit. & hæc bona in extraneis legatarijs. Sali.*

Idem AA. Prisco. LEX II.

AGrum pluribus relictum nominatim animaduertimus, & cautū, vt ad eum qui ✻ superfuisset, pertineret. Quicunq; igi-

SI competen ti.] CASVS. Testamentū fecisti, annuum legatum mihi reliquisti: an in principio, an in fine illud petere possim, quæritur? Respon. quòd in principio.

✻ Superuixisset res pertineret &c.

o ¶ Ab initio.] vt & ff. quando dies lega. ced. l. nec semel. ij. respon. Sed videtur contra. ff. de verborum obligatio. qui hoc anno. Sed aliud est in stipulationibus. Argu. tamen contra. ff. de conditio. & demonstratio. si in annos. Vel aliud est si stipuletur quis hoc anno aliquid dari: & aliud si in annum vel singulis annis. vnde versus. Annua si debes, tunc inspicias caput anni. Anno si debes, in fine teneberis anni. Sed argu. contra. ff. si certum petatur. l. lecta. vbi dicit menstruos. Accursius. ADDITIO. Dicas quòd in dicta. l. lecta. dies fuit adiecta causa differendæ solutionis. hīc verò causa multiplicandæ obligationis. Videas de isto plenè per Barto. in dicta. l. qui hoc anno. ff. de verbo. ob liga.

Versus.

AGrum.] CASVS. Fundum mihi Titio & Seio legasti, vt ad superstitem perueniret. decessi: an ad hæredem meum legatum transmit

tere posſim, quæritur? Dicitur quòd non. nec pro tali fideicom. hæredi meo Titius & Seius ſuperſtites ob hoc fideicommiſ. capientes nec eorum hæredes adſtringuntur.

a ¶ Fuerit.] ſcilicet qui ſuperuixit: & ſic ad eũ totũ peruenit legatũ: vt &. j. de dona. cau mor. l. j. & ff. de leg. ij. l. cùm pater. §. libertis. & l. peto. §. fratre.

b ¶ Adſtringitur.] etiã et ſi redeat ad alium legatarium.

SI Pontionilla.] 10 CASVS. Cuidam mulieri de prouincia nomine Pontionilla, aliquis reliquit legatum ſeu fideicõmiſſum, cũ ad legitimã ætatẽ perueneritː nũc quęrit̃, ſi Pontionilla impleta conditione legati, deceſsit antequàm cõſequeretur legatũ vel 20 fideicõmiſſum: vtrũ petitionẽ legati vel fideicõmiſsi tranſmittat ad ſuos hæredes? Et reſpõ. ꝙ ſic. Vel ſic: Pontianæ fundũ legaſti cùm ad. xij. annũ peruenit: ſed antequàm fundum conſequeretur, deceſsit: an nihilominus petitionem fundi tranſ- 30 mittat ad hæredes, quęritur? Dicitur quòd ſic.

✝ In nõnullis codici. additur totum hoc, vt hæredibus eorũ reſtituat, ſicut ipſe fuit reſtitutus ab illis.

c ¶ Peruenit.] nõ eñ quæritur, an fuerit in vi conditionis, vel diei tempus appoſitũ ex quo ad eam ætatem peruenit: vt hîc. Sed ſi non perueniſſet ad ætatẽ, quæreretur vt altero caſu tranſmitte- 40 retur. altero nõ, ſcilicet quando eſt in vi cõditionis: vt. j. co. ex his.

* Prædij.

CVm vxori.] CASVS. Teſtator filios ex vxore nõ habẽs, vxori ſuæ vſumfructũ fundi Titiani reliquit, & eidem cũ liberos haberet, eiuſdẽ fundi ꝓ- 50 prietatẽ legauit: poſteà filium habuit, ſed ſtatim deceſsit fili⁹: an nihilominus cedat dies proprietatis legati, quæritur? Reſpon. ꝙ ſic. ratio dubitationis fuit: q̃a teſtator dixit, cùm liberos haberet: iſta liberos non habuit, ſed vnũ filiũ tantùm. Itẽ 60 q̃a deceſsit ſtatim[a], ſed hæc non obſtãt: vt dicit.

a Hęc erat potiſsima dubitandi ratio.

d ¶ Cùm liberos.] ex hoc oriebatur quæſtio: & intelligitur etiã ſi vnum habet ſufficere: vt hîc, & .s̃. de cõdi. inſer. l. j. & de naſcituris intelligitur non natis: vt. ff. de cõdi. & demonſt. l. ſolemus. 70 viuo vel mortuo teſtatore nati ſunt: vt. ff. de condi. & demon. l. ſi vir. & l. ſequen. dummodo ex eodem viro: vt. ff. illo titu. l. cùm vir.

tur is fuerit[a]: ad hæredem ſuum dominium tranſmittit, nec tali fideicõmiſſo adſtringit[b] ✝. PP. xv. Cal. Aug. Chilone et Libone Cõſ.

¶ *Legatum relictum ſi ad certam ætatem peruenerit, impletis diebus tranſmittitur ad hæredem. h. d. Bal. Vel ſic: Si dies legati ceſſit, legatarius ad eius hæredem legatum tranſmittit, licet ipſum nondum conſecutus fuerit. Sali.*

Idem AA. Aeliæ. LEX III.

SI Pontionilla ad eam ætatem peruenit[c] cui legatũ vel fideicõmiſſum relictũ erat: petitionẽ ad heredes trãſmiſit, licet antè deceſſerit, quàm cõſequeret legatũ vel fideicõmiſſum. PP. v. Cal. Augu. Chilone & Libone Conſ.

¶ *Sufficit quòd conditio in mométo temporis ſit impleta. h. d. Bal. Vel ſic: Licet mulier amiſerit filium propter quem conſecuta fuit legatũ, nõ propterea legatum perdit uel reſtituit. Sali.*

Idem AA. Ammiæ. LEX IIII.

CVm vxori vſusfructus * fundi legatur, & ei⁹ proprietas, cùm liberos[d] habuerit: nato filio, ſtatim proprietatis legati dies ceditː nec quicquam obeſt, ſi is decedat[e]. PP. Calen. Aug. Antonino A. iij. & Geta item. iij. Conſ.

¶ *Quando tempus certæ ætatis adijcitur poſt præcedentem diſpoſitionẽ puram, non facit conditionem, ſed differtur in tempus impletum: & ideo interim non impedit tranſmiſſionem. hoc dicit not. ſecundum Bald.*

Imperator Alexãder A. Maximo. LEX V.

EX his verbis, Do lego Æliæ Seuerinæ filiæ meæ & Secundæ[f] decem: quæ legata accipere debebũt, cùm ad legitimũ ſtatum peruenerint: non cõditio[g] fideicõmiſſo vel legato inſerta, ſed petitio in tẽpus legitimæ ætatis dilata videtur[h]. ¶ Et ideo ſi Ælia Seuerina filia teſtatoris cui legatũ relictum eſt, die legati[i] cedente[k], vita functa eſt: ad hæredem ſuum actionem tranſmiſit: ſcilicet vt eo tempore ſolutio fiat, quo Seuerina ſi rebus humanis ſubtracta non fuiſſet, viceſimũquintum annum ætatis impleſſet. Non cœptum[l] enim annum, ſed impletum[m], ſi de emolumento relicti fideicommiſsi tractetur, expectandum eſſe iuris prudentibus placuit[n]. PP. xiij. Calend. Ianuar. Alexandro A. ij. & Marcello Conſ.

¶ *Fideicommiſſum etiam ab inteſtato relictũ, poſt diem eius cedentem tranſmittitur ad hære dem etiam per ignorantiam ſalua quarta Trebellianica. Sali.*

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Euſebio. LEX VI.

SI fideicommiſſum ab inteſtato fuerit ſorori tuæ relictum codicillis, & poſteaquàm dies fideicommiſsi ceſsit, rebus humanis (licet ignorans[o] fideicommiſſum) exceſſerit: actionem huiuſmodi acquiri potuiſſe, diſsimulare non poteris: ſalua ſcilicet ab inteſtato ſuccedenti quarta portione. Suppoſ. Calend. Maijs, Tral lis AA. Conſ.

TITVLVS LIII.

Vt in poſſeſsionem legatorum vel fideicommiſſorũ ſeruãdorũ cauſa mittatur: & quãdo ſatiſdari debeat.

¶ *Ex ſummaria cognitione uenitur ad ſatiſdationem legatorum. h. d. Bald. Vel ſic: Pro legato in diem relicto debet hæres ſatiſdare: & an legatum debeatur, ſufficit iudici ſummatim conſtare. hoc dicit. Sali.*

Diuus Antoninus Pius Saluio. LEX I.

QVoniam nihil actor amplius poſtulat quàm vt ſi deicõmiſsi[p] nomine ſatiſdetur: nõ debet is qui iuri dicundo præeſt, ſubtiliter[q] cognoſcere debeatur necne fideicõmiſſum, ſed tantùm decernere vt

e ¶ Decedat.] Secus ſi de tempore mortis intellectum eſſet à teſtatore: vt ff. ad Trebel. l. ex facto. §. ſi quis autem. ſecundum Ioan. Item not. arg. contra perſeuerantiam. Sed arg. contra. ff. de adopt. l. in omni. & ff. de in rem ver. l. ſi pro patre. §. verſum.

EX his.] CASVS. Teſtator Aeliæ & Seuerinæ filiabus ſuis. x. legauit cùm ad ætatem legitimam peruenirent: deceſsit Aelia ante ętatem legitimam. an petitionem ad hæredem tranſmittat, quæritur? Dicitur quòd ſic: quia legatum conditionale non erat, ſed purum & in diem certum tem- 80 pus delata eſt: vt eo tempore ſolutio fiat quo futura erat fieri legitimæ ætatis ſi non prius deceſsiſſet. nec ſufficit, quòd annus fuerit inchoatus, ſed completus eſſe debet.

f ¶ Et Secundæ.] propria nomina ſunt.

g ¶ Conditio.] quia tunc non cederet petitio legati ante. xxv. annum.

h ¶ Videtur.] s̃. de vſufruct. ambiguitates. & ff. e. l. firmio. §. j. Sed certè imò contrà: & ideo interim ad hæredem non tranſmittat: vt & ff. de manu. teſta. l. ſi ita ſcriptum fuerit. & de fideicommiſſ. l. ſi fideicommiſſaria. §. penul. & de leg. j. l. ſi cui legetur. in prin. & ff. de condi. & demon. l. quibus diebus. §. ij. Solu. hîc purè reliquit teſtator: ſed diem ſolutionis appoſuit ſecundum Ioan. ſic & aliâs. ff. de leg. j. l. ſi mihi. §. j. Sed in legibus contrarijs hoc agebatur, vt eſſet in diem legatum: non ſolum petitio: argu. ff. eo. l. ſi cùm præfinitione. Vel dic ex coniunctione perſonarum præſumitur quòd teſtator filiæ ſuæ gratia diſtulit ſolutionẽ: ſicut in d. l. ſi cum præfinitiõe. & de ali. lega. l. libertis. ij. §. ab hæredibus. apparet fa- 10 uore alimẽtorum idem conſtitui. Vel melius, diſtingue an voluerit teſtator facere conditionem: & tunc habet locum lex ff. de leg. j. l. ſi cui. cũ ſuis concor. ſi autem noluit, aut diſtulit gratia hæredis: & tunc expectatur tẽpus legis quod dixit, licet 20 prius moriatur: vt hîc: quia filię fauore videtur feciſſe. aut gratia legatarij diſtulit: vt quia pupillus neſciebat gubernare: & tunc ſtatim: vt. ff. de cõdi. & demon. l. quibus diebus. §. ij. cum ſuis concord.

i ¶ Legati.] quod eſt à 30 morte teſtatoris: vt. s̃. tit. ij. § in nouiſsimo.

k ¶ Cedente.] quod eſt mortuo teſtatore: vt. s̃. ti. ij. §. in nouiſsimo.

l ¶ Non enim cœptum.] Reſpondet tacitę obiectioni: bene dico impleſſet: non enim cœptum &c.

40 m ¶ Impletum.] arg. contra. ff. ad Trebel. l. qui filium. §. Sabinus. Solu. ſpeciale ibi: vt ibidem dicitur.

n ¶ Placuit.] nam hæres Seuerinæ non potuit petere ante viceſimumquintũ annũ cõpletum.

SI fideicommiſſum.] 50 CASVS. Si ſorori meę decem legaſti in codicillis, & die legati cedẽte, ignorans ſibi ea relicta, deceſſit: an ei ſit acquiſita actio ad legati petitio. & per conſequens ad hæredem eam tranſmiſerit, quæritur? Dicitur quòd 60 ſic. ſalua quarta ſuccedentibus ab inteſtato.

o ¶ Ignorans.] Sic videt̃ ꝙ ſi alicui relinquitur fundus, etiã eo ignorãte, acquiritur ei dominium: vt. ff. quemad. ſer. amit. l. ſi partẽ. §. j. & de leg. ij. l. cùm pater. §. ſurdo. & de leg. j. l. ſi fundũ. 70 ʾj. §. ſi Titius. Sed Al. dicit contra: vt ff. de condi. inſti. l ſi quis ita. Item no. ſuccedentes ab inteſtato quartam detrahere poſſe: vt. ff. ad leg. Falci. l. filiusfamiliâs. & .s̃. ſi quis omiſ. cau. teſta. l. fi. & .s̃. ad Treb. l. ſi per fideicommiſſum. & .s̃. fami. erciſ. l. filij. & l. ſi cogitatione.

Quartã detrahere poſſunt ij qui ab inteſta. ſuccedunt.

¶ VT IN POSSESSIONEM LEGATORVM &c.

¶ *Quoniã pro legatis ſatiſdandum eſt, uidendũ quãdo ſatiſdatio debeat interponi. & pro quibus legatis. & quibus debeat ſatiſdari. & qui debeant ſatiſdare. & qualiter ſit ſatiſdandum. & quid ueniat in ſatiſdatione. Azo.*

QVoniam.] CASVS. Fundum vel in diem, vel ſub condi- 80 tione legaſti. petij vt hæres mihi ſatiſdaret de eo dando die adueniente, vel exiſtente conditione: dicit hæres legatum mihi nõ debere: an iudex debeat cognoſcere an debeatur, necne? Dicitur ꝙ ſic ſummatim: & quòd decernere debet vt mihi ſatiſdetur.

p ¶ Fideicommiſsi.] generalis vel ſpecialis.

q ¶ Subtiliter.] ſed ſummatim. & hoc niſi paratus ſit hæres incontinenti probare non deberi: vt. ff. eo. l. ſi is à quo. in prin. & ff. vt lega. nomine ca. l. hęc ſtipulatio. §. j.

a ¶ Vt satisfdetur.] semel non amplius, nisi aliquid inopinatum emergat: vt ff.e.l.si is à quo.§.n.&.l.ii.§.j. Et non habet locum hæc satisdatio in liberatione lega. vt.ff.eo.l.j.§.si debitori.

Ipsis.] CASVS. An satisdatio de legato reddendo relicto in diem vel sub conditione, à testatore in fauorem voluntatis vltimæ, remitti possit, quæritur? Dicitur q fic.

b ¶ Remitti.] vt &.§. de codi.infer.l.ij.&.j.eo.l.pe. &.ff. de pact. l. pactum. Sed an hypothecã tollere possit tacitã? quod videtur, sicut inducit: vt.§. communia de lega.l.j.§. cũ enim. sed argu. contra.ff. de lega.j.l. nemo potest.

Si postquã.] CASVS. Si legata mihi in diẽ vel sub conditione relicta: & herede de eo restituẽdo die adueniente vel cõditione exisẽte, cauere nolẽte missus fuero in poss.rerũ hæreditariarũ & custodiæ cã, & eas obligauerit hæres, vel vendiderit: quis potior erit in pignore, quæritur? Dicitur quòd ego potior ero.

c ¶ Inductus es.] tali modo cõstituitur pignus prætorium: vt.ff. de pig. act. non est mirũ.&.j. qui pot.in pig.ha.l. cũ re. Sed cũ hodie per Iustinianũ omnia bona hæreditaria tacitè sint obligata legatariis: vt.§.communia de lega. l.j. etiam sine inductione in possessionem esset verum quod subijcit.

d ¶ Præcedere.] quia sunt diuersorũ titulorũ: vt.j.q po.in pig.ha.l.j. secus si ex eadẽ causa postea fiat pignoris obligatio: vt.ff.e.l.is cui.§.si plures. &.§. qui prior.

Cvm Arthemidoram.] CASVS. Mulier e quadã hærede instituisti, & eã qñ decederet de hereditate Titio restituẽda rogasti: an Titius antequãm ei restituatur hereditas, debitores hæreditarios cõuenire possit? Respon. q non. sed cõuenire poterit vt satisfdent de hereditate restituenda, nisi à te remissa fuerit satisdatio. Idẽ est si rogata fuisset restituere: vt Papi. dicit in litera.

e ¶ Moreretur.] scilicet Arthemidora.

f ¶ Nõ prohibuerit] quod potest: vt.§.ad Trebel.aut. cõtra cũ rogatus. &.§.e.l.ij. Et no. etiã pro hæreditate satisdari: vt hic, &. ff. vt lega.no.ca.l. hæc stipulatio. Sed hoc fallit qñ fratribus suis vel filijs rogatus est restituere: vt.§. ad trebellia.l. iubemus. Item videtur cõtrà. ff. de vulg. subst. l. ij. §.j. Sed hic non est solicitus de hæreditate, sed de satisdatione.

Qvi legati.] CASVS. Missus in possess.rerum hæreditariarum, hærede non cauente causa legatorum seruandorum: an ex ea missione consequatur illarum rerum dominium, quæritur? Dicitur quòd non: sed ius pignoris tantũ: & vt post acceptum pignus vt satisfiat adueniente die, vel cõditione existente, prouidebit competens iudex.

satisdetur[a]. Sine die & consule.

Satisdatio de fideicommissis & legatis præstandis potest per testatorem remitti. h. d. Sali.

Diuus Marcus Stratonicæ. L. II.

Ipsis rerum experimẽtis cognouimus ad publicam vtilitatem pertinere, vt satisdationes quæ voluntatis defunctorum tuẽdæ gratia in legatis & fideicommissis introductæ sunt, eorundem voluntate remitti[b] possint. Quocunq; enim iudicio voluntatis cautio legati vel fideicommissi remitti potest. Sine die & consule.

Prius inductus in possessionem ex pignore prætorio, potior est quam emptor uel creditor posterior se. h. d. Bald. Vel sic: Habens pignus prætorium, præfertur posterioribus diuersum titulum prætendentibus. Sali.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Symphoro. LEX III.

Si postquã seruãdi legati seu fideicõmissi gratia in possessionẽ inductus es[c], pignoris obligatio aut vẽditio ab hærede interuenerit: præcedere[d] causam tuã, quã iure prætorio veluti pignus habuisti, manifestum est. PP. xj. Calend. Decemb. Dextro & Prisco Conss.

Cautio nomine fideicommissi debet præstari per hæredem rogatum, non per debitores hæreditarios conditione fideicommissi pendente. h. d. not. Bal. Vel sic: Ante hæreditatis restitutionem fideicommissarius non agit contra hæreditarium debitorem: potest tamen petere ab hærede ut ei satisdet de fideicommisso restituendo. Sali.

Imperator Antoninus A. Protagoræ. LEX IIII.

Cvm Arthemidorã patri pupillorũ tuorũ heredẽ extitisse proponas: quãuis vt * fideicõmissam hæreditatẽ his, cũ morerere tur[e], restitueret petita sit: nullã tñ aduersus debitores hæreditarios habẽt pupilli tui actionem. Planè vt satis fideicõmissorum nomine Arthemidora det (si modò testator id fieri nõ prohibuerit[f]) apud suum iudicẽ cõuenit† . PP. iij. Cal. Iul. Læto. ij. & Cereali Conss.

Missus in possessionem non nanciscitur proprietatem: sed debet adire iudicem qui ad solũdum compellat hæredem. Sali.

Imp. Alexander A. Paulinæ. L. V.

Qvi legati siue fideicommissi causa ĩ possessionẽ mittũtur, nõ proprietatẽ nanciscũtur, sed ius pignoris[g]. Vt aũt & post acceptũ pignus satisfiat defuncti volũtati, competens iudex te adeũte

g ¶ Ius pignoris.] non tamen hæredem expellet, sed tædio fortè recedet: vt. ff. eo. l. is cui. in prin.

Certa.] CASVS. Si fundum in diem vel sub conditione mihi legasti: & hæres de eo mihi restituendo die adueniente. vel conditione existente, satisdare noluerit: qualiter contra ipsum procedetur, quæritur? Respon. quòd mittẽdus sum in poss. rerum hæreditariarũ: & nisi post sex mẽses cõnumeratos à tempore quo cœpi petere mihi satisdari: de fideicõ. mihi non satisfaciat: mittar in possess.re. hæreditariarum.

h ¶ Mittitur.] scilicet statim, dummodo interpellet hæredem: vel per eum non remaneat quominus interpellet: vt.ff.e. l.j.§. non exigitur.

i ¶ Sex menses.] continuos: vt. ff. eo. l. is cui. §. imperator. &. §. sex mensium. & facit. ff. qui satis. cog. l. de die. §. pe.

k ¶ Constitutionẽ.] cuius verba sunt. ff. eo. l. is cui. §. imperator.

Scire.] CASVS. An satisdatio de legato seu fideicõ. die adueniente, vel conditione existente, prestãdo: hæredi à testatore remitti possit, quæritur? Rñ. sic. Sed si testator vsumfruc. fundi mihi reliquerit: an satisdationem de vtendo fruendo arbitrio boni viri, mihi remittere possit, quæritur? Respon. q non. & hoc in secunda.

l ¶ Cõstituisse.] vt.§. e.l.ij. & idẽ dicit. ff. de cõdi. & demõ. l. auia. &. l. cũ tale. §. quid ergo. &. ff. de pac. l. pactum. & hoc verum, etiam si hæres bona dissipet: vt. ff. vt lega. no. ca. l. fi. in prin.

m ¶ Posse.] ff.e.l. si pecuniæ. &. §. de vsufr. l.j. & est ratio: quia prima satisdatio gratia defuncti imponitur: vnde ei renunciare põt: vt &. §. eo. l. ij. & §. de pac. l. fin. in secunda non. sed hæredis: vt arg. ff. ad. l. fal. quod de bonis. §. fina. Item inuitaretur ad delinquendum.

Contra.] CASVS. Si administrator rei pub. nomine legati relicti reipub. ĩ diẽ vel sub conditione de eo, pitado, adueniẽte die vel cõditione, ab hærede non satis acceperit: si postea factus fuerit hæres nõ soluendo: an cõueniri possit ipse vel hæres suus, quæritur? Rñd. q sic. sed qua actione nõ aperit: tu dic actione in factũ: inquãtũ ĩtererit reipub. ipsum ab hærede satis accepisse.

n ¶ Nõ esse.] ideo quia non fuit satis acceptum.

o ¶ Actionẽ.] sin factum: vt. j. de admi. rerũ ad ciui. perti. l. ij. lib. xj. & ff. de magi. conue. l. fi. & facit. §. de magi. conue. l. j. ij. & iij.

prouidebit. PP. iij. Id. August. Iuliano. ij. & Crispino Conss.

Propter primam contumaciam hæredis fit missio in bonis hæreditarijs etiam dolo alienatis uel dimissis possideri, & post sex mẽses in bonis hæredis. h. d. no. Bal. Vel sic: Si nõ satisdatur de legato uel fideicommisso, in rebus hæreditarijs fit missio: & si non satisfit cũ petitur, in rebus proprijs hæredis morosi mittitur. h. d. Bal.

Idem A. Donato. LEX VI.

Certa est forma iurisdictiõis qua fideicõmissi seruãdi causa in possessionẽ rerũ quæ in causa hæreditaria sunt, aut dolo malo esse desierũt, is cui legati vel fideicõmissi nomine satis non datur, mittitur[h], vel in proprias res hæredis, si fideicõmisso satis non fit † post sex mẽses[i] quã peti † cœperit, secundũ diui Antonini patris mei constitutionem[k]. PP. vj. Id. Ianua. Fusco. ij. & Dextro Conss.

Cautio legatorum potest per testatorem remitti, sed non cautio frustratoria. h. d. Bald. Vel sic: Satisdatio de legato soluendo, potest à testatore remitti non de utendo fruendo arbitrio boni uiri. Sali.

Idem A. Proculiano. LEX VII.

Scire debetis fideicõmissi quidẽ et legati satisdationẽ remitti posse, diuũ Marcũ & diuũ Commodum constituisse[l]. Vt autẽ boni viri arbitratu is cui vsusfructus relictus est, vtatur fruatur: minimẽ satisdationẽ remitti testamento posse[m]. PP. x. Calen. Mart. Fusco. ij. & Dextro Conss.

Pro legato reipublicæ tenentur administratores satisdationem patere: quod si non faciant, tenentur ad interesse. Sali.

Impp. Diocl. & Maximian. AA. & CC. Zenodoro. LEX VIII.

Contra eos, siue successores eorũ, qui rempublicã administrantes per officij necessitatẽ ciuitati sub conditione relicti fideicommissi satis accipere debuerunt: quãti reipublicæ intererit satis acceptum nõ esse[n], dirigendã certum est actionẽ[o]. Suppos. vij. Cal. Mart. CC. Conss.

TIT. LIIII. De suis & legitimis liberis† & ex filia nepotibus ab intestato venientibus.

Legitima successio non excluditur licet intra centum dies bonorum possessio non petatur. h. d. Bal. Vel sic: Hæres legitimus à succedendo nõ excluditur centum diebus. h. d. Sali.

DE SVIS ET LEGITIMIS &c. *Vsque huc dixit de successionibus testamentarijs: nunc de ijs quæ ab intestato deferuntur. & primò de linea inferiori & superiori, usque ad titu. de legi. hære.*

Pignus prætorium quãliter constituitur. — * Fideicõmissariam Alias cõdebet habet, per fideicõmissarium &c. — † Aliàs, cõuenire pot. — Satisdatio etiã datur pro hæreditate. — † Aliàs, nõ fecit. — † Aliàs, petere. — † Aliàs, de delegitimis liberis &c. — Continuatio.

SI fratri.] CASVS. Mulieri erat delata bo.poſſ. in bonis fratris inteſtati:eam intra centum dies non agnouit:an tempore prædicto excludatur? Dicitur ꝙ non:cùm ſit fratris hæres legitima, vt quia eodem patre nata eſt, quia ſuper hoc datur ei annus. Vel dic: Mulier quædam habebat fratrem cui erat agnata: deceſſit frater nullo alio relicto, qui ſit proximior: mulier nõ excluditur ab acquiſitione hæreditatis illius cẽtum dierum ſpatio.

a ¶ Legitima.] vt quia ex eodẽ patre nata eſſet. ſed ſi ex eadẽ matre tantùm: cognata eſſet: vt inſtitu.de legi. agna. ſuc. §. ſunt autẽ. & ſic repellitur vterina centũ diebus elapſis: vt.ſ. qui admit. ad bono.poſ.l.ij.et.ff.vnde cog. l.j.in princip. Sed hodie etiam vterina admittitur: vt.j.de legi.hære.l. fin. §. ſed nec fratrẽ. cum diſtinctione tamen, per aut. vt præponatur vtrinq; coniunctus: vt.j. communia de ſucceſ.aut.itaque.

b ¶ Non excluderis.] cũ de iure ciuili.ſ.l.xij.tabularum admittaris: vt inſtit.de perpe.& tempo. act.in prin.& hæc lex melius ſtaret ſub illo titul.j. de legi.hæredi.

NEpotes.] CASVS. Deceſſit paterfa.in teſtamẽto relictis ex vno filio mortuo duobus nepotibus: ex alio quatuor: an in ſtirpes, an pro æqualibus portionibus ad ſucceſſionẽ admitti debeant, quæritur? Reſpon.ꝙ in ſtirpes diuidenda eſt hæreditas, ſcilicet ꝙ duo habeant vnam medietatem: alij quatuor aliam dimidiam.

c ¶ Numeri.] ex vno duo: ex alio tres vel quatuor. Accurſius.

d ¶ Succedũt.] vt inſti. e.§.cũ filius.& in aut. de hære.ab inteſt.§.j.col. ix.

VT inteſtato.] CASVS. Deceſſit paterfa.relicto filio & nepote ex altero filio mortuo: an filius & nepos æqualiter ſuccedere debeant, quæritur? Reſpond. quòd ſic.& hoc.l. xij.tab.cauetur. Idem eſt in ſucceſſione de iure prętorio danda: vnde liberi bono.poſſeſ.

e ¶ Cauetur.] vt inſti. eo.§.cùm filius.

f ¶ Sequitur.] dando vnde liberi bonorũ poſſeſſionem.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Criſpinæ.

LEX I.

SI fratri tuo legitima[a] hæres eſſe potes: cẽtũ dierũ pręfinitione nõ excluderis[b] ab acq̃rẽda hęreditate. PP. iij. Noñ. Nouembr. Antonino A.ij.& Geta. ij. Conſ.

¶ *Nepotes ex diuerſis filijs ſuccedunt auo in ſtirpes.h.d.Bal.*

Impp. Dioclet.& Maximian. AA. Auiæ.

LEX II.

NEpotes ex diuerſis filijs varij numeri[c] auo ſuccedẽtes ab inteſtato, nõ pro virilibus portionibus, ſed pro ſtirpibus ſuccedunt[d]. S.iij. Cal. Mart. Hadrianopoli, ipſis AA.iiij.& iij. Conſ.

¶ *Filius filij præmortui ſuccedit æqualiter auo cum ſuperſtite eius filio.h.d.Bal.*

Idem AA.& CC. Frontoni. LEX III.

VT inteſtato defuncti filius ac nepos ex alio qui mortis eius tẽpore in rebus humanis nõ inuenitur, manẽtes in ſacris, pariter ſuccedãt: euidẽter lege duodecim tabularum cauetur[e]. quod et honorarij iuris obſeruatio ſequitur[f]. S.xv. Cal. Iul. AA. Conſ.

¶ *Filius poſthumus præfertur ſorori defuncti. hoc dicit.Bald. Vel ſic: In ſucceßione ab inteſtato potior eſt cauſa deſcendentium quàm collateralium. hoc dicit. Vel ſic: Filius præfertur ſorori defuncti.h.d.Sali.*

Idem AA.& CC. Marcellæ. L. IIII.

INteſtato quidẽ defuncto[g] poſthumum ſuũ hæredẽ, quàm ſororem[h], licet cõſanguineam, haberi potiorem ordo ſuceſſionum lege duodecim tabularum factus[i], nimis[k] euidenter demonſtrat. S. vj. Id. Decembr. AA. Conſ.

¶ *Adoptiuus admittitur ad ſucceßionem cum filijs legitimis & naturalibus. tã natis ante adoptionem quàm poſt.h.d.Bal.*

Idem AA.& CC. Appiano. LEX V.

INteſtato.] CASVS. Paterfa. ſororem habẽs, ab inteſtato deceſſit, vxore prægnante relicta: poſthumus an ſoror conſanguinea, id eſt eodem modo ex patre nata, ad hæreditatem eius admitti debeat, quæritur? Dicitur quòd poſthumus.

g ¶ Defuncto.] ſcilicet patrefamiliâs.

h ¶ Sororem.] defuncti.

i ¶ Factus.] vt inſti.de hæredi.quæ ab inteſta.in prin.

k ¶ Nimis.] id eſt valde.

SI te.] CASVS. Titius filium in poteſtate ſua habens, eum Seio dedit in adoptionem: an Seio mortuo filius Titij cum filijs Seij naturalibus & legitimis, vel poſt adoptionem vel ante acquiſitis, ſuccedere poſſit, quęritur? Dicitur quòd ſic.

l ¶ Naturalibus,] ſubaudi & legitimis: & hoc ſi tempore mortis naturalis patris non es ab adoptiuo patre emancipatus: vt inſti.de hære.quæ ab inteſta.§.at hi.

EX libera.] CASVS. Seruus cũ libera cõſuetudinẽ habens, filiũ ex ea ſuſtulit: poſteà manumiſſus & natalibus reſtitutus decurio factus eſt: an filius habendus ſit, vel pro filio decurionis, quæritur? Dicitur quòd non.

m ¶ Filius.] vt euitet tormenta.vt.j.de pœnis.l.decurionum filij.

n ¶ Natalibus.] aliâs non fuiſſet ad honores admiſſus: vt.j.ad legem Iul.viſcẽl.l.j. Accurſius.

SI te parens in cuius fuiſti poteſtate, ſolenniter in adoptionem dedit: cum filijs naturalibus[l] adoptiui patris ante vel poſt quæſitis defuncto inteſtato ſuccedere potes. D. vj. Calend. Mart. Cæſaribus Conſ.

¶ *Natus ex libera & ſeruo, non ſuccedit ut ſpurius: licet patri dignitas ſuperueniat.h.d.Salice.*

Idem AA.& CC. Poſidonio. LEX VI.

EX libera cõceptus & ſeruo, velut ſpurius habetũ: nec vt decurionis filius[m] (quãuis pater eius naturalis manumiſſus, & natalibus[n] ſuis reſtitutus hunc adeptus fuit honorẽ) defendi poteſt[o]. Sup poſ. vj. Id. Febr. CC. Conſ.

¶ *Libertus filium habet in poteſtate: ideo ad eius ſucceßionem admittitur ut legitimus.h.d. ſecundum Sali.*

Idem AA.& CC. Aemylianæ. L. VII.

FIliũ habere ſuũ libertus in poteſtate nõ prohibetur[p], cũ ob præteritum ſtatũ ex legitimis nuptijs[q] ingenuorũ exemplo filios habere liberto nõ ſit interdictum. S.xvj. Cal. Mart. CC. Conſ.

¶ *Exiſtentia ſui hæredis operatur tranſmißionem de filia ad matrem.h.d. communiter ſecundũ doct. Vel ſic: Si filia ſe immiſcuit bonis patris apud hoſtes defuncti, hæres extitit, licet certitudinaliter mortem eius tunc neſciuit. hoc dicit. Salicetus.*

Idem AA.& CC. Catoniæ. L. VIII.

APud hoſtes patre defuncto, filia cõmunis vobis[r] quo caſu mortis ſciẽtia nõ poſtulatur[s], hæres extitit ſua, & ad te tranſmiſit ſucceſſionẽ[t]. S.xij. Cal. Decẽb. Nicomediæ, Cæſaribus Conſ.

¶ *Auo uel auiæ ab inteſtato morienti ſuccedũt nepotes ex filio cum auunculis & materteris cũ diminutione tertiæ partis eius portionis in qua parens ſuccederet ſi uiueret: & eis præteritis uel exhæredatis, contra teſtamentum competit idem ius quod parenti eorum competeret ſi uiueret.h.d.Sali.*

Imppp. Valentin. Theod.& Arcad. AAA. Cõſtãtinopræfe.præto. LEX IX.

SI defunctus[v] cuiuſcunque

o ¶ Defendi poteſt.] tẽpore cõceptionis circa ſtatum patris inſpecto: vt ff.de ſenato. l. emancipatum.§.ſi quis.

FIlium.] CASVS. An libertus filium in poteſtate habere poſſit, quæritur? Dicit ſic: nec eius præteritus ſtatus.ſ. ſeruitus illũ impediret ad exẽplũ ingenuorũ, cùm ei contrahere matrimonium legitimum interdictũ nõ ſit.

p ¶ Nõ prohibetur.] vt.j.de ſer.reipub.ma.l.ſi decretum.& de pat. pote. l.libertos.

q ¶ Nuptijs.] poſt manumiſſionẽ cõtractis. Sed q̃d ſi ante, & poſteà filius eſt procreatus? Rñ. idem. arg.ſ.de nup.l.& ſi cõtra. &.ff.de ritu nupt.l. ſi q̃s in ſenatorio. Ar. contra. ff.mã.l.ſi procuratorem. ſed ſecus in caſu. l. proxi.

APud hoſtes.]

r ¶ Vobis.] matri loquitur.

s ¶ Non poſtulatur] ſ. verè: vt inſti.de hæredi. quæ ab inteſta.§. poſthumi. Sed ſcire debet qñ fuit captus: quia tũc præſumitur mortuus.

t ¶ Succeſſionem.] vt ff.de iure fiſ.l. Lucius. trãſmittitur ergo hæreditas etiam ad ſuperiores licet non adita, ſicut ad inferiores: vt.ſ. de ijs qui ante aper.tab.l.j.& eſt argu. ff. de inoffi.teſta. l. nam & ſi parentibus. & de hac materia dicitur.ff. de acquiren. hæredit.l.ventre.

Hæreditas nondum adita ad ſuperiores an trãſmittaſ.

ADDITIO. Aduertas quòd Barto.in. d.l. j.ſuprà.de ijs q̃ ante aper. tab. reprehendit ibi gloſſ. ad ipſum etiam tenentẽ: quia dicit eſſe contra caſum.l.ij.in.§.ſi quis ex liberis.ff.ad Tertullia. Nec obſtat ſecundum eũ hæc lex: quia loquitur de ſuis qui tranſmittunt ad omnes: vt eſt caſus ſecũdũ eũdẽ Bar. ibi in.l. ventre. &.ff.de acq.hære. & in.l. iij.ſ.de iure delib. De quo vide latius per eũdẽ in.d. l. ventre.in.iij.col.verſi. quartus caſus &c. & tangit idem Bar.in.l.ij.j.ad ſenatuſcon.orficianum.

SI defunctus] CASVS. Quod in.l.iſta dicitur, habebat locũ iure antiquo. pone ꝙ auus maternus deceſſit relictis pluribus filijs: & ex vna filia præmortua reliquit plures nepotes vel pronepotes: illi nepotes ſuccedũt auo cũ patruis & auũculis ſuis cum diminutione tertiæ partis, quæ debet dari auũculis iſtorũ nepotũ. & hoc in prima. In ſecũda dicit, quod ſtatuimus in bonis aui materni: idẽ habeat locũ & in bonis auiæ maternæ vel paternę.ſ. vt nepotes ſuccedãt cũ diminutione tertiæ partis. Tertiò dicit, ꝙ hoc verũ eſt, niſi auia iuſſit comburi inſtrumẽtũ in quibus nepotes erãt inſtituti: & poſteà fecit inſtrumentũ in quo extraneos inſtituit, & nepotes exhæredauit. Quartò dicit, rediẽs ad primũ: ſiue auus vel auia mortuus fuerit, teſtatus vel teſtata, & nepotes prætererit vel exhæredauerit: quia nepotes ſuccedunt cum diminutione tertiæ partis. Quintò dicit, quòd ſi pater exhæredaſſet filiam ſine cauſa, quòd habebat querelam inoffi.teſt.& peti.hæreditatis: & ea filia eandẽ actionem tranſmittit ad filios ſuos qui ſunt teſtatoris nepotes. & hoc dicit.

v ¶ Si defunctus.] aliquis maſculus.& hîc puncta.

Ex filia.

a ¶ Ex filia.] ſecus ſi ex filio.
b ¶ Accreſcat.] vt inſti.de hære.quæ ab inteſt.§.item vetuſtas.&.ſ.de col.l. illam.Sed hodie contrà.vt in aut.ibi poſita.
c ¶ Aequitate.] ſiue nepotes ex filio,ſiue ex filia relinquat:ſed in maſculo decedente diſtinguitur:ex filio,vel an ex filia relinquatur:vt.d.l.illam.

ſexus aut numeri reliquerit filios, & ex filia [a] diem functa cuiuſcũq; ſexus aut numeri nepotes:ei⁹ partis quam defuncta ſuperſtes patri inter fratres ſuos fuiſſet habitura, duas partes conſequãtur nepotes ex eadẽ filia,tertia pars fratrib⁹ ſororibúſve ei⁹,quæ defuncta eſt, id eſt filijs filiabusq; eius de cuius bonis agit,auũculis ſcilicet ſiue materteris eorũ quorũ cõmodo legẽ ſancimus,accreſcat[b]. Hæc eadem quæ de aui materni bonis cõſtitui mus,& de auiæ maternæ ſiue etiã paternæ ſimili æquitate [c] ſancimus : niſi fortè auia elogia [d] inurenda impijs nepotibus iuſta ſemotis ratione dixerit, & hoc fuerit legibus approbatũ. ¶ Non ſolũ autẽ ſi inteſtatus auus auiáve deceſſerit,hæc nepotibus † quæ ſancimus iura ſeruam⁹:ſed & ſi auus vel auia quibus huiuſmodi nepotes erunt,teſtari obierint, & prętererint [e] nepotes,aut exhæredauerint.eadem [f] & de iniuſto auorũ teſtamento. ¶ Et ſi quæ filiæ poterant,vel de re[g],vel de lite[h] competere actiões, nepotibus deferimus ſecundũ iuſtum noſtræ legis [i] modum[k], quæ [l] de parentum inofficioſis teſtamentis competũt filijs. D.v.Cal.Mart.Mediolani,Timaſio & Promoto Conſ.

¶ Emancipatio non concernit lineam maternã. h.d.Bal.Vel ſic:Emancipatio non excludit à ſucceßione eius qui emancipatum nõ habuit in poteſtate,ſed emancipatis tantùm.h.d.Sali.

Impp.Theod.& Valentin.AA.Maximo præfec. præto. **LEX X.**

VBi auiarũ[m] ſucceſsio morte interueniẽte diſcutitur,capitis diminutio[n] paterna quærenda nõ eſt. Tũc enim in huiuſmodi hęreditatibus filiorũ ſtatus aut perſona ſpectatur,quoties de eius bonis qui poteſtatem familiæ potuit habere,tractatur[o].D.xv.Calend. Octob.Rauennę,Theodoſio. xiij. & Valentiniano.iij. AA.Conſ.

¶ Patri & matri filius & filia ipſo iure ſuccedunt.h.d.ſecundum Bal.Vel ſic : In ſucceßione ab inteſtato primo admittuntur deſcendentes quàm aſcendentes.h.d.Sali.

Impp.Theod.& Valentin.AA.ad Senatum vrbis Romæ. **LEX XI.**

d ¶ Elogia.] i.teſtamẽtũ in quo inſtituerat nepotes,fecit deleri vel cõburi verè,& eos ex vera & iniuſta cauſa præteriuit vel exhæredauit in ſecundo teſtamẽto.vnde non poſſunt agere querela : vt in authen.de hære. & fal.§. exhæredatos.colla.j.
e ¶ Præterierint.] ſine cauſa.
f ¶ Eadẽ.] ſ.iura ſeruamus.ſ.quæ ſequuntur.
g ¶ De re.] i.hęreditatis petitione proponẽda.
h ¶ Vel de lite.] i.de q̃rela inofficioſi teſtamẽti, ſi ipſi eſſent exhæredati.
i ¶ Legis.] ſ.huius.
k ¶ Modũ] quę de ſupplenda quarta dicit : vt.ſ. de inoffi.teſta.l. omnimodo.& l.ſi quis filiũ. quod eſt falſum, cùm illę ſint poſt iſtam. De ſeipſa ergo dicit, vel de alijs tractantibus de inofficioſis.
l ¶ Quæ.] ſ.actiones.

† Aliàs, de nepotibus.

VBi auiarum.] CASVS. Materfam.deceſsit nepote ex filio relicto:an ad hoc vt ſuccedere ei poſsit, quæri debeat,fuerit pater eius emãcipatus vel nõ, q̃rit? Dicitur ꝙ non : quia hoc quærẽdũ eſt de ſucceſsione eius qui filium habere poteſt in poteſtate. fœmina aũt habere nõ poteſt.
m ¶ Vbi auiarũ.] tractatur enim an filius filij emãcipati ſuccedat auiæ paternæ vel maternæ.
n ¶ Diminutio.] ſ.minima:vt emancipatio.
o ¶ Tractatur.] ſed mulier non poteſt poteſtatẽ habere familiæ : vt inſtit. de adop.§.fœminæ.

SI matre.] CASVS. Si aliqs matrem & filios habens,illis ſupſtitib⁹ deceſsit:in ſucceſsione illius mater an filius pręferri debeat, quęritur.Reſpon.ꝙ filius.
p ¶ Succedant.] excluſa matre:quia prima cauſa eſt in ſucceſsione filiorum:vt inſti.de hære.quę ab inteſt.in prin.
q ¶ Pronepotibus.] id eſt nepotibus defuncti,qui ſunt pronepotes ad eam cui præferuntur.

QVoties.] CASVS. Dicit ꝙ deſcedẽtib⁹ ex linea materna nõ daĩ bonorũ poſſeſsio vnde liberi in bonis maternis:nec etiam agnati & collaterales poſſunt quartã partẽ hæreditatis mortuæ perſonæ ſibi vẽdicare:nec etiã tertiã iure nouo:licet per.l.ſ.e.l.ſi defunctus.poſſent.ſed ſoli deſcendentes admittentur ad ſucceſsionem mortuo parente:quia in prima cauſa ſucceſsionis eſt deſcendentiũ.& hoc n prima.In ſecunda dicit,ꝙ locum habet in futuris negotijs,& nõ præteritis.& hoc dicit.
r ¶ Nepotibus.] ex filio vel filia,cùm de hæreditate fœminæ agitur : vel ex filia cùm de hæreditate matris:nam iſtis non competit vnde liberi : quia vnde libe.datur illis quibus contra tabulas dari poteſt:vt.ff.ſi tabu. teſta. nullæ ex.l.j.§.recte.&.§.labeo.& iſtis competere non poteſt contra tabulas:vt.ff. de contra tab.l.illud.§.ad teſtamenta.
s ¶ Agnatis.] in tertio vel quarto gradu,vel deinceps:vt inſtitu.de hæred. quæ ab inteſt.§.fi.Accur.
t ¶ Quartam.] ſed nec tertiã habẽt hodie per aut.vt dixi in.l.ſi defunctus.

SI matre ſuperſtite filius vel filia qui qúæve moritur, filios dereliquerit : om̃imodo patri ſuo mátrive ſuæ ipſo iure ſuccedát[p]. quod ſine dubio & de pronepotibus [q] obſeruãdũ eſſe cenſemus. D. Idib.Nouembr.Theodoſio.xv.& Valentiniano.iij.AA.Conſ.

¶ Deſcendentes(etiam quibus non competit bonorum poſſeßio unde liberi)potiores ſunt de iure ciuili quàm collaterales agnati.Sali.

Imp Iuſtinian⁹ A.Mẽnę prę.prę. **L. XII.**

QVoties aliqs vel aliqua ĩteſtatus vel ĩteſtata mortu⁹ vel mortua fuerit,nepotib⁹ [r] vel ꝓnepotib⁹ cuiuſcũq; ſex⁹ vel deinceps alijs deſcẽdẽtibus derelictis, qbus Vnde liberi bonorũ poſſeſsio minimè cõpetit, & inſuper ex latere quibuſcũq; agnatis [s]:minimè poſſint ijdẽ agnati quartá [t] partẽ hæreditatis mortuæ pſonæ ſibi vẽdicare,ſed deſcẽdẽtes ſoli ad mortui ſucceſsionem vocentur. ¶ Quod tantũ in futuris,non etiã in prætcritis negotijs ſeruari decernimus. D.Calẽ.Iul. Conſtantinop. DN. Iuſtiniano A.PP.ij.Con.

In authen. de hære. ab inteſta. §. j. coll.ix.conſtitu.j.

¶ Hodie ad ſucceßionem defuncti primò uocãtur liberi,ſublata differentia ſexus, et patriæ poteſtatis.h.d.Sali.

IN ſucceſsiõe mortui patrisfamilias ſiue filijsfamiliâs, liberi ei⁹, ſi ſunt,omnibus alijs prælati, ſuccedunt. ¶ Primi quidem gradus [v] æqualiter [x] ſuccedũt,nepotes et vlteriores in ſtirpes[y], nõ diſtinguẽdo ſexum vel iura poteſtatis, ſed ſola naturali cauſa inſpecta[z].

IN ſucceſsione.] CASVS. Authẽ. iſta dicit idem cũ.l.C.ſcilicet ꝙ in ſucceſsiõe ab inteſtato potior eſt cauſa deſcẽdẽtiũ,quã collateraliũ.addit autẽ iſta authẽ. aliquid : nã dicit quòd ſi decedat paterfamil. ſiue filiusfa. potior eſt cauſa deſcẽdentiũ : & ſi plures ſunt eiuſdem gradus, vt ſunt filij primi gradus, vocãtur æqualiter. ſi diuerſi grad⁹ ſunt, vt ſunt nepotes.vocantur in ſtirpes: & vocantur ſublata differentia emancipationis,& patriæ poteſtatis,et ſexus:& ſublata differentia agnationis & cognationis,ſola naturali cauſa inſpecta.
v ¶ Primi quidẽ gradus.] vt ſunt filij.
x ¶ Aequaliter.] id eſt pro virili.
y ¶ In ſtirpes.] hęc etiã olim erat: vt.ſ.co.l. nepotes.ſec⁹ in collateralibus: vt in cor.aut.§ ſin autem defuncto.Vel dic, vt not. in aut. ceſſante infrà. de legi.hære.
z ¶ Sola naturali cauſa inſpecta.] hîc videt corrigi quod de adoptiuis dicitur, ꝙ cum naturalibus ſuccedãt:vt inſti.de adop.§. ſed hodie. quod non placet:nã verbum ſola,hîc poſitũ differẽtiã patriæ poteſtatis, ſexus,& cognationis tantũ tollit.ſic.ſ.de iur.om. iudi.l.ij.puto tamẽ per hæc verba ſublatum eſſe edictum de coniungẽdis cũ emã. li.Item vſq; ad quẽ gradũ admittitur cognatus : nunquid vt olim:vt inſti.de ſuc.cog.§.fin? Reſpõ.non:quia ſic differret agnatus à cognato. Sed permittã in omnib⁹ ſucceſsionẽ vſq; ad gradum decimũ.Itẽ nunquid dñs cognato ſerui ſui ſuccedet?Rñ.nõ:quia nec hoc per prætorẽ fiebat,qui tãtũ naturalẽ cauſam intuebatur:vt.ff.vnde cog. l.ij. & inſtit.de ſeruili cog. in prin.Et no. ꝙ hæc verba, ſola naturali &c.nõ ſunt de cor. aut.ſed Ir. poſuit.

Cognati & agnati hodie ſuccedunt vſque ad decimũ gradum.

TIT. LV.

Ad ſenatuſconſultum Tertullianum.

¶ Mater ſuccedit filio infanti ab inteſtato morienti,& econtra. h.d.Sali.

Impp.Diocle t.& Maximian.AA.& CC. Viuianæ. **LEX I.**

LIcet [a] liberi matribus ab inteſtato ita demũ per ſe [b] hæredes exiſtant, ſi fari poſſint : tamen matres liberis etiã ſi infantes naturæ

¶ AD SENATVSCONSVLTVM TERTVLLIANVM. ¶ *Dictum eſt de ijs qui ſuccedunt aſcẽdentibus : nunc de ijs qui ſuccedunt deſcendentibus.*

Continuatio.

LIcet.] CASVS. An filius infans matris ab inteſtato mortuę hæreditatem per ſe adire poſsit,quæritur? Dicitur ꝙ non:ſed per tutorem. Si autem infans deceſsit : an mater eius ſuccedere poſsit per ſe,quæritur? Dicitur quòd poteſt.
a ¶ Licet.] per ſuam conditionem quæ & annum deſyderat.
b ¶ Per ſe.] ſed per tutorem poteſt etiam infans:vt.ſ. de iure delibe. l. ſi infanti.&.l.potuit.

a Conceſſerint.] id eſt deceſſerint.
b Poſſe.] ſed quid de patribus? Reſpon pater vel habebat filium in poteſtate: & ſic iure veteri non habet hæredem ab inteſtato. vel emancipauerat, & ſuccedebat ei, ſi cõtracta fiducia, id eſt ſeruato iure ſucceſsionis emãcipaſſet: quod hodie præſumitur: vt inſti. de legi. ag. ſucceſ. §. fi. & j. l. proxi.

l Feſtinatione.] quòd ante completum annũ nupſit poſt mortem viri.
m Infamis ſit.] vt & ſ. ex quib. cau. infa. irrog. l. decreto. & ff. de ijs qui notan. infa. l. j. Accur.
n Permittimus.] hoc aliqua conditione.
o Pœnarum.] quæ numerantur ſ. de ſecun. nup. l. j. in fi.

conceſſerint[a], poſſe[b] ſuccedere, nulla dubitatio eſt. PP. x. Calend. April. Tyberiano & Dione Cõſ.

Pater præfertur matri in ſucceßione filij. hoc dicit. hodie autem concurrunt: ut in aut. de functo. j. co. Salice.

Idem AA. & CC. Rheſæ. LEX II.

IN ſucceſsione filij[c] vel filiæ cõmunis ſine liberis & fratribus & ſororibus morientis, pater manumiſſor[d], quia ei ſit vetus ius ſeruatum[e], matri præfertur[f]. S. vj. Id. Decembr. CC. Conſ.

Exceptio tutoris non petiti non excludit matrem à ſucceßione filij poſteà facti adulti. hoc dicit. Salice.

Imp. Conſtãtius A. Catulino proconſuli Aphricæ. LEX III.

MAtres quæ puberes[g] amiſerunt filios, licet impuberibus eis tutores non petierint, præſcriptione[h] tamẽ nõ petiti tutoris ad excludendã eorũ[i] ſucceſsionẽ minimè debere præſcribi[k], certũ eſt. D. vj. Cal. Aug. Cõſtantio A. vij. & Conſtante Conſ.

Mulier nubens intra tempora luctus, efficitur infamis: nec ualet remißio infamiæ & cæterarum pœnarum facta à principe ubi liberos ex priore uiro habuit, niſi omnium ſuarũ facultatum tempore ſecundarum nuptiarum extãtiũ medietatem ſine aliqua conditione eis dederit. & eorũ altero decedente, ad ſuperſtitem debet peruenire: & omnibus ab inteſtato morientibus, ad matrem debet redire. h. d. Sali.

Imppp. Grat. Valentin. & Theodo. AAA. Eutropio præ. præto. LEX IIII.

SIqua mulier nequaquã religionẽ priori viro ex quo filios ſeu filias non habet, nuptiarum feſtinatione[l] præſtiterit, ex iure quidem notiſsimo infamis ſit[m], niſi huiuſmodi maculã imperiale beneficium ei remittat. ſin autem ei filij erunt ſeu filiæ, & impetrauerit indulgentiam, infamiæ abolitionẽ permittimus[n], & cæterarũ pœnarũ[o] antiquationẽ, ſi facultatũ[p] omniũ quæ fuerũt tẽpore nuptiarũ, medietatẽ[q] filio vel filiæ, filijs ſeu filiabus donauerit, quos habebat ex viro priore ſuſceptos, purè ſcilicet & omni donationis ſolẽnitate cõpleta, nec retẽto quidem vſufructu. Quem quidem ſemiſſem ſi duobus filijs ſeu filiabus pluribúſve donauerit, & forte fatali vnus vel vna, ſeu alius vel alia ex ijſdem inteſtatus vel inteſtata obierit: ſemper ad ſuperſtites fratres vel ſorores volumus pertinere. Sin autem vniuerſi vel vniuerſæ inteſtati diẽ obierint: duræ fortunę ad matrẽ ſolatia ex integro reuertant: ita ſcilicet vt hũc ſemiſſem, quẽ filijs vel filiabus donauerat, inteſtato diẽ obeũtibus[r], rurſus ipſa ſeparatim ab vltimi filij vel filiæ hæreditate pſumat[s]. PP. xv. Calẽ. Ianuar. Gratiano. v. & Theodoſio AA. Conſ.

Mater quæ ſuccedit filio, ſi alteri non nubat, hæreditatem retinet pleno iure. ſi uerò nupſerit: in bonis à marito prouenientibus ſolum habet uſumfructum: in alijs ius plenum. Sali.

Impp. Theod. & Valentin. AA. Senatui. LEX V.

MAter quę defuncto filio filięúe ſine liberis ex teſtamẽto vel ab inteſtato ſuccedit: ſi matrimoniũ ſecũdũ poſt mortẽ filij vel filiæ nõ contraxerit: omnia[t] filij ſeu filię morte delata vel derelicta, pleno iure acquirat. Sin verò alterius mariti cõiugiũ[v] elegerit: extrinſecus qdẽ quæſita filio filiæúe, ſimili firmitate poſsideat. rerum verò paternarum defuncti ſolo vſufructu humanitatis contẽplatione potiatur[x], proprietatẽ et ſororibus & fratribus tranſmiſſura defuncti Dat. v. Id. Nouembr. Rauennæ, Theodoſio xij. & Valentiniano. ij. AA. Conſ.

Mater tutrix filij priuatur eius hæreditate ſi tranſiuit ad ſecunda uota antequàm tutorẽ aliũ fecerit ei ordinari. h. d. Sali.

Idem AA. Florentio præ. præ. LEX VI.

OMnem matri, ſiue ab inteſtato, ſiue iure ſubſtitutiõis[y], ſi filius impubes moritur, denegãdã volumus ſucceſsionẽ: ſi ea[z] legitima[a] liberorũ tutela ſuſcepta, ad ſecundas cõtra ſacramentum[b]

IN ſucceſsione.] CASVS. Deceſſit qs patrẽ & matrẽ habẽs, nullo collateraliũ vel deſcẽdentium relicto in ſucceſsione eius: mater an pater præferri debeat, quæritur? Reſpon. quòd matri pater præfertur.
c In ſucceſsione filij.] emancipati.
d Manumiſſor.] i. emancipator: vt. ff. qñ de pecu. ac. an. eſt. l. j. §. j.
e Seruatum.] quia emancipauit cõtracta fiducia.
f Præfertur.] vt & inſti. e. §. pferunt. ſed ſec' in auo & in auia: vt. ff. e. l. ij. § obijcit. niſi in caſu. ſ. qñ eſt & pater & auus: vt ff. eo. l. æquiſsimum. §. fi.

MAtres.] CASVS. Si filio ſuo ĩpuberi mr̃ tutorẽ nõ petijt: & poſteà pubes factus deceſsit: an à ſucceſſione illi' mater excludatur, quærit? Dicit ꝙ non.
g Matres quæ pubeſ.] ſ. exiſtẽtes ipſę matres qđ nõ placet. dic ergo ad filios referri. Secus ergo ſi ĩpuberes deceſſerũt: vt hĩc, & j. l. oẽm. & inſti. e. §. fi. & j. de legi. hære. l. ſciãt. Excuſatur ergo mater ſi factus eſt pubes: vt hĩc. Itẽ ſi intereſſe filij videat nõ petere tutorẽ. Itẽ ſi alius puenit eã petere volẽtẽ. Itẽ ſi fili' haberet aliũ tutorẽ, puta legitimũ. Itẽ ſi mater eſſet minor. Aliæ quoq; cauſæ numerant. ff. e. l. ij. § cõfeſtim. & §. ſi mater nõ petierit. & ſ. ſi aduer. deli. l. ij. & ff. q pe. tu. l. ij. ĩ prin.

ADDITIO. Aduertas dũ glo. iſta dicit, ꝙ mater excuſat, ſi pupillus habet aliũ tutorẽ puta legitimũ, ꝙ hoc pcedit ſecũdũ tẽpora huius. l. & l. ij. ff. q pe. tu. ſecũdũ quæ tẽpora mater nõ poterat eſſe tutrix: & nõ ſuccedebat tutela legitima: ſed cũ mater hodie ſi vult, præferatur omnibus tutorib' legitimis & datiuis: vt in aut. ma. & auiæ. ſ. quando mulier tutelæ offic. &c. nõ poteſt dici, ꝙ mater excuſetur propter legitimũ: non enim eſt legitimus niſi ipſa prius declaret ſe nolle: vt dicit Bar. hic tex. eſt ſecundum eum qui hoc dicit in. l. ij. §. ſi mater. ff. eodem.
h Præſcriptione.] id eſt exceptione.
i Eorum.] puberum.
k Præſcribi.] id eſt excipi.

SI qua.] CASVS. Si mulier filios non habens intra annum à tẽpore mortis mariti nupſerit, infamis eſt niſi beneficio principis remiſſa ſibi fuerit infamia. Si verò filios habuit, ſimiliter infamis efficitur: niſi à principe infamia remittatur, cum alijs pœnis quæ ſunt. ſ. de ſecun. nup. l. j. & hoc demum, ſi medietatem omnium bonorũ filijs mater cũ plena proprietate reliqui. i. donauerit. & ſi vnus ex filijs deceſſerit, alijs portio ſua accreſcit. Si autẽ omnes deceſſerint, tunc illa medietas reuertetur ad matrẽ: & illam habebit præcipuam. & hoc in ſecunda.

p Facultatum] ipſius mulieris.
q Medietatẽ.] totius ſubſtãtiæ: vt in aut. de nuptijs. § j. in fi. §. & melius in. §. ſi igitur. colla. iiij.
r Obeuntibus.] ſ. ſine filijs. Item bene dicit inteſtato: quia in teſtamento cui voluerit, poteſt relinquere: cũ donare & vendere poſsit: vt in authenti. de nupt. §. hinc nobis. colla. iiij.
s Præſumat.] & ante alios capiat.

MAter.] CASVS. An mater bona filij decedentis ſi fecit teſtamentũ: vel ab inteſtato nullo deſcẽdente relicto, pleno iure habere poſsit, quæritur? Reſpon. ꝙ ſi ad ſecundum matrimonium non cõuolauerit, pleno iure habebit ea, vndecunque quæſita. ſi verò ad ſecundum matrimonium migrauerit, ex paternis bonis acquiſitis, vſumfruc. tantùm. ſed alia bona quæ acquiſiuit filius extra bona patris: pleno iure habebit in paternis bonis: quãdo habebit vſumfru. proprietatem ad fratres & ſorores defuncti tranſmiſſura.
t Omnia.] ſ. bona.
v Cõiugium.] mortuo iã filio. Et nota ꝙ refert, nubat mater ante mortem filij, vel poſt. ſi ante, ſuccedit in totum: licet filijs ſeruare debeat: vt. ſ. de ſecũ. nup. l. fœminæ. §. fina. ſi verò poſteà, tunc extrinſecus quæſita, filio ſolida habet: paterna verò, quo ad vſumfructum: vt hic, & in aut. de non eli. ſe. nub. §. & non ſolũ. colla. j. quia minus delinquit poſteà nubens. Sed poſteà hoc corrigitur: quia indiſtinctè nubat antè vel pòſt, ſuccedit in proprietatem in paternis etiam: vt in aut. de non eli. §. cùm igitur. Sed & d. §. cũ igitur. corrigit per aut. de nupt §. hinc. nobis. col. iiij. vbi reditur ad diſtinctionẽ huius legis. Item & illã de nupt. dicũt quidam corrigi in aut. de hære. ab inteſtat. §. conſequens. col. ix. quia nulla fit mentio ſecundarum nuptiarum. ſed hoc non placet. Sed intellige eam ſecundum diſtinctionẽ prædictæ aut de nup. & pro hoc eſt. j. eo. ti l. fi. in fi.
x Potiatur.] ſed ſi hæc mater legatis erat grauata, an minuatur: quia ſua portio minuitur? Reſpon. non. ff. de leg j. l. vlti. circa fi. quia ſuo delicto eſt ei minuta. ſecus ſi alio modo eſſet minuta: vt. ff. de condi & demon. l. plautius.

OMnem.] CASVS. Si mater quæ primò ſuſcepit tutelam filij ſui demum matrimonium contraxit, nec tutorem filio ſuo petijt: an à ſucceſsione filij repellatur, quæritur? Reſpon. quòd ſic.
y Subſtitutionis.] quia pater ſubſtituit eam filio.
z Si ea.] ſcilicet mater.
a Legitima.] id eſt ſecundum legem: non tamen ex. l. xij. tabu. vt not. ſ. quando mu. tut. offi. fun. poteſt. authen. matri.
b Sacramentum.] iurabat enim non tranſire ad ſecundas nuptias: licet hodie

Mater quãdoque filij ſucceſsionẽ nõ perdit, licet illi tutorẽ nõ quæſierit.

Mater quid habet in bonis filij, ſi nubat ante mortem eius vel poſt.

præſtitum aſpirauerit nuptias, antequam ei tutorem alium fecerit ordinari, eique, quod debetur ex ratione tutelæ geſtæ [a], perſoluerit [b]. D. vij. Id. Iul. Theodoſio A. xvj. & Feſto Conſ.

Fratres defuncti non; excludunt eius matrẽ, ſed cum ea ſuccedunt pro uirili: ſorores uerò in ſtirpes. & ſi ſimul concurrant cum matre fratres & ſorores: tunc omnes admittuntur pro uirili, patruo excluſo: & hoc ubi pater defuncti non concurrit. Si uerò cõcurrat: aliter ſeruatur ſi defunctus erat ſui iuris: aliter ſi in poteſtate. hodie ſeruantur authenticæ hic poſitæ. h. d. Sali.

Imp. Iuſtinianus A. Mennæ præfecto prætorio.

LEX VII.

SI quis vel ſiqua, matre ſuperſtite & fratre [c], vel legitimo, vel ſola cognationis iura habente, inteſtatus vel inteſtata deceſſerit: non excludi à filij ſucceſsione matrẽ, ſed vnà cũ fratre mortui vel mortuæ, ſi ſuperſtes vel filius vel priuignus ipſius ſit, ad eam peruenire, ad ſimilitudinẽ ſororũ mortui vel mortuæ: ita tamẽ, vt ſi quidẽ ſolæ ſorores agnatæ vel cognatæ & mater defuncti vel defunctę * ſuperſint: pro veterũ legũ tenore [d] dimidiam quidẽ mater, alterã verò dimidiã partẽ omnes ſorores habeant. ¶ Sin verò matre ſuperſtite & fratre, vel fratribus ſolis, vel etiam cum ſororibus inteſtatus quis vel inteſtata moriatur: in capita diſtribuatur eius hęreditas: nec liceat matri occaſione ſororũ mortui vel mortuæ ampliorẽ partẽ ſibi vendicare, quã rata portio capitũ exigit: patruo ſcilicet mortui vel mortuę, & eius filio vel nepote, nullũ ius ad eius hæreditatẽ (matre eius hærede exiſtẽte) habẽtibus: nec ex veteribus legibus, vel ex cõſtitutionibus [e] partẽ matris minui. ¶ Sin autẽ defuncta pſona non ſolũ matrẽ & fratres & ſorores ſupſtites habeat, ſed etiã patrẽ: ſi qdẽ ſui iuris deceſsit: qa patris pſona interueniẽs, matris iura ſuperare videtᷣ [f]: oĩb⁹ pio animo pꝓuidentes, ſancimus fratres qdẽ & ſorores mortuæ pſonæ ad ſucceſſionẽ pprietatis ſolos p virili portione vocari: patri autẽ & matri vſumfructũ toti⁹ ſucceſsionis † pro beſſe [g] cõpetere, æqua lãce ĩter patrẽ & matrẽ diuidẽdũ, reliqua pte vſusfruct⁹ apud fratres & ſorores remanẽte. ¶ Sin verò defuncta pſona in ſacris patris cõſtituta deceſſerit: pater quidẽ vſumfructũ, quẽ & viuẽte filio habebat, teneat donec viuat incorruptũ: mater autẽ, qa hũc vſumfructũ habere viuẽte patre nõ poteſt, totũ apud patrem cõſtitutũ: vnà cũ fratribus defunctæ pſonæ ad pprietatẽ vocetᷣ, ſcilicet cũ ſororib⁹ ſola ĩ dimidiã, cũ fratribus vel pmiſcui generis ſecũdũ ſupradictam diſtributionẽ in virilẽ portionẽ: Omnib⁹ videlicet quæ de mulieribus ad ſecũdas nuptias migrantibus ſancita ſunt, in ſuo ſtatu durantibus. Dat. Calend. Iuñ. Conſtantinop. DN. Iuſtiniano A. PP. ij. Con.

In authen. de nup. §. et quoniã mater. colla. iiij. conſtitu. j.

Cum fratribus & ſororibus defuncti filij ſuccedit mater in uirili. h. d. Sali.

ET cũ ſolis fratrib⁹, & cũ ſolis ſororibus, & cũ permiſtis, vocãtur matres in virilẽ [h] portionẽ.

In authen. vt cũ de ap. cog. §. ſancimus itaque. & §. ſi verò contigerit. colla. viij. conſti. xj.

In teſtamento filij non debet pater hodie exhæredari: niſi ex cauſa iuſta in iure expreſſa. aliàs rumpitur teſtamentum quo ad inſtitutionem tantum. Sali.

IN teſtamẽto quoq; * nõ licet liberis parẽtes excludere niſi iuſta cauſa exhæredationis inſeratᷣ, quæ ſeptennario numero noua cõſtitutione diſtribuitur. alioquin reſcinditur teſtamẽtum circa inſtitutiones: nã in cæteris [i] pſeuerat.

In authen. de hære. ab inteſ. veniẽ. §. conſequens. & §. ſequenti. colla. ix. conſtitu. j.

Filio hodie ſine liberis defuncto ſuccedunt parentes, fratres, & ſorores forma hic ſcripta. hoc dicit. Sali.

DEfuncto ſine liberis [k] filio, parẽtes, ſi ſoli [l] ſunt, ſuccedũt, ſalua gradus [m] ſui prerogatiua. ſi pari gradu ſunt, pariter ſuccedũt: paternis qdẽ dimidia, maternis verò alia dimidia delata: licet ſit diſpar [n] eorũ numerus. ¶ Sed ſi cum parẽtibus fratres & ſorores vtrinq; defuncto cõiũcti ſupſint, vocãtur [o] cũ aſcendentibus gradu

---

hodie non iurat: vt. ſ. quando mu. tu. offi. ſun. po. aut. ſacramentum.

a ¶ Geſtæ.] & malè.

b ¶ Soluerit.] vt & . j. de legi. hære. ſciant. & in qui. cau. pig. ta. contrahi. l. ſi mater. hæc ergo lex loquitur cùm non ex teſtamento data: ſecus autem ſi teſtamento patris data eſſet tali ſimilitudine: quia ſicut cùm mater ab inteſtato ſuccedit filio, ſi ineat ſecundas nuptias: punitur etiã in ſucceſsione vt paternorum habeat vſumfructũ tantũ. Itẽ cum ex 10 teſtamento ei ſuccedit, in nullo punitur: licet cõtrahat ſecũda vota: vt in aut. de nup. §. hinc nobis. colla. iiij. ſic & ſi ex lege vocetur ad tutelam: ſi ineat ſecunda vota, ſtatim deſinit eſſe tutrix: & ſi ex teſtamento nãciſcatur tute 20 lam, non deſinit eſſe tutrix: licet poſteà tranſeat ad ſecũda vota. & hoc ſecundum quoſdã. Sed Io. & Al. cõtra. nam in teſtamento ſecundũ hæc iura dari non poteſt tutrix: vt ff. de teſta. tute. l. mater. niſi in caſu: vt. ff. de tu. l. fin. & de hoc diximus. ſ. 30 quando mu. tute. of. fun. poteſt, authen. matri.

Mater tutrix filij, ſi tranſit ad ſecunda vota non deſinat eſſe tutrix.

SI quis.] CASVS. Si aliquis vel aliqua inteſtata decedẽs, matrem & fratrẽ reliquerit, ſiue fratres fuerint ex eadẽ patre, ſiue ex eadẽ mr̃e, vnà cũ fratrib⁹ defuncti ſuccedit mr̃. Si aũt 40 fili⁹ ſorores habeat, mr̃ in virilẽ portionẽ ſuccedet: nec occaſione ſororũ defuncti in ampliorem partem admittitur mater. Et licet antiquitus patruus defuncti ad aliquã particulã admitteretur, non tamen hodie admittetur: nec matris portio 50 in aliquo diminuetur. & hoc in prima. Si verò defunctus habeat patrem & matrem, fratres & ſorores: pater & mater habebunt vſumfruc. in bonis defuncti pro octo vncijs: fratres & ſorores habebunt proprietatem & tertiam partem vſusfruc. 60 Si verò defunctus erat in ſacris patris conſtitutus, tunc pater habebit vſumfru. omnium bonorum: & mater ſuccedet in proprietatem, cũ fratribus & ſororibus defuncti in virilẽ portionem. Sequitur authen. quæ corrigit illud verbum, ita ta- 70 men &c. quæ incipit, Et cum. ſcilicet quòd mater tantum in virilem portionem admittatur, cùm defunctus tantum ſorores reliquit: ſicut cũ ſorores & fratres relinqueret.

* Subſeſſint.

c ¶ Vel fratre.] vel pro et.

d ¶ Tenore.] vt inſtit. 80 eo. §. ſoror.

e ¶ Cõſtitutionibus] quas conſtitutiones vel leges non habemus.

† Aliâs, vſuſfruct⁹ totius ſucceſſionis ſemiſſem cõpetere.

f ¶ Videtur.] inſpecto Tertulliano: vt inſtit. eo. § pater.

g ¶ Pro beſſe.] imò videtᷣ in totũ patri acqri: vt. j. ti. ij. l. de emãcipatis. quę eſt cõtra. Sol. vt ibi. ADDITIO. Aduertas ꝙ oĩa quæ in hac lege dicũtur ſunt hodie correcta præter hoc vnũ. ſ. ꝙ per mortẽ filij non extinguitur vſusfructus cõpetens patri: quod hodie nõ eſt correctũ: vt dicit Bart. hîc.

¶ SEQVITVR AVTENTI. & cum ſolis. quæ eſt in authen. de nupt. §. & quoniam. colla. iiij. & corrigit leges iſtas in aliquo.

h ET cum ſolis.] In virilẽ. hoc fallit in caſibus: vt. ſ. eo. l. ſiqua. §. quem quidem. & . ſ. l. 10 proxi. & in aut. de nupt. §. quoniã infirmas. & . §. hinc nobis. colla. iiij.

IN teſtamento.] CASVS. Filiuſfa. extraneũ inſtituit hæredẽ: patrẽ verò exhæredauit: quęritᷣ an poſsit. Reſpon. quòd non: niſi ex cauſa iuſta &c. aliâs rũpi- 20 tur teſtamẽtum, quo ad inſtitutionem tantùm.

i ¶ Cæteris.] ſ. legatis & fideicõmiſsis: vt & . ſ. de lib. præ. aut. ex cauſa. Et not. hîc ꝙ ſi filiusfamiliâs teſtetᷣ, quod nõ facit niſi de caſtrenſi, vel quaſi: detrahit pater Falcidiam: ſic & aliâs eſt in 30 quaſi caſtrenſi: vt. ſ. de epiſc. & cle. aut. presbyteros. j. quæ eſt contra. l. veteres: vt. ſ. de inoffic. teſta. l. ſi. & . ff. ſi à parente quis ma. fue. l. j. §. eſt & alius.

Filiuſfamilias in quo poteſt teſtari.

DEfuncto.] CASVS. Sẽpronius deceſsit habens patrẽ & matrẽ: ſuccedit 40 ei pater & mater. ſi aũt pater viuat, & nõ mater, ſed auus matern⁹, pater excludit auũ maternum: qa prior in gradu, potior eſt in ſucceſsione. & ſi ponam, habeat auũ & auiã maternã, & tm̃ auũ paternũ, vel ecõuerſo: & illi q ſunt ex parte patris, ha- 50 bebũt dimidiã: licet vn⁹ ſit tantùm ex parte vna, & plures ex alia, & econuerſo. Si verò defenct⁹ habeat patrẽ & matrẽ: fratres & ſorores vocantur cum aſcẽdẽtib⁹ in virilẽ portionẽ. & iſta ſunt vera, qñ filius decedit inteſtatus. Si faciat teſtamẽtũ, 60 nec habeat filios: nõ debet præterire vel exhæredare parẽtes, niſi ſint ingrati. aliogn non valebit teſtm̃ quantũ ad inſtitutionẽ: quantũ ad alia poterit valere. Viuia.

* Non licet filio parentẽ &c.

k ¶ Liberis.] nam tũc ſeruares aut. quã habes ſ. titu. j. l. in ſucceſsione.

70 l ¶ Soli.] ſine fratribus & ſororibus vtrinq; coniunctis.

m ¶ Gradus.] pater ergo excludit auũ maternũ, cùm mater defuncti nõ ſuperſit: & mater auũ paternũ, cùm pater non ſuperſit: licet aliud ſit in filio meo, & nepote ex 80 alio filio præmortuo: vt. ſ. tit. j. l. vt inteſtato. & aut. in ſucceſsione.

Pater auum maternũ excludit in ſucceſsiõe filij.

n ¶ Diſpar.] ergo ſi eſt auus maternus, & auia materna, & ſolus auus paternus: tantum habet hîc ſolus, quantum illi duo.

o ¶ Vocantur.] non autem eorũ filij per hanc aut. vt in cor. eo. §. ſi autem

cum fratribus. Sed per aliam authen. quæ corrigit hanc: vt in au. vt fratrum filij §. j. colla. ix.

a ¶ Proximis.] id est cum patre & matre tantum, secundum quosdã: non auo, imò ipsi soli, remoto auo: vt innuit aut. in cor. §. si igitur. j. ibi, si autẽ pater &c. lte cũ admittantur cũ patre, & pater repellit auũ. s. pxi. &. j. de legi. hæ re. l. in successione. ergo ipsi fratres repellũt auũ: vt. ff. de diuer. & tẽp præscri. l. de accessionib. Vel dic secũdũ Io. proximus est, quẽ nemo præcedit: & sic etiã auus & pauus, si nullus eos præcedat: vt ff. de ver. signi. l. pximus. &. ff. vnde cog. l. j. §. proximus. & de suis & legi. l. ij. §. hæreditas. Prædicta autẽ regula. si vinco &c. quę est in dicta. l. de accessionibus. fallit in multis casibus, qui his legib. notantur. ff. e. l. ij. §. obijcit. & l. æquissimum. §. j. Secundus est. ff. qui po. in pigno. ha. l. Claudius. Tertius in cor. co. §. si aũt cũ fratribus. colla. ix. & ad idẽ. ff. qui po. in pig. ha. l. si pignus. &. l. interdũ. & s. de nat. lib. authen. licet. & ff. de priuileg. credi. l. quod quis.

Proximus qs dicatur.

Regula si vinco vincẽtẽ te &c. fallit in aliquibus casibus.

b ¶ Vbi nulla.] ista sunt verba Ir. & est sensus, q cũ nil dicatur de secundo nubẽtibus, omnia de his dicta corriguntur hic. Vel dic secundũ Io. q remanẽt in suo statu quæ dicitur in authẽ. de nu. §. hinc nos. colla. iiij. quæ est. s. de secun. nup. aut. ex testamẽto. quod veri. est. arg. l. fi. huius titu. in fi.

¶ AD SENATVSCONSVLTVM Orficianũ. ¶ Matri succedes ò nate per Orficianum. Inuidiam portans econtra Tertullianum.

Versus.

S I intestatæ.] C A S V S. Mulier filiã habẽs & matrem, decessit ab intestato: quæ ei præferenda sit in ipsius successione, quæritur. Dicitur quòd filia.

c ¶ Consanguinei.] scilicet fratres.

d ¶ Orficiano.] & idẽ est secundum alia ciuilia iura: vt. s. tit. ij. l. intestato. & l. si matre.

Intestatæ.

N On pro numero.] C A S V S. Mulier quatuor habens filios, duos emãcipatos: existentes in potestate decesserunt: ipsa mater decessit ab intestato. qualiter inter eos superstites facienda sit diuisio hæreditatis ipsius, quæritur. Respon. quòd in viriles.

e ¶ Portiones.] sed quare non transmiserunt alij ad hæredes suos portio-

pximis [a]: ita vt viriles portiones fiant: exclusa prorsus omni differentia sexus & patriæ potestatis, vbi nulla [b] secũdarum nuptiarum fit mentio.

TITVLVS LVI.

Ad senatusconsultum Orficianum.

¶ *Ad successionem matris primo vocatur filius quàm defunctæ mater vel frater. Sali.*

Imp. Alexan. A. Euangelo. LEX I.

S I intestatæ mulieri consanguinei [c] existant, & mater & filia: ad solã filiã ex senatusconsulto Orficiano [d] hæreditas pertinet. PP. xv. Calen. Febr. Fusco. ij. & Dextro Cons.

¶ *Non numerus liberorum, sed hæreditatis aditio designat portiones. h. d. Bal. Vel sic: Pro numero succedentium diuiditur hæreditas matris, nõ pro numero superstantiũ tempore mortis: & hæres non suus hæreditatem non aditam non transmittit ad superiorem. h. d. Sali.*

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Metrodoræ. LEX II.

N On pro numero superstitũ mortis matris tempore, sed succedẽtiũ materna scinditur hæreditas. ¶ Quapropter si mater vestra te & vno fratre emancipatis, duobus autem alijs in patria positis potestate superstitibus, diẽ functa est, & ij qui in potestate patris fuerunt, priusquam maternam hę reditatem sibi quæreret, rebus humanis exempti sunt: inter duos tantùm viriles non ambigitur factas portiones [e]. S. vij. Cal. April. Sirmij AA. Cons.

¶ *Ius ciuile non excluditur tempore, licet prætorium excludatur. h. d. Bal. Vel sic: Matri intestatæ succedit filia citra agnitionem bonorum possessionis. h. d. Sali.*

Idem AA. & CC. Iulianæ. LEX III.

M Atri † intestato defunctę secundum Orficianum senatusconsultum, citra bonorũ [f] possessionem filia pro hærede gerendo, succedere non prohibetur. S. xij. Cal. Nouembr. AA. Cons.

¶ *Descendentes præferuntur ascendentibus. hoc dicit. Bald.*

Imperatores Grat. Valentin. & Theodo. AAA. ad Hilarianum P. V. LEX IIII.

Q Voties de emãcipati filij filiæve successione tractatũ:

hostes. & hoc placet.

M Atri.] C A S V S. Mulier decedens ab intestato, filiam reliquit quæ succedet, nec habet necesse petere bono possess. Viuia.

f ¶ Citra bonorum possessionem.] vnde cognati cõpetit ei: vt. ff. vnde cog. l. j. §. siqua. & vnde legitimi. vt ibidem. nam cũ sit vt agnata facta per Orficianum vt legitima admittatur: vt hic, &. ff. vnde lega. l. ij. §. si. & l. iij. quod nõ est in alia cognata, vt citra bonorum possessionem admittatur: vt ff. vnde cog. l. j. in princi.

filijs ex his genitis deferatur integra pro solido successio, neq; vlla defuncti defunctæue patri matriue cõcedatur [g] intestatæ successionis hæreditas. D. xv. Calen. Mart. Mediolani, Merobaude. ij. & Saturnino Cons.

¶ *Mulieri illustri spurius legitimis extantibus non succedit: secus si ex legitimo concubitu sit natus, & ex illustri. h. d. Bal.*

Imp. Iustinianus A. Demostheni præfec. præto. LEX V.

S I qua illustris mulier filium ex iustis nuptijs procreauerit, & alterum spuriũ habuerit, cui pater incertus [h] sit: quẽadmodũ res maternæ ad eos perueniant, siue tantũmodò ad liberos iustos, siue etiã ad spurios, dubitabatur. ¶ Sancimus itaque vt neque ex testamento, neq; ab intestato, neq; ex liberalitate inter viuos habita, iustis liberis existentibus, aliquid penitus ab illustribus matribus ad spurios perueniat: cùm in mulieribus ingenuis & illustribus, quibus castitatis obseruatio præcipuum debitũ est, nominari spurios, satis iniuriosum, satisq; acerbũ, et nostris tẽporibus indignũ esse iudicemus: ¶ Et hanc legẽ ipsi pudicitiæ, quã semper colendam [i] censemus, meritò dedicamus. ¶ Sin autem concubina [k] liberæ conditionis constituta, filium vel filiam ex licita cõsuetudine ab homine libero habita procreauerit: eos etiam cum legitimis [l] liberis ad materna venire bona, quæ iure legitimo in suo patrimonio possidet, nulla dubitatio † est. D. xv. Cal. Octobr. Chalcedone, Decio V. C. Con.

¶ *Nati ex ancilla manumittenda, facta iam mora libertati, nascuntur ingenui & successibiles actiuè & passiuè. hoc dicit. Baldus. Vel sic: Post moram in præstanda libertate commissam partus nascitur legitimus, & succedit matri. & ecõtra. Salicetus.*

Idem A. Iuliano præfec. præ. LEX VI.

Q Vidã ancillæ suæ p fideicõmissum libertatẽ reliqt. eo autẽ à quo libertas relicta est, morã in libertate pstanda faciẽte, peperit [m] ancilla. & esse [n] qdẽ ingenuũ [o] puerũ vel puellã qui post

Q Voties.] C A S V S. Filii emãcipatus filios patrẽ & matrem habens, si ab intestato decedat, filius ipsius patri & matri præfertur. Viuia.

g ¶ Concedatur.] vt & s. eo. l. j. in prin. & s. ti. ij. l. si matre. & l. intestato.

S I qua.] C A S V S. Mulier illustris filios legitimos habens & spurios, si ab intestato decedat, an spurij cũ legitimis succedere possint, quæritur? Dicitur q non. Si verò mulier aliqua tanquã cõcubina aliquos liberos sustulit, & decessit: an cum legitimis succedere possint, quæritur. Respon. q succedent. Lex quidem plana est.

h ¶ Incertus.] meretrix ergo.

i ¶ Colendam.] arg. in aut. quomodo opor. episco. in princ. col. j. & j. de dedi. lib. tol. l. j. & j. de dedi. lib. tol. l. j.

k ¶ Concubina.] etiã illustris.

l ¶ Cum legitimis.] ab intestato. Sed an cõtra testamentum agere possunt si non sunt instituti naturales? Fortè nõ, secũdũ quosdã. Sed videtur q sic: vt argu. ff. de inoffic. test. l. si suspecta. §. j. Et nõ. filiũ spurium succedere matri, sicut legitimum: vt insti. e. §. nouissimẽ. & de success. cogna. §. vulgo. nisi sit illustris mater. vbi distingues sint legitimi vel non: vt hac lege dicitur. Quid de incestuoso? Quidam dicunt idem. & aut. ex complexu. s. de incest. nup. loquitur de hæreditate paterna, non materna. Sed verius dic non succedere omnem illum qui de tali coitu est nat. qui pôt accusari: vt adulteri, incesti, nefarij: vt in aut. qui. mod. na. effi. sui. §. si. coll. vij. si autẽ nõ ex tali: succedit vt dictũ est matri non patri, cùm habeat incertũ: nã si habeat certũ (puta naturalẽ) non succedet nisi ĩ duabus vncijs ab intestato nõ extãtibus legitimis. aliàs, in nihi lu: vt in aut. qui. mo. na.

Naturales non instituti à matre, an possint cõtra testamentũ agere.

† Aliàs in media.

nes suas, licet adhuc non esset adita hæreditas: vt suprà. de ijs qui ante aper. tabu. l. j. quæ est contra? Sol. hic non erat posteritas. Vel hæc illam corrigit. Sed certè imò illa istã. Vel ibi loquitur de hæreditate aduenientè ex testamento, hic ab intestato. Sed certè secundum hoc isti, & si non transmitterent hæreditatem, deberent transmittere ius deliberandi & adeundi: vt suprà. de iure delibe. l. cum antiquioribus. Vel hic isti repudiauerunt hæreditatem antequam decederent. aliàs etiam ad superiores transmitterent: vt suprà. titul. ij. l. j. apud

Tene hanc primam.

effi. sui. §. discretis. ibi, si quis igitur habens filios legitimos. col. vij.

m Q Vidam.] Peperit. adita hæreditate.

n ¶ Esse.] nunc respondet.

o ¶ Ingenuum.] sic ergo nota post moram nasci ingenuum ex ancilla: vt hic, &. s. de ijs qui. vt indig. l. cùm Syllanianum. circa fi. ibi, partus liber &c. & j. de fideicom. lib. cùm libertatem. & ff. de fideicom. lib. l. si quis rogatus. & ff. de statu homi. l. Herennius.

Ingenuus post moram nascitur ex ancilla.

Ei posse.

a ¶ Eis posse.] huius legis authoritate. Item senatusc͡osulto Orficiano. & hoc subijcit, saluo iure &c.

b ¶ Venientibus.] sed nunquid alijs suis cõsanguineis poterunt succedere? Respon. non: vt institu. de serui. cog. §. j. Item quæro, quid in conceptis post mortē auiæ maternæ? Videtur q̃ nepos non posit succedere ei: nec enim fuit proximus cognatus auiæ vel auo, in cuius vita nõdū fuerit animal: vt. ff. vn de cognati. l. j §. si quis 10 Placentinus tamen eum admisit, naturali causa in specta: per aut. de hæred. ab intest. §. j. col. ix. & pro eo. ff. de grad. cog. l. si filium. §. si filio. Sed cõtra enim Pla. est q̃ prætor in bo. pos. vnde cogna. inspi ciebat naturalē causam: vt. ff. vnde cog. l. j. § prin. 20 & §. ij. & tamen repellebat eum, vt dictum est.

moram nati sunt, omnes veteris iuris authores cõsentiunt. dubitabatur autē inter eos si matri morienti posset succedere. ¶ Huiusmodi itaque dubitationem eorũ decidentes, vlterius eã procedere non patimur: sed sancimus eandē matris progeniem hæredē ab intestato ei posse [a] existere, saluo iure legitimo ex authoritate senatuscõ sulti Orficiani proli seruando: & tam matre ex senatuscõsulto Tertylliano, quã prole ex Orficiano senatusconsulto inuicem ad suas hæreditates venientibus [b]. D. Calend. Octobr. Cõstantinop. Lampadio & Oreste VV. CC. Cons.

Continua-tio. ¶ DE LEGITIMIS HAEREDIBVS.

¶ Dixit de ijs qui sunt in linea inferiori & superiori: nunc incipit de transuersali.

30 IN succes-sione.] ¶ Ca sus dicit: Sunt plures fratres & sorores siue coniuncti ex vtraq; parte, siue ex altera tãtũ. si vnus de fratribus decedat, omnes. s. sorores & fratres pariter succedũt isto iure veteri sed iure authē. prius con 40 iuncti vtroque parēte, posteà admittētur cõiuncti vno parēte tñ. & hoc in prima. Secundò dicit: Pater vnam ex filiabus maritauit, puta Bertam. decessit frater Bertæ sine filijs. ista Berta volebat succedere fratri. nepotes alterius fratris mortui, 50 vel ipse frater dicit, q̃ cõferat dotē datam mari to: quæritur vtrũ teneatur? Respon. quòd non.

c ¶ Consanguinitatis.] i. agnationis. Inter se fratres & sorores agna ti sunt. & hoc cũ succedũt iure ciuili. Vel per vnde agnati: quia sunt ex eodē 60 patre. idē tamē & si ex iure prætorio per bonorum possessionem vnde cognati, quando ex eadē matre tãtũ: vt subijcit. Et quòd dicit pari iure. s. in successione mortui fratris. Et quod subijcit, licet non ex eadē &c. hodie cõtra: vt. j. commu- 70 nia de suc. authē. itaq;.

d ¶ Amitas vestras.] loquit filijs alterius fratris mortui quærentibus nomine patris nõ suo, cũ amitæ eis præferãtur hoc iure: vt. j. l. consanguinitatis hodie non: vt in aut. cessante. j. e. Accur.

e ¶ Dotatas.] quia ideo 80 videntur habere tanto minus de hæreditate, quòd debeant conferre: vt. s. de col. aut quod locum. sed illud obtinet cùm agitur de hæreditate patris non fratris vel sororis: vt hîc erat.

TIT. LVII.
De legitimis hæredibus.

¶ Titulo consanguinitatis uel cognationis ita succedit soror, etiam dotata, sicut frater. hoc dicit. Bald.

Imperator Alexander A. Casio & Hermionæ.

LEX I.

IN successione quæ titulo consanguinitatis [c], vel in bonorũ possessione quæ proximitatis nomine competit, tàm fratres quàm sorores pari iure esse, licet non ex eadem matre suscepti sunt: ius certum est. Nec huic derogat, quòd amitas [d] vestras ab auo vestro dotatas [e] fuisse proponitis. Proposita Noñ. Maijs, Maximo. ij. et Æliano Cons.

¶ Postquàm filius repudiauit hæreditatem paternam, potest extraneam sibi uiuente patre delatam adire, & separationem bonorum petere. hoc dicit. Sali.

Imp. Gordianus A. Tatianæ & alijs.

LEX II.

SI eius quæ vos hæredes instituit, patri hæreditatem [f] non quæsistis, posteaq; mortuo patre, ac repudiata eius hæreditate, defunctæ successionē agnouistis: ea quæ bonorum sunt defunctæ, ab ijs separari quæ patris vestri fuerunt, præses prouinciæ non ignorabit [g]. PP. vj. Id. April. Gordiano A. & Auiola Cons.

¶ Soror fratris filio antefertur ciuili ac prætorio iure ex gradus prioritate. Bal.

SI eius.] CASVS. Pone. Berta me fecit hæredē sibi: quādiu fui in potestate patris mei, hæreditatē ei' nõ adiui: posteà mortuo patre meo hæreditatem patris repudiaui, & hæreditatē Bertæ agnoui: dicit si volo bona Bertæ separari à bonis patris, quòd præses prouinciæ interponet partes suas, vt separatio fiat. & hoc dicit.

f ¶ Hæreditatem.] quia non dum adistis.

g ¶ Non ignorabit.] vt &. s. si vt ab hære. se absti. l. ij. &. s. vnde liberi. l. si.

CONsanguinitatis.] CASVS. Primò ponit regulã q̃ certũ est, q̃ fœminę iure agnationis admittuntur ad successionē intestatorũ fratrum. Secũdò ponit casum sic: Berta habuit duos fratres: decessit vnus relictis filijs: & decessit alter sine hærede. quæritur quis debeat præferri in successione istius fratris q̃ decessit si- 10 ne hærede: vtrum Berta soror, an filij alterius fratris qui sunt nepotes Bertæ? R̃n. q̃ Berta, cũ sit in secundo gradu: at fratris defuncti nepotes sunt in tertio: & soror præfertur nepotibus. sed contra per authen. cessante &c.

Imperator Decius A. Asclepiodotæ.

LEX III.

COnsanguinitatis [h] iure et fœminas ad intestatorum successionē admitti [i] posse, explorati iuris est. Proinde cùm fratris tui intestato mortui ad te [k] consanguinitatis iure hæreditas pertineat: nulla ratione alterius fratris tui filij ad eandem successionē aspirare desyderāt. nam & cessante iure agnationis in persona omnium [l], prętorij iuris bñficio ad te potius, quæ secundũ gradum obtines, hæreditas pertinet, quàm ad fratris tui filios, qui in tertio gradu constituti sunt [m]. PP. ij. Noñ. Deceb. Decio A. & Grato Cons.

In authen. de hære. ab intest. ve. §. reliquum. col. ix. cõsti. j. & vt fra. fi. §. j. colla. ix. consti. vij.

¶ Vbi non subsistunt descendentes uel ascendentes: fratres & sorores utrinque coniuncti, & eorum quiex his præmortui sunt filij, reliquis agnatis & cognatis omnibus præferuntur: qui fratrum filij uocantur in stirpes. hoc dicit. usque ad. §. & cum proximis. Ibi autem dicit, quòd uocantur cum ascendentibus in gradu pro ximis. usq; ibi, & quidem. Ibi autē dicit, q. filius fratris utrinque coniunctus præfertur fratribus & sororibus coniunctis ex uno latere tantùm. unde non seruatur gradus, sed qualitas conditionis fortioris & duplicis: quia duæ rationes uincunt unam. h. d. Bal.

CEssante successione lineæ descēdentis, & eius quæ sola [n] sit ascendentis, vocantur primo fratres, fratrisque præmortui filij in stirpes [o]. ¶ Dico autem de fratre eiusq; fratris filijs, qui ex vtroque parente contingunt eum, de cuius hæreditate nunc agitur. quę personæ [p] veniũt & sine defunctę nunc personæ parentibus, & cum proximis [q] gradu ascendentibus. ¶ Et quidē prædicti fratris filius etsi tertio gradu sit, præfertur fratribus defuncti, qui ex vno tãtùm parente cõiuncti sunt. In hac successione omnis differentia sexus & emancipationis cessat.

In authen. de hæredib. ab

h ¶ Consanguinitatis.] id est agnationis.

i ¶ Admitti posse.] de iure ciuili.

k ¶ Ad te.] sororē quæ es agnata nihilominus & cognata.

l ¶ Omnium.] quia erant hi nati ex eadē matre tantùm.

m ¶ Cõstituti sunt.] 30 hodie contra: & ideo lege hîc aut. cessante. quæ est de hære. ab intesta. §. reliquum. & in authē. vt fra. fi. § j. colla. ix.

n CEssante.] Quæ sola. hîc versus, & eius quæ &c. non est in corpore in. §. si igitur de functus neque. & planius 40 legitur sine eo. Vel dic cessante: quia non habebat filios. & cessante, repete, id est repudiante linea ascendentium, quæ sit sola, id est sine liberis defuncti. verbum ergo semel positum, et iterum subauditũ, diuersos sensus habet: vthic, & ff. de 50 peti. hære. nec vllam. § omnibus.

o ¶ In stirpes.] hoc, cùm succedunt cum patruis. si autem nõ sint patrui, sed soli filij duorũ fratrum, in capita succedunt secũdum Azo. vt in cor. e. auth. §. si autē defuncto. ex eadē tamē au- 60 then. in. §. si verò neq; fratres. videntur etiã tũc vocari in stirpes: quia ita dicit, neq; filios fratrum &c. vnde videtur quòd illi vocarētur in stirpes si superessent &c. ADDITIO. Istã secundam opinionē tenet Bar. & cõmuniter docto. hîc. 70 & idem Bar. in corpore huius authen. & latius in l. post consanguineos. §. hæreditas. ff. de suis & legiti. & latissimè in consi. suo. clxxiij. incipiē. super hęreditate dominę nolę. Et intellige eam secundũ eundem Bar. in. d. §. hæreditas. quādo tractatur de 80 successione alicuius ex patruis vel auunculis: si verò tractatur de successione aliorum, tunc succedunt in capita: vt. d. §. si neque fratres. in authen. de hære. ab intesta. ve. colla. i.

Filij duorũ fratrum an succedãt in stirpes vel capita. Tene opinionē Azo. tãquã uerißimã ut docuit Zazius in singularib. Iur. Intel. & consil. iiij. vj. uol. i. & secũdũ hanc opinionem curia Pariensis iudicauit.

p ¶ Quæ personæ.] scilicet fratres vtrinque coniuncti. Vel dic, id est filij fratrum.

q ¶ Proximis gradu.] hoc, scilicet quòd fratrũ filij succedant cum ascendentibus, non est ex hoc corpo. de hære. ab intest. §. si autem cum fratribus. sed ex illo: vt fra. fi. §. j.

a ¶ Post fratres.] Vno latere. vt si vnus est cõsanguineus, alter vterinus, ambo admittuntur in bonis à defuncto acquisitis. & hoc dicit.

b ¶ Filij eorum.] si tamen relinquat aliquis fratres quosdam consanguineos tantùm, & quosdam vterinos tantum, in rebus maternis præferuntur vterini: in rebus paternis, præferuntur consanguinei: vt. j. e. l. de emancipatis. Si verò relinquat quosdam ex eodem patre & matre, & alios ex patre tãtum, & alios ex matre tantùm (etiam in rebus paternis) præferũtur fratres eiusdem matrimonij, id est vtriusque coniuncti: & idem in matre. Pone si quosdam ex patre & matre, & alios ex matre tantũ relinquit: & quæratur de bonis maternis: vt. j. communia de suc. l. fi. & aut. itaque.

Fratres cõsanguinei tãtum & vterini tãtũ qualiter succedunt.

c ¶ Similibus.] s. auũculis, & materteris, & amitis. nisi enim pares essent fratribus defuncti, non præferrentur patruis, cũ sint in eodem gradu cũ eis: vt in ea. authenti. §. illud.

d Post fratres.] Filios. & filiorum filios, secundum P. quod nihil est, secũdum Ioan.

e ¶ Spectatur.] quære hîc quod diximus. s. de suis & legiti. hęre. aut. in successione. Accur.

Si autem.] CASVS. Sobrinus est filius filij patrui mei. Pone ergo sic casum: Propior sobrinus meus decessit nullo facto testamẽto: vel facto antequã haberet. xiiij. an. & sic non valuit. dicit ꝙ bona eius iure agnatiõis ad me pertinent, etiam nulla bonorum possessione petita.

f ¶ Nepos.] qui erat tibi propior sobrinus: vt insti. de gra. cogna. §. quinto. & idem si patruelis esset: vt. s. qui testa. face. pos. l. si frater.

Ad intestati.] CASVS. Pone, Berta ex primo marito habuit vnum filium: posteà secundum accepit: & ex eo secundo filios duos habuit, pone me & Titium. dicit quòd si Titius decedat, quòd ego potior sum in successione Titij, quàm frater eius ex matre tantùm coniunctus, qui est natus ex primo marito.

g ¶ Proximitatis.] id est cognationis: vt & j. l. patruo. sed hodie contra per authen. post fratres. j. modo lectam.

Defunctis.] CASVS. Pone, frater meus decessit, relictis pluribus hæredibus, scilicet de liberis. hæredes repudiauerunt hæreditatẽ. dicit quòd hæreditas fratris mei pertinet ad me iure agnationis: quia sum frater ex eodem patre.

Patruo.] CASVS. Patruus est frater patris: matertera est soror matris. Pone ergo sic casum: Decessi ab intestato relicto patruo & matertera. dicit quòd patruus præfertur materteræ meæ in successione mea: & hoc de iure veteri. sed secus est per aut. defuncto. s. ad Tertul.

h ¶ Patruo.] & hæc corrigitur per aut. post fratres. j.

i ¶ Intestati.] scilicet filij fratris.

intesta. §. his autẽ non. &. §. illud. colla. ix. constitu. j.

¶ *Deficientibus ascendentibus & descendentibus & fratribus utrinque coniunctis & eorum filijs, ueniunt fratres ex utroque parente coniuncti, & eorum filij: qui filij excludũt patruos & auunculos defuncti. h. d. Sali.*

j Post fratres autẽ ex vtroq; parẽte & eorũ filios admittunt ex vno latere[a] fratres sororésve: cũ quibus & filij eorũ[b], si q ex eis iam decesserint. ¶ Hi aũt fratrum filij cùm pares sint defuncti fratribus, præferunt ꝓculdubio eiusdẽ defuncti patruis, et alijs similib⁹[c]. Et in his successionibus omnino cessat sexus & agnationis ratio.

In authen. de hære. ab intest. venien. §. si verò neque. colla. ix. constitutio. j.

¶ *Vltra fratres & filios fratrum uocãtur gradatim proximiores in capita, & non in stirpes. hoc dicit. Sali.*

ij Post fratres fratrumq; filios[d] vocantur quicunque gradu sunt proximiores: vt pares in gradu pariter admittãtur, sublata differentia masculorum & fœminarum. Sola nanq; cognatio spectatur[e] in talibus. Fiet autem diuisio in capita, & non in stirpes.

¶ *Nihil & inualidum æquiparantur. Bald. Vel sic: Citra bonorum possessionem de iure ciuili potest adiri hæreditas consobrini. h. d. Vel sic: Hæreditas agnationis iure delata, potest adiri de iure ciuili sine agnitione bonorum possessionis. hoc dicit. Sali.*

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Cæcilio. LEX IIII.

Si aut nullũ testamẽtũ nepos[f] patrui tui ordinauit, aut intra quatuordecim annos constitutus fecit, & agnationis iure successio eius tibi delata est: etiã citra bonorum possessionis subsidium legitimo iure subnixus es. PP. Idib. Iulijs, ipsis AA. iiij. & iij. Cons.

¶ *De iure isto agnati præferũtur cognatis. h. d. hodie secus: ut. s. e. auth. post fratres. j. Sali.*

Idem AA. & CC. Cupillæ. LEX V.

Ad intestati successionẽ agnationis, quàm proximitatis[g] iure veniẽtes, haberi potiores, certum est. Suppos. xvj. Calend. Iul. Sirmij. AA. Cons.

¶ *Filijs se abstinentibus uel repudiantibus, frater defuncti admittitur. h. d. Sali.*

Idem AA. & CC. Claudianæ. LEX VI.

Defunctis, suis extãtibus hæredibus, & abstinẽtibus, vel repudiãtibus hæreditatẽ, frater iure cõsanguinitatis succedere põt. Suppos. Calẽ. Ianuar. AA. Cons.

¶ *Frater patris præfertur fratri matris. hodie corrigitur. h. d. Bald. Vel sic: Iure isto potiores sunt agnati quàm cognati: & ideo patruus præfertur materteræ. h. d. Sali.*

Idem AA. & CC. Amiano. LEX VII.

Patruo[h] ac materteræ tertio cõstitutis gradu nõ pariter intestati[i] successio defertur, sed patris frater agnationis iure sorori matris anteponitur. S. xvij. Calen. Mart. Sirmij, Cæsaribus Cons.

¶ *Agnati uocantur ad succeßionem defuncti apud hostes, beneficio legis Corneliæ. hoc dicit. Salicetus.*

Idem AA. & CC. Syllano. LEX VIII.

Si ijs de quorũ successione agitur, apud hostes defunctis, secũdum legis Corneliæ beneficium[k] iure agnationis adita hæreditate, vel petita bonorũ possessione successisti, eorum substantiam vendicare non prohiberis. S. Noñ. Iul. Sirmij AA. Cons.

¶ *Soror præfertur auo & auiæ maternis. hodie corrigitur. Bal.*

Idem AA. & CC. Demagoræ. LEX IX.

In successione intestatæ sororem, quàm auiam[l] † vel auum maternum, haberi potiorem, non ambigitur. S. vj. Calen. Iul. Nicomediæ. CC. Cons.

¶ *Si succedere uolentes pupillo, ei intra annum à morte testatoris numerandum, tutorem non petierint: priuantur eius succeßione si moriatur in pupillari ætate. hoc dicit. Sali.*

Impp. Theod. & Valentin. AA. ad Florentium præfec. præto. LEX X.

Sciant qui ad successionem vocantur pupilli mortui, si defuncto eius patre tutorẽ ei secũdũ legẽ nõ petierint intra annũ, omnẽ eis, siue ab intestato, siue iure substitutionis, successionẽ eius (si impubes moritur[m]) denegandam[n] esse. Dat. v. Id. Iul. Constantinop. Theodosio A. xvij. & Festo Cõs.

¶ *Rescriptum principis reseruans emancipato iura agnationis siue ius succedendi, intelligitur reseruare tàm actiuè quàm paßiuè. hoc dicit. & no. Salicetus.*

Imp. Anastasius A. Constantino præfec. præto. LEX XI.

Si ab eo qui ex sacro rescripto secundum nostram constitutionem[o] fieri postulauerit emãcipationem liberorum, petitum[p] sit, quatenus ei qui emancipandus emancipandáve est, minimè legitima iura per emancipationem extinguantur: eadem iura tam emancipato vel emãcipatæ cõtra personas alias hoc modo sibi coniunctas, quàm alijs itidẽ contra eũ

k Si ijs.] Beneficium. quo fungit mortuus ante horam captiuitatis, & sic in libertate: vt. ff. de testa. l. lege Cornelia.

l In successione.] Quòd auiã. quia auia cognata soror agnata est: vt. l. patruo. suprà eodẽ. lex tamen alia videtur aperte præferre fratrem etiam vterinum: vt infrà. de bo. quę libe. l. quęcunque. sed respon. vt ibi dixit Ioã. Item hæc hodie corrigitur per aut. defuncto. quæ est. s. ad tertul.

Sciant.] CASVS. Dicit quòd omnes illi qui succederent pupillo ab intestato si decederet: si non petãt tutorem dari, mortuo patre pupilli: si moriatur posteà pupillus, quòd ei non succedunt. Idem est si ei pupillo substituti fuissent.

m ¶ Moritur.] secus si factus pubes moritur: vt. s. ad Tertul. l. matres. Et est ratio: quia eo tẽpore quo deliquit, vel in id tantum in quo deliquit, debet puniri: non in alio. arg. j de pœnis. l. sancimus. sed & hoc fallit in casibus quos dixi. s. ad Tertul. l. omnẽ. Sed cõtra huic. l. ff. qui pe. tu. l. fin. §. si vero maritus. sed fortè illud in singulari fideicõmisso, quod non amittit: vel corrigitur per istam.

Punitur quis in id in quo deliquit.

† Aliàs quã auũ maternum.

ADDITIO. Tu dicas, quia hîc loquitur in substitutione directa ꝑ quam pupillo succedit. qua merito priuatur, qui tutorẽ ei non petit. at. l. fi. in. §. si verò maritus. loquitur in substitutiõe fideicommissària per quã succeditur defuncto: qua non priuatur: vt ibi.

n ¶ Denegandam.] sed excluso eo amittitur sequens, fisco excluso: vt ff. ad tertul. l. ij. §. fi.

Si ab eo.] CASVS. Olim ꝑ emãcipationẽ legitima iura extinguebant: nisi fieret emãcipatio cõtracta fiducia. hodie succedit pater, siue fiat cõtracta fiducia, siue nõ: vt insti. de legi. agna. suc. §. vlt. pone ergo ꝙ patre emãci. impetrato rescripto à principe, vt legitima iura per emãcipationẽ non extinguerẽtur: dicit tali impetratione facta, ꝙ pater poterit filio succedere, & ecõuerso, fili⁹ etiã agnatis suis: iure etiã agnationis, & ecõuerso. & hoc dicit.

o ¶ Constitutionẽ.] quam habes. j. de emancip. lib. l. iubemus.

p ¶ Petitũ.] à principe.

Intacta.

vel cā in hęreditatibꝰ vel in ſucceſſionibus,& tutelis, necnon cæteris ſeruentur intacta [a] :collationibus tñ ab his ſecundū ea quæ ſup emancipatis ſtatuta ſunt, quoties talis caſus emerſerit,vt pote per acta emācipatione faciendis. Data xv.Calend.Aug.Probo & Auieno Inñ.Conſ.

¶ *Partus natus ex muliere etiā quinquagēaria eſt legitimꝰ & iō ad ſucceſsionē admittit.h.d.Sa.*

Imperator.Iuſti.A.Ioan.pfe.ptorio. L. XII.

SI maior quinquagenaria partū ediderit,ſi debet huiuſmodi ſoboles ſuo patri ſuccedere †,& hæreditatē eius nāciſci,à Cæſariana aduocatiōe interrogati ſumus. ¶ Et ſancimus,licet mirabilis huiuſmodi partꝰ inueniatur,& rarò contingat:nihil tñ eorū:q̄ probabiliter à natura noſcūtur eſſe producta reſpui:ſed omne ius, q̄d ex quacūq; lege liberis pſtitū † eſt hoc merū atq; immutilatum huiuſmodi filijs vel filiabus ſeruari in oībꝰ ſucceſsionibꝰ,ſiue ex teſtō,ſiue ab inteſtato,& ſummatim, non abſimiles alijs fiant, quos ſimiles natura efficit:maximè cū & anteriore noſtra lege [b] huiuſmodi nuptias pmiſimus,impares eas uideri minimè cōcedentes.D.ix.Cal.Nouēb. Conſtantinop.poſt conſulatū Lāpadij & Oreſtis. VV.CC.anno ſecundo.

¶ *Si filius emancipatus per ſacrum reſcriptum deceſſerit:ſuperſtitibus patre & fratribus pater eius hæreditatis habet uſumfructum fratres uerò proprietatem:exceptis bonis maternis, in quibus vterini præferūtur alijs fratribus.h.d.Sa.*

Idē A.Ioanni pfect.præto. LEX XIII.

DE emancipatis filijs qui ex ſacro reſcripto patribꝰ impertito,hoc à ſuis genitoribus meruerūt,dubitatum eſt.Cū enim Anaſtaſiana lex iura fratribꝰ legitima noſcitur ſeruare [c] :ſi quis ex his ſine teſtamento & liberis deceſſerit vtrūne ad fratrē vel ſororem eius ſucceſsio deuoluatur,an ad ſuperſtitem patrē,dubitabat. huiuſmodi dubitationē cōpendioſo reſponſo duximus eſſe finiendam. Ideoq; ſancimus ad ſimilitudinem maternarum rerum aliarumq; [d] ,de quibus iam à nobis lex poſita eſt, etiā huiuſmodi hæreditatem iure quidem dominij ad fratres vel ſorores in totum [e] peruenire, vſumfructum autem eius patri totum, ſiue priorem thorum ſeruauerit, ſiue ad ſecundas migrauerit nuptias acquiri:ſiue per ſacrum oraculum emancipatio procedat,ſiue alio legitimo modo à ſacris paternis fuerint abſoluti.¶ Cū enim & pater vtitur vſufructu, & votū [f] eius eſt ad filios ſuas res peruenire:eapropter [g] cùm ex lege Anaſtaſiana in aliū articulū fratribus [h] proſpectum eſt, nunc à nobis in hac ſpecie plenius eis ſubuenitur: vt pater habeat vſumfructum, fratres autem vel ſorores dominium rerum relictarum:exceptis [i] maternis rebus, in quibus, ſi ex eadē matre fratres [k] vel ſorores ſint, eos ſolos [l] vocari oportet. ¶ Sin autem non ſuperſint [m] ; tūc ad ſimilitudinem aliarum rerū, in totam fraternitatem dominium earum cedere,vt ſit apertiſsimus in omnibus tractatus,& non per differentiam perſonarum vel rerū [n] vacillare naſcatur.D.Calen. Nouemb.Conſtantinop.poſt cōſulatum Lapadij & Oreſtis VV. CC. anno ſecundo.

¶ *Fœminæ iure agnationis pariter ut maſculi admittuntur, ſublato quodam iure contrarium diſponente poſt legem.xij.tabularum.Et filij ſororis conſanguineæ uel uterinę,cùm de hæreditate patrui uel auunculi tractatur, & tunc nec frater nec ſoror defuncti ſuperſunt, iura agnationis conſequuntur: & ſucceſsio inter filios fratrum diuiditur in capita.hoc dicit. & primò cōmendat legem.xij.tabularum uſque ibi, Sed poſteritas.ibi arguit & uituperat mediā iuris prudentiam uſque ibi, Huiuſmodi.ibi tertiò ponit ſtatutum nouum,reducēdo nos ad ius antiquum, & rationes annectit uſque ibi, In his igitur.ibi quartò unum gradum agnationis addit cognationi,procedendo in diſpoſitione ſui noui ſtatuti:uſque ibi,Cæteris.ibi confirmat alias ſucceſsiones in ſtatuto nouo non comprehēſas:uſque ibi, Si qui.ubi ultimò dicit hanc legem locum habere in futuris caſibus uſque ad finem. Salicetus.*

Idem A.Ioanni præfecto prætorio.

LEX XIIII.

LEge duodecim tabularum [o] bene humano generi proſpectū eſt,quæ vnam conſonantiam tam in maribus, quàm in fœminis legitimis,& in eorum ſucceſsionibus, necnon & in liberis [p] obſeruandam eſſe exiſtimarit: nullo diſcrimine in ſucceſsionibus habito,cùm natura vtrūque corpus ediderit vt maneat ſuis vicibus immortale,& alterum [q] alterius auxilio egeat, & vno remoto, & alterum corrumpatur. Sed poſteritas [r] dum nimia vtitur ſubtilitate, non piam induxit differentiam , ſicut Iulius Paulus in ipſo principio libri ſingularis, quem ad ſenatuſconſultum Tertullianum fecit, apertiſsimè docuit.¶ Cui enim ferendū eſt ab inteſtato ſucceſsionibus [s] ſuas quidem filias ad ſimilitudinē maſculæ ſobolis in parentis vocari ſucceſsionem,et iterū germanas [t] iu-

a ¶ Intacta.] hodie intacta remanet,etiā ſi non ſit ſpecialiter petitū:vt inſtitu.de leg.agna.ſuc.§. ſi. &.s̄.de legi.tu.l.iiij.&.j.co. l.vlti.&.s̄.de cura.fur.l.ne lucrum.

SI maior.] CASVS. Hunc caſum pone in ſcholari,q̄ cōtraxit eū q̄nquagentaria poſt quā receſsit pro ſapientia. & ex ea habuit filiū:quærebat vtrū eſſet legitimꝰ filius,& poſsit patri ſuccedere?Rñ.q̄ ſic licet ſit mirabilis partus à natura, tñ eſt conceſſus,licet rarò pueniat:nihilominus tñ eſt à lege cōceſſum tale matrimonium.

b ¶ Noſtra lege.] vt s̄.de nup.l.ſancimus.ij. Et eſt argu.contra.ff.de legi. & ſena.cō.l.nā ad ea.

DE emancipatis.] CASVS.Quatuor erant filij emancipati,& vnus deceſsit.dicit q̄ pater habebit vſumfructum in bonis emancipati mortui.& alij tres habebūt propriè,ſiue diuerſi. excipiunt res maternæ:q̄a illæ res veniēt tm̄ fratribꝰ & ſororibꝰ eiuſdē matris, ſi ſunt.ſi aūt nō ſunt: alij fratres in alijs rebus admittuntur.

c ¶ Seruare.] ſ.inter ſe quo ad tutelam:vt.s̄. de legi.tu.l.iiij.

d ¶ Aliarumque.] puta ex maritali lucrō, de q̄bus lex &c. quā habes.j. communia de ſuc.l.ſi.

e ¶ In totum.] imò videtur in medio beſſe:vt.s̄. ad Tertul.l.ſi.§. ſi autem defuncta.So.hîc cōtracta fiducia emancipauit, ibi nō.hoc non valet:quia hodie ſemper contracta fiducia videtur emancipare: vt diximus.s̄.eo.l.ſi ab eo. Alij dicunt q̄ hîc per principē emācipauit: ibi corā alio iudice.hoc non valet quia hîc dicit,ſiue alio legitimo modo. Tertij, q̄ ibi ſupererat mater,hîc nō nec hoc valet:quia magis deberet eſſe contrarium. Dic ergo illā corrigi per iſtam.nam & hæc eſt Iuſtiniani.Accur.

f ¶ Votum.] Nota votum patris:vt.ff.vnde lib. ſcripto.in fin.& de bo.dā. l.cùm ratio.

g ¶ Eapropter.] id eſt ob hanc cauſam.

h ¶ Fratribus.] circa tutelam:vt dixi in prin. ꝓ l.s̄.de legi.tu.l.iiij.

i ¶ Exceptis.] de hoc plenè dices.j. communia de ſucceſ.in authēt. itaq;. Item nota q̄ hæc lex corrigitur per authenti. de fūcto ſine liberis.s̄.ad Tertullianum.

i ¶ Exceptis.] dixi vocari omnes fratres:excipe in bonis,quę habebat emācipatus à matre,in quibus præferuntur vterini.

†Aliâs,ſuc patri ſua cō ſtitui,& hæredi &c.

†Aliâs.pręſtitutum.

Emancipato hodie videtur ſemper contracta fiducia fieri.

k ¶ Fratres.] ſcilicet tales vterini.

l ¶ Solos.] q.d.nō conſanguineos tantùm.

m ¶ Superſint] ſcilicet tales vterini.

n ¶ Rerum.] non maternarum.

LEge duodecim tabularū] CASVS. Et cū olim deferebatur ſucceſsio agnatorū vniformiter tā maſculis quā fœminis agnatis, nulla circa ſucceſsionē inter maſculos & fœminas differētia introducta:vtputa ſi fratris tui vel patrui filia decederet:vel amita ſua.ſ.decederet, & ad te ipſarū hæreditas:& tua ad ipſas, ſi tu decederes ex lege. xij. tabularū pertinebat.media verò iuris prudentia hāc ęqualitatem ad inæqualitatis vitiū deduxit.hoc eſt vt maſculi tā maſculis quā fœminis agnatis:ſalua tamē gradꝰ pręrogatiua ſuccedant.fœminæ verò ſorores tantùm ad agnatorum ſeu agnatarum ſucceſsionem admitterētur. Imperator verò Iuſtinianus hoc corrigit primæuum ſtatū legis.xij. tabularum approbans . & adijcit vt ad legitimā ſucceſsionem agnatorū,tā conſanguineæ quàm vterinę ſororis filia vocetur: ita etiā vt ſoror tam vterina quàm cōſanguinea non ſuperſit: vt tūc nō in ſtirpes, ſed in capita hæreditas diuidat.& hæc duo vltima hodie corriguntur per authen. de hæredibus,quæ ab inteſt.&c. §.reli. & aut. vt fratrum filij.§.j.in fine verò dicit vt in cæteris ſucceſsionibus antiquum ius obſeruetur intactum.

o ¶ Lege duodecim tabularū.] Olim agnata vel agnatus per legem duodecim tabula.vocabatur.ſecūdo tēpore non: niſi filia vel ſoror agnata,quod duabus rationibꝰ remouet.vna:quia ſi admitteretur filius fratris, ergo & ipſa filia fratris.et ſi patruus, ergo & amita. Secunda, cùm agnati ſuccedūt ei, ergo & ipſa eis. Vltimò filios ſororis conſanguineæ & vterinæ: licet cognati ſint inter agnatos ponit.

p ¶ In liberis.] agnatorum.

q ¶ Et alterum.] Scilicet corpus.

r ¶ Poſteritas.] i. media iuris prudentia.& habes hæc omnia inſtitu. de legi.agn.ſuc.§.cęterum. vſque ad.§ ſi plures.

s ¶ Succeſsionibus.] ſubaudi exiſtētibus.aliâs, ex teſtamento.

t ¶ Germanas.] id eſt ſorores ex eodem tātùm patre natas:nam hæ pro-

S

pri⁹ dicuntur germanæ.
a ¶ Prærogatiuam.] in successione patris defuncti.
b ¶ Legitimas.] id est agnatas.
* ¶ Consanguinitatis.] id est sororitatis: vt sic dicam.
10 d ¶ Huiusmodi legis.] scilicet duodecim tabularum.
e ¶ Vitium est.] id est, si ab aliquo vitiū dicatur: sic.s.de inof.test.si mater. Itē nota non esse pœnam, vbi delictum nō est: vt.j. de pœnis sancimus.
f ¶ Vterinæ.] quā consequēter stat vt agnata vocari: vt j.l.proxi.§ sed nec.
g ¶ Eo.] hoc pōt referri ad patruū: & sic ad inferiora. vel ad nepotem: & sic ad superiora.
h ¶ Sed in capita.] hodie in stirpes: vt.s.e.authē. post fratres.j.& dixi insti. de leg.agna.suc.§. hoc et.
30 ¶ Meminimus.] ¶ Mosaeus. In principio hui⁹.l.vsq; ad.§. cū igit.repetit qđ dictum erat.s.l.pxi.in.§.hui⁹.&.§. in his igit.videlicet de mutua successione agnatorū inter se & vno gradu cognationis. deinde adijcit, ꝙ sicut filij emancipati o-40 lim vocabātur tanquā sui, ad patris successionem ita hodie fratris & sorores tā sui quā emācipati,& tā cōsanguinei quā vterini mutuò sibi succedāt: adiecto etiam vnico gradu cognatiōis ad hoc, hoc est vt filij fratrū tā suorū quàm emancipatorum, & tā con50 sanguineorū quā vterinorū, patruis & auūculis amitis & materteris: & vicevers a succedāt quod tūc erit, qn eos ī anteriori gradu nemo pcedit: & isti q̄dē nō in stirpes, sed ī capita succedant. In alijs autē successionibus cognatiōis ius antiquum obseruet.& 60 sicut ad emolumētū vocantur successionū: ita oneri tutelarū mutuò videlicet masculi subijciantur. & hæc quidē constitutio locū habet in futuris, non autem in præteritis. Viuianus.
i ¶ Cōstitutionem.] vt.s.l.proxi.& breuiter cō 70 memorat eam hic.
k ¶ Institutionibus.] vt institut.de legiti. agna. suc.§.cæterū. vsq; ad.§. si plures.
l ¶ Manifestum est.] vt instita.de hære.q ab intesta § emancipati.
m ¶ Hoc.] vt frater fratri succedat.
80 n ¶ Iusto incremento.] dixerat enim illa tātum de iure tutelarum: vt.s.de legi.tu.l.iiij. vt falsum sit eis. quod non placet, ꝙ de illa faciat mentio nē hic: sed de quadā Græca, qua dicebatur eum suc

re consanguinitatis eandē sibi vēdicare prærogatiuā[a], deinceps aute legitimas[b] fœminarū personas si iura cōsanguinitatis[*] nō possidēt, à successiōe legitima repelli: cū maribus eadē successio pateat? ¶ Quare enim patris soror non ad successionē filij fratris sui vnà cū masculis vocatur, sed aliud ius in amitis, aliud in patruis obseruatur? Vel qua ratione fratris filius ad successionē patrui vocatur, germana aūt eius ab eadē successione recluditur? ¶ Huiusmodi[d] itaque legis antiquę reuerētiā & nos anteponi nouitati legis cēsemus: & sancimus omnes legitimas personas (id est per virilē sexum descendentes) siue masculini, siue fœminini [*] generis sint, simili mō ad iura legitimæ successionis ab inrestato † vocari secundū gradus sui prærogatiuam: non ideo excludēdas, quia consanguinitatis iura secundū germanæ obseruationem non habeant. ¶ Cùm em̄ vni⁹ sanguinis iura [*] remaneant per virilē sexū incorrupta: quare naturā offendimus, & legitimo iuri derogamus? cū & aliā maximā iniuriā res in se cōtinet, plerisq; quasi vulnus intestinū & incognitū. Cùm enim & ad ipsarū mulierum successionē masculi iure agnationis vocant: qs patiatur earū quidē hęreditatē ad eos legitimo iure deferri ipsas verò nec inuicē sibi, nec masculis eodē iure posse succedere, sed propter hoc solū puniri, ꝙ fœminæ natæ sunt, & paterno vitio (si hoc vitiū est[e]) prolē innocētē grauari? ¶ In his igitur casib⁹ legē duodecim tabularū sequētes, & nouum ius nouissimo iure corrigētes etiā vnū gradū pietatis intuitu trāsferri à iure cognationis in legitimā volum⁹ successionē: vt nō solū fratris filius & filia (secūdū qđ iā definiuimus) ad successionē patrui sui vocent, sed etiā germanæ cōsanguineę vel sororis vterinę[f] filius & filia soli, & nō deinceps personæ, vnà cū his ad iura auūculi sui perueniant: & mortuo eo[g] qui patruus quidē est fratris sui filijs, auūculus autē sororis suæ soboli, simili mō ex vtroq; latere succedāt, tāquā si oēs legitimo iure veniāt: scilicet vbi frater & soror superstites nō sunt. ¶ His etem̄ personis pręcedētibus & hęreditatē admittētibus, cæteri gradus remaneant penitus semoti. ¶ Illo proculdubio obseruādo, vt successio nō in stirpes, sed in capita[h] diuidat, & is gradus in ordinē legitimū trāsferat: cæteris oībus successionib⁹ secundū ius vsq; ad psens tēpus obseruatū in suo statu manētibus. ¶ Si qui autē casus iā euenerūt: secūdū quod pristina iura volebāt, eorū fiat distributio. D.v.Cal.Deceb. post consulatum Lampadij & Orestis VV.CC.

¶ *Primò exordiendo ponit effectum constitutionis præcedentis vsque ibi, Cum igitur. ibi secundò statuit filium emancipatum pariter succedere cum suis tam patri quàm fratribus & sororibus: vsque ibi, Sed nec fratrem. ibi tertiò statuit fratres vterinos admitti ad successionem fratris. & cum fratribus de suncti admittuntur filij fratrum emancipatorum: & etiam filij fratris uterini uel sororis uterinæ vsque ibi, Quas autem. ibi quartò disponit quòd qui uocantur ad successionem, uocantur ad tutelam. h.d. Sali.*

Idem A. Ioanni præ. præ. LEX XV.

Meminimus anteà diuinā nos promulgasse cōstitutionē[i], per quā ad vestigia legis duodecim tabularū totam progeniem ex legitima sobole descendentem siue masculinam, siue fœmininā, legitimo iure hęreditatē adipisci sanximus: vt quéadmodum ipsis à legitimis personis succeditur, ita & ipsæ legitimarum personarū amplectātur successionē. ¶ In qua cōstitutione vnū gradū ex cognatis in ius legitimū reduximus, id est germanæ cōsanguineæ filios & filias, & sororis vterinæ filios ac filias. ¶ Quam cōstitutionē in suo robore permanere cēsemus, cùm & in nostris Institutionib⁹[k] tenor eius à nobis relatus est. ¶ Sed subtiliore tractatu habito, necessariū duximus, & si quid ex prætoria iurisdictione frugi inuētū est, & hoc cùm perfectissima definitione dispositio nostras leges ampliari. ¶ Cùm igitur [*] prætorem filium emācipatum, licet subtili iure capite fuerat diminutus, attamē in patris successionem sine vlla diminutione vocare manifestum[l] est, non eodem autē iure etiam ad fratrū suorum successiones ab eo vocabatur, sed nec filij eius iure legitimo suis patruis succedebant: necessariū duximus hoc[m] primū corrigere, & legem Anastasianam iusto[n] incremēto perfectā ostendere: [*] vt emācipati filius et filia non solùm in paternis bonis ad suorum similitudinem succedant, sed etiam in fratrum vel sororum suarum successione (siue omnes sui, siue omnes emancipati sint, siue [*] misti) æquo iure inuicem sibi succedant, & non secundum legem Anastasianam parte aliqua diminuta. Et hæc quidem de filijs emācipatis sancire bellissimum nobis visum est. ¶ Sed nec fratrē vel sororem vterinos concedimus in cognationis loco relinqui. Cùm enim tam proximo gradu sunt: meritò eos sine vlla differentia, tanquā si consanguinei fuerant, cum legitimis fratribus & sororibus vocandos esse sancimus: vt secundo gradu constituti, & legitima successione digni reperti, alijs omnibus qui sunt vlterioris gradus licet legitimi sint, præcellāt. Et hæc quidem de secundi gradus[o] successione satis abundeq; à nobis cum summa vtilitate disposita sunt. ¶ Cùm autem tertio gradui ex transuersa linea fuerit locus, vbi patruis & filijs fratrum[p] & sororum locum antiquitas dedicauit: vnà cū illis tam emācipati fratris quàm emācipatæ sororis filiū tantūmodò[q] & filiā, siue emācipatos, siue suos patribus suis constitutos, & neminem alium vlterius: necnon fratris vterini & sororis [*] germanæ vel vterinæ filiū & filiam tantummodò

Ex legitima.

cedere cū illis, qui remāserant in potestate cum quadā diminutione. sed eorū filios nullo modo: vt insti.de suc.agn.§.j. hic autē non corrigit de illa filij emancipati, sed hoc dicitur j.proxi.§.
o ¶ Secundi gradus.] ionā fratres & sorores in secūdo gradu sunt: vt in. sti.de gra.§.scdo gradu.
p ¶ Et filijs fratrum.] hi enim in tertio gradu sunt: vt instit.de grad.§. tertio gradu.
q ¶ Tantūmodo.] nō vltra: vt.j.§.cæteris. Acc.

* Sexus.
* Aliàs, intestatorū.
* Permanent.
* Prætor.
* Vt emancipatus.
* Permisti.
* Consanguineæ.

a ¶ Ex legitima.] id eſt inter agnatos.
b ¶ Sancimus.] vt.§.l.proxi.circa fi.
c ¶ Succedant.] quaſi per quoddam ſucceſſorium edictum.
d ¶ In capita.] hodie in ſtirpes:vt.§.aut.poſt fratres.j.ſecundũ Ioan.ſed alijs cõtra:vt & habes inſt. de leg.ag.ſucceſ.§. hoc ẽt.
e ¶ Succeſsionibus.] ſ.aliorum cognatorũ,qui ſunt vltra tertiũ gradum.
f ¶ Retinente.] vt ſuccedant poſt agnatos cognati.Acc.
g ¶ Noſtræ conſtitutionis.] quã habemus.§.de legit.tu.l.ſi.ſed ibi cõtra in eod.tit.l.j.ſed certè imò non eſt contra,ſed & illa corrigitur per authẽ. ibi poſitam.

Continuatio.

¶ COMMVNIA DE SVCCESSIONIBVS.
¶ *Viſis teſtamẽtarijs & legitimis ſucceſsionibus: quædam omnium communia dicit.ſic inſti.de le.§.ij.*

¶ Cire.] C A S V S. Duo erãt fratres emancipati,ſorores in ſacris patris cõſtitutæ.deceſsit vnus ex emancipa. ſoror cũ emãcipato ſuperſtite defunctõ ſuccedet nec fratri præfertur.
h ¶ Eam.] ſ.ſororem.
i ¶ Pariter.] quo ad vtrũ que eũ definit eſſe agnatus,ſcilicet tã ad alterum emãcipatũ,quã ad eã,quę in poteſtate remanſit: ſed hodie cõtra:vt.§.de leg.tu te.l.iiij.
k ¶ Solemniter.] hodie tñ non exigitur ſolẽnitas in bonorũ poſſeſsione petẽda:vt.§.q admi.ad bo. poſ.l.fi.& penul.

¶ Si pater.] C A S V S. Nati ex duobus fratribus,dicuntur patrueles.nati ex patruelib^9, dicunt ꝑpiores ſobrini. Nati ex ꝑpioribus ſobrinis,dicũtur ſobrini. Pone ergo caſum ꝙ pater meus ſucceſsit propiori ſobrino meo,& hæ. adiuit tutor illius poſsidebat hæred.deceſsit pater,& ei ſucceſsit debeo cõuenire tutorem.
l ¶ Tuo ſobrino.] id eſt filio patruelis tui:vt.§. vnde legi.l.ij.& ĩſti.de gra §.quinto gradu.
m ¶ Noninteruenien te.] ſ.iure ciuili ſiue agnatiõe: vt quia fuit fili^9 ſororis patrueliseius.Item no.ꝙ in prin.dicit ſobrino tuo: quia hoc pronomen tuo,poſt venire ad determinatione præcedẽtium. Itẽ ſequentium,& ſic põt dici ꝙ vel tuus vel tui pa tris erat propior ſobrin^9.
n ¶ Hæreditas.] & per conſeques illius propioris ſobrini.
o ¶ Ei^9.] ꝑpioris ſobrini.

¶ Vitrico.] C A S V S. Priuignus meus deceſsit ab inteſtato: ergo volo petere ſucceſsio

ex legitima [a] linea inuicem vocari cenſemus ſicut iam ſanximus [b]: vt omnes qui vel ab antiquo iure, vel à noſtra liberalitate in legitimorum quidem poſiti ſunt prerogatiua,& eodẽ tertio gradu ſunt: ſimili iure vocentur: ¶ Succeſsionis videlicet iure & in hac parte ſeruando:vt ſi qui ex ſecundo gradu vocati renunciauerint hæreditati,& noluerint eã adire, nulluſque alius ſit in ſecundo gradu,qui ſuccedere põt,& vult:tũc ij, quos præſenti lege enumerauimus ex tertio gradu,in locũ recuſantium ſuccedant [c]. ¶ Illo etiam obſeruãdo,vt ſucceſsio nõ in ſtirpes,ſed in capita [d] diuidat̃:cæteris omnibus ſucceſsionibus [e] ſecũdũ ius vſque ad præſens tẽpus obſeruatũ procedẽtib^9,& nullo ex cognatis ſuprà memoratos gradus ad iuris agnatitij formam redigendo,ſed ſuum ordinẽ ſuãque proximitatem retinente [f] incorruptã. ¶ Quas autẽ ꝑſonas ex iure cognatiõis in legitimas ſucceſsiões trãſuexim^9,eas ẽt tutelæ grauamini viciſsim ſupponim^9,ſcilicet ſi maſculi ſint & ꝑfectę ętatis ſecũdũ noſtrę cõſtitutionis [g] tenorẽ:vt nõ ſolũ lucrũ non ſentiant,ſed etiã grauamini ſubiugentur. ¶ Si qui autem caſus iam euenerunt,& per iudicialem ſententiã,vel amicabilẽ tranſactionẽ ſopiti ſũt nullã ſentiãt ex hac lege retractationẽ. D. Idibus Octob. Cõſtantinop. DN.Iuſtiniano A. PP.iiij.& Paulino.V.C.Cõſ.

TITVLVS LVIII.

Communia de ſucceſsionibus.

¶ *Ad ſucceſsionem fratris emancipati pariter uocatur frater emancipatus cum ſorore in poteſtate exiſtente.h.d.Sali.*

Impp.Dioclet.& Maximian.AA.& CC. Vraniæ. LEX I.

Scire debuiſti fratre emãcipato potiorẽ eam [h],quę in familia mãſit, in alterius emancipati bonis non haberi:ſed eos pariter [i] ,ſi ſolẽniter [k] petierint bonorum poſſeſsionem,ſuccedere.S.xv.Ca'end.Iuñ. Sirmij.CC.Cõſ.

¶ *Tutor propioris conſobrini poteſt cõueniri ab agnato eius hærede ut reddat rationem adminiſtrationis tutelæ.h.d.Bal.Vel ſic:Sicut hæreditas per bonorum poſſeſsionem quæſita tranſmittitur,ita adita de iure ciuili.h.d. Vel ſic: Quod ad trãſmiſsionẽ non refert an hæreditas ſit quæ-*

nem:an poſsim,quæritur?& reſpon.quòd non.
p ¶ Vitrico.] puncta.& facit.j.eo.l.affinitatis.
q ¶ Seruus.] Non poteſt.fallit in caſibus:vt.§.ad Syll.l.pe.&.§.de ſuis & le.l.

ſita de iure ciuili,uel prætorio.Sali.

Idem AA.& CC.Apollinari. LEX II.

Si pater tuus * propius ſobrino tuo [l] agnato cõſtituto,et inteſtato defuncto,ciuili iure adita hæreditate,vel hoc ab initio nõ interueniẽte [m],ſeu capitis diminutione perẽpto,ſolẽniter bonorũ poſſeſsione admiſſa,ſucceſsit,ac tibi patris tui quæſita hæreditas [n] eſt:adire præſidẽ ꝓuinciæ debes,ac tutorem eius [o] de tutela conuenire.D. xiiij.Cal.Iuñ.Veronę AA.Conſ.

¶ *Vitrico non defertur priuigni ſucceſsio.hoc dicit.Salicetus.*

Idem AA.& CC.Vlpianæ. LEX III.

Vitrico [p] priuigni ſucceſsionem inteſtato ciuili vel honorario iure non deberi, certiſsimum eſt.S.xv.Cal.Mart. Sirmij. CC.Conſ.

¶ *Seruo nemo ſuccedit.h.d.Idem in monacho: ut in authẽ.ingreſsi.§.de epi.& cle.& omnia iura loquẽtia in ſeruo,habẽt locũ in monacho ſecundum Inno.in ca.cum olim.extrà de priuileg. hoc dicit.Bal.*

Idem AA.& CC.Aſterio. LEX IIII.

Seruus ſucceſſores habere non poteſt. [q] D. Noñ.April. Cæſaribus Conſ.

¶ *Priuignus non ſuccedit nouercæ per ſe,ſed per mediã perſonam natorũ ex ea,qui ſunt fratres ſui ex latere patris.h.d.Bal.Vel ſic: Ad ſucceſsionem amitæ primò uocantur filij quàm nepotes,et in ſucceſsione amitinorũ potiores ſunt eorum fratres conſanguinei tantum uel uterini quàm eorum amitini: & fratribus non extantibus amitini uocantur.h.d.Sali.*

Idem AA.& CC.Iuſtinæ. LEX V.

Amitæ [r],cui ſucceſsiſſe filios ſuos ꝓponis,hęreditatẽ tuo noĩe nõ rectè petis. ¶ Sed quoniã hos etiã [s] ĩteſtatos diẽ functos aſſeueras:ſi quidem ij,quos priuignos eiuſdẽ amitæ dicis [t],eorũ conſanguinei [v] fuerint:fratres tã agnationis quã cognationis iure ſecundo gradu cõſtitutos,tibi pręferri non ambigitur [x].Nã ſi [y] amitinis tuis alio etiã patre [z] natis, nũquã eorũ matris priuigni ſunt admiſiſſe [a] te bonorum poſſeſsionem probans, eorum vendica [b] ſucceſsionem. S. xij.Calend.Mart.CC.Conſ.

¶ *Auũculus præfertur filijs matertere.h.d.Sali.*

Idem AA.& CC.Publiciano. LEX VI.

Auunculo [c] priori,qui eſt tertio [d] gradu,quã conſobrino, q ſequẽte [e] occupat,deferri ſucceſsionẽ inteſtati,certi iuris eſt. Suppoſ.Calen.Octobr.CC.Conſ.

¶ *Affines,qui habentur ratione uxoris,uiro nõ ſuccedunt.hoc dicit.Sali.*

Idem AA.& CC.Nicolao. LEX VII.

Affinitatis iure nulla ſucceſsio ꝑmittitur [f]. S.Idib.Oct.

apud.&.§.ti.j.l.ſi his.&.§. ad Orfici.l.fi.&.ff.de ſuis & leg.l.j.circa princ.&.§. queri.&.ff. ad Tertul.l.j. in princ.&.§.interdũ.nec ecõtra ſeruus põt eſſe hæres, vel dñs ꝑ eũ cognatis ſerui,iure naturali inſpecto:vt inſti.de ſerui.cogna.&.j.eo.ancillæ.

¶ Amitæ.] C A S V S. Habebam amitã:ei ſucceſſerunt filij ſui:vnde ei ſuccedere nõ poſſum.Siverò ab inteſtato deceſſerit, an ſuccedere poſsim eis,diſtinguit: aut habet fratres ex parte patris ſui priuignos amitæ meæ:tũc ego nõ ſuccedã,ſed ipſi : licet maritus amitæ habuit illos ex illa vxore,& ſint ita priuigni amitæ meæ : ſed ſi amita mea habuit priuignos nõ ex præſenti marito.i.à patre eorum amitinorum, qui deceſſerunt, ſed ex alio : tunc tales priuigni non ſuccedunt,ſed ego.
r ¶ Amitæ.] ſ.tuæ.
s ¶ Etiam.] non ſolùm amitam prius.
t ¶ Dicis.] quia maritus amitæ habuit ex alia præcedenti vxore.
v ¶ Cõſanguinei.] puta nati ex eodẽ patre, ex alia tamen matre.
x ¶ Ambigitur.] vt & §.titu.j.l.j.Accur.
y ¶ Nam ſi.] conſtrue, nã ſi priuigni matris eorũ.ſ.amitinorũ nũquam ſunt,id eſt non attinent amitinis tuis,alio etiam patre natis, id eſt alio viro,quem antè vel põſt habuit:nõ ex eo, ex quo priuigni nati ſunt,nõ ſolùm ex alia matre.Accur.
z ¶ Patre.] præcedente, ſ.amitæ meæ,non ex præſenti vnde ſunt priuigni.
a ¶ Admiſiſſe te.] qd̃ hodie fit quocunque modo agnoſcat:vt.§.qui ad mit.ad bo.poſ.l.fi.& pe.
b ¶ Vendica.] per vnde cog.quãquã mater eorũ ſit agnata:vt inſti.de leg. agna.tu.§.j.

¶ Auunculo.] C A S V S. Habebam auunculum,& habuit fratrem, & ex eo conſobrinum:deceſsit ab inteſtato:auunculus ſuccedet.
c ¶ Auũculo priori.] id eſt prius.
d ¶ In tertio gradu.] vt inſti.de grad.§. tertio gradu.
e ¶ Sequẽte.] ſ.quartũ: vt inſti.de grad.§.quarto.

¶ Affinitatis.] C A S V S. Frater vxoris tuæ eſt tibi affinis: ſi moriatur, non ſuccedes.
f ¶ Permittitur.] vt & §.e l.vitrico.ſed hoc fallit inter virum & vxorẽ,qui ſuccedunt inter ſe cũ alij

Seruus in multis caſibus ſucceſſorẽ habet.

* Pro= pior ſo= brino.

deficiũt:vt.s̄.vnde vir & vxor.l.j.item in alio casu,qui est ibidem in authen. prætereà.Item in tertio,succedit maritus vxori cũ filijs eius emancipatis à patre,& cum nepotibus ex filia,vt viriles habeat partes vsusfructus:vt.j.ti.j.l.penul.quia vir & vxor videntur esse affines:vt.s̄.cõ.vtri.iud.l. possessionem.& ff.de conditio.cau.da.l.quòd si seruus.Sed veriuseſt quòd non sunt affines: cùm affinitas non sit nisi aliqua persona mediãte.sed causa affinitatis:vt ff.de gradi.l. non facile. 10 §.affines . & sic nullo modo fallit.

ANtequã.] CASVS. Si scriptus hæres nõ repudiat hæreditatẽ,succedentes ab intestato nõ admittuntur.

a Repudiet.] volẽs.

b Quærendæ.] hæreditatis.

20 c Amittat.] iniust⁹.

d Succedit.] quãdiu ergo.&c.vt hîc &. s̄. de sec.tab.l.j.& vnde li. l.ij. &.ff.de acqui. hæredi. l. quãdiu põt.et de re.iu.l. quãdiu.sed & hoc fallit ĩ casu:vt instituo te hr̃edẽ si legitimus meus nõ voluerit:vt.ff.de hæredi.in 30 sti.l.si quis ita heres instituatur. Itẽ ĩ alio:vt.ff. vnde libe.l.pe.q̃ est contra. sed ibi fuit filius institut⁹ sub conditione emãcipationis , si emanciparetur intra certũ tẽpus, & iam erat elapsumcũ adiuit ab intestato sic ex testõ succedere nõ poterat &c.

† Aliàs,cõiunctionem.

40 ANcillæ] CASVS. Ancilla mea habuit contuberniũ cũ Seio libero.si Seius decedat,non propter hoc ei succedam.

e Vendicare non põt.] vt.j̄. de lib. causa l.si liber homo.

NVtritoribus] CASVS. Ille q nutriuit meab ĩtestato succedere nõ poterit.

f Hæreditas.] siue dicas nutritorem alũnũ, quẽ pueri Bonoñ. patrẽ appellãt:siue eũ,qui collegit expositũ:vt.j̄. de infanti.expt. l.fina.&. s̄ de epis.& cle.l.nemini. Sed 60 iure hospitãdi vel hospitationis ex cõsuetudine quidam vẽdicãt sibi successionẽ.qđ hodie corrigitur per auth .nouã Friderichi,quam hîc lege. omnes peregrini.

Hospitationis iure qs nõ pot sibi successionẽ vendicare.

Peregrini in bonã & in malã partem accipiuntur.

g OMnes peregrini.] In bona parte accipe:vt inst.de hæredi. 70 insti.§.fi.nõ in deportatis vel relegatis sicut accipiũtur.s̄.de heredi. insti. l.j.qui nõ hospitãtur vbi volunt: sed tenere debẽt ĩsulã sibi assignatã. aliàs puniũtur,vt eis augeatur pœna:vt.ff.de pœnis.l.relegati.

* Hospitati.

h Libere.] Apud eos 80 q volũt recipere.nã nemo cogitur recipere: vt ff.nau.cau.l.j.§ j.

i Liberã.] Dũmodo secũdum ius testentur cõmune:vt.s̄.de inoffi.testa..si qñ.in princ. nec obstat ꝙ nihil videat̃ facere hæc cõcessio:cũ & hoc ante habebant:vt.ff. de leg.j.l. si quãdo.quia imò ex consuetudine non habebant:vt hîc subijcitur.

k Consuetudine.] mali eñ mores &c,vt in aut̃.vt nulli iu.§.j. colla.ix

CC.Cons.

Quandiu succedi potest ex testamẽto,cessat successio ab intestato.h.d.Sali.

Idem AA.& CC Iustæ. LEX VIII.

ANtequã scriptus hæres cuiuscunque portionis capax repudiet [a] hæreditatẽ,vel alia ratione quærẽdæ [b] facultatẽ amittat [c]: ei qui testamentũ reliquit, intestato nemo succedit [d]. ¶Igitur perspicis ꝙ testamentariæ successionis spe durante, intestato bona defuncti non rectè vendicẽtur.S.vj. Id.Mart.Retiariæ.CC.Cons.

Per contubernium cũ non constat matrimonium,successio non defertur.h.d.Bal.Vel sic: Dominus ancillæ non succedit ei cum quo contubernium fecit.h.d.Sali.

Idem AA.& CC.Sopatro. LEX IX.

ANcillæ dominus,liberi hoĩs cũ quo cõtuberniũ hæc habuit,per hãc coniunctionẽ † successionẽ vẽdicare nõ põt [e].S.xv. Cal.Ianuar.Nicomed.CC.Cons.

Iure nutricationis successio non acquiritur. h.d.Bald.Vel sic:Alito non succedit alẽs.h.d.Sa.

Idem AA.& CC.Danubio. LEX X.

NVtrioribus hoc nomine nec ciuili nec honorario iure defertur hæreditas [f].S.vj.Calen. Ianuar.CC Cons.

In authen. de statu. & cõsue. §. oẽs peregrini.colla.x.consti.fi.

Si aduenæ peregrini decedãt testati:eorũ uoluntas seruari debet.& si intestati, ueniunt proximiores sibi:& bona quæ secum habent,episcopo loci debẽt tradi,successorib⁹ defuncti seruaturo,uel in pias causas erogaturo:hospitãtib⁹ eos, ab eorũ bonis sub pœna tripli semotis.h.d.Sali.

OMnes peregrini [g] & aduenæ liberè [h] hospitent̃ vbi voluerint. ¶Et hospitati si testari voluerint,de reb⁹ suis liberá [i] ordinãdi habeãt facultatẽ,quorũ ordinatio incõcusa seruet̃. ¶Si verò * intestati decesserint:ad hospitẽ nihil perueniet,sed bona ipsorũ ꝑ manus epi loci,si fieri põt,hæredibus tradant̃,vel in pias causas erogent̃. ¶Hospes verò si aliqd ex taliũ bõis cõtra hãc cõstitutionẽ nostrã habuerit:epo triplũ restituat, qb⁹ visum ei fuerit,assignãdũ: nõ obstãte statuto aliquo,aut consuetudine [k] seu priuilegio,q̃ hactenus cõtrariũ inducebant. ¶Si q aũt cõtra hãc nostrã cõst itutionẽ venire ꝓsumpserint:eis de reb⁹ suis testãdi interdicimus facultatem, vt in eo puniantur [l],in quo deliquerunt: aliâs prout culpæ qualitas exegerit, puniendi.

Item nota contra statuta terrarum.sic &.s̄.de sacrosanc.eccle.super.l.priuilegia.authen.cassa & irrita.

l In eo puniantur.] Nota quem puniri in eo in quo deliquit.sic in aut̃. de non alie §.si quis autem per donationem.colla.ij.

SAncimus] CASVS. Fili⁹ me⁹ ĩ ptãte cõstitut⁹ cõtraxit mr̃imoniũ,& aliqd lucrat⁹ est ab vxore sua:cũ qua fortè fecit pactũ de lucrãda dote.decessit filius:an ad me 10 qđ lucrat⁹ est trãsmittat, q̃rit? Dr̃ ꝙ si filios habet, ad filios trãsmittat:si nõ admittãtur frẽs, q ex vtroq; parẽte nati sunt. his nõ existẽtib⁹, admittunt̃ fratres,q nõ sunt ex vtroq; parẽte cõiũcti:sunt tñ cõsanguinei si hi nõ fuerint,tũc demũ admittã- 20 tur ex linea materna:ita videlicet ꝙ vsusfru. in omnib⁹ ꝑdic. casib⁹ penes me remaneat:succedẽtibus reseruata ꝓprietate.

Iure isto ad successionem fratris etiã in potestate morientis tam in lucris nuptialibus, quàm in bonis maternis primò ueniunt eius liberi, secundò eius fratres,tertiò pater : usufructus tamen debetur ei,in cuius fuit potestate.h.d.Sali.

Imp.Iustinianus A. Demostheni præfect. prætorio. LEX XI.

SAncimus,quẽadmodum de ijs reb⁹,quæ liberis in sacris cõstitutis ex occasione maritali [m] acquisitæ sunt,certus destinat⁹ [n] est ordo, vt si quis ex his ab hac luce fuerit subtractus,pars eius, quam lucratus fuerat,ad liberos eius vel nepotes cõcedatur: quib⁹ nõ extãtibus,ad fratres suos ex eodẽ [o] matrimonio ꝓgenitos, vel si etiã nõ supsint, ad fratres ex alijs nuptijs procreatos:cumq; nemo eorũ fuerit relictus,tũc ad patrem perueniat:ita & de ijs,quæ materna [p] linea per quãcũq; occasionẽ,vel inter viuos,vel per vltimas dispositiones,vel ab intestato descẽdunt, similis ordo seruetur:primo in filij vel filię successionẽ posteritate eius vocãda:eaq; nõ inuenta , fraterno cõsortio eiusdem, vel alieni matrimonij secũdũ ꝑdictũ ordinẽ arcessito:tunc ad vltimũ locũ pater à legibus cõclametur,& sui filij non gratam hæreditatẽ relictã, sed triste lucrũ sibi lugeat acquisitum. In omnibus videlicet casib⁹ in superstite sobole liberorum, & fratribus adhuc viuẽtibus, qui ad hæreditatem defuncti patrẽ antecedunt,vsufructu rerũ [q], quarum dominiũ ad eos [r] peruenit, apud parentes remãsuro [s].Dat.xv.Calend.Octobr. Chalcedone, Decio V.C.Con.

m Maritali.] vt si lucratus fuerit dotẽ vir ex pacto : vel donationẽ ꝓpter nuptias mulier similiter ex pacto.Et idem si 30 quodlibet legatũ vel donationẽ ĩter se faciũt,q̃valeat:vt.j̄.de bo.q̃ li.l.q̃cũq;.in prĩ.& ar.ff.de castr. pec.l.castrẽse.et.l.si fortè.

Pater succedit filio fratribus eiuš extantibus.

n Destinatus est.] per Leonem: vt dicta.l.j̄. de bo.quę lib.l.quæcũq;.

o Ex eodem.] id est vtrinque coniunctos.

40 p Ex materna] iõ de his dicit:qa tpe istarũ legũ nõ acqrebãt filijs ĩ ptãte cõstitutis ex cã aduẽtitia,nisi res mr̃nę.Hodie ergo cũ aduẽtitia nõ acqrunt̃ prĩ:vt.j̄.de bo.q̃ li.l.cũ oportet. idẽ in eis seruaret̃,qđ ĩ istis seruat̃: vt in aut̃.de consang. & 50 vte.l.fratrib⁹.§.& his cõueniens.col.vj.

q Vsufructu rerũ] & hæc est rõ qa defunct⁹ erat ĩ ptãte:vt hîc,et.s̄ ad Tertul.l.fi. ĩ fi.alioqn pr̃ viuẽte filio nõ hr̃et vsumfructũ:sed eo mortuo haberet ꝓ besse,vnà cũ mr̃e vt.s̄.ad Tert.l.fi.§.si autẽ 60 defũcta.sed ꝑ aliã legẽ s̄.de leg.her.l.de emẽcipatis.q̃ corrigit illã ad Tertullianũ,habet totũ vsũfructũ.sed hodie ista lex est ꝓrsus correcta:cũ pr̃ admittat̃ ad successionẽ, ẽt extantib⁹ fratrib⁹:vt.s̄. ad Tertul.aut̃. defuncto. et.s̄.ti.j.aut̃.cessante.Itẽ et 70 qa fit hîc mentio de fratrib⁹ vtrinq; & ex vno latere tm̃ sibi cõiũctis,qualiter inter se succedant.

r Ad eos.] filios vel fratres.

s Remansuro.] iure potestatis.

In authen. de cõsan.& vte. fra.§.j. colla. vj.consti.xij.

Fratres ex utroq; parẽte cõiũcti, in successione fratris intestati præferũtur alijs ex altero tãtùm parẽte cõiunctis in oĩbus bonis.h.d.Sali.

ITaque [t] mortuo quoque patre si filius [v] decedat intestatus [x] sine liberis, relictis fratribus & sororibus, alijs consanguineis, alijs uterinis , & quibusdam ex

ITaq;] CASVS. Lex ãtiqua dicit qđ iuris 80 sit qñ viuit pr̃. Hęc aut̃. dicit qđ obtĩeat mortuo pr̃e:qa tũc ille,q decedit, trãsmittit qđ lucrat⁹ est ad filios:si nõ sunt filij,trãsmittit ad illos frẽs,q cõiũcti sunt ex vtroq; parẽte.

t Itaq;.] lex enim codicis loquitur patre viuente tantùm.

v Filius.] post mortem patris.

x Intestatus.] vnus de liberis,

Vtroque.

vtroq; parente [a] coniunctis: in eos solos transmittit hæreditatem, qui ex vtroque latere coniuncti sunt.

TITVLVS LIX.

De bonis maternis & materni generis.

In rebus maternis delatis filio in potestate constituto pater habet hodie solum usumfructum, & pro ipsis rebus persequendis etiam in iudicio pater habet legimam personam ac si earum perfectũ haberet dominium: non tamen potest illas alienare in præiudicium filiorum, sed sui. sic & eius fideiussoris. h.d. Sali. Vel sic: Diuiditur. Primò ponit quod ius habet pater & filius in bonis maternis. Secundò cui competat eorum administratio. Tertiò interdicit eorum alienationem. Secunda ibi, Parentes. Tertia ibi, Ita ut. Sali.

Imp. Constantinus A. Consulibus, prętoribus tribunis pleb. Senatui S. LEX I.

Res, quæ [b] ex matris successione † siue ex testamẽto, siue ab intestato fuerint ad filios deuolutæ ita sint in parentũ potestate, vt vtẽdi fruẽdi duntaxat habeant in diem vitæ facultatem [c], dominio videlicet earum ad liberos pertinente. ¶ Parẽtes autem penes quos maternarum rerum vtendi fruendiq; tãtùm potestas est, omnem debent tuẽdę rei diligentiam adhibere, & quod iure filijs debetur, in examine per se vel per procuratorem [d] poscere: & sumptus ex fructibus impigrè facere, & litem inferẽtibus resistere, atque [e] ita omnia agere tanquam solidum perfectumque dominium eorum eis acquisitum fuisset, & personam gerent legitimam [f]: ita * vt si quam rem alienare voluerint: emptor vel is, cui res donatur, obseruet, ne vnquã partem earum rerum, quas alienari prohibitũ est, sciens accipiat, vel ignorans [g]. docere [h] enim pater debet proprij iuris eam rem esse quam donat, aut distrahit: & emptori, si velit, fideiussorem licebit accipere [i]: quia nullam poterit præscriptionem [k] opponere filijs quãdocunque rem suam vendicantibus [l]. Dat. xv. Calen. Aug. Aquileiæ, Sabino & Rufino Cons. Recitata apud Vectium Rufinum P.V.

In authen. de nupt. §. si verò expectet. versiculo interminatur. collat. iiij. constitu. j.

¶ Ista authentica dicit expressè quòd possessor dicitur dominus completa præscriptione, quæ tamen non currit filio in potestate posito. hoc dicit. Baldus.

Nisi tricennale tempus transeat, quo possessor dominus [m] fit: & detentatio accipientes dominos faciat vel constituat, tempore incipiente filijs currere, ex quo suæ potestatis esse apparuerint [n]: nisi tamen aliquem impuberem [o] ætas adiuuet.

¶ Prouenta filio ex genere materno quocunque titulo, patri acquiruntur solùm quo ad usumfructũ, eius morte finiendum: & ideo per patrem non possunt alienari: nec eo mortuo tenetur filius illa conferre. h.d. Sali.

Impp. Arcad. & Honor. AA. Florẽtino prę fecto pætorio. LEX II.

Qvicquid auus auia, proauus proauia ex materna linea venientes, nepoti nepti, pronepo-

---

a ¶ Vtroque parente.] Dic mortuo aliquo, qui fratres habet: aut eñ sũt vtriq; cõiũcti. & succedũt ei. aut ex vno latere tñ, puta vterini tñ vel cõsanguinei tñ, & tunc idẽ: vt. s. ti. j. aut. cessante. & aut. post fratres, aũt ex vtroq; parente. Aut cõsãguinei tñ, itẽ & vterini tñ: & tũc pariter admittunť: qa agnatio nõ differt à cognatiõe: vt dicta aut. cessante. & hoc in bonis à se quęsitis. In bonis autem quęsitis à patre, præferuntur consanguinei tantùm. in quęsitis à matre p̃feruntť vterini: vt. s. ti. j. de emãcipatis. in fi. Itẽ & in cor. hui⁹ aut ĩ fi. dicit seruãda vetera iura. sed P. dixit illã. l. de emãcipatis. in fi. corrigi: nã dicit hîc indistinctè vtrinque coniunctos p̃ferri illis. q ex altera parte tantùm cõiũcti sunt: & sic in paternis & maternis: ergo & ibi vbi sunt vterini tñ & cõsanguinei tñ, nõ debet fieri horũ bonorũ distinctio. Itẽ dicta aut cessante. & post fratres. dicit vterinos & consanguineos simul admittẽdos, cũ ñ differat agnatio à cognatiõe nec distinguit paterna bona a maternis, vel alijs, quę aliũdę quæsiuit. sed hoc nõ placet: nam & ibi aliqua habeť differentia inter vtrinq; coniunctos & eos qui ex vno latere tantùm. Aut sunt vtrinq; coniuncti cũ consanguineis tantùm, vel cum vterinis tñ vel cũ vtrisq;. i. q sunt cõsanguinei tñ & vterini tñ cũ vtrinq; coniũctis: & tunc vtrinq; coniuncti prę feruntur in bonis vndecũq; quęsitis, vt hîc: quia duplicia iura habentes, præferuntur vnum habentibus tantũ: vt & in cor. §. hæc omnia. & s. de edi. diui Hadri. tol. l. fi. §. j. Accur.

¶ DE BONIS MATERNIS. &c. ¶ *Dixit. s. de iure, quod habemus in bonis mortuorũ: nunc uult dicere de iure, quod habemus in bonis uiuentiũ in hoc & seq. ti. Vel dic qa quędã specialia seruãtur in successiõe delata filijs à linea materna, ideo de ea successione specialiter dicit: nam non quæritur patri sicut aliæ successiones ei delatæ: secundũ hæc tempora ante Iustinianum. Vel hactenus de successionibus patrum familias dictum est tam ciuilibus quam prætorijs. Item tam testatis quàm intestatis: nunc de successiõe filiorumfamilias. Porrò succedi eis non potest: nisi habeant aliquid suum in quo succedatur eis: prædicendum ergo fuerat, quibus modis res eorum fiant: & prius quidem quomodo quæratur eis aliquid á matre uel à linea materna &c.*

Res quæ.] CASVS Ex materna successiõe filijs ex testamẽto vel ab intestato, q̃sitarũ vsusfru patri acquiriť, p̃prietate apud filios remanẽte. debet aũt pater actiões, siquę matri cõpetebãt, noĩe filiorũ intẽtare, sumpt⁹ ex fructib⁹ facere: actiões etiã suscipere. & si res illas distrahere voluerit vel donare emptor vel donatari⁹, neq; sciens, neque ignorãs eas accipiat: nisi pater doceat eas suas p̃prias esse. & emptor fideiussorẽ de euictiõe accipere debet: qa nulla opponẽda exceptione filij eas vẽdicare poterunt.

b ¶ Res quæ.] ius antiquũ oĩa acquisita p filiũfamiliàs p̃ter castrense vel quasi, dabat patrib⁹, sed hac. l statuit Cõstantin⁹ nouũ ius in oĩbus quę venĩũt à matre. sequẽs lex extẽdiť ad oĩa quæ ex materno genere ueniũt. at per Iustinianum ad omnia aduẽtitia: vt. j. ti. l. cùm [illegible]rtet.

c ¶ Facultatem.] habeant.

d ¶ Procuratorẽ.] ordinatũ à se lite cõtestata: vel à filio cũ voluntate patris: vt ar. s. d p̃cu. l. neq;. Vł dic ordinatũ ad negotia siue repetitiões extra iudiciũ: vt. ff. d mã. l. si p̃curatorẽ. §. j. ADDITIO. Tu dicas cõiter scdm doc. hîc q imo pater põt constituere p̃curatorẽ ãn litẽ cõtestatã sicut dicimus in ep̃o: vt no. in. l. j. in prin. ff de p̃cur. habet enim plus iuris pater quàm tutor: qa habet vsumfructum, vt dicit hîc Bar.

e ¶ Atque ita omnia.] subaudi prędicta. aliàs falsum esset: quia vendere non potest: vt hîc subijcit. quod posses, si esset dominus.

f ¶ Legitimã.] ergo de calũnia iurabit, cũ habeat legitimã administratione: vt. s. d iureiu. l. ij. §. j. & ibi plenè dixi. Itẽ an erat cõcipiẽd⁹ libel l⁹ d filio: q videť: vt. ff. d admi. tu. l. j. §. sufficit. & . s. de epis. & cle. aut cã q̃. an de patre: q videť: vt s. de episc. & cle. oẽs q. §. hîc nihilomin⁹ obseruãdo & aut. sed hodie. sed quo modocũq; mõ fiat, non est vis: quia pater semp̃ respõdet & de calumnia iurat.

g ¶ Vel ignorãs.] q ergo vẽdere nõ põt, actiões tñ exercere põt: vt hîc. Sed ar. cõtra. ff de iu. delib. l. ait p̃tor. §. est eñ absurdũ ADDITIO Soluas q regula, q̃ est in dicto. §. est eñ absurdũ. loquiť ĩ eo, q agit noĩe suo: in eo verò, qui nomine alieno agit, nõ procedit: vt hic.

h ¶ Docere.] docet enim mentiri: & dic debet, si vult inuenire emptorem.

i ¶ Accipere.] ẽt vẽditore inuito quasi immineat euictio ĩ limine cõtract⁹ vt. & . j. d eui. l. si post. sic & ars dat vẽditor fideiussorẽ inuit⁹: vt in aut. de fide iuss. §. q d aũt. in fi. §. col. j. Itẽ no. tenere cõtractũ in præiudicium patris & fideiussoris, licet nõ in prę iudiciũ filij: vt & . s. de p̃dijs mino. l & si is. & sic nõ obstat. s. de legi. & constituti l. non dubium.

k ¶ Præscriptionẽ.] nisi xxx. an. quã dicũt currere ẽt eo ĩ potestate posito. q nõ placet: vt. j. de an. exce. l. j. §. fi. & hîc in fine Adiũge aut. nisi & c. quę est de nupt. §. si verò expectet. colla. iiij. & determinat quod hîc dicit.

l ¶ Vendicantibus.] q̃re vt. s. de rei vendi. l. cũ à matre.

m ¶ Nisi domin⁹.] Not. pro opinione M. quẽ fieri dominum directè p præscriptionẽ. xxx. vel xl. an. sic. & . ff. de dam. infect. l. si finita § iulianus. & . l. damni. in princip. & ff. de vsucap. l. eum qui. circa princip. & instit. de vsufruct. in princip. sed Ioã. dicit acquiri vtile dominium B effectum dominij. & satis in idem recidit. Et ad prædictas leges semper respondet, vt semper subaudiatur quasi. dicunt ergo vsucapione acquiri directum dominium: vt suprà de pactis. l. traditionibus. Sed post præscriptionem triginta vel quadraginta annorum si bona fide possedit, habet exceptionem & Publicianam actionem, imò vtilem in rem: & ita acquirit vtile dominium, vel effectum dominij. & pro hoc. ff. de pigno l. j. §. cùm prædium. & infrà de prę scriptio. long. tẽporis. l. super. & ff. de iureiuran l. si duo. §. Iulianus. Si verò mala fide, acquirit solam exceptionem. In præscriptione verò. x. vel. xx. an. habet vtrumq;: vt. j. de præscrip. xxx. ann. l. si quis emptionis.

n ¶ Apparuerint.] non autem prius cùm agere non possint, vt hîc, & j. ti. j. l. quęcunque. §. fi. & de an. excep. l. fi. in fi.

o ¶ Impuberẽ.] Nã cõtra impuberẽ non currit p̃scriptio talis: vt. j. de p̃scrip. xxx. an. l. sicut in rẽ. sed cõtra aliũ minorẽ currit, sed restituiť, vt dixim⁹. s. in qui. cau. in integ rest. nõ est necessa. l. fi. & d. l. sicut in rẽ. Item nota q hæc aut. loquiť in lucris nuptialibus tantùm: sed hoc trahimus secundùm Io. & omnes ad omne aduentitium lucrum.

Qvicquid.] CASVS Superior. l. loquitur de bonis maternis filijs acquisitis: hęc lex loquiť de bonis aui vel auię, proaui p̃auię. Dic ergo casum sic: Auus tu⁹ vel auia, maternus vel materna aliqd in te cõtulit titulo donatiõis, vel legati vel fideicõmissi ex testõ vel ex donatiõe: pater illud neq; donare neq; reliquisse poterit. sicut nec mr̃na bona vsufructu illi⁹ rei collatę penes patrẽ remanẽte, & quẽadmodum eo defuncto amisit vsumfructũ: qa ad filiũ reuerteť: sic filius eam rem sibi præcipuam computet: nec à cohæredibus suis vendicetur.

Patre agente vel conuẽto noĩe filij, in cuius persona concipitur libellus.

Tricẽnale .i. trigĩta ãnorũ qua tricies pro trigenties ponitur vide Spieg. in diction

Præscriptione non quæritur dominium directum.

Præscriptio an currat cõtra minorẽ.

a Pronepoti.] quasi.s. iure institutionis.
b Ipse.] s. pater.
c Licentiam.] vtendi fruendi.
d Amittit.] s. pater.
e Defuncto eo.] s. patre. Acc. & sic est plana. sed P. dixit mortuo eo scilicet filio, asserens morte filij finiri vsumfructū patris, quod est falsum: vt. s. ad Tertu. l. fi. & in aut. de hæ. ab intesta. circa prin. col. a. ix. & s. ti. j. l. fi. in fi.
f Ex parte.] aliàs ex patre, & aliàs ex parte.
g Vendicentur.] vt & s. d. col. l. fi. & j. ti. j. l. quæ cunq. & l. cùm oportet.

SI viua. Si mater decedens filios reliquerit: aut omnes sunt à patre emancipati, aut oēs in sacris patris constituti, aut quidam emācipati, aut quidam nō. Primo casu proprietas rerum maternarum penes filios restabit, & in virilem vsusfructus partē pater vocabitur. In scdo casu vsuf. omnium rerū penes patrem restat, proprietate remanente apud filios. Tertio casu rerum filijs in potestate existentibus quæsitarum vsusfruct. apud patrem in solidum remanētibus cum emācipatis in partem vocabitur. & hoc in prima. Idem est in nepotibus vel pronepotibus constitutis in potestate vel emācipatis. & hoc in scda, vt fiat scilicet similis distributio in ijs, quę in filijs.
h Destituitur.] secundum ius antiquū.
i Vtrique.] s. casui.
k Præscripsimus.] i. diximus quid iuris sit.
l Accipiet.] s. dimittēdo eos in sacris.
m Præscripta.] Dicta hac. l. Sed nunquid idē in cęteris aduētitijs hodie? Rñ. non: qa hæc lex ideo hoc admittit, quia decessit vxor huius viri, quæ vnum corpus erat cum eo, & eius fruebat bonis ea viuente. Et sic no. casum, quo succedit vir vxori in aliquo: vt no. s. commu. de succes. l. affinitatis.

Vir succedit vxori in a'i quo.

n In nepotibus.] quicquid sequit, vno verbo dixisse potuit, scilicet idē est in nepotibus, & pronepotibus, & cæteris in potestate constitutis vel emancipatis.
o Ex hac. l.] scilicet si sunt nepotes isti emācipati, vt & de filijs dixit. als totum habet pater vsumfructū: vt. s. ad tertul. l. fi. § fi. & s. proxi. §.
p Vocandus est.] in bonis vxoris, q est auia nepotum. Et dic vel in totum veluti si sunt in potestate: vel in virilem, si emancipati.
q Constitutum est.] sed distinguit sint in potestate vel non.
r Cōstituat.] s. contra eos. l. in necem eorum.
s Deteriores.] vt filiorum quidē iura p partes minuatur. nepotum verò immutilata iura seruent.
t Habeat.] nunc separat quod. s. coniunxit.
v Præmiū.] qd est hodie dimidiū vsusfr. vt. j. tit. j. l. cū oportet. §. cū aūt. & insti. per quas perso. no. acquiri. §. hoc quoq;.
x Accipiat.] Quod est hodie dimidia vsusfruct.
y Manumittit.] Post mortē auiæ. & semp dic i. emancipat: vt. ff. quando ac. de pe. est an l. j. § j.
z Quod si nepotes.] dixit de nepotibus filij, qui remāsit in potestate: nūc ponit de nepotibus filij emancipati vel filiæ sub iungitur postea de mistis i. quando aliqui sunt in potestate aui, aliqui nō.

† Aliàs, alij in aui potestate, alij sui iuris sint circa &c.

a Emācipato.] post eius emancipatiōem. & sic non sunt in potestate aui: vt insti. qui. mod. ius pat. sol. §. fi.
b Ab ipso.] s. auo.
c Nepotes.] ex altero filio.

OMnē. CASVS. Si mater filijs relictis decesserit, bonorū ei9 vsusfru. penes patrē remanebit, proprietas apud filios existentes, siue pater ad secundas nuptias conuolauerit siue non.
d Firmitatē.] vt bona eius eo cōuolante ad secūdas nuptias, filijs nomine rerum maternarū sint obligata, & reseruentur hæc cōmoda filijs primi mrimonij: vt. s. de se. nup. l. si quis prioris. §. in illo. Vel dic q facit mentionē de trib9 supiorib9 legib9.
e Vocem.] vt. j. ti. j. l. cū oportet. §. non autem.

DE BONIS QVAE LIBERIS. &c. *Superiori titulo modicū quid dictum est de bonis filij familias obuenientibus. Nunc autem generaliter ponit de omnibus bonis eis ex quacumq; causa obuenientibus: & administratione patri in talibus competenti. Azo. Generalior est hic titulus, quam superior: cùm superior de delatis à linea materna, hic generaliter undecunque ueniant.*

ti pronepti, testamento, fideicommisso legato, donatione, vel alio quolibet titulo largitionis, vel etiam intestato successione contulerint: pater filio filiæue integra illibataque custodiat, vt vendere, donare, relinquere, alteri obligare, sicut nec materna bona non possit vsufructu duntaxat ad eum pertinente: ita, vt quemadmodum ipse super his rebus licentiam totius potestatis amittit: defuncto eo filio filiæue præcipua computentur, nec ab illis, qui ex parte sunt cohæredes, vendicentur. Dat. Idi. Octobr. Olybrio & Probino Cons.

Si omnes filij, quibus aliquid peruenit ex successione materna, sunt in potestate: pater totius habet usumfructum. si autem omnes sint emancipati, in usufructu admittitur pro virili. si uerò sunt misti: usumfructum portionis eorum qui sunt in potestate, retinet in totum emancipatorum uerò pro uirili. & hæc habent locum in nepotibus & pronepotibus. h. d. Sali.

Impp. Theod. & Valē. A A. ad senatum vrbis Romæ. LEX III.

SI viua matre emancipati sunt filij, & postea decessit mater quoniam omni commodo destituitur pater, neque retinet vsumfructum, viriles ei inter filios (siue vnus siue plures sint) vsusfructus tribuimus portiones. ¶ Sin verò mulier moriens alios ex filijs emancipatos à patre, alios in patria potestate dimiserit, in hoc casu dispari vtetur maritus defunctæ beneficio. quo casu vtrique præscripsimus: id est circa eorum quidem portionem qui adhuc in sacris retinentur, vsumfructum ex legum authoritate retinebit pater: & præmium delatæ emancipationis (cùm volet) accipiet. In eorum verò parte, quos exisse de potestate viua matre constiterit vsumfructum virilis inter eos portionis secundùm præscripta percipiet. ¶ In nepotibus etiam vel neptibus hoc obseruandum esse censemus, vt maritus qui vxore mortua non extantibus filijs, cum solis nepotibus vel neptibus ex hac lege ad emolumentum vocandus est: si vnus vel vna, plures ve nepotes ex filio vno vel pluribus qui in potestate defecerūt, procreati sunt: hoc iure vtatur, quod de filijs constitutum est. ¶ Nam licet hoc nouum præsens lex constituat in nepotes: non tamen ab re est vt in hoc casu deteriores esse nepotibus filij non sinantur. ¶ Habeat igitur auus veniens cum nepotibus in potestate durantibus, vsumfructum bonorum omnium, quæ ex defunctæ auiæ successione delata sunt. ¶ Cū verò his quoq; libertatē emancipationis largitur: similiter & ab ipsis (sicut de filijs cōstitutū est) præmiū manumissiōis accipiat: vel si ex pluribus alteros manumittit, alteros retinet: ex parte manumissorum legitimum præmium, ex parte verò in potestate manētium retineat vsumfructum. ¶ Quod si nepotes sint neptesve, aut ex emancipato filio aut ex filia procreati, aut ab ipso auo auia viuē te sacris dimissi: idem auus virilis cum ipsis portionis habeat vsumfructum. ¶ Si verò ex nepotibus neptibusve tempore quo in auiæ successionem vocantur, alij in aui sunt potestate †, id est mariti defunctæ, alij sui iuris sunt: circa personas quidem eorum, qui in potestate consistunt, & in vsufructu consequendo, & in emancipationis præmio conquirendo, ratio supradicta seruetur. In ijs verò, qui sui iuris sunt, facultas capiendi vsusfructus virilis inter eos portionis habeatur. ¶ Eadem autem & de pronepotibus vtriusque sexus sancimus: manente definitione, quæ de singulis sancita est, & si filij sint pariter ac nepotes. Datū vj. Idus Nouembris Theodosio xiij. & Valentiniano iij. AA. & Cons.

Pater per transitum ad secunda uota, non perdit usumfructum sibi quæsitum in rebus filiorum. hoc dicit. Sali.

Imp. Leo A. Callistrato præ. præ. per Illyricum. LEX IIII.

OMnem ambiguitatis confusionem amputantes, hac liquida & compendiosa lege sancimus circa vsumfructum maternarum rerum nullam esse differentiam, siue in priore matrimonio pater ex quo filios habuit, permanere voluerit, siue nouercam filijs superinduxerit: legibus quæ de maternis bonis latæ sunt, suam habentibus firmitatem. Patres igitur vsum fructum maternarum rerum, etiam si ad secundas migrauerint nuptias, sine dubio habere debebunt: nec vllam filijs, vel quibuslibet ex persona eorum contra patres improbam vocem accusationemque posse competere. Datū Calen. Septembr. Anthemio A. ij. Consule.

TITVLVS LX.

De bonis quę liberis in potestate patris constitutis ex matrimonio vel alias acquirãtur, & eorum administratione.

Lucra nuptialia non quæruntur patri per filium, nisi quo ad usumfructum, sicut nec bona materna. hoc dicit. Sali.

Cùm venerand

CVm venerandæ.] CASVS. Dictũ est ĩ superiori ti. ꝙ filij quicquid acquirũt ex linea materna, acquirũt patri, quãtũ ad vsumfructũ. Lex ista hoc addit, ꝙ quicquid lucratͤ filius in potestate cõstitutus ab vxore sua, vel filia à marito, totũ acquiriritur patri quantum ad vsumfruc.

a ❡ Cũ venerandæ.] quę sunt. s̃. ti. j. l. j. & . ij. ecce ergo quomõ lex ista ampliat ius illud.

b ❡ Filijs.] supple maternis.

c ❡ Quocunque titulo.] restringe vt inter viuos vel cã mortis, non ex cã dotis vel donationis ante nuptias: vt. j̃. l. proxi. certè imo & ex cã dotis: vt. j̃. l. iij. in princi. & j̃ l. proxi. non à coniuge, sed à patre prouenerat dos & donatio, & ad eũ redierat. vnde plenè ad eum redit.

d ❡ Contulerit.] inter viuos, vel in vltima volũtate.

e ❡ Nullatenus.] nisi quo ad vsumfructũ: vt. j̃. l. proxi. in fin. ADDITIO. Per hanc. l. dicit Bar. hîc, ꝙ portio illa, quã lucratur filiusfa. ex dote, vel filiafa. ex donatione ꝓpter nuptias, ex forma statuti ciuitatis illud est aduẽtitium: & per consequens non venit fratribus conferendum: vt. s̃. ti. j. l. ij. & de colla. l. fi. ita etiam tenet idem Bart. in. l. si cùm dotem. §. transgrediamur. in fi. ff. soluto mat. videas eundem latius in. l. dotem ff. de castrẽsi peculio, vbi hoc pulchrè limitat.

COnstitutionis.] CASVS. Hæc lex superioris legis est expositio: qa qcqd fili' lucratͤ ab vxore sua vel vxor à marito, tũ patri acquiritur quãtũ ad vsumfru. s. hoc mõ intelligẽdũ est, nõ de dote & donatione propter nup. qa si gener me' moriatͤ, dos quã dedi pro filia mea pleno iure ad me reuertitur. & si vxor filij mei, q̃ est nurus mea decedat, donatio propter nuptias pleno iure ad me reuertitur. Accur.

f ❡ Sancimus.] id est cõfirmamus. Alij subaudiũt circa capitulũ, & facit mẽtionẽ de prima. l. huius tit.

g ❡ A marito.] vxor.

h ❡ Collata.] inter se.

i ❡ Retardetur.] vt & s̃. de do. ante nup. l. si constãte. circa prĩ. & in aut. vt lib. decę. §. si quis autem ibi nã si ea &c. colla. vi. Et sunt ar. vt & dos ad patrẽ redeat, etiã liberis existentibus: vt. ff. de iur. do. l. iure. in prin.

k ❡ Præmium.] s. semissem pro tertia parte bonorũ vt oportet.

k ❡ Præmium.] dimidiam vsusfructus. olim tertiam dominij: vt. j̃. eo. l. cùm oportet. §. cùm autem.

Impp. Theod. & Valentin. AA. ad senatum vrbis Romæ. LEX I.

CVm venerãdæ [a] leges vetuerint patribus iure potestatis acquiri quicquid eorum filijs [b] auus auia proauus proauia, à linea materna venientes quocunque [c] titulo cõtulissent: hoc quoque cõuenit obseruari, vt quicquid vel vxor marito non emancipato, vel maritus vxori in potestate positæ quocũq; titulo vel iure contulerit [d], siue transmiserit: hoc patri nullaten' [e] acquiratur: atque ideo in eius tantũ, cui delatũ est, iure durabit. D. iij. Id. Nouẽ. Rauẽnæ, Theodosio. xij. & Valẽtiniano. ij. AA. Cons.

❡ *Quãuis lucrum ex coniugio filio in potestate quæsitum patri non acquiratur nisi quo ad usumfructum, tamen dos uel donatio propter nuptias ipsi lucranti ab ipso patre data uel constituta, ad patrem redit. Sali.*

Idem AA. Hierio præfe. præ. LEX II.

COnstitutionis nouæ capitulũ. ¶ Clariore interpretatione sancimus [f], vt quæ per filios, nepotes, pronepotes, itemq́; filias, neptes, proneptes, quãuis in potestate sint, minimè acquiri patri decreuimus, à marito [g] vel ab vxore quocunq; titulo collata [h], siue vltima trãsmissa volũtate: nullus ad id quoq; pertinere existimet, qđ ab ipso parẽte datum vel dotis vel ante nuptias donatiõis causa pro vna ex memoratis personis præstitum fuerat, vt minimè ad eũ, si casus tulerit, reuertatur. ¶ Prospiciẽdum est enim ne hac iniecta formidine, parẽtũ circa liberos munificentia retardetur [i]: sed vt his potestatis iure ac parentes reuersis, cæterarum rerum, quæ ex substantia speciali coniugis ad superstitẽ deuenerãt, quãuis idem in sacris sit fructu tamen solo atque vsu parẽtibus deputato, dominium ei, qui à coniuge, vel quæ à marito meruerit, reseruetur: parẽte propter emancipationis beneficiũ, si voluerit, sicut in maternis rebus vel quę per eãdẽ lineã veniũt, præmiũ [k] habituro D. x. Calend. Mart. Felice & Tauro Cons.

❡ *Filijsfamiliàs in lucris nuptialibus liberos suos habent hæredes. hoc primò. Si dicti liberi posteà moriuntur, auus eorum paternus in dictis lucris retinet usumfructum: maternus uerò auus eorum in proprietate à se datorum succedit. hoc dicit. Bal.*

l ❡ Quod scitis.] i. statutis. s̃. e. l. j. & . ij. ibi, cæterarũ rerũ, quæ ex substãtia.

m ❡ Donationem] quam à suo marito lucrata est.

n ❡ Dotem acquiri.] intellige cùm pacti erant de lucrando, quocunque modo matrimonium solueretur.

o ❡ His.] ad quos talia lucra venerint.

Idem AA. Florẽtio præ. præ. LEX III.

QVod scitis [l] prioribus continetur, nec à filia, quæ in potestate est, donationẽ [m] ante nuptias patri, nec à filio dotẽ [n] acquiri, eo addito confirmamus, vt defunctis his [o] adhuc in potestate patris, si liberis extãtibus moriantur, ad liberos [p] eorũ eędem res iure hæreditatis, non ad patres iure peculij [q] trãsmittãtur, nec per nepotes auo, videlicet acquirẽdæ [r]. ¶ Sin autẽ [s] idẽ nepos, superstitibus tam patre [t] quàm auo paterno [v], diem suũ sine liberis obierit: eorũ dominium, quæ ad ipsum ex matre [x], vel ab eius linea [y] peruenerint, nõ ad auum, sed ad patrẽ [z] eius [a] perueniat, vsufructu videlicet in huiusmodi casibus auo (dũ supererit) reseruãdo [b]. Dat. vij. Id. Septemb. Constantinop. Theodosio A. xvij. & Festo Cons.

❡ *Lucra nuptialia uel alia quælibet filijs obuenta quæruntur quo ad usumfructum parentibus, qui habent in potestate lucrantes. & si dicti lucrantes posteà moriuntur, nihilominus perseuerat, sed proprietas primò defertur liberis lucrãtis, secũdò fratribus consanguineis & uterinis. tertiò uterinis tantùm, quartò ad parentes proximè defunctorum, quintò iure peculij reuertitur ad parentes, qui lucrãtem in potestate habuerunt: alienatione uidelicet interim interdicta habentibus usumfructum. h. d. Bal.*

Impp. Leo & Anthemius AA. Erythrio præfecto prætorio. LEX IIII.

QVæcunque res ad filium vel filiam, nepotes siue pronepotes vtriusque sexus in potestate constitutos, ex priore vel secundo aut tertio seu numerosiore cõiugio peruenerint, ex dote [c] vel quacunque donatione [d] seu hæreditate [e] vel legato vel fideicommisso: earum rerum vsq; in diem vitæ suæ pater vel auus, vel proauus vsumfructum habeant: easdem res quocunq; modo alienandi, vel pignoris seu hypothecæ iure obligandi facultate eis penitus interdicta [f]: dominio videlicet ea-

p ❡ Ad liberos.] pręferũtur eñ filij in succedẽdo: vt. s̃. cõia de suc. l. fi.

q ❡ Peculij.] qđ est alibi s. cùm filios nõ habet: vt ff. de castren. pecu. l. ij.

r ❡ Acquirẽdæ sunt.] s. quãtũ ad ꝓprietatẽ. vsusfructus nãq; ꝑseuerat.

s ❡ Sin autẽ.] ꝑsequitͤ in filia lucrante tantùm, cũ suprà dixerat de filio. ADDITIO. Hîc §. secũdũ vnã lect. quã videtͤ ponere gl. in verbo, tã patre. hoc dicit secũdũ Bar. hîc, nepote decedẽte in bonis quęsitis à matre vel linea materna, au' maternus præfertͤ paterno. Per hũc tex. dicit idẽ Bar. in auth. itaq;. s̃. cõia de suc cess. ꝙ qñ veniũt ad successionẽ parẽtes, parẽtes ex parte matris præferũtur in bonis quæsitis ex materna linea: & parẽtes ex parte patris ꝓferuntur in bonis quæsitis ex latere patris: ꝓ quo reputat hũc tex. singularẽ. Itẽ adde ꝙ idẽ Bart. in. l. post dotẽ. in fi. ff. sol. mat. dicit hîc esse casum singularẽ, qui nõ est alibi: ꝙ qñ pater dedit dotẽ filiæ, & eã stipulatus est pro filia, ꝙ mortua filia sine liberis patre & matre, & fratrib' superstitibus, pater solus succedet in dotẽ. quod sequitur Roma. cons fi. xl.

t ❡ Tã patre.] lucrãtis non suo nepotis. Accur.

v ❡ Auo paterno.] lucrantis, qui est proauus morientis.

x ❡ Ex matre.] lucrata ex pacto: licet præmortua: nã sic fuerat pactũ.

y ❡ Linea.] lucrante.

z ❡ Ad patrem.] qui proximior est in gradu: vt in aut. de hære. ab intesta. §. ij. colla. ix.

a ❡ Eius.] lucrãtis, qui est auus morientis.

b ❡ Reseruando.] non ergo perit vsusfructus patri, vel auo præmortuo proprietario: licet hoc dixerit P. vt & diximus. s̃. titu. j. l. ij.

QVæcunq;.] CASVS. Pr̃ habet vsumfr. in ijs, q̃ fili' lucratus est vel filia: sed potestatẽ alienãdi nõ habet: proprietas pertinet ad illos, q nascũtur ex filijs vel filiab'. & si nõ ex illa vxore susceptos, à qua aliquo titulo, hæc bona ad maritum peruenerũt: & sic indistinctè admittuntͤ. sed si filij nõ extãt, ꝑtinet ad fratres: si fratres nõ extãt, ꝑtinet ꝓprietas ad patrẽ vel ad auum.

Diuisio.

QVod scitis] Ista lex est aliquantulũ difficilis & vtilis, & habet duas partes principales. Secunda ibi, Sin autẽ. Bal. CASVS. Quod dicit' in. l. superiori habet locũ filijs non extantibus. Alioquin si filius tuus vel filia habeant ex se liberos, prius transmittunt ad filios quàm ad patrẽ vel ad auũ, & prius ad patrem quàm ad auum.

c ❡ Ex dote.] hoc ex pacto.

d ❡ Donatione.] hoc ex contractu.

e ❡ Hæreditate.] hoc ex vltimo iudicio.

f ❡ Interdicta.] nisi pro vtilitate filij: vt. j̃. ea. l. fi. & ad hoc. s̃ de secun. nup. l. si quis prioris. §. fi.

a ¶Apud filios.] s. lucrantes.
b ¶Et nepotes.] succedentes patribus suis, qui lucrati fuerant occasione maritali.
c ¶Ex eodem matrimonio.] ex quo lucrum ad filios peruenit.
d ¶Non sint.] Isti nepotes vel pronepotes. ad filios enim lucranter referri nō pōt. moltò magis ergo pertinent, si procreati essent ex eodē. & in eo casu qñ sunt vni⁹ matrimonij 10 vel nō, si vnus eorū decederet primò suis liberis Secundò fratribus vtrinque cōiūctis, & sic eiusdē matrimonij. Tertiò fratribus alterius matrimonij. Vltimò defertur hæreditas auo: vt subijcit. & sic frater auo defuncti præfertur per hęc iura: vt s. cōmunia 20 de successio. l. fi. & de le. hæredi. de emancipatis. quod hodie corrigit per authē. defuncto. s. ad Tertullia. & authen. cessante. s. de leg. hære. Itē videtur ꝑ etiā iure authenti. hic parens posset lucrari quā tū lucrari posset ex pacto non existentiū liberorū: 30 vt. s. de secū. nup. authen. sed & si quis. Sed certè ibi loquitur cū pares, qui lucratus est dotē vel donatione propter nuptias, trā sit ad secūda vota. tūc eū fili⁹ eius adipiscetur illud lucrū: qui filius si moriat sine sobole, redit ad patrē lucrū illud pro pacto 40 nō existentiū liberorū. at lex ista loquitur cū fili⁹ ipse vel filia lucratus est aliquid ex matrimonio suo: sibi quo ad proprietatem: patri quo ad vsumfr.
e ¶Ex eodem matrimonio.] ex quo lucrū peruenit ad filios.
f ¶Fratres.] prædictis 50 vtrinq; coniunctos.
g ¶Ex ijsdem.] ex eodē matrimonio natis.
h ¶Ex alio.] sed nūqd adeos primò qsunt ex eadē matræ, si lucra ista venerint à matre, vel ab ascēdentibus per matrē? Imò videt hic parificare vterinos & consanguineos, nō 60 distincto vnde bona veniūt: & sic est pro P. ad id, quod not. s. cōia de suc. in authen. itaq;.
i ¶Percipere.] iure peculij olim, hodie iure hæreditas: vt in authē. de hære. ab intest. §. ij. col. ix.
k ¶Excludatur.] vt et ī. de an. excep. l. j. §. fi. &. s. 70 de bonis ma. authē. nisi.
l ¶NOn sine.] Mulier à sponso lucrata erat donationem vel hæreditatē patre viuo: posteà frater eū ea patri succedēs petit hoc cōicari, quasi insolidū patri quæsitū, mulier dicit se sic habere præcipuum vt haberet si à vi 80 ro habuisset. habuerat enim à sponso.

Casum ponit.

m ¶Nomen illi soli.] scilicet niteretur imponere, quod est. Ī.
n ¶Constitutionis.] quam habes. s. eo. l. j.
o ¶Acquiri.] subaudi quo ad proprietatem, sed non quo ad vsumfructum.

rum apud filios [a] & nepotes [b] siue pronepotes vtriusq; sexus permanente, etiam si ex eodem matrimonio [c] procreati non sint [d], ex quo eædem res ad parentes eorum, qui quæue in potestate sunt, fuerint deuolutæ: eo videlicet obseruando, vt morientiū fratrum sororumúe portiones, quiquæve ex eodem matrimonio [e] progeniti vel progenitæ sunt, primò quidē ad liberos eorū (vt dictū est) si tamen fuerint, deinde his non extantibus, ad superstites tantūmodò fratres [f] vel sorores eorum perueniant, aut ad superstitē, si ex iisdē [g] fratribus aut sororibus vnus vnaúe remanserit. Omnibus autē qui ex eodem coniugio fuerint procreati, defunctis: tunc demū adeos qui ex alio [h] sunt matrimonio æditi, easdē res pro virili parte peruenire statuimus: nulla autem ex memoratis personis existente, parentes eorū eas percipere [i]. ¶Parentibus verò, quorum sub potestate sunt, vsumfructum dūtaxat habituris, memoratas res iure potestatis alienandi vel obligandi licentiam denegamus: non prohibē dis iisdē liberis quandocūq; sui iuris fuerint, nulla tēporali præscriptione obsistente, easdem res omnibus modis vendicare: nisi fortè postquàm à potestate parentū eos contigerit liberari, tantū tēporis effluxerit, vt ex continua & incōcussa tenentis possessione eorū intentio excludatur [k]. Dat. v. Calē. Mart. Martiano & Zenone Cōs.

¶Sicut quæsita à marito uxor non acquirit patri nisi quo ad usumfructum, sic nec quæsita à sponso. Sali.

Idē AA. Nepotiano Mag. militum Dalmatiæ.

LEX V.

NOn sine [l] ratione de negotio, quod inter matremfamiliās, cuius vestra suggestio meminit, & germanū eius vertitur, magnitudo tua diuersis legibus ex vtraque parte prolatis, nostrā credidit cōnsulendam esse clementiā cùm mulier diuersis iuri lectionibus eundē intelligi maritum & spōsum niteretur probare, germanus autem mariti nomen [m] illi soli qui nuptias contraxisset ex recitatione cōstitutionis [n] diuorū retro principū Theodosij & Valentiniani (qua cauetur, quicquid maritus vel vxor in potestate cōstituti, inuicem sibi reliquerint, nō patri acquiri [o], sed ad eorū ius pertinere) imponi. ¶Quāuis ergo significatione nominis maritus vel vxor post cœptū matrimoniū intelligatur, ex quo videlicet indubia est dubietas: attamē quia consequens est ambiguas, atq; legum diuersis interpretationibus titubantes causas benignè atq; naturalis iuris moderamine tēperare: non piger nos in præsenti quoq; negotio, de quo sublimitas tua suggessit, æquitati conuenientem Iuliani tātæ existimatiōis viri atq; disertissimi iuris periti opinionē sequi: qui quidē de dotali prædio tractatu proposito, idem ius tam de vxore, quàm de sponsa obseruari arbitratus [p] est, licet lex Iulia de vxore tantùm loquatur. Qua ratione tam sponsalitiam donationem, quàm hæreditatem, quā memoratus sponsus suam sponsam lucrari voluit, non acquiri patri, sed ad eam peruenire, benignius esse perspicimus. Dat. Calen. Iun. Leone A. v. Con.

¶Hodie bona undecunque quæsita (dummodo non ex patris substantia) filiusfamilias nō quærit patri nisi quo ad usumfructum: exceptis castrensibus, uel quasi, quæ pleno iure remanent filijs, & exceptis alijs tribus casibus in authē. hic positis. hoc dicit usque ad. § non autem hypothecam. Sali.

Imperator Iustinianus A. Demostheni præfec. præto.

LEX VI.

CVm oportet [q] similem prouidētiā tam patribus quàm liberis deferri, inuenimus autem in veteris [r] iuris obseruatiōe multas esse res, quæ extrinsecus ad filiosfamiliās veniunt, & minimè patribus acquiruntur: quemadmodum [s] in maternis bonis, vel quæ ex maritali lucro ad eos perueniūt, ita & in ijs q ex alijs causis filijsfamiliās acquiruntur, certam introducimus definitionem. Si quis itaque filiusfamiliās vel patris sui, vel aui, vel proaui in potestate constitutus aliquid sibi acquisierit, non ex eius substantia [t], cuius in potestate con-

p ¶Arbitratus.] vt ff. de fun. do. l. iiij. & ad hoc, infrà ad legem Iul. de adul te. propter.

CVm oportet.] ¶Casus istius l. vsq; ad finē talis est. Suprà dictū est de ijs, quæ acquiruntur filijs ex linea materna, vel ex matrimonio. Hic vult dicere de ijs, quæ acquirūtur filijs ex suis fortunis: puta quia mercator erat pater. habebis in eis vsumfructū apud filium ꝓprietate manēte, nec poteris proprietatē in alios 10 filios tuos, si quos habeas vel extraneos transferre: in pecul. castrensi vel quasi nihil habebis. Excipitur, qñ quis aliqd reliquit filio tuo hac conditione, ne tibi vsusfr. acquireretur. Et quādo pater mortuo vno ex filijs in portionē defuncti suc 20 cedit vnà cum fratribus defuncti ex parēte coniunctis, non habeat pater vsumfruct. in portiōe fratrum. & hoc est quod dicit, attamen filius tuus à te ratione administrationis tuæ exigere non debet. nec habet bona tua propter hoc obligata: qa 30 malè gubernes res filij tui, vel malè vtaris. Poteris enim vti frui pro voluntate tua, & de vsuris poteris res comparare. & in alium quęcunq; trāsferre. Sed si vsumfructū in rebus prædictis pater petere voluerit, alij hęredes petere non poterūt: quia 40 tu petere non decreuisti: quia bene potuisti ei remittere ius petendi ad alios filios tuos.

¶CVM AVTEM. Pater qñ filiū dimittebat à patria potestate, retinebat tertiā partē omnium bonorum etiam quo ad proprietatem: hodie ita 50 non est, sed habebit medietatem vsusfructus. & hanc habebit, sine dicat quādo filium emācipat, nisi pater expresse renūciet. Et est no. ꝗ filius habet oīa bona patris obligata ad hoc vt si pater aliqd de suo alienet, possit plenam habere secu- 60 ritatem.

q ¶Cum oportet.] quod dicit Cōstantinus in reb⁹ maternis, & Arcadius in omnibus ex linea materna veniētibus: vt. s. ti. j. l. j. & ij. Itē quod dicit Theodosius & Leo in dote & donatione nuptiali, & in cęteris donationib⁹, 70 legatis quoq; & fideic. inter cōiuges relictis: vt s. eo. l. ij. & iij. & l. quæcūque. idē dicit hic Iustinianus in omnibus cæteris aduētitijs. & dic oportet i. decet. & sic accipitur. ff. de iusti. & iur. l. j. in prin.
r ¶In veteris.] non veustissimi: quia vetustissimo omnia quęrebāt: vt 80 instit. per quas perso. acquiri. in princip. sed de iure, quod erat ante se, Iustinianus dicit.

δ impone re.

¶Ea quę à patre pro fecta, filio, ut extra neo acqui rūtur, nisi donatione facta fuo re matri monij, cen sentur esse peculij ad uentitij nō profectitij gl. in auth. unde si pa rens, suprà de inoffic. sta. Et ideo in illis fi lius sa. ha bet hære dem. guid. pa. quęst. cxlvij. Oportet ꝑ decet all. qñ accipit. Filio data patris cor templatio ne, videtur ex patris substantia proceßisse.

s ¶Quemadmodū.] exemplificatiuè.
t ¶Ex eius substantia.] ex substātia patris esse videt, si aliquid contemplatione patris datū est filio: vt ar. ff. de acqui. hære. l. aditio. & de vulg. substi. sed si plures

ſtitutus ſit, ſed ab alijs quibuſcunque cauſis quæ ex liberalitate fortunæ vel laboribus ſuis ad eũ perueniant: eas ſuis parẽtibus non in plenum, ſicut anteà fuerat ſancitũ ſed vſque ad vſumfructum ſolum acquiret: & eorũ vſusfructus quidem apud patrem vel auũ, vel proauum, quorum in ſacris [a] ſit conſtitutus, permaneat: dominium autem filijsfamiliâs inhæreat, ad exẽplum tam maternarum, quàm ex nuptialibus cauſis filijsfamiliâs acquiſitarum rerum. Sic etenim & parẽti nihil derogabitur vſumfructum rerũ poſsidẽti: & filij nõ lugebunt quæ ex ſuis laboribus ſibi poſſeſſa ſunt, ad alios transferẽda aſpicientes, vel ad extraneos, vel ad fratres ſuos quod etiam grauiꝰ [b] multis eſſe videtur: exceptis caſtrenſibus peculijs [c], quorum nec vſumfructum patrem, vel auũ vel proauum habere veteres leges concedunt. in his enim nihil innouamus, ſed vetera iura intacta ſeruamus: eodem obſeruando etiã in ijs peculijs quæ quaſi canſtrenſia peculia ad inſtar caſtrẽſis peculij acceſſerunt [d].

In authen. vt li. ma. et auię. in prĩcip. colla. viij. conſti. fi.

Contra uoluntatem teſtatoris uel contrahentis patri non acquiritur vſusfructus. h. d. Bal.

EXcipitur quod eis datᷣ vel relinquitur ab aliquo parentum cõditione hac adiecta, ne ad patrẽ perueniat [e] vſusfructus.

In authen. de hære. ab inteſ. ve. § ſi verò cùm. colla. ix. conſti. j.

Quando pater habet conſortium proprietatis, nõ habet uſumfructum in filij portione. h. d. Bald.

ITem hæreditas [f] fratris ſororisúe, ad quam vnà cum patre admittitur [g], & forſan [h] ſi aliunde quærat lege prædicta.

In authen. vt nulli iud. § quia verò. colla. ix. conſti. ix.

Hic habes caſus in quibus patri non quæritur uſusfructus. h. d. Bal.

IDem eſt in ijs, quæ ex lege [i] deferuntur liberis, parentibus præſumentibus ſoluere matrimoniũ ſine cauſis lege definitis.

FINIT AVTHENTI.

Sequitur textus .l. Codicis.

Sub hac tamen definitione hunc legis articulum inducimus, vt in ſucceſsione quidem earum rerum quæ extrinſecus filijsfamiliâs acquiruntur, iura eadem obſeruentᷣ, quę in maternis & nuptialibus rebus ſtatuta ſunt [k].

Pro rebus filij, quas pater adminiſtrat ratione ſui vſusfructus, filius hypothecam non habet in rebus paternis, nec rationem adminiſtrationis à patre poteſt exigere, nc patrẽ impedire de acquiſitis ex prædictis rebus quomodo uoluerit diſponere, & ſi pater remiſerit uſumfructum filio. cæteri filij ab eo non poſſunt petere etiã patre mortuo. h. d. uſque. § cum autem. Sali.

Non autẽ hypothecam [l] filijsfamiliâs aduerſus res patris viuentis adhuc ſeu iam mortui ſperare audeant, nec ratiocinia ei ſuper adminiſtratione inferre: ſed tantũmodo alienatione vel hypotheca ſuo nomine patribus denegata, rerum habeat parens pleniſsimã poteſtatem vti fruiq́; ijs rebus quæ ꝑ filiosfamiliâs ſecundũ prędictum modum acquiruntur, & gubernatio earum ſit penitus impunita: & nullo modo audeat filiusfamiliâs vel filia, vel deinceps perſona, vetare eum, in cuius poteſtate ſunt, eaſdem res tenere, aut quomodo voluerit gubernare: vel ſi hoc fecerint, patria poteſtas [m]

---

l. ſed ſi plures. § in arrogato. Item ſi pater dedit ei fundum, vt inde ſe aleret, et inde poſteà quæſiuit fructus: dicuntur ex re patris: vt. ff ad Trebel. l. baliſta. & de vſu. in fideicommiſsi. § nonnunquàm. Sed quid ſi pecuniam dedit pater filio, ipſe autem filius inde vſuras acquiſiuit? Videtur idem. nam dicitur inſtitu. per quas perſonas nob. acquir. § j. ex re patris vel eius rei occaſione. & pro hoc eſt dicta lex, ſed ſi plures. § in arrogato. licet ſit arg. contra. ff. de verbo. ſignific. l. vſura pecuniæ, et 10 ar. ff. de do. inter virũ & vxo. l. fi. Itẽ ꝙ ſic largè accipiatᷣ ex re patris, habes. ff. de iure do. l. v. vſque ad § ſi pater. Itẽ quid ſi dubitetᷣ vnde acquiſierit? Rñ. lo. hoc ꝑſumi ex qualitate perſonarũ. Quid enĩ ſi filiꝰ nihil ſcit operari, & negligens ſit, & pater diues 20 ſit? Præſumã ex re patris tũc eſſe. Et econtra ſi ſtudioſus filius, & pauper ſit pater: ꝑſumã ex aduẽtitia cã quæſitũ. ar. ſ. arbi. tut. l. ſi defunctus. ſed in vxore ꝑſumitᷣ ſemꝑ ex bonis viri habere: vt. ſ. de dona. inter virũ & vxo. l. ẽt. & . ff. de doñ. inter vi. & vxo. l. 30 quintus. Vel dic refert ꝗs petit, an frater vt cõmunicet: an ipſe qui quęſiuit petit vt ꝑtiũ habeat: & ſic qui agit, probet: vt. ff. de proba. l. ei qui.

a Sacris.] Scilicet vinculis.

b Grauius.] No. vt hìc & ĩ. ea. l. § fin autẽ res. in 40 fi. & ff. de lega. ij. l. cũ pater. § euictis.

c Exceptis caſtrenſibus peculijs.] Hìc no. ꝙ quoddã peculiũ eſt profectitiũ, ſcilicet quod acq̃rit filiusfamiliàs de rebus paternis: de quo modò dixi ꝙ patri ex toto quæritur. Eſt & caſtrẽſe, quod in 50 caſtris quæritur: vt. ff. de caſtrenſi pecu. l. ſi caſtrenſe. & l. ſi fortè. Eſt & quaſi caſtrenſe, quod in ciuitate quæritᷣ ex publica cã, vt ſalaria ex publico: vt. ſ. de inoffi. l. teſtamẽ. l. fi. & de his ſubijcit hìc. Eſt & aduentitium, de quo modò dixi.

60 d Acceſſerũt.] caſtrenſia ergo & quaſi nõ quærunt patribus etiam quo ad vſumfructũ. Sunt & alij caſus, in quibus ſimiliter pater non habet vſumfructũ. & ſic lege hic autᷣ. excipitur &c. quæ eſt in autᷣ. vt li. ma. & auiæ. in prin. colla. viiij.

70 e EXcipitur.] Perueniat. ſ. vſusfructus: vt in cor. & datᷣ curator huiuſmodi rei, cũ pater non habens vſumfructũ non ſit legitimus adminſtrator: vt in eodem cor. eſt. & ad hoc vt huiuſmodi lex poſsit apponi in authen. de alię. & emphy. § ſancimus colũ. ix. & ĩ. proxi autᷣ. item hæreditas. in fine. quam hìc lege poſt iſtam Et eſt illa ſumpta de hæredib. ab inteſta. § ſi verò cum. colla. ix.

f ITem hæreditas.] Quia non habet pater ſcilicet vſumfructum in parte filij. & hoc ſi filius coniunctus erat defuncto ex vtroquo parente: ut 80 in corpore continetur. Vel dic hæreditas &c. ſcilicet defertur filio pleno iure.

g Admittitur.] acquiretur ita filio, vt non habeat vſumfructum

h Forſan.] hic verſus malè hìc ponitur. dic ergo ꝙ debet eſſe in fine ſuperiori authen. nã ex illo cor. ſ. vt lice. ma. & auiæ. circa princi. ibi, hoc itaq; non ſolũ &c. ac ſi dicatur, ſicut mater vel auia dare poteſt hac. l. vt vſusfructus non acquiratur patri, ſic extraneus. Sed fortè Ir. qui ſic poſuit, intellexit ꝙ ſi extraneus inſtituit me & filiũ meũ, ꝙ in ſua portione non habeã vſumfructum, ſicut ſi ſucceſsiſſem cum eo alteri filio: & ſicut cũ filius meus emancipatus inſtituitur à matre, vel ab aliquo aſcendente per matrem: vt. ſ. de bonis ma. l. iij. Excipitur etiam alius caſus, qui eſt in authen. idẽ eſt. quã hìc lege, quæ eſt in cor. vt nul. iudi. § quia verò. colla. ix. Accur.

i IDem eſt.] Ex lege ſcilicet iſta: vt in cor. & etiã antiqua, vt & . ſ. de diuor. l. conſenſu. § penul- 10 ti. mittuntur enim diſſoluẽtes matrimoniũ in monaſteriũ cũ tertia parte rerũ: & duæ filijs ſeruantur in quibus pater vſumfructũ nõ habet. An autẽ in cæteris rebus aduẽtitijs taliũ filiorũ pater retineat vſumfructũ? Puto ꝙ ſic. nã non mittitur in mona 20 ſteriũ vt fiat monachus, ſed quaſi pœnitentiã acturus. Item ſi pater fructuarius monachatur, an extinguitur vſusfructus, quẽ habet? Videtur ꝙ ſic, cũ pro mortuꝰ habeatur: vt. ſ. de epiſco. & cleri. l. deo nobis. § j. Sed certè non quo ad comedẽdũ eſt mortuus: et 30 ideo non finitur. Sic ergo nota caſus, in quibus non quæritur patri vſusfructꝰ ſcilicet in caſtrẽſi, item in quaſi caſtrenſi: vt in. l. cũ oportet. § exceptis. Itẽ in tribus caſibus, quos habes in tribus authentic. & ſic ſunt quinque. Et eſt ſextꝰ ſi pater remittat: vt in hac 40 l. § ſin autẽ. Itẽ ſeptimus qñ adit aliquã hæreditatẽ patre nolente: vt. ĩ. eo. l. fin. § ſi autem patre. Eſt & octauus, qñ filio legatur ſeruus vt eũ manumittat: vt infrà codẽ. l. fin. § fina. Itẽ nouus, ſcilicet ſi vſusfructus legatur filio. Nã ſeruitus ſeruitutis eſſe non 50 põt: vt. ff. de vſufruct. le. l. prima. Item decimus ſi donauit Imperator filiofamiliàs: vt infrà eod. l. cũ multa. Vel fortè hoc caſu pater habeat cõmoditatẽ fructuum.

k Statuta ſunt.] ſ. eo. l. quęcunque. & ſic corrigitᷣ hæc ſicut illa per au 60 then. defuncto. & per authen. ceſſante.

l Non autem hypothecam.] No. duo dicit primũ adminſtrationis rationẽ non reddẽdam. ſic & . ſ. de epi. & cle. orphanotrophos. & ĩ. eo. l. fi. § hoc proculdubio. Sed arg. contra. ĩ eo. l. fi. § ſin autẽ æs 70 alienũ. Aliud ꝙ bona patris filio non ſint obligata pro mala adminiſtratione: cui ſecundo dicto eſt contra infrà ea. l. § finali. Soluti. hæc corrigitur. Vel hìc loquitur de expreſſa: ibi de tacita, vel ibi in rebus materni generis, & in rebus nuptialibus: hìc in alij. Vel verius non habet filius hypothecam: quia malè ſit vſus pater, vel malè gubernaret: vt hìc dicit: ſed vt rem alienatam à patre vel eius conſequatur pretium: vt ibi, & infrà eodem. l. finali. § non habente licentiam.

80 m Patria poteſtas.] vt eũ ſcilicet corrigat verberando: vt. ĩ. de patria poteſta. l. iiij. & . ff. de furt. l. ſerui & filij Erubeſcit enim lex filios fieri caſtigatores parentum: vt hìc, & in authentica. de nupti. § ſi verò expectet. collatio. iiij. ibi, & circa talium &c. & ſuprà titul. primo. l. finali. in fine. Sed argumentum contra. ff. de condic. cau. da. l. iij. § ij. Item fallit in caſu quod hìc dicit, vbi pater pleniſsimam poteſtatem non habet: vt infrà de ſen. paſ. l. fi. ADDITIO. Tu dicas cũ Bar. hìc vbicunque pater diſsipat bona filij: ſi quidẽ filio

---

Bona quæ habet filiuſfa. vnde pręſumantur quæſita.

Vſusfructꝰ an perdatur per monaſterij ingreſſum.

Vſusfructꝰ aduẽtitiorũ filij in multis caſibus patri non quæritur.

In his aduentitijs, quorũ uſuſfructus patri non acquiritur, ſi liuſſa. habet liberã adminiſtrationẽ, & diſpoſitionẽ inter uiuos. c. fin. iij. fin. de iudic. iij. vj. & in aut. ut liceat. mat. & auię. in princip. collat. viij. Nõ tamẽ de illis põt teſtari. doct. in. l. qui in poteſtate. ff. de teſta. & in l. pe. C. qui teſt. facer. poſ.

Patris bona nõ ſunt filio obligata pro mala adminiſtratione.

Filij parentes caſtigare non debent.

in eos exercenda est:sed habeat pater vel aliæ personæ, quæ superi⁹ enumeratæ sunt,plenissimam potestatem vti frui,gubernareq; res prædicto modo acquisitas.¶ Et si quid ex vsu earum pater auus, vel proauus collegerit : habeat licentiam,quemadmodũ cupit,hoc disponere,& in alios hæredes transmittere: vel si ex earum rerum fructib⁹ res mobiles,vel immobiles [a] vel se mouẽtes comparauerit: eas etiam,quomodo voluerit,habeat, & transmittat,& in alios transferat,siue extraneos,siue liberos suos,seu quãlibet personam . ¶ Sin autem res sibi memorato [b] modo acquisitas parens noluerit retinere,sed apud filium aut filiam , vel deinceps personas reliquerit:nullam post obitum eius licẽtiam habeant hæredes alij patris vel aui, vel proaui eundem vsumfructum vel qđ ex hoc ad filiosfamiliàs ꝑuenit(vt pote patri debitum) sibi vendicare:sed quasi diuturna donatiõe in filiũ celebrãda:qui vsum fructũ detinuit,quem patrem habere oportuerat.ita causa inteligatur,vt eũdem vsumfructum post obitum patris ipse lucretur [c] :parente ius exactionis quasi sibi debitæ à filio qui vsumfructũ cõsensu eius possidebat, suæ posteritati vel successioni minimè transmittente:quatenus in omni pace inter se successio eius permaneat, nec altercationis cuiusdam (maximè inter fratres)oriatur occasio.

¶ *Pater habet solũ hodie dimidiam usufruct⁹ in præmium emãcipatiõis,etiam si nihil in emãcipatione dictum fuerit.h.d.usque ad.§.sed cùm tacitas.h.d.Sali.*

¶ Cùm autem Constantiniana [d] lege cautũ erat , si filijfamiliâs ab ijs,qui eos in potestate habent, nexu paterno per emancipationẽ liberentur, debere patrem tertiam partem bonorum quæ acquiri nõ solent [e] ,quasi remuneratiõis gratia à filio accipere vel retinere , & exhac causa iterum pars nõ minima substantiæ liberorum adimebatur:sancimus huiusmodi casu interueniente,& emancipatione liberis imposita,non tertiam partẽ dominij rerum minimè acquisitarum,sed dimidiam vsusfructus apud maiores [f] qui emãcipationẽ donãt,residere : exceptis &in hoc casu castrẽsib⁹ & quasi castrẽsib⁹ tñmodo peculijs, quibus nihil ex hac causa diminuit.Sic eñ nec liberis cuiuscunque sexus aliquid dominij auferetur,& patribus amplioris [g] patrimonij vsusfructus assignabitur.Hoc obtinente, & si in emancipatione sibi parẽtes hoc minimè seruauerint.sed nisi [h] specialiter vel in emancipatione huic præmio renunciauerint,vel donatiõe facta sese & ab huiusmodi beneficio alienauerint, & in liberos hoc trãstulerint:manere apud eos etiam tacentes ius & beneficium vsusfructus retinendi:vt post obitum eorũ vsusfructus in omnib⁹ memoratis causis ad eos [i] perueniat ,quorum dominium est,scilicet secundũ quod iam diximus [k] : in successionibus eorum omnib⁹ seruandis quę de maternis & nuptialibus bonis consultissimis legibus [l] definita sunt.

¶ *Tacita hypotheca in rebus patris filio cõcessa competit à tempore inchoatæ administrationis,non à tempore malæ gestionis.h.d. usque ad fin.Sali.*

¶ Sed cùm tacitas hypothecas [*] tam veteres leges in quibusdã certis casibus introduxerunt [m] , quã nos [n] in maternis cæterisq; donationibus,quas seruare necesse est, & dubitabatur [o] ex quo tempore hypothecas cõpetere oportet vtrũne ab initio,an eo tẽpore , ex quo malè aliquid gestum est:compendiosa narratiõe interpretamur initium [p] gerendæ vel deferendæ [q] administratiõis,vel obseruatiõis [r] esse spectãdũ,& non tẽpus ex quo malè aliquid gestũ fuerit.Recitata in nouo consistorio palatij DN.Iustiniani.Dat.iij.Calen.Nouembr.Decio V.C.Cons.

¶ *Donata à principe uel ab Augusta nõ quærũtur patri etiam quo ad usumfructum,sicut nec castrensia.Hoc dicit.Sali.post Bal.*

Idẽ A.Iuliano præ.præ. LEX VII.

CVm multa priuilegia imperialibus donationibus iam præstita sunt [s] ,dignũ incrementum & his conferre nostra dignata est clemẽtia.Si quis [†] igitur à serenissimo principe vel à pijssima Augusta,siue masculus siue fœmina donationes sit consecutus vel consecuta,siue mobilium,siue immobilium,siue se mouentiũ rerum filiusfamiliâs tamen constitutus vel constituta:habeat huiusmodi res omni acquisitione absolutas,& nemini eas acquirat,neque earum vsumfructũ pater vel auus vel proauus sibi vendicet:sed ad similitudinem castrensis peculij omnem facultatem in eas filij vel filiæfamiliâs habeant.Vt enim imperialis fortuna oẽs supereminet alias [t] ,ita oportet principales liberalitates culmẽ habere ꝑcipuũ.Dat.proposit.xij. Calẽ. April.Cõstãtino.Lampadio & Oreste VV.CC.Con.

¶ *Filio in potestate maiore annis uigintiquinque hæreditatẽ recusante adire uel quærere :id quod quæsitũ quæreretur patri quo ad usumfructum,pater solus potest sibi quærere:& ei & in eũ dabuntur actiones,non in filiũ:simili similiter contra:cogitur tamen pater filio in iudicio agenti cõsentire.h.d.usq; ad §.[illegible] autem in secunda.Salice.*

Idem A Ioanni præfec.præto. LEX VIII.

CVm non solùm de maternis rebus,quæ filijsfamiliâs deferuntur,sed etiam dę alijs oĩbus,q̃ acquisi

in prima.

ad ipsa bona põt dari regressus:quia vendit res immobiles,quæ non consumuntur: tũc filius nõ põt reprehendere patrẽ.ita loquitur hîc.si verò dissipat res mobiles:quæ non possunt apparere,& pater soluendo nõ esset:& esset homo malæ vitæ:tũc põt ei administratio interdici:vt d.l.fi.j.de sentẽ. passis. facit.l.imperator.ff.ad Trebel.Accur.

a ¶ Mobiles vel immobiles.] Sed an extinguatur vsusfructus patris rei mutatiõe,si pater ædificat domum in solo filij?R̃n.nõ, cũ adhuc duret aduentitiũ:& sic vsusfruct⁹ durat sec⁹ in alio vsufructuario vt.ff.de vsufru.l. quoties. §.fina.

b ¶ Memorato.] quo ad vsumfructum.

c ¶ Lucretur.] nõ explicat an teneat remissio vel diuturna donatio viuẽte patre.sed morte eius dicit eã confirmari.

d ¶ Cum autem Constantiniana.] quã non habemus.

e ¶ Non solent.] Sed quæ sunt quæ non quærũtur patri tẽpore Constantini?R̃n.à matre delata:vt s.tit.j.l.j.& idem quod hîc habes insti.ꝑ quas ꝑso.no.ac.§ hoc quoque.

f ¶ Maiores.] i.parentes.

g ¶ Amplioris.] q̃a dimidiã vsusfruct⁹ habebit in omnibus aduẽtitijs, nõ solũ in maternis.

h ¶ Sed nisi &c.] vt & j.de emãci.li.l.fi.sed ĩ eo q̃ manumittit seruũ, cõtrariũ seruatur:quia videtur donare peculiũ nisi expſſe retineat:vt.j.de peculio eius qui lib.me.l.j.

Seruum manumitẽs peculium donare videtur.

i ¶ Ad eos.] s.filios emãcipatos.

k ¶ Diximus.] s.de bo.ma.l.j.ij.&.iij.

l ¶ Legibus.] s.eo.l .iij. &.iiij.Accur.

m ¶ Introduxerunt.] vt per totũ tit.C.&.ff.in q.cau.pig.ta.contta.

n ¶ Quod nos.] vt & j.qui po.in pig.ha.l.fi.&.s. de secũ.nup.l.si quis prioris.§.fi.habes ergo pro cõstanti res patris filio obligari.& sic est cõtra.s. ea.l. §.non autẽ.Sol.vt ibi.

o ¶ Dubitabatur.] In nostro casu:quo eodẽ mõ cõstat cõtractã hypothecã.

p ¶ Initium.] sic ergo pignorũ obligatio præcedit personalẽ,sicut fideiussor:vt instit.de fideius.§.j. & ad hoc.ff.q po.in pi.l .j.

q ¶ Deferendæ] id est tp̃e quo fili⁹ q̃siuit: nã tũc potest gerere vel non gerere.

r ¶ Obseruationis.] pro eodẽ:ideo quia per gestionẽ bona seruantur.

CVm multa.] CASVS. Princeps vel augusta in filium fa.titulo donationis vel legati,vel fideic.aliquid trãstulit:an in eo patri acquiratur vsusfructus proprietate apud filiũ remanente,quæritur?Dicit̃ ꝙ non sed ad similitudinẽ castrẽsiũ plenã proprietatẽ cõsequit̃ filius.vt enim &c.

s ¶ Præstita sunt.] vt s.de don . inter vi.& vxo. l.pe.& j.de do.l.sancimus §.j.& sic de similibus ad similia procedit.

t ¶ Alias.] s.fortunas.Ac.

CVm non solũ.] CASVS. In princip.ponit hãc regam.s.ꝙ in superioribus.ll.dictũ est recitando scilicet ꝙ pater habeat vsum fru.in rebus maternis filiofa. quæsitis: nec solũ in his,sed in alijs rebus?Vnde circa materiã istã plures oriebant̃ altercationes.Dic ergo sic filio tuo erat delegata hæreditas.aut est plenę ætatis,puta.xxv.ann.aut vltra.vij. ann.tamen citra.xxv . aut erit.vij.ann.Primo casu dicit:te iubẽte vult adire hęreditatem,aut nõ.si nõ,tu verò volueris , poteris,& ad te spectabit commodũ & incõmodũ, & ages aduersus debitores hæreditarios,& actionẽ suscipies nec filio tuo aliquod generatur præiudicium. Si tu nolueris ,ille verò voluerit:eam adire poterit, & pleno iure acquiret sibi & omne damnũ & emolumentum ipsum sequet̃. Si tamen agere velit vel conueniatur requirendus est tuus consensus.& hoc

[*] Competere.

[†] Aliâs,Si quid igitur à serenissi. princi. vel à pijssi. Aug. siue masc. siue fœm. donatione sit consecu. &c.

tionem effugiunt, (& maximè post nouellã nostri numinis [a] legem ꝙ omnia, quæ extrinsecus ad filiosfamiliâs perueniunt, & non ex paterna substantia sunt, non esse acquirenda patribus statuit, nisi tantummodò ad vsumfructum) variæ altercationes exortæ sint, & varius euentus variusque continetur [b] cõtractus, & semper in iudicijs versantur: necesse [b] est vtiliter & aptissimè omnia dirimere. ¶ Sancimus itaque in omnibus rebus, quę effugiunt quidem dominij acquisitionem, sed vsusfructus tantummodo patri offertur, vel alijs parentibus à filiofamiliâs cuiuscunque gradus vel sexus, siue pater adire [c] filiumfamiliâs integræ ætatis compellit, & ille reclamandum existimat, siue filiusfamiliàs adire cupit, & pater in contrarium inclinat: liberam habere licentiam & patrem ipsim sibi adire hæreditatem recusante [d] filio, & omne siue damnum siue lucrum in suam habere fortunam, nullo ex hoc præiudicio filio generando. Siue econtrario patre recusante filius adire hæreditatem voluerit: nullam acquisitionem nec vsumfructum patri offerri, sed ipsum filium sibi imputare si quid ex hoc contigerit: nulla actione neque contra patrem danda [e] vbi aduersus eius voluntatem filius hæreditatem, vel legatum, vel fideicommissum, vel aliud quicquam, ex quocunque titulo siue donationis siue contractus [f] alterius, sibi acquirere maluerit: neque aduersus filium simili modo [g] actione extendenda vbi recusante eo pater sua authoritate hæc sibi vendicet: huiusmodi aditionis tramite ex præsenti lege patri competente: sed habeat pater omnem licentiam & actiones mouere, & ab alijs pulsari, vbi ad eũ totũ commodum aduenit: Et filius simili modo in agendo & pulsando solus habeat & detrimentum & commodum: necessitate per officium iudicis patri imponenda [h] tantummodò filio consentire vel agenti, vel fugienti: ne iudicium sine patris voluntate videatur consistere. Et hoc quidem, si plenæ ætatis [i] filius est qui paternam voluntatem sequi non patitur.

¶ *Filio minore annis uigintiquinque recusante adire, adit pater: & econtra: & utroque casu filius potest restitui: & patre nolente bona filij administrare, debet curatore ei dari. h. d. usque ad. §. similiq; modo. Sali.*

¶ Sin autem in secunda [k] ætate adhuc filius est, & hæreditate ei delata pater consentire adeunti hæreditatem noluerit, vel patre volente ipse reclamauerit: si quidem recusauerit filius, licentiam damus patri simili modo hæreditatem adire, & eam pleno iure habere: ijs omnibus quæ superius diximus, locum habentibus. ¶ Sin autem patre recusante fili⁹ adire maluerit: damus quidem licentiam ei hoc facere [l]. Nolente autem patre

in prima. Si vˀò maior. vij. an. minor. xxv. & vult adire hęreditatẽ sibi delatã põt: & si illã hęreditatẽ gubernare voluerit pater, qa nec aditioni cõsensit, dabitur curator illi hęreditati: & siue repudiaueris fili⁹ nõ accepit siue ecõuerso, & fili⁹ se deceptũ dicat: in vtroq; casu poterit filius restitui. Si verò fili⁹ noluerit, & tu volueris eã adire, pleno iure eã cõseq poteris: sicut. §. ĩ secunda parte. l. dictũ est. & hęc sunt vera in filiof. pagano. Si verò fuerit miles 10 & hęreditatẽ sibi delatã recusauerit, poteris eã licet ex castrensibus actionibus quæsitam pleno iure consequi, hoc est quantum ad ꝓprietatẽ & quãtum ad vsumfructũ quasi ab initio fuisses hæres institutus, & ad te commodum & incommodũ pertinebit filio nullo imminẽte ꝑiudicio. & hęc sũt vera qñ fili⁹ tu⁹ ñ vult, aut ecõuerso. & hoc ĩ tertia.

a ¶ Legem.] quam habes §. e. l. cùm oportet.

b ¶ Necesse est.] subaudi ideo &c.

c ¶ Adire.] hęreditatẽ puta. Vel dic adire generaliter, id est lucrũ inire vel acquirere.

d ¶ Recusante filio.] In hoc corrigitur ius vet⁹: nã nõ aliter poterat olĩ talis hęreditas q̃ri, nisi ꝑcedente iussu patris fili⁹ adeat: vt. ff. de acquirẽ. hære. l. si qs mihi bona. §. iussum. & ff. ad Trebel. l. seruo inuito. in pri. Itẽ an habeat hoc locũ si fili⁹ habeat substitutũ? ar. ꝙ sic. j. e. in fi. Nã pater & fili⁹ eadẽ ꝑsona reputantˀ: vt. §. de imp. & alijs subs. l. fi. Item an idem si vocetur ab intestato filius? Videtˀ ꝙ non: vt. j. eo. in fi. Sed adhuc puto idẽ ꝓpter prædictã rationẽm: quia eadem ꝑsona cũ filio videtur. Itẽ an idẽ in seruo, vt eo non volente adire (quod põt etiã domino volẽte) vt. s. admittatˀ domin⁹? R. ñ. nõ puto: vt. §. de hęre. instit. l. cũ ꝓponas. Item an idẽ in querela si filius delatã sibi querelã recusat, an de 60 ferat patri? R. ñ. nõ: vt. ff. de inoffi. testa. l. Papinianus. in princi.

e ¶ Danda.] creditori hæreditario, vel simili.

f ¶ Contractus.] non ergo est hæc lex specialis in hæreditate tantùm vel in ijs quæ in vltima voluntate tantùm relinquuntur, sed etiam in contractibus inter viuos. vt. j. e. §. fi. & sic est contra ff. de pecu. l. si quis seruum. § etiam. vbi dicit patrem vel dominũ teneri inuitum? Sed non tenetur insolidum, vt hîc dicit, sed peculio tenus, vt ibi.

g ¶ Simili modo.] & hoc est nouum ius. nam olim tantum. iiij. vel. v. 70 imo. vj. actiones competebât filiofamiliàs: vt. ff. de ac & ob. l. filiusfamiliàs. & l. in factum sed hodie omnes ex aduẽtitia causa: vt hîc, & habes. ff de iudi. l. si longius. §. j. Accur.

h ¶ Imponenda.] captis pignoribus: vt insti. de satis. tu. & cur. §. quibus cõstitutionibus, vel indicẽdo multã, vel alijs remedijs ꝑtorijs: vt. ff. de vẽ. inspi. l. j. §. qd ergo. Ar. in cõtrà insti. de acquisi. p ar. o. §. fi. Quid ergo si pater interpellatis nõ cõsentit & iudex ꝑcedit in cã, an valeat iudiciũ? Videtur valere, quasi sufficiat patrẽ ꝓpter hoc interpellari, ut arg. ff. vt in pos. le. l. j. §. non exigiˀ. Econtra ꝙ non, qa cũ effectu debet consentire. ar. ff. ꝙ quisque iur. l. j. in fi. quod videtur tutius. sed si pa-80 ter compulsus cõsentit, videtur iudicium non valere: vt ff. de iudi. l. ij. circa princip. & ff. de autho. tu. l. j. §. fi. Sol. illud quando quis compellitur agere vel defendere: hîc autem agenti consentire. Item si procuratorio nomine agat filius. quod potest, vt. ff. de procurato. l. filiusfamiliâs. § ipse quoque filius. an egeat patris consensu? non videtur cũ non agatur circa peculium sicut hîc loquitur. Econtra ꝙ sic, scilicet ꝙ egeat: quia qui non admittitur pro se non pro alio sine consensu patris: nam nemo admittiˀ pro alio: quin & pro se admittatur. Sed aliqui pro se admittũtur qui pro alio non: vt. ff. de postu. l. j. §. ij. & est ratio scd̃m P. quia videˀ filius nõ esse integer homo ad agẽdum, sed melius. Vnde nec præscriptio ei currit: vt. j. de anna. except. l. j in fi. Sed ꝑ patris consensum reintegraˀ: ꝙ in seruo nõ põt esse, cũ ipse nec medi⁹ homo sit: & ideo nõ agit etiã dño consentiente: vt. §. de iudi. l. seruus [b]. Quid in tutore? Dic ꝙ potest sine cõsensu patris. vt. ff. d in ius vocan. l. quęsitũ. Item qd in pręcepto facto ei conti-10 tẽti in iudicio? Videˀ ꝙ nec hoc valeat nisi & pater ei consentiat cũ snĩa sit, & exactio in factum detur: & sententia dicitur præceptum. & tempora quadrimestria dantur vt. ff. d iudicijs. l. si debitori. Ecõtra ꝙ teneat ẽt sine patre, & nec sit snĩa, cûm nullę sint partes iudicis ĩ 20 cõfitentes &c. vt. ff ad. l. Aqui. l. ꝓinde. ij. § fi. Sol. põt distingui an detˀ incõfessum extra iudicium, & sic nõ diciˀ snĩa. an post contestationẽ litis & probatiões & cõfessiões ĩductas, & tũc sit snĩa, vt dicta. l. si debitori & alia dicta. l. ꝓinde. Itẽ an coram 30 arbitro filio agẽte dbeat cõsentire pater? Videˀ ꝙ sic: vt. ff. de arbit. l. j. Sed puto contra. vt. ff. de peculio. l. iij. §. sed si fili⁹. Item an lite cõtestata dbet cõpelli, si fortè tũc quoquo mõ fuit omissum? vel an valeat si postea cõsentiat. R ñ nõ cõpelliˀ, nec spõte 40 cõsentiẽs proficit: quia iam stetit in iudicio sine volũtate. Nec obstat. §. de ꝓcura. l. licet. quia ibi habet ratũ cui⁹ nomine agiˀ hîc filius suo noĩe nõ patris agebat. Itẽ opponiˀ de eo qd est. §. de collat. aut. quod locũ. vbi admittitur etiam sine consensu 50 in quibusdã casibus. sed ibi speciale fauore dotis. Item opponitur. ff. de minori. l. denique. §. sed vtrum ibi, & quidem in potestate manens etiam inuito patre &c. Sed dic illud in actione in factum, quæ datur pro executione: hîc autẽ de causa principali qua consenserat in prima. Item si agat filius in causa castrensis peculij, vel quasi, an exigitur patris consensus? Videtur quòd non, vt argumentum ff. ad maced. l. ij. Econtra ꝙ sic, per legem istam. quod puto verum. Item an in publica accusatione, quam filius facit? Respond. idem ratione prædicta. & sic corrigitur. ff. de adul. l. inter liberas. §. penultimo. & l. filium. vel aliud in accusatione, arg. ff. ad treb. l. nam quod. in prin. [c] Item an contra ipsum patrem agenti consentiet pater quod potest quandoque? Respondeo non puto: quia 70 omne beneficium legis est prorogãdum: vt in authentica constitutio, quæ de digni. §. illud colum. vj quidam tamen vt Otto. & Va. dixerũt quòd nunquàm exigitur consensus patris: nisi quando patri non quęritur vsusfructus: quia non vult: tunc enim debet consentire in signum repudiationis vsusfructus. Si autem vsusfructus patri non quæratur quia nec potest, agit filius sine consensu: vt dicta. l. de minoribus. l. denique. & ꝑ dictã authenticã suprà de colla. & ꝑ aliam legẽ de noxa. l. noxali. & l. seq. & institu. de noxali § finali. Sed ibi pater consensit secundùm nos. vel corrigitur in hoc vt debeat hodie consentire. ADDITIO. Hanc distinctionem Ottonis dicit Barto. hîc esse verissimã 80 consulit tamen propter ei itandas opiniones patris cõsensum semper adhiberi quando haberi potest.

i ¶ Aetatis.] xxv. an. vt. §. de ijs qui ve. æta. impe. l. fi.

k ¶ Sin aũt in secũda ætate.] id est ante xxv. an. sed post. vij. nã de infantili ætate dicet. j. eo. § vbi autem puerilis ætas.

l ¶ Hoc facere.] etiam sine authoritate alicuius. Nam curatorem non habet, qa nec posset habere, cùm sit in patris potestate, vt statim dicas, nec pater authorizat: quia nec eam volebat.

b Dic ꝙ qñ fili⁹ agit nomine procuratorio, non requiriˀ patris cõsensus scd̃m cõter doct. de quo est hodie casus in c. qui generaliter. § j. de procura. lib. vj.

Iudicis præceptũ an sit sententia.

Cõtrariũ tenẽt cõiter hoc hîc & ĩ l. post § j. ff. de his qui. vt indig.

a ¶ Hæreditati.] Nota: nã filio cũ sit in patris potestate, tutor vel curator dari nõ põt: vt.§.de cur.furi.l.fi.j.rñ.& insti.de tute.in prin. Sed daẽ hęreditati. sic & aliâs daẽ nobis: vt.ff.de cur.bo.dan.l.j.&.ij.&.ff. qbus ex cau.ma.l.ab hostib⁹.ĩ prĩ.&.j.de cap.l.iij. Sed qd si est singularis res puta legata a Titio filiofamiliâs, & pr̃ nõ vult eã intẽdere? Rñ. & tũc daẽ curator illi rei singulari: vt arg.in authen.vt liceat ma.& auiæ.§.j.in prin.col.viij.

Filio in patris potestate costituto nõ daẽ, tutor nec curator.

b ¶ Casu.] qñ repudiauit filius, & pater accepit. vel ecõtra q̃do accepit fili⁹ pr̃e repudiãte.

c ¶ Denegãdo.] sed videtur nõ dari: vt.§.qui & aduersus quos.l.fi.Solu. spãle est hîc. Vel dic restituiẽ nõ aduersus parẽtẽ, sed aduersus ipsam repudiationẽ, quam fecit. Vel dic, restituiẽ, si pr̃ adhuc non adiuerat: aliâs non, vt ibi.

d ¶ Ab initio fuisset.] qd ad rẽ, cũ in his pat nihil haberet quaũ diceret in aduẽtitia erat habiturus vsumfr. vñ nõ mirũ si vocaẽ pater filio repudiãte: sed hîc nihil erat hãbitur⁹? Rñ. imò posset olĩ occupare iure peculij filio intestato mortuo: vt ff.de castrẽ.pecul.l.ij. hodie secus: vt.§.e.l.iij.

† Aliâs, ex castrẽsibus actionibus proueniat.

¶ VBI AVTEM.

¶ CASVS in hoc.§.vsq; ad.§.vbi aũt puerilis. talis est. Si vterq; nostrũ hæreditatẽ sibi delatã voluerit: tu habebis vsũfru.& ages noĩe filij, & actionẽ suscipies: & de fructib⁹, quos percipies, sumpt⁹ facies: & si hęreditas debitis obnoxia fuerit, priò vẽdes mobilia. & si hęc nõ faciũt, vẽdes immobilia, & creditorib⁹ satisfacies: & si hoc nõ facias, de ꝓpria bursa cogeris soluere vsuras: si itæ q̃ filiũ tuũ hęredẽ instituit, legata ab eo p̃stãda reliquit: de fructu vel reditu hæreditati solues legata: & si nõ sufficiẽt, vẽdeaẽ primò res, nõ tñ inutiles, mobiles, deĩde imobiles, steriles, & satisfacies legatarijs: mãc pijs autẽ hæreditarijs victũ subministrabis: nec in aliquo deteriorabis proprietatẽ: à ratiocinijs eris immunis, & à cautionibus, quas extranei fructuarij p̃stare cõsueuerũt. Itẽ filios & filias ales nõ obtẽtu hæreditatis, sed naturã hoc suggerẽte: & ecõuerso fili⁹, si ad inopiam vergas, subministrabit tibi necessaria. extra autẽ causas p̃dictas scilicet ob ęs alienũ, & ꝓpter legatarios nõ distrahes: sed ĩ his sic. & si ẽptor inuent⁹ nõ fuerit pignori obligabis: nec vẽditionẽ retractabit filius: ita vt res mobiles distrahãtur, vel immobiles quę hęreditati sunt onerosæ: vt earũ pretium in causas hęreditatis procedat. Vltimò dicit, ꝙ filius nullatenus in his in quibus habes vsumfr. ipse ꝓprietatem testari poterit te viuente vel vendere vel obligare.

e ¶ Vbi autem.] Hæc est secunda pars.

f ¶ Moueat.] hoc facit in casu.§. qñ vult filiafamiliâs agere ꝓ dote, quã dedit pater vel ali⁹: vt.§.de colla.authẽ.qd locũ. Sed cũ hîc dicit patrẽ actionẽ mouere: an satisdabit iudicatũ solui, vel de rato? Videtur ꝙ nõ, cũ agit vt legitimus administrator: vt.§.de admi.tu.l.fi.§.defensionẽ. secus si vt extraneũ eũ defendat: vt.ff. qui satisda.cog.l.si filius. vbi de hoc dixi.

Pater agens in aduentitijs, an satisdare debeat iudicatũ solui vel de rato.

g ¶ Propter rerum incrementa.] id est quia fructus percipit etiam si sumptus faciat. sic ff.de vsufructu & quẽad.l. hactenus.

h ¶ Dependere.] quasi dicat nulla.

i ¶ Supersederit.] vt ff.de iure dotium.l.mulier.in principio.&.ff.de verb signific.l.subsignatum.§.bona.&.l.hæreditatis appellatio.&.ff.de collatio.bono.l.cùm emãcipati.in prici. Sed arg.contra.ff.ad Trebel.l.cogi.in prin.

k ¶ Compelletur.] Hîc ergo exigit filius ratiocinia à patre: quod est contra.§.l.cũ oportet.§.nõ autem hypothecam.&.j.proxi.§.sed lex hoc facit non filius.

l ¶ Sin autem legata.] Notabilis est iste versicul. secundùm Bald. & ad hoc alleg. quòd vniuersalis vsufructuarius tenetur soluere de reditibus.

m ¶ Contineat.] s.substantia.

n ¶ Filij nomine.] not. cãm alienãdi. sic &.ff.de ven.in pos.l.j.§.diminutio.&.ff.de pe.hæ.diuus.

o ¶ Allere debeat.] secundũ dignitatẽ mãcipiorũ: vt &.ff.de vsufr.l.sed & si quid.§.mancipiorum.

p ¶ Deteriorem facere.] sic de quolibet fructuario: vt.ff.de vsufru.l.si cuius.§.fructuarius.

q ¶ Reuerentia.] secus ergo in matre: vt.§.de secun.nup.l.hac edictali.§.his illud. Et sic no.[ca]sum vbi fructuarius non satisdat. sunt & alij: vt.ff.vsufruc.quemadmodum caueat.l.si vsusfruct⁹.§.plane. Item de ratiocinijs nõ reddẽdis no.vt.§.e.ti.l.cùm oportet.§ non autẽ.&.§.de secũ.nup.l.si quis prioris.§.fina.

r ¶ Omnibus.] quia non finiẽ illis modis oĩbus, vt & aliâs: & subaudi ferè. quia debet morte finiri.

s ¶ Constitutionis.] quã habes.§.e.l.cũ oportet.§.nõ autem.

Vsufructuarius quãdo releuaẽ à satisdatione.

t ¶ Imperauerũt.] s.vtrique, & subijcit, &.j.de pa.pot.l.filia.&.ff.de li.ag.si qs à liberis.& suprà de alend.libe.l.prima.&.iij.& quarta.

res filij gubernare propter causæ necessitatem: habeat facultatem filius adire competentem iudicem, & ab eo petere curatorem hæreditati[a] dari, per quem gubernatio rerũ ad eum delatarũ procedat: in vtroque casu[b] in integrum restitutionis auxilio minimè ei denegãdo[c].

¶ Si filius miles recusat adire hæreditatem castrẽsem pater ad adeundum amittitur tanquam hæres institutus. hoc dicit usque ad.§.ubi autem. Sali.

¶ Similique modo in milite filiofamiliâs, qui recusauerit aditionem hæreditatis, quæ ei ex castrensibus occasionibus veniat†: patri danda licentia adire hæreditatem, vt ad ipsum perueniat: pleno iure, tam per vsumfructum, quam per dominium eandem hæreditatem possessurũ, quasi ipse pater ab initio fuisset[d] hæres institutus: eo videlicet subiacente omnibus oneribus hæreditarijs, & omnia commoda habituro, & ad filiũ nullo periculo redundante. ¶ Et hæc quidem in ijs casibus obseruanda sunt, quib⁹ discordia inter patrem & filium vertitur.

¶ Vbi uoluntas patris & filij cõcurrit in adeundo, pater habet tantùm usumfructum, & actiones intentat consensu filij: & sumptus facit de suo proprio. hoc dicit usque ad.§.Sin autem æs alienũ Sali.

¶ Vbi autem[e] in vnum voluntas eorum concurrit, & pater vsumfructum & filius habeat proprietatem: & in agentibus & fugientibus pater quidem suscipiat actiones & moueat[f], cuiuscunque ætatis filius inueniatur. adhibeatur autem etiam filiorum consensus, nisi adhuc in prima ætate sunt constituti, vel longè absunt: sumptibus videlicet à patre propter rerum incrementa[g] faciendis. cùm enim nuda proprietas apud filium inueniatur, ex qua substantia possibile est cum sumptus litis dependere[h]?

¶ Si æs alienum est in hæreditate aduentitia: ut soluatur permittitur patri bona uendere: qui si sit in mora, cogitur de suo usuras soluere. legata uerò & fideicommissa annalia ex reditibus, si sint sufficientes, debent solui: aliâs bona minoris & reditus, licet sint pretiosiora, debent uendi: & mancipia hæreditaria per ipsum patrem debent ali: & à redditione rationum ex cautione fructuaria pater releuatur. hoc dicit usq; ad.§.Ipsum autem. Sali.

¶ Sin autem æs alienum ex defuncti persona descendit: cùm etiam apud veteres hæc esse substantia intelligatur, quæ post detractum æs alienum supersederit[i]: habeat pater licentiam ex rebus hæreditarijs primum quidem mobilibus: sin autem non sufficiunt, ex immobilibus sufficientem partem nomine filij vænũdare, vt ilico reddatur æs alienum, & nõ vsurarũ onere prægrauetur. ¶ Quòd si pater hoc facere supersederit, ipse vsuras vel ex reditibus, vel ex substantia sua omnimodo dare compelletur[k]. ¶ Sin autem legata[l] vel fideicommissa siue annalia siue semel relicta imminent huiusmodi personis: si quidem tales reditus sunt, qui sufficiunt ad annalia legata: pater ex huiusmodi reditibus hoc dependere compelletur. ¶ Sin autem non habeat substantia sufficientem reditum ad legatorum vel fideicommissorum præstationem, vel minimè reditus, vel aliàs accessiones contineat[m] sint tamen res mobiles vel immobiles steriles quidem, non tamen inutiles, veluti domus in prouincijs pretiosæ, vel vbicunque posita ædificia vel suburbana, ex quibus huiusmodi legata possint explicari: licentia dabitur patri sufficientẽ partem eorum similiter filij nomine[n] vendere, & satisfacere legatis: hoc proculdubio obseruando, vt & mãcipia ipse vsufructuarius alere debeat[o], & omnia circa vsumfructum facere, quę nullo modo ꝓprietatem possint deteriorẽ[p] facere: paterna reuerentia[q] eum excusante & à ratiocinijs, & à cautionibus, & ab alijs omnibus[r], q̃ ab vsufructuarijs extraneis legibus exigantur secundùm nostræ constitutionis[s] tenorem, quam super huiusmodi casibus tulimus.

¶ Pater tenetur alere filios, & econtra, nec potest pater, licet habeat usumfructum, bona filij alienare nisi in solutione æris alieni, uel si sunt onerosa hæreditati: nec econtra filius bona, in quibus pater habeat usumfructum, potest alienare præter eius consensum. h.d. usque ad.§.Vbi autem ~~puerilis [aul]~~.

¶ Ipsum autem filium vel filiam, filios uel filias, & deinceps, alere patri necesse est, non propter hæreditates sed propter ipsam naturam, & leges, quæ a parentibus alendos esse liberos impetrauerunt[t], &

Ex vtra

ab ipsis liberis parentes, si inopia ex vtraq; [a] †parte vertitur. ¶Sed pater quidem in prædictis tantũmodo [b] causis habeat licentiam ritè res filiorũfamiliâs vẽdere filij [c] noĩe: vel si emptorẽ nõ inuenerit ritè pignori supponere [d]: nullo modo licẽtia cõcedẽda filijs easdẽ venditiones vel hypothecas retractare. ¶Non autem licentia parẽtibus danda extra memoratas causas res quarũ dominium apud eorũ posteritatem est alienare, vel pignori vel hypothecæ titulo dare si hoc fecerint, scituris ꝙ necesse est eos in legũ laqueos [e] incidere? quibus huiusmodi vẽditiones vel hypothecæ sunt interdictæ: exceptis videlicet rebus mobilibus vel immobilibus, quæ onerosæ hæreditati sunt, vel quocunque modo damnosæ, quas sine periculo vendere patri cũ paterna pietate licet vt pretiũ earum [f] vel in res vel in causas hæreditarias procedat, vel filio seruetur. ¶Filijs autem familiâs in ijs dũtaxat [g] casibus in quibus vsusfructus apud parentes cõstitutus est donec parentes viuũt, nec de ijsdem rebus testari permittimus, neque citra voluntatẽ [h] eorum quorũ in potestate sunt, vlla licẽtia eis cõcedẽda dominiũ [i] rei ad eos pertinentis alienare [k], vel hypothecæ titulo dare, vel pignori assignare. Melius [l] enim est coarctare iuueniles calores, ne cupidini dediti [m] tristẽ exitũ sentiãt [n], qui eos [o] post dispersum expectat patrimonium. Cũ enim (sicut dictum est [p]) parentes alere eos secundũ leges & naturam compellantur: quare ad venditionem rerum suarũ prosilire desyderãt [q]?

¶Pater hæreditatẽ infanti delatã potest solus infantis nomine adire uel repudiare: aduersus tamen repudiationẽ uel aditionẽ filius adultus uel sui iuris effectus potest restitutionẽ implorare qua concessa amplius non auditur etiam beneficio ætatis: pater tamen qui adiuit ubi filius repudiauit, solus oneribus remanet implicatus. h. d. usque ad. §. in seruis. Sali.

¶Vbi autem puerilis [r] ætas patri licentiam præstat etiam sine consensu filij hæreditatẽ nomine eius adire: si hoc fecerit pater, damus q dẽ filio in integrũ restitutionem [s] postquã patria fuerit potestate liberatus, vel adoleuerit [t]: patrem autẽ omnibus oneribus hæreditarijs licet nomine filij adijt, modis omnibus illigamus. Quare enim talẽ hæreditatẽ adijt, qualem nec ipse, nec nũc filius idoneam sibi esse existimat? ¶Non autẽ filio [v] damus licentiã, si in integrũ restitutionẽ petat, respuẽdã credens esse hæreditatẽ, adhuc minoribus curriculis instantibus, iterum per aliã restitutionem adire præfactã hæreditatem: ne ludibrio †leges ei fiant, sæpius eandem & amplecti & respuere hæreditatem cupienti [x]. Si enim quod pater fecit, filius ratũ nõ habuit, & propter hoc restitutus est: quomodo ferẽdus videatur iterum iudiciũ amplectens, qđ post patris voluntatẽ contraria affectione aspernandum esse existimauit [y]? ¶Sin verò pater quidem hereditatem repudiauerit infante filio constituto ipse autẽ filius postea vel adhuc in sacris cõstitutus vel patria potestate liberat[us], adeũdã esse crediderit eãdẽ hæreditatẽ licentiam damus ei, vel si sui iuris efficiatur, tutoribus eius vel curatoribus hæreditatem adire, nullo ꝑiudicio [z] ex recusatione paterna ei generãdo. simili modo & in hac parte nulla ei vel tutoribus, vel curatoribus eius licentia concedenda contra priorem suam voluntatem in integrum restitutionẽ petere. Quæ & in legatis & ĩ fideicõmissis tã specialibus quã per vniuersitatem relictis, & in alijs causis quas suprà enumerauimus [a], similibusq; eis obseruãda sunt. ¶In seruis autem, qui filijs vel filiabus familiâs donantur, siue constante matrimonio [b], siue ab extraneis sub ea cõditiõe vt statim eos in li-

a ¶Ex vtraque.] disiunctiuè. i. ex hac vel ex illa, nõ cõiũctiuè: qa si ambo essent inopes, vn⁹ aliũ alere nõ teneret: vt. s. de alen. lib. l. ij. Similis est lectura. ff. de pa. l. rescriptũ. §. si pacto. & ff. de lib. & posth. l. si ita. j. respõ. & ff. de cõtra hen. emp. l. sed celsus. §. j. circa fi. §. & ita hæc dictio vtraque, ponitur disiunctiuè: vt. ff. cummuni diui. l. pe.

b ¶Tantummodo.] nõ aliàs: vt. s. de bon. ma. l. i. & ij.

†Alterutra

c ¶Filij.] vt. §. superiori ibi, filij nomine &c.

d ¶Supponere.] i. obligare pignori.

e ¶Laqueos.] Quia nõ valet venditio. Accur.

f ¶Pretium earum.] Et hîc videt̃ pater subijci ratiocinijs, sicut & habuisti. s. ea. l. §. vbi autẽ ĩ vnũ.

g ¶Duntaxat.] Nam in his in quib⁹ nec vsusfructus nec aliquid patri acquiritur, puta in castrẽsibus vel quasi, bene possunt testari: vt instit. quibus nõ est permis. fa. testa. circa prin. & s. qui test. facere possunt. l. nemo. Sed de his aduentitijs testari non possunt: qa testamenti factio publici iuris est non priuati: & ideo etiam cõsensu patris de his testari nõ possunt [a]: vt. ff. de testa. l. iij. donare eĩ possunt cã mortis si hoc expressim eis concedatur à patre [b]: vt. ff. de do. cau. mor. l. tam is. §. filiusfamiliâs.

a Nisi ad pias causas per Bart. in l. q postea. ff. de testa. b Idem Sa. de hoc vide ter hîc alle.

h ¶Voluntatem.] sed nunquid cũ voluntate patris, vel etiam si iuramẽto confirmetur? secundũ H. videtur ꝙ nec tunc: vt ff. de vsufr. l. sed & si qd. §. fi. Sed rñ. sic, cũ actionem exerceat patre consentiente: vt. s. ea. l. §. j. & hæc sunt paria actionẽ intendere et rem alienare: vt. ff. de iure deliber. l. ait prætor. §. j.

i ¶Dominium.] quia hoc erat filij: ideo de eo videbatur. Sed quid si pign⁹ remittat vel precariũ, cũ ibi non habeat dominiũ, cessant hæc? sed adhuc puto idẽ. arg. s. de rebus alie. non alie. l. fi. & hic proximè innuit? nã per hoc prę iudicaret fructuario, sicut in seruitute debita fundo quã nõ remittit ꝓprietarius tantũ, vt. ff. de vsufruc. l. sed & si quid. §. sed nec seruitutẽ Sed ar. contra. ff. qui. mod. pig. vel hypo. sol. l. j. & de ijs quæ in frau. credi. l. si pignus.

ADDITIO. Dicas ꝙ hîc alienatio est ꝓhibita propter aliud: quo casu etiã pignoris remissio est prohibita. in legib⁹ verò pro cõtrarijs allegatis propter seipsum erat alienatio prohibita: vt patet in. d. l. si pignus. ff. quæ in fraudem credi.

Alienare generale verbum est.

k ¶Alienare.] nec enim in emphyteosim dare: cùm generale verbũ sit alienare. vt suprà de fun. do. l. prima. & in aut. de non alie. §. alienationis collatione. ij.

l ¶Melius] s. quàm non coarctare.

m ¶Dediti.] scilicet filij.

n ¶Sentiant.] s. patres.

o ¶Qui eos.] scilicet patres. melius est enim in tempore &c. vt. s. in quibus cau. in integ. restitu. non est neces. l. fi. & s. quando lice. vnicuiq; sine iudi. liberam. Accursius.

p ¶Dictum est.] s. §. proxi.

q ¶Desyderant.] interrogatiuè. quasi diceret, non est ratio.

¶Vbi.] CASVS Quæ dicta sunt, vera sunt in filiosfamiliâs maiore vij. annis minore. xx. Si verò esset minor. vij. sine cõsensu suo hæreditatẽ sibi delatã adire poteris noĩe suo: & cũ adoleuerit, vel sui iuris factus fuerit, per beneficiũ restitutionis in integrũ repudiare poterit: & nominibus, licet eã nõ noĩe tuo sed filij adieris, illigaberis. Filius verò si semel restitutus fuerit vt abstineat, non poterit petere restitutionẽ in integrũ, vt eam recipiat: ne leges sint ludibrio etiã si adhuc fuerit intra tẽpora restitutionis. & hoc vsq; ad vers. si verò. Si verò eam repudiasti filio infante, poterit eam filius adire siue sui iuris factus, siue in paterna potestate cõstitutus ita vt sui iuris factus fuit tutores eam adeãt nec in aliquo hęc repudiatio tua ꝑiudicabit. & si restitutus fuerit vt abstinẽdũ ad re restitutionem in integrũ non admittetur ad eandẽ propter causam supradictam. & quæ dicta sunt in inhæreditate, locũ habent in legatis. & hoc vsque ad versi. in seruis. Si verò ille qui filiũ tuũ instituit hæredẽ suum. c. legauerit, vel alius extraneus sub ea cõditione vt manumittatur tu manumissionem impedire non poteris, petendo vsumfructũ. in seruo, cũ eodẽ momento non possit vsufr. cõstitui, & finiri & hoc vsque ad finem.

†Leges nõ debent esse ludibrio. cõ cor. c. bonæ memoriæ, cũ gl. super verbo, illuderĩt. extrà de post. præla. & lxj. di. c. nullus.

r ¶Puerilis.] id est infantilis. quod probatur ꝑ id quod sequitur, quia hęc ætas est illa, quæ præstat patri licentiã etiã sine &c. vt hîc subijcit, & s. de iure delib. l. si infanti. in prĩ. Itẽ patet ex eo quod est. j. ea. l. ibi, sin verò pater &c. Itẽ & per hoc quia. s. hucusque dixit de eo qui est in ætatæ secũda: ab illo. §. sint autem. in secunda ætate.

s ¶Restitutionem.] ad eam repudiandam.

t ¶Adoleuerit.] ergo pubes factus põt habere & nõ habere ratũ. sic & ff. de noua. l. si pupillus in prin.

v ¶Non autem filio.] speciale est hoc casu propter paternam reuerẽtiam, & ne leges sint ludibrio. nam aliàs potest minor sæpius ad audiẽdum vel abstinendum restitui: vt. ff. de mino. l. ait prætor. §. restitutus. Item no. hîc sufficere semel. & s. de iure delib. l. fi. §. antepe. & s. de epis. aud. l. iij. Itẽ nota hîc de ludribio legũ vt. ff. de iudi. l. si prætor. et ff. de adop. l. adoptare. §. eum.

Leges non debent esse ludibrio

x ¶Cupienti.] scilicet ei.

y ¶Existimauit.] quasi dicat, nõ est ferẽdus: vt. ff. de neg. gest. Põponi⁹. j.

z ¶Præiudicio.] generando. sic. s. qui admit. ad bo. pos. l. j. & de repu. bo. l. l. ij. de iure delib. l. renitente.

a ¶Enumerauimus.] vt. s. ea. l. §. siue ecõtrario patre &c. circa prĩc. legis.

b ¶Matrimonio.] à viro vxori filięfamiliâs, vel ecõuerso: nã tali casu valet donatio: vt. ff. de do. inter vi. & vxo. l. cũ autẽ. §. fi. & s. de do. inter vi. & vxo. l. maritus. Item ad hoc. s. de dolo. l. cũ proponas.

a ¶ Ostēditur.] si vsus fructus dicatur.

b ¶ Momento.] Momentū appellat quoddā tēpus,qđ magis intellectu percipi pōt &c.vt.ff.de so. ratū.in instanti eīn hoc esse nō pōt.& facit.ff.de nona.l.si Stichū §.si quis ita. 10 & nota q hîc est vnus de casibus,quibus non quæritur patri vsusfructus: vt no.§.eo.authē.idem est in his.

Momentū quid est.

¶ DE HAEREDITATIBVS DECVRIONVM.

c ¶ SI quis.] Regulariter ī successione ab intestato post vxorē admittitur fiscus in quacunque ciuitate qs decedat.vt.j.de bonis vacan. l.j.lib.x.sed fallit in casib⁹ hui⁹ tituli:vbi in qualibet lege habes vnū.Item est et alius,vt.j.si li.imperia socius sine hærede decesserit.l.j.libro.x.Et dicuntur 30 nauicularī,qui habent societatem in nauibus faciēdis & reparandis. Vel dic q nauicularij dicuntur,q nauibus bladū ducunt: q priuilegia habēt multa:vt ff.de iure immu.l.semper. §.negotiatores.

Fiscus regulariter post vxorē succedit decedentibus ab intestato.fallit in certis casibus.

Nauicularij qui sunt.

d ¶ VNiuersis.] Corpora quædam mili 40 tum ponit quæ sibi succedunt fisco excluso, non vxore.

e ¶ SI quis.] facit ad hāc legē & ad alias hui⁹ ti. §.de episc.& cleri.l. si quis presbyter.

f ¶ SI quis fabricensis.] Fabricenses erāt deputati armis faciēdis, re 50 parandis & vendendis: vt in auē.de armis.coll. vj.

Fabricenses quid dicūtur.

g ¶ Creditores.] alias curatores.

¶ DE VINDICTA *libertate,& apud cōsiliū manumissione.* ¶ *Dixit superiori libro de relictis pecuniarijs.Nunc de liber* 60 *tatibus,& primò de directis præmittens de ijs, quæ inter uiuos dantur.*

Continuatio libri septimi ad sextum.

h ¶ Et apud.] & pro id est.

¶ EOrum.] ¶ CASVS. An minor viginti an.seruum suum manu 70 mittere possit,quæritur? Dicitur q sic apud conci liū.i.apud p̄sidentes in cōcilio:& semel libertate data & probata de statu eius amplius non quæreretur.

i ¶ Concilium.] id est p̄sidentes in concilio.& differt à iudicio:cū hoc inter cōsentientes:iudiciū non, 80 sed in inuitum:vt.ff. de verb.obl.l.inter stipulantem.§.j

†Aliàs,ad di.

k ¶ Falsa.] i.nō iusta:qa bene ei cātauerat:vt insti. qui manumit.nō pos.§.semel.& ff.eo.iusta.sic & ff. de lega.j.l.si fideiussor.§.j.

bertatem perducant:nullū impedimētum paterna faciat authoritas. Qualis enim vsusfructus potest ei acquiri,qui momētarius esse ostēditur [a] ? Si eīn in ipso momento [b] necesse habeat eū & possidere, & libertate donare, in talē hominē qualis vsusfructus patri potest acquiri?

TITVLVS LXI.

De hæreditatibus decurionum,nauiculariorū, cohortalium militum,& fabricēsium.

¶ *Hæc lex cum sequentibus licit quòd collegiū succedit collegiato decedenti ab intestato sine alio hærede,excluso fisco.Baldus. Item ecclesia succedit clerico excluso fisco:ut.§.de episc.& cleri.l.si quis presbyter.Vel sic: Regulariter in successionibus ab intestato post uxorem uocatur fiscus. fallit in quibusdam collegiatis in his legibus nominatis.h.d.totus iste titulus.Sali.*

Imp Constantius A.Mastichiano præfecto annonæ. LEX I.

SI quis [c] nauicularius sine testā & liberis vel successorib⁹ defunctus sit: hæreditatē ei⁹ nō ad fiscū sed ad corpus nauiculariorū ex quo fata li sorte subtract⁹ est,deferri p̄cipimus.PP.x v.Cal. *Lastronæ,Cōstātio A.vij.& Cōstante.Cl.Cæs. Cons.

Idē A.Bonoso magistro equitum. LEX II.

VNiuersis [d] tā legionibus,quā vexillationibus comitatēsibus seu cuneis insinuare debebis, vt cognoscāt cū eorū aliquis fuerit rebus humanis exēptus atq; intestatus,si sine legitimo hęrede decesserit,ad vexillationem,in qua militauit,res eius necessariò peruenire.D.v.Id. Maij, Hieropoli, Rufino & Eusebio Cons.

Idem A.Rufino præfe.præ. LEX III.

SI quis [e] cohortali cōditiōe grauat⁹ sine testā vel quolibet successore vltimū diē obierit:successionē eius non ad fiscū,sed ad cæteros cohortales eiusdem prouinciæ pertinere iubemus.D.v. Calē. Ianuar. Limenio & Catulino Cōs.

Impp.Theod.& Valentin.AA.Florentio præfe. præto. LEX IIII.

IN testatorum curialium bona si sine hærede moriantur, ordinibus patriæ eorum adipisci †præcipimus.D.v.Id.Mart. Florentio & Dionysio Cons.

Idem AA.& CC.Aureliano comiti rerum priuatarum. LEX V.

SI quis fabricensis [f] sine liberis vel legitimo hærede decesserit non condito testamento:eius bona cuiuscunq; summæ sint,ad eos pertinere sancimus, qui velut creditores [g] decedentium attinentur: qui fisco pro intercepto respondere coguntur.Hoc eīn facto contingit,vt & reipublicæ ratio salua permaneat: & fabricēses collegarum suorū solatijs perfruantur,qui dānis ac detrimentis retinentur obnoxij.

Codicis domini Iustiniani sacratissimi Principis ex repetita prælectione.

LIBER SEPTIMVS.

TITVLVS PRIMVS.

De uindicta libertate & apud [h] concilium manumissione.

¶ *Manumissus apud cōciliū,fui iuris efficitur:nec ei obijcitur causæ defectus.h.d.Bal.Vel sic: Decretum ex falsa causa interpositū,fauore libertatis nō rescinditur.hoc dicit.Sali.*

Imp.Antoninus A.Tertio. LEX I.

EOrū qui apud cōciliū [i] manumittuntur post cām à iudicibus p̄batā & manumissionē secutā, nō solet status in dubiū reuocari,si dicantur falsa [k] demonstratione liberati.

¶ *Rei perfectæ nihil pōt superaddi.h.d.Bal. Vel sic: Libertas semel præstita,nō reiteratur nec augetur.Sa.*

Impp.Diocle.& Maximian.AA.Sallustio. LEX II.

NIhil ciuitati Romanę semel pręstitæ vel addere vel detrahere secundā manumissionē potuisse certissimum [l] est.

¶ *Simplex administratio non confert manumissionē. Bal.Vel sic:Nec per procuratorem nec per maritum manumittitur.Sali.*

Idem AA.& CC.Attonitæ. LEX III.

NEc mulierē per maritū, nec aliū per procuratorē [m] vindicta [n] manumittere [o] posse,nō est ambigui iuris

¶ *Apud præsides & magistratus manumissio fieri potest. Saly.*

Imp.Constantius A.Maximo præfe.præ. L. IIII.

Apud concilium nostrum [p], vel apud consules, prætores, præsides, magistratúsue earum ciuitatum, quibus huiusmodi ius est [q] ,adipisci potest patronorum iudicio sedula seruitus libertatem.

& de in integ.rest.l.ij. Alij dicunt speciale fauore libertatis: vt ex falsa cā data nō retractet.secus in alijs:vt.j. si ex falsis instru. per totū.qđ non placet cū falsa cā nō sit cā:vt.ff. de verb.signi.l. Paul⁹.

Libertas ex falsa causa data an re. tractat.

10 ¶ NIhil.] ¶ CASVS. Si minor.xx.annis seruum suū causa approbata apud p̄torē manumisit, posteà manumissiōe facta nihil operabitur manumissio secunda.

l ¶ Certissimum.] 20 aliàs manifestissimū vt institu.de inge.§.si. & sic in sacramēto baptismatis:vt.§.ne sanctū baptis. reite. & in decre.lxviij.di.c.sicut &.c.presbyteri. §. qđ ergo.

¶ NEc mulierem.] ¶ CA 30 SVS. An mulier p̄ maritum vel procuratorē apud cōciliū possit manumitti,quæritur? R̄.q non.

m ¶ Per procuratorem.] l.simplicē.nā si sit factus in rē suam bene pōt:& sic intelligantur iura cōtraria. 40 §.de dolo.l.cūpropo nas.& ff.solu.mat.l.si vero negotiū.& ff.de do.inter vi.& vxo.qđ autē,aliàs cū aūt.§. si. & idem in dotalibus, quos manumittit vir viuente vxore:vt.ff.solu.mat.l.cōstāte.§.si vir.nā viri sunt,vt in- 50 sti. qbus ali.li. vel nō in prin.

n ¶ Vindicta.] nec per aliū modū,licet q dā alio modo concedant.sunt autē multi modi:vt inst.de liber. §.multis.

o ¶ Manumittere.] qa manumissio 60 nō est in administratiōe patrimonij:vt.ff. de manu.l.seruus furiosi . sed p̄ filiū fieri pōt:vt.ſ. cōmunia de ma.l.j.in fi.& ff.eo .l. surdi.

¶ APud concilium.] ¶ CA 70 SVS. Seruū suū si bi obsequiosum pōt quis apud principē, vel p̄torē,vel p̄sidem manumittere: & tenebit libertas.

p ¶ Apud concilium nostrum.] id est apud principē.

q ¶ Ius est.] s.cōcessum speciali vel gene 80 rali cōcessione:vt in defensore ciuitatis habes:vt in authen.de de fen.ciui.§.nulla.colla. iij.& etiā apud extraordinariū iudicem:vt ff.eo.l.etiam.§.si.

De testa

¶ DE TESTAMENTARIA MANVMISSIONE. ¶ *Expoſito tracta ctu uindictæ libertatis, quæ iudicis minuitur authoritate: ſequitur de ea uidere quæ habet præcipuũ fauorem.i.quæ relinquitur in ultima.uolũtate.Et quia directa libertas dignior eſt ea quæ perfideicõmiſſum præſtatur primò de directa uideamus, & ſic de teſtamentaria manumiſsione.Azo.*

Continuatio.

SI codicillos.] CASVS. Minor.xx.an. per legẽ Aeliã Sẽtiã manumittere nõ põt.ſi ergo minor xviij.an.fecit teſtamentũ, & futuros codicillos confirmauit,quod potuit: vt s.de codic.ſiue & poſt.xx. an.fecit codicillos,quibus libertatẽ ſuã reliquit:an valeat,quęrit? Rñ.quod ſic nec trahet tẽpus factionis codicillorũ ad tẽpus teſtamẽti.

Minor.xx. annis manumittere nequit.

a ¶ Si codicillos.] Minor.xx.an.nõ põt manumittere,ppter legẽ Aeliã Sentiam:vt.j.ti.ij.l.minor. & inſtitut.qui.ex cau.ma. non licet.§.eadẽ.fecit autẽ hîc teſtamẽtũ agẽs . xviij. an.& cõfirmauit codicillos futuros : quod facere debuit:vt.s.de codicil.ſiue.& poſt.xx.an fecit codicillos,in quibus libertatem reliquit:& valet quidẽ inſpecto iudicio,id eſt voluntate habita in codicillis,nõ poteſtate iuris,qđ trahit codicillos ad teſtamẽtũ:vt.ff.de iure codici. l. ab inteſtato.in fin. & de hæ.inſti.l.aſſe.

b ¶ Tempus.] ſ.in quo fuit teſtamẽtũ factum.

c ¶ Iudicij.] i.voluntatis habitæ in codicillis

EX teſtamẽto.] CASVS. Teſtamẽtũ feciſti,hr̃edẽ inſtituiſti,libertatẽ Sticho reliquiſti:hæres hæreditatẽ non adijt:an libertas in teſtõ relicta cõpetat,q̃rit? Dicit. quod nõ.ſimiliter nõ valet legatũ libertatis relictæ in teſtõ eius,cuius memoria poſt mortẽ dãnata eſt.

d ¶ Non adita.] niſi ĩ caſibus,quos no.s.de fidei commiſ.l.eam quam.

e ¶ Non intercidit.] quod euenit ĩ crimine lęſę maieſtatis : vt.ff. ad legẽ Iuliã maie.l.fi.itẽ repetũdarũ:vt.ff.de accu.l. ex iudiciorũ . Itẽ apoſtatarũ & manicheorũ:vt.s.de hęre.& ma.l.iij.in fi.&.l.apoſtatarũ.retro eñ fingitur nõ habuiſſe factionẽ teſtamenti:vt.j.ad legem Iuliã maie.l.pe.& fi.& inſti.de hære.quæ ab inteſt.§.per contrarium.

Crimina aliqua non extinguuntur morte.

TITVLVS II.
De teſtamentaria manumiſſione.

¶ *Confirmatio codicillorũ futurorum facta tẽpore in habili,non impedit libertatem poſteà in eis præſtari tẽpore cõgruo.h.d.Sali.*

Impp.Seuerus & Antoninus AA.Primo. L. I.

SI codicillos [a] maior viginti annis feciſſet confirmationis tẽpus [b] libertati nõ nocere certum eſt.nec eñ poteſtas iuris,ſed iudicij [c] conſyderatur.

¶ *Non adita hæreditate libertates relictæ non debẽtur.idẽ ſi memoria defuncti dãnetur.h.d.Sa.*

Idem AA.Phileto. LEX II.

EX teſtamento defuncti libertates præſtari nõ pñt hæreditate nõ adita [d] ,vel ſi rei memoria propter crimẽ, quod morte non intercidit [e] ,damnata eſt.

¶ *Reſtitutio ad aditionem hæreditatis nõ obeſt libertati iam cõpetenti.h.d.Salice.*

Idem AA.Euphroſyno. LEX III.

LIbertas teſtõ defuncti data aditã hæreditate [f] ,cõtingit:& licet hæres ſcriptus per in integrũ reſtitutionẽ abſtinuerit hęreditate,tñ nihil ea res libertati obeſt [g].

¶ *Sicut liber factus de antegeſto non tenetur reddere rationem,ſic nec eius hæres: & is,cui libertas ſub conditione reddendarum rationum eſt relicta, nõ cõſequitur libertatẽ niſi rationes reddiderit, & reliqua reſtituerit.h.d.Sali.*

Idem AA.Archelao. LEX IIII.

CVm teſtõ directã [h] libertatẽ pater tuus ſit cõſecutus: quãuis ei hęres extiteris,fruſtra tñ rõnes quas tpe ſeruitutis geſsit vt reddas cõpelleris [i] , cũ nõ ea cõditione [k] acceperit libertatem. ¶ Is autem cui libertas ſeu fideicommiſſaria ſeu directa, ſi rationes reddiſſet, relicta eſt: ante reliqua illata, & ea quæ malo conſilio amota ſunt,ad libertatẽ nõ põt peruenire. ¶ Sin autẽ nõ debitor ex rõnibus fuerit repertus: poſt aditã hæreditatẽ quaſi puram [l] libertatem cõſequitur.

¶ *Qualitas hæredis non facit cõualeſcere teſtamentum.h.d.Bald.*

Imperator Alexander A.Quintiliano. L. V.

IN fraudem creditorũ teſtamento datæ libertates,quãuis debitori hæres,qui ſoluendo eſt, extiterit,per legem Æliam Sentiam nõ valent [m] .

¶ *Si hæreditas repudiatur quia non eſt ſoluendo: poteſt ſeruus libertate donatus petere bona ſibi addici cauſa ſuæ libertatis conſeruandæ. ſatiſdationẽ de ſoluẽdo creditoribus pſtãdo.h.d.Sa.*

Imperator Gordianus A.Piſiſtrato. L. VI.

SI hæreditas eius à quo teſtamẽto dicis te eſſe manumiſſum, ob æs alienum ſpernitur ab hæredibus: conſeruandæ libertatis gratia non iniuſta rõne creditoribus hæreditarijs ſatis [n] offerens [o] ,iudicium teſtatoris obſeruari tibi poſtulabis: maximè cũ id etiam à diuo Marco cõſultiſsimo principe ſit cõſtitutũ.qđ in extranei quoq; perſona obſeruari oportet.

¶ *Contra uoluntatem defuncti non debet libertas ab hæredibus præſtari.Sali.*

Idem A.Iuſtæ. LEX VII.

COntra voluntatem [p] matris tuę libertatẽ in eũ conferre quẽ illa liberũ [q] fieri prohibuit, non debes: ne videaris [r] iura pietatis violare.

¶ *Si libertas relinquitur in tẽpus nuptiarũ alicuius,intelligitur relicta ſi ille verè nuptias contraxerit non cũ ad tẽpus habile ad nuptias contrahẽdas peruenerit.h.d.Sali.*

Imp.Philip.A.& Phili.Cęſ.Tremell. L.VIII.

CVm teſtator libertatẽ tpe nuptiarũ filij ſui vel filiæ ſeruo dari iuſsit nõ tẽpus pſtãdæ liber-

LIbertas.] CASVS. Libertas in teſtõ relicta cõpetit hæreditate adita.ſi minor poſt aditã hæreditatẽ reſtituatur in integrũ , nũquid libertati nocet quæritur? Dicitur quod non.Viuia.

f ¶ Adita hæreditate.] etiam ab vno hærede:& hoc ſi purè eſt relicta:vt ff.eo.l. teſtamento §.teſtamento.

g ¶ Obeſt.] vt &.ff.eo.l.ſciendum.& de mino.l.& ſi ſine.§.antepe.& de fidicom.lib.l.cùm quaſi.§ ſed & ſi ſuus.

CVm in teſtamento.] CASVS. In teſtõ tuo Sticho caſtal[...] tuo purè liberta.dediſti:an hæres ſuus poſsit cõpelli reddere ratio[...] ritur? Dicitur quod non.& hoc in prima.Si verò ſub conditione reddendæ [...] nis ſit ſibi relicta libertas ſiue directa ſiue fideicõ.vt non peueniſſet ad [...] tatẽ antequã omnia reddidiſſet quæ apud eum ſunt de rationibus do[...] cis redditis,vel dolo malo amouiſſet:non erit liber niſi rationibus re[...] & reliquis illatis.& hoc in ſecunda.Si verò nihil penes eũ remãſit,per[...] bertatem conſequitur,ac ſi purè relicta fuiſſet.& hoc in tertia.

h ¶ Directam.] & purè.

i ¶ Compelleris.] nam eius,quod in ſeruitute fecit,non cogitur reddere rationem tẽpore libertatis vt &.s.an ſeruus ex ſuo fa.l.fi.&.ff.de neg.geſt.l.cũ actum.Sed contra eſt.s.de peti.hære.l.fi.in fi.ſed ibi ſpeciale:quia & aliud pro[...] inducitur ibi.

k ¶ Cum non ea conditone.] ſubaudi maximè.nã & ſi ea cõditio appoſita eſſet,nec eſſet adimpleta,& ſic remanſiſſet ſeruus:idem eſſet ſecundum Azo.nam non habet tunc hæredem,cùm eſſet ſeruus:vt.s.communia de ſucceſ.l.ſeruus.Accurſius.

l ¶ Quaſi puram.] vt ff. de condic . & demon. l.Iulius Paulus. Sed licet debitor in pecunia non inuenitur, nonne ſaltẽ de facto debet dño oſtendere rationẽ? Duo enim videntur iniungi illi, qui rationem reddere debet , quod inſtruat dñm,& cõputet cum eo. Itẽ quòd reddat reliqua.vt.ff.de condi. & demonſtra.l cũ ſeruus. & l.quãuis.& de ſtatulibe. l. ſi ſtatulibera? Reſpond. tenetur adhuc dominum inſtruere ſecũdũ quoſdã antequã ſit liber.quod nõ placet.Sed dic quod ſi qua ſunt reliqua,tũc verè duo inſunt in ea conditione.ſi verò reliqua non ſunt nulla conditio eſt: & ideo libertas pura.ſimile eſt ĩ interdicto vnde vi . nã ibi nõ veniunt mobilia per ſe veniunt tamẽ cũ immobilibus:vt.ff.de vi & vi armata.l.j.§.ſi fundus.ſic & nomina veniunt in iudicio familiæ erciſcundæ cũ rebus corporalibus , non per ſe:vt.s.familię erciſcũdæ,ea q.ſic ſi ſeruus corrũpatur corpore tantũ non habet locũ actio ſerui corrupti:qui ſi corrũpatũ in animo,& dãni corporis venit ęſtimatio in actione ſerui corrupti:vt.ff. de ſeruo corrupto,in hoc. Itẽ aliud exẽplũ.ff.de liber.lega.l.petitor.Itẽ cũ emptor cõuenit & vincit,nec ſumptus repetit:cũ aũt vincit & ſumptus repetit vt no. j. de euict.l.j.in fi. Accur.

Mobilia an veniant in interdicto vnde vi.

IN fraudem.] CASVS. Si in fraudẽ creditorum tuorum ſerui tui libertatem conſecuti ſunt licet hæres, quem inſtituiſti,ſoluendo ſit nõ tamen valet libertas.Viuia.

m ¶ Non ualent.] vt ff.eo.l.ſi quis locuples. & exigitur fraus & effectus in directis,in fideicõmiſſaria ſolus euentus: vt infrà qui manumitt. non poſſunt.l.j.& finali.

SI hæreditas.] CASVS. Teſtamentũ feciſti,hæredẽ inſtituiſti,Sticho libertatẽ reliquiſti:hæres propter onus ęris alieni hęreditatẽ repudiauit:an gratia libertatis conſequendæ poſsit ſeruus petere vt addicantur ſibi bona? dicitur quòd ſic,& ſatiſdare creditoribus hæredita.debet de ſolido debito ſoluendo,cùm id etiam &c.idem eſt vt ſeruaretur libertas,ſi extraneus aliquis ſatiſdare vellet.

n ¶ Satis.] id eſt ſatiſdationem.

o ¶ Offerens.] de ſolido ſoluendo creditoribus:vt inſti.de eo,cui lib . cau. bo.addicuntur.§.j.

COntra.] CASVS. Mater præcepit in teſtamento filio ſuo ne ſeruus ad libertatẽ perueniret:an hæres poſsit eum manumittere, quæri[tur]? Dicitur quòd non.

[p] ¶ Contra voluntatem.] ſ.vltimam.

[q] ¶ Liberum.] ſiue ſuũ ſeruũ,ſiue hæredis.ſecus in extraneo ſeruo: vt. [ff.]eo.l.ſi quis ita.§.qđ conſtitutũ.differt & in alio ſeruus hæredis ab extraneo [vt] ff.de le.ij.l.vnũ ex familia §.ſi rẽ tuã.& facit.j.qui nõ poſ.ad liber.per.l.ij. [&] j.de vſucap.pro emp.l.ij.&.ff.de manumiſ.l.ſi ſeruus.§.fi.

r ¶ Ne videaris.] ff.de iuſti.& iure.l.veluti.nã patriæ & parẽtibus eſt obediendum:vt ibi.

CVm teſtator.] CASVS. Aliquis in teſtamento ſuo libertatẽ reliquit tempore nup.filij ſui vel filiæ,antequã nuberet,deceſsit:an cõ-

petat libertas, q̃ritur? Dicitur ꝙ non, quia verba testamẽti magis respiciũt conditionem quàm tempus. Viuianus.

a ❡ Præstitit.] id est statuit.

b ❡ Non possit.] id est nõ de dit libertatẽ ad diẽ. sed sub cõditiõe: vt ar. ſ. de nup. l. sancim⁹. ◊. Sed cõtra qñ di. l. e. ce. l. ex his. & ff. e. l. si ita scriptũ fuerit ti ti⁹. & l. ◊. duos. ◊ si & ◊. de vsuf. l. ambiguitatẽ. & ◊. de fideicõ. lib. l. si fideicõmissaria. Sed hic tẽpus incertũ adiectũ fuit: ibi certũ. sic & ff. de leg. j. l. si sic. ◊. j.

SEruo.] C A S V S. Aliquis instituit me hęredẽ: seruo meo directã reliq̃t libertatẽ: an teneat libertatis datio, quę rit? R̃n. quòd non.

c ❡ Nemo potest dare.] vt ◊. de ijs, qui à non dñis. l. ij. & instit. de sing. re. per fideic. re. ◊. libertas. sed an trahat ad fideicommissariã? R̃n. nõ: vt. ff. de le. j. l. seru⁹ legat⁹. ◊. si seru⁹. Sed ar. cõtra. ff. de fideicõ. li. l. generaliter. in fi. & ◊. si qs seruo pignorato. & ◊. ff. ad Trebel. l. cogi. ◊. sed & si seruo. Sed dicas ꝙ illud qd dicit ille. ◊. si qs seruo pignorato, ex benignitate dictũ interpretat. Itẽ vide tur cõtra. ff. e. l. si fructuariũ. sed certè imò cõcordantia est.

Libertas directa data seruo hæredis an trahatur ad fideicommissariam.

d **D**Irectis.] Pilei. nisi in casu: vt. ◊. de lati. lib. tol. ◊. sed & qui dñi.

e ❡ Si nulla iuris impediat constitutio.] phibent eñi qnq; manumitti: vt. ◊. e. l. ij. & l. contra. & l. in fraudem.

f ❡ Orcini.] i. directò manumissi ab orthos qđ est rectũ. inde orthodoxus. i. rectè gloriãs. vel Orcinus q̃ mnumittitur ab eo, qui tendit ad orcũ, id est mortem siue infernum.

Orcini qui sunt. Orthodoxus vnde dicatur.

SI iure.] C A S V S. Reliquit aliqs seruo suo libertatẽ intestõ suo. si testamẽtũ nõ valeat an teneat libertatis legã q̃ rit? Dicit ꝙ nõ, nisi dixisset testator ꝙ nisi testamẽtũ valeret iure testamẽti, valeret iure codicillorũ.

g. ❡ Proponas.] nã tunc valet: vt. ◊. de codic. l. fi. sed certè imo & si hoc non dicitur: vt. ff. de fidei cõmis. li. l. iu testõ. sed speciale est ibi in quibusdã personis. vel repetiuit ibi testator ab intestato.

tati præstitit [a], sed potius conditioni locum fecit, vt nõ insecutis nuptijs, libertas iure posci non possit [b].

❡ *Alieno seruo non potest libertas relinqui directè, etiam si sit hæredis. h. d. Sali.*

Imppp. Carus, Carinus & Numerianus AAA. Mauro. LEX IX.

SEruo tuo defunct⁹, licet te hæredem scripsisse proponitur, directam tamen libertatem non potuit dare. iure enim directo libertatem seruis alienis nemo potest dare [c].

❡ *Inuestitura prima non inducit dispositionem ubi cætera desunt, quæ debent adesse. h. d. Bald. Vel sic: Et per impositionem pilei, & per aditionem hæreditatis seruus consequitur libertatem directè, & uocatur libertus Orcinus. h. d. Sali.*

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Germano. LEX X.

DIrectis verbis iure data libertate, non solùm impositione pilei [d], sed & adita hæreditate (si nulla iuris impediat constitutio [e]) liberti cõstituuntur Orcini [f].

❡ *Testamentum inualidum ad causam intestati non trahitur, nisi sit clausula intestati adiũcta subaudi, uel æquipollens, ut iuramentum. Bald. Vel sic: Si testamentum non ualet: libertates in eo relictæ non debentur, nisi in eo esset clausula codicillaris. Sali.*

Idem AA. & CC. Laurinæ. LEX XI.

SI iure non subsistit testamentum: in hoc nec libertates (cũ non fuisse adiectum vt pro codicillis scriptum valeret, proponas [g]) rectè datas constabit.

❡ *Collusio hæredis non præiudicat libertati, siue hoc faciat post aditam hæreditatem, siue ante: dummodò faciat in fraudem. hoc dicit. Sali.*

Idem AA. & CC. Rhyso. LEX XII.

SI hæredes iure facto testamento solenniter [h] adierint hæreditatem: ex testamento tibi libertas quæsita, posteà colludentibus tam scriptis hæredibus, quàm ab intestato vendicantibus successionem, adimi non potuit [i]. Quòd si spõte repudiauerint sibi delatã [k] successionem: omnia quæ in testamento fuerant scripta, defecisseconuenit. ❡ Si verò vt vos defraudarent hæredes libertate, collusisse eos præses animaduerterit: secũdum hæc quæ diuus Pius Antoninus constituit, libertatibus consuli prouidebit [l].

❡ *Statuliber non potest alienare in præiudiciũ libertatis consequendæ conditione eueniente. h. d. Sali.*

Idem AA. & CC. Martiali. LEX XIII.

STatuliberis datam libertatem adimi ab hærede nõ posse, certum est: nec alienatio, nec vsuscapio statulibero [m] quo minus existente conditione libertatem consequatur, nocere potest [n].

❡ *Tam Græcis quã latinis uerbis libertas relinqui potest. h. d. Sali.*

Impp. Theod. & Valentin. AA. Florentio præf. præto. LEX XIIII.

DIrectas libertates grecis verbis liceat in testamentis relinquere: vt ita libertates directæ datæ videantur, ac si legitimis [o] verbis eas testator dari iussisset.

❡ *Primò recitat in effectu constitutionem diui Marci. Secundò circa illam dubitationes exortas decidit. Secunda ibi: Variæ dubitationes. hoc dicit. Sali.*

Imp. Iustinianus A. Ioanni præfecto prætorio. LEX XV.

CVm constitutio [p] diui Marci declaret, si quis condito testamento, vel sine testamento [q] moriens, vt locus fiat ab intestato successioni, libertates [r] reliquerit nemo autem adire velit defuncti

m ❡ Statulibero.] i. cui libertas relicta est in diẽ, vel sub cõditione.

n ❡ Nocere potest.] vt & ff. de fideicõ. liber. l. generaliter. in fi. & de statulib. l. statuliberũ. in medio & in fine legis. qđ est hodie generale: vt. ◊. cõia de leg. l. fi. ◊. penul. & authẽ. res quæ.

DIrectas.] C A S V S. Non refert an latinè an Grecè testator suo seruo directam reliquit libertatem.

o ❡ Si legitimis.] i. Latinis. sic insti. de verb. ob. ◊. j. & ◊. de senten. & interlo. & c. l. iudices.

CVm constitutio.] C A S V S. Recitat Imperator quandã cõstitutionẽ diui Marci, qua caucabatur, vt si qs cõdito testõ vel codicillis & libertates seruis suis reliquisset, & hæres, qui fuit ex testamento vel ab intestato, repudiasset hæreditatẽ propter æs alienũ: poterit extraneus vel aliquis seruorũ hæreditatem adire præstita satisdatione de satisfaciẽdo creditoribus hæreditarijs & libertatib⁹ secundũ voluntatẽ testantis. Dicit Imperator ꝙ ex ista constitutione multæ oriebantur ambiguitates. Prima est, testator aliquis creditoribus obnoxius decessit hærede instituto: & seruis libertatem reliquit: sed hærede hæreditatem repudiante res hæreditatis distractæ sunt: an post vẽditionẽ seru⁹ vel alius adire possit hæreditatem, & bona ab emptoribus in solidũ auocare, & credito ribus satisfacere, quærit? R̃n. Imperator quidam ꝙ nõ. Author huius legis dicit ꝙ sic: intra tñ annale tẽpus à tpe venditionis celebraræ pstita satisdatiõe de satisfaciendo creditoribus in solidum, & impõnedo libertatem oĩbus. & hoc in prima. Si verò petitor pro mittit se omnes libertates impositurum & creditoribus non in solidum satisfacturũ: si creditores cõsentiunt, audit si vult oẽs seruos manumittere. & hoc in secunda. Si verò quidã ex seruis velint libertatem adipisci quidã nõ: volẽtes admittantur, nolentes in seruitute remaneant, & quẽ mpa. & c. & hoc in tertia. Si verò petitor hæreditatis pollicitus fuerit se quosdã ex seruis manumissurum, & non oẽs: si res hæreditariæ posteà sufficiũt, vt oĩbus creditoribus satisfaciat præter seruos, bene faciet si omnes manumittat. Si verò non sufficiant, meliqs est vt saltem pauci ad libertatem perueniant. & hoc in quarta. Si verò non vnus tantũ veniat petitor, sed plures: si simul veniant omnes, audiuntur. si vnus primò, alius posteà: prim⁹ admittatur, & hoc præstita satisdatione de satisfaciendo creditoribus: & hoc intra annale tps. & hoc in quinta. Si verò vnus promisit quosdã manumittere, alter promittat omnes vel plures, & omnibus creditorib⁹ satisfacere: ille præfertur priuilegium vero istud non habet seruus libertate donatus, sed et non donatus. & hoc in sexta. Et non solùm si antequã prior res hæreditarias apprehendat, vel libertatem accipiat, veniat seruus plus offerens, admittetur sed si iam ab eo res apprehensæ sint: & quidam ex seruis libertate donati, et prior liberabitur, quamuis res ab eo auferantur: & prædicta omnia fiant intra annale tempus, à tempore illo, quo prior petitor iudicem adiuit. & hoc in septima parte.

p ❡ Cum constitutio.] cui⁹ verba habes insti. de eo cui li. cau. bo. addic. ◊. j. & optimè huius legis intentio exprimitur supra eo. l. si hæreditas.

q ❡ Sine testamento.] puta in codicillis tamẽ: vt. ff. de fideicom. lib. l. ij. & iij. & l. iij. in princi.

r ❡ Libertates.] vel etiam vnam libertatem arg. ff. de neg. gestis. l. ait prætor. ◊. negotia.

SI hæredes.] C A S V S. Testamẽtum fecisti. hæredi competit libertas. si posteà colludat hæres vt seruus libertate fraudetur, an adimenda sit libertas, quæritur. Dicitur ꝙ non. & hoc in prima. Si verò spontè repudiauit: omnia quæ in testamento erant derelicta & libertates euanescunt. & hoc in secunda. Si verò scriptum & succedentes ab intestato adinuicem collusisse perspexerit præses, prouidebit per edictum, si quis omissa causa testamenti & c. vt supra si quis omis. cau. l. ij. in prin. & hoc in tertia.

h ❡ Solenniter.] hodie nuda voluntate: vt institu. de hæredi. quali. & dif. ◊. finali.

i ❡ Non potuit.] vt & supra eo. l. libertas.

k ❡ Delatam.] timore creditorum: vt et supra si quis omis. cau. test. l. ij. in fi. et hoc antequam sit adita: vt supra de repu. hære. l. iiij.

l ❡ Prouidebit.] per edictum si quis omissa causa testamenti: vt supra si quis omis. cau. test. l. ij. in prin.

STatuliberis.] C A S V S. Statuliber est, quem testator statuit fore liberum in alicuius conditionis euentum. Dic ergo testamentum fecit testator, hæredem instituit Sticho libertatem reliquit sub conditione si nauis ex Asia veniret. si hæres pendente conditione eum alienauit, & vsucaptus fuerit, puta alienatus à domino: an propter hoc impediatur si conditio extiterit, quæritur? Dicitur ꝙ non.

Voluit testator

a ¶ Voluit testator.] assume, cum hæc declaret constitutio prædicta. b ¶ Variæ dubitatione &c.] qa quatuor ex hoc vsq; ad.§.sed si quidē. c ¶ Venierint.] à creditoribus. d ¶ Admodū.] i.valde. 10 e ¶ Nihil noui patiatur.] patiunt̄ quidē rescisionē,sed nō de nouo: qa & olim similiter vel per priuilegia, vel vt dicit.s.ex q.cau.ma.l.fin. Vel fortè restitutiōe eius hæredis qui abstinuerat vel repudiauerat. Itē bene dicit sæpe: qa nō semper: & ita aliqd noui patiatur, licet non in totū. f ¶ Quis.] petens bona addici sibi. g ¶ Illi autem.] scilicet creditores.

Pleonasmos qualis figura est. h ¶ Maximè cum.] pleonasmos.i.adiectio superuacui verbi.nam statim subijcit volētib⁹ &c. 30 sic abundat maximè, vt & aliás.s.de resc. vē.l.j.ff. si qs omis.cau.test.l.ij.i fi. i ¶ In seruitute remanere.] sec⁹ si nullus de seruis velit libertatē. nā tūc distinguo an ille qui petit bona sibi addici, sit de seruis, an nō. prīo casu admittit, scđo non: vt in-40 sti.de eo cui liber.cau. bo.addi.§.hæc cōstitutio. k ¶ Licet.] i.quamuis.

Serui inuiti libertatē cōsequuntur nisi in certis casibus. l ¶ Nemini seruorū.] aliàs. Et sic not. regulā q̄ serui inuiti libertatem cōsequuntur: vt hîc, & ff. de hæred. instit.l.si verò lex.§.j.& insti. de hæred. insti.§.si verò.& insti. de 50 hære.quali. & diffe.§.j. Sed fallit hoc in casu quē ponit hæc lex. nā cū eius fauore sit inductū vt sic bona petātur, pōt ei fauori renūciari: vt.s.de pact. l.si qs in cōscribēdo. Itē fallit in alio casu quē habes.ff.de fideicō.li.l.sed si alienare. quæ est contra 60 huic regulæ, vbi legatū erat dño serui vt seruū hæredi vēderet, q hæres manumitteret. sed certè pōt ibi resistere dño vt nō accipiat legatū: sed eo accepto nō pōt resistere quin manumittatur. vel ibi nō recusauit libertatē: sed nolebat vēdi hæredi quinō erat soluēdo 70 à quo relicta est fideicōmissa libertas. Itē sec⁹ est in emācipatione quæ nō datur inuito: vt in authē.

Emancipatio non datur inuito. qui.mo.nat.effi.sui.§.generaliter.colla.vij. m ¶ Spontaneam.] sic &.s.de necess.ser.l.fi. n ¶ Res hæreditariæ.] præter seruos. o ¶ Antiquis.] subaudi super. p ¶ Inuenimus.] idest induximus. q ¶ Hoc facere.] scilicet satisdationem. r ¶ Annale.] cōputan

hæreditatē, eo q̄ suspecta esse videat̄, & fuerint libertates forsitan & sine scriptis fideicōmissariæ relictæ: licere vel cuilibet extraneo, vel vni ex seruis, q & ipse libertate donat⁹ est, & p̄ sua periclitatur cōditione, adire hæreditatem sub hac cōditione & satisdatione, q̄ & creditorib⁹ omnib⁹ satisfaciat, & libertates imponat ijs qb⁹ voluit testator [a]: variæ dubitationes [b] ex hac cōstitutione emerserūt. Nā si res hæreditariæ hærede minimè inuēto væniérint [c], an & post vēditionē earundē rerū possibile sit vel seruū vel quēlibet aliū adire, et recuperare q̄dē ab emptorib⁹ res, satisfacere aūt libertatib⁹ & creditorib⁹, q̄rebat̄, & licet diuus Seuerus semel reb⁹ vēditis hoc nō admisit, nobis tñ Vlpiani sñia admodū [d] placuit, maximè p̄pter libertates ne depereāt, & post vēditionē rerū annale remediū dari diui Marci cōstitutione, intra qđ & creditorib⁹ omnib⁹ satisfiat et empto res nihil noui patiātur [e] q̄ annalē sæpe sentiebāt rescisionē: & licere seruo q̄ libertate donat⁹ est, vel alij cuidā extraneo, vel ante venditionē rerū, vel post vēditionē intra annale tñ t̄ps adire hæreditatē, & res recuperare, prius satisdatione danda, vt tam libertatibus quàm creditorib⁹ satisfaciat. ¶ Sin autē libertatib⁹ quidē omnibus satisfacere qs [f] polliceat̄, creditoribus autē nō insolidū, sed in partē soluere creditū, illi aūt [g] hmōi pactionē admiserint: sancimus & in hmōi casu consultissimi principis locū habere cōstitutionē, et eū modis oīb⁹ admittendū esse cēsemus: maximè [h] cū ex volūtate creditorū hæc interponit̄, nolentib⁹ etēm creditorib⁹, admitti talē pactionē nullo modo cōcedimus. ¶ Sin verò q̄dā ex seruis libertatē amplexi fuerint, alij aūt censuerint esse respuēdā: & in hūc casum extedēda est diui Marci oratio: & p̄culdubio & in hac specie audiendus est petitor hæreditatis: & maneat liberū arbitriū seruorum, siue ad libertatē venire volūt, siue in seruitute remanere [i]. Licet [k] ēm Romanā ciuitatē recusare nemini [l] seruorū licitū sit: tñ in hoc casu, ne propter quorūdā indeuotionē alij maneāt in seruitute: volentibus q̄dē oīb⁹ seruis licere in libertatem puenire, nolētibus aūt qbusdā vel recusantib⁹ spōtaneā [m] seruitutē imminere oportet: & quē patro-

num habere noluerint, dñm suū & forsitā acerbū sentiāt. ¶ Sin verò nō oēs libertates adimplere pollicit⁹ fuerit, sed certū numerū seruorū ex ijs qui ad libertatē venire iure sunt iussi: melius est, si quidē res hæreditariæ [n] sufficiūt ad implendos creditores, etiā oībus seruis dare libertatē, & si hoc pollicitus nō est. ¶ Sin aūt deest in exoluendis creditorib⁹, humanius est vt pauci saltē pueniāt ad libertatem. sed hoc quidē antiqs [o] dubitationib⁹ remediū inuenimus [p]: bellissimā aūt repletionē præfatę cōstitutioni donātes, sancimus vt si † nō vn⁹ veniat hæreditatis petitor, sed plures quidē vno momento, vterq;, vel ampliores: oībus deť licētia cōiter hæreditatem adire, prius satisdatione ab oībus dāda, vt creditoribus & libertatibus satisfaciāt. ¶ Sin aūt per interualla tēporū hoc fiat: qui prim⁹ venit, habeat pṙogatiuā, si etiā satisdationem p̄stare pōt. Illo aūt cessante hoc facere [q], alij gradatim secūdū tēpora petitionis succedāt, & hoc intra annale [r] t̄ps obseruet̄. ¶ Sin autē vno pollicente quosdā liberos facere, non autē totos [s], alius emerserit satisdationē paratus idoneā præstare q̄ oībus creditoribus & oībus libertatibus satisfaciat: æquissimū est eum admitti, vt omnes libertates indistinctè celebrentur. quod priuilegium damus non solū seruo qui libertate donatus est: sed etiam ei qui nulla libertas relicta est: vt aliquid venustum eueniat, vt per eum cui relicta libertas non est, alijs libertas imponatur. ¶ Sed si quidē antequā prior hæreditarias res & libertatem accipiat, hoc eueniat: secūdo petitori vel tertio vel deinceps ampliores libertates pollicentibus fieri locū censemus. ¶ Sin autem iam rebus seruo qui primus petijt hæreditatem datis, & libertatibus ab eo [t] quibusdā seruis hæreditarijs impositis, quidā seruus alius hæreditarius vel liber extraneus hoc facere maluerit, licebit quidem hoc ei impetrare, & sub maioribus pollicitationibus & satisdationibus hæreditatē accipere. ¶ Sed prior in libertate petitor maneat, licet res ab eo distrahantur: his omnibus intra annum (secundum quod dictum est) celebrādis ex quo prior petitor iudicem adierit.

dum ex quo primus petitor adiuit iudicem: vt.j. in fi.l. s ¶ Totos.] i.omnes. t ¶ Ab eo.] f.seruo.

¶ DE LEGE FVSIA CANINIA TOLLENDA. Continuatio.

10 ¶ *Quia lex Fusia Caninia directas impediebat libertates, de quibus dictum est: & fideicōmissarias, de quibus dicemus: de lege Fusia inter utrasque libertates loquamur. Azo.*

S Eruorū.] *CASVS* 20 Lege Fusia cauebat vt inter viuos qs posset oēs seruos libertate donare: in vltima volūtate nō, nisi duos vel tres quod corrigit Impator, statuēs vt indistinctè tam inter viuos quā in vltima volūtate posśit quis omnes seruos manumit-30 tere, lege Fusia Caninia quiescente. v ¶ Exemplum.] q̄d ergo valet in cōtractib⁹, & in vltima volūtate, & econtra: vt hîc, & institu. e.&.ff.de pact.l. pactum.

† In quibusdam cod. legitur, sancimus, si non vnus veniat hæreditatis petitor, sed plures: si q. dem vno momento vterq;, vel ampliores: omnib⁹ detur &c.

TITVLVS III.

De lege Fusia Caninia tollenda †.

† Aliàs, sublata.

¶ *Statutum in contractibus si est magis fauorabile quàm statutum in ultimis uoluntatibus, debet porrigi ad ultimam uoluntatē. Bal. Vel sic: Dic quòd aliquo tempore uiguit lex Fusia Caninia, quæ prohibuit libertates in testamento relictas ualere: quæ hic tollitur. h.d. Sali.*

Impera. Iustinianus A. Mennæ præfec. præto. LEX VNICA.

Eruorū libertates in testamēto relictas tā directas quā fideicōmissarias ad exēplū [v] inter viuos libertatū indistinctè valere censemus: lege Fusia Caninia decætero cessante, nec impediente testantium pro suis seruis clementes dispositiones effectui mancipari.

r

¶ DE FIDEICOMMISSARIIS LIBERTATIB. ¶ *Expediuimus.s̃.de libertatibus directis,nunc dicamus de fideicõmissarijs.Azo.*

CVm proponas.] CASVS. Testm̃ fecisti, hæredẽ instituisti, Sticho fideicõ. libertatẽ reliquisti. hæres hæreditatem non adijt,& peruenit ab intest.ad legitimũ:an cõpetat libertas,quærit? Dicitur ꝙ nõ, nisi succedẽs ab intestato rogatus fuisset de manumittẽdo.et hoc in prima. Si verò hæres accepta pecunia hæreditatẽ omisit vt sic Stichus ad libertatem nõ perueniret:cõpetet libertas: quia institutus coget̃ manumittere.

TITVLVS IIII.
De fideicommissariis libertatibus.

¶ *Hæreditate non adita,libertas in testamento relicta non debetur,nisi fuerit ab intestato repetita,uel hæres corruptus pecunia omiserit. hoc dicit.Salice.*

Impp.Seuer⁹ & Antoninus AA.Primo. L. I.

CVm ꝓponas hæreditatẽ eius testatoris aditã nõ esse à quo tibi fideicõmissariã libertatẽ relictam esse dicis,& ab intestato aliũ quã qui script⁹ est,hæreditatẽ possedisse:si nõ à legitimo [a] quoq; hęrede fideicommissaria libertas repetita est,nullo iure [b] pręstari eam ab eo qui rogat⁹ nõ est,desyderas.Planè si pecunia [c] accepta hæredẽ institutum omisisse hæreditatẽ docueris,libertatẽ tibi ꝑstare cogetur [d].

¶ *Ex falsa causa dominium transfertur, & libertas data non reuocatur.h.d.Bal.Vel sic: si legatarius putans legatum ualuisse manumittat seruum sibi traditum,tenet libertas: licet legatum posteà pronuncietur falsum:sed uiginti aurei à manumisso sunt præstandi.h.d.Sali.*

Imp.Antoninus A.Valerio. LEX II.

QVãuis codicilli quibus auunculo defunctę legatus esse videris,falsi pronunciati sunt:tamen si ante motã criminis quæstionem iustam libertatẽ es à legatario consecutus,posterior euentus non infirmat [e] ita datã libertatem.Planè secũdum diui Hadriani cõstitutionem datur hæredi viginti aureorum [f] repetitio.

¶ *Natus ex ancilla sub conditione libera,ante conditionis euentum est seruus.h.d.Sali.*

Imp.Alexander A.Lucio. LEX III.

CVm libertatem mulieribus sub cõditione datam proponas:quod dubiũ est eos qui ex his ante impletam eam eduntur, seruos nasci,& pertinere ad hęredes iure dominij?Iis enim demũ succursum est,qui post moram præstandæ libertatis progeniti sunt, vt liberi & ĩgenui [g] nati videant̃.

¶ *Si ancilla ab hærede manumittenda,eius uoluntate moretur ut libera, liberum parit: aliàs secus.h.d.Sali.*

Idem A.Hadriano. LEX IIII.

SI voluntate domini [h] in libertate est morata [i] cui fideicommissaria libertas relicta fuit, secũdum senatusconsultum & constitutiones ad id ꝑtinẽtes:ciuis Romana facta ingenuos peperit. Sed si nũquã ab ea libertas petita est: sibimet imputare debet,cur intereà progeniti ex ea serui [k] sunt [l].

¶ *Iure isto minor uiginti annis non poterat in testamento relinquere libertatem.Sali.*

Idem A.Dionysio. LEX V.

MInor annis [m] lege definitis, nec per fideicommissum [n] libertatem supremis suis elogijs relinquere potest,nisi ijs quorum causam [o] probare potest.

¶ *Potest per fideicommissum seruo alieno libertas relinqui: & licet dominus nolit uendere legatum.non abrumpitur,sed differtur in crastinum,donec fortè mutauerit propositum uoluntatis.h.d.Bal.Vel sic: Licet dominus ancillæ nolit eã uẽdere,non deficit legatũ libertatis ab hærede quãdocunq; posteà præstandæ.h.d. Salice.*

Idem A.Maximo. LEX VI.

DEberi etiam alienæ [p] ancillæ fideicommissariam libertatẽ placuit,nec deficit hoc debitũ si interim domina(si modò nihil ex iudicio eius [q] qui quæve reliquit libertatẽ,ꝑceperit [r]) noluit vẽdere:qa possit tẽpore ꝓcedente [s],vbicunq; occasio redimendæ ancillæ fuerit,præstari libertas.

a ¶ Legitimo.] i.agnato:vt insti. de legi.ag.tut. in prin.

b ¶ Nullo iure.] imò cõtra:vt.ff.eo.l.in testamẽto.Sol. ibi in personis illis speciale.

c ¶ Pecunia.] vel alijs duob⁹ modis:puta gratia agnati,vel odio serui.

d ¶ Cogetur.] vt &.s̃. si qs omis.cau.test.l.j.dũ tñ prius cõueniat̃ possessor:vt.ff.si qs omis.cau.testa.l.licet. sc̃dm quosdã.

QVãuis.] CASVS. Mulier in codicillis auũculo suo seruũ legauit.quem posteà manumisit:apparuerũt codicilli falsi posteà,& falsi ꝓnũciati sunt: nunquid reuocabitur libertas?Respon.ꝙ nõ:sed manumissus hęredi soluit.xx.aureos.

e ¶ Non infirmat.] valet ergo libertas : vt hîc,&.ff.de manu.teste.l. cũ ex falsis. &.ff.de iure pat.l.pen.§.fi. Sed contrà s̃.de peti.hære.l.fi.§.pen. vbi ex falso testamento nõ cõpetit libertas. Solu. hîc fuit pręstita,& bona fide:ibi nõ.Vel ibi à lege dabat̃ libertas,hîc ab homine:quæ in idẽ recidit. Vel illa corrigit istã.Sed cũ hæres dederit hũc seruũ quasi legatarij credẽs factum eius,non videtur trãstulisse dominiũ:vt.ff. de cõdi.cau.da.l.iij.§.subtilius. quod si est,qũo seruo alieno dedit libertatem?Rñ.dic ꝙ hæredis fuerat seruus vel alien⁹, & hæres rogatus de redimẽdo & præstãdo. vnde tanquàm seruum hæredis,non tanquam legatarij dedit: & hoc erat verũ : & sic transtulit dominium.& secũdum hoc etiam soluitur dictũ contrarium.

Libertas an cõpetit ex testamento falso.

f ¶ Viginti aureorum.] quos soluet manumissus hæredi:vt.ff.de inoff. testa.l.Papinianus.§.fi.&.l.seq.

CVm libertatem.] CASVS. Testator ancillæ libertatẽ reliquit sub cõditione,si nauis ex Asia venerit.pẽdẽte cõditione parit:an pariat liberũ,an seruũ,quærit̃?Dicitur ꝙ seruũ.Si verò cõditio extitit,& erat hæres in mora dandi libertatẽ,& illa peperit:ingenuum erit quod edidit.

g ¶ Et ingenui.] vt &.s̃.ad orfi.l.quidã.Et vt tollas cõtraria, sic distingue aut non est adita hæreditas ab hærede, aut est adita. Primo casu si fiat dolo malo hæredis mora,serui nascuntur,sed tradẽtur matri ad manumittẽdum, vt.ff.e.l.si quis rogatus.in fi.& idẽ si hæres deliberat de adeũda hęreditate etiã tũc tradũtur matri ad manumittendũ:vt.ff.e.l.sed si nõ data.j.rñ.secus si ideo retardabat adire:qa se institutũ ignorabat:qa tũc nascitur seruus. & ipse hæres manumittit:vt.ff.e.l.sed si nõ data.ij.rñ. Secũdo casu qñ.s.est adita hæreditas,aut retardatur manumissio studio hæredis,& nascitur partus ingenuus: vt hîc,&.ff.e.l.cũ verò.§.apparet.&.l.si qs rogatus.in prin.aut non studio hæredis,& tũc nascitur seruus,& matri traditur ad manumittẽdũ:vt.ff.e. l.si prægnãs.& si mater nõ accipit,vel acceptũ nõ manumittit cõpellitur, vel hæres manumittit:vt.ff.e.l.si mater.& hoc nisi fiat mora ex volũtate defuncti:nam tunc interim natus seruus remanet hæredis: vt.s̃.proxi.respon.

Ancilla sub conditione libera si ante cõditionem pariat, an sint filij ei⁹ serui vel liberi.

SI voluntate.] CASVS. Testator hæredẽ instituit:eum de manumittenda ancilla quadam rogauit:hæres dixit ancillæ vt staret tanquam libera:sed tamen eam non manumisit,sed posteà peperit:partus seruus an ingenuus esse dicetur?Rñ.ꝙ illis verbis hæredis testatoris libera effecta est, & partus erit liber.& hoc in prima.Si verò fuit in mora petendi libertatem,& interim peperit, sibi imputet, quia seruus nascetur,& hoc in secũda. Viuia.

h ¶ Si voluntate domini.] i hæredis.

i ¶ Est morata.] i. stetit vt libera ex voluntate dñi : quia manumisit vel dixit,vade sta vt libera:vt.ff.de acqui.pos. l. qabsenti.in prin.

k ¶ Serui sunt.] sed matri tradũtur ad manumittendũ:vt.ff.eo.l.sed si prægnãs.&.l.cùm verò. §.apparet.

l ¶ Sunt.] cõtra.s̃. de iure emphy.l.ij.&.iij. &.j̃. de cõtrahen.stipu. l .magnam . vbi sufficit diem venire : multò magis in libertate.

MInor annis.] CASVS. Quidã minor.xx.an.seruo suo per fideicõmis. libertatẽ relinquere volebat:an possit,quærit̃ ? & respõdetur ꝙ nõ:nisi causam corã iudice probet, s.iustam propter quã velit seruum esse liberum.

m ¶ Minor annis.] aliàs.xx.aliàs lege defĩitis.

n ¶ Nec per fideicõmissum.] nedũ directæ: vt hîc , &.ff.de manu.test.l.nec militi.&.s̃. de testamen.mili.l. si rufinus.& hoc in suis.secus in alienis:vt.ff.de manumis.vin.l. si quis rogatus. in princ.hodie tamẽ hæc lex corrigit̃:vt in aut̃. vt spon.larg.§.j.colla.ix.

o ¶ Causam.] quæ causæ enumerant̃ instit.q.ex cau.ma.nõ licet.§.eadẽ.

DEberi.] CASVS. Testamẽtum fecisti,hæredẽ instituisti,eũ de ancilla aliena manumittenda rogasti. redimere debet hæres si põt, & manumittere si nõ põt: quia dñs vendere nõ vult:nec cõpelli potest ad vẽdendũ cùm nihil ex testamẽto percepit: an intercidat legatũ libertatis?Dicit̃ ꝙ non:qa procedẽte tẽpore si obtulerit se facultas redimendi,redimere poterit & manumittere.& ita no.quod differtur,non aufertur.

p ¶ Alienæ.] & hostium seruo & etiam libero homini quandoque: vt.ff.e. l generaliter.§,hostium seruo.&.§.si homini.

q ¶ Eius.] scilicet testatoris.

r ¶ Perceperit.] nam tunc cogetur ad vendendum:vt.ff. ad leg. Falci.l. sed & si non seruus. nisi haberet auxilium minoris ætatis:vt.ff.de mino.l.si minor annis seruum.Et no.deberi relictũ,licet voluntati non pareatur:quia per eum non remanet:vt.ff.de leg.iij.l.pater.§.Tusculanus.& de leg.j.si fundum per fideicommissum.§.Iulianus.

s ¶ Tempore procedente.] quod differtur,nõ aufert̃.vt inst.de sing.re.p fideicõ.re.§ libertas.Itẽ no.quod dicit etiã alienæ:vt.ff.eo.l.alieno. Et distingue:quia aut rogat̃ hæres manumittere seruũ,aut legatarius. primo casu aut seruũ testatoris,aut hæredis,aut legatarij,vel alterius extranei. si testatoris cogitur eum manumittere.ꝙ si latitat,fit orcinus libertus per senatusconsultum Rubrianũ:vt.ff.eo.l.cũ verò.§.subuentũ.si hæredis,& tunc tenet̃ manumittere.si verò latitat,eripit̃ seruus ex fideicõmisso in libertatẽ, & amittit ius patronatus ex Vinciano senatuscõsulto:vt.ff.e.l.si eũ.§.si quis seruum et .l.nõ tantũ.§.sed & artificuliano.si legatarij:aut is agnouit legatũ, & cogitur præstare hæredi ad manumittendũ:aut nõ agnouit,& tunc non cogitur.ut ex hac.l.habet̃.si extranei,cogitur manumittere si potest iusto præcio emere:vt.ff.eo.l.alieno.§.si is cuius.si verò legatarius est rogatus manumittere seruũ,aut talis est seruus qui nõ põt ad libertatẽ peruenire:quo casu etiam

Libertas si seruo alieno relinquatur quid iuris.

etiã legatũ est inutile.aut pôt:et tũc subdiuidit:qa si legatari' agnouit legatũ: cogit manumittere etiã lõge maioris pretij seruũ, nisi beneficio ætatis restituat ad omittẽdũ legatũ:si nõ agnouit,nõ cogit manumittere,& hoc si seru' sit ipsius legatarij.ꝙ si est extranei:si pôt emere ꝑ tãto quantũ est legatũ, cogit manumittere:aliàs nõ:vt.ff.e.l.generaliter.§.si qs alienũ.&.ff.de minori.l. minor.xxv.an.seruũ. sed in detrahẽda Falcidia est sciẽdum,ꝙ si ea deducta posset emere seruũ,dedu 10 cit eam hæres:aliàs non: vt.ff.eo.l.si legatario.

Hi quib'.] CASVS. Testamentũ fecisti, hæredẽ institui sti,de dãda libertate Sticho eũ rogasti:manumisit:cuius erit libert'?quęritur.Rñ. quòd hæredis.

a ¶Manumittũtur] 20 vt instit.de sing.re.ꝑ fideicõmis.re.§. pe. & hoc quo ad hoc:vt eos nõ vocet in ius.Itẽ quo ad contra tabulas sed non vt in seruitutem ex ingratitudine reuocet. Itẽ nec operas poterit imponere,nisi sit filius patroni qui manumittit:vt.ff. de bon. li. 30 qui.ex causa.&.s.de cõtra tabulas.l.patroni. &.s. de lib.& eo.lib.l.j. Et distingue hic cuius sint liberti, vt & diximus.s.in. l. proxi.per.l.ff.de actiõe emp. l.titius.et de fideicom.lib. generaliter.§.fi.

CVm proponas] CASVS. Te- 40 stamentũ fecisti, vxorẽ tuam in vna dimidia, filium ex alia hæredes instituisti:Sticho fideicom. libertatẽ reliquisti,si vxori tuæ placuisset: vxore partem eius repudiante, & insolidum ad filium perueniente:an seruo debeatur libertas? Respon. 50 ꝙ si vxor nõ cõtradicit, libertatem petere potest.

b ¶Cum proponas.] vxor fuit scripta hęres cũ filio.

c ¶Non refragante] idem si cõtradiceret. nec enim pôt: vt.ff.e.l. Luci'. quæ est contra. sed hic subaudi maximè: & hoc 60 nisi iustã causam habeat refragãdi:vt.ff.de manu. testa.l.seruos. & de lega. ij.l. cùm quidam. &.l.cũ pater.§.rogo.

ET si nõ.] CASVS. Testamẽtũ fecisti,filio tuo impuberi seruũ tuũ nulla facta mẽtione libertatis tutorẽ dedisti:an per hoc fiat liber?Rñ.ꝙ sic,& libertatis fauo 70 re & pupilli videt per cohęrede pupilli.vel si exhæredauit pupillũ, per hęredem patris videtur recepisse.& hoc in prima. Idem est si seruũ alienũ filio tutorem dedisti sciens eius conditionem:nisi te contrarium voluisse appareat.& hoc in secunda.

d ¶Videatur.] ascripta,id est non præstita libertate:vt & supra. de neces. ser.l.quidam.§.primo.sed certè imò videtur directa : vt institu. qui testa. da. tu.posset.§.primo.quæ est contra.Solu.ibi in testamento,hic in codicillis. Vel hæc corrigitur per illam.Vel hic liberum credidit. Vel hic putauit alienum. Vel hic diligebat hæredem intantum vt sit verisimile quòd velit eius esse libertum,& magis quàm orcinum. ADDITIO. Prima solutio com 80 muniter solet approbari,vt dicit Christopho.porcus in.d.§.j.instit.qui testa. da.tut.pos.ratio est,quia quid facilius directo disponitur in testamento,quàm in alia voluntate vltima:vt.l.hæreditatem.&.l.non idcirco.s.de codicillis.

e ¶Sciens.] secus si ignorans:vt.ff.eo.l.generaliter.§.si quis tutorem.

f ¶Datam.] vt.ff.de testa.tut.l.si hæreditas.§.fina.& supra.de testa.tute.l.si pupillorum.

FIdeicommissaria.] CASVS. Reliquit Sticho Titius fideicommissariam libertatem : cùm filius perueniret ad. xxv. annum decessit: nunquid intercidit libertas?Dicitur ꝙ non.sed eo tempore perueniet ad libertatem quo si viueret,peruenisset filius ad prædictam ætatem.

g ¶Tempore quippe &c.] vt.ff.de manumis.test.l.si ita scriptum.&.s. de vsufruct.l.ambiguitatem.&.ff.de lega.j.l.si cui legetur.Sed contra.s.de manumis.l.cũ testatos.& de nup.l.sancimus si quis.Sol.vt dixi.s.quãdo dies leg. ced.l.ex his.Item videtur quòd statim præstanda sit:vt.ff.eodem.l.fin. quę est cõtra.Solut.ibi non in 10 telligitur repetita conditio à substituto quæ vitiaret:& ideo purum est extunc.

¶Manumissus ex fideicommisso,libertus efficitur manumittentis.h.d.Sali.

Idem A.Nicomedi. LEX VII.

HI quibus per fideicõmissum libertas supremis iudicijs relinquitur,eorum liberti efficiuntur à quibus manumittuntur[a].

¶Libertas peti potest etiã si cohæres in cuius placito vel voluntate est apposita,hæreditatẽ nõ adeat:dummodò iuste non contradicat.h.d.Sali.

Idem A.Eutycheti. LEX VIII.

CVm proponas[b] fideicõmissariam libertatẽ ita tibi datã,si vxori testatoris placuisset:licet ea non adeunte hæreditatem, pertinere cœperit ad filiũ solida hæreditas:nõ refragante[c] tamẽ vxore testatoris, potes petere libertatẽ.

¶Seruus tutor datus uidetur in testamẽto per fideicommissum liber esse iussus,si testator eius conditionem non ignorauit.h.d.Sali.

Impp.Valerian.& Gallien.AA.Daphnidi. LEX IX.

ETsi non asscripta libertate testator seruum suum tutorem filijs suis dederit:receptum est tamen & libertatis & pupillorũ fauore,vt per fideicõmissum manumisisse eum videatur[d]. ¶Et si nõ suum propriũ,sed alienum seruũ, cõditionem eius sciens[e],tutorem asscripserit: æquè fideicõmissariã libertatem datam[f] (nisi aliud euidenter defunctum sensisse appareat) prudentibus placuit.

¶Libertas nõ perit,licet moriatur ille,in cuius persona tẽpus certũ præstãdæ libertatis erat appositũ:sed cũ tẽpus aduenerit,debetur.h.d. Sali.

Idem AA.Mercuriali. LEX X.

FIdeicõmissaria quidẽ libertas ita tibi relicta, cùm testatoris filius ad annum vicesimũquintũ peruenerit,nõ intercidit,licet hæredem intra præstitutã ætatẽ decessisse proponas:tẽpore quippe[g] quo si viueret, præfinitam ætatẽ impleturus foret, spem libertatis nõ intercidere,vetus placitum est.

¶Fideicommissaria libertas est præstanda : nõ autem competit ipso iure.& si latitat qui præstare debet,seruo subuenitur à iure.hoc dicit.

Impp.Dioclet.& Maximian.AA.Flauiano. LEX XI.

SI seruus fuisti,ac tibi per fideicõmissum libertas relicta fuit : peruides sine manumissione[h] te ad libertatem peruenire nõ potuisse.quapropter si verbis precarijs constitutus seruus libertatem accepisti[i]:adire præsidẽ prouinciæ te oportet,vt causa cognita,si tibi deberi libertatem perspexerit,ad manumittendũ eum qui debet,vrgeat:vel si latitet,contra latitantem interposito[k] decreto tibi prospiciat[l].

¶Verbum,commendo,non inducit dispositionem,sed quandam congratulationem.h.d. Bald. Vel sit: Per uerbum,commendo, non grauatur hæres de manumittendo.h.d.Sal.

Idẽ AA.& CC.Hyrenio. LEX XII.

EX verbo,commendo[m] testamento vel codicillis[n] non videri[o] fideicommissariam libertatem relictam esse,authoritate iuris declaratur.

¶Agnoscens legatum tenetur parere iudicio defuncti.Bal.Vel sic: Alienæ ancillæ potest fideicommissaria libertas relinqui:& tenetur hæres eam redimere,uel eam uendere si sibi relictum agnouit.Sali.

Idẽ AA.& CC.Pythagoridę. L. XIII.

SI te donatã ante matrimoniũ vxori suæ,posteà ei[p] legato re licto, testamento manumitti seu codicillis , seu verbis precarijs à successoribus voluit[q]:tam eos[r] ad redemptionẽ & manumissionem,quàm eam[s],quę in capiẽdis relictis defuncti cõsensit iudicio, teneri,tibiq; fideicõmissariã debe ri libertatem,non ambigitur[t].

¶In uentre existenti directò & per fideicommissum potest libertas relinqui:& si plures nascantur,sunt liberi.h.d. Sali.

Imperator Iustinianus A.Iuliano præfecto prætorio. LEX XIIII.

SI seruus.] CASVS. Seruo tuo in testamento fideicommissariam libertatem reliquit:qualiter ad libertatem perueniet,quæritur? 20 Respondetur quòd per beneficium manumissionis.vnde si hęres tuus libertatem imponere cõtradicit,compellet eum præses:& si latitet,per senatusconsultum ad libertatem perueniet decreto vel sententia prætoris interposita.

30 h ¶Manumissione.] vel eo quod pro manumissione habeatur: vt supra eodem.l.si voluntate.

i ¶Accepisti.] scilicet spe,non re.

k ¶Interposito.] id est denunciatione,vel lata sententia.

40 l ¶Prospiciat.] vt ff.de iudi.l.quis.& hoc per senatusconsulta quatuor: scilicet Rubrianũ, & transilianum, & Damasianum,& Artificulianum: quæ quando locũ habent,habes.ff.de fideicommis.lib.l.cùm verò. §.subuetum.&.l.cũ qua- 50 si.§.si plures.&.l.nõ tãtùm.§. senatus.&.§.artificuliano.est & Vincianũ quod in seruo defuncti locum non habet,sed hæredis: vt in eodem titul. non tantùm.§.sed si non hæreditariũ.& in.§.si qs.

Senatuscon sulta quatuor seruis auxiliantur pro libertate cõsequẽda.

EX verbo.] CASVS. Te- 60 stamentum fecisti, hæredem instituisti,& dixisti,hæres meus commendo tibi hunc seruum : nunquid per hæc verba videtur ei libertas fideicommissaria relicta? Respondetur quòd non.

m ¶Commendo.] id est laudo:vt hic,& supra familiæ erciscundæ. quo 70 ties.in fine.& quod cum eo.l. finali. &.ff. manda.l. si verò non re.§. cum quidam.& de legatis tertio.l.fideicommissa.§.si ita quis. Aliàs dicitur,commendo:id est depono:vt.ff.de verbo.signifi.l.commendare. &.ff. depositi. l. Lucius.j.

Commẽdo quãdo que depono significat.

n ¶Codicillis.] vt certo vel apposito.

o ¶Non videri.] vt.ff.eo.l.Thais ancilla.§.Lucius.

SI te donatam.] CASVS. Sponsæ tuæ ancillam dedisti: legato postea vxori tuæ relicto hæredem tuum in testamento de ea manumittenda rogasti,percepit legatum:an compellendus sit hæres eam redimere & manumittere:& hæc sit compellenda vendere,& manumissioni consentire, 80 quæritur.Respondetur quòd sic.

p ¶Ei.] scilicet vxori.

q ¶Voluit.] testator.

r ¶Eos.] successores.

s ¶Eam] vxorem.

t ¶Non ambigitur.] qui enim aliquid percipit, cogitur manumittere vel vendere vt manumissio fiat;vt.ff.eo.l.generaliter.§.si quis alienum. & facit.ff.eo.l.alieno.§.fi.

CVm inter.] CASVS. Seruo meo nato iam certũ est quòd relinqui potest per fideicommiſ.libertas:an autem nascituro, inter veteres erat quæstio.quam decidit Imperator dicẽs quòd non solùm directa,sed fideicommiſ.libertas ei relinqui potest,non solùm masculo,sed fœminæ:nec obest si tempore quo aditus fuerit partus,mater fuerit ancilla. & hoc in prima.Si verò testator sic dixit: qui nascitur ex tali ancilla, fiat liber. si plures ediderit:an omnes e-
10 runt liberi, quæritur?& respon.ꝙ sic,in ambiguis enĩ &c.& hoc in secũda.

a ❡ Portaretur.] de infante nato non est dubium:vt.ff.de manu.l.iuris ratio.

b ❡ Fauore.] Alia legata posthumo alieno non relinquebãtur: vt instit.
20 de bonorum possessione.in prin.

c ❡ Solem respiciat.] sic ergo nascitur ingenuus:nã ingenuus is est &c. vt instit.de ingen. in prin.Sed videtur hoc falsum: cũ fideicõmissaria libertas relinquit:nã hæredis libertus erit:vt.s̃.e.
30 hi quib'. quæ est cõtra. Sed dic ꝙ hîc fuit relicta fideicõmissaria libertas posthumo, ibi nato. Vel refert tantùm ad casum vbi directa data fuit. nã vtrunq; posuit suprà. Fit ergo differẽtia inter fideicõmissariã libertatẽ, & directã,licet quo ad a-
40 lia non sit differẽtia:vt s̃.cõia de leg.l.penul. Itẽ opponitur, hîc cõceptus habetur pro nato : sed nat' manumissus esset libertus:ergo & hîc.Sed dic illud verũ cùm de cõmodis eius quærit: vt.ff.de statu ho.l.qui in vtero.j.

Libertas directa & fideicõmissaria quando quedifferũt quique non Posthumus habetur ꝓ nato cũ quęritur de ei' cõmodo.

d ❡ Etsi.] i.quamuis.

50 e ❡ Omnes.] vt arg. ff.de leg.j.l.qui filiabus. §.si quis.& de test.tute.l. si quis.§.j.& de reb.dub. l si ita fuerit.in fi.Sed ar. contra.ff.de manu.testa. l.cum ex pluribus.&.ff. de libe.& posthu.l.ij.

f ❡ Et maximè.] vt &.j.de cõmuni ser.ma.l.
60 fi.& ar.ff.de reg.iu.l.in obscura. &.l.in ãbiguo. &.j.q bo.ced.pos.l.fin. & de pac.l.maiorem. & de reb.dub.l.quoties.ij.

ANcillã.] CASVS. Ancillę tuę in testamẽto fideicom.libertatem reliqui. hæres erat in mora manumittẽ-
70 di eam.an manumissione hæredis non interueniente vel volũtate eius possit ꝑuenire ad libertatẽ,quęritur? Respondetur quòd sic ex sentẽtia præsidis, & perinde erit libera ac si directa ei data esset libertas.

g ❡ A debitore.] i.ab
80 eo qui eam debet.

h ❡ Expectanda.] ad hoc vt manumittat. erit enim liber & sine hæredis manumissione:interpellari tamen debet hæres: vt.ff.eo.l.cùm verò. §.subuentum.

CVm inter veteres dubitabatur si fideicommissariam libertatem possibile esset relinqui seruo qui adhuc in vẽtre portaretur[a],& homo fieri speraret : nos vetus iurgium decidẽtes, libertatis fauore[b] cẽsemus,& fideicommissariam necnõ directam libertatem suam firmitatem habere siue in masculo, siue in fœmina, q quæúe adhuc in ventre vehitur: vt cũ libertate solem respiciat[c], etsi[d] mater sua adhuc in seruitute constans eum vel eam ediderit. ❡ Sin autem plures creati vel creatæ sint : siue vnius fecit mentionem : siue pluraliter nuncupauit: nihilominus omnes[e] ad libertatem à primis veniant cunabulis: cum in ambiguis sensibus melius sit(& maximè[f] in libertate, fauore eius) humaniorem amplecti sententiam.

❡ Factum iudicis supplet factum hominis ad damnum & non ad commodum contumacis.h.d.Bald.Vel sic : Post moram in manumittendo seruus per iudicem ad libertatem est deducendus.hoc dicit.Sali.

Idem A.Iuliano præf.præt. LEX XV.

ANcillam siue seruum cum fideicõmissaria libertas ei' relicta sit,sancimus , si mora libertatis à debitore[g] facta fuerit, sententia præsidis eripi in libertatem, & nullo facto aut voluntate ab hęrede expectanda[h] : sed talem habere eos libertatem quasi ab ipso testatore directis verbis fuerint libertatem cõsecuti: cum satis impium atque absurdum sit hæredes testatoris differre volũtatem, maximè cùm ad libertatem ♁ respiciat.

♁ Respiciunt.

❡ Si libertas fideicommissaria est relicta uni ex liberis ancillæ,quem hæres elegerit:illo moriente nulla facta electione, omnes ad libertatem perducuntur.h.d.Sali.

Idem A.Iuliano præ.præ. LEX XVI.

SI quis in testamento suo rogauerit suum hęredem ex liberis ancillæ suę quam nominauerit[i], vnum quem elegerit, ad libertatem perducere : & cũ ancilla vnũ vel plures enixa est, hæres neque dum superest[k], in libertatem aliquem adduxerit, vel cum deliberat quis ad libertatem perducendus est, ab hac luce fuerit subtractus[l] :dubitabatur ab antiquis vtrúmne omnes,an quidam,an nemo ex his ad libertatem perueniat.sed veteris quidem iuris altercatio multa sanè super huiusmodi casibus resonuit ♁.Nos autem hæredis coercentes malignitatem,si non voluntatem testatoris adimpleuerit,& mox cùm potuerit,non elegerit vnum ex liberis ancillæ,& eum libertate donauerit:sancimus compelli[m] non solum eum, sed etiam hæredes vel successores eius,omnes ancillæ liberos in libertatem perducere.neque enim hoc contrarium est sententiæ testatoris. Cùm enim oĩmodò quendam ex his liberum esse disposuerit, & non ad certum corpus,sed ad omnes respexerit:si non pareatur eius voluntati , sine dubio ex sententia[n] testatoris omnes ad libertatem perueniunt. ❡ Similemq́ue esse definitionem censemus & si nõ ab hærede, sed à legatario vel fideicommissario testator rogauerit libertatem imponi.sic etenim iusto timore hæredes & legatarij vel fideicommissarij præteriti, & voluntatem testatoris adimplere procurẽt , & sibi non ex omnium libertate quãdam afferri patiantur iacturam. ❡ Quòd si reclamauerint:sibi tale dispendium imputent , non ex nostra lege,sed ex sua lugentes instantia[o].

♁ Multa sibi super huiusmodi casibus resonauit.

SI quis.] CASVS. Testamentum fecisti, hæredem instituisti, & eum rogasti de manumittendo vnum ex filijs Arethusæ quem eligeret:eo dum vixit nullum ad libertatem perducente,vel eo deliberante quẽ manumitteret,vita functus est:an omnes,an qnidam,an nullus ad libertatem peruenire possit,apud antiquos erat quæstio.Ad quod respondet Imperator dicens quòd nõ solùm hæres si potuit & noluit propter contumaciam suã si superstes est,
10 sed hæres eius compelletur omnes manumittere:nec voluntati testatoris derogabitur per hoc quod voluisset oẽs manumitti:quia seruum certum non respexit: sed ad omnes.vnde ob hæredis malitiam omnes ad libertatem perducentur.
20 & hoc in prima. In secũda,quòd hæc eadem vera sunt in legatario rogato de manumittendo vnum ex ijs quem eligeret:& si aliqui pati se dispendium conquesti fuerint,sibi & nõ huic.l.quę prædictam pœnam imponit,imputent.

30 i ❡ Quam nominauerit.] Arethusam puta.

k ❡ Superest.] id est dum viuit.

l ❡ Subtractus.] scilicet hæres.

m ❡ Compelli.] aufertur ergo sibi electio propter contumaciam:vt.ff.
40 de solu.l.j.& infrà de solu.l. j. &. ff. de serui.l. sicut.& facit.s̃.e.l.cum inter.

n ❡ Ex sententia.] quę ad omnes porrecta est quodammodo.

o ❡ Instantia.] id est cõtumacia.

❡ Fatuus est ille iudex qui cum res petitur , in æstimatione condemnat, si res præstari potest & debet.Vel sic:Sententia debet esse conformis libello:aliàs est iniusta.hoc dicit,& ad hoc semper allegatur.Bal.Vel sic:Vbi seruus legatur manumittendus,& hæres patitur secum litem contestari,transacto spatio duorum mensium liber efficitur iure patronatus legatario seruato.hoc dicit.Sali.

Idem A.Iuliano præfecto prætorio. LEX XVII.

CVm quidam seruum suum ita legauerit , vt legatarius libertatem ei imponat , & hæres ad huiusmodi legatum improbè versatus seruũ dare legatario dedignatus est,vt etiã lite pulsetur, & iudex nõ in ipsum seruũ,sed in æstimationẽ litis condemnationẽ proferat:veteris iuris interpretes dubitãt ne quod obstaculũ libertati ex hac causa procedat. ❡ Et si placuerit eandem deberi libertatem,à quo danda sit,vtrumne ab hærede,an à legatario. ❡ Et si hæres imponat libertatem, an legatarius quod ex pecuniaria cõdẽnatione accepit,firmiter detineat, siue in totũ, siue ex parte, siue etiã nihil. ❡ Talẽ itaq; altercationem

50 CVm quidam.] CASVS. Titius fecit testamentũ,hæredem instituit, & mihi Seiũ legauit, & rogauit, per fideicõmissũm vt eũ manumitteret:hæres noluit eũ mihi dare, sed in iudicio eũ petij & obtinui:& iudex eũ nõ in seruum,sed in eius æstima-
60 tionẽ mihi condẽnauit: an intercidat libertas?vel ab hærede dãda,an à me legatario?& si ab hærede, an æstimationẽ quã recepi,possim totam vel partẽ vel nihil retinere? Inter antiquos erat quæstio:& ad hãc nõ videtur respondere, sed sic dicit,
70 ꝙ mirat̃, ꝙ iudex tulit talẽ sñiam cõdemnãdo in serui æstimationẽ, & nõ in seruũ. vnde si talis q̃stio de cætero emerserit, nullus iudex sit ita stultus ꝙ sic definiat,sed legatarij seru' restituat̃. ꝙ si petit' nõ det̃,tũc intra duos mẽses à tẽpore
80 litis cõtest. sup petitiõe serui eripiat̃ in libertatẽ : & hæres legatario cõdẽnetur in expẽsis quas fecit in litem.s.in quadruplum.& pone , legatario integrum ius patronatus reseruatur,

Seruus

a ¶ Seruum.] in seruum enim debet facere condemnationem cùm est manumittendus. secus si non est manumittendus quandoque: vt.ff.de lega.j.si domus.in.§.qui confitetur.&.§.seq.

b ¶ Vitium.] scilicet iudicis.

c ¶ Putamus.] ex tempore huius legis.

d ¶ Cōdemnationē.] Quid enim si pferatur? huic enim quæstioni nō respōdet. Sed respon. idē esse quod esset cū alicui relinquitur pecunia vt alienum seruū emat, vt scilicet eū emat, & manumittat: vt.ff.eo.l.generaliter.§.si quis tutorē alienum. Vel dic q̄ hæres cō uenitur à seruo vt manu mittat: quia legatum resedit penes eū cum onere suo: vt.s.de cadu.tollē.§. pro secūdo. nec legatari⁹ tenetur restituere pecuniam: quia hæres sua cōtumacia sensit hoc damnum. arg.s.l.proxi.in fi. et ff.de ta.exhi.l.locū.§.cōdemnatio. Vel dic tertiò q̄ sic, & tunc idē videtur quod est hīc.s.vt in libertate eripiat elapsis duobus mensibus à tempore litis cōtestatę. Quid ergo si interim hæres seruum vendat? Respō. erit in potestate serui cuius libertus esse velit, emptoris vel rogatis: vt.ff.e.l.generaliter.§.fi.& de act.empt. l.Titius. nec restituit pretium, vt modò dixi.

e ¶ Quadruplum.] quod est speciale: aliâs aut in simplū: vt.s.de iudi.l.properandum.§.sin autem alterutra.

resecantes, miramur quare iudex qui præpositus est in prædicta causa, non omnimodo cōdemnationem in seruū[a], sed in æstimationē eius fecerit: cùm ipsius vitium[b] etiam hmōi præbuit altercationi occasionē. ¶ Vnde si talis quæstio emerserit: nullum quidē iudicem ita esse stultum putamus[c], vt huiusmodi proferat cōdēnationē[d]. sed si legatarius immineat quatenus ei seruus restituatur, & post litem cōtestatam duorū mensium spatium effluxerit: cēsemus ilico ad libertatē eripi seruū, & illum quidē liberum esse: hæredē autem pro sua in deuotione in om̄es expensas, quas legatarius in lite fecit, in quadruplum[e] ei cōdemnari: iure patronatus integro legatario seruando.

TITVLVS V.

De dedititia‡ libertate tollenda.

¶ Dedititij libertini erant qui per manumissionem minorem libertatem consequebantur: quia liberi efficiebantur, sed toto tempore uitæ suæ seruire tenebātur. Hanc conditionē libertinorū tollit lex ista: & vult quòd eo modo sint liberti, quo simpliciter manumissi, & ab eis non differant. hoc dicit. Sali.

Idē A.Iuliano præ.præ. LEX VNICA.

Dedititia cōditio nullo modo in posterū nostrā rēpublicam molestare concedatur, sed sit penitus deleta: quia nec in vsu esse reperimus, sed vanum[f] nomen huiusmodi libertatis circunducitur. Nos enim qui veritatē[g] colimus, ea tantūmodo volumus in nostris esse legibus[h], quæ re ipsa obtinēt.

TITVLVS VI.

De Latina‡ libertate tollēda. & per certos modos in ciuitatē Romanā trāsfusa.

‡ Libertinitate.

¶ DE DEDITITIA LIBERTATE tollenda. (Continuatio.) ¶ Quia manumissionibus (de quibus explicuimus) serui fiūt liberti: & libertorum olim triplex fuerat cōditio, Dedititia, Latina, ciuitasq;. Romana. ponit primò de dedititia cōditione, & subijcit posteà de Latina: quę qa sublatæ sunt, ponit de eis tollēdis, non seruandis. hodie enim sola ciuitas Romana sibi locū vendicat. Azo. Dedititij erant (Dedititij quales erāt.) qui sine cōditione se reddebāt Romanis: & quādiu viuebant, serui erant. post mortem verò in libertatem eripiebātur: vt insti.de lib.§.libertinorū. & de suc.lib.§.fi. Quare ergo non dicebātur serui? Respon. quia successorem habebant, & omnino libertatē sperabant. Vel verius liberi erāt, sed seruire tenebātur: sicut aliâs.j.cōmunia de ma.l.j.§.sin autem proprietarius.

‡ Libertinitate.

Deditia.] CASVS. Olim erat quoddam genus hominū, qui liberti Dedititij dicebātur, qui viuebāt serui, sed moriebātur vt liberi. Hodie dicit Imperator q̄ huiusmodi hominū cōditio à Romana republ. penitus tollatur, ita quòd nec nomē remaneat.

f ¶ Vanum.] nil enim significat Dedititia libertas, sicut nec chimera.

g ¶ Veritatem.] sic.s.communia de leg.l.ij.in fi.&.s.ad orfi.l.fi.qua.

h ¶ Legibus.] non opus est verbis, quorum nullus sequitur effectus.

(Latini qui sunt.) *¶ DE LATINA LIBERTATE &c. ¶ Et hæc Latina libertas tollitur. Et dicūtur Latini, qui toto tempore uitæ suæ erant liberi, sed in morte eripiebātur in seruitutē, & sic non habebāt hæredem: ut insti.de suc.lib.§.fi. Et not. quòd in hac.l.sunt.xij.casus, uel.xiij. in quibus olim fiebant Latini. hodie uerò per.l.istam fiunt ciues Romani, & uerè liberi, in omnibus autem exceptis tribus seruatur ius patronatus illæsum. Accur.*

Cum Dedititij.] CASVS. In principio huius legis dicit Imperator quòd ex quo dedititia sublata est libertas, quare etiam non Latina libertas tollitur? Nunquid Latini liberti dicebantur illi qui dum viuebant erant liberti, in morte tamen eripiebantur in seruitutem, nec habebant hæredem? Et not. q̄ in hac lege.xiij. sunt casus in quibus olim aliqui fiebant Latini, hodie ciues efficiuntur Romani. Primus incipit ibi, Sancimus &c. Dicit ergo quòd licet antiqua Latinitas sublata est, qa eius remanet imago. Dicit ergo: Olim Romani subiugantes sibi aliquam prouinciam transmittebāt homines illius prouinciæ in aliam prouinciam: & dicebantur Latini.i.Romani, & non erant simpliciter liberti, nec erant liberi. vnde sicut illa transmissio iam sublata est, quia aliquando bellū cum indigenis habebant, sic non fiūt hodie huiusmodi Latini: sed cum varijs modis introducta erat Latinorū conditio, & difficultates exortæ tam ex lege quā ex senatuscōsul. dicit Imperator quòd vult resecare & Latinam libertatem tollere, & certos modos eligere in quibus olim cōpetebat Latina libertas non perfecta. quis enim eodem tempore dicet concurrere libertatem & seruitutem? & hoc in prima.

¶ Primò exorditur, secundò statuit. secunda ibi, Sancimus.

Imperator Iustinianus A.Ioanni præfecto prætorio. LEX VNICA.

Cum Dedititij libertiā sublati sint[i]: eapropter[k] imperfecta Latinorum libertas incertis vestigijs titubat[l], & quasi per satyram[m] inducta adhuc remanet: & non inutilis quidem pars eius diminuitur: quod autem ex ipsa rationabile est, hoc in ius perfectum deducitur. Cùm enim Latini liberti ad similitudinem[n] antiquæ Latinitatis quę in colonis[o]†, missa est, videntur esse introducti, ex qua nihil aliud reipublicæ nisi bellum accessit ciuile: satis absurdū est ipsa origine[p] rei sublata, eius imaginem[q] derelinqui. ¶ Cùm igitur[r] multis modis & penè innumerabilibus Latinorum introducta est conditio, & leges diuersæ, & senatusconsulta[s] introducta sunt, & ex his difficultates maximæ emergebant, tam ex lege Iunia quàm ex Largiano senatuscōsulto, necnon ex edicto diui Traiani, quorum quidem plenæ fuerant nostræ leges, non autem in rebus eorum fuerat experimentum: studiosissimum nobis visum est hæc quidem omnia & Latinā libertatem resecare: certos autem modos eligere, ex quibus antea quidē Latina cōpetebat libertas, in p̄senti aūt Romana deferē cōditio: vt his p̄senti lege enumeratis, & ciuibus Romanis nascentibus, cæteri omnes modi per quos Latinorum nomen inducebatur, penitus conquiescant, & non Latinos pariant, sed pro nullis habeantur. Quis enim patiatur talem esse libertatem, ex qua ipso tempore mortis in eandem personam

† Aliâs in colonias.

i ¶ Sublati sint.] vt.s.l.proxima.

k ¶ Eapropter.] id est propter hoc.

l ¶ Titubat.] i. dubitat, vel dubitabilis est propter incertas vias eius.

m ¶ Per satyram.] i. per varietatem nimiā, siue diuersitatem introductam: vt in decre. distin. ij.c.satyra. multę enim leges & variæ de ea tractabant, sicut &.j. dicit. Vel dic per simile dici satyram: quia vt satyrici ludētes imponunt laruam. i. barbam, vt etiam iuuenis videatur senex qui non est: sic & hīc dicebātur liberi, non tamen erant, cum moriebantur serui. (Satyra qualiter accipitur.)

n ¶ Ad similitudinē antiquæ.] olim enim Romani subiugantes aliquam prouinciam, homines eius ad aliam dirigebant prouinciā, & vocabātur Latini, id est Romani, non tamen erant: sic & hi liberti vocabantur liberi, non tamen erant. vnde & sicut illa missio est sublata, eo q̄ quandoq; vel contra indigenas, vel contra rempublicam insultabant, & non fit hodie hæc transmissio: sic nec sunt huiusmodi Latini. Accursius.

o ¶ In colonijs.] id est in villis vel in terris. proprie enim dicitur colonia terra ad colendum destinata: vt.ff.ad municip.l.eius qui.§.j. sed hīc pro tota vna prouincia ponitur. (Colonia dicitur terra ad colendū destinata.)

p ¶ Origine.] id est transmissione.

q ¶ Imaginem.] i. latinitatem ad eius similitudinem inductam. & sume hīc arg. q̄ ex.ll.correctis non debeant sumi argumenta[a] in causis. arg.s. de iustit. co.confir.l.vnica. Item argu. cessante causa, cessat etiam effectus: cessante principali, cesset & accessorium: vt.ff.de reg.iur.l.cùm principalis.

(a Tamē bene, ex eorū ratione gl. in.c.nouit. de iudi.)

r ¶ Cum igitur.] quia quod est vtile, recipimus: & quod est inutile, despicimus: ergo videamus quid sit vtile, & quid inutile.

s ¶ Senatusconsulta.] de quibus habes insti.de lib.§.libertinorum.

ſimul & libertas, & ſeruitus concurrant[a] : & qui quaſi liber moratus eſt, eripiatur non ſolũ in mortem, ſed etiam in ſeruitutem?

¶ *Per ſcripturam ſeu epiſtolam à quinque teſtibus ſubſcriptam, & ab ipſo patrono ſcriptã uel ſubſcriptam conſequi poteſt ſeruus etiam abſens libertatem à domino quaſi ex ultima uoluntate. hoc dicit. uſque ad. §. ſed & ſi quis. Salicetus.*

¶ Sãcimus[b] itaque, ſi quis per epiſtolam[c] ſeruum ſuum[d] in libertatem perducere maluerit : licere ei hoc facere quinq; teſtibus adhibitis, qui poſt eius literas, ſiue in ſubſcriptione poſitas, ſiue per totum textum effuſas, ſuas literas ſupponentes, fidem perpetuam poſsint chartulæ præbere : & ſi hoc fecerit, ſiue per ſe ſcribendo, ſiue per tabularium: libertas ſeruo competat, quaſi ex imitatione codicilli delata: ita tamẽ[e], vt ipſo patrono viuente & libertatem & ciuitatẽ Romanam habeat.

¶ *Etiam inter amicos ſeruo præſenti poteſt libertas in præſentia quinque teſtium dari, tam in iudicio apud acta, quàm extrà: dũmodò fiat ſcriptura. hoc dicit. uſque ad. §. ſed ſcimus. Salicetus.*

¶ Sed & ſi quis inter amicos libertatem dare ſeruo[f] ſuo maluerit: licebit ei ſimiliter[g] quinq; teſtibus adhibitis ſuam explanare voluntatem, & quòd liberum eum eſſe voluerit, dicere : & hoc ſiue inter acta fuerit teſtificatus,[h] ſiue teſtiũ voces[i] atteſtationem ſunt amplexæ, & literas tam publicarum perſonarum quàm teſtium habeant[k] : ſimili modo ſerui ad ciuitatem Romanam perducantur, quaſi ex codicillis ſimiliter libertatem adipiſcentes.

¶ *Seruus languidus à domino de domo eiectus, & nemini in curam datus, conſequitur hodie libertatem, nullo iure patronatus domino reſeruato. hoc dicit uſque ad. §. ſimiliq; modo. Sali.*

¶ Sed ſcimus hoc etiã eſſe in antiqua latinitate ex edicto diui Claudij introductum, quòd ſi quis ſeruum ſuum ægritudine periclitantem[l] à ſua domo publicè eiecerit, neque ipſe eũ procurans, neq; alij eum cõmendans, cùm erat ei libera facultas, ſi non ipſe ad eius curam ſufficeret, in xenonẽ eum mittere, vel quo poterat modo eum adiuuare: huiuſmodi ſeruus in libertate Latina anteà morabatur: & quem ille morientẽ anteà dereliquit, eius bona iterum cùm moreretur, accipiebat. ¶ Talis itaq; ſeruus libertate neceſſaria domino etiam nolẽte re ipſa donatus, fiat ilico ciuis Romanus, nec aditus in iura patronatus quondam domino reſeruetur. Quẽ enim à ſua domo ſuaq; familia publicè[m] repulit, neq; ipſe eum procurans, neq; alij commendans, neq; eum in venerabilem xenonem mittẽs, neque conſueta ei præbens ſalaria: maneat ab eo eiuſq; ſubſtantia penitus ſegregatus, tam in omni tempore vitę liberti[n], quàm cum moriatur[o], necnõ poſtquàm iam in fata conceſſerit.

¶ *Ancilla uendita ſub pacto ne proſtituatur, proſtituta libera efficitur. & idem ſi uendens ſibi reſeruauit manus iniectionẽ, & ipſe poſteà eam proſtituit: nec aliquod ius patronatus ei ſeruatur. h. d. uſq; ad. §. ſed & qui domini. Sal.*

¶ Similiq; modo ſi quis ancillam ſuam ſub hac conditione alienauerit, ne proſtituatur, nouus autem dominus impia mercatione eam proſtituendã eſſe tentauerit[p] : vel ſi priſtinus dominus iniectionẽ[q] manus in tali alienatione ſibi reſeruauerit, & cum ad eum fuerit reuerſa, ipſe ancillam proſtituerit: ilico in libertatem Romanam eripiatur, & qui eam proſtituerit, ab omni iure patronatus repellatur. Qui enim ita demũ degener & impius conſtitutus eſt, vt talẽ exerceat mercationem, quomodo dignus eſt vel ancilla vel libertam eam habere?

¶ *Serui pileati cadauer domini antecedentes, uel in lecto cadaueris ſtantes, liberi efficiũtur. h. d. uſque ad. § illo proculdubio. Sali.*

¶ Sed & qui[r] domini funus pileati[s] antecedunt, vel in ipſo lectulo ſtantes cadauer ventilare[t] videntur: ſi hoc ex voluntate fiat, vel teſtatoris, vel hæredis[v] : fiant

---

a ¶ Concurrant.] vt inſti. de ſuc. lib. §. fi.

¶ Sancimus.] CASVS. Titius vult ſeruo ſuo abſenti per epiſtolã dare libertatem: an poſsit, quæritur? Reſpon. quòd ſic, adhibitis quinque teſtibus eidem epiſtolæ ſubſcribentibus: & ſiue per ſe ſcribentẽ, ſiue per tabellionem data fuiſſet in codicillis, erit liber, non latinus Romanus: patrono viuente ei libertatẽ plena competente. h. d. vſque ad. §. ſed & ſi quis. in quo figura caſum hoc modo. Si qs inter prǫſentes ſeruo ſuo voluerit libertatem donare, poteſt, adhibitis quinque teſtibus : & ſic extra iudicium : & ſiue coram iudice inter acta & tabulario hoc fuerit proteſtatus, ſiue teſtes in iudicio: iudice tamen non authorante ſed vt teſtes audiente proteſtati fuerint ꝙ talis ſeruum talem manumiſit eis præſentibus, & ſcriptura inde facta fuerit: & ſubſcriptio tam manumittẽtis quàm teſtium ſecuta: talis erit liber, non Latinus vt olim, ſed ciuis efficietur Romanus.

b ¶ Sancimus.] hîc incipiũt. xij. vel. xiij. caſus.

c ¶ Per epiſtolã.] ſcilicet vltimæ voluntatis ſecundum Ir. Tu dic inter viuos habitę: vt in fi. §. & inter abſentes : conſequitur tamen libertatẽ quaſi ex vltima voluntate : vt ſubijcit: quod poteſt prodeſſe patrono ad hoc vt non videatur concedere peculium : vt infrà. de pecu. eius qui me. li. l. j. Sed quid ſi non cum hac ſolennitate vt teſtium & literarũ publicarũ, item ſubſcriptioni patroni & teſtium vel ipſius patroni, ſed duo tantùm teſtes interfuerunt? Reſpondetur: conſequitur libertatem, ſed non quaſi ex vltima voluntate.

d ¶ Seruum ſuum.] abſentem ſcilicet.

e ¶ Ita tamen.] hoc ſubiunxit: quia qui in Codicillis manumittitur, nõ niſi mortuo teſtatore libertatem cõſequitur. hîc autem ſtatim conſequitur vt dicit. & hic eſt primus modus antiquæ latinitatis in plenam libertatem deductus.

f ¶ Seruo.] prǫſenti. nã ſuperiori caſu dixit quãdo abſenti, quod placet: quia de epiſtola dixit.

g ¶ Similiter.] id eſt ſicut in ſuperiori caſu.

h ¶ Teſtificatus.] i. p̃ſente iudice & tabellione data libertate, & quinque teſtibus interueniẽtibus, & ſubſcriptione manumittentis & teſtium.

i ¶ Teſtiũ voces.] i. qa quinq; teſtes in iudicio teſtificantur ꝙ talis ita ſeruũ ſuum manumiſit prǫſentibus eis, & ſcriptura inde facta: & ſubſcriptio tam patroni quàm teſtium eſt ſecuta. præſumitur enim ſic fuiſſe: vt. ff. de don. l. ex hac. In ſuperiori ergo §. & in iſto quatuor caſus collige quibus debetur libertas vt ex codicillis, vnus in primo, tres in iſto. Primus quando inter abſentes. Item inter præſentes extra iudicium. Item in iudicio & coram iudice & alijs tanquam inter acta. Item coram iudice, ſed non in forma iudicij. Alij dicunt eſſe tres tantùm, & ſic ſequitur quintus vel quartus modus. j. proxi. §.

k ¶ Habeant.] ſcilicet teſtium voces.

¶ Sed ſcimus.] CASVS. Si aliquis ſeruum ſuum ægrotantem dereliquerit, & extra domum eiecerit publicè, nec alij eum cõmendauerit, vel ad hoſpitale miſerit: fiet iſte talis ſeruus ciuis Romanus non Latinus, vt olim nullo modo adhuc ſuperſtite domino iure patronatus reſeruato, vel ſe in bonis eius relicta ſuccedendi ipſo moriente. Viuianus.

l ¶ Periclitantem.] idẽ ſi non ſit infirmus ſecũdum quoſdam. vt in autẽ. de nupt. §. ſi verò ab initio. & §. & multò potius. coll. iiij. quod non placet. & d. autẽ. in languente. dicit: ſicut hæc & alia. j. de infan. l. ij. & facit. s. de bo. li. l. vl. §. his videlicet. Dic ergo ſi ſanus eſt ſeruus, eſt nullius : donec vel ſe occupet, vel ab alio occupẽt: vt. ff. p dereli. l. fi. & de ſtip. ſer. l. qđ ſeruus. nec obſtat quod dicitur. ff. de pu. iudi. l. ſciendum. quia vere nõ ideo ꝙ eſt abſolutus, eſt liber: ſed quia abiectus, poteſt eſſe liber.

Seru' à domino abie. & cui' ſit.

m ¶ Publicè.] vt notum ſit publicè.

n ¶ Vitæ liberti.] quantùm ad ius patronatus.

o ¶ Cum moriatur.] quantum ad occupandũ bona iure peculij.

¶ Similiq; modo.] CASVS. Si aliquis ancillã ſuã hac cõditione vẽdiderit, ne proſtituat̃, & ſi ꝓſtituta fuerit, in libertatẽ eripiat̃: vel ſi proſtituta fuerit, liceret ei manus inijcere, & emptor eam proſtitueret, vel venditor in eam manus inijciens ſimiliter proſtituerit: fiet libera, nullo caſu proſtituẽti in ea iure patronatus ſeruato.

p ¶ Tẽtauerit.] erit quidem libera, vt ſubijcit: vt. ff. qui ſine ma. ad liber. per. l. ſi quis obligatum. in fi. & s. ſi man. ita ve. ne proſti. l. j. §. j.

q ¶ Iniectionem.] in hac proſtitutione ſpecialiter hic ſeruat̃, vt ſi manus iniectio fuerit appoſita ſine cõmemoratione libertatis, teneat: alioquin potior erit libertatis cõditio, quàm manus ioiectiõis vtroq; appoſito: vno à primo vẽditore alio à ſecũdo: vt. ff. de ſer. expor. l. ſi Titi' ſeruũ. §. pe. & §. fi. & notãt hîc qdam duos caſus de. xiij. alij vnũ dicunt. Accurſius.

¶ Sed & qui.] CASVS. Si ſerui alicuius volũtate ipſius vel hæredis eius pileati anteceſſerint dñi defuncti cadauer, ſtatim fiãt ciues Romane populus credens eos liberos eſſe deciperetur, ſi ſecus fieret, patronatus iure patronis ſeruato.

r ¶ Sed & qui.] ſcilicet ſerui.

s ¶ Pileati.] id eſt pileos ferentes in capite vt liberti. nec enim ſerui deferebant, vt per hoc fieret honor mortuo.

Pileati ſerui qui dicunt.

t ¶ Ventilare.] thure ſecundum Ir. Vel dic funibus: quia funibus portabãtur qui trahi poterant huc & illuc.

v ¶ Hæredis.] accommodata poſt aditam hæreditatem: vt. s. de manu. teſta. l. directis. niſi poſteà adeat quando obſtabat ei factum ſuum: vt. ff. de pigno. act. l. rem alienam. & j. de ſer. pi. da. ma. l. ſi creditoribus. & ff. quorũ leg. l. j. §.

ilico [a] ciues Romani. ¶Et ne q̄s [b] vana liberalitate iactare se concedatur, vt populus quidē eū quasi humanū [c] respiciat, multos pileatos in funus procedētes aspiciens, oībus autem deceptis maneant illi in pristina seruitute publico testimonio defraudati: fiant itaq; et hi ciues Romani [d], iure tamen patrō natus patronis integro reseruato.

¶Non attenditur uoluntas manumittētis in ea parte qua dicit se uelle illum Latinū libertū, esse. h.d. usque ad. §. sed & si sub conditione. Sali.

¶Illo proculdubio obseruādo, vt si quis siue in testamēto siue vindicta quendam manumiserit, licet hoc dixerit vel scripserit, q̄ voluerit eū esse Latinū: superuacua adiectio Latinitatis aboleatur, et ita fiat ciuis Romanus [e], ne modi q̄ ab antiqua obseruatione in ciuitatem Romanam homines ‡ perducebant, per priuatorum voluntates diminui videantur.

¶Si hæres manumittit seruum: pendente conditione libertatis sibi relictæ, tenet libertas: sed cuius sit libertus, demonstrabit conditionis euentus. h.d. usque ad. §. illud. Sali.

¶Sed & si sub cōditione quidem libertatē [f] seruo suo reliquerit, & adhuc pendente conditione extraneus hæres libertatē ei imposuerit: nō vt anteā Latinus, sed ciuis fiat Romanus. Et si quidē conditio defecerit: ipsius hæredis qui libertatem imposuerit [g], maneat libertus. ¶Sin autē fuerit adimpleta cōditio: ne eripiatur liberis forsitan & cognatis [h] ius patronatus, Orcinus libertus videatur: & ad eum iura patronatus perueniant, cui leges concedunt.

¶Si pretium recipit dominus ut seruus in libertate moretur, uel cū manumittat: hodie libertus Latinus non erit, sed simplex libertus. h.d. usque ad. §. sed & si quis. Sali.

¶Illud etiā satis acerbū nobis visum est, qđ putabat antiq̄tas, si in liberali iudicio superat° fuerat seruus à dño, deinde serui pretiū ab aliquo ei solutū [i] est, in Latinitate eum remorari. queadmodū enim rationabile est & pretio eū pfrui, & mortis liberti tēpore denuo eū in seruitutem deducere, cùm non sint ambo casus sibi consentanei? Et in præsenti igitur casu libertas Romana ei accedat, iure patronatus minimè [k] ei subnixo? quia ipse quodāmodo sibi libertus inuenit.

¶Si dominus iungat ancillam libero: libera efficitur. h.d. usque ad. §. similique modo. Sali.

¶Sed & si quis homini libero suā ancillam in matrimoniū collocauerit, & dotē pro ea conscripserit (quod solitum est in liberis personis solū pcedere) ancilla nō Latina: sed ciuis † efficiatur Romana. Si enim hoc qđ frequentissimè in ciues Romanas, & maximè in nobiles personas fieri solet, id est dotalis instrumenti cōscriptio [l], & in hac persona adhibita est: necessarium est consentaneum effectū huius scripturæ obseruari.

In authen. de nup. §. si verò ab initio. & §. asscriptio. col. iiij. cōsti. j.

¶Si quis recipit ancillam in matrimonium ut liberam: uel econtra mulier recipit seruum ut' liberū domino sciēte & patiēte: liber efficitur, & tenet matrimoniū: quod nō procedit in asscriptitio. h.d. Secūdū canones distinguitur an sciatur inter coniuges, & tunc tenet matrimonium: an nesciatur, & tunc non tenet. xxix. q. ij. c. si quis liber. Sali.

AD hoc qui suā ancillā credēti [m] tradidit in matrimoniū tanquā liberā: siue cōfecerit dotalia instrumēta, siue nō, aut sciens eam duci tacuit [n] ex studio: dñium eius amittit, eaq; ad ingenuitatē rapit. Idē dicit de seruo. ¶Si verò nec dñi volūtas, nec taciturnitas studiosa interueniat, & quis credidit liberæ se iūgi psonæ, illa verò famula existere declaret: ipso iure matrimoniū [o] nō tenet. ¶Asscriptitio autē alieno nubere liberam nō licet, ignorante vel sciente nec cōsentiente dño: imò datur licentia dño per se vel per præsidē abstrahere asscriptitiū suum, & plagis mediocribus eum castigare.

¶FINIS AVTHENTICAE.

¶Affirmans apud acta seruum suum esse eius filium, facit eum liberum, & non Latinum: licet eum non faciat sibi filium. h. d. usque ad. §. ille autem. Sali.

¶Similiq; modo si dñs inter acta quendā seruū filiū suū noīauerit: voci ei° quantū ad liberā cōditionē credēdū est. si eīn ipse tali affectiōe fuerit accessus, vt etiā filium suū seruū noīare [p] nō indignet, & hoc nō secreto, neq; inter solos amicos, sed etiā actis interueniētibus, & quasi in iudicij figura [q] nominauerit: qūo pōt eū seruū iterū saltem morientem habere? sed perducatur & ipse in ciuitatem Romanam, vera libertate & nō falso sermone domini sui sustentatus.

¶Si dominus instrumenta seruitutis tradat seruo, uel corrumpat in præsentia quinq; testium: seruus liber efficitur, iure patronatus domino illæso seruato. h.d. usq; ad. §. his tantūmodò. Sal.

¶Ille etiā nouissim° antiquę Latinitatis mod° in ciuitatē Romanam trāslatus eligēdus est, si q̄s instrumenta ex q̄bus seruus ostēdebat, vel dederit seruo, vel corrupe rit. Sed ne furandi occasio seruis forsitan [r] det, & sua malignitate

---

l. j. §. quod ait ptor. sed nō adita nō erant liberi: vt. s̄. de cad. tol. §. ī nouissimo. & de manu. test. libertas.

a ¶Ilico.] id est adita hęreditate, vt dixi.

b ¶Ne quis.] testator vel hæres. & dic ne quis, id est non aliquis.

10 c ¶Humanum.] id est valde liberalem.

d ¶Romani.] Not. q̄ tacere in aliorum deceptione est nocere: vt. s̄. ad Velleia. l. si fine.

¶Illo proculdubio.] CASVS. Dicit in hoc. §. q̄ si aliq̄s in testamēto vel inter viuos 20 seruū manumisit, & adiecit, q̄ velit eū fore latinū: talis adiectio abijciatur, & fiat ciuis Roma.

e ¶Ciuis Romanus] Nota nō vitiari vtile per inutile: vt. ff. de arbi. l. Pedius. Sed arg. contrà. ff. de reg. iur. l. actus.

¶Sed & si.] CASVS. 30 Si aliq̄s in testamēto suo hærede extraneo īstituto libertatē seruo reliquerit directā sub cōditiōe, si nauis ex Asia venerit, & pēdēte ea hæres eū manumiserit, Latinus nō fiat vt olim: sed ciuis Roman°. & si cōditio defecerit, fiat libertus ma 40 numittētis. Si verò extiterit liberorū & agnatorū ī eo reseruato iure patronatus: & dicatur libertus Orcinus. Viuia.

‡ Producebant.

f ¶Libertatē.] directā secundum Io. vt in fi. huius. §. patet.

g ¶Imposuerit.] huic est contra. ff. ad trebel. l. si 50 cui purè. ij. rñ. vbi dicit, q̄ cōtra defuncti volūtatem interim nō pstādā libertatē. Sed expone ibi. i. cōtra defuncti volūtatē esset si cogeretur hęres: spōtè autem potest: vt hîc.

h ¶Cognatis.] q̄b° & agnati cōtinentur. succedunt enim vsq; ad. v. gra- 60 dum: vt instit. de succ. li. §. multis. nec est contra. s̄. de in ius vocan. l. venia. quia ibi dicit transire ad extraneos hæredes quædam iura patronatus, quę sunt in nō faciendo, vt de nō vocādo in ius, vel nō testificando. hîc dicit de succedendo nō transire.

70 ¶Illud etiam.] CASVS. Si seruus à dño ex possessione libertatis ī seruitutē petat, siue seru° ī libertatē ex possessiōe seruitutis pclamauerit, & succubuerit, et aliq̄s pro seruo. x. dederit, vt remaneat liber: olim erat latinus, hodie fiat ciuis 80 Rom. nullo iure patronatus dño seruato. Vi.

i ¶Solutū est.] spontè accipienti. at si accepisset à seruo, nō cogeretur stare pacto: vt. s̄. de transac. l. interpositas.

k ¶Minime.] vt &. s̄. de oper. lib. l. qui nūmis. Sed cōtra. s̄. de bo. li. l. j. ij. rñ. vbi dicit eū habere cōtra tabulas. Sed ibi à seruo accepit pecuniam: hîc ab extraneo: vñ sec° est: vt. ff. de bo. lib. l. etiā. §. si q̄s nūmos. & de suis & legi. l. intestato. §. j. Itē not. 10 hoc verbū cōsuetū. Non bñ cōueniūt, nec in vna sede morantur Maiestas & amor, sceptri grauitate relicta &c.

† Dos eñ cōstitui potest, nisi liberis personis & concor. c. illud. cū gl. super verb. donationem extra de pręsump.

Ouidius in fine secūdi Metamor.

¶Sed & si quis.] CASVS. Si quis ancillam suam alicui libero credenti eam liberā collocauerit in matrimonio 20 & dotalia cōscribat instrumenta: olim fiebant Latini, hodie ciues Ro. Viuianus.

l ¶Conscriptio.] ar. q̄ ipso facto aliquid declarat: vt. s̄. de test. l. nō codicillum. & ff. de repu. l. fi. & j. de pa. po. l. j.

m ¶AD hoc.] Credē 30 ti. i. ei, q̄ credebat domino tradenti & volēti eam literam: vt in cor. continetur. Accur.

n ¶Tacuit.] sic ergo tacere in alicuius deceptionē nocet: vt &. s̄. ad Velle. l. si fine. §. j. & s̄. in hac. l. §. sed & qui domini.

o ¶Matrimonium 40 non tenet.] Sed secūdum canones distinguit an sciat inter cōiuges, & sic tenet matrimonium: vel nō, & tūc nō tenet: vt xxix. q. ij. c. si quis liber.

¶Similiq;.] CASVS. Si q̄s corā iudice seruū suū filiū vocabat: quantū ad causam libera 50 lem, licet nō quo ad ius filiationis olim erat Latinus, hodie ciuis Roma. Viuianus.

p ¶Nominare.] & sic sola noīatio facit eū liberum secundū Azo. q̄ nō credo nisi adoptauit eū, vel adoptare incœpit: vel fortè nisi ea volūtate vo 60 cauit vt vellet eum liberum effici.

q ¶Iudicij figura.] not. figura iudicij. Et sic no. licet qđ ago, nō valet vt ago: valet tñ vt valere pōt. i. licet p hoc nō efficiatur filius, fit tamen liber: vt insti. de adop. §. fi: Sed arg. contra. ff. de con 70 sti. pecu. l. j. §. ij.

¶Ille autem.] CASVS. Si aliquis seruo suo instrumenta emptionalia quæ in emptione serui confecta erant, tradiderit vel corruperit adhibitis. v. testibus: talia enim instrumēta seruo dari non possunt nisi testi- 80 bus. v. adhibitis, ne seruo furandi detur occasio: tunc nō fiat Latinus vt olim, sed ciuis Roma. Viuia.

r ¶Forsitan detur.] Not. non dari occasionē delinquēdi: vt. s̄. de indi-

cta vid.l.ij.&.ff.nau.cau l.j.§.maxima.& in procemio.fforum.§.illud.

a ¶ Non minus quinq;.] est ergo deterior libertatis cõditio quã alterius rei cũ aliâs duo sufficerẽt testes:vt.ff.de proba.l.si chirographũ,& est ratio cũ sint familiares:& quia res est eis maxima,facilè subtraherent:vt ar.s̃.de fideicõ.l.fi.Alij dicũt alibi præsumi debitorẽ liberatũ eo ipso q̃ est apud eũ instrumentũ:vt dicta.l. si chirographũ.& de pac.l. labeo.qđ non placet:nisi probetur redditũ: vt. ff. 10 de solu.l. pecuniæ. &.l. seq.est tamen magna præsumptio pro debitore.

Libertatis cõditio ẽ deterior quã alterius rei. Chirographum si habeat debitor,an præsumatur ob id liberatus.

b ¶ Denegauimus.] s̃.e.§.sed scimus.&.§.simili que modo.&.§.illud.

¶ His tãtũmodo.] CASVS. His. xiij. modis electis cęteri aboleãt:nec Latini dicãt,sed 20 serui maneãt, & lex Iulia norbana & senatuscõsul.cõquiescat:nec decętero locũ habeat:& licet antiquitus libertorũ triplex fuisset conditio : quidam enim plenam , quidam pleniorẽ, quidã semiplenam accipiebant libertatem, & ciues fiebant Ro. 30 Constitutio autẽ ista ad futuros libertos pertineat:& si aliqua bona libertorũ ante legẽ istã occupata sunt:eis nõ præiudicetur.Viuianus.

c ¶ Conquiescãt.] Nõ tamẽ tollit modos manu mittendi : vt.s̃.de ijs qui in ec.ma.l.fi.& insti.de li 40 ber.§.multis.

Senatuscon sultũ largianum.

d ¶ Senatusconsulto.] quo cautũ est vt liberi manumissoris nõ nominatim exhæredati,extraneis hęredib° eorũ in bonis Latinorũ p̃ponerẽtur:vt inst.de suc.lib.§. fi.

Edictũ diui Traiani.

e ¶ Traiani.] quod edictum faciebat viuũ ciuẽ 50 Romanũ:Latinũ autem moriẽtẽ,si ĩuito & ignorante patrono ad ciuitatem ire beneficio principis volebat. vt institu.de succes.lib.§.fi.

f ¶ Ad eam partẽ.] No.scripturam pro parte tenere,pro parte non : vt in auẽ. vt cùm de appel. 60 cog. §. sin autem. colla. viij.& dixi. s̃. de transac. l.si ex falsis.

¶ DE COMMVNI SERVO MANVMISSO. ¶ *Dixit de proprijs seruis, nunc de communibus.*

Diuisio.

In commu 70 nes seruos.] Primò altercationes antiquorum recitat.Secundò illas decidit, & noua dubia remouet. Secundà ibi, His itaque. CASVS. Olim si aliquis habebat seruũ communem cum aliquo, & 80 alter seruo volebat libertatem imponere[l]. inter veteres erat quæstio an non volenti manumittere pars volentis accrescat, necne. & hoc maximè in milite dubitabatur : propter hoc duplex circa materiã istã fiebat cõstitutio.Prima,si miles seruũ cũ priuato haberet cõem & ei libertatẽ voluit imponere:hæres suus cõpellebatur partẽ socij emere:alter autem generaliter compellebat socium suum partem suam vendere:licet ex substantia socij nihil lucri ad eum peruenisset, pretio arbitrio prætoris constituto. & hæc sunt quæ à pluribus iuriscon.relata sunt,nullo habito delectu priuati & militis:vt si quis cũ vno vel cum pluribus seruũ communem habeat, & inter 10 viuos,& in vltima volũtate ei velit libertatẽ imponere:hoc ei licet: & alius vel alij socij partem suã cõpellantur vendere qualẽcunq; habeant siue tertiã,siue dimidiã , siue quartã ipsi vel hæredibus eius,si hoc moriẽs dixit.s.q̃ vult eum esse libe 20 rũ,& emi à socijs:ita videlicet vt qui aliorũ partem cõparauit , si adhuc superstes est,cõpellatur libertatẽ imponere: & hæres eius,si iam cessit in fata.Si verò socius vel socij pretium recipere noluerunt,cõsignetur:& in æde sacra deponatur: ser- 30 uus plenã cõsequatur libertatẽ:& sibi imputẽt socij qui lucrari pretiũ distulerũt : ita vt peculium inter eos socios diuidat̃ pro ea parte p̃ qua quisq; in eo habet dñium : & licet libertatem seruo imponenti seruo concedere peculiũ ei iure patrona- 40 tus pro suo ordine reseruato.h.d.vsq; ad.§.sin autem seruus.Viuia.

ĩ libertatẽ p̃ueniãt:talis mod° certa et ĩdubitata p̃batiõe manifestet̃, vt testib° p̃sentib° nõ min° qnq;[a] dñs ĩstrumẽta vel det famulo suo, vel deleat,aut alio modo corrumpat.Et ex eo igitur modo ciuitatẽ Romanã ei competere censemus, saluo iure patronatus tàm in hac specie quã ĩ cęteris:nisi vbi specialiter hoc patronis denegauimus[b].

¶ *Hic cassat omnes aliàs leges de Latina libertate loquẽtes:& subiungit quòd hæc lex habeat locum in libertis futuris,non autem præsentibus uel iam mortuis.h.d.usque ad finem.Sali.*

¶ His tãtũmõ casib° ex oĩ iure Latinitatis antiquę electis,cęteri oẽs modi q̃ in libris prudẽtiũ vel cõstitutionib° enumerati sunt,penitus conq̃escãt[c]:nec Latini ab eis p̃cedãt,sed maneãt (vt dictũ est) serui ĩ sua cõditiõe,nec tali remedio abuti cõcedant̃.& ne in posterũ aliqđ ius latinæ libertatis nostris legib° incurrat,lex Iunia taceat, Largiano senatuscõsulto[d] cessante,sileat edictũ diui Traiani[e], qđ ex ea sequebatur.& siqua alia lex vel senatuscõsultũ vel etiã constitutio loquit̃ de Latinis,ea inefficax quantũ ad eã partẽ[f] remaneat : & triplex anteà via libertatis quæ multiplices introducebat ambages, vno directo tramite discat ambulare. ¶ Quòd si aliqua lex vel cõstitutio libertatis faciat mẽtionẽ,nõ autem Latinitatis:ea pro ciuitate Romana loqui intelligatur. ¶ Sed si quidã liberti iã mortui sunt, & bona eorũ quasi Latinorũ ijs quorum intererat,aggregata sunt, vel adhuc viuunt:nihil ex hac lege innouet̃,sed maneant apud eos iure antiquo firmiter detenta & vendicãda. ¶ In futuris autem libertis p̃sens cõstitutio locũ sibi vẽdicet.

TITVLVS VII.

De cõi seruo manumisso.

¶ *Olim si socius legabat libertatẽ cõi seruo : si erat miles, eius hæres compellebatur illũ emere, & libertatẽ dare.quod nõ erat in priuato.& ex aduerso socius cõpellebatur uendere ne libertas deficeret;& si nõ cõueniebant de pretio, iudex illud arbitrabatur.Hodie uerò siue sit miles siue priuatus qui uel inter uiuos,uel in ultima uoluntate seruũ cõem uellet manumittere,compellitur socius,siue sit unus,siue plures,illum ei uel eius hæredi uẽdere:nec pro pretio ad iudicẽ recurritur: q̃a lex ista cassatur in uersi.ne aũt quãtitas. & si pretiũ oblatũ nõ recipiat,sufficit in æde sacra deponi:ut hic ĩ uer.sin aũt socius.& peculiũ serui inter socios p̃ rata dñij debet diuidi. & si seruus ratiocinijs erat suppositus,tenetur prius reddere rationes intra tẽpus à iudice prætaxandũ.h.d.usque ad uersi.sin autẽ uno ex socijs.Sali.*

Imperator Iustinianus A.Iuliano præfecto prætorio. LEX I.

In cões seruos, eorũq; libertates , qñ cuidã dño pars libertatẽ imponẽtis accrescit,necne, & maximè inter milites q̃ hmõi imponũt libertates:ambiguitas multa exorta est apud veteres iuris authores:& inuẽta est cõstitutio apud Martianũ ĩ cõstitutiõib° diui Seueri,p̃ quã idẽ imp̃ator disposuit necessitatẽ imponi hæredib° militis cõparare partẽ socij,& seruũ libertate dõare. ¶ Sed & alia cõstitutio[g] diuorũ Seueri & Antonini prĩcipũ reperta est, ex qua gñaliter necessitas ĩpõebat̃ socio partẽ suã socio vẽdere,quaten° libertas seruo ĩponat̃.licet nihil[h] lucri ex substãtia socij moriẽtis alij socio accedat:p̃tio videlicet arbitrio p̃toris cõstituẽdo:secundũ ea q̃ & Vlpian° libro.vj. fideicõmissorũ,& Paul° libro.iij. fideicõmissorũ refert:vbi & hoc relatũ est qđ & Sext° Æli° iuris antiq̃ cõditor definiuit,sociũ p̃ p̃torẽ cõpelli suã partẽ vẽdere,quaten° liber seruus efficiat̃:qđ & Marcellus apud Iulianũ in ei° digestis notat : hocq; Marcellũ cũ Iulianũ notaret[i], retulisse , palã est. ¶ His itaq;[k] apud veteres iuris authores inuentis,decidẽtes tales altercatiões,generaliter sancim°,vt nulla ĩducat̃ differẽtia militis seu priuati in seruis coib°[l] :sed in oĩb° cõib° famulis[m],siue inter viuos,siue ĩ vltima dispositiõe libertatẽ q̃s legitimã impõere cõi seruo voluerit,hoc faciat:necessitatẽ[n] habẽte socio vẽdere partẽ suã quãtã in seruo possidet,siue dimidiã,siue tertiã, siue quãtãcũq;. ¶ Et si plures sint socij:vno[o] ex his libertatẽ imponere cupiẽte,alios oẽs necessitatẽ habere partes suas quas in seruo possidẽt,vẽdere ipsi q̃ libertatẽ seruo ĩponere desyderat,vel hæredi ei°: licet & ipse cõis seruus hæres institutus sit,& hoc moritur°[p] dixerit:ita tñ,vt oĩmodo ipse q̃ partes alias cõparauerit,vel hęredes eius libertatẽ imponãt. ¶ Sin autẽ socius vel socij recusauerint pretiũ accipere:licentiã ei damus offerre hoc per publicas p̃sonas,& sigillo

g ¶ Sed & alia constitutio.] prima constitutio compellit hæredem emere,hęc secunda sociũ vendere,& vtrunq; speciale sed hæc secunda generaliter quemlibet so- 50 cium , sed prima tantũ militis hæredem.

h ¶ Licet nihil.] Imò contra.argu.s̃.de fideicõ. lib.l.deberi. sed ibi totus erat alienus.

i ¶ Notaret.] i.reprehenderet.

k ¶ His itaq;.] s.relictis ambiguitatibus.

60 l ¶ Seruis cõmunibus.] s. manumittẽdis.

m ¶ Famulis.] i.seruis.

n ¶ Necessitatem.] no.quem cogi vendere : vt & no.s̃.de iure delibe. l.nec emere.Sed an prius detur libertas quàm pretium soluatur? Respond. imò prius soluetur pre- 70 tium:vt hîc innuit,&.ff. de act.emp.l.Iulianus. §. offerri.

o ¶ Vno ex his.] non ergo stat̃ iudicio maioris partis:vt.ff.de ser. rusti.prædi.l. per fundum.

p ¶ Et hoc moriturus.] s.q̃ vult esse eũ liberum , & emi à socijs. si 80 eĩn hoc nõ dixit , videt̃ instituendo seruũ cõem voluisse hæreditatẽ suis socijs per eandẽ personã acquiri:vt & in legato dicitur:vt.ff.pro socio.l. verum.§.seruo cõi.&.ff. ad l.Fal.Plautius.

In ædem

a ¶ In æde sacram.] vel ibi vbi cõpetens iudex disposuerit: vt. §. de vsuris.l.acceptam.

b ¶ Imputent.] qd si aliqs eorũ erat minor vigintiquinq; an? Idẽ dicã. ar.ff.de fideicõ.li. l. cùm quasi.§.si plures.ar. contra.§.de admi.tu.lex quę tutores. hoc secundũ H. & hæc eadem in asseriptitio plurium intellige: vt arg.§.de agrico.& censi.l.ne diutius.lib.xj.

Differunt.

c ¶ Pro quibus quisq;.] quãdoq; pro virilibus: vt.ff.de stipu. seruo. l.j.§.si seruus.quãdoq; in totum apud alterum, vt si solus concesserit: vt. ff. de pecu.l. quis ergo.

d ¶ Concedere.] qd semper ei cõcedit, cũ inter viuos manumittit: vt §.de peculio eiꝰ q libertatẽ meruit.l.vnica.Accur.

¶ Sin autẽ seruus.] CASVS. Si seruus suppositꝰ est ratiocinijs: ne rationes pereãt, vel libertates impediant, præses tẽpus statuet, intra qd ratiões & reliqua siqua emerserint, reddãtur: & sic ad libertatẽ perueniet. cõsequẽter in versi. ne autem. dicit qualiter faciẽda est æstimatio serui. & pꝫ patet. Si verò vnus dixit insolidũ se velle libertatẽ imponere, & pretiũ dare: & aliꝰ posteà veniat idẽ offerẽs: prior potior erit habẽdus. Si verò vnus ꝑ parte velit libertatẽ imponere: & alius seq̃s similiter, nullo hinc inde refuso pretio, oẽs libertatẽ imponere compellant: & peculiũ ꝑ parte dimidia inter eos distribuat, iure patronatus æqualiter oĩbus reseruato. Iure aũt accrescendi qd ab antiqs erat inductum, penitus euacuato, nec in posterum frequentari concedatur. Viuia.

† Alias, in viginti solidos.

e ¶ Ne autẽ quantitas.] ad hoc.§. cõia de leg.l.si circa princ.

f ¶ Notariꝰ.] i.scriptor.

g ¶ Volumus.] q æstimatio est. §. cõmunia de leg.l.si duobus.

h ¶ Sin autem.] relinquere.f.insolidum, & in hoc differt ab vltimo casu huius legis.

i ¶ Sub obtẽtu libertatis] nõ mouet ideo ad hoc q alius idẽ vult facere. nã & si alius nollet, iste ad hoc veniret, & sic contẽplatione libertatis tãtũ, nõ astutia facit hoc. Vel dic cũ vterq; vult in solidũ, & totũ manumittere, & alteri pretiũ offerre: potior est is q primò venit. Sed si is q secũdò venit, velit suã solam partem serui manumittere: tunc vterq; compellatur suam partem manumittere. & ad hanc legẽ

impresso in ędẽ sacrã[a] deponere, & sic habere facultatẽ seruũ libertate donare, & eũ habere plenissimã libertatẽ, & ciuitatẽ Romana perfrui, & nullũ timere ex socijs. sibimet eñ imputẽt[b], si cũ liceret eis lucrari pretiũ, hoc accipere distulerũt. ¶ Sed ne circa peculium serui aliqua fiat dubitatio: peculiũ eius in oẽs socios puenire iubemus ex partibꝰ ꝑ qbus quisq;[c] dominium serui possidet. ¶ Licẽtia cõcedẽda ei q libertatẽ moriẽs imponit, etiã eius peculiũ qd ei attingit, liberto cõcedere[d]. ¶ Iura aũt patronatus ꝓculdubio ꝑ suo ordine ad eũ venire q libertatẽ donauit. ¶ Sin autẽ seruus ratiocinijs suppositꝰ est, ne ratiocinia pereãt, vel libertas impediat, ꝓsidẽ ꝓuinciæ vel cõpetẽtẽ iudicẽ tẽpus statuere oportet, intra qd debeat (ratiocinijs anteà factis, & debitis, q ex his apparuerint, redditis) ita ad libertatẽ venire. ¶ Ne aũt quãtitas[e] seruilis pretij sit incerta, sed manifesta: sancimus serui pretiũ siue ancillæ, si nulla arte sunt imbuti, viginti solidis† taxari: ijs videlicet qui vsq; ad decimũ annũ suæ venerint ętatis, in decẽ tantũ modo solidis ponẽdis. ¶ Sin autẽ aliqua arte prædití sunt, exceptis notarijs & medicis, vsq; ad triginta solidos pretiũ eorũ redigi, siue in masculis, siue in fœminis. ¶ Sin autẽ notarius sit, vel medicus, siue masculus, siue fœmina: notarius[f] quidẽ vsq; ad quinquaginta, medicus aũt vsq; ad sexaginta taxetur. ¶ Sin verò eunuchi sint serui cõmunes, maiores decẽ annis: si quidem sine arte sint, in qnquaginta solidos cõputentur: si autẽ artifices, vsq; ad septuaginta. ¶ Minores etenim decẽ annis eunuchos non amplius triginta solidis æstimari volumus[g], & eorum partẽ competentem socij accipient, & libertatem eis per competentes iudices imponere compellentur.

¶ Vbi unus ex socijs primò petijt seruũ manumittere, posteà alius idẽ postulat: potior est primus. sed ubi oẽs concurrunt à principio uel ex postfacto, oẽs cõpelluntur sine pretio: & tunc omnibus seruatur ius patronatus illæsum. h.d. usque ad.§.ius autem accrescendi. Sali.

¶ Sin aũt vno ex socijs libertatẽ siue imponere siue relinquere[h] seruo cupiẽte, & pretium dãte, alter vel alteri ex his ipsi se velle dixerint libertatẽ impõere, & pretiũ dare: melior quidẽ cã erit eius qui primus ad hãc rationẽ pietatis puenit. Si tñ sub obtẽtu libertatis[i] & ipsi ad hoc ꝓsiluerint: tũc iudicem competentem omnes cõpellere sine pretio ei libertatẽ imponere: peculio quidẽ in omnes secũdum partem dominij distribuẽdo: ¶ Iura autẽ patronatꝰ secũdũ sui naturã omnibus qui libertatẽ imposuerint, æqualiter habentibus.

¶ Vbi unꝰ ex dñis cõi seruo libertatẽ legabat, partẽ suã amittebat, & socio accrescebat: quod hodie est correctũ per hãc legẽ: & libertas cõpetit eo modo quo suprà: ut insti.de don.§.si.Sa.

¶ Ius autẽ accrescẽdi qd antiqua iura in cõmunibus seruis manumittendis introducebant, nullius esse momenti, nec in posterũ frequentari penitus concedimus.

¶ Qui legat seruo cõi seipsum, uidetur ei legare libertatẽ. Itẽ qñ uerba possunt dupliciter intelligi, debẽt interpretari in humaniorẽ partẽ. Bal. Vel sic: Si alter ex dominis partẽ quã habet in seruo, ipsi legauit: dicitur ex benigna interpretatione libertatem relinquere: & sic habet locũ quæ dicta sunt in præcedenti. h.d. Sali.

Idẽ A. Iuliano. pfe. p. L. II.

CVm apud oẽs iurispitos hoc placitũ est, vt seruus cõis apud vnũquẽq; dñm partim sit ꝓprius, partim alienus, vt ex hac cã possit & ipse legato[k] honorari, & ipse legari: huiusmodi incidit quęstio: Duo vel plures dñi cõem seruũ habebãt: sed vnꝰ ex his ipsi seruo suã partẽ quã in eo habebat, legauit. Et semel accepta dubitationis occasiõe, hoc vetustas in magnũ extulit certamẽ. Nos igit sensum huiꝰ legati crebra indagatione aggrediẽtes, duplicẽ eũ esse opinamur. Aut eñ putauit testator liberũ fieri posse ex parte seruũ[l], q huiusmodi legatũ ei reliqt: aut si hoc minimẽ cogitauit, affectu socij fecit, vt ei acqrat: hæredes autẽ suos eundẽ seruũ possidere minimẽ voluit: vt sit manifestum à suo patrimonio penitus esse eũ alienatũ. ¶ In tali itaq; cõparatiõe nos q fautores libertatis sumꝰ, sic ambiguã testatoris interptamur volũtatẽ, tãquã si voluerit eũ libertate in sua parte[m] donare. Et cùm iam de cõibꝰ seruis manumittẽdis statuimꝰ, qd in hmõi casibus fieri oporteat: ex illiꝰ sanctiõis tenore & hmõi species fit definita. ¶ Fiat itaq;[n] liber ex parte qdẽ testatoris, secũdũ eius volũtatẽ: ex altera aũt parte, ex nostra definitiõe ptio (secũdũ pdictæ cõstitutiõis tenorem) vel socio vel socijs ab hęrede pstãdo, vel si accipere noluerint, tam eã offerẽdo quàm consignãdo, & periculo eorũ deponẽdo, cùm satis abundeq; imperiale est, humaniorem[o] sententiam pro durioribus sequi.

facit insti.de dona.§.fi.

CVm apud.] CASVS. Olim inter veteres conuenit, vt seruus cõis apud vnũquẽq; dñorum partim esset alienus, partim proprius. & si vnus dñorum partẽ quã habebat in seruo legauerit ipsi seruo dicẽdo sic: do lego te tibi. inter eos quæstio erat quẽ sensum haberent verba ista. distinguit ergo Imperator ꝙ testator aut putauit posse illũ fieri liberũ ꝑ parte, aut cõtẽplatiõe socij: vt sua pars socio acquireret, ꝙ nolebat eũ ad hęreditatẽ peruenire: dicit ꝙ sic sunt verba testamẽti interpretanda: ꝑ parte fiat liber necessitate imponẽda socio de vendẽda parte sua hæreditatis diuidẽdę per leg. prox. & si pretiũ recipere noluerit: cõsignet, & piculo suo deponat: cùm in ambiguis benignior sententia sit proferenda.

k ¶ Et ipse legato.] nã seruo cõi potest legari: & acquiritur socio tũc legatum: vt hîc, &.ff. pro socio.l. verum.§.seruo cõmuni. sed proprio nõ: vt §.de leg.l.seruis.

l ¶ Ex parte seruum.] hîc fatuus erat error: qa nõ põt pro parte esse liber, & pro parte seruus: vt.ff. de lib.cau.l. duobus. & de except. rei iudi.l.iudicare. & de leg. ij.l.cùm filius.

m ¶ In sua parte donare.] Põt ergo sibi legari ipsemet. & sic est cõtra.ff.de hær.inst.l.sed & si sub cõditiõe.§.si. Solu. ibi erat hæres institutus seruus, vñ nec dicit à seipso sibi legari. hîc autẽ hæredes sunt filij à qbus inuenitur sibi legatus.

Legari sibi an possit qs à seipso.

n ¶ Fiat itaq;.] Futurũ itaq;, tempus significat. i. fiat, pręstito. s. pretio vel oblato: vt dixi.§.l.j.§. necessitatẽ. & hîc subijcit: & sic non erit pro parte liber, sed totus simul.

o ¶ Humaniorem.] vt & §.de fideicõ. liber. l. cùm inter veteres. in fi.

¶ DE SERVO PIGNORI DATO MANVMISSO ¶ *Superiori titulo uidebatur cõmunio impedire manumißionem, hîc pignoratio: & ideo de hoc post illum ponit.*

Continuatio.

TITVLVS VIII.

De seruo pignori dato manumisso.

Licet.] CASVS. Certum est quòd maritus seruum dotalem si soluendo est, manumittere potest: sed si mulieri sit specialiter obligatus: an eum manumittere posit, quæritur? Dicitur ꝙ non ea inuita. Viuianus.

a ¶ Dotale.] quod datũ est inæstimatum: vt &.s̃.de rei vxo.act.§.& cũ lex.

b ¶ Manumittere.] vt &.s̃.de iure do.l. & si dotis.&.ff.de manu.l. seruum dotalem. ex quibus collige, ꝙ vir dñs est rei dotalis. quod verum est. Sed ar. cõtra.s̃.de iur. do.l.in rebus. vbi de hoc dices. nam aliâs nõ posset manumittere, nisi esset dominus: vt.j̃.tit.ij.l.si non proprietatem, nec ei pignorari res sua: vt.ff.de pig.act.l.si rem alienam. quod hîc permittitur.

c ¶ Site.] seruum dotalem.

d ¶ Datum.] specialiter & expresśe: vt.j̃. eo. l. iij.

e ¶ Assequi.] nisi fortè seruus pecuniam soluat: vt.ff.de hære.insti.l. pignori.

Libertas.] CASVS. Si cũ fisco cõtraxisti: oĩa bõa tua tacitè sunt obligata propter priuilegiũ suũ. si ergo seruũ tuũ ei specialiter non obligatũ manumisisti: an reuocetur libertas, quæritur? Dicitur ꝙ non: nisi fraudis consilium habueris.

f ¶ Obligatus.] nam contrahentis cũ fisco bona omnia tacitè obligantur: vt.j̃.in quib.cau. pig.ta.l.ij.

g ¶ Effectum.] & cũ effectu. & non currit decennium: vt. ff. qui & à qui.l.si cum fideicõmissa.§.Aristo.

Ab eo.] CASVS. Si generaliter omnia bona tua mihi obligasti: an seruũ tuũ posśis manumittere, quęritur? Rñ. ꝙ sic. & hoc in prima. secus si seruus fuisset obligatus. & hoc in secunda.

h ¶ Certum est.] vt. ff. qui sine ma. ad li. per.l.si quis obligatum. & hoc nisi in fraudẽ creditorum: vt.s̃.l. proxima.

i ¶ Iure.] vt.ff.de manu. seruis. & qui & à qui. seruum.&.s̃.de neceś.ser.l.j. & hoc nisi ipse seruus se luat & soluat: vt dixi.s̃. e.l.j. similis est differẽtia: vt hîc, &.ff.in quib. cau. pig.ta.contra.l. est differentia; &.j̃. de pig. l. ij. & ff.de fur.l.si is qui rem.

Si vt proponis.] CASVS. Si debitor seruum quẽ pignori obligauit, consentiente creditore manumiserit: an teneat manumisśio, quæritur? Dicitur ꝙ sic.

k ¶ Creditore.] etiam minore.xx. ann. vt. ff. de manu. vindi.si pater.§.fi. &.ff.qui & à quibus ma.l.qui in fraudem.§.fi.

¶ *Maritus est dominus rei dotalis, ad hoc allegatur. Bal. Vel sic: Maritus dotis dominus seruum dotalem manumttit, sed non inuita uxore cui specialiter pignori dedit. Sali.*

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Proculo.

LEX I.

Licet dotale [a] mãcipium vir qui soluẽdo est, posśit manumittere [b]: tamen si te [c] pignori quoq; datum [d] mulieri apparuerit: inuita ea non posse libertatem assequi [e], non ambigitur.

¶ *Quod specialiter declaratur, ualidius operatur quàm quod in genere prædicatur. h.d. Bal. uel sic: Tacita bonorum obligatio etiam fisci, non impedit libertatem serui nisi fraus & euentus interuenerit. h.d. Sali.*

Idem AA. Abascanto. LEX II.

Libertas à debitore fisci seruo data, qui pignori non est ex conuentione speciali, sed tantùm priuilegio fisco obligatus [f], nõ aliter infirmatur, quàm si hoc fraudis consilio effectum [g] detegatur.

¶ *Etiam expressa generalis obligatio bonorum non impedit seruum manumitti: sed specialis eiusdem serui. hoc dicit. Sali. & Bald.*

Idem AA. Antonio. LEX III.

Ab eo qui bona sua pignori obligauit quæ habet, quæq; habiturus esset, posse seruis libertatem dari, certum est [h]. ¶ Non idem iuris est in ijs seruis, qui pignoris iure [i] specialiter traditi vel obligati sunt.

¶ *Consentiente creditore debitor iure manumittit seruum quem specialiter pignori dedit. h.d. Sali. & Bal.*

Imp. Alexãder A. Sabiniano. L. IIII.

Si (vt proponis) consentiente creditore [k] cui pignoris iure cum alijs mãcipijs obligatus fuisti, à debitore manumisśus es: potuisti ad libertatem peruenire.

¶ *Ad rescindendum aliquod factum, non potest quis suam uel quasi suam turpitudinem allegare. h.d. Bald. Vel sic: Satisfactio creditorum cõfirmat libertates manumisśorũ, nec fraus propria à debitore allegata, ei patrocinatũ. h.d. Sal.*

Idem A. Extritatiano. LEX V.

Si creditoribus satisfactũ fuerit: ancillæ quæ pignori obligatæ à debitore manumisśæ erant, liberæ fiunt. nam ipse manumissor si fraudem se fecisse creditoribus, vt reuocet libertates, audeat dicere: audiri non debet [l], nec hæredes eius.

¶ *Serui empti à tutore de pecunia pupilli, intelliguntur ei specialiter obligati: & ideo non possunt à tutore manumitti. h.d. Sali. & Bal.*

Si creditoribus] CASVS. Si in fraudẽ creditorũ seruũ tuũ manumisisti, & posteà eis satisfecisti, si posteà vis reuocare libertatem, quia dicis te in fraudem creditorum manumisisse: an sis audiendus, quęritur? Dicitur ꝙ non: quia propriam turpitudinem allegas. nec si in fata cõcesśisti: audiendi erunt hæredes tui.

l ¶ Non debet.] Not. nõ audiri quẽ allegãtẽ turpitudinẽ suam. Itẽ nõ licet venire cõtra suũ vel ꝑdecessoris sui factũ: licet illud nõ tenuerit de iure. & est sic.s̃.de trãsac.l.trãsactione.ij.&.j̃.de reuo.do.l.cũ cõfitearis.&.ff.q & à q.l.pignori.&.j̃.de reuo.ijs q̃ in frau.cre.l.filios.&.ff. de euic.l.vẽdicantẽ.& de lega.ij.l.q solidũ.§. etiam respubli.&.j̃.de lib. cau. l.si ab eo.& de lega.j. l. si seru' pluriũ.§.j.& nõ potest venire cõtra factum suũ: vt.s̃.de rei vẽ.l. cũ à matre.&.ff.de ado.l.post mortem.& de ser. rusti. prædi.l.per fundum.

Idem A. Auctioni. LEX VI.

Si tutor tuus de pecunia tua seruos emptos manumisit: quoniam huiusmodi serui, sicut cæteræ res pupillaribus pecunijs emptæ, iure pignoris ex constitutione diuorum parentum meorũ obligati sunt [m], fauore pupillorũ liberi facti non sunt.

¶ *Res dotalis est in dominio & administratione mariti. Itẽ res empta ex pecunia dotali, quia dotalis propriè est mariti, efficitur ipsius mariti iure dominij. h.d. Vel sic: Serui dotales, siue empti de pecunia dotali, possunt à marito iure manumitti. h.d. Salic.*

Imp. Gordianus A. Iulianæ. L. VII.

Siue cùm nupsisses, mãcipia in dotem dedisti, siue post datam dotem de pecunia dotis maritus tuus quædam comparauit [n]: * iustis rationibus dominia eorũ ad eum peruenerunt: ideoq; frustra quæstionẽ super statu manumissorum conaris inferre: qui eius facti qui comparauit, vel in dotem accepit, ab eo iure potuerunt manumitti [o].

TITVLVS IX.

De seruis reipublicæ manumittendis.

¶ *Seruus ciuitatis potest manumitti ab ordine decreto præsidis interueniente: nec fuga uicarij est iusta cã ipsum reuocãdi in seruitutẽ. h.d. Sal.*

Imp. Gordianus A. Epigono. L. I.

Si ita, vt lege municipali, constitutionibusq; principum comprehenditur, cũ seruus publicus esses, ab ordine (consentiente etiã præside prouinciæ) manumisśus es [p]: non ex eo quòd is quem dederas vicarium, in fugam se conuertit, iugo seruitutis quod manumisśione euasisti, iterato cogeris succedere.

¶ *Manumisśus solenniter à ciuitate, potest matrimonium contrahere: & nati ex eo sunt liberi, & in potestate patris. h.d. Sali.*

Idem A. Hadrianæ. LEX II.

Si decretum ordinis authoritas rectoris prouinciæ comprobauit [q], quo is libertatem acceperat, cui posteà fueras (vt proponis) matrimonio copulata: natam ex huiusmodi matrimonio, & ciuem Romanam esse, & in

Si tutor.] CASVS. Si tutor emit seruũ de pecunia pupil. posteà vult eũ manumittere: an posśit, q̃rit? Dicit ꝙ non, fauore pupilli: q̃a huiusmodi res pecunia pupilli comparatæ, sunt pupillo obligatæ.

m ¶ Obligati sunt.] nõ ergo sunt sui, licet sua i. pupilli pecunia empti, sed & si velit eos ẽt suos habere, ratificando emptionẽ bñ põt: & tũc habebit vtilẽ in rẽ pupill': vt.s̃.ar.tu.l.curator. &. ff. qñ ex facto tu.l.ij. Itẽ no. hic magis priuilegiatum pupil. muliere & fisco: vt hîc, &.s̃.eo.l.j &.l. ab eo.

Siue cum nupsisses.] CASVS Mulier aliqua dedit mihi seruum in dotẽ, vel ex pecunia dotis seruum emit: an posśim eum manumittere, quærit? Dicit ꝙ sic. vñ seruo manumisśo, mulier super ista mouebat quæstionẽ status.

n ¶ Comparauit.] vt &.s̃.de iure do.l. ex pecunia.

o ¶ Manumitti.] vt &.s̃.eo.l.j.

¶ DE SERVIS REIPVBLICAE MANVMITTENDIS. ¶ *De seruis singulorũ dictũ est: nunc autẽ tractat de seruis uniuersitatis cuiusq;. i. reipubl. Romanorum, uel cuiuslibet ciuitatis. Azo.*

Si ita] CASVS. Cõsiliarij ciuitatis Bonoñ. cõsentiẽte potestate manumiserunt seruũ reipub. seru' ille vicariũ suũ pro se dederat, q aufugit: an ideo magis reuocabitur iste in seruitutẽ, quæritur? Rñ. ꝙ non. Viuia.

p ¶ Manumisśus es.] sic ergo põt dari libertas: vt &.ff.de offic. ꝑto.l. barbari'.& de mãu.q̃ seruis ad vniuer. ꝑti.impo. l.j.&.ij. idẽ in seruis ecclesiarũ, per simile. arg.j̃.de prædi.decur.li.x.l.fi.&.j̃. de decu.l.ij.eo.li.

Si decretum.] CASVS. Si à cõsilio Boñ ciuitatis authoritate potestatis interueniẽte seruus ciuitatis manumisśus vxorẽ duxerit, & ex ea filium suscepit: an sit libera, & in potestate patris, quærit? Dicit ꝙ sic. Viuianus.

q ¶ Comprobauit.] vt &.s̃.l.proxima.

* Iuris.

Pupillus est magis priuilegiat' quá mulier & fiscus.

Continuatio.

Potestate.

a ¶ Poteſtate.] ex liberto etiam ingenuus eſt: vt ſuprà de ſuis & legiti. liberis. l. filium.

Titulis.] CASVS. Quo caſu ſeruus priuati manumiſſus reuocatur in ſeruitutem, eodem modo & ſeruus vniuerſitatis. Si conſules ciuitatis Bonoñ. conſentiente poteſtate, dato ſeruo vicario, vt ſtatutum eſt tam in Italia quàm in prouincia, ſeruum reipub. manumiſerint: & manumiſſus officium tabellionis adminiſtrauit, vt prius fecit: an propter hoc videatur libertas reuocari? dicitur quod non. nec ſilijs nocet, quo minus poſsint fieri decuriones.

patris poteſtate[a], non eſt opinionis incertæ.

¶ *Sine cauſa iuſta libertus etiam municipum non reuocatur in ſeruitutem, & non eſt iuſta cauſa tabellionatus officium, licet tabellio ſeruus publicus appelletur. Et natus ex matrimonio contracto cum liberto, naſcitur ingenuus, & ideo ad decurionatum aſpirare non prohibetur. Sali.*

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Philadelpho. LEX III.

* Titulis[b] nõ præcedentibus quibus[c] dominia ſeruorũ quæri ſolent, municipum libertus ſeruus non efficitur. ¶ Si itaq; ſecundum legẽ * Vectibulici[d] (cuius[e] legis poteſtatem, ſenatuſconſulto Iubentio Celſo iterũ[f] & Neratio Marcello conſulibus facto, ad prouincias[g] porrectam conſtitit) manumiſſus ciuitatem Romanam conſecutus eſt: poſt verò, vt libertus tabulariam[h] adminiſtrando, libertatem quam fueras conſecutus, nõ amiſiſti: nec actus tuus filio ex liberis[i] †ingenuo ſuſcepto, quo minus decurio eſſe poſsit, obfuit.

b ¶ Titulis.] ſ. venditione, vel dotis donatione, vel ſimili: vel reuocatione ex ingratitudine: vt ff. de lib. cau. l. ſi vſusfructus.

c ¶ Quibus.] i. quo: vt ſ. de in ius vo. l. fi. & facit j. de ing. manu. l. ſcientis.

d ¶ Vectibulici.] aliâs vectibilici. hîc vectibulicus tulit legem de huiuſmodi ſeruis manumittendis.

e ¶ Cuius.] ſcilicet legis Vectibulici.

f ¶ Iterum.] conſule.

g ¶ Ad prouincias.] vt non ſolùm in Italicis ſeruis, ſed etiam in prouincialibus locũ habeat.

h ¶ Tabulariam.] quod officium omnibus ſeruis interdicitur: vt j. de tabu. l. generaliter. lib. x. ideo autẽ videbatur obeſſe ſibi: quia fuerat ſeruus publicus: vt ff. de adop. l. nõ aliter. & ſic ex eo natus deberet cẽſeri ſpurius: vt pote ſine patre de iure ciuili: vt ff. de regu. iur. l. ſeruitutẽ. tamẽ aliud eſt: quia dicitur ſeruus, non quod ſit ſeruus: quia tabellio ſeruus eſſe nõ põt. j. de tab. l. generali. lib. x. ſed quia ſeruit reipublicæ. Itẽ & aliud videbatur ei obeſſe: quia geſſerat actũ publicũ. ſ. tabulariã. & actũ reipu. nemo libertus gerere compellitur: vt j. ne quis liber. inuitus l. j. & ij. lib. xj. & j. de lib. cau. l. liberos.

i ¶ Ex liberis.] ideo dicit ex liberis, vt dicunt: quia ſi ſeruus eſſet licet mater eſſet libera & pater ſeruus fiſci, filius ſequeretur conditionẽ patris. & pro eis. j. ne de ſta. defunc. l. ſi pater. idemq; dicunt in filio genetiarij. Sed Io. contra. non enim patris conditionem in ſeruitute ſequitur: vt ſ. de rei vẽd. l. partum. ſed in curiali conditione & in honoribus: vt j. de decur. l. exemplo. & l. eos. & l. nullus. lib. x. Dic ergo ideo dici ex liberis: quia ſi patrem habuiſſet ſeruum, eſſet ſpurius: & ideo nõ vocaretur ad decurionatum, vel ad aliam dignitatem, donec eſſet legitimus competitor: vt ff. de decur. l. generaliter. §. ſpurios. & ſ. de ſuis & legi. liber. l. ex libera.

Titulo non præcedente.

Vectibilici.

† Aliâs, ex liberto ingenuo ſuſc.

Fili' in quo ſequitur paternam conditionem.

TITVLVS X.

De iis qui à non dominis manumiſsi ſunt.

¶ *Scienter manumittens ſeruum alienum ut proprium, tenetur domino hoc eligenti ad pretium. h. d. Sali.*

Imper. Antoninus A. Cornelio. L. I.

Eum qui ſeruos alienos ac ſi ſuos manumittit[k]: vt pretium eorum dominis, ſi hoc elegerint, dependat, vel quanti[l] ſua intereſt: ſæpe reſcriptum eſt teneri.

¶ *Si procurator emit ſibi ſeruos: antequam tradat domino, poteſt manumittere illos. hoc dicit. Salic.*

Imperator Alexander A. Mercuriali. LEX II.

Felicisſima quam mandante te ſeruum emiſſe dicis[m], ſi dominium ſerui quem manumiſit, nondum ad te tranſtulerat[n]: fruſtra petis vt denegata libertate, eius quem manumiſſum dicis, poſſeſsio tibi tradatur.

¶ *Non uenditione hæreditatis, ſed traditione rerum, transfertur dominium. hoc dicit. Sali. & Bald.*

Idem A. Pompeio. LEX III.

Qui tibi hæreditatem vendidit, antequàm res hęreditarias traderet, dominus earũ perſeuerauit: & ideo manumittendo libertatẽ ſeruo hæreditario præſtitit[o].

¶ *Habens precarium uſum, non adipiſcitur dominium: & ideò rem alienare, uel ſtatũ mutare non poteſt. hoc dicit notabiliter. Bald. Vel ſic: Tenens ſeruũ precario, non manumittit. Sal.*

Impp. Valerian. & Gallien. AA. Zoilo. LEX IIII.

Si non proprietatem[p] donaueras, ſed miniſteriũ ancillæ dederas: libertatem mancipio dãdo, ea quæ precarium vſum habebat, dominio tuo nihil præiudicauit. Nemo enim alienum ſeruũ, quãuis vt proprium manumittat, ad libertatem perducere poteſt.

¶ *Donator poſt traditionem deſinit eſſe dominus & adminiſtrator. h. d. Bald. Vel ſic: Donatori poſt traditionem interdicitur manumiſſio. h. d. Sali.*

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Marcellinæ. LEX V.

Si tradita[q] ſunt ex donatione mancipia: ius manumittendi donatrix non habuit.

¶ *Pater non poteſt ſupplere defectum filij qui in ætate reperitur. h. d. notabiliter. Bald. Vel ſic: Filius qui per ſe non poteſt manumittere, nec patri poteſt conſentire. h. d. Salic.*

Idem AA. & CC. Milio & alijs. LEX VI.

Si pater ſeruũ veſtrum, licet vobis minoribus[r] viginti annis[s] conſentientibus,

¶ DE IIS QVI A NON DOMINIS MANVMISS. &c.

Eum qui ſeruos.] CASVS. Si ſeruum tuum quaſi proprium manumiſi: an ad eſtimationem ſerui tibi tenear, quæritur? Dicitur quòd ſic. vel ad id quod tua interfuit eum nõ manumitti.

k ¶ Manumittit.] ſciens: aliâs cùm nullum pretium habeat, non teneret.

l ¶ Quanti.] ſubaudi vel quanti, ſi non eſt in litera &c. vel in fine ſupple, vel ipſum ſeruum: & ſecundum hoc pretium & intereſſe eſt idem. Sed qua actione hæc ęſtimatio petitur? Rñ. præſcriptis verbis, vel in factum, vel vtili negotiorum geſtorum, habendo ratum: licet non ſuo nomine geſtũ. & licet res extet. quod eſt ſpeciale fauore libertatis, ſcilicet quòd poſsit habere ratum negotium non ſuo nomine geſtum: & re nondum perempta vel vſuſcapta: aliâs ſecus: vt ſ. de rei vendi. l. mater. & de re. alie. non alienã. l. j. Item hac. l. manumitto alienum: ſed duabus ſequentibus manumitto debitum alteri.

Felicisſima.] CASVS. Mandaui cuidam mulieri vt ſeruum mihi emeret: & ſuo nomine emit, & antequàm eum mihi traderet, manumiſit: ſi petam eum mihi reddi libertate reuocata, an ſim audiendus, quæritur? Dicitur quòd non. Viuia.

m ¶ Dicis.] ſuo nomine: quia ſi tuo nomine emiſſet, in tuo dominio eſſet: & ideo ei libertatẽ dare non potuiſſet.

n ¶ Tranſtulerat.] Puta quia non ipſa hoc geſsit, nec venditor. Et dic plenius: aut vterque geſsit, aut nullus, aut alter. ſi alter vel vterque, ſtatim acquiritur domino: & ſic loquitur. ff. de acquiren. rerum do. l. ſi procurator. & de donat. quod mihi. & de acquiren. poſſeſ. l. j. §. hæc quæ de ſeruis. & §. ſequent. ſi neuter, non ſtatim niſi ea res tradatur domino: vt ff. de acquiren. rerum domi. l. res ex mãdato. & hoc ſecundum B. R. & Ioann. nec placet diſtinctio M. dicentis aliud in procuratore ſpeciali: aliud in generali. nam cõfundit eum. ff. de admi. tuto. l. ſi duo. ſed eſt pro eo. ff. de mi. l. illud. §. ſi talis. & de procura. l. Põponius.

Dominium an ſtatim quærat domino per procuratorem.

Qui tibi.] CASVS. Si hæreditatem mihi vendidiſti: & antequàm traderes ſeruum hæredita. manumiſiſti: an teneat manumiſsio, quæritur? Dicitur quòd ſic. quia ante traditionem eras dominus adhuc. Viuianus.

o ¶ Præſtitit.] vt & ff. de manumiſ. l. eum qui. ſed actione ex empto tenetur: vt ſuprà de hæred. vendit. l. qui tibi. & de act. empt. l. ſi ancillam.

Si non.] CASVS. Si ancillam meam ad tempus conceſsi tibi non animo in te proprietatem transferendi, & eam manumiſeris: an teneat manumiſſio, quæritur? Dicitur quòd non. nec mihi præiudicaſti: nemo enim &c. Viuianus.

p ¶ Si non proprietatem.] Not. vt ſ. de vſufruct. l. vſufructu. & ſ. de manumiſ. teſta. l. ſeruo. & ff. pro donato. l. fi. Sed cõtra. ff. qui & à qui. l. competit. vbi valet manumiſsio facta ab eo qui poſteà apparuit ſeruus. Sed dic, ibi apparuit. ſ. ex ſuperueniente cauſa: liber tamen erat tempore manumiſsionis.

Si tradita.] CASVS. Si mulier aliqua ſeruum tibi dederit: an eum manumittere poſsit: vel ſi de facto manumittit, teneat manumiſsio, quæritur? Dicitur quod non. Viuia.

q ¶ Si tradita.] ſecus ſi non tradita: vt ſ. eo. l. qui tibi.

Si pater.] CASVS. Si pater tuus te minore. xx. ann. conſentiente ſeruum tuum manumiſit: tibi non præiudicauit: vnde non tenuit manumiſsio. Viuianus.

r ¶ Minoribus.] ſecus ſi eſſet maior. ſic econtra pater per filium: vt j. communia de ma. l. j. §. fi. ſunt enim vna perſona: vt inſtit. de inuti. ſtipu. §. ei verò qui. aliàs non poteſt quis per alium manumittere: vt ſ. de manu. vindi. l. nec mulierem.

s ¶ Viginti annis.] vt j. titu. j. l. ſi minor. xx. an. lex Aelia Sentia contradicit: vt inſti. qui manu. non poſſ. hodie autem correctum eſt per aut. vt in aut. vt ſpon. larg. colla. ix. circa princ. quia dicitur quod minor. xiij. an. poteſt facere teſtamentum: ergo & manumittere.

a ¶ Non potuit.] Hoc cùm seruus erat minoris. si alterius, licet sibi obligatus potest consentire manumissioni. ff. de manu. vin. l. si pater. §. fi.

SI à non dominis.] CASVS. Si aliquis seruum alienum manumiserit: aut in præsentia iudicis simplicis habentis tam ius dandi libertatem: aut principis. primo casu reuocabitur libertas, & sine pœna, secundo casu restituto domino suo mancipia eiusdẽ artis dabit dño, & tria fisco. & hoc in prima & secunda parte. Si verò. xx. an. tacuit, ita ꝙ nemo stat⁹ moueat quęstionẽ, & ille pręदicta præscriptiõe se tueri possit: à prædicta pœna erit immunis qui manumisit: & sibi imputet dñs ꝙ tanto tempore tacuerit. & hoc in tertia.

b ¶ Pœnæ.] nominaliter ponitur. nullã enim patitur pœnã qui manumisit. nam authoritas iudicis excusat: vt. ff. de ijs qui no. infa. l. furti. §. ij. Itẽ libertas valet: vt hîc innuit. vel verius nõ valet: vt. s. eo. l. si non proprietatem, alij ponũt aduerbialiter: & ideo dicit pœnæ: quia cùm opponitur pręscriptio. xx. an. non est facilis dissolutio libertatis. & secundum primũ modum potest legi. j & s.

c ¶ Iubentibus.] id est consentientibus & authorizantibus.

Actio quãdoq; datur in quintuplum.

d ¶ Et alia tria.] sic ergo in quintuplum: & sic est contra insti. de act. §. omnes. sed diuersis pręstatur hæc pœna fisco & domino serui.

e ¶ Præscriptione.] s. xx. an. vt. j. de long. tempo. præscrip. quæ pro liber. l. ij. Et not. ꝙ qui præiudicat sibi per negligentiam in vno, in alio similiter sibi præiudicat. sic ff. vi bo. rapt. l. iij. & de ad mi. tuto. l. si pupillus. & s. ad legem Fal. aut. sed cũ testator. §. itẽ si heres quędam. arg. cõtra. ff. de alie. iu. mu. causa fac. l. item si res. in princ. Sed ibi alienatio tenuit à principio: hîc non tenuit manumissio. Itẽ not. simile econtra: quia si duo habeo auxilia. & in vno sum diligẽs, & sic in eo mihi non pręiudico: imo mihi prouidi ꝙ in alio videor mihi puidere: vt s. de inoffi. testa. l. contra maiores. & ff. de condi. cau. da. l. si extraneus.

Negligentia nocẽs alicui in vno, necet ei in alio.

manumisit: ei libertatem præstare non potuit[a].

¶ *Decretum obreptitium nõ ualet: & si princeps fallitur, impetrans punitur. sed si actus gestus temporis diuturnitate firmetur: tam ciuilis quàm criminalis pœna funditus euanescit. hoc dicit. Bald. Vel sic: Libertas præstita seruo alieno cum iudicis uel principis decreto, non præiudicat domino uero: & qui principẽ fefellit, punitur pœna hic statuta. & cessant ista si seruus ille sibi libertatem præscripserit. h. d. Sali.*

Imperator Constantinus A. ad Bassum.

LEX VII.

SI à non dominis libertas detur mãcipio alieno: si quidem ab ijs iudicibus impetrabitur, quibus dandi ius est: sine vlla trepidatione pœnæ [b] facilis dissolutio est. ¶ Si verò iubentibus [c] nobis quicquam lege actum esse doceatur, & non dominus vt alienum mancipium manumitteretur, petisse probetur: tunc eodem qui in conspectu nostro libertatẽ monstrabitur à non domino consecutus, ei protinus ad cuius proprietatẽ pertinet, restituto: is qui mãcipium alienum fallendo principis conscientiam manumisit, mancipia duo cogatur domino eius dare, eiusdem sexus, ętatis, atq; artis, cuius constiterit esse manumissum, & alia tria [d] fisco eadem ratione similia. ¶ Quæ multa nõ semper imponitur, sed potius cõquiescit, si fortè manumissus inferentem sibi quæstionẽ status, obiecta legitima præscriptione [e] potuerit excludere: cùm sibi amissi mancipij damna debeat imputare is qui in perniciem suam gesta taciturnitate firmauit. PP. Idib. Iulij. Constantino. A. v. & Licinio Cæs. Cons.

TITVLVS XI.

Qui manumittere nõ possunt: & ne in fraudem creditorum manumittatur.

¶ QVI MANVMITTERE NON POSSVNT: ET NE IN FRAVDEM CREDITORVM &c.

Certum.] CASVS. Si in testamento tuo Sticho directam libertatẽ reliquisti in creditorum fraudem, non aliâs reuocabitur: nisi consilium & euentus. s. ꝙ re ipsa sint fraudati, sequatur. & hoc in prima. Si verò te ab aliquo hærede instituto, & à te fideicom. relicto præstando Titio: an Titius inter creditores cõputetur, si tu minus idoneus seruos manumittas, quæritur? Dicitur ꝙ sic. & hoc in secunda. Viuia.

Libertates in fraudem creditorum concesse, an sint reuocãdæ.

f ¶ In fraudem.] vt insti. qui ma. non pos. §. in fraudem.

g ¶ Sequatur.] Sunt ergo duo necessaria in directis. s. consilium & euentus: vt hîc. Sed in fideicommissarijs sufficit solus euentus: vt hîc, & j. eod. l. fi. & ff. de fideicommissarijs li. l. ergo. §. si in fraudẽ. sic in datis inter viuos, duo exiguntur. ff. quæ in frau. credi. l. si quis cùm haberet. & insti. qui ma. nõ pos. §. præualuisse.

¶ *Fraudis nomine continetur consiliũ & euẽtus. h. d. Bal. Vel sic: Vt libertates directæ reuocentur tanquam in fraudem creditorum datæ, duo requiruntur, scilicet fraudis consilium & euentus: & creditor intelligitur etiam cui ex ultima uoluntate ad libertatem præstandam debetur. Sali.*

Imperator Alexander A. Antiocho.

h ¶ Fideicommissum.] Non ꝙ manumittens reliquerit, sed alius ab eo: vt apparet per. l. illam. j. de bo. aut. iudi. pos. l. j. & ff. ad legem Fal. l. in ratione. j. §. quod vulgò. Item hoc cùm est purũ: secus si conditionale: vt. ff. qui & à qui. l. qui in fraudem. & ff. de act. & obl. l. is cui.

LEX I.

CErtum ius est, nõ alias directas libertates per legẽ Æliam Sẽtiam, quæ sunt in fraudem [f] creditorũ manumissorum datę, reuocari: nisi & consilium fraudis, hoc est animus manumittentis, & euentus damni suum recipere volentium sequatur[g]. Inter creditores autẽ etiam eos numerandos esse, quibus fideicommissum [h] debetur, olim placuit.

¶ *Seruus etiam per interpositam personam, seruum peculiarem non manumittit. h. d. Sali.*

Idem A. Nataliano. LEX II.

SEruos [i] meos nec per interpositam [k] personam ad libertatẽ perducere homines peculij sui posse, mandatis principum comprehenditur.

SEruos.] CASVS. An seruus ordinarius principis vicarium suum manumittere possit, quæritur? Dicitur ꝙ non.

i ¶ Seruos.] ar. cõtra. ff. qui & à quibus. l. competit. ADDITIO. Gl. soluit ibi duobus modis: dic vt in ea.

k ¶ Nec per interpositam.] Non solùm per se, sed per interpositam personam.

¶ *Quod fit in spectaculo & populi tumultu, pro infecto debet haberi. h. d. Bal. Vel sic: Ad exclamationem populi facta manumissio non tenet. h. d. Sali.*

Idem A. Iustinæ. LEX III.

DIuo Marco authore amplissimus ordo censuit ne quis in spectaculo [l] quod edatur, actorem suum alienumve [m] seruũ manumitteret: & si factum esset, pro infecto haberetur.

DIuo Marco.] CASVS. Dũ potestas pulsat ad arengam, & populo congregato, corã populo quis velit seruũ suũ. s. actorẽ manumittere: nec alterius officij seruũ: & libertas data non tenet. & hoc senatores cẽsuerũt diuo Marco authore. videtur enim iste talis coact⁹ manumisisse, quod esse nõ debet: vt. ff. qui & à quib. l. si paratus.

l ¶ Spectaculo.] i. sub aspectu populi: vel ad exclamationẽ populi: quia videtur coactus manumittere: vt. ff. qui & à qb. l. si priuatus. & argu. j. de pœnis. l. decurionum.

m ¶ Alienum.] i. aliũ ab actore.

¶ *Minor annis uiginti non potest tradere seruum ad manumittendum. h. d. Sal. Hodie hoc est correctum quando manumittit in ultima uoluntate. nam sufficit ætas legitima ad testandum: ut in authentica hic posita. Bald.*

Idem A. Felicissimo. LEX IIII.

SI minor annis viginti [n] ad libertatem præstandam homines [o] tradidisti: senatuscõsulto, qđ gestum est, irritum cõstituitur [p].

SI minor annis viginti.] CASVS. Si mino. xx. ann. seruum suum ad manu. tradidit, non tenebit manumissio.

n ¶ Si minor annis viginti.] concor. s. titu. j. l. si pater.

o ¶ Homines.] scilicet vicarios.

p ¶ Constituitur.] vt ff. de mino. l. verũ. §. ꝙ si minor. & de verb. obli. l. si minor. & de seruis expor. l. iiij. Sed cõtra. ff. de manumis. vindi. l. illud. §. j. Sol. ibi fuit seruus datus minori hac lege: vt manumittat: hic à minore dat⁹ alij. Itẽ cõtra. ff. de manumis. l. iiij. §. nec interest. Solu. ibi nõ fuit lex à minore apposita vt manumitteretur, sed ab ipso seruo qui hoc pepigit cũ emptore vt manumittat eum.

In authen. vt spõ. largi. §. & hoc quoq;. colla. ix. constitu. ij.

SEd hodie ex quo testari possunt, & libertates possunt relinquere [q], antiqua lege cessante.

SEd hodie.] CASVS. Ista aut. extenditur tantũ ad seruos, qui in testamẽto manumittũtur: & est clara. Viuia.

q ¶ Relinquere.] Hoc aptatur ad illam solam libertatẽ quæ in testamento datur: vt in corpore huius authen. dicitur: & verbum relinquere: innuit: vt ff. de tabu. exhi. l. j. §. fi. ergo nec olim nec hodie manumittit minor. xx. an. inter viuos, nisi causa cognita: quia nec lex Iustiniani permittit minori. xvij. an. nisi in testamento: vt instit. qui manumit. non pos. §. fi. & §. eadem lege.

¶ *Non dicitur fraudatus ille qui pretium recipit. h. d. Bal. Vel sic: In fraudem fisci non potest libertas præstari: nec dicitur fraudare ubi pretium fuit solutum redemptori manumitttenti. h. d. Sali.*

Idem A. Prisco. LEX V.

SI in fraudem eorum, quæ

SI in fraudem.] CASVS. Libertas in fraudem eorum quæ in fisco debentur data, non valet. Si verò debitori fiscali aliquis pecuniam pro

niam pro seruo subministrauit:& sic manumissus est,nõ reuocabitur libertas:cùm nihil de bonis debitoris per hoc fuit diminutum.

a ¶ Non valet.] vt.ff.de iure fisci.l.in fraudem.§.à debitore.nisi præscriptione decem annorum defendatur: vt.ff. qui & à quib.l.si cùm fideicommissa.§.Aristo.

b ¶ Patrem.] vt cũ esset seru⁹,& pater tuus erat,scilicet naturalis.

c ¶ Emptori.] s.supposito à se,qui emerat à fisci debitore.

d ¶ Defuisse.] cùm pretium succedit loco rei :vt ff.de petitione hæredita. l.si rem.

fisco debebantur, probari potest libertas data: non valet [a]. ¶ Sed si pecuniã is,quem patrẽ [b] tuum appellas,emptori [c] dedit, & ab eo redemptus, ad libertatem perductus est:nihil videtur bonis defuisse [d] eius qui fisci debitor dicitur.

¶ Solus tutor non præstat libertatem à pupillo debitam.Sali.

Impp.Dioclet.& Maximian.AA.& CC. Olympio. LEX VI.

NEc fideicommissariam libertatem à pupilla sua seruis debitam tutorẽ posse præstare [e], certi iuris est. vnde si hos quos tu rogata fueras manumittere tempore certo ætatis tuæ ad libertatem non perduxisti,sed tutor manumisit,remãserunt in seruitute.

¶ In fideicommissarijs libertatibus fraus consideratur ex euentu tantùm h.d. Sali. Et collige *hic quòd fauorabilius est directum quàm obliquum: quod tene menti secundum Bal.*

Idẽ AA.& CC.Zotico LEX VII.

SI debitor ex administratione curæ dominus tuus non soluendo constitutus,fideicommissariam tibi reliquit libertatẽ:cum in fideicommissarijs libertatibus euentum inspici tantùm [f] obtinuerit, nihil eius voluntas tibi prodesse potest.

NEc fideicommissariam.] CASVS. Libertatẽ seruo testatoris relictã dãdã à pupillo:an tut.pup. pstare possit, qrit? Dicit q nõ. idẽ si rogata erat de manumittẽdo rogat⁹ est manumittere.Si verò seruo certo tpe,& ante tẽpus illũ tutor manumisit:quia manebit in seruitute,nec erit liber.alij modi casum ponẽdi sunt,sicut dicitur in glo.

e ¶ Præstare.] nisi infans sit.tũc eĩn sufficit solus tutor,sicut in hæreditate:vt s̄.de iure deli.l.potuit.&.l.si infanti. & hoc in seruis testatoris. si aũt essent pupillæ,non opus forsan esset inquisitione: & sufficeret authoritas tutoris: vt.s̄. qñ decret. opus nõ est.l.fi. &.l.j. vel dic secũdò q nõ pôt tutor manumittere ante certã ætatẽ quã statuerat testator.nam posteà posset solus tutor.argu.ff. de manu.l.iiij.§. nihil autẽ. & de mino. l. verũ.§. itẽ quæri . Vel tertiò dic q hîc est casus qui est. ff. de ma.l.seru⁹ furiosi.Sed arg. contra de fideicom. lib.ex causa.

SIdebitor.] CASVS. Si ex administratione tutelæ vel curæ adulto vel pupillo factus sis debitor in.x.& te non existẽte soluẽdo fideicõ. libertatẽ,nõ fraudis cõsilio Sticho reliqueris: cũ in fideicõ.libertatẽ solus euẽtus dãni sufficiat:licet fraudis cõsiliũ nõ intercessit,non valet legatum.

f ¶ Inspici tantum.] vt.ff.de regu. iur. l. fraudis.Sed cur est secus in directis:vt.s̄.e.l.j?Rñ. directæ æqparant̃ illis quæ dant̃ inter viuos : at illę exigũt hæc duo:vt instit. q ma.nõ pos.§.in fraudẽ. vel directæ cõpetũt statim,adita hæreditate nullo hæredis bñficio:fideicõmissarias ipse præstat: an nil vltra vires hæreditatis præstare tenetur : vt s̄.ad.l.Fal.l.successores.&.ff.ad Treb.l.j.§.penul.

† Aliâs simpliciter, Antoninus . aliâs nullus. ascribitur.

Libertas directa fauorabilior est, quã fideicõmissaria.

TITVLVS XII.

Qui nõ possunt ad libertatem peruenire.

¶ Serui damnati ad perpetua uincula,non possunt ad libertatem perduci: nec damnati ad tempus,durante tempore pœnæ: sed finito sic: & libertas medio tempore eis relicta,tunc eis prodest.h.d.Sali.

Impp.Seuerus & Antoninus † AA. Torquato. LEX I.

CVm diuus Claudius pater meus constituerit, à præsidibus prouinciarũ,vel qui coercendorũ maleficiorum potestatem habent in perpetua vincula damnatos ad libertatem perduci non posse: ij qui [g] intra tempora pœnæ liberi & hæredes esse iussi sunt,aut legatum fideicommissumve acceperunt:neq; libertatem [h] adipisci,neq; quicquam eorum quæ his data sunt,capere possunt [i]. ¶ Quòd si pœnæ tempus compleuerint:iam omni vinculo exoluti,& quasi ad pristinam vel simplicem [k] seruitutis conditionem redacti,& libertatem,& si qua testamentis dominorum illo [l] tempore defunctorũ acceperunt, sine vlla quæstione pœnæ præteritæ consequãtur [m].

Continuatio.

¶ QVI NON POSSVNT &c. ¶ *Dixi suprà quando manumißio impeditur ex psona manumittẽtis :nũc quãdo ex psona manumißi.*

CVm diuus.] CASVS. Si seruus ob delictũ condemnatus fuerit,vt in perpetuis sit vinculis:an si ei libertas fuerit relicta,vel hæreditas,posit illud capere,quæritur ? Dicitur q non. Vel dic q debeat esse in vinculis vsque ad annum: si medio tempore fuerit ei relicta &c.Si verò tempus pœnæ iam effluxerat,& posteà aliquid ei relictum est: sine vlla quæstione pœnæ præteritæ quæ ei relicta sunt, consequetur.& hoc in secunda. Viuia.

g ¶ Ii qui.] subaudi à simili,ij qui &c.& sic mutat casum.

h ¶ Neq; libertatem.] vt &.ff.de manumis.l.seruus hac lege. & qui & à qui.l.ille.§.fi.

i ¶ Possunt.] nisi causã vict⁹ legẽ: vt.ff. de ijs quæ pro non script.hab.l. si in metallum.& de ali. lega.l.seruos.

k ¶ Simplicem.] nam prius dupliciter erãt serui,cũ essent in vinculis. Dic ergo simplicẽ ad differentiã geminæ seruitutis.

l ¶ Illo.] Quo erãt capaces.& sic cõtra.ff.de leg. ij.l.cũ fili⁹.§.seru⁹. Solu. hic eo tpe quo iam sunt capaces,vel secũdũ Pla.illa secũdũ istã . p prima. ff.cõia præ.l.fina.in fine.

m ¶ Consequãtur.] vt.ff.de pœnis.l.fratres.

¶ Prohibitus in pœnam à testatore manumitti, non potest etiam per emptorem ad libertatẽ perduci.prohibitus uerò propter aliquod ministerium familiare,officij neceßitate cessante nõ prohibetur uenire & manumitti. h.d.Sal.

Impp.Valerian.& Gallien.AA.Theodoro. LEX II.

IS quidem qui in testamento vetitus est manumitti,ad libertatem non potest [n] peruenire:sed in proposito interest, vtrumne eos quos cum filio educatos esse testator expresit, propter familiare ministerium & vsum filiorum necessarium & væire & manumitti vetuerit, an quasi male meritis pœnam irrogauerit [o]. Nam priore casu,morte eius cui consulebatur,obsequij necesitate finita, libertas [p] potest peruenire:posteriore autem casu,id quod pœnæ causa in seruos statututum est,necesse est vires suas obtinere:quãdo [q] † diuis parentibus meis † placuerit huiusmodi testamentorum leges perpetuam seruitutem male meritis seruis irrogare, vt nec per suppositum emptorem ad libertatem perduci posint [r].

IS quidem.] CASVS Si testator ĩ testamẽto suo vetuerit seruũ suum manumitti:an ad libertatem peruenire posit,quærit̃? Distinguitur:aut noluit eũ manumittere, qa voluit eũ in ministerio hæredis psistere:aut in modũ pœnę, quasi male meritũ vetuit manumitti. primo casu, mortuo hærede ad libertatẽ pôt peruenire:secũdo casu non: nec si hæres in emptorem aliqua alienauit. Viuia.

n ¶ Non potest.] vt &.s̄.de testa.manu.l.contra volũtatẽ.&.ff.de manumisio.l.seruus hac lege.&.j.de vsusca. p emp. l.iij.&.j.de re.ali.nõ alie. l.fina.

o ¶ Irrogauerit.] qd si est dubiũ?Rñ. fortè nõ præsumam pœnam esse fauore libertatis.

p ¶ Libertas potest.] imposibile est.

q ¶ Quando.] i. quia.

r ¶ Posint.] nisi in casũ,puta si vĩdicauit mortem testatoris: vt. ff. ad Syll.l. si quis in graui. §. vtrum . Item & quando propter pactionem:vt. ff. de manu.l.seruus hac lege.Accursius.

† Aliâs, quum.

† Aliâs, nostris.

TITVLVS XIII.

Quibus ex causis serui pro præmio libertatem accipiunt.

¶ Seruus qui uindicauit necẽ domini,pro præmio consequitur libertatem sententia contra occisores lata,& non ante.hoc dicit.Sali.

Impp.Dioclet & Maximian.AA.Firmino. LEX I.

QVoniã religiosa [s] solicitudo ad augendam [t] prouocandamq; [v] fidei obseruationẽ iuris præmio affici debet,si ad vlciscendam necẽ

¶ QVIBVS EX CAVSIS SERVI PRO PRAEMIO &c. ¶ *Dixit quando propter delictum nõ manumittuntur:nunc econtra quando propter merita libertatem consequuntur.*

Continuatio.

QVoniam] CASVS. Si seruus mortem dñi in publicum detulit,& strenuus in accusando extiterit aduersariũ conuincendo:an ob hoc liber effici mereatur , quæritur ? Dicitur q sic.non ipso facto,id est ipso iure,sed ex præsidis sententia:vel non, eo ipso quòd prosilijt ad accusationem,sed conuicto aduersario.Viuianus.

s ¶ Quoniam religiosa.] quia ad superiora etiam habent respectum.

t ¶ Ad augendam.] in his seruis qui habent eam.

v ¶ Prouocandamq;.] in his vel in eis qui non habent eã.sic &.s̄.de bonis quæ lib.l.ij.

domini in corruptis ꝓbationibus ac strenuo nisu constiteris: libertatem quam ijs qui dominorum cædem vindicant, iampridem senatusconsultis & statutis principũ præstari sancitũ est, etiam tu pro tam ingentibus meritis non ex ipso[a] facto, sed aditione & sententia præsidis reportabis.

¶ Seruus alienus qui defert falsatorem monetæ, libertatem consequitur, & domino fiscus dat pretium serui. h.d. Bald. Vel sic: Deferens falsatorem monetæ, in præmium consequitur libertatem. h.d. Sali.

Imperator Constantinus A. ad Ianuarium.

LEX II.

SErui qui monetarios adulterinam monetam clandestinis sceleribus exercentes, in publicũ detulerint: ciuitate Romana donentur, vt eorum domini pretiũ à fisco percipiant[b].

¶ Collige ex hac lege quòd de raptu uirginis potest transigi: tamen maleficium non remanet impunitum. Bal. Vel sic: Raptus uirginis crimẽ detegens, consequitur libertatem. h.d. Salic.

Idem A. ad populum. LEX III.

SI quis seruus raptus[c] virginis facinus dissimulatione præteritum, aut pactione trãsmissum[d], detulerit in publicum: libertate donetur[e].

¶ Desertor militiæ potest à quolibet accusari: & ex hoc seruus consequitur libertatem. hoc dicit. Bal.

Imperatores Grat. Valent. & Theod. AAA. ad Syagrium præfec. præto. L. IIII.

SI desertorem militiæ seruus prodiderit[f], libertate donetur[g].

TITVLVS XIIII.

De ingenuis manumissis.

¶ Ingenuus testamento manumissus non efficitur libertinus: & tamen tenetur manumittenti restituere quicquid de eius domo uel eius contemplatione meruit. Bald. Vel sic: Si manumissus dicat se ingenuum, & obtineat in competenti iudicio: tenetur restituere tam habita à manumissore quàm eius occasione. Sali.

a ¶ Non ex ipso.] id est non ipso iure. Vel dic, non eo ipso quòd prosilijt ad accusationem: sed demum conuicto aduersario: vt hîc, &. s. de preci. impera. offe. l. j. &. ff. ad Syll. l. iij. §. vtrum. & de iure pa. l. penul. Et not. quòd est orcinus: vt. ff. qui sine ma. ad lib. peruc. l. qui ob necem. sed alia. ff. de bo. lib. si necem. dic quòd nullius. Sed dic scilicet nullius viuentis: & non puto hîc reddi pretium à fisco: cùm domini negotium gesserit. aliud in casu. j. l. proxi.

SErui.] CASVS Si seruus cudentem adulterinam monetam in publicum detulerit, ad libertatem perueniet, soluto à fisco pretio serui domino. Viuia.

b ¶ Percipiant.] Sed an idem vbicunq; serui pro præmio accipiunt libertatem à lege? Videtur ꝙ nõ: vt. ff. ad. l. Fal. l. eris. sed illa magis innuit contrarium. Accur.

SI quis.] CASVS Si aliquis virginem rapuit, & ita potuit accusari crimine capitali: & amici virginis cum raptore vel sub dissimulatione pertrãsierint: si seruus tales in publicum detulerit, ad libertatem perueniet. Viuia.

c ¶ Raptus.] Genitiui casus.

d ¶ Transmissum.] ex eo quòd dicit transmissum, præsumit Io. ꝙ liceat transigi. q.d. finitur quantum ad transigentem: vt. ff. ad legem Iul. de vi pu. l. qui cetu. §. qui vacantem. Est tamen argu. contra. j. de rap. virg. §. fi. Item contra. s. de trãs act. l. transigere. Solut. vt ibi. ADDITIO. Tu dicas cum Bar. in dicta. l. transigere. s. de trãs act. in. ij. col. versicu. his expeditis venio &c. ꝙ super raptu pacisci aut trãsigi licet: quia. d. l. transigere. solum adulterium excipit. de quo dicas latius, vt ibi per eum.

e ¶ Donetur.] pretio à fisco soluendo: vt. s. l. proxima. alij habent aliter leges transpositas.

SI desertorem] CASVS. Si seruus desertorem militiæ in publicum detulerit: an pro pręmio mereatur libertatem, quęritur? Respon. quòd sic.

f ¶ Prodiderit.] id est manifestauerit.

g ¶ Donetur.] Et hic dicit Irn. dandum pretium, à fisco: nam & hîc consuluit fisco.

¶ DE INGENVIS MANVMISSIS. ¶ *De seruorum manumißione dictum est: sed quia ingenui homines de facto quandoque manumittuntur, ponit quid iuris sit de ingenuis manumißis. Azo.*

SI ingenuum.] CASVS Si liberum hominem quem credebas seruum tuum esse, in testamento tuo manumiseris: & ille in ingenuitatem proclamauerit: an bona quæ occasione manumissionis acquisierit in domo manumissoris apud hæredem relinquere debeat, quæritur? Dicitur quòd sic. Idem est si ei tanquàm liberto aliquid fuerit legatum. Viuia.

h ¶ Iudices.] scilicet præsides prouinciarum: vt suprà de pedaneis iudicibus. l. ij.

i ¶ Agere debes.] Actione in rem præiudiciali: vt institu. de act. §. præiudiciales.

k ¶ Memor.] scilicet tu.

l ¶ Manumissionem.] scilicet de facto.

Imperator Alexãder A. Phileto. LEX I.

SI ingenuum te ex testamẽto manumissum esse dicas †: apud suos iudices[h] causam agere debes[i], si tamen iustum contradictorem habes, id est eum qui se patronum tuum esse dicit: memor[k] cęnatũ censuisse, vt qui post manumissionem[l] originem[m] repetierint: ea quæ de domo[n] manumissoris habent, ibi relinquant. In qua causa etiam legata vt liberto data esse, iuris prudentibus placuit.

¶ Obsequia seruitutis non faciunt ingenuum seruum. Sali.

Imperator Gordianus A. Põpeiæ. L. II.

INgenuam natam, neque nutrimentorum sumptus[o], neq; seruitutis obsequium[p] faciunt ancillam[q], neque manumissio[r] libertinam.

¶ Natus ex ingenua, lite pendẽte est ingenuus. Vel sic: Vitiũ litigiosi non officit libertati. Bal. Vel sic: Si manumissa est posteà ex antiqua causa pronunciata ingenua: liberi ante nati probãtur ingenui. hoc dicit. Sali.

Imper. Philippus A. Felicissimo. L. III.

SI auiam tuam vti ancillam manumissam, posteà ingenuã esse solenniter[s] constiterit, statumq; eius iustæ sententiæ tuetur authoritas: filios eius, quamuis ante sententiam susceptos, ingenuã libertatem non immeritò flagitare, si cum peritioribus tractatum habuisses, facilè cognosceres[t].

¶ In hostilitate inter duas ciuitates consistente captus, non efficitur seruus. hoc dicit secundum lecturam secundam.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Agrippæ. LEX IIII.

CVm cognatum tuum ingenuum[v] natum ex Palmyrenæ[x] factionis[y] dominatione redẽptum, velut captiuum distractum

m ¶ Originem.] id est ingenuitatem.

n ¶ Ea quæ de domo.] & etiam post manumissionem quæsita ex re manumissoris: non aliâs: vt. ff. de libe. causa. l. de bonis. §. fin. & facit ad hanc. l. s. de dona. ante nupt. l. ea. & de testa. l. neque professio. & instit. de leg. §. longè. & ff. si liber. ing. esse dica. l. iij. & j. ad. l. Iuliã. de adult. cum in fin. & ff. de lib. cau. l. si debitori. & ff. de condi. inde. l. seruo manumisso.

INgenuã.] CASVS. Si ingenua vt ancilla nutriatur, vel obsequium quod consueuit ancilla præstare, præstitit: an ob hoc quòd vel vt ancilla nutriatur, vel obsequium quod consueuit ancilla præstare, præstitit ancilla dicenda sit, quæritur? Dicitur quòd non. nec si de facto manumittatur, libertinæ cõditionis efficietur.

o ¶ Sumptus.] vt. j. de infan. expo. l. j.

p ¶ Obsequium.] vt j. de libe. cau. l. liberos. & s. de ser. reip. l. fi.

q ¶ Ancillam.] etiam si per mille annos stetit vt ancilla: si tamen parata sit probare contrariũ: vt. j. de long. temp. præscrip. quæ pro li. l. fi. alioquin præsumam eam ancillam, si per. xxx. annos sic fuit.

r ¶ Manumissio.] s. de facto: vt instit. de inge. §. fin.

SI auiam.] CASVS Si ingenuã vt ancillam possedisti, & manumisisti: an ea in ingenuitatem prouocante, & obtinente: filij post manumissionem & ante sententiam procreati, ingenui dici debeant, quæritur? Dicitur quòd sic. & nepos mulieris hanc cõsultationem faciens si peritiores consuluisset. ꝙ tales essent ingenui, facilè cognouisset. Viuia.

s ¶ Solenniter.] per sententiam.

t ¶ Cognosceres.] Nam sententia ingenuitatis præiudicat inter omnes: vt. ff. de libe. causa. l. diui. §. j. & ff. de sta. homi. l. ingenuum. Sed cõtrà huic. l. j. de libe. cau. l. fi. Solu. ibi non erat causa liberalis: sed de dominio inter duos. vel hîc erat libertatis causa: ibi ingenuitatis. Item argu. cõtra infrà res inter alios ac. imò hîc: quia ex ingenua nascitur, non ex sententia matris. & sic non obst. infrà de libera. causa. l. fin.

CVm cognatum.] CASVS. Si ciuitate habente bellum cum ciuitate alia ingenuus aliquis captus fuerit & distractus: an seruus dicẽdus sit, quæritur? Dicitur quòd non: quia tales non dicuntur hostes: vt. ff. de capti. l. hostes. Vel dic: quia Palmyrena ciuitas bellum faciebat cum populo Romano, & captus erat liber homo, & distractus: cum quodam iure postliminij dicatur reuersus, eum præses prouinciæ reddet ingenuitati: nec seruus esse dicitur. Viuia.

v ¶ Ingenuum.] à natiuitate.

x ¶ Palmyrenæ.] ciuitas est Palmyrena, quæ est in prouincia Phenicíæ prope Barbaricas gentes: vt. ff. de censi. l. prima. & faciebant bellum cum populo Romano, & hunc ceperunt: eum denique vendiderunt: & sic iure quodam postliminij dicitur reuersus: vt. ff. de capt. l. ij. & l. fi. Vel verius faciebat bellum cum alia ciuitate: & sic iure non fuit factus seruus, cùm non dicãtur hostes: vt. ff. de capti. l. hostes.

y ¶ Factionis.] i. discordiæ, in mala enim parte ponitur.

Transigere an liceat super raptu.

Continuatio.

† Quędam exẽ. habẽt Si ingenuũ te & ex testamẽto manumis. esse dicas: apud suos iudic. caus. age. debes. Si tamẽ iust. contra dic. habes, id est eum q se patruũ esse dicit, memineris senatũ &c.

Sentẽtia in genuitatis præiudicat iter omnes

Palmyrena

Diffamari.

Diffamari.] Casus. Primò ponit regulam, deinde exemplum ad regulam quæ talis est: status ingenuorum errore vel malignitate alicuius diffamari non debet. Exemplum tale est: Titius persæpius imposuit Seio quòd erat seruus: præsidem & eius successorē sæpius interpellauit, vt Titium citaret & probaret Seium seruum esse, vel desisteret. Seij allegationibus auditis pronunciauit ne Seius à Titio super statu suo decætero inquietaretur. si igitur adhuc perseuerat in iniuria, debet Titium temperare. Viuianus.

esse dicas: præses prouinciæ ingenuitati suæ reddi eum efficiet.

¶ *Diffamanti alienũ statum terminus assignatur ad proponendum & probandũ de iure suo. quo non probante, imponitur ei silentium ne ulterius infamet uel inquietet. qui si non paret sententiæ, multa afficitur. Bald. Vel sic: Contra diffamantem aliquem de seruitute, potest iudex ad instantiam diffamati tempus illi præfigere intra quod debeat agere: alias ultra tempus non audietur. Sali.*

Idē AA. & CC. Crescenti. LEX V.

Diffamari statum ingenuorũ seu errore seu malignitate quorũdã, piniquũ[a] est: pſertim cũ affirmes diu pſidē vnũ atq; alterũ[b] interpellatũ à te vocitasse diuersam partē, vt contradictionē faceret, si defensionibus[c] suis confideret. vnde constat meritò rectorem prouinciæ commotum allegationibus tuis sententiam[d] dedisse, ne decætero inquietudinē[e] sustineres. Si igitur adhuc diuersa pars perseuerat in eadem obstinatione: aditus præses prouinciæ ab iniuria temperari præcipiet.

¶ *Famulatus liberi hominis etiam per tempus longum, non facit eum seruum. h.d. Sali.*

Idē AA. & CC. Dionysio. LEX VI.

Scientis conditionem liberum non posse fieri seruum, euidentissimi iuris est. ¶ Cùm igitur[f] proponas patrem pupillorũ, quorum precibus fecisti mentionem, velut liberum te penes se habuisse in ministerium, licet in actu lõgi temporis: non præcedente vero titulo, quo dominia quæri solent[g], mutare tuam conditionem minimè potuit.

¶ *Non renunciatio causæ, sed natalium ueritas probat quem ingenuum. h.d. Sali.*

Idē AA. & CC. Matronæ. LEX VII.

Site & filios tuos ingenuos esse constat: natalium veritas vos tuetur. nam qui seruitutis mouerat quæstionem, apud acta causæ renunciando, ad ingenuitatis probationē nec nocere quicquã, nec prodesse potest.[h]

¶ *Serui uel liberi, ex pacto non efficiuntur ingenui. h.d. Sali.*

Idē AA. & CC. Callimorpho. L. VIII.

Ingenui nascuntur[i], libertini manumissione tantùm constituuntur[k]. pactum autem nec seruis[l], nec libertinis ingenuitatem assignat: nec ijs[m] qui transactioni[n] non consenserunt,[o] quicquam præiudicare potest.

¶ *Ex libertina matre natus est ingenuus: nec ei reuerso obest quòd in captiuitate hostium fuit. Salicetus.*

Idē AA. & CC. Potamoni. LEX IX.

A Libertina† matre procreatam, ingenuam nasci natalibus, euidentis ac manifesti iuris est[p]. Cùm igitur te matre libertina editam, deinde ab hostibus captam, postliminio reuersam proponas, & tunc tibi seruitutis moueri quæstionem: consequens est adiri præsidem prouinciæ, qui de causa liberali cognoscet, iure laturus sententiam, sciens neq; huiusmodi matris conditionem, neque captiuitatem, reuersis de statu pristino quicquam posse detrahere.

¶ *Nomina sunt inuenta ad recognoscendũ, non ad faciendum quem seruum uel ingenuum. hoc dicit. Sali.*

Idē AA. & CC. Athenodoræ. LEX X.

Ad recognoscendos[q] singulos nomina comparata publico consensu, ob cælandos natales ingenuis si mutentur, minimè nocet†; natosq; (licet in ministerio seruitutis) liberæ conditionis non seruos possessio, sed status ingenuos edi perficit.

¶ *Locatio o perarũ nec facit nec probat quē seruum. h.d. Sali.*

Idē AA. & CC. Maximæ. LEX XI.

Si vestram[r] possessionem nullus præcessit titulus[s], sed ingenui constituti operas mercede placita locastis: nec statui vestro quicquàm derogatum est, nec ad conuentionis implendam fidem solenniter agere prohibemini[t].

¶ *Plagio abducta ingenuitatem non perdit. h. d. Salic.*

Idē AA. & CC. Quietæ. LEX XII.

Ad mutandum liberæ statum, commissum plagij nihil promouet[v], sed abductam natales quibus data est, post hunc etiam casum obtinere conuenit.

¶ *Absolutoria lata quia non probatum, non propterea præsumitur quod reus asserebat esse uerum. Item succumbens in causa ingenuitatis, non præiudicat sibi in causa libertinitatis quin illam postea mouere possit. h.d. Sali.*

a ¶ Periniquum.] i. valde iniquum.

b ¶ Alterum.] successorem.

c ¶ Defensionibus.] id est iuribus.

d ¶ Sententiam.] definitiuam, lite primò coram se contestata: vt arg. ff. de libera. cau. l. diui. §. j. secundum Al. Vel dic q̃ præses statuerat certum tẽpus, intra qd̃ inciperet agere: quod potest, denegando sibi posteà iurisdictionem: vt. j. de remiss. pig. l. si eo. & .s. de vsu. pu. l. si. & ff. de cur. bo. dan. l. j. §. quæritur. & ff. quibus ex cau. maio. l. sed & si per prætorē §. sed & si dum decreto. & ff. de optione leg. l. mancipiorũ. & l. si optio. §. si. & j. ad legem Iuliam de adult. ob commissa. & ff. de bo. authori. iudi. posi. l. j. & ij. & de carbo. edi. l. iij. §. duæ. & etiam pœnalem potest indicere multam: vt. ff. si quis ius dicen. nõ obtem. l. j. in prin. Item cõtra .s. vt nemo inuitus. sed hîc speciale. Et sunt hæc omnia argumenta pro scholari qui vult recedere, & Bononienses differunt eum conuenire in recessu.

Iudex pōt mouere p̄fixionē termini ... [marginal note, partly illegible]

e ¶ Inquietudinem.] nam amittit causam, cũ deest cognitioni contumaciter: vt. ff. de re iudicata. l. contumacia. & . j. de asser. tollend. l. j. in fine.

Scientis conditionem.] Casus. Si sciens vt seruum liberum possedisti: non propter hoc libero quo fiat seruus præiudicasti: licet ministerium quod serui consueuerit facere, tibi præstitit longo tempore. nullo vero titulo intercedente, puta emptiõis vel donationis, non intelligitur sua conditio mutata. Viuianus.

f ¶ Cum igitur.] hîc habes quòd absque lite contestata fuit hîc lata definitiua sententia. Sed dic quòd statutus fuit terminus maximè in casu, qui sequitur, aliàs contra quandoque: vt. ff. de libera. cau. l. liberis. §. si quis sciens. sed certè ibi non fit seruus sciens.

g ¶ Quæri solent.] vt. ff. de libera. causa. l. si vsusfructus. in princ. & §. j. & facit. §. de seruis reipu. ma. l. si. Accur.

Si te.] Casus. Si alicui status quæstionem mouisti, & renunciasti coram actis, an alij præiudicet volenti ei status mouere quæstionem, quæritur? Dicitur quòd non sufficit ad probationem ingenuitatis quòd aliquando motæ liti renunciasti. Viuia.

h ¶ Nec prodesse potest.] vt argu. ff. de lib. cau. l. diui fratres.

i ¶ Ingenui nascuntur.] vt & insti. de ingenuis. in prin.

k ¶ Constituuntur.] vt institut. de lib. in principio. Item & per sententiam: vt. ff. de statu. ho. l. ingenuum.

l ¶ Nec seruis.] vt seruus vel libertus fit ingenuus: vt infrà de collusi. detegē. l. ij. & de libe. causa. l. parentes. & l. post certi. ius autem patronatum bene remittit: vt suprà de bo. lib. & de iure patronatus l. fin. Item beneficio principis libertus fit ingenuus: vt. ff. de nata. re. l. quæris.

† Aliàs, incipit Libertina matre.

m ¶ Nec ijs.] scilicet patronis vel dominis.

n ¶ Transactioni.] dedit enim aliquid seruus vel libertus domino vel patrono, vt fieret ingenuus: hoc quidem non nocet non consentientibus.

o ¶ Consenserunt.] idem si consensissent vt fierent ingenui, vt prædixit.

A Libertina matre.] Casus. An natus ex libertina sit ingenuus, quæritur? Dicitur quòd sic. vnde si talis ab hostibus captus fuerit, vel ex libertina natus, sibi non præiudicatur quo minus sit ingenuus. Viuianus.

p ¶ Iuris est.] vt institut. de ingenuis. in princip. & .s. de ope. liber. l. antepenul.

† Aliàs nocent.

Ad recognoscendos.] Casus. In. l. plerunque hoc nomen Stichus, ponitur pro nomine serui. si aliquis ingenuo hoc nomen imposuit ad celandam ingenuitatem: nunquid ob hoc mutatur eius conditio? Dicitur quòd non. Viuianus.

q ¶ Ad recognoscendos.] vt institu. de leg. §. si quis in nomine.

Si vestram.] Casus. Si ingenuũ tanquàm seruum poss. nullo præcedente titulo, vel eius operas in. x. vel xx. anno. liberi conduxistis: non ob hoc ingenuitati eius præiudicatur. & vt sibi conuentionis fides adimpleatur, agere poterit.

r ¶ Si vestrã.] i. vestri: possidebant eũ vt serui.

s ¶ Titulus.] ex quo liberi constituunt serui: vt. ff. de libe. cau. l. vsusfructus. & facit. §. eo. l. scientis. & eo. ti. à libertina.

t ¶ Prohibemini.] s. ad mercedem. i. vt soluatur vobis merces.

Ad mutandum.] Casus. Ingenua vendita, & exportata tanquam ancilla, nunquid libertatem & ingenuitatem amittat? Dicitur q̃ non: sed nati pòst, maneant liberi. Viuianus.

v ¶ Promouet.] vt & infrà ad legem Fla. de pla. l. abducti. & facit suprà eodem à libertina.

Idem AA.& CC.Melădro. L. XIII.

INgenuum se contendendo, nec probando, non amittit libertinitatem [a].

Etiam per titulum fauorabilem status non admittitur.h.d.Bal.Vel sic: Ignoranter desponsata ut ancilla, suæ ingenuitati non præiudicat. h.d.secus si scienter.Sali.

Idē AA.& CC.Aristoteli. L. XIIII.

STatui ingenuæ ex eo solo ꝙ velut ancilla sponsaliorum nomine data proponitur [b]: præiudicari nulla ratione potest.

TITVLVS XV.

Communia de manumissionibus.

Si proprietarius & usufructuarius simul libertatem seruo imponant, pleno iure liber efficitur. at ubi solus proprietarius hoc fecerit, ipsius libertus erit, & quasi seruus apud usufructuarium permanebit: & interim aliunde quæsita quā ex opera sua & re fructuarij, sibi quærit: & ea ad legitimum eius successorem transmittit. Vbi uerò solus fructuarius manumittit: si contemplatione serui, tūc quamdiu usufructus durasset, proprietario seruire non tenetur: sed posteà sic. & interim extra operas quæsita, domino quærit.h.d.usque ad.§.illud quoque. Sali.

Imper.Iustinia.A.Iuliano præ.p̄. LEX I.

SAncimus, si ꝑprietarius seruo, cuius vsusfructus ad aliū pertinebat, libertatem imposuerit: nō secundum antiquam obseruationem, † & libertate carere, & eum sine dn̄o esse intelligi: sed nec inueniri personā cui res ad se veniētes acquirat. Sed si tam proprietarius quā vsufructuarius libertatē ei cōsentiētes imposuerint, pleno iure liberū eū effici: & si q̄d posteà sibi acq̄sierit, hoc in bonis suis habere. ¶ Sin autē ꝑprietarius solus libertatē imposuerit, vsufructuario minimè cōsentiēte: sit q̄dem ille qui libertatē à proprietario accepit, inter libertos ꝑprietarij connumeratus [c]: & si quid in medio [d] possidet, hoc sibi acquirat, sibiq; habeat, & suæ posteritati [e] relinquat, saluo patronatus iure per oīa custodiēdo, nisi hoc ei legibus fuerit remissum. Ipse tamē libertus quasi seruus apud vsufructuariū permaneat [f], donec vsufructuarius viuit, vel vsusfructus legitimo † modo perēptus [g] est. Etenim si finē vsusfructus quocūq; modo accipiat: tūc facultas ei tribuat̄ quo maluerit degere modo. ¶ Si verò adhuc sup̄stite vsufructuario ab hac luce fuerit libertus exēptus: hæreditas eius legitimū tramitē [h] sequat̄. ¶ Sin autē vsufructuarius tantūmodò libertatē imposuerit: si quidē hoc modo, vt cedat vsumfructū proprietario: plenissimū ius habeat in seruo ꝑprietarius: vt oīa ei seruus acq̄rat secundū ea q̄ gn̄aliter in seruos & dn̄os constituta sunt. ¶ Sin verô gratias agēdo [i] vsufructuarius eū ab vsufructu liberauerit, & libertate donauerit: tūc maneat quidē seruus proprietario suo annexus: sed nō necessitas ei imponat̄ donec viuit vsufructuari⁹, vel vsusfructus cōstare pōt, obseruare [k] ꝑpr etariū, & quædā ministeria ei adimpleri, sed iudices nostri eum in quiete tueātur. ¶ Post vsufructuarij autē mortē, vel vsusfruct⁹ quocūq; modo interēptionē: tūc seruiat quidē dn̄o, & oīa q̄ in medio ad eū ꝑuenerint [l], hęc suo dn̄o acquirat. Et si ex nostra constitutione hæc separatio inter seruos & liberos: & non secundum ius antiquum idem seruus remaneat, & nullū respiciat [m] dominū.

Potest pater & mater per filium & filiam apud iudicem uel aliter seruum manumittere. h.d.Bald.Vel sic: Parentes possunt manumittere per filios cuiuscunque sexus, etiam si non sint in potestate.h.d.Sali.

Illud quoq; huic legi adijcim⁹, vt explosa antiqua personarū differētia, liceat parētib⁹ tam masculis quā fœminis, filijs filiabusve suis in sacris cōstitutis, siue emancipatis, cuiuscūq; gradus, mādatū imponere, quaten⁹ seruos in libertatē perducāt [n], siue apud iudicē, siue in sacris ecclesijs, siue secūdū aliū, quē mādator voluerit, legitimū modū. cū em̄ [o] & in successiōibus & in alijs penè [p] oībus nulla est ineer liberos discretio: oportet hoc obseruari & in præsenti casu, maximè pro libertate, quā & fouere & tueri Romanis legib⁹, & p̄cipuè nr̄o numini peculiare est [q].

Potest manumitti tam in ecclesia quàm apud iudicem uel in testamento etiam infans & ignorans, ut sit ciuis Romanus.h.d.Bal.Vel sic: Seruus cuiuscunque ætatis, manumitti potest à domino.h.d.Sali.

Idem A.Iuliano præf.præ. LEX II.

SI q̄s seruo suo libertatē imponat, siue in ecclesia, siue in æde sacra, siue ad qualecunq; tribunal, vel apud eū iudicē q̄ libertatē imponere [r] legibus habet licētiā, siue

INgenuum.] CASVS. Si de possessione libertinitatis in ingenuitatem prouocasti, nec probasti: an libertus sis, quæritur? Dicitur quòd sic.

a Libertinitatē.] Quā habebat, quod videbatur si amiserit: quia cùm asseruit se ingenuum, videtur negasse tacitè se non esse libertum: fortè nec patietur pœnā: licet secus sit, cùm dicit se suis nummis emptum: vt.ff.de manumiss.l.si quis dicat. Itē not. hîc arg.ꝙ qui primò asserebat rem aliquā de suo allodio esse: posteà 10 pōt asserere se in feudū habere. sic &.s̄. si seruus expor.ve.l.moueor.&.ff. de excep.rei iudi.l.si mater.§.si quis autē. sed argu.contra.j.qui po.in pigno.hab.aut.item possessor.&.ff.de iure au. an.l.ij.&.s̄.de furtis.l.j.

Allodij sui esse rem primò asserēs. an possit posteà dicere se in feudum habere.

STatui ingenuæ.] CASVS. Si ingenuā tanquam ancillam nomine sponsaliorum sponsæ tuę dedisti: non ob hoc vt ancilla fiat, ei præiudicare potuisti. Viuianus.

b Data proponitur.] Ea inuita vel ignorante: vt.j.de libera. causa.l.ministerium.&.s̄.e. si vestram. aliâs facit sibi pręiudicium: vt arg.ff.de lib.causa.l. si vsusfruct⁹. in prin.&.§.j.

Continuatio.

COMMVNIA DE MANVMISSIONIBVS. ¶ *Exposuimus in superioribus singularia de manumissionibus: nunc audiamus communia, Azo.*

SAncimus.] CASVS. Primò refert antiquitatem quandam, s.ꝙ olim si aliquis in seruo habebat vsumfru. ali⁹ proprietatem: & proprietarius volebat eū libertate donare: nec fiebat liber: nec dominium habebat aliquis: & quod acquirit, nulli acquirit, hodie autem aliter cum manumissione aut proprietarius aut vsufruct. simul manumittunt: aut proprietarius tantū: aut vsufru. non proprietarius. primo casu pleno iure erit liber, & sibi acquiret. in secūdo casu inter libertos proprietarij cōputabitur: & si aliquid medio tempore inter manumissionem & perseuerantē vsumfru. acquisierit, sibi acquirit: & ad posteros 70 suos illud trāsmittat iure patronatus saluo: nisi fuerit remissum, tunc seruiat donec viuat: vel cum morte vel capitis diminutione finiatur. & finito vsufru. plenè liber sit: adeò vt quomodo velit degere possit. Si verò viuente vsufru. decesserit: 80 hæreditatem suam ad hæredem suum si testatus moriatur, vel ad succedentem ab intestato transmittat. in tertio casu distingue: aut noluit eum libertatem consequi, quia volebat cedere vsumfructum, maneat seruus propriè. si verò eum voluit liberum esse: viuēte vsufruct. ministerium proprietatis non debet, sed iudices tueri eum teneantur. & quod medio tempore acquisiuit finito vsufruct. ad dominum reuertatur. & hoc in prima. An autem pater vel mater, per filium vel filiam, in potestate vel emēcipatos. cuiuscūq; grad⁹ possit manumittere seruū suū, vel in eccle. vel corā iudice vel inter viuos & in vltima volūtate, vel directè vel ꝑ fideicōmissum ma 10 numittere voluerit? Dicitur quòd sic. An sit habenda distinctio ætatis illius sit maior vel minor qui manumittendus est, quæritur? Dicitur quòd non. Viuianus.

† Et de libertate cadere.

† Aliâs, alio legitimo modo.

c Cōnumeratus.] scilicet statim: vt hîc. Sed contra.ff.de hæredi. insti 20 tuen.l.quoties. in fi. vbi differtur donec vsusfructus finiatur. Solut. hæc illam corrigit.

d In medio.] id est post manumissionem durante vsufructu.

e Posteritati.] nisi sit acquisitum ex re fructuarij vel ex opera sua: 30 vt insti.per quas person. no.acqui.§.de his.

f Permaneat.] nisi fortè sit constitutus quādiu seruus in seruitute esset.

g Peremptus.] morte vel capitis diminutione.

h Tramitem.] instituτum vel ab intestato ei succedentem.

i Gratias agendo.] ipsi seruo.

k Obseruare.] id est parere.

l Ad eum peruenerint.] non ex re fructuarij vel ex opera sua.

m Et nullum respiciat.] hoc tamen admittitur quandoque, scilicet in duobus casibus: vt.ff.de libe.cau.l. si vsufructuarius.& de stipula. seruorum.l.quod seruus stipulatus.

n Perducant.] vt & ff.de manumiss.l.nepos. & de manu.vindi.l.si pa 60 ter. & est hîc speciale. sic econtra filius per patrem: vt suprà de ijs qui à non do.manumit.l.penul. sed regulariter contra: vt. s̄. de manumiss. vin.l.nec mulierem.

o Cum enim.] merito hoc casu liberorum differentia est sublata, cū 70 enim &c.

p Pene.] ideo dixit penè: quia emancipatus non acquirit patri. Item per prætorem tantùm succedit. Item vocat patrem in ius: cum venia tamen: vt suprà de in ius voc.l.si. Item emancipati conferunt suis: sed nō sui 80 emancipatis: vt.s̄. de collа.l. si emancipati. plenè diximus.

Emācipati à suis adhuc in aliquibus differunt.

q Peculiare est.] i. pulcherrimum est.

r SI quis seruo.] Imponere.i. manumittēdi authoritatem dare.

Requirere

a Requirere.] etiam si est infans: vt instit. de lib. §. fina. & ff. de ma. l. iuris ratio.

b Ampliandam.] vt. s. de indi. vidu. l. ij. & de bo lib. l. fi.

Si quis sine vxore.] CASVS. Si aliquis ad ancillam suam consuetudinem habuit, & vsque ad mortem perseuerauerit: nec ipsam, nec liberos eius hæredes in seruitutem deducat, sed in libertatem eripiatur. & hoc in prima. Licetia vero domino superstiti cõcedenda vti ancilla & sobole quomodo sibi placuerit: & in vltima volũtate decis disponere, eos alijs vt seruos legãdo, vel in seruitute hæredũ remaneat relinquendo. & hoc in secũda. Si verò nihil de eis expressit: tunc post mortem eius ad libertatem perducatur. & hæc vera sunt in omnib⁹ non habentibus vxoré. In alijs verò secus erit: quia habenti vxorem & concubinam: etiam anti qua iura nõ permittunt. & hoc in tertia Viuian⁹.

c Certo mõ.] quẽ certũ modũ habes in fi. l.

d Licentia.] vt. j. titu. j. l. de ancilla.

e Taciturnitate.] sic s. de secun. nup. aut. nisi autem.

f Antiqua iura.] vt & s. de concu. l. j.

DE LIBERALI CAVSA. Dixit supra de libertate dan da: nũc de ea tuenda per liberalia iudicia. Vel sic: Qualiter contingat libertas. s. dictum est: nunc autem quomodo libertas præstita petatur vel defendatur ponit: & ita tractat de liberali causa Azo.

Rem quidã] CASVS. Si filios tuos tã quã seruos distraxisti: an eos vendicare in libertatẽ posis, quæritur? Dicit q̃ licet rẽ illicitam cõmiseris, tamen eos vendicare potes: vel nomine eorũ in libertatẽ proclamare. Viuia.

g Illicitam.] quãtũ ad ius. nã vendi non potest, nisi in casu: vt. s. de pat. qui fi. dis. l. j. & ij.

h Inhonestã.] quã tum ad bonos mores.

i Filios.] tuos.

k Adi] tu pater, & etiam filijs inuitis: vt. ff. e. l. ij. & iij. & ad hoc. s. de trãsact. l. transactione matris. Et sic nota quòd suã turpitudinẽ allegat. Item venit cõtra factũ suũ. & sic est cõtra. ff. de adop. l. post mortẽ. Sol. hic fauore libertatis: vel nõ venit nomine suo: q̃ est verũ. fic s. de admi. tu. l. cùm quidã. vel ideo, quia contra legem factum est, vnde pro infecto habetur: vt. j. de agri. & cen. l. quẽ admodũ. li. xj. Vel. hic fuerũt scientes. vnde ipso iure nõ valuit cõtract⁹ super libero hoĩe: vt inst. de cõtrahẽ. em. §. fi. Vnde nõ obstat. ff. de euic. l. vẽdicãtẽ. sed q̃d si nõ fuit emptor sciẽs, & sic tenuit contractus: vt. j. de euic. l. si tibi? nõ videtur non sufficiẽter respõsum ad illã vendicãtẽ: sed dico primas responsiones sufficere.

Castissimo. *(margin)*

Turpitudinem suam allegare non licet. *(margin)*

in testamento, vel alio vltimo elogio, directã vel fideicommissariã: nullo coerceatur modo eorũ, qui ad libertatem veniunt, ætatem re requirere [a]. neque enim eum tãtũ modò ciuitatẽ Romanã adipisci volum⁹, qui maior triginta annis existit: sed queadmodũ in ecclesiasticis libertatibus nõ est huius ætatis differentia, ita in omnibus libertatibus, quæ à dominis imponuntur, siue extremis dispositionibus siue per iudices, vel alio legitimo modo: hoc obseruari sancimus, vt sint omnes ciues Romani cõstituti. ampliandã [b] enim magis ciuitatem nostrã, quàm minuendam esse censemus.

Si existens sine vxore ancillam pro priam in concubinam habeat: & de eius uel sobolis libertate, uel seruitute nihil disposuerit: ad libertatem post eius mortẽ perducuntur. h. d. Sali.

Idem A. Ioanni præ. præ. LEX III.

Si quis sine vxore constitutus, ancillam suã sub nomine habeat concubinæ, & in eadem vsq; ad mortẽ suã consuetudine permanserit, & forsitan liberos ex ea sustulerit: sancimus omnimodo non cõcedi heredibus defuncti eandem vel liberos eius, si etiã liberos habuerit, in seruitutẽ deducere: sed post mortem domini sub certo modo [c] eripiatur in libertatẽ vna cũ sobole sua, si etiam eam forsitã habuerit. Ipsi etenim domino, dum superest, damus licentiam [d] quomodo voluerit vti tam ancilla sua, quàm ex ea progenita sobole, & in suo vltimo elogio quicquid voluerit contra eos disponere, id est quasi seruos eos alijs legare, siue in seruitutem hæredũ nominatim relinquere. Sin autem taciturnitate [e] eos præterierit, tũc post mortem eius ad libertatem eripiantur: vt sit mors domini, libertatis eorũ exordiũ. Hominibus etenim vxores habentibus, concubinas vel libertas, vel ancillas habere, nec antiqua iura [f], nec nostra concedunt.

TITVLVS XVI.
De liberali causa.

Pater potest uenire cõtra factum suum illicitum & inhonestum, in fauorem filiorum, qui non potuerunt per patrem affici iniuria. h. d. Bal. Vel sic: Pater uenit contra factum suum, quod est ipso iure nullum, uel nomine filij, cui præiudicare non potuit. h. d. Salic.

Imp. Antoninus A. Saturnino. LEX I

Rem quidã illicitã [g] & inhonestam [h] admisisse te cõfiteris, quia pponis filios [i] ingenuos à te venũdatos. Sed quia factum tuum filijs tuis obesse non debet, adi [k] competentem iudicem (si vis) vt causa agatur secũdum ordinem iuris [l].

Sententia inter duos super proprietate seruorum lata, non præiudicat seruis in libertatem proclamãtibus. h. d. Sali.

Idem A. Veroniano. LEX II.

Si ij quos seruos tuos esse dicis [m], liberi esse à diuersa parte dicantur [n]: de statu eorum more solito [o] quæri oportet. nec enim res iudicata [p], qua de proprietate eorum pronunciatum est, opponi causæ liberali potest.

Ex cõtubernio ancillæ alienæ liber homo nõ transit in alterius dominium. h. d. Sali.

Imp. Alex. A. Quirino. LEX III.

Si liber homo alienæ ancillæ contubernium sequatur: licet ei fuerit denunciatum vt se abstineret, seruus domini mulieris non fit [q].

Si sententia pro libertate data transit in rem iudicatam, amplius de ea non quæritur: secus si ab ea fuerit appellatum. h. d. Sali.

Idem A. Iucundo. LEX IIII.

Si is quem in seruitutem petebas, liber (quamuis absente te) causa cognita [r] pronunciatus est: secunda in seruitutem petitio eius dari tibi non debet [s]. Sed si postea quàm cognouisti [t], de sententia iudicis appellasti: an iure lata sit, in auditorio [v] quæretur.

Venditio fisci non præiudicat causæ liberali item probationis onus incumbit non possidenti: quo non probante, possessio rei manet inconcussa. h. d. Bal. uel sic: Quatuor dicit. Primò quòd fiscus non priuilegiatur, ut mulier ab eo uendita in libertatem non proclamet. Secundò quòd exceptio maioris ætatis contra eam est inanis. Tertiò quòd ex seruitute proclamanti in libertatem, incumbit onus probandi: & hoc operatur possessio eius, quã habet conuentus. Quartò quòd exceptio pretij participati probata, nocet libero uendito. Sali.

Idem A. Sabino. LEX V.

Non ideo minus in libertatem proclamare potest ea, quam ancillam tuam esse dicis,

l Iuris.] s. per assertores, qui tamẽ sublati sunt: vt. j. de asser. tol. l. j. in prin.

Si ij.] CASVS. Si seruos meos quo ad opinionẽ possedisti, & eos vendicãdo obtinuisti: si postea in libertatẽ pclamauerint: an eis obstet res inter me & te iudicata, quæritur? Respon. q̃ nõ.

m Dicis.] & sunt in possessione seruitutis.

n Dicatur.] s. à se ipsis. vel ex possessi. seruitutis, vel ab amico eorũ.

o More solito.] scilicet per assertores: qui tñ sublati sunt: vt. j. de asser. tol. l. j. in prin.

p Iudicata.] q̃a obtinuisti cõtra aliũ. nam ibi de pprietate inter duos litigatũ: hic inter seruum & dominũ de libertate: & sic nõ nocet: vt. j. res inter ali. &c. & ff. eo. l. si cui §. j. Accur.

Si liber.] CASVS. Si ancillæ meæ liber homo se copulauerit habendo eã vt cõcubinã: & ei vt abstineret denũciasti, nec abstinuit forte: an ob hoc mutet sua cõditio vt seruus efficiatur, quæritur? Dicitur quòd non. Viuia.

q Non fit.] vt. s. de se. cõ. Clau. l. j. nec dñs an cillæ tali homini libero succedit: vt. s. cõia de suc. l. ancillæ. sed p Lõgobar dã de seruo q̃ liberam mulierẽ accepit. l. vl. aliẽ obseruatur. nã si cooperiatur in coitu cũ aliquo pãno: efficitur seruus, etiam tamen viuente.

Lex Lõgobarda. *(margin)*

Si is quem.] CASVS. Si de possessione libertatis aliquem in seruũ petijsti, & absente te p cõtumatiã legitimẽ citato, pnũciat⁹ fuerit liber: ptextu sentẽtiæ late in absentia: an posis eũ petere in seruitutem, quæritur? Dicitur q̃ nõ est secũda petitio tua admittẽda: & hoc in prima. si tamẽ postquã sciuisti latã fuisse sentẽtiã intra decẽ dies appellasti: an iure lata fuerit sententia inquiret iudex appel. & hoc in secũda. Viuia.

r Causa cognita.] puta post edicta: vt. ff. de iu di. l. & post. & s. de inge. ma. l. diffamari. Et nota quòd hic iure veteri cõ trahebatur ante Iustinianũ heremodiciũ in causa liberali, absente actore: vt. d. l. diffamari. & l. fi te. & j. eo. l. iusta. quod alias non erat: vt. ff. de iudi. l. & post. §. j.

Heremodiciũ an possit cõtrahi in causa liberali. *(margin)*

s Non debet.] inter dũ dat: vt. ff. e. l. dui fratres. §. q. si ex seruitute.

t Cognouisti.] à tẽpore ergo sciẽtiæ currit tẽpus appellatiõis: vt j. quõ & qñ iudex. l. ab eo. sicut in redhibitoria. ar. ff. de ædil. edic. l. cũ sex.

Appellationis tempus currit à tẽpore scientiæ. *(margin)*

v Auditorio.] s. iudicis appellationis.

Non ideo.] CASVS. Si fiscus ancillam tibi vendiderit: nõ ideo minus quòd ad fisco eam comparasti, posit in libertatem proclama-

quòd eam vendente fisco compa rasti [a]. ¶Sed nec hodie ad præscri ptioné operatur, quòd venditionis tempore maior viginti annis fuerit: cùm ętatis allegatio nó aliàs posit præscriptionem aduersus ciuem Romanum accommodare, quá si participandi pretij [b] gratia consensum seruituti dedisse probetur. ¶Probatiõis sanè onus, cũ ex seruitute in libertatem asserit, ad se recipit [c]: quæ si affirmationem suam non impleat, inconcussum possessionis ius obtinebis [d].

¶Si spontanea confeßio nõ ualet: multò minus facta coactè uel in tormentis. h.d. Bald. Vel sic: Etiam spontanea confeßio in scripturam redacta liberum non facit seruum. h.d. Sali.

Impp. Valerian. & Galien. AA. & Valerian. Cęs. Versimeno. LEX VI.

NEc si volens scripsisses seruum [e] te esse, non liberum: præiudicium iuri tuo aliquod cõparasses. quantò tunc magis cùm eam scripturam dare compulsum te esse testaris.

¶Contra libertatem præstitam à defuncto hæres non potest uenire, etiam si seruus fuerit hæredis: quia adeundo hæreditatem, confirmat libertatem. h.d. Sali.

Imp. Aurelian A. Secundo.

LEX VII.

SI ab eo, cuius seruus fuisti, manumissus es: frustra libertatis controuersiam sustines, maximè ab hærede eius, qui te manumisit: cùm & si iure libertas non processerit, respectu tamen aditæ hæreditatis voluntatem defuncti suo consensu firmare debuit [f].

¶Ex pacto facto cum seruo proprio de se, uel filio manumittendo, & dato nummo, dominus non adstringitur, licet à iure hortetur. h.d. Sali.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Verinę.

LEX VIII.

CVm affirmes placuisse quõdam domino tuo, vt pro te & pro filia tua dato nũmo [g] certę quantitatis vos manumitteret, & te tantũmodò liberauit: aditus rector prouinciæ hortabitur [h] eũ [i], salua reuerentia, quá patrono liberti solent exibere, placito suo stare.

¶Assertum in libello habet uim confeßionis, & ei statur contra proferentem: & si in diuersis libellis contraria dicit statur ei, quod nocet. h.d. Bal. Vel sic: confeßioni supplicantis statur in eius præiudicium, non fauorem Sali.

I idem AA. & CC. Proculo. LEX IX.

CVm †precum [k] tuarũ [l] cõceptio, licet eũ, cõtra quẽ supplicas, ex ancilla tua natũ esse expresserit, tamen nomini [m] cognomen, quo liberi duntaxat nuncupãtur, addiderit, & non seruũ esse sed seruilli macula aspersum comprehẽderit: cõtra eũ, qui seru⁹ nó est, supplicasse te intelligis †.

¶Non ualet pactum libertatem infringens: & sic nemo est dominus sui ipsius. h.d. Bal. Vel sic: Actus administratorij non faciunt ingenuum. seruum. h.d. Sali.

I idẽ AA. & CC. Stratonico. LEX X.

LIberos priuatis pactis [n], vel actu quocunque administrationis [o], non posse mutata conditione seruos fieri, certi iuris est.

¶Illicita aspiratio ad honores publicos, non facit seruum libertum. Sali.

I idem AA. & CC. Faustino. LEX XI.

NOn mutant serui statum si ad ciuiles honores illicitè atque improbè aspirauerint [p]. vnde si status moueatur quæstio intelligere vobis licet, nihil prodesse posse ꝙ pater vester ciuiles honores gessit. Solẽnibus [q] itaque ordinatis, apud præsidẽ prouinciæ de statu vestro cognoscetur.

¶Venditio non facit ingenuum seruum: nec prætium à seruo emptori suo traditũ, facit eum liberum. h.d. Sali.

I idẽ AA. & CC. Proculo. LEX XII.

SI ex liberta [t] te natum aliquis comparauerit: statum retines, quem antea habuisti. ¶Si

---

re quærit? Dicitur quòd non. & hoc in prima. An autem ei obsit quo minus proclamauerit in li. quòd cum vendebatur, excesit numerum. xx. annorũ? Rñ. qđ non: quia tunc habet locum qđ ei obesse posit, cùm gratia participãdi pretij præbuit assensum. & hoc in secunda. Cui verò incumbat probatio: an ei prouocanti de possessione seruitutis in libertatẽ, an tibi quæritur? Rñ. qđ ei incũbit onus probandi: quia non probãte ius posidendi, eã vt ancillam obtinebis inconcussum. & hoc in tertia.

a ¶Comparasti.] nec enim rem alienam vendidit vt suam, cùm nulli⁹ erat: aliàs enim videris dominus: vt arg. instit. de vsusca. §. fina. & . j. de quadri. præscrip. l. bene.

b ¶Pretij.] item & alia sunt necessaria quæ diximus ff. de statu ho. l. & in seruorum.

c ¶Recipit.] item oportet eam prius reddere rationem: vt. ff. eod. l. imperator.

d ¶Obtinebis.] vt suprà de eden. l. q accusare.

NEc si.] CASVS. Scripsisti te seruum meum esse: an tibi præiudicasti quo magis sias seruu⁹ quærit? Respond. qđ non. multò minus fieret tibi præiudicium, si te per vim compulissem vt scriberes te seruum meum esse.

e ¶Seruum.] eius, qui sciebat te liberum: vt. s. de inge. manu. l. scientis. & ff. eo. liberis §. si qs. Sed certè idem si ignorans: quia huiusmodi cõfessiones non præiudicãt quasi contra naturam: vt et. j. eo. l. interrogatam. & l. liberos. j. & ij. & ff. de inter. act. l. si is cuius. §. fina. sed quantum ad asscripti otiam causam huiusmodi confessio posset nocere, si alia adessent, quæ adesse oportet: vt. j. de agri. & censi. l. cũ scimus. lib. xj.

SI ab eo.] CASVS. Si in testamẽto tuo seruum tuum manumisisti an hæres tuus posit eum in seruitutem reuocare quæritur? Dicitur quod non: licet de iure manumisio nõ procedat: ex quo enim hæreditatẽ adijt, factum tuũ debuit comprobare.

f ¶Firmare debuit.] vt. s. de rebus alie. non alie. l. vẽditrici. & . ff. de euict. l. Seiæ. & de pigno. act. l. rem alienam. s. de rei vendica. l. cùm à matre. Sed contra. ff. qui & à quib. l. si seruo. Solu. hîc dominus extitit hæres manumissori: ibi econtra manumissor domino, quæ non placet: quia magis debet esse econtra. Vel dic quòd valet iure exceptionis: vt hîc non ipso iure vt ibi. Vel hîc fuit manumissus ab eo, qui non potuit manumittere, non quòd non esset dominus, sed quia minor erat. xx. annis sine iusta causa: vel quia in fraudem croditorum. arg. s. de ser. pig. da. ma. l. si creditoribus. ibi, quia non erat dominus. Item arg. contra. ff. de castren. pec. l. pe in. fi. ADDITIO Pro solutione contrariorum in hac glos. formatorũ, vide pulchram distinctionem Barto. in. l. cùm vir. ff. de vsuca. ante finẽ.

CVm affirmes.] CASVS Si cum seruo tuo de dando sibi & filijs libertate, accepta certa pecuniæ quãtitate cõuenisti: si non manumisisti sicut conuenisti, non est compellendus stare conuentioni: sed hortabitur te præses facere vt conuenisti iure patronatus tibi manente soluo.

g ¶Nummo.] id est nummis. sic multus piscis est bononiæ. i. multi pisces: vt. ff. de verbo. sig. l. in vsu.

Numerus singularis ro plurali ponitur.

h ¶Hortabitur.] vt & . s. de condi. ob cau. l. si liber. Sed an necessitatem im-ponat? Quidam quòd sic: vt. ff. si liber inge. esse di. l. ij. Sed certè ibi non fuit seruus reddito pretio. Itẽ pro eis. ff. de acqui. hære. l. si seruũ. §. si quis. sed ibi domino futuro dedit non præsenti. Vel ibi succurritur ei, vt non sit necessarius hæres. Tu dic quòd dominus non cõpellitur: licet sit hortandus: vt. s. de transac. l. interpositas. & . j. eo. l. post certi.

i ¶Eum.] scilicet dominum quondam.

CVm precum.] CASVS Si in libello precum, quem principi contra seruum tuum porrexisti, in principi. seruum natum ex ancilla asseuerasti: in fine autem ex asscriptitia. posteriori asseuerationi fauore libertatis stabiť coram iudice delegato, pter vltimam assertionẽ in rescripto contentã. nec rediens ad principẽ aliud obtinebit, vt potius dicendus sit asscriptiti⁹, quã seruus. Vel sic: Dixi Imperatori, vellẽ vt cognosceres inter me & quẽdam, quẽ dico ex ancilla mea natum etiã ille dicitur Albertus carbonieñ. dixit Imperator: intellexi ex verbis precũ tuarũ quòd dixisti ex ancilla tua natum, & dixisti vocari Albertum: quo nomine nõ cosueuerunt vocari serui, sed liberi: & posset esse ex ancilla natus, nõ tamẽ seruus: ideo videtur quòd tu non sis audiendus. Viuia.

† Ista lex est in ar. ꝙ testibus sibiipsis contrarijs non est credendum: vt in gl. sup verbo, contra. dicãt. in. c. licet extra de proba.

†Super hãc l. vide Alciatũ parado. xo. libr. v. ca. v.

k ¶Cùm precum.] nota per legem istam ꝙ si quis porrigit libellum & aliquid dixit cõtra se in libello stabitur dicto suo cõtra [a] se. arg. ff. fami. erciscun. l. qui familiæ.

l ¶Tuarum.] factarũ alia vice. & nota quẽ videri confiteri quod in libello ponit.

Libellũ porrigens, si qd dicat cõtrà se, statur dicto suo.

m ¶Tamen nomini] hîc pone casum in principio positum: & dic ꝙ prius in libello precũ dixerat natum ex ancilla: posteà in eodem libello ex asscriptitia: posterior cõfessio valet fauore libertatis.

a Etiã parte absente secũdũ Bal. sic intelligẽtẽ hanc gl. ĩ l. j. pe. col. j. de confe:

LIberos.] CASVS Licet liber homo tibi seruiat, vel pactus sit ꝙ sit seruus: non ob hoc sibi præiudicat, quo magis fuerit seruus. Viuianus.

n ¶Pactis.] vt & . s. eodem. l. nec si volẽs. & . ff. de pac. l. si vnus. §. & in summa Accursius.

o ¶Administrationis] vt & . s. de ser. reipu. l. fi.

NOn mutãt] CASVS Si seru⁹ tuus te ignorãte, ad honores ciuiles aspirauerit, non ob hoc probabit se esse ingenuum: nec per hoc quòd pater eius aliquando ad ciuiles aspirauerit honores: sed coram competenti iudice de statu eius quæretur, scilicet an sit liber vel seruus. Viuianus.

p ¶Aspirauerint.] domino ignorante, alioquin contra: vt. j. qui mi. non pos. super seruis. & . l. fi. lib. xij. & ad hoc. ff. de offi. præto. l. Barbarius. & . j. eod. iubemus. & . s. de proba. l. neque. vnde suus honor non prodest: multò magis nec patris.

q ¶Solennibus.] id est dato libello.

SI ex liberta.] CASVS. Si liberum vt seruum tuum distraxisti: ei non præiudicasti quo minus in libertatem proclamare posit, vt fiat seruus. & hoc in prima. Si verò ex ancilla tua natum distraxisti, licet emptori pretium seruus soluerit: non ob hoc erit liber. Viuia.

t ¶Si ex liberta.] quidam libri habent, si ex libera. alij, si ex liberta. alij

alij, si liberum.

a ¶ Cōsecutus es] nisi in casibus: vt institu. de nox. in princ. et .s̄. de pa. qui fi. dist. l. ij.

PRincipaliter.] CASVS. Stichus dicebatur esse seruus meus: decessit relictis filijs, & peculio: venit Titius ex aduerso, dicens peculium ad eum pertinere, & qđ filij Stichi serui sui erāt: quid iuris sit, quæritur? Dicitur qđ nō debet principaliter inquiri de Sticho, et ita de carne et ossibus ei⁹: sed debeo probare coram præside qđ dominium Stichi spectabat ad me: quo probato, peculium eius et filij mihi assignabuntur. Vel sic: Si habui seruum, et ille habuit peculium, et decesso sit: non potest quæstio principaliter đ dominio isti⁹ assignari: sed si de peculio eius fuerit controuersia, poterit, quæstio illa agitari. prior sententia verior est. Viuia.

b ¶ De statu.] vt petātur caro et ossa.

c ¶ Debent.] vt .j̄. ne de sta. defunc. l. quāuis. et l. fi. et .j̄. si pē. appella. mors inter. l. quāuis.

LIte ordinata.] CASVS. Si aliquem de possessione libertatis in seruitutem petieris lite contesta. in liberali causa ea pendēte interim pro libero habebitur quo ad causam liberalem exercendam. Viuianus.

† Concor. gl. sup. verbo, fides. in c. super litteris. de rescr.

d ¶ Lite ordinata.] id est contestata.

e ¶ Libertatis.] id est lite cōtestata in liberali iudicio, aliàs aliter dicitur: vt .s̄. qui da. tut. pos. l. j. et ibi notatur.

f ¶ Constituitur.] scilicet pro libero.

g ¶ Habetur.] quo ad hanc litē exercendā: & ex euentu apparebit fuerit vtilis, an inutilis, vt .ff. eo. l. ordinata. et .ff. ex q. bus cau. ma. l. j. §. is autē. et .ff. de vsusca. l. si is qui §. si seruus. sic ergo pro libero habetur, vt agat contra dominum. Itē vt per procuratorē causam liberalem exerceat, si ex libertatis possessione in seruitutem petatur: secus si econtra. Item, vt actiones contra cæteros debitores intentet, et cōtra se intentatas, excipiat, nō vt finiat: vt .j̄. de asser. tol. len. l. j. in principio. & .ff. de procu. l. seruum. §. j. & de libera. causa. l. ordinata. Itē vt ei detur tutor: vt .s̄. qui dare tuto. vel cura. pos. l. j. sed quo ad quædā non habetur pro libero scilicet vt interim ad militiam eligi possit: vt .ff. de re mili. l. qui statūs. nec quantum ad hoc quin acquirat cæterarum rerum possessionem domino, vt .ff. de acquirend. possession. l. iij. §. si seruus. & de libe. causa. l. si cui. §. licet. Accur.

Seruus pendēte lite de statu, quo ad multa pro libero habetur.

verò ex ancilla editum naturalis pater idemq; dominus distraxit, ac post emptori pretium soluisti: nō idcirco libertatē cōsecut⁹ es [a].

¶ *Status quæstio defuncto iam principaliter non mouetur, sed potest secundariò de ipsa disputari propter res & statum filiorū. h. d. Bald. Vel sic. De statu defuncti non potest principaliter quæri: sed in consequentiam, si res eius uēdicetur: de statu uerò filiorum sic Sali.*

Idem AA. & CC. Paulo.

LEX XIII.

PRincipaliter de statu [b] defuncti agi non potest. Si [l] verò ex peculio quōdam eius quem tu bona reliquisse commemoras, res vēdicentur, vel eius filijs moueatur status quæstio: hæc omnia solenniter præsidali notione decidi debent [c].

¶ *Pendente lite de statu, seruus habetur pro libero. h. d. Bal. Vel sic: Qui in seruitutem prouocatur, in causa illā pro libero habetur. Sali.*

Idem AA. et CC. Quintiano.

LEX XIIII.

LIte ordinata [d] †, in possessione libertatis [e] is, de cuius libertate quæritur, constituitur [f], & interim pro libro habetur [g].

¶ *Ingenuitas probatur non tantùm per scripturam factam de natiuitate, sed etiam per testes et alias legitimas probationes. h. d. Sali.*

Idem AA. et CC. Palladio.

LEX XV.

NEc omissa professio [h] probationē generis excludit, nec falsa simulatio [i] veritatē minuit. Cùm itaque ad examinationē veri omnis iure prodita debeat admitti probatio: aditus præses prouinciæ, solēnibus ordinatis, prout iuris ratio patitur, causam liberalem inter vos decidi prouidebit [k].

¶ *Quæ de mea uoluntate non procedunt actiuè, nec in mei præiudicium à lege procedunt passiuè. h. d. Bal. Vel sic: Si instrumentum dotale de libera sit scriptum ut de ancilla, non præiudicat ei ignoranti, cuiuscunque sit ætatis: nec scienti, si sit minor annis uiginti. h. d. Sali.*

Idem AA. & CC. Diogenæ.

LEX XVI.

SI ministerium tuum quasi libera exibuisti, ac te nesciēte [l] quasi ancilla in dotem data conscriptum instrumētum est: nihil hæc libertati tuæ nocere potuerunt: maximè cùm te minorem ætate fuisse commemores, & placuerit minores viginti annis nulla ratione mutare statum posse, ac pro liberis seruos fieri: ne ante [m] libertatem inconsultè admittant, quam [n] alij [o] propter ætatis rationem sine consilio præstare non possunt.

¶ *Naturalis status mutationem recipit in delictis & criminibus: nec sequitur, ego sum ingenuus, ergo & fratres mei: quia quod separabile est probatiuè non infertur. h. d. no. Bald. uel sic: ingenuitas unius ex fratribus non arguit ingenuitatē alterius: quia hæc stant simul: ut unus sit liber, & alter seruus. h. d. Sali.*

Idem AA. & CC. Rhesino.

LEX XVII.

MVltis rationibus natalibus ingenuis fratribus natis, post delictis vel casibus [p] interuenientibus, singulorum causæ status separantur. Nil itaq; prohibet eundem & tibi non mouere quæstionem status, & eos, quos fratres tuos asseueras, in seruitutem vendicare siue retinere. ¶ Igitur ad demonstrandam fratrum tuorum libertatem, aliæ sunt probationes necessariæ. Nam quòd tibi non mouetur quæstio libertatis, eorum † non idoneam [q] constat habere probationem.

† Eos.

¶ *Licet seruus conducat rem à domino, per hoc non probatur libertas: nec per locationem operarum probantur seruitutes. Bald. Vel sic: Conductio non probat conducentem esse ingenuum contra locantem uel eius hæredem: nec econtra. h. d. Sali.*

Idem AA. & CC. Zotico.

LEX XVIII.

AD probationem ingenuitatis ab eo, cōtra cuius successores postulas, facta tibi locatio non sufficit [r]: nec tamen [s] hoc solum ad seruitutis vinculum argumentum est idoneum.

¶ *Causa dicitur principalitur pertinere ad illum, cuius magis interest: secundariò autem dicitur pertinere ad illum, ad quem pertinet per quādam consequentiam. h. d. Bal. Vel sic: Si manumissus ab uno, prouocetur in seruitutem ab alio: manumisso contradicenti datur propria defensio: aliàs si prouocanti consentit, eum inuitum manumissor defendit. h. d. Sali.*

NEc omissa professio] CASVS. Si de possessiōe seruitutis in libertatem prouocasti, non ob hoc tibi præiudicabitur quòd instrumenta natiuitatis tuæ non habueris, quo minus lis cum suo marte currat: & prout iuris ratio dictat, decidatur: alijs idoneis probationibus adhibitis. Viuianus.

h ¶ Nec omissa professio.] id est scriptura illa, quæ fieri solebat in natiuitate cuiuscunque ingenui. Accur.

i ¶ Simulatio.] id est professio: vt quia debebat scribere ingenuus: scripsit, seruus. Accur.

k ¶ Prouidebit.] vt .s̄. de fide instru. l. statum. & de nup. l. si vicinis. & de rei ven. l. indicia.

SI ministerium.] CASVS. Ministerium mulieris liberè conduxisti: & ea nesciente eam in dotem pro filia dedisti: an ei quòd ancilla sit dicenda præiudicetur, quæritur. Dicitur quòd non: maximè cùm erat minor viginti annis, talis mutationem status patitur nisi se vendiderit, & pretium participauerit: cùm etiā ante talem ætatem quis libertatem conferre non possit.

¶ Nesciēte.] si enim te sciente hoc factum esset, tibi præiudicaret: vt argu. .s̄. de lati. liber. toll. aut. ad hoc. & .ff. de libe. cau. l. si vsumfructum. nisi minor esses: vt hîc subijcit, & .s̄. qui manumit. non pos. l. si minor.

m ¶ Ne ante.] scilicet viginti annos.

n ¶ Quam.] simplex est relatio.

o ¶ Alij.] aliàs alijs: & tunc dic quòd non pōt minor. xx. annis manumittere, nisi causa cognita. nā nec effici potest seruus suo consensu. Itē si habes alij, est datiui casus. & idem est sensus: & sic est simplex ratio.

MVltis.] CASVS. Si te in seruitutem petiero de libertatis possessione, & exceperis esse tibi status quæstionem mouendā, eo quòd fratres tui sunt ingenui: an sit admittenda talis exceptio, quæritur? Dicitur quòd nō est idonea ingenuitatis probatio: quia pluribus modis contingere potest, vt tu seruus sis, fratres tui ingenui, & econuerso: vnde alia probatio est necessaria. Viuianus.

p ¶ Casibus.] nouis puta participando pretium.

q ¶ Non idoneam.] vt .s̄. de prob. l. matrem. Et nota quòd ex matre fit probatio: vt .s̄. de ing. manumis. l. iij. sed libertas aui materni sola nō sufficit: sed cum alijs indicijs: at patris vel aui paterni nec sola, nec cū alijs operatur aliquid: vt .j̄. eo. l. aui.

Libertatis ex matre fit probatio.

AD probationem.] CASVS. Si me de possessione libertatis in seruitutem petieris, & eo prætextu velim te repelere quòd mihi fundum tuum ad colendum locasti, non sum audiendus: quasi hæc ingenuitatis probatio sufficiens non sit: sicut nec etiam esset sufficiens ratio ad seruitutis probationem.

r ¶ Non sufficit.] vt .s̄. locati & cōducti. l. ad probationem. & .j̄. eo. l. sicut. ar. .s̄. de iur. & facti igno. non idcirco.

s ¶ Nec tamen.] aduersarij ambo idē argumentum diuersis modis allegabant. s. alius dicebat quòd facta fuit locatio tanquā ingenuo: vt seruus. alius tanquàm seruo, vt dominus.

PRincipaliter.] CASVS. Si Stichum, qui à Sempronio in seruitutem petitur manumisisti: ipse Stichus seipsum defendere debet: et ei teneris præstare patrocinium: quia cùm dico me eum manumisisse: probare debeo q͛d seruus meus fuisset aliquando, non in is, in quem manumisi. Si verò per collusionem dicatur quòd Stichus sit seru⁹ Sempronij, debeo defendere Stichum, et inuitum: vt non amittam ius patronatus Vel sic: Habebam seruum eum manumisi, Sempronius dicit seruũ suum esse: an à me an à Titio sit causa ista agitanda, quæritur? Dic vt in litera.

a ❡ Causam eius.] subaudi magis propter quã, quòd sequitur.

b ❡ Causa.] vt. ff. de bo. liber. l. si libertus meus.

c ❡ Poteris.] vt. ff. e. l. iij. in fi. et de app. l. si ꝓlusorio. in prin. et de re iudi. l. sæpe. §. scientibus.

SIcut.] CASVS Sicut vera libertas reuocari non põt: sic dñs domum vel agrũ locando seruo, vel aliqd cum eo contrahendo ad libertatem, eum perducere non videtur.

d ❡ Non manumittendi causa.] vt si per ludum, vel causa ostendendi qualiter fiat manumisßio: vt. ff. de act. & obli. l. obligationum substantia. in fi. vel vt. s̃ eo. l. ad probationem. Et nota quòd hîc est similitudo per contrarium: vt & ibi. Lazarus similiter mala. quasi dicat sicut pręstitam non reuocat dominus, sic non præstitã non vendicat seruus.

Similitudo fit quando que per contrarium.

EAm.] CASVS Si aliquis de possesßione libertatis in seruitutem petatur: pendẽte liberali causa remanebit liber. si seruus mala fide fuit etiã in libertatis possesßione. quia aufugit à domino, remanebit seruus: et de eo fiet, quod fieret, si ille in seruitutis possesßiõe fuisset. & hoc in secunda. Si verò dubium sit, in possesßione libertatis an seruitutis sit: per tormenta veritas eruetur et declarabitur. et hoc in tertia.

e ❡ Non sine dolo.] si autem bona fide, siue iusta siue iniusta ratione credat: commodo possessoris fungitur: vt. ff. eod. l. igitur. §. potest.

f ❡ Controuersia.] id est dubium.

g ❡ Ex seruitute.] id est an in possesßione libertatis vel seruitutis.

Idem AA. et CC.. Paulo.

LEX XIX.

ij PRincipaliter causam eius [a], de quo supplicas, esse, quam tuam perspicimus. nam cùm te eũ ad libertatem perduxisse profitearis, illius interest, magis solẽniter suum tueri statum: et consequenter tua etiam agetur causa [b]. nam si ab eo contra quem fundis preces, seruus dicatur, eiq́; libertas ex manumisßione tua vendicetur: probatio seruitutis originis, et beneficium manumisßionis libertatem illi asßignans, tuum etiam ius patronatus tuetur. ❡ Si verò consentiat seruituti: tũc iure concesso, adito præside prouinciæ, eum inuitũ etiam defendere poteris [c].

❡ Actus præstandæ libertatis iocosus, libertatem non tribuit. h. d. Sali.

Idem AA. et CC. Aeternali.

LEX XX.

SIcut semel præstitam libertatem reuocari non licet: sic per ea quę non manumittẽdi causa [d] domini cum seruis proprijs agũt, nihil sibi detrahunt.

❡ Qui dolosè posßidet libertatem, in posseßione seruitutis esse non uidetur. Item ex libelli cõceptione apparet utrum quis prouocet ex posseßione seruitutis in libertatem, an prouocetur ex posseßione libertatis in seruitutem: nam semper reus præsumitur esse in posseßione, nisi tenor libelli dicat contrarium. h. d. Bald. Vel sic: Vbi est quæstio de posseßione uel libertate inter eum, qui dicit se dominum, & eum, qui dicit se liberum: ad tormenta eius, qui dicitur seruus, est recurrendum. h. d. Sali.

Idem AA. et CC. Thrasillæ.

LEX XXI.

EAm, quæ in possesßione libertatis non sine dolo [e] malo reperitur, in seruitute constitutæ simile habere præiudicium, edicto perpetuo cauetur. sed si controuersia [f] erit, vtrum ex seruitute [g] in libertatem petatur, an ex libertate in seruitutem: sui conceptione [h] manifestè probatur: nec quicquam iuris ancillæ dolus proprijs dominis aufert.

h ❡ Conceptione.] et aliàs conffesßione, tormentis adhibitis. Sed contrà. ff. de quæstio. l. de minore. §. fi. vbi dicit non adhiberi tormenta. Solu. hîc posßesßionis, ibi proprietatis erat quæstio inter seruum et dominum. Alij dicunt, id est conceptione precum: vt. s̃. eo. l. cùm precum. Tertij, id est initio possesßionis inspecto. sed prima verior. Item et cùm quæstio est sit meus vel tu⁹ seruus, et ita de dominio est quæstio: potest haberi quæstio per tormenta: vt ȷ̃. de quęstio. l. quoties. et. l. hoc quod placet. et ad. l. istam cencordat. s̃. vbi causa sta. l. j. et. l. si ex possesßione. et. s̃. de rei ven. l. cùm super. et. s̃. de probat. l. vis eius. et. ȷ̃. de præscrip. longi temp. l. j. et. ff. eo. l. liberis. §. fin. et. ȷ̃. de quæstio. l. super statu. et. ff. de proba. l. cùm probatio. et. l. si filius.

Quæstio ꝑ tormẽta potest haberi, si est quæstio de dominio ser[illegible]

PArentes.] CASVS Si nata ex libera confiteatur se de ancillanatam: nunquid sibi præiudicat vt habeatur pro filia ancillæ, quæritur? Dicitur quòd non: quia per natiuitatem parentes constituuntur, non per confesßionem. & hoc in prima. Si verò nata est Arethusa, posteà manumissa confiteatur se natam ex ancilla, & ancillam esse: siue simulando se, siue errando professa est: sibi non præiudicat quo magis amittat libertatem: quia ex natiuitate non ex confesßione &c. & hoc in secunda. Viuianus.

❡ Nemo sibi poteßt patrem aßignare, sed natura aßignat. unde qui se uocat ex alio parente natum non officit ueritati. h. d. Bal. Vel sic: Erronea uel simulata confeßio non præiudicat libertati. h. d. Sali.

Idem AA. & CC. Pardalæ.

LEX XXII.

PArentes, natales, non confesßio asßignat. ❡ Quapropter si ex ancilla nata, pòst ad libertatem manumissa peruenisti: te seruã ꝓfessa velut ex ancilla altera natam huiusmodi simulatione vel errore quæsitã manumisßione libertatem amittere minimè potuisti. cũ serui nascãtur ratione certa, non confesßione [i] constituantur.

❡ Ex seruitio uni ex hæredibus præstito à seruo libertate donato, non fit præiudicium libertati. h. d. Sali.

Idem AA. & CC. Musciæ. L. XXIII.

SI tibi testamento directa libertas à domino relicta est, & ex eo successerunt scriptæ filiæ: non idcirco ꝙ secũdũ [k] eius voluntatẽ vel contra de filiabus vni præstas obsequiũ, cæteræ filiæ tuã rescindere possunt libertatem.

❡ Confeßio apud acta non in modum iudicij facta non officit, secus si fieret solenniter in figura iudicij. h. d. tex. cum gl. Bal. Vel sic: Confeßio apud acta præiudicat, donec contrariũ probetur. h. d. Sali.

Idem AA. & CC. Sebastiano.

LEX XXIIII.

INterrogatã † et ꝓfessam, apud acta [l] se esse ancillam, huiusmodi factum [m] defensionem libertatis non excludit [n].

❡ De eßentia manumißionis nõ est scriptura: & ideo illa omißa uel deperdita non nocet. h. d. Sali.

Idem AA. & CC. Licentiano.

LEX XXV.

SIcut instrumenta prætermissa manumisßionis rectè factæ nullum afferunt præstitæ libertati præiudicium: ita si seruum ad libertatem perduxisti, instrumentorum amisßio nihil ei nocere potest [o].

❡ Instrumenta manumißionis cogitur patronus præstare manumisso. h. d. Sali.

Idẽ AA. & CC. Modesto. L. XXVI.

i ❡ Non cõfesßione.] facta extra iudicium. & ad hoc. s̃. de ingenu. manumis. l. ingenuam. & ȷ̃. eo. l. aui. & s̃. e. l. nec si volens. & s̃. de proba. l. non nudis. & ff. de proba. l. quidam quasi.

SI tibi.] CASVS. Testamentũ fecisti, filias tuas instituisti, directam libertatem Sticho reliquisti: si Stichus liber factus magis seruiat vni quã alij, & si alia ad iracundiam prouocata velit eum in seruitutẽ reuocare: an possit, quæritur? Dicitur ꝙ non. Viuia.

k ❡ Quòd secundũ]. vt quia tibi præcepit vt vni seruires, & quod subijcit, vel cõtra, id est prętereа: vt quia nihil dicit: sed isti seruiebas sponte. Item habent quidã hanc l. s̃. post. l. si ex libera alij post legem parentes.

INterrogatam.] CASVS. Si in præsentia iudicis interrogauero aliquem an seruus meus sit: & cõfiteatur se seruum meum esse: an per talem confesßionem sibi præiudicet quo minus in libertatẽ proclamet, quæritur? Dicitur quòd non. & intellige de confesßione facta coram iudice extra iudicium: cùm aliàs sibi obesset sua confesßio, vel melius nondum mota causa liberali. Viuia.

l ❡ Apud acta.] non in iudicio liberalis causæ: sed aliàs erat coram iudice, alioquin præiudicaret: vt. ȷ̃. eo. l. iubemus. que est contra.

† Concor. cum hac. l. glos. j. post medium in c. vl. de cõfes. vbi alle. hic tex.

m ❡ Huiusmodi factum.] i. talis confesßio. Accur.

n ❡ Non excludit.] vt. s̃. eo. l. nec si volẽs. & l. parẽtes et. l. liberos. ff eo. l. conuentio. nisi hæc fiat ad pretium participandum: vt diximus. s̃. eod. l. non ideo. Item in adscriptitijs: cõtra, si modò alia asßint quæ adesse oportet: vt. ȷ̃. de agri. & cẽsi. l. cùm scimus. li. xj. sed & hîc dicunt quidam non præiudicare, si modò ꝓbet contra. nam si persistat in confesßione, sibi præiudicat: vt. ff. de quæstio. l. j. §. diuus. & §. si quis vltro. Sed alius poterit pro eo contradicere: v. ff. eo. l. ij. iij. & iiij. Accur.

SIcut instrumenta.] CASVS. Sicut quis seruum suum ad libertatem sine instrumento manumisßio. perducere potest: sic & si instrumentum factum sit, & amissum: non propter hoc amittit manumisßionẽ. Sicut libertatem seruo tuo à te præstitam, reuocare non potes: sic nec instrumentum manumisßionis, quo magis libertatem amittat denegare debes: sed ad præstandum instrumentum officio iudicantis, vel conditione ex. l. ista compellendus es. Vel sic: ita non debes præstare impedimentum libertati retinendo, vel denegando ei instrumentum manumisßionis. Viuianus.

o ❡ Nocere potest.] vt & s̃. de de fide instr. l. cum instrumentis. & l. j. & de iure do. l. cum citra.

Sicut datam.

SIcut datam libertatem manumissis adimere patronus non potest [a], ita manumissionis [b] instrumentum præstare cogitur [c].

¶ Sententia pro libertate lata, obstat victo, qui vincentem in seruitutem repetit. Et cohæredis confessio super statu defuncti, non præiudicat cohæredi contrarium asserenti. h. d. Sali.

Idem AA. et CC. Austerio.

LEX XXVII.

ARianus [d] si mota sibi quæstione à Leonide [e], liber fuit pronunciatus: in seruitutem à victo [f] iterum non rectè petitus est. ¶ Cohæres [g] etiam tibi ab Ariano datus, colludens cũ eo, siue heredibus ipsius [h], qui status ei mouerat questioné, nihil tibi obfuit: nec ea, quę in cõfessione inter eos venerũt, statũ veritatis vel nomé substãtię defũcti mutare potuerũt.

¶ In causa liberali conditio matris non patris debet spectari: nec dignitas aui coadiuuat. hoc dicit. Salicetus.

Idem AA. et CC. Eurymedonti.

LEX XXVIII.

AVi paterni magistratu functi dignitas ad libertatis probationem nihil nepoti ꝓdest [i], siquidem in liberali causa matris [k] non patris [l] inspicitur cõditio. sed nec materni aui sola [m] sufficit: cũ licet auia [n] quoque libera probari possit, multis tamen ex causis status mutari consueuit.

¶ Qui redimit ancillam ut eam teneat in concubinatu, non propterea eam manumittit. h. d. Bald. Vel sic: Ex sola emptione quã pater facit de filia. non efficitur ipsa libera. h. d. Sali.

Idem AA. et CC. Troilæ.

LEX XXIX.

DE ancilla matre natam, & ab eo redemptam, in cuius fuit cõtuberino, si non manumittitur [o]: in seruitute permanere nõ ambigitur [p].

¶ Licet libertus non præstet patrono operas obsequiales: non tamen propterea in seruitutem redigitur. h. d. no. Bal.

Idem AA. et CC. Eutychiæ.

LEX XXX.

SOlo obsequij [q] non præstiti velaméto, data libertas rescindi non potest.

¶ De calumnia mouentis improbè quæstioné seruitutis, potest criminaliter & ciuiliter ãgi pendente causa liberali: sed lite contestata differtur donec pro libertate pronuncietur. qua pronunciatione facta, etiam de rebus direptis restitutio potest peti. h. d. Sali.

Idé AA. & CC. Cassiane.

LEX XXXI.

SI tibi seruitutis improbè [r] moueatur quæstio solennibus ordinatis [s], de calumnia [t] vel iniuria (prout vindictæ viam elegeris) habita contestatione [v], posteàquã seruus nõ esse fueris pronũciatus aduersus eam [x] sentẽtiã [y] postulare potes: tũc demum [z] etiam de ijs quæ direpta probaueris, restitutionem, cùm pro libertate fuerit pronunciatum, petiturus.

¶ Libertati nil addere uel detrahere potest subscriptio filiorum manumittentis. h. d. Bald. Vel sic: Tenet manumißio domini absque subscriptione filij. Sali.

Idem AA. & CC. Athenaidi.

LEX XXXII.

SVbscriptio filij domini manumittẽtis, nec addere secuta, nec omissa detrahere libertati quicquam potest.

¶ Etiam per pecuniam potest fieri manumißio. h. d. Bal. Item emancipatio. ff. de uerb. obli. l. utrum. item feudum. Bal.

Idem AA. & CC. Melitianæ.

LEX XXXIII.

LIcet accepta pecunia dominus te manumisit: tamẽ tributa libertas rescindi non potuit [a].

¶ Concubina per hoc non consequitur libertatem. h. d. Bal. Vel sic: concubinatus quem habuit cum seruo libera, eam non facit seruam. Sal.

Idem AA. & CC. Eremonie.

LEX XXXIIII.

LIbera [b], concubinatus ratione [c] nõ constituitur ancilla [d].

¶ Licet seruus tutoris officio fungatur de facto in persona domini sui: non tamen efficitur libertinus. h. d. Vel sic: Pupillus tutorem quẽdam suũ potest dicere seruum: sed non econtra. h. d. tex. cum gl. Sali.

Idem AA. & CC. Attalo.

LEX XXXV.

NOn idcirco minus ꝙ pupilli res velut tutor administrasse dicitur, ex eius persona seruitutis pati quæstionem potest [c].

a ¶ Sicut datam.] Non potest. vt et. s. eo. l. sicut semel. nisi ex ingratitudine. Sed qualis est hæc similitudo? Rñ. bona. Nam sicut non potest adimere libertatem, sic non debet facere vt eam perdat: quod faceret, nisi instrumentum daret. et dabit exemplum, non originale, secundũ quosdam: ne sit contra. s. de fideicom. l. instrumenta. Vel dic vt ibi diximus.

Instrumẽta manumissionis debẽt manumissis dari à patronis.

b ¶ Manumissionis.] manumissus adimere nõ debet, ita patronus.

c ¶ Cogitur.] officio 10 iudicis, vel conditione ex hac lege.

ARianus.] CASVS. Si Leonides Ariano stat⁹ moueat quæstionem petendo eũ de possessione libertatis in seruitutem, et succumbat, eo qđ non probat: an copia probationis se offe20rente, posteà non obstãte excep. rei iud. possit iteratò eum in seruitutẽ petere, quęritur? Dicitur qđ non. Si verò cum vno ex cohæredibus collusit, dãdo ei pecuniam vt confiteatur alterius seruũ fuisse, et confessus est an alij cohæredi confessio sua 30 pręiudicet, quæritur? Dicitur quòd non.

d ¶ Arianus.] qui seruus dicitur.

e ¶ Leonide.] qui dominum se dicebat.

f ¶ A victo] s. Leonide.

g ¶ Cohæres etiam.] tibi loquitur vni de cohęredibus Ariani, qui quæ40rebat, an confessio cohæredis sibi præiudicaret. qui dixerat non fuisse defuncti Ariani aliquã hæreditatẽ, sed peculiũ: quia seruus fuerat.

h ¶ Ipsius.] scilicet. Leonidis. et ad hoc. ff. de re iudi. l. sępe. et de app. l. à sententia.

50 AVi paterni.] CASVS. Si qs de possessione seruitutis in libertatem proclamat an ad probationem libertatis prosit, qđ auus eius paternus creatus erat magistratus, quæritur? Rñd. qđ non: quia ad iudicandum de alicuius statu an 60 liber sit, an seruus: non patris, sed matris inspiciẽ conditio. Item nec dignitas aui materni sufficeret ad probationem libertatis: nec quòd auia materna fuisse libera: quoniam ex pluribus causis cõtingeret status hominũ mutari: puta quia potuit esse 70 qđ vẽdidit se ad pretiũ participandum. Viuia.

i ¶ Prodest.] vt et s. de proba. l. neque natales.

k ¶ Matris.] vt & s. de rei vendi. l. partum. et. j. ne de sta. de. l. j.

l ¶ Non patris.] nedum aui paterni.

m ¶ Sola.] dignitas.

n ¶ Auia quoque.] scilicet materna. præsumitur tamen interim quòd sit lib. vt no. s. eo. l. multis.

DE ancilla] CASVS. Si ancillam alienam redemeris, & eam in 80 contuberino tibi copulaueris: an per hoc fiat libera, quæritur? Dicitur quòd non: nisi eam manumiseris. Viuia.

o ¶ Non manumittitur.] à redemptore.

p ¶ Non ambigitur.] sed post mortẽ eius libera erit hodie: vt. s. tit. j. l. fin.

SOlo obsequij.] CASVS. Si libertus patrono suo non assurrexerit, vel salutauerit eum: an data libertas ob hoc reuocari possit, quæritur? Dicitur quòd non. Viuia.

q ¶ Solo obsequij.] non necessarij. aliàs secus: si fortè captus esset patronus, vel fame laboraret: vt. ff. de lib. agno. l. alimenta. §. fi. & de iure patro. l. ingratus. Nam cùm non facit quod debet, videtur facere quod non debet: vt. ff. de re mili. l. nõ oẽs. §. qui captus. Sed quidam dicunt hîc eũ castigari: vt ff. de iure pa. l. j. quod nõ placet. Et sume hîc argumentum pro vasallo, qui non præstat obsequiũ. & plenè dixi de his. s. de lib. & eo. lib. l. ij.

Libertus an possit in seruitutem redigi ratione obsequij patrono nõ præstiti.

SI tibi.] CASVS. Si tibi moueatur status quæstio: ordinata libera. causa per 10 litẽ cõtest. protestari potest quòd aduersus moriente vel iniuriarũ, vel de calumnia ages: & ita causa liberali finita, te pronunciato libero, ages iniuriarum: & petes restitui ea quę tibi ablata sũt.

r ¶ Improbè.] quia ꝑ calũniam: & sic improbè 20 aduerbiũ: vel quia seruitus est improba, cũ sit cõtra ius naturale: & tũc improbè, erit nomen.

s ¶ Ordinatis.] i. ordinata liberali causa.

t ¶ De calumnia.] i. iniuriarũ ciuiliter vel criminaliter: vt hîc, &. ff. e. l. cui necessitas. &. ff. de in 30 iur. l. qui de libertate. & j. de iniur. l. si quidẽ. Nã & in ciuili causa cõmissa calũnia, punitur criminaliter: vt. ff. ad Tur. l. & in priuatis. Alij dicunt ꝙ loquitũ de quadã actione q̃ olim ꝑ calũnia. dabatur quæ hodie est sublata. vt instit. de pœ. te. li. §. ij. & 40 ff. de inter. ac. l. j. in fi.

Calũnia in ciuili causa cõmissa, punitur criminaliter.

v ¶ Contestatione.] statim ante peractam causam liberalẽ: aliàs absoluere videtũ de calũnia vt. j. de calũ. l. j. sed differtur hæc cã tota post sentẽtiã datã in cã liberali: sed si de alio vellet agere statĩ posset fieri cõtesta 50 tio & prosecutio, licet sententia differatur: vt. ff. e. l. ordinata.

Iudex absoluens reũ & non condemnans accusatorem de calũnia, videtur eũ absoluere à culpa.

x ¶ Eam.] s. iniuria.

y ¶ Sẽtẽtiã.] super iniuria vel calũnia. Itẽ no. ꝙ qdã dixerũt hîc, in iudicijs istis nõ debere de calumnia iurari. nã id pręstatur cũ vterq; est liber 60 & hoc si cõstet ꝙ sit liber, nõ aliàs. Itẽ cõtrà videtũ huic. l. j. de calũ. l. q calumniatores. Acc.

z ¶ Tũc demũ.] hoc ita si ex possessione seruitutis proclamet in libertatẽ. si aũt ecõtra, etiã ante causam finitam faciẽda est direptorũ restitutio: 70 vt. j. de or. cog. l. fin. vel hîc fuit mota quęstio de rabus, ibi non.

SVbscriptio] CASVS. Si seruum tuum manumisisti: subscriptio filij apposita manumissioni, non prodest: nec omissa detrahit.

LIcet.] CASVS. Si accepta pecunia seruum tuum manumisi: an in seruitutem reuocare possis, quæritur? Dicitur ꝙ non. Viuia.

a ¶ Non potuit.] vt instit. q. ex cau. ma. nõ. licet. §. semel. s. de ma. vin. l. j.

LIbera.] CASVS. Si seruus ad liberam consuetudinem habeat: 80 an ipsa fiat ancilla, quæritur? Dicitur quòd non Viuia.

b ¶ Libera.] scilicet mulier.

c ¶ Ratione.] id est eo quòd fuit concubina mei serui.

d ¶ Ancilla.] ad hoc. s. eo. l. si liber. & j. de senatusconsul. Clau. l. j.

NOn idcirco.] CASVS. Si seruus velut tutor res alicuius pupilli administrauit: an ideo minus à pupillo ei possit status moueri quæstio, quæritur? Dicitur ꝙ non: sed bene petet eum in seruum. Viuia.

e ¶ Potest.] sed econtra qui vt tutor administrauit, pupillo seruitu-

V iij

tis quæſtionem facere non poteſt: vt.ff.e.l.qui neceſsitas.§.tutoris.

POſt certi.]CASVS Si cui ſeruo tuo pepigiſti de danda ei libertate poſt decennium: an ſtare cõuentioni compelli poſsis, quæritur? Rñ. quòd non ſimiliter ſi pactus ſis, vt filij tui liberi alicuius ſerui fiant, vel ꝙ miniſterium venderes, non compelleris ſtare conuentioni.

Pactum inter ancillam & dominam non neceßitat: nec pactum liberè ut filij ſui teneantur ſeruire. h.d.Sali.

Idẽ AA.& CC.Theodoro.

LEX XXXVI.

POſt certi temporis miniſteriũ ancillæ, liberã eam eſſe cũ ea paciſcendo, conuentionis obtemperandi legi domina nullã habet neceſsitatem[a]. vtque hoc verũ eſt ita econtrario ſi filios ſuos, conſtituta cum his libera, in miniſteriũ tibi[b] tradere promiſiſſe probetur parere placitis non compellitur.

Inter cognatos præſumitur ſcientia, & participes eiuſdem criminis inuicem ſe non accuſant. h.d.notabiliter.Bal. Vel ſic: Scięter emens uel uendens liberum, cõmittit plagiũ. h.d.Salic.

Idem AA.& CC.Olympio.

LEX XXXVII.

SI filium tuum liberũ[c] genero vendidiſti[d], qui tam proxima neceſsitudine[e] coniunctus, eius cõditionis ignorantiam ſimulare non poteſt[f]: vtriſque[g] ſocijs criminis accuſator deeſt[h].

Limenarchæ officium non facit ſeruum liberum. h.d.Sali.

Idem AA.& CC.Phileſarphi.

LEX XXXVIII.

NOn idcirco[i] minus quòd te limenarcha[k] creato[l] nemo contradixit, reipublicę nomine[m] moueri tibi ſtatus quęſtio poteſt.

Idem AA.& CC.Poteſentico.

LEX XXXIX.

LIberos velut[n] ſeruos ſe profitentes, ſtatum eorum mutare non poſſe conſtat.

In cauſa libertinitatis & ingenuitatis etiam altera parte abſente poteſt procedi. & definitiuè pronunciari. h.d.Sali.

Exemplum ſacrarum literarum AA.& CC. ad Verutum.

LEX XL.

a Neceſsitatem] vt &.ſ̄.de tranſac.l. interpoſitas.& dixi.ſ̄. eo. l. cùm affirmes.

10 b Tibi]i. vt ſtarẽt vt ſerui, tradidit mater filios, quod nõ poteſt: vt hîc, &.ſ̄.de tranſa.l.tranſactione matris. Si verò non vt eſſent ſerui, ſed vt ſeruirent, dedit: ſi quidẽ perpetuò nec hoc valet: vt.ff.de condi. & demon. Titio.l. centum.§. 20 Titio.ij.ſi ad tempus tenetur mater ad intereſſe.ff.de re iudi. l. ſi quis ab alio.§.fi.

SI filium.] CASVS. Tuum liberum generi tuo ſciẽti vẽdideras: an tu eũ de crimine plagij, vel ille te accuſare poſsit, quæritur? 30 Rñ. quòd non: nec generis prætendere poteſt ignorantiam, quã cõdi. filij, & tam coniunctam perſonam non ſit veriſimile ignorare. Viuia.

c Liberũ.] ſecus enim ſi eum ſeruum haberet: vt.ſ̄.titu.j.l.fina.

d Vẽdidiſti.] ex quo 40 crimine prodita eſt accuſatio legis Flauiæ. vt ff.ad le.fla.de pla.l.j.&.l. iiij.&.j̄.ad.le.fla.l.liberũ.

Neceſsitudo pro affinitate q̃nque ponit.

e Neceſsitudine.] eſt affinitate: ſed aliàs ponitur pro cognatione: vt ff.de iuſti.& iure.l.fi.

f Non poteſt.] vt & ſ̄.de in integ.reſti.mi. l. 50 de tutela.&.ff. vnde co. l.octaui.& ar.ff.de epiſ. audi.l.ſi legibus.

g Vtriſque.] ſ.facinora perpetrantibus.

Socium criminis me accuſantẽ quibus verbis repellam.

h Deeſt.] quantum inter ſe. ſic.ſ̄.de hæret.& maniche.quoniam.&.ff. ſol. mat. l. viro. &.ſ̄. de inoff.teſta. l. in arenam. 60 &.ff.de dolo.l.ſi duo.& ff. ne qd in loco publi.l. ij. Sed argu.contrà. ſ̄.eo.l.j. Et caue tibi, qualiter repellat eũ. ſi enim dicat, ſocius meus eſt in eodem crimine, confitetur de crimine: vt ſic pro condemnato debet haberi: vt j̄.de pœnis.l.qui ſententiam. Dic ergo, non cõmiſi crimen: ſed & ſi commiſiſſem, iſte accuſare non poſſet: quia ipſe cõmiſit, cùm ſocius meus eſſet[a]. Vel dic quòd non habetur pro condemnato: nam illud obtinet, quando aliquis extitit accuſator: vt.ff.de mune.& hono. l. reſcripto. §.ſi quis. Item ſi ſocius fuit criminis, qui nunc eſt iudex, & coram eo accuſor: an poterit recuſari? Videtur quòd ſic: quia ſæpe dicitur: qui aliquem ac- 70 cuſat, eum condemnare videtur: vt.ff.de ijsqui no.inſa.l.furti.§.mãdati. & ff.de admi.tu.l.ij. Item propter delictum iudicis, cùm ego deliqui, ipſum recuſo: vt.ſ̄.ſi quacunque pre.po.l.j.§.illo ergo & vbi deliqui cum eo. idẽ eſt: quia ipſe meum mihi delictum obijcere non poteſt: vt in prædictis concordantijs allegatis in prin.gl. Item ſocius in ſocium non dicit teſtimonium: vt.ſ̄.de teſti.l.quoniam. ergo nec iudicium, cùm vtrumque publicum ſit officium.

a Iſta exceptio eſt peremptoria. gl.in.c.j. de excep. vide oĩno Hippoly.in. l.j. §. Antoni⁹ ff.de quęſt.

NOn idcirco.]CASVS Si limenarcha creatus fueris cõtradicẽte: an ideo minus tibi poſsit moueri quæſtio, quæritur? Dicitur ꝙ non Viuianus.

80 i Non idcirco.] hoc eſt principium verſus.

k Limenarcha.] eſt autem limenarcha, qui militibus pręeſt, qui permanent in limine cauſa cuſtodiæ, ne hoſtes irruant: vt hîc. et.ff.de ſeruis fugi.l.limenarchæ. Item dicitur irenarcha: vt. ff. de cu. re. l. diuus.ij. Accurſius.

Limenarcha quis dicitur.

l Creato.] nam ſeruus creari poteſt.& facit.ſ̄.eo.l.non mutant &.ſ̄. de epiſ.& cleri.aut.ſi ſeruus.

m Nomine.] q. d. ſeruus non poſsit creari. Accur.

LIberos.]CASVS Si liber homo ſe ſeruum profiteatur, & alius eum Stichum nominauerit: an ob hoc fiat ſeruus, quæritur? Dicitur ꝙ non. Viuianus.

n Velut.] & ad hoc.ſ̄.eo.l.interrogatam.&.l.liberos.

IVxta.]CASVS. In liberali cauſa, ſiue de ingenuitate quis petat in libertinitatem: ſiue de libertinitate in ingenuitatem proclamauerit: abſente altera parte, hoc eſt 10 ſiue actore, ſiue reo: cauſa decidi poteſt, lite pri⁹ tamen conteſtata. Viuianus.

IVxta edicti noſtri continentiã in liberalibus quoque[o] negotijs ſiue de libertinitate, ſiue de ingenuitate quæſtio moueatur: abſente nihilomin⁹ vna parte[p] cauſam diſcuti, & pro iuſtitię ratione ſententiam proferri, nihil prohibet.

Dominus poteſt eum, qui fuit decurio, & cui ſcripſit ut decurioni, uendicare ut ſeruum: & de iure ſuo poteſt docere per teſtes, & illius natiuitatem uel originem, ac etiam per eius confeßionem factam corã cõpetenti iudice h.d.Sali.

Imp. Cõſtantin.& Licinius.AA. ad Eutychiũ præſiden Capadociæ.

LEX XLI.

IVbemus omnes epiſtolas actricis quas ad Aeliũ tanquã principalem[q] fecerat, inanes[r] ac vacuas eſſe, atque in irritum deuocari, ac de ingenuitate eiuſdem Aelij requiri: nec mulieri id obeſſe, quòd ad eum tanquam decurionem ac principalem ſcripſerit, vel id, quòd idem ſe finxerit decurionem vel principalẽ: maximè[s] cùm non ſolùm teſtium profeſſione & cognationis eius iugum ſeruile cognoſcitur, verùm etiam voce propria eiuſdem Aelij apud aliud iudicium[t] patuerat, ꝙ conditionis ſeruilis videretur.

Filij nati pendente lite ſuper ſtatu matris, ſequuntur conditionem, quæ de matre iudicabitur: nati uerò ante litem motam præiudicium non patiuntur ex ſententia contra matrem lata h.d. Vel breuius: Sententia matris præiudicat filijs pendente lite natis, non anteà. h.d.Sali.

Imp. Conſtantin.A.ad. Maximum præ.præ.

LEX XLII.

PLacuit eos qui naſcuntur[v], matrum conditionibus vti,

o Quoque.] hîc innuit quòd etiam in alijs cauſis ſecundum hæc iura vetera contrahebatur heremodicium: quod eſt verũ reo abſente, ſed nõ 20 actore: vt. ſ̄. de iudi.l. properandum.§. ſin autem reus. &. ff.de iudi.l. & poſt.§.fi.

p Vna parte.] etiam actoris: vt.ſ̄. eo.l.ſijs.&.ff. eo.l.diui. Itẽ no. hîc quæ dicitur cauſa liberalis: vt ff.de arbi. non diſtinguemus.§.Iulianus.&.ff. eo. 30 l.igitur.§.ſi opera. vnde per ſimilitudinem cauſa aſſcriptitię, vel ſimilis cõditionis, poteſt dici liberalis: vt.j̄.de agric.& cenſi.l.ne diutius.li xj. & argu.etiam pro hoc quòd dicitur cognitionem de liberali cauſa fructuario dari: vt.ff.e.l.cognitio. er- 40 go & his dabitur, & cõtra eos: cùm etiã habeãt ius in re: ſed & cauſa ſtatus dici põt: vt. j̄. de ord. cog.l.ſi ſtatus. in princi. & hoc ſi agatur pro libertate iam competente. ſecus ſi de competitura, puta ſi ex fideicommiſſaria.

Liberalis cauſa quæ dicitur.

50 IVbemus.] CASVS. Si mulier aliqua literas ſeruo ſuo miſerit, & eum decurionẽ nominauerit, vel ipſe finxerit decurionẽ: an mulieri præiudicet quo minus ab ea ſtatus moueatur quæſtio, petendo eũ ex poſſeſsione libertatis 60 in ſeruitutem, quæritur? Reſpõ. quòd nõ: ſed huiuſmodi epiſtolæ caſſæ ſunt & vanæ, maximè cùm ex teſtium profeſsione in ſeruili toga ſeruus oſtendatur: & cùm in alio iudicio confeſſus fuerit ſe ſeruum eſſe.

q Principalem.] id eſt decurionem: vt.j̄.ſtatim dicet.

r Inanes.] [b]ad plenam probationem: vt.ſ̄ de proba. l. non epiſtolis. ſed qualem qualem: vt.ff.de proba.l.fi.&.ff.de iureiur.l.ſi duo.

b Concor. c.illud cum gl.ſup verbo, nominant. extrà de pręſum.

s Maximè.] tria ſequentia ſunt contra eum.

t Aliud iudicium.] in cuius locum hic iudex ſucceſsit, ſed certè non vi- 70 detur quòd hîc fecerit ſibi præiudicium: vt.ſ̄.eo.l.interrogatã. Item quia non fatetur, qui errat: vt.ff.de confeſsis.l.non fatetur. ſed dic quòd non facit præiudicium, ſi velit probare contrarium. Vel hîc loquitur in iudicio liberalis cauſæ, ibi cùm non mouebatur ei aliqua controuerſia: & idem dicam in aſſcriptitio, ſi in forma iudicij confiteatur ſe aſſcriptitium. nec obſtat. j̄. de agrico. & cenſi. l. cùm ſcimus. lib. xj. vbi dicit ſolam confeſsionem non præiudicare: quia ibi non fuit facta coram iudice, ſed tabellione: vel fuit facta coram iudice, ſed non in figura iudicij. Item nonne præiudicat ſibi patiendo eum eſſe in dignitate: vt. j̄. qui mili. non poſ. l. ſuper ſeruis. lib. xij? Reſpon. quòd non: 80 quia hîc non poſsidebat eum. Vel dic quòd contradixit intra.xxx.dies: vt j̄.qui mili.non poſ.l.fi.lib.xij.

PLacuit.] CASVS. Si mulieri ſtatus moueat aliquis quæſtionem & lite pendente peperit: pro eo lata ſententia, ſibi & filio proderit: lata contra eam, ſibi & filio nocebit, natis verò ante litem cum ſuo nomine mouenda eſt quæſtio ſtatus: & ita noua interpellatione opus eſt. Viuianus.

v Naſcuntur.] litę conteſtata in cauſa liberali.

Mox.

quarũ mox [a] viscerib⁹ exponunt. An' verò litẽ nati, suo nomine oẽs in quæstionem vocentur: quoniã hos solos, qui in lite nati erunt, omnem fortunam matrum complecti oportet, aut iustis tradi dominis [b], aut libertate cum lucis authoribus frui.

TITVLVS XVII.

De assertione tollenda.

¶ Leges de assertoribus adhibendis in causa liberali cassantur: & statuitur, ut qui de possessione libertatis in seruitutem prouocatur, per procuratorem poßit respondere. qui autem de possessione seruitutis prouocat in libertatem, causam per se tantùm oportet agere: & à sententijs super his latis debet prouocari, & cognoscit ut in alijs negotijs: aliàs sententia remanet in sua firmitate. Hoc dicit prima pars usque ad. §. sciẽtes. h. d. Sali.

Imp. Iustinianus A. Mennæ præfecto prætorio.

LEX I.

Lites super seruili cõditione mouendas, ad clemẽtiorem tã examinationem [c] quàm terminum [d] trãsferim⁹: iubẽtes, si qs vel adhuc seruiẽs liberum se esse dixerit, vel in libertate commorans, ad seruitutem vocatus fuerit: assertoris difficultatem in vtroque casu cessare, ipsumq́ue per se ad intentionem eius, qui dominum sese asserit, respõdere: & si ex possessiõe libertatis ad seruitutem ducitur, etiam procuratorem [e] dare minimè prohiberi. quod ijs, qui ex seruitute ad libertatem prosiluerint, penitus [f] interdicimus, illis legibus [g] quæ dudũ & secunda & tertia vice [h] assertorias lites examinari præcipiebãt [i], in posterum conquiescentibus: cùm sit iustum primã definitionẽ in suis manere viribus, cùm prouocatio nulla oblata fuerit: qua porrecta [k], ad similitudinem aliorum negotiorum iudex ad quem res ex prouocatione deducitur, eã examinabit: cuius [l] & ipsius iudicium ad secundã exquisitionem minimè deducetur [m] occasione legum, quæ super assertorijs litibus positæ sunt.

¶ Res prouocantis se de possessione seruitutis in libertatem, debent in tuto collocari pro dispositione iudicis. Res uerò prouocari de libertate in seruitutem, non collocantur penes aliũ si paratus est fideiussorem de eis præstare: & vbi non potest fideiussorem dare: suæ iuratoriæ cautioni debet committi. h. d. notabiliter. Salic.

¶ Super peculio etiam eorum, vel alijs rebus, aut causis veterem defensionis obseruationem tollimus: præcipientes illorum tantùm peculia, qui ex possessione seruitutis super libera conditione litigant, aliasq́ue res, quæ vendicantur, in tuto pro dispositione iudicis collocari [n]. ¶ Omnes verò, qui pro libertate periclitantur [o], si quidem possunt fideiussorem [p] dare, eum exigi. ¶ Sin verò reuera datio eius [q] impossibilis eis sit, hócque iudici manifestè ostendatur: iuratoriæ [r] cautioni committi.

¶ Si assertus seruus legitimè citatus, per annum contumax fuerit, domino aduersarij subiugabitur: & si ille, qui seruum suum aliquem dicit, eum conueniat coram uno iudice, & posteà cum conueniat apud alium, priuandus est dominio suo, nisi seruus causam præstiterit. h. d. sal.

* ¶ Sciẽtes quòd si post huiusmodi expositionem absfuerint, & edictis citati, in absentia nihilominus per vnum annum durauerint, omnimodo seruituti obnoxij [s] erunt, & eius dominio, qui litem eis iutulit, sine vlla dubitatione assignabuntur. ¶ Scire verò eos volumus, qui aliquem ad seruitutem vocãt, quòd si post primam accusationem [t] in quocunque iudicio, vel ex diuali iussione factam, & admonitionem ei oblatam, qui seruus esse dicitur, in alio iudicio eũ accusauerint [v]: præterquàm si eius occasionem ipse, qui seruus esse dicitur, præstiterit [x]: & si domini sint, suo iure priuabuntur †.

¶ Si is, qui de seruitute proclamat in libertatem, moriatur lite pendente: finitur causa & potest possessor, qui se dominum defendit, experiri contra eum, qui sibi uendidit: ut uel doceat seruum uendidisse: uel eo non docente qua si defuncta persona libera fuerit pronunciata, euictionem soluat. h. d. Sali.

Idem A. Ioanni præfe. præto.

LEX II.

a ¶ Mox] i. lite pendente: vt siue pro matre, siue contra eam sit pronunciatum, idem & de filijs intelligatur, nec distinguitur an fuerint antè concepti vel non, per. l. ff. de sta. ho. l. qui in vtero. vt dixit Azo: quia posset hîc esse ius incommodum, si haberetur pro nato, si mater libera pronunciaretur: vt suprà de ingenuis manumis. l. si auiam tuam. Solue vt ibi.

b ¶ Iustis tradi dominis] si pronuncietur contra matrem. et ad hoc ff. de vsur. l. partum. &. ꝫ. de rei. vend. l. partũ. & ꝫ. de agri. & censi. l. cũ satis. §. cũ Anastasia. lib. xj. Sed videtur sententiam matris nõ prodesse filijs, etiam lite pendente conceptis & natis: vt. ff. de excep. rei iud. l. si quis cum. §. si ancillam quæ est cõtra. Sol. hęc est causa liberalis, ibi dominij inter duos. & quòd illa non sit liberalis, patet. ꝫ. de ord. cog. l. iiij.

¶ DE ASSERTIONE TOLLENDA.

Continuatio.

¶ In liberali causa solebat is cui fiebat quæstio status facere assertorẽ, qui ei assereret libertatẽ: qđ tollit hæc. l. Et continua sic ad tit. præcedentem: De liberali causa dictũ est: & quia ipsa olim per quosdam, qui asserto res dicebant eo qđ asserebant eum liberum, qui dicebatur seruus, exercebat. Ideo ponit de assertione. Et quia vanum & friuolum quoddã erat iudicium per assertionẽ, illam tractat de ea nõ ponenda, sed tollenda. Azo.

Assertor libertatis qs deatur.

Lites] CASVS. Olĩ si cui status mouebatur quæstio, puta si petebat de poss. libertatis in seruitutem: vel econuerso ille qui proclamabat de pos. seruitutis in libertatem, faciebat assertorem qui ipsum esse liberũ assereret. Itẽ & aliud erat vitium, ꝙ semel causa liberali examinata & finita, poterat iterum agi: quæ duo vitia tollit Imperator dicens, quòd siue quis in seruitutem petatur, siue de poss. seruitutis in libertatem proclamet, ipse respondeat: ita tamen vt si ex possessione libertatis petitur: constituat procuratorẽ. Si verò proclamet, hoc ei non concedatur: causa autẽ liberalis semel finita amplius nõ moueatur nisi beneficio appellationis fuerit suspensa. Peculium verò illius, qui in libertatem proclamat: & aliæ eius res, quæ ab eo, qui se dominum dicit, vẽdicantur: pro depositione iudicis apud sequestrum deponantur. & hoc in secũda. Si verò quis ex libertate in seruitutem petatur: fideiussorem det iudicio sisti si potest: si non potest, iuret quòd stabit iuri: quo præstito, si non veniat citatus, & per annum absfuerit, remaneat seruus: & ei qui litem sibi intulit, assignetur. & hoc in tertia. Si verò is, qui aliquem in seruum petit lit. contesta. coram vno iudice ad alium trahere præsumpserit: nisi seruus occasionem præstiterit: quamuis dominus fuerit, qui status moueat quæstionem: suo iure priuabitur. & hoc in quarta. Viuianus.

c ¶ Examinationem.] remouendo assertorem.

d ¶ Terminum.] quod facit remouendo numerum litium: vt in. §§. illis.

e ¶ Procuratorem.] quod minus est quàm facere assertorẽ. Nam & assertor per omnia repræsentabat personam istius, cui fiebat quæstio status, & iurabat fortè de calũnia: quod in procuratore non sic est.

f ¶ Penitus.] vt. ff. de iudi. l. nõ idcirco. §. fi. & hoc quantum ad liberalem causam: sed in alijs causis potest habere procuratorem: vt. ff. de procurato. l. seruum. §. j. & l. nõ solùm. §. si status. Vel dic vt ibi.

g ¶ Illis legibus.] quas non habemus.

h ¶ Vice.] etiã sine appellatione. Accur.

i ¶ Præcipiebant.] quãuis esset sententia lata super causa liberali, quæ fiebat per assertorẽ: adhuc tamẽ poterat cognosci super lite illa etiã sine remedio appellationis.

k ¶ Qua porrecta.] s. prouocatione.

l ¶ Cuius.] s. appellationis: vel cuius. s. iudicis appellationis.

m ¶ Deducetur.] nõ ergo appellatur hîc nisi semel, sicut & aliàs. &. ꝫ. de epis. audien. authen. si quis autem. Vel dic non appellari secundũ solẽnitatem assertionis. & hoc est quod dicit, occasione legum.

Appellatio qñque tãtũ semel conceditur.

n ¶ Collocari.] si cauere supersederit, vel nõ potuerit iste, qui prouocauit: vt. ꝫ. ti. j. l. fina. & sic intelligitur secũdũ illã. Itẽ nisi constet aliqua esse domini, quæ statim ei reddẽda sunt: vt. e. l. fi. in prin. Itẽ est contra. ꝫ. de prohi. se qst. l. j. So. hoc speciale [a] sicut te ĩ alijs casibus, quos ibi notauim⁹.

* Declaratur pulchrè iste. §. ab And. Alciat. lib. parerg. iuris. 3. cap. 17.

a Hũc casum ponit etiam gl. ij. in. c. ij. extrà de seq. pos.

o ¶ Periclitantur.] id est petuntur ex libertate in seruitutem.

p ¶ Fideiussorẽ.] id est iudicio sisti.

q ¶ Eius.] s. fideiussoris.

r ¶ Iuratoriæ.] ꝙ nõ posset fideiussorem dare: & ꝙ stabit iuri, vt hîc &. ꝫ. de episc. & cleri. aut. generaliter. & de restitutione rerũ, si vult eas nõ sequestrari, nisi in casu: vt. ꝫ. de ordi. cog. l. fi.

† Concor. gl. in. c. ñ. super verb. per vno extrà de rescr.

s ¶ Obnoxij erũt.] ita nota nouum modum adimendæ libertatis. & sic est contra. ff. de libe. cau. l. deui. Solu. hæc corrigit illam. vel ibi non fuit absens per annum. Item not. absente parte finiri causam: vt. ꝫ. tit. j. l. iuxta.

t ¶ Accusationẽ] id est actionem.

v ¶ Accusauerint.] id est conuenerint super eodem persistẽdo, scilicet in causa: vt. ff. rem ra. habe. l. amplius non peti. & de bo. li. l. qui cum maior. §. ac cusasse. & l. in seruitutem. & no. nouũ genus quærendæ libertatis. sic. ꝫ. de iurisdi. om. iudi. l. in criminali.

x ¶ Præstiterit]. quod est. si non venit ad primum iudicem: nec ei obtemperabat.

EXpeditam.] CASVS Per l. superiorem duo vitia, quæ olim consueuerunt esse in vsu, sublata sunt: sed videtur si assertor locum non haberet hodie, qd contingeret quædam absurditas: scilicet quòd si quis libe rum hominem bona fide vt seruum comparasset: et ille de possessione seruitutis in libertatem proclamasset: et pendente iudicio decederet: non haberet contra venditore regressum ꝑ emptore: qd olim non erat: quia asser tor causam liberalem ad 10 finē perduxit: et si pronunciaretur pro libertate, habebat emptor cōtra venditorem regressum. hodie verò ostē deret vē ditor se seruum non hominem liberum vendidisse: quod si ostendere non posset, quasi libera persona vendita, habeat 20 emptor contra venditorem regressum nomine euictionis.

a ¶ Expeditam quæstionem.] accipe ex nostra l. scilicet. §. l. ꝑxi. vel lege rectè. nam ante legē nostram superiorē erat expeditum.

b ¶ In præsenti.] scilicet tempore.

c ¶ Incidere.] id est vt incidat coacta: vel adde, visum est. Vel subaudi inuenientes, scilicet quę stionem seu legem solue tem quæstionem.

d ¶ In medio.] s. litis.

e ¶ Assertus.] id est ille, de cuius statu agitur.

40 f ¶ Emptor.] scilicet hominis, de cuius sta tu quæritur.

g ¶ Venire.] Imò vide. tur qd non: quia nemo eum euincit, sed factū hu manę fortis: vt. ff. de euictio. l. si seruꝰ. & §. de eui. l. si tibi. quæ sunt contrà. Sed ibi ante litem conte- 50 statam decessit: vt. ff. iudi. sol. l. si seruus. Itē quo modo agitur de euictione, & non est euictus per sententiam: vt. ff. de rei vē dic. l. vtique. quæ est contra. Solu. ibi de dominio agebatur: hîc erat causa liberalis. vnde hîc mortuo seruo non remanent 60 tres personę, quę sunt necessariæ in iudicio: ibi remanent.

h ¶ Seruum.] suū vel alienum. nam & si alienꝰ esset, quia tamen emptor habet vacuam possessionem, nec ei quasi de alieno seruo vēdito mota est controuersia, imò quasi 70 de libero vendito: non ageret de euictiōe. Azo. & facit. §. tit. j. l. principaliter. j.

i ¶ Ad eū.] s. venditorē.

EXpeditā anteà quæstionem[a], in præsenti[b] autem ex nostra lege, quam de assertione tollenda posuimus, in quandā difficultatē incidere[c] periclitantem, cōpēdioso remedio fulciendam esse censemus. Cùm etenim per assertores super libertate iudicium agitabatur, si in medio[d], assertore litem agente, assertꝰ[e] ab hac luce fuerat subtractus, necessitas imponebat nihilominus assertori litem implere: vt emptor[f] si victus erat, et pro libertate fuerat pronūciatum, habeat regressum aduersus venditorem: vt ei quasi liberæ personę vēditor reddat id quod emptionali instrumento continebatur, vel na tura cōtractus exigebat. ¶ In præsenti autem, quia assertorū vana nomina reiecta sunt: si persona ꝑ cuius conditione lis agitur, mortua fuerit: quemadmodum iudicium potest adimpleri, vna tantū persona in iudicium veniēte? Sancimus itaque in præsenti casu licentiam esse emptori aduersus suum auctorem venire[g], quatenus vel ostēdat vēditor seruum[h] se vendidisse: vel si non potuerit, quasi libera persona vendita, eui ctionis periculum ad eum[i] reueratur.

TITVLVS XVIII.

Quibus ad libertatem proclamare non licet: & de rebus eorum, qui ad libertatem proclamare non prohibentur.

¶ Si passus se uendi pretium non participauit ei in libertatem proclamare licet: non sic si par ticipauit: quia ei tunc non licet: siue tunc erat ingenuus, siue libertas ei purè debeatur. h. d. Vel breuius: Si uenditus non est pretium participatus, in libertatē se proclamat: alias secus. Sa licetus.

Imp. Gordianus A. Proculo. LEX I.

hæc omnia resti uit. Aliter consuliter ei contra eum, qui sciens vendidit vt teneatur in duplum pretij & accessionem, non aliorū damnorum: nec vnus liberatur per alium: & est hæc actio annalis: vt. ff. de lib. causa. l. rectissimè. vsque ad. l. si vsumfructum.

m ¶ Romanus sit.] iure gentium inspecto uel naturali: de iure enim ci uili seruus est: vt insti. de iure per. § penul. Vel dic ante venditionem.

n ¶ Pretium.] & alia 10 interuenerunt quæ sunt necessaria: vt diximus. §. de lib. cau. l. non ideo & ad hoc. ff. de lib. cau. l. cū pacto. & ff. e. l. j. & hoc ni si pretiū sui reddat spon te suscipienti: vel secūdū alios sufficit si offerat: vt ff. si liber inge. esse dicatur. l. ij.

20 o ¶ Eandēq;.] i. qd dictum est de eo, qui iā liber est, intelligitur, & de eo, qui nōdū quidem est liber, sed omnimodo liberandus. Item hoc si purè erat liberandus, si autē sub cōditione indistinctè adueniente cōditione proclamat in liber 30 tem: vt. ff. e. l. Licinius.

DIspar causa est eiꝰ q dissimulata cō ditione sua distra hi se passus est[k], & eius, qui pretiū participatus est. nam superiori quidem non de negatur[l] libertatis defensio: posteriori autem & si ciuis Romanꝰ sit[m], & participatus est pretiū[n], libertas denegatur. Eandenque[o] & in eo distinctionem adhibendā, cui fideicommissaria libertas debetur, meritissimi iuris authores responderunt.

¶ Familia latronum efficitur capientis si hoc dictat decretum principis, uel fisci statum. h. d. Vel sic: Serui effecti propter delictutū insigne, non possunt in libertatem proclamare. h. d. Sa licetus.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. Melanæ.

LEX II.

DE latronum familijs descendentibus, ex largitione principali vel authoritate fiscali seruis factis[p], retro principes libertatem denegari decreuerunt.

¶ Si prouocans se in libertatem, fatetur de re bus apud eum consistentibus aliquas esse eius, qui se dominum dicit: statim ei debent restitui. Si uerò neget, in tuto debent collocari apud sequestrum. & si pro libertate posteà fuerit pro nunciatum, peculium, quod ei ut seruo fuerat concessum debet domino restitui: & de eo & eius iuribus bona ratio redditur. alia uerò ex testamento uel donatione quæsita, libero pronū ciato debent assignari. à sequestro tamen prædicto liberatur cautionem idoneam præstido. hoc dicit. Sali.

Imp. Constantinus A. ad Maximum. præ. præ.

LEX III.

SI quis in libertatem[q] proclamauerit: id, quod apud se esse eius, qui se dominum dicit, profitebit. quoniā nō de eo dubitatur reddi ac referri iudex protinus pronunciabit. ¶ Quod verò peti tur, si fuerit negatione dubium[r]: per cautionem[s] conseruabitur, ac petitio differetur: vt si fuerit ap probata libertas (quoniā & ipsis[t] qui his[v] rem cōmiserunt, medendum est) gestarum rerū ab eodem

DE latronum.] CASVS Qui dā erāt: q dicebāt de ge nere latronū: ꝑpter quo rū ꝑfidiā cōcessit Imperator vel ꝑcurator fisci, vt si quis aliquē de fami lia latronū caperet, dñs eius fieret: an sit captus 40 in seruitutē redactus, possit in libertatē ꝑclamare, quęrit? Dicit ꝙ nō nec fortè manumitti. Azo.

p ¶ Seruis factis.] pu ta ꝑpter insignē quorū dā latronū ꝑfidiā, cōcessit Imperator vel procurator fisci: vt qcūque ali 50 quē de familia latronū caperet, dñs esset capti.

SI quis.] CASVS Si de possessione seruitutis quis in li bertatē proclamaret: & res eiꝰ, q dicit dñs tenue rit: aut cōfitetur res esse domini, aut diffitet. Primo casu dño reddantur 60 statim. secūdo casu penes eū remaneāt, pstita ad eo satisdatiōe de his restituēdis cū fructibꝰ & accessionibꝰ, si apparuerit eas dñi esse: & de his rest. tuēdis, qui subtraxit his, q ad eū titulo legati vel dōatiōis ꝑuenerūtpe nes eū ꝑnūciatū īgenuū 70 remanētibus. hoc i pri ma & secūda. ita. f. vt fini ta liberali cā, res, de qbus erat cōtrouersia, quas ꝑ clamās ad libertatē, nega bat ad dominum pertinere: & apud sequestrum deponantur, & ei, qui melius ius habuerit reddantur. & hoc in tertia. Viuia.

Continuatio.

¶ QVIBVS AD LIBERTATEM PROCLA. &c. ¶ Explicuimus de proclamantibus in libertatem: sed quoniam quidem prohibentur in eam proclamare: uideamus qui sunt illi. Posteà dicemus de rebus eorum, qui non prohibentur proclamare. Azo.

80 DIspar.] CASVS Si liberū hominē vt seruū vēdidisti, et cū apud ēptorē esset libertatē de possess. ꝑclamare voluit: an potuit? Distingue: aut ꝑticipatꝰ est ꝑtiū: aut nō. si nō ꝑclamare potuit. si sic: nō idē est ī eo cui ꝑ fideicō. relicta est libertas dāda ab hęrede. Vi.

Emptor qui emit bo na fide libe rum patien te se vendi, duas habet actiones.

k ¶ Passus est.] nō ꝑticipādo ꝑtiū, et nō interueniētibꝰ ijs, q debēt interuenire

l ¶ Non denegatur.] consulitur tamen bonæ fidei emptori per duas actiones in factū. Vna contra venditum, qui dolosè passus est, vt teneatur ad pretium: & etiam ad accessiones eius: & ad damna quæ intulit emptori dolo vel culpa in suis vel alienis rebus, quæ erant suo periculo: & in duplum

q ¶ Si quis in libertatem.] cùm sit in quasi seruitutis possessione.

r ¶ Dubiū.] q a negāt res dñi, Et no. ꝑ negatione rē fieri dubiā. s. fic. f. de ac quir. pos. l. nemo. & s. de fi. instr. l. plures. & ff. de trās. l. j. & ff. de coll. bo. l. j. §. 80 sed cū possint. & insti. de iterdi. §. cōmodū. E arg. ff. de pe. hære. l. si debitor.

ADDITIO Limita primò hoc, qd gl. dicit per negationē rē fieri du biā: nisi ꝑsumptio est cōtra negātē. ita dicit Bal. i. l. tale pactum §. q ꝑuocauit infi. ff. de pac. p. l. si verò. §. qui ꝑ rei. ff. qui satisd. co. Secūdò limita, nisi facta negatione appareat euidēs ꝑbatio in cōtrariū: vt no. in gl. in. l. post rē. ff. de trans. & Inn. in c. si extra de coha. cle. & muli. vbi omnino vide.

Dubia fit res per negationem. a Concor. gl. in c ve niens. de re nuncia.

s ¶ Per cautionē.] quā pstat ille, q ꝑuocat in libertatē: cū fideiussore. vt. j. [ti. j. l. fi.

t ¶ Quoniā.] & ipsis. s. dominis.

v ¶ Qui his.] s. seruis. & est hîc versus interpositio vsque ibi, gestarum

Ratio.

a ¶ Ratio.] in qua venit culpa lata non leuis: vt. ff. de acquiren. re. do. l. homo liber. §. j.
b ¶ Depulsa.] scilicet seruitutis possessione.
c ¶ De furtiuis.] id est de ijs, quæ domino furatus est: quod Trebellianum vulgò dicimus.
d ¶ Liberum.] i. liberatum à petitione domini.
e ¶ Testamento.] alicuius amici sui, nō contemplatione possidētis. aliàs secus: vt. ff. de vulg. substi. l. sed si plures. §. in arrogato. & de vsufruc. sed & si quid. Quid autē si ex opera? Respō. quæritur bonæ fidei possessori: nisi post lite cōtestatā: vt. ff. de rei vēdi. l. pręterea.
f ¶ Exacto.] id est finito & libero pnūciato.
g ¶ A supradictis rebus.] id est ab ijs, quas ipse seruus domini esse profitetur.
h ¶ In sequestro.] ante iudiciū verò finitum nō, si caueat: vt. s. tit. j. l. j. §. super. & s. e. l. §. j. & est ratio quare sic in sequestro, & etiam illa de quibus errat cautū: quia non sic āmodo cōfidit de eo.
i ¶ Ab vtroque.] id est domino & seruo.
k ¶ In medio.] puta apud sequestrum.
l ¶ Contendat.] finita causa liberali. & eo libero pronunciato: vt dixi ibi, exacto &c. & ad hoc. ff. de libe. cā. l. imperator. & j. tit. j. l. fi. & l. de inge. manu. l. j. in fin.

ratio[a], atq; omne, quod debetur, reposcatur: vt seruitute depulsa[b], qui pro domino quondā fuerat, habeat quod vt seruo dominij iure largitus est, & quæ ex earū rerū quæstu ac fructibus cōgregata sunt, & quæ de furtiuis[c] cōpēdijs obscurè capta ac parata sunt: cùm liberum[d] esse non oporteat, quod apud seruū domin° peculij nomine collocauerat. Ea verò, quæ testamento[e] vel donatione quęsita sunt, aut quę ex earū rerū emolumentis empta cōfectáq; sunt, eidē ingenuo deputentur. quæ tamen vniuersa, exacto[f] libertatis iudicio, quatenus à supradictis[g] rebus discernuntur, in sequestro[h] † esse oportet: vt his ab vtroq;[i] deductis, atq; in medio[k] * collocatis, ad eorum proprietatē vterq; contendat[l]. Dat. xv. Calendas Mart. Thessal. Seuero & Rufino Conss.

TITVLVS XIX.

De ordine cognitionū.

¶ *Pendente lite super statu, non potest dictus seruus de crimine suum accusare aduersarium. hoc dicit. Salice.*

¶ DE ORDINE COGNITIONVM. *Quia cùm quæstione status cōcurrit quandoq; alia quæstio: ideo de ordine earū dicit. Vel sic: De liberali causa qualiter agatur suprà plenè dictū est: sed quia liberalē quæstionē cū alijs sæpe cōtingit moueri: & quæritur de quā prius sit cognoscendum vel pronunciandum: ideo ponit de ordine cognitionū scilicet, liberalium tantùm. Azo.*

m ¶ Cvm & ipse.] Patī. dic quòd dicebā te seruum, & prouoco ad seruitutē: tu volebas me cōuenire, id est accusare, & sic vtraq; quæstio est principalis: & sic nō facit ad ea, q̄ notauimus. s. de ord. iu. l. j.

Imp. Alexander Vitalio.

LEX I.

Cvm & ipse confessus es, status te cōtrouersiam pati[m]: qua ratione[n] postulas, priusquā de cōditione[o] cōstaret tua, accusandi tibi tribui potestatem contra eum qui te seruū esse cōtendit[p]? Cùm igitur (sicut allegas) statu tui generis fretus es: iuxta ius ordinarium[q] præsidem pete, qui cognita prius liberali causa, ex euentu iudicij[r] quid de crimine statuere debeat, non dubitabit.

¶ *Principalis præualet consecutiuo & incidenti in pronunciando. h. d. Vel sic magis ad literam: De libertate prius quàm de hæreditate cognoscitur, si de ea principaliter quæratur: secus si incidenter, & de hæreditate principaliter. h. d. Sali.*

Idem A. Gallo.

LEX II.

Si de hæreditate[s] & libertate[t] cōtrouersia est: prius agi causa libertatis debet. sed si de hæreditate agetur[v]: ordinanda prius quidē est causa libertatis. sed sufficit ei, qui libertate vtitur, ad victoriam, de hæreditate secundum eum esse pronunciatum[x].

¶ *Quando pœna delicti depēdet à statu, quæstio status est prius determinanda. h. d. Bald.*

Idem A. Valerio.

LEX III.

Si crimen[y] aliquod inferatur ei, quam ingenuam[z] esse dicis[a]: antè liberalis causa suo ordine agi debet, cognitionem suam præside præbente: quoniam necesse est antè sciri, si delictū probatum fuerit, vtrum vt in liberam & ingenuam, aut vt in ancillam constitui[b] oporteat iudicium.

¶ *Quæstio status mota impedit accusationem inchoari, etiam inchoatam terminari, donec de statu sit cognitum. h. d. Sali. Vel sic: Si sit quæstio de statu accusati: prius de statu debet cognosci quàm super crimine pronūciari: quia aliter puniuntur serui, aliter liberi. h. d. Sali.*

Imperator Gordianus A. Menedemo.

LEX IIII.

Si status † controuersiam pateris: lite prius liberali terminata, si pro te fuerit pronunciatū, agere[c] etiam aduersus eum, qui se dominum tuum esse cōtendit, nō phiberis. quod si ideo te ab accusatione elidat[d], quasi seruum non proprium, sed alienum: liberale quidem iudicium cessat[e]: causæ[f] autem examinatio apud eum, qui iudicat, ostendet vtrúmne accusatio induci[g] debeat, ppter statum personæ, an euanescat.

¶ *Patiens quæstionem status, non potest interim petere debitum à debitore: quia incertum quem, qui dicit eam ancillam suam.*

n ¶ Qua ratione.] no. q̄ quæstio status ciuilis est.
o ¶ Conditione.] contra. ff. de ordi. cog. l. quoniam.
p ¶ Contendit.] q. d. nulla est ratio: vt & j. ad legem Iuliam de adul. l. quoniam Alexandrum.
q ¶ Ordinarium.] quo dicitur, quæ quæstiones debeant alias præcedere.
r ¶ Iudicij.] vt j. e. l. fi. status. & hæc vera, nisi sit tale crimen, ex quo me vis accusare, quo etiam serui accusant: vt. ff. de iu. l. vix.

Si de hæreditate.] CASVS. Decessit quis. Stichus hæreditatem eius petit, & libertatē: quæ causa cui præferatur, quæritur? Respō. q̄ liberalis: & ea finita, agetur petitione hæreditatis. & hoc in prima. Si verò petat hæreditatē, & in modū exceptionis obijciatur q̄ sit seruus: cognoscetur prius super liberali causa, sed super principali pronunciabitur: quia si pronuncietur hæres, per consequens pronunciabitur liber.

s ¶ Si de hæreditate.] de vtroq; principaliter agebatur. Nam petebat quidam hæreditatē & libertatē: qa se liberū dicebat. prius agitur & finitur causa liberalis: nisi ex testamēto pēdeat libertas: nā tunc præcedit quæstio testamēti: vt. ff. de peti. hęre. l. si quis libertatē. Si verò de libertate ageretur in modum exceptionis, obtinet q̄ sequitur: vt pnūcietur in principali causa de hæreditate, nō de incidēti nisi per cōsequentiā. Alij dicunt semper agi secunda riō vel incidenter de libertate & principaliter de hæreditate. & quod dicit prius &c. vt cognoscatur nō vt iudicetur. & qd subijcit, sed si dicūt. i. quauis. & quod dicit causa libertatis. dic opposita in modum exceptionis.

t ¶ Libertate.] in modum replicationis.
v ¶ Agetur.] scilicet, principaliter.
x ¶ Pronunciatū.] vt scilicet si postea suscitetur causa liberalis, habeat locū exceptio rei iudicatæ: eò q̄ agens venit contra id, qd in sentētia iudicis cōtinetur: vt. ff. de except. rei iudi. l. si quis cùm totū. & l. cùm quæritur. Sed videt nō sufficere: vt. ff. de lib. agno. l. si quis à liberis. §. si vel parēs. & §. solēt. & ff. de ijs, qui sunt sui vel alie. iur. l. pe. quæ sunt cōtra. in quibus dicit q̄ lata sententia in alimentis, nō præiudicat in filiatiōe: nisi & de ea pronūcietur. Sol. possunt deberi alimenta etsi non est filius: vt si pater contēpsit Plautianū: vt. ff. de lib. agn. l. j. §. idē Iulianus. sed nō potest esse hæres quin sit liber: vt in stit. qui ma. non poss. §. idemq́; iuris. Vel melius distingue: an de incidēti plenè cognoscat, vt tunc præiudicet. nā si pronunciet de principali p actore: etiā de incidēti p eo sentētiatum videtur: vt. j. de fal. vbi. sed vbi summatim: tūc nō præiudicet, vt in contrarijs: vt arg. ff. de re iud. l. à diuo. §. si super rebus. & quæ hîc desunt, dixi. s. de ordi. iudi. l. j.

y ¶ Crimē.] Titius accusat Arethusam de homicidio: Seius dicit eam ancillā: præcedit quæstio Seij. Vel Titius accusat eam & etiā seruā dicit: sed Seius defendit eā vt ingenuā: & hîc prius præcedit causa liberalis: quia si erat serua, ex eodem etiā crimine grauiꝰ puniretur quā si esset libera: vt. ff. de pœn. l. capitalium. §. fi. & de incē. rui. nau. l. pedius. & ff. si ex noxa. causa aga. l. si seruum.
z ¶ Ingenuam.] à duobus conueniebat: ab vno super criminibus, ab alio super causa status.
a ¶ Dicis.] contra aliquem, qui dicit eam ancillam suam.
b ¶ Constitui.] id est pronunciari.

Si status.] CASVS. Titiꝰ petebat à me fundū: petijeū de possessione libertatis in seruitutē: priꝰ ageē liberalis cā: vt si pnūciat liber agere possit rei ven. p fundo: si nō, nō possit. & hoc in prima. Si verò me accuset, in modū excep. dicā nō seruū ppriū, sed alienū: cessat liberalis cā: qa de libertate nō cōtēdit: sed deducaē accusatio ī iudiciū: & si appeat iudici q̄ talis sit cā, q̄ p seruū agi posit, lis suo marte currat, & ad finē pducat. & hoc in secūda.

c ¶ Agere.] super aliqua lite.
d ¶ Elidat.] id est repellat.
e ¶ Cessat.] non enim de libertate vel ingenuitate contenditur: vt dixi. s. de lib. causa. l. iuxta.
f ¶ Causæ.] scilicet criminalis quæ sit de exceptuatis: vel dic libertatis incidētis.
g ¶ Induci.] scilicet in iudiciū, & incipiet terminari. Nā qdā sunt causæ, quas etiā serui agere possunt: vt. ff. de iud. l. vix. aliās aliter ponit, induci: vt. ff. de iud. l. & post §. j. Vel hîc etiā pōt ita poni: vt ibi, & ff. de ijs q̄ ī testa. dele. l. j. circa prin.

Hoc casu sequestrandi potestatē gloss. j. in c. j. ex. tit. de seq. poss.

† Iure.

Continuatio.

Casum pone.

Sētentia sup alimentis lata, an præiudicet ī filiatione.

† Concor. viij. quæstione. xj. §. itē si qs status.

Serui quandoque possunt agere.

CVm status.] CASVS Stichus habens debitorem, debitum suũ volebat petere: Titius dicebat seruum esse, prius agetur causa liberalis, & terminabitur: & eo pronunciato seruo, non petat, sed dominus: & ita offeretur debiti petitio, & tempus sententiæ latæ in liberali causa.

a Tibi moueri.] à Titio.

b Debita.] quia quędam sunt crimina, in quibus seruus bene habet personam standi in iudicio.

10 c Petere.] ab ijs, quibus mutuam dedisti pecuniam.

Impuberi nõ pôt moueri quęstio status.

d Admiserit ratio.] non admitti hoc ratio iuris, veluti si personalitatis, de cuius statu quæri non posſit, puta impubes: nec eius interest modò, id est ante pubertatem agi: vt 20 ff. de Car. edi. l. iij. §. causæ. et. ff. de libe. causa. l. diui. in princi. Vel quia nõ fit competens iudex, vt posſit pronunciare de libertate: puta quia est pedaneus: vt. s. de peda. iu. lege. ij.

Dũ hoc incertũ est &c.

e Non esse.] qđ q̃nque fit: vt. ff. de pba. l. cir.

30 f Liberto constituto.] id est, pnũciato.

SI res.] CASVS. Quidã, quẽ dicebas seruum tuum: ille econtrario in libertatẽ proclamauit: res tuas rapuit, vel amouit pri⁹ terminanda est causa liberalis: vt si pronunciatus 40 fuerit liber, accusare eũ posſis: si seru⁹, euanescat accusatio vi bo. rap. & eũ verberibus subijcias.

g Amotas.] large ꝑponitur hîc hoc verbum.

h Et tunc.] scilicet lite contestata in causa liberali: vt. ff. de lib. causa l. ordinata.

50 i Pronuncietur.] scilicet in causa liberali.

k Secus.] i. sec⁹ si pronũcietur serui. nam domi tunc corriges eos: vt. s. an seruus ex fac. suo. l. si. et. ff. d fur. l. serui. et filij

SI quando.] CASVS. Bona Stichi, quem seruum tuũ 60 dicebas, rapuisti: vult agere aduersus te vi bo. raptorum. tu dicis eũ seruum tuũ esse, & econtrario ille se asserit liberum quid iuris sit? R. d. quòd agetur causa liberalis: & tunc quæretur de bonis cũ distinctione hac, aut Stichus pclamat de posſ. 70 seruitutis in libertatem, aut econtrario petitus est de posseſsione libertatis in seruitutem primo casu non restituentur sibi bona. secundo casu restituentur: pręstita ab eo fideiusſione de restituendis. si pronuncietur seruus. si fideiuſ. dare non 80 posſit, deponẽtur apud sequestrum. & hoc in prima & secunda. Pendente verò iudicio iterum aletur de his bonis in ea quantitate, quam: declarabit iudex. et hoc in tertia. Si verò status quæstione nulla ei mota, egerit Stichus vi. bonorum rap. contra aliquem extraneum et extraneus succubuerit: & ne satisfiat executioni rei iudi. si controuersiam mouerit: sine satisdatione restituet res, causa liberali suo marte currente. & hoc in quarta.

est utrum petere sibi pertineat, an aduersario. h. d. Bal. Vel sic: Quæstio uel exceptio status, impedit eum, de cuius statu quæritur actiones mouere uel exercere, prius quàm de statu fuerit cognitum. h. d. Sali.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. Alpheno.

LEX V.

CVm status quæstionem tibi moueri[a], & te debita[b] velle petere[c] commemores: ordinariũ est, prius solẽnibus interpositis (si hoc iuris admiserit[d] ratio) causam liberalem apud præsidem prouinciæ decidi: vt si liber fueris, vel seruus non esse[e] pronunciatus: tunc tibi iure debita restitui iubeat. cũ hoc ĩcerto, vtrúmne tibi libero constituto[f], an domino tuo (si seruũ te sententia declarauerit) debeat, ad solutionem debitorem tuũ vrgeri non oporteat.

De rebus raptis ab ijs, quos seruos tuos contendis, non prius quæritur, quã causa seruitutis & libertatis decisa fuerit. h. d. Sali.

Idem AA. & CC. Alexandriæ.

LEX VI.

SI res tuas raptas vel amotas[g] esse dicis ab ijs, quos seruos tuos esse contendis, hiq; in libertatem proclamauerint, causa liberalis prius aduersus eos, & tunc[h] damni dati, rerúmque amotarũ lis apud præsidem prouinciæ cõtestãda est: vt si quidem liberi vel serui non esse pronuncientur[i], tũc demum damni dati, & amotarum rerum procedere posſit adhibita probatione condemnatio. Si verò secus,[k] quæstio rerum amotarum euanescat.

Si posſeſsorium rei recuperandæ & petitorium super libertate simul intententur ab eodem: petitorium prius deciditur, & ex eius euẽtu ad posſeſsorium reuertit. Sin autem posſeſsorium ab uno, & petitorium super seruitute ab aduersario intentetur: posſeſsorium prius terminatur, & posteà ad petitorium transitur. hoc dicit. Salicetus.

Imperator Constantinus A. ad Bassum præfe. prætorio.

LEX VII.

SI quando negotium status fuerit exortum: si quidem ab eius parte, qui dicitur seruus, aliquid dicatur dominus abripuisse[l]: pri⁹ consyderari placet, vtrum de posſeſsione seruitutis in libertatẽ reclamandum putet, an verò ex posſeſsione libertatis in seruitutẽ vocetur. Ac si eum de obsequijs[m] seruilibus libertatem cõstiterit flagitare: antè decidi status conuenit causam, atque ita pberi direptorũ[n] negotiorũ (si res exegerit[o]) audientiam. Quòd si ei, qui ad seruitutem vocatur[p], quicquã direptũ esse memoretur: vniuersa, quę cõstiterit ablata, ita demũ reddi cõuenit ei, qui seruus esse cõtẽdit: si modò saluã rẽ futurã p idoneos fideiussores promiserit. Nã si tales dare non potuerit: tũc ea conuenit, de quib⁹ in iudicio tractabitur, sequestrari in eum[q] diẽ, ĩ quo controuersia sopiatur: ita vt ex ijs dẽ (si aliqua alia facultas esse non poterit[r]) tantum litis sumptus[s] & alimoniæ homini subministretur, quãtũ moderato iudicis arbitrio fuerit æstimatum. Cũ autẽ necdum lite de statu mota, res ab aliquo direptæ sint, & sentẽtia de restituenda posseſsione rerum lata, ille, ne huic sentẽtiæ satisfieret, de statu controuersiam mouit: necesſitatẽ habebit etsine satisdatiõe easdẽ res reddere, & tũc cãm liberalẽ secũdũ iuris ordinẽ exercere.

l Abripuisse.] quia dominus rapuit seruo.

m Obsequijs.] i. si ex posſeſsione seruitutis proclamet in libertatem.

n Direptorum.] etiam post litem contestatam in petitorio, non solùm ante: vt hîc innuit statim. & §. cùm autem.

o Exegerit.] id est si liber pronunciatus fuerit.

p Vocatur.] ex posſeſsione libertatis.

q In eum.] id est vsq; in eum diem.

Expẽsas habeat ab ecclesia subditus agẽs cõtra prælatũ.

10 r Non poterit.] si aliunde nõ poterit habere alimenta.

s Litis sumptus.] Not. argu. pro subdito, vt si agat contra prælatum, debet interim habere expensas ab ecclesia: vt supra de car. edi. l. ij. & ff. de iur. delibe. l. fili⁹. & de li. 20 arg. l. si neget. & de inoffi. test. l. si instituta. §. pe. et extra de accu. c. ex partę. et. ff. de peti. hæred. l. hæres furiosi. & qđ nota. s. de ali. pu. præſ. l. j. & ff. de iniur. l. lex Cornelia. in fi. & facit ad hanc. l. s. tit. j. l. fi. & s. tit. ij. l. j. §. super. & de li. causa. si tibi 30 seruitutis.

TITVLVS XX.

De collusione detegẽda.

Mendacium in substantiali causa uel principali motiuo priuilegij uel rescripti reddit priuilegium nullum. Bal. Vel sic: Seruus colludendo cũ domino non efficitur ingenuus, nec ex rescripto ex falsa causa impetrato. h. d. Sali.

Impp. Dioclet. & Maximian AA. Theodoro.

LEX I.

CVm seruum matris tuę et stupro violasse dominã suam, et turpis cõiũctionis maculã, excogitandę ingenuitatis collusiõe, ac falsæ captiuitatis[t] velamẽto apud cõpetẽtẽ iudicẽ obtegere voluisse ppo nas, nec libertatẽ ei matrẽ tuã dedisse[v], sed ĩ solã ĩgenuitatẽ eũ nudę volũtatis mẽdacio pducere[*] nisam asseueres: seruũ esse palã est: qñ etiã diui Pij rescriptũ sup captiuitate emissũ[x], q̃ nõ interceſsisse significas, ĩgenuũ fecisse nõ videat, nec asseueratio cõsens[y] tui ĩgenuitatis ius tribuere potuerit.

Per pactum libertinus non efficitur

¶DE COLLVSIONE DETEGENDA. Quia domin⁹ vel patronus libertum ingenuum fingit, & hoc facit colludendo in iudicio liberali, gratia fortè alicuius honoris quærẽdi ꝑmittit proœmiũ detegẽ 40 di hmõi collusionem: vt habeat in suum libertũ vel seruũ illum, cũ quo est collusum: & dominus vel patronus ius suũ amittat. ADDITIO Aduertas qđ hęc detectio facienda est intra quinquennium continuum post sententiã: vt 50 ff. eo. l. ij. in prin. qđ intellige, si viuat, qui ingenuus pronunciatus est: nã eo mortuo, non licet ammodo quærere de statu eius, etiã lite cœpta in vita eius: vt. ff. ne de sta. defunc. l. j. §. sed ĩterdũ.

Continuo.

CVm seruum.] CASVS. Mulier consuetudinem habens cũ seruo suo, dicebat eũ liberum filio contentiente: interim suggessit principi qđ captus erat ab hostibus, & redemptus ab ea: & cõstitutione cuiusdam principis 70 cauetur qđ captus & redemptus non amittit ingenuitatem: ad fama pro Sticho faciente, & filij cõsensu interueniente, & principis rescripto fiat liber, quæritᷣ? Dicit qđ nõ.

Ꝭ Enitẽ.

t Falsæ.] captiuitatis hîc asseuerauit principi qđ capt⁹ fuisset ab hostibus, & redẽpt⁹: cũ nec 80 de vrbe exisset, nec ẽt de camera dominę: & ideo Imperator rescripsit eũ ingenuũ esse. qđ rescriptũ non tenet: quia falsa suggestione fuit impetratum, secundum Ioan.

v Dedisse.] dare eni potuisset, nõdũ accusata: vt ĩ sti. de hære. ĩsti. §. est aũt.

x Emissum.] diuus enim Pius rescripsit, captum ab hostibus, & redemptum, ingenuitatem non amittere. & facit. j. de mulie. quæ seruis pp. l. j.

y Consensus] quia & tu fili credẽs matri q̃ que credidisti eũ ingenuũ qui erroneus,

qui erroneus consensus non nocet: vt. ff. de iurisdi. om. iu. l. si per errorem. & j. de iur. & fac. igno. l. cùm testamentum. & de testa. mili. l. ex his.

Consensus erroneus nō nocet.

Libertinæ.] CASVS. Habebā libertum, prouocauit in ingenuitatē: dedit mihi. x. vt paterer superari: & eum probare potui quòd libertus meus erat: non probaui, sed succubui: quid iuris sit, quæritur? Dicitur quòd non amittam ius, quòd habebam in ipso. & detegenti collusionem istā, ius patronatus acquirit: toquia hoc cauetur senatusc. con. ne paciscēdo quis possit statum suum mutare. & ad hoc est. s. de inge. manu.

Alias, Nouiano.

a Pactis.] vt. s. de inge. manu. l. ingenui.

b Pœna.] amissionis liberti.

c Præmio.] quia acquirit sibi ius patronat⁹: vt. ff. eo. l. libertinus.

ingenuus: & detegens collusionem efficitur eius patronus. h. d. Sali.

Idem AA. et CC. Milesio. LEX II.

Libertinæ conditionis cōstitutis, priuatis pactis[a] immutare statum suum non licere, Numiano[1] senatusconsulto, contra collusorem pœna[b] statuta, præmioq́;[c] detegenti promisso, manifestè declaratur.

TITVLVS XXI.

Ne de statu defunctorum post quinquennium quæratur[d].

Continuatio. Defuncti status etiā ante quinquennium quæri non debet.

NE DE STATV DEFVNC. &c. Huiusque dixit de statu: sed quia statim tam uiui quā defuncti tuetur præscriptio: ideo de hac incipit. Et no. quòd de ipsius statu defuncti principaliter etiam ante quinquennium agi non potest: ut supra de lib. causa. l. principaliter. j. Sed propter posteros & peculium, quæritur etiam de statu defunctorum intra quinquennium.

Præscriptio, quæ tuetur auctorē, eius successorem tuetur. h. d. Bal. Vel sic: Si de statu manumissoris defuncti non potest quæri, nec etiam de statu ab eo manumissi. h. d. Sali.

Imp. Seuerus & Antoninus AA. Niconi. LEX I.

Ditus[e] cōpetens iudex eam præscriptionis examinabit: et si Domitiæ patronū[f], qui vt ciuis Romanus vsque in diem mortis, vixit, annos quinque antequàm lis bonorum mulieris inchoaret, vita decessisse constiterit: liberte status ex persona manumissoris[g] nō retractabitur.

d Quæratur.] ad malum: sed ad bonū: vt. j. sit liber ppetuò, quę ritur: vt. ff. eo. l. j. §. si. & l penul.

Ditus.] Stichus degens vt liber, manumisit con. fuam suam Domitiam: 50 elapso quinquennio post mortem Stichi, decessit: & hæc manumissa instituit sibi hæredem, cōtra quem agit nunc ad peculium dominus Stichi, & Domitiæ: hæres excipit eam fuisse liberā: sed dominus replicat qd Stich⁹ etiam erat seru⁹, qui manumisit eā: vnde libertatem ei dare nō potuit: sed hæres duplicat, quòd quinque anni elapsi sunt post mortem Stichi. Vn etiam de manumissa ab eo, quæri non potest. Nā de statu etiā modo mortui, vel etiam viui, quæri non potest: sed tractari e- tiā oportet de statu mortui ante quintum annum vt hic, & s. l. proxi. & ff. e. l. j. ij. iij. & iiij.

Casum po. nit.

Si de statu matris defunctæ non potest quæri propter lapsum quinquennium, nec etiam filij. h. d. Salicetus.

Idem AA. et CC. Maximo. LEX II.

Iis,[h] qui te hæredē fecit, propter matris cōditionem seru⁹ dicitur, & mater ante quinque annos litis motę[i] vita decessit: pscriptioni locus erit: cū quæri de statu[k] nō possit, nisi de cōditioe mris tractet. hoc ita, si quamdiu vixit, sine interpellatione vt ciuis Romana egit[l].

Quæstio status mota in uita alicuius, durat post eius mortem, ut sciatur quem habeat successorem. Salicetus.

Imp. Alexander A. Olympiadi. LEX III.

Væuis defunct⁹ sit maritus quodā tuus[m], cui statusque

f Patronum.] Stichum.

g Manumissoris.] ideo qd dicatur seruus: nam non debet hoc quæri.

Iis.] CASVS. Ancilla stans vt libera, in libertate decessit: & filium hæredem suum instituit: lapsum est quinquennium à tēpore mortis suæ: decessit filius, hæredē Titio instituto: mouet quæstionem dns de bonis filij: quia dicebat eū fuisse natū ex ancilla sua: excipit hæres præscriptione quinquennij opponēdo, quæ currit à tēpore mortis matris: qd iuris sit, quærit⁹? Dicitur qd locū habet præscriptio, nec de statu filij quærēdū est, et per cōsequens de bonis: et hæc vera sunt si mulier sine interpellatiōe in libertate stetit, et decessit.

h Siis.] Stichus.

i Motæ.] de bonis.

k De statu.] s. Stichi.

l Egit.] tria sunt, quæ dant causam præscriptioni. s. vt defunctus sit, et qnquennium prætererit à morte manumissoris: & quòd ingenuus vixit tempore mortis: vt. s. l. proxima.

Præscriptio in ingenuitate tria [illegible].

Væuis.] CASVS. Si seruus tuus degens vt liber, decessit hærede instituto, nec à tempore mortis eius lapsum est quinquenniū an de bonis eius & statu mouere possis quæstionem, quæritur? Respond. qd sic. intra enim quinquennium durat prædicta quæstio: & quod debeatur peculium, cognoscet de status quæstione.

stio inferebat[n]: causa tñ etiā post obitū eius propter emolumētum successionis durat[o], eaq́; apud eū, qui de hæreditate vel singulis rebus iudicaturus est, decidi oportet.

m Tuus.] te hærede relicta.

n Inferebatur.] se viuente vt liberto.

o Durat.] s. intra qnquennium. ad hoc. j. si pēden. app. l. quamuis. & s. de li. cau. l. principaliter. j.

Qui ut ciuis Romanus uixit, per quinquennium eius successio non potest in dubium reuocari: secus si non sit. quinquennium lapsum. hoc dicit Bald. uel sic: Si intra quinquennium à morte defuncti numerandum de statu eius sit quæsitum: & de peculio eius & de manumissis ab eo potest quæri. h. d. Sal.

Idem A. Martiano. LEX IIII.

Iis[p], quem seruum tuum fuisse, & à fratre tuo manumissum, atque hæredem scriptū esse proponis, post manumissionē vt ciuis Romanus[q] vixit, nec intra quinquennium post mortē eius[r] status quæstionē mouere cœpisti: intelligis neque hæredibus ab eo scriptis, neque ijs, quos liberos esse voluit, cōtrouersiam te cōtra formā senatusconsulti facere posse. Quòd si prius, quā id tēporis spatiū excederet agere cœpisti[s]: et peculiū eius more iudiciorum persequi, et cùm manumissis ordinata lite, secundum formam edicti experiri non prohiberis.

Iis.] CASVS. Duo fratres habebāt seruum communē, vnus eum manumisit, & hæredem instituit: secundum vetera iura accreuit fratri. stetit in libertate, & decessit hærede instituto: seruis quibusdam libertatibus relictis: lapsū est quinquennium à tēpore mortis eius: vult frater mouere quæstionem de bonis eius, & statu hæredi scripto, & seruis libertate donatis: an possit 30. quæritur? R. ñ. quòd non potest. et hoc in prima. Si verò intra quinquenniū agere cœperit: peculium persequi poterit: & cum manumissis ab eo experiri. & hoc in secūda. Vel sic: Certum est quod elapso quinquennio nō est quærendum de statu defuncti: & hoc intelligit cū quæritur de seruitute, vel an fuerit manumiss⁹, non de emanci. fuerit vel nō fuerit ritè facta, id est coram cōpetenti iudice.

p Siis.] Stichus.

q Ciuis Romanus.] dictus Stichus.

r Eius.] s. Stichi.

s Cœpisti.] litem ritè contestando: secus si non rite: vt. j. eo. l. de. fed hac istātia finita, quoquo modo nō poterit agi vltra qnque annos, occasiōe interruptiōis: vt. ff. e. l. ij. §. fi.

De emancipatione ingenui defuncti etiam post quinquennium potest quæri. h. d. Sali.

Imp. Gordianus A. Seuero. LEX V.

Vod est cōstitutū, post quinquenniū de statu defunctorū quæstionē incipere nō posse[t]: ad speciē emācipationis, iure necne pfecta sit minimè ptinet[v].

Vod est.] CASVS. Filius in sacris patris cōstitut⁹, stetit vt homo sui iuris: decessit, hæredem instituit: & à tēpore mortis suæ lapsum est quinquennium: vult pater vēdicare bona filij ab hærede scripto: hæres excipit de lapsu quinquenij: a tēpore mortis: an prætextu quinquennij iam lapsi, pater excludatur, quæritur dicitur quòd non. qd enim est constitutum de hoc quinquennio, non habet locum in emancipatione, sed in seruitute. vnde quæritur, an fuerit iustè emancipatus, vel non.

An defunctus uixerit ut ingenuus, inspicitur tempus mortis eius: & sufficit probari quòd communis opinio sic se habuerit. h. d. Sali.

Impp. Valerian. & Gallien. AA. Pollæ. LEX VI.

Imater tua quasi ingenua cō muni opiniōe vixit, & qnquēniū à die mortis ei⁹ excessit: potes rēpublicā & pupillos[x], si tibi stat⁹ quęstionē mouere tētauerit, nota pscriptione repellere. An aūt p ingenua in die mortis egerit, in iu

t Non posse.] vt. ff. eo. l. j. j. rñ. & s. eo. l. proxima.

v Pertinet.] vt. ff. de carbo. edicto. l. decessit. sed cōtra. ff. de adop. l. post mortem. sed ibi à patre fuerat emancipatus, licet mi⁹ solenniter. hic ab alio, vel ibi steterat sic diu. et sic ibi erant duo. s. factū suū, & tēporis cursus, scilicet decennij: vt argu. j. de fundo pa. l. fi. Itē not. hic non procedit de similibus ad similia. sed argumentum. contra. ff. de legi. & senatuscon. l. non possunt.

Imater.] CASVS. Mulier vt libera stās, habēs. x. filios, hredes instituit: et lapsum est qnquenniū à morte ei⁹. an pupill⁹ vel fisc⁹ potēs bona præscriptiōe qnquenij possit repelli, quærit⁹? R. ñ. qd pōt. et hoc in. j. Si verò aliqn stetit vt libera, aliqnādo vt ancilla: illud tēpus, quo decessit, inspiciēdū est: qd per duos testes probabit, & sufficit: & si tūc stetit vt libera, lapso quinquennio de statu eius non quæratur, alioquin sic. & hoc in secunda.

x Pupillos.] currit ergo præscriptio quinque annorum cōtra pupillos.

Præscriptio quandoque currit cōtra pupillos.

& sic est contra.§.in qui.cau.in integ.re.non est necessaria.l.fin.Sol. hæc corrigitur. Vel hic incepit contra prædecessorem pupilli: & finitur contra pupillum: se restituetur, quod non placet:vt.ff. eodem.l.non esse. Sed tu dic quod hoc est speciale.Nam olim currebat,& non restituebatur:at.l. contraria dicit de ijs,quę currebant,& etiam restituebantur.

dicio requiretur. Quòd si varietas[a] interueniat:posteriora tempora spectari conuenit.

Etiam contra fiscum currit hæc præscriptio quinquennalis: & contestatio facta apud iudicem incompetentem,non interrumpit præscriptionem.h.d.Sali.notabiliter.

Impp.Dioclet.et Maximian.AA. Heliodoro

LEX VII.

SI pater tuus velut ingenuus vixit,nec status cotrouersiá, quasi fisci seruus esset,apud pręsidem prouinciæ, qui super huiusmodi quæstionibus[b] iudicare solet,sed apud procuratorem reipublicæ non competentem iudicem passus est,postquá eius morte quinquennium effluxerit:status[c] tuus ex præscriptione, quæ ex senatusconsulto emanat,protectus est.

Res,quæ nullo titulo poßidentur, non præscribuntur.Item status eius,qui deceßit in fuga & latitatione,non conualescit temporis cursu. hoc dicit.Bal. Vel sic: Hæc præscriptio quinquennij non habet locum in repetitione peculij ipsius serui,qui deceßit in fuga constitutus. d.d.Sali.

Idem AA.Theodoræ.

LEX VIII.

REpetitio peculij rerum serui tui,si nullo iusto titulo intercedēte corpora possideantur ab aliquo,nulla[d] tēporis pręscriptiōe mutilabitur.nec enim senatuscōsultum,quod super non retractādis defunctorum statib⁹ sancitum est,interuenit, si defunctus in fugā cōuersus atq; latitās[e] decessit.

TITVLVS XXII.

De longi temporis præscriptione,quæ pro libertate,& non aduersus libertatem opponitur.

Moratus in libertate Mala fide,non iuuatur longi temporis præscriptione.h.d.Sali.

Impp.Dioclet.& Maximian.AA.& CC.Mutiano.

LEX I.

MAla fide morato ĩ libertate diui[f], prodesse non potest longi temporis præscriptio[g]. vnde cùm confitearis fuga te ab eo,cuius meministi recessisse:intelligis ex hoc solo sine dolo malo in possessione te libertatis non esse[h].

a Concor iij. cum gl sup verbo, vl.extrà de causa pos. & proprie.

a Quòd si varietas.] quia aliquando vt ancilla, & aliquando vt libera vixit:tempus eñ 10 vltimum inspicitur[a]:vt arg.ff.de acquir.poss.l.si qs autē.& de lege Aquilia.item Mela.§.sed etsi.

SI pater.] CASVS Patri tuo coram non competenti iudice,puta priuato,à fisco de statu eius mouebatur quæstio:stetit vt liber,& 20 decessit, & lapsum est quinquennium: an filio suo status moueri quæstio posit,quæritur?Rñ. quòd non:sed status eius præscriptione protectus est. vnde ad honores vt ingenuus vel vt ingenuorum filius prouehi pōt.

b Quæstionibus.] 30 scilicet sup ingenuitate vt.§.de pen.iudi.l.ij. & §. vbi cau.stat.l. iamdudū.

c Status.] quantū ad honores percipiendos,q non dantur nisi filijs ingenuorum.& sic nota. §. de seruis reipub.l.ritu.Itē nota hîc qđ contestatio non iure facta,pro nō fa 40 cta habet:vt.ff.de re iudi.l.iiij.§.condemnatum. &.j.ex fal.instru.per totum. & talis contestatio etiam ad interruptionē non prodest,sicut nec ab alio facta:vt.ff.de diuersis præscript.l.intra quatuor.

Cōtestatio non iure facta,nō prodest: nec sit interruptio & cōcor.c. vt debitus. cū glo.ij.in fi. extrà de app.

REpetitio] CASVS. Seruus tu⁹ aufugit,& stetit in liber- 50 tate dolo malo,& decessit:lapsum est quinquennium: bona sua à quodā detinentur:an non obstāte præscriptione temporis ea petere possis,quæritur? Dicitur quòd sic.

d Nulla.] longa: vt.§. 60 de rei ven.l.nullo. sed lōgissima sic:vt.j.de pręscript.xxx.annorū,sicut. Vel nulla omnino secundum has leges.

e Atque latitans.] mala fide.& sic iste titul⁹ tantū bonæ fidei possessorem tuetur.

70 DE LONGI TEMPORIS PRAESCRIPTIONE, QVAE PRO LIBERTATE, ET NON ADVER.&c.

De præscriptione,quæ tuetur statum defuncti dixit:nunc de ea,quæ statum.Viuianus.

MAla.] CASVS.Si seruus tuus.x.an.vel.xx.absens stetit vt 80 liber:an statum suū longi tēporis præscriptione tueri posit,quęritur? Distinguit,aut mala fide stetit in pos.libertatis,quia fugit à te,aut bona primo casu non erit tutus præscriptione. secūdo sic: &.h.d.hæc lex & seq.Et qđ dicit in secūda.l.iusto initio:dic.i.iusta causa dāte initiū:puta cū liber homo alicui seruiret de facto eū manumisit: & ĩ libertate morat⁹ est:scilicet præscri.vel dic qđ in ea opiniōe ꝙ crederet se liberū.

f Diu.] id est viginti annis:vt.j.l.proxima.

g Præscriptio.] s.xx.annorum vel minus:vt.ff.de ser. fugi.l.j.Sed. quid de præscriptione.xxx.annorum?Rñ.locum habet:vt.j.de præscrip..xxx.an.

sicut.sed quid in asscriptitijs? Videtur quòd nullo tempore: vt.j. de agri. & cen.l.cùm satis.lib.xj.& est ratio,ne terræ deserantur.Sed dic.xl.ann.vt infrà de præscript.xxx.an.l.omnes.& de an.except.l.j.& de agri.& cen.l. cùm scimus.§.illud.lib.xj.

h Non esse.] vt suprà vbi causa sta.l.j. & de liber.cau.l. ea quæ.Et sic nota præsumi,quem esse malæ fidei,eo qđ aliquādo fuit.sic.§.titu.j.l.fin.& §.de seruitu.l. Altius.

Si bona fide per annos uiginti sine interpellatione seruus sit moratus in libertate,liber efficitur.h.d.Sali.

Idem AA.et CC. Carcino. LEX II.

PRæstat firmā defensionem libertatis ex iusto initio[i] longo tempore obtenta possessio[k]. fauor enim libertati debitus,& salubris iampridem ratio suasit vt ijs qui bona fide[l] in possessione libertatis per viginti[m] annorum spatium sine interpellatione morati essent,præscripaio aduersus inquietudinem status eorum prodesse debeat,vt & liberi & ciues Romani fiant,

Contra libertatem hominis non præscribitur etiam sexaginta annis.h.d. Sali.

Exemplum sacrarum literarum Constātini et Licinij AA.ad Dionysium vicariam præfecturam agentem. LEX III.

SOla temporis longinquitate, etiam si sexaginta annorum[n] curricula excesserit,libertatis iura minimè mutilari oportere,cōgruit æquitati.

TITVLVS XXIII.

De peculio eius, qui libertatem meruit.

Peculium si non sit ademptum,sequitur manumissum inter uiuos,non in ultima uoluntate, hoc dicit.Salicetus.

Impp.Diocletianus & Maximianus AA. Rufino. LEX VNICA.

LOngè diuersam causam eorum, qui à superstitibus[o] manumittuntur,item illorum quibus testamento libertas relinquitur[p], esse dissimulare non debueras:cum superiore quidem casu concessum tacitè peculium, si non adimatur[q]: posteriore verò, nisi specialiter fuerit datum, penes successores remanere, iuris[r] sit euidentissimi.

10 i PRæstat.] Iusto initio.i.iusta causa dante initium,veluti si cùm alicui bona fide seruiret, de facto ab eo manimittatur,& in libertate moretur secundū P. vel saltem in ea opinione sit,vt putet se liberum.

k Possessio.] id est 20 quasi possessio.nemo enim se possidere potest.

l Bona fide.] etiā sine titulo,vt aiunt doctores:sic suprà de serui.l.j. sic & in præscriptione.v. an.si de qua loquitur superior titulus.

m Per viginti.] inter absentes vel præsentes et 30 est ratio quare maius tēpus exigatur: quia aliud pro eo inducitur,quia scilicet sine titulo.Itē quia magna res est libertas.Itē aliâs superfluus esset hîc tit.si sola præscriptio. x. vel.xx.annorum spectaretur.Sed alij dicunt qđ decem anni sufficiūt in- 40 ter præsentes. ne deterior conditio sit libertatis quā aliarum rerum. Item nota quòd sicut hîc libertas,sic et aliàs existētia sui iuris præscribitur: vt.j.de pa.pote.l.j.

Libertas quāto tempore præscribatur.

SOla.] CASVS.Si liberū hominem vt seruum.lx.an. 50 detinuisti:an ex tali tēporis diuturnitate vel ꝓscrip.impediatur quo minus proclamet in libertatem:vel fiat,vel sic liber, quæritur? Dicitur qđ nō.

n Sexaginta annorum.] vel centum:vt §. vbi cau.sta.l.fin.&. ff. de libe.ho.exhiben.l.fi.§.j. 60 Sed contra.j.de agri. & cen.l.cùm satis.§. cū aūt. libr.xj sed ibi in asscriptitijs dicit, qui liberi sunt: vt ibidem continetur.

Continuatio.

DE PECVLIO EIVS &c. *Dixit de persona patiente quæstionem status: nunc de eius peculio ponit.*

70 LOngè.] CASVS. Si seruum tuum manumisisti,an videris ꝑ hoc peculiū suū ei cōcessisse? ad qđ distinguit:aut inter viuos manumisisti:aut ĩ vltĩa volūtate.j.casu tacitè ē cōcessū.si expressè adēptū nō fuerit ij.casu nisi fuisset cōcessū,ad hęredes trāsit: q̄ sit diuersitatis ratio,dic vt ĩ gl.

80 o A superstitibus.] id est inter viuos.

p Relinquitur.] s.in vltima voluntate:nam sic accipitur verbum,relinquitur:vt.ff.de tab.exhi.l.j.§.fi.

q Adimatur.] vt.ff.de pec.l.si Sticho.& insti.de leg.§.peculium aūt. & ar.ff.de donationibus.l.donationes.§.pater.sed tamen fallit in casibus,vbi libertas data inter viuos:perinde habetur ac si in codicillis esset data:vt.§. de latina liber.tol.§.sancimus.&.§.sed etsi quis.

r Iuris est.] vt &.§.de communi ser.ma.l.j.§.sed ne circa.Sed quæ est ratio diuersitatis? Rñd.quia testator disponit in quem velit bona transire: & sic

& sic peculium cùm sit de bonis: & sic à libertate exceptum. Sed inter viuos sibi nil excipit, nec alteri: & sic præsumitur seruo concedere, eadem voluntate durante. Vel aliter secundū P. quia in vltima volūtate non potest sic cogitare. vnde lex pro eo cogitat: vt arg. s. qui te. fa. pos. l. hac consultissima. §. at cū. & in authen. de trien. & se. §. illud quoque bene. coll. iij. ibi, aut pręter tumultu mortis &c. & hoc placet. Alij tertiam, vt Io. redunt rationem: quia primò casu habebit operas manumittēs: sed moriēs nō, est habitur⁹. ar. ff. mā. l. si verò nō re. §. inde Papinianus.

Continuatio.

¶ DE SENATVSCONSVLTO CLAVDIANO TOL. &c. ¶ Quia hoc senatusconsultū Claudianum loquebatur contra libertatē: ideo de eo tollendo dicit.

CVm in nostris.] CASVS. Duplex tempus consyderabatur circa hominū statum. Primò omnes erant liberi, & nascebantur. Secundò propter ferocitatem hostium inducta est seruitus: quia capti ab hostibus fiebāt serui hostiū. Intereà superuenit senatuscōsultum Claudianū, quo cauebatur, vt si seruus cōsuetudinem haberet cū libera: & mulieri denunciatum esset à domino serui ne accederet, & spreta denūciatione, nihilominus accessit: efficiebatur ancilla illi⁹, cuius erat seruus. qđ senatusconsul. tollit Imperator de medio. & hoc in prima. Item est in mulieribus libertinæ cōditiōis, qđ propter talē cōsuetudinē cū seruis habitam, in seruitutē ne detrudantur. & hoc in secūda. Seruus verò vel asscriptiti⁹ maximè à nuptijs liberarum mulierum se abstineant: qđ si nō fecerint, domini liberā castigādi eos habeāt facultatem, et à mulieribus abstinendi eos. qđ si cōtēpserint, domini dānum patiant, scilicet quòd filij asscriptitij non erunt eius asscriptitij vel serui. quòd eēt si asscriptitia vel ancilla eos suscepisset. & hoc in tertia & in vltima parte. Viuianus.

a ¶ Ferocitate.] quia per captiuitatem fit seruitus: vt insti. de iure per. §. ij.

b ¶ Naturalem.] id est ius naturale, cū oēs sint liberi de iure naturali: vt habes hoc. ff. de statu ho. l. libertas.

c ¶ Sententias.] vt et supra de lib. cau. l. si liber homo. nam si post denunciationem factam liberæ mulieri ne ad seruum meum accedat, & per iudicem. si ammodo accedebat, efficiebatur ancilla mea: vt hîc, & institu. de suc. subla. quæ fie. per bo. vendi. & ex senatusconsul. Clau. §. fin.

Amore vehementius nil est.

d ¶ Capta.] nil enim est amoris furore vehementius: vt hîc, & in aut. qui mo. na. effi. leg. §. illud. colla. vj. et illud: Habet sua tela cupido. & illud: Spicula figit amor, Item, amor trahit superos.

TITVLVS XXIIII.

De senatusconsulto Claudiano tollendo.

¶ Olim mulier libera seruili amore capta uel bacchata, si ei denunciatum esset à domino serui ne seruo suo commisceretur, & iudex super eo eam admonuisset: quæ tamen nō desistebat à complexu: suam substantiam perdebat, et libertatem amittebat. fiebat enim cōserua. quod quia indignum erat, sublatum est: quia nec bona perdit, nec amoris feruore libera esse desinit. Bald.

Imp. Iustinianus A. Hermogeni magistro officiorum.

LEX VNICA.

CVm in nostris temporibus, in quibus multos labores pro libertate subiectorum sustinuim⁹, satis esse impium credimus quasdā mulieres libertate sua fraudari, et quòd ab hostium ferocitate[a] contra naturalem[b] libertatem inductum est, hoc ad libidinem nequissimorum hominum inferri: Claudianum senatusconsultū & omnē eius obseruationem circa denunciationes & iudicum sententias[c] conquiescere in posterum volumus: ne ea quæ libera constituta est, vel semel decepta, vel infelici cupidine capta[d], vel alio quocunque modo contra natalium suorum ingenuitatem deducatur in seruitutem, & sit pessimum dedecus cognatiōis suę fulgori: vt quę forsitan decoratos dignitatib⁹ habeat cognatos, hæc in alienum cadat dominiū, & dnm pertimescat forsitan cognatis suis inferiorem. Quod & ī libertis obseruari oportet. semel etenim libertate potitā, per tale dedecus in seruitutē deduci, religio temporū meorū nullo patitur modo. Sed ne serui vel asscriptitij putent sibi impunitum esse tale conamen (quod maximè in ascriptitio asserendū est, ne liberarū mulierum nuptijs ab his excogitatis, paulatim huiusmodi hominum conditio decrescat) sancimus si quid tale fuerit vel à seruo, vel ab asscriptitio perpetratū, habere liberam potestatem dominū eius, siue per se, siue per præsidem prouinciæ talem seruū vel asscriptitium castigatione competenti corrigere, & abstrahere à muliere tali. Quòd si neglexerit: sciat in suum[e] damnum huiusmodi desidiam reuersuram.

e ¶ In suum damnum.] vt filij eius non sint ascriptitij eius: vel serui cùm sint nati ex libero vētre: qđ esset, si ex ascriptitia vel ancilla haberet: vt hîc &. j. de agri. & cē. l. fi. in li. xj. et argu. in aut. de nup. §. asscriptitio. colla. iiij. Sed an debeant permanere in rure vt eorū patres? Videtur qđ non: vt. j. de agri. & cen. l. cū satis. §. j. sed Ir. cōtra. & pro eo hæc lex, & in aut. cōstitutio, quæ ex asscriptitio & libera mu. Itē cōtra. huic. l. j. de murile. l. iij. vbi post hmōi denūciationē nascunt ascriptit. Sol. ibi speciale.

Serui olim erāt triplices.

¶ DE NVDO IVRE QVIRITIVM TOLLENDO. ¶ *Sicut in libertis triplex erat olim status, ut instit. de liber. §. libertinorum. sic in seruis ut in quibusdam plenum, in quibusdam semiplenū, in quibusdam nudum, idest sine aliqua utilitate haberent dominiū: quòd tollit hæc lex, & oēs sunt plene domini: ut hîc in fin. et insti. de iu. perso. §. fina.*

ANtiquæ.] CASVS. Sicut dudū triplex erat libertinorū stat⁹: vt insti. de libertinis. sic in seruis ꝙ quidā dominorū plenū habebāt dñiū, quidā semiplenū, quidā mediū: et hoc erat introductū de iure Quiritium Ro. qđ tollit hæc lex, statuēs qđ oēs dñi plenū habeāt dominiū, non solum seruorum, sed etiā aliarū rerū ad se ptinētiū.

f ¶ Quiritium] id est Romanorum. nam Romani sic dicūtur: vt inst. de iure natu. §. sed ius.

g ¶ Nomen] scilicet volumus esse. & sic nec effectus: vt. s. de ser. l. à nullo.

TITVLVS XXV.

De nudo iure Quiritium tollendo.

¶ Nudum nomen, quòd quis in seruis habebat, per hanc legem tollitur, & plenum dominium in seruis conceditur. Sali.

Imp. Iustinianus A. Iuliano præfec. prætorio.

LEX VNICA.

ANtiquę subtilitatis ludibrium per hanc decisionem expellētes, nullam esse differētiā patimur inter dominos, apud quos vel nudum ex iure Quiritiū[f] nomen, vel tantum in bonis reperitur: quia nec huiusmodi volum⁹ esse distinctionē, nec ex iure Quiritiū nomē[g], qđ nihil ab ęnigmate discrepat, nec vnquā videt, nec in rebus apparet: sed vacuū est & superfluū verbū, per qđ animi iuuenū, q ad primā legū veniūt audiētiā, perterriti, ex primis eorū cunabulis inutiles legis antiquę dispositiones accipiunt: sed si plenissimus & legitim⁹ quisque dominus, siue serui, siue aliarum rerum ad se pertinentium.

Continuatio.

¶ DE VSVSCAPIONE PRO EMPTORE, VEL PRO TRANSAC. ¶ *Suprà dixit de iure agēdi, nunc de defendendi. Vel aliter: Dixit de præscriptione libertatis specialiter, nunc aliarū rerū. Et de transactione subijcit per similitudinem: quia sicut in venditione utrique adest & abest: sic & in trāsactione, scilicet emptori pretiū abest: & trāsigēti actio, quā remittit propter rē datā ꝓmissamue. utrique aūt adest res. Ac.*

MAncipia] CASVS. Si mācipium meū nō habēs ius distrahēdi, Titio vēdidisti, illud vēdicare potero: nec emptori cū furtiuū sit, parabit cā vsucapiēdi. Viuia.

Vendendi ius habent aliqui non domini.

h ¶ Nō habuerūt.] sūt em̄ qdā, q hn̄t ius vēdēdi, licet nō sunt dn̄i: vt in sti. qui alie. licet. §. j.

TITVLVS XXVI.

De vsuscapione pro emptore, vel pro trāsactione.

¶ Qui emit rem ab eo, qui non habet ius uendēdi, dominium non acquirit, nec etiam usucapit, sed illicitè emit. h. d. Bal. Vel sic: Traditio rei alienæ licet ex uenditione furtum inducit, ususcapionem impedit, & dominij uendicationem nō tollit. Vel sic: Res affecta uitio furti, non potest usucapi. h. d. Sali.

Imperator Antoninus A. Flauiano.

LEX I.

MAncipia tua si ab eis distracta sunt, qui ius vendendi non habuerunt[h], vendicare ea potes. Nec em̄ vsucapi ab ēptoribus potuerūt, cū illicita[i] vēditiōe furtū cōtractū sit[k].

¶ Prohibitio alienationis per defunctum facta cum rationabili causa, impedit rei sic prohibitæ ususcapionem. Sali.

Imperator Alexander A. Marcelino.

LEX II.

i ¶ Illicita.] imo videt licita, cū rē alienā vēdere lex ꝑmittat: vt. ff. đ cōtra. ēp. l. rē alienā. sed dic ꝙ illa lex ꝑut ī re īmobili loqt, nō obst. īmobili aūt nō loqtur nisi scđm dist̄ī. ibi positā ꝑ. l. eiusdē tit. ff. de cōtra. em. l. si ī ēp. § itē si em.

k ¶ Contractum sit.] à scientibus: vt insti. de vsusca. §. furtiuè. & j. e. l. sciēs. et. j. tit. j. l. ij. & s. qđ cū eo. l. si liberā. in fi. & de fur. alienū. & l. si seruū. sed et si nō fecerint furtum. quia nō contractauerūt, idē est propter sciētiā rei alienę.

SI contra defuncti voluntatem seruos, quos propter perfectæ artis peritiam hæredibus suis defunctus seruari[a] testamento præcepit, tutores vendiderunt: vsucapi non potuerunt[b].

Partus ancillæ furtiuæ apud bonæ fidei emptorem conceptus & editus, est usucapibilis. h. d. Sali. & Bal.

Idem A. Nepotillæ.

LEX III.

SI matrem eius[c], cuius[d] nomine te quæstionem pati dicis, bona fide emptam possidere cœpisti: etiam si ipsa in causam furtiuam inciderit: tamē posteà conceptum apud te partū vsucapere potuisti[e].

Tria tuentur possessorem, scilicet dominium, consensus, & ususcapio. h. d. Bal. Vel sic: Cōsensus domini uel ususcapio ementis bona fide præiudicat ei. Sali.

Idem A. Achilleo.

LEX IIII.

VEnditioni ancillæ si consensum dedisse diuersam partē probaueris: retractando contractum, quem ipsa ratum habuit, nō audietur[f]. sed & hac probatione cessante, si bona fide[g] emptam ancillam à venditore bona fide distrahente longi temporis spatio vsuceperis, intentio proprietatem vendicantis tenere non potest.

Malæ fidei possessor partem quam poßidet, non præscribit: bonæ fidei autem possessor præscribit, nisi res esset ui possessa. Itē præscriptio nondum completa, non tuetur possessorem cōtra dominum uendicantem. h. d. Bal. Vel sic: Mala fides possessorem ad rem & fructus profligit, & ususcapionem impedit sicut uitium rei, antequā ueniat ad potestatem domini. h. d. Sali.

Imperator Gordianus A. Marino.

LEX V.

SI partem possessionis[h] malæ fidei possessor vēdidit: id ‡ quidem, quod ab ipso tenetur, omnino cū fructibus recipi potest: portio autem quę distracta est, ita demum rectè petitur à posidēte, si sciens alienam cōparauit, vel bona fide[i] emptor nondum impleuit vsuscapionem[k]. ¶ Violenter[l] enim possessiōe amissa, priusquā in dñi potestatem perueniat, vsuscapio emptori (etsi bona fide mercatus est) non competit[m].

Vitium furti non purgatum impedit rem usucapi etiam ab emptore bonæ fidei. h. d. cum. l. seq. Salicetus.

Imperator Philippus A. cum Cælio collocutus dixit.

LEX VI.

CVm sit probatum rem pignori fuisse obligatam[n], & posteà à debitore[o] distractam: palàm est non potuisse eam quasi furtiuam vsucapi[p].

Vitium furtiuitatis officit poßidenti non ratione malæ fidei. sed ratione uitij, quòd non est purgatum. Bald.

Idem A. et Cæs. Compedi.

LEX VII.

SCiens seruum alienū contra domini volūtatem vęnūdās, furtum committit[q]. qđ rei vitiū priusquàm ad dominū eius reuertatur possesio, nō pmittit vsusca pionem fieri, licet bona fide posideatur[r].

Titulus transactionis ex quo secuta est traditio, est idoneus ad præscribendum: secus si non continet traditionem, sed liberationem à controuersia mota: quia per hoc non datur titulus in ipsa re. iste est tex. singularis in. l. si pro fundo. suprà de transac. h. d. Bal.

Idem A. et Cæs. Seuero.

LEX VIII.

EX causa transactionis habentes[s] iustam causam possesionis, vsucapere possunt.

Emens à pupillo sine tutore, non usucapit rē: tamen nō restituit, nisi ei restituatur pecunia, in qua locupletior factus est. h. d. Sali.

Idem A. et Cæs. Caio.

LEX IX.

EVm, qui à pupillo sine tutoris authoritate distrahente cōparuit, nullum temporis longi spatium defendit[t]. Sed si locupletior[v] emptoris pecunia fact⁹, post pubertatem occasionem iuris ad iniquum[x] trahat † cōpēdium: doli

SI contra.] CASVS. Si tutor seruum, quem testator prohibuit alienari, sed pupillo hæreditatem seruari præcepit, puta quia artifex erat, distraxit: an vsucapi posit, quæritur? R ñ. quòd non.

a Seruari.] idem si vendi prohibuisset, cū verbo venditionis, omnis alienatio contineatur: vt. ff. de sta. li. l. statuliberi. à cæteris. §. fi. in fin. Et not. propter peritiam: secus si sine causa: vt. ff. de leg. j. l. filiusfamilias. §. diui. et. s̄. de fideicom. l. volūtatis. vbi similis causa inserit.

b Non potuerūt.] primò quia cōtra defuncti voluntatem: & sic cōtra legem facta est venditio: vt & . s̄. de manu. test. l. contra voluntatem: & s̄. qui nō pos. ad liber. perue. l. ij. & in aut. de nupt. §. disponat. col. iiij. Itē qa pupilli, quorum res nō possunt vsucapi: vt. ff. de acquiren. re. do. l. bonę fidei. & sic facit. ff. de ver. sig. l. alienatiōis. & de fundo do. l. si fundum.

Pupillorū res non possunt vsucapi.

SI matrem.] CASVS. Si ancillam meam mihi subtractam bona fide emisti, et apud te peperit: an partū posis petere, quæritur? Dicitur qđ sic: licet ipsa ancilla in causam furtiuam inciderit.

c Si matrem eius.] Stichi puta.

d Cuius.] Stichi.

e Potuisti] si nō ante editum partum cœpisti habere malam fidem: tunc enim debet dominum si potest certiorare vt habes. ff. pro suo. l. si ancillam. & si quidem vsucepisti, vendicas: si nō, habes interim Publicianā: vt. ff. de publi. l. si ego. §. partus. & distingue circa hoc vt dixi supra de fur. l. ancillæ.

VEnditioni.] CASVS. Si aliquo rem tuam distrahē te ratum habuisti: & hoc probatum fuerit: an venditionem retractare posis, quæritur? R ñ. qđ non & hoc in prima. Si verò te habuisse ratum probari nō posit, sed emptor bona fide emit: vēditor bona fide distraxit: si emptor eam vsucepit, vendicare non poteris. & hoc in secunda.

‡ *Dictio quidem in uetustiss. Codice nō habetur.*

f Non audietur.] vt. j. de euic. l. exceptione.

g Bona fide.] quæ est si erret in facto, non sic si in iure secundum quosdam. Tu dic etiam si in iure: vt arg. ff. de peti. hære. l. sed & si lege. §. scire. & exigitur hæc bona fides tempore contractus, & tempore traditionis in venditione: sed in cæteris contractibus sufficit tempore traditionis: vt. ff. pro soluto. l. iij. & . ff. e. l. ij in prin. & rationem diuersitatis dic vt ibi, in ti. pro soluto. l. iij. notaui.

Bona fides quo tempore in contractibus exigatur.

SI partem.] CASVS. Si fundum alienum mala fide possessum: vt differat ab vltimo casu, & partem distraxisti, & partem retinuisti: retentam cū fructibus restitues: distractam si emptor mala fide emit, vel bona, & non vsucapta est: dominus vendicabit. & hoc in prima. Si verò vt possedisti, nec bonæ fidei emptori parabitur vsuscapio. & hoc in secunda.

h Possesionis.] non vi possessę: vt differat à sequenti casu.

i Bona fide.] sed hodie dic cōtra: vt in aut. malæ fidei. j. de p̄scri. lō. tēp.

k Vsuscapionem.] vt. s̄. de rei ven. l. aduersus.

l Violenter.] vi expulsiua non compulsiua: vt. s̄. quòd metus cau. l. si vi. quæ est contra. Item dic amissa à possessore, & accepta ab inuasore: aliâs posset vsucapi: vt. ff. de vsuscap. l. non solùm. §. si dominus.

m Non competit.] vt arg. s̄. de fur. l. si abducta. & . ff. de vsusca. l. si rem surreptam. & potest hîc legi authē. malę fidei &c. secundū H. sed nos secūdū Azo. legimus. j. de præscrip. long. tempo. l. j.

CVm sit.] CASVS. Si alienam rem mihi obligasti, & mihi surripuisti & vendidisti: an emptor posit eam vsucapere, quæritur? Dicitur quòd non. Viuianus.

n Obligatam.] & traditam. & dic de facto obligatam, vel de iure: quia dominus consensit: vt. ff. de pigno. act. l. aliena.

Pignus subtractum an posit vsucapi.

o A debitore.] qui obligauit, & sic cōtrectauit.

p Vsucapi.] nisi redeat in potestatem creditoris. arg. ff. pro sol. l. fi. si autem suam rē quis obligat, & surripit, fit furtum, & datur actio furti creditori: sed non impedit vsucapi[a]: vt. ff. de fur. l. cū es §. j. & . ff. de vsuscap. l. sequitur. §. si rem. quę sunt cōtra. sed si extraneus surripit creditori rem à domino obligatam, non vsucapitur, nisi in domini redeat potestatem: vt. ff. de vsusc. sequitur. §. quod autem.

a Præiudiciū domini: secus tamē in præiudicium creditoris. P. hîc.

SCiens.] CASVS. Si seruū meū contra volūtatem meā vendidisti furtum commisisti. & hoc in prima. nec à bonæ fidei possessore vsucapietur antequā in potestatem meam reuersus fuerit. & hoc in secunda.

q Committit.] vt insti. de vsu. §. furtiue.

r Posideatur.] ab eo qui emit: vt. s̄. de furt. l. alienum. et. l. si seruum. & . s̄. eo. l. j.

EX causa.] CASVS. Petebas à me. c. transegi, & dedi tibi rem alienam, & nomine transactionis: an eam vsucapere posis titulo transactionis, quæritur? Dicitur quòd sic.

s Habentes.] ex traditione non retentione: cū & si res esset actoris, non transfertur in rerum dominium: vt. s̄. de transac. l. si pro fundo. & l. siue apud. & l. si super possessione. secundū P. & H. & M. & Azo. sed Io. cōtra: quia illa duo non semp sunt paria: vt vbi dominij translatio fit à domino, ibi demum inducat vsuscapio facta traditione à non domino: vt. ff. e. l. ij. §. si à pupillo. ADDITIO. Aduertas qđ prima opinio verior est, & eā tenent cōmuniter docto. vt dicit Bar. in. l. j. ff. e. ti. fatet tñ idē Bart. ibi, qđ si ille qui accepit pecuniā diceret, concedo tibi omne ius, qđ mihi cōpetit in tali re, de qualis erat: qđ habet nunc titulū pro emptore etiā ex trāsactione pro tali re retenta: sicut quando ego emo quicquid iuris habes. de quo per eundem in. l. emptor. ff. e. tit. sed si non diceret cōcedo, sed finio, vel quitto omne ius &c. tunc secus esset: vt. d. l. si pro fundo. C. de transac

† Concor. cap. sedes apostolica. in prin glo. sup verbo multitudinem. extrà de rescrip.

EVm qui.] CASVS. Si à pupillo sine tutoris authoritate, sciēs eū pupillū, rem emisti: an eam vsucapere posis, quærit? R ñ. quòd non. & hoc in prima. Si verò vendicaret rem, nec pretium, quo factus locupletior est offerente, an obstet sibi doli exceptio, quærit? R ñ. qđ sic. & hoc in secunda.

t Defendit.] vt. s̄. de autho. præ. l. eum qui. sed certè imò videtur quòd sic: vt. ff. e. l. ij. §. si à Pupillo. quæ est contra. Sol. hîc sciens pupillū, ibi nō, hęc non placet. vel hîc res erat pupilli, ibi aliena, quā bona fide posidebat.

v Locupletior.] quòd tribus modis euenit. Vel qđ habet pecuniam. Vel quòd aliud emptum ex ea. Vel qđ talem rem emit, quā de suo emisset necessariò: sed modò perijt: vt. ff. de mi. l. verum. §. item sciendum. & . ff. de solu. l. in pupillo. & insti. qui. ali. licet. §. nunc autem admonendi.

Locupletior ex alieno quis efficitur tribus modis.

x Ad iniquum.] vendicando rém non restituta pecunia.

Exceptione.

a ¶ Exceptione.] no. excipiendum contra eum qui de præda est solicitus vt hic, & ff. de admi. tuto. l. si minoris. & ff. de excep. do. l. apud. §. si quis pupillo. & insti. qui. ali. licet. §. nunc autem admonendi. & .s. de cura. tu. l. ij. in fi. & ff. de re. eo. l. si fundus. §. j.

¶ DE VSVSCAPIONE PRODONATO.

Sue.] CASVS. Rem mihi dedisti, siue domin' 10 fuisti, siue non: et eã bona fide suscepi: a me non auocabitur.

b ¶ Non potest.] prio ri casu iure traditionis, posteriori iure vsucapionis: vt. ff. d dona. l. aristo. §. idem aristo.

Donantem.] CASVS. Si 20 ancillam alienam Titio donasti: domino ancillæ non præiudicasti, & si sciens contra voluntatẽ domini dedisti: contraxisti furtum, nec vsucapi peterit, Vivia.

c ¶ Contrahere.] scie tem rem alienam.

d ¶ Procedere.] scilicet vitio furti impediẽte: vt. s. de vsuscapio. pro em pto. l. j.

Irritam.] CASVS. Donatio perfecta retractari non debet. si verò credidisti me dedisse rem meam, quã non dedi: error falsæ causæ non facit te dominũ. 40 Idem est si credas rẽ nõ meam: quia non vsucapies.

e ¶ Licet.] temere vel sine causa: vt hic, & .s. de condi. ob causam. l. si repetendi. & insti. de dona. §. alie. sed ex causa licet. c. ingratitudinis: vt. j. de re uocan. do. l. fin.

50 f ¶ Error.] quia crederat rem sibi esse donatam à domino, cùm non esset.

g ¶ Non defenditur.] nec enim sufficit credere donatum, nisi & donatũ sit: vt hic, & ff. eo. l. j. et de vsuca. l. Celsus. & instit. de vsuscap. §. error. nisi 60 esset iustus error, qui habet pro titulo: vt. ff. pro emptore. l. quod vulgo. & pro suo. l. fin. Quid si pater filioin potestate po sito donauit, & filis credit donationem valere? Respond. non vsucapit filius etiam patremortuo: quia donatio non valuit, nisi 70 hæredes ratum habeat: vt. ff. eo dem. l. j. §. j. &. l. si pater. sed quasi pro legato vsucapit, fortè si nõ habent ratũ hæredes, ex taci ta donatione confirmata: vt supra de donation. inter virum & vxorem. lege donationes. j. Item quid si vir vxori, vel econuerso donauit inter viuos (quæ non valet) an potest vsucapi? Rñd si suam rem, non habet locũ vsucapio: vt. ff. e. l. j. §. si inter. si alienam, habet locũ: vt in eo. titu. si vir. nisi ante cõpletam vsuscapionem fiat diuortium: vt. ff. e. l. j. §. item si vir. Item videtur qd hic titulus non habet locum: quia donari non potest: nisi qd fiat eius, cui donatur: vt. ff. de dona. inter virum & vxo. l. in ædibus. §. fi. quæ est cõ 80 tra. sed illud quo ad propositum donantis: vt. ff. de publica. quęcunque. §. j.

Donatio patris facta filio in potestate posito nõ valet donatore vsucapio nem. Donatio inter viuos facta cõfirmatur matrimonio non posse vsucapi.

TITVLVS XXVII. De vsuscapione pro donato.

¶ *Traditione & usucapione pro donato dominium quæritur: idem in alijs titulum habentibus: ut suprà de pac. l. traditionibus. Bald. Vel sic: Ex donationis titulo dominium trãsfertur, uel usucapiendi causa bona fide recipienti paratur. h. d. Sali.*

Imperator Alexander A. Macedonio.

LEX I.

Siue fuerit dominus, qui tibi loca, de quibus, supplicasti, donauit: siue à non domino bonafide donata suscepisti, eaq; vsucepisti: auferri tibi quod iure quæsitum est, non potest [b].

¶ *Res affecta uitio furti, non usucapitur titulo pro donato. h. d. Sali.*

Impp. Diocle. & Maximia. AA. Capitonio.

LEX II.

Donantem ancillam alienam nihil domino diminuere, nõ est ambigui iuris: furtum etiã contrahere [c] citra voluntatẽ domini cõtrectantẽ, vt eius rei nec vsuscapio posit procedere [d].

¶ *Sicut perfecta donatio non irritatur, ita inualida ad usucapionem non patrocinatur: licet possessor iuris errore putet esse ualidam. uel putet donationem intercessisse quæ non intercessit. h. d. Bald. Vel sic: Ex donatione putatiua siue erronea non procedit usucapio. h. d. Sali.*

Idem AA. & CC. Rhodano.

LEX III.

Irritam facere donationẽ perfectam nemini licet [e], Vtiq; hoc verum est, si error [f] falsę causę ratione bonę fidei non defenditur, [g] quod & in dominio ꝑ vsuscapio ne quærendo seruatur.

TITVLVS XXVIII. De vsucapiõe pro dote.

¶ *Res mobilis in dotem data, si uitium usufcapionem non impedit, usucapitur. h. d. Bald: Vel sic: Maritus recipiens bona fide, usucapit titulo pro dote rem dotalem uitio non affectam. h. d. Salicetus.*

¶ DE VSVSCAPIONE.

Res mobiles.] CASVS. Si mulier rẽ alienã mariro ĩ dotẽ dedit bõa fide: an marit' eã dotẽ vsucapere posit, qrit? Rñ. ꝙ sic

h ¶ Si sine vitio.] qa nõ fuerũt furtiuæ: sed distingue hic, qa cũ res aliena dat in dotẽ: anañ mĩmonii, an eo cõtracto. Prio casu, qde etiã nõ vsucapit ꝑ eptore, vel ꝑ suo: si ĩęstimata: tũc ꝑ suo vsucapit. Scdo casu, si qde ĩęstimata, ꝑ dote: si ęstimata, ꝑ eptore: vt habes hęc. ff. e. l. ij. & iij.

¶ DE VSVSCASPION. &c. *Hoc titulo accipitur pro uero hærede, aliter accipit: ut. ff. de peti. hære. ꝑ hærede. & ꝑ hoc. ff. e. l. pe.*

Vm pro hærede.] CASVS. Auus Titij maternus possidebat aliena mancipia: decessit, & ei successit mater Titij, quæ fuerat in potestate patris mortis suæ tempore: quæritur, an ipsa vel Titius, qui matri successit, possint vsucapere illa mancipia pro hærede? Rñ. qd nõ: qa in suo 10 hærede. hoc est in filio vel filia existẽte ĩpotestate patris mortis tempore. non habet locum titulus pro hærede.

Imperator Alexander A. Thaurino.

LEX VNICA

Res mobiles in dotem datæ, quamuis alienæ, si sine vitio [h] tñ fuerint à bonæ fidei accipiente pro dote acceptę [†], vsucapiuntur.

TITVLVS XXIX. De usucapione pro hærede.

¶ *Sicut suus hæres non usucapit titulo pro hærede: ita nec hæres hæredis etiam extraneus ex persona defuncti. h. d. Bal. Vel sic: Si hæres hæredis uelit uti accessione auctorum non potest usucapere pro hærede, quod defunctus eius non potuit. h. d. Sali.*

Imp. Antoninus A. Theophilo.

LEX I.

Cum [i] pro hærede vsuscapio locũ nõ habeat: intelligis neq; matrẽ tuã [k], cui hæres extitisti, neq; te vsu manci pia [l] ex ea [m] causa capere posse.

¶ *Suus & necessarius hæres non præscribit titulo pro hærede, etiam si habeat cohæredem extraneum. h. d gl. Bald. Vel sic: Vsucapio pro hærede, non procedit in filijs in potestate. h. d. Salicetus.*

Impp. Dioclet. & Maximian AA. & CC. Maurine.

LEX II.

Nihil pro hærede posse vsucapi, suis hæredibus [n] existentibus, magis [†] obtinuit.

¶ *Error non facit ius, præsertim in lucro captando. h. d. Bal. Vel sic: Viuens non habet hæredem: ideo usucapio non procedit. h. d. Sali.*

Idem AA. & CC. Diodoro.

LEX III.

Opinione falsa mortis pro hærede [o] possessio rerum absentis procedere non potest [o].

¶ *Vsucapio requirit titulum præcedentem: & quædam ueniunt in petitione hæreditatis, quæ non ueniunt in usucapione. h. d. Bal. Vel sic: Putatiuus hæres non usucapit pro hærede: nec si ne titulo procedit præscriptio. h. d. Sali.*

Idẽ AA. & CC. Serapioni. LEX IIII

i ¶ Cum.] i. qñ: vt quia est de suis hæredib': vt. j. eo. l. ij. Vel qa putat mortu', q viuit: vt. j. e. l. opinione. et. ff. e. l. j. Itẽ si qs erret 20 in tit. vt qd credebat hęredẽ, cũ nõ sic: vt. j. e. l. fi.

k ¶ Tuam.] quæ fuit hęres auo.

l ¶ Mancipia.] aliena, quæ tenebat auus tuus vt sua bona fide & sine tit.

m ¶ Ex ea causa.] quia successisses auo tuo ꝑ cõsequẽtiã: sed qa successis 30 ses matri, q es extrane': vt instit. de hære. qua. & differẽ. §. ceteri. potes ex tua persona sumere initiũ, non sic si esses de suis vt. ff. eo. l. ij. §. fi.

Nihil.] CASVS. An sui, scilicet qui fuerunt in potestate defuncti possint v-40 sucapere, quæritur. dicitur quòd non.

n ¶ Suis hæredibus.] quia non habent titulũ, cũ viuo patre dñi sunt: vt. ff. eo. l. ij. §. fin. et de libe. et posthu. l. in suis. & insti. de hære. qua. et dif. §. sui. sed à patre inchoatam etiam pro hærede si 50 solius perficere potest. sed an ꝑsuo vsucapiat? Videtur qd sic: vt. ff. pro suo. l. pe. §. si pater. sed respondeo non: quia ibi fuerunt emancipati. Vel fuit ibi à defuncto inchoata. Item hoc dicunt quidam esse verum, si est solus. si autẽ cũ alijs, potest: vt arg. ff. 60 de acquir. hære. l. cũ hęreditate. quod nõ placet. sed si defunct' habuit malam fidem in re, quã possidebat, vel scientiam rei alienæ: an hæres vsucapiat pro hęrede sicut extraneus? Quidam dicunt sic: si ex sua pſona vult sumere initium: vt. j. de prę 70 scrip. lõg. tempo. l. j. & ff. de acqui. pos. l. Pomponi' §. j. Itẽ alia ratione: quia titulũ habet hæres, & non est res vitiosa: & habet bonam fidem: ergo vsucapit. sed Io. dicit contra. Primo quia successor est vitiorum & culpæ defuncti: vt. j. de fru & li. ex. l. ij. & ff. de diuer. & tempo. præscri. l. cũ hæres. & sic nõ valet argumentum eorũ: quia licet sit bonæ fidei verẽ: præsumptiuè tamen est malæ fidei. Item secundo quia pro vna persona habẽt hæres defunctus: vt in aut. de iureiu à mor. præsti. in prin. col. v. Itẽ tertio pro hoc expressã, j. e. l. fi. & j. tit. j. l. fi. Itẽ quarto pro hoc argumẽtũ à cõtrario sensu, qd est. ff. de publici. l. si ego. §. partus. Quinto pro hoc. ff. de vsuca. l. vbi 80 §. j. vbi dicit vitiũ rei purgatũ nõ impedit vsuscapionẽ: ergo vitiũ personale etiã purgatũ, impedit. Habet ergo locũ hæc vsucapio, quando habuit defunctus bonam fidem in re aliena: sed deficiat titulus, quem habet hæres.

Opinione.] CASVS. Sei' aberat degẽs vltra mare: credebã ꝙ eẽt mortuus, & qd instituisset me hæredẽ: vel fortè accepi bona sua, qa erã proximus agnatus, inter quæ erat res aliena: an pro hærede vel res suas viuentis vsucapere possim titulo pro hærede, quæritur? Dicitur quòd non.

o ¶ Non potest.] vt. ff. eo. l. j.

Continuatio.

† Aliàs, fuerin ĩ bonæ fide accepte, ꝑ dote vsu capiuntur.

Hæres suus & necessarius, nõ præscribit titulo pro hærede, nec titulo pro suo.

† Aliàs deest vox magis.

† Gerede.

Hæres est successor vitiorum, & culpæ defuncti.

VSuſcapio [a] non præcedēte [b] vero titulo procedere nō poteſt [c]: nec prodeſſe neque tenenti, neque hæredi [d] eius poteſt: nec obtentu velut ex hæreditate [e] eſſet, quod alienum fuit domini intentio vllo temporis longi ſpatio abſumitur [f].

TITVLVS XXX.

Communia de vſuſcapionibus.

Colonus corporaliter tenet: ſed non poſsidet ſibi, ſed domino: & ideo non præſcribit. h. d. Baldus.

Imp. Alexander A. Sauino.

LEX I.

QVi ex cōducto poſſidet, quāuis corporaliter teneat, non tñ ſibi, ſed domino [g] rei creditur poſsidere. neque enim colono vel conductori prædiorum longæ poſſeſsionis præſcriptio acquiritur.

Mancipium fiſcale non uſucapitur. h. d. Bal. Vel ſic: Res fiſci nequeunt uſucapi. h. d. Salice.

Idem A. Oneſimæ.

LEX II.

IAmpridem quidem mancipiū, de quo ſupplicas, comparaſſe te dicis. ſed ſi cogitaueris [h] rem fiſci mei vſucapi non poſſe: reſpondere te actionibus fiſci mei intelligis: nec aliàs poſſe rei proprietatē obtinere, quàm ſi non ex ancilla fiſcali [i] natum fuiſſe conſtiterit.

Mala fides auctoris nocet ſucceſſori ſingulari uolenti uti actione ſingulari. h. d. Bald. Vel ſic: Vitium defuncti nocet eius uniuerſali ſucceſſori etiam bonam fidem habenti. h. d. Salicetus.

Impera. Philipus A. & Cæſ. Pantino.

LEX III.

SI mala fide ſeruum tuū ſciens Antiochus tenuit: intentionem tuam contra ſucceſſorem eius, licet bona fide poſsidet [k], propter initij vitium vſuſcapio non abſumpſit.

TITVLVS. XXXI.

De vſuſcapione transformanda, & de ſublata differentia rerum mancipi [l] & nec mancipi.

Semotis aliorum temporum articulis, res mobilis uſucapitur triennio: res immobilis longo tempore bona fide. mala fides interrumpit præſcriptionem, & ſublata eſt differentia rerum prouincialium, & Italicarum. Bal. Vel ſic: Hodie res prouinciales & Italicæ quātū ad uſuſcapionem ſunt exæquatæ: & immobiles præſcribuntur ubique ſpatio longi temporis: mobiles uerò ſpatio triennij continui, interuenientibus à principio bona fide & titulo. nec mala fides ſuperueniens etiam in hæredis perſona impedit uſuſcapionem rectè initiatam perficit. hoc dicit. Salicetus.

Imperator Iuſtinianus A. Ioanni præfecto prę.

LEX VNICA.

CVm noſtri animi vigilantia [m] ex iure Quiritum [n] nomen & ſubſtantiam ſuſtulerit [o], & † communes exceptiones in omni loco valeant: decem, vel viginti, vel triginta [p] annorum, vel ſi quę ſunt aliæ maioris æui, continentes prolixitatem: ſatis inutile † eſt vſuſcapionem [q] in Italicis quidem ſoli rebus admittere in prouincialibus autem recludere. ¶ Sed et ſi quis [r] res alienas, Italicas tamen, bona fide poſsidebat p bienniū, miſeri [s] rerum dñi excludebantˉ: & nullus eis ad eas reſeruabatur regreſſus: quæ & neſcientibus dominis procedebant. quo nihil inhumanius erat, ſi homo abſens & neſciens tam anguſto tempore ſuis cadebat poſſeſsionibus. ¶ Ideo per præſentem legem & in Italicis ſoli reb⁹ quæ ĩmobiles ſunt, vel eſſe

VSuſcapio. CASVS. Ad hoc quòd procedat vſuſcapio, neceſſe eſt vt interueniat titulus & bona fides. ſi ergo aliquis poſsidebat rem furtiuam, & ei ſucceſsi: ſicut non potuit vſucapere, ſic nec ego. Viuianus.

a ¶ Vſuſcapio.] credebam me extraneum hæredem cuiuſdam, cùm non eram.

b ¶ Non procedente.] credit ſe hæredem, ſed non eſt.

c ¶ Non poteſt.] vt et ſ. de rei vendic. l. nullo. & j. de præſcrip. lōg. tēp. l. diutina. & ff. de vſuſca. l. Celſus. & hoc niſi ſit error iuſtus: vt ff. pro le. l. pro legato. et p ſuo. l. fin

d ¶ Neque hæredi.] ſi ſit ſuus, vel ſi eſt extraneus: ſed vult vti acceſsione defuncti. ſec⁹ ſi ex perſona ſua velit initiū ſumere: vt dixi. ſ. e. l. nihil.

e ¶ Ex hæreditate.] quam credebam habere, & non habebam.

f ¶ Abſumitur.] id eſt non tollitur.

Continuatio. ¶ COMMVNIA DE VSVSCAPIONIBVS. ¶ *Pertractatis vſuſcapionibus ſpecialibus, ſupponit de communibus. Azo.*

QVi ex conducto.] CASVS. Si locaui prędium colono, an poſsit vſucapere, quæritur? Rñ. qd non: quia nō poſsidet. Viuianus.

g ¶ Domino.] ſi ergo dominus per ſe, ciuilem: per colonum, naturalem vt hîc, & j. de præſcript. xxx. an. l. male. ergo colonus nullam omnino habet poſſeſsionē: vt ff. de vſu. l. non ſolùm. §. j. & l. fiñ. Item probatˉ per hoc quia ſi dominus à colono in poſſeſsionem non admittitur, tunc quęritur interdictum domino ergo prius omnino poſſidebat, nam aliâs interdictum nō daretur: vt. ff. de vi & vi. ar. l. cùm fundum. & l. j. §. interdictū autem hoc. & l. iij. §. cū. Sed arg. contra. ff. communi diui. l. communi diuidundo. ij. §. neque. Secūdò quæro, an colon⁹ poſſit interuertere poſſeſsionem, & ſibi poſsidere: & ſic dominus amittat naturalem poſſeſsionem? Reſpond. nō. & in hoc caſu prodita eſt lex. j. de preſcript. xxx. an. l. iij. Tertiò quæro, ſi animo deſerendæ poſſeſsionis exierit de fundo colonus: an dominus amittat? Quidam vt Hug. & alij quòd ſic: vt. ff. de acquir. poſſeſ. l. ſi colonus. ſumpto ibi argumento à contrario ſenſu. nam domin⁹ amittit etiā ignorans: vt ff. de acquir. poſ. l. peregre. §. quibus. Sed arg. contra: vt. ff. de acquirē. poſ. l. ſi de eo. §. j. & l. ſi id quod. §. j. nam illę leges dicunt quòd etiam mortuo colono retinet dominus poſſeſsionem: & tamen conſtat quòd tunc colonus animum retinendæ poſſeſsionis non habet. Item pro hoc eſt. j. tit. ij. l. cùm nemo. Sed primi dicunt, nón mutat quantum ad hoc, vt vſucapere poſsit. Quartò quæro, quid ſi colon⁹ alij tradat, vel perdat: an deſinat domin⁹ poſsidere? Reſpond. non deſinit dominus poſsidere ſecundum quoſdam: vt. j. tit. ij. l. fi. Sed olim contra: vt. ff. de acquir. poſ. l. peregre. §. quibus. Nos dicimus cōtra quòd amittat: vt. ff. de acquir. poſ. l. iij. §. quòd ſi ſeruus. licet ſit argumentum contrà. j. eo. tit. l. quāuis. j. §. j. Sed recuperat dominus per condictionem ex lege. & ideo dicit. d. l. ex libris. j. de acquiren. poſ. nullum domino poſſe fieri præiudiciū. Quintò quęro, quid ſi ſeruus meus ſibi dicat poſsidere? Rñ. nō deſino, cū & ipſum poſsideam: vt arg. ff. de acquir. poſ. l. ſi de eo. in princ.

Poſſeſsio nulla eſt apud colonum.

Poſſeſsio an perdatur ſi colonus aīo ipſā deferendi fundum egrediatur.

IAmpridem.] CASVS. Si comparaui mancipium fiſci: an poſſim id vſucapere, quæritur? Rñ. qd non. & ſi pbo. qđ id non fuerit mancipium fiſci, nec natum ex ancilla eius, potero vſucapere. Viuianus.

h ¶ Cogitaueris.] quod cogitare debes.

i ¶ Fiſcali.] vel alia ratione fiſci facta. Sed aliud in vacantibus: quia vſucapiuntur omni titulo iure communi: vt inſti. eo. §. res fiſci. Sed ſine titulo tunc xx. annis computandis ab eo tempore, quo cœperunt bona eſſe vacantia ſi autem velit computare ex eo tēpore, quo fiſco fuit nunciatum, tunc ſufficit quadriennium: vt. j. de quadrien. præſcript. l. j. et. ff. de iure fiſci. l. j. §. diuus. & . § præſcriptio. et de diuer. & tempo. præſcript. l. intra. Quod dixi in fiſcalibus, vt non vſucapiantur: idem in rebus ciuitatū: vt arg. ff. ex quibus cau. ma. l. legatis. & l. ſed & ſi per prætorem. §. fin. ſed xl. annis pręſcribentur: vt. j de præcript. xxx. an. l. omnes. niſi ſint in publico vſu: vt. ff. de via publica. l. viam.

Bona vacantia an vſucapiantur.

Ciuitatum res nō vſucapiuntur.

SI mala fide] CASVS. Antiochus mala fide poſsidebat alienum mancipium: ſucceſsi ei, & bona fide poſſedi: an poſsim vſucapere: quęritur? Reſpond. qđ non: quia fuit vitioſum à principio. Viuianus.

k ¶ Poſsidet] ſucceſſor propter vitium, niſi ex ſua perſona velit incipere, ſecundum quoſdam. quod non placet: vt diximus. ſ. titu. j. l. nihil.

¶ DE VSVSCAPIONE TRANSFORMANDA &c. ¶ *Quātum ad tempus.*

l ¶ Mancipi.] i. Italicarum et prouincialium, vt hodie æqualiter † vſucapiantur. olim enim immobilia in Italia tantum biennio vſucapiebantur: mobilia verò anno vbique: vt inſtit. de vſuſ cap. in princi. & ſ. de ſer. fug. l. penul. & de vſufru. l. corruptionem. & j. de anna. excep. l. j. in prin.

† Aliâs, ſuſtulit, vt cō munes &c.

† Inciuile.

CVm noſtri.] CASVS. Sicut remouit Imperator nudū ius Quiritium, ita vult auferre duo vitia, quorum vnū eſt in tempore, aliud in loco. Olim enim res mobiles in omni loco vſucapiebantur anno, res immobiles biennio in Italia: ſed res prouincialis immobilis non poterat vſucapi. hanc diuerſitatem tollit Imperator, dicens quòd res mobilis in omni loco triennio vſucapiatur. res immobilis decennio inter præſentes: & . xx. inter abſentes: & hoc non ſolùm in Italia, ſed in prouincia. & in omni vſuſcap. exigitur bona fides à principio. nec ſuperueniens ſcientia nocebit quo minus vſucapiat ſciens rem alienam. et hoc dicit. Viuianus.

m ¶ Vigilantia.] id eſt animus vigilans.

n ¶ Quiritium.] ſ. Romanorum.

o ¶ Suſtulerit.] i. abſtulerit. & remouerit: vt. ſ. de nudo iur. quiritium tollen. l. j. Vel id eſt accepit nomen & ſubſtantiam, id eſt eſſe ſui à populo Romano: vt inſti. de iure natu. §. ſed & quòd principi. Accur.

p ¶ Vel triginta] in pignore præſcribēdo . xx. in quæſtionibus fiſci. & quod ſubijcit, & ſi quæ ſunt ſimiles: vt hypothecaria contra debitorem, vel eius hæredem: quæ in xl. an. extenditur: vt. j. de pręſcrip. xxx. vel. xl. an. l. cùm notiſsimi. in prin.

q ¶ Vſuſcapionem.] immobilium.

r ¶ Sed & ſi quis.] non ſolùm enim eſt emendandum quantum ad locū, ſed etiam quantum ad tempus.

s ¶ Miſeri.] Nota contra Italicos.

Intelliguntur.

a ¶ Intelliguntur.] vt mancipia rustica, & seruitutes rerum vel personarum.
b ¶ Annalem.] quæ tollitur. j. de anna. excep. l. j. in prin.
c ¶ Vsucapionem.] scilicet immobilium.
d ¶ Terrarum.] ex differentia enim locorum &c. vt. s. de temp. in integ. resti. l. super-uacuam.

intelliguntur [a], sicut annalem [b] exceptionē, ita et vsucapionē [c] transformandam esse censem⁹: vt tantūmodo et his decem, vel viginti, vel triginta annorum, et aliarum exceptionum tempora currant, huiusmodi angustijs penitus semotis. ¶ Cùm autem antiqui et in rebus mobilib⁹, vel se mouentibus, quæ fuerant alienatæ, vel quocunq; modo (bona fide tamen) detentæ, vsucapionē extendebant, non tantùm In Italico solo nexu, sed in omni orbe terrarum [d], & hanc annali tempore concludebāt: & eā duxim⁹ esse corrigendā: vt si quis alienā rem mobilē, seu se mouentem in quacūq; terra, siue in Italica, siue prouinciali bona fide per cōtinuum [e] trienniū detinuerit, is firmo iure eā possideat, quasi per vsucapionem eam acquisitā: hoc tātum † obseruando vt his omnibus casibus ab initio [f] eam bona fide capiat secūdum quod exigit lōgi tēporis prescriptio: et vt cōtinuetur ei possessio etiā anterioris iusti possessoris: & cōnumeretur ī decēnium: vel viginti ānorum spatiū, nel tricēniū. quod et in rebus mobilib⁹ obseruādū esse censemus, vt in oībus iusto titulo possessionis antecessoris iusta detētio quam in re habuit, nō interrūpat̄ ex posteriore forsitā alienę rei sciētia [g], licet ex titulo

e ¶ Per cōtinuum.] No. vt. ff. de vsucap. l. nunq̄. §. j. et. ff. pro emp. l. ij. §. si seruus.
f ¶ Ab initio.] No. ꝙ sufficit bona fides ab initio: vt hîc, et. ff. de vsucap. sequit̄. §. de illo. in fi. §. et. ff. de acqui. rerum do. l. bonæ fidei. §. in contrariū. &. ff. pro emp. l. ij. §. si seruus. et. ff. de dona. inter virū et vxo. l. si extraneus. ī fi. Sed ar. contra. ff. de peti. hæredi. l. sed et si lege. §. de eo. et. ff depositi. l. iij. in fine. &. s. de incest. nupt. l. cum ancillis. §. fina sed iure canonum debet esse cōtinua bona fides: vt extrà de pscri. c. qm̄.
g ¶ Scientia.] siue eiusdem qui primò habuit bonam fidem: siue hæredis: vt hîc et institu. de vsucap. §. diutina. &. ff. pro em. l. ij. §. si defunctus. et. ff. de vsucap. l. hæres eius. in fin. j. respō. secus in singulari successore qui scit, non vsucapit: licet ille q dedit sibi bonam fidē habuit: vt. ff. pro emp. l. ij. §. si eam rem. Sed si mobilis est, nōne & quo scit, furtū fit, & sic res vitiosa, & non procedit vsucapio. Respon. secūdū Azo. non fieri furtū: quia non facit dolo, cū titulum habeat: sicut & ille cui res mobilis locata est: primū em̄ tēpus inspicitur, quo bonam fidem habuit: vt. ff. de ser. corrup. l. j. §. j. Item potest esse, quod non contractet, licet possideat. vel concedo etiā furtū fieri, & rem furtiuā: non tamen interpellat̄ incœpta vsucapio: sed incipiēda sic. arg. ff. de fun. do. l. si. fundū, quem

Successoris mala fides an impediat vsucapionem. ꝛ proculdubio.

h ¶ Ampliatur.] cùm in omni re & loco valeat.
i ¶ Quæ.] scilicet materia.
k ¶ Ei.] s. vsucapioni.
l ¶ Mancipi & nec mancipi[a].] i. italicæ & ꝓuinciales. & ideo dicuntur ꝓuinciales, nec mācipi: quia nec mācipāt. i. supponūt̄ eorū dominio: nec enim erāt dn̄i propter tributa, quę pręstabāt: vt. s. de epis. & cleri. de ijs. & ideo ibi locū vsucapio nō habebat: alias aūt dicunt̄ mancipes conductores salis: vt. s. de vecti. l. si quis. hodie autem quātū ad acquisitionē dominij per vsucapionē. Item quātum ad acquirēdū per traditionē exæquatę sunt: vt hîc, et institu. de rerum diui. §. per traditionem. non autem quantum ad tributa.

a Prolatio huius dictiōis interpretatiōe vide bis Budeum in. l. ij. ff. de origi. iur.

Mancipes q dicuntur.

Continuatio.

¶ DE ACQVIRENDA ET RETINENDA POSSESSIONE. ¶ *Quia in usucapionibus, de quibus dixit et præscriptionibus de quibus dicet est possessio necessaria. vt. ff. de vsucap. l. fine. ideo de ea dicit. Et no. quod hic dicit de retinenda. sed in. ff. dicit de admittenda. Sed dic quod idem est nam contrariorum eadem est disciplina: vt. ff. de uer. obli. l. inter stipulantem. §. sacram.*

PEr liberā.] CASVS. Si procurator meus noīe meo aliquā rem emerit, acquirit mihi ignoranti etiam possessionem, & si tradens non fuit dominus, anteq̄ sciam quod ab eo gestum est: vsucapere non potero: sed interueniente scientia incipiam vsucapere. Viuia.

Possessio quæritur p aliū, nobis etiā ignorantibus.

m ¶ Per liberā.] etiā extraneā: vt hîc, &. s. per quas perso. no. ac. l. j. & insti. per quas perso. no. acqui. §. ex his. et. ff. eo. l. j. §. per procuratorem. et hoc siue habeat mandatum, siue non: dummodo nomine domini quærat: vel saltem tradēs hoc gestiat: vt. ff. de dona. l. qui mihi donatū volebat, aliâs si neuter, nō quærit: vt. ff. eo. l. cōis. §. j. &. l. j. §. per procuratorē. & diximus. s. de ijs, qui à non do. ma. l. ij. ff. eo. l. j. §. per procuratorē. et qđ in libera persona dicit, et de seruo alieno, quem nullo modo possidet: vel possidet, sed mala fide intelligas. idē si bona fide extra rē & operā. quærit enim vt per extraneum si modò eius nomine quærit: vt. ff. de acquiren. posses. l. si me in vacuam. §. fi. et sic non ob. ff. de acquir. posses. l. j. §. sed et per eū. quia ibi nō nomine possidentis quæsiuit mala fide possessus.

lucratiuo ea cœpta est. Ita etem ampliat̄ [h] quidē lōgi tēporis materia, quæ [i] ei [k] subdita est: minuitur aūt vsucapionū cōpēdiosa dominis iactura, & ei⁹ iura nocētia cū etiā res diuidi mācipi [l] & nec mācipi sane ātiquū est: & meritò ātiquari oportet, vt si reb⁹ & locis oībus similis ordo, inutilib⁹ ābiguitatib⁹ & differētijs sublatis

TITVLVS XXXII.

De acquirenda & retinēda possessione.

¶ *Per liberā personam ignorāti possessio acquiritur: sed solum scienti vsucapiendi conditio. h. d. Bal.*

Impp. Seuerus et Antoninus. AA. & CC. Attico. LEX I.

PEr liberā [m] personam [n] ignoranti quoq; acquiri possessionē [o], & postquā sciētia interuenerit [p], vsucapionis cōditionē inchoari posse, tam ratione vtilitatis [q], quā iuris prudenria [r] receptū est

¶ *Qui domino sciente et patiente post contractum possedit, intelligitur per eundem in possessionem inductus. h di. Vel sic. Quo ad acquisitionem dominij paria sunt habere causam traditam et aditam, vel sciente et patiente domino possidere. hoc dicit. Bal. Vel sic: Patientia obligati tradere, pro traditione habetur: licet instrumento quod tradita fuerit, non contineatur h. d. Sali.*

Imp. Alexāder. A. Mauro. LEX II.

MInus [s] instruct⁹ est, qui te solicitum reddidit, quasi in vacuā possessionē eius, quod per

n ¶ Personam.] vt. ff. de nego. ge. l. si. ego
n ¶ Possessionem.] scilicet ciuilē et naturalem, secūdū Hug. et etiā dominiū: vt. j. e. l. per procuratorē.
p ¶ Interuenerit.] nō ante vt. ff. eo. l. possessio quoq;. §. fin. Sed cur vsucapio nō sic ignorāti sicut possessio acquiritur? Rn̄. ꝙ in vsucapione inter cætera bona fides exigitur: vt. s. ti. i. §. hoc tantūmodo. ignorās autem nec bonā nec malā fidē potest habere: at in possessione non refert iustè quis vel īiustè possideat: vt. ff. e. l. iij. §. ecōtrario. Sed in casu etiam ignorās vsucapit scilicet per seruū in re peculiari: vt. ff. pro soluto. l. ij. Item quādoq; licet habeat scientiam rei alienæ tamen vsucapit: vt. ff. de nox. l. et generaliter. Et nota quod hęc possessio, quę per ꝓcuratorē acquiritur, habet multū iuris et modicū facti: nā quæritur ignorāti, sed nō vsucapio ignorāti: vt hîc. Et est alia, quę habet plurimū facti q̄ iuris, vt ea, quę per nos acquiritur: nā oportet quod corporalis sit ibi apprehensio, quę est facti, licet et animus sit necessarius. quod facile est: vt. ff. ex q. cau. maio. l. deniq;. &. ff. eo. l. iij. ī prin. &. l. qđ meo. in prin. hęc eadē habet multū iuris in retinēdo, cū solo aīo retineat̄: vt. j. eo. l. licet. Est & tertia quę dicit̄ habere plurimū iuris: vt quę acquirit̄ a filio vel seruo ex causa peculiari: vt. ff. eo. l. possessio quoq;: in prin. nam possessio talis quęrit̄ ignorāti: vt. ff. eo. l. si me in vacuā. §. seruus. Et vsucapio ignorāti: vt. ff. p solu. l. ij. Itē & postliminiū ibi locū habet: vt. ff. de vsus. l. iusto. §. fin. Sed in casibus etiā quę p me quęrit̄, habet plurimū iuris. Primus. ff. eo. l. j. §. pe. &. l. quod meo. §. si vēditorē. &. l. quarūdā Secūdus. ff. de cōtrah. emp. l. clauib⁹. Tertius. ff. de rei vē. quędā. et. ff. eo. l. quod meo. in prin. Quartus. j. de do. l. qsqs. Quint⁹. j. de do. l. j. quib⁹ casib⁹ sine corpe acquirit̄ possessio. Vel dic ꝙ ī his casib⁹ īteruenit act⁹ corpalis vel quasi. Accursius.

Vsucapio non quæritur ignoranti.

Possessio est triplex.

q ¶ Vtilitatis.] vt quod nō potest per se, faciat per aliū: vt. ff. de ꝓcuratoribus. l. j. §. vsus. &. l. seruū. §. publice. Item vt negotia absentium non deserantur: vt insti. de obli. quę ex quasi contrac. §. i.
r ¶ Prudēti.] aliâs pridē, & aliâs prudentia. & dic iuris prudētia: quia quod quis per alium &c. ff. de admini. tu. ita autem. §. gessisse.

MInus.] CASVS. Procurator meus noīe meo emit mihi prędiū, ante factā traditionē ꝓpria authoritate ingressus sū possessionē prędij vēditore sciēte vult vēditor auocare prędiū eo pretextu ꝙ nō intercessit traditio: an possit quęrit̄? Dicit stultus iudex ꝙ possessionē nō acquisiui, & ꝙ p hoc euocari potest. Dicit īperator ꝙ ille iudex, q taliter sensit, nō erat īstruct⁹: qa sufficit ad acquirēdū possessionē, si diu steti in prędio illo, & nō pręiudicat quia in instrumento emptionali nō erat cōprehensum: quia intercesserat traditio. Viuianus.
s ¶ Min⁹.] Similis reprehēsio. ff. de te. l. Domiti⁹. &. j. de fide. l. blādit⁹.

procuratorē emisti[a], nō sis indu-ctus: cū ipse proponas te diu[b] in possessione fuisse, omniaq; vt[c] dñm gessisse. Licet eñ instrumē to non sit cōprehēsum quòd tibi tradita[d] sit possessio: ipsa tñ rei veritate[e] id cōsecutus es, si scien te[f] vēditore in possessiōe fuisti.

Possessio infanti quæritur per seipsum authoritate tutoris, uel per procuratorē, uel per seruū. h.d secundū cōmunem intellectū. Bal. Vel sic: Sicut per tutorem quæritur possessio infanti, ita per traditionem ei factam. h.d. Sali.

Imp. Decius A. Rufino. LEX III.

DOnatarū rerū à quacūque[g] persona infanti[h] vacua possessio tradita, corpore quæritur[i]. Quāuis eñ sint authorū senten tiæ, dissentiētes: tñ cōsultius vide tur interim (licet animi plenus non fuisset affectus) possessionē per traditionem esse quæsitam: alioquin[k] (sicuti consultissimi viri Papiniani responso contine tur) nec quidem per tutorē possessio infanti poterit acquiri.

a Emisti.] non tamen ei fuit traditū: quia tūc possessionē & dominiū per eū quæsisses: vt. s. l. proxi. & insti. per quas per. no. ac. §. ex his. Sed ad quid dicit de vacua? Rñ. quia sine ea nō quærit dñium, secūdū quosdā: vt hîc. Nos cōtra. nā licet sine inductione in possessionē nō possit quæri dominiū: sine possessione. s. vera vel vacua tñ pōt: vt. ff. de fun. do. si fundū. & de acqui. re. do. l. homo liber. §. qc quid. & de pecu. l. eo tēpore. in fi. & quod dicit hîc de vacua, demōstratiuè dicit: quia sic fuit de facto vt & diximus, suprà de proba. l. cùm res.

b Diu.] i. x. vel. xx. vt ar. ff. q & à qui. l. si cū fideicōmissaria. §. Aristo. & s. de peti. hære. l. si filius. Alii dicūt quòd motu iudicis: vt ff. de iure deli. l. i. in fi. Tu dic etiā si momento stetit idē esse. Sed hîc sic fuerat de facto: qa id quod dico diu, nō ius sed factum designat: vt. ff. de pub. l. cùm sponsus.

c Vt dominū.] quod præsumitur, nisi cōtrariū probetur: vt ar. ff. pro socio. l. merito. & j. de pig. l. fi. Sed nōne semper qs præsumit inuitus, & vetare vt. ff. de fur. l. q vas. §. vetare? Sed hîc debita erat possessio: & ideo nō præsumitur inuitus venditor.

d Tradita sit.] vel per hæc verba, tradidit. vel p hæc, cōfiteor me tuo noīe possidere cū cōstat me possidere: vt. ff. e. l. qđ meo. ī prin.

e Rei veritate.] sic. ff. de leg. & senatusconsul. l. de quibus. in fi.

f Si sciente.] & volēte, vel saltē non cōtradicente. secus si ignorante: vt. j. e. l. nec ex vera. Vel cōtradicente: vt. ff. eo. l. si ex stipulatione. & no. hîc patiētiam cōparari cōsensui: vt. s. de cōtrahē. emp. l. non idcirco. & s. ad Velle. l. si sine. §. fi. & ff. si ser. vē. l. si à te. & ff. ad municip. l. quoties. & ff. de dona. inter vir. & vxo. l. si seruus cōmunis. & in authen. de nup. §. si verò ipse. colla. iiij.

Donatarum.] CASVS. Aliqua res donata erat infanti, & tradita, corporaliter apprehēsa. an ei acqsita sit possessio? Rñ. q sic. licet animū acquirēdi nō habuit. qa si diceret q possessio sibi nō acqrit, quia nō habet animi affectū plenū, sequeret hoc, q nō acquireret etiā per tutorē, cū tūc nō magis habeat affectū. Viuia.

g A quacunque.] siue coniuncta, siue non.

Infans.

h Infanti.] īfans pprè dicit minor. vii. an. vt. s. de iu. de. l. si infanti.

i Quæritur.] tutore authore.

Possessio an possit quæri infanti.

k Alioquin.] i. si nō quærit infanti, qa nō habet affectū: nec tutor ei quæret eadē rōne. vtroq; ergo modo ei quæritur, fauore benignitatis magis quàm stricti iuris rōne. Ir. sunt ergo hîc duo, quorū altero remoto, & alterū remouetur. Sed videt nō quæri per infantē: vt ff. e. l. i. §. adipiscimur. in fi. §. & l. quāuis. i. §. infans. Solu. hæc corrigit illas: vel nomē infantis ponit hîc impropriè pro eo pupillo q habet intellectū aliquē. nā quo ad hoc pōt habere iudiciū animi: quo ad aliud nō: vt insti. qui. nō est per. fa. testa. §. prætereà. Vel hîc est speciale in donatiōe, sicut & aliud speciale secundū nos: vt insti. de do. §. alie. Vel dic secūdū Io. q hîc fuit tradita cū authoritate tutoris. & quod dicit alioqn. i. si diceres nō acqri cū authoritate tutoris per infantē: eadē rōne nec per ipsum tutorē, & erat rō dubitatiōis: qa altercabātur quidā dicētes, sicut hæreditatē acquirit tutor solus infanti, adeūdo noīe infantis, nō infans tutore authore: vt. s. de iur. deli. l. si infanti. §. i. & sicut hæreditas restituit tutori, nō infanti tutore authore. & sicut tutor restituit alijs, non infans authore: vt. s. ad Treb. l. pen. in princ. & ff. ad Treb. restituta. §. fi. & l. seq. & sicut infans nō agit in iudicio, vel cōuenit tutore authore, sed solus tutor eius noīe: vt. ff. de admi. tut. l. j. §. i. ita videbat hîc q tutori soli noīe infantis possessio tradita acqrat infanti nō, si infanti tradat tutore authore. Sed tñ aliud est. Vel secūdū Azo. hîc fuit tradita seruo infantis: vt. ff. e. l. quāuis. i. ī fi. Itē cōtra huic l. j. de do. si qs in emācipatū. Sol. ibi de re immobili: hîc de re mobili: vt ar. ff. e. l. si rē mobilē. Vel ibi cōtractus celebrat in scriptis, hîc nō. Vel vt dixi, hîc seruo infantis: vt & ibi. vel secūdū casum Io. nō est cōtra. ADDITIO. Tu distinguas sic, quædā sunt res in qbus infans habet plenā animi affectionē, vt in aliquo iocali: & tūc indistinctè acquirit possessionē: vt hîc, quædā sunt in quibus infans nullā habet affectionē, vt in fundo vel similibus: tunc sine tutoris authoritate non potest, vt in contrarijs. ita voluit Dyn. vt refert Bar. hîc, & in. l. quamuis. i. §. infans. ff. eo.

In acquisitione possessionis requiritur animus & corpus: in retentione sufficit solus animus. nec uidetur possessionem deserere qui agri culturam metu deserit. h.d. Bal. Vel sic: Possessio retinetur animo: ideo non perditur solo temporis cursu. h.d. Sali.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. Nepotiano. LEX IIII.

LIcet possessio nudo animo acquiri nō possit[l], tñ solo animo retineri pōt. ¶ Si ergo prædiorū desertā[m] possessionē non derelinquēdi affectione trāsacto tēpore nō coluisti[n], sed metus[o] necessitate culturā eorū distulisti: pjudiciū tibi ex trāsmissi tēporis[p] iniuria generari non potest.

Nullus potest sibi causam possessionis mutare nulla causa extrinsecus accedente. h.d. Bald. Vel sic: A colono facta uenditio non præiudicat domino. h.d. Sali.

Idem AA. & CC. Mennoni. LEX V.

CVm nemo cām * tibi possessionis[q] mutare possit, pro-

* Sibi &c.

Licet.] CASVS. Licet in acqrēda possessiōe necessarius sit actus corporeus, & animus: retinet tñ possessio solo aīo. vnde si habebā prædiū, & nō poterā ad illud accedere & colere, ppter circūstātes inimicos: an propter hoc amittā possessionē, quærit? Rñ. quòd nō, quia solo aīo retineo. Vi.

l Nō possit.] i. sine corporis actu: vt. ff. e. l. iij. in prin. & l. quēad modū. sic & dicit nudū pactū sine traditione: vt. s. de pact. traditionibus. hoc tñ fallit in casib' in quib' possesio sine actu quæritur, vt dixim'. s. e. l. j. sed certè & in illis casibus aliqd interuenit pro actu. sic ergo quæsita possessio animo & corpore, dicit naturalis: vt. ff. e. l. j. in prī. de iure gētiū: vt insti. de re. di. §. p traditionē. & §. vēditæ. nō eo quo oīa aīalia regūtur: qa irrationabilia nō possidēt, sicut nec furiosi vel dormiētes: vt ff. eo. l. j. §. furiosus. & §. pen. ibi, idēq; esse si nūmos &c. hæc eadē naturalis pōt dici ciuilis, approbatiōe: vt. ff. de ver. sig. l. lege. & de ori. iur. l. ij. §. posteà cū Appius. ibi, isq; liber &c. & sic est vna possessio, nō duæ penes eūdē secūdū Azo. Alij vt Al. & Io. & Hu. dicūt q duæ sunt. ciuilis q puenit ex aīo: naturalis q ex actu. vñ qđ subiicit, retineri pōt, dicit Azo. s. naturalis quā solā habebā. hæc eadē naturalis retēta aīo pōt dici etiā ciuilis: qa retinet authoritate iuris ciuilis sicut actio ciuilis dicit ptoria authoritate extēsiōis: vt. ff. de noxa. electio. §. si is quē. nec mirū si aīo retinet naturalis, cū plurimū à iure mutuet possessio: vt. ff. e. l. possessio. Itē patet ī fructuario q habet naturalē tñ: quā tñ retinet aīo. nā dat ei iterdictū vñ vi si nō admittat: vt. ff. de vi & vi ar. l. iij. vñ vi. qđ nō daret, nisi tūc possideret cū reuertit: vt. ff. de vi & vi ar. l. i. §. īterdictū aūt hoc. & hæc pōt dici ciuilis: vt dixi secūdū Azo. si aūt ali īgredit hāc naturalē retētā, īgressus naturalē acqrit licet clādestinā. si sciuit vel scire debuit se phibēdū: vt. ff. e. l clā. §. q ad nūdinas. & qđ vi aut clā. l. iii. §. fi. & l seq. nā habet īterdictū vti possidetis: vt. ff. vti pos. l. i. ī fi. & l. ii. & sic videt q q exiuerat desinat: cū duo nō pñt possidere īsolidū eodē iure: vt. ff. de pca. duo. Vel dic q abñs retinet naturalē ciuiliter: pñs naturaliter. & sic diuerso iure: nec eñ pdit: vt. d. §. q ad nūdinas. & sic rediēs habet īterdictū vti possidetis: vt. ff. vti pos. l. i. in fi. & l. ij. Sed Al. & Io. & Hu. dicūt retineri ciuilē tñ, & sic erat sola ciuilis. Nā naturalis nō pōt retineri aīo, nisi possessio sit corā oculis: vt ff. e. l. qđ meo. §. si vēditorē. vel nisi sit vsufructuarius: vt pbat dictis ll. ff. de vi & vi ar. & l. iij. §. vñ vi. & l. i. §. interdictū aūt hoc. & nisi ī feudatario & emphyteut. qa rōne sui iuris possidēt & naturaliter tantùm, cùm dñs ciuilē habeat: vt. ff. e. l. naturaliter. & l. possessio.

Possessio naturalis quæ dicitur.

Possessio est duplex.

m Desertam.] quo ad prædiorum culturam.

n Coluisti.] scilicet in propria persona.

o Metus.] scilicet persona læderis. secus aūt si repelli de possessione, vel nō admitti suspicaris: qa tūc statim amittis: vt. ff. eo. l. si id quod. §. fi. quæ est contra. & edicta & interdicta cōpetētia huic, dic vt. ff. quod met. cau. l. metum autem præsentem. §. denique.

p Temporis iniuria.] quod fuit minus. x. an. aliâs amitteres possessionē: vt insti. de vsucap. §. quod autē ad eas. & ff. de vsucap. l. furtū. §. j. secūdum quosdā. quod nō placet: quia tēpus non est modus amittēdæ possessionis, etiā centū annorū: sed inducit obliuionem. & per obliuionē amittitur possessio. & sic dictæ leges intelligūtur. & sic dicitur sciētia inflat. i. superbia quæ prouenit ex scientia. Sed cōtra. j. de omni agro de. l. qui agros. li. xi. Sed illud speciale in tributariis prædijs, vt nō diu cessetur in solutione vectigalis.

Possessio nō tollitur tempore. Scientia inflat.

Cvm nemo.] CASVS. Si colono locaui prædiū ad colēdum, & illud vēdidit, volēs sibi causam possessiōis mutare: quòd possideret pro suo, & non meo nomine. an mihi præiudicauit, quæritur? Rñ. p non: sed potero id vēdicare. nec sibi potuit mutare causam possessionis. i. non potuit incipere possidere cū prius non possideret. & hoc verū est, siue sibi possidere vellet siue alij tradere, aliquo titulo interueniente: licet sine affectu. Viuia.

q Cām possessionis.] dupliciter dicit: vel vt mutet possessio, siue titulus

titulus possessionis ei qui possidebat siue retinebat: vel incipiebat vsucapere qui non vsucapiebat: quod ad ciuilem, & ad naturale referetur: vt. ff. eo. l. qui bona. §. j. & l. iij. §. illud. & pro hærede. l. ij. §. j. & §. locati. l. ad probationem. & dic quòd hîc mutauit secundum Ir. ex hoc quod alij. s. emptori dare voluit & tradidit colonus. sibi aût ideo ponit quia ei succedens emptor quasi idem cû eo esse videt. Vel dic quod 10 sibi possidere voluit pro suo: postea quam vendidit et tradidit. Vel dic venditionis. j. emptionis factæ ab eo quem sciebat non dominum sic ponitur. ff. de act. emp. l. veteres.

a [Colonû.] colon' in villa: sed inquilin' 20 in cuita. vt. ff. e. l. re pignoris.

b [Extrinsecus.] hic not. sex modis mutari câm possessionis. s. ex iusta in iniustam. Itê econtra ex iniusta in iustá: itê ex nulla in aliquam: et ecôtra ex aliqua in nul- 30 lam. Item ex aliqua iusta, in aliá iustá. Itê et sextum, ex nulla in aliá nullá: primû. s. ex iusta in iniustá: est prohibitû vt: ff. eo. l. clàm. Secundum similiter: vt. ff. de vsucap. l. non solum. §. j. 40 Tertiû similiter: vt hîc, et. ff. pro hære. l. ij. §. qđ vulgo. Quartum permittit: vt. ff. e. l. si quis vi. §. differêtia. Quintû est prohibitum: vt. ff. eodem lege qui bona. §. quod scriptum Sextum prohibitû: vt decôducto ad precariû: vt hîc, in prin. & ar. ff. e. l. quis à aût. & hoc nulla extrinsecus cã superueniête: aliàs enim oës permissæ sunt: qa nõ ipse sibi mutare, sed sibi dr mutari: vt. ff. eo. l. iij. §. 50 illud. et. l. qui bona. §. j. et. l. si quis autê. & ff. si pars hære. pe. l. pe. & l. fi. & ff. pro emp. l. ij. §. fi. Accur.

ponasq; colonû [a] nulla extrisec' [b] accedête causa, excollêdi occasione ad iniquæ vêditionis vitiû esse plapsû: pses puinciæ isquisita fide veri, dnij [c] tui ius côuelli nõ sinet.

Per ingressum uacuæ possessionis contrahitur uitium personale, non uitium reale: et ideo non impeditur usucapio eius ad quem peruenit possessio titulo, & bona fide. hoc. d. Bal. Vel sic. Ingressus sine cã agrû alienû, tenetur restituere illû nõ præscriptû cû omni sua causa. h. d. Sali.

Idem AA. & CC. Valerio. LEX VI.

SI nulla iusta ex causa ingressum agrû [d] tuû siue vineas [e] eû cuius meministi præses repererit, nec vlla præscriptiõe [f] tua îter pellat petitio: restituere tibi possessionê [g] cû oî câ nõ dubitabit [h].

Ius usucapiendi nõ tribuit improba possessio. hoc. d. Bal. Vel sic: sine titulo non procedit pscriptio, nec iusta possessio. hoc dicit. Sali.

Idê AA. & CC. Afferentæ. LEX VII.

IMproba possessio [i] firmum titulum possidenti præstare [k] nullû pôt. vnde ingredientem in vacuâ [l] possessionê alieni fûdi nõ consentiente dño vel actore qui eius rei côcedendæ potestatê habuit, causam iustã possessiõis adipisci non potuisse certum est [m].

Possessio & dominium quæri potest per procuratorem. h. d. Sali.

Idem AA. & CC. Cyrillo. LEX VIII.

PEr procuratorem vtilitatis causa possessionê, etsi proprietas ab hac separari non possit [n] dominium etiá quæri placuit [o].

Vbi deficit titulus, non procedit usucapio. Bal. Vel sic: ingrediens possessionem rei emptæ sine uenditorum uoluntate, non possidet iuste: & ideo tenetur restituere. et simulatum uel fictum non plus potest quam uerum. h. d. Salice.

Idem AA. & CC. Sergio. LEX IX.

NEc ex vera venditione possessionem quam nõ fuerat emptor adept', iprobè [p] retinere pôt: ac multò minus is qui asseueratiõe falsa velut emptor, cû sine obligatiõe pignoris pecuniá mutuo dedisset, fundû irrûpit alienû retinêdi iustá causam [q] habet.

Vsucapio legitimè inchoata procedit, nisi interrupta fuerit. h. d. Sali. Vel sic: Duæ sunt qualitates in possidendo, una quæ consistit in animo, & alia in corpore: & utraque sortitur plenû effectum si sine interruptione proceditur. h. d. secundû Io. Butri. Sed tu tene quod sunt possessiones duæ pro ut tenuit Io. in litera ista dû dicit duplicem esse possessionem seu speciê: & ideo summa hanc legem aliter & sic: si concurrat possessio naturalis & ciuilis ad usucapionem: non tamen sufficit si est solû possessio ciuiliter interpellata. h. d. Bal.

Imp. Côstátinus A. ad Maternû. LEX X.

vsucapi: vt. j. de pscri. longi. temp. aut. malæ fidei possessore. et secundû hoc datur vtile interdictû vnde vi: vel rei vêdicatio côtra emptorê, quod tutius est. nec est opus vt dicit P. quod veniat ad fundum ad videndum an admittatur: quia potest esse quod occideretur. Vel secundò dic quod per vim fuit ingressus, & tunc non potest vsucapi res vi possessa, vt instit. de vsucap. §. furtiuæ. nisi. xxx. an. vt. j. de pscri. 10 xxx. an. sicut. & secûdû hûc datr rei vêdicatio vel côditio ex hac l. ante talê præscri.

e [Vineas.] s. vacuas vel p vi, vt d agr. dixi

f [Præscriptione.] x. vel. xx. an. secundû primû casum. vel. xxx secûdû alium.

g [Possessionem.] 20 sec quis restitueret? dic vt in glos. magna.

h [Dubitabit.] per vtile interdictû vnde vi. primo casu: secûdû alium, côdictione ex hac. l. vel rei vêdicatio. in vtroq; quia dicit petitio. ar. ff. de act. et obliga. l. actio 30 in personá, vel per directû îterdictû, vñ vi.

IMproba. [Casus.] Si prædium meû nullo præcedête iusto titulo Titius ingressus fuerit, me nõ côsentiête, vel pcuratore, qui potestatê habuit vêdêdi vel côsen 40 tiendi cû ingredi in possessionê: an per tale igressum videat Titius acquisisse possessionê, querit? Respô. quòd non habet iustá

causam possessionis: & sic nec præscribendi. Viuia.

i [Improba possessio.] non prędecente aliquo iusto titulo: idê si precedat: vt. j. statim.

50 k [Præstare.] dic vt possessor prescribat: nam non præscribit.

l [In vacuam.] quæ à nemine, vel solo animo retinetur. addunt quidam etiam, si alius sit in ea causa legatorum seruandorum: quod non placet: vt. ff. de act. emp. l. ij. §. vacua.

m [Certum est.] etiam si côtractus intercessit: qa emerat inuasor Io. vt. ff. eo. l. si ex stipulatione. & j. eo. l. nec ex vera.

PEr procuratorem. [Casus.] Mandaui pcuratori meo vt emeret mihi pdiû: emit: & sibi traditû est: an mihi sit acquisita possessio, queritur. Rñ. quòd sic: licet proprietas ab eo separari nõ possit et si tradens fuit dñs, acquiritur mihi dominium. Viuia.

60 n [Non possit.] qa vêditor habês pprietatê & possessionê alicuius rei, tradidit eá pcuratori volês tradere pprietatê & possessionê: & sic nõ potest separari pprietas à possessione quin ei vtrũq; acquirat. & sic soluitur côtra. ff. de acqui. pos. l. naturaliter. §. nihil.

o [Placuit.] scilicet p possessionê, nõ per pcuratorê: vt dicût. & pcis. §. p quas psonas no. acqui. l. & in. per quas pso. no. ac. §. ex his qđ nõ placet. imò etiá per pcuratorê querit dñium: vt hîc manifestê dicit. nam & per traditionê dicitur quæri dñium: & tamê intelligitur mediate côsensu: vt insti. de re. di. §. p traditionê. Itê & instrumentû facit domû: nihilominus & faber. Itê pdicta. l. s. per quas per 70 so. no. ac. l. j. est côtra eos. nam dicit excepta causa, et nõ excepta possessione: causa autê possessionis, est dñium. acquirit ergo dñium et possessio per procuratorem, dño etiá ignoranti: vt. s. c. l. j.

NEc ex vera. [Casus.] Vêdidi pdiû meû Titio: authoritate sua ingressus est possessionê: an ea sibi acquirat, quæritur? Rñ. quod nõ. Idê est in creditore cui obligaui prędiû et, ppria authoritate vult illud posidere tanquá ex causa emptionis: qa posidere non pôt vel loquit in creditore volête ppria authoritate ingredi possessionê bonorum sibi non obligatorû debitoris. Viuia.

p [Improbe.] id est improbû esset si retineret eam: cû côtra volû 80 tatê vêditoris intraueris: vt hîc, & ff. eo. l. si ex stipulatione. et. l. si fundi. similis loquendi modus est. ff. de pba. l. si quis liberû. et. j. de fideiuss. l. si fideiussor. & de contrahen. stipu. l. optimá. Alia litera dicit, pbê, sed improbê retines, si retines. Sed huic dicto est côtra. ff. de fur. l. eum qui. §. j. vbi emptor surripiens rem emptá, post pretiû solutum nõ tenetur furti venditori: sed hęc non sunt côtraria, cum non teneri furti & iniustê inuasisse: vt hîc, sed potius diuersa.

q [Causam.] vt. s. sol. matri. l. dotis. & de pig. ac. l. pignoris. et. j.

c [Dominij.] dominiû nõ amittis, sed possessionê sic: vt. ff. eo. l. iij. §. quod si seruus. & l. peregrê. §. quibus. Sed per côditionê et lege recuperas: vt. j. e. l. si. Sed nunquid emptor iste qui emit à colono, poterit vsucapere? Quidá dixerût vt Ir. quòd nõ. arg. ff. de vsucap. l. cû solus. colonus enim nõ potuit dare possessionê quá nõ habebat: licet eam dñs amisisset traditiõe facta, vt dixi. Sed. Io. côtra nam et colonus cûm emit ab eo quê putat dñm, câm ab eo posi- 60 dendi nõ habet, & tamê vsucapit: vt. ff. de vsuca. l. non solû. §. quod vulgo. & l. si is qui. §. tamê si quis bona fide. et pro emp. l. qui fundû. §. qui bona fide. Secundò, quia si specialiter prohibetur præscriptio ei qui emit à colono rei dñicę vel templorum: vt. j. ne rei do. vel tem. l. j. ergo in alijs nõ prohibetur: vt arg. ff. ad muni. l. j. Tertiò, quia si quis emit ab eo quê puberê putat, vsucapit: vt. ff. pro emp. l. ij. §. à pupillo. & tamê possessionê pupillus ei nõ dedit, quia non potuit: vt. ff. eo. l. possessionê. vel in illo. §. si à pupillo. aliunde habebat. Quartò, in eo qui emit à furioso: qui et ipse alienare nõ potest & tñ qui ab eo emit in côspectu inumbratæ quietis, vsucapit: vt. ff. pro emp. l. ij. §. si à furioso. Hic ergo vel nõ erat côpleta vsucapio, 70 vel volebat emptor vti accessione têporis sui actoris. j. coloni: qđ non potest. & sic dño nõ fit preiudiciû in dominio: vt hîc, & j. si alienes pig. da. fit. l. si. hæc eadem quæstio fit secûdû Ioá. in procuratore per quem mihi ignoranti est quæsita possessio: & antequam mihi traderet, alij tradidit.

SI nulla. [Casus.] Si absente me possessionê meá ingressus fueris, et me remeante suspicor posse repelli, & ita amisi possessionê, nõ dñium: an cam per interdictû vtile vnde vi, repetere possim, quæritur? Respô. quod sic: nisi. x. vel. xx. an. excep. obstet. Vel sic: Deiecisti me de possessione prædij mei per vim: an id vêdicare 80 possim, quęrit? Rñ. quod sic: nisi. xxx. an. mihi obstet exceptio: & tanta præscriptio exigitur in hoc casu: quia res erat vitio affecta, quia vi possessa. Viuia.

d [Agrum.] scilicet vacuû dño absente qui suspicatus fuit se posse repelli, & sic amisit possessionem: vt. ff. eo. l. si id quod. §. fin. hæc enim res poterat vsucapi iure veteri ab eo qui bona fide emerat à prædicto ingrediente: vt insti. de vsucap. §. quod autem ac eas. re petit ergo hic dñs ab emptore, nisi sit præscripta: Hodie nõ potest

Possessio in causa sex modis mutatur.

Autho. re.

Colonus intrauerit eo possessionê sive dat possessionem emptor vsucapere.

Proprietas & possessio aliquando non separari dô possunt.

Faber & instrumentum faciunt domum.

vnde vi.l.si quis in tantum.&.§.de pac.l.si pacto quo pœnam.in fi.

NEmo.] CASVS. In acquirẽda possessione duo sunt necessaria:corporalis apprehensio,& animi affectio:ea sic quæsita, potest possessor triennio vsucapere vel præscribere:decennio inter præsentes,vel vicennio inter absentes:nisi aduersarius interpellat possessorẽ, mouendo ei litem,& eam cõtestando:quia licet eam corporaliter teneat, 10 non videtur possidere:cùm iam dubitat & vacillat de iure suo. Vi.

NEmo ambigit[a] possessiõis[b] duplicem esse ratione: aliã quæ iure consistit, aliã quę corpore: vtrãq;[c] aũt ita demũ esse legitimã, cũ oĩm aduersariorũ silẽtio[d] & taciturnitate firmat: interpellatiõe verò & cõtrouersia ꝓgressa[e], nõ posse eũ intelligi possessorẽ[f], q licet possessiõẽ corpe teneat, tñ ex ĩterposita cõtestatiõe, & causa ĩ iudiciũ deducta, sup iure possessionis vacillet ac dubitet[g].

Vbi possessio efficitur uitiosa, omnem possessorem comitatur uitium.h.d. Vel lege sic: Vitium reale in personam authoris contractum descendit in omnem successorem. Bal.

Impp. Arcad. & Honor. AA. Petronio vicario Hispaniarum. LEX XI.

VItia possessionum à maioribus[h] contracta perdurãt, & successorẽ authoris sui culpa comitatur.

Dolus procuratoris,coloni uel inquilini aut alterius possessionem relinquentis dolo aut desidia: domino cuius nomine possidebat,nõ præiudicat.h.d. Bal. Vel sic: Si possidens alteri possessionem deserat,uel alij tradat, domino in possessione præiudicium non generat: & nihilominus omnẽ iacturam ex hoc contingentem ei resarcire tenetur. in quærenda autem possessione potest unusquisque negligẽter se habẽs præiudicare ei cui quærere debuit,licet ad illius interesse teneri possit.h.d.Sal.

Casum ponit. a Nemo ambigit.] Pone casum in possessione acquirẽda, hoc modo: Nemo ambigit.id est nemo debet dubitare quin duo necessaria sint in ea quęrẽda.s.animus.& hoc dicit iure. & corpus: vt.ff.eo.l.iij.in princ. &. l. queadmodũ. sic tamen quæsita animo & corpore vna est:vt dixi.s.e.l.licet. secundũ Azo. Secundo dic secundum Io.& H. in 30 retinenda: Nam duplici ratione retinetur,id est corpore supple & animo.& dic ꝙ retinemus corpore, cũ in ea sumus. Itẽ & iure,cum in ea nõ sumus.nã ius fingit nos possidere.cũ animum deserẽdę possessionis 40 nõ habemus.secũdũ hoc duæ sunt possessiones.& facit hoc optimè pro Aldri.qui dixit,dum sum in fundo vel in conspectu, habeo naturalem:si absens,ciuilem.

b Possessionis] acquirendæ,secundum Azo.vel retinendæ, secundum Io.

c Vtranque.] vel acquisitam animo & corpore,secũdum primũ casum.vel.i.illam quæ corpore & animo.itẽ quæ animo solo retinetur,ita esse legitimã,id est legitimũ habere effectũ,scilicet vsucapiendi,cũm nullus mouit litẽ:aliàs pręscriptio interrumpitur:vt.j. tit.j.l.nec bona.& vsucapio quantum ad effectũ:vt.ff. de rei ven.l. 50 si post acceptũ.& caue tibi:quia hæc ciuilis interruptio prodest interrumpenti tantũ:vnde possit vsucapere contra dominum, licet alius moueat litem:vt.ff.de diuer.præscrip.l. intra.&. ff. ne de sta.de.l.ij.§.præscriptio.secus in naturali interruptione quę omnibus proficit,vt.ff.de vsuca.l.naturaliter.

Præscriptionis interruptio ciuilis à naturali interruptione differt.

d Silentio.] i.cum neminem inuenio qui aduersetur mihi in ea.

e Progressa] etiã per executorem tantum hodie:vt.j.de ꝑscri. xxx.annorũ,sicut.& ad hoc.j.q.nõ ob.lõg.tẽp.ꝑscrip.l.si possessio.

f Possessorem.] quo ad vsucapionem vel præscriptionem. Sic ergo nota ꝙ possessor post motam controuersiam videtur non possessor:vt hic.Item in quibusdam habetur malæfidei,vt scilicet de fructibus teneatur perceptis & percipiendis quando habet scientiam rei alienæ:vt.s.de rei ven.l.certum.Item quo ad quędam bonæ fidei.vt quo ad fatalitatem: nisi habuit scientiam rei alienæ: vt ff. de peti.hære.l.illud.& de rei vend.l.vtique.§.non enim.Item & implet vsucapionem triennij,licet de effectu non profit:vt. ff.de rei vend.si post acceptum.& fructus facit suos,si remanet bonæ fidei:vt.ff.de vsucap.l.qui scit.§.si.&.l.si hominem.in fi.

Possessor post litem motam videtur non possessor.

g Dubitet.] præsumptione iuris:licet ipse dicat se non dubitare in istis casibus afficiuntur res vitio:vt hic,&.s.de fi.instru.l. si plures.& qui.ad li.procla.non licet.l.iij.in prin.Item quæro hic, an ciuilis possessio sine naturali,vel econtra,quæratur?Respon. sic. si tradens alteram earum tantũ habet:vt.ff.eo.l.naturaliter.

VItia.] CASVS. Si pater tuus aliquã rem surripiat:vel de prædio aliquem expulit,& ei successisti:vitium patris tibi nocet:quia nec vsucapere,nec præscribere poteris.Viuia.

h Amaioribus] id est authoribus.Et dic vitia alia re.alia vere, vt res furtiua,& vi possessa violentia ablatiua:vt insti. de vsuca. §. furtiuę.nõ compulsiua,vt.s.quod me.cau.l. si vi.&.ff.quod me.cau. l.si cõi.§.ne.Itẽ res data prædidi contra legẽ Iuliam repetundarũ: 80 vt.ff.ad.l.Iul.repe.l.penul.alia quasi realia:vt.ff.de acquir.re.do. l.bonæ fidei.& de vsuca.vbi.§.si.& insti.de vsucap.§.sed aliquando. Alia personalia,vt dolus dans causam negotio,vel incidens ex proposito.Item mala fides quando credit venditorem non habere ius vendendi:vt.j.ti.j.si fraude.Item scientia rei alienę:vt commodatarij,depositarij,& creditoris.Quid autẽ de precaria vel clandestina?R.dixit vitia rei.& pro eo videtur.ff.e.l.Põponius.§.cũ quis. quod nõ placet:nam precaria est iusta:quia cũ dñi voluntate:vt.ff.

Vitia sunt triplicia.

communi diui.l.cõi diuidundo.ij.§.inter prædones.Item subtiliter suspiciens perpendere potest,quòd licet clandestina dicatur possessio:nõ tñ dicitur clandestina res:vt.ff.de acquir.pos.l.clam. de litigiosa cõstat,ꝙ nõ est vitiosa vitio rei:vt.j.tit.j.l.j.His peroratis dic quòd vitia realia durãt in persona vniuersalis successoris:vt hic, & singularis:vt instit.de vsucap.§. furtiuę. & hoc quo ad vsucapionem,non quo ad fru- 10 ctus.vt.ff.de acquir. re.do.l.bona fides.§. pe.sed in vitijs personalibus, distinguit singularis successor ab vniuersali. nam si est singularis, non impeditur præscribere iure veteri, incipiendo à se:vt.ff. de diuer.& 20 temp.præscrip.l. an vitium.in prin.hodie sec᷒:vt.j.tit.j.auf. malæ fidei.porrò quantum ad agendum,impeditur singularis successor, etiam cõpleta præscriptiõe: quia de dolo defuncti excipitur,si sit causa lucrati 30 ua: vt in donato, & in legato, & quasi lucratiua: vt in seruo noxę dedito: vt.ff.de excep.do.l.apud.§. si quis autẽ.&.§. de authoris.& de excep.l. si rem legatam. aliàs si nõ est lucratiua,nõ excipitur nisi vtatur 40 accessione sui authoris. Vel nisi sit res reuersura ad dolosum: puta si mulier dolo induxerit aliquem ad promittendam dotem viro,& maritus petat:repellitur eo quòd res ad dolosum mulierem reuerteretur:vt.ff.de except.do.l.apud.§.Iulianus.&.l.purè.§. pe. & ad idem.l.apud.§.si quis autem.in fin.Si autem vniuersalis,siquidem extraneus:nocet ei mala fides defuncti,nisi velit ex se incipere.secundum Azo.vt.j.titu.j.l.j.nos diximus indistinctè nocere: vt.s.communia de vsucap.l.si.de diuer. & temp.præscript.l. cùm hæres.&.s.de vsucap.pro hærede.l.nihil.In suo constat,cum sit eadem persona:vt.ff.de libe.& posthu.l.in suis. ADDITIO. 50 De hac materia vide pulchrè per Dyn.in.c.possessor. de regu. iuris lib.vj.

Vitia an sequãtur successores.

Imp. Iustinianus A. Ioanni præfecto prætorio. LEX XII.

EX libris Sabinianis quęstionẽ in diuinas nostri numinis aures relatã tollentes, definimus vt siue seruus,siue ꝓcurator vel colonus[i] vel inquilinus, vel quispiã alius per quem licentia est nobis possidere, corpaliter nactã[k] possessionem cuiuscũq;[l] rei dereliquerit,vel alij ꝓdiderit, desidia[m] fortè, vel dolo, vel locus aperiatur alij eandẽ possessionẽ detinere[n]: nihil penitus dño præiudicij generetur[o], ne ex aliena maligni tate alienum damnum emergat, sed & ipse, si liberæ cõditionis est

Rei causa facta &c.

EX libris.] CASVS. Coloni mei vel serui mei possidebant prædium meum & nomine meo:si prædium reliquerint negligentia,vel dolo prodiderint,vt alius ingrederetur possessionẽ,an mihi præiudicetur,quò magis possessionem amittam. quæritur?Respon.quòd nõ.& hoc in prima.Si verò procuratori dederim,vt acquirat mihi possessionem rei donatę:ipse verò acquirere noluerit: & sic alius intrauit possessionem illius rei:quęritur an amittam possessionẽ?Respon.quòd sic.mihi enim debeo imputare.quòd talem 60 elegi procuratorem.& quòd dicit regula iuris, quod per seruum non possit fieri domini conditio deterior:locũ habet in iam quæsitis,non quærendis,vel adipiscendis:in prædicto verò casu secũdo, salua erit mihi actio mandati contra procuratorem. Viuia.

i Colonus.] in villa:siue numis colat, siue partiarius. inquilinus in ciuitate:vt.ff.e.l.re pignoris.Sed quandoque dicitur colonus terræ ascriptitius:vt.j.de agri.& cen.l.ij.lib.xj.& idem dicitur inquilinus,sed impropriè:vt.ff.de leg.j.si quis inquilinos. in prin.

k Nactam possessionem.] domino non sibi:vt.ff.communi diui dun.l.communi diuidundo.ij.§.neque.

7 l Cuiuscunque rei] mobilis vel immobilis.& sic videt habere locum quod hic dicit,in creditore & commodatario,& depositario tutore,& curatore.nam &.s.dixit,vel quispiam alius &c.

m Desidia] desidia dereliquit,dolo prodidit.

n Detinere] id est accipere.

o Generetur.] imò videtur generare,quia amittit:vt.ff.eo.l.iij.§. quod si seruus.&.l.peregrè.§. quibus.&.l.si de eo.§.i.Sol.hęc corrigit illas,secundum M. Vel secundum Io.nullum præiudiciũ fit in dominio,sed in possessione sic:vt ibi.Vel tertiò secundũ Bul. non fit præiudiciũ,possessione iuris:quia cõditionẽ habet ad possessionem dñs quã iure veteri nõ habebat:nec aliam nisi ad proprie- 80 tatem. Vnde rem videtur habere hîc:vt.ff.eo.l.nihil.& de in integ.resti.l.nemo.& de reg.iur.l.qui actionẽ.Vel dic secundũ Io. quatuor esse casus:cũ dereliquit,cũ prodit,item cùm tradit, & cũ deijcitur.Primis duobus loquit hæc lex,quibus nec ꝑ hanc legem, nec iure veteri amittebatur possessio ciuilis:vt. ff.de dolo. l.cũ qs. & est ratio:qa cũ colonus vel similis aĩo nõ posside[re] à dño discedit:dñs naturalẽ possessionẽ quàm per colonũ possidebat, amittit, secundum

Cõditionem habẽs ad rem,ẽ videtur habere.

Poſſeſsio ciuilis qualiter amittitur.

ſecundùm H.& Io.remanet ergo ciuilis poſſeſsio dño quã nequit amittere.niſi repellatur vel ſuſpicetur ſe poſſe repelli:vt.ff.e.l.ſi id quod.§.ſi.In alijs duobus,id eſt cum deijcitur colonus, vel tradit: dñs omnino poſsidere deſijt,ſed recuperabit per hãc legẽ.Accur.

a ¶ Competentibus.] ſcilicet mandati,ſi per procuratorem.

b ¶ Præiudicium.] vt ei nõ ſit quæſita: nec aliquod poſſeſſorium habeat dñs.Et ſic no. malã electionẽ eſſe in culpa: ar.ff.locati. l.cùm in plures.§. ſeruum.& de inſti.ſed & ſi qs.§.ſi.&.ff.de neg.geſt. l.nam & ſeruus.

c ¶ Hoc etenim.] hoc ad primum caſum refertur.

d ¶ Diſcrimen.] i.dãnum in quæſitis, qñ dereliquit vel prodidit: vt &.ĵ.ſi aliena res pig.da.ſit.l. nexũ. Accur.

e ¶ Lucrum.] quod eſt quando nõ apprehenderunt:vt.ar.ff.ad Velſ.l.bona.§.j.& de pac.l.ſi autem.

f ¶ Regula.] vt.ſ. de pactis.l.ſeruus.

g ¶ Detinendam.] id eſt adipiſcendam.

h ¶ Omni actione.] puta mandati,contra procuratorẽ: tutelæ, cõtra tutorem:negotiorum geſtorũ, contra curatorẽ: & commodati,cõtra commodatariũ: & depoſiti,cõtra depoſitariũ.

competentibus[a] actionibus ſubiugetur: omni iactura ab eo reſtituẽda dño rei,vel ei circa quẽ negligẽter vel doloſè verſat⁹ eſt. ¶ Sin autẽ necdũ ſub manibus procuratoris,vel coloni,vel inquilini,vel ſerui poſſeſsio facta eſt,ſed ipſe eã accipere deſidia vel dolo ſuperſedit: tunc & ipſe qui eum trãſmiſit,ex mala ſua electiõe præiudiciũ[b] circa eã poſſeſsionẽ patiatur ex memoratarũ perſonarũ vel machinatione vel negligentia accedens. Hoc etenim[c] tãtùm ſancimus: vt dominus nullo modo aliqđ diſcrimen[d] ſuſtineat ab ijs quos trãſmiſerit: non vt etiam lucrum[e] ſibi per eos aliquod acquirat: cùm & antiqua regula[f] iuris quæ definiuit deteriorem conditionem per ſeruum domino nullo modo fieri,tunc locum habeat, cùm dominus de damno periclitetur, nõ cũ ſibi lucrum per ſeruũ acquiri deſyderat. ¶ Salua videlicet in hoc caſu domino rei,vel ei qui ad eam detinendam[g] præfatas tranſmiſerit perſonas, aduerſus eas omni[h] actione,ſi qua ex legibus ei competit ſeruata.

Continuatio.

¶ DE PRAESCRIPTIONE LONGI TEMPORIS.

¶ Ex poſſeſsione cum titulo prouenit præſcriptio:ideo de ea dicit.Vel ſic:de uſuſcapione in genere (maximè rerum mobilium) ſuprà dictũ eſt. Sequitur ut uideamus de præſcriptionibus rerum inmobilium maximè & incorporalium.Sed quia in eis nedum longiſsima, ſed etiam longa præſcriptio ſibi uendicat locũ: de ea uideamus.Azo.

TITVL. XXXIII.

De præſcriptione lõgi tẽporis decẽ vel viginti annorũ.

¶ Ciuilis interruptio præſcriptionis non operatur niſi contra eum contra quem interruptio facta eſt, & in hypothecaria non contrahitur uitium litigioſi, & ideo nõ interrũpitur uſuſcapio:nec inchoari impeditur de nouo.h.d.Bald. Vel ſic: Iure iſto mala fides authoris nõ impedit præſcriptionẽ longi tẽporis in perſona emptoris à ſe præſcriptionem inchoantis.Sali.

Impp. Seuerus & Antoninus.AA. Iuliano præfect.præto. LEX I.

CVm poſt.] CASVS. Poſsidebas prædiũ quoddam:Titius dicebat illud ad ſe ptinere:& tecũ eſt litẽ cõteſ.ſed nõ curauit pſequi litẽ:tu pdiũ vendidiſti Seio.an poſsit pſcribere ſpatio lõgi tẽporis,quæritur?Dicitur ꝙ ſic.Si verò vtatur acceſsione tua vendentis,prędcribere non põt cũ aduerſus te litẽ eſt cõteſt. Viuia.

i ¶ Cũ poſt motã.] qđ ſit lite cõteſtata:vt.ſ.ſi.reg.l.iij.omiſſa aũt fuit triẽnio,vel cõſenſu partiũ:nõ aũt fuit remiſſa res:tũc enĩ ſecus eſſet:vt.ſ.de pac.l.poſtq̃.& ſic nõ eſt res litigioſa. Vel dic etiã ea pendente,ſed omiſerat ad tp̃s.nec minus poterat vſucapere:qa vitiũ litigioſi nõ afficit rem:vt diximus.ſ.tit.j.l.vitia. Vel dic actũ fuiſſe hypothecaria.Et ſic non fuit res litigioſa:vt in aut. de litig. §.ad hæc autem.colla.viij.& ſic multis modis ponitur caſus.

Litigioſi vitium rem non afficit.

k ¶ Ad noua dominia.] ſed cùm fiant dñi traditiõe,qualiter vſucapiunt:vt.ff.de vſuſca.ſequitur.§.lana?Rñ.noua dominia,id eſt nouos poſſeſſores.ſic.ff.de verb.ſig.l.interdũ.ſic ecõtra.ff.de rei vẽd. l.ſi in rem.Vel dic,noua dominia quo ad opinionẽ accipientium. Vel dic etiã dñm præſcribere actioni quãdoq;:vt.ſ.quod metus cau.l.iij.& in eo qui emit pignus:vt.ĵ.ſi aduer.credi.l.j.Accur.

l ¶ Viginti anni.] ſ.inter abſentes,& inter præſentes.x.vt.ĵ.e.l.ſi. Sed nõne actio ppetuata.xl.an.durat:vt.ĵ.de pſcr.xxx.vel.xl. an.l. ſi?Sed illud eſt cõtra eũ,in quẽ facta eſt conteſtatio : nõ cõtra aliũ.

m ¶ Interpellatione.] vt.ĵ.l.proxi.&.l.nec bona.

n ¶ Perſona.] ſi & titulũ habet:vt.ff.de vſuſcap.l.Celſus.aliâs contra.vt.ĵ.eo.l.nec petentem.Accurſius.

o ¶ Acceſsione.] que acceſsio fit inter diuerſos poſſeſſores cõiunctos:vt.ff.de acquir.poſ.l.Põponius.§.cùm quis.vſq; in finẽ legis.

p ¶ Ei.] ſ.priori poſſeſſori.non nocet ergo mala fides venditoris emptori iure iſto ſi à ſe incipit:vt hîc.Sed hodie contrà:vt in aut. hîc poſita,malæfidei &c.quæ eſt,vt ſpõ.larg.§.rurſus.col ix. Sed & olim nõ poterat alienari:vt &.ĵ.de litig.l, lite. ergo nec vſucapi.Sed reſpondeſ, nõ valet ſemp illa argumẽtatio:vt.ff. dę fun. do. l.ſi fundum. præterea hîc nõ erat res litigioſa:vt dixi modo in poſitiõe caſus.

Venditoris mal fides, an noceat emptori.

CVm poſt motã[i] & omiſſam quęſtionẽ res ad noua[k] dominia bona fide trãſierit, & exinde noui viginti anni[l] interceſſerint ſine interpellatione[m]:nõ eſt inquietãda quę nunc poſsidet perſona[n]:quæ ſicut acceſsiõe[o] prioris dñi nõ vtiẽ qui eſt inquietat⁹:ita nec impediẽda eſt:quòd ei[p] mota cõtrouerſia ſit. ¶ Quòd ſi prior poſſeſſor inquietat⁹ eſt: & ſi[q] poſteà per lõgũ tẽpus ſine aliqua interpellatiõe in poſſeſsiõe remãſit,tñ nõ põt vti[r] lõgi tẽporis præſcriptiõe.qđ etiã in republica[s] ſeruari oportet.

In authen vt ſpon.larg. §.rurſus. colla.ix.conſtitu.ij.

¶ Hodie mala fides auctoris in præſcriptione longi temporis nocet ſingulari ſucceſſori ſi dominus rei fuit ignorans. Sali.

MAlę fidei † poſſeſſore alienãte, ceſſat longi tẽporis præſcriptio,ſi verus dñs ignoret[t] ſuũ ius,& alienationẽ factã.ſpectatur ergo triginta annorum defenſio. ¶ Si verò is qui putabat eaſdẽ res ſibi cõpetere,hoc cognoſcens, intra decẽ annos inter præſentes,& viginti inter abſentes litẽ nõ fuerit cõteſtat⁹:poſſeſſor prȩſcriptione munitus,firmiter eas habebit.

† Facit ad hãc authẽ. gloſſ.ij. in medi. in.c. vlti. extra de prȩſcrip.

In authen. vt ſpõ.larg. §.de prȩſcriptione.colla.ix.conſtit.ij.

¶ Illa pars decennij in qua dominus eſt abſens, duplicatur:ut præſcriptio longi temporis cucurriſſe intelligatur.h.d.Sali.

QVod ſi quis † quibuſdã annis pſens ſit, qbuſdã abſens[v],

† Concor. cum hac authen.ca. cũ nobis. extra de præſcrip.vbi tẽpora ſchiſmatis deducuntur de præſcriptione.

q ¶ Etſi.] i. quamuis.

r ¶ Põt vti longi tẽporis.] ſed longiſsimi.i.xl.an.ſic vt &.ĵ. de pſcr.xxx.an.l. ſi.

s ¶ In republica.] ſ.q̃ fuit dña, vel q̃ fuit inquietata:vł etiã emit ab inquietato. Sed ſi fuerat ſiſci vel publica q̃ſtio, qũo potuit vſucapi:vt inſtitu. de vſuſca.§.res ſiſci?Rñ. ſi eſt talis res quæ ſit ĩ vſu publico,nõ põt vſucapi vllo tẽpore, vt theatrũ,ſtadiũ,& ſimilia:vt. ff. de lega.j. apud Iulianũ.§. fin.& ff.de vſuſca.l. vſuſcapionẽ. Sed ſi nõ ſunt in vſu publico, tunc poſſunt : vt ſeruus & agri.vt arg.ff.de contrahẽ.ẽpt.l.ſed Celſus. ſ. xl. ann. vt.ĵ.de pſcript.xxx.ann.oẽs, & ſic priã nõ placet.

Fiſci res vel publicè an vſucapiantur.

MAlæ fidei.] CASVS. Lex.C.dicit,ꝙ ſi dedi rẽ alicui vel vendidi, ꝙ ille q accepit,pſcribit.aut. diſtinguit:qa ſi poſsideo rẽ alienã,& eã do alij:an verus dñs ſcit,an ignorat:ſi ſcit,currit pſcriptio aduerſus eum: ſi ignorat rẽ ſuã alienari,nõ põt pſcribi.Vi.

t ¶ Ignoret.] ſed nunquid ſufficit eũ ſcire quãdocunq; ante impletam præſcriptionem:forté non.Sed ſi velit poſſeſſor cõputare à tẽpore ſciẽtię, tp̃s cõputabit. x.vel xx.an.ſi verò vult cõputare ſibi tp̃s pcedens ante ſciẽtiam, cõputabit prȩſcriptionẽ.xxx.annorũ. ADDITIO. Aduertas ꝙ licet in caſu huius aut.nõ procedat præſcriptio,niſi ſecũdũ modũ in ea traditũ:bonę fidei tamẽ emptor cõtra quẽcunq; extraneũ poſſeſſorem pterq̃ cõtra dñm Publiciana rem vendicare põt,ita pulchrè dicit gl in verbo.dominij.circa mediũ ſui verſi. in.c. abbatæ ſanè. de re iudi,lib.vj.Item videas.xij.limitationes huius aut, quas ponit Ange.Areti.in.§.furtiuè.inſti.de vſuſcap.& in.§.ſed iſte. inſtitu.de actio.in antepe.col.verſi.addas tamen ꝙ dicta aut.&c.

QVod ſi quis.] CASVS. Sic cõtinuaẽ pſens aut.ad legẽ.C.Si rem alienã vel alij obligatã poſsideo bona fide & iuſto titulo,prȩſcribo decẽnio inter prȩſentes,vicennio inter abſentes, Sed quid ſi ego emptor,& dñs fuimus octo annis pſentes: duobus annis abſentes?Reſpon.hoc caſu illi duo anni debent duplicari:vt ſi octo annis fuimus pſentes,& duobus annis abſentes,elapſis duobus annis primis,adhuc requirũtur duo anni,quibus fuimus abſentes:& ita requiruntur.xij.anni.non autem.xx. Viuianus.

v ¶ Abſens.] vt duplicetur tẽpus abſentiæ,vt ſi præſens fuit quinquennio:& poſteà abſens quinquennio,detur quinquennium tertium:& hoc cùm abſens fuit ex voluntate : alioquin vel ipſo iure non curreret,vel reſtitueretur. Vel intellige abſentiam : quia alibi habet domicilium:vt.ĵ.eo.l.fin.alij vt.B.de abſentia perſonæ:& ſic malè poneretur hîc,vbi de abſentia domicilij tractatur.

LOngi.] CASVS. Ad hoc vt aliqs pscribere posit aliq̃ rē decē vel viginti an. oportet ꝙ bona fide incoeperit posidere, & continuē per totum tempus: & ꝙ non sit interrupta præscriptio per litem contest. vel sic: Si possedit rem tuam bona fide, & continuē per spatium longi temporis: ero securus. Viuia.

elegāter. in prin. Quid aūt si fuit dolus incidēs: tenet cōtractus p di ctā. l. & elegāter. in prin. & vsucapit cōtra aliū, cū nō habuit malam fi dē in hoc ꝙ alienā crederet. sed actione ex eo cōtractu teneretur ad decipiēdum: vt. ff. de act. empt. l. Iulianus. §. si vēditor. & perpetuō tenet: vt. s. de cōsti. pe. l. ij.

Vsucapio completur. qnq; interrupta possessione. Interruptio est duplex.

a Litis.] vt ēt facti: vt vi expulsus non sit possessor. Et nota ꝙ in casibus interrupta 10 etiā possessiōe cōpletur vsucapio. Primꝰ: vt. ff. de vsuca. l. rerū mistura. §. fi. Secūdus. ff. de vsucap. l. ceptā. Tertius, eo. ti. l. iusto. §. eū Itē nota, ꝙ interruptio alia naturalis: alia ciuilis. naturalis oībus pdest, vt a capi 20 te īcipiat ad. x. vl̄ ad xx. an. vt. ff. de vsuca. l. naturaliter. ciuilis tm̄ interrupēti: vt. ff. de diuor. pscrip. ītra. in prin. & in. xl. an. ex tenditur: vt. j. de præscript. xl. an. l. fi.

SI vineæ.] CASVS. Si mater 30 tua dedit vitrico tuo vineas tuas in dotē: poteris eas repetere per præsidē pūinciæ, si longi tēporis pscriptio nō excessit. Vi.

b Restitui.] agēte te rei vendicatione.

Diutina.] CASVS. Si velit 40 qs pscribere rē aliquā. necesse habet ptēdere titulū suę possessionis: nec sufficit dicere, ꝙ successit illi q eā possedit. Vel sic: Pater tuus decessit te hærede instituto: inter res hæreditarias inuenisti res alie 50 nas: an eas posis lōgo tēpore pscribere, quæritꝰ? Rn̄. ꝙ nō. Vi.

c Successionis.] putatiuē, non verē.

Casus.

d Nō potest.] qa credis defunctū eum q viuit: vel te successisse cūm alius successit: vt &. s. p hærede. 60 l. opinione. & l. fi. & ff. de vsucap. l. celsus. nisi causam habeat iusti erroris: vt. ff. p legato. l. p legato. Vel pone casum: vt. ff. pro suo l. si ancillā. §. pe.

adijciunt ei sup decēniū tot anni quot ānis ex decēnio fuit absens.

Præscriptio sortitur effectum re possessa bona fide cū titulo per longū tempus non interruptum. h. d. Bal. Interrumpitur autem per litis contestationem. Sali.

Imp. Dio. & Maxi. AA. & CC. L. II.

LOngi tēporis præscriptio ijs q bona fide acceptā possessionem & cōtinuatam nec interruptam inquietudine litis [a] tenuerunt, solet patrocinari.

Dominus uēdicat à quocūq; rē nisi sit præscripta, aut aliud canonicū sibi obsistat. h. d. Bal. Vel sic: Mater quæ dedit in dotē uineas filij, nō præiudicat ei: sed legitima præscriptio sic. h. d. Sali.

Idē. AA. & CC. Antonio. LEX III.

SI vineæ quas mater tua vitrico tuo in dotē dedit, tuæ proprietatis sunt, nec vlla pscriptio extransacti temporis prolixitate adoleuit: præses prouinciæ restitui[b] tibi eas efficiet.

Sine titulo non procedit usucapio longi temporis. h. d. Bal. & Sali.

Idē. AA. & CC. Hermogenī. L. IIII.

DIutina possessio tantū iure successiōis [c] sine iusto titulo obtēta, pdesse ad præscriptionem hac sola ratione nō potest [d].

Error dñi pstās patrociniū alteri ī re ppria, uel etiā effectus non tribuit possessori titulū. Bal.

Idem. AA. & CC. Soterico. LEX V.

NEc petente [e] dñium [f] ab eo cui petētis solus error cām possessiōis sine vero titulo præstitit, silētij lōgi tēporis præscriptione repelli, iuris euidentissimi est.

Si dolus dat causam cōtractui bonæ fidei, impeditur titulus, et p cōsequēs usucapio. h. d. Vel sic: Dolus dās cām cōtractui bonæ fidei, inualidat titulum ad præscriptionē tēporis longi. h. d. Sali.

Pars ex epistola eorundē. AA. & CC. ad primos præfectos Syriæ. LEX VI.

SI fraude & dolo [g] (licet inter maiores vigintiquinq; annis) facta vēditio est: hanc cōfirmare non potuit cōsequēs tempus: cū

lōgi tēporis præscriptio in malæ fidei cōtractibꝰ locū nō habeat.

Non nocet amissio instrumētorum si de iure possessoris aliter potest probari. h. d. Bald. Vel sic: Instrumētorum amissio vel subtractio nō præiudicat præscriptione munito. h. d. Sali.

Idem. AA. & CC. Antheæ. L. VII.

LOngi temporis * possessiōe munitis, instrumentorū amissio nihil iuris aufert [h]: nec diuturnitate possessionis partā [i] † securitatem maleficium alterius [k] turbare potest.

Titulus iniustus ꝓpter errorē iuris usucapiēdi conditionē nō parit. h. d. Bald. Vel sic: Adoptio inualida uel error iuris nō est sufficiens ad præscriptionem longi temporis. h. d. Sali.

Idem. AA. & CC. Celso. L. VIII.

SI is cōtra quem supplicas, matris tuæ quōdam mācipia qua si [l] filius ex cā tm̄ adoptionis defendit: affectio destinatæ [m] & illicitę adoptionis ad horū dominiū ei quærendū sola nō sufficit. quapropter mancipia petere nō phiberis, nullā timēs tēporis prescriptionē: si hoc tantū initio [n] præcedente, is contra quē supplicas, horum possessionē adeptus est.

Exceptio præscriptiōis nō pōt opponi in initio, sed pbāda uenit fundata intētiōe actoris. Bal.

Idē. AA. & CC. Demostheni. L. IX.

EMptor [o] bona fide cōtra præsentem decēnij præscriptiōe (cuius [p] in initio [q] cōtestationē [r] haberi sufficit) posteaquā suā impleuerit intētionē petitor, adhibita pbatiōe [s] iustæ possessionis defensus, absolui rectē postulat.

Vsucapio longi temporis: litis contestatione interrumpitur. h. d. Bald.

Idem. AA. & CC. Rhegino. L. X.

NEc bona fide possessionem adeptis lōgi tēporis prescriptio post morā litis cōtestatæ cōpleta pficit: cū post motā cōtrouersiā in pteritū [t] æstimetur [v].

LOngi tēporis.] CASVS. Si emi aliquā rē, & lōgo tēpore possedi: si ami 10 si instrumētū quo cōtinebat ꝙ emi: an nocea mihi, qritꝰ? Dicit ꝙ nō. Et si aliqs mihi illud surripuit: nō ideo minus potui me tueri p pscriptionē. Viuia.

* Præscriptione.

h Aufert.] vt &. s. de fide instru. l. j.

i Partam.] quia ad 20 uersari ī surripuerat instrumentum.

† Paratam.

k Alterius.] subtrahentis instrumēta. nā non debet alteri p alterū &c. vt. ff. de reg. iur. l. nō debet alteri.

SI is.] CASVS. Mater tua adoptauit quēdam in filium: 30 qd nō potuit, nisi beneficio principis ī solatiū liberorū amissorū in acie principis: & tūc nō corā iudice sed sacerdote: & ita nō tenuit adoptio. decessit mater: filiꝰ adoptiuus posidet mācipia ex successiōe ma 40 tris: an posit ea vsucapere, qritꝰ? Dicit ꝙ nō. nec tibi vēdicanti obstabit lōgi tēporis præscriptio. Viuia.

l Quasi filius.] scilicet adoptiuus mulieris, qd esse nō pōt: vt insti. de adop. §. fœminæ. &. s. de fideicō 50 mis. l. eam quam.

m Destinatæ.] quā tū enim ad destinationem, est adoptio: non quantum ad ius.

n Initio.] erroneo: vt. ff. de vsucap. nunq̄ in vsucapiōibꝰ. in prin.

EMptor.] CASVS. Seiꝰ emit 60 quādā rē q Titiꝰ dicebat ad se ptinere: Titiꝰ cōuenit Seiū rei vēdicatione. Seiꝰ opponit pscriptionē longi tpis: an hanc exceptionē opponere debeat, quæritur? Respōd. ꝙ sic. & ante litem contest. & eam probabit post litem contest. cūm de intentione sua docuit Seius. Viuia.

o Emptor.] idemq; possessor qui conueniebatur, & exceptionē 70 præscriptionis opponebat.

p In cuius.] scilicet præscriptionis.

q Initio.] id est in principio. & est interpositio. & dic ꝙ ex voluntate, nō necessitate: nam cūm sit peremptoria, opponi potest vsq; ad sententiam: vt. j. sen. rescin. non pos. peremptorias.

r Contestationem.] idest protestationē, eam opponendo, postea probando.

s Probatione.] vt. j. de excep. l. si quidē. & hoc si testificata nō dicit: vt in authē. de testi. §. quia vero. colla. vij.

NEc bona fide.] CASVS. Titius possedit rem alienā per 80 vnum annū dominus fecit litem cōtesta. & in prosecutione litis lapsi sunt duo anni: an isti duo anni sibi proficiant ad vsucap. perficiendam, quæritur? Dicitur ꝙ non. Viuia.

t In præteritum.] vt si tantum tempus cucurrit ante litem cōtestatam qd ad præscriptionē sufficit: bene sit. aliās nō completur: vt hic, &. s. de rei vēdi. l. more. Sed secus in vsucapione nisi quo ad effectum: vt. ff. de rei vendi. l. si post acceptum.

v Aestimetur.] præscriptio.

NEc petēte.] CASVS. Titiꝰ posidebat pdiū meū: Seiꝰ mouebat illi litē de pdio illo, & fui aduocatꝰ Titij in lite illa: an Titiꝰ posit pscribere spatio lōgi tpis? Dicit ꝙ nō. nec mihi pjudica 70 ui quomīnꝰ prædiū vēdicare posim ꝙ ei præstiti patrociniū. Vi.

e Nec petentem.] scilicet aduocaui p te in aliqua iusta causa: sententia lata pro te, comperi rē illam esse meam. dicitur ꝙ non nocet.

Pro casu. a Concor. gl. j. in fi. in cap. ex litteris. extra de transactione.

f Dominium.] nō solūm possessionē vel nō solūm agētem hypothecaria ex persona petētis. Et dic ꝙ præstiti causam possessionis: quia præstiti patrocinium[a] alij cuius eam esse credidi. qd quidem mihi nō nocet: vt. ff. de rei ven. l. inter officium. &. s. de rei ven. l. re tua. Vel dic ꝙ solui indebitam tibi possessionem credens ego esse debitam: vt. ff. de condi. inde. l. indebiti. §. j. sed tu sciebas indebitā: aliās darem tibi titulum pro suo: vt. ff. pro suo. l. hominem.

80 SI fraude.] CASVS. Titius induxit me dolo vt vēderē ei rem meā, quā aliās non eram venditurus: an eam præscribere posit, quæritur? Dicitur ꝙ non. Viuia.

g Si fraude & dolo.] & pro. i. dolo. & dic, ꝙ dedit causam contractui sicut & fuit. s. de rescin. ven. l. si dolo. & si credidi nō tenere cōtractū, nō pscribo: cū in iure errātes nō pscribāt: vt. ff. de vsuca. l. nūquā in vsuca. ī prin. sue sciā nō tenere, similiter nō vsucapio: vt. s. p emp. l. si partē. & est ratio, qa deficit titulus: vt. ff. de dolo. l. &

Super lõgi.] CASVS. Titius poſſedit rẽ alienã .x. an. inter p̃ſentes .xx. inter abſentes. põt eã p̃ſcribere. nec eſt diſtinguẽdũ an ex lucratiua cã, puta ex donatiõe vł titulo legati: an ex nõ lucratiua, puta ex vẽditiõe: põt vti acceſsiõe tp̃is prioris poſſeſſoris. Vi.

a ¶ Introducitur.] vt. s. de vſucap. transfor. l. j.

Preſcribẽtis bona fides quomodo probetur.

b ¶ Probetur.] qđ eſt eoipſo ꝙ nõ ꝓbať cõtrarium. j. de euic. l. penul. cũ qlibet p̃ſumiť ignorare rẽ eſſe alienam: vt. ff. de proba. l verius. ſic & .j. q mili. non poſ. l. ſuper ſeruis. lib. xij. Accur. ADDITIO. Et aduertas ſecundũ doctores hîc, ꝙ poſſeſſio cõtinuata probať ex p̃ſumptionib': nã ſi qs poſſedit iã ſunt .x. anni, & poſsidet hodie: p̃ſumiť medio tp̃e poſſediſſe: qa poſſeſſio ſolo aĩo retineť: de quo tñ videas lati' p Bar. ĩ. l. Cel. ff. de vſu. ꝓpe fi. in ver. qñ diciť cõtinuata poſſeſsio.

c ¶ Competat.] vt & s. ſi qs ignorans rẽ. l. fi. & . ff. ꝓ empt. l. ij. §. penu. & . ff. de cõtrah. emp. l. dolia. §. fi. Acc.

d ¶ Lucratiuæ.] vt. ff. de acq. poſ. l. locus.

Cum in longi.] CASVS. Olim erat dubiũ qualiter deberet intelligi, qđ diciť ꝙ p̃ſcriptio currit ĩter p̃ſentes decẽnio: inter abſentes vicennio. erat eñi q̃ſtio, an eſſet neceſſe, ꝙ actor & reus eſſent in eadẽ prouincia, an nõ: & res eſſet in eodẽ loco vbi petitur. dicit ergo, ꝙ præſentes debẽt ĩtelligi q habẽt domiciliũ in eadẽ ꝓuincia: de re q̃ præſcribiť, nõ diſtinguit, ſit in p̃ſentia vel nõ: ſi verò nõ habuit domiciliũ in eadẽ ꝓuincia: tunc intellige abſentes: & dixi ꝙ nõ eſt curãdũ vbi res ſit q̃ p̃ſcribiť: qa ille cui' res eſt, habet actio. ꝓ ea ꝓſequẽda q̃ incorporalis eſt: nec loco contineť: & in eadem ſunt obſeruanda, niſi res incorporalis petatur: puta ſeruitus realis, vel prædialis, vel vrbana, vel perſonalis, vt vſusfru. Viu.

Contra.

e ¶ Vbi poſitæ ſũt.] vltra mare, vel citra: & hanc ſoluit nõ eſſe de hoc curandum.

f ¶ Alterutrius.] & hîc dicit ꝙ vtriuſq;.

¶ Poſſeßio cõtinua lõgi tẽporis decẽ uel uiginti annorũ, ĩ:eruenĩẽte etiã titulo lucratiuo & bona fide, ſufficit ad uſuſcapionẽ inchoandã & etiam cõplẽdã: et etiã tẽpus auctoris ei additur. h. d. Bal.

Imp. Iuſt. A. Mẽnę præfe. præto. L. XI.

Super longi temporis præſcriptione quæ ex decẽ vel viginti annis introducitur [a], perſpicuo iure ſancimus, vt ſiue ex donatione ſiue ex alia lucratiua cauſa bona fide quis per decem vel viginti annos rem detinuiſſe probetur [b], adiecto ſcilicet tempore etiã prioris poſſeſſoris: memorata lõgi tẽporis exceptio ſine dubio ei cõpetat [c], nec occaſiõe lucratiuæ [d] cauſæ repellatur.

¶ Iſta lex eſt Iuſtiniani, & eſt una de quinquaginta nouis cõſtitutionibus: & decidit tres quæſtiones antiquorum: & eſt pulchra: & breuiter hoc intẽdit: Tũc dicitur perfici (aliâs perfecta) præſcriptio lõgi tẽporis inter præſentes qñ præſcribẽs & is cõtra quẽ præſcribitur, ſunt eiuſdẽ ꝓuinciæ: nec requiritur præſentia rerũ, aut ſcientia eius cõtra quẽ præſcribitur. h. d. tota lex. Vel ſic: Præſentes dicũtur qui ſunt de eadẽ ꝓuincia: & debet inſpici ubi eædẽ partes domicilium habẽt, nõ ubi res eſt ſita, ad præſcriptionẽ cõplendam. nec curatur an res ſit corporalis uel incorporalis: ut ſeruitus. nec requiritur ſciẽtia eius cõtra quem præſcribitur. h. d. tota lex. Bal. Vel ſic: Præſcriptio lõgi tẽporis inter præſentes completur decẽnio, inter abſentes uicẽnio: & præſentes dicũtur qñ uterq; habet domiciliũ in eadẽ ꝓuincia, licet nõ in eadẽ ciuitate: nec curatur ubi res ſint ſitæ: nec an ſint corporales uel incorporales ut uſusfructus & cæteræ ſeruitutes. h. d. Sali.

Idem A. Ioanni præ. præ. L. XII.

Cum in longi tẽporis præſcriptione tres emergebant veteribus ambiguitates: prima propter res vbi poſitę ſunt [e], ſecunda ꝓpter perſonas, ſiue vtriuſq;, ſiue alterutrius [f] p̃ſentiã exigimus, & tertia, ſi in eadẽ prouincia [g] vel in eadẽ ciuitate debẽt eſſe p̃ſonæ tã petẽtis quã poſsidentis, & res pro quib' certatur: omnes eas præſentis legis amplectimur definitione, vt nihil * citra eã relinquať. ¶ Sãcimus [h] itaq; debere in huiuſmodi ſpecie vtriuſq; p̃ſonę, tàm petẽtis quã poſsidẽtis ſpectari domiciliũ: vt tàm is q dñij vel hypothecę q̃ſtionẽ inducit, quã is qui res poſsidet, domiciliũ habeat in vno loco, id eſt [i] in vna ꝓuincia. hoc etenim magis nobis eligẽdũ videť, vt non in ciuitate cõcludať domiciliũ, ſed magis ꝓuincia. & ſi vterq; domiciliũ in eadẽ habeat ꝓuincia, cãm inter præſentes eſſe videri, & decennij magis pręſcriptione [k] agẽtẽ excludi [l]. ¶ De reb' [m] aũt de q̇bus dubitatio eſt, nulla erit differẽtia ſiue ĩ eadẽ ꝓuincia ſint, ſiue in vicina, vel trãs mare poſitę, vel lõgo ſpatio ſeparatæ. ¶ Sin aũt [n] nõ in eadẽ ꝓuincia vterq; domiciliũ habeat, ſed alter in alia, ali' in altera: tũc vt inter abſentes [o] cãm diſceptari, & locũ eſſe viginti annorũ exceptiõi. Nihil [p] eñi prohibet, ſiue in eadẽ ꝓuincia res cõſtitutæ ſint, ſiue ĩ alia, ſup his cõtrouerſiã in iudicio ꝓuinciali moueri, & multò magis in hac florẽtiſſima ciuitate. Quid enim ꝓdeſt in ipſa ꝓuincia eſſe poſſeſsionẽ, an in alia, cũ ius vendicationis incorporale eſt [q], & vbicũq; res poſitę [r] ſint, & dñium [s] earũ & vinculum ad dñm vel creditorem [t] poſsit reuerti? Ideo eñi noſtri maiores ſubtiliſsimo aĩo & diuino [v] quodam motu ad actiões & earũ iura puenerũt, vt incorporales conſtitutę poſsint vbicũq; ius ſuũ & effectũ corporalẽ extendere. ¶ Sit igiť ſecũdũ hãc definitionẽ cã pfectiſsimè cõpoſita: & nemo poſthac dubitet neq; ĩter p̃ſentes neq; ĩter abſentes qd ſtatuẽdũ ſit: vt bono initio poſſeſsionẽ tenẽtis, & vtriuſque ptis domicilio reqſito, ſit expedita q̃ſtio ꝓ rebus vbicũq; poſitis: nulla ſciẽtia vel ignorãtia [x] expectãda, ne altera dubitatiõis ĩextricabilis oriať occaſio. Eodẽ obſeruãdo etſi res non ſoli ſint [y], ſed ĩcorporales, q̃ ĩ iure cõſiſtũt, veluti vſusfruct', & cęterę ſeruitutes.

g ¶ In eadẽ prouincia.] & hanc ſoluit, ꝙ in eadem prouincia ſufficiat eſſe perſonas, non autem de re eſt curandum vbi ſit.

h ¶ Sancimus.] ſoluit ſecundam.

i ¶ Id eſt in vna prouincia.] hîc ſoluit tertiã. Et nota vnũ locũ appellari vnã ꝓuinciã: ſed hodie nõ videť habere locũ: ſed in eadẽ ciuitate eſſe debent, cùm ſingulæ ciuitates habeant ſua regimina: vt olim ſingulæ prouinciæ. ADDITIO. Dicas ſecundũ Bart. hîc ꝙ in prouincijs quę adhuc reguntť hodie ꝑ præſidẽ, habet locũ hæc lex, vbi verò ciuitates habẽt ſua regimina, habet locũ qđ dicit hæc glo, pro quo facit qđ no. idẽ Bar. in. l. infamẽ. in fi. ff. de pub. iudi.

k ¶ Præſcriptione.] legas ſtatim illum ver. ſin autem &c.

l ¶ Excludi.] hîc adiunge. j. §. ſin autem &c.

m ¶ De rebus.] ſoluit primam & finem tertiæ, quod eſt idem.

n ¶ Sin autem.] redit ad tertiam. Accurſius.

o ¶ Inter abſentes.] No. domiciliũ diciť quis habere vbi maiorem partẽ fortunarum ſuarum habet. vnde cùm recedit, peregrinari videť: vt. j. de incol. l. ciues. lib. x. Sed quid ſi nullo loco habeat domicilium? Rñ. quo ad oẽs ꝓ p̃ſente habeť ſecũdũ Io. Itẽ qd ſi in pluribus? Rñ. & tunc quo ad oẽs ꝓ p̃ſente habeť. nã & in nullo loco & in plurib' locis põt aliqs habere domicilium: vt. ff. ad municip. l. aſſumptio. §. penul. & . l. ei'. §. pe. Itẽ no. qualiter qs diciť p̃ſens vel abſens, rõne ꝓuincię. aliàs eſt abſens, qui extra iudiciũ eſt: vt. ff. de dã. infect. l. iiij. §. abeſſe. & ff. de fideicõ. lib. l. nõ tñ. §. abeſſe. & in authẽ. de teſt. §. pe. colł. vij. aliâs q audiri non põt: vt. ff. de ver. ob. l. j. in princ. quarto, q eſt extra hortos: vt. ff. de verb. ſig. l. abſentẽ. & de ꝓcu. l. p̃ſens. Itẽ no. ꝙ quidã legũt hîc aut. quã legim'. s. e. l. j. ꝙ ſi qs quibuſdam.

Domiciliũ vbi dicitur quis habere.

Preſens vel abſens qualiter dicitur quis eſſe.

p ¶ Nihil.] redit ad primam.

q ¶ Incorporale eſt.] vt & inſti. de re. corpo. & incorp. §. j.

r ¶ Poſitæ.] nã iura p̃ſonalia ſiue corporalia nõ ſequunť fundũ: vt & . ff. ad Treb. l. j. §. ſi hæres.

s ¶ Et dominiũ.] i. poſſeſsio ratiõe dñij. nã dominiũ habet.

t ¶ Vel creditorẽ.] p̃ſcribiť ergo. x. vel. xx. annis cõtra creditorẽ ab extraneo qui habet titulum: vt hîc, & . j. ſi aduer. cre. l. diuturnum.

v ¶ Diuino.] Nota diuinit' leges factas: vt. ff. de legi. & ſena. l. lex eſt &c. & ĩ aut. de fide ĩſtru. §. p̃tereà. circa prin. tit. col. vj. ſed & decretũ dicit, ꝙ leges per ora principũ ſunt diuinit' ꝓmulgatæ: vt. s. de vete. iure enucle. l. j. §. ſed neq;.

Leges diuinitus factæ ſunt.

x ¶ Vel ignorãtia.] nõ curať de ea q̃ nõ eſt in dño contra quẽ præſcribiť: vt hîc, & j. de p̃ſcript. xxx. an. l. ſicut. in fi. ſed in p̃ſcribẽte ſic exigiť ignorantia: vt ſic bonam fidẽ habeat: vt. s. ꝓxi. dixi. & . s. eo. l. emptor.

TITVL. XXXIIII.

In quibus cauſis ceſſat lõgi temporis præſcriptio.

¶ Colonus ſubtrahẽdo inſtrumẽta cõductionis, nõ per hoc mutat cauſam poßidendi: & ideo nõ

y ¶ Non ſoli ſint.] i. nõ corporales, ſed incorporales &c. vt vſus, & vſufruct', & ſeruitutes ruſticæ: vt ſubijcit. q̃ oẽs amittunť. x. vel. xx. annis: vt hîc, & . s. de ſerui. l. ſicut. & . ff. de vſuſ. l. ſeqť. §. fi. nõ aũt acqrunť vt alię res: vt. ff. de ſeruit. l. ſeruitutes. iij. in prin. niſi habeãt ꝑpetuã cãm, vel quaſi: vt. s. de ſerui. l. ij. ał's tãto tp̃e cui' nõ extat memoria: vt. ff. de aqua plu. arcẽ. l. j. §. j. Itẽ not. ꝙ tota hac lege tractať de abſentia domicilij, ꝓ quàm reſtitutio in integrũ nõ datur: ſed. j. tit. ij. quibus nõ obijciť lõgi tp̃is præſcriptio, tractať de abſentia ꝑſonæ. & . j. de an. excep. l. vt pfectius. & . s. de reſti. mi. per totum.

Seruitutes quanto tẽpore amittuntur.

¶ IN QVIBVS CAVSIS CESS. &c. ¶ Supra dixit in qui-

Continuatio.

bus casibus locum habet longi temporis præscriptio: nunc in quibus cesset, & primò propter causam & ipso iure, ut hoc titulo: deinde propter personam, & propter in integrum restitutionem: ut. j. titu. proxi.

Sis.] CASVS. Locasti colono prædium tuum: nouerca tua instrumenta per quæ poteras probare dominium prædij ad te pertinere, subtraxit: colono tradidit: vult 10 se tueri præscri. decem an. an possit, quæritur? Dicitur quòd non.

a Hoc solo.] quia cùm possessionis mutauit, imò ob hoc repellitur ab vsu: vt. ff. de vsucap. l. non solum. §. quod vulgò. & 20 quia colonus, vt. s. communia de vsusca. l. j.

IN seruorum.] CASVS. An seruus alienus si decem annis bona fide possideat præscribi possit, quæritur? Dicitur quòd non: quia in seruo cùm 30 sit res mobilis, nõ habet locũ præscriptio, sed vsucapio.

b In seruorũ.] cũ causaliter & temporaliter legi potest.

c Locum habeat.] nisi sit res vitiosa: vt. s. de ser. fugi. l. j.

d Peruenitur.] nisi 40 rei immobilis pars celeat: vt. ff. de diuer. & tẽp. præscrip. l. longe. sed fallit hæc lex in reb⁹ obligatis, quę decẽ vel viginti annis præscribuntur cõtra creditores: vt. j. titu. ij. l. j. sed ibi dicitur magis præscribi con 50 tra actionem.

VNus.] CASVS. Habebã tecũ rẽ cõmunẽ: eam decẽ annis solus possedisti: an pscriptio. lõgi tpis te tueri possis quominus ꝓuocẽ ad cõmuni diuidũdo iudiciũ, quæritur? Rñd. 60 ꝙ non. nõ enim huic actioni præscribitur eo tempore.

e Vnus indiuiduum.] id est rem ꝗ remãserat indiuidua.

f Temporis.] scilicet lõgi. s. decẽ annorum inter præsentes, viginti inter absentes: vt. s. titu. j. l. super.

g Cum neq;.] facit bona ratio: quia actiones istæ mistæ sunt in 70 rem, & in personam: vt insti. de act. §. quædam. vnde. xxx. annis durant, sicut & aliæ mistæ: vt. s. de peti. hæredi. l. hæreditatis. & j. l. proxi. sed & aliam potuit reddere rationem: quia sciens alienum, & si ne titulo possidet: vt. s. famil. ercisc. l. seruum. & s. titu. j. diutina. Sed quid si illæ qui mecum rem communem habet insolidum, eam vendit: an emptor vsucapiet? Videtur ꝙ non: quia & contra eum competunt mihi istæ actiones mistæ: vt. ff. de actio. empti. Iulianus. §. idem celsus. & ff. cõmuni diui. l. cõmuni diuidundo. ij. §. si. Econtrà ꝙ sic: vt. s. de communi. re. ali. l. j. quod puto verum, si totũ credidit esse vendentis. & si agatur communi diuidundo, post comple 80 tam præscriptionẽ excipietur de dominio: & sic in communi diuidundo non vincet, nisi se dominum probet, cùm negetur: quod cùm probare non poterit, absoluetur possessor à iudicio communi diuidundo: vt. ff. famil. ercis. l. j. in fi.

Actiones mistę quan to tempore durant.

HAereditatę.] CASVS. Si rem meam. x. an. bona fide possedisti: certum est quo minus agam rei vendi. ad rem, obstabit mihi longi temporis præscri. & si hæreditatem ad me pertinentem pro hærede vel pro possessore quis. x. an. possedit: an tutus sit longi temporis præscriptio. quo minus agam petitio hæreditatis aduersus eum, quæritur? Respon. quòd non.

h Non potest.] vt. s. de iure delib. l. licet. & est ratio: tum quia titulus deficit, tum quia mista: vt. s. de peti. hære. l. hæreditatis.

i Alio titulo.] qui multi sunt, & enumerantur. ff. post titulum de vsusca. vsque ad titu. de re iudi.

præscribit. h. d. Bal. Vel sic: Colonus nõ præscribit, nec sibi mutare causam ꝓficit: etiã si instrumẽta emptionalia per se uel per aliũ subtraxit. h. d. Sali. Vel sic: Cõductor nõ præscribit contra locatorẽ, licet instrumẽta emptionalia eidẽ subtraxerit, & suo noĩe cõstituerit possidere: qa nõ ꝓpterea immutat, cùm possidebit: nec efficit possessor, sed est detẽtator sicut pri⁹. h. d. Pau. de Ca.

Impp. Diocle. & Maxi. AA. & CC. Marcellinæ. LEX I.

SIs cui colendũ fundum dedisti, post instrumẽta quibus dominiũ ad te ꝑtinere probari posset, per nouercam tuam subtraxit: hoc solo[a] præscriptione longi temporis defendi non potest.

Res mobilis usucapitur triennio, nec expectatur cursus lõgi tẽporis. h. d. Bal. Vel sic: De re mobili usucapta præscriptionis quæstio est superflua. h. d. Vel sic: In rebus mobilibus cessat præscriptio longi temporis, cùm sufficiat usucapio triennio. h. d. Pau. de Cast.

Idẽ AA. & CC. Dionysio. LEX II.

IN seruorum[b] proprietatis negotio cùm vsucapio locũ habeat[c], ad quæstionẽ longi tẽporis pscriptiõis superfluo ꝑuenitur[d].

Actioni mistæ nõ præscribitur lõgo tẽpore. h. d. cum lege seq. Bald. Vel sic: Actio familiæ erciscundæ, uel communi diuidundo, nõ tollitur tẽpore. h. d. secũdum Sali. Vel sic: In iudicijs diuisorijs cessat præscriptio lõgi tẽporis. h. d. Pau. de Cast.

Idẽ AA. & CC. Apollinari. L. III.

VNus indiuiduũ[e] cõe ꝑ solido possidẽs, interuallo longi tpis[f] quo min⁹ soci⁹ portionẽ vẽdicare, vel eũ cõi diuidũdo iudicio ꝓuocare possit, nõ defendit: cũ neque[g] familiæ erciscundæ iudiciũ, neq; cõi diuidundo actio excludatur longi tẽporis præscriptione.

Petitioni hæreditatis non præscribitur longo tẽpore, saluo nisi possessor cũ titulo & bona fide dominiũ usuceperit. h. d. Bal. Vel sic: Hæreditatis petitio nõ tollitur tẽpore lõgo, sed possidẽtes titulo. h. d. Sali. Vel sic: Petitio hæreditatis quæ est actio mista, & datur cõtra illũ qui possidet sine titulo, nõ tollitur præscriptiõe lõgis tẽporis: sed rei uẽdicatio quæ est actio merè realis, & datur cõtra possidẽtẽ titulo, benè potest tolli præscriptione longi temporis hoc dicit, secundum Pau. de Cast.

Idem AA. & CC. Libroę. L. IIII.

HAereditatem quidẽ petentibus lõgi tẽporis præscriptio nocere nõ potest[h]: verùm ijs qui nec pro hærede nec pro possessore, sed pro empto vel donato seu alio titulo[i] res quę ex hæreditate sunt vel fuerũt, possident, cùm ab his successio vẽdicari nõ possit[k], nihil hæc iuris definitio nocet[l].

Qui nõ possidet ex animo ut quæratur ei dominiũ, nõ usucapit longo tẽpore. h. d. Bal. Vel sic: Sine titulo nõ ꝓcedit lõgi temporis præscriptio: & pro expẽsis iustis datur retẽtio. h. d. Sali. Vel sic: Res mobilis sine titulo[l], etiam longo tẽpore non præscribitur. h. d. Pau. de Cast.

Idẽ AA. & CC. Hosimo. LEX V.

SI puerum[m] nõ pro derelicto[n] habitũ, sed ab hostibus vulneratũ sumptibus tuis (sicut asseueras) liberũ existimãs[o] curasti: lõgi tẽporis præscriptione quo minus dominus eius offerens erogata rectè vendicet, defendi non potes.

k Nõ possit.] per petitionem hæredita 10 tis, nisi ꝗñ venditor nõ comparet, vel modico distracta est: vel à sciẽte emptore, vel empta est à fisco: vt. ff. de peti. hære. l. nec vllam. aliàs. l. etiã. §. ꝙ si quis hæreditatẽ. &. §. si quis sciens. & §. item si quis à fisco. 20 Item & quãdo titulus habetur pro nõ titulo: vt in eod. titu. l. nec vllam. §. omnib⁹. quibus casibus cũ ex cedat hæc actio suos terminos, exceditur à non suis terminis, vt longo tempore tollatur: vt. s. de edic. di 30 ui. Hadria. tol. l. fi. §. fin. In casu tamen puto præscribi decennio, quando scilicet iusto errore se credit hæredem, cùm nõ sit: & sic possidet, & vsu capit: vt argu. ff. pro legato. l. pro legato. Sed quare hæc actio 40 nõ datur contra titulo possidentẽ? Respond. quia qui titulo possidet, non resistit mihi petenti hæreditatem: nã potest esse verum eum emisse, & dominum rei esse: & tamen me hæredem. at si possideat pro hę 50 rede, vel pro possessore, resistit: cùm se asserẽs hæredem, per cõsequens me neget. nam duo hæredes insolidum esse non possunt: sicut nec aliàs duo domini: vt. ff. de cast. pecu. l. hæredita tem. §. pater.

Petitio hæreditatis in quinque casibus datur contra titulo possidentem.

TITVL. XXXV.

Quibus non obiicitur lõgi temporis præscriptio.

Si præscriptio consummatur in absentia personali iusta: impetrari potest in integrũ restitutio ex clausula generali. hoc dicit cum lege seq. Bald. Vel sic: Militi in expeditione existenti, in effectu nõ currit præscriptio, quia datur restitutio. h. d. Sali. Vel sic: Contra absentem causa reipublicæ, & sic necessaria & probabili, currit præscriptio longi temporis titulo & bona fide, sed non cum effectu: quia non obstat exceptio, & potest peti restitutio. h. d. l. j. & l. ij. & etiam. l. vj. quæ incipit ab hostibus. Si uerò sit absentia uoluntaria, benè præscribitur cum effectu. hoc dicit. Pau. de Cast.

Imp. Alex. A. Venuleio. LEX I.

TEmpus expeditiõis aduersus petitiões, si q̃ cõpetisse iustè ꝓbari possunt, pscriptionem nõ parit[p].

60 l Nocet.] quo minus longo tempore præscribatur.

SI puerũ.] CASVS. Si seruum meum ab hostibus captum quem credebas liberum redemisti, & tuis sumptibus curasti, & longi temporis præscrip. habuisti: an mihi vendicanti obstabit longi temporis præscriptio, quæritur? Re 70 spon. quòd non. sed refuso tibi quod in eum erogasti, eum recuperare potero, cùm eum pro derelicto non habui.

m Si puerum.] idest seruum. Accursius.

n Pro derelicto.] aliàs autem esset occupantis: vt. ff. de stipu. ser. l. quod seruus. vel esset liber hodie: vt. s. de lati. li. tol. §. sed scimus. & in authenti. de nuptijs. §. & hoc multò. colla. iiij. Accur.

o Existimans.] idem puto si crediderit seruum: vt argu. ff. de ca pti. l. in bello. §. si quis seruum. & pro impensis habeo negotiorum gestorum actionem ad sumptus: vt. ff. de nego. gest. l. sed & an vl tro. §. j.

QVIBVS NON OBIICITVR LONGI &c. *Propter 80 causam cessat præscriptio in superiori titulo: nunc dicit quando propter personam cessat.*

TEmpus.] CASVS. Si in expeditione degentis possessionẽ præscripsisti: an ei reuerso, nõ obstante præscriptione detur petitio, quæritur? Respon. ꝙ sic.

p Non parit.] cum effectu, quia restituitur: vt. s. de re stit. mili. l. quod tempore. & l. j.

Cum

Cum per absentiã.] CASVS. Si prædium alicuius medici existẽtis in comitatu principis, dũ erat absens præscripsisti: an nõ obstãte long. tẽp. ƥscrip. illud recuperare possit, quæritur? Rñ. ꝙ sic. nec est necesse, vt ex speciali beneficio principis petatur: ne sibi opponatur longi tẽpo. ƥscrip. cùm iusta absentia eum excuset.

a Irruisse.] emẽdo à non dominis.

b Temporis.] s. ex speciali beneficio, vel rescripto: nã superfluum est &c. vt. j. de thesauris. l. j. lib. x.

c Diuturnitate.] No. superfluũ est precib' implorare, quod de iure competit.

d Defendat.] petita à te restitutione in integrum: vt. ff. ex quib. cau. ma. l. inter eos. §. si. secus in voluntaria absentia: vt. j. de præscrip. xxx. an. l. sicut. ibi. non secus.

Frustra precibus impetratur quod per resti tutionem in integrũ conceditur. & hoc non repe ritur alibi de iure communi. Item habenti de iure communi, nõ dicitur fieri gratia. h. d. Bal. Vel sic: Quando absentia est necessaria, & non obstat præscriptio: & precibus non est impetrandum, quod à iure cõmuni est concessum. h. d. Sali.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Aurelio. LEX II.

Cum per absentiã tuam eos de quibus quereris, in res iuris tui irruisse [a] asseueres, teq; ob mededi curã à comitatu nr̃o discedere nõ posse palã sit: præfect° prætorio noster accersitis ijs quos cã cõtigit, ĩter vos cognoscet. Nõ necessariò aũt petis ex lõgi tpis [b] diuturnitate [c] præscriptionẽ tibi nõ opponi, qñ iustæ absentię rõ & necessitatis publicæ obsequiũ ab hmõi præiudicio te defendat [d].

Minori uigintiquinque annis nõ præscribitur h. d. Sed demũ post minorẽ ætatẽ incipit. h. d. secũdũ ueram lecturam. Vel sic: Præscriptio longi temporis non currit minori. h. d. secundum Sali.

Idem AA. & CC. Numidio rectori Italiæ. LEX III.

Non est incognitum, id temporis quod in minore [e] ætate transmissum est, longi tẽporis præscriptiõi nõ imputari [f], ea eñ tũc currere incipit, qñ ad maiorẽ ætatem dominus rei peruenerit.

Nonest.] CASVS. An rem minoris longi temp. præscript. præscribere posit qs, quærit? Rñ. ꝙ nõ: quia in minori ætate nõ admittitur, sed in maiore.

e In minore.] ad hoc. s. de temp. in integrum resti. l. vlti.

f Non imputari.] s. cum effectu: quia restitui. s. ed hodie ipso iure seruatur illæsus: vt. s. in quib. cau. in integ. rest. nõ est ne l. si. secundum quosdã, sed secũdũ Io. dic ipso iure, etiam veteri iure nõ currere præscriptionẽ pupillo. x. vel xx. vt. ff. de acqr. re. do. l. bonæfidei. nec adulta. nam per orationem diui Hadriani prohibetur rerum eius alienatio: vt ff. de reb. eo. q sub tu. l. j. &. s. de pręmino l. j. ergo & præscriptio: vt. ff. de verbo. sign. l. alienatiõis. in vsucapione ergo tãtũ rerũ mobiliũ adultorũ, vt ipso iure nõ currat: addit Iustinianus ad præscriptionem in. l. prædicta sancimus. s. in quibus causis resti. &c. secundũ opi. Io.

Cõtra absentẽ reipublicæ causa uel casu fortuito præscribitur longo tempore si possessio apud præscribentem semper & diu inconcussa fuit absque controuersia. h. d. Bal. Vel sic: Absenti reipublicæ causa uel fortuito. non obstat præscriptio. h. d. secundum Sali.

Idẽ AA. & CC. Crispino. L. IIII.

Si possessio inconcussa [g] sine cõtrouersia perseuerauit: firmitatẽ suã teneat obiecta ƥscriptio, quã contra absentes vel reipublicę cã, vel maximè fortuito casu [h], nequaquam valere decernimus.

Si possessio.] CASVS. Si rẽ meam lõgo tempore iusto titulo bona fide possedisti, tutus eris perpetuò: quia reipubli. causa absenti, vel alio casu fortuito non obstet.

g Incõcussa.] neq; de facto, neq; de iure.

h Fortuito casu.] & generaliter, si de necessitate nõ voluntate absfuit: vt. ff. quib. ex cau. ma. l. sed & si per prætorem. §. si. & de mi. l. Papinianus.

Actiõi personali nõ præscribitur lõgo tẽpore. h. d. Bald. Vel sic: Personales actiones regulariter non tolluntur longi temporis præscriptione h. d. secundum Sali.

Idem AA. & CC. Ianuario. L. V.

Neque mutui neque cõmodati aut depositi, seu legati vel fideicommissi vel tutelæ, seu alij cuilibet personali actioni [i] longi temporis præscriptionem obijci posse, certi iuris est.

Neque.] CASVS. Mutuaui tibi. x. steti per. x. an. nec petij: an præscri. longi tẽporis tueri te posis, queritur? Rñd. ꝙ nõ: quia personali actioni longi temporis præscrip. non obstat.

i Actiõi.] simplici: vt. s. de cõsti. pe. l. ij. &. s. de neg. gest. aduersus, & arbi. tut. l. tutores. vel mistę: vt. s. titu. j. hæreditatem. nisi in casu vt diximus. s. titu. j. l. vnus. hæc ergo præscriptio longi temporis, in realibus tantum locũ habet. Sed certè & personales quędam tollũtur longo tẽpore, imò breuiori: vt ecce interdicta plura quæ anno tolluntur: vt. ff. de interdic. l. j. in fi. & maximè illud de glande legẽ da qđ triduo durat: vt. ff. de glã. leg. l. j. Itẽ & actio quod metus causa quãdoq; x. annis tantũ durat: vt. s. de ijs quæ vi &c. l. si vi. Item redhibitoria, vj mẽsib', quãto minoris anno: vt. ff. de ędil. edic. l. sciendũ. §. si.

Actiones quędã personales tolluntur breui tẽpore.

Aduersus præscriptionẽ contra captum ab hostibus reuersus potest restitui: & restitutus intentat directam quam primò habebat: quandoq; intentat utilem quæ appellatur rescissoria h. d. coniuncta gloss. Bald. Vel sic: Reuersus de captiuitate rem non præscriptã uendicat actione directa: præscriptam uero utili rescissoria restitutione præhabita. h. d. Sali.

Idem AA. & CC. Dulcio. L. VI.

Ab hostibus captus, ac postliminio reuersus, actione in rem directa vel qualibet alia [k] dominiũ vendicando, tẽporis aduersarij possessionẽ frustra times: cũ aduersus eos qui restitutionis auxilio quacũq; ratione iuuãtur, huiusmodi factũ [l] non opituletur [m].

Ab hostibus.] CASVS. Dicit imperator in hac lege, ꝙ si capti ab hostibus rem vsucapere incoepisti: & eo reuerso vsuca. cõpleuisti, dabitur vtilis. Vi.

k Vel qualibet alia.] directa datur. cũ nõ est vsucapio completa. Vel dic qualibet alia, scilicet vtili rescissoria cũm est cõpleta: vt. j. de capti. l. ab hostib'. &. s. de rei vendi. l. nullo. Vel dic qualibet alia scilicet vtili, siue sit cõpleta vsucapio, siue nõ. nam forte ante captiuitatẽ habebat tantũ vtilem: quia emphyteota erat superficiari': vt. ff. de rei vendi. l. prætor.

Præscriptio longi temporis cõtra præsentẽ, finitur annis decem, contra absentem, annis uiginti: de quo debet deduci omne tempus quod debet restitui beneficio restitutionis. h. d. secundum Bal. Vel sic. Præscriptio longi temporis est decẽ annorũ inter præsentes, & uiginti inter absentes: tẽpus tamen iustæ absentiæ mediante restitutione subducitur. h. d. secundum Sali.

Idẽ AA. & CC. Cassandro. L. VII.

Præscriptione bona fide possidentes aduersus præsentes annorum decem, absentes autem viginti muniuntur. ꝙ [n] si ex alicuius persona de petitorũ parte restitutionis prætendatur auxiliũ: deducto eo, quo si quid fuerit gestũ, succurri solet, residuum tempus computari, rationis est [o].

k Vel qualibet alia.] i. rescissoria. cũ iam cõpleta est ƥscri.

l Factum.] id est, præscriptio rei.

m Opitulet.] possessori rei. Accur.

Præscriptioẽ.] CASVS. Si rẽ meã bona fide inter præsentes. x. ann. possedisti: vel. xx. inter absentes, tutus eris. sed si aliquibus illorũ. x. an. aberam causa reipu. illi subducentur: nec computabũtur.

n Quod tempus.] ꝙ sed. & dictio tẽpus omittitur, & post eã ponitur cũ illa dictione residuum.

o Rationis est.] vt &. s. de resti. mili. l. ꝙ tpe. &. ff. ex q. cau. ma. l. sed & si. §. quoties.

Militibus in expeditione degentibus aduersus præscriptionem contra eos inchoatam succurritur, nõ militibus delicatis in domo ipsorum manentibus. Bal. Vel sic: Tempus absentiæ uoluntariæ uel præsentiæ militibus non suffragatur. h. d. secundum Sali.

Imp. Iustinianus. A. Mennæ præfecto prætorio. LEX VIII.

Sancimus ijs solis militib' qui expeditionibus occupati sunt, ea tantummodò tempora quæ in eadem expeditione percurrunt, in exceptionibus declinandis opitulari [p], illis temporibus per quæ citra expeditionum necessitatem in alijs locis vel in suis ædibus degũt, minimè eos ad vendicandum hoc priuilegium adiuuantibus [q].

Sancim'.] CASVS. Si i res militis, dum est in expeditione, vsucapiatur, vel præscribatur: illa tpa qbus erat in expeditiõe, subducent de medio: qđ bñficiũ exi stẽti ĩ domo nõ in expeditiõe sibi denegabit: sed cùm est in expeditiõe sibi dabit bñficiũ: qđ aũs si alijs locis stet, nõ cõcedet.

p Opitulari.] vt. j. de adulte. l. si quõdã.

q Adiuuantibus.] vt. s. de resti. mili. l. si.

TITVL. XXXVI.

Si aduersus creditorẽ præscriptio opponatur.

Tertius possessor cõtra hypothecariã aduersus creditorẽ præscribit longo tempore. actio uerò personalis contra debitorem salua permanet. h. d. Bald. Vel sic: Contra hypothecam præscribitur longo tempore à quolibet posśidẽte excepto à creditore cùm eius hærede. h. d. cũ lege seq. secundum Bar. Vel sic: Extraneus pignorum possessor titulo et bona fide præscribit hypothecariæ actioni spatio tẽporis longi, personali contra debitorẽ salua manẽte, debitor uero nec eius hæres præscribit tempore longo. h. d. secundum Sali.

SI ADVERSVS CREDITOREM. *Supra' dixit de præscriptionibus quæ competunt contra uendicationes, quæ iure dominij dantur dominis: nunc de ijs quæ contra hypothecariam dantur.*

Continuatio.

Diuturnū.] *Casus.* Mutuasti mihi.x. obligaui tibi pignora.ea distraxi:vel qs extrane⁹ ea possedit.x.annis: an agère te hypothe.p pignore cōtra possessorē possit titu.pscrip.long.tēp.te repellere,q̄rit. R n̄d.q̧ sic.Si verò ego,aut heres meus ea possideret:non obstaret tibi lōgi temporis præscrip.nihilominus primo casu aduersus me .p debito durabit personalis actio.

10 a ¶ Diuturnū.] i. decē ann. inter pn̄tes xx.īter absentes:vt.j. l.pxi.sic accipit insti. de vsucap.§.diutina.

b ¶ Inefficacē.] quo ad effectū:vt.ff. de diuer.pscrip.l.creditor sed prīa facie est efficax:vt isti.d.exce.§.j.

20 c ¶ Successerūt.] vniuersali titulo : vt hic, non singulari:vt s̄.titu.ij.l.super.&.s̄.l. proxi, &.s̄. de act. & obli.l.est in arbitrio.

Actioni hypothecariæ quāto tempore præscribitur ab emptore.

d ¶ Incūbāt.] & præterq̄ si scd̄s creditor possideat:vt.j.de pręscrip.xxx.an.l.cū no-

30 tissimi.§.i.Sed videt nō pscribi hypothecariæ.x.annis,etiā ab emptore:vt.ff. de d̄i. īfec.l.cū postulassem. in fi.q̄ est contrà. Sol. ibi creditor fuerat absens ex iusta cā: hic psens. Vel fortè sine iusta cā absens . Vel

40 ibi interrūpit creditor pscriptionē. V̄l ibi pri⁹ cœperat possidere possessor, qui postea emit q̄ res obligarentur. Vel ibi q̄rit,sed non soluit. Itē quare nō tollit hypotaecaria p vsucapio nē trienii:vt.j.d pig.

50 l.vsucapio.cū tollat pscriptiōe vt hic?R n̄. vsucapio est inducta vt dn̄iū queratur. bn̄ aūt qs pōt habere dominiū:& ali⁹ habebit hypothecariam:vt.ff. de pig.l.j.§. q̧ cū prædiū &.ff.de vsufruc.l. locū.§.si pprietarius.

60 &.ff.de vsufca.l.iusto. §. non mutat. At præscriptio parit exceptionē tantū,& cōtra omnē hominē:nō aūt quærit dominiū. Itē loquit̄ hæc lex de re immobili,cùm de.x.annis dicat. Quid ergo si rem mobilem inter præsentes.x.annis possedit bona fide & iusto titulo: nūquid tuebitur se aduersus creditorem hypothecariam intendentem? R n̄.secūdum Ir.non:sed secundum Io.sic.cùm possit se tueri cōtra dominum,multòmagis contra creditorē. nō enim nocere debet ei quia

70 breuiori tēpore factus est dn̄s:vt.ff.de capti.l.in bello.§.si seruū.

Imp. Gordianus A. Veneriæ. LEX I.

Diuturnū[a] silētiū lōgi tpis præscriptiōe corroboratū, creditorib⁹ pign⁹ psequē tib⁹ īefficacē[b] actionē cōstituit: præterquā si debitores,vel qui in eorū iura successerūt[c],obligatæ rei possessioni incumbāt[d]. Vbi aūt creditori à possessore longi tēporis præscriptio obijcitur,personalis actio aduersus debitorem salua ei competit.

¶ *Actio personalis contra solum obligatum dirigitur & eius hæredes:hypothecaria contra possessorem qui longo tempore aduersus creditorem præscribit.h.d. Bal. Vel sic: Personalis actio non competit contra extraneum pignoris possessorem,sed hypothecaria sic,cui præscribitur tempore longo.h.d. Sali.*

Impp. Diocle. & Maximian. A A. Marcellæ. LEX II.

SI debitori hæres non extitisti, sed iusta viginti annorū possessiōe collata ī te donatio corroborata est:neq; psonali actiōe(qa debitori nō successisti)conueniri te iuris rō pmittit:neq; data pignori prædia post interuallum longi tpis tibi auferenda sunt:qn̄ etiam præsentibus creditoribus decē annorū pscriptioné opponi posse, tàm rescriptis nostris quā priorū principū statutis probatum sit[e].

SI debitori.] *Casus.* Obligata tibi pignora dedi Titio,& longo tempore possedit:an possis agere aduersus Titium hypothecaria pro pignoribus,quæritur? Respon. q̧ non:nec poteris conuenire Titium pro debito,sed me tantum.

e ¶ Probatumsit.] vt &.ff.de diuer.præscrip.l.an vitium.in fi.&.l. creditor.&.s̄.l.proxi.

TITVLVS XXXVII.

De quadriennii præscriptione.

¶ *Contra fiscū præscribitur quadriēnio continuo.& habēs cām à principe,nulla est inquietudine lacessendus.h.d.Bald. Vel sic: In quibus rebus fisco denūciatur,habet locū præscriptio quatuor annorū.h.d.secundū Bal. Vel sic: Possessor bonorū uacantium post denunciationem factam fisco tuetur quadriennio.& idem si à principe facta fuerit concessio.h.d.secundum Sali.*

¶ DE QVADRIENNII PRAESCRIPTIONE. ¶ *Dixit de præscriptione quæ tuetur emptorem:nunc de ea quæ uenditorem,scilicet*

80 *fiscum,qui rem alienam uendit ut suam:& de ea quæ datur aduersus eum.*

Notum est.] *Casus.* Decessit Titius sine hærede: vnde bona sua erant vacantia & fisco denunciata:ea possedi per quadriennium:an fiscus à me ea auocare possit, quæritur? Respon.quòd nō,obstante præscriptione quadriennij.& hoc in prima. Idem est si princeps aliquam rem de vacantibus mihi dederit,& prædicto tempore possedi;quia non auocabitur à fisco,nec ab alio.& hoc in secunda.

f ¶ Continuū.] cōputandū à tpe denūciationis fisco factæ, & quo verè cœperāt esse bona vacātia. si autē ante denūciationē velit cōputari tēpus:tūc.xx.anni sunt necessarij:vt.ff.de iur.fis.l.j.§.diuus. & de diuer.& tēp.pscri.l. intra quatuor. §.j.&.ff. si omis.cau.test.l. quia autē.§.qd̄ ergo tēpus.& hoc,vbi nō habet titulū,alioquin mobilia triēnio:immobilia decēnio vsucapiū tur:cū fisc⁹ vbiq; præsens sit. Vel dic.xx.in

10 ter absentes:vt insti. de vsufca.§.res. &.ff. de vsufcap.l.quāuis.

Fiscus vbique præsens est.

g ¶ Vacātibus.] à tēpore denūciationis: vt.ff. de diuer.& tem po. præscript.l. intra quatuor.in prin.

h ¶ Inchoādam.] sed certè nec ante īchoa-

20 tā perficere videt: vt.ff. de diuer.pscrip. l.intra. in princi. Sed dic, ibi alius inchoauerat , quod alij non prodest: qa est ciuilis interruptio,quæ alijs non prodest.

i ¶ Largitate.] facta ex bonis vacantibus,

30 non petente aliquo: vt.j. de peti.bo.l.j.in fi.lib.x.

k ¶ Lacessendos.] nec statim quidem si legem vltimam.j. eo. l.inspicies, secundum Ir.sed secundū hanc post quadriennium.

l ¶ Nec ijs.] potest

40 hoc referri ad dictum proximū.& qd̄ dicit quoquo modo. puta cùm dedit impe rator alicui per aliqd̄ priuilegium.

m ¶ Titulo.] cùm donauit vel vendidit. & sic titulus ad præscriptionem quadriennij

50 nō prodest:& sic re petit vt addat: licet triennij sic : vt dixi. Vel dic tertium esse casum legis. q.d. nec ab alio inquietabitur: vt.s̄. proxi.nec à fisco : vt hic. & adde hic differētiam quam dixi.s̄. si aduersus fi-

60 scum.l.si.

Impera. Constantinus A. ad Orphitum. LEX I.

NOtū est à fisco quæstione post quadriēniū cōtinuū[f] super bonis vacantibus[g] inchoādā[h] nō esse. Additum est & eos qui nostra largitate[i] nituntur,nulla inquietudine lacessendos[k]: nec ijs[l] à fisco nostro cōtrouersiam cōmouendam, qui quoquo modo aut titulo[m] easdem res possederint.

¶ *Prætendēs causam onerosam uel lucratiuā à fisco,modo quocūq; qui excogitari possit,perpetuò est tutus:sed dn̄o cōtra fiscū datur regressus usq; ad quadriēnium.h.d.usq; ad.§.ad hæc. Bal. Vel sic: Qui emit à fisco aliquā rem tāquā fisci, nō pōt pro ea re cōueniri:sed conueniendus est fiscus intra quadriēniū, nō postea.Bar. Vel sic: Qui rem alienā emit à fisco illam uendente ut propriā:uel qui eam cōsecutus est à principe ut fiscalē,nō pōt à dn̄is nec ab alijs ius in re prætendentibus inquietari:sed cōtra fiscum possunt intra quadriennii agere ad pretium:& confessio procuratoris fisci inter scripturas de recepto repertas,& statim præiudicat ei.h.d.secūdū Sal.*

Imp. Zeno A. Aeneæ comiti rerum priuatarum. LEX II.

OMnes[n] qui quascunq; res[o] mobiles vel immobiles seu se mouentes,vel in actionibus aut quocūq; iure cōstitutas,à sacratissimo ærario cōparauerint[p], eos quinetiā quibuscūq; res mobiles seu immobiles,seu se mouentes, aut in actiōibus vel quocūq; iure cōstitutę,munificētię principalis noīe datę fuerint,oīb⁹ pariter priuilegijs quæ ex diuinis sanctionibus inclytæ recordatiōis Leonis & nr̄æ pietatis sup certis primonijs anteà ēptores cōsecuti sunt[q] perpotiri sancimus:& ita cūctos[r] hmōi bn̄ficijs seu priuilegijs pfrui

OMnes.] *Casus.* Olim si fiscus rem aliquā vendidit,emptor patiebatur multoties controuersiam. vnde imperator Leo dederat priuilegium quibusdam nobilibus vt securi essent:imperator Iusti.extendit priuilegium per istam legem ad omnes emptores.vt quicunque à fisco rem emeret,statim sit securus. Idem est si imperator aliquas res donauerit:ita tamen quòd dominus rei aduersus fiscum intra quadriēnium habeat regressum: post-

70 ea non.& hoc in prima. Si verò emam rem aliquam à procuratore fisci:& ipse in instrumento confessus est sibi solutū,nō poterit postea opponere exceptionem non solutæ pecuniæ.& hoc in secunda.

n ¶ Omnes.] scilicet volumus.& accipe verbum perpotiri , quod est.j.ead.lege.

o ¶ Quascunq; res.] scilicet fiscales,sed sequens lex etiam ad priuatas princi pis extendit. Accursius.

p ¶ Cōparauerint.] idest, à fisco acquisierint quolibet titulo:vt. j.l.proxi.in prin.sic.ff.de statulib.l.statuliberi.§.si.

q ¶ Consecuti sunt.] in hunc fortè modum , si quid ex his rebus

80 quæ successione Titij ad fiscum peruenerunt, à fisco acceperis: etsi non fuerunt Titij,& sic nec fisci factæ sunt : securus tamen sis. Et sic not.quòd personalia priuilegia extendit.& facit ius commune ea esse.

r ¶ Cunctos.] q.d.ita volumus esse tutos priuilegio generali, ac si singulis donatarijs vel emptoribus singula specialia priuilegia super singulis rebus & patrimonijs indulta essent: vt.j.de præscript. xxx.annorum.l.omnes.in prin.

Ciuiles.

a ¶ Ciuiles.] ex lege duodecim tabularũ.
b ¶ Prætorias.] edicto uel īterdicto prætoris inductas.
c ¶ Cõstitutiõibus] principum: vt cõditiõibus ex hac lege.
d ¶ Alias.] vt in factũ 10 vel officiũ iudicis
e ¶ Moueri.] vt.j.l. ꝓxi.& insti.de vsu. §. fi.&.s.d cõi rerũ alie. l.ij.imò videt̃ꝙ sic:vt ff.de peti.hære l. nec vllã.a.s.l.etiã.§. itẽ si qs.quæ est cõtrã.Sol. hęc in rebus singularibus,illa in vniuersi-20 tate.vñ hic corrigit, vel hic ignoràs alienam accepit.Itẽ alias cõtra.vt.s.de rei vẽ. l.j.Solu.vt ibi.Itẽ alia contra.s.de lib.cau.l. nõ ideo.Solu illa corrigit̃ ꝑ hanc:vel spãle ibi in libertate. Acc.
f ¶ Exercere.] vt vti 30 lem rei vẽdicatione, vel hypothecariã quã intẽderint,directã cõtra possidẽtẽ:nisi priuilegio esset fretus:vt j.l.ꝓxi.fcdm Ir. Alij dant cõdictionem ex hac lege.Alij dãt negotiorũ gestorũ:quia ratã hñt vẽditionẽ:vt 40 s.de rei vẽdi.l. mater.sed prima verior.
g ¶ Scriniũ.] i. statio. Vel dic.i.qui scrinio præsunt.Vel dic.i.notarij.
h ¶ Interueniẽtibus.] apud ꝓcuratorẽ fisci.
i ¶ Securitatem.] id est apocham.
50 k ¶ In arbitrio.] vt s.de act.& obliga. l. sicut.& est.hoc speciale,sicut & alia.Sed regulariter cõtra: vt s.de nõ nu.pecu.l. in cõtractib⁹.§.j.&.§.ij.

B Ene[a].] C A S V S. Si aliquis emebat à fisco,statim 60 securus erat:vt in lege supiori:nõ ita erat qñ aliquis emebat ab impatore aliquod ꝓdiũ de proprio patrimonio suo:sed idẽ de cætero debet obseruari de eo qui emit à principe:quia statim secur⁹ erit:& si ꝓcura-70 tor Imperatoris vel Augustę vẽderet, nõ habet necesse ꝓmittere de euic.sed sufficit si facit instrumentum: & imperator ponat ibi signũ suũ. Item si añ legẽ istã impator dederit aliquã rẽ alicui loco religioso,de 80 cętero erit securus.
l ¶ Prospectũ est.] vt.s.l.proxi.
m ¶ Contrarium.] nã credita fuerat fisci.nunc apparet alienũ,sicq; ea euincitur.
n ¶ Gnauiter.] i.sa-

tãquã si sup singulis substãtijs seu patrimonijs etiã nunc vel posteã data fuisset huiusmodi dispositio: nec posse cõtra emptores ꝑdictarũ rerũ factos iã vel futuros,vel cõtra eos qb⁹ sup hmõi rebus largitas nostra delata est vel fuerit, aliquas actiones in rẽ dñij vel hypothecæ gratia,vel in personã ciuiles[a] seu prætorias[b], vel ex legibus seu sacratissimis cõstitutionibus[c] descendentes,vel quaslibet alias[d] (licet noĩatim pñti sanctione nõ sint cõprehẽsæ) moueri[e]: data volẽtib⁹ licẽtia ĩtra quadriẽniũ contra sacratissimũ ærariũ,si quas sibi cõpetere actiones existimãt,exercere[f]:ita tñ,vt post elapsum quadrienniũ nec sacratissimũ fiscũ licere sibimet qbuslibet actionibus pulsare cognoscant.

¶ Si officialis fisci uendens confiteatur sibi pretium esse numeratum,perpetuò est securus emptor:nec potest sibi obijci exceptio non numeratæ pecuniæ.h.d.Bal.

¶ Ad hæc,fiscaliũ rerũ emptoribus cũ rõne iustitiæ cõsulẽtes,iubem⁹ quoties cõpetẽs scriniũ[g] gestis interueniẽtib⁹[h] distractarũ rerũ ꝑtia sese deposuerit suscepisse: minimè post hmõi solutæ pecuniæ depositionẽ emptores quasi nõ numeratis pecunijs molestari,vel necessitatẽ ijsdẽ emptorib⁹ imponi(licet nõ solenne cõsecuti fuerint securitatẽ[i])soluta fuisse ꝑtia probare. Sed cũ sit in arbitrio[k] ꝑtia suscipiẽtis, minimè deponere sese quod non acceperit, suscepisse:ita cõuenit nec emptores plenisimã ex huiusmodi depositione sup pretij solutione securitatẽ cõsecutos, vllum(sicut dictum est) vlterius probationis grauamen penitus formidare.

¶ Quod.s.proximè statutũ est in ijs qui emũt à fisco,habet etiã locũ in ijs qui emũt, uel alio titulo receperũt ab augusto uel principe,uel eorũ procuratoribus.h.d.secundũ Bar.Vel sic: Statuta in rebus uenditis uel donatis ut fiscalibus quæ in lege præcedenti cõtinentur, uendicant sibi locum ut in rebus alienis uẽditis uel donatis ut proprijs ab imperatore uel eius cõiuge.Et fiscus uel procurator Cæsaris non tenetur de euictione promittere.Sali.

Imperator Iustinianus A. Floro comiti rerum priuatarum & curatori dominicæ domus,& Petro viro illustri curatori diuinæ domus & Macedonio viro illustri curatori ipsius dominicæ domus serenissimæ Augustæ. LEX III.

BEne à Zenone diuæ memorię fiscalib⁹ alienationib⁹ prospectũ est[l],ne homines qui ex nostro ærario donatiõis vel emptionis vel cuiuslibet alienationis titulo quicquã accipiũt,si qd circa contractum contrarium[m] emerserit vel euictiõis vel alterius inquietudinis gratia ad dominium vel hypothecã respiciẽs, aliquod sustineant detrimẽtum:sed aduersus emptores quidem, vel donationem accipientes, vel per alios titulos alienatiõis q̃cquã detinentes,minimè quæcũq; actiões moueãtur, sed tantũmodò cõtra ærarium vsq; ad quadriẽnium tantũ: quo trãslapsõ neq; aduersus fiscũ aliqua remaneat actio. ¶ Sed[o] scimus hoc qdẽ in fiscalibus alienationibus gnauiter[n] obseruari: sed non simili modo rem fuisse obseruatam circa eas res quæ à sacratissimis imperatoribus,non à fiscalibus rebus, sed ex priuata eorũ substantia procedunt. quod satis irrationabile est. Quę enim differẽtia introducit̃, cũ omnia principis[o] esse intelligant̃, siue ex sua substãtia,siue ex fiscali fuerit aliqd alienatum? Eodemque modo etsi à serenissima Augusta aliquid aliene tur,quare nõ eadẽ vtatur prærogariua: sed curatores[p] nostri per quos solemus substãtiam nostrã gubernare,necesse habeant in vẽditionibus rerum & euictionẽ & alia quę sunt priuatę vtilitatis pacta, emptionalibus instrumentis addere, vel quasdam tales obligationes in alienationum instrumẽtis agnoscere, vel in permutationibus,vel in transactionibus, si et hoc fuerit celebratũ? hoc enĩ est eorum qui nec maiestatẽ imperialem agnoscũt,nec quantũ[q] inter priuatã fortunã & regale culmẽ medium est, & qui nostros[r] curatores per quos res diuinarum domuum aguntur, aliquibus iniurijs vel damnis afficere conantur. ¶ Quæ omnia resecãtes per hanc generalem & in perpetuũ valituram legem, sancimus omnes alienationes de aula procedẽtes, siue à nostra clementia,siue à serenissima Augusta coniuge nostra,siue ab ijs qui posteà digni fuerint nomine imperiali,siue iam alienatũ quiddam est,siue posteà fuerit: sine omni inquietudine permanere,siue res eis per nosmetipsos,siue per ꝓcuratores(ex epistalmate[s] tamen nostro)fuerint assignatæ. ¶ Et nemo audeat eos qui res accipiunt per quemcunque titulum alienationis, siue mobiles,siue immobiles,seu se mouẽtes,vel iura incorporalia, vel panes ciuiles[t] iudicijs afficere,vel sperare aliquã contra eos esse sibi viam apertã,sed omnis aditus præcludatur,oĩs motus,& spes huius petulãtiæ. ¶ Sed aduersus domos nostras habeãt intra quadriẽniũ tñ secundũ imitationẽ fisci, quas existimãt posse sibi cõpetere,actiões ĩ rẽ[v],vel hypothecariã: vt ex nostra iussione[x] causa moueat̃,& cõpetẽtẽ mereat̃ effectũ. Quod

pienter.inde ignauus id est insipiens.
o ¶ Oĩa principis.] etiam quo ad proprietatẽ:vt dixit M. principi apud Rõcaliam, timore vel amore. & pro eo.ff. de offi.præto.l. barbarius. in fi. 10 Sed Bulga. contra: etiã ibidẽ.& hic expone, ad ꝓtectionẽ. vel iurisdictionẽ.sic & littora Romani imperij dicunt̃ populi Romani:vt.ff.ne quid in lo. publi.l.littora publica.Vel veri⁹ b oĩa sua sunt: scilicet fiscalia 20 & patrimonialia: vt subijcit. Argu. ff. ne quid in loco pub.l.ij. §.iij.vnde codex me⁹ non est principis, sed mihi ꝓ eo dat rei vendicatio directa, non principi. Accursius.
A D D I T I O. Addas hic gl.j. in proœ-30 mio.ff.orum.
p ¶ Sed curatores.] Adhuc lege interrogatiuè vsq; illuc, hoc enim &c.
q ¶ Nec quãtũ.] repete, non agnoscũt &c.
r ¶ Et nostros.] subaudi eorũ q ꝑcu.&c.
s ¶ Epistalmate.] i. 40 gnũ ꝙ impator facere solet,vel scriptura quam ipse princeps scribit[c].
t ¶ Panes ciuiles.] i. ꝓbendas vel reditus.
v ¶ In rem.] hic dicit Ir.& Pe.dari non dño actionẽ in rem.Sed tu dic vtilem vel condi-50 ctiõe ex lege: vt.s.l. proxi.dixit.
x ¶ Iussione.] i.permissu: sicut libert⁹ vocat patronum in ius: vt.s. de in ius vocan. l.venia.& dabit princeps iudicẽ, & subijciet se: vt.ff. de offic. eius cui mand.est iu. 60 l.& si prætor vel de ijs,quæ venditæ sunt vt fiscales,erit sub ꝓcuratore Cæsaris vnà cum præside de ijs quæ vt suæ, erit sub procuratore fisci. ar. s.si aduer.fis.l.ij.

Circa hãc legẽ tu videbis Fe.in c.quę in ecclesiarum. xiij.de cõst.& hyp. in l.j.§.cũ quidã.in.j. colũ.ff.de quæst.

Gnauiter quid sit.

Principis sunt omnia qualiter intelligatur.

o Sancimus.

b Placet cõmuniter scribẽtibus. Vide Barto.in extrauagã. ad reprimẽdã.in u.to tius orbis.

Epistalma quid notat. c Imò impero significat ab epistello.

a ¶ Quia igitur] futuris poſt legẽ iſtam alienationibus proſpexit. hîc proſpicit præteritis & ante legẽ iſtã factis alienationibus; ſuęq; prouiſionis cauſam pręmittit.
b ¶ Cum enim,] non valet hoc argumẽtũ: qa alia ſunt conceſſa, ergo & hoc cõcedat: ſed ſic dicit, ſancim⁹.
c ¶ Firmitatẽ.] vt. j. de dona. l. ſancimus.
d ¶ Donauerit.] vt. ſ. de dona. inter virũ & vxo. l. pen. & ad hoc. ſ. de bo. q̃ lib. l. penul.
e ¶ Tua.] loquitur prçfecto prætorio.
f ¶ Inſulas.] arg. ꝙ nõ valet priuilegiũ principis ante coronationem. Item nota eum coronandum. Accur.
ADDITIO. Vi deas gl. in verbo, veſtigijs. & gl. in verbo, reges. in cle. romani. in §. porrò de re iudica.
¶ NE REI DOMINI. VEL TEM. &c.
Saepenũero.] CASVS. Si ſerui vel coloni reip. receſſerũt d̃ p̃dijs, & facti ſũt milites, & lõgi tpis ſpatio ĩ militia ſteterint: qd iuris ſit, q̃rit. Rñ. ꝙ dñt ſpoliari cingulo militiæ, & reuerti cũ filijs & nepotibus ad p̃dia fiſci.
g ¶ Coloniq́;.] aſcriptitij.
h ¶ Soboles.] ſic. j. de agri. & cẽſi. l. cũ ſatis. in prin. & §. fi. li. xj.
i ¶ Summota] i. ĩdu cta adhuc. ſed hodie ẽ inducta p̃ſcriptio. xl. ann. Ar. j. tit. j. l. oẽs. q̃ eſt cõtra. vel eſt ſpeciale in principe, cũ hæc videã ĩ ciuitate: vt. ſ. de ſacroſ. ec. l. vt inter diuinũ. & ſic nõ currit p̃ſcriptio, vt in hmõi titu. vt. j. tit. j. l. p̃ſcriptionẽ. & j. d̃ fun. limi. l. fi. lib. xj. & de fugi. col. l. fi. c. lib.
Vniuerſas.] CASVS. Coloni principis vendiderunt prædia ſua: an poſsint p̃ſcribi, quæritur? Rñ. ꝙ nõ: ſed imperatori dabit̃ facultas ea vendicãdi: nec cogitur refundere p̃tiũ emptoribus.
k ¶ Dominici] i. principis.
l ¶ Longi tẽporis.] qd de lõgiſsimi? Rñ. in tẽplis, itẽ & in ciuitate cẽtũ annorũ ſtatutũ eſt: ſed poſteà & vltĩo ad. xl. ann. eſt recurſum in tẽplis: vt ſ. de ſacroſ. ecc. l. fi. & in aut. quas actiones.
m ¶ Liceat.] à fiſco vẽdicãte, ſiue emptor ſciuit rei cõditionẽ,

ſi quadrienniũ fuerit emenſum: nec aduerſus domũ noſtrã habeat quis quãcũq; actionẽ. ¶ Quia igitur [a] multa ſcimus tam noſmetipſos quàm ſereniſsimã Auguſtã cõiugẽ noſtrã varijs perſonis iam donaſſe & vendidiſſe, & per alios titulos aſsignaſſe, & maximè ſacroſanctis eccleſijs & xenonibus & ptochotrophijs & epis & monachis & alijs innumerabilib⁹ perſonis eandẽ liberalitatẽ ex noſtra ſubſtãtia ſiue ſereniſsimæ cõiugis noſtræ eſſe cõfectã: ſancimus etiã eos firmo iure habere quod conſecuti ſunt: ita vt contra illos quidẽ nulla moueat̃ actio: intra quadriẽniũ autẽ ex præſenti die numerãdũ pateat oĩbus aditus contra noſtras diuinas domos ſuas actiones ſuper eiſdẽ rebus mouere: ſcituris ꝙ præfato quadriẽnio finito, neq; aduerſus domos noſtras aliqs eis reſeruetur regreſſus. Cũ enĩ [b] multa priuilegia Auguſta fortuna meruit, & in donatiõib⁹ ſine inſinuatiõe geſtorũ omnẽ firmitatẽ [c] habẽtibus & ſuper reb⁹ quas pro tempore ſereniſsimus princeps diuinæ Auguſtæ cõſtãte matrimonio donauerit [d]: vel ipſe à ſereniſſima Auguſta per donatiõis titulum cõſequatur, vt maneat ilico donatio plena, nullo alio cõfirmatiõis tẽpore expectãdo: ita & hoc videat̃ imperiale eſſe priuilegiũ. qui enĩ ſuis cõſilijs ſuiſq́; laborib⁹ ꝓ toto orbe terrarũ die noctuq́; laborãt, quare non habeãt dignã ſua prærogatiua fortunã? ¶ Quæ ergo pro auguſto honore & cautela res accipientiũ noſtra ſtatuit æternitas, hęc tã ſublimitas tua [e] quàm cæteri oẽs iudices noſtri obſeruare feſtinẽt, ex eo tẽpore valitura, quo nutu diuino imperiales ſuſcepimus inſulas [f].

TITVL. XXXVIII.

Ne rei dominicæ vel tẽplorum vẽdicatio tẽporis præſcriptione † ſubmoueatur.

¶ *Serui liberti & coloni principis de eiuſdem poſſeßionibus recedentes ac eorum ſoboles nullo tẽpore præſcribuntur: ſed ſi ad aliquã militiã aſpirant. debent exui. h. d. ſecundum Bal. Vel ſic: Serui liberti uel coloni principis & eorum ſoboles indebite ad aliquam dignitatẽ obrepentes ad ſtatum priſtinum debent retrahi omni præſcriptione ſemota. h. d. ſecundum Sali.*

Impp. Valens & Valentin. AA. ad Probum præfect. præto. Galliæ, LEX I.

Saepenumero præceptũ eſt vt ſerui atq; liberti, coloniq́; [g] p̃tereà rei nr̃æ, necnõ etiã eorum ſoboles [h] ac nepotes quicũq; de noſtris poſſeſsiõibus receſsiſſent: ac ſe ad diuerſa militiæ genera cõtuliſſent: cingulo ĩ quod obrepſerãt fraudulenter, exuti, ſi ad aliquas fortaſſe tranſcẽderint dignitates, omni tẽporis definitione ſubmota, [i] noſtro patrimonio reddãtur,

¶ *Res emphyteuticariæ Cæſaris, reipublicæ, uel templorum, nullo titulo oneroſo uel lucratiuo alienari poßunt ut præſcribantur: imò à cõparentibus auocantur ſine reſtitutiõe prætij. h. d. Bal. Vel ſic: Si quis de colonis uel de emphyteuticis principis uel templorum terrã uendiderit, ceſſat lõgi temporis præſcriptio, ut terra reſtituta emptor ſciens non habeat facultatem pretium repetendi. h. d. Sali.*

Imppp. Valentin. Theodoſ. & Arcad. AAA. Dextro comiti rerum priuatarum. LEX II.

Vniuerſas terras quæ à colonis ſiue emphyteuticarijs dñici [k] iuris reipublicæ, vel iuris ſacrorũ tẽplorũ, in qualibet prouincia vẽditæ vel vllo alio pacto alienatæ ſunt, ab ijs qui perperã atq; contra leges eas detinent, nulla lõgi tẽporis [l] præſcriptione officiẽte, iubemus reſtitui: ita vt nec pretium quidam iniquis comparatoribus repoſcere liceat [m].

¶ *Diminutio cenſus ſoliti non obſtante reſcripto & temporis curſu ad priſtinum ſtatum debet reduci. h. d. & habet duplicem lect. Sali. Vel ſic, Diminutio cenſus ſoliti ad modum conſuetũ reducitur reſcripto obtento illicito non obſtante. h. d. ſecundum Iaco. Butr.*

Impp. Arca. & Honor. AA. ad Paulinum comi. dominicæ rei. LEX III.

Siqua vnquã [n] loca ad ſacrũ dominium pertinẽtia cuiuslibet temeritas occupauerit [o]: ſecundũ veteris cẽſus fidem in ſua iura [p] retrahãtur. ¶ Reſcripta igitur obreptionibus impetrata, cum præſcriptiõe lõgi temporis & noui cẽſus præiudicio [q] ſubmouebit authoritas tua: atq; ita omnia ſuo corpori quæ ſunt auulſa reſtituet: neq; enim incubatio [r] diuturna, aut nouella [s] profeſsio proprietatis noſtræ priuilegiũ abolere poterit [t].

TITVL. XXXIX.

De præſcriptione. xxx. vel. xl. annorum.

¶ *Si fiſcus uendit rem alienam ut alienam minus ſolẽniter, poteſt peti reciſio per dominum ſi non obſtet ſibi præſcriptio uel exceptio. h. d. ſecundũ Bal. Vel ſic: Res uendita propter tributa nõ ſoluta nõ obſeruatis omnibus ſolennitatibus uendicatur, niſi triginta annorũ præſcriptio interuenerit. h. d. ſecundũ Bar. Vel ſic: Fũdus ob tributa nõ ſoluta uenditus, ſi in uenditione nõ fuerint ſeruata uel non interuenerint à iure requiſita, uendicatur niſi triginta annis ſit præſcriptus: nec pretium ſcienti redditur emptori. h. d. Sali.*

Impp. Diocl. & Maxi. AA. Arianæ. L. I.

Cvm aſſeueres te abſente [v] eos qui oculos prædijs tuis impoſuerãt [x], operam dediſſe vt annonarię

ſiue nõ: vt. ſ. de rei vẽ. ſi mãcipiũ, ſi verò dicas à vẽdẽte, tũc exiges ꝙ ẽptor tunc fuit ſciens: &. h. d. iniquis: & ſic amittit talis emptor p̃tiũ: vt hîc, &. j. tit. j. l. j. &. j. de euict. l. ſi fundum. nõ tamen lucrat̃ vẽditor ſciẽs, ſed habet fiſcus: ignorãs aũt à vẽditore repetit: vt. ff. de ac. emp. in. l. ẽptorẽ. §. fi. &. ff. de iure fiſ. l. luci⁹ ĩ fi.
Si qua.] CASVS. Si aliquis occupauit p̃dia imperatoris, debet ea reſtituere: nec prodeſt ſi impetret priuilegium per fraudem, vt liceat ei poſsidere.
n ¶ Siqua vnquam.] i. ſi quãdocunq;, aliâs incipit ſi qua loca. i. ſi quæcunq;.
o ¶ Occupauerit.] veterum ſenſum minuẽdo ſua ꝓfeſsiõe.
p ¶ In ſua iura.] i. ad primũ emphyteutã & ad conſuetũ cenſum.
q ¶ Præiudicio.] i. vt noui non prçiudicẽt veteribus. Accur.
r ¶ Incubatio.] poſſeſsionis.
s ¶ Nouella.] quæ cõtinet domini trãſlationem.
t ¶ Poterit.] Nec in cenſu minuẽdo: vt & j. ti. j. l. comperit. & j. de fun. & ſal. rei domi. l. fina. lib. xj.
¶ DE PRAESCR. *xxx. uel. xl. an.* ¶ *De præſcriptione longi tẽporis dictũ eſt: ſeqtur uidere de longißima. ſ. quando locũ habeat præſcriptio xxx. annorũ: & quando locũ habeat præſcriptio xl annorum, & quis ſit effectus earum.* Azo.
Cvm aſſeueres. CASVS. Poſsidebas prædium tributarium pro quo ſingulis an. ſoluebas tributũ fiſco: cũ eſſes abſens ꝑ aliquot annos, vicin⁹ tu⁹ nũciauit ꝓcuratori fiſci ꝙ in ſolutiõe tributorũ lõgo tpe ceſſaueris: & ipſe p̃diũ illd̃ diſtraxit vili p̃tio: an reuerſus poſsis reſtitui ad p̃tiũ, quæritur? Rñ. ꝙ ſi emptor xxx. an. poſſedit, ammodo nõ audieris petens p̃diũ. Si verò tp̃s nõ effluxerit, poteris vẽdicare: nec emptori pretiũ quod dedit refundes, ſi probaueris ꝙ dolo & fraude acceſsit ad prædij emptionem.
v ¶ Te abſẽte.] idẽ ẽ ſi te p̃ñte: ſed ad maiorẽ exaggerationẽ dicit.
x ¶ Impoſuerãt.] i. ui

† Alias exceptione.

Emptor quãdoque pretiũ amittit, nec illud venditor lucrifacit.

Continuatio.

dētes:quia fertilis erat ibi ſeges.ſic &.ſ.man.l.per diuerſas.in princip.vnde Ouidius lib.de arte. Fertilior ſeges eſt alienis ſemper in agris:Vicinumq; pecus grandius vber habet.

Ouidius.

a ❡Collationis.] quæ collatio ſoluta erat:& ſic non debebatur:vt habeat locum quod in fine dicit.

collatiōis [a] prætextu vili pretio [b] ab officio præſidali prædia tua diſtraherētur: ſi legitimi temporis ſpatium [c] ex vēditionis die fluxit, qui prouinciā regit inter vos cognoſcet,& quod publico [d] iuri prę ſcriptum [e] eſt,ſtatuet [f]. ¶Sin aūt nondū ex die publicæ vēditiōis legitimū tēpus tranſmiſſum ſit:iudex examinatis allegatiōib⁹ tuis, quod rei qualitas dictauerit, ſequetur [g] non ignarus ſi iniuſtam eſſe emptionem perſpexerit, pretiū quod pro vitioſo cōtractu datum eſt,ſecundum principaliū ſtatutorū tenorē malæ fidei emptoribus reſtitui [h] non oportere.

❡Qui nō poßidet.nullo tēpore præſcribit.h.d. ſecūdum Bal.Vel ſic:Qui pro alio poßidet,nullo tēpore præſcribit.h.d.Bar.Vel ſic: Primò rationem ſuæ intentioni contrariam remouet, aſſignando cauſam uſq; ibi, nemo igitur.Secundò annectit ſuam intentionē tacitā,decidendo quæſtionem uſq; ibi, ne cogantur. Tertiò ſubiungit rationem ſuæ deciſionis uſq; ad finē, & hoc.d. Poßidens alij non præſcribit ſibi. Sali.

Impp. Valens & Valentin. AA,ad Voluſianum. LEX II.

MAlè agitur [i] †cum dominis prædiorū ſi tanta precario poſsidētibus [k] prærogatiua defertur: vt eos [l] poſt quadraginta an-

b ❡Vili pretio.] nō ergo interuenerūt ꝗ debuerunt interuenire,cū quinq; ſint neceſſaria in tali vēditione:ſcilicet ꝙ debitum ſit, & ceſſatū ſit: & ꝙ bona fide res vēdatur:& ꝙ iuſto pretio:quæ hîc non fuerunt. item ꝙ res ſubhaſtetur:& ꝙ prędis authoritas interueniat: vt.ſ. ſi propter pu.penſi.l.ij.&.iij.

Venditio prædiorum propter tributa nō ſoluta vt valeat quinq; requirūtur.

c ❡Spatium.] quod eſt legitimum tēpus, cùm perpetuæ erant actiōes tēpore huius legis:vt inſti. de perpe.& tēp.act.in prin? Rñ. fortè erat cētum annorum vel.xl.vt argu.ī.l.proxi. Sed hodie cōſtat eſſe. xxx. annorum: vt.ī.e.l.iij.

Actiones olim erant perpetuæ.

d ❡Publico.] i.præſcriptionē contra ius publicum.i.actionum perpetuitatem inuentam ſua ſententia firmabit abſoluēdo poſſeſſorem. Accur.

e ❡Præſcriptum.] id eſt præiudicatū.

f ❡Statuet.] puta abſoluēdo poſſeſſorem.

g ❡Sequetur.] faciēdo ſcilicet rem reſtitui.Sed qualiter hoc: imò ſtatim fuit ſecurus emptor: vt. ſ.de quadrien.præſcrip.l.ij?Rñd.ibi vendidit fiſcus vt ſuam hîc vt alienam. & ideo oportet vt præſcribat,cùm nō interueniant ea quæ debeant interuenire.

† Hæc lex ponit caſum in quo non currit pręſcriptio. Alios caſus ponit gl. in c.cum non liceat.extra de pręſcrip. Fiſco vendente rem alienam,an ſtatim ſit emptor ſecurus.

h ❡Reſtitui.] nec à vendicante,nec à venditore:& ſic amittetur: vt.ī.de litig.l.vlt.§.fi.&.ī.de euict.ſi ſciēs.Sed videt̃ ꝙ à vendicāte: vt.ī.ſi vē.pig.ag.l.j.quæ eſt cōtra.Sol.hic dolus dedit cauſam contractui:ibi incidit.Vel hic emptor ſciuit venditorem non habere ius vēdēdi:ibi tātùm in pretio fraus habita eſt.Vel verius ibi ꝓtiū cōuerſum fuerat in vtilitatē dñi:vt &.ff.de rei vē.l.emptor.&.ſ.de ꝑdijs mino.l.vtere.hic nō:quia ſoluta fuerat annona.Itē ſiſr videt̃ quòd à vēditore rehabeat pretiū:vt.ſ.cōia de lega.l.fi.§.fi.quæ eſt contra.Sol.[a] ibi diſtraxit dominus:hic non dominus.vel ibi fuit ſtipulatus:hîc non.Item contra.ſ.quod me.cauſa.l.iij.Sol.vt ibi.

a Hæc ſolutio videtur vera in ſe:& eam ſequitur Sal. Tu dic,ꝓut hic ſentit Maynus.

MAle.] CASVS.Locaſti prędiū tuū pro certa mercede: tenuit poſſeſſor illius xxx.vel.xl.an.& ita ſe dñm dicit quaſi pręſcripſerit:an poſsit præſcribere quærit̃? Dicitur ꝙ nō,quia malè eſſet dño ꝑdij ꝙ cōpelleret̃ prædium ſuū amittere:& aliqñ expellere bonos,& vtiles colonos:& nō idoneos ſibi ſubrogare. vel quod cōpelleret̃ dñs quolibet anno vocare teſtes,& corā eis proteſtari ſe dñm eſſe.nec obſtat lex Cōſtantini ꝗ dicit,ꝙ ſi aliqs poſſedit ꝑdiū.xxx.an.ꝙ ſit ſecurus:nec requiritur initium poſſeſsionis ab eo:quia illa intelligēda eſt in eo qui ſibi & nō alij poſsidet: ſed colonus iſte nō ſibi,ſed dño poſſedit:vnde ꝑſcribere nō potuit.

i ❡Male agitur.] i.malè ageretur ſi hoc eſſet.

k ❡Poſsidētibus.] largè hic ponit ꝑcario poſsidētē vt ēphyteotā cōprehēdat:vt.ī.e.l.cū notiſsimi.§.fi.quē cōtractū quidā precariū appellāt.Itē colonū:vt in fine huius legis.Itē cōmodatariū, & depoſitariū:nā oēs iſti ꝑcibus porrectis poſsidēt.Inuero aūt ꝑcario[b] ſimiliter loquit̃ ſi dñs cōceſsit ſolā detētionē: ſiue ſolā naturalē poſſeſsionē.qđ pōt:vt.ff de acq.poſ.l.Pōponius.§.ſi is,&.ff.de ꝑca.l.& habet.§.eū.&.l.certe.§.j.Sin aūt ciuilē & naturalē cōcederet, ꝑſcriberet̃ dño ſpatio.xxx.annorū:vt.ī.eo.l.ꝓxi.Eſt aūt ratio ꝑdictorū quare nō ꝑſcribit̃ dñis:quia ipſi habēt poſſeſsionē,& poſsidenti nō currit ꝑſcriptio.Sed bene dico,ꝙ actionē perſonalē.i. ex locato,vel cōmodati,vel depoſiti poſt.xxx. annos nō pōt intētare ad rem recuperandam,vel proꝑterito tpe ad aliquid,ſed vti poſsidetis interdictū,vel rei vendicationē intentat ad poſſeſsionē recuperandā:quia in poſſeſsione non pōt ei imputari ꝑſcriptio.xxx.annorū:vtpote cū ipſe ſemp poſsidebat,& hec ſi dicas naſci eas ex tempore contractus.ſi aūt ab eo tēpore tantū quo cōmittitur do-

Precaria poſſeſsio large quandoq; capitur.

b Aduertas ꝙ doct.teſte Bar.hic dicunt contra iſtā gl. Nam licet ꝑcario poſſidēs vtro-

lus vel culpa,ab eo tēpore tantū incipiet ꝑſcribi perſonali actiōe.

l ❡Vt eos.] ſcilicet colonos precario detinentes.

m ❡Non liceat.] ſcilicet dominis.

n ❡Cùm lex.] reſpondet tacitæ obiectioni.

o ❡Conſtantiniana.] quā nō habem⁹:quā qdā tam prauè interꝑtabant̃,vt ex ea deferrent colonis temporis prærogatiuam.

norū ſpatia qualibet ratiōe decurſa inquietare non liceat [m]:cū lex [n] Conſtantiniana [o] iubeat ab ijs poſſeſſoribus initiū nō requiri, [p] qui ſibi [q] potiusquā alteri poſſederūt. ¶Eos autē poſſeſſores nō cōuenit appellari, qui ita tenēt vt ob hoc ipſum ſolitā debeāt [r] ꝑſtare mercedem. ¶Nemo igitur qui ad poſſeſſionem cōductor† accedit, diu alienas res tenēdo ius ſibi proprietatis vſurpet [s]:ne cogantur domini aut amittere quæ locauerunt, aut conductores vtiles ſibi fortaſſis excludere, aut annis oībus [t] ſuper dño ſuo publicè proteſtari.

❡Actio perſonalis non durat niſi annis triginta,niſi fuerit interrupta pupillari ætate,uel executoris mißione.h.d.uſque ad.l.omnes.ſecundum Bal.Vel ſic:Omnes actiones quæ minori tēpore non tolluntur,triginta annis tolluntur, quæ præſcriptio tēpore pupillaris ætatis ceſſat & dormit.h.d.Bar.Vel ſic: Omnes actiones quæ minori tempore non ſunt limitatæ, triginta annorum præſcriptione tolluntur: quæ non currit pupillis:& interrumpitur per mißionem executoris. h.d.Sali.

Impp.Arcad.& Hono.AA, Aſclepiodoto præfect.præto. LEX III

SIcut in rem [v] ſpeciales [x], ita de vniuerſitate ac per-

p ❡Non requiri.] quidam libri habēt non requiri,& tūc dic initiū.i.titulū vel bonā fidē.ſic &.ſ.qđ cū eo.l.ſi liberam.&.ī.de agri.& cenſi.l.cùm ſcimus.§.fi.lib.xj. nā ſufficit ſola lōgæui tpis poſſeſsio.Alij habēt ſine nō,& tunc dic requiri.i. qñ incœperūt poſsidere:hic eñi bene requirit̃:vt arg. ſ.de pig.act.l.nec creditores.&.ſ. commodati.l.ij

q; iure poſſideat: tamē ſemper dominū recognoſcit vt non pręſcribat ſicut dicimus in ēphyteuta & colono: pręterea talis recognitio interrūpet pręſcriptionē iam cœptam:vt ī.e.l. cū notiſsimi. §. fina. multo magis inchoari eam impedit ab initio.

Colonus nihil ſoluens anꝗ pręſcribere poſsit.

† Aliâs vt conductor.

q ❡Sibi.] i.ita ſibi ꝙ nō alij.at colonus nō ſibi,ſed alij poſsidet, ſic eſt.ff.de vſuſcap.l.pignori.i.rñ.&.ſ. de vſufr.l.neq;.igit̃ non habet in eis locū lex Conſtantiniana.

r ❡Debeant.] etiam ſi nō ꝑſtiterint.Et ſic no.colonū non præſcribere.xxx.annis,licet nihil ſoluat: vt hîc,&.ff. de vſuſca.l.cùm quidā.§.diuus ſecundū nos. ſed M. dicit contra.Argu.ff. de acqr.poſſeſ.l.quāuis.i.§.i.&.ff.de vſur.l.cùm quidā.§.diuus. Itē ꝓ eo.ī. de agri.& cē.l.litib⁹.lib.xj.&.ſ. de fide īſtru.l.plures.

s ❡Vſurpet.] Colonus ergo ſibi volens poſsidere,nec poſsidet, nec pręſcribit:ſed ſi dominum venientem non admittit,vel poſſeſsionē alij tradat,vel expellitur:& tunc dominus non poſsidet: vt dixi.ſ.communia de vſuſca.l.qui ex conducto. Accurſius.

t ❡Omnibus.] i.ſingulis.

SIcut in rem.] CASVS. Omnis actio ſiue ſpecialis in rem, vt rei vendi.etiā malæ fidei poſ.præſcribente,ſiue de vniuerſitate,ſicut hære.peti.ſiue perſonalis,vt certi condictio,ſpatio. xxx. an.tollit̃,& hypothe.ſimiliter ꝗ cōpetit creditori ꝓ pignore ſibi obligato,qñ extraneus poſsidet.ſi verò debitor poſsidet,nō tollit̃ niſi.xl.an.vt.ī.e.cū notiſsimi.& hoc in prima.Si verò Titius ꝑſcribebat rem meā:an per libelli oblationē porrectā ꝑſidi interrūpat̃ pręſcriptio,quęritur?Rñ.ꝙ nō:ſed per executorē.& hoc in ſecunda.Et hęc lex eſt generaliter intelligēda in qualibet perſona tam maioris,ꝗ militis,quā minoris:excepto pupillo cui nō currit pręſcriptio in pupillari ętate:incipit tamen currere poſtꝗ incipit eſſe pubes,quæ incipit currere cōtra defunctū.& hoc in tertia.Et intelligēda eſt hæc lex,de illis actionibus, quæ antiquo tpe habebant longā vitam,& nō de ijs quę certo tpe limitabant̃,ſicut redhibitoria quæ durat per annum.& hoc in quarta. Elapſis verò. xxx. an.an poſsit recuperari actio ſi ille cui cōpetebat dicat ſe hanc legem ignoraſſe,quærit̃:dicit̃ ꝙ nō:quia talis errat in iure,& ideo nō eſt audiendus.& hoc in quinta.In ſuperiori.l.dictū eſt qualiter omnis actio tollitur.xxx.annis:ſed nō fecit mentionē de qualibet actione in ſpecie:dicit hic ꝙ ita ſeruatur in omni actione,qđ dictū eſt ibi tanꝗ ſi expreſſiſſet omnē actionē:quia nullū ius nec publicū nec priuatū durat vltra.xxx.vel.xl.an.& qui ꝑdicto tpe poſſedit,ſecurus eſt:dūmodo ſine cōtrouerſia poſsideret:quia ſi aliquis poſſedit rem meā,& cōueni eum,interrupta eſt præſcriptio ꝑ litē cōteſta.Item ſi aliquis ſtetit.ꝑ tātum tp̃s in libertate:ſecurus eſt.

v ❡Sicut in rē.] iā ergo eratꝑſcrip.hęc.xxx.an.ſcđm Ir.Alij cōtra, ſed hac.l.j.īducit̃.vt.ī.e.l.§.hę aūt actiōes.& īſti.de ꝑpe.ac.ī prin.

x ❡Speciales.] ſpeciales in rē ſunt.x.directa in rē publiciana:item vtilis in rem ꝗ dat̃ ſuperficiario:vt.ff.de ſupfi.l.j.§.qđ aūt ait.item ſeruiana,& quaſi ſeruiana,cōfeſſoria,negatoria, vtilis in rem quæ datur metū paſſo,in rem ꝑiudicialis:& illa vtilis quæ dat̃ emphyteotę.De vniuerſitate ſunt quatuor in rem,& in pſonā : vt petitio hęreditatis familię erciſcūdę,bonorū poſſeſſoria,hęreditatis petitio,vel fideicōmiſſoria hęreditatis petitio:vt patet.ff.de rei vēd.l.j.

Actiones reales ſunt decem.

Actiones in rē vniuerſales ſunt quatuor.

in princ.Sed cō diuidūdo,licet ſit miſta,tñ nō eſt vniuerſalis:vt.ff. cōi diui.l.iiij.Sunt autem quædā merè pſonales de vniuerſitate,vt actio ex teſtamēto quæ dat̃ fidei cōmiſſario.Itē actio ex empto quæ dat̃ cōtra venditorē hæreditatis.Perſonales aūt aliæ infinitæ ſunt.

ſonales [a] actiones vltra [b] trigīta annorū ſpatiū minimè ꝓtēdātur ſed ſiqua res [c] vel ius [d] aliquod poſtuletur vel perſona qualicūq; [e] actiōe vel præſcriptiōe [f] pulſetur nihilominus erit agēti triginta annorū præſcriptio metuenda. ¶Eodē etiā iure in eius perſona valēte,qui pign⁹ vel hypothecā nō à ſuodebitore [g],ſed ab alio per lōgū tēpus poſſidente [h] nitit̃ vendicare. ¶Quæ ergo antea nō motæ ſunt actiones, triginta ānorū iugi [i] ſilentio,ex quo cōpetere iure ceperunt,viuendi vlterius non habeant facultatē [k] :nec ſufficiat [l] precib⁹ [m] oblatis ſpāle quod dā(licet per annotationē [n])promeruiſſe reſpōſum,vel etiā in iudicijs allegaſſe [o]:niſi allegato ſacro reſcripto,aut in iudicio poſtulatiōe depoſita [p] fuerit ſubſecuta per executorē [q] cōuentio :nō ſex⁹ fragilitate,nō abſentia,non militia [r] cōtra hāc legē defendēda,ſed pupillari ætate duntaxat(quāuis ſub tutoris defēſiōe cōſiſtat)huic eximēda ſanctiōi. Nā cū ad eos annos ꝑuenerīt, qui ad ſolicitudinē pertinēt curatoris, neceſſariò eis ſimiliter vt alijs annorū triginta interualla ſeruāda [s] ſunt. ¶Hæ autē actiones annis trigīta cōtinuis extinguant̃,quæ perpetuæ [t] videbātur, nō illæ quæ antiquis temporibus [v] limitabant̃ [x] ¶Poſt hanc verò temporis definitionem nulli mouendi vlterius facultatē patere cenſemus, etiam ſi ſe legis ignorantia [y] excuſare tentauerit.

perſequutione

a ¶ Perſonales.] vt condictio certi ex numeratione.

b ¶ Vltra.] nā.j. multæ ſubſiſtūt:vt. j.e.l. §.hæ autem.

c ¶ Res.] ſ.corpales.

d ¶ Vel ius.] vt ſeruitus, quæ incorporalis res eſt : vt inſti. de rebus cor.in fin. ſed quomodo iuri incorporali,vel actiōi perſonali præſcribit, cū ab aduerſario nil poſſideatur? Reſpō.quaſi poſſidetur: vt. ff.de peti.hære.l.regulariter.Accur.

e ¶ Qualicunque actione.] vt ad exhibēdum.

f ¶ Perſecutione.] extraordinaria veluti de fideicommiſſo. quod fit iudicis officio.ſecus in exceptione:vt. ff.de doli exceptione.l.purè.§.fi.

g ¶ A ſuo debitore] vel eius hærede, vel creditore alio qui poſſedit viuente cōmuni debitore : vt. j. eo.l. cùm notiſsimi.in prī. &.§.j.

h ¶ Poſsidente.] malæ fide.alioquī tolleretur longo tēpore:vt. ſ.ſi aduerſus creditorē.l.j.Sed an eſt malę fidei,quia ſcit obligatū? Videtur quod nō vt.ff.de acquirē. poſ. ſi quis fundum.in fin. Sed dico ꝙ dominiū præſcribit vt ibi, ſed non hypothecariæ actioni. Vel hîc loquitur de eo malæ fidei qui ſciebat rem alienā nō debitoris eſſe.prima verior. Accurſius.

i ¶ Iugi.] id eſt continuo.

k ¶ Facultatē] ſcilicet quo ad affectū.j.per exceptionē.nā tempus ipſo iure nō tollit act.vt.ff.de ac.& obli.l.obligationū ferè.§.pla.

l ¶ Nec ſufficiat.] ſ.illis ad interrūpendam præſcriptionem.

m ¶ Precibus.] & ſic cōtra .ſ. quandoli.princ.da.l.j.ſed ibi eſt ſpeciale in quibuſdam actionibus prætorijs,& annalibus, & pœnalibus:vt in eo.ti. l.ij.

n ¶ Per annotationē.] ad differentiam conſultationis.

o ¶ Allegaſſe.] illud reſponſum.

p ¶ Depoſita.] etiam ſine reſcripto,et coram ordinario.

q ¶ Per executorē.] per executorē ergo fit interruptio [a] in.xxx. annis : vt hîc.et.j.eo.l.cū notiſsimi.in prin.aliter non:vt.ff.ꝓ emp. l.alienam.Sed an ſit neceſſarius libellus,vt corā ordinario? Ir.ꝙ ſic vt.ſ.de lit.conteſta.aut. offeratur.in fi.Nos contra:vt hîc,et.j eo. cū notiſsimi.in prin.ſed certè videt̃ quod nec etiā ꝑ executorē:vt. ff. de eo per quē fac.eſt.l.fi.in princ.et.ff.qui.ex cau.ma.l.ait prætor.in fi.&.l.ſe.quæ ſunt cōtra.Solu.ſecūdū vetera iura nō fiebat ꝑ executorē interruptio:hodie ſic.et ita hæc lex corrigit illas.nec obſtat huic ſolutioni.ff.de.act.et obli.l.cōſtitutionib⁹.vbi videtur etiā veteri iure fieri interruptio:qa ibi loquit̃ in prætorijs.& annalibus,et precibus principi porrectis.Vel verius,ibi non dicit perpetuari.ſed ad hæredes trāſire. Vel ſolue ſecūdô dicta cōtrariò:qa ibi nō fuit facta citatio,ſed tantū excepta ſatiſdatio iudicioſiſti.qđ placet. Vel dic ſecūdū Io. vt hîc dicit in actione in rē tātum loqui:& in ea illa vetera iura corrigi:in alijs nō.Quarti dicunt præſcriptionē interrūpi per executorē,ſed non perpetuari actionē in. xxx..annis:vt ibi dicit vnde et ſi annalis erat actio,anno tollet̃,ſi poſt executoris cōuentionē actor deſiſtet anno agere. ADDITIO.Tu dicas ſecūdū Ia.de are.& dñm Ia.But.quod quædā præſcriptio eſt odioſa,quæ currit ſolū ex negligentia nō petētis nullo attēto fauore pſcribētis. Nā præſcribit,ſiue ſit bonæ fidei,ſiue malæ fidei:vt hæc præſcriptio.xxx annorū.& iſta interrūpitur per ſolā executoris miſsionē:vt hîc.&.l.cū notiſsimi.in pri.j.e. Quædā eſt pſcriptio merè fauorabilis:vt præſcriptio triennij quæ currit fauore poſsidētis ꝓpter titulū & bonā fidē.& iſta nōinterrūpit̃ per citationē,nec per litis cōteſtationē,niſi in effectu:vt.l.ſi poſt acceptū.ff.de rei ven.Quędā eſt pſcriptio miſta quę currit tàm fauore poſsidentis quā odio negligētis:vt pſcriptio.x.vel. xx.annorū.et in iſta eligitur quędā media via,vt nō interrūpatur per ſolā executoris miſsionē,ſed per litis conteſtationē. Ita loquuntur ſecūdū eos et Bar.hîc iura allegata in cōtrariū hîc per. gl.&.l.more. &.ſ. de rei vē.et.l.ij.in.§.fi.ff. pro empto.

a Concor. gl.vnica in medio extra de libel. ob.in.c.j.

r ¶ Militia.] reſtituunt̃ tñ abſētes et milites: vt. ff. ex qui.cau. ma.l.j.

s ¶ Seruāda ſunt.] quia currit tūc cōtra eos hæc pſcriptio etiā ſi nō cœperat cōtra defunctū: vt.ſ.ſi ma. fa.l.fi. in.fin.Si ergo cœperat cōtra defunctū, interim dormit. & poſteà excitat ſe. & cōiūgitur tempus ſequēs præcedenti, et ſic eſt mirabilis naturæ hæc interruptio: quaſi dicat̃ interim ruptio aliâs ĩterruptio ex toto rūpit ,vt nō rec ōiungatur poſteà tempus:vt.ſ.de præſcri.longi tem.l.j.&.l. nec bona. An autem reſtituat̃ adultus contra pſcriptionē. xxx. annorum? Quidam dicūt ꝙ non: vt arg.ſ.in qui.cau.in integ.reſti. nō eſt ne.l.fi.Nos ꝙ ſic: vt. ff.de mino. l. ait prætor. in princ. Sed ad qd cū nō poſſit cōpleri in adulta ætate? Rū.imò pō,puta cucurrerat predeceſſori ſuo per. xxix. annos.& poſteà cōpletur ĩ minori ætate iſtius.Nec obſt. ſ.ſi aduerſus ven.pig.l.ij.qa pdeceſſor cōtraxerat cū illo.& eodē modo reſpō.ad illā.l.ff.de mino.l.Aemilius.Itē no. hîc pſcriptionē.xxx.annorū cōtra pupillū nō currere,vt. ff.de acquir.re.do.l.bonę fidei.Item nec cōtra filiū familiâs: vt.j.titu.l.j. in fi.Et ratio eſt,quia cum effectu nō habet actionē patre viuente, in cuius eſt poteſtate.Item nec eccleſiæ:vt.ſ.de ſacroſan.eccle.l.fi. & in authē.quas actiones.Item nec creditori agenti hypothecaria contra debitorem,vel ſuū herędem vniuerſalē, vel aliū creditorē: vt.j.eo.l.cū notiſsimi.in prin.&.§.j.et idem poteſt dici vbicunq; habet locū præſcriptio.xl.annorū vel maior.Item nec mulieri pro dote matrimonio durante:vel antequā maritus ad inopiā vergat. vt.ſ.de iure dot.l.in rebus.§.oīs.Item in cōditionali debito,pendente cōditione:vt.j.eo.l.cū notiſsimi.§.illud.In prædictis enim caſibus actor agere nō poteſt,& ideo ei non currit. ſed qñq; videtur quod etiam ſi agere nō poſsit,tamen currat ei pſcriptio:vt.ff. de ſer.vrb.præ.l.attilicinus.Solu.illud ſpeciale in ruſticis ſeruitutibus,vt non ſi opus quod agere potuerit:vt.ff. quēad.ſer.amit.l. ſi partē.§.ſi ꝓfundū.ſecus eſt in vrbanis:vt.ff.de ſer.vrb.præ.l.hoc aūt.vel ibi pōt petere ꝑ officiū iudicis vt poſsit reaptare foramē.

Præſcriptio xxx. annorum contra multos non currit.

Omnes actiones quæ triginta annorum ſpatio uel minori non tolluntur, quadraginta annorum ſpatio tolluntur .h.d.ſecundum. Bar. Vel ſic:Tantum ualet genus quo ad omnia,quantum enumeratio ſpecierum.et ut ceſſet omnis aduocatorum cauillatio. ſi qua actio effugiat præſcriptionem triginta annorum, non effugit quadraginta niſi in cohortali condttione & tributorū exactione.h.d.cū duabus legibus .ſeq. Iac. Bu.Vel ſic:Oēs actiones etiā ſi ius publicū concernāt quæ triginta annis uel paucioribus non tollūtur, quadraginta annis excludunt̃.h.d.Sali.

Imp.Anaſtaſius.A. Matroniano præfec præto. LEX IIII.

OMnes [z] nocēdi quibuſlibet modis artes omnib⁹ [a] amputantes,cūctas quidē temporales exceptiōes quæ ex vetere iure, vel ex principalibus decretis deſcendunt,tanquā ſi per hanc legē ſpāliter ac noīatim fuiſſent enumeratæ [b], cū ſuo robore durare, & ſuū cūctis qbus cōpetūt,vel in poſterū cōpetere valuerint, ꝑ ſuo videlicet tenore pſidiū in ꝑpetuū deferre decernimus. ¶Quicquid aūt præteritarū pſcriptionū verbis vel ſenſibus minus cōtinetur implētes, ꝑ hanc in perpetuū va-

t ¶ Perpetuæ] id eſt ſine præfinitione temporis,vel cum vita hominis:vt inſti.de perpe.& tem.act.in prin.

u ¶ Temporibus.] ſcilicet minoribus.

x ¶ Limitabantur.] puta redhibitoria,& quāto minoris:vt.ff.de redhibito.l.ſciendum. §.fi. & præſcriptio longi temporis. x.vel xx.annorum:vt.ſ.de præſcri.long.temp.per totū.& aliæ ſimiles.

y ¶ Ignorantia.] nocet ergo iuris ignorātia in dānis,et ſic eſt cōtra.ff.de iuris & facti igno.l.error.in fin.Solu.hoc ſpeciale in odiū negligētis:vt.j.titu.j.l.fin.in.fi. ſic.ſ.de pſcr.lōg.tēp.l.fin.ĩ fi.& ſic fit ĩ.l.illa.ſi quis ĩ tātā.j.vñ vi. Vltimò quęrēdū eſt de act.cō.diuidundo.& familiæ erciſcūdæ.& de pignoratia,& ꝓ ſocio,& de negatoria quę.xxx.an.tollūtur.Et dices hoc plene.j.de anna.excep. l.j.§.j.Illud cōſtat:res furtiuas et vitioſas hoc tpe pſcribi vt.j.đ an. excep.l.j.§.j. Itē de iure offerēdi dices.j.eo.cū notiſ.§.eodē.iure.

z ¶ OMnes.] In prima parte hæc lex cōfirmat præcedētē,& alias quæ certā metam præſcriptionibus imponunt. Accur.

a ¶ Omnibus.] poſſeſſoribus & præſcribentibus.Accur.

b ¶ Enumeratæ.] tātū valet generaliter dici, quātū ſi ſingula nume

Generaliter dici tantum valet quantum si singula numerentur.

rent:vt hîc,&.s̃.de quadriẽ.p̃scrip.l.ij.ibi,tanq̃ &c.&.ff.de admitu.l.si duo.Sed ar.cõtra.ff.de mino.l. illud.§. si talis. Item & fallit hoc in casibus fortuitis renũciatis:vt.ff.siqs cau.l.sed & si.§.quæsitũ.& aliâs :vt.ff.de pig.l.obligatiõe.&.l.quæ nõdũ sunt.§.qd̃ dicit̃

a Fortuita.] quia fortuito quandoq; quis bene dicit.

liturã legẽ sancimus: vt si quis cõtract⁹, vel si qua sit actio que cũ nõ esset expressim supràdictis tẽporalibus p̃scriptiõibus cõcepta, quorũdam tamẽ vel à fortuita [a] vel excogitata ĩterp̃tatione sępe dictarũ exceptionũ laq̃os euadere posse videat̃: huic saluberrimæ nostræ sanctiõi succũbat, & quadraginta annorũ curriculis ꝓcul dubio sopiat̃, nullũq; ius priuatũ [b] vel publicũ [c] ĩ quacũq; causa vel quacũq; ꝑsona quod p̃dictorũ quadraginta annorũ extĩctũ est iugi silentio, moueat̃: sed quicũq; sup quolibet iure quod p memoratũ tẽpus incõcussum est, & sine vlla reipsa [d] illata iudiciaria cõuẽtiõe possedit, superq; sua cõditione qua per idem tẽpus absq; vlla iudiciali sentẽtia simili munitiõe potit⁹ est, sit liber [e], & p̃sentis saluberrimę legis plenissima munitione securus.

Curialis libertatem nullo tẽpore præscribit, sed suæ patriæ debet reddi. & sic lex præcedẽs limitatur per hanc in casu isto.h.d.secũdũ Bal. Vel sic: Præscriptio quadraginta ãnorũ nõ prodest curialib⁹ quo min⁹ ad curiã retrahãtur.Sa.

Idem A.ad Thomã.præ.prę. L. V.

PRæscriptionem quadraginta annorum ab ijs qui ad curialẽ cõditionẽ vocãtur [f], opponi nõ patimur, sed genitalẽ statum semp eos agnoscere cõpelli sancimus. Sacra etenim nostrę pietatis lex [g] de alijs loquitur conditionibus: nec anterioribus constitutionibus per eãdem nouellã legẽ derogatur, quæ [h] manifestissimè curiales & liberos eorũ, explosis tẽporalib⁹ præscriptionib⁹, patrijs [i] suis reddi præcipiunt.

Præstatio tributi quæ fit in recognitione vniuersalis dominij, tempore non tollitur.h.d.secũdum Barto. Vel sic: Contra publicas functiones non currit præscriptio.Iac.Butri. Vel sic: Prædium tributarium potest præscribi quo ad dominium, sed non quo ad canonem debitum ex eo persoluendum.h.d.Sali.

Idem A.Leoni præ.præ.

LEX VI.

COmpetit nostra serenitas quoſdã ſcratissimã nostrę pietatis cõstitutionẽ [k] quæ de annorũ quadraginta loquit̃ prę scriptione, ad præiudiciũ etiam publicarum functionũ solutionis trahere conari, & si quidẽ p tanti vel amplioris tẽporis lapsum minimè vel minus quàm oportuerat tributorũ noĩe solutũ est, nõ posse reqri seu profligari [l] cõtẽdere: cũ hmõi conamẽ [m] manifestissimè sensui ꝓpositoq; nostrę legis obuiare noscat̃, ideoq; iubem⁹ eos qui rem aliquã p cõtinuũ annorũ quadraginta curriculum sine quadã legitima interpellatiõe possiderint, de possessione quidẽ rei [n] seu dñio nequaquã remoueri [o] : functiones aũt seu ciuilẽ canonẽ vel aliã quãpiã publicã collationem eis impositam dependere cõpelli, nec huic parti cuiuscũq; temporis præscriptionem† oppositam admitti.

Præscriptio triginta annorũ cessat in hypothecaria debitore possidente vel ei⁹ hærede, vel nisi secundus creditor velit præscribere contra primum ipso debitore viuente.h.d. Bal. sic: Hæc reputatur bona lex. Actioni hypothecariæ ab extraneo possessore triginta annis præscribitur: nisi fuerit interrupta à debitore vel eius hærede quadraginta annis, à secũdo verò creditore viuo debitore similiter quadraginta annis. idẽ eo mortuo si eius adminiculo vtatur. àlias triginta annis.idẽ in iure offerendi.h.d. vsq; ad §.illud.Bar.

Imp.Iustinus A.Archelao prę fecto prę.

LEX VII.

CVm notissimi iuris [p] sit actionem hypothecariã in

b Priuatum] agendi non excipiẽdi: vt.ff.de exc.do.l.pure.§.fin.nec eius eundi ad 10 ecclesi. Sic ergo videt̃ ꝙ si debitor post xxx.ann. offerat debitum, non cogetur creditor accipere, vt cogatur dare pignus:ar.j.eo.l. cũ notissimi.§ sed cũ.in fi.§.vbi plenè dices de hoc.si tamen accepit debitũ, 20 cogit̃ restituere pignus, actione pignoratia. Alij dicũt ꝙ postea etiã offerre põt.

Iuri offerẽdi an possit præscribi.

c Vel publicum.] huic est contra .ff. de diuer.p̃scrip.l.in omnibus, vbi.xx.an. dicit sed nec hîc dicit quod vsq; ad. xl. an. 30 duret sed ꝙ nõ vltra xl.annos.Item cõtra. s̃.de sacrosan.eccle.l. vt inter diuinũ . vbi plenè hoc solui.Item excipe ab hac lege illas res quæ numerãt̃. ff.de vsusca .l.vsuscapionẽ.&.s̃ . de præscriptio. long . temp. 40 quæ ꝑ li.l. fi. Item excipe à lege ista. j. duas proximas leges.

d Reipsa.] .i.p executorẽ, vel re ipsa.i. ꝑ re ipsa principali.

e Sit liber] ab hmõi impetitione actoris, quia absoluet̃.Sed an seruus sit liber tanto 50 tẽpore? Rñd.imò minori, nisi malęfidei sit tũc isto:vt.s̃.de pręscrip.long .tem. quę. ꝑ li.l.j.et.ij. Item qd in asscriptitio? Videt̃ nullo tpe, vt.j.d agri. et cẽsi.l.cum satis. in princi.lib.xj.Sed dic xl.annis præscribere 60 eos libertatẽ:vt hîc nisi per aliquẽ alium seruiãt:vt.j. de agri. et censi.l . cũ scimus. §.fi.non minori tẽpore:vt.d.l.cũ satis.nisi fuerit asscriptus seruitio curiarũ.tunc[a].xxx.an.vt.j.de fun.rei pri.l.cũ.lib.xj. Itẽ similiter secus in seruo principis:vt.s̃.titu. j. l.j.et.ij.Itẽ contra huic.l. j.de fundis limi.l.fi.lib.xj.Solu.spãle in illis agris.Item fallit.j.du 70 abus legibus sequentibus.

Asscriptitius.xl.annis sit liber.

a Quia talis nõ præscribit: sed ab alijs præscribitur. Sali.hic.

PRæscriptionem.] CASVS.Si curiæ adstrictus. xl.annis extra curiã steterit: an se tueri possit pręscriptione quæritur? Dicitur ꝙ non: sed debet curiæ reddi. superiores eñ leges de adstrictis curiæ non loquuntur.

f Vocãtur.] id est reuocantur.

g Lex.] suprà lege proxi.

h Quæ.] s.constitutiones.

Curiales erant serui.

i Patrijs suis.] patriarum enim suarum erant serui isti curiales quod fit seruiendo.xxx.an.vt.j.de fun.rei pri.l.cum.lib.xj.& idem 80 in metallarijs:vt.j.de meta.l.fi.lib xj.

COmperit.] CASVS. Si possideo p̃dia tributoria, et omni anno debebã soluere.x. nomine tributi.et per.xxx.vel.xl. an.non solui: an sim securus, quæritur? Rñd.quod non, quantum ad tributa: sed prædia tanto tẽpore præscribere possum.

k Constitutionem.] scilicet superiorem, omnes.

l Profligari] i.solui.

m Conamẽ.] vt.ff.de publica.l.licitatio.§.earum.

Si autem impetrauit vt possideret dempto canone.xl.an.nõ soluẽdo præscribit : vt.j. de fun.patrimo.l.fina.lib.xj.Item contra huic l.ff.de diuer. & temp. præscrip.l.in omnibus. in princ. vbi.xx.an. præscribitur fisco. sed ibi in rebus fisco delatis, quæ nondũ fisci erant: hîc autem erant:vt.ff.de lega.j.l.apud Iulianũ.§.fin Sed an idem in emphyteuta quod hîc? Rñ. sic: vt. j.eo.l.cùm notissimi. in fi.Accur.

10 n Rei tributariæ.] ab eo possessę.

o Remoueri.] scilicet quadraginta annorum præscriptio.

CVm notissimi] Diuidit̃ principaliter in duas partes. Primò exorditur rationem annectẽdo. 20 Secũdò statuit distinguẽdo, seu aliqua dubia remouendo. secũda ibi, quamobrẽ. Sali.

Diuisio.

CASVS. Hypotheca tollit̃.xxx. an. spatio si extraneus nõ debitor vel eius hæres possidet pignus: quia tunc tollet̃ xl. 30 an.et currit hæc præscriptio, si nõ sit interrupta: pupillo nõ currit actio ꝑsonalis vt certi condictio ex mutuo tollitur. xxx. an.et hoc in prima. Si verò debitor primo pignus obligauerit vni, posteà alij: et 40 secũdus possidet, an possit repellere primum spatio.xxx. an. distĩguit.aut viuit cõmunis debitor : aut non.si sic, non põt repelli . xxx. an.spatio sed. xl.an. si non potest repelli p spatiũ xxx.an. post mortem 50 debitoris. Siverò vult cõiũgere tẽpora quibus possedit secũdus creditor , tunc exigũtur.xl.an.curricula.et hoc qd̃ dictũ est qñ secũdus creditor possidet, habet etiam locũ quãdo prim⁹ creditor possedit: 60 quia primus creditor possidens poterit repellere secũdũ spatio. xl.an. nisi debitũ ei soluat̃.et hoc in secunda. In tertia dicit, quod præscriptio.xxx.ann. incipit currere ab eo tempore quo peti potest debitum : quia si sub conditione debeatur pecunia , non currit præscriptio, nisi existente conditione. vnde contra mulierem 70 incipit currere à tẽpore soluti matrimonij: quia ab eo tempore poterit agere pro dote. vnde si stat.xxx.an.quod non agat, repellitur ab hypotheca quã habet aduersus res mariti tacitè sibi obligatas. In quarta dicit illud quod dictum est, scilicet quod debitor potest præscribere pignus, intellige quando post non peruenit ad creditorem: vnde si perueniat, interrumpitur præscriptio : multò magis si per executorem vel litẽ contesta. interrumpatur. In quinta dicit, quod interrumpitur præscriptio quando debitor incœpit præscribere pignus, & posteà secundò puta lapsis.xx.annis fecit cautionem creditori recognoscens debitũ suum.et hoc in sex- 80 ta parte. Siverò aliqs ex causa legati annui vel mẽstrui, vel simili teneatur mihi in.x. quando incipiat præscriptio, quæritur? Respõde. ab eo tpe quo cessat ĩ solutiõe rei debitæ quã aliquibus annis vel mensibus soluit: et peti poterat. & hoc in.vij. Item si aliquis accepit rem in emphyteusim, non potest eam vllo tempore præscribere: quia non sibi sed alij possidet.

† Hoc casu cessat præscriptio. Et vide bonã glo.in.c.cũ non liceat. extra de præscrip . q̃ ponit casus in quib⁹ cessat præscriptio.

p Cum notissimi iuris.] per.l.supra eodem.l.sicut.circa principium.

extraneos quidẽ ſuppoſitæ rei de tẽtatores annorũ triginta finiri ſpatijs[a], ſi non interruptũ erit ſilentium, vt lege[b] cautũ eſt, id eſt etiam per ſolam[c] cõuentionem, aut ſi ætas impubes excipienda[d] mõſtretur, in ipſos verò debitores aut hæredes eorũ primos vel vlteriores nullis expirare luſtrorũ curſibus[e], noſtræ prouiſionis eſſe perſpeximus hoc quoq; emẽdare, ne poſſeſſores eiuſmodi propè immortali timore teneantur.

Hypothecaria quæ contra extraneũ poſſeſſorẽ tollitur annis triginta, contra debitorẽ uel eius hæredẽ poßidentem tollitur per quadraginta annos tantùm: niſi præſcriptio fuerit interrupta per mißionẽ executoris: aut interuenerit ætas pupillaris, actionibus perſonalibus in ſuo ſtatu manentibus. h.d. Sali.

Quãobrẽ iubemus hypothecarum perſecutionem quæ rerum mouetur gratia vel apud debitores conſiſtentium, vel apud debitorum hæredes, nõ vltra quadraginta annos ex quo competere[f] cœpit, prorogari[g], niſi cõuentio aut ætas (ſicut dictũ eſt) interceſſerit: vt diuerſitas vtriuſq; rerũ pſecutionis quæ in debitorẽ aut hæredes eius, quæq; mouetur in extraneos, in ſolo ſit annorũ numero[h]: verũ in alijs omnib⁹ ambæ ſimiles ſint: in actiõe ſcilicet pſonali[i] ijs cuſtodiẽdis quæ priſca cõſtitutionũ ſanxit iuſtitia[k].

Creditor ſecundus præſcribit hypothecariæ actioni contra primum ſi debitor cuius perſonam ſecundus repræſentat, tanto tempore uixit: aliàs præſcribit triginta annis, non computato tempore ſui auctoris. Quod ſi computare uelit, quadraginta anni ſunt neceſſarij. h.d. uſque ad. §. eodem iure. Sali.

Sed cũ illud etiam in forenſibus[l] controuerſijs ventilabatur, an creditor anteriora iura prçtẽdẽs poteſt poſteriorẽ creditorem hypothecã tenẽtẽ etiã vltrà triginta annos inquietare, vtpote imaginẽ debitoris obtinẽtẽ, eiq; poſsidẽtẽ: neceſſariũ duximus & hoc dirimere. ¶ Et ſancimus donec communis debitor viuit, nõ poſſe creditori anteriori triginta ãnorũ exceptionẽ opponi, ſed locũ eſſe quadraginta annorum præſcriptiõi: qa dũ ille viuit, meritò anterior creditor cõfidit, vtpote apud debitorem eius poſſeſſione per poſteriorẽ creditorẽ cõſtituta[m]. Ex quo autẽ in fata ſua debitor deceſſerit[n], ex eo[o] quaſi ſuo nomine poſsidẽtẽ poſteriorẽ creditorẽ meritò poſſe triginta annorũ opponere præſcriptionẽ: & ſecundum hanc diſtinctionem cõputationẽ tẽporũ adhibendã, vt ex perſona quidem ſua poſterior creditor triginta ãnos per quos ipſe poſt mortẽ debitoris poſſedit, opponat: ſin autẽ cõiungere voluerit ſuæ poſſeſsioni quam poſt mortẽ debitoris habuit, etiã tp̃s quo viuẽte debitore vel ipſe creditor vel cõmunis debitor detinuit: tũc quadraginta annorũ exceptiõis iura tractari, & quãtũ deeſt ad quadraginta annorũ poſſeſsionẽ, per quã & ipſe debitor creditorẽ repellere poterat, hoc ſe poſſediſſe oſtendat.

In præſcriptione iuris offerendi opponenda per poſſeſſorem primum creditorem ſecundo creditori ſeruatur tempus dictum in. §. præcedenti. h.d. uſque ad. §. illud. Sali.

Eodẽ iure pro tẽporum cõputatiõe obſeruãdo, & ſi poſterior creditor anteriori creditori offerre debitũ paratus[p] eſt, & eis creditor longæuã poſſeſsionis præſcriptionẽ ei opponere[q] conat̃.

In obligationib⁹ cõditionalib⁹ uel in diẽ, incipit currere præſcriptio in diei uel cõditiõis euẽtũ, tàm in perſonalibus quàm in hypothecarijs actionibus. h.d. uſq; ad. §. imò & illud Sali.

a Spatijs.] quatuor habet tempora hypothecaria. x. an. vel. xx. quãdo extraneus poſsidet cũ titulo bona fide inter præſentes vel abſentes: vt. ſ. ſi aduer. credito. l. j. & . ij. & . xxx. quando mala fide vel ſine titulo, vt hîc. at cùm debitor vel hæres eius, vel alter creditor: tunc. xl. vt hîc ſtatim dicet. & . j. proxi §. Accur.

b Lege.] ſcilicet illa. ſicut. ſ. eo. Accur.

c Solam cõuentionem.] hoc nomẽ ſolam, nõ excludit executorẽ, ſed litis conteſtationẽ: ſicut cùm dicitur, ſolus cõſenſus facit matrimoniũ: quia & verba ſunt neceſſaria, ſed excludit cõcubitum. Item ſolus dolus in depoſito venit: quia & lata culpa, ſed leuem culpam excludit. Et nota diligenter: quia cũ interrumpitur præſcriptio per executoris cõuentionem extenditur vſq; ad. xxx. annos à tempore conuentionis. nam per ſolam litis conteſtationem extenditur ad xl. annos: vt. j. l. fin. & j. ti. j. l. j. §. j. in fi. §. ſecundum Ioã. Sed alij dicunt vt H. etiã fieri hoc in. xl. ann. quod nõ placet. Et dic, per ſolam. i. citando eum: quia cõuentione facta ad iudicem, prçteritum tempus pro non præterito habetur. Per minorẽ ætatem: quia verbi gratia ſi filius ſucceſsit mihi, non currit ei, & tamen prçſcriptio nõ tollitur. Accur.

d Excipiẽda.] quo caſu interim dormit: vt dixi. ſ. eo. l. ſicut. circa fi.

e Curſibus.] repete, cùm notiſsimi iuris ſit noſtræ &c.

f Cõpetere.] quandoq; enim non ſtatim competit: cùm fortè ſub cõditiõe fuit hypotheca contracta: vel ex die certo, & ſic adueniẽte die vel cõditiõe, incipit currere: vt. j. ca. l. §. illud.

g Prorogari.] ſed cùm perſonalis tollatur. xxx. annis, quomodo durat plus acceſſoria? Reſpon. non tollitur. xxx. an. ipſo iure: vt. ff. de act. & obliga. l. obligationũ fere. §. placet. & ſic loquitur. j. de luitione pi. l. ij. Sed argu. contrà. ff. de regu. iur. l. cùm principalis. & . ſ. de vſu. l. eos. & . ff. de adminiſt. tut. l. ſi pupillus. in fin.

h Numero.] item & in alio, quia aliter lis æſtimatur aduerſus extraneum: & aliter aduerſus debitorem vel hæredem: vt. ff. de pig. l. ſi inter. §. fi.

i Perſonali.] ſcilicet certi condictione ex mutuo.

k Iuſtitia.] vt. ſ. eodem. l. ſicut.

l In forenſibus.] i. in cauſis quæ in foro aguntur.

m Conſtituta.] an ergo poſsidet debitor pignus quod creditori tradidit? Reſpon. diſtingue prætorium pignus à conuentionali. primùm non poſsidet creditor ſecundum omnes: vt. ff. vt in poſſ. leg. l. is cui. in princip. & . §. ſi plures. & . §. miſſus. & . ff. de acquiren. poſſeſſ. l. iij. in fi. & . ff. de bo. aut. iud. poſ. cùm legati. Si autem eſt cõuentionale: tunc eſt opinio. nam & tunc dicunt quidam: vt patet, quod poſsidet debitor. arg. huius literæ, vnde nec vſucapit creditor: vt. ff. de vſuca. l. pignori. ſed nec vti poſsidetis agit: vt. ff. vti poſside. l. ſi duo. §. creditores. Item nec euitat ſatiſdationem iudicio ſiſti: vt. ff. qui ſatiſda. cog. l. ſciendum. §. creditor. ſed nos dicimus, quòd ciuiliter & naturaliter poſsidet creditor: vt. ff. de acquiren. rerum do. l. per ſeruum. in prin. Item debitor per talem ſeruum non acquirit poſſeſsionem, quam quæreret ſi poſsideres: vt ff. de acquir. poſſ. l. j. §. per ſeruum corporaliter. ſicut fit in fructuario qui quærit poſſeſsionem fructuario: vt. ff. de acquir. poſſ. l. poſſeſsio quoque. Item pro hoc. ff. de acquir. poſ. l. q pignoris. in fin. & . l. ſeq. Nec obſtat quod hic dicit: qa ideo dicit, quia debitor quãdocunque vult poteſt offerre debitũ: & ita rem habere, & ſic erit apud eum. Item nec obſtat quòd vſucapit debitor: quia quãdoque procedit vſucapio ſine poſſeſsione: vt. ff. de vſucap. l. rerum. & . l. nunquam in vſucap. §. vacuum. Item nec illa vti poſſidetis. l. ſi duo. §. creditores. quia in prætorio pignore dicit. Prçterea ſi eſſet apud debitorem poſſeſsio, & creditoris ſeruus ſurriperet: ergo dominũ poſſeſsione priuaret. i. debitorem, quod non facit: vt. ff. de acquir. poſſ. l. rem quç. & de vſuca. non ſolùm. § fi.

n Deceſſerit.] nullo hærede relicto. nã ſi haberet hæredem, idem in hçrede quod in defuncto ſtatueretur. Vel aliud in hçrede, quia hæres non retinet per eum poſſeſsionem niſi primo apprehenderit: vt. ff. de acquiren. poſſeſ. l. cùm hçredes. in prin. & . l. qui vniuerſas. § quod per colonum.

o Ex eo.] ſcilicet tempore.

p Debitum paratus eſt.] aliter enim non poteſt confirmare ſibi pignus: vt. j. qui po. in pig. ha. l. j. Sed quid econtra, ſi prior creditor offerat ſecundo? P. dicit nõ memini me legiſſe priorem creditorem ius offerendi habere, ſed certè ego legi qualemcunq; poſſeſſorem poſſe offerre ſecundum Io. vt. ff. quib. mo. pig. vel hypothec. ſolui. l. Paulus. §. qui pignoris. Et nota aliud in ſeruo bona fide redempto ab hoſtibus: nam tunc tollitur ius offerendi triennio: vt. ff. de capi. & poſtli. reuer. l. in bello. §. ſi quis ſeruum. Accurſius.

q Opponere conatur.] quid ergo ſi debitor. xxx. annis ſtetit, quòd neque ſoluit neque obtulit, nunquid præſcribetur iuri offerendi? Aiunt quidam ꝙ non, ſicut nec ius eundi ad eccleſiam, vel per viam publicã, vel ad ſanctum Iacobũ: vt. ff. de via pub. l. viam publicam. & quod dicitur. ſ. eo. l. omnes. de iure agendi, dicit nõ excipiẽdi vel offerendi. ſed Bul. dicit ius etiã offerendi tolli. arg. horũ duorũ reſpõſorũ: & maximè huius. Itẽ alia ratiõe, quia cùm põt facere vt poſsit, ſcilicet agere pignoratitia ſoluẽdo: iam ergo poſſe videtur vt. ff. de reg. iur. l. q põt. Itẽ pro hac ſentẽtia eſt. ff. de dam. infec. l. ſi finita. §. poſteà autẽ. Accur. ADDITIO. Dum quçritur an iuri offerẽdi poſsit prçſcribi, dicas ſecundum cõmuniter doctores, ꝙ eſt quoddã ius offerendi quod cõpetit per modum iur

Hypothecaria actio habet quatuor tempora.

Matrimoniũ fit per ſolum conſenſum.

Interruptio prçſcriptionis quç fit per executoris miſſionem, differt ab ea quç fit per litis conteſtationem.

Vſuſcapio quãdoque procedit ſine poſſeſſione.

Debitor an poſsideat pignus quod creditori tradidit.

Ius offerendi an per præſcriptionem poſsit tolli.

dum iuris, vtputa secundus creditor habet ius offerẽdi & confirmãdi sibi pignus:vt.l.j.j̃.qui po.in pig.hab.hoc tollitur spatio.xxx.vel.xl. annorũ, vt hîc. Quoddã est ius offerẽdi quod cõpetit per modũ facultatis.verbi gratia, Debitor potest quandocũque vult offerre debitum & pignus reluere:ista facultas nunquã potest præscribi, sicut nec facultas eundi.per viam publicã:quia licet per mille annos non iueris, semp̃ poteris ire:vt.ff. de via pu.l.viam publicã.

Illud autẽ plus quàm manifestũ est, ꝙ in omnibus cõtractibus [a] in quibus sub aliqua conditione vel sub die certa vel incerta stipulationes & promissiones vel pacta ponuntur, post cõditionis exitũ, vel post institutę diei certę vel incertę lapsum, p̃scriptiones triginta vel quadraginta annorũ quę p̃sonalibus vel hypothecarijs actionibus opponunt̃, initiũ accipiũt. ¶Vnde euenit vt in matrimonijs in q̃bus redhibitio [b] dotis vel ante nuptias donationis in diẽ incertã mortis vel repudij [c] differri solet, post cõiugij dissolutionẽ [d] earũdẽ curricula præscriptionũ p̃sonalibus itidem actionibus vel hypothecarijs opponendarum initium accipiãt.

Per possessionem rei obligatæ & per secundam cautionem & debiti agnitionem fit interruptio præscriptionis.h.d.Bal.Vel sic:Nõ solũ per executoris missionẽ uel per litis contestationem interrũpitur præscriptio, sed etiã per rei obligatæ apprehensionem uel ipsius debiti nouã cautionem.h.d.usque ad.§.in his etiam.Sali.

Imò [e] & illud procul dubio est, quòd si quis eorũ quibus aliquid debetur, res sibi suppositas [f] sine violentia [g] tenuerit:per hãc detentionẽ interruptio fit præteriti tẽporis, si minus effluxit triginta [h] vel quadraginta annis: & multò magis [i] quàm si esset interruptio per cõuentionẽ [k] introducta:cùm litis contestationem imitetur [l] ea detentio. ¶Sed & si quis debitorũ ad agnoscendum suum debitũ secundã cautionẽ in creditorẽ exposuerit [m]: tempora memoratarum præscriptionũ interrupta [n] esse † videbũtur quãtum ad priorem cautionẽ pertinet:quę scilicet innouata [o] permãsit tàm in personalibus quàm in hypothecarijs actionibꝰ. Nanq; improbũ est debitorẽ hunc contradicere, qui ne sub accusatione creditoris more debitoris fiat, secundam in eum super eodem debito † cautionem exposuit.

In obligationibus annuis & menstruis non initium obligationis, sed cessationis inspicitur: & tenens ut emphyteuta, aut cõductor seu quolibet alio titulo, nõ præscribit. Hoc dicit secũdũ Bal. *Vel sic: Hæc est quinta pars in qua tractat de tempore inchoandæ præscriptionis. & hoc intendit. In annuis debitis præscribitur ex tẽpore cessante solutionis, non integræ obligationis. Et res emphyteutica uel conducta non præscribitur, nisi possessio domino sit reuersa.* Hoc di*cit usque ad finem. Salicetus.*

In ijs etiã promissionibus vel legatis vel alijs obligationibus quæ dationem per singulos [p] annos vel mẽses, aut aliquod singulare tempus continent, tempora memoratarum præscriptionũ nõ ab exordio talis obligationis, sed ab initio cuiusq; [q] anni vel mẽsis vel al-

a ¶ Contractibus.] idem in vltima volũtate:vt.s̃.cõmunia de leg.l.fin.§.fin autem auaritiæ.

b ¶ Redhibitio.] id est redditio.

c ¶ Repudij.] vel marito vergẽte ad inopiã:vt s̃.de iure dot.l.vbi.vel deportato viro, vel muliere mutante affectionem: vt s̃.de rep.l.j.his enim quatuor casibus repetitio est.

d ¶ Dissolutionem.] vt &.s̃.de iure do.l.in rebus.§.fin.& hoc intellige statim si fuerint immobilia: alioquin annua bima & trima die olim: hodie post annum.arg.s̃. de rei vxo.ac.§.exactio. & ideo extũc currit pręscriptio: vt hic dicit, &.j̃.tit.j.l.j. §.fin.&.ff.qñ actio de pecu. est an.l.prima.§.annus.

e ¶ Imò & illud.] refrenat̃ inchoatio præscriptionis:vt.s̃. similiter refrenatur inchoata:vt hîc.

f ¶ Suppositas.] i.obligatas. Sed quid si non erãt suppositę? Aliud videtur. cũ enim detur restitutio actionis amissæ, videtur esse præscriptio nõ interrupta:vt.ff. quib. ex cau.ma.l.ait prætor.§.fi.&.l.seq.secũdum Io. & H.Contrarium tamen ex eadem lege probari posset secundum Azo.[a]

a Procedit opiñ. Azo. quando creditor rẽ nõ obligatam debiti contemplatione accepit: quia tũc debitor agnoscitur: aliàs secus vt in prima opinione glos. bal. Angel. Pręscriptio interrumpitur in personali & hypothecaria simul interdum.

g ¶ Sine violẽtia] quare dicit sine violẽtia: nonne idem & si cũ violentia:vt.ff.de vsucap.l. naturaliter. quæ est contrà? Rñ.hic dicit sine violẽtia:id est cũ volũtate debitoris pignus accepit:quia debitor dedit ei:& tunc interrumpitur pręscriptio in personali & in hypothecaria.in personali, quia debitum agnouit: in hypothecaria, quia creditor adeptus est possessionem.secus autem si cum violentia:quia tunc tantum in hypothecaria interrumpitur præscriptio:non in personali.sed econtra si debitum agnoscat debitor, tunc etiam in hypothecaria fit interruptio: vt infrà. proxi.§.& est ratio:quia cum in principali sibi præiudicauit:& in accessorio, per consequentiam. Alij dicunt ideo dici, sine violentia:quia tunc fit interruptio tantùm aduersus eum.sed si cum violentia tunc aduersus omnes. Tertij subaudiũt hîc, maximè.dicunt ergo idẽ si cum violentia. & dic violentiã licitã cõmissam ex pacto:vt.j̃.de pig.l.iij.aliàs ius crediti amitteret:vt.ff. quod metus causa.l.extat. Quarti dicunt, sine violentia adhibita in auferẽdo secũdũ Ot.at adhibita in retinendo interrumpit:vt.d.l.naturaliter.prima placet.

h ¶ Triginta vel.] xl.scilicet antè detentationem.& no.hîc loqui de personali & hypothecaria.

i ¶ Multò magis.] imò multò minus.cum hæc in.xxx.an.sed cõuẽtio in.xl.annis perpetuet secũdũ quosdã:vt.j̃.e.l.fi.Sed secũdum Io.hîc respicit ad factum:quia de facto tenet:quod non facit qui litem contestatur, vel mittit executorẽ.Vel dic, ꝙ hæc interruptio prodest omnibus:vt.ff.de vsusca.l.naturaliter.sed illa quæ fit per litis contestationem vel per conuentionem, prodest tantum contestanti, & executorem mittenti:vt.ff.ne de sta.defunc.l.ij.§.fin.& ff.de diuer.& tem.præscrip.l.intra.in prin.

k ¶ Per conuentionem.] executoris.

l ¶ Imitetur.] imò & plus operatur hæc detentio:vt modò dixi in fin.glos. imò.Accursius.

m ¶ Exposuerit.] hoc enim quandoque fit:vt.s̃.ad Vellei.l.si mulier.ij. &.s̃.de plus pe.l.j.

n ¶ Interrupta.] non dicit perpetuari actionem primã per agnitionẽ : sed interruptionem præscriptionis fieri.si ergo præscribatur redhibitoriæ: licet debitum agnoscas, non perpetuatur redhibitoria vsque ad xxx. an. sed post agnitionem, sex mensibus præscribam. Sed certè imò nec interrumpi videtur per huiusmodi secundam cautionem:quia nec per acceptionem fideiussoris: vt.ff.de solu.l.cùm quis.§.si quis pro reo.quæ est cõtra.Sol.[b] ibi fuit acceptus pro eo quod deberi apparuerit:non autem confitebatur debitum:hîc sic. vel ibi speciale in illo anno vtili:vt hodie in quadriennio, vt etiam contestatione non perpetuetur:vt.s̃.de temp.in integ.restit.l.superuacuam.

b Reprobatis solut.dic secũdũ bal. An. & alios hîc. ꝙ ibi datio fideiussoris nõ interrũpit cõpletã p̃scriptionẽ : hîc nõ erat cõpleta : ideo interrũpit. Præscriptionis interruptio est duplex.

o ¶ Innouata.] id est non nouata, seu non extincta. Et not. hîc quòd interruptio alia ciuilis alia naturalis. Naturalis est, quoties ipsa possessio amittitur: quod multis modis fit:vt ff.de acquir.pos.qui vniuersas.& hoc omnibꝰ petere volentibus prodest: vt.ff.de vsucap.l.naturaliter. Alia ciuilis, & hæc multiplex. Primò p̃ cõtestationẽ.& hæc in.xl.an. vt.j̃.e.l.fi.Itẽ p̃ quasi contestationẽ : vt.s̃.vbi in rẽ ac.l.ij.Itẽ p̃ executorẽ:vt s̃.eo.l.sicut.Item per debiti agnitionem vel solutionem partis vel fœnoris: vt hîc.Itẽ per solã libelli oblationem, in casibus: vt.s̃.quãdo libellus prin. da.l.j.&.ij.& in illis quos habes.infrà titulo primo, vt perfectius. Item per rei obligatæ apprehensionem : vt.s̃.proximo.§. & hæc ciuilis prodest tantùm interrumpenti, non alij : vt.ff. de diuersis & temp.præscript.l.intra. in prin.&.ff.ne de statu defunc.l.ij.§.final.& hoc in præscriptione:sed vsucapio per huiusmodi ciuiles interruptiones nõ interrumpitur de rigore: sed quo ad effectum sic: vt.ff.de rei vẽdi.l.si post. Est etiam quædam alia mirabilis interruptio, si seruus fructuarius qui ab alio possidetur qui præscribit vsuifructui meo intra tempus si aliquid meo nomine faciat. vel si aqua mihi debita, per se fluat:vt.ff. de vsufruct.l. arboribus.§. idẽ tractat. & quẽadmodum serui. amitt.l. qui fundum. Itẽ & alia scilicet ætas : vt.s̃. eodẽ.l.sicut. circa finem.

† Concor. cũ hoc. §. glo in. c.illud.sup verbo, interrupto in fi.extrà de præs.

† Aliàs sup priore debito.

ADDITIO. Addas pulchrã glo. in verbo, interruptio.in cap.illud.extrà de præscri.& aliam similem gl.in verbo, interruptam in capi.placuit vt quicunque.xvj.q.iij.

p ¶ Per singulos annos.] verbi gratia. Promisisti mihi decem singulis annis: & præstitisti per.iiij.annos: posteà cessasti. non curret mihi præscriptio ab exordio obligationis, sed ab eo tempore quo cessatum est currit præscriptio omnium sequentiũ annorum:secundum B.Si quæras quæ ergo erat dubitatio? Respon.magna.nam quia semel agnouerat debitum, videbatur ꝙ si etiam cessaret soluere, tamen creditori præiudicari nõ posset. Sed quare nõ duplicatur tempus in huiusmodi annua præscriptione:vt.ff.quemadmo. serui.amit.l.si sic.hîc enim innuit, quòd hîc non duplicetur. commemorat enim præscriptiones prædictas.nec aliquid dicit de duplicatione.Sed respondeo illud habere locum in decẽnali & vicennali præscriptione.Item quid si debeo decem, & quinque solui per.xxx.an.alia non nunquid præscribo? Videtur quòd sic:vt.ff.de aqua coti.& ęsti.l.j.§.Trebatius.Sed contrà puto:vt.s̃.de non nume.pecu.l.cùm fidem.

Casum ponit.

q ¶ Cuiusq; anni.] Mar.sic exponit:vt ex quolibet anno sit vna pręscriptio.vnde hodie est præscriptum tricesimo anno & alijs præcedentibus, sed non sequentibus.& sic est contrà.s̃ de vsur.l.eos.in princi.Sed soluit M.[c] illud odio vsurarum, vel illud in accessorijs:sed neutra placet. nam etiam forte soluta, & sic extincta principali actione, nihilominus peti potest vsura debita per stipulationem:vt.ff.de eo quod certo loco.l.centum. Et bene apto simile ad prædictum:quia qui præscribit, similis est soluenti:vt.ff.de admi.tu.l.si pupillus.in fi.Bul.verò & R.dicunt indistinctè in legatis & stipulationibus currere omnium annorum etiam sequentium præscriptionem à tẽpore quo est cessatum.& pro eis.j̃.e.l.proxi.in fi.&.j̃.tit.j.l.j.§.j.in fi.§.&.s̃.de fide instru.l.plures.circa prin.Et hic exponit, ab initio cuiusq; anni.s.ex quo cessatũ est.& sic secũdũ B.præscribitur annuæ præstationi.secũdũ M.non.Tu dic tertiò secũdũ Io.aliud in stipulationibus, & aliud in legatis seruatur. in stipulationibus enim seruo sententiam B.& R.quia licet plurium annorũ:tamen vna est stipulatio, sicque vna præscriptio:vt.ff.de verb.obl.l.si Stichum.§.stipulatio.at legata annua tot sunt, quot anni:vt.d.si Stichum & de do.cau.mor.senatus.§. vltim.& de annuis leg.l.cùm in annos.& sic quot anni, tot actiones, & tot præscriptiones.& sic in legatis seruo sententiam M.inde est etiã quòd huiusmodi

c Et bñ secũdũ cõiter scriben.

Anni debiti obligatio, an sit vnica & possit per vnicam præscriptionẽ tolli.

annuum legatum non amittitur non vtendo:vt.ff.quibus mo.vsusfru.amit.l. si vsusfructus alternis.& argu.ff.de oper.no.nun.l.de pupillo.§.ii. &.l.seq.In vna ergo stipulatione actio semel extincta ammodò frontem erigere nō audet.Sed huic opinioni Io.videtur obstare hæc lex,quæ æquiparat legata stipulationibus.Sed dic æquiparari vt ex quo cessatur,currat præscriptio, licet in stipulatione omniū annorū : in legatis tantùm illius anni.

a ¶ Nulla.] nota hîc sequentia responsa.

b ¶ Conductori.] repete & nulla dāda licētia coductori &c. & dic hæc vera, nisi interuenerint hmōi personę dn̄i posses sionē.s.nō admittēdo dominum reuertētem : vel tradēdo alij: vel etiam si fuerit expulsus : vt plenè dixi.s.eo. malè. &.ff.de acquir. poss.l.clàm.§. qui ad nundinas.

Si quis.] CASVS. Si aliquis iusto titulo & bona fide possedit rem aliquā per x.an.inter præsentes. xx. inter absentes:securus est si cadat à possessione illius rei quā præscripserat:& habet actio. contra dn̄m,& quēlibet:& contra creditores quibus fuerat res primò obligata. Sed pone ꝙ sine titulo possedi aliquā rem.xxx. an. & à possessione cecidi:quid iuris sit, quærit? Distinguitur: aut ab initio bona fide possedi: aut mala. si bona, habeo act.cōtra quēlibet posidentē, præterquā contra dn̄m.si mala, tūc act.non habeo aduersus posidentem:sed verus dn̄s potest agere cōtra possessorem, nisi secūdus possessor spatio.xxx.an.possederit.qđ autē dictū est,ꝙ qn̄ possideo mala fide, non datur mihi actio aduersus posidētem,tūc habet locum, qn̄ secūdus possessor non abstulit mihi rē, nec surripuit:alioqn possum rē ab eo auocare. Si verò rem aliquo modo præscripsi,& vocatus ad iudiciū ratiōe illius rei pręscriptę nō veni:aduersarius me⁹ fuit missus in possessionē eius rei quā præscripserā:possum intra annū recuperare possessionē si satisdedi iudicio sisti.in illis autē contractib⁹ in quibus vsuræ debentur ex illo tēpore, currat præscriptio ex quo cessatum fuerit in solutione vsurarum.

terius singularis tēporis cōputari manifestū est:nulla[a] scilicet dāda licentia vel ei qui iure emphyteutico rem aliquam per quadraginta vel quoscunque alios annos detinuerit,dicendi ex transacto tēpore dominium sibi in ijsdē rebus quæsitum esse:cùm in eodem statu semper manere datas iure emphyteutico res oporteat:vel conductori[b] seu procuratori rerum alienarum dicēdi ex quocunq; tēporum curriculo nō debere se domino volenti post completa conductionis tempora possessionem recipere,eandem reddere.

¶ Per præscriptionem longi temporis quæritur ius uendicandi:idem per præscriptionē longißimi temporis bona fide factam. sed malæ fidei possessor solam exceptionem acquirit.Item uiolentus inuasor non potest referre quæstionē dominij.h.d.usque ad.§.sed & si quis. Bal. Vel sic:Præscriptione longi tēporis quæritur præscriptori ius rem uendicandi à quocunque possessore.h.d.Sali.

Imp. Iustinianus A. Mennæ præfecto prætorio.

LEX VIII.

SI quis emptionis vel donationis, vel alterius cuiuscūq; contractus[c] titulo rem[d] aliquam bona fide per decem[e] vel viginti annos possederit,& lōgi tēporis exceptionē[f] cōtra dominos eius vel creditores[g] hypothecā eius prętēdētes sibi acquisierit,posteaq; fortuito casu possessionē ei⁹ rei perdiderit:posse eum etiā actionē[h] ad vēdicandā rem eandē habere sancimus.hoc enī & veteres[i] leges (si qs eas rectè inspexerit)sanciebāt.

¶ Hæc est secunda pars principalis huius legis in qua loquitur de præscribente spatio longißimi temporis bonæ fidei & malo possessore.h.d.secundum Bal.Vel sic:Præscriptione longißimi temporis quæritur præscriptori si malam fidem habuit ab initio sola retinendi exceptio. Si uerò ab initio bonam fidem habuit,quæritur ei ius uendicandi à quocunque præterquàm ab eo contra quem præscripsit: siue dominus fuerit, siue creditor qui hypothecariam habuerit. In eo casu quo malam fidem habuit,si cadat à possessione,tunc potest prior dominus uel creditor ab iniusto possessore illā uendicare,nisi & ipse propria tueatur præscriptione. h.d. usque ad uersi.Sed hæc.Sali.

¶ Quòd[k] si quis † eam rem desierit possidere,cuius dn̄s, vel is qui suppositā[l] eā habebat, exceptiōe triginta vel quadraginta annorū expulsus est:prędictū auxiliū[m] nō indiscretè,sed cum moderata diuisione ei pstari cēsemus : vt si quidem bona fide ab initio eam rem tenuerit[n],simili posit vti[o] præsidio:sin verò mala fide eā adeptus est,indignus[p] eo videatur ita[q] tamen, vt nouus possessor , si quidē ipse rei dn̄s ab initio fuit,vel suppositam eam habebat, & memoratę exceptionis necessitate expulsus est:cōmodum detentionis sibi acquirat[r]. ¶ Sin verò nullum ius in eadē re quocunq; tempore[s] habuit:tunc licētia sit priori dn̄o vel creditori qui nomine hypothecæ rem obligatam habuit,& hęredibus eorū ab iniusto detētatore eā vēdicare,non obstāte ei quòd possessor triginta vel quadraginta annorum exceptione eum[t] remoueerat:nisi ipse iniustus possessor triginta vel quadraginta annorū ex eo tempore computandorum, ex quo prior possessor qui euicit , ea possessione recidit, exceptiōe munitus[v] est.

¶ Hic textus est singularis, & non est alibi in iure.Agenti petitorio nomine non obstat exceptio dominij quando agens agit contra spoliantem.Bal.Vel sic:Hic excipit ex eo quod dixit in uersi.Si uerò mala fide. & hoc dicit. Possessor uiolentus non potest referre quæstionem dominij.uel sic : Præscriptor malæ fidei potest rem uendicare ab eius uiolento possessore.h.d.usque ad.§.sed & si quis.Sali.

¶ Sed[x] hæc super illis detentato-

c ¶ Contractus.] s.permutationis.Et no.ꝙ innuit donationē esse cōtractū,& sic cōtinetur sub illa.l.ij.& aut.sacramēta puberū &c.s.si aduer.ven.

Donatio est contractus.

d ¶ Rem.] scilicet immobilem.

e ¶ Per decem.] inter præsentes vel.xx.inter absentes.

f ¶ Exceptionem.] No.pro B.cōtra M.ꝙ præscriptione non quæritur dominium: vt &.s.de iur.do.l.in rebus. in fi.cùm exceptio sit actionis exclusio: vt.ff.de excep.l.ij.sed M.dicit exceptionem intētionis dari.& hoc no.s.de bo.ma.l.j.& authen.nisi tricennalis.

g ¶ Creditores.] vt.s.si aduersus credi.l.j.

80 h ¶ Actionem.] non solùm exceptionē.& hoc facit pro M.qui dicit ei dari in rem actionē:sed tu dic vtilem:& hanc intētat indubitāter cōtra alios. Sed an & cōtra dominū?Io.& B.ꝙ sic,vt sic vtilis præferatur directę: vt.ff.de procur.l.in causæ.in fi.& de public.l.eum qui.§.j.Item & quia lex dicit mutari dominium in præscriptione:vt ff.de vsuca.l.eum qui.§.j.Item patet ex eo quia & ante impletam præscriptionē habebat publicianam : aliquid ergo plus nunc debet habere.Alij dicunt contra, & dicunt quòd nunc habeat hoc plus:quia ciuilem contra alios,contra quos tantùm Publicianā habuit vsque nunc:vt.ff.de leg.j.l.si creditori.§.id quod.Item ꝙ dat actionem cōtra alium: intellige,nisi & ipse nouus possessor præscripsit:sed si post præscriptionē secundi ipse secundus à possessione ceciderit,quis vendicat:prior præscriptor, vel secundus,vel dominus?Respon.secūdus præscriptor:cùm prior amiserit suum vtile dominium.& dominus similiter effectum sui directi.res enim videtur esse in curriculo siue in circulo.

i ¶ Veteres leges.] quæ præscriptionē longi 10 temporis non longissimi nouerant: vt.ff.de vsucap.l.vsucapio.&.l.eū qui.§.j.

k ¶ Quod si quis.] dixit de pręscriptiōe longi tēporis,nūc de longissimi:& ideo habes hîc.§.

† Tenor huius.§.ponitur sub breuibus verbis in ca.ij. in versiculo verum ex parte abbatis cum gl. sup verbo, retentionis extrà de ordi.cog.

l ¶ Suppositam.] id est obligatam.

20 m ¶ Auxilium.] s. vendicationis.

n ¶ Tenuerit.] s.sine titulo,aliâs haberet locum præscriptio.x. vel. xx.an. vt.s.proxi.Accur.

o ¶ Vti.] ergo & hîc quære vt.s.si nouus possessor præscripsit, & cecidit à possessione,cui præ 30 scriptori detur in rē : & solue vt suprà.Itē quęro, an præscribēti longissimo tēpore bona fide datur cōtra dominū rei vēdicatio?P ita Io. cōtra:vt hac.l.apertè dicit.j.ita tamen &c.& sic nō est per omnia simile : nam aliâs non aduersaretur literæ 40 superiori hic versus,ita tamen &c.nisi sic referretur ad bonæ fidei & malæ fidei possessorē : nam si ad malæ fidei possessorem tantùm referatī,nullo modo aduersatur : qa ille contra nullum vendicat,nisi re sibi ablata per vim,& nisi per iudicem: 50 vt subiicit.

Præscribēs bona fide longissimo tēpore an cōtra dominū habeat rei vendicationem.

p ¶ Indignus eo.] scilicet præsidio.

q ¶ Ita tamen.] ad vtrūque casum refero.s.quando bona fide, & qn̄ mala. Sed P. refert tantū ad malæ fidei:sicq; præscribēti bona fide.xxx.annis dat actionem etiā contra 60 dominū:vt modò diximus quod non placet.

r ¶ Acquirat.] hoc referunt quidam etiam ad pręscribentē tantùm longo tēpore.quod non placet:vt diximꝰ circa prin. huius legis.

s ¶ Tēpore habuit.] nouus possessor.& loqui 70 tur in eodem casu cum mala fide præscripsit etiam longissimo tempore,& sic non agit vel contra dominum,vel contra alium.Sed alii dicunt eū etiam admitti contra alium.in bona fide præscribēte cōstat quòd agit cōtra alium: vt.s.ea.l.§.quòd si quis.

t ¶ Eum.] scilicet dominum vel creditorem.

v ¶ Munitus.] supple & possessionē adeptus:nam hoc est necesse ad præscribendum.& quod dicit ex tunc computari præscriptionem ex quo cecidit à possessione:dic verum nisi nouus possessor causam ab eo præscribente habeat:tunc enim eadem defensione vtetur:vt infrà de euict.l.emptori.& tempora coniunget ad faciēdam præscriptionem.xxx.annorum.nec obstat.ff.de 80 acqui.pos.l.Pomponius.§.fi.quia lex illa loquitur in præscriptionibus longi temporis tantùm.nondum enim hæc præscriptio fuerat inducta.xxx.ann. Et pro nobis est in ea.l.§.cùm quis.Sed quæro, si vendidi rem quam.xxx.annis bona fide præscripseram,an emptor habeat vtilem,sicut ego habebā si à possessione cadat?Respon.sic:quasi omne ius meum videar vendere.& sic hîc: vt.ff.de contrahen.emp.l.qui tabernas.sic & publiciana transit ad hæredem: vt.ff.de publi.l.eum qui.§ hæc actio.

x ¶ Sed hæc.] s.præscribentem longissimo tēpore mala fide non posse vti simili

ſimili præſidio, id eſt vendicare, ſunt vera niſi in duobus caſibus: primus quando inuaſor &c.

a ¶ Eam abſtulerit.] qui.xxx.an.præſcripſit.

b ¶ Diſtinctione.] i.ſiue bonafide, ſiue mala præſcripſit, ſiue cum titulo ſiue ſine titulo. vel ſine diſtinctione.i.non refert, ſit dñs vel nõ qui abſtulit. Sed quõ vẽdicat hîc præſcriptor malæ fidei cùm non ſit dñs? Rñ. vendicat quãtũ ad certã perſonã, 10 ſicut & aliâs.ff.de pub.l. eũ qui.§.ſi petẽti.ſic &.s̃. de nõ nu.pecu.l.j. Vel dic ꝙ amiſit dñium inuaſor ſi erat dñs ſuo delicto: vt.j̃. vnde vi.l.ſi qs in tantam. & ex eo qđ dicit nõ referre ſit dñs vel nõ qui abſtulit: collige argu. ſecũdũ H. ꝙ ſi depoſui rẽ 20 alienã, vel cõmodaui, & agam rei vẽdicatione, ꝙ non poteſt mihi referri quæſtio dominij. & pro eo eſt.s̃.de non nu.pec.l.j. & de pig. act.l.nec creditores.&.ff.de diſtrac.pig. l.reſcriptũ.§.j.&.s̃.lo.ſi qs cõductionis. quod nõ placet: quia datur rei vẽdicatio tãquã cõtra quẽlibet: 30 vt ff.ad exhi.l.de eo.§.fi. & ff.ſi quadru.pau.feciſ. dicat.l.j.§.fi. & arg.s̃.loc. ad probationẽ. & hoc eſt ſpeciale in odiũ inuaſoris.

Præſcriptor malæ fidei quomodo vendicat.

Deponenti vel cõmodãti an poſſit referri quæſtio dominij.

c ¶ Sed & ſi quis.] nouus poſſeſſor.

d ¶ Poſſeſſor.] bonæ fidei, vel malę fidei. Itẽ ꝑ 40 hoc ꝙ dicit prior, facit ꝑ M.& Io.& Azo. qui dicũt miſſum in poſſeſſionẽ in actiõe in rẽ, ſtatim poſſidere ciuiliter & naturaliter: vt &.j̃.quõ & qñ iud. l.conſentaneum. &.ff.de dã.infec.l.à quo. Secus ſi ex perſonali: qa tunc non poſſidet: vt.ff.de acquir. 50 poſſ.l.iij.§.fi. & quib.ex cau.in poſ.ea.l.cũ ex cauſa. ſed tũc cùm ſecũdum fuerit decretũ vel præceptũ iudicis impoſitũ. Sed Bul. cõtradicit in actione reali: nã demũ poſt annũ poſſidere dicit: vt hîc ſubijcere videt̃, & loco ſecũdi decreti, ſit annus. In ꝑ- 60 ſonali dicit idẽ qđ Io. & M. Itẽ quid in hypothecaria, an habeat naturam perſonalis? qđ videtur.

† Aliâs, ad ſimilitudinem.

Poſſidet ne miſſus in poſſeſſionẽ ex primo decreto iudicis.

e ¶ Intra annũ.] huic eſt cõtra.s̃.de iud.l.properãdũ.§.ſin autẽ reus.&.s̃. vbi in rẽ actio.l.ij. Sol. vt in qualibet earũ dixit.

f ¶ Exceptionem.] ta 70 lis eſt caſus. Debes mihi aliquid annuum, ſoluiſti, poſteà ſtetiſti.xxx. annis continuis: quòd non ſoluiſti ſine interpellatiõe, præſcripſiſti.

Caſus.

g ¶ Capere.] ꝑ omnibus ſolutionibus, non pro vna tantùm: vt diximus s̃.eo.l.cùm notiſſimi.§ fi. 80 Itẽ quæro, quando debent ſolui vſuræ, an in principio anni, an in fine: in annuis enim vel anno debitis, ſcimus quãdo debet fieri ſolutio: vt diximus ſuprà quãdo di.leg. ced.l.j. Et eadem quæſtio fieri poteſt in mercede vel penſione.& de hoc habes.ff.de vſufru.l.defuncta? Reſpon.in fine anni: vt.s̃.de vſur.l.eos.§.interdicta.

Vſuræ quando ſoluendæ.

SAepe.] CASVS. Olim ſi quis cõteſtaretur litẽ aduerſus aduerſariũ ſuũ, & impeditus aliquo caſu litẽ proſequi nõ poterat: lapſo.xxx.ann. ſpatio cadebat ab actione ſua. hodie autem per litem cõteſt. perpetuatur actio vſque ad xl.an.

ribus cenſemus, qui ſine violentia eandem rem nacti ſunt. Nã ſi quis violenter eam abſtulerit [a], omnimodo licebit priori poſſeſſori ſine vlla diſtinctione [b] eam vendicare.

¶ *In reali ille contra quẽ eſt facta miſſio ex primo decreto, eã recuperat intra annũ: poſt annũ nõ auditur niſi de proprietate.h.d.Bart. Vel ſic: Etiam qui mala fide præſcripſit, ſi ueniat intra annum recuperat poſſeſſionem ab eo, qui intentans actionem in rem ex eius contumacia miſſus eſt in poſſeſſionem ante litem conteſtatam. hoc dicit uſque ad.§.exceptionem.Sali.*

¶ Sed [c] & ſi quis non per vim, ſed per ſentẽtiam iudicis eã obtinuerit, ea tantùm occaſione ꝙ abſens prior poſſeſſor [d], ad litẽ vocatus, minimè reſpõderit: licebit ei & ad inſtar† cæterorũ, qui rei dominiũ habẽt, intra [e] annum ſe offerenti, cautionẽq; ſuſcipiẽdæ litis danti, eandẽ rem recipere, ſuperq; ea cognitionalia ſubire certamina.

¶ *Præſcriptio in uſuris incipit currere à tempore quo incœperunt deberi & non ſunt ſolutæ.h.d. uſque ad finem.Sali.*

¶ Exceptionem [f] etiã triginta vel quadraginta annorum in illis contractibus, in quibus vſuræ promiſſæ ſunt, ex illo tẽpore initium capere [g] ſancimus, ex quo debitor vſuras minimè perſoluit.

¶ *Actio etiam temporalis perpetua efficitur, & in annos quadraginta perpetuatur.h.d. intellige per litis conteſtationem: nec alio modo, nec per interruptionẽ ciuilẽ, nec naturalẽ.h.d. Bal. Vel ſic: Per litis conteſtationem interrumpitur præſcriptio: & per quadraginta annos à tẽpore ceſſationis à lite inchoandos perpetuatur actio: quæ perpetuata etiam ad hæredem extraneum eſt tranſitoria.h.d.Sali.*

Idem A. Demoſtheni præfecto prætorio.

LEX IX.

SÆpè quidã ſuos obnoxios in iudiciũ vocãtes, & iudiciarijs certaminibus ventilatis, nõ ad certum finem lites perducebant: ſed taciturnitate in medio tẽpore adhibita, propter potẽtiam fortè fugiẽtium, vel ſuã imbecillitatẽ, vel alios quoſcũq; caſus (cùm ſortes humanæ [h] multæ ſint) qui nec dici nec numerari poſſunt, deinde iure ſuo lapſi eſſe videbãtur, eo ꝙ poſt cognitionẽ nouiſsimam triginta annorũ ſpatium effluxerit, & huiuſmodi exceptione oppoſita ſuas fortunas ad alios tranſlatas videntes, meritò quidẽ ſine remedio antè lugebãt. ¶ Quod nos corrigẽtes, eandem exceptionem, quæ ex triginta annis oritur, in huiuſmodi caſu opponi minimè patimur. Sed licet perſonalis actio ab initio fuerit inſtituta, eam tamen in quadrageſimũ annũ extendimus [i]: cùm non ſimilis ſit, qui penitus ab initio tacuit, ei qui poſtulationẽ depoſuit, & in iudiciũ venit, et ſubijt certamina [k], litẽ autem implere per quoſdam caſus præpeditus eſt. ¶ Sed licet ipſe amor defecerit, tñ ſuæ poſteritati [l] huius cauſæ curſum eũ relinquere poſſe definimus, vt eius hæredibus vel ſucceſſoribus liceat eam adimplere, nullo modo trigĩta annorũ exceptiõe ſublata [m]. ¶ Quod tempus (id eſt quadraginta annorum ſpatium) ex eo numerari decernimus, ex quo nouiſsima proceſsit cognitio [n] poſtquàm vtraque pars ceſſauit.

h ¶ Humanæ.] vt & s̃.de vſufr.l. antepe.& pe. & ſic iſtis caſib⁹ ceſſan- 10 tibus dicebat Aldri. non perpetuari actionem litis conteſtatione vſq; ad.xl. an. Alij omnes doct. cõntrarium dixerunt.

i ¶ Extendimus.] idẽ in reali. ſed fallit hæc lex in actiõe de dolo: vt.s̃. de dolo.l.fi. Itẽ & in reſciſſoria ſecũdum quoſdã. ſed 20 nos dicim⁹ reſciſſoriam petitã & datã poſſe ꝑpetuari per cõteſtationem: non autẽ petitionem, vel iudiciũ reſtitutiõis in integrũ: vt.s̃.de tẽp.in inte. reſti.l.ſuperuacuã. Itẽ fallit & alibi: vt.ff.ne de ſta. defun.l.j.§.ſed interdum. & de collu.dete.l.ij.

30 k ¶ Certamina.] per conteſtationem.

l ¶ Poſteritati.] & idẽ ſi eſt extraneus hæres.

m ¶ Sublata.] illa cauſa.

n ¶ Cognitio.] ſec⁹ autẽ ſi ꝑ executorẽ: qa tũc in.xxx.an. tantùm extẽditur ex gñali regula, qua dicitur omne ius illo tpe 40 tolli: vt.s̃.e.l.ſicut. fallit ergo hoc caſu, et alio, quẽ habes.s̃.eo.l.cùm notiſsimi.in prin.& in alio: vt in ea.l.§.imo.in fi.§.& alijs, quos habes.s̃.e.l.omnes.

TITVLVS XL.

De annali exceptione Italici contractus tollenda, & de diuerſis temporibus, & exceptionibus, & præſcriptionibus, & interruptionibus earum.

¶ *Per hanc legem tollitur annalis exceptio, quæ contra actiones natas ex Italico contractu erat introducta: & non ualenti agere propter impedimentum iuris, non currit præſcriptio: & actionem perſonaliũ regulariter uita eſt triginta annorũ.h.d. tota iſta.l. quæ eſt bona, & eſt noua conſtitutio ſecundum Bal. Vel ſic: Exceptione ſublata, omnes perſonales actiones triginta annorum tolluntur, niſi ſuper his lis fuerit conteſtata: hypothecaria uerò quadraginta annis. Et illi, qui non poteſt agere, non currit præſcriptio.Bar. Primò exorditur. Secũdò ſtatuit. Tertiò ampliat. Quartò dubium remouet. ſecunda ibi, Cùm itaque. tertia ibi, Ad hæc. quarta ibi, Ne autem. Primæ duæ partes hoc uolunt. remota annali exceptione ex contractu Italico currunt, & locum habent cæteræ præſcriptiones legitimæ.Sali.*

Imperator Iuſtinianus A. Iuliano præfecto prętorio.

LEX I.

SVper annali exceptione, quæ ex Italicis cõtractib⁹ oritur, tãtæ moles altercationũ in oĩb⁹ iudicijs exortę ſunt, quãtas & enumerari difficile, & explanari impoſsibile eſt. ¶ Primùm etenĩ natura ei⁹ obſeruationis cum omni ſcrupuloſitate & difficultate cõpoſita eſt, cùm multa concurrere

¶ DE ANNALI EXCEPT. &c.

¶ *Suprà de uſuſca. trãſ- 50 for. tractauit, & de uſuſc. Italicarũ rerũ: modò de uſuſca. actionũ perſonalium, quæ oriuntur ex contractibus, qui in Italia fiebant.*

Continuatio.

SVper annali] CASVS. Olĩ ſi aliqs poſ- 60 ſidebat rẽ aliquã in Italia ꝑ annũ, vel contraxit: habebat exceptio. & hîc annus extendebat̃ aliqñ vſq; ad qnqueñiũ, aliqñ vſq; ad decẽniũ qa in eo anno nõ cõputabant̃ niſi dies, in quib⁹ aliqs poterat agere. & hoc corrigit Imperator dicens, ꝙ hîc 70 annalis exceptio ceſſet: & habet locum. xx. vel xxx. niſi in hypotheca. q̃ extẽditur vſq; ad.xl.ann. Omnes aliæ actiões perſonales miſtæ, vt actio fami.erciſ.&c. tollãtur vſq; ad.xxx.an.& ita demum currat præſcriptio, ſi non prærũpatur per litem cõ- 80 teſ.& hoc in ſecũda. Sed an filijs in aduẽtitijs currat præſcriptio, hîc quæritur? Dicitur ꝙ nõ, cùm patri non acquirãtur: qa cùm eſt in poteſtate: etſi agere vellet, nõ poſſet.& hoc in tertia. Viuia.

debeant[a] :vt ea naſcatur. ¶ Deinde illud ſpatium annale alij quidẽ ita effusè interpretabãtur,vt poſſit vſque ad[b] decennium extẽdi. ¶ Alij iudicãtes vſq; ad quinquenniũ ſtandũ eſſe putauerũt. ¶ Et in noſtris tẽporibus ſępius ſuper huiuſmodi calculo à iudicib⁹ variatum eſt:vnde nec facilè ſuum effectum in litigijs oſtẽdere huiuſmodi exceptio valuit. ¶ Cùm itaque nobis aliæ tẽporales exceptiones vel præſcriptiones ſufficiãt, hmõi difficultatib⁹ illigari noſtro ſubiectos imperio minimè patimur. ¶ Ideoq; memorata annali exceptione penitus quieſcẽte, aliæ oẽs legitimæ exceptiões & p̃ſcriptiones in iudicijs ſuũ vigorem oſtendant:ſiue quę ſuper decẽnio[c] vel viginti, vel triginta[d] vel quadraginta annis introductæ ſunt, ſiue q̃ minorib⁹ ſpatijs[e] cõcluduntur.

¶ *Annalis exceptio ſuper Italico contractu tollitur, & aliæ præſcriptiones legitimæ confirmãtur.h.d. Vel ſic: Actiones perſonales & miſtæ tolluntur triginta annorum tempore, niſi præſcriptio ſit interrupta: hypothecaria quadraginta annis durante contra debitorem uel eius hæredem: & interruptio per litis conteſtationem in.xl.an.perpetuat actionem.h.d.uſque ad §.ne autem.Sali.*

¶ Ad hæc,cùm nihil ꝓhibet[f] etiã ea,quæ aliquã dubitationẽ acceperunt,clarioribus & compendioſis ſanctionib⁹ renouari:iubemus omnes perſonales actiões quas verboſa quorũdã interpretatio extendere extra metas triginta annorũ conabatur,triginta annorum ſpatijs cõcludi:niſi legitim⁹[g] modus, qui & veterib⁹ & noſtris legibus enumeratus eſt,interruptionẽ tẽporis introduxerit, ſola hypothecaria[h] actione quadraginta annorũ[i] vtẽte curriculis. Nemo itaq; audeat neq; actiõis familiæ erciſcũdę, neq; cõmuni diuidũdo[k], neque finiũ regundorum[l], neq; pro ſocio[m], neq; furti, neq; vi bonorũ raptorũ, neq; alterius cuiuſcunq; perſonalis actionis vitã longiorẽ eſſe triginta annis interpretari:ſed ex quo ab initio cõpetit, & ſemel nata[n] eſt,& nõ iteratis fabulis ſępè recreata,quemadmodũ in furti actione dicebat̃[o], poſt memoratũ tẽpus finiri[p] :exceptis omnib⁹ actionib⁹,licet perſonales ſint,quæ in iudiciũ deductæ ſunt, & cognitionalia acceperũt certamina, & poſteà ſilẽtio traditæ ſunt:in quibus nõ triginta, ſed quadraginta annos eſſe expectãdos,ex quo nouiſsimũ litigatores tacuerunt,lex noſtra anteà promulgauit[q].

¶ *Hodie filiofamiliâs non ualenti agere nõ currit præſcriptio.h.d. Vel ſic: In rebus, quæ quærũtur filijsfamiliâs,eis non currit præſcriptio.hoc dicit uſque ad finem Sali.*

¶ Ne autẽ imperfecta ſanctio[r] videatur, cũ in maternis quidẽ reb⁹ filijsfamiliâs tẽpora exceptionum currere diſpoſitũ erat, ex quo ſacris paternis abſoluti ſunt,in alijs aũt quę minimè[s] acquiri poſſunt, hoc nõ fuerat ſpecialiter cõſtitutũ: apertiſsima definitione ſancimus, filijsfamiliâs in omnibus ijs caſibus,in quibus habent res minimè patribus ſuis acquiſitas,nullã temporalem[t] exceptionẽ opponi,niſi ex quo actionem mouere potuerint,id eſt poſtquàm manu paterna,vel eius,in cuius poteſtate erãt

a ¶ Debeant.] quæ ignoramus.
b ¶ Ad decennium.] quia vtilis erat annus.
c ¶ Decennio.] vt ſuprà de præſcrip.long.temp.
d ¶ Triginta.] vt ſuprà de præſcrip.xxx.an.ſicut.
e ¶ Minoribus ſpatijs.] ſ.triẽnio vel quadriẽnio,vel ſimilibus: vt.s̃.de vſuſcap.transfor.l.j.& de quadrien.præſcript.l.j.& per totum titulum.
f ¶ Prohibet.] non ſolùm noua conſtituit, ſed etiã conſtituta renouat.
g ¶ Legitimus modus.] q̧ multi ſunt: vt no.s̃.titu.j.l.cùm nouiſsimi.§.ſed & ſi quis.
h ¶ Hypothecaria.] cõtra debitorẽ cõpetẽte.
i ¶ Quadraginta annorum.] Sũt & alij caſus, vbi p̃ſcriptio.xl.an. locũ habet:vt.s̃.ti.j.l.ſi.& l.cõperit. &.j̃.de ſun.patrimo.l.ſi.li.xj.&.s̃.de ſacroſan.ecc.aut.quas actiones.

Actio es aliquæ non tollũtur tẽpore.

Sũt & aliæ,quę nullo tp̃e tollũtur:vt præiudicialis,quæ libero dat̃ homini bona fide poſſeſſo: vt.s̃.de pręſcr.lõ.tẽp.quę ꝓ lib.l ſi Itẽ popul⁹ Roman⁹ viã nõ vtẽdo amittere non põt:vt.ff.de via pub.l.viã publicã.Sed q̧d ſi cùm eſſet bonæ fidei poſſeſſor,& præſcribẽdo rẽ amiſit poſſeſsionẽ per inundationẽ:vt.ff.de bo.auth.iudi.poſ.l.cùm vn⁹.§.ſi an inũdatione ceſſante ſuccurrat̃ mihi ꝑ in ĩtegrũ reſtõnẽ?q̄d videt̃: vt.ff.de iti. actuq; pri.l.j.§.ſi q̧s ꝓpter inundationẽ.Sed ar. cõtra. eſt.ff.ex qui.cau. ma.l.ſciendum.

ADDITIO. Iſtud eſt verũ,vt dicit Bar. hîc. Ratio eſt:quia non debet quis reſtitui ad lucrũ faciẽdũ cũ aliena iactura: vt.d.l.ſciendũ. in gl.alle. &.ff.de fur.l.ſi is qui.j.

Familiæ erciſcundæ & cõmuni diuidũdo, vnde naſcãtur & quib⁹ cõpetant.

k ¶ Communi diuidundo.] In his prædictis duob⁹ diuiſorijs,duo dixit M.Primũ,ꝙ naſcãtur ex volũtate.ſ.tunc qñ volui diuidere. & ꝓ hoc eſt.ff.fami.erciſ.l.j.Scđm, ꝙ ei tantùm,q̧ nõ poſsidet currit præſcriptio:nã & nõ poſsidẽti dant̃ hæc iudicia: at ſi poſsideret, nulla currit præſcriptio: cùm nõ currat aliqua cõtra poſsidentẽ.pro hoc eſt.s̃.ti.j.l.malè agitur. Sed in vtroq; malè dixit.primò q̧a nõ ex volũtate,ſed ex quaſi cõtractu naſcũtur:vt inſti.de ob.quæ ex quaſi cõtractu.§.itẽ ſi inter.&.§.idẽ iuris.licet dicatur eas cõpetere valentibus à cõmunione diſcedere:vt.d.l.fami.erciſ.l.j.ſed & ſi illud eſſet verum,ꝙ ex volũtate naſcerentur,poteſt velle:ergo velle videtur:vt.ff.de reg.iu.l.qui poteſt.Item & poſsidẽti currit:nam non currit vt dominium præſcribatur,ſed diuiſioni vt non poſsit impetrare diuiſionem:nam & aliâs eſt res communis,nec tamen intendi poteſt diuiſorium iudiciũ : vt.ff.de alie.iudi.l.ſi.& de rebus eorum.l.ſi pupillorum.
l ¶ Finium regundorum.] Sunt enim hæc tria miſta:vt inſtit.de act.§.quædam.Accurſius.

Actio pro ſocio quando incipit competere.

m ¶ Pro ſocio.] Sed qñ hæc incipit cõpetere?Rñ.dic eam non cõpetere ſocietate durãte:vt.s̃.pro ſoc.l.tãdiu.& dic vt ibi.An autẽ imputetur ſi nõ renũciet,vt ſic faciat cõpetere ipſo iure:quod videtur per.d.l.de reg.iur.l.qui põt. & ſic amittit ius renũciandi?Rñ.nõ:quia ſi renũciaſſet alteri intẽpeſtiuè, teneretur:vnde nõ videt̃ poſſe,q̄d cõmodè nõ poteſt:vt.ff.de ver.ſig.l.nepos Proculo.Itẽ & ſi potuit renũciare & nõ fecit,hoc profuit ſocio:nõ obijcit ergo alij culpã is,qui lucrũ inde fecit.iuxta illud:Vt culpẽt alij &c.vt.ff.de iur.do.l.cùm in fundo.§.j.Itẽ tertia ratione:quia renũciare eſt ex libero arbitrio. quod non eſt ſic in iure offerẽdi:quod ex pacti neceſsitate fit & recipitur.Itẽ

Actio perſonalis ex teſtamento quãto tempore tollit̃.

quæro de actione perſonali ex teſtamẽto,puta cõpetente pro ſeruitute legata,ſi non vtatur.xxx.an.ipſam enim ſeruitutẽ vel cõfeſſoriam tolli cõſtat.x.an.vel.xx.vt.ff.qui.mo.vſuſfr.amit.l.j.Sed & actionẽ perſonalem dicãm tolli xxx.an.vt hîc,vel ipſo iure,vel(quod verius eſt)ope exceptionis:cùm tempus non ſit modus tollẽdæ obligationis &c.vt.ff.de act.& obl.l.obligationũ ferè.§.placet.& plenè diximus.s̃.de vſufru.l.corruptionẽ.Et cõtra denegatoria dubitatur,& cõſtat quòd quãdoq; ipſo iure tollitur & acquiritur ſeruitus:vt in aqua & alijs,quæ habent perpetuã cauſam.Sed quid de his, quæ non habent perpetuam cauſam, vel quaſi? Poteſt dici ꝙ licet non acquirãtur,tamẽ elapſis.xxx.an.obſtat exceptio:ſicut & dominium rei tanto tẽpore non acquiritur,tñ exceptio vendicãti obijcitur ab eo : & ſic non poteſt cõtradicere : vt.ff. de ſerui. ruſtic. præ.l.per fundũ.Vel aliter, dicunt quidã plures eſſe itiones, & plures actiões negatorias:& ideo non currit niſi in illis itionibus : aliâs actionibus, quæ fieri debuerũt, iam ſunt triginta an. Sicut & in ſtipulationibus, & in legatis annuis: vt ſuprà titulo primo.l.cùm notiſsimi.§. penulti. Sed licet ſint plures actiones, tamen vna agi poteſt:vt & de plurib⁹ hæreditatibus datur vnum iudicium famil.erciſcun. vt.ff.famil.erciſcun.l.hæredes.§.ſi inter me.& argumẽ.ff.pro ſocio.l.cùm duobus.§.ſi plures. Item

Actio pignoratitia quando naſcitur,& ex quo tempore currit pręſcriptio.

quæro de pignoratitia actione quando naſcatur: & ex quo tempore currit præſcriptio? Et dicunt quidam naſci demum ſoluta pecunia,vel aliter ſatisfacto : vt.ff. de pigno. actio.l.ſi rem.j.§.omnis. Hæ ſunt enim conditiones eius : vt.ff. de pign.l.grege.§.penulti.& hoc ſecundum Bul. Alij vt P.quòd etiã prius naſcitur, ſed non intentatur : vt in actionibus quibuſdam dicitur. &.ff. de tute.& ratio. diſtr.l.ſi tutor.§.final.&.l.ſequen. Ex quo ergo tẽpore currit ei præſcriptio ? Reſpond. ex quo competit cum effectu, non prius: vt infrà eadem.l.§. final. & hoc de iure.de effectu etiam prius tollitur. Nam cùm tollitur ius offerendi : vt notaui.ſuprà titu.primo l.cùm notiſsimi.§.primo.in fine.§.ergo & pignoratitia. Sed ſublata pignoratitia, an poſſit debitor agere rei vendicatione? Reſpond.vtique : nam cùm debitor vſucapit poſsidente creditore:vt.ff.de vſuſcap.l.ſeruus.acquirit dominium : non amittit dominium , ſi habet vnde intentet rei vendicationem , vel pro veteri, vel pro nouo quæſito dominio . nec dicat quis verbis legem ſtatui , quia tollitur pignoratitia , & remanet rei vendicatio : quia grauius erit debitori probare dominium , quàm eſſet traditionem pignoris.

Hiſterõ ꝓteron eſt ordo conuerſus.

n ¶ Nata eſt.] hiſteron proteron.id eſt conuerſus ordo:vt.ff.de rerum diui.l.riparum.& inſti.eo.titu.§ riparum.
o ¶ Dicebatur.] quia dicebant eam renouari ex aſsidua contrectatione:& ſic præſcriptionem per nouam contrectationem interrumpi:ſed malè, quia non ideo plus fit furtum:vt.ff.de fur.l.ei qui.
p ¶ Finiri.] vt ſuprà titu.j.ſicut.&.l.omnes.&.l.cùm notiſsimi. & de conſti.pe.l.ij & infrà vnde vi.l.ſi.in ſi.
q ¶ Promulgauit.] vt ſuprà titu.j.l.ſi.
r ¶ Sanctio.] id eſt ius de præſcriptionibus conſtitutum.
s ¶ Minimè.] vt alia aduentitia.de maternis enim erat diſpoſitum:vt hîc, & ſuprà de bo.ma.l.j.in ſi.
t ¶ Temporalem.] perpetuam etiam hîc temporalem appellat : quia tempore finitur, & hoc in acquiſitis. in acquirendis autem, ſibi & patri nocet ſilius : vt ſuprà qui admi. ad bon.poſſeſſ.l.prima. & de acquirend. poſſeſsio.l.ſina.

Quis

cõstituti, fuerint liberati †. Quis [a] enim incusare eos poterit, si hoc nõ fecerint, quod & si maluerint, minimè adimplere lege obuiante valebant?

Si possessor præscribens conueniri nõ potest propter absentiam, potentiam, infantiam, uel furorem: potest fieri interruptio præscriptionis per denunciationem factam præsidi, uel episcopo, uel defensori loci, & ultimò ad domicilium possessoris in forma hic tradita. h.d. Bal. Vel sic: Si possessor præscribẽs est absens, uel furiosus, uel infans, tutore uel curatore carens, siue in potentia eminens: potest ei fieri interruptio præscriptionis porrigẽdo libellum coram præside, & successiuè coram episcopo uel defensore: & ultimò per publicam & solennem protestationem factam ad eius domum. h.d. Sali.

Idem A. Ioanni præfe. præ, **LEX II.**

VT perfectius [b] omnibus consulamus, & nemini absentia, vel [c] potẽtia [d], vel infantia penitus aduersarij sui noceat, sed sit aliqua inter desides & vigilantes differẽtia: sancimus, si quando abfuerit is, q res alienas vel creditori obnoxias detinet, & desyderat dñs rei vel creditor suam intẽtionẽ proponere, vt non ei licẽtia sit absente suo aduersario, qui rẽ detinet vel infantia [e] vel furore laborante, & neminẽ tutorẽ vel curatorem habẽte, vel in magna potestate cõstituto, sua authoritate eas res vsurpare: sed licentia ei detur adire [f] præsidẽ [g] prouinciæ, vel [h] libellũ ei porrigere, & hoc in querimoniam deducere intra cõstituta tẽpora, & interruptionẽ tẽporis facere, et sufficere hoc ad plenissimam interruptionẽ. ¶ Si autẽ nullo potuerit modo præsidẽ adire, saltẽ ad locorũ episcopũ eat, vel defensorẽ ciuitatis, & suam manifestare volũtatẽ in scriptis deproperet. ¶ Sin aũt abfuerit vel præses, vel episcop°, vel defensor ciuitatis: liceat ei proponere publicè † vbi domiciliũ [i] habet possessor, seu cum tabulariorũ [k] subscriptione, vel si ciuitas tabularios nõ habeat, cũ trium testiũ subscriptione: & hæc sufficere ad omnẽ temporalem interruptionẽ, siue triennij [l], siue lõgi tẽporis, siue triginta vel quadraginta annorum sit. Omnibus alijs quæ de longi temporis pscriptione vel triginta vel quadraginta annorũ [m] curriculis cõstituta sunt siue ab antiquis legũ cõditoribus, siue à nostra maiestate, in suo robore duraturis.

Citatio facta super una summa causa nõ expressa, uel super obligatione causa nõ expressa, nec una summa: sufficit ad interruptionẽ omniũ quæ possunt sub tali generalitate comprehẽdi. Et interruptio facta in personali, perpetuatur in hypothecaria, & econtrà. h.d. secundũ Bald. Vel sic: Generalis petitio re quantitate uel causa citatione secuta sufficit ad interrumpendum præscriptionem in omnibus quæ sub illa petitione possunt includi. h.d. & est hæc lex singularis, ideo notanda secundum Salicetum.

Idem A. Ioanni præ. præ. **LEX III.**

SI ex multis [n] causis quidã obnoxiũ habẽs, & maximè ex similibus quantitatibus, in vnius quidem causæ summa libellũ conuentionis composuerit, causam tamen nõ expresserit: apud veteres agitabatur, an videat omnes causas in iudicium deduxisse, an vetustissimã earum, aut omnino nihil fecisse, cũ eius sensus incertus esse apparebat. ¶ Sed & in iudicijs in multis casibus [o] tales altercationes ventilatas inuenimus, & maximè propter longi tẽporis interruptionẽ. Si enim personalis fortè fuerat mota actio, hypothecariæ autem actionis nulla mentio procedebat: quidã putabant personalem quidem esse temporis interruptione perpetuatã, hypothecariam autem euanescere taciturnitate sopitam. ¶ Et si quis generaliter dixerat obnoxium sibi ali-

a ¶ Quis enim.] q.d. nemo: vt hîc, &. ff. de doli excep. l. purè. §. fin. &. ff. de neg. gest. l. si pupilli. §. fi. &. s. de bo. quæ lib. l. fi. & de iure do. l. in rebus. in fin. &. s. tit. j. l. cùm notissimi. §. illud. &. ff. de serui. rusti. præ. & attilicinus. &. s. de bo. ma. l. j. & in authen. nisi. &. ff. de vsur. l. cùm quidã. §. si pupillus. & ad Syll. l. iij. § eleganter. Accursius.

VT perfectius.] CASVS. Si aduersarius absens fuerit, vel furiosus, vel infans, vel merũ habeat imperiũ: ita vt eũ couenire nõ possim: authoritate mea rem, de qua lis est, nõ possum auferre: sed debeo porrigere libellũ pręsidi, & interrumpere pręscriptionem. si pręses nõ est, porrigã episcopo. si episcopus pręsens nõ est, mittam libellũ ad ædes aduersarij: & ptestabor coram testibus, me velle eũ conuenire si possem: & sic sua interrumpetur præscriptio.

b ¶ Vt perfectius.] quàm olim esset cõsultũ.

c ¶ Absentia.] vt. ff. ex qui. cau. ma. l. j. &. l. itẽ ait.

d ¶ Potentia.] Potẽs est qui habet merum imperiũ, vnde nõ conuenit: vt. ff. de in ius vocã. l. ij. & ad hoc. ff. de alie. iud. mu. cau. fac. l. fi. in prin. secus si minor: vt. ff. de iiur. l. nec magistratib°. in casu etiã maiores: vt infrà. ad. l. iul. repe. l. iubemus.

e ¶ Vel infantia.] subaudi vel furore. hîc enim cõneniri nõ potest: vt. ff. de in ius voc. l. quique. &. l. neq;. et ad hoc. ff. de mino. l. ait prætor. §. j.

f ¶ Adire.] hodie prius est adeundus defensor ciuitatis: quo deficiente, tũc præses, & deinde imperator: vt in aut. de defen. ciui. §. & iudicare. & de man. princi. §. & non permittes coll. iij.

g ¶ Præsidem.] s. p se.

h ¶ Vel.] pro &. Vel dic, vel pro id est. Vel dic scilicet per procuratorem.

i ¶ Domiciliũ.] No. sufficere denunciari ad domũ: etiã si non pueniat in notitiã eius cui nunciatur: vt. ff. de dam. infect. l. iiij. §. prætor. &. § toties. &. ff. quod vi aut clàm. l. aut q. §. j. Sed ar. cõtrà. ff. quæ sen. sine appel. l. j. §. itẽ cum ex. Sed dic vt ibi.

k ¶ Tabulariorum.] id est tabularij. sic. s. de iure de lib. l. fi. §. ij.

l ¶ Triẽnij.] Nota ergo vsuscapionem interrumpi litis contestatione. & sic est contrà. ff. pro empt. l. ij. §. fi. &. ff. de rei ven. l. si post acceptũ. Sol. secũdũ M. hîc corrigit vt idẽ sit in vsuscapione quod in pręscriptione. s. q interrũpatur: vt. s. de rei vẽ. l. more. Tu dic secũdũ Io. q hæc lex loquitur specialiter in quatuor casibus. s. quando aduersarius est furiosus, vel infans, vel absens, vel in potestate positus. aliâs serua quod in illis contrarijs legibus continetur. quod enim specialiter dicitur, non trahitur ad consequentia: vt. ff. de leg. & senatuscon. l. quod contra. Item quæro an restitutio in integrum amodo denegetur, quæ datur contra absentes ex illo ti. ff. ex qui. cau. ma. l. j. &. l. ait prætor. §. fi. &. l. sed & si p prætorẽ. §. ait? Rñ. nõ. cũ enim hæc lex inducat hoc p priuilegio, nõ debet in eius læsionẽ retorqueri: vt &. s. de leg. & con. l. quod fauore.

m ¶ Vel.] xl. an. imò videtur q solę prætoriæ, & annales taliter interrumpantur: vt. s. quando li. prin. da. l. j. &. ij. Sed hîc speciale vt interrumpantur. Et cõncordat huic legi. s. de epi. audi. l. si præsens. &. l. fin. &. s. de non nu. pec. l. in contractibus. §. fi. Accursius.

SI ex multis.] CASVS. Tenebatur mihi quis ad. x. ex causa locationis: & ad alia. x. ex causa venditionis: & ad alia. x. ex causa mutui. si. x. petiero non expressa causa: an interrũpatur præscriptio in omnibus. x. quæritur? Respon. quòd sic, in fi. l. & hoc in prima. Item si tenearis mihi ad. x. ex causa mutui, & pignora obligasti. & peto. x. certi condict. ex mutuo: an hypothe. rumpatur, quæritur? Dicitur quòd sic. & hoc in secunda. Si verò tenearis mihi ex pluribus causis, & in libello meo certam quantitatem non expressi, nec causam: sed dixi sic, conuenio te: quia mihi es obligatus, quærit an sint perpetuatæ: omnes actiones quibus mihi tenebaris? Dicitur quòd sic. & hoc in tertia. Viuianus.

n ¶ Si ex multis [a].] Tres ponit quęstiones hęc lex. Prima, cùm mihi debeentur similes quantitates ex pluribus causis: & vnam quantitatem sine causæ mentione expressi: quæritur, an omnes actiones pro simili quantitate perpetuasse videar: an nullam: an vetustissimam? Secunda si fiat de personali actione libellus tantùm, vel de hypothecaria tantùm: an super vtraque videatur fieri interruptio? Tertia: an si nec causa nec quantitas sit expressa, sed tantùm dicatur obnoxius: an omnes sint perpetuatæ? Et omnibus respondet quòd sic. Sed quid si vnã causam & quantitatem expressit: an perpetuat cæteras? Respond. non: licet quidam dixerunt quòd sic, per legẽ istam: ibi, vel vnius quidem &c. & ff. de iud. l. solemus. quod Ioan. non placet. nam nec qui contestatur in actione ad exhibendum, videtur contestari in rei vendicatione: cùm & post litis contestationẽ in actione ad exhibendum, completur vsuscapio, & claudit viam vendicationi: vt ff. ad exhib. l. Iulianus. §. quantum. &. l. solemus. intellige vt ibi: & istam cõstitutionem similiter: vt ibi dices. Item quid si ex vna causa debeãtur mihi tria, & ex alia. x. & ex alia. xx. & cũ petam. x. an videar omnia petere? Rñ. nõ, sed sola. x. licet videatur debere esse in electione actoris, in quã causam eligat: vt. ff. de iudic. l. si quis intentione. Item quid si generaliter dicam eũ mihi obnoxiũ, sed posteà per sacramentum calumniæ confitear me de vna summa sensisse? Respon. non perpetuantur omnes, sed illa sola: vt. ff. de execu. rei iudi. l. si ex testamento. Item quid si tenearis mihi hæreditatis petitione propter res sitas hîc, & etiam Mutinę: & te conueniam hîc: an etiã in illis videar interrumpere? Respon. non: quia nec actor hîc de illis agere potuit: nec reus valuit respondere. Quidam tamen contradixerunt tali ratione: quia & corã nõ ordinario interrumpitur præscriptio: vt. s. e. l. vt perfectius. Sed nos dicimus in illis casibus esse speciale. Item quæro quomodo huiusmodi libellus fuerit receptus, cùm nõ fuerint in eo ea quæ sunt necessaria, scilicet tria: vt. s. de eden. l. edita? Respon. spontè recepit reus de iustitia sua confisus. & propter timorẽ testium decedentium, vel alias moras. ADDITIO. Aduertas secũdũ Bar. hîc pro intellectu istius legis q ad hoc vt interrumpatur præscriptio per citationem, necesse est, q de hoc saltem constet reo vtrum agatur actione personali vel in rem, vel vtrum agatur de quantitate, vel an de specie. Vnde si quis fecit citari quempiam generaliter vt veniret ei responsurus de iure, hoc non sufficeret ad interrumpendam præscriptionem.

o ¶ Multis casibus.] id est non solùm in pręcedenti: & ideo subijcit alium qui incipit, si enim &c.

† Concor. gl. j. in. c. edoceri. post princ. extrà de rescrip.

Imperium merum habẽs, dicitur esse potens.

† Concor. c. j. cũ gl. super verbo. publicè. extrà de po. & pœ. præl.

Vsuscapio an interrũpatur per litis contestationem.

a Ex hac glo. nota q defectus exceptionis p ponendę efficit validũ, quod aliâs esset inualidũ. text. est bonus in l. iij. de excu. tu.

Litem contestãs in actione ad exhibẽdũ, nõ videtur cõtestari in rei vẽdicatiõe.

Præscriptio interrumpitur etiã corã non ordinario. Libellus incertus non debet admitti.

a ¶ Credantur.] Ecce tertia quæstio.
b ¶ Mentionem habentem.] vt fuit in vltimo casu, & hoc propter incertitudinem: quia incertũ est quæ magis videatur perpetuata. arg. ff. de iur. fis. l. ita fidei. & ff. de ap. scio. §. qd ergo. & l. appellanti. & de ope. no. nu. l. de pupillo. §. si plurium. & de auro & argen. leg. l. Plautius. & ff. de diuor. l. fin. Arg. contra. ff. ad leg. Iul. de adul. l. denunciasse. §. j.
c ¶ Vel vnius.] s. causæ, id est quantitatis debitæ ex vna causa, non tamen expressit causam, vt fuit in primo casu. & sic not. quòd soluit primam quæstionem. Alij hoc intelligunt quòd expressit summã & causam, & sic dicunt, quòd si petij decẽ ex causa mutui, videar in omnibus alijs interruptionem facere ex quibus mihi teneris. Dic ergo vnius causæ, id est quã titatis debitæ ex vna causa, non tamen causam expressit. Accursius.
d ¶ Continẽtẽ.] nunc soluit secundam secundũ Azo. & hoc propter incertitudinem: quia incertũ est &c.
e ¶ Desides] Not. vt. s. de rei ven. l. more. & de inoffi. testa. l. contra maiores. & s. de rei vxo. act. l. j. in fine.

quem constitutũ: aliæ dubitationes emergebant, si omnes ei competẽtes actiones huiusmodi narratione cõtineri credãtur[a], an verò quasi silentio circa eas habito, tempore expirare, nullo ex incerta libelli confectione adminiculo ei acquisito. ¶ Sancimus itaque nullam in iudicijs in posterum locum habere talem cõfusionem: sed qui obnoxium suum in iudicium clamauerit, & libellum cõuentionis ei trãsmiserit, licet generaliter nullius causæ mentionem[b] habentẽ, vel vnius[c] quidem specialiter, tãtummodò autẽ personales actiones vel hypothecarias continentem[d], nihilominus videri ius suũ omne enim in iudicium deduxisse & esse interrupta temporũ curricula: cùm contra desides[e] homines † & sui iuris contemptores odiosę exceptiões oppositæ sunt.

TITVLVS XLI.

De alluuionibus, & paludibus, & pascuis ad alium statum translatis.

† Concor. c. auditis cũ gl. sup verbo. imponẽtes versic. sed nũquid de præscri. Continuatio.

¶ DE ALLVVIONIBVS, ET PAludibus &c. ¶ *Dicit de acquisitione temporali: nunc de naturali. Vel dixit de acquisitionibus iuris ciuilis: nunc iurisgẽtium uel naturalis.*

¶ *Naturalem cursum fluminis mutare nõ licet: nisi muniendo ripam quis prędio suo consulat sine magno incommodo uicinorum: & patẽtia incrementa illorum sunt quibus prius erant: latentia autem iure alluuionis accrescunt illis qui sunt domini fundi cui se applicant. h. d. secũdum Bal. Vel sic: Flumen alio auertere est prohibitum: ripam autẽ præmunire est permissum. & mutato alueo non perditur dominium fundi circuiti per ipsum: nisi paulatim accreuerit alteri. hoc dicit. Salicetus.*

Imp. Gordianus A. Marco. LEX I.

Quauis fluminis naturalem cursum opere manufacto alio nõ liceat auertere, tñ ripã suam aduersus rapidi amnis[f] impetum munire prohibitũ nõ est[g]. ¶ Et cũ fluuius priore alueo derelicto[h] alium[i] sibi facit: ager quem circuit, prioris dñi manet[k]. Quod si paulatim † ita auferat vt alteri parti applicet, id alluuionis iure ei quæritur cuius fundo accrescit[l].

Q Vauis.] CASVS. Cursum fluminis per opus manu factũ ab alueo auertere non possum. & hoc in prima. Si verò flumen resoluto alueo nouũ fecerit: ager quẽ circuit, ad priorẽ dominum pertinebit. & hoc in secũda. In tertia dicit quod si auferat de fundo vnius aliquid: & postea alij applicetur, illius erit cuius est fundus, cui coaluit.
f ¶ Amnis.] i. fluminis.
g ¶ Nõ est.] sine magno incõmodo accolarũ: vt. ff. ne qd in flu. pu. l. j. §. sunt qui putant. &. ff. de ripa mu. l. j. §. is autem.
h ¶ Derelicto.] in totũ vel in partem.
i ¶ Alium.] s. alueum.
k ¶ Manet.] vt. ff. de acqui. re. do. l. adeò. §. insula. ibi, quòd si ex vno latere &c. & instit. de rerum di. § insula.
l ¶ Accrescit.] vt. ff. de acquirend. rerum do. l. adeò. § præterea. & instit. de rerum. di. §. præterea. Sed hoc fallit in agris limitatis: vt. ff. de acquiren. rerum do. l. in agris.

† De hac specie alluuionis facit mẽtionẽ. c. ex trãsmissa. cũ gl. su per verbo, minutatim. extra de pręscrip.

H I quos.] CASVS. In Aegypto aliqñ riuus inũdat: ex cuius inũdatione aliqd accrescit posidẽti pdia tributoria, & alij detrahitur: an censũ vnius augeri, alius diminui debeat, quæritur? Dicitur quòd sic.
m ¶ Liberetur.] nã cui accrescit emolumẽtũ, accrescit & onus: & cõtra: vt hic, & s. fine cẽ. vel re. l. fi. & s. no vecti. insti. nõ pos. l. j. § fi. & ff. de ser. rusti. p. l. impatores. Sed ar. cõtra. s. de iure emphy. l. fi. & cõtra. j. l. prox. i pri. Sol. vt ibi.
n ¶ Defensi.] illi quibus alluuionis iure accreuit. & sic vsque in fi. vel verius illi quibus est imminutum. Item quod dicit largitatate. ideo dicit quia damus ei imunitatem. Item quod subijcit, respondeant &c. pro tanto quantum sibi remansit: vt. j. de anno. & tri. l. ij. lib. x. & ff. de cens. l. forma. §. j. & ij.
o ¶ Deuotioni.] id est deuote soluant.

E A quæ.] CASVS. Si in Aegypto per Nilũ, siue in alijs puincijs per flumen aliquid alicui accreuerit: illud nec à fisco vendatur, nec petatur: nec illi cui accreuit separatim, pter hoc cẽsus nouus imponatur: vetus tñ augebitur cũ aliquid accreuit. & hoc ĩ prima. Qui verò pro palude vel pascuis modicũ præstant censum: si per eorum diligentiam ad culturam redigantur: & ad frugum fertilitatem trãslata sunt: illa non petantur à fisco, nec vendatur, nec census augeatur. & hoc in secunda. In tertia parte imponit pœnam temeratoribus huius. l. s. vt puniatur in l. libris auri, & officialis præfecti prętorio eadem pœna punitur, si alicui suggesserit, quòd possit venire contra statuta huius. l. vel si preces petitoris introduxerit, vt liber sit ab huius. l. obseruatione. Vivianus.

¶ *Cui accrescit emolumentum per alluuionem, accrescit & onus. h. d. Bald. Vel sic: Propter decrementũ per alluuionẽ prouenien̄s debent tributa minui pro rata decrescenti: & ecõtra propter crementum debent augeri. hoc dicit. Salice.*

Imppp. Arcadius, Honori. & Theod. AAA. Cæsario præ. præ. LEX II.

HI quos inũdatio Nili fluminis reddidit ditiores, pro terris quas posidẽt, tributorũ pręstatioẽ agnoscant. ¶ Et qui suũ deplorant patrimonium diminutũ, alieno saltem functionis onere liberent[m], & nostræ serenitatis largitate defensi[n], locorũ etiã possessione cõtenti, pro agitandi census examine respõdeant deuotioni[o].

¶ *Latentia incrementa ad fiscum non pertinẽt: nec separatim de his censetur, aut pro his census exigitur: nec est augendus census licet possessio efficiatur fertilior sumptu & solicitudine possessoris: pœna cõtradicẽtibus imminẽte. h. d. Bal. Vel sic: Incrementũ alluuionis nõ debet per se cẽseri, sed unũ corpus cũ eo cui accreuit iudicari: & impinguatio terræ uel melioramentum culturæ non facit tributa accrescere. Sali.*

Impp. Theod. & Valentin. AA. Cyro præf. præ. LEX III.

EA quę per alluuionem, siue in Ægypto per Nilũ, siue in alijs puincijs per diuersa flumina possessoribus acquiruntur, neque ab ærario[p] vendi, neq; à quolibet peti[q], nec separatim censeri[r], vel functiones exigi[s], hac perpetuò valitura lege sancimus: ne vel alluuionum ignorare vitia[t], vel rem noxiam[v] possessoribus videamur inducere. ¶ Similiter † nec ea quidem quæ paludibus anteà vel pascuis videbãtur ascripta[x], si sumptibus possessorum nunc ad frugum fertilitatem translata sunt, vel vendi, vel peti, vel quasi fertilia separatim censeri[y], vel functiones exigi concedimus: ne doleãt[z] diligentes operam suam agri dedisse culturæ, nec diligẽtiam suã sibi damnosam iudicantes intelligant[a]. ¶ Cuius legis temeratores quinquaginta librarum auri condemnatioẽ coërceri decernimus, inter quos habendũ est officium[b] quoq; tuæ sedis excelsæ, si aliquid huiusmodi casus suggesserit dis-

p ¶ Ab ærario vẽdi.] vt propria. vendit tamen ob cessationem tributorum. Azo. Vel non vendit separatim augmentum sed totaliter: vt subijcit.
q ¶ Peti.] à quolibet pro fisco.
r ¶ Separatim censeri.] i. censui ascribi.
s ¶ Exigi.] huic est contrariũ. s. l. proxi. cùm ibi dicat, eis grauari in plus cui accreuit. Solu. ibi separatim accreuit, ita q decernĩ potuuĩ ab alio. hic nõ: sed p alluuionẽ: qa alluuio decerni non pot. Vel hic nõ cẽset. i. separatim: sed totalis ptij facta cõputatiõe. Sed qrit, qd pdest nõ fieri separatim? Rñ. si fieret separatim, & nõ offerret chartã, pfessiõis: oẽ ius amitteret: vt. s. fine cẽ. vel re. l. fi. hic autem non amittet: vt. s. de vecti. & commis. l. iij. Accursius.
t ¶ Vitia] i. propr. e. i. priuilegia & potestates q sunt vt vni auferat, & alij donent: vt. ff. de acq. rerũ do. l. ergo. §. alluuio. Refer ergo hęc rõ adid qd dicit, neq; ab ærario vẽdi, neq; à quolibet peti. Alij vt P. dicũt q respicit legẽ superiorem: scilicet q illi quorũ patrimoniũ est minutũ, releuari à tributis debẽt: nõ quasi per eorum vitium sit minuta possessio. arg. ff. de cen. vi tia. & ita nõ videatur minui. sed prima verior.

† Concor. c. cũ M. ferrariensis cũ gl. sup verbo industria extra de cõstitu.

v ¶ Noxiam.] & hęc ratio aptatur ad proximum dictum. s. q illi quorum patrimonium est auctum, non debent separatim censeri, propter eam vtilitatem quam modò dixi.
x ¶ Ascripta] modico censu. Accursius.
y ¶ Censeri.] quid si non separatim? Respondetur, idem videtur.
z ¶ Ne doleant[a].] nã cũ labor in dãno est, mortalis crescit egestas: vt hic, & j. de omni agro de ser. l. fi. lib. xj. & in aut. de iudi. §. ne autem. colla. vj.
a ¶ Intelligant.] imo fructuosam: vt. s. depositi. l. fi. & ff. ad l. Fal. l. iij & ff. de ap. l. scio. §. quid ergo. & ff. de rei ven. l. certum. & ff. loca. l. cùm colonus. Sed arg contra. s. de iud. l. properandum. §. sin autem ex gestis.
b ¶ Officium.] id est officiales tui.

a Concor. in. c. cũ clerici sup verbo pẽsiones circa fi. extra de pac.

De sententijs

¶DE SENTENTIIS PRAEFECTORUM PRAETORIO. ¶ *Qualiter per praescriptionem res quaeratur dixit: Nunc qualiter per sententias audi. Et primò de ea quae datur ab excellentiore post principem.*

Continuatio.

Litigantibus.] CASUS. Si praefectus ptorio inter aliquos iudicauerit: & altera pars se laesam affirmet: an à sententia possit appellare, quaeritur. Rn. quod non: sed principi poterit supplicare: nec refert fue 10 rit sententia lata in causa publica, an in priuata. & hoc in prima. Intra autem quae tempora supplicare liceat, quaeritur? Respon. quod intra bienniũ numerandũ ab eo tempore quo priceps successit praefecto praetorio iudici per inuocationem supplican- 20 tis, & sic postquã praefecto indici incoepit posse succedi: hoc est à tepore latae sententiae à praefecto, Vel dic postquã successionem, id est post sententiam latam à praefecto, qui alij iudici successit. & hoc in secunda.

a ¶Iudicio.] id est coram praefecto praeto- 30 rio.

b ¶Si contra ius b.] scilicet litigatoris non legis, vel constitutionis: quia tunc ipso iure non valeret sen tentia: vt. ff. quae sen. sine ap. l. j. in principi. Accursius.

c ¶Prouocãdi.] vt. s. 40 de preci. impe. of. l. si qs & ff. de offi. praefe. praeto. l. j. §. his cunabulis. & sic speciale est in eo, sicut & in episcopo: vt. s. de episco. audi. l. episcopale. Itẽ secũdò est speciale, qa dat in integrũ restitutionem cõtra suã sñiam ipsemet, & nõ ali⁹: vt. ff. de mino. 50 l. in causę. ij. in fi. & l. pręfecti. Item facit. s. de offi. praefec. praeto. orientis. l. normam.

d ¶Nec enim publice.] imò nocet. expedit enim reipublicae & c. vt insti. de his, qui sunt sui vel ali. §. fina. & facit. j. de eman. l. nec auus. & . s. de 60 cadu. tol. §. fina.

a Illa glo. clarius loquitur quod vult quod sententia contra expressum ius in errorem nõ valet: si tamen ex. pressum ta. lem errore non cõtinet valeret. Ioan. Fab. hic p. l. prae. sis prouin. cõ si. diud.

Praefectus praetorio habet aliqua specialia.

ponendũ, vel si preces introduxerit petitoris.

TITULUS XLII.
De sententiis praefectorum praetorio.

¶ *Non appellatur à sententia praefecti praetorio, sed supplicatur principi: & si sententia lata sit pro republica, durat biennio haec potẽtia supplicandi. h. d. Bal. Vel sic: A sententia praefectorum praetorio non appellatur, sed intra biennium principi supplicatur. h. d. Sali.*

Impp. Diocle. & Maximian. AA. Thalasio prę fect. praeto. LEX VNICA.

Litigantibus in amplissimo ptorianae pfecturae iudicio [a], si [b] contra ius se laesos affirmet, nõ puocandi [c], sed supplicandi licentiã ministramus: licet p curia, vel qua libet publica vtilitate, seu alia causa dicat prolata sentẽtia. nec em [d] publicè prodest singulis legũ adminicula denegari: ita videlicet vt intra bienniũ tãtũm nostro [e] numini cõtra cognitionales sedis praetorianę pręfecturae sentẽtias post successionẽ [f] iudicis numerandũ, supplicãdi eis tribuatur facultas.

TITULUS XLIII.
Quomodo & quãdo iudex sentẽtiam proferre debeat praesentibus partibus vel vna parte absente.

¶ *Quicquid iudicis potestati cõmititur, necessi tati non subijcitur. Vel aliter: Verbum solere, in ijs, quae habent rationem differmem non inducit necessitatem. hoc. d. Bal. Vel sic: Verba rescripti enunciatiua soliti, non necessitant. h. d. Salic. Vel sic: Verba potestatiua non inducunt necessitatẽ. h. d. Iac. But. Vel sic: Iudex potest ferre sententiã contra absentẽ seruatis seruandis, nõ tamẽ semper compellitur. h. d. secundum Pau. de Cast.*

ADDITIO. Nota ex glo. quod iudices ordinarij & delegati, & assessores eorũ debẽt semper habere prę oculis hęc duo aduerbia. s. quomodo, & quãdo. sic extra de accu. c. qualiter & quando. secũdũ Bal. hic.

Non semper.] CASUS. Habebã controuersiã cũ Titio, incoepit abesse, institi vt iudex ferret sententiã: an sit compellendus, quaeritur? Rñ. quod non, licet rescripto cuiusdam principis contineatur quod contra absentes sententia 10 ferri debeat.

Imp. M. Aelius Antonin. A. Publicio. L. I.

Non semp cõpelleris vt aduersus absentẽ pronuncies [g] ppter subscriptionem [h] patris mei, qua significauit etiã cõtra absentes sententiã [i] dari solere [k]. Id em eò pertinet, vt etiã absentẽ dãnare possis [l] †, vt nõ vt oĩmodò necesse habeas.

¶ *Vbi est praesentia personarũ, ibi nõ requiritur peremptoriũ. Bal. Vel sic: Valet sententia licet perẽptoriũ non praecedat, si tamen praecedat alia monitio tantundem importans. h. d. Bart. Vel sic: Monitio iudicis habet uim peremptoriae citationis. Pau. de Cast. Vel sic: Praeter formã perem ptorij citatus legitimè potest definitiuè damnari. hoc dicit. Salicetus.*

Imperator Gordianus A. Seuero. L. II.

Cessante [m] quoque causa perẽptorij edicti [n], aduersus eos, qui admoniti [o] iudicio adesse noluerunt, sententiam à iudice posse proferri † certum est.

¶ *Standum est sententiae à qua non est appellatum: licet sit lata contra absentẽ indefensum & ignorantem solenniter tamẽ citatũ. Bal. Vel sic: Non potest infirmari sententia, quae congruo iure non utitur. Bal. Vel sic: Absens solenniter con dẽnatus tenetur acquiescere sententiae si reuersus sciens nõ appellauit intra tempus legitimum. h. d. Sali. Vel sic: Non potest impugnare sententiã, qui congruo tempore non appellauit: quia uidetur ei acquieuisse. h. d. Pau. de Cast.*

Idem A. Antistio. LEX III.

Ab eo iudicato [p] praecedi nõ potest, quod vobis absentibus

g ¶Pronuncies.] qnq; enim cõpelleris, vt cũm praesens iustã fouet litẽ, absens iniquã: vt. s. de iudi. l. properãdũ. §. sin aũt ex gestis. & . §. sin autem reus. & ad hoc. ff. de iudi. l. de qua re. Vel secundò dic, non cõpelleris semp: 20 qa prope finẽ trienij sit comminatio: ante, nõ: sed potest reo absẽte, nõ eõ tra actore absente: qa tũc tãtũ prope finẽ trienij [d]. secũdũ Ioa. vt. s. de iudi. l. pperãdũ. §. in huiusmodi. & . §. j. diximus. & ad hoc. ff. de iu. l. nõ quicqd. Itẽ hic in ciuilibus, sed in 30 criminalibus nõ procedi tur cõtra absentẽ definitiuè vllo modo: nisi sit poena relegationis vel minor imponẽda [e]: vt. ff. an per alium causae ap. & de poenis. l. absentẽ. in princ. & . §. j. & habes. ff. de pro cur. l. seruum. §. publicè.

h ¶Subscriptionem.] 40 sed certè nõ credit subscriptiõi: vt. s. de le. & cõ. l. ij. Rñ. s. illud verũ, cũm nõ cõtinetur in lege: hic autem continetur: vt. ff. quod met. cau. l. metum autem praesentem. §. sed quod praetor. in fi. ibi, ex qua interlocutione. alias constitutione.

50 i ¶Sententiã.] ad idẽ. ff. de iudi. l. nõ quicquid.

k ¶Solere.] nõ ergo imponitur necessitas ex his verbis, & similibus: vt. s. de offi. praefi. l. saepe. & . l. seq. Accursius.

l ¶Possis.] de iure quã doque.

d Cum ista glo. traścũt Bart. B. Ang. & Pau. hic.

† Glo. in c. cõsuluit. in per verbo gratiam. de offi. deleg. inducit hãc legẽ. in arg. quòd iudex potest parcere contumaci in praeiudicium alterius.

e Et bene secũdũ pre dict. scribẽ. hic.

f Idẽ Bart. & Pau.

† Alias, ferri.

Cessante.] CA- 60 SUS. Iudices maiores, puta ordinarij, possunt aliquem vocare in ius per edictũ ppositũ in albo ptoris. minores vt delegati vel pedanei nõ possunt, sed p se vel per nũciũ. Si ergo in eã, quã habes cũ Titio, iudex minor Titiũ vocauerit, nec venire voluit: an ferre sententiã possit, cũm nõ sit propositũ edictũ perẽptoriũ, quaeritur? Rñ. quod sic. Alijs modis potest poni casus: sed dic vt in gl.

m ¶Cessante.] quia antiquitus mittebatur specialis nuncius peremptorij. pone casum in pedaneis, qui citare non possunt.

n ¶Edicti.] i. nõ dato. & dic, ppter psonã iudicis, q nõ põt citare p edicta in albo posita, vbi talia edicta ponunt: sed requirere vt si est pedaneus iudex vel delegatus: vt. s. de iudi. l. sancimus. in fi. & in aut. de exhib. & intro. re. §. si verò 70 etiã qdã. col. v. & de litig. §. oẽm verò. col. viij. sed per nũciũ põt: vt arg. ff. de arbi. l. sed interpellat. §. j. Vel dic secũdò cessante & c. qa nõ perẽptoriũ fuit datũ, sed tres denũciationes, quae tãtũdẽ valẽt. vt. j. e. l. tres. & . ff. de re iudi. l. contumacia. §. cõtumax. Vel dicas cessante & c. i. cessante forma hui⁹ edicti. Est em eius forma vt primò vnũ: & postea aliud, & postea tertiũ: quartò hoc perẽptoriũ: nã hic erat vnũ pro oĩbus: vt hic, & . ff. de iudi. l. ad perẽptoriũ. cũ sequẽtibus legibus. Vel dic cessante: qa ipsemet iudex ei pcepit vt adesset [h] sententiae, quo casu esset verè contumax: vt. ff. quibus ex cau. in pos. ea. l. Fulcinius. §. fin.

o ¶Admoniti.] ab ipso iudice delegato, vel semel pro omnibus: vt dictum est. Vel dic ter, vel dic à iudice praesente secundum quod variasti casum. Accur.

80 Ab eo.] CASUS. Inter actorẽ & reũ lite contestata, reus incipit abesse: iudex eum condemnauit: post sex menses reuersus est. si intra decem dies à tempore, quo sciuit se cõdemnatum non appellauerit, habebit necesse parere iudicatis: quod si appellauit fuerit: sententia lata non tenet. Viuianus.

p ¶Ab eo iudicato.] intellige quod lite contestata cõtra me, & iurato de calũnia, fui absens: & iudex requisiuit me, & nõ fui inuẽtus: & sic pnunciauit contra me definitiuè. i. Sic est contra. ff. quae sen. fine ap. l. j. §. item cũm ex edicto. Sed ibi non interuenit peremptorium, hic sic: vel quod valuit tantundem.

Citatio per edicta non p quolibet iudice fieri potest.

g Haec verã secundum Ange.

h Ista lectura è verior & nobilior prae caeteris & reddit hanc. l. singula. scilicet quod simplex iudicis iussus habet vim perẽn ptorij: & cõ stituit iussum in vera cõtumacia. Bar. Pau. & Ange.

i Et bene Cy. Bart. Bal. Ang. & hic.

k Idẽ bar. Ang. & Odof.

e ¶Nostro.] numini. alias nomini. i. nobis. sed hodie fieri potest ipsi praefecto, vel eius consiliarijs intra decem dies. & praestita fideiussione mãdat sentẽtiã executioni: vt. s. de pre. imper. offe. aut. quae supplicatio. sed si nõ supplicetur praedicto modo, nihilominus fit principi intra biennium. Accursius.

f ¶Post successionem iudicis.] i. postquã praefecto praetorio iudici successit princeps, per inuocationẽ supplicantis, dicentis recurram ad principẽ: quod facere potuit quandocunque post sentẽtiam. & sic passiuè intellige. Et hoc casu executioni mãdat sine fideiussione. Vel dic postquã iudici pfecto cõe pit posse succedi: hoc est à tepore latae sentẽtiae ã praefecto. Vel dic tertiò quod prae 70 fectus hic de appellatione cognoscebat. quod patet: quia dixerat cõtra cognitionales & c. Poterit ergo intra bienniũ à sentẽtia primi iudicis supplicari à pręfecto, nõ vltra. quod nõ placet: quia fortè nec intra bienniũ iudicabit praefectus, cũ multa impediãt cognitionẽ causae appellationis & supplicationis: vt vltra bienniũ extẽdatur, nec interim tps currat: vt in aut. vt spon. lar. §. hoc quoque sancimus. coll. ix. Vel quartò. i. post sentẽtiã latã à praefecto, qui alij iudici successit. cũ enim fiat post sentẽtiã praefecti: ergo & postquã praefectus successit. De successione aut ideo dicit, qa post, sed nõ statim post, imò qnque multò post, & nunquã antẽ fit haec supplicatio. Itẽ cõtra. j. ne liceat in vna eadẽq; causa. l. j. vbi nõ potest supplicari. Sol. ibi praefectus cognoscebat de secũda appel- 80 latione: post quã nõ est licitũ supplicare vel appellare. s. tertio. Itẽ si vsque ad bienniũ supplicatur, vsque quo durabit? Rñ. fortè intra idẽ bienniũ debet perfici: vel non est tempus statutũ: vt. j. de tẽ. ap. authen. sed lis. Vel dic intra tempus quod appellationem exercentibus datur, scilicet anni vel biennium: vt. j. de temp. ap. authen. ei qui appellat. & . j. de temp. ap. l. fina. §. illud. in fi.

Supplicatio à iudice vbi appellatio reijcitur. Appellatio intra quod tempus debet exerceri.

b Causa cognita & dif. cussa, t au. c Quia li te contesta ta, & parte citata perẽptoriè: & in loco depu. ato. l. au.

¶QUOMODO [b] ET QUANDO [c] IUDEX &c. ¶ *De sententijs omnium iudicum dicturus, praemittit quomodo & quando detur.*

& ignorãtibus,atq; indefenſis [a] dicitis † eſſe ꝓlatũ,ſi vbi primũ cognouiſtis,nõ ilico [b] de ſtatutis que relã [c] detuliſtis. Ita enim firmitatẽ ſnĩa,quæ ita ꝓlata eſt, nõ habebit, ſi ei nõ ſit accõmodat⁹ aſſenſus [d].

Sententia nulla,iudicis delegati iuriſdictionẽ extinguit: & cauſa poterit alteri delegari. Bar. Vel ſic: *Nulliter conſummatum,conſumit mandatũ.* Bal. Vel ſic: *Sententia,quæ nulla eſt quo ad litigationẽ,eſt aliqua quo ad hoc ut faciat ceſſare officium delegati.h.d.* Iac.but. Vel ſic: *Sententia lata die feriato,uel contra nullo modo contumacem,eſt ipſo iure nulla: officium tamen delegati finitur.hoc dicit.Sali.*

Imperator Philippus A. Domitiano.

LEX IIII.

j SI(vt proponis [e]) pars diuerſa die feriato [f] abſente vel ignorãte te à iudice dato ferri † ſentẽtiã pro partibus ſuis quaſi cõtumaciter [g] deeſſes,impetrauit:nõ ĩmeritò ꝑſes denuo [h] negotiũ alteri⁹ iudicis notioni terminãdũ cõmiſit [i].

Mutatio loci excuſat quem à contumacia, ex qua redditur ſententia nulla. Bart. Vel ſic: *Satis eſt mihi non eſſe cõtumacem quo ad locum ſententiæ ut reddatur ſentẽtia nulla.h.d.* Ia.But. Vel ſic: *Sententia lata alibi quàm in loco, ad quem pars citata fuit,non ualet.h.d.* Sali. Vel ſic: *Sẽtentia lata in alio loco quàm debuerit ferri,eſt ipſo iure nulla.h.d.* Pau.de Caſt.

Idem A. & Philippus Cæſ. Longino. L. V.

ij SI(vt proponis [k] †)preſes prouinciæ cùm certum locũ cauſæ cognoſcẽdæ dediſſet,alibi per [l] obreptionem aditus , ſententiam aduerſus te abſentẽ protulit:quod ita geſtum eſt,ad effectũ iuris ſpectare minimè oportet.

Sententia cãcellationis actorũ uel appellationis deſertæ nõ poteſt ferri cõtra minorẽ indefenſum.h.d. Bal. Vel ſic: *Sentẽtia nulla non impedit ordinariũ iterum ſuper eodẽ cognoſcere.* Bart.

a Indefenſis.] colligunt quidã: ergo loquitur in abſente probabili cauſa: vt ſtudiorũ,& nõ fuit defenſus: quia nõ reliquit procuratorẽ cũ potuit: vel reliquit,& non defendit. Si autẽ reliquiſſet,& defenſus legitimè eſſet,non reſtitueretur: vt.ff.quãdo ap.ſit.l.j.§.fi. Vnde dicunt [a] hunc reſtitui ad appellandũ tantùm. alioquin ſi neceſſaria cauſa abeſſet,reſtitueretur in totũ. Itẽ ſi nõ potuiſſet relinquere procuratorẽ,ipſo iure nõ curret tẽpus,cùm ſit vtile: vt ff.de diuer. & temp. præ. l.j.& ſic nõ eſſet neceſſaria reſtitutio. Vel meli⁹ [b] hîc nihil dicit de reſtitutione. vnde dic ꝙ non potuit relinquere procuratorẽ hîc abſens cauſa ſtudiorũ,vel reliquit : & eſt mortuus,ſicq; cõmuni iure appellat,cùm tẽpus ſit vtile. vt dixi. Vel dic [c] ꝙ abſens ex volũtaria cauſa fuit,& nõ curo potuerit vel nõ relinquere procuratorem.

b Ilico.] intra tempus appellationi præfinitũ, ſcilicet biduũ vel triduũ vel hodie decem dierum: vt in aut.de appel.ĩ prin. coll.iiij.& diſtingue vt.ſ. de ꝓcur.l.quia abſente.

c Querelã.] petẽdo reſtitutionem ad appellãdũ,ſecũdũ quoſdam. Vel dic appellando. Accur.

d Aſſenſus.] ſ.tacendo : vt ff.loc.l.item quæritur.§.fina.

SI vt.] CASVS. Inter actorem & reũ lite conteſtata reus incœpit abeſſe: actor inſtabat vt iudex ferret ſentẽtiam : tulit aduerſus reũ, & die feriato: an teneat ſentẽtia? Dic ꝙ nõ : ſed retractabitur: & ea notioni alterius iudicis terminãda committetur.

e Si vt proponis.] ſcilicet tu reus.

f Feriato.] dñico vel ſimili [d], quod prohibitũ eſt fieri: vt.ſ. de ferijs. l. omnes. &. ff. de ferijs.l.ſi feriatis.

g Cõtumaciter deeſſes.] qđ nõ erat verũ. pone eñ ꝙ ſuaſit iudici, quaſi dixiſſem me nunquã vẽturũ ad iudiciũ: vt.ff.de iudi.l.ſi prętor.§. Marcellus. Duabus ergo rationibus hæc ſententia non valuit ipſo iure, & quia die feriato lata,& quia abſente me non contumaciter [e]: vt.ff.de re iudi.l. de vnoquoque.

h Denuo.] an ex eiſdẽ actis cognoſcetur,dic vt.ff.de app.l.ſi expreſsim.et notaui ibi ꝙ ſic. ADDITIO. Dicas ꝙ qñ cauſa nullitatis ſententiæ reſpicit ſolùm ipſam ſententiam: vt quia die feriata fuit ſententia lata,tunc iudicabitur ex eiſdem actis,vt hac gloſ.& gloſ.fin.in.d.l.ſi expreſsim.ff.de appella. ſi verò defectus ex quo ſententia eſt nulla, reſpicit vniformiter acta, ſicut ſentẽtiam: vt puta litigatum eſt cum minore non habente curatorem: certè tunc omnia acta debent redintegrari. ita poteſt intelligi.l.cùm quærebatur iuncta ſua gloſ.ff.de re iud. Item quandoque eſt talis defectus,qui reſpicit ſententiam & partem actorum. verbi gratia : deceſsit reus poſt litem conteſtatam, & proceſſum eſt contra mortuum ad ſententiam. certè ſentẽtia eſt nulla,& omnia acta à die,qua mortuus eſt: vt.l.penul.& fin.ff.quæ ſen.ſi appel.& ideo acta, quæ ſunt nulla,debent reſcribi ſeu recenſeri. d. l. cùm quærebatur. Barto.

i Cõmiſit.] imo videtur ꝙ idẽ,qui primò: quia ſic dicit.ĵ.de accu.l.iiij.& ĵ.de ſen.& interlo.l.j.in fi &.ĵ.eo.l.ſi præſes.quæ eſt contra. Sed illud [f] in ordinario,hic fuit delegatus: vt patet,ꝗa dicit alterius &c.& ibi à iudice dato. Secundò oppono,quia pro eodem eſt ac ſi ſententiam non tuliſſet, cùm nulla ſit. Sed reſpon. ſecundum H. hoc verum quo ad iudicem,non quo ad eũ, contra quem dedit. Vel verius [g] econtra,nulla eſt quo ad litigantes: ſed iudex benè vel malè functus eſt officio ſuo: vt.ff.de re iudi.l.iudex.& ad idem.ff.de arbi.l.dicere.§.fina.in fine. Sed contra extrà de accu. qualiter & quando. ADDITIO. Pro ſolutione iſtius contrarij vide ibi gloſ. j. & omnino Abba. pulchrè & latè diſtinguentem.

a Et malè Sali.
† Aliàs, dicitur.
b Idẽ cum glo. Bar. B. Ang. & Sa.
c Et melius ſecũdũ præ dic. ſcriben. Appellatio intra quod tempus debet interponi.
† In nõnullis codicibus deeſt hoc verbũ, ferri
† Concor. c.ſi.cum gl. j.ſup verbo indeterminatè de reſcrip.
d Et ſic oẽs dies feriati in honorem dei,ſunt æquales diei dominico ſecũdũ Bal.
e Et bene ſecũdũ Sal.
f Iſtã ſequũtur cõmuniter docto.
g Et bene Sali.

Vel ſic: Sententia uel alius actus contra minores indefenſos factus,eſt ipſo iure nullus: & idem iudex de nouo cognoſcere poteſt.h.d. Sali.

Impp. Valerian. & Gallian. AA. Domitio.

LEX VI.

SI preſes quaſi deſertã ab adultis tuis cauſam appellationis, quæ ab adiutore [m] ſuo [n] acta fuerat,circunduxit [o] eo tempore,quo adulti curatores nõ habebant : repetitus [p] notionẽ ſuam exhibebit. Neq; enim debet adultis nocere, quicquid eo tempore ſtatutũ eſt, quo defenſione iuſta & curatorio † auxilio fuerant deſtituti.

Vbi ceſſat uera & ficta contumacia,ibi contra abſentem non poteſt ferri ſentẽtia.h. d. Bal. Vel ſic: *Sententia lata contra abſentem nõ ſolenniter citatum,eſt nulla.* Bar. Vel ſic: *Statuta contra abſentes non contumaces uerè uel fictè non ualent ipſo iure.h.d.* Vel *ceſſante contumacia uera uel ficta contra abſentem,nõ poteſt ferri ſententia.h.d.* Salice.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. Marino.

LEX VII.

EA quæ † ſtatuũtur aduerſus [q] abſentes non per contumaciam [r], ſcilicet denunciationibus nequaquam ex more conuentos, iudicatæ rei firmitatem non obtinere,certum eſt.

Reus conuentus reali abſens poſt litem cõteſtatam,debet in contumacia ſolenniter cõſtitui: & tunc contra eũ poterit alterũ de tribus remedijs exerceri: uel perſonæ captio, uel poſſeßionis translatio,& ſententiæ definitiuæ prolatio. h.d.ſecundum Iac.But. & Bar. & Pau.de caſt. *et eſt ſingularis.l. & famoſa.* Vel ſic: *Reus poſt litem conteſtatam ſe abſentans debet citari tribus edictis,uel uno peremptorio pro omnibus: & ſi citatus non ueniat,poteſt inuitus duci.uel ſi non liquet de cauſa,poſſeßio poteſt in petitorẽ trãſferri.aliàs ſi liquet de cauſa,debet definitiuè de cauſa pronunciari.h.d.*

Idem AA. Claudiæ. LEX VIII.

SI vt.] CASVS. In cauſa,quam habebam cum Titio,iudex nobis aſsignauit diem & locum in quo comparere debebamus : ſuggeſsi quòd alium locum aſsignaret: aſsignauit. vel ſupplicaui ex parte Titij vt alium locum Titio ignorante deputaret. Titius non venit, ſed in loco prius aſsignato vel in alio,non curo,expectauit: iudex ſententiauit : an ſit ſtandum huic ſententiæ,quæritur? Dicitur quòd non.

k Si vt proponis.] ſcilicet tu reus.

l Per obreptionem.] obtulit enim fortè iudici aduerſarius preces ex parte tua, cùm hoc ignoraſſes, vt alibi locum ſtatueret [h], quàm prius ſtatuerat. Vel tibi ex iudicis parte quaſi alibi ſtatuerit , quo tu poſteà iuiſti [i]. & eſt ad hoc. ff. de arbi. l. arbiter calendis. in fine. Accurſius.

SI præſes.] CASVS. In cauſa, quã habebat Titius cum minore.xxv. an curatorem habente, cui curatori datus erat actor ,qui adiutor appellatur, ſuccubuit minor : & actor appellauit: appellationem non eſt proſecutus, quia deceſsit tam ipſe quàm curator : iudex ab eo tempore , quo minor curatorem non habebat vel actorem,ſententiam primam confirmauit : an huic ſententiæ neceſſe habeat minor parere,quęritur? Dicitur quòd non: ſed idem iudex notionẽ ſuam exhibebit. Viuianus.

m Adiutore .] adiutor ſiue actor tutori vel curatori adiungitur: vt inſtitu. de cura. §.primo. &. ff. de tutel. l. ſolet. Qui actor ſi appellauit, & præſidi eſt delata : & non eſt proſecutus actor , quia non potuit : vt infrà. de appellatio.l.ſi actor. nec curatores habebant: quia nondum dati, vel mortui , vel remoti , vel excuſati , & ſic indefenſi eſſent : & idem ſi haberent, & non adeſſent : & ſic indefenſi [k] , non valet ipſo iure ſententia confirmationis : ſecus ſi eſſent [l] defenſi : quia valeret , ſed reſtituerentur : vt ff. de re iudic. l. acta. §. finali. & ſuprà. ſi aduerſus rem iudi. l. cùm & minores. & idem videtur in eccleſia viduata paſtore [m]. Accurſius.

n Suo.] ſcilicet adiutore.

o Circunduxit.] id eſt cancellauit, quo ipſo priorem ſententiam confirmauit.

p Repetitus.] idem ergo cognoſcit , & ſic eſt contra ſuprà eodem. l. ſi vt proponis. Solutio. vt ibi. ADDITIO. Tu dic quòd ibi loquitur in delegato ordinario ſecundum Barto.

EA quæ.] CASVS. An ſententia lata altero litigantium abſente , & non per contumaciam tenet , quæritur ? Dicitur quòd non : nec ſua abſentia pro præſentia eſt habenda , puta quòd eſſet contumax : quo caſu perinde eſſet ac ſi præſens eſſet, & teneret ſententia. Viuianus.

q Aduerſus.] idem & ſi pro eis [n]: vt.ff.de re iud.l.furioſo.

r Per contumaciam.] ſcilicet veram : quia inuentus non venit, vel fictam : quia ad domum eſt citatus . nam tunc valeret ſententia: vt ſuprà eodem. l. ab eo. aliâs non : vt hîc, &.ff.de re iudi.l. de vnoquoque. &.ff.quæ ſen.ſine ap.l.j.§.item cùm ex. & abſentes dico nequaquã conuentos denunciationib⁹,ſiue citationibus,quæ quidẽ ex more proponi cõſueuerunt: vt.ff.de iudi.l.ad peremptorium.cum ſequentibus. Quandoque tamen idẽ [o] & ſi ſunt citati,ſed laborabant morbo. non enim proceditur tanquam contra contumacem: vt arg.ff.de re.iu.l.quæſitum. Accur.

h Hæc vera ſecũdum Bar. Pau. & Ange
i Iſtud dictum gl. nõ placet quia mendacium dictũ à parte parti nõ facit proceſſum nullum licet pariat exceptionẽ ſecũdũ Bar. Pau. & Sal.
† Aliâs curatoris.
† Concor. ca. qm frequenter. §. porrò cum gl. ſup verbo,non poſſit. extrà vt lite non cõte.
k Iſta glo. ſecũdũ Bal. hîc non eſt alibi ꝙ ſententia appellationis deſertæ ẽ ſententia cõfirmatoria prioris ſententiæ.
l Et bñ Sa.
m Et rectè: quod tenementi,ſecundũ Bal.
n Nõ legitimè citatis nã ſi eſſent legitimè citati,teneret ſententia ſecundũ Bar. & Salic.
o Intellige hãc gl. ſi iudex ſciebat citatũ egrotare.aliàs ſecus: ſed habet locũ reſtitutio. B. Ang. & Sal.

Conſentaneum.

Consentaneum.] Ista lex diuiditur in duas partes. Nam primò ponit modum cõstituendi reum in cõtumacia. Secundò contra contumacem adhibet remedia: secunda ibi, à quo. hoc dicit. Salice. CASVS. Lite contestata inter actorem & reum, reus incipit abesse: qualiter iudex procedere debeat, quæritur? Respon. ꝙ citabit eum tribus edictis, vel vno pro omnibus peremptorio: in quo continebitur ꝙ procedet in causa, & sentẽtiam feret: nisi reus se præsentauerit. quo non veniẽte, auditis allegationib[us] præsentis, mittitur actor in possessionẽ rei petitæ, si fuerit actio realis, & reus de possessore fiet petitor. Si verò fuerit personalis actio, puta cõdictio certi ex mutuo: mittitur actor in possessionẽ bonorum rei secũdum mẽsuram debiti declarati. Viuia.

Consentaneum [a] iuri fuit, tẽporibus ad præsentiã partis aduersæ præscriptis [b], præsidem prouinciæ (impleta iuris solẽnitate [c], & aduersario tuo ternis literis [d], vel vno pro omnibus [e] perẽptorio edicto, vt præsentiã sui faceret, cõmonefacto [f]) si in eadem cõtumacia [g] perseuerauerit [h], præsentis allegationes audire. quod vel successor eius facere curabit. A quo [i] ter citatus, si cõtumaciter præsentiam sui facere neglexerit: non abs re erit vel ad cogendũ eum [k] vt sese repræsentet, vel possessionẽ bonorum, cui incũbit [l], ad te transferre [m], & aduersarium petitorem constituere: vel auditis defensionibus [n] tuis id, quod iuris ratio exegerit, iudicare.

In authen. de litig. §. omnem. col. viij. constitu. vij.

a ❡Consentaneum.] i. conueniens. cùm causæ merita &c. vt. j. si p vim vel alio modo. l. fi. sic. s. si contra ius vel vti. publ. l. & si legibus. Accur.

b ❡Præscriptis.] i. definitis. s. decem dierũ: vt ff. de iudi. l. per interuallum. & s. de iudi. l. properãdũ. §. j. Sed hodie. xxx. vt in authen. hîc posita. sicq; loquit[ur] hæc lex post litẽ cõtestatã [a], cõminetur definitiuã sñiam, quę fieri non potest ante litem contestatã, nisi in casu: vt. j. de temp. ap. l. fi. §. illud. sed ante litem contestatam dicerem fieri eodem modo [b] citationem. Alij dicunt [c] hîc loqui ante litem cõtestatam. & ita dicunt interlocutoriam sentẽtiã, quæ datur in fi. huius legis tam in actiõe in rem, quàm in personali.

c ❡Solennitate.] s. quæ sequitur. & sic expone &, pro id est.

d ❡Literis.] poterat enim præses literas mittere per prouinciam, quæ magna erat: poterat etiam edictum proponere, cùm esset ordinarius. aliâs non [d]: vt in aut. de litig. §. omnem. colla. viij. & s. de iudi. l. sancimus.

e ❡Pro omnibus.] quod fieri potest: vt. ff. de iud. l. nonnunquam.

f ❡Commonefacto.] id est commonito [e]. Et not. quòd hîc est ambasiata: vt. j. qui accu. non pos. l. iij.

g ❡Contumacia.] præsumpta per tres denunciationes: vt. j. e. l. tres. expressa est autem quãdo expressè dicit, nolo venire: vt. ff. quib. ex cau. in possea. l. Fulcinius. §. fina.

h ❡Perseuerauerit.] Not. malum est peccare: diabolicum perseuerare.

i ❡A quo.] s. præside. vbi tñ à successore semel citari debet: licet ipse miserit peremptorium, tñ compellitur: vt. ff. de iudic. l. edictum. sed ipsemet post suũ peremptoriũ potest, sed non cõpellitur [f]: vt. ff. de iudi. l. & post. in prin.

k ❡Ad cogendum eum.] No. fieri citationes re & verbo. & hoc per ordinarium tantùm: vt in authen. de exhi. §. si verò etiam quidam. colla. v. Alibi verbo tantùm, prima locum habet semper, nisi in matrefamiliâs: vt. s. de offi. diuer. iudi. l. j. Vel nisi ratione loci, vbi est conuentus: vt si est in domo: vt. ff. de in ius voc. l. plerique.

l ❡Incumbit.] animo: vt. ff. de acquir. possessio. l. clam. §. qui ad nundinas. Vel corpore per familiam: vt. ff. qui. ex cau. ma. l. item ait prætor. §. j. hanc autem possessionem secundum Ir. reuersus non recuperat [g], etiam si satisdationem paratus fuerit præstare: vt suprà vbi in rem act. l. ij.

m ❡Transferre.] cùm agitur in rem. vel auditis &c. scilicet cùm agitur in personam, secundum quosdam. Vel dic transferre, cùm non est liquidum de causa. Vel auditis &c. scilicet cùm est liquidum. & sic datur definitiua secundum P. & B. Et quod dicit defensionibus, id est rationibus [h] & intentionibus, cùm actor sit iste præsens: sic & ponitur, suprà de iuris & fact. igno. l. prima. Tertij dicunt quòd hîc mutat casum, cùm dicit, vel auditis &c. scilicet vt loquatur in actore absente. & sic bene adaptatur authen. qui semel. quæ loquitur in actore absente. Circa hoc autem distingue, cùm reus abest: aut post litem contestatam vel quasi contestatam, aut nec verè, nec quasi. Primo casu, aut liquet de causa, aut non: si liquet, potest ferre definitiuam: nec restituetur posteà veniens: vt suprà de iudi. l. properandum. §. cùm autem. in fine. secundum quod distinguitur. suprà de procura. l. quia absente. Si verò non liquet, aut agitur in rem, aut in personam: si in rem, mittitur actor in possessionem rei petitæ, & statim possidet [i]: & veniens reus intra annum, auditur de possessione. post annum [k], auditur de proprietate: de possessione non: vt hîc, & suprà vbi in rem act. l. secunda. Si autem agatur in personam, mittebatur olim in possessionem omnium rerum debitoris. Hodie pro mensura debiti: nec efficitur possessor. Sed venienti reo quandocunque restituitur possessio, nisi authoritate iudicis res fuerit distracta ab actore [l]: quia iudex debet ad hoc moderatum tempus statuere, scilicet quo res distrahantur, vel iustus possessor efficiatur. Si verò lis sit quasi contestata, sed non liquet iudici de causa: tunc habet locum quod dicitur, suprà vbi in rem act. l. ij. Si verò nec sit contestata, nec quasi: tunc discusso summatim negotio, mittitur actor in possessionem restituendam reo venienti, præstita satisdatione: vt suprà de præscript. xxx. an. l. si quis emptionis. §. penul.

n ❡Defensionibus.] i. intentionibus.

a Hæc est cõis lectura & vera secundũ B. B. Pau. & Sal.
b Ista reprobatur, quia hoc non reperitur lege cautum. Ia. But. Bar. & Sali.
c Hæc etiã reprobat[ur]. iõ tene primam secundũ Bart. B. Ang. & Sa.
d Et bene Bar.
e Sequunt[ur] hãc gl. Bal. & Sali. hîc. Contumacia præsumpta & expressa quæ sit.
f Et bñ ex vrbanitate, ad omnem malitiam superãdã. Sal.
g Et bene quia diceretur de petitore possessor. An.
h Sequitur eã Bar. quia vnũ quãdoque ponit[ur] pro alio Bar. & Sali.
i Hoc intellige, nisi aliud remediũ velit intelligere, puta faciendo reũ capi, & ad iudiciũ duci Sal.
k Et perpetuò donec fit præscriptum. Sali.
l Et bene Bar. B. & S.

Qui semel.] CASVS. Lex Codicis loquitur quando reus absentat se post lit. contest. authen. dicit quid iuris sit quando actor ante litem contest. se absentat. dic ergo, Titius volebat me cõuenire coram iudice: porrexit mihi libellũ, vel supplicauit principi: iudex fecit me citari: actor incipit abesse: quid iuris sit, quæritur? Dicitur ꝙ iudex citabit eum tribus edictis per interualla. xxx. dierũ: & ideo citabit eum ter: q[ui]a actor fortè non exaudiuit vocem præconis: & pôt citare tam delegat[us] quàm ordinarius. si ergo actor non veniat intra tres mẽses, dabitur & spatiũ vni[us] anni: & si nõ venerit, iudex pronũciabit. Vel pone casum secũdũ Bal. Dictum erat in. l. C. de contumacia rei: ista aut. tractat de contumacia actoris: & loquitur tam post litem contestatam quàm ante. Et hoc dicit: Actor in actione proposita habet necesse persistere vsque ad finem litis: & si incipit abesse, reo postulante debet citari tribus edictis: vox enim præconia paucis innotescit: quæ citatio per edicta permittitur etiam delegatis principis: quo actore non comparente, datur ei annus à iure, post dicta tria spatia: & si in contumacia perseuerat, potest reus probare de iure suo: & perquisita veritate, feretur definitiua etiã lite non cõtestata, sed si intra annum cõparet, non auditur nisi reficiat expensas: quibus refectis, si se iterũ incipit absentare, fiunt aliæ tres citatiões: & alius annus datur à lege, intra quæ spatia non veniens actor, cadit à causa eo ipso: licet non sit de meritis causæ liquidatum. & specialissimum est hîc, ꝙ lite non contestata fertur definitiua. Baldus.

❡Actore absente & reo præsente proceditur in causa post legitimas citationes, etiam lite nõ contestata: & liquidato negotio, deuenitur ad definitiuam: & contumace reuerso in expensis grauatur: & iterato contumaciæ pœnam exigit. h. d. Bal. Vel sic: Actor in actione proposita & reo cognita cogitur persistere: & non persistens debet citari tribus edictis, quolibet habente interuallum triginta dierum: qui interim non ueniẽs habet annis spatiũ intra, quod ueniẽs nõ auditur nisi refusis expensis: quibus præstitis si iteratò se absentet, cadit à iure suo: & citatio per edicta conceditur principis delegato. Salic.

Qui semel †actionẽ [o] proponit, siue cõuentione iudiciaria [p], siue precib[us] principi oblatis, iudicióq; insinuatis, & per eum aduersario cognitis [q]: necesse habet vsq; ad finem [r] litem exercere. ¶Qui si causam persequi differat: reo postulante, tribus [s] edictis citetur per interualla [t] triginta dierũ, quia vox præconia paucis [v] innotescit. ¶Quæ citatio & per principem delegatis [x] permittitur. quod locũ [y] habet, & si lis cœpta

† Concor. cum hac authẽ. gl. in. c. ij. extrà de lib. obla.

o ❡Actionem proponit.] eo modo, qui sequitur. Duo enim sequentia paria sunt, vt in corpore huius authen. probatur. qui modi faciunt rem litigiosam: vt in aut. in corpore. §. j. Et dic actionem, siue personalem, siue realem, siue mistam.

p ❡Iudiciaria.] coram ordinario [m].

q ❡Cognitis.] & sic lite contestata, vel quasi cõtestata: alioquin non posset ferri sententia definitiua. sed H. & M. contra [n]: vt iam dices.

r ❡Vsque ad finem.] ergo ante litem cõtestatam non licet actori mutare libellum quin habeat necesse in veteri querela persistere: & ita derogatur legi veteri. s. de eden. l. edita. cumulare tamen bene potest. Item contrà. s. vt nemo inuitus. l. j. sed illud [o] ante huius porrectionem libelli, non post: vt hîc, & in corpore probatur. Fallit & aliâs illa regula: vt ibi diximus.

s ❡Tribus edictis.] [p] vocetur vt veniat ad causam: vt. l. consentaneum. quæ fiebant in quadam dealbatione in prætorio. Item fiebant per voces præconum. Itẽ per nuncium: quod hodie magis est in cõsuetudine, vt hæc habes in corpore. Sed tunc quomodo toties scribebatur? Respond. vel abradebatur primò scriptum, vel scribebatur diuersis locis. fiebãt etiam alia generalia banna in eodem albo: vt. ff. de iuris. om. iud. l. si quis id. aliâs dicitur album: vt. ff. de albo scri. scilicet vbi erant scripta nomina officialium.

t ❡Interualla triginta dierum.] inter edictum & edictum. Sed an iudex potest minuere? Videtur quòd sic: vt. ff. de iudi. l. nonnunquam. Sed contradico, vt in corpore [q]: vbi dicit non min[us] &c. licet de cõsuetudine minuat. Item nunquid interuallum. x. dierum, quod datur reo per. l. cõsentaneum. & per. l. properãdum. s. de iudi. & ff. de iudi. l. per interualla. augetur per hãc authen. Ald. dicit non [r]: vt arg. j. de ap. l. præcipimus. in fi. Io. contra: vt. ff. de reg. iur. non debet actori. Item istos dies dico continuos.

v ❡Paucis innotescit.] quia audientibus tantùm, & quibus hi dixerint: sed edictum sic per multos dies positum omnibus liquet. potest tamẽ fieri & per præconem, vt in corpore.

x ❡Delegatis.] id est delegatis à principe. Sed videtur quòd delegati per edicta citare non possunt: sed per nuncium, vel per se: vt suprà de iudi. l. sancimus. in fi. & in authen. de exhib. §. si verò etiam quidam. quę sunt contra. Sol. hæc corrigit illas. Vel hîc [s] in delegato à principe tantùm: quia alia specialia habet: vt suprà de iudi. l. à iudice. aliud in alijs delegatis. Vel hæc loquitur vsque huc, post litem contestatam: ille ante. arg. ff. de ædil. edic. l. ædiles. j. §. item sciendum.

y ❡Locum habet.] scilicet talis citatio, secundum Bul. sed M. & Azo. i. sententiæ definitiuæ prolatio [t]: sic enim dicit in corpore & veritate subtilius &c. & hoc si reus subeat onus probationis & liquidum faciat: vt. ff. de pro-

m Et bene Odof.
n Et bñ secũdum oẽs
o Hæc est vera secundũ Bart. & Salt.
p Scilicet supplicãdo. Sa.
q Hæc gl. reputat[ur] singu. secũdũ Ange hîc.
r Et bene Ange.
s Hæc vera secũdũ Sal.
t Vtraque opinio est bona secundum Pau.

batio.l.circa.aliàs nisi probet,absoluitur tantum ab obseruatione iudicij:vt.s. de iudi.l.properandum.§.si autem ex gestis.Sed si reus est absens ante litem contestatã,an posit definitiue damnari,si actor subeat onus probationis? Re spon.nõ[a],secũdũ Io.licet M.cõtra.sed fiet misio in possessione: vt.s.de præ- scrip.xxx.an.l.si quis emptionis.§.pe.Nã quicquid actori permittitur, & reo: vt dictum est in.xxx.die- bus.sed non ecõtra:vt.ff. de fer.l.si.&.s.de tẽpo. in integ.restit.l.petẽdæ. Nec obstat in aut. vt omnes obed.iud.puin.§.si verò neq; ipse. colla.v.vbi reo absente,& ante litẽ cõte- statã datur definitiua:qa ibi erat quasi contestata: vt.s.vbi in rẽ act.l.ij. Vel ibi non fertur sententia in absentem, sed de eius re- bus satisfit.Et idẽ dico si est præsens:vt nõ posit præcisè cõpelli respõde- re:sed fiet misio:vt.j.de bo.auth.iudic.pos.l.pen. potest etiã pro motu iu- dicis puniri: vt.ff.si quis ius dicẽ.non ob.l.j.in fin. nisi in casu vbi cogitur quis respondere precisè: vt.ff.de pcu.l.sed & hæ. §.præter.sed lite conte- statã,absens potest cõde- nari[b] si est liquidũ: vt.s. l.consentaneum.aliter ab obseruatione iudicij ab- soluitur tantũ: vt in.l. properandũ.Et quod di- citur.s.de ededo.l.qui ac cusare.vbi absoluitur de finitiuè, etiam si non est liquidũ, loquitur vtra- que parte præsente.

a Et bene secũdũ Bar. Pau.& Sal.

b Et bñ secũdũ Pau. de cast. hic.

nõ fit[a] .¶ Quòd si vocatus litẽ de- trectet:ei aliud[b] anni spatiũ indul geť,intra quod si cessat,iudex audi tis allegationibus[c] præsentis, & perquisita veritate, pnũciet.¶ Sed nec intra annũ veniẽs auditur,nisi prius reo litis expẽsas, quas susti- nuerit,inferat[d].¶ His quoq; præ- stitis,si interrupto duntaxat anno de nuo litem deserit,post triũ edi- ctorũ[e] & anni vnius spatij obser- uationem ab omni cadat actione.

¶ *Tres denunciationes obtinent uim peremptorij.h.d.secundum Bar.Bal.& Sali.Vel sic:Tres denunciationes habent uim peremptorij, etiam si non dicatur peremptoriè:& sufficiunt ut ua- leat sententia.h.d.secundum Pau.de Cast.*

Idem AA.Leontio. LEX IX.

Tres denũciationes ad perem ptorij edicti[f] vicem aduer- sus contumaces conualescere, sa- lubriter statutum est[g].

¶ *Sententia lata contra absentem probabili & necessaria causa legitimè citatum ualet:sed re- stituitur.hoc dicit.Sali.& Bal. Vel sic: Senten- tia lata contra absentem ex causa probabili & necessaria non debet ei nocere.Bar.*

Idem AA.Blesio. LEX X.

Cvm non voluntatis tuæ ar- bitrio[h],sed necessitate pro- fectus sis:quicqd contra te absen- tem[i] statutũ fuerit,quãdo absen- tiæ causa necessaria fuit, officere tibi iuris ratio[k] non permittit.

¶ *Non potest uenire contra sententiam,qui de procuratore legitimo tempore non conqueri- tur.Bar.Vel sic: Solenniter condemnatus intra tempora legitima non appellans, amplius non auditur.h.d.Sali.*

Idem AA.& CC.Valerio. LEX XI.

Cvm præsentibus partibus li- tem inchoatã proponas[l]:si posteà quàm cõtra te(licet absen- tem[m])pronũciatũ est,intra præfi- nitũ diẽ non appellasti:latã senten

a ¶ Non fit.] quod fit per contestationem,vt in corpore.§.si verò initiũ. &.ff.de iurisdi.om.iudi.l. & quia.in fi.

b ¶ Aliud.] sic loquiť quasi annũ dederit, cũ tã tũ tres mẽses dederat.sed dic q̃ nõ implicat:vt.ff. de procu.l.non solùm. §. quærit.sed certè nec an- nua videtur dari, sed. x. dies: vt.s.de dila.in auť. quod fieri.sed illud[d] in odiũ illius, qui impetra- uit rescriptũ ad extraor- dinarium iudicem.Item hĩc definitiuè,secũdũ Io.

c ¶ Auditis allega tionibus.] hoc addit ei,quod dicitur.s.de iud. l.properãdũ.§.& siqdẽ. nã ibi hoc solũ dicitur,vt reus præsens liberetur ab obseruatione iudicij,& actor absens condemnetur ei in expensis[f]:idem autem in reo absente dicebat M.vt auditis allegationib[9] actoris sententietur:sed non erit absurdum, si plus permittatur reo, quàm actori:vt dictum est secundum Ioan.

c Sequitur eã Bar. An. ge.& Sali.

d Hæc nou est bona: quia licitè fuit hic im- petratũ ad iudicẽ ordi narium se- cũdũ Bart. & Sali.

e Ista est vera Bar.& Sali.

f Intellige gl. quando re[9] nõ vult vt absoluať definitiue secundũ An ge.hic.

g Istam gl. sequiť Bar. & Sali.

h Ista opi- nio tanquã benignior approbatur per Butrio. quẽ sequiť hic Bar.O- dof.& Sali.

i Hoc de vrbanitate, nõ de neces sitate. Sali.

k Et bene Bart.Cy.& Pau.

d ¶ Inferat.] & cautionem iudicio sisti faciat:vt.j.de bo.autho.iudic.posſ. authen.ei qui iurat.

e ¶ Post trium edictorum.] non prædictorũ[h], sed de nouo faciẽdorũ secũdum Io.Sic si bene cõputes,habebis bienniũ & sex menses.Alij dicunt q̃ de præteritis edictis,& de præterito anni obseruatione loquitur:& sic haberet annum & tres menses.Azo. quod tamen spatium si videatur extendi vltra triennium non protenditur:vt.s.de iudi.properandum.

Tres.] CASVS. Lite cõtest.inter actorẽ & reũ, reus cœpit abesse: ter citatus est:nõ venit:habendus est pro contumaci: & perinde est, ac si esset missum peremptorium.Viuianus.

f ¶ Edicti.] ficti:sed verum sit post tres:vt.l.ad peremptorium.ff.de iudic.

g ¶ Statutũ est.] vt &.ff.de re iud.l.cõtumacia.§.cõtumax.& de pub.iud. l.inter accusatorẽ.Dubitatur ergo definitiua etiã sine perẽptorio,cùm istę tres denũciationes tantũdem valeant.& hoc quãdo est dubium, si sit contumax vel non.Quid autem si apertè dicat,non veniam?Respond.non oportet[k] plus citari,quia in incertis non etiam certis locus est coiecturis:vt.ff.de verb.obli. l.continuus.§.cùm ita.& in authenti de resti.& ea quæ parit.§.fi.col.iiij.&.ff. quib.ex cau.in pos.ea.l.Fulcinius.§ fi.Sed argu.contra.s.de iudic.l.iudices.& in authen.iubemus.Sol ibi non dixit se nolle venire.

Cvm.] CASVS. Lite contesta.reus cœpit abesse reipubl.causa:& ita ex necessitate:contra eum pronunciatum est:an teneat sentẽtia,quæ- ritur?Dicitur quòd non.

h ¶ Arbitrio.] vt.ff.qui ex cau.ma.l.& qui data.

i ¶ Absentem] iusta & probabili causa.

tiam rescindi postulãti,multæ sa- cræ constitutiones refragantur.

k ¶ Ratio non per- mittit.] restitutiõe im- pertita : vt diximus. s. de procu.l.quia absente.

TITVLVS XLIIII. De sententiis ex breuiculo recitandis.

¶ *Sententia scripta,& uerbo promulgata ipso iure non tenet: & omissa prouocationis mora ex integro iudicatur.h.d.secundum Bal.Vel sic: Sententia debet scribi,& in scriptis recitari,& per iudicem proferri: nisi sit de maioribus, qui poterit proferre per alium.si aliter fiat, senten tia est ipso iure nulla.h.d.totus titu. secundum Bar.Vel sic:Tam arbiter cõpromissarius,quàm iudex ordinarius uel delegatus uerbo debet p- ferre sententiam:aliàs non ualet.h.d.secundum omnes lecturas:proprius tamen in iudice delega to loquitur.Sali.Vel sic:Non sufficit sententiam latam esse in scriptis non fuit recitata.h.d.secũ- dum Pau.de Cast.*

Impp.Valerian.& Gallien.AA.Quinto. LEX I.

Arbitri[n] nulla sen tẽtia est, quã scri ptam edidit[o] liti gatoribus,si non ipse recitauit[p]. si igitur nihil fal lis:omissa prouocationis mora[q], ex integro iudicari impetrabis à rectore prouinciæ[r].

¶ *Sententia primò scripta & posteà recitata non potest corrigi uel mutari:& quidam pro- pter eminentiam dignitatis possunt per alios definitiuas sententias recitare.h.d.Bald. Vel sic: Sententia prius debet deliberari, & deliberata in scripturam redigi,& redacta debet reuideri & corrigi,& correcta debet in scriptis recita ri,& per iudicem proferri.fallit in quibusdam, qui propter dignitatis eminentiam possunt per alios suam recitare sententiam:& postquam est lata,non potest corrigi uel emẽdari secũdũ Bal.*

Imppp. Valens, Valent.& Grat. AAA. ad Pro- bum præfec.præt. LEX II.

Hac lege* perpetuò credim[9] ordinandũ, vt iudices, quos cognoscẽdi[s] & pnũciãdi[t] neces-

Cvm præsenti bus.] CASVS. Lite contestata reus incœpit abesse:iudex tulit sententiã. si intra.x. dies postquàm sciuit con tra se pnũciatũ,& nõ ap- pellauit : an iudicatis te- neať?Et respõdeť q̃ sic.

l ¶ Proponas.] tu reus.

m ¶ Absentem.] p cõtumaciã[l] verã:nam si nõ per cõtumaciã verã, restitueretur ad appellan dũ:vt.s.e.ab eo.&.j.quo- rum app.nõ reci.l.j.secũ- dum quosdã.Tu dic secũ dum Azo.& H. q̃ fuerat absẽns ex causa probabili & nõ necessaria, & inde- fensus:& sic potuit appel lare:cùm tñ non appella- uit tẽpore oportuno, nõ admittatur : vt.s.e.l.ab eo. &.s.de libera.cau.l.si is quem.Accursius.

† Breuis & breue pro chartula do ctis dici p bat Bud. in anno. in pã de. super.l. gleuãde.ff. ad.l. Rho. di.de iactu. Hinc. Ali. dispũ.j.c. xvj. non pe riculo , sed breuiculo legendũ pu tat.

l Et bene Cy.& An.

¶ DE SENTEN- TIIS EX BREVI culo &c.¶ Qualiter ad sententiam ueniatur, di xit: Nunc qualiter ipsa cum breuiculo recitetur dicit. Vel sic:Dictũ est[m] supr.à de sententijs quali- ter debeat ferri. sed quia sententiæ sicut & medici- næ cum breuiculo dãtur, & recipiuntur,ideo ponit de sententijs ex breuicu- lo recitandis.Azo.

Continua- tio.

m Hæc cõ tinuatio pla cet Cy.& Sali.

Arbitri.] CASVS Si iudex sen- tentiã scripse rit,nec recitauerit, sed ad recitãdũ litigatorib[9] de- derit clausam vel apertã. et fugerit:an teneat sentẽ tia huius,quæritur?Dicitur q̃ non: sed citra appella tionis beneficiũ ex inte- gro iudicabit præses.

* Perpe- tua

n ¶ Arbitri.] vel p or- dinario iudice pone[n] :vt s.de postu.l.quisquis.vel pro iudice delegato:vt.ff.qui satis.cog.l.arbitro.vel compromissario:nã & ipse imitari debet iudicium:vt.s.de iudi.l.rem non no uam.Sed secundum hunc tertium frustra dicit de appellatione,cùm & si ipse recitaret,non appellaretur:vt.s.de arbi.l.j.

n Omnes lecturę pos sunt esse ve re:secunda tamẽ meli[9] congruit textui secun- dum Ange. o De ma- teria huius gl.vide An ge.in.§.cu rare.instit. de actio.gl. & doc.in.c. fi.de re iud. Sententia potest ferri super equũ vel in curru.

o ¶ Edidit.] clausam vel apertam.vel proijciendo eis & fugiendo.

p ¶ Recitauit[o].] & sedendo: vt.s.de postu.l.quisquis.in fi.& in auť.vt ab illustri.& qui sup eos sunt.§.j.col.v.&.ff.quis ordo in bonorũ possessiõe ser. l.ij.§ dies.& ar.s.de dil.l.a procedente.Sed quidã dicũt q̃ sedere debet in co- gnoscẽdo,non iudicãdo:cùm prius plenè cognouit.quod nõ placet.Sed qd si in curru vel equo sedeat,cùm fortè aliquam timeat partium, & velit fugere statim?Respon.valet:vt fuit apud Ianuam. ar.ff.de acquir.poss.l.quod meo. §.si venditorem. ADDITIO. Vide tex.iũcta gl.in fi.de re iudi.lib.vj.

q ¶ Mora.] i.appellatione, in qua exercenda fit mora anni vel biennij: vt.j.de temp.appel.auť ei qui.quia sententia ipso iure non valet.

r ¶ A rectore prouinciæ.] vt & ipse iudicet: vel alij iudici cõmittat: non ei,cui primò delegauerat:vt.s.ti.j.l.si vt proponis.j.

Hac lege.] CASVS. Iudex in causa de qua cognouit:nõ præci- pitãter,sed cũ deliberatione debet pronũciare:& sententiam in scriptis redigere,& per se partibus recitare:excepto præfecto prætorio,& alijs illu- stribus,qui per officialem suũ recitare possunt: an autem sententiam, quam tulit,posit iudex corrigere vel mutare?Dicitur quòd non.

s ¶ Cognoscendi.] vt.s.de aduo.diuer.iudi.l.lancimus. j.

t ¶ Pronunciandi.] vt.ff.de iudi.l.de qua re.

Non

a ¶ **Non ſubitas.**] argum̄. contra.ff.de damn. infect.l.j.Solu. ibi ſpeciale. *ADDITIO.* Tu dic quòd nec ibi ſententia datur ſubitò:ſed accelera-tur cognitio cauſæ.

b ¶ **Deliberatione.**] etiam cum ſapientibus:vt ſuprà de leg.& conſti.l.hu manum.& de repu.l.dubium non eſt.

ſitas tenet,nō ſubitas [a],ſed delibe-ratione [b] habita poſt negotiū ſen tentias ponderatas ſibi antè for-ment,& emendatas [c] ſtatim in li-bellum ſecuta fidelitate [d] cōferāt, ſcriptasq; ex libello [e] partibus le-gant. ¶ Sed nec ſit eis poſthac co-pia corrigēdi [f] vel mutandi:exce-ptis [g] tam viris eminētiſsimis prę fectis prętorio,quàm alijs illuſtrē adminiſtrationē gerentibus, cæte riſq; illuſtribus [h] iudicib⁹, quibus licentia conceditur,etiam per of-ficium ſuum & eos qui miniſte-rium ſuum eis accommodant,ſen tentias definitiuas recitare [i].

¶ *Non ſufficit ſententiam ſcribi niſi legatur & uerbis proferatur : nec ſufficit uerbis proferri, niſi antè ſcribatur.* Bal. *Vel ſic: Sententia defini tiua debet in ſcriptis ferri : aliàs non ualet,niſi in caſibus poſitis in authen.niſi breues.* Sali.

Idem AAA.ad Probum præfectum prætorio.

LEX III.

STatutis generalibus iuſsimus vt vniuerſi iudices quib⁹ red-dendi iuris in prouincijs permiſi-mus facultatē, cognitis cauſis vlti mas definitiones deſcripti recita-tione proferant [k]. ¶ Huic adijci-mus ſanctioni,vt ſentētia quæ di cta fuerit, cùm ſcripta non eſſet, nec nomē quidē ſententię habere mereatur [l], nec ad reſciſsionem perperam decretorum appellatio-nis ſolennitas requiratur [m].

In authen.

de mā.prin. §.ſit tibi.col la.iij.conſti.iiij.& col.vj. conſtit. xj.vt clerici apud.§.j.

¶ *In breuibus cauſis non requiritur ſcriptura. h.d.& dicūtur cauſæ breues ſolùm illæ quæ con ſueuerunt uentilari ſolùm inter homines paruæ conditionis.* Bal. *Vel ſic: In cauſis breuibus ſcri-ptura non requiritur.h.d.* Sali.

NIſi breues [n] ſint lites,& ma ximè vilium [o] perſonarum vel cauſarū (tunc enī ſine ſcriptis & ſine aliqua expēſa cognoſcere præſidē oportet) & niſi [p] eṗs co-gnoſcat inter ſuos ſubditos.

c ¶ **Emendatas.**] quo ad ſententiam, & quo ad grammaticam.

d ¶ **Fidelitate.**] id eſt 10 fideliter.

e ¶ **Ex libello.**] ꝓpter duo dicit ex libello [a],& quia tabellio ſcribit eas in libello ſiue libro cōmu-ni.et exinde recitātur.Itē quia in principio ſenten-tiæ ſemper ſcribitur libel lus,& allegationes etiam repetuntur, vt fecit Salo-20 mon,cùm dixit: Hæc di xit ꝙ fili⁹ ſuus viuit:tuus autem mortuus eſt &c.

a Illud eſt conſiliū & non neceſsi tas,ſecundū Ange.

f ¶ **Corrigendi.**] q̄a ſemel functus eſt officio ſuo:vt.ff.de re iudi.l.iu-dex.&.l.cùm quærebāt. &.ff.de arbi.l.q̄a arbiter. &.l.dicere.&.j̄.ſentē. re-ſcin.nō poſ.l.j.&.j̄.de pœ 30 nis.l.pœnā. Sed nec in-terpretari poterit,niſi ſit præſes ꝓuinciæ,vel ꝓcu-rator Cęſaris:vt.ff.de ap. l.ab executore. in princi. prædicta autē fallunt in grāmatica, quæ etiā poſt eà pōt emendari:vt.ff.de re iudi.l.actorū. Item in multa:quæ remittitˉ pro-40 pter inopiā ab eodē iu-dice:vt.ſ.de mo.multarū l.fi.ī fi.&.ff.de off.prę ſi. l.illicitas.§.fi.Itē fallit ter tiò in his quæ pertinent ad conſequentiā ſtatuto-rū,quæ poſſunt ſuppleri: nō dico minui eadem.ſ. die:vt.ff.de re iud.l.Pau-lus.Itē quartò ſi erat ab-50 ſens dānatus. ſed venit iudice ſedente pro tribu nali:vt.ff.de in inte.reſti. l.diuus.Itē fallit ſecundū quoſdā in principe, & in præfecto prætorio, & ſe-natu:vt.j̄.ꝓxi.rū. Sed cer tè [b] illa exceptio eſt in a-lio.ſ.in hoc ꝙ poſſunt per alios ipſi ſuas ſententias 60 recitare:licet ſecus ſit in alijs: vt ſuprà proxi.&.j̄. l.proxi.j.reſpon.

b Iſtā glo. ſequiˉt Bar. & Sali.

g ¶ **Exceptis.**] hæc ex-ceptio nō fit à proximæ dicto,ſed ſuperiori.

h ¶ **Illuſtribus.**] digni tate non adminiſtratiōe.

i ¶ **Recitare.**] alij er-go non licet: vt j̄.l.proxi.in princi.

70 STatutis.] *CASVS.* In ſcriptis debet iudex ferre ſnīam.& hoc in prima.alioq̄n nec valet,nec neceſſe erit appellare.& hoc in ſcd̄a. Viuia.

k ¶ **Proferant.**] per ſe [c] non per alium,niſi eſſet interlocutoria:vt hîc, &.ſ̄. l.proxi.in princi.&.ff.de arbit.l.diem.in prin.&.l.non diſtinguemus.§.quòd ſi hoc modo.Et ex hoc dicunt quidam quòd laici [d] non poſſunt eſſe poteſta-tes quod falſum dico [e]:tum quia poſſunt delegare cauſas ciuiles : tum quia criminales poſſunt definire dicendo, condemno vel abſoluo. & pro hoc in authenti. de iudic. §.primo.col.vj.& ſuprà de iudic.l.penulti.tum quia for-tè [f] eſt de maioribus propter quod recitabit per alium : vt ſuprà.l.proxi. ſic hodie ſeruatur.

c Nō requi rēs cauſę co gnitionem: q̄a ſi requi-reret, non poſſit ferri per alios. Bar.

d Id eſt illi terati ex mēte Bart. Ang.& Sa.

e Et bene Bar. Ange. & Sali.

80 l ¶ **Mereatur.**] & per hoc etiam effectu carebit:vt arg.ſ̄.de fer.l.à nul-lo.quòd autem dicit in ſcriptis dandam,fallit in tribus caſibus.& ideo ſequi-tur authen.niſi breues &c.

m ¶ **Requiratur.**] vt.j̄.quādo prouo.non eſt neceſ.per totum ti. Accur.

n NIſi breues.] aliâs eſt in textu breuiores. Quæ ſunt breues? Reſpon, ſecundum Azo.vſque ad.l.aureos olim:vt.ſ̄.de defen.ciui.l.j.hodie ad trecentos aureos:vt in authen.de defen.ciui.§.& iudicare.colla.iij.Vel ſecun-dum H. [g] eſt in arbitrio iudicis.Vel vſque ad decem libras auri: vt in authē. de appel.colla.iiij.§.illud.Vel vſque ad duos aureos: vt.ff.de dolo.l.ſi oleum. §.fi.cum.l.ſe.Vel vſque ad quinque: vt.ff.de bo. dam.l.vj. Vel vſque ad decē: vt.ff.l.ſi cui plus quàm per.l.Falci.l.iij.§.quamuis.

f Imo ſine forte. Bar. & Ang.

g Idē Bar. B.Cy.Pau. Ang.& Sal.

o ¶ **Vilium.**] ſ.perſonarum vel rerum vel cauſarum:vt hîc,&.j̄.de priuile. ſcho.libro xij.l.quoties.§.ſed ſi talis.& extrà de teſt.coram. & hæc eſt pars in authen.de man.prin.§.ſi tibi.col.iij.

p ¶ **Et niſi epiſcopus**] Hæc pars eſt in authē.vt 10 clerici apud prop. epi. colla.vj.Eſt tertius caſus, cùm præſes conuenitur finito officio ſuo,vt red-dat rationē adminiſtra-tionis.in aut. vt iudi.ſine quoquo ſuffr.§.neceſsita tem.colla.ij.

TITVLVS XLV.

De ſentētiis & interlocutionibus omnium iudicum.

¶ *Sententia omiſſo procuratore lata contra do minum qui in iudicio non fuit,ipſo iure non ua let.* Bal. *Vel ſic: Sententia in qua non condemna tur procurator,ſed dominus qui in iudicio non interfuit,eſt ipſo iure nulla.* Bar. *Vel ſic: Senten tia dominum qui nunquam fuit in iudicio con-demnatus,& procuratorem qui litem fuit agi-tans omittens,eſt ipſo iure nulla.* Salice. *Vel ſic: Sententia lata contra dominum abſentem qui nunquā fuit in iudicio, omiſſo procuratore qui totam cauſam agitauit,eſt ipſo iure nulla : ideo iteratò eſt pronunciandum. hoc dicit ſecundum* Pau.de Caſt.

Impp.Seuerus & Antoninus AA.Quintiliano.

LEX I.

NOn videt̄ [†] nobis rōnē habere ſnīa deceſſoris tui:qui cùm cognouiſſet inter petitorē & ꝓcuratorē,nō ꝓ-curatorē [q],ſed ipſam dominā litis cōdemnauit,cuius perſona in iu-dicio nō fuit [r]. Potes [s] igiˉt, vt re integra,de cauſa cognoſcere.

¶ *Exiſtens in poſſeſsione libertatis poteſt eſſe iudex delegatus:nec uitiatur iudiciū,licet poſt-eà ſtatus ſeruilis detegatur.h.d.ſecundum* Bald. *Vel ſic: Communis error excuſat. Vel ſic: Caſus ſuperueniens in perſonam iudicis ſententiā non extinguit.* Bar. *Hæc lex habet duas lecturas : & prima eſt magis dubitabilis & notabilior quàm ſecunda,ſecundum quam ſummatim.h.d. Dete-ctio ſeruitutis in iudice delegato, non uitiat la-tam ſententiam ab eo tempore quo communi-ter liber reputabatur.h.d.* Sali.

Imp.Antoninus A.Sextilio. LEX II.

SI arbiter [t] datus à magiſtrati-bus,cum ſententia dixit, in li-bertate [v] morabatur:quāuis poſt-eà in ſeruitutem depulſus [x] ſit,ſen tentia tamen ab eo dicta habet rei iudicatæ authoritatem.

¶ **DE SENTENTIIS [h] ET INTER** 20 *locu.om.iudi.&c.*

¶ *Dixit qualiter nulla ſit ſententia ratione uitij in ipſa ſententia cōmiſſi. Nūc qualiter propter a-lia uitia [i], quæ patent.j.e. per totum. Vel ſic: Qua-liter ſententia ſit nulla ratione uitij in ipſa reci-30 tatione commiſſi dictū eſt. Nunc generaliter ui-dēdum qualiter & quot modis ſententia poſſit di ci nulla.* Azo.

h Scilicet definitiuis ſecundum Odof.

i Vt quia nō eſt ſerua tus ſolit⁹ or do iudicio-rū ſecundū Odof.

NOn videtur.] *CASVS.* Mulier in cauſa quam Titius habebat ad-40 uerſus eā ordinauit ꝓ-curatorē: iudex tulit ſen tentiā non in perſona ꝓ-curatoris,ſed mulieris,cū ipſa non fuit in iudicio: an teneat ſententia,quæ-ritur? Dicitur quòd non.

† Concor. c.querelā. extrà de e-lec.&.c.pe. in gl. extrà de procur.

q ¶ **Procuratorem.**] rei conuenti.

r ¶ **Nō fuit.**] vnquam, 50 ſecundum omnes. ſi au tē fuiſſet à principio, & lis fuiſſet conteſtata:eſſet ipſa condēnanda, & non ꝓcurator qui adeſt tēpo-re latę.ſ.ſentētiæ ſecūdū Azo.vt hîc, & ꝓ eo.ff.de his qui notā. infa.l.furti. §.ij.& ita inſpiciebat tan tùm cū quo eſſet facta cō 60 teſtatio.Sed B.& Io. [k] di cūt ꝙ ſiue ab initio ꝓcu-rator litē exercuit,ſiue li te conteſtata faciat ad eū trāſitū. ipſe ꝓcurator eſt cōdemnandus. & pro eis ff.de neg.geſt.l.liberto.§. fi.& de procu.l.licet.§.ſi plures [l]. &.ſ̄.de procur.l. nihil.Hoc tn̄ fallit in caſu:vt.j̄.de iniur.l.fin.nec obſtat iſta dicta.l.furti. q̄a ibi 70 ſubauditur maximè.Itē nec iſta,quia vel ſic fuerat de facto hîc, ꝙ domina nunquam in iudicio fuit:& ſic ſubauditur maxime.Vel hîc dic ſubaudiri ali-quādo,vt hoc ipſo ꝙ aliquādo.i.in quacunq; parte iudicij defuerit domina, ordinatus ab ea debuerit cōdemnari.& ſic eſt pro B.& Io. Vel dic tertio in iu dicio.i.ſententia.ſed ſecūdum cōſuetudinem vterq; [m] condēnatur vt omniū ſeruetur opinio.defenſor verò ſine mādato ſolus condemnatur:vt dicta.l.li berto. *ADDITIO.* In tutore autem breuiter concludit Bart.hîc, ꝙ ſi verba ſententiæ referuntur in pupillum,licet iudicium agitetur per ipſum tu torem,quòd valet,pro quo allegat.l.eum.§.ſi actori.ff.de conſti.pecu. melior eſt tex ſecundum Bal.hîc in.l.ſi ideo.§.j.ff.de euictio.

k Iſta com muniter ap probatur ſe cundū Bal. & dicit An-gel. quòd eſt ipſa veri tas.

l Nihil fa-cit ſecundū Sal.

m Hāc glo. ſequuntur Bar. & An-ge.

80 s ¶ **Potes.**] tu ſucceſſor:vt.j̄.de accuſa.l.ſi accuſatoribus.&.ſ̄.titu.j.l.ſi præ ſes.Accurſius.

SI arbiter.] *CASVS.* Iudex delegatus qui liber credebatur, de cauſa quadam cognouit,& pronunciauit:poſteà apparuit quòd erat ſer-uus:an retractanda ſit ſententia,quæritur? Dicitur quòd non.

t ¶ **Si arbiter.**] id eſt iudex delegatus.

v ¶ **In libertate.**] id eſt poſſeſsione libertatis ſiue tanquam liber.

x ¶ **Depulſus.**] id eſt inuentus ſeruus, & à domino vindicatus : vt.ff.de

offi.præto.l.Barbarius.&.§.de test.l.j.Vel dic de nouo factus est seruus ex ingratitudine:vel vēditus ad pretium participādū:vt.ff.qui & à qui.l.cōpetit.

a Præses.] Absolutionem.vel æquipollens[a]:vt.ff.de arbi.quid tamē.§.j.&.ff.de re iud.in summa.in prin.sed in causa appellationis sufficit dicere bene appellatum vel malè,vt videatur prima sententia confirmari vel infirmari:vt.j.de app.eos. in fine primi respōsi. sed certè ibi videtur cōdenare vel absoluere illū quē prior iudex damnauerat vel absoluerat.

a Istā glo. vsque ad finem sequū tur Bart.B. Ang.

b Non haberi.] vt ff.de re iud.l.j.&.ff.famil iæ erciscundæ.l. in hoc iudicio. Accursius.

Prolatam.] CASVS. In causa de qua cognoscere debebat iudex,primò pronunciauit:& posteà lite cōtestata fecit partes iurare de causa. an valeat sentētia, quæritur? Dicitur q̄ nō, quasi contra formam iudiciorum prolatam.

c Solitum iudiciorum ordinem.] vt si non dedit in scriptis, vel si stando, vel si in turpi loco,vel si nō cognouit de causa secundū Io. Vel dic q̄ non cōdēnauit procuratorē q̄n debuit, sed dnm:vt.s.e.l.j.secundum Azo.quæ exēpla non placent:quia tunc non ordo est peruersus, sed solēnitas est omissa[b]. Dic ergo q̄ ordo iudiciorū est vt offeratur libellus:lis cōtestetur:iuret de calūnia:depositiones testiū conscribātur & publicētur. Sentētia scribatur & à iudice proferatur. qui ordo si peruertitur,non valet sententia. Vt si primò pronūciet,deinde sententiam scribat: vel primò iuretur de calūnia:deinde fiat litis cōtestatio. & sic non obstat.j.de ap.l.j. cùm ibi sit peruersus ordo causæ vnius ad aliam. hic autē eiusdem causæ ordo peruertitur vel etiā omittitur. Accur.

b Et bene Bart.Bal.& Ang.& Sa.

Cum eorum.] CASVS. Fiscus habebat quosdā principaliter sibi obligatos: & quosdā fideiussorio vel mandatorio noīe. fiscus cōuenit fideiussores qui petierunt sibi cedi actio. aduersus principalem. & pignora sibi tradi:si fiscus desyderaret sibi satisfieri ab eis,pcurator fisci qui cognouit fiscū & priuatum,pronūciauit act. cedendum,& pignora tradenda:an valeat sententia, quæritur? Dicitur q̄ sic,si à sententia non fuit appellatum.

Sententia quæ non continet condēnationem rei uel absolutionem,non habetur pro definitiua.h.d.Bal.Vel sic: Sententia non continens condemnationem uel absolutionem rei uel æquipollens,est ipso iure nulla.h.d.Bar.& Sali.

Imp.Alexander A.Vectio. LEX III.

PRæses prouinciæ nō ignorat definitiuā sententiā quę condemnationem vel absolutionem[a] nō cōtinet,pro iusta nō haberi[b].

Vbi omittitur ordo substantialis & necessarius,uel præposteratur,non ualet sentētia ipso iure.Bal.Vel sic:Sententia lata contra ordinem iudiciorum est nulla.h.d.Bart.& Paul. de Cast. Vel sic:Peruersio ordinis iudiciarij ipso iure uitiat sententiam.

Idem A.Seuero. LEX IIII.

PRolatam à præside sententiā contra solitum[c] iudiciorum ordinem,authoritatem rei iudicatæ non obtinere,certum est.

Valet sententia lata sub modo nisi per appellationem rescindatur.h.d.Bar.& Bald.Vel sic: Hæc lex habet duas lecturas:unam quòd loquatur in duabus instantijs:aliam quòd in una. secūdum primam lecturam summatur sic:Fideiussores per fiscum exacti possunt petere coram eorum iudice ut fiscus compellatur pignora principalis debitoris ei pro sua indemnitate tradere.h.d.& hæc lectura est uera. Salic. Vel sic: Si sententia lata est sub modo, ualet:& seruandus est modus si non est appellatum.hoc dicit secūdum Pau.de Cast.

Imp.Philippus A.& Philipp.Cæs.Montano. LEX V.

CVm eorū[d] qui principaliter fisco tenebātur,bona[e] ea lege fideiussoribus procurator[f] tradi iusserit, vt ipsi indēnitatē fisco præstarēt[g],nec à sentētia eius intercesserit prouocatio[h]:cōsequēs est datæ formæ[i] obtemperari.

Sentētia lata in loco secreto,non in publico, non ualet.Pe.& Cy.secundum Bal.Vel sic:Sententia quæ non est lata in loco maiorum, nec præsentibus officialibus,est ipso iure nulla.Barto.Vel sic : Locus incognitus reddit sententiam nullam.h.d.Iac.But.Vel sic:Sententia lata ab ordinario alibi quàm in loco maiorū,nō ualet.Sali.

Imppp.Carus,Carinus & Numerianus AAA. Holio. LEX VI.

CVm sententiā præsidis irritā esse dicis,q̄ nō publicè[k],sed in secreto[l] loco,officio[m] eius nō præsente,sñiam suā dixit:nullum tibi ex ijs, quæ ab eo decreta sunt, preiudiciū generandū esse cōstat.

d Cum eorum.] scilicet debitorum.

e Bona.] tacitè obligata:vt.j.in quibus cau.pig.ta.contra.l.j.&.ij.

f Procurator.] scilicet Cæsaris qui cognoscit inter fiscum & priuatum: vt supra si aduersus fiscum.l.ij.

g Præstarent.] quod facere potuit:vt.j.tit.j.l.ij.& debuit:vt.ff.de iure fisci.l.in fraudem.§.qui pro alio.&.j.de fideiuss.l.ij.erat autem dubitatio, quia videbatur sententia lata sub conditione à procuratore Cæsaris, scilicet si indemnitas fisco præstetur:sed non fuit conditio,imò modus, vel causa finalis. sed si esset conditio lata,teneret:vt.ff.quando ap.sit.l.j.§.biduum.& secundū hoc duo dicit vel iudicauit[c],scilicet fideiussores soluere, & bona rei eis dari à procuratore fisci eis præstantibus indemnitatem fisco.

c Omnes lecturæ sunt veræ & cōgruūt litteræ secundū B.D.& Ange.

h Prouocatio.] per fideiussores.

i Formæ.] scilicet sententiæ.

CVm sententiam.] CASVS. An sententia lata in coquina vel in lupanari valeat,quæritur?Dicitur quòd non.

k Publicè.] id est in loco publico.

l In secreto.] id est vbi non cōsueuerūt sententiæ dari,saluo honore maiorū[d]:vt.ff. de iusti.& iur.l.pen. vel turpi:siue non idoneo:vt.ff. de arb. l.si cùm dies.§.penul.

d Et bene Bar.B. Cy. P. Ange.& Sal.

m Officio.] i.officialibus non præsentib[e].sed hîc subaudi maximè:nā si in publico idoneo;loco dixit:valere dico:licet non fuerit præsens officium: licet quidam exigant vtrunq;. & ad hoc quod de officio dicit, est xv.quęstio.vij. episcopus nullius. vnde iudices appellationum huius terræ possūnt dare ad domum suam in aliquo loco publico vel honesto.Accursius.

e Et rectè: quia nō est necesse nisi in notario causę qui acta cōscribat.l.præcipimus.j.de appella.nisi cōsuetudo aliud desyderet secundū Bar.hic.

Præses concordiam suadendo non uidetur uelle actionem tollere,nec potest.h.d.Bald. Vel sic: Verba iudicis prolata,causæ cognitione nō præcedente,non habent uim sententiæ.h.d.Bar. Vel sic:Iudex suadēdo concordiam non fert sententiam,nec actionem tollit.h.d.Salice. Vel sic: Verba iudicis suadentis uel pronunciātis partes debere inuicem concordare,non habēt uim sententiæ definitiuæ:quia nō definiunt causam, sed dimittunt eam in secreto.Pau.de Cast.

Impp.Dioclet. & Maximian.AA. & CC.Isidoræ. LEX VII.

EX stipulatione parta actione[n],pacisci proximis personis suadēdo præses prouinciæ verborū obligationem quā certo iure[o] tolli tantùm licet, extinguere nō potest:nec vox omnis iudicis, iudicati cōtinet authoritatē: cùm potestatem sententiæ certis finibus[p] cōcludi,sæpe cōstitutum sit. Quapropter si nihil causa cognita secūdum iuris rationem pronūciatum est: vox pacisci suadentis præsidis actionē perimere (siquā habuisti)minimè potuit[q].

EX stipulatione.] CASVS. Frater tuus decem tibi promisit per stipul. cùm nō solueret,vocasti eum ad ius:& volebas eum conuenire. Iudex suasit tibi vt fratrem tuū non conuenires,sed cum eo transigeres: vel iniurias tibi intulit,nisi transigeres. An talia verba iudicis tibi præiudicent quo minus act.tibi competentem possis intētare, quęritur? Dicitur quòd non sunt curanda talia verba iudicis. nec omnis vox iudicis est sententia, sed talis quæ in se contineat cōdemnationem vel absolutionem.Viuia.

n Actione.] scilicet consanguineo cōtra consanguineum.Accur.

o Certo iure.] scilicet acceptilatione vel solutione,vel similibus modis:vt instit. quibus modis tol. in principio.Accursius.

p Finibus.] condemnatione vel absolutione[f]:vt supra eodem.l.iij.& infra eo.l.post sententiam.

f Idē Sa.& Io.Fab.

q Potuit.] vt obstet exceptio rei iudicatæ quasi ex iudicis sententia:vt infrà comminationes epistolas.l.interlocutio præsidis.

Regressus mihi competens contra authorem meum re euicta,non reddit sententiam nullam. hoc primo.sed agitur actione ex empto si fuit empta: sed si in solutum data sit, agitur ueteri actione.h.d.Bal.Vel sic:Sententia per quam res euincitur,non rescinditur nisi appellatione:sed ei qui perdit,contra suum authorem succurritur.h.d.Bar.Vel sic:Regressus quem habet sententiatus de euictione, agit diuersimodè, quia utili exempto si pro pecunia res fuit tradita,uel primitiua si per species fuit in solutum data.h.d.Sali.Vel sic:Sententia per quam res euincitur, non rescinditur nisi per appellationem licet authornon fuerit ad eā citatus:tamen contra eum succurritur ad interesse si sibi fuit lis denunciata.h.d.secundum Pau.de Cast.

Idem AA.& CC.Licinio. LEX VIII.

LIbera[r] quidē Theodora, quā ex emptionis causa vel insolutum creditori traditam proponis, pronūciata,citra prouocatiōis auxilium sententia rescindi non potest.Verū si mota quæstione,præmissa denunciatione[s] † ei qui author huiusmodi mulieris fuit, iudicatū processit, quāti tua interest,empti[t],si emisti:vel ob debitū reddendum[v], si in solutum data

† Iste textus reputatur singu.secundū Bart.hic ad hoc,q̄ sicut emptor debet denunciare verdi tori litem,ita et morātia il le qui recipit rē in solutum tenet denunciare tradenti.

LIbera.] CASVS. Ancillam mihi vendidisti,& tradidisti : vel quia eras debitor meus in decem ex causa mutui, eam in solutionem mihi dedisti : prouocauit in libertatem,& pronunciata est libera: qualiter mihi succurratur, quæritur? Respond. quòd sententia per appellationem non suspensa non rescinditur: sed in primo casu si tibi denunciaui cùm in libertatem proclamauit,agam ex empto ad interesse. in secundo casu, agam ad debitum act.pristina. Viuianus.

r Libera.] scilicet pronunciata.quod est.j.& sunt ablatiui absoluti.

s Denunciatione.] quæ est necessaria:vt de eius euictione agi posit:vt ff.de euic.l.emptor.

t Empti.] id est ex empto,nomine euictionis:quia satis euincitur quæ in libertatem eripitur:vt.j.de euic.l.si status.

v Reddendum.] quod erat in specie.

Non

a Licet ista solutio dini net, tamen est vera & not. secundū Bar.

a ¶ Non prohiberis.] scilicet actione antiqua quæ adhuc superest: quia nihil videtur solutū esse: sed certè imò videtur emptio in solutū datio, & sic vult ex empto nomine euictionis agi: vt.ff.de pig.ac.l.eleganter.circa principium.&.j.de euic.l.si prædiū.quæ sunt cōtra.Solu.hic[a] eo pacto recepit, vt ita demū recederet à priore obligatiōe, si res in solutū data liberè fieret eius: ubi non[b].arg.ff.de sol.l.si qs alia. Vel verius[c] distingue an species pro specie in solutū detur: vt hic. an etiā 10 res pro pecunia: vt in cōtrarijs.

b Hrc sol. est vera in se, licet con tineat diuinationē, secūdū Bart. & Cy.

c Ista est verissima secūdum oēs doctō.

est, repetere non prohiberis[a].

¶ *Sententia definitiua non potest retractari: secus in interlocutoria. Bart. Vel sic: Definitiua sententia contraria super eodem, ab eo idem uel à successore lata, ipso iure non tenet. hoc primò. Quod semel decisum est in possessorio, nō præiudicat proprietati. hoc secundò. Interlocutoria potest per contrariam interlocutoriā reuocari, corrigi, & mutari. h.d. Bal. Vel sic: Sentētia definitiua super negotio semel deciso nō ualet: nec lata in possessorio præiudicat in petitorio: & interlocutoria non definit: ideo in contrario imperio reauditur. Sali.*

Idem AA.& CC. Domno. LEX IX.

POst sentētiā[b], quæ finib[c] certis cōcluditur, ab eo, qui pronūciauerat vel eius successore, de quæstione[d], quæ iam decisa est, statuta[e] rei iudicatæ non obtinēt authoritatem[f] †. nam nec de possessione ꝓnūciata[g] proprietati[h] vllū ꝑiudiciū afferunt: nec causam vllā interlocutiōes[i] plerūq;[k] perimūt.

¶ *Qui non potest statuere, non potest relegare. Salicetus.*

Idem AA.& CC. Menodoro. LEX X.

NVlli, qui statuendi non habet[l] facultatē[m], interdicere patria cuiquam permittitur[n].

¶ *Iussus de iurando nō definit causam. h. d. Bal. Vel sic: Sentētia, quæ non condēnat uel absoluit, uel æquipollens, uim definitiuæ non habet. Salic. Vel sic: Delatio iuramenti non habet uim definitiuæ. Vel sic: Delatio uel iussus iurisiurandi uim definitiuæ non habet, nisi alterius procedat definiendo. ratio: quia non continet condemnationem uel absolutionem licet contineat quoddam præambulum. Bal.*

Idem AA.& CC. Luciano. LEX XI.

CVm iudex in definitiua sentētia iusiurādū solūmodo præstari præcipiat, nō tamē addat[o] qd ex recusatiōe vel præstatiōe sacramēti fieri oportet: hmōi sententiā nullam vim obtinere, palàm est[p].

P Ost.] CASVS. In causa, quā habebā cum Titio iudex mihi condēnauit Titium in. c. vult postea mutare sentētiā: quæritur an possit vel ipse, vel successores? Respond. ꝙ non. Sed 20 videtur quòd possit, q̄a in eo ꝙ iudex pronunciat in causa, postea in causa proprietatis ꝓ aduersario: & ita per consequēs auocabit à me possessionē: & sic ꝑ posteriorē sentētiā videt mutare primā: sed nō est verum: q̄a cū pronūciat sup ꝓ- 30 prietate, ꝓnūciat in alia. vel dic quod diuersę sunt causæ: causa proprietatis, & possessionis. Item non obstat ꝙ iudex pōt mutare sententiam interlocutoriā: quia per talem sententiam causa non definitur. Vel pone casum aliter vt in glos.

Iste text. reputaē val de singularis per Bal. Lic.

40 b ¶ Post sentētiā.] triā dicunt hac. l. Primū ꝙ si iudex tulit sentētiā, & trāsiuit in rem iudicatā, ita ꝙ appellari nō pōt: statuta vel iudicata post eā sup eadē quæstiōe ab eodē vel ab eius successore, nō valēt: vt.j. sententiā rescin. non posse. l. j. & qū 50 prouo. nō est ne. l. j. Secūdò obijcitur, imò vident valere secūdò statuta etiā ab eodem: vt si primò de possessione, & posteà de proprietate inter eosdem iudicauit, cui rndet hoc modo:[d] bene dixi de eadē et quę iā decisa est: sed in hoc casu nō est de ea- 60 dē, nec decisa est quæstio ꝓprietatis, licet sit decisa causa possessionis: vt j. si à non cōpe. iudi. l. si de proprietate. Tertiò, adhuc opponit primo dicto de sententijs interlocutorijs quæ mutantur, & sic vltimò statuta valent: vt. ff. de re iu. l. quod iussit. &. ff. de arbi. l. dicere. Cui respondet[e] ꝙ illæ non decidunt causam vllam, quia mutari possunt: sed primum dictum dicit de causis decisis per sententiam definitiuam. plerunque autē ideo dicit, quia quādoq; definiunt: vt in causa momentariæ possessionis, secundum quosdam[f], quæ non 70 mutatur ꝑ appellationem: vt. j. si de momenta. pos. fuerit app. l. j.

d Sequitur eam Sali.

e Idē Sali.

f Et male. quia illa est diuinatiua secundū B. B. & Ange.

c ¶ Finibus certis.] & absolutione vel condemnatione: vt. s̄. e. l. ex stipulatione. Vel dic certis. quia iam appellari non potest.

d ¶ De quæstione.] id est de possessione.

e ¶ Statuta.] neutraliter, & dicas statuta. s. per sententiam secundam. est autem statuta, nominatiui pluralis. & incipe hîc constructum.

Ordo literę

f ¶ Authoritatem.] nam de alia non ita. nam &c.

g ¶ Pronunciata.] primo.

h ¶ Proprietati.] id est sententiæ secundò latæ de proprietate.

i ¶ Interlocutiones[g].] vel de inducijs dandis: vel de testibus producendis: vel propter infamiam repellendis. Item vt ad aliam prouinciam pro te- 80 stibus recipiendis mittatur.

g Istaest notabilis glo. secūdū Sal. hic, qui ponit exēpla sententię interlocutoriæ.

k ¶ Plerunque.] dicit propter iudicium momentaneæ possessionis: vt infrà. arg. vnde vi. l. momentariæ. & suprà. qui leg. per. stan. in iudi. h a. l. momentariæ. vt modò dixi. Vel aliter, quia illam sententiam dico definitiuam. pone exemplum in interlocutoria, quando quæritur possit esse testis vel non: vel sit in possessione libertatis, vel nō. ADDITIO. Bar. hic intelligit hunc textum in interlocutoria, per quam tota causa deciditur: quia illa non potest reuocari, sicut nec ipsa definitiua. exemplum in sententia iudicis, per quam absoluit aliquem ab obseruatione iudicij, vel pronunciat non esse procedendum, vel se non esse iudicem, istam non potest reuocare: quia perimit causam principalem. sed si perimeret quanddam causam incidentē seu emergentem, optimè posset reuocari: quia adhuc durat iudicis officium in illa causa: vt. l. dicere. ff. de arbi. & de præto. sti. l. j.

¶ *Sententia potest proferri græcè & latinè dicit gl. græcè inter græcos, latinè inter Latinos. hoc dicit. Bal. Vel sic: Ex græco inter Græcos, et ex latino inter Latinos potest ferri sentētia. hoc dicit secundum Salic.*

Impp. Arcad. & Honor. AA. Iuliano proconsAsiæ. LEX XII.

IVdices tā latina[q], quā greca lingua sentētias proferre possunt.

¶ *Non exemplis, sed legibus est iudicandū. h. d. secundum Bar. Bal. & Sali.*

Imp. Iustinianus A. Demostheni præfe. præ. LEX XIII.

NEmo iudex † vel arbiter existimet neq; cōsultationes[r], quas non rite iudicatas esse putauerit, sequēdū[s], & multò magis[t] sententias[v] eminētissimorū præfectorū, vel aliorū procerū, (Non enim si quid non bene dirimatur, hoc & in aliorū iudicū vitiū extēdi oportet: cū nō exēplis, sed legibus[x] iudicādū sit) neq; si cognitionales[y] sint amplissimæ ꝑfecturæ, vel alicui⁹ maximi magistratus[z] prolatæ sententiæ: sed omnes iudices nostros veritatem & legū, & iustitiæ sequi vestigia sancimus.

¶ *Secundum iura codicis fit iudex competens per recōuentionē, qui nō erat: et cessat exceptio incompetētiæ iudicis. h. d. Bal. Et finis istius. l. est canonizatus. iij. q. viij. cuius in agēdo. Vel sic: In causa reconuentionis nō habet locum exceptio iudicis incompetentis. Bar. Vel sic: Actor potest nedum de eodē negotio, sed etiā diuerso reconueniri corā eodē iudice, non obstante quòd aliàs nō esset eius cōpetens iudex. Sali. Vel sic: Si reus conuenit actorem, non potest actor opponere exceptionem iudicis incōpetentis: quia postquā elegit iudicem pro se contra reum, debet etiam recipere contra se & pro reo in uim etiam reconuentionis. h. d. Pau. de Cast.*

Idem A. Demostheni præfecto prætorio. LEX XIIII.

CVm Papinian⁹ † summi in-

NVlli.] CASVS. Si magistratus vel quis ali⁹ interdixerit tibi ne ampli⁹ sta- 10 res in patria tua: an valeat talis sententia, quæritur? Dicitur ꝙ non, cùm non habeat potestatē statuendi hîc. Viuianus.

l ¶ Nō habet.] ordinariā, cū de īperio sit: vt. ff. de offi. ꝑsi. l. illicitas. §. qui vniuersas. vnde delegari non potest: vt. ff. de offic. 20 eius, cui man. est iuri. l. j.

m ¶ Facultatem.] sicut pedanei iudices.

n ¶ Permittitur.] quādoque enim huiusmodi pœnæ imponuntur: vt. ff. de interdic. & rele. l. relegatorum. §. constitutum.

† Concor. cū hac. l. c. j. extrà de cōstit. ī gl. sup verbo, suo sensu.

CVm iudex.] CASVS. Iu- 30 dex in causa, quam habebam cum Titio, pronūciauit alterum nostrum debere iurare: nec sic dixit, absoluo te si iuraueris, vel cōdemno te si Titius iurauerit. an valeat sententia, quæritur? Dicitur quòd non.

† Nota. hanc legē, ad hoc, quòd aresta supremæ curiæ. nō habent uim necessarij præiudicij

o ¶ Addat.] s. prius.

40 p ¶ Palàm est.] hoc secundum leges veteres, in quibus primò debebat ferri sīnīa, & posteà præstari iusiurandū. hîc autē iusserat primò præstari sacramentum, & sic posteà iudicaret. & ideo secūdum ius antiquum non valet: vt. s̄. de rebus cre. l. 50 si quis iusiurandum. in fi. sed hodie valet, & est interlocutoria: vt suprà. de re. cre. l. generaliter. in fin. j. respond. & sic hæc corrigitur per. l. generaliter. Vel dic quòd statim[h] et pòst fieri potest: vt hîc, non multo post, vt ibi. Itē īnuit ꝙ si detulisset iu- 60 dex sic, defero tibi iuramētū: & si iuraueris, dabo pro te sīnīam: vel absoluo te, vel absoluā[i], ꝙ valet: & sic est cōtra. ff. qū app. sit. l. j. §. biduū. Sed dic secūdū Io. ꝙ nō debet ferri sub cōditiōe: vt ibi dicit. s. extranea. s. si nauis ex Asia venerit. vel simili: potest tā ferri sub ea, quæ ex his pēdet, quæ in iudicio sunt.

h Idē Bar. & Pau.

i Falsum est quia verbū condemno debet esse præsentis temporis & non futuri: quia futurū non disponit: vt. l. titia cū testamēto. ff. de le. ij. Bar. B. & Sali.

q IVdices.] ¶ Latina. inter Latinos, græca inter Græcos vt intelligantur: vt ff. de instit. ac. sed & si pupillus. §. proscribere. Accursius.

NEmo.] CASVS. An iudex secundū ꝙ alius iudicauit in cōsimili casu sentētiā proferre debeat sequēdo talē sentętiā, quærit? Respō. ꝙ 70 non, etiam si esset lata à præfecto prætorio, vel ab alio magistratu: sed secundum quod sibi videtur sequendo leges & iustitiam, iudicare debet.

† Concor. cū hac. l. c. cuius in agendo. iij. q. viij.

r ¶ Consultationes.] id est responsa ad consultationes, deta etiam à principe quæ sunt extra corpus iuris: vt hîc, &. s̄. de le. & consti. l. ij.

s ¶ Sequendum.] neque aliàs subaudi.

t ¶ Multo magis.] scilicet quàm à principe darentur. Accursius.

v ¶ Sententias.] id est responsiones ad consultationes datas à præfectis.

x ¶ Sed legibus.] not. vt in fin. huius. l. & . j. de accu. l. singuli. &. ff. de offic. præsi. l. sed licet. & . s̄. si contra ius vel vti. pub. l. fin. in fin. Sed arg. contra. ff. de postu. l. j. §. casum: ibi, nunquid ergo & magistratus.

80 y ¶ Cognitionales.] id est definitiuæ sententiæ, cognitionaliter causa examinata: vt addat prædictis.

z ¶ Magistratus.] nisi sint principis: vt. s̄. de le. & consti. l. fi. in princ. quæ est contra, nisi sint tot sententiæ vt consuetudinem inducant: & tunc magis dicor sequi consuetudinem, quàm sententiam secundum Io. vt. ff. de le. & sena. consul. l. si de interpretatione. & . l. nam imperator. Accur.

CVm Papinianus.] CASVS. Si scholaris Bononien. cōueniat ciuem Bononien. coram potestate, & velit scholarem reconuenire: an

posit allegare priuilegiū,ne sub magistro reconueniatur,quæritur? Respon. quòd non.sed sub eo iudice,sub quo conuenit,sub eodem debet reconueniri.

a ¶ In quæstionibus.] id est in libro quæstionum, quem non habemus.

b ¶ Absolutione.] vel condemnatione.

c ¶ Condemnare.] licet non erat iudex actoris.& hoc si recōueniat reus actorem,nō aliter[a]:vt.ff. de ædil. edic.l.ædiles. j.§. item sciendum.

a Et bene Bart.

genij vir in quæstionibus[a] suis rite dispofuerit nō solū iudicem de absolutione[b] rei iudicare, sed & ipsum actorē,si econtrario obnoxius fuerit inuētus,cōdemnare[c]: huiusmodi sententiā nō solùm roborandam[d],sed etiā augēdā[e] esse sancimus:vt liceat iudici vel cōtra actorem ferre sententiā,et aliqd eū daturū vel facturū pronūciaret[f], nulla ei opponenda exceptione, quòd non competēs iudex agentis esse cognoscatur[g]. Cuius enim in agendo obseruat arbitrium, cum habere & contra se iudicem in eo dem negotio[h] non dedignetur †.

d ¶ Roborandam.] 10 dando ei authoritatem.

e ¶ Augendā.] sed in quo augetᵃ?Rñ.quia Papinianus permittebat recōuētionē ex eadē causa tātum:vt tutelæ, vel negotiorum gestorū. Sed Iustinianus hic, etiā ex alia permittit.Itē & in hoc cū dicit, nulla &c. Itē in 20 q ratione reddit, cuius enim &c.Arg insti.de ijs qui ma.non po°.§.j.

f ¶ Pronūciare.] primitus satisfacto,& rñdēdo ei q prius appellauit: vt.§.depositi.l.pen.§ j.

g ¶ Cognoscatur.] sit enī illud ex quo actor agit corā eo,etiā iure ve 30 teri:vt hic,& ff.de iudi. l.ij.§.sed etsi agant.&.l.q nō cogitur.&.ff.de iurisd. om.iudi.l.si idē. &.ff. de procur.l.sed & hæ.§. non solū.&.ff.eū q ap.in prouin.defen.l j.&.ij.& arg. §.de rei vēdi.l. ordinarij. &.§.de iudi.l.nulli.Sed videtur hæc lex nō habere 40 locū,cū ipso iure fiat cōpēsatio, qn hincinde debetur:vt insti.de act.§. in bonæ fidei.Sed dicᵇ quòd non erat hic liquidū. Itē quia fortè species ab alte ra parte petebat, vbi cōpensatio locum non habet:vt.§.de compēsa.l. fi. &.ff.de pig.act.l.si conue 50 nerit.ij.in princi.

† Est arg. i c.significa. sti. in fi. cū gl. fi. extra de elect.

b Idē Bar. Sa.& Odo. Concor. gl.in.c j.ex trā de mu. peti.

In authen. de executoribus.§.fin. colla.vij.constitu.vij.

¶ *Is,qui reconuenire uult, non potest nisi corā eodem iudice, & statim, non postea. Si igitur uult coram alio agere: expectet terminum litis primæ,nisi iudex sit recusatus ut suspectus: & tunc fiet reconuentio coram subrogato.h.d.Bal. Vel sic:Coram eodem iudice ordinario uel delegato debet necessariò fieri reconuentio: & ante litem contestatam,uel statim postea: & iudicis recusatio permittitur propter quam ordinarius associatur,uel alius delegatur.h.d.Salice.*

ET consequenter[i] † ego ab aliquo conuentus,si vicissim ipm pulsare velim:statim quidem hoc nō licet,nisi apud eūdem[k] iudicē. qui si displiceat[l], intra viginti dies[m] recusari[n] potest,aliusq; mereri,apud quē rursus vtrūq; negotiū[o] vētilet. Alioquin[p] lite cōtra me mota prius ventilata & terminata,tūc demum & ego admittar.

¶ *Coniunctio copulatiua non debet poni inter ea,circa quæ non potest uniformiter disponere.*

h ¶ In eodem negotio.] maximè.nam idē & si de alio reconueniat reus actorē: vt dixi. Vel dic[c] verius, idē negotiū dici: quia idē actor reus & index,licet sit alia res. & sic instit.de ac.§.si minus.Alij dicūt ꝙ hæc lex 60 etiā per Iustinianū non permittit reconuentionem,nisi in eodem negotio.Sed authē. & cōsequenter permittit in alio,& sic non adijcit dicto Papiniani,secūdū eos:nisi in eo quod dicit,nulla &c.& in eo quòd reddit rationem,cuius enim &c.Item no.ꝙ hæc lex dabat potestatē reo reconueniēdi actorē sub eodē iudice:sed si corā alio volebat,poterat.authen.verò imponit necessitatem,vt donec ipsa causa pendet,nunquam sub alio posit.& ideo lege authen.& consequenter &c.quæ est de execu.& de his qui conue.& reconue.§.fi.col.vij.

c Ambę fūt fere secūdū Sa.& Ang.

d Et malè. Bart.Bal.& Sali.

ET consequenter.] CASVS. Hæc authē. dicit idē quod lex.C. sed addit.Pone ergo sic:Titius conuenit me apud iudicem:volo eum re- 70 cōuenire coram alio iudice:an posim eum recusare?Respon. ꝙ possum. & debemus alium petere iudicem nobis dari.Si verò in principio causę, nihil dixit Titius,tunc debeo expectare quòd sententia detur:& causa terminata postero reconuenire Titium coram alio iudice.

i ¶ Et cōsequēter.] id est conuenienter. addit in hac aut.ego couētus &c.

k ¶ Eundem iudicem.] sed quid si præiudiciali velim eū recōuenire, de qua non potest aliàs cognoscere,quia pedaneus sit:vt.§.de peda.iudi.l.ij. in fi? Respon.cognoscet & hic,ratione conuentionis:vt.§.de iudi l.quoties.Idem videtur,si de criminali velim reconuenire eadē ratione.Item quid si reconuētus nunc vult iterum reconuenire primum cōuētū de alio,quàm primo vel 80 quàm rescriptū diceret?Videtur ꝙ nō posit,cū aliud sit cōuenire, & aliud reconuenire: sicut aliud deferre iuramentum,& aliud referre:cū deferēs primo iuret de calumnia:vt.ff.de iureiur.l.iusiurandū.& ad. §. qui iusiurandū.

Recōuent° an posit adhuc recō uenire.

l ¶ Displiceat.] sed cui?Al.dicit etiā recōuēto:vt quod nō potest per se,per alium posit:vt ar.ff.quæ res pig ob.pos.aristo.& §.de temp.in integ.resti.l. petente. &.ff.de acqui.hære.l.cum hæreditate.Tu dic[e], conuento,& nō reconuento,cùm ipse elegerit:vt.§.in.l.cum papinianus.&.§.de lit.contesta.aut.offeratur,&.§.de iudie.l.apertissimi.Sed Al.dicebat hanc.l.cum papinianus.loqui

e Et bene. Bar.B.& S.

in eodem negotio.

m ¶ Intra dies.] xx.aliàs.xxx.hoc per authen.offeratur.

n ¶ Recusari potest.] loquitur ergo in delegato.Sed quid de ordinario? Rñ.fidē ꝙ habeat locū hæc aut.nā in corpore dicit tale ꝙ si factū apud gloriosissimū iudicē,licet nō recusetur ordinarius,sed alius ei associetur: vt in aut. vt diffu.§ si verò contigerit.coll.ix.Sed M. induce bat hoc pro se,vt ordinarius recusetur.

f Sequitur cū Bar.An. ge.& Salic.

Bal.Vel sic:Quando duo uocabula ueniunt ad determinationem eiusdem uerbi, debēt intelligi ut uniformiter operentur.h.d.Bar.Hæc lex in se est ualdè obscura, & habet uarios intellectus: & h.d secundum unam lecturam. Quando una determinatio decernit plura determinabilia,debet ea pariter determinare,etiam si subest ratio in contrarium.secūdum aliam lecturā dicit totū cōtrariū.Quod quādo subest ratio in cōtrariū, non determinat pariter,sed secundum quòd congruit determinabilibus:quia textus est aliquātulum obscurus.h.d.secundum Pau.de cast.

I dem A.Iuliano præfec.præ. LEX XV.

CVm solitum est in sententijs[q] iudicū sic interlocutionem proferri,vt non liceat partibus ante definitiuam sententiā ad appellationis vel recusationis venire auxilium:quidam putabant non licere ante litem cōtestatā nec iudicē recusare,quemadmodū nec ab eo appellare[r].cū enim simul vtrūq; vocabulū ponitur tam appellationis quàm recusationis, prouocatio autem ante litē cōtestatam nō potest porrigi: putabāt quòd nec recusare quidē iudicē cuiquā cōcedat ante litē cōtestatā:quod mini mè vetitum est[s]. ¶ Caueant itaq; iudices huiusmodi sermonē simul & sine[t] certa distinctione pferre.

o ¶ Negotiū.] sed quomodo hæc causa tractabit?Rñ.in pponendo & allegado, & iudicado eadē:vel alia sententia seruabit ordinē:vt qui primo appellauit,præcedat in talibus:vt.ff. de iudi.l. qui prior.Accursius.

p ¶ Alioquin.] i.si no 20 lim eum recōuenire ab initio,vel parū post[a]. nā quæ incōtinēti fiunt inesse videntur:vt.§.de pac. l.pctēs.&.l.lecta.ff.si certum pet.& sic nō quādo cūq; ante sententiā poterit reconuenire: vt hic,& in corpore, in fin. vbi dicit mox.ar.§. de compē.l.si. 30 Sed quidā dicūt[h] quandocūq; ante sniam posse fieri recōuētionē. & exponunt hic alioquin. i. si nolim corā eode,sed corā alio. vel alioquin.i. si displicuerit. Sed prima probat etiā iure canonū: vt extra de mu.pe. ca. ex literis. Tertij distinguunt 40 inter delegatū & ordinarium:vt coram delegato incōtinenti:sed coram ordinario quandocunq; Sed quando dicitur fieri incontinenti?Respō.ante apertos testes:vt dicimus in denūciatione euictionis.ff.de euic.l.si ré quā mihi.§ finali. vel statim 50 post litē contestatā quo dam spatio interueniente ad arbitrium iudicis[i] qui arbitret ante cōfesio nes factas vel productiones testium : vt.ff.de sol. ratum.Accur.

g Idē Bart. & Salic.

h Et bene secūdū Bar. declarādo tamē vt hic per eum.

TITVLVS XLVI.

De sententia quæ sine certa quantitate[a] profertur.

¶ *Valet sententia de futuro si dependeat à iure quod est de præsenti.h.d.secundum ultimā lecturam hic positam in gl.quæ est uera secundum Bar.& eam approbat & confirmat Pau.de ca. Vel sic:Hæc lex habet quinque lecturas in glossa:& quinta communiter approbatur ut dubitabilior & literæ conuenientior,& secundum illam.h.d.Sententia lata super futuro dependente à præsente,ualet.sali.*

a Prolata est.

i Idē Bal. & Salic.

CVm solitum.] CASVS. Potestas Bonon. delegauit te 60 iudicem ad aliquā causam:& ita dixit:nullus recuset talem iudicem ante sententiam,vel ab eius sententia appellet:an posit talis iudex recusari,quæritur?Respon. quòd sic. ante lit.contesta.& appellabitur postquàm tulerit sententiam.

q ¶ In sententijs.] scilicet interlocutorijs, vel delegatiuis : vt quia iudices ordinarij delegant causam cognoscendam appellatione remota,& recusatione ante sententiam.

r ¶ Appellare.] ante vel post litē cōtestatā ante definitiuā sniam:vt.j.quorum ap.non reci.l.ante.& de app.l.eos qui.§.super his.&.§.de epis.aud.l.ij.

s ¶ Vetitum est.] imo permissum est recusare,scilicet delegatum,sicut hic 70 erat:vt.§. de iudi.l.apertissimi.& de iurisf.om.iudi.l.nemo.

t ¶ Sine certa distinctione &c.] debet enim verbū appellationis post sententiam[k] accommodari,& ante non:quia & sine tali prohibitione non potest appellari ante.recusatio verò bene potest fieri ante,& per delegantem remoueri.Sed & si simul ponantur.tenet positio secundum Io.[l] scilicet vt recusationem prohibuerit ante sententiam quandocunque.& sic ante litem contestatam,vt hic:secundū alios in nullo tēpore tenet.& hic secūdū Io. subaudi, vetitū est.f.aliàs:sed iure canonico etiā appellari potest ante sententiam :ideo vtroque remoto,potest causa committi:& remota appellatione tantùm etiam recusatio remoueri videtur[m]:vt extra de ap.c.super eo verò.Sed ar. contra.j. 80 ne liceat in vna eademq; causa ter.pro l.j.in fi.vbi innuitur quòd nō tollitur recusatio,licet remota appellatione sit causa commissa:sed ibi per legem tollitur appellatio.Sed qui iudices sunt isti qui sic cōmittuntur, cū nulli permittatur nisi principi:vt.ff.à qui.ap.non licet.l.j.in fi.quæ est contra.Respō.[n] hoc verum est post sententiam:vt ibi.sed hic ante,vt dixi.

k Imò intelligit vt iudices remoueant appellationem ante sententiam secūdū Bar. & Sali.

l Sequitur B.B & An.

m Nihil est secūdū Bar. Bal.& Sali.

n Vera est & menti te nenda secū dū B.& B. hic.

¶ DE SENTENTIA QVAE SINE &c. ¶ *Specialiter dicis qualiter sententia non ualet ratione incertudinis.*

Cùm.

CVm.] CASVS. Petij à te cẽtum: succubuisti: appellasti: iudex appellationis confirmauit primam sententiam, & præcepit vt præstares vsuras donec solueres. c. an valeat sententia: cùm certa quantitas vsurarum in sententia non sit comprehensa, quæritur? Respon. quòd tenet. alijs modis ponitur vt in glo.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Aelianæ. LEX I.

CVm iudicẽ [a] quoad pecunia condemnationis soluta fuisset, de pẽdendis [b] vsuris legem dixisse profitearis: non contra iuris formam sententiam datam, palàm est.

Sententia lata super libello non continente certam quantitatem, non opponente reo contra libellum, ualida est de iure: dummodò contineat aliquod factum, quod in executione sententiæ poßit posteà declarari. hoc dicit. notabiliter secundum Bal. Vel sic: Vbi petitur incertum ualet sententia incerta. hoc dicit. Barto. Vel sic: Si petitio & prosecutio est incerta, potest incerta ferri sententia. hoc dicit. Vel sententia qua pronunciatur indemnitatem esse præstandam, ualet. Salicetus.

Imp. Alexander A. Marcellino. LEX II.

QVanquàm pecuniæ quantitas sentẽtia curatoris reipublicæ non continetur, sententia tamen eius rata est, quoniam indemnitatem reipublicæ præstari iussit [c].

Sententia & mens iudicantis talis esse præsumitur, qualis & quanta ex allegatis & probatis concipitur. hoc dicit notabiliter secundum Bal. Vel sic: Sententia quæ non continet certum per se uel per relationem ad aliud, est ipso iure nulla. hoc dicit. Bar. Vel sic: Sententia non certa de se nec per relationem ad acta, non ualet. hoc dicit. Sali. Vel sic: Quando petita est certa quantitas non ualet sententia, nisi contineat certam quantitatem per se uel per relationem ad acta. hoc dicit. Pau. de Cast.

Imp. Gordianus A. Aemylio. LEX III.

j HÆc sententia, Omnem debiti quantitatem cum vsuris competentibus solue [d]. iudicati actionem præstare † nõ potest: cùm apud iudices ita demum sine certa quantitate facta condemnatio authoritate rei iudicatæ censeatur, si parte aliqua actorum [e] certa sit quantitas comprehẽsa [f].

† Aliâs, parere.

Licet causa dotis sit priuilegiata, intelligitur si constat de dote: alias debet reus absolui. hoc dicit. notabiliter secundum Bal. Vel sic: Sententia nulla ratione incertitudinis non impedit aliam ferri sententiam. hoc dicit. Bar. Vel sic: Vbi sentẽtia incerta est ipso iure nulla, non prohibetur iudex aliam certam proferre etiam contrariam primæ. hoc dicit notabiliter. Sali.

Idem A. Saturninæ. LEX IIII.

ij HÆc sententia, Quæ bona fide accepisti, solue [g]. cùm incertũ esset quid accepisset, quantumque ab eo peteretur, præsertim cùm ipse qui extra ordinem [h] iudicabat, interlocutus sit dotem datam quæ repeteretur, non liquidam esse: iudicati authoritate nõ nititur. Cùm igitur [i] is qui posteà iudicabat [k], contra te certam sententiam protulerit, neque à statutis prouocaueris: ipsa [l] tuo facto confirmasti [m] iudicatum.

Legem legit quintupliciter.

a Cùm iudicem.] petebam à te centum, & condemnatus mihi fuisti. cõuenit inter nos de præstandis mihi certis vsuris singulis mẽsibus, quibus illa centum retineres donec mihi solueres: stipulatusque sum à te, stetisti per decem mẽses nec soluisti. egi apud alium iudicem contra te super vsuris: hic condemnauit te super vsuris præteriti temporis præstandis, & hoc secundum iuris formam: nam de futuris nõ potuit: quia tractus futuri temporis non spectat ad iudicem: vt. ff. de vsu. l. j. §. j. Vel dic, quòd debitor damnatus frustratoriè, appellauit. quo casu currunt vsuræ medij temporis: vt. ff. de vsuris. l. tutor. in princ. & de re iudi. l. fi. & de ap. l. negotiorũ. Et non obstat. j. de vsur. rei iudic. l. iij. quia illud obtinet: quia non currũt vsuræ per quatuor menses postquàm sententia transiuit in rem iudicatam. Vel dic tertiò, creditorem victum appellasse: quo casu currunt similiter, cùm nihil noui sit faciendum: vt. ff. nihil no. l. j. & pendente primo iudicio currebãt: vt. s. de iudic. l. j. & secundum hos duos casus dic iudicem, scilicet appellationis. Vel quartò secũdum aliquos scilicet Bul. & Hu. & Vu. quòd petebam à te. x. pro sorte, & v. pro vsuris actione in factum ex quadam sententia, in qua damnatus fueras mihi in tantum. negabas iudicatum. iudex iudicauit iudicatum, & quantum sortis & vsurarum nomine deberetur, sua sententia declarauit. Sed contra. ff. de re iud. l. post rem. vbi dicit nil quæri post sententiam. Sed dic, quod ibi nemo contradicebat sententiæ: & dic quoad pecunia &c. id est pro quo tempore debuisset condemnatio solui. Vel quinto dicas iudicem principalis causæ iudicasse de vsuris futuri temporis donec solueretur sors. Et secundum hunc casum est contrà. ff. de vsuris. l. j. §. primo. sed ibi dices quòd ibi iudicis officio debebantur: hîc per stipulationem. Vel hîc in sententia præcepit, ibi aliter in quadam interlocutoria. Item similiter contra huic positioni. ff. de iudic. non quemadmodum. Sed respond. illud tenere, cùm vnum debitum est de futuro: hîc autem cùm plura menstrua vel annua. vnde bene fieri potest de talibus condemnatio, ne cogar omni mense repetere: vel super iure meo protestari. argumen. suprà. de præscriptio. xxx. an. l. ij. in fine. & argu. ff. ad legem Aquiliã. l. in lege. j.

Tene hanc lecturam.

b De pendendis.] id est de soluendis.

QVanquàm.] CASVS. Debebas fisco. x. fideiussi pro parte: cõuenit me procurator fisci, dicens me promisisse seruare fiscũ indemnem. procurator Cæsaris qui cognoscit inter fiscum & priuatum cõdemnauit vt præstarem indemnitatem fisco: an sententia teneat, quæritur? Dicitur quòd sic, licet in ea non sit certa quantitas comprehensa.

c Iussit.] quod solum petebatur, vt pronuncietur indemnitatem præstandam, cùm reus negaret se hoc promisisse. nec petebat actor iudicio pendente certificari quantum esset damnum, sed solùm pronunciari an ei esset promissa indemnitas: vt suprà titulo. j. cùm eorum. Sic ergo distingue, aut petitur certum: & tunc debet dari certa sententia: vt tamen sufficiat aliqua parte actorum contineri: vt infrà. l. proxi. aut incertum, sed agitur hîc vt iudex certificet: puta peto interesse: & iudicio pendente probo quantum sit, & tunc idem: inquantum tamen est poßibile: vt institutio. de act. §. curare. quandoque enim non est poßibile: vt in causa noxali, vel in alternatiuis, vel quando in genere debetur: vt institu. de offi. iudi. in princip. Itẽ in iudicijs vniuersalibus pronunciatur incertum vt hæreditas, scilicet restituatur: vt. ff. de re iudi. l. ait prætor. §. j. & si pars hæredi. pe. l. j. in fin. Item in alio casu: vt. ff. de rei ven. l. quæ de tota. §. fina. Item in alio casu: vt institu. de act. §. si quis agens. Sed quæro quomodo fuit curator iudex in causa sua vt suprà. ne quis in causa sua &c? Respon. dic sententia curatoris reipublicæ, id est pro nomine, scilicet reipublicæ data, & quod dicit in fine. iussit, scilicet procurator Cæsaris qui cõpetens iudex est: vt. s. si aduer. fisc. l. ij. Vel dic quod aliud est procurator reipublicæ, & aliud curator. curator enim est, quales sunt in hac ciuitate procuratores communis, qui pronũciant inter priuatos et rempublicam huius ciuitatis. & de tali republica dicit hæc lex. argu. ff. de publi. l. sed & hi. §. præterea. Vel dic solut. huius quæstionis. l. j. libr. xj. de admin. re. publica.

Sentẽtia an debeat semper eẽ certa.

Procurator & curator reipublicæ differunt.

HAec sentẽtia.] CASVS. Petebam à te. c. iudex cõdemnauit hoc modo, pronuncio vt soluas quicquid debueris cum vsuris, nõ descendendo ad certã quantitatem: nũquid valet sententia? Dicitur quòd nõ.

d Solue.] quid ergo si certa quãtitas in actis contineatur, & sic pronunciauit vt hîc facit? Respon. non valet: vt. ff. de arbi. l. quid tamẽ. §. Pomponius. licet hæc lex videatur velle contra: sed eam sic dicas intelligi, quòd quantitatem certam, vel speciẽ: vel quod tantundem valeat comprehendat, vt quia dicat, condemno in omne quod petitum est: vt. ff. de re iudi. l. ait prætor. §. j. & l. in summa. Accur.

e Actorum.] acta appellantur attestationes vel confeßiones factæ in iudicio Accursius.

f Comprehensa.] vel si non est poßibile, vel si hoc non petitur, vt diximus suprà l. proxi.

HAec sententia.] CASVS. Mulier soluto matrimonio propter consanguinitatem, vel quia habebat alium virum, vel vir aliam vxorem, repetebat dotem à viro: iudex pronunciauit sic: condemno te maritum vt restituas quod accepisti nomine dotis: an valeat sentẽtia, quæritur? Dicitur quod non. vnde si alius iudex cognouit, & maritum ad certam quantitatẽ condemnauit, valet sententia retracta prima: nisi fuerit ab ea appellatum.

g Solue.] Quædam mulier repetebat dotem à marito suo, cùm esset incertum quantum ille accepisset; quod etiam ipse iudex interloquendo dixit. non quidẽ valuit sentẽtia sic prolata, solue quod accepisti: nil enim certũ cõtinet. ADDITIO. Aduertas quòd Barto. hic intelligit hanc legem quando sententia fuit omnino incerta. Nam pronunciauit iudex, quod bona fide accepisti solue. si enim pronunciasset hoc modo, condemno te ad restitutionem dotis, & constat eam te habuisse, licet non declaretur quãtitas vel qualis esset dos: valeret sententia sicut in petitione hæreditatis.

Casum ponit.

h Extra ordinem.] id est extra antiquam solennitatem: vt institutio. de interdi. §. finali.

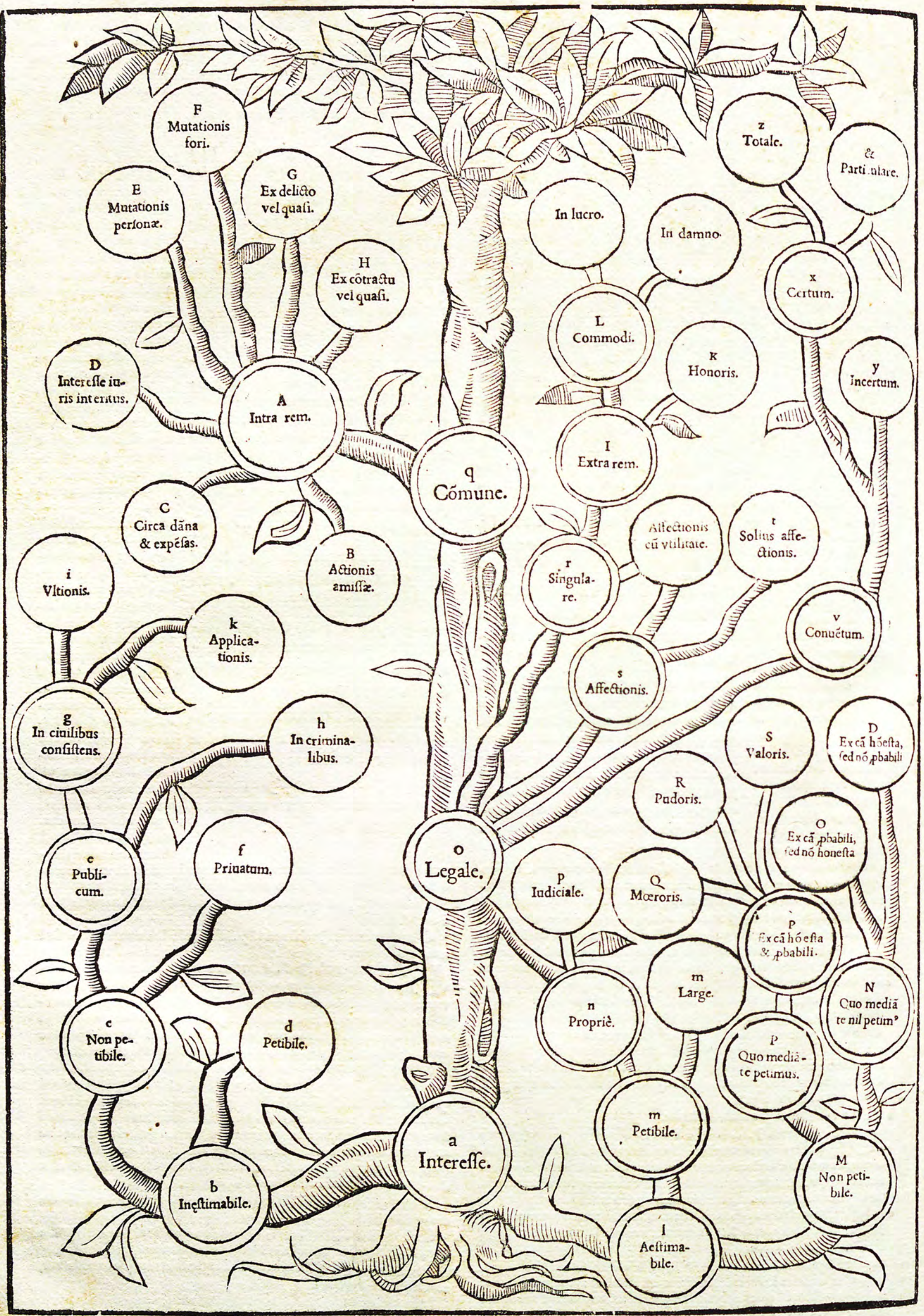
i Cùm igitur.] bene infert, prima nulla: ergo ista valida. nam si prima esset valida: ergo secunda nulla: vt. s. titu. j. post sententiam.

k Iudicabat.] ex appellatione. vel dic à capite: nam cùm prima nulla fuit, non fuit necesse appellari.

l Ipsa.] scilicet tu.

m Confirmasti.] videris enim consentire, cùm statuto tempore non appellasti: vt suprà. de postul. l. prima.

Arbor super interesse.

ARBORIS SVPER INtereſſe, D.P. Rebuffi I.V. doctoris, in inſtaurata Decretorum facultate Pariſien. regentis, breuis incipit declaratio.

a AD formandam arborem, videndum eſt primò quo iure ſit intereſſe inuẽtum. Secundo, quid ſit. Tertiò, quotuplex. Ad primũ reſpõdeo, eſſe de iure diuino: vt Exo. xxij. c. Si lęſerit quiſpiam agrum alterius vel vineam & dimiſerit iumẽtum vt depaſcatur aliena: quicquid optimum habuerit in agro ſuo, vel vinea, pro dãni ęſtimatione reſtituet: &. c. ſi læſerit. de iniu. & dãno dat. & ibidẽ dãnũ reddet: ſed intereſſe eſt dãnum: vt hoc tex. dãnum reddatur, &. c. ij. de fideiuſſo. ergo eſt de iure diuino: ſed dicitur eſſe à gentibus poſteà receptũ, & à iure Canonico approbatum. d. c. ij. de fideiuſſo. gl. in. c. cõqueſtus, cũ ſimilibus, de vſur. ſed quoad formã, eſt iuris ciuilis: vt hic. & ſic princeps nõ põt id remittere. l. venia. C. de in ius vocã. fallit in tribus caſibus poſitis in repet. huius. l. quã nouiſsimè conſcripſi, anno M.D.xxx. vbi latius deducitur in pręfa. q. j. & quot modis accipiatur, ibi. qõ. iij. & quid veniat appellatione intereſſe, ibidem.

¶ Secundò quæro, quid ſit? & gl. in ver. prout, dicit eſſe damnum emergens, & lucrum ceſſans: ex eo quod aliquid fieri ceſſatur. & cõmuniter approbatur per docto. Vel ego ſic diffinio, eſt æſtimatio damni emergentis, aut lucri ceſſantis: ratione ceſſationis, aut facti (aliter quã fieri debuit) legitimè proueniens. Vel cõſyderatur intereſſe dupliciter. Primò, ratione eius, cui debetur: & tunc ſic diffinirẽ: Eſt æſtimatio dãni emergentis, vel lucri ceſſantis, culpa debitoris creditori contingens. Secundò, cõſyderatur ratiõe eius à quo petitur: & eſt æſtimatio damni dati, ſeu lucri ceſſantis, culpa debitoris prouenientis, per debitorẽ creditori farcienda. Latius declaratur in repetitio. in glo. prout. vbi pono alias diffinitiones & declarationes, vltra docto. licet videre ibi. His contentus erit ſcholaris: pro declaratione terminorum. videat prouectus repetitionem.

¶ Tertiò quęro, quotuplex ſit intereſſe. Reſpond. in genere vnũ eſſe, quod pono pro ſtipite: & ſic intelligitur opinio Pet. & aliorum tenentium intereſſe vnũ eſſe. & hoc per Bar. ſic diffinitur: Intereſſe, eſt iuſta alicuius vtilitas. infrà declarabitur. & hoc diuiditur in multas ſpecies, ſiue accidentia: vt quidam dicunt: & plenè declaro in mea ad hanc. l. repetitione, in gloſſa prima.

b ¶ Intereſſe, Bar. inſequens, quoddam eſt inæſtimabile, aliud ęſtimabile. Inæſtimabile, eſt iuſta alicuius vtilitas inęſtimabilis. glo. in l. j. ff. ſoluto matrimonio. l. libertas. ff. de regulis iuris. teneo tamen in dicta mea repetitione, non eſſe dabile intereſſe inęſtimabile: quin ſaltem infinitè ęſtimari poſsit. & hoc in gloſſa prima, vide ibi ſi lubet.

c ¶ Inęſtimabile diuiditur: quia aliud eſt non petibile aliud petibile. nõ petibile eſt iuſta alicuius vtilitas inęſtimabilis, non petibilis: vt ſi voluntatem explere nõ poſsim. Barba. conſi. lxxiiij. col. v. in. iij. volu. & .j̃. declarabitur plenius.

d ¶ Petibile eſt, quod peti poteſt: vt ſi filius meus per te detineatur intereſt mea inęſtimabiliter: ob id petam filium mihi exhiberi. l. j. & per totum. ff. de liber. homi. exhibẽ. & idem in viro cuius vxor ab aliquo retinetur, intereſt mariti: quod non poteſt ęſtimari, ſi os inferius fuerit maculatum id temporis: ideo petetur vxor exhiberi. rub. ff. de liber. exhiben. l. j. in fi. & . l. ij.

e ¶ Intereſſe aliud eſt publicũ, aliud priuatum. Publicum, eſt reparatio publici ſtatus læſi: propter aliquod iniuſtè factum, vel nõ factum datum, vel non datum: quę commodè ęſtimari non poteſt. d. Igne. in repe. l. quatenus. co. vj. ff. de re. iur. Ego verò ſic diffinio: eſt lęſio ſtatus publici, propter ceſſationem, vel factum iniuſtum contingens, quę ęſtimari commodè non poteſt. Primo pono. lęſio, quia reſpublica lęditur: vt infrà dicetur. & . l. ſi quis ingenuam. §. fin. ff. de captiuis. Alia declaranrur in repetitione extensè, vbi licet videre.

f ¶ Priuatum eſt omne quod non eſt publicũ. Ideo vno cognito, alterum intelligetur. ar. l. j. ff. de his qui ſunt ſui vel alie. iur. docto. in rubrica, de acquiren. poſſeſsio.

g ¶ In ciuilibus quoddam publicum intereſſe cõſiſtit: vt pote: quia publicè intereſt cloacas purgari. l. de pupillo. §. ſi quis riuos. ff. de noui operis nun. & ſi publica via ſit deſtructa, publicè intereſt reſici. l. ędiles. ff. de via publica. multa alia licet videre exempla in rep. in pręfa. & in gl. j.

h ¶ Item in criminalibus: vt intereſt publicè crimina non remanere impunita. l. ita vulneratus. ff. ad legem Aquiliam. & publicè intereſt prouinciam malis purgari hominibus. l. congruit. ff. de officio præſidis.

i ¶ Vltionis eſt, vt ſi ſeruus cognouerit dominam ſuam: & poſteà dominus eam vendiderit ea lege, ne Pariſijs habitet: & ne manumittatur: propter vltionem intereſt domini. l. penult. C. ſi mancip. ita fuerit alienatum, vt manu. l. ſeruus ea lege. ff. de ſerui. exportan. & hoc inęſtimabile eſt, ratione affectionis, quam dominus habet, & ratione timoris, ne iterum domina cognoſcatur per illum ſeruum.

k ¶ Applicationis eſt, quando damnum paſſo applicatur: vt hoc tex. no. Bal. in. l. penult. C. de condictio. ob cauſam dato. & hoc eſt ęſtimabile.

l ¶ Aeſtimabile, quod ęſtimari poteſt. Et hoc diuiditur: quoddam enim eſt ęſtimabile petibile, aliud non petibile. Aeſtimabile petibile eſt, quod ęſtimari, petique poteſt: vt in caſibus in quibus petitur: vt habetur hic, & in. l. j. ff. de actio. emp.

m ¶ Petibile quoddam dicitur generaliter & largè, ſiue impropriè, quod ſic per Barto. hic diffinitur: Eſt iuſta alicuius vtilitas ęſtimabilis, petibilis: non habita propter alicuius factum iniuſtum, vel ceſſationem iniuſtam. Vt ſi peto rem mihi debitam, dicor meum intereſſe largè petere: id eſt quod mihi vtile eſt: & ſic ſtipulationes inuentę fuere, vt quiſque ſtipuletur quod ſua intereſt. l. ſtipulatio iſta. §. alteri. ff. de verborum obligatio. & an pretium, & intereſſe ſint idem: dicitur in repetitio. plenè, in gloſſ. prout. & de hoc intereſſe parum hîc.

n ¶ Aliud dicitur propriè, de quo hic amplè loquimur: quod ſic per Barto. diffinitur: Eſt æſtimatio alicuius vtilitatis non habitæ: propter factum iniuſtum, vel ceſſationem iniuſtam. Primò ponitur æſtimatio, ad differentiam inęſtimabilis: & ad differentiam præcedentis, quod rem ipſam reſpicit, ſeu factum debitum. Poſteà dicitur in diffinitione, non habitæ, vt lucrum & damnum comprehendat. Nam dum minuitur patrimonium, quis non habet vtilitatem: ob id dicitur pati damnum. l. ſi ſterilis. §. cùm per venditorem. ff. de act. emp. Dico, propter factum iniuſtum. quia ſi eſſet iuſtũ, non ageretur ad id quod intereſt. l. fluminum. §. fi. ff. de dam. infec. dico latius in mea repeti. in gl. j. Et hoc diuiditur: quoddam eſt legale, aliud iudiciale.

o ¶ Legale eſt, quod à lege introductum ſeu approbatum eſt. not. in. l. legitima. ff. de pact. & hoc modo intereſſe omne poteſt dici legale, quia à lege approbatum: vt ſuprà in præfa. dixi. Vel dicitur legale, quod à lege taxatur. vt in caſibus certis ad duplum: vt hac. l. verſi. ſancimus. Et an de iure nouo taxatum ſit, vide quæ dixi in repe. in. iiij. no. collegæ. d. Alciati opinionem reprobans: & hoc legale producit quatuor ſpecies: vt patet: & infrà declarabo.

p ¶ Iudiciale eſt, quod per iudicem per ſuam ſubtilitatem æſtimatur, ac taxatur: vt in caſibus incertis: vt patet hac lege in verſicu. in alijs. Dico fuſius in repe. qnam ſuper hac lege conſcripſi: hic tantum trado terminos, vt iuuenes his intellectis paruo negotio materiam amplecti poſsint.

q ¶ Commune intereſſe, ſecundum glo. eſt commune rei pretium. Bartol. non admittit, ſed ſic finit: Intereſſe commune, eſt intereſſe communiter æſtimatum. l. ſi ſeruum. ff. ad legem Aquil. at nõ placet: quia idem per idem diffinit, quod non admittitur. arg. l. fi. ff. de offi. procura. Cæſa. Ego verò ſic diffinio: Intereſſe commune, eſt æſtimatio damni emergentis, aut lucri ceſſantis, ab omnibus rei notitiam habentibus facienda, propter factum iniuſtum, vel ceſſationem iniuſtam: vt debebas tradere mercatori equum tempore nũdinarum: ceſſas: oportet quod ipſe emat cariori pretio: teneris ad id quod intereſt, quod communiter homines ęſtimarent ad valorem equi, quem emit. Alia exempla vide in repe. in gl. j. & hoc in totum poteſt exigi, etiam vltra duplum. l. ratio. §. ſi per vẽditorem. & . l. Iulia. ff. de act. emp. Fallit in caſibus traditis in repe. in glo. dupli. vbi inuenies regulam cum limitationibus. Vel commune dicitur, quod omnes canonicos eccleſiæ tangit. Si omnium præbendæ minuantur, eorum communiter intereſt: ſi prębẽda vnius, ſpecialiter. c. cùm omnes. & . c. cùm acceſsiſſent. de cõſti. Inno. in. c. cum eccleſiaſticæ. in fine penul. col. de exceptio.

r ¶ Singulare intereſſe eſt, ſecundum gl. ſi tua interſit propter affectum. verùm enimuero quia aliud eſt intereſſe affectionis ſolius, aliud eſt intereſſe ſingulare: vt latè declaro in repeti. Ideo Bartol. ſic diffinit, Eſt ſingulariter æſtimatum. quod non admitto: vt dico in repeti. Igitur ego ſic diffinio: Intereſſe ſingulare, eſt æſtimatio vtilitatis ſingularis: propter factum iniuſtum, vel ceſſationem iniuſtam proueniens: vt commodaui codicem meum, quem habeo, & Apoſtillis & remiſsionibus, & ſcriptis refertum: ſi non reddas, non ſolùm ad pretium commune teneris, videlicet ad tres libras Turonẽ. ſed etiam ad meam ſingularem vtilitatem. Alia exempla tradit Specul. in titu. de intereſſe. §. viſo. & ego ipſe in gloſſ. prima.

¶ Quæret aliquis, vſque ad quam ſummam poſsit peti? & tex. hîc dicit, vſque ad duplum, in caſibus habentibus certam quãtitatem, aut naturam: vt hîc. Fallit in caſibus poſitis in repe. in glo. dupli. in incertis damnum re vera datum reddi debet. vt hîc, verſicu. in alijs. Qui ſunt illi caſus certi, & incerti? Bar. hîc dicit eos, qui habent certam quantitatem, vel naturam, reſpectu ſui, vel adiuncti: vt ſi, promittis mihi decem, reſpectu ſui eſt certum. l. certum. ff. ſi certũ peta. vel ratione adiuncti: vt vendis mihi domum pro centum: reſpectu illius adiuncti pretij, dicitur contractus certus, ſecundum Bar. Fateor tamen, quòd indigeret declaratione regia in hoc regno, vel parlamentorum: vt dico in repeti. Ego, ſalua correctione melius ſentientis, intelligo caſus habere certam quantitatem, ſiue ſit in numero, ſiue pondere & menſura: de quibus in. §. j. inſtit. qui. mo. re contrahitur obliga. Siue ſit quantitas continua: vt fundus decẽ arpentorum: ſiue diſcreta, vt decem: quia certũ eſt. Naturã verò intelligo certam, in rebus animatis, quibus à Deo indita eſt certa natura, per quam animal dignoſcitur: & nobis eſt certa ſua natura: vt bos, mulus, & cætera hoc genus animalia. Nam Deus indidit boui certam naturam, per quam à iumento differt: & certa eſt nobis ſua natura, videlicet quòd eſt bos, non equus, vel aliud animal: vt etiam licet videre per Ariſto. in lib. de natura animalium. Ideo ſi promitto decem, caſus certus eſt quantitate: ſi hominẽ, equum, bouémve debeas: & non tradas tempore præſtituto, caſus certus eſt natura: ſi promittas facere domum, caſus eſt incertus: cùm facta ſint incerta. l. vbi. §. qui id quod. ff. de verborum obliga. fuſius deduco in repe. in gloſſ. quantitatem.

s ¶ Intereſſe affectionis eſt, quod ex ſpeciali affectu procedit: vt ſi ſeruum meum filium naturalem quis occiderit: ego ex affectione æſtimo multo. Hæc affectio non auget condẽnationem: ſed quanti omnibus valet, inſpicitur. l. ſi ſeruum. ff. ad legem Aquil. l. fin. de oper. ſeruo.

t ¶ Notandum eſt, quòd duplex eſt affectio: vna, quę eſt iuncta cũ vtilitate: & hęc eſt æſtimabilis commodo pecuniario: & iſta eſt bene conſyderatur, & auget cõdemnationem. l. videamus. §. j. ff. de in lit. iuran. vt in libro, cui multa ſcripſi: ſi aliquis eum retineat, nolens reſtituere: ex illa affectione iuncta cum vtilitate, iurabitur in litẽ: & duplum conſequi potero, per hanc legem: vt dixi in gloſſ. j. an in iuramento in litem procedat hęc lex? quòd ſic: licet collega contra, cuius fundamentis ibidem reſpond. Alia eſt affectio ſola, quę pecunia non æſtimatur: & hæc non auget condemnationem. l. libertus qui ſoluendo. ff. de bonis liberto. l. cùm ſeruus. manda. Bal. in additio. ad Spe. in tit. de fructibus & intereſſe. col. penul. l. j. §. ſed ſi rem. ff. ſi quid in fraud. pat. alia vide in. d. gloſſ. j. tam in contractibus bonæ fidei, quàm ſtricti iuris.

v ¶ Conuentum, eſt pretium conuentum, ſecundum gloſ. hîc: quæ reprehenditur per docto. vt plenè dico in repe. in glo. j. ego igitur ſic definio: Intereſſe conuentum, eſt pecunia cõuentione partium promiſſa, in defectum primæ conuentionis non complete. Vnde ſi vendas mihi domum centum aureis, & ſi non tradas, promittis decem: ſi tradas, non poteſt agi ad decem promiſſa: quia conuentio eſt completa: ſecus ſi non tradideris. l. j. ſumendo argu. à contrario. ff. de actio. empt. Et hoc intereſſe debetur totum, etiam vltra duplum. §. alteri. inſtit. de inutili ſtipula. Barto. & communiter doct. hic. quod fallit in octo caſibus, quos pono in repeti. in gloſſ. dupli. vbi figo regulã cum ampliationibus & limitationibus. Item quando intereſſe conuentum, ſeu pœna, adijcitur ſpeciei: debetur. l. Lucius. ff. de actio. empt. Idem ſi facto. l. ij. §. item ſi in facto ff. de verborum obligatio. ſecus ſi adijciatur dationi quantitatis: quia tunc in fraudem vſurarum præſumitur appoſita. l. rogaſti. §. ſi tibi. ff. ſi certum petatur. c. dilecti. de arbitr. quod ampliatur in nouem caſibus: & limitatur in ſeptem, traditis in repeti. in glo. j. & an pœna conuentionalis poſsit excedere quadruplum: vide in gl. proferuntur. vbi trado regulam quòd ſic, cum limitationibus: ibi licet videre.

x ¶ Diuiditur hoc conuentum: in certum, & incertum. Certum eſt, quando apparet quid, quale, quantúmve ſit: vt quãdo promiſſum eſt, Si non tradideris rem venditam, promittis decem. l. fi. ff. de præto. ſtipu. l. certum. ſi certum petatur.

y ¶ Incertum eſt, quod per ſe non eſt liquidum. quid, quale, quantúmve ſit. l. vbi. ff. de verborum obligatio. l. iij. §. fi. de eo quod certo loco. & quomodo poſsit certum fieri? reſpondeo, officio iudicis, taxantis in caſibus incertis. Iacobi. in. l. fina. ff. ſi quis in ius voc. non ier. & in alijs caſibus, quos pono in repeti. in gloſſ. ſubtilitatẽ. vbi fuſius trado practicam probandi intereſſe, vltra doc. hactenus. vide ſi lubet.

z ¶ Certum producit totale, & particulare. Totale intereſſe eſt, quod in totum debetur: vt ſi rem venditam non tradideris, ad totum id quod intereſt teneris. l. j. ff. de actio. empt. & ibi Salice. l. ij. §. fi. qui ſatiſdare cogantur. vel totale debetur in caſibus incertis: nã iudex in eis ſine diminutione per ſuã ſubtilitatem reddi iubebit: vt hîc, in verſiculo, in alijs.

& ¶ Particulare intereſſe debetur, ſi quis tradiderit rem, & non cauerit de euictione, & emptor alteri velit vendere: ſed non poteſt tanti quanti ſi fuiſſet cautum: emptor aget non ad totũ: ſed ad particulare intereſſe, quod patitur. l. ex empto. §. fi. ff. de act. emp. & ibi Bar. & alij. l. ſi fundus. loca.

A ¶ Intra rem, ſeu circa rem, vel intrinſecum intereſſe, oritur ex cõmuni: extra rem, ſeu extrinſecum, ex ſingulari regulariter: & ſic ſignaui. Et intrinſecum eſt illud, quod ex ipſa re prouenit: vt fructus, partus, & ſimilia. Nouiter ego ſic diffinio: Intereſſe circa rẽ, eſt ęſtimatio vtilitatis non habitæ culpa alterius, circa rem conſiſtentis. Sic ferè diffinit tex. in. l. ſi ſterilis. §. cùm per vẽditorem. ff. de act. empt. & in hoc comprehenditur valor aureorũ, vel augmentum, ſiue diminutio. l. cùm quid. & . l. vinum. ff. ſi cer. peta. & hoc totum debetur, etiam vltra duplum: vt ſi mutuaueris mihi vinum reddendum in feſto Paſchatis: quod non reddis: valuit in menſe Iulio, vel Auguſto decem libras: teneris quanti plurimi valuit à tẽpore moræ. d. l. vinum. & . d. §. cùm per venditorem. vide in gl. dupli. vbi formo regulam cum limitationibus, inſequens doctrinam Bar. & communem: reſpondensq́ue fundamentis volentium ſingularem proſequi opinionẽ, & præcipuè collegę. d. Alcia. & iſtud producit generationem. Nam quoddam eſt.

B ¶ Actionis amiſſæ, quod competit quando actio eſt amiſſa: nam tunc agam contra illum, ſi ſuo facto amiſſa ſit, ad id, quod intereſt actionem non eſſe amiſſam. l. ſi eum. §. qui iniuriarum. ff. ſi quis cautio.

C ¶ Aliud eſt circa damna, & expenſas: vt ſi damna vel expẽſas tua cauſa paſſus ſim: contra te ad id agam. l. ſancimus. C. de iudic. Cle. prima de reſcriptis. Albe. in. l. & ſi poſt tres. col. ij. ff. ſi quis cautio.

D ¶ Intereſſe iuris interitus: vt ſi dum iniuriarum cõtra te agerem, quidam me detinuit & impediuit ne actionẽ illam proſequerer: & ſic anno fuit amiſſa. l. ſi non cõuitij. ff. de iniur. agam ad id quod intereſt, ratione iuris interitus. l. j. & ibi Bald. col. j. ff. ſi ex noxali cauſa agatur.

E ¶ Mutationis perſonæ eſt: vt ſi alienaſti in potentiorem rem, quam à te petere volebam: potero contra te experiri actione in factum, quanti mea intereſt, ob perſonæ mutationẽ. l. j. ff. de aliena. iudi. mutan. cauſa. plenius dico in repe. in gl. j.

F ¶ Mutationis fori intereſſe petitur, quando alienatur in clericum vel ſcholarem, res, quam petere volebam: & ſic mutatur forus: agam ad id, quod intereſt ratione mutationis fori. l. ſi fideiuſſor. ff. qui ſatiſda. cogan. & an ceſsiones ſcholaribus, vel clericis factæ valeant dico in repeti. in gloſſ. j. tam per regis ordinationes, quàm per iura.

G ¶ Ex delicto aliud intereſſe prouenit, ſi furto inſtrumenta mea, per quę debitum poteram probare, ſubtraxeris: propter quod debitum probare non poſſum: teneris ad intereſſe ex tuo delicto proueniens. l. Iulia. ff. de act. emp. c. ſi quis. xj. quęſtio. iij. & in delictis intereſſe etiam non excedit duplum: vt hoc tex. in verſicu. in omnibus. & dixi ibi in gl. licet collega teneat contra. cui reſpõdeo in gloſſa caſibus. communem ſuſtinendo.

G ¶ Ex quaſi delicto intereſſe, dicitur damnum ex quaſi delicto alterius culpa proueniens: vt ſi officialis, ſeu alius, ſine cauſa me excommunicauerit: ideo durante excõmunicatione non potui agere. iure prohibente. c. intelleximus. de iudic. quamobrem perdidi actionem: agam contra excommunicantem ad id quod intereſt, ex ſuo proueniens quaſi delicto. l. ex maleficijs. ff. de actio. & obliga. Cardi. in. c. ſacro. colla. ix. verſicu. quęro, an alio modo. de ſenten. excom.

H ¶ Ex contractu, dicitur damnum emergens, ſeu lucrum ceſſans, ratione contractus proueniens. patet in. l. j. ff. de act. emp. dico plenius in repeti.

H ¶ Ex quaſi contractu: vt ſi quidam ſit electus pręlatus, tenebitur ſoluere expenſas in proſecutione electionis factas: ex quodam quaſi contractu. c. vt pręteritæ. de elect. Spec. in tit. de fructi. & intereſſe. §. fina. verſicu. in ſumma. & verſicu. ex prædictis. & fuſius dico in repeti. hîc tantùm declaro terminos obſcuros, propter iuuenes.

I ¶ Extrinſecum, ſiue extra rem, eſt quod rei occaſione prouenit: ſecundum Bar. hîc. Vel eſt æſtimatio damni emergentis, ſeu lucri ceſſantis, extra rem prouenientis: vt quia non tradidiſti fœnũ tempore pręſtituto, quamobrem equi mei fame perempti ſunt: extra rem eſt: & ſic non debetur regulariter. l. ſi ſterilis. §. cùm per venditorem. ff. de act. emp. Fallit in caſibus traditis in repeti. in gloſſ. dupli. & hoc gignit.

K ¶ Honoris intereſſe, quod competit quando de honore agitur: qui eſt lucro pecuniario præferendus. l. Iulia. ff. ſi quis omiſ. cauſa teſta. & poteſt agi non ſolùm iniuriarum pro honore, Bal. in. l. obſeruare. §. antequam. ff. de offic. proconſul. ſed & officium iudicis implorari. Ioan. Fab. in. §. aliam. inſtit. de bonorum poſſeſsio. cum diſtinctione tamen, quam feci in repeti. vbi licet plenius videre in gloſſ. j. & intellectum nouum. ad. l. iniuriarum. §. ſi quis. de honoribus.

ribus.ff.de iniur.

L ¶ Interesse commodi est,quando de commodo agitur: vt hic.& hoc quandoque intra rem est:aliquando extra:vt potes cogitare.

¶ Commodi interesse,aut consistit in lucro, aut in damno. In lucro,quando debitor nō soluit mercatori in nundinis Lugduni:ob id mercator cessauit lucrari:aget ad id interesse,quod in lucro consistit. Et regulariter hoc lucrum cessans petitur. Fallit in multis casibus traditis in repeti.ad hanc.l.gloss.vlti.& Pet. de Ferra.in forma libel.in act.real.in gloss.& in florenis.In damno consistit,quando aliquis passus est damnum. not. in.l.cùm venditorem. C. de act.empt.

M ¶ Aestimabile non petibile, est iusta alicuius vtilitas aestimabilis,non petibilis:habita,vel non habita:sine alicuius facto iniusto, vel cessatione iniusta. Bar.hic. Primò dicitur,iusta,quia iniusta nō attenditur.l.itaque.ff.de fur.Item dicitur,aestimabilis, ad differentiam inaestimabilis:non petibilis,ad differentiam petibilis: posteà dicitur, habita:vt omnes casus cōprehendat,in quibus quis habet quod sua habere interest,& tamen non agit:vt si rem meam possideam,interest mea habere:tamen illud interesse non possum petere:licet possit aestimari valor rei.l.nemo rem suam.ff.de verbo. obli.l.suae rei.de contrahen.empt.non habita. vt si faber vel alius artifex veniat ad habitandum in proxima officina similis artificis, illius interest:quia non tantū lucrabitur:tamen illud interesse non petet.l.libertus negotiatorius.ff.de ope.liberto.vel sic potest breuius diffiniri:Est vtilitas quae aestimari, sed peti non potest. Plenius dico in repe.in gloss.j.

N ¶ Hoc non petibile diuiditur: quia quoddam est, quo mediante nil petimus:aliud,quo mediante petimus. Primum est, quia mea interest non habere domum delectabilem, vel pulchram hospitam,omnibus propitiam,propter magnum numerum eam visitantium, & amicorum concursum. Id tamen interesse non peto, licet posset aestimari.gl.in.l.j.ff.de seruitu.vrb.prędio. Alia exempla licet videre per tex.in.l.qua actione.§.si quis in colluctatione. ff.ad legem Aquil.vide alia in.d.glos.j.

O ¶ Et istud aliquando est ex causa probabili,sed non honesta : vt in fure,à quo subtrahitur res furtiua:nam licet sua intersit, quia ad restitutionem tenetur:tamen non agit:quia causa est inhonesta,& iniusta : quia ex improbitate sua actionem consequi non debet.l. itaque.ff.de fur.l.eum qui. §.is autem.illo titu. Limita,vt in repe.

O ¶ Ex causa honesta,sed non probabili,est:vt si emi librum,& antè quā sit mihi traditus,fur eum accipit:licet mea intersit,& ex cā honesta:tamen furti non agā,quia causa nō est probabilis:id est à iure approbata:vt ante traditionem dominium habeam.l.traditionibus.C.de pactis.glo.in.l.manifestissimi.de furtis.per.d.l.eū qui. in principio.

P ¶ Quo mediante petimus,est: vt si quis agat actione populari,qa sua interest:illud tamen non petit,sed eo mediante ad poenam seu vindictam agit.glo.in rub.ff.de popula.actio.per totum.l.si verò. §.hęc autem.ff.de his qui deie.Ias.in.l.eum qui.§.in popularibus. de iureiuran.Idē si appello quia mea interest.id tamen non peto, sed eo mediante sententiam rescindi,& malè iudicatum pronūciari.l.eos.C.de appellat.l.in ratione.in.j.§.imperator.ff.ad.l. Falcid. & istud est ex causa honesta,& probabili:vt si res mea sit à me furata,mea interest,& causa est tū honesta, tum probabilis.Ideo furti agam.l.j.&.l.si is cui.ff.de fur.cuius intellectum in repetit.trado nouum. vide ibi.

Q ¶ Item est interesse moeroris:quia non tradidisti foenum tempore pręstituto,equi mei mortui sunt:magnum habui moerorem Illud tamen non peto,sed quantum tunc valuit.Bal.in.l.cū venditorem.C.de actio.empt.

R ¶ Pudoris interesse est,si rusticus,vel alius vendiderit mihi vinū optimū Montispessulani:vel perdices tradendas tempore conuiuij:& non tradidit:magno affectus sum pudore,cùm parū valeat conuiuium sine bono vino:tamen non petam illum pudorem,sed quantum valuit vinum id temporis.videlicet conuiuij.docto.in.l. si sterilis.§.cùm per venditorem.ff.de actio.emp.

S ¶ Valoris est:vt si non tradas rē venditam,teneris ad id quod interest: id est quantum valet:& quandoque in plus.l.j.ff.de acti.emp. Alia multa tetigi in repet.quę hic non transscribo:sed volens plenè hanc materiam attingere,perlegat eam, bonique consulat, ac Deum oret,qui in trinitate perfecta viuit & regnat in secula,Amē.

SPES MEA CHRISTVS.

TITVLVS XLVII.

De sententiis quæ pro eo quod interest, proferuntur.

¶ Ista lex est de difficilioribus totius Codicis, *& hoc dicit:* Prolixitates *antiquæ circa interesse cessant per hanc legem: & in casibus certis uenit totum quod interest, & habetur ratio lucri & damni.h.d.secundum* Barto. Vel *sic:* Interes*se singulare æstimandum tam in lucro quàm in damno in casibus certis, non excedit duplū prætij conuenti uel communis .*In *casibus autem in certis non excedit quantitatem ex legitimis probationibus per iudicem declarandam cùm pœnæ legales & arbitrariæ sunt limitatæ ne uitientur infinitate.h.d.*

Imp.Iustinianus A. Ioanni præfecto prætorio.

LEX VNICA.

Cum pro eo,[a] qđ interest[b], dubitatiões antiquę in infinitū ꝓductæ[c] sint: meliꝰ[d] nobis visum est huiusmodi ꝓlixitatē ꝓut possibile[e] est, in angustū coarctare[f]. ¶ Sācimus itaq; in oībus casibus,[g] q certam habent quantitatē[h], vel naturam[i], veluti in vēditionibus[k] & locationibus[l], & omnibꝰ cōtractibus[m], hoc qđ ītereſt[n], dupli[o] quātitatē minimè excedere. In alijs[p] autē casibus, qui incerti esse videntur, iudices, qui causas dirimēdas suscipiunt[q], per suā subtilitatē[r] †

¶ DE SENTENTIIS, QVAE PRO EO QVOD INTEREST &c.

¶ *Quia incerta sæpe fertur sententia circa interesse, cùm non sit iudici certum inquantum poßit, uel debeat extendi interesse, ut pote cùm etiam hodie multi dubitent: ideo competenter post titulum præcedentem de hoc dicit.*

Cum pro eo.] CASVS. Si Titiꝰ teneatur mihi ex aliquo contractu, aut ille consistit in dādo, aut in tradendo: puta ex venditione ad tradēdam rē vel ex locatione, aut faciēdo. Primo casu si nō fecit quod conuenit.i. si nō dedit vel tradidit tenebitur mihi ad interesse. verbi gratia: puta interesse seu ꝑtiū conuentum fuit.xx.rei cōe ꝑtiū fuit. xxx. interesse meū singulare non excedet duplū cōis interesse: & ita non excedet.xl.Secundo casu, cùm consistit in faciendo: puta, quia debebat mihi facere domū: iste cōtractꝰ dicitur incertus, vbi factū est in obligatione, incertū est: vt.ff. de verb.obl.vt nō.§.id quod An hoc casu si Titius non fecit quod conuenit, possum petere totū singulare interesse: etiam si excedat duplū cōis interesse, & totū dānū, quod in re habuissem, resarciet: & lucrū, quod percipere potuissem, si domus facta fuisset: dū tñ probē. nec enim simplici dicto meo credetur & si dicerē si domus facta fuisset, rex Franciæ hospitatus fuisset in ea, vel comitatum, vel dimidiam regni sui mihi dedisset, non sum audiendus: sed debet iudex moderari interesse: non æstimando in infinitum: quia idē dicitur in pœna, vbi pœna cōuentionalis præstet̄, sicut partibus cōtrahētibus placuit puta ꝓmisisti pœnā mihi.c. si nō traderes digestū. Si verò pœna legalis petatur: puta conuenio te actione furti. in hoc casu conueniā te ad pœnā quadrupli, secundū quod lege statuitur. Et no. ꝙ triplex dicitur interesse: cōuētionale, cōe, & singulare. de singulari loquitur hæc lex, cōuenit. & ꝑstatur cōuē. similiter & singulare, sicut hac.l. cōprehensum est. & est interesse singulare rei ad ꝑtiū: vel est dānū emergens, & lucrū cessāns: eo ꝙ non fit, quod fieri cōuenit. vel sic dic casum: Cū agitur ad interesse singulare, refert an agat ex certo contractu, an incerto? Primo casu non debet id interesse excedere duplū interesse cōis. In secundo casu debet ꝑstari quātū id sit, ita vt nō extēdat̄ in infinitū: sicut ex pœna conuentionalis certo fine concluditur, similiter & legalis: nec vltra eas aliquid peti pōt: sic & interesse singulare, certo termino debet concludi. & hæc sunt obseruanda tam in lucro, quā in damno: quia in lucro quod petitur, versatur interesse.

a ¶ Cum pro eo.] Ad euidētiā no. ꝙ triplex est ꝑtiū rerū, siue interesse, qđ idē est dicere[a].s. cōuētionale, de quo cōuenit inter cōtrahētes: vt si tibi vēdidi ꝓ.x. Stichū. Itē ꝑtiū cōe: vt si fortè idē Stichꝰ cōi æstimatione valeat. xv. Itē singulare: vt si tua interest ꝓpter affectionē.xx. quia qn̄que fuerat tuus. & habes hoc.ff.de act.emp.l.j.in prin. Dicit ergo hîc ꝙ singulare interesse nō excedit duplū interesse cōis: & sic in prædicto casu vsque ad.xxx. potest ascēdere non vltra. minus verò sic. & hoc est verū in omnibus casibus, qui certā quantitatē vel naturā habent. Si autem incerti sunt, tunc totum singulare petitur: etiam si duplū cōis excedat: dūmodo plenè probetur: non aūt simplici dicto petentis creditur quantū sit. Et cōpetēter ꝑdicta statuūtur, cū & pœnę legales & conuentionales certis metis finiantur. ꝑdicta autē cōsyderant̄ non solùm in dāno, verùm etiam in lucro.

b ¶ Quod interest.] i. super interesse.

c ¶ Productæ sint.] sed quæ? Rñ. an circa rē, vel etiā extra rē, vel in damno tantū, vel etiam in lucro, quas tamen non habemus.

d ¶ Melius.] i. bonum.

e ¶ Possibile est] quia plenè difiniri nō potest: vt.ff.de reg.iur.l.omnis definitio. nec meta ei dari: vt.ff.de reg.iur.l.quatenus. Dicere tamē pōt[b]: interesse est singulare rei; pretiū secundū quosdā. Vel dic, interesse[c] est dānū emergens, & lucrū cessans ex eo ꝙ aliquid fieri cessatur.

f ¶ Coarctare.] vt antiqua ꝓlixitas cesset: vt.j.eo.l.in fi.quē si. hîc iunge.

g ¶ In omnibus casibus] Sed nōne melius dixisset, in omnibꝰ cōtractibꝰ vt posteà dicit in emptione & locatione? Rñ. nō[d]: quia & in maleficijs, & quasi, locū habet. Sed nec in obligationibus bene dixisset: quia etiam officio iudicis præstatur: vt in arbitrarijs actionibus.

h ¶ Quantitatem.] vt si debes mihi ex venditione.x.cados olei. ADDITIO. Tu dic etiam idem in alijs rebus certis secundum Bal.& est de mente Bar.& Sali.

i ¶ Vel naturam.] vt si certam speciē: vt Stichū mihi debes ex venditiōe. Est ergo sensus.i. quoties qđ debet̄, certū est quātitate vel specie: vt.ff.si cert. pe.l.certū[e]. Vel dic, quātitatē cōprehēdere vtrūq;: vt.ff.de le.iij.l.qsqs.&.ff.de verb.ob.l.cū stipulamur. Et naturā certā: vt si debes hoīem vel equū in gn̄e.

k ¶ Venditionibus.] vt.ff.de ac.emp.l.j.

l ¶ Locationibus.] vt.ff.lo.l.si fundus.in fi.

m ¶ Contractibus.] similibus. alioquin cōtra est, qđ sequit̄ in alijs authē. &c. Sed q sunt hi? Rñ. illi in quibus dicit lex singulare interesse venire, & certitudinē cōtinet̄ secūdū quosdā. Sed certè imò & si lex nō dicat venire singulare interesse: si modò incertitudinem continent illi casus: vt hæc lex dicit apertè: vt sunt omnes bonæfidei. & quidam etiam stricti iuris: vt in arbitrarijs, in quibus iuratur in litem: vt.ff.de in lit.iur.l.in actionibus. nam in his singulare interesse venit: vt.ff.de in lit.iur.l.j.in fi.&.l.ij.&.ff.man.l.cum seruus. Item in maleficijs quibusdam, & interdictis: vt &.ff.de vi & vi ar.l. hoc interdicto.j. &.ff. vti possi.l. si duo.in fine & aliâs vbicunque lex diceret certam rem debere tradi ex contractu vel delicto. secus si diceret dari: quia tunc aliquod interesse nō petitur: sed res omnino debet fieri stipulantis: vt ff.de verbor.obliga.l.vbi autem non apparet.§.fin. nisi in contractibus innominatis vbi debet res dari: vt.ff.de re. permu.l.j. §.fin.& tamen interesse venit: vt suprà.de rerum permu.l.rebus.

n ¶ Quod interest.] scilicet singulariter.

o ¶ Dupli.] scilicet interesse, seu pretij conuenti secundum P. sed secundum B. id est communis. Tu dic[f], nec vnum, nec aliud: quod plus est, excedit vltra duplum: cùm quandoque commune[†] sit plusquam conuentum, quandoque contra: quandoque etiam conuentum, nullum &c. quia ex pacto vel cōtractu nō venit. Et no. triplex interesse: vt.s̄.dixi.s.cōuētū, cōmune, & singulare. Primū semper venit, cū dicit prætor: pacta cōuenta seruabo. Itē secundū semper venit in maleficijs[g], vt cōsyderetur etiā extra rē: vt.ff.ad.l. Aquil.l. si seruū.&.l.inde Neratius.&.l.seq.&.ff.de fur.inficiādo.§.j.& de condi.fur.l.iij.& in contractibus, & quasi: vt.ff.ad le.fal.pretia. In quo communi venit dānum, non lucrū: vt.ff.de dam.infe.l.Proculus.& de act.emp.l.si sterilis.§.cùm per vēditorē.& de peri.& com.rei vē.l.si.nisi in casibus, quos iā notabis. Vel dic, hodie semper venire lucrum in communi interesse, cùm & in singulari veniat: vt.j̄.§.& hoc. Singulare autem interesse venit in his casibus, qui dicuntur hac.l. Item in eo quod dicit, singulare non excedere cōmune, vel conuentum vltra duplum: est contra.ff. de act.emp.l. ratio. aliâs datio. §.si per venditorem? Respon.B. ibi agit quanti plurimi fuit, dummodò infra duplum. Item eidem est contra.ff.de ac.emp.l.Iulianus.§.si verò sciens. &.§. item qui furē. Cui respondebat B.& M. quòd illa dicit de interesse extra rem, hîc circa rem. quod non placet. cùm magis interesse, quod est circa rem, deberet excedere duplum, quàm illud quod est extra rem. Tu dic quòd nullo modo sunt contra: quia duæ dictæ leges dicunt de cōmuni interesse, quòd quantuncunque est, totum petitur: hîc de singulari: & dictum commune si petatur: quia res non traditur, non cōsyderatur extra rem: vt.ff.de act.emp.l.si sterilis.§.cùm per venditorem. Si autem quia malè traditur, vel quia ipse venditor posteà eam euincat, vel alius: vel quia posteà in ea deliquit, totum petitur, & extra rem: vt.d.l.ff.de act.emp.l.Iul.&.l.tenetur.§.sed si vas.&.ff.loca. l. sed addes.§.j.&.l.si fundus §.fin.&.§.j.& suprà.de rei ven.l.quoties.&.ff.de euic. l.venditor. Nec obstat.in eo.titu.l.cùm fundus vti optimus. quia secundum P. loquitur cùm emptoris minus intererat, quàm esset duplum pretij conuenti. Vel verius aliud, cùm agitur de euictione actione ex stipulatu: quia tunc habetur respectus ad pretium conuentum, vt id debeat duplari. an actione ex empto: vt tunc consyderetur quod interest tempore euictionis. Item nec obstat.ff.de act.empt.l. Titius.in fi.&.l.seq. quia lex sequens corrigit illa. Alij distinguunt[h], an singulare interesse promittatur ex certa scientia: & tunc quantumcunque sit, petitur: vt in contrarijs.§.si per venditorem.&.§.si verò. an non: & tunc nō vltra duplum: vt hîc. argu si quis cau.l.sed & si quis § si quod nihil ad rem. cùm hîc agamus quando sine speciali pacto debetur. Alij dicunt quòd non excedit duplum, nisi post contractum res cœperit esse pluris: vt.d.l.ratio. aliâs datio.§.fina.

p ¶ In alijs autem casibus.] qui incerti. vt si ibi contineatur factū, vel nō factū, qui incerti sunt: vt.ff.de ver.obli.l.vbi autem nō.§.id quod.& de regu. iur.l.qui nō facit. in quibus agitur ad factū, vel interesse: vt.ff.de re iudi.l. si quis ab.§.fi.&.ff.de verbo.obli.l.quoties quis alium.& est actoris electio, agat præcisè ad factum, vel ad interesse: vt.ff.de oper.no.nun.l. stipulatio.§.j. &.§. siue autem.in fi.§ &.ff.de procur.l.sed & hæ.in fi. Sed fallit in casu procuratoris rei: vt in eo tit.l.non cogendum.& hoc vbi factum est in obligatione. si autem tradi, non est electio actoris, sed rei: cùm rem præstando liberetur ab interesse singulari, vel communi. Hoc tamen casu, cùm tradi est in obligatione, dicunt quidam, si agitur principaliter ad interesse, totum veniat etiam vltra duplum. Si autem ad rem, tunc non vltra duplum. quod non placet. Item vbi est dandum in obligatione: tunc præcisè ad dationem agitur, nisi in contractibus innominatis: vt.s̄.diximus.

q ¶ Suscipiunt.] per delegationem. vel ordinariè.

r ¶ Subtilitatem.] & bene. nā aliud cōsyderat in seruo, & aliud in libero.

s ¶ Subtilitatem.] per probationes testium, vel instrumentorum: & hoc in contractibus, & etiam in delictis: vt.ff.de in lit.iur.l.ij.et.ff.de eden.l. argentarius.et de reg.iur.l.quatenus.et insti.de offic.iudi.§.fina.et.ff.ad.l.Aquil. proinde.j.et.l. si seruum. Sed hoc fallit, quandoque ratione delicti aduersarij mei: vt infrà. vnde vi.l. si quando.et.ff. quod vi aut clam. l. semper. §. in hoc interdicto.

a Falsum est secūdū Bal.hîc.

b Displicet Bart.Bal.& Sali.

c Ista etiā non placet Bar.& vide de hoc per eumdem in iij.col. hîc.

d Idē Bart. Bal.& Sali.

e Hoc non placet Bart. hîc.

f Idē Bart. Bal & Sali.

† Concor. gl.in.c dilecti filij sup verbo.mo d ratis.cir. ca.fi.de fo. compe.

g Nisi in casu.l. Titius. ff eo secundum Bar.

h Omissis solu.gl.solue secūdum Sali. ꝙ ibi plus intererat propter factum emptoris, qui rē meliorē fecerat sum ptu suo: nō voluit lex ꝙ cōmune īteresse duplū nō egrediat, ne alieno facto nimis venditor grauaretur.

hoc interdicto Item ratione contumaciæ aduersarij iniciali: et in casibus illis vbi iuratur in litẽ. Sed qualiter etiam de facto probabitur singulare interesse per testes? Rñ. deponent duo testes, ꝙ tantũ cuiuslibet regulariter interesset, si quis haberet rem notam. non autem dicit ꝙ tantũ sua interesset. Itẽ nec est commune interesse, sed singulare omnium qui haberẽt sic rẽ notã: nõ simpliciter oĩm: quia tũc esset cõe interesse.

Interesse singulare, qualiter ꝓbatur.

requirere, vt hoc, quod reuera in ducitur damnum [a], hoc reddatur & nõ [b] ex quibusdã machinationibus & immodicis peruersionibus in circuit⁹ inextricabiles redigatur, nedum in infinitum computatio reducitur, pro sua impossibilitate [c] cadat: cũ sciamus [d] esse naturæ [e] congruum eas tantũmodo pœnas exigi, quæ vel cũ cõpetenti moderamine ꝓferunt [f], vel à legibus [g] certo fine cõclusæ statuũtur. ¶Et hoc [h] non solũ in dãno, sed etiã in lucro nostra amplectitur constitutio: quia & ex eo [i] veteres [k] id, quod interest, statuerunt. Et sit omnibus, secundũ quod dictum est, finis antiquæ ꝓlixitatis hui⁹ cõstitutiõis recitatio.

a ¶ Dãnum.] & ita si ne oĩ diminutiõe hoc præstat. etiã si duplũ cõis dicatur excedere: sed statim dicit. ꝗ cõtra. Sed dic ꝙ allegabat vana ꝙ iteresse habebo. f. si habuisset equũ, vicisset hostes & si habuisset librũ fuisset fact⁹ sapiẽs & rexisset, & multa lucratus fuisset, & quæ attẽdenda non sunt. Sed quare in incertis petitur totũ incertis non? Rñ. quia in certis facilius põt apparere cõmune interesse. & sic facilius, quod est eius duplũ: at in illis nõ sic facile. Vel ideo: quia facilius est alicui facere quod conuenit quã dare: cũ difficulter qs de patrimonio det: vt. ff. de prob. l. cũ de indebi. et iõ miti⁹ punit' i certis. f. vt vltra duplũ non excedat.

a Placet hæc Sal. & est de mẽte bal.

b ¶ Non ex quibusdam] hoc refertũr quidã ad primũ casum: tu referas ad secundũ, & dic qꝛ vana dicebat, vt mõ dixim⁹.

b Displicet bar. b. & Sa.

c ¶ Impossibilitate.] quæ eĩn immensa sunt, cadũt: vt in authẽ. vt nõ ter. sit nu. cle. §. j. collat. j. & sic nota de infinitate vitanda: vt. s. de sacrosan. eccle. l. si. Vel dic, cadat: quia cũ transiret ad infinitũ, ẽst incertum: & sic sñia darĩ nõ posset, ꝗ debet certa dari: vt. s. ti. j. l. iij.

† Concor. cũ legibus huius titu. cũ gl. ij. extra de sen. & re iudi.

d ¶ Cum sciamus.] potest hoc referri ad primum casum, sancimus &c. hoc modo, meritò nõ permittimus vltra duplũ: qꝛ eas pœnas. i. interesse &c. Vel sic meritò non vltra duplũ permittimus: quia aliæ pœnæ legales, & conuentionales mitigantur. Põt etiam ad secundum casum referri hoc modo: meritò mitigo vt non vana inducantur. nã & pœnæ legales, & conuentionales mitigantur.

e ¶ Naturæ.] id est naturali ratione.

f ¶ Proferuntur.] ex conuentione promittentium. Sed vsq; ad quã summam poterunt peti pœnæ cõuentionales vel legales? Rñ. quidã vsq; ad duplũ: ar. huius. l. & ff. de act. emp. l. Iulianus. §. idẽ Iulia. Alij vsq; ad quadruplũ: ar. s. de spon. l. mulier. in fi. & ff. de euic. l. si dictũ. & insti. de ac. §. omnes. Tertij distinguũt, an scienter promissa sit pœna vltra duplũ, an ignoranter: vt. ff. si quis cau. l. sed & si quis §. si. Quarta est sñia nostra: vt distinguamus legalẽ pœnam: vt furti, quæ quadruplum non excedit, à conuentionali: quæ si opponat per hæc verba quadruplũ & quintuplũ, & tunc idẽ: vt insti. de act. §. oẽs. Alias si certa summa, valet in infinitũ: vt insti. de inuti. sti. §. alteri. & ff. de ver. ob. l. stipulatio ista. §. alteri. quibus dicitur inspici ꝗ sit quãtitas. Nã hæc dictio quæ non quantitatis vel qualitatis, sed substãtiæ est designatiua: & sic est cõ petens moderamẽ, quãtum placet contrahentibus.

Pœnæ legales vel conuentionales vsq; ad quã summã poterũt peti.

g ¶ A legibus.] vt furti, & similes: quarũ legalium nulla excedit quadruplum: vt modò dixi.

h ¶ Et hoc.] constitutio hæc scilicet.

i ¶ Ex eo.] scilicet lucro.

k ¶ Veteres.] f. in specialibus casibus: vt. ff. de eo quod cer. lo. l. ij. §. fin. & ff. loca. l. si in lege. §. colonus. & ff. de re. ha. l. si commissa. & ff. ne quid in lo. pu. l. ij. §. meritò. & s. arbi. tute. l. quicquid. Sed regulariter contra erat, quia lucrũ non veniebat: vt & ff. de dã. infec. l. Proculus. & ff. de peri. & cõmo. rei vẽ. l. pe nult. & ff. de act. em. l. si sterilis. §. cũ per venditorẽ. Sed etiam hæc lex vult ꝙ hodie sit generale: vt in interesse veniat etiam lucrum. Accursius.

TITVLVS XLVIII.

Si à non competente † iudice iudicatũ esse dicatur.

¶ *Sententia à non suo iudice lata, est ipso iure nulla. h. d. Bart. Vel sic: Delegatus ad certam rẽ de alia non pronunciat, quæ illi non accedat, & pronunciando nihil agit. h. d. Sali.*

Imperator Alexander A. Sabiniano. LEX I.

IVdex ad certam rem datus [l], si de alijs pronunciauit, quã quod ad eam rẽ pertinet, nihil legit [m].

¶ *Sententia delegati ab incõpetenti delegante, non valet: etiam si delegatus sit magister militum. Sali. Vel sic: Magister militum non potest pronunciare contra non militem, si non habet commissionem ab eo, sub cuius iurisdictione ille est. hoc dicit secundum Pau. de Cast.*

Imp. Gordianus A. Liciniæ. LEX II.

SI militaris [n] † iudex sup ea causa, de qua ciuilibus [o] actionib⁹ disceptatũ fuit, nõ datus à quo dari poterat, cognouit: etiã remota appellatione, id, quod ab eo statutũ est, firmitatẽ iudicati nõ habet.

¶ *Delegatus ad causam proprietatis nõ potest cognoscere de causa possessionis super qua non fuit delegatus. h. d. Bal. Vel sic: Delegatio in petitorio non extenditur ad possessorium. Et pone casum in fi. glossæ tertiæ. h. d. Sali. Vel sic: Sententia lata super possessione non facit præiudicium in causa proprietatis: ideo ea non obstante potest ferri contraria sententia in causa proprietatis. h. d. Pau. de Cast.*

Imperatores Diocl. & Maximian. AA. & CC. Philetæ. LEX III.

SI de ꝓprietate dat⁹ [p] iudex aduersus te nihil sup hac statuit: rector [q] ꝓuinciæ aditus hanc causam cognoscere, suaq; decidere sententia curabit: cùm & si q̃d de possessione ꝓnunciatũ probetur, hoc causę ꝓprietatis minimè noceat [r].

¶ *Et in publicis & priuatis causis sententia à non suo iudice lata non valet. h. d. Sali.*

Imppp. Grat. Valent. & Theod. AAA. ad Pontium Mutium. LEX IIII.

ET in priuatorũ [s] † causis huiusmodi forma seruetur, ne quęquam litigatorũ sentẽtia non à suo iudice dicta constringat [t].

l ¶ Vdex.] CASVS. Delegatus iudex in causa, qua petebatur fundus Sempronianus, si pronũciauit de Seiano: an valeat, quæritur? Dicitur quòd non. Viuianus.

l ¶ Datus.] verbi gratia: Datus ad decem, & pronunciat super viginti.

m ¶ Nihil egit.] nisi post litem cõtestatam aliquid in ea re cõtingat: vt ff. de ædil. edic. l. ædiles. j. §. item sciẽdum. vel nisi incidens fuerit quæstio: vt supra de ord. iud. l. j. et s. vbi & apud quẽ. l. si. in fi. Vel nisi ex consequentia, vt de expẽsis vel fructibus: vt. s. de re iudic. l. Paulus. nam ea videntur delegata, sine quibus cõmissum exequi non potest: vt. ff. de procur. l. ad rem. & l. ad legatum. Vel nisi cõuentus recõueniat cõuenientẽm: vt. s. de sen. & interlo. l. cùm Papinianus. & aut. & consequenter. Vel nisi vtriusq; partis consensu prorogetur iurisdictio de re ad rem: vt. ff. de iudi. l. de qua re. §. j. Vel de quãtitate ad quãtitatẽ: vt. j. de ap. l. fi. §. fi. In prædictis autẽ videtur cognitio ad delegatum pertinere. nam de legato loquitur hæc lex. Accursius.

† Concor. cũ hac. l. c. ad nostram de consue. tu. & c. at si clerici de iu di.

n ¶ Si militaris.] CASVS. Magister militum cognouit de causa, de qua debuit cognoscere iudex ciuilis: puta iudicauit inter priuatos: & delegat⁹ fuit ab eo, qui nõ potuit eũ delegare: nũquid valet sẽtẽtia? Dicit ꝙ non. nec necesse est ab ea appellare.

n ¶ Si militaris.] Magister militum cognouit de causa, de qua debebat cognoscere iudex ciuilis: & sit delegatus ab eo à quo non potuit: non valet sententia: & non est necesse appellari. ad hoc. s. de pedan. iudi. l. j. sed & inter milites potest: vt supra de iudi. l. certi. Accur.

† Concor. c. ad nostrã extra de rescript. & c. at si clerici. de iudi.

o ¶ Ciuilibus.] i. ciuilis iudex recognoscere debuit.

SI de.] CASVS. Si iudex datus vt cognosceret de appellatione, ꝓnunciauit super possessione: non valet sententia.

p ¶ Si de proprietate datus.] à præside.

q ¶ Rector.] delegatus.

r ¶ Noceat.] vt. s. de senten. l. post sententiam. Sed an lata in possessionem valeat sententia? Respon. sic secundum P. & Ioan. sic. s. de iudi. l. nulli. Alij contra. Tu dic, si ita erat incidens, quòd de proprietate non poterat pronunciare, nisi de possessione diceretur: dicam eam tenere: vt in vti possidetis interdicto: vt insti. de interdi. §. commodum. alioquin non: puta si cùm agebatur de recuperanda vel adipiscenda possessione, ipse fuit delegatus super quæstione proprietatis: vt hic fuit.

s ET in priuatorum.] non solũ in fiscalibus.

t ¶ Constringat.] vt. ff. de iurisdi. om. iudi. l. fi. & de iudi. l. ij. & s. qui da. tu. pos. l. neque. & s. de iurisf. om. iud. l. j. & j. de excep. l. fi. Ergo si quis excommunicetur: & posteà appellet: cùm ipsa prouocatione desinat esse suus iudex ille, qui iudicauit: extinguitur iudicatum, & ille non est excommunicatus: vt. ff. ad turpil. l. j. in fi. Nec obstat quòd dicunt quidam decretistæ, quòd sententia excommunicationis trahit secum executionẽ, quasi non possit iam appellari: quia & sententia vltimi supplicij trahit secum executionem: & statim serui fiunt, & ciuitatem perdunt: vt. ff. de pœnis. l. quod ad statum. & l. in seruorum. §. qui ex causa. & l. qui vltimo. vbi de hoc. & tamen potest appellari: vt. ff. de pœnis. l. ij. §. fi. ADDITIO. Aduertas quòd ista gl. loquens de excommunicato, dicit contra casum cap. pastoralis. §. j. extra de appella. Nec obstat secundum Barto. hic, quòd glossa dicit de sententia vltimi supplicij, quæ trahit secum executionem, sicut sententia excõmunicationis: quia natura earum est diuersa. nam sententia excommunicationis non est perfecta: sed dicitur conditionalis, seu medicinalis, donec quis purget contumaciam suam, vel emendet offensam: vt in cap. cùm medicinalis. de senten. excommunicatio. lib. vj. Sed sententia vltimi supplicij est perpetua & mortalis: ideo facilius permittitur appellatio. Videas latius de isto per Abb. in dicto c. pastoralis. §. j.

Excommunicatio an suspẽdatur per appellatio. i. e sequẽtẽ.

¶ SI A NON COMPETENTE IVDICE &c. ¶ *Non solũ prædictis modis est sententia nulla, sed & si à non cõpetenti &c. Et cõtinua sic secundũ Azo. Quibus modis inefficax, vel nulla dicatur sententia à competenti iudice lata supra dictum est: sequitur vt uideamus de ea, quæ nulla est: ideo quia à non cõpetenti iudice est prolata.*

Continuatio.

¶DE POENA IVDICIS, QVI *male iudicauit &c.* ¶ *Est etiā nulla sententia si iudex corrūpit. unde dicit q̄ sit pœna corrupti iudicis uel corrūpētis.*

Constitit.] CASVS. Qui iudicē vel aduersarium. i. ꝓcuratorem vel aduocatū aduersarij per pecuniam corrumpit, cadat ab actione: quia talis videtur de suo iure diffidere.

a ¶ Publica.] alicuius ciuitatis: vt § de sacrosan. ecc. l. fin. Vel dic id est criminali. Accursius Florentinus.

b ¶ Aduersario.] i. ꝓcuratori vel aduocato aduersarij, secūdū antiquos. nā principali aduersario licet dare: vt. s̄. de transa. l. fratris. nisi ī casu q̄n per calūniā ageret actor: vt. ff. de condi. indeb. l. in summa. Item in criminali distinguitur: vt. s̄. de trāsa. l. trāsigere. si accusatus det accusatori, siue econtra: q̄d rarò accidit, tunc cōdēnaretur reus, si in confessione persistat: vt. ff. de quæstu. l. j. §. diuus. &. §. si quis vltro. Posset etiam intelligi lex ista cū in pecuniaria cā do pecuniā aduersario principali, vt nō desistat à lite: sed vt patiatur contra se ferri sn̄iam.

c ¶ Amittat.] s. actor. Sed quid in reo? Dicūt q̄dā nō habere locū legem istā. Tu dic idē in reo, cū eadē sit ratio æquitatis, vt scilicet amittat ius defendendi: & sic cām amittat. Dic secundum B. ipō iure, q̄n est iudici data: vt. j̄. q̄n prouoca. non est neces. l. venales. sed per authenticā meret̄ veniam: vt in aut. nouo iure. j̄. eo. Si autē procuratori, tunc valet nihilominus sentētia: sed re⁹ cuius procurator est corruptus, habet doli exceptionem: vt. ff. de doli exceptione. l. si procurator. & de iure fisci. lege ius. Actor verò agit antiqua actione: & si excipiatur ex sentētia, replicabitur de dolo: vt. ff. de dolo. l. cū à te. & sic verbum, amittat, semel positum, diuersimode accipitur. Dat̄ etiam contra corrūpentē actio de dolo ad impēsas nisi reus parat⁹ sit subire iudicium, sub hac exceptiōe si est collusum. vt ff. de dolo. l. & elegāter. §. pe. Posset etiam dici, q̄ q̄n ꝓtiū interuenit super ipso iure, non teneat aliud si ꝓces: vt ar. ff. ad Treb. l. seruo inuito. §. cū prætor. Punitur etiam aliter hodie corrumpens: vt in aut. nouo iure. hîc posita, quam hîc lege.

† Hanc constitutionē videtur Vlpianus Alexandro ad Caßium Sabinum adscribere. ff. de calum. l. j. §. ij.

TITVLVS XLIX.

De pœna iudicis, qui malè iudicauit, vel eius, qui iudicem vel aduersarium corrumpere curauit.

¶ *Qui diffidentia iustæ sententiæ in pecuniæ corruptelam prorumpit, litem perdit, siue priuata sit lis siue publica, siue fiscalis.* Bal. *Vel sic: Qui diffidentia iuris sui in corruptelam prorūpit, litem perdit.* h. d. Sali. *Vel sic: Actor, qui per pecuniā corrumpit iudicem uel procuratorem, seu aduocatum rei perdit actionem, & sic causam: unde reus debet absolui etiam si actionem, uel ius habeat.* Paul. de Cast.

Impe. Antoni. A. ad Gaudium. LEX I.

Constitit† in quacūque causa siue priuata, siue publica [a], siue fiscali, vt cuicunque data fuerit pecunia, vel iudici, vel aduersario [b]: amittat [c] actionem is, qui diffidētia [d] iustæ sententiæ in pecuniæ corruptela spem negotij reposuerit.

In authen. vt litigātes in exordio litis iurent. §. si quis autem ex litigatoribus. colla. ix. constit. v.

¶ *Si corrumpens iudicem aliquo dato uel promisso, seipsum defert, & probat: ueniam meretur: & iudex in causa ciuili triplici pœna punit̄ in criminali omnibus bonis confiscatis, in exiliū datur. Et ubi deferens non probat: si delatus iurauerit se non recepisse, liberatur: & deferens, in æstimatione litis punitur: & nihilominus per sententiam poterit de corruptela doceri. Et si delatus per iuramentum se purgare recusauerit punitur ac si contra eum probatum fuerit. hoc dicit.* Sali.

Nouo iure, qui dicit se dedisse alicui vel ꝓmisisse, & ꝓsonam declarauerit, & hoc probauerit: veniā meret̄ [e]. ¶ Sed qui accepit [f] vel ꝓmisionē suscepit, si cā pecuniaria sit: dati triplū, ꝓmissi duplū à comite priuatarū rerū exigat̄, dignitate seu cingulo amisso. ¶ Si verò criminalis cā fuerit: cōfiscatis [g] oībus bonis ī exiliū mittat̄. ¶ Sed si datū vel ꝓmissum ꝓbare litigator nequiuerit: persona quæ dicitur suscepisse, iuret q̄ neq; per se, neq; per aliam personā accepit, aut promisionē habuit: & sic libera sit. ¶ Sed litigator, qui ostendere nō potuit [h], in causa pecuniaria æstimationē litis à comite rerum priuatarū exigatur, lite sustinēte propriū euētum: In criminali bonis omnibus confiscatis causis apud competentem iudicem legitimè terminandis. ¶ Sed si persona à litigatore manifestata prędictū iusiurādū refutauerit [i], memoratis subiaceat pœnis. ¶ Sed si quis litigantium iurauerit se non dedisse vel promisisse: si intra decem menses post sententiā memoratam ostēdatur dedisse [k] vel promisisse, memoratis pœnis dantes & accipientes subiacebunt.

d ¶ Diffidentia.] sic &. s̄. de postu. prouidendum.

Nouo iure.] CASVS. Hæc aut. statuit alias pœnas in iudice, q̄ accepit pecuniā: quia si promisero me dedisse pecuniā, nō punior: sed iudex in triplū eius, quod accepit: si aliquid ergo promissum fuerit, in duplū reddet: & priuabitur potestate iudicandi, si cā erit pecuniaria. Si criminalis, omnia bona iudicis confiscantur, & relegabitur. Si verò probatum non fuerit se nō accepisse, & iurauerit: liberatur. Si nō iurat, punitur ac si accepisset, et ego punior: quia soluo tantū comiti priuatarū rerum, quantum erat in lite. Si verò cā est criminalis, bona mea confiscabuntur: si iuraui me non dedisse: sed non solùm ego, sed iudex punitur, sicut suprà dictum est.

e ¶ Meretur.] No. parcitur spontè cōfitenti. sic. j̄. de iis, qui se de. l. j. li. x. & ff. de iure fis. l. edicto. & . ff. de al. iu. mu. cau. facta. l. iij. §. fi.

f ¶ Accepit.] re ipsa.

g ¶ Confiscatis.] contra in authen. vt nulli iudi. §. fi. colla. ix. Solu. hoc speciale: vt in crimine læsæ maiestatis. idem dicitur & in incestu: vt. s̄. de incest. nup. authen. incestas.

h ¶ Non potuit.] Nota quem calumniari hoc ipso quòd non probat contrarium. arg. s̄. de aduo. diuer. iudi. l. j. Sed argu. contra. ff. ad Turpil. l. j. §. j. Sed ibi erat persona, quæ ex sola suspicione poterat accusare, vt maritus: vt. j̄. ad legem Iul. de adul. l. quamuis. ij.

h ¶ Non potuit.] etiā est iuratum.

i ¶ Refutauerit.] sic s̄ de fide instru. l. fi.

k ¶ Dedisse.] ergo hîc permittit argui periurium contra regulā s̄. de re. cre. l. j. sed hoc, q̄a delatum fuit à iudice. & speciale est hîc: vt & aliâs: vt ff. de iureiu. l. admonēdi. & hæc aut. est in authen. vt lit. iu. §. si quis autem. colla. ix.

l De eo, qui pretio.] Superior lex de corrumpente, hæc de iudice corrupto dicit.

m ¶ Aut gratia.] primò nō valet ipso iure: vt j̄ q̄n prouo. nō est neces. l. vęnales. secundò valet, sed rescinditur: vt. ff. ad Trebel. l. seruo inuito. §. cùm prætor. Accur.

n ¶ Aestimationis.] i. nō solùm debet ei condēnari in æstimationem sumptuū, vel dispendij, quod ipse fecit in litem: sed & in æstimationē litis. Vel dic q̄ patitur dispendium æstimationis. i. quia efficitur infamis, sequens non mutatur.

o ¶ Discriminis.] i. periculi. & hoc per actionē in factū: vt instit. de obli. quę ex quasi male. nas. in prin. tenet̄ etiā lege Iulia repetūdarū: vt. ff. ad. l. Iul. repet. l. iij. & . iiij. quæ extraordinariè punit: vt in eo. tit. l. lex Iulia. §. hodie. Itē crimine cōcussionis: vt. ff. de cōcus. l. fi. Item & crimine falsi, quod pœnam deportatiōis vel vltimi supplicij cōtinet: vt ff. ad le. Cor. de falsis. l. j. § et q̄ iudicē. Itē et edicto de calumnia: vt. ff. de calum. l. j. & . iij. § illud. An autem ille qui dedit, repetere potest, habes. ff. de cōdi. ob tur. cau. l. ij. in fi. & hoc cum dolo. si antē sine dolo, hoc est per imprudentiam: tūc tenetur actione in factū, inquantum bono iudici videtur: vt ff. de var. cog. l. si iudex. siue paterfamiliâs, siue filiusfamiliâs erat iudex: vt. ff de iudi. l. si filiusfamiliâs &c.

¶ *Iudex corruptus famam perdit, & damna resarcit.* h. d. *secundum* Bal. & Salic. *Vel sic: Iudex qui corruptus prece uel pretio dedit sententiam, efficitur infamis, et tenetur parti, quam læsit in æstimationē litis.* h. d. *secūdū* Pau. de Cast.

Imp. Constantinus A. ad Felicē. LEX II.

De eo, qui pretio [l] deprauatus, aut [m] gratia perperā iudicauerit, ei vindicta, quē læserit, nō solū æstimatiōis [n] dispēdij, sed etiā litis discriminis [o] prębeatur.

Iudex qui corruptus sententiam dicit qua actione tenetur.

TITVLVS L.

Sententiam rescindi non posse.

¶ *Nemo potest suā uel antecessoris sui sententiam reuocare: & si reuocat, non est appellare necesse.* Bal. *Vel sic: Sententia, per quā rescinditur propria, uel prædecessoris, est ipso iure nulla.* h. d. Barto. *uel sic: Reuocatio propriè uel sui prædecessoris sententiæ, est ipso iure nulla: nec appellatio est necessaria.* h. d. Sali. *Vel sic: Sententia diffinitiua ualida non potest proprio motu iudicis reuocari.* h. d. Pau. de Castr. *Sed remedijs proditis à iure sic, quæ ponuntur in glossa.*

Impe. Gordianus A. Secundo. LEX I.

Neq; suá, neq; ♄ decessoris sui sn̄iam quá quá [p] posse ☿ retra-

♄ Prædecessoris

☿ Reuocare.

¶SENTENTIAM RESCINDI NON POSSE. ¶ *Non seruatis ijs, quæ sunt necessaria in sententia, non ualet: ut suprà eis seruatis, ualet adeò, ut retractari non posit, nisi solitis modis.*

Neque.] CASVS. An iudex sententiam suā retractare possit, quæritur? Dicitur quòd non. nec eius successor: si secundò feratur, sententia non tenebit: nec ab eo necesse est appellare.

p ¶ Quenquam.] ordinarium etiā, neq; delegatū: sed hoc fallit per in integrum restitutionem ff. de mi. l. in causæ. ij. §. fina. Item per supplicationem: vt suprà de precib. imper. offer. l. si quis aduersus. & in authentic. quæ supplicatio. Item quando prima ipso iure est nulla: vt suprà quomodo & quando iudex. l. si præses. Item per appellationem: vt. ff. ad Turpill. l. prima. §. fina Item propter falsa instrumenta: vt infrà si ex falsis instrūmentis. l. j. Item propter falsos testes: secundum nos etiam si non sint corrupti pecunia, sed precibus. P. contra. Item propter corruptos pecunia: vt. ff. de re iudica. l. diuus Hadrianus. Item & in alijs casibus, in quibus licet opponere peremptorias post sententiam: vt no. j̄. l. proxi. Item propter præuaricationem

Sentētia in quibus casibus rescindi potest.

aduocatū

aduocati: vt. s. de aduo. diuer. iudic. l. j. Item hoc in definitiuis. Interlocutoria potest indistinctè [a]: vt. ff. de arbi. l. diẽ. §. fi. & ff. de re iudi. l. quod iussit. & ibi notaui. & facit. s. de sen. l. post sententiam.

a ¶ Decreto.] s. reuocationis.

Peremptorias.] CASVS Tenebar tibi in. x. feci tibi pactum de nõ petẽdo. cõuenisti me, nec exceptio. pacti opposui, & succubui: an post sententiã possum eã opponere? Dicitur ꝙ nõ, nisi fuerim minor: quo casu restituar. si fuissem maior vel absens, appello aliter enim sub prætextu exceptio. nõ oppo. non retractatur sententia.

b ¶ In initio.] i. ante litem contestatã.

c ¶ Feratur.] q̃n peremptoriè, & quando dilatoriè opponãtur: dixi. s. de probat. l. exceptionem. vt scias tñ hîc ꝙ postquã sunt didicita testificata, id est publicata dicta testium, opponi non põt, nisi debeat per cõfessionẽ vel instrumenta probari. Alij dicunt nullo mõ & per eis. ff. de iudi. l. sed & si susceperit. in prin. & . j. ad. l. Iu. de adu. l. quãuis in dubitati.

d ¶ Edictum.] quod non habemus.

e ¶ Permittitur.] minoribus, non maioribus. et hoc subijcit, nã &c. sed in casibus opponitur peremptoria etiam post sñiam, quos no. s. de iur. & fac. igno. l. j.

Impetrata] CASVS Sentẽtia lata inter actorẽ & reũ, si aliter impetrare voluerit vt sñia rescindatur: an sit audiendus, q̃ritur? Dicitur ꝙ nõ, quia nec rescriptum puta priuilegiũ cõcedetur: nec concessum habebit effectum.

f ¶ Impetrata rescripta.] vt sñia retractetur: nisi diceret non obstante sententia. vt & ar. s. de test. aut. hoc inter liberos. & facit. s. de transac. l. causas. & s. de erro. aduo. l. sentẽtijs.

¶ DE FRVCTIBVS & litiũ expẽsis. ¶ Quia in sententia facienda est mentio fructuum & sumptuũ, ideo de his dicit.

Hoc fructuum.] CASVS. Rem meã bona fide possedisti, & fructus percepisti, & sumpt⁹ in ea fecisti: si conueniã te rei vẽdi. pro parte, quid noĩe fructuũ cõtineatur lite cõtesta. quæritur? R ñ. ꝙ id quod factum est de dictis expensis. Viuianus.

g ¶ Hoc fructuum.] respondet tacitæ obiectioni. q. d. malæ fidei possessor tenetur de fructibus: sed intellige deductis expensis: quia nullus casus &c. vt hîc, & ff. fami. ercis. l. fundus qui. & sol. ma. l. fructus.

h ¶ Quod iustis.] qui fiunt quærendorum &c b. vt ff. de pe. hære. si à patre. §. fi. & arg. s. de pe. hære. l. in restituenda. Et distingue hîc: vt. s. de rei ven. l. certum. melius in. l. ex diuerso ff. de rei ven.

Litigator.] CASVS Egi contra te rei ven. & est sententia lata non vis rem restituere: ad quid mihi tenearis, quæritur? R ñ. quòd nõ solũ ad rem, & ad fructus extantes, sed ad eos, quos percipere potui ex tempore quo res fuit deducta in iudicium per litem contest. quæ dicta sunt vera, etiam in hærede mala fide posidente.

i ¶ Litigator.] qui iam victus post cõuẽtionem iudicialem rei incumbit alienæ, non solùm tenetur ad restitutionem rei, pro qua sunt quatuor auxilia: vt supra de rei vendica. l. à posidentibus. & ad fructus perceptos extantes, aut etiam non extantes: sed etiã ad eos, quos actor percipere potuisset ex tempore, quo res fuit deducta in iudicium per cõtestationem: vt hîc. Vnde quæritur, si lis triennio mortua fuerit, & posteà adhuc actor anno vel biennio tacuerit, an illius anni vel biennij debeant fructus restitui? Et poterit dici probabiliter illos fructus lite iam mortua perceptos nequaquam restituendos.

a Dic illam regulam vitari multis casibus: vt per Alexan. de Imo. in l. quod iussit hic alle.

rẽ non restituit qualiter conueniatur, & ad quid tenetur?

---

ctare, in dubium nõ venit: nec necesse esse ab huiusmodi decreto [a] interponere prouocationem, explorati iuris est.

¶ Exceptio peremptoria si non admittitur, sententia non rescinditur, nisi restitutionis uel appellationis remedio. Bar. Vel sic: Exceptio perẽptoria potest opponi ante sententiam, non postea, nisi ope restitutionis in integrum ratione ætatis. h. d. Sali. Vel sic: Exceptio perẽptoria põt opponi & probari usque ad sententiam definitiuam, postea non: nisi lata sit contra minorem uel alium, qui mereatur restitutionẽ in integrũ: quia tunc competit restitutio contra sentẽtiã qua obtẽta poterit opponi. h. d. secũdũ Pau. de Cast.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Alexandro. LEX II.

PEremptorias exceptiones omissas in initio [b], antequam sententia feratur [c], opponi posse, † perpetuũ edictum [d] manifestè declarat. Quòd si aliter actum fuerit, in integrũ restitutio permittitur [e]. Nam iudicatum cõtra maiores annis vigintiquinq; non oppositæ † præscriptionis velamento, citra remedium appellatiõis rescindi non potest.

¶ Rescripta post sententiam impetrata, ad rescißionem sententiæ nõ ualent. h. d. Bal. Vel sic: Nõ debet admitti rescriptum per quod retractatur iam decisum. h. d. Sali. Vel sic: Virtute rescripti principis non retractatur sententia legitimè lata. Pau. de Cast.

Imperator Cõstantinus A. ad Proculũ. L. III.

IMpetrata † rescripta [f] non placet admitti [g] decisæ semel causę fuerint iudiciali sententia, quã prouocatio nulla suspendit, sed eos, qui talia rescripta meruerunt, etiam limine iudiciorum expelli.

TITVLVS LI.

De fructibus, & litium expensis.

¶ Fructus dicuntur deductis sumptibus. Vel sic: Verba iudicis debent ad intellectum legum referri. Vel sic: Quod iudex loquitur, ciuiliter loquitur. Baldus. Vel sic: Condemnatus ad fructus, deducit sumptus. Sali. Vel sic: Fructus intelliguntur deductis impensis factis gratia ipsorum quærendorũ & conseruandorũ. h. d. Pau. de Castr.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & Alexã. L. I.

HOc fructuũ [g] noĩe cõtinetur, quod iustis [h] sumptib⁹ deductis superest.

¶ Post litem cõtestatam possessor tenetur de fructibus perceptis & percipiendis: & idem in hærede eius. h. d. Bar. Vel sic: Factus malæ fi. possessor, per litem contestatam tenetur de perceptis & de percipiẽdis, & uitiũ eius transit in hæredẽ. Vel sic: Possessor conuentus reali, tenetur post litem cõtestatam de perceptis & percipiendis: quod obtinet etiam in eius hærede. hoc dicit secundum Sali.

Impp. Valens & Valentin. AA. Olybrio præfec. præto. LEX II.

LItigator [i] victus, qui post conuentionem [k] rei incũbit alienæ, nõ in sola rei redhibitione [l] teneatur, nec tãtùm fructuũ [m] præstationẽ eorũ, quos ipse percepit, agnoscat: sed etiã eos, quos percipere potuisset [n], nõ quos eũ redegisse cõstat [o], exoluat ex eo tpe, ex quo re in iudiciũ deducta, scientiã malæ fidei possessionis accepit [p].

¶ Hæredis quoque succedentis [q] in vitium habenda fortuna est.

¶ Post definitiuam sentẽtiam non est de expensis tractandum, nisi iudex hoc in sententia reseruauit. h. d. Bart. Vel sic: Lata sententia, expirat officium: & ideo fructus uel sumptus uenire nõ possunt, nisi in sententia sit expressum: nec potest à principe contrarium impetrari. h. d. Bald. Vel sic: Post sententiam diffinitiuam de sumptibus litis non debet tractari, nisi iudex sibi sententiã reseruauerit. h. d. Vel sic: Finita causa per sententiam definitiuam uel per transactionẽ, si non est facta mentio de expensis, non possunt peti: quia ueniunt officio iudicis mercennario, quod nõ duret lite finita, nec possunt in iudiciũ principaliter deduci. sed si esset facta mẽtio, quia fuisset facta cõdẽnatio: uel fuisset reseruatũ ius agẽdi uictori, bene possunt peti expẽsæ, licet nõ fuerint taxatæ in sententia, quia taxabuntur in executione. h. d. tex. cum glos. secundũ Pau. de Cast.

Imper. Honor. & Theod. AA. Asclepiodoto prę fect. præ. LEX III.

TErminato trãsactoq; [r] negotio, posthac nulli actio neq; ex rescripto super sumptuum petitione præstetur [s], nisi iudex, qui de principali negotio sententiam

k ¶ Conuẽtionem.] i. libellum iudicialẽ, non dicit quòd extunc teneatur ad fructus, sed ex lite contestata: vt infrà subijcit. & ex eo &c.

l ¶ Redhibitione.] id est redditione rei.

m ¶ Fructuum.] extantium.

n ¶ Potuisset] actor: vt ff. de rei vẽ. l. si nauis. §. fi.

o ¶ Constat.] s. tãtùm.

p ¶ Accepit.] No. quòd post litem contestatam efficitur aliquis malæ fidei possessor quo ad hoc vt teneatur de fructibus perceptis & percipiẽdis: vt hîc, & . s. de rei vẽ. l. certum. excepto tamẽ tẽpore quadrimestri, quo nõ veniunt percipiendi, nisi ante litẽ incœptã fuerit in mora: vt. ff. de vsur. l. in fideicõmissi. bonæ fidei tamẽ quo ad implendam vsucapionẽ permanet: vt. ff. pro emp. l. ij. §. fi. Itẽ quo ad hoc, vt non teneat de fatalitate, aliàs facilitate: vt. ff. de peti. hęre. l. illud. & ff de rei ven. l. item si verberatũ. §. fi. & l. seq. Itẽ quo ad hoc, vt faciat fruct⁹ suos: & vt acquirat ex operis serui: vt. ff. de vsur. l. qui scit. §. fi. nullo verò modo videtur posidere quo ad effectũ vsucapionis: vt. ff. de rei vẽdi. l. si post acceptum. Itẽ quantũ ad præscriptionẽ longi tẽporis complẽdam: vt. s. de rei ven. l. more. ADDITIO. Aduertas quòd hoc, quod ista gl. dicit de tempore quadrimestri, non habet locum in casu præsentis. l. quæ loquitur in reali actione. tũc enim habet tẽpus iudicis officio: vt insti. de offic. iudi. §. j. & not. j. titu. ij. l. fi. Et ideo intelligas gloss. ibi, excepto tamen tẽpore. i. eo tpe, quod ei datur officio iudicis post sñiam. ita declarat Bar. hîc.

q ¶ Succedentis.] interpretatiuè: licet bonam fidẽ habeat, eoipso quo defunctus habuit malã: vt hîc, & ff. de diuer. & temp. præscrip. l. cùm hęres. & . s. communia de vsucapio. l. fi. Et no. ff. de publi. in rem actio. l. si ego. §. partus. Sed quidam dicunt, succedit: cùm ipse similiter malam fidem habet. & facit suprà de acqui. pos. l. vitia. & l. nemo. & suprà de peti. hære. l. j. & de cõdi. ex leg. mala. ꝙ de rei ven. l. si fundum.

Terminato.] Primò dictum ponit. secundò excipit. tertiò dictum probat. secunda ibi, Nisi iudex. tertia ibi, Post absolutum. Salicetus. CASVS. Petij à te decem & obtinui: quia iudex te condemnauit, nihil exprimendo de expensis in sententia: an eas petere posim, quæritur? Respond. quòd non, etiam per principem: iudex tamen incontinenti quando sententiam dixit, scilicet toto eo die potuit te mihi in expensis condemnasse.

r ¶ Transactoq;.] scilicet per diffinitiuam sententiam.

s ¶ Præstetur.] vt. ff. de re iudica. l. iudex. & l. cùm quærebatur. & suprà depositi. l. iiij. & infrà quando prouo. non est neces. l. fina. officio tamẽ petuntur: vt ibi, secundum quosdam. Vel hîc est terminatum: quia non est appellatum: vel si est, confirmata est.

Litis contestatione an quis efficiatur malæfidei possessor quo ad omnia.

Diuisio.

a ¶ Comminus] i. toto eo die: vt. ff. de re iud. l. Paulus.
b ¶ Pronunciatione.] qn̄. s. scit quot sunt reddendæ. & sic taxat.
c ¶ Competere.] quod est vbi non taxat quãtitatem, fortè quia ignorat, & ideo dicit: Ego pronuncio ꝙ oẽs sumptus, quos iste iurauerit se fecisse, tu restituas. vel similia, puta dicit: Ego pronuncio te posse repetere sumptus, quos fecisti, si enim ita dixerit in sñia, etiam post plures dies poterit taxare & condẽnare in expensis, arg. ff. de sol. l. Modestin⁹. vt valeat hæc sñia licet incerta: quia iudex aliter certificare non potest, & corã executore fiet certum.

Expensarũ reseruatio qualiter fiat

promulgauit, comminus [a] partib⁹ constitutis, iuridica pronũciatione [b] significauerit victori causæ restitui debere expensas, aut super his querelam iure competere [c]. ¶ Post absolutũ enim dimissumq́; iudicium nefas est litem alteram consurgere [d] ex litis primæ materia.

¶ Contra actorem nõ prosequentem uel defendentem litem uel perdentem, profertur sententia calumniæ, damnorum, & expensarum. h. d. Bar. Vel sic: Calũnia actoris in criminali. punitur pœna simili: in ciuili uerò in expensis litis, & alijs dispendijs condemnatur. h. d. Sali.

Imperatorum Valentiniani, Theodosij & Arcadij Augustorum edictum ad populum. L. IIII.

NOn ignorat is, [e] cuius ex interpellatione aliquis [f] secũdũ datã formã [g] in longinqua protractus fuerit examina, ꝙ si [h] culpa sua fuerit dilata cognitio [i], vel minimè actioni [k] suæ affuerit, vel delata [l] non probauerit: pro calũnia [m] quidem pœnã [n] luat legibus cõstitutã: pro pecuniaria verò causa post sumptus, consyderata quãtitate [o] postulatorum, vel medij itineris interuallo, condemnationem pro æstimatione iudicis sustinebit [p].

¶ Habet duas lecturas, & secundum primã hoc intendit: Priuilegium concessum super lis expensis in totum uel in parte non agnoscendis, extenditur ad aduersarium propter æqualitatem seruandam in iudicijs secundũ secundam lecturam. h. d. Victus uictori condẽnatur in expensis, quas fecit, non in ijs quæ ex priuilegio remittũtur. Bar. uel sic: In iudicijs debet esse æqualitas: & ideo rescriptum ad unũ litigatorum porrigitur ad aliũ h. d. secundum. Iac. But.

Imp. Anastasius A. Stephano magistro militũ.

LEX V.

CVm quidã [q] per leges sacrasque cõstitutiones [r], alij per speciales largitates [s] sibi p̃stita priuilegia p̃tẽdũt, tã sup sportulis [t] ꝑ cõuentionibus [v] vsq; ad certã quãtitatẽ præbẽdis, quàm super expẽsis litium vel minuendis, vel penitus non agnoscẽdis [x]: per hanc legem decernimus, vt quicunq; huiusmodi priuilegio munitus est, vel posteà talẽ prærogatiuã quolibet mõ meruerit, sciat & si quos ipse vtpote obnoxios sibi ꝑ quacunq; criminali vel ciuili causa cõstitutos in accusationẽ deduxerit, hos nihilominus ijsdẽ priuilegijs potituros: qm̃ non est ferendum eos, qui præfatas prerogatiuas (vt iam antè latum est) prætendunt, aliqd plus ab aduersarijs suis quęrere concedi [y], quàm ipsi ab alijs pulsati facere patiãtur: ita scilicet vt hæc quidẽ forma modis omnibus obseruetur super priuilegijs per liberalitates [z] vel generaliter quibusdam officijs aut scholis, seu dignitatibus, vel specialiter certis personis præstitis, vel posteà prębendis: siue hoc ipsum expressim principalibus dispositionibus vel affatibus insertum [a], siue prætermissum sit vel fuerit.

d ¶ Consurgere.] vt s. de re. cre. l. si quis iusiurandum. & ff. de re iudi. l. si se. §. ait prætor. & j. tit. j. l. ij. Sed contra. ff. de cõpẽ. l. quod in diem. §. si rationem. sed hîc non concedit actio proueniẽs ex materia primæ litis: & ibi autẽ cõceditur actio q̃ definitiuæ causæ nõ attinet. Ac.

NOn ignorat.] CASVS. Habebã litẽ cõtra Titiũ in ciuitate Bonoñ. impetrauit rescriptũ ꝙ ipse respõderet mihi Cremonæ: quia ibi petij iudicẽ. Titius multa expẽdit in itinere in aduocatis, nec ego causam meã prosequor. & si causa est criminalis subibo pœnam talionis: si pecuniaria, condẽnabor in expensis. Viuianus.

e ¶ Non ignorat is.] s. actor.
f ¶ Aliquis.] s. reus.
g ¶ Formam.] i. rescriptũ à principe datũ: quod hodie fieri non debet &c. vt. s. de dila. authen. quod fieri.
h ¶ Si culpa.] quod est eo ipso ꝙ non procedit, cũ dilationẽ habere non debet: vt. s. de dilatio'. l. si quando.
i ¶ Cognitio.] fuit ergo lis contestata, sed nõ ꝓcedit vltra.
k ¶ Actioni.] aliàs actioni. & aliàs accusationi & aliàs executioni.
l ¶ Delata.] repete minimè.
m ¶ Pro calumnia.] p̃sumpta eoipso ꝙ nõ probat: licét quidã contrà: vt diximus. s. de aduo. diuer. iud. l. j.
n ¶ Pœnam.] si talis cã sit, q̃ calũniæ vindictam exposcat, veluti criminalis: vbi est pœna similitudo supplicij: vt. j. de accu. l. fi. vel si cõtra clericũ: vt. s. de epi. & cle. oẽs q. in fi. & hęc venit ad bursam fiscalẽ.
o ¶ Quantitate postulatorum.] i. eorũ, quæ petuntur. Et sic nota, ꝙ secundũ quantitatem petitam fiunt sumptus: vt instit. de actio. §. tripli. Vel dic postulatorum, id est aduocatorum.
p ¶ Substinebit.] in prædictis: scilicet vt hîc, & s. de iudi. l. properandum. §. & si quidem. & ff. de iudi. l. eũ quẽ sed hodie vbi viderit iudex neutrũ debere subdi oneri expensarum: hoc ipsum sua sententia declaret: vt in authen. de iudi. §. cùm oportet. col. vj.

Diuisio.

CVm quidam.] Primò statuit. secundò rationem reddit. tertiò ista tum latius declarat. secunda ibi, Quoniam non est. tertia ibi, Ita scilicet CASVS. Impetraui priuilegium, vt nihil vel minus darem sportularum vel sumptuum nomine, scilicet iudici vel executori: tantumdem dabit aduersarius meus, & non plus. Vel sic: Ne aliquid obstet, contra te impetraui priuilegium: vt nihil vel minus nomine sportularum vel sumptus darem: si obtineam & velim petere ab aduersario omnia, quæ expendissem, ac si priuilegium non impetrassem, non possem, sed id solum quod expendi. Viuianus.
q ¶ Cum quidam.] priuilegium merui, vt vel nihil, vel minus darem nomine sportularum iudici vel executori. aduersarius quidem meus dabit tantũdem, & non plus. & hoc propter æqualitatẽ seruãdam in iudicijs. argu. ff. de arbi. l. si de meis. in fi. j. respõ. & l. si cùm dies. §. pe. & l. Pedius. §. in seruũ. & j. de proxi. sacro. scri. l. in sacris. iij. in fi. & argu. s. de rescin. ven. l. ratas. Sed secundum hoc labor iudicis non remuneratur: sicque occurrit iniquitas. Sed respon. econtra. Est maior æquitas, vt in iudicijs seruetur æqualitas. In secunda opponitur de eo, quod est insti. de iure naturali. §. sed & quod principi: vbi dicit nõ egredi personam. & idẽ. ff. qd quisq; iur. l. iij. vbi dicit aliud, quando sine postulatione indulgetur: quia tunc personam nõ egreditur. & hic dicit: siue per speciales largitates &c. Solu. hîc fuit postulatum, nihilominus tamẽ fuit largitas specialis. Vel dic, non egredit̃ ꝑsonã nisi ei⁹ cõtrariã, vel nõ egredit̃ ꝑsonã cõtra illũ, qui habet priuilegiũ: sed cõtra iudicẽ vel executorẽ sic. Vel[a] vt tollas oĩa prędicta, dic aliter casum: Merui priuilegiũ, vt vel nihil vel minus præstarẽ noĩe sportularũ vel expẽsarũ: si post eã vincã, & velim ab aduersario oĩa repetere q̃ expẽdissem, ac si priuilegiũ nõ habuissem: nõ possum: sed id solũ, quod expẽdi: vt. s. de iudi. l. properandum. §. siue autem.

Priuilegiũ super sportulis nõ soluendis concessum, quale est.

r ¶ Cõstitutiones.] vt clerici: vt. s. de epis. & cle. l. oẽs qui. §. executoribus. & l. cum clericis. §. fi. & authen. sed hodie.

a Dicet mẽte Bart. Pau. procedere tex. in priuilegio respiciẽte litis ordinationem. qd extẽdit̃ ad aduersariũ: vt seruetur æqualitas. secus in priuilegijs respicientibus decisionem litis: vt ĩ cõtrarijs.

s ¶ Largitates.] petitũ tamen fuit.
t ¶ Sportulis.] hmõi autẽ sportulæ iudicibus dabãtur ab vtraq; parte: vt in aut. de iudi. §. ne autem. col. vj. nam (vt dixi) æqualitas seruanda est hincinde. sportulæ autẽ, quæ executorib⁹ dabant, à reo præstabãtur: vt insti. de act. §. tripli. Azo.
v ¶ Pro conuentionibus.] i. citationibus.
x ¶ Agnoscendis.] qd habemus in solo ẽpo: vt dicta aut. sed hodie.
y ¶ Concedi.] hoc secũdũ primũ casum cõmodè stare non põt: sed dic quærere. s. per iudicẽ.
z ¶ Per liberalitates.] i. propriam voluntatem principis postulatione tamen præcedente, ne obstent in aliquo prædicta contraria.
a ¶ Insertum.] quòd ita sit, vt dicit hæc lex, siue non: vt subijcit. & ad hoc vt in authen. de hære. & fal. §. j. col. j.

TITVLVS LII.

De re iudicata.

¶ Aequitas noui casus nouum inducit remedium. h. d. secundum Bal. Vel sic: Contra sententiam potest opponi exceptio, quod petis intus habes. h. d. Barto. uel sic: Exceptio superueniens post sententiam, potest opponi post sentẽtiam in executione. h. d. secundum Butr. Vel sic: Rebus iudicatis paretur, nisi petatur, quod iam habetur. hoc dicit. Sali.

Imperator Antoninus A. Stellatori.

LEX I.

REbus quidẽ iudicatis standũ [b] est. Sed si [c] probare poteris eũ, cui [d] cõdẽnatus es, id, qd furto amisisse videbatur, recepisse: aduersus

¶ DE RE IVDICATA. ¶ *Scilicet quando dicatur res iudicata, & de eius authoritate.*

REbus.] CASVS. Commodaui tibi equum: surreptus est: egi commodatí aduersus te, & obtinui: posteà equum recuperaui. si agam actione in factum ex re iudicata: repellendus sum per doli mali excep. aliâs rei iudi. standum esset.
b ¶ Standum.] i. parẽdũ: vt. ff. de arbi. l. Celsus. §. fi. & s. vt lit. pen. l. fin. & de erro. aduo. l. sententijs. Aliter ponitur standum. ff. de bo. libe. l. si patronus. ij. §. si quis cum. & hoc nisi sit appellatum[b]: vt. ff. ad Turpil. l. j. §. fi.

b Idẽ Bart. & Sali. nam tũc non dicitur res iudicata quã do est appellatum.

c ¶ Sed si probare.] rẽ, quã tibi accõmodaui, amisisti ꝑ furtũ: egi cõmodati, & fuisti cõdẽnat⁹: si nõdũ soluisti, & ad man⁹ meas res, quã videbar amisisse redierit: doli exceptionẽ habes si te iudicati conueniã: vt hîc, & ff. de sol. l. q decẽ. Si aũt soluissem, ageres cõtraria cõmodati: vt vel æstimationem reddã, vel rẽ: vt. ff. cõmo. l. ĩ cõmodato §. fi. vel cõdictione sine cã: vt. ff. de cõdi. sine cau. l. ij. ADDITIO. Tu dic quòd ibi respicit aliud pro alio, hîc idem pro eodem. Bal. & Sali. vel hîc post sententiam, ibi verò antè. Sali.
d ¶ Eum cui.] ad idem. ff. de arb. l. Celsus. §. j.

a R Es iudicatæ.] Pone,petebam.x.ex causa mutui.x.ex causa legati.& x.ex alia.iudex tulit de.xxv.& omisit.v.non debet retractari. hoc verum est:nisi singulas partes expresſit in sententia.

b ¶ Litium finis.] quod esset iniquum:vt hîc,&.s̄.de transactio. l. fratris. & accipe hîc,nisi fuerit error expressus in sententia:vt.ff.quæ senten.sine appel.l.j.§.j.&.s̄.dixi de errore calculi.l.j. [a] An autem & tunc valeat in ea quantitate vsque ad quã 10 non est erratum, quæritur?quod videtur: vt argu.j̄. de dona.l.sancim'. in prin.

a Dic q ibi fuit error expressus: hic verò nõ. Bar. & Sal.

SI pecuniam.] CASVS. Pecuniam meã surripuisti,eã petij:in ea & in pœna mihi condemnatus es: si à sententia non appellasti, 20 habes necesse stare iudicatis.

c ¶ Mala ratione.] puta vi.

d ¶ Iussi sitis.] per definitiuam sententiam.

e ¶ Prouocaueritis.] ilico.:vt &.s̄.qũo & quãdo iud.l.ab eo. & ad hoc s̄.e.l.j.in prin.

30 f ¶ Inferre.] tam pœnæ,quã rei furtiuę. Acc.

SVb specie] CASVS. Debeo.x.tibi fecisti mihi pactum de non petendo, & inde factum fuit instrumẽtum: si post rem iudicatam ipsum proferã:an rescindatur sentẽtia, quęritur? 40. Dicitur quòd non.

g ¶ Sub specie nouorum.] id est allegatorũ nouiter,vel inuentorum vbicunque,vel apud eũdem,vel alium.

h ¶ Repertorum.] arg.s̄.de transactio.l. sub prætextu.j.

i ¶ Restaurari.] con- 50 tra speciale est in causa fisci.ff.de re iudica. l. imperatores.

k ¶ Graue est.] & iõ nõ conceditur:vt hîc, & s̄.de transac.l.sub prætextu.j. Hoc tamen fallit in causa publica [b], quæ reuocatur vsque ad trienniũ,& etiã posteà si præ 60 catio arguatur:vt.ff.eo. imperatores.&.j̄. de sen. aduersus fiscum.l.j.lib.x. Idẽ potest dici in ecclesia:vt in aut. de non ali. aut permu. rebus ecclesiasticis.§.finimus. coll. ij.& in pupillari causa:vt j̄.de iure rei pu.lib. xj. l. rem publicam.sed vide- 70 tur etiam priuata causa retractari:vt.ff.de iure iur.l.admonẽdi. quæ est contra.Sol. [c] ibi sub conditione fuit iudicatum,si iurauerit antequã implетam conditionem retractaret,vt ibi:hîc autẽ purè.Vel dic vt ibi. Accur.

† Iste text. reputatur singu. secũdũ Ludo. de Ro.in cõsilijs suis cõ si ix.

b Idẽ Bart. Bal.& Sali.

c Ista solu. non est vera.bart.nã diuinat secũdum Sa.

† Sic depositiones testium redactę in publicũ istrumẽtũ habent perpetuam firmitatem: vt in.c.significauit. cũ gl.ij.extra de testi.

iudicati agentem,doli exceptione opposita,tueri te poteris.

¶ *Error calculi sentẽtiam non uitiat.hoc dicit secundum Bal.& Sali.Vel sic: Propter calculum malè summatum non debet sententia rescindi quæ transiuit in rem iudicatam.h.d.secundum Pau.de Cast.*

Idem A.Pacatiano. LEX II.

RES iudicatæ [a] si sub prætextu computationis instaurẽtur,nullus erit litium [b] finis.

¶ *Etiam si sentẽtia continet pœnam,standum est ei,nisi appelletur.Bar.Vel sic: Potest quis adrẽ & pœnã eodem libello conueniri,& ualet sententia.h.d.Bal.Vel sic:Sententiæ condẽnatoriæ rei & pœne est parendũ,si nõ est appellatum.h.d. Sal.*

Idem A.Demetrio,& alijs. LEX III.

SI pecuniam quam mala ratione [c] intercepisse vos apparuerit,iussi sitis [d] inferre cum pœna, & comperto præcepto præsidis, non prouocaueritis: [e] vniuersam quantitatem debetis inferre [f]

¶ *Propter instrumenta de nouo reperta,nõ retractatur sententia iam lata.h.d.Bal.Salice.& Pau.de Cast.*

Imp.Gordianus A.Antonino.

LEX IIII.

SVb specie nouorum [g] instrumentorum posteà repertorum [h],res iudicatas restaurari [i], exemplo graue est [k].

¶ *Qui petit dilationem ad soluendum, sententiæ consentire uidetur:& ideo appellare non potest: & si appellauit, uidetur renunciare. h.d.Bal.Vel sic: Qui petit dilationẽ ad soluendum,dicitur sententiam approbare & appellationi renũciare.h.d.no.secũdũ Bar.& Sali.*

Impp.Diocle.& Maximian.AA.&.CC.Valentino.

LEX V.

AD solutionem dilationem petentem †, acquieuisse [l] sententiæ manifestè probatur:sicut eum,qui quolibet modo sententiæ acquieuerit [m]. Nec enim instaurari finita rerum iudicatarum patitur authoritas.

¶ *Gesta publica perpetuam fidem habẽt in eadẽ instantia & in alia.Bal.Vel sic: Acta publica faciunt fidẽ etiã mortuo iudice secũdũ Bart. uel sic: Mortuo iudice non pereunt acta publicã firmitatem habentia.Sal.Vel sic: Acta iudicij semel publicata faciunt perpetuam fidẽ ẽt mortuo uel remoto iudice,qui de causa cognouit & publicauit,secundum Pau.de Cast.*

Impp.Honor.& Theod.AA.Iuliano proconsuli Aphricæ.

LEX VI.

GEsta [n] quæ sunt translata in publica monumenta †,habere volumus perpetuam firmitatem [o]. neq; enim morte cognitoris perire debet publica fides [p].

TITVLVS LIII.

De executione rei iudicatæ.

¶ *Exceptio nullitatis potest opponi in executione.h.d.Bart.Vel sic: Executio ante sentẽtiam non est facienda.h.d.Vel sic:Iuris ordine prætermisso non ualet executio.Salice. Vel sic:Ab executione non est inchoandũ: sed primò debet de causa cognosci,& per definitiuam sentẽtiam terminari.h.d.Pau.de cast.*

Impp.Seuerus & Antoninus.AA.Iustino.

LEX. I.

NImis properè iudex pignora Marcellæ capi ac distrahi iussit ante rem iudicatã [q]. Prius est ergo vt seruato ordine [r],actionẽ aduersus eã dirigas, & causa cognita sententiam accipias.

¶ *Sententia habet paratam executionem, nisi sit nouata.hoc dicit.Barto.Vel sic:Exceptiones & iura post sententiam superueniẽtia possunt posteà opponi.h.d.secundum Bu.Vel sic:Stipulatio nouans sententiã,illam tollit,& eius executionem impedit: & ex stipulatione quæ nouauit,lex agere permittit.hoc dicit.Salice. Vel sic Sententia tunc habet executionem paratam quãdo non fuit per stipulationam nouata:alias non petitur executio sententiæ quæ sublata est per nouationem:sed agatur ex stipulatione nouantis ordinaria uia.Pau.de cast.*

Idem.AA.Agrippæ.

LEX. II.

SI causam iudicati non nouasti [s],rem iudicatã pręses prouincię etiam pignoribus captis ac distractis,ad emolumentum [t] perduci iubebit [v]. Quòd si nouata causa est:ex stipulatu tibi actio cõpetit,& iudice accepto secundum iuris formam experire [x].

¶ *Creditor in subsidium admittitur ad accipiẽdum in solutum pignora capta pro sententia exequenda.h.d. Salic. Vel sic:Nõ admittitur creditor ad emptionẽ pignorum,quæ distrahuntur causa executionis rei iudicatæ,nisi in subsidium, cũ alius non reperitur,uel minus offert.hoc dicit secundum Ia.but. Vel sic: Si emptor pignorũ nõ reperitur, creditori in solutum adiudicantur.h.d.Vel sic:Si pignora capta in causam iudicati nõ reperiunt emptorem.factis subhastationibus dantur creditori in solutũ.Pau.de cast.*

Idem.AA.Agrippæ.

LEX. III.

illo iudice mortuo,an possint illa gesta valere,quæritur?Dicitur q sic.

n ¶ Gesta.] id est acta apud delegatum,vel id est confessiones partium,& dicta testium translata &c.scilicet cùm sint in actis redacta à tabellione coram iudice,vt faciunt cotidie.Vel gesta,id est acta illa in scriptis translata:facta scilicet publicatione coram eo apud quem sit publicandi facultas.arg.s̄.de testamentis. l. publicati. Et fit ita, si vna partium altera præsente vel non, cum tabellione,qui atte- 10 stationes scripsit iudicẽ ordinarium adeat,qui tabellionem interrogabit, si ita est vt scripsit:vt cũ responderit, ita: iubebit eum gesta in scriptis testibus appositis redigere sicq; habebit perpetuam firmitatem.aliter non cogitur q̃s credere gestis, se- 20 cundum Ioan.imò etiã sine testibus ad hoc vocatis:cùm semper ibi plures adsint:vt.j̄.de donatio l.in donationibus.Vel tertiò dic, facta publicatione in eadem instantia coram eo iudice, vel successore:vt in princip. glos.

Gesta quæ dicuntur.

30 o ¶ Firmitatẽ.] etiã si illa instantia pereat: an autem inter alios? dic vt dixi.s̄.de eden.l.is apud.

p ¶ Fides.] id est acta publicata nõ pereũt morte iudicis:imò & nõ publicata in eadem instãtia cùm successor ex eis de- 40 beat pronunciare:vt.ff. de iudi. l. mortuo.& . s̄. de iudi.l.properandum. §.illo.

¶ DE EXECVTIONE REI IVDICATAE. ¶ *Quia parum esset sententiam ferri:nisi & lata manda- 50 retur executioni:et ideo de hoc ponit.*

Continuatio.

NImis.] CASVS. Debebas mihi.x.iudex lite nõ cõtesta. vel attestationibus nõ auditis, nullo ordine iudiciorũ seruato,pręcepit vt pignora tua caperẽ- 60 tur & distraherent:an rectè fecit, quęrit? Dicit q nõ.sed primò intentãda erat actio,& lis super ea contestanda.

q ¶ Rem iudicatam.] ideoq; reuocanda sunt: vt ff.de re iudica.l.si cũ nulla.Accur.

r ¶ Ordine.] iudiciorũ 70 scilicet vt actionẽ dirigas & sñia det:vt hîc,&.j̄.eo. l.fi.et.s̄.de sent.l.prolatã. & de pact.l.si pacto quo pœnam.in fi.

SI causam.] CASVS. Petij à te.x.et obtinui: nec appellasti, vel in causa appellationis succubuisti,nec soluisti iudicatũ:an executioni mãdari debeat,q̃rit.Dicit q 80 sic,per captionẽ & distractionẽ pignorũ:nisi id,q debebat ex causa iudicati in aliam obligationem esset transfusum per nouationem. Viuianus.

AD solutionẽ.] CASVS. Iudex cõdẽnauit aliquẽ in certa sum- 80 ma,nec appellauit:sed ad satisfaciendum iudici dilationem petijt: an lis suscitari possit, q̃ritur? Dicitur q nõ,qa videtur sentẽtiæ acquieuisse.

l ¶ Acquieuisse.] etiam si appellauerit,vel appellare potuerit.

m ¶ Acquieuerit.] expresſim vel taciturnitate. x. dierum.& sic no.ex hac,l.mirabilẽ p̄sumptionẽ.sic &.ff.de pact.l.tale.§.q p̄uocauit.& ad,Maced. l.sed Iulianus.§.fi.&.j̄.de iure do.imp.l.ij.&.s̄.quod met.cau.l.ij.

GEsta] CASVS. Coram iudice dato ad causam,factæ sunt cõfessiones: attestationes receptæ, in publicam scripturam sunt redactæ:

s ¶ Nouasti.] licet stipulatus es,& pignora acceperis:non tamen nouãdi animo:vt.ff.de re iudi.l.si se.§.si ex conuentione.

t ¶ Ad emolumentum.] id est ad effectum.

v ¶ Iubebit.] vt.s̄.de transac.l si ex causa.& arg.ff.de preca.& habet.§.cùm quis.&.s̄.de iure delibe.l.scimus.§.si verò postquàm.

t ¶ Experire. vt.ff.de mino.l.minor.xxv.an.cui.

ORdo.] CASVS. Petij à te decem,& obtinui.pignora capta ſunt, & ſubhaſtata:ſed fraude tua,vel potentia,non eſt inuentus emptor: dabuntur mihi pignora in ſolutum,vt pro ſolido debito his contentus ſim, licet minus valeant.

ORdo rei [a] geſtæ,& mora ſolutionis,quæ interceſsit, cõſtantius [b] deſyderat remedium. Si itaque præſidẽ prouinciȩ,qui rem iudicatá exequi debet, adieris, & allegaueris res ſoli, quæ pignori datæ ſunt,diu ſubhaſtatas [c] ex cõpacto, [d] ſiue ambitiõe diuerſæ partis emptorem nõ inuenire potuiſſe:in poſſeſsionem earum [e] te mittet [f] ,vt vel hoc remedio res tandiu protracta ad effectum perducatur.

Publica ſtipendia non venduntur.nec inſolutum adiudicãtur niſi in ſubſidium.h.d.cũ gl.Bal. & Sali.

Idẽ AA.Marcello militi. LEX IIII.

STipendia [g] retineri propterea ꝙ condẽnatus es,non patiet̃ pſes prouinciæ [h] :cũ [i] rem iudicatá poſsit alijs rationibus exequi [k].

Nomen debitoris põt capi pignori in cauſam iudicati,ſecundum Bal.uel ſic: Ad nomen debitoris peruenitur in ſubſidium ex cauſa iudicati.h. .cum gl.Sali.

Imp.Gordian .A.Amando. LEX V.

ETiã nomẽ debitoris [l] in cauſa iudicati capi poſſe, ignotũ non eſt.

Pronunciatio executoris non infirmat ſententiam.h.d.ſecundum Bart.uel ſic: Merus executor de uiribus cauſæ non cognoſcit,nec pronunciat,nec pronunciatum ualet.h.d.& habet plures lecturas.Salice.Vel ſic:Merus executor non poteſt aſſumere partes iudicis, & de iuſtitia ſententiæ cognoſcere uel pronunciare.h.d.ſecundũ Pau.de caſt.

Imp.Philippus A.& Cæſ.Titiano. LEX VI.

SI(vt proponis)rerũ iudicatarũ executor [m] datus partes ſibi iudicis vendicauit,& contra ea quæ pridẽ pro partibꝰ tuis fuerũt ſtatuta,aliqd pronũciãdũ putauit ſententia ab eo dicta vim rei iuditæ obtinere nequaquã [n] poteſt †.

Interitus & naturalis acceßio rei ueniunt in mora iudicij.h.d.ſecũdũ Bal.uel ſic: Mortua ſpecie debita fit executio in æſtimatione.h.d. Bart. Vel ſic: Condemnatus ſi moram committat,tenetur de interitu & acceſsionibus.h.d.Salic.uel ſic:Cõdẽnatus qui in ſoluendo moram cõmiſit, tenetur de interitu rei,& etiã de acceſsionibus, id eſt fructibus & reditibus rei,in qua eſt facta condemnatio.h.d.ſecundum Pau.de caſt.

a Ordo rei.] Egi ad.c.& vici,& pignora capta ſunt & ſubhaſtata, ſed nõ inuenitur emptor ꝓpter fraudẽ victi interuenientẽ dabuntur ergo mihi iu ſolutũ,vt tamen habeã ne ceſſe pro toto debito eſſe contentus,licet minus valeant:vt hîc,&.ff.de re iud. l.à diuo.§.ſi pignora.ſecus in conuentionali:vt.j̃. de iure do.impe.l.ſi.§. ſed ſi quidẽ. Poteſt tamen & aliter intelligi dictus.§.ſi pignora.

b Conſtantius.] quã ſit ꝑ pignorũ retentionem,vel vendicationem.

c Subhaſtatas.] i.ꝓconizatas.ſic &.s̃.ſi aduer. fiſcum.l.edicto.

d Ex compacto.] i. ex cõtractu malitioſè habito.

e Earum.] rerum:vt habes de hoc titulũ ſpecialẽ,ſi in cauſa iudicati pignora capta ſunt.

f Mittet.] vt ſint loco ſecundi decreti.

STipendia.] CASVS. Miles mihi debet.x.ea petij,& cõdẽnatꝰ eſt,nec ſoluit iudicatũ: an ſtipendia ſua pignori ſint capiẽda,queritur? Dicitur ꝙ nõ. ſi aliàs habeat res in quibus poſsit fieri iudicati executio.

g Stipendia] ſ.militũ idem in præbẽdis clericorũ videtur.

h Prouinciæ.] ſimiliter nec priuata pactione poſſunt obligari talia ſtipẽdia:vt.j̃.quæ res pig.ob. poſſunt.l.ſpem.

i Cum.] i.quando.

k Exequi.] ſi ergo aliter nõ põt,& hæc capientur[a]: vt hîc,&.ff.de re iudica.l.cõmodis.quæ ponitur,vt contraria.

a Simile in c.ij cũ glo. ſuper verb. redditibus. extrà de ſideiuſſo.

ETiam.] CASVS. Hoc ordine ſentẽtia mãdãda eſt executioni,vt primò capiãtur mobilia. his nõ inuentis,perueniatur ad immobilia.deinde ad nomina: vt.ff.de re iudi.à diuo. Si ergo à te decẽ petũtur ,et condemnatus fueris, nec ſit in quod iudicati poſsit fieri executio debitore excepto:in debitorem ſuum facienda eſt executio.

† Concor. gl. in c.ſuper queſtionũ. ſuper verb. quã executorẽ. circa prin. de off. deleg.&. c. de cætero. de ſen.& re iudi.

Executio quo ordine fiet in bonis.

Iudices aliqui poſſunt ſententiam ſuam interpretari.

l Nomen debitoris] cõfeſsi demũ:vt.ff.de re iudi.l.à diuo.§.ſic quoque iudices. vt tñ primò ad mobilia,ſecũdò ad immobilia,poſteà ad noĩa accedatur:vt.ff.de re iudi.l.à diuo.§.in vendition.&.j̃.de prætorio pi.l.j.& facit s̃.qñ fiſ.vel priua.debi.ſui de.exi.poſ.l.j.ij.&.iij.

SI vt proponis.] CASVS. Sententia lata inter actorem & reũ,& reo cõdẽnato miſit iudex executorẽ,qui exequeretur ſentẽtiã:an executor cognoſcendo poſsit minuere quantitatem in ſententia cõprehenſam,quæritur? Dicitur ꝙ non,nec valet eius ſententia.

m Exequutor.] loquitur de executore.i.nũcio qui cognoſcere nõ põt, niſi in cauſis vilibus ex neceſsitate ſibi facta cõmiſsione:vt.ff.de iudi.l. fi. Vel dic ꝙ loquitur in delegato ad exequẽdũ:& tunc excipe,niſi ſit præſes vel procurator Cæſaris,qui poſſunt interpretari ſuam ſententiam iam latam meliꝰ vt.ff.de app.l.ab executore &.s̃.ſi contra ius vel vtili.pu.l. & ſi non cognitio. quæ eſt contra. Vel ſolue vt ibi.

n Nequaquam poteſt.] tum quia contra primam:vt.j̃.qñ ꝓuo.nõ eſt neceſ.l.j.tũ quia ad hoc datus nõ erat:ab ea tñ appellatur,ſecũdũ H.vt.j̃.quorũ ap.nõ re.ab executiõe.vñ videtur tenere:alioquin qd nullũ eſſet,qũo rũpi poſſet? vt.ff.de iniuſto rup.teſt.l.nã & ſi.& argu.ff.rem ra.ha.l.iij.§.ſi.&.ff. de adi.le.l.ſeruus.quod nõ placet,& in.d.l.ab executione. excedebat modũ in exequendo.hic autem ſuper principali cognoſcendo.

SI longis.] CASVS Petebam à te ſeruum,& obtinui : te exiſtente in mora reſtituendi deceſsit ſeruus:an ad æſtimationem eius mihi tenearis,quæritur. Dicit̃ ꝙ ſic.

Impp.Dioclet.& Maximian.AA.Theodoro. LEX VII.

SI longis apertiſq; fruſtrationibus partis aduerſæ reſtitutio [o] remorata eſt:etiã ſeruis rebus humanis exemptis,à fruſtratore ȩſtimatio eorum reſtituẽda [p] eſt. Animalia quoq; cũ fœtibꝰ tibi interceſſu præſidis reprȩſentabuntur.

Executor eſt,qui rem diſpoſitam mandat effectui.h.d.Bal.uel ſic: Merus executor eſt, qui nullo diſcuſſo ſolùm habet exequi:ut ſunt apparitores,& nũcij communes.h.d.ſecũdum Salic. uel ſic:Executor eſt ille,qui ſententiam rite latam ad effectum perducit. Pau.de caſt.

Idem AA.&.CC.Nicomacho. LEX VIII.

EXecutorem † eum ſolũ eſſe manifeſtum eſt,q poſt ſñiam inter partes audita omĩ & diſcuſſa lite prolatam,rei iudicatæ vigorem ad effectũ videt̃ adducere [q].

Conuicto debitore & cõdẽnato pignora capiuntur & diſtrahuntur,debito tamẽ tempore. h.d.Bald.uel ſic: Poſt lapſum temporis,q.datur iudicatis,debẽt capi pignora & diſtrahi. Bart. uel ſic: Cõtra debitorem cõuictum & cõdẽnatũ fit executio captis & diſtractis pignoribus intra tẽpora à iure ſtatuta.Sali.uel ſic: Tũc eſt petenda executio,quãdo reus cõfeſſus eſt:uel ſi negauit,cùm eſt cõuictus & cõdẽnatus,& quãdo trãſactum eſt tempus à iure præfixum ad ſoluẽdum iudicatum.h.d.ſecundum Pau.de caſt.

Idẽ AA.&.CC.Glyconi. LEX IX.

EOs , quos debitores tuos eſſe contendis : apud rectorem conueni prouinciæ,qui ſiue debitum confeſsi,ſiue negantes & cõuicti fuerint condemnati [r] ,nec intra ſtatutum [s] ſpatium ſolutioni ſatisfecerint:cùm latæ ſententiæ, pignoribus etiam captis ac diſtractis ſecundum ea,quæ ſæpe conſtituta ſunt, meruerint executionem,iuris formam tibi cuſtodiet.

o Reſtitutio.] quã index poſt ſententiã iuſſit fieri,ſci.ſeruos & animalia Accur.

p Reſtituenda.] ſic ergo duplicem effectum trahit ſecum hæc mora: ſcilicet de interitu & acceſsione : vt hîc, &.ff.de leg.j.l.cùm res.§.ſi.&.ff. de peti.hære.illud. &.ff. de rei vend.Iulianus.j.

EXecutorem.] CASVS. Quis dicatur executor, quæritur? Rñd. ꝙ ille, q lite diſcuſſa & ſñia lata, ad finẽ perducit id quod iudicatum eſt.

q Adducere] ita hoc titulo accipitur.aliâs dicit̃ nuncius, qui citat:vt inſtit.de acti.§.tripli.&.s̃. eo.l.ſi vt proponis.Idem vocatur apparitor : vt.s̃. de iudicijs.l.apertiſsimi. Idemq; dicitur cauſam prȩparans:vt in authẽ.de iudi . §. audient.coll. vj. Idemq; officialis:vt in authẽ.de defen.ciui.§.ex ꝓuinciali.colũ.iij . Idemq; dicit̃ catholicianus : vt.j̃. de bo.proſcrip.l.penul.

† Concor. glo.in.c ſuper queſtionũ.in verb. quã executorẽ.in pri. de off.dele.

EOs] CASVS Si debitor meus cõfiteatur vel neget ſe mihi teneri:& cõuictus condemnetur : ſi intra quatuor menſes non ſoluat quod iudicatum eſt, pignora capientur, & diſtrahentur.

r Cõdẽnati.] hoc determinat vtrunq; præcedentium ſecũdũ nos.ſ. confeſsi,& negantes conuicti.nam etiam in cõfeſſum dicimus dari ſñiam vt.ff.de cuſto.reo.l.ſi cõfeſſus. Alij referunt tantũ ad negantes.nam in confeſſum dicũt nõ dari ſententiã:vt dices.j̃.de cõf. l.j.& facit.s̃.de act.& obl. l.negantes.& de proh.ſequeſt.pe.l.j.

Sẽtentia an detur in cõfeſſum.

s Statutũ ſpatiũ.] quod eſt quatuor menſium regulariter:vt.j̃.tit. j.l.iij.qñq; tamen arctat iudex prædictũ ſpatium, qñq; prorogat pro cauſȩ qualitate,vel quantitate,vel perſonarum obſequio,vel cõtumacia. ſed perraro intra ſtatutum tempus ſententiam exequuntur:veluti ſi alimenta conſtituuntur.vel minori.xxv.annorum ſubueniatur : vt.ff.de re iudicat.l.ij.& ſi aliâs fieret abbreuiatio : quia non iuſta cauſa abbreuiaret iudex : ſupplet lex vſque ad quadrimeſtre tempus : vt. ff. de re iudica.l.iiij.§.ſi quis. Sed & de ſoluendo plerunq; præcipit vt ſoluat:vt ex tempore præcepti currant vſuræ centeſimæ . captio ergo fit poſt quatuor menſes. Sed venditio quando fiet ? Reſpond. & hæc fit tunc ſtatim , ſicut & olim poſt duos menſes: vt.ff.de re iudica . l . debitoribus. §. fina. quod ſatis dici poteſt, cùm pignus venditur ex definitiua ſententia. nam ſi venditur ex interlocutoria , fortè expectatur per annum : vt. s̃ .de præſcriptio . xxx. an.l.ſi quis emptionis.§.fina . vel per biennium [b] , vt in conuentionali pignore : vt . j̃ . de iure do.impe.l.fin. Vel fortè definitum eſt tempus in Græca conſtitutione:vt innuitur.j̃.de bo.auth.iud.poſsi.l.fin. Vel fortè iudex definiet:argumen.ff.de iure delibe.l.j.§.ſi.& hoc in ſimplici actione perſonali. nam in reali ſtatim fit executio,ſi ſtatim reſtituere poſsit res . alioquin datur tempus ad reſtitutionem . & ſatiſdatur tamen de præſtanda æſtimatione,ſi res non reſtituatur: vt inſtitu.de offic.iudi.§.& ſi in rem actum ſit.

Sẽtẽtia intra qd tempus poteſt executioni mandari,& an per iudicẽ poſsit tẽpus abbreuiari vel ꝓrogari.

b Nota cõuentionale pignꝰ poſt bienniũ ex tẽpore moræ debitoris per creditorem vẽdi poſſe refert Alex.in d l.debitoribus. §.fi.

Nec obſtat

Nec obstat.ff.de vsu.l.in fideicõmissi.quia ibi agebatur actiõe ex testamẽto. & sic personali,non rei vendicatione.Itẽ nec quod est.ff.quod metus cau.l.si cũ ex.§.q si homo.quia ibi agebatur actione quod metus cau.quæ personalis est vt insti.de actio.§.præterea quasdam.

DE VSVRIS REI IVDICATAE. Quia primò uenit terminus soluendi ex sententia quã sol uatur:ideo de pœna impo nenda moroso dicit.

Continuatio.

TITVLVS LIIII.
De vsuris rei iudicatæ.

Mora solutionis post sententiam & quadrimestre tempus parit effectum usuræ centesimæ. h.d.Bald.Vel sic:Non obtẽperans sententiæ post tempus quadrimestre,tenetur ad usuras centesimas.h.d.Sali.uel sic:Pignora capta per executionem sententiæ uendi debent non solum pro sorte,sed etiam pro usuris centesimis, quæ cucurrerunt lapso tempore dato iudicatis.h.d.secundum Pau.de cast.

Imp.Antoninus A. procuratoribus hæreditatum †. LEX I.

IS, qui bona [a] secundum dictam [b] sententiam prosequit: eas quoque rõnes habitur⁹ est, vt qui post legitimũ tẽpus placitis nõ obtẽperauerit,vsuram [c] centesimã [d] tpis,quod postea fluxerit [e],soluat.

Non appellanti,à die sententiæ currit tẽpus quadrimestre:appellanti uerò, à die confirmationis sententiæ:& posteà currunt usuræ centesimæ,omni alia usura cessante.h.d.Sali.

Imperator Iustinianus A.Mennæ præfecto prę to. LEX II.

EOs, ✱ qui cõdemnati solutionẽ pecuniarum,quas dependere iussi sunt,vltra quatuor menses † à die condemnationis , vel si puocatio fuerit porrecta [f], à die confirmationis sententiæ connumerandos [g] distulerint:cẽtesimas vsuras exigi præcipimus:nec priscis legibus [h] ,quæ duas centesimas eis inferebant, nec nostra sanctione [i] ,q dimidiam cẽtesimæ statuit,locũ in eorũ psonã habẽtib⁹.

Centisima usura currit pro sorte , non pro usura primi contractus:etiam si fuerit in condẽnatione deducta.h.d. Bal.uel sic : Quadrimestri tempore elapso currunt usuræ legitimæ sortis tantum,& non usurarum .& dilatio,quæ datur reo prodest fideiussori.Bal.uel sic:Vsura centesima debetur ex sorte tantum & non ex priore usura licet in condemnatione cum sorte sit deducta.h.d.usque ad.§.& cum antiquitas.

Idem A.Ioanni præ prę. LEX III.

SAncimus vt si quis condemnatus fuerit post datas à nobis [k] q̃drimestres inducias,cẽtesimas q dem vsuras secundũ naturam iudicati eũ compelli soluere,sed tm̃modò sortis,& non vsurarũ,quæ ex pristino cõtractu in cõdenatione [l] deductæ sunt.Cùm enim [m] iam cõstituimus [n] vsurarũ vsuras penitus esse delẽdas : nullũ casum relinquim⁹,ex quo huiusmodi machinatio possit induci. Si enim [o] sine emendatione [p] relinquatur: aliquid absurdũ atq; inelegãs necesse est euenire:cùm [q] vsuræ vtiliter ex contractibus descendentes,plerumq; minores [r] centesimæ † ex nostra lege factæ sunt:& necesse est minorib⁹ vsuris grauiores [s] supponi.Si eñ [t] ex iudicati actione cẽtesimæ omnimodo currunt vsuræ,ex contractibus autẽ hoc raro contingit:in capitulis [v] lege nostra tantũmodò exceptis, huiusmodi iniquitatem [x] ipsa rerum necessitas,[y] introducebat.

Et ideo pio remedio causam corrigẽtes,sancimus sortis tantũmodo [z] vsuras vsq; ad centesimã currẽtes,ex iudicati actione profligari,non autem vsurarũ quantascũque vsuras.Si enim [a] nouatur iudicati actione prior contractus : ne cesse est vsurarum quidem , quæ anterioris cõtractus sunt, cursum post sententiam inhiberi [b] . alias autem vsuras ex iudicati actione tm̃modò sortis [c] procedere,& nõ ideo quòd forsitan cõsummata [d] est quantitas sortis & vsurarũ,totius summæ vsuras posteà colligi sed sortis tantummodò.

Tempus quadrimestre,quod datur reis principalibus,datur & eorum fideiussoribus.h.d.vsque ad finem.Sali.Vel sic:Quadrimestre tẽpus nõ soliũ datur cõdemnato,sed etiã fideiussori de iudicato soluendo, contra quẽ potest fieri executio:alias sequeretur quod nec cõdenato daret si possit fieri executio cõtra fideiussorẽ ante lapsum quadrimestris tpis.nã & ipse posset quod soluit recuperare à cõdẽnato:et sic sibi nihil pro

---

Si quis.] C ASVS. Petrij à te decẽ,& obtinui:si intra quatuor menses non soluas quod iudicatũ est,elapso tẽpore quadrimestri teneberis mihi ad vsuras cẽtesimas & hoc præcipiet sententiæ 20 executor.

† Aliàs,hæredum.

a Bona.] s. debitoris condemnati.

b Secundum dictam.] i.p platã à iudice,in personali tñ actione locũ habet.Acc.

c Vsuram.] s.de vsuris.l.vltima.

d Centesimam.] q 30 in quibusdã aliis casibus pstãda est:vt diximus.s.de vsu.l.eos.§.super. Acc.

e Fluxerit.] non interim:vt.s.de vsur.l.in bonæfidei.Accursius.

† Ad intellectum huius legis,uide do.Alc.li. parer.iur. 1.c.31.

EOs.] C ASVS. Reo cõdemnato,nec intra quatuor mẽses soluẽte condẽnatio 40 nẽ à tpe latæ sententiæ si nõ fuerit appellatũ: vel si fuerit à tpe cõfirmationis sentẽtię primę cõnumerãdo extũc cẽtesimas pstabit vsuras:illis legibus cessantibus,quæ duas cẽtesimas soluere præcipiebãt:& illis,quæ dimidiã,locũ nõ habentibus.

†Glo.ij.in c.præterea.de æta. & qualit.alle gat hãc l.q quatuor mẽses dicunt breue tẽpus & c.quære tide off.de lega.

50 f Porrecta.] repete vltra quatuor mẽses cõ numerandos ex die cõfirmationis.Azo. Posset etiã legi vt non fiat repetitio secundũ H.Et nota q per hanc.l.corrigitur.ff.de re iudi.l.debitoribus.Itẽ hoc habet locũ si non frustra toriè appelletur:vt.ff. de 60 vsu.l. tutor. ADDITIO. Aduertas q Bart. hic,& in.l.si s.ti.proxi.reprehẽdit hanc gl. in eo q dicit.l.debitoribus.in fin. ff.de re iudi. corrigi per hanc.l.vnde dicit quoddã esse tẽpus,quod datur cõ demnatis ad soluendũ. & de isto loquit hæc.l. quod 70 dã verò est datũ ad vendendũ pignora capta post primam dilationem.& de illo loquitur.d.l.debitoribus.

g Connumerandos.] ff.eo.l.in fideicõmissi.Contra nota.sed aliud est lucra nõ capere,& dãna sentire.s.ti.de codicill.l.vlt.

h Legibus.] quas nõ habemus.Accursius.

i Sanctione.] nec hanc habemus.

Diuisio.

SAncimus.] Primò dictũ ponit.secũdò illud pbat p quatuor rõnes.tertiò tollit rõnẽ q in cõtrariũ faciebat.secũda ibi,Cũ eñ.tertia ibi,Et ideo. CASVS. Reo cõdẽnato,nec cõdẽnationẽ ĩtra quatuor mẽses soluẽte,ad 80 vsuras cẽtesimas(sicut superioribus legibus dictũ est)tenebit.Sed an ad cẽtesimas vsuras vel sortis deducat̃:qrit?R̃n.q sortis tñ.& hoc pbat trib⁹ rõnib⁹ sicut patet in litera.& hoc in prima.Illud aũt quadrimestre tps nõ solũ dabit reo cõdẽnato,sed ei⁹ fideiussori:& nõ duorũ mẽsiũ spatiũ det reo sicut olim qa in psona fideiussorũ erat denegatũ:qa licebat victori incõtinẽti exigere à fideiussoribus: & ipsi conueniri poterant reum statim,non expectato tempore quadrimestri:quod erat iniquum,quòd sic in nullo erat succursum reo. sed fraus legi,quæ tantũm post quadrimestrẽ tempus concessit,fiebat.& hoc in secunda.

k A nobis.] vt.s.l.proxima.

l In condemnationem deductæ.] de hoc bene poterit dubitari: qa vsuræ quæ deductæ erant in condemnatione nõ sunt vsuræ,sed sicut sors pe tebantur:vt.ff.pro socio.l.socium qui.

m Cum enim.] prima ratio.quatuor rationes ponit de hoc.

n Constituimus.] vt.s.de vsu.l.vt nullo mõ Sed contra.ff.de vsur.l. cũ quidem.§.in tacito.Sed ibi 10 dicitur emolumẽtũ vsuræ,id est emolumẽtũ,qđ est vsura:vt.s.de vsur.l.vl.

o Si enim.] secunda ratio.

p Sine emendatione.] hic innuitur q olim in casu isto daretur vsura centesima etiam prioris vsuræ.

20 q Cum.] id est qa.

r Minores centesimæ.] id est manores centersima vsura : vel quàm sit cẽtesima vsura.imo re ctè lege.

s Grauiores supponi.] q.d.cũ minores vsuræ descendant ex cõtractibus,& fiant maiores post 30 quadrimestre tẽp⁹:absurdũ esset,si reus tãtas vsuras daret,& de sorte.s. & de vsura.

† Cẽtesima

t Si enim.] tertia ratio.s.ipsa necessitas.

v In capitulis.] s. in traiectitia pecunia : vt habes hãc cõstitutionẽ.s. de vsur.l.eos. §.super vsura-40 rum verò quantitate.

x Iniquitatem.] s.i p staretur vsura vsuræ.

y Necessitas.] qua necessitate impediti sæpe ad tẽpus soluere nõ poterãt,

z Sortis tantummodo.] non ergo pœnæ deductæ in cõdẽnatione:vt j.de vsuris fiscalibus.l.j.li. 50 x.&.s.de mag.con.l.fi.

a Si enim nouatur.] quarta rõ.Sic ergo propter nouationẽ primæ actionis quę fit per sñiam nõ currunt vsuræ:secundũ quosdã.&.p eis:ff. de noua.l.aliam.Nos contra dicimus eñ non fieri nouationẽ primæ actionis p 60 sententiam,imò remanere:vt.ff.de pig.l.Græce.§. etiam.& de fideiuss.l.græcẽ.§.j.&.§.anergo.&.ff.de iudi.l.argentariũ.§.noĩe. Itẽ dicitur sacramento res nouari: & tñ durat actio prima:vt.ff.de iureiur.l.q iurasse.§.fin.&.l. eũ qui.j. rñ.Nouari ergo dicit ideo 70 qa cessãt currere mĩores post sñiam:& quia maiores vsuræ pstant post quatuor mẽses.Itẽ qa lex ex humanitate dat eis pdictã dilationẽ ĩ sorte:vt.ff.de cõpẽ.l.si cũ militi.§.j.Itẽ qa qdã noua forma veteri dat actiõi:ppetuat eñ in.xl.annis,& fit trãsitoria.Itẽ qa iniquũ esset vt ei p fi ceret sñia,cõtra quẽ lata est:vt.ff.de ex.re.iud.l.euidẽter.verè tñ adhuc durat actio prima. ADDITIO. Tu dicas secũdũ Dy.s.l.aliã.ff.de noua.quẽ ĩ hoc sequit Bar.hic, q nouatio assumit trib⁹ modis.Vno mõ vt sit primæ actionis ĩ hæredes:si nõ erit nouata.Tertio mõ acci nisi ĩ secũda trãsfusio.de ista loquit.ff.de noua.l.j.Secũdo mõ accipit nouatio hoc est nouę qualitatis additio.& ista fit p litis cõtestationẽ:vt.d.l.aliã.Fit eñ 80 actio prima p ppetuat et trãsitoria pit nouatio,hoc est nouæ formę adiectio.& ista fit per sñiam.Nam adijcitur noua actio per sñiam.Itẽ impedit primas vsuras per centesimas:non tñ q prima actio tollatur:ita loquitur hic.

Actio prima non nouatur per sententiam.

b Inhiberi.] secus in fructibus pceptis intra illos quatuor menses,in pci piendis autem distinguitur:vt.ff.de vsur.l.in fideicõmissi,quæ est contra.

c Sortis.] q.d. qa extinguitur minor,suscitatur maior:at vsura vsuræ extinguitur:nec ergo suscitatur.

d Consummata.] id est in vnam summam coacernata.

a ¶ Acerbitatem.] hæc acerbitas q̃nque toleratur, vbicunq; scilicet personalis est exceptio, quæ reo cõpetit: vt. ff. de exceptio. l. exceptiones. ij. & ff. pro socio. l. verũ. ij. respon. & ff. de re iudica. l. & si fideiussor. & ff. de pactis. l. nisi si hoc actum est. & ff. quarum rerum actio non da. l. j. §. exceptiones.

b ¶ Fideiussores.] quietiam possent appellare à sententia in principalẽ reum lata: vt. ff. de ap. l. à sententia.

c ¶ Solutionem.] vt ff. de procu. l. antepenul.

d ¶ Sensum.] i. nullã vtilitatem ex sensu nostræ legis superioris habebat. Accur.

e ¶ Persoluere.] vel dic fideiussorẽ dãnatum vnà. l. reo. Vel loquitur cũ habeo ego fideiussor prõptã & paratã pecuniã, re⁹ non: vt. ff. de re iud. l. debitoribus. alias non videt posse habere locum quod hîc dicitur. Vel melius, cõdẽnato reo fit executio in fideiussoribus. argu. s. vbi de crimi. agi opor. auth. et qua in prouincia. ibi, nam & de rebus &c.

f ¶ Compellebatur.] & per mediam personam inquietabatur: vt. ff. de libe. lega. l. si quis decedens alias est. l. iij. §. nũc de affectu. ibi, alioquin &c. & l. si quis reũ in principio. quod esse non debet: vt. ff. de nego. gest. l. si ex duob⁹. & ff. si qs cautionibus. l. si is q.

Sentẽtia post mandari executioni cõtra fideiussores, reo cõdemnato.

ficeret legalis dilatio. Pau. de cast.

¶ Et cùm antiquitas pessimo exemplo reis quidem condemnatis laxamentum duorum mensium præstabat, fideiussores autem eorum eodem vti beneficio non concedebat, vt liceret victoribus (religiosis propter legem condemnatis personis) à fideiussoribus eorũ vel mãdatoribus statim pecunias, vel res in condemnatione positas exigere: huiusmodi acerbitatem [a] resecantes, sancimus quadrimestres inducias, quas dedimus condemnatis, etiam ad fideiussores [b] eorum & mandatores extẽdi, ne legi fiat derogatũ. Cùm enim interuentor soluere cõpellebatur, & ipse reum coercebat ad inuitam solutionẽ [c], nullum cõdemnatus habebat sensum [d] nostræ humanitatis: quia per medium fideiussorem statim pecunias persoluere [e] cõpellebatur [f].

TITVLVS LV.

Si plures vna sententia condemnati sunt.

¶ *Pluralis locutio diuidit condemnatos in partes uiriles. Bal. Vel sic: Plures simpliciter condẽnati, intelliguntur in partes æquales nisi aliud sit expressum. h. d. totus iste titulus secundũ Bar. uel sic: Sententia condemnatoria simpliciter & absolutè lata contra plures, eius effectum diuidit in uiriles. h. d. cum. l. seq. quod nota. Salic. uel sic: Si plures condemnantur ad vnam sentẽtiam simpliciter debitam ex una causa, quilibet censetur condemnatus pro parte uirili uel æquali: ideo si unus soluit partem suam nõ tenetur soluere partem alterius, licet alter non sit soluẽdo: & licet quilibet tenetur insolidum, unica tamen solutione liberantur. h. d. ista lex cum sequenti. & est nota. secundum Paul. de cast.*

Imp. Alexander A. Victori. LEX I.

Si nõ singuli insolidum, sed generaliter tu & collega tuus vna & certa quantitate cõdemnati estis, nec additũ est, vt quod ab altero seruari non posset, id alter suppleret: effectus sententiæ pro virili-

¶ SI PLVRES VNA *sententia cõdẽnati sunt.*

Continuatio.

¶ *Qualiter fiat executio cõtra unũ dãnatum dixit, nunc qualiter fiat, si sint plures.*

Si non.] Primò ponit dictũ. Secundò eius effectũ. vel infert ad quæsitũ. Secũda ibi ideoq; CASVS. Duo tenebãtur mihi in. x. & insolidũ conueni eos, & cõdẽnati sunt simpliciter. qui primò tenebatur insolidũ, extũc tenetur viriliter, vt quia iudex sic dixit, condemno vos in x. nec dixit, vt quod ab altero seruari nõ posset alter suppleret. Viuian⁹.

Diuisio.

g ¶ Virilibus.] siue viriliter, siue insolidũ, siue æqualib⁹, siue inæqualibus partibus tenebantur vt hîc, & j. l. prox. & ff. mãda. l. si mãdato titij. §. Paulus respõdit. & ff. de ap. l. si qs separatĩ. §. quoties & ff. de re iud. l. Pa. resp. ij. et ar. ff. de leg. j. l. si pluribus in prin. & de duobus reis. l. reos. §. cùm in tabulis. Et sic videt q̃ cũ ille, qui insolidũ vel in parte maiori tenebatur: nunc in virili teneatur, q̃ sententia condẽnatoria proficiat dãnato. & sic est contra. ff. de excep. rei iudi. l. euidenter. Sol. hîc in residuo videtur absolutus: & sic absolutoria ei sententia proficit, nõ cõdemnatoria. Vel dic q̃ actio iudicati pro partib⁹ datur, sed prima actio adhuc insolidum durat vt prius: nec obijcitur exceptio rei iudicatæ: vt nota. s. tit. j. l. fi. in ver. si enim nouatur &c.

h ¶ Parens.] id est obediens.

Quoties.] CASVS. Tres administrauerunt tutelam alicui⁹ pupilli, & ex mala administratione facti sunt debitores pupilli in. ccc. & insolidũ finita tutela pupilli: adeunte pupillo iudicium tutelæ, & illis per procuratorẽ se defendentibus condemnatus fuit procurator: licet ante sententiam tenerentur insolidum. post sententiam tenebuntur pro parte, & quod ab vno seruari non poterit, ab alio cõsequi non debet. Viuia.

i ¶ In omnium.] s. procuratorum, qui præsentes sunt: vt. s. de sen. l. j.

k ¶ Diuisum.] inter tutores, in quos fit executio, nõ in procuratores, nisi se obtulissent: vt. ff. de procurato. l. Plautius, & ff. de re iud. l. iiij. in principio.

l ¶ Ab vno.] s. dictorum condemnatorum.

bus [g] portionibus discretus est. Ideoque parens [h] pro tua portione sententię, ob cessationem alterius ex causa iudicati conueniri non potes.

¶ *Summata est cum præcedenti. Vel sic: Sententia contra plures tutores lata, in uiriles intelligitur diuisa. h. d. Sali.*

Impera. Gordianus A. Anniano. LEX II.

Quoties à tutoribus singulis procuratoribus datis sequitur in omnium [i] persona condemnatio: periculum sententiæ videtur esse diuisum [k]. ideoq; quod ab vno [l] seruari non poterit, à cęteris exigi non posse, explorati iuris est [m].

TITVLVS LVI.

Quibus res iudicata non nocet.

¶ *Sententia lata contra coniunctam personam non præiudicat coniunctæ personæ: nisi habeat mandatum uel ratificet. h. d. Bal. Vel sic: Licet sententia sit lata contra coniunctam personam, non propterea præiudicat non mandanti neque ratum habenti. Sali.*

Impe. Alexander A. Masculino. LEX I.

Si neque mãdasti fratri tuo defensionem [n] rei tuæ neque quod gestum est, ratũ habuisti pr̃scriptio [o] rei iudicatæ tibi non [p] oberit. Et ideo nõ prohiberis causam tuam agere sine præiudicio rerum iudicatarum.

¶ *Sententia super iure tertij lata non patrocinatur neque nocet alteri. h. d. Bal. & Sali.*

Imperat. Gordianus A. Athemio. LEX II.

Res inter alios [†] iudicatæ, neque emolumentum afferre ijs, qui iudicio non interfuerunt, neque præiudicium solent irrogare [q]. ideoq; nepti tuæ præiudicare [r] non potest quòd aduersus coheredes eius iudicatũ [s] est, si nihil aduersus ipsam statutum est.

¶ *Sententia in criminali cum uno lata, non præiudicat alij. h. d. Bal. & Sali.*

Impp. Diocl. & Maximian. AA. & CC. Honorato. LEX III.

m ¶ Iuris est.] non nocet alteri, si alter nõ est soluendo: vt hîc. sed prodest alteri, si alter appellet: quãuis ipse nõ appellet: vt. j. si vnus ex pluribus ap. l. j.

¶ QVIBVS RES &c.

¶ *Dicit quibus nocet nũc quibus non nocet, licet videatur nocere.*

Si neque.] CASVS. Habebã rẽ cõmunẽ cũ fratre meo: pro illa re egit Titi⁹ aduersus fratrem meũ me absente, & obtinuit: an præiudicet sententia, cũ ei nõ mandaui q̃ defenderet? Dicitur q̃ non. & sic ponitur agere quasi improprié. s. pro defendere. Vel dic q̃ frater meus egit & succubuit, nõ præiudicat mihi sententia. Viuianus.

n ¶ Defensionem.] id est actionem.

o ¶ Præscriptio.] id est exceptio.

p ¶ Non oberit.] imò videtur debere obesse: q̃ talis est persona, quæ admittebatur sine mandato vt. ff. de procu. l. sed & hę. Sed nõ sequitur q̃ ideo obsit: vt. s. de rebus cred. l. nec fili⁹. & ff. iu. sol. l. iij. §. Agit ergo sine mandato quo ad commodũ [a]: & facit ad. l. istam. j. de excep. l. pro portione. & j. res inter alios ac. l. ij. & ff. de iure. l. si duo. in pri. & l. si itaq; Ac.

a Facit gl. j. in. c. cum priden. extrà de trãsactio.

Res inter alios] CASVS. Primò ponit regulam: deinde exẽplũ. Ad regulã quę talis est: Res iter alios acta alijs non nocet, nec prodest. Si ergo neptis tua habeat cohæredẽ, & cohæres conuentus & condemnatus est nepte sua absente: ei non præiudicat sẽtẽtia.

q ¶ Irrogare.] hæc regula fallit vbicunque fit ius ex sententia: vt in causa inoffic. testa. vt. ff. de inoffic. testa. l. Papinianus. §. fin. & ff. de sta. ho. l. ingenuũ. Itẽ fallit in quatuor casib⁹, qui sunt. ff. de re iudi. l. sæpe. §. fi. Item in populari actione: vt. ff. de iureiur. l. eum qui. §. in popularibus. Item in publicis accusationibus: subaudi reo absoluto: vt ff. de accusationib. l. si cui. §. ijsdem. hoc ita, nisi collusio detegatur: vt. ff. de preuaricatio. l. tertia & de ap. l. si perlusorio. & de libe. homin. ex hib. quod & lex. §. penultim. & d. l. de iureiuran. l. eum qui. §. in popularibus. Item in quibusdam fallit vt profit, non vt non noceat: vt. ff. ad legem. iul. de adulte. l. denunciasse. §. si absolutus. & ff. si seruitus vendicetur. l. loci corpus. §. si fundus. & ff. de inoff. testamen. l. posthumus. §. si quis ex his. & s. de natura. li. aut. quis liberos.

† De hac materia vide in c. pe. cũ gl. ij. extrà de sent. & re iudi. Res inter alios acta alijs quãdo que præiudicat.

r ¶ Præiudicare non potest.] ad plenum, sed quale quale præiudiciũ fit: vt. ff. de iureiur. l. si duo. in princip. & ff. de appella. à sententia. & j. l. proxi. & facit. s. de fide instru. l. si vteris. & s. de transac. l. j. & de inoffic. testa. l. cum duobus.

s ¶ Iudicatum est.] s. contra te pro parte tua.

Iuris

IVris.] CASVS. Non solũ in ciuili cã res inter alios &c. sed & in cã criminali. Si ergo aliquis in publico iudicio aliquẽ accusauerit, & cũ eo colluserit: præiudicabitur alijs accusare volentibus, si non doceant de præuaricatione. Viuianus.

a ¶ Accusationibus.] nõ tñ in ciuilibus quæstionibus, sed etiã in accusationibus.

b ¶ Officere.] si secundus accusator sit ꝓbatur de præuaricatione primi: vt. ff. de p. l. ꝑuaricatõis. & dixi s. l. proxi. Accur.

c ¶ Si.] id est quàuis.

d ¶ Videatur.] vt si duo rei fiant adulterij, & aduersus matrem pronũciatum sit: vt. ff. de adul. l. denunciasse. §. si.

NEc in simili.] CASVS. Nec dũ ĩ eadẽ cã, sed nec ĩ simili, res ĩter alios acta ꝑiudicare nõ debet. Viuian.

e ¶ Actas.] vel per sententiã: vt per totũ hunc titulũ. & s. de sen. l. nemo. vel quocunq; modo: vt. j. res inter alios acta. l. j.

Continuatio.

¶ COMMINATIONES, epistolas, programmata &c. ¶ Qualiter alijs sententia non noceat dixit: Nũc quãdo nõ noceat etiã ei, cõtra quem est pronũciata: quia est comminatio: ut. j. c. l. j. & interlocutio uel epistola: ut. j. e. l. ij. uel programa de quo habes. j. eo. l. programa. uel subscriptio: ut. j. eo. l. ea. & l. iudex. & hoc ideo: quia cã cognita & præsentib. partib. cõgruo loco & tẽpore: magno conflictu & in scriptis est ferenda, & non paucis literis: ut. s. de sen. l. cũ sententiã. & de sen. ex breuiculo re. l. ij. & quomodo & quãdo iud. ex ea quæ, &. j. eo. l. si.

NEc vim.] CASVS. Debes mihi decẽ iudex dixit tibi sic: nisi intra mensem debitũ solueris, præstabis vsuras cẽtesimas. an ob hãc cõminatio nẽ ad vsuras centesimas tenearis. quæritur? Dicitur ꝙ nõ: quia cõminatio vim stipulatiõis nõ obtinet, nec dũ sententiæ.

f ¶ Stipulationis.] nec dum sententiæ: vt & ff. de vsuris. l. j. §. nec. Sed fallit hoc in illis casib. vbi põt summatim cognosci: quos no s de iud. l. iudices.

g ¶ Exoluissent.] in vsuris tñ cõminatio operatur: vt debeatur pupillis vsuræ à tutorib.: vt. ff. de admi. tu. tutor. l. qui reperto. §. si deponi. Itẽ & alibi: vt. ff. de offi. præ. vr. l. j. §. cũ patronat. & ff. de iu. di. l. in peremptorio.

†Concor. cũ hac. l. c. audita. cũ gl. super verbo, intelle. xim. circa fi. extra de testi. ꝑo.

IVris manifestissimi est & in accusationib[a] ijs, qui cõgressi in iudicio non sunt, officere [b] non posse si [c] quid fortè præiudicij videat[d] oblatum.

¶ *Non exemplis, sed legibus est iudicandum. h. d. Sali. Vel sic: sententia lata cum uno, nõ præiudicat alteri, nec eidẽ in simili negotio: & sic nõ exemplis uel similitudinibus iudicandum est, sed legibus. h. d. secũdum Ia. bu.*

Idẽ AA. & CC. Satiano. LEX IIII.

NEc in simili negotio res inter alios actas [e], absenti præiudicare sæpe constitutum est.

TITVLVS LVII.

Comminationes, epistolas, programmata, subscriptiones authoritatem rei iudicatæ non habere.

¶ *Verba comminatoria obligationem non inducunt. h. d. secundum Bal. uel sic: Comminatio pœnalis facta à iudice, non habet uim stipulationis interpositæ à parte, nec rei iudicatæ. h. d. Sal. Vel sic: Illa, quæ requirunt causæ cognitionem, quia afferunt præiudicium, sunt expedienda per sententiam diffinitiuam, & causa cognita, si fuerint expedita sine causæ cognitione, non faciunt præiudicium etiã ei contra quem expedita sunt: quia dicit non sententia, sed cõminatio, uel epistola uel subscriptio, uel programmata quæ nõ trãseunt in rem iudicatam etiam si non fuerit appellatum. h. d. totus titulus secundum Pau. de Castr.*

Imperator Antoninus A. Rogatiano. LEX I.

NEc vim stipulationis [f] obtinere potest comminatio iudicis, qui certas vsuras præstituros eos dixit qui intra certum diem debitum non exoluissent [g].

¶ *Per epistolã non potest ferri sententia, etiã in fauorẽ reipublicæ. h. d. Sali.*

Imp. Alexander A. Maximo. LEX II.

REi iudicatæ effectum nõ habet, ꝙ per epistolam [h] rector prouinciæ soluere vos pecuniam rei publicæ iussit.

¶ *Sentẽtia definitiua non reuocatur iudicis subscriptione. h. d. Bal. & Sali.*

Idem A. Zotico. LEX III.

EA, quæ † causa cognita [i] statuuntur, subscriptionibus [k] reuocari nõ posse, sæpe rescriptũ est.

¶ *Verbum iudicis indistinctè prolatum necessitatem nõ importat, etiam scriptum in actis. h. d. Bal. Vel sic: Verba comminatoria non habẽt au*thoritatem rei iudicatæ. Sali.

Imper. Gordianus A. Asclepiodoto. LEX IIII.

INterlocutio ꝓsidis apud acta signata, vt nisi solutioni debiti is qui conuenit, obsequiũ præstitisset, duplum seu quadruplum inferat voluntas [l] potius [m] comminatiõis, quàm sententia iudicantis est: cũ placitum huiusmodi, ne rei iudicatæ authoritatem obtineat, iuris ratio declaret.

¶ *Iudex debet audire & examinare, non fulminare. h. d. Bald. uel sic: Fulminatio iudicis statim libellum exequentis non habet authoritatem rei iudicatæ. Sali.*

Idem A. Iucundo. LEX V.

IVdex, qui disceptationi locum dederat [n], partium allegatiões audire & examinere debuit [o], nã subscriptionem ad libellũ datã [p], talem, quæ diuersam partẽ in possessionem fundi mitteret: vicẽ rei iudicatæ non obtinere, non ambigitur [q].

¶ *Literæ præsidis in præsidali palatio positæ, uel in prouinciam missæ, terrorem continentes, uel ipsius meram authoritatem respicientes, non habent uim rei iudicatæ. h. d. secundum utranq; expositionem glossæ. Sali.*

Imp. Philipp. & A. Philipp. C. æ. Cassiano. LEX VI.

PRogramma [r], si quod à præside prouinciæ propositũ est, vim rei iudicatæ nequaquã obtinere põt: nec comminationẽ vim rei iudicatæ obtinere, manifestũ est.

¶ *Per sententiam altera partium confligitur, & alteri uictoria datur: ideo cum paucis literis & sine magna deliberatione ad illam non proceditur. h. d. Sali.*

Imp. Constantinus A. ad Bassum præfectũ prætorio. LEX VII.

QVod magno conflictu [s] sententia [t] decerni solet, id paucis literis temere [v] descriptis definiri fas non est.

TITVLVS LVIII.

Si ex falsis instrumẽtis, vel testimoniis iudicatum sit.

¶ *Sentẽtia lata ex falsis testibus uel instrumẽtis, reuocatur falso probato, & quòd iudex tulit sentẽtiã ex eo: nisi de crimine falsi antè fuerit cognitũ. hoc dicit. Bal. Vel sic: Sententia prætextu falsorum instrumẽtorum lata, rescinditur tribus concurrentibus seu conuenientibus: si falsò sunt producta: & de falso non sit*

iudi. l. quod iussit. & de ai bi. l. dic. §. j. sed grãmaticã, & verba mutare tenore sententiæ perseuerante, bene põt: vt. ff. de re iudi. l. actor. Sed an interpretari verbum dubium sententiæ potest idã iudex? Rñd. ꝙ sic, secundũ H. vt. ff. de ap. ab executore in prin.

INterlocutio.] CASVS. Præcepit iudex alicui soluere pecuniã, & si nõ intra certũ tẽpus solueret, ꝙ daret duplũ: an talẽ ꝓceptũ habeat vim rei iudicatæ, quæritur? Dicitur quòd non.

l ¶ Voluntas.] Cõdẽnatur aliquis in pecunia, sed summã vel cuius monetæ sit, non interpretatus est.

m ¶ Voluntas potius.] sic & s. de sentẽtijs. l. ex stipulatiõe. et. s. e. l. j. Ac.

IVdex.] CASVS. Si iudex delegatus ad cãm, eã examinare nec audire voluerit: sed diẽ partibus quo iuri se ꝑsentent, assignauit, & libellũ alteri parti misit, & ei subscripsit, significans ꝙ aduersarius in pos. rei peti tæ mitteretur: an huiusmodi scriptura vim rei iudicatæ habet, quæritur? Dicitur ꝙ non. Viuia.

n ¶ Locum dederat.] id est successerat: aliàs. i. cessauerat. Acc. sic enim dicimus in vulgari. vel verius, id est statuerat.

o ¶ Debuit.] vt. j. si ꝑ vim vel alio modo. l. si.

p ¶ Datam.] Ante diẽ forte quo debebat conuenire.

q ¶ Nõ ambigitur.] vt. ff. de reg. iur. l. oĩa quę. Sed videt cõtra. ff. de act. pos. l. iuste. Sed illud intellige, si ritè data est: & si nõ iuste: quia bene fuit seruatus ordo iudiciorum.

PRogramma.] CASVS. Ponẽ ꝙ iudex ꝓposuit scripturã, qua continebatur, ꝙ qui ita faceret, ita puniretur: nun quid vim rei iudica. obtinet? Dicitur ꝙ non. & hoc in prima. Idẽ est, si alicui minatus fuerit nisi solueret: quia talis est comminatio. Viuianus.

r ¶ Programma.] Cũ idẽ in diuersis tradit libellus: & tunc dictũ est programma: quasi procedens grãma. i. litera quæ ꝑ diuersa dirigitur loca præcepto iudicis, secũdũ Azo. Sic eñ plerũq; in cor. authẽ. ponitur. Vel dic secundũ Io. vt differat ab epistola, cũ de ea hic in. l. ij. dicatur, ꝙ programa sit scriptura publicè ꝓposita in albo. Acc.

Programa quid est.

QVod magno.] CASVS. Iudex delegatus ad cãm, sæpius debet interrogare an ita sit sicut dicit actor: & an velint partes plura dicere & allegatiões examĩare. Ceterũ si hoc nõ obseruauerit, sed literas miserit ĩ qb. cõdẽnet, vel absoluat, ptib. nõ ꝑsentib.: tale rescip. nõ obtinet vĩ rei iu.

REi iudicatæ.] Per epistolã nã ipse legere etiã præsentibus partibus debet: vt. s. de se. ex breui. re. l. j. Accursius.

EA quæ causa cognita.] CASVS. Iudex tulit sententiam vt debuit: sed postea subscripsit per quod voluit reuocare sententiam. an propter hoc reuocetur, quæritur? Dicitur quòd non.

i ¶ Ea quæ causa cognita.] per definitiuam sententiam.

k ¶ Subscriptionibus.] in eadẽ sñia vel alibi, quæ subscriptiones sint cõtrariæ sententiæ definitiuæ: secus in interlocutoria: vt hîc, &. ff. de re

s ¶ Quod magno conflictu.] i. præhabita partiũ examinatione. nã causæ &c. vt. j. si per vim vel alio modo. l. si.

t ¶ Sententia.] s. definitiua.

v ¶ Temere.] i. nõ cã cognita: nec partibus præsentib.: vt diximus in rubr.

¶ SI EX FALSIS &c. ¶ *Deficit sententia propter omissam solẽnitatem: ut. & propter adiunctam falsitatem, ut hic.*

SI tabulas.] CASVS Mota cõtrouersia inter me & Titiũ de hæreditate Seiana, in qua dixit se hæredem instituere: & ad ꝓbationem intentionis suæ produxit testamentũ: iudex eũ absoluit: volo posteà arguere de falso: an poßim, quæritur? Dicitur ꝙ sic: nec obstabit exceptio rei iudicatæ. Viuianus.

cognitum, & propter illa falsa sit iudicatum: quod prodest ad tria, scilicet ad sententiam rescindendam, ad executionem impediendam, & ad solutum repetendum. h.d. totus iste titulus secundum Bart. Vel sic: Sententia lata ex falsis instrumentis uel testimonijs reuocatur falso probato, & quòd iudex motus fuerit ex illis, etiam præter appellationẽ: nisi de falso primò fuisset cognitum. hoc dicunt primæ tres leges huius tituli. Vel si uis summare quamlibet per se. h.d. Sententia lata ex falsis testibus vel instrumentis, reuocatur falso probato. & quòd iudex motus fuerit ex illis: nisi prius de falso cognitũ fuerit. hoc dicit. Sali.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. ad Baßianũ.

LEX I.

SI tabulas testamẽti, quas secutus ꝓconsul vir clarißimus sententiã [a] dixit falsas dicere vis [b], præbebit notionem suam, non obstante ꝓscriptione [c] rei iudicatæ [d]: quia nondum de falso quæsitum [e] est.

Appellatione non interposita subuenitur uicto ex falsis instrumentis per restitutionem in integrum. Bald. & Sali.

Imp. Alexander A. Optato. LEX II.

ET qui non prouocauerũt [f], si instrumentis falsis se victos esse probare possunt: cũ de crimine docuerint [g], ex integro de causa audiuntur [h].

Sententia lata prætextu falsarum attestationum rescinditur, dũ probabitur iudex usus fuisse illis. h.d. Bal. Vel sic: Sententia lata ex falsis testimonijs à iudice secutis rescinditur. hoc dicit. Salicetus.

Idẽ A. Clementi. LEX III.

FAlsam quidem testationem [i], qua diuersa pars in iudicio aduersus te vsa est, vt proponis, solito more arguere non prohiberis: sed causa iudicati in irritum non deuocatur, nisi probare poteris eũ qui iudicauerat, secutum eius instrumenti fidem [k], quod falsum esse constiterit, aduersus te pronũciasse.

a ¶ Sententiã.] qua ꝓnunciauit hæredem ex eo testõ esse præferendum.

b ¶ Vis.] ciuiliter vel criminaliter: vt.j. de falsis. l. damus.

c ¶ Præscriptione.] cõtra.s. de fide instr. l. vlti. non est cõtrà: quia de falso hìc nõ fuit quæsitum, sed ibi fuit.

d ¶ Rei iudicatæ.] vt ff. de except. l. qui agnitis. &.s. de transaction. l. si ex falsis.

e ¶ Quæsitum est.] secus si fuisset in primo iudicio quæsitum, licet non pronunciatum [a]: vt.s. de fide instr. l. fi. quæ est contra. arg. ff. de excep. rei iudi. l. duobus. Itẽ instit. qui ex cau. ma non li. §. semel contra Sol. ibi dicit falsa, .i. non iusta. et est simile ad principiũ glo. ꝙ sufficit in iudicio hæreditatis quæri de libertate: licet non ꝓnuncietur: vt.s. de ord. iu. l.j. Accursius.

a Concor. cum hac gl. gl. sup ver. post sententiã. in. c. licet. circa prin. extrà de proba.

ET qui non prouocauerunt.] CASVS. Petebas à me decẽ, ad ꝓbationẽ ĩtẽtiõis tuę ĩduxisti falsum instrumentũ. iudex illud secutus, me condẽnauit: si posteà velim arguere instrumentum de falso: an poßim, quæritur? Dicitur ꝙ sic. & probata falsitate ex integro causa ventilabitur. Viuianus.

f ¶ Et qui nõ prouocauerunt.] Sed si prouocauerint, an videantur confirmare? non puto: sed solo eo casu confirmatur, quo falsus ꝓcurator egit. nam dominus appellãdo ratũ habere videtur: vt. ff. de iudic. l. licet. &. ff. rẽ ra. ha. l. cùm minor. §. fi.

g ¶ Docuerint.] s. probata falsitate.

h ¶ Audiuntur.] vt &. ff. de iudi. l. si prætor. §. Marcellus. &.s. de fide instr. l. si vteris. Sed qualiter sentẽtia rescinditur probato falso? Rñ. per in integrũ restitutionem: vt. ff. de re iudi. l. diuus. nisi in casu, vbi ipso iure nõ valet fauore minoris: vt.s. si ex fal. all. l.j. &. ij. ADDITIO Hoc qđ gl. ista dicit de restitutione, verũ est qñ sententia propter falsã instrumenta est lata cõtra pręsentem: sed si esset lata contra absentem, esset ipso iure nulla: vt. l. si prætor. §. Marcellus. ff. de iudi. & ibi no. Et istam materiam plenè examinat Bar. in. d. l. diuus. ff. de re iudi.

FAlsam.] CASVS Petisti. x. à mẽ: ꝓduxisti testes: iudex, dicta eorũ secutus sẽtẽtiã tulit, & me cõdẽnauit: an posteà arguere poßim dicta testiũ de falso, quæritur? Rñ. ꝙ sic. sed si nõ probem eos falsum dixisse, & iudicem dictum eorum secutum me condemnasse: non recedam à iudicato. Viuianus.

i ¶ Testationem.] id est attestationem, scilicet scripturam, in qua dicta testium continebantur, quæ falsa erant: vel quia falsum dixerunt: vel quia corruptus tabellio aliter scripsit quã dixerint. Et nota quòd dicit P. ꝙ nõ retractatur sententia per falsas attestationes: nisi pecuniæ corruptela interuenerit. ar. ff. de re iudi. l. diuus. Tu dic idem in testibus quod in instrumentis, vt siue interueniat pecunia, siue non: retractetur sententia si falsò ast prolata. Est eñ eadem vis instrumentorum & testium: vt.s. de fide instrumen. l. in exercendis. & testes instrumenta dicunt: vt. ff. de fide instru. l.j. Item hæc rubrica est generalis in testimonijs & instrumentis, & in prædicta. l. diuus. subaudi maximè.

Sentẽtia falsò prolata semper retractari potest.

k ¶ Fidem.] scilicet testis vel testium: nam & ipsi instrumenta dicũtur: vt dixi. Vel dic ꝙ mutat casum. Et nota oportere probari duo, et falsum, et ꝙ iudex ex eo iudicauit. inde est ꝙ si plura erãt instrumenta, vel plures testes, vel instrumenta et testes: licet quædam ex his sint falsa: si tamẽ alia vera sufficiãt, vt ex his posit dari sententia, non retractabitur: vt hìc, & patet per omnes leges huius tituli. Itẽ & hic signare potes contra, & quasi ad omnes leges hu' tituli: quod est.s. de fide instru. l. fi. in fi. sed ibi soluitur super. l.j. huius tituli.

IVdicati.] CASVS Petis à me decem falsi instrumenti authoritate: succubui: si posteà velim arguere instrumẽtum de falso: an poßim, quæritur? Rñ. ꝙ sic: nec mandabitur sñia executioni, si nondũ solui quod iudicatũ est: & si probem quod solui, repetam. Viuia.

Pendente causa restitutionis in integrum, in qua crimen falsi allegatur: cùm sit præiudicialis sententia, non potest executioni mãdari. h.d. Bal. Vel sic: Pendente lite super rescißione sentẽtiæ tanquàm ex falsis instrumentis latæ, eius suspenditur executio: & sententia rescissa soluti datur repetitio. h.d. Sali.

Impera. Gordianus A. Herennio.

LEX IIII.

IVdicati executio solet suspendi, † & soluti dari repetitio [l], si falsis instrumentis circunuentam esse religionem iudicantis, crimine posteà falsi illato, manifestis probationibus fuerit ostensum.

TITVLVS LIX.

De confeßis.

Confessus pro iudicato habetur: & hinc est quòd à propria confeßione recedere nemo potest. Bal. Vel sic: Confessus in iure habetur pro condẽnato & contra eum potest fieri executio. h.d. secundum Bart. Vel sic: Confessus pro condemnato habetur: ideo à propria confeßione sicut nec à sententia non receditur. Sali.

Imperat. Antoninus A. Iuliano.

LEX VNICA.

COnfessos [m] in iure pro iudicatis [n] haberi placet [o]. † quare sine causa desyderas recedi à confeßione tua, cum & soluere [p] cogeris.

l ¶ Repetitio.] impetrata in integrũ restitutione: nisi in casu: vt dixi.s.e. l. ij. & ad hoc.j. de fal. l. satis.

¶ DE CONFESSIS. ¶ *Dixit de uerè condemnatis: sequitur de quasi cõdemnatis idest confeßis: & differt hic titulus ab illo de interroga. actione. quia hic post litem contestatam, ille ante litem contestatam locum habet. Accursius.*

Continuatio.

COnfessos.] CASVS Petij à te decẽ, tu interrogatus an deberes, cõfessus es: an de cætero sit litigandum? Dicitur ꝙ non.

† Sic dicit papa in. c. veniens. extrà de test. ꝙ si dicatur sententia lata cõtra iustitiã, & probare qđ velit: suspenditur executio sentẽtiæ sicut fit in casu hu' l.

m ¶ Confessos in iure.] lite contestata, & in loco vbi reditur ius, & apud præsidem.

n ¶ Pro iudicatis.] sub quãtũ ad hoc vt ampli' contra ipsos non quærañ.

o ¶ Placet.] vt &.s. de repu. hære. l. sicut. & de fide instru. l. si aduersarius. &. ff. eo. l.j.

p ¶ Soluere.] s. accepta, puta mutuo. Et quia hæc regula confessos &c. multas habet oppositiones: iõ dicit Ioan. sic eam formandam: Confessos in iure contra se certum quid quod ius, & natura non respuit: vel factum, cuius nomine cum alio posit esse actio in causa pecuniaria, pro iudicato habeñ. In iure, ideo dicit: quia extra ius non valet vt ff. de interrog. act. l.j. in fi. & l. fi. &.s. de iur. & fact. igno. l. cum falsa: nisi fiat ad liberandum: vt in aut. de testi. §. & licet. col. vij. &. ff. de pact. l. tale. in princi. vel nisi fiat ad obligãdũ cũ causa: quo casu distinguitur causa mutui & dotis ab alijs: vt dixi.s. de non nu. pe. l. generaliter. Sed la. antiquus dicit valere etiã extra ius, & etiam sine causa ad obligandum. & sic intelligebat.s. de iur. & fact. igno. l. cum falsa. sed aliter ibi exponimus. Item pro se inducebat quandã falsam aut. quã hìc habebat. quæ sic dicit: si debitor fuerit confessus de debito, vel de alijs rebus corã vicinis & amicis, ac si corã iudice confessus fuisset pro eo habetur. & dicebat extrahi de cor. de testibus. §. & licet. col. vij. Sed vt dixi ad liberandum, ibi dicit ad non obligãdum. Item pro eo. ff. de ijs, qui no. infa. l. quoniam. sed ibi in iure transegit. Et intellige in iure vbicũque sit iudex: vt ff. de interroga. actio. l. voluit. §. quod ait prætor. Vel aliter vt ibi notaui. Item contra se dicit: quia pro se non habetur ei fides: vt. ff. de interrog. act. de ætate. §.j.s. de proba. l. exẽplo. & in authentica de iureiu. à mo. §.j. col. v. Certum ideo dixi: quia si incertum, cogendus est certificare: vt. ff. eodem. l. certum, vt si confiteatur hæres Stichum vel Pamphilum relictum, cogitur certificare quem. Item quòd ius & natura non respuit: quia & si confiteris filium eum, qui maior est quàm tu, vel hominem liberum tuum seruum, vel fœminam habere liberos in potestate, non valet: vt. ff. de interrog. act. l. confeßionibus. & l. si is. Item quòd subijcit, vel factũ cuius &c. quia si confiteatur à se seruũ occisum, qui nec vulneratus est nõ teneñ: vt. ff. ad. l. aquil. l. inde. neratius. §. fi. & l. seq. &. ff. eo. l. qui stichũ. Itẽ in cã pecuniaria: quia in criminali non statur statim confeßioni. Imo volens perire potest defendi: nec habendæ sunt confeßiones reorum pro exploratis facinoribus: vt. ff. de ap. l. nõ tantũ. & de quæstio. l.j. §. diuus. condẽnatur ergo reus si perseuerat in confeßione: vt in eo. tit. de quæstionibus. l.j. §. si quis vltro. Itẽ habetur pro iudicato, vt etiã non debeat dãnari ammodo secundum quosdam. sed statim tempora quatuor mensium currũt cõfitẽti: vt. ff. eo. l. certũ. §. fi. etiã ad. l. Aquil. ꝓinde. j. §. fi. Tu dic contra: vt ff. de iudi.

Confessus habetur ꝓ cõuicto, an sit verũ indistinctè.

† Concor. c. cum super extrà de cõfes. Item vide bonã gl. de hac materia in. c. fi. extrà eo. ti.

Confeßio quando dicatur facta in iure.

Perire volẽs nõ auditur. Confessum an & quando debeat sequi sententia.

ff.de iudi de qua re.&.ff.eo.l.Iulianus. Et quod dicitur nullæ sunt partes.f. in cognoscendo,sed in pronunciando sic.&.d.l.certū §.fina.[a] ante litem contestatam loquitur. De criminali autē constat q dānatur post confessionem:vt ff.de custo.re.l.si confessus.&.§.de pœnis,si cū reis.Et si quæras:qd pdest dānari cōfitentē post cōfessionē,cū ex cōfessiōe datur in factū?R.n.posito hoc nihil obstat & aliā dari ex snīa,sicut ex iuramēto datur,& tñ sequitur sententia:vt.s.de iureiurā.l.acto 10 ri delato.& hoc si lis sit contestata,aliàs sufficit in confessum dari quodpræceptū in certū diē vt.ff.de iudi.l.si debitori. Itē est necesse q sit maior xxv.annorū,quia cōfessio impuberis nō valet adultilicet valeat, restituitur: vt.ff.eodem.l.certum.§.si. 20 tutoris tñ vel curatoris, vel procuratoris confessio non valet:vt.d.l.certū.§. sed an & ipsos.quod quidā intelligūt si probet à dño cōtrariū.& sic est cōsuetudo:vel non valet,si petet minor restitui, vel non valet,si fuerit absens sec' si minor fuerit psens. 30 Itē est necesse quòd sponte cōfiteatur,aliàs nō valet:vt dixi per.l.ff. de quæstio.l.j.§.diu³.&.§.si quis vltra.Itē est necesse q fuerit sciēs,quia errans in facto,nō fatetur:vt.ff.eo.nō fatetur.cuius probationē pōt inducere vsq; ad sentētiā:vt.s.de iur.&fac. igno. 40 l.error.Item q pñte aduersario:vt ff.e.l. certum. §.si quis.& de interro. ac. l.fi.Itē q nō sit res fauorabilis,q p confessionē remouetur,vt matrimoniū idē dici pōt de libertate,si quis se seruū confiteatur. vt.s.de li.cā.l.interrogatā &.l.parentes.&.l. liberos. 50 j.&.ij.Sed si in figura iudicij cōfiteretur,bene valeret:vt in eo.ti.l.pe. Item q non fiat in fraudem fortē creditorū:vt.ff.quæ in frudē cred.l.ij.Vnde versus:Maior,spōtē,sciens cōtra se vbi ius sit & hostis. Nec natura rei,fauor, aut ius frausue repugnet.Illud 60 nota,q cōfessio valet sine interrogatione:vt.ff.de interrog.act.l.si sine.Item quoiure cōpellā aduersarium meū ad huiusmodi rñsiones?R.nd.per officium iudicis,per hunc tit.& per aut.de ijs,qui ingre.ad ap.§.fin.col.v. Item quæritur,quare ille qui quærit,semper prædicit quid ipse credit?R.nd.ne videatur calūniosè petere.per eandem aut.

Continuatio. ¶ RES INTER ALIOS &c.¶ *Hic titulus loquitur de iudicatis & actis 70 extra iudicium.sed.s.quibus res iudicata non nocet,loquitur de iudicatis tantum, quæ ibi dicuntur,& hic potes repetere.*

Vult glo. rectè intelligi...; confess. non debere con... dānari: sed sufficit vt ef... sicut præcedentis ... in confessio... in ciuili: in criminali ... go.

† De hac materia vi. dem.c.pen. ... gl.ij.ex. ... tra. de sent. & re iudi.

Versus notabiles.

TITVLVS LX.

Res inter alios actas vel iudicatas aliis non nocere.

¶ *Agnitio seu solutio debiti facta per unum ex hæredibus,non præiudicat cohæredibus,hæc gentibus.Sali. Vel sic: Gesta per unum alteri nō nocent,etiam si sint gesta extra iudiciū.h.d.secundum Paul.de Cast.*

Imp.Diocl.& Maximiā.AA.&CC.Epicrati.

LEX I.

INter alios † res gestas,alijs non posse præiudiciū facere, sæpe constitutum est [a].vn̄ licet quosdam de hæredibus eius,quē debitorem tuum fuisse significas, soluisse cōmemores:tamē cæteri nō aliàs ad solutionē vrgentur, nisi debitum probatum fuerit.

¶ *Transactio cum uno facta,alteri non præiudicat:& qui rem quam donauit,postea cū alio diuidit,in præiudicium donatarij nihil agit.h.d. Sali.*

Idē AA.& CC.Epicrati. LEX II.

INter alios factā transactionē absenti non posse facere præiudiciū,notissimi iuris est.¶ Quapropter adito præside prouinciæ auiā tuā mancipiū tibi donasse p batae si hoc iure ad te ptinere pspexerit,restitui tibi prouidebit. Neq;enim si te absente diuisionē eius fecerūt [b],aliquid iuri tuo derogari potuit [c].

¶ *Frater non præiudicat fratri paciscēdo uel agendo sine mandato.h.d.Sali.*

Idem AA.& CC.Fortunatæ. LEX III.

SI cū fratre tuo matri successisti:frater p portiōe tua cū debitoribus hæreditarijs paciscēdo vel agendo non ex tua voluntate pro hæreditaria parte tibi quæsitam [d] obligationem extin-

INter.] CASVS. Res inter alios &c.Si ergo cohæres me' conuentus à creditore hæreditario succubuerit,vel soluere cœperit:an præiudicet mihi:quæritur?R.n q non. Vinia.

a ¶ Constitutum est] vt.s.loca.l.circa.&.§.de exceptio.l. ij. &.ff.de iudi.l.si petitor.&.ff.de excep. Modestinus.&.ff.de iureiuran.l. quia. &.ff.qui po.in pig.l.Claudius.Sed fallit vt diximus.s.quibus res iudicata nō nocet.l.ij.Item fallit etiā in actis extra ius:nā q̄nque nocent:vt.s.de quadri.p. 80 scrip.l.bene à Zeno.& de commu.rerum ali.l.ij Item q̄nque prosunt acta inter alios alijs:vt.s.de diuer.rescri.si libellum.&.s.de tēp.in integ.rest.l. petendæ.&.ff.quemadmodum seruitus amit.si communem j.respon. &.ff.de iureiuran.l.si duo.in princip.&.§.si quis iurauerit.&.§.Marcellus.&.s.ad exhi. si res.

INter.] CASVS. Auia mea dedit mihi mancipium,de quo pacta cōtrouersiam cum Titio,transegit cū ea Titius:an ea piudicare mihi poterit quæritur? Dicitur quòd non.Idem est si habeam tecum rem cōmunē, & ea me absente diuiseris:quia non præiudicabit mihi diuisio.Si tñ successi matri meę cum fratre meo:frater meus cū debitoribus hæreditarijs fecit pactum de nō petendo me irrequisito:an obligatio pro parte mea sit extincta, quæritur? Dicitur q non. Viuianus.

b ¶ Fecerunt.] quasi esset cōe cū alio,cū totū fuerat auiæ,& fuit facta aio trāsigendi,cùm aduersarius totum sibi assereret.

guere non potuit [c].

c ¶ Potuit.] vt.s.famil. er.l.cohæredib'.& de re. 10 cred.l.nec filius.&.ff.de iudic.l.si petitor.& de re iud.l.de vnoquoque.

d ¶ Si cum fratre.] Quæsitā.c.x.l.xij. tabularum.

e ¶ Non potuit.] vt.j.de excep.l. ij.

TITVLVS LXI.

De relationibus.

¶ *Habens referre,pronunciare non pōt. Itē si primò pronunciauit relatio sua appellationem non impedit.Itē debet referre factum instructū non instructū.Itē copia relationis partibus edi debet.& si displiceat alicui,contradicat incontinēti.h.d.Bal.Vel sic:Qui dixit se uelle referre non debet iudicare:& si primò pronunciat, relatio sua appellare non impedit. Item negotiū debet referre plenè instructum,& copia relationis debet edi partibus:ut si alicui displiceat, statim apud acta contradicat.Sali.*

Imp.Cōstantinus A. Futuro præf.annonę. L. I.

SI quis iudicum duxerit esse referendū:nihil inter partes pronunciet [f], sed magis sup quo hæsitandum [g] putauerit,nostram consulat [h] scientiā: aut si tulerit sententiam [i] ,minimè posteà, ne à se prouocetur,relatione † præmissa terreat litigantes [k]:sciēs q si hoc fecerit,nihilominus iure appellationis res agitabitur [l].¶ Sed nec ad nos mittatur [m] aliquid, qd plena instructione [n] indigeat. ¶ Quoties autem ad nostrā scientiam iudex se polliceatur relaturum,consultationis [o] exéplū [p] litigatoribus illico † ædi apud acta iubeat,vt si cui [q] fortè relatio minus plena vel contraria videatur, is refutatorias preces [r] similiter apud acta sine aliqua frustratoria dilatione † offerat.

In auth. vt iudices non expec.sacras iussio.§.j.co lla.ix.constitutio.iiij.

¶ DE RELATIONIBVS.¶ *Quia iudex quādo dubitat,refert cōsilij causa,ideo de hoc dicit.* Continuatio.

SI quis iudicum.] CASVS. Iudex qui cognouit de aliqua cā,dubitabat qualiter debuit de iure ferre sententiā:an posset referre quæstionē ad principē vt eā determinet, q̄ritur?R.n. q pōt antequā ferat sententiā:quia si iā tulit appellari poterit. nec pōt litigatorē terrere,dicendo q causam retulit ad principē: iudex 40 autem cū refert,debet prius cām examinare,et exemplū consultationis siue relationis debet dare partibus:& si litigātes viderint q illa relatio nō sit bene facta:quia iudex non posuit plenè omnia in epistola,quā mittit ad principem potuerunt ap 50 pellare.

† Promissa.

f ¶ Pronunciet.] hoc fallit in casu, vbi primò fertur snīa sic deinde principi scribitur, vt æstimet an sententia sit sequenda,puta si præses prouinciæ deportauerit aliquē in insulam:vt.ff.de inter & rele.l. inter pœnas. & 60 de iniusto rup.test.l. si quis filio.§.quid tñ.& de leg.iii.l.j.§.hi quibus.

g ¶ Hæsitandum.] id est dubitandum.

h ¶ Consulat.] imò videtur vetari relatio:vt.s.de peda.iud.l.placet.ij.sed ibi in delegato dicit.Itē ibi referebat ad iudicandū.Aut ergo fit relatio pter factū,& fieri nō debet: vt.ff.de iud.l.eū quē.§.iudicibus.aut de iure & fieri pōt:vt hic,& in aut.de iudi.§.fi.col.vj.aut vt odiū euitet,quod non permittitur:vt in aut.vt iud.nō ex 70 pe.sacras iussi.§.j.col.ix.quā quidā habēt hic nouo iure &c.Sed propter defectū iurisdictionis,refert q̄nque ad iudicandum:vt.j.de fal.l.vbi.&.ff.de of. proconsu.solent &.l.si quid.

† Concor. gl.sup ver. vrie.i.c.cū ol m.ij. de offi. deleg. † Facit.c. bonę memoriæ.ij.cū gl.sup verbo,illude... rent.in me. extra de post.præla.

Relatio an permittat.

i ¶ Sententiam.] Post relationem ante habitum respectum.

k ¶ Terreat litigantes.] quia facta relatiōe dedit snīam:& terrebat litigantem ne appellaret,sed expectaret rescriptū.Vel dic q post snīam referre volebat:& secundū primā habeas,præmissa:secundū aliam,promissa.

l ¶ Agitabitur.] Fingitur enim recepta,cū nō stat per appellātem quominus cōferat:vt.j.de his,qui per metū iudicis non ap.per totū.& ad hoc.j. tit.j. nouū.& l.ex illo.& l iubemus.&.s.de offi.vica.l.fi.

80 m ¶ Mittatur.] pro sententiādo à se nisi esset cōmissa sola audiētia.

n ¶ Instructione] id est clarificatione in factum.

o ¶ Consultationis.] id est relationis.

p ¶ Exemplum.] id est trāscriptū.exēplificat em̄ quæ scripta sunt de partium confessionibus,siue de dictis testium.

q ¶ Si cui.] sub litigantium.

r ¶ Refutatorias preces.] i.appellationem. Appellatur ergo à consultatione semiplena antequàm mittatur,non posteà:sed à snīa,quam refert iudex

Appellari an possit à consultatione.

sic:vt.ff.qñ ap.sit.l.j.j.rñ.&.l.si alij.dicunt ꝙ non appellatur:sed dicit qualiter non bene stat relatio.quod si non dixerit,consentire videtur per.d.ll. qñ appellandum sit.nõ autem appellat:vt.ff.de ap.l.j.§.quæsitum.Sed ibi intelligit ex necessitate secundũ Azo.potest tñ si vult:vt hîc dicitur.

SVper.] CASVS Prouinciales cõmiserunt delictuũ:iudex cognouit de delicto,sed dubitat ferre sñiam:põt referre ad principem: debet tñ dare partibus exẽplũ relationis vt eã approbẽt vel reprobent.

NOuo iure causa pfectè examinata sententia terminet: quæ executioni legitimæ demãdatur,nisi ab ea fuerit appellatum.

Relatio dicitur plena quando plena ueritas in ea continetur,& in causa est conclusum lapsu omnium terminorum,uel partium cõsensu. Bald.uel sic:In causa criminali relatio est permissa.h.d.Sali.

Impp.Valentin.& Valens AA.ad Viuentiũ præfec.præto. LEX II.

SVper delictis prouincialiũ nunquã [a] rectores prouinciarũ ♁ ad scientiam principum putent esse referendũ,nisi ediderint [b] prius consultationis exemplum:quippe tunc demum relationibus plena veritas est,cùm vel allegationibus repelluntur [c], vel probantur [d] assensu.

Pendente relatione iudicis officium conquiescit.h.d.Bal.Vel sic:In relatione & consultatione fienda principi,debent acta publica mitti.h.d.Sali.

Idẽ AA.& CC. ad Podemium LEX III.

SI quãdo ratio aut [e] necessitas est in negotijs nostra iudicia [f] requirendi,expectandique responsa:omnes omnino causas,relationis series comprehendat:vt recitata consultatione,quæ ita [g] est dirigenda,propemodùm [h] actorum recensione [i] non sit opus:actis etiã necessariò sociandis.

♁ Ad sententiam.

a Nunquam.] In casu remittit ad principẽ:vt in authẽ.vt iudi.sine quoquo suffra.§. interdicim⁹ in fi.tit.colla.ij.

b Ediderint.] s.partibus.

c Repelluntur.] s. 20 partes: quia fuit statuta dies ad allegãdũ, & nihil dixerunt.Vel dixerunt,ꝙ noluerunt.Vel dic repellũtur.s.relationes.

d Probantur.] relationes:quia visis eis ambe partes consenserunt:quod bene fuit.& hoc qñ iudex dubitat.Si verò fingat,pu 30 nitur si referat:vt.s̃.de of. præfe.præto.oriẽtis.l.ante penul.

SI quando.] CASVS.Quãdo iudex vult referre ad principẽ, debet pri⁹ examinare cãm & omnia causę acta debet bene cõprehendere,& in scripturã redigere,& eã 40 principi mittere,ita ꝙ nõ sit necessariũ vt acta recitentur:itẽ scripturæ ĩ quibus continentur quæ acta sunt in causa. Viuia.

e Aut.] pro id est.

f Iudicia.] i. consilia.

g Queita.] s.plenè:vt dixi.j ti.j.l.ne causas.

h Propemodum.] 50 i.ferè.q.d.non est necesse vt p se scribatur exemplũ actorũ,& per se cõsultatio:sed totũ simul contineat:& quod subijcit,actis &c.s.originalibus.& facit ad hoc.s̃.de pci.impe.offi. l.fi.quod vltimũ dicit H. ex volũtate fieri:quod nõ placet.

60 i Recensione.] s. separata.

TITVLVS LXII.

De appellationibus & consultationibus.

Quando peruertitur ordo vnius causæ ad aliam,sentẽtia tenet licet possit per appellationem rescindi.h.d.Bart.Vel sic:Prius debet terminari quæstio possessionis, quàm criminalis. Bal.Vel sic:Ista lex legitur uarijs modis,secundũ primã lecturã hoc dicit:Prius de possessione si quis possessor fuerit debet cognosci,quam super turbatione pronunciari.secundum secundã lecturam.h.d.Si iudex pronunciat prius super crimine uiolentiæ,quàm super possessorio prius intentato,iustè prouocatur secundum Sali.

Sententia diui Seueri A.data in persona Marci Prisci,Idibus Iañ.Pompeiano & Auito Cons.

LEX I.

PRius [k] † de possessione pronunciare, & ita crimen violentiæ [l] excutere præses prouinciæ debuit.qđ cùm non fecerit,iustè ab eo prouocatum [m] est.

Duas habet lecturas.Prima est quòd loquitur in delegato principis,& sic in sententia lata ex delegatione.Secunda in lata ex consultatione.secundum primam.hoc dicit.A delegato principis appellatur.non obstante quòd illius authoritate fungatur.Vel sic secundum secundam lecturam:A sententia lata secundùm responsionẽ principis factam relationi seu consultationi iudicantis,potest appellari.h.d.Sali.

Imperator Alexander A.Plautiano.

LEX II.

NOuum [n] ,quod postulas,nõ est,quòd & si rescripti mei authoritas intercesserit [o] , prouocandi tamen facultas tibi non denegetur.

In præiudicium appellationis interponendæ vel etiam interpositæ,etiã si sit reiecta,nihil debet innouari.h.d.Bal.& Sali.Vel sic: Appellatione interposita, iudicis officium conquiescit. h.d.Bart.Vel sic:Appellatione reiecta uel etiam pendente,nihil debet innouari pro sententia executionis.h.d.Vel sic:Post appellationem interpositam nihil est innouandum à iudice à quo,uel per partem,quod sit contra appellationem:etiã si appellatio non fuerit à iudice à quo recepta: sed omnia debent remanere in eodem statu in quo erant tempore sententiæ.secundum Paul.de Castro.

Imp.Gordianus A.Victori. LEX III.

APpellatione interposita licet à iudice [p] repudiata sit, in præiudicium deliberationis [q] nihil [r] fieri debere, & in eo statu omnia esse quo tẽpore pronunciationis fuerunt, sæpissimè constitutum [s] est.

DE APPELLATIONIBVS ET CONSVLTATIONIBVS.

Continuatio.

Quia sententia lata fiunt appellationes & consultationes:ideo de his subiungit post sententias.

PRius.] CASVS. Conueniebas me vti posi.ne ego inquietarẽ te:ego volo te cõuenire interdicto vnde vi.quia dico te expulisse me de possessione:iudex cũ debuit primò te audiuisse et 70 cognouisse de interdicto vti posidetis,cognouit prius de violẽtia:& ideo appellatum fuit:an ritè sit appellatio interposita,quæritur? Dicitur quòd sic.Sed dic casum,vt nota.in glo.& melius quatuor modis. Viuianus.

Casum ponit.

k Prius.] Pone casum quòd duo se posidere contendãt: nec constabat quis posideret.primò de possessione,quis posideat,postea de inquietatione siue violentia commissa,etiam inquirendo,& quis & ad quem venerit posidentem,cognoscitur.Sed huic.l.est contra.j̃.ad.l.Iul.de vi publi.l.si quis. sed 80 ibi constabat quis posideret,hîc non.Vel pone casum secundò cùm tractaretur causa possessionis,vnus alteri intulit vim nihilominus de possessione debuit expedire:quod si non fecit,appellatur.Tu dic tertiò secundum Ioan. cùm tractaretur causa possessionis proposito interdicto vnde vi,vel conditione ex lege,si quis in tantam.idest cùm tractaretur causa ciuilis, proposuit & criminalẽ accusationem legis Iuliæ de vi:& iudex super accusatione pronunciauit,male fecit:vt.ff.vi bo.rap.l.ij.§ j.&.ff.de publi.iudic.l.iiij.& ideo appellat. Huic positioni videtur contra.ff.de iudic.l.si de vi.&.ff. ad.l. Iuliã. de vi.l.qui cœtu.§.j.sed in vtraque earũ pone vis pro possessione violenta.& possessionẽ pro proprietate.& sic concordant.Itẽ contra.s̃.de senten.& interloc. oĩm iudi.l.prolatã.sed aliud est ferri sñiam contra ordinẽ in eadẽ causa,quo casu ipso iure non valet:vt ibi,aliud qñ in diuersis attenditur ordo:vt hîc.Itẽ similiter secundũ hunc casum non est cõtra.j̃.qñ ciuilis actio cri.præ.l.j.Quarti ponunt casum cũ quidã accusaret alium lege Iulia de vi. dicẽs se expulsum: aduersarius dicit hunc nõ 10 possedisse,& volebat de possessiõe agere:& iudex pronunciauit prius de vi, posteà de possessione agi. Sed nõne ipso iure est nulla,cũ sit cõtra legem?Rñ. imò est aliqua.quia iudex putauit cãm legibus iuuari,vt.ff.de re iudi.l.cũ prolatis.Sed hoc nõ placet:qa 20 non super vi vel possessione fuit pronunciatum, sed super modo agẽdi,vel ordine.prima & tertia placent.

Sententia lata cõtra ordinem iudiciorũ an valeat.

† Concor. cõ kac.l gl. sup verb.recuperanda. circa fi.in c. pastoralis. extrà de cã pos.& proprie.

l Violentiæ.] s.ĩ possessiõe admissæ ĩstituta accusatione legis Iulię publice vel priuate, cuius pœna est insti.de publi.iu. §. 30 itẽ lex Iulia de vi.

m Prouocatũ est.] vt à sñia contra æquitatẽ data,quę hodie contra ius est: iure iã sup eo cõstituto p.l.istã secũdũ quosdã.

n NOuum.] Pone casum ꝙ appellatur à sententia iudicis delegati à principe: vt &.j̃.l. eos. 40 & de rescripto delegationis hîc dicit.nõ autem dicit in rescripto ꝙ non posit appellari:quod sol⁹ princeps põt dicere: quia tunc nõ appellatur:vt. ff. à qui.ap.non licet.l.j.§.fi. vel pone secũdò ꝙ iudex ostensis literis consultationis partibus sicut debet: 50 vt.s̃.ti.j.l.j.consuluit principem,& habuit rñsionẽ: appellabit non à literis cõsultationis,quas iã approbauerat,nec à rescripto:qa contra principẽ nõ appellatur:sed cõtra sñiam iudicis.Vel si ante relationẽ declarat sentẽtiam, quod quãdoque fit:vt.ff.qñ ap. 60 sit.l.j.in prin. appellabit ab ipsa iniquitate iudicis, quasi mendacijs onerauerit eũ apud principẽ:& habes hunc casum.ff.eod.l.j. §.quæsitũ.&ad hoc.ff. qñ ap.sit.l.j.in prin.&.l.fin. q̃ vltima videtur contraria primæ.Sed vt dixi,vltima dicit à literis non appellari post habitam iam responsionẽ,quasi approbauerit,sed & anteà potuit:vt in prima.&.s̃.tit.j.l.j.Alij dicunt ꝙ vltima.nõ soluit,sed quærit.&,in prima da 70 tur solutio.

Casum ponit.

o Intercesserit.] vt si authoritatem præbui.

APpellatione.] CASVS. An appellatione interposita manere debent oĩa in suo statu,quæritur?Dicitur quòd sic,ac si amissa sit appellatio.

p A iudice.] à quo appellatum est:qui causam in scriptis debet dare litigatori quare non recepit appellationem:vt.ff.de ap.reci.l.sciendum.

q Deliberationis.] s.cognitionis faciendæ à iudice appellatiõis. Vel dic i.appellationis factæ cũ deliberatione:qa in hoc deliberatur intra decẽ dies:vt in aut.de appel.§.j.col.iiij.Vel dic.i.cognitionis habendæ super hoc.an sit re- 80 cipienda,vel non.nã & etiã interim dũ liberatur de hoc,nihil noui fit:vt.ff. nihil no.ap.pen.l.j.in prin.Vel quartò [a] iudex,qui tulit sñiam dicit victo,statim prosequaris appellationis causam,vel exequar sñiam.hoc dicere non debet:vt.j̃.eo.l.si quis libellos.

a Vera est in se:sed prima est verior.

r Nihil.] Veluti executio,vel quid simile.

s Constitutum est.] vt.ff.nihil no.ap.pen.per totum.& de ap.reci.l.sciẽdũ.& ad Turp.l.j.§.fi.&.s̃.de integ.resti.pe.ne quid no.fi.l.j.& in aut.vt nulli iu.§.& insuper iubemus.col.ix.Sed fallit in fructibus,qui qñq; deponuntur appellatione

Fructus qñque deponuntur appellatione pendente.

appellatione pendente: vt.ff.eo.l.i imperatores.§.fi.&.j.quorũ ap.nõ re.ab executione.Itẽ quia testes inducit post aperturã,quos in prima causa producere non poterat:vt.j.tit.j.l.per hanc.Item quia non toties appellare ammodo poterit,quoties poterat primo:uel nullo modo:vt infrà eodẽ. l.ne liceat in vna eademque causa.l.j. Item quia nunc non poterit noua petere per dictam.l. per hanc. quod in prima poterat,secundũ quosdã:vt insti.de act.§.si minus.sed hoc est falsum, & 10 illa in alio iudicio dicit: sed an litẽ cõtestatã tantũ possunt addere,non post: vt.ff.de iudi.l.non põt.Itẽ aliud in supplicatiõe.vt.s̃. de prec.impera.off.aut. q̃ supplicatio.

SI ad scribatum.] CASVS Aliquis 20 elect⁹ est vt sit scriba :nõ appellauit, necesse habet stare electioni de se factæ. Viuianus.

a ¶ Scribatum.] dignitas est,ad quam fuit vocatus.

b ¶ Nominatus.] s.decreto iudicis & legitimè, aliàs nõ est opus appellare:vt.j.eo. nominationes.

30 c ¶ Non possunt.] vt.j.eo.l.hi qui. sed aliud in eo munere,quod publicũ est authoritate,sed vtilitate priuatũ:vt in tutella quia dat⁹ nõ appellat à datione sed à snĩa, qua pronunciatur suã excusationẽ non recipi:vt instit. de tut.§.qui aũt excusare. & 40 ff. qñ ap.sit.l.j.§. si quis tutor.

Tutela est munus publicum authoritate, sed priuatũ vtilitate.

PRæses.] CASVS. Qui appellat debet afferre appellationẽ ĩ scriptis,& petere apostolos intra.xxx.dies. alioqn nõ stabitur ei⁹ appellationi.Si verò nõ stetit per eũ,qui appellabat quo minus appellationis cãm ꝓsequat̃:sed ꝑ iudicem vel fortuitũ casũ:vt qa q fere bat apostolos,decessit nũ qd ei succurrit? Certè sic.

d ¶ Apostolos.] i.literas dimissorias:quę sic dicũt,Notũ sit vobis R. appellasse à snĩa mea:& ideo dimitto eũ à iudicio meo 60 & ad vestrum dirigo:vt ff.de lib.dimis.l.j.

Apostoli quomodo fiãt.

¶ Nominatus ad dignitatem,per quã se putat aggrauari potest appellare:idẽ in quolibet publico officio authoritate & utilitate : unde si quis extrahitur de saculo uel de pixide ad officium scribæ,uel syndici:uel sibi displicet officiũ, debet intra.x.dies appellare:aliàs cogitur officium gerere.h.d.Bal.Vel sic:nominatus ad dignitatem uel officium utroque modo publicum, si putat se grauatum, potest ab ipsa nominatione appellare.h.d.Sali.

Imp.Philippus A.& Philipp.Cæs.Probo.

LEX IIII.

SI ad scribatum [a] nominatus [b] non prouocasti,conuelli statuta non possunt [c].

¶ Casus fortuitus excusat à pœna illum,qui mãdatum iniunctum nõ potest adimplere propter casum.Bald.Vel sic:Si appellatio non fuit producta in termino absque culpa appellantis, appellanti succurritur.h.d.no.secundum Bart.Vel sic:Qui apostolos non præsentauit in tempore iniuncto propter casum fortuitum excusatur à pœna desertionis.h.d.Sali.

Impp.Dioclet.& Maximian.AA.& CC.Valenti & alljs.

LEX V.

PRæses prouinciæ ad quem appellasti,si non vitio negligentiæ vestræ tẽpus,quod ad reddendos apostolos [d] præscriptũ [e] est, exemptũ esse animaduerterit, sed ex fatalis casus necessitate diẽ functo eo,qui eos perferebat,id accidisse cognouerit [f]:iuxta perpetui iuris formam desyderio vestro medebitur [g].

¶ Ad eum,qui grauauit,non debet remitti appellatio terminanda:sed iudex appellationis debet pronũciare appellationẽ iustam uel iniustã. Bal.Vel sic:Iudex ad quẽ appellatur debet de cã cognoscere & iudicare:non autem eũ ad primũ iudicẽ remittere.Bar.Vel sic:Iudex ad quẽ nõ debet remittere appellationem terminãdã iudici à quo sed sua snĩa debet pronũciare prouocationẽ iustã uel iniustã fore.h.d.usq; ad.§.si quid. Sali.

Idem AA.& CC.dicunt:

LEX VI.

e ¶ Præscriptum est.] xxx.dierũ,secũdũ H.vt.j.e.iudicib⁹.alij sex mẽsiũ. ar.j.eo.l.si appellationẽ.Vel dic,ꝙ.xxx.dies statuunt,vt litigãdi dent apostoli:sed ad repræsentãdũ iudici q cognoscat de appellatione,ipse à quo appellatur,statuat suo arbitrio:vt hîc,&.ff.de iure deli.l.j.§.fi.

f ¶ Cognouerit.] qui ergo allegat casum,probare debet:vt.ff.de eden.l. si quis.§.in.

g ¶ Medebitur.] sic nec mater ꝑdit hæreditatẽ filij,si procurator,quẽ miserat ad tutorẽ petẽtẽ decesserit antequã peteret:vt.s̃.qui pe.tu.l.cũ à matrib⁹.

70 EOs.] CASVS Iudex in cã,quã habebam cũ Titio, absoluit Titiũ.appellaui ad ꝑsidẽ:an ꝑses debeat remittere cãm ad eũ,à quo appellatũ est quæritur? Dicitur ꝙ nõ. Et si aliquis nostrũ corã primo iudice nõ plenè ꝓbauit,poterit posteà supplere in cã appellationis:& testes ꝓducere,& eis impẽsas subministrare.Si verò alius fuit cõdẽnat⁹ de crimine capitali, & appellat,debet dare fideiussorẽ,si põt:si nõ põt,mittetur in vincula:& iudex à quo appellatũ est,debet dare exẽplũ snĩæ suæ.Nota qui appellãt, debẽt sibi cauere:quia si calumniosè appellẽt,punientur in.l.libris auri:& appellari põt intra duos dies,cõputãdo à tẽpe,quo recitata fuit snĩa.Et postquã appellatum est iudex debet dare apostolos.i.literas dimissorias isti appellãti:& debet eũ 80 mittere ad iudicẽ appellationis:& appellãs nõ habet necesse dare de exercẽda appellatione.Hodie habent decem dies appellare volentes: vt in authen. quæ sequitur.Viuia.

h ¶ Iudicabunt.] iudices appellationum.

i ¶ Decisam.] Nã antè nõ appellat̃ vt.j.quorũ ap.nõ re.l.ante snĩæ.Sed qd si dñs papa cũ ante snĩam à quadã interlocutoria fuisset appellatũ,à suo delegato eidẽ cõmisit? R̃ñ.põt:tũ quia ex certa sua sciẽtia:tũ quia hæc lex dicit de appellatione,quæ sit à definitiua [a] sententia.

a Gl.secũdum Ang. procedit ex potestate absoluta principis nõ ex ordina-

k ¶ Sententia.] aliàs punitur in.l.libris auri:vt.s̃.de epis.aud.l.ij.

l ¶ Suum.] s.primum.

m ¶ Conueniat.] vel delegare alij.Nec obstat.s̃.de iudi.authen.ad hæc.qa ibi particulariter volebat committere.

n ¶ Salubritas legis.] scilicet huius.

EOs,q de appellatiõib⁹ cognoscẽt ac iudicabũt [h],ita iudiciũ suũ ꝓbere cõueniet,vt intelligãt,ꝙ cũ appellatio post decisam [i] snĩa [k] litẽ interposita fuerit,nõ ex occasione aliqua remittere negotiũ ad iudicẽ suũ [l] fas sit,sed oẽm cãm ꝓpria snĩa determinare cõueniat [m]: cũ salubritas [n] legis constitutę ad id spectare videat̃ vt post snĩam ab eo,qui de appellatione cognoscit, recursus fieri nõ possit ad iudicẽ [o] à quo fuerit prouocatũ [p]. ¶ Quapropter remittẽdi litigatores ad ꝓuincias [q] remotã occasionẽ atq; exclusam penit⁹ intelligãt:cũ sup oĩ cã interpositã ꝓuocationẽ vel ĩiustã [r] tm̃ liceat ꝓnũciare vel iustã.

¶ Hic declarat quale sit iudicis officium in probationibus recipiendis,& in sumptibus testibus faciendis.& .h.d.Non allegatũ uel non probatũ in cã principali,potest allegari & probari in causa appellationis, & si testes producantur, eis impendia sunt per producentem faciẽda.h.d. Sali.

¶ Si qd aũt in agẽdo negotio [s] minus se allegasse litigator crediderit, quod in iudicio acto fuerit omissum [t]:apud eũ,q de appellatione cognoscit,persequat̃ [v]:cũ votũ [x] gerẽtib⁹ nobis aliud nihil ĩ iudicijs quã iustitiã [y] locũ habere debere, necessaria [z] res [a] fortè trãsmissa nõ excludẽda videat̃. ¶ Si quis autem post interpositã appellationẽ necessarias sibi putauerit esse personas [b] per quas apud iudicẽ, q sup appellatione cognoscet, veritatẽ

o ¶ Ad iudicem à quo.] nota ꝙ snĩa remitti non debet ad iudicem à quo.

10 p ¶ Prouocatũ.] aliud est de restitutiõe ĩitegrũ vt.ff.de mi.l.in causæ. ij.§.fi.&.l.præfecti.q̃ sunt cõtra [b].Itẽ hîc tenuit snĩa prima,aliàs redit ad eundẽ iudicẽ:vt.s̃.quõ & qñ iudex.l.si præses.&.j. de accu.l.iiij.quæ sunt cõtra. Item quid si cœperit esse 20 primus iudex loco eius, qui de appellatione debet cognoscere? R̃ñ.& tunc nõ ipse cognoscat,sed alij deleget,sicut & ille qui antè fuerat aduocatus eius causæ:vt.ff.de iur.om.iud.l.ꝑtor.&.s̃.de asses.l.fi.

q ¶ Ad prouincias.] scilicet ad eundem iudicẽ 30 primũ, qui iudicauerat.

r ¶ Vel iniustam.] Nota formã snĩæ iudicis appellationis. Sed an habet necesse addere,& ideo absoluo vel condẽno? Quidã dicũt ꝙ sic:vt.ff.de bo.pos.secundũ tab.l.q ex liberis.§.testõ.&.ff.de pac. l.tale.§.qui ꝓuocauit. & 40 s̃.de sen.& interloc.om. iu.l.præses.Nos cõtra per l.istã.&.ff.de admi. tut.l. chirographis.§.j.pro hoc. ff.de procur.l.ꝑ̃ponponius §.sed & his. consultius tñ fecerit,si oĩa ponat: licet necesse non habeat.Itẽ qd si tẽpora appellationis cucurrerũt:nũquid iudex ap 50 pellationis ꝓnũciare debet? rñ.nõ.sed perinde est ac si non fuisset appellatũ vt.ff.si cer.peta.l. proinde §.j.&.j.eo.l.qñ.&.l.si cõtra.& in aut.de ijs, q ing. ad ap.in princ.col.v.&. ff. de ijs,qui not.infa.l.furti. §.j.ac. [c] Itẽ quid si actor non probauerat in prima 60 sed nunc probat:quõ ꝓnunciabit malè iudicatum? R̃ñ.bene,habitu respectu ad litigantẽ, qui amisit, qui vincere debuisset si probasset:sed quo ad iudicẽ non fuit malè iudicatũ. Item quando pronunciatur secundum primam snĩam,ex qua dabitur actio in factũ? R̃ñ.ex prima,cùm secundo non iudicetur secundũ quosdã. Sed alij vt H.distinguunt an tacitè vel expressè prima sententia confirmetur:vt primo casu agatur ex prima,secundo ex secunda:vt.ff.de secun.tab.l.qui ex libe ris.§.testamento.&.ff.de iniusto rup.testa.l.posthumus.Et no.de hoc.ff. de ijs qui no.infa.l.furti.§.j.

ria:quia iturie est cõtrarium aliquẽ esse iudicẽ ĩ causa sua.

b Rõ istius est secũdũ Bart. hîc qa in causa appellationis pars cõqueritur de iniquitate sententiæ,vt.l. j.in prin. ff. eo. in causa verò restitutionis in integrũ de sua facilitate conqueritur.

Seutẽtia iudicis appellatiõis quã formam debet habere.

c Dicas ꝙ non est pronunciandũ definitiuè scilicet absoluo, vel condẽno & sic ĩtelligas gl.istã: sed debet pronũciare appellationẽ fuisse desertã.& sic absoluere ab obseruatione iudicij. tex.est secũdũ Bar.b.in l. si præses. s̃.quõ & qñ iudex.

s ¶ Negotio.] apud priorem iudicem.

70 t ¶ Fuerit omissum.] Tã super nouis articulis,quàm super antiquis, secundùm Ioan.& Azo.

v ¶ Persequatur.] etiã inducẽdo testes super eodẽ vel cõnexo capitulo:& excep.noua poterit opponi quæ ad primũ petitũ pertineat:vt.j.proxi.§.&.j. eo.in offerẽdis.in fi.&.j.tit.j.per hanc.& sic nõ sunt per oĩa in eodẽ statu quo ad hoc.Nec puto hoc correctũ per aut.de testi.§.quoniam.col.vij. cũ alia sit cã appellationis à prima:vt.s̃.de procur.ita demũ.Alij dicunt mutatũ, sic q; non posse introduci nouas allegationes in cã appellationis,quæ per testes probentur. ADDITIO. Istud est hodie decisum de iure canonico in cle. fi.extrà de testi.vbi videas.

80 x ¶ Votum.] cõstrue,cũ videatur nobis gerentibus votum &c.res necessaria non excludenda.

y ¶ Iustitiam.] sic.s̃.de iudi.placuit.sed fortè secus in cã appellationis quę apud imperatorem ventilatur.nã ibi videtur ꝙ noua allegatio nõ proponatur:vt.s̃.de dilationibus l.cũ à nobis:secundùm Azo.

z ¶ Necessaria.] hoc est,qd videtur nobis gerentibus votum.

a ¶ Res.] id est probatio.

b ¶ Personas.] scilicet testium.

a ¶ Occultam.] hoc facere potest: vt. s. proxi. §.

b ¶ Sumptus.] vt. s. de testibus. l. qm. & arg. ff. ad Trebel. l. sed sciēdū. & ff. commoda. l. si vt certo. §. sumptus.

c ¶ Appellauerint.] quod potest fieri: vt. ff. eo. l. non tantùm.

d ¶ Conueniet.] sic quoq; etiā in criminali .l. tantū post sñiam appellat: vt. j. quo. ap. nō re. l. añ sententiæ. & s. de sententijs. l. fi.

e ¶ Inopia.] quia eū dare non potest.

f ¶ Reis.] Nota detineri reū, maximè iā dānatū si fideiussorē dare nō pot vt. ff. de custo. re. l. ij. & j. e. l. minimè in fi.

g ¶ Opiniōes.] i. suas.

h ¶ Et exempla.] & ꝑ id est nā exēpla tm̄ debet dare iudex, non authenticū: vt. j. eo. l. à proconsulibus. & l. quoniā. Accur.

i ¶ Refutatorias.] i. literas dimissorias: vt. j. eo. l. qm̄. vel idest libellos appellatorios: vt. j. eo. l. à proconsulibus.

k ¶ Scrinia.] i. scrinios siue tabelliones eorum iudicū, ad quos est appellatum.

l ¶ Sententia.] & secundū ius, quia contra ius litigatoris qnq; fert sententia.

m ¶ Pœnam.] l. librarū argenti: vt. j. quorū ap. nō re. l. ab executione. Item amittit litem: vt. j. eo. l. à ꝓ consulibus. Vel aliter illā expones. Alij dicūt ꝙ præter pœnā prædictā extra ordinē punitur per hanc legem.

n ¶ Libellos.] sic ergo in scriptis est dandus libellus appellationis, nisi adhuc iudice sedente pro tribunali, & ad alia non diuertente appellet: quia tūc sufficiet viua voce dicere, appello: vt. ff. eo. l. ij. & j. e. l. litigatoribus. & debet in pdicto libello esse quis appellet, & cōtra quem, et à cuius sententia: vt. ff. eo. l. j. in fi. sed et si omittat contra quem, nihilominus tenet: vt. ff. eo. l. iij. in prin.

o ¶ Appellatorios.] si nō poterit propter publicā vtilitatem.

p ¶ Conditione.] i. vt pœnā sustineat si calūnio se appellant. Et dic ꝙ propria est cā, quæ ad eius cōmodū & dānū pertinet: vt ff. qn̄ ap. sit. l. j. §. in propria vnde & procurator in rē suā intra biduū appellat: vt. ff. eo. l. qui suspectū. §. is verò. hodie verò in distinctè intra. x. dies appellatur: vt in authē. hîc posita, hodie &c. quā hîc lege. Accursius.

q ¶ Hodie.] Sumitur in aut. de ap. & ītra tempora app. debet. §. j. col. iiij. & habes. ij. q. vj. an teriorum.

r ¶ Decem dierum.] aliquādo plus: vt. j. ti. j. l. j.

s ¶ A sententiæ.] & scietiæ: vt olī in biduo: vt. ff. qn̄ ap. sit. l. j. §. dies. vñ ab sens dānat°, nō ꝓ cōtumaciā verā: à tpe scietiæ intra. x. dies appellat: vt. s. quōd & qn̄ iu. ab eo. & de li. cā. l. iiij. & hoc si nō fuisset defensus: alias si eius ꝓcurator nō appellauit, difficile est vt ipse audiat: vt. ff. qn̄ app. sit. l. j. §. si. audiet em̄ si ꝓcurator non est soluendo: vt. s. de iu. l. properandū. §. si. Vel si necessaria et ꝓbabili cā fuerit absens: vt nō s. de ꝓcu. l. q̄a absente. Et no. ꝙ bis est in aut. de ap. est em̄ alia. col. viij. vn de sumit quod habes. j. ti. j. aut. si tamen.

Margin: Aliàs euocandas. — Appellantis temere pœna. — Appellatio quomodo debeat fieri. — Libellus appellatorius quid debeat continere. — † Vide in gl. sup verb. expensas. post med. i. c. finem. ex tra de do. & contu. — Appellandi decendium currit à tēpore sententiæ & scientiæ.

posit ostendere, quā existimauit occultam [a], hocq; fieri iudex per spexerit: sumptus [b] ijsdē ad faciē di itineris expeditionē ꝑbere debebit, cū ipsa iustitia persuadeat ab eo hoc recognosci, q euocandi † ꝑsonas sua interesse crediderit.

¶ *In causis capitalibus, qui idoneos fideiussores non dat pendente appellatione detinetur in carcere. h. d. Bar. Vel sic: Hæc est tertia pars, in qua ponitur quale sit iudicis officium, quando appellatur in criminali. & h. d. Iudex à quo, si in causa criminali appellatur, debet transmittere reum ad iudicem ad quem sub fida custodia cum actorum & sententiæ copia, ac etiam cum libellis dimissorijs. h. d. Sal. post Ia. bu.*

¶ Sper ijs verò, qui in capitalibus causis constituti appellauerint [c] quos tamen & ipsos, vel qui prohis prouocabunt: non nisi audita omni cā atq; discussa: post sñiam di ctam appellare conueniet [d]: id obseruandū esse sancimus, vt inopia [e] idonei fideiussoris retētis in custodia reis [f], opiniones [g] suas iudices & exempla [h] ab appellatoribus edicta, ac refutatorias [i] eorum, ad scrinia [k], quorū interest transmittāt: quibus gestarū rerū fides manifesta relatiōe pādat, vt meritis eorū cōsyderatis profortuna singulorū sentētia [l] proferat.

¶ *Hæc est quarta pars, in qua ponitur quale sit iudicis officium circa temere appellātem. & hoc intendit: Appellator temerarius est puniendus. Hoc dicit usque ad. §. fin autē. Salice. & Bal. Vel sic: Qui frustatoriè appellauit extraordinē punitur. h. d. secundum Bart. & Pau. de Cast.*

¶ Ne temere † aūt ac passim pro uocādi omnibus facultas præbeatur, arbitramur eum, qui malam litem fuerit persecut°, mediocriter pœnā [m] à cōpetēti iudice sustinere

¶ *Hæc est quinta pars, in qua declaratur intra quantum tempus debeat appellari. & h. d. Iure isto in causa propria debet appellari intra biduum, in aliena intra triduum, & in scriptis, si non illico appellauerit. Bal. & Sali. & Paul. de Cast.*

¶ Sin autem in iudicio propriam quis fuerit causam persecutus, atque superatus voluerit prouocare eodem die vel altero libellos [n] appellatorios [o] offerre debebit. Is verò, qui negotium tuetur alienum, supradicta conditione [p] etiam tertio die prouocabit.

¶ FINIT GLOSSA AVTHEN.

¶ SEQVITVR GLOSSA LEGIS CODICIS.

t ¶ Apostolos.] i. literas dimissorias. quæ qualiter fiāt, dixi. s. l. proxi.

v ¶ Oportet.] Aliàs puniatur iudex: vt. j. eo. l. iudicibus. cum instantia tū peti debent: vt. ff. de lib. di. l. j.

x ¶ Minime.] hoc in ciuili, secus in criminali: vt. s. eo. l. §. super his. vel ibi cauet de nō recedēdo. Itē hoc hodie videtur corrigi per authen. s. de epis. & cleri. aut. generaliter. Vel illud in principali, hoc in causa appellationis. & facit ad. l. istā. ff. de offic. pro consul. l. nec quicquàm. §. aduocatos.

In authen. de appel. & intra quæ tempora. §. j. coll. iiij. consti. ij.

¶ *Hæc authen. uenit correctiuè ad id, quod dicitur in. §. si autem in iudicio. de appellatione interponenda intra biduum uel triduum. nam tempus illud corrigitur, & uniformiter cuilibet decem dies dantur à tempore allegati grauaminis. h. d. Sali.*

Hodie [q] autem cuilibet tribuitur spatium decem [r] dierum à sententiæ [s] reuocatione numerandum.

¶ FINIT AVTHENTI.

¶ Sequitur textus .l. Codicis.

¶ *Hæc est sexta pars, in qua ponitur quale sit iudicis officiū circa apostolos. & h. d. Apostoli post interpositam appellationem sunt dādi, etiā non petenti. h. d. usque ad fi. Bal. & Sali. Vel sic: iudex debet dare apostolos, etiam non petenti, & cautio de rato de exercenda appellatione nō interponitur. h. d. Bar.*

¶ Apostolos [t] autem post interpositam prouocationē, etiā nō petente appellatore, sine aliqua dilatione iudicem dare oportet [v], cautione videlicet de exercenda prouocatione in posterum minimè [x] præbenda.

¶ *Valet sententia lata cōtra priuilegiatum: & si appellat, tenetur de priuilegio suo docere. h. d. Bald. Vel sic: Si priuilegiatus ad munera publica decreto præsidis sit electus, debet ipse appellare, & de priuilegio suo docere: & non appellans electionem confirmat. Sali.*

Idem AA. & CC. Neroni. LEX VII.

Hi, q ad ciuilia munera [y], vel [z] ad decurionatum, vel honores [a] euocātur [b]: licet vacationē [c] à principib us acceperint [d], si appellationis auxilio non vtantur [e], consensu suo nominationem confirmāt. Cùm igitur ad munus vocat° appellaueris [f]: apud ꝑsidē pui ciæ iustè te appellasse ostende [g].

¶ *Si constat appellationem non prosecutam: elapsis tēporibus prosequendi sententia mandatur executioni: nisi interim sit transactum. Bald. Vel sic: Si appellatio debito modo non est prosecuta: pendente appellatione sententia executioni mandatur. h. d. Barto. Vel sic: Vbi appellatio per lapsum fatalium est deserta, sententia datur executioni: nisi interim sit transactum. h. d. Sali.*

Idem AA. & CC. Opimiano.

LEX VIII.

Si contra maiorē [h] vigintiquinque annis sententia prolata, prouocationis secutæ tempore præfinito [i] causas non esse

y ¶ Hi qui ad ciuilia munera.] publica authoritate & vtilitate, vt sequētia exēpla declarāt.

z ¶ Vel.] pro id est.

a ¶ Honores.] cū habent aliud officiū.

b ¶ Euocantur.] decreto iudicis solēniter interposito. aliàs cū nō teneat noīatio, nō est opus appellare: vt. j. eo. l. noīationes. & ff. eo. l. si cōstat. ar. s. de testa. tute. l. j.

c ¶ Vacationem.] i. priuilegiū vacationis.

d ¶ Acceperint.] sprius. vel propter numerum liberorum, vel annorum, vel aliàs princeps indulsit vacationem, vel lex. vnde videbatur nō tenere noīatio. sicq; non esset opus appellare, sed tn̄ contra est: vt hîc, & ff. de vaca. mu. l. j. ij. & ij. rñ. & j. e. l. ciues & de decu. l. ij. lib. x.

e ¶ Non vtantur.] possunt ergo vti, sed fallit in defensore ciuitatis electo qui nō appellat: vt in aut. de defen. ciui. §. interi. coll. iij. Item hoc in eo munere quod est publicū authoritate & vtilitate, secus in tutela & cura, quod est authoritate tm̄ publicū, à quo non appellatur: vt di xi. s. eo. l. si ad scribatum.

f ¶ Appellaueris.] intra duos mēses: vt. j. ti. j. l. j.

g ¶ Ostende.] ex hoc videtur ꝙ ei q appellat, incūbat onus probationis, licet pri° incubuerit alteri parti: vt hîc, & ff. si pen. app. mors inter. l. j. §. si verò fisci. & ff. de minori l. præfecti. Item qui appellat, dicit iniquā esse sñiam: ius ergo negat, ergo probare debet: vt. ff. de pro. l. ab ea parte. sed Io. & nos cōtra. Dicimus enim ꝙ ille probat nūc, qui & prius: vt. s. eo. l. appellatione. itē pro nobis in aut. de ijs qui ingredi. ad app. §. illud quoque determinare. colū. v. vbi ostēditur iustè appellatū eo ipso ꝙ nō probat contra. s. iniustè appellatū sic & j. qui mili. non pos. super seruis. lib. xij. sic. ff. de iu. do. l. dotē. j. Quod ergo hîc dicitur, ostende. Dic quòd ostenditur eo ipso quòd contrarium non monstratur.

Margin: Appellatio si interponitur, cui incūbit onus probandi.

¶ Si contra.] CASVS. A maiore. xxv. an petij. x. condemnatus fuit & appellauit: non est prosecutus appellationem intra annū hodie, olim biennium: nec pendente appellatiōe cum eo transegi. iudex sentētiā suam exequi poterit. Viuianus.

h ¶ Si contra maiorem.] aliàs ipso iure nō valet: vel per restitutionē posset infringi: vt & s. si aduersus rē iudi. l. cū & minores.

i ¶ Præfinito.] quod est annus vel bieñiū: vt. j. tit. j. aut. ei qui.

Repræsentatas.

a ❡ Repræsentatas.] apud iudicem appellationis.
b ❡ Finitum.] ergo si esset trāsactione finitū, nō mandaret executioni. & sic est contra. ff. de pa. l. tale. §. qui prouocauit. Sed ibi habetur pro non transacto ex forma pacti in trāsactione appositi. Item not ꝙ valet trāsactio: vt &. ff. de transa. l. & post rē. &. ff. de condic. inde. l. eleganter. §. si quis.
c ❡ Iudicatas.] i. primā sententiam.
d ❡ Curabit.] vt. §. eo. l. quoniam nonnulli. in fin. 10 Accursius.

Dominus litis.] CASVS. Constitui procuratorē ad agēdū: egit et succubuit, & appellauit: an causam appellationis ꝑ me absente pro curatore exercere potero quæritur? Dicitur ꝙ sic.
e ❡ Interposuit.] quod 10 facere potuit, & debuit: vt. s. de procu. l. inuitus. & j. quorum appel. non re. l. nulli. etiā per aliū: vt. ff. e. l. ab executore. §. fi.
f ❡ Potest] vt ff. de ꝓcu. l. Paulus. &. ff. an per alium cau. app. l. fi.

Si actor.] CASVS. Curator adul 30 ti ordinauit procuratorē ad agendum causam adul ti: egit, succubuit. tā curator quā procurator appel lare pōt: sed solus curator eā prosequi debet. & hoc in prima. Si verò penden te appellatiōe adultus ma ior factus fuerit, vel veniā ætatis impetrauerit, suo 40 nomine prosequi potest appellationē. Viuianus.
g ❡ A curatore.] id est à præside, postulante curatore: vt insti. de curat. §. fi. sic & ff. de ijs qui not. in fa. l. furti. §. mandati. & eo. modo expone. s. de procu. l. neque. Et dic ordinatum ad vnā cām agendam.
50 h ❡ Calculum.] i. cō trariā sententiā: aliàs aliter accipit. vt dixi. s. de errore calculi.
i ❡ Possunt.] id est debēt, vt procurator.
k ❡ Exercebit.] ex necessitate. actor verò ex volūtate: vt. s. de procur. l. inuitus. sed non vt actor, sed 60 vt quilibet alterius nomine agens: quia finitum est eius officiū.

Ciues.] Ibi nati, dicū tur ciues. Sed incolæ qui ibi domiciliū condu xerunt. Vel ciues perpetui, incolæ ad tempus: vt. ff. de verbo. signi. l. pupillus. §. incolat. & j. de incolat. l. ci 70 ues. lib. x. & ff. ad muni. l. libertus. §. patris. & l. inco la.
m ❡ Si sub iusta nominatione.] aliàs nō esset opus appellare: vt. j. e. l. nominationes. Sed videtur non esse opus appellare: vt j. quando prouo. non est ne. l. veteranis. Solutio. vt ibi. Item contra infrà de excusationi. l. ea quidem. Solutio. hic non erat notorium istum habere excusationem, sed manifestum. & inter hæc differentia 80 est: prima enim probatione non indiget: sed manifesta sic: licet prima facie sic videretur.
n ❡ Earum.] excusationem. & ad hoc. s. vt lit. pen. l. fi.

Minime.] CASVS. Petij à te. x. cōdēnatus fui. appellaui. libellos dimissorios tibi obtuli, an pendente appellatione in carcerē detrudi, vel iniuriam sufferre debeā, quæritur? Dicitur ꝙ non. secus si esset causa criminalis, in qua post appellationē interpositā nisi reus fideiussorē daret in vin culis perseuerare debet. Viuianus.

repræsentatas [a], nec appellatiōe pendente, transactione finitum [b] negotium rector prouinciæ animaduerterit: res iudicatas [c] exequi curabit [d].

❡ *Dominus causæ potest appellationem interpositam à suo procuratore tractare & exercere, tam præsente procuratore, quàm absente procuratore. h. d. nota. Secundum Bald. Vel sic: Appellationem à procuratore interpositā do minus prosequi potest Bar. & Sali.*

Idem AA. & CC. Haberad. chariss. nobis.

LEX IX.

Dominus litis causam appellationis, quā procurator suus litigando interposuit [e], etiā absente procuratore exequi potest [f].

❡ *Expletis finibus mandati, cessat mandatū. h. d. Bal. Vel sic: Appellationem interpositā ab acto re curatoris, curator exequi potest. h. d Barto. Vel sic: Actor ordinatus ad causam, desinit esse actor per appellationem, & ideo causam appellationis prosequi non potest. h. d. Iac. Bu. vel sic: Actor specialis ad certam causam potest appellare à sententia contra eū lata: prosequi uerò potest curator uel adultus maior. h. d. Sali.*

Idem AA. & CC. Titiano. L. X.

Si actor à curatore [g] ordinatus deteriorem calculum [h] reportauerit: tam ipse quàm curator ad prouocationis auxilium possunt [i] peruenire: curator verò solus prouocationis litē exercebit [k]. ❡ Sin autem interim adolescens veniam ætatis impetrauerit, vel ad legitimam ætatē peruenerit: potest suo nomine appellationem exercere.

❡ *Manifesta excusatio non prodest ei, qui non appellat. Et est ratio, quia uidetur tacitè renunciare. Item post sententiam non potest quis probare de ueteri iure suo, quod per sententiam est sopitum. h. d. Bald. Vel sic: Quæ manifesta sunt, probatione non indigent. h. d. Bar. Vel sic: Manifesta excusatio non prodest nō appellanti à munere publico. h. d. Sali.*

Idem AA. & CC. Antonino.

LEX XI.

Ciues [l] & incolæ manifestas etiam excusationes habētes si sub iusta [m] nominatione nō appellauerint, ad earum [n] probationem non admittuntur.

❡ *Condemnatus in ciuili, non debet in carcere detineri: secus in criminali si fideiussores nō habe at. h. d. Bar. Vel sic: Appellatori nulla debet iniuria fieri, nec sub fida custodia detineri: nisi causa sit criminalis, & idoneum non præbeat fideiussorem. h. d. Sali.*

Imp. Constantinus A. ad Catulinum.

LEX XII.

Minimè [o] fas est, vt in ciuili negotio libellis appellatorijs oblatis, aut carceris cruciatus aut cuiuslibet iniuriæ genus, seu tormenta, vel etiam contumelias perferat [p] appellator: absque ijs [q] criminalibus causis in quibus etiā si prouocare possit, eum tamē statum debet obtinere, vt post prouocationem in custodia(si fideiussoris idonei copiam non habeat) perseueret [r]. Dat. iiij. Non. April. Accepta. xv. Cal. Maij Adrumeti, Volusiano & Anniano Conss.

❡ *Consultata causa uel referri promissa, id est pronunciata referenda, uel appellatione pendē te non ualent scripta in alterius partis fauorem emanata. Vel dic quòd suspensa iurisdictione, interim innouata non tenent. h. d. Bal. Vel sic: Lite pendente per appellationem uel consultationē non debet aliquid innouari, etiam ex rescripto principis. h. d. Bar. Vel sic: Pendente lite principali uel appellationis, nō licet alicui partiū supplicare & supplicatū non debet admitti. h. d Sa.*

Idem A. Patronio.

LEX XIII.

Ex illo [s] tempore ex quo in ciuilibus causis, quę inter priuatos mouentur, consultaturum [t] vel relaturum [v] te esse promiseris [x] vel appellationis à te [y] inter positę solēnia [z] completa fuerint: nihil posthac tibi [a] quodlibet speciale [b] ac requisitum [c] vel quibuscunque modis fauoris gratiam ꝑferens [d] audiendum [e] est: sed obseruandum, vt iuxta priora statuta [f], solennitatis more expleto [g], gesta ad comitatum [h] omnia dirigantur.

❡ *Si appellatio fiat, illico fieri potest uiua uoce sine libello. h. d. Bal. & Sali. Vel sic: Statim lata sententia potest uiua uoce appellari. Bar.*

Idem A. ad Bassum.

LEX XIIII.

Litigatoribus copia est, etiam non scriptis libellis, illico [i] appellare voce cū res poposcerit iudicata [k] tam in ciuilibus quàm in criminalibus [l] causis.

o ❡ Minimè.] aut ciuilis, aut criminalis est.
p ❡ Perferat.] id est sustineat.
q ❡ Absque ijs.] s. tormentis et cruciatibus. Et nota ꝙ tacitè trāsit de ciuili ad criminalem.
r ❡ Perseueret.] vt &. s. eo. l. e. §. super his. personarum tamē qualitas, & delictorū quātitas in custodiendo inspicitur: vt. ff. de custo. & ex. reorū. l. j. ij. & iij. quæ videntur cōtrariæ 10 sed non sunt: vt dixi.

Ex illo.] CASVS. Si iudex velit referre causam ad principē, vt eā decidat, non debet audire aliquē allegantem priuilegia ante quàm à iudice respondeatur. Itē si appellatū est à minore iudice ad maiorem: pēdē 20 te appellatione nō est ad mittēdum aliquod priuilegium, sed oīa acta causæ debent mitti ad iudicem appellationis. Viuia.
s ❡ Ex illo.] nec etiā ante pendente. s. cā: vt. s. vt li. pen. l. j. sed de hoc magis dubitabatur.
t ❡ Consultaturum.] 30 cū cōsuluit principem qualiter debeat iudicare: vt in authen. de iudi. §. pe. col. vj.
v ❡ Vel relaturum.] vt cū ex toto causam remittit ad iudicandū. quod hodie nō fit: vt in aut. vt iud. nō ex. sa. iusi. §. j. coll. ix. nisi qñ nō pōt iudicare 40 quia solam habet cognitionē: vt dixi. s. de rela. l. j.
x ❡ Promiseris.] i. dixeris ante sententiam.
y ❡ A te.] i. à tua sententia.
z ❡ Sollennia.] quia apostoli dati sunt.
a ❡ Tibi.] id est à te.
b ❡ Speciale.] rescri- 50 ptum siue priuilegium liberalitate indultum, quo continetur etiā absente aduersario posse iudicari vel nō expectata respōsione ad consultationem: & vna pars proferebat huiusmodi rescriptum siue priuilegiū liberalitate indultum.
60 c ❡ Requisitum.] i. ꝑ postulationem datū.
d ❡ Præferens.] aliàs ꝑferēs: ꝑferēs. s. rescriptū. præferēs, gratiā iuri.
e ❡ Audiendum est.] quia vt dixi, supplicare cā pendente nō licet: vt. d. l. j. s. vt lit. pen. Accur.
f ❡ Statuta] s. quæ e- 70 rāt ante hoc rescriptū: vt ī aut. vt ī me. li. §. j. co. viij.
g ❡ Expleto.] quia & appellatio est facta, & apostoli dati sunt.
h ❡ Ad comitatum.] s. nostrum.

Litigatoribus.] CASVS. Nō solū in ciuili cā, sed criminali potērit sine scriptis appellare, ꝗ dixerit appellādū, iudice adhuc sedēte ꝑ tribunali.
i ❡ Illico.] antequā ad alia diuertat faciēda: vt hīc, & ff. eo. l. j. §. 80 fi. & l. à sententia. §. fi. aliàs oportet ꝙ in scriptis appellet: vt. s. eo. l. eos. in fin. Sed ar. cōtra. ff. de in inte. resti. l. diuus. Alij dicunt vt H. ꝙ etiā hoc, dū sedet pro tribunali fieri potest. ADDITIO. Istud cōmuniter tenetur teste Bart. hīc. & hoc tenet etiam glo. in. l. ij. ff. eo.
k ❡ Iudicata.] i. cū frā plata est ritè: res ergo dicit iudicata & si posit appellari, licet qdā cōtradicat. ar. legis ꝗ est cōtra eos. ff. de cō. id. l. elegāter. §. si qs.
l ❡ In criminalibus.] vt. j. eo. l. addictos. & s. de epis. au. l. addictos. & s. eo. l. eos. §. super his.

Ciues & in colæ quo. modo differ ant.

Notorij & manifesti differunt.

Appellatio quandoque potest interponi viua voce.

NEc causas.] CASVS Si appelletur à sñia iudicis ad principem iudex acta rediget inscriptis:& ea destinabit ad principē. Nā si aliter faceret, grauiter esset puniendus: quia notabitur infamia. Viuia.

a. Scientiam.] appellatione facta ad principem, quæ fieri non debet prætermissis ijs, qui antè debuerunt appellari secundum ordinē: vt in aut. de mā da. prin §. si tibi. colla. iij. &. ff. eo. imperatores.

b Iudicia.] i. vnde veniant appellationes.

10 c. Temperare.] i. pōderatā sñiam dare: vt & s̄. de sen. ex breui. rec. l. pe.

d Negotio. cū imperator dilationem dare nō debeat: vt. s̄. de dila. l. cùm à nobis.

Appellari non licet à sententia principis.

e. Conquerendi.] nā non appellatur à sentētia principis: vt hîc, &. ff. à q- 20 bus appel. nō licet. l. j.

f Notis.] quia erit in famis.

g Inueniri.] ad hoc facit. s̄. ti. j. l. j. ij. &. iij. & hac l. notabis: quia cautius agē da sunt quæ non retractā tur. Et facit, quod aliàs dicimus, qd̄ qn̄que permitti tur seruū alienari, qui nō 30 permittitur manumitti: vt not. s̄. de cōdi. ob cau. l. ea lege. & de rebus alie. nō alie. l. fi.

EOs etiam.] CASVS Non solū delegatus ab alio, sed à principe appellationem eius qui duxerit appellandum recipere tenetur. Viuian⁹.

40 h Eos etiam.] id est delegatos à principe: vt. s̄. eo. nouū. dicitur em̄ accipere imaginem, quia & vice delegantis fungit̄ delegat⁹: vt. ff. de offi. eius cui man. est iuris. l. j. in fin.

i Accipere.] recipiē do appellationem, & mittendo ad iudicem appella 50 tiōis. Et dic accipere, nisi remota appellatione imperator delegauerit, quod alius facere nequit: vt. ff. à qui. ap. non licet. l. j. §. fin. Accur.

Appellatio, ne remota soli principi licet delegare.

SI apud vtrunq;.] CASVS. Duo sunt prætores in ciuitate Ro. vrbanus & peregrin⁹ 60 si ab eorū sñia appellet̄ p̄fectus vrbis appellabit̄: & de causa appellationis cognoscet. Viuianus.

Prætores duo erant.

k Si apud vtrūq;.] id est alterum, scilicet vrbanum, vel peregrinum: diuisim enim accipitur: vt ff. de contrahen. emp. l. sed Celsus. §. si fundus in fi.

70 QVoniam non nulli.] CASVS Si fiscus cōueniat debitores suos, & condemnari faciat: & illi appellauerint, nec apostolos petierint intra tp̄a intra quæ peti debeāt vt sic nō tradātur executioni sententię, præsumūtur nolle appellationē prosequi. & debitū ab eis exigetur. Viuianus.

l Iussi fuerint.] per definitiuam sententiam.

m Opinionis.] id est sententiæ.

Refutatoriæ literæ quid continent.

80 n Refutatorias.] i. scripturas, in quibus continentur renunciationes allegationum, vel appellatio facta. Nam & ipse refutatoriæ preces dicuntur libellus appellationis: vt dixi. s̄. de rela. l. j. Vel appellat hîc dimissorias literas. Vel tertiò, id est libellus siue scriptura facta, qua continetur aliquid malè siue non rectè positū in exēplo sententiæ: & ideo illud recusat & petit emendari, sicut & alio modo intelleximus s̄. de reli. l. j.

p. Petere.] redde singula singulis: petere sentētiam: offerre petitionē emēdationis.

Vbi imperator ex plena relatione cognoscit nulla est danda amplius dilatio appellandi. h. d. Bald. uel sic: Quæ retractationi non subiacēt diligenter sunt agenda. Et iudex, qui consultori omnia acta non miserit, infamatur. h. d. Bart. uel sic: Vbi imperator delegat causam appellatiōis reseruata sibi sententia, non est locus appellationi ab eius sententia: ideo omnia actitata coram delegato, debent sibi mitti plenè instructa: cùm per eum nulla detur posteà dilatio: & iudex nō plenè referens, notatur infamia. Sali. uel sic: Iudex, qui causam remittit ad principem terminandam, debet omnia acta mittere: quia à sententia principis non potest appellari: ideo cautius agēdum: & iudex, qui non omnia misit, infamatur. hoc dicit. Pau. de Cast.

Idem A. ad Seuerum. LEX XV.

NE causas, quę in nostram venerint scientiam [a], rursus transferri ad iudicia [b] necesse sit: instructiones necessarias plenè actis inseri præcipimus. nam cogimur à proferenda sententia temperare [c]: quoniam verēdum est, ne lis incognito negotio [d] dirimatur, adempta copia conquerēdi [e]. Quare parēnibus inuretur iudex notis [f], si cuncta, quæ litigatores instructionis probationisque causa recitauerint, indita actis vel subiecta non potuerint inueniri [g].

A delegato principis potest appellari ad principem: licet repræsentet imaginem principis à quo appellari non potest. h. d. Bar. Bal. Sal. & Pau. de Cast.

Idem A. Ad Maximum. LEX XVI.

ij EOs etiam [h], qui imaginem principalis disceptationis accipiunt, appellationum adminicula necesse est accipere [i].

A prætoribus ad præfectum appellatur. h. d. Bar. Bal & Sal.

Idem A. ad Iulianum præfect. vrbi.

LEX XVII.

SI apud vtrunque [k] prætorem, dum quæstio ventilatur, ab aliqua parte auxilium prouocationis fuerit obiectum: præfecturæ vrbis iudiciū sacrum appellator obseruet.

Contra debitores fisci iubendo proceditur: & si appellent, appellatione deserta confestim fit executio cōtra eos. h. d.. Bal. Vel sic: Si appellatio est deserta peopter apostolos non petitos, uel nō p̄sentatos, uel per prosecutionē omissam sentētiam executioni mandatur. h. d. Bar. uel sic: Omittens petere apostolos à iudice à quo, uel offerre iudici ad quem, intra tempus legitimū, dicitur appellationem deserere & sententia mandatur executioni. h. d. Sali.

p Dies.] quos habes. j̄. eo. l. iudicibus.

q Defuerit.] sed videtur non posse appellari: vt. j̄. quorū ap. non re. l. abstinendum. & l. fi. Sol. distinguitur sit manifestè conuictus, aut non: vt primo casu non possit appellari: secundo sic.

r Exigatur.] vt. s̄. eo. l. si contra. & j̄. ti. j. l. fi. §. illud.

Idem A. Victori. LEX XVIII.

QVoniā nonulli fisci debitores, cùm iussi fuerint [l] debitam summam exoluere, interposito prouocationis auxilio vim executionis eludūt, nec iā opiniōis [m] exēplū, nec refutatorias [n] preces curam petere [o] vel offerre, placuit vt si intra dies [p] solēnitatibus præstitutos ad facienda hæc appellatoris cura defuerit [q] deserta ab eo prouocatio existimetur: moxque debitum exigatur [r].

A maioribus & minoribus iudicibus appellatur, præterquàm à præfecto prætorio: & si iudex à quo, non recipit appellationē: iudex ad quē, nihilominus est adeundus: & corā eo prosecutio est facienda: & si in appellatione succūbit, notatur infamia: si autem uincit, punitur iudex qui appellationi non detulit. h. d. notabiliter secundùm Sali.

Idē A. ad vniuersos prouinciales. L. XIX.

A Procōsulibus, & comitibus, & ijs qui vice p̄fectorū [s] cognoscūt, siue ex appellatione, siue ex delegatione, siue ex ordine iudicauerint: prouocari permittim⁹ [t] ita vt appellanti iudex p̄beat opinionis [v] exēplū & acta cū refutatorijs [x] partiū suisq; literis ad nos dirigat [y]. ¶ A præfectis aūt prætoriorum prouocare non sinimus [z]. ¶ Quòd si victus oblatam, nec receptam à iudice appellationē affirmet: p̄fectos [a] adeat, vt apud eos de integro litiget, tanquā appellatione suscepta. Superatus enim si iniustè appellare videbit̄: lite perdita [b] notatus [c] abscedet. at si vicerit [d]: contra eum iudicē, qui appellationem non receperit, ad nos referri necesse est, vt digno [e] supplicio puniatur.

Etiam in paruis grauaminibus appellatur: nec propterea iudici infertur iniuria. h. d. Sali.

Idem A. Albino. LEX XX

ET in maioribus & in minoribus negotijs [f] appellandi facultas est. Nec enim iudicem

A Proconsulibus.] CASVS. A quolibet iudice, siue delegato, siue or- 10 dinario, siue in causa appellationis cognoscēte, potest appellari, & iudex à quo appellatur, dabit appellanti apostolos: & acta causæ ad eum, ad quē appellatur transmittet cum literis suis: sed à præfecto prætorio non appellatur. & hoc in prima. Si verò 20 iudex apostolos nō admiserit, neque appellationē: adeat præfectum, & ex integro ille cognoscet tanquàm appellatione suscepta. Si verò qui appellauit videatur iniustè appellasse: causam perdat, & notet̄ infamia. Si verò iste iudex eū, qui appellat nō admi- 30 sit, ad principē remittatur puniēdus. & hoc in secunda. Et non solū in maiori, sed etiam in minori causa pōt appellare: nec reputare debet iniuriā sibi fieri iudex, si à sentētia sua appelletur.

s Præfectorum.] i. vicarijs præfectorum.

40 t Permittimus.] sic ergo à sententia cuiuslibet appellatur: vt hîc, & j̄. l. proxi. excepto principe, & senatu: vt. ff. à quib⁹ appella. nō licet. l. j. & præfecto præto. vt. j̄. l. proxi. & arbitro cōpromissario: vt. s̄. de arbi. l. j. & excepto eo, cui remota appellatio- 50 ne facta est commissio à principe. Item & quando partes antè dixerunt se nō appellaturas: vt. d. titul. à quibus appel. non licet. l. prima. §. primo. & fi. Accursius.

Appellari à multorū sentētijs nō licet.

v Opiniones.] i. sententiæ. & hoc etiam non petente appellatore: vt. s̄. 60 eo. l. eos. §. apostolos.

x Refutatorijs.] apostolis vel libellis appellatorijs. Vel secundùm Azo. idest scriptura, in qua cōtinetur, quòd vterque renunciet allegationibus.

y Ad nos dirigat.] idest ad eos, qui ad hoc deputati sunt: vt infrà eodē 70 l. præcipim⁹. §. huic. quæ est contra.

z Non sinimus.] vt suprà de sen. præfe. præto. l. prima. &. de officio præfect. prætoria. lege prima. §. primo.

a Præfectos adeat.] intra tempus, quod habes. j̄. eo. si appellationem. hi præfecti prætores superiores sunt.

b Perdita.] in hoc non est pœna.

80 c Notatus.] hęc pœna specialiter imponitur ei cuius appellatio nō fuit recepta, aliàs alia imponitur pœna: vt. j̄. quorū ap. non re. l. ab executione. in fi. & s̄. eo. l. eos. §. ne temere. quæ sunt contra.

a Dicit Faber in criminali puniendum corporaliter arbitrio iudicis: in ciuili pecuniariter.

d Vicerit.] cùm iustè appellauerit.

e Digno supplicio.] [a] quod sit dignum, habes. j̄. l. quoniam iudices.

Alij dicunt criminaliter & non ciuiliter.

ET in maioribus.] Negotijs. puta in criminalibus & ciuilibus, vt. s̄. de pœna

vt.s.de pœna iudi.l.iij.in fin.&.s.eo.l.litigatoribus.Sed fallit in momentanea possessione:vt.j.si de momen.poss.fue.app.l.j.Azo.

a ¶Existimare.] vt.ff.eo.l.illud.& de iniur.l.iniuriarum actio neque.§.is qui iure.Sed contra.j.quando prouo.non est necess.l.fi.Sed ibi superuacuo appellatur.vel sol.vt ibi. Item argu. contra huic.s.de sum.trini.l.iij.ibi, nanque iniuriam facit &c. Item ecôtra appellans nô debet iniuriã dicere iudici: vt.ff.de iniur.l.iudici.

10 Q Voniam.] CASVS. Iudex & si ordinarius si appellationẽ non admiserit,in triginta pôdo auri multabitur: & eadem multa afficiẽdus erit ei⁹ officialis, si ei appellantem non admittenti,non resistat.

b ¶Executionẽ.] hæc quidẽ non est recipienda: vt.j.quorum ap. non re.l.ab executione.

c ¶Soluturo.] i.officiũ suũ soluet alia.xxx.et sunt ablatiui absoluti.

d ¶Ei.] scilicet iudici.

e ¶Restiterit.] s.officialis etiã si ius ignoraue 30 rit: quia iudicis & officij imperitia partib⁹ obesse nô debet: sic & ff.ad legẽ Aquil.l.qua actione. §.si.&.l.sequẽ. & de offi. præsi.l.illicitas.§. sicuti. Sed ar.cõtra.ff.de iurisd. om.iud.l.si quis id.§.doli⁹.Itẽ not.iudicẽ quemli bet recipere debere ap- 40 pellationem: vt in aut. de iudic.§.nostros. colla. vj.Item not.φ subditi debent resistere prælatis,si quid iniustẽ agant:& instruere eos qd agere debeãt:vt.s.de aduo.diuer. iudi.per hanc.&.j.de magi.sa.scri.l.j.in fi.lib.xij.et j.de decur.l.omnes iudi- 50 ces. lib.x.&.j.de iure fisci.l.prohibitum. eo.li.& ff.de polli.l.toties. &.s.vt oẽs tam ciui. quãm mi li.l.j.§.officiũ. Arg. cõtra in aut.de sanctis.epis.§.j. colla.ix.& totũ illud generale authoritas maioris excusat: vt.ff.de aqua plu.arcen.l.quanquam.

a Dic iuris ignorantiã excusare à dolo: vt ibi non à culpa vt hic.bart. Ang & Sal. & communiter omnes. Appellatio à quocunq; iudice recipi debet.

60 L Ata.] CASVS. Si denũciet fisco bona aliqua vacare:& possessor conueniatur corã procuratore Cæsaris,& appellat:an sit admittẽda eius appellatio,quæritur? Dicitur φ sic.Idẽ est in causa bono rum,quæ auferuntur ab 70 aliquib⁹ vt ab indignis: quia appellari poterit.

f ¶Lata.] aliàs data,& aliàs lata:& datur inter fiscum & priuatũ à procuratore Cæsaris vnà cum præside:vt.s.si aduer. fiscum.l.ij.

g ¶Admitti.] ad hoc supra eo.l.quoniam nonnulli.

80 h C Vm appellatio.] localis est. Accursius.

I Vdicibus.] CASVS. Iudex appellationem ad se interpositam admittere debet,& apostolos intra.xxx.dies dare appellanti:& acta causæ ad iudicem appellationis mittere. quod si non fecerit: & acta in aliquo diminuta per iudicem vel per eius officium fuerint, grauiter punietur. Viuianus.

i ¶Videtur.] per legem superiorem,quoniam iudices.

k ¶Gesta.] scilicet coram se & apostolos: vt subijcit hîc, &.j.eo.l.præcipimus.§.in his.&.s.eo.l.eos.§.fina.

l ¶Cum relatione.] id est cum apostolis.

m ¶In aliqua parte.] id est in aliquo.

n ¶Multæ.] s.dictæ.s.eo.l.quoniam iudices.Item ad hoc.j.titu.j.l.fina. Sed certè imò videtur statim non expectatis.xxx.diebus: vt in authen.vt nulli iu di.§.illos.col.ix.sed ibi pa tet solutio.Accur.

oportet iniuriam sibi fieri existimare[a],eo quòd litigator ad prouocationis auxilium conuolauit.

¶*Iudex appellationem non recipiens, punitur in triginta libris auri,& in totidem eiusdẽ officialis,nisi pertinaciter ei contradicendo resistere t:& causas resistentiæ apud acta debet inserere.hoc dicit.Sali.*

Idem A.ad Iulianum. LEX XXI.

ij Q Voniam iudices ordinarij prouocatiões existimãt respuẽdas: placet,vt si quis appellationẽ suscipere recusauerit,quæ non cõtra executionem[b], sed aduersus sententiam intentionem, iurgiumq; terminãtem fuerit interposita:triginta auri pondo cogatur largitionibus nostris inferre: triginta alia officio eius itidem soluturo[c], nisi ei[d] pertinaciter restiterit[e], atque actis contradixerit, & quid iure sit constitutum, ostenderit.

¶*Siue fiscus petat bona tanquam vacantia:siue tanquam ab indignis,licitum est à sententia appellare.h.d.secundum Bal.Vel sic:Quouis modo fiscus petit bona,licet appellare à sententia pro eo lata.h.d.Sali.*

Idem A.ad Volusianum. LEX XXII.

L Ata[f] sententia, quæ pertinet ad bona vacãtia,& ad ea, quæ vt indignis legibus cogẽtibus auferuntur, si quis putauerit prouocandum, vox eius debebit admitti[g].

¶*In prouincijs hic nominatis appellatur ad præfectum vrbis.h.d.Sali.& secundum Bal.nihil ualet hæc lex.*

Idem A.ad Senatum. LEX XXIII.

C Vm appellatio[h] interposita fuerit per Bithyniam, Paphlagoniam,Lydiam,Hellespontum, insulas etiam, ac Phrygiam salutarem, Europam, ac Rhodopem,& Hæmum montem,præfecturæ huius vrbis iudicium sacrũ appellator obseruet.

¶*Iudices debent appellationes recipere,& apostolos intra triginta dies à die latæ sententiæ numerandos appellantibus dare:alias unà cum eorum officio multabuntur.h.d.Sali.*

Impp. Valentin. & Valens AA.ordini ciuitatis Carthaginensis. LEX XXIIII.

I Vdicibus non solùm appellationis suscipiendæ necessitas videtur[i] imposita,verumetiam triginta dierum spatia ex die sententiæ definita sunt,intra quę gesta[k] vnà cum relatione[l] litigatoribus con uenit pstari:iudice & officio eius, si statuta fuerint aliqua[m] parte mutilata,multæ[n] subiacentibus.

¶*Ab iniusta iudicis multa potest appellari.h.d.Bal.& Sali.*

Impera.Grat.Valentin.& Theod.AAA.ad Syagrium præfect.pręt. LEX XXV.

E T in multis[o] à iudicibus inferendis appellationes iubemus admitti.

¶*Ratione mediocritatis negotij,& propter distantiã loci,fit cõmißio ad partes.h.d.Bal. Vel sic:Breuitas causæ & itineris longinquitas, facit ut iudex appellationis causam in patriã litigantiũ delegare cogatur. h.d. secundum Bart. Vel sic:A sentẽtia procuratoris Cæsaris appellatur ad præfectũ prætorio: qui si negotium sit mediocre,uel nimia sit distantia loci, debet ad partes mittere.h.d.Sali.& Pau.de Cast.*

Idem AAA.ad Pelagium præfect.præto. LEX XXVI

C Vm post sententiam[p] discussoris vel rationalis[q] fuerit prouocatũ,ad synceritatẽ tuã[r] negotium transferatur:vt si mediocritas negotij,aut longinquitas regionis ad iudiciũ tuũ litigatores venire non patiãtur,iudicio rectoris prouinciæ,quem ipse[s] probaueris,negotium deleges.

¶*Ab electione inualida nõ est necesse appellare.h.d.Bar.Vel sic:Ea quæ debent fieri in concilio publico,aliter facta non ualent.h.d.Sali.*

Imper.Arcad.& Honor.AA.Euodio proconsuli Aphricæ. LEX XXVII.

N Ominationes[t] libellis[v] vel edictis factæ citra cõcilium publicum[x],non valent[y]: de quibus nec appellare necesse est[z],si solennitas deest[a].

¶*Donec durat tẽpus appellandi,potest appellans uariare:quia decem dies dantur ad deliberandum.Itẽ & in totum recedere ab appellatione,& suos libellos recuperare.h.d.secũdũ Bal. Vel sic:Appellatione interpositã licet reuocare,& ab ea in totũ recedere,uel etiã ad aliũ iudicem appellare.h.d.secũdũ utranq; lect. Salic.*

Idem AA.Neridio proconsuli Asiæ. LEX XXVIII.

S I quis libellos appellatorios ingesserit[b], sciat se habere licentiam arbitrium commutandi[c],& suos libellos recuperandi,

o E T in multis.] vt j.quando prouo.nô 10 est necess.l.certa.secus in pœnis:vt.ff.de verbo. signi.l. antepenul. Item & propter inopiam remitti tur multa:vt.s. de modo mul.l.fi.in fi.&.ff.de offi. præsi.l.illicitas.§.fin.

C Vm post.] CASVS. Si à procuratore Cæsaris ap- 20 pelletur,ad præfectum prætorio appellabitur.Si verò mediocris sit causa vel litigantes multùm sint remoti,præfectus poterit causam appellationis præsidi,prouinciæ delegare.Viuianus.

p ¶Post sententiam.] i.à sententia.

30 q ¶Vel rationalis.] pro eodem est. & ponitur pro procuratore Cæsaris:vt.s. de modo multa.l.ij.

r ¶Tuam.] præfecto prætorio loquitur.

s ¶Quem ipse.] i. alicui,quem approbes con filio præsidis eius prouin 40 ciæ.Et nota ratione me diocritatis huius negotij & loci committi.sic &.ff. de iudi.l.fi.&.s.vbi de ratiocinijs.l.ij.&.j. de re mi li.l.fi.§.erit autem.li. xij. &.s.de fid.instru.l. iudices.

N Ominatiões.] CASVS. An 50 nominatus ad decurionatum non interueniente concilio publico,à nominatione habeat necesse appellare,quæritur? Dicitur φ non:quia non te nuit nominatio.Viuia.

t ¶Nominationes.] s.electorum decurionũ, vel in alia dignitate.

60 v ¶Libellis.] quia in scriptis legebatur electio,vel edicto scribebatur:vt habes. ff. de albo scri.l.j.

x ¶Publicum.] ad qđ sufficit maior pars: vt. ff. ad munici. l. quod maior.&.ff.de regu.iur.l. aliud.§.refert.Fallit in de 70 sensore ciuitatis, vbi omnes requiruntur: vt in authen.de defen. ciui. §. interim.col.iij.

y ¶Non valent.] vt &.ff.eo.l.si constitat.&.s. qui da.tu.pos.l.neq;.à pręfide.

z ¶Necesse est.] aliàs si valeret,opus est appellatione:vt.s.eo.l.ij.qui ad ciuilia.

80 a ¶Deest.] est ergo solennitas necessaria.sic &.s.de auth.præ.l.fi.in fin. Sed argu.contra.s.de formulis.l.j.

S I quis libellos.] CASVS. Si aliquis appellat,& posteà pœniteat qui appellationem interponit:an possit reuocare appellationem,& libellos appellatorios recuperare,quæritur? Dicitur φ sic.Viuia.

b ¶Ingesserit.] i.dederit ei iudici,à quo appellauit.

c ¶Commutandi.] quia pœnitet se appellasse:& tunc perinde habetur ac si non appellasset:vt infra tit.j.s.l.fi.§.illud. Vel dic quòd mutat arbitrium:

AA

quia appellauit ad vnum, nunc vult ad alium: quod potest, si ad maiorem vel ad æqualem appellauit: non si ad minorem: vt.ff.eo.l.j.§.penul. ADDITIO. Aduertas quòd iste appellans potest pœnitere, inquãtum appellatio facit pro se. ita loquitur hîc: sed inquantum ista appellatio facit pro aduersario, ista pœnitentia non admittitur: vt.l.fi.j.quando prouoc.non est necess. facit autẽ pro aduersa parte duobus modis: quod prosequere vt per Barto.hîc.

ne iustæ [a] pœnitudinis humanitas amputetur.

Damnati ad supplicium non sunt ui eximendi, sed si per errorem uel gratiã cognitoris oppressa putetur esse iustitia, potest per quemlibet appellari, si tempora suffragantur: & iudex appellationis mandabit executioni sententiam confirmatam.h.d.secundum Bald. Vel sic: Damnati ad supplicium ducti, non sunt per aliquem ui eximendi: potest tamen quilibet pro eis appellare si tempora suffragantur: nec ad principem appellatur omisso medio: & iudex appellationis, etiam in criminalibus, suam sententiam exequitur.h.d.Sali.

Idẽ AA. Cæsario prę.prę. L. XXIX.

ADdictos [b] supplicio, & pro criminũ immanitate dãnatos, nulli per vim atque vsurpationem vendicare [c] liceat ac tenere: quibus [d] in causa criminali humanitatis consyderatione (si tempora suffragãtur) interponẽdæ prouocationis copiam nõ negamus: vt ibi diligentius [e] examinetur, vbi contra hominis salutem † per errorem vel gratiam cognitoris oppressa putatur esse iustitia: ea conditione, vt si proconsul, vel comes Orientis, vel præfectus Augustalis [f], vel vicarij fuerint cognitores [g]: non tam [h] ad clemẽtiam nostram, quàm ad amplissimas potestates sciant esse referendum. Eorum enim de his plenũ volumus esse iudicium, qui (si ita res est, & crimen exegerit) rectius possint punire damnatos.

Ab iniusta sententia potest appellari. Item propter iniuriam facti potest appellari, & in totum iurisdictio iudicis recusari.h.d.secũdum lecturam Placen. quæ est magis notabilis secundum Barto. & Pau.de Castr. Vel sic: In qualibet causa etiam criminali à sententia cuiuslibet iudicis (præterquàm præfecti) potest appellari, etiam ab eorum iniuriosa executione.h.d.secundum lect.10. & glos.Sali.

Idẽ AA. Theodoro præ.prę. L. XXX.

SI quis prouocatione interposita suspecti iudicis [i] velit prolatam euitare sentẽtiam ✱: in hac voce liberam habeat potestatem, nec timeat contumeliam iudiciorũ [k]: cùm & ab ipsa iniuria [l] possit facilè prouocare, & maximè cùm à solo tãtùm præfecto præ-

10 a ¶ Iustæ.] iusta pœnitentia admittitur: sicut est.s̃. de aposta.l.ij.qui. sed iniusta non: vt ea.l.ij qui.&.ff.de ædil.edi.l.qs sit fugitiuus.in princi. & de fur.l.qui ea mente.

ADdictos.] CASVS. Cõdemnatus ad supplicium, si non 20 appellat, sed adducatur, & monachus vel religiosus velit eripere de manibus officialium prætendens quòd habet priuilegium, vt possit tales à pœna seruare, an sit audiendus, quæritur? Dicitur quòd nõ. Vel pone in seruo cõdemnato ad supplicium, 30 quem dominus vult liberare, non est admittendus: sed talis cõdẽnatus appellare poterit, non solùm ad principẽ, sed ad alios magistratus: ita videlicet vt si crimen exigit, puniat condemnatũ. Viuia.

[† Hæc verba aut similia ponit gl. ij. ante fin. in ca. veniẽs. extrà eo.titu.]

b ¶ Addictos.] id est 40 iudicatos vt debetur.

c ¶ Vendicare.] vt quasi dominum damnati dicat. nã sentẽtia lata desijt esse dominus, si capitalẽ subijt pœnã: vt.j.de pœnis.l.seruo. &.ff.de pœ.l. aut damna.§.fi. appellabit tamẽ dominus: vt.ff. eo.l.serui.

50 d ¶ Quibus.] dãnatis & etiam alijs: vt.ff.de appel.l.non tantùm. nisi sint manifestè conuicti: vt.j.quorum appel.non reci.l.ij.

e ¶ Diligentius.] sic s̃.de proba.l.fi.&.s̃.de episco. audiẽ.l.addictos. vbi est hæc lex de verbo ad 60 verbum.

f ¶ Augustalis.] Id est comes.

g ¶ Cognitores.] de causa principali.

h ¶ Non tam.] id est non ita ad principem sicut &c. nam non debent prætermitti medij: vt.ff. eo.l.imperatores.

[✱ In hanc vocẽ &c.]

70 SI quis.] CASVS. Ille, aduersus quem lata est sententia, appellare poterit: & si iudex minatus fuerit quòd sententiam mandabit executioni, si appellationem interposuit, non debet timere iudicis contumeliam: tamen etiam à tali iniuria iudicis appellari potest: à præfecto prætorio non appellabitur: & si appellatur, appellans amittet causam: ab alio quidem iudice appellatur, si- 80 ue in criminali, siue in ciuili causa. Viuia.

i ¶ Iudicis.] Cuius sententiam postulabat rescindi per appellationem. Accursius.

[Appellatio põt interponi ratione contumeliæ per iudicem partifactæ.]

k ¶ Iudiciorum.] id est iudicum.

l ¶ Iniuria.] id est contumelia dicti vel facti: vt si iudex percusserit litigantem post sententiam vel ante: poterit quidem appellare à tali iniuria, secundum P. & pro eo.ff.de mino.l.ait prætor.§.quid tamen. Et sic not. hîc à facto appellari. Sed certè remedio talis appellationis non tollitur maxilla-

ta. argu.ff.de capti.& postli. reuer.l.in bello.§.factæ. nisi dicas secundum eum, quòd occasione talis iniuriæ à tota causa possit appellari. Sicut ergo qui prouocat, non debet conuitiari ei, à quo appellat: ita econtra appellanti iudex iniuriam inferre non debet: vt suprà eodem & in maioribus. &. ff. eodem.l.illud. sed Ioann. [a] intelligit hîc iniuriam, id est iniuriosam executionem: cùm intra tempus quadrimestre præcipit sententiam executioni mandari, vel commitatur 10 quòd mandabit, si appellet. sicut enim si aliter exceditur modus exequendi, appellatur: vt infrà quorum appella.non reci.l.ab executione. ita & si citius exequatur quàm fieri debet. est enim plus non solùm quantitate, sed & tempo- 20 re: vt institut.de action. §.plus.

[Appellatur ab executore ante tẽp' exequente. a Hæc vera in se sed prior magis notabilis. Bart. & omnes.]

torio non sine dispendio causæ prouocare pmissum sit [m]. ¶ Sciãt igitur cuncti sibi ab iniurijs, & suspectis iudicib', & in capitali supplicio [n] ac fortunarum dispẽdio [o] prouocationem esse concessam.

Si appellatio non recipitur, uel apostoli nõ dantur, ad interponendam querimoniam de hoc secundum diuersitatem iudicum diuersa tempora statuuntur. hoc dicit secundum Bart. Vel sic: Tempus querimoniæ exponendæ de iudice, qui appellationem noluit recipere, uel qui apostolorum copiam denegauit, est quandoque annus, quandoque sex menses, quandoque quatuor secundum diuersitatem iudicum, ad quos est appellatum. Sali.

Impp. Theod. & Honor. AA. ad Asclepiodotũ præfect.præ. LEX XXXI.

SI appellationem [p] oblatam, in qua vel tuæ [q] amplitudinis, vel vrbicariæ † præfecturæ sacrũ auditorium postulatur, iudex non susceperit, vel suscepta appellatione apostolorum copiam denegauerit: ad deponendam super hac iniquitate querimoniam, necnon etiam conueniendum aduersarium [r] ex sententia [s] prolata iuxta antiquum ius anni metas habeat litigator: vel si huiusmodi appellatio suscepta non fuerit, in qua inferiorum [t] iudicum sacra desyderatur auditio: ad hæc eadem faciẽda sex menses habeat litigator. ¶ Si verò arbiter [v] appellationem suscipere, aut relationẽ [x] dare contempserit: quatuor mensium tempora obseruentur: vt ijs, quæ statuimus actitatis, pareat appellator [y] temporibus, quæ de appellationibus definita noscuntur.

Si appelletur ad principem à sententia spectabilium, cognoscit præfectus & quæstor: & si à sententia clarissimorum, perfectus tantùm. Et à delegato appellatur ad delegantem. Et si princeps delegauerit non illustri, & à tali delegato appelletur, cognoscit præfectus & quæstor: si uerò ab illustris sententia appelletur, per consultationem principis terminabitur, in quo sententiæ tempus inspicitur. & idem si illustris non illustri adiungatur. hoc dicit secundum Bar. Vel sic: Princeps pluribus intentus, appellationes ad eum deuolutas per legem istam committit quandoque uni, & quandoque pluribus, ut in hac lege disponitur: & quandoque in consistorio cognoscitur.h.d.Sali.

m ¶ Permissum sit.] hoc permitti potius est prohiberi. simile loquẽdi genus est.ff.de public. cotem.in principio. & suprà ne sanctum baptisma.l.prima. Et quod dicit dispendio, id est amis- 30 sione causæ. Azo. vel dispendio: quia expensas amittit, secundum H.

[† Aliàs, vrbanæ.]

n ¶ Supplicio.] in criminali causa.

o ¶ Dispendio.] in causa ciuili.

SI appellationem.] CASVS. Si appellatio- 40 nem ad prefectum prætorio interpositam iudex non admisit, vel admiserit: sed apostolos appellanti denegauerit, intra annum poterit appellans conuenire iudicem vt det ei exemplum sententiæ, & de eo querimoniam deponere. si verò 50 ad inferiorem præfecto interposita fuerit, quod datum est, licebit appellanti intra sex menses facere prædicta. Si verò iudex delegatus nec appellationem interpositam admittere, nec apostolos concedere voluit: dabitur appellanti copia con- 60 ueniendi iudicem intra quatuor menses. Viuianus.

p ¶ Si appellationem.] hîc non definiũtur tempora appellationis exercendæ: sed infrà quæ conueniatur, qui non dedit apostolos, & appellationem non rece- 70 pit. & de hoc.ff.de app. re.l.v.§.fina.

q ¶ Tuæ.] loquitur præfecto prætorio.

r ¶ Aduersarium.] i. iudicem.

s ¶ Ex sententia prolata.] id est propter sententiam prolatam, vt eius exemplum det appellanti: & sic aduersarium vocat iudicem, qui conuenitur vt det fisco pœnam illam, quæ est.s̃.eo.l.quoniam iudices.

80 t ¶ Inferiorum.] quam tu præfectus prætorio vel vrbis sis. superior tamen est iudicante: vt in authen.de appel.§.fi.coll.iiij.

v ¶ Arbiter.] id est iudex delegatus.

x ¶ Relationem.] id est apostolos, quibus refert causam, & dimittit appellantem ad eum, ad quem est appellatum, scilicet delegantem.

y ¶ Appellator.] accipiendo gesta cum reuelatione: vt suprà eod.l. iudicibus.

a **P**Ræcipimus.] Spectabiliũ.i. quæ fiũt à ſententijs prolatis à ſpectabili bus iudicibus. Et nota quatuor ordines magiſtratuum.ſ. princeps, qui eſt primus, illuſtres, ſpectabiles, clariſsimi: à quibus ſi appelletur, dicit hæc lex, ad quos appelletur. & primò ſi appelletur à ſpectabili.

Magſtatus ſunt quadruplices.

b Quæ per conſultationes.] ſ. appellationes.i. homines appellantes & proponentes nobis. Azo.

c Implorant.] petũt enim vt nos cognoſcamus de appellatione.

d Expectari.] ſed aliorũ iudicum, quos ſtatim dices, & hoc ne noſtris &c.

†Hæc.l.iubet vt gradatim appelletur, & eſt ſimile in.c. dilecti filij.cũ gl.ij.ex. trà de appel la.

e Aliena.] appellantium, quia malè poſſemus intendere.

f Videantur.] ſic in authẽ. de hære. & Falcid. in prin. colla.j.

g Procõſulibus.] oẽs proconſules ſunt ſpectabiles: vt in authen. de non ali.§. fin. col.ij. & de admi.offi.§. fi. col.iij.

h Auguſtali.] i. præfecto Aegypti, qui dicitur Auguſtalis: quia ibi primò Auguſtus eum præfecit, & eſt ſpectabilis: vt. j. de priua.car.l.j.

Auguſtalis quis dicat.

i Comite.] & iſte ſimiliter eſt ſpectabilis: vt ſ. de officio comi.orien.l.j. Accurſius.

‡Accipere.

k Vicarijs.] ſ. eorum.

l Quæſtorẽ.] hic eſt illuſtris: vt ĩ aut.e.§. illos. coll.iiij. Azo. Et not. quòd duo ſunt, qui de hac appellatione cognoſcunt.

m Iudicijs.] quæ agũtur in curia principis.

n Arripere.] hoc ſi quantitas excedit decẽ libras auri: aliter vnus ſolus ſufficit, & nõ excedat. xx. quia tunc in cõmuni auditorio tractaretur: vt j. eo.l. in offerendis.

o Et hoc.] ſ. verũ eſt, quaſi dicat, ſiue de cauſa principali cognouerit ſpectabilis, ſiue cùm ad eũ eſſet ordinariè appellatum.

p Iudicũ.] & nunc ab eius ſentẽtia appellatum.

q Conceſſo.] ordinariè.

r Appellationes] ad ſe factas. Azo.

s Acceperint.] vt ordinarij.

t Et præſes ſit.] & ſic clariſsimus: vt ſuprà. vt omnes iud. tã ciui. quã mi. l. j. poteſt etiam eſſe quandoque ſpectabilis vel illuſtris, & tunc eſt in eo ſpeciale, vt ſi appellet ab eo cognoſcẽte vt ordinario vel delegato, quòd fiat cognitio appellationis à magiſtro officiorum & quæſtore ſacri palatij: vt. j. eodẽ. ſi quando. quæ eſt contra. & ſic non imitatur ordinem aliorum ſpectabilium.

v Eorum.] id eſt eius.

x Cum quibus.] id eſt cum quo.

y Ex delegatione.] ſcilicet alterius, non principis: vt infrà. §. proxi. Acc.

Appellatur à delegato ad delegãtẽ.

z Iudicandas.] à delegato appellatur ad delegantem: vt &. ff. quibus & à quo.l.j. ſed quid ſi iudex deſijt eſſe delegans? Reſpond. appellatur ad illum. qui eſt eius loco arg. ff. de iudi.l. proponebatur.

a Illuſtri.] non clariſsimo, alioquin contra in authen. de appel.§. fi. colla. iiij. vel dic vt ibi.

b Temporali.] videlicet die, id eſt in die, quo ſecundum curſum temporis erat vel veteris, vel alterius. Azo. & ſubaudi cognoſcent, vel iudicabunt. Et ſic no. quòd duo ſunt: ſicut & quando appellatur à ſpectabili. Sed contrà. ſ. eo. l. à proconſulibus. Sol. vt ibi. Item contrà. ſ. de epiſ. audi. aut. ſi quis. litigantiũ. in fi. Sol. vt ibi.

c Noſtri vero libellenſes.] duo ſcilicet: vt in authen. de iudi.§. de vno quoq;. colla.vj.

d Arbitros.] id eſt delegatos principis.

e Inducant.] coram prædictis duobus.

Impp. Theod. & Valent. AA. Cyro præfe. præto.

LEX XXXII.

PRæcipimus † ex appellationibus ſpectabilium [a] iudicũ, quæ per cõſultationes [b] noſtri numinis diſceptationẽ implorant [c], nõ noſtram vlterius audiẽtiam expectari [d]: ne noſtris occupationib⁹, quibus pro vtilitate mundi à ſingulorũ nõnunquã negotijs auocamur, aliena [e] defraudari cõmoda videãtur [f]. ¶ Sed ſi à proconſulibus [g], vel Auguſtali [h], vel comite [i] Oriẽtis, vel vicarijs [k] fuerit appellatũ: virum illuſtrem præfectum prætorio, qui in noſtro eſt comitatu, virum etiam illuſtrem quæſtorẽ [l] noſtri palatij, ſacris iudicijs [m] præſidentes diſceptationem iubemus * arripere [n], eo ordine, ea obſeruatione, iiſdemque temporibus quibus cæteræ quoque lites fatali die poſt appellationẽ in ſacris auditorijs terminãtur: & hoc [o], licet quidam prędictorum ſpectabilium iudicũ [p] iure cõceſſo [q], vt ſacri iudices, appellationes [r] acceperint [s]. ¶ Quòd ſi à duce fuerit appellatũ: ſi idem & præſes [t] ſit: præfectura neceſſariò tm̃ iure ordinario in ſacro auditorio iudicabit. ¶ In his aũt omnibus iudicijs, quæ cõſultationũ introduximus loco, vel apoſtolos, vel ea, quæ apud eum geſta ſunt, cõtra cuius ſentẽtiã dicit̃ appellatũ, ſuſcipere ab appellatorib⁹, & cognitiones inducere apud viros illuſtres prædictos iudices, & ea, quę gerũtur, excipere, ſcribere, ſcriptaq; litigatoribus edere noſtros epiſtolares præcipimus: officijs videlicet eorũ, [v] cũ quibus [x] vir illuſtris quæſtor iudicat, exequentibus iudicata. ¶ Hæc, ſi appellatio fuerit oblata iudici, qui non ex delegatione [y] cognoſcit, eorũ enim ſententijs appellatione ſuſpenſis, qui ex delegatione cognoſcunt: neceſſe eſt eos æſtimare iuſtè necne fuerit appellatũ, qui cauſas delegauerint iudicandas [z]. ¶ Huic ſaluberrimæ legi illud etiam conſultiſsimè credidimus inſerendũ, vt ſi priuato, nõ illuſtri [a] vni pluribuſve (vt aſſolet) noſtra ſerenitas adita delegauerit cauſam, & eius eorúmve definitio fuerit appellatione ſuſpenſa: vir quidem magnificus præfectus prætorio, qui in noſtro eſt comitatu, cum viro illuſtri quæſtore temporali [b] iudicet die†. ¶ Noſtri [c] verò libellenſes, quæ apud arbitros [d] geſta ſunt ſuſcipiant, cognitiones inducant [e], & ea, quæ geruntur, excipiant [f], ſcribant, ſcriptaq; litigatoribus edant: qui [g] etiã apud [h] arbitros (licet illuſtres ſint) ex delegatione noſtra cognoſcentes excipiunt, ſi in ſacratiſsimo noſtri numinis comitatu cauſæ dicantur. ¶ Sanè ſi illuſtriũ ac magnificorũ iudicum ſententiæ fuerint appellatione ſuſpenſæ, eorum videlicet, quorum ſentẽtias licet appellatione ſuſpẽdi [i] per conſultationem noſtrã volumus audientiam expectari, licet anteà [k] priuato homini (id eſt non illuſtri) lite à nobis delegata, is poſteà tempore definitionis illuſtri decoratus dignitate reperiat̃. ¶ Eodẽ [l] obſeruãdo, & ſi alter ei [m] coniunctus [n] ſit arbiter [o], qui non illuſtrẽ meruit dignitatem. Quicquid autẽ hac lege ſpecialiter non videtur expreſſum, id veterum legum conſtitutionumq; regulis omnes relictum intelligant [p].

¶ De appellatione interpoſita à præſidis ſententia ſuper ſtatu apparitoris magiſtri militum lata, cognoſcit præfectus unà cum magiſtro militum, etiam ſi magiſter ipſi præſidi delegaſſet. hoc dicit. Sali. Vel ſic: Quando appellatur à ſententia lata ſuper ſtatu curialium, ſtatuitur hìc quis debeat eſſe iudex appellationis. hoc dicit ſecundum Pau. de Caſtro.

Iidem AA. Cyro. præfecto prætorio.

LEX XXXIII.

f Excipiãt.] i. in ſcriptis redigant.

g Qui.] ſ. libellẽſes, & mutat caſum. ſ. quãdo delegat illuſtri, vbi princeps de appellatione cognoſcit: vt ſubijcit. Acc.

h Apud arbitros.] ſcilicet acta.

i Suſpendi.] nã quorundã non licet, vt præfecti prætorio: vt. ſ. eod. l. à proconſulibus.

k Licet anteà.] argu. cõtra. ff. de minoribus. l. iij.§. ſcio. & de cõdi. & demon. falſa.§. ſed & ſi cui. ſed ſimile. ff. de arbitr. l. nam magiſtratus.

†Aliàs, temporali vide licet die, cognoſcat.

l Eodem.] mutat ad huc caſum.

m Ei.] illuſtri.

n Coniunctus.] ſic ff. quemadmod. ſer. amit. l. ſi communem. in prin.

o Arbiter.] priuatus.

p Intelligant.] ita ꝙ non mutatur: & ita quod non mutatur, ſtat: ſic in aut. de admi. offi.§. fi. colla. iij. &. ſ. de teſta. l. ſancimus. &. ff. de aur. & argẽ. le. l. j. Sed arg cõtra. ff. de adi. lega. l. translatio. & l. alteri. & l. alũnæ. aliâs. l. Titia.§. qui filias. Et breuiter prædicta collige ſecundum Io. ſi à ſpectabili iudice, qui tulit ſñiam, vel ſuper cauſa principali vel appellationis ad eũ factæ ad Imperatorẽ appelletur: non Imperator, quia alijs eſt intentus: ſed alij duo. ſ. præfectus prætorio & quæſtor ſacri palatij de cauſa appellationis iudicabunt. Si verò à ſententia iudicis clariſsimi ad Imperatorem prouocetur: vnus ſolus. ſ. pręfectus vrbis vice principis iudicabit: & hoc ſi ab eo eſt prouocatũ, qui vt ordinarius iudicauit. alioquin ſi vt delegatus, appellatio ed eũ, qui delegauit referetur. Porrò vbi Imperator delegauit non illuſtri, & ab eo prouocatur: tunc præfectus prætorio cum quæſtore iudicabunt, ſicut & cùm à ſpectabili appellatur. Vbi autem illuſtri [illegible] gatur, vel nõ illuſtri, qui tamen poſteà antequàm iudicaret, illuſtri decoratus eſt dignitate, de cauſa appellationis ab eo factæ ſolus princeps cognoſcit. Idem eſt princeps illuſtri & non illuſtri delegauit. In omnibus autem caſibus prædictis cognoſcentium iudicum epiſtolares, & libellenſes apoſtolos, & geſta apud iudices priores ab appellantibus ſuſcipiẽt, & cognoſcendas apud dictos viros illuſtres inducent: & quæ geruntur excipiant. & ſcripta litigatoribus edent, & ſententiam executioni tradent temporibus fatalium & dierum in cauſa appellationis ſeruatis. Quicquid enim hac lege ſpecialiter non eſt expreſſum, legis veteris regulis intelligendum eſt relictum, ſecundũ Ir. & hoc iure. C. ſed iure authentico. à clariſsimo ad ſpectabilem: à ſpectabili ad quæſtorem, & præfectum. Si verò à delegato principis illuſtri vel ſpectabili, appellatur ad antiquos Romæ iudices. Si à priuato delegato principis ad ſpectabiles: vt in authen. de appel.§. penul. & fina. colla. iiij. Sed quid ſi per errorem alius pro alio appelletur? Reſpon. ſi maior vel par, valet: aliâs non: vt ff. eo. l. j.§. ſi quis.

Appellatio ſi à iudice ſpectabili interponatur ad imperatorẽ, quis de ea cognoſcet.

a E O casu.] Hæc lex non legit in scholis. Vbemus.] C A S V S. Contingit aliquãdo q iudex delegatus vel ordinarius dubitat ferre sententiam,& consulit principẽ:& tunc siue exprimat quid ei placeat, 10 siue nihil dixit:sed simpliciter consuluit super questione,nõ debet prius determinari quæstio à iudice: sed duo patricij vel consules cũ quæstore debent decidere questionẽ. Itẽ si duo iudices discordes sint ĩ fereda sentẽtia. & ideo consulant principẽ: 20 pẽ:prædicti patricij cum quæstore decidẽt quæstionem illam. Viuianus.

b ¶ Iudicauerit.] Id est cognouerit pro iudicando. nam ante sententiam fit relatio:vt.s.de relatio. l.j.nisi in casu vt ibi dixi, quo etiam casu potest hic loqui.

30 c ¶ Placeat.] iudicare.

d ¶ Adiectũ sit.] qualiter sibi placeat, est tamen manifesta relatio:aliàs nõ valet: vt suprà.de relat.l. j.§.primo.

e ¶ Quæstori.] sicq; sunt tres,q examinãt:et se cũdũ eorũ cõsiliũ rñdet Imperator,& cõtra hanc 40 rñsionẽ nõ appellat:vt subijcit:sed contra sñiam sic,vt dixim⁹.s.e. l. nouũ.

f ¶ Diuersas sentẽtias suas.] in animo conceptas,non autem prolatas: quia tũc si sunt delegati, delegans vnam approbaret: vt.ff.de re iudicata.l. duo iudices.si ordinarij, 50 valet pro reo:vt in eodẽ tit.l.inter pares.

IN offerendis.] C A S V S. In superiori.l.iubemus.dictũ est quòd duo patricij cognoscũt de causa,& ferũt sententiam indefinitẽ:imò referte se ad hoc, quod dicitur in.l. præcipimus. in 60 princi.&.§.huic saluberrimæ. Hæc lex distinguitur, q si est quæstio propter decem libras vel minoris summæ, vnus tantùm patricius,vel quæstor iudicabit: sed vsque ad viginti duo patricij cognoscent:& si isti duo dissentiant, quæstor eis ad- 70 iũgetur. Si verò sit quæstio, quæ excedat viginti, vel in palatio principis ventilabitur: epistolares, id est tabelliones, omnia, quæ aguntur redigere in scripturam debent.& quando iudex cõsuluit Imperatorẽ,& Imperator cõmittit causam 80 prædictis patricijs,victus & victor intra biennium debent istis patricijs consultationem offerre. & quãdo isti iudices cognoscunt de tali consultatione, noui testes possunt induci, & nouæ proba-

EO casu[a],quo apparitor magisteriæ potestatis de curia vel officio cohortali:de statu in prouincia patitur controuersiam, vel vt tributa, vel functiones debens in prouincia detinetur:si sentẽtia rectoris prouinciæ fuerit appellatione suspensa: cùm tua sublimitate viro quoque magnifico magistro militum cognoscente,causæ iubemus merita põderari: licet magister militũ rectori prouinciæ causam delegauerit perorandam.

¶ *Quando princeps super aliqua causa consulitur, ab eius consiliarijs partibus præsentibus uel absentibus causa examinatur: & ab eorum consultationibus non appellatur.h.d. Barto. & Pau.de Castro.Vel sic: A rescripto principis nõ appellatur: bene autem appellatur à sententia inde secuta.h.d.Iaco.Butri.Vel sic: Si princeps super aliqua causa consulitur, à consiliarijs hic nominatis partibus præsentibus uel absentibus causa unà cum relatione examinatur: & secundum eorum consilium princeps rescribit, & à tali rescripto non appellatur.hoc dicit.Sali.*

Imp.Iustinianus A.Demostheni præfec. præto.

LEX XXXIIII.

IVbemus,siqua suggestio maioris vel minoris iudicis ad nostrã referatur clemẽtiam de negotio,quod iudicãdũ ei tradidimus, vel de quo pro sua iurisdictione iudicauerit[b], petẽtis à nostro numine finem eidẽ imponi negotio, quod ab eo disceptatũ est:siue additũ sit eidem suggestioni, quid referẽti placeat[c] (dũ id partibus per sententiæ suæ recitationem manifestum non fecit)siue ni hil huiusmodi adiectũ[d] sit, sed simpliciter nostri numinis responsum expectat:nõ prius eam discerni, quàm per sacrã pragmaticam nostri numinis iussionẽ duo magnifici viri vel patricij,vel cõsulares,vel * præfectorij,quos pro tempore nos elegerimus,iubeantur adiũgi viro illustri pro tẽpore quæstori[e] nostri palatij,& vnà cũ eo in scriptis relationẽ discernere (siue præsentibus partib⁹ hãc perspexerint, siue absentibus)& respõsum relationi dandũ sua sentẽtia manifestare:vt tamen dispositio huiusmodi excellentissimorũ iudicum omnimodo rata sit,nulli dãda licentia contra prouocationẽ eorũ proferre sentẽtiã, vel aliã quãcunq; dubitationẽ introducere. ¶ Quã obseruationem nõ solũ si vnus iudex suggestione vel relatione vsus fuerit,tenere cẽsemus:sed etiã si duobus vel amplioribus datis iudicibus,in vnam sententiam minimè omnes cõuenerint, sed diuersas[f] suas sententias vnusquisq; nostræ mansuetudini retulerit,vel omnes nos consuluerint,quid discernendum sit.

¶ *In causis,quæ sunt usque ad decem libras auri,solùm unus iudex cognoscit. In causis quæ sunt usque ad uiginti libras.principiũ non mutatur.In causis,quæ sunt ultra uiginti libras,totum auditorium principis expectatur. Et ad appellationem introducendam est biennium constitutum,& nouæ probationes recipiuntur. hoc dicit secundum Bart.Vel sic:In appellatione ad sacrum palatium deuoluta si sit æstimationis uiginti librarum auri,& à decem suprà cognoscit præfectus pretorio,& quæstor sacri palatij.Si autem sit decem librarum & infrà,cognoscit alter eorum tantùm.si uerò sit maioris æstimationis uiginti librarum, cognoscit principis consistorium causa intra biennium intimanda: & ab eorum sentẽtia non appellatur.h.d. Sali.*

Idem A.Mennæ præfecto prætorio.

LEX XXXV.

IN offerẽdis prouocationibus[g], ex quibus consultationum more negotiũ in sacrum nostrũ palatiũ introduci solebat,hoc addẽdum esse censemus:vt si quidẽ nõ excedat litis æstimatio decẽ librarum auri quantitatem,ex ipsa scilicet sentẽtia iudicis dicernẽdã[h]: non duobus(sicut antea) magnificis iudicibus,sed vni tantummodò,disceptatio negotij deputetur. ¶ Sin verò memoratam excedẽs quantitatẽ,viginti libris auri terminetur[i]:duobus tradatur disceptatio magnificis iudicibus[k], viris scilicet deuotis epistolaribus cognitionalia certamina excipientibus[l]:ita tamẽ,vt si dissentiãt[m], virũ illustrẽ pro tẽpore quæstorẽ adhibeant,vt eo dubietatẽ dirimẽte finiat negotiũ. ¶ His videlicet litibus, quarũ æstimatio viginti librarum auri quantitatem excedit,in commune auditorium florentissimorum sacri nostri palatij procerum introducẽdis: vt tamẽ secundũ iam statuta liceat quidẽ nõ solũm victo,sed etiam victori consultationẽ ad vnũ vel duos[n] iudices mittendam, intra biẽnij[o] tempus ei vel eis intimare. Post excessum enim memorati temporis huiusmodi licẽtiam amputamus. ¶ Quæ verò fuerint ab eo vel eis decreta,nulla prouocatione suspẽdantur. ¶ Nouas etiam assertiones[p] à partibus apud eundem vel eosdem iudices addi, ad exemplũ consultationis ad sacrum nostrũ palatium * introducendæ permittimus.

¶ *Si appellatur à duce,siue sit illustris,siue spectabilis,solùm magister officiorum cognoscit: & in hoc corrigitur.l.præcipimus. h.d.secundum Bar.Vel sic: De appellatione interposita à duce spectabili uel illustri cognoscit magister officiorum & quæstor sacri palatij. hoc dicit. Salice.*

Idem A.Demostheni præfecto prætorio.

LEX XXXVI.

tiones.

g ¶ Prouocationibus.] quæ fiunt à spectabilibus:vt.l. præcipimus.in principio & quando non illustri: vt suprà in eadem.l.§.huic.

h ¶ Decernendam.] videbimus enim an maior quantitas continea- 10 tur in sententia , in qua appellatur, necne. Quid autem si de hoc dubitetur:quia talis est species, de qua potest dubitari: vt si tutelæ vel curæ, sub quo iudice cognoscetur? Potest dici quòd ambo in dubio cognoscent.ar- 20 gumen.ff.de iurisdictio. omnium iudicum.l. si idem.§.primo.& finali. & argumen. ff. de libe. agnoscen.l.tertia.§.quia Plautianum.

i ¶ Terminetur.] scilicet litis æstimatio.

k ¶ Iudicibus.] scilicet præfecto & quæsto- 30 ri:vt suprà eodem.l.præcipimus.

l ¶ Excipientibus.] sin scriptis.

m ¶ Dissentiant.] Istis duobus modis aditur quæstor:vt subijcit: sic.ff.de arbitrio.l.item si vnus.§.principaliter.Sed quomodo aditur quæ- 40 stor,cùm erat vnus de duobus?Dic quòd plures erant quæstores: vt patet.ff.de officio quæstorum.l.prima. patet ergo quòd per hanc legem vnus non vltra decem librasauri, duo non vltra viginti iudicant.Sed contra infrà eodem.l.finali. 50 in fine. vbi dicit si ex postfacto apparet excedere.de toto cognoscit. Sed illa corrigit istam. Item nota,quòd ambo simul debent cognoscere. Sed aliud in pluribus tutoribus , vbi etiam vnus agit:vt.ff.de administrat. tuto.l.decreto.§. finali.

60 n ¶ Duos.] secũdũ prædictam distinctionem.

o ¶ Biennij.] Hic non ponitur tempus appellationis exercendæ: sed id intra quod appellatio cognoscenda intimari debet iudicibus,vt de ea cognoscant.Sed authentica 70 videtur statuere duos menses ad appellationem inchoandam, quæ fit à pedaneis iudicibus à principe delegatis:vt in authentica deiudicijs.§. audient. collatio. sexta . Ioann. In alijs videtur statui medium tempus appellationis:vt infrà ti- 80 tulo primo . lege , nemo.

p ¶ Assertiones.] vt infrà titulo primo.l.fina. §.in his.&.l.per hanc. & suprà eodem. l. cos. §. si quis.& infrà eodẽ.l. ampliorem.

Si quando.

*Præfecti.

Appellatio interiecta, intra quod tempus debet inchoari.

* Introducere.

SI quando.] CASVS. In.l.præcipimus.circa principiũ dicebatur quòd si appelletur à duce, præfectus de sententia iudicabit. hæc. l. corrigit & dicit, siue sit illustris dux, siue sit dux magister militis, semper à duce appellabitur ad magistrum officiorum & ad quæstorem.

a ¶ Duciano.] Hîc dicit quòd si à duce spectabili vel illustri appelletur, quæstor palatij & magistri officiorũ cognoscẽt: Et est contrà.s̃.eo.l.præcipimus.§.ꝙ si à duce. Sol. 10 vt ibi, & nõ legit̃ in scholis. ADDITIO. Hanc.l.notat Bart.hîc ad quæstionem, quòd si rex habens ducatum vel comitatum, iudicat vt dux vel comes: appellatur ad superiorem sibi in ducatu vel comitatu nõ inspecta regia dignitate. hoc 20 ipsum dicit idem Barto. per hãc eãdem.l.in.l.j.§.si quis in appellatione. in vlt.q.ff.eod.Item facit ad aliam quæstionem: Si aliquis episcopus vel clericus alius habeat iurisdictionem à principe, & iudicat vigore illius iurisdictionis: quod ab eo appel- 30 latur ad principem non ad papã: vt hîc est casus secũdũ eũdẽ Bart.hîc, & in d.§.si quis in appellatione.de quo vide latius per canonistas in.c.Romana.§.debet.eo.titu.lib.vj.

SI quando duciano [a] iudicio appellatio fuerit oblata: siue ab ipsa qualitate iudicis, siue ex diuina delegatione viro spectabili duci destinata * siue inter spectabiles idem dux connumeretur, siue illustri dignitate decoret̃, siue etiã maiore (cùm etiam magisteriæ potestatis homines, necnon consulares sępe, vtilitate publica poscẽte, ad huiusmodi curam perueniant) nullo discrimine habito, nõ dignitatem, sed ducatus magistratũ spectari: & appellationem ex quocũque duce peruenientem, nõ vt anteà erat dispositum, sed apud virũ sublimissimum magistrũ officiorum, necnon virum excellentissimum nostri palatij quæstorem, cõmuni audientia proposita, in sacro auditorio more consultationũ, viris deuotis epistolaribus excipiẽtibus ventilari sancimus: nulla veteris legis in hac causa obseruatione custodienda, sed apud eosdem tantummodò excellentissimos iudices causa trutinanda.

¶ *Appellatur à tãto, & discutitur de toto: quia appellatio est communis etiam parti, quæ non appellauit.h.d.secundũ Bal.& non est alibi.Vel sic: Appellatus potest appellationem exercere sicut appellans, & petere sententiam in melius reformari in sui fauorem. hoc dicit usque ad.§.in refutatorijs.Bar.& Sali.*

Idem A.Iuliano præfecto prætorio.

LEX XXXVII.

AMpliorem prouidẽtiã subiectis conferentes, quàm forsitan ipsi vigilantes [b] inueniũt, antiquam obseruationem emendamus: cùm in appellationum auditorijs is solus post sentẽtiam iudicis emendationem meruerat, qui ad prouocationis conuolasset auxilium: altera parte, quæ hoc non fecisset, sentẽtiã sequi (qualiscũq; fuisset) compellenda. ¶ Sancimus itaq; si appellator semel in iudiciũ venerit, & causas appellatiõis suæ proposuerit: habere licẽtiã & aduersariũ eius, si quid iudicatis [c] opponere maluerit (si præsto fuerit) hoc facere, & iudiciale mereri pręsidiũ. ¶ Sin autẽ absens fuerit: nihilominus iudicem per suũ vigorem eius parteis adimplere [d] †.

¶ *Gaudent breuitate moderni.hoc.d.secundum Bar.Vel sic: Libelli appellatorij non debẽt esse uerbosi: nec superflua, sed necessaria tãtum continere: quibus omißis puniuntur offendentes arbitrio iudicis.h.d.secundum primã expositionẽ, quæ est magis amica literæ.Salic.*

AMpliorem.] CASVS. Olim si aliquis appellabat, 40 appellator antè habebat commodũ de appellatione, non aduersarius. verbigratia: conueni Titium in.xl.iudex cõdemnauit eum in.xxx. si Titius appellabat, iudex appellationis vt ei videbat̃, ferebat sentẽtiam pro appellatore, non pro me. di 50 cit Imperator quòd ego debeo reportare commodũ de appellatione: quia si Titius dicat se iniustè cõdemnatum in.xx.ego possum dicere ꝙ debet condẽnari in.xl.& iudex appellationis poterit ferre sententiam pro me, si videtur ei, siue fuerit, pręsens, siue absens.

¶ SED ENIM. Quando appellatur à minori ad maiorem, debet mittere iudici ap. omnia acta: & si sit quæstio de.x.libris auri, & post processum causę appareat, quòd illa quęstio contineat.xv. & ita videbat̃ quòd vnus 70 iudex non posset cognoscere: vt.s̃.eo.l.in offerendis. Dicitur tamen quòd iudex app. etiam de.xv. poterit cognoscere, & ferre sententiam. Viuia.

b ¶ Ipsi vigilantes.] i. ipsi viderent si in hoc cogitarẽt tantum quantum nos pro eis cogitamus.

80 c ¶ Iudicatis.] verũ est sup eo capitulo, ĩ quo est appellatũ vel cõnexo, nõ in alio: vt.ff.de mino.l.etiã.§.ex causa, &. ff. de arbi.qd tñ.&.s̃. de transacti.l.si ex falsis. & ad hoc s̃.co.l.in offerendis. in fi.

d ¶ Adimplere.] supplendo de iure & inducendo legem pro absente: vel respondendo legi contra eum inductæ: quod est verum generaliter: vt supra vt quæ desunt aduo.par.l.vnica. Item & de facto: vt quęrendo an promissio per metum facta fuerit vel dolum. Vel an solutio fuerit facta, vel pactum factum, quod hîc est speciale: vt.j.titu.j.l.ij.in fi.& plenè diximus.vt.s̃. vt quæ desunt aduo.l.vnica.Acc. ADDITIO. Tu dicas cum Bar.hîc, nõ esse speciale in hoc casu: imo regula est secundũ 10 eum, ꝙ vbicunq; contra absentem potest perueniri ad definitiuam sententiam, iudex pro eo potest supplere de facto: vt hîc, &.s̃.quomodo & quãdo iud.authẽ.qui semel. ibi, perquisita veritate &c.

¶ In refutatorijs [e] autem libellis, qui solent maximè in sacro auditorio prudentissimorũ nostrorũ procerũ recitari, caueant tam litigatores quã libellorũ dictatores verbosis vti assertionibus, & ea [f], quæ iam perorata [g] sunt, iterum [h] resuscitare [i]: sed hęc sola eis inscribere, quæ cõpendiosa narratione causas prouocationis possunt explanare, vel aliquid [k] noui continent, vel addere [l] quod derelictũ est: scituri ꝙ si hoc fuerit prætermissum, non deerit aduersus libellorũ cõditores amplissimi iudicij competens indignatio, ꝙ sufficiant [m] gestorum volumina introducta, & virorum spectabiliũ magistrorum scriniorum breues omnia apertissimè ostendere.

¶ *Sufficit quòd iurisdictio in principio sit fundata ratione dubij, licet in calculo ferendæ sententiæ appareat aliquid, quod à principio esset obstatiuum iurisdictioni.h.d.secundum Bal.Vel sic: Si tempore sententiæ summa reperiatur maior, quàm prima facie uidebatur: non impeditur iudex super toto pronunciare: hoc dicit notabilißimus.§.iste, quem bene no.secundum Barto.Vel sic: Crescente lite crescit iurisdictio. Vel sic: Ratione dubij cognoscitur & pronunciatur ultra iurisdictionem ordinariam iudicantis. h.d.Sali.*

¶ Sed enim scimus legẽ nostrã esse ꝓmulgatã [n], per quã more consultationũ in causis quidẽ, quæ vsq; ad decẽ libras auri extendũtur, vnũ iudicẽ sancimus supponi, viginti añ duos sublimissimos iudices. Sed cũ prima quidẽ facie videbatur nõ tãtã summã excedere [o], in definitiua autẽ sententia * apparebat iudici vel iudicibus etiam maiorem quantitatem debere imponere [p]: non erat eis possibile formam, qua erant conclusi, excedere. ¶ Sed nos definimus, & omnẽ eis damus facultatem, si hoc ita fuerit subsecutũ: licere eis & ampliorem summam præfata quantitate, in qua dati sunt iudices, excedere: & non ad modum suæ rationis [q], sed ad veritatis indaginẽ ferre sententiam: ne tanti iudices quasi vinculis pręp̄editi, non possint legum veritati & iudiciali vigori per omnia satisfacere.

TITVLVS LXIII.

De temporibus & reparationibus appellationũ seu consultationum.

¶ *Qui appellat à nominatione, habet decem*

e ¶ In refutatorijs.] 20 in quibus refutat̃ audiẽtia iudicis, qui tulit sentẽtiam: vel in literis dimissorijs. Vel tertiò appellat preces refutatorias illas, de quibus dixi.s̃.de rela.l.j.in fin.

f ¶ Ea.] supple & caueãt ea &c.

g ¶ Perorata.] i.allega 30 ta & alibi scripta de testibus & cõfessionibus quæ iudex appellationis habet sibi tradita.

h ¶ Iterum.] & ita bis idem repetebat: non autẽ dicit ꝙ acta primæ causæ non videat iudex.

i ¶ Resuscitare.] i. in scriptis redigere & reci- 40 tare: ar. ad hoc.s̃. de preci.impe.offe.l.fin.&.s̃. de rela.l.fi.Accur.

k ¶ Aliquid noui cõtinent.] vt puta confessiones nouiter factas, & testificationes breuiter narrandum est. secundũ Azo.

l ¶ Addere.] not. fieri 50 posse confessiones de nouo.

m ¶ Quod sufficiant.] ideo non deerit: ꝙ id est quia sufficiant.

n ¶ Promulgatam.] s̃.eo.in offerendis.

o ¶ Excedere.] puta in vniuersali iudicio petitione hæreditatis, & Fa- 60 miliæ erciscundæ.

p ¶ Imponere.] ex eadem parte. Vel fortè etiã ex alia causa. nam & alteri licet petere emendationem: vt in princip. huius legis.

q ¶ Rationis.] aliás rationis. s. inductæ ex lege illa, in offerendis. & aliàs 70 narrationis, scilicet dictæ legis. Et not. quòd ex hac lege & institu.de act.§.si minus. colligunt quidam, vt Pe. quòd si primò petij quinq;, in eodẽ iudicio possum addere & petere alia quinque quod nõ placet. & hîc dicit in petitione hæredita- 80 tis, vel simili iudicio: vt dixi in vniuersali.

¶ DE TEMPORIBVS &c. ¶ *Quando & qualiter fiat appellatio dixit: nunc intra quæ tempora exercetur.*

*Fuerit.

*Cum apparebat &c.

† Concor. gl.in.c.bonæ memoriæ.sup verbo, curauimus.in me. extrà de postu.præla.

Continuatio.

SI quis.] CASVS. Nominatus ad mun⁹ aliquod, si se vult excusare, debet appellare. Intra verò quod tempus debeat prosequi appellationem, quæritur? Respon. quòd si absens est, intra duos menses computandos à tempore sententiæ: si præsens est, statim incipiunt currere sibi duo menses. Viuianus.

dies ad appellandum, duos menses ad prosequendum, secundum unam lectu. Bal. Vel sic: Tempus exercendæ appellationis interpositæ à nominatione ad munera, est duorum mensium à tempore scientiæ. hoc dicit. Bar.

Imperator Constantinus A. ad Crispinum.

LEX I.

SI quis per absentiā [a] nominatus, vel ad duūuiratus aliorūq; honorū infulas, vel munus [b] aliqđ euocatus, ad ꝓuocationis auxiliū cucurrerit: ex eo die interponendę [c] appellationis duorum mensium spatia ei cōputanda [d] sunt, ex quo contra se celebratam nominationem didicisse mōstrauerit [e]. Nam præsenti, qui factam nominationem cognouerit, & appellare voluerit: statim debēt duorum mensium spatia computari.

¶ *Tempora fatalia introducēdæ appellationis in ueram ipsius prosecutionem secundum qualitatem iudicum, à quibus appellatur, diuersa statuūtur. h.d. Bal. Vel sic: Si appellatur ab ordinario, ad appellationis prosecutionem inchoandā, primum fatale est sex mēsiū: & dantur alia tria unius mensis pro quolibet. Et à principe potest intra tres menses reparatio postulari: nec partis citatio requiratur. si appellatur à delegato, eadē sunt fatalia reparatione accepta. Sed si appellatur à delegato illustris uel spectabilis, primum fatale est duorum mensium, cætera nō mutantur. & si ultima dies cadit in feriatam, præcedens inspicitur: & fatalibus elapsis pro non appellāte habetur. h.d secūdū Bar. Vel sic: Lex ista tractat de tempore, intra quod debet inchoari processus appellationis. h.d. Pau. de Cast.*

Impp. Theod. & Valent. AA. Cyro præfe. præto.

LEX II.

TEmpora fataliū [f] dierū pro seculi nostri beatitudine credimus emendāda, vbiq; dilationū materias amputātes [g]. ¶ Et primi quidē fatalis diei tēpora [h] post appellationem siue à viro clarissimo rectore prouinciæ, siue à spectabili iudice fuerit appellatū, sex mensiū esse iubemus. ¶ Quòd si primo fatali die lapsus est appellator: tricesimūprimū diē alterū volumus esse fatalem. ¶ Quòd si eo quoque appellator exciderit: tertiū similiter, totidē dieb⁹ intermissis, fatalē obseruari decernimus. ¶ Quòd si tertius quoq; lapsus fuerit tpalis [ð] quartū etiā fatalē post tricesimum primū diē similiter obseruari decernim⁹. ¶ Quòd si ita cōtigerit, vt quatuor fatalib⁹ dieb⁹, q appellauit, exciderit: tūc intra triū aliorū mēsiū spatiū à nostro numine reparationē [i] peti præcipimus: qua petita, nec aduersariū decernimus [k] admoneri, nec tēporalē [l] diē ad petitionē reparationis numerari, sed triū mensiū spatio ex quarto fatali numerando causam īduci ꝑcipim⁹: licet ante vnū diē reparatio fuerit impetrata: licet allegata in iudicio virorū illustriū ꝑfectorum nō fuerit [m]. Nec hoc [n] parti nocebit aduersæ: cùm nō dubius, sed notus oībus dies fatalis [o] appareat. Et hoc si aduersus viri clarissimi rectoris ꝓuinciæ, vel spectabiliū iudicū sñīas fuerit appellatū. ¶ Quòd si ab arbitro [p] in prouincia ex delegatione sacra disceptāte appellatio subsequať: post priorē fatalē lapsum tres alij tm̄ fatales dies similiter (vt suprà dictū est) seruabūtur, nulla reparatione à nr̄o numine postulāda: ita vt nonaginta trib⁹ [q] dieb⁹ elapsis, iudicata cōgruæ executioni [r] mādenť. ¶ Sin autē ex sentētia prætorianæ ꝑfecturę, vel magistri officiorū, vel ab alio illustri dignitate decorato arbiter in hac sacratissima ciuitate fuerit delegatus, & appellatio contra definitionē vel sñīam ei⁹ subsecuta fuerit: prim⁹ quidē fatalis dies duorū mensiū, alij verò tres ad similitudinē supradictorū fataliū numerentur. ¶ Qui verò delegatū vel à spectabili iudice seu præside ꝓuincię arbitrū appellauerit [s]: primū quidē fatalē diē duorū mensiū, tres verò alios ad similitudinē ꝑdictorū fataliū dierū habeat. ¶ Illud etiā circa obseruationē fataliū dierū custodiri decernim⁹: vt si fortè tpales in feriatos dies quoquo modo inciderint: ꝑcedentes [t] eos dies vt tēporales à litigātib⁹ obseruenť. ¶ Quòd si qs secus ac iura præci

a ¶ Si quis per absentiam.] Omitte modò, per absentiam.

b ¶ Munus aliquod] ꝓter tutelā vel curā: vt dixi. s. ti. j. l. si ad scribatū. & facit ad hoc. l. ij. q. Acc.

c ¶ Interponendæ.] vel ꝓpriè. & erit speciale, vel verius. i. interpositæ intra decem dies: vt. s. ti. j. aut. hodie. & extēdiť causa appellationis in duos mēses: & in hoc est speciale: qa aliâs alia tēpora statuūtur: vt. j. l. proxi. & in aut. ei qui. prima est contra. l. ff. qñ app. sit. l. j. §. qđ in sententijs. Accursius.

d ¶ Cōputāda sunt.] ad exercendam. & hîc accipe per absentiam.

e ¶ Monstrauerit.] qđ est eoipso ꝙ cōtrariū nō ꝓbať. i. cōtra se monstrabiť: vt &. ff. de ꝓba. l. veri⁹. & sic habebit ꝓ singulis. xx. miliaribus vnā diem. ff. de ver. sig. l. in itinere. et sic plus habet quá ille, qui præsens est. & ad hoc. s. qūo & quādo iud. l. ab eo. & est spāle ī hoc casu: vt citò per officiales reipublicæ cōsulatur. et ex hac lege potest poni casus in regula iuris: vt. ff. de regu. iur. l. vbi lex.

TEmpora fataliū] CASVS. Olim statuta erāt tpa in exercēda cā appellatiōis: & illa dicebātur fatalia: quia fatū. i. mortē vel terminū imponebāt causę: quia si aliquis appellabat à sententia clarissimi vel spectabilis, sex mēses dabanť: & hæc tēpora dicebātur primi fatalis diei: elapsis his tēporibus videbatur terminata causa vel mortua de rigore iuris: sed de æquitate dabať secūdus fatalis dies, cuius secundi diei tempora erant. xxx. & vnus dies, & tertius & quartus, & quilibet totidē dierū: & si appellator non prosequebatur causam appellationis intra illa tempora, adhuc poterat petere reparationem vel refectionē causæ à principe intra tres menses, qui computabātur à tēpore, quo quartus fatalis dies elabebatur. Si verò appellatū est à delegato à principe: tēpora primi fatalis diei erunt sex mēsiū. & postquàm est elapsus prior dies fatalis, dantur tres fatales: & tempora cuiuslibet fatalis sunt triginta & vnus. elapsis his temporibus, non potest peti restitutio à principe: sed sentētia mandatur executioni. Si autem sit appellatum à delegato præfecti prætorio, vel alterius, primus fatalis dies erit duorum mensium, & alij tres dies fatales. & computabuntur in his diebus fatalibus dies feriati. his temporibus elapsis, si appellator non prosequatur causam appellationis, prima sententia remanet firma. Viuianus.

f ¶ Tempora fatalium.] fatales dies dicuntur quia fatū, id est finis causæ imponitur: vt. s. de aduo. di. iudic. l. aduocati. & . s. de iudi. l. properandum. §. huius. & . j. eo. l. nemo. Accur.

g ¶ Amputantes.] quæ denegari debent, nisi vrgentissima causa vel ratio postulet: vt. s. de dila. l. j. Sed cur dicitur hîc fatalium, cùm & alij dentur? Respond. ideo quia mero iure causa in fatum concessit, & finem accepit, licet de æquitate aliæ adhuc dentur dilationes.

h ¶ Tempora.] i. dies fatalis.

i ¶ Reparationē.] quia cùm causa accepit fatum, petitur à principe vt reparetur: quod fieri potest intra tres menses: & de tribus mensibus computandis à fine quarti fatalis, vt subijcit: nec in hac petitione reparationis: vel post eam petitā necesse est vocari aduersariū ꝓ hoc, vt subijcit. Sed hodie iure codicis non videtur habere locum reparatio: vt infra. l. proxi. nisi dicatur illam correctam per vltimam legē huius tituli: vltima corrigitur par authen. de iudi. §. appellationes. colla. vj.

k ¶ Decernimus admoneri.] ad hoc vt sciat qualiter reparatio petita sit nec etiam in ei⁹ petitione.

l ¶ Temporalem.] s. reparationis indultum. quasi dicat, nō cōputať: statim ex quo dať sed demū finito quarto, cū fortè intra tpa quarti petita sit reparatio. & hoc subijcit hîc, & . s. q admit. ad bono. possess. l. finali. Alij dicunt quòd hîc dicit, ꝙ non est aliud tempus dandum post istam reparationem: & quod. j. subijcit, non mutatur.

m ¶ Nō fuerit.] ante finitum quartū, & post quintum incœptum.

n ¶ Nec hoc.] quòd sic petitur ea absente: quia non debet certiorari qui scit, vel scire debet: vt hîc subijcit, & . ff. de act. emp. l. j. in fine.

o ¶ Fatalis.] finis quarti, & principiū quinti. Itē non nocebit similiter: quia cùm voluerit in fato principali petere, qui reparationem petijt, debebit aduersarium vocare.

p ¶ Quod si ab arbitro.] i. delegato principis.

q ¶ Nonaginta tribus.] præter primum scilicet fatalem, quod est sex mensium: vt. s. proxi. & . j. l. fi. §. j.

r ¶ Executioni.] sed nonne dabitur spatium duorum mensium vel quatuor post omnes fatales, sicut post confirmationem, quod videtur: vt suprà de vsur. rei iudi. l. ij? Sed respond. non: quia iudex appellationis non iudicauerat: quia non venerat pars ad iudicium. Perinde est ergo ac si nō fuisset appellatum. vnde ex prima sententia fit executio, vt in fine huius legis, secundum Azo.

s ¶ Appellauerit.] id est appellationem repulerit, secundum H.

t ¶ Præcedentes eos dies vt temporales.] Construe sic. temporales id est feriati dies obseruentur à litigantibus: vt infrà sicut præcedentes eos dies feriatos. q. d. feriati & non feriati computentur: vt suprà de fer. & de dilatio. l.

Fatale causarū quod dicitur esse

ð lapsus fatalis dies fuerit temporalis.

Fatalia causarū ꝑ quē possunt reparari.

Ordo literæ.

tio.l.siue pars.§.feriæ.Alij dicunt quòd præcedentibus diebus debet expediri negotium,cùm superueniunt fatales.Accursius.

a ❡Si solus litigat.] quia non est præsens aduersarius, contra quem est appellatum,qui opponeret fatalia cucurrisse.Et not.hîc quòd iudex supplet de facto,quod notum est ei non vt iudici:& sic.s.titu.j.l.fin. §.sin autem ab-

quod in principali causa seruatur ei(quàquam absenti)iustitia:vt in corpore §.j.in fine.

l ❡Neutro.] id est nec actore,neq; reo veniente.

m ❡Secundum fatalem.] i.post biennium.& idem si tantùm datus est annus.

sens.&c.ff.de procurato.l.filius familiàs.§.milites.& dixi.s.vt quæ desunt aduoca.par.l.j.Vel dic 10 quodammodo ei esse non tum vt iudici.

❡SEQVITVR AVTHEN. ❡Ei,qui appellat,quæ corrigit legem istam.& est de ijs,qui ingre.ad app.§.j.col.v.Accursius.

❡Ei qui appellat] ❡CASVS.In legibus erant plures fatales dies cõstituti, sicut dictum est superius.Authẽ.statuit vnum tantùm fatalem diem, intra quẽ appellator debet prosequi appellationem, siue solus ipse sit in iudicio,siue præsente altera parte:& si iusta causa interuenerit,alius annus datur ei ad exemplum. Si appellator nolit prosequi appellationem,victor debet afferre suas allegationes, vt prima sententia confirmetur vel rescindatur:& absens præsenti debet condemnari in expensis.

40 b ❡Secundũ se] id est cùm ipse solus est in causa sine aduersario: & communiter quando cũ aduersario, nam & vterque esse potest: vt.j.eo.l.fin.§.illud.Vel dic secundum se, quãdo solus. cõmuniter qñ duo sunt, qui communem habent 50 causam contra tertium.

c ❡Iusta causa.] quare non possit exequi lite.

d ❡Indulgeatur.] à lege.& sic nõ est opus restitutione in integrum.

e ❡Quo.] scilicet secũdo anno: & sic sunt duo fatalia.Sed olim plura licet breuiora:vt hoc titu. 60 l.ij.& fin.

f ❡Completa.] id est nõ cõcluso & renũciato.

g ❡Manet sententia.] ac si non fuisset appellatum:vt infrà.eodem.l.finali.§.finali. in fine. & in hac lege, tempora. in fine.& suprà.titulo.j.l.si contra maiorem. Et hoc 70 casu actio in factum datur ex sententia prius lata:licet quando secundò sententiaretur,aliud esset secundum quosdam: vt nota.ff. de ijs,qui notan. infa.l.furti.§.primo.Sed quid si iusta causa etiam secundo anno fuerit impeditus?Respond.datur restitutio ex clausula generali.ff.ex quibus cau.maio.l.j.in fine.& in corpore vnde sumitur.§.primo.ibi,quid enim agere oportebat &c.& ita primus.& secundus annus datur à lege:tertius & alij per resti-80 tutionem.& sic vltra biennium extenditur,sicut etiam in alijs casibus, quos habes statim in authen.si tamen &c.& in authen.sed & lis.& in authen.si appellatione.

h ❡Vnus mensis.] & etiam antè si vult: vt infrà. eodem. l. finali. §. nulli licentia. Sed certè illa loquitur in introducenda , non in exercenda.

i ❡Afferat.] actor.

k ❡In omni casu.] Siue rescindatur,siue cõfirmetur.& gratias agat Deo,

piunt,lapsus dies fuerit temporalis,& hoc primo loco, vel à præsente aduersario,vel etiam à iudice † si solus litigat[a] appellator,fuerit oppositum,probatumque:pro eo habebitur appellatur ac si sententiam quoquo modo non coactus susceperit.

In authen. de ijs,qui ingredi.ad appel.§.j.col.v.consti.xj.

❡Hæc authen.dicit quòd tempus exercendæ & finiendæ appellationis est annus,& ex causa scilicet impedimenti est biennium:intra quod tempus utraque & altera pars potest causam prosequi:quo tempore transacto iudice appellationis nihil pronunciante, sententia prima transit in rem iudicatam.Si ergo appellãs uult absente aduersario pronunciari,ne sententia prima confirmetur,debet ultimo mense comparere,& facere aduersarium citari.Iudex uerò sententiam infirmabit uel cõfirmabit prout acta dictabũt, absente semper propter absentiam condemnando in expensis.hoc dicit.Bald.

Ei qui† appellat,impertitur annus,intra quem secundũ se[b] communiterve cum aduersario litem exequatur:aut si iusta causa[c] intercesserit,alius annus indulgeatur[d]:quo[e] transacto,lite nõ completa[f],rata manet[g] sẽtentia. ❡Appellatore cessante,cùm vnus mensis[h] superest ex biẽnio:licet victori ingredi,vt reus quæratur: quo siue inuento,siue non,suas afferat[i] allegationes:& vel confirmetur vel rescindatur sententia: in omni casu[k] absente in expensis condemnando secundum tempora fatalium dierũ. ❡Neutro[l] verò occurrente , post secundum fatalem[m] permanet sententia rata.

In authen. de appella.§.j.col.viij.consti.j.

❡Ista authen.dicit quòd pendente cõpromisso tẽpus instantiæ appellationis non labitur quotcunque annis durauerit compromissum.Bal.Vel sic:Non currit tempus ei,qui semper litigat etiã coram arbitro.h.d.Bar. Vel sic:Si de causa appellationis compromittatur, tempora interim non currunt.hoc dicit.Sali.

Si tamen in medio causæ apud * iudicem appellationis motę vel non motæ aliqui eligantur arbitri,& propterea biẽnium trãseat,intra quod oporteat appellationem finiri,& per quãlibet occasionem ad iudicem appellationis causa reuertatur: non lædatur † ex cursu temporis[n] ,sed exerceatur,& terminum legitimũ suscipiat,&si decies milies plus quàm biennij tempus transierit,nisi biẽnium cesserit, postquàm arbitriũ fuerit desertum.

In authen. de appella.& intra q̃ tempo.§.ad hæc sancimus.collat.iiij.consti.ij.

❡Si stat per principem,non currunt tempora appellationis, donec princeps constituat quis cognoscat.Bal.Vel sic:In consistorio principis currit tempus intimandæ.sed non introducendæ appellationuis donec constituat quis cognoscere debeat.h.d Sali.

* Sed & lis,quæ speratur in cõsistorium principis inferri, absque damno moræ maneat intacta[o],donec ipse faciat eã introduci, & à proceribus secundum morem dirimi.

In authen. vt sponsa.largit . §. hoc quoq;.colla.ix.consti.ij.

❡Si stat per iudicem appellationis, non currunt fatalia.Bald.

Si appellatione secuta,nouissima induciarum die[p] aut pars vtraq;,aut solus,qui appellatione vsus est,occurrerit,& suam præsentiã manifestauerit iudici futuro appellationis examinanti negotium,vel eius consiliarijs,aut ijs, qui lites intromittunt,& iudex in definitis diebus eum suscipere differat:nullum[q] præiudicium partibus,aut vni earũ ex hoc penitus volumus fieri,sed post hoc examinari appellationes huiusmodi, & legitima sententia terminari.

❡Ad appellationem exercendam post tempora statuta suprà cod.l.ij.non conceduntur alia.

ta sentẽtia:vt.s.e.aut.ei qui.Sed hic stetit per iudicẽ:vt.ff.ex qui.cau.ma.l.sed & si per prætorẽ.§.ait prætor.& de dã.infec.l.si finita.§.elegãter.Sed certè ža thẽ.illa.ei qui &c.loquitur qñ stetit per iudicẽ:vt in cor.de ijs , qui ingre. ad app.circa prin.col.v.Sed certè nec ibi prohibet vltra bienniũ prorogari in eo 80 quod dicit,si steterit per iudicem.Sine ergo steterit per principem,non currit tempus:vt.s.authen.sed & lis.siue per alium iudicẽ,idem est:vt hîc: quod intellige quantum ad effectum,nam datur restitutio:vt.ff.ex qui.cau.ma.l.si per prætorem.§.j.ait prætor.In causa principali nõ datur restitutio post triẽnium:vt.s.de iudi.l.properandum.§.sin autem vtraq;.Sed quid si steterit per alium?Respon.nihilominus currit tempus.Sed agitur contra eum de dolo: vt.ff.de dolo.l.arbitrio.§.dolo.sed si ille non esset soluendo,restitueretur ad litem:vt.ff.de eo,per quem fac.est.l.fi.Accur.

Si tamen.] ❡CASVS.Hæc authen.dicit.Si contingat q̃ fortè in medio tempore fata-10 lium.i.duorum annorũ, qui dati sunt ad appellationem exercendã, ipsi litigatores eligant arbitros:non currit tempus: quia litigandi non currit tempus.Viuia.

n ❡Ex cursu temporis.] nec ei currit tempus, qui semper litigat : 20 vt suprà. de inofficioso testamento.l.contra maiores.

Sed & lis.] ❡CASVS. Superiores aut.locum habent,quando lis ventilabatur corã aliquo iudice:hæc appellatio vẽtilatur corã principe.dicit enim q̃ lis, quę 30 mouetur corã principe, potest moueri omni tẽpore , donec Imperator præcipiat q̃ illa causa determinetur.Viuia.

o ❡Intacta.] Hoc etiã olim erat:vt.j.eo.l.fina.§.si tamen.& intelligunt quidam(vt Io.) hãc aut. quando ille qui appella-40 uit,uotum fecerat principi : aliàs non esset sine damno moræ. Alij dicũt contra,q̃ qui metuit sententiam,debet notificare vt confirmetur vel delegetur, non appellans. & pro eis est in aut. de ijs qui ingred.ad appel.§. illud quoq;.col.v.

50 ❡SEQVITVR ALIA AVTHEN. ❡Si appellatione.aliàs incipit,Item si appellatione.quæ est in cor . ut spon.lar.§.hoc quoq;.colla.ix.

Si appellatione.] ❡CASVS. Si appellator,vel altera pars, aut 60 ambo simul venirant ad iudicem appellationis,etiam vltima die fataliũ , & iudex nolit eum vel eos audire:nullũ fit præiudiciũ partibus in hoc: quia posteà etiam poterit examinari causa appellationis:cùm stet per iudicem quominus appella-70 tio exerceatur.Viuia.

p ❡Nouissima induciarum die.] id est in vltima dilatione.

q ❡Nullum præiudicium.] Imo videtur ra

Iudex de facto potest supplere.

† Facit ad hãc.§.gl.i.bonæ memoriæ.sup verbo,curauimus . in med.extrà de postu.præla.

† Not.secundũ man∣suetin ti.de adornamẽtis authentica hãc intelligendã nedũ in appellãdo,sed etiam in appellatione psequẽda.

† Concor.ti hac authen.c.cùm sit Romana.extrà de appella.

† Iudices &c.

† Concor.glos.super verbo, pro latam in c. veniens. de renunci. & in clement. quãdiu. de appell.

† Sed si lis &c.

Appellans quintra biẽnium appellationem prosequi non potuit , an tertium habebit.

NEmo.] CASVS. Hæc lex corrigit primam in hoc quòd prima dicebat quòd elapsis primis fatalibus diebus poterat peti reparatio, siue restitutio causæ: hîc dicit quòd reparatio nullo modo petatur: sed appellator statim cùm appellat, vel intra medietatem temporis quod datur ad appellationem prosequendam, vel exercendam debet appellationem exercere.

a ¶ Cõsultationibus] id est appellationibus. & sic ponitur contentũ pro continente, secũdum Ot.

b ¶ Statuti.] vt. s. l. proxi.

c ¶ Sub prætextu.] nedum per rescriptum.

d ¶ Vigilãti diligẽtia] ablatiuus. Et sic nota quòd per hanc legem corrigitur superior, in eo quod de reparatione dicit. sed hîc per vltimam in primo respõ. & vltima per authen. ei qui.

e ¶ Statim.] vt. s. l. pxi.

f ¶ Dimidiã partẽ.] scilicet vltimi fatalis. & hoc est cõsiliũ secũdum quosdam: nam in vltimo die potest venire: & facit ad hoc. ff. de euicti. l. si rẽ quam. §. quolibet. & j. e. l. fina. §. & cùm anteà.

ADDITIO. Aduertas quòd hæc glos. diceret verũ, si ista. l. intelligeretur de tempore constituto ad initiãdum processum super appellatione: sed veritas est vt dicit hîc Bartol. quòd loquitur de tempore constituto ad appellationem intimandam, seu producendam: & ideo debet pduci ante mediũ illius termini constituti: vt. s. titu. j. l. in offerendis. & j. eo. l. final. §. in his. & ita secundum eum tenebat Iacob. butrig. & etiam Iaco. de are.

Diuisio.

PEr hanc.] Cõtinet tres partes: Primò dicit quòd nõ allegatũ in causa principali, potest allegari, dummodo non sit omnino nouum & in primo iudicio non deductũ: sed sit ab illo, quod erat deductum dependens. & hoc vsque ibi, Sed etsi. Secundò quòd nõ probatum potest probari: vsq; ibi, Quo exercitatis. Tertiò redditur ratio ad vtrũque. Pau. de cast. CASVS. In causa appellationis vtraque pars inducere potest nouas probationes vel exceptiones: dum tamen hæ probationes non pertineant ad nouum cap. sed ad primã causam, in qua erat appellatũ. Vi

Et tempus appellationis introducendæ, est dimidietas temporis exercendæ. Hoc dicit. *Salice.* Vel *sic:* Lex *ista uenit ad suppletionem præcedẽtis, & dicit quòd transactis temporibus, de quibus ibi, deseritur appellatio: & non est licitũ à principe impetrare restaurationem, nisi in primo casu legis præcedentis.* Hoc dicit. Pau. de Cast.

Imperator Iustinianus A. Appioni.

LEX III.

NEmo arbitretur in posterũ licentiam futuram consultationibus [a] vltra statuti [b] temporis viuendi spatia, neque per oblationem precum, neque per sacrum rescriptũ super reparatione temporum indulgendum, neque sub prætextu [c] quodam altero, sed omnibus incumbendum esse vigilanti diligentia [d], quo prouocationes eorum intra statutum tempus introducantur. ¶ Ita vt etiam gesta in iudicio, contra quod prouocatum est, non prope finem temporis tradantur scrinio sacrarum epistolarum: ne præpediatur per astutias fatalis rei terminus: sed aut statim [e] postquàm appellatum sit, aut non minus quàm ante dimidiam [f] partem temporis præbeantur scrinio, ne (quod per angustias contingit temporum) tardus appellationis fautor suo dispendio refutetur.

¶ *In causa appellationis licet utrique parti nõ propositum proponere, & non probatum probare, si actionem antiquam respiciat: aliàs secus.* hoc dicit. *Bart.* Vel *sic:* Ex *parte actoris uel rei non proposita uel non probata in causa principali, ex primis dependentia non separata possunt in causa appellationis proponi & probari.* hoc dicit. *Salice.* Ista *lex est famosa & cotidiana, & hoc dicit.* In *causa appellationis potest utraque pars non allegatum in causa principali allegare, & non probatum probare.* hoc dicit. *& Cy. dicit quòd ista lex stat hic sicut lilium inter spinas: quia huius tituli leges nihil ualent hodie, excepta ista, & exceptis authen.*

g ¶ Consultationibus.] id est appellationibus. & sic ponitur quod continetur pro eo quod continet.

h ¶ Assertionibus.] scilicet ex parte actoris: puta replicationibus.

i ¶ Exceptionibus.] scilicet ex parte rei: & ad hoc. s. titu. j. l. ampliorẽ. in prin. & in fi. & l. in offerendis. in fi.

Exceptiones nouas an liceat opponere in causa appellationis.

k ¶ Ad nouum capitulum.] id est nouiter acquisitum. & pro hoc. ff. de iudi. l. non potest. sed ante appellationem potest, secundum Iacob. quod non placet. Alij dicunt nouum capitulum, id est res nouiter petita: vt si primò petebam bouem: nunc peto equum vel asinum. Item primò excipiebam super vno, nunc super alio: & ita super diuersis. sed super eadem re potest etiam nouam exceptionem opponere: vt si primò exceptionem rei iudicatæ: nunc iurisiurandi, vel alia opponatur: & idem in intentione sic ex parte actoris. vt si primò dixeram quòd res pertinebat ad me iure dominij ex traditione facta à Seio: nunc possum dicere, facta est à Mæuio: vel per præscriptionem, vel ex legato. Vel si reus opposuit exceptionem pacti facti de non petendo, & probauit: possum opponere pactum factum de petendo: & hæc opinio vera. Tertij dicunt nouum capitulum, quando nouam intentionem vel exceptionem propono, etiam super eadem repetenda vel excipienda, vt si in prima causa egi quasi per vim mihi aliquid ablatum, nunc dico quòd per furtum, non possum: vt argumen. ff. de iureiurand. l. duobus. §. exceptio. Vel si primò egi de incisione arborum lege Aquilia. secundò quòd vi aut clàm. ex eodem facto. Vel opposui exceptionem ex aliquo facto puta pacti: nunc oppono doli de eodem facto. hoc non placet, cùm ex primo pendeat: sed secunda placet. Dic ergo quòd si in causa principali exceptionem non opposui, vel oppositam non probaui: postmodùm in causa appellationis non oppositam opponam, & oppositam probabo. Cæterùm si de alia re vellem disputare quàm prima, quæ est in iudicium deducta, non audiar. Vel dic vt diximus de coniunctis. ff. de minoribus. l. etiam. §. ex causa. sed Alexander papa statuit super nouo licere, sed non super veteri capitulo: vt in cap. fraternitatis. extrà de testi. Sed capitulum fortè pro assertione intellexit: vt statim dices.

Idem A. Tatiano magistro officiorum.

LEX IIII.

† Materia huius. l. tractatur ĩ ca. fraternitatis. extrà de testi.

PEr hanc † diuinam sanctionẽ decernimus, vt licentia quidẽ pateat in exercendis consultationibus [g] tam appellatori, quàm aduersæ parti, nouis etiam assertionibus [h] vtendi vel exceptionibus [i], quæ non ad nouum [k] capitulum pertinent, sed ex illis oriuntur, & illis coniũctæ sunt, quæ apud anteriorem iudicem noscuntur propositæ. ¶ Sed & si qua [l] dicta quidem allegatio monstrabitur, vel instrumentũ aliquod prolatum, probationes tamẽ illo quidem defuerint tempore: verùm apud sacros cognitores sine procrastinatione præberi poterunt, id quoq; eos admittere, quo exercitatis iam negotijs pleniore subueniatur veritatis lumine.

¶ *Ad euidentiam dic quòd in. l. ij. suprà eo. pro uarietate iudicum uaria tempora statuuntur ad appellationem inchoandam: sed hodie per hanc legem statuuntur uaria tempora pro uarietate locorum, ex quibus appellatur ad principis auditorium.* hoc dicit *usque ad. §. in his.* Vel *sic:* Tempus *appellationis intimandæ, quod per l. ij. suprà eodem. erat uarium ex diuersitate iudicũ, hic uariatur ex diuersitate locorũ: & pro quinque fatalibus diebus, qui per dictam. l. ij. introducebãtur: per istam unus fatalis terminus decem dierum statuitur, propter labilem hominis memoriam. hoc dicit secundum Sali.*

l ¶ Sed & si qua.] suprà quando non oppositam exceptionem vel assertionem opposuit: nunc quando oppositam prius in causa principali, deinde in causa appellationis probat. sed vtrique dicto opponitur. Nonne omnia debent esse in eodem statu: vt suprà de appellationibus. l. appellatione? Respond. fallit in hoc: vt suprà de appellatio. l. eos. §. si quid. Item cùm aperti fuerint testes in prima, quomodo producentur alij: vt in authenti. de testibus. §. quoniam verò. collat. septima. quæ est contra? Sed hoc corrigitur secundum Albericum, quia est eadem ratio suspicionis. Alij dicunt quòd hîc in prima probauerat tantùm per instrumenta, aliàs secus: vt ibi. Tertij [a] dicunt quòd post aperturam tam in principali causa, quàm appellationis, possunt produci super nouis capitulis, dum tamen oriantur ex veteribus, & illis coniuncti sint: & etiam primi testes dummodò iterum iurent: sed super veteribus non potest amplius etiam in causa appellationis probationes per testes inducere. Tu dic quòd in prima non potest post aperturam, nisi in nouo capitulo: vt extrà de testibus. capitu. fraternitatis. & de fide instrumentorum cùm Ioannes. nisi in casu: vt in matrimonio. vbi etiam producuntur post aperturam testium: vt extrà de testibus. ex tenore. Sed in causa appellationis potest tam vetera probare, quàm noua coniuncta: vt hîc dicit. Nec obstat dictum authenti. quia causa appellationis est alia quàm prima: vt diximus suprà de procurato. ita demum. & facit. ff. de appellatio. l. scio. §. quid ergo. ADDITIO. Tu dicas quòd de iure canonico sicut in prima causa non possum publicatis attestationibus ijdem vel alij testes super eisdem capitulis, vel directò contrarijs produci: ita nec in causa appellationis: vt dicto capit. fraternitatis. extrà de testibus. cùm non minus in appellationibus, quàm in causa principali subornatio sit timenda: vt in clementi. ij. de testibus. at super nouis articulis respicientibus actionem primam, produci possunt ijdem vel alij testes in causa appellatiouis: vt dicto ca. fraternitatis. & hîc.

Testibus publicatis, alij nõ sunt producẽdi.

a Hæc vera secũdũ do. hîc & in. c. fraternitatis. extrà de testi.

Testes an possint produci in causa appellationis.

Idem A. Triboniano quæstori sacri palatij.

LEX V.

CVm anterioribus legibus ex omni prouincia ad hunc nostrum sacratissimum comitatum

Diuisio.

CVm anterioribus.] Diuiditur in tres partes. In prima loquitur de tempore appellationis inchoandæ, vsque ad. §. in his autem. & ibi loquitur de tempore appellationis inchoandæ, vsque ad. §. si tamen ibi de tempore appellationis exercendæ. vsque in finem. & cum ista vltima parte iunguntur omnes authenti. Iaco. Butr. & Bald. CASVS. Lex secunda statuit tempora fatalia indistinctè: hîc distinguit: quia primus dies fatalis est sex mensium, si fiat appellatio de Orientalibus partibus. si non ex Orientalibus partibus, primus fatalis dies est. iij. mensium. alij tres fatales dies dantur: sicut in superiori lege: & potest peti reparatio, vnde videt corrigi lex

similis cursus ad appellatiões excedas impertitus est [a], necessariũ nobis visum est huiusmodi spatijs iustũ imponere libramentũ. Sãcimus itaq; si quidẽ ab Ægyptiaco, vel Libyco limite, vel Oriẽtali tractu vsq; ad vtrasq; Cilicias numerãdo, vel Armenijs gẽtibus, & oĩ Illyrico causa fuerit more appellationũ trãsmissa: primũ semestre spatiũ in antiqua definitione permanere, & nihil penitus neq; diminui, neq; accrescere. ¶ Sin autẽ ex alijs nostri imperij partibus, siue Asianę, siue Põticę, siue Thraciæ diœceseos lis ꝓuocatiõe suspẽsa, in hãc regiã vrbẽ perueniat: pro semestri spatio triũ tantũmodò mensiũ spatiũ eis indulgeri [b], alijs triũ mensiũ spatijs, id est nonaginta & tribus dieb⁹ simili modo sequẽtibus: siue semestre impertiatur tẽpus, siue tres priores mẽses secundũ locorũ definitionem, quã designauimus. ¶ Sed & alijs tribus mẽsibus, q ex reparatione ab aula cõcedi solẽt, in suo robore [c] duraturis, & prioribus accedẽtibus: vt partim annale numeretꝫ, partim nouẽ mensiũ spatiũ cõsequatur. ¶ Et cũ anteà [d] in fine cuiuscunq; tẽporis vnus fatalis dies ex antiquis legibus cõstitutus esset, & sæpè eueniebat [e] (cũ multæ sint occasiões mortales appellationum [f]) vel ægritudine, vel spatij ꝓlixitate, vel ꝑ alias cãs (quas nec dici nec enumerari facile sit †:) eundem diẽ fatalẽ non obseruari, & lites expirare, & huiusmodi luctuosis infelicitatib⁹ patrimonia hominũ titubare: propter hoc fortunæ releuantes insidias, sancim⁹ nõ in vnũ diẽ fatalẽ standũ esse in posterũ, sed siue ante quartũ diẽ [g] fatalis luminis & ipsum fatalẽ, siue post quinq; dies [h] ex quo ortus fatalis effluxerit, appellator venerit, & litẽ instituendã curauerit, & eã in cõpetens iudiciũ deduxerit: legi videri satisfactũ, nec ingemiscat mortuæ causæ dispendio, sed nostro gaudeat beneficio, cùm nobis cognitũ sit etiam ex errore calculi dierũ quẽ officiũ [i] habuit, sæpe esse causas periclitatas: quod in posterum nõ fieri ex remedio legis præsentis sperãdum est. Eodem beneficio & in omnibus fatalib⁹ alijs, qui vel à pedaneis iudicibus, vel ab alijs dantur, quos leges suis sanctionibus enumerauerũt, custodiendo vel obseruando: vt decem fatales [k] dies pro vno vbiq; instituantur.

¶ *Vbi olim biennium dabatur ad introducendum appellationem in consistorio principis, per hanc legem datur annus tam appellatori quàm appellato, si uoluerint causam introducere. hoc dicit. Sali.*

¶ In his autem casibus in quibus biennium constitutum est [l], quatenus more consultationũ in regia vrbe sub communi audientia florentissimorũ sacri nostri palatij procerum ventilentur: biennij metas, vnius anni termino coartamus: vt intra eum & gesta colligere, & ea viris deuotis epistolaribus tradere, & refutatorios libellos [m] (si voluerint) offerre, & litẽ in sacrum nostrum consistorium introducere cogantur. * Nulli licentia deneganda victrici parti, si voluerit, secũdũ ꝙ iam cõstitutũ [n] est, etiam prematurè causam inducere: neq; annali spatio expectato.

¶ *Si in consistorio principis causa appellationis est inchoata, tempora, quibus ius non redditur, ipso iure non currunt. h. d. Sali.*

¶ Si tamen in nostro sacro consistorio lis exordiũ cœperit: etiam si non fuerit in eodem die cõpleta: tamen perpetuari eam concedimus: cùm iniquum sit propter occupationes florentissimi ordinis, quas circa nostræ pietatis ministeria habere noscitur, causas hominum deperire [o].

¶ *In appellatione exercenda alibi quàm in consistorio principis, datur annus: quo elapso, firma manet prima sententia: nisi iusta causa fuerit appellator impeditus, quo casu, datur secundus annus: in quo omnem suam diligentiam debet facere appellator præstando iudici, ut prosequatur. Et in causa appellationis est speciale, ut poßit absque litis contestatione ferri sententia. Item statuta in causa appellationi, habent locum in causa supplicationis interposita à præfecto prætorio. Hoc dicit usque ad. §. sin autem. Sali. Vel sic: Hìc dicitur quòd exordium imponitur causæ appellationis una tantùm parte præsente, dummodo interueniat citatio. h. d. secundum Bal.*

¶ Illud etiam meritò addendum huic legi censemus, vt si quis [p] fatali die apud appellationis iudicem introductus, (siue ex parte vna, siue cognitionaliter) causæ appellationis imponat exordiũ [q], deinde relicta ea discedat, & in desidia reliquum tempus permaneat, & annale [r] tempus post inchoatam [s] litem præterierit: victore neque sententiam ad effectum perducere valente propter litem iam inchoatam, neque iam terminum accipere inueniente [t], cùm appellatoris absentia eã finiri non facilè concedat: huiusmodi iniquitatem amputantes (cùm aduersarius potest etiam

rigi lex illa, nemo. & si aliquis impeditus necessitate, nõ potuit venire ante fatalem diem: sufficit si veniat post ꝑ sex dies. Item .s̄. in. l. offerẽdis. statutum fuit biennium, intra quod fieri debeat relatio ad iudicẽ appellat. hac. l. datur annus. & si appellator noluerit prosequi causam, poterat lis, quæ mouebatur in consistorio principis perpetuò exerceri. Item si vna pars est absens, non poterit obijcere aliquid, nisi ostendat se prosequi voluisse causam: sed stetit per iudicẽ. si tamẽ partes faciant inter se pactũ ꝙ nullus earũ appellet: tale pactum valebit. Viuianus.

a ¶ Impertitus est.] s. sex mensiũ prius: & post eã separatim aliorũ sex: vt. s̄. eodem. l. ij. in principio.

b ¶ Spatium eis indulgeri.] aliàs trium mensium spatium.

c ¶ In suo robore.] sic ergo reparatio habet locũ per hanc legem, & sic corrigit quod est. s̄. e. l. nemo. & hoc per authẽti. ei qui.

d ¶ Et cum antea.] no. hîc ꝙ cũ quinq; essent olim fatalia cõputata reparatione, in fine cuiusli bet accipiebatur vnus dies, qui appellabatur fatalis: & sic erant quinque dies fatales, in quibus debebat exerceri causa appellationis. Accursius.

Fatalia erãt olim quĩq;.

e ¶ Eueniebat.] s. eundem diẽ &c. quod est. j. & quod hîc subijcit, est interpositio.

f ¶ Appellationum.] impediendarum.

† Rõ est dicit Bart. qa isti casus sũt ad volũtatem dęmonũ, vide gl. in cle. j. de bapt. & eius effect.

g ¶ Ante quartum diem.] i. inter quatuor dies ante fatalem: & in ipso fatali, vel post fatalẽ inter quinq; dies veniẽs appellator auditur.

h ¶ Post quinq; dies] i. post fatalem per quinq; &c. vt in euangelio, & mansit ibi duos dies.

i ¶ Officium.] id est officiales.

k ¶ Vt decem fatales.] i. quinq; præcedentes, & alij quinque sequentes fatalẽ: vt suprà dixit. Sed contra huic. §. suprà eodem. l. nemo. vbi dicit vt gesta aut statim post appellationem, aut ante dimidiam partem temporis præbeanꝫ. Solu. hîc corrigit. sed hodie serua authent. ei qui appellat. in fine. suprà eodem.

l ¶ Constitutũ est.] vt. s̄. titu. j. l. in offerendis. & sic hodie. & hîc corrigitur, vt ibi dixi. Alij hîc dicunt de tempore appellationis exercendæ, & sic datur annus: vt hîc, nisi sit iusta causa quare datur alius annus: vt. j. §. illud. & .s̄. e. authen. ei qui. Item secundum primum intellectum est contra. s̄. eo. l. nemo. sed hoc ex specialibus causis. Accur.

m ¶ Libellos.] i. preces. vel fortè. i. apostolos vel refutatorias preces, de quibus dicit. s̄. de rela. l. j. Sed contra aut. ei qui. Sol. vt ibi soluitur.

n ¶ Constitutũ est.] vt. s̄. eo. l. nemo.

o ¶ Deperire.] vt. s̄. e. authen. sed & lis.

p ¶ Si quis.] scilicet appellator.

q ¶ Exordium.] dicunt quidã appellator. Vel dic iudex. Et not. hîc imponi exordiũ vna tantùm parte præsente, & rẽ inchoari: vt hîc subijcit. quod fit per citationẽ alterius partis: quod facit ad hoc quod dicimus. ff. de iurisdict. om. iudi. l. & quia. Sed hoc speciale in causa appellatiõis, vt hîc subijcit: & sic in alijs non est ita, sed demũ lite cõtestata, datur initium causæ: vt in aut. de litigi. §. si verò initium. col. viij.

* Nulla &c.

r ¶ Annale.] quod est computatis quatuor fatalibus tempore reparationis: vt. s̄. eo. l. ij. in princ.

s ¶ Inchoatam.] sic nota ꝙ tẽpus appellationis exercendæ nõ ex die sententiæ latæ vel appellationis factę, sed inchoatę currat: & sic multo tempore posset durare. & sic est contra. argu. s̄. eo. l. ij. Vel dic ꝙ incipit currere à tẽpore appellationis factę: & ꝙ hîc dicit præterijt. i. præterijsse noscatur an cucurrerit à tempore appellationis. sic. s̄. de hæredi. institu. l. final. Vel dic ꝙ appellator debet prosequi causam à tẽpore appellationis vsq; ad annũ: & si nõ fecerit, rata manet sñia prima, nisi ex iusta causa detur alius annus. Sed si intra annũ vel biennium sibi datum ad iudicẽ appellationis, eat appellator, & litem inchoauerit, & posteà deseruerit, tunc ab eo tempore incipit currere, quo litem inchoauit, & finitur anno: nisi ex causa detur alius annus, & secundum hoc etiam vsq; ad quadriennium poterit durare. ADDITIO. Tu dicas quòd hodie tempus prosequẽdæ appellationis currit à tempore appellationis interpositæ: vt in authentic. ei qui. & ibi hoc notat. Barto. suprà eodem. & in clementi, sicut. vbi de hoc plenè per glos. magnam, de appellationibus.

Appellationis exercendæ tẽpus, à quo tempore currit.

t ¶ Inueniente.] scilicet litem inchoatam.

a ¶ Priuilegium.] non est ergo ita in alijs, vt diximus.s̄.de ijs, qui ad eccle. confu.l.fina.

b ¶ Ex vna parte.] & sic lite non contestata.

c ¶ Prouocatum.] vt.ff.de ijs, qui no.infa.l.furti.ij.respon.&.s̄.titu.j.l.si contra maiores.&.l.quoniam nonnulli.& in authen.de appellat.colla.viij. in princ.& de ijs, qui ingre. ad appel.§. si verò neuter.coll.v.&.s̄.eo.l.ij.in fine.sed secus in excusatione tutorum: quia & si illam non prosequor, tamē nō ex quo datus, sed ex quo fui iussus gerere teneor: vt.ff.de excu.tut. l.si is qui.

d ¶ Per iudicem.] vt s̄.eo.aut. si appellatione.

e ¶ Inexorabilem.] i. inexcusabilem.hoc est, in qua nō poterat excusari.

f ¶ Annale.] vt.s̄.eo. authen.ei qui.Accursius.

g ¶ Retractandis.] non aliter: vt suprà de sentēt. præfec. prætorio. l.j.

h ¶ Scriptura.] vel sine scriptura: vt.s̄.de pact. l.pactum.quod bona.

i ¶ Nemini.] idē & si vnus tantùm hîc conuenit: vt.ff.à qui.app.non licet.l.j.§.si quis.

k ¶ Mitigari.] not.sic &.ff.de fer.l.j.&.s̄.de pac. l.si quis in conscribēdo. &.s̄.de don.ante nup l. si constante.in prin.sed ar. contra.ff.quorum lega. l. j.§.quod ait prætor voluntate.&.ff. de iudi. solui.l.cùm apud. &. ff. de postu.l.quos prohibet.

¶ QVANDO PROVOCARE NON EST NECESSE.

¶ *Superiori titulo quando appellatione rescinditur sententia dixit: nūc quando ipso iure est nulla.*

L Atā.] C A S V S. Egi rei vendi. & succubui: an teneat sententia, si ostendat alia in cōtrariū prius lata, à qua non fuit appellatum, queritur? Dicitur q̄ non: nec ab ea necesse est appellare.

l ¶ Lata sit.] vt quia hic iudicauit rem meā esse, prior nō esse. sed qd si cōcordauit secūda sñia cū prima? Videt valere secūda, cū nō sit ꝓhibitū. ar. ff.exq.cau.maio.l.necnō. §.q̄ eis. Nā leges dicētes nō posse reuocari primā per aliā, nisi ꝑ appellationē, loquūtur quādo secūda est contra primā: vt.s̄.de sen.l.post sñiam. &.s̄.de sentēt. rescin. non pos.l.j.&.ff.de re iudi.l.ꝑses.&.s̄ de execu.rei iudi. si vt proponis. sed in casu fallit, quo reuocatur prima, à qua appellatū non est ꝑ secūdā: qa dubitabatur an primò fuisset iudicatum.& in secunda iudicatur non esse iudicatum: vt.ff.quæ sen.sine appel. l.j.in prin.sed quæ est ratio q̄ non valet? Rñ dicūt quidā q̄ prima transiuerat in rem iudicatam, & faciebat iam ius: vt.ff.de cōdic.inde.l. eleganter.§. si post rem.& sic secunda nō valet, quasi cōtra ius cōstitutionis lata: vt.ff. quæ sen.sine app.l.j.§.j.quod nō placet: quia in secunda non est expressus error:

† Concor, gl. in.c.veniēs.in verbo, sufficiēs de renun.& ij.q.vj. appellatores. ca.per tuas. de appel.

†Nā arguēdus est. & concor. ca. prudētiam. cum glo. super verbo, arguēdꝰ de off.deleg.

Pertractandis.

Temporum maneat.

Sentētia secūda si cōcōrdat cum primas quæ istarū valet.

Sētētia secunda lata contra primam quare non valeat.

minimè præsente appellatore litē exercere, quia hoc speciale priuilegiū[a] eius est, qui appellationi examinādę ꝑsidet, posse & ex vna parte[b] † causam dirimere) iubemus eundē appellatorē, nisi obseruauerit iudiciū, & causam vsq; ad finē peregerit: sed & si per eū steterit, quominus omnia litis certamina impleātur, appellatiōe defraudari, & sentētiā cōtra eū latā in suo robore durare, & ad effectū perduci, tanquā si ab initio minimè fuerit ꝓuocatū[c]: nisi ipse appellator euidētissimis probationibus possit ostēdere se quidē summa ope nisum, voluisse litē exercere, per iudicē[d] autē stetisse, vel aliā inexorabilē[e] causam subsecutā, propter quam hoc facere minimè valuit. Tunc etenim aliud ei annale[f] tēpus indulgemus: quo effluente, & lite minimè finem accipiente, cadere eū de appellatorio iuuamine disponimus: cùm sit ei apertissima facultas, & nostrā adire maiestatē, & tarditatē iudicis † in querelam deducere, & nostro beneficio perpotiri.

¶ *Statuta in causa appellationis, habent locū in causa supplicationis interposita à præfecto prætorio.h.d.Sali.*

¶ Cui consentaneum est, vt & in sententijs omniū amplissimorū pæfectorū pretorio ex diuino oraculo * retractādis[g], eadē obseruatio, quę supradicta est, post ingressum vnius vel vtriusq; partis, tam propter absentiā personarū, quā propter statuta * tēpora, teneat.

¶ *Iuri appellandi potest per pactum renunciari, ac etiam conueniri ne ullum fatale seruetur. h.d.notabiliter secundum Sali.*

¶ Sin autem partes inter se scriptura[h] interueniente paciscendū esse crediderint, nemini[i] parti licere ad prouocationis auxiliū peruenire, vel vllum fatale obseruare: eorum pactionem firmam esse censemus. Legum etenim austeritatem in hoc casu volumus pactis litigantium mitigari[k].

TITVLVS LXIIII.

Quando prouocare non est necesse.

¶ *Contra sententiam quæ transiuit in rem iudicatam pronunciari non potest: ideo à pronunciato appellari opus non est. hoc dicit. Sali. Vel sic: Sententia definitiua lata contra aliam sententiam ualidam, & quæ transiuit in rem iudicatam, est ipso iure nulla: nec est necesse ab ea appellare, & exceptio nullitatis impedit executionem sententiæ, si offeratur parata probatio nullitatis. h.d.Pau.de Ca.*

Imp. Alexander A. Apollinari, & alijs. L. I.

* LAtā sententiā dicitis, quam ideo vires nō habere cōtēditis, q̄ cōtra res priꝰ iudicatas, à qui bus ꝓuocatū nō est, lata sit[l]. Cuius rei probationē si ꝓptā habetis, etiā citra prouocationis adminiculum, quod ita pronunciatum est, sententiæ ♁ authoritatem nō obtinebit[m].

¶ *Sententia lata contra ius constitutionis, est ipso iure nulla: secus si contra ius litigatoris. h. d. secundum Bar. Vel sic: Sententia contra legis tenorem lata, errore expresso in ea, non ualet ipso iure. Lata uerò per errorem facti, seu contra ius partis, ualet: sed appellari potest. h.d. secundum Sali. Vel sic: Sententia, quæ continet expressum iuris errorem, est ipso iure nulla: & sic non est necessaria appellatio, secus si non exprimitur error, licet sit lata contra ius: quia tunc ualet, sed est iniqua: ideo nisi prouocetur, trāsit in rem iudicatam. h.d. Pau. de Cast.*

Idem A. Capitaneis. LEX II.

SI cū inter te[n] & auiā[o] defuncti[p] quæstio de successione esset, iudex datus à præside prouinciæ pronunciauit potuisse defunctum etiā minorē.xiiij.annis testamentū facere, ac per hoc auiā potiorem esse: sentētiā eius cōtra tam manifesti iuris[q] formam datam, nullas habere vires palā est[r]: & ideo in hac specie, nec prouocationis auxilium necessarium fuit. Quòd si cùm de ætate quęreretur, impleuisse defunctum quartumdecimum annū, & per hoc iure factū testamētū pronūciauit, nec ꝓuocasti, aut post appellationis impletam causam destitisti: rem iudicatam retractare non debes.

¶ *Causa præiudicialis impedit electionem ad munera. h.d. Bar. Vel sic: Suspenso genere, suspēditur quælibet eius species & indiuiduum. Vel sic: Suspenso principali, suspenditur secundarium. h.d. secundum Bald. Vel sic: Appellans à munere decurionatus, licet interim duumuir electus non appellat, sibi non præiudicat. h.d. secūdum Sali. Vel sic: Causa præiudicialis quousq; pendet, impedit exerceri alias particulares: ideo si exercentur, non ualent: nec est necessaria appellatio. h.d. Pau. de Cast.*

vt ibi dicitur, &.j̄.l.proxi. Dic ergo vt sit litiū finis.arg.ff.pro suo.l.fina.

m ¶ Non obtinebit.] sic etiam transactio non valet: vt.s̄.de transa.si causa.sed aliud si iudicatur post iuramentum: vt.ff.de iureiur.l. nam & posteà. §.si damnetur. Sed quid si appellatum est à sententia, quæ ipso iure non valet? Respon. iudex pronunciabit appellationem iniustam, & inferet causam: quia nihil valuit sententia, & ita denuo retractabitur, cùm nec per appellationem confirmetur: vt ff.de appel.l.si exꝑssim. nisi in casu: vt.ff. rem ra. ha.l.iij.§.fin. sed si causam nō adijciat, sed simpliciter pronūciet appellationem nō tenere, cōfirmari videt̄ sententia: maximè si appellator dicat in appellatione, dico sententiā ipso iure nullā: vel si qua est, appello: causa enim appellationis principalis est quæstio: sed incidenter quærit̄, an ipso iure sententia sit nulla. Itē pone q̄ egi ad decem contra Titium, & succubui, & posteà procurator meus agit contra ipsum procuratorē Titij ad eadem decē, quæ sentētia valet, prima vel secunda? Rñ. prima valet.

SI cum.] C A S V S. Inter mulierem & fratrem defuncti de testamento, quo erat auia instituta, erat quæstio: quia dicebat esse institutā in testamēto minoris.xiiij.an.& dicebat hoc fieri posse. vnde pronunciauit minorē.xiiij. an.posse facere testamentum, an valeat sñia, quæritur? Dicit̄ q̄ nō: quia erat lata cōtra.l. nec ab ea erat necesse appellare. si verò de ætate esset quæstio, & iudex pronūciauerit maiorē.xiiij.an. esse, & ita posse testari: nec à sñia fuit appellatum, vel fuit: sed appellator destitit, valet sententia.

n ¶ Si cum inter te.] fratrem defuncti.

o ¶ Et auiam.] institutam.

p ¶ Defuncti.] minoris.

q ¶ Iuris.] quo dicit̄ minorē.xiiij.annis nō posse testari: vt.ff.de testamē.l. qua ætate.& s̄. qui testa. fa.poss.l. si frater. Accur.

r ¶ Palam est.] non valet ergo sñia lata contra ius cōstitutionis, addunt quidā hoc esse verum, si putabat se facere cōtra legē vel cōstitutionē. secus si putabat cām legibus iuuari: vt.ff.de re iu. l.cū ꝓlatis.&.l.pręses. Sed dic q̄ si exꝑssè cōtra formā iuris iudicat, vt si ꝓnūciet minorē.xiiij.ann. testari posse, ipso iure nō tenet sñia: vbi aūt nō exꝑssè dicit, cōtra formā iuris: vt si ꝓnunciet hūc hominē testari posse, q erat minor: tūc siue putet cām legibus iuuari, siue nō: tenet sñia. Et qd dicit in illa.l.cū ꝓlatis gratia exēpli dicit & euidentiæ: nam & idem si nō putaret causam legibus iuuari. Itē in illa.l.præses.non expressit errorem in sententia: in casu tamen licet nō fuerit error expressus in sñia, tamen sententia est ipso iure nulla: vt.s̄. si ex fal. allega.l.j.& idem contingit interdum in decreto, quod ipso iure nullū est: vt.ff. de tuto.

Appellatio si emittatur à sententia ipso iure nulla, qualiter sententiabit iudex ad quem?

* *Datam sententiā &c.*

♁ *Authoritate.*

Sentētia cōtra leges lata, an & qñ valeat.

de tuto.vel curato.da.ab his.l.Seiæ.Refert ergo an contra ius legis,vel constitutionis sit lata:an verò contra ius litigatoris:quia tunc valet:vt hîc,&.ff.quę sen.sine appel.l.j.&.s.l.proxi.

a SI vt proponis.] Ab electione decurionatus appellasti:si ea pendente electus eras duumuir,non tenet electio.cùm enim duumuir eligitur ex decurionibus, non antè potest eligi duumuir, quã te decurionẽ esse cõstiterit: vt.ff. de decur.l. honores.§.ijs qui.

Casum ponit. Duũuir ex decurionibus eligit.

Imperator Gordianus A.Ingenuo. LEX III.

SI(vt proponis[a])suspẽsa apud amplissimos iudices cognitione prouocationis, quam te ob id interposuisse dicis,ꝙ decurio nominatus esses, ad duumuiratum vocatus es,manifestum est præiudicium[b] futuræ notioni memoratorum iudicum fieri non potuisse.

Non valet sententia plurium delegatorum, nisi omnes sententient.h.d.Barto. Vel sic: Cùm plures sunt delegati in una causa,sententia lata ab uno uel ab aliquibus ex eis non interuenientibus alijs,est ipso iure nulla:ideo necessaria nõ est appellatio.h.d.Paul.de Cast.

Impp. Valerian. & Gallien. AA. & Valerian. Cæs.Iuliano. LEX IIII.

CVm magistratus datos iudices,& vnum ex his pronunciasse proponas:non videtur appellandi necessitas fuisse,cùm sententia iure non teneat[c].

Impositio multæ,ultra quàm iudex poßit ex sua iurisdictione,est ipso iure nulla. Bart. Vel sic: Vbi iudex excedit terminos & fines iurisdictionis,sententia est ipso iure nulla: & ideo nõ est opus appellare. Iaco. But. Vel sic: Excessus in tanto uitiat in toto. Vel sic: Iudex,qui iurisdictionem superioris assumit,reddit actũ suũ totaliter nullum.h.d.secundum Bal. Et est nota. l. Vel sic: Citra appellationem annullatur impositio multæ,ultra iurisdictionem.h.d.secundũ Sali. Vel sic: Vbi iudex excedit metam suæ iurisdictionis,nõ ualet sñia ipso iure.h.d.Pau.de Ca.

Imppp.Carus,Carinus & Numerian.AAA.Domitiano. LEX V.

CErta ratione & fine[*] multare præsides possunt[d]. Quod si aliter & contra legis statutum modum,prouinciæ præses multam vobis irrogauerit: dubiũ non est,id, quod contra ius gestũ videtur,firmitatem non tenere[e], & sine appellatiõe posse rescindi.

Non ualet sententia lata per iudicem delegatum extra tempus commißionis. & quod dicit cùm non eo die,idem dicas si non eadem hora, quia tempus cum omni actu concurrit: & in naturã illius actus cõuertitur,ut patet in præscriptionibus: & ad non tempus sequitur non ens. h.d.secundum Bal. Vel sic: Sententia delegati lata ultra tempora suæ delegationis, non ualet: & appellatione submota ut frustratoria, delegans ex integro cognoscit.h.d.secundum Salic. Vel sic: Sententia delegati lata extra tempus,uel ultra tempus appositum in sua delegatione, nõ ualet tanquàm lata à non habente iurisdictionẽ, & appellatio non est necessaria.h.d. secundum unum intellectum,secundum alium dicit quòd sententia lata non in termino peremptorij, ad quem fuit citatus non ualet.h.d.Pau.de Cast.

Idem AA.Germano. LEX VI.

b Præiudicium.] sic ecõtra.ff.de vaca.mu.l.ij.§.q ad munera. & de iure immu.l.semper.§.hoc circa.

CVm magistratus.] CASVS Delegati sunt duo vel tres ad cãm: vnus tñ pronunciauit: nõ valet sententia, nec ab ea necesse est appellare.

Sentẽtiæ diuersæ si ferantur à pluribus, quid iuris.

c Non teneat.] vt in aut.vt iud.non ex.sa.ius.§.si autẽ duo.colla.ix.& ff.de re iud.l.duo ex tribus.in prin.& distinguit in pluribus delegatis: qa pluriũ sñia tenet:vt.ff.de arbi.l.itẽ si vnus.§.fi. & l.fi.dũmodo oẽs iudicẽt: vel si pares sunt, in pendenti est donec delegans approbauerit:vt.ff. de re iudica.l.duo iudices.si verò sunt ordinarij & impares,valet sñia pluriũ: vt.ff.de re iudi.l. Põponius.&.l.duo ex tribus Si autẽ æquales sunt: tũc valet q̃ p libertate ferẽ.in alijs aũt illa q̃ pro reo: vt ff.de re iu.l.ĩter pares. & ff.de inof. test.l. si pars. ADDITIO. Videas omnino ca. fi. extrà de re iudi.

CErta[a].] CASVS. Magistratus habẽt iurisdictionẽ indicẽdi multã, quidam maiorẽ,quidã minorẽ:si ergo p̃ses indicẽdo multã modũ statutũ excedit, nec valet sentẽtia, nec ab ea necesse est appellare.

a Quod vbicũq; lex dat certum modũ procedẽdi,illi⁹ omissio reddit actũ nullum.

** Certo &c.*

d Possunt.] vt.s.de modo multa.l.fi.

e Non tenere.] ipso iure,sed secus in pœna: vt si in quadruplũ cõdẽnauerit ex furto nõ manifesto, valet sñia: vt.ff. de ijs,q no.infa.l. qd ergo.§.pœna. sed in multa si modũ nõ excessit, valet sñia,sed appellat:vt.s. de app.l.& in multis Sũt & aliæ differentiæ inter pœnã & multã: vt.ff.de ver.sig. l.aliud est fraus. §.inter.&.l. si qua pœna.

Pœna & multa differunt.

CVm nõ.] CASVS. Delegata est alicui cã, vt pnunciet intra certum diem: si vlteriori die pronũciat, nõ tenet sententia

f Sed ductis.] i.prolongatis.

g Alieniore.] id est longiore.

h Cognoscet.] vt.s. quomodo & quando iu.l. si vt proponis.j.& hoc nisi fortè partium consensu prorogata esset dies:vt.ff.de iudi.l.ij.§.sed & iudex.

VEnales.] CASVS. Litigabam cum Titio:Titius dedit pecuniã iudici vt me iniquè condemnaret. Dicitur ꝙ non valet sententia, nec opus est appellare.Vinianus.

i Væ nales.] qa ptio obtẽtæ sunt,secus si p gratiã:vt.ff.ad Treb.l.seruo inuito.§.cũ ptor.na ibi tenet,sed datẽ restitutio:vt.ff.de re iud.l.diuus.nisi in casu vbi nõ valet ambitione,vel gratia lata:vt.s. si ex fal.alleg.l.fi.nam inimicitiarũ etiã causa,retractatẽ sñia:vt.ff.de arbi.l.nõ distinguemus.§.cũ quidã.

Sentẽtia lata per gratiam tenet.

CVm non eo die, quo præses prouinciæ præcepit, iudex ab eodem datus pronunciauerit, sed ductis[f] diebus alieniore[g] tempore sententiam dedisse proponatur:ne ambages frustra interpositæ prouocationis vlterius negotium protrahant:præses prouinciæ superstitiosa appellatione submota,ex integro inter vos cognoscet[h].

Sententiæ latæ pretio sunt ipso iure nullæ: secus si essent latæ gratia.h.d.Bar. Vel sic: Sententia lata à corrupto per pecuniam,est ipso iure nulla,& appellatio est necessaria. Paul.de Castro.

Impp.Dioclet.& Maximian.AA.Nicagoræ. LEX VII.

VÆnales[i] sententias, quæ in mercedem à corruptis iudicibus proferuntur,etiam citra interpositæ prouocationis auxiliũ, iampridem à diuis principibus infirmas[k] esse decretum est.

Minor ætate uocatus ad decurionatum, est sine appellatione tutus mero iure,maximè si pater non consentit.h.d.Bal. Vel sic: Defectus ætatis reddit nominationẽ ad munera publica ipso iure nullam,& etiam priuilegium immunitatis: ideo appellatio non est necessaria.h.d.cum.l.sequen.Pau.de Cast.

Idem AA.Constantino. LEX VIII.

SI pater tuus, cùm decurio creareris,non consensit:& decimumquintum annum ætatis agis,aditus præses prouinciæ,si inhabilem[l] te ad eundem decurionatus honorẽ esse perspexerit:quando[m] huiusmodi ætati[n],etiam prętermissa appellatione, subueniatur:iniquam nominationem remouebit[o].

Veteranus habens immunitatem uacationis, non tenetur si contra immunitatem uocatur ad munus.h.d.& est speciale in militibus.Bal. Vel sic: Si ueteranus habens immunitatem, uocetur ad munera personalia, non tenetur appellare: quia uocatio uel electio est nulla.h.d. secũdũ Sa.

Idem AA.& CC.Rufinæ. LEX IX.

VEteranis, qui in legione vel vexillatione militãtes, post vicesima stipendia honestam[p] vel causariam[q] missionem consecuti sunt: onerum & munerum personalium[r] vacationẽ concessimus. Huiusmodi autem indulgentię nostræ tenore remunerãtes fidã deuotionẽ militũ nostrorũ,etiam prouocandi[s] necessitatem remisimus.

k Infirmas.] sec⁹ in sñia arbitraria,qñ potest agi ad pœnã: sed tñ obst. doli exceptio:vt.ff.de arbi.ita demũ.&.s.de arbi. l.iij.Ipso ergo iure nõ valet sñia iudicis:vt hîc. Iudex etiã accusari põt lege Iulia repetũdarũ:vt.j. ad leg.Iuliã repe.l. iubemus.& litẽ facit suã:vt.ff. de iudi.l.si filiusfamiliâs. & qui corrupit causam amittat:vt.s.de pœ. indi. l.j.&.ij.Acc.

SI pater.] CASVS. Aliquis filiusfa.& minor.xv.an. creat⁹ est decurio.vtrũ op⁹ fuerit appellatione in hac creatione,si nolebat esse decurio? Rñ. ꝙ non: lex sequens plana est.

l Inhabilem.] vt qa nõ habuit aliâs honorẽ, & nũc vocatẽ ad maiorẽ. Vel qa inuenitur cõtinuare honorẽ,qd fieri nõ potest:vt.ff.de mu. & ho.l. honor.§. gerẽdorũ. nam & hæc est inhabilitas: qa est minor:vt.ff.de mu.& ho.l.ad rẽpublicã.&.j. q ætate.l.ij.lib.x.&.ff.de decu.l.uõ tñ.nisi filij suppleant:vt.ff.de mino.l.ij. ij. rñ. ergo subauditẽ hîc maximè. Vel dic si.i. qa. & sic nil subaudias.

m Quando.] p quia.

n Aetati.] scilicet in xv.anno:vt.s.dixit.

o Remouebit.] nec pater p eo tenebitẽ: vt.s. ne pater p filio.l.si fili⁹.

p VEteranis.] Honestã.vt qa.xx. annis militauerat: vt.s de excu. vete.l.j.Vel si intra certũ tempus fuit assumptus, & illud finitum est.

q Vel causariam.] q̃ ppter valetudinẽ soluit à laborib⁹ militiæ: vt ff.de ijs,q no.infa.l.ij.§. ignominiæ.sed q ignominiosè remittitur est infamis:& ideo priuilegia nõ habet vt ibidem dicitur.

r Personalium.] psonale mun⁹ est,qd cum animi puisione,& corporalis laboris intẽtione sine aliquo detrimẽto ppetratur:vt tutela,& cura, & similia:vt.ff.de mu. & ho.l.munerum.§.j A patrimonialibus autẽ, nec milites,nec veterani excusantur:vt.s.de vectiga. l.iij.&.ff.de priuile.veterano l.ij.in fi.&.l. penult. §.j.

Munus personale quid est.

s Prouocandi.] si fuerunt nominati ad munera est eis.l. remissa. quod non est in alijs, qui vacationem habent:vt supra de appella.l.ciues.&.l.ei qui.excusare tamen se debent:vt suprà de excusa.vetera.l.ij.aliter agnoscere videntur,& subire tenentur:vt.ff.de priuile. vetera.l.finali.in fine.habent & alia priuilegia veterani:vt infrà de pœnis.l. honor.&.ff.de priuileg.vetera.per totum.& de ijs qui non imple.stip.l.fina.

libro.x.

a Omnem.] CASVS Petebã fundũ à Titio:condẽnauit eum iudex tantũ in fundo,& nõ in fructibus,& litis expẽsis. Dicitur ꝙ nõ datur mihi facultas appellãdi noĩe fructuũ & expẽsarũ:cùm cõfitear rectè latã sniã. & hoc in prima . Ideo dicit ꝙ si Titius,qui cõdemnatus fuit,appellauit:ꝙ si iudex appellationis prospexit me actorem iuuandũ in expẽsis & fructibus, ꝙ me iuuabit:Tertiò dicit ꝙ si victus Titius appellauit, & causam appellationis nõ fuerit psecutus. Dicit ꝙ ego actor pcandé appellatione victi Titij potero consequi fructus , & litis expẽsas in primo iudicio non deductas.&.h.d.

a ¶ Omnem.] sic extra de appella.c. vt debitus honor.

b ¶ Confiteatur.] in sorte, sed iudex tenetur qui nihil de sumptibus dixit:vt.s.de iudi.l. properandum.§.fin autem alterutra.

c ¶ Pro minore.] qui & appellantur pedanei iudices,quo ad sumpt⁹: quia humiliora disceptat negotia:vt.s.de peda.iud. l.fin.Accur.

Iudex qui cõdẽnã ionem expen sarũ omisit, tenetur par ti.

d ¶ Consultationes.] i.appellationes.

✝ Simile in ca. vt debitus honor. in gl. super verbo , si di cat.post prĩ ci. extra de appel.

e ¶ Eius.] & alterius partis quo ad sumptus. Azo. Sed contra.s.de fruct. & liti. expen. l. terminato. Sol.vtibi , quia ibi non fuit appellatum.

f ¶ Definientibus.] s. ampliore in sumptibus. s.de appel.l. ampliorem.

g ¶ Sed nec.] duo dicit hæc lex. Primò appellat reus victus, & prosequit in sorte:certè non appellat actor pro sumptibus, licet iudex supplet sententiam primã. Secundò appellat reus victus:sed non prosequit. nã actor prosequitur:vt.s.ti.j. aut. ei qui.ibi,appellatore &c. sed H. dicit vicit victum nõ appellasse,& si intelligas in sorte: qualiter de sumptibus actoris habetur ratio.s.de fruc.& lit. expen.l.terminato. si verò dicas in sumptibus rei, stultũ videtur ꝙ appellet:cùm de eis nõ sit dãnatus reus: nisi dicas ꝙ sit damnatus in minus.

h ¶ Introducendæ.] i. ꝙ victus non appellat quo ad sumptus,sed quo ad principale,& sic con sultationem nõ introducit. Vel si appellat , non prosequitur.

¶ *Appellationibus superuacuis non utimur: ut non iniuria,sed honor iudicibus inferatur,: ideo ubiuictus appellauit sup sorte,nõ appellat uictor ab absolutoria expensarum : siue uictus prosequatur appellationem,siue non:quia iudici appellationis est data licentia appellantem in sumptibus non condemnatum condemnandi. h.d.Sali.Vel sic:Ista lex est singularis. & h.d. Superuacuis appellationibus non utimur, propter honorem iudicum,secundum Ia.Butri. Vel sic:Vbi uictus appellauit super sorte,non appellat uictor super expensis,siue uictus prosequatur causam,siue non:quia hoc totum supplet iudex officio suo.h.d.Butri.Vel sic: Si uictus appellat & prosequitur,uictor non potest appellare propter condemnationem expensarũ omissam:idem si non prosequitur.h.d ista lex not.secundum Bar. & Pau.de Cast.*

Imp.Iustinianus A.Mennæ præfecto pretorio. LEX X.

Omnẽ[a] honorẽ saluũ iudicibus reseruãtes✝,si quãdo vna pars quasi læsa per definitiuã eorũ sentẽtiam,prouocatione vsa fuerit,interdicimus alteri parti,q̃ vicit,pro hoc tantũmodò,ꝙ nihil capere pro sumptibus litis vel detrimẽtis,vel minus quã oportuerat,iussa est , puocationẽ offerre, cùm & ipsa decisionem litis rectè factã esse cõfiteat[b] :iudicibus scilicet siue florẽtissimis proceribus sacri nostri palatij,siue ijs,quibus pro minore[c] litiũ æstimatione cõsultatiões[d] delegant (si perspexerint adiuuandũ esse victorẽ sumptuũ perceptione)etiã sine puocatione eius[e] hoc statuentibus,& iustã eorundẽ sumptuũ quãtitatẽ definiẽtibus[f] . ¶ Sed nec[g] occasione consultationi introducendæ[h] victori puocare cõcedimus : cũ & priscis legib⁹ liceat ei & fine prouocationis auxilio eandem consultationẽ differente[i] suo aduersario introducere:& nos ei nihilominus hoc permittimus,iniuriam[k] ex superuacua prouocatione iudicibus fieri prohibentes.

TITVLVS LXV.

Quorum appellationes non recipiuntur.

i ¶ Differente.] & facit.s.de temp.ap.aut.ei qui. Accursius.

i ¶ Differente.] appellare vel prosequi super sumptibus:sed super sorte appellabat & prosequebatur. Vel verius dic,scilicet prosequi appellationem interpositam super sententia sortis.& facit.s.de temp.ap.aut.ei qui.

k ¶ Iniuriam.] non talem vt agatur actione iniuriarũ:vt.s.de ap.l.& in maioribus,quæ est contra.vel sit iniuria quando superuacua:vt hic.

¶ QVORVM APPELLATIONES NON RECI. &c. ¶ *Cessat appellatio quandoq;:ideo quia necessaria non est:ut supra tit.j. quandoq;. ideo:quia non mereatur appellator audiri,de quibus hic dicit.*

Eius.] CASVS. Petij à te decem lite contestata per cõtumaciam:cœpisti abesse:iudex te condemnauit:nunquid reuersus audieris appellans,quæritur?Dicitur ꝙ non.

l ¶ Eius.] qui per contumaciã.s.veram:vt quia inuentus non venit:vt hic, &.s.de iudi.l.properandum.§.cùm antè.& in aut.de iudi. §. appellationibus. col.vj.&.ff.de re iudi.l.contumacia.&.ff.de ap.l.ex consensu.§.eũ qui, non si ctam,quia tũc appellat:vt.ff.de iudi.l.post.§.lin.Item fuit cõtumax in nõ veniendo:secus si nõ exhibẽdo,vel in nõ restituẽdo:quia tũc appellat:vt. ff. de ap.l.creditor.§.iussus.quæ est contra. Quid autẽ si quis est cõtumax in nõ iurando de calũnia? Videtur ꝙ possit appellare: arg.dictæ.l.creditor.

Contumax an posit ap pellare.

¶ *Contumax in non ueniendo,non auditur appellans.h.d.secundum Sal.Vel sic: Verus contumax non appellat.Bar.& Pau.de Cast.*

Imperator Antoninus A.Sabino. LEX I.

✱ Eius,qui per cõtumaciã[l] absens,cũ ad agẽdam causam✱ vocatus esset , cõdẽnatus est: negotio prius summatim[m] pscrutato,appellatio recipi nõ potest[n] .

✱ Siijsqui &c.

✱ Prouocatus.

¶ *Ad hoc ut quis non possit appellare,requiritur quòd sit conuictus & spontè confessus:& si quod eorum defecerit,appellatio admittetur. h.d.Bar.Vel sic:Propter immanitatem criminis conuictus & confessus,non appellat.h.d. secundum Bal.& Sal. Vel sic : Conuictus & sponte confessus non appellat:secus si sit conuictus tãtùm,non autem confessus:uel confessus,non tamen sponte,sed formidine tormentorum.hoc dicit ista bona lex.Pau.de Castr.*

m ¶ Summatim.] sed quomodo potuit iudicari,cùm nõ sit liquidũ: vt s.de iudi.l. properandũ . §.j?R n.quo ad absentem fuit semiplenè cognitũ : vt hic,sed quo ad presentem debuit plenè cognosci:vt ibi.vel dic ꝙ hic erat causa,de qua semplenè debuit tractari : vt in actione ad exhibẽdum , & similibus:vt.ff.ad exhiben.l.ij.§.ibidem.Vel tertiò dic, quòd hæc dictio summatim , refertur ad id,qd subijcitur.quod nõ placet.sed debet plenè cognosci si sit recipiẽda appellatio , vel non. Accur.

n ¶ Non potest.] nisi veniat iudice sedente pro tribunali:vt.ff.de in integ. resti.diuus.Item sic.ff. de leg.ij.l.peto.§.libertis.

Imperator Constantinus A.ad Catulinum. LEX II.

Obseruare curabis,ne quis homicidarum, veneficorũ[o] , maleficorũ[p] , adulterorum , itẽq; eorum , qui manifestam violentiam[q] commiserunt, argumentis conuictus,testibus superatus, voce etiam propria[r] vitium scelusq; confessus,audiatur appellans . Sicut enim hoc obseruari dispósuimus:ita[s] æquum est testibus productis,instrumentisq; prolatis , alijsq; argumentis præstitis, si sententia contra eum lata sit,& ipse, qui cõdemnatus[t] est, aut minimè voce sua confessus sit,aut formidine tormentorum✝ territus , cõtra se aliquid[v] dixerit:prouocandi licentiam eiõ non denegari[x] .

Obseruare.] CASVS. Andõuictus & confessus de crimine per testes &c.audiatur appellans, quæritur?Dicitur ꝙ non.Si vero probato crimine cõdemnatus fuerit non cõfessus : an sit audiendus appellans,quæritur?Dicitur ꝙ sic.& hoc in secunda.

o ¶ Veneficorum.] id est qui veneno occidunt aliquos.

p ¶ Maleficorum.] i. magicorum & incantatorum.

q ¶ Violentiam.] vt.j. ad legẽ Iuliã de vi publ. quoniam.Accur.

✝ Not.tex. & vide Hippo.in.l.j.in car. inprin. ci.ij. col.ff. de quæst.

r ¶ Propria.] id est spõtanea,& non territus tormentis:vt in hac.l. Et nodũo necessaria,vt nõ appellent.s. ꝙ conuictus & confessus: & alterum non sufficit, nisi in casibus vbi sufficit conuictũ propter immanitatẽ criminis:vt.j.de Fal. mo.l.j. & j.de rapto. virgi. l.j. §. sin autem post. &. ff. de appella.consititutiones.& ff.de iniusto rup.test. l. si quis filio exhæredato. §. hi autem. Item nota ꝙ in quinque criminibus loquitur hæc lex:sed idẽ videtur in cæteris, & idẽ in pecuniarijs causis. Sed videtur etiam in his delictis conuictum & confessum appellare,& alium pro eo:vt.ff.de appel. non tantum.quæ est contra. &.s.de episco.audi.l.addictos.quæ est contra.&.s. de ap .l.addictos.Solut.hic ante sententiam fuit confessus:ibi post,secundum Ioann.vel ibi non fuit cõuictus,sed tantum confessus.

Appellare non potest, qui est conuictus & cõfessus.

✝ Nondenegemus.

¶ *Qui malè gessit officium,conuictus & condemnatus non appellat.h.d.Bald.Vel sic: Officialis condemnatus à proprio iudice de male gestis in officio,non appellat.h.d.Sali.Vel sic:Officialis alicuius iudicis,si condemnatur ab illo iudice de delicto commisso in officio , non potest appellare:quia præsumitur non iniustè condemnasse:secus si lata super alio,quod concernit patrimonium.h.d.Pau.de Cast.*

Impp.Valentin.& Valens AA. ad Modestum præfecto prætorio. LEX III.

s ¶ Ita.] scilicet econtra.

t ¶ Condemnatus est.] legitimè occasione suscepti officij.

v ¶ Aliquid dixerit.] confessio ergo in tormentis veluti timore tormentorum facta non nocet:vt hic,&.ff. de quæstio.l.j.§.diuus Seuerus. nisi perseuerauerit,scilicet extra tormenta confessus:vt in eadem.l.§.si quis vltro. Vel non nocet confessio scilicet sola,nisi probationibus aliquibus adiuuetur : vt hic.prima seruatur.

Cõfessio facta in tormẽtis,an noceat.

x ¶ Denegari.] si verò ob aliquod delictum pœna imponatur , appellare non licet:vt.ff.de verb.signi.l.si qua.& dic vt ibi.

Nulli.

NVlli officialium à senten-tia proprij iudicis prouoca-tio tribuatur : nisi in eo tantùm negotio, quod ratione ciuili super patrimonio fortè apud proprium iudicem inchoauerit: scilicet vt in eo tantùm negotio à sententia e-ius, cui paret iudicis, quisquis ve-lit officialis appellet: qđ per pro-curatorem [b] etiam persequi iure tribuitur.

In causa fiscali, uel in causa principis condemnatus, non appellat. hoc dicit Bald. *&* Sali. Pau. de Cast.

Imppp. Valentin. Valens & Gratian. AAA. ad Olybrium. LEX IIII.

ABstinendum prorsùs ab ap-pellatione sancimus, quo-ties fiscalis calculi [c] satisfactio po-stulatur [d], aut tributariæ functio nis solẽne munus exposcitur, aut publici vel etiam priuati [e] (dum-modo euidentis, atq; conuicti [f]) redhibitio debiti flagitatur: vt ne cessariò in contumacem vigor iu diciarius excitetur.

Ab executione sententiæ definitiuæ non appellatur, nisi executor excedat modum executionis, quo casu appellatur. & si quæstio erat de re mobili, aufertur reo, non tamen traditur actori, sed deponitur reddenda ei, qui obtinebit. Si uerò erat immobilis, sequestrantur fructus similiter tradendi uictori: & si appellatum fuerit indebitè uel calumniosè, punitur appellans pœna hîc contenta. h. d. Paul. de Cast.

Imp. Valens, Grat. & Valent. AAA. ad Thalassium procons. Aphricæ. LEX V.

AB executione [g] appellari nõ posse, satis & iure [h] & consti tutionibus [i] cautum est, nisi for-tè [k] executor sententiæ, modum iudicationis excedat [l]. A quo si fuerit appellatum, executione su-spensa decernendum putamus, vt si res mobilis est, ad quam restituẽ dam executoris opera fuerit in-dulta: appellatione suscepta, pos-sessori res eadẽ detrahatur [m], & sequestro idoneo collocetur, red-denda ei parti, pro qua sacer co-gnitor [n] iudicauerit [o]. ¶ Quòd si de possessione, vel de fundis execu tio cessauerit, & eam suspenderit prouocatio: fructus omnes, qui tẽ pore interpositæ prouocationis [p] capti, vel posteà nati erunt, in de-posito collocẽtur [q], iure fundi pe nes eum, qui appellauerit, consti-tuto. ¶ Sciant autem prouocato res se, vel ab executione appellan-tes [r], vel ab articulo [s], si eos perpe ram [t] intentionem cognitoris su-spendisse claruerit, quinquaginta librarum argenti animaduersione multandos [v].

Ne testamentum aperiatur, uel ne scriptus hæres in possessionem mittatur, non appellatur: & punitur tam appellans, quàm appellationi deferens. h. d. secundũ Bart. Bal. Sali. *&* Paul. *de Cast.*

Imp. Grat. Valentin. & Theod. AAA. ad Hypatium. LEX VI.

QVisquis ne voluntas defun-cti testamento scripta re-feretur, vel ne ij, quos scriptos pa tuerit hæredes, in possessionẽ mit tantur [x], ausus fuerit prouocare, interpositamq; appellationẽ is, [y] cuius de ea re notio erit, recipien-dam esse crediderit [z]: viginti libra rum [Al. auri] argenti multa, & litigato-rem, qui tam importunè appella-uerit, & iudicem, qui tam ignauã conniuentiam adhibuerit, inuol-uat [a]. Dat. Noñ. April. Treu. Au sonio & Olybrio Conss.

Ante definitiuam non appellatur. hoc dicit. Bal. *&* Sali. *Vel sic: Ab interlocutoria non appellatur. hoc dicit secundũ* Bar. *&* Pau. de Ca.

Idem AAA. & Arcad. ad Pelagium comitem rerum priuatarum. LEX VII.

NVlli.] CASVS. Si iudex officialem sibi deputatum condemnauit, quia malè se habet circa officium suum: an audiatur appellans, quæritur? Respon. ꝙ non. secus est si super patrimonio officialis litigat, & cõdemnatus fuerit: quia appellare potest. Viuia.

a ¶ Nulli.] scilicet accusato criminaliter: eo fortè ꝙ se malè habuisse circa officium suũ. nam si de adulterio vel simili, tunc stabo. l. superiori proximæ. ADDITIO. Item limita hãc. l. quãdo officialis, puta nũcius vel notarius &c. condẽnatur ab illo iudice, cuius erat officialis. Non enim est verisimile ꝙ iudex ferat contra eũ sententiã: nisi clarè reperisset delictũ. ita intelligit hãc. l. glos. in c. si qs appellat. in. §. nulli quoq; ij. quæ. vj. vbi hęc lex cum duabus præce. & item duabus sequent. sunt canonizatæ.

b ¶ Procuratorem.] procurator ergo appellat, & prosequitur, vt dominus: si vult: vt hîc, & . s̃. de app. l. dñs litis. Itẽ facit j. de pœnis. l. ne diu. & facit. s̃. de epis. audi. l. j.

ABstinendum.] CASVS. Tenebaris fisco in decẽ ex contractu, vel noĩe tributorũ: an cõuentus & condẽnatus posis appellare, quæritur? Dicitur ꝙ nõ.

c ¶ Calculi.] i. rationis.

d ¶ Postulatur.] vt qa administrauit quis publica negotia: & sic est. ff. de app. reci. l. fi. Sed cõtra s̃. de ap. l. quoniam nonnulli. Solu. vt ibi.

e ¶ Priuati.] s. patrimonij Imperatoris: vt. j̃. eo. l. fi. & . s̃. de epi. au. l. j. secus in bonis vacantibus lata sententia: vt. s̃. de ap. l. dasota. Alij intelligũt hoc etiam de priuato debito, quod defendi potest: vt statim dices.

f ¶ Conuicti.] vt quia condemnatur dicit, vtiq; debeo id, in quo sum cõdemnatus. sed appello: & sic negotium differam.

AB executione.] CASVS. Petij à Titio decem, fuit mihi condemnatus. executor modum excesit exequẽdo: qa fecit me mitti in possesionem maioris quantitatis quam erat deducta in sententia: an à tali executione posit appellari, quæritur? Dicit̃ ꝙ sic: licet aliâs ab ea appellare nõ posis: ita vt si res, de qua re est controuersia, si mobilis possesio tradatur: vel apud Titiũ collocetur tradenda, cui iudex appel. eam adiudicauit. Si verò est res immobilis, puta fundus: fructus percepti & percipiendi apud sequestrum, deponantur possessionem fundi remanente penes eum, qui appellauit. Si verò appellator inueniatur frustratoriè appellasse, in. l. libris argenti multatur. Viuianus.

g ¶ Ab executione.] i. ab ipsa executione facti, executio enim est &c. vt s̃. de execu. rei iudi. l. executorem. sed si pronunciat exequendam, vel non exequendam, potest appellari: vt. s̃. de appel. l. & in maioribus.

h ¶ Et iure.] vt. ff. de ap. l. ab executore. in prin. & . ff. de verb. sig. l. si qua pœna vbi dicit, de pœna prouocationis &c. i. de executione pœnæ secundum vnum intellectum.

i ¶ Et constitutionibus.] vt. s̃. de appel. l. quoniam iudices.

k ¶ Forte.] hoc abundat: vt. ff. de arbi. l. si duo. vnde illud: Sub dubio sæpe respondent fortè periti.

Executor multis modis põt excedere: & tunc ab eo licet appellare.

l ¶ Excedat.] vt si satis erat in possesionẽ rei modicæ mitti, præcipit fieri in magnæ. Idẽ si pro maiori quãtitate quàm in sentẽtia cõtinetur. Idẽ dicas, si excedat modũ ante tẽpus exequẽdo. s. ante quadrimestre tẽpus: vt. s̃. de appel. l. si quis prouocatione. in fi. vbi de hoc dixi. Itẽ idẽ est, si executor prętermissa cognitione exceptionis quæ datur alicui in quibusdam casibus, etiam post sententiam, & post quadrimestre tẽpus: vt. s̃. de iur. & fac. igno. l. j. & not. s̃. senten. rescind. non pos. l. peremptorias. velit sententiam executioni mandare. Item appellatur ab eo, qui male interpretatur sententiam: vt. ff. de app. ab executore. in princi. Item à pronunciatione executionis faciendæ, vel nõ: vt in principio huius legis dixit.

m ¶ Detrahatur.] Id est auferatur.

n ¶ Cognitor.] appellationis.

o ¶ Iudicauerit.] futuri temporis est.

p ¶ Prouocationis capti.] ita ꝙ supersint, aliter non possent sequestrari.

q ¶ In deposito collocentur.] s. apud sequestrum. & sic est contra. s̃. de prohib. sequestra. pe. l. j. Solu. hoc speciale. Itẽ cõtra. s̃. de ap. l. appellationem. Sol. ibi appellatũ erat à sñia principalis negotij, hîc ab executiõe iniusta. Item nõne est ergo idẽ quandocũq; quis appellet? Rñ. nõ: nisi depopuletur fructus appellator: vt. ff. de ap. l. imperatores. §. fin.

Appellatione pendente nõ debet res sequestrari.

r ¶ Appellantes.] iniustè: vt in prin. huius le.

s ¶ Articulo.] i. definitiua sñia: nã ab interlocutoria non potest appellari: vt. j̃. e. l. ante. vel vocat articulũ certũ capitulũ, à quo potest appellari quãdocũq; ante sñiam: vt. ff. de app. re. l. j. Vel post sñiam fortè, vt in casibus in quibus etiã post sentẽtiam licet exceptionẽ opponere: sed si pronunciet eam iudex non posse opponi, puto ꝙ põt appellari: vt. s̃. l. si sæpius in inte. restit. post. l. j. Et si in causa appellationis succumbat, punitur: vt hîc. Videtur tamen non posse appellari: quia sententia nõ adstringit eum ad dandum vel faciẽdum. imo ex prima ad hoc tenetur, si pronũciatur hoc solũ eum accipere non posse: sed certè iudex appellationis idem facit, & tamẽ ab eo appellatur: vt. s̃. de ap. l. eos. circa prin. Potest etiam dic capitulo, scilicet vno causæ: cûm multa capitula in ea contineantur: & tunc in cęteris manet firma: vt. ff. de mino. l. etiam. §. ex causa. Item quid si pluribus criminibus damnatus appellet in vno? Respon. si in maiori, differtur pœna in minori, non ita econtra: vt ff. nihil no. appel. inter. l. j. §. fi.

Dãnatus in pluribus criminibus si in vno appellat, quid iuris.

t ¶ Perperam.] id est per calumniam & sine causa.

Apppellantes malè puniuntur.

v ¶ Multandos.] adhibita distinctione, an quis calumniosè appellauerit. Si enim per calumniam: si quidem criminaliter conuenitur, pœnam mediocrem sustinebit, & erit infamis: vt. s̃. de ap. l. eos. §. ne temere. & litem amittet officio iudicis: vt in eo. titu. l. à proconsulibus. vel in illa. l. à proconsulibus, est speciale. Si autem ciuiliter conuenitur, huius legis pœnam patietur: vt hîc, & s̃. de episco. audi. l. ij. in fi. Si verò bonafide appellat, nullo modo punitur, secundum Io. & Azo. nec in criminali, nec in ciuili.

QVisquis.] CASVS. Testamentum fecisti: hæredem instituisti, hæres adito iudice, volebat quòd illud aperiretur. Seius ex aduerso dicebat quòd illud non erat aperiendum: iudex pronũciauit illud esse aperiendum. Seius appellauit: an admittenda sit appellatio, quæritur? Dicitur ꝙ non: sed appellans & iudex, qui appellationem admisit, in viginti libris argenti punientur.

x ¶ Mittantur.] idẽ in quolibet possessorio [a]: vt. j̃. si de momẽ. poss. l. j. Acc.

y ¶ Is.] scilicet superior iudex.

z ¶ Crediderit.] isti duo & alij sunt. ff. de appel. re. l. fin.

a ¶ Inuoluat.] scilicet superior iudex.

a Concor. ij. q. vj. c. sũt querũ. versi. de possessione.

a **A** Nte sententiæ] definitiuæ.
b **Et ordinem.**] ꝑ pro id est. Et dic, id est ordinarium euentum: vel id est sententiam ordine iuris prolatam.
c **Discussore.**] genera iudicum sunt. & idem in quolibet alio. Et sic no. ab interlocutoria non appellari: sed demum lata definitiua sententia: vt hîc, &. s. de sen. l. fina. & ff. de libe. causa. l. liberis. in fin. & s. de iudi. l. apertissimi. & suprà de app. l. eos. §. 10 super. sed fallit in casu, cùm iudex in criminali seu ciuili negotio quæstionem interlocutus est habendam contra leges: vt ff. de ap. re. l. ij. quod intellige de quęstione quę fit per tormenta, nõ de quæstione principali, qua iudex interlocutoria sententia definiat: licet quidã hoc intellexerunt. Itẽ in alio, quando fideiussores approbantur à delegato: vt. ff. qui satisda. cog. l. arbitro. & ff. à qui. app. non licet. l. fi. licet quidam illas intelligant ꝙ citra appellationem corrigat delegans sententiam talem 30 delegati. Item fallit in alio, quem habes. s. de app. l. si quis prouocatione. Vel illam expone vt ibi: sed videtur semper ab interlocutoria appellari: vt ff. de mino. l. intra vtile. quæ est cõtra. Sol. ibi speciale. Vel ibi trahit secũ executionem, & causam 40 ferè totam determinat. Item iure canonum videtur semper posse appellari. ij. q. vj. c. non ita. Alij verò dicunt etiam secundũ leges semper posse ab interlocutoria appellari: & quod dicta. l. de app. re. dicitur, gratia exẽpli est dictum. Idẽ ergo vbicũ 50 q; per prędictas. ll. & per l. ff. de præuari. l. præuaricationis. vbi dicit super incidenti sententiãdum, & per consequens appellandum: & speciale dicũt de his iudicibus, in quibus hîc dicitur. vel dicũt sententiæ, scilicet definitiuæ vel interlocutoriæ. 60 ADDITIO. Tu dicas cùm quæritur, an interlocutoria possit appellari: distinguendum inter ius canonicum & ciuile. Nam de iure canonico ab omni grauamine licet appellare quandocunq;. c. super eo. ij. extra de app. quo casu debet appellans causam rationabilem exprimere corã iudice à quo appellat. c. vt debitus. illo tit. De iure verò ciuili sic distinguas: quia aut interlocutoria profertur post definitiuam sententiam: & potest appellari: vt not. s. eo. l. ab executione. Aut profertur ante: & tũc aut nulla alia definitiua speratur, & potest appellari, vt. l. ait prætor. §. permittitur. ff. de mino. Aut spera- 70 tur alia definitiua: & tunc aut grauamen illatum ab interlocutoria non potest reparari per appellationem à definitiua, & potest appellari: vt. l. ij. ff. de ap. recipien. & qui satisda. cog. l. arbitro. Aut potest reparari, & tunc aut est talis interlocutoria, quæ perimit totum negotium, & poterit appellari: vt. l. intra vtile. ff. de mino. aut totum negotium non perimit, & non poterit appellari: vt hîc, & l. ij. s. de episc. audi.

Appellatio non potest interponi ab interlocutoria, nisi in certis casibus.

✱ Fisci appellare licebit.

A Nte sententiæ[a] tempus, & ordinem[b] euetus, nec à discussore[c] ✱, nec à rationali appellare liceat.

Publicus debitor manifestè conuictus non appellat. h. d. Bar. & Pau. de Castr.

Impp. Arcad. & Honor. AA. Apollodoro comit. rer. pri. LEX VIII.

E T publicarum necessitatum, & priuati ærarij deposcit vtilitas, ne commoda, quæ domui nostræ debentur, callidis debitorum artibus differantur. Quamobrem appellatione eorum reiecta[d], qui apertè manifesteq; conuicti sunt: hoc obseruari præcepti huius auctoritate censemus, vt ei, quem constiterit esse publicum debitorem, appellationis beneficium denegetur.

E **T publicarum.**] CASVS. Si teneris fisco in decem, & si sis condemnatus: non audieris appellans.
d **Reiecta.**] vt & s. eo. l. abstinendum. sed contra. s. de ap. l. quoniam nõnulli. sed ibi solui.

TITVLVS LXVI.
Si pendẽte appellatione mors interuenerit.

Hæredes appellatoris mortui appellatione pendente, in ciuili causa coguntur appellationis causas reddere, uel stare sententiæ. h. d. Bal. & Sali. Vel sic: Instantia causæ appellationis, transit ad hæredem. h. d. Bar. & Pau.

Imp. Alexander A. Iuliano. LEX I.

E Tiam post mortem eius, qui appellauit, necesse est hæredibus eius vel reddere[e] causam prouocationis, vel statutis[f] acquiescere.

Requisitus & annotatus si appellauerit, eo mortuo pendẽte appellatione: bona eius transeunt ad hæredes, non ad fiscum. h. d. secundum Bal. & Sali. Vel sic: Ab annotatione bonorum potest appellari, & appellatione nõ pendẽte morte rei pœna extinguitur: & bona ad hæredem transeunt. h. d. secundum lectu. magis notabilem.

Continuatio. 80 SI PENDENTE APPEL. &c. *Dixit suprà quando ab initio non fuit admittenda appellatio: nunc quãdo ex postfacto extinguitur.*

E **T iam.**] CASVS. Petij à te decem: condemnatus es: appellatione pendente concedo in fata: an hæres tuus causam appellationis debeat prosequi, quæritur? Dicitur quòd sic: alioquin stabit iudicatis.
e **Reddere.**] id est prosequi.
f **Vel statutis.**] hoc in ciuilibus causis: in criminalibus verò dices. s. l. iij. Item facit hæc lex pro eis, qui dicunt appellantem in causa appellationis probare: vt. s. de appel. l. ij. qui.

E **Ius.**] CASVS. Volebam te accusare de crimine capitali: incœperas abesse: iudex te citauit: bona tua describi fecit: intra annum te præsentasti, & litem prosecutus fuisti, & appellatione pendente decessisti: an bona tua ad hæredes tuos 10 transmisisti, quæritur? Dicitur ꝙ sic.

secundum Bar. & Pau. de Cast.

Idem A. Marcellinæ. LEX II.

E Ius, qui requirendus[g] annotatus[h] appellauerit[i], & ante actam causam mortuus est, bona ad successorem pertinere, parentibus meis placuit.

Extincta per mortem pœna capitalis, appellatione pendente, non extinguitur bonorum confiscatio expressa, sed tacita sic. h. d. secundum Bal. & Sali. Vel sic: Expressa ademptio bonorũ morte appellantis non perimitur: secus in tacita. h. d. Bar.

g **Eius, qui requirẽdus.**] absens de capitali crimine non damnatur, sed bona eius describuntur vt copiã sui præstet, vt intra annũ adueniẽs recuperet res suas: post annum verò veniẽs pur- 20 get innocentiam suam quandocunq;, sed bona non recuperat: vt. ff. de requiren. reis. l. j. in prin. & l. fi. & . j. de requiren. reis. l. j.

Idem A. Vlpio. LEX III.

S I is[k] †, qui ademptis[l] bonis in exilium datus est, appellauerit, ac pendente prouocatione defunctus est: quamuis crimen in persona eius euanuerit, tamẽ causam bonorum agi oportet. Nam multùm interest, vtrum capitalis pœna irrogata bona reo quoque adimat[m], quo casu morte eius extincto crimine, nulla quæstio superesse potest[n]: an verò non ex damnatione[o] capitis, sed speciali præsidis sententia bona auferantur[p], nunc etenim subducto reo, sola capitis causa perimitur, bonorum remanente quæstione.

Causa honoris uel officij, morte soluitur. h. d. secundum Bal. Vel sic: Causa appellationis super muneribus personalibus morte finitur. hoc dicit secundum Bartol. Vel sic: Causa appellationis interpositæ à muneris nominatione, morte appellantis expirat. Pau. de Cast.

Imperator Gordianus A. Alexandro. LEX IIII.

S I pater tuus ad decurionatum euocatus appellationem interposuit, eaq; pendente concessit in fatum: honoris eius quæstio morte finita est[q].

h **Annotatus.**] annotatus ergo est, qui reus absens est delatus, bonis eius obsignatis: & ijs, quę 30 mora peritura sunt etiã intra annũ distractis: pretio q; deponẽdo, sed post annũ in fiscũ coguntur. Annotatio verò fit publicè. i. edicto literis ad annotatum missis, quæ dicitur requisitio: vt. ff. de requir. reis. l. j. §. præsides. & l. ij. & . iiij. & . v. Accur. 40 i **Appellauerit.**] à sentẽtia anotatiõis. secũdum quosdã: sed tamen idẽ si non appellasset, & decessisset intra annum: sed si liti obtulisset & decessisset intra annũ: vt. ff. de requiren. reis. l. j. in fi. vel dic appellatũ esse à sententia lata super crimi- 50 ne. i. super principali cã: quia redijt ille intra annũ: & causam agere cœpit. sed an hæredes reddere tenentur causas appellatiõis? Py. dicit quòd non. Pla. dicit ꝙ sic propter bona. sed si dicatur appellatũ à sententia annotationis, nõ video qua 60 re hæres teneatur eo mortuo intra annum. sed post annum tacitè fuerant confiscanda. vnde & tunc idem vt hæres non prosequatur: vt infrà l. proxi. licet annotatio expressè fiat. si autem à sententia principali nulla facta annotatione fuit appellatum: tunc serua quod habes infrà l. proxi. & facit s. de iur. & fac. igno. l. error. & infrà de iure fisci. eorum. lib. x. & de accusa. l. ab sentem.

Annotatus quis dicat † Glo. in c. quòd à te. sup verbo, redire. ex. trà decleri. coniuga. in ducit hãc l. ꝙ si tempo re ingressus alicuius in ecclesiã bona ingressi expressè do nẽtur eccle siæ nõ reuo cantur ipso ingressu re. cedẽte. sec' si tacitè di. cedo, offero me huic monasterio.

S **I is.**] CASVS. Reus criminis in exilio damnatus cum bonis ademptis appellauit, & appellatione pendente decessit: an appel. causa propter 70 bona agitari possit, quæritur? Distinguitur: aut tacitè sunt adempta, quia est deportatus: aut expressè, vt relegatus. primo casu non superest quæstio. Secũdò sic. Viuianus.
k **Si is.**] pone casum per. l. j. fi. re. vel accu. mor. l. fi.
l **Ademptis.**] s. specialiter.
m **Adimat.**] tacitè: vt cùm est deportatus.
n **Superesse potest.**] nam si in expresso non valet, nec in tacito: vt. ff. de serui. rusti. prædi. l. item. §. qui habet.
o **Ex damnatione.**] s. tacitè: sed expressè ex speciali sentẽtia, & hoc est, quod sequitur.
80 p **Auferantur.**] vt in relegato ad tempus: vt. j. de pœnis. l. deportatorum. & facit ad. l. istam. ff. de interdi. & rele. l. relegatorum. §. ad tempus. & . ff. de iure fis. l. Lucius. & . ff. de bo. dam. l. fi. §. inter. & . ff. ad. l. Falc. in ratione. j. §. cùm quidam. & . ff. ad Syl. l. Caius.

S **I pater tuus.**] CASVS. Ad decurionatum vocatus fuisti, & appellasti: & appellatione pendente decessisti: an tuus hæres teneatur prosequi? Dicitur quòd non. Viuianus.
q **Finita est.**] & ita hæredes nõ tenẽtur prosequi, nisi pro præterito tpe, quod

quod fluxit ante mortem nominati.tenebitur enim hæres nominati, si cessauit gerere, vel appellauit per malitiam: vt.s.de excu.& temp.ca.l. quanquam. &.ff.de excu.tu.l.qui testamento.&.ff.si tu.vel cu.vel magi.l.j.&.l.fin.& facit ad.l.istam.s.ne filius pro patre.ne contra.&.l.patris.

Qvamuis.] CASVS. Petijà te ancillam cum peculio, condemnatus mihi fuisti, appellatione pendente decessisti: non est extincta appellatio propter peculium ancillæ. Præfiniata sunt tempora fatalia, infra quæ debet exerceri causa appellationis. si te adhuc superstite aliquid de tempore effluxerit, residuum dabitur hæredi tuo ad prosequendam appellationem, & præterea tempus quatuor mensiũ: 20 & si hæres petierit tempus ad deliberandum de hæreditate eius, qui appellauerit, & iam decessit: eo lapso incipiet currere tempus quatuor mensium ad prosequendam appellationem, ne ignorantes negotium, damnis afficiantur.

30 a ¶ Et in numero.] de multis qstionibus appellationum cognoscebat.& facit ad legem istã.s.de libera.cau.l.principaliter.j.& de asser.tol.l. si.& ne de sta.defun.l.quãuis.

b ¶ Ordine.] susceperat iudex alias cognitiones, quarum aliqua cognitionum istam præcedere debebat: inde est qđ dicit suo ordine.

c ¶ Vnus.] Hæreditatis.scilicet eius, qui appellauit.

d ¶ Numerabitur.] contra.s.de iure delibe.l. cum antiquioribus. Solu. 50 hic habet tempus quatuor mensium ad appellationem exercendam vltra id, quod ibi datur ad deliberandum.

¶ DE IIS, QVI PER METVM † &c. ¶ *Supra dixit quando appellatio facta sõnõ examinatur: hic cõtra quando non facta habetur pro facta, & examinatur.*

† De hac materia vide in c. vlt. extrà de app. & ĩ glo.fua.

S I contra.] CASVS. Aliquis in comitatu principis conuẽtus & condemnatus, non 70 appellauit: necesse habet stare iudicatis: nec si dixit se metu iudicis nõ appellasse, audietur.

e ¶ Potuisti.] vel debuisti.& facit.ff.quod me. cau.l.si.in prin.&.j.l. px.

IIs qui.] CASVS. Si condemnatus non appellat, necesse 80 habet parere iudicatis: nec excusabitur si dicit se metu iudicis non appellasse. si verò ei facta fuerit vis quo minus appellet, protestari debet coram aliquibus intra decem dies, quòd non potest appellare.& tunc sufficit talis protestatio ad appellandum.

¶ *Licet moriatur ancilla petita cum peculio: durat tamen causa appellationis propter peculium.h.d.Paul.de Cast.*

Idem A.Felici. LEX V.

QVamuis ancilla, de cuius dominio disceptabatur, & à rectore prouinciæ contra te ius dictatum fuerat, in fatum concesserit: tamen cùm appellationem super ea re interpositam fuisse, & in numero[a] cognitionum pendẽre proponas: ea prouocatio suo ordine[b] propter peculium ancillæ audiri debet.

¶ *Singularis est lex ista: & habet duas partes. & hoc dicit. Vltra id tempus, quod datur appellanti hæres eius habet quatuor menses. hoc dicit prima particula, & secunda.hoc dicit. Dicti quatuor menses elapso tempore, quod hæredibus datur ad deliberandum, non currunt.hoc dicit. secundum aliquos. Vel aliter: Hæres vltra tempus datum ad deliberandum per.l.cum antiquioribus, habet quatuor menses. hoc dicit. Bart. Vel sic: Vltra tempus concessum appellãti ad prosequendum, hæres eius habet quatuor menses, qui incipiunt ei currere post tempus ad deliberandum concessum. hoc dicit. secundum Salice. Vel sic: Vltra tempus quod datur ad prosequendam appellationem, datur hæredi appellantis quatuor menses. hoc dicit. Pau.de Cast.*

Imp.Constantinus A.ad Bassum præfec. vrb. LEX VI.

SI vnus ex litigatoribus adhuc pendente appellatione defunctus sit: non residuum tantùm tẽporis hæredes eius habeant, sed etiã alios quatuor menses. ¶ Sin autem ad deliberationem hæreditatis[c] certum tempus indulgetur, post elapsum eius temporis quatuor mensium numerabitur[d] spatium: ne ignorantes negotium, vel etiam super adeunda hæreditate dubitantes, priusquam aliquod commodum sentiant, damnis affici compellantur.

TITVLVS LXVII.

De iis, ♂ qui per metum iudicis non appellauerunt.

♂ Qui pro ster &c.

¶ *Vbi princeps, ibi securitas. & illa formido uana est, quæ formidoloso non patrocinatur. h. h.Bald. Vel sic: In curia principis cessat præsumptio iusti timoris.h.d.Bar. & Pau.de Cast. & Sali.*

Impp.Dioclet.& Maximian.AA.& CC.Dorophani. LEX I.

SI contra te iure pronunciatũ est, nec appellatiõis auxiliũ imploratum est, intelligis acquiescere te statutis oportere. In sacro enim comitatu nostro timere nihil potuisti[e].

¶ *Vana formido non prodest.hoc dicit.primò. Sed iustus metus facit ut protestatio facta intra tempus appellandi, habeat uim appellationis. hoc dicit secundum Bald. Vel sic: Qui propter timorem uanum omittit appellare, uidetur sententiæ acquiescere: si uerò timor sit iustus, tunc potest omittere, tamen debet protestari intra tempus appellandi quòd per eum non stat: & quòd libenter appellasset, nisi timeret: & allegare causam timoris, quo casu talis protestatio habetur pro legitima appellatione. hoc dicit. Pau.de Cast.*

Imperator Iulianus A.Geminiano. LEX II.

IIs, qui tempore competenti nõ appellant, redintegrandæ audictiæ facultas denegetur. ¶ Oẽs igitur, qui contra præfectos ♂ vrbi, magistros officiorum, vel magistros militum, seu proconsules, seu comites, seu præfectos[f] Oriẽtis, seu vicarios augustales, vel alium iudicem sub specie formidinis prouocationem non arbitrantur interponendam: à reuocanda lite repellatur[g]. ¶ Qui verò vim sustinuerunt[h], contestatione[i] publicè proposita, intra dies videlicet legitimos[k] quibus appellari licet, causas appellationis euidenti affirmatione distinguant: vt hoc facto tanquam interposita appellatione iisdem æquitatis adminicula tribuantur.

♂ Vrbis.

f ¶ Seu præfectos.] i.cõtra eorũ sniãs: & sic expõe sequẽtes, contra quorũ sniãs appellari põt: vt.s. de appella.l. à proconsulibus.&.l.quoniam iudices.

g ¶ Repellantur.] quia non fuit iustus metus: vt.s.l.proxi.

h ¶ Sustinuerunt.] s.probabilem, quo minus appellent.

i ¶ Contestatione.] debet enim intra decem dies publicè protestasi ꝙ nõ põt appellare: vel timet, & sufficit ad naturã appellationis: sic. ff. de noui oper.nũ.l.de pupillo. 10 §.si qs ipsi ptori.& facit ff.de reg.iu.l.in oĩb' cau. ꝓ facto.&.ff. de app.l. cũ quidã.&.ff.de app.re.l. si cuius.&.l.sciẽdũ. ADDITIO. Addas ꝙ iste met' ꝓbat ꝓbando ꝙ cõsueuit appellantes à gestis ꝑ eũ incarcerare, & eis violẽtias & iniurias in 20 ferre: & sic ex qualitate ꝑsonæ hoc ꝑsumit: vt. l. si à bonæ fidei.ff. de rei vẽdi.&.l.argẽtũ.ff. commod. Vel ꝗ minat' erat sic facere: vt.l. metũ. cũ sua gl.s.de ijs, quæ vi &c. Ita dicit Bar.in.d.l.de pupillo.§.si qs ipsi ptori. ff. de noui ope.nuncia.ver- 30 si.quintò quæro &c.

k ¶ Legitimos.] s.à sententia numerandos: vt.s. de appel.aut.hodie.

¶ SI VNVS EX PLVRIBVS &c. ¶ *Dixit suprà quando etiam appellanti nõ prodest appellatio: nũc quã- 40 do etiã alij non appellanti per appellantem prodest appellatio.*

SI iudici.] CASVS. Tres erãt tutores diuisam habẽtes administrationẽ. duo condemnati prouocauerũt: & pronũciata est prouo- 50 catio iusta: an tertio, qui non appellauit ꝓsit illa prouocatio, quærit? Dicitur ꝙ sic. Idẽ dicitur in princip.l.hoc addito, ꝙ si duo maior & minor habẽtes causam cõem condẽnati fuerint, & minor restituatur aduersus sententiã, nõ propter hoc restituetur maior. Vel die 60 casum aliter vt in glo.

l ¶ Si iudici.] CASVS. Tres erãt tutores indiuisam administrationẽ habẽtes: conueniebantoẽs, aut ꝗ malè gessissent, aut ꝗ nemo eorũ gessisset officiũ. duo cõdẽnati prouocauerũt. 70 ꝓnũciata est iusta ꝓuocatio eorũ: hoc etiã tertio ꝓdest, ꝗ nõ ꝓuocauit, cũ vna erat oĩm cõdẽnatio: sec' aũt si diuisas administrationes habere(n)t. ad hoc.s. de diuer. re.l.j.

m ¶ Nec diuersitate.] putà oẽs cõueniebant, ꝗ malè gessissent, vel oẽs 80 cõueniebant: ꝗ nemo gesserat. si autem ideo ꝙ vn' malè, alter nullo modo gessisset: non ꝓficeret appellatio vnius alteri: vt ff.de app.l.si quis separatim.§.fi.& facit.j.eo.l.j.in prin.Sed contrà videtur.ff.in eo.ti.l.scio.in ver.certè.Solu.vt ibi.& facit.ff.de crimi.expila.hære.l.res hæreditarias.

TITVLVS LXVIII.

Si vnus ex pluribus appellauerit.

†De materia huius ti. habetur in c. pe. extrà de appel.

¶ *Vbi est defensio communis, & eadem ratio uincendi, appellatio unius omnibus prodest: sed restitutio minoris non suffragatur maiori.hoc dicit secundum Bald. Vel sic: Causæ communitas & defensionis paritas facit ut sententia in causa appellationis data pro uno, alijs prosit. hoc dicit. Bar. Vel sic: Si à sententia lata contra plures unus appellauerit, alter non appellat: uictoria per eum obtenta prodest alijs etiam non appellantibus, quando causa erat communis: & una & eadem erat omnium defensio: sed restitutio in integrum impetrata per unum, alijs nõ prodest: quia datur fauore minoris ætatis. h. d. totus titu. secundum Paul.de Castr.*

Imp.Alexander A.Licinio. LEX I.

SI iudici[l] † probatum fuerit, vnam eandẽq; condẽnatione eorũ quoq;, quorũ appellatio iusta ꝓnunciata est, fuisse, nec diuersitate[m] factorũ separationem accipere: emolu-

a Si in vna.] Appellauerit. sic & s. l. prox. & ff. de adult. l. denunciasse. §. si. Sed contra. ff. de ap. l. scio. sed ibi patet solutio.

Sententia lata pro vno in causa appellationis, an prosit alijs.

b Non prodest.] nisi sit causa indiuidua: vt seruitus. secus si diuidua: vt. ff. quemadmo. serui. amit. l. si communem. in princi. ff. de neg. gest. l. qui alie nam. §. si. est autem qualibet seruitus indiuidua, præter vsusfructus: vt. ff. ad legem Falci. l. j. §. si vsusfructus. & facit. s. si in communi eademq; causa. l. j.

Continuatio.

10 SI DE MOMENTANEA POSSESSIONE FVERIT APPELLATVM.

Dixit suprà quando propter iudicis authoritatem non admittitur appellatio: nunc quando propter ipsius rei de qua lis est, vtilitatem.

20 Vm de possessione c CASVS. Duplex est iudicium. petitorium & possessorium. in petitorio victus appellat: in possessorio, non. vnde si intentem contra te interdictum Vti possidetis, quod est possessionis retinendæ. vel interdictum Vnde vi, qđ est recuperandæ. vel quorum legatorum, quod est adipiscendæ. & succumbas, non audieris appellans: salua tamen tibi quæstio ne super proprietate. non enim præiudicabi-

40 tur quæstioni de proprietate. Vivianus.

c Et.] Et ponitur pro id est.

d Momento.] i. possessione momentanea: tale est & illud Virgilij: Pateris libabat & auro. id est pateris aureis. Et dicitur momentanea posses-

Possessio qua re dicit momentanea: & an possit appellari à sententia super ea lata.

50 sio, quia apta est durare per momentum: & sic aptitudine: vt hic, & insti. de lege Aquilia. §. his autem verbis. Vel ideo quia in ea tractatur de possessorio momento: vt quoto tempore anni possederit olim. hodie de tempore litis contestationis, vt in interdicto Vti possidetis: vt institut. de interdictis. §. retinendæ. Vel tertiò vt di xi. s. qui legiti. perso. l. fin. Item hæc lex secundum omnes loquitur in possessorio retinendæ. Sed an idem in possessorio recuperandæ vel adipiscendæ? Quidam dicunt quòd non. Tu dic idem in adipiscendæ: vt suprà quorum appella. non reci. l. quisquis. Item recuperandæ. sed hoc hodie est correctum secundum quosdam, per. l. illam infrà vnde vi. l. si quis in tantam. Item huic 60 l. videtur contra suprà de appel. l. j. Solut. ibi non ratione iniquitatis sententiæ appellatur, sed ratione ordinis omissi. Vel pone casum, vt ibi, nota. Sed si agatur possessorio: vt per condictionem ex dicta lege, si quis in tantam. puto posse appellari: quia per eam non est momentanea. & non solùm in possessione, sed etiam in proprietate datur ibi sententia: sed alibi vbi est momentanea eius vtilitas, semper dicas non posse appellari per generalia verba huius legis. Item oppo. ex eo quod est suprà de appellat. l. & in maioribus. Solut. hoc speciale. Sed quare? Respon. quia est interlocutoria secundum quosdam, à qua non appellatur: vt suprà quorum app. non recipi. l. penulti. Alij dicunt propter vtilitatem sicut & in sententia arbitri: vt suprà de arbi. l. j. Sed tu dic 70 esse definitiuum, & non vilem: sed ideo non appellari, quia plenius poterit singula tractari in quæstione proprietatis: quia eadem causa plenius examinabitur in causa proprietatis, licet alia via.

Sententia lata super possessorio est definitiua.

e Fuerit.] scilicet de facto.

f Effectum.] sic est contra suprà de appella. l. appellatione. sed ibi tenet appellatio, hic non.

g Reformationem.] id est restitutionem vel traditionem, vbi de recuperanda vel adipiscenda agitur: vel confirmationem, vbi de retinenda agitur. Et nota hîc diligenter quòd quia ratione non potest appellari, vel quibus: eadem vel eisdem non potest minor contra talem sententiam petere restitu-

80 tionem in integrum secundum quosdam: quasi paribus passibus ambulent: vt. ff. de mino. l. præses prouinciæ. Item quia non videtur damnum pati cùm saluum sit sibi omne ius in quæstione proprietatis, vel quasi modicum vel minimum damnum patiatur: & sic denegari debet restitutio: vt. ff. de in integrum restitu. l. scio. Item tertiò, quia in tali causa habet legitimam personam standi in iudicio, & admittitur vt maior: vt suprà qui leg. per. l. finalem. Alioquin non videtur legitimus defensor si debet posse restitui. & sic decipere tur per legem aduersarius. & sic dicitur. ff. de procurato. l. minor. j. re-

Appellatio vbi est interdicta an & restitutio in integrum ib. denegetur.

metū victoriæ secundū ea, q̄ sæpe cōstituta sunt, ad te quoq; qui nec prouocasti, ptinere nō ignorabit.

Summata est suprà in l. præcedenti.

I dem A. Sereno. LEX II.

SI in vna eademq; causa vnus appellauerit[a], eiusq; iusta appellatio pronunciata est: ei quoq; prodest, qui non appellauerit.

Quòd si ætatis auxilio vnus contra sententiam restitutionem impetrauerit: maiori, qui suo iure non appellauerit, hoc rescriptum non prodest[b].

TITVLVS LXIX.

Si de momentanea possessione fuerit appellatum.

Sententia lata in possessorio etiam appellatione interposita, statim sortitur effectum: ita tamen possessio reformatur, ut quæstio proprietatis integra seruetur. Hoc dicit secundum Bal. Vel sic: A sententia lata super possessorio non potest appellari: quia non affert perpetuū præiudicium: quia non præiudicat causæ proprietatis: & grauamen, quod affert, potest reparari per iudicium proprietatis: ideo mittitur executioni, salua causa proprietatis. Hoc dicit secundum communem intellectum. Alij dicunt, & bene potest appellari: tamen appellatio non suspendit executionem sententiæ: sed præcedens est communior. Pau. de Cast.

I mppp. Valent. Theod. & Arcad. AAA. ad Eusigium præfectū prætorio. LEX VNICA.

CVm de possessione &[c] eius momēto[d] causa dicit: & si appellatio interposita fuerit[e], tamen lata sentētia sortit̄ effectū[f]. Ita tamē possessionis reformationē[g] fieri oportet, vt integra oīs proprietatis cā seruet̄. Dat. xiij. Cal. Deceb. Honor. N. P. & Euodio Cons.

TITVLVS LXX.

Ne liceat in vna eademq; causa tertiò prouocare: vel post duas sententias iudicū, quas definitio præfectorū roborauerit, eas retractare.

Qui succubuit in duplici appellatione, non potest tertiò appellare super eisdem articulis, & etiam supplicare. Et recusatio iudicis non numeratur in numero appellationum. hoc dicit. Bart. Bal. Sali. & Pau. de Castro.

I mper. Iustinianus A. Mennæ præfecto prætorio. LEX VNICA.

SI quis in quacunque lite iterum[h] prouocauerit, non licebit ei tertiò in eadem lite super eisdem capitulis prouocatione[i] vti, vel sententias excellentissimorum præfectorum prætorio retractare[k]: li-

sponso. Item quartò, quia facilius debet alicui adimi priuilegium siue beneficium in integrum restitutionis, quàm ius commune, quod est scilicet ius appellandi: vt nota suprà ad Velleian. antiquæ. in principio. & suprà si minor se maiorem dixerit. l. si alterius circumueniēdi causa. in fin. ff. de militis testamento. l. eius militis. §. primo. Sed his spretis, dic secundum H. cum. posse petere restitutionem: quia nec paribus passibus ambulant restitutio & appellatio. argumen. 10 ff. de mino. l. præfecti. supra de sentent. præfe. præto. l. vnica. Item & damnum videtur pati magnum si amittat possessionem: quia si obscura fuerint vtriusque iura, in proprietatis quæstione pronunciabitur pro possessore: vt institut. de 20 interdicto. §. commodum. Nec obstat quòd admittitur in hac causa vt maior. nam idem est vbi litigat in quæstione proprietatis authore tutore, & tamen contra sententiam restituitur: vt suprà si aduersus rem iudicatam. l. fini. & cùm con- 30 trahit: vt suprà si tuto. vel cura. inter. l. etiam. & l. fina. Item adultus non habens curatorem, admittitur ad contrahendum vt maior: & tamen potest restitui, quia obligatur ciuiliter & naturaliter vt maior: vt suprà de in integrum resti 40 tutione minorum mili. l. si curatorem. Item quicquid gestum fuerit cum minore, si apparet cum læsum, restituitur: vt. ff. de minorib. l. ait prætor. in principio ergo & hic eadem ratione. Item simpliciter lex dicit suprà si aduersus rem iudicatā. l. 50 finali. posse minorem petere restitutionem contra sententiam, si apparet eum læsum. nec hic casus excipitur: ergo & contra illam sententiam poterit restitui si apparet eum læsum: quia fortè non plenè probauit vt debuit: vel quia contra ius litigatoris lata est, licet probauerit.

De materia huius tit. vide in ca. directò nobis. cum gl. ij. extra de appel.

NE LICEAT IN VNA EADEMQVE CAVSA TERTIO PROVOCARE: VEL POST DVAS SENTENTIAS IVDICVM &c. *A sententia appellatur regulariter semel & secundò: sed tertiò non: ut hîc. Et quod dicit eademq; 60 causa, impropriè dicit: ut patet. ff. de inoffic. testamen. l. circa. & nota sup rà de procurato. l. ita demum. sed propter identitatem litigatorum & rei. de qua quæritur eadem esse: & quod subijcit. uel post duas sententias &c. expones in textu.*

SI quis.] CASVS. Petij à te decem & obtinui: appellasti, & posteà succubuisti, & appellasti tertiò: condemnatus fuisti: & an tertiò appellare possis, quæritur? Dicitur quòd non: & si tertiò præfectus præto. cognoscat, & duas primas sententias confirmauerit, aduersum sententiam supplicare non poteris. Litigator autem ante litem contesta. poterit iudicem tertium delegatum recusare, & recurrere ad 70 delegantem. Vivianus.

h Iterum.] id est quando primò & secundò appellauerit: vel. i. bis. aliàs aliter accipitur. vt. ff. de eden l. veluti. §. hæc vox.

i Prouocatione.] vt in authen. de iudi. §. de appellationibus. colla. vj. interdum tamen semel tantùm: vt. s. de episco. audien. authen. si quis litigantiū. & suprà de asser. tol. l. j. & s. de app. l. in offerendis. & l. iubemus. & in authēt. de appell. §. illud. colla. iiij. Quandoque nec semel propter dignitatem iudicis: vt à præfecto prætorio: vt statim dices.

k Retractare.] hoc intellige quando bis erat iam iudicatum. & tunc tertiò, scilicet ex appellatione cognoscit præfectus prætorio. qui si confirmat 80 primas duas, nec appellari nec supplicari potest: cùm nec ab alio taliter iudicante posset appellari: vt suprà proxi. respon[a]. Et quòd sic sit intelligenda, probat rubrica. si autem infirmasset primas, vel cognouisset ex causa principali, vel ex prima appellatione, posset ab eius sententia supplicari: vt suprà de preci. impe. offe. l. si quis. & ff. de offic. præfect. præto. l. prima. & suprà de sen. præfect. præto. l. prima. & suprà de episco. audi. l. episcopale. Alij intelligunt, hoc responsum quando etiam ex prima causa iudicat. & sic dicunt hîc posse supplicari.

a No. gl. singularem & lex dubia è intelligēda secūdū rubricam, sub qua ponitur & ad hoc allegat Iason gl. istam in sti. de acti. col. lxxij.

Arbitro

a ¶ Arbitro dato.] id est iudice delegato.

b ¶ Inuocare.] & ita iudicem delegatum recusare ante litem cõtestatam: vt hic, & supra de iudi. l. apertissimi. & supra de sen. l. si Sed quæro, quis hũc iudicem impetrauit? nam si appellator, nõ potest eum recusare: vt supra, de lit. contesta. authẽ. offeratur. si aduersarius, qui scilicet vicit: aut ante diẽ appellationi præfixum: & tunc non potuit: vt extrà de appella. sæpe. aut postea: & tunc manet ra 20 ta sententia prior: quare stultus esset victor, si tũc iudicem impetraret. Sed respon. quod victor impetrauit, & ante diem appellationi præfixum à lege: quod potuit: vt supra, de temp. appel. l. si. §. in his. & authen. ei quod appel. nec ob. dicta decre. quia ibi 30 loquitur de die præfixo ab homine.

c ¶ Obtinente.] à tertio: ergo nõ potest appellari post sententiam: sed ante litẽ contestatam potest recusari. & ad hoc supra, de senten. l. fi. & ff. à quo app. nõ licet. l. j. in fine.

ADDITIO Adnertas quod iura dicentia nõ licere tertiò appellare, procedunt quãdo quis vult tertiò prouocare super eodẽ articulo: secus in articulis diuersis. vnde si quis millies grauatur in causa super diuersis articulis, millies potest appellare: & duas ap- 40 pellationes successiuẽ facere super quolibet articulo, maximè de iure Canonico, secũdum quod ab omni grauamine quãdocunque appellatur: vt in c. super eo. ij. extrà de appel. Item quod dicitur in eodem articulo non licere tertiò appellare, in ea 50 dem persona intellige: quia ex quo bis appellauit, & semper succubuit, est præsumptio cõtra eũ: ideo nõ auditur tertiò appellãs: sed alteri parti bene licet aliãs duas appellatiões facere: & sic erũt quatuor appellationes. ita dicit Abbas in c. dire- 60 ctè. in fi. extrà de appel.

¶ QVI BONIS CEDERE &c.

¶ Qualiter condemnato subuenitur per appellatione supra dixit: nunc qualiter per bonorũ cessionem.

Vi bonis.] CASVS. Si debitor meus conuentus & condemnatus bonis cedat: an ipso facto liberetur, quæritur? Dicitur quòd non. sed si aliqua acquisierit, soluere tenebitur, donec solidum debitum soluerit. Sed prodest ei cessio bonorum ad hoc vt reus condemnatus non trahatur ad carcerem, non vt liberetur. Viui.

d ¶ Liberati.] ipso iure, sed ope exceptionis: vt instit. de actio. §. penultimo. Et dic quòd ille rectè cedit bonis à creditore conuentus, qui confessus debitum hoc facit: sed qui negat vel nec asserit, nec negat, sed dicit se cedere bonis à creditore conuentus vt sic postea bona 80 cùm voluerit possit recuperare, nihil agit. Et secundum hoc potest legi. ff. eod. l. penul. cum non, secundum Py. literam, & sine non. An autem ille, qui cedit bonis teneatur bona indicare? Respon. vtique iudicis officio. arg. §. de iure delib. l. fin. §. licentia danda.

e ¶ In eo enim tantummodo.] itẽ in eo quòd postmodũ non poterit conueniri, nisi in quantum facere possunt: & sic habita ratione ne egeant. Præterea conueniri non debent, nisi tantùm sit illud, quod quæsiuerunt, quòd merito videantur conueniri: vt. §. tit. j. l. ex contractu. & j. eo. l. penul. & ff. eo. l. iiij. & l. qui bonis. & l. si debitoris. & inst. de act. §. penul. Item & in eo quod post. xl. dies non dabitur dilacerãdus creditoribus, vt dicebat Aulus Gellius cõtineri in l. xij. tab. contra cuius duriciẽ Sextus Cecilius quẽdam philosophum defendit. pro quo. j. l. penul.

Concor. huic. l. c. ij. eo. gl. su. per verbo, ad pinguiorem extra desolu.

Cedere bonis quis videtur.

Cessio bonorum ad multa prodest.

Aulus Gelius.

centia danda litigatoribus, arbitro dato [a], ipsius audietiã, qui cũ dedit, ante litem cõtestatam inuocare [b], & huiusmodi petitiõe minimè prouocationis vim obtinẽte [c].

TITVLVS LXXI.

Qui bonis cedere possunt.

¶ *Cessio bonorum non liberat debitorem, sed facit ne possit detrudi in carcerem. hoc dicit secundum Bart. Vel sic: Qui cessit bonis, non liberatur à creditoribus ipso iure: nisi quod eis debetur insolidum fuerint consecuti, sed liberatur ope exceptionis: ideo non potest in carcerẽ detrudi. hoc dicit. Paul. de cast.*

Imp. Alexander A. Ireneo.

LEX I.

Qui bonis † cesserint, nisi solidum creditor receperit, nõ sunt liberati [d]. In eo [e] enim tantummodo hoc beneficium eis prodest, ne iudicati [f] detrahantur in carcerem [g].

¶ *Verbum temerè dictum non præiudicat. Vel sic: Debitum soluenti non præiudicat cessio bonorũ. h. d. Bald. Vel sic: Qui potest soluere creditoribus, potest bonorum cessionem reuocare. h. d. Bart. Vel sic: Qui cessit bonis, potest pœnitere, & ea recuperare re integra, quando non erant vendita, si offert se soluturum quod debetur creditoribus. h. d. Pau. de cast.*

Imp Philippus. A. & Philipp. Ces. Abasiantho.

LEX II.

Si quantitatem [h], quã licet reipublicæ condemnatus [i] debebas, inferre paratus es: frustra vereris ne verbum bonorum cessionis [k] temere [l] à te prolatũ, priuare te, necdum distractis [m] facultatibus, iuris rationibus possit.

Propter debitum contractum in ciuili officio, admittitur cessio, quæ in bonis filij cedentis non præiudicat. hoc dicit. secundum Barto. Vel sic: Filius emancipatus, per patrem damnari nõ debet. h. d. Iaco. But. Vel sic: Debitor publicus potest cedere bonis. Et si pater cedit bonis, non debent inquietari bona filij. h. d. Salice. Vel sic: Si pater cessit bonis, non nocet filijs vt possint eius bona capi vel molestari. h. d. Pau. de Cast.

f ¶ Iudicati.] i. cõdemnati. & sic videtur innui quòd tantùm ante sententiam sit facienda cessio: vt. ff. eo. l. penultim. Sed dici potest quod post sententiam fieri potest cessio: vt hic dicit Azo in summa: & hoc videtur contra. l. ff. eo. l. penul.

g ¶ In carcerem.] si ergo non cedit bonis, vi detur in carcerem pro debito poni. & sic videtur contra. §. de act. & oblig. l. ob æs. in fin. Sed hoc fit authoritate iu- 20 dicis: vel non fit hic ser uus, sed nec seruit: sed loco carceris hodie ponitur in banno: & facit. §. de pig. l. j.

Impp. Valerian. & Gallien. AA. Iuliano.

LEX III.

Si pater tuus bonis cessit, propter onera ciuilia [n] † ipsius facultates oportet inquiri: non patrimonium, quod tibi emancipato quæsitum dicis, inquietari [o]. Quod vt fiat, implorare æquitatẽ præsidis debes.

¶ *Facta cessione bonorum, non possunt creditores bona, propria authoritate tenere iure dominij: secus si data fuerint in solutum. h. d. Bar. Vel sic: Si debitor cessit bonis, non debent creditores interim distribuere bona eius: sed debent ea uendere iudicis authoritate, & pretium pro rata inter eos diuidere. & si contrà faciunt possunt bona ab eis auocari, non obstante præscriptione longi temporis: secus si fuissent eis data in solutum. hoc dicit Pau. de Cast.*

Impp. Dioclet. & Maximi. AA. & CC. Thiloni.

LEX IIII.

Legis Iuliæ de bonis cedendis beneficium † cõstitutionibus diuorum nostrorum parẽtum ad prouincias [p] porrectum esse, vt cessio bonorũ admittatur, notũ est, nõ tamen creditoribus sua authoritate diuidere hæc bona, & iure dominij detinere [q], sed vẽditionis remedio, quatenus substantia patitur, indẽnitati suæ consulere permissum est. Cùm itaque cõtra iuris rationem res iure dominij teneas eius, qui bonis cessit te creditorem dicens longi tẽporis præscriptione petitorem submoueri nõ posse manifestũ est. ¶ Quòd si non bonis eum cessisse, sed res suas in solutum tibi dedisse monstretur: præses prouinciæ poterit de proprietate tibi accommodare notionem.

¶ *Vt quis euitet onera uel munus publicum, non potest cedere bonis: sed debet pro quantitate bonorum onera publica subire. hoc dicit Pau. de Cast.*

Iidem AA. & CC. Myroni.

LEX V.

Propter honorem municipalem vel munus, bonis

Si quantitatem.] CASVS. Tenearis reipubli. in c. confessus es debitũ, sed cùm soluere non posses, cessi- 30 sti bonis: si antequàm bona distrahantur, paratus sis soluere, an possis reuocare cessionem, quæritur? Dicitur quòd sic. Viuianus.

h ¶ Si quantitatem.] quidam cùm esset reipublicæ cõdemnatus in. c. dixit se bonis cessurum 40 non ei præiudicat linguæ lubricum, dummodò paratus sit soluere, & facultates eius nondum distractæ sint.

i ¶ Condemnatus.] ex administratione bonorum.

k ¶ Cessionis.] quia inuito corde contraxit. Ac 50 cursius.

l ¶ Temere.] Nota verbum temere dictum nõ præiudicare: vt. ff. de re. iur. l. quod calore. & ff. de diuor. l. iij. & ff. de publi. l. licitatio. in princ. & ad legem. Iul. maie. l. famosi.

m ¶ Distractis.] vt. §. 60 de distrac pig. l. si prius quàm. Item nota licere pœnitere: vt. ff. e. l. quem pœnitet. & l. is qui bonis §. & §. de app. l. si quis libellos.

Si pater.] CASVS. Filiam habens quidam emancipauit: ad munera ciuilia vo 70 catus, bonis cessit. an bona quæsita à filia inquietari debeant, quæritur? Dicitur quod non Viuia.

n ¶ Ciuilia.] quia malè administrauit rempublicam.

o ¶ Inquietari.] vt. §. ne fili. pro pa. l. ne contra.

Legis.] CASVS. An prouinciales bonis cedere possint, quæritur? Dicitur quòd sic. & hoc in prima. An autem creditor iure dominij bona cessa detinere possit, quæritur? Dicitur quod non. sed distrahere debet. nec contra petitorem præscriptione se tueri poterit. & hoc in secunda. Si verò debitor res suas creditori in solutũ dederit, dominium earum acquisiuit. & hoc in tertia.

80 p ¶ Ad prouincias.] vt non solùm Italici, sed etiam prouinciales bonis cedere possint.

q ¶ Detinere.] vt. §. ti. j. l. pro debito. & l. in possessionem.

Propter.] CASVS. Vocatur aliquis ad munus publicum, & propter hoc bonis cessit: an teneat cessio, quæritur? Dicitur quod nõ: quia ex tali cessione blasfmum vel inuidiam assequetur fiscus. Vel sic: Titius in fraudẽ bonis cessit, vt inhabilis fieret: an teneat talis cessio, quæritur? Dicitur quòd non: quia cedenti blasfmum & inuidia esset. Viuia.

† Damnatus est &c.

† De cessione bonorũ pulcherrimè tractat præceptor cõmunis Alciatus lib. parerg. li. 2. ca. 4. Calumpo nit.

a ¶ Cedentium.] vt si vocetur quis inhabilis ad munus publicum, cùm & non posit subire, ideo bonis cedere fisco cogatur: ex hac enim cessione inuidiam et blasmum consequitur fiscus: et sic non est contra. s. eo. l. si pater. quia ibi idoneus administrauerat malè: hîc non idoneus administrare nõ potest. Posset etiam intelligi hæc lex quòd aliquis in fraudem munerum cedebat bonis, vt inhabilis fieret. hæc quidem cessio non admittitur, et blasmum esset cedẽti: et pro hac po10 sitione est s. de rescien. vẽdi. l. ij. q. et. s. de episco. et cleric. l. si quis curialis. et j. de excu. mu. l. illud. libro. x. et. ff. de mune. et hono. l. æstimationem. in principio.

Fiscus ex bonorũ cessione quinque consequitur blasmum.

cedentium [a], inuidiosam admitti cessionem minimè conuenit: sed his obnoxios [b] pro modo substantiæ fungi.

¶ *Cessio bonorum potest fieri solo uerbo, & sine aliqua solennitate. hoc. dicit. Pau. de Cast.*

Imperator Theodosius A. apud acta dixit.

LEX VI.

IN omni cessione bonorum ex qualibet causa facienda, scrupulositate [c] priorum legum explosa [d], professio [e] sola quærenda est ¶ Idem dixit, In omni cessiõe sufficit voluntatis [f] sola professio.

¶ *Filiusfamiliàs siue habeatur castrense peculium siue non: potest cedere bonis. hoc dicit. Bart. Vel sic: Filiusfamiliàs utriusque sexus possunt cedere bonis, siue habeant patrimonium proprium, siue nõ. & idem in illis qui sunt sui iuris. h. d. Pau. de Cast.*

Imperator Iustinianus A. Iuliano præfecto prætorio.

LEX VII.

CVm & ♁ filijfamiliàs posint habere substantias, quæ patribus acquiri vetitæ sunt, nec non peculium vel castrense, vel quòd patre volente [g] posidẽt: quare cessio bonorum eis deneganda sit? cùm etsi nihil [h] in suo censu ij, qui in potestate parentum sunt, habeant: tamen ne patiantur iniuriam, debet bonorũ cessio admitti. Si enim & paterfamiliàs admittendus est, propter iniuriarum [i] timorem ad cessionis flebile veniens adiutorium: quare ♁ filijsfamiliàs vtriusque sexus hoc ius denegamus? cùm apertissimi iuris est, & inter patresfamiliàs, & inter alieno iuri subiectos, si qd postea eis pinguius [k] accesserit, hoc iterũ vsque ad modum debiti posse à creditoribus legitimo modo auelli.

¶ *An detur dilatio, uel admittatur cessio, statur maiori parti creditorum, inspecto cumulo debiti, uel numero personarum: quòd si utriusque est paritas, sententia benignior admittitur. h. dicit. Bar. Vel sic: Si debitor uult cedere bonis, nisi si bi detur dilatio ad soluendum, est in electione creditorum dare dilationem: & tunc non poterit cedere, uel pati quòd cedat. & si sunt discordes, præfertur maior pars, quæ cõsyderatur primo respectu cumuli debiti. uel si par cumulus respectu numeri personarum: & si ambo sunt paria, benignior sententia eligatur, ut habeat dilationem quinquennalem, & non cedat. qua dilatione pendente, non currit contra eos præscriptio: nec unus de creditoribus præfertur alteri ratione priuilegij uel hypothecæ quam habeat. h. d. Pau. de cast.*

Idem A. Ioanni præfect. præto.

LEX VIII.

b ¶ Obnoxios] id est habiles et idoneos secundũ vtrãque expositionẽ.

20 IN omni] CASVS. An sine verborum solennitate, quæ olim exigebatur, posit fieri bonorũ cessio, quæritur? Dicitur qd sic: quia sola volũtas cedentis sufficit. Viuianus.

c ¶ Scrupulositate] quæ erat in solennitate 30 verborum.

d ¶ Explosa] i. amota.

e ¶ Professio] i. qd solùm dicat, cedo bonis.

f ¶ Voluntatis] sine scriptura. et ad hoc. ff. eo. l. penul. et fi. et quod dixi s. eod. l. j.

♁ Filijsfamiliarum.

CVm & filijsfamiliâs] CASVS 40 An filiusfamiliàs bonis cedere posit, quæritur? dicitur quòd sic. castrensibus vel quasi. et sic post eà aliqua acquirat, ad exemplũ patrisfamiliâs creditori satisfacere debet. Viuianus.

g ¶ Patre volente] vt castrense, qd domi filio 50 donat: vt habes. s. famil. ercis. l. si filius. Castrense verò, de quo subijcit, appellat quod in castris quęritur: et sic non peculij, sed rerum peculiarium fit differenria. Vel dicit de profectitio vel aduentitio. cùm enim admittatur cessio, cùm nihil ha60 bet, vt subijcit: multò magis cùm habet peculium profectitium vel aduentitium. Non tamẽ intelligas quòd profectitiũ posit dari creditoribus. sed & video profectitiũ quãdoque separari à bonis patris, cùm eius bona pro debito à fisco occu70 pantur. & ita patet tale peculium ad filium spectare: vt. ff. de mino. l. denique §. sed vtrũ. in fin.

♁ Filijsfamiliarum.

Peculiũ profectitiũ filij nõ cedit fisco vendianti bona patris.

h ¶ Etsi nihil] corporale. habet tamen incorporalia. vel secundum P. etsi nihil corporale vel incorporale habeat. Sed videtur nugatio vt cedat 80 bonis, qui nulla bona habet: sed propter quærenda dicit. sic & Petrus omne dimisit, qui nihil præter nauiculam habebat. & actione de peculio tenet, etsi nihil sit ĩ peculio: vt. ff. de pecul. l. q̃situ.

Petrus propter Christũ omnia dimisit.

i ¶ Iniuriarum.] scilicet carceris.

k ¶ Pinguius.] vt insti. de act. §. penul. & ff. eo. l. is qui. & l. qui bonis. ij. & l. si debitoris. & j. tit. j. l. ex contractu.

CVm solito.] CASVS. Tenebaris mihi & Titio & Seio in decẽ: vis cedere bonis: ego & titius volumus expectare in quinquenniũ, noluit Seius: qui sint audiendi, quæritur? Respõ. distinguendo: aut in maiori quantitate est obli10 gatus Seio aut Caio, aut in æquali. primo casu audiendi sunt: secũdo casu non. Si verò tres consentiant in dilatione danda, quartus dissentiat: maior numerus præferatur. Si verò ex omni parte æqualitas sit tam creditorum, quàm debitorum: 20 illi admittantur, qui in ducias &c. nulla habita differentia inter creditores habentes hypothecam, & non habentes in rebus pertinentibus inter cræditores æqualitate iudicis officio seruata nulla temporis pręscrip. creditoribus inducias 30 quinquennales concedentibus opponenda. Viuianus.

CVm solito more à nostra maiestate [l] petitur, vt ad miserabile cessionis bonorum homines veniant auxiliũ, & electio detur [m] creditoribus, vel quinquennale spacium eis indulgere, vel bonorum accipere cessionem, salua eorum videlicet existimatione [n], & omni corporali cruciatu semoto: cotidie dubitabatur, si quidem ex creditoribus voluerint quinquennales dare inducias [o] alij autem iam nunc cessionem accipere velint, qui audiendi sint. In tali itaque dubitatione nemini putamus esse ambiguum quod sentimus, & quod humaniorem sententiam pro duriore eligimus, & sancimus, vt vel ex cumulo debiti, vel ex numero creditorum causa iudicetur. Et si quidem vnus creditor alijs omnibus grauior in summa debiti inueniatur, vt omnibus in vnũ coadunatis, & debitis eorum computatis ipse alios antecellat: ipsius sententia obtineat, siue indulgere tempus, siue cessionem accipere desyderat. ¶ Si verò plures quidem sint creditores, ex diuersis autem quantitatibus, etiam nunc amplior debiti cumulus minori summæ præferatur, siue par, siue discrepans numerus est creditorum: cùm non ex frequentissimo ordine fœneratorum, sed ex quantitate debiti causa trutinetur. ¶ Pari autem quantitate debiti inuenta, dispari verò creditorum numero: tunc amplior pars creditorum obtineat: ita, vt quod pluribus placeat, hoc statuatur. ¶ Si verò vndique æqualitas emergat tã debiti quàm numeri creditorum: tunc eos anteponi, qui ad humaniorem declinant sententiam, non cessionem exigentes, sed inducias: nulla quidem differentia inter hypothecarios & alios creditores (quãtum ad hanc electionem [p]) obseruanda. In rebus autem officio iudicis partiendis suam vim singulis creditoribus habentibus [q], quã eis legum præstabit regula: nullo præiudicio creditorum cuiquam ex quinquennij dilatione circa temporalem præscriptionem generando [r].

l ¶ Maiestate] vel ab aliquo iudice.

m ¶ Detur.] à debitore.

n ¶ Aestimatiõe.] q̃a non efficitur infamis. & ad hoc. s. ex quibus. cau. infa. l. debitores.

40 o ¶ Inducias.] & sic est in creditorũ electione nec est contra. ff. solu. matrimo. l. si constante. §. quoties. in fine. §. quia speciale ibi.

p ¶ Electionem.] sed quantum ad alia refert. argumen. ff. de pact. l. rescriptum. & j. titu. j. l. pro 50 debito.

q ¶ Habentibus.] vt priuilegiati prius debitum consequantur: vt. ff. eod. l. j. & . ff. de relig. & sump. fune. l. penulti. Itẽ vt hypothecarij chirographarijs præferantur: vt j titu. j. l. pro debito: & vt prior tempore sit po60 tior: vt. j. q pot. in pign. si fundum.

r ¶ Generando.] vt. ff. de indi. l. ij. §. in omnibus. & s. de iure deliberan. l. fina. § donec. & in auth. vt cùm de appel. cog. §. meminimus. coll. viij. & de sanctis. episc. §. si verò episcopus. coll. ix. An au70 tẽ minus dari põt? Respon. potest volente debitore, aliàs non. Item & si quinquennio hoc transacto velit debitor cedere bonis: an audiatur? Respon. non, sed erit incarcerandus. Item si ab initio nec velit debitor cedere bonis, nec stare 80 iuri, similiter debet incarcerari, & sic vsque ad quadraginta dies stare, vt saltẽ misericordiæ causa aliquis soluat pro eo postmodùm creditoribus dilacerandus datur: vt & dixi. s. eo. l. j.

Debitor q accepit quinquennale, pòst non auditur bonis cedere volens.

De bonis

Continuatio.

DE BONIS AVTHORITATE IVDICIS POSSIDENDIS SEV VAENVNDANDIS &c. Facta cessiõe bonorum à debitore, vel etiam debitore vocato & non veniente ad iudicium: postulant creditores se mitti in possessionem bonorum eius, & postmodùm ut vendantur &c. ideo de his dicit. Et quia creditores hæreditarij quandoque postulant separari bona defuncti à bonis hæredis: ideo et de hac subijcit: ut infrà l. ij.

10 In bonis.] CASVS. Decessit Titius Seio hærede instituto, & legauit mihi decem. decessit Seius Sempronio hærede instituto, & legauit Gaio decem: quis nostrum potior sit: an ego 20 primus legatarius, an Gaius? Respõ. quòd ego, cùm primum legatum debeatur quasi æs alienum. Viuia.

a In bonis.] possidēdis & vendendis.

b Hæredem.] instituit te Titius, & multa legata dedit, non solutis sci 30 licet legatis decessisti: instituisti tibi hæredē, et similiter legata reliquisti. quærit, qui potiores sunt primi vel secundi? & dicitur quòd primi.

c Conuenire.] ab initio.

d Aes alienum.] respectu secundi testamēti.

40 e Exigatur.] vt &. ff. ad legem Falcid. l. in ratione. §. quod vulgo. & §. ad legem falcidia. Irritum.

f A mortuo.] hærede.

g Inducatur.] vt & ff. de separa. l. quoties & §. qui manu. non posl. l. j. 50 et. §. de legat. l. si vniuersæ. & de iure deliberād. l. fin. §. sed si legatarij. etiam si ex testamento militis debeantur legata: vt. ff. ad Trebel. l. j. §. penulti. nisi in casu quādo non fecerit inuentarium: quia tunc insolidū omnibus satisfacit: vt in 60 authen. de hære. & falci. §. si verò absint colla. j.

Est iurisdictionis.] CASVS. Si contraxi cum Titio, et factus sit debitor me^9 in. x. et decessit Seio hærede instituto, possum eo venire Seium. Sed si ex persona sua habeat ali- 70 quos creditores: an possim petere, vt fiat separatio bonorum hæredis, & bonorum defuncti, quæritur? Dicitur quòd sic, si verò animo nouandi stipulatus sui ab hærede, quia Titius debuit, nō possum petere fieri separationē. Viuianus.

Separatio bonorū qui bus cõcedi potest.

TITVLVS LXXII.

De bonis authoritate iudicis possidēdis, seu vænūdādis, & de separationibus bonorum.

Defuncti hæredes legatarijs præferuntur. h. d. Bald. Vel sic: Qui debent habere legata defuncto hærede, præferuntur legatarijs ab eodem. h. d. Barto. Vel sic: Legatarij defuncti præferuntur legatarijs hæredis. h. dicit. Salicetus. Vel sic: Qui debent habere legata, defuncto hærede præferuntur illis, quibus ipse hæres legauit: quia illa legata censetur tanquam æs alienum, quantum ad bona eius, à quo relicta sunt, non quantum ad eum qui reliquit. hoc dicit. Paulus de Castro.

Impp. Antoninus A. Atticæ. LEX I.

In bonis [a] mortui potiorem esse cām legatariarū, qui eum (vtpote hæredem [b]) conuenire [c] potuerunt: quā eorum, quibus ipse hæres legauit, manifestum est: cùm prius legatum, quasi æs alienum [d] exigatur [e]: legatum autem à mortuo [f] relictū post debiti detractionem inducatur [g].

Creditores defuncti habent beneficium separationis contra creditores hæredis, ut facta separatione bonorum præferantur in bonis defuncti creditoribus hæredis. But. nisi spreta legis prouidentia, fidem hæredis sicuti sint h. di. Bal. Vel sic: Creditores defuncti impetrant separationem à bonis, si fidem hæredis non sunt secuti Pau. de Cast.

Imperator Gordian^9 A. Aristoni. LEX II.

Est iurisdictionis tenor promptissimus, indennitatisq́; remedium edicto [h] prætoris creditoribus hæreditarijs [i] demonstratū, vt quoties separationem bonorū postulant, causa cognita [k] impetrēt. Reportabis igitur conuenientem desyderij tui fructum, si te nō hæredum fidem secutum [l], sed ex necessitate [m] ad iudicium eos prouocare demonstraueris.

Qui cedit bonis ex ante gesto, non potest cõueniri nisi de eo, quod posteà superlucratus est, deductone egeat. h. d. Bar. Vel sic: Qui cessit bonis, ex præcedenti contractu non potest conueniri: quia habet exceptionē: nisi venerit ad pinguiorem fortunam, quia tunc potest conueniri inquantum facere potest deducto ne egeat. hoc dicit in effectu Pau. de Cast.

Idem A. Claudianæ. LEX III.

Ex contractu, qui cessionem rerum antecessit, debitorem contra iuris rationem conuenies, cùm eū æquitas auxilio exceptionis muniat [n]. At tunc demum iteratò possis desyderare conuentionem, cùm tantùm posteà quæsiuit, quòd præsidem ad eius rei licentiam debeat promouere [o].

Non est cogendus unus ex pluribus bona suscipere, & cæteris creditoribus respondere. h. d. Bal. & Bart. & Sali.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Clarianæ. LEX IIII.

Inciuile est, quod postulas, vt vnus ex chirographarijs [p] creditoribus debitoris bona compellatur suscipere, satis cęteris eius creditoribus facturus.

Si bona vacantia non deferuntur, creditores in possessionem mittuntur. hoc dicit Bald. Vel sic: Si mortuus non habet hæredem creditores in possessionem mittuntur. h. d. Bar. Vel sic: Si debitor moritur sine hærede, & bona non agnoscantur à fisco: creditores in possessionem eorum mittuntur. Sali.

Idem AA. & CC. Acyndino. LEX V.

Si bona debitoris tui vacare [q] constet, & hæc à fisco non agnoscantur [r]: in possessionem eorum mitti te à competenti iudice rectè postulabis.

Creditores hypothecarij chirographarijs præferuntur: porrò chirographarij simul concurrunt, ut pro rata debiti omnibus satisfiat hoc dicit. Bald. Vel sic: Si creditor cessit bonis, creditores non debent ipsius bona inter se diuidere tanquam dominij ipsorum: sed debent ea vendere & pretium inter se distribuere: & creditores hypothecarij præferuntur chirographarijs. h. d. Pau. de Cast.

Idem AA. & CC. Agathomaro. LEX VI.

Pro debito creditores addici sibi bona [s] sui debitoris non iure postulant [t]. Vnde si quidem * debitoris tui cæteri creditores [v] pignori res acceperunt: potiores eos quàm te chirographarium creditorem haberi non ambigitur. Quòd si specialiter vel generaliter nemini probentur obligatæ, ac sine successore com- 80 ditoribus adijciantur. sed vendantur, & pro portione debiti cuilibet creditori satisfiat. Viuianus.

* Pro debito tuo ceteri &c.

80 h Edicto.] quod induxit titulum de separationibus.

i Hæreditarijs.] creditoribus ergo defuncti datur postulandi separationem facultas, cùm timeant hæredem non soluendo: sed econtra scilicet creditoribus hæredis, non datur: vt hic, & arg. ff. de sepa. l. j. in prin. & §. j. & §. de hære. actio. l. si adulta. nisi in casu: vt ro. l. j. §. sed si quis suspectam.

Separatio bonorū vt peti possit multa requiruntur.

k Cognita.] multa vertunt in causæ cognitione. Primum, quòd ab hærede non nouauerint. Item quòd bona mista non sint. Item quòd fidem eius sicuti non sunt. Item quòd vsuras non acceperunt. Item quòd quinquennium decursum non est. Item quod creditores castrēsis peculij non sunt: vt. ff. de separa. l. j. §. filius. & §. illud. & §. sequen. item quòd hæres bona non vendiderit: vt. ff. eo. l. ab hærede.

l Secutum.] fideiussorem vel pignus ab eo recipiendo, vel stipulando animo nouandi.

m Ex necessitate.] quia fortè dies actionis proximo exitura erat, & ita lis tempore peritura. 10 Nota ergo quòd non debet ei nocere ista nouatio cùm sit necessaria. ad quod est. ff. de separa. l. fina. & ff. de nouati. l. aliam. Et dic ex necessitate. scilicet perueniēdi ad suū: vt. ff. de separa. l. fin.

Ex contractu.] CASVS. Debi 20 tor à creditore vno cõuentus, existens non soluendo, si cedat bonis, an ab alijs creditoribus cõueniri possit, quæritur? Dicitur quòd non, nisi posteà aliquid ceperit. Viuianus.

n Muniat.] ipso autem iure tenetur: vt. s. tit. 30 j. l. j.

o Promouere.] & tunc in quantum facere potest: vt habes. s. titu. j. cùm & filij. & ff. de cessio. bono. l. iiij. & de cura. bo. dan. l. ij.

Inciuile est.] CASVS. Si plures fuerint chirographa 40 rij debitores, nullus eorum cōpellatur accipere bona debitoris, & sibi & alijs satisfacere. Viuia.

p Chirographarijs.] multò min^9 hypothecarijs & c. sic. ff. de cura. bo. dan. l. ij. §. quæritur.

Si bona.] CASVS. Debitor me^9 50 decessit. bona sua erant vacātia: nec à fisco agnita: an possim petere mitti in possessionem bonorum eius? quæritur? Rñ. quòd sic. Viuianus.

q Vacare.] morte debitoris.

r Agnoscantur.] quia tūc tenetur fisc^9 vt 60 hæres: vt habes. j. ad legē Iuliā de vi. l. ij. & ff. de iure fisci. l. dicitur. Accu.

Pro debito.] CASVS. Si peto tam vt adijciantur mihi bona debitoris ratione dominij, an sin audiendus, quæritur? Dicitur quòd non. Si verò sim chiro 70 graphariis creditor, alios autem habet creditores, quibus res suæ obligatæ sunt: illi sunt potiores. & hoc in secunda. Si verò nulli obligatæ sunt, & debitor communis decedat sine hærede, vel cū hærede. & ille cessit: bona non iure dominij creditoribus adijciantur.

s Bona] vt sua sint statim.

t Postulant.] vt. j. de iure do. impe. l. j. & §. de pactis. l. si pacto quo. & §. tit. j. l. legis. Alio ergo remedio opus est, scilicet venditione. & hic subijcit, vnde & c. hoc prouiso, vt hypothecam habētes in ea præferantur: vt subijcit. in eo est argumen. contra. §. titu. j. l. fina. Solu. vt ibi.

v Creditores.] scilicet hypothecarij.

LEX VII.

a ¶ Possessione.] omnium secundum iura ista: sed hoc hodie corrigitur per aut. & qui iurat. & per hoc apparet eius continuatio ad. l.

SI vxor.] CASVS. Patruus vxoris meæ decessit. vxorem meam pro tertia parte hæredem instituit. tenebatur eidem vxori in triginta. an pro viginti cohæredes suos conuenire posset, quæritur? Dicitur quòd sic: nisi testator prohibuisset eam exigere à cohærede. Si verò cohæredes sint non soluendo habentes proprios creditores: poterit mulier petere vt fiat separatio bonorum defuncti & cohæredis. Viuia.

b ¶ Prohibita est.] quia tunc non posset petere: vt. s. de hæredi. institu. l. si compensandi.

c ¶ Pro besse.] Bessis dicitur duæ partes cuiuslibet rei.

d ¶ Non confundatur.] vt. & s. de hæredi. act. l. si adulta. & de neg. gest. l. si ab eo. & de pac. l. si debitori. & s. ad leg. fal. licet.

e ¶ Postulata.] vt. s. de hære. act. l. si adulta.

In possessione.] CASVS. In possessionem creditor missus bonorum debitoris, an per talem missionem nanciscatur dominium, quæritur? Dicitur quòd non. Viuianus.

f ¶ Minime possunt.] vt. s. ti. j. l. legis. & s. eo. l. pro debito. Acc.

CVm proponas.] Diuiditur in duas partes. quia in prima debitor citatus comparet, vsque ibi. Nam si in secunda non comparet vsque in finem. CASVS. Aliquis cum mandato, vel sine mandato, gessit negotia mea: & ex mala administratione factus est debitor meus in c. volebam eum conuenire latitabat: quid iuris sit, quæritur? Respõ. quòd si latitat, nec defendatur, eum probabo mihi debere: & mittar in possessio. bonorum suorum. Eo autem in eadem contumacia perseuerante, vendentur bona, & satisfiet mihi. Viuia.

g ¶ Ex administratione.] facta à te tibi, vel à te sibi. Et dic. cum mandato, vel sine

h ¶ Rationem.] dato etiam libello in scriptis hodie: vt. s. de lit. contesta. aut. offeratur. ADDITIO. Aduertas quòd istud potest practicari duobus modis, secundum Bart. hic. Vno modo, quòd detur libellus super actione principali: & reus citetur vt veniat responsurus: & eo existente contumace datur possessio ex secundo decreto. Secundo modo practicatur quòd reus citatur quòd veniat responsurus de iure tali: & eo existente contumace, tunc detur libellus, in quo narretur, quòd cùm reus sæpius fuerit citatus, & extitit contumax: petatur interponi decretum, quam practicam vt dicit hîc Bar. ponit Spec. consulit tamen seruare fori consuetudinem.

i ¶ Conuenire.] actione mandati directa, vel contraria, vel negotiorum gestorum directa: vel contraria prout casum diuersificas.

k ¶ Ad circunscriptionem.] vt actio tua pereat, vel saltè vt te retardet. & sic fit ex animo: aliàs fieret missio, non venditio: vt. ff. ex quib. cau. ma io. l. item ait prætor. §. j. & ff. quib. ex cau. in pos. ea. l. Fulcinius. §. j. Et no. quòd sufficit aduersus vnum latitare, vt ille solus vendat: vt dicta. l. Fulcinius. §. quòd si aduersus. & etiam præsens quandoque latitat: vt in ea. l. §. illud.

l ¶ Defenditur.] defendi dicitur & c. vt. ff. qui. ex cau. in po. ea. hoc autem. i. rectè defendi.

Bessis. *Diuisio.*

munis debitor vel eius hæres decessit: non dominij rerum venditione, sed possessione [a] bonorum, itemque venditione, æquali portione (pro rata debiti quantitate) omnibus creditoribus consuli potest.

¶ *Vbi creditor succedit debitori pro parte: pro ea parte debitum confunditur, & non ultra: nisi esset relictum animo compensandi. hoc dicit. Bal. Vel sic: Pro rata qua creditor succedit debitori, confunditur actio: pro residuo verò potest conuenire cohæredes, nisi fuerit institutus iure compensandi: & si cohæredes non sunt soluendo, potest petere separationem bonorum. h. d. Pau. de Cast.*

Idem AA. & CC. Domno.

LEX VII.

SI vxor tua pro triente patruo suo hæres extitit, nec ab eo quicquam exigere prohibita [b] est: debitum à cohæredibus pro besse [c] petere non prohibetur: cùm vltra eam portionem, qua successit, actio non confundatur [d]. Sin autem cohæredes soluendo non sint, separatione postulata [e], nullum ei damnū fieri patiatur.

¶ *Missus in possessionem ex primo decreto, non acquirit dominium. h. d. Pau. de Cast. Etiam ex causa dotis.*

Idem AA. & CC. Aelidæ.

LEX VIII.

IN possessionem rei seruandæ causa vxor defuncti vel alij creditores missi, dominium ex ea causa tenentes adipisci minimè possunt [f].

¶ *Si citatus debitor comparet ordinariè procedit ur contra eum ad sententiam ferendam & exequendam: si non comparet, proceditur ad missionem & venditionem. hoc dicit secundum Bald.*

Idem AA. & CC. Teruncio.

LEX IX.

CVm proponas eum, contra quem supplicas, ex administratione [g] negotiorum tibi obligatum, hunc secundum iuris rationem [h] addito rectore prouinciæ potest conuenire [i]. Nam si ad circunscriptionem [k] tui iuris latitat, nec defenditur [l], & eum tuum esse debitorem constat [m]: ad exemplum edicti [n] bonorum [o] eius possessionem poteris impetrare. Tempore [p] autem transacto, etiam venditionem eorum à competenti [q] iudice postulare nō prohiberis.

In authen. de exhib. & introducé. reis. §. si verò semel. coll. v. constitutio. vj.

¶ *Hodie contra contumacem fiet missio in possessionem solùm pro mensura debiti declarati, quam non recuperat reuersus: nec auditur, nisi satisdet, & expensas refundat. hoc dicit. Salic. Vel sic: Per istam authenti. adduntur tria, quæ non erant de iure ueteri, uel saltem non omnia. Primum est, quòd debitor, qui prius comparauerat, & cum iuramento promiserat de iudicio sisti: & tamē posteà citatus nō sistat, posit rea liter capi, & ad iudicem duci, ut respondeat libello, & se defendat. Secundum est, quòd si hoc fieri non potest: quia aliàs non comparuit, nec promisit, uel eius persona non reperitur: missio ex primo decreto non fiet in omnia bona, licet olim fieret: sed fiet pro mensura debiti declarati: ut si vetantur centum, fiet immissio in bonis ualentibus centum tantùm, & non ultra secundum quosdam: uel dic ultra etiam pro expensis & damnis secundum glo. Tertium, quòd debitor posteà comparens ante uenditionem uel dationem in solutum, si reficit expensas, & satisdat de iudicio sisti, recuperat tenutam. hoc dicit in effectu ista authen. secundum Paulum de cast.*

ET qui iurat [r] se venturū ad iudicem, si se subtraxerit, iudex ipse si administrator [s] sit, velis,

m ¶ Constat.] summatim habita cognitione. loquitur enim hæc lex ante litem contestatam: & videtur satis innuere venditionem posse fieri, etiam ante litem contestatam. Arg. contra. s. de ijs, qui ad eccle. confu. l. præsenti. §. sed si hoc. & ff. de priuileg. credi. paterfamill. & l. si creditores. & ff. de bonis autho. iudi. posiden. l. si minor. & ex quibus cau. in pos. ea. l. apud.

n ¶ Edicti.] quod est ff. ex quibus cau. in possess. ea. l. Fulcinius. §. j. quod olim cū solennitate, hodie sine ea proponitur: vt instit. de interdic. §. j. & §. fina. & hoc hîc dicit ad exemplum edicti, scilicet solennis.

o ¶ Bonorū.] omniū olim: vt. ff. quib. ex cau. in pos. ea. l. j. hodie contra: vt in aut. quam hîc leges. Item hoc, quando non est hypotheca: vt s. eo. l. pro debito. Sed nū quid missus posidet? Respon. non. vt. ff. quibus ex cau. in pos. eatur. l. cum ex legati. Item nota differentiam esse inter possessionem bonorum: vt hîc, & bonorum possessionem: vt. ff. de bo norum possess. l. ij. §. bonorum.

p ¶ Tēpore aūt trāsactū.] fortè duorū mēsium. arg. ff. de re iudic. l. debitoribus. Vel dic, hodie quatuor: vt. s. de vsu. rei iudic. l. fina. Vel vni anni. vt arg. s. de præscri. xxx. an. si quis emptiōis. §. penul. Vel biennij: vt j. de iure dot. impe. l. ij. Vel quòd statutum est in græco: vt probatur. j. l. fina. vbi dicit, definitū à nobis tempus. Quæ opiniones nō placēt: imo totum iudicis arbitrio committo. arg. ff. de iure deliberan. l. j. §. fin. & possunt habere locum prædicta, vbi pignus venditur ex inter locutoria sententia. Si autem ex diffinitiua, venditur elapso tempore quatuor mensium, secundū Azo, olim duorū. arg. s. de vsur. rei iudi. l. ij.

q ¶ Competēti.] arg. ad id, quod interdū appellatur ad iudicem cō petentem. Sed quis est competens iudex? Resp. qui habet merum imperium: nā delegatus mittere non potest in possessionem, & sic non vendere: vt. ff. de iurisdi. omnium iudi. l. iubere cauere. & ita magistratus municipalis non mittit in possessionem: vt. ff. ad municip. l. ea quæ. nisi in casibus: vt. ff. de offi. eius cui man. est iuri. l. j. § j. & ff. de dam. infec. l. j. Prædicta locum habent, cùm agitur in personam. Si autem in rem & latitat, idem quod in personali: vt fiat missio in omnia bona, & venditio. Si autem tantùm abest, & desijt dolo posidere, idem est: aliàs in possessione rei petitæ tantùm: & idem in mista: vt in eo. l. Ful inius. §. item videamus & §. Celsus. & §. fi.

ET qui iurat.] CASVS. Lex. C. dicit quòd si debitor latitet, nec defendatur: petere possim me mitti in possessione bonorum eius: sed non determinat modum declarati debiti. Authen. declarat aliter, dicens quòd si subtrahat se debitor, si sit iudex ordinarius: citabit eum accipiendo personam suam, & verbo mittendo nuncium. si non veniat, sententiabit examinato negotio, & datis sibi iudicijs ad repræsentandum se: si non veniat, mittat in bonorum possessionem ipsius pro mensura declarati debiti. & si veniat posteà, non audietur nisi restituat mihi omnes impensas: & omne damnum resarciat, dato fideiussore iudicio sisti. Viuianus.

r ¶ Et qui iurat.] Idem est, & si solummodo ad iudicium vocatus est. Accursius.

s ¶ Administrator sit.] id est ordinarius.

Bonorū possessio & possessio bonorū differētia. *Decretum primū & secūdū, quā to tempore distare debent.* *Appellanti sufficit dicere, appello ad iudicem cōpetētem.*

Dedit

a Dedit.] quando iudex erat delegatus.et ſic delegatus non citat: vt hîc, &.ff.de iuriſdictio.om.iud.l.iubere.&.ſic eſt contra.ſuprà.quomodo & quã-do iudex,authen.qui ſemel.Sol.ſpeciale eſt ibi in delegato principis.

Delegatus an poſsit citare.

b Exhiberi.] re & verbo.quòd non facit delegatus : vt dixi. & habes in aut' de exhi.& tranſ.reis.§.ſi verò ſemel.colla.v.

c Examinet.] ſummatim.

d Examinato.] ſummatim: vt et. ff.vt in poſſeſſ.lega.l.ſi is à quo.nam demũ vtraque parte pręſente plenè examinatur: vt.j.ſi per vim vel alio modo.l.fin. Eſt ergo qđ hîc dicit contra regulam: q̃ eſt.ſ.de iudi. l. iudices.

e Mittet.] ordinarius non delegatus , ſed delegans: vt.d. l.iubere.

† Concor. ca.qm̃ frequenter . in §. in alijs verò.cũ gl. ſuper verb. expenſarũ. extrà vt li. non côteſt.

20 f Menſuram.] olim in omnia bona: vt.ff. quib.ex cau.in poſ.ea.l.j. Et qđ dicit pro menſura, dicũt vt ſi eſt debitũ decem , in rem valentẽ decem fiat miſsio . Sed tu dic ſecundũ Io.qđ etiam plus debeat valere.nec enim hîc dicit qđ in tanto 30 ſed pro menſura:qđ eſt cautè notãdũ.et ſic ſe habet conſuetudo. inſpicit etiam an exigat expẽſas vel non res pignorata, vt equus vel argentũ : vt primo caſu longè pl' debeant valere.

g Declarati.] id eſt petiti.Vel id eſt præſumpti, vel probati ſummatim.

h Proſequatur.] id eſt antequã adeat ad cauſæ proſecutionem,et hoc cùm agitur perſonaliter. Si autem in rem , dic vt modò no.in.l . cùm proponas.Si aũt omnia bona petet quis,vel vt debita, 50 vel hypothecariam , in omnibus puto mittẽdũ: nam et tantũ eſt debitũ.

Miſsio pôt fieri in oĩa bona.

i Damnum.] quod ex vitio abſentiæ illius paſſus eſt: vt.ſ.de iudi.l. ſancimus.

k Fideiuſſorem] iudicio ſiſti. Sed vſque ad quod tempus admittetur 60 ad recuperandum poſſeſſionem? Rñ.ſecundũ P. vſque ad. xxx.an. vt arg. ſ.de pręſcrip.xxx.an.l.ſicut.Alij dicunt vſque ad annum: vt.ſ.de præſcrip. xxx.an.l.ſi quis emptionis.§.fi.et in aut.de litig. §. omnem autem.colla. viij.Sed his reſpond.Placen.et Py . quòd prima 70 loquatur in actiõe in rẽ. ſecunda in actore abſente,quo caſu poſſum' expectare triginta annos.et eſt ad.l.ſ.de ꝑcu . l. eum. et.ff.de in ius voc.l. ſatis. ADDITIO. Videas pulchram gloſ.in.c. quoniam frequenter . in 80 fin.extrà vt lite non côteſtata &c.

Cvm apud.] CASVS. Si Titius habeat plures creditores.& timore creditorum ſe abſentet,& quidam ex creditoribus petant ſe mitti in bono.poſ.an abſentes vel præſentes',ſi nõ ſint ita ſoliciti,conſequantur commoditatem aliquam ad id,quòd alij miſsi ſunt in bonorum poſ.quæritur? Dicitur quòd ſic.ſi præſentes(hoc eſt;qui ſunt in eadem prouincia)intra duorum annorum ſpatium ſe repræſentent:abſentes autem intra quadriennnium,reſtitutis impenſis,quas miſsi in poſſeſsionem fecerunt iuramento eorum declarandis.ſi verò intrà præfinitũ tẽpus nõ venerint: eo lapſo authoritate iudicis poterũt vendere bona.& illud quod ſupererit,deponetur in æde ſacra,tabellione & venditore præſentibus: & de eo ceteris creditoribus pro portione debiti ſatiſfiet.& ſic deponatur, ne in expenſis dãnificetur. 10 prædicta autẽ venditio fiat præſente non ſolùm tabelliõe,ſed ſacriſta eccleſiæ, penes quẽ quod ſupererit, de pretio deponatur præſtito iuramento à creditore ꝙ nõ per gratiã emptoris ad rerũ venit venditionem: nec ꝙ dolo minus iuſto 20 pretio accepit Viuia.

qui iudicẽ dedit [a],iubeat eum exhiberi [b]. Si verò oĩno abſit,examinet [c] iudex vbi ſit,inducijs datis:intra quas ſi nõ occurrat , ſecundũ vnã partẽ examĩato [d] negotio,mittet [e] actorẽ in poſſeſsionẽ rerũ ei' iuxta menſurã [f] declarati [g] debiti. Quòd ſi redeat antequã ꝓſequatur [h] cãm , reſarciat actori oẽ dãnũ [i] : †ꝓſtabitq́; fideiuſſorẽ [k] de lite proſequenda:et res ſuas ſuſcipiet.

Miſſo uno ex creditoribus in poſſeßionem ex primo decreto,cæteri uenientes debito modo,& congruo tempore,uidentur in poſſeßionem mißi.& ſi procedatur ad uenditionem bonorum authoritate iudicis fiendam per ipſum miſſum,& plus ex pretio percipiatur, quã miſſo debeatur :illud debet in ædem ſacram deponi:& ne qua fraus in uenditione committatur, debet ſeruari ſolennitas huius legis.h.d.Baldus. Vel ſic:Si unus ex creditoribus in poſſeßionem mittatur,ex primo decreto eius mißio prodeſt omnibus alijs creditoribus præſentibus, & intra biennium uenientibus,& debitum oſtendentibus,& expenſas pro rata reficientibus. Item abſentibus ,ſi ueniant intra quadriennium, & idem faciant.hoc dicit uſque ad . §. ſin autem. Pau.de Caſt.

Imperator Iuſtinianus A.Ioanni præfecto præ.

LEX X

CVm apud veteres quæſtionẽ ortã inuenimus ſuper pecunijs debitis,pro quibus hypothecę non ſunt conſtitutæ , propter res ad debitorem pertinẽtes,dum is [l] ſeueriores creditores formidans ſeſe celauerit,& illi [m] de rebus ad eum pertinẽtibus cõpetẽtia ingrediant iudicia [n],poſtulentq́; in poſſeſsionẽ rerũ ſeſe trãſmitti [o]: ſi ẽt alij creditores , quibus obnoxius eſſe videtur,poſsint quandã habere cõmunionẽ in rerũ poſſeſsiõe: hmõi dubitationem amputantes, cenſemus per pręſentem diuinam generalẽ conſtitutionem, vt ſi nõ omnes hmõi debita prætendẽtes, ſed ex his certi ab iudiciali ſententia in peſſeſsionẽ rerum mittãtur: nõ ſolùm hi,ſed etiam alij omnes talia debita prætendentes eadem cõmoditate potiãtur [p] ,vt poſsint cum priorib' rerũ detẽtatoribus cõmunionem habere in rebus , de quibus (ſicut ſuperi' declaratur) prolata fuerit ſententia [q] Quid eñ iuſtius eſt,quàm omnes qui ad res debitoris mitti debent eſſe participes huiuſmodi commoditatis [r]: Vt autem non in perpetuum aliorum negligentia [s] illi,qui pro ſuis debitis alacriores [t] creditoribus alijs oſtẽdũtur fuiſſe , prægrauentur: rectius nobis eſſe videtur tũc communionẽ habere in poſſeſsionem rerum alios creditores, qui non hoc peregiſſe noſcuntur, cùm præſentes quidem in vna eadẽque degentes prouincia, in qua & poſſeſſores rerũ cõmorãtur,intra duorum annorum ſpatia , abſentes autẽ intra quadrienniũ [v] creditoribus poſſeſsionem antèlato modo detinentibus ſuum debitum certum faciant, & expenſas ſecũdũ quãtitatem debitorum perſoluant [x] eis,qui ſentẽtias * cõſecuti ſunt,per ſacramentum eorũ manifeſtandas [y],qui eas adipiſcendæ gratia poſſeſsionis rerũ ſuſtinuerũt:quia & ſecũdũ debita [z] ſatis ei fieri explorari iuris eſt . Poſt cõpletũ autẽ memoratũ tẽpus nullã eis eſſe licentiam , eos, qui poſſeſsionem adepti ſunt,moleſtare,vel aliquibus dãnis afficere. Actiones autem, quas ex legibus ſibi cõpetere putauerint , contra ſuos exercere debitores.

Iſte.§.proſequitur eandem materiam.Dicit enim quòd ſi miſſus ex primo decreto ueniat ad uenditionem,debet primò ex pretio ſibi ſatiſfieri:& reſiduum(ſi quod eſt) debet deponi in æde ſacra,ut creditoribus uenientibus,& debitum oſtendentibus poſteà ſatiſfiat:& de prædictis omnibus debet fieri publicum inſtrumentum cum ſolennitate hîc ſtatuta in.§. fina . hoc dicit tota iſta lex.&.§.quæ eſt ſatis uerboſa, tamen utilis: quia iſti creditores , qui habentur pro immißis,non tenentur facere nouum proceſſum. imo uirtute primi facta fide de debito debet ſatiſfieri eis:requiritur tamen plena probatio per teſtes,uel inſtrumenta ſecũdum Bar. & Pau.de Caſt.

Sin autem ij, qui detinent poſſeſsiones, vel ex ſententia iudicis res vẽdiderunt,vel alio [a] quocunque legitimo modo omne ius [b] , quod in his rebus babere noſcuntur, in alias perſonas poſt definitum † à nobis [c] tempus tranſtulerint , & certas pecunias acceperint: quicquid ſuperfluum inuentum fuerit,& amplius quã eis debetur,hoc modis omnibus neceſſe eſt eos præſentibus tabularijs ſi-

l Dum is.] ſ.debitor.

m Illi] ſ.creditores.

n Iudicia] i. iudices.

o Trãſmitti] & miſſi ſunt.

p Potiantur.] vt.ff. de bo. autho. iudi poſsiden.l.cùm vnus.

q Sententia] interlo 30 cutoria .

r Commoditatis.] Sed nõne quando miſsi ſunt primi , fuit cantractum pręторium pignus: ergo qui prior &c? Reſpon. Dicunt quidam hoc quando miſsio facta eſt in omnibus bonis generaliter. aliud ſi ſpeciali- 40 ter. Vel dic in prætorio pignore non ſeruari regulam,ſed in cõnuentionali ſic: vt.ff.vt in poſſeſ. leg. l. is.cui.§. qui prior. & de damno infec . l. ſi finita.§. ſi plures . Item hoc quando ſunt eiuſdẽ tituli . aliâs contrà: vt.j. qui po.in pigno . habe.l. 50 ij.& ff.qui potio.in pig. habe.l.ſi & iure.quę ſunt contra .

* Perſecuti &c. Pignus prætorium qñ dicitur contrahi.

s Negligentia.] ablatiui caſus .

t Alacriores.] id eſt ſolertiores .

v Quadrienniũ.] No.hîc venditionem nõ fieri intra quadrienniũ.

60 x Perſoluãt.] vt ar.ff. depoſiti.l.quod priuilegium.§. fi.

y Manifeſtandas.] ſic.ſ.de iudi.l.properandum.§.& ſi quidem . Et not.quòd aliud eſt in expenſis in cauſa damni infecti:quia poſteà dominium recuperat: vt. ff.de 70 dam.infect.l.ſi finita.§. cùm autem in fi.§.

z Secũdũ debita.] id eſt pro rata eorũ,quæ debentur: quia plus expenſarũ nomine pręſtabit,cui plus debetur,quã alijs.

† Alci. lib. diſpũcti . j. c. xix. dicit hęc verba à nobis in veteribus exẽplaribus nõ eſſe , ſed omitti debere.

a Vel alio.] puta locando.

80 b Omne ius quod.] id eſt retinendi & vendendi.Ir.

c. A nobis tẽpus.] forſitan in græco,vel fortè de eo tẽpore dicit,quod ſtatuit pignori vendendo: vt.j.de iure dot.impe.l.fi.Vel de eo,quod eſt.ſ.de præſc.xxx.an.l. ſi quis emptiõis.De reb' verò ꝑ iudicẽ poſſeſsis,& ꝑ iudicẽ diſtrahẽdis tẽpus expſſum determinatũ nũquã ĩuenit:ſed ẽt hoc idẽ tp̃s ſeruãdũ videt ſecũdũ.Ir.

a ¶ Signare.] i. sigillare. b ¶ In cimeliarchio.] id est in loco vbi ponit thesaurus.

Cimeliarchium.

c ¶ Transtulerit.] locando.

d ¶ Per eã.] s. personam venditoris.

e ¶ Praesentibus.] re 10 pete iubemus. s. venditorem quod est. ſ.

Continuatio.

¶ DE PRIVILEGIO FISCI. ¶ *Quia inter caeteros creditores fiscus priuilegijs gaudet ideo de his dicit. Accur.*

BOna.] C A S V S. Ma 20 ritus ex ma la administratione primipilari, tenebatur fisco in.c. fiscus occupauit res suas inter quas erant res vxoris: an mulier petere possit vt separentur res suę à rebus mariti, quęritur? Dicitur ꝙ sic. Viuia.

f ¶ Occupata sunt.] 30 quae tacite sunt fisco obligata: vt hic, & .ſ. in qui. cau. pig. ta. cõtra. l. j. & . ij.

g ¶ Tuas.] secus in his, quas dederas in dotem: vt. ſ. in qui. cau. pig. ta. cõtra. l. satis. Alij dicunt de dote hic dici, & dicũt ꝙ prius occupauit fisc⁹ bona, quã dos viro daretur.

40 h ¶ Restituatur.] vt & .s. ne vxor ꝓ mari. l. ij. & .ſ. ad legẽ iul. de vi. l. j. & .ſ. de donat. inter vi rũ & vxo. l. res. Et not. ꝙ vbi fit executio in bonis alicuius, & alius vult dicere aliquid suũ: ꝙ probãdi onus dicenti immi net: vt hic, & dicta. l. s. ne 50 vxor ꝓ mari. l. ij. AD DITIO. Istud est verũ qñ istae res posidebãtur ab eo, in cui⁹ bona facta est missio. sec⁹ si possiderentur ab eo, q dicit illa sua: vt no. in. d. l. ij. C. ne vxor pro ma. & . l. ã di uo. §. si sup reb⁹. & ibi de hoc ꝑ Bart. ff. de re iudi.

60 QVauis.] C A S V S. Contraxit aliquis cũ fisco & cum muliere, accipiẽdo ab ea dotẽ: qs praeferri debeat, quaerit? Distinguit. aut cõtraxit primo cum muliere, & praefertur mulier. aut cũ fisco, & praefertur fiscus. Viuia.

70 i ¶ Ius fisci.] qđ est vt bona secũ cõtrahẽtis tacitẽ sint ei obligata: vt ſ. in quib. cau. pig. ta. con tra. l. j. & . ij.

k ¶ Praeuenit.] imò videtur mulier praeferri: vt. ſ. q po. in pig. ha. l. fin. Sed dic ꝙ haec in fisco: illa in priuato. Vel dic hãc 80 corrigi. Itẽ adhuc cõtra. ff. de priuile. cre. l. priuilegia, Solu. hic de realibus priuilegijs dicit ex tẽpore attendendis: ibi negat de personalibus.

*Ob aliqua.

l ¶ Cessat.] si ergo pari passu ambulãt mulier

gnare [a], & in cimeliarchio [b] sanctae ecclesiae illius ciuitatis, in qua hmõi cõtractus celebratur deponere: attestatione videlicet prius per memoratos tabularios cõscri benda: praesente etiã eo, qui res eas vendiderit: vel in alias ꝑsonas trã stulerit [c], vt per eam [d] manifestetur tã quãtitas pecuniarũ, quę ꝓ vẽditione rerũ vel translatione praestitę sunt: quã earũ, quę superflue post dissolutũ debitũ inueniã tur: vt si quis posteã creditor apparuerit, & debiti cautionẽ ostenderit, possit ex his satis sibi facere prius scilicet rectore prouinciae sine aliquo damno causae faciẽte examinationẽ, & ñ cõcedẽte, nec viros reuerẽdissimos oeconomos vel cimeliarchas sanctae ecclesiae in qua pecuniae depõnũt, aliquod detrimẽtũ vel dispẽdiũ sustinere: per suã autẽ interlocutionem creditorẽ praecipiente secũdũ mo dũ debiti ex depositis pecunijs suũ accipere debitũ. ¶ Vt autẽ non liceat creditoribus in vẽditione vel trãslatione rerũ, dolũ vel aliquã machinationẽ, vel circũscriptionẽ facere: iubemus attestationem super hoc celebrãdã apud defensorẽ locorũ (gestis interueniẽtib⁹) insinuari: siue tãtũ ex pretio quã tũ debetur, siue plus, siue minus colligitur: & praesentibus [e] nõ tã tũ (sicut dictũ est) tabularijs sed etiã viro reuerẽdissimo cimeliarcha. ¶ Apud quẽ (si ita cõtigerit) superfluae pecuniae signatae deponẽdae sunt iusiurãdũ sacrosanctis euãgelijs propositis vẽditore vel trãslatore rerũ ꝑstante, qđ neque per gratiã emptoris, vel eius, ad quẽ res iure cessionis trãsferũtur nec aliquo dolo interueniẽte minorem iusto pretio rerũ quantitatem acceperit, sed eã, quã reuera cum omni studio potuerit inuenire.

TITVLVS LXXIII.

De priuilegio fisci.

¶ *Propter debita mariti, res, quas uxor probat esse paraphernales nõ capiuntur pignori: sed separatae restituuntur mulieri. hoc dicit secundum Bal. Vel sic: Mulier in rebus proprijs est potior fisco creditore, etiam ex causa primi pili. h.d. secũdũ Bar. Vel sic: Res paraphernales uxoris non obligantur fisco ex mariti primi pilari officio, Sali.*

Imp. Antoninus A. Entrophiae. LEX I.

BOna mariti tui si *ob reliqua administratiõis pri mipilariae à fisco occupata sunt [f]: res quas tuas, [g] esse liquidò probaueris, ab alijs, separatae tibi restituantur [h].

¶ *Ratione paris priuilegij priuilegiati redigũtur ad ius cõe. h.d. Bal. Vel sic. Mulier & fiscus in tacita hypotheca paribus passibus ambulãt. ad hoc allegatur: & ideo qui prior est tẽpore, potior est iure. h.d. Bar. & Pau. de Cast.*

Idem A. Valerianae. LEX II.

QVamuis ex causa dotis vir quõdã tuus tibi sit condẽnatus: tamẽ si priusquã res eius ti bi obligarentur cũ fisco contraxit: ius fisci [i] causam tuam praeuenit [k]. Quòd si post bonorum eius obligationẽ rationibus meis coepit esse obligatus: in eius bona cessat [l] priuilegium fisci, PP. xiiij. Cal. Nouembr. Antonino. A. iiij. & Balbino Conſ.

¶ *Vxor soluens fisco pro marito, nõ succedit in hypotheca fisci, nisi cessa sit actio. & ideo maritus denuo conduxit uectigalia fisci, potior est causa fisci, quã mulieris. h.d. Bal. & Sal. Vel sic: Fiscus praefertur omnibus creditoribus hypothecã nõ habentibus. h.d. Bar. Vel sic: Si ille qui soluit fisco pro debitore fiscali, nõ facit sibi cedi ius: fisco non succedit in iure fiscali. nec in ius priuilegium. & ideo si posteã fiscus cũ eo dẽ debitore contrahat: ille qui soluit sibi nõ praefertur ratione prioris iuris. h.d. Pau. de Cast.*

Idem A. Iuliano. LEX III.

SI cùm pecuniam pro marito solueres [m], neque ius fisci in te transferri inpetrasti, neque pignoris causa domũ, vel aliud quid ab eo [n] accepisti: habes personalem [o] actionẽ nec potest ꝑferri fisci rationibus, à quo dicis ei vectigal. [p] denuo locatũ esse: cùm eo pacto vniuersa quae habet habuitve eo tempore, quo ad cõductionem accessit, pignoris iure fisco teneantur. ¶ Salua igitur indẽnitate fisci, debitorẽ tuũ pro pecunia, quã pro eo fisco soluisti, more solito conuenire non prohiberis [q]. PP. iij. Cal. Iañ. Antonino A. iiij. & Balbino Conſ.

¶ *Priuilegium fisci non extenditur ad bona debitorũ uendita, antequã cõtraherent cũ fisco. h.d. Bal. & Sal. Vel sic: Obligatio & priuilegiũ fisci nõ extenditur ad bona debitoris antẽ uendita: quod intellige nisi essent ante uendita in fraudem: ut. l. j. ſ. de iure fisci. li. x. h.d. Barto. Vel sic. In generali obligatione bonorũ, nõ ueniunt bona, quae per prius exiuerant patrimonium debitoris. h.d. Paul. de Cast.*

Idem A. Quinto. LEX IIII.

SI debitor, cuius fuisse fundum ipse confiteris, prius eum distraxit [r], quã fisco aliquid debuit: inquietandum te non esse procurator meus cognoscet. nam & si posteã [s] debitor exti terit: non ideo tamen ea, quae de dominio eius excesserunt, pignoris iure fisco potuerunt obligari. PP. iij. Cal. Iul. Leto. ij. & Cereali Conſ.

¶ *Fiscus põt reuocare pecuniã alij creditori solutã sine usuris. h.d. Bar. Vel sic Fiscus aduocas pecuniã solutã posteriori creditori, per eius debitorẽ usuras petere nõ põt: qa hoc facit ex priuilegio fiscali. h.d. Pau. de Cast. & Sali.*

Imperator Alexander A. Moenae. LEX V.

PEcunia, quã creditor à debitore suo [t] recepit, si posteã ex iusta cã [v] fisco restituẽda erit, sine vsu-

& fiscus: vt hic, & .ſ. de iu re dot. l. dotis tuae idẽ est. Item de priuato: qui tñ cõ traxisset pignus expressẽ vt. ff. q pot. in pig. l. si pig nus. & . l. si. & .ſ. qui pot. in pig. l. si fundũ. secus si nõ contraxisset pignus: vt. ſ. l. proxi. & facit. ſ. si pro-10 pter pu. pẽ. l. j. Accur.

SI cum pecuniã.] C A S V S. Maritus tenet fisco in. c. vxor. ea soluit, nec fecit sibi cedi ius personale vel reale à fisco: posteã idẽ maritus cõtraxit cũ fisco cõducendo ab eo vectigal, & tactus est debitor eius 20 in. c. quis sit praeferẽdus quęritur? Dicitur ꝙ fisc⁹ salua ergo indẽnitate fisco, poterit mulier cõuenire meritum pro pecunia, quam pro eo soluit fisco viuia.

m ¶ Solueres.] s. fisco. n ¶ Ab eo.] s. marito. o ¶ Personale actio-30 nẽ.] mãdati. vel negotiorũ gestorũ. nõ aũt hypothacariã, quã fisc⁹ habebat: vt hic, & .ſ. de ijs, q in prior. cre. lo. suc. l. j. & ij. & de iure reipubli. l. ij. lib. xj. hoc autẽ acto, praeferris: vt. ſ. eo. l. fi.

p ¶ Vectigal.] a vehẽdo dictũ quia octaua ex 40 reb⁹, quę vehũt, accipitur: vt. s. de Vecti. l. allegatis. & l. ex praestatione.

q ¶ Nõ prohibẽris.] mãdati, vel negotiorum gestorum.

SI debitor.] C A S V S. Vẽdidisti mihi fũdũ, posteã cõtraxisti cũ fis. o: an inuento te nõ soluendo, possit fiscus a-50 uocare fundum, quaeritur? Dicitur ꝙ non.

r ¶ Distraxit.] tibi. s ¶ Si posteã.] distraxit ignorans.

PEcunia.] C A S V S. Teneris mihi in. x. fisco in. c. soluisti mihi. x. te posteã. nõ existẽte soluẽdo an fiscus 60 possit à me auocare pecuniã. q̃rit? Dicit ꝙ sic. Vi.

t ¶ Debitore suo.] qui & fisci debitor erat.

v ¶ Ex iusta causa.] qa vt caetera bona: ita & haec pecunia obligata erat fisco. Et dic ꝙ pri⁹ eõ traxerat cũ fisco, posteã cũ priuato. & est idẽ in 70 alio priuilegiato ꝙ reuocet. vt. ff. quod cũ eo. l. sed an hic. & de pecu. leg. l. ex facto. §. fi. Accur.

a ¶ Extraordinario iure.] per hypothecariam si extat, alias conditione ex lege: quę est extraordinaria: vt hic, et. s. de condic. ex leg e. l. j. Si autem ordinario iure teneretur: remisses deberet vsuras: vt. ff. de vsuris. l. cùm quidam §. fiscus.

b ¶ Aufertur.] salua ei actione cõtra suum debitorem: vt. ff. de iure fisci. l. deferre. §. fi. et. l. seq.

Cum patrem.] CASVS. Debitor fisci copulauit cuidã filiam suam in matrimonio: & dedit prædium in dotem. an fiscus iure pignoris illud auocare possit, quæritur? Dicitur qđ sic. Viuia.

c ¶ Tibi.] scilicet marito

d ¶ Alleges.] iam fisco obligatam.

e ¶ Intelligis.] vt. j. tit. ij. l. si successione.

Si inte.] CASVS. Mulier pro marito soluit fisco. c. et si bi fecit ius cedi, qđ habebat fiscus: an anteferatur alijs creditoribus mariti: sicut & fiscus pręferebat in cuius locum successit mulier, quęritur? Dicitur quòd sic. Viuia.

f ¶ Reliqua.] quia partem iam soluerat.

g ¶ Debitoris.] scilicet persolueres. subaudi, si non habes: vel sine hoc verbo sic lege, si cùm satisfaciebas reliqua debitoris: id est propter reliqua: pro quo .i. propter quā rem competens iudex adscripsit tibi ius fisci & in te transtulit ab his &c. Et est ad legem istam j. de iure reipu. l. ij. lib. xj.

Ordo litere.

Continuatio.

¶ DE PRIVILEGIO DOTIS. ¶ *Nõ enim fiscus solùm, sed etiam mulier pro dote priuilegium habet, ideo de hoc dicit. Et not. quòd dicit hic titu. de priuilegio, quòd habet inter personales actiones sed de eo, quod habet circa hypothecam, dicitur infra qui pot. in pigno. l. fin. ubi de hoc satis dicemus. sed & hæc lex de ec similiter posset intelligi, in casu, quem ponit.*

Scire.] CASVS. Mulier tacitè habet obligata omnia bona viri pro dote sua: & habet priuilegium qđ præfertur creditoribus alijs mariti, in actionib. personalibus: an illud priuilegium trãsmittat ad hæredes, quæritur? Dicitur quòd non. Viuia.

ris debetur: quia non fœnus contractum, sed suum recuperatum extraordinario iure [a] aufertur [b]. PP. xv. Cal. Iuñ. Fusco & Dextro Cons.

¶ *Fiscus alienata reuocat per suum debitorem causa dotis constituendæ. h. d. Bar. Vel sic: Fiscus præfertur filiæ à patre dotatæ: & est ratio, quia officium patris est dotare filiam ære alieno soluto. h. d. Bal. Vel sic: Fiscus potest aduocare bona quæ debitor suus filiæ dedit in dotem h. d. Sali. & Pau. de Cast.*

Imperator Gordianus A. Seuerianæ.

LEX VI.

Cum patrem tuum fisci debitorem fuisse demõstres, eũque nubenti: tibi [c] possessionem dedisse alleges [d]: procuratorẽ ius fisci exequentem, eam iure pignoris reuocare potuisse intelligis [e]. PP. Non. Iul. Sabino & Venusto Cons.

¶ *Iudex potest soluenti fisco iudicis mandato cedere iura fisci. h. d. Bal. & Sali. Vel sic: Priuilegium fisci potest transferri per cessionem. Bar. Vel sic: Si soluens fisco pro debitore fiscali facit sibi cedi iura fiscalia, præfertur alijs creditoribus, quibus etiam fiscus præferebatur. hoc dicit. Pau. de Cast.*

Impp. Valerian. & Gallien. AA. & Valerian. Cęs. Diodoro.

LEX VII.

Si in te ius fisci, cùm reliqua [f] solueres debitoris, proquo satisfaciebas, tibi competens iudex adscripsit, & transtulit ab ijs creditoribus, quibus fiscus potior habetur, res, quas eo nomine tenes, non possunt inquietari. PP. xv. Callen. Iun. Aemyliano & Basso Cons.

TITVLVS LXXIIII.

De priuilegio dotis.

¶ *Priuilegium, quod datur ratione personæ, ad hæredes non transit. h. d. Bar. Et ad hoc allegatur. Vel sic: Priuilegium dotis non transit ad hæredem extraneum mulieris. h. d. Sali. Bal. autem dicit super hac lege, quòd dos est datum uel promissum pro oneribus matrimonij, quòd in dubio præsumitur inter uirũ & uxorẽ: ut no. ff. de iure dot. l. qđ autẽ. & l. mulier bona. Et. xxiiij uel. xxv. priuilegia dotis ponit Specul. in titu. de*

legium trãsmittat ad hæredes, quæritur? Dicitur quòd non. Viuia.

h ¶ Scire debes priuilegium.] quo præfertur alijs in actione personali: vt. j. qui po. in pig. l. fin. §. ad hæc.

i ¶ Ad hæredem.] scilicet extraneũ. vt. ff. de regu. iur. l. priuilegia. Sed ad filios sic: licet non iure hæreditario, sed filiationis: vt supra. qui potio. in pig. l. assiduus. §. exceptis. & argu. ff. solu. mat. lege etiam. in princip. Et not. hic priuilegia, alia realia: & illa ex tempore æstimantur: vt. s. tit. j. l. quamuis. Alia personalia, & illa ex causa: vt. ff. de priuileg. credi. lege priuilegia. Et multæ sunt personæ quæ habent in personalibus actionibus priuilegia: vt patet. ff. de priuile. credi. per totum. Vbi ergo concurrit priuilegiatus cum non priuilegiato, priuilegiatus præfertur: vt. ff. quòd cum eo. l. iij. de pecul. lege ex facto. §. fina. Si autem ambo sunt priuilegiati: si quidem eiusdem tituli, æqualiter admittuntur: vt duo deponentes. & idem si diuersi tituli sunt, vt deponens, & qui agit tutelæ. quòd exemplum non placet, scilicet cùm in tutela sit tacita hypotheca. Sed dic deponens vt pupillus, qui agit negotiorum gestorum contra amicum suum negotia

Priuilegiatus si côcurrat cum nõ priuilegiato vel et à priuilegiato, quis præfertur.

sua gerentem: vt. ff. de priuileg. credi. l. si negotiũ. & alia multa excẽpla inuenies in illo titulo. Caue tamen, quia inter personalia priuilegia sunt quædam, quę alijs pręferuntur: vt ecce fiscus: vt. ff. de priuileg. cred. l. quod quis. Idem dico de muliere. nam si præfertur in hypothecaria anteriori tacitè: vt j. qui po. in pig. ha. l. fin. ergo & in personali præfertur alij priuilegiato. Idem dico de eo, qui rem reficiendam credidit: vt. ff. qui potio. in pig. ha. l. interdum. Idem fortè & in fœneraria: vt. ff. de relig. l. penulti. Si autẽ est cõtentio inter istos adeò priuilegiatos, puto quòd concurrant: nisi caueatur lege aliquem alij prę ferendum: vt dicitur. ff. eo. quod quis. Inter non priuilegiatos, melior est conditio occupantis: nisi alij iam sint missi in possessionem. Vel nisi omnes instabant, & gratificauerint vni: vt. ff. de bonis autho. iu. pos. l. si nõ expedierit. §. j. & quæ in frau. cre. l. qui autem §. sciendũ. & l. pupillus.

dona. inter uirũ & uxorẽ. §. formatis. circa finem. Bal.

Impp. Seuerus & Antoninus A. Firmo.

LEX VNICA.

Scire debes priuilegiũ [h] dotis quo mulieres vtũtur in actione de dote, ad hæredem [i] non trãsire. PP. Cal. Maijs, Pompeiano & Auito Cons.

TITVLVS LXXV.

De reuocandis iis, quæ in fraudem creditorum alienata sunt.

¶ *Alienatis bonis à debitore in fraudem creditorum, superest posteà creditori actio personalis cõtra debitorẽ, & reuocatoria cõtra eum in quẽ facta est alienatio. Bal. Vel sic: Ad eum in quẽ res in fraudem sunt alienatæ, peruenitur demum bonis principalis excußis. h. d. Bar. Vel sic: Non potest agi reuocatoria cõtra emptores uel illos quibus facta est alienatio, nisi primò excußis bonis principalis debitoris, & reperto quòd non est soluendo. h. d. Pau. de Cast.*

¶ *DE REVOCANDIS ijs quæ in fraudem creditorũ alienata sunt.* ¶ *Non solum per missionem in bona, consulitur creditoribus: ut. s. di. xi. Verum etiam per reuocationem eorum: quæ in fraudẽ sunt allienata.*

Continuatio.

Imp. Antoninus A. Casiæ.

LEX I.

Haeres, qui post aditam hæreditatem ad eum, [k] cui res cessit, [l] corpora hæreditaria transtulit [m]: creditoribus [n] permansit obligatus. ¶ Si igitur in fraudem tuam id fecerit: bonis ei [o] excussis [o], vsitatis actionibus [p] (si tibi [q] negotium gestum fuerit) ea, quæ in fraudẽ [r] alienata probabuntur, reuocabis. PP. ij. Id. Octobr. Antonino A. iiij. & Balbino Cons.

Haeres.] CASVS. Debitor meus in decẽ decessit hærede instituto Titio, qui habebat creditorem: dedit ei insolutum quasdam res hæreditarias: an si in fraudẽ meã eas in solutum dedit, possum eas reuocare, quæritur? Dicitur quòd sic. Viuianus.

k ¶ Ad eum.] creditorem suum proprium.

l ¶ Cessit.] dando ei in solutum.

m ¶ Transtulit.] de facto.

n ¶ Creditoribus.] s. de reditarijs: vt. s. de hered. ven. l. ij. sic ergo debitor cuiusdam successit meo debitori: & hæc bona hæreditaria in solutum dedit suo primo creditori.

o ¶ Excussis.] s. hæredis. & hoc ex voluntate. nam & contra bona tenentem posset primò agi. sed & quãdoque necessitate, cùm creditores dicuntur fraudari re ipsa, secũdũ Azo. Sed hodie semper ex necessitate: vt. j. de pig. aut. hoc si debitor. licet illa de hypothecaria dicat. hæc verò de reuocatorio. Accur.

¶ *Pater non potest dare filiã in præiudiciũ creditoru: nõ tamẽ actio personalis sequitur fundum, sed reuocatoria sic. h. d. Bal. Vel sic: Bona in dotem data, quæ creditoribus non erant obligata, non reuocantur, nisi probentur in fraudẽ data. Bar. & Pau. de Cast.*

Imp. Alex. A. Symphorianæ.

LEX II.

Si successione patris abstenta fuisti [s]: ob ea, quæ in dotem data sunt [t] cõuenire te creditores

p ¶ Actionibus.] s. Pauliana, Caluisiana, & in factũ: de quibus dic vt diximus. s. in fraude patro. l. ij.

q ¶ Si tibi.] id est ad tuam læsionem. sic. s. de testi. l. minis.

r ¶ In fraudẽ.] interueniente fraude vel vtriusque, vel vnius, secundum distinctionem. j. eo. l. penul. Vel nullius, si omnia donasset: vt. ff. quæ in frau. credi. l. Lucius. §. omnes.

Si successione.] CASVS. Paterfamilias creditores habens, filiæ suæ centum dedit in dotem, & decessit filia hærede instituta, quæ ab hæreditate paterna se abstinuit: an ratione dotis à creditoribus paternis conueniri debeat, quæritur? Dicitur quòd non, nisi probentur fuisse oblata pignora: vel nisi in fraudem creditorum filiæ fuisset dos constituta à defuncto. & hoc doceatur. Viuia.

s ¶ Abstenta fuisti.] id est te abstinuisti.

t ¶ Data sunt.] à patre.

nequeunt [a], quibus pignorata in dotem data non docentur [b]: nisi bonis defuncti nõ sufficientibus [c], in fraudem creditorum dotem cõstitutam probabitur [d]. PP. x. Calẽ. Iul. Probo & Maximo Conſ.

Filius qui nihil poſsidet de bonis paternis, nec titulo donatiõis, nec alio, nõ põt à creditoribus paternis conueniri. h.d. Bal. Vel ſic: Filius qui abſtinuit ab hæreditate paterna, nõ poteſt conueniri pro debito patris, niſi poßideat aliqua paterna bona, quæ ſibi fuerunt alienata in fraudem creditoris. h.d. Pau. de Caſt.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Acyndino. LEX III.

SI paterna hæreditate abſtinuiſti, nec quicquã in fraudẽ creditorũ ex bonis eius in te donationis iure tranſcriptum eſt: à priuatis [e] creditoribus præſes prouinciæ conueniri te nõ patietur. PP. x. Calend. Iul. ipſis. iiij. & .iij. AA. Conſ.

Non licet filio allegare turpitudinem patris cuius eſt hæres. h.d. Bal. Vel ſic: Hæres non auditur allegans turpitudinem defuncti: ſicut nec allegans turpitudinem ſuam. h.d. Pau. de Caſt. Vel ſic: Hæres non reuocat alienata in fraudem à defuncto. h.d. Sali.

Idem AA. & CC. Epagatho. LEX IIII.

FIlios debitoris ei ſuccedentes, veluti in creditorum fraudẽ alienatorum [f] facultatem reuocãdi non habere, notiſsimi iuris eſt. Subſcripta. x. Calend. Maij AA. Conſ.

In titulo oneroſo requiritur fraus dantis & accipientis: ſed in lucratiuo ſolius dantis ſufficit conſiliũ cùm fraudis euentu. h.d. Bal. Vel ſic: Cùm agitur actione reuocatoria contra habẽtẽ titulum oneroſum, neceſſe eſt probare quòd participauerit fraudem, id eſt quòd ſciuerit creditorem fraudari: aliàs non obtinet actor. ſed contra habentem cauſam lucratiuam hoc non requiritur, ſed ſufficit quòd creditores ſint fraudati. h.d. Pau. de Caſt.

a Nequeunt.] vt. & ſ. de don. ante nupt. l. de rebus. & j. l. prox. & ſ. ar. tu. l. eum qui. & ff. quib. mo. pig. vel hypo. ſolui. Lucius.

b Non docentur.] vt & ſ. ti ij. l. cùm patrẽ. ſed hoc fallit in cauſa primipi. vt. j. de primipi. l. ſi lib. xij.

Dos filiæ data, an poſſit per creditores reuocari.

c Non ſufficientibus.] in tribus ergo caſibus poterit hæc filia conueniri, ſcilicet cùm ſucceſsit patri. Item cùm non ſucceſsit, ſed res dotales fuerunt ſpecialiter obligatę. Vel cùm in fraudem creditorum dos conſtituta fuit. ſecus ſi in fraudẽ patroni: vt. ff. ſi quid in fraudem pa. l. j. §. ſed ſi rem.

d Probabitur.] vt. ff. eo. l. ait prætor. §. ſi cùm mulier. & l. fi. § j.

SI paterna.] CASVS. Paterfa. creditores habens, deceſsit filio hærede inſtituto, qui ab hereditate ſe abſtinuit an à creditoribus hæreditarijs cõueniri poſsit, quęritur? Dicitur quòd non, niſi in fraudem creditorum aliquid in filiũ fuiſſet translatum.

e A priuatis.] nam à fiſco. ſecus in caſu vt diximus ſ. l. proxi. Accur.

FIlios.] CASVS. An filius patri ſuccedens poſsit reuocare alienata in fraudem creditorum, quęritur? Dicitur quòd non: quaſi allegans turpitudinem ei9, cui ſucceſsit, qđ eſſe non debet.

Turpitudinem ſui authoris allegans nõ auditur.

f Alienatorum.] à defuncto. Et ſic nota nõ audiri aliquem allegantem turpitudinem eius, cui ſucceſsit: vt hîc, & . ſ. de ſer. pig. da. ma. l. ſi creditoribus. nec ſuam propriam: vt. ſ. de tranſac. l. tranſactione finita. & j. de reuo. do. l. cùm profitearis. & ſ. de rebus alie. non alie lege venditrici.

IGnoti.] CASVS. Debitor meus conuentus & condemnatus, niſi intra quatuor mẽſes mihi ſoluerit: capientur bona ſua: et ſi mihi ſatisfieri non poſsit, & aliqua inueniantur alienata, ſed titulo non lucratiuo: aduerſus emptorem, qui ſciuit fraudem reuocatoria agam. ſi verò lucratiuo, puta quia in alium aliquid donatiõis titulo trãſtulit: ſi ſciuit fraudem reuocatoria agam. Si verò ignorauit donatarius fraudem admiſſam, non reuocabitur quod ſic donatum eſt.

g Statutum tempus.] olim duorum menſium: vt. ff. de re iudi. l. debitoribus. hodie quatuor: vt. ſ. de vſur. rei iudi. l. ij.

h Bonis poſſeſsis.] paucis, quæ non alienauerat. & dic poſſeſsis à creditoribus.

i Diſtractis.] ſcilicet non ab eis, ſed à debitore: vt ſtatim innuit.

Dos nõ eſt titul9 lucratiuus.

k Mentione.] id eſt non diſtinguendo ſciuerit vel ignorauerit, quia vtroque caſu tenetur.

l Detracta.] q. d. in titulo non lucratiuo exigitur ſcientia in eo, cui alienatur: in titulo verò lucratiuo non: vt hîc, & . ff. eo. l. qui autem. §. hoc edictum. & . §. ſimili modo. cùm ergo dos non ſit titulus lucratiuus: vt. ff. de act. & oblig. l. ex promiſsione. exigitur ſcientia accipientis: vt. ſ. eo. l. ij. & eodem modo diſtinguitur in re alienata in fraudem patroni: vt. ff. ſi quid in frau. patro. l. j. § dolum. & . §. ſi quis in fraudem.

Idem AA. & CC. Creſcentio. LEX V.

IGnoti iuris non eſt, aduerſus eũ qui ſententia condemnatus, intra ſtatutum [g] tempus ſatis non fecit, nec defenditur, bonis [h] poſſeſſis itemque diſtractis [i], per actionem in factum contra emptorem qui ſciẽs fraudem comparauit, & eum qui ex lucratiuo titulo poſsidet, ſciẽtiæ mentione [k] detracta [l], creditoribus ſuis eſſe conſultum. S. x. Cal. Nouembr. AA. Conſ.

Fraudator re non conſilio tenetur inquantum facere poſſet, uel dolo fecit, quo minus facere poteſt intra annum utilem. Si autem in principio fuiſſet in conſilio fraudandi, tunc de eo, quod ad eum peruenit, tenetur perpetuò: ſed occaſione doli tenetur intra annum utilem. h.d. ſecundum gl. & Bal. Vel ſic: Si debitor fraudis conſilio liberat debitorem ſuum fraudem ignorantem, liberatus ut fraudator re ipſa conuenitur intra annum, quatenus facere poteſt: uel dolo malo fecit quo minus poſſet. h. d. Sali. Vel ſic: Contra debitorem liberatum in fraudem creditorum, datur reuocatoria, illius naturæ & uitæ cuius erat actio, qua primò tenebatur. h.d. Bar. & Pau. de Caſt.

Idem AA. & CC. Menandræ. LEX VI.

SI actu [m] ſolenni præcedentẽ [n] obligationem peremiſti: perſpicis aduerſus fraudatorem [o] intra annum [p] inquantum facere poteſt, vel dolo malo fecit quominus poſsit [q], edicto perpetuo tantùm actionem permitti [r].

SI actu.] CASVS. Tenetur mihi Titius in. x. & ego Sẽpronio in alijs decem in fraudem Sempro. liberaui Titium per accept. poterit Sempronius intra annum conueniri, & in quãtum facere poteſt. liberat9 enim per accep. tenetur in quantum facere poteſt. vel ſic: Liberaui debitorem meũ in fraudẽ creditorũ, poſteà ceſsi bonis: debeo cõueniri in quantum facere poſſum.

m Si actu ſolenni.] ſcilicet ſtipulatione & acceptilatione. & loquitur hæc lex de debitore, qui & creditor erat.

n Præcedentem.] præcedentẽ dicit quãtũ ad eam, qua poſteà idẽ fraudator liberatus, tenere cœpit creditorib9 id ẽ. creditorib9 ſui creditoris

o Fraudatorẽ.] peſſimè videtur cãtare hæc lex: ideo dic quòd hæc lex eũ vocet fraudatorẽ, qui liberatus eſt ex cauſa donationis: cùm non ipſe, ſed debitor ageret in fraudem creditorum. Sicut enim quis re ipſa dicitur fraudat9: ita & ille, ad quẽ res peruenit, poteſt dici fraudator re ipſa licet bona fide acceperit. Et ideo dicit condẽnandũ intra annum, & in quãtam facere poteſt. Si autẽ malam fidẽ haberet, tunc inſolidum ſecũdum Ir. vt. ff. eo. l. j. j. rñ. Vel dic, apertius loquitur cùm tu liberaſti eum per acceptilationẽ, qui ex cauſa donationis tibi tenebatur. Tenetur quidam liberatus Pauliana inquantum facere poteſt: quia tibi in tantum damnaretur ff. de re iud. l. inter eos. §. j. Vel dic tertiò, quòd vocet fraudatorem eum qui in fraudem creditorum liberauit, qui & ipſe tenetur hoc edicto actione in factum: vt. ff. eo. l. j. §. j. in. fi. j. reſpon. & l. fin. & poterit, inquãtum facere poteſt, teneri, quando poſteà ceſsiſſẽt bonis: vt. ff. de ceſ. bo. l. iij. ſt inſtitu. de actio. §. fina.

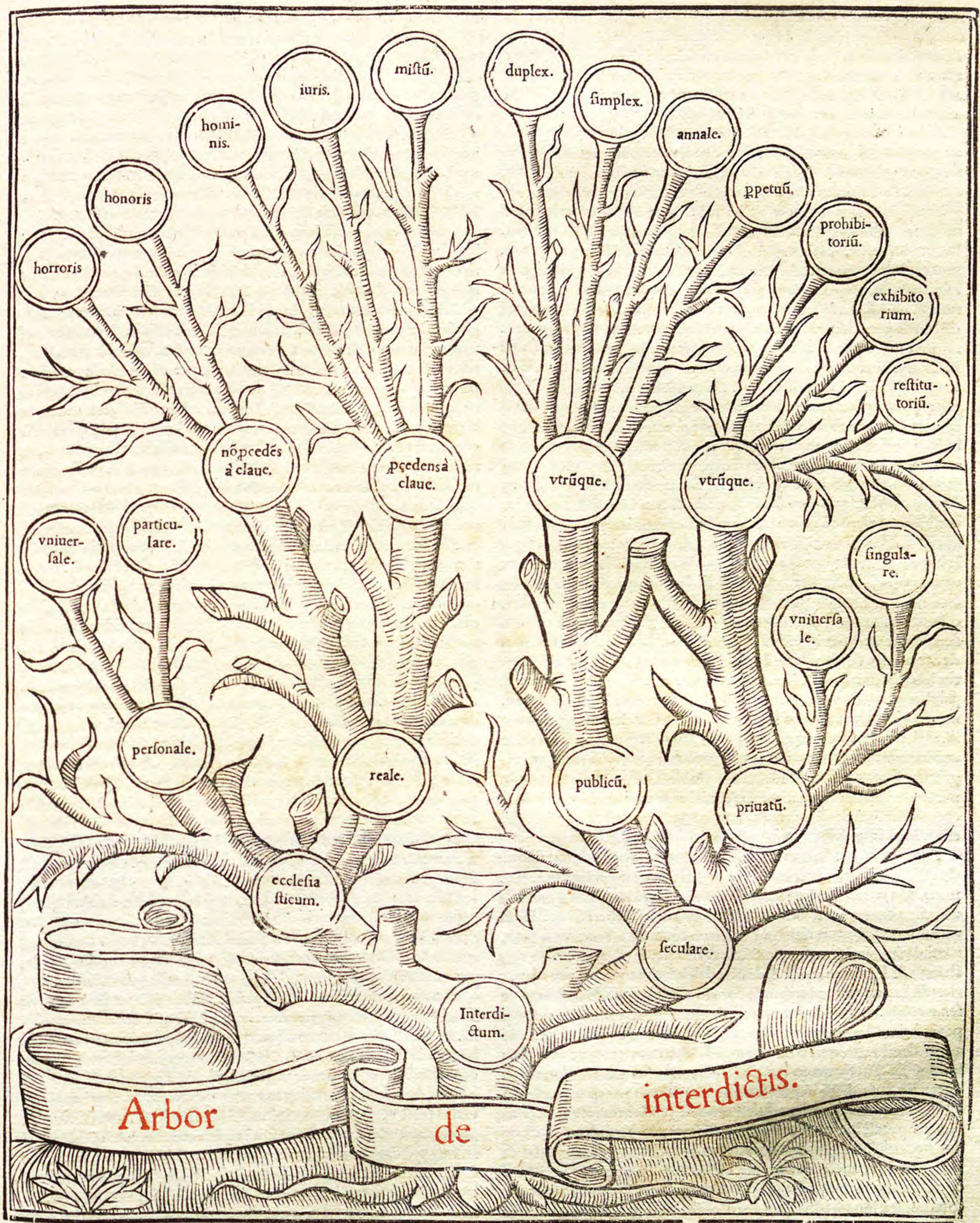
p Annum.] à tempore alienationis vel liberationis: vt. ff. eo. l. ait ꝑtor. §. annus. ſed poſteà in id, quod peruenit: vt in eadem. l. §. actio.

q Poſsit.] hoc caſu inſolidum tenetur, cùm pro eo. habeatur ac ſi poſſet inſolidum facere: vt. ff. de reg. iur. l. parem.

r Permitti.] ſcilicet creditori tuo.

Finis libri ſeptimi.

Arbor ſeu figura interdictorum.

Definitiones & declarationes figuræ interdictorum.

¶ Ad arboris interdictorum habendam notitiam, ne paralogiſentur iuuenes, ignoratis terminis iuxta doctrinam philoſophi primo elenco. qui virtutis vocabulorum ſunt ignari, de facili paralogiſantur. & daturum iuri operam prius noſſe oportet, vnde nomē iuris deſcendat. l. j. ff. de iuſtitia & iure. Idcirco quorundam terminorum, qui in iure vtroque maximè frequentantur, neceſſarium fore duxi deſcriptiones & ſignificationes breuius exponere, propter iuuenes maximè vtriuſque iuris alumnos. Sed ne illotis manib⁹ protinus materiam aggrediar. l. ij. ff. de orig. iur. et gl. in rub. ff. de teſta. Interdictorum definitionem prēmittam, antèquā eorū diuiſionem aſsignem, vt faciendum cenſuit gloſſ. in. d. l. j. ff. de iuſtitia & iure. Sunt igitur i nterdicta formę atque conceptiones verborum, quibus prætor aut iubebat aliquid fieri, aut prohibebat. inſtitu. eo. in princip. & ibi per gloſſ. & docto. In hac igiť materia per quæſtiones procedendo luculenter diuiſiones ac differētias (vt lector interlegendum videbit) quàm optimè explicare curabo.

PRimò q̄riť, quę differētia olim erat inter actionē & īterdictū. gl. inſti. eo. in prin. & in rub. ff. eo. ponunt duas differētias. ſed illę differētiæ ſunt reprobatę per Ia. Io. Fab. & Areti. in dicto prin. & Nico. de neapo. inſti. de actio. in prin. poſſum⁹ tñ dicere ſecūdū prædictos docto. qđ olim nō erat differentia regulariter inter actiones & interdicta: ſed mod⁹ loquēdi alius fuerat in interdictis, & alius in actionibus ſecūdū Io. Fab. tñ in allegato princ. inſti. eo. olim iſta erat differētia: qa p̄tores qñ ꝓpoſuerūt interdicta, nullā actionē dederūt: ſed voluerūt qđ interdicta obtinerēt locū actionū, dū tñ ſollenniter & certo ordine intentarentur. ſed hodie legū latores introduxerūt: vt p actiones ſine illa ſolennitate agať. §. fi. inſti. eo. hodie tñ gl. in dicta rubr. ff. e. & in princi. de act. & in prin. eo. titu. tenet, qđ nulla eſt differentia inter actionē in factū, & interdictū: ſed illę gl. reprobātur per Dy. & Bar. in rub. ff. eo. p Io. Fab. in dicto prin. inſti. eo. per rub. ff. eo. ibi de interdic. ſeu extraordinarijs actionib⁹. cū ibi ponatur dictio

ſeu,quæ eſt ampliatiua.l.ſi quis ita.ff.de aur.& arg.leg.facit lex.j.§.
reſtituēdæ.ff.vti poſſide.Alexā.in conſi.xciij.ij.parte.Feli.in.c.inter
cæteras.de reſcrip.& dicit Bal.in.d.rubri.ff.eo.qđ differētia eſt inter
actionē & interdictū,ſicut īter matrē & filiā,cū ex īterdicto oriatur
actio.§.fi.&.ibi gl.melior de iure ꝓ actione in factum.inſti.e. ſecūdū
Ia.in repetitio.l.quo minus.ff.de flumini.& Areti.in rub.inſti.eo.

¶ Scđò quæritur,quæ differētia ſit inter edictū et interdictū.gl.in.l.
ait prętor.§.j.ff.de noui oper.nūcia.ponit tres opiniones.de qua dif-
ferētia tangit Bar.in.l.j.ff.de no.ope.nūcia.narrādo opinionē Roffre.
quę iudicio Io.de imo.in.d.l.j. reincidit cū tertia opinione poſita in
gl.prædicta.poteſt tñ ſic dici,quòd iſtud nomē edictū,ſumitur tribus
modis:vno modo latiſsimè pro qualibet lege in generali,ſiue ſit ciui-
lis,ſiue prętoria:vt tetigit gl.alleg.ī.j.ſolu.facit quod habetur per tex.
iuncta gl.ī.c.vt circa.de elec.et elect.pote.ī.vj.ibi,edicto ꝑpetu.i.gene
rali,in cle.ibi,perpetuò prohibemus edicto.i.generali.de reb. eccle.
non alie.in.l.iij.C.de legi.in.l.in eum qui.C.de fur.& ſer.corrup.Secū
do modo poteſt ſumi latè vt comprehendat omnem legem præto-
riam,& non ciuilem.& ita loquitur imperator in.§.conſtat.inſtit.de
iure natu.gē.& ciui.Et hoc modo cōprehēdit etiā interdictū,vt pro-
batur in.l.j.iūcta.l.prætor.§.j.ij.&.ff.ne vis fiat ei. Tertio modo ſu-
mitur ſtrictè pro.l.prætoria differēte ab interdicto:& tūc edictū eſt
ſpecies diſtincta ab interdicto.facit qđ habetur in ſimili de adoptiōe
in.l.j.&.ij.ff.de adop.qualiter autē cognoſcatur hæc ſpecies edicti ab
interdicto,nota qđ interdictum dicitur aliter de duobus modis. vno
modo quia interdicit ſeu prohibet:& hoc modo dicitur ꝓpriè īter-
dictū.§.j.verſi.ſunt tamen.Secūdo modo dicitur interdictū quaſi in-
ter duos reditū:vt cū prætor ſtatuendo loquitur inter duos:vt no.in
l.j.cū ſimilibus.ff.de vi & vi arma.in.d.§.j.& gl.in rubri. ff. vbicūque
igitur apparet qđ prętor loquitur interdicendo:ſiue hoc appareat ex
verbis nigri:vt in.d.l.prętor.§.deinde.ff.de noui ope.nuncia.& in.l.j.
cū ſimilibus.ff.ne quid in loco publi.fi.ſiue appareat ex verbis rubri,
qđ rubrum cenſetur etiam de tex.tex.iuncta gl.in procæ.vj.ī verſicu.
titulis.tunc cenſetur interdictum,de quo per Iaſo.& Apoſtil.in rub.
de actio.inſti. & ideo ſtatutū prętoris,de quo.ff. ne vis fiat ei iudica-
tur interdictum.quia & ſi per verba nigri expreſſè nō prohibeat tñ
ꝓhibet per verba rubr. ex hoc infert Io. de imo.in.l.j.de noui ope.
nuncia.ff.qđ ſi ille titulus eſſet extra librū interdictorum,nihilominꝰ
illud ſtatutum deberet appellari interdictum,licet in.d.l.j. Bar.teneat
contrarium.Si autem non expreſſè prohibet per verba rubri, vel ni-
gri:tunc ſi prætor ſtatuēdo loquatur duobus,adhuc erit interdictum
per ſupradicta:aliàs appellandū erit edictū,& ex eo oritur actio in fa
ctum:vt no.in.l.ait aliàs incipit,de facto.§.j.ff.nau.cau.ſta.hodie autē
etiam loco interdictorum datur actio in factum. §.fi.inſti. eo.

¶ Tertiò quæritur,in quo differūt excōicatio,ſuſpēſio & interdictū?
dic qđ differūt:quia excōicatio fertur in perſonā.nō in locum.c. Ro-
mana. §.in vniuerſitatē.de ſen.excō.in.vj.xj.q.j.c.certū.c.ex parte.de
verb.ſignifi.in.c.nemo.&.c.nullus.ea.cauſa & .q.Alberi.in dictio. in
verbo,interdictum.et ratio pōt eſſe,quia cōcernit animam:vt no.in.c.
is cui.de ſen.excō.in.vj.c.quęrēti.de verbo.ſig.& eſt gl.in.c.fi.de con
ſti.in vj.& Panor.in.c.p.&.g.de offi.deleg.ſed interdictū poteſt fer-
ri nedū in perſonā,ſed etiā in locū.c.nō eſt de ſponſa.& matri.c.fi.de
ſen.excō.in.vj.& in.d.c.ex parte.Itē qđ excōicatio non pōt ſuſpēdi
per inferiorē à papa,quin tollatur ex toto.Anto.& Pa. c.ad hæc .de
appel.& eſt ratio:quia cōmunicare nō debemus excōicato ante abſo
lutionē factā in forma eccle.c.cū deſyderes.de ſen.excō.c.ad audiētiā.
de reſcrip.Interdictū tñ poteſt ſuſpendi ad tēpus per epm qñ eſt latū
ab eo.Io.and.in.d.c.ad hæc.Et eſt ratio de.l.iudicium ſoluitur . ff.de
iudi.vbi poteſt in totum tollere: ergo à fortiori ſuſpendere:qđ eſt mi
nus.arg.authē.multò magis.de ſacroſan.eccl.C.& ibi Ia. Cyn. Rai.&
Bal.&.c.cū in cunctis.de elec.& electi pote.Cōueniunt tñ interdictū
& excōicatio in multis.Primò quia ſicut appellatio non ſuſpēdit ex-
communicationem iam latam.c.paſtoralis.de appel.ita nec interdictū
ſuſpenditur ꝑ appellationem ſequentem , intelligendo de interdicto
à ſpūalibus:quia ſecus in interdicto ratione temporalium.arg.in.l.nō
tantum.ff.de appel.Secundò quia vtraque cenſura requirit monitio-
nem.c.reprehenſibilis.& ibi Panor.de appel.c.ſacro.de ſen. excom.
c.ſtatuimus.& ibi gl.nota.eo.tit.in.vj.&.c.illicita.xxiiij.q. iij. Tertiò
quia cōſtitutus in aliqua illarum ſententiarū incurrit cantando irregu
laritatem:vt in.d.c.is cui.Quartò quia abſolutio in vtraque ſententia
ſit recepto iuramento de parendo mandatis eccleſiæ.c.venerabili. de
ſen.excō.Quintò quia vtraque ſnīa pōt relaxari ad cautelam:vt no.in
d.c.venerabili.Sextò quia vtraque ligat quāuis iniuſta.c. ſententia. c,
epſ.xj.q.iij.ſuſpēditur qñque perſona à beneficio,qñque ab officio,
aliqñ ab vtroque.ij.q.iiij.prębyter.c.inter ſolicitudines.de purg.ca.

¶ Quartò viſa definitione ipſius interdicti quæro quotuplex ſit inter
dictum in genere?Reſpōdetur qđ eſt duplex:ſcilicet ſeculare & eccle
ſiaſticū.de ſeculari habetur per totū tit.de interdic.ff.C.& inſtit.& in
cap.paſtoralis de cauſa poſ.& pro.ibi gl.magiſtra.& ī.c.cū ad ſedem.
de reſti.ſpo.de eccleſiaſtico interdicto in.c.non eſt.de ſponſa. & ma-
tri.& in titu.de interdic.indiffe.non po.in prag.ſanc.& in concor.

¶ Quintò quæritur,quotuplex eſt ſeculare interdictū?Rñ.qđ eſt du
plex:ſcilicet priuatū & publicū,ad quorū notitiā pręſuppono qđ ꝑ-
ſona eſt duplex,priuata & publica.Perſona priuata reſpectu alicu-
ius loci dicitur quę nō eſt illius dñā rectrix vel officialis.ad hoc.l.præ
ſes.ij.ff.de offi.pręſi.vbi dicitur qđ ille eſt priuatꝰ,q eſt ſine dignitate:
& ille qui eſt ſine iuriſdictione.l.priuatorū.C.de iuriſdi.om iudi.c. ſi-
gnificaſti.de fo.cōpe.l.fi.de offi. eiꝰ cui mā. eſt iuriſ.aliqua tñ interdū
dicitur priuata,quę non eſt illuſtris ꝑſona.l.pręcipimus.C.de app.&
ecōtra qui eſt in dignitate vel officio cōſtitutus: præſertim ſi habeat
iuriſdictionem dicitur publica ꝑſona.c.quāquā.de vſu.in.vj.gl.ī prag.
eo.ti.de nouē publicis interdictis,&.xxix.priuatis. vide Spec.in ti.de
acto.& pet.§.v.in prī.in.iij.col.libri ſecundi particulæ primæ .& Alb.
in dictio.ſuo in ver.adde quot ſunt & qualia.in ver.interdictum.

¶ Sextò q̄ritur quid ſit interdictū publicū?Rñ.qđ publicū dicitur qñ
loci publici vel religioſi cauſa cōpetit,de quo ī ti.ne quid ī loco pub.
fiat:vt.ff.vſque ad tit.de vi & vi ar.&.ff.de interdic.in princi.locus aūt
quis dicatur religioſus iura,ciuilia & canonica diſcordāt: nam de iure
ciuili locus efficitur religioſus qñ in eo loco mortuus infertur.§. reli-
gioſum.inſti.de rerū di.&.l.cū in diuerſis.ff.de religio.& vtrū ſit neceſ
ſaria totius corporis aut partis maioris vel cuius, vide glo. Are.Ioan.
fab.Io.de pla.& alios in.d.§.religioſum.& per talem illationem deſi-
nit eſſe in commercio noſtro.ff.de relig.per totū.de iure autē canoni
co,qđ prævalet in hoc caſu oēs.ll.dicētes qđ per illationē cadaueris
locus efficitur religioſus.ſunt correctæ:quia locus nō pōt effici reli-
gioſus de iure canonico ſine authoritate pontificis:vt in.c.ad hæc. de
religio.do.no.glo.in.c.in eccleſiaſtico.xiij.q.ij.Imo.in.c.abolendæ.de
ſepul.& Matte.matte.no.ſuis no.lxxvj.incipiente.nota quòd omnes.

¶ Septimò quęritur quid ſit priuatū?Rñ.per cōtrariā definitionem à
publici definitiōe qđ eſt qñ nō cōpetit rōne loci publici vel religioſi:
& eſt duplex,vniuerſale & ſingulare:vniuerſale nō eſt niſi vnicū ſolū
puta quorū bono.gl.in rub.quorū bo.ff.& in.l.ij.ff.de interdic.in ver-
bo,quorūbono.qđ datur ꝓ bonorū vniuerſitate:vt.l.j.ff.quorū bono
qđ interdictū quorū bonorū.Itē adipiſcēdæ,vel cōdictio ex.l.fina. de
edic.diui Hadria.tol.nō datur hæredi,qui ſemel poſſedit res hæredita
rias,ad quas agit.verſi.adipiſcendæ.ſub.§.ſequēs.inſti.de interdic.no.
gl.in.c.j.de confeſſis.in.vj.quā ſingularē & ſolēniſsimā reputat Iaſ.in
§.actionum.inſtit.de act.qđ debet intelligi qñ poſſedit poſtquā adi-
uit hæreditatē.ſecus ſi poſſederat antè,& deſierat poſſidere tpe quo
adiuit hæreditatem:tūc enim ipſe nō poſſidēs vt hæres , ſed vt alius,
hoc ſibi non debet nocere.arg.l.in delictis.§.ſi extraneus.ff.de noxa.
Matte .mate.no.lxix.de illo īterdicto quorū bo.& directū cui detur,
cōtra quos,qñ cōpetat,& qualiter in eo poſitiones & libelli forman-
tur.Specu.in titu.de teſt.§.ij.per iſtud interdictū vniuerſale quorum
bono.īterdū res petitur ſingulatis.eo.titu.&.§.in verſi. ſed nunquid

¶ Octauò quęritur,quid ſit īterdictū ſingulare.i.ſpeciale.l.ſingularia
ff.ſi cer.pe.&.l.peregre.§.quęſitū.ff.de acquir.poſ.Et rñdetur qđ eſt
illud qđ cōpetit pro ſingularibus rebꝰ.Et hęc ſunt regulariter oīa in-
terdicta excepto dicto interdicto quorū bonorū.iſtud voluit gl.in.l.
j.ff.de interdic.in verb.quorū bo.vbi de multis ſpeciebus interdicto-
rū in .d.l.j.& oīa talia interdicta ſingularia remanēt hodie illęſa:ita qđ
etiā hodie nō ſunt ſublata doctrina eſt Ang.ī.l. ſi quis miſſus. §. cùm
prętor.ff.ne vis fiat ei ſentit gl.& ibi notat Are.in princi.inſtit.eo.

¶ Nonò quęro vtrū priuatū & publicū ſubdiuidātur? & rñdetur qđ
ſic:nā vtrūque eſt triplex:exhibitoriū,ꝓhibitoriū,& reſtitutoriū Ex
hibitoriū eſt quo agitur ad aliquid exhibēdū,vt in libero hoīe exhi-
bēdo.l.j.& fi.ff.de libe.ho.exhib.§.ſumma.verſi.exhibitoria.īſtit. eo.
& vtrū tali īterdicto petatur vxor exhiberi:an ꝑ interdictū de vxore
exhibēda.vide gl.expreſſam in.c.nō eſt de ſpōſa. & matri.exhibere
verbū ī iure vario modo accipitur.Aliqñ idē eſt qđ ſecretū hr̄e:et tūc
ꝓpriè capitur.Albe.in dictio.ſuo ī verbo. exhibere.Aliqñ idē eſt qđ
facere ī publico poteſtatē,vt ei qui agit exprimendi ſit copia.l.ij.ff.ad
exhi.l.iij.§.ait prætor. ff.de libe.ho.exhi.&.l.locū.§.quid ſit.ff. de ta.
exhiben.& facit tex.in.l.merces.§.Iulianus.&.l.ſi quis.ff.ad exhi.nō-
nūquā exhibere idē eſt qđ reducere.l.creditor.§.ſi inter maritū.ff.mā
da.Itē exhibere.i.poſtulare exhiberi.ī authē.de exhibē.re.coll.v. Itē
exhibētur literæ vel ꝓbationes.c.ij.de foro cōpe.lib.vj.qñ & quibus
& à quibus debeant exhiberi inſtrumēta & qualiter.Spec.in titu. de
inſtrumē.§.v.&.vj.& Bar.in.l.j.§.ſi tabulis.ff.de tab.exhi.Eſt etiā ex-
hibere idē qđ probare.gl.in.l.j.C.de edic.diui Hadria.tollē. & Azo
in ſumma eo.ti.§.item repellitur emptor,ſi ſeruum ad annua ſit.fina-
liter exhibere eſt procurare.c.cū amplius.de teſti.c.cùm nunc.in fin.
xxviij.q.iiij.in.c.j.xxj.q.j.& iſtud dicitur miſtum partim reſtituto-
rium,& partim exhibitorium:no.in alleg.l.ij.ff.de interdic.xxj.q.

¶ Decimò quæritur quid ſit ꝓhibitoriū interdictū?Rñ.qđ eſt illud,
quo prætor vetat aliquid fieri.§.ſumma.inſti.eo.qđ & no.in.l.j.ff.e.
exēplū etiā poni pōt ī īterdicto retinēdæ poſſeſsionis.l.j.ff.vti poſſi.
&.l.j.ff.vtrobi.Quid aūt ſignificet verbū ꝓhibere,vide text.in.c.pa-
ratus.ī fi.xxiij.q.j.īpropriè eſt manere.c.iam nūc.xxviij.q.j.propriè
tñ prohibere eſt futurorū.l.fi.C.de pact.pignorū.& vide.l.prætor.§.
itē ab eo.ff.qđ vi aut clàm.Itē prohibere & remouere idē ſunt.l. iiij.
§.ſi prętor.& ibi Bar.ff.de ſuſpec.tut.prohibitio perpetua ſeruanda
eſt.c.inde.de eo qui du.ī ma.quā pol.per adul.& cū quid gnāliter ꝓ-
hibetur,oīa ītelligūtur ꝓhibita,quæ nō reperiūtur expreſſè cōceſſa.
no.expreſſè in cle.exiui de paradiſo.§.cū deus.de verbo. ſig .& vno
prohibito,

prohibito,prohibita ſunt quæ ſequũtur ex illo regula, cũ qd. & ibi per Dy.Io.Card.in vj.&.c.trãſlato.&.c.nam cõcupiſcẽtiam.de cõſti. Quot modis dicat̃ aliquid fieri cõtra prohibitionẽ iuris,latè per Dy. in regu.qui contra de reg.iur.in.vj.Barto.in.l.non dubium.C.de legi.

¶Vndecimò quęro,qd ſit reſtitutoriũ? Eſt quo prętor aliquid reſtitui iubet: veluti cũ bonorũ poſſeſſori poſſeſsionẽ eorũ,q̃ qs ꝓ herede, aut pro poſſeſſore poſsidet.§.ſumma.ver.reſtitutoria.inſti.eo. & ibi vide gl.in verbo,bonorũ.vbi dicit̃ qd̃ impropriè dicit̃ reſtitutoriũ,& aſsignat̃ ibi ratio circa fi.& eo mõ impropriè ponit̃ in.l.diuortio .§.ſi fundꝰ.ff.ſol.mat.& vide.l.ij.C.de repu.hære.l.iij.de iure delib.l.iiij.C. depo.l.captũ.ff.de capti.& poſtli.reuer.reſtituere qd importat, vide l.reſtituere.&.l.plꝰ eſt in reſti.ff.de verb.ſig.&.iij.q.j.§.notã.l.cũ prętor.&.l.fi.ff.de regu.iur.&.l.in cõdẽnatione.§.j.ff.qd̃ me.cau.l.illud. §.fi.&.l.ſed & partꝰ.ff.de rei vẽ.l.qui reſtituere.&.l.pręterea.ff.ſi cer.pe.& reſtitutio eſt ĩ priſtinũ ſtatũ repoſitio:& qd̃ abſtulit lęſio,reſtitutio reddit.l.fi.C.de ſen.paſ.l.qd̃ ſi minore.§.reſtitutio.ff.de mino.c. nos.xv.q.vj.&.c.iurato.de elec.qua diligẽtia.& pulchrè per ſanctum Tho.ſecũda ſecũdę.de reſti.ꝑ totũ.ꝑ Dy.in re.peccatũ.de regu.iur.in vj.& Panor.in.c. querelã.de elec.no.in.c.quãuis.de reſcrip.in.vj.obligatꝰ ad reſtitutionẽ nõ ſupſtitibꝰ illis,qbꝰ reſtitutio debet fieri, liberat̃ reſtituẽdo pauperibꝰ adeò ꝙ reſtitutio nõ ſpectat ad epm,nec diſtributio malè ablatorũ.tex.elegãs qui facit in ar.optimũ in.c.ſicut dignũ.de homi.& ibi Pa.& Feli.& Pa.in.c.cũ ſit.de iudæ . & in.d.c. ſicut.eſt gl.ſingu.ꝙ ſi qs luat in corpore qa nõ habet in ęre,ſi poſtmodũ veniat ad pinguiorẽ fortunã,nõ tenet̃ ſoluere,ſecũdũ Feli.ibi et ſequitur in.c.ad liberandum.de iudę.et ſara habet tamen ſimilem in reg. pecatum.& ibi Pe.de anch.de reg.iur.& eſt tex.ſin .pro iſtis gloſſ.in l.ſed ſi vnius.§.prætor ait .ver.ſi ante.ff.de iniur.ſecundum Lud . ro. ſingulari.xxiiij.& Feli.d.c.ad liberandum.

¶Duodecimò q̃ro ſeculare ſiue publicũ ſiue priuatũ quotuplex eſt? Rñ.ꝙ quadruplex.ſ.annale,ꝑpetuũ ſimplex,duplex. Annale qñ eſt pœnale,& nõ eſt rei ꝑſecutiuũ.l.j.ff.de vi & vi ar.& qa vltrà nõ ĩtotũ:cũ annꝰ ſit duplex.ſ.cõtinuꝰ et vtilis de quo anno ꝙ annꝰ ſit duplex, dic vt ꝑ Ia.poſt alios & poſt gl.in.§.rurſus.inſtit.de act.ꝑ Bar.in rub. ff.de diuer.et tẽp.præſcript.adde tex.in.l.ita vulneratꝰ.§.ęſtimatio.ff. ad.l.aql.vbi etiam Bar.& gl.in verbo,biſexto.l.iij.§.minorẽ. ff.de mino.& ibi Bald.gl.in cle.j.§.excellẽtiſsimꝰ.ver.tertiã.de reli.& vene.ad quæſtionẽ tñ rñdetur,ꝙ de anno vtili intelligitur,dũ eſt qui conſtat. ex.ccclxv.diebꝰ & vj.horis,vt dic.§.æſtimatio.& quod intelligit̃ de anno vtili,eſt gl.in.d.l.ff.de vi & vi.ar.regulariter tñ & in dubio currit omne tp̃s de momẽto in momentũ,& ſic omne eſt continuũ.glo. ſing.ĩ dicta rub.de diuer.et tẽp.ꝑſcrip.ff.ſecũdũ Phi.Frã.in.c.eos q.de tẽp.ordi.ĩ.vj.et ĩ.c.vnico.de vita et hone.cle.eo.lib.& ſecũdũ Bart. de ꝓba.& eſt no.ſecũdũ Pa.in.c.quoniã frequẽter.vt lite non cõteſtata.

¶Tredecimò q̃ro qd ſit ꝑpetuũ? Eſt qñ agit̃ de rei ꝑſecutiõe,et de eo qd̃ ꝑuenit ad violẽtũ poſſeſſorẽ.l.in honorarijs.ff.de ac.ex.l.vi pulſos C.vñ vi.c.qa V.de iudi.et ibi ꝑ cano.de hoc verbo ꝑpetuũ,quot modis capiat̃,vide gl.in.l.j.ff.ꝓ ſoc.ſimplex interdictũ dicitur regulatiter omne ĩterdictũ.l.ij.ff.eo.Duplex aũt appellatur,qñ qlibet eſt actor, et qlibet reꝰ:vt eſt ſolũ interdictũ retinẽdæ.l.j.§.g.fi.eo.&.§.retinendæ.inſti.eo.eſt adhuc vnũ aliud diſtinctũ à pręfictis,qd̃ appellat̃ fraudatoriũ interdictũ cõpetẽs ad reuocandũ alienata ĩ fraudẽ creditorũ, de quo non reperi niſi in duobꝰ locis in.l.ſi poſtulãte.ff.ad Trebel.et l.pupilli.ff.de ſolu.& q̃uo habeat locũ interdictũ fraudatoriũ, dic vt per Bar,in alleg.l.pupilli,& hęc quantũ ad interdicta iuris ciuilis in genere:de qbus,& quæ habeãt cõſyderare volentes agere aliquo interdicto vtili vel directo.licet interdictorum ſolennitas ſit ſublata.& loco cuiuslibet interdicti actio in factum ſit ſubrogata: effectus tamen interdictorum ponit Spec.eo.tit.§.ij.ver.rurſus .& Albe.eo.tit. in dictio.Sequitur nunc dicendum de interdic.eccleſiaſticis.

¶Quartodecimò q̃ro quotuplex ſit interdictũ eccleſiaſticũ? Rñ. qd̃ eſt duplex.ſ.reale et ꝑſonale.Reale enim eſt qñ res interdicitur:locus, vel ꝓuincia,aut aliqua alia res.c.cũ ĩ ꝑtibꝰ.de ver.ſig.c.ſane.ver.bñ.& ꝑ Inn.ĩ.c.tãta.de exceſ.ꝑla.Perſonale dicitur qñ ꝑſona aliqua ĩterdicit̃, de iſto ĩterdicto quõ ſit duplex eſt gl.e.ti.in prag.ſan.et de ꝑſonali ꝑ totũ tit.de ſen.excõ.in anti.vj.et cle.et prag.ſan.Et tale ĩterdictũ in ꝑſonã qñque fit ĩ ꝑſonã certã et nominatã, vt ĩterdicatur t alis à diuinis vel ab ingreſſu eccleſię.c.ſi ſentẽtia.de ſen.excõ.in.vj.interdũ autẽ interdicitur ꝑſona ĩ genere,ſicut ſi interdicatur clerꝰ aut populꝰ,collegiũ,vel vniuerſitas.attamẽ ſingulares eorũ ꝑſonæ ſunt interdictæ.c. ſeq.de ſen.excõ.eo.lib.& eſt glo.in titu.de excõ.non vi.in prag.

¶Quintodecimò quæro perſonale quotuplex eſt? Rñ.qd̃ duplex.ſ. ꝑticulare & vniuerſale.Particulare dic qñ ſingulariter & nominatim certa et noĩata ꝑſona ĩterdicit̃ à diuinis,vel ab ingreſſu eccleſiæ prohibetur.c.is q de ſen.excõ.in.vj.et eſt no. ꝙ pro delicto vnius publicæ ꝑſonæ puniũtur ſubditi inculpabiles pœna interdicti loci.c.nõ eſt.de ſpõſa.et matri.legitur.et no.ĩ.c.j.de poſth.ꝑla.c.ſanè.c .p.et.g.de offi. deleg.c.j.de vſu.in.vj.c.ſi ſñia.de ſen.excõ.eo.lib.extrauag.Io. xxij.ſi fratrũ.ſed pœna excõicationis nũquã punitur vnꝰ pro alio.c.ſi habes. xxiiij.q.iij.c.Romana.§.fi.de ſen.excõ.in.vj.qa nõ eſt Dei,q iudicat oẽm terrã cõdẽnare iuſtũ cũ impio.Gen.xviij.& de hoc qñ vnꝰ pro alio puniatur no.j.q.iij.in ſumma.&.xxiiij.q.iij.in ſumma. Henricus in.c.ĩ qbuſdã.dẽ pœ.& ꝑſona ex cõtẽptu exiſtẽs in tali interdicto ſeu excõicatiõe ꝑ annũ eſt hæretica.c.fi.iũcta gl.de pœ.Idẽ tenet Feli.in c.firmiſsimè.de hęreti.Nã q nõ recipit Corpꝰ Chriſti ſemel in anno ipſe hæreticꝰ ẽ tex.expſſꝰ ĩ authẽ.de priui.do.hęre.mu.nõ ꝑſtãt.coll. viij.& talis ẽt eſt infamis extũc ipſo iure.tex.eſt expreſſus in.l.fin.de ſtatu.cõſue.in vſi.feu.& vaſalli ſi quos habeat,nõ tenẽtur eũ iuuare durãte excõicatiõe vel ĩterdicto:nec propter hoc ſunt ꝑiuri, ſi iurauerĩt eos defẽdere.tex.ſin.ĩ pñ.hĩc finit̃ lex,deĩ de ĩcipiũt cõſuetudĩes ĩ vſi. feu.ſcd̃m Feli.ĩ.c.ĩter alia.ĩ fi.de ſen.excõ.c.cõueniẽtia.vide in rub. de hęreti.in.c.excõicamꝰ.eo.ti.& eſt tex.in.c.cũ cõtumacia.eo.tit .in .vj.

¶Decimoſextò q̃ro qd ſit vniuerſale interdictũ? Rñ.qd̃ eſt illud quo in genere interdicitur clerꝰ,populꝰ,collegiũ,vel vniuerſitas: & tũc ẽt ſingulares eorũ ꝑſonæ cẽſẽtur interdictę.c.ſi ſñia.de ſen.excõ. in.vj. et ſi vniuerſitas interdici poſsit,ut ſuprà dixi nõ tñ excõicari.c.Romana.§.vniuerſitatẽ.de ſen.excõ.in.vj.qa vniuerſitas eſt nomẽ iuris,non ꝑſonarũ,& nõ habet animã.Inno.in.c.grauẽ.de ſen.excõ.Bal.ĩ marg. ver.vniuerſitas.Spec.in tit.de ſen.excõ.ver.itẽ nota.multi tñ voluerũt dicere qd̃ ſi excõicetur,quod teneat excõicatio.no.Ioã.An.& doc.in d.c.Romana.ſentit Flo.in.l.vſufructuariũ.ff.de vſufru.vbi dicitur timẽdũ eſſe.põt vniuerſitas puniri pœna pecuniaria nõ corporali.no.Inn. & Pa.vbi ſuprà in.l.bella.C.de ijs,quib.vt indi.ſed ſolum puniantur corporalitur qui deliquerunt,iuxta notata in.c.ſanè.vbi doc.de temp. ordi.Oldra.conſi.clxiiij.& ſequitur glo.eo.tit.in prag.

¶Decimoſeptimò q̃ro qd ſit reale? Rñ.vt ſuprà,vel dic qd̃ eſt illud,ꝙ fertur in locũ:refert gl.e.tit.in prag.& ſi locꝰ ille ſit eccleſia,q̃ interdicatur,nec in ipſa nec in eius capella põt celebrari,nec in eiꝰ cemiterio ſepeliri,ſi ſit eidẽ eccleſię cemiteriũ cõnexũ.aliàs ſecus:vt in. c .ſi ciuitas.de ſen.excõ.lib.vj.Quid ſi aliquis celebret ſciẽter in eccleſia interdicta,vel loco? dic ꝙ niſi ſit priuilegiatꝰ vel in caſibus à iure cõceſsis ſit irregularis:& à ſolo papa põt abſolui.nec poteſt eligere,nec eligi .c. is qui.de ſen.excõ .in.vj.& qualiter agatur cõtra illum, qui celebrauit interdictus,vide Spec.in titu.de cleri.excõ.mini.de multis prohibitis et permiſsis tempore interdicti,vide Alber.in dictio.in verbo,interdictam cui.tex,et ibi cano.de ſponſa.& matri.c.non eſt.

¶Decimòoctauò quotuplex eſt tale interdictũ reale? Et rñ.qd̃ eſt duplex.ſ.procedẽs à claue,nõ procedẽs à claue:gl.e.tit.ĩ prag.ſan .illa verò q̃ nõ procedũt à claue,adhuc ſunt duplicia:qa interdũ datur ĩterdictũ propter horrorẽ ſeu loci ĩfectionẽ,ĩterdũ propter honorẽ.Propter horrorẽ ſeu loci ĩfectionẽ:vt ſi ſepultꝰ ſit excõicatꝰ in cemiterio vel eccleſia.c.cõſuluiſti.de cõſe.ecc.vel alta.Idẽ ſi polluatur ſanguine vel ſemine.de ſen.excõ.in.vj.Aduertãt igitur q vadũt ad eccleſiã vt videãt mulieres:nã illi tales licet demereãtur,& noceat ipſis ꝑ gl.ſing.ĩ c.odi.xxiiij.q.j.ſecũdũ Bar.in tracta.de pręſtã.Card.q.j.gl.eſt ſimilis in ti.quomo.di.offi.ſit cele.in prag,tñ ſi eas cognoſcãt. & fiat emiſsio ſeminis in eadẽ eccleſia,polluta erit ipſa eccleſia ,vt in iſtis ſupra dictis iuribꝰ:& celebrãs in iſtis locis interdictis nõ eſt irregularis:vt ibi ,nec habet locũ.c.alma.de ſen.excõ.in.vj.facit qd̃ notatur in.c.tuarũ.vbi Panor.de priuil.propterea aũt nõ incurritur irregularitas:quia tale interdictũ nõ prouenit à claue ſeu cẽſura:ſed eſt q̃dã ſuſpenſio organorũ. ar.eorũ q̃ no.in.c.irrefragabili.de offi.or.& in.c.ſi canonici.eo.ti.in.vj.

¶Decimonono,q̃ritur qd ſit ĩterdictũ honoris ſeu propter honorẽ. Dic qd̃ eſt qñ ep̃s aliquis celebrauit ĩ aliquo altari,de tota illa die non debet aliꝰ celebrare.c.fi.de cõſe.di.ij.hoc tñ caſu celebrãs nõ incurreret irregularitatẽ,cũ nõ inueniatur iure exp̃ſſum:vt in.d.c.is qui ſepiꝰ.alleg.vbi qs ex aliquo actu nũquã ĩcurrit irregularitatẽ,niſi ĩueniatur iure cautũ,cũ irregularitas ſit de iure poſitiuo ſecũdũ Inno.in.c.niſi cũ pridẽ.de renũ.Specu.tit.ij.§.iuxta.ver.ſumetur.& ver.generaliter.quis aũt poſsit ſuper irregularitate diſpẽſare,vide Spec.eo.tit. per totum.

¶Vicesimò venio ad aliud mẽbrũ ĩterdictorũ procedẽtiũ à claue. Et dicit̃ ꝓcedẽs à claue,qd̃ ꝓfert̃ ĩ locis ꝓpter culpã hoĩm gl.e.ti ĩ prag. nõ eſt ĩtelligẽdũ de locis tãtũ.nõ ĩterdictũ locorũ dz exponi.ĩ.habitãtiũ ĩ locis,cũ eñ ĩterdicitur ciuitas,caſtrũ aut aliꝰ locꝰ,nõ eſt ĩterdicere muros,lapides vel ligna,q̃ ſunt res inaĩatę,& q̃ nõ deliquerũt,nec ſunt capacia ſacrorũ:ſed inhibetur ꝓpter delictũ habitãtiũ dñorũ.vel rectorũ ipſorũ locorũ,ne diuina ibidẽ celebrãtur.c.ſi ciuitas.de ſen.excõ.in vj.& ĩterdicto loco poterit populꝰ audire diuina extra illa loca ĩ eccleſijs nõ ĩterdictis.no.Inn.ĩ.c.vt priuilegia.de priui.&.c.tãta.de exceſ. ꝑla.ſecꝰ vbi populꝰ vel ciuitas ĩterdiceretur:quia hoc caſu nullꝰ de populo extra loca ĩterdicta admitteretur ad diuina.ĩ alleg.c.ſi ciuitas . & vtrũ locꝰ ſit ĩterdictꝰ cõfugiẽti ad eccleſiã cum armis.rñ.vt per Io.fab. Io.de pla.& Are.in.§.fi.inſti.de ijs,qui ſunt ſui vel alie iur.

¶Vicesimoprimò q̃ro quotuplex eſt tale ĩterdictum procedẽs à claue? Dic qd̃ eſt triplex.ſ.hominis,iuris,& miſtum iuris & hominis .de ĩterdicto hominis habetur ĩ.c.nouit,de offi.leg.de ĩterdicto iuris habetur ĩ.c.felicis.de pœ.ĩ.vj.c.vbi fundamẽta.de elec.eo.lib.de ĩterdic.miſto.vt ſi ciuitas eſt ĩterdicta ab hoĩe,ſuburbia ĩterdicta eſſe ĩtelliguntur.c.ſi ciuitas.de ſen.excom.ĩ.vj.& ĩn his habet locum . c.alma mater ſuprà alleg.& qui tale ĩterdictum violat,eſt irregularis,& aliàs grauiter puniendus.c.tanta.ſuperius alleg.& dicto.c.is qui.

¶De clauibꝰ eccleſiæ q̃ et quot ſunt,vide Panor.ĩ.c.j.de ſum.tri.et fi. cath.ĩ.§.vna verò.Et hæc de ĩterdictorũ tã eccleſiaſticorũ q̃ ſeculariũ materia dicta ſufficiãt.et vide Anto.Corſe.ĩ verb.clauis.ĩ reptorio ſuo .

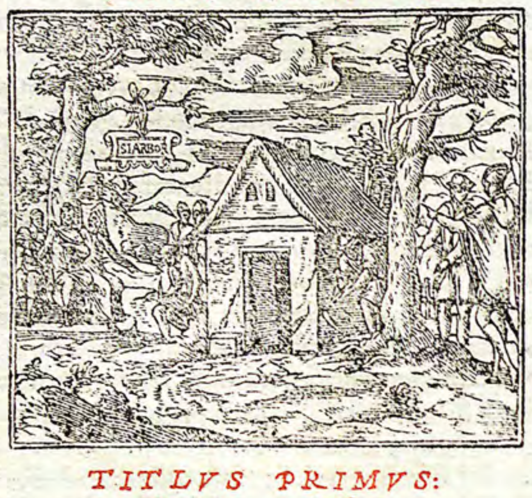
DE INTERDICTIS. ¶ *Quia possessiones de quibus est dictũ, per interdicta defendũtur. ideo de his ponit. & erãt interdicta formæ & conceptiones uerborũ à prætore introductæ, quæ uerba hodie[a] nõ sunt in usu: sed uim & authoritatẽ retinemus: ut insti. co. in princ. & infrà eo. l. incerti. in fi. & dicũtur quasi inter duos [b] reddita: ut insti. co. §. ij. uel sic: In superioribus libris explucuimꝰ qualiter de iure ciuili agatur: nunc doceamus quemadmodum de iure prætorio contendatur. Azo.*

a Hanc. gl. sequũt ba. bal. & Sali.

b Non intelligas inter duos ꝑ numero personarũ, sed intellige inter duos, scilicet inter agentem & reum. bald.

Codicis domini Iustiniani sacratissimi Principis ex repetita prælectione.

LIBER OCTAVVS.

C Vm ꝓponas] Leges positæ ĩ verbis edicti in. ff. de arboribus cędendis, de arboribꝰ pẽdẽtibꝰ in alienas ędes, & in alienũ agrũ loquũt nõ d arboribꝰ extendẽtibꝰ suas radices sub domo alteriꝰ: vñ ꝑ verba illius edicti, tibi datur directũ interdictum hoc modo.

¶ Dominus domus.] in qua impẽdet arbor aliena, debet denunciare dño arboris vt illã incidat à stipite: si in agrũ, per xv. pedes. Si non vult: dat dño ędiũ directũ interdictũ, ne fiat ei vis, quo minꝰ incidat, & lignum habeat. vbi autẽ verba nõ sunt: vt in hac. l. non dat directũ, sed vtile ad exemplum. & qđ vbi verba sunt, dat directũ: vbi mens tantũ, vtile: probat. ff. de iuris. om. iu. in. l. qđ perpetuæ. ff. si quadru. paupe. fe. di. l. fi. in fin. Et pone casum in hac. l. vt in gl. proxi.

TITVLVS PRIMVS: De interdictis.

¶ *Statutũ prætoris per rationis identitatem, interpretationẽ recipit extensiuã. h. d. Bal. Vel sic: Interdicta ne rami arborũ noceãt, per identitatẽ rationis extendũtur, ne earũ radices officiant. h. d. Bart. Vel sic: Nobilissima est hæc lex. & h. d. Ex mente extendimus interdicta. But. Vel sic: Ex mente tantum deficientibus uerbis competit utile interdictum: concurrentibus uerò directum. h. d. Sali.*

Imp. Alexander A. Euocato. LEX I.

C Vm proponas radicibꝰ arborum in vicina[a] Agathãgeli area positis crescẽtibus, fundamẽtis domus tuæ periculũ afferri: præses

Casum ponit.

c Imo directũ, ex quo habet locũ mẽs edicti de arbo. cædẽ. Ale. ĩ. l. curatoris. s. de neg. gest.

a ¶ In vicina] Agathangeli area arbores erant positæ, quarum radices excreuerant sub fundamento domus tuæ: dissolutisque ideo fundamentis, domꝰ tua minabatur ruinã: nullũ auxilium tibi cõpetere videbat: quia nec interdictũ de arboribus cædendis, de quo plus videretur. nã illud interdictum duo capita habet. vnũ si arbor ędibus alienis impẽderit, et tunc succidi arborẽ à stipite pręscribit: aliud, cũ agro ĩpẽdet: et tũc xv. pedibꝰ à terra coercet. sed neutrũ istorũ. j. facie habet locũ: sed tñ de ęqtate ad ĩstar illorũ ĩterdictorũ deficiẽtibꝰ directis verbis dabit vtile[c] ĩterdictũ: vel actio ĩ factũ, & h. di. hæc lex.

d Ista expositio placet, Sal.

e Nisi in casu simili reperiretur legis decisio cõtraria. b. & Ias. in. l. nõ dubium s. de legi.

f Idem bal. & Sali.

g Imo directa vt colligitur ex no. per bar. b. & Sali. in l. curatoris. s. de nego. gest. & tenet ibi expressè Ale. cõtra hanc glos.

h Nihil est Salic.

i Hæc reprobatur, quia prę existens materia est sufficiens ad actionẽ producẽdã Sa.

b ¶ In albo.] i. in libro prætoris: vel. i. in aliqua materia alba alia, vt charta, vel ebore, vel marmore: vt &. ff. de iuris. om. iu. l. si quis id. Accur.

c ¶ Proposita habet.] duo sunt interdicta hæc de quibus facit mentionẽ, quorum principia hĩc supponit, sicut si aliquis alegans legum capita proferret, & sunt hæc ambo. ff. de arbo. cæ dẽ. l. j. in prin. §. deinde ait prætor.

d ¶ Quibus ostenditur.] i. ex mẽte quorũ colligit[d]. Et sic not. magis mẽtem siue causam legis inspiciendã, qđ verba: vt et. s. de lib. prętẽ. l. iij. Item qđ de similibus ad similia procedat[e]: vt &. ff. de leg. & senatuscõ. l. non possunt. qđ quãuis circa arbores cędendas notemꝰ, habet tñ generalẽ inspectionẽ vt vndecũque sit redditũ interdictũ, ad similia procedere possumꝰ[f], secũdũ M. vt &. ff. arb. fur. cæ. l. si plures. §. j. &. ff. ad exhibẽ. l. thesaurꝰ. Itẽ et no. vbi est similis ęqtas. et simile ius statui deberet: vt. ff. ad leg. aquil. illud. Accur.

e ¶ Nec per arboris.] non solũ per aliquã personã, vel alienã pecudem.

f ¶ Rediget.] sed qua actione proposita? Rñ. vtili[g] interdicto de arboribꝰ cædendis, cũ directum in duobus casibus locum habeat. vel actione in factum, qđ in idem recidit: vt instit. de interdic. §. fi. vel subsidiaria[h]: vt. s. de sacrosan. eccle. l. sancimus. vel officio iudicis[i]. Sed oppone, aut hĩc Agathangelus plantauit arborem secundũ formam legis, quæ est. ff. finium regun. l. fin. & tunc nullam pœnam meretur: vt. j. ad. l. Iul. de adul. l. Gracchus. &. ff. de aqua plu. arcen. l. vicinus. aut contra: & tunc constat prorsus euellendũ. Sed respõ. non esse attendendum qualiter plantauerit: quia & si secundũ formã. l. plantauerit, tamen puto habere locum l. istam.

P Ræses.] CASVS. Si competit mihi interdictum aduersus aliquẽ: corã eo cuius iurisdictioni est subiectus, debeo id proponere.

g ¶ In eum.] scilicet inuitum.

h ¶ Ex interdicto.] in quo facilius videtur nedum ex alia causa: vt. ff. de iurisdi. om. iudi. l. fi. nisi in casu: vt. ff. de fideicõ. liber. l. non tantũ. §. sed & artificuliano. & sic innuitur esse leniorem interdictorum cognitionem quàm aliarum causarum. Item qđ hĩc dicit est verum, nisi occasione reconuentionis aliud contingat, vt quia de possessione ibi reconueniatur[k]: vt. s. de sen. et interlo. om. iu. aut. & consequenter. vel nisi de consensu partium: vt. ff. de iud. l. j. &. ij. in prin. Vel nisi possessio sit ibi. Vel licet alibi sit, vis tamen fuit facta ibidem, vt. s. vbi de pos. agi. l. j. Accur.

k Quia agendo fictè & tacitè videtur actor cõsentire in iudicem rei secũdũ Sa.

(ad exemplũ interdictorũ, quæ in albo[b] ꝓposita[c] habet prętor: si arbor in alienas ędes impẽdebit: itẽ si in alienũ agrũ impẽdebit: qbus[d] ostenditur, nec per arboris[e] quidẽ occasionẽ, vicino nocere oportere) rẽ ad suã æquitatẽ rediget[f]. PP. vj. Cal. April. Iulia. ij. & Cri. C.

¶ *Præses prouinciæ inter sibi non subditos ius non reddit. h. d. Bal. Vel sic: Etiam per interdictũ iudex nõ cognoscit in non subditum. h. d. Sali.*

Impp. Valerian. & Galien AA. Messię. LEX II.

P Ręses ꝓuinciæ in eũ[g], q eiusdẽ ꝓuincię nõ est, nec ex interdicto[h] potest cognoscere. PP. vij. Cal. Maij, Seculari et Donato Cõ.

¶ *Si petitorium & possessoriũ simul intentẽtur, debet causa possessionis prius terminari: ut petitorij quæstio ordinetur. h. d. Barto. Vel sic: Primò ponit quoddã dictũ de ordine seruãdo inter petitoriũ & possessoriũ. Secũdò ponit rationẽ dicti. Tertiò remouet quoddã dubiũ. Secũda ibi, Vt ex hoc. Tertia ibi, Interdicta aũt. Et est ratio: quia per hũc ordinẽ apparet quis onere probationis fungatur in petitorio. Et subdit quòd interdicta hodie non proponũtur in uulgari formula, sed iura interdictorũ agũtur extra ordinẽ per actionẽ in factũ. h. d. secũdũ Bal. Vel sic: possessoriũ præfertur petitorio, cũ de utroque simul est quæstio. Et succumbens in eo, debet probare in petitorio: & agitur interdictorum exemplo. h. d. Sali.*

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Pompeiano præfec. præ. LEX III.

I Ncerti[i] iuris non est, orta[k] proprietatis[l] & possessionis lite, prius possessionis decidi oportere quæstionem[m] cõpetentibus

¶ Incerti.] CASVS. Si cui super rei proprietate retinenda, & possessio. cõpetat quęstio: prius terminanda est quæstio possessionis, deinde causa proprietatis, vt victus in possessorio, pro se afferat probationes in petitorio. et hoc ĩ prima. In secunda rñd. tacitę obiectioni, cũ dixit agendũ competẽti actione i. cõpetenti interdicto. sed cũ hodie non habeant locũ interdicta, quid fiet? Rñ. agendum est ad exemplum interdictorum.

i ¶ Incerti.] agit vnus contra alium possessorio & petitorio: aut de retinẽda: vt si agã vti possidetis & rei ven. nõ possum propter ordinem: & quia mihi contrarius. Item cõtra commodatarium vel similem vtroque iudicio ago: certè non sum contrarius mihi: & tamen nõ possum ratione ordinis. In recuperanda vel adipiscenda planum est. Itẽ si duo[l] agerẽt vicissim, aliter possessorio, aliter petitorio: & tunc aut de retinenda, vt ago rei ven. contra commodatariũ. & ipse vti pos. asserens se non commodatarium: et non possum propter ordinem. vel ago vti pos. et ipse cõmuni. diui nõ possum similiter propter ordinem. In recuperanda est exemplum: vt ago vñ vi. tu communi diui. idẽ in adipiscenda. in quibus casibus similiter est planum, secundũ diuersas opiniones: vt no. s.

l Nisi respectu diuersitatis possessionum, vel pro aliqua re incorporali ageret. Sali.

m Singularis gl. qp ẽt si agat cõl diuidũdo, seruabitur ordo huius l. vt primò cognoscat sup possessorio deducto per reũ bal.

n Ista glo. est de mente bal. Ang. & Sali.

o Et male. Bar. B. Ang. & Sal.

p Et male. qa ista responsio est contra istũ tex in cõtrariũ alleg. S.

q Idẽ Bart. Bal. & Sali.

r Et male Bar. & Bal. quia inter duos casus hĩc positos non potest assignari ratio diuersitatis secundum Sa.

i ¶ Incerti.] imo certi: vt et. s. de rei vẽ. l. ordinarij. & suprà de ap. l. j. &. ff. de acquiren. pos. l. exitus. ADDITIO. Aduerte hĩc quòd ista glos. & sequens in ver. orta non sunt Accursij, sed Ioan. & Azo. qui in nullo interdicto cumulationem admiserunt: ideo istę gloss. contrariantur opinioni. Accursij positæ in glos. super verbo, quæstionem. secundum Salice. in. v. col. & Bal. in. ix.

k ¶ Orta.] siue ab eodem hęc duo iudicia, scilicet petitorium & possessoriũ proponant, [l] siue ab vno vnum, & ab alio aliud econtra proponat: vt ego ago in rem cõtra detentatorẽ, tu vti pos.[m] Vel ego communi diui. tu vti pos. quòd scilicet communi diui. est petitorium: vt. ff. de euic. l. si mancipiũ. §. si communi. &. ff. de ęxcep. l. fundi. Si verò vnus contra alium vti pos. et rei vẽ. contra commodatarium. item in vñ vi. et adipiscenda plana est. et hoc dicit Io. & hĩc dic vt in pręsenti gl. exposui. Sed quid si agã petitorio tantũ? Rñ. iudex nõ habet se intromittere an de possessione agere velim: vt not. s. vt quæ desunt a duo. par. l. j. &. ff. de vi. et vi ar. l. cũ fundus. §. fi. Consuluit tamẽ lex quod prius de possessione agã: vt. ff. de rei ven. is qui destinauit.

l ¶ Proprietatis.] si de proprietate[n] & possessione quæratur, prius cognoscendum erit de possessione, et posteà de proprietate: vt et ordine isto seruato, cùm super possessione sententiatum fuerit pro altero, alter nihilominus admittatur ad quæstionem dominij, si rem vendicare velit. Sed in hoc erit grauior eius conditio qđ ab ipso, nõ ab alio probationes dominij exigentur. Dixerit aliquis: cùm de possessione sępius quæratur per interdicta: nunquid in eis seruabitur antiqua solennitas: quod si contingat, vix & cum magno periculo peruenitur ad dominij quæstionem, cùm possessorium oporteat ante adire? Et rñd. cessare solennitatem ad exemplum extraordi. &c.

m ¶ Quæstionem.] Io. & Azo. & H. intelligunt[o] quocunque modo de possessione agatur: siue interdicto retinendæ, siue recuperandæ, siue adipiscendæ: vt hĩc, & d. l. ordinarij. cum alijs concor. quibus obstat. ff. de vi & vi ar. lege cùm fundus. §. fina. vbi dicit perdente iudicio petitorio posse agi interdicto vnde vi. sed ipsi respondent[p] quòd ibi renũciauit petitorio, quod non videtur valere[q] cùm dicat pendente: quia si renunciauit, ergo non pendet. Vel dicunt[r] quòd pendente petitorio primò inchoato potest

choato poteſt intentari poſſeſſorium.ſed econtra primò moto poſſeſſorio, non poteſt inchoari petitorium poſſeſſorio pendente. et hoc etiã modo reſpondent ad ſecundam obiectionem de decre.extrà de cauſa poſ.& proprie. paſtoralis. Tertiò obſtat eis.ff.de acqui.poſ.l.naturaliter.§.nihil.vbi dicit nõ denegari interdictum vti poſ.ei qui cœperat rem vendicare. Sed rñdẽt[a], cœperat agere vendicando, neſciẽs ſe poſsidere, poſteà plenius inſtructus cõperiens ſe poſsidere per filium vel per ſeruum, poteſt experiri interdicto. Vel dic[b] qđ fuerat victus in vẽdicatione: cœpit ergo agere in rem, & egit & victus eſt: vnde ſola poſſeſsiõis quęſtio poſt eà agitur. Tu dicere[c] potes diſtinguendo inter interdicta retinẽdæ poſſeſsionis. et vti poſsidetis. & vtrobi. & ſimilia: in quibus habent locum prædicta, ſcilicet hæc lex et ſuę concordantiæ: & interdicta recuperandæ & adipiſcendæ poſſeſsionis: in quib⁹ poſſet ſimul vtrũque intentari. & reſpõde argumentis prædictorũ. & allega pro parte tua vt no.ff.de iudi.l.ſi de vi.

a Iſta diuinat ad text. ſecũdũ cõmunẽ doc. b Iſta etiã eſt diuinatiua ad.§.nihil.in gl.allegata. itur re probatur p Bal.& Sali. hîc & ibi p Bar. Alexã. & Ia. c Hæc regulariter ẽ vera ſecundum bar. b. & Sali. hîc.

actionibus[a], Vt ex hoc ordine[b] facto, de dominij diſceptatione probationes ab eo, qui de poſſeſsione victus eſt, exigantur[c]. ¶Interdicta[d] autem licet in extraordinarijs iudicijs[e] propriè locum nõ habent[f], tamen ad exemplum eorũ res agitur[g]. Subſcripta Calend. Ianuar. Sirmij, ipſis AA. Conſ.

¶ Ille qui proponit interdictum in limine iudicij, tenetur actionem exprimere. h.d. Bal. Vel ſic: Ab initio debet actor ſuas actiones proponere. h.d. ſecundum Bar. Vel ſic: in quolibet poſſeſſorio ſine ſolennitate uerborum actio uel exceptio exprimitur ſecundum. Sali.

Imperatores Arcad. & Honor. AA. Aemyliano præfec. præ.

LEX IIII.

SI quis quodlibet interdictum efflagitet: ruptis veteribus ambagibus[h], inter ipſa cognitionum auſpicia[i] actionem[k] exprimere, ac ſuas allegationes iubeatur proponere. Dat. xiij. Calend. * Arcadio A. vj. & probo Conſ.

TITVLVS II.

Quorum bonorum.

¶ Præteritus cui decreta fuit contra tabulas, licet tunc probauerit ſe filium: tamen cùm agit interdicto quorum bonorum contra ſcriptum haeredem, debet de iuſta filiatione docere. h.d. ſecundum Bal. Vel ſic: Qui habet bonorum poſſeſsionem, non poſsidet: ideo pro adipiſcenda poſſeſsione, debet iſtud interdictum proponere, & de ſuo iure docere. h.d. Bar. Vel ſic: Qui agit bonorum poſſeſsione, nõ habet per hoc poſſeſsionem bonorum: & ideo eſt neceſſarium interdictum. h.d. But. Vel ſic: Emãcipatus a patre præteritus, licet contra tabulas intentauerit, & obtinuerit: non propterea bonorum poſſeſſor efficitur. Et ſi intentet hoc interdictũ, habet probare ſe filium, & ad hæreditatem & bonorum poſſeſsionem admiſſum. h.d. Sali.

Rationẽ.

a ¶ Competentibus actionibus] ſ. loco interdictorum competentibus: vt inſtit. de interdi. §. ſi. vel. i. competentibus interdictis: vt ſi quidem de acquirẽda poſſeſsiõe ſit quæſtio, deciditur interdicto quorum bonorum, vel quorum legatorum. ſi verò recuperãdę tunc vnde vi. ſi retinẽdę, tunc vti poſ. vel vtrobi. vel de aqua cotidi. et æſti. vel de itine. actuq; pri. vel de via. Item competentibus[d] actionibus. ſ. ciuilibus. ſ. cõditione indebiti: vt.ff.de cõdi. indebi.l.indebiti.§.j et triticaria cõdictione: vt.ff.de cõdi.triti.l.ij. & hoc ſecũdũ Io. & Azo. ſed ſecũdũ nos tãtũ ad retinẽdã adeptã. Sed quõ cũ poſsidẽti nulla detr actio: vt.ff. vti poſ.l.j.§.interdictũ aũt. & inſtit. de interdi.§.j. Rñ.[e] verũ eſt alia quã illa, q̃ loco ei⁹ ĩterdicti cõpetat. ſ. in factũ vel triticaria, vel ſimilis. et ſic de alijs poſſeſſorijs retinendę poſſeſsionis dicas.

d Quælibet expoſitio placet. Sal.

e Idẽ bal.

b ¶ Hoc ordine.] Sed quid ſi egit petitorio, & amiſit: an poſſeſſorio agere poſsit poſteà? Rñ. ſic[f]: vt.ff.de acquir.poſ.l.naturaliter §.nihil.

c ¶ Exigantur.] vt et.ff. vti poſ.l.j.§.huius autem. & dic exigantur. i. petantur. non enim ſunt cogendi. licet aliàs verbum exigendi, neceſsitatem importat: vt.ff.de leg.iij.l.fideicommiſſa.§.ſi rem.

d ¶ Interdicta aũt.] dixerat agi cõpetentibus actionibus. i. competentibus interdictis. Sed quomodo, cùm non habeãt hodie locum? Rñ. interdicta &c.

e ¶ Iudicijs.] qualia ſunt hodie omnia: vt inſti. de interdic.§. fin.

f ¶ Non habent.] ſ. cũ ſolennitate, cũ qua olim proponebant: ſine ſolẽnitate tñ antiquorũ verborũ etiã hodie proponũtur, ſicut, quælibet actio. Alij dicũt ea hodie nõ proponi ſolẽniter, vel nõ ſolẽniter: ſed actione in factũ tãtũ loco eorũ: vt inſti. eo. in fi. et.j̃.l.proxi. Vltimò hîc no. regularia interdictorum. Primò qđ poſſeſſoriũ priuſquã petitoriũ intẽtatr: vt hac.l. Secũdò quòd ſub eodẽ iudice: vt.s̃.de iudi.l.nulli.aliàs.l.ij. Itẽ tertiò qđ oĩa ſunt perſonalia. licet ſint ſcripta in rem: vt.ff.e.l.j.§ interdicta oĩa. Itẽ ex omni interdicto orit̃ vtilis actio in factũ: vt hîc, et.j̃.l.pxi. et inſti.e. in fi. Itẽ in omni interdicto veniũt fruct⁹ poſt litẽ cõteſtatã: vt.ff.e.l.iij. Itẽ in nullo veniũt añ litẽ cõteſtatã, niſi ĩ interdicto vñ vi. ĩ quo veniũt à die expulſiõis: vt.ff.de vi et vi ar.l.j. in prin. et.§ ex dic. Itẽ omne interdictũ põt vtiliter pponi directis verbis deficiẽtib⁹: vt.s̃.e.l.j. Itẽ nullũ ĩterdictũ ĩfamat. vt.ff.de vi et vi. Itẽ ĩ nullo iudex ſe interponit, niſi in homine ſuæ prouinciæ: vt.s̃.eo.l.pxi. Itẽ quodlibet põt ẽt hodie proponi, ſed ſine ſolennitate: & nullũ cũ ſolennitate: vt hîc, &.j̃.l.pxi.

f Tu dic hoc verum indiſtinctè, ſi actor ſuccubuit eò quia nõ probauit. ſecus ſi reus fuerit abſolut⁹ q̃a probauit ſe dñm, vt plenè per Fran. de Are. Alex. & Iaſ. in d.§. nihil cõmune. per P. in c. paſtoralis de cauſa poſ. & proprie.

g ¶ Res agitur.] id eſt datur actio in factum.

SI quis.] *CASVS.* Olim ſi quis volebat proponere interdictũ, neceſſe habuit obſeruare ſolennitatẽ: vt in hac dicitur. contrariũ verò eſt hodie, ſi quis actionem habeat: illã ſine omni ſolennitate proponere poteſt.

h ¶ Ambagibus.] id eſt ſolennitate verborum ſublata.

i ¶ Auſpicia.] i. initia. nam veteres per inſpectionem & garritum auiũ ſingula negotia inchoabãt. vnde ſecundum Io. dicitur auſpicium, id eſt augurium, cùm eſt incertum quid eueniat: & ſic hîc[g] quis obtinere debeat. & facit.s̃.l.proxi. & s̃ de formulis.l.j.&.ij.

g Sequũt hanc continuationem bar. bald. & Salic.

k ¶ Actionem.] id eſt interdictum vel dic actionem, quæ datur loco cuiuslibet: vt eſt in factum: vt inſti. de interdi. in fin.

¶ QVORVM BONORVM. ¶ *Interdictũ quorũ bonorũ utile cõpetit[g] hæredi de iure ciuili. i. ei, q ſuccedit de iure ciuili. directũ bonorũ poſſeſſori ſi nihil ſit uſucaptũ: ut.ff.eo.l.j. quod dupliciter poteſt. ſ. quod ille qui poſsidebat pro hærede, uſucepit iuſto errore interueniente loco tituli: ut argu.ff. pro leg.l.iiij. & l.fin. uel ille, qui ab eo emit. & ſic poſt uſuſcapionem ceſſat hoc interdictum: & etiam petitio hæreditatis, & ſic tollitur triennio, ſi eſt res mobilis. ſi uerò immobilis, tunc.x. uel.xx. an. ut ſuprà de edic. diui. Hadriatol.l.ſi. in fi. & .ff. de peti. hære.l. & non tantùm.§. quòd ſi pro emptore. ſed ubi non habet titulum, uel quòd pro eodem ſit poſſeſſor: tunc.xxx. ann. durat petitio hære. ut ſuprà de peti. hære.l. hæreditatis. Et not. ſecundum Ir. quòd interdictum quorum bonorum. habet cõmune cum petitione hære. quia utrunq; de uniuerſitate. Item utrunq; contra eum, qui pro hærede uel pro poſſeſſore poſsidet: ut.ff.eod.l.j. & non redditur amplius, quàm ſemel, ut petit. hæred. ſed hoc non placet. per.l.ff. de peti. hære.l. licet minimam. Econtra differũt[h]: quia hæc ad poſſeſsionẽ. illa ad proprietatem. Itẽ datur directo bonorum poſſeſſori: utiliter uerò hæredibus. at peti. hæreditatis datur directò hæredibus: utiliter uerò bonorum poſ. ſecundum Ir. ut infrà.l.j. Item not. q hoc interdictum & ſequens ſumũt nomina à principijs edictorum, in quibus ita continebatur, quorum bonorum illi ex edicto meo poſſeſsio data eſt &c. ut.ff. eo.l.j. in princi. Accurſius.*

Interdictũ quorũ bonorũ, & petitio hereditatis cõueniũt & differunt.

h Idẽ bart. bal. & Sali.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Iuſto.

LEX I.

HAereditatem[l] ei⁹, quem patrem tuũ fuiſſe dicis petiturus[m], iudicibus,[n] qui ſuper ea re cognituri erunt, de fide[o] intentionis allega. Quamuis enim bonorum[p] poſſeſsionem vt præteritus agnouiſti, tamẽ interdicto quorum bonorũ non aliter poſſeſſor conſtitui[q] poteris, quàſi te defũcti filiũ eſſe[r], et ad hæreditatẽ[s] vel bonorũ poſſeſsionẽ admiſſum probaueris[t]. PP. viij. Ca.

HAereditatem.] Dic caſum[i] qđ filius Titij emancipatus ab eo præteritus: petijt à prętore contra tabulas, & habuit facta fide prætori qđ filius erat Titij. videbatur ei hoc ſufficere vt bona habeat, nec ſit opus agere interdicto. ſed ſecus eſt: quia hæc appellatio bonorum poſſeſsio notat ius ſicut quęlibet bonorum poſſeſio. Eſt ergo bonorum poſſeſſor, non autem poſſeſſor bonorum[k], vel poſsidens bona donec probauerit iudici ſe filium teſtatoris eſſe: & ad bonorum poſſeſsionem ſe admiſſum à prætore. dic ergo hæreditatem. i. poſſeſsionem hæreditariarum rerum: nam ad incorporalia non datur: vt.ff.eo.l.ij. Accur.

i Iſtã caſus poſitionem ſequuntur bart. bal & Sali.

k Niſi in cõſequentiam realiũ: quibus cohæreãt.l. ſicuti.§.ariſto. ff. ſi ſer. vẽ. Sali.

m ¶ Petiturus.] per interdictum[l] quorum bonorum: vt.j̃. ſubijcit: in quo ſummatim cognoſcitur, an ſit hæres vel bonorum poſſeſſor. ſed ſecundum B. dic petiturus petitione hæreditatis directa, ſi eſt hæres de iure ciuili: vel vtili, ſi de iure prætorio: quod eſt verum, ſed non per hanc.l.

l Idẽ Sali.

n ¶ Iudicibus.] Nota iudici fidem faciendam non aduerſario. ſic.ff. de proba. quinquaginta.

o ¶ De fide.] probando te filiũ defuncti: qđ vtiq; allegas: vt j̃. in fi. huius. l.

p ¶ Bonorum poſſeſsionem.] contra tabulas, quę præteritis datur, vel vnde liberi, vt dicunt quidam: quod non placet[m]. ſic ergo erat emancipatus: aliàs ipſo iure non valeret teſtamentum: vt inſti. de exhære. libe. in prin.

m Idẽ Sali.

q ¶ Conſtitui.] vt habeas rerum corporalium detentationem, quamuis bonorum poſſeſsionem acceperis à prætore: vt &.s̃.de inoffi. teſta.l.ij.

r ¶ Filium eſſe.] Nõne hoc probare eſt impoſsibile: vt.ff.de cõdi. & demõ.l. Lucius? Rñ. non eſt impoſsibile, licet non eſt poteſtatiua talis conditio: vt lego tibi.x. ſi probaueris te filium Titij eſſe. Vel dic[n] non eſt impoſsibile, ſed difficile: vel non eſt poſsibile, ut verè probetur, ſed vt præſumptiuè ſic. Qualiter probetur, habes.ff.de carb. edic.l.j. &.ff. de ijs, qui ſunt ſui vel alie. iur.l. filium. &.ff. de in ius vo.l. quia.§. pater. ſed cũm hoc probauit, cùm petijt bon. poſſ. quare probat nunc cùm agit interdicto, & ſic bis? Rñ. dicunt[o] quidã q probat nunc probaſſe tunc: vt arg.s̃.de ijs, qui ve. æta. impe.l. omnes. Tu dic[p] q plenè, & nunc probat, ſi in dubium reuocetur. nam q primò probauit, nõ fuit in figura iudicij lite cum alio conteſtata, & non tam plenè cauſa cognita: vt ar.ff.de bo. poſ.l. ſeruus. & de leg. præſt.l. filium.§. ſi quis. Item & ſi probauit tunc, non tamen probauit contra iſtum: ideoq; & nũc pbet: vt.ff. de in reiur.l. idẽ eſt. Item primò nõ fuit[q] pronunciatũ eũ eſſe filiũ. nã ſic fieret ius ex ſnĩa: vt.ff.de li. ag.l.j.§. ſi. ſed tãquã filius fuit admiſſus. ſiue ergo prius probauerat, ſiue nõ probauerat: debet pbare nũc. qđ ſi nõ facit, pinde habetur ac ſi non probaſſet prius. ar.ff.de bo. lib.l. ſi filius.§. cũ filius. Itẽ & q per ſe adiuit hæreditatẽ, ſi poſteà cõueniat poſſeſſorẽ, debet ſe probare hæredẽ.

n Iſtam gl. ſequũt bar. bal. & Sali.

o Et male Sali.

p Hæc Sol. cũ ſeq. ap. probetur p bal & Sal.

q Vel fuit, ſed non in iudicio contradictorio b. & Sal.

s ¶ Hæreditatem] per hoc patet q datur etiam ei, qui de iure ciuili admittitur, ſed vtiliter non directò: vt.ff.eo.l.j.

t ¶ Probaueris.] hoc ſi non eſſet in poſſeſsione filiationis. aliàs ſi eſſet.

non haberet necesse hoc probare[a]:vt.s.de proba l.non nudis et.ff.de questi. l.j §.ad quæstionem &.ff.de proba.l.quidam.Item dic qualiter quis ad bono rum possessionem admittitur olim & hodie:vt habes. s. qui admit. ad bo. pos.l.pe.et.l.fin.

a Idē Bar. Bal.& Sali.

¶ Si ex edicto.] CASVS Filia patrui mei decessit ab intestato:vt proximus agnat[a] petij bonorum possessionē in bonis defuncti, si fint res ab aliquo possessæ,p 10 hærede vel pro possessio re:qualiter mihi succurratur,queritur? Rnd. qd intentabo interdictū quo rum bonorum, si adhuc posident,vel dolo desie rint posidere.

a ¶ Si ex edicto.] quo vocantur agnati.

b ¶ Patruelis.] natę ex 20 patruo:vt institu.de gradi.cogna §. quarto.

c ¶ Recte.] cum nemo te præcederet.

† Aliâs, Si ex interdicto.

d ¶ Integrum est.] id est nō finitum pacto vel sententia.

e ¶ Posident.] etiam fem[b] singularem:vt institit.de interdic.§.adipiscendę,&.ff.de peti.here. l.regulariter.et.l licet Sed arg.contra.ff.eo.l.j §.fin. Sed dic vt ibi.Ac. ADDITIO. Dic quod est vniuersale aptitudine:& ibi quandoque est actu singulare secūdū.Sa.

b Sequitur Sali.

CASVS. Constat.] Decessit 40 mulier ab intestato:relictis consanguineis,vult maritus succedere ei per bonorum pos. vnde vir & vxor an posit, quæritur? Rnd. quòd non. sed consanguinei succedunt & petunt vt bona in se transferantur per interdictū,quorum bo. salua 50 quæstione proprietatis.

f ¶ Eos.] scilicet consanguineos repulso viro: vt s.vnde vir & vxor l.j.

g ¶ In petitorem.] agnatum vel cognatum.

h ¶ Corpora.] nam ad incorporalia.non datur: vt.ff.eo.l.j.

i ¶ Non exclusa] qa 60 vxor aliquas res viri posidebat tanquā suas, quæ in consanguineum transferuntur salua repetitione viro:nisi ipse vir incontinenti[c] de dominio probare vellet,cū cōuenitur interdicto,secundū quosdam.Alij indistinctè[d] eū nō audiūt in petitorio,quomin[9] in petitorē trāsferat possessio prius: 70 vt diximus.s.locati si quis cōductionis.et.s.de edi.diui Hadria.tollen.l.ii.

c Idē Bar. Bal.& Sali.
d Concor. gl. in.l.ij.s. de edi.diui. Hadria.tol.
e Istā continuationē sequūt Bar. Bal.& Sali.

Ian.Laterano & Rufino Conf.

¶ *Secedens ab intestato sorori patrueli per bonorum possessionem unde agnati ,bona hæreditatis auocat ab iniustis possessoribus per in terdictum quorum bonorum.h.d.Bal.Vel sic,In terdictum hoc competit etiam bonorum possessori ab intestato:& datur contra eum, qui posidet pro hærede,uel pro possessore,uel do lo desijt posidere.h.d.Sali.*

Impp.Dioclet.& Maximian.AA.et CC.Marco.

LEX II.

Si ex edicto[a] † sororis patruelis[b] intestatę sine liberis defuncte,rectè[c] petita bonorum possessione,quæsiti successionem,ac negotium integrum[d] est: quæ cùm moreretur,eius fuerunt, secundū interdicti quorum bonorum tenentem,ab ijs,qui pro herede,vel pro possessore posident[e] ,dolòve malo fecerint,quo magis desierit posidere,tibi rector prouinciæ restitui efficiet.PP.vj Calen. April. CC.Conf.

¶ *Vir qui tenet bona uxoris,tenetur ea restituere consanguineis uxoris.h.d.Bal.Vel sic:exceptio dominij quæ requirit altiorem indaginē, non obstat agenti interdicto adipiscendæ possessionis,sed ei debet per iudicem reseruari.h. d.Bart.Vel sic:Consanguinei defunctæ in successione præferuntur eius uiro:& exceptio dominij requirens altiorem indaginem in hoc interdicto contra negantem nō debet admitti.Sa.*

Impp.Arcad.& Honor.AA.Petronio vicario Hispaniarum.

LEX III.

Constat virū à bonis intestatæ vxoris superstitibus cōsanguineis esse extraneum:cū prudentium omnia responsa, & lex ipa naturę successores eos[f] faciat. Ergo iubemus,vt omnibus frustrationibus amputatis:per interdictū quorū bonorū in petitorē[g] corpora[h] transferantur: secunda actione proprietatis nō exclusa[i]. Dat.vj.Calend. August.Mediolani,Olibrio & Probino Conf.

LITVLVS III.

Quorum legatorum.

¶ QVORVM LEGATORVM. ¶ *Quia hoc interdictū eis cōpetit personis quibus et superius[e]:ideo eo præmisso hîc supponitur quòd datur aduersus legatarios et corū successores sua authoritate legata occupantes.*

Hæredi] CASVS. Si pater me[9] fuit heres institut[9] à Seio,& hereditas euacuata sit legatis:an posit detrahere Falcidiā de legatis,quærit? Et rnd. qd pōt.si legatarij sua authoritate occupauerint legata ,pater meus vel ego possum agere interdicto quorū legatorum,ad repetenda legata præstita à me satisdatio.de restituendo eo,quòd superérit de legatis detracta Falcidia.Vel dic casum aliter vt in glos.

80 k ¶ Hæredi]dic casū[f]. Titi[9] instituit patrē tuū herede.et hereditatē exinaniuit legatis et fideicōmissis:legatarijs res sibi legatas sua authoritate possident:petis consilium,et do:qa potes agere[g] interdicto quorum legatorum, & possessionem rerum adipisci.est enim hoc interdictum adipiscendæ possessionis:vt.ff.eo.l.j.in prin.& sic quartam poteris retinere.

f Idē Bald. & Sali.
g Sequitur Bar.& Sali.

l ¶ Scripto.] sed & hæredi hæredis:vt.ff.eo.l.j.§.hoc interdictum.sed et ab intestato[g] succedenti:vt.s.quando dies leg.ced.l.fi.et.s.si quis omis.cau. test. l.fi.et.ff.ad leg.Fal.l.j.§.ad eos.

m ¶ Si exhausta.] vltra dodrantem:vt.ff.ad leg.Fal.l.j.in prin.

n ¶ Prospectum est.] vt.d.l.ad leg.Fal.& insti.ad leg.Fal.in prin.

o ¶ Consentiente.] si enim consensisset post aditam à se hæreditatē, non haberet interdictū.secus si ante[h]:vt.ff.eo.l.j.§.qd ait prætor voluntate.

p ¶ Detinuit.] non à te,sed sua authoritate.

q ¶ Sententiam.] Sola ciuilia locū habet hodie solennitate omissa.

r ¶ Satisdatione.] de 10 dandis legatis si deberi patuerint:vt hîc,&.ff.eo. l.j §.penul.

s ¶ Constitui.] te oportet repete.Azo.et notaq3 hîc loquit quasi nec desierit hæres esse dominus :qd verū est ex toto.sed cō munis res cœpit esse eius et legatarij:vt.ff.ad leg. 20 Fal.Plauti[9].sed si hoc est: ergo videt cessare hoc in terdictū sicut in mortis causa donatione:vt.ff.eo. l.j.§.si qs ex mortis.sed ibi est et alia ratio:qa donatio traditur à defuncto vñ magis à defuncto,quā ab hærede videt legatarius occupare .Accur.

30 t ¶ Vt retentione.] ergo si de Falcidia nō cō queritur hęres nō habet hoc interdictū secūdū P. qd verū puto .Sed nōne suū ius amisit legatarius occupādo:vt.s.de lega l. nō dubiū. quę est cōtra? Solu.hîc ante adita here ditatē occupauit:ibi post 40 et hîc etiā nō obstat.sti. j.si quis in tantū.nec illa, cōquerebat.nec edictū di ui Marci.Vel solue vt ibi. Itē adhuc cōtra.ff.de excep.doli.l.dolo.sed illa in petitorijs,hęc in possessorijs vel solue vt dixim[9] s.locati.l.si quis cōductio nis . ADDITIO. 50 Vel dic qd hîc nō habet locū regula illa ppter dubiū,qd erat inquātū haberet locū Falcidia:& sic inquantū obstaret exceptio dominij P.Cy.et Sali.

h Et est ratio, quia prīmo casu est præstitutus ab hærede secūdo nō secūdū Sal.

i Istæ duę gl. vsque ad fi.in omnibus approbantur per B.Bal.& S.

¶ *Legatarius propria authoritate ante aditā hæreditatem occupans rem legatam, tenetur eā restituere hæredi ut Falcidiam detrahat.hoc di cit.Bal.Vel sic:Hæres contra legatarium possidentem habet hoc interdictum ut sibi possessionem restituat:ut possit Falcidiam retinere. Bartolus.*

Impp.Dioclet.et Maximian.AA.et.CC.Latinę.

LEX VNICA.

Aeredi[k] scripto[l] satis idoneè lege Falcidia,si exhausta[m] legatis successio probetur, per quartæ retentione prospectū[n] est.vnde si legatarius vel fideicōmissarius,nō cōsentiente[o] patre tuo, quem asseueras testatori successisse, & bonorum possessionē accepisse, relicta sibi legata vel fideicommissa deti nuit[p]:secundū sententiā[q] interdicti,quòd aduersus legatarios scriptis heredib[9] propositum est, oblata satisdatione[r] ,quā præstari oportet,in possessionem te constitui[s] ,vt ita retentione[t] competen ti vtaris,experiri potes. Dat. xvj. Cal.Ianuar.AA.Conf.

TITVLVS IIII.

Vnde vi.

¶ *Licitum est & contra uim tueri,cum moderamine inculpatæ tutelæ.h.d.Bal.Vel sic:Pro rerum defensione,uim ui repellere licet cum moderamine inculpatæ tutelæ.h.d.Barto. & Sali. Vel sic secundum Bal.in sua repetitione huius l.Iustus possessor potest se tueri authoritate propria contra iniustitiam inuasoris seruando modum inculpatæ tutelæ.h.d.Bal.*

¶ VNDE VI. *Supe riora duo interdicta[k] sūt adipiscēdæ possessionis: hoc autē est recuperan- 60 dæ:ut institu.eo.§.adipi scendæ.et.§.recuperādæ. & sumitur istud nomen à principio interdicti:ut ff.e.l.j.in prin.*

Impp.Dioclet.& Maxi.AA.& CC. Theodoro.

LEX I.

Rectè[v] posidenti ad defendenda[x] possessionē, quā sine vitio[y] tenebat,īculpatę tutelę moderatione[z]

k Istā cōtinuationē sequuntur B. B.& Sal.

l Idē Bar. B.S.& Aug. m Ab eo,à quo iniustè posidet.sec[9] si ab alio: quia tūc esset licita defensio.Bar. Bal.Aug.& Sal.

Recte.] CASVS Si ali quis vult expellere me de fundo meo,quem rectè posidebam:an posim ei resistere,quę 70 ritur? Respond.quòd sic,cum moderamine.

v ¶ Recte.] Sed nonne idem, et si non rectè? Rnd.quòd sic[l]:vt.ff.eo.l. j.§ q vi à me subaudi hîc ergo,maximè.Vel ideo dicit rectè qa posidēti rectè,licet semp:nō rectè,nō semp. vt si inuasit,& incōtinēti expellat[m]:nec ei licet resistere[n]:vt.ff.e.l.iij.§.cū igit.Vel pone principiū.l.cū sine.q.d.rectè.licet alij dicūt rectè.i.nō vi,nō clā,nō pcario.qp nō placet.Alij rectè q̄tū ad illū q vult expellere posidētē:etiā si ab alio vitiosè posideat:nec hoc placet.

x ¶ Ad defendendam] ad vindictam non licet:vt.ff.ad legem Aqui.l.sciētiam.§.qui cum aliter.Item defendere dicitur etiam si recuperet incontinenti:vt.d.l.iij.ff.eo.§.eum igitur.et.l.qui possessionem.

80 y ¶ Sine vitio.] hoc expone illis modis:vt dixi modò de rectè.

z ¶ Moderatione.] moderamē circa tria attēdit[o].Primū,vt si armis inferat violētia,& armis repellat[p].si sine armis:simili modo repellat:vt.ff.e.l. iij §.cū igit.Sūt autē arma,vt.ff.e.l.iij.in prin.Secūdū,vt incōtinēti flagrante adhuc maleficio violēter inuasor repellat:vt.ff.e.l.iij.§.cū igit.Tertiū, vt ad defensionem,non ad vltionem vel vindictam : vt hîc.&.d.l .ad leg . Aquil. scientiam.§.qui cum aliter.quod semper præsumitur,scilicet fieri ad defensionem:si incontinenti fiat secundum Ia.sene.vt.ff.ad .l.Aquil.l.si ex plagis.

n Ex quo illo casu est licita expulsio Bald.& Sali.
o Hęc glo. est nota.secundū B.B. Aug & Sal. & magistralis secūdum Ias.In.l.vt vim.ff.de iust & iure.
p Nō tñ requiritur qp fiat sub eodem gererę armorū Sa.

§.tabernarius:Sed Io.cōtra ex eodē.§.et ex qualitate facti[a] & personarũ præsumitur advnidictã vel ab vltionē[b]. Quid enim si humilis & abiecta persona me de possessione expellat, et eũ vi expellã? certè ad vltionē nõ ad defensionē videor fecisse, secundũ Io. Sed quid si pro violēto parat' est aliquis satisdare de possessione restituēda incōtinenti et omnimoda satisfactione? certè ad vltionē fieri videt[c]
Itē circa illud qđ dixi de moderamine, primò quæritur? Quid si pugnus vrius plusquã alteri' ensis' percutit? Rñd. defendat se ense[d] propter inęqualitatem virum. cùm vim vi repelle oĩa iura proclamēt: vt.ff.eod .l. j. §.vim vi.et.ff de iusti. & iur.l.vt vim.et.s̄.qñ.li.vnicuique si iu. se vindi.l. j.Itē nũquid est necesse vt prius pcuti expectes? Quidã dicũt qđ sic:vt.ff. ad.l.aquil .l. si ex plagis. §.tabernarius.et.ff.si quadru.pau.fe.di.l. j. §. cùm arietes. Tu dic qđ sufficit terror[e] armorũ, vel iactatio percussionis:vt. ff e.l. iij.§.qui armati. &. ff.ad l.aquil.l.sed & si quēcũque.&.j̄.ad.l.Cor. de sica.l.is qui nec ob.§.tabernarius.quia qđ ibi dicit, culpã eĩn &c.non notat cãm, quasi hoc sit necesse, sed factũ: quia sic euenit. nã et nõ verberatus posset vim repellere. Sed cũ dolus dolo cōpensēt, & culpa culpę:vt.ff.de eo per quē factũ est.l. si.§. pe.et. ff. solu.mat l.viro. Quæro, si hodie te expuli:tu me post annũ quare nõ cōpensēt dolus? Rñ.[f] qñ incōtinenti infert violentia, quasi vnũ factum reputat:qđ nõ sic, si ex interuallo:vt &.j̄ .ad. l .iul. de vi pu.l.si quis ad se.nã et si tibi hodie faciã furtũ, tu mihi cras, nõ cōpēsat. *ADDITIO.* Pro istius glossæ & materiæ declaratiōe vide pulchrè p abbatē.in.c.olim. j.extrà de resti.spo.ĩ ver. nũc quæro tex. hîc dicit &c.et per eũdē post glossas in.c.significasti.ij. de homicidio.

a Idē but. bar. & Sali.
b Nihil est Ange.
c Idē Sali. licet Ange. contrà.
d Gl. sequitur Bal. Ange. & Sal.
e Si apparebãt signa & nõ poterat aliter euadere secũdum B. & Bal.
f Adreti nendã possessionem.
f Idē Bart. Bal. Sali. & est valde sing. secundũ Ange.

illatam vim propulsare licet. PP. xv. Calend. Decemb. ipsis. iiij. & iij. AA. Cons.

Viminferens, de eo quòd non peruenit, ad eũ tenetur usque ad annum utilem: sed hæres eius non tenetur, nisi quantum ad hæredem peruenit. h.d. Bal. Vel sic: Hoc interdictum est annale, & non datur contra hæredes, nisi quatenus ad eos peruenit. h.d. Bar.

Iidem AA. et CC. Alexandro. LEX II.

VI pulsos [a] restituendos esse interdicti exemplo[b], si necdum vtilis annus [c] excessit, certissimi iuris est: & hæredes teneri in tantum quantũ ad eos peruenit[d]. S. * AA. Cons.

Improbo possessori, non debet dari authoritas retinendi. h.di. Bal. Vel sic: Per rescriptum principis uiolenta possessio non confirmatur. h.d. Bar. & Sali.

Iidem AA. et CC. Vlpiæ, & Proculinæ. LEX III.

AVthoritatem vobis rescripti nostri [ĩ] tenendæ possessionis [e], quam vos per violentiam adeptam profitemini, accommodari nimis improbè postulatis [f]. S. viij. Id. April. CC. cons.

Cōtra uiolentum possessorem, competit criminale iudicium legis Iuliæ, & ciuile remedium interdicti: in quo ciuili remedio uenit restitutio possessionis cum omni causa accessionis & fructum. h.di. Bal. Vel sic: Expellens alium de possessione, potest accusari criminaliter: & conueniri ciuiliter, hoc interdicto: & tenetur de fructibus perceptis & percipiendis. secundũ Bar.

Iidem AA. & CC. Hygino. LEX IIII.

SI de possessione [g] vi deiectus es: eum & lege Iulia vis priuatæ reũ postulare, & ad instar interdicti vnde vi conuenire potes, quo [h] reum causam omnem præstare oportet: in qua fructus etiam quos vetus possessor percipere potuit [i], non tantùm quos prædo percepit, venire non ambigitur. S. vj. Id. April. Sirmij. CC. Cons.

Inuadens possessionem non uacantem, tenetur pœna legitima: sed inuadens possessionem uacantem non tenetur, nisi ad restitutionem possessionis, id est criminaliter non punitur. Bald. Vel sic: Inuadens dolo, tenetur ad pœnam: inuadens uerò per errorem, tenetur solùm ad relaxationem. h.d. Sali.

Imperator Constantinus A. ad Tertullianum. LEX V.

INuasor [k] locorum pœna teneatur legitima [l]: si tamen vi loca eadem inuasisse constiterit. nam si per errorem [m], aut incuriam [n] domini, loca ab alijs possessa sunt: sine pœna possessio restitui [o] debet. Dat. vj. Calend. Maij, Gallicano & Symmacho Cons.

Si authoritate rescripti iniusti, uel iniustæ sententiæ quis possessionem ingreditur, suo iure priuatur, & delictum administratoris non nocet minori, sed ipse punitur: & spoliatus iniustè, authoritate iudicis ante omnia est restituẽdus. h. di. Bar. Vel sic: Qui sub prætextu rescripti, uel impetratæ licentiæ iuris ordine nõ obseruato cōcessæ, possessionem inuadit, suo iure priuatur. delictum tamen tutoris uel curatoris pupillo non nocet: sed tutor uel curator est criminaliter puniendus. Per istam.l. apparet quòd si imperator concessit alicui castra: non tamen licet sua authoritate occupare, sed iuris ordine seruato. Item patet quòd si iudex dat alicui licẽtiam. de aliquo expellendo de possessione, ista licentia non ualet: nisi iuris ordine seruato: & abutentes illa licentia. cadunt à iure suo. Ordo autem iudiciorum seruandus est: in quo iudicio debet citari possessor, si inuenitur. aliàs citatur procurator, qui ei denunciat. h.d. Bald. Vel sic: Nec authoritate rescripti principis, nec alicuius interlocutoriæ iudicis, debet quis ingredi possessionem alicuius iuris ordine prætermisso: sed eo seruato & possessore legitimè citato aliàs cadit à iure suo, & si tutor uel curator cōtra fecerit, non præiudicat pupillo: sed deportatur bonis confiscatis. Sali.

Imperatores Grat. Valentin. & Theod. AAA. Potito P.V. LEX VI.

VI pulsos] *CASVS.* Expulisti me de fundi mei possessione: occasiōe violētiæ plura amisi, quæ ad te non peruenerũt: an per interdictũ, & vsque ad qđ tēpus veniãt? Et rñd. qđ vsque ad annũ, et sine solēnitate: tñ proposito interdicto agere possum aduersus te interdicto vnde vi[i], vt restituat mihi possessio: et hæres tuus inquantum peruenit, ad eũ tenebitur.

a Vi pulsos.] id est expulsos.

b Exemplo.] hoc propter solēnitatē dicit[g]: vt. s̄. de act. emp. l. expulsos.

c Annus.] vt. ff. eo. l. j. §. annus & hoc de illis.[h] quæ ad violentum nõ peruenerunt, sed de ijs, quæ peruenerũt, perpetuò tenet: vt. ff. e. l. j. in princ. & ff. cõi di. l. cõi diuidundo. §. Iulianus scribit. Itē hoc est verum in agendo: secus in excipiendo: vt. j̄. de excep. licet. et est ratio: vt. ff. de excep. do. l. purè. §. fina.

d Ad eos peruenit.] vt hîc, et. ff. e. l. j. in fi. et. l. ij. et. iij. in prin. sed post litē cōtestatã cōtra defũctũ ĩsolidũ tenēt hęredes: vt. s̄. ex delictis defũ. l. vnica.

AVthoritatem] *CASVS.* Expulisti me de possessiōe fundi mei impetrasti rescriptum vt liceret tibi fundũ retinere: an valeat rescriñ, quæritur? Dicitur quòd nec cōcedi debuit, nec concessum tenet.

e Possessionis] quam fortè etiam vestrã dicitis, vt bona sit dubitatio[i]

f Postulatis] non eĩn in alicuius iniuriam sunt priuilegia concedenda: vt hîc, et. ff ne quid in loco pub. l. j. §. merito. et. j̄. de emancip. l. nec auus. et cõcessa non valent: vt s̄. de preci. impe. offe. l. quoties. & l. nec damnosa.

SI de possessione.] *CASVS.* Si de possessione fundi mei me deiecisti sine armis. potero te conuenire ciuiliter interdicto vnde vi. & l. iul. de vi priuata. et siue ciuiliter, siue criminaliter te conuenio, teneberis de fructibus tam perceptis, quàm percipiendis: & alias pœnas sustinebis.

g Si de possessione.] De possessiōe deiect' agit interdicto ciuiliter, sed et criminaliter. l. Iulia de vi priuata si sine armis: vt hîc. si verò cũ armis, tũc l. Iul. de vi publica: vt insti. de pub. iudicijs. §. itē lex Iulia de vi. et quãquã dicat priuata vis, quæ fit sine armis, tñ publicũ crimē est: vt. ff. de pub. iudi. l. j.

h Quo.] scilicet interdicto.

i Potuit.] à tempore deiectionis[k]: vt. ff. e. l. j. §. nõ solũ autē. &. §. ex die. et. ff. de vsuris. l. videam' ij. §. itē si vi. et §. interdicto. Sed quid si res interreat eo modo penes inuasorē, quo erat interitura penes illũ? Rñ. tenet inuasor, vt. ff. e. l. penult. et. l. si vi à me. et. l. j. §. rectissimè. et. s̄. quòd met. causa. l. j. Sed cōtra. ff. qđ met. causa. l. si cũ exceptione §. quòd si homo. Solu. ibi satis est eum teneri in triplo. Itē adhuc videt quòd de tali interitu nõ teneat quia ad id tenetur, qđ haberet possessor, si nõ fuisset deiectus: vt. ff. eodē. l. j. §. qui autē. sed intellige ad minus sic tenetur prędo de fructibus, quos pcepisset actor: sed actor nõ percepisset inhonestos: ergo iste nõ tenet de inhonestis: qđ est falsum: vt no. ff. de rei ven. fruct'. & de peti. hære. l. ancillarum. §. sed et pensiones.

INuasor.] *CASVS.* Si aliquis inuasit prædiũ, tenet ad possessionem restituendã, et ad fruct. et ad oĩa de pdicta: et si non ad inuasorē peruenerũt, intra annũ interdicto vñ vi. Si verò errauit, qa ego dñs eē credebar: et sic intrauit prędiũ, vel ignorauit prædiũ illud ad me pertinere, aliã pœnã nõ patiet inuasor, nisi quòd possessionem restituet.

k Inuasor.] hæc lex nec veteri iure, nec nouo videt habere locũ. Veteri nõ propter principiũ: quia nulla pœna erat interdicti: sed et si esset, esset prætoria, nõ legitima. Nouo nõ, propter finē: quia etiam cũ pœna tenetur hodie vt. j̄. eo. l. fin. Ad hoc dicas[l] qđ veteri iure intelligitur. et dic etiã qđ in interdicto erat pœna, scilicet de fructibus percipiendis et omni eo, qđ ad violentũ non peruenisset. pœna dico ex parte soluentis, sicut et aliàs. ff. de eo per quē fac. erit. l. j. §. si plures. Itē et legitima dicitur, cũ ius prætorium sit viua vox iuris ciuilis: vt. ff. de iusti. & iure. l. nã & ipsum. qđ autē dicit in fin. eũ sine pœna teneri ad possessionē, scilicet petitorio per rei vēdicationē: nã nullum possessoriũ locũ habebat, tali casu iure veteri[m]. sed hodie cōtrà: vt. j̄. eo. l. fi. Itē nouo põt intelligi:[n] vt prima pars loquatur secundũ. l. si quis in tantã. secũda secundũ. l. cũ quærebat. j̄. e. vt intelligas illã, cũ quærebat. qđ nõ agat nisi ad possessionē, nõ verò ad pœnã aliquã. Vel prima loquat in pœna legitima si criminaliter agit secũda (vt diximus modò) loquat secũdũ. l. cũ quærebat. Vel prima pars loquat secũdũ. l. j̄. pxi. meminerint. & his tribus modis loquit nouo iure. et secũdũ oēs non obstat. d. l. j̄. e. l. fi. Alij soluũt[o] qđ hîc sine dolo credēs esse suã: ibi dolosè ĩuasit. Vel hîc petitorio: ibi possessorio agit. Vel dic q hæc lex nil noui cōstituit[?], sed solũ vult dicere qs sit ĩuasor & iõ q dicit, restitui debet. s petitorio iudicio. et q dicit in prin. inuasor: &c. q scilicet alicui' possessionē quoquo modo fuerit adept': et largissimè dicit pœna legitĩa, cũ multis legib' violētia puniat.

l Legitima] vt illa cōstitutione, si quis in tantam.

m Per errorem.] fortè suam esse existimans.

n Aut incuriã] qa esse dñs nõ curat vel ignorat suã: vt. ff. de vsu. l. furtũ.

o Restitui] id est conquerebatur. contrà: sed hîc putauit suam esse: ibi contrà. vel hîc corrigit.

g Idē Bal. & Sali.
h Sequunt Bar. Bal. Sa. & Ange.
i Imo absque hoc poterat ista lex habere dubitationem: nã ex quo ĩ interdicto vnde vi, agit de possessione sola momē
k Istã glo. in omnibus cõmuniter sequũt do.
tanea: & sic de modico videbat satis q potuisse tolli p rescriptum. bar. & Sali.
l Ista est prima lectura quæ non cõgruit literæ secũdũ Bal. & Sali.
m Ista glo. est sing. secundũ Ange. hîc.
n Ista est secunda lectura quæ displicet Sali.
o Iste est sanus intellectus istius legis secundũ. b.b. Ange. & Sal.
o Displicet Ang & Sa.

Meminerint [a] cuncti, siue vulgato [b] rescripto [c] mansuetudinis nostræ, siue sententia [d] cuiuslibet iudicis vtantur, in causis conueniendos dominos [e] locorum esse: aut si fortè defuerint [f], eorum actores ad insinuādas [g] sentētias [h] procuratoresq; esse quærendos [i]: ne inde iniuriarum nascatur occasio, vnde iura nascūt [k]. ¶ Quòd si præcepta [l] nostra [m] implere neglexerint [n]: omni negotio, de quo iurare cœperant, priuabuntur [o]. ¶ Sin autem habito plerūque colludio [p], curatores vel tutores minorum his rem debitam ea occasione inuadant, vt pupillis vel adultis iurandi copia & fruct[9] adimatur: his eatenus subuenimus, vt eosdem nō atterat [q] dāno culpa temeritatis alienæ, sed ilico quidem possessio ei, à quo est ablata, reddatur [r]. Curatores autem vel tutores [s] æterna deportatione punitos bonorum quoque publicatio persequatur. D. ij. Non. April. Antonino & Syagrio Cons.

a ¶ Meminerint.] ¶ Casus est talis [a] secundum Azo. Si aliquis vult alium conuenire, non debet impetrare rescriptum vel à principe, vel ab alio iudice vt mittatur in possessionem rei alienæ: & liceat ei possidere: vel vt ea occasione inuadat, sicut sæpe impetrant quidam à potestate Bonon. circa exitum regiminis eius: ideo autem non debet tale rescriptum implorare, ne à principe vel ab alio iudice nascatur occasio iniuriandi à quo iura emanant: sed debēt in causis 10 cōuenire locorum possessores: aut si illi desint, debent quæri actores & procuratores eorū ad insinuandas dominis sentētias citatorias aliter enim si faciāt, toto negotio priuabuntur. quòd si tutor vel curator colludendo cum eo, qui rem pupilli 20 vel adulti possidet, eam violēter abstulerit, vt sic minor ius suum in re amittat: nō nocebit hoc minori: sed res restituet ei, cui est ablata causa minori integra reseruata: tutore relegato, bonisq; suis spoliato.

b ¶ Vulgato.] i. apud 30 iudicem intimato: vel. i. vulgo & palā dato & cōtinebatur ī hoc rescripto [b] illos debere venire ad iudicium isti responsuros: vel fortè [c] illos debere statim restituere possessionem, cùm iste dixisset illos vim fecisse, quod verum non fuerat: vel con 40 tinebatur ibi possessionem esse restituēdam [d]. Vel dixit imperator, iustam causam habes: & verum erat ita datum esse rescriptum vel sententiam, nō tamen iste sua authoritate debet inuadere possessionem sine authoritate iudicis: vt j. tit. j. l. fi. ne inde &c. nam nihil definiebat rescriptum illud, vel sententia. Sed quid si iudex vel imperator dixit. vade, & occupa possessionem tua authoritate? Videtur qđ possit facere [e] secundum H. vt argu. ff. de acqui. pos. l. iustè. cùm & conuentio contrahētium hoc 50 possit: vt. j. de pig. l. iij.

c ¶ Rescripto.] quidam impetrauerunt rescriptum super restitutione rei suę, & ꝓpria authoritate rē suā inuadere volebāt. hîc statuit pœna cōtra eos.

d ¶ Sententia.] talia continente, vt modò dixi in rescripto: quæ est interlocutoria, non definitiua.

e ¶ Dominos.] opinione: quia putant & dicunt se dominos. Sed P. [f] dixit præsumi dominum eum, qui possidet: vt arg. s. de proba. l. ij.

f ¶ Defuerint.] scilicet domini.

g ¶ Insinuandas.] scilicet dominis.

h ¶ Sententias.] citatorias scilicet dominis.

60 i ¶ Quærendos.] id est inquirendos.

k ¶ Nascuntur.] sic & s. de indic. vidui. l. ij. et. s. de ijs qui. ve. æta. impe. l. j. nascuntur autem à principe: vt. s. de testa. l. oīm. Item ad hoc. xvj. q. vj. c. ij.

l ¶ Præcepta.] s. de test. l. oīm. vbi dicit qđ oīa iura habeat in scrinio. Ac.

m ¶ Nostra.] posita in hac lege.

n ¶ Neglexerint.] possessionem occupando.

o ¶ Priuabuntur.] sed quid differt hæc ab illa, si quis in tantam? Rñ. hîc videbatur non puniri propter rescriptum? Vel hæc [g] non punit nisi in simplum: & qñque in nihilū, si nullū ius habebat, qui rescriptum impetrauerit.

p ¶ Colludio.] quid ergo si bona fide? Respon. idem secundum P.

70 q ¶ Non atterat.] No. ex alterius culpa non debere alium damnum pati. sic et. s. de admi. tu. l. non est. & de nō. nu. pecu. aut. cōtra qui propriā. et. ff. qđ quisque iur. l. iij §. si tñ tutor. & s. de spō. l. fi. in prin. & j. de fal. mo. l. j. in fi. & s. de ser. fugi. l. quicūque. xvj. q. vj. c. si episcopum. et. s. de acqui. pos. l. fina.

r ¶ Reddatur.] saluo iure pupilli in vendicando [h].

s ¶ Tutores.] qđ hîc in tutorib[9] dicit, idē in prælato [i] colludente cū possessore ecclesiasticæ rei. nam res per prælatum ablata restituitur possessori, saluo iure ecclesiæ in vēdicādo: imo ēt ipse idē ꝓlat[9] poterit vēdicare nomine ecclesiæ: vt dixim[9]. s. de sac. san. ec. l. iubemus. ij. §. sanè si hæc. Sed opponitur ex. l. s. de ijs, qb. vt indig. l. polla. sed ibi ratione pupilli accusabat, hic autē do- 80 lo malo occupabat: vt arg. ff. de ijs quib. vt indig. l. tutorem.

Si quis.] CASVS. Si rē, quā possidebā aliqs ꝓpria authoritate inuaserit: qualiter puniri debeat, q̄rit? Distinguit aut res erat inuasoris, aut nō: si erat, amittet dominiū rei, et mihi eā restituet. si nō sit, dñs restituet eiusdem ęstimationem. Idem est si fiscus rē aliquā possideat, & aliqs eā inuadat.

t ¶ Si quis in tantam.] hanc. l. diuide in quinque [k] partes, vt bene aptentur quæstiones, quæ fiunt. Prima dicit de personis inuadentibus vsque illuc, vt possessionē &c. Secūda de reb[9] inuasis vsque illuc, ante euentū &c. Tertia loquitur de tempore inuasionis vsque illuc, possessionem &c. Quarta de pœna, quando erat dñs inuasor. Quinta quādo non erat dñs: dic ergo, si qs &c.

v ¶ Audaciam.] i. temeritatem. qualem habent furiosi. & in mala parte [l] ponitur audacia. aliàs in bona [m]: vt. ff. de lib. & posthu. l. Gallus. §. videndum. non autem verè furiosus erat: quia tunc non teneretur hac constitutione. sic instit. de inoffic. testa. in princ.

¶ Inuadens possessionem uiolenter, eam restituere tenetur: & si dominus erat, priuatur dominio: si non erat dominus, tenetur possessionem restituere: & condemnatur in æstimationem rei. h. d. Bal. Vel sic: Violenter inuadens possessionem rei suæ apud alium constitutæ, illam tenetur restituere, & dominio eius priuabitur: & ubi res sit aliena, illam restituet: & in eius æstimatione condemnandus uenit. Salicetus.

Imppp. Valentin. Theodo. & Arcad. AAA. ad Messianum comi. rer. priuat. LEX VII.

Si quis in tantam [t] † furoris ꝑuenerit audaciam [v], vt possessionem rerum [x] apud [y] fiscum, vel apud homines quoslibet constitutarum ante aduentum [z] iudicialis arbitrij violenter inuaserit: dominus quidem cōstitutus possessionem, quam abstulit, restituat possessori: & dominium ei[9] rei amittat [a]. ¶ Si verò alienarum rerum possessionem inuasit: non solùm eam possidentibus reddat, verū etiam æstimationem earundem [b] rerum restituere compellatur. D. xvij. Calend. Iuñ. Treueris, Timasio & Promoto Cons.

¶ Violentia commissa contra possessorem, nō

x ¶ Rerum.] mobilium vel immobilium [n], corpo 10 ralium vel incorporaliū vt insti. vi bo. rap. §. pen.

y ¶ Apud.] i. penes: vt ff. de verb. sig. l. penes. & l. id apud. sed si apud neminem sic possessio, adhuc habet locū hæc lex: non per verba sua, sed ꝑ prorogationem eius, quę est. j. e. l. fi. secundum vnū 20 intellectum illius. l. Ac.

z ¶ Ante aduentum.] id est siue permissiōe iudicis quādocunque [o], vel ante litem contestatā, vel post, vel etiam post definitiuam sententiam.

a ¶ Amittat.] per sententiam, non ipso iure.

b ¶ Earundem rerū.] 30 etiam ratione proprietatis: & sic in plus punit, quàm deliquerit. et sic est contra. ff. vti pos. l. pe. §. fin et. ff. qđ met. causa. l. si mulier. §. qui possessionē. sed hic magis deliquit. Super quinque autē partibus huius. l. fac quęstiones per ordinem Pri- 40 mò de personis. Quæro ergo de fœmina & hermafrodito? Rñd. P [p] teneri, licet dicat si quis: vt. ff. de verb. signifi. l. j. Secundò de milite, & de rustico: & dic teneri, cùm inuadere sit contra ius naturale: vt s. de in ius voc. venia. Tertiò de pupillo et adulto. et quidem si est proximus infantiæ, non tenetur: quia &c. vt. j. de fal. mo. l. j. in fin. & instit. de obli. quæ ex delic. na. §. in summa. postea sic: vt. ff. de fur. l. impuberem. ergo & adultus habeat, vel non habeat curatorem, nec restituitur: vt. ff. de mino. lege si ex 50 causa. §. nunc videndum. Quartò an pater filio, patronus liberto teneatur: quod videtur, cùm non infamet: vt. ff. de act. & obli. lege cessat. sed certè nec interdictum aliquod infamat: vt. ff. eod. neque. & tamen non datur, sed agitur in factum. Sic ergo dicas hîc, & in factum agi: vt. ff. e. l. j. §. interdictum hoc quia. sed secus est contra [q]: quia filius patri, et libertus patrono tenetur: vt ff. de fur. l. si quis vxori. §. sed si filius. & eo. ti. serui & filij. et instit. de ob. quæ ex delic. §. hi. Quintò an dominus ex facto serui, vel pater ex facto filij teneatur? Rñ. [r] dominus tenetur noxaliter. vt. ff. eo. l. j. §. qđ ergo adijcitur: et de mino. l. quòd si minor. § si seruus vel filius. pater de peculio post condēnationem filij, non prius: vt insti. de noxa. §. fin. ff. de pecul. l. licet. §. fi. nisi in id, qđ 60 ad vtrunque eorum peruenisset: vt. ff. de act. et obli. l. si à furioso. et. ff. eo. l. j. §. quòd ergo adijcitur. Sextò, de furioso et mente capto. & dic, non teneri. ff. de sica. l. infans. & de parricid. l. pe. et de admi. tu. l. fi. Tu idem dic in prodigo [s], cùm nec ipse possit de suo alienare: vt. ff. de verb. obliga. lege is cui bonis. Septimò, de abbate, prælato, et monacho, et tutore, et similibus. et dic non teneri [t] ecclesiam vel pupillum: vt suprà lege proxi. nisi communicato consilio faciat: vt suprà de sacrosanc. ecclesiæ lege iubemus nullam. Octauò, quid si credens me possidere, cùm alius possideat, sic inuasi? Vel quid si vacantem credidi cùm non esset? Rñ. non teneor, [v] cùm neminem sua possessione priuare volui: vt. ff. de sica. diuus nec obstat instit. vi bo. rap. §. sed ne- 70 dum. quia aliud est credere sibi licere auferre, aliud se credere possidere. Præterea et hoc accipe. quando iustam cām habeo credendi me possidere: vel quia per filium vel seruum credo mihi possessionem quęsitam. Nonò, an habeat locum tunc tantum quando credidit sibi licere. quòd P. dicit quasi in subsidiū, et non quando dolo: sed tunc vel interdictum vñ vi vel actio vi bo. rap. habeat locum: vt insti. vi bo. rap. §. j sed Al. et Io. [x] dicunt contra: nam non debet melioris esse conditionis dolosus vel stult[9], quàm non dolosus: vt ff de noxa. l. non solùm. et. ff. quòd vi aut clam. l. seruus. Præterea secundū P. si agerem contra dolosum, exciperet quòd dolo fecisset: et sic allegatio suę turpitudinis sibi profiteret, quòd esse non debet: vt hîc, et suprà de transac. 80 l. transactione finita. Decimò, si possidētem non admisi, dic teneri me [y]: vt ff. de acqui. pos. lege clam. §. fina. Idem si inuaserim, et suspicatus fuerit possessor se posse repelli: vt ff. eod. l. j. §. siue autem. & de acquir. pos. l. sed et si nolit. Vndecimò, quid de magistratu? Dic non teneri, nisi vltra officium fecerit: vt. ff. quod met. cau. l. iij. §. j. et de iniur. l. iniuriarum. §. j. et. l. nec magistratib[9]. Dic ergo si qs, scilicet priuat[9]. Super reb[9] fiunt octo quæstiones. Quæro igitur primò an immobilibus habeat locum? Dic quòd, sic [z], licet pro mobilibus maximè sit inuenta: vt insti. vi bo. rap. §. pe. Secūdò, an in iuribus prædiorum

a Videtur displicere Ang. & Sal.

b Displicet b. Ang. & S.

c Istā sequitur bart. b. Ang. & Sa.

d Ista est vera in se, sed nō necessaria. bar. & Sali.

e Ordine iuris seruato: aliâs secus. bar. & Sali.

f Vtraque bona secundū bar. & S.

g Vtraque bona secundū Sal.

h Et sic nō obstabit exceptio dñij. bar. & Ang.

i Gl. sequitur bal. & Sal.

k Hanc diuisionē. gl. sequit bal.

l Quia sit sup delicto bar.

m Scilicet pro audacia iuridica & fructuosa.

n Gl. sequitur bar. bal. & Sali.

† Concor. cum hac. l. xvj. qō. vj. placuit.

o Gl. sequitur bar. bal. & Sali.

p Idē bart. bal. & Sali.

q Sequunt cō. et doc.

r Placet bar. bal. & Salic.

s Imo prodigus efficaciter teneatur ad pœnā huius l. Cy. barto. bac. bal. & Sali.

t Idē bart. bal. & Sali.

v Sequunt bar. Sali. & Auge.

x Idē bal. & Sali.

y Sequitur bart bal. & Sali.

z Idē bart bal. & Sali.

prædiorum vrbanorũ rusticorũ,& præbẽda alicuius clerici? Videtur ꝙ non: vt ff.de acqui.re.do.l.seruus.§.incorporales.& ff.de vsusc.sequitur §.si viam.& hoc dicit Io.quod potest dici esse verum mero iure: sed vtilis [a] habeat locum.ar.ff.de ser.l.quoties.ij.& si ser.ven.l.ij.in fi.sed in personalibus seruitutibus contra est: vt si fructuarius expellatur à domino vel extraneo, vel expellat, vel quilibet qui habeat personalẽ seruitutẽ: vt ff.e.l.iij.§. vnde 10 vi.& itẽ si non vsusfructus.& ff.de do. aquili⁹. in fi.Idẽ in superficiario, feudatario, emphyteuta, cum habeãt vtile dominium: vt ff.de superfi. l.j.in prin.& si ag.vec.l.j.& iij.& de rei vẽ.l.superficiario.econtrario, si hi tres inuadant: puto suffi20 cere suo iure priuari [b].sec⁹ puto in alijs, sed tanquã ꝑ aliena re puniantur: vt in fi.huius l.nisi in eo iure tantum habuerint animum expellendi. Tertiò, si inuado rem quã commodaui, vel locaui, vel deposui? Rñ. non teneor, cum neminem possessione priuare voluerim: vt ff.commo. l.rei.nisi constituerint sibi possidere: & sic interuerterint possessionem: quo casu ipsi mihi tenẽtur.& si postea ego inuadam, & ego tenear illis secundùm Io.sed si extraneus eos expellat, quæ solam habent detentationem, videtur teneri [c] eum mihi: vt ff.eo.l.j.§.quod seruus. nec obstat ff.e.l.colonus.& l.cum fundum.vbi colono datur: quia iam interuerterat.sed si ante interuersionem deijciatur, datur mihi condictio: vt ff.de 30 vi & vi ar.l.j.§.quod seruus. Quartò, quid si furi exportãti rem meam abstulero? Rñ.non teneor: [d] vt s̄.quando li.sine iu.l.liberam.nisi iam [e] ad locũ destinatũ peruenerit secundùm Io.vt ff.de fur.l.siue igitur. Quintò, quid si equum tuum soliuagum in pascuis acceperit, putans esse suũ? si quidem sciebat non esse suum, tenetur furti: aliter si suum credidit, habet forte locum condictio sine causa vel vtilis condictio ex hac l. imò rei vendicatio. Sextò, quid si vnus habeat possessionem, alter detentationem, tertius proprietatem: an inuasor tenetur omnibus, vel cui? Videtur ꝙ omnibus: vt ff.ad exhi.l.celsus.§.iulianus.quod non puto [f], cum tãtum possidenti datur: vt hic dicit. Septimò, quid si erat inuasori 40 debita, vel sibi obligata? Dixit P.ꝙ nõ habet locũ hæc lex, sed edictum diui Marci. Tu dic contra [g] & perdam per hanc constitutionem ius qđ habeo in re, vel pignus: vt si ammodo agam, exceptione repellar. si ergo agam ex edicto diui Marci condictione sine causa, non agã hac l.& econtra: vt ff.de act.& obli.l.quoties.§.j.& hoc nisi in eo quod excedit: vt e. §.j.& ff.vi bo.rap.l.j.Idem dico si inuasi vt habeam pro pignore vel in solutũ: vt scilicet habeat locum hæc lex, nisi ex pacto vel iudicis authoritate faciam: vt j̄.de pigno.l.iij.& nisi aufugeret [h] debitor: vt ff.quæ in frau.cre.l.ait prætor.§.si debitorẽ.nec obstat ff.de fur.l.qui vas.§.j.quia ibi ponitur, abstulit.i.accepit vt iudici ostenderet, non vt sibi haberet. 50 Octauô, quid si debitor creditorem super pignore occupando inuadat? Rñ.secundùm Py.non habet locum. Vel dic contra, cum possideat creditor: vt ff.de acqui.re.do.l.per seruum.& ff.de vsusca.l.serui noĩe. Super tempore quæro quo tẽpore facta inuasione locũ habeat hæc l. Rñ. quidã ꝙ ante litẽ cõtestata. Itẽ post ante sententiã: nisi in casu vno, in quo loquitur s̄.finiũ regũ.l.si cõstiterit. post sentẽtiã non. sed habet locũ illa l.meminerint.& pro eis est quod hic dicit ante euẽtũ &c. Tu dic hãc esse generalẽ, & ante litem cõtestatã, & post sñiam, & illã, si cõstiterit, tantũ post litẽ, & ante sententiã. nec obstat quod hic dicit ante euentũ, quia subauditur maximè. Vel dic, i.ante præceptũ vel iussionẽ iudicis.& hæc bo60 na. Vel, i.ante executionem quæ fit per iudicem, & sic nõ punitur: vt ff.de acqui.pos.l.iustè.& ff.ad l.aquil.quemadmodũ.§.magistratus.quod enim legitimè &c.vt j̄.ad l.iul.de adul.l.gracchus.aut [i] ergo nullum est decretum interpositũ: & tunc habet locũ hæc lex.aut perperã: & tunc illa meminerint.aut rectè, & tũc nulla: vt in l.iustè. Secũdò, quid si clã inuasi? Rñ.adhuc habet locũ hæc lex: vt ff.de acqui.pos.l.rẽ quæ nobis. & ff.eo.l.vim facit.qđ locũ habet si habuit animũ, vt etiã vim inferret si me inuenisset: vt ff.de fur.l.si quis ex domo. Super quartò quæro: Nunqđ ipso iure dñium amittit, & ipso iure quærat spoliato? V r̄ ꝙ sic: vt in crimine læsæ maiesta.vt j̄.ad l.iul.l.fi.& in commissione vectigalium: vt 70 ff.de publi.l.commissa.& in muliere quæ suo raptori nubit, quę amittit ipso iure dñiũ rerũ quas lucrata est ab eo: vt in aut.de rapt. mulie. quæ rap.nu.col.ix.& ad idẽ est s̄.loca.l.fi.& in aut.de litig.§.fi.col.viij. & s̄.de act.& obl.aut.imò nos dicim⁹ cõtra [k]: qa hæc lr̃a dicit, amittat. nõ amittit, vel amisit: & sic ꝑ sñiam aliâs amittit: vt s̄.de hæe.quicũq3. §.qđ si fecerint.& de aposta.l.j.& ff.ad syl.necessarios.§.non aliâs.& de iur.fis.l.eius qui.& in aut.vt lit.iu.§.illo.col.ix.& ff.de rescin.vẽ.fundus. Sup vltimo quæro an possessio tm̃, vel proprietas etiã æstimetur. qđ solui in litera, hoc est in capite istius gl. Scđo, si fructuari⁹ est expulsus, vel proprietari⁹, an cõpetit vtriq3 altero expulso? Rñ. [l] si eo animo vnũ de80 ijcio: qa credo eũ solũ habere ius in re, vtriq3 teneor: quia vno deiecto, alter deijci vr̃. Si verò eius solũ vsumfructũ velim auferre, vel solã proprietatẽ: ei soli teneor, vt id quod abstuli & tantũdem reddam: vt ff. de fur.l.inter oẽs.§.si seruus.& ff eo.l.si de fundo.licet de fundo qdã aliter dixerint, scilicet vno expulso nõ videri aliũ deijci cõtra quos est lex ff. eo.l.si de fundo. Tertiò, quid si rẽ cõem totã inuado socio meo possidẽte? Rñ. [m] pro parte socij teneor: vt argu ff.de fur.l.si socius. etiã pro mea teneor, diuersimode tamen. Quartò, si alius possidet vsumfructum meũ nõ proprietarius: & eũ deijciam: & sic amitto ius meũ. cuì applicabitur proprietario vel expulso? Rñ.ꝑprietario. sed æstimatio fructuario: vt ff. eo.l.si de fundo. Itẽ si iudæus possideat mãcipiũ christianum meum, & illud inuadã, an applicabitur iudæo? Rñ.non [n]: vt s̄.vt nemo iudeus &c. l.j. Quintò, quæ actio detur? Rñ.cõdictio ex hac l.quæ dabitur simul ꝑ possessiõe & ꝑprietate, qđ est mirabile. Sextò, an dabitur hæredibus? Rñ.sic. Itẽ an cõtra hæ10 redes? Rñ.non, cùm sit pœnalis: nisi inquãtum peruenit ad eos: vt insti. de ꝑpe.& tẽp.act.§. non autẽ.& ff.e.l.j.§. hoc interdictum.& §.fi. Septimò, an restituendo rem inuasor ante litẽ cõtestatam, vel ante sentẽtiam liberetur à pœna? Rñ. 20 non: vt ff.de fur.qui ea mente. etiam si spõte expulsus acceperit, cùm non succedit hæc pœna loco rei: vt ff.de arbi.l.si quis rẽ. Octauò, quid si egi tantum ad rem, an supersit actio ad pœnam? Rñ.sic, cùm actione non officio debeatur: vt ff.de condi. fur.l.si pro fure.§.furti. Nonò an possit appellari? Respon.sic, quod dic vt s̄.si de momen.pos.l.j. Decimò, quid si seruum quem possideo cum se liberum contendat mea authoritate acceperim? Respõ.non amitto ius meũ: quia neminem possessione priuaui, etiam si esset in possessione libertatis: quia seipsum nõ possidet, licet in possessione libertatis esse dicatur.& hoc secũdùm Io.& nos qui dicimus inuasorem non cadere à dominio ipso iure. cùm enim detur cõ30 dictio ex l.ista: si alicui daretur, à domino daretur: seruo enim dari nõ potest. at domino contra seipsum dari non potest: nãq3 obligari non potest: vt ff.de fideius.l.si eum hominem. Fortè secundùm alios aliter dici potest qui dicunt inuasorem ipso iure amittere dominium. solum ergo punitur dominus ex tali violentia: quia solo videtur eum possidere: & sic incumbit ei onus probandi: vt s̄.de proba.l. vis eius. Vltimò quæro, quid differt hæc constitutio ab alijs? primò ab illa s̄.de peganis.l.christianis? Respond.illa specialiter in iudæis & paganis loquitur. Quid ab illa.s̄.finium regun.l.si constiterit? Respond.quia illa post litem contestatam, & tantùm in illo iudicio. Quid ab illa, non abs re.j̄.e.& s̄.loca. 40 l.conductores? Respõ.quia hæc incõtinenti facit cadere in pœnam: illa expectat definitiuam sententiam, sed & illa non distinguit fuerit dominus vel non, quod hæc facit. Quid ab illa, cum quærebatur? Respon. ibi dices statim. Item quid ab interdicto Vnde vi? Respond.illud annale, & in simplum & dolum exigit: hæc perpetua & pœnalis, & non exigit dolum. Quid ab edicto diui Marci? Rñ.illud speciale in re, in qua actor habet ius. Item quid ab illa s̄.de suffragijs? Rñ.illa specilais est. Accur.

Semper punitur accusatus l.Iulia de ui publica uel priuata: sed quandoque ciuiliter agitur per interdictum in quo proceditur summariè & sine inscriptione: & spoliatus ante omnia est restituendus.h.d.Barto. Vel sic, Pro momentanea possessione recuperanda proponens interdictum, se inscribere non tenetur.h.d. Vel sic: In nullo interdicto quod proponitur, inscriptio requiritur.Bald. Vel sic: Quando pro uiolentia illata agitur ciuiliter per interdictum: inscriptio non est, necessaria.h.d.Sali.

Impp.Arca.& Honor.AA.Pasiphilo.

LEX VIII.

MOmẽtariæ [a] possessiõis interdictũ [b], qđ non semꝑ ad vim publicã ꝑtinet vel priuatã: mox [c] audiri, interdũ ẽt sine inscriptiõe, meret. D.vj.id.Iuñ.Mediolani, Olybrio & Probio Cõs.

MOmentariæ.] CASVS. Deiectus per vim de possessione aliqua momentanea audietur interdictum proponens, & siue in scriptis, siue non. Viuia.

60 a ¶Momentariæ.] põt dici [o] ꝙ tacitè soluit tres quæstiões. Prima est, vtrũ interdictũ Vnde vi.sit momẽtariæ possessionis, sicut & illa interdicta quæ pro possessione competunt: quia si sit momentarlæ possessionis non licebit in eo appellare: si autem non sit, licebit appellare? Rñ. ꝙ est momentariæ possessionis. Scđa est, vtrũ interdictũ Vnde vi. quod est momentariæ possessionis ex vi nascatur, & vtrum ex publica tatũ, vel ex priuata tantum cõpetat; Et dicit ꝙ nõ semꝑ ex hac vel ex illa nascit: sed interdum ex hac, interdum ex illa. Tertia vtrũ necesse habeat inscribere qui hoc interdicto vtitur? & dicitur ꝙ nõ. Potest & addi quarta quæstio vtrum scilicet iudiciũ possessionis primò expediatur quã iudi60 ciũ ꝑprietatis? & ista innuit ꝑ dictionẽ illã, mox. Ad primã quæstionẽ facit s̄.si de momentaria possessione &c.l.j. Sed quæro quam vtilitatem hodie habet hoc interdictũ Vnde vi: cùm per constitutianem, si quis in tantam. violentia puniatur? Rñ. [p] quia vtilius est ipsum proponere quo ad quid, quã constitutionẽ: quippe cũ à sententia lata sup interdicto nõ appelletur, sed â sñia super constitutione lata, liceat appellare [q]: cùm nõ sit possessoriũ sed petitoriũ cõstitutionũ iudiciũ.& si enim per illud restituatur possessio, nõ tamẽ propter hoc possessoriũ dicẽdũ nõ erit: quia sic rei vendicatio possessoriũ diceret. Item cõstitutio nõ ꝑsequitur nisi duplũ. secus aũt esse põt in interdicto, cũ oẽs accessiões & lucra & dãna 70 in id veniant: vt ff.e.l.j.§.rectissimè.& §.nõ solum. Quarta quæstio est vtrum si iudicium petitorium & possessorium moueatur, audiri debeat primò q possessorium quàm qui petitoriũ intentat? Respõ. [r] primò eum audiendũ per illa verba, mox audiri &c.ad quod s̄.de rei ven.ordinarij.

b ¶Interdictum.] scilicet Vnde vi, quod est momentarium sua origine [s]: nam qui vincebat interdicto, poterat statim succumbere in petitorio: quod hodie non est si agatur per l.si quis in tantam. quod sit momẽtaria, nisi quando filius vel mercennarius inuaserint: ipsi quidem tenentur. sed pater vel dominus ad vendicandum admittuntur: vt ff.eo.l.j.§.si filius. hoc quidem interdictum Vnde vi, non semper pertinet ad vim pu80 blicam: quia qunndoque ad priuatam, vt quando sine armis. Item non semper ad priuatam: quia quandoque ad publicam: vt quando cum armis.

c ¶Mox.] i.ante causam ꝑprietatis. Vel mox.i.sine solennitate. Vel [t] id est sine dilatione aliqua debeat audiri ille qui proponit: vt j̄.ad legem iul.de vi.l.si quis.& etiam sine inscriptione qñ scilicet agitur ciuiliter. secus si criminaliter scilicet l.iulia de vi.vt ff.de accusa.l.libellorũ.& hic dicit interdũ etiam sine inscriptione.i.sine libello scripto: vt ff.de eden.

a Sequunť prędi. scrib.

b Idẽ ꝑ ṕdi. scriben.

c Idẽ tenẽt Bar.& Sali.

d Sequunť Bart. Bal.& Sali.

e Istud est verius, secũdùm Oldr. Ang.& Sal.

f Et bene. Bar.

g Et bene. Bar. & Sali.

h Et idẽ si esset in preparatione fuge. Bald.

i Ista distinctio gl. placet Barto.& Salic.& est no. secundũ eosdem.

k Et bene. Bar.B. Angel.& Sali.

l Placet Sal. sed displicet Bart. Bal.& Angel.

m Placet Bart. Bal.& Sali.

n Oẽs glo. solu. vsq; ad fi. sequũtur cõiter Doc. hîc.

Seruũ quẽ possideo se liberũ contendẽtem, si accipio: ius meum non perdo.

o Et bene. Bart. Bal.& Sali.

p Sequitur eam Sali.

q Idẽ Bart. Bal.& Sali.

r Sequũtur predi. scrib.

s Istã glo. vsq; ad finẽ sequunť ꝑdict. scribẽ.

t Quælibet expositio glos. placet Bart. Bal.& Salic.

l.j.§.edere.nisi in casu scilicet in cõuentione illustriũ personarũ:vt §.de digni.l.quoties.lib.xij.hodie indistinctè datur,per aut.offeratur.s.de libel.obla.& erat fortè dubitatio legis:quia poterat agi criminaliter, & sic nõ posset agi ciuiliter.Sed contra est:vt hic,& j.quando ciui. act.l.j. Vel dic à capite interdictum scilicet quodlibet,vel Vnde vi,vel quorũ bonorũ,vel vti possidetis,vel quodcũq; aliud, sic generaliter dicit interdictũ mometariæ possessionis: vt s. qui legi. per.l.fina.qđ non pertinet semper ad vim publicam vel priuatã:nã vnde vi ptinet:aliàs nõ debet dico audiri a .& cætera verba expone vt s. Sed quã vtilitatem habet hodie hoc interdictũ cùm sufficiat cõstitutio, si qs in tãtam? Rñd. quia in ea appellatur:hic nõ. Itẽ citiº expedit in interdicto,quã i cõstitutiõe.fortè nec vult actor pœnã.

a Ista glos. reputat valde singularem Sal,hic.

SI quando.] CASVS. Expulisti me de possessiõe prædij mei in quo erant multæ res: si propono interdictũ vnde vi,& probẽ te vim mihi intulisse:si pbare nõ possum singulas res esse abreptas,qualiter mihi sit succurratur, quæritur. Respond. quòd debes deferre iuramentum mihi vt iurem de æstimatiõe illarum rerum quas amisi: iudex determinabit quã titatem vltra quã non debeam iurare: & sacramento interposito,quod iurauero, iudex te mihi condemnabit. Viuia.

† Concor. cum hac l.c. fin. extra de his, quæ vi met.cã &c.

¶ *Difficultas probationis & odium delinquentis,facit ut admittatur probatio per iuramentũ actoris. Vel sic: Contra violentum constito de violentia,damna & interesse probantur per actoris iuramẽtũ,iudicis taxatiõe præmissa. Bal. Vel sic: Si dãnũ illatũ tẽpore inuasionis nõ potest liquido probari,iudex inspecta persona & negotij qualitate debet illud taxare, & postea iuramẽtũ actori deferre,& eius iuramẽto vsque ad quantitatem taxatam statur. h.d.Salic.*

Imperator Zeno A.Sebastiano præ. præto. LEX IX.

SI quãdo vis in iudicio fuerit patefacta a ,deinde super rebº abreptis b ,vel inuasis,vel dãno dato tẽpore c impetus quæstio pponatur: si nõ potuerit q vim sustinuit,quæ pdidit singula cõprobare d :taxatiõe à iudice facta p personarũ atq; negotij qualitate e ,sacramẽto † æstimatione rerũ quas pdidit,manifestet f : nec liceat ei vltra taxatione à iudice factã iurare:& qđ hmõi iureiurãdo dato fuerit declaratũ,iudicẽ cõdemnare g oportet. D. id. Deceb. Cõstãtinop. post consulat. Armatij V.C.

¶ *Alieno nomine tenens ad restitutionem cõuenitur usque ad sententiã: sine causa nõ restituẽs, dãnatur ad restitutionẽ,& insuper ad rei æstimationem. h.d.& est singularis lex cõtra colonos,& inquilinos precario tenẽtes,& quoslibet alieno nomine possidentes. Bal. Vel sic: Colonus uel inquilinus seu precario tenẽs ab alio, si usque ad sententiam in restitutione moratur sine causa,condemnandus est ultra rei restitutionem in ipsius rei æstimationem. h.d. Sali.*

Idem A.Sebastiano præ.præ. LEX X.

a ¶ Patefacta.] id est liquido probata.

b ¶ Abreptis.] id est exportatis & per vim detentis.

c ¶ Tempore impetus.] scilicet dato.

d ¶ Comprobare.] difficile enim est probare singula vtensilia.

e ¶ Qualitate.] inspecto diligenter an hæc persona expulsa diues b fuerit vel non,& an eo loco sit verisimile quod tot res tenuerit.

b Sequuntur hãc gl. Bar. Bal. & Sali.

c Idẽ prædict. scribe.

f ¶ Manifestet.] ratione ergo difficultatis & in odiũ violenti statur c iuramento: vt s.de iudi.l.properandum.§.j.& l.sancimus.& ff.de furt.l. in actione.§.de veste.& ff.depositi.l.j.§.si quis argentum & ff.eo.l.j.§. non solùm.& extra de testib.cogen.c.peruenit.ij.regulariter autem contra,nisi semiplena fuerit probatio:vt s.de re.cre.l.in bonæ fidei.

g ¶ Condemnare.] nec postea taxat sicut hodie in sacramento expensarum:vt in aut.de iudi.§.oportet.colla.vj.

NOn ab re.] CASVS. Sicut superiores constitutiones,meminerunt.&,si quis puniunt inuasores.sic hæc punit colonos qui tẽpore cõductionis finito detinẽt fundos dño inuito.dicit igitur, si colonus nõ restituat fundũ dño cõductione finita,si agat dñs cõtra colonum & conuincatur,colonus restituet prædium pos.& eius æstimationem.

h ¶ Non ab re.] id est non est sine causa,si nõ impune procedatur, sed cum pœna.

i ¶ Tam vetus.] s.eo.inuasor.& l.illa meminerint.

k ¶ Præsens.] scilicet,si quis in tantam.

l ¶ Conductoribus.] subaudi,ne &c.

m ¶ Procedere.] i.nõ est sine cã,si nõ impune pcedat sed cum pœna.

n ¶ Si locatoribus.] s.duxerint resistendum &c.quod est j.

o ¶ Allegatio.] sed quæ allegatio potest ei cõpetere vt resistat? Dicũt quidam quòd probet conductor rem esse suam,quod non placet:vt s.locati.l.si quis conductionis.Dic ergo quòd tempus conductionis non erat finitum,& merces erat integrè soluta:vel fecit expensas vtiles,vel necessarias in re:vt ff.locati.l penul.in prin.

p ¶ Ordine.] i.definitiua sententia e ,secundùm Io.vel secundùm alios, i.lite contestata,quod non placet:vt subijcit.& s. locati.l. conductores. Sed secundũ Io.qualiter petetur hoc duplum,cùm ante sententiam nõ debeat secundum eum? Respon. f hoc facit iudex ex officio suo:arg.ff.de ædil.edic.l.ædiles.j.§.item sciendum. Vel dic conditione g ex hac l. proposita sub hac h conditione,si fuerit contumax vsque ad sententiam.

d Placet B. Bal.& Sali. e Sequitur prædi.scrib. f Idem Bal. licet Bar.cõtra.

q ¶ Recuperantibus.] per actionem locati,vel per interdictum de precario:vt modo dixi secundùm leges &c.

r ¶ Cedere.] id est ipsi non cedant:vel cum conductores per seruos & filios teneant,non patiantur eos cedere.sed hæc sunt vera quando locator possidebat:quia dicit litera , possessionem alienam. Sed quid si conductor rem suam cõduxit: vnde non tenuit locatio,& possidet conductor: vt ff. de vsusc.l. ei à quo? Respõ. idem i per d.l.s.loca.si quis cõductionis.& secundùm hoc dicitur hic alienam , scilicet locatoris opinione vel præsumptione:vel tunc quando locauit.

NOn ab re h est, queadmodũ possessionis alienæ inuasores,tã i vetus quàm præsens k sacra cõstitutio censuit esse puniẽdos:ita nec cõductoribus l & possessionis alienæ detentoribus impune pcedere m †, si locatoribº n fortè vel possessionẽ rerũ suarũ quã apud alios precario mõ esse cõcesserant,recuperare secundũ leges volẽtibº (cùm nulla sibimet cognita legibus allegatio o cõpeteret)duxerint resistendũ:& nõ ptinus,id est nõ expectato iudiciorũ ordine p ,alienã possessionẽ recte eã recuperãtibus q cedere r patiãtur. Eos naq; iubemus p tãta suæ iniqtatis impudẽtia,si cognitiõis iudiciariæ euẽtu fuerint cõdẽnati:rei,cuius possessionẽ spõte restituere vsq; ad definitiuam sñiam minimè passi sunt,æstimatione victrici parti vna cũ ipsa re prebere cõpelli s . D.v.cal. April. Cõstãt. Theod.& Venantio Cõs.

s ¶ Cõpelli.] Quid ergo differt hæc ab illa, si quis in tantam ? Respon. k hæc mitius agit in eo quod vsque ad sententiam expectat. Item & in alio durius: quia hæc non distinguit sit dominus vel non: inuasor vel resistens: illa sic. Item hæc specialis in colonis & inquilinis & precario posidẽtibus, illa generalis.& facit ad hanc l.ff.eo.l.colonus.& l.cùm fundũ.& ff.de acquir.pos.l. si quis rem. Item ad hoc vt posit vsq; ad sententiã pœnitere,facit s.de plus peti. l.j. ADDITIO. Addas quòd conditio ex ista l. datur etiam contra conductoris hæredes.text.est in l. conductores .s. loca. quod intelligas verum si hæredes sciuerint rem conductam.si enim ignorauerint,non tenentur cõdictione ex hac l. quin iustam habent causam ignorantiæ:vt l.qui in alterius.ff.de regu. iur. quod satis probatur in hac l.ibi,cum nulla sibi met &c.

g Placet B. Bal.& Sali. h Ista gl. est singu. secundùm Sal. ad hoc qđ libellus conditionalis admittitur vbi cõmissio pœnæ depẽdet à processu causæ. i Hoc verũ si agatur actione ex cõtractu locationis. secus si cõdictione ex ista lege, secundùm Barto. † cedere. k Idẽ Bal. Bal. & Sal.

¶ *Occupãs possessionẽ uacantẽ tenetur eã restituere domino queadmodũ tenetur inuasor uel fur. h.d.no.& est una de quinquaginta decisionibus Iustiniani. Bal. Vel sic: Occupãs possessionem rei alienæ uacantem , tenetur conditione ex hac lege illam restituere quæ finitur annis triginta. h.d.Bar.& Sali.*

Imp.Iusti.A.Ioanni præ.præ. LEX XI.

CVm quærebat inter † Illyricianam aduocationẽ t ,quid fieri v oporteret propter eos q vacuã x possessionẽ absentiũ sine iu-

† Illyricianam.

CVm quærebatur.] CASVS. Constitutiones superiores inuasores prędiorum que ab alijs possidẽtur, puniunt: de illis qui inuadunt prædia quæ à nullis possidentur,sed à possessore vacua sunt nulla facta mentione:super quo articulo loquitur hæc præsens constitutio.dic ergo sic: Nõ curabam vel negligebam quadam prædia ad me pertinentia:vnde nec animo nec corpore ea possidebam:vacuam possessionem prædiorum occupasti:qualiter sis puniendus,quæritur. Respon. quòd veteres ll. non dabant interdictũ Vnde vi,vel vi aut clam:sed rei vendi.& certè punieris in hoc, possessionem & eius æstimationem restitues:& non excusaberis prætendens quia à nomine possidebãtur prædia:quia quilibet scire tenet, ea quæ sua non sunt,aliena sunt,ad exemplũ furti:quia si rẽ meã me inuito cõtrectaueris,teneberis furti,licet dicas te ignorasse rem meã fuisse: sicut ad restitutionem possessionis teneberis per constitut. si quis in tantam. nisi spatio xxx. anno. extiteris munitus.

t ¶ Aduocationem.] id est inter aduocatos de Illyrico.

v ¶ Quid fieri.] id est,quod ius constitui.

x ¶ Vacuã.] quæritur quæ dicit vacans siue vacua. Hugo de porta rauennata,tũc cum alio ingresso possessionẽ,quã animo retinebam me absente suspicatus sum me posse repelli:vt ff.de acqui.pos.l.sed & si nolit: tũc ẽm interdictũ locũ nõ habet:quia veniẽs nõ sum prohibitus vel expulsus:& sine corpore vis fieri nõ põt:vt ff.eo.l.j.§.idẽ labeo ait eum.& arg.ff.qđ met.cau.l.metũ autẽ præsentẽ.§.deniq;& pro eo est quod hic dicit, violẽtia &c.& cũ ad locũ ire timet,iam pro derelicto habet,vñ vacãs ab eo dici põt. Io.hãc,positionẽ casus reprobat l :hæc enim possessio non poterit dici vacua ante suspicionem suam,nec postea:quia iam alij est quæsita licet iniustẽ. Itẽ habet locũ interdictũ Vnde vi:vt ff.eo.l.j.§. deijcitur ẽm.& §.siue aũt.& l.iij.§.si qs autẽ.nã & qui occasiõe &c.vt ff.ad leg.aql.l.qui occidit.§.pe.nã pter eã amissã est possessio.P. verò cum Hug.consentiens vt cõpeteret interdictum,necessarium esse dicebat vt ad fundũ iret:& si tũc nõ admitteretur,cõpeteret interdictum.sed certè tũc nasci nõ poterat:quia tũc cũ nõ admittit,nõ possidet:& sic cessat interdictum:vt ff.e.l.j.§.interdictum autẽ hoc.sed ipse rñdebat tunc demum

Possessio quando dicitur vacans aut vacua.

l Sequitur Bartol. Bal. Ang.& Sal.

demũ videri amittere,& præteritã amiſsionẽ ad præſens tempus trahi. Sed quo iure? Tu dic[a] vacantem ſiue vacuam dici quę à nemine poſsidetur neq; animo,neq; corpore: qđ euenit ꝓpter longũ tẽpus,vt dicunt. vel propter obliuionẽ que ex longo tẽpore euenit: vt nos dicimus: vt ff. de vſuſcap.l.furtũ.Vel propter abſentiã vel negligẽtiam dñi: vt inſtit.de vſuſca.§.quod autem ad eas.Vel propter inundationem eo priuato: vt ff. de acquiren.poſſeſ.l.põponius. Vel quia alius eũ deiecit: nec tamen ille intrauit: nec iſte poſtea eſt reuerſus: vt ff.de vſuſcap.l.non ſolùm §.ſi dominus.nec placet[b] diſtinctio aliorũ qui dicebant aliam eſſe vacuã, aliã vacantẽ, vacua quæ animo tenetur, nõ corpore: vt dñs H.hanc l. intelligebat vacans quæ neq; animo,neq; corpore tenetur.nulla em̃ lege cõfirmatur talis diſtinctio,ſed infirmatur: vt j. de omni agro deſer.l.qa agros.lib.xj. & quæ hic dicitur vacua, inſtitu.de vſuſcap.§.qđ autẽ.dicit vacans vnde dictũ eſt.

a Idẽ Bart. Bal. Ang.& Sali.

b Idẽ prædict.ſcribẽ.

diciali ſnĩa detinuerũt,qa veteres leges nec vnde vi [a] interdictũ, nec qđ vi [b] aut clã, vel aliã quandã actionẽ ad recipiẽdã talẽ poſſeſsionẽ definiebant,violẽtia in ablatã poſſeſsionẽ minimè [c] ꝓcedẽte, niſi dño tantũmodo in rem actionem exercere ꝑmittẽtes: nos nõ cõcedẽtes aliquẽ alienas res vel poſſeſsiones per ſuam authoritatem vſurpare,ſancimus talem poſſeſſorem vt prędonẽ [d] intelligi,&generali [e] iuriſdictione ea teneri [f] quæ pro reſtituẽda poſſeſsione cõtra hmõi perſonas veteribus declarata ſunt legibus.Ridiculũ etem̃ eſt dicere vel audire,ꝙ per ignorãtiã [g] alienã rẽ aliquis quaſi ꝓpriã occupauerit. ¶ Oẽs autẽ ſcire debent qđ ſuũ nõ eſt [h], hoc ad alios modis oĩbus ꝑtinere: cũ talis diſpoſitio in furti actione iãdudũ veteribus legibus definita eſt, dicentibus, ſi quis alienã rem aduerſus dñi voluntatẽ [i] attigerit,furti actione teneatur [k]: his videlicet quæ ſuꝑ recipienda poſſeſsiõe à nobis diſpoſita ſunt [l] locũ habentibus, ſi non ex die ex quo poſſeſsio detẽta eſt, triginta annorũ [m] exceſſerĩt curricula. D.xiij.cal.Nouẽbr. Cõſtantinop.poſt Conſ.Lãpadij & Oreſtis VV.CC.anno ſecundo.

a ¶ Nec vnde vi.] hoc nõ: quia exigit violentiã ꝑſonę factã, vt hic ſubijcit.& ff.eo.l.j.§.ij.& §.interdictum autem hoc.

b ¶ Quod vi aut clã.] quia nihil fecit vi aut clam, ſed inuaſit.nec,ſi quis in tantam: quia & illa exigit vim factam perſonæ: vt ſ.eo.ſi quis in tantã.nec vi bo.rapt. eadem ratione: & quia[c] non eſt res mobilis. Sed imo videtur cũ iſte clam poſsidet debere cõpetere interdictũ ratiõe partis vltimę, ſcilicet clam: cũ nõ ſolũ clam faciat q id exiſtimat,ſed & qui exiſtimare debet ſe ꝓhibiturum iri, ſi dñs ſciret: vt ff.quod vi aut clã. l.ꝓhibere.§.ſi.cõtra hoc dicit allegando.

c Iſta ratio non eſt bona: qa diſpoſitio iſtius l. ꝓcedit etiã in rebus mobilibus.Bar. & Sali.

c ¶ Minime.] cùm nemo poſsidebat.

d ¶ Vt prædonem.] ex hoc videtur ꝙ res ſit vitioſa: ſed hoc eſt ad pœnam inuaſoris nõ rei vitium: vt ff.de vſuſcap.l.ſequitur.§. ſi tu vi me.& inſti.de vſuſcap.§.quod autem ad eas.

Vitioſa an efficiatur res ſi vacans occupetur.

e ¶ Et generali iuriſdictione.] id eſt pœna ſtatuta.ſ.e.l.ſi quis vel illa ſtatuta.ſ.eod.l.inuaſor.ſecũdùm B.vel ſtatuta[d] hac l. ſecũdùm P. vt de fructibus teneatur,de quibus non tenebatur per leg.illam,inuaſor. & ſic non corrigit illam,ſed addit ad illam quæ ſtatuebatur per interdictum Vnde vi.

d Idẽ Bar. Ang.& Sal.

f ¶ Ea teneri.] id eſt obſeruari.

g ¶ Per ignorantiã.] ignorãtia ergo nõ excuſat.qđ intellige nõ quòd crederet eſſe ſuã: quia tũc nõ teneret[e]: ſed ſciebat nõ eſſe ſuã,& ignorabat cui' eſſet: & ſic erit bona ſimilitudo de furto,vt ſubijcit. Itẽ per hoc ꝙ dicit alienã,patet ꝙ nõ loqtur de re hæreditaria vacãte: quia illa nullius eſt: vt ff.de re.di.l.j.§.j.Item quid ſi erat ſua,ſed vacãs ab alio? Rñ.nõ habet locũ,niſi ſit aliena: vt hic ſecundũ P.ſed dici[f] poteſt habere locũ, niſi incõtinenti probet dñs ſuã: vt ff.vt in poſ.leg.l.ſi is à quo.

e Si crederet duct' iuſtis rationibus,aliàs ſecus,ſecundũ Bart.

f Et bene. Bar.& Sali.

h ¶ Quod ſuũ nõ eſt.] & nõg eſt res ſacra vel religioſa: vel quę in nullius bonis ſit: ſubaudi ergo, & ꝙ alicuius ſit ff.de dã.infec.l.ſi finita.§. cùm verò. & ff. de manu.l.iiij.in prin. Item quid ſi ab eo qui vacantem intrauit,cœperit vacare poſſeſsio: nũquid reſtituet ei à quo primò cœpit vacare: an ei à quo ſecundo cœpit vacare? Io.ſecũdo.vt ff.eo.l.cũ à te.& l.j.§.qui à me vi.Item ſi vacantem occupaui,& poſtea deijciar an tenear? Vel ſi deſij ſine dolo poſsidere. Primo caſu videtur me teneri, cùm habeam interdictum: vt d.§. qui à me vi. Item nunquid exigitur hic dolus? Reſpon.ſic[h]: vt hic, omnes enim &c. & quod ſubijcit de furto, licet ſecus ſit in illa,ſi quis in tantam.

g Sequitur eam Sali.

h Idẽ Bar. & Salice.

i ¶ Voluntatem.] quoniam ignorat dominum.

k ¶ Teneatur.] ſi ſciebat alienam,licet ignoraret cuius: ſecus ſi crediderat ſuam: vt ff.de fur.l.vulgaris.§.ſi quis xx.& §.idem iulianus.

l ¶ Diſpoſita ſunt.] ſcilicet hac noſtra lege.

m ¶ Triginta annorum.] quo ſpatio tollitur omne ius: vt ſ.de præſcrip.xxx.ann.ſicut etiam ſi inuaſor poſsidet.ſi autem alij vendat,habet locum præſcrip.x.vel xx.ann.olim hodie xxx.vt ſ.de præſcrip.long.tẽp. x.vel xx.annorum.l.j.& authen.malę fidei.

Ius omne per xxx. annos tollitur.

TIT. V.

Si per vim vel alio modo [n] abſentis perturbata ſit poſſeſsio.

¶ SI PER VIM[i], VEL ALIO &c. ¶ *Dictum eſt ſ.de turbata poſſeſsione præſentis, nunc dicamus de turbata poſſeſsione abſentis.* Azo.

i Ad materiã huius tit. facit c.vnicum.cũ gl. extra de peregri.

¶ *Dicit Butr. Mirabilia ponit hæc lex. Quòd ad recuperandam poſſeſsionem abſentis, admittuntur carentes mandato, ſupple cauentes de rato: & ſerui qui aliàs in iudicio eſſe non poſſunt. ſed licet admittantur ad cauſam poſſeſsionis, non tamen admittuntur ad cauſam proprietatis. hoc dicit.& non eſt alibi.* Bal. *Vel ſic: Pro recuperanda poſſeſsione qua quis in abſentia eſt ſpoliatus, quilibet ſibi coniunctus, uel etiam amicus, aut eius ſeruus admittitur, etiam poſt annum: nulla declinatoria exceptione obſtante. Et dominus reuerſus auditur perpetuò, & prædicti admittuntur in poſſeſſorio, & non in petitorio. hoc dicit. Salicetus.*

Imper. Conſtãtinus A.Seuero. LEX I.

IVdices, abſentium q cuiuslibet rei poſſeſsiõe priuati ſũt [o] ſuſcipiãt in iure ꝑſonas [p],& authoritatis ſuę formidabile [q] miniſteriũ obijciant: atq; ita tueantur abſentes, vt id ſolum diligenter inquirant,an eius qui quolibet modo [r] peregrinatur poſſeſsio ablata eſt, quam propinquus,vel parens,vel proximus,vel amic',vel colonus, vel libertus, ſeu ſeruus quolibet titulo retinebat [s]. nec eos q deiecti ſunt abſentiũ nomine poſsidẽtes,quia [t] minimè ipſis deciſio cauſæ [v] mandata ſit,ab experiunda rẽ ſecludant: nec ſi ſerui [x] ſint, eorũ reijciãt in iure ꝑſonas,quia hmõi cõditionis hoĩbus cauſas perorare [y] fas [z] nõ ſit. ¶ Sed poſt elapſa [a] quoq; ſpatia recuperãdę poſſeſsionis legibus pręſtituta, litigiũ eis [b] inferentibus largiri conuenit: vt eos [c] momẽtarię ꝑinde poſſeſsionis

n ¶ Alio modo.] Veluti ſi ab imperatore vel ab aliquo iudice ſit impetrata: nam & hic quodãmodo turbatur: quo caſu loquitur lex ij huius titu.Et not.ꝙ in hũc quoq; caſum[k] locus erat interdicto vti poſsidetis,qđ eſt j.tit.proxi.ſed quia noui aliquid ſuper hoc conſtitutio præſens diſponit,ideo hunc titulum huic caſui proprium penit.

k Sequitur eam Sali.

IVdices.] CASVS. Habebã poſſeſsionem, & in ea colonos vel ſeruos.cœpi abeſſe.& me abſente expuliſti illos qui erãt nomine meo in poſſeſsiõe: an expulſi agere poſsint ad recuperandam poſſeſsionem,& iudex eos audire debet, quæritur. Reſpon.ꝙ ſic.nec obſtat exceptio quòd non habeãt mandatũ de experiũdo vel quòd ſeruus non habeat perſonam ſtandi in iudicio nullo tempore domino excludendo qn reuerſus agere poſsit: ſi colonus vel ſerui agere per negligentiam ſuperſederint.& licet iſti poſſeſſorium intẽderunt iudicium, quæſtio ſuper proprietate domino reſeruabitur.

o ¶ Priuati ſunt.] per vim. Azo.loquitur ergo hæc conſtitutio in caſu quo abſens per colonum ſuũ vel huiuſmodi perſonas poſsidebat.

p ¶ Perſonas.] id eſt perſonas nomine abſentiũ agentes.Azo.

q ¶ Formidabile.] quatum ad violentum.Azo.

r ¶ Quolibet modo.] Non ergo diſtinguitur abſentia ſit neceſſaria, vel probabilis,vel non.

s ¶ Retinebat.] hoc eſt planũ: cũ hic q agit fuit expulſus.Sed an alius ſeruus non expulſus noĩe abſentis agere poſsit? Videtur ꝙ non: vt hic. Econtra quòd ſic[l]: vt in principio legis quæ generaliter dicit.& ſic tota videtur gñaliter loqui.arg.ff. de iuris & facti igno.l.penul.§.& licet.creditori quoq; datur actio ſi à poſſeſsione cadat: vt j. de præto. pig.l.fi.

l Idẽ Bart. & Salic.

t ¶ Quia.] rõ remotiua. hac em̃ rõne videbant ſecludi. qđ non eſt verũ.

v ¶ Deciſio cauſæ.] ſpãle eſt[m] vt aliquis alieno iure ſine mãdato agat ſic & in alijs cõiunctis perſonis: vt ff.de ꝓcu.l.ſed & hæ.& l.põponius. in fi.ſed regulariter cõtra: vt ff.de neg.geſt.l.ſi pupilli.§.fi.& l.ſi autẽ is. & ff.de reg.iur.l.nemo alieno. Accurſius.

m Sequitur Bar. Bald.& Sali.

x ¶ Serui.] No.ergo ſpeciale ſeruũ agere[n]: ſic ff.de iudi.l.vix.& ſ.vbi cauſa fiſ.l.penul.regulariter contra: vt ſ.de iudi.l.ſeruus.& his caſibus pũto ſeruum iurare de calumnia.de defendendo verò non ſatiſdat,propter id quod infra dicit,ſeruato iudicio &c.ſed de rato ſic,ſecũdùm Hug.eadẽ omnia in pupillo dicas: vt ſ.qui le.per.ha.l.fi.

n Concor. gl.in c.cum ex literis.ſuper verbo, diſtãtia.extra de reſti.ſpo.

y ¶ Perorare.] aliàs curare.

z ¶ Fas non ſit.] regulariter,niſi in caſibus.

a ¶ Elapſa quoq; ſpatia.] ſ.anni vtilis[o] q in interdicto vnde vi ad recuperandam poſſeſsionem eius rei quæ non peruenit ad violentum, ſtatutus eſt: vt ſ.titu.j.l.ij. Ioan. & hoc ideo: quia ad violentum hic peruenit: vt ff.eo.l.j.in princi. Alij dicunt ſpatia, ſcilicet triginta annorum, non tamen vltra xl. anno. per.l.anaſtaſij: vt ſ.de præſcrip.xxx. anno l. omnes.

o Idẽ Bart. & Sali.

b ¶ Eis.] ſeruis.

c ¶ Vt eos.] ſcilicet colonos, vel ſeruos.

a ¶ Restituant.] condictione ex hac. l.a vel per interdictum Vnde vi.b sic nota deiectum vel spoliatum sine mora restitui: vt & j. ad legem iuliam de vi pub. l. si quis.
b ¶ Differatur.] sed quid si egerint, & amiserint? Rn. non nocet domi nis: sed fideiussores dati de rato tenentur.
c ¶ Tẽpus emẽsum.] aſs emensũ. s. anni vtilis em ẽ: vt ff. e. l. j. §. ann°. & sic nõ nocet ei q eſt ab- 10 sens: vt ff. de diuer. & tẽ po. præscrip. l. j. Azo.
d ¶ Reformato statu.] reuertitur ad primum casum. Accur.
e ¶ Qui.] scilicet statº.
f ¶ Quæ supererũt.] scilicet quæstio proprietatis. Item & de fructibus, & similibus accessionibus.
g ¶ Litigij.] de proprietate. Accursius.
h ¶ Iudicio.] scilicet de prædictis proprietate & alijs accessorijs
i ¶ Personis.] dominis. scilicet & eis quorum nomine posidebãt. hodie si ageretur per l. 30 si quis in tantã. nõ seruaretur hæc lexc, cũm ibi de dominio non quęrat: vt s. ti. j. l. si quis
k ¶ Subueniri.] quasi dicat satis est si possessio nis recuperandę damus potestatem.

ni sine vlla cũctatione restituãta, ac si reuersus dominus litigasset.
¶ Cui tamen dño quolibet tpe re uerso, actionẽ possessionis recuperandę indulgemus: qa fieri põt, vt restitutio ꝑpter seruos infideles, vel negligẽtes ꝑpinquos, vel parẽtes, vel proximos, vel amicos, vel colonos, vel libertos interea differatb. Absentibus em officere non debet tempusc emensum, qđ recuperandæ possessioni legibus præstitutũ est. Sed reformato statud qui e per iniuriã sublatus est, omnia quæ supererunt f ad disceptationem litigij g, immutilata ꝑmaneant: iudicio h seruato iustis legitimisq; absentibus personis i: cũm valde sufficiat possessionem tenentibus absentium nomine cõtra præsentium violentiam subueniri k. D. calen. Nouembr. Constãtinop. Constantio vij. A. & Constante Cæs. iij. Conf.

¶ Nec authoritate rescripti, nec authoritate interlocutoriæ iudicis, potest non citatus de possessione repelli. hoc dicit. Bal. Vel sic: Possessor non conuentus, nec citatus nõ debet in sua possessione turbari: etiam ex rescripto principis uel interlocutione iudicis. hoc dicit. Sali.

Impp. Arcadius, & Honor. AA. Petronio vi.

Nec imperiale.] CASVS. Aliquis impetrauit priuilegium, vt liceat ei posidere prædium meũ: vel iudex interloquẽdo me absente, pronũciauit aduersarium meũ in possessionem prædij mei fore mittendũ: an desinam posidere per hoc? Dicitur ꝙ non. nec mutatur possessionis status: quia iudici me absente nõ po 50 tuit plenè liquere de causa: quia per allegationes partium nõ partis sciri an causa sit certa vel non. Viuianus.
l ¶ Nec imperiale.] ad petitionẽ meã respõdet imperator, vel alius iudex ꝙ bonã causam habebã in qõne possessionis: nõ ideo tamen mea authoritate inuadã, sed vocato aduersario corã iudice inquiret veritas: vt s. ti. j. l. meminerint. Vel sic. impetraui rescriptũ ad aliquem iudicem vt me tueretur in possessione. igitur mea authoritate intrabo: sed vocato aduersario, de veritate precũ inquiri oportet: vt s. si contra ius vel vti. pu. et si non cognitio. Vel sicd: Iudex dixit interloquendo parti præsenti: Nisi aduersarius tuus venerit cras vsq; ad tertiam, mittam te in possessionẽ 60 rei de qua mota est controuersia. non debeo intrare, vel iudex me mittere, vel iubere vt intrem: sed adhuc expectatur. nam negotiorum merita &c. & hoc quando non per contumaciam: aſs bene sum mittendus: vt in aut. de exhiben. & intro. §. si verò etiam quidam. col. v. Sed nũquid licebit iudici pro absente respondere, & supplere? Respon. non: vt diximus s. de temp. ap. l. iij. in fi.
m ¶ Ex quacunque parte.] vel reus, vel actor.
n ¶ Panduntur.] non ergo ante litem cõtestatam fertur sententia: nam si hic esset lis contestata, vna etiam parte absente, contraheretur heremodicium: vt s. de iudi. l. properandũ. §. & si quidem. & §. cũm autẽ. secundũ 70 vltimã positionem. Et no. ꝙ hæc lex facit ad secundam partem rubricæ. & facit s. de preci. imper. of. l. ij. Sed argu. contra. ff. de acquiren. possess. l. iustẽe. Azo. Et dic panduntur per litis contestatæ iuramẽtum de calumnia, testibus receptis.

¶ VTI POSSIDETIS. De interdicto adipiscendæ & recuperãdæ possessionis dixit: nunc de retinendæf.

VTi.] Primò tractat de possessorio, scilicet de interdicto Vti possidetis. Secũdò subiungit de petitorio. Secunda ibi, Ac satisdationis. CASVS. Habebam in quodam fundo ꝓprietatem, tu verò vsumfruc. ego ciuiliter, tu naturaliter possidebas. si non permittas me facere in fundo ea quæ ad proprietatis causam pertinent, vel econuersò, inquieto te in naturali possessione quominus liceat tibi vti frui: & tu aduersus me, vel econtrario ego aduersus te, interdictum Vti posidetis intentauero: qualiter iudex pronunciare debeat, quæritur. Respon. quòd sic vti posidetis ita posideatis, scilicet ego ciuiliter, & tu naturaliter iubebit: vt ego te in naturali nõ inquietem, nec tu me in ciuili: si verò tu victus es in possessorio: & velim con-

uenire te super proprietate fundi rei vendi. satisdabis iudicatum solui: quia nisi satisfderis, transferetur à te in me pos.
o ¶ Vti posidetis.] pone casum inter proprietariũ & fructuariũ: vt ff. eo. l. si. ij. respon. Vel dic ꝙ duo erant posidentes, non dico insolidum, qui inquietabãtur à nõ posidente. Vel dic quòd erat vnus, sed gratia honorish ei loquitur in plurali, & construe sic literam: cũ ab altero, scilicet aduersario, nec vi, nec 10 clam, nec precario possidetis fundũ de quo agitur rector ꝓuincię vim fieri prohibebit Vti possidetis. subaudi interdicto. & sic materialiter de signantur verba interdicti. Vel secundò, sic. Rector prouinciæ prohibebit vim fieri. subaudi vo 20 bis possessoribus vti. i. sicut posidetis fundum &c. cũ ab altero &c. Vel tertiò, rectorl prouincię prohibebit vim fieri &c. subaudi quo minº posideatis fũdũ, de quo agit vti. i. sicut &c. cũ ab altero &c. Vel dic, rector ꝓuincię ꝓhibebit vim &c. 30 videlicet nõ patiẽdo venire ad arma &c. vt ff. de vsufr. l. cuiº. §. deniq. aſs l. ꝙ quisimũ. in princip. Et not. ꝙ hoc interdictũ ad immobilia, sed vtrobi ad mobilia pertinet, & in alijs similia sunt: vt ff. vtrobi. l. j. nec enim poterat in mobilibus di 40 ci, posidetis, cũm non posideantur: vt ff. de acquiren. possess. l. j. in princip. Sed vtrobi dicitur ab vtrum & vbi, vt vtrũ ponatur pro apud, vel pro penes. vbi, pro quẽ. & sic cõponitur ex duo bus corruptis. q. d. penes quem est res mobilis, ibi sit.

car. Hispaniarum. LEX II.

NEc imperialel responsum quod supplicatio litigatoris obtinuit, nec iterlocutio cognitoris ex quacunq; parte m innouare possessionis statũ, eo ꝙ rẽ tenet absente, permittit: quia negotiorum merita partiũ assertione panduntur n †. Dat. xv. cal. Ian. Mediolani, Cæsario & Attico Conf.

TIT. VI.

Vti posidetis.

¶ Interdicto Vti possidetis ille est in possessione tuendus qui posidet non ui, non clam, nõ precario ab aduersario. hoc primò. Item intentato petitorio, si non satisdatur, possessio in agentem transfertur. hoc ultimò. Bal. Vel sic: Compossessores prohibentur inuicem se turbare in possessione sua, nisi alter posideat ab altero ui, clam, uel precario. Et si non satisdat in petitorio, patitur translationem possessionis. hoc dicit secundũ primam lec. Vel sic secundum aliam: Per interdictum Vti posidetis, prohibetur quis turbari in possessione sua, nisi à turbante posideat ui, clam, uel precario: reseruata quæstione proprietatis in alio iudicio cum remedio satisdationis, uel transferendæ possessionis. hoc dicit. Salic.

Impp. Diocl. & Maximianus AA. & CC. Cyrillo LEX Vnica.

VTi posidetis o fundum p de quo agitur, cũm ab altero q nec vi r, nec

50 p ¶ Fundum.] imò in ędibus tantũ: vt ff. eo. l. j. in prin. sed gratia exẽplik de ędibus dicit: vt in ea. l. j. §. interdictũ aũt. Itẽ cũ cloaca sit res immobilis, quare nõ habet locũ hoc interdictũ: vt in e. l. §. j? Rñ.l quia speciale est de ea interdictũ. Item & quia solo inhæretm, vnde fragitur de solo, per cõsequens de cloacan. Item nunquid pro incorporalibus agitur. Rñ. vtile locum habet: vt ff. de serui. l. quoties ij. & ff. e. l. fi. & si ser. vend. sicut. §. aristo. in fi. licet non propriè posideantur: vt ff. de acquir. rerum do. l. seruus. §. incorporales.
q ¶ Ab altero.] s. aduersario, nõ alio: vt ff. eo. l. j. in fi. & l. ij. & hoc litis contestatæ tempore inspicitur: vt insti. eo. §. hodie.
60 r ¶ Nec vi.] de vi pone exemplũ: vt quia arare, colere, ędificare phibentur: vt ff. de vi & vi ar. l. j. §. vi posidere. & l. vim facit. & ff. e. l. si duo. §. hoc interdictũ. & §. cũ inqlinus. & §. itẽ videamus. in fi. & qđ vi aut clã. l. j. §. hoc interdictũ. & sic intellige illius l. principiũ, si duo. Sed qualiter cõtra sic impedientẽ dat hoc interdictũ, cũ nõ posidere se cõtendat? Rñ. imò qua eñ rõne mihi facit vim quo minus posideã pacificè & liberè, eadẽ ipse posidere, videtur qđ mihi facit abesse. Vel°dic non est necesse vt & se contẽdat posidere, sed sufficit qđ me posidentẽ inquietet, vt mi hi cõtra eum detur interdictum, & hic teneturp etiam iniuriarũ: vt ff. de iniur. l. iniuriarum. j. §. si. & de actio. emp. l. qui pendentẽ. §. fi. Sed quid 70 si me turbet causa seruitutis quã sibi asserit? Respon.q habet locũ vtile & negotiatoria: vt ff. e. l. si duo. §. si vicinus. Vel aliter pone exẽplũ de vi, ꝙ qui vsumfructũ se habere asserit sua authoritate deijciendo posidentem intrat possessionem protestando se nolle auferre ciuilem dño: sed vt suam naturalem habeat. ratione em ciuilis quæ sibi turbatur, habet dñs interdictum Vti posidetis. ratione naturalis habet vnde vi: vt ff. de vi & vi arma. l. iij. §. vnde vi. quidam etiã pro naturali dant Vti posidetis qđ non placetr. Vel tertiò, si aliquis ingressus est meã possessionem palam, & ego non suspicor me posse repelli, si postea reuertentem nõ admittit, medio tempore videtur vi à me posidere s: & sic eum superassem in 80 hoc interdicto: sed ex quo nõ admittor: tunc amisit: & interdictum Vnde vi locũ habet: vt ff. de acqr. pos. l. clã. in fi. Sed quare tã extraneã exempla perquiris, cũ me posidente posis tu venire, & vi meũ posidere, & tunc possum hoc interdicto experiri? Rñd. nõ est verum t vt duo posint insolidum nec naturaliter, nec ciuiliter posidere, secundũ lo.u vt ff. de preca. l. duo. licet Roge. concesserit in ciuili, non in naturali: vt arg. ff. de acquir. pos. l. iij. §. ex contrario. M. concesit in vtraq; arg. ff. e. l. si duo. In prædicto ergo exemplo hic vltimo posito, circa idẽ nõ posident duo: vt ff. de acq.

a Nihil est: quia ista l. nõ introducit remediũ de nouo, sed solũ legitimat pſonas hic enumeratas ad agẽdũ noie absentis. Bar.
b Idẽ Bar. & Bald.
* Eius.
c Idẽ Bart. & Salic.
Casum ponit triplicẽ.
d Quælibet casus positio est vera: & congruit literæ, secundũm Barto. Bal. & Sali.
e Dic ꝙ ibi iudex fecit legitimè, & parte citata cognitoque de negotio: hic vero nõ satisfecit.
f Sequitur hãc cõtinua tionẽ Bart. Bal. & Sali.
g Sequitur Bart. Bal. & Salic.
h Displicet Bar. B. Ang. & Sali.
† Concor. c. cũ contin gat. cũ glo. extra de re. scrip. & c. cũ ex literis. de in integ. rest.
i Licet sit in se vera, non tamen congruit literę, secũdũ Bar. Bal. & Sali.
k Sequunt gl. Bar. Bal. & Salic.
l Idẽ predi. & scriben.
m Ista ratio displicetbar. & Sali.
n Ista cõsequentia nõ valet: quia solũ & cloaca sunt res separatæ & diuersæ: ideo intẽtãdo interdictũ respectu vniº nõ videt intentari respectu alterius, secũdũ Sali.
o Istud exẽplum placet Salic.
p Idẽ Bart. Bal. Salic. & Angel.
q Sequunt prædi. scrib.
r Et bene. Sal. & Ang.
s Nihil est, quia ex quo nõdũ fuerã suspicatº nõ amisi possessionẽ, ideo aduersarius nõ posidet à me vi, secũdũm Bart.
t Et bene. Bar. & Sali.
v Potest tamen saluari opin. Mart. vt hic p Sali.

ff.de acquiren.pos.quod meo.§.fi.nec obstat.d.l.fi duo.˙quia eam expone vt s.dixi.vnde diximus q̃ si quis ingrediatur meam possessionem me absente,non acquirit ciuilem:quia nec ego eam perdo.

a ¶ Nec clam.] clã à me ᵃpossidet qui me absente clã intrat possessionẽ meã:vt ff.de acquiren.pos.l.clã.& quod vi aut clã.l.iij.§.fi.hic enim itroitus clãdestinus habet naturalẽ possessionẽ, nõ ciuilẽ. Sed qdã dicũt q̃ etiã ciuilẽ, dicẽtes duosᵇ ciuiliter possidere,&habẽti ciuilẽ tãtũ tenet in iterdicto Vti possidetis, vti hic.Sed opponit. pone q̃ ego dñs vocaui eũ in ius, certè eo existente in iure, nõ habet ciuilẽ: qa eã habeo ego: sed nec naturalẽ, qa nõ est i fundo: & quo iure quæsita fuit, s.per introitum, eodẽ iure est amissa, scilicet per exitum:vt ff.de reg.iuris.l nihil tã.Rñ.ᶜ qdam in fundo debere interdictũ intentari: vt ar.ff.de arbi.l.fi cũ dies.§.pe.qđ non placet. Dic ergo q̃ sicut videris me inquietare,licet non possideas,sed solùm me pzhibeas,sic & clam inquietas, licet non possideas: vt s.dixi.Vel dic q̃ licet sit in iudicio mecum: tamen naturalem possessionem habet:nam & fructuarius suam possessionem naturalem etiam animo retinet: & non refert iustè vel iniustè quo ad possessionem quis habeat possessionem:vt ff.de acq.pos.l.iij.§.ex contrario.sed si retinet naturalem,vt dixi:ergo si dominus intrat,tunc non acquirit naturalem.Rñ.ᵈ esto quod dicis.Nunquid ergo ratione naturalis amissæ, dabitur interdictum vnde vi?Rñ.non : quia ciuilem retinet possessionem quæ ei auferri ignoranti non potest:vt ff de acq.pos.l.peregre.§. quidam.& l. quãuis. ij.Sed melior est ratioᵉ:quia tempore quo accepit clam,non fuit natũ interdictum,cum non sit aliquid vi acceptum.nunc propter hoc q̃ non admittitur,in possessione naturali non nascitur : quia olim fuit amissa: vt ff.de vi & vi ar.l.j.§.eum qui. Sed arg.contra ff.de acquiren. poss.l.clam. in fine.

> clam ᵃ, nec precario ᵇ possidetis, rector prouinciæ vim fieri prohibebit ᶜ:ac satisdationis ᵈ,vel trãsferendæ ᵉpossessionis edicti perpetui forma seruata ᶠ, de pprietate cognoscet.Suscripta iij.id.Octob. Nicomediæ CC.Conss.
>
> ## TIT. VII.
> ## De tabulis exhibendis.
>
> ¶ *Pupillari substituto, si pupillus in pupillari ætate decessit, datur interdictũ de tabulis testamẽti exhibendis.h.d.Bal.uel sic: Post mortem pupilli tabulæ pupillares postulantur exhiberi hoc inter dicto.h.d.Bar.*
>
> Impp.Valeria.& Gallien.AA.Germano.
>
> LEX Vnica.
>
> Si in potestate patris fuerunt impuberes filij, & vos eis estis substituti ᵍ,atq; ita ad vos intra pubertatem illis decedentibus ʰcœpit hęreditas pertinere : de exhibendis testamenti tabulis interdicto vti potestis.PP. vij.cal. Maij, Seculari & Donato Conss.
>
> ## TIT. VIII.
> ## De liberis exhibẽdis seu deducendis,& de libero homine exhibendo.
>
> ¶ *Filio cui non infertur quæstio status, competit hæreditatis petitio contra possidentem bona materna: & si aliquis dicit eum esse in sua potestate,competit interdictum de liberis exhibendis. hoc dicit.Bal.uel sic: Si inter patrem & filium est contentio de potestate propter res:hoc interdicto expeditur. Hoc dicit.Bartolus. & Salicetus.*
>
> Imperator Antoninus A. Iustino.
>
> LEX Prima.

b ¶ Nec precario.] precario tenet à me,si precibus eius concessi retinendo in me ciuilem & naturalẽ possessionem,quod possum:vt ff.de precari.l.certẽ.§.is qui.Vel etiam ciuilem tantũ:vt in eo.tit.l.& habet.§. eum qui.nam & hic agam si meam ciuilem turbat: si autem concessi vtranq;, quod & possum:vt ff.de acq.pos.l.pomponius.§.si is.tunc non agam,cũ hoc interdictum tueatur possessorem:vt ff.eo.l.j.§.hoc interdictum. Sed si possessorem tuetur:ergo si me deiecisti,& te postea inquietẽ : ages hoc interdicto contra me.econtra videtur q̃ non,cũm vi à me possideas. Rñ. si tu cõtra me agas,succumbes:& si ego contra te,similiter succumbam: cũ ego non possideam:vt d.l.§.hoc interdictũ.& insti.eo.§.hodie tamen. Sed pone q̃ ppoiui libellum conquerens de te proponendo hoc interdictum de fundo Seiano:tu de me non es cõquestus,nec libellũ dedisti, nec interdictũ proposuisti:nunc cognouit iudex q̃ tu potior mecs in possessione , absoluet te. Sed an & me tibi condemnabit vt de cætero te non inquietem?Videtur q̃ sic.arg.insti.e.§.iij.& ar.ff.de procura.l. pomponius.§.sed & is.in fi.§.& arg.ff.de proba.circa.& ar.ff.de lib.cau.diui.§.j. Sed arg.contraᶠff.de iure iur.l.sed & si possessori.in prin.

c ¶ Prohibebit.] sed qualiter formabit sententiam iudex in hoc interdicto?Dicunt quidam ᵍ vti possidetis,sic possideatis:quia licet non sit certa in actis,tamen est certa.argu.s.de senten. quæ sine certa quantitate.l. hæc sententia. Alii dicunt etiam si acta sint incerta, non esse curandum: quasi sic sit interpretandum,vt quilibet pro dimidia possideat: quod nihilʰest,cũ certa esse debeat:vt institut.de act.§.curare. Dicit ergoⁱquòd aut est ei liquidum,aut non.primo casu dicet quia cognoui hunc in naturali potiorem,illum in ciuili : idcirco condemno hunc vt illum non inquietet in ciuili,& illum vt hunc non inquietet in naturali. Vel si de plena possessione est quæstio , dicat:quia inueni istum esse potiorẽ, ideo &c.cui sententiæ si contumaciter non pareatur, condemnabitur contumax in æstimatione possessionis:vt ff.e.l.pe.§.fi.Item si forte de vsu neq̃ moris sit quæstio, dicat quia inueni eum potiorem in tali vsu: idcirco alium condemno vt illum non inquietet.& sic econtra si iste in alio vsu, vel in eodem inueniatur.Secundo casu quando non est liquidũ,abstineat à iudicando,prohibendo eos venire ad arma &c.vt ff.de vsufruct.l.si cuius.§.denique.aliàs l.equissimum in prin.& qui petitorium vult proponere,faciat.& sic potest intelligi ff.e.l.si duo.in fi.primi rñ.licet & quidã dicant fortè sententiam esse ferendam.arg.s.comunia de leg.l.fi.in prin. sed certè iudicio fortis statur,cũ non est certum de iure,scilicet quę pars potior sit in iure:sed factum est certum:at hic non ius, sed factum est incertum.hac ergo sententia lata satisdatur,vt subijcit.

d ¶ Satisdationis.] s.de vtendo fruendo si est fructuarius qui obtinet in naturali,aliàs aufertur ei possessio:vt ff.vsufru. quemadmod. ca.l.j.in prin.& §.j.Vel dic verius ˡiudicatũ solui , quæ præstabatur olim etiã ab eo qui in rem cõueniebatur,quod hodie non est:vt insti.de satis.in prin. & §.sed hodie.De iudicio sisti cõstat q̃ nec olim,nec hodieᵐcũ possideat immobilia:vt ff.qui satis.cog.l.sciendum.sed translata possessio,eo victore non cauente,an ille victus satisdabit qui nunc possidet?& forte sic: vt arg.ff.vt leg no.ca.l.postquam.§.imperator.Alij contra.ff.de dam. infec. l.qui bona.§.si quis.

e ¶ Transferendæ.] si non satisdetur.

f ¶ Forma seruata.] quæ est vt primò possessoriũ quã petitoriũ intẽtet:vt ff.e.l.j.§.huius autem interdicti.& s.de rei vẽdi.ordinarij. Vel dicⁿ seruata in satisdando & transferendo possessionem. Extra quæro , si in aliqua re Titius habeat vsumfructũ , Seius vsũ: an Seius possideat ? qđ non videtur.cũ naturalem habeat fructuarius. Econtra videtur q̃ sic, cum ei detur hoc interdictum,& vnde vi.vt ff.eo.l.fi.& de vi & vi arma.l. iij.§.itẽ si nõ.& sic duo, sed nõ insolidũ, velᵒnõ eodẽ iure.Item cũ feudatarius naturaliter tantum possideat,si alij det in feudum,& ille alij: qs dicitur possidere?Respon.ᵖdominus ciuiliter,vltimus naturaliter,medij nullo modo. Item illud not.ᑫ generale q̃ naturalem possessionem teneo quãdiu sum in conspectu:aliàs non,nisi per filium, vel seruum, vel colonum:sed ciuilẽ sic:vt ff.de acqui.pos.l.iij.§.saltus.nisi quis idem dicat naturalem & ciuilem esse:quia tunc naturalis etiam animo retinetur.Item quid si ego proprietatem,tu vsumfructum in re habemus , tertius inuadit vt vsumfructum tantum habeat ? Rñ.possidet naturaliter ex quo tu deponis animum possidendi naturaliter,non prius,& agit inuasor contra me hoc interdicto,& vincit,quamuis vi possideat:quia non à meʳ:vt ff.eo.l.j.in fi.& l.ij.

¶ *DE TABVLIS EXHIBENDIS. id est testamentis & omni scriptura quæ ad testamentum pertinet:ut ff.e.l.j.§.hoc interdictum.Et continua sic:Expediuimus de interdictis quibusdam prohibitorijs,& quibusdam restitutorijs: nunc prosequamur tertium membrum diuisionis,id est de exhibitorijs.Et quia exhibitorium quædam dantur de rebus pecuniarijs ut pro tabulis exhibendis:quædam pro personis exhibendis:audiamus primò de tabulis exhibendis.Azo.*

Si in potestate.] CASVS. Paterfamil.decessit filijs suis impuberibus institutis,Titio eis substituto decesserunt impuberes in pupillari ętate:substitutus vult vendicare hæreditatem iure substitutionis , & petit à tutore pupilli testamentum aperiri & exhiberi, ad probandum se fuisse substitutum:quo iure hoc possit petere,quæritur.Rñ.proponendo interdictum de tabulis exhibendis.

g ¶ Substituti.] subaudi maximè.nam & legatarijs datur hoc interdictum:vt ff.e.l.iij.§.solent.Accur. ADDITIO. Tu dicas,aut quis vult petere q̃ exhibeantur totæ tabulæ & totum testamentum, & hoc nõ potest facere nisi hæres:ita loquitur hic.sed si vult petere sibi exhiberi illam particulam quæ pro se facit,tunc potest quilibet legatarius : vt ff. de edendo.l.si quis ex argentarijs.§.j.

h ¶ Decedentibus.] si autem non decessissent , non posset agi hoc interdicto:vt argu.ff.de vulg.substi.l.ij.§.planè.secus pro legato : vt ff. eodem l.iij.§.penultimo.Et not. differentiam inter hoc interdictum & edictum quemadmodum testamenta aperiantur , & actionem ad exhibendum:quia hoc habet locum quando quis negat se exhibere posse: vel etiam fatetur se posse exhibere:sed dicit se exhibere non debere. Edictum autem contra illum qui fatetur se habere,sed non vult demonstrare. Itẽ hoc omnibus quibus est aliquid in ea scriptura relictum , illud omnibus quicunque desyderant tabulas testamenti inspicere vel describere:vt ff.eod l.j.§.j.& ff.quemadmod.testa. aperi.l.j.in princ.& l.seq.in princ.& §.vltimo.& hoc mortuo testatore.eo autẽ viuo habet locum ad exhibẽ. vt ff.eod.l.iij.§.si ipse.& eo mortuo,hæredi etiam datur ad exhibẽ.vt ff. quemadmod.testa.aperi.l.iij.& ff.ad exhiben.l.iij.§.si quis extra.& §.interdictum.Acc.

¶ *DE LIBERIS EXHIBENDIS SEV DEDVC.&c. Duas partes habet hæc rubrica.Prima,de liberis exhibendis,quod est inductũ sui iuris tuendi causa.Secunda de libero homine exhibendo,& hoc officij causa:ut ff.de interdi.l.ij.§.iuris sui.Item prima,aliàs est de exhibendis: & sic ex hibitorium tantum,aliàs de deducendis ut ducere liceat:ut ff.e.l.j.in princ.& l.iij.in prin.& §.j.Et nota quòd de ultima nulla lex est in hoc titulo : sed habet locum quando quis dolo malo liberum hominem tenet inuitum: ut ff.de libe.ho.exhib.l.j.*

a Glos.sequ. Bar.Bal. Sal.& Ang.

b Cõtrariũ tenet hic. B. Sal.& Ang.

c Displicet Bart.& qui tenet istam opi.sit simplex,secundum Bal.& Sali.

d Et hæc. Bar.& Sali.

e Idẽ Bar. Bal.& Sali.

f Non est contra:qu ia illud iudicium est duplex:ibi simplex,secũdũ Bar.& Ang.

g Et malè. Bar.& Sali.

h Glos.sequitur Bar. & Sali.

i Sequitur eam quo ad primũ membrum Bart. & Sali.

k Iste primus intellectus gl.non est.gl.tex. secũdũ Ang. Bal.& etiam displicet Sali.

l Hunc in-

tellectũ sequitur Salic. cũ Barto. tenẽ q̃ tex.loquitur de cautione de nõ inquietãdo.

m Contrarium tenent Bar.& Sali. p tex.in l.de die. §.qdã. ff.qui satisd. cogan.

n Ista expositio gl. bona est, sed pria melior secũdũ Angel.

o In isto versi.gl.sentit veritatẽ, secũdũ Bar. Ang.& Sal.

p Idem tenet Bart. & Salic.

q Sequ tur glos. Bar.& Angel.

r Sed ab vsufructuario:& sic ab alio q̃ aduersario quodi isto interdicto nõ attẽditur,secundum Ang.

Interdictũ de tabulis exhibendis: edictũ quẽadmodũ testamẽta aperiantur , & actio ad exhibẽdũ differunt.

SI ut proponis.] CASVS. Mater tua decessit: delata est hæreditas sua: aduersus possessores hæreditatis egisti, & obtinuisti: eos act. in factum ex re iudica. conuenire poteris. & si aliquis dicat te esse in eius potestate ut filius, debet probare te esse in eius possessione, proposito interdicto de liberis exhibendis.

SI (ut proponis) cum tuæ [a] potestatis esses, super rebus maternis obtinuisti [b]: potes eos qui tibi condemnati sunt, conuenire [c]. ¶ Quòd si extiterit qui te filium, & in sua potestate esse contendit [d]: interdicto [e] in eam rem proposito, de fide intentionis ei° quæritur. PP. vj. idib. Apr. Duobus & Aspris Coss.

¶ *Contra tenentem filium alterius, competit interdictum de liberis exhibendis & deducendis. h. d. Bal. uel sic: Si liberi nostri per alium detinentur: interdicto agitur ut exhibeantur: & exhibiti deducantur. h. d. Sali.*

Imp. Diocletian. & Maximian. AA. & CC. Cyrillæ. LEX II.

ADi præsidem prouinciæ, ac postula filios tuos exhiberi [f]. Subscripta v. id. April. Byzantij AA. Conss.

¶ *Interdictum de uxore exhibenda competit contra patrem puellæ qui habet eam in sua potestate. h. d. Bal. uel sic: Ad instar interdicti de liberis exhibendis, potest agi de uxore exhibenda. Bart. & idem dicas de deducenda. h. d. Sali.*

Iidem AA. & CC. Euodiæ. LEX III.

SI ad instar interdicti de exhibenda filia [g] Philippi eum conueniendum putaueris: rector prouinciæ aditus suam vobis accommodabit notionem [h]. S. xij. calen. Decembr. Nicomediæ AA. Conss.

TIT. IX. De precario & Saluiano interdicto.

¶ *Saluianum interdictum competit pro rebus tacitè obligatis contra ipsum colonum & inquilinum: sed actio Seruiana competit contra quemlibet possessorem rei obligatæ. h. d. Bald: uel sic: Pro pignore uendito contra emptorem non competit interdictum Saluianum directum: sed ad hypothecariam actionem est recurrendum. h. d. Bart.*

Imp. Gordianus A. Aristoni. LEX I.

SI te non [δ] remittente [i] pign°, debitor tuus [k] ea quæ tibi obnoxia sunt venundedit: integrum tibi ius est ea persequi, non interdicto Saluiano (id enim tantummodo aduersus conductorem debitoremve [l] competit [m]) sed Seruiana actione, vel quæ ad exemplum [n] eius instituitur, vtilis aduersus emptorem exercenda est. PP. vj. idib. Septemb. Pio & Pontiano Conss.

SI te.] CASVS. Debitor meus prædia mihi obligata si distrahat, conueniam emptorem ac. quasi Seruiana. nec habet locum in hoc casu interdictum Saluianum, quod competit domino super rebus coloni tacitè obligatis.

¶ *Hæres precario rogantis possessionem non restituens, tenetur interdicto de precario. h. d. Bal. Bart. & Sali.*

Impp. Diocl. & Maximian. AA. & CC. Fabricio. LEX II.

HAbitantis [o] precario hæredes ad restituendum habitaculum teneri, contra eos interdicto proposito, manifestè declarat. S. cal. Decemb. Sirmij AA. Conss.

TIT. X. De ædificiis priuatis.

¶ *Constructio balneorum & ædificiorum superimpositio est permissa: dummodo usitatum modum non excedat. h. d. Sali.*

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Tauro. LEX I.

ET balneum (ut desyderas) extruere, & ædificium ei superponere potes: obseruata tamen forma, qua cæteris super balneum ædificare permittitur: id est, ut concameratis superinstruas, & ipsum concameres: nec modum vsitatum [p] altitudinis excedas. PP. sine die & consule.

¶ *Aedificia non possunt demoliri gratia negotiandi, nec sic ut publicus deformetur aspectus: licet tamen quædam de una domo tollere, & ad aliam transferre. h. d. Sali.*

Imp. Alexander A. Diogeni. LEX II.

NEgotiandi causa ædificia [q] demoliri, & marmora detrahere [r], edicto diui Vespasiani, & senatusconsulto [r] vetitum est. ¶ Cæterum de alia domo in aliam transferre

---

a ¶ Tuæ.] s. propriæ.

b ¶ Obtinuisti.] ex Orficiano. Acc.

c ¶ Condemnati sunt 10 conuenire.] actione in factum: vt s. de re. credi. l. actori. Acc.

d ¶ Contendit.] fortè propter vsumfructum quem in aduentitijs habet.

e ¶ Interdicto.] De liberis exhibendis & deducendis: & hoc propter hæreditatem quam ille dicit 20 per te sibi quæsitam: vt ff. e. l. pe. Aliàs si solum de patria potestate esset quæstio, notio prætoris locum habet: vt ff. eo. l. iij. §. hoc autem interdictum. Dic ergo secundum Io. cum agitur pro filio, aut filius detinetur ab aliquo, aut ipse controuersiam sui facit. si de 30 tinetur ab aliquo: si quidem inuitus, locum habet hoc interdictum: vt ff. e. l. j. in prin. sed & rei vendi. vt puto competit ad iecta causa de iure quiritum: vt ff. de rei ven. l. j. §. per hanc. si autem volens: si is qui detinet, dicitse patrem: ad interdi- 40 ctum recurritur: sed non habet locum notio prætoris siue officium iudicis: vt ff. eo. l. fi. & l. iij. §. hoc autem interdictum. & hoc casu puto habere locum in rem actionem. Sed quidam hanc solam dicunt competere, non officium iudicis. Si autem à nemine detine- 50 tur: sed ipse sui faciat controuersiam. si quidem occasione hæreditatis agitur, habet locum hoc interdictum: vt hic, & ff. e. l. pe. alioquin notio prætoris: vt j. e. l. iij. §. hoc autem. & præiudicialis in rem: vt ff. de rei vendic. l. j. §. j. vbi de hac ma- 60 teria diximus. Accur.

Filius quo remedio petitur potest.

ADi præsidem.] CASVS. Si filius tuus ab aliquo possideatur: vt ibi exhibeatur, adire debes competentem iudicem.

f ¶ Exhiberi.] id est extra secretum haberi: vt ff. de libe. ho. exhiben. l. iij. §. ait prætor. per aliud capitulum agitur vt 70 ducere liceat: vt ff. e. l. iij. §. j. Accur.

a Tu videbis hic Spe. tit. de spon. §. iiij. versi. si autem. & B. in l. j. ff. eo. qui Bar. hic vult in tex. loqui non in vxore, sed sponsa. idem in concubina. Bal. in l. j. de rap. virg. Continuatio.

SI ad instar.] CASVS. Accepi filiam Philippi in vxorem, quam penes se detinet: nec eam vult exhibere: qualiter mihi succurratur, quæritur. Resp. quòd vtili interdicto de libero homine exhibendo.

g ¶ Filia.] vxore tua.

h ¶ Notionem.] proposito interdicto de vxore exhibenda, quod non habemus: sed ad instar eius quod habemus: vt ff. eo. l. j. in fi. & l. ij. & s. de nup. l. si inuita. Acc.

¶ DE PRECARIO, ET SALVIANO INTERDICTO. 80 *De exhibitorijs interdictis dictum est: nunc uideamus de hoc restitutorio interdicto, quod naturalem in se habet æquitatem: ut ff. e. l. ij. §. j. Azo. Primum potest dici uel retinendæ uel recuperandæ possessionis, & sic simile est interdicto Vnde ui, cum quandoque transeat possessio in rogantem precarium: ut ff. de acq. pos. l. pomponius. §. si is. quandoque non: ut ff. de precar. l. certè. §. j. quandoque naturalis sola transit: ut ff. e. tit. l. & habet. §. eum. Saluianum uerò est adipiscendæ possessionis: ut insti. e. §. interdictum quoque.*

δ Remittendo.

i ¶ Si te non remittente.] aliàs agere non posses: vt ff. qui. mo. pig. vel hypo. sol. si debitor. §. j. & j. de remis. pig. l. res. & de pig. l. debitorem.

k ¶ Debitor tuus.] 10 idemque conductor.

l ¶ Debitoremve.] Pro eodem ponit. & subaudi directum.

m ¶ Competit.] immò videtur contra emptorem: vt ff. e. l. j. in prin. & §. j. Sol. directum denegat, vt hic. vtile conceditur, vt ibi, & hæc est bona solutio. 20 Alij dicunt ibi in dicto §. j. extraneum, id est colonum ad differentiam alterius locatoris: nam de duobus locatoribus ibi dicit. cum enim sit personale interdictum, non potest contra alium quàm contra contrahentem dari: vt ff. de interdi. l. j. §. fin. quod 30 non placet. quia & contra alium locatorem datur: vt ibi dicit. Item principium illius l. non potest loqui nisi de extraneo, scilicet emptore. Nec obstat quod sit personale: quia in rem scripta sunt: vt s. ea. l. de interdictis. prima ergo solutio vera est. Sed quæ 40 est differentia inter hoc interdictum & Seruianam? resp. quia in Seruiana oportet locatorem probare colonum fuisse dominum tempore locationis: vt ff. de pig. l. j. §. cum prædium. in fi. sed in interdicto sufficit si probet ipsum possedisse: & sic etiam pro aliena re datur actio. Item 50 hoc possessorium, illud petitorium. Acc.

Interdictum saluianum & actio seruiana differunt.

n ¶ Vel quæ ad exemplum.] i. quasi Seruiana. vel dic Seruiana. solennis, vel quæ ad exemplum ei°, i. non solennis. quæ sola hodie frequentatur: vt s. de formul. l. j. & ij. Acc.

HAbitantis.] 70 HCASVS. Concessi tibi domus meæ habitationem precario: an eam ab hærede tuo repetere possum, quæritur. Dicitur quòd sic.

o ¶ Habitantis.] contra ff. de diu. & tep. præs. l. cum hæres. vbi dicit hæredem rogatis non teneri. Sol. hic sciens: ibi ignorans. Vel hic peruenit ad hærede, 70 vel dolo malo fecit quominus perueniret: ibi non: vt ff. e. l. quæsitum. in fi. Item differt à comodato: quia illud ad certum vsum & ante reuocari non potest: vt ff. como. l. in commodato. §. sicut. hoc quandoque: vt ff. e. l. j. & l. cum precario.

ADDITIO. Alias differentias inter precarium & comodatum videas per gl. in c. j. extra comodati. iuncta glo. in verbo, simile. in l. j. ff. de preca.

† altàs, detrahere.

Precarium à comodato differt. Continuatio.

¶ DE AEDIFICIIS PRIVATIS. *Quia interdictorum quædam ad publicam pertinent utilitatem: ideo supponit de ædificijs priuatis. qui tractatus ad publicam pertinent utilitatem uel ornatum. Vel s. de possessione tuenda: nunc de ædificijs tuendis. Vel sic: Diximus de interdictis: & quia per ea priuata ædificia constructa defenduntur & tuentur, & construenda fieri spectatur 80 & impetrantur: ideo de priuatis ædificijs supponit. Azo.*

p ET balneum &c.] Vsitatum. fortè statutus erat modus ad ædificandum: sicut fit Florentiæ in turribus. & ad hoc s. de seruit. l. j. & l. si quid. & l. præses.

q NEgotiandi.] Aedificia. scilicet sua vel aliena: vt ff. de contrahen. emp. l. senatus.

r ¶ Senatusconsulto.] Auiola & Pansa consulibus facto: vt ff. de leg.

leg.j.l. cætera.& facit j. c.l.nemini.& insti.de re. diui.§.& ex diuerso.& ff.côia præ.fi precario.

a ¶Exceptum.] est à generali prohibitiõe: vt hic,&j.e.si qs post hanc. Itẽ excipitur si ad opus publicum: vt ff. de dam. 10 infec.l.fi.

b ¶Aspectus.] vt ff. ne quid in loco publ.l. fi.&l.ij.§. fi quis à nemine.& de dam.infec.l. prætor.§. hoc interdictum.Accur.

c AN in totũ ex ruina.] id est ex ruinosa materia.

20 d ¶Non prohibentiũ.] nota eoipso aliquem cõsentire quod scit,& non contradicit. fic & ff.locati.l.itẽ quæritur.§.qui impleto. Accursius.

e ¶Seruata sunt.] Nota de authoritate cõsuetudinis.fic s. locati. circa.& de serui l j.& l. 30 præses.& ff.de legi.& se naturcõsul.l.nã vt ait pe dius.in prin.& l.nõ pos sunt.& ff.de aqua plu.ar cẽ.l.si prius.& j.quę sit lõ.cõ.l.j.Sed ar.cõtra l l. ij.& j.devsur.l.eos.§.pe.

f SI vt proponis.] ¶Non necessa-40 rio.] id est nõ ex necessitate.

g ¶Extra ordinẽ.] i.iure speciali.nã superfluum est &c.vt j.de the sau.l.j.li.x.

h ¶Nummus.] i. nummi.fic s.de libe. causa.l. cũ affirmes.& ff.de verbo.signi.l.in vsu.

50 i ¶Per socium.] i.pte qui socius eius es.

k ¶Placitum.] in oratiõe diui Marci: vt ff.p socio.l.cũ duobus.§.idẽ respon.socius. ad hoc j. eo.l.singularum . & hoc cum fecit nomine cõmuni.secus si suo: vt j. eo.l. proxi.Sed videtur non 60 licere reficere: vt ff. de serui.vrb.predio.l.pariete.quæ est,cõtra.Sol. ibi iure seruitutis facere volebat. Vel ibi ad alium vsum,quã ad quem res erat inuẽta in cõi:hicvero ad quem fuit inuenta in communi: vt ff.cõmuni diui.l.fi ædes.

70 l SIis.] Cõmunis operis.fimilis distinctio (communi vel non communi nomine faciat) est ff.communi diuid.fi quis putans.§. fiue autem.

m ¶Cedant.] vt institu.de re.di.§.& ex diuer so.& ff.communia præ. 80 l.fi precario.

n ¶Impensæ.] voluta rias expẽsas amittit: vtiles autẽ abradit tantum sine læsione prioris status rei:necessarias vero sibi cõseruabit: vt s. de rei vẽdi.l.domũ.Acc.

re quædã licere,exceptũ est.[a] :sed nec dominis ita trãsferre licet,vt integris ædificijs depositis,publicus deformet aspectus [b] .PP.xj. cal.Ianuar.Alexandro A. Conf.

¶*An si domus dicatur ruinosa, totalis domus debeat destrui,uel ea destructa facies debeat restitui:residet in iudicis arbitrio qui debet inspicere consuetudinem loci.h.d.Sali.*

Idem A.Euocato. LEX III.

AN in totũ ex ruina[c] domus licuerit non eãdem faciem in ciuitate restituere, sed in ortũ conuertere,& an hoc cõsensu tũc magistratuum nõ prohibentiũ[d], item vicinorum factũ sit: præses probatis ijs quæ in oppido frequẽter in eodem genere cõtrouersiarum seruata sunt[e] †,causa cognita statuet.PP.vij.cal.April.Iuliano ij.& Crispino Conf.

¶*Si socius nomine communi domum refecerit: ad sumptus pro rata agere potest,uel per quatuor menses expectare intra quos si sumptus sibi pro rata nõ fuerint redditi, dominium totius sibi uendicare poterit.h.d.& nota secundũ Sali.*

Imp.Philippus A.& Philipp.Cæs.Victori. LEX IIII.

SI (vt proponis)[f] socius ædificij ad refectionẽ eius sumptus cõferre detrectat: nõ necessario[f] extra ordinẽ[g] tibi subueniri desideras. Etenim si sol⁹ ædificaueris, nec intra quatuor mensiũ tẽpora cũ cẽtesimis ‡ vsuris nũmus[h] pro portiõe socij erogatus restitutus fuerit: vel quo minus id fieret,per sociũ[i] id stetisse cõstiterit: ius dominij pro solido vẽdicare,vel obtinere,iuxta placitum[k] antiquitatis poteris.PP.iiij.calẽ.April.Philippo A.& Titiano Conf.

¶*Qui reædificat scienter ædificium commune nomine proprio,sumptus non repetit: & ædificatum solo cedit.h.d.Sali.*

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. &CC. Octauio. LEX V.

SI is cõtra quem preces fundis, sciens prudẽsq; soli partem ad te pertinere,non quasi socius vel collega cõmunis operis[l] sollicitudine,solidam balneorũ extructionem ea mente vt sumptus,p portione tua nõ reciperet, aggressus est,sed vt totius loci dñium vsurparet,& collapsum balneum refabricare enisus est: cũ ædificia quæ alieno loco imponuntur,solo cedãt[m] :nec impẽsæ[n] ijs q improbè id fecerint,restitui debeant: antiquato diui Hadriani edicto,præses puinciæ memor iuris publici, in dirimẽda disceptatione legum placita[o] custodiet.PP.vj.non. Octobris,ipsis iiij.& iij.AA. Conf.

¶*De ciuitate ad uillã nõ licet trãsferre ædificio rum ornamẽta: de ciuitate uero una ad aliã põt, si de labeẽti auferatur ædificio: de un: uilla ad aliã licet etiã si per ciuitatem transitũ faciat.Sali.*

Imperator Constantinus A. Elpidio agẽti vicem præ.præ. LEX VI.

SI qs post hãc legẽ ciuitate ĩpoliata,ornatũ,hoc est marmora,vel colũnas,ad rura transtulerit: priuet[p] ea possesiõe quam ita ornauerit. Si quis aũt ex alia in aliã ciuitatẽ labẽtiũ parietũ marmora vel colũnas de ,pprijs domibus improprias transferre voluerit: quoniã vtrobiq; hæc esse, publicum decus est: licenter hoc faciat[q],data similiter facultate etiã de possessione,ornatum huiusmodi,ad possessionẽ aliã transferendi,quãuis per muros,vel etiã per mediã ciuitatẽ ea trãsferri necesse sit: ita vt ea solũmodo[r] quæ illa ta fuerint ciuitatibus,exportetur. D.vj.calen.Iuñ.Viminatij,Crispo ij.& Constantio ij.Conf.

Imp.Iulian⁹ A.ad vitianum vicariũ Aphricæ. LEX VII.

NEmini[s] colũnas vel statuas cuiuscunq; materiæ ex alia cadeẽq; ,puincia vel auferre liceat, vel mouere.D.vj. cal.Nouẽb. Iuliano A.iiij.& Sallustio Conf.

¶*Curiales urbiũ tenẽtur in eis domos proprias habere: & ideo uel antiquas reædificare,uel nouos cõstruere tenẽtur: nõ curiales uero solum ad antiquarum reædificationem arctãtur.h.d. Sali.*

Impp.Valens,Grat.& Valẽt.AAA. Modesto,præ.præ. LEX VIII.

SIngularum[t] vrbiũ curiales etiã inuiti,vel reparare intra ciuitates quas olim habuerũt,domos: vel de nouo ædificare cogantur: illic semper munijs[t] inseruituri, & aucturi propriarum frequentiam ciuitatum.Possessores vero qui non erũt curiales,in vrbibus,in quibus domos possident,easdem domos dirutas[v] neglectasq; reparent iudiciaria ad conseruandum hoc preceptum authoritate retinendi.Dat.xiij.calen. Nouemb. Gratiano A.iiij.& Merobaude Conf.

o ¶Placita.] f. prædicta: vt institu.de re.diui. §.& ex diuerso.

p SI quis.] Priuetur. facit s.e.l. negotiandi. in fine.

q ¶Faciat.] vt d.l.s.eo. l.negotiandi.

r ¶Solũmodo.] arg. 10 pro mercibus aliunde delatis,vt possint exportari: licet aliæ quæ similes sunt non possent ,pter bannum vel edictũ curiæ.

s NEmini.] facit s. e.l.j.

t SIngularum.] Sẽ permunijs. aliàs fu-20 permunijs.

v ¶Dirutas.] nõ autem nouas ædificare coguntur.dic ergo quòd si socij sunt,& vnus velit reędificare,alij compelluntur: vt s.e.l.si vt proponis.si vero non sunt socij,idẽ.si ramẽ sint curiales,aliàs nõ constru-30 ctio,sed restitutio preci pit: vt hac l.& ff.de dã. infec.l ad curatoris.& ff. de offi.præsid.l. præses. v.& destructio inhibetur: vt s.eod.l.ij. & j.de iur.reipub.l fi.lib.xj.

x SI cui loci.] Publicas ædes. idem circa horrea publica: vt j.e.l. 40 mœniana.& facit ff.finium regun.l.fina.

y ¶Destructionis.] vt j.e.mœniana.

z PEr prouincias.] Cæterasq; repete p.

a ¶Proprios.] Aliud in publicis locis: vt ff.de ope.pu.l.op⁹.& l.de operibus.& ff.de rerũ.di.l.

¶*Inter ædes sacras uel publicas & ædificium priuatumdebet esse spatium quindecim pedum.h.d.Sali.*

Imppp.Arcad.Honor.& Theodos.AAA.Aemyliano prefect.vrb. LEX IX.

SI cui loci ,pprietas ædificãdi iuxta publicas ędes[x] animum dederit: is quindecim pedũ spatio interiecto inter publica & priuata ædificia,ita sibi nouerit fabricandum, vt tali interuallo & publicæ ædes à periculo vendicentur,& priuatus ædificator velut perperam fabricato loco destructionis[y] quandoq; futuræ non timeat detrimentum.Dat.x.calen.Nouemb.Arcadio A.vj.& Probo Conf.

¶*Quilibet potest locum proprium circundare muris.Hoc dicit.Sali.*

Impp.Honor,& Theodo.AA.Monaxio præfecto prætorio. LEX X.

PEr prouincias Mesopotamiam, Osdroenam, Euphratensem,Syriam secundam,Phœniciam, Libanensem, Ciliciam secundam, vtranque Armeniam, vtranque Cappadociam , Pontum , Polemoniacum, atque * Helespontum,vbi magis hoc desideratur, cæterasque[z] prouincias cunctis volentibus permittatur,murali ambitu fundos proprios[a] ,seu loca sui do-

CC iiij

† Ab his q cõsuetudine facere pos. sunt: nã mulieres infãtes non faciunt,vt no ta Sozi.cõ si.vij.in j. parte.fo.vj. in princ.iiij. col.

‡ Dictio vsuris in multis exẽ plaribus deest.

Sociorũ si vn⁹ velit reædificare an alij cõpellantur.

* Helenopontum.

Ciuitatum muri nō sūt publici.

antepenul.sed qa muri ciuitatū sunt vniuersitatis,nō publici,vt instit.de re.diui.§.nulli⁹.ab vniuersitatib⁹ pñt fieri nō à singulari hoīe: vt pōt intelligi dicta l.de rerū diui.& est ꝓ hoc hæc l.& j.de lōg.cōsue.l.fi.Acc.

a ¶ Sui dominij.] vt ff.de ser.vrb.præd.l.imperatores.hoc aūt fallit si ad emulationē alteri⁹ ciuitatis fiat,vel materiam seditionis præbeat: vt ff.de ope.publi.l.opus.

minij[a] cōstituta vallaro[b] .Dat.iij. noñ.Maij,Constantinop.Theodosio A.ix.& Cōstantio iij.Cons.

¶ Inter mœnianū & mœnianū debet esse spatiū x.pedū,quādo ambo sunt priuatorū: sed ubi alterū sit publicū,cui appropinquatur priuatū, debet esse spatiū quindecim pedum.h.d.Sali.

Idem AA.Geñ.præ.præ. L. XI.

MOeniana[c])quæ grecovocabulo τειχίοσας † appellant)siue olim* cōstructa,siue ī posterū in ꝓuincijs ♁ cōstruēda: nisi spatiū inter se ꝑ decem pedes liberi aeris habuerint,modis oīb⁹ detrūcent[d]. ¶ In ijs vero locis,in qbus ędificia priuatorū horreis publicis vident̄ obiecta obstructione mœnianorū,qndecim pedū[e] interualla seruent̄.Quē intercapedinis modū ędificaturis quoq; ꝓponim⁹:ita vt si qs intra definitū spatiū,id est decē[f] pedū mēsurā ędificare,vel intra qndecim pedū mœnianū possidere tētauerit:sciat nō solū ♁ fabricata demoliēda,sed ēt ipsam domū fisco nostro adscribēdam.D.iij.cal.Octob.Asclepiodoto & Mariniano Cons.

* Cōstitutio greca Zenonis A.ad Amantium præfectum vrbi. *

¶ Lex Zenonis de seruitutibus loquens,est generalis.licet sit missa ad præfectū urbis.h.d.Sali.

Imp.Iustinian⁹ A.Ioāni præ.præ. L.XII.

CVm dubitabatur vtrū cōstitutio Zenonis[g] diuæ memoriæ ad Amātiū pręfectū vrbi scripta quę de seruitutib⁹ loquit̄,localis esset,& huic florētissimę vrbi dedicata,& deberent illius quidē iura in hac obseruari,antiqua vero quæ cōtraria sunt,locū habere in prouincijs:indignū esse nostro tꝑe putātes aliud ius in hac regia ciuitate de hmōi obseruari, aliud apud nostros esse ꝓuinciales: sancim⁹ eādē cōstitutionē in oīb⁹ vrbibus Romani impij obtinere, & secūdū ei⁹ definitionē oīa procedere,& si qđ ius ex ea lege innouatū est,à veteri dispositione,hoc & in ꝓuincijs à pręsidib⁹ earū obseruari:cęteris videlicet oīb⁹ quæ nō per Zenonianā legē innouata sunt,sed veteribus legibus cōprehensa,in sua firmitate in omni loco manentibus[h].Dat.cal.Septembris Constantinop.post consulat. Lampadij & Orestis VV.CC.

TIT. XI.

b ¶ Vallare.] subaudiūt quidā principis authoritate.ar.l.ff.de oper. 10 publ.l.iij.& sic no.ibi.

c Moeniana.]id est solaria:vt ff. ne qd in loco publi.l.ij.§. cùm qdā.& hoc satis innuit j. Et nota q̄ prīa pars loqtur cū priuatū: ædificiū fit iuxta priuatū:& scda qñ priuatū iuxta publicum. tertia loquitur de 20 vtroq3.Itē hęc lex loqtur qñ iuxta ædificia fit op⁹:sed illa ff.finiū regundorum.l.fi.qñ iuxta agrum vel sepem.& ideo aliud spatium ibi,quàm hic ponitur.Accur.

† Aliàs, σκίοτας.

* instructa Aliàs, προσσας.

♁ constituenda.

d ¶ Detrūcētur.]facit ff.de serui.vrb.præ.l. imperatores.& s̄.e.l. si cui. 30 si tñ sciēte te,& nō contradicēte feci:nō cōpelles me fortè destruere:vt ff.de mortuo infe.l.si ꝑpius.& ff.de dā.infec.l.q bona.§.si qs iuxta & sic loqtur hic qñ me ignorāte vel inuito fecisti.

e ¶ Quindecim pedū.]vt s̄.eo.si cui.

♁ fabricā demoliendam.

40 f ¶ Id est decē pedū.]hoc qñ iuxta priuatū.quindecim,qñ iuxta publicum. & facit j. de aquæduc.l.j.li.xj.hæc tamen lex non seruatur.

CVm dubitabatur.]

g ¶ Zenonis.] Sed vbi est?

50 h ¶ Manētibus.] No.sic s̄.de test.sancim⁹. & de ap.pręcipim⁹.in fi. facit ad l.istā j.de aquæductu.l.hac lege.lib.xj.

¶ DE NOVI OPERIS NVNCIATIONE. *Quidā habēt hic rubricā de noui operis 60 nūciatione:sed nō est necessaria.satis enim pertinet hæc lex ad superiorē materiā.Et nota quòd hæc nūciatio fit tribus modis: ut ff.de ope.noui nun.l.de pupillo.§.meminisse.*

DE operis] i ¶ Prohibere.] per 70 nouā denunciationem. Vel verius dic per veterem.Accur.

k ¶ Festinare.] si sup hoc adeatur.

l ¶ Causam dirimere.] Nota speciale contra regulam generalem s̄.de iudi.properādū. vel certè hic non dicit cām 80 debere finiri intra tres mēses : sed debere expectari vt probet si velit.

Opus nouū si nuncietur alicui, an sit permittēdus ædificare si velit satisdare.

m ¶ Impedimētum.] intra tres menses.sic ergo si ante tres menses.si etiam millies satisdet, non tamen permittitur ædificare:nam & hic deproperabat facere opus & satisdare volebat: nō tamen permittitur nisi post tres menses.& sic contradicunt plures leges. ff.de oper.noui nuncia.l.prætor.§.si quis paratus.& §.hoc autem interdictum.& l.de pupillo.§.si is cui.quibus & alijs pluribus dicitur quòd si ille cui nunciatum est nouum opus paratus est satisdare: pro satisdato habetur si nunciator non recipit.Sol.dicunt hic quidam loqui cum denunciatio facta est per prætorem:ibi per se.Secundi dicunt esse in arbitrio actoris,siue nunciatoris velit recipere satisdationem vel non: vt si reciperet, statim sit 10 facta remissio,& possit ille ædificare : vt in contrarijs.si vero nolit recipere satisdationem : sed dicat se incontinenti paratum probare : est audiendus & expectandus per tres menses:& postea si non probauerit , poterit ille ædificare:obla- 20 ta tamen satisdatione. & sic loquitur hic.& ad hoc est argu.ff.vt in pos. lega.si is à quo.in principio.& ff.ad trebellia.l.ille à quo.§.j.& ff.ad exhiben.l.iij.§. ibidem. Tertij dicunt esse in arbitrio volentis ædificare, an velit statim satisdare: 30 & sic postea ædificare,an non. argu.ff.de iure dotium.l. plerunque. §. finali.& argu.contrarium legum.Quarti distinguunt,possideat ædificator locum in quo ædificat,an non. primo casu admittitur statim cum satisdatione vt in 40 contrarijs. in secundo non,vt hic. Quinti distinguunt, aut ædificat in publico vel priuato, hic in publico,in contrarijs in priuato:vt statim satisdādo possit ędificare : vt argumen. dictæ l. prætor.§. hoc autem interdictum . Me- 50 diam Ioan . & Hugo probant:secundam probat Azo. ADDITIO. Dynus (vt refert Bartol.in l. prætor ait.§. si quis paratus.) coniungit secundam solutionem istius glo.cum tertia,& bona est secundum eūdem Bartolum. 60 Aut ille qui nunciat: dicit, ego sum paratus ostendere de iure meo, hodie constat hodie agamus:tunc licet sit ꝑparatus satisdare,debet expectare per tres menses: vt hac l.& capitulo vltimo extra eodem.Si vero dominus nunciat, & 70 statim oblata satisdatione nil dicit: tunc statim fit remissio:& est in electione satisdantis differre vel satisdare: vt in contrarijs.

De noui operis nunciatione.

¶ Si nunciator noui operis sit paratus statim de iure suo docere,debet audiri: & de causa cognosci: & intra tres menses terminari : quibus peractis auditur ædificator,si offerat satisdationem de opere demoliendo.h.d.Sali.

Imp.Iusti.A.Ioāni præ.præ. L. Vnica.

DE operis noui nunciatiōe quādā antiqs ortā fuisse dubitationē,nr̄a cognouit trāqlitas:dicētibus,si qs denūtiationē ad inhibendū op⁹ miserit,nō posse eum post annū elapsum,ex quo denūciatio missa est,iterū ædificationē ꝓhibere[i]. ¶ Quod dupliciter iniquū nobis esse vr̄.siue etem non rectè op⁹ ꝓhibuerit,decet nō ꝑ totū annū hoc impediri:siue rectè denūciationē emiserit,etiā post annū licētiā habere ædificationē ꝓhibere.Talē igit̄ iniquitatē inhibentes,sancimus si quis denunciationem emiserit,in hac quidē regia vrbe pręfectū vrbi festinare[k]:ī ꝓuincia vero rectorē ei⁹ intra triū mēsiū spatiū causam dirimere[l]. sin vero aliquod fuerit quocunq; modo ad decisionē ambiguitatis impedimentū[m], licentiā habere eū qui ædificationē deproperat, opus de quo agit̄ efficere,prius fideiussore ab eo dato officio vrbicarię pręfecturę vel ꝓuinciali: vt si nō rectè ędificauerit,oē op⁹ qđ postdenūciationē fecerit,suis sumptibus destruet.Sic enim & opa nō ꝑ inanes denūciatiōes ꝓhibebunt̄,& rectè denūciantibus consuletur.D.xij.cal.Nouēb. Cōstantinop. post cōsulatum Lampadij & Orestis VV.CC. anno secūdo.

TIT. XII.

De operibus publicis.

¶ Iudex non potest immunitatem concedere ab opere publico.h.d.Sali.

Impp.Constantinus & Constantius AA.ad Catulinum. LEX I.

PLurimi īmunitates operū publicorū cōcessione iudicū adepti sunt[n]:& iō iubem⁹ in posterū illicitas immunitates nullius esse momenti[o].D.calē.Aug. Sirmij,Vrso,Lupu.& Polemio Cōs.

¶ Impensa de qua constat,à commentariensi est approbanda.h.d.Sali.

¶ DE OPERIBVS PVBLICIS. ¶ *De priuatis 80 dixit operibus : licet & de publicis miscuerit: nunc principaliter de publicis.*

n PLurimi.]Adepti sunt.quod est contra publicam vtilitatem. Accursius.

o ¶ Momenti.] illicita ergo concessa non valent.sic & s̄.de preci.

preci.imper.offe.nec damnosa.& j.de immu.ne. conce.l.j.lib.x.Et nota ꝙ leges huius tituli non legunt: quia inutiles sunt.

a Qvæ operib⁹.] Cognoscas.s.cōmentariē.vt ex suꝑscriptione huius l.apparet.& facit s.de mo. mul.l. penulti.Accursius.

§ cognoscatur.

b Prætoria.] Loca vbi resident iudices in cognoscendo: vt & s. de epis.& cleri.l. omnes qui.& ibi,induxerūt Iesum in prætorio.& facit s.de offic.recto.prouinc. l.nulli.

Prætorium quid sit.

c Intra vrbem.] Facit ad l. istā ff.e. l.fi.§.j.& l. penulti.& l. opus.

Præscriptio temporis.]

d Obsistere.[a]]cōtra s.de præscriptio.xxx.annorum.l.omnes.sed hic loquitur de locis publicis.sic ff.de via publica. l.penulti.& ff.de vsusca. l.fi.Accursius.

a Hic ergo ratione publicæ vtilitatis cessat præscriptio: & vide bonam gl.in c. cum non liceat. extra de præscrip.

e Sed nec rescripta.]cōcordat s. de preci.impera.offe.l.iij.in fi. & s.eo.l.j.& s. si contra ius vel vti.pu.l.fi.

f Faciē.] si verò non noceat,non destruit,sed salariū imponitur: vt ff.ne quid in loco publ. l.ij.§.si quis à nemine.

g Ad portus.]Certatim. ista litera plana est:qa certas operas debet quilibet subiectorum conferre ad prædicta faciēda.alibi sic habet certatim,id est separatim vel singulariter.

Certatim qualiter accipitur.

h Priuilegijs.] imò cōtra: vt j.de professo.& medi.l.medicos.li.x.Sol. illi nō excusantur ratione dignitatis,sed officij & publicę vtilitatis.Vel speciale est quod hic dicit,in portubus & aquæductu & muris : vt & s. de sac.san.eccl.l. ad instructionē.& j.de aquæductu.lib.xj.l.ad rem.& j.qui mu.ex.l.fi.li.x.& j. de coll.fund,pa.l.fi.li.xj.

Murorum repatio oēs adstringit.

i Omnes.] Contra Gabrielem de organo.Accur.

k Annos quindecim.] nota speciale. aliâs xl. annis currit præscriptio contra rem publicam:vt s. de præscrip.xxx.an.l.omnes.Itē no.intra quantum tempus firmetur opus.

l Si quando.] Authoritas.facit s. de appellatio.l. in offerendis.

m Si qui.] Obnoxij.facit ff.e.op⁹. in fi.&l.nec præsidis.

Ne splendidissimæ.]

n Tertiam partē.] vt & s.de vecti.l.fi. sic faciūt clerici in decimis

Imp.Constantius A.ad Marcellum cō.Orientis. LEX II.

Qvæ operibus publicis impēsa constiterit, accepto ferri oportere cognoscas[a]. D.ij. noñ. Octob. Constantinop. Limenio & Catulino Cons.

Prætoria & domus publicæ non debent in usus priuatos conuerti.h.d.Sali.

Imp.Iulianus A.Ecdicio præfect.Aegypti. LEX III.

Prætoria[b] iudicum & domos publicas oportet publico iuri atq; vsui semper vendicari.PP.vj. noñ.Decemb.Mamertino & Neuita Cons.

Sumptu publico nō potest iudex nouum opus inchoare sine principis licentia,sed antiqua restaurare sic.Sali.

Impp.Valentin.& Valens AA. ad Symmachum præ.præ. LEX IIII.

Intra vrbem [c]Romam veterē & nouā nullus iudicum nouū opus informet,quoties serenitatis nostræ arbitria cessabunt : nisi ex suis pecunijs huiusmodi opus construere voluerit. ¶ Ea tamē instaurandi quæ iam deformibus ruinis intercidisse dicuntur, vniuersis licentiam damus.D.vij. calen. Iuñ. Philippis,Diuo Iouiano & Varroniano Cons.

Etiam per principis rescriptum,non licet occupare locum publicum ædificando contra decoram faciem ciuitatis,nec allegari potest præscriptio.h.d.no.Sali.

Imppp.Grat.Valent.& Theo.AAA.ad Proculum. LEX V.

Præscriptio temporis iuri publico nō debet obsistere[d],sed nec rescripta[e] quidē atq; ideo diruenda sunt omnia,quæ ꝑ diuersas vrbes,vel in foro,vel in publico quocūq; loco cōtra ornatū,& commodum,ac decoram faciē[f] ciuitatis extructa noscūtur. D.vj. id.✱Constantin.Merobaude ij.& Saturnino Cons.

Ad constructionem aquæductus,uel portus, seu murorum refectionem,quilibet conferre tenetur,nō obstante dignitatis priuilegio.h.d.Sali.

Idem AAA.Cynegio præ.præ. L. VI.

Ad portus,& aquæductus,& murorū instaurationē, siue extructionem,oēs certatim[g] facta operarū collatione instare debēt, neq; aliquis ab huiusmodi cōsortio dignitatis priuilegijs[h] excusari.Dat.xij.cal.Feb.Cōstantinop. Richomere & Clearcho Cons.

Ille qui præest operi publico construendo,tenetur de operis uitio intra quindecim annos in futurum apparituro.h.d.Sali.

Imppp.Valent.Theo.& Arcad.AAA.Cynegio præ.præ. LEX VII.

Omnes[i] quibus vel cura mādata fuerit operum publicorum,vel pecunia ad extructionē solito more credita,vsq; ad annos quindecim[k] ab opere perfecto cū suis hæredibus teneātur obnoxij: ita vt si quid vitij in ædificatione intra præstitutū tēpus peruenerit,de eorū patrimonio (exceptis tñ his casibus qui sunt fortuiti) reformet.D.iij.noñ.Febr. Cōstantinop.Arcadio A.& Bautone Cōs.

Licentia diruendi domos alienas pro fabricatione operis publici nō extēditur ad domos excedentes quinquaginta libras argenti: ideo tūc princeps est consulendus.hoc dicit.Sali.

Impp. Theodo.Arcad.& Honor. AAA. Aurelio præf.vrb. LEX VIII.

Si quando concessa à nobis licētia fuerit extruēdi: id sublimis magnificētia tua sciat esse seruandū, vt nulla domus inchoādę publicæ fabricæ gratia diruatur: nisi vsq; ad l.lib.argēti pretij æstimatione taxabit. ¶ De ædificijs verò maioris ꝑtij ad nostrā scientiā referat: vt vbi amplior poscitur quātitas,imperialis extet authoritas[l].D.iij.cal.Martij.Cōstantinop.Theodosio A.iij.& Habundantio Cons.

Maiestatem principis lædit qui nomen suum in opere publico inscribi facit.hoc dicit.Salicetus.

Idem AAA.Rufino præfecto præto. LEX IX.

Si qui iudices perfecto publicis pecunijs opere suū nomen,sine nostri numinis mētione,inscripserint maiestatis teneantur obnoxij[m].Dat.iij.noñ.Iul.Constant.Arcadio iij.& Honorio ij.AA.Cons.

Ad refectionem publicorū mœnium & thermarum princeps deputat tertiam partem redituum feudorum reipublicæ illius ciuitatis.h.d.Sali.

Impp.Arcad.& Honor.AA.Eusebio comiti sacrarū largitionū. L. X.

Ne splendidissimæ vrbes vel oppida vetustate labantur, de reditibus fundorum iuris reipublicæ tertiam partem[n] reparationi publicorum mœniū & thermarum[o] substitutioni † deputamus.D.xj.calē. Iul.Mediolani,Olybrio & Probino Cons.

† aliâs,restitutioni.

Incolæ ciuitatis debent pro rata sui estimi conferre ad constructionem operis publici.hoc dicit.Sali

Idem AA.Cæsario præfec.præto. LEX XI.

Omnes prouinciarū rectores literis moneantur, vt sciant ordines atq; incolas vrbiū singularū muros,vel nouos debere facere,vel veteres firmius renouare[p],scilicet hoc pacto[q] impendijs ordinandis,vt adscriptio currat pro viribus singulorum: deinde adscribātur pro ęstimatione operis futuri territoria ciuium: ne plus poscatur aliquid,q̃ necessitas imperauerit[r],neue minus,ne instans impediatur effectus.Oportet nāq; per singula nō sterilia iuga †certa quoq; distribui,vt par cūctis prębēdarū sumptuū necessitas imponatur: nemini excusatione, vel alia pręsumptione ab huiusmodi immunitate[s] præbenda. Dat.viij.calend. April.Arcadio iiij.& Honorio iij.AA.Cons.

† iugera.

Iudices nō possunt sua authoritate opus nouum inchoare: nec ornamenta ædium de suo loco transferre sub pœna hic posita.hoc dicit.Sali.

Idem AA.Theodoro præfec.præto. LEX XII.

Nemo [t]iudicū in id temeritatis erūpat,vt incōsulta pietate nostra noui aliq̃d operis existimet inchoandū,vel ex diuersis opib⁹ ornamēta,aut marmora,vel quālibet speciē quę fuisse in vsu & ornatu ꝓbabit ciuitatis,eripere,vel alio trāsferre sine iussu sublimitatis tuę audeat.Etem si qs cōtra fecerit ✱ sex libris auri multabit. Similis etiā cōdēnatio ordines ciuitatū manebit[v], nisi ornamentum genitalis patrię decreti hmōi authoritate defenderint. ¶ Horreorū aūt vel sta

✱ decem libris,&c.

o Et thermarum.] loca publica ad balneādum,& facit in auth.de collatio.§.iubemus.collatio.ix.

Thermę q̃ dicuntur.

p Omnes.] Renouare.principis vel pręsidis authoritate : vt ff. de re.diui. l.antepenul.

q Pacto.] i.modo.

r Imperauerit.]sic in aut.de mā.prin.§.deinde cōpetens.col. iij.& facit de vecti.& com.l.j.

s Immunitate.sic s. eo.l.ad portus.

t Nemo.] & facit ff.eo.l.op⁹.&.l.pe. & ff.de leg. j. l.cætera.§. item quæritur.Accur.

v Manebit.] id est detinebit.

a AEdificia.] Nota ad multa. Accur.
b ¶ Pararesia.] gręcū.
c ¶ Dirui.] id est nō debent in illis operibus collocare alia corpora quæ sunt reipublicæ. i. materiā vel lapides vel huiusmodi, nisi &c.
d SI aliquando.] Facit j. eo. l. fi. in princip.
e SI quando.] Facit ff. e. opus. & l. fi. §. j.
f ¶ Seniori.] vetustate.
g QVicunq;.] Plana est, & bona.
h TVrres] Not. ex hac lege q̄ turres & portæ larraliorum siue turres ciuitatis eorum debēt vsui deseruire quorum in terrulis sunt ędificatę. hoc dicit.
i QVia plurimæ. Localis est hęc l.
k ¶ Zeuxippi.] nomē ciuitatis.
l QVi sine.] Plana est. & facit s̄. eo. l. nemo.
m BAsilicā.] Stationes. No. cōtra illos qui in territorio ecclesiæ iuxta ecclesiam fabricant stationes. Item not. q̄ sequitur, ne in eā equos &c. H.
n NEmini.] Concordat ff. eod. l. opus. & l. penul. & fi. in prin. & s̄. eo. l. intra. & l. nemo. & l. si quando. j.
o ¶ Perfecta.] quid em̄ interest &c. vt s̄. de nat. libe. l. si qs sine li. in fi.
¶ DE RATIOCINIIS OPER. &c.
p IVbemus.] Siliquā. etiā subaudi. id est nec etiam vnam siliquam. quæ quid sit, dixi s̄. de episco. & clericis. auth. sed hodie.

† Alij. παραχώματα.

bulorū fabricas, arbitratu, ꝓprio prouinciarum iudices studio laudandæ deuotionis arripiāt. Dat. iij. cal. Ianuar. Mediolani Honorio iiij. & Eutychiano Cons.

¶ *Aedificia cohærentia operibus publicis propter quæ formidari possunt incendia uel insidiæ: uel per quæ angustentur spatia platearum, debent prosterni & dirui. hoc dicit. Sali.*

Idem AA. Seuero P.V. LEX XIII.

AEdificia[a] quæ vulgo παραρησία[b] † nuncupātur, vel si qua alia opera mœnib⁹ vel publicis operibus ita sociata cohærēt, vt ex his incendiū, vel insidias vicinitas reformidet, aut angustent̄ spatia plateārū, vel minuatur porticibus latitudo: dirui[c] ac prosterni præcipimus. D. iij. cal. Ianuar. Mediolani, Honorio A. iiij. & Eutychiano Cons.

¶ *Concessio generalis facta à principe de opere publico, intelligitur de destructo & diruto: quod tamen non sit in usu publico. Sali.*

Idē AA. Eutychiano præ. præ. L. XIIII.

SI aliquando[d] homines emergant, qui à nostra clementia opus publicū sibi ꝑberi postulauerint: nō nisi diruta penitusq; destructa, & quæ parum sunt in vsu ciuitatū, ꝑcipiāt: intimādis hmōi rescriptis iudicio amplissimę tuę sedis. D. idib. Decembr. Honorio A. iiij. & Eutychiano Cons.

¶ *Quando opus publicum indiget reparatione, licitum est imaginem principis eo inconsulto deponere: debet tamen postea in suum locum reponi. hoc dicit Salicetus.*

Idem & Theodosius AAA. Aemyliano pręfecto prætorio. LEX XV.

SI quando[e] vsus exegerit, vel portic⁹, vel quaslibet ędes ętatis senio[f], seu fortuitis concussas casibus reparari: liceat etiā incōsulta clemētia nr̄a, cum reuerētia sui, imaginē deponere, vel nostrā, vel retro principū: reportatāq; post refecta ędificia loco ꝓprio denuo collocare. D. v. cal. Iul. Cōstā. Arcadio A. vj. & Probo Cōs.

¶ *Locus ad usum priuatorum in palatio publico fabricatus, dirui mandatur: & in posterum fieri prohibetur. hoc dicit. Sali.*

Impera. Honor. & Theod. AA. Monaxio præfe. præ. LEX XVI.

QVicūq;[g] locus in palatio huius vrbis priuatis ędificijs incommode occupatus est: is quā primum subrutis omnibus quæ in eo sunt ędificijs, palatio reformetur: quod priuatorum non est parietibus coartandum. Nam imperio magna ab vniuersis secreta debentur: vt ij tantum locum habeant habitandi, quos legitimus maiestatis nostræ vsus, & reipublicæ disciplina delegit: in futurum etiā vniuersis ab huiusmodi vsurpatione prohibendis. D. vij. calend. Mart. Cōstantinop. Honorio xiij. & Theodosio iij. AA. Cons.

¶ *Turres & muri pro munitione ciuitatum in terris priuatorum fabricati, illorū usui debent deseruire: & eorū cura & sumptu debēt reparari. h. d. Sali.*

Idem AA. Anthemio præfecto prætorio. LEX XVII.

TVrres[h] noui muri qui ad munitionē splendidissimę vrbis extructus est, cōpleto opere pręcipim⁹ eorū vsui deputari, ꝑ quorū terras idē murus studio ac prouisiōe tuæ magnitudinis ex nostrę serenitatis arbitrio celebrat̄: eadē lege in ꝑpetuū & cōditiōe seruāda: vt annis singulis hi ad quorū iura terrulæ demigrauerint, ꝓprio sumptu eorū instaurationē sibimet intelligāt ꝓcurādā, eorūq; vsu publico bn̄ficio potiētes, curā reparationis ac solicitudinem ad se non ambigant pertinere. ¶ Ita enim & splendor operis, & ciuitatis munitio, cum priuatorum vsu & vtilitate seruabitur. D. ij. nonˉ. April. Lucio V.C. Cons.

¶ *Per hanc l. reditus certarum domorum in publica porticu constructarū, deputantur ad lumina præstanda seu ædificia reparanda. h. d. Sali.*

Imp. Theodosius A. Seuero præ. præ. LEX XVIII.

QVia[i] plurimę dom⁹ cū officinis suis in porticibus Zeuzippi[k] esse memorantur: reditus memoratorum locorum pro quantitate quæ placuit, ad præbenda luminaria, & ædificia ac tecta reparanda, regię huius vrbis lauacro sine aliqua iubemus excusatione conferri. Dat. vj. id. Ianuar. Victore V.C. Cons.

¶ *Quis non potest sibi usurpare portum uel porticum publicam sine principis licentia, sub pœna infra scripta. h. d. Sali.*

Impp. Theod. & Valentin AA. Cyro, præ. vrb. LEX XIX.

QVi[l] sine authoritate diuini rescripti ad iudiciū tuę celsitudinis destinādi, angiport⁹ ītegros, vel partes suis domib⁹ incluserūt, seu portic⁹ vsurparunt: ꝓculdubio iura pristina sacratissimę reddere ciuitati iubem⁹: multa auri qnquaginta librarū nō defutura, si quis posthac in similē audaciam prodire tētauerit. D. calen. Nouemb. Theodosio A. xvij. & Festo Cons.

¶ *In domo regia, uel in sacra ecclesia, nō possunt alicuius imagines pingi, nec stationes fieri, nec equi introduci, nec conuiuia nuptiarum fieri. h. d. Sali.*

Iidem AA. Cyro P.V. LEX XX.

BAsilicā inauratā, & marmorib⁹ decoratā, liberā ī ꝑpetuū manere, neq; alicui⁹ imaginis, aut pictarū cuiuslibet honoris tabularū obūbratiōe fuscari iubemus: neq; ī aliq̄ ꝑte eiusdē basilicę tabulato q̄cq̄ ope stations[m], ergasteriave cōstitui sācim⁹. ¶ Illd̄ quoq; decernim⁹, ne in eā equos liceat intromitti, vel nuptias celebrari. D. xj. cal. Fe. Cōstā. Valēt. A. v. & Anat. Cōs.

¶ *Iudex nō debet prius opera noua inchoare, quā inchoata perficere. h. d. Sa.*

Imp. Leo, A. Erythrio. LEX XXI.

NEmini[n] iudicū liceat in hac inclyta vrbe vel in ꝓuincijs noua oꝑa īchoare, priusq̄ ea quę incœpta inuenerit à decessore vel prędecessorib⁹ suis vetustate diruta, aut desidia derelicta, diligēti studio instātiaq; cōpleuerit: cū ex hoc plurimum laudis acq̄rat, si ea culta & ꝑfecta[o] reddiderit, quę vetusta sunt, & instaurationē req̄rūt, quęq; ab alijs initiata & impfecta resederāt. D. ij. cal. Mart. Cōstā. Mart. & Zenone Cōs.

TIT. XIII.

De ratiocinijs operum publicorum, & de patribus ciuitatum.

¶ *Prouinciarum rectores & cæteri uiri spectabiles prohibentur discussores esse operum publicorum: & etiā siliquā pro solido recipere: ut olim faciebant huius rei cura defensoribus ciuitatū imminente. & debitor operis publici etiā ex sola pollicitatione compellitur illud soluere uel implere, nec super erogatione sumptuum operis facti examinari debet ipse: & rectores prouinciarum & cæteri cōtra facientes puniuntur pœna hic scripta. h. d. Sali.*

Imperator Zeno A. Arcadio præ. præ. LEX Vnica.

IVbem⁹ prouinciarū quidē rectores, & singulæ diœceseos viros spectabiles iudices, id est præfectū Augustalē, & comitē Oriētis, & vtrosq; ꝓcōsules & vicarios, vna cū suis apparitorib⁹ ꝑ tenore generaliū magnificę tuę sedis dispositionū, discutiēdis publicis operib⁹, vel aquæductib⁹, qui ex ciuilibus reditibus, vel à quolibet spontanea munificentia facti sunt, vel fuerint, modis omnibus abstinere, nec aliq̄d quolibet mō, vel quolibet tp̄e in discutiēdo ciuiles redit⁹, vel facta oꝑa, vel quæ fieri adsolent, vnā siliquā[p]

Sibi

a ¶Patribus ciuitatum.] i. defensoribus, scilicet supradictis commemoratis personis, scilicet iudicibus & magistratibus.
b ¶Deputatis.] i. discussionibus prædictorum operum.
c ¶Teneri.] vt ff. de pollici. l. ex pollicitatione. & l. pactum. sic & s. ad velleia. generaliter. & de do. promis. l. ad exactionem. Acc.

sub conditione acceperat obligationem, scilicet si ex primis satisfieri non possit: quod cum possit, soli secundo tenetur.
o ¶Iubebit.] accipe hanc legem possidente debitore. Sed quid si aliquis extraneus possidet vel creditor primus? Respon. idem. Item facit ad l. s. de act. & oblig l. aduersus. & ff. de pigno. act. l. si quis in pignore. & s. de ser. pigno. da. ma. l. iij.

Continuatio.

¶ DE PIGNORIBVS &c. *Mentionē habuimus s. de saluiano interdicto quod pro pignoribus intēditur. Vnde occasione sūpta de pignoribus loquamur. Sed quia pignora alia sunt conuentionalia, alia iudicialia: & conuentionalia sæpius celebrantur à conuentionalibus ordiamur. Azo.*

Debitor. CASVS. Obligaui tibi codicē pro decē & sub vsuris. cessaui i solutione: ita q plus est debitū q sit codex. an cedēdo tibi codicē, liberor, quæritur. Dicitur quòd nō.
d ¶Profitetur.] Nā & vēdito pignore persona lis actio nō tollitur: sed eo qd de pretio seruari potest, i debitū cōputatur: de residuo pmanet integra petitio: vt s. de act. & o. l. aduers'. licet Veneti cōtrarium seruent.

Pignore vēdito nō tollitur personalis actio.

e ¶Nihilomagis.] id est nō ideo magis: vt ff. si ter. pet. l. creditor. & s. si cer. pe. l. sin mutua. & ff. de pig. act. l. si qs in pignore. & facit j. de iur. do. imp. l. j. & s. qui bo. ce. l. j.
f ¶Liberabitur.] i. remanet obligat' i residuo.

QVamuis. CASVS. Obligasti mihi digestū p decē, & cōuenit si non sufficeret pign' q omnia bona tua essēt mihi obligata: post ea aliqd ex rebus tuis Titio specialiter obligasti: an ea auocare possim, quærit. Distinguitur, si suffit digestū ad debitū, nō potero auocare. Vel dic casum aliter vt i gl.

Casum ponit.

g ¶Quāuis.] Mutuasti mihi c. p quibus ego obligaui vineā quādam specialiter, quæ bene valebat illa c. Secūdò bona omnia p eisdem c. tibi obligaui generaliter. pcedēte tēpore aliquā rē illorū bonorū alij obligaui. veniebat prim' creditor & dicebat illā sibi obligatam primò: an omnino secundū repellat.

sibi ex singulis erogandis solidis vendicando, aut quodcūq; lucrū captādo, cū huiusmodi rebus habere coōmune, vtpote patrib' [a] ciuitatū, & curæ eorū deputatis [b]. ¶Qui verò opus aliquod pro sua liberalitate se facturos pmiserint, licet certū sit eos ex sola pollicitatione, vel pactione ad iplendū suæ munificētiæ opus necessitate iuris teneri [c]: nullū tamē eos vel hæredes eorū sup facto opere ratiociniū, vel discussionē aliquā, vtpote nō itegrā promissam quātitatē ad id opus erogatā, vel inutiliter facto opere, aut alia quacūq; ratione, quocūq; modo, quocūq; tēpore inquietudinē sustinere cōcedimus. ¶Quòd si vir clarissimus pūinciæ moderator, vel ei' officiū, redit' publicos vel opera publica cōtra vetitū discutiēdo, vel vnam siliquā aut quodlibet ex ijsdē reditib' vel operib' vēdicādo, sacratissimę nostræ legis præcepta trāsierit: qnq; qdē officij primates exilio dānati ppetuo, bona sua ciuitati quā læserint, nō dubitēt vēdicāda: rector verò pūinciæ quinquagīta librarū auri feriet dispendio: hac eadē pœna spectabilib' quoq; iudicibus (licet illustri dignitate fuerint decorati) & eorū officijs (sicut superius dictum est) imminente. Dat. *

TIT. XIIII.

De pignoribus & hypothe.

¶ *Debitor non liberatur licet uelit creditori pignus dimittere pro soluto. h. d. Bal. uel sic: Per solam pignoris cessionem debitor non liberatur. h. d. Salicetus.*

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Timotheo. LEX I.

Debitor qui pignori b' pfitet [d] se creditorib' cedere, nihilo magis [e] liberabit [f]. PP. v. cal. Mar. Seuero A. ij. & Albino Conf.

¶*Non est alibi. Primus creditor habens spe-*

cialem hypothecam in quibusdam: & in alijs generalem, si ad debitum sufficiunt bona specialiter obligata, cōtra secundū creditorē habentē in alijs specialē hypothecā non agit. h. d. Bal. Vel sic: Specialis hypotheca secundi creditoris præfertur generali prioris se habentis: ex qua potest sibi satisfieri. h. d. Sali.

Idem AA. Lucio. LEX II.

QVamuis [g] constet specialiter quædā, & vniuersa bona generaliter aduersariū tuum pignori accepisse, & æquale ius in omnibus habere [h]: iurisdictio tamen tēperanda [i] est. ideoq; si certum est posse eum ex ijs quę nominatim ei pignori obligata sunt, vniuersum redigere [k] debitū: ea quæ postea ex ijsdem bonis [l] pignori accepisti [m], interim [n] tibi nō auferri pręses pūinciæ iubebit [o]. PP. ij. cal. Iuń. Chilone & Libone Conf.

¶ *Ex pacto cōcedi potest quòd creditor sua authoritate rei obligatæ possessionem accipiat: turbanius tamen facit si authoritate prætoris hoc faciat. h. d. not. secundum Bal. Vel sic: Per pactū simplex de ingrediendo datur licentia ingrediēdi: per quam ingrediens excusatur à ui. sed non dat potestatem acquirendi possessionem sine iudice. h. d. secundum, Sali.*

Idem AA. Maximo. LEX III.

CReditores q non reddita sibi pecunia, couētionis legē ingressi possessionē exercēt, vim quidem facere nō videtur [p]: attamen authoritate * præsidis possessionē adipisci debent [q]. PP. calen. Maij, Antonino A. ij. & Geta ij. Conf.

¶ *Vbi obligatio principalis est spontanea, præsumitur quòd quælibet accessoria sit spōte cōtracta. Bal. Vel sic: Necessitas rei familiaris nō est iusta causa rescindendi pignoris cōtractū. h. d. Bar. Vel sic: Qui pignus dedit creditori aliter mutuare nolenti, non dicitur uim pati. Sali.*

Idem AA. Bellio. LEX IIII.

CVm te pecuniā accepisse, & agros tuos obligasse fatearis, non habet rationem quòd quæreris vi [r] te coactum pignori dare. ¶Si igitur recipere vis rem tuā, solue creditori tuo pecuniā debitam [s]. D. iij. calend. Iuń. Antonino A. iij. & Geta iij. Conf.

CReditores.] CASVS. Obligasti mihi prædium tuū pro x. & conuenit si sua die non solueretur pecunia, quòd propria authoritate liceret mihi ingredi possessionē prędij: nō soluisti sicut cōuenit: an ingredi possim, quæritur. Dicitur quòd sic. cōsultius tamen faciam, si authoritate iudicis ingrediar.
p ¶Non videtur.] vt & s. de pig. act. l. penulti. in fi. & ff. de fur. l. cū creditor. & s. de iudi. l. cūm debitoris tui. & si citra conuentionē ingrederētur, tenerentur de vi: vt j. ad l. iul. de vi. l. in possessionē. & j. vi bo. rapt. l. iij. & s. sol. mat. l. dotis. & ff. quod metus cau. extat. Sed quid si debitor creditori resistit, qui ex conuentione vult ingredi? Adhuc dixit Azo, vī videri fieri. quod Ioan. non placet: cū semel hoc placuit debitori: vt insti tut. qui. alien. licet vel non. §. j. & ff. de aqua pluuia arcen. l. in diē. & ff. de diuer. & temp. præscrip. l. de accessionibus. in fi. & j. de euic. siue in libertatē. ff. de pigno. act. l. qui ratiario. itē quid si debitor alienauit, vel alio modo est possessio penes alium? Respond. creditorem posse ingredi, sicut & qui seruum accepit in quem habet iniectionē manuum: vt ff. de ser. expor. l. si titius. & ff. de cōtrahen. empt. si sub hoc pacto. Itē quia illud est pactum in rem: ius autem ingrediendi, est ius executiuum: vt j. eodē. l. pignoris. & arg. ff. vt in posses. le. l. is cu. ius. §. q in possessionem. Ecōtra videt quòd non: quia illud pactū emptorem vel alium possessorem non afficit. quod M. dixit. arg. s. de act. & oblig. l. eum.
q ¶Debent.] id est possunt. nā & sine eo possunt: vt dixi. & sic debet, pro potest. ff. de officio

Pignus an possit creditor propria authoritate occupare.

* Iudicis.

h ¶Habere.] rigore iuris inspecto.
i ¶Temperāda est.] de æquitate quæ præualet: vt s. de iudi. l. placuit.
k ¶Redigere.] quod semper præsumitur, nisi contra probetur à creditore. ar. j. de distract. pig. l. quæ specialiter.
l ¶Bonis.] generaliter obligatis.
m ¶Accepisti.] scilicet specialiter tu secundus creditor.
n ¶Interim.] imò videtur quòd possit eligere an ex speciali vel ex generali velit hypotheca: vt ff. de distract. pig. l. creditoris. & ff. qui po. in pig. ha. l. qui generaliter. in principio. quæ sunt contra, Sol. illa de rigore: hæc de æquitate: vt hic innuit. vt hic in illa de distractione pignorum vnus erat creditor tantùm. in alia qui po. in pig. hab. habebat primus tantum generalem: vnde generaliter præfertur secundùm Ioann. vt & j. qui po. in pig. hab. l. si generaliter. hic autem etiam speciale in quibusdam rebus habebat. Item nec obstat in ea l. qui generaliter. §. j. vbi dicit quòd secundus est solus: quia ibi primus quarundam rerum purè, quarundam

proconsul. & legat. l. obseruare. §. fina. Sic econtra ponitur potest, pro debet: vt s. fine cen. vel reli. authenti. sed & periculum. Vel debet ex vrbanitate. fic & s. de furt. l. ciuile. & argumen. ff. de reb. eorum qui sub tu. vel cura. l. si pupillorum. §. si pupillus. si tamen & suo iure volunt facere, possunt. Sic ergo inciuiliter factum, non punitur: quod est no. fic & ff. de sepul. vi. l. iij. §. nō perpetuæ. & ff. de relig. & sump. fu. l. si quis sepulchrum & l. at si quis. §. idem labeo. & quod me. cau. l. fina. in fine.

CVm.] CASVS. Si propter alimentū familiæ meæ, & sic quasi coactus à te x. accepero mutuo, & prædium meum tibi obligauero: an possim conqueri quasi tibi sim compulsus prædium obligare, quæritur. Respond. quòd non: sed debeo pecuniam reddere, & prædium recuperare.
r ¶Vi.] quia aliter non dabat pecuniam, vel necessitate rei familiaris; vt s. de rescin. ven. l. non idcirco. Accursius.
s ¶Debitam.] vt & ff. de pig. ac. l. si rem alienam. §. omnis.

PRæses] CASVS. Mutuaui tibi x. & prædium mihi obligasti Titius prædium emit: conuenit te in iudicio super isto fundo: tu accepta pecunia ab eo, passus es te superari, vt sic pignore me defraudares: an sententia lata aduersus te mihi præiudicet in hypothecaria? Dicitur quòd non, cum passus vinci fueris per collusionem cum aduersario tuo. Vi.

a ¶ Exequentem te.] per hypothecariam.

b ¶ Debitorem.] agẽtem vel conuentum.

c ¶ Tuo.] Cõtra quem modo agis per hypothecariam.

d ¶ Præscriptiõe.] vt quia non stetit iuri: vt ff. de euic. si ideo. Vel secundò: quia dimisit labi trienniũ intra quod debebat causa finiri. vnde integrum ius mansit creditori & etiam debitori. Vel tertiò: quia cum creditor esset absens, debitor præsens: & possessor haberet titulũ, & præscripsit decem annis cõtra debitorem præsentem: quod creditori absenti non nocuit: vt s̃. si aduer. cred. l. j. & ij. Videt ergo ex hac l. quòd nocet creditori, alias nisi in his duobus casibus. & sic est cõtra. ff. de pig. si superatus. in prin. & de execu. rei iudica. l. iudicatæ. quæ sunt contra: quibus dicitur indistinctè non nocere. Dic ergo: aut debitor prius fuit superatus & postea obligauit: tũc obstat exceptio creditori sicut & debitori: vt ff. e. l. si superatus. §. per iniuriam. Si verò prius obligauit & postea est superatus, si quidem creditore ignorante, non fit præiudicium creditori: vt in contra. ff. de excep. rei iudi. si mater. §. fi. Si verò sciente creditore, tunc præiudicat sibi: nisi in duobus istis casibus: vt hic, & ff. de re iudi. l. sæpè constitutum. §. sed scientibus. & ff. de appella. l. ab executore. §. alio. in fin.

¶ Sententia lata contra debitorem sciente creditore, in duobus casibus non præiudicat creditori, scilicet quando debitor collusit: & quãdo succumbit ex causa quæ nõ præiudicat creditori. hoc dicit. Bald. Vel sic: Sententia lata contra debitorem, præiudicat creditori scienti: nisi fuerit lata per collusionem uel propter præscriptionem. hoc dicit. secundum Sali.

Impera. Antoninus A. Domitio. **L. V.**

PRæses prouinciæ vir clarissimus ius pignoris tui exequentem te [a] audiet, nec tibi oberit sententia aduersus debitorem [b] tuum dicta, si eum collusisse cum aduersario tuo [c], aut (vt dicis) non causa cognita, sed præscriptiõe [d] superatũ esse cõstiterit. PP. idib. Maijs Romæ, Duobus & Aspris Cons.

¶ Illud quod creditor præstat pro re obligata, auget debitum. Bald. Vel sic: Creditor potest pignus retinere, non tantum pro debito, sed etiam pro eo quod soluit pignoris occasione. hoc. dicit, secundum Sali.

Idem A. Quinto. **LEX VI.**

IN summa debiti computabitur etiam id quod propter possessiones pignori datas ad collationem viarum muniendarum, vel quodlibet aliud necessariũ [e] obsequium præstitisse creditorẽ constiterit. PP. iij. calend. Aug. Antonino A. iiij. & Balbino Cons.

¶ Ista lex duos habet intellectus: unus quando præscribitur contra debitorem, & iste est uerus intellectus. alius quando ipse debitor præscribit:

IN summa.] CASVS. Obligasti mihi prædium pro x. ex quo cõsueueras soluere aliquid in refectionẽ: si illud solui, quia tale onus sequitur prædium quocunq; vadat, an in summam computari debeat, quæritur. Dicitur quòd sic. Viuianus.

e ¶ Necessarium.] necesse ergo habet creditor tributorum onera subire, cum sit possessor: vt ff. de pac. interdum. & l. epistola. §. j. sicut fructuarius: vt ff. de vsufru. l. hactenus. quod tamen si soluit, repetit à debitore: vt hic, & s̃. de pigno. ac l. creditor qui. in fi. & ff. de pigno. ac. l. si necessarias. in prin. & l. si seruos.

VSuscapio.] CASVS. Obligasti mihi rem tuã: peruenit ad Titium: Titius eam vendidit Sempronio bona fide ementi. & eam vsucepit: an extinguatur ius pignoris per hoc quòd desijsti esse dominus, quæritur. Et dicitur quòd non. Vel dic casum aliter vt in glos. Viuia.

Casum ponit.

f ¶ Vsuscapio.] pone casum in quatuor personis. Titius mihi Sempronio rem suam mobilem obligauit: hic Titius negligentia desijt possidere, vel quia sine hærede decessit: vt insti. de vsuscap. §. quod autẽ. & possessio peruenit ad Cornelium qui alienauit Caio, qui Caius triennio vsucepit. Sunt ergo hic duo iura, scilicet dominium quòd est debitoris, & hoc per vsuscapionem perditur. Item ius pignoris: & hoc non perditur per l. istam. Nota ergo quòd alienatione legali, scilicet vsuscapione, non tollitur ius pignoris, sicut nec alienatione hominis: vt j. eo. l. debitorem. est autem vsuscapio legalis alienatio vt ff. de ver. sig. l. alienationis. Item nota hanc legem habere locum in vsuscapione triennij: secus in præscriptione x. vel xx. annorum: vt s̃. si aduer. cre. l. j. & ij. Sed quæ est ratio quòd ius pignoris tollitur præscriptione, & non vsuscapione? Respond. ibi est maius tempus: sicq; maior negligentia. Est & alia ratio: quia dominium nihil habet cõmune cum causa pignoris. licet enim dominium vsucapiatur triẽnio, non tamen actio in rem: nisi per quãdam cõsequentiã: non tamẽ hypothecariè neq; principaliter: quia sic nulla actio triẽnio tollitur, nec per cõsequẽtiã: vt in rei vẽdicatione dixi quia hęc hypothecaria nulla societate dominio iũgitur, sicut in rẽ: vt dicto titulo, si aduer. cre. l. j. nota. Itẽ quid si rem hanc mobilẽ tenuit non solũ triẽnio, sed etiam decennio hic vsucaptor. an tuetur se quia tenuit decennio? R. non

Pignoris ius non tollitur alienatione legali nec alienatione hominis. Pignus bene tollit p̃scriptiõe, sed non vsuscapione.

cũm in rebus mobilibus non habet locum præscriptio: vt ff. de diuer. & temp. præscript. longè. & suprà in quibus cau. ces. long. temp. præscrip. l. in seruorum. Sed certè non rei sed actioni dicimus præscri. sic & suprà quod met. cau. l. iiij. ideoq; prodest ei, vt notaui in d. l. s̃. si aduer. credi. l. j. Item nonne qui agit, debet probare dominum debitorem, quod hic facere non potest? Respon. sic, tempore obligationis, non nunc: vt ff. eod. si superatus. & l. & quæ nondum sunt. §. quod dicitur. Sed si creditor ab vsucaptore per hypothecariam auocat, tu debitor luere potes: vt ff. de distract. pigno. l. rescriptum. §. j. ibi, & cum per iniuriam &c. nec potest creditor te repellere illa ratione, quia non posset agere debitor cõtra vsucaptorem: ergo nec contra creditorem quia illud haberet locũ si ageret rei vendicatione, sed hic agit debitor pignoratitia actione ex contractu. vbi agitur etiam si res nõ fuerit sua, vel desierit esse sua: sicut & commodator & depositor: vt ff. commo. l. ita vt si fur. & ff. depo. l. j. §. si prædo. & de pig. actio. l. si rem alienam. §. is quoque. Sed nonne vsucaptor à debitore recuperat per actionem in rem? Respond. sic: & est similis circuitus: vt ff. de condictio. indebiti. l. indebiti. §. finali. & ff. qui po. in pign. hab. l. claudius. Est ergo consilium debitori vt faciat sibi cedi à creditore ius hypothecariæ quod habebat aduersus vsucaptorem: vt ff. qui pot. in pign. l. mulier. & de euictioni. l. in creditorem. & hoc incontinenti cum soluit. vel hoc acto, tunc etiam postea: vt ff. de solu. l. modestinus. vel in solutum ei pignus dimittat. Alij dicunt cedi debitori per creditorem ius retentionis quod habet creditor ex sententia lata contra vsucaptorem. Sic ergo vsucapione proprietatis non extinguitur pignus: vt hic, & ff. pro hære l. ij. in principio. & ff. de vsusca. sequitur. §. si rem. & pro empto. l. si rem quam. nec vsusfructus: vt ff. de vsufruct. l. locum. §. penult. sed operam in seruo relictam sic: vt ff. de vsufruct. leg. l. ij. in fi. Alij ponunt casum: Quidam obligauit mihi rem mobilem alienam quam vsucapiebat: non valuit tunc obligatio. sed si post perficit vsuscapionem, conuentio pignoris valet: vt hic, & ff. de pign. ac. l. rem alienam j. rñ. & secundum hoc facit ff. de rei ven. l. si à titio. & ff. eo. l. j. in prin. Sed certè melius diceret, confirmat. quã dicat, non extinguitur. Si tamen teneas hunc casum: dicas debitorem bonæ fidei possessorem: aliâs cum fuerit furtiua, non vsucaperetur: vt s̃. pro emp. l. cum sit. Alij vt Placen. dixerunt hanc legem non posse intelligi.

Creditor pignus persequens, an debeat probare debitorẽ esse dominum.

Secũdus intellectus.

& iste licet in se sit bonus, tamen quantum ad legem est impertinens. secundùm primum hoc dicit. Vsuscapio dominij non resoluit hypothecam. sed secũdùm aliam lecturam. hoc dicit. Vsuscapio dominij confirmat ius hypothecæ. h. d. prima uera. Bal.

Imperator Gordianus A. Martiano. **LEX VII.**

VSuscapio [f] pignoris [g] conuentionem non extinguit. PP. nõ. Septẽbr. Pio & Pontiano Cons.

¶ Per sententiam latam in personali, non intelligitur creditori satisfactum: & ideo potest agere hypothecaria. h. d. Bald. uel sic: Licet debitor sit condemnatus si non soluit, non tollitur ius pignoris. Bar.

Idem A. Festo. **LEX VIII.**

ij QVamuis personali actione expertus aduersus reum [h], vel fideiussores, seu mandatores eius, feceris [i] condemnationem: pignoris tamen adhuc habes persecutionem [k]. PP. id. Martijs, Gordiano A. & Auiola Cons.

¶ Emptor agens rei uendicatione contra creditorem, facit quòd creditor compensat in debito fructus perceptos ex re. Baldus. Vel sic: Creditor computatis fructibus in debito, & soluto residuo: tenetur, pignus restituere ei in quem debitor transtulit. h. d. Sali.

Idem A. Attico. **LEX IX.**

SI dominium eius possessionis quæ [l] pignori data [m] esset,

g ¶ Pignoris conuentionem.] id est hypothecariam quæ oritur ex conuentione pignoris. Acc.

QVamuis.] CASVS. Si debitorem meum vel fideiussorẽ conuenero, & condemnari fecero in actione personali: an nihilominus hypothecæ pignora mihi obligata persequi possũ, quærit. Dicit q̃ sic.

h ¶ Reum.] scilicet debitorem.

i ¶ Feceris.] i. fieri feceris. sic ff. de ijs qui notan. infa. furti. §. mandati. & no. condemnationem: secus si fuissent absoluti à personali: quia tunc tollitur pignus: vt ff. qui. mo. pig. vel hypo. sol. l. si deferente.

k ¶ Persecutionem.] habet enim hypothecaria suas conditiones, vt non aliter tollatur nisi fuerit satisfactum: vt & ff. e. l. grege. §. etiam. & de pig. act. l. solutum. in princ. & ff. de distract. pig. l. quæsitum. & s̃. de act. & obli. l. est in arbitrio. & j. etiam ob chirogra. pec. l. vna.

SI dominium.] CASVS. Mulier quædam obligauit prædium suum, postea illud mihi donauit. si creditor illud possidet, potero illud vendicare, si tãtum percepi de fructibus quòd sufficiat ad debitum: vel si non sufficiat illud quod deest, soluam ei.

l ¶ Quæ.] hic non potest esse quæ & cum, vt quidam textus habent: alterum enim superfluum est: nisi bis ponãtur illa verba, pignori &c. ita scilicet si dominium eius possessionis quæ pignori data esset ad te translatum est, cum pignori data esset. Azo.

m ¶ Data.] Titio.

a ¶ Ad te.] Seium.
b ¶ Translatum est.] per venditionem vel legatum.
c ¶ Eamque.] scilicet possessionem.
d ¶ Creditor.] Titius.
e ¶ Vendica.] actione in rem.
f ¶ Ratione.] vt & j. de distrac. pig. l. j.
g ¶ A te.] Seio. Accur.
h ¶ Si fuerit.] postquam red-10 datur, fructibus in solutionem cedentibus.
i ¶ Satisfactum.] Titio.
k ¶ Tibi.] Seio.

† Nota fructus exte- nuare debi- tũ. c. j. & ij. vide Sozi. ĩ j. perte con- si. xxix. ver si. circa ter- tium princi pale qui ver siculus est ĩ si. consilij.

DEbitores.] CASVS. Ex curialitate debeo denunciare debitori meo vt soluat: si non soluat, agam 20 ad pignora.
l ¶ Cõueniẽdi sunt.] ex vrbanitate. & sic ff. de ser. vr. prædi. l. quidam hiberus. secus autem vbi vult vendere pignora: quia tunc ex necessitate denunciat: vt j. de distra. pig. l. creditor. & j. de iure do. impe. l. fi. Item po- 30 test dici quòd ex necessitate denũcietur eis si nõ fuerat dies statuta ad soluendum, aliâs non: vt j. de cõtrahen. & commit. stip. l. magnam.
m ¶ Actionibus.] hypothecaria: vt & s. de preca. l. j. Accursius.

NOminatori.] 40 CASVS. Iudex potestatis nominauit me vt essem decurio. contradixi. non debet accipere à me pignus sine authoritate præsidis.
n ¶ Nominatori.] id est nominanti ad minus.
o ¶ Sine præsidis.] sed cum præsidis authorita- 50 te sic: vt ff. de mu. & ho. l. si ad magistratus. & s. de suspe. tu. l. præses. & facit s. de ces. bo. l. iij.

SI vxor.] CASVS. Vxor mea quoddam prædium Titio obligauit, & hæredem me instituit. si soluero Titio, potero præ- 60 dium (licet non interuenit instrumentum super eo vxori vel hæredi suo restituendo) vendicare. Viuianus.
p ¶ Eius facti.] id est licet nõ sit dictum quòd restituant obliganti, vel hæredi: tamen intelligitur, cùm re contrahatur 70 obligatio: vt institut. quibus modis re contrahitur obliga. §. fina. Vel dic, licet non intercesserit instrumentum super his: vt & s. de pac. l. pactum quod bona. Accursius.

CVm.] CASVS. Si maior an- 80 nis mulier debitrix tua in solutum prædia dederit: an talis contractus valeat, quæritur. Et dicitur quòd sic.

à debitrice domina ad te[a] translatum[b] est, eamq́;[c] postea creditor[d] vel eius hæredes detinere cœperunt: vẽdica[e] eã rẽ, præside prouinciæ curãte vt fructuũ deducta ratione[f] † residuoq́; à te[g] oblato, si fuerit[h] satisfactũ[i], ea possessio tibi[k] reddatur. PP. iij. cal. Octob. Gordiano A. & Auiola Cons.

¶ *De urbanitate ante ingressum iudicij debet conueniendus requiri extra iudicium. hoc dicit. Bald. & Salice. Vel sic: Creditor potest prosequi ius pignoris, licet debitori non sit denunciatum ut soluat. Bartol.*

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Alexandro. LEX X.

DEbitores præsentes prius denunciationibus conueniendi[l] sunt. igitur si conuenti debito satis non fecerint, persequenti tibi pignora seu hypothecas, quas instrumẽto specialiter cõprehensas esse dicis, competentibus actionibus[m], rector prouinciæ authoritatis suæ auxiliũ impertiri non dubitabit. D. xiiij. calend. Febru. ipsis iiij. & iij. AA. Cons.

¶ *Ad euidentiã nominator tenetur pro nominato, si nominatus nõ est idoneus: & licet nominator pro nominato cõueniatur, tamẽ sua authoritate res nominati capere nõ potest. Bal. Vel sic: Nõ licet eligẽtibus ad munera, pignora inobediẽtis capere sine præsidis authoritate. Sali.*

Idẽ AA. & CC. Euphrosyno. LEX XI.

NOminatori[n] pignori capere sine præsidis[o] authoritate res nominati non licet. S. iij. id. Mart. AA. & Cons.

¶ *Vir succedens uxori, res quas uxor obligauerat soluto debito recuperat. hoc dicit. Bal. Vel sic: Licet de pignore instrumentum non sit confectum: nihilominus creditor habet plenum ius. Bar. Vel sic: Successori debitoris debent pignora reddi: licet non caueatur in instrumento debiti. hoc dicit. Salicetus.*

Idem AA. & CC. Eusebio. LEX XII.

SI vxor tua pro pecunia quam accepit mutuo, res ꝓprias obligauit pignori, eiq́; tu successisti: licet instrumento eius facti[p], testimonium collatum non sit: soluto tamen debito creditorem de his tibi reddendis solenni iure conuenies, S. v. cal. April. AA. Cons.

¶ *Si pignus est datũ creditori in solutũ: incõmutabiliter tenet datio. hoc dicit. Bald. Vel sic: Debitor creditori potest cedere omne ius quod habet in pignore, nisi obstet ratio ætatis. h. d. Bar.*

Idẽ AA. & CC. Matronæ. LEX XIII.

CVm dominã non minorem viginti quinq; annis ea quæ obligauerit tibi[q], iure dominij possidere permisisse, & in solutum dedisse precibus significes, dominæ contractus & voluntas ad firmitatem[r] tibi sufficit. S. iij. calẽd. Maij, Heracliæ AA. Cons.

¶ *Si debitor uendit pignus: creditor habet in potestate utrum debitorem conueniat personali, an emptorem hypothecaria. hoc dicit lex C. hoc uerum nisi debitor offerat: quia offerendo impedit hypothecariam contra emptorem. Hoc dicit authen. hic posita. Bald. Vel sic: In electione creditoris est agere actione personali contra debitorem, uel hypothecaria contra possessorem pignoris. hoc dicit. Bartolus.*

Idẽ AA. & CC. Apiano. LEX XIIII.

DIstractis à debitore pignoribus * creditores potestatem habere, vtrune personali obligatos sibi, an pignora possidentes in rem[s] actione cõuenire * velint, nõ est incerti iuris[t]. S. cal. Maijs, Heracliæ AA. Cons.

In authen. de litigiosis. §. ab hoc autem. colla. viij. constitu. vij.

HOc ita, si debitor ei non satisfaciat ex pretio rei venditæ: quòd vt fiat, permittitur ei vendere.

¶ *Non potest debitor contrahendo, uel testando hypothecæ creditoris derogare. hoc dicit. Bald. Vel sic: Alienatio facta per debitorem quouis titulo, non præiudicat creditori iure pignoris utenti. Salicetus.*

Idem AA. & CC. Basilidæ. LEX XV.

DEbitorem neq; vendentem, neq; donantem, neq; legãtem, vel fideicommissum relinquentem, posse deteriorem facere creditoris conditionem certissimum est[v]. Vnde si tibi obligatam rem probare posse confidis, pignora * persequi debes[x]. S. v. nonã. Maij, Heracliæ AA. Cons.

¶ *Actio hypothecaria non quæritur ei cui non quæritur personalis. Bald. Vel sic: Mutuãs alienã pecuniam suo nomine, quærit sibi ius pignoris, & non domino pecuniæ. Bart.*

Idẽ AA. & CC. Heroidi. LEX XVI.

ET si frater tuus non suam, sed ad te pertinentem pecuniam mutuam suo nomine[y] dedit, ac pignus accepit: tamen tibi pignoris obligationẽ quærere non potuit[z]. Subscripta iij. id. Maij, Hadrianopoli AA. Cons.

¶ *Res empta alterius pecunia, nõ est domino pecuniæ obligata. Bald. Vel sic: Res empta ex pecunia mutuata nõ est obligata mutuanti, nisi de hoc specialiter uel generaliter conuenerit. hoc dicit. Bartolus.*

DIstractis.] CASVS. Si debitor meus mihi pignora obligata vendidit, habeo electionem, vel eum personali actione conuenire, vel possessores pignorum hypothecaria. Nisi debitor meus ex illa pecunia mihi satisfecerit: nam tunc habet potestatem pignus vendendi. hoc dicit eum authen. sequen.

s ¶ In rem.] id est hypothecaria. sed hoc iure veteri videtur sic distinguendum: quia aut ta- 10 citè obligata sunt pignora, aut expressè: priori casu prius est agẽdum personali: vt ff. de iur. fis. moschis. & s. de do. inter vir. & vxo. l. si non verum. Secundo habet electionẽ: vt hic, & s. de ac. & ob. l. fin. Sed hodie indistinctè prius agi vide- 20 tur debere ꝑsonali, per authen. de fideius. vt j. e. authẽ. hoc si debitor. quę similiter est s. de act. & ob. authẽ. sed hodie. licet per alia verba. Sed & hæc de fideiussoribus videt tolli per aliam de litigio. & redire ad primum ius vt eligat creditor. quod di- 30 ces j. in d. authen. hoc si debitor &c. Accursius.

Creditori quomodo sit succursum si debitor pignus vendiderit.

* *Creditorem in sua potestate habere &c.*
* *Velit &c.*

t ¶ Iuris.] Et ita electionem habet vtrum agat personali vel hypothecaria: quod corrigitur per aut. hoc si debitor. j. eod.

HOc ita.] CASVS. Lex C. dicit quòd creditor habet ele- 40 ctionẽ an velit cõuenire reũ act. ꝑsonali, vel pignora ꝑsequi. aut. dicit hoc esse verũ, si debitor pignora possideat: secus si alius. & si nõ satisfiat creditori ex hypothecis debitoris: vel si distraxit, primò cõueniat debitorẽ & eius fideiussorẽ: & postea 50 pignorum possessores.

¶ Hoc ita si debitor.] Hæc authẽ. sumpta est in authẽ. de litig. §. ad hoc autem. col. viij. & est contraria illi alij quã habes j. eo. hoc si debitor. quæ est de fideius. col. j. & ibi eam solues.

v DEbitorẽ.] Cer- 60 tissimum est. vt j. de remis. pig. res. & j. de distrac. pig. si debitor. & s. de preca. l. j. & s. e. vsuscapio. & j. debitorẽ ven. pig. l. j. in fin. hoc autem est verum: nisi in ordine conuentionis: vt dixi s. l. proxima. Accursius.

* *Cõsequi debes.*

x ¶ Persequi debes.] licet etiã possessio nõ fue- 70 rit tibi tradita. quod secus est in rei vẽdicatiõe: vt s. de rei vẽdi. l. seruũ. fallit in casibus ibi notatis.

ET si frater.] CASVS. Si frater meus pecuniã meã noĩe suo Titio dederit mutuo, & pignus, accepit: cui sit 80 acquisita pignoris obligatio, quæritur. Dicitur quòd sibi. Viuianus.

y ¶ Suo nomine.] secus si tuo: vt ff. si cer. pe. l. certi condictio. §. pe. & s. per quas perso. no. acqui. l. fi.

q ¶ Tibi.] hæc dictio legitur cum præcedenti vel sequenti litera.
r ¶ Ad firmitatem.] Rei quæ geritur: vt & j. de solu. l. successores. & facit j. si antiqui. cre. l. j. & ij. & ff. eo. l. si fundus. in fine.

z ¶ Non potuit.] vt & s. si cer. peta. l. quamuis. & j. de distrac. pig. si maritus. Item aliter in pupillo: vt ff. qui po. in pig. ha. l. idemq́;.

QVamuis.] CASVS. Si frater meus ex pecunia quam ei mutuaui prædium comparauit: si non cōuenit vt generaliter vel specialiter sit obligatum, in causam pignoris deductū non est: sed per aliam actionem debitum meum prosequi potero.

a Obligauerit.] tunc enim secus: vt j. qui po. in pig. ha. licet.

b Non deduxit.] illud prædium: vt hic & ff. de tribu. l. procuratoris. §. planè. & s. si qs alteri vel sibi. qui aliena. & s. de rei ven. l. si ex ea. sed hoc fallit in pupillo: vt ff. qui pot. in pig. l. idēq;. & s. de ser. pigno. da. ma. l. pe. & in milite: vt s. de rei ven. l. si vt proponis. An autem inter personales priuilegium habeat, dicā j. qui po. in pig. ha. l. licet.

c Pignoris.] Persecutio. id est actio hypothecaria est realis: vt hic, & ff. eod. l. pignoris. & j. qui po. in pigno. l. eos. & contra possidentem datur: vt ff. e. l. si fundus. §. in vendicatione. sed interdictum Saluianum est ad possessionem & personale: vt s. de preca. & saluia. interdic. l. j.

d Sicut.] Non habet. vt & s. de pigno. act. l. quæ fortuitis. & ff. de pig. ac. l. si cùm venderet. §. fi. & l. sequen.

e Custodiam.] id est diligentiam. culpa enim est si facit quod nō debet: custodiam omittit, si non facit quod debet vltra culpam enim leuem nō tenetur: sed de ea sic: vt hic, & instit. qui. mo. re contra. ob. §. fi. & s. de pig. act. l. creditor. quis autem probet dolum vel culpam vel amissionem, dixi s. de pig. act. l. si creditor. Et nota quòd hic est similitudo per contrarium sicut ibi, & Lazarus similiter mala.

Creditor.] CASVS. Debitor creditorem vel debitum petat, compellere non potest: sed debitum offerat, consignet, & deponat: & pignus prosequatur. Viuianus.

f Minime potest.] vt & s. vt nemo inuitus. l. j. & de vsur. pup. l. fi. nisi in casibus quos no. s. vt nemo inuitus. & s. de in ge. ma. l. diffamari. Accursius.

g Consignato.] vt & s. de vsu. acceptam. & j. de partu pig. l. ij & j. de contrahen. sti. magnā. & s. de iure emphy. l. ij. in fi. & j. de distra. pig. l. si prius. & s. de pig. act. l. nec creditores. & hoc si debitum totum est liquidum. aliàs datur iudex coram quo examinabitur: vt j. de distra. pig. l. si residuum.

Res obligatas.] CASVS. Pecuniam quā à Titio mutuasti, solui, & pignus recollegi: an sim dominus pignoris, quæritur. Et respon. quòd non, sed quod solui possum petere. Viuianus.

h Soluto.] non dico emendo: quia tunc haberet dominium: vt instit. qui. ali. licet. §. j. & ad hoc s. de rei vendi. solennibus.

i Petere.] à debitore actione mandati: si mādatum intercessit, aliàs negotiorum gestorum. & hoc si non possideat. aliàs habet retentionem: vt ff. quib. mo. pig. vel hypo. sol. l. j.

Secundus.] CASVS. Mutuasti mihi decem, & obligaui tibi pignus, & Titius tibi soluit, confirmat sibi pignus: sed an vsuras vsurarum petere poterit quas soluit Titius, quæritur. Et dicitur quòd non, puta quia sors erat decem, vsuræ quinq;.

k Pignus.] vt j. qui po. in pig. ha. l. prior. & l. j.

l Vsuras.] quia suum negotium gessit secundus creditor vt ff. qui po. in pig. ha. l. prior. aliàs est sub eadem l. creditor. §. sciendum. & facit s. de vsuris. l. vt nullo. & ff. de rei ven. l. emptor. & j. de ijs q in prio. cre. loco. l. j. & j. de remis. pig. l. cùm ex causa. & ff. de ea. & postli. reuer. l. in bello. §. si quis seruum.

m Fuissent.] prio ri creditori ponæ sors, x. vsura v. Accursius.

Maior.] CASVS. Si creditor maior annis elegerit debitorē personali actione, & pignoratitiā persecutionē remiserit per expressum pactum, aliàs intra bienniū persecutionem: an postea pœnitēs ea prosequi possit, quæritur. Et dicit quòd non.

n Cum hoc.] id est remissionem talem.

o Solum.] i. nudum & sine stipulatione.

p Iurisdictio.] prætoris. ait enim prætor, pacta seruabo: vt ff. de pac. iure gentium. §. prætor ait. Vel iurisdictio, id est iudicis officium. Accur.

q Non potest.] ipso iure sublata obligatione. Sed videtur quòd per exceptionem: vt ff. de pac. l. si tibi decem. §. de pignore. quæ est contra. Solu. hic sola conuentio de pignore intercessit. vnde etiam solo pacto potuit tolli: ibi traditione secundùm quosdam. Vel refert, fiat pactum de nō petendo debito: & tunc si est personalis, per exceptionem tollitur: sic & pignus: vt ibi. At ibi de pignore, si quidem simplex conuentio intercessit, tollitur ipso iure: vt hic. si traditione, per exceptionem: vt ibi. Primo casu tamen vbi remissi debitum, ipso iure videtur tolli hypotheca ria: licet personalis per exceptionem: nam quan doq; tenet ī accessorio remissio, & non in principali: vt ff. quibus modis pig. vel hypo. l. j. §. j. Item acceptilatio facta fideiussori obligato verbis, liberat eum ipso iure, sed reum per exceptionem: vt ff. de acceptil. l. et per iusiurandum. §. sed & si. Item ad hoc argu. ff. de noxa. l. si noxale iudicium. & ff. qui. mo. pig. vel hypo. sol. l. j. in prin.

Idem AA. & CC. Pontiæ. L. XVII.

QVāuis ea pecunia quàm à te mutuo frater tuus accepit, comparauerit prædium: tamen nisi specialiter, vel generaliter hoc tibi obligauerit [a], tuæ pecuniæ numeratio ī causam pignoris non deduxit [b]. sanè personali actione debitum apud præsidē petere non prohiberis. S. xij. cal. Iun. AA. Conss.

Actio hypothecaria est in rem. hoc dicit. & ista actio in rem sequitur possessorem. hoc dicit. Bald. & Salicetus.

Idem AA. & CC. Euodio. LEX XVIII.

PIgnoris vel hypothecæ persecutio [c] in rem est. S. calend. Decembr. Sirmij AA. Conss.

Creditor non tenetur de casu fortuito pignorum, sed de dolo & culpa. hoc dicit. Bald.

Idē AA. & CC. Maximo. LEX XIX.

SIcut vim maiorem pignorum creditor præstare nō habet [d] necesse, ita dolum & culpam, sed & custodiam [e] exhibere cogitur. D. xvij. calend. Ianuar. AA. Conss.

Creditor non cogitur agere: tamen oblato ei debito cogitur pignus reddere. hoc dicit. Bal. Vel sic: Oblatio, & consignatio, & depositio debiti sufficiunt ad hoc, ut possit agi pignoratitia. Bart.

Idē AA. & CC. Alexādro. LEX XX.

CReditor ad petitionem debiti vrgeri iure minime potest [f]. Quapropter eò quòd vos hæredibus Euodiani debere confiditis, oblato & si non velint accipere, consignato [g] atq; deposito: de reddendo pignore hos præsidali notione * conuenite. PP. xvij. calend. Febr. AA. Conss.

* Conuenire potestis.

Extraneus luendo pignora non acquirit dominium pignorum. Bald. Vel sic: Quilibet debiti solutione potest pignus liberare, sed ex hoc non quærit sibi dominium, sed actionem contra debitorem absolutum. h. d. Sali.

Idem AA. & CC. Victo. LEX XXI.

REs obligatas exterus debito soluto [h] liberando, datum petere [i], non earum dominium adipisci potest. D. iij. calend. Nouembr. Retiariæ, CC. Conss.

Secundus creditor offerendo priori debitum ius suum confirmat. hoc dicit. Bald. Vel sic: Creditor secundus soluendo priori confirmat sibi pignus: & in eius loco succedit tam in sorte quàm in usuris sortis, non usurarum. hoc dicit. Sali.

Idem AA. & CC. Antiochiano. LEX XXII.

SEcundus creditor offerendo priori debitum, confirmat sibi pignus [k]: & à debitore sortem, eiusq; tantum vsuras [l] quæ fuissent [m] præstandæ, non etiam vsurarum vsuras accipere potest. PP. iij. id. Decembr. Nicomediæ CC. Conss.

Nudo pacto hypotheca tollitur ipso iure. hoc dicit. Bald. Vel sic: Sicuti pignus nuda conuentione contrahitur, ita nuda conuentione remittitur. hoc dicit. Bart. & Sali.

Idem AA. & CC. Macedoniano. LEX XXIII.

MAior annis viginti quinq; * pignoris conuentionem remissam (cum hoc [n] solum [o] pactum, vel iurisdictio [p] secundùm ipsius voluntatem tueatur) persequi non potest [q]. S. xviij. calē. Ianuar. Nicomediæ CC. Conss.

* pignoris conuentione uel trāsactione facta uel remissa, &c.

Potest creditor eligere hypothecariam, omissa personali. hoc dicit lex codicis sed per ius authen. distinguitur, aut possidet debitor: & est in potestate creditoris an agat personali uel hypothecaria, uel utraq;. aut possidet extraneus, & tunc debet primò fieri excussio bonorum debitoris & fideiussorum, antequam perueniatur ad extraneos pignorum possessores: dicit glossa: quòd dixi de excussione, est uerum nisi debitor sit absens: ita quòd in eo domicilio non possit excuti, hoc dicunt duæ glossæ no. secundum Bald. cum authentica sequenti.

Idem AA. & CC. Marco. L. XXIIII.

PErsecutione pignoris omissa, debitores actione psonali conuenire, creditor vrgeri non potest [r]. S. xv. calend. Ianuar. Nicomediæ, CC. Conss.

In authen. de fideiuss. §. sed neq; ad res. colla. j. constitu. iiij.

Hodie priusquam perueniatur ad extraneos pignorum possessores, debent excuti principales debitores & eorum fideiussores. Sali.

HOc si debitor possideat [s]: alio verò possidēte inhibetur

& circa hoc distinxi in d. l. contraria.

PErsecutione.] CASVS. Creditor electionem habet velit debitorem conuenire act. perso, an hypothe. pro pignore: vnde omissa hypothe. agere potest act. personali.

r Non potest.] vt s. eo. l. distractis.

s HOc si debitor possideat.] imò videt, & si alius possideat habere locū l. codicis: vt in aut. de liti. §. ad hoc autē. col. vij. quam habuisti s. eo. super l. distractis. Solu. illa cum sit vltima, corrigit istam secundùm B. Vel refert an possidens habeat causam à debitore, vt tunc habeat illa locum: an non: & tunc hæc. argu. ff. si fami. fur. fe. di. l. quoties. secundùm Ald. quod non placet: quia dolus sui authoris ei nocere non debet: vt ff. de doli exceptio. l. apud celsum. §. si quis ex causa legati. & §. sequenti. Vel illa authenti. de litigio. intelligitur secuudùm istam, secundùm Ir. vel secundùm Azo, hæc loquitur de rebus debitoris non obligatis, sed

Dolus authoris successori nō nocere nō debet.

tis.sed reuocãdis p Paulianã.nec eñ dicitur in corpore huius authẽ.qđ fuerũt obligatę,licet Ir.sic posuerit.V el aliter illa loquitur in emptore: secus in alijs possessoribus.V el illa loquit in expressa hypotheca:hæc in tacita.ar.ff.de iure fis.l.moschis.& ĵ.de iure fis.l.j.li.x.Sed ar.contra ff.de cesi.l.cũ possessor.in fi.l. Vel scdm P.illa loquit cũ distracta est res volũtate creditoris:quod apparet ex eo qđ dicit,vt ex pretio sibi satisfieret: hæc cũ fine eius voluntate.

10 Vel dic scdm Ioã. hæc loquit gñaliter:illa in casu speciali qñ lite cõtestata cõtra se hypothecã vẽdit debitor:quo casu licet nõ cõtrahatur vitiũ litigiosi per oĩa, cõtrahit tñ quo ad hoc vt etiã emptor posũt cõ ueniri. ADDITIO. 20 Hanc vltimã solutionem Ioã. approbant communiter doct. hic,& in authen.sed hodie.s.de actio.& obliga. & Azo in summa ilsius tituli.Adde etiam quòd vbi pignus venditum esset ea lege vt pretiũ da ret creditori,& emptor 30 consensisset illi cõditio ni:tũc in odium ei' qui non curauit vt pretium daretur creditori,cũ pos sit,permittitur creditori vt hypothecaria pri' eum conuenire possit: quia priuilegium mere tur amittere qui fraudẽ voluit committere. 40 Ita dicũt moderni nostri scribentes in dicta aut.sed hodie.

hypothecaria,donec personaliter actum sit[a] cum reo & intercessore.¶ Et si nec ex hypothecis debitoris satisfiat,tunc demum intercessoris hypothecæ si quæ sunt[b], petantur:quod ius & in hæredibus locum habet.

Interitu pignorum non liberatur debitor.h.d.Bal.Vel sic:Pignore perempto nõ propterea extinguitur debiti petitio.h.d.Sali.

Idẽ AA.& CC.Dracontio. L. XXV.

SEruo qui fuerat pignori obligatus,defuncto debiti permanet integra petitio[c] .D.vj.calen. Januar.Nicomediæ,CC.Conſ.

Si seruus pignoratus surripitur creditor potest agere contra furem.h.d.Bal.Vel sic:Creditor pro re pignori data furto subtracta, agit furti.h.d.Sali.

Idẽ AA.& CC.Mauritio. L. XXVI.

SI tibi notariũ*[d] pignoris titulo debitor tuus obligauit: eum à quo mancipium abreptũ proponis,apud rectorem prouinciæ conueni[e] .S.iij.calẽ. Ianuar. Sirmij,CC.Conſ.

Non est alibi nisi in ista authen. hic posita. Pro pecunia mutuata in emptionem militiæ,sub hypotheca bonorum comprehenditur ipsa militia:siue sit empta nomine debitoris,siue nomine filij sui,uel cognati,uel etiam extranei & talis hypotheca est priuilegiata Bal.Vel sic:Militia empta ex pecunia creditoris, est creditori obligata:& pro liberis,& cognatis empta:nisi cõtrariũ probetur:empta uerò pro extraneis, non præsumitur ex pecunia creditoris. hoc dicit Sali.

Imperator Iustinianus A.Mennæ præ.præ, LEX XXVII.

SVper hypothecis[f] quas argẽti distractores,vel metaxarij[g], vel alij quarũcunq; specierũ negotiatores pecunias sibi credentibus dare solent[h],hoc specialiter super amputanda omni machinatione sancim⁹,vt si post huiusmodi cõtractum liberis suis,vel alio modo cognatis,quãcunq; militiã ijdem negotiatores acquisierint (eam tamen quæ vendi, vel ad hæredes sub certa definitione[i] transmitti potest(liceat creditoribus eorum, etiã non probantibus ex pecunijs eorundem negotiatorũ liberos eorũ vel cognatos militasse(dum tamen cõtrarium nõ probetur,alios ex suo patrimonio dedisse pecunias)creditũ ab ijs q militarint,exigere[k] : vel tãtũ eos efflagitare, quãti vendi eadẽ militia posũt.¶ Quod ita obtinere sancim⁹,& si extraneis quibusdã ijdẽ negotiatores de suis pecunijs huiusmodi militiã acquisisse probetur[l] :vt quod generaliter in ipsis debitoribus militantibus[m] talem militiã,quę vendi, vel ad hęredes trãsmitti potest,permissum est,vt liceat creditoribus,& adhuc viuẽtium debitorũ iure hypothecę vẽdicare militias,nisi sibi satisfiat:& post mortem eorũ exigere, quod pro iisdem militijs pro tenore cõmunis militãtium placiti[n] ,vel diuinæ sanctionis tale præstãtis beneficium,dari solet[o] :hoc in negotiatorum personis[p] ,licet ipsi militãtes minimè debito obnoxij sint, integrum creditoribus eorum seruet.¶ Quod scilicet in futuris militijs nõ etiã in ijs quas liberi vel cognati eorundẽ negotiatorũ vel extranei pecunijs eorum meruerunt[q] ,tenere sancim⁹.D. cal.Iun. DN.Iustiniano A.PP.ij.Conſ.

In authen. de exhib. & introduc. reis.§. optimum quoq;. collatio.v. constitut. vj. Est etiam ex titulo de æqualitate dotis & propter nuptias do.collatio.vij.consti. viij.§. quia verò & huiusmodi.

Ista authen. ponit illud tertium quod dixi in casu scilicet de priuilegio prælationis. & dicit quòd in hypotheca primò præfertur mutuans, secundò dos,tertiò ueniunt alij creditores qui ad hoc non mutuarunt, tamen ex eorum pecunia res empta est, uel empta præsumitur.h.d.Bald.

QVod obtinet[r] si ad hoc mutuauerit pecuniam, vt militia emeretur, alioqui[s] filij[t] aut

a Actum sit.] Quid si debitor sit absens, vt conueniri nõ posũt? Di cã possessorem posse cõuenire:vt in aut.de fideiusso.§.j.& §.ij.& §. eadem collatio.j.

50 b Quæ sunt.] quas ipse fideiussor nõ possidet,aliás creditori electio datur.arg. huius l.persecutione.Quidam tamen dicunt,& si possideat fideiussor, prius conueniendum eũ personali, cum in corpore huius authen.non distin 60 guatur,possideat ipse vel alius.Erit ergo ordo vt prius reus personali vel reali,secũdo fideiussor,tertiò extraneus possidẽs res debitoris. quartò possidens extraneus res fideiussoris cõuenia tur:vt hic sumitur.

70 SEruo.] CASVS. Si seruus pignori datus decesit, non propter hoc distinguitur persecutio debiti.

c Petitio.]vt institu.quib.mod.re contra.obli.§.fi.& ff.eo.si inter.§ quicquid.& ŝ.de pigno.act.l.pignus.

SI tibi.] CASVS. In l.ista dicitur.Mutuaui tibi x.tu quendam notarium,id est seruum notatorẽ obligasti mihi pignori : nunquid tenet obligatio illa?Respon.q fic.vnde si ille seruus vi arreptus est mihi 80 possum agere contra raptorem.

d Notarium.] i.scriptorem,non tabellionem:vt ĵ.de tab.l.generali. lib.x.Accur.

e Conueni.] quia expedit &c.vt instit.de obliga.quæ ex delic.§.furti.& si quidem est fur extraneus, in duplum vel in quadruplum rei condemnatur. Si verò ipse debitor:tunc ipsum debitum & vsura duplatur vel quadruplatur : vt ff. de furt.l. creditori.& l. creditoris. Primo tamen casu reddit debitori per pignoratitiam actionem , quod vltra debitum habet.non secundo: vt dicta l.creditoris. & ff.de pig.act. l.si pignore. in princip Item quod dixi contra extraneum insolidum agere creditorem , intellige quando per culpam amisit pignus: aliter creditorem tantum,& ad vsuram : quia tantum eius interest. & in residuo agit furti ipse debitor:vt ff.de fur.l.eum qui.§.idem scribit.

f SVper hypothecis.] Accipiebant eñ tales campsores pecuniam mutuam vt emerent 10 rent præbendã vel militiã sibi,vel filijs suis:& pro hac pecunia obligabant oĩa bona sua:vnde quærebatur vtrũ de hac præbẽda eo modo intelligitur q sit obligata.Et dicitur q sic. & ita non est contra.ŝ.eo.l.quauis. iij.& præfertur etiã prio 20 ribus:vt no.ĵ.qui po.in pigno.ha.l.diuersis.

g Metaxarij.] aliud genus negotiatorum. Accursius.

h Dare solent.] id est supponere , sine hoc tamen contrahitur tacita hypotheca. secundum Hug.Accursius.

30 i Definitione.] nam quãdoq; minus cõmodi transit ad hæredem quã fuerit ad emptorem,vel aliquo dato demũ transit ad hæredes:vt ŝ.de inofficio. testamen. l. omnimodo.§. fina.& ĵ.de proxi.sacro. scri.l.si quis.lib.xij.& ad 40 hoc ff.de lega.iij.l.patronus.ij.reipon.

k Exigere.]per hypothecariam : vt in fine huius legis.

l Probentur.]nota probẽtur ab isto qui mutuauit. sed in superiori casu præsumitur pro eo. & hæc est differẽtia quã 50 do emit sibi vel liberis vel cognatis.& in illo casu quãdo emit extraneis. Accursius.Not.ergo duos casus ad differentiam illorum duorum casuũ. In primo præsumitur p eo qui tradidit pecuniã. In secũdo oportet quòd ipse probet.

60 m Militantibus.] Nota milito militiam:sic & vado viam.

n Placiti.] id est conuentionis inter eos habitæ.

o Dari solet.] id est quanti emi solet.

p Personis.] hoc in negotiatorum,id est ex- 70 traneorum militãtium quibus est empta & negotiata militia qui non sunt obnoxij:vt subijcit, scilicet actione personali,sed hypothecaria:vt dicit.Accursius.

q Meruerunt.]ante legem istam.

QVod obtinet.] CASVS. Lex C.dicit q creditor potest conuenire possessorẽ militiæ.aut.hoc determinat dicens q hoc verum est si creditor mutuauit specialiter ad hoc vt præbenda de pecunia illa 80 emeretur:& si creditor nõ expressit hoc,nõ habet priuile.quia præferũtur ei filij qui habent bona patris tacitẽ obligata pro dote matris,& pręfertur ei vxor testatoris,& alij creditores,si erant potiores.

r Quod obtinet.]vt omnibus præferatur creditor ex cuius pecunia militia est empta.quod l.C.innuerat.

s Alioqui.]id est si non ad hoc mutuaueritis ex cuius pecunia militia est empta.

t Filij.] nomine matris defunctæ : quæ fuit vxor repetentis dotem.

Creditor quemadmodũ agat cõtra furẽ qui pignus sibi surripuit. Casum po. nit.

Creditor quo ordine debet cõuenire debitorem,fideiussorem,aut possessores.

Milito militiam,vado viam.

Creditor ex cuius pecunia militia est ẽpta, præferri oĩbus.

a Vxor.] si ipsa viuit.
b Prædictorum.] id est nec ille qui ad hoc mutuauit, nec vxor aut filius eius: vt in corpore probatur.
c Creditoribus.] qui ad hoc non mutuauerant: ex eorum tamen pecunia est empta, vel præsumitur.

Continuatio.

IN QVIBVS CAVSIS &c. ¶ *Qualiter per cõuentionẽ expressam cõtrahatur obligatio pignoris, dictũ est: sequitur qualiter cõtrahatur tacitè ex ui & potestate legis. Azo.*

VNiuersa. CASVS. Si possides prediũ tributariũ: tacitè vident oĩa bona tua obligata ꝑ tributis fisco.
d Censentur.] i. qui censum, id est tributum præstant.
e Tributis.] i. fisco.
f Obligata sunt.] vt & s. si propter pu pẽ. l. j. in fine. & facit j. l. proxima. Accursius.

CErtum.] CASVS. Si cum fisco contraxisti, & debitor eius factus sis: licet non sit dictum vt bona tua obligentur, tamẽ tacitè obligata videntur.
g Obligari. scilicet tacitè vt sic faciat ad titulũ: vt & s. de ser. pig. da. ma. l. ij. & de priui. fis. l. ij. & l. iij. sec° in ciuitate: vt ff. ad munici. l. simile.

QVãuis.] CASVS. Obligasti mihi fundũ: tacitè videris obligasse fructus fundi: vnde si ex pretio fructuũ aliũ fundũ cõparasti, an sis mihi obligatus quærit. Et diciturꝙ non.
h Inesse.] q. d. si predia sunt obligata & fructus prædiorum, tamen prædia empta ex pecunia redacta ex fructibus, nõ intelligunt obligata: vt & j. de par. pig. l. j. & ff. qui. cau. pig. ta. contra. l. in prædijs & ff. de pig. l. paulus. §. j. & l. si fundus. in prin.

✝ Concor. cũ hac l. gl. sup verbo, alienat. in c. ex parte ve, stra. extra de rescrip.

i Placuit.] vt & argu. ff. de furt. l. qui vas. §. fina. & ff. qui po. in pig. l. idemq; in fine. Sed arg. contra. ff. de peti. hęred. l. si & rem. & ff. de lega. ij. l. imperator. §. fi. & l. sequen. & extra de vsur. c. cùm tu. Vel repete placuit, id est dicta prędia erunt creditoris: cõputabit tamen in debitum. Accursius.

SAtis.] CASVS. Si ex mala administratione primipilari factus sis debitor fisci: non solùm res tuæ obligantur tacitè fisco: sed dos vxoris tuę: ita videlicet si bona mariti exhausta sunt, neque aliquid residuũ inuenitur.

vxor[a] defuncti oĩbus pręponent. ¶ Sed & si null° ꝑdictorũ[b] fuerit, tũc alijs creditorib°[c] *hoc dam°.

TIT. XV.

In quibus causis pignus vel hypotheca tacitè cõtrahitur.

Pro censibus & tributis sunt obligata omnia bona debitoris. Bald. Vel sic: Bona censuariorum uel tributariorum sunt tacitè fisco obligata. hoc dicit. Salicetus.

Imp. Antoninus A. Sperato. LEX I.

VNiuersa bona eorũ qui censentur[d], vice pignorũ tributis[e] obligata sunt[f]. PP. cal. Iuñ. Antonino A. iiij. & Balbino Conss.

Bona contrahentis cum fisco, sunt tacitè obligata. hoc dicit. Bal. & Salicetus.

Idem A. proculo. LEX II.

CErtum est eius qui cũ fisco cõtrahit bona veluti pignoris titulo obligari[g], q̃uis specialiter id nõ exprimat. D. vj. cal. Mar. Messala & Sabino Conss.

Fructus extantes rei pignoratæ, sunt tacitè obligati pro debito: tamen res empta ex ipsis fructibus, efficitur propria ipsius emptoris. Bal.

Pars ex rescripto Alexandri. A. ad Demosthenem. LEX III.

QVamuis fructus pignori datorũ prędiorũ (etsi id aptè non sit expressum) & ipsi pignori credant tacita pactiõe ĩesse[h]: ꝑdia tamẽ quę emunt ex fructuũ ꝓtio, ad eãdẽ causam venire, nulli prudentiũ placuit[i]. PP. idib. Octobr. Maximo ij. & Aeliano Conss.

Pro debito primipili bona dotalia sunt tacitè obligata, tamen in ultimum subsidium deueniatur ad ea. hoc dicit. Bald.

Imppp. Carus, Carin°, & Numerian. AAA. Aphricano. LEX IIII.

SAtis notũ est ✝& ratione constitutũ, bona earum in dotem data[k], quæ nuptę sunt ijs q primipili sarcinã subeũt: obnoxia necessitati[l] ei° teneri. verũ certo ordĩe, vt scilicet tũc demũ ad hoc periculũ mulieris patrimoniũ[m] respiciat, si vniuersis viri ac nominatorum facultatibus exhaustis, nihil residuũ inueniatur. D. v. id. August. Caro & Carino. AA. Conss.

Pro pensione non sunt tacitè obligata bona quæ non sunt in fundo, sed inuecta & illata: ut ibi sint. hoc dicit. Bal. Vel sic: Inducta & illata in fundum conductum, sunt tacitè pro pensionibus obligata: si tamen conductoris bona sint. aliter ad manus creditoris peruenta non possunt pro pensione retineri, sed debent restitui. h. d. Sali.

quid residuũ inuenitur.
k Data.] secus si nõ sint: vt s. de priuile. fis. l. j. & j. ad leg. iul. de vi. l. j.
l Necessitati.] aĩs necessitate. scilicet primipilariæ administrationis. filij etiã licet nõ sint hæredes, tenent: vt j. de primipilo. l. fi. lib. xij.
m Patrimonium.] id est quasi patrimonium: vt ff. de mino. l. iij. §. sed vtrum. in fine. & s. de rei vxo. act. §. & hoc ex rei.

SI non.] CASVS. Si fundum ad colendum mihi locasti, & in eũ seruum induxi non eo animo vt ibi perpetuo stet, & eũ pro pensione retineres: rector prouinciæ iubebit vt eum mihi restituas: pro pensione verò solenniter me conuenies. Viuianus.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Corinthiæ. LEX V.

SI nõ inducta[n] & illata in fundũ quæ pignoris teneri causa placuerat[o], mãcipia fuissent, nec hæc specialiter obligata mõstrẽtur: rector prouinciæ ea restitui iubebit. ¶ Nec eñ pretextu debiti pẽsionũ, restitutionẽ eorũ morari põt[p], cũ si qd sibi deberi domina fundi ex pẽsionib°, vel quacũq; rõne ꝓbare possit, hui° solutionem solẽniter fieri cõueniat. subsc. xij. calen. Febr. CC. Conss.

Si tutrix secundò nubit non reddita ratione, bona secundi uiri sunt tacitè obligata pupillo, pro ipsa administratione reddenda. Et est hic casus specialis in quo uir secundi matrimonij tenetur pro debito suæ uxoris. h. d. Bal.

Impp. Theodos. & Valent. AA. ad Florentiũ, præfec. præto. LEX VI.

SI mater ✝ legitimè liberorũ tutela suscepta, ad secundas contra sacramentum[q] præstitũ aspirauerit nuptias, antequã eis tutorẽ alium fecerit ordinari, eisq;[r] qđ debet ex ratione tutelæ gestæ, persoluerit: mariti quoq; ei° præteritæ tutelæ ratiocinijs bona iure pignoris tenebunt obnoxia[s]. D. vj. id. *Theodosio A. xvij. & Festo Conss.

Non solum in Italia sed & in prouincia & ubique locorũ inuecta & illata, sunt iuris præsumptiõe tacitè obligata. h. d. Bal. Vel sic: Iura disponentia ut inducta & illata sint tacitè pro pẽsionibus obligata, debent obseruari pro iure cõmuni in omnibus personis & locis. h. d. Sali.

Imper. Iustinianus A. Ioanni præfect. præt. LEX VII.

SAncimus de inuectis à cõductore rebus & illatis: quæ dño ꝑ pẽsionibus tacitè obligantur[t], nõ solũ in vtraq; Roma & territorio earum hoc ius locũ habere, sed etiã in nostris ꝓuincijs. ¶ Tali enim iusta præsumptione[v] etiã oẽs nostros ꝓuinciales[x] ꝑpotiri desideramus. D. xv. cal. Nouemb. post consulat. Lampadij & Orestis VV. CC. anno secundò.

TIT. XVI.

Si aliena res pignori data sit.

Procurator citra mandatũ rem domini obligare nõ potest. tamen si pecunia est in rẽ domini uersa põt pignus pro debito retineri. h. d. Bal.

n Inducta.] inducta manu illata dorso. Et nota tria exiguntur, scilicet quòd sint inducta, & ꝙ perpetuò ibi sint, & ꝙ domino sciente: vt ff. e. in prædijs. & de pig. l. debitor. & s. loc. certi. sed in vrbanis nõ exigitur sciẽtia: vt dicta l. certi.
o Placuerat.] scilicet locatrici tantùm, nõ conductori. Vel placuit. scilicet sapiẽtibus, si essent tamen inducta. Vel placuit. sub conditione, si essent inducta. nisi altero horum trium modorum exponas, esset litera sibi ipsi contraria.
p Morari potest.] Nota ergo sua authoritate possidentem, retentionem non habere. Sed videtur quòd sic: vt j. tit. j. l. j. & ff. de solut. si cum aurum. & l. si is cui. & ff. de condict. indebi. si non sortem. §. si centum. quæ sunt cõtra. Sed dic, refert an peruenerit per dationem alicuius nomine debitoris vt tũc tenere possit, an nõ & tũc nõ: vt hic. Vel dic secũdo quòd hic per vim possidebat creditor, & ita vitiosè: & faciũt hæc an scriptor possit retinere quaternos pro mercede. sicut notatur in dicta l. si nõ sortem. § si cẽtũ.

✝ Facit ad hanc l. glos. vnica. circa fi. in cap. ex parte. extra de appel.

SI mater.] CASVS. Paterfamil. decessit relictis filijs impuberibus: & vxor legitimam tutelam filiorum nacta est, præstito iuramento quòd ad secundas nuptias non conuolaret: si conuolauit, & teneatur pupillis ex mala administratione, neque eis antequam conuolaret ad secundum matrimoniũ tutorem petijt, tacitè erunt omnia bona mariti obligata pupillis ex mala administratione.
q Contra sacramẽtum.] hodie non iurat, sed pœna remanet eadem: vt in authen. vt sine prohi. matres debi. & credi. §. penulti. col. vij.
r Eisque.] scilicet liberis. aliâs eique scilicet tutori post ordinato.
s Obnoxia.] vt & s. quando mu. tu. of. l. ij. & in authẽ. de nup. §. si ante tutelam. colla. iiij. nec eis filijs succedit: vt s. ad tertullia. l. omnem. & est sic s. in quib. cau. ha. tu. l. j.

t SAncimus.] Obligantur. vt & ff. eo. si horreum. & l. eo iure. & s. locati. l. certi. Accur.
v Præsumptione.] id est statuto vel ordinatione.
x Prouinciales.] locantes & conducentes.

S: alie

SI ALIENA RES PIGNORI DATA SIT.

PRocurator.] CASVS. Si procurator meus non expectata volūtate mea rem meā obligauit, mihi præiudicare non potuit: si tamē pecunia quam accepit, in rē meā versa sit, cōsuletur creditori per pignoris retentionē. Viuianus.

Procurator quādo possit rē do mini obligare.

a Procurator.] s. specialis ad aliquid aliud negotium. si autem habeat liberam potestatem, potest: vt ff. de pecu. l. procurator cui generaliter libera. Vel si habet speciale mādatū de obligādo: vt ff. de pign. act. l. solutum. in fi. Idem si habeat generale tantum, & dominus consueuerit talia facere: vt ff. illo ti. l. vel vniuersorum.

talidis, vniuersam con stituit.

b Exceptio.] sic in eo qui sciens accepit pignori rem alienam, que postea fit debitoris: vt ff. de pigno. l. j. in prin. & §. j. eo. l. cùm res. sic & amico debitoris qui liberauit pignus, cōpetit exceptio: vt ff. qui. mo. pig. vel hypo. sol. l. j. in princip. sic & ille qui soluit pretiū fundi pro debito pupilli, habet exceptionē: vt & s. de predijs mi. l. vtere & l. si prediū. in fi. Vel mutuauit ad hoc ipsum, vt habeat rem pignori obligatam: vt ff de re. co. l. si pupillorum. §. pe. & ad hoc facit Institut. qui alie. licet. § penul. Not. etiam quòd hic creditor habet vtilem nego. gest. vel institoriam: vt diximus. s. si cer. pe l. eum.

c Desideranti.] creditori. Accursius.

SI probaueris] CASVS. Ignorante me res ad me pertinentes obligasti: mihi non præiudicat, nisi in fraudem creditoris sciēs dissimulaui.

d Agebatur.] id est qui te præsente obligabat alij extraneo.

e Potuisse.] quia nemo potest rem alienam obligare: vt & s. communi diui. l. ij. & j. titu. j. qui filios. licet posset vendi, cùm venditio per sonam, obligatio rē afficiat: vt dixi. s. ad velleia. l. si fine.

f Sciens.] nam tunc consentire videtur: vt. d. l. si fine. & j. de distrac. pig. l. si mulier. Sed quis probabit fraudem? Rn̄. qui eam dicit: vt ff de proba. l. quoties. §. qui dolo. nam videtur scire ius suum vbique durare, nisi consentiat: vt ff. quib. mo. pig. vel hypo. sol. l. sicut. §. non videtur.

Fraudē probet qui cā allegat.

g Dissimulasti.] quia dum obligarentur, tu eras præsens & contradixisti obligationi.

CVrator.] CASVS. An tutor vel curator rem pu. vel adulti obligare possit? Rn̄. quòd non, nisi pecunia in vtilitatem eorum conuersa sit. Viuianus.

h Accipiat.] quia tunc potest: vt ff. de pigno. actio. l. tutor. sic & s. de pactis. l. pactū procuratoris. & ff. de fur. l. interdum. ij. §. qui tutelam. & ff. pro empt. l. qui fundum. §. si tutor. Item & in alio casu, etiam immobilia: vt. s. de admi. tuto. l. fin. §. defensionem. Sed hodie videtur quòd etiam mobilia non possunt sine decreto: vt s. de administrat tuto. l. lex quæ in fine. quod est verum in quibusdam mobilibus, de quibus ibi dicit. Accursius.

i NEc si maior.] In potestate. quid de emancipato? Respon. idem. Sed de hoc dubium erat: cùm dominus videatur etiam patre viuente: vt instit. de here. qua. & dif. §. sui.

k Potuit] nec rem patris, nec peculiarem: vt ff. quæ res pig. ob. pos. l. j. §. j. & facit. s. de pact. l. filius. & de re. cre. & iureiur. l. nec filius.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Carpo. LEX I.

PRocurator [a] citra dn̄i voluntatē dominum pignori frustra dedit: si tamen pecuniā creditoris in rem domini † versam cōstabit, non inutilis erit exceptio [b], duntaxat quod numeratū est, exolui desyderāti [c]. PP. xj. Cal. Nouēbr. Seuero. A. ij. & Albino Cons.

Res aliena non potest pignori obligari nisi domino in fraudem dissimulante. h. d. Bal.

Idem. AA. Latinæ. LEX II.

SI probaueris præsidi prædia vel hortos de quibus agebatur [d], tuos esse: intelligis obligari eos creditori ab alio non potuisse [e], si non sciens [f] hoc agi, in fraudem creditoris ignorantis dissimulasti [g]. PP. j. Id. Octob. Antonino, A. ij. & Geta. ij. Cons.

Tutor uel curator pro causa propria, pupilli uel adulti bona non potest obligare. hoc dicit. Bal. Vel sic: Ex obligatione tutoris uel curatoris non tenetur pignora minoris, nisi in eius utilitatem sit pecunia recepta. hoc dicit. Sali.

Imp. Antoninus A. Martie. LEX III.

CVrator adulti, vel tutor pupilli, propriam rem mobilem eius cuius negotia tuetur, pignoris iure obligare non potest: nisi in rem eius pecuniam mutuam accipiat [h]. PP. vj. Cal. Febr. Duobus & Aspris Cons.

Filius non potest obligare rem patris. hoc dicit. Bal.

Imper. Alexander A. Secūdo. LEX IIII.

NEc si maior annis vigintiquinque fuisset filius tuus qui in potestate [i] tua erat: te inuito rem tuā obligare potuit [k]. PP. v. Cal. Nouembr. Maximo. ij. & Aeliano Cons.

Ista lex portat coronam totius materiæ, quid probandum sit in hypothecaria. & hoc dicit. Si res quæ non erat in bonis tempore obligationis, postea de bonis fiat, hypotheca conualescit, non de iuris rigore, sed de æquitate scripta. h. d. Bal.

CVm res.] CASVS. Si alienam rem obligaui, non tenet pignoris obligatio. si dominium eius nactus sim, conualescet pignus: & creditor licet directam hypothecam non habeat, de æquitate tamen vtilem habet, & pignus persequi poterit.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. Eutychio. LEX V.

CVm res [l] que necdum in bonis debitoris est, pignori data ab eo postea in bonis eius esse incipiat: ordinariam quidē actionem super pignore non competere manifestum est: sed tamē ęquitatem [m] facere, vt facilè vtilis persecutio [n] exēplo pignoratitię [o] detur. PP. xiij. Cal. Iun. Maximo. ij. & Aquilino Cons.

Mater non potest obligare rem quam prius donauerat filio. Bal. Vel sic: Obligans rem alienam, non præiudicat domino: & contraria pignoratitia tenetur. hoc dicit. Barto. & Sali.

Idem. AA. & CC. Zosimo. LEX VI.

QVæ prædiū in filios à se titulo donationis trāslatum, creditori suo dat pignori, se magis cōtrario pignoratitio obligat iudicio [p], quàm quicquam dominis noceat [q]: cū Seruiana [r] etiā actio declaret euidenter iure pignoris teneri nō posse, nisi quæ obligantis in bonis fuerint [s]: & per aliū rem alienā inuito domino pignori * obligari nō ipse, certissimum est. S. v. Id. Iul. Philip. AA. Cons.

Tutor pro facto proprio non potest rem pupilli obligare: nisi pupillus legitimæ ætatis effectus talem obligationem approbet. Bald. Vel sic: Tutor procurator uel alius administrator obligando rem dominorum, eis non præiudicat: nisi postea consensus dominorum accedat: uel nisi de scientia eorum probetur. hoc dicit cum. l. sequen. secundum Barto.

Idem AA. & CC. Cornelię. LEX VII.

SI in rem suam [t] accepta pecunia mutua tutor mācipiū tuū pignori dedit, nec huic post perfectam ætatē cōsensum accommodasti [v]: pignori res obligari nō potuit [x]. S. vj. Cal. Ianuarij. AA. Cōs.

l Cum res.] scilicet aliena.

m Aequitatem.] scilicet quæ præualet: vt s. de iudic. l. placuit. & ff. si cert. peta. l. si tibi pecuniam

n Persecutio.] per hypothecariam actionem.

o Pignoratitiæ.] id est sicut datur vtilis pignoratitia debitori, qui obligat rem alienam soluto debito: vt ff. de dist. pig. l. rescriptum. §. j. ita & isti qui recipit, vtilis hypothecaria datur. Vel dic sicut daretur directa quando esset res debitoris: sic nunc vtilis. Sed secundum hoc quid est quod dicitur ff de pig. l. & quæ nondum sunt. §. quod dicit. quod debet probare rem fuisse in bonis debitoris tempore obligationis? Rn̄. hic possidebat bona fide. vnde sua dicitur esse res: vt ff. de verb. sig. l. bonorū. secus si mala. Vel illud de rigore: hoc de ęquitate. Et distingue cùm quis rem alienam obligat, si quidem sibi debitam, tenet obligatio: vt ff. qui po. in pigno. ha. l. ij. §. cùm ex causa. Si non, sed habet ius in re, similiter tenet: vt ff. de pign. l. grege. §. ij. & iij. si neutrum est: tūc si dixit, cùm mea erit, tenet ff. illo titulo, l. si fundum. §. aliena. si simpliciter: aut creditor sciuit, & tunc non actio sed retentio datur: vt in eodē titulo. l. j. in princ. si ignorauit: tunc etiam vtilis actio datur: vt hic, & ff. de pig. l. j. in prin & l. si ab eo. & l. si Titio. & facit ad legem istam. ff. qui po. in pigno. hab. l. qui balneum. §. finali. & ff. qui & a qui. l. si seruo. & ff. de pig. act. l. si rem alienam. & s. de lib. cau. fa. l. si ab eo. & j. de euict. siue possessio. & l. finali. Accursius.

Aliena res si obliget, contenetur obligato.

* Capi nō posse, &c.

QVæ.] CASVS. Si mater mea dedit mihi fundum, me inuito obligare non potest, cùm sit meus: nec pro re quæ obligantis non est, competit Seruiana: & hoc eius actionis natura declarat.

p Iudicio.] ad dandum bonum pignus: vt ff. de pigno. act. l. si quis in pignore. §. j. Accursius.

q Noceat.] vt s. de dona. inter virum & vxo. l. si quidem. in fi.

r Seruiana.] id est natura eius actionis declarat.

s Fuerint.] sed fallit hoc in seruitute viæ, & alijs rusticis: vt dices. j. titu. j. l. qui filios. Vel non dicuntur obligari, licet creditor commoditatem in his habeat. & sic intelligatur ff. de pign. l. sed an viæ. & facit. s. l. proxima. Accursius.

SI in rem.] CASVS. Tutor pupilli pro pecunia quam in suam rem accepit, rem pupilli obligare non potest: & si obligat, non tenet pignoris obligatio si pupillus factus maior consenserit: quo casu conualescit pignus.

t Si in rem suam.] scilicet tutoris.

v Accommodasti.] alias teneret: vt. s. si maior fa. l. fi. Accursius.

x Non potuit.] vt & s. de pac. l. pactum procuratoris. & ff. pro emp. l. qui fundum. §. si tutor.

NExum.] CASVS. Si seruus meus vel colonus obligat rem meam, mihi non præiudicat: quia nexum, id est obligationem non facit, nisi ille qui obligare potest. Viuianus.

Declaratur.] vt. s. de acqui. pos. l. fi. & ff. de pcur. l. pcurator totorũ. & s. cõmuni diui. l. si pbatũ. & j. de agri. & cen. p colonũ. lib. xj. & s. qd cũ eo. l. si seruus. Hoc tñ fal lit in re peculiari serui q habet liberã peculij administrationem: vt ff. de 10 pig. act. l. si cõuenerit. ij. §. fi. & facit ff. de acqr. pos. l. peregrẽ. §. penul. & l. iij. §. quòd si seruus.

Regulam præmittit ex qua infert. & hoc dicit: Persona quæ de iure potest obligare, est illa quæ potest inducere nexum pignorum: secus si non potest de iure. hoc dicit. Bal. Vel sic: Seruus, procurator, colonus, conductor uel actor rem domini inuiti non obligant. hoc dicit. Sali.

Impp. Honor. & Theod. AA. Ioanni præfec. præto. LEX VIII.

NExum nõ facit prædiorum, nisi persona quę iure potuit obligare. Per seruum autem, aut per procuratorem, colonum, vel actorem, seu conductorem, vllum præiudicium possessioni, inuito vel inscio domino, imponi non posse: & iure, & legum authoritatibus declaratur[a]. D. idib. Iul. Rauennæ, Honorio. xiij. & Theodosio. x. AA. Conss.

QVAE RES PIGNORI, &c.

ALũnos.] CASVS. Si omia bona 20 tua mihi obligasti: an alumnos tuos vel cõcubinam videaris obligasse, quæritur. Et dicitur quòd non. Viuianus.

b Alumnos.] f. quos aluisti, vel q te aluerũt. vel i. filios ex cõcubina.

c Cæteras res.] id est 30 ipsam cõcubinam quæ erat ancilla obligantis: vt & s. cõmunia de manu. l. fin. Accursius.

d Rationis est.] Ar. quòd in verbo generali non continentur omnia singularia. Itẽ non videtur quis generaľr cõcedere qđ speciaľr non est 40 cõcessũ[a]: sic ff. de mino. l. illud. §. si talis. & ff. de peculio. l. qui peculij. & de le. iij. l. vxorẽ. §. felicissimã. & ff. de pign. l. obligatione. & l. deniq;. & ff. ne qd in loco pub. l. ij. §. si quis à principe. & faciũt hęc ad ea quę diximus de fortuitis casibus 50 receptis: vt no. ff. si qs cau. l. sed & si qs. §. quęsitũ. & facit ff. de dona. filius. & s. de transact. l. si de certa. & facit. s. ad velleianũ. l. iubemus. & ff. de pac. l. tres fratres. & j. de remis. pig. l. ij. Accur.

a Iuramen tum nõ extenditur ad non cogitata: vt i c. qn tauallis. de iureiur. & c. ex multipli ci. de deci.

TITVLVS XVII.

Quę res pignori obligari possunt vel non, & qualiter pignus contrahatur.

In generali obligatione non uenit quod nemo sani capitis specialiter obligaret. hoc dicit. Baldus.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Optato. LEX I.

ALumnos[b] tuos et cęteras[c] res quas neminem credibile est pignori specialiter daturũ fuisse, generali pacti conuentione quę de bonis tuis facta est, in causa pignoris nõ fuisse rationis[d] est. PP. xij. Calen. April. Laterano & Rufino Conss.

Qui obligat instrumenta emptionalia, ipsam rem obligare uidetur. Vel sic: Qui obligat repræsentans, uidetur obligare repræsentatũ. Bald. Vel sic: Obligato instrumento, intelligetur obligatum ius in eo contentum. hoc dicit. Bartolus & Salicetus.

Idem AA. Rogato. LEX II.

CVm constet[†] pignus[e] consensu cõtrahi, nõ dubitamus eum qui emptiones[f] agrorũ suorum pignori posuit, de ipsis agris obligandis cogitasse[g]. PP. v. Cal. Iul. Apro & Maximo Conss.

CVm.] CASVS. Emi fun60 dum. confectum est instrumentum emptionale illud obligaui. an fundũ obligasse videar, quę ritur. Et respõ. quòd sic.

e Pignus.] id est obligationẽ pignoris. sic & ff. de pign. act. l. j. & hoc quantum ad hypothecariam: vt & ff. de pact. l. si 70 tibi. §. de pignore. & j. de remis. pig. l. ij. sed pignoratitia cõtrahitur re: vt instit. quib. mo. re cõtrahi. obliga. §. fi. Accur.

f Emptiones.] id est instrumẽta emptionum.

g Cogitasse.] vt & arg. ff. de lega. j. l. seruum filij. § eum. & j. de remis. 80 pign. l. creditricem. & j. de dona. l. j.

† Concor. c. ij. cum gl. sup verbo, signũ. extra de cõsue. & c. sanè. cum gl. sup verbo, reddẽs. de renun.

Res sacra uel religiosa non potest obligari. hoc dicit. Bal. Vel sic: Locus religiosus non potest pignori obligari. hoc dicit. Salicetus.

Imper. Antoninus A. Restituto. LEX III.

SI monumento[h] corpus filiæ tuæ intulisti, religiosum id fecisti: quo facto, obligari à quoquã, sed cum vniuersitate potest: vt ff. de contrahen. emp. l. in modicis.

SI monumento.] CASVS. An monumentum in quo filiam tuam intulisti, obligare posses, quæritur. Et dicitur quòd non: quia per illationem locum religiosum fecisti.

h Si monumento.] scilicet tuo vel alieno, domini voluntate.

i Non venit.] vt & s. de relig. l. inuito. sed ipsum ius inferendi sic: vt & legari: vt & s. de religio. l. monumentorum. Item hoc specialiter, prohibente iuris religione non posse, in dubium non venit[i]. PP. iij. Cal. April. Læto. ij. & Cereali, Conss.

NOmen[b].] CASVS. An ius quod habeo in debitore alij obligare possim, quæritur. Et dicitur quòd sic. & aget creditor vsque ad quantitatem sibi debitam nisi primo mihi soluisset.

k Placuit.] vt & s. de here. ven. l. postquam. & ff. de pig. act. si conuenerit. ij. in princi.

b Sali. hic vers. qro ab extra multis in cõtrarium allegatis, finaliter tenet q creditor debet excutere pri. suũ principalẽ debitorẽ, prius q debitorẽ sui debitoris p §. sed neq;. in authẽ. de fideiuss. col. lat. j.

Nomen debitoris generaliter & specialiter obligari potest: & nisi soluat suo principali, potest soluere creditori creditoris sui qui habet eum obligatum. hoc dicit. Bal. Vel sic: Nomen debitoris ante denunciationem factam sibi à creditore sui creditoris, potest soluere suo creditori: post denunciationem autem factam non potest soluere, sed exigi potest utili actione. hoc dicit. Bartolus.

Imperator Alexander A. Euocato. LEX IIII.

NOmẽ quoq; debitoris pignorari & generaliter & specialiter posse, iampridem placuit[k]. Quare si debitor is satis non fecerit, cui tu credidisti: ille cuius nomen tibi pignori datum est (nisi ei cui debuit, soluit, nondum certior[l] à te de obligatione tua factus) vtilibus[m] actionibus satis tibi facere vsque ad id quod tibi deberi à creditore eius probaueris, compelletur: quatenus tamẽ ipse debet. PP. Prid. Cal. Mart. Fusco, ij. & Dextro Conss.

l Certior.] quia ei de nunciasti, vel litem contra eum contestatus fuis10 sti. & idem si partem debiti tibi soluisset. vt. j. de noua. l. iij. Accursius.

m Vtilibus.] quas habebas directas contra tuum debitorem. Vel dic etiam vtilem hypothecariam: & quod exegerit, si quidem corpus erit, lo co pignoris erit. Si ve20 rò pecunia: compensabit secum: vt ff. de pigno. l. grege. §. cùm pignori. in fi. & d. l. de pig. actio. l. si cõuenerit. & facit j. de donatio. l. ij. & ff. de transactio. l. venditor. Sed quid si ẽt certus per seipsum, vel ab alio? Respondetur, necesse est 30 quòd à me sit certus: argu. s. de pig. l. debitores.

ADDITIO. Aduertas quòd Bart. hic reprehendit finem istius glos. dicens denunciationem non esse necessariam scienti. arg. l. j. in fine ff. de actio. empti. & ibi not. & melius in. l. fi40 nali ff. de transac. & solet notari in. l. emptor. j. de euic. Non ob. secundum eum l. debitores. quam glos. alleg. quia illa loquitur de voluntate seu vrbanitate: vt ibi not.

Quod non potest specialiter, non potest generaliter obligari. hoc dicit. Vel sic: Non potest operari genus plusquam species. hoc dicit. Bal. Vel sic: Stipendiũ seu præmiũ futuræ uictoriæ nõ potest specialiter uel generaliter obligari. Sali.

Idem A. Septimio. LEX V.

SPem eorum præmiorum[n] quę pro coronis[o] athletis pensitan da sunt, priuata[p] pactione pignorari minimè admittendum est. & ideo[q] nec si generale pactum de omnibus bonis pignori obligandis interuenerit, tenet. PP. iij. Calend. Maij, Maximo. ij. & Paterno Conss.

SPe.] CASVS. An athleta spem vi50 ctoriæ quam de aduersario suo habiturus est, obligare possit, quæritur. Et dicitur quòd nõ: neque si generaliter omnia bona obliget, illã spem intelligitur obligasse. Viuianus.

n Spem eorũ præmiorum.] in pecunia.

60 o Coronis.] id est victoria.

p Priuata.] sed nec publica: vt. s. de execu. rei iudi. l. stipendia. nisi in subsidium: vt ibi dixi, per. l. ff. de re iudi. l. commodum.

q Et ideo.] Sic argumentatur: nõ potest spe70 cialiter, ergo nec generaliter. Argumen. contra ff. de regu. iur. l. actus. & ff. de pactis. l. si vnus. §. illud. Accursius.

Res quæ non sunt in bonis nostris, nõ possunt obligari. hoc dicit. Bal. uel sic: Pater filium uel alium liberum hominem hypothecare non potest. hoc dicit. Baldus.

Impp. Dioclet. & Maximia. AA. & CC. Rufo. LEX VI.

QVi filios vestros vel liberos homines pro pecunia quam vobis credebat, pignoris titulo acceperit[r], dissimulatione se iuris circunuenit: cùm sit manifestum[s] obligationem pignoris non consistere[†], nisi in ijs quæ quis de bonis suis facit obnoxia[t]. S. Calend. Maij, Heracliæ. AA. Conss.

QVi.] CASVS. An aliquis filium suum puta liberum hominem obligare possit, quæritur. Et dici80 tur quòd non.

† Possunt tñ dari obsides p arbitrio oferuãdo: vt in c. exposita. cũ gl. fi. extra de arbitr. Creditor relegatur, qui filiumfamil. ias i pignore accepit.

r Accepit.] Quid si propter famen hæc fiant? Respond. tenet. ar. s. de patri. qui fi. dis. l. j. & ij.

s Manifestum.] vt. s. titu. j. l. quæ prædium.

t Obnoxia.] imò etiam relegatur creditor qui filiumfamilias in pignore accepit: vt ff. eod. l. fina. Sed hæc regula fallit in capto ab hostibus: vt j. de cap. & postli. reuer. l. fina. & ff. de lega. j. l. senatus. §. finali. Item fallit in seruitute rustica quæ nec est in bonis, nec est extra bona:

bona: vt ff.de vsufruct.leg.l.j.& tamen obligatur:vt ff. de pigno. sed an viæ.vel non est ibi obligatio: sed commodum retinendi habet creditor. Item in casu huiusmodi. l. hodie punitur plus: vt in authen. vt nulli iud. §. quia verò huiusmodi. col. ix. & facit ad. l. illam ff. de euictio. l. minor. §.si pater sciens.

EXecutores.] CASVS. Si debitore meo non comparente datus fuerit mihi executor ad mittẽdum me in bono.possess. debitoris pro mensura declarati debiti: an boues aratorij vel instrumẽta aratri vel bubulci intelligantur obligata, quæritur. Et dicitur quòd nõ, ne per defectum culturæ tributi exolutio retardetur. quòd si creditor detectus fuerit &c. supplicio subiugabitur.

Aratores.

a ¶Aratorium.] Sed quid si aliud non habet? Respondetur capiantur etiam hæc:vt.s. de execu tio.rei iudica.l. stipẽdia.

b ¶Tributorum.] in prouincia ergo tantùm loquitur hæc lex. Et dic, Tributorum præstandorũ ab ijs quorum sunt prædia. quæ tributa non possent præstari, si boues qui terram colunt auferrentur. Accur.

c ¶Pagi.] id est burgi, vel villæ.

PIgnorũ.] CASVS. Si bona debitoris mei loco pignoris capi debeant: ea quæ ad agriculturam pertinent, capi non debent. Sequitur authen. Agricultores.quæ idem dicit quod lex,executores.paucis additis. Viuianus.

d ¶Non cõuenit.] per iudicem:vt s.l.proxi.& fortè etiam in Italia hæc loquitur. & est pro hoc in authen.vt nullus mutuans agricolę.colla.iiij. sed ꝓpria voluntate fortè posset per dictam authen. Accursius.

SI quis.] CASVS. Si mutuaui tibi pecuniã,& promisisti satisfacere sub pœna obligationis omniũ bonorum tuorum: an per hæc verba videaris mihi obligasse tam præsentia bona q̃ futura,quęritur. Et dicitur quòd sic.licet non dicas te obligare res præsentes & futuras.

e ¶Pertinẽtiũ.] Vel his verbis, res meas tibi obligo: vt in fine huius legis. Et not quòd quia loquitur in præsenti, nõ videbatur comprehẽdere de futuris,sed tamen comprehendit:vt hîc,& ff.pro socio. l. si societatem vniuersarum fortunarum. Sed aliud est cùm quis vendit omnia sua bona, vel donat, vel legat: vt ff.de auro & argẽto leg.l.si ita.& l.plautius.& argu.ff. manda.l. si mandauero.ij.§.is cuius bona.& ff.de neg.gest.l.nam & seruius §.si me viuo.Et est ratio: quia magnum damnum esset donanti vel similibus,

Obligans res suas,tam præsentes q̃ futuras obligare videt: secus in donante vel simili.

¶Pro executione sententiæ non possunt capi boues aratorij, & alia quæ sunt necessaria ad agriculturã, ut sunt ligones & instrumenta ferrea. hoc dicit. Sed contidie faciunt contrarium baiuli tributorum: quia si boues nõ ararent, non soluerentur tributa, & alia onera. hoc dicit. Bal.

Imperator Constantinus A. ad vniuersos prouinciales. LEX VII.

EXecutores à quocunq; iudice dati ad exigenda debita ea quæ ciuiliter poscuntur, seruos * aratores, aut boues aratorios, aut instrumentum aratorium [a] pignoris causa de possessionibus nõ abstrahant, ex quo tributorum [b] illatio retardatur. ¶ Si quis igitur intercessor, aut creditor, vel præfectus pagi [c], vel vici, vel decurio in hac re fuerit detectus: existimando à iudice supplicio subiugetur. Dat.iij.nõn.Iuñ.Sirmij, Constantino A. & Licinio Cons.

¶Hæc lex est declarata s.l.proxima. & loquitur generaliter tàm in prouincia quàm in Italia. in quibusdam autẽ partibus seruatur ad unguem: in quibusdam uerò in nullo seruatur.h.d. Bal.

Impp.Honorius & Theod.AA.Probo com. sacr.largit. LEX VIII.

PIgnorum gratia aliquid quod ad culturam agri pertinet, auferri non cõuenit [d].D.vj. Id.Iuñ. Constante & Constantio Cons.

In authen. coll. x. de statutis & cõsue. contra ecclesię libertatem editis. §.agricultores. & est constitutio Friderichi.

¶In l.C.dictum est de seruis agricultoribus, hîc autem dicitur de liberis, & hoc dicit: Rusticus donec laborat agrum, non potest capi pro debito: aliâs contra faciens, ausu temerario punitur.hoc dicit.Baldus.

AGricultores circa rem rusticam occupati, dum villis insident, dũ agros colunt, securi sint in quacũq; parte terrarum: ita vt nullus inueniatur tam audax vt personas, boues, & agrorum instrumenta, aut si quid aliud sit quod ad agrorum operam rusticam pertineat, inuadere, aut capere, aut violenter auferre pręsumat. ¶Si quis autem huiusmodi statutum ausu temerario violare præsumpserit, in quadruplũ ablata restituat: & infamiæ notã ipso iure incurrat: imperiali adnimaduersione nihilominus puniẽdus.

¶Ista est una de quinquaginta decisionibus Iustiniani, & non est alibi. Quibuscunque uerbis constet de uoluntate, hypotheca contrahitur: & in hypotheca generali ueniunt præsentia & futura. Baldus. Vel sic: Appellatione rerum uel bonorum in obligatione deductorum, continentur præsentia & futura.hoc dicit.Bart.

quod non est obliganti, cùm per hoc non plus debeat. Item nota hîc pro generalitate: vt plenè habes ff.de seruit.vrba. præ.l.si seruitus. Item hîc in ijs quæ se viuo quærit, non quæ hæres eius: vt ff. de pig.l.Paulus.

f ¶Sanctionibus.] quæ volebant creditores minus ius habere in futuris quàm in præsentibus bonis. vel minus quàm si specialiter, id est expressè diceret de futuris.

Imperator Iustinianus A. Mennæ præfec. præto. LEX IX.

SI quis in cuiuscunque contractus instrumento ea verba posuerit, fide & periculo rerũ ad me pertinentium [e], vel per earũ exactionem satisfieri tibi promitto: sufficere ea verba ad rerũ, tam earũ quas in pręsenti debitor habet, quàm futurarum hypothecã sancimus: nec ex prioribus sanctionibus [f] minus [g] habere specialis hypothecę memoriam videri: cũ sit iustum, voluntates cõtrahentium magis q̃ verborum cõceptionem inspicere [h]. ¶ Super qua generali hypotheca illud quoque ad cõseruandam contrahentium voluntatem sancimus, vt si res suas supponere debitor dixerit, non adiecto, tam præsentes quàm futuras: ius tamẽ generalis hypothecæ etiam ad futuras [i] res producatur. D.iij. Id.Decembr.Cõstantinopo.DN. Iustiniano A.PP.ij.Cons.

g ¶Minus.] id est minorem memoriam.

h ¶Inspicere.] Nota sic s. de lib.præte.l.iij. & ff.de adimen.leg. l.iij. §.conditio. in fine.& facit ff. de rę iudi. in summa in principio.& ff. de verb.obli.l. in cõuentionalibus.Accursius.

i ¶Ad futuras.] in tacita hypotheca idem, secundum quosdam: vt s. de secun.nup.l.hac edictali.§.omnibus. & l. si quis. §. in illo. & ff. de priuileg.fisc.l.si cùm pecuniam.Sed Ioan. contra.

TITVLVS XVIII.

Qui potiores in pignore habeantur.

¶QVI POTIORES IN PIGNORE HABEANTVR. *¶Quoniam super pignore inter creditores quis sit in eo potior, plerunq; contenditur: ideò ponit qui potiores in pignore habeãtur. Azo.*

Continuatio.

¶Prior tempore, potior est iure: nisi posterior priori offerat.hoc dicit.Baldus.Vel sic: Secundus creditor soluens priori, uel consignans & deponens id quod ei debetur, in locum prioris succedit: & confirmat sibi pignus.hoc dicit. Bart.

Impp.Seuerus & Antoninus AA.Secundo. LEX I.

QVi pignus secundo loco accepit, ita ius suum confirmare potest, si priori creditori debitam pecuniã soluerit [k]: aut cùm obtulisset, isq; accipere noluisset, eam obsignauit [l] & deposuit, nec in vsus [m] suos conuertit. PP.Cal. Februar. Laterano & Rufino Cons.

¶Habens pignus prætorium, præfertur habenti iudiciale, si est prior tempore.hoc dicit.Bal.Vel sic: Si plures creditores ad pignus prætorium concurrentes sunt diuersorũ titulorum: qui prior est tempore, potior est iure.hoc dicit. Sali.

Impera.Antoninus A. Chresto & alijs. LEX II.

SI decreto prætoris, qui de fideicommisso ius dixit, in possessionem fundi hæreditarij fideicommissi conditionalis seruandi gratia prius inducti [n] estis, quàm

QVi.] CASVS. Si secũdus creditor priori pecu.soluit, confirmat sibi pignus: si primus recipere nolit, consignet, & deponat, et confirmet sibi pignus: nisi pecu. postea in vsus suos conuertit.

k ¶Soluerit.] vt & s.de pigno. l. secundus. & ff. qui potio. in pigno. habean.l. potior. §.fi. Sed qd si prior creditor possideat? Respondetur, & ipse poterit secũdo offerre vt ipse sibi retineat pignus. Nam & quilibet extraneus hoc posset: vt ff.qui.mo.pig.vel hypot. sol.l.Paulus. §.q pignoris. nõ tamen compellitur: vt j.e. l.prior.Acc.

l ¶Obsignauit.] j. de sol.l.obsignatione.

m ¶In vsus.] facit ad hoc s de vsur. l. acceptã. & ff.de vsur.l. debitor.

SI decreto.] CASVS. Conueni hęredẽ Titij pro quodam fideicõmisso relicto sub conditione: & quia mihi non satisdabatur, misit me iudex in possessionem fundi: creditor hęreditarius eundem conuenit & obtinuit. idem fundus loco pignoris sibi adiudicatus est. quis potior sit, quæritur dicitur quòd ego qui potior sum tempore.

n ¶Inducti.] cùm hæres non satisdaret de legato soluendo, adueniente die vel conditione. Et no. inducti. nec enim aliter constituitur pignus prætorium vel iudiciale: licet aliud sit in conuentionali: vt ff.de pig.act.l.non est mirum. Itẽ no. quòd hoc potest dici

Pignus iudiciale quod fit.

prętoriũ pignus. iudiciale verò cùm ex causa iudicati quis in possessionẽ mittitur à iudice ex sententia: sed & superius potest dici iudiciale à iudice.

a Aduersarius.] scilicet creditor quidam hæreditarius ex causa mutui, vel simili causa. Accursius.

b Iudicati.] prius ergo egit contra hæredem actione competenti & obtinuit.

c Estis.] vos legatarij quàm ille hæreditarius creditor. & ideo hic sunt: 10 quia diuersorum titulorum sunt: vt hîc, & §. vt in possess. leg. l. si postquam. secus si sunt eiusdem tituli: vt ff. vt in possess. leg. l. is cui. §. si plures. & §. qui prior. & hac ratione non obstat §. de bo. auth. iudi. pos. l. fi. & ff. de bo. autho. iu. pos. 20 l. cùm vnus. in princ.

ADDITIO. Pro clariori intelligentia istorũ, distinguas breuiter. Quandoque plures creditores prætendunt ius in pignore conuentionali, & tunc regulariter prior tempore potior est iure: vt l. potior. in prin. 30 ff. e. Fallit in casu l. licet. & authen. ibi posita. j. e. & in casibus not. j. eo. in l. diuersis. Quandoque plures creditores prętendunt ius in pignore prętorio, & tunc aut sunt eiusdem tituli, & concurrunt: vt l. fi. §. de bo. autho. iudi. possiden. & l. 40 is cui. §. si plures. & §. qui prior. in gl. alleg. Si verò sunt diuersorum titulorum: tunc qui prior est tempore, potior est in iure: vt hic. Quandoque quidam creditores prætendunt ius in pignore conuentionali, quidã in prætorio: & tunc habet 50 locum l. si postquam. §. vt in possess. lega. De materia istius l. dic vt plenè per Dy. in c. qui prior. de regu. iur. lib. vj.

In nonnullis exemplaribus. l. Si fundum. tertia est. lex verò Cũ Rempu. est quarta.

d Tempore.] nota regulã, vt j. e. l. si fundũ. & ff. eo. potior. & j. l. px. & l. licet. & l. diuersis. & §. ad mace. l. si permittente.

60 Cum rẽpubli.] CASVS. Pater meus cum republica cõtraxit: me hęrede eius conuento & condẽnato, missa est respublica, in possessionem, non solum rerum mearum, sed hæreditariarũ: an præferatur alijs creditoribus pa 70 tris? Dicitur quòd sic.

Ciuitas vna dicitur respublica.

e Cum rempublicam.] nota vnam ciuitatem dici rẽpublicam. sic ff. de publicanis. sed & hi. §. præterea. Sed arg. contra. ff. de verbo. significa. l. eum qui vectigal. Accursius.

f Sententiæ.] latæ pro republica contra hæredem.

g Cum Sosiano.] id est cum defuncto. & hoc casu tu vel pater tuus poteritis petere sperationem cum sitis hæreditarij creditores. vel cum Sosiano, id est cum hærede. & hoc casu non: vt ff. de separa. l. j. in 80 principio.

h Contraxerit.] priusquam respublica.

i Obligatum.] non autem accepit pignus. & facit ad l. istam ff. e. l. si pignus. & l. si iure. Accursius.

Si fundum.] CASVS. Si fundum obligauit quis prius mihi quàm reipublicę, ego præferendus sum. Viuianus.

k Accepisti.] scilicet specialiter secundum quosdam: vt & arg. §. de priui. fis. l. iij. quod non placet: imò & si generaliter: vt j. de remis. pig. l.

aduersarius[a] vester in causam iudicati[b] eiusdẽ fundi pignus occupauerit: iussu eius qui iure sententiã exequebatur, tẽpore potiores estis[c]. Nã cum de pignore vtraque pars contendit, prævalet iure qui prævenit tẽpore[d]. PP. v. Id. Maij, Duobus & Aspris Conss.

Respublica missa ex causa iudicati, præfertur creditori, qui contraxerat cum defuncto in possessionem non misso. hoc dicit. Bal. Vel sic: Habens ius pignoris in re, præfertur agenti personali actione. hoc dicit. Bar. Vel sic: Creditor qui iudiciale pignus ob sententiam est consecutus, præfertur priori solùm personalem actionem habenti. hoc dicit. Salicetus.

Idem A. Syluano. LEX III.

Cum[e] rẽpublicã[f] Heliopolitanorũ propter emolumẽtum sententiæ[f] in rerũ tam hęredis quàm hęreditariarũ possessionem missam esse proponas: intelligis, quamuis pater tuus cum Sosiano[g] contraxerit[h]: tamen si personali actione eum habuit obligatum[i], præponi rẽpublicam iure pignoris, in ijs quę ex authoritate eius qui iubere potuit, seruandi iudicati causa occupauit. PP. ij. Id. Decẽbr. Lęto ij. & Cereali Conss.

Priuatus prior tempore, præfertur reipublicæ quæ est posterior tempore. hoc dicit. Bal. Eodem modo præfertur regi & imperatori. h. d. Bal.

Idem A. Varo. LEX IIII.

Si fundum pignori accepisti[k], antequam reipublicæ obligaretur: sicut prior es tempore, ita potior es iure. PP. v. Id. Octobr. Antonino A. iiij. & Balbino Conss.

Prior creditor non tenetur offerre posteriori, sed posterior potest offerre priori. hoc dicit. Baldus. Vel sic: Prior creditor non habet necesse offerre secundo: sed secundus offerens primo confirmat sibi pignus. Bartolus.

Imperator Alexander A. Septimio. LEX V.

Prior quidem creditor cõpelli non potest[l] tibi qui posteriore loco pignus accepisti, debitum offerre: sed si tu illi id omne quod debetur, solueris: pignoris tui causa firmabitur. PP. iij. Cal.

si ignorante. & ff. e. l. fina. & §. de iure do. dotis. & §. de priui. fis. l. ij. præterea, sic etiam est in priuato, cui generaliter prius. nam sequenti cui specialiter aliquid obligatur, præfertur: vt j. eo. ti. l. si generaliter. ergo & fisco: vt ar. ff. eo. l. si pignus. Accursius.

Prior.] CASVS. Creditor primus non compellitur soluere secundo: sed secundus debet offerre primo. & si velit sibi offerre, pignus suum confirmabit.

10 l Compelli non potest.] si tamen vult, potest: vt dixi §. eo. l. j.

Maij, Maximo ij. & Paterno Conss.

Prouidentia generalis facit ut prior tempore præferatur habenti prouisionem specialem tempore posteriore. hoc dicit. Baldus. Vel sic: Generalis hypotheca prioris creditoris, præfertur speciali posterioris: & idem de eo qui causam habet à priori. hoc dicit. Salicetus.

Imperatores Valerian. & Gallien. AA. Philoxeno. LEX VI.

Si generaliter bona sint obligata, & postea res alij specialiter pignori dẽtur: quoniam ex generali obligatione potior habet creditor qui antea contraxit[m]: si ab illo priore tempore tu cõparasti: non oportet te ab eo q. postea credidit, inquietari[n]. PP. ij. Id. Maij, Seculari ij. & Donato Conss.

Prædium emptum ex pecunia creditoris, si ei fuit specialiter obligatum, cæteris antefertur. hoc dicit. Baldus. Vel sic: Mutuans in emptionem prædiorum cum pacto ut illa sint ei obligata, præfertur cæteris etiam priorem hypothecam habentibus. hoc dicit. Sali.

Imperatores Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Iuliano. LEX VII.

Licet ijsdem pignoribus multis creditoribus diuersis temporibus datis, priores habeantur potiores[o]: tamen eum cuius pecunia prædium comparatum probatur, quod ei pignori esse specialiter obligatum statim conuenit[p], omnibus anteferri iuris authoritate declaratur. Subscripta xvj. Cal. Feb. AA. Conss.

Si generaliter.] CASVS. Titius obligauit mihi omnia bona sua generaliter: postea obligauit Seio quædam ex his specialiter: ego sum potior. vnde si 20 eandem rem quam secundo obligauit, iure pignoris distraham, eam ab emptore auocare non poterit Seius.

m Qui antea cõtraxit.] vt & ff. eo. l. qui generaliter. Sed contra §. de pig. l. quamuis. j. sol. ibi specialem habebat: vt 30 ibi dixi.

n Inquietari.] vt j. si antiqui. cre. l. j. & ff. de distra. pig. l. cùm prior. & §. de act. & oblig. l. si in solidum.

Licet.] CASVS. Qui prior est tempore, potior est in iure. fallit in eo qui obli- 40 gauit omnia bona sua præsentia & futura, & postea à secũdo mutuam accepit pecuniam, & ex ea fundum comparauit, & conuenit vt illud prędium ei esset obligatũ: q. potior erit secundus.

o Potiores.] scilicet regulariter: vt §. e. ti. l. ij. 50 in fi. quæ fallit: vt hîc, & dices statim in l. diuersis.

p Conuenit.] scilicet contrahentibus. secus si nõ cõuenit: vt §. de pig. l. quamuis. iij. Alij dicunt ex hac l. & ff. eo. l. interdum. & j. eo. ti. authen. quo iure. quod eo ipso quòd 60 ex mea pecunia comparatur, mihi est obligata, quod est falsum. & l. interdum. dicit cùm ad refectionem est datũ. Si autem non conuenit inter personales actiones, habet priuilegiũ, secundũ Io. licet alij contra. pro quibus est ff. de tribu. l. 70 procuratoris. §. planè.

Obligata mihi nõ est res ex mea pecunia empta.

In authen. de trien. & semis. §. illud quoque in iudicijs. col. iij. constit. v.

Hic est casus in quo prior tempore, efficitur posterior in iure, propter mendacium possessoris. Possessor conuentus hypothecaria, si negat rem in bonis debitoris fuisse hypothecatam: tanquam prior in tempore non auditur, sed prius debet possessionem transferre. hoc dicit. Bal. Vel sic: In hypothecaria pœna mẽdacis est, ut de possessore petitor efficiatur. Vel sic: Prior creditor negans rem esse eius à quo causam habet contrario probato non auditur super prioritate temporis: sed possessio prius in aduersarium transfertur. hoc dicit. Salicetus.

Item possessor[q] pignoris negãs rem eius cuius actor[r] eam

SEQVITVR AVTHENTI. *Item possessor. quæ est de trien. & semis. §. illud quoque in iudicijs. col. iij. in qua ponitur alius casus, ubi posterior potior est priore.*

Item possessor.] CASVS. Lex C. dicit de petitorio iudicio: authen. de possessorio, secundum Azo. sed sicut ille qui mutuam dedit pecuniam ad emptionem prædij, præfertur alijs prioribus, ita præfertur 80 secũdus creditor priori: si prior conuincatur de mendacio. dic ergo sic: Seius posidebat prædium quod dicebam Titium mihi obligasse: Seius negabat prædium esse Titij: probaui id esse Titij, priusquã restitueret, dixit quod Titius illud prædiũ sibi obligauit, & se potiorem esse, quæritur, an sit audiendus. Et respon. quòd non, sed propter mendaciũ prædium restituet mihi secundo creditori. Viuianus.

q Item possessor.] scilicet creditor prior. Accursius.

r Actor.] id est secundus creditor.

Asseuerat

a ¶ Asseuerat.] quod est ei necesse: vt ff. de pig. l. & quae nondum sunt. §. quod dicit.
b ¶ Intētione.] à scdo creditore. qd. s. fuerit debitoris tpe obligationis.
c ¶ Nitatur.] possessor.
d ¶ Hypotheca.] scilicet se priorem. Accursius.
e ¶ Vel alia causa.] fortè hunc agentem consensisse.
f ¶ Transferat.] an autem si incontinenti velit probare, audiatur possessor ex regula, dolo facit. vt ff. de except. doli. l. dolo? Rñ. non in possessorio isto: vt & ff. quorum lega. l. j. in princip. Item nota propter mendaciū hunc puniri. sic & ff. de rei ven. l. fi. & s. de non nu. pecu. authē. contra qui propriâ. & ff. de iureiuran. l. eū qui. Sed nūquid etiā re restituta permittetur ei venire cōtra confessionē primam? Respon. ita, quia hoc est in alio iudicio: vt ff. de inoffic. testa. l. Papinian*. §. sed nec impuberis.

Mēdaciū facit quem puniri.

esse asseuerat [a]: si probata ea intentione [b] nitatur [c] rem retinere, dicēs ex hypotheca [d], vel alia causa [e] in eandem personam delata se propinquiorē esse, quàm q̃ mouet causam: prius transferat [f] possessionē, quàm ius suū proponat.

¶ *Donec prior debitor habet hypothecam: secundus creditor non habet ius distrahendi: nisi priori creditori satisfaciat. hoc dicit. Baldus.*

Idē AA. & CC. Fabricio. LEX VIII.

Diuersis temporibus eadē re duobus iure pignoris obligata, eum qui prior data [g] mutua pecunia pignus accepit, potiorem haberi, certi ac manifesti iuris est: nec alias secundum [h] creditorem distrahendi potestatem huius pignoris consequi, nisi priori creditori debita fuerit soluta quantitas [i]. S. prid. Calend. Maij, Heracliæ, AA. Conss.

Diuersis.] CASVS. Primo die obligaui prædiū meum Seio. secundo, Titio. qui numerauit primò pecu. ille potior erit, nisi secūdus qui pignus distraxit, satisfecit priori.
g ¶ Data.] secus si non data esset: vt ff. quæ res pig. ob. pos. l. Titius.
h ¶ Secundum.] scilicet creditorem.
i ¶ Quantitas.] vt ff. de distrac. pig. l. cùm prior. Sed hoc fallit in casibus quibusdam, in quibus posterior creditor potior est priore: vt & ff. e. l. interdum. & s. l. proxi. & authen. itē possessor. & j. e. l. assiduis. & l. scripturas. & s. de pig. l. fi. & authen. ibi posita. & s. in qui. cau. pign. ta. l. satis. & ff. de reli. l. at si quis. §. j. & l. penul. Est & alius: vt hac l. dicitur.

Creditor posterior quandoq; potior est priore.

¶ *Hypotheca præfertur omnibus priuilegijs personalibus. hoc dicit. Baldus. Vel sic: Habens ius reale, præfertur habenti priuilegium personale. hoc dicit. Bar.*

Idē AA. & CC. Asclepiodoto. LEX IX.

Eos qui acceperunt pignora, cùm in rem actionem [k] habeant: priuilegijs omnibus quæ personalibus actionibus competunt [l], præferri constat. D. iij. nonas Decembr. CC. Conss.

Eos qui.] CASVS. Qui personalem habet actionem & hypothe. præfertur illi qui tantùm habet personalem: licet in personali actio. habeat priuilegium.
k ¶ Actionem.] scilicet hypothecariam: vt s. de pigno. l. pignoris.
l ¶ Competunt.] vt actio depositi, quæ est priuilegiata. idem etiam in ea condictione quæ datur sponsæ non contracto matrimonio. idem & in ea quæ contra procuratorem datur. idē & in eo qui soluit priuilegiato: vt habes hæc ff. depositi l. si hominem §. quoties. & ff. de priui. cre. l. dabimus §. si quis cum tutor. & l. si ventri. §. eorum ratio. & idem in eo cuius pecunia res est empta: vt j. e. authen. quo iure. hi eñ hypothecas non habent. Si autem personales actiones priuilegiatę habeant & hypothecas tacitas, vt tutelæ: tunc qui prior est tempore &c excipe tamen mulierem & fiscum, qui præferuntur prioribus habentibus tacitas hypothecas non expressas: vt j. e. l. fi. & s. eo. l. si fundum. & s. de priui. fis. l. ij. & ff. eo. l. si pignus. Item & fallit dicta regula in casibus quos no. s. l. proxi. Item fallit ff. de separa. l. j. §. sciendum. sed certè ibi nullam habebat hypotecam, qui cum defuncto contraxerat: sed nec qui cum hæreде habet pignus in bonis defuncti.

Actiões personales priuilegiatæ q̃ sunt.

¶ *Soluto matrimonio mulier in causa dotis omnibus antefertur, & creditores chirographarij hypothecam non habent. hoc dicit. Baldus. Vel sic: Creditores viri hypothecam posteriorem habentes ab uxore, ita demum bona ei pro dote obligata aduocant, si ei dotem offerant. chirographarij tamen hoc ius offerendi non habent. hoc dicit. Salicetus.*

Idem AA. & CC. Pollipeucæ. LEX X.

Cum tibi pro dote quam acceperat [m] maritus, res obligauit: eo mortuo ij quibus easdē pignori dederat [n], non offerentes debitum, nulla possunt persequi ratione. Nam chirographarios [o] creditores nec in rem, nec in personam eos qui debitori non probātur successisse, vlla ratione conuenire posse manifestū est [p]. PP. non. Decembr. CC. Conss.

Cum tibi.] CASVS. Maritus obligauit quoddam prædium vxori suæ pro dote. secundo idem mihi prædium obligauit. illa potior erit, nisi ei suum debitum offeram: nanque creditor si id prædium habebat obligatum, & si vendatur à muliere, non habet ius reuocandi illud.
m ¶ Acceperat.] idem si tantū ei promissa fuerat. nā nō videtur esse in sua potestate non recipere, vt sic habeat vxorem indotatam: vt ff. eo. l. j.
n ¶ Dederat.] scilicet post.
o ¶ Nam chirographarios.] bene dico offerentes admitti: cùm sint etiam obligatæ ei. secus autem si non sint. nam &c.
p ¶ Manifestum est.] nec ergo te vxorem quondam, secundum Io. vt & j. de solu. l. nulla tibi. Accursius.

¶ *Ista est melior lex quàm habueris in toto hoc anno, & hoc intendit. Scriptura priuata cum causa, cùm de ipsa constat, uim probationis obtinet: tamen si ex una parte sit scriptura publica, præualet: nisi priuata sit trino teste notata. hoc dicit. Baldus. Vel sic: Si debitor debitum neget, & scripturam fateatur, præiudicat sibi, & scriptura probat contra eum: non autem præiudicat alijs, ut puta creditoribus hypothecā prætendentibus: nisi fortè haberet subscriptionem trium testium. hoc dicit. secundum Iaco. But.*

Imperator Leo A. Erythrio præfec. præto. LEX XI.

Scripturas quæ sæpè assolent à quibusdam secretè [q] fieri * interuenietibus amicis * necne [r], transigendi, vel paciscendi [s], seu fœnerandi, vel societatis coeundę gratia, seu de alijs quibuscunque causis vel cōtractibus conficiuntur. quæ ἰδιόχειρα Græcè appellantur: siue tota series earum manu contrahentium, vel notarij [t], vel alterius cuiuslibet scripta fuerit, ipsorū [v] tamē habeant subscriptiones: siue testibus adhibitis [x], siue nō: licet cōditionales [y] sint, quos vulgò tabularios appellāt, siue nō, quasi publicè cōscriptas, si personalis actio exerceat, suū robur [z]

* Nec interuenientibus.
* Necnon transigēdi.

Scripturas.] CASVS. Titius confessus est se debitorē meū ex aliqua causa, ex qua incontinenti potuit sibi præiudicare confessio puta transactione, vel consimili: vel ex qua non potest nisi intra biennium, puta mutui: siue facta scriptura per manum Titij, seu Tabellionis non in cōmuni forma: siue testes fuerint adhibiti, id est rogati: dum tamen probetur, siue non, simul robur obtinebit. & hoc in prima. Et si ex ea priuata scriptura peto tam rem mihi obligatam, & Meuius proferat instrumētum publicum, & petat eandē rem: ipse præferetur, licet prior sim: nisi priuata scriptura trium testium subscriptione fuit munita. Viuianus.
q ¶ Secretæ.] quia non sunt publicæ.
r ¶ Necne.] id est vel non.
s ¶ Paciscendi.] hoc est generale: cętera specialia sunt. Vel dic paciscendi, de non petendo & gratis. Accursius.
t ¶ Notarij.] nō tamen in forma publica scribētis: quia neq; diem, neque consulem, neq; alia quæ faciunt publicam chartam ibi posuit.
v ¶ Ipsorum.] contrahentium. Accursius.
x ¶ Adhibitis.] id est rogatis: vt ff. de testi. l. ad fidem. sed fallit s. de testi. authen. rogati.
y ¶ Cōditionales.] quoddam genus notariorum erat qui conditionales vocabantur.
z ¶ Suum robur.] sed quod erit suum robur? Dicunt quidam non intelligi legē istam. Aldr. dicit quodcunque robur dicat, corrigitur per authenti. hic positam: vt debeant hodie tres testes adesse, & subscribere: sed illud quantum ad comparationem, vt ibi dices. Ioā. dicit quòd loquitur hæc lex cùm plures creditores agentes personali actione postulant se mitti in possessionem: inter quos est vnus vel plures qui idiochiram profert, quam constant à debitore confessam. tunc enim pariter cum alijs admittitur qui habent publica instrumenta: & petet cum eis dari curatorem, & distrahi bona: cùm illi neque negent, neque dicant hunc creditorem esse. Si verò non constaret à debitore confessam, vel subscriptam, nec sufficeret ad condemnationem talis scriptura. Tertij, vt P. dicunt hanc legem fatuam: quia contra omnia iura dicit quòd priuatę scripturę credatur: vt s. de proba. instrumenta. & l. exemplo. Nam aut constabat ita esse: vt dicit charta: & tunc etiam sine ea probatur. aut non: & tunc non probatur, cùm sit priuata. Sed certè illa loquitur quando sine causa facta fuit confessio. Quarti dicunt quòd hic constabat de debito: sed dubitabatur quis esset in pignore potior. Tu dic plenius, quòd loquitur hæc lex quando ex causa facta fuit confessio. vnde in alijs statim, in mutuo & dote post aliquod tempus præiudicatur: vt s. de non nume. pecu. l. generaliter. & l. in contractibus. & s. de dote cau. non nume. l. fina. & in authen. ibi posita. & ideo cautè dicit, suum robur. hoc tamen debet constare quòd partes scripserint, vel subscripserint. Vel quia hoc confitetur ille contra quem producitur: vel quia probatur per testes rogatos, vel non rogatos. & hoc cum agit creditor actione personali contra debitorem, in cuius præiudicium est facta. secus si agat contra alium creditorem hypothecaria, qui habet publicum instrumentum. argumento s. de donationibus ante nuptias authenti. sed iam. tunc enim quia publici instrumenti plenior est probatio, nec priuatæ credit, nisi habeat subscriptionem trium testium. Si autem experiatur contra alium qui nullum, vel non publicum habet instrumentum, vincit. si verò nulla causa continetur: non valet etiam ad personalem obligationem: vt dicta l. s. de probatio. l. instrumenta. & ff. de probatio. l. cùm de indebito. §. penul.

Cōfessio an statim præiudicet.

a ¶Habere.] id est obtinere.
b ¶Vendicare.] per hypothecariam. Accursius.
c ¶Præponi.] scilicet decernimus. etiam si confiteatur in tali scriptura prius alteri pignus obligatum, secundũ Io. & hæc vltima litera præualet.

Versus.

d ¶Eisdem idiochiris.] Et sic nota. Cautio priuata iam trino teste notata. Hoc ius est nacta ꝙ cautio publicè facta.

habere [a] decernim⁹. ¶Sin aũt ius pignoris, vel hypothecæ ex huiusmodi instrumẽtis vẽdicare [b] quis sibi cõtenderit: eum decernimus qui instrumentis publicè cõfectis nititur, præponi [c], etiam si posterior is contineatur: nisi fortè probatę atq; integrę opinionis trium vel amplius virorũ subscriptiones eisdẽ [d] idiochiris cõtineantur. tũc enim quasi publicè confecta accipiuntur. Dat. Cal. Iul. Constantinop. Martiano & Zenone Cõs.

In authen. de instrumentorum cautela

& fide. §. si quis igitur. & §. sed & si quis. colla. vj. constit. iij. quam posuit hic Albertus.

¶Ista authen. addit alium casum ad l. C. quia interdum priuata scriptura debitoris, facta eius manu, oportet quòd probetur per comparationem literarum: ideo ex qua scriptura fiat comparatio literarum, determinatur hic: quia ex scriptura solenni in qua sunt scripti tres testes: ex ea nõ fit cõparatio. & si isti testes sunt mortui, uel nõ ueniãt: per tres testes extrinsecus potest illi subscriptioni fides imponi. & sic testes extrinseci uincũt intrinsecos, & eorũ subscriptiones: quod nota. Bald. Vel sic: Cautela est, ut scripturæ depositi uel mutui tres testes adhibeantur subscripti, ne uideatur incredibile quod dicitur in scriptura. & negata testibus nõ ꝓbetur. h. d. Sali.

SI quis vult cautè deponere, nõ soli credat accipientis scripturæ, sed aduocet etiam testes idoneos & fide dignos non pauciores tribus [e]. ¶Sed & si quis aut mutui instrumentum, aut alterius cuiuspiam contractus fecerit, & noluerit hoc specialiter in publico confiteri: nõ ex ipso videatur credibile [f] quod scribatur super mutuo documẽtum: nisi etiam trium testium adhibeatur pręsentia fide dignorum, vt siue veniant, & subscriptionibus proprijs attestẽtur, siue alij quidem testificentur quia eis pręsentibus confectum est documentum: fidẽ eandem ex vtraque causa percipiat [g]. ¶Si tamen quisquam aut deponens, aut mutuans, aut aliâs contrahens cõtentus sit sola scriptura eius cũ quo contrahit: sciat scripturam non sufficere ad probationem.

SI quis.] CASVS. Autheticam istam cõtinuabitis ad l. C. hoc modo. In l. C. dicitur quòd non statur priuatæ scripturæ contra secundum creditorem, qui habet publicam scripturam, si non habeat subscriptionẽ triũ testium. In authen. ista loquitur cùm contractus excedit summã vnius librę auri: & agitur inter contrahentes, vt inde fiat scriptura, id est cõtractus celebretur in scriptis &c. quis vult illam scripturam producere ad probationem. vnde in authen. ista dicitur: Si volo apud te deponere vnã libram auri, & agitur quod fiat inde scriptura. vel si volo tecũ celebrare alium contractum, scilicet volo tibi mutuare librã auri: & agitur quòd de hoc fiat scriptura: debeo adhibere tres testes fide dignos. si non adhibeantur tres testes, nec huic instrumẽto stabitur: nec ad probationem poterit produci. Viuianus.

e ¶Tribus.] loquitur quando excedit libram auri, & fit contractus in scriptis, vt ex ea scriptura fieri cõparatio possit. nec est opus quòd subscribant testes, si ad priuatam scripturam probandam fieri debeat cõparatio. Sed si ad eam improbandam, tunc sic: vt s. de fide instru. l. comparationes. Accursius.

f ¶Credibile.] quo ad cõparationẽ vt dixi: duo enim soli testes q dicũt se interfuisse depositiõi factæ, plenã faciũt fidẽ. nã in corpore huius aut. dicitur quòd facultas probationis non minuitur per authen. hanc.

g ¶Percipiat.] ĩ mutuo post bienniũ. in alijs causa adiecta statim: vt s. de non nu. pecu. l. generaliter. & l. in contractibus.

ASsiduis.] CASVS. Dicit Imperator se fecisse duas cõstitutiones qbus succurritur mulieribus, præferẽdo eas omnibus creditoribus personales actiones cõtra maritũ habẽtibus: sed scd̃m veteres leges dubiũ erat tantũ de hypotheca. Dicit ergo ꝑ hãc l. ꝙ nõ solũ pręfertur mulier in ꝑsonalibus, sed in hypothe. nec refert extẽt res dotales, vel nõ: neq; habeat filios, vel nõ: vel habuit, sed in fata cõcesserunt: qa semꝑ præfertur: nisi mulier quæ petit dotẽ sit secunda vxor: & filij primæ vxoris petãt dotẽ matris suæ: qa filij præferũtur. hoc tamẽ priuilegiũ nõ habet mulier in donatione ꝓpter nuptias, si pacta est de lucrãda donatio. ꝓpter nuptias: qa nõ præfertur alijs creditoribus: qa in dãno vitãdo ei succurrendum est, non in lucro captando. Duę authen. seq. planæ sunt, vide eas.

h ¶Creditoribus.] maritorum. Accursius.

i ¶Sustulimus.] vt s̃. de rei vxo. act. l. vnica. §. rei vxoriæ.
k ¶Habeãt.] scilicet mulieres. & hæc est vna ratio quare sit hæc lex facta. Penè autem dicit propter fiscum qui propter primipillariam administrationem, bona data in dotem occupat: vt s̃. in quibus cau. pig. ta. contra. satis. Item propter funerariam, quæ omne æs alienum excedit: vt ff. de relig. l. pe. & l. at si qs. §. j. & ij. Item propter depositum: vt dicunt. quod non placet. Item propter eũ ex cuius pecunia militia est empta: vt s̃. de pig. l. fi. & aut. ibi posita.

Mulier non oĩbus creditoribus antefertur in dotis repetitione.

¶Mulier in dote omnibus priuilegiatis actionibus personalibus atq; realibus antefertur: quod priuilegiũ trãsmittit ad liberos. & ubi inter duas dotes est quæstio, prior tempore potior est in iure. hoc dicit. Bal. Vel sic: Mulier priuilegiatur tam in personali quàm hypothecaria actione, ut præferatur omnibus creditoribus prioribus tacitam hypothecam habentibus: & hoc in dote, non in donatione propter nuptias. Sali.

Impp. Iustinianus A. Ioanni præfecto prætorio. LEX XII.

ASsiduis † aditionibus mulierum inquietati sumus, per quas suas dotes deperditas esse lugebant, & ab anterioribus creditoribus [h] substantias maritorum detentas. ¶Nos itaq; ad antiquas leges respeximus, in personalibus actionibus rei vxoriæ actioni (quam in præsenti sustulimus [i]) magnam prærogatiuam pręstantes, vt contra omnes penè personales actiones habeant [k] priuilegia, & creditores alios antecedãt, licet fuerint anteriores. ¶Et hoc cum in personalibus statuerant actionibus, si ad hypothecam respiciebant, ilico iustitiæ vigorem relaxabant [l]: & senioribus hypothecis nouas mulierum [m] hypothecas si habebant actiones expellebant: nec ad fragilitatem [n] muliebrem respicientes, nec quod & corpore [o], & substantia [p], & omni vita sua maritus fungitur: cùm penè mulieribus tota substantia [q] in dote constituta est. ¶Oportebat enim disponi maritos creditoribus suis ex sua substantia satisfacere: non de dote mulieris, quam ad suos victus, suasque alimonias mulier possidet [r], vel à semetipsa datam, vel pro ea ab alio. ¶Ad hæc omnia respicientes [s], & reminiscẽtes quòd & alias duas constitutiones [t] fecimus pro dotibus, mulieribus subuenientes, & hæc omnia in vnũ [v] colligentes: sancimus, ex stipulatu actionẽ quã mulierib⁹ iam ꝓ dote instituẽda dedimus, cuiq; etiam tacitã donauimus inesse hypothecam [x], potiora iura cõtra omnes habere [y] mariti creditores, licet anterioris sint [z]

l ¶Relaxabant.] scilicet veteres leges.
m ¶Mulierum.] quia semper clamant: vt probatur de calphurnia ff. de postu. l. j. §. sexum.
n ¶Nec ad fragilitatem.] hic not. plures rationes quare hæc lex fuit facta. Accursius.
o ¶Corpore.] vt debitum reddat, & ei etiam operetur: vt & ff. de ope. lib. l. sicut patronus.
p ¶Et substantia.] dic maritus fungitur omni substantia ex voluntate: vt & s̃. de pac. conuen. l. hac generali.

† Sciẽdum est dispositionẽ huius legis nõ habere locũ ĩ dote cõfessata, de quo per moderniores in l. j. ff. sol. matri. tex. in l. si quis. j. de bo. dam. Dos à quo possidetur.

q ¶Tota substantia.] quo casu fame periret, si hæc dos ei auferretur.
r ¶Possidet.] scilicet ratione sustẽtationis: imò possidet maritus: vt s̃. solu. ma. l. dotis. & sic fit accessio possessionis: vt ff. de acqui. pos. l. Pomponius. §. in dote. & maximè non possidet mulier, quando pecunia est data in dotẽ: nã generaliter de omni dote hic dicit. Sed rñ. impropriè dicit possidere, sicut & impropriè dicit dña rerũ dotaliũ: vt s̃. de iur. do. l in rebus. Et impropriè filij dñi viuente patre: vt insti. de hære. quali. & dif. §. sui. sic debitor hęreditarius impropriè possidet: vt ff. de pe. hęre. l. etiã. §. fi. & l. seq. Dic ergo possidet id est possessionis vel quasi commodo gaudet.
s ¶Ad hæc omnia respicientes.] id est ad prædictas rationes, non ad amorem mulierum.
t ¶Constitutiones duas.] quarum vna est s̃. de iure do l. in rebus. altera s̃. de rei vxo. ac. l. vnica.
v ¶In vnum.] scilicet fauorẽ mulieribus dandum, vt omnes hos fauores habeant & simul.
x ¶Hypothecam.] sed à quo tempore contrahitur hæc tacita hypotheca? Respon. à tempore datæ dotis: vt argu. s̃. de bo. quæ lib. l. cùm oportet. in fi. & s̃. de secund. nupt. hac edictali. §. omnibus. & s̃. de dona. ante nupt. l. si constante. §. iura etiam hypothecarum. secus in expressa: vt ff eo. l. j. nam etiã prius contrahi potest: vt ibi dicit.
y ¶Habere.] illam ex stipulatu: & hypothecariam ei adiunctam. est ergo personalis inter personales, hypothecaria inter hypothecarias priuilegiata: vt statim dicet, cùm enim &c
z ¶Licet anterioris sint.] i. licet pri⁹ cõtraxerint, & hypothecas habuerint, q̃ mulier dotẽ dederit: & sic priuilegio tẽporis videbãtur præferri: vt s̃. eo. l. ij. in fi. Sed non est ita. fallit tamen in fisco: vt s̃. de priui. fis. l. ij. & in eo

& in eo cuius pecunia militia empta est:vt in authẽ.hic posita,quo iure. Et nota ꝙ hic est triplex opinio circa hypothecam expressam preambulam. Nam M.dicit ꝙ mulier præfertur omnibus priorib⁹ siue expressas, siue tacitas habeãt hypothecas.& est ꝓ se:quia mulier præfertur credẽti in refectionẽ:vt in authen.de æquali.do.§.his cõsequens. col.vij.sed credens in refectionem,prę fertur priori habenti pignus: vt ff. q pot.in pig. ha.l.interdum.ergo multo magis mulier præfertur habenti pignus.nam si vinco vincentẽ te &c. vt ff. de diuer. & temp. præscrip.l.de accessionibus. Sed certè hoc arg. non semper valet,sed fallit plerunq;:vt s̃.de nat. lib. authẽ. licet. Præterea hęc lex dicit eam pręferri eis qui sunt vallati priuilegio anterioris tẽporis.patet ergo quòd non loquitur de conuentionalibus pignoribus: sed de ijs quæ per priuilegium tacitè à lege aliquibus cõceduntur. Alij distinguũt inter pignus & hypothecam,vt in hypothecis præferatur: in pignoribus creditori datis nõ sic.Et aliter quandoque fit distinctio inter pignus & hypothecam: vt ff. in quibus cau. pig. ta.contra. l. est differentia. & ff. de vsufca. non solùm §.si rem. Sed nec hoc placet : quia quantum ad actionem hypothecariam & eius priuilegiũ,nihil interest inter pignus &hypothecã: vt instit.de ac.§.item seruiana. Tu dic tertiò secundum B. esse distinguendum vtrum sit hypotheca expressa : & tũc non præferatur mulier. an tacita:& tunc præferatur.& est pro hoc s̃. de iure dot.l.vbi.& s̃.de ser. pigno.da.ma.l.ij.& hæc litera,vt dixi. Lex enim suum beneficium quandoq; priori creditori gratia mulierum ademit, non proprium alicuius adimere curauit:quod iure communi & ex conuentione habeat.nam facilius talia iura specialia adimuntur,quàm communia : vt in authen. de non ali.§.quia verò verisimile. colla. ij. Præterea fiscus & mulier æquis passibus ambulant : vt s̃.de priui.fis.l. ij. Sed priuatus qui primò de pignore conuenit,præfertur fisco : vt ff.eo.l.si pignus.& s̃.eo.l. si fundum. ergo & mulieri. licet hoc argu.in aliquo sit contra nostram distinctionem. Nam & priuatus habens tacitam hypothecam primò præfertur fisco : vt patet ex dicta l.si pignus. ergo videtur quòd & mulieri.quod est falsum per hanc l. Sed dicas quòd in aliquibus non ambulant paribus passibus.Item adhuc contra nostram distinctionem est: quia mulier præfertur ei qui reficit nauem. Sed ille præfertur creditori habenti expressam:vt in authen.quo iure.hic posita.& ff.e.l.interdũ.ergo & mulier.Sed dico quòd prefertur reficiẽti nauẽ,si prius ipsa cõtraxit dotem dando:vt ex corpore eiusdẽ aut.colligitur.et eodẽ modo prefert habẽti expressam, si est prior.Vel dic quòd prefert ei q dedit ad refectionẽ:nisi ille expressè ad illud dederat:vt arg. s̃.de pig.aut. quod obtinet.Itẽ pro nobis : quia cùm ex tempore dationis dotis incipiat hypotheca : vt hic notaui, ergo prioribus expressas habentibus non fit præiudicium. Sed nunquid mulier præfertur habẽti generalẽ hypothecam in postea quæsitis? quod videtur : quia sic est in fisco, qui præfertur:vt ff.de iure fis.l.si is qui.Nam in prius quæsitis constat quòd non:vt j.de remis.pig.l. si ignorante. Sed fortè contra est,cùm ille qui habet generalẽ hypothecam ęquiparetur ei qui habet specialem & expressam:vt s̃.eo.l.si generaliter. Item quæro,an hęc priuilegia dẽtur in rebus soceri, si ipse recepit dotem vel filius eius voluntate? Rñ.sic.secus si sine voluntate.arg.ff.sol.ma.l.si cum dotem.§. transgrediamur. Item an bona quæ acquirunt hæredes mariti etiam ex rebus quondam viri,sint obligata? Rñ.non:vt arg. ff. de pign.l. Paulus.sed tantum illa quæ habebat vir constante matrimonio. Sed argu. contra s̃. quæ res pign. oblig. pos. l. fin. Item quæro an hoc idem priuilegium competat mulieri quæ iniustum vel immaturũ bona fide contraxit matrimonium? Respõ.Ioan.ita, cùm ei in personali actione detur priuilegium:vt ff.de priui.credi.l.dabimus.§.quis cum tutor.& hoc priuilegium est ei dandum, vt lex ista argumentatur: vt s̃.eadem l.ibi, nos itaq; &c. Præterea quæ ratio est in ea quæ rectè nupsit, eadem ratio in hac esse debet:vt scilicet alij rectè nubere possit:vt ff.de priui. cred. l.iij. Item ad hoc quod dicit eam sic præferri, adiunge authen. quo iure &c. quæ est de æquali.do.§.his consequens.& §. quia verò. col. vij. Acenr.

Mulier an præferatur habentibus expressam hypothecã.

Responsio vera.

Bona hęredum mariti nõ sunt obligata pro dote.

tẽporis priuilegio vallati. ¶Cùm enim in personalibus actionibus (secundũ quod diximus) tali priuilegio vtebatur res vxoria : quapropter [a] non in hypotheca hoc mulieri etiã nũc indulgemus beneficiũ, licet res dotales vel ex his aliæ cõparatæ non extẽt:sed quocunq; modo dissipatæ vel cõsumptæ sunt : si tamen reipsa fuerint parti mariti datæ [b]? ¶Quis enim earum nõ misereatur propter obsequia quæ maritis præstant,propter partus periculũ, & ipsam liberorum procreationẽ, pro quibus multa nostris legibus [c] inuẽta sunt priuilegia? ¶Et ideo quod antiquitas [*] dare incœpit [d],ad effectum autem nõ pertulit, nos pleno [†] iuris articulo consummauimus:et siue liberos habeat mulier, siue ab initio nõ habuit, siue progenitos amisit [e],hoc ei priuilegiũ indulgemus : exceptis [f] videlicet cõtra nouercas anterioris matrimonij filijs, quibus ꝓ dote matris suæ iam quidẽ dedimus [g] hypothecam contra paternas res, vel eius creditores. ¶In pręsenti autẽ simile eis prærogatiuã seruamus,ne ius quod posteriori datũ est vxori [h],hoc anteriori denegetur : sed sic maneat eis [i] ius incorruptum quasi adhuc viuente etiã matre [k] eorũ [l]. ¶In duabus enim dotibus ab eadẽ substantia debitis, ex tempore [m] prerogatiuã manere volumus. ¶Hęc autem tantum ad dotem [n] sancim⁹, nõ ad ante nuptias donationẽ,quã suo tẽpori [o] seruire disponimus:& habere inter creditores sui temporis ordinẽ. Non enim pro lucro fouemus mulieres, sed ne damnum [p] patiantur, suisq; reb⁹ defraudentũ, curamus. ¶Quam legẽ ex præsenti tẽpore locum habere sancimus: & nõ retrorsum referimus [q]. Dat.v.Cal. Decẽb. Cõstantinop. post consulat.Lampadij & Orestis VV.CC.

* quidẽ.

† legis.

In authen. de ęquali.do.& propter nup.dona.§.his cõsequens.& §. sequenti. colla.vij.consti. viij.

¶Mulier etiam ijs quorũ pecunia res est empta aut refecta,præfertur:nisi militia empta esset,& hoc in scriptis probetur. h.d.Bal. uel sic:Mulier in dote præfertur, ijs quorum pecunia res sunt emptæ uel refectæ:non ijs quorum pecunia militia est empta. h.d.Sali.

QVo iure [r] vtitur & aduersus eos qui personali [s] priuilegio muniuntur, veluti quorũ pecunia res emptę sunt,siue refectę: nisi qui noua cõstitutione sunt excepti:sicut q emẽdę militiæ [t] causa marito in scriptis mutuarunt.

a ¶Quapropter.] id est quare.

b ¶Datæ.] non ergo in dote confessata non data videtur habere locũ hæc lex. ADDITIO Aduertas quòd cõmuniter seruatur contra istam glos. vt scilicet intelligamus idem esse in dote confessata. si tamen sit renunciatum exceptioni non numeratæ dotis : vel sit elapsum tempus. pro quo facit secundum Bart.hic, quod not. s̃. de do. cau. non nume. l. j. Non ergo habet mulier necesse probare numerationem,nisi quando cõtra eam potest excipi de non numerata dote. pro quo facit gl. fin. in d.l. j. s̃. de do. cau.&c.

c ¶Legibus.] s̃. de rei vxo.acti.& de iure dot. & de dot. ꝓmis. & insti, de act.§.fuerat.

d ¶Antiquitas incœpit.] dando in personalibus.

e ¶Amisit.] paria enĩ sunt:vt arg. s̃. quãdo di. le.ce.l.cùm vxori.

f ¶Exceptis.] damus priuilegiũ petendi dotem.ergo secundæ vxori cõtra primam vel filios eius : sed non est ita.primam enim & eius filios excipimus:vt contra eos secundæ vxori nõ detur priuilegium : imò ipsis contra eam datur.

g ¶Dedimus hypothecam.] vt & s̃.de rei vx.act.§.& vt plenius. & §.maneat. Accursius.

h ¶Vxori.] contra omnes alios creditores.

i ¶Eis.] scilicet filijs.& sic est cõtra s̃.de priui.do.l.j. Solu.de alio priuilegio hic,quàm ibi dicit.Vel illa scd̃m antiquos de personali actione tantùm:hæc secundum modernos de hypothecaria tantũ. Vel dantur filijs, vt hic : non alijs extraneis hæredibus vt ibi,arg. ff.solu.ma.l.etiam.

k ¶Matre.] ergo & ipsa mater si viueret præferretur secundæ vxori.

l ¶Eorum.] scilicet liberorum.Accursius.

m ¶Ex tempore.] imò non ex tempore, sed ex causa:vt ff.de priui. cre.l.priuilegia.quæ est contra.Sol.hoc speciale.Vel hoc quantum ad hypothecariam tantùm. Item ad hoc quod hic dicit priorem præferri &c. est sic ff.de dam.infect.l.si finita.§.si ante hoc.Sed arg.contra ff.de sta.ho. l.arethusa.& ff.de rebus dub.l.si fuerit. §. vlti. vbi prodest vltimò nasci. Item hoc verum,nisi extent res secundæ vxoris.& sic lege authen. hic.si quid ex rebus &c.quæ est ex cor.vt exac.do.§.j. colla. vij.

n ¶Ad dotem.] & eius argmentũ:vt in authen.de æqua.do. §. aliud. collatione.vij. Accursius.

o ¶Suo tempori.] imò & in donatione ante nuptias gaudere videtur eodem priuilegio : vt s̃.de iure do.l.vbi.quæ est contra. Solu. bene datur hypothecaria,vt ibi : sed non sic priuilegium,vt hîc.

p ¶Sed ne damnum.] no.sic & s̃.de codicil.l. vlti.§.fi.

q ¶Referimus.] no.sic s̃.de legi.& consti.l.leges & constitutiones.

r QVo iure.] vt præferatur prioribus.

s ¶Personali.] hoc verbum personali,non est in corpore authen. & malè videtur positum: quia is ex cuius pecunia res reficitur, habet tacitam hypothecam:vt ff.in quibus cau.pig.ta.contra.l.j. aliter nihil faceret ad titulum illa lex.& ff.e.l.interdum.& l.seq.Sed potest defendi vt habeat tacitam hypothecam. Sed si non potest sibi satisfieri ex ea, habeat priuilegium inter alias personales. Et idem videtur in eo cuius pecunia res est empta, quòd sit obligata mutuanti per hanc authen. & sic est contra s̃.de pig.l.quamuis.iij. Sed dic,si dedi ad hoc vt inde res ematur, tunc sit obligata,vel non : & tunc non : licet ex ea emeris rem : vt arg. contra de pig.l.fi.& authen.quod obtinet.& s̃.eo.l.licet.Accursius.

t ¶Militiæ.] idem in fisco:vt s̃.de priui.fis.quamuis.& in primipilo. & si sit posterior fiscus : vt s̃.ex qui.cau.pig.ta. contra. l. satis. Idem in casu huius l.§. exceptis.

a SI quid.] Actio competit. vt s. de iure do.l. in rebus.
b Alioqui.] id est si non supersit de rebus.
c Ambæ.] quia cum ambabus soluit matrimonium.
d Noua.] scilicet authenticorum, scilicet hac.
e Apertius.] quàm per legem codicis, assiduis. Accursius.

Continuatio.

DE IIS QVI IN PRIORVM CREDITORVM LOCVM SVC. De ijs q suo iure potiores sunt, aliâs dictum est. Videamus de ijs qui alterius beneficio potiores censentur. id est de ijs qui in priorũ creditorũ locũ succedũt. Azo.

NOn.] CASVS. Obligaui tibi fundũ p x. Titi⁹ tibi soluit pecuniã, & pignus recollegit: an fund⁹ sit ei obligatus, quæritur. Et respond. quòd non. neq; succedit in locum primi creditoris: nisi ad hoc mihi mutuasset pecuniã, vt ex ea fundus liberaretur: & cõuenisset vt fundus specialiter esset ei obligatus. Viuianus.

f Nõ omnimòdo.] intelligũt quidam istam legẽ qñ extraneus dat debitori vt soluat creditori priori. & sic tria sunt necessaria, vt statim dices. Vel dic loqui, quando extrane⁹ dat directo ipsi creditori. & sic duo sufficiunt: vt euidenter dicit agente hypothecaria. Accursius.

g Non accepisse.] id est non fecisse pactum: vt idẽ pignus esset tibi obligatum: & sic post sententiã iste supplicabat, quòd etiã aliud erat impedimentũ: vt s. vt lit. pend. l.ij. in fi. & l. fi. Et distingue hic, quia aut secundus creditor offert priori, aut extraneus, aut ipse debitor. Primo autem casu succedit secundus creditor loco primi, etiã sine pacto: vt s. tit. j. l. j. & j. e. l. fi. & ff. qui po. in pig. ha. l. potior. §. fi. Secundo casu quando extraneus offert priori creditori, duo sunt pacta necessaria, ad hoc vt in locum eius succedat, scilicet q agatur vt primi loco succedat, & quòd sit ei obligatum: vt hic, & s. de priuil. fis. l. si cum. Tertiò, scilicet quando ipse debitor soluit, aut de suo, & tunc nulla est successio: aut de aliena pecunia quam mutuam acceperit: & tunc vt ille creditor succedat loco primi, tria sunt necessaria. Primum quod hic conueniat vt in locum primi succedat: & quòd illa pecunia perueniat ad primum. Item vt ad hoc detur, vt ex ea pignus liberetur. quibus tribus interuenientibus, succedit loco primi vt possit vendere: vt ff. quæ res pig. ob. pos. l. aristo. Item vt in ordine temporis præferatur ijs quibus ille præferebatur: vt ff. qui po. in pigno. ha. l. prior. §. à titio. & §. si titius. Idem in priuilegio personalium actionum: vt ff. de ces. bo. l. ij. vel etiam sine tanta solennitate in hoc priuilegio succedit, si solummodo pecunia peruenit: vt ff. de priui. cre. l. si ventri. §. fi. An autem eadem hypotheca in essentia sit, quæ datur secundo, quæ fuit & prima? Respon. non: sed per omnia est ei similis. prima enim solutione fuit sublata & hoc etiam dixi ff. quæ res pig. ob. pos. l. aristo.

Creditori priori soluens an in eius locum succedat.

In authen. vt exac. instan. do. §. his igitur. colla. vij. consti. v.

Quod dictũ est in l. aßiduis ut liberi anterioris matrimonij præferãtur in dote materna, nouercæ suã dotẽ repetẽti uel eius liberis: uẽdicat sibi locum ubi nihil ex dote secũda apparet. nam in apparenti præfertur mulier cuius dos fuit. h. d. Sali.

SI quid ex rebus ipsius dotis appareat, mulieri cui & in rem actio competit [a], vel filijs eius seruetur: alioqui [b] siue supersint ambæ [c] mulieres, siue defecerint, siue altera dũtaxat extet: prior omnino seu quælibet soboles eius superior habeatur: quod noua [d] constitutione factum est apertius [e].

TITVLVS XIX.

De iis qui in priorũ creditorum locum succedunt.

Secundus creditor cuius pecunia peruenit ad priorem, nõ succedit in hypotheca prioris creditoris, nisi actũ sit quòd succedat in ipsa. h. d. Bal. Vel sic: Extraneus cuius pecunia hypothecario creditori per debitorem est soluta, in eius locum nõ succedit: nisi sub hoc pacto ei crediderit. Sali.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Marcellinæ. LEX I.

NOn oĩmodo [f] succedũt in locũ hypothecarij creditoris, ij quorũ pecunia ad creditorẽ trãsit. Hoc eñ tunc obseruat̃, cũ is qui pecuniã postea dat, sub hoc pacto credat: vt idẽ pignus ei obligetur, & in locũ eius succedat. Quod cũ in persona tua factum nõ sit (iudicatum est enim te pignora non accepisse [g]) frustra putas tibi auxilio opus esse cõstitutionis nostræ ad eam rem pertinentis. PP. Idib. Iul. Pompeiano & Auito Conss.

Filius emancipatus soluẽs pro patre eo pacto ut succedat in hypotheca prioris creditoris, idem ius consequitur quod ille habebat: & posterioribus patris creditoribus antefertur. hoc dicit. Bal. Vel sic: Filius soluens fisco pro patre ut in eius locum succedat, consequitur ius prælationis & hypothecæ quod habebat fiscus. hoc dicit. Sali.

Imp. Antoninus A. Felici. LEX II.

CVm pro patre in cuius potestate nõ eras [h], pecuniã fisco intuleris: & iure [i] priuilegio eius successisti [k]: & eius locũ cui pecuniã numerasti, cõsecutus es: nec ij creditores patris tui, qui psonalẽ habuerunt actionem, vel cum eo postea sub pignorib⁹ cõtraxerũt, pignora tua te ignorãte distrahẽdo, iuri tuo aliquid derogauerũt. Vnde intelligis si qd tuo nomine [l] te absente ab actoribus [m] tuis solutũ [n] est: vt indebitũ numeratũ restitui [o], pignoraq; tibi nexa persequi te posse. PP. Cal. Octob. Romæ, Sabino ij. & Anulino Conss.

Emens à debitore rem alteri obligatam cum pacto ut ex pretio soluatur creditori: pretio illi soluto, succedit in locum illius. hoc dicit. Sali.

Imp. Alexander A. Valenti. LEX III.

SI potiores creditores pecunia tua dimissi sunt, quibus obligata fuit possessio quam emisse te dicis [p], ita vt pretium perueniret ad eosdẽ priores creditores: in ius eorum successisti [q], & contra eos q inferiores illis fuerũt, iusta defensione te tueri potest. PP. Cal. Feb. Iuliano ij. & Crispino Conss.

Potest secundus creditor offerre etiam fisco priori: & hoc ipso succedit in locum eius. Bal.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. Carpophoro. LEX IIII.

SI prior [r] respublica [s] cõtraxit, fundusq; ei est obligatus: tibi scdo creditori offerẽti pecuniam potestas est, vt succedas * etiam in ius reipublicæ. PP. xv. Cal. Iuñ. Maximo ij. & Aquilino Conss.

* ei etiam &c.

TITVLVS XX.

Si antiquior creditor pignus vendiderit.

Leuis est, sed in aliquibus singularis. & h. d. Emẽs à priore creditore à secũdo inqetari nõ potest: sed si primus creditor emit à debitore, couenir i potest hypothecaria per creditorẽ secundũ, oblato debito. hoc dicit. Bal. Vel sic: Venditio facta per primum creditorẽ, nõ potest per sequentes retractari: secus si ipsi creditori primo pignora sunt uendita, uel in solutũ data. hoc dicit. Bar.

Imperator Alexander A. Athenioni. LEX Prima.

SI vendidisset [t] q ante pignus accepit: p-

CVm.] CASVS. Si filius emãcipatus pro patre debitore soluit fisco, hoc pacto vt in locum & priuilegium fisci succederet: an sit potior alijs creditoribus quibus præferebatur fiscus? Dicitur quòd non. sed si illi pignus distraxerũt: filio nõ potuerũt præiudicare. & hoc in secunda. Si verò procura. filij creditoribus alij soluerit: vel si pecuniã pro recuperãdis pignoribus distractis dederit, eam repetet per condic. indebi. & hoc in tertia.

h Non eras.] aliâs quod tu solueres ipse soluisse videt: vt ff. de pig. act. l. debitor. §. j. Accur.

i Iure.] id est pacto, hoc in pactum deducto.

k Successisti.] per pactum: vt s. de priui. fis. l. fi. & l. si cùm pecuniam.

l Tuo nomine.] si enim nomine debitoris soluissent, non posset repeti à creditoribus, qui suum recipissent: vt ff. de condict. inde. l. si penè §. j. & l. repetitio.

m Actoribus.] vel procuratoribus.

n Solutum est.] vel creditoribus, vel alijs emptoribus pro pignoribus distractis recuperandis.

o Restitui.] vt s. de condict. inde. l. si à patre.

SI potiores.] CASVS. Titius habebat duos creditores: cuilibet eãdem rem obligauit: vni primò, alij postea: debitor eam mihi vendidit, & ex ea pecunia satisfactum est primo: in locum & ius primi successi: & me aduersus posteriorem possum tueri: et aduersus omnes, aduersus quos primus se tueri poterat.

p Emisse te dicis.] ab ipso debitore.

q Successisti.] non vt rem habeas obligatam, sed vt te tueri possis contra omnes, vt ipse poterat: vt hic, & ff. qui pot. in pig. ha. l. qui à debitore. secus si emisset à creditore: qa tũc nulli esset ius offerẽdi: vt j. ti. j. l. j. & ff. de distract. pig. l. cùm prior. & facit ad l. istã s. rẽ alie. ge. nõ interdi. l. j.

SI prior.] CASVS. Contraxisti cum fisco, & fundum ei obligasti. deinde eũdem mihi obligasti: si offeram fisco debitũ, in ius eius succedam, & ero potior alijs creditoribus. Viuianus.

r Si prior.] aliâs primo.

s Respublica.] vt & s. de pig. l. secundus. & s. tit. j. l. j. & l. prior. & j. de distra. pig. l. priusquam.

SI ANTIQVIOR CREDITOR PIGNVS VENDI. *Qualiter in ius prioris creditoris, uel per pactũ, uel solutionẽ aliquis succedat, dictũ est. Nunc autẽ supponit qualiter succedatur per uenditionẽ. Azo.*

Continuatio.

SI vendidisset.] CASVS. Si prior creditor pignus sibi & mihi posteriori loco obligatum lege vel pacto vendiderit, ego secundus aduersus emptorem non habeo hypothecariam. Si verò debitor eam primo creditori in solutum dederit: remanet mihi ius pignoris, sic tamen rem obligatam persequi potero, si debitum primo creditori soluero.

t Si vendidisset.] alicui extraneo, non scdo creditori vel fideiussori: vt ff. de distract. pign. l. ij. & l. cùm scds. in prin. & §. fi. & l. seq. & s. de dolo. l. j.

lo.l.j. Vel nisi hoc agat creditor quando vendit, vt debitori liceat offerre: vt ff. de pigno. act. l. si cum venderet. in prin.
a ¶ Tibi.] secundo creditori.
b ¶ Possessori.] id est priori creditori.
c ¶ Obtuleris.] imò non videtur necesse aliquid offerri: quia propter dationem in solutũ desijt esse debitum. Sed certè non est ita: quia sic sua diligentia ei noceret, qđ 10 esse nõ debet: vt ff. de separa. l. debitor. & ad hoc ff. qui pot. in pig. l. vj. in prin. Vel dic ꝙ non videtur recessisse ab obligatione prima, si reuocabilis esset datio: vt ff. de sol. l. si quis aliũ. Sed quomodo secũdus audiatur contra primũ, vel offerẽdo vel vllo modo: 20 cum primus sibi in pignore præuiderit? Rñ. quia licet debitori facere primi creditoris conditionem deteriorẽ adijciendo secundo: vt ff. de separa. l. j. in prin. & facit ff. de distract. pig. l. si creditor. §. j. & §. de actio. & 30 obliga. l. si à creditore. & §. de repud. hæred. l. si paterna. & ff. de except. rei vend. l. penul. & §. titu. j. l. j. & pe. & si.

Creditor secũdus qñ q; cõtra primũ audit.

¶ Obligata.] CASVS. Creditor si iure pignoris, hoc est pacto vel lege distraxerit: debitor post pecuniã em 40 ptori offerẽs, vel creditori debitum, pignus ab emptore non euincet.
d ¶ Rectè.] ex pacto vel ex lege: vt insti. qui. alie. li. §. j. Quid autẽ si non rectè, puta ante tempus? Respõ. habet emptor exceptionem, nisi sibi satisfaciat: vt ff. de rei ven. 50 l. emptor. etiam si sciens te debitore vendat, cùm exceptio vẽditoris ad emptorem transierit: vt ff. cõi diuid. l. in hoc iudicium. §. pen. & de excep. rei iudi. l. si à te. §. si.
e ¶ Non potest.] vt ff. de pig. l. si Titio. & l. creditor. & j. de distrac. pig. 60 l. qui à creditore. & §. de repu. hære. l. iij. & §. de act. & obli. l. si in solutũ. & §. qui po. in pig. ha. l. si generaliter. Sed fallit in casibus in quibus audit debitor. etiã vendito pignore: vt ff. de pig. act. l. si cum venderet. in prin. & ff. de distra. pig. l. si cre 70 ditor. i prin. & §. illud.

Debitor audit qñq; vendito pignore.

¶ Quominus.] CASVS. Secundus creditor non potest impedire quo minus prior creditor vendat pignus, si debitum prior non offerat.
f ¶ Interpellare.] à secundo creditore.
80 g ¶ Non põt.] sic j. de litig. l. j. nisi offerat, consignet, & deponat: vt arg. j. debi. ven. pig. impe. l. j.

secutio tibi hypothecaria superesse non posset. ¶ Cùm autem debitor ipsi priori creditori eadem pignora in solutũ dederit, vel vẽdiderit: non magis tibi [a] persecutio adempta est, quã si alijs easdẽ res debitor vendidisset. sed ita persequens res obligatas audieris, si quod eidẽ possessori [b] ꝓpter præcedentis cõtractus authoritatem debitum est, obtuleris [c]. PP. Agricola & Clementino Conss.

¶ *Post rem venditam iure creditoris cessat ius offerendi. hoc dicit. Bald. Vel sic: Venditione pignoris à creditore legitimè facta, non potest debitor reuocare pretium uel debitum offerẽdo. hoc dicit. Sali.*

Impp. Diocletian. & Maximian. AA. & CC. Eudemiæ. LEX II.

Obligata pignoris iure creditore rectè [d] distrahente, post debitor emptori pretium offerens, vel creditori quod debuit euincere non potest [e]. S. xvj. calẽ. Ianuar. AA. Conss.

¶ *Protestatio minus ius habentis, non obest plus iuris habenti. hoc dicit. Bald. Vel sic: Sine oblatione nõ potest creditor secundus pignoris uenditionem impedire. hoc dicit. Salice.*

Idem AA. & CC. Theophilo. LEX III.

Quominus creditor qui antea pignus accepit, distrahat: non offerẽdo secundus priori debitũ, iterpellare [f] nõ potest [g]. D. vj. cal. April. CC. Conss.

TITVLVS XXI.

Si cõmunis res pignori data sit.

¶ *Frater unius non potest obligare alterius fratris portionem: sed suam propriam sic. hoc dicit. Bald. Vel sic: Communionem habens in re, suam partem potest obligare, non socij. h. d. Sali.*

Imp. Anton. A. Venusto. LEX Vnica.

Frater vester sicut vobis inuitis portionẽ vobis cõpetentẽ obligare nõ potuit [h], ita suam dado [i], obligationẽ creditori quæsiuit [k]. vnde intelligitis cõtractum eius nullũ præiudiciũ [l] dominio vestro facere potuisse. Accepta.

TITVLVS XXII.

De prætorio pignore: & vt in actionibus debitorũ missio prætorij pignoris ꝓcedat.

¶ *Pignus cadit nõ solum in rebus corporalibus, sed etiam in nominibus debitorum. hoc dicit. Bal. Vel sic: Pignus prætorium potest à iudice constitui, ne dum in corporalibus, sed etiam in iuribus & actionibus. hoc dicit. Salicetus.*

Imper. Iustin. A. Mẽnæ, præ. prę. LEX I.

Si prætorium pignus quicũq; iudices dãdum [m] alicui perspexerint: nõ solũ super mobilib⁹ rebus, & immobilibus, & se mouẽtibus [n], sed etiã super actiõibus quæ debitori competunt, præcipimus hoc eis [o] licere decernere [p]. D. calend. April. Const. V. C. Conss.

¶ *Cadens à detentione pignoris prætorij, eam recuperat per hypothecariam actionem. hoc dicit. Baldus. Vel sic: Sicut pignus conuentionale recuperatur per hypothecariã, si creditor cadat à possessione: ita & pignus prætorium. nec curatur, an culpa præcesserit casum. h. d. Sali.*

Idem A. Iuliano præfec. præt. LEX II.

Veteris iuris dubitationem decidentes, ad duplum genus hypothecarum respeximus: vnum quidem quod ex cõuentionibus & pactis hominum nascitur: aliud quod à iudicibus datur, & prætoriũ [q] nũcupatur. Et cũ inuenimus in cõuentionalibus pignoribus vel hypothecis non solũ tenẽtem creditorẽ adiuuari, sed etiam si ab ea possessiõe cadat, siue sua culpa, siue [r] nõ, siue fortuito casu: humanius esse perspeximus, & in prętorio pignore dare recuperationẽ creditori, quocũq; modo possessionem amittat, siue culpa sua, siue nõ, siue fortuito casu. Licet enim debuerat incũbere suo pignori, ne aliquã patiatur inde iacturam: tamẽ ne quid amarũ in creditorib⁹ cõsequatur, benignius causam interpretamur, & ei recuperationẽ donamus. Dat. cal. Aug. Cõstantinopo. Lãpadio & Oreste VV. CC. Conss.

TITVLVS XXIII.

Si in causa iudicati pignus captum sit.

¶ *Idem operatur iudicis decretum & authoritas, quod operatur contractus partium. hoc dicit. Baldus. Vel sic: Bona condemnati debent per iudicem capi, & distrahi alij quàm uictori nisi in subsidium, si alium non reperit emptorem iustum: & tunc per iudicem uel imperatorem ei adiudicatur pro iusto pretio. hoc dicit. Salicetus.*

i ¶ Dando.] scilicet pignus ante litem contestatam.
k ¶ Quæsiuit.] vt & §. communia vtriusq; iud. l. si fratres.
l ¶ Præiudicium.] nullum. fiscus tamen alienat insolidum ratione partis: vt §. de communi re. alie. l. ij. & j. de vend. rerum fis. cõ. cum priua. l. j. lib. x. ergo multo magis obligare potest.

¶ DE PRÆTORIO PIGNO. &c.

¶ Dicunt quidã ꝙ prætoriũ est quod datur à iudi- 10 ce quocũq; ordinario. Iudiciale, quod à delegato. Vel dic ut diximus §. qui pot. in pign. hab. l. ij. & in pluribus differt à conuentionali: ut diximus j. l. pro xi. & ff. de pigno. acti. l. j. Accur. Et continua sic ad præcedẽtia: Qualiter per 20 conuentionem pignus cõstituatur, dictũ est. Videamus qualiter constituatur per Imperatorem, uel per iudicem: & quo ordinẽ, et quis sit effectus. Azo.

Continuatio.

¶ Si prætorium.] CASVS. Debitore citato 30 & nõ cõparente, an debeat creditor mitti i bonorum possess. eius pro mensura debiti declarati, quæritur. Et dicitur ꝙ sic: non solũ in poss. rerum immobilium vel se mouentium, sed etiam nominum.
m ¶ Dandum.] per in- 40 terlocutoriam vel definitiuam sententiam.
n ¶ Se mouentibus.] secundũ ordinẽ quẽ habes ff. de re iud. l. à diuo.
o ¶ Hoc eis.] iudicibus.
p ¶ Decernere.] sed qualiter fit missio in oĩbus? Rñ. qa vocato nomine & confitente debitũ, 50 corã iudice iubebit iudex id esse pignori, sicut & al's habet creditor vtilem contra debitorẽ ex sola conuẽtione: ita hic ex quasi missione datur hypothecaria: vt ff. de re iu. l. à diuo pio. §. sic quoq;. & §. sed vtrũ. & §. itẽ quid dicemus.
60 ¶ Veteris.] CASVS. Duplex est ius pignoris prętorium, & conuentionale. prętorium est qđ à iudice constituitur, quando mittit aliquẽ in pos. alicuius rei. Cõuentionale est qđ cõstitutũ est ex cõuentiõe. ficut ergo cre- 70 ditor qui habet pignus cõuentionale, põt illud recupare à quolibet possidente, si illud amittit: ita ille qui habet prętorium. V iuianus.
q ¶ Prætorium.] vt in dãno infecto & legato relicto sub cõditiõe vel in diem, cùm nulla præcesse 80 sit sentẽtia. alioqñ erit iudiciale: vel vtrũq; iudiciale à iudice dici potest. Azo.

Pignus prętorium iudiciale dici potest.

r ¶ Siue non.] sed alterius. Et no. hic differentias inter prætoriũ pignus & conuentionale: vt no. ff. de pig. act. l. j. Item no. ex hac l. culpam non puniri. Item no. ne quid amarum, &c.

¶ SI COMMVNIS RES PIGNORI DATA SIT.

¶ Frater.] CASVS. An frater habens rem cõmunem cũ fratre obligare possit, quæritur. Et respondetur ꝙ non, nisi pro sua parte.
h ¶ Non potuit.] vt & §. communi diui. l. si probatum.

¶ SI IN CAVSA IVDICATI PIGNVS CAPTVM SIT.

¶ *Qualiter capiantur §. titu. proxi. dixit: nunc qualiter distrahantur, &c.*

Res.] CASVS. Debitore cõuicto & condẽnato, iudex q condẽnauit, reo nõ satisfaciẽte iudicatis, præcipiet pign⁹ vẽdi: in cui⁹ poss. actor fuerat missus p cõtumaciã debitoris citati nõ cõparentis: quia eadẽ est authoritas iudicialis pignoris & cõuẽtionalis. vnde sicut cõuentionale ex partiũ cõuẽtiõe distrahi potest: sic iudiciale authoritate iudicis. Viuia.

a Cui ius iubendi fuit.] est autẽ ius ordinarijs iudicibus: vt ff. de re iudi. l. à diuo.

b Rescriptum est.] olim post duos mẽses ho die post quatuor à tempore captionis cõputandos: vt ff. de re iudi. l. debitoribus. & s. de vsuris rei iudi. l. fi.

c Authoritas.] adimpleta: vt ff. de pig. act. l. nõ est mirũ. & appellat hic iustã obligationẽ. s. ex cõuentione. Accur.

CVm.] CASVS. Authoritate eius iudicis q reũ condẽnauit, debet res in quã missus est actor, distrahi: & si emptor nõ inuenia tur, vel inuentus neque iustũ offerat pretiũ: dabitur actori si plus offerat quã alius in solutum.

d Ita decreuit.] Nota per quẽ fieri debeat vẽditio: vt hic, & s. de execu. rei iudi. l. ij. & ff. de euic. l. si pignori. & s. l. proxi.

e Per eũ.] s. petitorẽ.

f Is.] victor.

g Iudicatus.] id est condemnatus.

h Emere debet.] Sed & adijci ei posse dicit: vt ff. de re iudic. l. à diuo. §. si post. & j. l. pxi. & facit ad l. istã ff. de leg. iij. l. nõ dubium. §. fi. Accur.

IN causa.] CASVS. Si debitorem tuũ cõuenisti, & condemnari fecisti: & qa ĩ possessionẽ alicuius rei suæ missus fueris: an potius distrahi debeat, quã iure dñij possidere debes, quærit & dicitur q sic. & si calliditate rei emptor nõ inueniat, dabitur creditori in solutũ.

i Addici solet.] facit j. de iure do. impe. l. fi. & s. de execu. rei iudi. l. ordo. & ff. de re iudi. l. à diuo. §. si post. & no. s. de ijs q bo. ce. poss. l. legis.

SI PIGNVS PIGNO. DATVM SIT.

Nõ solũ à dominis, sed etiã à nõ dominis res obligantur: puta ab ijs quibus sunt obligatæ: & ideò de his ponit Azo.

Etiã.] CASVS. Si fundũ tuũ mihi obligasti: an ei- dem alij obligare possum, quæritur, & dicitur q sic. & quãdiu mihi res hypothec. est, tandiu secundo creditori obligata tenebitur, vt sibi vtilis actio detur. & hoc in prima. Si verò tantũ vsumfructũ mihi obligasti: & ego alij fundum obligaui, & ille vendidit: an tibi præiudicauit si non intercessit tua voluntas? & dicitur q non. & hoc in secunda. Si verò possess. fundi non vsumfructũ mihi obligasti, & eam iure pignoris vendidi, & de pretio fuit mihi satisfactum: non retractabitur venditio. Vel pone casum aliter hoc modo. Si lege vel pacto creditor pignus vẽdat: an si debitum offeras, possis recuperare? certum est q non. Si ergo pater tuus fundũ obligauit, neq; creditor adhuc distraxit, licet alij obligauit: soluto à te debito poteris fundum recuperare.

Imper. Antoninus A. Gabinio. LEX I.

RES ob causam iudicati datas, ei⁹ iussu, cui ius [a] iubẽdi fuit, pignoris iure teneri, ac distrahi posse, sępè rescriptũ [b] est. Nã in vicem iustę obligationis succedit ex causa contractus authoritas [c] iubentis. PP. v. cal. Aug. Romæ, Antonino A. iiij. & Balbino Conss.

Pignus prætorium debet uendi cum iudicis authoritate: non cum authoritate creditoris in possessionem missi. hoc dicit. Bald. Vel sic: Per iudicis officium uenundatur pignus in causam iudicati captum, & ad licitandum creditor qui pignus cepit admittitur. Sali.

Impera. Alexan. A. Valeriano. LEX II.

CVm in causa iudicati aliqua res pignori capitur: per officiũ eius qui ita decreuit [d], venundari solet, nõ per eũ [e] qui iudicatum fieri postulauit. Et si alio emptore nõ existẽte, vel existẽte quidem, sed nõ dignum pretium offerente: is [f] cui iudicatus [g] satis non fecit, ad licitationem secũdũ* cõstituta fuerit admissus: cuiuslibet alterius vice ex officio emere [h] debet. PP. vj. calẽd. Maij, Maximo ij. & Aeliano Conss.

Cum reperitur emptor, debet res in causa iudicati accepta uendi. Et si non reperitur, potest ex secundo decreto adiudicari creditori. hoc dicit. Baldus.

Imper. Gordian. A. Antigono. LEX III.

IN causa iudicati pignora ex authoritate pręsidis capta, potius distrahi, quã iure dñij possideri consueuerũt. si tamẽ per calliditatẽ cõdemnati emptor inueniri non potest, tunc authoritate principis dñium creditori addici solet [i]. PP. idib. August. Gordiano A. & Auiola Conss.

TITVLVS XXIIII.

Si pignus pignori datũ sit.

Hæc est. l. no. Pignus pignori dari potest: & sic constat in ius usufructus, si tandiu durat secundum pignus donec resoluatur primum: quia resoluto iure priori, resoluitur ius successoris. Et si habens pignori possessionem, uendit proprietatem, non tenet uenditio: quia nomine possessionis ipsa res possessa significatur. Bald. Vel sic: Pignus potest alteri per creditorem obligari: & habens usumfructum tantum pignoris non potest proprietatem obligare, neque alienare: secus si proprietatem habeat. hoc dicit. Salicetus.

Imper. Gordia. A. Lãponi, & alijs. LEX I.

ETiã id qđ pignori obligatum est, à creditore pignori obstrĩgi posse iãdudũ placuit [k]: scilicet vt sequẽti creditori vtilis actio [l] detur, tãdiuq; eũ is qui ius repręsentat [m], tueat, q̃diu ĩ causa pignoris manet eius q dedit [n]. Sed si vos vsumfructũ possessionis tantummodo pignori dedistis: isq; qui accepit, alij eã possessionem [o] cuius vsumfructũ nexum habebat, sine vr̃a volũtate pignorauerit: creditor eius id in quo pignoris vinculum [p] non cõstitit [q], distrahens, dominio vos priuare nequit.* Qđ si non fuit vestro creditori vsusfructus, sed ipsa possessio pignorata, & ante exolutã à dño pecuniam creditor secũdus pignus acceptũ vendidit: non posse venditionem post solutam pecuniã rescindi [r], diuorum principum placitis cõtinetur. PP. idib. Septembr. Pio & Pontiano Conss.

Si pignus pignori datur, dominium non amittitur. hoc dicit. Bal. Vel sic: Hæres debitoris rem recuperat à secundo creditore, debito soluto uel oblato. hoc dicit. Sali.

Impp. Dioclet. & Maxim. AA. Gemel. L. II.

SI creditor possessionem quæ à parentibus tuis pignoris iure fuerat obligata, nõ vẽdidit, sed alij creditori pignori dedit [s]: examinata fide veri, poteris eã soluto eo qđ ex hac causa creditori debetur, intercessu pręsidis prouincię recuperare. PP. xiij. cal. Ianuar. ipsis iij. & ij. AA. Conss.

TITVLVS XXV.

De partu pignoris & omni causa.

Partus ancillæ pignoratæ, pignoratus intelligitur. hoc dicit. Bald. Vel sic: Partus sequitur obligationem matris: & operæ mancipij pignorati perceptæ & percipiendæ computantur in usuris & sorte. hoc dicit. Sali.

Impa. Alexand. A. Mestriano. LEX I.

PArtus pignoratę ancillę in pari causa esse quã* mater est, olim placuit [t]. PP. idibus Maij, Agricola & Clementino Conss.

Opera ultra sumptum excedens, extenuat debitum. hoc dicit. Bal.

t Placuit.] sic & fructus prædij obligati: vt s. in quibus causis pig. ta. contra. l. quãuis. & fœtus gregis: vt ff. de pigno. l. grege. in princip. Sed in partu distingue: an concepit apud creditorem vel debitorem: & tunc obtinet quod hic dicitur. & ff. de pigno. actio. si conuenerit ij. §. si fundus. in fi. §. an apud emptorem siue aliquẽ extraneum à quo eius creditor emit

k Placuit.] vt j. l. proxima. & ff. de pigno. l. grege. §. cum pignori. & de pigno. acti. l. debitor. Et intellige pro tanta quantitate quãtam primus debitor debet. & eo dem modo. vt si dedit primus ius distrahendi, & ipse dabit. als nõ: vt j. ea. l. & s. quæ res pigno. ob. poss. l. nomen.

l Actio.] vtilis hypothecaria. directa autẽ datur primo creditori.

m Repræsentat.] sci licet præses.

n Qui dedit.] si ergo primus debitor soluit, vel suo creditori, vel secũdo tollitur pignus: vt dicta l. ff. de pigno. l. grege. §. cum pignori.

o Possessionem.] id est plenam proprietatẽ.

p Vinculum.] Sed nunquid obligando possessionem, vel vendendo, videtur ius quod in ea habebat obligasse vel vendidisse? quod videtur. argu. ff. de contrahẽ. emptio. l. qui tabernas. Econtra videtur extinctus vsusfructus, cum ab eo decessit qui erat primo obligatus: vt instit. de vsufruc. §. pe. ibi, nã extraneo &c. & ff. de iure do. l. si vsufructuarius fundi. potest tamen dici creditorẽ vel empto rem habere exceptionẽ vt ei liceat vti frui.

q Non constitit.] in proprietate.

r Rescindi.] vt s. si antiquior credi. l. obligata.

SI creditor.] CASVS. In l. ista dicitur si res tibi pignori obligata sit pro decem: debitore non soluente, non vendidisti rem, sed alij creditori secũdo obligasti: indubitanter si debitor tibi satisfecit p secundo creditore, ius pignoris liberatur. ad istam leg. facit s. l. proxi. & ff. de pignor. l. grege. §. etiam. & ff. de pignor. actio. l. si conuenerit. Vi.

s Dedit.] qđ potuit vt s. l. proxi. & facit ff. de pig. act. l. petenti.

DE PARTV PIGNORIS ET OMNI CAVSA.

Partus.] CASVS. Si ancillã mi hi obligasti & peperit: quæritur an partus sit obligatus?

*statuta.

*Mater eius fuerat, &c.

tor emit ancillam:ſed apud eum partus remanſit,& tunc non:vt ff.de pigno.l.paulus.§.ſi mancipia.

Cum pignoris.] CASVS. Si mancipiũ mihi obligaſti pro decem,& ex operibus ſuis lucratus fuero viginti:illa cõputabũtur in vſuras,& ſortem minuent:& ſi aliquid reſiduum fuerit de debito:illud ſolues,& mancipium recuperabis.

Impp.Dioclet.& Maximian.AA.Annoſo & Antonino. LEX II.

Cum pignoris titulo mancipia vos obligaſſe pro mutua,quã accepiſtis,pecunia proponatis: horum mancipiorũ operis quas creditor accepit,vel quas pcipere potuit,ĩ vſuras cõputatis [a], & poſt in ſortẽ [b]:extenuato debito reſiduũ offerentibus, vel ſi nõ accipiat,conſignatum deponentibus [c],mancipia vobis pręſes prouincię reſtitui iubebit. S.v.calen. Ianuar.AA.Conſ.

a Computatis.] vt ſ. de pig. l. ſi dominiũ.& ff.in qui.cau. pig.ta.cõtra.l.cũ debitor.& j.tit. iiij.l.j.Accurſius.

b In ſortem.] ſcilicet computatis.

c Deponentibus.] vt & ſ.de pig.l.creditor. & ſ.qui pot.in pig.hab. l.j.& j.de lui.pi.l.fi.& de diſtra.pig.l.ſi priuſquã.

DE REMISSIONE PIGNORIS.

Viſo qualiter pignus cõtrahatur:nũc annectit qualiter diſſoluatur.Azo.

Si te.] CASVS. Obligaſti mihi ſeruum:me ſciente & nõ cõtradicẽte eum manumiſiſti, & diu in libertate ſtetit:an videar pignoris obliga. remiſiſſe & p hoc ſeruũ inde manumiſſum,quæritur.& dicit ꝙ ſic. neq; ab hærede meo reuocabitur in ſeruitutem.

TITVLVS XXVI.

De remiſsione pignoris.

Fauore libertatis ſcientia abſq; contradictione habetur pro conſenſu.hoc dicit.Bald.Vel ſic: Præſentia creditoris non contradicentis tempore manumiſsionis,inducit remiſsionem pignoris.h.d.Bar.& Sali.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Proculo. LEX I.

Si te manumiſſum, & in libertate moratũ, ſciente ea cui pignoris nomine obligatus diceris, præſidi probaueris:ex cõſenſu [d] creditricis [e] remiſſam pignoris obligationem apparebit: & p hoc iure te manumiſſum,nec ab hęrede creditricis in ſeruitutem peti poſſe,certũ eſt. PP. xij. calẽd. Maij, Antonino A. ij.& Geta ij.Conſ.

d Ex conſenſu.] ſcilicet tacito fauore libertatis. ſic & fauore fiſci: vt j.e. ſi hypothecas. & ſic nõ ob.ff.qui.mo.pig. vel hyp.ſol.l.ſicut. §.nõ videt.quæ eſt cõtra. Vel ideo eſt hîc:quia nõ aliter poſſet manumittere. ſec⁹ in vẽditione. Si aũt expreſsè cõſenſiſſet:conſtat ꝙ tenet libertas:vt ſ.de ſer.pig.da. ma. l.ſi vt proponis.

e Creditricis.] aliâs eſt debitoris.& ſic facit ſ.de ſer. pig.da. ma.l.ſi creditorib⁹.& al's creditricis.& tunc eſt plana.

Si probaueris.] CASVS. Fundum mibi obligaſti,& me ſciente & nõ cõtradicente eũ diſtraxiſti: ius pignoris videor remiſiſſe:& me agente per exceptionẽ repelles:quia pignus conſenſu diſſoluitur & contrahitur.

Creditor qui conſentit debitori alienanti pignoris ius perdit.hoc dicit.Bald.Vel ſic: Præſentia tempore uenditionis pignoris, remiſsionem inducit.ſecus ſi ignorauit.h.d.Bar. & Sali.

Idem AA.Materno. LEX II.

Si probaueris te fundũ mercatum, poſſeſsionemq; eius tibi traditã,ſciente [f] & cõſentiente ea quę ſibi eum à vẽditore obligatũ dicit:exceptione [g] eam remouebis.Nã obligatio pignoris, cõſenſu & cõtrahit & diſſoluitur [h]. PP.ij.id. Febr. Antonino A.iij. & Geta iij.Conſ.

f Sciente.] ſic ff. de do.inter virũ & vxo.l.ſi ſeru⁹ cõis.in fi.& ff.de acqr.poſ.l.clã.& ff.de excep.doli.l.apud celsũ. §.quæſitum.Accur.

g Exceptione.] facti ſiue intentionis.nã actio ipſo iure eſt ſublata: vt ff.de pac.l.ſi tibi.§.de pignore.& hic in fi. Vel diſtinguitur an ea ſciente & non contradicente vendatur pignus,an hypotheca. In primo caſu, tollitur per exceptionem. In ſecundo ipſo iure. Et dicas hîc vt diximus ſ.de pigno.l.maior.

Prior creditor habẽs hypothecã etiã generalẽ præfertur fiſco poſtea cõtrahẽti.h.d.ſecũdũ But.

Imp.Alexander A.Tauro. LEX III.

Si ignorante vel inuito te debitor tuus qui vniuerſa bona ſua obligauerat,etſi cum republica poſtea cõtraxit,ius tuum non lęſit [i]. PP.iij.idi. April. Albino & Maximo Conſ.

h Diſſoluitur.] vt & ff.de pig.ac.l.j.& ſ.quæ res pig.ob.poſ.l.ij. Acc.

Si ignorante.] CASVS. Debitor tuus qui tibi omnia bona ſua obligauit,poſtea cum fiſco contraxit:quominus potior ſis,tibi præiudicare non poterit.Viuianus.

i Non læſit.] vt ff.qui po.in pig.ha.l.ſi pignus.& l.fi.in prin.& ſ.q pot. in pig.ha.l.ſi fundũ.qđ videt verũ in quæſitis antea,nõ quę poſt obligationẽ fiſci quęſiuit:vt ff.de iure fiſ.l.ſi is q. Sed ſi prior creditor patitur pignus alij obligari,an prorſus ſuũ ius perimatur,an verô ſit loco ſecundi? Dicit H.tolli arg.ff.qui pot.in pigno.hab. l.claudius. Sed tu dic non tolli:vt ff.qui pot.in pig.ha.l.creditor.§.ſi tecum.Accurſius.

Cum te.] CASVS. Si debitor rem quã Titio obligauit,eo ſciẽte & nõ contradicente mihi vendidit: videtur remiſiſſe ius pignoris,niſi nouus conſenſus poſtea interueniſſet.quo mediante de nouo eſſet conſtituta pig.oblig.neque per hypothe.vendicare poterit.

Sciens & conſentiens alienationi rei pignoratæ, ius pignoris perdit:niſi denuo ſit obligatum.h.d.Bal.Vel ſic: Si creditor expreſsè conſentiat uenditioni pignoris factæ à debitore:intelligitur tunc pignus remiſiſſe.h.d.Sali.

Imperator Gordianus A. Aquilino. LEX IIII.

Cum te à debitore mercatũ proponas eam rem quę alij pignorata erat:ſi ſciente eo,ac pignus ſuũ remittente eam mercatus es:cum eius conſenſu nexus pignoris euanuerit ſi nõ noua) volũtas interceſſerit, quæ denuo obligationẽ pignoris conſtitueret) ea res velut obſtricta nõ poteſt [k] vẽdicari [l]. PP. xj.cal. Maij, Gordiano A.& Auiola Conſ.

k Non poteſt.] vt ſ. eo.l.ij.Accurſius.

l Vendicari.] à creditore.

Debitum.] CASVS. Debebas mihi x. & pign⁹ obligaſti:cõpuliſti me p metũ vt remitterẽ tibi debitũ & pign⁹, & ſic nil eſt cõtrariũ:an videar remiſiſſe quo minus debitũ petam & pignus proſequar per hypoth.quęritur.Et dicitur ꝙ non.

m Inutiliter.] fortè dolo ſeu metu. quo caſu nõ tenet remiſsio de iure cõi. ſecus ſi de iure ſpãli nõ teneret:vt inter virũ & vxorẽ:vt in contrario:vt ff.q.mo.pig.vel hypo.ſol.l.j.§.j. Vel dię apertius hîc neutrũ poterat p ſe ſic remitti.ſ.p dolũ.ibi aũt per ſe poterat remitti inter coniuges:vt ſ.ad velle. l. etiã. vel aliter,vt ibi. Acc.

Si principale inutile: ergo & acceſſorium. hoc dicit.Vel ſic: Inutilis remiſsio pignoris,ius pignoris non extinguit. hoc dicit ſecundùm Butrium.

Iidem A.Aſclepiadi. LEX V.

Debitum cuius meminiſti, qđ per pacti conuentionem inutiliter [m] factam remiſiſti: etiã nunc petere nõ vetaris,& vſitato more pignora vendicare [n]. PP. vj.id. Septẽbr. Gordiano A.ij. & Pompeiano Conſ.

m Inutiliter.] à furioſo,vel pupillo ſine tutoris authoritate: vel â maiore & ſane mentis,dolo vel metu.

n Vẽdicare.] vt ff. qđ me.cau.l.illud.& dic hîc vt.ſ de pig.l.maior.

Si eo.] CASVS. Obligaſti mihi primò fundũ,poſtea alij:& cõuenit vt diſtraherem, petij pecuniã ſua die,& non ſoluta feci preconizari vt ſi aliquis habẽs ius in eo veniret,ſecũdus creditor certioratus nõ venit:an videatur pign. obligationem remiſiſſe, quæritur. Et dicitur ꝙ ſic.Viuianus.

Qui non comparet in termino,re non integra poſt terminum non auditur.hoc dicit.Bald. Vel ſic: Creditor negligens intra tempus ſtatutum à iudice,uidetur iuri hypothecarum renunciaſſe.hoc dicit.Sali.

Impp.Dioclet.& Maximian.AA.Argio. LEX VI.

Si eo tẽpore quo prædiũ diſtrahebatur [o], pgrãmate [p] admoniti creditores cũ præſentes [q] eſſent ius ſuũ executi non ſunt:poſſunt videri obligationẽ pignoris amiſiſſe [r].PP.iij.idi. Feb.Maximo ij.& Aquilino Conſ.

o Diſtrahebatur.] à quodã de creditoribus poſterioribus:& ſic erat pignus conuentionale. Vel à iudice eorum inſtantia.Accur.

p Progrãmate.] id eſt ſcriptura publicè propoſita,vel per prouincias directa, cùm eſſent abſentes.

q Præſentes.] Sic ꝙ edictum potuerit ad eos peruenire. Quidam tamen dicunt præſentes in dyoceſi vel prouincia:vt extra qui ma.accu.non poſ.c.fi.ſ.de bo.autho. iudi.poſ l.fi.Vel dic hoc dimitti iudicis arbitrio.Et an liget non ſubditos,vide hic Io.fabrũ in ſuo breuiario.

r Amiſiſſe.] videretur ergo cogi agere:& ſic eſt cõtra.ſ.vt nemo inuitus agere.l.j.Sed dic,nõ cogitur:ſed ſi nõ agat,amittit ius ſuũ: & prætor poſtea denegat ei ius.ſic & ſ.de inge.ma.l.diffamari.& ff.qui.ex cau. ma.l.ſed& ſi per prætorẽ.§.ait prętor.&.j.qui accu non poſ.ſi ea.& ff.de bo.autho.iudi.poſ.l.ſi ſeruus.

Qui reddit chirographum creditori, ius pignoris amittit.h.d.Bal.

Iidem AA.Paulino. LEX VII.

Creditricem † patrui tui ſub obligatione fundi qui p chirographũ nexus pignori fuerat,

Creditricem.] CASVS. Debebas mihi decem ſub pignore:et cõfectum eſt inſtrumentũ ſuper pignore: reddidi tibi cautionem:an videar debitum remiſiſſe,quæritur.Et dicitur ꝙ ſic.

primus ſuũ ius nõ perdit: licet ſe patiente pignus alij obligatum fuerit.

Progrãma quid notat.

† Cõcor.c. ſanè.cũ gl. ſup verbo, reddens.de renũ.& ca. eccleſia ſctẽ mariæ.j.in fi.cũ glo.fi. extra vt lit. pendente.

a Manifestum est.] vt ff. de pact. l. Labeo. & ʃ. de solu. l. pecuniæ. & ff. de dona. cau. mor. l. mortis causa capimus. §. titia. et facit ʃ. de dona. l. j. non sic ecōtra: vt reddito pignore videatur remitti debitum: vt notat dicta l. Labeo. Accursius. ADDITIO. Et est ratio diuersitatis inter chirographum siue instrumentum, & pignus: quia in redditione chirographi siue instrumēti, nul la potest esse alia commoditas, nisi remissionis, & quòd liberet eū: 10 sed in redditione pignoris secus. Ex quo dicit Barto. in dicta l. Labeo. §. sed etiam tacitè. quòd si redditio instrumenti contineret aliam vtilitatem, non induceretur remissio debiti. Exemplū: Cū litigares de re empta, dedi tibi instrumē-20 tum vēditionis factæ ꝑ me, in quo continebatur quòd mihi promiseras pretium: certè non sequitur liberatio à debito. habuit enim aliam cō moditatem redditio, scilicet vt illo instrumento vtereris in causa. & hoc innuit secundùm eū 30 tex. cū glo. in l. postquā. in fi. ff. de pact.

Pignore reddito nō videtur remitti debitum.

SI hypothecas.] CASVS. Debebas mihi x. & fisco: obligasti mihi & idem fisco fundum: fiscus me sciente & non contradicente fundum distraxit: an vi dear act. hypothe. remi-40 sisse, quæritur. Dicitur quòd sic.

b Creditores.] qui erant priores fisco.

c Silentio.] hoc silentium inducit consensum fauore fisci: vt in libertate: vt & ʃ. eo. l. j. aliàs contra videt: vt ff. qui. mo. pign. vel hypot. sol. l. si-50 cut. §. non videtur.

Consentit qui tacet.

d Fides.] scilicet ex quo est cōtractus factus, nō debet retractari: vt ʃ. de quadri. præscrip. l. bene à zenone. & argu. habes ff. cōmuni diui. l. sabinus. & ff. ad municip. l. ij. & ff. de mor. infer. l. si prius. Accur.

60 CVm.] CASVS. Mutuasti mihi vt creditori tuo soluere, & mancipia creditori obligata liberarē: solui: neq; hoc egi vt mihi essent pignorata, sed tibi tradidi: an videar remisisse pign⁹, quæritur. Et dr ꝙ sic, & agā mādati tā 70 pro sorte quā ꝑ vsuris.

e Mandati.] vel quia tibi mandauit tantum vt solueres. Vel quia fideiussisti pro eo.

f In vsuris.] vt & ff. mand. l. si verò. §. si mihi mandaueris.

g Hac mente.] idem si quacunq; mente: si tamen haberet, posset retinere: vt ff. qui. mo. pig. vel hypo. sol. l. j.

h Non potest[a].] nota regulam: vt ff. de solut. qui res. §. aream. & de verborū obligatio. inter stipulantem. §. sacram. quæ fallit ʃ. de non numera. pecu. authen. contra qui propriam. & ʃ. si aduersus trans. l. j. & ij. & ff. si ex noxa. cau. aga. l. ij. in fi.

a Concor. glo. ij. circa me. in c. cū venisset. ex tra de testi.

i 80 RES pignoris.] Obligationem. vt & ʃ. de pig. l. qui debitorem. & ʃ. titu. ij. l. si debitor. & ʃ. de dona. inter vir. & vxo. l. si quidem. & ʃ. de preca. l. j. & ff. de ali. iudi. mu. causa fac. l. j.

SOlita.] CASVS. Si cōsentiēte creditore pignus distrahatur, & postea ~~id delegati causa~~ vel simili peruenerit in debitorem, an in pristinā recidet obligationem, quæritur. Dicunt quidam quòd sic: quia debitor obligauit mihi bona sua tam præsentia quā futura: vnd cū hęc res erat futura, &c. Imperator dicit contra ꝙ non recidat: cùm creditor videatur remisisse. Viuianus.

k Futurarum.] quia obligauit omnia bona prǽsentia & futura: vt & ʃ. quæ res pig. obli. pos. l. fina.

l Indignū esse.] imò videtur dignum vt in obligationem reincidat: vt. ff. quibus mod. pig. vel hypo. sol. l. sicut. §. superuacuum. quæ est contra. Sol. hic de stricto iure: ibi de æquitate. Vel non est contra: quia tam hîc quàm ibi dicit debitori 10 dari exceptionem. Sed ibi dicit plus, scilicet dari creditori replicationem: quod hîc non negat. Vel ibi dubitabatur de consensu creditoris: hîc certum erat debitorē vendidisse, & postea emisse. ibi verò non, imò præsumebatur non 20 vendidisse: quia possidebat: vt in principio illius §. & §. si voluntate. Et est etiam ad hanc solutionem ʃ. tit. ij. & l. qui sub imagine. Vel refert an ex eadem vel simili causa redeat res ad debitorem, puta quia redemit: vel est ei redhibita: 30 vel ex pacto adiectionis in diem, vel legis cōmissoriæ: vt tunc videatur obligata: vt ibi, & in eo. titu. l. voluntate. in principio. & §. fina. an verò ex alia causa vt legato, donatione dote, & tunc non: vt hîc. Vel ibi fuit actum quòd de pretio satisfieret creditori, & sa-40 tis factum non fuit.

Sunt, &c.

Res ad priorē &c.

Pignus à debitore de cōsensu creditoris vēditum, et postea ab eodē recuperatum, an reincidat in obligationem.

iubentem eādem cautionem reddi: pignoris etiam ius remisisse videri, manifestum est[a]. PP. v. idib. Septembr. Diocletiano iij. & Maximian. AA. Cons.

Fisco distrahente si sciunt creditores ius suū, ipsum perdunt. h. d. Bal.

Idē AA. & CC. Apollonio. LEX VIII.

SI hypothecas fisco distrahente, creditores[b] silētio[c] tradiderunt negotium: palam est etiā actionem suam amisisse eos quam in rem habebant. nam fiscalis hastę fides[d], facilè conuelli nō debet. PP. xiij. calend. Septembr. ipsis AA. iiij. et iij. Cons.

Qui pro alio soluit, si creditor rem tradit & ipse eam reddit debitori, ius hypothecæ non habet. Bald. Vel sic: Soluens creditori de mandato debitoris, ab eo repetit: sed pignus ei traditum non reuocat. h. d. Sali.

Idem AA. & CC. Hermiano. LEX IX.

CVm ex causa mandati[e] pro socero tuo te fœnebrē pecuniam exoluisse proponas, curabit pręses prouincię in restituēda pecunia quā pro eo exoluisti, necnō etiā in vsuris[f] ei⁹ indēnitati tuæ prospicere. Nā si recepta à creditore mācipia, quæ pignori fuerāt data, hac[g] mēte socero tuo tradidisti, vt pignoris vinculū tuū dissoluatur: obligatio semel extīcta, instaurari nō[h] potest. PP. x. calē. Octob. ipsis iiij. & iij. AA. Cons.

Debitor citra consensum creditoris alienando, ius pignoris non dissoluit. hoc dicit. Bald. Vel sic: Per venditionem debitoris, non dissoluitur hypotheca creditoris. Sali.

Idem AA. & CC. Quintillæ. LEX X.

REs pignoris hypothecæve iure creditoribus obnoxias, citra consensum eorum debitores alienantes, præcedentem non dissoluunt obligationem[i]. Dat. calen. Decemb. AA. Cons.

Ista lex est singularis, & non est alibi secundùm Bald. & hoc dicit. Res hypothecata à debitore alienata creditore consentiente, & postmodum re acquisita non recidit in generalem obligationem etiam futurorum. hoc dicit. Et multi hunc casum singularē ignorātes, contrariū responderent: unde obliuioni nō est tradēda. Sali.

Imp. Iustinianus A. Ioāni pręf. præ. L. XI.

SOlita prouidētia vtimur etiā de pignoribus vel hypothecis rerum quæ quibusdam creditoribus suppositæ, postea à debitoribus venduntur, vel alio modo transferūtur, creditore suum consensum cōtractui prębente: & quodam legitimo postea modo ad priorem dominum reuertuntur. In hoc etem casu diuersę sententię à legum prudentibus habitę sunt, quibusdā dicentibus ius pignoris creditori renouari propter verbū futurarū[k] rerū, quod in generalib⁹ hypothecis poni solitum est: alijs, penitus extingui.

Nobis autē visum est eum qui semel consensit alienationi hypothecę, & hoc modo suum ius respuit: indignū[l] esse eandem rem (vtpote ab initio ei suppositam) vendicare, vel tenentem inquietare. D. Constantinop. post consulat. Lampadij et Orestis V V. CC. anno secundo.

TITVLVS XXVII.

Etiam ob chirographariā pecuniā pignus teneri posse.

Pignus obligationis nouatæ, non transfertur in nouatione: nisi ex pacto, quo casu non solum potest retineri pro ea pecunia, sed pro chirographaria quo ad excludendum debitorem à pignoratitia: sed non quo ad exoluendum secundum creditorem offerentem. hoc dicit. Bald. Vel sic: Per nouationem voluntariam debiti principalis, pignus extinguitur: nisi fuerit repetitum. per nouationem verò necessariam quæ ex condemnatione principalis debiti inducitur, pignus non extinguitur. & pignus datum ob unum debitum: potest etiam pro alio chirographario tantum retineri, preterquā cōtra creditorē secundū agentē vel se defendentem. h. d. no. Sali.

Imp. Gordianus A. Festo. LEX Vnica.

PIgnus ītercidit[m] si nouatione[n] fctā ī aliū ius obligatiōis

ETIAM OB CHIROGRAPHARI. AM, &c. Id est quæ sine pignore debetur per chirographum: vt ʃ. qui pot. in pig. hab. l. cùm tibi. Sed quid si debetur si-50 ne chirographo? Respon. idem: cū enim hæc lex in §. penulti. loquatur generaliter, tota erit generaliter intelligenda, sicut & si principium: ut arg. ff. de iur. & facti ignoran. l. penulti. §. & licet.

60 PIgnus īn tercidit.] CASVS. Soluto eo qd debetur, vel nouato, vel acceptilato: tollitur omnis obligatio. an autem pignorum obligatio per nouationem vel actio personalis tollitur? dicit hęc lex ꝙ 70 sic. dic ergo sic: Obligaui tibi rem meam pro decem, delegaui tibi Titium, qui erat debitor meus in decem, & tuus in alijs decem: sine pignore & animo nouandi stipulatus es illa decem tibi reddi à Titio, qui rem illam obligatam à me comparauit: an pignus sit liberatum, neque tibi obligatam, quæritur. Et dicitur quòd sic, nisi inter te & Titium & me hoc conuenisset: quia tunc si tu possidebas, haberes retentionem tam pro pecunia pro qua erat obligata: quàm pro qua nō erat obligata: puta quia in alia manu tenebatur mihi Titius in decē: sed hoc non est in secundo creditore: quia secundus credi-80 tor nō cogitur offerre pecu. primo, nisi eam pro qua pignora erant obligata. Vel dic casum aliter vtin glos.

Casum ponit.

b Placet Sali. in l. nota. bili. adde l. nouatione. ff. de nouat. no. p Bart. in l. ij. in vlt. not. ff. qui pot. in pig. habeantur.

m Intercidit.] i. extinguitur[b]. Et dic ꝙ Titius debet mihi cētū sub pignore: Seius quinquaginta sine pignore: cū Seius emeret pignus à Titio pro centū animo nouādi & liberādi Titiū, illa cētū mihi ꝓmisit: si non est actū vt pignus remaneat, tollitur: aliter remanet & habeo retentionē contra Seium etiam pro l. quæ ipse mihi sine pignore debebat.

n Si nouatione.] voluntaria: secus in necessaria: vt. ff. de nouatio. l. nouatio

transtulisti[a] ,nec vt ea res pignoris nomine teneret̃,tibi cautũ est. ¶ Quòd si pactũ inter te eũq́;[b] q̃ postea dominus fundi cõstitutus nouam obligationem susceperat, intercessit,vt idem fundus tibi pignoris nomine teneretur[c] : quãuis personali[d] actiõe expertus feceris[e] condẽnationẽ,pignoris tamen habes persecutionẽ[f] . ¶ At si in possessione fueris cõstitutus: nisi ea quoq; pecunia tibi à debitore[g] reddatur,vel offeratur,quę sine pignore debetur:eam[h] restituere ꝑpter exceptionẽ doli mali nõ cogeris[i] .Iure enim contendis debitoris eã solam pecuniam cuius nomine ea pignora obligauerunt,offerentes audiri nõ oportere : nisi pro illa etiam satisfecerint, quã mutuam[k] simpliciter[l] acceperunt:quod in secũdo creditore[m] locũ nõ habet.nec enim necessitas ei imponit̃ chirographarium etiã debitum priori creditori offerre.PP.idib. Martijs, Gordiano A.& Auiola Conſ.

TITVLVS XXVIII.

De distractione pignorum.

¶ Fructus rei pignoratæ extenuãt sortem ipso iure.h.d.Bal.Vel sic: Si fructus pignoris à creditore percepti coequentur usuris & sorti,pignus non potest distrahi.h.d.Sali.

Imperator Alexander A. Pacatæ. LEX I.

FVndum † pignori obligatũ si creditor ex fructibus debitum consecutus est, cùm ipso iure[n] pignus ab obligatione liberatum sit, distrahere minimè[o] potest PP.idib. Ianuar. Maximo ij. et Aeliano Conſ.

¶ Creditor qui pignus precario concedit debitori,non amittit ius pignoris uendendi. hoc dicit.Bald.Vel sic: Precarium non afficit rem uitio litigiosi.h.d.Sali.

Idem A.Maximæ. LEX II.

CReditor qui hypothecę seu pignori rem[p] sibi nexã vendidit,litigiosam rem non videtur vendere[q] :quia precario[r] debitor possidet.PP.xij.calen.Octob. Maximo ij.& Aeliano Conſ.

¶ Per uenditionem pignoris non sufficientis ad debitum , non tollitur actio personalis contra eum uel fideiussores eius.hoc dicit.Bal. Vel sic: Venditio pignoris non idonei, residui petitionẽ non adimit creditori.h.d.Sali.

Idem A Luciano. LEX III.

HYpothecis vel pignoribus à creditoribus vęnundatis,in id quod deest,aduersus reum vel fideiussorẽ eius actio competit[s] . PP. iij. nonas Nouembr . Maximo ij.& Aeliano Conſ.

¶ Cùm creditor exponit rem uenalem , debet hoc notificare debitori:& etiam cum postea licitanti , id est plus promittenti uenditur. Et si per fraudem minus iusto pretio uenditur : actio pignoratitia competit debitori.hoc dicit. Bald. Vel sic:Creditor uenditionem pignoris quam facere intendit,debitori debet denũciare:& omnia bona fide gerere.h.d.Sali.

Idem A.Crescenti. LEX IIII.

CReditor hypothecas siue pignus cùm proscribit[t] ,notum debitori[v] facere , & sibi bona fide[x] rẽ gerere,& quãdo licet,

nouatione.& l.aliam.& ff.de pigno.act.l.solutum.j.respon.& §.j.& j̃.de fideius.l.nouatione.

a ¶ Transtulisti.] Stipulãdo ab alio,scilicet Seio animo nouandi,olim præsumpta nouatione interuentu nouæ personæ,hodie hoc expresso:vt vt instit . quib mod.tol.ob.§.ptæterea.item videtur ꝙ licet extinguatur principale , adhuc agi posſit : vt ff de pact. l.si vnus. §.si cum reo. Sed ibi non fuit prorsus extincta obligatio:sed ope exceptionis,& ad tempus elisa.hic sic. Itẽ opponitur ex l.s̃.titu.j.l.de bitũ.& ff.quod met.cã. l.illud.sed & ibi nõ sunt sublatę ipso iure obligationes,vt hîc fuit.Itẽ ibi per in integrum restitutionem datã iure actionis,vel replicationis,reponuntur singula in pristinum factum.

b ¶ Eũque .] s. Seium emptorem & nouũ expromissorẽ, qui & ipse quinquaginta debet.

c ¶ Teneretur.] propter centum quæ prior debebat debitor , quæ ipse Seius animo nouandi promisit.

d ¶ Personali actiõe.] id est cõdictione certi ex stipulatu:vt ff.si cer.peta.l.si quis certum.

e ¶ Feceris condẽnationẽ.] id est feceris fieri.sic ff.de ijs qui no.infa.l.furti.§.mandati.

f ¶ Persecutionẽ.] cũ nõ sit soluta pecunia condẽnationis quæ erat centũ . habet enim suas conditiones hypothecaria,quibus cessantibus tenet:vt. & ff.de pigno.l. grege.§. etiam.& §.seq. & s̃.de pigno.l. quãuis. ij. Sed quid si ipsa est soluta, vel offeratur : an posſit agi adhuc hypothecaria cõtra posſidẽtẽ, vt sic habeat retentionẽ pro quinquaginta? Rñ. nõ puto.Nã nulla lex dicit ꝙ pign'teneatur.i.sit obligatũ pro tali pecunia:sed quòd retineatur. & sic intelligitur etiam in rubrica,teneri,id est retineri.& pro hoc est ff.de verbo.sig.l.non potest videri.vnum videtur facere pro creditore:quia sic habebat retẽtionem.sed hoc non remouet: quia & naturalis debiti nobis soluti habemus retentionem : nec tamen non soluti habemus petitionem.

† Cócord. cũ hac.l.ca. ex lřis.cum gl.sup verbo amplius extra de iureiuran.

g ¶ Debitore.] nouo,scilicet Seio quæ erat quinquaginta.

h ¶ Eam.] scilicet possessionem.

i ¶ Non cogeris.] imò videtur quòd sic:vt s̃.de vsuris.per retentionẽ. & ff.de pigno.act.l.solutum.§.in sortẽ.quę sunt contra.Sed illud est odio vsurarum,vt pro eis nõ sit locus retentioni :sicut & aliud est speciale earum odio,vt citra vinculum stipulationis non debeantur vsuræ:vt s̃.de vsuris.l.quãuis.j.Vel ibi naturaliter tantùm debebãtur vsuræ: hîc vtroque iure est debitum : pro quo competit retentio.Vel in illa solutum, in sortem tantùm fuit obligatum pignus:hoc expresè acto , vt pro vsuris non teneatur.

Vsurę sunt odiosæ nec habẽtur sine stipulatione.

k ¶ Mutuam.] sed quid si hæc quinquaginta ex alia causa quàm mutui debeantur? Respon.idem:& gratia exempli de mutuo dicit : vt hic subijcit.& s̃.in princip.huius l.Item quid si alia res est quæ debetur vel ex mutuo vel aliter? Respond.idem,cùm omnes res appellatione pecuniæ contineantur:vt ff.de verborum significatio. l.pecuniæ nomen.& l. pecuniæ verbum.& l.iiij.

l ¶ Simpliciter.] id est sine pignore. Et sic not.ꝙ lex generalior est quã rubrica:vt s̃ modo dixi.

m ¶ Quod in secundo creditore.] conueniente primum creditorem:vel conuento à primo,quando vult sibi confirmari pignus:nec ergo debitum chirographarium à se vel à debitore compellitur soluere. Sed quid in emptore pignoris , qui sine voluntate creditoris emit? Respon.idem eadem æquitate.argumen.s̃.de ijs qui in priorum credit.lo. suc.l.fina.& ff.de rei vendi.l.emptor.in princip.Item quid si extraneus sit rei dominus.non debitor:quia consensit obligationi? Videtur idem: vt hîc,& ff de condic.indebiti.l.si non sortem.§.si centum.quod non puto secundùm Pla.ff. loca. & conducti.l.item quæritur. §. qui impleto. Item quid de quolibet extraneo posſidente? Respon.tam ipse quàm alij si posſideant offerentes debitum ꝑ quo est obligatum, absoluentur : vt ff.quibus mo.pignus vel hypo. sol.l. Paulus respondit. §.qui pignoris. Item si est prætorium pignus,an competat retentio : vel si est iudiciale? Videtur idem,cùm similia sint quo ad hypothecam.argu.s̃.de præto.pigno.l.finali.Item an pro vsura centesima? Sed in hac dico,vt in alia vsura dixi.& facit ff.in quibus causis pignus taci. contra. l. finali.Item an posſit vendi pro tali pecunia pignus? Respon. nõ:cùm tantùm habeat retentionem creditor. Item an etiam in hypotheca non solùm in pignore?Respondetur.sic puto.

Pignus possidens si offert debitũ absoluitur.

¶ DE DISTRACTIONE PIGNORVM. *¶ Non celebrata solutione,nec eo interueniente quod habeatur pro solutione , pignus expedit distrahere. Videamus ergo quis posſit distrahere, et quando , & qualiter,et qs sit effectus.Azo.*

FVndũ.] CASVS. Obligasti mihi fundum, & fructus percepi valentes debitum . ipso iure liberatur pignus : neque illud distrahere possum. Viuianus.

n ¶ Ipso iure.] opposita tamen compensatione ab homine. vel speciale,vt fiat ipso iure compensatio sicut vsurarum quoad concurrunt quãtitates:vt s̃. de compen. l.si constat.

o ¶ Minime potest.] vt s̃.de pig.l.si dominium.& de pig.act.l.j.& ij & de partu pig.l.ij.nisi pactum intercesserit de lucrãdis fructibus pro vsuris:vt s̃.de vsur.l.si ea lege.& l.ex prędijs.

CReditor.] CASVS. Obligasti mihi librum : concesſi tibi in precarium:te non soluente pecuniam sua die,librum distraxi:an eo ipso qđ præcario possedisti videar rem litigiosam vendidisse,quæritur. Et respon.ꝙ non.Viuianus.

p ¶ Rem.] apud debitorem constitutam.

q ¶ Vendere.] vt arg.j̃.eo.l.si in hoc.& j̃.de litig.l.j.& facit ad le.istam j̃.tit.j.l.j.& l.ij.

r ¶ Precario.] Licet debitor &c.& sic rem suam ratione possesſioni habet precario debitor:vt.ff.de preca.l.certè.§.fi.

HYpothecis. CASVS. In l.ista dicitur:Si creditor vendit pignus,cũ ex pretio nõ satisfecit sibi integraliter : de residuo habet regressum contra debitorem vel eius fideiussorem.Viuianus.

s ¶ Competit.] vt s̃ si cer.pet l.si pro mutua.in fi.& de actio.& obli.l. aduersus.sic &.ff.eo.l.quæsitum.& l.& si is.&.j̃.e.l.quæ specialiter.& ff. si cer.peta.l.creditor.& de pig.act.l.si necessarias.in prin.

CReditor.] CASVS Si creditor velit pignus publicè vanale ponere:debitori denunciare debet.& si fraudem committat , puta non subhastando,id non denunciando debitori opportuno loco & tempore,neq; dando plus offerenti,aget debitor aduersus eum directa pignoratitia ad suum interesse.Viuianus.

t ¶ Proscribit.] i.venales proponit publicè.

v ¶ Debitori.] sic s̃.de pigno.l.debitores.

x ¶ Bona fide.] quæ est adhibenda tam in subhastando quàm congruo loco & tempore denunciando & plus offerenti dando:vt infra de

iur.do.impe.l.finali.

Pign' quãq; põt à credi tore aliena-ri fine denũ ciatione.

a ¶Testato.] i. coram testibus, quando habet, vt dicit litera. Et not. ꝙ vbi est actum vt possit vendere, sine denunciatione vendet. si autem nihil est actum: tunc semel est denunciandum. si verò vt non venderetur, nunc denunciabit ter: vt. j. de iure do. impe. l. fin. & ff de pigno. actio. l. iij. & j. de contrahen. stipul. l. magnam.

testato[a] dicere debet. Si quid itaque per fraudem[b] in pignore villæ[c] venditę cõmissum probare[d] potes: vt inferatur actio[e] quæ eo nomine competit, adi eum, cuius de ea re notio est. PP. cal. Iun. Fusco & Dextro Cons.

¶ *Si debitor est paratus soluere residuum debiti, pignus uendi non potest. Bal. Vel sic: Implorari potest arbiter ad calculandam rationem inter debitorem & creditorem. hoc dicit. Bar. Vel sic: Quantum sit debiti residuum, per iudicem est declarandum: & eius oblatio impedit pignoris uenditionem. h. d. Sali.*

Idem A. Sosiano. LEX V.

SI residuum[f] debiti paratus es soluere, præses prouinciæ dabit tibi arbitrũ[g]: apud quẽ quantum sit, quod superest ex debito, examinabitur: & siue ad iudicem venire aduersa pars cessauerit, siue oblato[h] superfluo adventitio nem prosiluerit: improba alienatio proprietatis tuæ ius non aufert[i]. PP. xij. calẽ. Aug. Pompeiano & Peligno Cons.

¶ *Particularis solutio debiti, pignus non dissoluit. hoc dicit. Salice. Vel sic: Etiam pro residua promissione quantitatis potest totum ius pignoris uendi. quia ius pignoris est indiuiduum. hoc dicit secundum Bu.*

Imperator Gordianus A. Rogato. LEX VI.

QVandiu non est integra pecunia creditori numerata: etiam si pro parte maiore eam cõsecutus sit, distrahendi rem obligatam non amittit[k] facultatem. PP. xiij. calẽ. Septemb. Pio & Pontiano Cons.

¶ *Licet creditor uendat mala fide, si emptor non participat fraudem, uenditio rescindi non potest: quia non participat de fraude. hoc dicit secundum Bal.*

Idem A. Caro. LEX VII.

SI cessante solutione, creditor non reluctante lege contractus[l], ea quæ sibi pignori nexa erant, distraxit: reuocari venditionem iniquũ[m] est. Quòd si quid in ea re fraudulenter fecerit: nõ emptor[n] à te, sed creditor[o] cõuenie dus sit. PP. v. calẽ. Nouemb. Pio & Pontiano Cons.

¶ *Oblatio debiti uenditionem præcedens, impedit uenditionem pignoris futuram: sed sequẽs oblatio non resoluit iam factam. hoc dicit secundum Bald.*

b ¶Per fraudem.] vel culpam latã secundũ B. 10 Vel etiã leuem, de qua tenetur: vt ff. de pigno. act. l. si seruos.

c ¶Villæ.] i. domus.

d ¶Probare potes.] tu debitor.

e ¶Actio.] scilicet pignoratitia directa: vt. j. si vendit. pign. aga. l. j. Accursius.

20 ¶SI residuũ.] CASVS. Debebas viginti quinq; , cõfessus es de decẽ & ea mihi obtulisti dato computatore. Si ad iudicem venire nolui, vel si oblatis mihi. x. ad venditionem pignoris prosiluero, non tibi præiudicabo. Viuia.

30 f ¶Si residuũ.] ptẽ s. soluta. Accursius.

g ¶Arbitrum.] id est calculatorem.

h ¶Oblato superfluo.] Si autem pecunia non obtulerit, sed confiteatur se paratum soluere pecuniã: videtur posse fieri alienatio. Sed 40 rescindat postea pecunia soluta: vt ff. de rescind. vend. l. pe.

i ¶Non aufert.] cùm enim sis paratus soluere residuum, dum cõstet quãtum illud sit, non es improbus: vt. ff. de regu. iur. l. non videtur improbus. & ff. de vsur. l. si qs 50 solutioni.

QVandiu.] CASVS. Debebas mihi c. sub pignore. octoginta & xix. mihi soluisti: neque restabat nisi vna libra: si eam non soluas, an pignora distrahere possum? Et dicit ꝙ sic.

k ¶Amittit facultatem.] vt & j. titu. j. l. ij. 60 in fi. & ff. famil. ercisc. l. hæredes. §. idem obseruatur. & ff. de pigno. act. l. solutum. §. si creditori. sic & tutor totum perdit legatum, licet à parte tutelę se excuset: vt. ff. de leg. j. l. etiam si partis. Sed quid si plura e-70 rant sibi obligata, & ꝑ pter modicam pecuniã distraxit rem maximã, cùm viliorem distrahen do poterat debitum cõsequi? Respon. non videtur bona fide versari. arg. ff. de reb. eo. l. magis. §. item prętor. & de aqua pluuia arcen. l. j. § 80 deniq; licet fit arg. con tra. ff. eod. l. creditoris. & ff. de pigno. l. qui pignori.

Creditor an possit ꝑ modica pecunia rẽ maximam sibi obligatam distrahere.

SI cessante.] CASVS. Cessante debitore in solutione, si creditor lege vel pacto pignus vendidit, rata manet vẽditio: & si creditor fraudem cõmiserit: nõ emptor, sed ipse à debitore erit cõueniendus. Viuia.

l ¶Contractus.] quia conuenerat de distrahendo: vt ff. de pigno. act. l. si conuenerit. j. in prin. & s. de pig. act. l. pignoris. in fi.

m ¶Iniquũ est.] s. auferẽdo emptori: vt & s. de rescin. vendi. l. dolus.

n ¶Non emptor.] nisi et ipse participauerit fraudem, & vẽditor nõ sit soluendo: vt. j. si vendi. pig. aga. l. j. & iij. Accursius.

o ¶Creditor.] arg. s. de procur. l. si procurator.

SI priusquã distraheretur.] CASVS. Debitore auferente pecuniam, si creditor noluerit eam accipere, consignet eã & deponat. & si creditor pignus distrahat, non valebit venditio. si autem ante oblationem lege vel pacto 10 distraxit: quod rectè factum est, non retractabitur. Viuianus.

Idem A. Maximo. LEX VIII.

SI priusquã distraheretur pignorata possessio, pecuniam creditori obtulisti, eoq; non accipiente, facta cõtestatione eam deposuisti[q], & hodie quoq; in eadẽ causa permanet, pignoris distractio non valet. Quòd si prius quã offerres, legem venditionis exercuit: quod iure substitit, reuocari non debet[r]. PP. iij. non. April. Gordiano A. & Auiola Cons.

¶ *Venditio pignoris debet fieri solenniter & bona fide, & si pretium non sufficit, residui petitio competit. Bald. Vel sic: Pignora specialiter obligata prius uendi debent: & si quid deest, ad uenditionem hypothecæ generalis perueniri potest. hoc dicit. Salicetus.*

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. Cillo. LEX IX.

QVæ specialiter vobis obligata sunt, debitoribus detrectantibus solutionem, bona fide[s] debetis & solenniter[t] vendere. Ita enim apparebit, an ex pretio pignoris debito satisfieri posit. ¶ Quòd si quid deerit: non prohibemini, cætera[v] etiam bona iure conuentionis cõsequi. PP. xiij. calend. Iun. Diocletiano iij. & Maximiano AA. Cons.

¶ *Ista est solennis lex, & hoc intendit: Creditor non potest uendere pignus sibijpsi, nec interposita à se personæ simulatæ: quæ simulatio præsumitur, si creditor semper possidere probetur. & ideò oblato debito, debitor eum conuenit pignoratitia, non obstante simulato contractu, & reiecta simulati emptoris allegatione. h. d. secundum Bald. Vel sic: Non licet creditori per se uel subiectam personam pignus quod ipse uendit, emere. Secus si debitor ipse uendit. h. d. Sali.*

Idem AA. & CC. Rufino. LEX X.

ET qui † sub imagine alterius personæ quam[x] supposuerat[y], iugiter tenet: cùm sibi negotium gerat, alienasse non videtur[z]. ¶ Iure enim pignoris obligatum prædium, neq; si per subiectam personam creditor cõparauerit[a], neque si sibi addixerit[b], debitori affert præiudiciũ: sed in eadem causa permanet, in qua fuit ante huiusmodi collusionem. ¶ Sanè si debitore distrahẽte comparauerit, consensu emptionem perfectam (si neque dolus aduersarij, neq; metus causa gesta arguentur[c]) reuocari, exẽ-

p ¶Si priusquã distraheretur.] à creditore.

q ¶Deposuisti.] hoc exigitur ad hoc vt liberetur ab obligatiõe. Sed sola oblatio videtur sufficere ad inhibendã venditionem pignoris: vt s. eod. l. si residuum. & ff. quibus mod. pig. vel hypo. sol. l. item liberatur. §. qui paratus. Sed argu. contra j. titu. j. l. j. & ij. Vnde potest dici illud esse verũ, quòd sola oblatio sufficiat quando in iudicio fit oblatio. nã 30 tunc sufficit sola oblatio ad dandam pigno. actio. vt ff. de pig. act. l. si rem. j. §. fina. & ff. vendi nõ potest: vt hic, & s. qui pot. in pig. l. j. & j. de lui. pig. l. si & s. de vsur. l. acceptam.

Oblatio so la an sufficiat ad inhibendam pignoris venditionem.

r ¶Non debet.] vt j. eo. l. j. & l. & qui sub ima 40 gine. & s. de admini. tuto. l. sancimus. j.

QVæ.] CASVS. Melius pone vt in libro secundũ Iaco. Creditor debet solenniter vendere pignus & bona fide vt sic appareat, an ex pretio posit solui debitum: qđ si aliqua desint eius creditori integra competit petitio. Viuianus.

s ¶Fide.] sic. s. eod. l. creditor. ij.

t ¶Solenniter.] i. denũciatione sibi facta.

v ¶Cætera etiã.] hunc casũ habes. s. de pig. ij. & facit s. e. hypothecis. Ac.

60 ET qui.] CASVS. Si creditor volens sibi pignus retinere emptorem supposuerit, debitori non prę iudicat: sed ea causa manet qua erat ante collusionem. & hoc in prima. si verò debitore venden te comparauit, neque do 70 lus eius intercessit: tenet venditio. & hoc in secunda. si verò vt in casu. l. creditor imaginariũ suppositum emptorem, nõ valebit quod actum est: sed oblato debito, pign' recuperabit. & hoc in tertia. Viuianus.

† Facit ad hãc l. gl. ij. in l. me. in. c. vl. ti. extra de prescrip.

x ¶Quam.] scilicet personam.

y ¶Supposuerat.] i. loco sui posuerat.

z ¶Non videtur.] vt ff. de contrahen. emp. l. nuda. sic ff. qui. mod. pig. vel hypo. sol. l. sicut. § superuacuum est. & s. de pig. act. l. si nulla.

a ¶Comparauerit.] creditor. Accursius.

b ¶Addixerit.] pro tanto quantum alius dare volebat.

c ¶Arguentur.] vt & s. de transactio. l. interpositas. & s. de rescinden. vendi. l. j. & l. si voluntate. & quod metus causa. l. si per impressionem. & l. si

&.l. si per vim.
a Graue est.] vt. ſ. eo. l. ſi prius. in fi.
b Si igitur.] quod dixit in genere, nunc dicit in ſpecie.
c Monſtrare.] qui enim dolum dicit, probet: vt hic, &. ſ. de dolo. l. dolum. Sed quare hic in creditore non ſic præſumitur dolus, vt in debitore præſumitur: vt. ſ. titu. ij. l. fina? Reſpond. illud ſpeciale: & ſic non trahitur ad conſequentiam: vt. ff. de legi. & ſenatuſcon. l. quod contra rationem.

Speciale ad conſequentiam nõ trahitur.

M Vlier.] CASVS. Si mulier pro marito res ſuas obligauit, creditor eas vendere non poteſt: niſi volens creditorem decipere, ſimul & maritũ obligaſſe tanquã res ſuas. Viuianus.
d Habet facultatẽ.] propter velleianum: vt ff. ad velleia. l. iij. §. fina. &. ſ. ad velleia. l. ſenatuſconſultum.
e Circunſcripſerit.] nam tunc tenet obligatio: vt. ſ. ad velleia. l. ſi ſi. 30 nc. &. ſ. ſi ali. res pig. da. l. ij. & facit ad l. iſtam. ſ. de rei vend. l. ſi mater. & ff. de euic. l. quidam. Accurſius.

S I debitor.] CASVS. debitore nõ reqſito conſenſu creditoris pignus vendente, dominium cũ ſua cauſa 40 tranſtulit. Viuianus.
f Cauſa.] id eſt obligatione.
g Emptorem.] vt. ff. de pig. act. l. ſi conuenerit. ij. §. ſi fundũ. &. ſ. de pig. l. debitorem. &. ſ. titu. ij. l. res pignoris. &. ſ. de donatio. inter virum & vxorem. l. ſi quidem. 50 &. j. de euictio. l. ſi prædium. & ff. de contrahẽ. emp. l. alienatio.

Q Vi prædium.] CASVS. Si obligatum mihi fundũ, & te ceſſante in ſolutiõe vendidi, neq; emptorẽ in vacuam poſſeſ. induxi: nulla in rem actio ẽm 60 ptori acquiritur.
h In vacuam.] quod ſit induci in vacuã poſſeſſionẽ, probat. ff. de ac. emp. & vendi. l. ij. §. j.
i Actionẽ.] neq; directã, neq; vtilẽ: vt &. ſ. de rei vendi. ſeruũ. & de pact. l. traditionibus. & arg. ff. e. l. penult. Et not. 70 ꝙ hæc lex eſt cõtra opinionem noſtrã, qui dicimus ſecundũ Io. dñium ſine poſſeſſione quæri: vt. ff. de fun. dot. l. ſi fundum. Sed dic ꝙ nõ cauſatiuẽ ponitur ꝙ hoc ſit neceſſe: ſed demonſtratiuẽ: ꝓponebatur enĩ eſſe vacuã apud creditorem. 80 ſic & exponimus. ſ. de ꝓba. l. cũ res. & ff. de dona. ad eũ. §. pe. Vel dic ꝙ quãdo eſt apud tradentẽ vacua: ſic tradere debet: alioquin ſufficit induci in poſſeſſionẽ, & non vacuam: vt. d. l. cũ res. vbi plenẽ de hoc dixi. Item eſt argu. contra nos. ff. de contrahen. emp. l. fiſtulas. §. j. Sed dic vt dixi, ꝙ vacua erat apud tradentem, vel ibi non dicitur quicquam de vacua.

Dominium an poſſit ſi ne poſſeſſio ne quæri.

plo graue[a] eſt. Si igitur[b] poteris euidẽtibus probationibus mõſtrare[c] creditorem per ſuppoſitam imaginarij emptoris perſonam ſemper poſſeſſionem tenuiſſe, nec vendita bona fide prædia poſtea ſynceriter comparaſſe: poteſt oblata pecunia cum vſuris ad reſtitutionem creditorem compellere. PP. iij. nõ. Octobr. ipſis iiij. & iij. AA. Conſ.

Dolus facit ceſſare beneficium legis. hoc dicit. Bal. d. Vel ſic: Mulier propria bona obligans pro marito uel quocunq; alio, ſibi non præiudicat. ſecus ſi alius obliget ea ut propria, & ipſa in fraudem tacet. hoc dicit. Sali.

Idem AA. & CC. Rufinę. LEX XI.

M Vlier licet ſpecialiter res pignori dederit ꝑ alio creditor eas diſtrahendi non habet facultatem[d]: niſi diſſimulatione, marito obligante velut proprias, creditoris ignorãtiam circunſcripſerit[e]. PP. v. calend. Maij, Heracliæ. AA. Conſ.

Debitor, inuito creditore uendere poteſt, ſalvo iure creditoris. hoc dicit Bald. Vel ſic: Venditio à debitore facta, non præiudicat creditori in ſua hypotheca. h. d. Sali.

Idem AA. & CC. Zotico. LEX XII.

S I debitor rem tibi iure pignoris obligatam, te non conſentiente diſtraxit: dominium cum ſua cauſa[f] tranſtulit ad emptorem[g]. S. pridie calend. Maij, Heracliæ. AA. Conſ.

Qui non eſt inductus in poſſeſſionem rei, dominium non habet. hoc dicit. Bald. Vel ſic: Ex ſola uenditione ſine traditione dominiũ non transfertur. h. d. Salicetus.

Idem AA. & CC. Theodoræ. LEX XIII.

Q Vi prædiũ obligatũ à creditore comparauit, ſi in vacuam[h] poſſeſſionem inductus nõ eſt: nullã in rem actionẽ[i] habet.

Creditor poteſt uendere pignus apud debitorem conſtitutum. h. d. Bald. Vel ſic: Debitor non ſoluens: tenetur facultatem pignorum diſtrahendi cauſa facere creditori. h. d. Sali.

Idem AA. & CC. Modeſto. L. XIIII.

S I in hoc quod iure tibi debetur, ſatisfactum non fuit debitoribus res obligatas tenentibus, aditus pſes ꝓuinciæ, tibi diſtrahẽdi facultatẽ[k] iubebit fieri. PP. xvj. cal. Decemb. Sirmij. AA. Conſ.

Poſtquàm creditor uendidit & tradidit: ius rei emptori & non creditori competit. hoc dicit ſecundũ Bald. Vel ſic: Si creditor pignus quod iure uendidit emptori tradidit: ipſi emptori etiã contra debitorem, rei uendicatio competit. Sali.

S I in hoc.] CASVS. Debitore nõ ſoluẽte, & pig. tenẽte an creditor poſſit illud diſtrahere, quæritur. Et dicitur ꝙ ſic. Viuianus.
k Facultatem.] vt. ſ. e. l. iij. &. ſ. de admi. tut. l. debitoribus. & de pig. act. l. qui pignoris. in fi.

O Bligatis.] CASVS. Si creditor mancipiũ ſibi obligatũ diſtrahat & tradat, & poſtea debitor illud ſollicitauit, vt ad ſe rediret: non creditori eidemq; ven- 10 ditori, ſed emptori contra debitorem poſſidentem in rem competit actio. Viuianus.

Idem AA. & CC. Auianæ. LEX XV.

O Bligatis pignori mancipijs à creditore diſtractis, ac traditis, ſi poſt debitor quondã hęc[l] ſolicitauerit[m], nõ venditori†, ſed emptori cõtra poſſidentẽ, in rem competit actio. D. calend. Mart. Sirmij. CC. Conſ.

Licet unus ex hæredibus debitoris totam partem ſuam ipſius debiti ſoluat, uenditionem pignoris etiam pro parte ſua non impedit. hoc dicit. Baldus.

Idem AA. & CC. Syluano. L. XVI.

V Nus ex multis debitoris q pignora tradiderat hæredibus, quod ab eo perſonali actione peti potuit, ſoluendo: res obligatas diſtrahendi creditori facultatem non adimit[n]. S. iij. nonas April. CC. Conſ.

Creditor non amittit poteſtatem uendendi propter iniuſtẽ uendentem. hoc dicit ſecundũ Bal. Vel ſic: Chirographarius debitor non poteſt uendere res debitoris in præiudicium hypothecarij creditoris. Sali.

Idem. AA. & CC. Agapæ. LEX XVII.

R Ei creditor[o] obligatæ generali ſiue ſpeciali conuentione, per creditorem alium cui nõ fuerat nexa venundantem: non amittit perſecutionem. D. prid. nonas April. CC. Con.

Creditor proprietatem transfert in emptorem. Bal. Vel ſic: Qui iure emit à creditore, non habet euictionem timere. h. d. Sali.

Idem AA. & CC. Caiano. LEX XVIII.

Q Vi à creditore pignori obligatũ prędiũ iure emit, de ꝓprietate vinci non poteſt[p]. Subſcripta. vj. cal. Maij. CC. Conſ.

Licet pecunia mutuata ſit uxoris, tamen nomen debitoris non eſt uxoris. hoc dicit. Bal.

Idem AA. & CC. Libyę. L. XIX.

S I maritus[q] tuus mutuam (licet tuam) dedit pecuniam: eorum quæ pignoris titulo accepit, ſi ei non ſucceſsiſti, diſtrahendi nomine tuo nullam habes facultatem[r]. S. vj. id. Nouembr. Heracliæ. AA. Conſ.

Res empta ex ſuperfluo pignore uendito, efficitur emptoris. Hoc dicit not. ſecundũ Bald. Vel ſic: Res empta ex ſuperfluo pretij pignoris à creditore uenditi, non quæritur debitori: ſed ad reſiduum habet pignoratitiam actionem. hoc dicit. Salicetus.

Idem AA. & CC. Sabino. LEX XX.

S Ecundùm placiti fidem, ſi nihil conuenit[s] ſpecialiter, xiſti pro. cc. & ex pretio fundum comparaſti: an actio. in rem agere poſſim quæritur. Et dicitur ꝙ non. ſed actio. pignoris ad id quod plus eſt in pretio quã in debito. Viuianus.
s Conuenit.] ſ. ꝙ res ex reſiduo empta eſſet ſua. ſ. debitoris. Vel dic ꝙ

l Hæc.] ſ. mancipia.
m Solicitauerit.] & poſſeſſionẽ rehabuerit vł ad aliũ fecerit peruenire.

† aliàs creditori.

V Nus.] CASVS. Si vnus ex 20 hęredib' debitoris partem ſuã ſoluerit: an alijs ceſſantibus in ſolutione, creditor poſſit pign' diſtrahere, quæritur. Et dicitur ꝙ ſic. neq; per illius ſolutionem adempta eſt ſibi diſtrahendi facultas. Viuianus.
n Non ademit.] vt 30 &. ff. de pig. ac. l. ſi neceſſarias. §. ſi vnus. &. l. ſolutum. §. ſi creditori. & j. ſi vnus ex pluribus hæred. &c. l. j. & ij. j. de lui. pig. l. j & ff. famil. erciſ. hæredes. §. an ea. & ff. de pig. l. qui pignori.

R Ei creditor.] CASVS. Si 40 rẽ ſpecialit' vel generaliter mihi obligatã alius creditor qui eam hypothecariã non habet, vendit: mihi non præiudicat. Viuianus.
o Rei creditor.] nec etiã debitor: vt. ſ. titu. ij, l. ſeruos. verũ hic creditor prius debitorẽ quã 50 extraneũ poſſeſſorẽ conuenire dabet: vt &. ſ. de pig. aut. hoc ſi debitor.

Q Vi a creditore.]
p Non poteſt.] quãuis creditor nõ fuerit dominus: vt inſti. qui. ali. licet. §. j. & facit. ſ. qui pot. in pig. hab. l. ſi generali- 60 ter. &. ſ. ſi anti. credi. l. obligata. & j. de euic. l. ſi ob cauſam. Accur.

S I maritus.] CASVS. Maritus dãs mutuo pecuniã vxoris, & pign' accipiẽs: nõ acquirit ſibi obligationẽ pignoris. neq; pignus ſi vxor ei ſucceſſerit, diſ- 70 trahere poteſt. Viuia.
q Si maritus.] loqtur hęc lex vxori cui' marit' deceſſerat & pecuniã mulieris mutuo dederat.
r Facultatem.] vt. ſ. ſi certũ peta. l. quãuis. & ſi quis alteri vel ſibi. l. qui ex aliena. & de rei vend. l. ſi ex ea pecunia.

S Ecũdum.] CASVS. Obligauĩ tibi rẽ ꝑ. c. quæ valebat cc. pactovel lege diſtra-

Actio hypothecaria eſt realis.

eſſet ei obligata.nam altero eorum, actio rei vendicationis vel hypothecaria daretur.quarum vtraq; eſt in rem.

a ¶ In rem.] i.rei vendicatio vel hypothecaria. Accurſius.

b ¶ Actio.] ff.de pig.act.l.quãuis.§.fi.&.l.ſe.&.ī.e. l.creditor.ij.&. ī.de iur.do.impe.l.fi.§.ſi verò creditor.Accurſius.

o ¶ Malafide.] adhibita in vili pretio,vel etiam per gratiam:vt.ī.eo.l.iij.creditor tamen ius diſtrahendi habebat.

p ¶ Iubebit.] Sed qua actione? Reſpondent quidam interdicto fraudatorio,vel actione in factum loco eius ſurrogata: vt.ff.de ſolu.l.pupilli.vel vtili rei vend.authoritate huius legis,cùm dicat fundum reſtitui,vel dic impetrata in integrũ reſtitutione ad rei vendi. ſicut & aliâs.ſ.ex quib' cau.ma.l.in cõtractibus. interdictum prædictũ locũ habebat cõtra eum qui in fraudẽ creditoris emit,loco cui' hodie eſt actio pauliana.Sed ad id quod dicit, offerente te pecuniam,eſt cõtrà.ſ.de præſcriptio.xxx.ann. l.j. &.ī.de euict.l.ſi prędiũ. vbi dicit pretiũ non reddi de mala fide emptori, Solu.hic habuit ius vendendi creditor,ibi non, vel ibi dedit dolus cauſam contractui: hic fuit incidens. Vel verius,ibi nihil debebat ille cuius prædia vẽdita ſunt,hic autẽ debebat:& ſic pretium in ſuã vtilitatẽ eſt conuerſum: vt.ff.de rei vẽdi.l.emptor. ſic & al's ſ.cõia de le.l.fi.§.fin. Inquãtum ergo erat debitum, intantũ reddetur emptori, non plus.Sed hoc fallit ĩ caſu,vbi etiã in eo quod eſt cõuerſum in ſuũ cõmodum,nõ tenetur:vt eccleſia.Sed tenetur œconomus:vt.ſ. de ſac.ſan.eccl.l.iubem'.ij.§.ſane ſi hęc.& aut.q res.aut ergo nullus dolum cõmiſit, & creditor potuit vẽdere:& eſt emptor ſecurus:vt.ſ.ſi anti.cre.l.obligata.Aut creditor tatũ:& tunc ipſe ſolus tenetur.aut emptor: & tunc ipſe in ſubſidiũ tenetur: vt hac.l.&.ſ.de prędi.mi.l.nõ eſt.&.ſ.ti.ij.l.creditor.aut non potuit vendere de iure, & tunc tenetur emptor: vt ī.l.proxi.Accurſius.

Pignus ſi vendatur à creditore mala fide qua actiõe tenetur ipſe vendens.

¶ DEBITOREM VENDITIONEM PIGNORIS IMPEDIRE,&c.

SI ſunt. CASVS. Obligaſti mihi fundũ te non ſoluente ſua die pecuniã, volebã pignus vendere:denũciaſti mihi ne venderẽ, oſtendẽs teſtamentũ quo apprehẽſum erat ne illud diſtraheret:& ſi aliter fieret,ꝙ publicaret:an non obſtãte tali denũciatione vel ſcriptura teſtamẽti.poſſem fundũ vẽdere, quærit.Et dicitur ꝙ ſic: quia non impedit talis prohibitio teſtatoris.

* Superfluit.

c ¶ A ſe.] ſ.creditore.

d ¶ Prædia.] ſ.obligata.i.nolle vendi à creditore aliqua prædia quæ obligauerat.Accur.

e ¶ Manifeſtũ eſt.] qa nudũ fuit pręceptum,ſecundũ P.vt.ff.de leg.j.l. filiusfamilias.§. diui.qđ non placet:quia hæredibus voluit ꝓuidere.Sed ideò eſt, quia creditori pręiudicari nõ poteſt:vt ff.de leg ij.l.qui ſolidũ. §.fi.& ī.de litig.l.j.

DEbitoris.] CASVS. Si creditor debitore ceſſante in ſolutione vult pignus vendere poteſt,licet à debitore fuerit denunciatũ ei ne vendat,niſi debitũ offerat, totã pecuniã deponat,& conſignet.ſi hæc non fiant, creditor poterit pignus diſtrahere etiã ſi modica pecu.reſtet ad ſoluendũ:& quãuis emptor ſciat debitorem denũciaſſe,nõ ideò efficit malęfi.poſ.Viui.

f ¶ Vſurarum.] pro q bus fuit pignus obligatum:vt.ſ.de vſur.l.per retentionem.Accur.

g ¶ Depoſitum.] ſic.ſ.titu.j.l.ſi prius.&.l.ſi reſiduũ.&.ī.de luit.pig.l.fina.Accur.

h ¶ Nõ poteſt.] vt&.ſ.ti.j.l.quãdiu.&.l.vnus,

pignorib' à creditore maiore quã ei debebatur pretio diſtractis:licet ex eo fundus comparatus ſit, nõ ſuper hoc in rem[a],ſed in perſonã,id eſt pignoratitia* de ſuperfluo competit actio[b].S.vj.idi. Nouemb.Bizantij.CC.Conſ.

TITVLVS XXIX.

Debitorẽ venditionẽ pignoris impedire non poſſe.

¶ *Teſtamentum debitoris non infringit ius creditoris.hoc dicit.Bald.uel ſic: Debitor in ſua uoluntate non poteſt impedire quo minus creditor iure poßit uendere prædia ſibi obligata. hoc dicit.Salicetus.*

Impp. Seuerus & Antoninus.AA. Marcello.

LEX I.

SI ſunt qui emere prædia tibi obligata velint,non impediũtur ſcriptura teſtamenti qua complexus eſt debitor nulla à ſe[c] prędia[d] venũdari,& pœnã addidit vt fiſci fierẽt. Nec enim potuiſſe eum huiuſmodi lege ius creditoris facere deterius,manifeſtum eſt[e].D.vj.calen. Maij,Apro & Maximo Conſ.

¶ *Proteſtatio debitoris non infringit ius creditoris.hoc dicit.Bald.Vel ſic:Niſi debitor uniuerſum debitum offerat:non habet poteſtatem denunciandi creditori ne pignora uendat:nec emptori ne emat:& creditore nolente recipere,debet debitor illud deponere.hoc dicit.Sali.*

Imperator Gordian'.A.Nepoti. LEX II.

DEbitoris denunciatio, qui creditori ſuo,ne ſibi rem pignori obligatam diſtrahat, vel ijs qui ab eo volunt comparare, denunciat:ita demum efficax eſt ſi vniuerſum tã ſortis quã vſurarũ[f] offerat debitũ creditori:eoq; nõ accipiẽte,idonea fide ꝓbationis(ita vt oportet)depoſitũ[g] oſtẽdat.Nã ſi vel modicũ de ſorte vel vſuris in debito ꝑſeueret: diſtractio rei obligatæ nõ poteſt[h] impediri:neq; ea ratiõe emptor, tãetſi ſciat interpoſitam à debitore creditori denũciationẽ, malæfidei[i] ſit poſſeſſor. PP.iij.nõ. Angu. Gordiano.A.& Auiola,Conſ.

TITVLVS XXX.

Si vendito pignore agatur.

¶ *Si creditor uendit pignus mala fide,ipſe creditor tenetur pignoratitia, non emptor, niſi duo concurrant, ſcilicet quòd creditor non ſit ſoluendo:& quòd emptor participauerit fraudem.nam tunc debitor oblato pretio cum uſuris, recuperabit rem ſuam.h.d.Bald.Vel ſic:Si creditor per fraudem minori pretio pignus uendidit: ad intereſſe debitoris tenetur:& eo non exiſtente ſoluendo,contrà emptorem fraudis participẽ, ad reſtitutionem pignoris agitur.h.d.Sali.*

Impera.Alexander.A.Agrippæ. LEX I.

PRæſes prouinciæ aditus,ſi fuerit probatũ tuũ creditorem cui ius diſtrahẽdi pignora[k] fuit dolo malo[l] fundum vendidiſſe: quanti tua intereſt[m], reſtituere tibi eundem creditorẽ iubebit[n]. ¶ Quòd ſi de bonis creditoris cõdemnati ſolui pecunia nõ potuerit,& probatũ fuerit emptorẽ mala fide[o] emiſſe:offerente te pecuniam cũ vſuris,quãti fundus vænit,reſtituere tibi fundũ cũ fructibus malę fidei emptorẽ iubebit[p]. PP.cal. Septẽb.Alexan.A. Conſ.

¶ *Vbi creditor non habuit ius uendendi,debitor uel eius hæres non uſucaptum uendicat.hoc dicit.ſed ea uſucapta agit ad pretium.Bald. Vel ſic:Debitor uel eius hæres pignus non iure diſtractum poteſt uendicare,niſi ſit uſucaptum:& tunc ſolùm agit contra creditorem ad pretium. hoc dicit.Salicetus.*

[I]dem.A. Aemylio. LEX II.

SEruos quos nullo iure[q] à creditore vænisſe dicis, pater tu'[r], vel tu (ſi hæreditas eius ad te pertinet)à poſſeſſoribus petere[s] potes. ¶ Quòd ſi vſucapti[t] ſunt:petat pater tu'[v] pretiũ eorũ à creditore,qui nõ iure eos vẽdidit. PP. iij.calen.Iañ.Alexandro,Conſ.

¶ *Emptor qui participat fraudem, tenetur in ſubſidium,ſi creditor non eſt ſoluendo.h.d.Sali.*

SEruos.] CASVS. Si creditor ſeruos ſibi obligatos, non habens ius diſtrahendi lege,vel pacto,diſtraxit:ſi nondũ vſucapti ſunt à poſ.debitor petere poteſt. Si verò vſucapti ſunt,quod eſſe poterat:quia creditor credebat ſe poſſe diſtrahere: tunc à debitore pretium petet,ſed qua actione nõ aperit:tu dic non habẽdo ratam venditionem:& intellige ꝙ creditor teneatur debitori ad pretium ſaluo eo qđ ſibi debebatur.Viuianus.

i ¶ Malæfidei.] vt.ī.de litig.l.j.Et ſic no.denũciationę contemni:vt.ſ. de reſcin.ven.l.ſi maior.Sed contrà.ſ.de rei ven.ſi fundum.Sed hic non eſt iuſta cauſa denũciandi:ibi ſic.Item argu.contrà.ff.quæ in frau.cre.l. ait prætor.§.ſi particeps.Sed & ibi fuit iuſta cauſa propter creditorem. Item arg.contrà.ff.de no.oper.nun.l.j.Sed ibi prætoris edictum contẽnebatur:vt in eo.tit.l.prætor.

¶ SI VENDITO PIGNORE AGATVR

PRæſes.] CASVS. Si creditor lege vel pacto aſſecutus ius vẽdẽdi pignus,in vẽditione dolũ,vel fraudẽ cõmiſerit, dando pro minori pretio,quã pignus valuit:tenebitur debitori ad intereſſe.&ſi creditor nõ ſoluendo inueniatur,& emptor fraudem participauit:refuſo pretio cum vſuris,fundum obligatum cum fructibus reſtituet.idem dicit tertia.l.

k ¶ Pignora fuit.] ex pacto vel ex lege:vt inſti.qui.alie.licet.§.j.

l ¶ Dolo malo.] in eo ꝙ minori pretio vendidit.

m ¶ Intereſt.] condictione ex lege:vel actione in factum.

n ¶ Iubebit.] actione pignoratitia.

q ¶ Nullo iure.] quia non venerat dies.

r ¶ Tu.] ſcilicet filius.

s ¶ Petere.] vt tñ doli habeat exceptionẽ,niſi pretiũ ſoluat habita compenſatione fructuũ & vſurarũ:vt.ff.de rei ven.l.emptor.Accurſius.

t ¶ Vſucapti.] cùm creditor ius diſtrahẽdi ſe habere putabat,aliter furtum faceret:vt.ff.de diſtrac.pig.l.j.

v ¶ Petat pater tuus.] per actionem negotiorum geſtorum habendo ratum in ſubſidium:vt & alibi.ſ.de rei vendi.l.mater. & de rebus ali. non ali.l.j,& de cõmuni rerum ali.l.j. &.ff.ſi certum peta.l.ſi eum ſeruũ. imò forte hoc caſu & ante vſuſcapionem completam poterat agi ad pretium:nam & cohæres qui rem communem vendidit velut propriã,tenetur ſtatim petitione hæreditatis:vt.ſ.fami.ercíſ.l.in familiæ.& ſocius qui rem cõmunem vendidit,à principio tenetur.Idem ergo in creditore qui ius vendendi non habuit,vt à principio teneatur:at extraneus demũ in ſubſidium,vt in contrarijs.Accurſius.

Creditor nõ habens ius vendẽdi pignus ſi vẽdat an ſtatim teneat ad pretium.

Si vxor.

SI vxor.] CASVS. Vxor mea ſeruos ſuos pro xxx.aureis quibuſdam creditoribus obligauit:illi creditores ex pacto, vel ex lege illos ſeruos vendiderunt:ſed dolo,vel gratia minori pretio vendiderunt.modo creditores non ſunt ſoluendo.quæritur qualiter vxori meæ ſit ſubueniendum,vel quid debeat agere?Reſpon.quòd vxor tua poterit agere cõtra emptorem qui fraudem participauit, & illos ſeruos aduocare, & oblato pretio præſes prouinciæ iubebit emptores ſeruos reſtituere vxori tuæ. Viuianus.

a Vẽdidiſſe.] cũ ius vendendi haberet: vt ſ. eo.l.j. in prin.

b Emptores.] fraudis participes: vt plenè habes ſ.e.l.j.& fac.ff.de priui.cred.l.imperatores.

CVm contra.] CASVS. Si creditor prędiũ ſibi obligatum non interueniente legis ſolennitate, puta ſubhaſtatione, & quòd plus offerenti detur, diſtraxit: non ſolùm debitor creditorem conueni re poterit pignorati.ſed poſſeſſorem ad reſtitutionẽ prædij & fructuũ, ſi fraudem participauerit cum creditore.

c Cõſueuerũt.] vt dicitur j.de iure do.impe. l.fi.& ſic non teneat venditio ſecundùm Ir.

d Creditorem.] ſcilicet actione pignoratitia. Accurſius.

e Poſſeſſorẽ.] etiam nõ cõuento creditore: licet ſit ſecus, quando tenuiſſet vẽditio: vt ſ.e.l.j. vel ſi vis potes hãc ſecũdùm illã intelligere. Sed qd ſi hic malę fidei poſſeſſor velit ſupplere iuſtum pretium? Videtur audiri.arg.ff.mãd.l.diligenter. Sed dico cõtra: quia hic nõ erat domin⁹ qui vẽdebat. Item qui emebat, mala fide emebat:& hoc idẽ quære ſ. e.l.j.Accurſius.

SI creditore.] CASVS. Creditore vẽdente pignus lege vel pacto pluris quã fuerit debitum, puta debitũ erat v.& pignus valebat decem ad reſiduum debitor conueniet creditorem:neq; ad reſtitutionẽ rei habebit regreſſum aduerſus emptorẽ. Vi.

f Superfluo.] vt & ſ. ti.ij.l.fi.& l.ſi ceſſante.

DE LVITIONE PIGNORIS. Pignoris diſtractio impeditur per eius luitionẽ uel liberationem: & ideo ponit de ea. Azo.

QVi pro parte.] CASVS. Debitor in xx.mihi tenebatur: deceſsit quatuor hæredibus relictis: an vno ſoluente pro parte ſua liberatur pignus pro ea parte, quæritur. & rñ. q non. Viuianus.

g Nõ põt.] vt & ſ.ti.iij.l.vn⁹.& j.ti.j.l.ij.& l.j.& ff.de pig.ac.l.ſi neceſſarias.§.ſi vn⁹.nec em ex pſona hæredũ &c.vt ff.de verb.obl.l.ij.§.ex his.

INtelligere.] CASVS. Tenebaris mihi actione perſonali,& præſcripta eſt xxx.anno.ſpatio:an adhuc remaneat hypothec. quæritur. Et dicitur q ſic:quia durat vſq; ad xl.annos. Viuianus.

h Durare.] id eſt poſſe agere hypothecaria.

i Actione ſubmota.] Per præſcriptionem xxx.anno. Ponunt quidam caſum quando erant rei debendi, quorum quilibet obligauit ſuã rem.vno eorum defuncto, & altero ei ſuccedente, tollitur obligatio perſonalis,& remanet hypothecaria etiam in rem ſuam, ſed etiam hoc non placet:quia non tollitur perſonalis: vt ff.de fideiuſſo.l.generaliter. Alij ponunt quando creditor ſucceſsit debitori,& alij ex aliqua cauſa hæreditatem reſtituit: vt ff. ad Trebellia. l. debitor. in princi.& ff.de except. rei iudica.l. ex ſextante. in fine. Tu dic perſonalem ſublatam xxx.ann. durare hypothec.xl.anno.vt ſ.de præſcrip.xxx. anno. cùm notiſsimi. ſecus autẽ ſi tollatur perſonalis pacto, vel ſolutione, vel re iudicata, vel iureiurando, vel alio modo, quia & hypotheca. tunc tollitur: vt ff.quibus modis pignus vel hypotheca ſolui.l. ſoluitur.§.penulti.& l.ſequẽ.& l.antepenulti.& ff.de naut.fœno.l.fœnerator.& de pactis.l.labeo.& ſecundũ hoc etiam poteſt intelligi regula iuris, cũ principalis. nam & ibi eſt plerunq; propter caſum huius legis. Item nota ex hac l. ſublato principali, remanet acceſſorium. ſic & ff.de cõſtituta pecunia.l.item illa. §. proinde. Sed contra ſ.de vſuris.l.eos. in principio. Solut.vt ibi. Accurſius.

Hypothecaria qualiter põt durare ſublata pſonali obligatione.

SI reddita.] CASVS. Si debitor pecuniã ſoluat, vel aliquas res dederit ei in ſolutũ, vel debiti quo ad inuicem tenebantur, fiat compenſatio: petere poterit rẽ obligatã ſibi reſtitui. vel offeratur debitum, nec ille velit recipere depo.conſig.&c.

k Rebus.] alijs nõ obligatis.

l Cõpenſato.] vt & ſ. de cõpenſa. l.inuicem.

m Prouinciæ.] qui dabit calculatorem ſi occurrat dubium: vt ſ.de diſtract. pigno. l. ſi reſiduum.

n Conſignatum.] ſic ſ.de diſtract.pig.l.j.& l.ſi prius.& de vſur.l. acceptam.

o Edicto.] non ſolùm iure ciuili.

p Propoſita.] pignoratitia.

SI VNVS EX PLVRIBVS HAEREDIBVS CREDITORIS VEL &c.

MAnifeſti.] CASVS. Si decedat creditor pluribus hæredibus relictis, actio quę ei cõpetebat, cuilibet hæredi cõpetat p parte: ſed pign⁹ cuilibet remanet in ſolidũ obligatũ. vnde ſi vni ſoluatur pro parte ſua, nõ liberat pignus. Viuianus.

q Diuidi.] vt ſ.de pac.l.pacto.& ſ.fa.erci.l.ea.& j.l.pxi.& j.de excep.l.j.

r Inſolidum.] vt ff.de pig.act.ſolutũ.§.ſi creditor.& facit ad l.iſtam.

Idem A Claudio. LEX III.

SI vxor tua præſidi prouinciæ probauerit, cùm aureos triginta deberet, ſeruos tuos amplioris pretij per gratiam aureis viginti creditorem vendidiſſe[a], eũq; ſoluendo non fuiſſe: iubebit emptores[b] recepto pretio reſtituere ſeruos. PP.xvj. calend. Octobr. Maximo ij.& Aeliano Conſ.

Vẽditio minus legitimè facta nõ tenet, & res à poſſeſſore poteſt uẽdicari. & hoc ſecundũ unã lecturã: qua cauetur quòd uẽditio nõ tenuerit, & ſecundũ aliam qua cauetur quòd uẽditio tenuerit. hoc dicit. ſecundũ. Bal. Vel ſic: Si uẽditio pignoris tenuit, non reuocatur niſi emptor fraudem participauerit. Vel ſic: Debitor pignus iure non diſtractum poteſt à poſſeſſoribus uendicare, uel pignoratitia cum creditore agere. hoc dicit. Sali.

Imper. Gordianus A. Eudemo. LEX IIII.

CVm contra bonã fidem venditionem obligatę poſſeſsionis à creditore factã alleges, non obſeruatis quę in diſtrahendis pignoribus celebrari cõſueuerũt[c], adito præſide prouincię experire actione cõpetenti, nõ tantùm aduerſus creditorẽ[d], verũetiam aduerſus poſſeſſorẽ[e], ſi fraudẽ eum participaſſe cum creditore docere potueris: vt reuocatis quę mala fide geſta conſtiterit, & fructuum ratio, & damni quod irrogatũ apparuerit, haberi poſsit. PP. calẽ. April. Sabino ij.& Venuſto Conſ.

Iuſtus emptor nõ debet pati controuerſiã: ſed debet conueniri creditor, uel eius hæres. h.d. Bal.

Impp. Diocl et.& Maximian. AA.& CC. Noniæ. LEX V.

SI creditore pignus priuſquã ei ſatisfieret diſtrahente, non per colluſionẽ emptor comparauerit: ſucceſſor eius de ſuperfluo[f], non emptoris hæres qui rem poſsidet, conueniendus eſt. S. xvj. calend. Ianuar. Nicomediæ CC. Conſ.

TITVLVS XXXI.
De luitione pignoris.

Niſi debitum integraliter ſoluatur, pignus non recuperatur. hoc dicit. Vel ſic: Pignoris obligatio eſt indiuidua. Vel ſic: In perſonis hæredum obligationis conditio non mutatur. hoc dicit. But. & Bal.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Antiochiæ. LEX I.

QVi pro parte hæres extitit: niſi totũ debitum exoluat, ſuã portionẽ ex pignoribus recipere nõ põt[g]. PP.iij.cal. April. Albino & Aemiliano Cõſ.

Inuenitur hypothecaria per ſe ſtans ſiue perſonali ſiue ſublata perſonali. hoc dicit. Bal. uel ſic: Actione perſonali ſublata tempore, poteſt durare hypothecaria. hoc dicit. Salicetus.

Imper. Gordianus A. Domitio. LEX II.

INtelligere debes vincula pignoris durare[h] pſonali actione ſubmota[i]. PP.xij. calend. Iuñ. Sabino & Venuſto Conſ.

Soluto debito, uel aliter ſatisfacto: poteſt creditor pignoratitia conueniri. hoc dicit. Bald. Vel ſic: Sicut per ſolutionem debiti, ita per oblationem & depoſitionem eiuſdem pignora liberantur. hoc dicit. Sali.

Impp. Dioclet.& Maximian. AA.& CC. Floro. LEX III.

SI reddita debita quantitate, vel rebus[k] in ſolutum datis ſiue diſtractis, & compenſato[l] pretio, ſatis ei, cõtra quem ſupplicas, factum eſſe, adito pręſide prouincię[m] probaueris: vel ſi quod reſiduũ debetur, obtuleris: ac ſi nõ acceperit, depoſueris cõſignatũ[n]: reſtitui tibi res pacto pignoris obligatas pͥuidebit: cũ etiã edicto[o] perpetuo, actiõe propoſita[p] pecunia ſoluta creditori, vel ſi per eũ factum ſit quo minus ſolueretur, ad reddẽda ea quę pignori acceperat, iure eum ſatis euidenter vrgeri, manifeſtum eſt. S.vj.id. Octob. AA. Conſ.

TITVLVS XXXII.
Si vnus ex pluribus hęredibus creditoris vel debitoris partem ſuam debiti ſoluerit, vel acceperit.

Pignus nec actiuè, nec paſsiuè, recipit diuiſionem inter hæredes. hoc dicit totus titulus. Bald. Vel ſic: Inter hæredes creditoris, perſonalis actio diuiditur pro rata, non realis hypothecariã. hoc dicit. Salicetus.

Impp. Valerian.& Gallien. AA. Tauro. LEX I.

MAnifeſti & indubitati iuris eſt, defuncto creditore multis relictis hæredib⁹ actionẽ qdem pſonalẽ inter eos ex lege xij. tabularũ diuidi[q], pignus verò inſolidum[r] vnicuiq; teneri. D.xij. cal. Maij, ipſis AA.iij.& iiij. Cõſ.

§.de distractio.pigno.l.vnus.

Actio.] Casvs. Si Titius creditorem habens Sempronium, decedat pluribus relictis hæredibus, personalis actio qua tenebatur Titius, diuiditur inter hæredes. vnde quilibet pro parte sua conuenitur. sed si vnus pignus possideat, ipse solus insolidum pignoratitia actione conuenitur. Vi.

a Inter hæredes.] creditoris vel debitoris: vt §.l.proxima.

b Vendicatio.] nã I se est hypothecaria: vt §. de pig.l.pignoris. Et dic diuersi hæredes. Nã qdã hæredes debitoris possidebant aliqua de bonis obligatis, & alij alia.

c Conueniuntur.] id est non pro portione hæreditaria quã habent in singulis reb⁹: sed insolidum &c. vt ff. famil. ercis.l.hæredes.§.an ea. & §.de hæred.act.l.ij.& ff.de pigno.act.l.si necessarias.§.si vnus.

SI PIGNORIS CONVENTIONEM NVMERA. &c.

SI pecunia.] Casvs. Spe numeratio nis futuræ scripsisti pecuniam recepisse: & pignus obligasti. si numeratio secuta nõ est: qualiter tibi consulitur vt reuoces pignus, quæritur. Et dicitur per in rem act.& teneberis probare datum pignus. Eodemmodo, pignore nõdum tradito, si creditor aduersus te agat hypothecaria, tenebitur probare se numerasse pecuniam: nec sat erit dicat se accepisse pignus, neq; pecunia sibi reddita. Viuianus.

d Si pecunia.] hæc lex de verbo adverbũ ponit §.de nõ nu.pecu.l.j.& ex pone hanc vt illam.

e Pignus.] §. destinatione. Vel dic datũ esse pignus etiã nũc, & sic accedit ciuili obligationi: vt §.de nõ nu.pecu.l.si cui.& facit ff.de pig.act. l.solutum.§.si quasi.

f Intentio.] hic duo dicebat creditor: datũ si bi pignus, & pecunia nõ reddita: & secundũ volebat probare per primũ: quæ probatio nõ valet: vt hic dicit. Accursius.

SI vt nunc.] Casvs. Si vxor tua cauit se accepisse pecuniã quã nõ accepit, & pignus dedit: illud psequi poterit, cũ per tale falsam cautione res suas obligare nõ potuit. Viuia.

g Scriptura.] publica vel priuata, licet quidã dicãt secus si de publica. arg.§.ar.tu.l.fin.& facit §.l.proxi.

DE IVRE DOMINII IMPETRANDO. Quia quãdoq; nõ inuenit emptorem credi-

Actio personalis contra obligatum tantum dirigitur: realis contra possessorem. hoc dicit. Bal. Vel sic: Licet actio personalis diuidatur pro rata inter hæredes debitoris, non tamen hypothecaria, sed vnusquisq; conuenitur pro rebus à se possessis. hoc dicit. Sali.

Impp. Diocletian.& Maximian. AA.& CC. Claudiæ. LEX II.

ACtio quidem personalis inter hæredes[a] pro singulis portionibus quæsita, scinditur: pignoris autem iure multis obligatis rebus quas diuersi possidet: cùm eius vendicatio[b] non personam obliget, sed rem sequatur: qui possident, tenentes nõ pro modo singularũ rerum substantiæ cõueniuntur[c], sed insolidum: vt vel totum debitum reddant: vel eo qd detinẽt, cedant. Subscripta.

TITVLVS XXXIII.
Si pignoris conuentionem numeratio pecuniæ secuta non fuerit.

Qui non numerauit: & in hypothecaria, & in personali succubit. hoc dicit. iste titulus. uel sic: Etiam si debitor quæritur inciderit, creditor debet probare pecuniam numeratam. Bal. uel sic: Debitor potest creditorem qui pecuniam non numerauit ad restitutionem pignoris conuenire: nec ille potest exceptione dati pignoris se tueri nisi probet se pecuniam numerasse: quod obtinet etiam debitore possidẽte. hoc dicit. Sali.

Impp. Seuerus & Antoninus. AA. Illaro. LEX I.

SI pecunia[d] tibi nõ esse numeratã: atq; ideo frustra cautionẽ missam asseris, & pignus[e] datũ probaturus es: in rem experiri potes. Nam intẽtio[f] dati pignoris neq; redditæ pecuniæ non aliter tenebit, quã si de fide debiti constiterit. Eadẽq; ratio eueritas seruet, si te possidẽte pignus aduersarius tuus agere cœperit. PP. cal. Septẽbris, Laterano & Rufino, Conss.

Hypotheca & cautio est inanis, si pecunia numerata non fuit. h.d. secundum Sali.

Imp. Alexan. A. Peregrino. LEX II.

SI (vt nunc asseueras) nihil creditor numerauit vxori tuæ, quæ pignus dedit, sed inanẽ extorsit cautionẽ: mendaci scriptura[g] cõtra fidẽ veritatis obligari eius res nõ potest. Sine die & cõsule.

TITVLVS XXXIIII.
De iure dominii impetrando.

Impetrans possidere pignus iure dominij, debet exprimere nomina debitorum cessantium, & solennia peregisse: nec potest de omnibus generaliter impetrari. hoc dicit. Bald. Vel sic: Creditor potest impetrare à principe pignora singularia sibi adijci iure dominij, non uniuersa bona debitoris, licet sint hypothecata. hoc dicit. Sali.

tor, ideoq; opus est ut sibi adijciatur: ideo de hoc ponit.

Dominij.] Casvs. Obligasti mihi fundũ, & generaliter omnia bona: an te cessante in solutione possum impetrare vt liceat mihi omnia bona tua iure dñij possidere, quærit. Et dicitur q nõ. & loquitur creditori Imperator dicens, q libello meo supplicatorio debui expressisse nomẽ debitoris mei: & an peregi solennia quæ sunt §. 10 co.l.fi. Viuia.

h Pignora.] aliqua certa.

i Solennia.] quę sunt §.eod.l.fina.

k Omnia bona.] id est si omnia bona obligasset, tũc nõ posset oĩa iure dominij petere. Sed quando certas res: tunc sic: vt hic dicit. & arg.§. de bo.auth. iudi.pos.l.p debito. & §.ne pro dot. mu.bo. quõ.ma.abdi.l. j.& §.de pact.l.si pacto.& instit.de suc.sub.quæ si. per bo.ven.& ex sena.cõ sul.clau.per totum.

Imp. Alexander A. Nicolæ. LEX I.

DOminij iure pignora[h] possidere desyderans, nomina debitorũ quos ĩ soluti one cessare dicis, exprimere, & an solẽnia[i] peregisti, significare debuisti: dũmodo scias oĩa bona[k] debitoris q pignori dedit, vt vniuersa dño tuo generaliter addicantur, impetrare te nõ posse. PP. xiiij. cal. Decẽbr. Alexãdro A. iij. & Dione Conss.

Per unum actum contrarium receditur à priuilegio. Hoc dicit Bar. Qui facit contra ius quod impetrauit, ius perdit. hoc dicit. uel sic: A beneficio rescripti receditur per actum oppositum. hoc dicit. Bald. uel sic: Si creditor post dominiũ pignoris impetratum, usuras à debitore receperit, iuri impetrato renunciasse uidetur. hoc dicit. Salicetus.

Imper. Gordian. A. Iustæ. LEX II.

SI creditor pignus iure dominij à nostra serenitate possidere petit, & post formã rescripti alio anno vsuras à vobis accepit, à beneficio impetrato recessisse[l] videtur[m]. PP. prid. nõn. Decẽb. Pio & Pontiano. Conss.

Antiqua obseruatione sublata, debitor monetur ut certo tempore soluat: quo elapso, à principe dominium impetratur: post quam impetrationem debitor intra biennium auditur, & res legitime æstimatur: ut si quid ultra habet, id restituat & quod minus acceperit, consequatur. hoc dicit. Bar. uel sic: Intẽtio huius legis est triplex: scilicet circa pignoris venditionem, & circa pignoris dominij impetrationem seu adiudicationem. Tertio circa post ipsius adiudicationem permissam luitionem. Secunda ibi, Sin uerò nemo. Tertia ibi, Sin autem nullatenus. & ista lex non seruatur secundum statuta & consuetudines locorum. & hoc dicit: Qui uult iure pignoris possidere, debet seruare huius l. solennia, secundum Bar. & Bal.

Imperator Iustinianus A. Demostheni præfecto prætorio. LEX III.

VEtustissimam obseruationẽ quæ nullatenus in ipsis rerum claruit documentis, penitus esse duximus amputandam, imò magis clarioribus remedijs corrigendam. Igitur in pignoribus quę iure dominij possidere aliqs cupiebat, pscriptio publica, & annus luitionis antiquitus introducti sunt: pignus autem publicè pscriptum neq; vidimus, neq; (nisi tantummodo ex librorum recitatiõe) audiuimus. Sancimus itaq;, si quis rem creditori suo pignorauit, si quidem in pactione[i] cautum est, quemadmodum debet pignus distrahi, siue ĩ tẽpore, siue in

SI creditor.] Casvs. Creditor postulabat à principe vt liceret sibi possidere pignus iure dñij: & princeps concessit. postea exegit à debitoribus vsuras: an videatur renũciasse beneficio impetrato & obtento. quæritur. Et dicitur q sic. Viuia.

l Recessisse.] sic & ff. de lege commiss.l.iiij.§. eleganter. & l.de lege.§. fina.& l.post diem.& §. de pac.inter emp.& vendi.l.cõmissoriæ.& §.qd metus causa.cum te.& ff. depo.l.si homine.§.quo ties.& de vsuris. qui se misses.in princ.& l.cum quidam.§.diuus. & §. de vsur l.quãuis.& ff.de iure aur.annul.l.ij. ad ditio. De hac materia an scilicet & quando per actum contrariũ, quis perdat priuilegiũ. vide pulchrè per Abba. in cap.cum accessissent. in vltima col. extra de constitutionibus. & per doctõ.in l. voluntariè. §.de excu.tuto.

m Videtur.] vt ff. de lege commiss.circa principium.

VEtustissimam.] Casvs. Olim creditor publicè præscribebat pignus: & si post annum debitor il lud non recolligebat: creditor id poterat vendere. hodie sic non erit: sed aut conuenit vt creditor pignus vendat: & hoc fiet: an non, & tunc debet denunciari debitori vt pignus recolligat: & si intra bienniũ nõ redemit, poterit creditor pignus distrahere: & si nõ inueniat emptor, adeat creditor iudicem, & denunciet debitori vt veniat: si nõ veniat, statuat certũ tempus à iudice: intra qd si nõ veniat, poterit petere à principe vt dominium

n Peregeris.

† Quia cõtrariũ fecit iurisuo, & cõcor. cap. gratũ. cum gl. sup ver. recessũ. de offi. deleg.

† Hanc l. dicũt ad hoc singulare, q oia pacta in pignoribus sunt licita nisi expressa lege prohibeat. vide ad hoc Bal. in l. or do. §. de ex cep. rei iudi.

dominium pignoris ei detur: & adhuc si intra aliud biennium debitor veniat, & pecuniam offerat, poterit pignus recuperare. si verò non veniat, ex tunc elapso biennio consequetur creditor plenissimum dominium: & si creditor pignus vendat, neque tunc consequatur debitum suum: de eo qđ deest aduersus debitorem, manebit integra petitio: & si pluris fit pignus venditum quàm sit debitum, debitor vel eius creditores superfluã petere poterunt: & si dubitetur quãtum debuerat vendi pignus, iudex debet æstimare, & creditor debet iurare se nō potuisse plus vendidisse: ita videlicet vt hoc quod iudex æstimauerit, obseruetur. Viuianus.

alijs conuentionibus, ea obseruari de quibus inter creditorē & debitorem conuentum est [a]. ¶ Sin autē nulla pactio intercesserit, licentia dabitur fœneratori ex denunciatione [b], vel ex sententia iudiciali, post bienniũ, ex quo attestatio missa, vel sententia [c] prolata est, numerandum [*] eam vendere. ¶ Sin verò nemo est qui comparare eam maluerit, & necessarium fiat creditori saltem sibi eã iure dominij [d] possidere, in huiusmodi casibus hãc causam esse obseruandam censemus, vt siue præsens [e] sit debitor, denũciatio ei scilicet post bienniũ mittatur, siue absuerit, prouinciale tribunal creditor petat, & iudicē certiorare festinet, quatenus ille eum requisierit, certo tēpore [f] super hoc ab eo statuendo: vt fiat debitori manifestum per apparitionem iudicis quod à creditore petitum est: & certum tempus statuatur, intra quod si fuerit inuētus debitor, debet is qui pecunias creditas accepit, debitum offerre, & pignus recuperare. ¶ Sin autē nullatenus fuerit inuentus, iudex certum tēpus [g] definiat, intra quod ei licentia dabitur sese manifestare, & offerre pecuniã, & pignus à pignoratione liberare. ¶ Sin autē tempore statuto minimē fuerit inuētus, vel creditam pecuniã totam offerre noluerit: tũc creditor adeat culmē principale & precibus porrectis iure dñij à nostra serenitate habere eandem rem expectat [h], habeatq; ex diuino [i] oraculo eam in suo dñio. Et postquàm hoc fuerit subsecutum, pietatis intuitu habeat debitor intra biennij tempus in suam rem humanum regressũ, ex die sacri oraculi numerandum: & liceat [k] ei creditori qui iam dominus factus est, offerre debitum cum vsuris & damnis vitio [l] eius creditori illatis: quorũ quãtitatem creditor debet suo iuramento [m] manifestare, & suũ pignus recuperare [n]. ¶ Sin autē bienniũ fuerit elapsum, plenissimē habeat rē creditor, ideq; domin⁹ iam irreuocabilem factam. Sed si quidem minus in pignore, plus in debito inueniatur: in hoc qđ noscitur abundare, sit creditori oīs ratio integra [o]. Sin aũt ex vtraq; parte quãtitas æqua inueniatur: sine omni dubitatione totam rem antea pignoratam retineat. ¶ Sin autē minus quidē ī debito, ãplius autē in pignore fiat: tũc ī hoc qđ debitũ excedit [p], oīs debitori iura integra lege nostra seruabuntur: creditoribus quidē fœneratoris nō suppositum, alijs aũt debitoris creditorib⁹ vel ipsi debitori seruatũ. ¶ Et ne ex cōmunione [q] fiat aliqua difficultas, licētia dabitur creditori seu domino [*] [r] æstimationē supflui debitori vel creditori debitoris cum competenti cautela [s] in eum exponenda offerre. ¶ Sin verò creditor postq̃ iure dominij hoc possideat, vendere hoc maluerit: liceat quidē ei hoc facere, si qđ autē superfluũ [t] fit, debitori seruare. ¶ Sin autem dubitatio exorta fuerit pro venditiōe, vtpote viliore pretio facta sacramēti religionē [v] creditor præstare cōpellatur, q̃ nulla machinatiōe vel circũscriptiōe vsus est, sed tãti vēdiderit rē quãti potuerit venire: & hoc tãtũmō reddi debitori, qđ ex iuramēto supfluũ fuerit visum. ¶ Sin aũt ex iureiurãdo etiã min⁹ habuisse creditor inueniat: in residuũ habeat integrã actiōnē. ¶ Aestimatiōnē [x] aũt pignoris, donec apud creditorē eundēq; dñiũ pmaneat: siue amplioris, siue minoris quãtũ ad debitũ quãtitatis est, iudicialis esse volumus disceptationis, vt qđ iudex sup hoc statuerit, hoc in æstimatiōnē pignoris obtineat. D. xv. cal. April. Constantinop. Lampadio & Oreste VV. CC. Conss.

TITVLVS XXXV.

De pactis pignorum, & de lege commissoria in pignoribus rescindenda.

¶ Pactũ est potius interpretandũ esse superfluũ quã iuri cōtrariũ. h. d. Bal. vel sic: Pactum simile pacto legis commissoriæ, in pignoribus nihil operatur. h. d. secundum Bar. & Sali.

Impera. Alexand. A. Victorino. LEX I.

Qui pactus est, nisi intra certũ tempus pecuniã quã mutuam accepit solueret [*] cessurũ se creditoribus [y], hypothecæ venditionem nō contraxit [z]: sed id cōprehendit qđ iure suo creditori in adipiscēdo [a]

* eam rem, &c.

a ¶ Conuentum est.] hoc dictum fallit in casibus vt j. tit. j. per totũ. & ff. de pig. actio. si cōuenerit. j. & ff. de distrac. pig. l. si creditor. §. si. instit. & facit insti. q. ali. licet. §. j.

b ¶ Ex denũciatiōe.] s. vna: vbi verò cōuenit ne vēderet, ter est denũciandum: vt ff. de pig. actio. l. si conuenerit. j. in fine.

c ¶ Sententia.] interlocutoria de soluēdo sibi eã.

d ¶ Dominij.] vt s. si in cau. iudi. l. fi. Accur.

e ¶ Præsens.] sic ff. de euictio. l. si ideo. §. fi.

f ¶ Certo tēpore.] no. certũ tēpus dari ad reqrendũ, & aliud certũ tēpus ad soluendũ: vt statim subijcit. Accur.

g ¶ Certũ tēpus.] quo tempore nō inuentus redire possit. Ir. & facit ad hunc §. ff. de pig. act. l. eleganter. in prin.

h ¶ Expectat.] i. petat.

i ¶ Ex diuino.] p eo qđ valet. si minus valet. Vel ecōtra quantũ sufficiat ad debitũ si plus valet: vt j. patet. Accur.

k ¶ Liceat ei.] s. debitori.

l ¶ Vitio.] id est cōtumacia & negligentia.

m ¶ Iuramēto.] Nota iuramentũ dari scienti: & vbi singula non possunt pbari. sic s. de iudi. l. sancimus. Accur.

n ¶ Recuperare.] sic ergo intra quadrienniũ recuperabit pignus debitor. Sed secus in damno infecto, vbi post secundũ decretũ nō auditur: vt ff. de dã. infect. l. si finita. §. postea autē. Sed hęc quę hac lege dicũtur, aliter cōsuetudine: & aliter ciuitatũ statutis obseruantur. & per Lombardã: vt in tit. de debitis & guadimonijs, & quæ liceat pignorare vel nō. l. si qs fideiussorem.

Pignoris venditiones & adiudicationes sunt seruãde secundũ statuta & cōsuetudines locorum.

o ¶ Integra.] vt & s. de distract. pig. l. hypothecis. & s ī fi cert. pet. l. si p mutua. Sed secus in pignore quod in causa iudicati capitur: vt ff. de re iudi. l. à diuo. §. si pignora. Accursius.

p ¶ Excedit.] s. res pignorata. Accursius.

q ¶ Ex cōmunione.] Cōmunio enim mater est discordiæ: vt ff. de le. ij. l. cũ pater. §. dulcissimis.

Discordia fit ex cōmunione.

r ¶ Seu domino.] s. nunc facto. & facit ff. de pigno. act. l. eleganter. §. si vendiderit. & l. quãuis. in fi. & s. de bo. autho. iu. pos. l. fi. §. penul.

s ¶ Cautela.] aĩs cautione. hoc ad debitorem & creditore referri potest: nam debitor cauebit, q̃ illam rem non reuocabit: & creditor cauebit, q̃ restituet superfluũ. Azo.

t ¶ Superfluũ.] à debito cũ pluris vēdidit quã esset debitum.

v ¶ Religionē.] Not. de cōscientia quę satisfacere. sic j. de dona. l. fi. qs pro redēptione. §. eandē. & s. de iure delib. l. fi. §. licentia danda. & s. de fide instru. l. fi. §. finautē. & dixi s. de ijs qui ad eccl. cō fu. l. fi. §. sicubi. Accur.

x ¶ Aestimationē.] hic nō vult vendere, sed accepit iure dominij: & dicitur q̃ valet plus, & ecōtra ipse q̃ minus: sed ipse impetrauit vsq; ad quãtitatem debiti.

* facto &c.

¶ DE PACTIS PIGNORVM, &c. ¶ *Licet in venditionibus seruetur lex cōmissoria in pignoribus tamen non seruatur: ut habes in hoc titu.*

Qui pactus est.] CASVS. Obligaui tibi fundũ hoc pacto vt nō soluta pecunia sua die haberes eũ ī solutũ, an valeat pactũ: quærit. & dicitur q̃ nō. neq; plus cōsequeris per talē cōuentionē, nisi qđ de iure cōi tibi cōpetit: hoc est vt pignus vendere possis iure communi. Viuianus.

y ¶ Creditoribus.] ius pignorũ vel ipsa pignora. Et no. q̃ hoc non est pactũ legis cōmissoriæ, sed quoddam ei simile: & ideo inutile. nã nihil operatur: sicut enim creditor aliàs potuit vendere pignus vel ex pacto, vel ex lege: ita & nunc. Et idem dicas si dixit se daturum in solutum: vt sit inutile: vt ff. de solut. l. calopedius. aliàs, quamuis stipulanti. Pactum autem legis commissoriæ esset, vt si non soluam intra certum tempus, creditoris sit pignus: vel habeat pro pecunia sua emptũ: vel sit ei ius faciendi quod vult: vel similia. sed si sic dicam, habeas tunc emptum tanta pecunia quanti tunc valuerit, valet: vt ff. de pigno. l. si fundus. §. fi.

Pactũ legis cōmissorię quale est.

z ¶ Non contraxit.] scilicet de iure: sed de facto constat venditionem esse, sicut & cùm prædium creditori datur in solutum: vt j. de euictio. l. si prædium. Accursius.

* Pignus cessurum, &c.

a ¶ In adipiscendo.] id est in adipiscenda possessione pignorum. Accursius.

a ¶ Cõmuni itaque.] Nota ergo pactũ nil operari.sic j.de fideiuss.l.nõ rectè.& ff.pro socio.sed si adijciatur.argu.cõtra.ff.de vsur.l.si stipulatus.& ff.de leg.j.l.si quãdo.in princi.& totũ generale, res sic debet accipi vt non pereat:vt ff.de reb.du.l.quoties in actionibus.& l.vbi est.& ff.ad municip.l.j.Item contra est huic l.s.de pactis.l.si quis in conscribendo. Sed hoc speciale ne creditores nimiam suam exerceant auaritiam.Item cõtra.ff.de contrahen. empt.l.fina.in princi sed ibi non creditori,sed fideiussori remanebat pignus:& ideo non est ibi pactum legis commissoriæ,vel ei simile.

Res sic debet accipi vt non pereat.

pignore habiturus erat. Cõmuni itaq;[a] iure creditor hypothecã vẽdere debet. PP.idib. Octob. Alexandro A.Cons.

¶ *Pactum q, si res vendita nõ euincatur,alia res pro ea obligata debitori reddatur: est ualidum & seruandũ.Bal.uel sic:Cessante causa propter quã pignus est datum, pignus debet reddi.hoc dicit.secundum Sali.*

I mpp.Diocletian.& Maximian.AA.& CC. Dionysio. LEX II.

S I fundi.] CASVS. Vendidi tibi fundum,& pro euictione alium fundũ obligaui:hoc pacto, vt si non euinceretur, restitueretur fundus obligatus,si aliquis egerit & succubuerit:quia non euincit: an fundũ recuperare possis, quærit. & dicitur q sic. sed per quã actionẽ,non aperit.tu dic q præscrip. verbis,vel actio.pignoratitia.Viuianus.

S I fundi nomine quem vendideras, emptori ab alio mota proprietatis quæstione,alterũ fundum pro eius euictione pignoris hypothecæve titulo emptionis instrumentis ea lege dedisti[b]: vt quem secũdò tradideras, si is quẽ vendideras euictus nõ fuerit, obtineas[c]:de hoc cõtra eum qui mouerat quæstionem lata sententia: emptori parata securitate[d],circa eum quem obligaueras restituendum:conuentionis fidem impleri (si negotium[e] integrum est[f])præses iubebit[g]. S. calend. Decemb. Sirmij AA.Cons.

b ¶ Dedisti.] loco pignoris.

c ¶ Obtineas.] i. restituat tibi secũdũ Azo.& si amittat loco pignoris retineat qđ valet:vt j.de euic.l.si nõ iniuria. Sed qđ si est actũ vt hic loco illi⁹ habeat? Rñ.puto valere, & sic etiã põt intelligi innuere lex ista.

d ¶ Securitate.] id est exceptione rei iudicatæ: cùm sit absolutus.

e ¶ Negotiũ.] quia iureiurãdo, & pacto de nõ petendo,& sententia.

f ¶ Integrũ est.] quia nec sibi hũc vendidisti, nec p expẽsis litis ei dedisti,nec pacto,nec sñia, vel alio modo amisisti.

g ¶ Iubebit.] præscrip. verb.actiõe pposita, vel pignoratitia actione.

¶ *Pactum legis commissoriæ est reprobatum in pignoribus, & habet locum hæc lex in præteritis & futuris.hoc dicit.Bu.Barto. & Sali.*

I mper.Constantin.A.ad populũ. LEX III.

Q Vonia.] CASVS Inter alias deceptiones qbus creditor intẽdit debitorẽ decipere est hęc,scilicet q creditor cõuenit cũ debitore,vt si sua die nõ soluat,præstet q pignus penes eũ remaneat. statuit Imperator q hmõi conuentiones nulli⁹ sint momenti,sed creditor debitum recipiat,& pign⁹ debitori restituat. Viuia.

Q Voniam inter alias captiones præcipuẽ cõmissoriæ pignorum legis crescit asperitas,placet infirmari eã, & in posterum omnem eius memoriã aboleri[h]. ¶ Si quis[i] igitur tali cõtractu laborat, hac sanctione respiret, quę cum præteritis[k] pśentia quoq; repellit,& futura prohibet.Creditores enim re amissa[l] iubem⁹ recuperare qđ dederunt.D.ij.cal.Februar. Serdicæ, Constantino A. vij.& Constantio Cæs.Cons.

TITVLVS XXXVI.

De exceptionibus seu præscriptionibus.

h ¶ Memoriã aboleri.] quo ad ipsa pignora,non quo ad venditionem.Accur. ADDITIO An autẽ & quãdo pactũ legis cõmissoriæ reprobetur in pignoribus. Itẽ quare admittatur in cõtractu emptionis, & reprobetur in cõtractu pignoris.videas pulchrè per Abbatẽ in cap.significante.super glos.in verbo,cõmissoriæ.extra de pig.

i ¶ Si quis.] debitor.

k ¶ Præteritis.] nisi hoc diceretur non traheretur ad præterita:vt s.de leg.& consti.l.leges & constitutiones.

l ¶ Amissa.] impropriè quia dominiũ nõ fuit in eos translatum : vt s. de leg.& constitut.l.non dubium.huiusmodi tamen facta valent in arris sponsalitijs,vt s.si rect.pro.vel ad eum per.l.j.Item in sponsionibus honestis:vt ff.de præscriptis verbis.l.si rem.§.fina. Sed quid si paciscar vt non liceat soluere? Respon.non valet,& omnia similia. Sed quid si conuenerit vt non liceat soluere hinc ad mensem?adhuc dixit Pau.idem & eadem ratione de anno,& sic in infinitum.quod Ioan.non placet:sed dicit valere si modo sit tempus minus xxx.annorũ.aliter videretur perpetua alienatio:vt ar.in auc.de ali.& emphy.§.locationis.col.ix.& facit de feudis.quibus mod.feu.cõsti.potest.§.si quis obligauerit.argu.contra ff.

de contrahen.emp.l.fi.Sed solue vt s.eod.titu.l.j.

¶ DE EXCEPTIONIBVS,SEV PRAESCRIPTIONIBVS. ¶ *Dixit s.de iure agendi: nunc de iure defendendi. Et quod dicit præscriptionibus †: largè ponitur,licet aliàs pro temporali tantùm ponatur.*

† Cõtinuatio. Quid exceptio à præscript.differant, vide Alcia. super l. quinq; pedum. C.finium regũ.

¶ *Soluens habenti utilem actionem alio habente directã,ab utili liberatur ipso iure:sed à directa exceptionis ope.& obligatio diuiditur inter hæredes actiuè & passiuè,pro portionibus hæreditarijs. hoc dicit.Bal.Vel sic:Licet obligatio diuidatur ipso iure inter hæredes,tamen si debitor soluit uni ex hæredibus cui creditor nomen prælegauit, aduersus alios tuetur exceptione doli.hoc dicit.Sali.*

I mperator Antoninus A.Claudio. LEX I.

D Ebitores] CASVS Si debitor vel creditor ĩ fato cõcesit,pluribus hæredibus relictis inter hæredes p portionibus hæreditarijs diuidit actio. & p portionib⁹ hæreditarijs cõdictio cõpetit.Si verò creditor nomen debitoris sui vni hæredũ prælegauit, & ille egerit,& exegerit:alijvolentes agere doli mali exceptione repellentur.

D Ebitores quidẽ hæreditarij vnicuique hæredũ pro portione hæreditaria antiqua[m] lege obligati sunt. ¶ Sed si eis hęredibus omnẽ pecuniã exoluisti,quibus nomen patris tui[n] testator[o] ĩ diuisiõe ad scripserat[p], doli mali exceptiõe[q] aduersus alios agẽtes tueri te potes. PP.x. calend. Aug. Duobus & Aspris Cons.

m ¶ Antiqua.] scilicet xij.tabularũ:vt s.de pactis.l.pacto.& si certũ petatur.l.j.& s.si vnus ex pluribus hæred.&c.l.j.& s. famil.ercis.l.ea quæ.

n ¶ Patris tui.] i. patrem tuũ debitorẽ:quia specialiter quibusdã voluit ita debitum reddi.

o ¶ Testator.] idemq; creditor.

p ¶ Adscripserat.] prælegãdo, sicut ecõtra onus vni adscribere potest:vt ff.fami.ercis. l.si filia.§. papinianus.

q ¶ Exceptione.] imò videt q ipso iure sit tutus.Primò,quia illi quibus est nomen prælegatum,habent vtilẽ actionem ad solidum:vt s.de leg.l.ex legato nominis. ergo qui eis soluit, liberatur ab actiõe,& sic ab obligatione insolidum. Secũdò, quia qui voluntate creditoris alijs soluit,ipsi creditori soluisse videtur,& sic ipso iure liberat̃:vt ff.de sol.i. solutã.& l.vero procurator.& l.dispẽsatori. Sed certè nõ est ita:nam licet ab vtili libereris ipso iure,non tamen à directa qua teneris alijs.Item il la l.solutã.est intelligẽda quãdo volũtate creditoris viuẽtis.Itẽ videtur q nõ posit vni hæredũ prouidere in ijs quæ sunt in dando:vt ff.de verbo. obli.l.cõtinuus.§.fi. Sed ibi loquit stipulãdo,hic prælegãdo:vel illud de rigore,hoc de æquitate.

Legatarij q bus nomen est prælegatum,vtilem actionẽ habent ad solidum.

† Cõcor.c. cum inter. post mediũ cum glossa sup verb.ad litigãtes.extra de sent.& re iudi.

¶ *Licet unus ex fratribus succumbat in iudicio, non præiudicat alteri fratri.hoc dicit. Bal.uel sic:Exceptio rei iudicatæ non obstat ei contra quem non est pronunciatum.Sali.*

I dem A.Iulio. LEX II.

P Ro portione[r] tua qua domũ ad te pertinere dicis,si iudicatum non est,actionẽ dirigere potest.Nam exceptio rei iudicatæ ei demum obstat, vel successoribus eius,inter quos cognitum † super ea re & pronunciatum est[s]. PP. xv. calend. Mart. Antonino A. iiij.& Balbino Cons.

¶ *Dolus commissus in liberatione administratio nis, uel in ipsa administratione, secundum secundam lect.reddit pactum liberatorium ope exceptionis inutile. Vel sic: Exceptio pacti dolo quæsiti,elidi tur replicatione doli.uel sic:Generalis inquietatio ab ignorante facta, non porrigitur ad gesta per dolum. hoc dicit. Bal. uel sic: aduersus exceptionem pacti, potest agens dolo inductus uti replicatione doli. hoc dicit.secundũ primam lectu.quæ uerior est.Sali.*

A I dem A.Vitali. LEX III.

A Duersus † fratrẽ tuũ quondam tutorẽ legitimũ[t] tutelę iudi

† Concor. glos.j.ante med.in ca.j. extra de pactis.

P Ro portione.] CASVS. Duo habebant domũ cõem:cõtra vnũ illorũ pronũciatur:si alius velit pro parte sua agere,an res iudicata contra alium sibi noceat.quæritur.Rñ.q non.

r ¶ Pro portione.] duo fortè erant fratres.

s ¶ Pronunciatum est.] imò tria necessaria sunt:vt ff.de excep.rei iu. l.cũ quæritur.& l.seq. Item fallit hæc regula in popularibus actionibus, & publicis iudicijs,vbi res inter alios acta alijs nocet,nisi collusio detegatur.Itẽ in alijs casibus quos not.s.quibus res iudi non noc.l.ij.& facit ad l.istam ff.de re iudi.l.sæpè.& s.res inter alios acta.l.si cum fratre.& ff. qui pot.in pig.ha.l.claudius.

A Duersus.] CASVS Frater administrauit tutelã legitimam fratris tui,& ex mala administratione tenebat ei in c.dolo induxit vt ei dimitteret:si agat frater, alius excipiat de remisione, replicabit de dolo,id est q dolo induxit eum ad remittendum.vel dic q commiserat dolum in tutela,licet frater generaliter remittat ei administratione tutelæ,non tamen videtur remisisse dolum. prima positio verior est.

t ¶ Legitimũ.] imò fiduciarium:vt insti.de fiduci.tute.per totum.Sed omnis fiduciarius est legitimus.sed non conuertitur.

Pacti.

cio si expertus non es ꝓposita actione cõsiste, nec timueris exceptionem pacti[a], si in ea[b] fraudẽ dolũq; admissum probare potes[c]. nam replicatio doli opposita, bonę fidei iudicium facit[d], & cõmẽtum fraudis repellit[e].

Diuturnus iudicij tractatus peremptorias non excludit, sed exceptio rei finitæ sic. hoc dicit. Vel sic: Defensio perẽptorij obijci potest usque ad litis contestationem. hoc dicit cum glos. Bal. Vel sic: Causa nondum finita, potest opponi exceptio peremptoria. hoc dicit. Sali.

Imperator Alexander A. Iuliano et alijs.

LEX IIII.

CVm nõdum[f] finitam sentẽtia causam sed dilatam allegatis: nõ est dubiũ oẽs integras defensiones[g] vobis esse. PP. ij. nonas Octob. Maximo ij. & Aeliano Cons.

Quæ annua sunt ad agendum, sunt perpetua ad excipiendum. hoc dicit. Bart. Bal. & Sali.

Impp. Diocletian. & Maximian. AA. & CC. Basilio.

LEX V.

LIcet vnde vi interdictum[h] intra annum[i] locũ habeat, tamẽ exceptione perpetua succurri ei qui per vim expulsus post retinuit possessionẽ, authoritate iuris manifestatur. S. cal. Maijs, Trallis AA. Cons.

Replicatio & duplicatio non expirant tempore. Bal. uel sic: Exceptio uel replicatio doli potest perpetuò cõtra pactum opponi. hoc dicit. Salicetus.

Idem AA. & CC. Helenę.

LEX VI.

SI pactum[k] intercessit[l], in exceptione[m], sine temporis præfinitione[n] de dolo replicare potes[o]. S. calen. Septemb. Viminatij AA. Cons.

Refutatio generalis per specialem satisfactionem restringitur. hoc dicit. Bald. Vel sic: Pactum de non petendo simpliciter factum, restringitur ad quantitatem iam solutam. hoc dicit. & not. Salicetus.

Idem AA. & CC. Menãdro. LEX VII.

SI ex maiore[p] debiti quantitatẽ minor tibi soluta est, nec liberationem debitori tuo pręstitisti[q]: petere quod nõ ꝓbatur redditum, cõtra exceptionẽ pacti replicatione tuam adiuuans intentionem, minimè ꝓhiberis. S. ij. calend. Mart. CC. Cons.

Exceptio peremptoria potest opponi quandocunque, priusquam feratur sententia definitiua. hoc dicit. Bal.

Idem AA. & CC. Aurelio. LEX VIII.

PRæscriptionem[r] peremptoriam quã ante contestari sufficit[s], omissã priusquã sentẽtia feratur, obijcere quandoq;[t] licet. S. xv. cal. Nouemb. CC. Cons.

Ista est difficilis lex, & quasi difficilior in materia, nec reperitur utilior ista. Si reus est certus quòd actor non potest probare, debet denegare, non excipere: sed si dubitatur, potest utrũque cumulare, scilicet negando, & si probetur excipiendo. hoc dicit. secundũ Bal. uel sic: Reo non expedit exceptionem opponere si credit actorem non probare: alias debet exceptionem sub cõditione opponere, & potest probatam intentionem actoris illam probare. hoc dicit. Sali.

Idem AA. & CC. Mutiano. LEX IX.

SI quidem[v] intentionem actoris probatione deficere con-

Casum ponit dupliciter.

a Pacti.] tutor ille te induxit dolo ad remissionem faciendam: non potes ideo minus agere contra eum. & si excipiat de pacto, replicabis de dolo. Vel dic ꝙ dolum commiserat in tutela, qui dolus non videtur generali remissione remitti: vt arg. ff. de lib. leg. aurelio. §. caius. & ff. de pact. lege tres fratres. Nam & seru⁹ quicqd quęrit, dño quęrit, non tamẽ dolo: vt. ff. de acquiren. pos. l. qđ seru⁹. Sed huic expositioni est argu. cõtra. ff. de pac. l. si vnus. §. illđ. Sed prima placet.

b Si in ea.] alias in eo, scilicet pacto. alias in ea, scilicet remissione. vel ĩ ea, scilicet tutela.

c Probare potes.] q enim dolũ dicit &c. vt ff. de probati. l. quoties. §. qui dolo.

d Facit.] i. cõuenit iudicio tutelę, qđ est bonę fidei, opponi replicationem doli: ex quo est dolus commissus, & cõmentum fraudis repellit. vnde Ouidius. Non faciunt molles ad fera bella manus. faciunt, id est conueniunt. *Versus.*

e Repellit.] quia metu, vel dolo, vel minor erat.

Casum ponit.

f CVm nondum.] Pone sic casum. Cœpi cõuenire aliquẽ, & steti per aliquod tẽpus: in causa supersedi per tres annos, & dicitur ꝙ iterũ possum agere, & loquitur generaliter in reo & actore.

g Defensiões.] perẽptorias. subaudi, nisi in casibus. sed dilatorias ante litem cõtestatã: vt hic, & s̃. sen. re. nõ pos. l. peremptorias. & s̃. de proba. l. exceptionem.

h LIcet vnde vi interdictum.] Vnde vi interdictum intra annum datur, quando possessio ad violentum non peruenit: vt ff. de vi & vi arma. l. j. in princip. & s̃. vnde vi. l. ij. Sed non est ita in exceptione, quæ competit vim passo. Dic ergo casum quòd deiectus recuperauit incontinenti possessionem, licet habeat interdictum vnde vi, intra annum pro damnis. pro possessione tamen habet exceptionem perpetuam, etiam si rei vendicatione conueniatur: vt nota. s̃. vnde vi. l. si quis in tantam. vt sic quod huic expulso licuit incontinenti recuperare, non sit illius delicti impunitas. Hæc positio non placet Ioanni: quia cùm nullum detur tibi interdictũ pro possessione: ergo nec mihi vlla, exceptio. Pone ergo sic: Expulisti Titium qui mihi cessit interdictum & omne ius suum, inde vi te deieci, possessionem non apprehendi, ago aduersus te interdicto mihi cesso: excipis post annum & perpetuò cum alio possessorio possis à me si tenerem recuperare, scilicet ex secunda deiectione: licet si ex secunda expulsione ageres, tantum intra annum audieris. Tertij vt B. dicunt, expuli te de fundo violenter: deinde ex interuallo tu expulisti me, sed possessionem non intrasti, ego verò eam retinui agis contra me interdicto de priori expulsione. ego excipio de violentia quam ex interuallo intulisti mihi. Et alij sic ponunt inuasorem post annum possessionis æstimationem & cætera damna restituisse: certè non habet condictionem indebiti: licet si possideret, conueniri non posset. Vel dic quòd deiectus quoquo modo etiam clam possessionem recuperauit, & conuenitur à deiectore interdicto vti possidetis, & perpetuò excipit: quia si agens possideret, interdicto vnde vi teneret, nisi ann⁹ esset elapsus: multo magis per exceptionem potest se tueri: vt ff. de superfic. l. j. § quod autem ait prætor. Ex lege ergo ista nota. quæ annua sunt ad agendũ, perpetua sunt ad excipiendum. P. Idem in doli exceptione: nam licet actio de dolo sit biennalis: vt s̃. de dolo. l. penulti. tamen exceptio est perpetua: vt ff. de excep. do. l. purè. §. fi. secus in replicatione: vt ff. de pecu. l. quæsitum. §. fi. Cui l. quæsitum. est contra j. l. proxi. Sed ibi solues. *Casum ponit multipliciter.* *Annua ad agendũ, perpetua sunt ad excipiendum.*

i Intra annum.] nota perpetua iura sunt ad excipiendum, & temporalia ad agendum.

k SI pactum.] de non petendo.

Casum ponit triplicit.

l Intercessit.] tribus modis pone casum. Primò, debebas mihi decẽ dolo extorsisti à me pactum de non petendo: si excipias ex eo pacto perpetuò, replicabo etiam sine præfinitione temporis, sicut & olim actio sine præfinitione temporis competebat. Sed hodie dices perpetuò, id est ad xxx. annos. Nam tantũ durat actio, ergo & tantũdem replicatio: vt institu. de perpe. & tempo. actio. in princip. Secundò secundùm B. sic, feceram tibi pactum de non petendo: dolo extorsisti de petendo. si replico ex eo, tu perpetuò replicabis, id est duplicabis, & sic fuit pactum factũ dolosè in exceptione, id est contra exceptionem. Sed huic est contra ff. de pecul. l. quæsitum. §. finali. vbi replicatio est annua. sed ibi est in litera, fortassis. secundùm B. vnde perpetuò replicatur. & hoc secundùm vtranq; expositionem. vel ibi est replicatio, hic duplicatio: quæ est eiusdem naturæ cuius est exceptio, quę perpetuò datur reo: vt ff. de exceptio. do. l purè §. fina. nam hæc duplicatio vt exceptio datur reo: vt instituta de replica. in princip. Tertiò sic: secundùm Ioan. feci tibi pactum de non petendo: tu mihi postea de petendo: si excipias ex eo, replicabo de dolo. nam vbi alia quæcunque exceptio locum habet, & doli: vt ff. de exceptio. do. l. ij. §. & generaliter: nisi reuerentia personarum aliud suadeat: vt ff. de exceptio. doli. l. apud. §. aduersus.

m In exceptiõe.] scilicet quærenda, secundũ primum. vel id est contra exceptionem, secundùm vtrunq; casum dolosè, vel id est contra exceptionẽ, & non dolosè fuit factum pactum secũdùm tertium.

n Præfinitione.] bene dicitur quòd actio de dolo temporalis est ad agendum, perpetua ad excipiendum.

o Replicare potes.] propriè secundũ primũ & tertium: impropriè, id est duplicari secundùm medium. Accursius.

Ponit casum.

p SI ex maiore.] Cũ x. deberes, soluisti quinq;, licet generale pactum de nõ petẽdo fecerim, credẽs nil plus mihi deberi tamen agã. & si excipias, replicabo: vt. j. de sol. l. si inter. & s̃. de transac. l. siquidem. & s̃. de fur. l. post decisionem. & ff. de cõd. inde. l. fi. §. idem quęsijt. Sed certè imò videtur in residuo non agi. v ff t. de re iudi. l. à diuo. §. si pignora. quæ est contra. sed ibi lex præsumit remissionem residui.

q Præstitisti.] ex certa scientia: liberasti tamen quo ad verba.

PRæscriptionẽ.] CASVS. Exceptio perẽptoria siue ante siue post, si protestatus fuerit quis se eam velle opponere: ante sententiã opponi debet, non post. Viuianus.

r Præscriptionem.] id est exceptionem: vt pacti, vel rei iudicatæ vel similis.

s Sufficit.] ex voluntate, non ex necessitate: vt subijcit, & s̃. de præscriptio. longi temporis. l. emptor. & dixi s̃. senten. rescind. non posse. l. peremptorias.

t Quandoque.] id est quadocunq;.

SI quidem.] CASVS Aut reus certus est in nullo actori teneri. & actor deficiet in probatione: aut certus ꝙ teneatur, aut dubius. primo casu nulla exceptio reo est necessaria. secũdo de ea cogitet ꝓponẽda, si quã habet. tertio casu, si est perẽptoria, ab initio proponere potest: si vltra, fundata intentione actoris, eam probet. & bene dixi, si vltra: quia non compellitur post litem contesta proponere. Viuianus.

Reus si dicat se ꝓmisisse sub cõditione, an debeat cõditionẽ ꝓbare vel actor puritatem.

v Si quidem.] quid si lite contestata ponat actor in causa ꝙ reus promisit ei decem. reus respondet se conditionaliter promisisse, vel sub conditione promisisse, vel promisisse sed sub conditione, adijciens non alio modo, vel non adijciens. quæritur, an reus videatur confessus purè, nisi probet cõditionẽ. an econtra videatur negasse: si actor probet puri-

fidis [a], nulla tibi defensio [b] necessaria [c] est. ¶ Si verò de hac cõfiten do [d] exceptione † te munitũ asseueras, de hac tñ agi [e] cõuenit. Nã si etiã de intẽtione dubitas [f], habita exceptionis cõtestatione [g]: tũc demũ [h] cùm intentionẽ suã secundũ asseuerationem suam petitor probauerit [i], huic esse locum mõstrari conuenit. S. iij. non. Nouemb. Burtadizi CC. Conss.

¶ *Sicut reus iuuatur exceptionibus, ita actor replicationibus. hoc dicit. Bal.*

Iidem AA. & CC. Aquilinæ. LEX X.

NOn exceptionibus actores quibus reis auxiliũ tribuitur [l] certis ex causis, sed replicationibus suam intentionẽ, si quã habeant, muniant [k]. S. cal. Decemb. Nicomediæ, Cæsaribus Conss.

¶ *Defensio rei cõpetit fideiussori, nisi reus re- dimatur ab obligatione per mutationẽ stat⁹. Bal.*

Iidem AA. & CC. Neoni. LEX XI.

DEfensiones [l] siue exceptiones ad intercessores [m] extendi [n], quibus reus principalis integro manẽte [o] statu [p] munitus est, constat.

¶ *Punitur temerarius aduocatus, qui patrocinium præstat de exceptione prepostera. hoc dicit. Bal. uel sic: Dilatoria debet opponi ante litem contestatam, non postea: aliter opponens punitur. hoc dicit. Sali.*

Imperat. Iulianus A. ad Iulianum comitem Orientis. LEX XII.

SI quis aduocatus inter exordia litis † prætermissam dilatoriam [q] præscriptionẽ postea voluerit exercere, & ab huiusmodi opitulatione submot⁹, nihilominus perseueret, atq; præpostere defensioni institerit: vnius libræ auri cõdẽnatione multetur. Dat. vij. id. Mart. Antiochiæ, Iuliano A. iiij. & Salustio Conss.

¶ *Exceptio iudicis incompetentis, ante litem contestatam debet opponi. uel sic: Declinatoria iurisdictionis, debet ante litem contestatam opponi & terminari. Bal.*

Imperat. Honor. & Theodo. AA. Symmacho proconsul. Aphricæ. LEX XIII.

PRæscriptiones [r] fori in principio litis à litigatoribus opponendas esse, legum decreuit auctoritas. D. v. calend. Septembr. Rauennæ, Honorio x. & Theodosio vj. AA. Conss.

TITVLVS XXXVII.
De litigiosis.

¶ *Simplex denunciatio extra iudiciũ, non tenet: uel quæ fit in iudicio, rem litigiosam non facit. Bal. Vel sic: Venditio pignoris facta per creditorem, etiam si debitor contradicat, non facit rem litigiosam. hoc dicit. Salice.*

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Paulinæ. LEX I.

CVm creditor pign⁹ vẽdit, nõ potest vi-

---

tatem vel conditionem extitisse? Et videtur q reus sit confessus, nisi probet conditionem. nam duo videtur dixisse, scilicet se promisisse, & sub conditione promisisse vt & dicitur in arbitri præcepto &c. vt ff. de arbi. l. celsus. §. j. Vnum ergo de istis est contra se, & ei habetur fides: vt ff. de interroga. act. l. de ętate. aliud pro se reo, scilicet conditio, & illi non habetur fides: vt s. de proba. l. exemplo. & in authen. de iureiuran. à mo. præst. §. j. col. v. Secundò, 10 quia sic diximus in exceptione pacti & similibus, quòd si quis confiteatur se debere: sed dicit factum pactũ de non petendo: q nisi probet pactum condemnatur, nisi præmittat negationem: vt nego me debere: sed si apparuerit, dico pactum factũ: vt no. 20 in hac l. siquidẽ. & sic intelligimus ff. de except. l. nõ vtiq;. Tertiò, quia si actor ponat de Sticho sibi debito, & reus fateatur, sed dicat de alio Sticho se sensisse, statur dicto actoris: vt ff. de verb. obliga. l. inter stipulan- 30 tem §. j. Sed econtra videtur negasse puritatẽ, nisi actor probet puritatem vel conditionẽ extitisse: sicut enim actor nõ videtur in iudicium deduxisse qd nõ sentit, sic nec reus videtur confiteri qd non sentit: vt ff. de exceptio. rei iudi. l. si 40 ex testamento. in fi. ga nõ debet deterioris esse conditionis rei: vt ff. de reg. iur. l. fauorabiliores. Item in iudicio si quis loquatur ambiguẽ, statur eius dicto: vt ff. de iudic. si quis intentione. sic ergo & hic. Sed si dubitetur cui sit standum: 50 electioni rei stãdum est. Tertiò, si itelligatur separata conditio & promissio, eadẽ ratione & locus. ergo hæc stipulatio, promittis dare decem hodie Romæ, cùm simus Bononiæ: valeret ratione promissionis, quod est falsum: quia stipulatio talis non valet: vt institu. de verbo. obliga. §. loca. non ergo intelliguntur separata. Quartò, qui conditionem apponit in ipsa actionis natiuitate, apponit, quasi nec sit nata actio. vnde nec cessit, nec venit dies ante conditionis euentum: vt ff. de verbo. significa. l. cedere diem. & sic aliud est quàm in exceptione pacti, vel simili quæ 60 nascitur post natiuitatem primæ actionis. Cùm ergo dicit conditionaliter promisi, vel sub conditione: tale est, ac si diceret, nõ cõfiteor actionẽ natã. Eodẽ modo si dicat, promisi: sed sub cõditione: idem est: quia quæ incõtinenti dicũtur, videntur inesse: vt ff. si cer. pet. l. lecta. & maximẽ si adijciat, & nõ alio modo. Item expressum videt, quia si decẽ stipulor purẽ, & tu rñdes sub cõditione, nulla est stipulatio: quia nõ videris rñdere ad interrogata: vt ff. de verb. obli. l. j. §. si quis simpliciter. & insti. de inuti. stip. §. præterea. De nouo ergo debet rñdere an purẽ promiserit, cũ nõ videatur pmisisse. Itẽ si diceremus esse duo, scilicet purã & cõditionalẽ: hoc nõ potest esse: nisi alternatiuẽ: nõ coniũcta scriptura, scilicet pmisi. 70 sed sub cõditiõe faceret tantũ ac si diceret, hoc aut illo modo promisi: vt ff. de condi. & demon. l. non ad ea. §. j. Solu. videtur distingui an incõtinenti aut post modicũ tempus adijciatur cõditio: vt primo casu videatur inesse. & secundo non: vt j. de dona. quæ sub modo. l. perfecta.

a ¶ Confidis.] quia dicit te sibi teneri in decẽ. qd scis non esse verum.
b ¶ Defensio.] id est exceptio, dummodo non confitearis.
c ¶ Necessaria est.] nisi vt neges.
d ¶ Confitendo] id est scis te ei teneri, vel credis.
e ¶ Agi] id est cogitari: quia fortè fecit pactum, vel soluisti.
f ¶ Dubitas.] id est nõ es certus, sis vel nõ: cũ fortè cõtractus descẽdat 80 à persona patris. Collige ergo interrogatũ non semper cogi dicere, credo, vel nõ credo: quia potest dicere dubito: vt & s. de condi. indebi. l. fi. & dixi s. de iura. calum. l. ij. §. j. Item & collige q semper debeat interrogari & respondere: vt ff. de interrog. act. de etate. §. nihil. quod tamen ex causa fieri debet: vt ff. de interrog. act. l. penulti. Nam si quæras à me, & ego dico q calumniosè quæris, & tu dicas q calumniosè dico: sic & in infinitum posset procedi: quod esse non debet.
g ¶ Contestatione.] ab initio. scilicet ex volũtate, non ex necessitate sit

† De distinctione exceptionũ vide bonã gl. in cap. exceptione. extra eo. titu.

Stipulatio nõ cõmittit si ad interrogata non respõdetur.

Interrogatus nõ semp cogit dicere credo: vel non credo.

---

est peremptoria: als ex necessitate: vt s. l. proxi. & s. de proba. l. exceptionẽ. Sed nõne excipiẽdo confitetur? Rñd. nõ: vt ff. de except. l. nõ vtiq;. quod est verũ, quãdo primò nego: sed si appareat me debere: tunc oppono exceptionem. & sic hic intellige l. prædictã. nõ vtiq;. ADDITIO. De isto videas per Bar. in l. nõ vtiq; ff. de excep. & Dynũ in c. exceptionẽ. de reg. iur. lib. vj. & plenissimẽ Abbatem in c. cùm venerabilis. in v. col. extra de exceptionibus.

10 h ¶ Demũ.] sed quia testes cõtra testes induci nõ possunt, cũ iã didicit testificata: securi⁹ est opponere eam & probare.

i ¶ Probauerit.] post didicita. ergo demũ testificata pbat reus exceptionẽ. & sic est contra. s. de proba. aut. at qui se- 20 mel. Sed dic vt ibi in l. exceptionem. & facit ad leg. s. de actio. & oblig. l. negantes. & de eden. qui accusare.

k ¶ On exceptionibus.] Muniant. vt & instit. de replica. & ff. eod. l. ij. §. illud.

30 l ¶ Efensiones.] CASVS. Debitori factum pactum de non petendo, fideiussori parat exceptionem, nisi reus tunc mutauerit statum suum: quia fortè fuit deportatus. & intellige responsionem istam de excep. cohærente rei, vt est de non petendo. 40 de re iud. & non de illa quæ cohæret personæ: vt est restitutio in integrum. Viuianus.

l ¶ Defensiones.] rei cohærẽtes, secus in persona li: vt ff. eod. l. exceptiones quæ personæ.

m ¶ Ad intercessores.] si habeat contra 50 reũ regressum: nõ aliter: vt ff. de pact. l. quod dictum.

n ¶ Extendi.] etiam inuito reo: vt ff. de fideius. l. si stipulatus. & ff. eo. l. omnes. & facit ad leg. istam ff. de fideius. ex persona. & insti. de replica. §. fi. & ff. de re iudi. l. si fideiussor.

o ¶ Manente.] quia si fisco condẽnatus esset, immediatẽ bonorũ haberet exceptionem contra creditores.

p ¶ Statu.] sed mutato statu nõ competunt circa cõtractus: vt hic, & j. de fideius. l. j. sed circa iudicia secus: vt in e. tit. l. fi. ly fia. & ff. qui satis. cog. l. fi 60 decesserit. & l. seq. & si quis cautio. l. sed & si quis.

SI quis.] CASVS. Aduocatus in initio litis dilatoriã nõ proponens exceptionẽ: si postea velit eã proponere, nõ audietur: & si institerit vt audiatur, in vna libra auri condemnabitur. Viuianus.

q ¶ Dilatoriam.] quæ in initio erat opponẽda: vt j. l. pxi. & s. de pba. l. exceptionem. & s. de procura. l. ita demum, &c.

PRæscriptiones.] CASVS. Qui vult recusare iudicẽ, hoc faciat ante litẽ contesta. postea non auditur. Viuianus.

r ¶ In principio.] vel ante dationem libelli, vel etiã post: vt ff. de iudi. l. nõ videtur. dũmodo ante litẽ cõtestatã: vt hic, & s. de iurisd. om. iud. nemo. 70 & ff. de iudi. l. sed & si susceperit. in prin. Item hæc vera quãdo sciut iudicẽ nõ competentẽ. als si ignorant, quandocũq; possunt opponere: vt s. si à nõ cõpe. iudi. l. fi. ADDITIO. Tu dicas q qñ pars scit iudicẽ nõ cõpetentẽ, debet illã exceptionẽ opponere in principio. i. anteq̃ fit factus aliqs actus p quẽ videatur in iudicẽ cõsentire: vt extra de re iudi. c. inter monasteriũ. & ibi de hoc per canonistas. vnde si qs opponeret prius exceptionẽ cõtra personã actoris, vel cõtra libellũ vel pcuratorẽ, nõ posset postea opponere exceptionẽ iudicis incõpetentis: qa videtur eũ dicere iudicẽ cõpetentẽ ad cognoscendũ & pnunciandũ super dictis exceptionibus: & ideo ista exceptio de incõpetenti iudice debet pmitti. ita dicit 80 Bar. hic, & in l. quidã cõsulebat. ff. de re iudi. versi. quæro qñ debet, &c.

¶ DE LITIGIOSIS. ¶ *Quia genus exceptionis res litigiosas inducit, ideo de ea dicit: ut ff. e. l. j. Et potes legere authen. super ipsa rubri. secundum B. uel secundum Azo. super l. j.*

CVm creditor. CASVS. Dixit Imperator in hac l. q creditor pignus vẽdens, nõ videt rem litigiosam vendere: licet debitor denunciet ei ne vendat, vel emptori ne emat. Debitor

Excipiẽs an videatur cõfiteri.

† Alias de auspicia li. tis: vt i c. pastoralis. in prin. cũ gl. j. extra de ca pos. & pro prie.

b Cõcor. c. de testi. cum gl. sup verbo, publicatæ. extra de testibus.

† Cõcord. extra de re iud. c. cũ inter monasterium.

Exceptio nõ cõpetentis iudicis qñ debeat opponi.

b Facit ad hunc tit. c. j. cũ gl. extra de alie. iudi. mu. cau.

a ¶ Debitor.] vt & s̄.debi.vend.pig.impe.n☧ pos.l.j.& ij.& de distract. pigno.creditor.j.vel secundus creditor: vt s̄.si anti.credi.l.fina.vel quilibet alius: quia sola denunciatio non facit rem litigiosam: vt ff.eodem.l.j. Et quia fit mentio litigiosè rei, accipe authen.litigiosè,&c. quæ est ex cor.de litigiosis.§.j.collatio.viij.

Item ꝙ hic non patitur damnũ, fallit in casu, vbi tenetur in duplũ: vt ff. e.l.fi. Item hodie patitur quilibet pœnam: vt j.e.l.fi. Accursius.

Litigiosa res.] CASVS. Lex C. facit mentionem de litigiosis. Ista authẽ. dicit 10 quæ sit res litigiosa. dic ergo sic: Petij à te fundum: actionem meam in alio non debeo transferre, siue conueniã te corã iudice ordinario, siue impetraui rescriptum ꝙ aliquis iudex cognoscat inter me & te: & illud rescriptum obtuli iudici 20 delegato, & ipse tibi.

b ¶ Litigiosa res.] mobilis vel immobilis: vt in cor.§.j.

c ¶ Dominio.] vel quasi dominio: vt per publicianam, vel per aliquam vtilem rei vendicationẽ quæ multæ sunt. vel confessoriam pro vsufructu, 30 cùm habeat instar proprietatis. fortè secus, quã do de seruitute rustica agitur. Item secus si agat hypothecaria vel actione personali, secundùm quosdam: vt in eodem corpore probatur. §. ad hæc autẽ. licet lex ij. huius tituli videatur dice- 40 re contra de personali: vt ibi dices.

d ¶ Conuentione.] quando est ordinarius.

e ¶ Et iudici.] quando est delegatus.

Lite pendente.] CASVS. Actor siue reali, siue personali actione aliquem con- 50 ueniat: res petitas à reo & detentas, & actio non solùm in coniunctã nõ potest transferre, sed neque in extraneos aliquo titulo, vel donationis, vel venditionis: qđ si fecerit reuocabitur, perinde ac si factum non fuisset, neq; lite suo marte 60 currente. Viuianus.

f ¶ Lite pendente.] lite contestata, vel non: dummodo causa sit mota in reali.

g ¶ Deductæ sunt.] iure dominij, vel quasi. nam actio in rem potest cedi: vt s̄.de hæred. vendi.l fina. vel res: vt subijcit, si inducam in possessionem: licet alius scilicet conuentus possideat: vt dixi s̄.de distractio.pig.l.qui prædium.& sic non loquitur de per- 70 sonali actione hæc lex, cùm illa non possit fieri litigiosa: vt videtur dicere authentica, litigiosa. Vel dic actione, scilicet personali, vel res quando agitur in rem: vt ff. de actio.& obliga.l.actio in personam. nam hæc lex & sequens de personali dicunt. Et not. secundùm Pla. quantum de personali corrigitur per authen. ego puto non corrigi, sed tantum plus exigi in personali. ꝙ sit iudicium motum lite contestata: vt hac lege dicitur.

h ¶ In coniunctam]. de qua magis videbatur: vt argu.s̄.de contrahen. emptio.l.dudum.

i ¶ Contractibus.] nisi in casibus: vt j.l.proxi.& l.fi.

80 k ¶ Actore liceat.] nec à reo: vt & j.eo. l.fina.& ff.de ali.iudi.mu. l.fi.& ff.fami.ercis.l.alienationes.& ff.de iur.fis.l.res quæ. Sed contra s̄.de peti.hære.l.fi.§.j.& ij.& iij. sed illa fiunt ex necessitate. Item contra s̄.de præscrip.long.temp.l.j. Solu. vt ibi in princi.dixi.

l ¶ Peragenda.] redhibetur enĩ res alienanti hodie: vt j.eod.l.fi.& sic est contra s̄.ne liceat potẽ.l.j. sed ibi non erat litigiosa, & cedebatur in potentiorem ratione officij: sed titu. de ali.iudi. ratione alterius potentiæ.

---

deri litigiosę rei emptio cõtrahi, & si debitor [a] interdicat ne venditio perficiatur. PP. calend. Maijs, Apro & Maximo Cons.

In authen. de litigiosis.§. primo. collat. viij. constitu. viij.

¶ *Hæc authenti. definit quæ res est litigiosa, & res litigiosa est de cuius dominio quæstio mouetur, iudiciaria conuentione coram ordinario uel delegato facta super ea petitione. Bal.*

Litigiosa res [b] est de cuius dominio [c] causa mouetur inter possessorẽ & petitorẽ: iudiciaria conuẽtione [d], vel precibus principi oblatis †, & iudici [e] insinuatis, & per eum futuro reo cognitis.

¶ *Actio mota in iudicio lite pendente, in alium non potest transferri: & per istam cessionem inutilem, non uidetur cedens renunciare liti motæ. hoc dicit. Bal. uel sic: Pendente lite rei uel actionis, non potest fieri alienatio, quasi sit facta litigiosa. hoc dicit. Sali.*

Imperator Constantinus A. ad prouinciales. LEX II.

Lite pendente [f] actiones quæ in iudicium deductæ sunt [g], vel res pro qbus actor à reo detentis intẽdit, in coniunctã [h] personã vel extraneam donationibus, vel emptiõibus, vel quibuslibet alijs cõtractibus [i] minimè trãsferri ab eodẽ actore liceat [k]: tanquã si nihil factum sit, lite nihilominus peragenda [l]. D. cal. Mart. Basso & Ablabio Cons.

¶ *Vbi legatur res quæ alienari non potest propter iudicium præcedens, debetur æstimatio. h.d. Ista lex corrigitur per se. & l. sequens corrigitur per authenti. nunc si hæres. hoc dicit. Bar.*

Imperat. Gratia. Valentin. & Theodo. AAA. Tatiano præfecto præto. LEX III.

Quicũq; rem litigiosam, vel ambiguũ [m] chirographũ †, quodlibet deniq; mobile, vel ĩmobile fisco nostro, vel potẽtiori, seu alijs pſonis in testamẽto, siue codicillo legauerit, fideive cõmiserit, aut p hereditatẽ [n] reliqrit: nullã fisc⁹ noster vel alia persona licẽtiã habeat iurgiorũ, nec iudiciũ subeat: sed ęstimatio ei⁹ litis ineatur, præstanda [o] ijs qbus actiones vel res litigiosę relictę sunt. Eãdẽ litẽ ipsi hęredes peragãt, suarũ actionum periculo, ea quę litigiosa fuerant relicta vẽdicãtes. ¶ Quod & de chirographis placet, vt hęredes relictorũ fisco, vel alijs personis pręsentẽ pecuniã numerẽt, & iudicio eos quos obnoxios existimãt, persequãtur. D. xv. cal. Iul. Thessalonicę. Item rursus Constantinop. xiij. cal. Ian. Cratiano v. & Theodosio AA. Cons.

¶ *Ista lex imponit pœnam rem litigiosam scienter recipienti. & hoc dicit: Alienans rem litigiosam uel actionem, punitur in simplum, & eadem pœna punitur: accipiens sciẽter. fallit in casibus in hac l. positis. hoc dicit. Bald. Vel sic: Emens scienter rem litigiosam, tenetur illam restituere, nec pretium repetit, sed illud & tantundem uenditor fisco soluit: emens uerò ignoranter, pretium repetit, & ultra illud tertiam partem alienatione irrita remanente. hoc dicit. Sali.*

Imperator Iustinianus A. Ioanni præfecto prætorio. LEX IIII.

Censemus † vt si qs lite pendente vel actiones [p], vel res [q] quas possidet, ad aliũ quẽdam trãstulerit, siue scientẽ, siue ignorãtẽ: vitio [r] litigiosi cõtractus subiacere: distinctione quadam inter cõtrahentes obseruãda, vt si quis [s] sciẽs vel ad venditiones [t], vel ad donationes, seu ad alios contractus accesserit, cognoscat se compellendum non tantum rẽ redhibere [v], sed etiam pretio eius priuari [x], nõ vt lucro cedat ei qui rem alienauit, sed vt etiam alia tanta quan-

---

Qvicunque.] CASVS Si rem vel quantitatem quam in litem quis deduxerit, mihi legauerit, vel fisco, vel potentiori, vel actio. aliquam hæres æstimationem dabit mihi illius rei. In secundo casu act. suo periculo manebit. & pecuniã mihi reddet quam essem habiturus, si eas non mouissem 10 & obtinuissem.

m ¶ Ambiguum.] id est litigiosum.

n ¶ Per hæreditatẽ.] scilicet per fideicommissum relictam, non directo: quia tunc non posset habere locum exceptio. vel dic ex certa re: vt dixi s̄.de hæred.instit. 20 l.quoties.

o ¶ Præstanda.] ab hæredibus. Sed contra j.eo. l.fina. Solu. hæc per illã. & illa authen. nunc si hęres. corrigitur.

Censemus.] CASVS Si rẽ de qua inter me & te est cõtrouersia, tu cõuentus 30 alij dones vel vẽdas, aut emptor scit eam litigiosam, tibi restituet, & pretium fisco refundet: & tu eandem quantitatem dabis fisco: neq; pretium quod dedit tibi retinebis, ne in lucro propter dolum tuum inueniaris. si ignoret rem restituet, 40 & pretiũ recuperabit, & tertiam partem æstimationis rei, vt si valeat triginta, habebit decem, & duas partes æstimationis dabit fisco secundũ quosdam, licet hoc non dicat. Alij ꝙ in solidum pretium preter tertiam quã dabit emptori: quia 50 ipsum non certificauit: sed nõ aperit qua actione aget emptor hoc casu: tu dic in factum, vel dic ex hac lege, & hoc in prima & secunda. Si verò dones, rehabebis rem: & si donatarius sciuit sic, punietur vt emptor qui sciuit. scilicet vt ha- 60 beat tertiam partem æstimationis. & hoc in tertia. Si qua autem instrumẽta super hoc fiãt, nullam obtineant firmitatem. & hoc in quarta. Hæc quæ dicta sunt, fallunt in ante donatione propter nuptias vel dotis, vel transact. vel donationis factæ per commu.diuidun. siue famil. ercis. vel transac. vel legati. & hoc in quinta.

70 p ¶ Vel actiones.] vt actor.

q ¶ Vel res.] vt reus.

r ¶ Vitio.] vt obijciatur exceptio ementi si petat, vel creditori cui esset obligata: cũ esset res litigiosa: vt ff.eodem.l.prima.& ff.quæ res pigno.obligari possunt. l.prima.§.finali. Item & alia pœna est quam dicit hæc lex.

s ¶ Si quis.] emptor.

t ¶ Ad venditiones.] scilicet emendo: sic enim emptor ad venditionem, donatarius ad donationem dicitur accedere. Hæc enim scientiæ distinctio & ignorantiæ, in emptore & in quolibet acceptore fit: vt 80 in cor.§.j.colla.viij. non in donatore: illum enim certum est scire, secũdùm Azo. arg.s̄.de rescin.vend.l.quisquis. emptorem tamen in dubio pręsumo ignorare: vt ff.de proba.l.verius.

v ¶ Redhibere.] id est reddere: & s̄.eodem.l.ij. eius enim conditio cum quo acceptum est iudicium, deterior fieri non debet: vt ff. eodem.l.finali.

x ¶ Priuari.] vt s̄.de præscrip.xxx.anno.l.j.in fi.

---

† Concor. gl. vnica in fi. in c. relatum. de off. de lega.

† Cõcord. cũ hac l. c. ij. cũ gl. super verbo, sanctiones. extra de alie. iud. mu. causa facta.

† Tenorem huius l. ponit gl. in c. ecclesia sanctæ Mariæ. j. extra vt lite pend.

titas ab eo fisci iuribus inferatur. ¶ Sin autem ignorans rem litigiosam emerit, vel per aliã speciem [a] contractus eam acceperit: tunc irrita rei alienatione facta, pretium cũ alia tertia parte recipiat [b]. Iustum est etenim propter dolosam mentem, & absconditam machinationem, cùm non emptori manifestauerit rem in iudiciũ deductã fuisse: in tertia parte pretij (sicut iam etiam disposuimus) eum puniri. Tali videlicet pœna non solùm in alijs contractibus, verũ etiam in donationibus porrigenda: vt vera ęstimatione facta, cum pretij datio non est, rem ad alium transferens [c], multetur: omnibus instrumentis quę super hoc conficiuntur, nullam vim obtinẽtibus: exceptis videlicet huius sanctionis dispositione, ijs qui vel dotis nomine, vel ante nuptias donationis, vel transactionis [d], aut diuisionis [e] rerum hęreditariarũ factę, vel per legati [f] vel p̱ fideicõmissi causam tales res, vel actiões dederint vel acceperint. D. xv. calẽ. Nouemb. Constantinop. post consulat. Lampadij & Orestis VV. CC. anno secundo.

In authen. de litigiosis. §. & hoc autem præsenti. col. viij. consti. viij.

¶ Hodie re litigiosa legata solùm debetur litis euentus: ideo hæres casum prosequitur, & secũdũ euentũ aut res debebitur, aut nihil. hoc dicit. Sali.

NVnc si hæres [g] in lite victor extiterit, rem ipsam cui⁹ domin⁹ esse apparet [h], legatario pręstet: qui nihil consequitur, si vict⁹ fuerit hęres, cùm litis euentus ei videatur relictus. ¶ Igitur liti adesse potest, ne colludatur.

TITVLVS XXXVIII.

De contrahenda & committenda stipulatione.

¶ Per epistolam probatur actus qui in ea commemoratur, qui etiam præsumitur solenniter celebratus. Bal.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Secundo. LEX I.

LIcet epistolæ [i] quam libello [k] inseruisti, additum nõ sit stipulatum [l] esse eum cui cauebatur: tamen si res [m] inter pręsentes [n] gesta est, credẽdum est præcedentem stipulationem [o] vocem spondentis subsecutam [p] esse. Accepta xvij. calẽd. Maij, Seuero iij. & Victorino Cons.

¶ Pater stipulando filio, uidetur stipulari sibijpsi. hoc dicit. Bal.

Idem AA. Petronio. LEX II.

SI filiæ tuæ quam in potestate habebas, pecuniam [q] dari stipulatus es: paratam [r] obligationem exercere non prohiberis. PP. nonas Nouẽb. Faustino & Rufino Cons.

¶ Stipulatio directa in personam absentis, nihil ualet: sed quæritur obligatio stipulanti: & si talis absens exigit, stipulanti restituit. hoc dicit. Vel sic: Vbi stipulatio est inutilis, agitur ex numeratione. Iacobus But. Vel sic: Cùm duo contractus uniuntur, unus utilis, alter inutilis: agitur ex utili. hoc dicit. Bald. uel sic: Alteri stipulari nemo potest: & qui pecuniam alterius exigit, negotiorum gestorum actione tenetur. Bartolus.

Imperat. Antoninus A. Hadriano. LEX III.

---

a ¶ Vel per aliam speciem.] vt permutationis: nam de donationibus postea dicit.

b ¶ Recipiat.] scilicet emptor bonæ fidei. Sed an punitur venditor in plus? Quidam ꝙ non, cùm hoc lex non dicat. argu. ff. de pœnis. l. interpretatione. Alij in alias duas partes, & eas dicunt dari fisco. Tertij dicunt in solido pretio fisco damnandum præter hanc tertiam, quia emptorem bonæ fidei decepit. Sed videtur etiam duplum emptori dari: vt ff. eod. l. fina. quæ est contra. Solu. ibi speciale: quia dedicando etiam potentiorem opposuit aduersarium. Sed quibus actionibus aget emptor ad hoc, vel venditor ad rẽ? Respond. condictione ex hac lege. vel actione in factum. Quod autem fisco erit dandum, quilibet poterit deferre: vt ff. de iure fis. l. j.

c ¶ Transferẽs multetur.] scilicet donator, & rehabeat rem. In donatario non distinguitur sciat vel ignoret: vt sic tertiam æstimatiõis habeat, quando ignorauit. Et no. ꝙ hæc lex tantùm de reo alienante videtur dicere, cùm de possidente & rem tradente & retinente dicat. Sed idẽ dicas de actore: quia & ipse rem vel actionem potest alienare, dando vel vendendo. Nam si vendidit, punitur: vt dixi in reo. si donauit æstimabitur reo actio: & p̱cedit postea sicut diximus habita distinctione ne transtulerit in ignorantem vel scientem.

d ¶ Transactionis.] cùm trãsigo cum eo inter quẽ & me res posita est in litigio, secundùm Io. Alij dicunt etiã si cũ alio cũ quo etiã de eadem re habeo controuersiam. Accursius.

e ¶ Diuisionis.] cùm duo cohæredes diuiderent hæreditatem. nam licet de omnibus sit lis, poterit tamen cedi ab vno in alium.

f ¶ Per legati.] potest ergo legari res litigiosa. nec obstat quod non est eius commercium, id est non potest duci in contractum: vt ff. quæ res pigno. obliga. possunt. l. j. §. fina. & s̃. eod. l. ij. quæ sunt contra. quod verum est, nisi in casibus exceptis: vt hic. Alij dicunt quòd illa s̃. eod. l. ij. loquitur in actore: hæc in reo. & quod dicit hic in principio, vel actiones. dicunt de duplicibus dici in iudicijs, vbi vterq; est actor & reus. quod non placet. Item videtur ꝙ ipsa actio litigiosa detur legatario per hanc l. & sic est contra s̃. eo. l. quicunq;. Solu. hæc secũdùm illam: vt & hic hæres æstimationẽ prætet. & sic vtraque per authẽ. nunc si. corrigatur. Alij ꝙ non erat litigiosa apud testatorem, sed cœpit esse apud hæredẽ. Alij ꝙ hæc de reo, illa de actore. Tu dic ꝙ hæc illã corrigat, & per hæc aut. statim corrigitur. & sic est triplex ius circa legata.

Litigiosa res legari potest.

¶ SEQVITVR AVTHEN. Nunc si hæres. quæ est in corpore eodem §. & hoc autem præsenti. collatio. viij. & legunt quidam eam super l. quicunque.

NVnc si hæres.] CASVS. Authen. corrigit legem illam, quicunq;. quia lex illa dicit quòd lex debet soluere pecuniam hæreditarijs, & agere periculo. authẽ. dicit ꝙ aget hæres: si vincat, rem restituet legatarijs. si nihil consequitur per illas actiones, nihil tenetur dare legatarijs. Viuianus.

g ¶ Nunc si hæres.] Olim dabatur æstimatio per l. quicunque postea cedebatur ei actio cum suo periculo per l. fi. sed hodie agit hæres periculo legatarij: vt hic.

h ¶ Dominus esse apparet.] Sed quomodo cum recta via transeat ad legatarium; vt ff. de fur. l. à Titio? Respon. dic esse, id est fuisse scilicet testatoris. Vel dic rem illam debitam testatori actione personali. vnde si nunc vincat hæres, fiet dñs, & legatario dabit. Sed cuius sumptibus litigabat hæres? Respon. potest distingui, an cum legabatur causa iam erat litigiosa: & tunc sumptibus hæredis: vt ff. de leg. j. l. cum seruus. aut postea cœpit viuo, vel mortuo testatore, & tunc sumptibus legatarij: vt ff. de lega. j. l. seruus legatus. nisi postquã cœpit hęres esse in mora. arg. ff. de lega. j. l. cùm res. & potes hic distinguere vt s̃. ne lice. poten. l. j. distinxi.

Litigiosa re legata, cuius sumptibus hæres p̱ illa litigabit.

¶ DE CONTRAHENDA ET COMMIT. STI. ¶ *Expediuimus de exceptionibus quæ adiuuant reos: restat ut loquamur de solutionibus, quæ prorsus liberant. Et quia soluitur duobus modis: naturaliter s. per numerationẽ, & nõ naturaliter, ut per nouationẽ: dicamus de nouationibus. Et quia nouatio & delegatio fiunt per stipulationẽ, ponamus de cõtrahendis stipulationibus. Et quia stipulatio quãdoq; simul cõtrahitur & committitur: quãdoq; cõtrahitur tantũ, sed cõmittitur dudũ: postea: & quãdoq; etiã nunq̃ cõmittitur, puta deficiẽte conditione. Audiamus de contrahenda & cõmittenda stipulatione. Azo.*

Continuatio.

LIcet.] CASVS. Tibi misi epistolã in hũc modum: Scias me redditurũ tibi centũ, quę tibi p̱misi cũ essem⁹ pñtes Bonoñ. an pręsumat per hãc epistolam me tibi pręsenti p̱misisse centũ & stipulationẽ interuenisse vt ex ea agere posis, quęrit. & dicit ꝙ sic. Vel dic casum aliter vt in glos.

i ¶ Licet epistolæ.] hic cùm absens esset ita suo amico scripsit: scias me tibi redditurũ centũ quę tibi promisi cũ præsentes essemus Bononiæ. præsumitur enim ꝙ stipulatio legitima intercesserit Bononiæ.

ADDITIO. Materiam istius l. plenè examinat Bar. in l. j. s̃. de vsur. & in l. sciendum. ff. de verborum obliga.

k ¶ Libello.] Precum porrectarum principi.

l ¶ Stipulatum.] id est interrogasse promittis.

m ¶ Tamen si res.] id est stipulatio. non dico epistolæ missio: quis em̃ cum coram est, epistolam mittit.

Epistolæ præsentibus mitti nõ solent.

n ¶ Inter præsentes.] quod præsumitur: vt ĩ. eo. l. penultima. & institu. de fideiusso. §. fina. & de inuti. stipu. §. si scriptum. & ff. de verb. obli. l. sciendum. & l. titia. §. penulti. nisi contra probetur: vt ff. de pactis. l. iurisgentium. §. ferè.

o ¶ Stipulationem.] id est interrogationem quæ præsumitur intercessisse: vt dixi.

p ¶ Subsecutam.] id est vox promittentis est secuta vocem interrogantis. quod est necesse: vt insti. de verb. obli. in prin. & facit vt fides epistolæ habeatur: vt ff. deposi. l. publia.

SI filiæ.] CASVS. Si pater filię ĩ potestate cõstitutę aliquid stipulatus fuerit: an illud petere posit sibi obligatione quæsita, queritur. Et dicitur ꝙ sic. Viuianus.

q ¶ Pecuniam.] secus si in facto: quia tunc non valet: vt ff. eodem. l. quod dicitur.

r ¶ Paratam.] tibi patri: vt hic. & insti. de inuti. stipu. §. ei verò qui. & ff. eo. l. eum qui. §. qui sibi. & l. dñs seruo. & ff. de pactis. l. & hęredi. §. nos autem. & hoc in profectitijs vel alijs quę ei quęruntur: aĺs ipsi filię per patrem vtilis quęritur actio: vt ff. de verb. obli. l. quodcunq;. §. si quis ita.

Si cum

SI cum pecuniam tuam.] CASVS. Mutuaui tibi pecuniam, & ſtipulatus ſum eam reddi Titio.valet ſtipulatio.& ſi Titius de facto egit,& exegerit:act nego.geſtorum habendo ratam ſolutionem pecuniæ, à Titio recuperabo.Viuianus.

a ❡Crederes.] Tuo nomine non Iuliani, aliâs quæritur ei actio : vt ff. ſi cer.pe.l.certi cõdictio. §.ſi nummos.& ſ. ſi cer. peta.l.ſi abſentis.

SI cum pecuniam tuam crederes[a] accõmodato nomine Iuliani, ſtipulatio in perſonam eius abſentis directa[b] eſt:cùm nihil ſit actum ea verborũ conceptione[c], intelligis ſuperfuiſſe tibi rei contractę obligationem[d],ac propterea ſi pecuniam à debitore tuo Iulianus exegerit[e], eamq; ſolutionem ratã[f] habuiſti, habes aduerſus eum negotiorum geſtorum[g] actionem.PP.vj. Cal. Mart. Præſente & Extricato Conſ.

❡Qui ſtipulatur cum morietur ei cui uelit dari, ſibi & hæredi ſuo intelligitur ſtipulari. hoc dicit.& non eſt alibi ſecundùm Bal.uel ſic : Si mulier ſtipuletur reſtitui dotem ſuam cui relinquet, nihil diſponendo uidetur ſibi ſeu hæredi ſuo ſtipulari ſecundùm Sali.

Imper.Alexãder A.Sabinæ. LEX IIII.

SEcundùm reſponſum[h] Domitij Vlpiani præfecti annonæ iuriſcõſulti amici mei,ea quæ ſtipulata eſt,cum moreretur,partem dimidiam dotis cui velit relinquere: reddi ſibi,cum moreretur,eam partem dotis ſtipulata videtur[i]. PP.ij.Cal.April. Alexãdro A.Conſ.

❡Iſta eſt ſolennis lex,& habet duas lect.& una quæq; eſt uera. Pœnalis ſtipulatio ſi nudo pacto ſubijcitur, per litis conteſtationem eius conſiſtit conditio, & ſequitur condemnatio. hoc dicit.Vel ſic : ſecundùm unam lectu. Vbi ſtipulatio incipit à præcedenti facto pactionis nudæ: conuincitur litis conteſtatione ſuper pactione nuda.uel ſecundùm aliam lectu. ſuper conditionali uel per interpellationem factam ſuper pactione.hoc dicit.Bal.Vel ſic:Ex nuda conuentione non datur actio,ſed lite ſuper ea mota, licet de facto committitur ſequens pœnalis ſtipulatio. hoc dicit.Sali.

b ❡Directa eſt.] Nota 10 quòd hic tenuit obligatio contracta re,non verbis: & præterea aut conſiſtit in dando, aut in faciendo:ſi in dãdo, valet: ſi in faciendo,non valet.

c ❡Cõceptione.] quia alteri ſtipulari nemo poteſt:vt ff.eod.l.ſtipulatio iſta. §.alteri. & j. ti.j. l. 20 iij.& fi.

d ❡Obligationẽ.] Bona eſt ratio:nam quia defecit ex ſtipulatu, remanet ex numeratione : vt ſic duo contractus interueniãt vnus vtilis, alter inutilis:vt ff.ſi cer.pe.certi condictio. §.quoniam. ſi autem ſtipulatio tene- 30 ret,qa ſibi eſſet ſtipulatus,non poſſet agi ex numeratione:vt ff.de nouatio.ſi ita.in fine.,& l.ſeq.

e ❡Exegerit.] ſcilicet de facto.de iure non potuit.

f ❡Ratam habuiſti.] ſed ad quid exigitur in ea ratihabitio , cùm ei 40 fuerim ſtipulatus : vt ar.ff. de ſol. l. verò? Reſpon. ideo quia perſona Iuliani non ad ſolutionẽ, ſed ad obligationem fuit appoſita: quod fieri non potuit : quare ſecus eſſet in adiecto : vt ff. de verb.oblig.l.eum qui. §. qui ſibi. & l. ſi ita ſtipu- 50 latus fuero ſi titius. §. Chryſogonus. Sed econtra quomodo habeo ratum non meo nomine geſtum?Reſpõ.dic quòd Iulianus noĩe meo exegit:aliâs non,niſi debitor non eſſet ſoluendo.Vel dic haberi ratũ factum debitoris ſoluentis qui ad vtilitatem creditoris ſoluebat,non Iuliani recipientis : quo facto debitor liberatur. ſicq; in ſubſidium contra Iulianum agitur : non ergo habeo ratum in ſubſidium, ſed ex ratihabitione 60 deficit actio.& ſic contra Iulianum in ſubſidium datur.

Mandati actio nõ datur,vbi nullum fuit mãdatum.

g ❡Negotiorum geſtorum.] vt & ſ.de nego. geſt.l. ſi pecunia. Sed certè imò mandati : vt ff.de regu.iur.l.ſemper qui non.Sed ſolue,ibi fuerat prius mandatum,& mandatum recuſatum,& poſtea acceptum & ratum habitum.at vbi nullum fuit mandatũ,nõ poteſt dari mandati: vt ff. manda.l.ex mandato.in fi.ſed negotiorum geſtorum: vt hic, & ff. de neg. geſt.l.Pomponius.j.in fi.Item no.hanc l. quod volui, non potui : & quod potui,nolui.ſ.eum facere adiectum.ſic ſ.ſi quis al.vel ſibi.multũ intereſt.

Caſus.

h ❡SEcundum reſponſum Domitij.] Stipulata fuit mulier à marito dimidiam dotis reddi cum morietur cui voluerit relinquere.va- 70 let,& ſibi ſtipulata videtur : & ſic hæres aget : vt & ſ.de iur.dot.ſi mulier.facit ad l.iſtam l.etiam.in eo.titu.

i ❡Videtur.] & ſic tenet ſtipulatio.

† aliâs naſcitur.

k ❡NVda pollicitatione.] aliâs ſtipulatione.id eſt nudo pacto quòd multis veſtitur † modis : vt dixi ſ.de pact.l.legem. Accurſius.

Caſum ponit.

l ❡Sæpe.] vt d.l.legem.& ſ.loca.l.ſibi tibi.& ff.de pact.l. iuriſgentium. §.quinimo.& dic caſum quòd conuenimus de permutando,& ſi non dares quod ex permutatione dare debes,per ſtipulationem promiſiſti quãti mea intereſſet : non das,ago ad pœnam : & lite conteſtata in ea,committetur pœna. vel ſecundùm Io. ago de facto ex naturali obligatione vt 80 des : quia de iure non pſſum litem in ea de facto conteſtari : ſtatim committitur & petitur pœna.Accurſius.

m ❡Non ſemper.] quia quandoq; ſic : vt no.dicta l.legem.

n ❡Præterea.] id eſt præter id quod nudo pacto promiſit.

o ❡Res.] i.verum & cõmune intereſſe : vt & ff.de ver.ſigni.l.hęc verba.

p ❡Obligationis.] ſ.ortæ ex ſtipulatione.Azo.q.d. nõ ſolũ ſi contineret hæc ſecũda pactio certum,ſed etiã nunc cũ continet incertũ.vel.i.non ſolũ cùm pręcedere veſtita:ſed etiã nũc cùm pręceſsit nuda,cõmittit hęc ſcda litis cõteſtatio,ſecũdùm vtrũq; intellectũ.Vel.i.nõ ſolũ ſi incœpiſſet à cõdictione,& deſijſſet iã poſſe dari vel fieri,ſed etiã nũc cũ præceſsit pactio nuda.hæc tñ nõ ſic placet.media placet.Et quod ſubijcit, etiã eius ſummę &c.q.d.nõ tãtùm qñ eſſet certa,ſed etiã tũc quãdo incerta.Accur.

Impe.Dioclet.& Maximian.AA.& CC. Iſidoræ. LEX V.

NVda pollicitatione[k] ſecundùm ea quæ ſæpè[l] cõſtituta ſunt,ad præſtanda ea quæ promiſerat,vrgeri quemquam non ſemper[m] iura permittũt.❡Verũ quoniam præterea[n] ſi contra pactum fecerit,quanti ea res[o] eſt dari tibi ſtipulanti aduerſariũ tuũ promiſiſſe ꝑponas:huiuſmodi etiã obligationis[p] poſt motã litẽ[q] extitiſſe[r] cõditionẽ,& eiꝰ[s] ſummę[t] quę in hac quoq; ſtipulatione cõtinetur, petitioni locũ factũ eſſe conuenit.S.v.cal.Decemb.AA.Conſ.

❡Promiſſum ſolẽniter ex cauſa tranſactionis, ſi eſt certũ,petitur per certi condictionẽ:ſed incertum,petitur per actionem ex ſtipulatu.h.d. Bal.

Idem AA.& CC.Erotio. LEX VI.

SCire debuiſti quæ ſub tranſactione dari placita ſunt, certi[v] vel incerti[x] ſtipulatione ſubſecuta, peti poſſe[y]. S.xvj. cal.Ian. Sirmij AA.Conſ.

❡Abſentia tutoris commodũ pupilli nõ impedit. h.d. Bald.uel ſic:Minor poteſt ſibi quærere ſine tutoris uel curatoris authoritate.hoc dicit.Bal.

Idem AA.& CC.Antonio. LEX VII.

NEque tutoris,neq; curatoris abſentia quicq̃ ſtipulationi nocet:cũ & fœminã minorem viginti qnq; annis abſente curatore

q ❡Poſt motam litem.] Sed quomodo lis ſuper eo cuius nomine non eſt actio,cõteſtari potuit: vt ar.ff.de neg.ge.l.ſi pupilli.§.fi.ſiue dicas ſuper nuda obligatione , ſiue 10 ſuper veſtita, cùm nondum extiterit conditio? Rñ.ſecundùm Ioã.ſuper nuda fiat petitio & conteſtatio de facto, quæ licet nullum habeat effectum quantum ad hoc vt ex ea fiat condemnatio, imò abſolutio quaſi ex inepta actione : valet ta- 20 men quantum ad committẽdam pœnam.ſic & ff.de ver.obli.l.ſi Titius. ac ſi ita promiſiſſet, dabo cum petieris à me, & ſi non promitto decem. nam & hæc petitio operabitur cõmiſsionẽ pœnæ:vt ff.de verb.obli.l.ſi decem cum petiero.Et ſi 30 quæras quaꝛr de calũnia iurat actor? Rñ. non iurat : quia nõ procedit actio. vel iurat quòd nõ facit animo calũniandi, & verũ iurat. ſic & ff.de ne.ge.l.at ꝗ natura.§. cũ me.Nec mireris agi ex naturali obligatione : qm̃ ſecundùm B. ex ea datur 40 actio, licet non habeat effectũ:vt ff. de fideiuſ. l. fideiuſſor obligari.§. fideiuſſor. & ſcdm hæc nõ obſtat oppoſitio.nulla eſt mora vbi nulla petitio, & ſic nõ cõmittit pœna: vt ff.de re iu.l.nulla.& ff. eo.l.ſi pupillꝰ.qa hic fuit petitio,vt dixi.Vel rñ. ꝙ 50 nõ agit ad pœnã ꝑpter morã:ſed qa extitit cõditio ſtipulationis pœnalis quã vult lex extare cũ de facto fit conteſtatio litis. Alij dicũt moueri litem ſuper pœna,& ante exordiũ nõ eſt cõmiſſa:ſed in ipſius exordio cõmittitur.ſic & ff.e.l.ſi titius.ſic etiã cũ quis litẽ cõteſtatur in actione ꝑ ſocio, ſoluitur ſocietas & incipit illa actio cõpetere: vt ff.pro ſocio. l.actione. in prin.& ſ.pro ſoc.l.tãdiu.Vel pone tertiò quòd cõueniſti dare librũ, quòd 60 ſi nõ dares ꝑmiſiſti mihi x.noĩe pœne vel intereſſe : mihi dare teneris ſtatim cũ fuero cõtra te litẽ cõteſtatus de libro. Vel quartò poſt pactum nundũ promiſiſti intereſſe ſi nauis ex Aſia venerit,& cœpi ſtatim agere ad librũ,& ſtatim venit nauis: dimittã illam litẽ & agã ad intereſſe cum nauis venit,ad quas duas vltimas poſitiones multũ conuenit hæc litera. & facit ad l.iſtã ff.pro ſocio.l.duo.Quãdo autẽ quęlibet ſtipulatio pœnalis cõmittitur : Dicunt quidã demũ poſt litẽ conteſtatam:vt hic quęcũq; pactio præceſſerit:ſed ſi nulla,tũc demũ cùm poſſe dare vel facere deſijſſet,vt ff.eo.l.ita ſtipulatus.alij ex qualibet mora dicũt eam committi. nos idẽ dicimus,ſi præceſsit pactio obligatoria;alioquin dicimus quod pri- 70 mi ſecundùm Azo.hoc tamen plenius diximus ſ.de pact.l.ſi pacto.

Ad intellectum huius legis, & qñ dicatur conditio exiſtere,vide Alciat. libr.iij. Parerg. Iuris cap.ix.

Obligatio naturalis qũq; parit actionem.

Stipulatio pœnalis qñ cõmittatur.

r ❡Extitiſſe.] ſcilicet proponas.nam extit vel declaratum eſt eam extitiſſe,cùm lis eſt conteſtata,vel cùm potuit facere,& non fecit.ſic ff.de vſu fru.l.ſed & ſi quis,§.interdum.

s ❡Et eius.] & hæc eſt reſponſio.

t ❡Summæ.] & incertæ quæ per ſentẽtiam certa fiet : vt inſti.de actio. §.curare.Accurſius,

SCire.] CASVS. Petij à te centum cum nihil deberes:tranſegi, & nomine tranſactionis aliquid promiſiſti mihi : ſi fuit certũ, agam condict.certi.ſi incertum,agam act. ex ſtipulatu. Viuianus.

80 v ❡Certi.] vt decem.

x ❡Incerti.] vt in facto.

y ❡Peti poſſe.] licet prius nihil debebatur:vt & ſ. de tranſact. l. nec intentio.& agitur condictione certi vbi eſt certum : vel actione ex ſtipulatu,vbi eſt incertum : vt inſti.de verb.obli. in prin.

NEque.] CASVS. Pupillus vel adultus ſtipulatus eſt aliquid ſibi dari: quæritur an noceat ſtipulationi quia non expectauit præſentiam tutoris vel curatoris.& reſpondetur quòd non.

stipulari posse, non ambigatur [a].

Impossibile secundùm naturam non potest promitti: sed æstimatio hominis mortui potest promitti. hoc dicit secundùm Bal.

Idē AA. & CC. Posidonio. LEX VIII.

NOn moriturū [b] præstari seruum impossibilis [c] pmissio est. ¶ Post mortē aūt eius [d] stipulatus [e], rectè solutionē [f] postulat. S. xij. cal. Mart. CC. Cons.

Metus mortis uel cruciatus corporis stipulationem uitiat: non metus motæ, uel mouendæ litis. Bart.

Idem AA. & CC. Capitoni. LEX IX.

SIquidem Zenoni stipulanti, mortis vel cruciatus corporis territus timore spopondisti [g]: aduersus experientē exceptione proposita defendi potes [h]. ¶ Si verò nihil tale [i] probetur, accusationis institutæ vel futurę pretextu [k], nō ob turpem, sed probabilem caussam habita stipulatione, promissio non infirmatur. ¶ Sin autē ob nō instituendā accusationē criminis pecunia promissa sit, cùm [l] de huiusmodi caussis pacisci non liceat [m], petitio denegatur. S. v. Id. Octobr. Varuarię, Cęsaribus Cōs.

Stipulatio per quæcunq; uerba concepta ualet. Salicetus.

Imp. Leo A. Erythrio præ. præ. LEX X.

OMnes stipulationes, etiam si nō solēnibus vel directis [n], sed quibuscūq; verbis cōsensu cōtrahentiū cōpositæ sunt, vel legibus cognitæ, suam habeant firmitatē. D. cal. Ianua. Constantinop. Martiano & Zenone Cons.

Stipulatio concepta per mortem, uel in morte, uel in mortis articulo, est ualida de iure. Hoc dicit. Et omnes istæ leges quæ sequuntur, sunt Iustiniani, & sunt optimæ. Bald. uel sic: Quis potest stipulari post mortem suam uel ante, similiter & legare. hoc dicit. Sali.

Imper. Iustinianus A. Mennæ prefecto prætorio. LEX XI.

SCrupulosam veterū inquisitionem, vtrū post mortem, an cū moreretur [o], vel pridie quàm moreretur stipulatus sit aliquis [p], vel in testamento legati vel fideicōmissi nomine aliqd derelinquerit, penitus amputantes: omnia quæ vel quocunq; contractu, vel stipulati vel pacti sunt contrahentes, vel testator in suo testamento disposuit, etiam si post mortem, vel pridie quā moreretur, scripta esse noscunt: nihilominus pro tenore contractus vel testamēti valere præcipim⁹ [q]. D. iij. id. Decēb. Constantinopo. DN. Iustiniano A. PP. ij. Cons.

Ista lex est magna in materia purgationis moræ. & hoc dicit: Dies interpellat pro homine, & per lapsum diei pœna impurgabilis committitur. hoc dicit: uel sic: Vbi est dies certa pœnalis, post lapsum diei mora diei purgari non potest. Bal. Vel sic: Interpellatio hominis non est necessaria, ubi dies sit apposita: ideo post lapsum diei committitur pœna. hoc dicit. Sali.

Idem A. Mennæ præ. præ. LEX XII.

MAgnam legum veterū obscuritatem, quæ protrahēdarum litium magnam occasionem vsq; adhuc præbebat, amputantes: sancimus, vt si quis certo tempore facturum se aliquid, vel daturū ♂ stipuletur [r], vel quæ stipulator voluit promiserit, & adiecerit quòd si statuto tempore minimè hęc perfecta fuerint, certam pœnam dabit: sciat minimè se posse debitor ad euitādam pœnam adijcere quòd nullus eum admonuit [s]: sed etiam citra vllam admonitionem eidem pœnæ pro stipulationis tenore fiet obnoxius: cùm ea quæ promisit, ipse in memoria sua seruare, non ab alijs sibi manifestari debeat poscere. Dat. ix. Id. April. Constantinopo. Decio V.C. Cons.

Stipulationes faciendi transeunt de hæredibus in hæredes. hoc dicit. Bal. uel sic: Stipulationes, siue in dando, siue in faciendo, siue mistæ, ad hæredes & in hæredes sunt transitoriæ, & factum potest impleri per alium. hoc dicit. Sali.

Idem A. Iuliano præ. præ. LEX XIII.

VEteris iuris altercationes decidentes, generaliter sancimus omnem stipulationem, siue in dando, siue in faciendo, siue mista [t] ex dando & faciēdo inue-

---

a ¶ Non ambigatur.] vt institu. de inuti. stipu. §. pupillus. & s̄. de autho. præst. l. j. & insti. de autho. tuto. in prin.

Casum posuit.

b NOn moriturum.] ¶ Pone casum secundùm Io. Tenebaris mihi ad Stichum: te existente in mora decessit: nunc mihi eundem promittis: teneris ad æstimationem, licet decesserit: vt ff. de verbo. obli. l. inter stipulantem. §. penul. & de iureiuran. l. eum qui. §. si iurauero. & si hoc dictum post mortem, determinat stipulatus, participium: & dices non moriturū, scilicet mortuū qui iam mori plus non potest: quia mors illi vltra non dominabitur, & non erat in mora in primo casu legis. Alij dicunt sic: Promisisti mihi seruum Stichum viuum non moriturum: & cum esses in mora, decessit: quæritur vtrum possum agere contra te? Rñ. duo pmisisse videris. s. seruum, & non moriturum: ex eo quòd seruum, teneris: ex eo qꝫ non moriturum, est impossibilis, et non teneris. sic ff. de arbi. cellus. §. idem ait. nec vitiat pars inutilis vtilē: vt ff. eo. l. si mihi & titio. & l. j. §. penul. & ff. si certum petatur. l. certi condictio. §. quoniā. Nec potest poni casus qꝫ in genere promiseris seruum: quia tunc frustra diceret, post mortem &c. cùm genus perire non potest: vt ff. ad l. fal. l. in ratione. ij. §. diligenter. & ff. eo. l. inter. §. sacrā. Et secundùm prædictū casum hæc dictio, post mortē &c. determinat verbū postulat. Vel tertiò dic, promisisti Stichum nō moriturum: & si morietur antequam dares: promisisti centū. si decedat petā centum. & secūdùm hoc dicas stipulatus, scilicet centum. & sic prima pmissio fuit inutilis, secunda vtilis: nec vitiat inutilis vtilē. secus si vitiosum nō fieri: qa valet: vt s̄. de ædil. edi. l. si apud. & facit ff. de confess. l. ij. Accursius.

Genus perire nō pōt.

c ¶ Impossibilis.] quo ad seruum. Accursius.

d ¶ Eius.] scilicet serui.

e ¶ Stipulatus.] simpliciter.

f ¶ Solutionem.] æstimationis. Accursius.

SI quidem.] CASVS. Promisi tibi pecuniam inductus per metum: non valet promissio.

g ¶ Spopondisti.] ex causa donationis.

h ¶ Potes.] vt j. titu. j. l. dolo.

i ¶ Nihil tale.] quod dictum est s̄.

k ¶ Prætextu.] Promisisti enim ei vt non accusaret, vel in accusatione non procederet: non tamen hoc expresso: vt & s̄. quod metus causa. l. accusationis. at in sequenti casu fuit expressum: & ideo ibi non valet. vel hoc casu loquitur quando potest transigi: in sequenti quādo non. Quando possit vel non, habes s̄. de transactio. l. transigere. si tamen & quando potest transigi per calumniam accusabat, non teneris: & si soluisti, repetes ex edicto de calumnia: vt ff. de calum. l. j. & l. si ab eo.

l ¶ Cum.] id est quando. vel cùm non liceat, scilicet expresso secundùm primum casum.

m ¶ Non liceat.] si nocens esset aliàs contra: vt j. ad. l. iul. de adul. l. serui. Accursius.

n OMnes.] ¶ Directis. per eadē verba debebat fieri olim respōsio, per quæ fiebat interrogatio: vt dabis? dabo. hodie etiam per equipollentia: vt dabis? sic. vel vtiq;: vt hic, & institu. de verbo. obli. §. in hac re.

SCrupulosam.] CASVS. Olim non poterat quis stipulari aliquid sibi dari post mortem, vel cum moreretur, vel vna die antequā moreret: hodie sic.

o ¶ Moreretur.] promissor: vt instit. de inuti. stipu. §. sed & si quis.

p ¶ Aliquis.] dari. de faciendis enim dicit j. eo. l. fina.

q ¶ Præcipimus.] vt insti. de inuti. stip. §. post mortem. & ff. eod. l. quodcūq;. §. j. & s̄. vt ac. ab hære. l. j.

MAgnā.] CASVS. Promisisti mihi centum, vel scribere librum hinc ad pascha: & nisi solueres, vel liber esset scriptus: promisisti mihi pœnam: adueniente pascha non fecisti quod cōuenit: nūquid incidisti in pœnā? Dicitur quòd sic: nec potes te excusare per hoc quòd te non interpellaui: quia prædictum tempus debuisti memoriæ commendare.

r ¶ Stipuletur.] id est promittat. sic & ff. de condi. inde. l. si non sortem. §. pe.

Stipulor qūq; significat pmittere.

♂ Stipulatori.

s ¶ Admonuit.] Not. citra admonitionem. sic ff. de vsur. l. pecuniæ. & s̄. de iu. emphy. l. ij. §. fi. & ff. de lege cōmis. l. si fundus. §. fin. & s̄. de pig. l. creditor. & ff. de fideicommiss. li. l. thais. §. intra. Sed ar. contra ff. quo. le. l. fi. & s̄. de iure emphy. l. fin. §. j. & ff. de mino. l. emilius. & ff. de oper. liber. l. cum patronus. & de damno infect. l. iiij. §. hoc autem audi. Itē si hoc ad euitandam pœnam, nil ei prodest: ergo non potest purgari mora pœnalis stipulationis: vt hîc, & ff. de act. & oblig. l. traiectitiæ. §. de illo pomponius. Sed contra j. de fideiuss. l. sancimus. & ff. si quis cau. l. & si post tres. Sed illa specialia in iudicijs. sic etiā in arbitrijs, vt in alio. contra ff. de arb. l. celsus. Item contra ff. de verbo. oblig. l. si insulam. Sed ibi non fuit pœna. Item eodem modò solue ff. de constit. pecu. l. si duo. §. fina. & l. sequen. Item contra ff. de verbo. obli. l. qui Romæ. § flauius. Sed ibi fauore libertatis, ne pereat. Vel non erat ibi commissa. & quod dicit, liberetur, id est in eam non incidat. & de his dixi s̄. de pact. l. si pacto.

Mora pœnalis stipulationis, an possit purgari.

VEteris.] CASVS Omnis stipulatio siue in dando, siue in faciendo, siue mista, ad hæredes & cōtra hæredes transmitti potest: siue qui stipulatur de hęrede facit mentionē, siue non: nec credatur quòd illa quæ in faciendo consistit, contra hæredes non transeat: quasi factum vni impositum, non possit ab alio compleri: quia bene potest transmitti.

t ¶ Mista.] vt scilicet illa quæ est de rationibus reddendis. continet enim dationem reliquorum & instructionem in ipsis rationibus: vt ff. de condi. & demon. l. cùm seruus. § j. Accursius.

Siue non.

a ¶ Siue nõ.] argu. ff. de pactis. l. iurisgentiũ. §. pactorum. & ff. de proba. si pactũ. Sed cõtra ff. e. l. cẽtesimis. §. id qđ. Sol. hæc corrigit illã. Vel refert, an factũ cõferat in tẽpus mortis: vt hic, & ĩ. eo. l. fi. si modo per aliũ possit impleri, an non: & tunc serua qđ ibi dicitur. Vel verius refert, an sit tale factũ quod possit per alium expediri: vt hic, an nõ: vt ibi. argu. s. de cadu. tollẽ. §. si autem in faciendo.

b ¶ Adimplere.] pro eis erat ff. de condict. inde. l. si nõ sortem. §. libertus. & ff. de solu. l. inter artifices. quæ sunt argu. contra pro Iustiniano est ff. de duobus reis. l. nemo

c ¶ Putabãt] s. antiqui.

Optimam.] CASVS. Si seruus tuus stipuletur à Titio c. tibi dari, & de hoc est factũ instrumẽtum in quo cõtineatur quod seruus tuus die tali c. stipulatus fuerit, & te agẽte ex illa stipulatione obijciatur tibi à Titio quòd seruus tuus non fuerit, neque quòd fuisset eo die præsens q instrumẽto cõtinetur: vel si tibi pmisit aliquid, & inde fiat instrumentũ quo contineatur dies factæ stipulationis: an nõ obstante tali exceptione agere possis, & credatur scripturę? Et respon. quòd sic. & in secundo casu præsumitur inter præsentes facta stipulatio, nisi Titius probauerit te vel se nõ fuisse in ciuitate tota die, de qua facta est mẽtio in instrumẽto, scilicet vel per scriptum, vel per testes omni excep. maiores.

d ¶ Optimam.] ex eo quòd inter optimos tractabãt, aliâs nec est optima, nec bona.

e ¶ Protestabatur.] repete, contendebant antiqui.

f ¶ Debere ostendi.] id est an debeat dici debere ostendi.

g ¶ Personas.] stipulantis, & promittentis.

h ¶ Excelsas.] quæ non patiuntur nomina sua apponi in instrumentis: vt ff. de autho. tut. l. pupillus. §. pupillus.

i ¶ Non omnibus perperam.] id est perperam esset si hoc esset. sic ff. de pbatio. l. si quis liberum.

k ¶ Concedit.] vt & s. de procura. l. maritus.

l ¶ Si seruus.] id est an seruus fuerit præsens, an non fuerit: vel an fuerit eius domini: quia sic præsumitur quo ad acquisitionem, non quo ad liberalem causam: vt s. de iure delibe. l. cum aliquis. Et ita est argu. quòd plebatus & curiæ per talia probentur, si inueniantur instrumenta quæ dicant actum in tali curia vel similia.

δ Et hoc.

niatur, & ad hæredes & cõtra hæredes transmitti, siue specialis hæredum fiat mẽtio, siue non [a]. Cur enim quod in principalibus personis iustũ est, non ad hæredes & aduersus eos transmittatur? Et sic existimentur huiusmodi stipulationes, quasi tantũmodo in dando fuerint cõceptæ. cũ nihilominus & hæredes factũ possint adimplere [b]: illa subtili & superuacua scrupulositate explosa, per quam putabãt [c] non esse possibile factũ ab alio compleri quod alij impositũ est. ¶ Et quare, cùm penè similis omnium hominum natura est, non etiã facta omnes, vel plus, vel paulomin⁹ adimplere possint: ne ex huiusmodi subtilitate cadãt hominum voluntates? D. calẽd. August. Constãtinop. Lampadio & Oreste VV. CC. Cons.

¶ *Verba enunciatiua in contractibus apposita, probant inter contrahentes donec contrarium probetur. Sali. uel sic: Statur scripturæ in qua seruus est stipulatus ut non poßit negari eum seruum, & per consequens acquiri domino. idem in monacho, si scripsi me promißisse tali monacho talis monasterij, non possum postea negare eum non esse monachum. Item creditur instrumento in die & in loco, nisi per testes fide dignos probetur contrarium. h. d. uel sic: Statur instrumẽto donec cõtrarium probetur per scripturã, uel per testes bonæ opinionis & famæ. h. d. secũdùm. But.*

Idẽ A. Ioanni præf. præ. LEX XIIII.

Optimam [d] quæstionem, & frequenter in iudicijs versatam, satis humanum est saltem in præsenti dirimere, ne diutius nostram rẽpublicam molestare concedatur. In multis etenim contractibus, & maximè in fœneratitijs cautionibus, solitum est adscribi, stipulationes per certos seruos celebrari. sed quidam indeuotione tenti, ex hoc materiam altercationis acceperunt: & alij quidem nõ esse seruum adhibitum contendebãt: alij verò non eius seruum ad quem pertinere scriptura ptestabatur [e]. ¶ Et si non per seruũ, sed inter præsentes celebratã esse rẽ fuerat scriptum δ: & hic iterũ dubitabatur debere [f] ostendi partes esse præsentes. ¶ Cùm itaq; satis vtile est in contractibus & seruos adhiberi, & præsentes esse personas [g] adscribi, fortè propter personas dignitate excelsas [h], vel mulieres (quas naturalis pudor non oĩbus [i] perperã sese manifestare cõcedit [k]:) sancim⁹ tales scripturas omnifariã esse credẽdas: & siue ad script⁹ fuerit seru⁹, ad quãdã psonã dicitur ptinere: credi oĩmodo & seruum adfuisse: & fecisse stipulationem, & eam esse scripto domino acquisitam: & non dubitari si seruus [l] ipse præsto fuerit, vel eius domin⁹ fuerit is pro quo scriptus est, fecisse stipulationẽ. ¶ Et si inter præsentes partes res acta esse dicitur, & hoc esse credẽdũ [m]: si tamen in eadem ciuitate vtraq; persona in eo die [n] commanet in quo huiusmodi instrumentũ cõscriptum est: nisi is qui dicit sese vel aduersarium adfuisse, liquidis ac manifestißimis pbationibus, & melius [o] quidem si per scripturã, vel saltem per testes [p] vndique idoneos, & omni exceptione maiores ostẽderit [q] sese, vel ad uersariũ suum eo die ciuitate abfuisse: sed huiusmodi scripturas ppter vtilitatẽ cõtrahẽtium esse credẽdas. D. cal. Nouẽb. post cõsulatũ Lãpadij & Orestis VV. CC.

¶ *Verba cõtractuũ debent trahi ad poßibilẽ & non impoßibilẽ intellectũ. h. d. uel sic: Stipulatio faciendi collata in tempus mortis promissoris, non redditur inutilis, sed trãsmittitur in hæredes. Idem in legatis & fideicommißis. h. d. secundùm Bald. uel sic: sicut promißio dãdi facta cum promittens morietur uelet, ita promißio facti. & sensum magis spectamus quàm uerba. h. d. Salicetus.*

Idem A. Ioanni præfec. præ. LEX XV.

Si qs spopõderit insulã [r] cũ moriebãt [s] ædificare stipulatori, impossibilis veteribus videbatur huiusmodi stipulatio: sed nobis sensum cõtrahentiũ [t] discutientibus, verisimile esse videt hoc inter eos actũ, vt incipiat qdẽ cõtra moriente obligatio, immineat autem hæredibus eius, donec ad effectũ perducatur [v]. Nemo enim ita stultus inuenit, vt tali animo faceret stipulationẽ: vt putaret posse tantũ ædificiũ in vno momento [x] horæ extollere: vel eũ q moritur, talẽ habere sensum δ quòd ipse sufficeret ad huius operis completionem. ¶ Sãcimus itaq; si quid tale euenerit, hæredes eius teneri, vt factũ quod mortis tempore facere promisit, hoc hæredes eius adimpleãt, quasi speciali hæredis mentione habita, licet hoc minimè fuerit expressum. Queadmodũ enim si in dãdo cõcepta fuerat stipulatio, & cõtra hęredes trãsmittebãt: ita & si in faciẽdo est, licet ĩ mortis tpe colligãt, attamẽ ad similitudinem in dãdo cõceptę stipulationis & hæredes obligari: vt nõ discrepet factũ à datione [y], sed sit lex nostra p oĩa sibi cõsentanea. ¶ Quod & in legatis [z] simili modo relictis

m ¶ Credendũ.] sic s. e. l. j. & de dona. inter virũ & vxo. l. si filij. Accur.

n ¶ In eo die.] s. toto: vt adijcitur instit. de inuti. stipu. §. item verborũ. qđ pręsumit: vt hic subijcit. Et nota secũdùm hoc diẽ & locũ apponi debere in instrumẽtis: vt & s. de diuer. rescrip. l. si qua beneficia. & ĩ aut. vt pręp. no. impe. in prin. col. vj.

Instrumentum an debeat continere diẽ & locum.

o ¶ Et melius.] Not. maioris authoritatis scripturã q̃ testes, qđ admitto, cũ dubiũ est de numero annorũ, vel tpis lapsu: vt & s. si mi. se ma. di. l. iij. Aĺs cõtra: vt s. de fide instru. l. in exercendis. Sed qd si duæ appareãt scripturæ, vna quæ dicit stipulatorem fuisse Bonoñ. alia Romæ eadẽ die? Rñ. bonus iudex videbit cui potius credẽdũ sit: quòd si non viderit, neutri credet: vt s. de fide instru. l. scripturę. Ac.

Scriptura qñq; præfertur testibus.

p ¶ Per testes, tres vel plures.] nam per duos non videretur. arg. s. de fide instrumen. l. in exercendis. vel hic in priuata. vnde duo sufficiunt. vel hic non directo contra instrumentũ, sed per obliquum probetur.

q ¶ Ostẽderit.] sed quo modo: cũ dies instrumenti edi nõ debeat: vt ff. de eden. l. j. §. editiones? Rñ. illud habet locum, quando inuitus edit instrumẽtum: hic autẽ volẽs. Vel verius: quia hic vult dicere falsum ĩ die. & ideo est edendus: vt s. de fide instrumen. l. fina. Et caue, quia hæc lex in priuato instrumento videtur loqui. Accursius.

Dies instrumẽti an debeat edi.

Si quis.] CASVS. Si promisisti mihi facere domũ cũ morieris, an valeat stipulatio? Dicitur q sic, licet olim nõ valeret: & hęredes eius tenebuntur ædificare domum. Viuia.

r ¶ Insulam] i. domũ.

s ¶ Moriebatur.] promissor.

t ¶ Contrahentium.] quem latè attendimus: vt s. de act. ab. hære. l. j.

δ Quod ipsè sufficiat ad huiusmodi operis complementũ.

v ¶ Perducatur.] scilicet promissio.

x ¶ Momento.] hoc enim fieri non posset: vt ff. e. l. cõtinuus. §. illud. licet Christus dixerit: possum dissoluere templum hoc &c. sed de templo corporis sui dixit.

y ¶ A datione.] quantum ad trãsitum: vt hic, & s. eo. l. veteris. & contrarium ibi positum, & hic posset poni: sed quantum ad alia differunt: vt ff. de verb. obl. l. continuus. §. fina. Accursius.

z ¶ In legatis.] puta damnas esto hæres meus

obſeruari cenſemus. D. xv. Cal. Nouembr. Cõſtantinop. poſt conſulatũ Lampadij & Oreſtis VV. CC. anno ſecundo.

TITVLVS XXXIX. De inutilibus ſtipulationibus.

Iſta lex tractat de materia pupillari, et eſt quædã materia per ſe. h.d. Pupillus ſine tutoris authoritate ꝑmittẽs, non obligatur. Bal. Bar. & Sali.

Imper. Antoninus A. Paulino. LEX I.

EX ſtipulatiõe ĩ qua impubes[a] ſine tutore authore ſpopondiſti, nõ es obligatus[b]. PP. Cal. Iul. Romæ, Læto ij. & Cereali Conſ.

Stipulatio pœnalis non ualet in matrimonijs. h.d. Bart. uel ſic: In matrimonio nemo detinetur inuitus. h.d. Vel ſic: Matrimonia debent eſſe libera à metu pœnarum. h.d. Bu. Sed ſecundum eſt cõtra legem diuinam: quia quos deus coniũxit, homo non ſeparet: unde eſt correctum in c. gaudemus. de diuortijs. Bal.

Imp. Alexãder A. Menophilo. LEX II.

LIbera † matrimonia[c] eſſe antiquitus placuit: ideoq; pacta ne liceret diuertere, non valere[d], & ſtipulationes quibus pœnæ irrogarentur ei qui quæve diuortium feciſſet, ratas nõ haberi conſtat[e]. PP. iij. nõ. Feb. Maximo ij. & Aeliano Conſ.

Primò ponit quandam generalem doctrinam. Secundò infert ad ſpeciem. ſecũda ibi, cùm igitur. & hoc dicit. Inter abſentes ſtipulatio non contrahitur, & alter alteri ſtipulari non poteſt. hoc dicit. Bar. uel ſic: Inter abſentes non poteſt contrahi ſtipulatio, nec alteri ſtipulari. Item quando petitur intereſſe: admittitur petitio incerta certificanda per ſententiam. hoc dicit. Bar.

Impera. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Iſidoræ. LEX III.

VT inter abſentes[f] verborũ obligatio cõtrahi nõ poteſt[g], ita alteri cui⁹ iuri ſubiectus nõ eſt, aliquid dari vel reſtitui (niſi ſua interſit[h]) nemo ſtipulari põt. ¶ Cũ igitur defuncta in matrimonio filia tua, ſuperſtitis filij nomine partem dimidiã dotis à marito detineri, alteram verò partẽ nepoti[i] tuo, vel ſi is in rebus humanis nõ eſſet, Iuliano reſtitui per pactũ cõueniſſe proponas: præuẽtoq; morte nepote, etiam ſtipulationẽ ad Iulianũ factã, ob abſentiam[k] eius nõ valuiſſe ſignifices: ac propterea ex perſona, ac ſtipulatiõe tua, qua reſtitui cũcta iuxta pactorũ tenorem prouideras[l], reddi tibi deſyderes: ſuper ſtipulatu tuo[m] adi prȩſidem prouinciæ: vt examinatis partium allegationibus, quãti cõſtiterit intereſſe tua, iuxta placiti fidẽ dotis portionẽ Iuliano fuiſſe reſtitutã, ob ĩcertæ actionis effectũ, cõcludat cõdẽnationẽ taxatæ quãtitatis[n]. PP. idi. Decẽbr. ipſis iiij. & iij. AA. Conſ.

Non ualet inſtrumentum contra bonos mores factum: ut cum quis ſe obligat ad aliquem hæredem inſtituendum. uel ſic: Pactum factum de futura ſucceßione eſt nullum. Bal. & Sali.

Idem AA. & CC. Dominæ. LEX IIII.

EX eo inſtrumẽto nullam vos habere actionẽ, in quo cõtra bonos mores † de ſucceſsione[o] futura interpoſita fuit ſtipulatio, manifeſtum eſt: cùm omnia[p] quæ cõtra bonos mores vel in pactum, vel in ſtipulationem deducuntur, nullius momenti ſint. PP. iij. Cal. Maij AA. Conſ.

Dolus uel metus nõ reddit cõtractũ ipſo iure nullum, ſed annullandum. h.d. Bal. uel ſic: Stipulatio facta dolo uel metu, reſcinditur. h.d. Sali.

Idem AA. & CC. Aquiliæ. LEX V.

DOlo vel metu[q] adhibito, actio quidem naſcitur[r], ſi

---

cum morieris facere illi domum.

¶ DE INVTILIBVS STIPVLATIONIBVS. ¶ *Dixit de utili, ſequitur de inutili ſtipulatione.*

EX ſtipulatione.] CASVS. Pupillus ſi tutorem habeat, ſine ei⁹ authoritate obligari nõ põt. idẽ ſi nõ habet tutorẽ: quia ſi quis dolo ſtipuletur ab eo, non valet ſtipulatio. Viui.

a ¶ Impubes.] ſ. tu.

b ¶ Nõ es obligatus.] Dic quòd pupillus ſi habeat tutorem, obligare ſe non poteſt ſine eo alicui extraneo ciuiliter: vt hic, niſi inquantum locupletior eſt: vt ff. de authori. tu. l. impuberis. & ff. cõmo. l. iij. in prin. Si verò non ſit locupletior, tunc naturaliter tantùm: vt ff. de nouatio. l. j. in fi. & hoc cum eſt proximus pubertati, aliâs nec naturaliter: vt ff. de cõdict. indebi. l. quod pupillus. tutori autem nec ciuiliter nec naturaliter: vt ff. de autho. tut. l. v. cum tutoris authoritate poteſt ſe obligare ciuiliter & naturaliter: vt ſ. ſi tutor vel curator. l. etiam. Idem intelligendum eſt in adulto, ſi habeat curatorem: vt ſ. de in integrum reſtitu. mi. l. ſi curatorem. ſi autem non habeat tutorem: nec naturaliter, nec ciuiliter, obligatur: vt ff. de ac. & obli. l. pupillus. & ſic poteſt intelligi quod hic dicit. Vel illa in infante. Vel dic quòd non refert, tutori vel extraneo promittat: ſed an ſit infans vel maior infante, vt primo caſu nec naturaliter teneatur. aliâs ſic. Econtra ſi ſibi ſtipuletur, poteſt etiam ſine tutóre: vt inſtitu. de autho. tuto. in prin. niſi ſit infans: vt ff. de verb. obli. l. mulier. excepto caſu vno: vt ff. rem pupil. ſal. fore. l. ij. & l. ſeruum. ADDITIO. De materia huius l. an ſcilicet & quãdo pupillus obligetur, vide pulchrè per Barto. in l. j. ff. de noua. verſi. venio ad verſiculum &c.

Pupillus an ſe poſsit obligare.

† Concor. c. gẽma. cũ gl. ſup. ver. ſtipulatio. extra. de ſpon.

LIbera.] CASVS. Si mulier ꝓmiſit x. nomine pœnæ, ſi tibi non nuberet, vel ſi à te diuerteret, nõ valet promiſsio, nec eo obſtante minus diuertet: quia libera debent eſſe matrimonia. Viuianus.

c ¶ Matrimonia.] tam contracta quàm contrahenda: vt ſ. de nuptijs. l. neq; ab initio.

d ¶ Non valere.] placuit.

e ¶ Conſtat.] vt & ff. de verbo. oblig. l. ſi ita ſtipulatio facta fuerit. & l. titia. & ſ. de ſponſa. l. mulier. Sed contra ff. de dona. inter virum & vxo. l. ea quæ. ſed ibi à donatione pœna, vel pactio pœnæ incipit.

VT inter abſentes.] CASVS. Præmittit duas regulas, ſcilicet quòd inter abſentes non poteſt confici ſtipulatio, & quod alteri nemo ſtipulari poteſt, niſi ſua interſit. ſi ergo pater pro filia ſua dotem dederit, & pactus fuerit quòd dimidia dotis erit penes virum, aliam dimidiam ſtipulatus eſt nepoti ſuo ex filio reddi: vel ſi ille tempore ſoluti matrimonij in rerum natura non eſſet, quòd redderetur Iuliano abſenti: & ſi ei non redderetur, ſtipulatus eſt intereſſe, ſcilicet quanti ſua intereſſet Iuliano reddi: an Iulianus agere poſsit præmortuo nepote, quæritur. Et dicitur quòd non: quia ſibi non fuit quæſita obligatio: quia alteri &c. quia adſcripſerat: ſed aget pater ad intereſſe ſcilicet quanti ſua intererat dotem fuiſſe Iuliano redditam. Viuianus.

f ¶ Vt inter abſentes.] vt & inſtitu. de inuti. ſtipu. §. item verborum. & ff. de verbo. obliga. l. j. in princ. Sed contra ff. de dona. inter virum & vxo. l. ea quæ. ſed ibi inter præſentes fuit.

g ¶ Non poteſt.] vt & ff. de verb. oblig. l. ſtipulatio iſta. §. alteri. & inſtitu. eo. §. alteri. & j. de donat. l. cùm res. & ſ. per quas perſo. no. acquir. l. j. & non eſt abſurda hæc parificatio: quia vtrunq; impedimentum interuenit in caſu iſtius l. & ideo bona eſt comparatio.

h ¶ Sua interſit.] poteſt ſic eſſe quòd debeat centum Titio, & tantundem eidem dari ſtipuletur. & refert quo modo dicat: quia ſi ſic dicat, promittis tu Seio dare centum quȩ ei debeo, vel ſimpliciter an promittis Seio dare centum? prima valet. ſecunda non.

i ¶ Nepoti tuo.] ex ea nato. vel melius ex filio nato: vt & ſ. de pact. conuẽ. l. pater. & l. pactum. Et dic quòd fuiſti ſtipulatus nepoti in poteſtate conſtituto, vel Iuliano: vnde in perſona nepotis cõſtitit ſtipulatio, in perſona Iuliani non. Sed potuit ſolui ei tanquam adiecto: ergo ex eo quod fuit ſoluendum nepoti, agis condictione certi: ex eo quod Iuliano, ad intereſſe: vt ff. de verbo. oblig. l. liber homo. ij. §. fi. ſecundùm H. vel ſecundùm Azo. dic quòd fuit ſtipulatus vtriq; principaliter, & in nepote fuit vtilis: ſed per mortem facta eſt inutilis. in Iuliano ab initio fuit inutilis: interpoſuiſti tamen poſt illas aliam vtilem, ſic: ſi Iuliano non dederis, promittis quanti mea intereſt te daturum, & de hac ſtipulatione dicit hic. Accurſius.

† cõcor. gl. j. in. c. j. extra de pac.

Stipulatio an ſit ſemp ſtricti iuris.

k ¶ Abſentiam.] nedum quia erat alius: ſed ſi eo præſente ſtipularetur ei, valeret ſtipulatio: quia ipſe ſtipulationem feciſſe videretur: vt ff. de verborum obli. l. ſi procuratori.

l ¶ Prouideras.] ſtipulando nepoti, aut Iuliano dari. Vel dic ſtipulando poſt primas inutiles omne tuũ intereſſe.

m ¶ Tuo.] facto Iuliano ſecundùm primum.

n ¶ Quantitatis.] id eſt certæ, licet petatur incertum, id eſt intereſſe: vt inſtitutio. de actio. §. curare.

EX eo.] CASVS. Promiſiſti per ſtipulationem quòd faceres me hæredem, & inde confectum fuit inſtrumentum: inutilis eſt ſtipulatio, & contra bonos mores, puta de ſucceſsione futura: & ideo ex ea agi non poteſt. Viuianus.

o ¶ De ſucceſsione.] quod eſt, vel cùm paciſcor vt ſuccedam: vel certo modo ſuccedam: vt ſ. de pactis. l. pactum quod dotali. & l. licet. & l. fina. & de colla. l. pactum. & de inoffic. teſta. l. ſi quando. §. illud. Sed contra ff. de actio. empt. l. ſi quis ſeruum. ſed ibi ratione præcedentis contractus, ſcilicet venditionis ſerui venditor cauet emptori de hæreditate liberti reſtituenda, ſed & aliter ibi ſolui.

p ¶ Omnia quæ contra.] vt ſ. de condictio. ob turpem cauſam. l. j. & l. mercalem. & ff. de verb. obli. l. generaliter. & l. veluti. & l. ſi plagij. etiã ſi pœna ſit promiſſa: vt ff. de fideiuſſoribus. l. ſi à reo. §. fi. & de verb. obli. l. ſtipulatio hoc modo.

DOlo.] CASVS. Si dolo vel metu iduxiſti me ad promittendum aliquid: tenet quidem ſtipulatio, & ex ea agere poteris: ſed obſtabit tibi doli vel metus exceptio.

q ¶ Dolo vel metu.] etiam legali: vt ff. de conſtituta pecunia. l. illud. §. ſi iureiurando. licet ibi non habeat locum exceptio. Accurſius florentinus.

r ¶ Naſcitur.] quia ſtricti iuris eſt ſtipulatio: vt hic, & ff. quod metus cauſa. l.

causa.l.metum autem præsentem.§.sed quod prætor.& ff. de verbo. obli. l.si quis cum aliter.nisi in promissione dotis : vt ff. quod metus causa. l. si mulier.§.si dos.at in bonæfidei ipso iure non valet, etiam si fiat per metum: vt ff.de dolo.l. & eleganter.in prin.secundùm. H. Vel refert inter dolum apertum : vt ibi,& velatum : vt hic,& etiam in contractu bonæfidei : vt s̃. de rescin. vendi.l.j.& quod metus causa.l.si. Accursius.

Dolus apertus & velatus.

SI auia.] CASVS. Mutuaui tibi decem, et ea stipulatus sum mihi, et Titio extraneo reddi. Dicitur quòd solui sibi extraneo non potest : sed tantum sibi numeranti. Et sic habes quòd extraneo nõ acquiritur act.ex stipulatu.sed remanet penes numerantem. sed qui sibi & alij stipulatur, valet tantum pro parte dimidia, & sic est differentia, cũ numeratio præcedit stipulationem, vel non præcedit.

ō Vestra Septimio, & Eustolio, &c.

a ¶Potuit.] vt & s̃. e.l. vt inter.& de pact.con. l. pactum. & ita ex numeratione actio remãsit: vt ff.si cer.peta.l.certi condictio.§.quoniam.& s̃.de contrahen. & cõmit. stipula.l.iij. Porro cùm qs simpliciter stipulatur sibi & alij decẽ nulla præcedẽte numeratiõe: quinq; sibi debentur. alij nihil: vt ff.de verbo.oblig. l.si mihi & titio decẽ. & l. eũ qui ita.& insti.de inuti.stipu. §. quòd si qs sibi. secus in contractu bonæfidei, vt in emptione. quæ si sic fiat, fundus ille sit emptus mihi & Titio, persona Titij pro superuacua habetur: & totius fundi portio ad me pertinet: vt ff.de contrahen. empt.l fundus. Et est ratio: quia bonæ fidei est cõtractus. Vel dic vt ibi.

Ius accrescẽdi locũ nõ habet in cõtractib⁹ stricti iuris: secus in cõtra ctibus bonæ fidei.

† Hæc lex in quibusdam vetustis exẽplari. prima hic locatur, sed à typographis hactenus fuit omissa.

subdita stipulatio sit: per doli mali tamen vel metus exceptionem submoueri petitio debet. S. xiij. Cal. Octobr. AA. Conf.

¶ *Non potest quis alteri stipulari. fallit in posito in eius potestate. h. d. Sali. uel sic: Stipulatio inter se & extraneum ualet duntaxat pro parte sua. h. d. uel sic: Vbi inutilis est stipulatio, & utilis numeratio, agitur ex numeratione. & hoc in toto & in parte uerum est. h. d. secundùm But.*

Idem AA. & CC. Septimio. LEX VI.

SI auia ō vestra sibi & Eustolio quam mutuam dederat pecuniam, dari fuerit stipulata: nihil ei cuius subiecta iuri non fuerat, quærere potuit [a]. Sanè si ipse qđ ei solui placuerat, in stipulationem suo nomine deduxit: obligationem in eius etiam personã constitisse, non ambigitur.

TITVLVS XL.

De duobus reis stipulandi & promittendi.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. Paulinæ. LEX I.

SI duo † pluresve rei cuiusdã traditione conuentione insolidũ inierint: cuicũq; eorũ, quãdiu res in eadem causa permanserit, si casus obtulerit, actio insolidum competit. PP. iij. non. Decembr. Maximo ij. & Aquilino Conf.

¶ *Duobus insolidum constituentibus obligationem: creditor potest alterum insolidum conuenire: & soluenti datur regreßio contra correum. hoc dicit. Baldus.*

Idem AA. & CC. Diogeni. LEX II.

CReditor prohiberi non potest exigere debitũ, cùm sint duo rei promittendi eiusdem pecuniæ, à quo velit [b]. Et ideo si probaueris te cõuentum [c] insolidum exoluisse, rector prouinciæ iuuare [d] te aduersus eũ, cum quo communiter mutuam pecuniam accepisti, non cunctabitur. S. v. Cal. Mar. Diocletiano iij. & Maximiano AA. Conf.

In authen. de duobus reis. in principio. & §. sequen. collatio. vij. constitu. ix.

¶ *Duo rei tunc tenẽtur insolidum, cùm actum est: nec quilibet eorum potest insolidum conueniri ubi casu alter est inops, aut talis qui de facili exigi non potest. hoc dicit. uel sic: Duo rei constituuntur, si agatur ut quilibet insolidum teneatur: quo non acto, quilibet pro parte tenetur: & eo acto, ita demum ab uno insolidum fit exactio si alter sit absens uel non soluendo. h. d. Sali.*

HOc ita [e], si pactum fuerit speciale [f], vnumquenq; teneri insolidũ: & si alter inops sit insolidum vel in partẽ, vt id saltem ab altero petatur, vel si absens [g] sit. Cùm enim ambo adsunt, per iudicem producũtur, negotiũq; communiter examinatur, & sententia cõmuniter infertur. quod fiet [h] per administratorem, si iudex sit delegatus. ¶ Sin autem non conuenerint specialiter, ex æquo sustinebunt onus. Sed si conuenerint vt vterq; eorum sit obligatus: si ambo præsentes sint, & idonei, simul cogẽdi sunt ad solutionem [i].

¶ *Rescriptum principis quo cauetur, ut unus ex correis insolidum obligatis conueniatur tantùm pro parte, non insolidum, non est ser=*

¶ DE DVOBVS REIS STIPVLANDI. ¶ *Quia quãdoq; plures accedunt rei uel stipulandi uel debendi: ideo de hoc dicit. & à re non à reatu dicitur: & dicuntur rei debendi qui debent. stipulandi, qui stipulantur: ut ff. eod. l. j. Accursius.*

Continuatio. Rei debendi. Rei stipulandi.

CReditor.] CASVS Si creditor habeat duos reos promittendi, scilicet quòd sibi promittant eandem pecuniam: electionẽ habet quem eorum velit conuenire, & insolidum: & si contra vnum egerit insolidum, habeat ille regressum contra eum pro parte sua: sed non aperit qua actio. Tu dic mandati secundùm M. secundùm Ioannem pro socio, si erant socij: vel manda. si hoc actum erat, vt si vnus pro altero fideiuberet : si nec erant socij, nec hic actum erat actione negotiorum gestorum.

b ¶A quo velit.] pro solido vel pro parte : vt hic, & ff. loca. l. cùm apparebit. & de fideiusso. l. inter eos. §. duo. sed hodie cõtra: vt in authen. hic posita: hoc ita &c.

c ¶Conuentum.] ad totum debitum. Acrursius.

d ¶Iuuare.] actione mandati : quia vterque pro altero videtur fideiussisse secundùm Ir. & Azo. argu. ff. ad velleianũ. l. vir vxori. §. fina. Sed ibi fuit color quæsitus. vel ibi nõ dicit quod intercesserit, sed iuuari ac si intercessisset : vt in eo. titu. l. si debitrix. ij. respon. vel ibi erant socij. Item & pro eis ff. eo. l. reos. & in authen. eo. titu. in princip colla. vij. Sed vtrobiq; fuit actum. Item pro eis quod dicitur de adiecto contra quem agitur mandati : vt institut. de inuti. stipu. §. si quis alij. Sed ibi fuit mandatum. aliâs contra : vt ibi diximus. Nos secundùm [a] Ioan. diximus quòd non videtur fideiubere : vt no. ff. ad velleianum. l. vir vxori. & ideo damus hic actionem pro socio, si sint socij : vel cessam, si fuerit cessa à creditore vel mandati, si hoc actum fuerit inter eos : quòd vnus pro altero fideiuberet. Sed an sit insolidum cedenda actio soluenti vel pro parte? quidam insolidum : argumen. ff. de lega. j. l. si res obligata. in fine. sed ibi non aperit insolidum. Item quia sic est in causa noxali, quòd ab initio melior est quandoque conditio primò agentis, qui cum alijs teneatur : postea erit deterior : vt ff. de noxa. l. si quis à multis. & ff. si ex noxali cau. agatur. l. ij. Nos dicimus quòd pro parte : vt ff. de tute. & ratio. dis. l. cùm pupillus. & ff. de administra. tuto. l. si plures. & ff. de pecu. l. quæsitum. Sed quid si nec fuit cessa, quia hoc non fuit petitum : nec habet locum pro socio : quia non fuerunt socij : nec mandati, quia non fuit actum, quæ actio locum habet? Quidam dicunt nullam : vt in fideiussore. ff. de fideiussoribus. l. vt fideiussor. Alij mandati, cùm semper dicant eos videri inuicem fideiubere. Tu dices negotiorum gestorum. nam licet suam obligationẽ dissoluerit, tamen & alium liberauit : vt dixi s̃. si certum petatur. l. si in rem. Item dixerunt quidam etiam pro parte nõ fieri cessionem nisi sint socij, & eo casu quando sunt socij: vel quando est actũ vt fideiussores sint. Alij intelligunt legem istam quod est falsum : vt cessio fiat tantum quando sunt socij. argu. j. titu. j. l. cùm alter. Item pone quòd tres erant rei debẽdi in triginta. vnus insolidum fuit exactus: an insolidum in viginti contra vtrunque : an in decem contra quemlibet sit facienda cessio? Et videtur insolidum in viginti: sicut habet authenti. hoc ita. quæ est in cor. eo.

Rei debẽdi an videãtur se inuicẽ fideiubere.

a Salic. hic sequi distinctionẽ Bar. positã in l. reos. ff. eo.

Quæstio notabilis.

HOc ita.] CASVS. Hæc authentica determinat l. quòd creditor non potest conueniri quemlibet debitorẽ insolidum, nisi alter sit non soluendo, vel absens. Si verò vterque esset præsens & soluendo : vterque est conueniendus. Si verò non est actum expressè, vt quilibet possit insolidum conueniri, tunc quilibet conuenitur pro parte.

e ¶Hoc ita.] scilicet quòd vnusquisque teneatur insolidum cum effectu.

f ¶Speciale.] scilicet quòd vnusquisque teneatur insolidum : vt subijcit vnumquenque &c. Sed quid si ita dixeris : promittis mihi decem : & tu alius promittis eadem decem? Respondetur, duo sunt rei insolidum: quia satis videtur hoc exprimi : vt ff. de verbo. obligat. l. stipulatio ista. §. eum. secus si dicam simul promittis ; vt in eod. titu. si mihi & titio. & de lega. j. si quis testamento.

g ¶ Absens.] scilicet alter. ergo præsens conuenitur insolidum altero absente &c. & cùm alter est inops. secus verò in intercessore præsente, & reo absente : vt in authen. j. titu. j. præsente &c. vbi datur dilatio ad repræsentandum. olim autem in nostro casu sufficiebat pactum, licet alter non est inops, vel absens : vt ff. eod. l. reos. §. fina. Sed quid si vnus promisit purè, alter sub conditione, quod fieri potest : vt ff. eod. l. ex duobus. j. nunquid qui purè promisit, poterit insolidum conueniri sicut cùm alter est absens vel inops? Dic quòd sic : vt dicta l. ex duobus. j. ad quod institu. eod. §. finali.

Promittere potest vnus sub cõditione, altero purè promittente.

h ¶Quod fiet,] id est quæ productio : nec enim per delegatum, sed ordinarium producentur re ipsa: vt hic dicit, & inuiti: vt in auth. de exhib. & intro. re. §. si verò quidam. colla. v. Accursius.

i ¶Ad solutionem.] nisi renunciauerit beneficio diuidendarum actionum. nam prætor ait, pacta seruabo : vt s̃. de pactis. l. penultima, & l. pacta nouissima. in tutoribus idem & contutoribus & fideiussoribus ex epistola diui Hadriani vt viriliter conueniantur : sed non idem in fideiussoribus vnius tutoris qui non possunt diuidendarum actionum habere beneficium : vt ff. de tutelis & rationibus distrahen. l. prima. §. nunc tractemus. & s̃. de constituta pecunia. l. finali. & ff. rem pupilli saluam fore. l. fin. Item an hæc authentic. ha-

Actionum diuidẽdarũ beneficium quibus das.

heat locum etiam in fideiussoribus? Dic vt j. tit. j.l. non rectè diximus. Hic ponunt & habent quidem talem legem, quæ non est in Codice, scilicet si duo pluresve rei cuiusdam traditionem communem acceperunt insolidum: cuicunque eorum quandiu res in eadem causa remanserint, si casus obtulerit, insolidum actio competit.

Exprimere.] CASVS. Refert cùm duo obligant se pro eadem pecunia an 10 ab initio obligentur in solidum, an quilibet pro parte sua. Primo casu creditoris erit electio quem velit conuenire & insolidum. Secundo casu fiet quod cõuenit, scilicet vt quilibet pro parte sua cõ ueniatur.

a ¶ Insolidũ.] & facit ad 20 legẽ istam s. loca. & con duct. l. si diuisa. & s. si certum peta l. si in rem. sed hodie plus est opus. scilicet quòd alter sit absens vel inops: vt in authen. hoc ita. Accursius.

b ¶ Non possit.] scilicet creditor.

c ¶ Electio.] quam ha30 bet creditor, vt possit quemlibet insolidũ conuenire. Accursius.

d ¶ Rescripto.] cùm alterius ius per hoc tolleretur: vt s. de preci. impera. offer. l. quoties. Accursius.

uandum. uel sic: Vnusquisque tenetur exprimere quæ est causa & fundamentum suæ intentionis: & per rescriptum non intelligitur princeps derogare contractui, ex quo nata est naturalis & ciuilis obligatio. hoc dicit. Vel sic: Obligatio solidi non contrahitur contra plures, si hoc agatur. But.

Idem AA. & CC. Fabiano. LEX III.

EXprimere debueras tuis precibus, vtrumne in partem an insolidum [a] singuli vos obligaueritis, ac duo rei promittendi extiteritis: cùm si quidem ab initio vnusquisque pro parte sit obligatus, egredi contractus fidem non possit [b]. Si verò insolidũ, electio [c] rescripto [d] adimi non debeat. S. Idib. April. Byzantij AA. Conss.

¶ Quando plures sunt obligati, sufficit q causa obligationis finalis reperiatur in uno: nam suas radices extendit in omnes. hoc dicit. Bal. Vel sic: Licet pecunia uni numeretur: tamen alij possunt simul insolidum obligari. hoc dicit. Sali.

Idẽ AA. & CC. Andronico. LEX IIII.

PRopter mutuam vni datam pecuniam alijs reis promitten di factis, ob non numeratam sibi pecuniam obligationem remitti desyderio postulantium iura refragatur. S. v. Id. Februa. Sirmij, CC. Conss.

Propter.] CASVS. Mutuaui 40 Titio decem, & accepi pro eo duos reos, puta Caium & Seium. dicunt se non esse cõueniendos, quòd sibi pecunia numerata non erat. opponitur excep. non numeratæ pecuniæ. an sint audiendi, quærit. Et dicitur quòd nõ. Vel dic quòd mutua50 ui omnibus: sed Titio de voluntate omniũ mutuaui, & procedit sicut dixi.

¶ Interruptio facta per unum correorum, uel contra unum ipsorum, alijs prodest & nocet. hoc dicit. Baldus. Vel sic: Interpellatio facta ab uno de correis credendi, interrumpit præscriptionem: etiam quo ad cæteros. & econuerso, agnitio facta per unum ex reis debendi, nocet alteri. hoc dicit. Sali.

e ¶ Refragantur [a].] cùm non propter numerationem eis faciendam fuerint confessi, sed alij faciẽda erat: vt & s. de nõ nume. pecu. l. aduersus. 60 & l. frustra. Vel si erat omnibus numerãda, fuit tamen data vni aliorum voluntate: & ad hoc facit s. si certum petatur. l. si nõ singuli. secus si non eorum voluntate: sed fortè pœnituerant, quod possunt: vt ff. si certum pet. l. qui pecuniam. Ac70 cursius.

a Fine huius glos. ibi (sed fortè) declara, præcedere, si denunciat creditori ante numerationẽ. p l. fideiussor. ff. de fideiuss. ita notat in l. titius. ff. de p cura.

Imp. Iustinianus A. Io. præ. præ. LEX V.

CVm quidam rei stipulandi certos habebãt reos promittẽdi, vel vnus fortè creditor duos vel plures debitores habebat, vel ecõtrario multi creditores vnum debitorem, & alij ex reis promittendi ad certos creditores debitum agnouerunt, vel per solutionem, vel per alios modos, quos in anterioribus sanctionibus interruptionis inuenimus positos, & nos ampliauimus [f], vel fortè ad vnum creditorem quidam ex debitoribus deuotionẽ [g] suam ostenderunt: vel cum plures essent creditores, debitor qui solus existeret, ad vnum ex his, vel quosdam debitum agnouit, & quærebatur, si eis vel ei [h] daretur licentia aduersus alios [i] indeuotionẽ suam exercere, & quasi tempore emenso [k] exactionem recusare, vel quibusdam ex debitoribus debitum agnoscentibus: vel in iudicio pulsatis, deberẽt & alij ab omni contradictione repelli: nobis pietate suggerẽte videtur esse humanum, semel in vno eodemq; contractu qualicũq; interruptione vel agnitione adhibita, omnes simul compelli ad persoluendũ debitũ, siue plures sint rei, siue vnus, siue plures sint creditores, siue non amplius q̃ vnus. sancimusq; in omnibus casibus quos noster sermo cõplexus est, aliorũ deuotionẽ vel agnitionẽ, vel ex libello [l] admonitionẽ alijs debitoribus præiudicare, & alijs pdesse creditoribus. ¶ Sic itaq; gñalis deuotio, & nemini [m] liceat alienam [n] indeuotionem sequi, cùm ex vna stirpe vnoq; fonte [o] vnus effluxit contractus, vel debiti causa ex eadem actione apparuit. Dat. Cal. Septembr. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis VV. CC.

CVm quidam.] CASVS. Si plures creditores habent vnũ debitorem, vel vnus creditor plures debitores, vel plures creditores debẽt plures debitores: & aliquis ex debitoribus soluat alicui ex creditoribus, talis agnitio debiti sufficit ad interrumpendam præscriptionem: quia se volunt alij debitores tueri qui non agnouerunt: quia talis agnitio 80 debiti ab vno debitore facta vni creditori, alijs creditoribus obest, & alijs creditoribus prodest. Viuianus.

f ¶ Ampliauimus.] vt & s. de præscriptionibus triginta annorum. cùm notissimi,

g ¶ Deuotionem.] scilicet soluendo.

h ¶ Eis vel ei.] debitoribus vel debitori.

i ¶ Alios.] scilicet creditores: & hoc si non habes in litera.

k ¶ Emenso.] scilicet triginta annorum.

l ¶ Ex libello.] executore interueniente: vt s. de præscript. triginta annorum. l. si in rem. Vel loquitur in prætorijs & annalibus: vt s. quando libellus princ. datus. l. j. & ij.

m ¶ Nemini.] qui agnouit. Accursius.

n ¶ Alienam.] scilicet eius qui agnouit. Et sic nota factũ vnius alij prodesse & nocere: vt ff. eo. ex duobus. vlt. Et sic est argu. contra ff. de solu. l. cùm quis. §. si quis pro 10 reo. & ff. manda. l. si fideiussor. j. §. finali. & ff. de nego. gest. l. si ex duobus. in fine. Item contra est huic legi ff. eod. l. ij. & l. ex duobus. ij. Sed solues j. tit. j. l. fina. Item contra videtur ff de vsuris. l. mora. §. finali. Soluo. potest dici quòd hic 20 erãt socij: ibi nõ. Vel ibi mora, hic agnitio quæ est opposita.

Factũ vnius alteri pdest & nocet.

o ¶ Fonte.] quãtum ad idem debitum & vnam obligationem: licet diuersi sint: vt ff. eod. l. iij. §. fina. Accursius.

¶ DE FIDEIVSSO30 RIBVS ET MANDATORIBVS. ¶ Diximus s. de ijs qui per stipulationem principaliter obligantur: Nunc uideamus de fideiussoribus & mandatoribus qui principalibus obligationibus applicantur. Azo.

p ¶ De fideiussori40 bus & mandatoribus.] Cuique contractui potest fideiussor accedere & mandator: vt ff. mandati. l. si hæreditatem. §. & in summa. Est tamen differentia: quia fideiussor præcedit & sequitur obligationem: vt institu. eo. §. fideiussor. 50 & præcedere. at mandator tantum præcedit, nisi in casu: vt ff. manda. l. si verò non re. §. si post tra ditam. at constitutor tantùm sequitur: vt ff. de constit. pecu. l. j. §. j. & §. debitum.

Fideiussor & mãdator differunt.

TITVLVS XLI.

De fideiussoribus & mandatoribus [p].

¶ Exceptio reo competens, statu mutato non porrigitur ad fideiussorem. hoc dicit. secundum glos. Vel sic secundum But. Si solum reus ab obligatione eximitur, & in alium successorem transfertur: ista exceptio fideiussori non datur. hoc dicit. Bald. uel sic: Publicatio bonorum debitoris fideiussorem non liberat. hoc dicit. Bar.

Imperatores Seuerus & Antoninus AA. Lysiæ. LEX I.

SI lysias [q] adepta parte bonorũ exulare iussus est: non nisi pro parte quã retinuit, creditoribus [r] obligatus est. Verũ qui pro eo fidẽ suã adstrinxerũt, iure pristino cõueniri possunt [s]. PP. Idib. Octobr.

Si Lysias.] CASVS. 60 Mutuaui Lysiæ decem & fideiussorem accepi, & Lysias cõdemnatus l. iul. de vi, & ita tertia pars omniũ bonorum delata est fisco: licet nõ possum eum conuenire Lysiã nisi pro duabus partibus quæ apud 70 eũ remanserunt, & ita in parte tertia: fideiussorem tamen quem insolidum habeo obligatũ, & insolidum conuenire potero.

q ¶ Si Lysias.] pone exemplum in l. iulia de vi priuata: vt institu de publi. iudi. §. item lex iulia de vi. nam fiscus quasi successor pro tertia quæ ad se pertinet, conuenitur: vt j. ad l. iuliam de vi. l. tutoris. & ff. de capi. di. l. ij. & sol. mat. l. si ma 80 rito. in prin. & in ea tertia damnatus habet exceptionem: vt ff. si quis cau. sed & si quis. in prin.

r ¶ Creditoribus.] pro duabus partibus.

s ¶ Possunt.] videt quòd nõ: vt s. de exceptio. l. defensiones. Sed ibi non fuit integer status. Item adhuc contra ff. de iure fis. in fraudem. §. si principalis. sed ibi non successio, sed ex alia causa bona deuenerunt ad fiscum: vt quia debitor non soluebat. argu. j. de senten. pas. l. iij. in fine. Sed dic non est contra: quia ibi apud fiscum fideiusserat: hic apud alios.

Creditori.

CReditori.] CASVS. Mutuaui tibi x.fideiuſſorem & pignus accepi:electio mea eſt quem velim cõuenire,vel reum vel fideiuſſorem.exegi tandẽ fideiuſſori. cedam ius pignoris.ſi verò aliâs eſſent obligata mihi eadem pignora, & ſi pro alia pecunia non inquantum fideiuſsit : niſi totam pecuniam ſoluat,non cedam ei ius pignoris.

a ¶ Licet.] id eſt licitum eſt : vt ff.eod.l.inter eos. §.creditor.niſi aliud cõuenerit : vt ar. ff.man. l. qui mutuam.in prin.& j.eod.l.omiſsis.

b ¶ Obligauerit.] ſcilicet fideiuſſor.

c ¶ Ius pignorum.] vt ff.de diſtra.pigno.l.ij. & ſ̄.de ſenten.& interlo. l.cùm eorum.ſed & perſonales non ſolùm contra reum : vt ff. de ſolu. ſtichum.§. penult. Sed etiam contra fideiuſſores: vt ff.eod.l.ſi fideiuſſores.§. idem reſpondit. & l. fideiuſſoribus. & ſ̄. loca.l.ſi diuiſa.& ſ̄.arbi. tu.l.cũ interdictæ. ſi ergo fecit ne cedere poſsit, nec poterit agere : vt ff. de admi. tut. l. ſi pupillus. & d. l. ſtichum. §. penul.Sed contra ff.eo.l. ſi ſtipulatus. §. fina. ſed illud de rigore ſecũdùm Ro.hoc de æquitate. vel aliter vt ibi notatur.

d ¶ Obligatas.] ſecus ſi non habet obligatas: nec enim ob chirographariam pecuniã poteſt retinere contra fideiuſſoris volũtatem ſed contra voluntatem debitoris tantum : vt ſ̄. etiam ob chirographariam pecuniam.l.j.in fi.Item intelligunt quidam quòd hic obligatio fuit facta ante fideiuſsionem.ſecus ſi poſt:vt ſ̄.etiam ob chirographariã pecuniam. l.j. in fi. & ff.qui pot. in pigno.hab.l.ſi prior.§.ſi tertius.Alij dicunt quandocunque per dictam l. etiam chirographa.pecuniam.l.j.circa mediũ.ſed ſi debet cedere cõtra fideiuſſores,vt ſ̄.dixi,quomodo poteſt facere perſonale pactum vni fideiuſſorum: ita quòd alter inſolidũ remaneat obligatus? Dic quòd volente altero. Accurſius.

Seuero A.iij.& Victorino Conſ.

¶ *Licitum eſt creditori habenti pignora, agere contra fideiuſſorem : tamen debet ei pignora cedere : niſi in aliud debitum poßit retinere. hoc dicit. Bald. & Sali. uel ſic : Fideiuſſori ſoluenti tenetur creditor cedere actionem perſonalem & hypothecariam.hoc dicit. Bar.*

Idem AA.Plotio. LEX II.

CReditori qui pro eodem debito & pignora & fideiuſſorem accepit : licet[a] , ſi malit, fideiuſſorem conuenire in eam pecuniã in qua ſe obligauerit[b] . Quod cum facit, debet ius pignorum[c] in eum transferre.Sed cum in alia quoque cauſa eadem pignora vel hypothecas habet obligatas[d] ,non prius compellendus eſt transferre pignora, quàm omne debitũ exoluatur. Dat.v.Cal. Februa. Apro ij. & Maximo Conſ.

¶ *Expræßio eorum quæ tacitè inſunt nihil operatur.Et quoties plures ſinguli fideiubent, quilibet inſolidum videtur fideiubere.hoc dicit. Bald.*

Idem AA.Maximo. LEX III.

NOn rectè † procuratores[e] noſtri, ſi allegationi tuæ fides adeſſet, audire[f] te noluerunt ex bonis fideiuſſoris quæ ad fiſcum peruenerunt, pecuniam repetentem, ſed reum principalem conuenire iuſſerunt : cùm electionis poteſtas permittatur[g] creditori. Sed cum duos fideiuſſores accepiſſe te proponas : ſi alter idoneus eſt, intelligis te diuiſa quantitate partem competentem à procuratore[h] noſtro petere debere, & aduerſus alium fideiuſſorẽ eius experiri[i] . Nã licet ſignifices adiectum[k] eſſe in obligatione, vt ſinguli inſolidum tenerentur:tamen nihil hæc res mutat cõditionem[l] iuris & conſtitutionem. Nam & cum hoc non adijciatur, ſinguli tamen inſolidum tenentur[m] :ſed vbi ſunt omnes idonei: in portionẽ obligatio diuiditur[n] .PP. xvij. Cal.Septemb. Antonino A.iij. & Geta iij.Conſ.

† De materia huius l. & ſeq. auſ. & l.iure noſtro. j.e.tit. c.j. cũ gl.j. extra eo.ti. Pignus contra fideiuſſoris volũtatẽ non poteſt retineri ob chirographariã pecuniam.

NOn recte.] CASVS. Electionẽ habet creditor quẽ velit primò cõuenire, ſcilicet fideiuſſorẽ vel reũ:ſi ergo mutuaui tibi pecuniã,& fideiuſſorẽ accepi,& fideiuſſoribus ob debitũ aliquod ſuccedat fiſcus,& cõueniã fiſcũ, procurator autẽ Cæſaris q cognoſcit inter fiſcũ & priuatũ, interlocutus fuerit me debere cõuenire prius rẽ principalẽ : an rectè pronũciauerit, quæritur.Et dicitur quòd non.Si verò accepi duos fideiuſſores, & alteri fiſcus ſuccedat:cõueniã fiſcũ pro parte,& aliũ pro parte ſi ſoluẽdo ſit,nec (etiã ſi ab initio nõ cognouiſſet, vt qlibet fideiuſſor inſolidũ teneretur) ob hoc minus inſolidũ tenebũtur.ſed & ſi omnes idonei fuerint, p parte erit quilibet cõueniendus : ſed Authentica dicit quòd ſi vterq; ſit præſens,ſcilicet tam fideiuſſor quàm reus principalis:debet primò cõueniri principalis,etiam ſi ſit non ſoluendo in totum vel in partem.ſi reus ſit abſens,poterit fideiuſſor conueniri.& ſi petat tempus intra quod reducat reum : à iudice concedendum eſt.intra quod ſi non venerit, conuenietur fideiuſſor: creditor tamen cedet fideiuſſori actiones ſuas.

e ¶ Procuratores.] ſcilicet Cæſaris qui iudices ſunt inter fiſcum & priuatum : vt hic,& ſ̄.ſi aduerſus fiſcum.l.ij. §. j.

f ¶ Audire te.] ſcilicet creditorem cõuenientem fiſcum hæredem vnius fideiuſſorum.

g ¶ Permittatur.] iure veteri : vt hic,& j.eod.l.iure noſtro. Sed hodie contra : vt in authen.præſente. hic poſita.

h ¶ A procuratore.] ſ. fiſci,qui ſucceſsit alteri fideiuſſori:vt ſ̄.dixi,

i ¶ Experiri.] vt & ff.eo.l.inter eos.in prin.& §.j.& inſti.eo.§.ſi plures.

k ¶ Adiectum.] id eſt dictum.

l ¶ Conditionem.] conditio iuris eſt vt vterque pro parte conueniatur, quando ambo ſoluendo ſunt. Item conſtitutio dicit actionem diuidendam. ſiue ergo dictum ſit vt vterque teneatur inſolidum, ſiue non:vterque tenetur inſolidum . ſed pro parte conuenitur, ſi vterq; ſit ſoluendo. & ſic eſt ff. de leg.j.l.iij.

Fideiuſſores duo qualiter poſsũt conueniri.

m ¶ Inſolidum tenentur.] hodie contra, niſi hoc dicatur ; vt ſ̄.titu. j. authẽ.hoc ita. Vel aliud in reis debendi qui pro parte pecuniã accipiũt; vnde pro parte nouo iure tenẽtur & conueniuntur,& aliud in fideiuſſoribus,qui cum intercedant pro eo qui inſolidum tenetur, merito & ipſi inſolidum tenẽtur : vt inſti.eod.§.ſi plures.

n ¶ Diuiditur.] ex epiſtola diui Hadriani : vt inſti.e.§.ſi plures.niſi inficient:vt ff.e.ſi dubitet.

In authen. de fideiuſſo. & mãda. §. ſi quis igitur.&.§.non ſolùm.colla.j.conſtitu. iiij.

¶ *Iure nouo prius conuenitur principalis, ſi eſt præſens : demum eo diſcuſſo, fideiuſſor.hoc dicit. Baldus.*

PRæſente tamen vtroque non permittitur interceſſorẽ conueniri prius,quàm reus inuentus eſt minus idoneus, ſiue in totum, ſiue in partem. ¶ Abſente autem reo, præſens interceſſor iure quidem cõuenitur,ipſo tamẽ deſyderante iudex definiet tempus intra quod deducat reũ primò conueniẽdum[o] ,ipſo in ſubſidium reſeruando.Nam tranſacto tempore compellitur interceſſor ſatiſfacere, ceſsis ſibi à creditore actionibus[p] ,abſque diſtinctione[q] contractus[r] ſiue interceſsionis[s] .

¶ *Obligatione nouata, fideiuſſores non ſunt obligati, niſi ipſi ſe de nouo obligauerint. hoc dicit. Baldus.*

Imper.Antoninus A.Rufæ. LEX IIII.

NOuatione legitimè pfecta, debiti in aliũ translati,prioris cõtractus fideiuſſores vel mandatores liberator eſſe non ambigitur[t] :ſi modo in ſequenti ſe non obligauerũt.PP.xv. Cal. Octobr. Antonino A.iiij.& Balbino Cõſ.

¶ *Poteſtas à iure cõceſſa,per pactũ poteſt modificari.h.d.Bald.uel ſic:Per pactum cõtrarium tollitur poteſtas eligendi fideiuſſorem.h. d. Salı.*

Idem A.Potamoni. LEX V.

IVre noſtro eſt poteſtas[v] creditori, relicto reo, eligendi fideiuſſores , niſi inter contrahen-

PRæſente.] Diuiditur in duas partes. Primò quãdo ambo ſunt præſentes.Secundò quando principalis eſt abſens,& fideiuſſor præſens. ſecunda ibi, abſente. Et illa ſubdiuiditur in partes, quæ per ſe patent.Salicetus.

¶ CASVS. Præſens authẽ. ſic continuatur ad leg. C.in iure ff. & C. Erat in electione creditoris, vellet primò conuenire reum vel fideiuſſorem : ſed hodie illud eſt correctũ cũ diſtinctione ſi vterque eſt præſens & ſoluẽdo.nã primò agendum eſt cum reo : ſed ſi reus eſt abſens, vel non ſoluẽdo in totum vel in partem,in ſubſidium poteſt agi cum fideiuſſoribus : ſed ſi reus eſt abſens,& agitur cum fideiuſſore, & fideiuſſor petit tempus vt præſentet reum in iudicio vt primò cõueniatur, datur ei tempus à iudice, intra quod ducat eum : poſtea in ſubſidiũ agitur cum fideiuſſore, & cogitur ſatiſfacere elapſo prædicto tempore, & ceduntur ei actiones abſque diſtractione contractus. Viuianus.

o ¶ Primo conueniendum.] ſecus in hoc ſeruatur in duobus reis : vt ſ̄.titu.j.authen.hoc ita.

p ¶ Actionibus.] ſi verò non cedantur,non dantur fideiuſſori actiones quæ dabantur creditori : vt ff. eod. l. vt fideiuſſor. & l.fideiuſſoribus. ſecus verò in tutoribus : vt ff.de tutelis & ra.diſtra. l.j. §. nunc tractemus.

q ¶ Abſque diſtinctione.] quod hic ſubijcit,ſumitur ex cor.§. nõ ſolùm.vſque ad §.quod autem. ſed præcedentia ex §.ſi quis igitur.

r ¶ Contractus.] ſiue mutuum ſiue venditio ſit in quo interceſſerit.

s ¶ Interceſſionis.] interceſsit mandãdo vel fideiubendo vel cõſtituendo,non tamen nouando. Accurſius.

NOuatione.] CASVS. Habebam debitorem in decem, & fideiuſſo.animo nouandi ſtipulatus ſum decem ei à Titio ; an fideiuſſores ſint liberati, quæritur.& dicitur quòd ſic, niſi in conſequenti contractu obligauerit ſe. Viuianus.

t ¶ Ambigitur.] vt & ſ̄.etiam ob chirographa.pecuniã.l.j.& ff.de noua. l.nouatione.& de ſolu.l. ſolutionem.

IVre.] CASVS. Dicit Imperator in hac lege quòd electio datur creditori, velit primò conuenire reum vel fideiuſſorem relicto reo:niſi aliud fuerit actum.

v ¶ Eſt poteſtas.] vt ſ̄.eo. l. non rectè. ſed hodie contra: vt in authen·

præsente. Item contra huic legi ff. de verbo. oblig. l. si ita stipulatus fuero te sisti. §. possum. sed ibi actū videtur contra. ff. de admini. rerum ad ciui. perti. l. curatores. §. fin. sed ibi soluitur. Item contra J. de decur. l. j. lib. x. sed ibi solue. Accursius.

Si pater.] CASVS. Mutuaui decem Titio. confectum est instrumentum. pater tuus interfuit tanquam testis, & in instrumento signum apposuit: nō propter hoc 10 erit conueniendus, nisi se obligasset. Viuianus.

a ¶ Acciperet.] scilicet Cornelius.

b ¶ Conueniris.] vt & s. de administra. tutorū. l. si non. & si certum pet. l. mutuæ. & de actio. & obliga. l. nimia. & de rebus alie. non alie. l. ij.

20 Si creditor.] CASVS. Mandaui tibi vt Titio mutuares decem, & pignus acciperes: sed pignus non accepisti: an me conueniri possis actione mandati, quæritur. Et dicitur quòd non: aliter videor me obligasse, nisi pignus ac- 30 cepisses.

c ¶ Mandato.] id est quia non potest cedere actionem in pignore: vt ff. manda. l. si mandato titij §. fina. Accursius.

Filiusfamilias.] CASVS. Pater fundum vendidit: filius in sua potestate constitu- 40 tus pro euictione fideiussit: an teneatur quæritur. Et dicitur quòd sic. Viuianus.

Filiusfamilias pro patre potest fideiubere.

d ¶ Tenetur.] potest ergo fideiubere pro patre: vt hic, & s. de filiofamiliâs mino. l. j. & quod cum eo. l. si ex alio. & ad Velleianum. l. si pater- 50 na. & ff. qui satisda. cog. l. ij. §. si filius. & ff. eod. l. si dubitet. §. filiusfamilias. & pro extraneo: vt ff. de pecu. l. ij. §. si filius. & s. quod cum eo qui in ali. potesta. l. nulla. Dubitatio fortè hæc erat: quia quasi dominus videtur etiam viuente pa- 60 tre: vt ff. de liber. & post humis. l. in suis. & insti. su. de hæredum qualitate & differentia. §. sui.

tes aliud placitum doceatur. PP. vj. non. Maij, Messala & Sabino Cons.

¶ *Notarius qui conficit instrumentum, uel testes instrumenti, non obligantur ex instrumento. hoc dicit. Bal. Vel sic: Subscribens se ut testis, non dicitur fideiubere. hoc dicit. Salicetus.*

Idem A. Pollæ. LEX VI.

Si pater tuus pro Cornelio cùm pecuniam mutuā acciperet [a], se nō obligauit: frustra ex eo quòd tabulas obligationis vt testis signauit, conueniris [b]. PP. xj. Cal. Iul. Messala & Sabino Cons.

¶ *Mandator non obligatur ex forma statuti, uel omissa forma mandati. Hoc dicit. Baldus. Vel sic: Mandans ut alicui mutuet pignoribus datis, non potest ab illo conueniri sine pignoribus mutuanti. hoc dicit. Sali.*

Idem A. Eroti. LEX VII.

Si creditor conditioni mandato [c] adscriptæ, cùm pecuniam mutuam daret, in accipiendis hypothecis non paruit: frustra te iudicio mandati conuenit, quando non aliter te obligasse intelligaris, quàm si pignoribus contraheretur obligatio. P P. Cal. Iul. Læto ij. & Cereali Cons.

¶ *Filiusfamilias potest pro patre fideiubere. hoc dicit. But. & Sali.*

Imper. Alexãder A. Lõgo. LEX VIII.

Filiusfamilias qui pro patre, quáuis in venditione fundi, fideiussit tenet [d]. PP. ij. Id. Octobr. Maximo ij. & Aeliano Cons.

¶ *Licet actum sit hypothecaria, non liberatur fideiussor. hoc dicit. Bal. uel sic: Persecutio pignoris non liberat fideiussores. hoc dicit. Sali.*

Idem A. Aristocrati. LEX IX.

Etiam si de iure obligationis [e] pignorum actum fuerit [f], fi-

Etiam.] CASVS. A debitore fideiuss. & pignus accepi: egi hypotheca. an nihilominus possum conuenire fideiuss. per hanc actionem, quæritur. Et dicitur quòd sic: non enim ob hoc quòd egi hypothecaria, liberatus est fideiussor. Viuianus.

e ¶ De iure obligationis.] scilicet hypothecaria, non solùm personali contra debitorem vel fideiussorem: nec enim fit nouatio: vt ff. 70 de pigno. l. grege. §. etiam. & §. si cum defensore. & s. de pig. l. quanuis ij. Accursius

f ¶ Fuerit.] à creditore ad pignora enim agit.

Fideiussor.] CASVS. Si pro te tam in sortem quàm in vsuras fideiussi: eas quin soluam non potero recusare. & hoc in prima. Si verò cum alio fideiussi: an possim impetrare vt diuidatur inter nos obligatio? Respondeo quòd sic: si vterque nostrum est soluendo & hoc in secunda.

g ¶ Obligatus est.] vel quia expressè se obligauit. Vel quia in omnem causam fideiussit: vt ff. loc. l. quæro. circa princ. & ff. de admi. rerum 80 ad ciui. perti. l. ij. in fi. At vbi simpliciter intercessit, dicit Ioan. idem. argu. ff. eod. l. si quid pro eo §. si nummos. & l. amissi. §. fideiussores. & ff. rem pupil. sal. fore. l. si postea. & ff. ad municip. l. lucius. §. Paulus. Pla. tamen respondet his legibus: quia in omnem causam videtur fideiubere quæ ex numeratione nata nunc, vel postea nascitura est: vt d. §. si nummos. At vsura non nascitur ex numeratione. Item ad l. amissi. dicit ideo teneri: quia & prædiorum dos fuerat locata expressè vel tacitè. argu. ff. loca. l. sed addes. §. illud. Vel expone dotis prædiorum, id

Fideiussor simpliciter intercedens an videatur etiā pro vsuris intercedere.

est dotalium prædiorum. argu. s. de iure do. l. ij. Tenentur ergo fideiussores marito mercedis nomine dotalium prædiorum, etiam secuto diuortio. Item in l. si postea. in omnem causam fideiusserat. Item ad l. lucius. dicit non semper valere argumen. à contrario sensu. Et ipse distinguit an debentur ex officio, quo casu cùm nec sint in obligatione, non tenetur fideiuss. sor: vt ff. de eo quod cert. lo. l. centum. aut ex stipulatione, & tunc sic: & 10 pro eo qui frustra diceret lex in omnem causam aliquando, si semper in omnem causam teneretur: vt dicta l. ff. lo. l. quæro. & s. de pact. inter empt. l. in initio. Item quia in pœnis quæ crescunt contra reum, non tenetur: vt ff. eod. l. si- 20 nali & dicta l. centum. Item qui simpliciter promittit, ea tantum quæ in obligatione iam sunt promittere videtur: vt ff. de verborum obliga. l. si stipulatus fuerim illud. §. cum stipulamur. & l. si à colono. Item pro eo ff. eod. l. fideiussores 30 magistratuum. sed ibi pro sorte tantum intercessit. sed tu serua primam distinctionem: vt no. ff. lo. l. quæro.

deiussoribus liberatio non cōtingit. PP. v. Cal. Decemb. Maximo ij. & Aeliano Cons.

¶ *Si fideiussor intercessit in sortem & in usuras, tenetur in totum, & habet beneficium hoc diuisionis. hoc dicit. Baldus. Vel sic: Si fideiussor se obligauit pro usuris, ad illas tenetur. Et beneficium diuisionis quod habent fideiussores, debet opponi ante sententiam. hoc dicit. Sali.*

Idem A. Vitali. LEX X.

*Fideiussor seu mandator si in vsuras quoque obligatus est [g], iustam causam recusandi eas soluere non habet. Vt autem is qui cum altero fideiussit, nō solus conueniatur, sed diuidatur [h] actio inter eos qui soluēdo sunt: ante condemnationem [i] ex ordine postulari solet. PP. *.

* Si fideiussor uel mandator, &c.

¶ *Fideiussor soluens solidum, non agit contra fideiussores nisi actiones sint cessæ: & ut cedantur potest petere tam à fisco creditore quàm à priuato. hoc dicit. Bal.*

Idem A. Salustio. LEX XI.

Cum alter ex fideiussoribus in solidum debito satisfaciat, actio ei aduersus eum qui vna fideiussit, non competit [k]. Potuisti sanè cum fisco [l] solueres, desyderare vt ius pignoris [m] quod fiscus habuit, in te trāsferretur: & si hoc ita factum est, cessis actionibus vti poteris. Quod & in priuatis debitis obseruandum est. PP. vij. Cal. Nouemb. Alexandro A. iij. & Dione Cons.

¶ *Diuersitas idiomatis fideiussores non uitiat. hoc dicit. uel sic: Fideiussor obligatur uerbis tantùm, non re, non consensu, non literis apud intelligentem tamen. hoc dicit. Barto. uel sic: Fideiussor obligatur per stipulationem, etiam si uerba sunt græca. hoc dicit. Sali.*

h ¶ Diuidatur.] si non inficientur: vt ff. eod. l. si dubitet. §. j.

i ¶ Ante condemnationem.] quia dilato- 40 ria est, vt dicunt: vt s. de proba. exceptionem. quod non placet: quia etiam ante litem contestatam deberet tunc apponi. Dic ergo magis anomalam: quia nec est dilatoria, neque peremptoria. & quod dicit ante condemnationem: su- 50 baudi maximè: nam & post potest proponi: vt ff. eod. l. si fideiussores. §. idem. & l. inter eos. §. fina. & quia exceptio Velleiani & Macedoniani postea proponuntur: vt ff. ad mace. l. sed & si. §. si. & l. seq. Vel dic vsque ad sententiam & non vl- 60 tra. Et aliud est in beneficio cedendarū actionum: vt dicta l. si fideiussores. Item in dicta l. inter eos. est intelligendum quando est appellatum, vt tunc opponatur exceptio in causa appellationis. Accursius.

Exceptio diui Hadriani est anomala.

Cum alter.] CASVS. Si creditor plures habens fideiussores contra vnum egit, & solidum exegerit: an ille contra fideiuss. agere possit, quæritur. Et dicitur quòd non: nisi à creditore fuerit ei cessa actio. & hoc in prima. Idem est in fisco creditore, vt fideiussor soluens 70 intra annum aduersus fideiuss. pign. actio. habeat, si ius pignoris vel actionis sibi fuerit cessum. Viuianus.

k ¶ Non competit.] vt & ff. eod. l. vt fideiussor. secus in tutore qui contra tutores habet vtilem actionem: vt ff. de tu. & ra. dis. l. j. §. nunc tractemus. & sic tutor triplex habet auxilium: beneficium scilicet epistolæ. item ceduntur actiones. Item habet vtilem, & sine cessione: vt d. §. nunc tractemus. & ff. de neg. ge. l. si ex facto. sed fideiussor habet tantùm prima duo. Item nō quòd fideiussor soluendo pro reo, non liberat reum ipso iure: vt ff. manda. l. Papinianus. quia nec est propriè solutio, sed pretium cedendarum actionum: vt ff. de solu. l. modestinus, & ff. eod. l. cum 80 ijs. & de censi. l. cum possessor. exceptio tamen competit debitori: & quo ad hoc dicitur solutio: vt ff. de iudi. l. de qua re. §. fi. & ff. de peti. hære. l. si quid possessor. §. sed & si. sed licet sit inutilis actio creditori futura per exceptionem: tamē cessa valet: sicut aliàs inanis actio vel obligatio aditione hæreditatis confirmatur: vt ff. de sol. l. stichum. §. aliquando.

Tutor contra cōtutores triplex habet auxilium. Fideiussor soluēdo pro reo, ipsum non liberat ipso iure.

l ¶ Fisco.] scilicet creditori.

m ¶ Ius pignoris.] idem personalis obligationis: vt ff. eod. l. fideiussoribus. & de solu. l. stichum. §. penulti.

Blanditus.

Blanditus.] CASUS. In latino stipulatus à te decem, in græco respōdisti, & intellexisti: an sis obligatus quæritur. Et dicitur quòd sic. & si aliquis contra illud persuaserit, magis videtur blanditus quàm verum dixisse. Intellige quòd tantum fideiubeat pro aliquo apud me, & illa si ipse non solueret, stipulatus sum à te.

a Dixisti.] respōdēdo græcè, vel alio verbo quo fueris interrogatus: vt & §. de contrahend. stip. l. omnes. mens enim magis quā verba spectatur: vt & §. de fideicommiss. l. cùm virum.

Pulchrè in hanc l. do. Alciat. libr. Parerg. iur. j. cap. iij.

b I Barsatora.] duobus modis intelligitur hæc lex. Primò quia hic Lysanias promisit hunc latronem iudicio sisti, & sic quasi fideiussor fuit: non verè cùm nulli obligationi accessit. Vel ergo exhibebit, vel secundū consuetudinem, vel motum iudicis punietur: vt ff. de custo. re. l. si quis reum. & j. ad turpil. l. ij. vel aliter promisit se inuenturum latronem, & super hoc etiam fideiussorem dedit. licet ergo inuenerit, non tamen est liberatus nisi exibeat: vt ff. de in ius vocand. l. eum pro quo. Nam verba cum effectu &c. vt ff. quod quisque iuris. l. j. §. hæc autem verba. sicut & quia haustum aquæ promisisse videtur: vt ff. de seruitu. rusti. prædio. l. iter. §. finali.

Id est, qui igitur vis fa ciam.

ADDITIO. Aduertas quia hanc l. notant doctores ad quæstionē: pone statutum dicit, si quis de nocte fuerit inuentus cum armis, puniatur tali pœna. Visus est aliquis cum armis de nocte, an inciderit in pœnam. & dicunt doctores communiter quòd non: de requiritur quia fuerit corporaliter apprehensus, per l. istam. ita vult Bartolus hic, & in l. j. in princip. ff. de acquiren. possess. & Cyn. in l. licet. suprà. de acquirend. possessi. de qua quæstione videas latius per Ang. & Io. de Imol. in l. iij. §. inde neratius. ff. de acq. poss.

c Prætorio.] scilicet Romæ.

Idem A. Theodoto. LEX XII.

Blanditus tibi est qui non teneri te persuasit, quia cū pro alio interuenires, ὅτι ἐκ θέλω, πειθώ[?] dixisti[a], cùm & his verbis obligationem verborum posse contrahi pridem receptum est. P P. vj. calē. Septembr. Agricola & Clemente Conss.

Qui promittit latronem inuenire, uidetur promittere in iudicio sisti: & si non sistit, punitur. hoc dicit. Vel sic: Ille dicitur inuentus, qui est inuentus & captus, & repræsentatus curiæ. Vel sic: Qui promittit antecedens, uidetur promittere consequens. hoc dicit secundum secundam lecturam Butri.

Pars ex epistola Gordiani, A. ad Auxium.

LEX XIII.

SI Barsatoram[b] latronem Lysanias decurio inuenturum se spopondisset: aut exhibere compellendus est, aut transmittendus ad præfectum prætorio[c], vel ad præsidem prouinciæ.

Sola solutio non acquirit fideiussoris hypothecariam uel personalem, nisi cedantur. hoc dicit. Bal. Vel sic: Actio mandati competit fideiussori soluenti, non hypothecaria competens creditori nisi cedatur: quæ cessa potest intentari con tra possessores bonorum. h. d. Sali.

Idem A. Saluio. LEX XIIII.

MAndati actio psonalis est: quæ si nomine[d] fideiussoris, vel aduersus debitorem, seu hæredes eius cōpetit[e], præses prouinciæ quę deberi cōpererit, reddi iubebit. Pignora etenim quæ reo stipulandi nexa fuerūt, ita demum ad vos transeūt, si facta nominis redemptione, solutio celebrata[f] est, vobisq́; mandatæ sunt actiones. Quod si factum est, ea quoque vobis persequentibus, aduersus pignorū possessores extraordinariā[g] iurisdictionē idē vir clarissimus impertiet. PP. iij. non. Iul. Gordiano A. & Auiola Conss.

Mandati.] CASUS. Mandaui tibi vt pro me fideiuberes, & fideiussisti. non solum me, sed hæredem meum habes obligatum mandati. si creditori solueris pignora quæ obligaui, ad te non transeunt, nisi à creditore ius pignoris tibi fuerit cessum, & mandati actio. quibus secutis aduersus pignorum possessores vtilis hypotheca. tibi competit, quæ directa datur.

d Nomine fideiussoris.] id est ipsi fideiussori, vel eius heredi. Et non fideiussori dari mandati, quandoque negotiorum gestorū: vt si pro absente fideiussit: vt ff. manda. l. qui fideiussorem. & l. ex mandato. quandoque vtilis: vt ff. mandal. si remunerandi. §. si passus.

e Competit.] ad fortem è fideiussore solutam, & vsuras, si sub vsuris accepit vt solueret. licet ipse debitor sine vsura inuenisset, non tamen plus repetit quā soluerit verè vel interpretatiuè: vt ff. man. l. inter cau sas. §. si is. l. si verò non remunerandi. §. simili modo.

Fideiussor quā actionem habet. Fideiussor per solā solutionē non acquirit sibi hypothecariam.

f Celebrata est.] cùm vel incontinenti facta est cessio, vel hoc acto etiam postea, aliàs non: vt ff. de solu. l. modestinus. & ff. eo. l. cùm is. Et nota quòd sola solutio non acquirit fideiussori hypothecariam vel personalem quæ creditori dabatur[a], licet personalem mandati sic: sed demū facta cessione, vt hic dicit. Et differentiam inter cedere & mandare dixi §. de action. & obligatio. l. j. Item an fit eadem hæc vtilis, quæ directa primo creditori competens? vel vnde nascatur hæc vtilis? dixi §. de legatis. l. ex legato. Item qualiter ceditur vtilis, cùm nec vtilis nec bona sibi creditori sit facta sibi solutione? Respond. cedit ante solutionem vel tunc. Sed quid si postea soluit, & hæc actio prius fuit cessa? Respond. adhuc erat sibi vtilis: licet non pro se, tamen procedendo: & ita ad opus alterius: & quia non soluit fideiussor, vt debitorem liberet, sed vt sibi actionem cedat: vt ff. eo. dem, l. cùm is.

a Placet Sa li. & est di-

ligenter ad hoc aduertendum.

Fideiussor soluens indebitum, agit condictione indebiti. Item si fiscus succedit reo debēdi, & soluit: liberat fideiussores. h. d. Bal.

g Extraordinariā.] id est sine solennitate quæ olim desiderabatur: vt instit. de interdi. §. finali. & §. de formul. Vel dic extraordinariā, id est vtilem hypothecariam. directa verò ipsi numeranti daretur. Accursius.

Idem A. Claudiano. LEX XV.

SI indebitam pecuniam quasi ex causa fideiussionis obstrictus in cautionem per errorem[h] deduxisti, tam doli mali exceptione vti, quā condicere vt obligatio tibi accepto feratur, potes. Nō est autem dubiū, fideiussorem rei pro mittendi bonis ad fiscum deuolutis, si idem fiscus de debitum resti tuēdum fuerit[i] cōuentus, & solue rit, liberari. PP. v. cal. Decembr. Gordiano A. & Auiola Conss.

I indebitā.] CASUS. Habebam debitorem & fideiussorem: soluit mihi debitor fideiussore ignorante: post solutionem factam extorsi cautionem ab eo de pecunia redden da: si soluit, repetet per condictionem indebiti: si non soluit, & agam, excipiet de dolo, & cautionem per condictionem sine causa vt ac cepto feratur, condicet. & hoc in prima. Si bona debitoris sunt à fisco occupata: creditor agat aduersus fiscum, & exigat: non est dubium quin liberetur fideiussor. Viuia.

Actio per litis contestationem diuisa, integrari non potest. hoc dicit. Bal. Vel sic: Electio non nocet creditori quo minus aduersus alium confideiussorem habeat regressum: sed diuisio facta pro cuiuslibet rata. sic. h. d. secundum gl. Sal.

Idem A. Maximo. LEX XVI.

LIberum fuit antequam lis aduersus omnes fideiussores con testaretur: vnum eorum eligere[k] creditori, si modo cæteros minus idoneos existimaret[l]. At nunc post litis contestationem, petitionē diuisam redintegrari, iuris[m] rō nō patitur. PP. ij. idi. Iun. Gordiano A. ij. & Pompeiano Conss.

h Per errorem.] vt quia nec reus nec ipse tenebatur: vel licet reus tenebatur, ipse tamen falsè putabat se intercessisse, vel putabat ij plus obligatum se quàm esset. Vel putabat se non munitum exceptione: cùm tamen ea sibi competeret. Vel putabat debitorem non soluisse, cùm tamen soluisset. & est ad hoc §. de non numera. pecun. l. si quasi. & de condict. indebit. l. cùm ex soluta. & suprà de condi. ex lege. l. si non est.

Omisso pignore potest conueniri fideiussor, nisi contrarium sit actum. hoc dicit. hoc est correctum: quia eo usque potest ad bona debitoris sine controuersia haberi recursus, & non potest fideiussor inquietari. §. e. authen. præsente. Bald. uel sic: Creditor qui accepit fideiussores & pignora, potest fideiussores eligere, nisi in subsidiū pignorum sint accepti. h. d. Sali.

Idem A. Brasidæ. LEX XVII.

OMissis quoque pignoribus fideiussorem à creditoribus[i] vtiliter conueniri[n], nisi in id tan-

i Fuerit.] conuentus à creditore. Accursius.

Liberum.] CASUS. Creditor habet electionem conueniendi, vel primò fideiussorem, vel principalem, vel vtrunque insolidum vnum qui sit soluendo. & si idoneum insolidum: an possit postea actionem in alium transferre, quæritur. Et dicitur quòd non: quia hanc potestatem habuit ante quam lis esset contestata. Viuianus.

k Eligere creditori.] vt ff. manda. l. si mandato titij. §. Iulianus respondit. Accursius.

l Existimaret.] vt ff. eodem l. inter cos. §. primo. & instit. eodem §. si plures.

m Iuris ratio non patitur.] oppositā exceptione taciti pacti: vt & ff. eo. l. amissi. §. j. & ff. de euic. l. si per imprudentiam. §. fina. & §. de pact. l. si creditores. Sed contra j. eodem. l. reos. & l. fin. sed hic diuisit ab vtroque partem petendo, ibi autem ab vno tantum petijt: vt solue, vt ibi. Item contra ff. de legat. j. l. si ex toto. §. j. Solue vt in dicta l. suprà de pactis si creditores. Et nota secundum Irn. quòd non in electione, sed diuisione sibi præiudicauit: vt argu. ff. quod fal. tuto. autho. l. non nouissimè. §. fi. Accursius.

Actio per litis contestationem diuisa non redintegratur.

Missis.] CASUS. Electionem habet creditor, in residuū debitum quod non potest redigi ex pignoris venditione, conuenire fideiussorem, quo casu primò agere potest. Viuia.

n Conueniri.] vt & §. eodem. l. creditori. & ff. eodem. l. inter eos. §. creditor.

a ¶ Ex his.] scilicet pignoribus.
b ¶ Acceptus sit.] vt & ff. man. l. qui mutuam. sic & ff. eo. l. si fideiussores. in prin.

SI vt proponis.] CASVS Si creditor in centum habeat pignus quod valeat centum, & fideiussor lege vel pacto distrahat pro l. an pro residuis l. quæ sibi debentur adhuc habeat regressum aduersus fideiussorem, quæri tur. Et dicitur quod non.

c ¶ Vendidisti.] & ita teneris debitori pignoratitia actione ad interesse, quod est, puta decem: vt s. si vend. pigno. agat. l. j. sicque in eo factus est debitor tui debitoris. vnde fideiussor potest compensationem obijcere: vt ff. de compensa. l. si quid à fideiussore. cùm exceptio reo competens, & fideiussori detur: vt s. de excep. l. defensiones. Accur.

SI alienam.] CASVS. Si pro Titio fideiubere mādasti, vel te pro eo soluturum cōstituisti, non cōpelli tur creditor eū primò cōuenire: sed electionem habet, an velit te primò cōuenire vel eū, nisi ab initio aliter cōuenisset.

d ¶ Suscepisti.] non transferendo in te: sed ita quod reus principalis remansit obligatus: quod fit constituendo, fideiubendo, ac mandando: quia mandatum in casu sequitur principalē obligationem: vt ff. māda. l. si verò non remunerādi. §. si post creditam.

e ¶ Vel fideiussorio.] diuidit quod in genere dixerat.

f ¶ Quocunque alio.] puta cōstituendo: sed hodie corrigitur hęc lex per authē. præsente. suprà eod. positam. Accursius.

SEntentia.] CASVS. Pone quòd omnia bona debitoris fuerunt confiscata: quomodo subueniēdū erit creditori, queritur. Et respond. quod habebit electionem an velit conuenire fiscum, vel hæredē debitoris, vel successorem, aut fideiussorem.

g ¶ Bonorum omnium.] scilicet debitoris.

h ¶ Continente.] sicque fiscus vt hæres tenetur: vt s. e. l. j.

i ¶ Intercessores.] Scilicet quosdā, cū multi essent: sed hoc videtur falsum: vt s. eo. l. non rectè, in fin. Sed dic quòd illud eit ex beneficio epistolæ. Vel dic quòd dat hic electionem conueniendi fiscum, vel fideiussores: quod & hodie est immutatum: vt s. eod. authen. præsente. Acc.

tum quod ex his [a] refici non poterit, acceptus [b] sit, explorati iuris est. PP. vj. id. Mart. Attico & Prætextato Cons.

¶ *Creditor qui uendit rem obligatam minus iusto pretio, totum iustum sibi computare tenetur. h.d. Bal. Vel sic: Si creditor minori pretio uendit fundum debitoris, residuum iusti pretij à fideiussore non iure petit. h.d. Sali.*

Imperator Philippus A. Smyrnæ. LEX XVIII.

SI (vt proponis) fundum ob debitum obligatum non iusto pretio vendidisti [c], residuam quātitatem, quam ex pretio eiusdem seruare potuisses, refundi tibi à fideiussore non iure poscis. PP. v. calend. Aug. Peregrino & Aemyliano Cons.

¶ *Suscipiens obligationem pro alio, potest conueniri omisso reo principali qui accepit pecuniam mutuo. hoc dicit. Bal. Vel sic: Constitutor & fideiussor, uel mandator, non potest compelle re creditorem ut prius exigat reum principalem, nisi aliter conuentum fuerit. hoc dicit. & est hæc lex correcta per authen. præsente. s. eo. Sali.*

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Sabino. LEX XIX.

SI alienam reo principaliter constituto obligationem suscepisti [d], vel fideiussorio [e], siue mādatorio, vel quocunque alio [f] nomine pro debitore intercessisti: nō posse creditorem vrgeri eum qui mutuā accepit pecuniam, magis quā te conuenire, scire debueras: cū si hoc in initio contractus specialiter non cōplacuit, habeat liberam electionem. S. ij. calend. Maij, AA. Cons.

¶ *Licet principalis sit confiscatus, potest conueniri fideiussor. Bal.*

Idem AA. & CC. Aureliano. L. XX.

SEntentiam bonorum [g] omniū ademptionem continente [h], rei damnati principalis intercessores [i] eligendi creditori potestas non adimitur.

¶ *Conueniens fideiussorem, debet ei cedere iura pignorum & hypothecæ: nec potest fideiussorē ad soluendū cogere nisi primò actionibus ei cessis. h.d. Vel sic: Sicut subuenitur creditori ut eligere posit fideiussores: ita subuenitur fideiussori ut fiat pignorum cessio. h.d. Bal.*

Idem AA. & CC. Iuliano. L. XXI.

SIcut.] CASVS. Sicut electio datur creditori quem velit conuenire, scilicet fideiusso. an princip. ita non compellet creditor fideius. ad solutionem nisi cedat actio. hypothe. i. ius quod aduersus debitorem habet. Viuianus.

k ¶ Sicut eligendi.] contigit eundem idem sæpius debere decem.
l ¶ Creditor.] secus in patre fideiussore pro filio: vt j. de decurio. l. j. lib. x. Accursius.

m ¶ Vrgeri.] vt & s. eo. l. ij. & l. mandati. in fi. & ff. de solu. l. stichum. §. penulti. & etiam post condemnationem: vt ff. eo. l. si fideiussores. §. idem respondit.

SI vltra.] CASVS. Mandaui de quinque mutuandis: accepisti decem: non nisi in quinque tenebor. Vel dic aliter vt in gloss.

SIcut eligendi [k] fideiussores creditor [l] habet potestatem, ita intercessorem postulantem cedi sibi hypothecæ siue pignoris obligata iure, nō prius ad solutionē (nisi mādata super hac re fuerit persecutio) conuenit vrgeri [m]. S. xj. calend. Nouemb. AA. Cons.

¶ *Non potest teneri mandator ultra quā principalis teneatur. h.d. Bal. Vel sic: Mandator nō tenetur de numeratis ultra mandatum, nec etiam nisi de acceptis intra mandatum. h.d. Sali.*

Idem AA. & CC. Hermiano. L. XXII.

SI vltra hoc quod accepit ea, pro qua te mandatorio [n] nomine intercessisse commemoras, daturū [o] te scripsisti: præses prouinciæ ex hoc quod vltra mandatum tuum numeratum [p] est, à te nihil exigi patietur. S. xij. calend. Maij, CC. Cons.

¶ *Electio creditori non nocet, siue in totum, siue pro parte fiat. hoc dicit. Bald. Vel sic: Electio unius de pluribus principaliter uel accessoriè obligatis, non præiudicat quo minus contra alios agat creditor, nec ut illis nō existētibus soluēdo reuertatur ad primum. hoc dicit uisis glos. Vel sic, ut hæc litera sonat: Siue eligatur principalis, siue accessorius, non prohibetur creditor ad aliū eorum accedere, nec ad electum reuerti. h.d. & iste casus uidetur mihi magis applaudere literæ. Etiā multa contraria cessabunt. Sali.*

Idem AA. CC. Antipatro. L. XXIII.

REos principales [q], vel mandatores simpliciter acceptos eligere [r], vel pro parte conuenire, vel satis nō faciēte [s] cōtra quem egeras [t] primò, post illū ad alium [v] reuerti [x] (cū nullus de his electione liberetur) licet [y]. S. nō. Decemb. Nicomediæ CC. Cons.

¶ *Fideiussoris obligatio transit ad hæredem: sed si fideiussor debitori succedit, obligatio fideiussoris confunditur, & non potest ammodo ut fideiussor, sed ut principalis conueniri. Bal.*

Idē AA. CC. Pergamio. L. XXIIII.

FIdeiussoris quidem hæres exē plo rei principalis tenetur [z]. ¶ Sed si idem [a] vtrisque [b] succedat, intercessionis obligatione finita [c], velut principalis tantum debitoris hæres conueniri potest. S. xj. calend. Ianuarij, CC. Cons.

n ¶ Mandatorio.] Mandaui de x. tibi mutuandis, & me reddi turum scripsi: tu quinque tantum accepisti. non teneor ex eo quod est mandatum si vltra est numeratum. Et legitur planè tota, nisi in fine. quod ita verte ex hoc quòd mandatum tuum est vltra numeratum, vel econtra pone, & finis legitur planè, & principium ita, si vltra hoc quod scripsisti te daturum, accepit &c.

o ¶ Daturum.] id est redditurum.
p ¶ Numeratū est.] diligenter ergo &c. vt ff. man. diligenter. & l. rogatus. & institu. eodē. §. is qui exequitur.

REos.] CASVS. Creditor habet electionem quem velit conuenire, an principa. an fideiusso. omnes an vnum insolidum, vel omnes pro parte. si tamen vnum conuenerit, neque exegerit, quia idoneus non est: nihilominus ad aliū habebit regressum: cū electione nullus eorum liberetur.

q ¶ Reos principales.] scilicet debendi.
r ¶ Eligere.] insolidum.
s ¶ Non faciente.] propter inopiam.
t ¶ Egeras.] primò scilicet insolidum.
v ¶ Ad alium.] scilicet primum.
x ¶ Reuerti.] alijs nihil habentibus.
y ¶ Licet.] vt ff. de leg. primò. l. si ex toto. & argument. ff. de separatio. debitor. & ff. de peculio. l. & ancillarū. §. illud. & l. quoties. §. si creditor. & j. eod. l. finali. Sed contra supra de pactis. l. si creditores. Sol. vt ibi. Item contra suprà eod. liberum. Sol. ibi post litem contestatam: ipsa lite pendente. ante sententiam non potest redintegrare petitionem diuisam: sed post sententiam sic, si conuentus non potest satisfacere: vt hic. Vel ibi egit pro parte contra omnes animo diuidendi: hic autem contra vnum & insolidum. Vel hic fuit deceptus conueniendo eum, de cuius facultatibus amplius sperabat quā in his esset: ibi non errauit. argumentum institu. quibus ma. non licet. §. in fraudem.

z ¶ Fideiussoris.] Tenetur. vt insti. eo. §. ij.
a ¶ Si idem.] contingit eundem idem sæpius debere.
b ¶ Vtrisque.] scilicet fideiussori & reo.
c ¶ Finita.] ne fit idem pro se obligatus, & ne duplex ciuilis sit in eodem, altera principalis, & altera accessoria: vt ff. de sol. l. hæres. §. ij. & plenè dixi de hoc s. de pactis. l. debitori. & facit ff. de separa. l. debitor. in prin. Accursius.

† Pignori obligata, non prius, &c.

Pignoribus.] Casvs Creditor ſi vendat pignus lege vel pacto,nec ſolidum conſequatur:non obſtante quòd pignus fuerat viucaptum.ſi tamen erat res mobilis: vel præſcriptum,ſi immobilis,conueniet fideiuſſo.in reſiduum debiti.

a Diſtractis.] à creditore.& eſt plana. vel dic à debitore creditore ignorante: aliàs teneret creditor interpellare vſuſcapionem: vt ar.ff.de fun.do.l.ſi fundus.& ff. 10 de neg.ge.l.at qui.§.cũ me.Acc.

Sancimus.] Casvs.Promiſi aliquẽ ſiſtere ĩ iudicio q de liquit:& ſi nõ ſtaret, ꝓmiſi centũ nomine pœnæ: quando committatur ſtipulatio pœnalis, diſtingue : aut fuit adie 20 ctum tempus ſex menſium,aut in maius intra quod debui reũ repræſentare. Primo caſu ſi intra ſex menſes non venerit , incido in pœnam: ſed ſtatim peti non poterit,ſed dabitur mihi ſpatium adhuc ſex menſiũ intra quod ſi reum re- 30 præſentauero,libero à pœna. quo elapſo nec reo veniẽte,ſoluam pœnam.Si verò poſt ſpatiũ ſex menſium ab initio conſtitutum vellem reũ defendere, poſſem : niſi eſſet per pactum de reo non defendendo, vt ſi inciperem eum defen- 40 dere,oporteret vt perſeuerem vſque in finẽ,nec pendente lite reum repræſentabo,eſſem à pœna liberatus. poſt ſecundum autem tempus mihi conceſſum omnino non à pœna eſſem liberatus. quod dictũ eſt, locum habet in fideiuſ. 50 & eius hærede.

A creditore.

Hæc lex aliter elucidata eſt,quam vulgo fieri ſolrat ab Alcat.lib.Parerg. Iuris iij.cap.xx.

b Sancimus.] loquitur hæc lex , quando fideiuſſio fuit facta in ſcriptis:inferior lex ſcilicet, ſi fideiuſſor.quando nõ interuenit ſcriptura,vel hæc loquitur quando quis principaliter promiſit ſe exhibiturum a- 60 lium.ſequens,quando ipſe reus & alium fideiuſſorem dedit.vel ſecũdùm Ioan. vtraque lex loquitur quando quis promiſit aliquem iudicio ſiſti.In quo ergo differunt?Poteſt dici quòd hæc in criminali, illa in ciuili. vel verius hic 70 appoſitum eſt certum tempus:ibi non.præterea hic fuit certa pœna appoſita:ibi non.

Summa.

c Tradat.] i.exhibeat. & hoc tẽp' arbitrio partiũ vel iudici ſtatuitur: vt ff.qui ſatiſ. cog. l. de die.

Fideiuſſor interuallo longi temporis nõ liberatur ab eo quod reſtat ſoluendum. h.d. Vel ſic: Si pignora diſtracta ſint uſu capta,fideiuſſor non prohibetur conueniri.h.d.Sali.

Iidem AA.& CC.Philippo. L. XXV.

Pignoribus datis à reo principali diſtractis*, nec poſt longi temporis interuallũ reſiduum à fideiuſſore creditor petere ꝓhibetur.S.vj.cal.Ianuar.C.C Conſ.

Qui promittit aliquem iudicio ſiſti,appoſito termino cum pœna poteſt purgare moram ſiſtẽdo,uel reũ principalem defendendo uſque ad tẽpus ſemeſtre,niſi contrarium actũ ſit: & ſi reus principalis decedit intra primum terminum , fideiuſſor liberatur, & non incidit in pœnam:ſed ſi reus principalis decedit intra ſecundum terminum ſtatutum ad purgandum moram, fideiuſſor non liberatur à pœna:imò exigitur cum effectu. & ius purgandi moram quod competit fideiuſſo ri tranſmittitur ad hæredem fideiuſſoris. Vel breuius:In iudicio ſtipulatio pœnalis habens diem, pœna committitur,& purgatur: quod locum habet in præparatorijs,non in deciſorijs.hoc dicit. Baldus.

Imp.Iuſtinianus A.Iuliano præfecto prætorio. LEX XXVI.

Sancimus [b], ſi quis pro alio ſpoponderit , quatenus eum intra certum tempus tradat [c], vel certã quãtitatem pecuniarũ pro eo inferat [d],& tẽpore ſtatuto iam effluente non poterit eum repræſentare , non ſtatim pecunias pro eo ſtipulatas inferre, ſed competere [e] quidẽ poſt temporis lapſum omnimodo pœnalem actionem: non autem ſtatim *ſummam pro qua fideiuſſor admiſſus eſt, profligari [f]. ¶ Sed ſi quidem vſque ad ſex menſium ſpatium tempus ſtatutum ſit , aliud tantum ei indulgeri ſancimus , intra quod ſi poſſit [g] perſonã exhibere,& eam tradere, pœna ſit liberatus. ¶ Sin autem amplius quàm ſex menſium tempus ab initio conſtitutũ eſt [h]: tũc quantacunq; tẽporis curricula data ſunt , tamen poſt lapſum eorum ſemeſtres tantum habere eum inducias, intra quas ſit ei licentia perſonã,& non pecunias [i] reddere [k]. ¶ Sin autem & ſecunda adiectio temporis excedat:tũc omnimodo pœnam pecuniariam perſoluat. Sed ſi quidem poſt ſtatutum ab initio tempus completum maluerit reum, pro quo conuenit defendere: licere ei hoc facere [l], niſi pacti tenor ad hoc reclamauerit,ſi fortitan ſine defenſione [m] facienda pro eo fideiuſſit. Sed ſi defenſionem ſubierit, eam vſque ad finem implere:nulla ei licentia *concedenda in medio perſonam tradere,& pecuniarum dationẽ effugere. ¶ Sin autẽ & ſecũdum tẽpus effluxerit,nullo modo ei licentia cõcedatur, nec ad defenſionis venire præſidium:ſed omnimodo *pœnam conferat, niſi intra [n] primum tempus quod ſtatutum eſt, reus principalis ab hac luce fuerit ſubtractus [o] †, tunc enim penitus ab exactione pœnæ liberum eum cuſtodiri oportet. ¶ Quòd ſi ſecũdo tẽpore inſtãte mortu' fuerit,nihilominus pœna iã cõmiſſa [p] à fideiuſſore exigat: omnibus quæ in fideiuſſores, quã do tali pœnæ fuerint illigati , ſtatuimus,& in hæredes pro vtilitate [q] eorum obtinentibus. Dat.vj. cal.Apri.Conſtantin. Lampadio & Oreſte VV.CC.Conſ.

Fideiuſſor de iudicio ſiſti,ſi non eſt inde confecta ſcriptura fideiuſſionis,licet poſtea appareet confeſſio in ſcriptis, non tenetur: niſi intra duos menſes lis initietur: & hoc eſt in cauſa priuata, ſed in cauſa publica perpetuò tenetur.hoc dicit. Bal.Vel.ſic:Promittens alium exhibere uel ſiſte re in iudicio ſine ſcriptis , liberatur per lapſum duorum menſium , quibus actor negligens fuit. Et in cauſa publica promiſſio intelligitur in dubio facta in ſcriptis.ſecus in cauſa priuata.h.d. Salic.

Idem A.Ioanni præfect.præto. LEX XXVII.

Si fideiuſſor [r] nullam quidem cautionem [s] faciat, oſtendens ſe fideiuſſorem extitiſſe, præſentibus autem tabularijs hoc confeſſus [t] eſt, ꝙ in fide ſua eum ſuſcepit: dubitabatur à Paleſtina aduocatione,vtrũne poſt duos menſes liberetur,quaſi ſine ſcriptis fideiuſſione [v] facta ſecũdũ generalia edicta ſublimiſſimæ ꝓtorianæ ſedis: an,vtpote ſcriptura interueniẽte, teneat ¶.Et diuiſio alia introducebatur, ſi idẽ iuris eſſe debeat,tã in

nõ tenetur ad pœnã:vt ĩ.e.§.ſin aũt & ſecundũ.& facit ſ.e.aut.præſente.

h Conſtitutum eſt.] quid ſi minus? Rñ.id ſolùm duplicari: vt ſ. proxi. innuere videtur.

i Et non pecunias.] id eſt pœnam.quæ tamen ſoluta,non poteſt repeti:vt ff.de condic.indeb.l.pœnę.ſed videt nõ tam magnũ tempus dari debere , ſed paucos dies: vt ff.ſi quis cautionibus.& ſi poſt tres.quę eſt contra. Sol.hæc cor- 10 rigit.vel hæc in fideiuſſore dicit:illa ĩ ꝓcipali.

k Reddere.] propriè & impropriè.& no. verbum ſemel poſitum &c.vt ff.ſi cer.pe.l.certi condictio.in prin.

l Hoc facere.] dũ ſex menſes ſecũdi tituli durãt.qbus elapſis ſtatĩ 20 videtur exigi pœna :vt hic dicit:ſed & tũc dant pauci dies ĩtra quos poteſt morapurgari ſecũdũ Azo.vt ff.ſi qs cau. & ſi poſt tres. vel ibi fuit certũ tẽpus:hic nõ. Accur.

m Defenſione.] id: eſt ſic dixit, ſoluã pœnã ſi non exhibeam, nec vo 30 lo poſſe eum defendere.

n Niſi intra.] quæ dicta ſunt de pœna , verã ſunt:niſi &c.

o Subtractus.] vt & ar.ff.ad turpil.l.ĩ ſenatus.§.ſi ꝓpter mortẽ.& §.ſeq. & ff.de cõſti. pec. l.q autẽ.§.ſed & ſi quis. & ff.q ſatiſd.cog.l.ſi de- 40 ceſſerit. & ff.qd vi aut clã.l.ſi alius.§.eſt autẽ. ſed arg.cõtra ff.de fur.l. inter omnes.in prin.

p Cõmiſſa.] cum effectu.

q Pro vtilitate.] ſcilicet hominum.

Si fideiuſſor.] Casvs.In ciuili cauſa ꝓmiſi aliquẽ exhibere in iudicio. fide 50 iuſ. dedi pro eo ꝙ ſtaret. aut fideiuſſio facta eſt ĩ ſcriptis,aut nõ.primo caſu ĩ perpetuũ tenetur:ſecundo caſu elapſis duob' mẽſibus liberor.Si verò curã tabellarijs ꝓmiſi, 60 diſtinguitur, aut erat publica pſona quę cõueniatur, aut priuata. primo caſu ĩ perpetuũ teneor, ſi nde ac ſi ſcriptura interueniſſet.ſecũdo caſu, niſi ad duos menſes.

r Si fideiuſſor.] q reũ exhibere ꝓmiſi iudicio ſiſti, q vtiq; non de- 70 bet ꝑpetuo teneri, & eſſe in ſuſpẽſo : ſed ſi qdẽ promiſit ſine ſcriptis, elapſis duobus menſibus liberatur , ſiue in cauſa publica ſiue priuata,niſi ĩ cauſa publica corã tabularijs hoc cõfeſſus eſt: tunc enim perpetuò tenetur,ſicut & ſi ſcriptura interueniſſet.Acc.

Conceditur.

Ei pœnam, &c.

† Not.hic Sal.difficultatem excuſare à pœna: de quo per Bart.& Doct. in l. cõtinuus.§. illud. ff. de ver.obli.

Reum exhibere ꝓmittens, quãto tẽp.tenet.

d Inferat.] nomine pœne.

80 e Sed competere.] non tamen efficaciter.

f Profligari.] i.exigi.ſed cõtra ſ.de contrah.ſtip.l.magnam.& ff.de act.& obl.l.traiectitiæ.Solũ.ſpeciale ĩ iudicijs. ſic & aliud ſ.de iudi.l.ꝓperandum.in fi.& ſ.ſi tutor vel curator.l.etiã.Item aliud.nã minor obligatur aliàs:vt ſ.de in integ.reſti.mi.l.ſi curatorem.in iudicio non:vt ff. de re iudi.l.acta.§.contra.ſic etiam in arbitris eſt ſpeciale,niſi dies ab arbitri ſit ſtatuta:vt ff.de arbi.l.ſi cum dies.§.fi.& l.ſeq.& l.celſus.

Minor an poſsit & extra iudiciũ, & ĩ iudicio obligari.

g Poſſit.] cõmodè.ſecus ſi caſu fortuido fuit impeditus: quia tunc

80 s Cautionem.] in ſcriptis.

t Confeſſus eſt.] ſcilicet ſe fideiuſſiſſe. quæ confeſſio pro cautione habita,in ſcriptis putabatur valere propter tabellionum præſentiam.Et no.hic arg.ꝙ ſi quis deprehenditur cum aliqua , & iurat ſe eam vitiaſſe,pro veritate accipitur. ſic ſ.de arbitr.l.ne in arbitris.§.j.& ij.& iij.& ff.de dona.l.ex hac ſcriptura.

v Fideiuſſione.] nam tunc elapſis duobus mẽſibus, liberatur. Accurſius.

a ¶ Liberari.] hoc ideo: quia qui agit, promittit se litē contestaturum intra duos menses: vt s. de lit. contesta. authenti. libellum. secundū Azo. & H. quod non placet: cùm tempore huius legis illa authentic. non esset. Sed illa potest esse ratio: quia non debet esse diu in suspenso promissor: vt ff. de diuer. & temp. pręs. l. si seruus. nec alterius negligentia debet esse damnosa. & ratio authe ticæ ex hac l. colligit: nō hæc ex illa. Obtinet autem hoc nisi fideiusse-10 rit in scriptis, vel in publica causa in præsentia tabulariorū: tunc enim perpetuò tenetur. Vel saltem vsque ad trienniū, quo durat instantia iudicij: vt s. de iudi. l. properandum. §. j. Item lex superior videtur contra: quia vltra tenetur: 20 sed ibi in scriptis, hic sine scriptis. Vel aliter differt, vt in eius princi. not. Vel ibi certum tempus appositum fuit in fideiubendo: hic non. & hæc est bona.

Actionem mouēs intra bimestre litem contestari debet.

b ¶ Pro scriptura.] & sic perpetuò tenetur: vel intra trienniū, vt di 30 xi, nisi ante causa sit finita: qa extunc non tenetur: vt ff. de fideiusso. l. græcè. §. & post litem.

c GEneraliter.] CASVS. Sicut creditor habet electionem an velit cōueni re reum vel fideiussorē: ita creditor qui habet 40 duos vel plures fideiussores, potest vnum ex fideiussō. conuenire insolidum: & eo conuento non propter hoc erunt liberati alij vel principalis, nisi insolidum satisfaciat conuentus. de hoc dicit Imperator quòd iusfit legem generalem 50 facere qua hoc cauetur: quia si contrahentes hoc agere possunt inter se, vt conuento vno non propter hoc alius liberetur: multo magis potest per legem statui & definiri, ne contrahentium simplicitas præiudicet creditoribus. Viuianus.

60 e ¶ Statutum est.] vt & s. e. l. reos. Acc.

d ¶ Prospectum.] vt vnus alterius conuentione non liberetur.

e ¶ Electione.] no per electionē: sed si diuisit petitionem per partes: sic vt s. e. l. liberum.

f ¶ Constituimus.] 70 vt & ff. man. l. si manda to titij. §. paulus respon dit. Acc.

g ¶ Non conceden tes.] imò videtur contra: vt ff. de duobus reis. l. ij. quæ est contra. Sol. ibi petijt animo nouandi: vel ibi petijt, & habuit. Acc.

h ¶ Si enim.] Not. sic insutu. de le. fu. ca. tol. & ff. de pactis. l. pactum. §. 80 j. & s. de rei vxo. act. l. j. §. j. Acc.

i ¶ Simplicitas.] Nota ar. per tabellionis simplicitatem non fieri præiudicium contrahentibus.

Notarij simplicitas non nocet contrahentibus.

publicis causis, quàm in priuatis. ¶ Sancimus itaque, nisi confessio literis exposita fuerit à fideiussoribus ex repræsentatione personarum, licet attestatio super hoc processerit, attamen adhuc sine scriptis esse fideiussionem, videlicet in causis priuatis existimari: & duobus mensibus effluentibus, ab huiusmodi nexu fideiusseres li berari[a]: nisi in tempus certum data est fideiussio. Tunc enim intantum eam extendi, in quātum etiam attestatio fuerit expressa. ¶ Sin autem in publica causa necessitas interueniat, tunc omnimodo attestationem pro scriptura[b] haberi. Multis etenim priuilegijs propter publicas necessitates publico iuri præstitis, non ab re est, & nos huiusmodi prærogatiuam ei condonare. Dat. xij. caled. Mart. Constantinop. post consulatum Lāpadij & orestis VV. CC.

¶ *Contestatio facta contra alterum principaliter uel accessoriè obligatum, non liberat alterū. Et illud quod quotidie cōsueuit apponi in instrumentis, debet haberi pro apposito. h. d. Bald. Vel sic: Electo uno de fideiussoribus, uel mādatoribus nō liberatur alter: nec reus principalis similiter: nec electo uno de reis principalibus, liberatur alius correus, nec fideiussores uel pignora: & quod post fieri p pactū, potest fieri per legē. h. d. Sali.*

Idē A. Ioanni Præf. Præ. LXXVIII.

GEneraliter sancimus, quēad modum in mandatoribus statutum est[c] vt contestatione cō tra vnum ex his facta, alter non liberetur: ita & in fideiussoribus obseruari. ¶ Inuenimus etenim & in fideiussorū cautionibus plerunq; ex pacto huiusmodi causæ esse prospectū[d]: & ideo generali lege sancim⁹, nullo modo electionē[e] vni⁹ ex fideiussorib⁹, vel ipsi⁹ rei alterū liberari, vel ipsum reū, fideiussoribus, vel vno ex his electo liberationē mereri, nisi satisfiat creditori: sed manere ius integrū, donec insolidū ei pecuniæ persoluātur, vel alio modo satis ei fiat. ¶ Idemq; in duobus reis promittēdi constituimus[f], ex vnius rei electione præiudiciū credito-

¶ DE NOVATIONIBVS ET DELEGATION. ¶ *Quia supradictæ obligationes nouātur: & delegātur, ideo de hoc dicit. Vel sic: Dicimus de obligationibus quæ nascūtur ex stipulationibus. Sed quia obligatiōes sic soluantur per stipulationes, sicut & contrahuntur: ideo ponit de nouationibus & delegationibus. Azo.*

Continuatio.

DElegatio.] CASVS. Debebas mihi decem, & ego Titio decem: te inuito Titio non possum delegare: sed ius quod habeo aduersus eum, te inuito & ignorante vendere possum, vel dare non delegare in solutum: quia in delegatione necesse est vt creditor stipuletur, & debitor promittat: in qua stipulatione necessarius est 10 consensus: in vēditione non est necessaria debitoris responsio. Vi.

ri aduersus aliū fieri nō concedētes[g]: sed remaneret & ipsi creditori actiones integras, & personales, & hypothecarias, donec p oīa ei satisfiat. Si enī[h] pactis cōuentis hoc fieri cōceditur, & in vsu cotidiano semp hoc versari aspicim⁹: quare non ipsa legis authoritate hoc permittatur, vt nec simplicitas[i] suscipientium contractus ex quacunque causa posit ius creditoris mutillare? Dat. xv. calē. Noueb. Constātinop. post cōsulatum Lampadij & Orestis, VV. CC.

TITVLVS XLII.
De nouationibus & delegationibus.

¶ *Delegatio inuito debitore fieri nō potest: sed iurium cessio potest fieri eo inuito. h. d. Bald. Vel sic: Delegatio debitoris non potest fieri nisi eo consentiente: uenditio uerò nominis sic. hoc dicit. Bar. & Sali.*

Imperator Alexāder A. Timotheo. L. I.

DElegatio debiti, nisi cōsentiēte[k] & stipulāti promittēte[l] debitore, iure perfici nō potest. ¶ Nominis autē venditio ignorāte, vel inuito eo aduersus quē actiones mādantur, contrahi solet[m]. PP. v. id. Febr. Maxīo ij. & Aeliano Cons.

¶ *Delegans facta delegatione, contra delegatū, non retinet ius agendi. h. d. Bald. Vel sic: Ex delegatione animo nouandi facta, tollitur prior obligatio. h. d. Sali.*

Imp. Gordianus A. Firmino. LEX II.

EX contractu pecuniæ creditę actio inefficax dirigitur[n], si delegatione personæ ritē[o] facta, iure nouationis vetustior cōtractus euanuit[p]. PP. cal. Septembr. Pio & Pontiano Cons.

¶ *Cedens, iura nihilominus apud se retinet dire ctam actionem qua experiri potest: nisi in tribus casibus. Primò, si cessionarius esset litem contesta tus. Secundò, si cessionarius partem debiti suscepisset. Tertiò, si cessionarius certiorato debitore denuntiauerit ei ne solueret cedenti. h. d. secundùm Bal. Vel. sic: Cessio actionum non liberat debitorem: ideo cedenti potest solui: preterquam in tribus casibus hic positis. Delegatio uerò solenniter facta, debitorem liberat: & ipsum nouo creditori obligat. h. d. Sali.*

SIdem A. Mutiano. LEX III.

SI delegatio non est inter-

k ¶ Consentiente.] nunquid tenetur consentire? Videtur distinguēdum vt in marito. ff. solu. matrimo. l. ij. in princip. quæ est contra, maximè quia malitijs &c. 20 vt ff. de rei ven. l. in fundo. Sed dic speciale ibi in dote, sicut & alia mul ta sunt in ea specialia: hic ergo non potest cogi ad consentiendum: vt j. eadē l. nec creditoris. Acc.

l ¶ Promittente.] hoc quādo fit per stipulatio-30 nem, fit etiam & per li. contesta. vt ff. e. l. delegare. j. §. fi. Acc.

Delegatio duobus modis fit.

m ¶ Solet.] vt & s. de hære. ven. l. nominis. & ff. de hæred. ven. l. nomina. Item donari: vt j. de dona. l. ij. Item obligari: vt suprà quæ res pigno. obliga. pos. l. nomē. 40 Sed econtra debitor creditorem ad recipiendum cogere non potest: vt j. tit. j. eum à quo. Sed quare delegatio demum volente, sed cessio contra inuitum fit? Respō. quia cum delegatio fit per stipulationem: ergo per consensum debito-50 ris fieri debet: vt ff. de pactis. l. j. §. conuentionis. & j. eo. l. nec creditoris. Acc.

Cessio & delegatio differunt.

EX contractu.] CASVS. Si delegaui debitorem meū creditori meo, & creditor animo nouandi stipulatus fuerit, non po-60 tero ammodo eum conuenire.

n ¶ Dirigitur.] contra debitorem.

o ¶ Rite facta.] pro debitore.

p ¶ Euanuit.] fuit ergo actum vt fieret & nouatio. aliàs remanet prima, & secunda accepi-70 dit: vt infrà eodem. l. finali. quandoque tamen tacitè agitur vt fiat nouatio. Quid enim si idem a te pluribus nundinis stipuler faciendo noua instrumenta, & conueniendo de reddendis primis instrumentis? Cretē non agam ex omnibus arg. ff. de prætor. stipulat. l penulti. olim autem fieri semper præsumebatur: 80 vt initit. quibus modis tol. obli. §. præterea. & ff. de præscript. ver. l. ob eam causam.

SI delegatio.] CASVS. Si mandaui creditori meo actionem aduersus debitorem meum: & creditor negligens fuerit in petendo, & timebam ne debitor fiat inhabilis: an non obstante quòd mandaui actionem creditori, possum debitorem conuenire, quæritur. Et dicitur quòd sic: nisi in tribus casibus, scilicet si creditor litem fuerit cōtest. si partē debiti accipiat, si denūtiauerit debitori ne mihi soluat & hoc

& hoc in prima. Si verò delegaui debitorem meum creditori per nouationem,non potero eum amplius conuenire. Viuia.

Delegatio non est sine nouatione.

a ¶ Non est interposita.] quæ præsupponit nouationem,& sic iure isto vbicunque est delegatio,est nouatio, sed non conuertitur: quia naua tio etiam eadem persona fieri potest:sed non delegatio.

b ¶ Mandaueris.] faciendo,eum procuratorem in rem suam. idem est si cesserit dicendo, ce 10 do. licet quidam contra. In simplici verò procuratore, constat etiam ante litem contestatam, & postea posse reuocari ex causa: vt ff.de procurat.l. ante litem contestatam. & l. post litem contestatam. cum sequentibus.

20 c ¶ Denunciauerit.] sic ff.de euic.l.si cũ venditor.in prin.

d ¶ Exigere.] ab inuito:vt ff.de legat.iij.l. fideicommissa. §. si rem. Item & transigere:vt ff. de transactio. l. finali. Sed videtur procuratorem in rem suam præ 30 ferendum:vt ff.de procura. l. procuratorem. quæ est contra. Solu. hæc determinat illam. Vel ibi loquitur quando agit vtili suo nomine, quod potest facere cùm emit:vel in solutum accepit:vel permutauit. Vel hoc mandatum non 40 valuit: quia delegatio non iure facta fuit, secundùm M. prima verior est. Sed quid si simul veniant ambo contestari litem: qui habet vtilem, videtur præferri:vt argu.ff.de procura. l.in causæ.in fin. Item habet ex l. vnde priuat* 50 ei auferre nullo modo potest: vt in authentic. de nupt.§. sed hæc quidem. colla.iiij. & in authen.de consulibus. Sed contradico per legem istam,quæ admittit mãdantem.nisi alius sit pri mò litem contestatus. sed non est antè qui cũ 60 eo venit: vt ff.de dona. inter viui & vxo l. cùm hic status.§.si ambo. Itẽ not. actionem remanere apud mandantem: vt hic, & suprà man.l.si pater.& est ratio : quia incorporalia non separan tur facilè vt corporalia: vt ff.pro socio.l.iij. & de 70 pecul.l.quis ergo.& l. si sticho. Cessa ergo vel mãdata actio, est eius q cessit.est tamen eius cui est cessa quo ad vtilitatem:inde est quòd in rem suam dicitur procurator.

Actionẽ directam habens,si concurrat cum habẽti vtilẽ ad agendum, vter præfere tur.

* dare.

posita [a] debitoris tui,ac propterea actiones apud te remãserunt: quã uis creditori tuo aduersus eum solutionis causa mãdaueris [b] actiones, tamẽ antequã lis cõtestetur, vel aliquid ex debito accipiat, vel debitori tuo denũciauerit [c] exigere [d] à debitore tuo debitã quantitatem nõ vetaris:& eo modo [e] tui creditoris exactionem cõtra eum inhibere. ¶ Quòd si delegatiõe facta,iure nouationis tu liberat[o] es, frustra vereris ne eo ꝙ quasi à cliente [f] suo non faciat exactionem, ad te periculũ redundet:cùm per verborum obligationem volũtate nouationis interposita, à debito liberatus sis.PP.v.id.Iun.Gordiano A.& Auiola Cons.

¶ *Procurator constitutus ad exigendum, non potest remittere non exacta,nisi habeat generale mandatum cum libera.h.d.Bal. Vel sic: Procurator simpliciter factus ad exigendum, habet potestatem recipiendi, non nouandi:uel aliter liberandi.h.d.Sali.*

Idem A. Stratonico. L. IIII.

NOn abstulit tibi procurator tuus [g] actionem,si cum ei mandasses exactionem pecuniæ, quam ij tibi debebant cõtra quos supplicas, per te accepta, de reliquo eos liberauit [h]:cùm neq; contra voluntatem tuam nouationẽ facere,neq; in eo quod non soluebatur, eos liberare potuerit. PP. idib. Nouembr. Gordiano A.& Auiola Cons.

¶ *Qui alterius obligationem sub stipulatione suscepit,& is pro quo stipulationem suscepit nõ soluit:nec eum conseruat indemnem : ipse soluere cogitur.h.d. Vel sic:Non debet quis mihi fidẽ rumpere:licet sibi rumpatur ab alio.h.d.Bal.*

Impp.Dioclet.& Maximian.AA.& CC.Septimiæ. LEX V.

SI pater tuus cui te successisse proponis,creditori [i] pro Alexandro suscepto [k] nomine certam pecuniam * stipulanti spopondit: licet per improbitatem Alexander ei [l] satis non fecit,tamen summæ promissæ nimis improbè so-

c ¶ Et eo modo.] scilicet exigendo.Vel i.demum exactione facta Primum videtur verius: sed videtur solùm denunciando : vt ff.de solu.l. aliud.ed ibi non cesserat:sed tantum solui promiserat.

f ¶ A cliente.] id est debitore olim tuo.ideo sic dictus:quia qui acci- 80 pit mutuum,seruus est &c.Vel quia in aliqua causa præstabat ei patrocinium.

NOn abstulit.] CASVS. Procurator tuus exegit à debitore tuo pecuniam,& pro parte eum liberauit stipulando: & postea acceptoferendo:an præiudicare tibi poterit,quæritur. Et dicitur quòd non. Viuianus.

g ¶ Procurator tuus.] quia non habebat generale mandatum. & liberam administrationem.

h ¶ Liberauit.] stipulatione facta animo nouandi & acceptilatione secuta,vt sic faciat ad titulum:nec liberam administrationem habebat hic procurator : vt & ff.de procura.l.si procurator. & s.de transact.l. transactionis placitum & ff.de pact.l sed si tantũ.& de procura. l. procurator totorum.aliàs secus: vt ff.eo.l.nouare possumus. in fin.& de procurato.l. procurator cui.quę sunt contra.Acc.

lutio negatur [m].S.ij.id. April.Sir mij CC.Cons.

¶ *Etiam creditori creditoris debitor inuitus non delegatur.h.d.Bal.*

Idem AA.& CC.Dertiparo. L. VI.

NEc creditoris creditori quisquam inuitus delegari [n] potest.S.xij.cal Nouembr.Dorostoli CC.Cons.

¶ *Aduersus debitorem debitoris nemo agit,nisi sit sibi delegatus : uel nisi constituerit se soluturum.h.d. Vel sic : Personalis actio non sequitur debitorem debitoris.h.d.Bal.*

Idem AA.& CC.Zoilo. L. VII.

SI soluere tibi pecuniam delegatus Eucarpus [o] dare spopondit, vel debitum constituit [p], suo nomine conueniri potest:alioqui aduersus eum [q] experiri pro chirographario [r] debitore tuo frustra conaris.S.vij.calend. Ianuar. CC.Cons.

¶ *Obligatio per obligationem non nouatur,etiã si noua persona interueniat : uel obligationi aliquid addatur uel detrahatur. unde naturalibus uerbis,id est expressis, debet fieri nouatio:nõ per subauditum seu extrinsecum uerbis ipsis intellectum. Vel sic: Olim fiebat nouatio noua persona interueniente,addita uel mutata quãtitate, hodie non sic,nisi hoc agatur expressè.h.d.Bal.*

Imperator Iustinianus A.ad Senatum. LEX VIII.

NOuationum nocentia corrigentes volumina, & veteris iuris ambiguitates resecantes,sancimus:si quis vel aliam personam adhibuerit,vel mutauerit, vel pignus acceperit, vel quantitatem augendam, vel minuendam esse crediderit, vel conditionem seu tempus addiderit , vel detraxerit,vel cautionem minorem acceperit, vel aliquid fecerit ex quo veteres iuris conditores introducebant nouationes : nihil [s] penitus prioris cautelæ innouari, sed anteriora stare,& posteriora incrementũ illis accedere:nisi ipsi specialiter remiserint quidẽ priorẽ obligationẽ,&hoc expresserint [t], ꝙ secũdam magis pro anteriori-

SI pater.] CASVS. Mutuaui 10 Alexandro decem : ea stipulatus sum à patre tuo animo nouandi. si patri tuo Alexander nõ satisfaciat : tibi qui ei successisti soluere tenetur id in quo liberatur Alexander à me. Viuianus.

i ¶ Creditori.] scilicet 20 Alexandri cui animo nouandi pro Alexãdro promisit pater tuus.Accursius.

k ¶ Suscepto.] per creditorem, secundum Azo. id est Alexander promisit patri tuo : vel eius mandato pater tuus promisit.Acc.

30 l ¶ Ei.] scilicet patri tuo.

m ¶ Negatur.] idem habes ff.de condict. cau. da.l. si donaturus. §. si quis.& ff.de exception. doli.l.purè. §. si eum.& ff.eod.l.si quis delegaue rit.& l. nouatio autem. Accur.

40 NEc creditoris.] CASVS. Debitorem meũ inuitum nec etiam creditori meo delegare possum, cùm per stipulationem fiat delegatio:vt s. eo l.j. Viuia.

n ¶ Delegari.] id est cũ fiat per stipulationẽ: 50 vt s.e.l.j.Acc.

SI soluere.] CASVS. Si debitor meus Eucarpum mihi delegauit, & Eucarpus pro debitore se soluturum constituit : an eum conuenire potero, quæritur. & respondetur ꝙ sic. Si verò nõ cõstituit, 60 nec delegatus fuit : dimisso debitore meo sine obligatione Eucarpum conuenire non potero. Viuia.

o ¶ Eucarpus.] debitor tui debitoris.

p ¶ Constituit.] scilicet pro debitore tuo.

q ¶ Eum.] scilicet Eu- 70 carpum debitorem tui debitoris.

r ¶ Pro chirographario.] secus si debitor tu[s] obligauit omnia bona, vel saltẽ illud nomen: vt ff.de pigno.actio.l.si conuenerit.in prin. & ff.de pignori.l.grege.§.ij. Item hoc est verum nisi post missionem ex causa iudicati alijs rebus deficientibus:vt s.quando fiscus vel priua.l.ij. & ff.de re iudi.l.a diuo.§.j.

*Scilicet verbo vel de hoc argumẽtis euidẽtissimis aliter constet: esto non sit dictum ani mo nouãdi exemplicat sali.vt p.x. quę mihi debes, promit tis xv. hic inquit apparet primam obligationem mutari in secũdam.

NOuationum.] CASVS. Olim si aliquis tenebatur mihi ad 80 centum,& de ea quantitate aliquid detrahebatur, vel conditionale debitum fieret purè. cuius fiebat nouatio prima obligatio euanuit. hodie non aliter sit nouatio, nisi hoc expressè agatur: nec euanescit prior obligatio nisi expressè & specialiter remittatur. Viuianus.

s ¶ Nihil.] vt institu.qui.mo.tol.ob.§ præterea. Sed certè imò & olim videtur ꝙ erat necesse agi:vt ff.e.l omnes.& l.si stichum.§.j.Sed dic ꝙ intelligebatur agi etiam tacitè vel expressè:vt hîc dicitur.

a ¶ Voluntate.] expressa.
b ¶ Non lege.] i. coniecturis legis, vel interpretatione.
c ¶ Et si non.] i. dicere. & definimus, repete vt sine nouatiōe causa procedat si non verbis &c. Acc.
d ¶ Quod.] i. quam nouationem solito &c.

bus elegerint. ¶ Et generaliter definimus, volūtate [a] solùm esse, nō lege [b] nouandum: & si non [c] verbis exprimatur, vt sine nouatiōe (quod [d] solito vocabulo ἀνδυνχεωνέτητος † græci dicunt) causa procedat. Hoc enim [e] naturalibus [f] inesse rebus volumus, & non verbis extrinsecus superuenire. Dat. xj. cal. Aug. Constantinop. Lampadio & Oreste VV. CC. Cons.

† aliâs, ἀντιτιύτος.

TITVLVS XLIII.
De solutionibus & liberationibus.

¶ Debitor ex pluribus causis potest eligere tēpore solutionis in quam causam soluat. & si ipse non eligit, potest eligere creditor in quā causam accipiat. & si nemo eligit, lex præsumit electionem in duriorem causam, & si est debitum usurarium: prius in usuras, deinde in sortem. Bal. & Sali.

Imperator Antoninus A. Aristæneto. LEX I.

In potestate eius est qui ex pluribus contractibus pecuniam debet, tēpore solutionis [g] exprimere in quam causam reddat. ¶ Quòd si debitor id non fecit, conuertitur [h] electio ad eum qui accepit. ¶ Si neuter voluntatem suam expresit [i], prius in vsuras [k] id quod soluitur, deinde in sortē [l] ♁ accepto feretur. PP. ij. nō. Nouembr. Duobus & Aspris Cons.

♁ Accepto foret.

¶ Si fiscus succedit debitori & creditori, confunditur obligatio. h. d. Bal. Vel sic: Si fiscus succedit debitori & creditori, etiam diuersarum stationum liberantur fideiussores. h. d.

e ¶ Hoc enim.] id est nouationem: Vel id est vt nouatio fiat.
f ¶ Naturalibus.] id est verbis naturaliter prolatis. & non verbis &c. Et sic no. interesse aliquid exprimatur, vel itelligatur tacitè: vt hîc & s. de impu. & ali. sub. l. precibus. & ff. de lega. j. l. si ita. §. illi. Sed ar. cōtra. ff. si cert pet. l. cū qd. Vltimò not. tres casus: quia aut est actum vt fiat nouatio. & expressum: quo casu ipso iure tollitur prior obligatio: soloque nouatio manet. aut neque actum neque expressum est: & remanet efficax vtraque vt hac lege. Aut est actū tacitè: licet nō expressè: etiam tunc manet prima ipso iure, sed tollitur per exceptionem, & merito. Quid enim si multas cautiones puta x. per varia tempora tibi feci, puta in nundinis super eodē debito: agesne ex omnibus? certè non: quia præsumitur animo nouādi factum: vt arg. ff. de præto. stip. l. pe. Item & no. hic distinctionem, nouationum alia volūtaria, alia &c. vt diximus s. de iudi. l. j. Acc.

Nouatio an indistinctè tollat obligationem priorem.

¶ DE SOLVTIONIBVS &c. ¶ *Dixit de uno modo tollendi obligationē, scilicet per nouationem. Nunc de alio, scilicet per solutionem qua tollitur omnis obligatio: ut insti. qui. mo. tol. ob. in prin. Et potest dici solutio rerum, liberatio personarum. nam per solutionem sequitur liberatio. & sic de ea subijcit. uel dicit de solutionibus rerum & liberationibus. scilicet alijs quā per solutionē, licet largo modo omnis liberatio dicatur solutio: ut ff. eo. l. solutionis uerbum.*

Continuatio.

In potestate.] CASVS. Si tenear tibi ad plures summas ex pluribus causis puta ad x. ex causa venditionis: ad alia decē causa mutui: ad decē causa locationis: & solui tibi decē: in electione mea est in qua causa velī ea esse soluta. si nō elegero: tua erit electio. & si tu non elegeris, nec expresseris in quā causam velis accipere, nec ego: tūc primò conuertuntur ad decimum in vsuras: deinde in sortem. Viuian.

g ¶ Tēpore solutionis.] i. ī ipsa solutiōe, vel parū antè, vel parū post: vt s. de vsu. l. si vsuras. nā rei meę dicere possum legē quam volo: vt hîc, & ff. e. l. j. in prin. & l. Paulus. ij. §. j. & ff. de pact. l. in traditionibus.

h ¶ Conuertitur.] debet tamen eligere in grauius debitum, & incontinēti eligit vterq; nō ex interuallo, vt sic vel creditori sit liberū nō accipere, vel debitori non dare: cū alter non admittat legē solutionis quæ alteri placet: vt ff. e. l. j. §. fi. & l. ij. & iij. in prin. & quæ sit causa grauior, habes ff. e. l. j. & iiij. & v. & l. si quid ex famosa. & l. cum ex pluribus.

i ¶ Expresit.] vel expresit creditor, sed ex interuallo: vt ff. e. l. cæterū. in prin.

k ¶ In vsuras.] debitas per stipulationem, non nudo pacto: vt ff. e. l. in his. §. eidē autē. Sed aliud in pretio ex pignore redacto, quod etiā in naturale debitū potest eligi: vel vsuras naturaliter tātum debitas: vt ff. e. l. Paulus. ij. §. j. & ff. de pig. act. l. cū & sortis. Quid autem si pacto tantū debeant, vtrū actū est vt pignus p eis teneat? Dic secundū H. idem ꝙ si debeatur per stipulationē siue soluatur, siue pignus distrahat. & sic intellige ff. e. l. Paulus. ij. §. j. & ita est idē secundū eū in debitore soluēte & creditore pignus distrahēte: cū in vtroq; casu inciuile & naturale debitū, vel naturale tantū, pro quo tenetur pignus ex cōuētione retineri possit: non illud naturale p quo pignus nō tenetur. Cui videtur cōtra lex illa, Paulus. vbi dicit aliā esse causam debitoris soluētis: aliam creditoris distrahētis. Sed potest dici aliam esse in hoc qa debitor soluens potest aligere causam in quā soluit. Sed si creditor distrahit, secus: etiā licentia sibi à debitore denegata. Itē si primò accipitur in vsuras, ergo non accipitur in grauiorē causam. Sed rū. vt diximus s. de vsur. l. vsuras.

Pretium ex pignore redactum potest in naturale debitū eligi.

Imp. Alexander A. Basse. LEX II.

Liberari [m] fideiussores quoties fiscus tam debitori [n] quam creditori (licet diuersis rationibus) succedit, ius certum est. Quod & in tua persona [o] pcuratores mei [p] custodient. PP. cal. Iulij, Lupo & Maximo Cons.

¶ Seruo mutuāti potest mutuum reddi, si peculium non est ei ademptum. Bald. uel sic: Soluens seruo ex contractu peculiari ante ademptum peculium, liberatur ipso iure: post ademptum: ope exceptionis, si tunc ignorans fuit.

Imperator Gordianus A. Apollonio. LEX III.

Si cum seruus liberam peculij administrationē haberet, mutuam ab eo accepisti pecuniam, eique ante ademptum peculium, vel prius quàm ademptū cognosceres, eam exoluisti: ea solutione liberatus es [q]. PP. v. cal. Octob. Pio & Pontiano Cons.

¶ Siue soluatur creditori, siue alij eius mandato liberatur soluens, licet instrumenta penes creditorem remaneant non incisa nec cancellata. hoc dicit. Baldus. uel sic: obligatio extincta solutione, non resuscitatur mandantis morte superueniente ante instrumenta reddita debitori. h. d. Sali.

Idem A. Rufinæ. LEX IIII.

Nihil interest vtrum creditori mutuam pecuniam solueris, an ex eius voluntate seruo numeraueris [r]. Nec enim ex eo quòd creditor cōcessit in fatum, prius quàm instrumenta redderet, euacuatæ [s] obligationis vires reparari queunt [t]. PP. ij. id. Octobr. Pio & Pontiano Cons.

¶ Extraneus offerens creditori, non potest per hoc eum cogere ad iura cedenda: nisi emerit no=

l ¶ In sortem.] grauiorē scilicet: vt ff. e. l. cęterū. §. fi. & l. magis. & l. in his. Sed secūdū H. nihil videt referre an hoc eligat creditor, an taceat: cū vtroq; casu ī duriorē causam fiat electio. Sed Io. dicit ꝙ tūc prodest electio: qn sunt ęqualiter graues: nā si nō eligat, ītelligit antiqor: vt d. l. ī his. §. j. sed si eligat etiā in nouā, de qua fortè nō erāt ei pbationes sicut de prima valet electio. sed hoc non placet: qa nō sic faceret suū negotiū: qđ debet facere: vt ff. e. l. j. §. pe. Alij dicūt pdesse ī hoc: qa vbi sunt plures æquè graues, & nō elegit, cedit ī vnam quāq; p rata: vt ff. e. l. illud. sed vbi eligit, pōt in vnam eligere. Sed tu dic etiā si ī leuiorē eligat, potest: si modo sic in re sua faceret. Et si dicas ꝙ videt in grauiorē eligere: hoc verū: est qa sic verisimile est. posset esse tñ contrariū: qa fortè talis est persona.

Creditor si solutionem recipiat & nō exprimitur in quam causam, de qua intelligitur.

Liberari.] CASVS Fiscus habebat duas statiōes. vnā accepi mutuo, & fideiussores dedi. alia statio tenebat mihi ī cētū, & ita fui debitor fisci ex vna pte, & creditor ex alia. decessi, & successit fisc⁹: an fideiussores liberent, quęrit. Et dr̄ ꝙ sic. Vi.

m ¶ Liberari.] habet fiscus duas statiōes: quarū vni Titius est debitor in decē cū fideiussore. alteri est creditor in alijs x. si fiscus succedit illi Titio: extinguitur hincinde debitum per confusionem. & ita fideiussores quos dederat Titius illi stationi cui erat debitor, ipso iure liberati sunt: non autem hic Titius viuens posset compensare si à fisco conueniretur: vt s. de compen. l. j.

Casus.

n ¶ Debitori.] eidem.
o ¶ In tua persona.] fideiussori loquitur.
p ¶ Procuratores mei.] s. Cæsaris. q reddūt ius inter fiscū & priuatū: vt s. si aduer. fis. l. ij. in fin. sed certè imò videt fideiussores teneri: vt ff. de euict. l. si ei. §. j. in fi. quæ est cōtra. Solu. ibi loquit de fideiussoribus primi cōtractus, non eius cuius obligatio erat extincta per successionem.

Procurator cæsaris cognoscit inter fiscū & priuatum.

Si cū seruus.] CASVS Accepi decē mutuo à seruo tuo, q habebat administrationē peculij tantū: antequā scirem peculiū fuisse sibi ademptum, solui: nūquid sum liberatus? Dicitur quòd sic. Viuian.

q ¶ Liberatus es.] in primo casu ipso iure: in secūdo p exceptionē: & sic verbū semel, positū diuersimodè ponit: sic ff. si cer. pe. l. certi cōdictio. in prin. secundū Azo. Sed si manumisso soluat: aut ex cōtractu dñico, & tūc ignorās manumisū, liberat. si verò ex peculiari: etiā sciēs debitor liberat: si modo ignoret ademptū peculiū: vt ff. e. l. qs seruo. & l. si seruus. & l. ꝙ seruus. & insti. man. §. rectè. & facit ff. si cer. pe. l. eius qui. Acc.

Solués manumisso an liberetur.

Nihil.] CASVS Siue soluā creditori meo id in quo sibi tenebar: siue voluntate eius seruo suo quo ad hoc vt cōtingat mihi liberatio, nihil interest: qa in vtroq; casu liberor, licet instrumentū obligationis penes eum remanserit quando decessit. Vi.

r ¶ Numeraueris.] nam mihi soluere videtur qui alij mea voluntate soluit: vt hic, & ff. de pig. act. l. solutum. §. solutam. & j. e. l. inuito. Acc.
s ¶ Euacuatæ.] per solutionem.
t ¶ Reparari queunt.] sic ergo cōdicētur per condictionē sine causa, si non sit dominus debitor: vt s. de cond. ex lege. l. dissolutæ. aliâs vendicat

Idem A. Celso. LEX V.

NVlla tibi aduersus creditorem alienum actio superest[a], eo quòd ei debitam quantitatem offerẽs, ius obligationis in te trãsferri desyderas: cùm ab eo te nomẽ comparasse nõ suggeras[b]: licet solutione ab alio facta nomine debitoris, euanescere[c] soleat obligatio. PP.xv.calẽ. Nouembr. Pio & Pontiano Conſ.

¶ Confeſsio totius per errorem facta, non præiudicat, niſi in parte recepta. hoc dicit. Sali.

Idem A. Alexandro. LEX VI.

SI inter patrem tuum, eosq́ue quos debitores esse dicebas, non de dubia lite transactio[d] facta est, sed parte tantummodo recuperata, vniuersum se recepisse cauit[e]: nec de superfluo eos quos verbis obligauit, per acceptilationem[f] liberauit: nec donationis[g] causa id factum est: exhuberãtis[h] debiti integra ei repetitio competit[i]. PP.iij.id.Fabr. Gordiano A. & Auiola Conſ.

¶ Ne currant uſuræ, uel quicquã pœnale fit cõpenſatio ipſo iure. Bal. uel ſic: Pro rata debiti, quod poteſt compenſari, non currunt uſuræ. Salic.

Imp. Philippus A. & Philipp. Cæſ. Antiocho. LEX VII.

EIus quantitatis cuius petitionem ratio compensationis excludit, vsuras non posse reposci manifestum est[k]. PP.v.calend. Augu. Peregrino & Aemyliano Conſ.

¶ Hæc lex legitur duobus modis: ſecundum Baldum: & utraque lectura eſt notabilis. Prima lectura eſt talis. Qui promittit certo loco ſoluere: non poteſt denuo cogi alibi ſoluere. Secunda lectura: Creditor non poteſt compellere debitorẽ ut ſoluat alibi, quã in loco deſtinato: etiam ſi alibi poſſet ſolui & offerri: tamen creditor non cogitur nouare contractum. h.d. Bal.

Idem A. & C. Rufo. L. VIII.

VSuras † quæ quotannis[l] in vrbe[m] numerandæ sunt[n], promittere[o] alio loco depẽdi[p] †, nisi ex iusta causa, exempli ratio minimè sinit. PP.v.id.Maij, Philippo A. & Titiano Conſ.

† Iſta lex reputat ſingul. ſecũdũ Lud. de ro. in ſing. ſuis ſingulari lxxj.

† Aliâs, deferri.

¶ Olatio & obſignatio ipſo iure liberat debitorem: niſi fiat loco incongruo. h. d. Bald. uel ſic: Locus congruus offerendi, eſt locus ſoluendi, & non alius. hoc dicit iſta lex notabilis. Bal.

Imperatores Diocl. & Maximian. AA. Cassio. LEX IX.

OBsignatione[q] totius[r] debitæ pecuniæ solẽniter facta, liberationem contingere[s] manifestũ est. Sed ita demum oblatio debiti liberationem parit, si eo loco[t] † quo debetur, solutio[v] fuerit celebrata[x]. PP.v.id. Maij, Maximo ij. & Aquilino Conſ.

† Adde tu hic ꝙ ſi creditor nõ ſit in loco deſtinatæ ſolutionis paratus ad recipiendum debitum, debitor nõ dicitur ĩ mora. Bald. in rub. j. de cõſtit. pe. & in l. itẽ illa. & ibi Bart. ff. illo titu.

¶ Datio in ſolutum ex pacto non poteſt per pœnitentiam reuocari. hoc dicit. Baldus. uel ſic: Hæres non poteſt reuocare factum defuncti. h. d. Sali.

Idem AA. & CC. Ambrosio. LEX X.

SVccessores eius qui maior vigintiquinque annis in solutum pro debito iure mancipia dedit, hæc reuocare non posse constat[y]. S.v. idib. April. Byzantij

---

dicat: vt s.ad exhi.l.fi. Acc.

NVlla.] CASVS. Titius mutuauerat decem Meuio: volo soluere ea decem Titio, vt cedat mihi act. aduersus Meuium: nunquid est Titius compellendus cedere, quæritur. Dicitur quòd non. Vi.

a ¶ Actio superest.] vt s. qui po. in pigno. ha. l. cum tibi. & s. de contra. iudi. tu. l. j. Acc.

b ¶ Suggeras.] quia tunc competeret actio ex empto ad cessionem. & contra debitorem vtilis, & sine cessione: vt s. de act. & oblig. l. j. & ij. & ff de solutio. l. modestinus.

c ¶ Euanescere.] vt ff. de nego. gestis. l. soluẽdo. Acc.

SI inter.] CASVS. Si pater tu' à debitore tuo partem debiti accepit, partem accepto tulit, vel animo donandi remiserit: pro residuo debitorem poteris conuenire. Viuia.

d ¶ Transactio.] scilicet simplex: quæ fit nudo pacto.

e ¶ Cauit.] per errorem.

f ¶ Acceptilationem.] id est transactionem, quæ fit per Aquilianam stipulationem & acceptilationem: nam duobus modis fit: vt s. de transact. l. vt responsum.

Debitũ remittens donare videt.

g ¶ Nec donationis.] Debiti enim remissio, est donatio, vnde non valet inter virum & vxorem: vt ff. de dona. inter virum & vxorem. l. iij. §. sciendum. & l. si sponsus. §. si vxor viri.

h ¶ Exuberantis.] id est residui.

i ¶ Competit.] Fuit ergo prædicta confessio de toto per errorem, credens totum sibi solutũ: vt s. de transact. l. siquidem. vel spe futuræ solutionis: vt j. eod. l. interest. & facit s. de except. l. si ex maiore. & hoc probatur. aliâs præsumerẽtur omnia solẽniter facta, sicut & in obligando: vt insti. de fideiuſ. §. fi.

EIus.] CASVS. Tenebaris mihi in decem, & ego tibi in alijs decem: admissa compensatione hincinde, quasi solutione facta non currunt vsuræ. Viuia.

k ¶ Manifestum est.] siue ex vna parte tantùm currebat vsura, siue ex vtraque: vt ff. de compen. l. cùm alter. & l. idem. & s. de compen. l. si cõstat. Item not. ex eo quod dicit, compensatio. excludit quòd videtur compensatio fieri ipso iure, etiam non apposita. quod non placet: vt not. s. de compensa. l. si constat.

VSuras.] CASVS. Promisisti mihi decem, & promisi me soluturum vsuras Bonoñ. vis me compellere vt soluam Mutinæ: nunquid potes? Dicitur quòd non: & sic est, promittere, in litera. aliâs est recipere: & tunc dic quòd debitor non potest compellere creditorem alibi recipere solutionem, quàm vbi promisit, si habeat pactum. facit ff. de eo quod certo loco. l. is qui. Viuia.

l ¶ Quotannis.] id est singulis annis.

m ¶ In vrbe.] Romana per excellentiam: vt instit. de iure naturali. §. sed ius quidem.

n ¶ Numerandæ sunt.] scilicet ex forma contractus.

Soluere ꝓmittens in vno loco, an compelli possit ꝓmittere in alio loco.

o ¶ Promittere.] quidam libri habent promittere. & tunc dic quòd ratio exempli non permittit debitorem compelli alio loco promittere eas dependi, quàm in quo promisit. & hoc nisi ex iusta causa: vt quia creditori Romam venire non liceat: vt quia est infamatus, vel relegatus ab vrbe: vt ff. de excusat. tutor. l. sed & milites. §. sed ignominia. & ff. soluto matrimonio. l. si cum dotem. §. si pater. & ff. de re militari. l. milites. §. missionum. Vel quia erat patronus cui debebatur, & quantitas parua: vt argum. ff. de oper. li. l. quod nisi. §. finali. & l. sequent. & argu. ff. de re iudi. l. ij. Vel si æqualiter ille locus distat, & nihil nocet debitori: vt ff. soluto matrimonio. l. ij. Item potest esse causa iusta, vt dicunt quidã, si promiserat Romæ minores se soluturum: quas si non solueret: se maiores soluturum promiserat. Nam alibi poterit compelli promittere maiores: vt æstimetur maioritas ĩ eo quòd alio loco erit soluturus, cùm & loco plus soluatur: vt institut. de action. §. loco. sed licet non compellatur regulariter alibi promittere: compellitur tamen alibi persoluere, si in loco destinato non soluat: vt ff. de eo quod certo loco. l. prima & secũda in principio. Alij libri habent permittere: & tũc lege in debitore, quòd non potest creditorem compellere alibi recipere solutionem. & pro hoc ff. de eo quod certo loco. l. is qui. Sed contra hunc casum in eodem titulo. de eo quod certo loco. l. iij. §. & generaliter. vbi dicit reũ habere electionem vbi soluat. sed dic verum esse cum in altero duorum locorum quæ erant ibi nominata. Contra. ff. de verborum obligationib. l. continuus. §. cũ ita. vbi dicit quòd vbique potest soluere. Sed dic verum est volente stipulatore, vel vbi locus erat positus gratia rei. & sic potest soluere vbique: vbi tamen stipulator habeat domicilium.

p ¶ Dependi.] id est solui.

OBsignatione.] CASVS. Per olationem debiti, & consignationem publicè factam: si creditor nõ vult oblatum recipere, liberatur debitor, si deponit eo loco quo pecunia debebatur. Viuianus.

q ¶ Obsignatione.] depositione, & oblatione facta præsentibus testibus: vt s. de vsuris. l. acceptam.

r ¶ Totius.] non partis, nisi hoc conuentum est: vt ff. de vsuris. l. tutor. §. lucius. vel nisi debitum non sit liquidum: vt ff. si certum petatur. l. quidam. vel nisi in pecunia pro libertate danda: vt ff. de stã. lib. l. cum hæres. §. penul. Acc.

s ¶ Contingere.] ipso iure: vt ff. deposi. l. j. §. satisdationes. & argu. ff. manda. l. qui mutuam. §. j. & ff. de vsuris. l. debitor. Alij dicunt per exceptionem: & pro eis est s. de vsur. l. acceptam. in fi. vbi dicit, conuertendo eam in vsus suos iterum agi. quod non fieret, si esset extincta per cõsignationem. sed dic vt ibi. Item contra in eod. titu. l. ex prædijs. sed dic vt ibi.

t ¶ Eo loco.] Sic ergo nota congruo loco fieri debere oblationem: vt ff. de vsu. l. mora. & ff. de solut. l. si soluturus. & de verborum obligatio. l. qui Romæ. Sed quid si alius non debitor offerat, consignet & deponat? videtur quòd non contingat liberatio: vt ff. quæ in fraud. cred. l. ait prætor. §. illud. Sed arg. contra institu. quibus mo. tol. ob. in princ. & ff. de nego. gest. l. soluendo.

v ¶ Solutio.] id est depositio prædicta: quæ solutionis loco habetur: vt ff. eo. l. satisfactio. Vel puncta post hanc dictionem, solutio. & dic celebrata, scilicet depositio.

x ¶ Celebrata.] depositio secundum vltimam expositionem.

SVccessores.] CASVS. Debes mihi decem, mancipium mihi in solutum dedisti: nunquid hæres tuus poterit illud reuocare, quæritur. Dicitur quòd non. Viuia.

y ¶ Constat.] sic s. de restitu. mi. l. ea quæ à patre. & s. de pig. l. cum dominam. & s. de reb. alie. non alie. l. venditrici. Acc.

AA.Conſ.

Quod debetur uxori non poteſt ſolui marito ſine uoluntate uxoris: etiam ſi uxor ſit minor xxv. annis. Bald.

Iidem AA.& CC.Capitolinæ. L. XI.

CVm maritum tuum à debitoribus tuis minoris vigintiquinque annis conſtitutæ velut ex cauſa tibi debiti aliquas accepiſſe quantitates, nec tamen te cō ſenſum accommodaſſe ſignifices: nullum [a] tibi præiudicium potuit fieri, niſi factam ſolutionem poſt maiorem ætatem ratam feceris. S.v.calend.Maij, Heracliæ AA. Conſ.

Quod mihi debes, alij ſoluere non potes: niſi me mandante, uel ratum habente. hoc dicit Baldus.

Iidem AA.& CC.Eutychio. L. XII.

INuito vel ignorante creditore qui ſoluit alij, ſe non liberat obligatione [b]. Quòd ſi hoc vel mandante [c], vel ratum habēte eo fecerit, non minus liberationem conſequitur, quàm ſi eidem creditori ſoluiſſet [d]. S.iij. Maij CC. Conſ.

Simulata liberatio, non eſt liberatio. hoc dicit. Bal. *Vel ſic: Figmentum ſcripturæ de recepto, non præiudicat ueritati. h.d. Sali.*

Iidem AA.& CC.Philotimo. L. XIII.

SI obligatum hominem ex cauſa mandati non [e] per ſtipulationem facta nouatione poſt acceptilationem [f] liberaſti, ſed tātum receptam ex eadem cauſa debitam quātitatem falſo ſcripſiſti [g]: figmento veritatis extingui non potuit [h] obligatio. S.vj.calen. Iuñ. AA.Conſ.

Melius eſt habere euidentem liberationem, quàm chirographi redditionem. h.d. Vel ſic: Melius eſt habere pro ſe euidentem probationem, quàm præſumptionem quæ recipiat in contrarium probationem. Bal. uel ſic: Plus probat confeſsio debiti recepti, quàm inſtrumenti redditio. Sali.

Iidem AA.& CC.Cohorthæ. L. XIIII.

PEcuniæ ſolutæ profeſsio [i] collata inſtrumento maiorem [k] rei geſtæ probationem continet, quàm ſi chirographum acceptæ pecuniæ mutuæ fuiſſet redditū [†]. S.v.id.Iul.AA.Conſ.

Chirographum redditum debitori ſine uolūtate creditoris non liberat debitorem: & ex ipſo inſtrumento (quod ipſe debitor tanquam pro ſe producit) conuincitur: & ad ſoluendum compellitur.

Iidem AA.& CC.Quartino. L. XV.

QVod debitori tuo chirographum redditum contra voluntatem [l] tuam aſſeueras, nihil de iure tuo diminutū eſt. ¶Quibuſcunque itaque argumentis iure proditis hanc obligationem tibi probanti, eum pro huiuſmodi facto liberationem minimè conſecutum, iudex ad ſolutionem debiti iure compellet. S.v.calen.Septemb.AA.Conſ.

Ius pro re inuito creditore, cedi non poteſt. Bald. uel ſic: creditor non compellitur recipere in ſolutum nomen debitoris ſui debitoris. Sali.

Iidem AA.& CC.Charidemo. L. XVI.

EVm à quo [m] mutuam ſumpſiſti pecuniam, in ſolutum nolentem ſuſcipere nomen debitoris tui, compelli iuris ratio non permittit.

In authen. de fideiuſſori. & man. §. quod autem. colla.j. conſtitu.iiij.

Hæc authent. in principio excipit caſum. Et no quod colligitur in l. præcedenti. & hoc dicit. Si debitor quantitatis non habet aliunde unde ſoluat, poteſt rem meliorem quam habet in ſolutum dare creditori pro æſtimatione diſtrictius facienda per iudicem: & cum cautela de euictione. & ſi creditor reperit emere uolentem, non compellitur tunc in ſolutum recipere, ſed debitor tenebitur illi uendere cautela adhibita, quòd de pretio ſatisfiet creditori. Sali.

HOc, niſi [n] debitor in pecunia, vel alia re mobili [o] ſoluere nequeat: tunc enim res immobilis quam debitor habet meliorem [p], ſolui poteſt, facta per iudicem ſubtili eius cauſæ æſtimatione: vt rem prædictam & debitori ſoluere, & creditori liceat petere: præſtanda creditori cautela [q] de euictione, quæ debitori poſsibilis ſit. quod eſt in omni actiōe. ¶At ſi creditor paratus ſit emptorem rei præſtare, oportet debitorem cautela iudicis arbitrio creditori præbita, rem tunc diſtrahere vt ſatisfiat creditori.

Aliud pro alio uolenti creditori ſolui poteſt. Bal. & Sali.

Iidem AA.& CC.Caſsio. L. XVII.

CVm maritum. CASVS. Si maritus aduerſus debitores vxoris egerit, & exegerit: an mulieri præiudicet, quæritur. Dicitur q̄ non. Viuia.

a ¶Nullum tibi præiudicium &c.] vt ff. de neg. geſt. l. ſoluendo. & ff. de noua. l. ſi ſtichus. §. fi.

INuito.] CASVS. Debebam Titio decem: illa decem eo ignorante & inuito, alij 10 ſolui: an ſim liberatus, quæritur. Et reſpondetur quòd non: ſecus ſi ſoluiſſem eo volente, quia tunc liberor.

b ¶Obligatione.] Fallit in adiecto, cui me inuito ſoluitur. Item in eo qui quandoque fuit procurator, cui rectè ſol 20 uitur ab eo q ignorat mandatum reuocatum: vt ff. eod. l. vero procuratori. & facit ff. de nego. geſt. l. ſoluendo.

c ¶Mandante.] Niſi in caſu, vt quando mando Titio ſolui poſt mortem meam: vt ff. eo. l. vti. j. reſpon. Acc.

30 d ¶Soluiſſet.] vt ff. de pig. actio. l. ſolutum. §. ſolutam.

SI obligatum.] CASVS. Procurator meus tenebatur mihi ex cauſa mandati in centum. ſcripſi me recepiſſe pecuniam, quam nō recepi: an talis error 40 mihi præiudicet quo magis liberetur? Dicit quòd non: niſi eum per acceptilationem præcedente Aquiliana ſtipulatione liberaſſem. Viuia.

e ¶Non.] hæc negatio determinat verbum, liberaſti.

f ¶Acceptilatione.] 50 ſic enim habet fieri p nouationem ſuper contractu iure gentium: vt j. titul. j. l. fina. Sed quid ſi per errorem liberaſti eum per acceptilationē: nonne ſublata eſt prior obligatio? Rñ. vtique: ſed tamen agere potes condictione ſine cauſa, 60 vt ſe reponat in obligationem: vel ſi debitū liquidum & purū erat, vt ſtatim ſoluat: vt ff. de condi. cau. da. l. ſi quis accepto tulerit. & l. ſi mulier. & ff. de pact. l. ſi cum te. & ff. de iure do. l. licet.

g ¶Scripſiſti.] ſperādo 70 vel errando.

h ¶Non potuit.] niſi tacuerit per triginta dies: vt s. de non numerata. pecun. l. in contractibus. §. ſuper cæteris.

† Concor. cap. ſanctæ Mariæ. ij. in fin. cū gl. fi. extra vt lit. pen. ien.

PEcuniæ.] CASVS. Si in inſtrumento confeſſus ſit creditor ſibi ſolutam fuiſſe pecuniam: maior probatio eſt, quàm ſi debitori 80 chirographum reddidiſſet. Viuia.

i ¶Profeſsio.] quia ſcribit creditor ſe recepiſſe pecuniam creditam, quæ ſcriptura dicitur apocha.

k ¶Maiorem.] Maiorem ſiquidem, quia redditio chartæ, etiam ob aliam cauſam fieri poteſt, quā vt liberetur debitor. vnde & de hoc ſubijcit lex ſequens: confeſſio verò apertè denotat liberationem. ſic ergo nota quòd ſufficit creditorē liberare debitorem, ſi non poteſt reddere inſtrumentum: vt hic, & ff. de legatis j. l. huiuſmodi. §. ſi ita cui. Acc.

QVod debitori.] CASVS. Titius ſurripuit mihi inſtrumentum in quo erat mihi obligatus Seius, & reddidit Seio: ſi probem Seium debere mihi pecuniam, non præiudicat mihi inſtrumenti ſurreptio. Viuia.

l ¶Volūtatem.] Debitor debet probare ſibi redditum voluntate creditoris duobus teſtibus, niſi in caſu: vt ſuprà de lati. lib. tol. §. ille autem. & eſt ad hanc & ſuperio 10 rem l. ff. de probat. l. ſi chirographum. & ff. de pactis. l. labeo. vbi de hoc not. & s. de fid. inſtr. l. j. & s. de remiſſi. pig. l. creditricem. & j. de don. l. j. Acc.

EVm a quo.] CASVS. Debebam tibi decem: vo 20 lebam tibi cedere in ſolutum actio. quam habebam aduerſus Titiū: nunquid es compellendus? Dicitur quòd non. Viuia.

m ¶Eum a quo.] Sic ergo no. quòd aliud pro alio inuito creditore nō poteſt ſolui: vt j. l. pro 30 xi. & ff. ſi cert. pet. l. ij. §. j. & s. de ſecun. nupt. authenti. ſed ſi aurum. ſed hoc fallit in caſibus: vt ff. de lega. iij. l. non dubium. §. fin. & de aur. & ar. leg. l. j. §. fi. & in alijs quos not. ff. ſi cer. peta. l. ij. inter quos eſt vnus in authē. hic poſita. hoc 40 niſi debitor &c. quā hic lege quæ eſt de fideiuſſ. §. quod autem. colla. j.

Creditore inuito non poteſt aliud pro alio ſolui.

HOc niſi.] CASVS. Lex C. dicit quòd creditor non cogitur recipere aliud pro alio: auth. vero non determinat illud, ſcilicet quòd compellitur, 50 ſcilicet quando debitor pecuniam non habet, & tunc res immobilis melior quam habet, poteſt pro pecunia ſolui creditori. & iudex æſtimabit quantum valeat res illa quæ datur creditori in ſolutum, & ſic creditor paratus eſt oſtēdere em 60 ptorē, debitor debet rē diſtrahere, & ſoluere pecuniam creditori. Viui.

n ¶Hoc niſi.] Dixit nō poſſe ſolui aliud pro alio, hoc niſi &c.

o ¶Mobili.] ſcilicet debitor.

p ¶Meliorē habet.] hoc ideo, quia aurum ac 70 ceperat, quod eſt pretioſius metallum: vt in corpore. aliâs res mediocris poſſet dari in ſolutū: vt s. de ſacroſan. eccl. auth. hoc ius porrectum. quæ eſt contra. Vel dic quòd etiam ſi in alia re, etiam vili ſit debitor: habeat tamen locum, quod hic dicit. & ideo, quia vnum ſit contra creditorem, vt inuitus aliud pro alio recipiat: aliud ſit pro eo, ſcilicet vt optimam rē habeat in ſolutum. arg. ff de iureiu. l. eum qui. & in eccleſia ſit ſpeciale: 80 vt in dicta auth. hoc ius porrectum. ADDITIO. An autem aliud pro alio ſolui poſſit. Et quid ſi mutetur moneta per principē: potes hic videre per Abba. in c. quanto. extra de iureiu. in v. col. ver. vlterius quæro de quæſtione &c. vſque ad finem.

q ¶Cautela.] quòd ſcilicet de pretio rei ſoluet creditori: vt in corpore authenticæ.

Manif

Manifesti.] CASVS. Si alius soluit creditori quod ei debeo: liberor. Item si res aliquas accepit in solutum, similiter liberor. Viuianus.

a ¶Soluente.] vt ff. de neg. gest. l. soluendo.

b ¶Consentiente.] non inuito, nisi in casu: vt in authé. superiori, hoc nisi &c. quæ etiam sup hac l. posset poni. & nisi in alijs casibus: vt not. s. l. proxi.

Casus. c10 Inquisitio.] Procurator tuus creditoribus tuis de propria pecunia soluit, & chirographa recepit ab eis: tibique ab eius hærede restituta sunt in quibus erat subscriptio procuratoris, scilicet quòd nihil creditoribus tuis de-20 bebatur: certè non tollitur procuratori actio vel hæredi. licet enim & ipse de creditoribus erat, pro hoc quòd de suo soluerat: tamen generali sermone non continetur persona loquentis: sic & ff. loca. qui insulam. §. finali. & ff. de sena. l. j. 30 Sed argum. contra. ff. de pignorib. l. Paulus. §. fin. & de verbo. significa. familiæ appellatione. cui potest responderi quia videtur dominus obligari per seruum: vnde & ibi ipse seruus obligatur. Item argum. contra. ff. de conditio. & demó-40 stratio. l. qui hæredi. §. plautius. sed certè in generali sermone continetur ibi persona cui loquitur testator. Ioan.

Persona loquentis generali sermone non continetur.

d ¶Fecerat.] obligando se creditoribus pro domino.

e ¶Creditoribus.] cæteris.

50 f ¶Et nō vestræ.] id est à vobis debitæ vestro procuratori, id est eius quam debetis procuratori. nā (vt ex principio legis apparet) domino loquitur. & sic repetit illud verbum, satisfactum. & illa erunt datiui casus, vestræ pe-60 cuniæ. Vel dic melius quòd sunt genitiui: nec repetitur satisfactū, imò recipiunt sequentia præcessisse solutionem. Accur.

Si actore.] CASVS. Mulier quædam præposuerat seruū suum pecunijs mutuandis, & recipiendis vel 70 exigendis: solui ei pecuniam quam debebam mulieri: nunquid sum liberatus? Dicitur quòd sic. Si verò solui seruo qui non habuerit mandatum de pecunia exigenda, non liberor. Viuianus.

Manifesti iuris est tam alio pro debitore soluēte [a], quā rebus pro numerata pecunia consentiente [b] creditore datis, tolli paratam obligationē. S. cal. Decem. Sirmij AA. Cons.

¶*In generali sermone non continetur persona loquentis. h. d. Bal. & ad hoc allegatur.*

Idem AA. & CC. Domitio. L. XVIII.

Inquisitio [c] veritatis tolli non potuit, quòd chirographa quæ fecerat [d] procurator tuus recepta, tibique restituta ab ipsius hærede proponas, cum subscriptione procuratoris significante quòd nihil creditoribus [e] debeatur: cum nihil prohibeat, & creditoribus satisfactū esse, & non vestræ [f] pecuniæ, sed ipsius cui negotium gerēdum mandaueras, processisse solutionem. S. id. Feb. CC. Cons.

¶*Solutum seruo recipiendis pecunijs proposito, liberat soluentem: & licet chirographum debiti sit apud dominum, non cassum scilicet nec cācellatum: tamen eius uigor intrinsecus sublatus est: quia eius obligatio extincta. Bal.*

Idē AA. & CC. Diogeni. LEX XIX.

Si actore seruo [g], tam mutuis dandis pecunijs, quàm debitis recipiēdis præposito, in hoc quod susceperas [h], eius dominæ per ipsum [i] satisfecisti: instrumentum inane [k] solutione celebrata nihil tibi nocere potest. Aliter enim soluentes seruo, de actione dominæ liberare se minimè possunt. S. v. id. Octobr. CC. Cons.

¶*Operarum exceptio potest cum pecunia compensari. Bal.*

Idem AA. & CC. Eucrati. LEX XX.

Si operas certi serui pro pecunia sumpta sibi in debitum compensare placuit creditori, his secundum conuentionis fidē præstitis, de mancipio restituendo pacti tenor [l] seruari debet. S. v. calē. Nouembr. Hadriano CC. Con.

¶*Solutio partis non liberat à toto, licet ibi sit spe futuræ numerationis confessio. Sed si pro parte in totum transigitur, in totum actio tollitur. Bal. uel sic: Si creditor partem recepit, & totum recepisse scripsit: si quidem ex causa transactionis, ultra non petit: sin autem spe futuræ solutionis, tunc residuum petere potest. Sali.*

g ¶Si actore seruo.] accepi à domina mutuum, & reddidi seruo acto-80 ri: liberor quidem.

h ¶Susceperas.] à domina.

i ¶Per ipsum.] soluendo ipsi seruo.

k ¶Instrumentum inane.] sic s. ad exhiben. l. fi. & de condic. ex lege. l. dissolutæ. & facit s. e. l. nihil. Acc.

Si operas.] CASVS. Obligaui tibi mancipium vt operæ eius in debitum computarentur: si tibi satisfactum fuit: nunquid potero mancipium recuperare? Dicitur quòd sic. Viuian.

l ¶Pacti tenor.] qui est vt satisfacto debito in operis, ipse seruus reddatur: quod fieret & si simpliciter pignori fuisset acceptus, vt s. de pig. act. l. j. & ij.

Interest.] CASVS. Mutuasti mihi centum, solui quinquaginta, scripsi me recepisse: non obstante tali subscriptione petam residua quinquaginta. si verò ex causa transactionis accepissem à te quinquaginta: tibi nulla superest re-10 petitio. Viuia.

Idem AA. & CC. Ruso. L. XXI.

Interest multum vtrumne spe futuræ numerationis [m] suscepisse te quod instrumento continetur, scripsisti: an accepta minore quantitate [n], tantum quantum lectio probat, in scriptura conferri placuit. Nam superiore casu, residui petitio debiti manet īntegra [o]: posteriore verò: consensu transactionis finitis stare conuenit [p]. S. iij. non. Decembr. CC. Cons.

¶*Non refert utrum instrumentum sit inductum & cancellatum, siue etiam non inductum, nec cancellatum: dummodo debitum sit solutum. h. d. Bal.*

Idem AA. & CC. Grato. L. XXII.

Inductum [q], id est cancellatum, necne sit chirographum vestrum, solutionem semel debiti causa factam ei qui exigendi potestatem habuit, probantium nihil interest. S. v. idus Decembr. CC. Cons.

¶*Qui contemplatione literarum liberat scribentem. literis effectum non habentibus, condicit libertatem. Vel sic: Confessio facta pretextu causæ non securæ: non nocet confitenti. hoc dicit. Bal. Vel sic: Si creditor scripsit se recepisse debitum contemplatione literarum missarum ad soluere debentem: illo non soluente, integra manet petitio debiti. hoc dicit. Sali.*

Idem AA. & CC. Vacio. L. XXIII.

Si literarum Auxenonis [r] contemplatione, quas ad Aristonem [s] de numeranda tibi pecunia dederat, recepisse te scripsisti debitum ab Aristone: mandato non impleto [t], cum petitio debiti maneat integra, nihil legitimā exactionem impedire potest [v]. S. xv. calend. Ianuar. Nicomediæ, CC. Cons.

¶*Si fundus in solutum datus per industriam creditoris melior factus est, non propterea debet restitui debitori etiam minori. Vel sic: Non debet quis id petere cuius contrarium postulaturus non esset. nisi sit actum. Hoc dicit cum gloss. secundum Butrigarium.*

Idem AA. & CC. Rufino. L. XXIIII.

Cvm pro pecunia quam mutuo acceperas, secundū placitum Euādro te fundū dedisse profitearis: eius industriam, vel euentum meliorē, tibi non ipsi prodesse, cōtrariū [x] non postulaturus, si

m ¶Numerationis.] id est solutionis.

n ¶Quantitate.] trāsigendi animo.

o ¶Integra.] vt s. eo. l. si inter. si modo intra xxx. dies petierit: vt s. de non nume. pec. l. in contractibus. §. super.

20 p ¶Conuenit.] vt s. de transact. l. si quidē. Accur.

Inductum.] CASVS. Si debitor soluat creditori: licet instrumentum obligationis non sit cancellatum vel incisum: non propter hoc minus con-30 sequetur liberationem. Viuianus.

q ¶Inductum.] Nota quòd hic pro eodem ponitur inductum & cancellatum, cum proprie sit inducere, per medias literas pennam ducere: cancellare per modum crucis ducere. & in-40 cipe constructionem in fine nihil interest &c. nam videbatur debitorem nō liberatum, cùm chirographum non sit cancellatum: sed tamen non interest vestrum probantium, scilicet vestram solutionem & cætera, vt & supra de non 50 numerata pecunia. l. assecuratio. Accur.

Cancellare, & inducere differunt.

Si literarum Auzenonis.] CASVS. Auzeno debebat mihi centum: misit epistolam ad Aristonem vt mihi solueret cōtemplatione epistolæ missæ, scripsi ab eo mihi fuisse 60 satisfactum: Aristo: non soluit: nunquid Auzeno liberatus est? Dicitur quòd non. Viuianus.

r ¶Auzenonis.] nomen debitoris.

s ¶Aristonem.] amicum suum. mandauit enim debitor tuus amico suo, vt tibi solueret.

70 t ¶Nō impleto.] facto à debitore ad Aristonem amicum suum de soluendo tibi creditori. Accur.

v ¶Impedire potest.] contra Auzenonem. si modo intra triginta dies paritum sit iuri: vt s. de non nume. pecu. l. in contractibus. §. super. Accur.

a Sic non debet quis testes habere pro se qbus fidē adhibere non vult: vt habetur in .c. præsentium. in glos. su. per verbo, protestatus. extra de testi. vt etiam aliæ sunt cōcordan.

80 Cvm pro pecunia.] CASVS. Obligaui fundum: eum in solutum dedi, & cum meliorasti: nunquid possum reuocare? Dicitur quòd non: quia si deterior factus fuisset, nunquam reuocarem: vnde si petam hoc cuius contrarium non eram petiturus, non sum audiendus. Viuianus.

x ¶Contrarium.] non debeat [a] quis postulare, cuius contrarium non esset petiturus. & est sic s. de vsur. l. si ea lege. Sed arg. contra ff. loc. l. ea lege. Sed ibi ex vi pacti fuit.

a ¶ Distraxisset.] sed deteriorasset prædium, & ita minoris distrahere posset.

SOlutionem.] CASVS. Si debitor dicat se soluisse creditori, debet hoc probare: & postquam probauerit, petere potest vt sibi reddatur instrumentum. Viuia.

minoris distraxisset[a], nō iustè petis. S. vij. calē. Ianuar. Nicomediæ CC. Conſ.

¶ Qui accipit de solutione, debet probare. hoc dicit. Baldus. uel sic: Probata solutione, chirographum condicitur uel uendicatur. hoc dicit. Salic.

I idem AA. & CC. Aureliano. LEX XXV.

SOlutionem asseueranti, probationis onus incumbit[b]: quo facto[c], chirographum condicere potest[d]. S. iij. cal. Ianuar. Nicomediæ, CC. Conſ.

TIT. XLIIII.
De acceptilationibus.

¶ Liberatus per acceptilationem, errore facti uel iuris postea soluens repetit. Baldus. uel sic: Pupillus cū tutoris authoritate potest per acceptilationem liberare: nec potest conueniri, nisi ex causa legitima. h. d. Sali.

Imp. Antoninus A. Apronio. LEX I.

IAm tibi[e] * scripsi posse apud iudicē quæri, an solennibus[f] verbis tutoris authoritate interueniente, soror tua acceptilatione debitorem suū liberauit, quare si in repetenda pecunia quam exoluit[g], diuersa pars perseuerauerit[h]: vteris defensionibus[i] competentibus. PP. iij. id. Febr. Duobus & Aspris Conſ.

¶ Acceptilatio facta ex causa donationis, omnem uiam agendi perimit. h. d. Bal.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Claro. LEX II.

b ¶ Incumbit.] vt s. de probat. l. j. & de non numer. pecu. l. asseueratio. Acc.

c ¶ Quo facto.] scilicet solutione probata.

d ¶ Condicere potest.] si non est debitoris. aliâs vendicat: vt s. de condic. ex lege. l. dissolutæ. & s. ad exhib. l. fi.

¶ DE ACCEPTILATIONI. ¶ *Dixit de ueris solutionibus: Nunc de imaginarijs. id est acceptilationibus. Nam acceptilatio est imaginaria solutio: ut institu. quibus modis tol. obli. § j.*

Acceptilatio est imaginaria solutio.

IAm tibi.] CASVS. Si soror mea debitorem suum tutoris authoritate interueniente per acceptilationem liberauit: & debitor post acceptilationē soluit: an repetere possit si indebitè sit solutū, quæritur. Et dicitur quod si tu ei successisti, vel nomine illius si viuit: poteris contra repetentem vti defensionibus. sed non aperit quibus. tu dic, vt quia acceptilatio non erat solenniter facta, vel sine tutoris authoritate: vel quia enormiter esset læsa per talem acceptilationem. Viuian.

* rescripsi.

e ¶ Iā tibi.] loquitur Imperator fratri petenti pro sorore minore accepto ferente, cui forte successit, vel defēdit eā.

f ¶ Solennibus.] quia dixit debitor, habes ne quod tibi debeo? Respō. ipse: habeo, acceptumque tuli: vt institu. quib. mo. tol. obli. §. est autem. Sed quomodo hoc fieri potuit, etiam cum tutore, scilicet donandi animo: vt s. de admi. tut. l non omni? Respon. non fuit facta hic animo donādi: sed aliud inuicem erat datum vel dandum: in quo si decipitur, restitui potest: vt s. si aduer. transſ. l. j. & ij. sed si sine tutore, ipso iure non valet: vt de in integ. resti. mino. l. si curatorem.

g ¶ Exoluit.] scilicet debitor post acceptilationem, credens se nō esse liberatum: quia illa quæ erat minor, fecit acceptilationē tutore authore.

h ¶ Perseuerauerit.] repetens indebitum.

i ¶ Defensionibus.] quæ nullæ sunt si accepto tulit, secundum quosdam. Vel dic quod aliquæ possunt esse, vt si dicas non solenniter esse factam, vel sine tutoris authoritate, vel eam læsam.

SI donationis.] CASVS. Debebam tibi decem ex causa venditionis: animo nouandi stipulatus es ea tibi reddi: & donandi animo ea mihi accepto tulisti: nunquid adhuc petere potest? Dicitur quòd nō. Viuianus.

k ¶ Si donationis gratia.] secus si nō donationis, quia tunc ageret præscriptis verbis in id quod conuenit: vt ff. de præscr. ver. l. ob eam.

l ¶ Per acceptilationem.] aliâs ageretur antiqua, & exciperetur: vt s. de transact. l. vt responsum. & ff. de transact. l. ij.

m ¶ Agendi.] sic ff. de sol. l. qui res. §. aream. & j. l. proxi.

PEr Aquilianam.] CASVS. Debebas mihi decem ex causa venditionis: ea mihi promisisti per stipulationem animo nouandi: & conuenit vt ea accepta tibi ferrem: & solenniter accepto tuli: nūquid potero adhuc petere? Dicitur quòd non. Viuia.

Stipulatio aquiliana quas obligatiōes nouat.

n ¶ Per Aquilianam stipulationem.] sic dictam, quia ab Aquilio introducta fuit: vt per eam nouarentur obligationes iurisgentium, & in stipulationem deducerentur. & sic per acceptilationē possent tolli: quod aliâs esse non potest: vt habes hic, & insti. qui. mo. tol. ob. §. j. & §. est autem. & ff. de regul. iur. l. nihil tam naturale. & facit ff. de solu. l. prout quisque. Super realibus autem actionibus an possit fieri acceptilatio cū sit obligatio, & qualiter: dic vt s. de transact. l. vt responsum.

o ¶ Pacto.] sic enim conuenit vt fieret, & facta fuit.

p ¶ Acceptilatione.] id est pr acceptilationem.

q ¶ Perempta.] scilicet stipulatione Aquiliana.

r ¶ Ex nulla causa.] sunt enim causæ per quas in talibus quis restitui potest. vt propter minorem ætatem, errorē, dolū, metū, scilicet si dolo vel metu inductus fuerit ad accepto ferendum. & sic agitur actione de dolo, vel metu: vt. s. de transac. l. sub prętextu īstrumēti. §. fina. vbi autem bene & ritè facta fuit acceptilatio, sed non seruatur fides: tunc dic qualiter agatur: vt s. de transac. l. actione. Item si acceptilatio est inutilis ratione rei, vel ratione solennitatis omissæ: an saltem iure nudi pacti valeat? Respondeo vt no. ff. de pact. l. si vnus. §. si accetilatio.

Acceptū ferens pōt ex multis causis restitui.

SI donationis gratia[k] nouatione facta per acceptilationē[l] præstitisti liberationē, omnis agēdi[m] via perempta est. S. vj. Cal. Ianuar. AA. Conſ.

¶ Interueniente Aquiliana stipulatione & acceptilatione sequente, nisi creditor sit talis ætatis cui restitutio indulgeatur, omnis agendi uia præcluditur. Bal.

I idem AA. & CC. Demetriæ. LEX III.

PEr Aquilianam stipulationem[n] pacto[o] subditam, obligatione præcedente sublata, & acceptilatione[p] quæ fuit inducta, perempta[q]: ei qui ex nulla[r] causa restitui potest, omnis agendi via præcluditur. S. v. calend. Decemb. CC. Conſ.

TIT. XLV.
De euictionibus.

¶ Emptor uniuersitatis non agit pro euictione rei suæ: nec ad sumptus litis, nisi hoc specialiter sit promissum & conuentum. hoc dicit ista singularis lex secundum Bal. uel sic: Venditor hæreditatis non tenetur de euictione rerum singularium nisi contrarium sit actum: & suo sumptu & periculo illas consequi debet emptor. hoc dicit. Sali.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Munitio. LEX I.

EMptor hæreditatis rē[s] à possessoribus sumptu[t] ac periculo suo pseq debet. ¶ Euictio quoque nō pręstatē in singulis[v] rebus, cùm

¶ DE EVICTIONIBVS. ¶ *Quia soluta & ēpta solent euinci, ideo de euictionibus subijcit.*

EMptor.] CASVS. Vendidi tibi hæreditatem. conuentus tu rei vendicatione pro fundo vno, denunciasti mihi vt te defenderē: an teneat, quæritur. Et rñ. quòd non: sed tuis sumptibus te defendere debes: neque de euictione teneor. nisi aliud conuenisset vt pro vna re euicta debeam teneri. Viuianus.

s ¶ Rem.] singularem illius hæreditatis emptæ. Ac.

t ¶ Sumptu.] sumptus, quo ad expensas. periculum, quo ad rem quam perdit. sed licet patiatur periculum perdendo: an re habeat à venditore? Respō. nō aperit hic de sumptu, sed de æstimatione rei sic, dicens quòd euicto non præstatur. de sumptu autem dicas quòd videtur prima facie ex hac litera suo sumptu, quòd venditor emptori non teneatur ad sumptus factos in causa euictionis. Sed certè distingue: Aut pro re principali potest ex empto ad interesse agi: & tunc pro sumptibus agetur: vt j. eod. l. si cum quæstio. in fi. & ff. de do. excep. l. fideiussor. & ff. quod fal. tu. au. l. nouissimè. §. pomponius. & argu. ff. de lib. le. l. petitor. & ff. si mulier ven. no. l. fina. in fin. licet illa econtra posset intelligi. si autem non potest agere emptor pro re principali: vt quia non est euicta, vel alia de causa, vt hic erat: & tunc nec de sumptibus agetur: vt hic, & j. eod. l. si status. in fi. suam enim egit rem emptor: vt ff. ad trebel. l. deducta. §. qui post tempus. nisi fuissent promissi: vt ff. de verb. obli. l. venditores. Et est simile in eo qui liber esse iussus est redditis rationibus: vt si nulla sunt reliqua purè erit liber: si aliqua, tunc computare domino & reddere reliqua tenetur: vt s. de test. ma. l. cum testamento. Item si vincit emptor, alia est ratio quòd non agat ad sumptus: quia eos consequitur à victo ex generali regula, victus victori &c. vt s. de iudi. l. properandum. §. sinautem alterutra. Alij dicunt si agatur ex empto, semper posse agi ad sumptus. si verò ex stipulatu, non. sed prima placet. ADDITIO. Aduertas quòd Bar. in l. venditores. ff. de verb. obli. reprehendit istam glos. volens quòd semper teneatur venditor ad sumptus. quod probat primò per l. si plus. §. mota ff. eo. & l. qui absentem. ff. de procurator. vbi dicitur quòd mota lite tenetur defendere emptorem. ergo si non defendat, tenetur ad interesse ob rem non defensam. ar. l. cùm quærebatur. in fi. ff. iudi. sol. Secundò probat per rationem. venditor tenetur emptori vt sibi habere liceat: vt l. stipulatio ista habere licere. ver. quòd si fortè. ff. de ver. obli. & ibi nota. ergo &c. Contraria solue vt per eum.

Vēditor an teneatur emptori ad sūptus factos in lite.

v ¶ In singulis.] id est in re singulari: quia aut erat hæreditaria, & tunc est ei facta iniuria: vnde venditor nō tenetur: vt ff. eod. l. si per imprudentiam. & ibi plenè dixi. aut non erat hæreditaria: & tunc non videtur vendita, vt probatur hæc distinctio ff. de hære. vend. l. ij. in princ. & ff. eod. l. serui venditor. & l. naue. Sed quid si tantum tria prædia erant in hæreditate, & illa sunt euicta? Dicunt quidam licet non agatur propter

pter primum prædium, vel secundum: tertio tamen euicto, agitur de omnibus ad exemplum legis Falcidiæ. Sed Io. contra: quia hæreditas est etiam sine vllo corpore: vt ff. de peti. hæred. l. hæreditas. si tamen nec nomina sunt in hæreditate, nec aliquid aliud nisi prædicta prædia: condicetur pretium: nec enim spes emitur, nisi hoc agatur: & tunc decipiens condemnabitur: vt ff. de hæred. ven. l. cùm hæreditatem. & l. quòd si in venditione. & l. hoc autem. Acc.

hæreditatem iure vænisse [a] constet, nisi aliud nominatim inter contrahentes conuenit [b]. PP. vj. calend. Mart. Seuero A. iij. & Victorino Cons.

Etiam si ista lex daretur in punctis, esset aurata: & breuiter hoc dicit: Donator tenetur de euictione si per stipulationem de euictione promisit: secus si nudo pacto. h. d. Bal.

Idem AA. Quartæ. LEX II.

QVoniam auus tuus cùm prædia tibi donaret, de euictione eorum cauit: potes aduersus cohæredes [c] tuos ex causa stipulationis consistere ob euictionē prædiorum, pro portione scilicet hæreditaria [d]. Nudo autem pacto interueniente [e], minimè donatorem hac actione teneri certū est. PP. ij. cal. Mart. Antonino A. ij. & Geta ij. Cons.

Antequam res euincatur, de euictione non agitur: etiam si res sit alij obligata. h. d. Bal.

Idem AA. Aureliano. LEX III.

QVi rem emit, & post possidet [f]: quandiu euicta nō est, authorem suum propterea quòd aliena vel obligata res dicatur, conuenire non potest [g]. PP. viij. calend. Aug. Faustino & Rufino Cons.

Si res in solutum data propter hypothecam euincitur: utilis de euictione actio datur. Nam datio in solutum instar uenditionis obtinet. h. d. uel sic: Si res obligata uenditur, transit cum sua causa: & ideo pignus non extinguitur. Bal. uel sic: Pro prædio dato in solutum & euicto agitur de euictione utili ex empto. h. d. Sali.

Imperator Antoninus A. Georgio.

LEX IIII.

SI prædium tibi pro soluto datum est, quod alijs creditoribus fuerat obligatum: causa pignoris mutata non est [h], Igitur si hoc iure fuerit euictum, vtilis tibi actio [i] contra debitorem cōpetit. Nam huiusmodi cōtractus vicem venditionis obtinet. PP. xj. calē. Aug. Duobus & Aspris Cons.

Emptor cui res est tradita, potest agere ut libera tradatur: & si conuenitur de pretio, potest excipere de re non tradita. Baldus. uel sic: Antequam res tradatur uel pretium soluatur, potest emptor petere ut pignoris obligatio dissoluatur. hoc dicit. & est hæc lex bona & menti tenenda secundum Bart.

Idem A. Patroniæ. LEX V.

EX ijs prædijs quæ mercata es, si aliqua à vēditore obligata, & necdū tibi tradita sunt: ex empto [k] actione consequeris, vt ea à creditore liberent. Idem etiā fiet, si aduersus venditorem ex vendito actione pretium petentem, doli exceptionem opposueris. PP. xv. calend. Octobr. Duobus & Aspris Cons.

Licet uenditor non obligauit se de euictione: tamen ex natura contractus tenetur de euictione. Bal.

Imperator Alexander A. Octauio. L. VI.

NOn dubitatur [l], & si specialiter venditor euictionē nō promiserit, re euicta ex empto cōpetere actionē. PP. viij. id. Mart. Alexandro A. Cons.

Sufficit denūciari principali, licet nō denūciet fideiussori. h. d. uel sic: Processus factus cōtra principa

a Vænisse.] id est venditam esse ab eo qui de iure est hæres. si ergo etiam modica res euincatur: ideo quòd nō fuit hæres, venditor aget: vt ff. de hære. vendi. l. & si nulla. Item hoc verum vendita hæreditate: si 20 autem rem singularē hæreditatis vendat, de euictione tenetur: vt ff. de peti. hæred. l. sed & si lege. §. item si rem distraxit.

b Conuenit.] scilicet vt in singulis præstetur euictio. Vel quia singulas res hæreditate 30 affirmauit: vt ff. de hæredita. vēd. l. nisi de substantia. Vel nisi sciens erat rem illam non esse hæreditariam: vt ff. de hæred. vend. l. ad hoc. Azo.

QVoni.] Casus. Auus tuus dedit tibi quædam 40 prædia, & de euictione promisit: postea decessit te instituto hærede, & quibusdā alijs: si aliquid ex prædijs illis euincatur, ages pro euictione aduersus cohæredes tuos pro ea portione qua sunt hæredes, actione ex stipulatu. Si 50 vero de euictione per stipulationem non promisisset: nullo modo eū conuenire potes. Vi.

c Cohæredes.] contrarium. infra de dona. l. si quis.

d Hæreditaria.] nam pro parte qua hæres est, extincta est actio: 60 vt s. de hære. act. l. si adulta.

e Interueniente.] scilicet in donando. & sic olim non agebatur, sed hodie sic condictione ex hac lege: vt hic subijcit, & j. de dona. l. si quis argentum. Vel dic nudo pacto interueniente super euictione præstanda: & erat olim nudum siue ex interuallo apponeretur ad pactum donationis, siue etiam incontinenti. cùm enim nec ex illo posset agi, per consequens nec hoc informabit: vt ff. de pericu. & commo. rei vendi. l. si in venditione. secus autem si in traditione apponebatur: vt j. de donat. l. legem. & s. de rer. permut. l. fin. sed cum hodie sit pro vestito ipsum principale, vestiet & illud pactum euictionis sui cohærentia. vbi autem nihil esset de 70 euictione cautum, tunc dolosus donator tenetur: vt ff. de dona. Aristo. aliās si incepit à pactione. idem si à traditione, agitur ad instar dotis: vt s. de iu. do. l. j. & ad hoc ff. de ædil. edi. l. ad res. In legato autem euicto distinguitur, sit in specie, & sic non agitur: aut in genere, tunc agitur: vt ff. eod. l. si is qui. & l. hæres. & de legatis. j. l. si à substituto. §. j. & hoc in vere lucratiua: in quasi lucratiua quid sit, dicitur ff. de noxa. l. si noxale. §. finali.

Donator an teneatur de euictione.

QVi rem.] Casus. Vendidisti mihi prædia: si dicantur aliena vel alij obligata, an possum agere aduersus te actione ex stipulatu pro euictione antequam euincatur? Dicitur quòd non. Nam si emo 80 à te rem quæ dicitur alij pignorata, vel quæ dicitur aliena: licet de ea moueatur mihi quæstio: quandiu nō est euicta, non agam de euictione. Viuianus.

f Possidet.] maximè: nam idem si non possidet: vt ff. eod. l. non tamē consequens.

g Conuenire nō potest.] vt & ff. eo. l. si plus. §. mota. nisi in limine cōtractus euictio immineat: vt j. e. l. si post perfectā. vel nisi hoc cōuenit: vt j. cod. l. siue in libertatem. Vel nisi venditor fuerit sciens: vt ff. de act. emp. l. seruus quem. in fi. Vel nisi ad cauendum agatur: vt ff. eo. l. ij. Item nisi agatur vt liberam tradat, non autem euictionis nomine: vt quia erat obligata: vt j. cod. l. ex his predijs. quę omnes sunt contra. sed omnes habent suas rationes diuersitatis, vt dixi.

Euictionis nomine quis agi re non dum euicta.

SI prædium.] Casus. Debebas mihi decem: prædiū dedisti mihi in solutum alijs creditoribus obligatum: vnde si euincatur: dabitur mihi vtilis actio ex ēpto 10 pro euictione aduersus te quia hic contractus habet similitudinem cū venditione. Vnde nota hic, vt breuiter tollatur contrarium argumentū cùm quis est debitor meus, & dat mihi in solutum, aut est debitor in quantitate, & dat mihi rem in 20 solutū. eo casu si res euincit, ista datio in solutum est quasi venditio, & agā vtili ex empto: vt & ff. de pig. act. l. eleganter. in prin. Si autem est debitor in corpore, puta debet mihi quis aliquam speciem, & dat mihi aliā speciem in solutum: non 30 cōtrahitur hoc casu emptio de specie ad speciē: vt ff. de act. ēpt. l. j. & tūc nō ago directa vtili actione ex empto secuta euictiōe: sed agam præscrip. ver. vel prima: vt ff. de solut. l. si quis aliquam rē pro alia. & sic intelligitur quod no. s. de sentē. 40 & interlo. om. iudicū l. libera quidem. Viuianus.

h Mutata nō est.] vt & s. de distractione pignorum. si debitor. sed certè imò videtur contra: vt diximus s. si antiquior credi. l. j. Accursius.

50 i Vtilis tibi actio.] scilicet ex empto pro euictione: vt subijcit. & ff. de pigno. actio. l. eleganter. in principio. & argument. ff. eodem l. si plus. §. & si iussu. sed videtur danda antiqua: vt ff. de solutio. l. si quis aliam. & 60 s. de sententijs & interlocut. l. libera. quæ sunt contra. Solut. vt in illa l. libera.

EX ijs prædijs.] Casus. Mulier emit à te prædia obligata Seio: si nondum ea tradidisti, ex empto aget vt ea tradas, & liberabis. Si verò tradidisti, & pretium antequam prædia liberentur ab obligatione, petas: repellet te mulier doli exceptione. Et nota si consulitur alicui per modum agendi, multo fortius per modum excipiendi: quia cui damus actionem. &c. vt ff. de superfi. l. j. in fi.

k Ex empto.] non ex causa euictionis: sed quia liberam rem non tradit sicut semper præsumitur vendidisse, secundum Ioan. vt hic, & argu. 70 ff. de act. emp. l. in vēditione. & quod hic consequitur agendo, scilicet vt res liberetur, idē cōsequitur excipiendo: vt subijcit. idem enim fiet &c. argumen. ff. de contrahen. emp. l. pacta. & de pericu. & commodo rei vendi. l. habitationum. & facit ff. de verb. obligationibus. l. cùm stipulatus. in fi. & de contrahend. emp. l. cùm ab eo. si autem tradita esset res alij obligata: tunc quidam dicunt non posse agi ex empto, vt liberetur. & sic esset deterioris conditionis emptor re tradita, quàm si non esset tradita: vt s. eodem l. qui rem. sed certè ibi agebatur quasi euictione secuta; non vt liberetur. dicam ergo postea agi vt liberetur; vt ff. de act. emp. l. creditor. §. prædium.

Venditor præsumitur semper rem liberam vendere.

80 NOn dubitatur.] Casus. Licet vēditor de euictiōe nō promisit specialiter: re tamē euicta, tenebitur de euictione actione ex empto. Viuianus.

l Non dubitatur.] vt s. de communi rerum alie. l. si maior. & ff. eodem l. ij. & l. si in venditione. Item petitur pretium, licet fuerit dictum ne agatur. vt ff. de act. empt. l. emptorem. §. qui autem habere. nisi emptor fuerit sciens; vt j. eodem l. si fundum, & facit ff. de action. empt. l. in venditione.

AVthore.] CASVS. Vendidisti mihi prędium, de euictione promisisti, & fideiussorem dedisti: denunciaui tibi vt me defenderes in causa euictionis: licet non denunciauerim fideiussoribus: an non ideo minus tenentur fideiussores, quęritur. Et dicitur quòd non. Nota hic quòd emptor non agit de euictione, nisi denunciet venditori quòd eum defendat: vt. s. vbi in rem actio. l. j. & s. de pericu. & cōmo. rei venditæ. l. j. nisi per pactum 10 esset remissa denūciatio: vt ff. eo. l. Herennius modestinus. in fin. fideiussori autem dato ꝑ euictione, non habet necesse denunciare: vt hic. primum nota. subseruit legi immediatè sequenti. Viuianus.

lem citatum, nocet fideiussori non citato. Bal. Vel sic: Fideiussor euictus potest conueniri solum denunciatione facta uenditori. hoc dicit. Salicetus.

a ¶ Authore.] laudato. i. vēditori denūciato vt defēdat: quod est opꝰ vt de euictiōe postea agi possit: vt j. l. proxi.

b ¶ Ignorauerit.] Nō oportet ergo fideiussori nunciari: sed sufficit reo id est actori, sicut & alias mora rei nocet fideiussori: vt ff. de verbo. obli- 30 gationibus. l. mora rei.

Idem A. Hilariano. LEX VII.

AVthore laudato [a], si euicta res est, fideiussorem (etiam si agi causam ignorauerit [b]) cōueniri euictionis nomine posse, non ambigitur. PP. iij. noñ. April. Alexandro A. Con.

¶ Ista lex ponit tres casus in quibus denegatur regressus euictis. & hoc dicit. Tria faciunt cessare periculum euictionis: omissa denunciatio emptoris, eius absentia, & iudicis iniuria. hoc dicit. Bal. Vel sic: Emptor non agit de euictione, nisi denunciauerit uenditori ut causam defendat. Item si res euincatur per iniuriam iudicis, uel culpam emptoris de euictione non agitur. hoc dicit. secundum Sali.

Idem A. Clementino. LEX VIII.

EMptor † fundi, nisi ✠ authori aut hæredi eius denunciauerit: euicto prædio, neq; ex stipulatu, neque ex dupla, neq; ex empto actionem contra venditorem, vel fideiussorem [c] eius habet. ¶ Sed & si iudicio emptor non affuit [d], aut præsens per iniuriam [e] iudicis victus est absente [f] ✠ authore vel fideiussore, regressum aduersus eū non habet. PP. viij. id. Decembr. Alexandro A. Con.

✠ Actori. † Concor. cū hac l. c. vlt. extra de empt. & vē.

EMptor.] CASVS. Nisi ēptor venditori denunciauerit vt eum defendat in causa euictiōis, & res fit euicta: non tenebitur venditor actione ex stipulatu, vel pro euictione. si verò emptor in iudicio nō cō 40 pareat, aut prȩsens per iniuriam iudicis condemnetur: nō tenebitur venditor vel eius fideiussor. Viuia.

✠ Actore.

c ¶ Vel fideiussore.] vt ff. eo. l. si fundo. §. sed cum possit. & l. si per imprudentiam. §. j. & s. de pericu. & commo. rei vē. 50 l. j. & hoc ante sententiam & testiū aperturā: vt ff. eod. l. si rem quam. §. fi. Sed quid si sciuit vēditor? Respond. nō oportet ei nunciari: vt argu. ff. eo. l. herennius §. caia. & ff. de actio. empt. l. j. in fin. & arg. ff. de peti. heredi. l. item veniunt. §. pe 60 titam. & ff. de admini. tuto. l. pater tu. §. fina. & ff. eo. l. si dictū. §. penul. Sed argu. contra ff. ad legem Iuli. de adulter. l. denunciasse. Tutius ergo est scienti denunciari.

Emptor si inquietetur super re em pta sciēte vē ditore, an te neatur ei de nunciare.

✠ Actori. † Ad hanc l. vide l. fin. in prin. ff. de pig. vbi per instrumenta emptiona lia ꝓbatur latitudo agrorum, & no Ange. in l. vēditores. ff. de verb. oblig.

¶ Etiam si emptor agendo succubuit: debetur euictio. hoc dicit text. cum glos. Vel sic: Si emptor agendo uicit, non debetur euictio. secus si agendo succubuit. h. d. Bal. Vel sic: In causa euictionis pōt agi etiam pro interesse meliorationis. h. d. Sali.

Idem A. Terentio. LEX IX.

SI † controuersia tibi possessionis quam bona fide te emisse allegas, ab aliquo [g] mouetur [h] ✠ authori hæredive eius denuncia: & si quidem obtinueris, habebis quod emisti. ¶ Sin autem euictum fuerit, à venditore successoreve eius, consequeris quanti tua interest [i]. ¶ In quo continetur etiam eorum persecutio, quæ in rē emptam à te vt melior fieret, erogata sunt [k]. PP. xj. calend. Ianuar. Alexandro A. Cons.

ADDITIO. Tu dicas omnino necessarium esse vt denuncietur per notabilem theoricam Bartol. in l. qui vxori. §. quid ergo. j. ff. de adulte. vbi dicit quòd quandoque denunciatio requiritur ad simplicem scientiam habendam: & tunc non oportet quòd fiat scienti: & habet locum regula eum qui certus. de regu. iur. lib. vj. & l. j. in fi. ff. de actio. em- 70 pti. quandoq; fit denunciatio ad aliquid faciendum: & tunc non sufficit sola scientia: vt d. §. quid ergo. in proposito autem cùm denunciatio ista fiat non solùm ad simplicem scientiam: sed vt venditor veniat ad defendendum emptorem, necessario requiritur denunciatio. nam fortè emptor confisus de sua prudentia, non curat vocare venditorem: nec tenetur venditor re. ita vult Bartolus vbi s. & Abb. post eum in c. fi. quod concordat cum hac l. extra de emp. & vendi.

d ¶ Non affuit.] quo casu magis propter absentiam suam, quàm propter malam causam quam habuit, amisisse videtur: vt hic, & ff. e. l. fi ideo.

e ¶ Per iniuriam.] quę facta emptori non tangit venditorem: vt hic: & 80 ff. eo. l. si per imprudentiam. in prin. & arg. s. man. l. si pro ea.

f ¶ Absente.] quid si prȩsens esset. Respon. appel. deberet: vt ff. e. l. herennius. §. j. & de ap. l. à sententia. Azo. & facit s. vbi in rem acti. l. j. & de senten. l. libera.

SI controuersia.] CASVS. Duobus modis pone: Vendidisti mihi fundum: conuentus pro fundo denunciatur tibi vt me defenderes: si euincatur, agam aduersus te quanti mea interest. Vel sic: vendidisti mihi fundum: cecidi à possessione: ego aduersus possidentem ago: si non possum recuperare prædium, agam aduersus te quanti mea interest. & consequar sumptus quos feci in melioratione prædij. Viuia.

g ¶ Ab aliquo.] possidente.

h ¶ Mouetur.] id est refertur.

i ¶ Interest.] in quo etiam cōtinentur sumptus. vt ff. de cond. & demō. l. quibus diebus. §. j. & dixi plenè s. e. l. j.

k ¶ Erogata sunt.] & ex hoc apparet hanc 10 legem loqui cum emptor non possidebat, sed agebat aduersus alium, & sic reus dicitur facere actori cōtrouersiam: sic ff. de procura. l. non solùm. §. si status. Nam si possideret emptor iure exceptionis, hoc debuit consequi à vendi- 20 cante: quòd si non fecerit, non consequitur à venditore: vt ff. de actio. emp. l. idemque. §. j. in prin. hoc tamen quòd desijt possidere, fuit sine culpa sua: aliàs nec à venditore quicquam cōsequitur: vt ff. e. l. si rem quam. §. j.

¶ Quicquid est intra fines demonstratum, uidetur uenditum: & si quid euincatur, debetur euictio: tamen si finium regūdorum agatur, propter ea nihil debetur. hoc dicit ista no. lex secundum Bal. Vel sic: Quod actione finium regundorum euincitur in actione ex empto, pro euictione uenit. secus si non euincatur: sed ex alia causa per iudicem adiudicetur. h. d. Bar.

Idem A. Largo. L. X.

SI fines agri venditor demonstrauit, & legem dixit, intra eos neminem ingressurū: si quid inde euincatur [l], periculo fit authoris. Quòd si finibus suis quos demonstrauit, agrum vendidit: lis finalis [m] ad venditorem non pertinet. PP. vij. cal. Decemb. Maximo ij. & Aeliano Cons.

30 SI fines.] CASVS. Vendidisti mihi fundum, euicta est pars fundi: nunquid agere possum pro euictione fundi, quæritur. Et dicitur quòd sic. Si verò vicinus egit finium regun. & pars sibi adiudicata est: refuso mihi pre 40 tio partis illius, an nihilominꝰ agere possim, quæritur. Et dicitur ꝙ non. Viuia.

l ¶ Euincatur.] ea ratione quòd non fuerit venditoris: vt ff. eo. l. qui fundum.

m ¶ Lis finalis.] id est lis quæ fit de finibus iu 50 dicio finium regundorum. refert ergo petitorio iudicio sit aliquid euictum, vel hoc iudicio de parte vnius alteri adiudicatum & sic est contra ff. eo. l. si mancipium. §. finali. vbi dicit non interesse quo genere iudicij euincatur. sed cer- 60 tè non dicitur euinci hoc iudicio, cùm possit superare & superari. Itē & si superetur, pecunia sibi adiudicatur. Alij distinxerunt, an ostēdit terminos intra fundum: vt ibi, aut extra terminos: vt hic, quod non placet.

¶ Fideiussor rem uenditam euincere non potest. Vel sic: Quem de euictione tenet actio, eundem agentem repellit exceptio. h. d. Bal. Vel sic: Exceptio, quem de euictione tenet actio, etiam locum habet contra fideiussorem. h. d. Sali.

Idem A. Clementi. L. XI.

EXceptiōe doli rectè eū [n] submouebis quē ab authore [o] tuo fideiussorem accepisti, si eius nomine controuersiam refert, quasi per vxorem suam [p] antequam tu emeres comparauerit: qui venditioni adeo consensum [q] dedit, vt se etiam pro euictione obligauerit [r]. PP. noñ. Febr. Pompeiano & Peligno Cons.

¶ Ista lex ponit de pacto, de quo non habe-

EXceptione.] CASVS. Fundum mihi vendidisti: & pro euictione promisisti, & fideiuss. dedisti: fideiussor agit pro fundo, dicens se per vxorē eum emisse: an possit repelli per excep. fideiussor, quęritur. Et dicitur quòd sic: cùm vendendo adeo consensit, vt pro euictio- 70 ne fideiusserit: quia quem de euictione tenet actio, eundem agentem repellit exceptio. vnde nota hic: sicut venditor non potest euincere rem quam vēdidit: ita nec eius fideiussor: quia quem de euictione tenet actio &c. vt hic, & ff. e. l. vendicantem. Viuia.

n ¶ Eum.] fideiussorem.

o ¶ Ab authore.] i. venditore. Et nota ꝙ dicit, doli exceptione: quia dolo facit qui petit quod restituturus est: vt hic, & ff. de excep. doli. l. dolo.

p ¶ Suam.] ementem nomine viri.

q ¶ Consensum.] nota ꝙ fideiubdo quis cōsentit: vt ff. in qui. cau. pig. taci. contra. l. si gratuitam. aliàs Pomponius scribit. §. fi. & s. de vsucap. ꝓ 80 emp. l. venditioni. Et si inferas: ergo ratum habet: ergo tenetur quod iussu sicut dominus: vel pater ad eum pro quo fideiubet. non sequitur: quia aliud est consentire vt extraneus, vt fideiubendo: aliud est consentire vt dominus: vt ff. l. quod iussu. l. j. §. quid ergo.

Consentit quis fideiubendo.

r ¶ Obligauerit.] Nota ergo regulam hic, quem de euictione tenet actio, ipsum agentem repellit exceptio: vt hic, & infrà eodem. l. si ob causam. & l. siue possessio. & ff. e. l. vendicantem. quæ fallit in casu quem habes j. e. l. fi.

Siue in lib

Siue in libertatem.] CASVS. Vendidisti mihi seruum, siue proclamauerit in libertatem, & sic euictus sit: siue conuenit vt si aliqua quæstio mihi moueretur nomine eius, restitueres mihi pretium, licet nondum esset euictus: quid mihi restituendum sit, animaduertet præses prouinciæ. Nota hic, Si tu vendis mihi rem, & tu promittis mihi quod siue res euincatur, siue de re moueatur quæstio, statur conuentioni. Viui.

tur alibi in iure. Valet pactum quod statim re uendita, lite mota, reddatur pretium emptori. Vel sic: Regulariter non agitur de euictione, nisi euictio sit secuta, aut exceptio iudicata. hoc dicit. Bald. Vel sic. Ad interesse agitur antequam res euincatur, si inter partes hoc agatur. hoc dicit. Sali.

a Euictus est.] satis 10 euincitur qui in libertatem prouocat: vt ff. eo. l. si per imprudentiam. §. j. & j. eo. l. si status.

b Recuperares.] aliàs si actum non esset, non posset agi, nisi demum re euicta: vt ff. eo. l. si plus. §. mota.

Si ob causam.] 20 CASVS. Mulier tenebatur mihi in x. conuenta condenata est: ea non satisfaciente, iussu iudicis distracta sunt prædia eius, & mihi est satisfactum: an prædia mulier illa vel eius successor possit recuperare? Dicitur quod non: & si ab 30 alio emptore non conuincatur: non contra iudicem, sed aduersus me cui facta solutio est pro euictione emptori competit actio. Viuia.

c Mercatus es.] scilicet ab officialibus.

d Refertur quæstio.] cùm ipsi sint qui 40 de euictione teneantur: vt subijcit, & s. eod. l. exceptione.

e Actionem.] & in pretium & in vsuras habita ratione fructuũ: vt ff. eo. l. si plus. §. & si iussu. & ff. de distract. pig. l. rescriptum. §. sed quantum. non autem tenetur 50 apparitor vel executor: vt ff. eod. l. si pignora. & ff. famil. ercisc. l. qui erat. §. non magis.

Siue possessio.] CASVS. Titius vendidit mihi prædium. decessit filio hærede instituto: siue erat prædium patris, siue fi- 60 lij: filius à me auocare non poterit illud: quia quod de euictione, &c. cùm ergo filius hęres patris sit, agat: si agat, per exceptionem repelletur.

f Laudari potest.] id est potest ei denũciari: & sic tenetur. & sic habet locum hæc regula, 70 quem de euictione tenet &c. vt hic, & s. eod. l. exceptione. & s. de lib. cau. l. si ab eo. & de reb. alie. non alienan. l. venditrici. & de rei vendic. cum à matre. & j. titu. j. l. j. & facit s. de ser. pign. da. ma. l. si creditoribus. & s. de trãsactio. l. tranactionem. & s. de reuo. ijs quæ in fraudem credi. l. 80 filios. & s. si aliena res pig. da. fit. l. cùm res.

Imperator Gordianus A. Philippo. L. XII.

Siue in libertatem euictus est[a] seruus quem mercatus es: siue cum comparares, conuenit vt si qua quæstio nomine eius relata esset & si necdum euictus esset, vt pretiũ recuperares[b]: præses prouinciæ quod tibi præstandum animaduerterit: restitui iubebit. PP. vij. id. Marti. Gordiano A. & Auiola Conss.

Res uendita in causa iudicati non potest per debitorem euinci: & si euincatur ab alio, tenetur debitor de euictione. hoc dicit. Vel sic: Factũ iudicis reputatur factũ partis. ad hoc allegatur. Bal. Vel sic: Emens à iudice iudicatum exequente, partem habet obligatam de euictione: ideo eam agentem repellit exceptio. hoc dicit. Sali.

Idem A. Zoilo. LEX XIII.

Si ob causam iudicati pignora capta sunt ex eius authoritate, cui præcipiendi ius fuit: eaque de quibus complecteris, tu mercatus es[c]: frustra ab ea quæ condemnata est, vel quæ in eius locum successit, eorum refertur[d] quæstio: quandoquidem & si euictio eorũ ab alio subsecuta fuisset, aduersus eos debuisse dari actionẽ[e] quibus pretij solutio proficit, rectissimè respõsum est. PP. xvj. cal. Iun. Gordiano A. & Auiola Conss.

Filius non potest euincere rem quam pater uendidit, cuius ipse est hæres. h. d. Bald. Vel sic: Quem de euictione tenet actio tanquam hæredem principalis, eundem agentem repellit exceptio. h. d. Bar. & Sali. secus in hærede fideiussoris.

Idem A. Secundino. LEX XIIII.

Siue possessio venditoris fuit, filius eiusdemque patris hæres frustra quæstionem mouet: siue non patris, sed filij eius possessio fuit, de qua iure hæreditario author laudari potest[f]: controuersiam mouere nõ potest[g]. PP. xiiij. calẽ. Aug. Gordiano A. & Auiola Conss.

Re ritè euicta, tenetur de euictione uenditor, & in pignus data ab eo. hoc dicit. Bald. Vel sic: Emptor ratione euictionis pignus datum perse-

g Mouere non potest.] in totum scilicet si insolidum hæres est: alio quin pro ea parte pro qua est hæres: vt arg. suprà. de hære. act. l. si adulta.

Si non iniuria.] CASVS. Si emptor nec per iniuriam iudicis, nec per culpam suam fuit absens: & denunciauit & condemnatus est in causa euictionis, ac res fuerit euicta: pignora quæ pro euictione obligantur, persequi poterit.

h Si non iniuria.] vel aliàs ob culpam tuam: vt quia fuisti absens, vel non denunciasti: vt ff. eo. l. si per imprudentiam. & l. si ideo. & s. eo. l. emptor. nam gratia exempli ponit.

i Persequi potes.] vt s. de pac. pig. l. ij. & s. de præd. mi. l. & si is.

Vper empti.] CASVS. Mulier vẽdidit mihi prædium: in eo meliorando impensam feci. si Titius partem prædij vendicet, & euincat: sumptus quos feci 10 habita ratione fructuũ à Titio recuperabo: & ad pretium agam aduersus mulierem.

qui potest. hoc dicit. Salic.

Imperator Philippus A. Menandro. LEX XV.

Si non iniuria[h] iudicantis, sed iuris ratione superatus es: pignus ob euictionẽ acceptum solẽniter persequi potes[i]. Dat. cal.

Re euicta uel eius parte uenditor tenetur de euictione: in qua ueniunt impensæ factæ ad perpetuam rei utilitatem, deductis fructibus. ipse autẽ euincens nõ tenetur ad restitutionẽ pretij. Bal.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. Alexandro & Diogeni. LEX XVI.

Super empti agri quæstione[k] disceptabit præses prouinciæ: & si portionẽ[l] diuersæ partis esse cognouerit, impensas quas ad meliorandam rem vos erogasse constiterit, habita fructuum ratione, restitui[m] vobis iubebit. Nã super pretio euictæ portionis nõ eum[n] qui dominium euicerit, sed auctri cem conueniri cõsequens est. PP. x. cal. Iul. ipsis iiij. & iij. AA. Cõss.

Re euicta uenditor certioratus tenetur de damno emptoris. Bal. Vel sic: Si res per sententiã euincatur, de euictione agitur: non si sponte restituatur. h. d. Sali.

Idem AA. Mutiano. L. XVII.

Si cùm quæstio tibi super, eo quem comparaueras, moueretur, authorem tuum certum fecisti,[o] nec citra[p] iudicis disceptationem eum quẽ emeras tradidisti: præses prouincię in damnis[q] quæ te tolerasse meministi, medellam iuris adhibebit. PP. v. id. Nouẽbr. ipsis iiij. & iij. AA. Conss.

Emptor serui eo pronunciato libero, agit de euictione, secus si esset pronunciatus seruus. h. d. Bal. Vel sic: Emptor qui succubuit, de euictione agit, si non obtinuit. Sali.

Idem AA. & CC. Eutychio. L. XVIII.

Si status tibi super homine venundato mota quæstio est: solennibus, quæ[r] iuris admittit ratio, interpositis: si secundùm libertatem fuerit lata sententia, poteris de euictione eius quem cõparaueras, si nesciens eius conditionem comparasti, sine aliqua dubitatione authorem, vel eius fideiussores, hæredésve eorũ cõuenire[s].

Quòd si fuisse seruum sententia declarauerit, intelligis ad venditorem te reuerti non posse[t].

k Quæstione.] quã mouet dominus contra emptorem.

l Portionem.] nam etiam pars quandoque euincitur ff. e. l. j.

20 m Restitui.] à domino vendicante: vt hic, & ff. de rei vendi. l. sumptus. & ff. de act. ẽp. idemque. §. j. & de excep. doli. l. Paulus.

n Non eum.] Non ergo vendicantem nõ teneri ad pretium: vt s. de fur. l. inciuilem. & de rei 30 ven. l. mater. & l. si mãcipium. In casu tamen dominus tenetur ad pretium: vt ff. de rei ven. l. emptor. Item in alio, scilicet quãdo pupillus vẽdicat prædium suum sine decreto alienatum: cùm pretium in suam vtilitatem sit conuersũ: 40 vt s. de prędi. mi. l. vtere. Item in alio: vt s. de vx. mi. l. ij. sed dic vt ibi.

Vendicans nõ tenetur ad pretium.

Si cum.] CASVS. Vendidisti mihi seruũ: conuẽtus rei ven. pro seruo, denunciaui tibi vt me defenderes: nihilominus euict⁹ est, quia succubui, dãna quæ pas- 50 sus sũ mihi resarcies. q. d. teneberis mihi ad expẽsas factas in lite, & ad pretium.

o Fecisti.] Vel postea vsque ad sentẽtiã, ante apperturã tamen testiũ: vt ff. e. l. si rẽ quã mihi. §. fi. & secundũ hoc etiã intelligit qd est ff. de leg. iij. l. 60 q concubinã. §. si hæres. qd debet denũtiare ante iudiciũ. i. ante sẽtẽtia, vel speciale ĩ legato.

p Nec citra.] si enim sine sñia iudicis restituisset, nõ ageret de euictione: vt hic, & ff. de rei vẽ. l. vtique. & ff. de neg. gest. l. at qui natura. §. cũ me. 70 & ff. e. l. si dictũ. §. si cõ promisero. nisi esset notorium rem esse alienã: vt ff. de act. emp. l. empto rem in prin.

Euictionẽ perdit qui sine iudicis sententia rẽ restituit.

q In dãnis.] ergo & in sumptibus litis, quod plenè dixi s. e. l. j.

Si status.] CASVS. vendidisti mihi liberũ, quẽ credebam esse seruũ: proclamauit in li 80 bertatẽ. si pronũciet liber, quia seipsum euicit: teneberis mihi de euictione: si seruus est, in nullo mihi teneberis.

r Solennibus quæ.] i. ordinato assertore qui causam pro seruo facit, quod non fit hodie, sed ipsemet litigat: vt s. de asser. tol. l. j.

s Conuenire.] vt s. e. l. siue in libertatẽ. & ff. e. l. minor. §. pater filiũ. & s. de sententijs. l. libera.

t Non posse.] nec ergo in sumptibus, nisi cauerit: vt ff. de ver. oblig. l. vẽditores. & plenè dixi s. eodem. l. j. ADDITIO. Tu dicas con-

tra vt ibi adnotaui, quod sequitur etiã Abbas in c.fi.in fi. extra de empt. & ven. Nec ob.ista l.secundùm Bart.in d.l.venditores.ff.de ver.obli. quia verum est ꝙ non potest agi ex clausula de euictione: quia res non est euicta, sed bene potest agi ex clausula ob rem non defensam: siue hoc fuit expressum, siue non: quia à lege tacitè subintelligitur. vnde potest agi ad interesse: quare est aduertendum in modo concludendi in libello. prædicta intellige quãdo emptor denunciauit vẽditori vt eũ defendat, aliâs est quod posset ei imputari, secundũ Abb. vbi s.

SI obligata.] CASVS. Vendidisti mihi prædium, licet alij obligatum x. vel xx. annis illud possedi: an possit à me euinci? Dicitur quòd non.

a Non potes.] quia siue non opposuit eam emptor, & sibi imputet: vt ff.eo.l.si rem quam.§.si duplæ. siue opposuerit, & non fuit admissa: & sic passus est iniuriã, vnde non teneris: vt ff. eo.si per imprudentiã.in prin.& est idẽ ff.e.l.qui alienã.& ar. ff.man.l.Iulianus. Sed quomodo hypothecariȩ longo tẽpore præscribitur cum xl.annis duret: vt s.de prȩscri. xxx.an.l.cùm notissimi? Rñ.quia extraneus possessor cũ titulo ĩter prȩsentes: & sic decẽnio. vel inter absentes, & sic xx. an.præscribit: vt s.si aduer.cre.l.j.& ij. Itẽ cõtra j.eo.l.empti. Sol. vt ibi.

Hypothecariȩ potest prȩscribi lõgo tẽpore.

* Dominis.

SI parẽtes.] CASVS. Pater meus vendidit tibi mancipiũ. si conueniaris, potero in iudicio adesse si fortè timeam collusionẽ. Si verò euictum iam sit: nisi fuerit appellatũ, propter personã meam lis nõ instaurabit. Si verò mihi nõ denũciasti, de euictione me obligatũ non habebis.

b Si parẽtes vestri.] quorum hȩredes estis, vt habeant locũ sequẽtia.

c Non prohibemini.] ne fiat collusio: vt ff.de appel.l.si perlusorio.& l.à sententia.§.si hæres.& l.ab executore.§.alio.& ff.de inoffi.test.l.si suspecta. & in authẽ. de liti.§.j.col.viij.

d Ex persona.] nisi essetis minores.

e Debeatis.] quia non tenemini. s.e.l. emptor. Accur.

EMpti actio.] CASVS. Mihi seruum vendidisti, possedi eum spatio xx.ann. quibus elapsis ꝓclamat in libertatẽ: denunciaui tibi, & pronũciatus fuit liber: agam pro euictione quanti mea interest.

f Submouetur.] quia talis res erat quæ nõ poterat vsucapi vel præscribi: vt subijcit, & s.de præscript.long tempo.quæ pro liber.l.fin. aliâs contra: vt s.eo.l.si obligata. Sed nunquid xxx.annis tollitur? Respond. non: cùm præscriptio nec eo tempore compleri possit contra libertatem: vt argu.ff.eo.l.minor. in princip. Vel dic quòd tollitur si nasceretur: sed non nascitur nisi demum re euicta: sicut in alijs actionibus quibusdam dicimus: vt s.de rerum permu.l.ex placito.

Euictionis actio an triginta annis tollatur.

Emptor qui præscripsit, debet se tueri exceptione præscriptionis. & qui eadem omittit, de euictione regressum non habet. hoc dicit. Bald. Vel sic: Præscriptio emptoris prodest uenditori. h.d. Sali. & ratio aßignatur in prin.glos.

Idẽ AA.& CC.Theodoro. LEX XIX.

SI obligata prædia vænundedisti, & longi tẽporis præscriptiõe solita emptores se tueri possunt: euictiõis periculũ timere nõ potes [a] .S.ij.cal. Maij, AA.Cons.

Ex persona uenditoris iudicium cum emptore sopitum non retractatur: tamen emptor non habet regressum de euictione, nisi uenditori denunciauit. hoc dicit. Bald. Vel sic: Re euicta agitur de euictione etiã contra uẽditoris hæredem: ideo ei debet denunciari ut adsit defensioni, nec ex eorum persona potest in integrum restitutio impetrari. h.d. secundũ Bal. & Sali.

Idẽ AA.& CC.Solidio & alijs. L. XX.

SI parentes vestri [b] mancipia vænundederunt, & quȩstio * dominij mota est: emptoribus adesse, ac defendere causam nõ prohibemini [c]. ¶ Quòd si eis hæc iã euicta sunt, ĩstauratio litis ex ꝑsona [d] vestra, si appellationem non interposuistis, cõtra ius desyderatur. ¶ Empti sanè iudicio pro euictione si conueniri cœperitis, nec vobis negotium vt defendatis, denunciatũ ꝓbetur: intelligitis quatenus vosmetipsos tueri debeatis [e] .S.vj.cal.Iul.AA.Cons.

Licet res post longa tempora sit euicta, non impeditur emptor agere de euictione. h.d. Bald. Vel sic: Etiam si post longum tẽpus res non præscripta euincatur, de euictione agitur, si legitima denunciatio præceßit. h.d. Sali.

Idẽ AA.& CC.Heliodoro. LEX XXI.

EMpti actio lõgi temporis præscriptione nõ submouetur [f], licet post multa spatia rẽ euictam emptori fuerit cõprobatum. ¶ Si itaq; is quem te comparasse commemoras, nunc in libertatem proclamet: interpellare venditorem siue successorẽ eius debes, vt tibi assistãt, causamq; instruãt. Quem si liberum esse, vel seruum nõ esse fuerit ꝓnunciatũ: nec te conuentione remisisse [g] periculũ euictionis fuerit cõprobatũ, præses ꝓuinciæ (si res integra est) quãti tua interest, restitui tibi prouidebit. S. xj.cal.Aug.Serdicæ AA. Cons.

Emptor conuentus hypothecaria, qui debitũ obtulit agenti, non expectata sententia euincente per actionem ex empto, indemnitatem consequitur à uẽditore. h.d. Vel sic: Non creditur libera res emptoris quæ est alteri obligata, & ideo agi potest cõtra uenditorem ad interesse: nisi liberet eã. h.d. Bal. Vel sic: Ex stipulatione de indemnitate, potest emptor agere pro eo quod soluit ob liberationem rei emptæ. hoc dicit, sed non de euictione. Sali.

Idem AA.& CC.Iulio. LEX XXII.

CVm tibi liberum [h] vænundatum fundum ab authore proponas: si ex antecedẽte obligatione quod debebatur iure soluisti [i]: stipulationẽ quam subiectã emptioni de indemnitate proponis, ipsius [k] cõceptio [l] cõmissam manifestè declarat. S.vij. calẽ. Septemb. Viminatij AA.Cons.

Successoribus uenditoris in quocunque gradu est denunciandum: quo facto, siue ipsis præsentibus siue absentibus res euincatur: non solùm prætium, sed interesse emptor à uenditore consequitur. h.d. Vel sic. Re euicta post denuntiationem absente reo, uel absente actore, ad interesse agitur, necnon ad pretium. h.d. Bal.

Idẽ AA.& CC.Eustochiæ. L. XXIII.

CVm successores etiam venditoris pro euictione teneri possit: si velut obligata sibi respublica Thessalonicẽsium pignoris instituat [m] iure persequi quæ cõparasti: authoris hæredibus quocunq; gradu [n] constitutis assistere negotio denũcia. ¶ Quòd siue præsentibus his fundus quẽ emisti, fuerit euictus, siue absentibus: postea quãti tua interest, rem euictã nõ esse, teneri, nõ quãtũ [o] pretij nomine dedisti, si aliud nõ placuit, publicè notum est. S.ij.calẽ. Ianuar. Sirmij AA.Cons.

Cum in limine contractus imminet euictio, emptor pretiũ soluere non tenetur: uel residuum pretij: & si soluit, repetit: nisi ei de euictione satisdatur. hoc dicit. Bal.

Idẽ AA.& CC.Eutychio. L. XXIIII.

SI post perfectã venditionem ante pretium numeratum [p] rei vænundatæ mota fuerit quæstio, vel mãcipia vẽdita ꝓclamẽt in libertatem: cùm in ipso limine contractus immineat euictio: emptorem, si satis ei nõ offeratur [q], ad totius, vel residui pretij solutionem nõ cõpelli [r], iuris authoritate mõstratur. Vnde cũ parte [s] pretij numerata, domus quã emisti,

g Remisisse.] quia tunc ad pretium tantum ageres: vt ff.de ac.emp. l.emptorem.§.qui autem habere. Acc.

CVm tibi.] CASVS. Vẽdidisti mihi prædiũ liberũ ab omni obligatione, & ꝓmisisti mihi reficere omne damnũ: apparuit postea qui dicebat illud sibi fore obligatum pro decem quæ solui ei: nunquid ea à te potero petere, quærit. & dicitur ꝙ sic.

h Cum tibi liberum.] i. vt liberum: vel hoc dicto expresim, vel non dicto in contrariũ: vt s.eo.l. ex his prædijs. Accur.

i Soluisti.] potuisti enim soluere: vt s.de cõpen.l. quoniam liberũ. Sed quomodo agit non secuta aliqua sententia? Dicunt quidam quia sit notoriũ: vt ff.de act.ẽp. l.emptorẽ.in princ. Vel dic nõ agitur de euictione hic, sed ex quadã stipulatione de indẽnitate interposita: vt subijcit.

k Ipsius.] scilicet stipulationis.

l Conceptio.] id est tenor.

CVm successores.] CASVS. Pater tuus vendidit mihi prædiũ obligatũ ciuitati tuæ, & decessit. si actor ciuitatis agat hypothe. & euincat prȩdium, prius tibi facta denũciatione qui ei successisti: non solũ conueniã te ad id quod mea interest prȩdiũ nõ fuisse euictũ, sed etiã ad pretiũ.

m Pignoris instituat iure.] id est per hypothecariam. Accur.

n Gradu.] id est instituti vel substituti sint.

o Non quantum.] id est non solùm ad pretium, sed etiã ad interesse: vt hic, & ff.eo.l.euicta.

SI post.] CASVS. Vendidisti mihi domũ vel mancipium: pretiũ tamen non solui: si aliquis dominiũ vendicauerit, vel mancipium ad libertatẽ proclamauerit: an pretium tibi numerare sim compellendus, quæritur. Et dicit ꝙ nõ. Si verò partem pretij numeraui, & mihi ab aliquo denunciatum est ne emã: iudex prȩcipiet tibi vt satisdes de domo me indemnem conseruare, si domus euincatur.

p Ante pretium numeratum.] si autem esset numeratum, non posset agi: vel vt fideiussor detur, vel vt aliâs quasi re euicta: vt s.eo. qui rem.& ff.e.l.si plus.§.mota.

Vẽditor an teneat dare fideiussores ꝓ euictione.

q Satis ei non offeratur.] cum fideiussoribus: vt ff.de peri.& com.rei vend.l.habitationum.§.fi. aliâs non tenetur dare fideiussorem, nisi conuenerit de dando: vt ff.eod.l.emptori.& ff.de contrah.emp.l.pacta. Sed an pro hac euictione tantum? Videtur quòd sic: vt dicta l.habitationum. Argum.contra de rescin.ven.l.fi.

r Non compelli.] habet enim doli exceptionem: vt ff.de excep.doli. l.pater.§.ex quadrante.

s Cum parte.] vel nihilo. sed sic euenerat.

Prouidebit

a ¶ Prouidebit.] scilicet per fideiussoriam satisfdationem, vt dixi.

SI tibi.] CASVS. Vendidisti mihi liberam quam credebam ancillam: proclamat in libertatem, & tu eam defendis: pronunciata est libera. teneberis mihi ad duplum nomine eius, si duplum promisisti: vel quanti mea interest conueniam te iudicio emptionis.

b ¶ Si tibi liberam.] tibi dico ignoranti. secus si scienti: vt ff. de contrahen. emp. l. si in emptione §. liberum hominem. & §. item si emptor.

c ¶ Ignorans.] quia propter ignorantiam videbatur excusatus. magis autem teneretur sciens, etiam ante euictionem: vt ff. de act. empt. l. seruus quem. §. si.

d ¶ Defendit.] scilicet Saturninus constitutus assertor, secundum has leges: vt s. de asser. tol. l. j. Et dic defendit, scilicet agendo. sic & ponitur s. de test. l. j. agit autem non nomine suo, sed nomine eius quae vendita est. & sic nota quod venit cõtra factum suum[a]. sic & s. de libe. causa. l. j. & de patri. qui fi. dis. l. ij.

[a] Concor. xxv q. ix. si quis. & c. vnus. cum glos. super verbo, resti tuis. extra de filijs presb.

e ¶ Pronũciata est.] & tunc locum habet regula, quia quẽ tenet de euictione actio, eum certem repellit exceptio.

f ¶ Cõuenire potes.] imò videtur quòd potuerit exceptione repelli, cùm ipse erat qui de euictione tenebatur: vt s. eod. l. siue possessio. quae est contra. Sol. speciale hic fauore libertatis. Vel dic quòd hic potuit excipere, vel pati euictionem & agere: vt ff. eod. l. vendicantem. & l. j. & s. de rebus alie. non alienã. l. venditrici prima placet. & facit ad l. ff. eo. l. minor. §. pater.

SI quis.] CASVS. Vẽdidi tibi seruum nemine vendicante eũ: sed fortè praeparante te ad litem decessit: nunquid ages de euictione? Dicitur quod nõ.

g ¶ Exẽptus est.] Lite nondũ mota. nam nemo eum euincit: sed fatũ humanae sortis, & vt hic, & ff. eo. l. si seruus. in princi. secus si iam lis mota esset: quia tũc procedituri ad sententiandũ: & de euictione agitur: vt ff. de rei vend. l. vtiq. & s. de asser. tol. l. fi. fi. & ff. iudica. solu. l. si seruus, quae sunt contra. sed soluũtur praedicto modo. Accursius.

tibi velut pignoris iure obligatae, ne ad emptionẽ accederes, denunciatum ab aliquo proponas: iudex tibi quae ex emptione veniũt, praestari prouidebit [a]. S. vj. cal. Febr. Sirmij CC. Conss.

¶ *Fauore libertatis uenit quis contra proprium factum: & licet de euictione teneatur: attamen eum non excludit exceptio. hoc dicit. Bal.*

Idem AA. & CC. Saturninae. L. XXV.

SI tibi liberã [b] Saturninus conditionem eius ignorans [c] distraxit, ac nunc eam defendit [d] in libertatẽ, ac libera pnuntiata [e] est: venditorẽ vel ex stipulatione duplę quantum in hãc deductum est, vel empti actione, quãti tua interest, cõuenire potes [f]. S. idi. Februar. AA. Conss.

¶ *Homo mortuus non potest euinci: & ideo de euictione non agitur. hoc dicit Bal. Vel sic: Re ante litem motam perempta, cessat periculum euictionis. hoc dicit. Sali.*

Idem AA. & CC. Neoni. L. XXVI.

SI quis tibi seruum vendidit: postquam his rebus humanis exemptus est [g], cùm euictionis periculum finitum sit, à te conueniri non potest. S. ij. calẽ. April. Sirmij, CC. Conss.

¶ *Ista lex est non in sua materia: & h. d. Qui sciẽter emit rem alienam uel alij obligatam, sibi imputet: nisi expressẽ de euictione sit stipulatus: ignorans enim semper habet regressum de euictione. hoc dicit secundum Bal.*

Idẽ AA. & CC. Theophilo. L. XXVII.

SI fundum sciens alienum vel obligatum comparauit Athenocles, neq; quicquã de euictione cõuenit [h]: quod eo nomine dedit, cõtra iuris posceit [i] rationẽ. Nam si ignorans * desyderio tuo iuris forma negãtis hoc reddi refragatur. S. xv. cal. Octob. CC. Conss.

* Alienũ esse fundũ.

¶ *Emptor ex persona venditoris habet ius defensionis: hoc dicit Vel sic: Omnis defensio venditoris transit ad emptorem. Bal.*

Idem AA. & CC. Maximiano & alijs. LEX XXVIII.

EMptori etiam venditoris iura prodesse non ambigitur [k].

si ignorauit & si non sit stipulatus vel pactus, agit tamen ex empto ad interesse nisi remisit periculum euictionis: quo casu agit tantum ad pretium: vt s. eo. l. non dubitatur. & l. empti. & ff. de act. emp. l. emptorem. §. qui autem habere.

agere contra venditorem re euicta.

EMptori.] CASVS. Vendidisti mihi praedium, de quo erat pactum de non petendo tibi factum vel fortè illud praescripseras vel susceperas. nunquid praescriptio mihi emptori proderit? Dicitur quòd sic. vnde si res euincatur per culpã: quia exceptio nẽ ex psona tua cõpetẽtem mihi nõ opposui. de euictione nõ teneberis.

k ¶ Non ambigitur.] vt pactum factum venditori: vt ff. de pact. l. si tibi. §. pactũ. & prescriptio: vt ff. de contrahen. emp. l. dolia. & s. de vsusca. transfor. l. j. §. j. & ad idem ff. de haere. ven di. l. emptor nominis. Sed quid si sciens alienum comparauit. an possit vti exceptione actoris? Quod videtur: vt ar. ff. de rei ven. l. emptor. & ff. eo. l. in creditore.

¶ Si igitur vobis propter rei proprietatẽ mota fuerit quaestio: tam proprijs quàm venditoris defensionibus vti poteritis. S. iij. Non. Octobr. * Scuppis, CC. Conss.

¶ *In contractu permutationis uenit euictio, dum tamen interueniat denuntiatio. h. d. Bal.*

Idem AA. & CC. Rhaeso. L. XXIX.

SI permutationis gratia praedia curatoribus quondam fratris tui mater tua dedit: ijs quae in eorum vicem accepit, posteaquã ad defensionem fuerit denunciatum, vel cum eorum non haberet facultatem [l], euictis, quanti interest, eos conueniri posse, rationis [m] est. S. idib. Decembr. Nicomediae CC. Conss.

SI permutationis.] CASVS. Permutasti Digestum tuum cum Codice meo. Titius vendicat Digestum tuum. denunciaui tibi nihilominus euictũ est: an agere possim de euictione, quaeritur. Et dicit quod sic ad interesse.

l ¶ Facultatem.] cum fortè se absentarent: vt ff. e. l. si ideo. §. si.

m ¶ Rationis est.] ad similitudinem emptionis: vt s. de re. permut. l. j. & ff. de aedil. edic. l. sciẽdum. §. emptorem.

¶ *Licet quis sibi diligenter prospiciat, & de dupla stipuletur: non praesumitur mala fides: nec rei alienae scientia. h. d. Vel sic: Ex abundanti cautela non praesumitur mala fides. hoc dicit. Bald. uel sic: Stipulatio duplae pro euictione, non facit emptorem praesumi malae fidei. h. d. Sali.*

Idem AA. & CC. Hastio. L. XXX.

NOn ex eo [n] quòd duplum is qui à matre tua [o] mancipiũ cõparauit, euictionis nomine stipulatus est, alienae rei scientia cõuincitur: nec opinio eius ex hoc laeditur, vt malae fidei emptor existimetur. Alijs itaque hoc indicijs, si vis, probare debes [p]. S. idib. Decemb. AA. Con.

NOn ex eo.] CASVS. Vẽdidisti mihi praediũ tuũ: feci mihi caueri de euictione: nũqd ideo intelligẽdus sim malę fidei emptor? Dicitur quod non.

n ¶ Non ex eo.] Not. ergo hic quòd licet mihi caueam, non ideo sciẽntia vel mala fides praesumitur. sic & aliàs abundans cautela nõ nocet: vt s. de test. l. testamẽta. & ar. j. de cal. q. nõ ꝑbasse, & ff. de lib. ag. l. j. §. eleganter. in fi. §. Sed ar. cõtra ff. de cõd. ĩst. l. si qs sub cõditione. & ff. ad l. fal. l. seius & augeri. & quod hic subijcit, alijs

Cautela abundãs nõ nocet.

¶ *Iste casus non est alibi. Haeres fideiussoris ex persona sua potest euincere: licet tanquam haeres fideiussoris teneatur de euictione. hoc dicit. Vel sic: Quem de euictione haereditario nomine tenet actio: eundem agentem proprio nomine non repellit exceptio. h. d. secundum Bal. Vel sic: In fideiussoris haerede cessat regula, quem de euictione tenet actio: eundem agentem repellit exceptio, si agat nomine proprio. h. d. Sali.*

Idem AA. & CC. Agathoni. L. XXXI.

HAeredem fideiussoris rerũ [q] pro quibus defunctus apud emptorem intercesserat pro venditore, factũ eius cui successit, ex sua persona [r] dominium vẽdicare

SI fundum.] CASVS. Si sciens fundum alienum vel alij obligatum comparasti, nec de euictione caueri fecisti tibi: pretium quod soluisti petere non potes. Si verò ignorans emisti: non iure recusat venditor refundere tibi pretium quod numerasti.

h ¶ Conuenit.] potest ergo stipulari etiã sciens: vt s. cõmunia vtriusq; iudi. si fratres. i prin. & ff. de doli excep. l. apud celsum. §. idẽ labeo scribit.

i ¶ Cõtra iuris poscit.] vt & s. de praescrip. xxx. an. l. j. & de iure dot. l. si à matre. Sed contra s. communia de leg. l. fi. vbi agit etiam sciens, & non fuit stipulatus. Sol. specialia sunt ibi in legato: vt hic, & quod emptor bonae fidei res sub conditione legatas non vsucapit: vt ibi. Vel solue: vt ibi. Item contra: vt s. si vend. pigno. ag. l. j. vbi similiter sciens recuperat pretium. Sol. ibi pretium repetitur à vendicante: quia in eius vtilitatem conuersum fuit, puta suo creditori datum: vt ff. de rei vend. l. emptor. Vltimò distinguitur: quia vel emptor sciuit rem esse alienam, vel ignorauit. si sciuit, non habet actionem pro euictione nisi stipulatus est vel pactus: vt hic,

Emptor quẽadmodum possit

itaque &c. quasi & hoc indicium sit.

o ¶ Tua.] loquitur haeredi venditricis.

p ¶ Debes.] sic ergo bona fides praesumitur, nisi probetur mala: sic s. de praescrip. lon. temp. l. emptor. Sed quid proderit probanti, cùm nihilominus possit conueniri de euictione: quia hic promisit: vt s. eo. l. si fundũ? Rñ. intellige hic quãdo nõ est promissum: vt s. cõia de leg. l. fi. in fi. Item potest prodesse quantum ad hoc, vt sibi non possit expensas in praedio factas refectare secundum H. vt s. eo. l. si controuersia.

Fides bona praesumit.

HAeredem.] CASVS. Vendidisti mihi praediũ. de euictione promisisti mihi, & fideiussorẽ vnum pro euictione dedisti. Sempronius haeres Titij vult vendicare praediũ: an possit, quaeritur. Et dicit quod sic: neq; factũ Titij cui successit, sibi obest: quia ex persona sua vendicat. videbat quod non: quia quando de euictione tenet actio, eundẽ agentẽ repellit exceptio. vñ cũ fideiussor tenebatur, videbat teneri & hęres fideiussoris vnde & agere non possit. contrarium tamen est verum.

q ¶ Rerum.] & ita fallit hęc regula, quem de euictione tenet &c.

r ¶ Persona.] scilicet haeredis: sed ipse fideiussor hoc nõ poterat, nec hę-

Ordo lfæ.

res eius ex eius persona:nec heres venditoris:vt s.eo.l.exceptione.& ff.eo. feia.& ff.de distr.pig.l.& si is. Et incipit constructio,factum eius cui &c. & quod subiicit,pro quibus.i.p quarum euictione.Itē nota ex hac l.fallere regulam magistralem,quę colligitur s.eo.l.exceptione.& ff.eo.l.vendicantem.scilicet quē de euictione tenet actio, ipsum agentē repellit exceptio. Item contra s.de reb.alie.nō alie.vēditri ci.sed ibi in hęrede vēditricis: hic fideiussoris.licet & quidā dicāt:& hic habere cōuentū electionem vel vti exceptione, vel patri euīci,vel cōuenire cū p euictione.Acc.

In uetustissimo exemplari, deest uerbum pignoris.

nō impedit:scilicet euictionis causa durante actione. S.xviij.calen. Ianuar.CC.Conf.

¶CREDITOREM EVICTIONEM PIGNORIS NON DEBERE.¶ *Post generalē euictionem,de quadam speciali dicit.*

Diuisio.

CVm iure.] Diuiditur ī quatuor partes.Primò ponit dictum duplex. Secundò ponit exceptionem Tertiò nouum dictum. Quartò eius rationem. secunda ibi,Nisi.tertia ibi.Si tamen. quarta ibi, Siue quia Bald.& hec loquitur tam in fisco quàm in priuato. secundum Salicet. CASVS. Si fiscus iure creditoris, hoc est lege vel pacto distrahat: an teneatur emptori de euictione, quærit. Et dicitur quòd non: sicut nec vt priuatus: nisi de euictione se obligasset. Si verò idem pignus erat obligatū fisco & priuato,& post venditionē fiscus priuato succedat: an posit fiscus pignus euincere contra factum suū,quærit. Et dicitur ꝙ non siue quia potior erat quando vendebat,siue qa infirmior: debet enim qui rem distrahit se ostendere potiorem cæteris creditoribus esse.

TITVLVS XLVI.

Creditore euictionem pignoris nō debere.

¶ *Creditor uendens iure creditoris rem quam putabat esse debitoris,non tenetur de euictione, nisi expresse promiserit. Item creditor uendens iure creditoris:nec ex persona sua,nec ex persona alterius creditoris cui successit, euincere potest.h.d.Sali.*

Imperator Alexander A.Publicio.

LEX I.

CVm iure[a] creditoris propter fisci debita prædiū obligatum procurator[b] meus vænundedit,euictio non debetur:quia & priuatus creditor eodem[c] iure vtitur:nisi nominatim hoc repromissum à priuato fuerit creditore[d] .¶ Si tamē fiscus[e] in ius alterius creditoris successit[f] :emptori nō iusta nomine fisci[g] mouetur cōtrouersia: siue quia potior fuerat quādo vēdebat[h], siue quia infirmior:qm hoc vtiq; præstare debet qui pignoris iure[i] vēdit potiorem se cæteris esse creditoribus. PP.xv.cal.Nouē. Maximo ij.& Aeliano Conf.

¶ *Creditor uendens iure pignoris,tenetur de euictione duobus casibus, scilicet quando expresse se obligauit de euictione,item quando mala fide contraxit,sciens rem esse alterius & non debitoris.h.d.Bal.*

Imperator Gordianus A. Sabinæ.

LEX II.

SI à creditrice iure pignoris fundos obligatos pater tuus comparauerat, euictis prædijs, ita demum petitionem aduersus creditricem habere iure potes, si vel cum vēdidit, de euictione rei promisit[k] : vel etiam dolo malo, cùm sciens prudensque esset rem sine vitio non esse,eam patri tuo cui successisti, vænundedit. Nam sicut genus huiusmodi cōtractus inscium creditorem vinculo euictionis nō adstringit:ita eum qui fraudem admisit,vel decepit,non excusat.[m] PP.vij.id.Apri.Sabino ij.& Venusto Conf.

TITVLVS XLVII.

De patria potestate.

¶ *Patientia non solum inducit præsumptionem consensus:sed inducit præsumptionem ueritatis, & solennitatis.hoc dicit.Baldus.Vel sic:Liberatio à patria potestate præscribitur longo tempore.h.d.Sali.& Bal.*

Impp.Antoninus & Verus AA.Titio.

LEX I.

SI filium tuum in potestate tua esse dicis: preses prouinciæ æstimabit[n] an audire te debeat:cùm diu[o] passus sis[p] , vt patrisfamilias res eius

Creditor vendēs pignus,an teneat de euictione.

a¶ Cum iure.] vendit ergo interdum quis vt dominus, & tūc tenetur de euictione:vt ex tit. superiori apparet. interdum vt creditor, dicens se vendere quia creditor:& tunc si non habet ius vendendi ex pacto vel ex lege , tenetur emptori ex empto vt cedat ei contrariam pignoratitiam: vt ff.de euic.l.in creditore.Si verò habet ius vendendi : non tenetur nisi vt præstet rem sibi obligatam: & se potiorem cæteris creditoribus , secundùm H.vt in fin.huius l.certè & superiori casu multo magis ad hæc duo tenetur , scilicet vt sit sibi obligata, & sit potior alijs: quia non debent esse melioris conditionis malè agentes quàm bene agentes:vt ff.de noxa.non solùm. Item & hoc secundo casu quando potuit vendere,potest dici & eum teneri ad cessionem contrariæ pignoratitiæ actionis.cū sine dispendio hoc facere posit:vt d.l.ff.de euict.l.in creditore.quare nō videtur interesse quantum ad prædicta,iure vendat vel non.vendit iure, ex quo iure creditoris vendit,& hoc extraneo domino euincente.ipse autem debitor si non est dominus,tenetur de euictione post euictionem se vtili ex empto,quasi ipse vendidisse videatur: sed ante eam secutam tenetur vero domino habenti ratū vtili negotiorum gestorū : vt ff. de distrac.pig.l.rescriptū.§.j.si verò est dominus,tenetur habere ratum, & emptor effieitur dominus:quāquā à nō domino.i.à creditore habeat: vt insti.qui.alie.licet.§.j.& hoc si iure vendatur.aliàs potest vendicari à debitore si est dominus:dū tamē offeratur pretiū:vt.ff.de rei ven.l.emp. & à creditore est liberatus p pretiū emptoris:vt dicta l.ff.de distra.pig.l. rescriptum.sed si non iure vendit creditor,& propter hoc debitor euincat:an ex empto vel ad interesse quod est vltra pretium tenetur creditor emptori?& puto ꝙ sic:ratione doli,sicut & si scisset alienam:vt ff.de act. em.l.emptorem.§.cassius &§.Iulius.& §.sententiam.Accur.

b¶ Procurator meus.] qui ad tempus vicem procuratoris fisci gerebat.arg.s.de pœ.iu.l.j.Vel dic meus.i.fisci:quia omnia principis esse intelliguntur:vt s.de quadrien.præscrip.l.fi.in prin.

c¶ Eodem iure vtitur.] vt vendens iure creditoris,non teneatur de euictione:vt hic,& ff.de act.emp.l.emptorem.§.sententiam.nisi vt cedat contrariam pignoratitiam,& se præstet potiorem , & sibi obligatam:vt dicta l.in creditore.& in fi.huius legis.

d¶ Creditore.] tunc enim tenetur sicut promisit:vt hic,& j.l.proxi.& debitor tenetur pignoratitia contraria actione creditori ad totum interesse:si ideo promisit creditor quòd melius venderet, vel ideo quia consuetudo erat,aliàs ad pretiū tantū,non ad duplam:licet in dupla ex promissione teneatur emptori creditor:vt ff.de pig.act.l.si pignore.§.fina.& & l.sequen.& ff.de dist. pig.l.rescriptum.in fi.

e¶ Si tamen fiscus.] qui prius vendiderat pignus.

f¶ Successit.] scilicet post venditionem pignoris factam.

g¶ Nomine fisci.] nā sic contra suum factum veniret:quod nō potest: vt hic , & ff.de adopt.l. post mortem. & j.ne fiscus rem quam vē. euin. l.j.& ij.lib.x.& sic esset in priuato creditore priꝰ vendente, & postea in ius alterius succedente: vt ff.de distrac.pig.l. & si is.& facit ff.de iure fisci.l.iij.§.si posteriori.

h¶ Vendebat.] & sic firmus est contractus:vt supra si antiquior cre.l. j.Accur.

i¶ Iure vendit[a].] collige ergo hic creditorē quatuor præstare debet.Primò quòd sit sibi res obligata, vt ex principio legis patet, vbi dicit prædium obligatū. & hic dicit pignus.Secūdò quòd sit potior quolibet alio creditore : vt hic,qd euenit,vel tēpore:vt s.ꝗ po.in pig.ha.l. ij.vel priuilegio : vt in hypotheca pro dote: vt s.ꝗ po.in pig.l.fin. Tertiò ꝙ creditor credat rē esse debitoris,&sic nō sit in dolo & eadē ratione. Quartò ꝙ sibi liceat vēdere ex pacto[b]vel ex lege,vel saltem credat sibi licere cùm interdum iuste possit errare:vt ex cōtractu procuratoris : vt dicta l.emptorem.§.Iulianus.& §.sententiam.& s.l.proxi.Accur.

Creditor vendēs rem sibi obligatā quatuor pstare debet.

a Nota hāc glo.& vide notata in l. iij.C.de di. str.pig.hic.

b Videbis gl. §.econtra. & ibi no.insti. q. bus alie.li. cet vel nō.

SI a creditrice iure.] CASVS. Tu a creditrix vēdidit mihi prædium sibi obligatum lege vel pacto,si euincatur à debitore, non agā de euictione , nisi de euictione repromiserit,vel dolum commiserit:quē quāliter committere potest creditrix, non aperit.tu dic si sciat sibi non fuisse obligatum,vel se non esse potiorem,vel rem non esse , vel si dicāt suam esse, cùm sit aliena , vel sibi non licere:in quibus casibus aget emptor de euictione.

k¶ Promisit.] vt s.l.proxi.

l¶ Vitio.] id est sibi non esse obligatam,vel se non esse potiorē , vel rēnon esse debitoris,vel sibi non licere vēdere:vt hic,& ff.de ac.emp.l. emptorem.§.Cassius.& §.Iulianus.& §.sententiam.

m¶ Non excusat.] nota ergo aliquem scientem teneri, qui ignorans non teneretur:sic ff.de hære.ven.l.hoc autem.

¶DE PATRIA POTESTATE.¶ *Dictū est suprà de iure quod habet aliquis in rebus suis uel alienis uel in personis.i. quòd persona alterius mihi obligata sit:nunc de iure quod habet aliquis in personis filiorum de iure ciuili.Azo.*

Continuatio.

SI filium.] CASVS. Mater filium suum hæredem instituit:tutorem in testamento suo ei nominauit:tutor administrauit:& hoc passus est pater tanquā filius esset emācipatus: vult pater tutorem remouere,dicens filium in potestate sua esse:nunquid est audiendus,quæritur. Et dicitur quòd potest esse quòd non sit audiendus:cùm diu sit passus filium morari in emancipatione.

n¶ Aestimabit.] bene dicit æstimabit.potest enī esse cā quare non audiaris.& hoc est cū diu &c.sed hic fortè ppter iustā ignorātiā posset ei subueniri per restitutionē ex clausula generali:vt ff.ex quib.cau.ma.l.j.§.vl.

o¶ Cum diu.] puta decennio:vt ff.qui & à quib.l.si cum fideicōmissa.§.aristo.Vel dic xx.an.vt sicut seruus præscribit tibi libertatem tanto tēpore,sic & filius suā potestatē:vt s.de præsc.lon.tēp.quæ pro lib.l.ij.

p¶ Passus sis.] per quā patientiam videris approbare. & præsumitur eum esse sui iuris:vt hic,& argumen.s.de petit.hæreditat.l.si filius.& l. si putas.& ff.ad macedonianum. l. si filiusfamilias patre absente.& ff. de repu.

de repu.l.fi.§.fi.& hoc cum dubium est,emancipauerit eum vel non.si autem esset certam emancipationem factam,sed dicit pater non iure factam,non auditur pater,si diu sic stetit filius:vt ff de adopt.l. post mortem.si non diu,tunc auditur:vt §.si aduer.rem iudi.l.ij.Accur.

a Nominati.] nam dari de iure non potuerunt: sed nominati debet confirmari:vt ff.de confir.tuto.l.j.

agi per eos qui testamẽto matris tutores nominati [a] fuerunt.PP. sine die & consule.

Quod habet filius, præsumitur ad patrem pertinere,nisi probetur de rebus ad patrem non pertinentibus.h.d.Bal.

Imperator Antoninus A Maroniæ.

LEX II.

EIus quod in potestate patris agens habuisti, dominiũ ad patrem tuũ pertinuit,extra ea quæ nõ acquirũtur [b].PP.xvj.cal. Mart.Læto ij.& Cereali Conſ.

Eius.] CASVS. Filius in potestate cõstitutus,acquirit patri:nisi sint ea quæ patri non acquiruntur,puta castrensia.

b Non acquiruntur.] patri: vt castrense peculium,& quasi.

b Non acquiruntur.] i.prohibentur acquiri,vt sit infinitũ verbũ.& est exemplũ eorum quæ non acquiruntur iure veteri castrẽsia & quasi:vt ff. de iudi.l. lis nulla.& instit.p quas perso.no.in prin. hodie omnia etiam aduentitia quantum ad proprietatem:vt dicto titu.instit. per quas perso.§.j.&.§. de bo.quæ libe.l.cũm oportet.& l.fi.

Filius res acquisitas alienare non potest. & si patrem offendit,potest castigari per patrem. & si est necessaria seuerior castigatio,patre petente iudex debet eum punire ea pœna quam pater dictauerit.h.d.secundum Bal.

Imperator Alexander A.Artemidoro.

LEX III.

SI filius tuus in potestate tua est,res acquisitas tibi alienare nõ potuit [c]. Quem si pietatẽ patri debitã non agnoscit: castigare iure patriæ potestatis nõ prohiberis [d]:acriore remedio vsurus, si in pari cõtumacia [e] perseuerauerit:eũq; præsidi puinciæ oblaturus,dicturo sententiam [f],quã tu quoque dici volueris [g]. PP.vj.id Decẽb.Albino & Maximo Cõſ.

Si filius.] CASVS. filiusfami. aliqd acqrit,quasi patri quæsitũ alienari nõ potest:& si patri non obediat,castigare eum poterit.Si verò in contumacia perseuerauerit, eũ iudici offerat accepturo de filio vindictam qualem pater voluerit.

c Non potuit.] idẽ de aduentitijs quamuis non acquirantur: vt §. de bo. quæ lib.l.fi.§.filijs autem.

d Non prohiberis.] sic ff.de fur.l.serui & filij.& de iniur.l.prætor.§.præterea.in fi.§.& l.fina.& §.de bo.quæ libe.l.fina.§. filijs autem.

e Cõtumacia.] simile de liberto ff.de iure pa.l.j.

f Sententiam.] de eo conuincendo, vel commouendo,& puniẽdo. & est sic ff.de offi. procon.& le.l.nec quicquã. §.de plano.& ar.ff.de offic. ꝑfect. vrb.l.j.§. cũm patronus.& ff. de obsequijs li. per totum.& j.qui accusa.non poss.l. propter. & j. l.proxi.

g Volueris.] nam est verisimile quòd non prauam sententiam petet:vt dicta l.propter.

Quæstiones domesticæ inter matrem & filiũ debent dirimi:sed si necessarium est iudicium,in ciuili causa seruabitur iudiciorum ordo.Si verò alius excessus contra matrem deprehenditur,seuerius per iudicem plectitur.h.d.Bal. Vel sic: Causæ pecuniariæ inter patrem & filium iuris ordine sunt tractandæ:& reuerentiam debet filius matri,& impietatem filij debet iudex seuę rius uindicare.h.d.Sali.

Impp Valerian.& Gallien.AA.Calæ.

LEX IIII.

COngruentius quidẽ videtur intra domũ inter te ac filios tuos,si quæ cõtrouersię [h] oriũtur, terminari. Sed si ita res fuerit, vt pro iniurijs eorũ,& ad ius experiẽdũ,& ad vindictã procedere:is aditus præses prouinciæ super disceptationibus quidẽ pecuniarijs [i] consuetum exerceri iubebit ordinem iuris:reuerentiam autẽ debitam exhibere matri filios co

Congruẽtius.] CASVS. Si inter patrẽ & filium orta est cõtrouersia,in domo debet determinari.Et si filius aduersus patrem velit experiri in causa pecuniaria,iudex inter eos debet iustitiam exhibere.Item compellet iudex filium vt matri reuerentiam præstet quod nisi præstet,eum poterit punire.

h Controuersiæ.] siue ciuiles siue criminales :vt hic,& argu.§. an seruus ex suo facto.l.fi.& dixi §.l.proxi ij.respon.

i Pecuniarijs.] idem de criminalibus:vt j.qui accusa.non pos.l.propter,& intellige in emancipato quantum ad pecuniarias lites: aliter nõ posset esse iudicium:vt §.de in ius voc.l.vlti.& ff.de iudi.l.lis nulla. & §. de transac.l.fi.

Filia.] CASVS. Non solùm debet filia patri obedire,sed alere & sustentare tenetur.

k Vitæ.Nota ergo inferiorem alere superiorem:vt §.de bo. quæ libe. l.fi.§.hoc proculdubio.& §.de alen.lib.l.j.& j.& iij.& ff.de libe. agno.l. si quis à liberis.in prin.Accur.

ABdicatio.] CASVS. Licet apud Græcos pater filiũ vendere potest,non tamẽ apud nos:sed si fiat venditio,non tenebit:vt §. de patri.qui fi.dist.l.j.

get.Et si prouectam ad inclementiores iniurias improbitatem deprehenderit,læsam pietatem seuerius vindicabit.PP.xv.cal.Iuñ. Aemyliano & Basso Conſ.

Filia tenetur alere matrem pauperem.& uocat ista lex alimenta,subsidium uitæ.h.d.Bal.

Impp.Dioclet.& Maximian.AA.Donato.

LEX V.

FIlia tua non solùm reuerentiam,sed etiam subsidium vitæ [k] vt exhibeat tibi , rectoris prouinciæ authoritate compelletur.PP.calen.Martijs, Diocletiano iij.& Maximiano AA.Conſ.

Quæ naturalia sunt,separari non possunt.h.d.Bal.uel sic:Coniunctio naturæ non potest separari:nec filius à patre uendi.h.d.Sali.

Idem AA.Hermogeni.

LEX VI.

ABdicatio [l] † quæ græco more ad ad alienandos liberos vsurpabatur,& ἀποκήρυξις dicebatur,Romanis legibus nõ cõprobatur.PP.xviij. calen. Decembr. Maximiano A. ij. & Ianuario Conſ.

l Abdicatio.] i.separatio:vt quia pater filium vendebat. hoc quidem fieri non potest apud nos:vt hic.& §.de patribus qui filios distra.l.j.nisi in casu:vt in l.ij.eiusdem tit. Vel dic abdicatio: vt quia dicebat pater, nolo quòd sis filius meus, & filius consentiebat vel ignorabat, vel dissentiebat. hoc quidem similiter fieri non põt apud nos:vt hic,& ff.de pact.ius autẽ agnationis.& de reg. iur.l.iura sanguinis.

Militia non liberat à patria potestate.

† Abdicationum causas, vide apud Alciat, dispunct.li. ij.c.xxvij.

Licet filius sit miles,nepos natus ex eo est in aui potestate:& non in potestate patris sui mi litis,donec auus uiuit.h.d.Bal.

Idem AA.& CC.Duplicanæ.

LEX VII.

SI maritus tuus licet militans in patria potestate constitutus,filiũ ex legitimis suscepit nuptijs:eum [m] in potestate aui perseuerasse non ambigitur [n].S.ij.noñ. April.CC.Conſ.

Si maritus.] CASVS. An filius filijfa. militis sit in potestate aui,quæritur, Et dicitur quòd sic.

m Eum.] s.nepotem.

n Ambigitur.] nã & ipse filius licet miles sit,remanet in potestate:vt instit. quibus mo. ius pa. po.sol.§. filiusfamilias. & facit j. de castrẽ.pecu.l.errat. lib.xij.

Natus legitimè ex liberto,est in liberti potestate.h.d.Bal.

Idem AA.& CC.Aemylianæ.

LEX VIII.

LIbertos exemplo ingenuorũ filios suos post libertatem ex legitimis nuptijs natos, in ptãte habere,non est prohibitũ [o].S.xvj. cal.Maij,Sirmij,CC.Conſ.

Libertos.] CASVS. Sicut ingenui homines liberos natos ex legitimo matrimonio habent in sua potestate,ita liberti.

o Non est prohibitũ.] imò permissum: vt & §.de suis & legi.hære.l.filium.& §.de serui. reipu.ma.l.si decretum.

Licet quis neget aliquem esse filium suum, ei non potest denegare alimenta quæ pater filio post triennium præstare debet.h.d.secundũ Bal.

Idem AA.& CC.Niconagoræ.

LEX IX.

NEc filium [p] negare cuiquam esse liberum [q], senatusconsulta [r] de partu agnoscendo, ac denunciata pœna [s] , item

Nec filiũ.] CASVS. Quatuor sunt quæ declarãt nulli licere negare filium quominus teneatur ei præstare,quæ filio à patre sint præstanda, scilicet senatuscon.de par. ag.pœna denũciata aduersus eum.item præiudicialis actio:& remediũ alimentorum.

p Nec filium.] legitimũ,vt non teneatur ei præstare quæ filio à patre præstanda sunt.

q Liberum.] i.licitum.

r Senatuscõsulta.] scilicet declarant quod est in fi. & sic subaudi declarant,ad omnia sequentia.& sunt hæc scilicet Plautianũ. quod pertinet ad eos partus qui post diuortium edũtur.Item aliud senatusconsultum quod factum est tempore diui Hadriani,cuius nomen non habemus:quod pertinet ad eos qui constante matrimonio edũtur:vt ff.de agnos. libe.l. siue.§. quia plautianum, hæc enim senatusconsulta dicunt aliquem agnosci , id est haberi vt filium.

s Pœna.] pœna est ex eisdem senatusconsultis : vt agnoscere.i. tenere & alere vt filium teneatur,licet nõ sit filius:& sic cõstet calumniosè petere.quòd si nõ fecerit,subijcitur alia pœna:quia extra ordinẽ punitur: vt ff.de lib.agno.l.j.§.iulianus. aliâs quod senatuscon.& §.pœna. Sed secus in carboniana,quæ nõ datur alicui q calũniosè petit:vt ff.de carb. edic.l.iij.§.causæ.hæc quidẽ pœna ei imponitur,si ad denunciationem mulieris faciendã intra triginta dies à tempore diuortij dicentis se ex eo pregnantem,nõ contra denunciauit:scilicet nõ ex se eam esse pregnantem.Vel custodes non misit:vt in eodem titu.l.j.§.j.& ij. alterum enim

Alimẽta an sint præstanda per eum q negat aliquem filiũ.

prædictorum ſufficit facere marito:vt in ea.l.j.§.fi. ſed licet teneaт̃ agno-ſcere vt filium,non præiudicat plenè cauſæ filiationis:vt in ea.l.§.elegãter.& §.Iulianus.&' §.ex his.An ergo maritus reſponderit vel cuſtodes miſerit ſummatim,quæritur:& pronunciatur ali vel non ali : vt eod.tit. l.ſi quis à liberis.§.ſi vel parens.vbi non reſpondet, omnino ſine cognitione aliqua cogitur agnoſcere: vt dicto §.iulianus.al's qđ ſenatuſcõſul.in princi. Vel dic ſecundò, pœna amiſsionis patriæ poteſtatis : vt nõ habeat eũ in poteſtate cui negat alimenta,vt in liberto dicitur : vt ff. de liber.agno .l.alimenta.& in ſeruo:quia liber efficitur:vt ſ̃.de lati.lib. tol.l.j.§.ſed ſcimus. Sed huic videtur cõtra. ſ̃.de nup.l.patrem. vbi videtur non amittere patriã poteſtatem:licet non vt filiam habuit in alendo: ſed ibi non potuit plus amittere patriam poteſtatem,quam ſemel amiſerat exponendo: vt j̃.de infan.expo.l.ij.

† In quodã exẽplari qđ' diligẽtius recognitumvidetur, illud ſic ſcriptum ĩuenimus & remediũ alimentorum apud præſidem maiori trimo petendi monſtratum iure,manifeſtè declarat.

prȩiudicium [a] edicto perpetuo ꝓpoſitum †, & remediũ alimẽtorũ apud prȩſidẽ maiori trimo [b] petẽti nomine eius [c] monſtratũ, iure manifeſto declarant [d]. S.v.calen. Maij Sirmij, CC.Conſ.

Pater non poteſt derogare libertati filij:olim uerò libertati non ſolùm derogare licebat,ſed etiam occidere.hoc dicit. Baldus.Vel ſic : Pater filium non poteſt facere ſeruum , niſi ex neceſſitate famis.

Imperator Conſtantinus A. ad Maximum P.V. LFX X.

LIbertati à maioribus tantum impenſum eſt , vt patribus q̃bus ius vitæ in liberos , necisque poteſtas olim erat ꝑmiſſa [e] , libertatem eripere nõ liceret [f].D.xv. calend.Iuñ.Theſſalonicæ,Seuero & Rufino Conſ.

TITVLVS XLVIII.
De adoptionibus.

Actus legitimus adoptionis non poteſt explicari, niſi coram eo qui ſuper eo actu habet plenitudinem iuriſdictionis .h.d.Bal.Vel ſic: Magiſtratus authoritate adoptantur ij,qui in aliena poteſtate ſunt.h.d.Sali.

Imper.Gordianus A.Martiæ. LFX I.

I qui in aliena poteſtate ſunt , iuxta ius ciuile nõ niſi apud eũ [g] apud quẽ plena legis actio [h] eſt,adoptari poſſunt.PP.cal.Iuñ. Gordiano A.& Auiola Conſ.

Arrogatio authoritate principis fieri debet, cauſis arrogationis examinandis per præſidem iuſſu principis,quando impubes arrogatur:& talis arrogatio ualet:ac ſi eſſet coram toto populo Romano facta.hoc dicit.Bal. Vel ſic:Impuberis arrogatio à principe impetrata,præſidi eſt intimanda : qui cum magna inquiſitione habet illam concedere.Et tenetur arrogator impuberi quartam bonorum relinquere ei uel præbere , ſi eum emancipat ſine cauſa.Et quia arrogatione finita emãcipatione uel impuberis morte, bona impuberis ueniunt reſtituenda : ideo tenetur arrogator ſatiſdare ſeruo publico de eius bonis conſeruandis & reſtituendis in caſibus prædictis.h.d.Sali.

Impp. Diocletian.& Maximianus AA. Timotheo. LEX II.

IMpuberem [i] quem ad vicem naturalis ſobolis arrogare de-

a Præiudiciũ.] i.præiudicialis actio:quia dicit ſe filium eſſe:qđ prȩiudicium fit patri,ſi nõ econtra denunciet ex ſe non eſſe prægnantem. Vel mittat cuſtodes : vt ff.de libe.agno.l.j.§.iulianus . Vel dic. i. præiudicialis in rem actio, quæ datur filio cõtra patrem , per quem petit illum in patrem,& ſe ei in filium:vt inſti.de act. §.præiudiciales.quæ nõ eſt verè rei vẽdicatio:cũ non ſit pater in dñio filij:nec filius in dñio patris.Et prȩiudicialis ideo dicitur:quia præiudicat alijs queſtionibus,vt interim non tractentur: vt ff.de libe.cau. l.ordinata. Item edicto dicit, id eſt in generali præcepto . verba cuius edicti non habemus.

b Trimo petẽti.] i. triennio.inde annua bima,trima &c-vt ſ̃.de rei vxo.acti.§.cũ autem.intra trienniũ.ergo mater debet alere : pater abinde ſupra : vt hic,& j̃.de infan. expoſ. l.ij.& ſ̃.de nego.geſt.l .alimenta.& de hoc ibi dixi.

c Nomine eius.] ipſe enim cum ſit infans, petere non poteſt.

d Declarãt.] quatuor ergo ſunt quȩ declarãt non licere alicui negare filiũ: quæ hac.l.dicũtur.

LIbertati.] CASVS. Licet pater habuerit olim poteſtatẽ vendẽdi filiũ vel nõ:tamen fauore libertatis pater filiũ in ſeruitutem redigere non poteſt.

e Permiſſa.] vt ff.de lib.& poſthu.l.in ſuis.in fi . qđ hodie non licet, etiam in ſeruis:vt inſti.de ijs qui ſunt ſui.§.j.

f Non liceret.] niſi propter famem:vt ſ̃.de patri.qui fi.diſ.l.ij.

DE ADOPTIONIBVS. *Quia & per adoptionem conſtituitur patria poteſtas:ideo & de ea dicit:ut inſti.eo.in prin.*

IIqui.] CASVS. Qui filiũ nõ habẽt,an aliquẽ poſsint adoptare,quærit.Et dicit ꝙ ſic,apud competentem iudicẽ.

g Eum.] præſidem.

h Actio.] apud quem explicantur legitimi actus,ſcilicet emancipatio,adoptio,& hæreditatis aditio , bonorum poſſeſsio.vt ff. de regulis iuris.l. actus legitimi. Vel.id eſt apud eum qui habet contentioſam iuriſdictionem,id eſt qui poteſt cognoſcere,& ſententiã ferre

Iuriſdictio contentioſa apud quem dicitur eſſe.

in inuitum,& voluntariam inter conſentientes : vt præſtare authoritatem manumittere volentibus, vel adoptionibus:vel apud quem eſt altera tantùm:vt ff.de offic.proconſ.l.ij.in princ.& ſunt iſti magiſtratus municipales:vt ff.eod.l.magiſtratum . & inſtitu.eod.§.j.& quibus mod.ius pat.pote.ſol .§.præterea.

ſyderas,ſi ij qui ſanguinis neceſſitudine ſibi iungũtur,id ei expedire apud prȩſidẽ prouinciȩ * confirmauerint [k] ,filium habebis:ita, vt bonorũ tuorum quarta pars [l], tam ĩ poſtremo iudicio tuo,q̃ ſi à te emancipatus [m] fuerit,ei prȩbeatur,& ſuper patrimonio eius idoneis fideiuſſorib⁹ datis, ſeruo publico [n] caueaт̃: ne ſub copulandæ adoptionis obtentu , in facultates eius , quæ ei diligenti prouiſione ſeruandȩ ſunt , irruas.Arrogatio etenim ex indulgẽtia principali facta, ꝑinde valet apud ꝓtorẽ vel præſidem intimata , ac ſi per populum [o] iure antiquo facta eſſet. PP. v. idib. Mart. Maximo ij.& Aquilino Conſ.

* Probauerint.

Non debet admitti ſupplicatio,quando aliquid ſupplicatur contra ius,non expreſſa cauſa diſpenſationis.hoc dicit.Bald.Vel ſic:In arrogatione liberti debet cauſa inſeri:& maximè defectus liberorum . aliàs non ualet .h.d.Sali.

Idem AA.Martiano. LEX III.

CVm eum quem arrogaueris [p] , libertum tuum [q] eſſe ꝓfitearis,nec vllam idoneã cauſam [r] precibus addideris , id eſt ꝙ liberos non habeas:intelligis iuris authoritatem deſyderio tuo refragari.PP.xvj.calend.Iul. Maximo ij.& Aquilino Conſ.

Tabellio ex ui tabellionatus nullam habet iuriſdictionem: nec poteſt authoritatem interponere in legitimis actibus.hoc dicit.Bal . Vel ſic: In adoptione publicum inſtrumentum non ſufficit,niſi authoritas iudicis interceſſerit. hoc dicit.Salicetus.

Idẽ AA.& CC.Proculiano LEX IIII.

ADoptio non tabulis , licet per tabellionem conficiendis,ſed ſolẽni [s] iuris ordine apud prȩſidẽ ſolet copulari PP.calen. Septẽb. ipſis iiij.&.iij.AA. Conſ.

Mulier non poteſt adoptare quem in filium, niſi permiſſu principis in ſolatium liberorum amiſſorum.h.d.Salice.

Idem AA.& CC.Syrȩ. LEX V.

MVlierem quidem quæ nec ſuos filios habet in poteſtate, arrogare nõ poſſe certũ eſt.

IMpuberẽ] CASVS.Si aliquẽ qui ſui iuris eſt arrogare volueris, propinquorũ ſuorum requirendus eſt cõſenſus:& ſi eum arrogaueris,& poſtea emãcipaueris:relinquas ei quartam partem, & cauebit reſtituere quicquid ex bonis ſuis ad te peruenit occaſione arrogationis.& perinde valet arrogatio facta per principis reſcriptum,ſicut valuit olim per populum facta.

i Impuberem.] Nota ꝙ tota lex iſta de arrogatione dicit.

k Cõfirmauerint.] aliâs comprobauerint.i. confirmauerint cum magna inquiſitione præcedente:vt ff.e.l.nec ei.§. j.vſque in fi.l.

l Quarta pars.] ex cõſtitutione diui Pij : vt ff.ſi quid in frau.pa.l.fina.& de inoffi.teſta.l.papinianus.§.ſi quis impubes.& ff.eod.l.ſi arrogator.in princ.& §.j.& inſti.eo.§.cum autem.

m Emãcipatus.] ſine cauſa.al's perdit eã: vt dicta l. ff. ſi quid in fraudẽ pat.l.fi.& inſtit. eo.§.cum autem.

n Seruo publico.] id eſt notario : quia publicè ſeruit,non quia ſeruus ſit:vt j̃.de tab.l.generali.lib.x & eſt ſic ff.eo. l.non enim aliter.

o Per populum.] vt inſtit.de iure natu. §.ſed & qđ principi. imò multo magis:vt ff.de officio præt.l.barbarius.in fi.Et qđ dicit intimata apud præſidem:dic quod primò impetrabat reſcriptum vt liceret arrogare : deinde fiebat intimatio reſcripti apđ prȩſidem vel prætorem . & probatio eorum quȩ neceſſaria ſunt : ſicut & aliâs fit : vt ſ̃. de ijs qui ve.ȩta.impe.l.ij.

CVm eũ.] CASVS. Si quis libertũ vult arrogare,nec cauſam aſsignat:qa nõ habet filios naturales:an ſit audiendus,quæritur. Et dicitur ꝙ non.

p Quem arrogaueris.] id eſt arrogare volueris;vt ff.de verb.obliga.l.ſtipulatus ſum Damam.

q Tuum eſſe.] quod potes:vt ff.de ritu nup.l.ſciendum.alienum autẽ nullo modo poſſes:vt ff.eo.titu.l.ſi paterfamilias.in fi.

r Cauſam.] ſine cauſa non auditur.ſic & ff.de tranſac.l.cũ hi.§.ſi prætor.& vertuntur plura in cauſæ cognitione:vt ff.e.l.nec ei.§.& primum. vſq; in fi.inter quas hæc eſt vna ſi liberos habeat vel non.

ADoptio.] CASVS. Si ſcriptura interueniat,nõ propter hoc valet adoptio,niſi apud competentẽ iudicem fiat cum ſolennitate.

s Sed ſolenni.] ſic & emãcipatio:vt j̃.titu.j.l.non nudo Accurſius.

MVlierem.] CASVS. An mulier aliquẽ adoptare poſsit,quæritur. Et dicit ꝙ nõ:cũ filios naturales in poteſtate ſua habere nõ poſsit:tamen in ſolatiũ liberorum in acie principis amiſſorum adoptare aliquem poteſt:& perinde eſt ac ſi ex ea natus fuiſſet.

Annuimus,

a ¶ Annuimus.] id est consentimus.

b ¶ Naturalis.] non ergo habet in potestate, cùm nec naturales habeant in potestate: vt instit. eo. §. fœminæ. & ff. e. l. nam & mulieres. & j. eo. l. in adoptionem patre. in fi.

ARrogationes.] CASVS. Neq; in ciuitate Romæ, neq; in prouincia, sine principali rescripto fieri da est arrogatio.

c ¶ Principali.] vt ff. eo. l. ij. & insti. eo. §. j. & j. eo. l. in adoptionem patre. Accursius.

IN adoptionem.] CASVS. Si Bonon. dedit se in adoptione Mutinen. nõ admittit ei patria qn sit Bon. vñ in ciuitate Boñ. ad honores promoueri põt, & onera ciuilia agnoscere.

d ¶ Ciuitatis.] Mutinæ.

e ¶ Dato.] ab aliquo Bononien.

f ¶ Non mutatur.] vt ff. ad munici. l. ordine. §. fi. & l. seq. & ar. ff. de sena. l. senatores licet. & ff. eo. l. per adoptionẽ. Sed arg. cõtra ff. ad municip. l. municeps definit esse. Sed ibi quo ad onera, non quo ad honores: vt hîc. Item ibi in senatore facto, hîc in adoptato. Itẽ aliud si in ciuitate alterius prouinciæ daretur: q̃a definit esse prioris ciuitatis ciuis: vt ff. de verb. sig. l. prouinciales. vel dic vt ibi. Itẽ nota hîc quòd patria quã qs est sortitus p originẽ, nõ tã facilè mutat: vt ea quę iure tñ domicilij habet: vt hîc, & ff. ad munici. l. assumptio.

patria originis non facile mutat.

g ¶ In honorum.] nã hîc & ibi poterit vocari ad honores: vt ff. ad munici. l. ordine. §. fin. Sed qd si simul vtrobiq; ad munera vel honores vocet? Rñ. valet causa originis: ar. d. l. assumptio. & facit ff. de cõdi. & de. l. falsa. §. sed & si cui.

IN adoptionẽ.] CASVS. Accepi libertã vxore, suscepi ex ea filiã, volo eã dare in adoptionem patrono vxoris: an possim? Dicit q̃ sic. Si verò sui iuris fuisset: sine principis rescripto in adoptionẽ se filia dare non posset.

h ¶ Patre.] qui est maritus libertæ alicuius, vt vult filiam suã dare patrono vxoris suæ. i. matris pueri. Azo.

i ¶ Prohibetur.] corã præside. & hoc vbi erat in potestate. nam si sui iuris, non posset nisi per principem: vt subijcit. & s. eod. l. arrogationes. & ff. eod. l. ij. & insti. eo. in prin.

ADoptatum.] CASVS. Si beneficio principis aliquem arrogasti in filium: non requisito principis consensu eum poteris emancipare.

Verũ quoniã in solatium amissorum tuorum filiorum priuignum tuum cupis vicẽ legitimæ sobolis obtinere: annuimus[a] votis tuis, secundum ea quæ annotauimus: & eum perinde ac ex te progenitũ, ad fidem naturalis[b] legitimiq; filij habere permittimus. PP. iij. non. Decemb. Triballis, Tyberiano & Dione Conss.

¶ *Arrogatio non potest fieri sine principis authoritate: nec in urbe ubi princeps residet, nec alibi. h. d. Bal.*

Idem AA. & CC. Meliano. LEX VI.

ARrogationes eorum qui sui iuris sunt, nec in regia vrbe, nec in prouincijs, nisi ex rescripto principali[c] fieri possunt. PP. vj. non. April. Bizantij CC. Conss.

¶ *Per adoptionem patri additur, non detrahitur, additur ciuilis, & non detrahitur patria naturalis. h. d. Bal. Vel sic: Adoptio non minuit adoptati domicilium originis: ideo & ibi honores & onera subire tenetur. h. d. Sali.*

Idem AA. & CC. Attico. LEX VII.

IN adoptionem quidem alienę[d] ciuitatis ciui rectè dato[e] additur, non mutatur[f] patria: ac propterea ius originis in honorũ[g] ac munerum obsequio per adoptionem nõ minui perspicis. S. xj. cal. Febr. Sirmij, CC. Conss.

¶ *Maritus libertæ potest communem filium in adoptionem dare patrono libertæ: mulier autem adoptare nõ potest, nisi ex principis rescripto. h. d. Bald. Vel sic: Patronus potest adoptare & arrogare filiam libertæ, solennitate debita interueniente. h. d. Sali.*

Idem AA. & CC. Isioni. LEX VIII.

IN adoptionem patre[h], in cuius est potestate, libertæ filiam dante: matris suę patronus adoptare eam nõ prohibetur[i]. Nam sui iuris arrogatio fœminæ, nisi ex nostro rescripto, nunquam procedit. S. v. id. Febr. CC. Conss.

¶ *Id quod est factum authoritate principis, potest dissolui authoritate superioris, de partium consensu. h. d. Bal. Vel sic: Adoptatus authoritate principis, nõ impeditur emancipari. h. d. Sali.*

Idem AA. & CC. Marino. LEX IX.

ADoptatum, licet ex beneficio nostro, emãcipatione solenni separare à familia sua pater adoptiuus minimè prohibetur[k].

¶ *Adoptatus ab extraneo, in eius potestatem non redigitur, nec habet ius expugnandi testamẽtum eius per contra tabulas uel querelam: sed ab intestato succedit, nisi prius fuerit emancipatus. sed adoptatus à suo ascendente, in eius potestatem redigitur, & naturalis patris iura perdit: nisi ante mortem patris naturalis sit emancipatus ab adoptante. & hæc uera sunt, siue adoptetur in filium, siue in nepotem uel ulteriorem, seruato tamen quo ad successionem ordine graduum. In arrogatione uerò semper fit transitus in potestatem arrogatoris: & omnia iura quæ habet filius legitimus & naturalis, habet filius arrogatus. h. d. Bald. Vel sic: In adoptionem extraneo datus, non perdit iura succedendi patri naturali ex testamẽto, nec ab intestato, neque contra testamentum. datus uerò coniunctæ personæ, perdit iura succedendi contra patris naturalis uolũtatem, & hoc quandiu durat adoptio. non si sit finita: quia tunc omnia iura aduersus patrem naturalem recuperat. h. d. Sali.*

Imperator Iustinianus A. Iuliano præfecto prætorio. LEX X.

CVm in adoptiuis filijs, qui filijfamilias constituti à patribus naturalibus alijs in adoptionẽ dantur, antiquæ sapientiæ incidat quædam dubitatio, si oporteret talem filium, qui præteritus à naturali patre fuerat, habere contra eius testamentum de inofficioso[l] actionem: quam Papinianus qui dem negat[m], Paulus autem sine effectu derelinquit[n], Martianus verò distinguit[o], ne ex hac causa vtriusq; patris perderet successionem, naturalis quidem voluntate eius[p] circumuentus, adoptiui propter egestatem quã fortè habebat: & iterum aliud vitium erat exortum (si enim post patris naturalis obitum pater adptiuus per emancipationis modum ius adoptionis dissoluisset, nulla spes ei remanebat: neq; enim contra patris naturalis volũtatem, quia mortis eius tẽpore in aliena fuerat familia[q] constitutus, neq; contra adoptiuũ patrẽ, quia per emancipationem eius familia exẽptus est) ideo talem dubitationem resecantes, & tale vitium corrigentes, sancimus per adoptionẽ quidem ad extraneam personam factam, iura naturalis patris minimè dissolui, sed ita eũ permanere, quasi nõ fuisset in alienã familiã translatus. Cùm enim tanta fragilitas est adoptionis, vt possit in ipso die & filius fieri, & extraneus per emãcipationẽ inueniri: quis patiatur iura patris naturalis nexu diuino copulata ludibrio defraudari? cùm in hoc casu[r] & cõtradicẽdi filio ex iure veteri detur[s] licẽtia, & inuitus trãsire ad aliam nõ cogitur familiam. ¶ Omnia igit (secũdũ qđ iã disposuimus, cùm ad extraneum patrẽ filius per adoptionẽ transfertur) maneant integra iura, siue ad inofficiosi quærelam, siue ad alias oẽs successiões, siue ab intestato,

k ¶ Prohibetur.] quarta sibi arrogata data. videbatur aũt cõtra: quia sicut fuerat facta per principẽ, ita videbatur q̃ sine eo nõ posset emancipari: sed contrariũ est hic, & s. de testa. l. oĩm. & qui testa. fa. pos. l. si quis.

CVm in adoptiuis.] CASVS. Filiũ quẽ habebas in ptãte, Titio in adoptionem dedisti: si decedas eo non instituto, an habeat inoff. querelam? quidam dicunt quòd sic: & quidam dicunt q̃ nõ. Item si pater adoptiuus emãciparet post mortẽ suã: olim quærebatur quid iuris esset? Has duas quęstiões soluit Imperator: dicens, quòd si aliquis det filium suum in adoptionem, nõ amittit ius patriæ potestatis. vndẽ si filius nõ instituatur hęres à patre naturali, poterit agere de inoffic. & hæc sunt vera, cum filius datur extraneo in adoptionem. Si verò datus fuerit auo materno, tunc auus habebit eum in potestate: quia ei succedere debet: & si eum emancipauerit reuertitur in potestatẽ patris. Quãdiu verò quis dat extraneo, non habet necesse extraneus aliquid relinquere filio suo, si velit eum emãcipare: & si non emancipauerit, filius succedet ei ab intestato. & hæc habent locũ in filio adoptato: quia si aliquis sui iuris det se in arrogationẽ, trãsibit in potestatẽ arrogatoris, & ei succedet.

l ¶ De inofficioso.] i. contra tabulas: sic s. fa. mil. ercis. filij patris. nec enim præteritis datur querela.

m ¶ Negat.] scilicet competere.

n ¶ Derelinquit.] i. nihil inde dixit.

o ¶ Distinguit] dicũt quidã distinctionẽ Martiani se ignorare. Alij dicũt fuisse qđ refert, an sit egens pr adoptiuus: vt tũc detur cõtra testamentũ patris naturalis: aliàs nõ. Alij dicũt q̃ refert an pater adoptiuus voluit eũ circumuenire, vel non: vt primo casu det aliàs nõ: vt ar. j. ea. l. §. si verò pater. in fi. Alij q̃ refert an pater naturalis voluit eũ circumuenire vel nõ: vt j. l. proxi.

p ¶ Volũtate eius.] scilicet patris naturalis, secũdũm vltimam expositionẽ. sed secũdũm alios, id est sua propria voluntate. Accur.

q ¶ Familia.] nudũ ergo nomẽ filij habet: & in qualiquali potestatẽ est adoptantis.

r ¶ In hoc casu.] id est cum datur extraneo in adoptionem.

s ¶ Detur.] vt ff. eo. l. in adoptionibus. & facit j. titu. j. l. iubemus. in fi. & insti. quibus mo. ius pa. pote. sol. §. pe. & §. fi. sed hęc magis videtur ratio in contrarium. si potuit

contradicere & non contradixit, videtur consentire: vt ff. de aqua plu. arcen. l. sabinus ait. §. si patiente. sed dicas potuit cõtradicere: ergo perinde est ae si contradixisset. sic ff. de furt. l. qui vas. §. vetare. & ff. de procur. l. filiusfamilias. §. inuitus. Alij dicunt cum in hoc casu &c. id est cum pater adoptiuus emancipat. q. d. merito sic subuenimus in naturali patre: qa & iure veteri sic subueniebatur in adoptiuo: sed hoc non placet: quia secundùm hoc ꝑbaret ipsum hodie etiã amittere vtriusq; pr̃is successionem: vt ĩ. dices.

a ¶Prodesse patri.] quia ei acquiret sicut cęteri filij. & facit ad prędicta institut. de exhære. lib. §. adoptiui. & §. sed hæc quidem.

b ¶Emancipatus.] ante conceptionẽ filij. aliâs in potestate aui remãsisset: vt instit. q. mo. ius pa. pote. sol. § si.

c ¶Naturalia.] i. natiualia: vt cesset oppositio de fratre adoptato à fratre: vbi videntur naturalia iura. sed certè nõ cõcurrunt naturalia: nec em̃ ab eo cõtrahit originẽ. Itẽ nota hic duas rationes vincere vnã: vt in auth. de consang. & vte. fra. §. vult aũt hæc. colla. vj. & s̃. de edict. diui hadria. tol. l. fi. §. j.

Rationes duæ vincût vnam.

d ¶Procedat.] vt non agat cõtra testamentum patris: vt s̃. eo. in princ.

e ¶Concedatur.] per querelam de inofficioso testamẽto, vel alio modo.

f ¶Acquiri.] profectitia, non aduentitia quãtũ ad dominiũ: sed quãtum ad vsumfructum. Item non castrensia vel quasi. Azo.

g ¶Resecante.] nota affectũ sanguinis remouere suspicionem: vt ff. de ritu nup. l. pe. §. denuo.

h ¶Reuerti.] vt recidat in patriam potestatem. secundùm P. Item quantũ ad succedendũ: sed secundũ hoc etiam hodie ꝑdit vtriusq; patris successionẽ: & sic remanet vitium: quod s̃. dixit ibi, & iterũ aliud vitiũ &c. Pone enim ꝙ auus q adoptauit, emancipat eũ post mortẽ pr̃is naturalis. Sed Rñd. non perdit, nisi velit. nec em̃ auus põt eũ emancipare nisi velit, scilicet filius adoptiu⁹. sed olim poterat, secũdũ Io. Sed vr̃ cõtra s̃. eo. ibi, cum in hoc casu &c. sed tu exponevt ibi primò dixi. Vel dici põt, imò non ꝑdit: quia auus tenet dare ei quartã, vel relinquere quasi filio arrogato: vt probatur insti. eo. §. cũ aũt. & ff. de inoff. test. l. papinianus. §. pe. sed certè illud est verum in arrogatiõe: nõ in adoptiõe: vt insti. de hære. quę ab intest. §. aliquã. in fi. Vel dic tertiò ꝙ non est verisimile

siue ex testamẽto, quę liberis deferũtur: vt ipse possit & ꝓdesse [a] patri naturali, & ab eo naturalia debita ꝑcipere. ¶Si verò pater naturalis auo materno filij sui, vel si ipse fuerit emancipatus [b], etiã auo paterno, vel proauo simili modo paterno vel materno, filium suũ dederit in adoptionẽ: in hoc casu, quia in vnã personam concurrũt naturalia [c] & adoptionis iura, maneat stabile ius patris adoptiui, & naturali vinculo copulatũ, & legitimo adoptiõis nodo cõstrictum: & ad eũ modum solùm respiciat filius, cui eum & natura aggregauit, & lex per adoptionẽ assignauit: & Papiniani sententia in hac specie procedat [d], & ad eum tãtũmodo filius adoptiuus spem totã extendat, & non patris naturalis successionem molestare conceda tur [e], sed auita & proauita tantũmodo reuerentia protegatur: eiq; acquirat quæ possunt acquiri [f] & prodesse. Et is ei solus pater intelligatur, quẽ lex fecit, & natura nõ dereliquit. Neque enim Martiani distinctioni locũ esse in hoc casu inuenimus, vbi nullius circunuẽtiõis suspicio potest aliquam sibi vẽdicare licentiã: auita & proauita affectiõe hæc omnia resecãte [g]: sed hęc omnia manere integra, nisi auus & ꝓauus emãcipatũ fecerint filiũ adoptiuũ. Tunc etenim necesse est iterum ad patrẽ naturalem eũ reuerti [h]: cùm emancipationis interuẽtu adoptio in quacunq; persona facta dissoluitur.

¶*Datus in adoptionem extraneo, ei potest succedere ex testamento: sed contra testamẽtum nullo modo uenire potest. ab intestato uerò huic patri adoptiuo succedit, si durat adoptio. Et etiã patri naturali succedit ab intestato de iure prætorio non ciuili, quia inter eos finita erat agnatio, & de agnato cognatus est effectus. h. d. Sali.*

¶Sed ne articulum adoptionis in extraneam personam factæ [i], sine lege [i] relinquamus: licẽtiã damus tali adoptiuo patri, id est extraneo (si voluerit) nihil ei testamento suo relinquere, sed qcqd ei reliquerit, hoc liberalitatis sit: & non legitimo vinculo adstrictũ. Cùm enim ꝑ oĩa naturæ suę filiũ aggregarimus, manifestũ est ꝙ & acquisitiões omniũ rerũ quæ ad filiisfamilias peruenerint secundũ leges nostras, nõ adoptiuo extraneo patri, sed naturali vsq; ad modum vsusfructus perueniãt, & permaneãt in sacris pr̃is naturalis, quasi imaginaria quadam & noua affectiõe ei acquisita, nõ pristinæ [k] cognatiõis diminutiõe introducta. ¶Sed si quidem remaneat in tali adoptiõe, nulla interueniẽte emãcipatiõe, in hoc tantũmodo [l] prodesse ei volumus adoptionẽ, vt nõ successiõe ab intestato patris extranei adoptiui defraudet, sed habeat accessiõne fortunæ ex patris naturalis sibi volũtate acquisitã. ¶Neq; enim ex veteri [m] iure cognationis nexus [n] naturalis patris per adoptionẽ filio dissoluebatur, sed accedebãt iura adoptiua, certis reliquijs [o] ex iure naturali remanẽtibus: & qui legitimus [p] erat familiæ adoptiuæ, is naturali fuerat cognatus. Quis em̃ materna [q] iura posset abolere, cũ videbat & ex antiquo iure patrẽ quidẽ habere adoptiuũ, matrẽ aũt eã quã natura cognoscit? Et ideo sancimus, & si [r] habeat hmõi filius iura integra [s] naturæ, attamen si intestatus pater extraneus adoptiuus decesserit, habere eũ etiam sui hæredis ius ad eius tantũmodo [t] successionẽ: vt nõ etiã legitima iura ad familiã extranei patris adoptiui habeat, nec [v] ipsa ad eũ cõmunionẽ aliquã habeat, sed quasi extrane⁹ ita ad illã familiam inueniatur.

¶*Supra dixit de adoptiuo retento in adoptionem usque ad mortem. hic dicit quòd secus est in emãcipato. h. d. Bal.*

¶Sin aũt per emãcipationẽ iura adoptiua fuerint dissoluta, tunc nullus ei penitus regressus ad adoptiuũ extraneũ patrẽ, & si moriatur intestatus, relinquatur: sed maneat tantummodo patrem naturalẽ cognoscẽs, tanquã nõ fuisset ab initio in adoptionẽ trãslat⁹. [x]

¶*Quæ dicta sunt de adoptatis, locum habent qualitercunque fiant adoptiones: quia ubi attendimus solùm effectum, non curamus de modo. h. d. Bal. Vel sic: Dicta superius habent locum in adoptiuis extantibus masculis. Sali.*

¶Quæ aũt de alijs adoptiuis [y] diximus, hæc sancim⁹ etiã de ijs qui ex Sabiniano senatuscõsulto ex tribus maribus [z] fuerãt ab extraneo adoptati, nulla penitus differentia inter alios adoptiuos & eos introducenda.

¶*Dicta superius in filio in adoptionem dato extraneo, habẽt locũ in filia nepote & nepte & deinceps. Nepos tamẽ iste demũ succedit auo naturali si pater eius eũ non præcedat in gradu. nã patre eum præcedente, non auditur. h. d. Sali.*

¶Quæ in filio diximus in ado-

ita cõiunctã personã venire ad emãcipationẽ ꝑpter affectionẽ auitam: vt modo dixit. Itẽ quid si decesserit pater naturalis post emancipationẽ? Rñ. sine dubio venit cõtra testamentum sui patris: sed & ipse auus habet necesse eũ instituere vel exhæredare: cũ successerit in locũ sui patris. & idem de auo materno: qđ est verũ, si nullus alius est in medio. aliâs fortè cõtra. Si enim sim ꝓnepos: licet moriatur pr̃ meus, remanet auus, q est filius ad proauũ: & sic nõ habet necesse me instituere, vel exhæredare: vt ĩ. e. l. §. quę in filio.

i ¶Sine lege.] i. sine præfinitione. aliâs perfectione legis.

k ¶Pristinæ cognationis.] naturalis, scilicet paternæ.

l ¶In hoc tantummodo.] poterit ergo eũ vocare in ius sine venia, secũdũ Azo. licet P. cõtra: vt dixi ff. de in ius vocã. l. adoptiuũ. in pri.

m ¶Ex veteri.] d est secundũ leges veteres.

n ¶Nexus.] non dixit patrię potestatis. illa em̃ soluebatur secũdũ veteres leges: vt insti. eo. in prin. & ff. e. l. j. sed nexũ cognatiõis: qa nihilominus in bonis patris naturalis admittebatur ꝑ bonorũ possessionẽ vñ cognati. licet nõ ꝑ vnde liberi. vel vnde agnati: vt insti. de hære. quæ ab intest. §. admonendi. & §. at hi.

o ¶Reliquijs.] vt succedat patri & alijs quos cõtingit naturaliter per vnde cognati: vt modo dixi. Accursius.

p ¶Legitimus.] i. legitimè aggregat⁹: vt succedat ab intestato. Azo.

q ¶Materna.] q. d. materna iura nõ abolebantur secundum veteres leges quę inducebãt vnde cognati, vt s̃. ꝓxi. ibi, naturalis fuerat cognatus. Quis ergo ita dicet aboleri hodie pr̃na.

r ¶Etsi.] id est quãuis.

s ¶Iura integra.] i. naturalia ad succedendum, non per vnde liberi. vel vnde agnati: vt d. §. at hi. quæ est cõtra. sed per vnde cognati: vt in eodẽ ti. §. admonẽdi.

t ¶Tantummodo.] non autem ad agnatos vel cognatos huius patris adoptiui. sic & legitimatus per curiam: vt in auth. q. mo. na. effi. sui. §. filium verò colla. vij. & argu. ff. e. l. ante pe. sed patri adoptiuo vna cum naturalibus & legitimis succedet, vt hic, & s̃. de suis & legi. l. si te.

v ¶Nec ipsa.] scilicet familia.

x ¶Translatus.] vt & s̃. e. l. §. sed hæc omnia manere.

y ¶Adoptiuis.] datis extraneo in adoptionẽ.

z ¶Ex tribus maribus.] tres erant patres quorũ quisq; suũ filiũ adoptãti offerebat, vt eũ adopta

adoptaret:ex quibus vnus adoptabatur. Vel contra erant tres volentes adoptare:sed vni est datus cui plus videbatur prouidendum:cùm sit ado ptatus cum maiori solennitate.& facit insti.de hære.quæ ab intest.§.aliquam & j.de decu.l.fi.in fi.lib.x.

ptionẽ à patre dato[a],hæc & in filia,& in nepote,& nepte,& deinceps psonis vtriusq; sex⁹ in sacris patris cõstitutis extẽdimus[b],si tñ tẽpore mortis aui sui parentes eos vel eas nõ antecedãt.si em̃ patres eos antecedũt(vbi nec imponitur necessitas auo aliquid nepoti vel nepti relinquere[c]) maneãt oĩa iura adoptiua ei intacta. Hæc em̃ oĩs sanctio de filio & filia,de nepote & nepte,& deinceps psonis in sacris constitutis introducta est, vbi dubitabãt qd statuẽdũ esset: quasi duobus patrib⁹ ei,vno ex natura,& altero ex lege impositis.

¶*Superius dicta locum habent in adoptato,nõ in arrogato in quo iura uetera remaneant illibata & firma.h.d.Sali.*

¶Vbi aũt homo sui iuris cõstitutus per arrogationẽ ex Augusta liberalitate[d] sese dederit in adoptionem[e],tũc omnia iura patris adoptiui habeat intacta.Cũ enim nullũ inter patres inducit[f] discrimen,sit suus hæres adoptiuus patri arrogatori,& familiæ eius aggreget:& omnia quæ ad filiũ arrogatum veteres legũlatores introduxerũt,intacta illibataq; in eorũ personis reseruẽtur.Dat. calẽ. Septemb.Constantinop. Lampadio & Oreste VV.CC.Cons.

¶*Quod potest per ueritatem disponi non debet disponi per fictionem.Item frustra fit per plura,quod potest fieri per pauciora.h.d.* Bald. *Vel sic:Solẽnitas antiqua quæ requirebat liberorum emancipationem dum dabantur in adoptionem,est sublata:sed sufficit eam fieri apud competentem iudicem.h.d.Sali.*

Idem A.Iuliano præ.præ. LEX XI.

VEteres circuit⁹[g] in adoptionibus quæ per tres emancipationes[h], & duas manumissiones in filijs,aut per vnam emancipationẽ in cæteris liberis[i] fieri solebant,corrigentes siue tollentes, cẽsemus licere parẽti qui liberos in potestate sua cõstitutos in adoptionẽ dare desyderat,sine vetere

a ¶A patre dato.] scilicet alicui extraneo.

Filium in adoptionẽ datum tenetur pater instituere vel exhæredare.

b ¶Extendimus.] sicut ergo filiũ meum in adoptionẽ datũ, habeo necesse instituere vel ex-10 heredare:ita & nepotẽ. sed hoc nisi fili⁹ præcedat nepotẽ.& hoc subijcit.si tñ &c. vt ff.de mili.testa.l.si filiusfa.j.§.j. & insti.de exhæreda.lib. §.posthumorum.

c ¶Relinquere.] nisi faciat propter timorem legis velleiæ : vt in d.§. 20 posthumorũ. in fi.quæ est contra.

d ¶Liberalitate.] i. authoritate vel rescripto:vt s̃.e.l.arrogatiões.

e ¶In adoptionem.] i.in arrogationem.

f ¶Inducitur.] quia nõ habet nisi adoptiuũ.

VEteres.] CASVS. Olim si 30 pater volebat dare filiũ suũ in adoptionẽ, oportebat ꝙ venderet alicui: deinde alij:& ille rursus alij: & sic ab vnoquoq; emãcipabatur:postea vero vẽdebatur bis vt seruus , & manumittebaẽ qđ nõ obseruabatur in 40 filia:quia non erat necessaria nisi vna emãcipatio excluso ergo veterũ circuitu statuat imperator p l.præsentẽ vt si pater in adoptionẽ filiũ suũ dare voluerit scriptura interueniẽte hoc iudici insinuet præsente filio q debet adoptari,& 50 præsente adoptante.

g ¶Veteres circuitus.] no.circuitũ inutilẽ tolli:vt j.tit.j.l.j.& ff. de cõdic.inde.l.dñs testamẽto.& j.de do.l.fi.ĩ fi.

h ¶Emãcipationes.] opus enim erat ꝙ ego tibi , & tu illi:& ille alij vẽderemus vt filium.& 60 sic ab omnibus emãciparetur:postea vendebatur bis vt seruus , & bis manumittebatur.

i ¶Liberis.] s.in filia & nepotib⁹ ex filio.& in fra:vt hîc,& ff.de iniust. rup.test.l.verum.§.filia.

k ¶Manifestare.] vt & arg.j.tit.j.l.fi.Sed cer-70 tè imò & sine actis: vt s̃.de fide instru.l. emãcipatione.quæ est contra. sed illa litera aliter intelligitur:quia erant acta perdita.

l ¶Et non contradicente.] vt j.tit.j.l.iubemus.& l.fi.& ff.e.l.ij.§.j.& l.in adoptionibus.

Continuatio.

¶DE EMANCIPATIONIBVS LIBERORVM. ¶*Qualiter constituatur patria potestas dictum est:nũc qualiter dissoluatur.uel sic: Qualiter constituatur patria potestas dictum est:sed quia illa soluitur per* 80 *emancipationem,ideo ponit de emancipationibus.*Azo.

SI lex.] CASVS. Si pater filium suum apud magistratum municipalem cui sola consuetudo municipalis iurisdictionem dedit emancipandi,emancipauerat:an teneat emancipatio,quæritur.Et dicitur ꝙ sic.

m ¶Si lex.] i.consuetudo.sic j.e.l.fi.

n ¶Duũuiris.] i.magistratibus municipalibus: vt s̃.de iudi.l.fin. Sed nonne & si non esset cõsuetudo,est tamen lex quę dicit apud magistratũ municipalẽ hoc fieri posse:vt s̃.de magi.muni.l.j.etiam apud extraordinarium:vt ff.de manu.vin.l.etiam.§.fi.& ff.e.l emancipari?Respon.sic:si modo ex consensu à scientibus : cum extraordinariè prædicta fiant. sed hic credebant ordinarium,& non erat:quia consuetudo facit eum ordinariũ ad omnes etiã alienigebas.Vel dic ꝙ duũuiri non sunt magistratus municipales,sed quidam officiales qui aliâs nõ habent iurisdictionẽ hanc,nisi cõsuetudo da-10 ret. & hoc placet. Sed qũo cõsuetudo eius loci præiudicat omnib⁹ aliorum locorum:vt ff. cõia prædi.l.vẽditor.§.si constat?Rñ in volũtaria iurisdictione est hoc: secus fortè in contentiosa,vel dic etiã in cõtẽtiosa idẽ. & nõ dicet illius loci cõ-20 suetudo tãtũ,sed generalis: inspectis eis inter quos fit magis quã in loco vbi fit. Item nota hic ar.ꝙ iura & statuta illi⁹ loci vbi agitur iudiciũ, sunt conseruãda:licet actor aliũde sit.Sed ar.cõtra.ff.de euic.l.si fund⁹. & ff.de vsur.l.j.in prin. 30 Ex prædictis patet non esse contra.ff. de iuris. om.iu.l.fi.qa ibi de cõtẽtiosa dicit.vel nulla erat consuetudo ibi:& inuitus vocabatur ibi reus.

Iudiciũ detur secuudũ statuta loci vbi agitur.

ADDITIO Materiã hui⁹ l. videas latè & pulchrè per Bar.in repetitiõe l. cũctos ppłos. 40 s̃.de sum.tri. & fi.cath. vbi eã latè examinat.

obseruatione emãcipationum, & manumissionum,hoc ipsum actis interuenientibus apud cõpetentẽ iudicẽ manifestare[k],præsente eo qui adoptat,& nõ cõtradicẽte[l], necnon eo qui eum adoptat.D.v. cal.Nouẽb.Constantinop. Lampadio & Oreste.VV.CC.Cons.

TITVLVS XLIX.

De emancipationibus liberorum.

¶*Consuetudo dat iurisdictionem uoluntariam, quæ extenditur ad forenses seu non subditos cõsentientes.*Bal.*Vel sic:Ista lex est digna repetitione,quæ consistit in duobus.Primò in materia iurisdictionis uoluntariæ prorogandæ.Secundò in materia iurisdictionis statutariæ extendendæ uel restringẽdæ.Nam triplex est iurisdictio.quædam contentiosa fori contentiosi.quædam uoluntaria fori uoluntarij.quædam statutaria faciendi leges & statuta:& breuiter.h.d.ut in text. Vel sic:Habens iurisdictionem à lege municipali,potest illam exercere etiam inter non subditos consentientes:& ualet apud omnes.h.d.Sali.*

Impp.Dioclet.& Maximian.AA.& CC. Herennio. LEX I.

SI lex[m] municipij in quo te pater emãcipauit, ptãtem duũuiris[n] dedit, vt etiã alienigenæ liberos suos emãcipare possint:id quod à patre factum est,suã obtinet firmitatẽ.PP.iij.noñ.Decẽbr. ipsis iiij.& iij.AA.Cons.

¶*In emancipationibus & etiam donationibus potius attenditur ueritas quàm scriptura.*Bal.

Iidem AA.& CC.Gennadiæ. LEX II.

IN emancipationibus liberorum,necnon donationibus,nõ tam scriptura quàm veritas[o] consyderari solet.PP.v.id.Mart. Tyberiano & Dione Cons.

¶*Vbi requiritur solennitas,ea omissa nõ ualet actus.*Bal.*Vel sic:in emancipatione non requiritur causa,sed iudicis authoritas.h.d.Sali.*

Iidem AA.& CC.Eliodoro. LEX III.

NOn nudo[p] cõsensu patria liberi potestate,sed actu solenni[q],vel casu[r] liberantẽ nec causę[s]

IN emancipationibus.] CASVS In emancipatione an necessaria sit scriptura,quæritur.Dicitur ꝙ nõ.vel si pater filium emãcipauerat & interuenit scriptura : amissa est 50 postea : an ppterea debeat retractari emãcipatio?Dicit ꝙ non, si veritas possit aliter pbari. vel si facta erat emãcipatio vel donatio p scripturã:non tã scriptũ ipsum quã act⁹ cõsiderãdus est.

o ¶Veritas.] pone ꝙ emancipatio vel dona-60 tio fiebat:sed aliud simulabãt.& tũc est simile s̃. plus va. quod agi. per totũ. & s̃. de proba. l.cum precibus. & j̃. de do.l.nec ignorans . Vel dicit ꝙ in emancipationibus non est necessaria scriptura:& tunc est sic s̃.de fide instru.l. eman-70 cipatione.& j̃.e.l.iubemus.loquitur de infante vel absente.& s̃.titu. proxi.l.fi.loquitur de adoptionibus,quæ sunt ar.contra.Vel tertiò dicit quòd licet sit amissa charta emancipationis quæ tamen facta fuit , non nocet:si veritas pateat.& sic potest loqui hic,& d.l.s̃.de fide instru.l. emãcipatione.& sic concordant prædictæ leges j̃.eo.l.iubemus.in fi.& s̃.tit. j.l.fi.

NOn.] CASVS. Si pater dicat filio:fili , vis emancipari ? non propter hoc emancipatio videtur fieri,nisi solennitas interuenerit 80 quæ est necessaria.

p ¶Non nudo.] à solennitate.& sic est s̃.de pa.pote.l.abdicatio.& arg. s̃.de pac.l.traditionibus.

q ¶Solenni.] s.authoritate iudicis.vt instit.quibus modis ius pa.pote. sol.§.præterea.& arg.s̃.titu.j.l.adoptio.

r ¶Casu.] puta patris morte:vt insti.quib.mo.ius pa.pote.sol.§.j.

s ¶Causæ.] nota non est locus:quare?quia variæ sunt voluntates hominum:vt & ff.ad treb.l. quia poterat. Sed argu.contra.s̃.titu.j.l. cum

cum.& §.de rebus alie.non alie.l.j.

NEc auus.] CASUS Mulier à principe volebat impetrare vt auus suus cōpelleretur eam emancipare:an possit impetrare? Dici tur ꝙ non.neq; rescriptum impetratum tenet:quia princeps in alterius iniuriam non consueuit concedere rescriptum.

a ¶ Nec auus.] q.d. ne dum pater.& est ad hoc qd no.de epis. audie.l.si lenones.& instit.quibus mo.ius pa.po.sol. §.fi.

b ¶ Iniuriam.] s.patris vel aui vt cogatur eman cipare.Et dic iniuriā sci licet magnam:sed parua tolerat:vt ff.ne quid in loco publi.l.ij.§. si quis à principe.& §.de preci. impe.offe.l.quoties.& l. rescripta.& ff.de relig.l. si qs sepulchrū. in pri. & ff.de admi.tu.l.impu-beri.& ff.ex quibus cau. ma.l.sciēdum.& ix.q.iij. c.nunc.Sed quæritur an ex iisdem causis quibus pater cōpellitur emanci pare,cōpelletur econtra filius recipere emancipa tionem? Rn.non:vt ff.de leg.& se.l.quod nō ra-tione.Item quia non est eadem æquitas. ADDITIO. Aduertas ꝙ Bar.in l.quidā cum fi lium.in j.col.ff.de verb. obli.reprobat istam vlti mam partem glossæ:di-cens ꝙ sicut pater cogi-tur ex causa emancipare filium:ita fili⁹ ex cau-sa cogitur eā recipere ꝑ illā l.quidā &c. De quo videas etiam Ang. Are. in §.fi.institu.quib. mo. ius pat.po sol.in fi.

Iniuria parua toleratur.

✝ Sic papa nō vult sta-tuta per re-scriptum re stringi:vt i c. audita.cū gl.sup ver-bo,intellexe runt.de re-stit.spo.

quibus motus pater emancipauit filium,sed actus solennitas quæri tur.PP✱.AA.Cons.

¶ *Non est de mente principis tribuere beneficia in alterius iniuriam.h.d.Bal.Vel sic:Inuitus quis non liberat filium uel nepotem à sua potestate: & rescriptum principis ut iniuriosum super hoc,non est seruandum.Sali.*

Iidē AA.& CC.Colonæ. LEX IIII.

NEc auus[a] neptē suā liberare potestate cogitur,nec in cu iusquā iniuriā [b] bñficia tribuere, moris est nrī.✝ Dat.idib.Octobr.

¶ *Absens & infans non possunt emancipari: nisi ex rescripto principis rescribentis præsidi uel iudici competenti, ut partibus præsentibus authoritate principis interponat decretum emā cipationi:infantis autem consensus non requiri tur.Bal.Vel sic:Per rescriptum principis iudici apud acta intimatum,possunt parentes eorum li beros emancipare:accedente antea uel postea il-lorum uoluntate,nisi fuerint infantes quorum consensus non requiritur.h.d.no.secundum Sali.*

Imper.Anastasius A.Constantino. præfect. præto. LEX V.

IVbemus[c] licere parentibus,id est patri,auo paterno,seu pro-auo,cæterisq; vlterius ꝑ masculi-ni sexus ꝑsonas continua generis serie cōiunctis,si liberos quos ha-bēt in potestate ꝑpria,id est filiū vel filiā,nepotē seu neptē ex filio, pronepotē,seu ꝑneptē , cęterosq; itidem per masculini sexus perso nas continua generis linea sibi,cō iūctos,per emācipationē, vel ab-sentes[d],vel peregre degentes, vel in ijsdē locis seu regiōibus vel ci uitatibus cōmorantes, in iudicio verò nō præsentes,iuris sui consti tuere maluerint: supplicationib⁹ porrectis mereri super hoc diui-nū oraculū:hocq; [e] apud cōpeten tē iudicē,ad cuius iurisdictionem actus emācipationis pertinet insi-nuare[f] :superq; precibus à semet oblatis apud eū deponere: vt hoc subsecuto,& authoritate prǽcedē te principali,plenissimum robur emācipatio sortiatur:& personæ in quas talis liberalitas [g] collata sit,de aliena potestate quasi à pa-rētibus ex emācipatione manu-missæ liberent:si tamē ipsæ nihi-lomin⁹ sub gestorū [h] testificatiōe, vel apud eundē iudicem,vel apud

IVbemus.] CASUS Si pater velit emancipare filium ab-sentem,debet impetrare à principe vt liceat sibi filium emancipare: quo impetrato ostendat iudi ci ciuitatis rescriptum: & doceat de filij consen su, nisi filius fuerit in-fans:quo casu non est re quirēdus cōsensus eius, & ritè fiet ei⁹ emancipa tio.

c ¶ Iubemus.] loq-tur hæc lex de absentib⁹ emancipādis . & eodem modo de his loquitur §. de colla.liberos.& de le-gi.hære.l.si ab eo.& l.de emancipatis.& est hæc lex Anastasij.

d ¶ Vel absentes.] Lā ciuitate tota: vel à loco iudicij : vt subijcit .& sic ex eo qd subijcit no-ta,absentē esse qui abest à iudicio. sic accipit in auth.de test.§.penul.col. vij.& plenè dixi §.de prę scrip.long.temp.l.fi.

e ¶ Hocque.] s. diui-num oraculum.

f ¶ Insinuare.] i.demonstrare:& deponere,id est dicere se velle eo vti & procedere ad emācipandum.& est simile de impetratione veniæ,quę primò per rescriptum petitur:& postea apud iudicem causæ probatur: vt §.de ijs qui ve.æta impe.l.omnes.& arg.§.de adop.l.ij.in fi.

g ¶ Liberalitas.] id est emancipatio.

h ¶ Sub gestorum.] sic ergo videtur in emācipatione necessaria scri ptura.sic §.titu.j.l.fi.Vel speciale hic in absente:& alia loquitur in ado-ptionibus:vt diximus §.eo.l.in emancipationibus.

Emancipatio an debeat fieri interuen ente scriptura.

i ¶ Deposuerint.] id est consenserint filij emancipati.Sic ergo nota absentem non emancipari inuitum vel ignorantem:quod est hodie ge-nerale:vt in auth.quib.mo.natu.effi.sui.§.generaliter.colla.vij.& facit §. tit j.cum in adoptiuis.§.j.ibi,cum in hoc casu.&c.

k ¶ Et sine consensu.] non innuas ꝙ cum consensu possint:quia con-sentire non possunt.

aliū quēlibet proposito parētum suam etiā voluntatē cōsonare,vel ante preces oblatas & sacros api-ces promulgatos,vel postea depo-suerint [i] :nisi infantes sint: qui & sine consensu [k] etiam hoc modo [l] sui iuris efficiuntur.Dat.xj. calē. Aug.Cōstātinop.Probo & Auie-no Iun.Cons.

¶ *Vana obseruatione sublata,emancipationes possunt fieri coram iudicibus competentibus:& emancipatis potest etiam donari:& per emanci pationem non soluitur iura agnationis.h.d.Bal. Vel sic:Figmētis antiquis semotis,& per rescri ptum principis & sine eo apud cōpetentes magi stratus possunt parentes liberos emancipare,& in emancipatos liberalitates exercere.& eman cipati etiam si non sit dictum,retinent ius succe dendi.h.d.Sali.*

Imp.Iusti.A. Ioanni præ.præ. LEX VI.

CVm inspeximus in emanci-pationibus vanam obserua-tionē custodiri,& venditiones in liberas ꝑsonas figuratas [m], & cir-cūductiōes inextricabiles,& iniu-riosa rhapismata [n] ,quorum nul-lus rationabilis inuenitur exitus, iubemus huiusmodi circuitu [o] in posterum quiescēte, licentiam ei esse qui emancipare vult,vel ex le ge Anastasiana [p] hoc facere,vel si-ne sacro rescripto intrare compe tētis [q] iudicis tribunal,vel eos adi-re magistratus,quibus hoc facere vel legibus [r] vel ex longa consue-tudine [s] permissum est: & filios suos vel filias,nepotes vel neptes, vel deinceps progeniem in pote-state sua cōstitutam à sua manu [t] dimittere,&legitima iura [v] omni-modo habere:&si non specialiter hoc sibi seruauerit:& peculium [x] donare,vel alias res liberalitatis titulo in eos transferre:& eas res quę acquiri indignant [y] ,ꝑ vsum-fructū secundū nostrę cōstitutio-nis [z] modū detinere,& oīa facere: vana tātummō(secundū quod iā dictum est)obseruatione sublata. Dat.calend.Nouembr. Constan-tinop.post consulatum Lampadij & Orestis VV.CC.

TIT. L.

De ingratis liberis.

l ¶ Etiā hoc modo.] nō solū alijs quibusdā: vt morte vel delicto pa-tris:quibus fiunt sui iu-ris filij etiā ignorātes: vt instit.qui.mo.ius pa. pote.sol.§.j.& §.cū aut.

CVm inspexi-mus.] CASUS Olim cum vole bat pater emancipare fi-liū vēdebat eum, & ille emācipabat,& alapā da bat ei.hodie si vult qs si liū suū emācipare, im-petret rescriptū princi-pis ambagibus sublatis antiquis:vel corā iudice terræ eum emācipet: & habebit dimidiā vsusfru ctus in bonis filij.

m ¶ Figuratas.] i.si-mulatas. vēdebatur enī vno nummo.

n ¶ Rhapismata.] nam fortè verberabatur & rapiebat semetipsum à verberibus:vt fit ho-die in desponsantibus:li cet illud pro ludo fiat. & ad hoc in auth. cōsti-tutio quæ de digni.in prin.colla.vj.

Sponsalibus factis fiunt rhapismata.

o ¶ Circuitu.] nota sic & ff.de cōdi.inde.l.do minus.& §.tit.j.l.fi.

p ¶ Anastasiana.] quę est §.l.proxima.

q ¶ Cōpetentis.] for-tè etiam extraordinarij: vt argu.ff. de ma. vin.l. etiam.§.fi.

r ¶ Vel legibus.] vt quia sunt saltē magistra tus municipales: cōpe-tit enim hoc iure magi-stratus : vt §.de magist. munic.l.ij.

s ¶ Consuetudine.] etiā si nō sit fortè magi-strat⁹.Et sic nota ꝙ con-suetudo dat iurisdictio-nē ordinariā:vt §.eo.l.j.

Cōsuetudo dat iurisdi-ctionem.

t ¶ A sua manu.] i.po testate:vel qa etiā per manum capit. & habes eadem insti.quibus mo-dis ius pat. pote. sol.§. præterea.vbi fit mentio huius l.

v ¶ Legitima iura.] s.de succedēdo filio:licet nō hoc sibi expresse ser uauerit:vt hic subijcit, & insti. de leg.ag. suc-cess.§.fi.& ibi fit mentio de ista constitutioue.

x ¶ Et peculium do-nare.] semper repete, licentiam esse &c.

y ¶ Indignantur.] vt sunt aduentitia.nā in ca strensi vel quasi nihil re tinet:vt §.de bo.quæ libe.l.cum oportet.§.cum autem.

z ¶ Et constitutionis modū.] quæ est in d.l.cū oportet.§.cū aūt & §.hoc obtinente.vbi dicit pro tertia proprietatis quam olim habebat. habere dimidiā vsusfructus:exceptis castrensibus vel quasi:nisi expresse remiserit.In seruo autem distinguitur:vt §.de pecu.eius qui li.me.l.j.

¶ *DE INGRATIS LIBERIS. Qualiter exeat filiusfa.de po testate parentis per emancipationem,dixit:nunc econtra qualiter retrahatur in potestatem per ingratitudinem dicit.*

Filij

Ilios.] CASVS. Pater emancipauit filium:extitit ei postea ingratus:an posit eum reuocare in potestatē suam, quæritur.& dicitur ꝙ sic.

a ¶ Pulsassent.]pro his etiam causis potest exhæredari vt in authenti.vt cum de appel.cogno.§.causas.& §.si quis de parentibus.colla. viij. Et nota difficilius reuocari filiū quā libertū,qui ex leui causa reuocatur:vt s̄.de liber.& eorum lib.l.si manumissus.

Filius difficilius reuocatur in potestatem q̄ libertus.

b ¶ Rescissa.] sed quo iure? Rñ.officio iudicis: vt ar.s̄.de lib.& eorū libe.l.j.licet alij per accusationē ingratitudinis: vt ff.de procu.sed & hæ. §.patron'.& s̄.de liber. & eorū lib.l.pe. vbi eadē dicimus de liberto. alij putant per vtilē rei vendicationem : vt j.de reuo.do.l.his.

c ¶ Immeritæ.] nec enim merentur habere bonū,si sint mali : vt j. de reuo.do.l.gñaliter.

Continuatio.

¶ DE POSTLIMINIO REVERSIS &c. ¶ *Qualiter restituitur patria potestas per ingratitudinē,dixit s̄. titu.j. nunc qualiter per ius postliminij. sed quia & hi quandoque redimūtur,& de his subijcit.*

¶ Filius emancipatus, propter ingratitudinem reducitur in patriam potestatem.h.d.Bal.

Imperatores Valent. Valens & Gratianus AAA.ad prætextatum P.V. LEX vnica.

Filios & filias, cæterosq; liberos contumaces,qui parentes vel acerbitate cōuitij, vel cuiuscunq; atrocis iniuriæ dolore pulsassent[a] :leges emancipatione rescissa[b] damno libertatis immeritæ[c] multari voluerunt.Dat.xij.calen. Septembr. Mediolani, Lupicino & Iouiano Cons.

TIT. LI.

De postliminio reuersis & redemptis ab hostibus.

¶ Conceptus in captiuitate patris & matris,reuertens cum patre & matre,sequitur patris originem.& si reuertitur solùm cum matre,& pater apud hostes moritur:matris tantum originē imitatur.h.d.Bal.

Impp.Seuerus & Antoninus AA. Ouinio. LEX I.

Ex duobus captiuis Sarmacia[d] † nata[e],patris originē ita secuta vr̄,si ambo parentes in ciuitatē nostrā redijssent. Quāquam enim iure proprio postliminium habere nō posit quę capta nō est, tamen parentū restitutio reddet patri filiam[f],qui cū ab hostibus interfectus sit,matris dūtaxat cōditionē quæ secū filiā duxit[g],videtur necessario secuta[h]. nam[i] fictio legis Corneliæ quæ legitimos apud hostes defuncto constituit hæredes:ad eā quæ illic suscepta est,nō pertinet:cū eo tpe quo capt⁹ est,diem suum pater obijsse existimet.PP.sine die & consule.

† Aliâs Sarmatina.

Ex duobus.] CASVS. Si mulier cū marito ab hostibus capiat,& ibi cōcipiat,& pariat, & ambo reuertantur:an part⁹ habeat postliminiū,quæritur.& dicit ꝙ nō,de stricto iure:qa ille solū habet ius postliminij qui ab hostib⁹ captus erat: qđ nō erat hic.de ęquitate tamē persona patris & matris habebit ius postliminij.Si verò mater tātum redeat, quātū ad matrem, erit partus legitimus:sed quantum ad patrē,pro spurio habēdus est.vnde patri nō erit hæres , sed matri: quia lex Cornelia fingit eū qui apud hostes decesit,prima hora captiuitatis decesisse.

d ¶ Sarmacia.] vel proprium nomen : vel appellatiuum est eius quæ ex captiuis nascitur.Accursius Florentinus.

¶ Redemptus ab hostibus,loco pignoris retinetur donec redimatur.& si quis redimit liberam mulierē,quā sibi postea in matrimonio copulauit:uidetur nexum pignoris dimisisse.h.d. Bald.

Imperator Gordianus A.Publiciano.

e ¶ Nata.] & concepta apud hostes.aliâs haberet semper ius postliminij etiam sola rediens:quia habetur pro nata:vt ff.de statu homi.l. qui in vtero.j.& ij.Accursius.

f ¶ Filiam.]in potestate & impropriè dicit reddet:vt ff.de verb.signi.l. verbum reddendi.sic ergo omnes habent postliminium:vt ff.eo.l.diuus. in prin.& ff.ex quib.caus.ma.l.ab hostibus.§.non minus.& ff.de suis & legi.hære.l.j.§.quæri.

g ¶ Duxit.] i.reduxit.

h ¶ Secuta]sic fingitur filia sine patre,& sic spuria:& matri iure postliminij succedat:vt hic,& ff.ad tertul.l.j.§.sed si apud.& ff.e.l.diu⁹.in fi.

i ¶ Nam fictio] bene dico parentum restitutio &c.nā &c.vel ad proximum &c.No.ergo tres casus.aut enim apud hostes conceptus & natus redit cum patre & matre:aut cum matre tantum:aut cum patre tātum. primis duobus casibus habet postliminium:licet in secūdo sit spurius. & tātum matri & non patri succedat:cum ex lege Cornelia fingat mortuus pater prima hora captiuitatis.& isti duo sunt in hac l,tertiò verò videtur filius sine matre:& hoc casu dicam eum habere postliminium secundū Io.& succedere patri sicut in filio arrogato:vt ff.de adopt.l.& qui vxorem.Item in dubijs facimus rem valere:vt ff. de reb.du.l. quoties.ij.Sed P.dicit non habere postliminium:quasi filius non posset esse sine matre:licet sine patre.& speciale dicunt in adoptiuo.

Filius apud hostes conceptus , an habeat postliminium.

LEX II.

Ab hostibus redempti, quoad exoluat pretium,magis[k] in causa pignoris[l] cōstituti q̄ in seruilem conditionē esse detrusi vidētur:& ideo si nūmi[m] eo noīe expēsi donatio ītercedat,pristinæ cōditioni eo, reddi manifestū est. ¶ Proinde si ab hostibus redemptā,post dissolutū veluti naturalis pignoris vinculū habere in matrimonio cœpisti: nihil est qđ de statu ei⁹,seu liberorū cōiū,debeas pertimescere[n].PP.ij.id.Iuñ.Gordiano A.ij.& Pompeiano Cons.

Ab hostibus.] CASVS. Mulierem ab hostibus captā Titius redemit quo ad pretiū solutum,erit loco pignoris.Si verò nūmos quibus redempta est Titius ei dedit,& eam in matrimonio sibi copulauerit:primo casu suæ conditioni reddita videtur. secundo casu de statu illius & communium liberorum, non debent pertimescere.

k ¶ Magis.] electiuè. id est non seruilem conditionem : nisi quo ad seruitium. pro quo potest dici non multū differre interim à seruo: vt ff.de lib.ho.exhi.l.ij.

l ¶ Pignoris.] taciti: vt ff.de leg.j.l.senatus.§. fi.& de test.l.q testamento.§.j.nec ante pōt militare quā liberet: vt ff.de re mili.l.qui status.

m ¶ Si nummi.] collectiuè: vt & illud , Miles Cæsaris ruit in arma.i. tota militia . & multus piscis est romæ : vt ff.de verbo.signi.l.in vsu.

n ¶ Pertimescere.]vt j.eo.l.si is qui te.Et not. hac.l.duos casus quibus vinculum pignoris liberatur , per donationem & per matrimonium. & facit ff. eo.l.si captiuus.

¶ Capto ab hostibus debet dari curator sub idoneo fideiussore ad bona conseruanda ne dißipentur.h.d.Bal.

Impp.Dioclet.& Maximian.AA.Varo. LEX III.

Cvm cognatos tuos nondum postliminio regressos affirmes,sed adhuc in rebus esse humanis,& bona eorū fraudib⁹ diuersę partis disipari:īterpellat⁹ rector ꝓuinciæ ꝓuidebit eū[o] sub obseruatiōe[p] cōsueta cōstituere,qui stipulante seruo pulico satis idonee dederit.PP.v.cal.Septēb. Diocletiano.iij.& Maximiano Cons.

Cvm.] CASVS. Bonis capti ab hostib⁹ adhuc superstitis,dandus est curator,ne interim disipentur:& vt detur interpellat⁹ rector prouinciæ,constituet idoneū satisdantem,bonis capti fideliter conseruādis. Vi.

o ¶ Eum.] curatorem.

p ¶ Obseruatione.] s.bonorum.Et sic no. curatorem dari bonis captiui:vt ff.ex quib. cau. ma.l.ab hostibus.§.j.& de tute.l. muto.§.fi. & quib.ex causis in possessionem ea.l.in possessionem.in fi.& idem in bonis cuiuslibet absentis: vt ff.de mu.& hono.l.j. §.penulti. & fi.& ff. de cura.bo.dan.l.j.

Curator quandoque bonis captiui datur.

¶ Incertus de morte testatoris , uel eius cui ab intestato succederet,hæreditatē adire nō potest, nec distrahere,nec pacisci super ipsa hæreditate:secus factum ipso iure nō tenet.& cū postea erit certum de morte poterit hæreditas adiri,& bonorum possesio peti, etiam si per prius esset renunciatum tempore dubij antedicti.h.d.Bal.

Idem AA.& CC.Hermogeni & alijs. LEX IIII.

Nec nos[q] pręterijt hęreditatē eius quā incognitū erat ab hostib⁹ interfectā,an captā[r] esse, à filio adiri non potuisse:qm̄ eorū bona q in hostiū potestatē redigūtur,eo demū tpe successionis iure acqri possunt,cū captos apud hostes mortuos esse cognoscit[s] .Nec super facultatibus eius, cuius incerta vita ac fortuna fuit,trāsigi[t]

Nec.] CASVS. Hæreditas capti ab hostibus quoad sciatur,aut viuat,vel decesserit,adiri nō potest:nec super bonis suis facta trāsactio vel adiudicatio tenet.Si ergo matertera tua apud hostes discesit,& hoc notum est:agnoscere potes bono. pos.in bonis eius delatam:non quod in bonis suis pro parte gestum est, antequam scires eam decesisse.

q ¶ Nec nos.] i.non solum antecessores nostros non pręterijt,sed nec. nos quin bene sciamus hoc quod subijcit hæreditatem &c.

r ¶ An captam.] de matre dicit.sec⁹ forte in paterna hæreditate:vt s̄. de suis & legi.l.apud.vel ibi nō desideratur sciētia quo ad trāsmisionē.

s ¶ Cognoscitur.] dic vt s̄.solu.matri.l.si quidem.

t ¶ Transigi.]vel pacisci.cùm sit turpe:vt s̄.de pac.l.fi.& de inoff.testa. l.si quādo.§.j.neq; pro hærede geri:vt ff.de acqui.hære.l. neminem. nec repudiari vel adiri:vt hic proximè dixit.& ff.de acquir. hæredi.l.is qui hæres §.penul.& l.qui superstitis.& facit s̄.solu.matri.l.si quidem viuit. Sed quid si vendidit rem filius talis hæreditatis , an postea vendicanti obstabit exceptio rei venditæ?Videtur quòd non:vt argu.ff.quorum lega.l.j.§.quod ait prætor voluntate.in fi.Sed argu.contra.ff de vsucap.

l.cum vir.& ff.de fundo dota.l.penul.

a ¶ Iudicari.] aliàs iudicari.& aliàs vendicari.Sed si iudicatum fuerit contra eum,an postea cognito q̃ sit mortuus,potest repelli per exceptio nem rei iudicatæ si agat? Videtur q̃ non.arg.ff.quo. lega.l.j.§. quod ait prætor volũtate.& in fi. huius l.& quia ex alia causa agit:vt ff.de excep. rei iud.l.si mf.§.eadem.

b ¶ Vnde.] quod dixit in genere,dicit nunc in specie.

10 c ¶ Successionis.] decesserat enim filius in medio.de quo filio habita est mẽtio s.in prin. huius l.

d ¶ Non officientibus.] imò videtur quędã obstare:scilicet si donauit:vt ff.de dona.quidẽ.§.fi.quæ est cõtra.So 20 lu. specialis casus in donatiõe.Vel ibi constabat eũ viuere:hic dubiũ erat.Vel nõ repellit ibi quia donauit, sed quia indignus repellitur.

e Cum non redemptũ.] tũc enim esset loco pignoris:vt s. eo.l.ij.

30 Cum & postliminij.] CASVS. Captus ab hosti bus si redimatur ab aliquo,& pretiũ redẽptori restituitur pristinum statum recuperat. Si verò redẽptor pretium recu perare noluerit,cõpellet eum præses prouinciæ.

† Barbari qui dicãtur vide Alc in l.scrinijs. de pala. sacra. largi.C. libro xij.

40 f ¶ Restituant.] re stituti sunt,quidẽ statim facta redemptione: sed postea accepto pretio sic restituuntur, ac si fuerint pignori nexi.

g ¶ Status.] tui.

h ¶ Inquietare.] scilicet compellet.

50 Foedissimæ.] CASVS. Vnᵒ ingenuã quãdã ab hosti bus redemit, & eã pstituit:redẽpta ad matrem fugit custodiendæ pudicitiæ causa.cũm mulier indigna fit pretium recipere,aduersus eã petentem tuta erit.Viuia.

i ¶ Ad te.] scilicet pa- 60 trem. Accur. Florenti.

k ¶ Sciebat.] maximè. ar.ff.de pigno.ac.l. elegã ter.§.fi.

l ¶ Ex necessitate.] id est ex misera necessitate seruiendi extracta. & facit s.de epis. audi.l. si lenones.

m ¶ Præstabit.] scili- 70 cet præses prouinciæ.

Præses.] CASVS. Mulier rapta redẽpta,si pretiũ sol uerit redẽptori, vel qnquenniũ seruierit,pristinũ consequetur statũ:& si filiũ post redẽptionẽ peperit , iure pignoris nõ erit obligatᵒ pro pec 80 cato matris.Accur.

n ¶ Habebit.] postquã soluisti pretiũ,vel serui uisti per quinquenniũ.

vel iudicari[a] potuit.vñ[b] posteaq̃ apud hostes materteram vestram fati munus implesse innotuit, tũc vobis licentia permittitur agnoscẽdę per bonorum possessionem successiõis[c].nõ officiẽtibus[d] eĩ ijs quæ perperã gesta sunt,si prio rẽ gradũ obtinetis,successionis cõ pendiũ ad vos pertinet.PP.v. cal. Iuñ.ipsis AA.iiij.& iij.Conss.

¶ *Filius præfectus legionis restitutus à barbaris,recuperat pristinam libertatem:nihilo propterea dato præfecto legionis.h.d.Bal. Vel sic: Captiuis suis donatus fine ullo pretio statim habet ius postliminij,& nihil soluere tenetur.h.d. no.Sali.*

I idem AA.& CC.Vrsæ. LEX V.

Cum non redemptũ[e] ab hostibus filium tuum, sed sine vllo contractu traditũ † à Barbaris præfecto legionis dicas,postliminij ius locũ habuit:& ilico ingenuitati suæ reddi eũ præses pro uinciæ iubebit.PP.xvj.calen.Iuñ. ipsis AA.iiij.& iij.Conss.

¶ *Quolibet offerẽte redemptionis pretium,debet redemptus pristinæ restitui libertati.h.d.Bal. Vel sic: Redẽptor cõpellitur iudicis officio pretium redemptionis recipere à captiuo.h.d. Sali.*

I idem AA.& CC.Iusto. LEX VI.

Cum & postliminij ius, & cõ munis vtilitatis ratio exigat, vt si qui captos ab hostibus redemerint, accepto pretio redẽptos suæ ingenuitati restituant[f]: proponasq; redemptorẽ tuũ noluisse oblatũ pretiũ à te vel ab alio reci pere:pręses ꝓuinciæ efficaci instã tia cõpellet eũ legibus obtẽperare: & percepto eo qđ pretij noĩe depẽditur,status[g] securitatem nõ inquietare[h].PP. calen. Februar. Tyberiano & Dione Conss.

¶ *Mulier quæ redimit puellam ab hostibus, & prostituit:pretium perdit:& illa prostituta ab ea iustè aufugit.h.d.Bal.Vel sic: Delictum turpis quæstus redemptoris, priuat ipsum à nexu pignoris pretij redemptionis.h.d.Sali.*

I idem AA.& CC.Claudio. LEX VII.

Foedissimæ mulieris nequitia permouemur.cũm igitur filiã tuã ab hostibus captã,ac prostitutã ab ea quæ eam redemerat , ob retinendæ pudicitiæ cultũ,ac seruandam nataliũ honestatẽ ad te[i] cõfugisse ꝓponas:pręses prouinciæ,si filiæ tuæ supradictã iniuriã ab ea quæ sciebat[k] ingenuã esse, inflictã cognouerit:cũm huiusce modi persona indigna sit pretiũ recipere,propter odiũ detestabilis quæstus:etiã si pretiũ cõpensatum nõ est,ex necessitate[l] misera bili custodita ingenuitate natæ tuæ,aduersus flagitiosæ mulieris turpitudinẽ tutam eã defensamq; præstabit[m].PP.iij.nonas Feb.Ty beriano & Dione Conss.

¶ *Nati ex redempta,nascuntur ingenui.Bal.Vel sic: Nati ex redempta,non possunt retineri pignori pro redemptionis pretio.h.d.Sali.*

I idem AA.& CC.Matronæ. LEX VIII.

Præses ꝓuinciæ ne vlterius in seruitutis iugo detinearis, curæ habebit[n].qui pro solertia sua parum[o] ignorat filiorũ tuorũ statũ tueri,quos posteaquã[p] redẽpta es,enixã te esse significas:cùm eos qui post redemptionẽ nascuntur, ne pignoris[q] quidem vinculo ob pretium qđ pro his datum nõ est, teneri,nullis authoribᵒ visum est. PP.v.id Febr.Tyberiano & Dio ne Conss.

¶ *Filius captus ab hostibus inueniens patrem mortuum in ciuitate,succedit ei,ut suus hæres ex duabus fictionibus simul iunctis: scilicet ex fictione legis Corneliæ,& postliminij.h.d.tex. cũ glo.Bal.Vel sic: Reuersus fingitur nunquam captus,& patri licet antea defuncto,succedit ex testamento & ab intestato: & ei reuerso currit præscriptio.h.d.Sali.*

I idem AA.& CC.Gregorio. LEX IX.

Captũ ab hostibus filium patre mortuo medio tpe[r] lex Cornelia[s] reuersum, si in potestate patris tpe quo capiebatur,fuit, suũ facit hęredẽ.vnde siue ex testamẽto ad te,siue ab intestato successionẽ pris tui pertinere apud præsidẽ ꝓuinciæ probaueris: restitui tibi res hæreditarias iubebit,si nõ tãtũ postquã reuersus es, tẽpus effluxit, quãtũ intẽtionem tuã tẽporis prolixitate cõqescere faciat[t].PP.v.id.April.AA.Conss.

¶ *Seruus reuersus ab hostibus restituitur domino,sicut filius patri.h d.Bal.& Sali.*

I idẽ AA.& CC.Appollodoræ. LEX X.

Sicut[v] liberis captis ab hostibus, ac postliminio reuersis status pristinus restituitur , sic serui[x] domino. Vnde si hæc cuius meministi,ancilla patris tui fuit, nec cõmercio redẽpta[y] est:reuersa dominũ,vel eius sequit̃ successorem,qui per captiuitatem hanc

pigno.grege.in prin.& l.paulus.§.si mancipia.

Captum.] CASVS. Filius ab hostibus captus si pater in ciuitate medio tempore decedat,& ille restituatur: si tempore quo capie batur erat in patris potestate:iure personali erit pater suus hæres, siue testamentum fecerit,siue non:& res hæreditarias à quolibet possidente vendicabit: nisi fuerint eo præsente & reuerso vsucaptę vel pręscriptę. Viuianus.

10 r ¶ Medio tempore.] id est post captum ante reditum.

s ¶ Lex Cornelia.] imò debet dicere ius postliminij,qđ fingit ca ptũ nõ fuisse captũ,ex quo reuersus est, at lex Cornelia fingit eũ q̃ decessit ea hora decessisse 20 qua fuit captᵒ:vt infr. quib.nõ est per.facere te sta.§.fi.Rñ.lex corne.ad multa capitula porrigitur,quorũ vnum est an possit institui captus ab hostibus dum est captᵒ: vt ff.de hære.insti.l. illa institutio.§.j.& de hoc erat quęstio in l.ista.Vel 30 dic,& patrem fuisse ca ptũ:& ibi decessisse.Vel aliter lex Cornelia vocat filiũ ad hæreditatẽ, vt suum hæredem:vt ff. de test.l.lege Cornelia. At ius postliminij vocat eum ad hæreditatẽ, sed non vt suum hæredem: vt j.eo.l.ius postliminij. 40 Accur.

Postliminium.& lex cornelia di uersimode fingunt.

t ¶ Faciat.] quadrieniũ si res sint vsucaptæ:aliàs tempora solita trienniũ vel x.vel xx. vel xxx.an. & facit s.de rei vendica. nullo.& s.ex quibᵒ cau. ma.l.fi. & s. quibus non ob.long.temp.præscrip. l.ab hostibus.

50 Sicut.] CASVS. Sicut liber ab hostibus captus & reuersus iure personali statum pristinum recuperat:sic seruus ab hosti bus reuersus domino re stituitur.si ergo ancilla patris tui erat capta ab hostibus,& reuersa, nec 60 redempta : ad patrem suum nihil ad te qui ei successisti,pertinebit.Vi uianus.

v ¶ Sicut liberis.] sci licet hominibus.Vel dic id est filijs.& de vtroq; habes infra. quibus mo. ius pat.po.sol.§.si ab ho stibus.& §.ipse quoque. 70 Accur.

x ¶ Sic serui.] secus in armis & veste & similibus quæ turpiter amittuntur: vt ff.eod.l.ij. & iij.Item in seruis intelli ge,si tamen in potestate domini vel inter domini præsidia sint, licet in liberis statim cum sunt 80 intra limina imperij: vt ff.e.l.fi.& l.in bello. §.manumittendo.

o ¶ Parum ignorat.] i.bene scit.sic s.de transac.l.fratris.

p ¶ Posteaquam.] idem fi ante.j.eo.l.commercio.

q ¶ Nec pignoris.] abundat nec,propter dictionem, nullis . Et nota speciale.nam aliud est in alio pignore,quia nata sunt pignori : vt ff.de

y ¶ Redempta est.] si ergo donata esset alicui,nihilominus habet postliminium.si autem est redempta,statim fieret redimentis.vnde & manumittit, & necessarius est ei hæres:vt & ff.de acquiren.hæredi.l.si seruum quis.& ff.eo.l.in bello.§.manumittẽdo.Distinguitur tamen,quia si sciens alienum redimit, perpe

Ancilla ab hostibus

liberata, an sit domino restituẽda.

perpetuo auditur dominus pretium offerendo. si ignorans & credens esse vendentis, auditur dominus intra triennium, non vltra: vt ff.eo.l.in bello.§.si quis seruum.

SI liberum.] CASVS. Si libero ab hostibus capto is qui redemit ius pignoris remisit, non erit libertus, sed ingenuus. vnde/ si redẽptor decedat filijs ei⁹ obsequiũ non debebit.

amiserat.S.iij.calẽ.Maij, Hadrianop.AA.Cons.

Gratis dimissus non efficitur libertus redemptoris, sed durat ingenuus.h.d.Bal. Vel sic: Si nexus pignoris redempto remittitur, libertus non efficitur: nec ullum obsequium debet remittenti, nec eius filijs.h.d.Sali.

Iidem AA.& CC.Eutychio. LEX XI.

SI liberum captum te ab hostibus commercio redemit Sabinus, & eum vinculum pignoris superstitem remisisse tibi probetur: non libertus effectus, sed ingenuitati quam amiseras restitutus, nullum filijs [a] eius obsequium debes.S. xv. calenda. Ianuar. AA. Cons.

Qui uirtute militum liberantur, non efficiuntur libertini, sed suam retinent libertatẽ.h.d.Bal.

Iidẽ AA.& CC.Quintianæ. LEX XII.

ij AB hostibus [b] capti, & nõ cõmercio redempti, sed virtute militum nostrorum liberati, ilico statũ quem captiuitatis casu amiserant, recipiunt [c]: serui autẽ dominis suis restituuntur. Receptos eñ eos, non captos iudicare debem⁹, & militem nostrũ defensorem eorum decet esse, non dominum [d].S.v.cal.Ianua.AA.Cõs.

Omnis pater ex naturali affectu desiderat habere filium legitimum.h.d.Bal. Vel sic: Contrahens matrimonium cum ea quam redemit ab hostibus, liberat eam à nexu pignoris.h.d.Sali.

Iidẽ AA.& CC.Quartinæ. EEX XIII.

SI is qui te ab hostibus ingenuam captam commercio redemit, sibi matrimonio coniunxit: dignitate nuptiarũ, & voto futuræ iustæ sobolis vinculo pignoris tibi remisso [e] reddi natales pristinos rationis est.S.v.id.Mar. CC.Cons.

Filia iure postliminij succedit matri.h.d. Vel sic: Filia reuersa ab hostibus succedit matri in ciuitate mortuæ: purgatur enim defectus captiuitatis, postliminij fictione.h.d.Bal. Et res hæreditarias uendicat.Sali.

Iidẽ AA.& CC.Seueræ. LEX XIIII.

IVs [f] postliminij filiam (rebus humanis exempta matre, * dũ in seruitutis ipsa [g] necessitate per captiuitatis causam fuit) euentus purgato [h] vigore, ad eius legitimam inuitat hæreditatem: nec tibi [i] medij temporis fortuna [k], quo minus res maternas successione quæsitas persequi possis iniuriam fieri patimur.S.xvj.calend.April. CC.Cons.

Redemptus etiam antequam offerat pretium redẽptionis suæ, succedit parẽtibus suis.h.d.Bal.

a ¶ Nullũ filijs.] imò potest pro te agi inter-10 dicto de libero homine exhibendo: vt ff.de libe.ho.exhib.l.iij.§.ij.

AB hostibus.] CASVS. Captus ab hostibus si non redimatur, sed virtute communi militum suorum hostium potestatẽ euaserit, pristinum sta-20 tum recuperat. si seru⁹ fuit, dño restituitur: nec apud militẽ ꝓpter quẽ euasit hostium potestatem remanebit, cùm miles talium defensor esse debeat, non dominus.

b ¶ Ab hostibus capti.] & intra prædia hostium deducti: ante 30 enim manet ciuis, nec fit seruus: vt ff.eo.l.postliminij.

c ¶ Recipiunt.] vt instit.quib.mo.ius pat.po.sol.§.sed & qui captus. Accursius.

d ¶ Nõ dominium.] nota militem debere defendere. Inde est quòd 40 dicitur à militia. id est à duritia quam sustinet pro nobis: vt ff.de milita.testa.l.j.§.fi.

Miles vnde dicitur.

SI is.] CASVS. Ingenua ab hostib⁹ capta, & redempta: si is qui redemit, eã m̃rimonio copulauit: sibi cautè remisso pignore pristi-50 num recuperat statum.

e ¶ Tibi remisso] tacitè.& est arg.s̃.de ope.liber l.libertæ.& facit s̃.e.l.ij.& l.si libertum.

IVs.] CASVS. Matre ab hostib⁹ capta & ibi decedente, an filia reuersa ratione legis Corneliæ possit suc-60 cessionem matris vẽdicare, quæritur. Et dicitur quòd sic. nec sibi oberit quòd medio tempore erat in seruitute: quo minus res per maternam successionem sibi quæsitas possit vendicare.

f ¶ Ius postliminij.] 70 imò legis Corneliæ: vt s̃.eod.l.captum. quæ est contra.Sol vtibi.

* Dum in seruituteipsa necessitudine &c.

g ¶ Ipsa.] filia.

h ¶ Purgato.] scilicet eà reuersa: & sic purgatus est vigor illius euentus, scilicet quòd fuerat capta.

i ¶ Nec tibi.] nunc in 80 specie mutat personas.

k ¶ Fortuna.] id est infortunium.

IS qui.] CASVS Liber capt⁹ & redemptus interim quousque pretiũ soluerit, vel per quinqueñiũ seruierit, in seruitio remanebit: si interim obueniat ei aliqua successio vel deferatur, an eam vendicare possit, quæritur. Et dicitur ꝙ sic: vt ex ea pretium soluere possit.

l ¶ Potest.] nec enim seruus est: sed vinculo pignoris adstrictus: vt s̃.eo.l.ij. & ff.de testa.l.qui testamento.§.j.& ff. de leg.ij.l.senatus.§.fi.

Iidẽ AA.& CC.Macrotraulo. LEX XV.

IS qui liber constitutus captus ab hostibus commercio redimitur, etiam antequã restituatur pro eo data pecunia, successionis iura sibi vendicare fauore ingenuitatis potest [l]: vt ex ea possit pretium pro se datum exoluere.

Filius sequitur conditionem matris quo ad libertatem.hoc dicit.Bal. Vel sic: Filij concepti uel etiam nati ex patre & matre captiuis: patre ibi mortuo, matre uerò redempta, reuersi intelliguntur ingenui.hoc dicit. Sali.

Idem AA.& CC.Bisilidę. LEX XVI.

COmmercio redẽptæ fœminæ filios, licet ex seruo [m] medio susceptos tẽpore, origini ingenuitatis matris, iuxta ea quę benignê placuerũt [n], reddi cõuenit.S.v.cal.Septẽ.Viminatij.AA.Cons.

Lex notabilis. & hoc dicit: Redemptus à captiuitate debet pretium pro redimendo solutum reddere redemptori, nisi mater redimeret filium: quia tunc præsumitur fecisse causa pietatis & non animo repetendi. hoc dicit. Bal.

Iidẽ AA.& CC.Diogeniæ. LEX XVII.

LIber captus ab hostibus, & commercio redemptus, tunc demum [o] cum pretium *soluerit, vel ei hoc qualicunq; remittatur iudicio [p], statum [q] pristinum recipit. quo genere matre filium redimente, cùm huiusmodi cõtractus non de mercede, sed de tristitia repudiãda cogitatur, voti recipiẽdi filium cogitatio cum optabili cõditiõe filium ilico matri restituit: ita vt à ciuilium obsequio munerum propter casum præteritũ filius nõ excusetur [r]. ¶ Proprietatis itaq; ratione ab hostibus redempto filio, facti te pœnitere, ac de pretio quicq̃ tractare non conuenit [s], dotem tamen ab eo debitam iure cõcesso [t] reddi postulas. S.iij. calẽd. Nouemb. * Deuellio CC.Cons.

*Soluitur.

Captus ab hostibus si rediens inuenit rem non esse usucaptam, uendicat eam. si autem inuenit eam usucaptam uel præscriptam: primò debet petere restitutionem in integrum, secundò agat rescissoria.hoc dicit. Bal.

Iidẽ AA.& CC.Tryphinia. L.XVIII.

iij AB hostibus captis, ac postliminio reuersis, pro huiusmodi casu amissa, quæ in eadem causa [v] quidam durant, omnimodo directa [x]: quæ verò per vsucapionem vel liberationem [y] ex bonis subtracta, vel nõ vtendo finita esse videntur, intra annũ [z] vtilẽ experientibus actione rescissoria [a] restituũtur. PP.xij. calen.

COmmercio.] CASVS. Si captam quis ab hostib⁹ redemit, & interim dum 10 in seruitio est, filios ex seruo procreauerit: an soluente ea pretium, liberi ingenui remaneant, quęrit. Et dicitur ꝙ sic.

m ¶ Ex seruo.] nec eñ patrem, sed matrem sequitur: vt s̃.de rei vendi.l.partum. & quod dicit medio, id est post redem-20 ptionem, & ante redditionem pretij.

n ¶ Placuerunt.] etiã non reddito pretio pro filijs: vt s̃.eo.l.præses.

LIber.] CASVS. Liber ab hostibus redemptus, cũ pretium soluerit, vel ei remissum fuerit: pristinũ 30 recuperat statum. Si verò mater filium suum redemerit: an pretium repetere possit, queritur. Et dicitur ꝙ non.

o ¶ Tunc demũ.] imò statim post redemptionem: vt s̃.eod.l. ij. Sed intellige tunc demum, scilicet vt habeatur per-40 inde ac si non fuisset obligatus.

p ¶ Iudicio.] vt s̃.eo.l. fœdissimæ.& l.si is qui.

q ¶ Statũ pristinum.] per omnia ante eñ quasi seruus est, cum seruire cogatur, vel pretium reddere: vt ff.de libe.ho. exhibend.l.ij. verè est ta-50 men liber: vt dixi.

r ¶ Excusetur. scilicet filius.

s ¶ Non conuenit.] præsumitur enim donasse, nisi contrarium fuerit protestata: vt ff. de negotijs gestis. l. nesennius.& s̃.de nego.ge. l.alimenta.

60 t ¶ Concesso.] inquantum facere potest: vt ff.solu.matrimo.l.etiã filios.in princi.

AB hostibus.] CASVS. Captus ab hostib⁹ & reuersus, an recuperare debeat quod habuerit ante captiuitatem? dicitur ꝙ 70 sic. & si non sint vsucapta vel præscripta: pro illis directa agere poterit, si sic, vtili rescissoria.

v ¶ In eadem causa.] quia nondum sunt præscripta.

x ¶ Directa.] scilicet actione antiqua: vt s̃. de rei vend.l.nullo.

80 y ¶ Liberatione.] à personali actione.

z ¶ Intra annum.] hodie quadriennium: vt s̃. de tempo. in integrum restitutione.l. superuacuam.

a ¶ Rescissoria.] quæ

statim reuerso cōpetit secundū B. Sed inefficax antequā impetret eā a prę tore viuente: sed secundùm P. demum impetrata competit: contestata autem post impetrationem perpetuatur secundùm Ioannem, vt plenè diximus s. ex quibus causis maiores. l. fina. & facit s. qui. non obstat long. tempo. præscrip. l. ab hostibus.

SI quos.] CASVS. Captus ab hostibus non sponte, sed vi hostium: res quas habuit ante captiuitatem et si à fisco possideatur, recuperat iure postlimi. hoc enim solū inquirendū est an sponte, an coactus apud hostes steterit.

a ❡ **Si nō trāsierint.**] sponte, subaudi si nō habes: tunc enim denegatur eis postliminium: vt ff. eo. l. postliminium. §. transfugæ. & vbiq; inuētus potest occidi: vt ff. ad leg. cornel. de sica. l. iij. §. fina. & de pœnis. l. si quis aliquid. §. transfugæ.

b ❡ **Recepturos.**] cō dictione ex hac l.

c ❡ **Tenuerunt.**] iure dominij vel possessionis fortè.

d ❡ **Possideantur.**] q. occupauit illo existente in captiuitate. Sed nunquid locum habet l. cū quærebatur. s. vnde vi? Item quid si possessor titulum vel antiquiorem casum captiuitate prætendat? Respond. vt s. de edic. diui hadria. tol len. l. fina. & ff. ad exhiben. l. iij. §. ibidem.

e ❡ **Solum.**] imò & aliud an iuerit tempore induciarum: quo casu non habet postliminiū: vt ff. eodem. l. postliminium. §. induciæ. & l. nō dubito.

f ❡ **Voluntate.**] quia transfugę (vt dixi) non datur postliminium: vt dicta l. postliminium. §. transfugæ. ff. eod. l. nec ei qui victus se dedit hostibus: vt ff. eodē. l. postliminij. §. captiuus. Si tamen bonus miles fuit antea, soli affirmationi eius creditur: alioquin non: vt ff. de re militari. l. non omnes. §. a barbaris.

Postliminium transfugę non datur.

DIuersarum.] CASVS. Capti ab hostibus cuiuscūq; prouinciæ fuerint, dū reuertūtur, nō debent in via impediri: & si aliqd in eis impensum fuerit: illius non detur repetitio: quia pietatis causa videtur impensum fuisse: nec refert masculus fuerit aut fœmina qui ab hostibus capiatur & reuertatur: quia idē beneficiū omnibus debet concedi. pretium verò pro quo redempti sunt, redēptoribus reddere cōpellendi sunt: vel loco pretij per quinquenniū seruire redimenti: & tunc libertatem in qua nati sunt consequuntur, & res suas & iura recuperant: & si aliquis de partibus huic l. contradicendum putauerit. & hæc quæ dicta sunt locorum episcopi & finales faciāt

Decembr. CC. Conss.

❡ *Inuiti ducti ab hostibus, habēt ius postliminij: id est reuersi recuperant bona. secus in ijs qui finxerunt se capi, uel transfugerunt ad hostes: quia bona perdunt, & ius postliminij non habēt. hoc dicit. Baldus.*

Imperatores Grat. Valētin. & Theod. AAA. ad Seuerinum ducem. LEX XIX.

SI quos fortè necessitas captiuitatis abduxit, sciant, si non transierint[a], sed hostilis irruptionis necessitate transducti sunt, ad proprias terras festinare se debere: recepturos[b] iure postliminij ea quæ in agris, vel mancipijs, seu alijs rebus ante tenuerunt[c], & si à fisco nostro possideantur[d], nec timeat quisq̄ alicuius contradictionis morā: cùm hoc solùm[e] requirendū sit, vtrū aliquis cum barbaris voluntate[f] fuerit, an coactus. Dat. v. cal. Iul. Romæ Gratiano A. v. & Theodosio Conss.

❡ *Redempti ab hostibus debent soluere pretium redemptionis, uel seruire per quinquennium redemptori, alimenta autem eis præstita, reddere non tenentur hoc dicit. Bal. Vel sic: Ab hostibus capti liberam habent facultatem remeandi: & eis pro alimonia datum, non repetitur: ad pretium tamen redemptionis ipsorum tenentur: quod non soluentes, per quinquennium redemptoribus seruire tenentur: & aliter eos retinentes, ad domum reuertentes puniuntur: similiter & iudex qui negligens fuerit. hoc dicit. Salicetus.*

Impp. Honor. & Theodo. AA. Theodoro præfecto præto. LEX XX.

DIuersarum hominum prouinciarum cuiuslibet sexus, cōditionis, ætatis, quos barbarica[i] feritas captiuitatis necessitate transuexerat, inuitos nemo retineat[g], sed ad propria redire cupiētibus libera sit facultas. quibus si quicq̄ in vsum vestium vel alimoniæ impensum est, humanitati sit præstitū, nec maneat victualis sūptus repetitio: exceptis ijs quos barbaris[h] vendentibus emptos esse docebitur: à quibus status sui pretium propter vtilitatem publicam emptoribus æquum est redhiberi. Nequando enim damni consyderatio in tali necessitate positis negari faciat emptionē, decet[i] redemptos aut datum pro se pretium emptorib⁹ restituere, aut laboris obsequio, vel opere qnquēnij, vicem referre beneficij, habituros incolumen (si in ea nati sunt)

obseruari: quod si non faciant, rector in x. libris, & apparitores eius in totidem punientur. Viuianus.

g ❡ **Nemo retineat.**] vt s. de episco. audien. l. christianos.

h ❡ **Barbaris.**] qui hostes erant populi Romani. idem si quilibet alij sint hostes populi Romani.

libertatē. ❡ Reddentur igitur ędibus proprijs sub moderatione quā iussimus: quibus iure postliminij etiam veterū responsis incolumia cuncta seruanda sunt. ❡ Si quis itaq; huic præcepto fuerit conat⁹ obsistere, actor, cōductor, procuratorq;: dari se metallis cum pœna[k] deportatiōis nō ambigat: sin verò possessionis dominus, rem suam à fisco nouerit vendicandam, seq; deportādū. & vt facilis executio perueniat, Christianos pximorū locorū volumus hmōi rei sollicitudinem gerere. Curiales quoq; pximarū ciuitatū placuit admoneri, vt emergētibus talibus causis sciant legis nostræ auxiliū desērendum: ita vt nouerint rectores vniuersi decem libras auri à se, & tantundem à suis apparitoribus exigendum, si præceptum nostrū neglexerint. Dat. iij. id. Decembr. Honorio viij. & Theodosio iij. AA. Conss.

i ❡ **Decet.**] id est oportet: vt probatur s. eo. l. ij. Sic econtra j. de rapt. virgi. l. j. §. nec sit facultas. & ff. de iusti. & iure. l. j. in prin.

k ❡ **Cum pœna deportationis.**] sed nōne qui damnatur in metallum libertatē amittit? sed qui deportatur, tantū ciuitatē: vt instit. de capi. di. §. maxima. & §. media? Sed dic q̄ impropriè dicitur deportatio. q. d. deportatur in metallum. sic s. vt nemo priuatus. l. j.

TIT. LII.

De infantibus expositis liberis & seruis, & de iis qui sanguinolentos nutriendos acceperunt.

❡ DE INFANTIBVS EXPOSITIS LIBERIS ET SERVIS, ET DE IIS QVI SANGVINO. &c.[a] *Nonatū in captiuis opus pietatis exhibetur, sed etiam in infantibus expositis nutriendis: & ideo de hoc subijcit.*

a Tres ll. in hoc titulo posite com prehēdūtur in c. j. de in fan. & lang. exposi.

❡ *Alens partum expositum, non tenetur eum restituere domino: nisi receptis sumptibus, & etiā mercede data ob aliquod artificium addiscendū. h. d. Bal. Vel sic: Partus ancillæ domino ignorante expositus, repeti potest: ad expensas tamen restituendas tenetur: nisi sint factæ à fure. h. d. notabiliter. Salicetus.*

Imper. Alexander A. Claudio. LEX I.

SI inuito[l] vel ignorāte te partus ancillæ vel ascriptitiæ tuę expositus sit, repetere eū nō prohiberis. Sed restitutio eius, si non à fure[m] vendicaueris, ita fiet, vt si qua in alēdo eo, vel fortè ad discendū artificiū iustè consumpta fuerint, restituas[n]. PP. cal. iij. Iun. Iuliano ij. & Crispino Cōs.

❡ *Dictum est in l. præcedenti quòd si domino inuito uel ignorante partus est expositus, potest dominus uendicare: sed hic dicitur quòd eo uolente uel exponente, perdit dominium. quia ille qui pereuntem contemnit suum dicere nequit. h. d. Bal. Vel sic: Exponens sobolem propriā quam nutrire tenetur, uenit puniendus: nec dominus recuperat seruum quem exposuit. Sali.*

Impp. Valent. Valens & Grat. AAA. ad Probum præf. præ. LEX II.

SI inuito.] CASVS. Si aliquis me inuito partum ancillæ meæ exposuerit: an vendicare possim, quæritur. Et dicitur quòd sic: Ita tamen q̄ id quod alimētorum nomine vel doctrinæ in eo impensum est, refundam ei: nisi à fure eū vē dicauerim.

l ❡ **Si inuito.**] si autem eo volente: amitteret omne ius quod in eo haberet: vt j. eod. l. fin. in princ.

m ❡ **A fure.**] Nota ergo furem expensas retinere non posse. sic & ff. de condi. fur. l. ex argento. Sed videtur contra s. de rei vēdica. l. domum. vbi dicit malęfidei possessorem necessarias impensas seruare officio iudicis, & vtiles tollere. Sol. aliud in alijs malæfidei possessoribus: & aliud in fure. Vel dic aliud in expensis factis in domo, & aliud in ijs quæ abradi nō possunt: vt arg. ff. de rei ven. l. si autem. §. fi. Accur.

Fur expensas retinere non potest

n ❡ **Restituas.**] sic ergo indistinctè redduntur bonæfidei possessori. Et sic est cōtra. d. l. ff. de rei vendica. sin autem. §. fi. & l. sequen. vbi dicit nō repeti expensas factas in docendo: nisi in duobus casibus Solu. ibi, ideo quia habuerat operas eius quæ poterant esse aliquæ: hic non potuit habere, cū esset infans. Vel aliter vt ibi. Item nota bonæ fidei possessorem exceptionem habere, malæ fidei non. sic institu. de rerum diui. §. & ex diuerso. & facit s. de nuptijs. l. patrem.

Vnus-

Vnusquisque.] CASVS. Si filium suũ naturalem & legitimũ, vel naturalẽ tantũ exposuerit quis: pœnę legibus statutę subiacebit. si verò dominus seruũ vel patronus libertũ exposuerit: repetere nõ poterit: nec illud suum dicere potuit, quod vt non periret contempsit.

a Sobolem.] legitimam & naturalem, vel naturalem tantum: vt s. de natu. lib. auth. licet.

b Animaduersioni.] extraordinariæ: vt s. de patria pote. l. nec filiũ. & ff. de lib. agn. l. j. §. pœna. tenet etiã quasi occiderit filium: vt ff. de lib. agno. l. necare.

c Contẽpsit.] vt ff. pro derelicto. l. si. & s. de lati. liber. toll. l. j. §. sed scimus. Sed arg. cõtra ff. de sta. homi. l. seruus. Accursius.

S Ancimus.] CASVS. Si partũ expositũ quis nutriri faciat: nõ poterit dicere puerũ illũ seruum suum. & quicquid acquirit, sibi acqrit: nec domi nus illius infantis poterit eũ in seruũ vẽdicare: cũ noluit ei præbere alimenta.

d Sancimus nemini.] omnes alios cõprehendit, præter colligentem: de quo subijcit ibi, sed neq; &c.

e Paruulus.] i. qui hoc ipso paruulus est, q̃ puer est. i. minor. xiiij. annis mascul. vel xij. fœmina. Vel dic puerũ. i. infantẽ: vt restringatur puer p̃ id q̃d dicit paruul⁹: sec⁹ in nõ pueroːni si lãguidus esset: vt s. de lati. liber. tollen. l. j. §. sed scimus. fed & in nõ puero si non exponatur sed denegatur ei alimenta: nẽ eripitur in libertatẽ, sed p̃ derelicto habet: vt ff. pro derelicto. l. fin. vt ita concedatur occupãti vel datur patri: vt d. l. dicit. vbi autẽ exponitur puer, non est ideo liber: quia habuit eũ p̃ derelicto. nã si etiã cõtra vellet, idẽ esset propter delictũ suũ & libertatis fauorẽ. Azo. & hęc l. est ferè de verbo ad verbũ s. de episc. aud. l. nemini.

f A libertina proge.] i. à p̃re liberto. nã filius eius est ingenuus.

g Progeniæ.] Fortè matre vel p̃re: q̃d hodie non est, nisi in matre. & sic lege authen. antiqua &c. quæ est colla. v. cõsti. vij. quę est ex ascrip. &c. Vel dic q̃ nec hoc intelligebat, nisi de eo q̃ ex matre tali esset natus. Accursius.

Puer quis dicitur.

Vel eas.

Libertinorum.

V Nusquisq; sobolẽ[a] suam nutriat. q̃ si exponendã putauerit, animaduersioni[b] quæ cõstituta est, subiacebit. sed nec dominis vel patronis repetẽdi aditum relinquimus, si ab ipsis expositos quodãmodo ad mortem voluntas misericordiæ amica collegerit. nec enim suũ quis dicere poterit, quem pereuntem contempsit.[c]

Suscipiens expositum, non efficitur dominus eius: etiam si ea mẽte uel protestatione suscipiat. & ideo talis expositus si erat ingenuus, remanet ingenuus: & potest succedere, contrahere, & testari in quancunque personam: etiam præterito ipso alimentante. h. d. Bal. Vel sic: Expositi cuiuscunque conditionis, per exponentes non possunt uendicari: nec per colligentes possunt ut seruі uel libertini retineri: sed ingenui intelliguntur: & quicquid quærunt, sibi quærũt, & ad eorum successores trãsmittunt: & competens iudex est præses prouinciæ, ciuitatis defensor, & episcopus. h. d. Sali. & est notabi.

Imper. Iustinianus A. Demostheni præfect. præto. LEX III.

S Ancimus[d] nemini licere, siue ab ingenuis genitoribus puer paruulus[e] procreat⁹, siue à libertina[f] progenie[g], siue seruili conditione[h] maculatus, expositus sit: eum puerum in suũ dominium[i] vendicare, siue nomine dominij, siue asscriptitię, siue colonarię cõditionis. Sed neq; ijs qui eos nutriendos sustulerunt, licentiam cõcedimus penitus cũ quadã distinctione[k] ita eos tollere, & educationẽ eorũ procurare, siue masculi sint, siue fœminæ, vt eos * loco seruorũ, aut loco * libertorũ, vel colonorũ, aut asscriptitiorum habeant: sed nullo discrimine habito, ij qui ab huiusmodi hominibus educati sunt, liberi & ingenui appareãt, & sibi acqrant, & in posteritatem suã, vel in extraneos hęredes omnia quæ habuerint, quomodo voluerint transmittant: nulla macula seruitutis vel asscriptitiæ, aut colonariæ conditionis imbuti. nec quasi patronatus iura in rebus eorum ijs qui eos suscepe-

rint, prętendere cõcedimus: sed in omnẽ terrã quæ Romanę * ditiõi supposita est, hoc obtinere. Neq; enim oportet eos qui ab initio infantes abiecerunt, & mortis fortè spem circa eos habuerũt, incertos constitutos si qui eos susceperint, hos iterum[l] ad se reuocare conari, & seruili necessitati subiugare. Neq; ij qui eos pietatis ratione suadente sustulerint, ferendi sunt denuo suam mutantes sentẽtiam, & in seruitutem eos retrahentes, licet ab initio huiusmodi cogitationem habentes ad hoc prosilue rint: ne videantur quasi mercimonio[m] contracto, ita pietatis officium gerere. Hæc obseruantibus tam viris clarissimis præsidibus prouinciarum, q̃ viris religiosissimis episcopis, necnõ officijs præsidalibus, & patribus & defensoribus ciuitatũ, & omni ciuili auxilio. D. xv. cal. Octobr. Chalcedonæ, Decio V. C. Conf.

In authen. consti. quæ ex asscripti. §. j. colla. v. consti. vij.

Ista authen. dicit quod nati ex libera persona & asscriptitio, sunt asscriptitij ex iure ueteri. & nihil innouat ista authen. hoc dicit. Bal. Vel sic: Hodie natus sequitur conditionem matris, siue sit natus ex libera, siue ex asscriptitia: licet olim ex libera & asscriptitio natus sequeretur cõditionem patris. Salicetus.

A Ntiqua lex erat, quæ dicebat ex p̃sona libera & altera asscriptitia natos, asscriptitiam sequi conditionẽ[n]. quod per Iustinianum[o] ad ius cõmune liberi vẽtris redactum est.

TIT. LIII.

Quę sit longa consuetudo.

Consuetudo rationabilis extenditur de casu expresso ad casum tacitum, in quo eadem ratio reperitur. hoc dicit. Bal. Vel sic: Consuetudo loci probata debet seruari, & non contra eam fieri: & ratio consuetudinis debet attendi. h. d. Sali.

Impera. Alexander A. Apro. LEX I.

P Ræses[p] prouinciæ

---

a Ntiqua. Conditionem. hoc est siue mater siue pater sit asscriptitiæ conditionis, filij sunt eiusdem. Accur. & fortè erat hæc lex, tandimus. vel dic quod non habemus eam: quia per legem Codicis sequebatur matris conditionem tantũ, non patris: vt s. de senatusconf. claudi. l. j. & j. de agri. & censi. l. fina. lib. xj. quæ sunt Iustiniani. sed hoc solum addit authen. vt patet in cor. q̃ in filijs tantũm futuris intelligantur leges C. prædictæ.

o Per Iustinianũ.] nõ per aut. sed per prędictas leges Codicis.

QVAESIT LONGA CONSVETVDO. Dictũ est s. de iure scripto: videamus de iure non scripto: & ideo ponit quæ sit longa consuetudo. Azo. Sed quę est longa cõsuetudo? Licet em̃ rubrica quærat, nõ tñ soluit l. huius tituli. Sed dic secundũ Io. decem annorum. arg. ff. qui & à qui. ma. licet. l. si cũ fideicõmissa. §. aristo. & hoc patet etiã ex eo q̃d dicitur lõga: vt hic, & ff. eo. in rubrica. Longa autem dicit decẽ an. vt insti. de vsucap. §. j. sequit ergo q̃ x. an. sit. Sed nunquid sufficit semel sic in x. annis iudicari? Rñ. nõ, imò bis: vt s. de epis. audi. l. iij. in fi. vel querimoniam vel libellũ propositum cõtra talẽ consuetudinem spernere: vt ff. e. l. cũ de cõsuetudĩe. Nũquid ergo iudicatur exemplis? Rñ. non: vt s. de sen. l. nemo. sed ex cõsuetudine quę probatur exemplis: & sic conceditur aliquid per obliquũ, quod directò non conceditur. sic ff. quæ res pig. obliga. possunt. l. aristo. sic econtra peto ex promissione. quæ promissio probatur ex longo vsu: vt ff. de vsur. l. cum de in rem verso. Vel dic quòd licet duæ vices faciunt consuetudinem: verum est, si populo placuerit, vel consilio (quod eius vicem repręsentat) placet vt idem fieret in futurum. Vel dic non exẽplis vnius sed plurium: vel non malis sed bonis: si ergo inducitur decem annis (vt dictũ est) multomagis xx. aut xxx. annis. Si autem tanto tempore quòd non extet memoria: tunc potius dicitur vetustas quã consuetudo. Inducitur autem consuetudo per duas sententias: vt dixi. Item ex eo quia perpetuo sic obtentum est sine contradictione: vt quia clerici vendunt sine decreto episcopi rem ecclesiæ: vt ff. eo. l. si de interpretatione. vel quia libelli querimoniarum non fuerunt de talibus recepti: vt de porticibus supra vias puplicas: vt ff. eo. l. sed ea. & l. cũ de consuetudine. Item ex eo quia fuit cõtradictũ quãdoq; non esse consuetudinem: & reprobata contradictione iudicatum est esse consuetudinem: vt ff. eo. cũm de consuetudine.

Iurisdictioni.

Continuatio.

Consuetudo quando dicitur longa.

Exemplis iudicatur quãdo ex eis cõsuetudo est introducta.

P Ræses.] CASVS. Consuetudo est vt filius vasalli monachus in feudũ succedere nõ debeat. Sed quid si nõ est monachus, sed canonicus regularis: nũquid idem est? Dicitur q̃ sic: quia de similibus ad similia debet procedi. Si quid verò contra consuetudinem fiat, hoc reuocabit præses.

p Præses.] Pone q̃ consuetudo est ex certa scientia inducta: vt si dñs

---

h Conditione.] hic comprehendit seruum & asscriptitium, & prout asscriptitium refert glo. quam hic habes, fortè matre &c.

i Dominium vendicare.] hoc accipe si domino volente expositus est qui ei subiectus est: vt j. e. l. ibi, neq; enim &c. aliàs contra: vt s. e. l. j. Item nunquid patre exponente amittit ius vendicandi in filium? Videtur quòd sic, ex hac l. licet nõ bene aperiat. Et pro hoc s. de pa. po. l. pe. Sed arg. contra. s. de nup. l. patrem. Cui responderi potest quòd de facto contradicebat ibi pater, non de iure.

Pater si exposuit filiũ, an pdat ius quod habet in eum.

k Distinctione.] an eo animo vt sint sui, vel non colligant eos: vt j. hac l. ibi, licet ab initio &c. Accursius.

l Iterum ad se.] scilicet qui abiecerant.

m Mercimonio.] misera redemptio videtur. sic & j. de aboli. l. ij.

apponat manum suam ad plaustrũ: rusticus nõ tenetur de vino. idem ergo erit in oleo: hoc non placet: per l. ff. eo. qđ verò contra rationem. & l. quod non ratione. & in aut. vt nulli iudi. §. j. colla. ix. Ideo dic loqui in ijs quæ sunt præter legem: vt in feudis & similibus, si consuetudo est ꝙ nõ succedat mancus: idem sit in eo qui aliter est debilitatus. & qđ est in monacho, idem in canonico regulari. & pro hoc est ff. e. l. de quibus. ij. rñ.

probatis [a] ijs quæ in oppido frequenter [b] in eodem controuersiarum [c] genere seruata sunt, causa cognita statuet [d]. ¶ Nam & consuetudo præcedens, & ratio quæ consuetudinem [e] suasit, custodienda est. Et ne quid contra longam consuetudinem fiat: ad sollicitudinem suam reuocabit [f] præses prouinciæ. PP. vj. calend. April. Iuliano ij. & Crispino Conss.

¶ Magna est authoritas consuetudinis: tamen non tanta quod uincat rationabilem legem. hoc dicit in nube. Bald. Vel sic: Consuetudo non est uilis authoritatis, ideo pro lege seruatur: non tamen est tanta quod uincat legem uel rationem, nisi respectu obseruationis in loco illo in quo est consuetudo. hoc dicit. secundum Sali.

Imperator Constantinus A. ad Proculum. LEX II.

Consuetudinis [g] † vsusq; longæui [h] non vilis authoritas est, verum non vsq; adeo sui valitura momento [i], vt aut rationem vincat, aut legem [k]. D. vij. calend.

a ¶ Probatis ijs.] sed 10 cum cõsuetudo est ius: ergo probatur ius. quod non debet esse: vt ff. de proba. l. ab ea parte. Sed dic illud in iure scripto qđ est certum & finitũ: vt ff. de iu. & fac. ign. l. ij. at hic nõ scriptũ pẽdet ex facto: qđ factũ est necesse pbari: vt hic dicit.

20 b ¶ Frequẽter.] i. vsitato modo.

c ¶ Controuersiarum.] vt & ff. eo. l. cum de consuetudine. & s. de ædifi. priua. l. an in totũ. & ff. de testi. l. iij. in fi. Sed quid si alia sit cõsuetudo in foro actoris, alia in foro rei, cùm terræ sint 30 diuersæ? Quid etiam si iudex habet suam cõsuetudinẽ? Rñ. seruabit iudex quã volet secundũ H. arg. ff. de arbi. l. si cum dies. §. si arbiter. Sed potest dici ꝙ locus iudicij sit spectandus: vt argu. s. de emancipatio. li. l. j. ADDITIO. Tu 40 dicas, aut consuetudo spectat ad litis ordinationẽ: & tunc seruatur illa quæ est in foro iudicij. aut ad litis decisionem: & tunc illa quæ in foro, siue loco cõtractus est: vt l. j. in prin. ff. de vsu. & l. si fundus. ff. de euic. ita distinguit Odofre. hic, & Bar. post eum in l. j. proxi. in versi. xxxiij. quæro &c.

Cõsuetudo alia si sit in foro actoris, & alia in foro rei: vtra seruanda sit.

† Concor. c. cũ cõsuetudinis. cum gl. j. & c. fi. extra eo. tit.

d ¶ Statuet.] s. consuetudinem.

e ¶ Consuetudinẽ.] scilicet primã: quæ æquè bene facit ad casum de quo quæritur, igitur idem ius sit reddendum: vt ff. de verbo. oblig. l. à titio. in fin. Et not. rationem legis attendi non minus quã legem: vt not. ff. eo. l. non omniũ. Item not. ꝙ sicut trahitur de similibus ad similia ius 50 scriptum: vt ff. eo. l. non possunt. sic & nõ scriptũ ad nõ scriptum: vt hic, & dicta l. ff. e. l. de quibus. ij. respon.

f ¶ Reuocabit.] mos nãq; seruãdus est &c. vt s. de testa. l. testamenta.

Consuetudinis.] CASVS. Posset quis dubitare cuius potestatis esset consuetudo. Et rñ. ꝙ cõsuetudo non est vilis authoritatis: non tamen tantæ authoritatis quantæ est l. vel ratio. vnde legem vel rationem vincere non potest.

g ¶ Cõsuetudinis vsusque.] pro eodẽ pone. & ita lege q3, pro id est.

h ¶ Longæui.] cuius scilicet non extat memoria.

i ¶ Momento.] dicitur hic momentum, pro eo tempore quo robora- 60 tur consuetudo scilicet x. annorum. al's pro paruo tempore: vt pro puncto. al's pro die: vt s. de ferijs. l. omnes iudices.

k ¶ Aut legem.] i. rationabile legẽ: vel ratione. i. mentẽ siue æquitatẽ legis scriptæ. & legẽ scilicet scriptã & strictã: vt patet in macedoniano. s. qđ dicit de filijs: idẽ dicit æqtas de nepotibus: vt ff. ad maced. l. pe. sic & ff. si qua. pau. fe. di. l. pe. & insti. de le. patro. tu. in prin. nec ergo tollet legem quæ loquitur de filijs: nec rationem siue mentem quæ ad nepotes extenditur secundũ P. vel ratione. i. legẽ in qua est ratio: vt est in multis: verbi gratia: ne vxor teneatur furti: ne aliqua seditio oriat: vt s. de fur. l. fi. in fi. vel legẽ sine ratiõe. cuius est exemplũ ꝙ vsucapio triennio finit: 70 vt ff. de vsuca. l. vsucapio. Et no. nõ minus attẽdi mentẽ siue rationem legis, quã ipsam legẽ: vt s. eo. l. pxi. Sed videt finis huius legis cõtrarius principio. nã si nõ est vilis authoritas, ergo vincit legẽ: sed in fi. dicitur cõtra. ad quę dicũt qdam vt B. ꝙ loquatur primò in genere, postea in specie negetur: & sic derogat in parte, nõ abrogat qđ est in totum: vt ff. de verb. sig. l. derogare. Vnde versus. Est genus in primo, species seruatur in imo. Alij intelligũt principiũ de ea quæ est secundũ legẽ, siue de ea quæ est cõtra. Tu dic secundũ Io. ꝙ consuetudo vincit legẽ, siue sit generalis, & tũc generaliter: siue sit specialis, & tũc specialr, & sic nõ est vilis authoritas. nõ aũt specialis vincit generalẽ. & hoc subijcit, nõ vsq; adeo &c. 80 Sed videtur ꝙ cõsuetudo indistinctè tollat legẽ: vt ff. eo. l. de qbus. in fi. quæ est cõtra. huic fi. Sol. secũdũ P. illa loquit secũdũ sua tpa, secũdũ quę cõsuetudo erat populi, & lex populi: & sic vna poterat aliã tollere. At hodie principis est facere legẽ: & sic cõsuetudine populi tolli nõ debet. Vel secundũ M. loquitur ibi de alia consuetudine scripta, scilicet iure municipali, quæ tollitur à sequenti consuetudine: non autẽ lex scripta in corpore iuris tollitur cõsuetudine: vt hic. Tertij dicunt, aut lex est talis cui possit derogari per pactum, vt in velleiano: vt ff. ad velleia. l. si. §. penul.

Versus.

Cõsuetudo an vincat legem vel illã possit abrogare.

tunc cõsuetudo derogat ei: an nõ, vt in pacto legis cõmissoriæ & alijs quę no. s. de pactis. l. si quis in cõscribendo. & tunc non: & meritò parificant consuetudinẽ pacto: cum ipsa sit tacitus consensus: vt in l. contraria. in fi. & ff. eo. l. de quibus. Sed hoc non placet, vt pacto parificetur consuetudo: quia secundũ hoc furiosis & similibus qui expresse vel tacitè consentire nõ possunt: vt ff. lo. l. qui ad certũ. nõ obijceretur cõsuetudo: quod est falsum. Sed posset rñderi 10 imò nihilominus poterit obijci: q̃a maior pars vniuersitatis cõsensit: vnde pinde est ac si oẽs cõsensissent: vt ff. ad municip. l. qđ maior. Sed Ioã. dicit ꝙ illa regula locũ habet in electionibus, & in ijs quę singulorũ pui dent vtilitatibus. Itẽ & 20 ad hoc ꝙ vniuersitas possit cõueniri. s. si maior pars fecit cõtractum vel obligationẽ aliquã. Non autẽ ideo locũ habet illa regula vt aliquis ignorãs cõueniatur singulariter. Hęc aũt cõsuetudo patrimonio singulorũ detrahit, & aliquẽ 30 obligat: qđ facere non põt pars maior: nã si millesies consentiat maior pars ꝙ ego alicui tenear: nõ p hoc tenebor. Quarti dicunt an lex est sola, & cõsuetudo ei cõtraria: vt tunc legẽ abroget. an verò lex lata postea sit cõsuetudine roborata. & 40 si cõtraria cõsuetudo postea inducta, à lege vincatur. arg. eius qđ de venditione dicit, quæ solo dissensu tollitur si traditione nõ sit roborata: ar's non: vt s. qñ liceat ab emp. dis. l. j. & ij. Quinti dicunt ꝙ bona cõsuetudo vincit legẽ: vt ibi. mala nõ: vt hic. Sexti dicunt ꝙ ex certa scientia vtens populus cõtra legem, vincit cõsuetudo legẽ. ignorãs nõ. qđ nõ placet: quia melioris conditionis esset populus delinquens quã innocens: qđ esse nõ debet: vt ff. de noxa. l. nõ solũ. Tu dic secũdũ Io. & Azo. & nos breuiter, ꝙ ibi loquitur de generali cõsuetudine quã princeps patitur ex certa scientia, quæ generaliter tollit legẽ: vt ibi: hic de speciali alicui' loci quæ legem nõ abrogat, 50 etiã si ex certa sciẽtia sit inducta: licet eo loco seruet: vt ff. cõia prædio. l. vẽditor. §. si cõstat. & ff. de admi. tu. l. sine hærede. §. luci'. Sed videt contra. s. ꝙ lex sequens tollat cõsuetudinẽ specialẽ: vt ff. de sepul. vio. l. iij. §. diuus hadrian'. Sed ibi fuit lex facta post cõsuetudinẽ: secus si antea erat lex: vt dixi modo: nisi phibita sit à lege cõsuetudo specialis: vt s. de vsur. l. eos. §. pe. Bene dixi ex certa scientia, quia si per errorẽ inducta esset: nec in eo loco legi derogaret. licet quidã contra, qui aliter q̃ nos ponunt casum illius l. vt ff. e. l. qđ non ratione: vt ibi not. Vltimò quæro qđ si post præscripta consuetudinem vtamur semel vel bis in contrariũ, an sit interrupta? Rñ. nõ puto secundũ quosdã: vt ff. de regu. iur. l. nemo alieno. §. 60 tẽporalis. & ar. ff. de pac. l. siuns. §. si pactũ. & ff. de iti. actuq; pri. l. j. §. j. & l. ij. Item cũ municipes ex certa scientia cõtra legẽ vtantur: an delinquent oẽs? & sic puniũtur qui cõtra legem faciunt: vt ff. de pœnis. l. sanctio legum? Rñ. non: quia princeps scire fingitur, & sic consentire: sicut & si res mea vsucapitur: vt ff. de verb. sig. l. alienationis.

Cõsuetudo an æquipare tur pacto?

Maij, Constantinop. PP. A. v. & Licinio Cæs. Conss.

¶ Consuetudo legem imitans, & antiquitus approbata, tenaciter est seruanda: & habet uim concessionis collegiorum uel curiarum. hoc dicit. Bal. Vel sic: Consuetudo legem imitatur: & pro lege seruatur. hoc dicit. secundum Sali.

Imperatores Leo & Anthemius AA. Alexandro. LEX III.

Leges quoq; ipsas antiquitus probata & seruata tenaciter consuetudo imitatur [l], & retinet [m]: & qđ officijs, curijs [n], ciuitatib' δ, principijs [o] vel collegijs præstitũ fuisse cognoscit [p], perpetuę [q] legis vicẽ obtinere statuim'. D. vij. idi. Septẽb. Martiano & Zenone Conss.

δ Alij codices principibus, & principalibus legunt.

TITVLVS LIIII.

De donationibus.

¶ Qui tradit instrumentũ uidetur tradere possessionem rei. h. d. Bald.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Lucio. LEX I.

Emptionum † mancipiorum instrumentis [r] donatis [s],

† Concor. c. j. cum gl. super verb. signum. circa medi. extra de consue.

Cõsuetudo quãs quã princeps scit & tolerat, legem tollit generaliter.

Cõsuetudo qualiter potest interrũpi.

l ¶ Eges.] Imitatur. i. tantum consuetudo valet vbi lex non est scripta, quantum ipsa lex vbi est scripta. Et sic nota tres virtutes consuetudinis, imitãdi: vt hic. & institu. de iure natu. §. ex non scripto. Item interpretandi: vt ff. eod. si de interpretatione. Item corrigendi: vt diximus s. l. proxi. Item & quartò corroborandi: vt hic subijcit, & retinet & c. scilicet 70 cum vtitur populus sicut lex dicit.

Cõsuetudo tres habet virtutes.

m ¶ Retinet.] sicut enim leges stringunt & regunt vitas hominum, ita & consuetudo retinet ius eorum.

n ¶ Curijs] i. curialibus. & sic de sequentibus.

o ¶ Principijs.] i. principib'. al's est principalib'. & al's principibus.

p ¶ Cognoscitur.] ex consuetudine ab aliquo vel aliquibus. Vel dic præstitum per patientiam principis permittentis vti consuetudine aliqua. Azo. vt sic faciat ad titulum.

q ¶ Perpetuæ.] si dicas perpetuæ. i. generalis, est cõtra s. de leg. & cõsti. l. iij. Sed dic. i. non ad tempus. sic & s. de diuer. rescrip. l. falso.

80 ¶ DE DONATIONIBVS. *¶ Quia per stipulationem tantum olim fiebat donatio: ut j. eod. l. si quis argentum. §. fina. de qua est dictum: ideo de donationibus dicit.*

Mptionũ.] CASVS. Emi mãcipiũ: dedi tibi instrm emptiõis: an mãcipiũ videar tibi donasse, quęrit. & dr ꝙ sic.

r ¶ Instrumentis.] scilicet præsentibus seruis datis.

s ¶ Donatis.] sic & in vẽditis & legatis: vt ff. de le. j. l. seruũ filij

filij.§.si eũ.si tamen pretium sit solutũ in venditione,idẽ in pignoratis: vt ĩ. quæ res pig.obli.possunt.l.cum constet.& s̃.de hære.ven.l.penul.

a ¶Et traditis.]præsentibus seruis:vt & ar.ff.de contrahen.emp.l.clauibus.Vel aliud in donatiõe instrumentorũ,cũ instrumenta sint præsenti a.Ideo nota hic aliud dari & aliud fingi dari ꝑpter eius cohærentiam &ad hoc ff.de lega.iij.l. qui chirographum.

& traditis [a],& ipsorũ mancipiorum donationem & traditionẽ [b] factam intelligis:& ideo potes aduersus donatorem in rem actionem [c] exercere.PP.v.cal.Iul. Faustino & Rufino Cons.

¶Vbi donatur uel ceditur actio:non est necessarius consensus debitoris contra quem actio ce ditur uel donatur.h.d.Bal.

Imper.Gordianus A.Leonidi. LEX II.

SI nominis persecutionem in te emancipatam pater tuus titulo donationis transtulit,frustra prætendit qui debitori tuo hæres extitit,consensum fuisse debitoris necessariũ [d]:cũ satis [e] fuerit actiones eo nomine tibi mãdatas fuisse.PP.ij.id.Mart. Gordiano A.ij. & Pompeiano Cons.

¶Ius conditionale potest cedi & donari:& iura conditionalia appellantur spes: ut instit. de uerb.obli.§.ex conditionali.h.d.Bal.

Imper.Decius A.Marcellino. LEX III.

SPem futuræ actionis [f] plena intercedente donatoris volũtate posse,transferri,non immerito placuit.PP.nonis Mar. Decio A.j.& Grato Cons.

¶Solutio datarum & collectarum facta ab eo cuius res non est,non tribuit dominium.Bal.Vel sic:Solutio functionum non probat soluentem dominum.h.d.Sali.

Imper.Probus.A.Marsiæ. LEX IIII.

SI functiones, exactiones, vel tributa † per eum cui [g] donata res non erat, vel ab actoribus ipsius nomine celebratæ sunt: tibi obesse non potest.PP.v. calen. Iañ.Messala & Grato Cons.

¶Commemoratio donationis inter uiuos facta in testamento,si non apparet de donatione inter uiuos,habet uim testamenti.Bal.Vel sic: Verba confeßionalia donationis in ultima uoluntate emissa,fideicommissum inducunt:si aliter de donatione non apparet.h.d.Sali.

Impp.Carinus & Numerianus AA.Flaccollæ. LEX V.

SI donatio per epistolam facta non apparet,verba tamen

b ¶Vt traditionẽ.] hoc si donator possidebat:aliâs nõ.ar.ff.de rei vẽd.l.quędã.& facit s̃.de remis.pig.l.creditricem.

c ¶Actionẽ.]si postea cœperit possidere.

SI nominis.] CASVS Si ignorante debitore meo ius qđ cõtra eum habebam filio meo emancipato titulo 20 donatiõis cessero:an valeat donatio, quæritur. & rñ.ꝙ sic.videbatur ꝙ nõ:quia facta erat debitore ignorãte: contrariũ tamen est verum.

d ¶Necessarium.] hoc in delegatione opus esset:vt s̃.de noua.l.j. & sic hic duæ:ibi.s.in dele- 30 gatione, tres personæ sunt necessariæ.

e ¶Cũ satis fuerit.] iure isto:sed olim poterat reuocari:vt ĩ.e.l. illã. in fi.& facit ad hãc s̃. de distra.pig.l.ij.& s̃. debi. vẽ.pig.impe.nõ pos.l.ij.

SPẽ.] CASVS. Stipulatus sum à te 40 decem si nauis ex Asia venerit,spe futurę actionis:an tibi donare possim,quæritur.& dicitur quòd sic.

f ¶Futuræ actiõis.] vt quia sit sub conditione,vel in diem: vt ff. de hære.ven.l.nomina.& l. multum.& est ad l.istam 50 ff.de pact.l.pactũ.in fi. Sed ar.cõtra ff.de transact. de his.illa non est quæstio si cedam spem doni mihi futuri : quia potest etiam vendi spes: vt ff.de contrahen. emp. l.nec emptio.

† In quodã exemplari, quod antiquitatis incorruptè ĩdole esse dicetres, desunt hæc verba, exactiones vel tributa.

SI functiones.] CASVS. Donaui rem tuam Titio ꝑ 60 qua consueueras soluere tributum : ille vel ego solui tributa : nunquid tibi domino præiudicat? Dicitur quòd non. & sic est litera,cuius vel cui.& dic sic,Titius credens rem sibi donatam, cum non erat,soluit tri- 70 buta:vel illi quib⁹ Titius erat hæres soluerunt:an præiudicatur domino,quæritur.& dicitur ꝙ sic.maximè si in donatarium voluntate tam donantis quàm donatricis pos.transferatur.Vel dic casum aliter vt in gl.

Casum duplicẽ ponit.

g ¶Cui.]aliâs cuius,& aliâs cui.Et secundũ primã dic,ꝙ si aliquis donauerit Titio rẽ tuã,vt ille Titius vel authores sui nomine Titij vel rei celebrarent solutionem: non fit tibi præiudicium vt fiat Titij cuius nõ erat facta per donationem.& facit ĩ.e.l.censualis.& ff. de acquir.rerum do.l.quę quisq;.& s̃.de rei ven.l.solennibus.& s̃.de acti.empt.l.si pater.secũdum aliã dic ꝙ titius credens sibi donatam,soluit: vel authores eius 80 quibus fuit hæres Titius,soluerũt:& hoc si habes authoribus:sed si habes actoribus,id est castaldionibus eius,planum esset.

SI donatio.] CASVS Si mulier aliqua non donauit mihi domum,sed in testamento suo dixit,sciant omnes domum quã ego inter viuos in epistola mea Titio donaui:quòd volo eum habere,ista verba obtinent vim fideicommissi,vt per ista verba videatur ei domum reliquisse:etiam si non appareat in epistola quòd illam domum mihi donauerit.vel pone casum aliter vt in glo.

h ¶Testatricis.]Testatrix ita dixit:quãuis per epistolam donaui Titio,tamen eidem do,lego.valet legatum & si non appareat epistola:quia falsa demonstratio non vitiat legatum,cũ de corpore & quantitate constet:hoc autem verum est,si animo relinquendi fuerunt verba illa in testamento apposita:vt s̃.de dona.inter virum & vxo.l.ex verbis. Sed cõtra in aut.vt spon.larg.§.& hoc insuper.col.ix.sed illud in instrumentis contractuum vt debeat præ 10 ferri instrumẽtum cuius aliud facit mentionem:non autem in testamentis:vt hic,& s̃.de fal. cau.adiec. le.l.j.& ff.e.l. ex hac.& de leg.ij.luci⁹. ij.§.quisquis.ij.

testamẽti quibus liberalitas testatricis [h] confirmata est,fideicõmissum continere nõ ambigitur.PP. vj.cal. Febr Romæ, Carino ij. & Numeriano AA. Cons.

¶Donatio potest fieri inter absentes:& adepta possessione ex ea causa, transit dominium.hoc dicit. Bald.Vel sic:Donatio quæ incipit à traditione,potest perfici inter absentes.hoc dicit.Bar.

Impp.Diocletian.& Maximianus AA.Christianæ. LEX VI.

NEc ãbigi oportet donatiões etiã ĩter abſẽtes [i] (& maxĩè si ex volũtate donãtiũ possesiões ij quibus donatũ est,nãciscãtur [k]) validas esse.PP.iij.id.Febru.Maximo ij.& Aquilino Cons.

¶Possessio censualis non nocet domino,nisi consentiat:quo casu tacitè donaræ uidetur.hoc dicit. Bald.Vel sic:Soluens censum de re aliena ut sua, non præiudicat domino non consentienti. hoc dicit.Salicetus.

Idem AA.& CC.Iulio. LEX VII.

CEnsualis quidem professio [l] dño præiudicare nõ solet [m]. ¶Sed si in cẽsum velut sua mancipia deferẽti priuigno tuo cõsensisti [n],donationẽ [o] in eum cõtulisse videris [p].PP.idib.Iul.ipsis AA. iiij.& iij.Cons.

¶Consensus præstitus simulatè, nõ inducit donationem.hoc dicit.Bald. Vel sic: Pater censuarius filios censum debere scribens, non præiudicat sibi.hoc dicit.Sali.

Idem AA.& CC.Florę. LEX VIII.

SI præses prouinciæ non donandi voluntate filiorũ tuorum nomine prędia in cẽsum detulisse [q] te manifestis probationibus cognouerit : quod fides veri suggesserit,statuet [r] .PP.viij.idib. Septẽb.ipsis AA.iiij.& iij.Cons.

¶Vt pactum donationis impleatur,ex stipulatione uel præscriptis uerbis agitur.hoc dicit Barto.Vel sic:Pactum in donatione positum est seruandum.hoc dicit.Bal.

Idem AA.& CC.Augustianæ. LEX IX.

LEgem quam rebus tuis donando dixisti,siue stipulatione tibi prospexisti,ex stipulatu [s]:

i ¶NEc ambigi.]Inter absentes. scilicet validas esse: vt in fi. 20 & ff.eo.l.etiã per interpositã personã.& l.absenti.in prin.Item plus dicunt quidã,quia si dico, dono.sufficit vt quilibet nunciet me etiã inscio. Sed Io.cõtra. Sed quomodo inter absentes fit, cũ hoc iure exigatur stipulatio:vt ĩ.e.si qs argẽ- 30 tũ. §.finautẽ hoc minimè?Rñ.illud verũ est qñ per pactum:hic autẽ per traditionem fiebat.

Donatio an valeat sine stipulatiõe.

k ¶Nanciscantur.] vt ff.de acqrẽ.pos.l.si ex stipulatione. & ff.de rei ven.l.quædã.& ff.e.l.absenti. Et dic ꝙ maximè abũdat, prout determi- 40 nat verbũ nanciscãtur: vel pro saltẽ hic ponĩt: quia si sine volũtate donantis intret,erit predo: vt d.l.si ex stipulatione.

CEnsualis.] CASVS. Si prędio tuo tributario titius tributũ soluit,& de hoc instrumentũ fiat:vel 50 ille qui soluit ꝑfessus fuerit:dño nõ præiudicat.Si verò vitricus pro mãcipijs animo donãdi priuignũ censum soluere passus fuerit:pręsumitur donasse ei mancipia.

l ¶Professio.] ab extraneo facta,vel solutio: vt; s̃.eo l.si functiones.& 60 in cõcor.ibi positis.& ff.de donat.inter virũ & vxo.l.si seruus cõmunis.

m ¶Non solet.] nisi domino sciente & consentiente animo donãdi: vt ĩ.l.proxi.& l.nec ignorans. & statim subijcit. Accursius.

n ¶Consensisti.] ani- 70 mo donandi.

o ¶Donationem.]scilicet mancipiorum.

p ¶Videris patiendo.]& hoc nisi cõtra ꝓbetur: vt ĩ.l.nec ignorãs. & facit.ff.man.l.si verò non re.§.pomponius.

SI præses.] CASVS. Si pater animo donandi passus fuerit pro prædio soluere tributum:sibi non præiudicat si hoc probauerit,qđ non animo donandi &c.

q ¶Detulisse.] i.in solutũ detulisse.Vel scripsit filios ꝑ illis prædijs tã tam quantitatẽ debere noĩe tributorũ:vt quia si sint filiorũ,honorabilius cõtraherẽt mr̃imoniũ:nõ vt eis donaret.erant em̃ patris ista prædia.

80 r ¶Statuet.]permittendo te agere negotiorũ gestorum ad pretium vel æstimationem,secundùm primum casum.

LEgem.] CASVS. Donaui prædium tibi hac lege vt satisfaceres creditoribus meis:si non stes pactis,& intercesit stipulatio,agam ex stipulatu: si non,agam præscriptis verbis:vt fiat quod cõuenit:vel repetam quod dedi. Viuianus.

s ¶Ex stipulatu.]si continetur ibi incertum.aliter expone.i.ex stipulatione certi condictione:vt insti.de verb.obli.in prin.

a ¶ Incerto.] quia actio continet incertum, quod tamen per sententiam fit certum: vt insti. de act. §. curare.
b ¶ Agere.] vel id quod dedit sub conditione, per cōdictionem ob causam repetere potest. Accursius.
c ¶ Hanc.] scilicet legem. & ad hoc §. de rerū permu. l. rebus. & §. de pactis. legem. & ff. de pact. l. in traditionibus. & §. de euictio. l. ij. & j. titu. j. l. j. & §. de cond. ob causam. 10 l. si vt proponis. & §. de contrahen. emptio. si donationis. & de pactis inter emptorem. l. si ea lege. & j. eo. l. cum res.

N Ec ignorans.] CASVS. Dare nemo cogitur. si ergo quis proferat instrumentum quo continetur ꝙ 20 donaui sibi prædium, cum animum denandi non habui: plus valet quod actum est, quā qd̄ scriptū est: vnde per instrumentum mihi non præiudicatur.
d ¶ Nec ignorans.] facit ff. de transact. cum aquilianā. & ff. de contra 30 hen emp. l. cum in lege.
e ¶ Nec inuitus.] cā mera liberalitas ibi sit: vt ff. de reg. iur. l. donari. sed hoc fallit ff. ad legē aquil. l. si seruus seruū. §. si oliuam. & ff. de reg. iur. l. cuius per errorem. Sed ibi impropriè dicitur donatio, id est rei a- 40 missio. sic econtra inuito nō datur: vt ff. e. l. hoc iure. §. nō potest. & §. de iure delibe. l. nec emere.

Donatio non fit inuito.

f ¶ Cogitasti.] Credebas Titianū, & erat Seianum: interim tamen statur instrumēto, si publicum est: vt §. de proba. l. l. cum precibus. & de cō 50 trahen. & cōmit. stipul. l. optimam.
g ¶ Perdidisse.] vt §. plus vale. qd̄ agi. l. j. sed fallit in casibus vbi plus valet scriptura: vt ibi notat. & facit ad l. istam ff. de dona. l. causa mortis seia. & de reg. iur. l. in totum. & §. e. l. censualis. in 60 prin. Accursius.

C Vm.] CASVS. In filium retentum à patre facta donatio non valet: sed eam reuocare potest: nō est ideo emācipatio: quia sub articulo donationis nomine facta cessio valet, & donatio perfecta 70 est. Viuianus.
h ¶ Perfectam.] nō valet donatio facta in filiū in potestate cōstitutum, sed in emacipatū sic: vt hic, & §. de inoffic. do. l. ij. & §. de dona. inter virum & vxore. l. donationes. j. & j. e. l. cū res. Item & in ipsa emācipatione: 80 vt §. de eman. lib. l. fina.

Donatio facta in filiū, an valeat.

† Alias, incertu.

siue non, incerto[a] † iudicio, id est præscriptis verbis apud præsidem prouinciæ debes agere[b], vt hāc[c] impleri prouideat. PP. xvj. calen. Maij AA. Conss.

¶ *Potentior est ueritas quā scriptura & actus agentium non operatur deficiente consensu. hoc dicit. Bald. Vel sic: Nemo uidetur donare id de quo non cogitauit. hoc dicit. Bar. Vel sic: Inuitus uel ignorans non donat: & consensus errantis ei non præiudicat. hoc dicit. Sali.*

Idem AA. & CC. Hermioniæ. LEX X.

N Ec ignorans[d], nec inuitus[e] quisquā donat, vñ si de hoc fundo nō cogitasti, cuius velut donatiōi te cōsensisse cōtinet instrumēto: maiores veritate rei, q̄ scriptura, vires obtinēte, intelligis de quo nō cogitasti[f], nec specialiter subscripsisti, nihil te pdidisse[g]. S. v. cal. Maij, CC. Conss.

¶ *Donatio facta filio in potestate, est potius quædam donandi destinatio, quam perfecta donatio. Sed si filius est emancipatus, donatio est perfecta. hoc dicit. Bal.*

Idem AA. & CC. Sabino. LEX XI.

C Vm de bonis tuis partē quidem penes te retinuisse, partem verò in eum quem in potestate habes, donationis titulo contulisse commemores: non est incerti iuris, in eum qui in sacris familiæ tuę remanet, destinatione magis paternę voluntatis factam, quam perfectā[h] donationē peruenisse. ¶ Delegationes aūt nominum in emancipatum collatę, perfectam donationem actionum efficiunt. S. ij. cal. Maij, CC. Conss.

¶ *Portio pro indiuiso potest donari. Bal. Vel sic: Cōmunio non impedit donationē partis pro indiuiso. hoc dicit. Sali.*

Idem AA. & CC. Aureliano. LEX XII.

P Ortionem propriam, rebus nondū diuisis, nemo prohibetur[i] titulo donationis in aliū trāsferre. D. xvij. cal. Iun. AA. Conss.

¶ *Breuitas scripturæ non officit donationi. hoc dicit. Vel sic: Tantum ualet unum uerbum effectiuum, quantum mille. hoc dicit. Bald.*

Idem AA. & CC. Vraniæ. LEX XIII.

S I aliquid per epistolam[k] donatum tibi probetur, breuitas chartulæ, donationi[l] (si hæc rectè facta probetur) nihil quicquàm derogat. Dat. xv. calen. Iuñ. Sirmij AA. Conss.

P Ortionem.] CASVS. Habebā tecū rem cōmunem pro indiuiso, an partē meā alij donare possim, queritur. Et dicitur ꝙ sic.
i ¶ Prohibetur.] vt §. de communi rerū alie. l. falso. & §. de iure dotiū. l. ante diuisionem. & de contrahen. emp. l. dudum hoc fallit post litem cō testatam in communi diuidundo iudicio: vt §. communi diuidun. l. j. & mota controuersia in iudicio familiæ erciscūdę: vt ff famil. erciscū. alienationes. Item possessor hæreditatis prohibetur, nisi satisdet motacōtrouersia alienare: vt ff. de peti. hære diuus.

S I aliquid.] CASVS. Si dedisti mihi fundum valētem quinquaginta, & in breui & vili charta scriptū est: nunquid hoc nocet, quæritur. Et dicitur ꝙ non. Viuianus.
k ¶ Per epistolam.] quæ valet: vt §. eo. l. si donatio per epistolam.
l ¶ Donationi.] sic §. de fideicommis. l. & in epistola.

S I filius.] CASVS. Res ad patrē pertinentes sponsæ suæ dedit quis patre nō consentiente: patri non præiudicat quo minus possit eas reuocare. Viuianus.
m ¶ Non potuit.] vt ff. de regu. iur. l. nemo plus iuris. & ff. de acqui. 20 re. do. l. traditio. Accur.

A Eris.] CASVS. Dedit mihi Titius fundum, & decessit: nūquid creditores me cōuenient? Dicitur ꝙ nō, sed vniuersalē successorē, nisi fundus ille esset ei obligatus. Viuianus.
30 n ¶ Onus est.] nec em̄ sequtur fundū, vel rē singularem donatā, nisi sit obligata: vt hic, & ff. ad treb. l. j. §. si hæres. & ff. de iudi. l. si fideicōmissum. §. tractatum. & j. e. l. si patri. & §. de reuo. ijs quæ in frau. cre. l. ij. & §. de hære. act. l. creditores. 40 & de iure dot. l. licet. & de dona. ante nupt. l. de reb'. nisi in casu, puta in subsidiū propter necessitatem primipili: vt §. de dona. inter virū & vxorē. l. si non verū. Sed qd̄ si omnia bona sua donauit? Dic posse agi reuocatoria: vt ff. quę i frau. 50 credi. l. omnes. §. lucius. Vel cōtra ipsum donantem agi, quasi nō teneat donatio, nisi omni ære alieno deducto: vt ff. de iure do. l. mulier. & ff. de iure fis. l. non possunt.

Donatarius an teneatur ad æs alienū pro re sibi donata.

S Enectus.] CASVS. An senex donare possit, quæritur. Et 60 dicitur ꝙ sic. videbatur ꝙ non, quasi puerilem habeat sensum.
o ¶ Sola.] nisi sensum abstulerit. Contra videbatur quia senex puerilem sensum habet. & facit §. de transact. l. sanū. & §. qui testa. faca. pos. l. senium.

70 S Iue.] CASVS. Si pater donauit filio, refert an emancipato, an in potestate constituto, primo casu valet donatio, nec reuocatur. secundo casu, si filius emancipetur & retineat donata, an confirmetur donatio? distin 80 guitur: aut tenet ea de voluntate patris, & confirmatur: aut non, & pater eam reuocare potest. quia pater cum non potuit, voluit &c. Viuianus.
p ¶ Non debes.] est ergo confirmata: vt hic, & ff. eo. l. donationes in cō cubinam. §. pater. & arg. §. eo. l. censualis.
q ¶ Nec tempore.] facit §. si quis alteri vel sibi. l. multum. & §. de dona. inter virum & vxo. l. à marito. & ff. de offi. procon. l. obseruare. §. si. Itē facit ad l. istam §. de emancip. libe. l. fi.

¶ *Nemo transfert quod non habet: & ideo si filius donat sponsæ suæ rem patris, non præiudicat patri. Bal. Vel sic: Non dominus non trāsfert dominium præter domini consensum. h. d. Sali.*

Idem AA. & CC. Idæo. LEX XIIII.

S I filius tuus res ad te pertinentes sponsæ suæ, te non consentiente, donauit, ad eam quod nō habuit transferre nō potuit[m]. S. xv. cal. Octob. AA. Conss.

¶ *Donatarius certæ rei non tenetur ad onera debitorum quæ non sequuntur fundum: sed debet conueniri uniuersalis hæres donatoris. h. d. Bal. Vel sic: Aes alienum non sequitur fundum, sed successorem uniuersalem. h. d. Bar. Vel sic: Personalis obligatio non sequitur singularem successorem, sed realis sic. h. d. Sali.*

Idem AA. & CC. Seueræ. LEX XV.

A Eris alieni qd̄ ex hæreditaria causa venit, nō eius qui donationis titulo possidet, sed totius iuris successoris onus est[n]. Si itaq; nemini obligata prædia per donationē consecuta es superuacuam geris solicitudinē, ne vel hę redes donatricis, vel eius creditores te iure possint cōuenire. S. xv. cal. Decembr. AA. Conss.

¶ *Homo uel mulier ætatis decrepitæ ita potest donare, sicut si esset in ætate uirente uel forti. Vel sic: Debilitas corporis ratione ætatis, senio confectæ donationem non uitiat. h. d. Bal.*

Idem AA. & CC. Theodoro. LEX XVI.

S Enectus ad donationem faciēdam sola[o] non est impedimēto. D. v. cal. Decembr. AA. Conss.

¶ *Sicut donatio facta emancipato ualet: ita facta filio in potestate per emancipationem confirmatur si pater tradidit, & non ademit. secus si pœnituit ante emācipationem, uel in ipsa emācipatione. hoc dicit & tene menti. Bald. Vel sic: Si pater non adimit in emancipatione ea quæ donauit filijs in potestate, non potest postea reuocare. h. d. Sali.*

Idem AA. & CC. Hermiæ. LEX XVII.

S Iue emancipatis filijs res donasti, siue in potestate constitutis, & sui iuris effectis, ac tenentibus non ademisti: blandiri tibi non debes[p], velut res donatas ex pœnitentia liceat auferre. ¶ Sanè si ea quæ in tua positis potestate donaueras, post emancipationem contra tuam tenuerint volūtatē: horū penes te dominiū remansit: siquidē nec tēpore[q] quo voluisti propter vinculum potestatis sibi

Si donationis.

SI donationis.] CASVS. Subripui tibi animo donandi: remisisti mihi actionem furti: an iterum possis me conuenire furti, quęritur. Et dicitur quòd non.

a ¶ Solicitudinem.] vt rursus possis cōueniri furti: vt hic, & s̄. de furt. post decisionem. & ff. de pact. l. si tibi. §. quædam. Sed si est sine causa remissa, vel cum causa, sed secuta non est, vel est ingratus donatarius, vel cui est remissa: an ipsa resuscitabitur? Respō. secundùm H. non arg. ff. de pact. l. si vnus. §. si pactum. & s̄. de transact. l. vbi pactum.

...quicquā quærere, nec post te inuito, de rebus tuis potuerunt. S. vj. cal. Ianuar. AA. Cons.

¶ Gratuita remißio actionis ex maleficio, est donatio. h.d. Bald. Vel sic: Furti actio potest ex donatione remitti. h.d. Salicetus.

Idē AA. & CC. Audiano. L. XVIII.

SI donationis causa furti actionem tibi remissam probetur, superuacuā geris solicitudinē [a]. S. v. cal. Ianuar. AA. Cons.

¶ Rem fuisse progenitorum nihil operatur, ex quo res ad alia dominia transiuit. h.d. Bald. Vel sic: Mulier potest donare extraneis, etiam res ab eius parentibus habitas. h.d. secundū Bartol. Vel sic: Non consyderetur cuius res fuerit, dummodo sit donantis. h.d. Sali.

Idem AA. & CC. Alexandriæ. L. XIX.

SI auia vestra [b] proprias [c] res quacunq; ratione factas, titulo liberalitatis in eum cōtra quē preces funditis, contulit: quo minus hæc rata maneant, ꝙ ex origine patris vel aui vestri descēdūt, nihil prodest. S. xvj. cal. Februar. Sirmij CC. Cons.

¶ Paria sunt per se subscribere, uel aliū subscribere uice eius. Bal. Vel sic: Donatio non uitiatur, licet alius pro donante subscribat. h.d. Sali.

Idem AA. & CC. Helinio. LEX XX.

VIce donatricis alio [d] voluntatem eius subscribēte, iure facta donatio non habetur irrita. S. vij. cal. Februar. CC. Cons.

¶ Lex notabilis. Mulier constante matrimonio, dotem suam donare non potest. h.d. Bal. Vel sic: Vxor non potest donare dotem in mariti præiudicium. Sali.

Idem AA. & CC. Antoniæ. LEX XXI.

COnstante matrimonio dotē penes maritū suū constitutā auia tua tibi donare non potuit [e]. S. v. id. Mart. CC. Cons.

¶ Ex pacto donationis, non quæritur actio extraneo: sed ipse donator pacto nō seruato agit ad interesse. h.d. Bald. Vel sic: Vt pactum donationi adiectum impleatur, paciscens agere potest, non is cui pacisci uoluit. h.d. Sali.

Idem AA. & CC. Diomedi. L. XXII.

CVm res filio tuo emancipato ea cōditione, vt creditoribus [f] tuis solueret, te donasse proponas: si stipulatione, vel incontinēti habito pacto huic rei prospexisti, creditoribus quidē non contra eū ex placito vestro, sed aduersus te cōpetit actio [g]. ¶ Eū autem cui certa lege prædia donasti, īcerta † ciuili [h] actiōe ad placitorū ob-

SI auia.] CASVS. Auia tua res quas auus tuus ei dederat, titulo donationis contulit: vis eas reuocare, quia profectæ sunt de bonis illius aui tui: an possis? Respon. quòd non.

b ¶ Si auia vestra.] Et nota hanc l. & facit pro ea s̄. de commu. re. alie. l. falso. & s̄. de contrahen. emp. l. dudum.

c ¶ Proprias.] scilicet suas.

VIce.] CASVS. Mulier dedit mihi fundū: confectū est instrumētū: vice sua Titius in instrumento conscripsit: an ob hoc minus valeat donatio quòd ipsa non subscripsit, quæritur. Et dicitur quòd non.

d ¶ Alio.] vt j. eod. l. in donationibus. §. j. in fin.

COnstāte.] CASVS. An mulier constante matrimonio dotem penes maritum constitutam in alium titulo donationis transferre possit, quæritur. Et dicitur quòd non.

e ¶ Non potuit.] vt interim viro præiudicet: vt hic, & s̄. de iur. do. l. si prædium. Sed ipsam actionem, siue spem potest cedere, vel etiam dotem promittere: vt s̄. e. l. spem futurę. & s̄. de col. l. dotis. Nam econtra vir non potest dotale prædium alienare: confirmatur tamen mortua muliere si dos cessit lucro mariti: vt. ff. de vsuscap. l. cùm vir.

Alienatio à pricipio inualida, qñq; validatur.

CVm res.] CASVS. Dedi filio tuo emancipato prædiū vt creditoribus meis satisfaceret: si non satisfecit, & intercessit stipulatio, non agit creditor aduersus filium ex ea: quia alteri &c. sed aduersus me, & ego aduersus filium præscriptis verbis.

f ¶ Creditoribus.] quia ius creditorum pacto priuatorum lædi non potest.

g ¶ Actio] quia alteri pacisci nemo potest: vt ff. de verb. obliga. l. stipulatio ista. §. alteri. & facit ad l. in eod. titu. l. liber homo. in fi. & s̄. de pact. l. debitori, & de condi. ob causam. l. si vt proponis. & de rerum permu. l. rebus. Sed contra. ff. eo. hæreditatem. sol. vt s̄. de hęre. ven. l. j. cui similiter illa est contra.

Pacisci alteri nemo pōt.

† Aliàs incertu.

h ¶ Ciuili.] id est præscriptis verbis.

SI ea.] CASVS. Dedi fundum, eundem mihi donasti: secunda donatio auelli non debet.

i ¶ Obesse potest.] nam vltima pacta valent: vt hic, & suprà de pactis. l. pacta nouissima. & ff. de regulis iuris. quicquid. & l. incertam.

...sequia vrgeri secundū legem donationibus dictam cōuenit. S. vij. calen. April. Sirmij, CC. Cons.

¶ Acta posteriora, prioribus derogāt. h.d. Bal. Vel sic: Res à me donata, potest mihi donari. h.d. Bart. Vel sic: Posterius instrumentum resoluit primum. Vel sic: In contrarijs, ultima derogant primis. h.d. Sali.

Idē AA. & CC. Olympiadi. L. XXIII.

SI ea quæ donaueras, posteriori placito qui acceperat, dono tibi reddidit: donationis antecedentis instrumētum actis sequentibus nihil obesse potest [i]. S. v. cal. Octobr. Cæsaribus Cons.

¶ Filius qui non est hæres patris, non obligatur ex contractu paterno. h.d. Vel sic: Pater non potest distrahere rem filij, qui postea patri non succedit. h.d. Bald. Vel sic: Si pater donat res filij, non præiudicat illi sibi non succedenti. hoc dicit. Sali.

Idem AA. & CC. Macario. L. XXIIII.

SI patri tuo hæres non extitisti, ex facta [k] ab eo liberalitate [l] titulo donationis non posse [m] iura tua lædi, manifestissimi iuris est. PP. noñ. Februa. Antiochiæ, Diocletiano ix. & Maximiano viij. AA. Cons.

¶ Donatio cum suis pactis seruari debet si pacta de iure subsistunt: aliàs spretis pactis donatio ualet: & in instrumētis donationis debet apponi nomen donatoris & donatarij, & res quæ donantur: nec debent fieri donationes clandestinæ, sed interuenientibus testibus uel actis, ubi iura acta requirunt. Dicit hic imperator quòd donatio siue inter uiuos, siue causa mortis, siue sub conditione, siue in diem, siue ex die, siue sit pura: obseruari debet cum suis pactis, si pacta sint talia quæ res uel bonos mores non respuunt. Itē dicit hæc lex quòd quando fit scriptura de donatione (quia conuenitur inter partes, quòd scriptura fiat) quòd scriptura debet continere substantialia & solennia. h.d. Baldus.

Imperator Constantinus A. ad Maximum præfec. præto. LEX XXV.

DOnatio siue directa [n] sit, siue mortis causa instituta, siue conditione faciēdi aut non faciendi suspēsa [o], siue ex aliquo notato [p] tempore promissa, siue animo [q] dātium accipiētiumve sententijs [r] (quātū [s] ius finit) cognominata [t]: sub hac fieri debet obseruatione, vt (quas leges indulgent) actiones [v], cōditiones, pactionesq́; cōtineat [x]. ¶ Hisq́; [y] penit⁹ cognitis, vel recipiantur, si cōplacitæ [z] sunt: vel reijciāt, si sūt molestæ [a]

SI patri.] CASVS. Pater rē filij donans, filio non præiudicat: nisi patri filius hęres existat. Viuianus.

k ¶ Ex facta.] in te emancipatum.

l ¶ Liberalitate.] id est cum pater tuus res tuas alij donasset.

m ¶ Non posse.] vt s̄. e. l. æris. & s̄. de rei ven. l. cum à matre.

DOnatio.] CASVS. Si donatio fiat inter viuos, vel in vltima voluntate, siue fiat purè, siue sub cōditione, siue in diem, valet: & pacta quæ in donatione ponuntur, debent obseruari. si verò in donatione interueniat scriptura, scribi debet nomē donatoris & donatarij, & rei quæ datur. nec refert, fiat scriptura in tabula, an in charta: dum tamen coram competenti iudice fiat.

n ¶ Directa.] id est inter viuos. sic ideo dicta, quia directo datur: sed donatio causa mortis quandoq; per alium, puta per hæredem.

o ¶ Suspensa.] Primò de conditionali: postea de ea quæ est in diem, vel ex die. Tertiò de pura dicit: & potest esse cōditio in faciendo, & nō faciendo: vt si ascenderis vel nō ascenderis capitolium: vt hic dicit. sic & insti. de ver. obli. §. fi.

Cōditio potest fieri dupliciter.

p ¶ Notato.] id est ex tempore, vel ad tēpus.

q ¶ Animo dātium.] hic de pura. & dic animo, id est voluntate dantium.

r ¶ Sententijs.] id est narrationibus volūtate dantium ab accipiētibus expressis.

s ¶ Quantum.] id est cum non sit contra legem.

t ¶ Cognominata.] id est pactis expressa, et distincta sit causa mortis, vel alia. Vel dic per simile. vt enim nomini accidit cognomen, sic donationi imponitur tenor qui moderatus esse debet: & hoc dicit quantū ius finit, scilicet vsq; ad ccc. solis olim. hodie vsq; ad quingentos sine scriptura: sed cum scriptura insinuationis vsq; in infinitum: vt j. eo. l. sancimus. & l. penul.

v ¶ Actiones.] scilicet condictio ex le. & aio ex stipulatu, si interuenit stipulatio: quæ actiones à iure inductæ sunt.

x ¶ Contineat.] scilicet donatio.

y ¶ Hisq;.] pactionibus.

z ¶ Complacitæ sunt.] iuri & partibus.

a ¶ Sunt molestæ.] vt turpes, vel contra legē: vt s̄. de pact. l. pacta quæ

contra. Et potest hæc prima pars loqui quando est in scriptis donatio: vel quando sine scriptis: sequens verò in scriptis tantùm. & hoc subijcit in conscribendis.

a ¶ Donatoris.] subaudi & donatarij.

b ¶ Ius.] quod donatur, puta actio.

c ¶ Oportet.] puta ego Titius do tibi Sempronio codicem meum titulo donationis: vel cedo actionẽ quã habeo contra talẽ: & totã scripturam oportet pfici: vt s. de fi. instru. l. cõtractus. aliâs enim nisi hoc esset actũ q in scriptis fieret, etiã sine scriptura valeret: vt in prin. huius l. & j. eo. l. in extraneos. & l. in donationibus. in fi. l. nisi summã excederet.

¶ In conscribendis autẽ donationibus nomen donatoris [a], ius [b], ac rẽ notari oportet [c]: neq; id occultè [d], aut priuatim, sed aut tabulæ [e] aut quodcũq; aliud materię gen⁹ tẽpus dabit: vel ab ipso vel ab eo [f] quẽ sors ministrauerit, perscribatur: actis [g] etiã annectandis, quæ apud iudicẽ vel magistratus cõficienda sunt vbi [h] hoc leges [i] expostulãt. Dat. iij. nõ. Februar. Sabino & Rufino Cons.

¶ *Infanti emancipato potest pater donare, adhibito pro infante aliquo qui pro ipso recipiat donationem. Nam infans pro se consentire non potest: quia non habet affectum, id est affectionem. hoc dicit.* Bald.

Idem A. Catulino proconsul. Aphricæ.

LEX XXVI.

Si quis in emancipatũ minorẽ prius quàm fari possit [k], aut habere rei quæ sibi donatur affectum, fũdũ crediderit cõferendũ: omne ius cõpleat instrumentis [l] ante pręmissis. Quod per eum seruum [m], quẽ idoneũ esse cõstiterit, trãsigi [n] placuit: vt per eũ infanti acquiratur [o]. D. xij. cal. Maij Serdicę, Sabino & Rufino Cons.

¶ *Non solùm inter extraneos, sed etiam inter coniunctas personas, requiritur insinuatio donationis excedentis legitimã summam. ratio est, ut maximè coniunctarum personarũ fraudibus calliditatibus obuietur. h. d.* Bald.

Idem A. ad Seuerum com. Hispaniarum.

LEX XXVII.

*Data iampridẽ lege [p] statuimus, vt donationes interueniente actorũ testificatiõe conficiãt [q]: qđ vel maximè ĩter necessarias cõiunctasq; psonas cõuenit custodiri [r]. Siqdẽ clandestinis, ac domesticis [s] fraudib⁹ facilè qduis p negotij opportunitate cõfingi potest†: vel id qđ verè gestũ est, aboleri. ¶ Cùm igitur nec liberos quidem, ac parentes lex nostra ab actorũ confectione seсernat: id qđ necessario sup donationib⁹ apud acta cõficiendis iampridem statuimus, vniuersos teneat: gesta autem confici super rebus etiã alibi collatis, vbicunq; sufficit [t]. Dat. iij. nõ. Maij, Dalmatio & Xenophilo Cons.

d ¶ Occulte.] Qui male agit, odit lucem. sic & s. de contrahen. emptio. l. cum ipse.

e ¶ Tabulæ.] aľs tabula, & aľs tabulę, scilicet pręsclibatur, quod est j. aut in alia materia subaudi. quodcunq; materiæ tempus dabit, id est tẽporis qualitas: vt charta, vel membrana.

f ¶ Ab eo.] nam etiam per alium scribi potest: dum tamen cõtrahentes subscribant: vt instit. de contrahen. emp. §. j.

g ¶ Actis etiam.] quando est vltra legitimum modum.

h ¶ Vbi.] id est quãdo, & quo loco.

i ¶ Leges.] qa sic olim vltra ccc. solidos: vt diximus per l. sancimus. j. e. vel hodie vltra quingentos: vt j. eo. l. penul.

Si quis.] CASVS. Si infanti qs fundũ donare velit, si excedat legitimam summam vel actionẽ. vt inde fiat scriptura: non aľas perficiet donatio, q̃ fuerit insinuata: & tũc per seruum infantis perficiatur, vt sic infanti acquiri possit per seruum.

* Cata.

k ¶ Fari possit.] ergo erat infans.

l ¶ Instrumentis.] sic est opus, vt quia hic agebat vt fieret in scriptis. Vel quia excedebat legitimam summam, ne sit deterior infantis conditio quàm alterius.

† Hæc verba ponit gl. in c. veniẽs. ij. sup verb. canonicos. ante mediũ. extra de testibus.

m ¶ Seruum.] & non alio modo: vt innuit. & ff. de acquiren. posses- sione. l. j. §. furiosus. & l. quãuis. j. §. infans. & sic est contra. s. de acquirẽ. posses. l. donatarum. Sol. vt ibi.

n ¶ Transigi.] i. perfici. & sic ff. de itine. actuq; priua. l. ij.

o ¶ Acquiratur.] sic ff. rem pu. sal. fo. l. si pupillus.

Data.] CASVS. Si quis vltra legitimã summam donare voluerit: non aliter perfecta erit donatio quã fuerit insinuata, & maximè inter coniunctas personas, ne fraus aliqua propter familiaritatem domesticam committi possit: vel donatio confingi. idem sit in donatione facta inter extraneos: vt sic inde valeat si excessit summam legitimam, si facta fuerit insinuatio.

p ¶ Lege.] quæ est s. eo. l. donatio. §. in conscribendis.

q ¶ Conficiantur.] cùm hoc agunt vt fiat in scriptis: vel cum excedat summam legis.

r ¶ Custodiri.] adeo vt dixerit P. non valere in coniunctam personam, nisi fiat in scriptis intra etiam summam legitimam per l. istam. & j. eod. l. in extraneos. quod non placet: vt. s. de dona. inter virum & vxo. l. donationes. j. Sed remouet dubium quod erat: quia videbatur inter coniunctos non cõtingere fraudem: vt argu. ff. de rit. nupt. l. peñ. §. denuo. sed tamen ita fiet vt inter alios.

¶ *Ista lex, & lex si quis argentum. §. sed si quidem. j. eodem, non sunt alibi. & h. d. Retentio usufructus traditionem possessionis quæ erat penes tradentem inducit.* Bal. *Vel sic: Si donans rei donatæ sibi retinet usumfructum, uidetur illã tradere: ideo dominium transfert, & possessionem quandam iuris fictione. hoc dicit notabiliter.* Sali.

Impp. Honor. & Theod. AA. Monaxio præ. præ.

LEX XXVIII.

Quisquis rem aliquam donando, vel in dotem dando, vel vendendo, vsumfructum eius retinuerit: etiam si stipulatus [v] nõ fuerit, eam continuo tradidisse credatr [x], nec quid amplius requiratur quo magis videatur facta traditio: sed omnimodo idem sit his causis vsumfructum retinere, quod tradere [y]. D. ij. id. Mart. Honorio A. xj. & Constantino Cæs. ij. Cons.

¶ *Etiam in personas extraneas & ignotas, ualet collata donatio.* Bal.

Imperatores Theod. & Valent. AA. Hierio. præfect. præto.

LEX XXIX.

In extraneos [z] & sæpè ignotos [a] donationem collatam valere receptũ est: & si sine scripto donatum quid fuerit, adhibitis alijs idoneis documẽtis, hoc quod geritur comprobatur. D. xj. calẽ. Maij, Felice & Tauro Cons.

¶ *Donationes factæ in urbe, debent insinuari apud magistrum census. Sed donationes quæ fiũt in prouincijs, debent insinuari apud præsides, defensores, uel magistratus municipales eorum municipiorum ubi fiunt: & ibi insinuatæ, effectum suum extendunt ubicunque locorum. h. d.* Bald.

Imper. Leo A. Constantino præfect. præto.

LEX XXX.

In hac sacratissima vrbe [b] conscriptæ donationes vbicunque positarum rerum apud magistrũ census [c] insinuentur. In alijs verò ciuitatibus, siue absens, siue præsens rector prouinciæ sit, siue eadẽ ciuitas habeat magistratus, siue non habeat [d], & defensor tantũmodo sit: donator habeat liberã facultatẽ donationes rerũ suarum vbicũq; positarũ, siue apud moderatorem cuiuslibet prouinciæ, siue apud magistratus, siue apud defensorem cuiuscunq; ciuitatis prout maluerit publicare. [e]

s ¶ Domesticis.] nota de familiari inimico: quia nulla pestis &c. vt hîc, & xiiij. dist. c. si inimic⁹. & xiij. q. ij. c. qb⁹. & s. de inoffi. test. l. fratres. & no. ff. ad syl. l. j. ĩ prin.

Familiaris inimicus, est peior omni peste.

t ¶ Sufficit.] vt arg. s. de contrahen. emp. l. j. & j. c. l. in hac. in prin.

Quisquis.] CASVS. Si vendo tibi rem, vel dono: & retineo pro me vsumfru. videor rem tradere. Viuianus.

v ¶ Stipulatus.] s. donatarius rem sibi tradi cum perfecta est donatio. vel ergo stipulatione vel traditione vera, vel hac ficta perficiebatur, aliâs poterat reuocari. & hoc olim. hodie etiam pacto nudo perficitur: vt hîc, & j. e. l. si qs argẽtum. §. sed si quidẽ. Alij vt Azo dicunt stipulatur. s. vsumfructum sibi dari, vel retinere licere, quod non placet.

x ¶ Credatur.] an ergo hoc casu dominium sine possessione transit? Respon. nõ. statim enim quòd voluit esse fructuarius, voluit alium possidere ciuiliter, & sic possessorem fecit [a] cum suo ministerio: vt ff. de acq. posses. l. quod meo. & de rei vẽdi. l. quędam. & sic per consequentiam trãsfert dominium.

a Concor. gl. sup ver. pensionẽ. in c. cùm venissent. de resti. spo.

y ¶ Tradere.] s. rem.

In extraneos.] CASVS. Si in extraneũ sit facta donatio: licet ĩsinuata nõ fuerit, valet: cùm si quidẽ qđ gestũ est probari possit.

z ¶ In extraneos.] hęc est Theodosij, & facit mẽtionẽ de ea j. e. l. in donationibus. Accursius.

a ¶ Ignotos.] aliud in consanguineis, secundùm P. vt s. eod. l. data. quod non placet: vt dixi ibi. & facit s. de fide instru. l. non idcirco.

In hac.] CASVS. Donationes quæ excedũt legitimam summã, debẽt insinuari in ciuitate corã magistro cẽsus: in prouincijs corã rectore: vel ipso absente coram defensore ciuitatis. & facta donatio quarũcũq; rerum vbiq; sitarum, valebit Viuianus.

b ¶ Vrbe.] Constantinopolitana. & facit s. eo. l. data. in fi.

c ¶ Census.] vt s. de testamentis. l. consulta.

d ¶ Siue non habeat.] s. aliũ quàm defensorẽ, nã eũ habet vt subijcit.

e ¶ Publicare.] etiam præsente in ea ciuitate præside: vt s. dixit. Et sic nota minorem iudicem non debere amittere iurisdictionem suam, licet maior iudex sit presens. Sed contra ar. sunt ff. de offic. proconsul. l. meminisse. & de dam. infec. l. iij. §. si vicinum. & l. fi. & de in ius. voc. quiq;. & de iniur.

Iudex minor propter præsentiam maioris suã iurisdictionem nõ perdit.

& de iniur. l. sed si vnius. §. filiosfamilias. & de re iu di. l. contra pupillum. §. is qui. & in decre. xcv. dist. c. præsbyter præsente. & facit ad. l. istam in auth. de desen. ciui. §. nulla. colla. iij. & j. e. in donationibus. & s. de offi. iudi. Alexan-
10 driæ. l. j. Accursius.

a ¶ Voluerit.] sic. ff. de iure dot. l. plerunque. in fi.

IN donationibus] CASVS. In donatione facienda quæ sit vltra legitimam summam interuenire insinuationem, non sunt testes necessarij: cum in publico, hoc est in iudicio, præ
20 sentia facta fuerit. Si verò sit citra legitimam summam: si quod actum est non debeat insinuari, sufficit præsentia solius tabellionis, si donator subscripserit. & hoc in secunda. donationes verò quæ sine scriptis fiunt, suam obtineant firmitatem. & hoc
30 in tertia. Viuianus.

b ¶ Insinuantur.] vt s. l. proxima.

c ¶ Adhibere.] f. rogatos: adesse tamen debent. sic & s. qui potio. in pign. ha. l. scripturas. Vel dic, nullo modo aliqui vocentur, nec etiam subscribantur: cum verisimile est quod
40 semper sit ibi multitudo hominum: vt ar. s. de testa. l. omnium. sic argu. s. quando libel. prin. l. j. Et dic quod hic fiebat insinuatio: quæ excedebat summam legitimam: idest si erat infra: sed tamen sponte fiebat vt subijcit, rerum &c.

Donatio nis insinuatio pôt fieri apud acta sine testib.

d ¶ Alligari.] quia non
50 sunt vltra legitimam summam.

e ¶ Scribantur.] aliàs subscribatur: quia hoc fuit actum vt inde fieret scriptura: aliter frustra exigeret subscriptio: vt subijcit.

f ¶ Subnotatione.] Nota ergo tabellioni sine testibus credi: quod specia
60 le dicit quidam in instrumento donationis. & pro hoc in auth. de fi. instru. §. si verò neque. colla. vj. & j. ad lege cornel. de fal. l. si quis decurio. & in auth. de hære. & fal. §. si verò. col. j. in eo quod dicit tabularijs solis quantum ad hoc &c. & sic videtur ei soli cre
70 di quatum ad alia. Tu dic hic, subnotatione. i. subscriptione ab eis facta: tabellio tñ eorũ nomina subscribere debet: vt in auth. de fide instr. §. sed instrumeta. colla. vj. & quod dicit credi tabellioni soli: verum est in testificando quod ipse fecerit, & quod sit vera.
80 nõ in solennitate scripturæ: vt. d. l. si quis decurio. & dicta auth. de fide instru. §. si verò neque. & in aut. de hære. & fal. nõ sequit, non credo in hoc: ergo in alio credo. sicut & cum dicitur in testamento, reprobatum

Tabellioni creditur sine testib.

De materia insinuationis vide Ange. & alios. §. & cum retro. de donat. institu.

¶ Atque vt ipsa donatio sita est in voluntate donãtis, ita ei liceat donationem suã apud quęcunque ex memoratis voluerit[a] intimare: & hæ donatiões quę in diuersis prouincijs & ciuitatibus apud quẽlibet ex prædictis fuerint publicatæ, obtineant inconcussam ac perpetuam firmitatẽ. D. v. Non. Mart. Constantinop. Patricio & Ricomere Cons.

¶ *In insinuatione donationis sufficiunt acta, licet non sint alijs testibus roborata. Si autẽ donatio non insinuatur, requiruntur testes subscripti: uel cum partis subscriptione. h. d. secundũ intellectum glossæ. Bal. Vel sic: In actis iudicialibus nõ sunt necessarij testes. h. d. Bart. Vel sic: In donatione quæ fit apud acta, non oportet testes adhiberi: & donatio facta extra acta, in scripturã sine testibus redacta, subscriptionem donatoris requirit: etiã si à tabellione scriptura fuerit. hoc dicit secundum Sali.*

Imperator Zeno A. Sebastiano præfect. præto.

LEX XXXI.

IN donationibus quæ actis insinuantur[b], nõ esse necessariũ iudicamus vicinos vel alios testes adhibere[c]. Nã superfluũ est priuatũ testimoniũ, cùm publica monumẽta sufficiãt. Verũ & illas donationes, quas gestis non est necessariũ allegari[d], si forte per tabellionẽ, vel aliũ scribantur[e], & sine testiũ subnotatione[f] valere præcipimus: ita tamen, si ipse donator, vel alius[g] volũtate eius secũdũ solitã obseruationẽ subscripserit: donationibus quæ sine scriptis cõficiũtur, suã firmitatẽ habẽtibus, secundum cõstitutionem[h] Theodosij et Valentiniani ad Hierium præfectum prætorio promulgatam. D. Calend. Mart. Constantinop. Ello V. C. Cons.

¶ *Insinuatio facta coram iudice incompetenti, nõ ualet: nec acta nec testimonia præbita super ipsa. hoc dicit. Baldus.*

Imp. Anastasius A. Euphemio præfec. præto.

LEX XXXII.

SEcundum diui Leonis cõstitutionẽ[i] donationes apud virũ clarissimũ magistrũ census tãtũmodò insinuari[ꝗ] pcipimus: huiusmodi forma in illis instrumentis obseruanda, quę in hac regia vrbe cõfecta seu celebrata fuerint[k]: nec cõcedi quęquã[l] vel apud defensores, seu magistratus aliarũ ciuitatum, vel in alijs quibuscunq; locis præter memoratum iudiciũ insinuare: scientibus tã ijs qui ad huiuscemodi insinuationem peruenerint, quàm ijs q eã susceperint, necnõ tabellionibus, quicũq; testimoniũ suum[m] nõ in cõpetenti (vt dictũ est) loco vel iudicio præbuerint, vicenarũ librarũ auri multa & alia grauissima indignatione se esse feriendos. S. Dat. prid. Calen. Maij, Paulo V. C. Con.

¶ *Mortuo procuratore facto in rẽ suam re integra non finitur mandatum: sed transit ius ad hæredes: & talis procurator in rem suam, etiam ante litem contestatam facit alium procuratorem. hoc dicit. Bal.*

Imp. Iustinianus A. Mennæ præfect. prætorio.

LEX XXXIII.

ILlam subtilem obseruationẽ amputamus, per quam donationis titulo cessiones actionum accipientes, non aliter suis eas trãsmittere hæredibus poterant, nisi litem ex his contestati essent, vel ius contestationis diuino rescripto meruissent[n]. Nam sicut venditionis titulo cessas actiones etiam ante litis cõtestationem ad hæredes transmitti permittitur, simili modo & donatas ad eos transferri volumus[o]: licet nulla contestatio vel facta, vel petita sit[p]. Quod etiam in procuratore constituendo ad mouendas easdem cessas actiones similiter obseruãdum erit, vt minimè quis impediatur procuratorem cessarum sibi[ꝺ] super donatione actionum dare: licet nulla litis contestatio facta vel petita sit[q]. ¶ Quæ in ijs tantum personis locum habere censemus, quæ susceptis per donationẽ cessionibus adhuc superesse noscuntur. nam iam mortuis huiuscemodi personis, vetera iura super ijsdem cessionibus posita seruari concedimus[r]. Dat. Calend. Iun. Constantinop. Iustiniano A. PP. ij. Cons.

¶ *olim donationes non ualebant ultra ducentos aureos sine insinuatione: hodie ualent usque ad trecentos. sunt tamen quidam casus in quibus ualent usque ad quingentos. h. d. prima pars huius legis usque ibi, sin autem non in auro. & hæc uera sunt quando donatio consistit in quantitate numerali siue discreta: sed quando consistit in alia re quæ debebat æstimationẽ: tunc ad æstimationem est ueniẽdum. Et si pro parte ualebat donatio, pro parte non statuit quis modus sit in donatione tenendus. & hoc facit usque. ad. §. Si quis autem per diuersa tempora. Bald. Vel sic: Donatio simplex ualet hodie usque ad trecentos aureos non insinuata: & excedens non ualet abinde supra: nisi sit donatio imperialis quæ non insinuata ualet cuiuscunque quantitatis: & nisi in piam causam sit facta, quæ usque ad quingentos aureos ualet non insinuata: uel nisi sit donatio ante nuptias mulieri facta minori, quæ ualet indistinctè: non si sit facta ætate maiori: quia tunc ualet non insinuata usque ad trecentos aureos: & non ultra. hoc dicit usque ad. §. ne autem. Salicetus.*

Idem A. Demostheni præfecto prætorio.

LEX XXXIIII.

SAncimus omnem donatio-

estin ea re domesticum testimonium: vt instit. de test. §. in testibus. non tamen in alijs reprobatur: vt. s. de testi. l. etiam.

g ¶ Alius.] vt. s. e. l. vice. & l. donatio. in fi. & s. de fide instru. l. contractus. nam & hic vt dixi actum
10 fuit vt scriptura fieret.

h ¶ Constitutionẽ.] quam habes. s. eodem. in extraneos.

SEcundũ.] CASVS. Donatiões facte in ciuitate Cõstatinopoli. nõ nisi coram magistro cẽsus habebunt ratę. Si verò coram alio magi
20 stratu insinuetur: tã donator quàm talis in. xx. libras auri multabitur.

i ¶ Constitutionẽ.] quã habes. s. eod. l. in hac.

k ¶ Fuerint.] id est celebrari consueuerint.

l ¶ Quemquã.] Constantinopolitanum.

m ¶ Testimoniũ suũ]
30 sic ergo tabellio est vnus de testib. suis. quod dixi. s. qui testa. face. pos. l. hac consultissima. Accur.

ILlã.] CASVS. Si olim titulo donationis alicui cessa esset actio, eã ad hęredes nõ trãsmittebat, nisi lis cũ defuncto esset cõtestata: vel nisi esset
40 ĩpetratũ priuilegiũ vt ad hęredes trãsmitteretur. Itẽ nec poterat constituere procuratorẽ nisi cessa esset actio ad eã exercendã. hodie trãsmitti põt & pcurator cõstitui.

n ¶ Meruissent.] f. vt liceret eis trãsmittere: licet lis cõtestata non esset.

50 o ¶ Trãsferre volumus.] Sic ergo mortuo pcuratore facto ĩ rẽ suã, re integra nõ finitur mãdatum. Sed contra instit. man. §. item si adhuc. sed ibi in simplici. Item contra. s. de actio. & oblig. l. si quidem. Solu. vt ibi.

p ¶ Petita sit.] ã pricipe.
60 & facit. s. quando li. princi. l. j.

q ¶ Petita sit.] sed contra. s. de procur. quod qs. sed ibi in simplici qui nõ potest ante litem contestatam facere alium procuratorem.

r ¶ Concedimus.] f. vt hæres eius cui donatũ est, non transmittat: nec
70 procuratorẽ constituat, nisi lite contestata: vel petito hoc à principe. & facit. s. man. per diuersas. & secũdũ hoc etiam hodie non trãsit ad hæredem hæredis: vel est sensus, vt non trahatur ad præterita, per hoc quod dicit, iã mortuis. quæ in præteri-
80 tum sonant.

SAncimus.] CASVS. Donatio vsq; ad. ccc. solidos sine insinuatione fieri põt: vltra non. hoc fallit in principe, qui priuilegio principali sine insinuatione põt donare:

ꝺ Per donationem &c.

HH

nem, siue communem [a], siue ante nuptias [b] factam, vsque ad trecentos [c] solidos cumulatam, non indigere monumẽtis, sed communem formã habere: vt nõ vsq; ad ducentorum [d] solidorũ summã teneat: sed in huiusmodi obseruatione similes sint tam cõmunes, quàm ante nuptias donationes. ¶Si quid autem supra legitimã definitionẽ fuerit donatum, hoc quod superfluum [e] est tantũmodò non valere: reliquam verò quãtitatem quę intra legis terminos cõstituta est, in suo robore pdurare, quasi nullo penitus alio adiecto, sed hoc pro non scripto, vel non intellecto esse credatur [f]. ¶Exceptis donationibus tã imperialibus, quàm ijs quæ in causas pijssimas procedunt: quarum imperiales quidem donationes merito indignari sub obseruatione monumentorũ fieri, tam à retro principibus, quàm à nobis sancitum est: sed firmam habere propriam [g] maiestatem.

In authen. vt non fiant pign. §. ij. aliàs. §. illud quoque. colla. v. constitutione. v.

Item & à priuatis in principem, etiam cessantibus actis, fit donatio.

¶FINIS AVTHENTICAE.

¶Sequitur textus. l. Codicis.

¶Alias verò quæ ad pietatem respiciunt, vsque ad quingentorũ [h] solidorum summã & sine monumentis esse validas censemus. Ijs insuper ante nuptias donationibus, quę in adultas minores sui iuris constitutas cuiuscũq; summæ procedunt secundum veterum legum scita, etiam nisi [i] actis interueniẽtibus corroboratę sunt, suã retinẽtibus firmitatem. ¶Sin autem non in auro [k] res donationis fuerint datæ, sed per res mobiles, vel immobiles, vel se mouentes, quantitatem earum ęstimari: & si quidem vsque ad legitimam solidorum summã erigatur, validam eam esse, & sine monumẽtis conseruari. Sin aũt amplioris summę inueniat̃, & minimè actis cõprobata est, superfluũ tantũ vacuari.

¶Si ratione donationis incidatur in cõmunionem: quia pars pro indiuiso est donata: datur facultas maiorem partem habenti, offerẽdi æstimationem partis suæ consocio: quo non offerente, fieri debet diuisio, si commodè fieri potest: aliàs minorem partem habens, offerre potest maiorem partem habenti. h. d. Sali.

¶Ne autem communione [l] inducta, donatori, & ei qui liberalitatem suscepit, aliqua oriatur contentio [m]: electionem damus ei qui ampliorem [n] summam † in re donata habuerit, reliquã æstimationis quantitatem offerre ei qui minorem [o] causam habuit, & totum possidere. Sin autem hoc minimè facere maluerit, tunc omnimodo res diuidi secundum quantitatem vtrique parti competentem, si res diuidi sine suo periculo possibilis est. Sin autem in huiusmodi casibus in quibus partitio vtiliter celebrari minimè potest, amplioris summæ dominus noluerit offerre æstimationem: tunc licebit etiã ei qui minoris summæ habet potestatem, offerre pretium, & totũ sibi vendicare.

¶Hoc quod sequitur est etiam ualde notabile. Diuersitas temporum pluralitatem donationũ inducit. & ideo quot sunt summæ, tot donationes: & non fit cumulatio. h. d. usque ad. §. Si quis autem talem. Bald. Vel sic: Si plures res diuersis temporibus donantur, plures donationes intelliguntur. h. d. Bal.

¶Si quis autem per diuersa tempora in eãdem personam multas faciat liberalitates, quarũ singulæ quidẽ legitimã quantitatem non excedunt, in vnum autem cõpositæ, & prædicto modo exaggeratę, redũdare videtur, & maioris esse quãtitatis: non videatur eas oportere in vnũ coadunare, & introducere modos per quos non valeant, & in irritum reuocentur [p]: sed econtrario & plures intelligãtur [q], & singulæ secundum sui naturam obtineant, & monumẽtorum obseruatione non indigeãt. Cùm enim à veteribus super hac re variatũ est, alijs multas, alijs vnã esse definientibus: nobis causa placuit humanior, vt & multæ intelligãtur: & omnes validæ: & ij qui liberalitates accipiũt, sciant veros non falsos suos esse donatores.

¶Donatio facta ad uitam donatoris & donatarij de certa annua quantitate non excedente

---

& in donatione in pijs causis, quæ valet sine insinuatione vsque ad quingentos solidos. & in donatione facta à sponso sponsæ minori vigintiquinq; annis. Si verò donatio fiat in speciebus: ita demum valet sine insinuatione, si earum æstimatio non excedat summam. ccc. solid. Si verò excedat, puta quia res valeãt septingento: ille penes quem remanet maior pars, offerat donatario ccc. & retinebit omñes res. si hoc donator nõ faciat, conuertitur electio ad donatariũ: qui offerat. cccc. 10 habebit totam rem. & omnia ista fiant, ne si starent in quæstione: aliqua inter eos possit oriri contentio. Si verò diuersis tẽporib⁹ quis. ccc. alicui dederit: ita vt quælibet summa per se subsistat intra legitimam, sed coadunata excedat: an debeat insinuatio fieri? Dicitur ꝙ non: quia plures intelligũtur donationes, non vna. Si verò stipulatus fuero omni anno aliquã quantitatem quæ non excedat legitimam summam: an intelligantur plures donationes, vt sic non sit necessaria insinuatio? apud 30 veteres erat dubitatum. imperator distinguit: aut stipulatus sum mihi dari dum viuo, aut dum donator viuit: & tunc si excedit legitimam summam, nec est necessaria insinuatio. aut est sic actum vt stipulatio transeat ad hæredes: & sic promittis mihi, 40 & hæredi meo per te & hæredem tuum: & tunc nõ est vna donatio: & indiget insinuatione.

a ¶Siue cõmunem.] scilicet simplicẽ, quæ in omnes fieri potest.

b ¶Ante nuptias.] sic dicta, quia tantùm ante matrimonium fiebat: sed 50 hodie propter nuptias vocatur, cùm fiat et post: vt. s. de dona. ante nupt. l. fi. §. j. & debebat insinuari: vt hîc, & s. de dona. ante nup. l. fin. §. simili modo. hodie cõtra: vt statim dices. Et dic maiori fœminæ: vt non contradicat. j. §. his insuper. Accur.

60 c ¶Trecentos.] vt s. de sacrosan. eccl. l. illud. & insti. eo. §. aliæ. Sed hodie valent vsque ad quingentos sine insinuatione: vt. j. l. penul. in fi. Item in donatione propter nuptias. hoc plus est: quia sine insinuatione fiũt, nisi in casu: vt. s. de dona. ante 70 nup. l. fi. §. fi. & in auth. eo decursum.

d ¶Ducentorum.] s. tantùm, sicut olim.

e ¶Superfluum.] inutilis ergo adiectio vitiatur, & non vitiat: vt. ff. de iure dot. l. siue generalis. §. j. & ff. de vsur. l. placuit. & l. pecuniæ. in prin. Ac-80 cursius.

Donatio hodie valet vsque ad quingentos aureos sine insinuatiõe

f ¶Credatur.] vt. ff. de excep. do. l. purè. §. si donaui.

g ¶Propriam maiestatem.] vt scilicet valeant quantumcunque sint, sine insinuationę: vt hîc, & s. de quadrien. præscrip. l. fi. §. fi. & econtra si priuatus donet principi, idẽ est: & hoc dicit authen. quæ est hîc. Item & à priuatis &c. quæ est ex titulo, vt non fiant pign. pro alijs. §. fina. col. v.

h ¶Ad quingentorum.] quod hodie est ius commune per legem penul. j. eo. Vnde dixerunt quidam ex ingenio suo, quòd hodie licet donare in pias causas sine insinuatione, etiam vsque ad octingentos solidos: vt addãtur ccc. vt olim. Alij dixerunt in immensum causa pietatis posse donari: vt in authen. de non alien. §. finimus. colla. ij. Sed ibi de imperiali donatione dicit. donationes autem in ca-10 ptiuorum redemptione in immensum fiunt, etiã sine scriptura: vt infrà eodem. l. pe. in prin.

Donatio in pias causas, an sine insinuatione possit in immẽsum fieri.

i ¶Etiam nisi.] i. si nõ. nam valet sine insinuatione facta donatio propter nuptias minori fœminæ: vt hîc, & s. de donatio. ante nup. l. minori-20 bus. quod hodie est ius generale vt dixi per authen. eo decursum &c. in eodem titu.

† Concor. c. pastoralis cũ gl. super verb. plures de rescrip.

k ¶Non in auro.] idem in Boñ. & qualibet alia moneta, cùm res per eam æstimentur: vt. ff. de fideiuss. l. si ita fideiussorem. si ergo sit aurum vt 30 species, erit idẽ quod in alia specie: vt. ff. de lega. j. l. planè. j. §. ij.

l ¶Communione.] quæ inducitur ex eo ꝙ pars quæ est vltra legitimum modum, remanet penes donantem: alia trãsit in donatariũ: sicq; efficitur communis.

40 m ¶Contentio.] quam solet excitare communio: vt. ff. de lega. ij. l. cùm pater. §. dulcissimis. Ioan.

n ¶Ampliorem.] Nota quòd ratione maioris partis quis maiorẽ consequitur potestatem. sic. ff. de pact. l. maiorem. & ff. 50 de statu homi. l. quæritur hermaphroditum. & j. de metatis. l. ij. lib. xij. & de ijs qui se de. l. j. lib. x. & ar. quando & qui. quarta pars. l. ij. in princ. li. x Sed quid si æquales habeant portiones: vt quia res valet sexcẽtos aureos? Dic, fortè occupantis meliorẽ 60 esse conditionem: licet quidam dicant neutrum eligere. pro prima opinione facit. ff. de pecul. l. si verò. & est hoc speciale vt in re communi sic fiat: aliàs contra: vt. ff. cõmuni diui. l. Sabinus. & s. communi diui. l. penul.

Potestatem maiorẽ qs cõsequitur ratione maioris patris.

o ¶Qui minorem.] 70 Not. ꝙ cùm is est in mora qui habet electionem: transfertur electio in aduersarium. sic. ff. de leg. j. cùm quidã ita. in fi. & de sol. l. j. & est arg. pro R. in legato relicto in genere. Arg. cõtra. ff. de op. leg. l. mancipiorum. Accur.

Electio ꝑpter morã transfertur.

p ¶Reuocentur.] quod 80 esse nõ debet: vt ar. ff. de re. du. l quoties. ij.

q ¶Intelligantur.] j. proxi. §. si quis cõtra. Sol. hic pluribus temporibus liberalitatem suã pluries dando exercuit: ibi semel tantùm, licet solutionem per diuersitatem temporum facere voluerit. Item ad id ꝙ non coniungũtur. facit. ff. de iurisdi. om. iud. l. si idem. & s. qui nume. tu. l. j. in fi. Sed arg. cõtra. ff. de appel.

de appel.l.ſi quis ſeparatim.§.j.Item & nota argu.ꝙ aliud eſſet in legatis. ſi enim relicta ſingularia vltra dodrantem plura intelligerentur:non detraheretur Falcidia de ijs quæ primo relicta dodrantem non excedunt:ſed de pòſt relictis.quod eſt falſum.

a ¶ Præſtari quantitatem.] puta centum aureos.Acc.

b ¶ Vel dantis.] tātū dantis,vel accipientis tātum,vel vtriuſq; alternatiuè.ſed.j.proxi.fuit expreſſum de dante tantum,vel accipiēte tātum.

c ¶ Multæ intelligātur.] ad hoc vt non inſinuentur: verè tamen vna eſt ſtipulatio: vt.ff. de donatio.cauſa mor.l. ſenatus.§.fi.& de verbo. obli.l.ſi ſtichum.§.j.quæ ſunt contra. vt ſemel in principio inſpiciatur cōditio ſtipulatoris vt ſibi vel alij quęrat: vt. ff. de verbo.obli.l.ſi filius. nec obſtat prædictis in.e.tit. l.pluribus.vbi plures dicit eſſe ſtipulationes:quia ibi per alia verba facta fuit.ſ.annua &c.Vel recitat ibi quandam opinionem,quæ non eſt vera. legata autem annua conſtat eſſe plura: vt. ff.de an.lega.l.cùm in annos. &.d.l.ſenatus.

d ¶ Fortunæ.] Nota ꝙ ratione incertitudinis ſtatuit valere.ſic.ſ̄. de vſur.l.ſi ea lege.&.l.oleo.

e ¶ Poſsibile ſit.] ſimilis ratio.ſ̄. de vſufr.l. ambiguitatē. §.cū enim. inſpicitur ergo quod pōt cōtingere:vt hîc,&.ff.de iuriſdic.omnium iudi.l. ſi idem.§.fin.& de lega. j.cùm res.§.fin.& de ſtatu.libe.l.ij.§.fi.

f ¶ Metas.] ſubaudi per. Azo.

g ¶ Superuenire.] alîas ſuperuiuere,& alîas ſuperuenire,id eſt ſuper eſſe.ſubaudi tantū, quòd alter deceſſit.

h ¶ Hæredū.] ſ.indefinitè.Sed qd ſi de primo tantùm dixerunt? Reſpon.idem: quia eadem eſſet ratio promiſſionis in ſecundo & vlteriori. Sed licet non valeat in infinitum,an valeat vſq; ad legitimum modum? Reſpō.ſic, puta ſingulis centum annis. ſicq; elapſo triennio non valebit vltra,& per tempora fiet ſolutio.non ſtatim ab initio.

legitimam ſummam,non indiget inſinuatione:ſecus ſi ex utraq; parte,uel ex altera hæredis fiat mentio.et non reperitur alibi.Bal.Vel ſic:In ſtipulatione annua requiritur inſinuatio,ſi ſit facta mentio hæredis donantis uel donatarij. & fortius ſi utriuſq;.alias non eſt neceſſaria.hoc dicit Sali.

¶ Si quis autē talem receperit donationē, in qua ſtipulatus fuerit annuam quandam ſibi præſtari quātitatē [a] tantæ ſummæ quæ nō excedit legitimū donationis modum:variabatur,vtrū eum ex particulari donatione multas feciſſe donationes exiſtimandū ſit,& eas actis nō indigere,an ex totius ſtipulationis fundamēto & fonte eiꝰ ex quo annuę donationes profluxerunt,& vnā eſſe eam donationē putādū,& proculdubio monumētorum obſeruatione vallandá,qđ veteres quidem ſatis abundeq; variauerunt.Nos autē omnia certa diuiſione cōcludimus. vt ſi hmōi quidē fuerit donatio,vt intra vitā perſonarum ſtetur,vel dātis [b],vel accipiētis:& multę intelligātur [c] donationes:& liberè à monumentorum obſeruatione. Incertus etenim fortunę [d] exitꝰ hoc nobis ſuggeſſit vt poſſibile [e] ſit vnius anni tantummodò, vel breuioris, vel etiā amplioris temporis metas [f] ſuperuiuere [g]:vel donatorem, vel eum qui donationē accepit,& ex hoc inueniri etiam totam ſummā donationis nō excedere legitimā quantitatem. ¶ Sin autem etiam hæredum [h] ex vtraq; parte fuerit mētio,vel adijciatur tēpus vitę [i], vel donatoris, vel eius qui donationem accepit:tūc ei quaſi perpetuata donatione,& cōtinuatione eius magnam & opulentiorē eam efficiēte:& vna intelligatur donatio,& quaſi dēſioribus [k] donationibus cumulata, excedere legitimum modū,& oīmodo acta depoſcere,& aliter minimè cōualeſcere.Recitata ſeptimo in nouo cōſiſtorio palatij Iuſtiniani. Dat.iij. Cal.Nouembr.Decio V. C.Con.

i ¶ Tempus vitæ.] hoc videtur cōtra eſſe ei qđ ꝓximè dixit:ibi,nos autem &c.Sed dic,hîc certum tempus.ſ.centū annis:vt.ſ̄.de ſacroſan.eccle.l.fi. ibi,incertū.Vel diſtingue,an ex vtraq; parte ſit perſonalis.ſ.dantis & accipiētis.& tunc intelligantur plures donationes.An ex altera perſonalis,& ex altera realis:quia fuit facta mentio heredis ex altera parte tantùm,& ex altera vitæ hominis:& tunc intelligitur vna donatio.Item ſimiliter eſt contra.ſ̄.proxi.§.Sol.vt ibi diximus.

k ¶ Denſioribus.] id eſt ſpiſsioribus.

S I quis.] CASVS. Si promiſi alicui argētū,alîas in maſſa ſoluēdo, vel in vaſis.liberor.Si promiſi reditū annuum,teneor dare prædium tāti reditus.Si promiſi tibi.v.ſeruos:nō optimos, non viliores, ſed mediocres dare debeo.ſi non habeo ſeruos:teneor dare æſtimationem, ſcilicet.xv.ſolid. pro vnoquoq; ſeruo.Item ſi nō habeo prædium,dabo æſtimationem in.xv. annos.Idem eſt de argēto.& in omnibus his caſibus, ſi donatio ſubſiſtat intra legitimū modum:nō erit inſinuatio:aliter ſuperfluum enaneſcat. & hoc in prima.Si verò quis omnia bona ſua,vel duas partes, vel tertiā, vel quartam,& ſic deinceps donat:valebit donatio:ſi q̄relæ inoffi.locus non ſit:& ſi neceſſaria fuerit inſinuatio:puta quia excedat ſummam,interponatur: ſi intra ſubſiſtat,non:ſed quod iam ſtatutum eſt.Sin autē donator in caſibus prædictis vſumfruct.retinuerit in re:intelligatur facta traditio: ſi verò de vſuſfructus retētione nihil dixerit,ſiue interceſſerit ſtipulatio,ſiue nō:ſi aget cōdi.ex.l.compelletur donator rē tradere.& licet ab initio in poteſtate ſua erat nō donare:tamē ex quo donauit,neceſſe habebit tradere,& maximè cùm in pias cauſas facta ſit donatio.aliquando non ſolùm pro motu iud.extra ordinem punietur,ſed cœleſtes pœnas expectabit:nec ſolùm ipſe ad tradendum compellitur,ſed & hæres eius.

¶ Pro materia poteſt ſolui materiatum,& ecōuerſo.hoc primo. Pro reditibus ſolui prædium ad percipiēdū reditū.hoc ſecūdò.Quod indeterminatè promittitur, nec peſsimum ſolui poteſt, nec optimum ſolui debet, ſed mediocre.hoc tertiò. Qui promittit in dando ſeruos quos in patrimonio non habet,uel reditus, cùm non habeat poſſeſſiones tot reditus afferentes:tenetur ſoluere iuxta æſtimationem hic deſignatam.h.d.uſq; ad.§.Sed ſi quis uniuerſitatis. Bald.Vel ſic:Qui cauſa donationis promiſit certum pondus argenti,poteſt illud dare in maſſa, uel ciphis iuſto pretio æſtimandis.h.d.Sali.

Idem A.Iuliano præ.prę. LEX.XXXV.

SI quis argentū donauerit,certūq; pondus [l] nominauerit,nō autem aliâs vel generaliter [m], vel ſpecialiter expreſſerit: neceſsitatem ei ♁ imponimus omnimodò præfatū pondus argēti dare, ſiue in vaſis quibus voluerit,nō tamē peioribꝰ ęſtimatione [n] maſſę: ſiue in ipſa ęſtimatione quę pro maſſa rudi in illis locis frequentata eſt.

¶ Donans certum annuum reditum ex poſſeſsiōibus ſuis,neceſſe habet dare fundos mediocres eiuſdem reditus.h.d.Sali.& notabiliter.

¶ Si verò reditum certū ex poſſeſſionibꝰ donauerit,nō tñ noīa poſſeſsionū edixerit: neceſſe habere de ſua ſubſtātia fundos [o] tradere, tantum reditum [p] inferre valētes, quātū in donatione poſuerit:in talibus tamē agris,qui nec omnibꝰ quos habet in poſſeſsione antepo nūtur:nec deteriores oībus ſunt, ſed ſtatus mediocris [q] inueniūtur.

l ¶ Pondus.] aliâs nō valet:vt.ff.de iure dot.l. cū poſt.§.gener.Item in pondere ideo dicit: quia ſi in ſpecie,nō poſſet fieri ſolutio in ęſtimatione: quod ſtatim dicet: vt. ff. de auro & argento lega. l.j.§.fi.in fi.

m ¶ Vel generaliter] vt anglicanū:ſpecialiter, vt hoc.

n ¶ Aeſtimatiōe.] Nota ergo ꝙ cui debetur aurū et argētū, pōt ſolui pecunia:vt hîc, &. ff. de auro et argento lega.l.j. §.fina. Sed contra. ff.de ſolu.l.Paulꝰ reſpondit.j. vbi dicit nō cōpelli creditorem in alia forma accipere ſolutionē. Sol.ſecūdū quoſdā ſpeciale hîc in fauorē exercentis liberalitatem: & ſic eſt ſpeciale fauore vltimæ voluntatis: vt in dicta.l.de auro & argento legato. Tu dic pecuniam poſſe ſolui pro maſſa: non tamen ęre contaminatam: vt not.ff.ſi certum petatur.l.ij.§.mutui.Item an pecuniam vnam pro alia pecunia cogitur creditor accipere: vt Boñ. pro imperialibus: hoc non videtur per.d.l.Paulus.j.&.ff.ſi certum petatur.l.cùm quid.niſi ſic ſe habeat conſuetudo, vt Bononię: pro quo eſt.d. l.cùm quid.&.ff.de reg. iur.l.ſemꝑ in ſtipulationibus. ADDITIO. Aduertas ꝙ Bar.in dicta. l.Paulus.ponit hanc quæſtionē,& dicit ibi quòd quando debitor vult ſoluere aliam pecuniā eiuſdē ligę ſiue bonitatis in materia, licet eſſent diuerſę formę:idem videtur ſolui:& ideo creditor cogitur illam talem pecuniam recipere.ſed ſi vellet debitor dare monetā alterius materię quę non eſſet eiuſdem ligę,de iure poſſet creditor refutare:quia aliud pro alio ſolui non poteſt. de quo vide latius per eundem Barto.ibidem.Vide etiam circa hanc materiam Abb.in.c. quanto in fi.extra de iureiuran.

Pecunia poteſt ſolui illi cui debetur aurū & argentum.

♁ Imponi.

o ¶ Fundos tradere.] Sed quomodo cōpellitur aliud ſoluere,& donatarius quomodo recipere tenetur:Reſpond.Quidam dicunt,ꝙ dantur ei in pignore.arg.ff.de ali.leg.Lucius.Sed ibi teſtator ſic voluerat ꝙ darentur alimētario. Alij dicunt quòd hic promiſit dare poſſeſsiones tantùm reditum inferre valentes:licet litera videatur dicere reditum.quod non placet:quia contra literam eſſet.Tu dic ideo hoc eſſe,quia placuit principi:& ei placuit fauore exercentis liberalitatem contra communia iura: quia aliud pro alio inuito creditore reddi non poteſt &c.vt.ff.ſi certum peta.l.ij.§.mutui.in fin.§.&.ſ̄. de ſolu.l.eum.quod ergo ſubijcit,tantum reditum &c. probat donatarium ius habere in eis ad inſtar fructuarij:vt.ff.de vſufruct.l.hactenus.& alimentarij:vt.ff.de alimen.leg.l.ij.vt faciat coli,& fructus percipiat tot, quot ſufficiunt ſingulis annis ad donationem,deducta omni expenſa: quia alias non dicitur fructus:vt.ff.de peti.hæred.ſi à patre.§.fina.&.ff.ſolu.matri.l.fructus. Item hoc quando non nominauit certum fundum:vt dixi.aliâs ex eo darentur:vt.ff.de tritico lega.l.cùm certus.

Creditore īuito aliud pro alio reddi non pōt.

p ¶ Reditū.] puta decem corbes frumenti annis ſingulis.Accur.

q ¶ Mediocris.] vt &.j.proxi.§.ſic in legato: vt.ff.de lega. j.l.legato generaliter.idem in ſtipulatione:vt.ff.de verborum obliga.l.quicquid.Sed arg.

contra. ff. manda.l.si fideiussor sine.
a ¶ Sed & hic.] non solùm superiori.§.
b ¶ Habes] nec fundos.
c ¶ Vel nõ tantùm] scilicet habens.
d ¶ Nonamplius.] i. non maior.
10 e ¶ Quindecim solidis.] sic fit æstimatio. s.de condi.inser.l.si.aliàs aliter: vt.s.cõmunia de leg.l.fi.et.s.de cõi seruo manumisso.l.j.§.pe.

† Concor. ca. literas. cũ gl. super verbo, in clericũ de fil.præsbytero.

f ¶ Præstet.] non statim, sed singulis annis. Vel dic, statim deducto interusurio medij tẽpo-
20 ris: vt.ff.sol.ma.l.si constante. §. quoties. Azo. quindecim autem anni ideo taxantur: quia tantũ viuere presũmitur: & donatio fuit facta causa alimẽtorum, quę constat cum vita finiri: vt. ff.de transac.l.cùm hi. §.constat. Vel quoad viueret
30 donatari°, que etiã cum vita finitur: vt institut.de verb.obli.§.at si ita.aliàs nõ finiretur morte: vt.ff. de verb.oblig.l.si stichũ. §.j.Si tñ viuat plus hic, & plus dabitur.si minus etiam min° præstabitur. & facit.ff.ad.l.falc.l.hæreditarium.quę est contra.
40 Sed dic vt ibi.
g ¶ Nostram legem] vt.s.e.l.sancimus. Accur.
h ¶ Bessis.] i.duarum partium: vt instit.de hæredi.insti.§.hæreditas.
i ¶ Reclamauerit.] nã tũc nõ cogit, nisi quatenus cessaret querela: de qua dicitur.s.de inoffic.
50 dona.l.j.&.l.ij.
k ¶ Legis nostræ.] scilicet huius.
l ¶ Quantum donauit.] habita ratione ne egeat: vt.ff.de re iudica.l. inter eos.nisi in casu cũ donatio facta est in opus publicum: quo casu in solidum tenetur donator:
60 vt.ff.de pollici.l.ex pollicitatione.Vel dic hic nõ haberi rationẽ, quia opifex erat: vt.ff.de liber.agno.l.si qs à liberis.§ ij.
m ¶ Omnimodo. ex hoc colligitur indistinctè hoc casu fieri insinuatione.quod nõ placet: quia dicit, secũdũ ꝙ iam &c.vt
70 s.eo.l.sancimus.
n ¶ Intelligi.] vt.s.eo.l. quisquis.
o ¶ Expresserit. de retentione vsusfructus.
p ¶ Sin verò & hoc] id est stipulatio est prætermissa.
q ¶ Detinuerit.] & sic nudo pacto facta fuit do
80 natio. Accursius.
r ¶ Ex lege] ista psenti.
s ¶ Etiã tradere.] vt in sti.de don.§.pficiuntur. & argu.s.de dona. ante nupt.l.cùm veterum. & hoc per cõditionem ex hac lege, cùm nõ sit no-

¶ Donator certi numeri seruorum, tenetur ad mediocres, non ad meliores: nec potest dare pro ternos.h.d.Salic.

¶ Similiq; modo si quis certũ numerum seruorum donauerit, nõ tamẽ & hic nominatim seruos in scripserit: & hic mediocris figuræ † seruos tradere, & neque tales quos nõ habere magis ꝙ habere ꝓdest: nec iterũ eos qui omnẽ seruorum familiã donatoris antecellũt, sed & hic[a] mediocritas spectetur.

¶ Si donator non habet argentum, uel annuum reditum, seu numerum seruorum quem donauit ad eius æstimationem hic taxatam recurritur: & si æstimatio non excedit legitimam summam non indiget insinuatione: aliàs sic.h.d.Sali.

¶ Sin autem donator neq; argentum, neq; seruos habens[b], vel nõ tantum[c] quãtum donauit, fecerit eorum donationem: æstimationẽ in his celebrari pro eo quod deest: ita tamen, vt argenti quidẽ (secũdũ qd prædiximus) estimatio det: in seruis autẽ nõ amplius[d] nec minus quindecim solidis[e] quantitas pro singulis detur. ¶ In reditibus autẽ in quindecim annos estimationem prestet[f]: sed in his omnibus, si quidẽ intra legitimam summam donatio fiat, nulla monumẽta requirantur. Sin autẽ amplioris summę, tunc ad acta publica recurrat: ita vt in ijs quæ amplioris sunt estimationis, secundũ nostram legem[g] non totum, sed solũ superfluum euanescat.

¶ Valet donatio uniuersalis siue quotæ, siue totius substãtiæ: tamẽ requirit insinuationem.h d. usq; ad.§.sin autẽ.Bald. Vel sic: Donatio totius uel quotæ bonorum ualet, & requirit insinuationem, si excedit legitimum modum.h.d.Salic.

¶ Sed & si quis vniuersitatis faciat donationem, siue bessis[h], siue dimidię partis suę substantię, siue tertię, siue quartæ, siue quãtęcũq; vel etiã totius, si nõ de inofficiosis donationib° ratio in hoc reclamauerit[i], coarctari donatorem legis nostrę[k] authoritate tantũ quantũ donauit[l] prestare: obseruatiõe & hic monumẽtorũ (secũdũ qđ iã sanximus) omnimodo[m] requirenda.

¶ Si donator retinuit sibi usumfructum rerum donatarũ, intelligitur illas tradidisse: & si non retinuit, cogitur illas tradere: etiam si nudo pacto promiserit. quod obtinet etiam in donatione ad pias causas: & donationes transeunt ad hæredes actiuè & passiuè.h.d.secundum Salic.

¶ Sed si quidẽ in omnibus supradictis casibus vsusfructus fuerit à donatore retẽtus, & traditionem iure intelligi[n] fieri.

¶ Hic dicit imperator, quòd licet donatio non sit uallata stipulatione uel traditione: sed nudo pacto: tamen agitur ex eo, et maximè ad pias causas. Ista actio appellat cõdictio ex lege.Bal.

¶ Si autem hoc minimè donator expresserit[o], si quidẽ stipulatio donationi inserta sit, ex eius authoritate traditionẽ compelli fieri. Sin verò & hoc[p] prætermissum sit, et vsumfructũ minimè detinuerit[q], nihilominus ex lege[r] nostra necessitatem ei imponi, etiam tradere[s] hoc qđ donare existimauit: vt non ex hoc inutilis sit donatio, ꝙ res nõ traditę sunt: nec cõfirmetur ex traditione donatio, sed liberalitatem plenã & secũdũ legẽ nostrã ꝓfectissimã cõstitutã necessari° traditionis effectus sequat: & necessitatẽ habeat donator omnimodo vel res vel partẽ substantiæ quam nominauerit †, vel totã substãtiã tradere. Cùm enĩ in arbitrio[t] cuiuscũq; sit hoc facere qđ instituit: oportet eũ vel minimẽ ad hoc ꝓsilire, vel cùm ad hoc venire ꝓperauerit, non quibusdã excogitatis artibus suũ propositũ defraudare, tantãq; indeuotionem quibusdã quasi legitimis[v] velamẽtis protegere. ¶ Tantoq; magis hęc firma esse, si pijs actibus, vel religiosis personis donatio deputata sit monumẽtorum obseruatione in his modis (secũdum quod specialiter à nobis in hmõi casibus prędictũ est) obseruãda[x]: ne in prefatis pijs causis ex quibusdã machinationibus, nõ solũ indeuot°, sed etiã impius donator intelligat: pœnasq; non solũ legitimas[y], sed etiã cœlestes[z] expectet. resq; donatas in omnibus supradictis casibus[a] non solũ eos dũ supsunt, sed etiã eorũ successores reddere compelli, non tantùm ijs in quos donatio facta est, sed etiam eorum hæredibus[b]. D.xv.Cal.April.Cõstantino. Lãpadio & Oreste VV. CC.Conſ.

¶ Ista lex habet duo uel tria dicta notabilia. Et diuiditur in duas partes. In prima ponit quosdã casus speciales, in quibus donatio quantæcunq; summæ insinuationem nõ exigit. In secunda parte statutũ usq; ad trecentos aureos, ampliat usq; ad quingentos in donationibus, quæ à iure communi censentur. Secunda ibi, Cæteris etiam. & h.d. Datum uel promissum in redemptionem captiuorũ, insinuationẽ non exigit: nec donatum à duce belli, seu à magistris militum, nec datum uel promissum pro refectione domus uel edificij incendio uel ruina corrupti.h.d.In prima parte. Secũdò dicit, quòd hodie est regula generalis quòd quælibet donatio ualet sine insinuatione, usq; ad quingẽtos aureos. hoc dicit hæc lex.Bal.

Idem A.Ioanni præ.præ.

LEX XXXVI.

SI quis pro redemptione captiuorũ pecunias dederit, siue per cautionẽ dare ꝓmiserit, cuiuscũq;[c] quãtitatis: cognoscat se neq; repetitionẽ habere, neq; exactionem cautionis[d] posse declinare, vt pote gestis (sicut in donationibus) nõ subsecutis super insinuatione eiusdẽ quãtitatis: eo videlicet qui pecunias accepit, vel prima vice[e], vel post cautionẽ, necessitatem habente

Permissis.

men actionis: vt. ff.de cõdic.ex lege.l.j.
t ¶ In arbitrio] sic et.s. de act.& obli.l.sicut.
u ¶ Legitimis.] allegans nudum esse pactũ.
x ¶ Obseruãda.] vt vltra qngentos solidos demum insinuetur: vt.s.e.
10 l.sancimus &c.
y ¶ Legitimas.] extra ordinarias.
z ¶ Cælestes.] ex eo ꝙ in piam causam promissum nõ soluit: nã vouete & reddite &c.vt &.ff.de pollicita.l.ij.
a ¶ Casibus.] idem & in omnibus donationib°.
20 b ¶ Hæredibus.] sic &.j.de dona.illa. Sed cõtra.s.de acti.& obli.l.si quidẽ.sed ex ijs quæ ibi dici apparet solutio.

† Aliàs, donauerit.

SI quis.] CASVS Dedi vel promisi aliquam quãtitatem pecunię in redemptionẽ captiuorum: eam repete
30 re volo, vel promissum soluere detrecto, eo pretextu, ꝙ donatio nõ erat insinuata: an sim audien dus, quęrit? Et rñ.ꝙ non. & ille qui pecuniam accepit, fideliter eã vt captiui redimãtur, subministrabit, & ob eã causam pecuniam esse impensam iu-
40 rabit. Si magister militum rem mobilẽ, vel immobilẽ, vel de suo vel de spolijs hostium dederit: siue in bello siue extra militibus dat: & si non fuerit insinuata, vires habeat. Idem est si illi cui° est domus combusta detur pecunia in refectio-
50 nem, vel promittatur: quia soluta, non repetetur: promissã non soluta, exigetur non obstante ꝙ insinuata donatio non fuerit: ita vt accipiens in refectionẽ domus cõuertat. et nõ in aliã causam. & si dubitetur an tãtum expenderit vel non, sa-
60 cramento accipientis declarabitur. Aliæ autem donationes omnes valebunt vsq; ad quingentos solidos. Viuianus.
c ¶ Cuiuscunq;.] etiã excedentis summam.
d ¶ Cautionis.] i.exactionis: quæ fit ex cautione vel promissione.
70 e ¶ Prima vice.] s. tempore promissionis. Accur.

Vota sunt reddenda.

pijssimā administrationē adimplere: nulla ei molestia vel inquietudine inferēda, vel ab eo qui pecunias pbuit, vel ab alijs ex authoritate legum permissis [a] hoc requirere: sed tantūmodò sacramentū [b] præstare, quòd re vera omnē quātitatē sine dolo malo, vel aliqua diminutione ad redēptionē dederit captiuorū. Simili etiā modo à gestorum absoluimus ordinatione donationes rerum mobilium vel se mouentiū, quas viri gloriosissimi magistri militū fortissimis pstant militibus, tàm ex sua substantia, quàm ex spolijs hostiū, siue in ipsa bellorum occupatione, siue in quibuscunq; locis degere noscunt. Eandēq; liberalitatē nostræ legis indulgemus etiam ijs quorum domus incendio vel ruina corruptę sunt: quibusdam fortè pecunias cuiusc ūq; quātitatis pbētibus, vel cautionē cōficiētib⁹: vt & ipsi nec repetitionē timeant, verū etiā exactionē pecuniarū cōfessioni insertarū facere possint, licet gesta non fuerint subsecuta, nulla eis licētia dāda pecunias ad alias causas, nisi ad refectionē [c] domorū, erogare. Quòd si aliqua dubitatio orta fuerit, vtrū tota quātitas, an pars ei⁹ in ædificijs expēsa sit, hæc dñi domus sacramēto dirimet. ¶ Cæteris etiam donationibus quę gestis interuenietibus minimè sunt insinuatę: sine aliqua distinctiōe vsq; ad quingentos solidos valituris. hoc etenim tātūmodò ad augēdas hmōi donationes addēdū esse ex præsenti lege decernimus, anteriore tpe nostra leged [d], pręcedēte moderando: qua vsq; ad trecētos solidos factę donationes & sine insinuatione, firmitatē obtinere iussę sunt. Dat. xv. Calend. Nouemb. Cōstantinop. post cōsulatū Lampadij & Orestis. VV. CC.

¶ *Verba superflua omissa non uitiant: nec etiā si apponantur habent uitiare. hoc dicit. Bal. Vel sic: In contractibus uerba nō sunt ponēda, ex quibus nullus resultat effectus. h.d. Sali.*

Idē A. Ioanni p. præ. **LEX XXXVII.**

VErba superflua quæ in donationibus poni solebant. s. sestertij nūmi [e], vnius assis vel quatuor, penitus esse reijciēda censemus. Quid ēm verbis opus est, quę rerū effectus nullus sequit? ¶ Sancimus itaq; nullo modo eorū verborū mētionē, vel in imperialib⁹ donationibus, vel in omnib⁹ alijs decętero fieri. sed si quisquā p verbositatē aliqd tale inscripserit, siue remiserit: nulla differētia sit.

TITVLVS LV.

De donationibus quæ sub modo, vel cōditione, vel certo tempore, conficiuntur.

¶ *Si donatarius non præstat aliment[a] donatori quæ ex pacto præstare tenetur, donatio reuocatur, & potest donans rem suam uendicare. h.d. Bald. Vel sic: Donatum ut alimenta præstentur, non solùm potest condici si non præstentur, sed etiam rei uendicatione agi. h.d. Sali.*

Impp. Vallerian. & Gallien. AA. Gamicæ.

LEX I.

SI doceas (vt affirmas) nepti tuę ea lege esse donatū à te. vt certa tibi alimenta pręberet: vendicationem etiam in hoc casu vtilem, eoquòd legi illa obtēperare noluerit, impetrare potes: id est actionē qua dniū [f] pristinū tibi restituat. Nā nō solū cōdictio [g] qdē tibi in hoc casu, id est in psonā actio, iure pcedit, verū etiā vēdicationē quoque diui principes ī hoc casu dādā esse sanxerunt. PP. vj. Calēd. Decemb. Tusco & Basso Cons.

¶ *Si donatur alicui ad uitam suam: post mortē eius res redit ad donatorem. Bal. Vel sic: Donatio potest fieri ad tempus certum uel incertum. h.d. Salic.*

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Zenoni. **LEX II.**

♁ SI rerū tuarum [h] proprietatem dono dedisti, ita vt post mortē eius q accepit, ad te rediret, donatio valet: cùm etiā ad tempus certū, vel incertū [i] ea fieri potest, lege scilicet quę ei imposita est, cō seruanda [k]. PP. v. Idus Mart. Maximo. ij. & Aquilino Cons.

¶ *Lex singularis. Ex pacto celebrato inter donantē & donatarium, acquiritur utilis actio sequenti secundo donatario, sine aliqua cessione. hoc dicit. Bal. Vel sic: Speciale est ut in contractu donationis alteri per alterum quæratur actio. hoc dicit. Sali.*

Idē AA. & CC. Marcellæ. **LEX III.**

QVoties donatio ita conficitur [l], vt post tēpus id quod donatū est, alij [m] restituatur: veteris iuris authoritate rescriptū est, si is in quem liberalitatis compendium conferebatur [n], stipulatus [o] non sit, placiti fide non impleta ei qui liberalitatis author fuit, vel hæredibus eius condictitię actionis [p] persecutionē cōpetere. ¶ Sed cùm posteà benigni iuris interpretatione diui principes ei qui stipulatus non sit, vtilem actionē iuxta

---

a ¶ Permissis.] subaudi vel non permissis.

b ¶ Sacramentum.] argumentum contra commissarios vt iurent. sic & arg. s. de iur. do. impe. l. fin. & de bo. authorita. iudi. pos. l. fi. §. fi. Sed cauere nō debent: vt. ff. si cui plus quàm per. l. falcid. l. diuus. Accur.

Commissarij iurare debēt nō autē cauere.

c ¶ Ad refectionē.] hoc ideo, quia sic fuit dictum à donāte. aliàs con 10 tra ff. eo. l. ij. in fine. & l. iij. & de condi. ob cau. l. si repetendi. & ff. de donatio. inter virū & vxo. l. sed si vir. §. fi. & l. sequē. Vel dic hîc speciale, etiā si non fuerit dictū expsse. Et nota q tres sunt hîc casus quibus nō exigitur insinuatio. Est & quar 20 tus in donationibus imperialibus: vt. s. e. l. sancimus. Quintus. s. de dona. ante nup. l. minoribus. Sextus est in donationibus causa mortis: vt. j. de dona. cau. mor. l. fi. & Septimus: vt in aut. item à priuatis. s. e.

Donationis insinuatio in qbusdam casib⁹ necessaria non est.

d ¶ Lege.] scilicet. s. eo. 30 l. sancimus. quæ hîc corrigitur. & facit. s. de sacro san. eccle. l. illud. Accur.

VErba.] CASVS. Olim si fiebat donatio, necessaria erat quædam sollennitas verborū. hoc modo: Do tibi rē istam sestertij nūmi: vnius assis vel qua 40 tuor. hodie aūt nō est necessaria talis verborū solennitas, sed reijcit: quid enim verbis opus est, cū rerum effectus nullus sequatur? si ergo fiat donatio qualiscunq; &c. prędicta reijciantur. nec refert an fuerit huiusmodi solēnitas remissa, an posi 50 ta: quia omni modo valebit donatio.

e ¶ Nummi.] nō intelligo hęc verba. & est sic in decretis. xix. distinc. si romanorū. vbi dicit, vt quid vel membranas occupant &c. vt. ff. de verb. oblig. l. quæ extrinsecus.

¶ DE DONATIO 60 NIBVS QVAE SVB MODO, VEL CONDITIONE &c. ¶ *Dixit in genere de dona. nunc prosequitur per species: & est modus per ut. conditio per si: ut. ff. de cōdi. et de mō. l. demonstratio. §. fin. 70 & patet. j. eo. per totū*

Continuatio.

SI doceas] CASVS. Auus nepti suæ hoc pacto prædiū dedit vt subministraret ei alimēta: nō fecit q cōuenit: qualiter auo succurratur, qrit. Et rñ. q vēdica 80 bit prędiū: & neptē cōditione sine cā psonaliter habebit obligatam. Viuianus.

f ¶ Dominium.] s. directum: nam vtile habet, vt dicit.

g ¶ Condictio.] s. ob causam, quæ est in personam: vt dicit. & instit. de actio. §. appellamus autem &c. Sic ergo nota tres actiones dari huic, scilicet præscriptis verbis, vt fiat qđ conuenit de qua non est hîc: sed. s. de contrahen. emptio. l. donationis. & . s. tit. j. l. legem. Item condictionem ob causam, vt reddatur quod est datū: vt hîc. & . s. de cōdictio. ob causam da. si vt proponis. dictū quòd est hodie specia 10 le, cū sit hodie nominatus contractus donatio. quia fit consensu: vt. s. tit. j. l. si quis argentum. §. fi. sed regulariter contra: vt. ff. de rerum permuta. l. j. §. penult. & de cōdic. causa da. l. fina. Item ei detur rei vendicatio vtilis. quod est speciale fa 20 uore alimētorū: sicut & aliâs fauore ecclesię: vt. s. de sacrosan. eccl. l. vt īter diuinū. Et sic nō obstant cōmunia iura, quæ dicūt ex pacto nudo nō trāsire dominium: vt. s. de pactis. l. traditionibus. & . s. de condict. ob causam. l. ea lege. In pacto autem 30 legis cōmissoriæ & adiectionis in diem, similiter datur in rem ex pacto. Sed ibi fortè directa: vt de his & alijs similibus dixi in dicta. l. traditionibus. Item no. hîc duas contrarias actiones dari ad idem: scilicet in rem & in personam cōdictio: 40 vt instit. de actio. §. sic itaq;. Sed dic vnam dari ad proprietatem ratione dominij: alteram ad possessionem rei ratione possessionis quam non habeo.

Donator q alimenta ex pacto à donatario nō præstantur, tres contra eum habet actiōes.

Actiōes cōtrariæ quādoque dantur ad idē.

SI rerum.] CASVS. Dedisti mihi prædium hoc pacto, 50 vt post mortem ad te rediret: an valeat donatio? Dicitur quòd sic. & conuentio seruanda est. Viuianus.

h ¶ Si rerum tuarū.] aliàs incipit, Si prædiorum tuorum.

♁ *Si prædiorū tuorum proprietatem &c.*

i ¶ Vel incertum.] vt hîc fuit: vt. ff. de condicti. 60 & demon. l. j.

k ¶ Conseruanda.] sic. s. de iure dot. l. si dotem. & de lega. l. illud.

QVoties.] CASVS Soror mea dedit mihi prædium, ea conditione vt tenerem per. x. annos: et eis elapsis restituerem Titio. si non 70 stem placitis: si Titius sibi dari stipulatus non fuerat, habebit aduersus me condictionem sine causa. Item aget ea actione qua soror mea egisset si non concessisset in fata.

l ¶ Conficitur.] puta in Titium.

80 m ¶ Alij.] puta Sempronię. Accursius.

n ¶ Conferebatur.] s. Sempronia.

o ¶ Stipulatus.] i. stipulata.

p ¶ Actiōis.] s. condictiōe ob causam datorū.

a ¶ Admiserint.] erit ergo spāle vt alteri paciſci vel ſtipulari quis poſſit: vt.ſ.de pac.conuen.tā ſuper do.l.pater.regulariter cōtra:vt inſti.de inutil.ſtip. §.ſi quis alij.&.ff.de actio.& obli.quęcūq;.quę ſunt contra.

b ¶ Sororij.] ſ.Sempronię.Sed quæ actio cōpetit Sempronię, cùm die veniente non erat in rebus humanis?R̄n.competebat,ſed exceptione re-10 pellebatur.

PErfecta.] CASVS. Pater tuus dedit mihi prędiū: poſt elapſis multis tēporibus voluit pater apponere cōditionē,vel quę conſiſtebat in dando vel in faciēdo:an ſit audiēd⁹,q̄ritur?Et dicit̄ q̄ nō. Viuia.

20 c ¶ Nō capit.] ſed cū ſit perfecta ſtipulatione vel pacto etiam ante traditionē: vt inſtit. de donati.§.perficiuntur. non ne poſteà ī traditione poterit cōditio apponi:vt.ſ. de pac.inter empt.& vē. l.tēpore?Reſpō.ſic: volēte donatario,non aliter: 30 & niſi liberè vt cōueneratt tradat,nec tradidiſſe videtur:vnde adhuc tenetur. Vel dic pfecta,id eſt completa : q̄ eſt poſt traditionem.& facit.ſ.tit. j.l.ij.&.ff.de ſolu.l.j.& de pac.do.l.cùm dos.

d ¶ Facta.] in filios fratris tui.

40 SI quid.] CASVS. Dōauit mulier filiæ ſuæ prędiū, ſi intra biennium pater ſuus emancipare eā poterit:nō emācipauit:ſed deceſſit intra biennium: & ita filia ſui iuris morte patris effecta eſt:vult mater reuocare prædiū qua 50 ſi conditione nō exiſtente:an poſſit,quæritur? Et dicitur q̄ nō:quia nō refert quomodo ſui iuris ſit effecta,vel emancipatiōe vel morte.& hoc ad ſimilitudinem legati ita relicti.vnde ſi filia prædium poſſidet, non reuocabitur:ſi nō, vēdicabit.

60 e ¶ Licet hoc] i.hāc rēdonatā nō tenuit,id eſt non poſſedit adhuc. Vel dic hoc,id eſt hęc conditio non tenuit,id eſt non fuit impleta vt voluit mater directè.

f ¶ Marito.] codēq; patre.Accurſius.

g ¶ Legati.] vt.ff.quan 70 dō dies lega.ce.l. ſi ita. Idē in cōuerſo caſu:vt.ff. ad trebel.mulier.j.ī pric. Et ſic not.nihil intereſſe quid ex ęquipollentibus fiat:vt et.ſ.de cōdi.inſtit. ſi mater.&.ff.manda.l.ſi. Sed arg.cōtra.ff.de lega. ij.l.cū pater.§.hęreditatē.

80 ¶ DE REVOCANDIS DONATIONIBVS. ¶ *Licet ſint perfectæ donationes,tamen quandoq; reuocantur:ut & inſti.c.§.ſcienda.& ideo de hoc dicit.*

[margin: † Concor. xxij.q.ij.c. non enim. Donationi perfectę an poſſit appo ni conditio in traditione.]

[margin: ※ Donationes.]

[margin: † Concor. ea.vlti extrà de dona.]

donatoris voluntatem competere admiſerit [a] actio quę ſorori [b] tuę, ſi in rebus humanis ageret,cōpetebat:tibi accōmodabit.PP.xj. Cal. Octob.ipſis.iiij.&.iij. AA.Conſ.

¶ *Poſtquam donatio eſt perfecta, forma ſubſtantialis ipſius nō poteſt mutari uoluūtate unius h.d.Bal.Vel ſic: Perfecta donatio conditiones non capit inuito donatario.h.d.Sali.*

Idem AA.&.CC. LEX IIII.

PErfecta † donatio cōditiones poſteà nō capit [c]. Quare ſi pater tuus donatione facta [d] quaſdā poſt aliquantulum temporis feciſſe ※ conditiones videatur:officere hoc nepotib⁹ eius fratris tui filijs minimè poſſe nō dubiū eſt.D.Calē.Oct.Tyberiano & Dione Cōſ.

¶ *Etiam in cōtractibus ſufficit aliquid fieri per æquipollens.h.d.Bal.Vel ſic: Non refert quid de æquipollenti fiat.hoc dicit.Vel ſic: Donatio facta ſub conditione emancipationis, habet effectum quomodocūq; donatarius efficiatur ſui iuris.hoc dicit.Salic.*

Idem.AA.&.CC.Dexipo. LEX V.

SI quid mater filiæ ſuæ in poteſtate patris conſtitutæ ſub hac conditione,ſi fuerit intra bienniū emancipata,donauerit:licet hoc [e] matris voluntate ſui iuris effecta nō tenuit,tamē prius marito [f] defuncto,ſui iuris quocunq; modo effecta,ad ſimilitudinē legati [g] ita relicti,rem donatam firmiter habere,vel vēdicare poteſt.S.Id.Deceb.Nicomediæ.CC.Conſ.

TITVLVS LVI.

De reuocādis donationib⁹.

¶ *Libertus ingratus perdit res donatas.ſed ſi fuit gratus donec uixit,ingratitudo hæredū nihil nocet.Bald.Vel ſic: Donatio facta in libertū,ex leui ingratitudine reuocatur per patronum,ſed non per eius hæredem.h.d.Sali.*

Imperator Philippus A.Coſmino. LEX I.

ET ſi perfectis [h] donationibus in poſſeſſionē inductus libert⁹ quantolibet tempore ea quæ ſibi donata ſunt,pleno iure vt dn̄s poſſederit tamen ſi ingratus ſit, omnis donatio mutata patronorum voluntate † reuocāda [i] eſt. ¶ Quod obſeruabitur & circa ea quę libertorum nomine,pecunia tamen patronorum et beneficio cōparata [k] ſunt. Nam qui obſequijs ſuis liberalitatem patronorū prouocauerunt,nō ſunt digni quo eam retineant,cùm cœperint obſequia negligere [l]:cùm magis in eos collata liberalitas ad obſequium eos inclinare debeat, quā ad inſolētiam erigere. ¶ Hoc tamē ius ſtabit inter ipſos tantū qui liberalitatē dederint:cęterū neq; filij eorū, neq; ſucceſſores ad hoc beneficiū pertinebunt [m].Neq; em̄ fas eſt vllo modo inquietari † donationes, quas is qui donauerat,in diem vitę ſuę nō retractauit.D.xv.Calend. Iul. Aemyliano & Aquilino Conſ.

¶ *Licet inſtrumēta ſint cōbuſta,tn̄ donatio remanet firma.h.d.Bald.Vel ſic: Ex pœnitētia demōſtrata facto uel uerbo,non reuocatur perfecta donatio.h.d.cum ſeq.ſecundum Sali.*

Imp.Probus A.Felici. LEX II.

SI apud prouinciæ præſidem auiam [n] filiæ tuæ quaſi pœnitētia ductam ſubtracta inſtrumenta donationum igne exuſſiſſe cōſtiterit:veteri te nō oportet,ne id quod iure vires acceperat, ex poſt facto poſſit in dubium reuocari [o]. PP.Non.Maijs,Probo.A.& Paulino Conſ.

¶ *Donator rem donatam & traditā uni,nō poteſt donare alteri.h.d.Bal.Vel ſic: Sola pœnitentia donationem non reuocat.h.d.ſecundum Bar.*

Impp.Carinus & Numerianus AA.Ianuario & Felicio. LEX III.

POſſeſſionē quā in vos emācipatos per donationē mater cōtullit,ex pœnitentia ſola alienare nō potuit [p] †:PP.ij.Id.Ianuar.Carino.ij.& Numeriano.AA.Cōſ.

¶ *Ad reuocandum factum propriū,nō admittitur propriæ fraudis allegatio.h.d.Vel ſic: Licet alias factū in fraudem reuocetur:tamen ad petēdum reuocari,non admittitur allegans turpitudinem ſuam.hoc dicit.Bal.Vel ſic: Non licet donatori allegare turpitudinē ſuam ad reuocandū donationem.h.d.Sali.*

Imp.Dioclet.& Maximia.AA.&.CC. Proculę.

LEX. IIII.

CVm profitearis in fraudem te alterius donaſſe, profeſſionē inhoneſtam continere intelligis [q]. Itaq; ſi donationē perfeciſti: eam reuocare nō potes ex memorata allegatione ſub obtentu pœnitentiæ. PP. Cal. April. Heracliæ. AA. Conſ.

¶ *Donatio perfecta nō reſcinditur obtentu reſcripti principis.h.d.Bal.*

Idem AA.& CC.Epagatho.

LEX. V.

SI donationem ritè feciſti, hanc authoritate reſcripti noſtri reſcindi non oportet [r]. S.v.Calend. Maij, Heracliæ. AA. Conſ.

¶ *Bona lex.Donatio perfecta per matrem uni ex filijs,marito & alijs filijs abſentibus, ualet: nec propter abſentiā eorū reſcinditur.h.d. Bal.*

Idem AA.& CC. Herenniæ.

LEX VI.

ET ſi perfectis.] CASVS. Dedi liberto quoddam prædiū: extitit mihi ingratus.an reuocare poſſim prædium,quærit?Et dicitur q̄ ſic.Idē ſi dedi ſibi pecuniā:& ex ea fundum comparauit.cęterū ſi dum ego vixi reuocaui, reuocabit: aliàs hæres meus reuocare nō poterit.

h ¶ Et ſi perfectis.] i. quàuis impletis.

10 i ¶ Reuocāda eſt.] quā actionē dices.ſ.eo.l. his ſolis.Accurſius.

k ¶ Cōparata ſunt] nota ſpeciale in patrono & liberto vt res ex pecunia donata empta reuoce.ſic &.ff. de donatio. inter virū & vxo.l.cùm hic ſtatus.§.j.& extra de 20 vſur.cū tu.Arg.cōtra.ff. de fur.l.qui vas.in fi.Sol. vt no.ff.de peti. hæred.l. ſi & rem.

l ¶ Negligere.] Not. hic in eis ſpeciale ſolam negligentiam puniri. ſic &.ff.de cuſto.reo.l.carceri &.ff.de offic .præſi.l. diuus.& ſic eſt contra.ſ. de libe.cau.l.ſolo. Sed ibi agit de libertate reuoca-30 da,hic de re pecuniaria. In alijs autem donatarijs certæ cauſæ ſunt.ſ.e.l.fi.

m ¶ Pertinebūt] vt hic, & ſ.eo.l.fina.in fi.ſic &.ſ. de inofficio.teſta. l.omni modo.

SI apud.] CASVS. Mulier dedit 40 pdiū nepti ſuę:& inde cōfectū fuit inſtrumētū: ſurripuit mulier inſtrumentū,& cōbuſſit:& per hoc volebat prędiū reuocare:an poſſit, quæritur? Dicitur q̄ non.Viuia.

n ¶ Auiam.] maternā. & loquitur patri.

50 o ¶ Reuocari] facit. ſ.eo.l.j.in prin.& de tranſac.l.quamuis.

POſſeſſionem.] CASVS Simater in filios ſuos emancipatos contulit donationem aliquarum poſſeſſionum:illam donationē ſi pura eſt,mater ſola pœ 60 nitentia non poteſt reuocare.

p ¶ Non potuit.] facit ſ.de donat.inter virū & vxo.l.ſi conſtante.

CVm.] CASVS. Vult quis reuocare quod dedit, eo pretextu q̄ dixit in fraudem creditorū donaſſe: 70 an ſit audiendus, quæritur?Et dicitur q̄ non.

q ¶ Intelligis.] vnde non audiris turpitudinē tuā allegando : vt&.ſ.de tranſact.l.tranſactione finita.& de reuo.ijs quę in fraudem credi l.ſi los.

SI donationem.] CASVS. Si do-80 natio ritè facta eſt: talis donatio authoritate reſcripti imperialis nō poteſt retractari.

r ¶ Non oportet.] nā reſcripta nō dant, & data nō valent reſcripta quę ius alterius tollūt:vt &.ſ.de rei

[margin: † Concor. gl.ſup ver. viueret . in me.in.c.ſi. gnificante. de reſcript.]

[margin: Donatio aliquando ob ſolā negligentiam reuocatur.]

[margin: † Simile xxij q.ij c. ſi eū.inij.]

& fuprà de rei ven.l.in ciuile. & de refcin.ven.de contractu.& de dona. ante nup.cum te.& de emancip.nec auus.

Velles.] CASVS. Mulier donationem in filiã factã vult reuocare eo prætextu q̃ dicat maritũ,vel alios amicos præfentes nõ fuisse tẽpore donationis: an fit audiẽda, quæritur? Et dicitur quòd non.

berauit, fi eã accufauerit: rõne cui⁹ accufatiõis, oĩa bõa fua poterũt publicari.

k ¶Quod mater.] fumitur ex cor.de nup.col.iiij.§.mater tamen. Sed an idẽ in patre fecũdam accipiẽte coniugẽ? Refpõ. nõ: tum quia non inuenitur mutatum.arg.§.de tefta.l.fancimus. tum quia non fic facile per fecundã vxorem animum mutaret ficut vxor per virum: vt in cor.aut.

Velles necne filio tuo prędia, itemq; mãcipia donare, fuit in initio tibi liberũ [a]. Define itaq; poftulare vt donatio quam perfeceras, reuocetur prætextu mariti [b] & liberorũ abfentiæ: cùm huius firmitas ipforũ præfentia non indigeat. S. v. Calen. Octob. Vimi natij. CC. Conf.

¶Lex optima. Mater quæ donauit filio ingrato, poteft reuocare donationẽ: nifi poft mortẽ mariti uiuat inhoneftẽ, uel nubat fecundo. fed fi filius antequàm fit ingratus alienet in alium: ta le alienatum mater obtentu ingratitudinis fubfequentis non reuocat. h.d.Bal.

Impp. Conftantinus & Conftant. AA. ad Philippum. LEX VII.

His folis matribus quæ nõ in fecundi matrimonij fœdus nupferint, fed vnius tantùm matrimonij funt, reuocandarum donationum quas in filios fecerint, ita decreuimus facultatem, fi eos ingratos circa fe effe oftenderint. Quicq̃d igitur is qui à matre impietatis [c] arguitur, ex titulo donationis tenet: eo die [d] quo controuerfiæ qualecunq; principiũ iuffu iudicantis datur, matri cogatur reddere. ¶Cęterum ea quę adhuc matre pacifica iure perfecta funt, & ante inchoatum cœptumque iurgium vendita, donata, permutata, in dotem data, cæterifq; caufis legitimè alienata: minimè reuocamus. ¶Actionem [e] verò matris ita perfonalem effe volumus, vt vendicationis tantùm habeat effectum [f]: nec in hæredem detur: nec tribuatur hæredi. de cæteris [g] autem quæ portentofæ [h] vilitatis abiectæque pudicitiæ funt, fatis etiam tacitè cautum putamus. Quis eft enim qui his aliquid arbitretur tribuendum effe: cùm etiam illis quæ iure fecundas tantùm contraxerunt nuptias, nihil ex his priuilegijs tributum effe ve limus [i].

In authen. de nupt.§. mater tamen.colla.iiij.conftit.j.

¶Ifta authen. ponit tres cafus propter quos mater poteft donationem reuocare. Et primus cafus eft quando filius infidiatur uitæ. Secundus, quando flagellis eam afficit. Tertius, quãdo ponit infidias contra omnes facultates maternas. h.d.Bal. Vel fic: In tribus cafibus, matri fecundo nubenti competit donati reuocatio. h.d.Sali.

Quod mater [k] filio donat, ex ingratitudine non reuocatur, poftquàm tranfit ad fecũdas nuptias nifi ex tribus caufis. Prima fi vitæ eius infidiatur. Item fi manus impias in eam intulerit. Tertia, fi totius fubftantiæ molitus eft iacturam.

¶Donatio facta liberto per patronum carentem liberis, ipfo iure reuocatur nato pofthumo. h.d.Bal. Vel fic: Donatio quotæ bonorum propter carentiam liberorum, illis fufceptis reuocatur. h.d. uel fic: Donatio habet tacitam conditionem, fi liberos non fufcipit: ideo eis fufceptis reuocatur. h.d. fecũdum Sali. Et eft notabilis & fingularis ifta lex. uide ca.fi.xvij.q.iiij.

Idem AA. ad Orphitum præfect. præto. LEX VIII.

Si vnquam libertis patronus filios non habens bona omnia vel partem aliquam facultatum fuerit donatione largitus, & poftea fufceperit liberos: totum quicquid [l] largitus fuerat, reuertatur [m], in eiufdem donatoris arbitrio ac ditione manfurum. Dat. v. Calend. April. Arbitrione & Lolliano Conf.

¶Donationes non reuocantur propter ingratitudinem: nifi ex caufis ingratitudinis lege contentis & enumeratis. h.d.Bal. Vel fic: Donatio in liberos fui iuris collata, non reuocatur: nifi ingratitudinis caufa. h.d.Sali.

Impp. Theod. & Valentin. AA. ad Senatum. LEX IX.

Donationes [n] circa filium filiámve, nepotẽ neptémve, vel pronepotẽ proneptémve emãcipatos celebratas, pater, vel auus, vel proauus reuocare non poterit: nifi edoctis manifeftifsimis caufis, quibus eam perfonam in quam collata donatio eft, contra ipfam venire pietatem, & ex caufis quæ legibus continentur, fuiffe cõftabit ingratam. D. v. Id. Nouemb. Rauennæ, Theodofio. xiij. & Valentiniano. iij. AA. Conf.

¶Certæ funt caufæ ex quibus perfecta donatio reuocatur: & debent in iudicio probari dilucidis argumentis: & quod donator non reuocat, fed fub filentio pertranfit, hæres eius reuocare non poteft. h.d.Bal. uel fic: Donatio reuocatur ex quinque caufis in hac lege infertis. & non reuocata per defunctum, non poteft reuocari per hæredem. h.d. fecundum Sali. hæc lex fingularis, cui non eft fimilis in declaratione caufarum concor.c.fi.extra. de dona.

Imperator Iuftinianus A. Iuliano præfecto prętorio. LEX X.

Generaliter fancimus omnes donationes lege cõfectas [o], firmas illibatafq; manere, fi non donationis acceptor ingratus circa donatorem inueniatur [p], ita vt

a ¶Liberũ.] fic & .s. de act.& obli.l.ficut.&.s. de don.l.fi quis argẽtũ.§.fi.

b ¶Mariti.] fic & .s. de repoft.velamẽto. Sed cõtra eft ĩ lõbarda qualiter mu lieribꝰ ali. præ.l.pe.& fi.

His folis.] CASVS. Mulier vult reuocare quod dedit filio fuo, qa extitit fibi ingrat⁹: an poffit, quæritur? Et diftinguit. aut cõuolauit ad fecũdũ matrimoniũ, aut nõ. fi cõuolat, nõ reuocabitur: fi nõ cõuolat, reuocabit. Si verò mater fcdo nõ nupferit, fed aliàs meretricãdo fœdam vitã duxit indiftinctè non reuocabitur.

c ¶Impietatis.] i. ingratitudinis.

d ¶Eo die.] facit fuprà ad exhi.l. nõ ignorabit.

e ¶Actione.] f. in factũ vel cõditionẽ ex lege vel fine caufa, cũ caufa redierit ad non cãm. Hęc quidẽ actio adeò eft pfonalis. i. nõ datur hære di, vel in hæredem: ficut & rei vendicatio eft perfonalis eo refpectu: quia & ipfa nõ datur hęredi vt hæredi, vel in hæredẽ: vt fubijcit. & .ff. ad exhi. l. de eo.§.fi. Prædictæ autem actiones dantur ad reuocandam donationẽ. Itẽ rei vẽdicatio vtilis: vt hîc, & .ff. de do.cau.mor. l.fi filiofa.j.& l.fi mortis. j.& l.qui mortis. Accur.

Rei vendicatio aliquo refpectu poteft dici perfonalis.

f ¶Effectũ.] fi hæc perfonalis habet effectũ vendicationis: ergo videtur dari in extraneum poffefforem. quod nõ placet. fed in hoc vt non fit tranfitoria habet eius effectum. & facit.s.eo.l.j. in fi.& .j.e.l.fi. in fi.

g ¶De cæteris.] fcilicet mulieribus.

h ¶Portentofæ.] i. meretricio more viuũt.

i ¶Velimus.] nec eñ amplꝰ caftitate debet habere luxuria: vt in aut. de reftitu.& ea quæ pa.§.fi. col.iiij.& .ff. de don. inter virũ & vxo.l.iij.§.j. Sed quid fi poft fecundũ matrimoniũ donet? Rñ nihil hîc dicitur nifi de ea donatione quã prius fecit. & põt dici idẽ. Sed authẽ. etiã fecũdo cõtrahenti mulieri tribus cafibus permittit reuocare, quæ fequit. quod mater &c.

Quod mater.] CASVS. Lex codicis dicit, q̃ fi mater cõuolat ad fecundas nuptias, vel fit aliàs meretrix: donationẽ reuocare nõ poteft. authẽ. corrigit dicẽs, q̃ poteft in tribꝰ cafibꝰ: fi vitę eiꝰ fuerit infidiatus, fi eam ver

Si vnquã.] CASVS. Si patronus cares liberis, libertis fuis donauit oĩa bona fua, vel partem bonorũ fuorũ: poftea patronus fufcepit liberos: nũquid donatio illa infolidũ reuocatur? Refpon. quòd fic.

l ¶Quicquid.] imò videtur bonorum fubfidiũ tantũ: vt.s. de inoff. dona.l.fi totas. quæ eft cõtra. Sol. hîc fpeciale eft, cũ libertis eft donatum. fecus fi cuilibet alij. Vel verius, ibi quãdo alijs ti lijs donauerat, quibꝰ non totũ debet auferri: hic cũ extraneo. Nam idem dicam fi cuilibet extraneo donauerit: cũ nõ eft veri fimile alienas fuccefsiones fuis anteponere: vt.s. de fideicõ.l.cùm acutifsimi.

Donatio propter fuperuenientes liberos reuocatur.

ADDITIO. Hanc legem limita non procedere in donatione remuneratoria: hoc eft antidotali quæ nõ reuocatur ex fuperuenientia liberorũ, fi non excedat legitimũ modum remunerationis: vt dicit Ang. hic. idem tenet Ludo. in confil. fuo.xxvj. incipiente, pro decifione eorum de quibus dubitabatur. Et de pleniore intellectu iftius legis vide pulchrè per Bar.l. Titia feio. in.§. imperator autem.ff. de leg.ij.in verfi. quæro vtrum.l.fi vnquam &c. vfque ad finem.

m ¶Reuertatur.] ipfo iure, & fic vẽdicabit, vel condicet poffefsiones rerum. Accurfius.

Donationes.] CASVS. Si pater in filiũ ẽmãcipatum, nepotẽ, pronepotem &c. donationẽ fecerit: eã reuocare non poterit: nifi appareat eos effe ingratos aliquo genere ingratitudinis, quæ feq.l. proxima declarantur.

n ¶Donationes.] facit ad hoc.s.eo.l.fi apud. &.s. de donat.l.fiue. Accurfius.

Generaliter.] CASVS. Donatio legitimè facta nifi in quibufdã cafibus qui in litera cõtinentur, non reuocatur. & hoc in prima. Si verò donator in vita fua non reuocauit donationem: hæres eam reuocare non poteft.

o ¶Lege confectas.] id eft legitimè.

p ¶Inuenlatur.] hoc fallit in cafu vt etiam ex ingratitudine non reuocetur, quando fcilicet captus à latronibus dat pro patrocinio: vt.ff. de don. fi pater.§.j. vel ibi eft ob

causam donatio quæ non reuocatur.

a ¶ Atroces.] quæ consyderantur ex tribus: vt insti. de iniur. §. atrox.

b ¶ Inferat.] vulnerando. Accursius.

c ¶ Quæ.] scilicet moles, id est magnitudo iacturæ.

d ¶ Non leuem sensum substantiã donatoris imponant.] i. non videtur leue sensui alicuius inspicientis.

iniurias atroces [a] in eũ effundat, vel manus impias inferat [b], vel iacturæ molẽ ex insidijs † suis ingerat, quæ [c] nõ leuẽ [d] sensum substãtiæ donatoris imponat, vel vitæ periculũ [e] aliqđ ei intulerit, vel quasdã cõuẽtiões siue in scriptis donatiõi ĩpositas, siue sine scriptis habitas, quas donationis acceptor spõpõdit, minimè implere voluerit [f]. Ex his eñ tãtũmodò causis, si fuerint in iudiciũ dilucidis argumentis cognitionaliter approbatæ, etiã donationes in eos factas euerti cõcedimus: ne sit cuiquã licentia, & alienas res capere, & frugalitatem † irridere [g] donatoris, & ipsum iterum donatorẽ suasq; res perdere, & præfatis malis ab ingrato donationis acceptore affici. ¶ Hoc tñ vsq; ad primas ꝑsonas tantũmodò stare cẽsemus, nulla licentia cõcedenda donatoris successoribus huiuscemodi querimoniarũ primordiũ instituere [h]. Et enim si ipse q hoc passus est, tacuerit, silentium eius maneat semper: & nõ à posteritate eius suscitari cõcedatur, vel aduersus eum qui ingratus esse dicitur, vel aduersus ei⁹ successores. D. xv. Calend. April. Lampadio & Oreste. VV. CC. Cons.

TITVLVS LVII.

De donationibus causa mortis.

¶ *Pactum appositum quòd mortuo uno ex donatarijs, causa mortis reuertatur ad alterum: ualet. h. d. uel melius: Voluntas donatoris expressa quòd uno ex donatarijs causa mortis mortuo res ad alterum reuertatur, ualet: & ex ea oritur actio utilis ex testamento. hoc dicit. Baldus. Vel sic: In donatione causa mortis, potest per fideicommissum substitui. hoc dicit. Bartolus & Salicetus.*

Imperator Alexander A. Daphnæ. **L. I.**

Si donatione [i] contineatur, vt altero defuncto, ad alterum portio eorũ quæ donabãtur, pertineret, existẽte cõditione [k], si mortis causa donatio perficiebatur [l], fideicõmissi actio [m] competit. PP. iiij. Calend. Octobr. Maximo. ij. & Æliano Cons.

e ¶ Periculum.] ponẽdo eis insidias.

f ¶ Voluerit.] sic ergo quinq; sunt. Sed qđ si donator inops factus nõ alatur. Potest dici eũ ad hoc cogi, vel donationẽ reuocari, licet nõ enumeret hîc. arg. ff. de li. ag. alimẽta. in princ. & §. j. & in aut. vt li. dece. §. illud. col. vj. & ff. de iure pa. diuus. & l. ingratus. eit & alius. s. eo. l. si vnquam.

† Aliâs, ex iiurijs suis. Donator si fiat inops, an donatarius eũ alere teneatur.

g ¶ Irridere.] sic & insti. eo. §. sciendũ. nõ enim indulgentia sua, sibi nocere debet: vt. ff. ad syl. l. iij. §. de ijs qui.

h ¶ Instituere.] vt & s. eo. l. j. in fi. & l. his solis. & de inof. testa. l. oĩmodo. & ff. ad Syl. l. j. §. fin. & s. de resti. mili. q̃ à patre. & sic sunt argumenta ꝙ feudũ nõ est auferẽdũ filio propter feloniam patris: sed quasi taciturnitate remissa felonia patri videtur.

† Aliâs, fragilitatem.

ADDITIO. Tu dicas de hoc vt ꝑ Bart. in l. iij. ff. de ĩter. & releg. vbi clarè & pulchrè distinguit: & post eum Abbas in ca. fin. extra. de feudis.

Continuatio.

¶ **DE DONATIONIBVS CAVSA MORTIS.** ¶ *De donationibus quæ fiunt inter uiuos, supra dictum est: sequitur ut uideamus de ijs quæ fiunt causa mortis. Azo.*

Si donatione.] **CASVS.** Dedi duob⁹ fundum hac lege. vt si alter pri⁹ decederet, portio sua ad alterũ ꝑuenerit. cõditione existẽte, superstes portionẽ illius qui in fata concessit petere poterit.

i ¶ Si donatione.] cã mortis facta: vt sic faciat ad titulum. sed & si inter viuos donaretur, idem esset, vt daretur actio: vt supra. titu. ij. l. quoties.

k ¶ Cõditione.] qa & donator pri⁹: & alter donatariorum posteà decessit. Accursius.

l ¶ Perficiebatur.] i. si dõare voluit mortis cã.

m ¶ Actio.] ex testamẽto, siue fuit factum testñ, siue quęlibet vltima volũtas: & tũc vtilis: vt no. s. cõmunia de leg. l. ij. Sed quęritur ex eo quod dicit altero defuncto, an intelligatur sine hæredibus? Quod videt: vt. s. de insti. & sub. l. generaliter. §. fin. Sed ibi filius instituebatur: hic extraneus. & facit. s. qñ di. leg. ce. l. agrũ. Item ꝙ dicit fideicommissi, dic id est quasi fideicommissi: nec enim propriè est fideicommissum donatio, sed quasi: vt j. eo. l. fin. An ergo absenti poterit fieri donatio causa mortis, vt fideicõmissum vel legatũ. vel an absens poterit substitui, vel etiã præses, qui tñ nõ possit stipulari? Et videt in omnibus ꝙ sic, per legẽ istã. & quia omnibus conueniunt legatis: vt iustitu. eodem. §. j. & j. cod. l. fina. Item quia non interest cũ quo de supremis quis loquatur: vt. ff. de lega. ij. l. miles. in prin. & l. cum pater. §. donationis. & pro hoc. ff. de re. du. l. quoties. ij. & expressum est. ff. de do. præ. l. Seia. in fi. Et econtra videtur quòd non, nisi stipuletur donatarius vel substitutus: vt. j. l. proxi. & ff. de leg. ij. l. vt hæredibus. & ff. e. l. ei qui. nam & donatio simplex non valet inter absentes, nisi interueniat nuncius vel epistola: vt. ff. de do. l. etiam. & suprà. de do. l. si donatio. & l. si aliquid. Et ad hanc posset dici perficiebatur, scilicet per stipulationem. & ad illas de leg. ij. quòd fideicommissum erat ibi, non simpliciter donatio causa mortis. & ad illam instit. eod. §. j. est fere. Sed primam opinionem approba. ꝑ l. ff. de dote præ. Seia. Accur.

Donatio cã mortis an possit fieri absenti.

Donatio simplex an valeat inter absentes.

¶ *Pulcher casus. Mater licet ex primo marito habeat filios, dotem suam recuperat: & alij nubere potest. sed si facit extraneum hanc dotem stipulari animo donandi causa mortis, ea mortua donatio reuocatur, usque ad debitum bonorum subsidium: nisi in residuo patrimonio inueniatur debitum bonorum sobsidiũ. h. d. Bald. Vel sic: Matri intestatæ succedit filia: non tamen potest uenire contra pacta inita quando secundo uiro dotem dedit. & de donatione causa mortis detrahitur Falcidia. h. d. Sali.*

Imp. Gordianus A. Zoilo. **LEX II.**

Intestata mortua quõdã [n] nuru tua, neptis tua quæ ex ea filioq; tuo quæsita est, qñq; [o] potest ad ei⁹ venire successionẽ: nec tñ ea post mortem filij tui, ex quo quæsierat filiam, alij nuptui se collocãdo, dotem dans prohibeatur quam velit conditionem eidem doti * adijcere. ¶ Sed si mortis causa donationem in fratrem suum conferẽs, in casum mortis suæ eam dotẽ eundem fratrem suum stipulari passa est: cum diui Seueri constitutione etiã in mortis causa donationib⁹, si decætero patrimonio quantum Falcidia iubet, hæres non habet, prouisum sit [p]: is qui [q] nurui tuæ hęres extiterit, eius constitutionis beneficiũ non prohibetur postulare. PP. x. Cal. Febr. Gordiano A. & Auiola Cons.

** Dare.*

¶ *Pro morte non solùm sua sed alterius (puta fratris) potest quis causa mortis donare. h dicit. Bal. Vel sic: etiam ex causa alienæ mortis potest donari: nec solus donator potest reuocare. Hoc dicit. Salicetus.*

Imperatores Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Hæredi. **LEX III.**

Nec fratris sui mortis causa rectè factam donationẽ sorori [r] rescindere licet. S. iij. Calen. Ianuar. Sirmij AA. Cons.

¶ *Donatio causa mortis æquiparatur legatis, & non requirit insinuationem: tamen requiruntur quinque testes: saluo quòd inter liberos sufficiunt duo testes, sicut in ultimis uoluntatibus. h. d. Bal. Vel sic: Donatio causa mortis potest fieri sine insinuatione cuiuscunque sit summæ: dum tamen fiat in præsentia quinque testium: ut non sit dißimilis ultimæ uoluntati. h. d. Sali.*

Imper. Iustinianus A. Iuliano præfec. præto. **LEX IIII.**

Cvm de mortis causa donatione dubitabatur, et alij quidem inter vltimas voluntates eã posuerunt, & legatis aggregandã esse cẽsuerũt: alij autẽ inter dona-

Intestata.] **CASVS.** Vxor filij mei habens. l. in bonis, mortuo filio meo conuolauit ad secundas nuptias, & illa secundo marito dedit in dotẽ, & stipulatus est frater suus, ea sibi soluto matrimonio promittente ex donatione causa mortis: ea in fata concessit: qualiter hæredi suo, puta nepti meæ consuli debeat, quæritur. Et respon. quòd detrahet Falcidiam de prædicta donatione.

n ¶ Quondam.] Nota quòd dicit quondam.

o ¶ Quandoq;.] id est quandocunque.

p ¶ Prouisum sit.] detrahitur ergo Falcidia de donatione causa mortis: vt & suprà ad legem. Falcidiam. in donationibus. Sed contra. ff. ad legem Falcidiam. l. j. §. itẽ si ita. Solut. illud euenit propter culpam hæredis adhibentis moram. Alij dicunt quòd illud in mortis causa capione, ex qua non detrahitur Falcidia secundum eos. quod non placet: vt diximus suprà ad legem. Falcidiam. l. si mortis.

Falcidia detrahitur de donatione causa mortis.

q ¶ Is qui.] id est ea neptis quæ nurui &c. & facit suprà de inoffic. do. l. si mater.

Nec.] **CASVS.** Mortis cã fratris soror dedit mihi fundum. an possit reuocare, quæritur: & dicitur quòd non.

r ¶ Sorori.] scilicet donanti. pro sua ergo & pro aliena morte potest donari: vt hîc, & ff. eod. l. qui pretio. in fine. & l. mortis causa filij. & l. mortis causa capimus. & hæc confirmatur morte eius cuius causa donatur. Sed si filius patre permittente donet, quod potest: vt. ff. de do. filiusfamiliâs. in fi. & ff. e. l. tã is. §. fili⁹. an vtriusq; mors exigatur? quod videtur: arg. ff. de do. inter vi. & vxo. l. cùm hic status §. non solnm. & s. de do. inter vi. & vxo. l. donatio. & l. si vt proponis. Sed magis puto solius filij morte confirmari. Accursius.

Donatio potest fieri pro sua & aliena morte. Filiussa. si donat causa mortis cõsentiẽte patre, an vtriusque mors exigatur.

Cvm de.] **CASVS.** Olim dubitabatur, an donatio causa mortis esset donatio inter viuos: an esset legatum. dicit imperator quòd per omnia similitudinem habet cum legatis. nec est necessaria insinuatio: dum tamen quinque testes adhibeantur.

Donatio dubia an præsumatur causa mortis vel inter viuos.

a ❡ Indigere.] Per hoc differt à donatione inter viuos. Sed quid si dubium est an sit inter viuos, vel causa mortis? Respond. præsumam inter viuos, nisi contra probetur: vt ff. eo. l. antepenul. in fin. & de do. præleg. l. 10 Seia. licet quidam distinguant an fiat prope mortem vel non.

a Concor. c. licet vniuersis. in fi. cum gl. sup verb. quædam. extra de test.

b ❡ Quinque testibus.] quia ad min⁹ in qualibet vltima volũtate exiguntur: vt suprà de codi. l. fi.

c ❡ Effectus.] subaudi fere: quod est insti. eo. §. j. 20 nã differt in quibusdã. Primò, q̃a pro donatione causa mortis non dat̃ interdictũ quorũ legatorũ, sed p legato sic: vt ff. quo rũ leg. l. j. §. j. & §. si quis ex mortis. licet litera Py. ibi dicat contra. Item in alijs: vt no. insti. e. § j.

❡ DE INFIRMANDIS POENIS &c. ❡ Pro eodem ponitur *cœlebs & orbus, id est qui uxorẽ non habet nec uult, sed uult castè uiuere. uel etiã qui filios non habebat: cui olim nõ poterat causa mortis donari: et ideo hic põitur iste 40 titulus post præcedẽtẽ.*

Celebs qs dicatur.

Vi iure.] C A S V S. Olim ei q cœlibem, id est cœlestẽ vitam ducebat & castam, nec vxorem ducere volebat, dari nõ poterat. hodie dicit imperator secus 50 esse: qa in tales põt fieri donatio, ac si essent mariti: nec refert an fuerit talis masculus vel fœmina.

d ❡ Liberetur.] subaudi ab imminẽtib⁹ &c.

e ❡ Mereatur.] nã alia causa esse potest: vt quia non est capax.

f ❡ Orbus.] id est orba 60 tus vxore vel filijs. Ac.

g ❡ Omnibus] scilicet fœminis & viris.

Nter.] C A S V S. Olim erat statutum per. l. papiã vt decima pars eorum quæ relinquebantur vxori à viro vel econuerso, applicaretur fisco si nõ essent 70 liberi ex eo m̃rimonio: hodie non habet locum illa lex, sed solidum capiat aut vir aut vxor, nisi alia lex prohibeat.

h ❡ Inter virum.] Statuit lex papia vt decima eius quod relinquebatur à viro vxori & econtra, daretur fisco: si nõ essent 80 liberi ex eo matrimonio. quod hîc corrigitur.

i ❡ Lex alia.] puta Falcidia: vel alias nõ sit capax.

k ❡ Amor.] passiuũ est.

Continuatio.

❡ DE IVRE LIBERORVM. ❡ Dixit de iure *quod habetur in filios iu*

tiones quæ inter viuos cõsistunt, ea posuerunt: dubietate eorũ explosa, sancimus omnes mortis causa donationes, siue iuxta mortem facientis fuerint celebratæ, siue à longiore cogitatione mortis subsecutæ sunt, actis minimè indigere[a]: neque expectare publicarum personarum præsentiam, & ea quæ super huiusmodi monumentis solent adhiberi: sed ita res procedat, vt si quinque testibus[b] præsentibus, vel in scriptis, vel sine literarum appositione aliquis voluerit mortis causa donationem facere: & sine monumentorum accessione res gesta maneat firmitate vallata, & nullam in ea calumniam accipiat. neque propter hoc quòd ei gesta non accesserũt, inefficax esse atque inutilis videatur: & omnes effectus[c] sortiatur quos vltimæ habent liberalitates: neque ex quacunque parte absimilis eis intelligatur. D. Calẽ. Septem. Constantinop. Lampadio & Oreste VV. CC. Conss.

TITVLVS LVIII.

De infirmandis pœnis cœlibatus & orbitatis, & de decimariis sublatis.

❡ *Olim uiri cœlibes uel mulieres uiris orbatæ, capere non poterant ex mortis causa donatione: hodie sic. hoc dicit. Sali.*

Imppp. Constantinus, Constantius & Constãs AAA. ad populum. LEX I.

Vi iure veteri cœlibes habebãtur, imminentibus legum terroribus liberentur[d]: atq; ita viuant, ac si numero maritorum matrimonij fœdere fulcirentur: sitq; omnibus æqua conditio capessendi quod quisque mereatur[e]. ❡ Nec verò quisquã orbus[f] habeatur, & proposita huic nomini damna nõ noceat. Quam rem et circa fœminas existimamus, earumq; ceruicibus imposita iuris imperia, velut quędam iuga, soluimus promiscuæ omnibus[g]. D. Calend. April Romæ, Constantio ij. & Constante AA. Conss.

❡ *Ista lex declarat primam: quia declarat statutum legis Papiæ. & hoc dicit. Olim eius quod uir relinquebat uxori liberos non habenti, decima debebatur fisco, & econtra. quod hodie per hanc legem corrigitur. Sali.*

Impp. Honorius & Theod. AA. Isidoro præfec. præto. LEX II.

Nter[h] virum & vxorem rationem cessare ex lege Papia decimarum: & quamuis non interueniant liberi, ex suis quoque eos solidum capere testamẽtis (nisi fortè lex alia[i] imminuerit derelicta) decernimus. Tantũ igitur posthac maritus vel vxor sibi inuicem derelinquant, quantum superstitis amor[k] exegerit. Dat. PP. Noñ. Septemb. Varana Conss.

TITVLVS LIX.

De iure liberorum.

❡ *Olim quando pater emancipabat filium, impetrabat à principe ius liberorum. hodie non est necesse: quia remanet ei saluũ. hoc dicit. Bal. Vel sic: Non est precibus impetrandum quod à iure communi reperitur concessum. h. d. Sali.*

Impp. Honorius & Theod. AA. Isidoro præfect. vrb. LEX I.

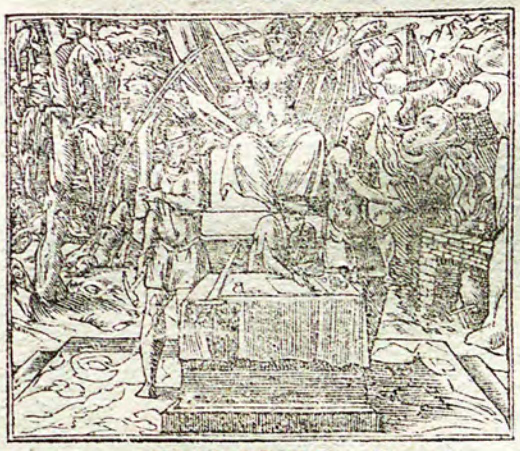
Emo posthac à nobis ius liberorum[l] petat: quod simul hac lege omnibus concedimus. Dat. PP. Nonis Septẽb. Varana Conss.

❡ *Mater succedit filio per Tertullianum. Bal. Vel sic: Mater filio succedit, licet quatuor non peperit. hoc dicit. Sali.*

Imperator Iustinianus A. Mennæ præfecto prætο. LEX II.

Llam iniuriam[m] quæ contra matrem defuncti vel defunctæ præteritis fiebat temporibus, pro iustitiæ ratione amputamus, & legitima iura quæ ex Tertulliano senatusconsulto ei præstantur, omnimodo eam habere sancimus: licet tres liberos ingenua, vel libertina quatuor minimè pepererit. D. Cal. Iun. Constantinop. ipso A. ij. Con.

Codicis domini Iustiniani sacratissimi principis ex repetita prælectione LIBER NONVS.

TITVLVS I.

De iis qui accusare nõ possunt.

❡ *Quando duo crimina intentantur, quorũ unum est præiudiciale ad aliud: super grauiori procedi- tur. hoc dicit. Barto. Vel sic: Super maiori causa prius est procedendum quàm super minori: & sententia absolutoria lata in maiori, non præiudicat in minori: secus in condemnatoria. hoc dicit. Vel sic: Si accusatio secunda est maior quàm prima, & præiudicialis: prius debet procedi in secunda, & prius definiri secunda quàm prima. & absolutoria lata super secunda, poterit procedi in prima: licet in condemnatoria lata in secunda est eo ipso impositum super prima silentium. h. d. Bald.*

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Syluano. LEX I.

re potestatis: nunc qd' habetur iure succedẽdi à patre: ut in. l. j. uel in matre: ut in. ij.

Emo.] C A S V S. Olim si 10 pater volebat succedere filio emãcipato, oportebat q hoc à principe impetraret: hodie secus: quia & hoc non impetrato, poterit pater succedere.

l ❡ Ius liberorũ.] s. vt eos hẽat in ptãte. Vel meli⁹, vt eis emã- 20 cipatis succedat: qm hoc iã eis cõcessũ est. Primũ ẽ isti. de pa. po. §. ius aũt. Scdm, isti. de le. ag. suc. §. fi. et facit. j. de thesau. l. j. li. x. & in aut. vt liberti decæte- ro. §. sancim⁹. col. vj. et ff. ad mu l. j. & .s. arbi. tut. l. cũ ĩterdicte. Acc.

30 Llam.] C A S V S. Olĩ nõ poterat m̃r succedere filio, nisi tres liberos peperisset, si esset ingenua: vel quatuor, si esset libera: quod hodie non habet locum.

m ❡ Iniuriã.] cõcor dat insti. ad Tertullia 40 num. §. sed nos constitutionem. Accur.

❡ DE IIS QVI ACCV. &c. ❡ *De ciuilibus qonib⁹ dixit: nunc de criãlibus[b] in quib⁹ accusatores sũt necessarij: quare de his præmittit. Et dic q, regulariter qlibet põt 50 accusare q nõ phibetur: ut isti. de pub. iu. § pri. Prohibet aũt mulier: ut. j. e. de cric. Itẽ accusatus suũ accusatorẽ: ut. j. e. l. neganda. Itẽ alio noie: ut. j. e. l. ij. Itẽ q renũciauit expresse: ut. j. e. l. accusa 60 tionẽ. Vel tacitè: ut. j. e. l. si ea. Itẽ frater fratrẽ: ut. j. e. l. si magnũ. Infamis, ut. j. e. l. crimi nis. Qui duos habet ac cusatos. prohibetur à tertio: ut. j. e. l. cũ rõnibus. Itẽ alũnus, ut. j. e. l. iniquũ. Serui familiares liberti, ut. j. e. l. pe. 70 et fi. Itẽ milites: ut. j. e. nõ phibẽtur. Itẽ pupill⁹, & q habet merũ iperiũ: & q accepit pretiũ ad accusandũ, uel nõ accusandũ aliũ. Itẽ q falsum aliàs dedit testimonium. Et paup, ut ff. de accu. l. 80 q accusare. et. l. seq. Et socius sociũ eiusdẽ cris nõ accusat: ut. s. de li. cau. l. si filiũ. Prædicti regulariter phibentur: sed casualiter admittũtur: ut i singu lis legibus inuenitur.*

b Quęad similitudinẽ redigũtur ciuiliũ. Sal. & ideo tanquã exẽplata sequũtur exẽplare. dicit Arer. in rit de accusa. extra.

Accusatio est multis interdicta.

Prius a † eſt vt cri minibus quæ tibi vt b grauiora ab aduerſario tuo obijciuntur, cædis atque vulnerum reſpódeas c : & tunc ex d euentu cauſæ iudex æſtimabit an tibi permittendum ſit eũdem accuſare, tametſi e prior inſcriptionem f depoſuiſti. PP.v.Id.Mart. Tertullo & Clemente Conſ.

Tutor & curator pro intereſſe pupilli uel adulti, poteſt de falſo proprio nomine non alieno accuſare. nec punitur non probando, niſi de calumnia euidenti. Hoc dicit ſecundum gloſſ. Bal. Vel ſic: Tutor ſine metu calumniæ præſumptæ, poteſt inſtrumenta contra pupillum producta de falſo accuſare: ſed proprio nomine debet ſe inſcribere. Salicetus.

Idem AA. Ingenuo. **LEX II.**

SI cautiones g quibus Secundinus * h ſolutã Eugenio i pecuniam probare ſe dicit, tutores vel curatores tui ſuſpectas, vt falſas habent: proprio nomine (cùm nõ liceat alieno k) non prohibẽtur in crimine falſi ſubſcribere. Nec eñ facilè tutores vel curatores qui ex officio, periculo ſuo res pupillorũ vel adoleſcentium adminiſtrant, ſententia l notantur niſi m euidẽs eorum calumnia iudicanti apparebit n .PP.xij. Cal. Octob. Antonino A. & Geta Conſ.

Accuſator debet ſe inſcribere ad pœnam talionis, & dare fideiuſſorem de lite proſequẽda: quam ſi non proſequitur, monendus eſt, & ex contumacia extra ordinem puniendus, & aduerſario in legitimis expenſis condemnandus. hoc dicit. Bald.

Imp. Alexander A. Ruſo. **LEX III.**

QVi crimen † publicum o inſtituere properant, nõ aliter ad hoc admittantur, niſi prius inſcriptionum pagina p præceſſerit, & fideiuſſor q de exercẽda lite adhibit9 fuerit. ¶ Sin verò poſt ſatiſdationẽ præſentes nõ fuerint, edicto r admonẽdi ſunt, vt veniãt ad cauſam ‡ agẽdã. & ſi nõ affuerint, non ſolùm extra s ordinẽ æſtimatione iudicis puniẽdi ſunt, ſed etiã ſumptus t quos in eam rem, & circa ipſum iter ad litem vocati fecerunt, depẽdere cogẽtur. PP. Non. Febr. Alexandro Conſ.

Mulier poteſt accuſare interfectores ſui conſobrini. hoc dicit. Bal. Vel ſic: Mulier accuſat de crimine, ſuam uel ſuorum iniuriam proſequendo: ratione tamen officij tutor debet ei anteferri. h. d. cum lege ſequenti. Salice.

Idem A. Dionyſio. **LEX IIII.**

Diuiſio.

PRius.] Diuiditur in duas partes. In prima loquitur de ordine iudicij. In ſecunda de effectu pronunciationis: ſecunda ibi, Et tunc ex euentu. Baldus. CASVS. Accuſabam te actione iniuriarum, quia ſeruũ meũ verberaſti die dominico: reaccuſaſti me, quia eũdẽ ſeruũ meum occidiſſem die ſabbati præcedenti. l. c or. de ſic. quæ accuſatio præferri debeat, quæritur? Et rñ. ꝙ tua. & ſi contra me fuerit ſentẽtia lata, non admittar ad accuſationem meam, ſi non admittendus ſum.

† Concor. iij. q. xj. c. prius.

a ¶ Prius.] ſi de ordine quæras. & dic ꝙ te iniuriarum accuſabam prius: tu me reaccuſabas lege Cornelia de ſicarijs.

b ¶ Vt grauiora.] ſic & .j. de adult. adulterij. & l. qm̃. & .s. de or. iu. l. fin. In pari eñ vel minori ſecus: vt dices .j. e. l. negãda. Sed certè imò de pari idẽ videt: vt .j. de calũ. l. j. quæ eſt cõtra. Quòd autẽ par ſit, patet: qa par imponit pœna: vt .j. tit. j. accuſationis. Sed dic, ꝙ illud nõ ſit ꝑ accuſationẽ: ſed ꝑ iudicis officiũ, admonitione facta ab accuſato ipſi iudici. ſic & .ff. de bo. libe. l. qui cùm maior. §. ſi libertus.

c ¶ Reſpondeas.] hoc ſi nomẽ aduerſarij tui nõ ſit receptum inter eos: vt ff. de adult. l. j. §. ſi extraneus. & l. ſi maritus. §. præſcriptiones.

d ¶ Ex euentu.] ſ. vt ſi fuerit cõdẽnatus, nõ accuſet: aliâs ſic. nec enim aliter exponi poteſt. Sed ſecundum hoc eſt cõtrà. ff. de publi. iudic. l. is qui. in fin. vbi etiam damnatus perſiſtit in accuſatione prima. Solu. ibi perſequitur ſuam vel ſuorum iniuriam: hic nõ. hoc nõ placet: quia & ſi non cœpiſſet, poſſet de nouo accuſare: vt. ff. de accu. l. qui iudicio. Alij, quòd ibi incepit contra extraneum, contra quem non fuerat in aliquo calumniatus: hic contra accuſatorem cui commiſit calumniam. quod patet: quia ſuccubuit: vnde ibi auditur: hic non. argu. ff. de accu. l. ſi cui. §. hiſdem. Tertij quòd ſi tumultus non poteſt aliâs ſedari, auditur: vt ibi. aliàs non: vt hîc. argu. ff. ad legem Corne. de ſica. l. penul. Vel aliter, ſi apparuit te calumniatum eſſe, non admitteris. aliâs ſic: quod non placet: quia non propter euentum, ſed propter calumniam tunc remoueretur. Vel dic quintò ſecundum Azo. quòd hîc erat tale crimen obiectum accuſanti, quo probato prius intẽdi non poteſt: vt conueniebat me criminaliter de furto ſerui ſui ſubrepti certa die, vel quod verberaueram eum ſeruum: & ego eum reaccuſo quòd ipſe præcedenti die occiderit eum. hæc & ſecunda placent. Dixerunt & alij quòd ibi erat lis conteſtata, ex eo quod dicit, inchoata. hic tantùm libellus inſcriptionis datus. Sed ſecundum ſol. ſecundam nonne damnatus eſt infamis: vt. ff. de pub. iudi. l. infamem. ergo non poteſt accuſare: vt. ff. de accu. l. qui accuſare? So. hic in inchoatis. Item cùm ſemel fecit calumniam reſiſtendo, quomodo auditur ammodo: vt. d. l. ſi cui. §. j? Reſpond. hîc in defendendo: ibi in accuſando. Item huic. l. contra. ff. de iudi. l. qui prior. Solu. hîc fallit illa regula.

‡ Debitor

e ¶ Tametſi.] id eſt quamuis. & potes hic dicere quod dicitur. ff. de pub. iudi. is qui reus.

f ¶ Inſcriptionem.] minoris criminis: quæ qualiter fiat, dices infrà. titu. j. l. fina.

SI cautiones.] CASVS Secundinus tenebatur Titio in. x. & deceſſit Titius, filio ſuo hærede inſtituto, cui dedit tutorem. Secundinus conuentus protulit inſtrumentũ quo continebatur eũ ſoluiſſe: an tutor nomine ſuo inſtrumentum arguere poſſit de falſo, quæritur? & dicitur ꝙ ſic de falſo: quia ſi ſuccumbat: non erit infamis: niſi euidens calumnia apparuerit.

g ¶ Si cautiones.] id eſt apochas de ſoluto.

h ¶ Secundinus.] debitor.

i ¶ Eugenio.] patri veſtro.

k ¶ Alieno.] Not. ſic .j. titu. j. tunc conuenit vt. ff. de publi. iudi. l. pe. §. ad crimen. & .j. de calum. l. noſtris. Sed videtur, quòd etiã nomine pupilli poſſent: vt. ff. de ijs quibus vt indig. l. tutorẽ. in prin. quæ eſt cõtra Sol. ibi nomine pupilli, id eſt pro ipſo pupillo. & eodẽ modo reſpondeo .s. de ijs qui vt indi. l. polla. quæ eſt ſimiliter contra. Vel in. l. polla. de falſo ciuiliter agebat, quod fieri poteſt: vt infrà. de fal. l. penul. & fi. & ſuprà de tranſac. l. ſi ex falſis. Dices ergo, accuſo te: quia feciſti, vel vſus fuiſti falsò: non quia dicit pupillus meus. Sed an ipſe pupillus poteſt? Reſpond. non, etiam conſenſu tutoris: vt. ff. de accu. l. qui accuſare. niſi in caſu: vt. ff. de accuſa. l. j. §. primo. Vel ibi facit tutor, & ſatis dicitur minor accuſare: ſed aliud in cauſa ciuili: vt. ff. de adminiſtratio. tuto. l. j. §. ſufficit. ADDITIO. Tu dicas quòd tutor poteſt accuſare tutorio nomine: vt eſt caſus in. l. polla. & l. tutorẽ. ſuprà allega. per gloſſ. nõ ob. hæc. l. quia verum eſt, quòd inſcribit ſe nomine ſuo, tamen nomine pupilli accuſat. ſimile ꝙ vnus accuſat, & alius ſe inſcribit, habes in l. vl. infrà. de iniurijs. Iſtam opinionem tenet Richar. malum. vt dicit Barto. in. l. ij. §. pupillus. ff. de acc. quod ipſe Bart. vt ibi dicit, verum putat de iure. Cautela tamẽ eſt, vt dicit idẽ Bart. hic, & in. d. §. pupillus. quòd quando tutor accuſat aliquem, dicat in accuſatiõe, talis tutor. nec adijciat tutorio nomine. nam tunc intelligitur eo modo quo poteſt: vt. l. poſt mortem. §. j. ff. quando ex fact. tut.

Tutores an poſſint accuſare nomine pupilli.

† Concor. cum hac l. c. veniẽs extrà de accuſa.

l ¶ Sententia.] ſcilicet calumniæ.

m ¶ Niſi.] expoſitiuè, nõ exceptiuè. ſic & . ff. de procura. l. quæ omnia. in fi. & l. niſi. & .j. e. l. nõ ignorat.

n ¶ Apparebit.] regulariter ſecũdũ nos, qui nõ probat, dicitur calumniari: vt .s. de aduoc. diuer. iudicio. l. j. ſed fallit in caſibus, quorum vnus eſt hîc. & alius .j. de calum. l. mater. vbi plenè dices omnes. & facit .s. de admi. tu. l. non eſt.

‡ Ingerendam.

QVi.] CASVS. Ille q vult accuſare, duo facere debet ſcilicet inſcribere, & fideiuſſorem dare de accuſatione proſequenda. Si verò accuſatus cõpareat, & accuſator non compareat: punitur arbitrio iudicis, & condemnabitur ipſe accuſator in expenſis. Viuia.

o ¶ Qui crimen publicum.] idem ſi priuatum, ſi criminaliter agat. ſecus ſi ciuiliter: vt. ff. de fur. l. fi. & de pri. delic. l. fi.

p ¶ Pagina.] inſcribit enim & profitetur accuſator ſe ſubiturũ eandem pœnam ſi non probauerit quam ſubiret reus ſi probaret: vt hîc, & .j. titu. ij. l. ij. §. ex longinquo. & .s. de fide inſtru. l. ij. & l. fin. & infrà. de calũ. l. nõ prius. & . ff. de accu. l. libellorum, Vel poteſt intelligi etiam ſi non dicatur. arg. .j. tit. j. l. fi. hoc tamen fallit in quibuſdam caſibus: vt .j. titu. j. l. ea quidem. & .j. de adult. l. quamuis. ij. & .s. de iude. ne quis. & de apo. l. apoſtatarum. & .j. de abigeis. l. j. & .j. de calũ. l. j. & . ff. de accu. l. leuia. xv. q. iij. c. de crimine. & iiij. q. iiij. c. aliqñ. Item fallit quando opponitur in modũ exceptionis crimen: vt. ff ad. l. Iuliam de adul. l. j. §. ſi publico. & extrà de accu. c. ſuper his. & ij. q. j. de manifeſta. & .s. de tranſactio. l. ſi ex falſis. Item fallit in caſibus vbi quis ſine accuſatore punitur: vt .s. de proba. l. iubemus. & de teſta. l. nullum. & . ff. de ſuſpec. tut. l. tutor. §. præterea. & . ff ad. l. Iuliam de adul. l. j. §. ſi publico. vel ibi in modum exceptionis opponitur: vt dixi de lenocinio. idem in crimine falſi, ſecundum B. vbi non inſcribitur: quoniam & ſine accuſatione proceditur ſecundum eũ: vt .j. ad legem Cor. de fal. l. vbi. Alij, vt Io. non admittunt, niſi caſum illum de abigeis. & in illa. l. vbi accuſatio fuit inſtituta.

Accuſator. an teneatur ſe ſemper inſcribere ad pœnam talionis. Punitio qñ que ſine accuſatore infertur.

q ¶ Et fideiuſſor.] habita tamen differentia perſonarum: vt. ff. de cuſt. re. l. j. & infrà tit. j. l. fi. ſic & in ciuili ſatiſdatur per actorem: vt & .s. de epiſ. & cleri. authen. generaliter. Accurſius.

r ¶ Edicto admonendi.] per interualla. xxx. dierum, ſicut in ciuili: vt .s. de iudi. l. properandum. §. ſed ſi quidem. ſecundum Ioan. vt & .s. quomodo & quando iudex. authenti qui ſemel. non vt quidam dicunt de tribus diebus ſingulis diebus ter: vt & . ff. de pu. iu. l. inter accuſatorem. quia ibi ſic de facto fuit, vt maior iniquitas appareret abſentis.

s ¶ Extra ordinem.] etiam vltra pœnam turpiliani quãdoq;: vt. ff. de pœnis. l. abſente. §. pe. in fine. Sic punitur ſi tempore à iudice dato: non venerit ſi verò tempore legali. i. biennio non venerit, nec accuſationem perfecerit, imponitur ei alia pœna: vt infrà. vt intra certum tempus quæſtio cri. l. j. quæ eſt contra. Vel dic vt ibi. & ad hoc .j. titu. j. l. ſi accuſatoribus.

t ¶ Sumptus.] ſic eſt in ciuili: vt ſuprà de fruct. & lit. expen. l. non ignorat. & . ff. de iudi. l. eum quem in principio.

Vxor

VXor.] CASVS. Mulier vult accuſare interfectorem conſobrini ſui: an ſit admittenda, quæritur? Et dicitur quòd ſic.
a Conſobrini.] & ita ſuorum vindicat iniuriam. aliàs non auditur: vt. j. e. l. proxi. & l. non ignorat. & ff. de accuſa. l. j. & l. hi. Et dic, vindicat accuſando lege Cornelia de ſicarijs.

Senatuſcõſulto.] CASVS. Mulier. l. cor. de ſica. aliquẽ accuſare non põt, niſi ſuã vel ſuorũ iiuriã pſequatur. Si ergo fili⁹ tuus vxorẽ habeat, & cõtra pupillũ actũ fuerit, & obtetũ p inſtrumẽtũ: non ipſa, ſed tutor nomine ſuo pprio accuſare poterit inſtrumentum de falſo. Viuia.
b Senatuſcõſulto.] Liboniano.
c Corneliæ.] de falſis. vt ſubijcit. Accur.
d Ad eã.] imò etſi ad ſuos: vt. ff. de accuſa. l. j. & ij. & ff. ad turp. l. j. §. accuſationẽ. quæ ſunt contra. Solut. & ſui includuntur cũ dicit ſuã eſſe cãm. arg. ff. de lib. cau. l. j. & ij. et. iij. & iiij. & qñ ap. ſit. ſi pcuratorio §. ſed ſi alius debuit ergo hic admitti, ſed quia tutores habent, illi præferuntur. arg. ff. de accu. l. ſi plures. ſi verò non eſſent, vel eſſent negligentes, admittitur, vel de ſuſpecto eos accuſat. & ſacit. j. de fal. l. etſi ad te.
e Filij tui.] ô mater.

Accuſationẽ.] CASVS. Si aliquẽ accuſare icœpiſti, & poſteà te velle deſiſtere fueris proteſtatus: quominus accuſatione repetas, tibi pindicaſti, q̃a amplius accuſare nõ poteris.
f Non debes.] vt & ff. ad Turpil. l. q deſtitit. & ff. ad. l. Iul. de adul. l. ſi maritus. §. ſi negauerit. & de accu. hi tñ. in fi. & j. de adult. l. abolitionem. & ſ. de pact. l. poſtquam. & ſ. de tranſa. l. trãſigere. Sed contrà. ff. de ſep. vio. l. iij. §. ſi is. ſed ibi non deſtitit. ſ. in totum: vt hic, & ff. de iudi. l. deſtitiſſe. Sed dixit ſe nolle agere tũc. Vel ibi non erat cauſa inchoata. hic ſic. Itẽ nota quòd hic deſiſtens ſi ſine abolitione deſtitit, icidit in Turpillianũ: vt. j. ad Turp. l. j. cuius pœna eſt quinque librarum auri, et infamia: vt. ff. de præuari. l. iij. §. ſi. & j. ad Turp. l. ij. Item intellige hanc legem ſi criminis eſt tale ſuper quo poterat tranſigi vel paciſci. aliàs idẽ ipſe auditur ſecundum Io. vt no. ff. de pac. l. iuriſgentium. §. ſi paciſcar.

Turpilliani pœna qua- liseſt.

VXor tua, ſi conſobrini [a] ſui necem vindicandam exiſtimat, adeat præſidem prouinciæ. PP. xvj. Calendas Iul. Alexandro. A. Con.

Accuſatio falſi exiſtentibus tutoribus uel curatoribus, non pertinet ad matrem: ideo mater non auditur, quia res id eſt, iſtud officium non pertinet ad eam. hoc dicit. Bal.

Idem A. Marcellinæ. LEX V.

SEnatuſconſulto [b] permiſſum non eſt mulieri legis Corneliæ [c] crimine reum facere, niſi res ad eam [d] pertineat. Cùm igitur filij [e] tui tutores vel curatores habeant: ipſi deliberare debent, an inſtrumenta ex quibus aduerſarium filiorum tuorum obtinuiſſe dicis, falſa eſſe accuſare debeãt. PP. Calend. Octobr. Alexandro A. Con.

Qui profeſſus eſt in iudicio ſe ab accuſatione inſtituta diſcedere, ad eam redire non poteſt. hoc dicit. Bald. Vel ſic: Qui ab accuſatione deſtitit, amplius ad illam non redit. hoc dicit. Sali.

Idem A. Probo. LEX VI.

ACcuſationem à qua diſcedere te profeſſus es, repetere non debes [f]. PP. v. Nõ. Maij. Iuliano. ij. & Criſpino Conſ.

Accuſatori differenti, ſtatuitur terminus ad procedendũ in cauſa: & ſi non procedit in termino, poſt non auditur. h. d. Bald.

Idem A. Felici. LEX VII.

SI ea quæ crimen intendit, cognitionem moratur: certa perferendæ accuſationis tempora iudex competens præſtet [g], intra quæ ſi agere [h] ſuperſederit, renunciaſſe [i] cauſæ intelligitur. PP. xv. Calend. Septebr. Agricola & Clemente Conſ.

Miles ad accuſandum admittitur, ſi ſuorum iniuriam proſequatur: ſe tamen tenetur inſcribere. hoc dicunt ambæ leges. Salicetus & Barto.

Imperator Gordianus A. Caio militi. LEX VIII.

NOn prohibentur milites accuſationem quæ publici iudicij inſtar [k] obtineat, intendere, ſi ſuam ſuorumq́; iniuriã exequantur. Ideoque cõſobrini tui necem defendere [l] tibi permittimus. PP. xvij. Calend. Auguſt. Pio & Pontiano Conſ.

Allegans qualitatem, debet eam probare antequam ulterius procedatur: & hoc quãdo qualitas eſt cauſa introducendæ petitionis in iudicio: ſed quando eſt cauſa pronũciationis definitiuæ, tunc debet probari lite conteſtata, quandoque eſt cauſa exaggerandæ executionis, tũc ante ſententiam debet liquere: quandoque eſt cauſa mitigandæ executionis, tunc poteſt opponi in executione. Bal. Vel ſic: Quis non debet admitti ut talis, niſi prius probet ſe talem. h. dicit. Bart. & Salicetus.

Idem A. Seueriæ. LEX IX.

NOn ignorat competens iudex eam quæ vltionem & mortem filij perſequi allegat, non temere ad accuſationem eſſe admittendam, niſi [m] prius matrem ſe eſſe probauerit [n]. PP. Nonis Martijs, Gordiano A. & Auiola Conſ.

Ab auditorio prætoris repellitur accuſator qui non uult ſe inſcribere. Bald. Vel ſic: Etiã qui ſuorum iniuriam proſequitur, ſe debet inſcribere. hoc dicit. Bar.

Idem A. Buccatrahio. LEX X.

SI crimen ad tuam tuorumque iniuriam pertinens exequaris, ſolennibus te inſcriptionibus adſtringe [o], vt præſidem prouinciæ habere iudicem poſsis. PP. Calẽ. Auguſt. Gordiano A. & Auiola Conſ.

Incendiarius doloſus punitur lege Cornelia de ſicarijs. h. d. Bar. Bal. & Sali.

Imp. Philippus A. & Philipp. Cæſ. Saturnino & alijs. LEX XI.

DAta opera partis aduerſæ res veſtras † incendio exarſas eſſe aſſeuerantes, crimen legis Corneliæ de ſicarijs exequi poteſtis [p]. PP. xiij. Cal. Iul. Peregrino & Æmyliano Conſ.

Mulier poteſt accuſare in certis caſibus, ut ubi ſuam uel ſuorum iniuriam proſequitur. Itẽ in certis caſibus, mulier accuſans non tenetur ſe inſcribere. h. d. Bal.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Corinthiæ. LEX XII.

DE crimine quod publicorum fuerit iudiciorũ [q], mulieri ſi non ſit ſuam vel ſuorum iniuriam proſecuta

in fi. §. Solu. refert an teneat accuſatio: vt quia proſequitur ſuam vel ſuorum iniuriam, & tunc deſiſtens ſine abolitione incidit: vt hic, & d. l. ſi fœmina. An non, & tunc non incidit: vt in. l. contraria. Cui ſolutioni obſtat. ff. ad turpil. l. mulier. vbi tenuit accuſatio: quia ſuam iniuriam proſequebatur, & tamen nõ incidit. Sed tu dic, quòd ibi impetrauit abolitionem, vel tantum denunciauit, non inſcripſit. Vel ſecundò, ſolue ſecundum Ioã. an deſiſtat pacto, & tunc incidit: aliàs non. & facit ad. l. ſ. de pact. l. poſtquã. & j. de cenſi. & cenſito. li. xj. l. iij.

nõ deferens ſine abolitione, an in cidat in tur pillianum.

NOn.] CASVS. An miles in publico iudicio ſi aliquẽ accuſare velit, ſit admittẽdus, qrit? Et dicit q ſic. ſi ſuã vel ſuorũ iiuriã pſequat: vnde ſi interfectorẽ cõſobrini ſui accuſare velit, bene poterit.
k Inſtar.] quia ordo ſi ue ſolennitas in vſu eſſe deſijt pœna durante: vt ff. de pub. iudic. l. ordo. & facit. ff. de accu. l. hi. Acc.
l Defendere.] id eſt accuſare interfectores.

NOn.] CASVS. Mulier ſi quẽ accuſare velit, q̃a dicat eũ filium ſuũ interfeciſſe, an ſit admittenda, quæritur? Et dicitur q ſic, ſi appareat q ſit mater.
m Niſi.] expoſitiuum eſt illius dictionis temere. Vel dic q excipit ab eo, quod dixerat, nõ admittẽdam: nõ ab eo quod dixit temere. ſic & ſ. eo. l. ij.
n Probauerit.] vel aliud ſimile per quod ſit audienda: vt quia ſit ſoror, vel conſobrina: vt. ſ. e. l. vxor. Item hoc verũ, quando nõ erat in poſſeſſione maternitatis: quia tũc pro probato habetur ad inſtar ſerui & domini: vt. ff. de pba. l. ſi filius.

SI crimen.] CASVS. Si miles ſuã vel ſuorum iniuriã proſequendo aliquem accuſare voluerit, ad pœnam talionis ſe obligare debet ad hoc vt audiatur.
o Adſtringe.] licet ſit miles: vt ex ſubſcriptione legis apparet: hoc tamen quibuſdam remittitur: vt diximus. ſ. eo. l. qui crimen.

DAta.] CASVS. Si domum meã cõbuſſiſti, an. l. cor. de ſica. accuſare poſſim, quæritur? Et dicit q ſic.
p Poteſtis.] ſi dolo fuit factum: vt. ff. ad. l. cor. de ſica. l. j. in princ. & variæ imponuntur pœnæ pro incendijs: vt. ff. de incen. l. qui ædes. & l. fina. §. fin. & ff. de pœnis. l. capitalium. §. nõnunquam & §. ſeq. Accurſius.

† Materiæ incendij la te Hyp. in. l. j. ad. l. cor. de ſic. Bald. ſ. l. iij. §. cognoſcit. ff. de offi. præfecti vigi. Alex. conſ. fil. l. j. in. iij. volu. j.

Incendiarij varijs pœnis afficiuntur.

SI ea.] CASVS. Si mulier aliquẽ accuſare voluerit, vel accuſauerit, & moram fecerit, nec ad cauſam venerit: iudex certum tempus ei dabit: intra quod ſi non venerit, præſumitur defeciſſe & receſſiſſe à lite.
g Præſtet.] talia, vt diximus. ſ. e. l. qui crimen. licet enim biennio limitentur iſtæ cauſæ: vt. j. vt intra cer. temp. l ſi. tamen & prius poteſt iudex feſtinare: vt hic, ſicut & in ciuilib⁹ ante trienniũ. Et eſt hęc. l. arg. vt poſſit iudex ad teſtes & ad alia faciẽda tempus ſtatuere[a], & vltrà nõ audiat aliqs: vt. ſ. de remiſ. pig. ſi eo. & ff. de re milit. l. iij. §. ſi ad diẽ. & de iure fiſ. ſenatus. §. diuus. & §. ſeq. & j. de geñ. aboli. l. j. & ff. de re iudi. l. contumacia. & ſ. de inge. ma. l. diffamari. & ff. de opti. leg. l. mancipiorum.
h Agere.] i. accuſare interfectores.
i Renunciaſſe.] incidit ergo in Turpillianum, ſicut ſi expreſsè renũciaſſet. vt. j. ad Turp. ſi fœmina. Sed cõtra. ff. ad Turpillia. l. j. §. accuſationem.

Cauſæ criminales & ciuiles quã to tempore durare debent.
a Concor. c. licet. cum gloſſ. ſuper verb. mẽſiũ extrà de probatio.

Accuſatio.

DE crimine.] CASVS. Ad accuſationem nõ admittitur mulier, niſi ſuam vel ſuorum iniuriam proſequatur: & hoc examinabit præſes. ſine autem inſcriptione accuſabit in omnibus illis caſibus quibus antiquo iure fuerat ſibi permiſſum. Vel ſic: Vbicunq; mulier accuſat ſine inſcriptione, in illis caſibus in quibus ei ſpecialiter accuſare permittitur. iſtæ expoſitiones faciunt ad illam literam. ſecũdũ antiqui &c. & lege finem cum princip. vſque ad verbum, ſecundum antiqui iuris ſtatuta. & ſubaudi, non exacta inſcriptione: tñ in illis caſibus, ſupple de quibus eſt eis ſpecialiter conceſſum, ſcilicet accuſare ſine inſcriptione. hoc eſt in vnico caſu, ſcilicet in crimine abigeatus.
q Iudiciorum.] id eſt puniendum per aliquod publicum iudicium, quæ multa ſunt: vt. ff. de publi. iudi. l. j.

a Non permittitur.] vt &. j. de adul. l. j. nec populari actione agere: vt ff. de popula. act. l. mulieri.

b Persequatur.] & nisi lege Iulia de annona: vt. ff. ad. l. Iul. de anno. l. fi. in fi. & in crimine læsæ maiestatis: vt Fuluia mulier cõiuratione Catilinæ detexit: vt. ff. ad. l. Iul. maiestatis. l. in quęstionib⁹. & in suspecto tutore: vt insti. de suspect. tuto. §. consequens.

Mulier, Catilinæ coniurationem detexit.

Mulier an sine inscriptione accuset in casib⁹ quibus ei accusare p̃mittitur.

lieri accusare non permittit[a], nisi certis ex causis, id est si suã suorũq; p̃sequat[b] iniuriã secũdũ antiqui[c] iuris statuta tãtũ: de quibus specialiter est cõcessum est, nõ exacta subscriptione. Vnde aditus præses prouinciæ in primis examinabit an tale sit crimẽ cuius accusationẽ mulier subire non prohibeatur[d]. S.v. Calen. Maij AA. Conf.

Frater non accusat fratrem de crimine capitali. hoc dicit. Bal. & Sali.

Idem AA. & CC. ad Asclepiũ. L. XIII.

SI magnum & capitale[e] crimẽ ac nõ leue frater contra fratrẽ suũ instituit: nõ solũ audiẽdus nõ est, sed etiã exilij pœna plectendus est. D.x. Cal. Februar. CC. Conf.

Mater potest accusare filium sibi insidiantẽ. Bal. Vel sic: Mater ab accusatione instituta potest desistere sine pœna. hoc dicit. Salt.

Idem AA. & CC. Aeliæ. LEX XIIII.

PRopter insidias quas tuæ vitæ paratas contendis[f], accusationem apud præsidẽ prouinciæ contra filiũ tuũ (si pietas & ratio naturalis animi tui nõ reuocat intẽtionẽ[g]) * cõstituere potes. S.xvj. Calend. Mart. CC. Conf.

Ille qui est integræ famæ, admittitur ad accusandum: tamen si calumniatur, debet puniri. Bal. Vel sic: Infamis ab accusando repellitur: & qui calumniatur, punitur. Salic.

Idem AA. & CC. Lupioni. LEX XV.

CRiminis accusationẽ * instituere cum periculo calumniæ[h] (si tibi existimatio[i] integra est) minimè prohiberis. S.iij. Cal. Mart. CC. Conf.

Qui duas accusationes contra diuersos, instituit, ipsis pendentibus tertiam accusationem instituere non potest: nisi suam uel suorum iniuriam prosequatur. h.d. Bal.

Idem AA. & CC. Callutico. LEX XVI.

CVm rationibus iuris[k] congruit desyderiũ tuum[l], postulantis accusationem tertiam[m] ei, qui duos reos delatos[n] habet, non permitti contra legis præscripta, nisi suas suorũq; iniurias quis persequatur. S.xij. Cal. Decembr. Nicomediæ. CC. Conf.

Alimentatus à tenera ætate, alimentatorem suum non accusat: ciuiliter tamen agere potest. hoc dicit. Bal.

Pars sententiæ eorundem AA. & CC. D.v. Id. Ianũ. Diocletiano & Maximiano AA. Conf.

LEX XVII.

INiquum † & longè à seculi nostri beatitudine esse credimus, vt Thaumasius accusandi ei⁹ habeat facultatem, in cuius domo eum (licet ingenuum) à prima ætate tamen fuisse constabat[o]. Quare ex nomine Thaumasij mentio super conflictu criminis cum Symmacho[p] conquiescat. Si quam sanè ciuilẽ petitionẽ idem Thaumasius sibi competere confidit: iudicio præsidali poterit experiri[q].

Temerariè commissa congrua ultione plectãtur. hoc dicit. Bal. Vel sic: Frater fratrem seu sororem potest de leui crimine accusare. hoc dicit. Bar. & Sali.

Idem AA. & CC. Iuliano. L. XVIII.

SI sororem tuam leuiorum[r] commissorum ream facis, accusationem non prohiberis exercere in iudicio præsidali: quo[s] temerariè commissa congrua vltione plectantur. D.iij. Calen. Mart. Diocletiano. ix. & Maximiano viij. AA. Conf.

Pendente accusatione, non potest accusatus reaccusare de pari uel minori crimine, nisi suã uel suorum iniuriam persequatur, libellum tamen porrigere potest & inscribere se, sed non prosequi. h.d. Bal. Vel sic: Accusatus non potest suum reaccusare accusatorem de pari crimine uel minori priusquàm sit absolutus: nisi suã prosequatur iniuriam. Poterit tamen accusationem proponere, non ut super ea procedatur, sed ut supersedeatur, donec causa prima finiatur. hoc dicit. Bartolus.

Imppp. Valent. Valens & Grat. AAA. Lauditio præf. Sardiniæ. LEX XIX.

NEganda † est accusatis qui non suas suorũq;[t] iniurias exequuntur, licẽtia criminãdi in pari vel minori[v] crimine, priusquã

c Antiqui.] duobus modis expone. Primò qa ibi tm̃ accusat sine inscri- 10 ptiõe mulier, vbi iure antiquo expressè dicit q̃ accusatio fieri posset sine inscriptione. quos casus no. s. e. l. q crimẽ. Secundò in his casibus solis vbi mulieri p̃mittit accusare. & sic vbicũq; mulier accusat, sine inscriptione accusabit. aliud ĩ milite: vt. s. e. 20 l. si crimẽ. Vel dic tertiò, q̃ accusat mulier sine inscriptiõe in illis casib⁹ vbi spãliter ei accusare p̃mittitur: vt in lege cor. testamẽtaria: vt. ff. de accu. l. ij. & lege Iulia maiestatis: vt d. l. in quęstionib⁹. nõ vbi gñaliter ei p̃mittit: vt cũ suã vel suorũ iniuriã p̃- 30 seqtur: vt in prin. hui⁹ legis. Alij dixerũt, q̃ qdã casus erant in iure veteri quos nõ habem⁹: qb⁹ specialiter mulier poterat sine inscriptione accusare, prima placet, & secũdum eã expone literã. Dic ergo scd̃m antiq iuris statuta, & nõ exacta inscriptio 40 ne: tñ ĩ illis casib⁹ subaudi, in qb⁹ specialiter est eis. f. mulierib⁹, & etiã maribus cõcessum. f. accusare sine inscriptione: vt not. s. e. l. qui crimen.

* Instituere &c.

d Non prohibeatur.] vt quia p̃sequitur suã vel suorũ iniuriã, vel sit ei specialiter conces- 50 sum. & secũdò quęrit an sit de illis casib⁹ qui instituntur sine inscriptione.

* Apud præsidem prouinciæ.

SI magnũ.] CASVS. Frater fratrẽ de crimine capitali volẽs accusare nõ audietur, sed in exilium relegabitur.

e Et capitale.] sec⁹ si leue: vt. j. eo. l. si sororẽ. & 60 dic capitale. cuius pœna est mors, vel exiliũ: vt. ff. de pub. iud. l. ij. Itẽ excipe, nisi vitæ suæ fuerit ĩsidiatus: nã tũc mater cõtra filiũ audit: vt. j. l. pxi. & pater contra filiũ: vt. ff. ad. l. cor. de sica. l. ij. multò magis frater contra fratrem.

70 PRopter.] CASVS. An mulier filium suum vitæ suæ insidiantem accusare possit, quæritur? Et dicitur quòd sic: nisi à tali intentione eam materna pietas reuocauerit.

f Contendis.] ô mater: vt patet ex subscriptione legis.

g Intentionem.] no. sic: & s. de pa. pote. l. iij. in fi. & j. de abo. l. ij. in fi.

CRiminis.] CASVS. Infamis accusare non potest. si ergo integrę famæ fuerit, & quẽ accusare voluerit quis: sine periculo calũnię poterit.

h Calumniæ.] quæ præsumitur eo ipso, quòd non probat quod intendit: vt dixi s. e. l. ij. non quod de calumnia semper debeat condemnari: sed po- 80 test: nisi aliqua iusta causa impulerit eũ ad accusandum: vt. j. de calum. l. qui non probasse. &. ff. ad turp. l. j. §. ij.

Calũnia p̃sumitur eo ipso q̃ quis non probat qd intẽdit. Infamis an possit accusare.

i Existimatio.] id est fama: vt. ff. de va. cog. l. cognitionum. §. æstimatio. Infamis ergo non accusat: vt hîc, &. ff. de accusa. l. qui accusare. nisi prosequatur suam iniuriam, vel suorum: vt. ff. de accu. hi tamen. & nisi in crimine læsæ maiestatis. vt. ff. ad leg. Iul. maie. l. famosi.

CVm.] CASVS. Accusans duos, ad accusationem tertij nõ est admittendus, nisi suam & suorum &c.

k Cum rationibus iuris.] nam ius vetus hoc vult propter turpẽ quæstum vitandum: vt. ff. de accu. l. qui accusare.

l Tuum.] id est tui postulantis &c.

m Tertiam] sed videtur q̃ nec duos: vt. ff. de accu. l. hos accusare. §. lege. quæ est contra. Sol. non est contra. Sed ibi prohibet duos, quare per cõsequens tres. Hoc non placet. Sed dic duos non potest eodem libello, vt ibi: sed diuersis sic: vt hîc, &. d. l. hos accu- 10 sare. tres autem non potest etiam diuersis libellis. hoc placet. Alij dicunt coram eodem non potest duos: sed coram diuersis sic: quia vnus iudex non posset vtrique plenè insistere. alij q̃ vna inscriptione nõ potest, sed diuersis potest duos: sed non tres. 20 Itẽ cõtra ad idẽ. j. tit. j. l. q de crimine. Sol. ibi duo prohibent accusare vnũ: hîc econtra vnus potest duos. & ibi plenè distingues. Item ad idem contra. j. de adul. l. reos. &. ff. de adul. l. nihil. §. cũ alterum. &. l. vim passam. §. duos. quibus dicitur etiã 30 duos adulteros, marẽ scilicet & fœminã nõ posse simul accusari, sed specialẽ in adulterio. secus est in incestu: vt in ea. l. vim passam. §. incesti. &. l. qui pupillã. §. in libero. Item ad idem quod prohibet de tribus, est contra. infrà. si reus vel accusator mor. l. 40 j. Sol. vt ibi, & eodẽ modo est contra. ff. ad. l. Iul. de adul. l. inter. §. fina. vbi permittitur ei qui duos reos habet delatos, tertiũ iure mariti de adulterio accusare. Solut. ibi persequebatur suam vel suorum iniuriam, quod etiã hæc lex permittit in fine. 50 ibi, nisi suas &c.

Accusationes duas an possit quis instituere.

† Concor. ĩ. j. q. xj. §. si quis ex familiaribus.

n Delatos.] id est accusatos. Accur.

INiquum.] CASVS. Symmachus thaumasium recepit in domum suam, & cũ abijt Thaumasius vult Symmachum accusare: nunquid poterit, quæritur? 60 Et dicitur quòd nõ. ciuiliter tamẽ aduersus eum consistere potest.

o Constabat.] colligit enim eum fortè expositum: nihilominus tamẽ est ingenuus: vt hîc, &. s. de infantibus expo. l. fi.

p Cũ Symmacho.] i. contra Symmachum. & 70 hoc casu dicam repetere expensas quàmquàm pietatis causa factas. argu. s. de nup. l. patrem.

† Hæc lex est canonizata. iij. q. xj. c. neganda. ij.

q Experiri.] sic. j. ad leg. cor. de falsis. l. vbi. &. ff. de accu. l. hi. §. j.

SI sororem.] CASVS. An aliquis de leui crimine sororem suam possit accusare? Dicitur quòd sic.

r Leuiorum] secus si grauiorum: vt. s. e. l. si magnum. & facit. s. eo. l. propter. &. j. ad leg. cor. de fal. l. falsi. &. ff. de accu. l. leuia.

s Quo.] pro vt.

NEganda.] CASVS. Accusaui Titium, vel me accusauit de pa- 80 ri vel de tali crimine: an sit audiendus, quæritur? Et dicitur quòd non nisi suam vel suorum &c. pendente accusatione aduersus me potest.

t Suorũq;.] sed & tunc non permittitur eis si ponas primos accusatores persequi suã vel suorũ iniuriã: ne priori denegetur quod posteriori cõcedit. hoc enim esse non debet: vt. s. qui po. in pign. l. assiduis. & verba hæc, suam suorumque &c. non sunt latè interpretanda: vt in decre. iij. q. fi. c. j. & fi.

v Vel minori.] in maiori sic: vt. s. eodem. l. j. nec est contra. huic. l. infrà. de calumnia. l. prima. vbi etiam de pari permittit: quia ibi non in modum accusationis:

cusationis: sed ex officio. sic &. ff. de bonis lib. l. qui cũ maior. §. si libertus. Itẽ nec est cõtrà. ff. de adul. l. j. §. si publicè. vbi de pari vel etiã minori video permitti reaccusare: quia nõ in modũ accusationis, sed exceptionis objiciebatur crimen lenocinij: vt. j. de adul. l. ita pudor. Post sententiã autẽ latã distinguitur an sit absolutoria, & tũc omnes accusant. an cõdẽnatoria, & tunc aut quæ adimat ciuitatẽ, aut libertatẽ, aut nõ: vt habes plenè ff. de pub. iudi. l. is qui. & de iure fis. deferre. §. j.

10 ¶ Si quis.] C A S V S. Ad accusationẽ alicuius aliqs de familia sua siue liber siue seruus prosilijt: is non solùm amissione bonorũ, sed capite plectendus est: excepto de crimine læsæ maiestatis.

a ¶ Aestimationem.] 20 id est famam.

b ¶ Caput.] i. statum: quod in tribus constat: vt ff. de capi. dimi. l. fi.

c ¶ Fortunas.] i. substantias. & sic ponitur. j. de incolis. l. ciues. lib. x. & facit. j. de delato. l. fi. lib. x. & . j. in quib. cau. coloni do. lib. xj. l. ij. in fi.

30 d ¶ Exordio.] punit ergo quis licet nõ proces sit. Et sic sunt arg. contrà. ff. de bo. lib. l. qui cũ maior. §. accusasse. & l. in seruitute. §. j. & . s. de ijs quib. vt indig. alia.

† Idem. iij. quæ. xj. §. si quis. vbi ponuntur verba huius. l.

¶ Si liberti.] C A S V S. Si libertus ad accusationẽ patroni sui 40 psiliat: ea pœna afficiẽdus est qua & seru⁹, si inueniat criminis delator.

† Interdicti.

e ¶ Hæredũmve.] etiam extraneorũ. arg. s. de in ius voc. l. ij. Accur.

f ¶ Supplicio.] extraordinario: vt. s. de in iure fisc. l. ij. §. peñ. & facit. s. de testi. l. libertorum. Sed in 50 ciuilibus auditur etiam venia petita & etiã in crimine, si suam vel suorũ iniuriam prosequatur: vt ff. de accusa. l. hi.

g ¶ Exordium.] vt & s. l. proxi. & dic de hoc vt ibi notaui.

¶ DE ACCVSATIONIBVS &c.

¶ Dictũ est de personis accusantiũ. nunc de ipsis accusationibus in quibus quia necessariæ sunt inscriptiones: ideo de his subijcit.

¶ Eos.] C A S V S. Aliquis sustulit positos terminos inter agrum meum & vicini mei causa seminandarum litiũ. qua pœna puniri debeat? Et respon. quòd extraordinaria pro motu iudicis.

Terminos effodiens qua pœna punitur.

h ¶ Terminos effoderunt.] distingue, an tantùm ille qui effodit lapides voluerit sibi furari. s. ipsos qui faciebant terminos, & tũc habetur ætatis discretio, aut causa seminandarum litium hoc faciat: & tunc extraordinariè pro factorum varietate punitur: vt. ff. de termino mo. l. j. & fi. §. fi.

Tẽporis distinctio ferti pturã concordat. ca. cũ tu extra de test. glo. l. l. apud antiquos. C. de fur.

i ¶ Extraordinaria.] nec em̃ est ordinaria pœna pecuniaria quę ex hoc crimine dat: vt hic, & ff. de termi. mo. l. j. Sed certè imò videt q̃nquaginta aureo 80 rũ: vt ff. de termi mo. l. agraria. in prin. q; est cõtra. Sol. distingue tp̃a & cõcordabis scripturã. à principio em̃ nõ fuerat statuta. & sic loquit hic, & . d. l. j. ff. e. sed postea p cæsarẽ statuta est: vt ibi dicit. Alij dicũt hic de corporali, vt nulla ordinaria sit statuta: ibi de pecuniaria. vel nõ est ordinaria quatũ ad priuatũ, sed quatũ ad fiscũ sic. Vel ibi de terminis ĩ iure positis: hic ĩ vrbe. pria placet.

¶ Si cuiusdam.] C A S V S. An seruus de publico crimine accusari possit, quæritur? Et dicitur q̃ sic. & dominus eum defendere potest, & verba pro eo facere: sed probato crimine, seruus, non dominus pœnam subeat.

se crimine quo pmũtur, exuerint, secundũ scita veterũ iuris cõdito rum: ita tñ, vt et ipsi inscriptiones contra eos, etiam pendente accusatione, deponere possint. D. ij. Id. Mart. Clarimont. Gratiano A. iij. & Equitio Cons.

¶ *Excepto maiestatis crimine, familiares et ser ui non possunt dominos accusare: alias puniuntur. hoc dicit. Sali.*

Impp. Arcad. & Honor. AA. Eutychiano præfe. prætorio. LEX XX.

Si quis † ex familiarib⁹ vel ex ser uis cuiuslibet domus cuiuscũque criminis delator atque accusator emerserit, eius existimationẽ[a] caput[b] atq; fortunas[c] petiturus, cuius familiaritati vel dominio inhæserit: ante exhibitionem testium, atque examinationem iudicij, in ipsa expositione criminum atque accusationis exordio[d] vltore gladio feriatur. Vocẽ enim funestam † amputari oportet potius quàm audiri. Maiestatis autẽ crimen tantùm excipimus. S. v. Id. Nouembr. Constantinop. Cæsario & Attico Cons.

¶ *Libertus non potest accusare patronum nec eius hæredem, & contra faciens punitur. hoc dicit. Salicetus.*

Impp. Honorius & Theod. AA. Cõsulibus, præto. & trib. Pleb. Senatui S. D. LEX XXI.

Si liberti accusatores manumissorum hæredũmve[e] esse præsumpserint: eodem, quo serui, supplicio[f] tenebuntur, luituri pœnas ante prohibitæ delationis exordium[g]. D. vij. Idus Aug. Asclepiodoto & Mariniano Cons.

TITVLVS II.

De accusationibus & inscriptionibus.

¶ *Euulsor finalium terminorũ, extraordinariè arbitraria pœna punit. h. d. Bal. Vel sic: Q. i ter minos amouit, causa fines turbandi, punitur extra ordinem. hoc dicit. Salicetus.*

Imperator Alexander A. Martiano. LEX I.

Eos q̃ terminos effoderũt[h], extra ordinaria[i] aiad uersione coercẽri debere, præses prouinciæ non ignorabit. PP. iij. Calend. Augu. Alexandro A. Con.

¶ *Dominus potest defendere seruum suũ accusatum de crimine capitali. h. d. Bald. Vel sic: Pro suo interesse admittitur quis ad defendendum alium in crimine capitali. h. d. Barto.*

Idem A. Syro. LEX II.

Si cuidã crimini obnoxius seruus postulatur[k], dominus eũ defendere potest[l], & in iudicio sistere, accusatoris intentionibus † responsurum. post probationẽ autem criminis nõ ipse dominus, sed seruus pro suo delicto cõdemnationem sustineat. Ideo enim seruum suum domino defendere permissum est, vt pro eo possit competentes allegationes offerre[m]. PP. xj. Calen. Decembr. Alexandro A. Con.

¶ *Admittitur procurator absentis ad allegandum absentiam in causa capitali. hoc. d. tex. Item ad excusandum de pœna contumaciæ, sed non à pœnis criminis. Bal.*

Idem A. Stephanidi. LEX III.

Reos[n] capitalium[o] criminum absentes etiam per procuratorem[p] defendi, leges publicorum iudiciorum permittunt. PP. iiij. Non. Nouemb. Maximo. ij. & Æliano Cons.

¶ *Non tenet sententia absolutoria lata pro præ sente, contra absentem non citatum legitimè, & ea non obstante, tanquam nulla ipso iure, proce ditur in causa per iudicem qui pronunciauit, uel eius successorem. Bal. Vel sic: Absolutoria lata accusatoribus absentibus non per contumaciã, est ipso iure nulla. h. d. Bart.*

Imperator Gordianus A. Archelao. LEX IIII.

Si accusatoribus[q] absentibus, & non per contumaciam adesse iudicio cessantib⁹, ex vna[r] postulatione aditus præses pũinciæ sed apud eundem iudicem vel successorem eius causa iterata ventilabitur.

k ¶ Seruus postulatur.] qui omnibus legibus reus fieri potest, exceptis ijs quibus pœna pecuniaria imponeretur: vt hic, & . j. ad. l. iul. de vi pub. vel priuata. l. si criminis. et. ff. de accu. l. hos accusare. §. omnibus.

l ¶ Defendere potest.] et eius procurator: vt. ff. de publi. iudi. l. seruus. et sic est contra. ff. de pub. iudi. l. penulti. §. ad crimen. Sol. potest interuenire ad omnia præterquàm ad sententiam vt hic, & ibi. Vel hic dominus nõ pro alio sed pro se et sua vti 10 litate interuenisse videtur: quia sua interest pecuniariter seruum suum absolui. Vel hoc specia le. in quibusdam tamen criminibus omnino interuenit procurator quæ imponunt pœnam relegationis, vel infamiæ: vt no. ff. de procu. l. seruum. 20 §. publicè. Accur.

m ¶ Offerre.] quasi dicat non vt sententiam subeat: sed & si non defendat, non amittit eum: vt. ff. de publi. iudi. l. sciendum. & . ff. de sta. ho. l. seruus.

† Si cuiusdam crimi nis.

Reos.] C A S V S. An rei ab- 30 sentes in causa capitali per procu. defendi possint, quæritur? Et dicitur quòd sic. quod intellige vt allegat causas absentię, nõ causas causæ. ne sit cõtra. ff. de public. iu. l. ac cusatore. §. ad crimen. Vinia.

† Respon surus.

n ¶ Reos.] id est accu- 40 satos.

o ¶ Capitalium.] quæ sunt: vt. ff. de pub. iud. l. ij.

p ¶ Per procuratorẽ] imò videt q̃ non: vt. ff. de pub. iudi. l. pe. §. ad crimẽ. quæ est contra. Sol. secundum M. hic erat iam lis cõtestata contra principalem: vnde ipse, nõ procu- 50 rator est cõdemnandus. qd nõ placet. imò semper procurator dãnaretur: vt s. de procur. l. nihil. Dic ergo defendi. s. vt allegentur causæ absentiæ[a]: vt. ff. de procu. l. absens. non in principali: vt in cõtrario & in quibusdam criminibus etiam plenè defendit: 60 vt no. ff. de procu. l. seruum. §. publicè. Accur.

a Etiam ea quæ nõ cõ cernunt principaliter crimen vt ad dilatorias proponendas: in habilitatem iudicis: in capacitatem accusatoris: ineptitudinẽ libelli proponendam admittitur pcurator. Sali.

Si accusatoribus] C A S V S. De facto duo vnũ accusabãt de eodem crimine: cœperũt abesse, & non per contumaciã: in absentia quorũ iudex ad postulationẽ accusati eũ absoluit: an va- 70 leat sentẽtia absolutoria quærit? Et dicit quod nõ, sed apud eundem iudicem vel successorem eius causa iterata ventilabitur.

Accusatio vn⁹ an per mittat plu ribus.

q ¶ Si accusatoribus.] erant ergo plures, & crimen vnum: vt in fin. l. ibi, intentati criminis & c. & vnus accusatus. sic ergo plures accusant vnum. & sic est contra. j. e. l. qui de crimine. & . ff. de accusa. hi. §. fi. & . l. si plures. & . ff. de lib. ho. exhi. l. quod & lex. §. hoc interdictum. Sol. hic sic de facto fuit, non tamen fieri debuit: vnde non quid fiat, sed quid fieri debeat obseruabitur: vt & . ff. de offi. præsi. l. sed licet. Vel hic renunciauit accusatus de iure suo confidens, dicens se paratum omnibus respondere. Alij dicunt quòd vno libello possunt, 80 vt hic: diuersis non, vt in contrarijs. A D D I T I O. Bar. hic dicit quòd hic non fuit opposita exceptio. si enim fuisset opposita, de pluribus fuisset electus vnus: vt. d. l. si plures. quod satis concordat cum prima solutione glos. Dicas ergo quòd in accusationibus publicis non admittuntur plures: vt. d. l. si plures. quod fallit, nisi plurium interesset æqualiter: vt. l. j. §. si ad plures. ff. de sepul. viola. & ibi de hoc per Barto. & per eundem in dicta. l. si plures. ff. de accusa.

r ¶ Ex vna postulatione.] i. postulatione vnius partis, scilicet accusati.

a ¶ Causa cognita.] quod fuit eoipso quòd non erat præsens vtraq; pars: vt.s.si per vim vel alio modo.l.fi.
b ¶ Criminatione.] id est accusatione.
c ¶ Contumacia.] id est cõtumaci cessatione. Vel cõtumacia qñ expressè dixit, nõ veniã. cessatio, quando est tacita: vt quia ter citatus nõ fuit inuentus.

Accusator & recusat qualiter citari debeat.

Sed qualiter fiat citatio accusatoris vel accusatiuit sic ad sententiam posfit veniri? Dicũt quidã, secũ 10 dũ formã quæ est.ff. de publ.iud.l.inter accusato rem.in fi.Ar.contrà.ff. de pœnis.l. absenté. Tu dic sicut in ciuilibus actor, sic hic accusator: & sicut in ciuilibus reus, sic hic accusatus: vt dixi.s.ti.j.l. qui crimé. saluo iudici ꝙ cau sa pendente poterit tépo 20 ra statuere intra quæ incidat in Turpillianũ accusator, si nõ prosecutus fuerit: vt.s.tit.j.l.si ea. eis autem accusatis citatis & nõ venientibus, pœnę pecuniariæ imponũtur: vel etiã hæ quæ cõtingũt esti matione: & etiã interdũ possunt relegari. cæterũ 30 si qd grauius eis irrogãdũ fuerit, puta pœna metalli vel capitis, eis irroganda non erit: sed in accusatoré absenté qnque grauius statuitur quã per Turpillianũ sit statutũ: vt.ff.de pœnis.l. absenté. §.j.nec obst.ff. de public. iud.l.inter. quia illud iu 40 xta hãc exceptioné pòt intelligi: vt de eius quidé calumnia pronuncietur: nõ tamé vt calumniator cõdenetur, sed vt plus interdũ patiatur quàm per Turpilianum sit statutũ.

Accusatus citatus non veniés quo modo puniatur.

d ¶ Eundem.] sententia absolutoria habita ꝓ nulla. & idé esset in ciuili. ꝙ 50 ipso iure esset nulla si le gitimé citatio facta non fuerit: vt.s.quo & qñ iudex.l.ea quæ. Ité ad id qd dicit, apud eundé, subaudi vel superioré: vt.j.eo.l. absentem. & quod apud eũdé cognoscatur, est sic. s.de sen.l.j.i fi.& quomodo & qñ iudex.l. fi præ 60 ses. Sed contra in eo. tit. quomodo & qñ iudex.fi vt.pponis.i. vbi dicit alij committédum. sed ibi pri mus fuit delegatus: hic or dinarius. Item contra.ff.de re iud.l.iudex.&.s.sententiam rescin. non poss.l.j. Sol.ibi valuit. Sed contra ius litigatoris lata fuit: vnde tenuit. hic ipso iure fuit nulla.

non causa cognita[a] sententiam dixit, qua eum de quo querimoniã detulisti, liberandum existimauit: criminatione[b] etiam nũc perseuerãte, quæ cõtumacia[c] vel cessatione accusatorũ nõ interueniéte auferri nõ potuit, causa intẽtati criminis apud eundé[d] vel successoré eius more[e] iudiciorum tractabitur. PP. Noñ. Mart. Gordiano A. ij.& Pompeiano Conss.

¶ *Mandatum mandatariũ à crimine nõ excusat: & tam mandator quàm mandatarius possunt de crimine accusari. Primò remouet allegationes mandatarij. Secundò dicit quid iuris de mandãte & mãdatario. Secunda ibi, Namque. h. d. Bal. Vel sic: Delinquens propter mandatum alterius, non excusatur. hoc dicit. Bar.*

Idem A. Paulino. LEX V.

NOn ideo minus crimine siue atrocium iniuriarum iudicio tenetur is qui in iustam accusationé incidit[f], quòd dicit[g] aliũ se huiusmodi facti mandatoré habuisse. Nanque hoc casu præter principalem[h] reum, mandatorem quoque ex sua persona conueniri posse ignotum[i] nõ est. PP. iij. Id. Septẽbr. Gordiano A. ij.& Pompeiano Conss.

¶ *Contra absentem in causa capitali, nõ potest procedi nisi per annotationem bonorum: & si ad condemnationem fuerit processum, sententia nulla est: & quatenus de facto processit, à superiori rescinditur. hoc dicit. Bald.*

Idem A. Audiano. LEX VI.

ABsentem capitali[k] crimine accusari non posse[l], sed requirendum[m] tantummodò annotari solere, si desit: vetus ius est[n]. Et ideo cùm absentem te & ignorantem, cui nunquam vllum crimen denunciatum[o] esset, per iniuriam à præside[p] prouinciæ in metallũ dãnatum esse dicas: quò magis in præsenti te agẽte (vt asseueras) iam nunc fides veri possit illuminari, præfectum prætorio adire cura: qui quicquid nouo more & contra formã cõstitutionũ gestũ deprehenderit, pro sua iustitia reformabit[q]. PP. iiij. Noñ. April. Ariano & Pappo Conss.

¶ *In non notorio iudex per uiam accusationis procedens, debet procedere solenniter. Bal. Vel sic: De notorio ad denunciationem officialis, iudex procedit citra solennitatem accusationis. hoc primò. In non notorio iudex debet procedere per uiam accusationis solenniter. hoc. d.*

Idem A. Proculo. LEX VII.

EA[r] quidem quæ per officium[s] præsidibus denunciantur, & citra solennia[t] accusationum posse perpendi[v], incognitum nõ est. Verùm si falsis necne notorijs[x] insimulatus sit, perpenso iudicio dispici debet. PP. viij. Id. Ianuar. Peregrino & Æmyliano Conss.

¶ *Coram præside debet quis accusatorium libellum producere, non coram stationarijs. hoc dicit. Bald.*

Exemplum sacrarum literarũ Dioclet. & Maximian. AA. LEX VIII.

SI quis se iniuriam ab aliquo passum putauerit, & querelam deferre voluerit: non ad stationarios[y] decurrat, sed præsidalem[z] adeat potestatem, aut libellos[a] offerens, aut querelas suas apud acta deponens. PP. sine die & consule.

¶ *Accusatus ab uno de eodem crimine, non potest accusari ab alio: sed de diuerso, licet ortum habente ab eodem facto: non tamen prius iudex de altero pronunciabit, quàm de utroque plenè cognouerit. h. d. Sali.*

Idem AA. Honorato. LEX IX.

k ¶ Absentem capitali.] id est ex quo pœna imponitur capitalis vltra relegationem. aliàs secus: vt.ff.de pe.l.absentem.§.j.
l ¶ Non posse.] vt procedatur in causa: vt in.d.l.absentem.&.ff.de adulte. si maritus.ij.§.legis iuliæ.&.j.de adul.l.si quondam. Accusatio tamen recipitur: vt.j.tit.j.l.ij.§.ex longinquo. Interdum etiam ꝓceditur: vt.j.de pœnis. l.ne diu. Accur.
m ¶ Requirendũ.] sicut in ciuilibus: vt no.s. quia accu.non poss.l.iij.
n ¶ Vetus ius.] est de quo tituli sunt speciales: vt.ff.de req.re.&.j.de req rédis re. vbi plenè dices.
o ¶ Denũciatũ esset] ad maiorem exaggeratio né dicit: vt hic, &.ff.quæ 20 sen.si.ap.l.j.§.ité cùm ex edicto. nam idé est si esset citatus cum esset absens.
p ¶ A præside prouinciæ.] & hoc etiam facit non valere sententiam: quia præses non potest damnare in metallum: vt.ff.de pœnis.l.ij.§.j.
q ¶ Reformabit.] sententia habita pro nulla: vt 30 &.s.e.l.si accusatoribus. &.s.quomodo & qñ.l.si vt proponis.j.hoc qñ lis nõ fuerit cõtestata. Quid autem si se lite cõtestata absentauerit? H. idem. sed de hoc dic vt not.s.eo.l.si accusatoribus.

H. contrà hic restituit audeus in ano. posse. in.l.ab accusatione. tit. ad sena. cõsul. turpil. quo loco & vocem notoria interpretat. Dinũs.

r EA.] Diuiditur in 40 duas partes. Primò loquit de crimine notorio, & ꝓcessu super eo. secũdò loquit de crimine non notorio. Secũda ibi, Verũ. CASVS. Officialis deputatus ad hoc vt denunciet, an se inscribere debeat, quæritur? Et dicitur quòd iudex facilè 50 dictis eius non credet.
r ¶ Ea.] crimina.
s ¶ Per officium.] i. officiales. erãt enim quidã officiales ad hoc deputati: vt.j.titul.ij.l.j.&.ff. de offic.præfe.vrb.l.j.§.& sanè.&.j.de decu.l.j.lib.x.
t ¶ Citra solennia.] i. sine inscriptione. et est 60 speciale. regulariter con trà: vt.j.e.l.vlti. Sed an soli officiali credat? quod videtur per prædicta legem.ff.de offi.præfe.vrb. l.j.§.& sanè.& per aliam.ff.de rebus eo.l.magis.§.ne tamen. & maximè quando notorium erat toti populo vel maiori parti: vt arg.ff.qui satisda.cog.l.si verò pro condemnato.§.fina. Sed dico contrà: vt.d.l.de curiosis.§.hic, &.ff.de cust.reo.l.diuus.ij.& infrà.eo.l.singuli. hic ergo ad minus debet probari notorium esse.

Officiali soli an credatur.

70 v ¶ Perpendi.] id est audiri, & audita puniri & c.& facit.ij.quæstio.j.c.de manifesta.
x ¶ Nec notorijs.] Nam tũc nõ crimé, sed notoriũ esse sufficeret probari.
SI quis.] CASVS. Si quis dicat ab alio se passum iniuriam, adeat competentem iudicem non stationarium: & cõueniat eum ciuiliter si velit, vel criminaliter. Viuianus.
y ¶ Ad stationarios.] publicos, quibus locatæ fuerunt stationes publicè. Vel econtra stationarios dicit, id est procuratores cæsaris & fisci, qui præerant stationibus. vel appellat stationarios liminarchas, qui custodiunt limina imperij.

Stationarij qui dicũtur

80 z ¶ Præsidem.] qui est iudex criminum: vt.s.de iurisdic.om.iudi.l. iuris ordinem.&.l.in criminali.
a ¶ Libellos.] s. accusando criminaliter. & querelam, qñ ciuiliter agit secũ dum Azo. vel libellos à se scriptos: et querelam, quando apud acta facit sibi scribi libellum per alium: vel libellum, quando est in scriptis dandus: & querelam, quãdo sine scriptis hoc potest fieri: vt.j.de dig.quoties.lib.xij. Vel libellum, quando scit scribere: querelam, quando nescit: vbi verbotenus (dummodò redigatur in actis) potest accusare & inscribere.

e ¶ More.] id est prout iura requirunt.
NOn ideo.] CASVS. Intulisti mihi iniuriam: volebam te accu 70 sare: dicebas te non esse accusandum, eo prætextu quòd de mandato alterius dicebas te fecisse: an sis audiendus, quæritur? Et dicitur quòd non, sed vterque tenebitur tam tu quàm ille qui mandauit.
f ¶ Incidit.] id est iustè accusatus est. agitur ergo criminaliter de iniurijs: vt ff.de priua.deli.l.vlti.& insti.de iniur.§.penul.
g ¶ Quia dicit.] quod etiã dicere cogitur: vt &.ff.ad Sylla.l.& si percussor. in prin.&.l.prius. Accursius.
h ¶ Principalem.] vocat principalem, iniuriam inferentem.
i ¶ Ignotum non est.] vterque ergo tenetur: vt hic, &.j.ad.l.Iul. de vi.l. sernos.&.ff.de iniur.l.non solùm.in prin.&.§.si mandato.&.§. proculus.&.l. 80 lex Cornelia.§.si quis liberum.&.ff.de vi & vi ar.l.j.§. deiecisse.&.j.si reus vel accusa.mor.fue.l.defunctis.& argu.ff.de constitu.pecu.l.vtrum.in fin. vbi dicit, factum alterius alium non releuare. & hoc nisi debuit obedire: quod euenit quandoque in leuioribus: vt.ff.ad.l.Aquil.l.liber homo.ij.in prin.&.ff. de regu iur.l.ad ea.
ABsentem.] CASVS. Accusatũ de crimine capitali in absentia sua præses condemnauit in metallum: an sententia teneatur? Dicitur ꝙ nõ, sed requiri debet, & bona eius annotari. præsentabit se ergo accusatus iudici, & seipsum defendet. & quod perperam gestum est, in melius reformabitur.

Qui de

QVi de crimine.] CASVS. Accusatus de vno crimine super eodem casu accusari non potest, nisi esset tale crimen ex quo possunt plures oriri accusationes: verbi gratia: vt quia commisit accusatus adulteriũ cum cognata sua: quia de adulterio, & de incestu potest accusari à Titio: & de vtroque cognoscet iudex: & super vtroque feret sententiam. Vi.

QVi de crimine publico [a] in accusationẽ deductus est, ab alio super eodem crimine deferri non potest [b]. ¶ Si tamen ex eodem facto [c] plurima [d] crimina nascuntur, et de vno crimine in accusationem fuerit deductus: de altero non prohibetur ab alio [e] deferri. Iudex autem super vtroque [f] crimine audientiam accommodabit. Nec enim licebit ei separatim de vno crimine sententiam proferre, priusquã plenissima examinatio super altero [g] quoque crimine fiat. PP. Calen. Septemb. Basso & Quintiano Cons.

¶ Qui promittit se facturum quòd iudex feret sententiam in aliquo: tenetur, sicut qui dat pecuniã pro sententia obtinenda. h.d. Bal. Vel sic: Victoriam causæ pollicitus, non minus crimen contrahit, quàm stipulatus. h.d. Salicetus.

Idem AA. & CC. Vrsæ. LEX X.

QVi explicandi [h] negotij spẽ [i] (cuius finis in iudicis potestate ac motu situs est [k]) pollicetur, non minus [l] ob illicitam sponsionẽ crimen contrahit, quàm qui ad huiusmodi promissionis commercium contra disciplinam publicam aspirat. PP. iij. Calen. Nouembr. ipsis. iiij. & iij. AA. Cons.

¶ Accusatus, & quia non fuit probatum absolutus, potest ab alio de præuaricatione primi primò docentis iterum accusari de eodem crimine. de alio uerò crimine potest accusari, si doceatur uel non doceatur de præuaricatione uel collusione primi. hoc dicit. Bal. Vel sic: Absolutus nõ reaccusatur de eodem crimine, nisi doceatur de priori præuaricatione: de alio uerò non prohibetur. hoc dicit. secundum Salicetum.

a ¶ Qui de crimine publico.] quæ sint. ff. de publi. iudi. l. j.

b ¶ Non potest.] Hoc siue fuerit cõdemnatus ab accusatione primi: vt ff. nau. cau. stabu. l. pe. in fi. siue absolutus, nisi doceatur de prçuaricatione primi accusatoris. vel nisi secundus prosequatur suam vel suorũ iniuriã, & probet se nesciuisse accusationem ab alio institutam: vt. j. e. l. si quis homicidij. & ff. de præuari. l. iij. in princi. & ff. co. l. si cui. §. ijsdem. siue etiam pẽdeat: vt hîc, & ff. e. l. hi tamen. §. ab alio delatũ. nisi decesserit primus, vel nisi aliàs impeditur procedere: tunc enim intra. xxx. dies admittit alius: vt. ff. e. l. libellorum. §. fi. Item accipe hîc, siue vna lege, siue diuersis: ex eodem tamẽ crimine: vt. ff. e. l. senatus. Item lite contestata. nam si antè ambo simul veniant, idoneior eligitur: vt. ff. eodem. l. si plures.

c ¶ Si tamen ex eodẽ facto.] multò magis si ex diuersis: vt. ff. de priua. delic. l. penul. & j. ad. l. fla. de plag. l. j in fin.

d ¶ Plurima.] vt si in iniuriam domini seruũ eius occidi. nam teneor iniuriarũ & homicidij: vt. ff. de priua. deli. l. pe. Vel si quis cõmiserit adulterium cum sorore, tenetur adulterij & incestus: vt. ff. de adult. l. si adulterium cum incestu. in prin. Sed huic videtur contra: vt. ff. e. l. senatus. sed ibi erat idem crimen, hic duplex. Quid si aliquem fui aggressus, & in aggressione homicidium perpetraui? Respon. licet facta diuersa sint. tamen quantum ad initium pro vno facto habetur: vt ar. j. ad legem. Iul. de vi. l. quoniam.

Crimine duplici quãdo que quis tenetur.

e ¶ Ab alio.] à contrario ergo ab eodem non potest accusari. & erit verũ, vbi crimina ex eodem facto oriuntur: si autem ex diuersis, potest etiam ab eodem: vt. ff. eo. l. libellorum. §. sed & si aliud.

f ¶ Super vtroque.] Sic. s. de iudi. l. nulli. interim tamen dum respondet pro vno, non arctetur pro alio: vt. ff. de custo. reo. l. ij. §. fi.

g ¶ Super altero.] vtroque tamen plenissimè discusso, poterit seorsum pronunciare: vt hîc innuit. Et vltimò distingue, quia aut vnus accusat vnum: & tunc de vno crimine & vna lege potest, diuersis legibus non potest: vt. ff. eodem senatus. sed si diuersis criminibus descendentibus ex diuersis factis, potest: vt. ff. eo. l. libellorum. §. sed & si aliud. si ex vno, non videtur quòd liceat: vt sumitur arg. à contrario sensu, in hac. l. ij. respon. aut vnus accusat plures: & tunc si de eodem crimine, licet: vt. j. si reus vel ac. mor. fue. l. j. & ff. de adulte. l. qui pupillam. § j. & l. vim passam §. incesti Sed fallit in accusatione adulterij: vt. j. de adul. reos. & ff. de adult. l. si maritus. ij. §. j. si verò de diuersis criminibus, vno libello non possunt accusari duo: sed si diuersis, sic: non tamẽ tres. & hoc nisi suam vel suorum iniuriam prosequatur. ff. eo. l. hos accusare. §. j. & s. titu. j. l. cum rationibus. Aut econtra plures accusant vnum: & tunc si de eodem crimine, idoneior est eligendus: vt. ff. e. l. si plures. si autẽ de diuersis criminibus ex vno vel diuersis factis descẽdentibus possunt, scilicet plures vnũ accusare: vt hac. l. interim tamen dum habet necesse respondere pro vno, non arctetur pro altero: vt. ff. de custo. re. l. ij. §. fi.

Accusatus ab vno sup vno crimine, an possit ab alio sup eodem accusari.

QVi explicandi.] CASVS. Si comes vel assessor iudicis accipiat pecuniam à conuento, vt absoluatur: non minus puniendus est comes vel assessor, quàm qui corrupit. quæ autem sit hæc pœna, non aperit. tu dic, si corrumpens sit actor, perdit litem: vt. s. de pœna iudi. qui malè iudi. l. j. comes fustibus ceditur: & pro iniuria quam fecit iudici, damnabitur: vt ff. de iniurijs. l. item apud. Viuia.

h ¶ Qui explicãdi.] puta familiaris, vel assessor, vel comes, vel cõsiliarius iudicis: vt & ff. ad. l. Iul. repe. l. in comites.

i ¶ Spem.] id est victoriam quam sperat qui dat.

k ¶ Situs est.] dum tamen secũdum legem iudicet: vt in aut. de iu. §. omnis autem colla. vj.

l ¶ Non minus.] q. d. non minus punitur dictus consiliarius quàm ipse corruptor, cum par sit delictum. arg. s. de epis. & cleri. l. si quemquã. Sed quod sit hoc crimen, non aperit. Dic ergo, actor corrũpens perdit litem: vt. s. de pœna iudic. l. j. Item crimen falsi committit, vt relegetur ad tẽpus: vt. ff. de falsis. qui duobus. familiares autem vel alij prædicti, fustibus ceduntur: & per hoc de iniuria quam iudici fecisse videtur, damnati videntur: vt. ff. de iniur. l. item apud. §. idem ait. Sed hodie ei qui dedit, parcitur. quod dic vt s. de pœna iudi. authenti. nouo iure. & facit ad legem istã. ff. de calum. l. si ab eo. & quod not. in. l. j. §. j. ij. & iij. in eo. titu.

Iudicẽ corrumpẽs qua pœna punitur.

Idem AA. & CC. liberis Crispinæ clarissimæ nobis. LEX XI.

SI quis homicidij crimen existimat persequendum [m]: secundum iurispublici formam debebit eum [n] qui in primordio homicidij postulauerit reum neque probauerit, ideoque reus absolutus est, præuaricationis arguere [o]. Id enĩ salubriter statutis principum parentum nostrorum iurisque forma præscriptum est [p]. Vel si id nõ putauerit [q] agendum: ad sequens crimen, id est pastorũ latronúmve descendere eum coges [r], atque id exequi iudicio tuo: cùm si quidem id ab incusato appareat esse commissum, ob vltionem publicam obnoxius legibus fiat [s]. Dat. viij. Idus April. Annibaliano & Asclepiodoto Cons.

¶ Si præcipitans absque conscientia criminis, non nocet successoribus. hoc dicit. Salicetus.

Idem AA. & CC. Aurelio. LEX XII.

FActum spontè se præcipitantis [t], innocenti criminis periculum afferre non potest [v]. S. xiiij. Calend. Iuñ. Sirmij AA. Cons.

SI quis.] CASVS. Accusaui Titium de adulterio, & absolutus est: an possit eundem accusare, quæritur? Et dicitur quòd non, nisi arguere me poteris de præuaricatione: quia fortè collusi cũ Titio. Si verò Titius homicidium fecit, poteris eum accusare. Viuia.

m ¶ Persequendum.] contra eum qui iam ab alio accusatus fuerat & absolutus.

n ¶ Eum.] primũ accusatorem qui succubuit

o ¶ Arguere.] Aliter enim regulariter non auditur [a]: vt hîc, & ff. de præua. l. iij. in princip. sed fallit quando secundus suam vel suorum iniuriã prosequitur: & docet se nescisse de prima accusatione: vt. ff. e. l. si cui. §. sed hoc vtrũ. si verò accusatus trãsigat, quod potest: vt. s. de transa. l. trãsigere. non nocet nisi transigenti: cum res inter alios acta &c. vt. s. res inter alios acta. l. ij. licet enim cuilibet liceat redimere sanguinem suum: verum est vt non habeatur pro confesso: nõ ad hoc vt nõ possit ab alio accusari: quod est in alijs publicis iudicijs, vbi non de sanguine agitur: vt. ff. de priua. delic. l. fi.

a Addi. Sal. si iuramentũ purgationis delatũ sit accusato nõ poterit amplius accusari. addo tamen quod iuramentũ veritatis non noceret nisi differenti. Ias. in l. iij. penul. fi. de iureiu.

p ¶ Præscriptum est.] id est in scriptis positum.

q ¶ Non putauerit.] s. docere de præuaricatione primi; quod est etiã cũ prosequitur suam vel suorum iniuriam: vt modò notaui. & quod subijcit ad sequens crimen. s. homicidij: quod est sequens ratione præuaricationis, de qua regulariter deberet antè docere. Item quod subijcit pastorum: ideo dicit, quia à pastoribus hoc crimen. s. homicidij, primò deuenit. s. Cayn & Abel. & quod subijcit coges. non absolutè: sed si vult accusare, coges eũ subscribere: vel aliâs non audias eum. Vel dic secundò secundũ B. quod fecerat iniuriã, & posteà homicidium in pastores: & hic secundus accusator de homicidio & iniuria inscripsit. omisso de homicidio, ad sequens crimen, scilicet iniuriæ peruenitur, quæ tamen ante homicidium facta fuerat, quod totale cœpit à pastoribus: vt Cayn & Abel. Tu dic melius tertiò, quòd tria delicta commiserat. primò homicidiũ vnius pastoris, posteà iniuriam fecerat alijs, tertiò pecora abegerat: & sic ex quo omittit primum, descendit ad primum crimen pastorum id est iniuriæ eis factæ & domino per eos, & latronum qui scilicet abegerunt pecora. vel si iste non fuerat ordo in committendo: fuit saltem in libello accusationis, vt habeat locum, quod dicit sequens.

Homicidij crimen à pastoribus ortũ habuit

r ¶ Eum coges.] si iam cœperat accusare: vt s. non incidat in Turpilianum: aliâs non compellitur: vt. s. vt nemo inuitus. l. j. Sed si inscripsit in tribus casibus supradictis, omisso vno an tunc inscribet in duobus? Respond. sufficit prima inscriptio. Item an ratione omissi homicidij incidit in Turpilianum? Respon. non: quia nunc spontè desistit, sed repulsus exceptione: quia ab alio absolutus.

s ¶ Legibus fiat.] lege cor. de sica. secundum primum modum. vel secundum vltimum crimine abigeatus & iniuriarum.

FActum.] CASVS Si quis sponte vel impatientia doloris se præcipitauerit: hoc hæredi suo non imputabitur.

t ¶ Præcipitantis] scilicet ob tędium vitæ, vel impatientiam doloris: vel pudorem æris alieni.

v ¶ Non potest.] præcipitanti, vel eius hæredi: vt hîc, & suprà. qui testa.

face.pof.l.ij.vbi plenè diftinxi.& habes titulum fpecialē, infrà de ijs qui mor. fibi confci.

SI quis.] CASVS. Si aliquis volens feruum accufare, petat eum torqueri,vt fic veritas patefiat: an fit audiendus antequā infcribat, quæritur? Et dicitur quòd non. Viuianus.

a ¶ Adftrinxerit.] ficut fi liberū accufaret: vt ff. eo.l.hos accufare.§. fi feruus. & dic ꝙ infcribit 10 promittendo fe fubiturum eandē pœnā, fi non probauerit. Vel dic profitebitur fe depofuiffe libellū. vel fecundū alios, fe perfeueraturum vfque ad finem accufationis.

SInguli.] CASVS. Si quis publicum crimē ab officialib⁹ 20 dicatur perpetraffe: fecūdum relationē eorum nō cognofcet iudex, fed veritatē inquiret. Viuia.

b ¶ Vti fuffragijs.] hoc eft ꝙ non ex aliorū cōfcientia & fciētia iudicent, fed fua: vt in aut. de iudi.§.j.colla.vj. Vel dic quòd iudicent ficut alius 30 vel alij iudices in fimilibus iudicauerunt: vt fuprà de fen.l.nemo.

c ¶ Relationibus.] vt dicas quærite ab officialibus: ipfi referunt vobis quid fit, fecūdū Azo. & fic non creditur officiali foli: vt & not.s̄.eo.ti. l.ea quidem. & facit.ff.de 40 cufto.reo.l.diuus.ij.

Officiali foli non creditur.

d ¶ Inquirere.] & facit fuprà de relationibus. l.fina.

TVnc cōuenit.] CASVS. Nobilis demum adeffe iudicio debet, cùm accufatur de publico crimine: aliud cum pecuniaria caufa cō 50 uenitur: quo cafu per ꝓcuratorem fe defendere poteft. Viuia.

e ¶ Tunc conuenit.] q.d. femper cōuenit eos adeffe publicis iudicijs: quia femp hoc caufa depofcit, cùm ad crimē publici iudicij fruftra interueniat procurator: vt.ff. 60 de publi. iudic.l.penult. §.ad crimen. nifi in crimine iniuriarum, quod mouet vel fufcipit illuftris per procuratorē: vt j.de iniur.l.fi.

Procurator in criminalibus nō interuenit.

f ¶ Licet in pecuniarijs.] fed hoc ius hodie ftat vfque ad illuftres tantùm ex neceffitate: vt fuprà de procu.l penul.& authen.ibi pofita.

¶ Accufatus non debet torqueri, fi accufans fe non infcripfit.h.d.Bal. Vel fic: In accufatione facta de feruo, neceffaria eft infcriptio ficut de libero. hoc dicit. Sali.

Imppp. Valent. Grat.& Theod. AAA. Mariniano vic. Hifpaniæ.

LEX XIII.

SI quis feruos crediderit accufandos, non prius ad corporū tormēta veniatur, quàm fe vinculo fubfcriptionis adftrinxerit[a]. D. vj. Calen. Ian. Patauij, Merobaude ij.& Saturnino Conf.

¶ Iudex in criminalibus non debet ire per mendicata fuffragia, fed per probationes, quibus lux ueritatis afsiftat. Vel fic: In criminali iudex non debet credere dicto alterius iudicis uel notarij, fed debet inquirere per fe.h.d.Bald. Vel fic: Etiam in criminalibus non iudicatur exemplis & fimplici relatione: etiam fi perfona referentis fit publica, non creditur, fed de rei ueritate cognofcitur. Sali.

Idem AA.& Arcad. A. Cynegio præfec. præto.

LEX XIIII.

SInguli vniuerfiq; iudices cognofcant in publicis criminibus non oportere emendicatis vti fuffragijs[b] decretorum, aut relationibus[c] à publicis perfonis deftinandis credere: fed rei veritatē inquirere[d]. D. prid. Calend. Maij, Conftantinop. Arcadio A. et Bautone Conf.

¶ In publicis iudicijs etiam potētiores uiri debēt perfonaliter adeffe: licet in ciuili caufa poffint mittere procuratorē.h.d.Bal. Vel fic: Nemo in crimine publico poteft per procuratorem litigare.h.d.Sali.

Idem AAA. Tatiano præfect. præto.

LEX XV.

TVnc cōuenit[e] potētiores viros adeffe iudicijs, cùm eorū præfentiam in criminib⁹ publicis per infcriptionē caufa depofcat: licet in pecuniarijs[f] caufis per ꝓcuratores litē fuftineāt. D. xij. Calen. Mart. Mediolani, Valentiniano A. iiij.& Neoterio Conf.

¶ In criminalibus caufis requiritur infcriptio, & facti & tēporis defignatio. fupple, & etiam loci depofitio.h.d.Bal. Vel fic: Non debet procedi fuper crimine, nifi certa & clara præceſſerit accufatio: aliàs iudex punitur.h.d.Bart. Vel fic: Libellus in caufa criminali, debet continere factum & tempus: & iudex qui non recipit libellum, qui debet recipi: debet puniri.h.d. Vel fic: Libellus in criminali debet continere nomen accufatoris, nomen iudicis, & nomen accufati. Item factum & eius qualitatem. Item debet continere tempus & locum. hoc dicit text. cum gl. unde aliquid quod hic deficit, debet fuppleri per legem libellorum.

70 IN caufis.] CASVS. In libello accufatorio debet comprehendi nomen accufatoris, & accufati, & crimen, & tempus commifsi criminis: quòd fi aliter fiat, iudex recipiens infcriptiones in quinque libris multabitur. Viuianus.

g ¶ Infcriptiones.] id eft libelli accufatorij in fcriptis & cum infcriptione.

h ¶ Magnitudinem.] exprimendo illud.

i ¶ Tempusq;.] i. annum & menfem non autem diem commifsi criminis, fed dati libelli. fic vt.ff.eo.l.libellorum.

k ¶ Alterutram.] id eft vtranque, fcilicet accufatum, fi fuccumbat: ac80 cufatorem, fi non probet: vt fuprà.l.proxi.& infrà de calum.l.non prius.

l ¶ Statutum.] aliâs fcilicet.

m ¶ Secretarium.] id eft recipientes infcriptiones, fecundum Azo. fed alij vt H. id eft curatores, aliâs viatores litium. In prædicto autem libello plura debent contineri. Primò anni domini eius temporis, quo datur libellus. nam in omni inftrumento quod fit, temporis commemoratio poni debet & indictio: vt in authenti. vt præponatur nomen imperatoris. colla.v. Deinde anni imperij illius imperatoris qui tunc eft, cùm libellus datur Conful, Menfis, dies dati libelli, non dico dies commifsi criminis. Item quis accufat, & quis accufatur: & de quo crimine certetur: & apud quem iudicem. Item locus criminis. Certum tempus menfis. Conful: non dies vel hora apponatur ab initio. in fine fubfcribitur. Erit ergo hæc forma: Anno domini Mccxxvij. imperij facratifsimi Friderichi Imperatoris anno feptimo, confulibus illis, in dictione tali, die xij. exeunte menfe Iulij, ego Titius defero vel accufo Geraldū apud Te10 fpinum poteftatem Bonō. lege Iulia de adulterijs: quia fecit adulterium cum Bertha tali, in domo illius. menfe tali, confulibus vel poteftate tali: & huic me accufationi fubfcribo, & vfque ad finem vel ad fententiam perfeueratu20 rū promitto. fuper hoc etiam fideiuffor dabitur: vt infrà ad Turpilli.l. prima. &.ff. eodem. l.fi cui.circa princip. Vel fi ponatur in tertia perfona, talis detulit talem &c. non eft vis: vt ff. eodem. l. libellorum. vel erit fubfcriptio, quòd 30 patiatur eandem pœnam: vt & infrà eodem. l.proxi. Vel tertiò, profitebitur fe dediffe præfatum libellum: per quod ftatim intelligitur ligatus ad talionem. & facit fuprà de fide inftrumē.l.fina.& fuprà titu.j.l.iij.

Libellus criminalis qd cōtinere debet.

Libelli accufatorij forma.

Impp. Arcadius & Honorius AA. Pafiphilo.

LEX XVI.

IN caufis criminalibus dignum eft vt infcriptiones[g] præponātur, quæ magnitudinē[h] videlicet criminis, tempusq;[i] defignent: vt alterutram[k] partem digna legum terrere pofsit authoritas. ¶ Quòd fi fuerit ftatutū[l] fortè cōtemptū: ij qui ex officio ingrediūtur fecretariū[m], quinq; librarū auri cōdemnatione feriētur. D. viij. Id. Iañ. Olybrio & Probino Conf.

¶ Non intelligitur quis effe culpabilis eoipfo quòd coram iudice diffamatur, fed debet ille qui eum putat culpabilem, accufare & detineri unà cum reo, fimilitudine fupplicij puniendus fi conftiterit eum calumniatum. hoc primò. Confeffus in fe in tormentis, non debet torqueri in alium: nec debet credi eius teftificationi contra alium. hoc dicit fecunda pars. Bald. Vel fic: Accufator debet fe infcribere & detineri ficut accufatus, donec caufa examinetur: & qui torquetur, non debet interrogari de focijs.h.d. fecundum Bal.

Impp. Honorius & Theod. AA. Conf. præt. trib. pleb. S.D.

LEX XVII.

ACcufationis exordiū† iamdudum legibus inftitutum[n] feruari iubemus: vt quicunque[o] in difcrimen capitis accerfitur, non ftatim reus qui accufari potuit, exiftimetur: ne fubiectam innocentiā feriamus[p]. ¶ Sed quifquis ille eft qui crimen intendit, in iudicium veniat[q], nomen rei iudicet[r], vinculum[s] infcriptionis arripiat, cuftodiat fimilitudinem[t]

† Aliàs, ordinem.

40 ACcufationis.] CASVS. Si quis accufatur de crimine, non debet ftatim credi, quòd crimen commifit: fed accufator libellum accufatorium porrigat, in quo contineatur crimen commiffum, & nomen ac50 cufati: & in fine libelli obligabit fe ad pœnam talionis: quæ eft vt eandem pœnam patiatur, fi non probet quam paffurus effet, fi crimen inftitutum probatum fuiffet: & vterque fub cuftodia tenebitur fimili: nifi di60 gnitatis ratio aliud exegerit: & non audietur accufatus volens fe excufare per hoc quod alij dicantur idem crimen commififfe quod ipfe cōmifit, cùm de fe confiteri debeat quis: nec de aliena confcientia interrogari: quia nullus de proprio crimine fuper aliena confcientia eft interrogan70 dus. Viuianus.

n ¶ Inftitutum.] vt no.s̄.l.proxi.

o ¶ Vt quicunque.] fupple eatenus volumus feruari, vt non ftatim &c. & dic reus.i.damnandus.

p ¶ Feriamus.] i. fubiectos innocentes. vnde Boetius: hoc tantùm dixerim vltimam effe aduerfæ fortunæ farcinam, quòd dum miferis aliquod crimen infligitur, quæ perferunt meruiffe creduntur. & ad hoc quòd non debet effe quis credulus, eft.ff. de eo per quem fa.eft.l.j.§.j.

Boetius.

Credulus quis effe nō debet.

q ¶ In iudicium veniat.] vt ergo præfens abfentem non accufat: vt fuprà eodem.l.abfentem. fic nec abfens præfentem: vt hîc. fic ergo præfens præ80 fentem accufat.

r ¶ Indicet.] in libello: vel querelam apud acta deponat: vt fuprà eodem. l.fi quis.

s ¶ Vinculum infcriptionis.] id eft det infcriptionem, per quam ad fimilem pœnam ligatur: vt ibi, cùm calumniantes &c. vt fuprà.l.proxi. diximus.

t ¶ Similitudinem.] i. ficut accufatus cuftoditur, fic accufator: vt hîc, &.j. titu.j.l.ij.in fi.& infrà ad legem Iul. maie.l.fi quis alicui.

Habita

a ¶ Habita tamen dignitatis æſtimatione.] quia aliter in dignitate poſitus cuſtoditur quã alius: vt hic, & ff. de cuſt. re. l. j. & l. diuus. j.
b ¶ Nouerit.] accuſator: vt j. de cal. quiſqs. & j. ad leg. iul. de vi. l. ſi quis.
c ¶ Similitudo ſupplicij.] hoc ergo eſt vinculũ: & qñ crimen ordinariũ erat & pœna criminis ordinaria, planũ eſt. Sed quid ſi extraordinarium? rñ. & hic extraordinaria imponitur pœna calũnianti qualis imponenda erat reo, ſi victus fuiſſet: vt ff. ad turpil. & in priuatis. & ff. de priua. deli. l. fina. & ff. de pęua. l. ab imperatore. in caſu tñ calũniari permittit: vt ff. de bo. li. l. q cũ maior. §. ſi patris. ſed illud vt nõ perdat patronus cõtra tabulas nõ vt pœnã talionis euitet. Itẽ nõ talionis ſed alia pœna videtur debere imponi: vt s̄. titu. j. l. j. l. iij. ſed ibi erat abſens accuſator: hic præſens.

Calumniãs in crimẽ extraordinario qualiter puniatur.

(habita tamen[a] dignitatis ęſtimatiõe) patiatur, nec impunitã fore nouerit[b] licentiam mentiendi: cũ calumniantes ad vindictã poſcat ſimilitudo[c] ſupplicij. ¶ Nemo[d] tamẽ ſibi blãdiatur obiectu cuiuslibet criminis de ſe in quęſtione cõfeſſus, veniam ſperãs propter flagitia adiuncti, vel ꝑ communione criminis cõſortium perſonę ſuperioris optans, aut inimici[e] ſupplicio in ipſa ſupremorum ſuorũ ſorte* ſatiandus, aut eripi[f] ſe poſſe cõfidens, aut ſtudio, aut priuilegio nominati: cũ veteris iuris authoritas de ſe confeſſos, ne interrogari[g] quidẽ de aliorũ cõſcientia ſinat.[h] ¶ Nemo igitur de proprio crimine cõfitentem, ſuper cõſcientia ſcrutetur aliena[i]. Dat. viij. idi. Augu. Rauẽnę, Aſclepiodoto & Mariniano Conſ.

* Socian- dus.

d ¶ Nemo tamen.] licet s̄. faueat reo, non tamen in omnibus fauet, vt ſi confitens de ſe nominet ſocium parem vel maiorẽ, vt illo abſoluto, vel nõ inquiſito, iniquum ſit eum teneri.
e ¶ Aut inimici.] repete, & nemo ſibi blandiatur, quaſi hoc ſibi poſsit cõtingere ꝙ nominet inimicum quaſi in delicto cum quo vt ille pereat, vult libenter perire.

† Et cõfeſſis de delictis nõ credit ſi alios accuſent: vt in c. j. cũ gl. ij. extra de confeſ.

f ¶ Aut eripi.] repete, & nõ blãdiat ſibi, quaſi & ſic poſsit euadere, ſcilicet priuilegio vel ſtudio nominati.
g ¶ Nec interrogari.] nedum accuſationẽ non admitti.
h ¶ Sinat.] vt s̄. de teſti. l. quoniam liberi. & j. de quęſt. l. ſicuti. & ff. de q̄ſti. l. repeti. §. j. & ff. de publi. iudi. l. is qui.
i ¶ Conſcientia.] fallit in caſibus propter immanitatem criminũ. Primus eſt s̄. de feri. l. prouinciarum. Secundus j. de fal. mo. l. j. Tertius ff. de cuſt. re. l. diuus hadrianus. Item alius ff. ad exhiben. l. fina. Item j. de malefic. & ma. l. fina. & facit ad idem j. de cuſto. reo. l. j. & tamen his caſibus non debet interrogari, niſi aliqua præcedat præſumptio: vt j. de quæſtionibus. l. prima. Item eius reſponſio non erit plena probatio, ſed aliqua præſumptio.

Confeſſus de proprio crimine qñ q; ſup aliorum cõſciẽtia interrogatur.

TITVLVS III.

De exhibendis & tranſmittendis reis.

¶ *Miles à præſide captus, eſt magiſtro militum ſub fida cuſtodia remittendus. Bald.*

Impp. Valentin. & Valens AA. Valentiniano conſulari Piceni. LEX I.

Si miles in ꝓuĩcia[k] repertus crimẽ publicũ cõmiſerit, eũ rector ꝓuĩcię ſub cuſtodia[l] cõſtituat atq; ita vel cauſę meritum[m], vel etiã perſonę qualitatem[n] ad magiſtrum militũ referat. D. xij. cal. Febr. Mediolani, Valentiniano & Valente AA. Conſ.

¶ *Non eſt quis in carcere ligandus antequam conuincatur: non eſt quis accuſandus antequam inſcribatur: non eſt quis ad iudicem tranſmittendus antequam xxx. dierum ſpatium eidem ad componendum mœſtos penates aſsignetur: & tam reus quam accuſator ex uinculis æqualiter cauſam dicunt: in quibus debent detineri donec reperitur celebrata cognitio ueritatis. Bald.*

Impp. Gratian. Valent. & Theod. AAA. Eutropio præfecto præto. LEX II.

¶ DE EXHIBEN. & TRANSMIT. REIS. ¶ *De perſonis accuſantium dixit, nunc accuſatorum quæ quãdoq; exhibentur, quandoq; etiam ad alium locum tranſmittuntur etiam ſub cuſtodia: & ideo de hoc dicit.*

Si miles.] CASVS. Miles ſi publicum crimen in prouincia cõmiſit, præſes faciet eum cuſtodire: & epiſtolã mittet ad magiſtrum militum, in qua contineatur qualiter contra eum fuerit probatum, & vt pro reo mittat.
k ¶ In prouincia]. Et ſic extra militiã: quia tũc ſub magiſtro militum tantùm reſponderet.
l ¶ Cuſtodia.] id eſt cuſtodiendo habetur diſcretio: vt ff. de cuſto. re. l. j. & l. diuus. j.
m ¶ Cauſæ meritũ.] i. acta qualiter deliquerit & ꝓbatũ ſit: & vt mittat pro eo, & huiuſmodi ſcriptura miſſa appellatur elogium.

Elogium quid ſit.

n ¶ Vel etiã perſonæ qualitatẽ.] i. ipſam ꝑſonã qualis eſt, remitti vt hic, & ff. eo. de militibus. & l. nõ dubiũ. §. illud. & ff. de re mil. l. iij. & j. de re mili. l. fi. in prin. lib. xij. & hoc ex volũtate, cũ crimen eſt cõmune & enorme: nã & ipſe præſes poteſt punire: vt ff. de accuſa. l. fi. & s̄. vbi ſe. vel cla. l. j. & in aut. vt oẽs ob. iud. §. ſi igit. colla. v. & plenè dixi de his s̄. dę iuriſ. om. iud. l. magiſterię. & facit s̄. de offi. ma. mi l. j.

Nullus.] CASVS. Accuſatus antequã conuincatur, et ſi cuſtodiri debeat: in vinculis tamen nõ eſt ponendus: nec accuſatori facilè credendum eſt, niſi inſcripſerit. quo facto dabuntur xxx. dies accuſato ad diſponendam familiam ſuam: nec officialis à quo mittitur ad accuſatũ debet habere copiã nundinandi, id eſt negotiandi: & ſi proroget tempus quo veniente donec de veritate conſtiterit, ſub pari erit cuſtodia accuſator cũ accuſato. Viuia.

Nullus in carcerem priuſquã cõuincatur, oĩno[o] vinciatur. ¶ Ex longinquo ſi quis eſt acciendus[p], nõ prius inſimulanti[q], id eſt accuſatori accõmodet aſſenſus[r], q̃ ſolẽni lege ſe vinxerit. ¶ Ei vero qui reducẽdus[s] erit[t], ad diſponendas res ſuas, componendosq́; mœſtos[v] penates, ſpatium coram loci iudice, aut etiam magiſtratibus ſufficientium dierum, nõ minus[x] tamẽ triginta tribuat: nulla remanẽte apud eũ[y] q ad exhibẽdum miſſus eſt copia nũdinãdi[z]. ¶ Qui[a] poſteaq̃ ad iudicem venerit, adhibita aduocatione, ius debebit explorare quęſitum[b]: ac tã diu pari[c] cũ accuſatore fortuna retineri donec repererit cognitio celebrata diſcrimen[d]. D. v. calẽd. Iuñ. Conſtãtinop. Gratiano v. & Theodoſio AA. Conſ.

q Id eſt accuſatori ui detur ſubdititium.

¶ *Nullus debet exhiberi ut reus ad iudicium, niſi præceſſerit iudicis mandatum. Salicetus.*

Imperatores Valẽt. Theod. & Arcad. AAA. Drepanio proconſuli Aphricæ. LEX III.

Neminẽ in iudicio exhibẽdũ eſſe pręcipim⁹[e], niſi de cui⁹ exhibitione[f] iudex ꝓnũciauit. D. PP. noñ. Feb. Mediolani, Valentiniano A. iij. & Neoterio Conſ.

TITVLVS IIII.

De cuſtodia reorum.

¶ *Siue per accuſationem ſiue per inquiſitionem procedatur, cauſa debet celeriter examinari, & non debet differri: & interim reus in carceribus poſitus non debet iniuriari: nec in locis tenebroſis de die poni: nec alias inurias pati. Bar. Vel ſic: In cognitione cauſæ criminalis quando partes ſunt præſentes, debet accelerari. de ſocijs reus interrogatur: & interim dum de crimine agitur (ſi criminis qualitas exigit) quis incatenatur: & incarcerati de die reducuntur ad lucem, ut ex ea uegetentur in cuſtodia: & cuſtodia debet geminari de nocte: & carcer ad pœnam non eſt inuentus, ſed ad cuſtodiam: tamen ex poſtfacto redactus fuit interdum ad pœnam, nec eſt tolerãdum quòd ad inſtantiam accuſatorum rei malè tractentur à cuſtodibus. hoc dicit. Sali.*

Imp. Conſtan. A. ad Florentiũ rõnalẽ. L. I.

o ¶ Omnino vinciatur.] huic eſt cõtra. j. ea. l. in fi. & j. tit. j. l. j. Solu. non ponitur in carcere vt liget, ſed vt cuſtodiat ſine ligamine vel in carcere vel ſub fideiuſſorib⁹ vel nuncijs ſecundũ qualitatem delicti & perſonæ: vt. ff. de cuſto. re. l. j. Vel dic nõ ponit vt crucietur, ſed vt cõſeruetur: quod in idẽ recidit. Vel dic, poſtquã conuincatur qualiquali præſumptione: ſed prima placet, vel hic paratus erat dare fideiuſſorẽ: ibi, nõ.
p ¶ Acciẽdus.] id eſt accuſandus. vel, id eſt vocandus vt poſsit accuſari. ſic ergo abſens accuſatur. & ſic eſt contra. s̄. tit. j. l. abſentẽ. ſed recipitur accuſatio: vt hic, non autem proceditur in ea. vel fit inſcriptio, non tamen datur iudici.

† Reali ſecundũ Bart. & ſi reſiſtat, impune offendetur. l. ſi ſeruus. s̄. de ijs qui ad eccl. cõfug. itelligẽ etiã hãc legẽ ſecundùm eundẽ Bal. de citatione verbali.

q ¶ Aſſenſus.] qui petebat ſuam accuſationẽm recipi, & accuſatũ citari & puniri.
r ¶ Vinxerit.] faciendo inſcriptionẽ, ſed an ſtatim eſt vinct⁹ etiã anteq̃ reus veniat? Rñ. nõ, ſed vinciẽdus: quaſi eñ ſub conditione eſt ligatus. Vel dic etiã prius eum fore ligatum.
s ¶ Qui reducendus.] abſens pro quo mittitur vt veniat vt ſic poſsit accuſari.
t ¶ Erit.] re & verbo.
v ¶ Mœſtos.] i. familiarem. ſic ponitur j. de cõmeatu. l. fi. lib. xij.
x ¶ Non minus tamen triginta.] plus eñ poteſt. & facit. j. de pœnis. l. ſi vindicari.
y ¶ Apud eum.] ſcilicet officialem qui miſſus eſt ad exhibendum reũ. vel, id eſt abſentem pro quo miſſus eſt.
z ¶ Nundinandi.] id eſt negotiandi vel epulas faciendi: hoc eſt, nõ debet tempus prorogare.
a ¶ Qui.] abſens.
b ¶ Quæſitum.] id eſt quare fuit vocatus.
c ¶ Pari.] ſic s̄. titu. j. l. finali.
d ¶ Diſcrimen.] veri & falſi.
e Neminẽ.] Præcipimus à priuato. fallit ergo, qđ hic dicit in officiali: vt s̄. ti. j. l. ea quidem. Item & s̄. quãdo liceat vni ſine iudice. l. j. & ij. & j. de fal. mo. l. j. & ff. quæ in frau. cred. l. ait prætor. §. ſi debitorẽ. & ff. de fur. interdũ. ij. § qui furem. & j. de rapto. virgi. l. j. in prin. & in authen. vt liceat ma. & auiæ. §. penulti. & §. fi. col. viij.

¶ DE CVSTODIA REORVM. ¶ *Exhibiti. id eſt accuſati cuſtodiuntur: ideoque de hoc ſubijcit.*

Diuiſio.

IN quacũque.] Diuiditur in quatuor partes: nam primò mandat iudici vt cauſæ cognitionem & definitionem acceleret. Secundò mandat reorum cuſtodiam, annectendo eius nomen & formam. Tertiò prohibet crudelitatem cuſtodis fieri. Quartò imponit pœnam crudelitatem exercenti: & iudici in vindicando negligenti. Secunda ibi, Interea. Tertia ibi. Illud etiam. Quarta ibi, Non 10 enim. CASVS. Siue ſolenniter quis accuſatus de priuato, ſiue iudici per excubitores denunciatum fuerit de crimine, vt quia notorium: examinatio cauſæ differri non debet: ſed ſtatim accuſatus abſoluendus eſt, ſi appareat 20 innoxius. ſi verò accuſator abſit: iterum non debet accuſatus catenis conſtringi vel cruciari, vel in compedibus cuſtodiri: ita vt de die videat lucem: de nocte imponatur in profundum carceris: & poſtea in ortu ſolis ad lumen eleue- 30 tur: cuſtos verò carceris prẹmium non accipiat ab accuſatore vt accuſato crudelior fiat: vel vt accuſato denegetur, quominus audiri poſſit à iudice: quia ſi hoc faciat, erit infamis, Viuianus.

† Ratio eſt qa hoc iure carcer non eſt ad pœnã. l. aut damnũ. §. ſolent. ff. de pœ. ſecus de iure canonico c. quamuis. de pœ. li. vj. vt ibi notatur nõ poteſt tamẽ eſſe vſq; ad mortẽ ſub pœna irregularitatis. Panor. cap. nouimus. de ſen. excõ.

IN quacunq; cauſa reo exhibito, ſiue accuſator exiſtat[a] ſiue eũ[b] publicẹ ſolicitudinis cura ꝑduxerit[c] ſtatĩ debet quẹſtio[d] fieri, vt noxius puniat̃, innocens abſoluat̃. ¶ Quòd ſi accuſator aberit ad tẽpus, aut ſociorũ[e] prẹſentia neceſſaria videatur: id quidẽ debet q̃ celerrimè procurari[f]. Interea† verò reum exhibitum non per ferreas manicas & inhærentes oſsibus mitti oportet, ſed prolixiores catenas (ſi criminis qualitas etiam catenarum acerbitatem poſtulauerit) vt & cruciatio[g] deſit, & permaneat ſub fida cuſtodia. Nec verò ſedis intimæ tenebras pati debebit ĩcluſus, ſed vſurpata[h] luce vegetari, ac ſubleuari: & vbi nox gemĩauerit[i] cuſtodiã, in veſtibulis[k] carcerũ, & ſalubribus[l] locis recipiat̃: ac reuertente iterũ die, ad primũ ſolis ortũ ilico ad publicũ lumẽ reduci, ne pœnis carcerũ perimat̃: qđ innocẽtibus miſerum, noxijs[m] non ſatis ſeuerum eſſe dignoſcitur. ¶ Illud etiã obſeruabit̃ vt neq; ijs qui ♁ſtratorum[n] funguntur officio, neq; miniſtris eorum liceat crudelitatem ſuam accuſatoribus vẽdere[o]: & innocentes intra carcerum ſepta leto dare, aut ſubtractos[p] audientię longa tabe cõſumere. Nõ enim exiſtimationis[q] tãtùm, ſed etiã periculi metus iudici imminebit, ſi aliquẽ vltra debitũ tempus inedia aut quocũq; modo aliquis ſtratorũ exhauſerit[r], & nõ ſtatim eũ penes quem officiũ cuſtodiæ eſt, atq; eius miniſtros capitali pœnæ ſubiecerit[s]. D. ij. cal. Iul. Serdicæ, Conſtantio A. vj. & Conſtante Cæſ. Conſ.

♁ Statorũ, &c.

Detentus debet à iudice audiri: & apud acta duci: & iudicibus nimis ſeuientibus debet imponi freni temperies. hoc dicit hæc lex, quæ non ſolum ponit formam in detinendo, ſed in procedendo, & audiendo detentos. Baldus. Vel ſic: Si quis de crimine conuincitur, debet apud tribunal duci ut crimen confiteatur, & certum appareat. Hoc dicit. Bartolus.

Idem A. & CC. ad Euagriũ præ. prẹ. L. II.

SI quis in ea culpa vel crimine fuerit deprehenſus[t], quo dignus clauſtris carceris & cuſtodiæ ſqualore videatur[v]: auditus apud acta, cùm de admiſſo conſtiterit[x], pœnam carceris ſuſtineat: atq; ita poſtmodum eductus apud acta audiatur. Ita eñ[y] quaſi ſub publico teſtimonio commemoratio admiſsi criminis fiet, vt iudicibus immodicè ſeuientibus freni quẹdam temperies adhibita videatur. Dat. noñ. Februar. Heraclię, Cõſtantio A. vij. & Cõſtante Cẹſ. ij. Conſ.

Carcer mulierum debet eſſe ſeparatus à carcere maſculorum. hoc dicit. Baldus. Vel ſic. Mulieres non debent cum uiris in eodem carcere detrudi, ſed in monaſterio, uel honeſtis perſonis tradi. h. d. ſecundùm Sali. cum ſequẽti authen.

Idem A. Acindyno præfe. præ. LEX III.

QVoniam vnũ carceris conclaue[z] permiſtos ſecũ† criminoſos includit[a], hac lege ſancimus, vt etiã ſi pœnẹ qualitas permiſtione[b] iniungẽda eſt: ſexu tamen diſpares[c] diuerſa clauſtrorũ habere tutamina iubeantur. Dat. nonis Aprilis Acindyno & Proculo Conſ.

† aliâs, permiſto ſexu.

In authen. vt nul. iudi. §. neceſſarium. colla. ix. conſt. ix.

Mulier nunquam poteſt in carcere detineri in cauſa ciuili. Bald.

HOdie nouo iure[d] nullã mulierem pro pecunia fiſcali, ſeu priuata cauſa, aut ꝑ crimine quolibet modo in carcerem mitti, aut includi, aut cuſtodiri concedimus. ¶ Sed ſi pro fiſcali aut priuato debito pulſetur, per virum ſuum, aut quẽ alium legitimè reſpõdeat. Qđ ſi noluerit vel reſpõdere, vel perſequi litẽ ſuam: legitimè in rebus ſuis executio procedat. ¶ Si verò tale ſit crimen, vt neceſſe[e] ſit eam cuſtodiri: ſiquidẽ fideiuſſorem dare poteſt, ipſi credat̃: ſi verò iurauerit fideiuſſorẽ dare ſe non poſſe, iuratoriam cautionem prẹſtet de iudicij obſeruatione. ¶ Sed ſi crimen grauiſsimũ ſit de quo accuſatur, in monaſterium vel aſceteriũ mittatur, vel mulieribus tradatur, per quas cuſtodiatur. ¶ Iudices autẽ qui hẹc non ſeruãt, ſi maiores ſunt, viginti librarum auri pœnam: ſi minores, decem ſoluant. ¶ Obedientes autem eis in prẹdictis caſib⁹, ſpoliati cingulo, dentur in exilium.

Cuſtos carcerũ fracto carcere per negligentiã ſui cuſtodis, nõ euitat pœnam eum exhibẽdo: ſed ſubit ſupplicium quod qui fugit eſſet ſubiturus: niſi iſte cuſtos ex cauſa neceſſitatis abeſſet. hoc dicit. Baldus.

Imperato. Valent. Valens & Grati. AAA. ad Probum præfec. præto. LEX IIII.

a Exiſtat.] priuatus 40 & ſolennis

b Eum.] id eſt reum.

c Solicitudinis.] cura produxerit. ſcilicet qa publicus erat latro. Vel dic qđ officiales de his ſoliciti exibuerunt, cum eſſet notorium: vt ſ. tit. ij. l. ea quæ.

d Quæſtio.] id eſt 50 examinatio.

e Sociorum.] nõ ꝙ eiſdem ſocijs credatur, niſi in caſibus: vt not. ſ. tit. ij. l. fi. in fi.

f Procurari. ſcilicet vt accuſator, & ſocij accuſati, ſint præſentes.

g Cruciatio deſit.] Niſi in caſu: vt j. l. proxi- 60 ma. & in l. diuus. j. ff. eo. titu. carcer enim ad cuſtodiendum, non ad puniendum inductus eſt: vt hic, & ff. de pœnis. aut damnum. §. ſolent. & j. de exacti. tribu. l. ij. li. x.

Carcer eſt ad cuſtodiam.

ADDITIO. Videas cap. quamuis ad reorum. de pœnis. li- 70 bro ſexto.

h Vſurpata luce.] id eſt quaſi rapta. vel, id eſt deputata ad vſum hominum: vtetur & ipſe in die.

i Nox geminauerit.] nota nocte geminari cuſtodiam. ſic & ff. de vent. inſpicien. l. j. §. tria 80 lumina.

Nocte cuſtodia malefactorum eſt geminãda.

k Inveſtibulis.] locus ante carcerẽ: vt porticus ante domum dicitur veſtibulum ab aue: quia ibi ſalutabãtur antiqui: vt & ff. cõmuni diui. l. arbor. §. de veſtibulo. & in decre. lix. diſt. c. ſi officia. In die ergo etiam extra veſtibulum, & extra domum ſtare debent.

Veſtibulũ & porticus, quid ſignificent.

l Salubribus.] i. tutoribus ad eum ſaluandum.

m Noxijs.] id eſt nocentibus. Azo.

n Stratorũ.] quidã erant qui captos cuſtodiebãt, & lectos ſternebant.

o Vendere.] accipiẽdo aliqd ab accuſatorib⁹, vt faciant ſequentia.

p Subtractos au- 10 dientiæ.] quia nullũ audiunt, vel quia nõ referũt de eo iudice: vt de alijs.

q Aeſtimationis.] id eſt famæ.

r Exhauſerit.] i. interemerit vel occiderit.

s Subiecerit] vt ff. e. l. carceri. & facit j. de pœ 20 nis. l. pe. & antepe.

SI quis.] CASVS. Si de crimine alicuius qđ ſit notorium iudici denunciatũ fuerit, & iudex ad locũ tormẽtorũ criminoſum ducere fecerit, & ille metu tormentorũ cõfeſſus fuerit: nõ ſtatim eſt pu- 30 niẽdus, ſed ponẽdus eſt in carcere: & poſtea educendus & interrogandus: & ſic ſeuitia iudicis refrenabitur.

t Deprehenſus.] per confeſsionem, cui nõ ſtatim creditur, vel deprehẽſus ſummatim: qđ in idem recidit.

40 v Videatur.] qa fideiuſſores non habet, vel delictum eſt enorme: vt ff. e. l. j. & l. diuus. j.

x Conſtiterit] i. de admiſsi accuſatiõe ꝙ ſit admittẽda: nec eñ ꝑ ſententiã definitiuã quis in carcerẽ dãnandus eſt: vt ff. de pœn. aut damnũ. §. 50 ſolẽt. ſecũdũ R. Vel dic conſtiterit, nõ plenè ſed ſemiplenè, puta per confeſsionem cui non ſtatur niſi perſeueret: vt ff. de quæſtio. l. j. §. diuus ſeuerus. & §. quæſtioni. & §. ſi quis vltro. nam ſi plenè & ſolẽniter cõſtaret, nõ eſt differenda pœna: 60 vt j. de pœnis. l. cũ reis. quẹ eſt cõtra, niſi in caſu: vt j. e. ti. l. ſi vindicari.

y Ita enim.] i. eo ſæpius audito & cauſis ſuẹ innocentiæ ſæpiſsimè allegatis. ſic & j. de pœnis. l. qui ſententiam.

QVoniam.] CASVS. Si 70 in eodẽ delicto inueniãtur maſculus & fœmina: nõ ſimul, ſed ſeorſum incarcerabũtur. Viuianus.

z Cõclaue.] i. camera.

a Includit.] id eſt ſimul multi ſtant.

b Permiſtione.] i. ꝓpter identitatẽ criminis.

c Diſpares.] ſic ſ. di 80 uortio facto. l. j.

d HOdie nouo iure.] Aliq hñt, ſed nouo iure. alij nouo iure, alij hodie nouo iure.

e Neceſſe.] ſic qa ſit enorme. & plenè hẹc materia tractat̃ in corpore.

Ad cõmen

AD cōmentarienſem.] C A S V S. Si cuſtos aliquem ſuppoſuit qui accuſatum vel incarceratum cuſtodiat, & ob negligentiam illius accuſatus fugerit: eadem pœna plectetur cuſtos qua eſſet plectendus incarceratus. Et ſi habeat ſocium cuſtos carceris: ſocius in cuſtodiendo habebit diligentiā: qua omiſſa, ſimili pœna plectēdus eſt, qua cōmentarienſis, ſi ille negligentiā commiſiſſet.

a ¶ Ad cōmentarienſem.] id eſt principem 10 carceris. qui & ponit illos cuſtodes ſub ſe: & dicitur commentarienſis, quia comitari debet eū quem cuſtodit.

Cōmentarieſis qs eſt. Cōmentarieſes, qa in cōmentariū cuſtodias referebant. Budeus ſup l. abeſſe. de ijs qui not. infa. i principibus.

b ¶ Nec putet.] Hoc dicit ſi aliū cuſtodem poſuit cōmentarienſis, qui captiuum fugere permiſit, non euadet ipſe pœ-20 nam offerendo illū ſub cuſtodem puniendum.

c ¶ Vilem.] potior tamen fuerat quàm cuſtoditus.

d ¶ Ipſum.] commentarienſem.

e ¶ Qui fugerit.] hoc ſi nimia negligētia fuit in eo, quia tyroni com-30 miſit: vt ff. eod. l. fina. in princip. aliàs pro modo culpæ in eum ſtatuitur: vt ff. eod. l. milites. & l. fi. in princi. & idem in ipſo cuſtodiente: vt & ſimiliter puniatur diuerſimodè: vt in fine huius l. ſed ſi ille qui fugit, tenebatur lege Cornelia de ſi-40 carijs: ergo & cuſtodes eadem lege propter ſuā negligentiam: quod eſt contra legem: quia in dicta lege de ſicarijs non venit negligētia, ſed dolus: vt ff. ad leg. cornel. de ſica. l. in lege. Quidā dicunt hoc ſpeciale. Tu dic quòd non eadem le-50 ge punitur cuſtos, ſed ex reſponſionibus vel cōſtitutionibus: eadem tamen pœna, ſicut accuſator calūniator punitur ſimili pœna, ſed non ſimili lege: ſed lege rhemia: cum forte lege Iulia de adulterijs accuſaret: vt ff. ad turpil. l. j. §. 60 calūniatoribus. Item facit ad l. ff. eo. l. carceri. & §. de iudi. l. properandū. §. finautem vtraq;. Item & facit contra prælatos erga ſubditos negligentes. ſic & §. de offi. præfe. præto. orien. l. ſi quos.

Carcerum cuſtodes negligentes, q pœna puniuntur.

f ¶ Adiutorem.] illū vilē. Vel dic ſocium.

70 DE ijs.] C A S V S. Accuſatus in carcere incluſus, aut cito cōuincatur, aut condemnetur, aut abſoluatur ſi innoxius inueniatur: cuſtos verò carceris numerum perſonarum, ætatem & ordinem ſuggerat poteſtati: quia ſi hoc nō fecit in xv. libris auri multabitur.

80 g ¶ Subducat.] id eſt perimat: vt & §. de pœ. l. cùm reis. ſeruato tamē quod eſt § eo. l. ſi quis. Vel hoc per teſtes & plenè. ibi per confeſſionē ſe miplenè probatum erat.

h ¶ Tricesimum diem.] id eſt ſingulis xxx. diebus.

i ¶ Ingerat.] iudici.

k ¶ Officium.] i. officiales iudicis. Vel dic, ipſi commentarienſes.

l ¶ Tantum titulum.] i. dignitatem, & ponitur tantū in vi nominis vel pro tantummodo: nam ex quo iudex non facit quod debet, nomine ſed non re dignitatem retinet.

m ¶ Extorrem.] id eſt ſine parte vel extraneum factum iudiciali honore propter dictam negligentiam: vt & arg. §. de procura. l. eum. & de officio præfec. præto. orien. l. ſi quos. & facit ff. eod. l. carceri. & §. l. proxi. & §. de epiſco. audien. l. iudices.

AD commentarienſem [a] receptarum perſonarū cuſtodia obſeruatioq; pertineat: nec putet [b] hominem abiectum atq; vilē [c] obijciendū eſſe iudici, ſi reus modo aliquo fuerit elapſus. Nam ipſum [d] volum⁹ huiuſmodi pœna cōſumi, qua obnoxius docebitur fuiſſe, qui fugerit [e]. ¶ Si verò commētarieſis neceſſitate aliqua procul ab officio egerit, adiutorem [f] eius pari iubemus inuigilare cura, & eadē ſtatuimus legis ſeueritate cōſtringi. D. iij. cal. Iul. Cōſtātin. Gratiano A. ij. & Probo Cōſ.

¶ Cauſæ carceratorum debent velociter terminari: & ſingulis xxx. diebus cuſtos carcerum debet cauſas & nomina carceratorum iudici deferre: pœna non referenti, & iudici negligenti imminente. hoc dicit. Baldus.

Imppp. Grat. Valentin. & Theodo. AAA. Eutropio præfec. præto. LEX V.

DE ijs quos tenet carcer incluſos, id aperta definitione ſancimus, vt aut conuictos velox pœna ſubducat [g]: aut liberandos cuſtodia diuturna non maceret. ¶ Iubemus autem vt intra tricesimū diem [h] ſemper cōmentarienſis ingerat [i] numerum perſonarū varietatem delictorum, clauſorū ordines: ętatemq; vinctorum. q ſi hęc pretermiſerit, officiū [k] quidē viginti libras auri ęrario noſtro iubemus inferre: iudicē verò deſidē ac reſupina ceruice tantū [l] titulū gerentē, extorrē [m] impetrata fortuna, & decē libris auri multādū eſſe cenſemus. D. iiij. cal. Ianuar. Cōſtātinop. Gratiano v. & Theodoſio AA. Conſ.

TITVLVS V.

De priuatis carceribus inhibendis.

¶ Nemo poteſt habere priuatum carcerem. hoc primò. Iudex qui non punit hunc, tenetur crimine læſe maieſtatis. Idem de primatibus officiorum, qui ſcientes non referunt iudici. Is etiam qui hunc carcerem retinet, ultimo ſupplicio condemnatur, tanquam uiolator imperialis maieſtatis. hoc dicit. Bald. Vel ſic: Priuati carceris crimen committentes, afficiendi ſunt ultimo ſupplicio, & datur facultas iudici de hoc crimine inquirendi: & iudex qui cognitū crimen nō uindicauit, crimen læſe maieſtatis cōmittit. Salic.

Imp. Zeno. A. Baſilio præ. pre. L. Vnica.

IVbem⁹ nemini penitus licere p Alexandrinam ſplēdiſſimā ciuitatē, vel Aegyptiacam diœceſim, aut ī qbuſlibet imperij noſtri puincijs vel in agris ſuis, aut vbicunq; domi priuati carceris exercere cuſtodiam [n]: viro ſpectabili pro tēpore præfecto Auguſtali, & viris clariſſimis omnium prouinciarum rectoribus [o] daturis operam, ſemperq; futuris in ſpeculis, vt ſępedicta nephādiſſimorum hominum arrogātia modis omnibus opprimatur. Nam poſt hanc ſaluberrimam conſtitutionem, & vir ſpectabilis pro tempore præfectus Auguſtalis, & quicūq; puincię moderator, maieſtatis crimē pculdubio incurſurus eſt, qui cognito huiuſmodi ſcelere, læſam nō vindicauerit [p] maieſtatem. Primatib⁹ inſuper officiorū eiuſdē criminis laqueis cōſtringēdis, qui ſimul atq; nouerint memoratū interdictū facinus in quo cūq; loco cōmitti, proprios iudices de opprimēdo nephādiſſimo ſcelere nō protinus curauerint inſtruendos. Nā illud perſpicuū eſt, eos qui hoc criminis genus cōmiſerint, etiā p veterū legū & cōſtitutionū tenore, tanq ipſius maieſtatis violatores, vltimo ſubiugādos eſſe ſupplicio. Dat. calēd. Iul. Cōſtātinop. Lōgino V. C. Con.

¶ DE PRIVATIS CARCERI. INHIB. ¶ Dixit de publico præmittendo: nūc de priuato 10 inhibendo. Accur.

IVbem⁹.] Primò phibet. Secundò punit iudicem & primates officiorū. Tertiò punit habentē priuatū carcerem. Secūda ibi, viro ſpectabili. Tertia ibi, nam il-20 lud. Bal. C A S V S. Si priuatus qs carcerem habeat: an criminoſos authoritate ſua poſſit in carcerare priuato carcere, quærit. Et dicit q nō: ſed ſi talis inueniat, per rectorē prouinciæ coercebitur: alioquin ſi prætermiſerit, pinde vt læ-30 ſe maieſtatis reus coercendus eſt cum officiali ſuo, qui hoc paſſus fuerit: illi eñ qui hoc facinus cōmittūt tanquā rei criminis læſæ maieſtatis intelliguntur. Viuia.

Diuiſio.

n ¶ Cuſtodiam.] vt & §. de cohortali. l. j. in prin cip. lib. xij.

40 o ¶ Rectoribus.] no præſides clariſſimos: vt & §. ad legē iul. de vi priua. l. fina.

p ¶ Non vindicauerit.] & nota puniri prælatū, niſi ſubditorū exceſſus corrigat: vt & §. de cōmer. & mer. l. ij. & §. de ſepul. vio. l. iij. Sed fallit 50 q in q; hæc l. j. de fal. mo. l. j. Item nec eſt prohibitum habere carcerē vbi quis ſeruos ſuos ponat: ſed vbi ponat publicē accuſatos.

Prelatus negligens punitur.

Carcerē habere nō eſt phibitum.

TITVLVS VI.

Si reus vel accuſator mortuus fuerit.

✶ Græca Conſtitutio. ✶

¶ Poſſunt plures de eodem crimine accuſari in uno libello: & uno mortuo pēdēte pceſſu, nihilo minus durat inſtantia quo ad reliquos. h. d. Bal.

Imper. Antoninus A. Eutychiano. LEX I.

ET ſi Marcellus qui crimine falſi poſtulabatur [q], vita functus eſt: ac p hoc crimen in perſona ei⁹ ſit extinctū [r]: accuſatio tamē non eſt abolita [s]: cùm tam vxorē eius q te eodem crimine poſtulatos [t] mentum feceratis fieri.

¶ SI REVS VEL ACCVSA. &c. ¶ Scilicet pendente accuſatio-60 ne. & in reo dicunt oēs ll. titu. in accuſatore. l. fina. & l. ſi ut proponis. & ff. de pu. iudi. l. defuncto.

ET ſi Marcellus.] C A S V S. Pendente accuſatione falſi qua accuſabātur Titius 70 & Sei⁹, & vxor Titij, licet Titius deceſſerit, & morte eius ſit finitum crimen: in perſona vxoris ſuę, & Seij non abolita eſt accuſatio. Viuia.

q ¶ Poſtulabatur.] vna cum vxore ſua, & te cum: quia falſum inſtru

80 r ¶ Sit extinctū.] vt §. l. proxi. Sed hoc fallit in crimine repetundarum & maieſtatis: vt ff. de accuſa. l. ex iudiciorū. Item in crimine peculatus & de reſiduis: vt ff. ad le. iul. pecu. l. fi. Itē in crimine deſertę militiæ: vt §. de re mili. l. iij. lib. xij. Item cū vxor de veneficio mariti accuſatur: vt ff. de iure fiſ. l. lucius. Itē in crimine apoſtatatus: vt §. de apoſtatis. l. apoſtatarum. & hæreſeos: vt §. de hæreti. l. iiij.

Crimina multa ſunt quæ morte non extinguuntur.

s ¶ Abolita.] contra te & vxorem.

t ¶ Poſtulatos.] tres ergo accuſati fuerunt de eodem crimine, & ab

Accusari simul quot malefactores possunt ab eodem.

eodem.s.de crimine falsi.& sic est cõtra s.qui accu.nõ pos.l.cũ rationibus. vbi duos non tres permittit simul postulari. Solu postulari possunt:vt hic,sed non in accusatione proceditur:vt ibi.& quod hic subijcit,non est abolita.dic secundũ H.quin fiat qđ fieri poterit.Vel secundũ alios,tres possunt accusari:vt hic,vt tamen non prosequatur cõtra omnes,sed ordinarium:vt arg j.ad legẽ iul.de adulte.l.reos.Tertij dicunt ꝙ sic de facto hic fuit, non tamen esse debuit quòd tres accusarentur. Alij dicunt in criminibus quæ descendunt ex legibus publicorum iudiciorum obtinere, quod in dicta contraria l.dicitur. At lex Cornelia de falsis de qua hic dicit,non est de illis:nisi quando testamentũ falso sum dicitur:vt ff.de publi.iudi.l.j. Tu dic ꝙ nõ est cõtra:quia hic loquitur cũ ex vno delicto,qđ potest etiã c.ibi ex pluribus non potest tres: vt arg.ff.ad legẽ iuliam de adul.l.nihil.§.fi.& l.vim passam.§.incesti.Vel hic prosequitur suã vel suorum iniuriam,quod & l.contraria permittit:& plenè ibi diximus.& s.de accu.l.qui de crimine.

Cõcor.cũ hac l.xxiij. dist.c.quorundam.

SI is.] CASVS. Accusatus de homicidio, si pendente accusatione decedit: accusator quasi accusationem deseruerit,pœnam desertionis nõ subibit.quæ sit hæc pœna, non aperit.tu dic quinq; lib.auri infamia:vt j.ad turpi.. vt ff.de præuaric.l.iij.§.j.& l.j. cùm enim morte accusati extinctũ sit crimen,accusationis necessitas adempta videtur. Viuianus.

a ¶ Postulasti.] l.cornel.de sicarijs.

b ¶ Ob pœnã.] quinque librarũ auri & infamiæ quæ est pæna turpiliani in desistentẽ: vt ff. de præuarica.l.iij.§.fi.& l.j.& j.ad turpil.l.ij.

c ¶ Sit extinctum.] nisi in casibus quos not. s.l.proxima.

SI vt proponis.] CASVS. Conueniebaris ad decem, protulisti instrumentum qđ accusabam de falso,pendente accusatione falsi vita functus es,& successit tibi Titius. si hæres,velit vti aduersus me eodem instrumento:an posim eum accusare de falso, quæritur. Et dicitur ꝙ sic. Viuianus.

esse pponas.PP. vij.calẽd. Octob. Læto ij.& Cereali Cons.

¶ *Accusator non prosequens accusationem propter casum superuenientem in persona accusati, non incidit in turpilianum. Bal. Vel sic. Morte accusati liberatur accusator à prosecutione criminis instituti.hoc dicit.Salicetus.*

Idem A.Proculo. LEX II.

SI is quem† homicidij seu cuiuscuis criminis postulasti[a] reũ, vita functus est: frustra ob pœnam[b] desertæ accusationis conueniris: cùm morte eius crimen cum pœna sit extinctum[c]: ac per hoc tibi adẽpta est necessitas accusatiõis.PP.iiij.cal. Octob. Romæ, Sabino & Anulino Cons.

¶ *Etiam eo mortuo qui fabricauit falsum instrumentum: si quis illo instrumento utatur scienter, potest accusare de falso.hoc dicit.Baldus.*

Imperator Alex.A.Veronitiano. LEX III.

SI(vt proponis)causa pecuniaria ad emolumentum[d] tuum spectat: licet Anianus cui falsi crimen author tuus[e] intẽdebat,vita functus sit:non prohiberis,si quis aduersum te instrumento quod in dubium vocatur,vti cœperit[f], accusationẽ instituere. Quamuis enim in persona principalis rei morte subducti, iam subsistere non posit[g]:tamen si quis illo vti voluerit,intelligit se periculo criminis esse subiectum[h].PP. vj.calend.Ianuar.Albino & Aemyliano Cons.

¶ *Morte facientis & mandantis crimen, in persona morientis extinguitur, & finitur iudicium inchoatum: & bona non auferuntur heredibus, nisi mortem sibi consciuerit. hoc dicit. Bald. Vel sic: Mortuo reo non proceditur super delicto: nisi is sibi mortem consciuit. hoc dicit. Salicetus.*

Imperat.Gordianus A.Rufo. LEX IIII.

DEfunctis reis publicorum criminũ,siue ipsi p se ea cõmiserũt,siue alijs mãdauerunt[i]: pẽdente accusatione, pterquã si sibi mortẽ cõsciuerint[k],bona successoribus eorum non denegari[l] notisimi iuris est.PP.vij.cal.Nouembr. Pio & Pontiano Cons.

d ¶ Ad emolumentum.] quia hæres Aniani conueniebat te ad centum ex quodam instrumento pro quo ante pater tuus accusauerat Anianum de falso facto suo. Vel quia vtebatur.nam nihilominus hæres si vtatur,poterit accusari:vt hic,& s.de fide instru.l.si veteris.

e ¶ Author tuus.] i.pater tuus,vel alius cui fuisti hæres.

f ¶ Cœperit.] hæres Aniani.

g ¶ Non posit.] vt s.eo.l.j.& ij.

h ¶ Subiectum.] ex eo quòd vtitur, vnde non vtendo euadit accusationem,quod non est in eo qui ex eo quod fecit vel fieri fecit accusatur: vt j.ad legẽ cornel.de fal.l.sicut.& l.si falsos.& facit ff.ad legem cornel. de fal.l.falsi.§.ordine.

DEfunctis.] CASVS. Si accusatus de homicidio pendente accusatione decesit:ad quem debeant peruenire bona eius, quæritur. Et dicitur ꝙ ad hæredem,nisi mortem metu criminis sibi consciuisset: quo casu deuoluenda essent ad fiscum. Idem dicitur de eo qui mandauit de aliquo crimine committendo,& accusatus pendente accusatione decesit: extinguitur crimen: & cessabit bonorum adẽptio.& hoc in prima.Secundò,si accusator pendente accusatione decesit:aut relegatione damnatus cui pars bonorum adempta erat,expresse appellationem interposuit: pendẽte appellatione post mortẽ eius de bonis examinabitur, & inquiretur valeat an ne particularis ademptio.hoc dicit cum l.seq. Viuianus.

i ¶ Mandauerunt.] quo casu tanquã si fecissent,tenerentur: vt s.de accusa.l.non ideo.

k ¶ Cõsciuerint.] cõscientia criminis:quo casu indistinctè habet fiscus secundùm P. quod non placet, vt plenè diximus s.qui testamen.fa ce.pos.l.ij.

l ¶ Denegari.] ex testamento vel ab intestato: vt & ff.ad leg.pompe.de parrici.l.antepenulti.& facit j.de bonis eorum, per totum,& s.de accus. l.factum.

m SI quis.Capitali.Et per consequens bona tacitè adimuntur, etsi nihil sit dictum.

n ¶ Deportatione.] Quæ & ipsa est capitalis,& sic bona tacitè adimuntur:vt & j.de bo.pscrip.l.deportati.

o ¶ Interposita.] Post sententiam.

p ¶ Finitum est.] idcirco consequenter adẽptio bonorum cessabit.

q ¶ Obijsset.] qa accusatio extinguitur,& sic oĩa quæ acta sunt: petit tamen reus nomẽ suũ aboleri de reis,& ab alio accusari poterit:vt ff.de accusa.l libellorum.§.fi.

r ¶ Relegationis.] quia tacitè nõ fit bonorum adẽptio:vt ff.de interdic.& relega.l. relegatorum.§.ad tempus.

s ¶ Damnatus.] expresse. & facit s.si pendente appellatio. l. si is. & ff.de serui.rustic.prædio.l.iij.§.fi.

¶ *Vbi fit ademptio bonorum, uenit in consequentiam pœnæ quæ morte tollitur. post mortem non durat quæstio, etiam ratione bonorum. Si uerò uenit æquè principaliter, tunc sic.hoc dicit. Bal. Vel sic: Si moritur accusatus uel accusator appellatione pendente, finitur instantia etiam quo ad bona, nisi quæ erant necesse adempta hæredibus. de quo dic ut dicitur s.si pendente appel.l.iij.*

Idem A.Iuliano. LEX V.

SI quis cum capitali[m] pœna vel deportatione[n] damnatus esset,appellatione interposita[o], & in suspẽso constituta,fati diẽ functus est, crimen morte finitum[p] est. Idem obseruatur, & si accusator pendente appellationis tempore vltimum diem obijsset[q].

¶ Sin autem relegationis[r] pœnam sustinuit, & in parte bonorũ damnatus[s] appellatione vsus est:etiam post mortem eius nihilominus appellationis ratio examinabitur: cùm desyderetur vtrum valeat necne particularis publicatio.PP.vj.calend.Aug. Gordiano A.& Auiola Cons.

TITVLVS VII. Si quis Imperatori maledixerit.

¶ *Ex leuitate uel insania maledicens principi, non punitur: sed si per iniuriam, principis est æstimatio utrum, & qualiter puniatur: quod facit ex causis & personis.Baldus. Vel sic: Qui de Imperatore obloquitur, si non iniuriosè, à iudice condemnari debet: aliàs & iniuriosè debet ad principem rescribere.hoc dicit. Salicetus.*

Imppp.Theodo.Arcad.& Honor.AAA. Rufino præfecto præto. LEX Vnica.

SI quis modestię nescius,& pudoris ignarus, ĩprobo petulãtiq;[t] maledicto nomina nr̃a crediderit lacessenda,ac temulentia[v] turbulẽtus obtrectator tẽporũ nr̃orũ fuerit:eũ pœnę nolumus subiugari,neq; durũ aliqđ,nec asperũ volumus sustinere: qm̃ si id ex leuitate[x] procesit, cõtemnendũ[y] est: si ex insania, miseratiõe[z] dignis-

Cõtinuatio

¶ SI QVIS IMPERA.MALE. ¶ *Dixit de accusatoribus & accusatis: nũc de ipsis delictis. & primò de maximis quæ fiunt in principem: quãdoque uerbo: ut hoc titu. quandoque facto: ut infrà titu.primo.*

SI quis.] CASVS. Si aliqs principi maledixerit,an puniri debeat quærit.& distinguit,aut leuitate,& venia ei prę stãda est:aut per insaniã,& ei miserandũ est.si aĩo iniuriãdi, mittendus est ad principẽ,vt ex psona hoĩs dicta pensentur.

t ¶ Petulantiq;.id est superbo & inflato.

v ¶ Temulentia.] i.ebrietate.inde temulẽtus,id est ebrius.nam temetum ti.genus est optimi vini.

Temulẽtus. Temetum.

x ¶ Ex leuitate.] no. tribus modis maledici principi:ex leuitate,ex insania,& ex iniuria:& nullo casu punit iudex,licet vltimo remittat.

Prĩcipi maledicitur tribus modis.

y ¶ Contẽnendũ.] qa lubricũ linguę &c.nisi qñ est tale crimen qđ ex scriptura legis descẽdat,vel qđ ad exemplũ legis vindicandũ est:vt ff.ad le.iul.ma.l.famosi.§.j.& quia qđ calore &c.vt ff.de reg.iur.l.qđ calore.

z ¶ Miseratione.] quia satis punitur ipso furore: vt dicta l.famosi. &.ff.

et ff. ad leg. pompe. de parri. l. penul. in fi.
a ¶ Si ab iniuria.] id est iniuriosè & ex animo.
b ¶ Remittendum.] ad nos: vt subijcit.
c ¶ Pẽsemus.] sic ff. de iniur. l. itẽ apud. §. adijcitur. & ff. de neg. ge. l. põponius. lib. xxj. in negotijs. & xxiiij. q. iij. c. cum ergo. §. sed qui. in fi.

¶ AD LEGEM IVLIAM MAIESTA. ETiã ex alijs.] CASVS. Si iudex cõtra principis constitutiones sententiã tulerit, an quasi læse maiestatis reus accusandus sit? Dicitur ꝙ non. Viuianus.

Trecic.

d ¶ Cessant.] In qbus videbãt nõ cessare, vt qñ verbo facta est ei iniuria: vt s. tit. j. l. j. Item in alio: vt j. l. proxi.

e ¶ Pronũciasse.] qualiter ergo accusabit? Rñ. si per pecuniã fuit corruptus lege Iulia repetũdarum: vt ff. ad le. iul. repe. l. eadẽ. §. fi. & j. ad la. iul. repet. l. fi. & si sine pecunia: tũc crimĩe stellionatus. Itẽ & crimĩe falsi: vt ff. ad l. cor. de fal. l. j. §. sed et si iudex. Ciuiliter etiã cõuenit: vt insti. de ob. q̃ ex quasi deli. na. in prin.

ALienam.] CASVS. Si iracundia motus, ꝙ seru⁹ meus stabit in perpetuis vinculis iuraui ꝑ vitã principis, & hanc pœnã volo ei remittere: an quasi lęsę maiestatis crimine accusari debeã, quæritur. Et dicitur ꝙ non.

f ¶ Quod semper.] i. te futurũ iratum iurasti.

g ¶ Iuraueras.] ꝑ principis salutẽ: vt & s. de re. cred. l. ij. in fi. & facit ff. de reg. iur. l. qđ calore. & de repu. l. ij. sed alio modo puniris: vt ff. de iureiur. l. si duo patroni. §. fi. Vel dic ꝙ iurauerit per Deũ. vnde Deũ habet vltorẽ: vt s. de iureiur. l. ij. in prin. sed hodie est cõtra hanc l. s. in aut. vt nõ lux. homi. cõtra naturã. circa medium constitutionis, colla. vj.

Deũ iurãs, Deũ habet vltorem.

SI quis.] CASVS. Si me crimine lęse maiestatis accusasti, & per vnũ testẽ ꝓbasti, & sic semiplenè: an vna mecũ ad ꝓbationẽ meæ intẽtionis sis torquẽdus, quærit. & dicitur ꝙ sic. Item & ille torquebitur qui tibi mãdauit, vel consiliũ dedit vt aduersus me accusationem institueres. Viuia.

h ¶ Intẽderit.] qđ etiã infames facere possunt: vt ff. eo. l. famosi.

i ¶ Huiuscemodi.] s. crimĩe læsę maiestatis.

simũ: si ab iniuria[a], remittẽdũ[b].

¶ Vnde integris oĩbus hoc ad nostram sciẽtiã referatur, vt ex ꝑsonis hominũ dicta pensemus[c], & vtrum prætermitti, an exquiri debeant † cẽseam⁹. D. vj. id. August. Cõstantinop. Theodosio A. iij. & Habundantio Cons.

TITVLVS VIII.

Ad legem Iuliã maiestatis.

¶ Iudex qui iudicat cõtra legem, non propterea tenetur crimine læsæ maiestatis. hoc dicit. Bald.

Imp. Alexander A. Paulino. LEX I.

ETiam ex alijs causis maiestatis crimina cessant [d] meo seculo: nedũ etiã admittam te paratum accusare iudicẽ propterea crimine maiestatis, ꝙ contra constitutionem meam eum dicis pronunciasse[e]. PP. iij. id. April. Maximo ij. & Iuliano Cons.

¶ Deferens temerariè sacramentum, non tenetur crimine læsæ maiestatis. hoc dicit. Bald. *Vel sic: Deierans non committit crimen læsæ maiestatis. Salicetus.*

Idem A. Faustiniano. LEX II.

ALienam sectæ meę solicitudinem concepisti, quasi crimen maiestatis sustineres, si seruo tuo iratus esse non perseueres: qđ semper[f] te facturum incõsultè iuraueras[g]. PP. iij. noñ. Februar. Iuliano ij. & Crispino Cons.

¶ Accusator & eius instigator, nisi doceant per manifesta indicia delictum accusati de crimine læsæ maiestatis, sunt torquendi, & per torturam qualiter res processerit examinandi. hoc dicit. Sali. Vel sic: Accusator qui crimen læsæ maiestatis probauit tantum semiplene, uel per indicia: debet torqueri una cum accusato & instigatoribus ut ueritas eruatur, nullo obstante priuilegio. Salicetus.

Imp. Cõstãtin. A. ad Maximũ pręf. vr. L. III.

SI quis alicui maiestatis crimẽ intenderit[h]: cum in huiuscemodi[i] re conuictus[k], minimè qs̃ q̃ priuilegio dignitatis alicuius à strictiore inquisitione[l] defendat: sciat se quoq;[m] tormẽtis esse subdendũ (si alijs manifestis indicijs accusationẽ suã nõ potuerit cõprobare) cum eo qui huiusmodi esse temeritatis reus deprehenditur[n]. illũ quoq; tormẽtis subdi oportet cui⁹ cõsilio atq; instinctu ad accusationẽ accessisse videbitur, vt ab oĩbus cõmissi cõscijs instituta vindicta possit reportari. PP. calend. Iañ. Volusiano & Anniano Cons.

¶ Priuilegiatus potest suum priuilegium allegare, excepto crimine læsæ maiestatis: & excepto si torqueretur de principis conscientia: & hoc innuitur in principio legis à contrario sensu, secundùm Bald.

Imppp. Valentin. Valens, & Grat. AAA. ad Olybrium. P. V. LEX IIII.

NVllus omnino cui inconsultis ac nescientibus nobis fidicularũ tormẽta inferũtur, militię, vel generis, aut dignitatis defensione vti prohibeatur[o]: excepta tantùm maiestatis[p] causa, in qua sola omnibus æqua conditio est. D. viij. id. Iul. Valentiniano N. P. & Victore Cons.

¶ Conspirans contra principem, uel eos qui sunt ad latus principis, incidit in crimen læsæ maiestatis, sola ordinatione & tractatu: licet non sequatur euentus. unde ultore gladio debet puniri, & omnia bona sua efficiuntur fisci. hoc dicit. Bald.

Impp. Arca. & Hono. AA. Eutichiano. L. V.

QVisquis cum militibus, vel priuatis, vel barbaris[q], scelestã inierit factionẽ[r] aut factiõis ipsius susceperit sacramẽtum vel dederit, de nece etiam virorũ illustrium qui cõsilijs & cõsistorio nostro intersunt, senatorũ etiã (nam & ipsi † pars corporis nostri sũt[s]) vel cuiuslibet postremo qui nobis militat[t], cogitauerit (eadem enim[v] seueritate voluntatẽ sceleris, qua effectũ puniri iura voluerunt) ipse quidẽ vtpote maiestatis reus gladio feriatur: bonis eius omnibus fisco nostro addictis[x].

¶ Filijs eius de misericordia reseruatur uita: sed nulla bona possunt habere, uel accipere ex aliqua successione intestati, uel testati, & perpetuo sunt infames, & ab omnibus honoribus & officijs exclusi. hoc dicit. Bald.

¶ Filijs verò eius quibus vitã imperatoria specialiter lenitate cõcedimus[y] (paterno[z] enim deberent perire supplicio, in quibus[a] paterni, hoc est hęreditarij criminis exẽpla metuũtur) à materna, vel auita, omniũ etiã ꝓximorũ hęreditate ac successione[b] habeant alieni, testamentis extraneorũ nihil capiant, sint perpetuo egentes & pauperes, infamia eos paterna semp

† Cõcor. c. cũ dilectus. cũ gl. super verb. familiares. extra d. cleri. non resiđen.

mitten. reis. l. ij. in fine.
n ¶ Deprehenditur.] præsumptione.

NVllus.] CASVS. Si accusatus ne torqueatur tormento fidicularũ excep. militiæ vel dignitatis habeat: an eã obijcere possit, quæritur. Et dicitur ꝙ sic, pręterq̃ in crimine læsę maiestatis.

o ¶ Prohibeatur.] vt & j. de quæst. l. decuriones. & dic ꝙ fidis est chorda: inde fidicula, id est subtilis chordula.

p ¶ Maiestatis.] ergo & simonię: vt & s. de episco. & cleri. l. si quẽquã.

QVisquis.] CASVS. Si aduersus principẽ vel eius comites cõiurationẽ fecerit quis, eius sola voluntas punitur, licet nõ fecerit: quia gladio interficietur, & bona eius committũtur in fiscũ: filij verò nõ interficientur, sed nihil de bonis paternis vel maternis ad eos pertineat, nec alicui succedãt, nec ad honores promouentur, nec ad militiam: cũ sit eis mors solatium. & si aliquis pro eis duxerit supplicandũ: nõ audietur, sed erit infamis. filiab⁹ verò in bonis maternis falcidię portio remanebit. Si verò post institutũ crimen talem filiũ vel filiã emãcipauerit: postquã de nuda cõiuratione cogitauerit, valebit: vxor verò dotem recuperabit. & si aliquã fecerit donationẽ propter nuptias habebit vsumfructũ: sed ea in fata cõcedente, reuertetur ad fiscũ. Si quis verò cõiurationem detexerit: licet ipse de ijs sit qui cõiurationem fecerint pœnam nullam sustinebit, sed erit præmio afficiendus. Viuianus.

q ¶ Barbaris.] id est hostibus.

r ¶ Factionem.] id est conspirationẽ. & dic contra principem.

s ¶ Nostri sunt.] cũ & princeps sit caput. & est interpositio.

t ¶ Nobis militat.] i. circa nostrũ latus, in militia armata vel inermi.

v ¶ Eadẽ enim.] ĩterpositio est. Et not. cogitatũ puniri. sic & s. de episco. & cleri. l. si quis nõ. Sed cõtra. ff. de pœn. l. cogitationis. Sol. secũdũ Ir. hic ad actũ deuenit. s. ad sacramentũ dandũ vel recipiendũ: vt not. s. plenè de ijs qui ad eccle. cõfu. l. præsenti. & facit ad voluntatem ff. ad le. corne. de sica. l. diuus.

Affectus sine effectu q̃nq; punit. Versus.

x ¶ Addictis.] vt ĩ aut. vt nulli iudi. §. fi. col. ix.

y ¶ Concedimus.] ex misericordia, qua non

k ¶ Conuictus.] præsumptione. eoipso ꝙ accusatus hac l. præsumitur cõtra ipsum. quod nõ placet: vt s. de accusa. l. fi. in prin. Sed dic ꝙ conuictus per vnũ testem, & sic semiplenè est probatũ, vel per aliud indicium quo oportet præcedere quæstionem: vt ff. de quæsti. l. j. in prin.

Testis vnus facit semiplenã ꝓbationem.

l ¶ Inquisitione.] stricta per testes, strictior per tormentum.

m ¶ Se quoque.] q. d. sicut non defenditur à tormentis accusatus, sic nec accusator: & sic sunt pares. sic & in custodia: vt s. de exhibẽ. & transmitten. reis. l. ij. in fine.

sunt indigni qui alieno non suo vitio laborant: vt s. de na. li. l. legem.

z ¶ Paterno.] interpositio est.

a ¶ In quibus.] scilicet filijs, timetur ne similes sint patribus[a]. Iuxta illud: Sæpè solet similis filius esse patri &c. vt ff. de ædilitio edic. l. quòd si nolit. §. qui mancipia.

a Dictum in atrocioribus nõ incõuenit vnum puniri ꝓ alio glo. j. q. iiij. in summa.

b ¶ Successiõe.] ergo nec libertis paternis succedet. Sic est cõtra. ff. e. l. eorum. ff. de iure pat. l. iiij. Sol. vt diximus s. de bo. lib. l. j.

Ad nullos unquã honores ad nulla prorsus sacramenta &c. Patris delictũ filijs non tet qñq;.

a ¶Comitetur.] sic ergo delictũ patris nocet filijs qđ est speciale. Regulariter contra: vt j. de pœnis. l. sancimus. & ff. de pœ. l. crimen. & ff. de decu. l. ij. §. in filijs. & illud, Pater non portabit iniquitatem filij &c.

10 b ¶Sacramenta.] militaria.

c ¶Supplicium.] sic lxxiiij. dist. c. quorũdam.

d ¶Tentauerint.] Sic & s. de transact. l. si quis maior.

Fœmina minus audet q̃ masculus.

e ¶Minus ausuras.] Et no. q̃ min⁹ audet fœmina q̃ masculus. Sed qđ 20 si mater cõmiserit factionẽ, nunqđ parcitur filijs vel filiabus? rñ. idẽ quod in patre. Azo.

f ¶Non valeant.] ab eo tẽpore in quo eandẽ factionẽ cogitauerint: vt j. §. proxi. quia videt facere fraudẽ vt in eos bona cõferat. per qđ appa-30 ret, q̃ si ante emancipauerat & bona cõtulerat, q̃ nõ auferãtur: vt j. de bo. proscrip. l. pe. & fic, s. de filijs in potestate positis loquatur.

g ¶Iure.] quolibet contracto: vt j. eod. l. fi. & sic est contra. ff. de donat. l. post cõtractum. Sed sol. 40 vt s. de dona. inter virũ & vxo. l. res vxoris.

Donationes inter viuos collatæ in vxorem, an infirmentur viro damnato ex lege Iulia maiestatis.

h ¶Titulo donationis.] nã donationes inter viuos ante crimen cõmissum collatæ in vxorem, nõ infirmant dãnato viro ex hoc crimine. sed confirmant: vt s. d. l. res. de dona. inter viru 50 vxo. amittit tñ eas quo ad proprietatem mulier cũ nubit secũdo: vt s. de secun. nup. l. fœminæ.

i ¶Absumitur.] i. finitur qđ multis modis cõtingit: vt insti. de vsufruct. §. finitur. Interim enim retinet mulier.

k ¶Omnia ea] scilicet 60 filijs omnibus restituẽda: vt dicta l. fœminæ.

l ¶Relicturas.] id est tradituras.

☩ Deest in aliquibus exemplaribus, dictio filijs.

m ¶Satellitibus.] Sic j. de rap. virginum. l. j.

n ¶Et honore]. sic j. de ijs q̃ se de. l. j. li. x. & ff. de iur. fisci. l. edict. & l. senatus. & l. cum tacitũ. & 70 & ff. de ali. iu l. iij. §. fi.

Meminisse.] ¶ Casus. Si crimen læsæ maiestatis quis commiserit & decedat: post mortem eius accusabitur, vt bona eius publicentur. serui verò in caput domini in tali casu possunt torqueri: & 80 post crimen cõmissum nõ poterit committens rem aliquã alienare nec manumittere.

Crimẽ læsæ maiestatis post mortẽ obijci potest.

o ¶Post rei mortẽ.] vt & j. l. pxi. & ff. de accu. l. ex iudiciorũ. quod intelligẽ in duob⁹ capitu-

comitetur [a] ☩ad nullos prorsus honores, ad nulla sacramẽta [b] perueniant: sint postremò tales, vt his perpetua egestate sordentibus, sit et mors solatiũ, et vita suppliciũ [c].

¶*Supplicans principi pro eis, punitur pœna perpetuæ infamiæ. hoc dicit. Bald.*

¶Deniq; iubemus etiam eos notabiles esse sine venia, qui pro talibus vnquam apud nos interuenire tentauerint [d].

¶*Cũ filiabus eius dispẽsatiuè proceditur, ut possint ex bonis maternis obtinere Falcidiã. h. d. Bal.*

¶Ad filias sanè eorum, quotlibet numero fuerint, Falcidiã tantùm ex bonis matris, siue testata, siue intestata decesserit, volum⁹ peruenire, vt habeãt mediocrẽ potius fi liẽ alimoniã, quã integrũ emolumentũ, ac nomen hęredis. Mitior enim circa eas debet esse sentẽtia, quas pro infirmitate sexus minus ausuras [e] esse confidimus.

¶*Post illud crimen attentatum, pater nõ potest emancipare filium, nec aliquã alienationem facere. hoc dicit. Bald.*

¶Emancipationes quoq; quæ à prædictis siue in filios, post legem duntaxat latam, siue in filias fuerint collatę, non valeant [f]. Dotes, donationes, quarũlibet postremò rerum alienationes, quas ex eo tẽpore qualibet fraude vel iure [g] factas esse constiterit, quo primum memorati de ineunda factione ac societate cogitauerint, nullius stamus esse momenti.

¶*Vxores istorum non debẽt perdere dotes ipsarum: imò recuperant eas. Vel sic: Donationes nuptiales in casu quo erant seruandæ liberis, applicãtur fisco: in quibus filiæ etiam legitimam possunt petere. hoc dicit. Bald.*

¶Vxores sanè prædictorũ recuperata dote, si in ea cõditione fuerint, vt quę à viris titulo donationis [h] acceperũt, filijs debeãt reseruare: tẽpore quo vsusfructus absumit [i], omnia ea [k] fisco nr̃o se relicturas [l] esse cognoscãt, quę iuxta legẽ ☩filijs debebant: & Falcidia ex his etiã rebus filiabus tm̃, non etiam filijs deputata videatur.

¶*Conscij satellites & ministri, in pœna sunt similes delinquenti. Bald.*

¶Id quod de prædictis eorumq; filijs cauimus, de satellitibus [m] cõscijs ac ministris filijsq; eorum simili seueritate censemus.

¶*Reuelans coniurationes huiusmodi in initio, præmiatur: sed si ex postfacto. i. non incontinenti, sed post aliquod tempus reuelet secretum, sibi parcitur: non tamen præmiatur. h. d. Bald.*

¶Sanè si quis ex his in exordio initæ factionis, studio veræ laudis accẽsus initam prodiderit factionem, & præmio & honore [n] à nobis donabiĩ. Is vero qui vsus fuerit factione, si vel sero (incognita tñ adhuc) cõsiliorũ arcana patefecerit: absolutione tãtũ, ac venia dignus habebitur. D. ij. non. Septẽb. Ancyræ, Cęsario & Attico Conss.

✱ Constitutio Græca. ✱

¶*Crimen læsæ maiestatis post mortem obijci potest. & in hoc crimine serui torquentur in caput domini. hoc dicit. Bald.*

Paulus lib. singulari de publicis iudicijs.

LEX VI.

MEminisse oportebit, si quid contra maiestatem Imperatoris cõmissum dicatĩ, etiã post rei mortẽ [o] id crimẽ instaurari solere, postea q̃ diu⁹ Marcus Drũciani vtpote senatoris, qui Cassiani furoris soci⁹ fuerat bona post mortẽ fisco vẽdicari iussit: & nr̃o tp̃e multis hæredibus ablata sunt. In hoc itẽ crimine quod ad lęsã maiestatẽ Imperatoris ptinet, etiã ĩ caput domini serui torquentur.

¶*Etiam post mortem crimen læsæ maiestatis potest inchoari, & memori conuinci atq; damnari. hoc primò. Criminosus huius criminis, in ipso criminis exordio perdit ipso facto omnium suarum rerum administrationem. hoc secundò. Per incertitudinem successoris bona interim sequestrantur. Bald*

Martianus lib. j. de publi. iudi. titu. ad legẽ Iuliam maiestatis.

LEX VII.

POst diui Marci constitutionẽ hoc iure vti cœpimus, vt etiã post mortẽ nocentiũ hoc crimen inchoari possit: vt cõuicto mortuo memoria ei⁹ damnetĩ [p], & eius bona successori eius eripiantĩ. nã ex quo sceleratissimũ quis consiliũ cœpit, exinde quodãmodo sua mẽte punit⁹ est. Sic & diui Seuer⁹ & Antonin⁹ cõstituerunt, ex quo qs tale crimẽ cõtraxit, neq; aliena re [q], neq; manumittere eũ posse: nec ei soluere [r] iure debitorẽ, magnus etiam Antoninus rescripsit. In hac causa in caput domini serui torquẽtur [s] ☩, id est ꝓpter causam maiestatis. Et si decesserit qs: ꝓpter incertã ꝑsonã successoris, bona obseruantĩ, si in causa maiestatis fuisse mortuus arguatĩ [t], vt Seuerus & Antoninus literis ad rationales missis rescripserunt.

✱ Constitutio Græca. ✱

TITVLVS IX. Ad legem Iuliam de adulteriis & stupro.

¶*Vxor non potest maritũ de adulterio accusare: nec uxorio iure, quia non cauetur in lege: nec iure extranei, quia mulier. hoc dicit textus cum glos. secundum Bald.*

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Cassiæ.

LEX I.

PVblico iudicio [v] nõ habere mulieres adulterij accusationẽ quis de matrimonio suo violato [x]

lis illius legis, quãdo scilicet cõtra principẽ, vel rem publicã est molitus, non in alijs: vt ff. eo. l. fi.

Post diui Marci.] ¶ p ¶Dãnetur.] vt & s. l. proxi. & instit. de hæ re. quæ ab intestato. §. per contrarium. Sunt & 10 alij casus speciales quos no. s. si reus vel accus. l. j.

q ¶Neque alienare.] vt & s. l. quisquis. §. emãcipationes. & ff. de donatio. l. donationes. in fi. & est speciale. aliãs contra: vt ff. de donatio. post cõtractum.

r ¶Soluere.] iure spe-20 ciali, aliãs contra. ff. de solu. reo criminis.

s ¶Torquẽtur.] vt impediatur alienatio, torquentur donec de crimine conuincantur.

t ¶Arguatur.] id est argute accusetur.

AD LEGEM IVLIAM DE ADVLTE. &c. ¶Per ordinẽ maiora prosequitur crimina. *& dicitur adulteriũ propriè in nuptã, quasi trãsitus ad alterius thorum: propter partum ex altero cõceptum compositũ nomine. stuprũ in uirginem uel uiduam: ut ff. eo. inter.* 40 *§. j. Incestus, cum consanguinea uel affine: ut insti. de nupt. §. j. & ff. eo. si adulterium cum incestu. & dic q̃, leges huius tituli factæ sunt ad legem Iuliam emendandã, supplendam, corrigendam, & interpretandam.*

Adulteriũ, stuprum, & incestus, qđ significent.

50 Publico iudicio.] Casus. An vxor maritũ de adulterio possit accusare, quę ritur. Et dr̃ q̃ nõ, vetãte l. iul. de adulter. quę ĩ masculis solis locũ habet.

v ¶Publico iudicio.] 60 id est l. iulia de adulter. qđ nõ publicum est: vt ff. de publi. iudi. l. j.

☩ Hæc uerba, id est ꝓpter causam maiestatis, in uetustissimis exemplaribus non habentur.

x ¶Violato.] nõ dicit thoro. si ergo solutę se ĩmiscuit, planũ ẽ qa à nullo de adulterio accusatĩ: vt ff. e. inter. §. j. & xxxvj. q. j. c. lex illa §. adulteriũ sed & si ad alteri⁹ vxorẽ 70 accesserit, nec tũc thorũ hui⁹ mulieris vel sui viri est violatũ: sed viri adulterę: & sic nec tũc hæc accusat: cũm sit mulier: nec suã vel suorũ iniuriã ꝓsequatur: vt §. qui accusa. nõ pos. de crimine. & hoc de iure mariti. Sed an etiã iure extranei po-80 test? Quidam q̃ sic. sed dic q̃ nõ: cũ dicas eã nõ ꝓsequi suã iniuriã: virũ tñ dimittere potest. & lucretĩ donationẽ, & dotẽ: vt s. de repu. cõsensu. §. causas. & sic etiã intelligendi sunt canones: vt c. xxxij.

Vxor an posit maritũ de adulterio accusare.

queri velint, lex Iulia declarat [a]. ¶ Quæ cum masculis iure mariti accusandi facultatē detulisset [b], non idem fœminis priuilegiū detulit. PP. xiij. cal. Augu. Laterano & Rufino Cons.

¶ Retinens uxorem quam in adulterio inuenit, punitur ut leno: secus si non inuenit, sed habet eam suspectam. hoc dicit. Vel sic: Sciens punitur non autem qui suspicatur. & facit pro receptantibus bannitos: qui ad hoc ut puniantur, requiritur quod sciant, nō quod suspicentur Bal.

Iidem A A. Cyro. LEX II.

CRimen lenocinij [c] cōtrahūt, qui deprehensam in adulterio vxorē in matrimonio retinuerunt, nō qui [d] suspectam adulterā habuerūt. PP. calēd. Iul. Anulino & Frontone Cons.

¶ Serui mulieris quæ dicitur adulterium commisisse & etiam patris eius, pro eruenda ueritate sunt torquendi: ideo intra sexaginta dies prohibentur manumitti uel distrahi. Accusator tamen prius debet cauere de ipsorum emendatione totali, uel deteriorationis emendatione in casu absolutionis subsecutæ. Sali.

Imperat. Antoninus A. Iuliano. LEX III.

NOn solum verba [e] legis Iuliæ de adulterijs coercendis, sed etiam sententia per quæstionem quoq; seruorum [f] siue ancillarum crimen admissum probare volentis [g], ad earum tantū personarum seruos ei rei exhibendos pertinet, de quib⁹ specialiter comprehēdit [h], id est mulieris [i], & patris eius, non naturalis, sed iusti duntaxat [k], quos intra sexagesimum diē ex dissolutione [l] matrimonij numerandum, manumitti vel distrahi prohibet [m]: & quorū dominis [n] caueri præcipit, si defuncti fuerint in quęstione, vel facti deteriores secuta [o] absolutione. PP. xv. calend. August. Antonino A. iiij. & Balbino Cons.

¶ Occidens adulterum lege permittente, non censetur homicida. hoc primò. Occidens adulterum in casu non permisso, mitius punitur. hoc secundò. Bal. Vel sic: Maritus per se uel filios potest impune occidere adulterum uilem in adulterio noctis tempore deprehensum: non uilem uerò occidens, in totum non liberatur, sed mitius punitur. hoc dicit. Salicetus.

Impera. Alexander A. Iuliano procons. Narbonen. prouincię. LEX IIII.

GRacchus [p] quē Numerius [q] in adulterio noctu deprehēsum interfecit, si eius conditionis fuit, vt per legē Iuliā impune occidi potuerit [r]: quod legitimè factū est, nullam pœnam [s] meretur †. ¶ Idemq; filijs eius qui patri paruerunt, præstandū [t] est. ¶ Sed si legis authoritate cessante, inconsulto dolore adulterum * interemit, quāuis homicidiū [v] perpetratum sit: tamē quia nox & dolor [x]

xxxij. q. iiij. nemo. in prin. & q. v. pręcepit. & c. præceptū. & c. christiana.

a ¶ Declarat.] eo modo qui sequitur. quę cum &c. & est talis ratio: quia cū permittitur viro: videtur prohibitū mulieri. arg. ff. de iudi. l. cum pręt or. vel accusanti iure mariti permisit quæri de adulterio: sed hęc nō potest accusare iure mariti: q̄ a maritus non est ergo nullo modo etiā iure extranei: quasi dicat nō potest accusare aliquando: ergo nunquā. sed maritus aliquādo potest secūdùm Io. & sic generaliter ei cōcedi videtur. argu. ff. de mili. testa. l. ex militari. Sed mirū est ꝙ vir nō cōmittit adulterium accedendo ad solutam: nec ab vxore adulterij accusatur ad quan[...] accedat: nec dicit suam [...]iuriā prosequi, & ideo est arg. cōtrariū in aut. de nup. §. si igitur. secundū Theod. coll. iiij. ADDITIO Aduertas ꝙ licet de iure ciuili maritus cognoscēdo solutam, nō committat adulterium: de iure tamen canonico dicit adulteriū cōmittere: vt pbatur in c. trāsmisse & ibi hoc not. Abbas extra de eo qui cogno. consang. vxo. suæ. & xxxij. q̄. iiij. c. nemo. & cap. dicat.

Maritus accedens ad solutam, adulterium non cōmittit.

b ¶ Facultatem detulisset.] Nisi exceptione aliqua repellatur: vt j. e. l. ita nobis.

CRimen lenocinij. CASVS. Si vxorem tuā in aliquo adulterio deprehendisti, & postea in matrimonio tenuisti: adulterio consensisse videris: vnde crimine lenocinij poteris accusari.

c ¶ Crimen lenocinij.] Quod punitur vt adulteriū, & cōmittitur multis modis: vt hic, & ff. eo. l. ij. §. lenocinij. & ff. de minoribus. l. auxilium. & j. eo. l. castrati. & s̄. de condi. ob turpem cau. l. mercalem.

d ¶ Non qui suspectam.] Si tamen potest obumbrare patientiam suam prætextu incredulitatis: vt hic, & j. eod. l. sine metu. & ff. eod. l. ij. §. lenocinij. in fi. & l. mariti. Et nota ꝙ sine accusatore punitur vir de lenocinio, si vxore rea facta, mariti lenocinium detegatur: vt ff. eodem. l. iij. §. si publico.

NOn solum.] CASVS. Tam ex sentētia q̄ ex verbis l. Iul. si maritus velit vxorē de adulterio accusare: poterūt serui vel ancillæ vxoris vel patris eius torqueri, vt eruatur veritas: & intra lx. dies computandos à die dissoluti matrimonij. & hoc in prima. nec manumittentur, neq; alienabuntur. & hoc in secunda. & si in quæstione serui decesserint, vel deteriores facti fuerint: absoluta muliere cauebit maritus de æquè idoneis reddendis. & hoc in tertia. Viuia.

e ¶ Verba.] i. non solùm verba, sed etiam sententia. nam quandoq; in aliquid verba & sententia consonant: quādoq; verba tm̄: quādoq; sententia tantū: vt patet in macedoniano. Tu dic quòd verba pertinent tantùm ad eos quos hic nominat: sententia etiam ad alios quos dices: & sic hæc dictio, tantùm, ad verba tantùm respicit.

f ¶ Seruorum.] non solum alijs probationibus.

g ¶ Volentis.] scilicet legis.

h ¶ Comprehendit.] Comprehendit dicta lex, cuius verba tamen non habemus.

i ¶ Mulieris.] de adulterio accusatę.

k ¶ Iusti dūtaxat.] siue sit iustus de naturali & ciuili iure, siue ciuili tantùm: vt adoptiuus.

l ¶ Ex dissolutione.] quæ fit per diuortium, & quā opus est fieri antequā inchoet accusationem: vt j. eo. l. crimen. sed si morte, vel bona gratia, vel ex delicto viri soluatur matrimonium, tenet manumissio: vt ff. qui & à quibus. l. sed si maritus.

m ¶ Prohibet.] Per eos ergo probatur ꝙ ea quæ domi fiunt, per tales possunt manifestari: vt s̄. de repu. l. cōsensu. §. si autem aliter.

n ¶ Dominis.] scilicet dominę vel patri eius.

o ¶ Secuta absolutione.] mulieris, scilicet accusatę, nō aliter: vt hic, & ff. eo. l. si postulauerit. §. si reus. Vltimò not. ꝙ tria dicit hæc lex seruos torquendos, & nō manumittēdos: & damnum emendandum. Circa primum dic ꝙ serui adulteræ & patris eius torquentur ex verbis & sententia. Item ex sententia serui adulterij & patris, sed proprij vbicunq; sint: patris si sint in vsu adulteræ vel adulteri: vt hic, & ff. eo. l. si postulauerit. §. haberi. & ff. qui & à qui. l. prospexit. & j. tit. j. l. fina. Item serui accusatoris: vt ff. e. si postulauerit. §. sed & serui. Item serui matris mulieris & aui dati ad vsum mulieris: & hi omnes prohibent manumitti, vel alienari intra lx. dies à die diuortij: vt hic, & d. l. prospexit. Item torquentur serui etiam extraneorū qui in vsu sunt mulieris. vel etiam si non sunt secundùm alios, si modo aliquid veritatis sciant: vt ff. eo. l. si postulauerit. §. diuus autem. sed si serui patris sicut extranei ita demum torquētur si sunt in vsu mulieris: quæ ergo erit differentia inter extraneum & patrem. Respon. quia extraneus manumittet q̄n volet: pater nisi post duos menses. Item & circa primū dic ꝙ vt libere dicant: serui publicantur, & à dominorū potestate eripiuntur. & hoc fit post quęstionē, prius nō: cū publici non torqueātur. sed extranei nō publicantur, cū nō habeāt cui gratificentur: vt ff. e. l. si postulauerit. §. iussit. & §. ratio. debet tamen fiscus pretium dare domino secundū lo. quando absoluitur: vt argu. s̄. quibus ex causis ser. pro præ. l. ij. & sic est speciale seruuū torqueri in caput dn̄i: vt & j. de quæstio. l. ij. Sup vltimo quæro, quare cauet pro deterioratione cum publici fiāt, & fiscus præstat ęstimationem vt dixi? Respon. fiscus pręstat solūmodo quòd tunc tortus & ruptus valet. vnde deterioratio ab alio est emendanda. Item an totum damnum deteriorationis serui torti accusator reo absoluto dat? Dicunt quidam dimidiam, & aliam sibi computet: quia & pro eo est tortus: vt argumen. s̄. de rebus credit. l. generaliter. §. his de præsentibus. Vel potest distingui: aut extraneus accusatur, aut dominus, aut seruus. primo emendatur ab vtroq; medietas. Vel secūdùm alios vnum simplum, vt sic habeat duplum: vt dicta. l. si postulauerit. in prin. In secundo quando dominus accusatur, in totum emendatur domino absoluto: vt hic, & ff. eo. l. si postulauerit. §. si reus. In tertio in duplum dn̄o emendatur, vt d. l. si postulauerit. §. fi. & ff. de calum. l. fi. et j. de calum. l. dn̄is. & hic. Vel ex stipulatione si interposita est: vel cōditione ex lege petuntur: vt ff. eo. l. quod ex his.

Serui an sint pro adulterio detegēdo torquendi.

GRacchus.] CASVS. Numerius deprehēdit Gracchum cum vxore sua adulterantem, & eum occidit: an propter hoc aliquam pœnam sustinere debeat, quæritur. Et distinguitur, an fuerit talis quem licuit interficere, & non punietur. an non, & in exilium mittetur. Viuianus.

p ¶ Gracchus.] adulter.

q ¶ Numerius.] maritus mulieris.

r ¶ Occidi potuerit.] quia vilis erat psona, & humilis adulter, & in domo sua. i. mariti & non adulteri vel alia: vt ff. eodem. l. marito. & l. si adulterium. §. imperatores. & ff. ad. l. aquil. l. qui occidit. At pater quemlibet occidit in rebus venereis deprehensum: & in sua & generi domo, dūmodo & filiam occidat, vel per eum non stet vt ff. eo. l. patri. & tribus legibus sequentibus. & l. nihil.

s ¶ Nullam pœnā.] vt & s̄. de admi. tu. l. sancimus. j. & ff. de regu. iur. l. nemo damnum. Sed arg. contra s̄. de secū. nupt. l. j. & in aut. de restitu. & ea quę pa. §. si col. iiij. & s̄. de rei vē. l. quoties. & ne tut. vel cur. vec. cō. l. j & s̄. rem alie. l. ge. l. j. Item & no. econtra ꝙ meretur pœnam qđ non est legitimè factum: vt ff. de ijs quæ pro non scrip. l. j.

t ¶ Præstandum est.] sic ergo parent in atrocioribus. sed hoc ideo, q2 patri est hoc permissum. al's cōtra: vt ff. de reg. iur. l. ad ea.

v ¶ Homicidium.] quia adulter non erat vilis.

x ¶ Dolor.] nota ꝙ iustus dolor aliquem excusat: vt ff. ad leg. cornel. de sica. l. j. §. fina. & ff. eo. l. si adulteriū. §. imperatores. Item et tempus facit: vt hic, et ff. de pœnis. l. aut facta. §. j. et §. tempus. et s̄. vt liceat vnicuique.

† Aduerte tu [...] doct. & bar. in. l. nō solū. §. mandatum. ff. de iniur. ꝙ isto casu mādatarius occidēs non euadit pœnam legis.

* Interfecit.

l.ij.Sed arg.contra ſ.de tranſac.l.non minorem.

a ¶ In exilium.] cum aliâs debeant occidi : vt inſtitu.de publi.iudi.§.item lege cornelia.

ADulter.] CASVS. An marit' elapſo cõtinuo quinquẽnio à die commiſsi adulterij, poſsit adulterũ accuſare, quæritur. Et dicitur ꝙ non. non enim exceptio temporalis quæ reo datur, ſibi reo debet auferri. Viuianus.

... iuſtus factum eius releuãt, poteſt in exilium[a] dari. PP. ſine die & conſule.

¶ *Adulter poſt quinquennium accuſari non poteſt. Et exceptio præſcriptionis quæ competit parti, debet ei per iudicem obſeruari & non auferri. hoc dicit. Bald.*

Idem A. Vadanti. LEX V.

ADulter poſt quinquẽnium q̃ commiſſum adulterium[b] dicitur (quod cõtinuum numeratur) accuſari non põt[c] : eaſq; præſcriptiones legibus reis datas auferri non oportet[d]. PP. idib. Iuñ. Maximo ij. & Aeliano Conſ.

¶ *Maritus poteſt accuſare adulterum intra lx. dies utiles: quibus elapſis admititur in reliquum tempus ad accuſandum iure extranei: & quando accuſat, eſt habenda quæſtio de ſeruis. hoc dicit. Vel ſic: Si habens duo iura, perdit unum: admittitur ad reliquum. hoc dicit. Vel ſic: Qui non admittitur ut uir, admittitur ut extraneus. hoc dicit. Bald.*

Idem A. Sebaſtiano. LEX VI.

IVre[e] mariti adulterij accuſare volenti, ſexaginta dies vtiles computantur : quibus in publico eius[f] facultas fuerit, apud quem reus vel rea poſtulari poteſt. ¶ Et cum præterierint dies iſti vtiles, maritus quoq; iure extranei[g] agere poteſt. ¶ Et qui confidit accuſatiõi, calũniæ notã timere nõ debet[h]. nã ad ꝓbationẽ ſceleris diui parentes mei quæſtionẽ de mancipijs eodem[i] modo haberi permiſerunt, quaſi iure mariti ageret. PP. ij. idib. Augu. Maximo ij. & Aeliano Conſ.

¶ *Qui tempore commiſſi delicti non erat maritus nec ſponſus: non poteſt ut maritus uel ſponſus accuſare: licet ſit maritus uel ſponſus: ſed ipſa; puella cum authoritate tutoris accuſabit. hoc dicit. Baldus.*

b ¶ Adulterium.] idem ſi de lenocinio vel ſtupro aliove capitulo huius legis accuſetur: vt ff.e.l.mariti.§.hoc quinquennium.

Adultera ſi non accuſetur intra tẽpus certum, põt ſe præſcriptiõe tueri.

c ¶ Accuſari non poteſt.] In adulterio ẽ planum, niſi in duobus caſibus, quãdo ſcilicet nõ potuit intra hoc tẽpus: qa incœperat ab adultera tantũ. vnde interim non poterat hunc accuſare. Itẽ & quãdo hic ab alio accuſabatur qui poſtea inuentus eſt præuaricari: vt ff.eo.l.iij.& l.quinquenniũ.& niſi per vim ſit factum ſtuprum: vt ff.e.l.mariti. §.fina.ſed in adultera præſcribiĩ ſex menſibus vtilibus: computandis in nupta à tempore diuortij facti à primo. in vidua, à tempore commiſsi criminis: & eſt ratio', quia quæ facilius accuſatur vt vidua, facilius præſcribit à die cõmiſsi criminis: vt ff.eodem.l.mariti.§.ſex menſium. & ff.ad turpil.l.j.§.accuſationem. non tamen vt ſex menſes vtiles excedant quinquenniũ, quo adulter præſcribit à die cõmiſsi criminis : vt ff.e.l.mariti. §. preterea. & duo ex his ſex dãtur, vt accuſet vir iure mariti: quatuor, vt iure extranei: vt ĩ e.l.proxi.& ff.e.l.j.§.extraneis.

d ¶ Non oportet.] ſi modo proponant anteq̃ nomen accuſati vel accuſatę inter reos recipiat: vt ff.e.l.ſi maritus.§.prę ſcriptiones.vel ille §.intelligitur ſpecialiter in quibuſdam vt lenocinij non in his.

IVre mariti.] CASVS. Maritus adulterũ intra lx. dies vtiles iure mariti poteſt accuſare: nec timeat accuſari de calumnia, ſi probat quod facile erit ſibi probare. ſ. per quæſtionem ſeruorum. Viuia.

Maritus qñ que iure mariti, quãdoque iure extranei accuſat vxorem de adulterio.

e ¶ Iure.] maritus accuſat iure mariti. ſed & pater mulieris : vt ff eo. l.is cuius ope.§.ex ſenatuſconſulto vt tamen prę feratur vir, niſi ſit infamis, vel colludat: vt ff.eod.l.ij.§.ſi ſimul.& l.iij.& erit hoc ius, ſiue priuilegium in accuſando: quia ſexaginta dies habet vtiles in quibus prefertur oĩbus alijs, & ſine metu calumniæ, & etiam ex ſola ſuſpicione poteſt vxorem ream facere, & ſine inſcriptione: vt dixit P. vt ff. de mino.l.auxilium.& ĩ eod.l.quãuis.ij. Poſt hos admittitur quilibet: & prædicti etiã admittuntur ante alios vſq; ad quatuor menſes: & quando plures venerunt, iuſtior præfertur. & ſic etiã fortè vir admittitur: vt hic, & ff.eo.l.ij.§.fin.& l.ſi maritus.j.§.extraneis.& l.is cuius.§.penul.ſed videtur ꝙ nõ euadant pœnam calumniæ: vt ff.eo.l.is cuius.§.fina.& l.pater.Sol.refert, ſint in euidenti calumnia vel non.argum.ſ.qui accuſa.non poſ.l.ij.& ff. de ijs qui.vt indig.l.tutorem. Vel prædictũ priuilegium, ſcilicet ſine metu calumniæ accuſare, tantũ viro detur, nõ patri: vt in cõtrarijs: ſed cætera dantur patri. ſ. vt præferatur alijs, & hoc quia ꝑpenſiori dolore facit vir: vt ff.e.l.j.§.ſi ſimul. Vel dic non euitant pœnã calũnię qñ vltra ſexaginta dies accuſant: vt in cõtrarijs. ſed ante, ſic. & ſecundũ hoc expone legem illam, is cuius ope.accuſant, id eſt accuſare ſolent.

f ¶ Eius.] ſcilicet iudicis adeundi. vnde etiam feriati cedunt, ſi copia fuerit adeundi: vt ff.eodem.l.miles.§.ſexaginta.& etiam ſexageſimus in his computantur: & à die commiſsi criminis numeratur: vt ff.eodem.l.pater.§.primo.

g ¶ Iure extranei.] intra quatuor menſes vtiles, vt non excedant quinque annos cõtinuos: vt & ff.e. ſi maritus.j.§.extraneis.& ſic præſcriptione ſex menſium vtilium mulier defenditur: vt no.ſ.l.proxi.

h ¶ Non debet.] i. non timeat ꝙ de ea calumnia condemnetur, ſi modo probauit quod erit ei facilè. nam &c.

i ¶ Eodem modo.] quo & ante ſexaginta dies finitos.

PRopter.] CASVS. Si iure mariti quis poſsit accuſare propter violatam virginem, quę vxor nondum fuit, quæritur. Et dicitur ꝙ non, niſi ſponſa fuiſſet. Si verò ipſa de violentia conquæri velit: authore curatore ſuo hoc faciet. Viuianus.

Idem A. Heruclano. LEX VII.

PRopter violatam virginem adultam, qui poſtea maritus eſſe cœpit, accuſator iuſtus non eſt[k] : & ideo iure mariti crimẽ exercere nõ poteſt, niſi puella violata ſponſa eius[l] fuerat. Sed ſi ipſa iniurias ſuas[m] adſiſtentibus curatoribus[n] per quos etiam negotia eius gerenda ſunt, perſequaĩ: præſes prouinciæ pro debita tãto delicto: ſi probetur, ſeueritate examinabit. PP. xij. calendas Iuñ. Maximo ij. & Aeliano Conſ.

¶ *Maſculus & fœmina non poſſunt ſimul de adulterio accuſari propter exceptionem ordinis. Baldus. Vel ſic: Eodem tempore quis non poteſt adulterum & adulteram accuſare. hoc dicit. Salicetus.*

Idem A. Domnio. LEX VIII.

REos adulterij[o] duos ſimul marem & fœminam[p] ex eadem cauſa[q] fieri lex Iulia de pudicitia[r] vetat[s] : ſed ordine[t] pagi vtroſq; licet. PP. idib. Iuñ. Iuliano ij. & Criſpino Conſ.

¶ *Pœna per definitiuam impoſita, eſt perpetua. Et qui ducit damnatam de adulterio, uel reducit: intelligitur eſſe leno, & punitur crimine lenocinij. hoc dicit. Baldus.*

Idem. A. Proculo. LEX IX.

CAſtitati temporum meorũ conuenit, lege Iulia de pudicitia damnatam in pœnis[v] legitimis perſeuerare. ¶ Qui autem adulterij damnatam[x] (ſi quocũq; modo pœnam capitalem[y] euaſerit) ſciens duxerit vxorem, vel reduxerit : eadem lege ex cauſa lenocinij puniatur.

k ¶ Iuſtus non eſt.] velut maritus de adulterio, ſed de ſtupro ſic, vt quilibet alius: vt ff.eod. l.ſi vxor.in prin.

l ¶ Sponſa eius.] tũc enim iure mariti accuſabit: & fortè vt de adulterio: cùm neq; matrimonium, neq; ſpem matrimonij violare permittatur : vt hic, & ff. cod.l.ſi vxor §.diuus.& argu.ff. de iniur. l.item apud.§. ſponſum. niſi alij poſtea nupta eſſet : quia tunc nõ eſſet ſpes matrimonij: vt ff.eodem.l.miles. §. quærebatur. quæ eſt contra. vel vbi vxor eſſe non poterat, ꝓpter ętatem: vt ff.eod.l.ſi vxor.§. ſi minor. quæ eſt contra. Alij hic dicunt ꝙ aliâs nullo modo accuſet, niſi quando eſt ſponſa : & tũc vt ſponſum, non vt vxorem. per dictam l.ſi vxor.§.ſi minor.

Matrimonium ſicut non eſt violandum, ſic nec ſpes matrimonij.

m ¶ Iniurias ſuas.] aĩs enim nõ auditur minor vigintiquinq; ann. vt ff. eodem. l. ſi maritus. §. lex iulia. ſed accuſari poſt pubertatem poteſt non prius: vt ff.eodem. l.ſi minor.

n ¶ Curatoribus.] vt & ſ.de autho. præſtan.l. clarum. de concubina autem ſtuprata, dic vt ff.e.l. ſi vxor. in prin.

REos.] CASVS. Adulterũ & adulteram an poſsit maritus eodem libello accuſare, quæritur Et dicitur ꝙ non.

o ¶ Adulterij.] ſecus in crimine inceſti: vt.ff. eod.l. qui pupillam.in fi. & l.vim paſſam.§. inceſti.

p ¶ Marem & fœminam.] id eſt adulterum & adulteram.

q ¶ Ex eadem cauſa.] vt ff.eod.l. ſi maritus.ij.§.fin.&.l. vim paſſã.§. duos.&.l.nihil.§.pe.& fi. Ex diuerſa eñ poteſt: vt quia vnus adulterium commiſit: alter domum prębuit: vt ff.eo.l.nihil.§.fi. In alijs autem criminibus quoties licet accuſare? Dic vt no.ſ.de accuſatio.l.qui de crimine. & qui accuſare non poſſunt.l. cùm rationibus.& ſi reus vel accuſator mortuus fuerit l.j.

r ¶ De pudicitia.] ſeruanda.

s ¶ Vetat.] ab eodẽ, ſed à diuerſis poteſt. vt tamen ſerues ordinẽ qui legitur. ff.e.l.denunciaſſe.§ quæritur.& ſtatim dices.

Accuſare volẽs duos adulterij, quo ordine vti debet.

t ¶ Sed ordine.] vt incipiat à quo velit, ſi illa non nupſit: vel ſi nupſit, fecit hoc poſt denũciationem: aĩs ab adultero incipere debet, & eius abſolutio proderit mulieri, & condemnatio non nocebit: vt ff.e.l. ſi maritus. ij.§.penulti.& §.fina.& l.ſequenti.& l.denunciaſſe.& per totam legem. & l.ſecunda.in principio.& l.nupta.& l.ſi vim paſſam. §. nupta.& ĩ. eod.l.ſi dum in tuo.

CAſtitati.] CASVS. Si quis damnatam de adulterio duxerit, ſeu maritus fuerit qui reducit, ſiue alienus: pœna lenocinij plectendus eſt.

v ¶ In pœnis.] quæ pœna eſt notata ĩ.eo.l.quãuis.ij.

x ¶ Damnatam.] vt ĩ.e.l.ſine metu.in fi.& idẽ ſi de ſtupro fuerat dãnata. ſi autẽ ex alijs capitulis legis quæ multa ſunt: vt ff.de mino.l.auxiliũ. ſecus eſt: vt ff.eo.l.mariti.§.j.ſed concubinam eam habere poteſt: vt ff.de concubi.l.j.§.j.& facit ſ.eo.l ij.

y ¶ Capitalem euaſerit.] principis indulgentia.

Punietur

a Punietur.] eam tamen ammodo accuſare non poteſt: vt ff. eod. l. ſi vxor. §. fina.

DE crimine.] CASVS. An maritus cum adultero de crimine adulterij poſsit tranſigere, quæritur. Et dicitur quod non: ſi par eſt delictum vtriuſq; ſcilicet tranſigentis aliquo accepto & dato: qui verò pro comperto ſtupro aliqd accepit, l. Iul. tenetur.

nocinij punietur [a]. PP. vij. Calend. Februar. Iuliano ij. & Criſpino Conſ.

Dans pecuniã vt euadat ab accuſatione adulterij, & accipiens pecuniam pro comperto ſtupro, pœna legis Iuliæ coercetur. hoc dicit. Bal.

Idem A. Demetriano. LEX X.

DE crimine adulterij paciſci non licet [b]: & par delictum eſt accuſatoris præuaricatoris [c], & refugientis veritatis inquiſitionem. Qui autem pretium pro comperto ſtupro accepit, pœna legis Iuliæ de adulterijs tenetur [d], PP. v. nonas Maij, Fuſco & Dextro Conſ.

Iure iſto maritus uxorem quam retinet in matrimonio, non accuſat de adulterio: ſecus de iure nouo. Et ſi non probet, ſimilitudine ſupplicij debet affici. hoc dicit. Salicetus.

Idem A. Naruano. LEX XI.

CRimen adulterij maritum, retenta in matrimonio vxore inferre non poſſe, nemini dubium eſt [e]. PP. cal. Septẽb. Alexãdro ij. & Marcello Conſ.

In authen. vt liceat matri & auiæ. §. quia verò plurimas. colla. viij. conſti. fina.

SEd nouo iure poteſt, & ſi accuſatio vera eſſe oſtendatur, tunc repudium mittere debet [f], & in ſcriptis eam accuſare debet.

¶ Si verò illatam adulterij accuſationem maritus non probauerit, illis ſubijciatur ſupplicijs, quæ eſſet paſſura mulier, ſi accuſatio comprobata fuiſſet [g].

Sententia lata contra adulterum, non officit, nec infamat adulteram. Vel ſic: Condemnatio unius ex pluribus qui tenentur eodem crimine, non nocet alteri. Bald.

Idem A. Baſſo. LEX XII.

ET ſi crimine adulterij damnatus reſtitutus non eſſet, vt proponis: ſi tamen ſoror tua cum qua adulterium commiſſum dicebatur, non eſt accuſata, nec pœnæ, nec infamiæ ſubijci potuit [h]: & multomagis cum & accuſatorem vita eſſe functum proponas [i]. PP. calend. Iuñ. Sabino ij. & Venuſto Conſ.

Adultera in abſentia, poteſt recipi inter reos. hoc dicit. Bald.

Idem A. Syluano. LEX XIII.

ADulteram, ſi poſteaquam

b Paciſci nõ licet.] nullo modo. diſtingue tamẽ vt j. eo. l. ſerui. Azo.

c Præuaricatoris.] in accuſatore totum legi poteſt: vt ſiue præſens præuaricetur, ſiue deſtitit, idem ſit. Vel primum in accuſatore, ſecundũ in reo: ſed neutra placet: quia ſecũdùm primum, refugere non eſſet præuaricatio: vt ff. de præua. l. iij. in prin. & §. fina. Dic ergo tranſigentis & præuaricantis fieri ſimilitudinem. Azo hoc modo par delictum eſt accuſatoris præuaricantis, & aliquid à reo accipientis, & ipſius rei refugientis veritatis inquiſitionem donando aliquid: nã tali tranſactione præuaricator ille habetur, & vt adulter punitur, & pro confeſſo habetur. Et dic, quid eſt præuaricari: vt ff. ad turpil. l. j. §. j. ſed huic legi eſt contra ff. eo. l. ſi maritus. ij. §. ſi negauerint. & alię plures quæ eodẽ modo contradicunt ſ. de trãſactio. l. tranſigere. & ibi ſolui.

d Tenetur.] vt ff. de mino. l. auxilium. §. finali. & ff. quod metus cauſa. l. iſti quidem. & ff. eo. l. mariti. & ſ. de condictio. ob tur. cau. l. mercalem.

CRimen.] CASVS. Marit9 an poteſt accuſare vxorem ſuã de adulterio, ſi eam retineat in matrimonio? dicitur quòd non.

e Dubium eſt.] ſed nec adulter accuſari poteſt, niſi demum facto diuortio: vt ff. eo. l. miles. §. volenti. ab extraneo autem poteſt, ſi primò virum lenocinij arguat, non aliâs: vt ff. eo. l. conſtãte. nec obſt. l. vim paſſam. §. j. quia poteſt extraneus conſtante matrimonio, ſcilicet ſecundo, non primo. iam enim denuo nupſerat: ſed hodie etiam conſtante matrimonio, poteſt vir vxorem accuſare. vnde lege authẽ. ſed nouo &c. quæ eſt in cor. authen. vt lice. mat. & auiæ. §. quia verò plurimas. col. viij.

Adulterij accuſari põt vxor, etiam cõſtãte matrimonio.

SEd nouo.] CASVS. Authen. corrigit l. C. quia marit9 poteſt retinere poſt adulterium vxorem ſuam, & poteſt eam accuſare: & ſi probauerit, repudiabit eam: ſi non, ſuſtinebit eam pœnam quam paſſura eſſet mulier ſi maritus probaſſet.

f Debet.] & dotẽ & donationẽ lucrari. & plus ſi filij nõ ſint: vt in cor.

g Fuiſſet.] ex hac etiam cauſa poterit ei mittere repudium, & lucrari donationem & dotem: vt in cor. §. ſi vir de adulterio.

ET ſi crimine.] CASVS. Licet adulter cõdemnatus fuerit, neq; reſtitutus: non propter hoc mulier cũ qua dicitur adulteriũ commiſſum, ſi non accuſetur, pœnam aut infamiæ notam ſuſtinebit. Viuia.

h Potuit.] ſed abſolutio prodeſſet: vt ff. eoſdem. l. denunciaſſe §. fina. Sed an maſculus ſi deprehendatur, erit infamis? Reſpond. non: ſecundùm Ioan. licet ſecus in fœmina: vt ff. de ritu nuptia. l. palam. §. quæ in adulterio. Accurſius.

crimen contra eam inchoatum [k] eſt, prouinciam exceſſerit [l], etiam abſentẽ inter reos [m] recipi poſſe, explorati iuris eſt. PP. noñ. Mar. Attico & Prætextato Conſ.

Non poteſt ſumi accuſationis initium à nupta, niſi denunciatio præceßiſſet: & ibi adulter debet puniri, vbi eſt commiſſum adulterium. Bald. Vel ſic: In qua prouincia mulier adulterium commiſit, ibi accuſari debet: nec ab ea incipitur, ſi alteri nupta reperitur: niſi denunciatio legitima nuptias præceſſerit. hoc dicit. Sali.

Imperator Gordianus A. Aquilæ. LEX XIIII.

SI dũ in tuo matrimonio vxor tua eſſet, ſe adulterio polluit: in ea prouincia in qua idipſum factum eſt [n] adulterium, more ſolito [o] perſequi debes. Nec enim ab ea quę iam nupta [p], & adulterium paſſa [q] eſt, exordium accuſationis ſumi poteſt: ſi denunciatio criminis nuptias non præceſsit [r]. PP. nonas Decembr. Gordiano A. & Auiola Conſ.

Contra adulteram non poteſt procedi in abſentia: & remiſſio quæ fit in delictis, non debet fieri ad iudicem incompetentem, ſed ad iudicem rei. hoc dicit iſta lex cum authen. hic poſita ſecundùm Bal. Vel ſic: Abſens non poteſt accuſari vt poßit ſuper cauſa procedi: nec reus tenetur ſequi forum accuſatoris. Et occupato reipublicæ cauſa, non currunt tempora accuſatori præfinita. hoc dicit. Sali.

Idem A. Hilarino militi. LEX XV.

SI quondã vxor tua antequã [s] crimine adulterij accuſaretur, prouinciam exceſsit: neq; abſens accuſari poteſt [t], neq; in eam prouinciam in qua ſtipendium facis, tranſmitti iure depoſcitur [v].

¶ Sanè cùm per occupationem militarem non licuerit, accuſare eam ſolenniter poteris. Nec enim tempus quo muneribus militaribus occuparis, vindictam tibi quam maritali dolore percuſſus depoſcis, debet [x] auferre. PP. iiij. Id. Mart. Attico & Prætextato Conſ.

In authẽ. vt nulli iudicum. §. ſi verò qs. col. ix. conſti. ix.

Abſens accuſatus, legitimè eſt reuocandus: & eo non veniente, procedetur vt à iure permittitur. & in delictis fit remißio ad locum vbi quis deliquit. quod ſi iudex loci vbi reus degit, facere neglexerit: punitur ipſe & eius officium forma & pœna hic ſcripta. hoc dicit. Sali.

i Proponas.] facit ff. eodẽ, denunciaſſe. in fine. & l. ſequen.

ADulteram.] CASVS. Si poſt accuſationem adultera incipiet abeſſe: non ideo minus abſens inter nomina reorũ recipi poteſt. Viuianus.

k Inchoatũ eſt.] per lit. conteſtationem.

l Exceſſerit.] nõ reipublicæ cauſa: vt ff. eo. l. ſi maritus. ij. §. legis.

m Inter reos.] hoc fiebat poſt litem conteſtatam. An autem condemnetur, dixi ſ. de accuſa. l. abſentem. & facit j. eo. l. quamuis. j.

SI dum.] CASVS. In ea prouincia in qua adulteriũ cõmiſſum eſt, debet maritus crimẽ adulterij perſequi, & ſi ante denunciationem factam à marito, alij nupſerit: non ab ea, ſed à marito incipiet. Viuianus.

n Factũ eſt.] qa qua in prouincia &c. vt & ſ. vbi de cri. agi opor. authen. qua in prouincia.

o Solito.] diuertẽdo, ſcilicet prius ab ea: vt ſ. l. crimen. Item & cauſa incipiat ab adultera. & hoc ſubijcit, nec enim.

p Nupta eſt.] ſecundo viro.

q Adulterium paſſa.] apud primum virum.

r Nõ præceſſit.] in caſu etiam ſi non pręcedat denunciatio: vt ff. e. l. ſi quis adulterium. in princ. & facit ad l. ſ. eo. l. reos. in fin. & repete hic quod ibi diximus.

SI quondam.] CASVS. Mulier antequam accuſaretur de adulterio, cœpit abeſſe. abſens accuſari nõ poteſt. neq; in prouinciã in qua militat maritus, tranſmittenda eſt. Si verò maritus, quia militiæ cauſa aberat: inter ſtatuta tempora vxorem accuſare non poterit: an ei currant tempora, quęritur. Et dicitę quòd non. Viuianus.

s Antequam.] ſecus ſi poſt: vt ſ. e. l. adulterã.

t Poteſt.] vt ſ. de accuſa. l. abſentem.

v Depoſcitur.] cùm reus forum accuſatoris non ſequatur: vt ſ. de iuriſdi. om. iudi. l. iuris ordinem.

x Debet.] quia vtile eſt tempus: vt ff. eod. l. miles. §. quidam. & j. eod. ob commiſſam. & ff. qui. ex cau. ma. l. ſi qua. & potes hic, vel ſuper legem, adulteram. legere authen. ſi verò criminis &c. quæ eſt vt nulli iudicum. §. ſi verò quis comprehenſorum. colla. ix.

SI verò.] CASVS. Lex C.dicebat, si inchoato crimine mulier se subtrahit, nihilominus nomen eius recipitur inter reos. Authenti. verò ista dicit quòd si mulier inchoato crimine se subtrahit vt impediatur cognitio criminis, debet citari, & de loco ad locum transmitti: vt ita de crimine cognoscatur, & etiam puniatur. Viuianus.

SI verò criminis commissi occasione latuerit, aut prouinciam illam reliquerit in qua deliquit: iubemus legitimis edictis à iudice vocari eum, & si non audiat, illa in eum procedere quæ nostris legibus [a] sunt definita. ¶ Si verò cognoscatur quòd in alia prouincia degat, iubemus prouinciæ illius iudicem in qua crimen commissum est, epistola publica vti ad prouinciæ illius iudicem in qua delinquens degit. ille verò qui publicas susceperit literas, periculo suo & officij sui comprehendet eum, & ad iudicẽ prouinciæ transmittet [b] in qua peccauit, supplicijs legitimis subijciẽdum. ¶ Si verò qui publicam epistolam susceperit, hoc facere, aut officiũ eius imperata neglexerit: tunc, & ipsum iudicem tres libras auri, & officiũ eius alias tres pro pœna inferre iubemus. ¶ Sin autem iudex aut aliquis officialium suorum propter lucrũ eum non comprehenderit, aut comprehendens non transmiserit, & hoc fecisse conuincatur: spolietur cingulo, & exilio tradatur.

¶ Maritus qui de adulterio accusauit, sine abolitione non potest desistere. hoc primò. Et desistens ab accusatione, est exclusus perpetuo. hoc dicit. secundò. Baldus.

Impp. Valerian. & Gallien. AA. Arcesilao.

LEX XVI.

ABolitionem [c] adulterij criminis postulans: præsidem in cuius officio accusatio fuerit instituta, adire debes. ¶ Cæterùm erras tu maritæ, existimans etiam si simpliciter, id est sine abolitione destitisses, senatusconsulto [d] in persona tua futurum locum non fuisse. diuersum enim diui principes sæpè sanxerunt [e]. Quin hoc amplius scias, nullam fuisse tibi vlterius potestatem [*] instituendi huiusmodi accusationes: quia & decreto patrum, & lege Petronia ei qui iure viri delatum adulterium nõ peregit, nũquam postea [f] hoc crimen deferre permittitur. PP. xv. calend Iuñ. Maximo & Glabrione Conſ.

¶ Potest maritus re integra libello accusatorio renunciare, ad quem offerendum ex leuitate & sola suspicione processit: & sibi reconciliare uxorem. hoc dicit. Bald. Vel sic: Qui uxorem in adulterio deprehensam retinet, uel de adulterio damnatam reducit: lenocinij crimẽ committit, non qui uana indignatione libellum accusationis solum porrexit. hoc dicit. Salicetus.

Idem AA. Victorino. LEX XVII.

SIne metu legis Iuliæ de adulterijs coercẽdis reuocare vxorem in matrimonium potes: cùm nihil amplius quàm libellos accusationis obtulisti: quia postea comperisse te affirmas quòd vana indignatione ad accusationem incitatus fueris [g]. ¶ Is enim committit in pœnam, quam lex certo capite [h] denunciat, qui vel publicè adulterio damnatam habet: vel adulteram sciens, vt ignorãtiam simulare non possit, retinet vxorem [i]. PP. vj. calend August. ipsis AA. iiij. & iij. Conſ.

¶ In delictis non requiritur quòd factum producat iuris effectum: sed sufficit ille effectus qui est merum factum hominis. Vel sic: Habens duas uxores est infamis: & datum pro matrimonio putatiuo, repetitur: & promissum non petitur. hoc dicit. Bal. Vel sic: in delictis consideratur animus & merum factum, non iuris effectus: ideo uxoratus scienter accipiens aliam uxorem, punitur, non mulier ignorans: imò res in dotem datas repetit, licet sibi promissa petere non possit. hoc dicit. Salicetus.

Idem AA. & Valerian. C. Theodoræ.

LEX XVIII.

EVm qui duas simul habuit vxores [k], sine dubitatione comitatur infamia [l]. In ea namq; re non iuris effectus [m] [†] quo ciues nostri matrimonia contrahere plura prohibentur: sed animi destinatio cogitatur [n]. ¶ Veruntamẽ ei qui te ficto cœlibatu cum aliam matremfamilias in prouincia reliquisset, solicitauit ad nuptias: etiam crimen stupri à quo tu remota es, quòd vxorem [o] te esse credebas, ab accusatore legitimo solẽniter inferetur [p]. ¶ Cæterùm res tuas omnes, quas ab eo interceptas matrimonij simulatione deploras, restitui tibi omni exactionis instãtia impetrabis à rectore prouinciæ [q]. nam ea quidem quæ se tibi vt sponsæ daturum promisit, quomodo repetere cum effectu potes quasi sponsa [r]? Accepta idib. Maijs Antiochiæ Tusco & Basso Conſ.

¶ Exceptio procuratoria in crimine, non potest opponi post conclusum uel quasi conclusum in causa. ista est secunda lectura. Vel sic: ex=

a ¶ Nostris legibus.] vt requiratur, & bona eius annotentur: vt ff. de requi. reis. l. j.

b ¶ Transmittet.] hic est argumen. cõtra ff. de iudicijs. l. hæres absẽs. §. primo. Solu. speciale est in delictis: vt hic, & s. vbi de crimi. agi opor. l. fina. & in authen. vt iudi. sine quoquo suffra. §. necessitatem. colla. ij. & idem vbicunq; certę personæ cognitio mandatur, vt præsidi: vt s. ne li. po. l. j. & vbi quis de curiali vel cohortali. l. finali. sed in contractibus si ibi non inuenitur, bona quæ ibi habet possidentur: non tamen inuitus reducitur, si alibi versetur vbi habet forum vel domiciliũ: sed si aliâs latitet, potest idẽ quod in criminalibus dici. Vel dic vt in contrario notaui. ADDITIO. Quid iuris sit in contractibus, vide in c. romana. §. contrahentes. de foro compe. lib. vj. Et videas circa materiã isti' authen. glos. in verbo, de more. in clementi. pastoralis. §. quòd si punitio. de re iudica.

ABolitionem.] CASVS. Maritus si cœpit accusare suam vxorem, & velit desistere, impetrabit hoc à iudice: alioquin si simpliciter desistat, scilicet nulla impetrata abolitione, pœnam desertę accusationis nõ euitabit: nec de cætero ex lege petronia ad accusationem admittetur. Viuianus.

Abolitio est licentia desistẽdi ab accusatione.

c ¶ Abolitionem.] id est licentiam desistendi: vt in turpilianum non incidat.

d ¶ Senatuscõsulto.] turpiliano.

e ¶ Sanxerunt.] imò videtur non incidere: vt & ff. ad turpil. l. in senatusconsulto. §. eos. Solu. illud intellige in patronis, & non in marito. cui solutioni est argumẽ. contra ff. de bo. liber. l. qui cum maior. §. sed si minor. & §. si libertus. Vnde dic quòd in cõtrario loquitur de tutore & quibusdã alijs qui sine metu calũniæ accusant, non de marito. Vel dic, an in euidẽti erat etiam vir calumniatus: vt hic, an non: vt ibi. & s. de ijs qui accusa. non possunt. l. ij. in fine. sed à pœna talionis per legẽ Remiam excusatur. Item & ab infamia quæ per Turpilianum etiam imponitur: vt s. eo. l. iure mariti. Et sic etiam potest dici quòd quo ad aliquid habet locum Turpilianum, scilicet ad pœnam quinq; librarum auri, non infamiæ quæ sunt pœnæ Turpiliani: vt ff. de præuarica. l. ij. §. fina. & j. ad turp. l. j. & sic etiam isto modo potest tolli contrarium.

[*] statuẽdæ huiusmodi accusatiõis.

f ¶ Postea.] vt ff. eo. quæsitum. §. fina. & ad turpil. l. qui destitit. & s. qui accu. non pos. l. accusationem.

SIne metu.] CASVS. Maritus iracundia commotus porrexit vxori libellum accusationis: an possit desistere, & eam sine metu legis Iuliæ matrimonio retinere, quæritur. Et dicitur quòd sic: quia ille solùm punitur qui sciẽs damnatam duxit vxorem, ita quòd non possit dissimulare se ignorasse. Viuianus.

g ¶ Fueris.] vt & ff. eodem. l. mariti. in princip. & §. quod ait. & l. quæsitum. §. fin. & argu. ff. ad turpil. l. quæsitum.

h ¶ Capite.] multa enĩ erant capita legis: vt ff. de mino. l. auxilium.

i ¶ Vxorem.] vt & s. eod. castitati. sed hodie contra: vt s. eod. authen. sed nouo.

EVm qui.] CASVS. Qui simul habet duas vxores, est infamis. si ergo in ciuitate Bonoñ. vxorem habens, aliam in prouincia duxit, dicens se non habere vxorem: de stupro poterit accusari, licet virum ipsa decepta, scilicet quasi ignorans ipsum esse iure alterius, accusare nõ possit de stupro: & res quas ipsa viro dedit, repetet: & illas quas vir ei vt sponsæ promisit, nullo modo petet. Viuia.

k ¶ Vxores.] idem si sponsas: vt ff. de ijs qui notan. infamia. l. j. Idem si vnã sponsam, & aliam vxorem.

l ¶ Infamia.] Nota qui simul habet duas vxores, infamis efficitur: vt dicta l. de infami. & l. quid ergo. §. ij. & s. de incestis nuptijs. l. neminem.

Vxores duas simul habẽs, efficitur infamis, [†] Cõcor. c. nuper à nobis. cum gl. sup verbo, affectu. de biga.

m ¶ Effectus.] verè enĩ non sunt duo matrimonia. si enim primum valet: secundum non valet.

n ¶ Cogitatur.] secuto conamine. & sic est s. de excusatione tutorum. l. amplissimi.

o ¶ Vxorem.] & sic non es in dolo: vt ff. eodem l. penultima.

p ¶ Inferetur.] non dicit adulterij, sed stupri. & sic non committit maritus adulterium ad solutam accedens: vt diximus s. eod. l. j.

q ¶ Prouinciæ.] Nisi dedisses sciens: & idem in conuersis qui per vxores reuocantur.

r ¶ Sponsa.] quasi dicat nullo modo: vt & s. de dona. ante nupt. l. ea. retines tamen data: quia ex sua non tua parte est turpitudo, ad instar eius quod meretrici promittitur: vt ff. de condict. ob tur. cau. l. idem. §. j. & facit ff. de dona. inter virum & vxo. cùm hic status. §. penul. & §. simili modo.

QVamuis.] CASVS. Viator uxorem suam propter adulterium quod commisit, à se reiecit, & de adulterio accusauit. dixit se non esse damnandam in absentia accusatoris: quid iuris sit? Respond. quòd potest: nec viator ab excubijs est reuocandus. Viuianus.

a ¶Oportere.] vt & s. de accusa. l. fina.

b ¶Literis tuis.] ò iudex qui consulis me.

c ¶Materiam.] proprium nomen vxoris accusatæ.

d ¶Viatoris.] propriũ nomen viri qui accusat.

e ¶Quæstionibus.] per tormenta, postulante viro qui accusabat. Azo.

f ¶Viatoris.] s. absentis causa reipublicæ.

g ¶Præsentiam.] aliter enim procedi nõ deberet, per dictam legem fina. s. de accusa. sed certè hoc speciale [a]: & quia maritus vsq; ad sententiã steterat, & omnia peregerat: & quia in seruitio reipublicæ erat. Vel ideo postulabat, vt obijceret quòd iste non poterat accusare per procuratorem, quod fecerat: sed & hoc non potest: quia cum sit dilatoria, ante debuit proponi: vt ff. eo. l. si maritus. ij. §. præscriptiones.

a Hunc casum excipit gl. sup. ver. probatũ in c. deritatis. de volo & cõma. tu

ceptio procuratoria in criminali, non potest opponi crimine non liquidato. hoc dicit. & not. l. optimam. Bal. Vel sic: *Absente reo potest ferri sententia pro eo contra accusatorem præsentem etiam in causa capitali. hoc dicit. secundum Azo. Vel sic: Absentia accusatoris post liquidationem criminis, non impedit contra reum præsentem ferri sententiam. Sali.*

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. ad Pompeianum. LEX XIX.

QVamuis indubitati iuris sit, quandocunq; adulterij crimen intẽditur, præsentiam accusatoris præcedere oportere [a]: tamen quoniam ex literis tuis [b] cognouimus Materiam [c] Propositi Viatoris [d] vxorẽ, habitis quæstionibus [e], cum Iuliano quondam adulterium commisisse, detectam sub ipsa prolatione sententiæ Viatoris [f] ipsius præsentiam [g] postulasse: non putauimus confecto [h] penè iudicio, facinore etiã agitata quæstione conuicto, Propositum ab excubijs limitis [i] reuocãdũ. D. S. nõn. Decẽb. AA. & CC. Conss.

¶*Toll: uoluntatẽ de medio, & omnis actus est indifferẽs. Bal. Vel sic: Stuprũ uoluntariũ punitur in utroq;, non uiolentum in patiẽte. h. d. Sali.*

Iidem AA. & CC. Didimo. LEX XX.

FOedissimam [k] earum nequitiam quæ pudorem suum alienis libidinibus prosternunt, non etiam earum quæ per vim stupro cõpressæ † sunt, irreprehensa voluntate [l], leges vlciscuntur. quinetiam inuiolatæ existimationis esse, nec nuptias earum alijs interdici merito placuit. PP. iij. nõn. Octobr. ipsis iiij. & iij. AA. Conss.

h ¶Confecto.] id est perfecto facinore: quia ita plene probatum erat quòd sola sententia restabat.

i ¶Limitis.] præerat enim ad limites imperij custodiendos. & facit s. eodem. l. adulteram. & s. quomodo & quãdo iud. l. si. & j. vt intra certum temp. l. fi.

FOedissimam.] CASVS. Mulier quæ spõte stuprum commisit, punienda est: non quæ per vim, quia cuilibet potest nubere. Viuianus.

† alias, com prehensæ.

k ¶Fœdissimam.] loquitur in princ. quando mulier spõte committit stuprum cũ aliquo. Alij dicunt loqui, cum fœmina agit vt vir: sicut ecõtra vir vt fœmina. j. eo. l. cùm vir. & sic facit ff. de postula. l. j. §. remouet.

l ¶Voluntate.] nam accusari de adulterio vel stupro non possunt: vt hic, & ff. eodem. l. si vxor. §. si quis plane. Et nota hunc violentum tam stupri quàm de vi publica sine præscriptione quinquennij posse accusari: vt ff. eo. l. mariti. §. finali.

¶*Tempus utile non currit absenti in causa militiæ: sed bene currit reuerso. h. d. Bal. Vel sic: Marito reipublicæ causa occupato, non currunt tempora ad accusandũ de adulterio uxorẽ. Sali.*

Iidem AA. & CC. Silano. LEX XXI.

OB commissa adulteria atq; accusandas vxores certa tempora [m] quę vtiliter [n] computari solent, præscripta sunt. si igitur per occupationes publicas accusationem instituere non potuisti,

OB commissa.] CASVS. Statuta sunt tẽpora intra quæ maritus vxorem suam accusare potest: ita quòd si reipublicæ causa absit, sibi reuerso danda est ex integro licentia accusandi: vt eam quamcito munus sibi creditum impleuerit, accusare incipiat. Viuianus.

m ¶Tempora.] alias certa tempora, & alias certa reo tempora: quia & ipse vir qui accusat, dicitur reus lenocinij.

n ¶Vtiliter.] ad sex menses restringitur, non ad quinquennium: quod quinquennium continuum est, vt dixi.

o ¶Tempora.] scilicet sex mẽses vtiles, & quinquennium continuum. s. eo. iure mariti. & l. adulteram. & ff. eo. l. quinquennium.

p ¶Habebis.] communi iure, cùm dixerit s. eo. l. si quondam. non auferri tempora talis absentiæ. & facit ff. ex qui. cau. ma. l. si qua.

q ¶Prætendas.] statuetur enim terminus vltra quem non audieris: vt s. qui accusa. non pos. l. si ea. ne semper iactes te accusaturũ eam vt hic dicit. & facit ff. de adul. edic. l. cum sex. & ff. de diuer. præscrip. l. j. & ff. eo. l.

miles. & l. si vxor. Accursius.

SI ea.] CASVS. Si eam quæ meretricio more se cum quolibet sine delectu commiscuit stupraueris: an stupri accusari posses, quæritur. Et dicitur quòd non. Viuianus.

r ¶Passim.] id est sine delectu: vt ff. de ritu nup. l. palam.

nec ante creditũ tibi munus præscripta tempora [o] transacta sunt: post depositam solicitudinẽ qua detineris, integram accusandi potestatem habebis [p]: ad quam cum vacare cœperis, properare debebis: nec effrenata licentia ad terrendam aduersariam futuræ accusationis speciem prætendas [q]. PP. xiiij. calẽd. Nouemb. ipsis iiij. & iij AA. Conss.

¶*Stuprum punibile non committitur cum meretrice. Baldus.*

Iidem AA. & CC. Oblimosi. L. XXII.

SI ea quæ stupro tibi cognita est, & passim [r] vænalem formam exhibuit, ac prostitutã meretricio more vulgo se præbuit: adulterij [s] crimen in ea cessat [t]. PP. xij. calend. Nouemb. ipsis iiij. & iij. AA. Conss.

¶*Matrimonium quod non est, uiolari non potest: & redimens suam uexationem, quod dedit, repetit: & ultra criminaliter punitur accipiens: sed redimens suum peccatum super quo non poterat transigere, quod dedit, non repetit: & punitur tam ipse quàm accipiens. h. d. Bald.*

Iidem AA. & CC. Proculo. L. XXIII.

SErui ob violatum contubernium suum adulterij crimine accusari nõ possunt [v]. ¶Is autẽ [x] qui post dissociatum [y] matrimoniũ vxorẽ licito iure duxit, obq; intentatæ accusationis ac potẽtis patrocinij metum [z], ei qui accusationẽ instituerat, aurum & argentum dedit: ad recipiẽdum [a] id, vlciscẽdamq; turpis lucri cupiditatẽ, adire prẽsidẽ potest [b]: qui examinatis partiũ allegationibus, & inquisita fide veri, si quidẽ id ab eo qui innocẽs est, ob illati criminis timorem datum esse cognouerit: queãdmodum sententiã formare debeat, ex euidentibus iuris [c] placitis instruetur. ¶Si verò cõstiterit corrupti [d] matrimonij velut mercedem ad captandã impunitatem solutã pecuniã esse: eũ qui etiam [e]

s ¶Adulterij.] id est stupri. nam adulterium non cessaret, si esset cõiugata, licet sit venalis: non enim soli & c. vt ff. eo. si vxor. §. j. & sic lex Iulia vno pro altero vtitur: vt j. eo. l. quæ adulterium. & ff. eo. l. mariti. §. j. & l. inter liberas. §. lex.

Adulterium an cõmittat cũ meretrice.

t ¶Cessat.] vt nec ipsa nec tu possitis accusari: sic ergo habet plus luxuria quàm castitas. & sic arg. contra in authen. de resti. & ea quæ parit. §. fi. colla. iiij.

Luxuria plus habet, q̃ castitas.

SErui.] CASVS. An seruus quem habentẽ rem cum vxore sua de adulterio accusare possit, quæritur. Dicitur quòd nõ. & hoc in prima. Si verò Titius vxorem suam à se reiecit, & alij se copulauerit: & Seius ab illo pecuniã accepit, ne eum accusaret: an eam sic turpiter acceptam repetere possit, quæritur. Distinguitur: aut erat innocẽs, aut non. primo casu repetet, secundo casu non: & accipiens punietur. Vel dic aliter vt in glos.

v ¶Non possunt.] vt ff. eo. l. inter liberas. sed agitur serui corrupti & iniuriarũ, & lege Aquil. vt ibi, & ff. de iniur. l. si stuprũ. & est ratio: quia nec est ibi matrimoniũ: vt s. de inceſt. nup. l. cum ancillis. sed licet directa accusatio cesset: tamẽ extraordinariè etiam punitur: vt d. l. inter liberas. & ff. de offi. præsi. l. fi.

x ¶Is autem.] Titius dissociauit matrimoniũ quod cum Berta habebat, quam accepit postea Caius in vxorem: & hũc vult accusare Titius quasi durante primo matrimonio adulterasset cũ ea. timẽs Caius, dedit Titio centum vt desisteret: si iniuste opprimebatur, repetet quod dedit: si iustè, non: & etiam qui accepit, punitur.

Casum ponit.

y ¶Dissociatum.] a's dissolutum, alia causa quàm adulterij vel stupri: vt ff. eo. l. mariti. §. j.

z ¶Metum.] nam potentes aduocatos [b] Titius habebat.

a ¶Ad recipiendum.] hoc per condictionem ob turpem causam. ex parte enim accipientis tantum est turpitudo: vt ff. de calum. l. in hæredem. §. j. ad vltionem agitur lege Iulia repetundarum. ad vtrunq; agitur actione, factum de calumniatoribus, quæ in quadruplum datur vsq; ad annum: & sic ad datum & pœnam: vt ff. ad legem iuliam repe. l. antepenul. & ff. de calum. l. j. in prin. & §. j.

b Intellige potẽtes astutia forẽsi. de qua in l. quis si noluit. §. si mancipiũ. & est bona glos.

b ¶Potest.] Caius qui dedit.

c ¶Iuris.] inducentis prædicta auxilia, & facit s. de contrahen. & committen. stipula. l. si quidem. & ff. de calum. l. si ab eo. Sed contra s. quod met. causa. l. accusationis. Sol. vt ibi.

d ¶Corrupti.] id est delicti, quòd corrumpuntur matrimonia.

e ¶Eum qui etiam.] punitur ergo reus: quia habetur pro confesso: vt ff. de præuari. l. in omnibus. accusator etiam incidit in Turpil. & etiam de præuaricatione accusari potest: vt s. eo. l. de crimine.

a ¶ Senatuſconſulti.] Turpiliani.

SI eius.] CASVS Si tu es contubernalis alicuius : & ille vellet te de adulterio accuſare : ſibi non licet.

b ¶ Contra iuris formam.] quia erat ſeruus.ad quod eſt ſ.eo.l.ſerui. & l.ſi ea quæ.in quibuſdam libris deeſt hæc lex.

ETſi.] CASVS. Alienam ancillã ſtuprasti,& dominus iudici conqueſtus fuit. ſi iudex probra dixerit, an fias infamis,quæritur. Dicitur quòd non.

aduerſus ſenatuſconſulti [a] cenſuram cum fœdiſsimo flagitio accepit,puniri iubebit.PP. cal. Nouẽ. ipſis iiij &.iij.AA.Conſ.

¶ *Exceptio nullitatis matrimonij,excludit actũ ab accuſatione adulterij.hoc dicit. Baldus.*

Idẽ AA.& CC.Dionyſio. L. XXIIII.

SI eius à quo nunc adulterij rea poſtularis, contra iuris [b] formã conturbenio hæſiſti, innumeris authoritatibus te tueri potes.

¶ *Damnatus de libidine commiſſa cum ancilla, non efficitur infamis.hoc dicit.Bald.ſed opinionem tantum aggrauat.Sali.*

Idẽ AA.& CC.Soſsiano. LEX XXV.

ETſi libidine intemperatæ cupiditatis ex actorum lectitione exarciſſe te cognitum eſt : tamen cum ancillas ẟ compreſsiſſe, & non liberas ſtupraſſe detectum ſit:ex eiuſmodi ſententia [c] grauatam.[d] † potius opinionem tuam, quàm infamia afflictam eſſe manifeſtũ eſt [e].PP.v.id.Mart. Tyberiano & Dione Conſ.

¶ *De emergenti & incidenti eſt prius agitandum quàm de cauſa prima.Hoc dicit.Baldus.Vel ſic: Replicatio uel exceptio præiudicialis antea diſcutitur: & ea reprobata,ſuper crimine proceditur.hoc dicit. Salicetus.*

Idẽ AA.& CC.Criſpino. L. XXVI.

QVoniam † Alexandrum [f] qui in crimen vocatur, etiã præſcriptionem eſſe pollicitum eo nomine quòd accuſator vxorem poſt deprehenſum adulteriũ penes ſe habuiſſe videatur, & de ſtatu ſuo [g] agere nunc velle perſpeximus [h] :ita ordo quæſtionis dirimẽdus videtur,vt in primis [i] quidem de ſtatu Alexandri quæratur : ita vt ſi liberum eum eſſe adhibita audientia deprehenderis, præſcriptionis ei obijciendæ facias poteſtatẽ [k]. ¶ Sin verò eundem eſſe ſeruum cognoueris, remotis præſcriptionis impedimentis [l],in adulterum crimen protinus debebis inquirere : ac ſi eum

c ¶ Ex eiuſmodi ſententia.] qua pronunciatum eſt te feciſſe prædicta. argu. ff. ad turpil. l. j.§.j.

d ¶ Grauatam.] ſic ſ. de ijs qui no..infa. l. ea quæ.

e ¶ Manifeſtũ eſt.] facit ſ.eo.l.ſerui.& ff.eo. l.inter liberas.

QVoniã.] CASVS. Titius accuſabat Alexandrum de adulterio.Alexander excipiebat de lenocinio Titij:quia dicebat Titium tenuiſſe eam poſt commiſſum adulterium:Titius replicãdo dixit eum ſeruum eſſe. quod iſtorum trium ſit præferendum, quæritur. Dicitur quòd prius inquiret de ſtatu: & ſi apparuerit liber, admittetur eius exceptio : ſi ſeruus,non. & ſi apparuerit eũ adulterium commiſiſſe : iudex eum vt adulterum punire debet.Viuianus.

f ¶ Alexandrum.] Titius accuſabat Alexãdrũ de adulterio. Alexander obijciebat de lenocinio cõtra Titium. Titius replicabat Alexandrũ eſſe ſeruum,& ſic non poſſe de lenocinio opponere. hoc tertium prius debet inquiri.Accurſius.

g ¶ Suo.] Alexandro.

h ¶ Perſpeximus.] Titium ſcilicet.

i ¶ In primis.] antequã de adulterio vel lenocinio quæratur : nec enim ante poſſunt aliæ duæ determinari. Sic ergo ciuilis præponetur criminali : vt hic,& j.ad legem flauiã de plagia.l. præſes.& hoc ideo, quia præiudicialis eſt aliâs cõtra : vt ſ. de ordi. iudi. l. finali.quæ eſt contra.An autem de hac incidenti pronũciabit? Dic quòd non : licet quidam ſic : vt no.ſ.de ordi.iudi.l.j.

k ¶ Poteſtatem.] hoc ſi nomen ſuum non erat inter reos receptũ. aliâs non poteſt extraneus obijcere lenocinium : vt ff.eo.l.ij. §. extraneus & l. ſi maritus.ij.§.præſcriptiones.quæ ſunt contra.

l ¶ Impedimentis.] ſed cur non licet ei ſe defendere? Reſpond. non ſe defendit : ſed alium aggrauat [a] cui lenocinium opponit : vt ff.eod. l. ij.§.ſi publico.

m ¶ Statuit.] ſcilicet gladij : vt j. eodem l.quamuis. quæ etiam in ſeruos poteſt ſtatui : vt ff. de accu.l. hos accuſare. §. omnibus. & facit ſ.de ordi.cog. l. ij.

COmmiſſum.] CASVS. Non ob hoc quòd adultera ſe dedit nuptui adultero,extinguitur adulterium commiſſum : quia poteſt accuſari : ſed vir prius,illa vero poſtea,

n ¶ Non extinguitur.] ſcilicet commiſſum:hæc tamen nõ accuſatur: ſed adulter prius, & tunc ipſa poterit accuſari : vt ff.eod. l. miles. §. volenti & §.licet.& ſ.eodem.l.ſi dum in tuo.Item nec ipſe eam iure mariti accuſat de adulterio primitus commiſſo cum alio : quia tunc ſua vxor non erat : vt ff.eo.l.ſi vxor.§.ſi quis vxorem.

ẟ comprehendiſſe.

† Gl. peñ. in ca. ij. de ordi.cog.dicit talem cuius opi. grauata eſt, nõ admitti ad honores.

† Concor. cum hac l.c. peñ. extra eo.titu.

Ciuilis præfertur criminali.

a No.exceptionẽ lenocinij magis eſſe aggrauationem quàm exceptionem.

detectum in eo flagitio eſſe perſpexeris,pœnam decernere quam in adulterij crimẽ legum ſanctio ſtatuit [m] .D.v.calen. Septembris, AA. Conſ.

¶ *Matrimonium ſubſequens, non purgat delictum præcedens.* Bald. Vel ſic : *Nuptiæ poſtea cum adultero factæ,non extinguunt crimen adulterij.hoc dicit.Sali.*

Idẽ AA.& CC.Phœbo. L. XXVII.

COmmiſſum antea adulteriũ cum eo cui ſe poſtea nuptijs ſociauit, velamento matrimonij non extinguitur [n]. PP. xviij.cal. Ianua.CC.Conſ.

¶ *In crimine adulterij debet iudex admittere tres exceptiões,ſcilicet præſcriptionis,lenocinij, & ordinis:alias uerò debet reijcere. quod relatiuum alias,intelligitur de his diuerſis:non ſolum ſubſtantia,ſed etiam ratione.non autem alias in quibus ſimilis uel maior eſt ratio admittendi. hoc dicit l.noſtra.*Bald.Vel ſic: *In adulterij quæſtionibus pceditur, exceptionibus fruſtratorijs non obſtantibus.* Vel ſic:*Nulla exceptio obſtat examinationi criminis, niſi de qua cauetur nominatim in iure quod obſtet. h.d. text. ſuppletur per gloſ.*Vel ſic : *Clauſula generalis non obſtante exceptione,non intelligitur remouere exceptiones legitimas,ſed inanes.*Vel ſic:*Iudex omnes cauillationes debet amouere, & uenire ad rem de qua agitur : ita quòd non debet pati quòd per cauillationes cauſa protrahatur.*Vel ſic:*Accuſationem adulterij repellit exceptio temporis, lenocinij,& ordinis.hoc dicit.Sali.*

Idem AA.& CC.Concordio proconſ. Numidiæ. LEX XXVIII.

ITa nobis cordi pudor [o] eſt, vt remoueamus priſci iuris ambages [p], & conſtituamus in adulterij quæſtione [q] (abolitis de medio cæteris prȩſcriptionibus [r],prȩter quinquẽnij [s], temporis, & lenocinij (quod marito obijcitur) exceptionẽ illã etiã quæ poſt ſolutũ prius matrimoniũ ante denũciationẽ nuptæ cõpetit, fidem [t] criminis noſci. Indignũ eſt enim vt vltionẽ pudoris [v] præſtigia [x] verſuti [y] iuris excludant.PP. cal. Iuñ.Tuſco & Anulino Conſ.

¶ *Adulterium cõmiſum cum domina caupone,*

ITa.] CASVS. Olim multæ obijciebantur excep.maritis qui volebant vxores ſuas de adulterio accuſare ſcilicet quòd ſi cadebat à ſyllaba, caderet ab accuſatione. Item non poteſt accuſare niſi dotem redderet, vel id in quo maritus ſibi tenebatur. Hodie dicit Imperator quòd non ſunt admittendæ tales exceptiones friuolæ, ſed tres tantùm, & aliæ quæ ſunt in gloſ. quæ incipit, tres tantùm ſcilicet exceptio quinquennij, lenocinij : & quòd primò ſit accuſandus is cui adultera nupſerit poſt diſſolutum matrimonium.

o ¶ Pudor.] id eſt caſtitas.quam pudor & verecundia tuetur.

p ¶ Ambages.] id eſt exceptiones per ambages inductas: qualis erat quòd non ante accuſaret vir, quàm dotem redderet,vel alia debita vxori: vt j.eo.l.adulterij.

q ¶ Quæſtione.] accipe fidem criminis noſci: quod eſt j.& hic abolitis &c.

r ¶ Præſcriptionibus.] quæ erãt tales vt dixi,& plures ſimiles.

s ¶ Quinquẽnij.] tres tantũ excipit: quinquennij, de qua habes ſ. eo.l. adulter.& lenocinij: quȩ ſiue ab vxore,ſiue ab extraneo opponatur : antequam nomen accuſatæ vel accuſati ſit receptum, inter eos repellitur accuſator, & etiam punitur : vt hic,& ff.ſol. ma.l.cum mulier.& l.viro.& ff.eo.l. ij. §. lenocinij. at poſt nomen receptum inter reos ſiue inchoatam accuſationẽ extraneus nullo modo poteſt opponere : vxor accuſata poteſt, non vt ſe releuet,ſed vt virum grauet : vt ff.eod.l.ij. §. qui hoc dicit.& §.ſi publico. & §.extraneus.& l.ſi maritus.ij.§.prȩſcriptiones. Tertiũ excipit quæ competit nuptæ ſecũdo ante denunciationẽ, de qua habes ſ.eo.ſi dum in tuo. Sed licet has tres tãtùm videatur ſeruare, tamen & aliæ plures ſunt,vt exceptio ſex mẽſium, & lx. dierum : vt ſ.eod.l.iure mariti.& ff. eo.l. mariti. §.ſex menſium. Item eſt & alia ſi deſiſtit ſemel : vt ſ.eo.l. abolitionem. in fine.Item ſi negauerit ſe velle accuſare : vt ff.eod.l. ſi maritus. ij. §. ſi negauerit.Item ſi ipſe accuſator eſt adulter & turpis : vt ff.eod.l. ſi vxor. §.iudex.Item ſi eam vxorem duxit : quia eam approbare videtur : vt d.l. ſi vxor §.fina.Item ſi adulter eſt abſolutus,proficit adulteræ : vt ff. eo.l. denunciaſſe.§.quæritur.Dic ergo præter has tres & præter alias ſimiles approbatas à iure vt non obſtent prædicta iura,quæ vt contraria hic ſignantur.Accurſius.

t ¶ Fidem.] id eſt veritatem.Azo.

v ¶ Pudoris.] id eſt caſtitatis.

x ¶ Præſtigia.] præſtigia dicũtur quãdo per incãtationẽ fit,vt quod ante oculos eſt,non videatur.Vel econtra,Præſtigium eſt quod præſtigat aciem oculorum,& oſtendit quod non eſt : vt faciunt mini & ioculatores.ita ergo iſta delicta per illorum captiones obumbrantur. H.

y ¶ Verſuti.] Verſutum eſt veſtimentũ cũ id quod debet eſſe extra,ponitur intus : ad eius ſimilitudinẽ dicitur ius verſutum:quia non punit quod eſt puniendum.& econtra ſecũdùm Azo.quæ Io.nõ placet: quia vt dicit H.veſtimentum magis debet dicit hirſutum quàm verſutum. Sed certè

Exceptiões tres dũtarat ſecundũ aliquos ſunt in adulterij crimine admittendæ.

Adulterij accuſator per multas exceptiones repellitur.

Præſtigia quæ dicanſ.

Verſutũ veſtimentum. Ius verſutũ.

certè & verſutum propriè dici poteſt. Vel dic ſecundùm Ioan. Verſutum ius id eſt decipiens ius: quo per quaſdam verſutias & machinationes verborum homines ab accuſatione repellebantur, vt ſi caderet à ſyllaba, caderet ab accuſatione: ſecundùm Ioan. Inde & homo dicitur verſutus, qui intendit deceptionibus.

QVæ adulterium.] CASVS. Seius commiſit ſtuprum cū tabernaria: an poſsit accuſari ob ſtuprum? Diſtinguitur, aut tabernaria erat domina tabernæ, aut miniſtra, quæ propinauerat vinum potantibus. primo caſu punitur, ſecundo non.

a ¶ Quæ adulteriū.] id eſt ſtuprū. lex eīm Iulia promiſcuè vtit hoc verbo: vt s̄. e. l. ea quæ. & ff. e. l. ĩter liberas. §. lex iulia.

b ¶ Domina.] licet non nupta.

c ¶ Intemperātiæ vina.] id eſt ex quibus oritur intemperantia & incontinentia. vnde illud. Nolite inebriari vino in quo eſt luxuria: venter enim mero aſtluēs, facilè deſpumat in libidinem.

Epheſ. v.

d ¶ A vinculis iuris.] Vincula iuris dicuntur quę aliquem pro delicto vinciūt ad pœnā. Accur.

† Concor. gloſ. in c. in pręſentia. ſuper verb. publicas. extra de ſponſa.

e ¶ Pudicitiæ ratio.] Id eſt obſeruatio.

f ¶ Detinentur.] ſi delinquunt.

g ¶ Nomen.] Hoc tamen nomen, ſtrictè non accipitur: vt ff. de lib. exhiben. l. deinde. in fin. ſed largè: quia ſcilicet non viuat meretricio more: vt ff. de verbo. ſignifi. l. pronunciatio. §. materfamilias. In tertia ſignificatione dicit illa quæ ſui iuris eſt: vt ff. de ijs q ſunt ſui vel alieni iur. l. nam ciuium.

h ¶ Et ſtupri & adulterij.] ex hoc colligunt qdā quòd ſiue ſit nupta ſiue, non illa quæ meretricio more viuit, quòd nō cōmittatur delictum: cum de vtroq; hic ponat ſcilicet de adulterio & ſtupro. Itē propter hoc, quia maritus talem retinēs, accuſare eam non poteſt, quaſi lenocinium exercens: vt s̄. eo. l. ita nobis. Tu dic, ſi eſt nupta quamquàm vulgaris, poteſt accuſari commiſſum: vt ff. eo. l. ſi vxor. §. j. & ſic intelligitur in nupta meretrice ff. de ritu nupt. l. ſtuprum. quamquàm alij de alia vulgaritate intelligāt dictam legem, ſi vxor. loqui. Nec obſtat nobis hæc litera: quia ambo ponuntur pro ſtupro tantùm. q. d. quouis nomine cenſeatur: & ſic dices, & pro id eſt. Item nec obſtat quòd à viro non poteſt accuſari: quia ab alio poteſt: ſed & à viro ſi eam deſerat. Item & ſi eſt recepta viri accuſatio antequàm obijciat lenocinium: & ſic non eſt ſimpliciter verum eam à viro non poſſe accuſari. & facit ad hoc ff. de concubi. l. in concubinatu.

eſt punibile: ſed non commiſſum cum famula, quæ propter ſui uilitatem legum laqueis non innodatur. hoc dicit. Bal.

Imperator Conſtantinus A. Aphrilo. LEX XXIX.

QVæ adulterium [a] commiſit, vtrum domina [b] cauponæ, an miniſtra fuerit, requiri debebit, & ita obſequio famulata ſeruili (vt plerunq;) ipſa intemperantiæ [c] vina præbuerit: vt ſi domina tabernæ fuerit, non ſit à vinculis iuris [d] excepta. Si verò potantibus miniſterium præbuerit, pro vilitate eius quæ in reatū deducitur, accuſatione excluſa liberi qui accuſantur, abſcedant: cùm ab his fœminis pudicitiæ [e] ratio requiratur, quę iuris nexib⁹ detinent [f], & matrisfamilias nomen [g] obtinēt. ¶ Hæ autē immunes † à iudiciaria ſeueritate & ſtupri [h] & adulterij præſtētur, quas vitæ vilitas dignas legum obſeruatione non credidit. Subſcripta. D. iij. noñ. Februa. Heracliæ, Conſtantino A. vj. & Conſtantino Cæſa. Conſ.

¶ *Non omnibus permittitur accuſatio adulterij pariter & æquè, ſed primò coniunctis neceſſarijsq; perſonis. Et inter illas primò permittitur hoc marito: quia magis propriè propriū dolorē exequitur, & qui ſine inſcriptione & ſola ſuſpicione poteſt accuſare. Itē nō licet matrimonium ſub falſis contumelijs deformare, & adulter debet decapitari. hoc dicit. Bald. Vel ſic: Accuſatio de adulterio. hodie eſt permiſſa marito, & cæteris coniunctis hic enumeratis, extraneis excluſis. Et pœna adulterij eſt gladij. hoc dicit. Salicetus.*

Idem A. ad Euagrium. LEX XXX.

ij QVāuis adulterij crimē inter publica iudicia referatur [i], quorum delatio in cōmune omnibus ſine aliqua legis interpretatione cōceditur [k]: tamē ne volentibus temerè liceat fœdare [l] cōnubia, proximis [m] neceſſarijsq; perſonis ſolūmodo placet deferri copiā accuſandi: hoc eſt patri, fratri, necnon patruo, & auūculo, quos verus dolor [n] ad accuſationē impellit. ¶ Sed etiā his perſonis legē imponimus, vt crimē [o] abolitione (ſi voluerint) cōpeſcant [p]. ¶ In primis maritū genitalis tori vindicem eſſe oportet [q]: cui quidē & ex ſuſpicione reā [r] coniugē facere licet: vel eam ſi tantū ſuſpicatur, penes ſe retinere non prohibetur [s], nec inſcriptionis vinculo cōtineri [t]: cùm [v] iure mariti accuſaret, veteres retro pr̄icipes annuerūt [x]. Extraneos autē ꝓcul arceri ab accuſatione [y] cenſemus. nam & ſi omne gen⁹ [z] accuſationis neceſsitas inſcriptionis adſtringat, nonnulli tamen proteruè id faciunt, & falſis contumelijs matrimonia deformāt. ¶ Sacrilegos [a] autē nuptiarū gladio [b] puniri oportet. PP. vij. cal. Maij, Cōſtātino A. vij. & Cōſtantino Cæſa. iiij. Conſ.

In authen. vt nulli iudi. §. ſi verò quādo. colla. ix. conſti. ix.

¶ *Pro adulterio non imponitur mulieri pœna capitis ſed in monaſterium detruditur ad pœnitentiam peragendam, bonis eius inter liberos (ſi quos habet) & monaſterium & parētes (ſi liberos non habet) diuidēdis pro portione hic deſignata: pactis dotalibus poſt mortē etiā ualituris. hoc dicit. Bald. Vel ſic: Hodie adultera non punitur gladio: ſed uerberata detruditur in monaſteriū intra biennium reconcilianda marito. ultra uerò monaſtico induitur habitu, eius ſubſtantia*

QVamuis.] CASVS. Adulterij crimen quamuis inter publica crimina connumeretur: tamen quilibet non admittitur ad accuſandum: ſed primò maritus, poſtea pater, frater, & alij conſanguinei, & poſſunt deſiſtere ab accuſatione impetrata abſolutione à principe. Maritus autem ex ſola ſuſpicione poteſt vxorem accuſare, & tunc ſuſpectam poteſt penes ſe retinere: nec tenetur maritus ſe ſubſcribere in libello accuſationis obligando ſe ad pœnam talionis. Poſt maritum & propinquos admittitur extraneus, & is qui damnatur de adulterio, capite punitur. Viuianus.

i ¶ Referatur.] vt ff. de pub. iudi. l. j.

k ¶ Conceditur.] & inde dicuntur publica: vt inſtitu. de publi. iudi. l. j. circa principium.

l ¶ Fœdare cōnubia.] hoc enim licere nō debet: vt hic, & ff. e. l. cōſtante. Sed quid ſi matrimonium eſt ſolutum? Videtur cōtra quaſi ceſſante cauſa: econtra idem, cū adhuc videtur fœdari præcedens matrimonium quod placet: qa & vir nō accuſat, niſi ſoluto matrimonio: vt s̄. e. l. crimen adulterij. quem præferri conſtat: vt hic, & probatur j̄. eo. l. ſi mulier.

m ¶ Proximis.] inter hos etiā eſt ordo cū vir præferatur: vt hic ſubijcit. Sed quare dicit ſolūmodo, cum etiam alij & poſt hos admittantur: vt ff. eo. l. ij. in fi. & l. iij? Reſpon. intelligitur donec prædicti extent, & accuſare non recuſent. inter cæteros autem iudex eliget: vt no. s̄. e. l. iure mariti. licet hęc lex ordinat.

Vir in accuſatione adulterij præfertur cæteris.

n ¶ Verus dolor.] not. cauſam defendendi connubium. Sed an alij vlteriores habent priuilegium quod habent hi quatuor? fortè non. Item an hi poſſunt iure mariti omnes accuſare? Rñd. ſic, quo ad hoc vt præferantur alijs: vt hic dicit, ſed non quo ad alia priuilegia quę habet vir: vt dixi s̄. eo. iure mariti.

o ¶ Vt crimen.] id eſt criminis accuſationem.

p ¶ Cōpeſcāt.] omnimodo enim permittitur abolitio, licet in alijs diſtinguatur: vt j̄. de aboli. l. ij. in fine. & s̄. eo. l. abolitionem.

q ¶ Oportet.] contra adulteram: vt ſubijcit, cui quidem &c. ſed & an idem contra adulterum? Reſpon. idem.

r ¶ Ream.] id eſt accuſare eam: ſic & reus, id eſt accuſatus punitur ff. ad ſylla. propter veneni. §. fina. & ff. de teſti. l. in teſtimonium. & ff. de acquirē. hęredi. l. pātonius. §. rei perduellionis. ſecūdùm Ioan. At ſecundùm P. poteſt petere vt ex ſola ſuſpicione condemnetur: vt in authen. vt liceat ma. & auiæ. §. is quoque. & §. quia verò ita comperimus. colla. viij. & j̄. eo. l. ſi qui adulterij. Sed certè illa non dicitur ſuſpicio, ſed legis prę ſumptio, quare condemnatur: vt j̄. eo. l. ſi qui adulterij.

s ¶ Nō prohibetur.] vt s̄. eo. l. ſine metu. & ff. eo. l. mariti.

t ¶ Cōtineri.] id eſt quia non debet libellum inſcriptionis porrigere: & eſt ſpeciale in marito. In alijs contra: vt s̄. qui accu. non poſ. l. qui crimen. ſecundùm P. ſed Io. nō placet. debet enim inſcribere, & ſic libellum dare: vt ff. eo. l. miles. §. quidam. & §. ſexaginta. ſed non tenetur vinculo inſcriptionis: quia non tenetur de calumnia: vt hic, & s̄. eo. l. iure mariti. niſi ſit euidens: vt ibi dixi. Hodie autem inſcribit, & donationem propter nuptias amittit: vt in authen. vt liceat ma. & auiæ. §. ſi de adulterio. & §. ſi vir de adulterio. colla. viij.

Maritus accuſatus de adulterio, nō tenetur, ſe inſcribere.

v ¶ Cum.] vel cauſatiue, vel temporaliter lege.

x ¶ Annuerunt.] vt s̄. eo. l. iure mariti. & ff. de mino. l. auxilium.

y ¶ Ab accuſatione.] donec prędictę perſonæ extent, & accuſare non recuſent: vt modo dixi.

z ¶ Omne genus.] nō ſingula generū, ſed genera ſingulorū cōprehendit. ſic inſtitu. de ſuſpect. tuto. §. j. nā & ipſe vir non adſtringitur, cū iure mariti accuſat: vt hac l. Item mulieres: vt s̄. qui accu. non poſ. l. de crimine. Et continua ſic, licet in huiuſmodi crimine ſubſcriptio celebretur: pœnamq; inſcriptionis quiuis (pręter maritum) timeat, & licet crimen ſit publicum: non tamen cuilibet, vt dictum eſt, datur delatio indiſtinctè. nam & in populari actione prius agit is cuius intereſt: vt ff. de ijs qui deie. vel effu. l. ſi verò. §. hæc autem actio. & ad idem ff. de ſepul. vio. l. iiij. in prin. & ff. de libe. ho. exhi. l. iij. §. hoc interdictum omnibus.

a Concor. d. c. tuę fraternitatis. cū gloſ. j. de ꝓcura.

a ¶ Sacrilegos.] id eſt quaſi. non enim verè eſt ſacrilegium.

b ¶ Gladio.] tam in mare quàm in fœmina [a]; ſed in fœmina corrigitur, & alia pœna imponit: vt in aut. quā hic lege. ſed hodie adultera, quæ eſt in authen. vt nulli iudi. §. ſi verò quādo. coll. ix. Ergo ſi vir in accuſando calumnietur contra vxorem: quæ erit pœna talionis? Quidā dicūt capitis: cùm in eo non ſit immutata: vt in authē. vt nulli iudi. §. ſi verò quādo.

Vir ſi calumniet accuſando vxorem de adulterio, qua pœna punietur.

coll.ix. Alij quod illa quã subiret mulier cõuicta. s. mitti in monasteriũ. pro quibus est in authẽ. vt li.ma.& auiæ.§.quia verò plurimas. colla.viij. vbi dicit,& ita adulterium legitimè conuictum vna cum vxore puniri.

SEd hodie.] CASVS. Auth. ista corrigit l.C.eo quod dicit adulteros capite puniri: quia hoc nõ est verũ in muliere: quia verberatur, & in monasteriũ detruditur, & maritus intra biẽnium eam recuperare potest. Si biennium effluxerit, vel maritus non viuit, duę partes bonorum suorum debẽt dari filijs suis: tertia pars datᷣ monasterio. Si filios non habuerit, monasterium omnia occupabit. Viuia.

diuidenda forma hic scripta. hoc dicit. Sali.

SEd hodie adultera verberata in monasterium [a] † mittatur: quam intra biennium viro recipere [b] licet. Biennio transacto, vel viro, priusquã reduceret reã, mortuo: adultera tonsa monastico habitu [c] suscepto, ibi dum viuit permaneat: duabus partibus [d] propriæ, substantiæ liberis, si habet, applicandis: tertia monasterio. Sed si liberos non habet, parentibus extantibus, huiusmodi iniquitati non consentientibus, tertia pars applicabitur: duæ [e] monasterio. Quibus prædictis nõ extantibus, omnis eius substãtia monasterio quæretur. Pactis dotalium instrumẽtorum in omni casu viro seruandis [f].

In authẽ. vt lic.ma.& auię. §.ijs quoq;. colla. viij. consti. fina.

Maritus ei quem habet de uxore suspectum, potest denunciare ne cum ea loquatur. si ille spernit denunciationẽ, siquidẽ inuenitur cũ muliere in loco suspecto, potest occidi: si in alio loco in quo non possunt carnaliter coniungi, licet uellent: potest accusari iudici, & debet puniri. Si autem in ecclesia: potest capi & tradi custodi, uel defensori illius loci qui debet eum custodire, & eum ad iudicem trasmittere. Bald.

SI quis ei quẽ suspectum habet, de sua vxore ter in scriptis denunciauerit [g] sub præsentia triũ testium fide dignorum, & post inuenerit eum conuenientem vxori suæ in domo sua, vel vxoris, vel adulteri, vel in popinis, aut in suburbanis: sine periculo eum perimat. ¶ Si alibi inueniat, tribus testibus conuocatis tradat eum iudici: qui nulla alia ratione quæsita habet puniendi licentiam. ¶ Si tamen in sacro oratorio colloqui inueniantur post tres, vt dictum est denunciationes: liceat marito, vtrasq; personas defensori ecclesiæ tradere, aut alijs clericis: vt ad eorum periculum diuisim isti seruentur, donec iudex cognoscens hoc, mittat episcopo ciuitatis, quatenus ei isti tradantur, vt debeant subire tòrmẽtũ, vt nũcietur p eũ ad præsidẽ puinciæ qui secundũ leges pœnam imponat legitimã.

† Concor. gl.j. in cap. tuę fraterni tatis. extra de procur.

a In monasteriũ.] sed videtur non dari ad pœnam alicuius corporis: vt j. de pœnis. l. ne quis. & de decu. l. ne qs. li.x. Solu. hoc speciale. & ille in corpore non causa religionis facto.

b Recipere licet.] sic corriguntur omnia iura illa in quibus cauetᷣ contra: vt s. eo. l. castitati. & ff. de mino. l. auxilium. §. in delictis. nec dicat aliquis hic loqui quando ignorauit maritus: nam eo casu etiam iure veteri poterat retinere: vt s. eo. l. fine metu.

c Habitu.] nõ tamen est monacha, secũdum [a] Ioan. quod placet: quia pacta dotalia nõ statim, sed demum naturaliter mortua valent: vt in fine huius. §. sed si esset monacha, statim valerẽt: vt s. de episco. & cleri. l. deo nobis. §. j.

a Nota ex hac gl. q habitus nõ facit monachũ: sed spõtanea volũtas.

d Partibus.] imò videtur quòd tantũ legitimã habẽt filij: vt s. de sacrosãc ecc. authẽ. si qua mulier. quæ est contra. Sol. hæc per illã corrigitur. Vel hic inuita intrusa fuit, ibi spõte intrauit.

e Duæ.] partes: sed cum monasteriũ sit loco filij: vt in authẽ. de sanc. epis. §. sed & hoc presenti. col. ix. quare totũ non habet? Rñ. quia se non monachauit: vt dixi.

f Seruandis.] patet ergo quòd prius nõ fuit facta monacha, licet fuerit tonsa. Sed nõne probato adulterio maritus etiam sine pacto dotẽ lucratur: vt s. de repu. l. cõsensu. §. vir quoq;. & in aut. vt li.ma. & auiæ. §. qa verò plurimas. col. viij? Rñ. illud corrigi, secũdùm quosdã. Vel dic [b] cũ est ciuiliter conuicta, maritus dotem lucratur: sed cũ accusata & damnata criminaliter: substantia diuiditur: vt hic. Vel hoc cum extranei accusant, illud cum maritus.

b Hæc vera secundũ Angel. vel dic melius, q marit⁹ lucratur dotẽ: nisi p pactũ aliter sit puisum. nã dispositio hominis facit cessare dispositionẽ legis. l. fi. s. de pact. cõuentis.

SI quis.] CASVS. Si maritus habet aliquẽ suspectum de vxore sua, denunciare debet ter in scriptis vt se abstineat: si post inuenerit eum cum vxore sua in domo vel sua, vel adulteri, poterit eum interficere: si in alijs locis, tradetur iudici: & si in ecclesia, tradetᷣ economo ecclesiæ, & custodientur separatim, & iudex mittet ad episcopum ciuitatis vt sciatur quare debeant subire tormentum. Viuianus.

g Denunciauerit.] no. de vi denunciationis. sic s. de rei vendi. l. si fundum. & ff. quæ in fraudem credito. l. ait prætor. §. si quis. Item no. secundùm Pe. quòd ex suspicione quis damnatur contra regulam ff. de pœ. l. absentem. Sed dic esse præsumptionem adulterij: vt j. eod. l. si ij qui adulterij. & in authen. vt nulli iudi. §. penul. col. ix.

Suspicione sola an possit quis damnari.

CVm vir.] CASVS. Lex ista tractat de quodam turpissimo stupro, & est materia huius legis turpissima: tamen per elegantia verba tradita est: quod laudabiliter fecit Imperator. hanc legem potes videre per te. Viuianus.

Pro peccato contra naturam imponitur pœna mortis. hoc dicit. Sali.

Impp. Constantius & Constans AA. ad populum. LEX XXXI.

CVm vir nubit, in fœmina [h] viros paritura quid cupiatur: vbi sexus perdidit locum? vbi scelus est id, quod non proficit scire? vbi venus mutatur in alteram formã? vbi amor quæritur, nec videtur? iubemus insurgere leges, armari iura gladio vltore, vt exquisitis pœnis subdantᷣ infames [i], qui sunt, vel qui futuri sunt rei. PP. Romæ xiij. cal. Iãuar. Cõstantio iij. & Constante ij. AA. Cons.

Pro ueritate eruẽda tota familia est torquenda in adulterij quæstione. hoc dicit. Sali.

Imper. Grat. Valẽt. Theod. & Arcad. AAAA. Cynegio præ. præ. LEX XXXII.

IN adulterij quæstione [k] ab omni familia [l] non solũ mariti, sed etiam vxoris (quæ tamẽ tunc temporis domi fuerit [m], quo adulteriũ dicatur admissum) quærendũ est sine defensione cuiusquã. D. iiij. Id. Decemb. Constantinop. Arcadio A. & Bautone Cons.

Quæstio repetitionis, dotis uel alterius debiti, non potest obijci ad retractandum accusationem adulterij. Vel sic: Questio ciuilis non retractat processum in criminali. hoc dicit. Bal. Vel sic: Exceptiones friuolæ non sunt admittendæ: sed legitimæ quæ ad processum oppositæ prius sunt examinandæ. Et si non reperiuntur obstare, cognosci debet de crimine. hoc dicit. Sali.

Imppp. Theod. Archad. & Honor. AAA. Rufino præfect. præto. LEX XXXIII.

ADulterij accusatione proposita, præscriptiones [n] ciuiles quibus aut dos repeti fingitur [o], aut ex ratione aliqua aliquod debitũ flagitatᷣ [p], ea quæ occurrere atq; perstrepere examini cõsueuerũt, iussimus sequestrari [q], nec earũ obice aliqd negotio tarditatis afferri [r]: sed accusatione fundata, hoc est cum cõstiterit quo iure, id est mariti ne, an extranei, quove tpe accusatio [s] fuerit intromissa:

h In fœmina.] id est in officium fœminæ se supponit.

i Infames.] ipso iure, nisi per vim fiat: vt ff. de postul. l. j. §. remouet. & ff. quod met. cau. isti quidem. & insti. de pub. iud. §. ij.

IN adulterij.] CASVS. Si accusetur quis de adulterio, nõ solùm serui mulieris, sed viri torquebuntur. Viui.

k In adulterij quæstione.] non sic in incestu, nisi p vim adulterium sit commissum: vt ff. eod. l. vim passam. §. fina.

l Familia.] not. familiam inquiri: sic & s. de repu. l. cõsensu. §. penul. & j. ad le. cor. de sica. l. fi.

m Domi fuerit.] imò & si non sit domi: vt ff. qui & à qui. l. prospexit. quæ est contra. Solu. ibi quo ad manumissionem prohibendã, hic quo ad tormenta. Vel hic de seruis alienis dicit, in qbus vxor vel maritus vsumfructũ habet. & facit s. eo. l. verba. & quod ibi no.

ADulterij.] CASVS. Si vxorem tuam de adulterio accusaueris, an potes opponere exceptionem, scilicet dotis reddendæ vel alterius debiti, vt sic remoueat vel differat adulterij accusationem, quæritur. Et dicitur quòd nõ: sed his non obstantibus procedet accusatio, & fertur sententia, & post sententiam latam, poterunt ciuiles quæstiones intentari. Viuianus.

¶ Hanc l. multum commendat Bartol. hic dicẽs ex ea manifestè probari, quòd tũc dicitur nomen rei receptum inter reos, quãdo facta examinatione super omnibus exceptionibus dilatorijs respicientibus processum, iudex pronunciauit procedendum esse super accusatione. Vnde ante litem contestatam potest dici nomen receptum inter eos, scilicet per illam pronunciationem, merito hoc potest fieri reo absente: vt l. adulteram. s. eod. licet glos. ibi aliter dicat. de quo etiam per eundem Bartolum in l. is qui reus ff. de publi. iudi. in iij. col. versic. quæro quando nomen rei &c.

n Præscriptiones.] id est petitiones quas obijcit mulier viro: vt obtentu earum remoueat, vel differat accusationem adulterij.

o Fingitur.] cùm nulla sit, & idem si sit.

p Flagitatur.] quod vxor à viro petit.

q Sequestrari.] vt in iudicio non appareant.

r Afferri.] nam nec dilatio in causa adulterij danda est: nisi fortè vt personæ exhibeantur, aut iudex secũdùm quòd qualitas negotij suggesserit, hoc permiserit: vt ff. eo. in crimine.

Dilatio an detur ĩ causa adulterij.

s Accusatio fuerit.] id est actio.

Publi

a ❡ Publicetur.] per probationes.
b ❡ Iurgia.] crimina minora quæ ſuperantur â maioribus.
c ❡ Poſtponatur.] vt ſ̄.qui accuſa. non poſſ.l. j. & ciuilis poſtponatur criminali etiam aliâs vt hic,& ſ̄.de or. iu. l. finali. & ſic argumentatur â maiori & à pari.

diſcutiatur crimen facti qualitas publicetur [a] :cùm & iurgia [b] quæ magnitudine ſuperātur,& ciuilis actio criminali iure poſtponat̄ [c]. Idē tamē cùm competere [d] cœperit,habitura momenti: dummodo non obſit huic examini [e]. D.idib. Decemb.Conſtantinop. Arcadio A.ij.& Rufino Conſ.

d ❡ Competere cœperit.] quod erit,ſi fuerit abſolutè in accuſatione adulterij : aliâs non: vt j̄.eod.l. fina. Idem in crimine alio vt damnatus non poſsit eam accuſare:licet inchoatas quādoq; poſsit perficere : vt ff.de publi.iudi l.is qui.
e ❡ Examini.] accuſationis:nec examen accuſationis iam terminatæ obijcitur ciuili poſtea intentandæ, ſi modo (vt dixi) fuerit abſoluta.

SI qui.] CASVS Seius dicebatur commiſiſſe adulterium cum Titia : Titius excuſabat ſe ex prætextu quòd erat eius agnata: iudex in cauſa non proceſsit: poſtea Seius duxit in vxorem eam : vnde præſumptio eſt cōtra eū quòd non fuit cognata eius : an ſit puniendus, quæritur. Et dicit quòd ſic.Viuianus.

❡ *Ex præſenti præſumitur in præteritum, & uiolenta præſumptio quam lex pro plena probatione habet,æquiparatur confeßioni partis.hoc dicit.Vel ſic: Per actum contrarium ſubſecutum præſumitur aliquid in præteritum quod alias erat incredibile.hoc dicit.Bald.Vel ſic:Si is qui repulit accuſationem adulterij,quia coniunctus mulieri,reperitur poſtea in uxorem illam ducere:puniendus eſt tanquam confeßus.hoc dicit.Sali.*

Idem AAA.Rufino præfecto prætorio.

LEX XXXIIII.

SI qui adulterij fuerint accuſati,& obtentu proximitatis intentata depulerint : per cōmemorationem neceſsitudinis crimini fidem derogādo,dum exiſtimatur non debere credi quod allegatur, vel non potuiſſe committi [f] hi ſi poſtmodum in nuptias ſuas conſortiumq; conuenerint:facinus illud in quo fuerint accuſati,manifeſta fide atq; indicijs euidentibus publicabūt [g] .Vnde ſi qui eiuſmodi reperti fuerint,iuſsimus in eoſdem ſeueriſsimè vindicari, & veluti conuictum [h] facinus confeſſumq; puniri.Dat.ij.non̄. Decem. Conſtantinop.Theodoſio A.iij.& Habundantio Conſ.

f ❡ Committi.]vt arg. ſ̄.de epiſco.& cleri.l.eum qui probabilem.
g ❡ Publicabunt.] ſic xxxiiij.q.j.c.j.Et no.hic præſumptionem ex præſenti ad præteritum. ſic & ſ̄. de natu. lib. l. cùm quis.& in authen.de reſti.& ea quæ pa.in xj.mēſe.§.vnum ſi quidem. & §.mulier enim.colla.iiij. & in authen. vt nulli iudi.§.ſi quis verò accuſatus.col.ix.

Præſumptio ſumit quādoq; ex præſenti ad præteritū.

h ❡ Conuictum.] Ex præſumptione huius legis,& ſic non ex prçſumptione hominis, ne obſtet ff.de pœ.l.abſentem. ſic & dixi de hoc ſ̄.eodē. l.quamuis adulterij.Sed videtur quòd nō debeāt condemnari iam abſoluti:niſi doceatur de prçuaricatione primi : vt ff. de accu.l.ſi cui. §. hiſdē. Sed illud verum quādo de probatione hominis tantum vteretur ſecundus accuſator,hic autem probatione legis.Vel dic quòd prima cauſa non fuit definitiua, ſed indiſcuſſa remanſit.

Abſoluti ſemel,an poſſint condemnari.

❡ *Maritus quondam in accuſationibus ſtupri alijs antefertur. Vel ſic : Sequens diuortium non prodeſt mulieri quominus à marito quondam non poßit accuſari.hoc dicit.Bal.Vel ſic:Maritus admittitur ad accuſandum uxorem quondam de ſtupro commiſſo poſtquam diuertit ab eo. hoc dicit ſecundum lectu.gloſ.Sali.*

Impera.Honor.& Theod.AA.Palladio præfect.præto.

LEX XXXV.

SI mulier repudij oblatione ſine vlla legitima cauſa à ſe dati diſceſſerit, ne viduitatem [i] ſtupri procacitate commaculet,accuſationem [k] repudiato marito iure deferimus. Dat.xij. calen. Martij, Euſtachio & Agricola Conſ.

SI mulier.] CASVS. Mulier Titio nupta timēs ſe ſubijcere alij propter accuſationem adulterij : & ob hoc ei miſit libellū repudij,vt ſic ſubijceretur:an poſsit accuſari,quçritur. Et dicitur quòd ſic.Vi.

❡ *Etiam mortua adultera, ſerui adulteræ intra duos menſes manumitti non poſſunt: quia durat poſt mortem quæſtio adulterij propter dotem poſt autem duos menſes iſti poſſunt manumitti, & ſubtrahi quæſtioni,niſi per ſubterfugia adulterij iſtud tempus ſit elapſum.Hoc dicit.Bart.*

Impera.Iuſtinianus A.Ioanni præfect.præto.

i ❡ Viduitatem.]ad ſequētia plenè refertur. quaſi dicat: ideo deferimus viro,ne illa cōmaculet &c.Item ad præcedentia, quia ideo diuertit, quia credebat poſtea non commaculare aliquid, quaſi ei liceret.
k ❡ Accuſationem.] Nunquid accuſabitur adulterij vel ſtupri? Reſpond. ſtupri : vt ff.eod.l. inter. §. lex iulia.ſed pœna adulterij imponitur, vt ſcilicet detrudatur in monaſterium : vt in authen. vt nulli iudi. §. quia verò aliqui. colla. ix. & in authen. vt liceat ma. & auiæ. §. quia verò quædam. colla. viij. Sed nonne & quilibet alius poteſt accuſare? Reſpond.præferam virum quondam, per legem iſtam. Sed quid ſi meretricio more viuat? committi non videtur in ea ſtuprum : vt ſ̄. eod.l.ſi ea.Sed hic dicas contra in odium remittentis libellum, per dictam authen. vt nulli iudices.§. quia verò aliqui.& vt liceat ma. & auiæ.§. quia verò quædam.& facit ff. eod.l. qui pupillam. in prin.& l.penul. Accur.

LEX XXXVI.

LIbertatem ſeruorū qui ad dominium pertinent vxoris, vel mariti,vel parētum eorum : repudio miſſo,propter ſuſpicionē criminis adulterij legum conditores intra duorum menſium ſpatium poſt miſsionem repudij numerandum ſuſpendi definiunt [l] ,propter tormentorum quæſtionē (ſi opus exegerit) eis imponendam. ¶ Sin vero vxor tua matrimonio ſub prçfato modo diſſoluto, rebus humanis exēpta fuerit:nihil de tempore, quouſq; ſeruos eos propter memoratā cauſam permanere deceat,adijciunt [m] .¶ Nobis verò neceſſarium eſſe videtur, certū tempus etiam in hoc caſu ſtatuere propter dotis quæſtionem, vtrum in lucro marito cedat, an hæredibus mulieris reſtituatur. ¶ Sancimus itaq; duos etiam menſes poſt mortem mulieris ſeruari, vt intra eos ante dicti ſerui permaneant,& facultatem maritus habeat probationes adulterij per eos prçſtare [n] . ¶ Tranſacto verò memorato tempore,licentiā habere hæredē mulieris libertatē eis imponere [o] :niſi per culpā eius,maritus prohibitus fuerit cauſam adulterij, tempore videlicet imminente exercere. Dat.v.calē. Nouemb. Conſtantinop. poſt conſulatum Lampadij, & Oreſt.VV. CC.anno ſecundo.

LIbertatē.] CASVS Si mulier accuſetur de adulterio : tā ſerui ſui quàm mariti , quàm parētes torquebūtur intra duos mēſes cōputandos à tempore diuortij:& ſerui manumitti non poſſunt. Si verò mulier pendente accuſatione deceſsit,poſt mortem ſuā examinabitur accuſatio:& ſerui ītra duos mēſes cōputandos à morte mulieris manumitti nō debent : qbus elapſis poterit hæres mulieris eos manumittere.Viuia.

l ❡ Definiunt.] vt ff. qui & à quibus. proſpexit.& ſ̄.eo.l.in adulterij. & l. verba. vbi plenè diximus. Accurſius.
m ❡ Adijciūt.]ſed quā do vir decederet,vel pater, vel mater mulieris: ſic, vt dicta l. proſpexit. in fine.& l.ſequen.& l.ſi priuatus.§. fina.
n ❡ Præſtare.] vt hoc probato, dos cedat eius lucro : vt & ſ̄.de repud. conſenſu.§.vir quoq; . & §. virum. Et ſic no. poſt mortem quæri de crimine propter bona : vt hic, & ff.ad ſylla.l. caius.& ſ̄. de aſſer.tollen.l.j.in fine. & ſ̄.ſi re.vel accu. mor. fuerit.l.quamuis.Itē habet locū hçc lex tantum, quādo facto diuortio deceſsit. ſecus ſi in matrimonio. Accurſius.

Mortuus poteſt accuſari de crimine propter bona.

o ❡ Imponere.] ſed an per alias probationes admittitur,ſaltem iure extranei vſq; ad alios quatuor menſes? Quod videtur : ſed excipiendo ſi de dote conueniatur,perpetuò probabit : qa quæ annua &c.vt ſ̄.de except. l.licet.& ff.de except.do. l.purè.in fi.

Hoc verum eſt, quando maritus ſciuit, ſecus ſi ignorauit, Tūc eñ indiſtinctè poteſt maritus poſt mortē vxoris de adulterio q̄rere, ſecūdū Salic. quem cōmuniter ſequuntur Doct.

TITVLVS X.

Si quis eam cuius tutor fuerit,corruperit.

❡ *Si tutor quondam committit ſtuprum cum adulta, debet deportari bonis omnibus confiſcatis.Baldus.*

Imp.Conſtantin.A.ad Baſſum vicar. Italiæ.

LEX Vnica.

SI tutor pupillā quōdam ſuā violata caſtitate ſtuprauerit,deportationi ſubiugetur,atq; vniuerſæ eius facultates fiſci iuribus vendicētur, quamuis eam pœnam debuerit ſuſtinere quam raptori [p] leges imponunt [q] . D.ij.non̄. April. Conſtantinop A.vij. & Conſtantio Cæſa.Conſ.

❡ SI QVIS EAM CVIVS TVTOR FVERIT CORRVPERIT. ¶ *Specialiter de quadā corruptiōe dicit.*

SI tutor.] CASVS. Si tutor pupillā factā adulta ſtuprauerit: deportabit̄, & bona ſua cōfiſcabunt̄:licet pœna qua raptor virginis punitur,fuerit plectendus.

p ❡ Raptori.] virginis.
q ❡ Leges imponunt.] quæ eſt vltimi ſupplicij : vt j̄.de rapto. virg.l. j.ſed pœnæ mitius interpretandæ ſunt : vt ff.de pœnis.l.interpretatione. & ſic dictio quamuis, hic poſita aduerſatiuè non correctiuè ponitur. & facit ff.de adulte.l.qui pupillam. in prin.

¶ DE MVLIERIBVS QVAE SE PROPRIIS SERVIS &c. ¶ *Et hic de quodam alio speciali stupro ponit.*

SI qua.] CASVS. Si domina cũ seruo suo se immiscuerit, capite plectetur, & seruus comburatur, & quilibet admittitur ad accusationem istorũ: & si ex tali commistione nati fuerint filij: ad dignitates non promouebuntur, nec ex matris substãtia aliquid percipient. mulieri succedant filij legitimi, vel his non extantibus, alij propinqui: & si quid habuerit in peculio, hoc qđ superest mulieri ad victum, dabitur successoribus eius. Viuianus.

a ¶ Occulte.] multo magis si manifestè. Et nota quòd curialiter dicit.

b ¶ Subiugetur.] scilicet fœmina. & est speciale. aliâs alia pœna ꝑ stupro imponitur: vt institu. de publi. iudi. §. item lex iulia de adulte.

c ¶ Verberone.] id est seruo qui post verbera comburitur. sed aliâs econtra, quãdo dominus cum ancilla sua rem habet: vt institu. qui manumit. non pos. §. eadem. & s̄. cõmunia de manumis. l. fina. de nat. lib. authen. quod ius. Accursius.

d ¶ Nunciandi.] & probandi necessitas: vt j. de curiosis. l. j. lib. xij.

e ¶ Deferendi.] speciale: sed regulariter contra: vt ff. de iudi. l. vix.

f ¶ Libertas.] dabitur pro premio. & sic pretiũ dabitur domino à fisco: vt s̄. quibus ex cau. ser. pro pre. ac. lib. l. penult. At ille seruus stuprator manumitti non potest: vt ff. de hęre. institu. l. his verbis. §. j. & s̄. de collu. deteg. l. j. & insti. de hæredi. instituend. §. seruum. Accursius.

Seruus stuprator dominæ manumitti nõ potest.

g ¶ Dignitatis.] quã per matrem sibi asserebant. Accursius.

h ¶ Admittit.] agnatum, vel cognatum, vel etiam virum si habet: & est hoc speciale, vt nulla pars bonorum publicetur. aliâs contra: vt j. de bo. proscrip. l. fi. quæ est cõtra. & facit s̄. de incest. nu. l. si quis incesti.

† Cõcor. c. ex parte vestra. cũ gl. super verb. aliena. de rescrip.

i ¶ Id autem & quod ille.] seruus qui condemnandus est, qui dicitur habere in peculio non vt suum: quia seipsum non habet.

k ¶ Dominio sociatum.] non vt sibi teneat, sed vt succedentibus mulieri detur. cùm ipsa capitali sententiæ subijciatur.

TITVLVS XI.

De mulieribus quę se propriis seruis iniunxerunt.

¶ *Seruus qui cõcubuit cũ dñа, debet cõburi, & domina decapitari, & filij inde nati sunt spurij, & insuccessibiles matri, & eorum successio defertur alijs ligitimis successoribus. hoc dicit.* Bal.

Imp. Cõstan. A. ad populũ. LEX Vnica.

SI qua cũ seruo suo occultè [a] rẽ habere detegĩt, capitali sententię subiugetur [b], tradẽdo ignibꝰ verberone [c]. ¶ Sitq; omnibus facultas crimen publicũ arguẽdi, sitq; officio copia nũciandi [d], sit etiam seruo licẽtia deferendi [e], cui probato crimine libertas [f] dabitur. ¶ Filij etiam quos ex hac coniunctione habuerit, exuti omnibus dignitatis [g] insignibus, in nuda maneant libertate, neque per se, neq; per interpositam personam quolibet titulo volũtatis accepturi aliqd ex facultatibus mulieris. ¶ Successio autẽ mulieris ab intestato, vel filijs, si erũt legitimi, vel proximis cognatis deferatur. vel ei quẽ ratio iuris admittit [h]. ¶ Id autẽ [i] & quod ille qui condemnatus est, & quod ex eo suscepti filij quolibet casu in sua videãtur habuisse substantia, mulieris dominio sociatũ [k]: à memoratis successoribus vendicetur. Dat. iij. Cal. Ianuar. Serdicæ, Constantino A. vij. & Constantio Cæs. Cons.

TITVLVS XII.

Ad legem Iuliam de vi publica vel priuata.

¶ *Ob debitum uiri res uxoris capi non possunt, & capiens, uim committit. hoc dicit.* Bal.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Pelitiæ. LEX I.

OB debitũ † viri, vel ciuile munus [l], res vxoris qui pignori capiunt, vim cõtrahere videntꝰ [m]. Dat. cal. Iulijs Romæ, Antonino A. ij. & Geta ij. Cons.

Continuatio.

¶ AD LEGEM IVLIAM DE VI PVBLICA VEL PRIVATA. ¶ *Dixit de maioribus criminibus: sequitur de minoribus. Vel quia uiolentia in prædictis quandoq; cõmittitur, de hac uiolentia dicit. & quia hæc lex Iulia tractat de ipsa uiolentia: ideo de ea interpretanda corrigenda & supplenda dicit. & quæ sit eius pœna, dices j. l. ij.*

OB debitum.] CASVS. Creditor siue fuerit priuatus, siue fiscalis, bona vxoris debitoris per vim accipere non debet: alioquin lege Iul. de vi, accusari poterit. Viuianus.

l ¶ Munus.] quod gessit maritus, nisi fuerit primipilarius, de quo dic vt s̄. qui. ex cau. pig. ta. contra. l. satis.

m ¶ Videntur.] non ergo liceat: vt & s̄. ne vxor pro mari. l. j. & ij. & de donatio. inter virum & vxorem. l. res. An autem res ipsius debitoris? Dic non: vt j. vi bo. rap. l. iij. & j. eo. l. in possessionem. nisi ex conuentione: vt s̄. de pigno. l. iij. & facit s̄. de priuile. fis. l. j. Accursius.

¶ *Fiscus ex debito succedens pro parte, creditoribus confiscati pro rata tenetur. Item illis confessionibus uti potest quibus poterat uti damnatus. Vel sic: Tam ius agendi quàm ius cõueniendi, & ius excipiendi transit in fiscum. hoc dicit.* Bal. *Vel sic: Fiscus pro quota bonorum ad eum peruenta, tenetur creditoribus. hoc dicit.* Sali.

Imp. Antoninus A. Vero. LEX II.

TVtoris tui lege Iulia de vi priuata damnati, si tertia pars [n] bonorum fisco vendicata est, tutelæ [o] actionem pro ea portione aduersus fiscum dirige: modo si nulla præscriptio [p] locum habeat. Nã successio [q] ꝑ oneribus [r] portionis suæ respondet. PP. xv. Cal. Martij, Antonino A. iiij. & Balbino Cons.

TVtoris.] CASVS. Tenebatur tutor pupillo in centum malè administratiõis cõdemnatus: quia alicui vim intulit, relegatꝰ est, & tertia pars bonorum suorum confiscata: an pupillus ratiõe tertiæ illius possit conuenire fiscum iudicio tutelę, quæritur. Et dicitur quòd sic.

n ¶ Tertia pars.] quæ est pœna huius legis cũ relegatione. sed si publica est vis, tunc omnia auferuntur et deportantur: vt institu. de publicis iudi. §. item lex iulia de vi. & j. eodem. l. quoniam. & ff. eod. l. ij.

Legis Iuliæ de vi priuata, itẽ de vi publica, quę sit pœna.

o ¶ Tutelæ.] personalem ergo non solùm hypothecariam contra fiscum intentes. nec est speciale in pupillo: sed idem in quolibet creditore: vt ff. soluto matrimonio. l. si marito. in princi. & j. de bon. proscrip. l. si vt proponis. & de sen. passis. l. ij. & s̄. de fideiuss. l. j. Nec obstat ff. de iure do. l. mulier. quia ibi mulier non amisit bona, & sic non potest dici maritus, tanquam successor.

p ¶ Præscriptio.] id est exceptio: vt pacti vel similis. vel dic propriè, vt triginta annorum.

q ¶ Successio.] id est successor, vt est fiscus.

r ¶ Pro oneribus &c.] vt & s̄. si certum peta. l. j. & de hęredi. act. l. j.

¶ *Socer potest agere de rapina sponsæ, & pater potest agere de inclusione siue incarceratione filij sui. Hoc dicit.* Bal. *Vel sic: De raptu sponsæ & filij inclusione potest agi lege Iulia de ui publica uel priuata. hoc dicit.* Sali.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Bianori. LEX III.

SI confidis sponsam filij tui raptam esse [s], vel filiũ tuum inclusum, instituere solenni more legis Iuliæ de vi [t] accusationem apud præsidem prouinciæ non prohiberis. PP. viij. calend. Maij, Veron. AA. Cons.

SI confidis.] CASVS. Si sponsam filij tui rapuerit quis, vel filium tuũ per vim inclusit: an eum l. Iulia de vi accusare possis? Respon. quòd sic. Viuia.

s ¶ Raptam esse.] id est hoc te posse probare.

t ¶ De vi.] vt ff. eo. l. & eũ. sed & primo casu potest agi de raptu, & maior pœna imponitur: vt j. tit. j. Item secundo potest accusare de priuato carcere: vt s̄. de priua. carce. l. j.

¶ *Ex delicto serui criminaliter accusatur ipse seruus, non dominus: sed si dominus etiam deliquit (puta uerberando) potest ipse de suo delicto conueniri.* Bal.

Idẽ AA. & CC. Liberatio. LEX IIII.

SI criminis accusationem propter res à seruo [v] raptas intentandam putaueris, non contra dominum, sed contra eum quem facinus commisisse proponis, hanc instituere debes [x]. Sed quoniam à Fiscinulo etiam te verberibus afflictum asseueras: si hominibus coactis hoc fecerit, de hoc etiam [y], si legis Iuliæ de vi priuata reum deferendum putaueris, apud pręsidem prouinciæ age, nõ ignarum quemadmodum criminibus probatis res vẽdicari debeat [z]. S. xvij. cal. Iul. Firm. AA. Cons.

SI criminis.] CASVS. Si seruus tuꝰ res meas rapuit, ipsũ, non te accusare debeo l. Iulia de vi. si verò tu me verberaueris hominibus coactis: te potero l. Iulia de vi accusare.

v ¶ A seruo.] Fiscinuli.

x ¶ Instituere debes.] accusationem legis Iuliæ de vi publi. vel pri. sed contra ff. de accu. l. hos accusare. §. omnibus. sed dic intentari hic vt vltimo supplicio puniatur: vt j. eod. seruos. vel etiam aliâs corporaliter coerceatur: vt innuit in fine huius legis. & sic grauius punitur quàm liber in bonis & relegatione. argu. ff. ad leg. cornel. de sica. l. iij. §. penul. Accursius.

y ¶ De hoc etiam.] id est propter hoc, quasi diceret non solùm iniuriarum ages, sed etiam hac lege criminaliter.

z ¶ Debeat.] quæ est pœna dixi s̄. eod. l. ij. & facit s̄. de noxa. l. si seruus. & s̄. de accusa. l. ij.

In posses

IN possessionem.] CASVS. Si creditor in possessione fun di sibi obligati per vim ingrediatur, l. Iul. de vi poterit accusari.

a ¶ Priuatæ.] vt ff. ad legem Iuliam de vi priua. l. fin. & j. vi bo. rapto. l. iij. nisi ex pacto: vt s. de pignor. l. iij. Sed contra ff. de furtis. l. cum creditor. sed ibi furti actionem denegat: vel in dubio illud obtinet. at hic probatur vis malo animo commissa. vel ibi ex pacto accepit. & facit s. eo. l. j. Acc.

¶ *Titulus crediti non excusat ingredientem ui. Baldus. uel sic: Creditor per uim prohibetur ingredi possessionem fundi debitoris. hoc dicit. Salic.*

Idem AA. & CC. Oploni. LEX V.

IN possessionem fundi licet creditor per vim ingrediatur, Iuliæ legis vis priuatæ [a]: reus deferri potest. S. vj. idi. Decembr. Nicomediæ, CC. Cons.

¶ *Accedens ad rem ab alio possessam, causa expellendi illum de possessione: si ex occasione homicidium interuenit: siue ex parte insistentis, siue ex parte resistentis, est ad mortem condemnandus, & appellare non potest. hoc dicit l. nostra. quam no. Bal.*

Imp. Constantinus A. ad Catulinum procōs. Aphricæ. LEX VI.

QVoniam [b] multa facinora sub vno violentiæ nomine continētur [c], cùm alijs vim inferre certātibus [d], alijs cum indignatione resistentibus, verbera cædesque crebro detegantur amissæ: placuit, si fortè quis vel ex possidentis parte, vel ex eius qui possessionē temerare tentauerit, interemptus [e] sit: in eum suppliciū [f] exerceri, qui vim facere tentauerit [g], & alterutri parti causam malorum præbuerit [h]: & non iam relegatione [i] aut deportatione [k] insulæ plectatur, sed supplicium capitale excipiat, nec interposita prouocatione sententiam quæ in eum fuerit dicta, suspendat [l]. D. xv. calen. Maij Aquileiæ, Gallicano & Basso Cons.

10 QVoniam.] CASVS. Possidebam quoddam prædium: tu illud inuasisti: & ego tibi resistebam: in illo conflictu aliquis interfectus est vel ex parte mea, vel ex tua: quam pœnam pati debeas, quæritur. Et re-20 spond. quòd pœnam capitis: non deportationis vel relegationis: nec audieris appellans.

b ¶ Quoniam.] vide rationem quare durius puniri pro homicidio debeat. Accursius.

c ¶ Continentur.] 30 vt damni datio: iniuria, vulnerum illatio, & homicidia. sic s. de ijs qui ad ecclesiam cōfug. l. iij.

d ¶ Certantibus.] in possessione prædij auferenda. Acc.

e ¶ Interemptus sit.] nota quòd non distin-40 guitur à qua parte sit interemptus, nec à quo. Dicas tamen quòd si potuit se sine homicidio defendere aggressus, quòd tenetur: vt suprà vnde vi. l. j. & ff. ad legē Aquiliam. l. scietiam. §. qui cum aliter. & l. si ex plagis. §. j. Item an nihi-50 lominus tenetur occisor? quod dici potest, secundum H. nihil enim vetat plures de eodē homicidio teneri, nisi ad defendendum fecerit. Accur.

Homicidiū punibile cōmittit aggressus occidens q sine homicidio se defendere potuisset.

f ¶ Supplicium.] corporalis pœnæ, scilicet capitalis, vt subijcit. Sed nunquid iuuantes eum si in aliquo damnentur, poterunt agere mandati, vel ex stipulatione, si promiserit reddere damna? Respon. non: quia cum sit turpis promissio, potior est conditio possidentis: vt institu. man-60 dat. §. illud. Item nota hic puniri affectum vltra quàm se extendat: quia hic violentus sōlam possessionem habere affectauit, non occidere. vnde voluntas & propositum non distinguunt hic maleficium, quod est alibi: vt ff. ad legem cornel. de sica. l. j. §. diuus. sic de termino moto etiam ignorans punitur: vt ff. de termi. mo. l. ij. in fin. Sed in hoc est contra illa lex: quia ibi minus punitur ignorans, quod hic non est. Sol. hic plura delicta & mala sunt: vel ibi in splendidioribus dicit: vel ibi non fuit vis aliqua. ADDITIO. Tu videas de hoc Bartol. in l. diuus. ff. ad legem cornel. de sic. vbi pulchrè pertractat quid iuris quando quis plus deliquit quàm cogitauerat.

70 g ¶ Tentauerit.] id est tētando fecerit: vel tentauerit quantum ad ablationem: quod facere non potuit.

h ¶ Præbuerit.] sic ff. si quadru. pau. fe. di. l. j. §. cum arietes. & s. vnde vi. l. meminerint. & de accusa. l. fi.

i ¶ Relegatione.] quæ est pœna legis iul. de vi priua.

k ¶ Deportatione.] quæ est pœna publicæ violentiæ: vt dixi s. eod. l. ij.

l ¶ Suspendat.] not. sic s. quorum appel. nō reci. l. obseruare. & j. de fal. mo. l. j. §. j. & j. tit. j. §. j.

Diuisio.

SI quis.] Duo facit, quia primò dat consilium per viam iuris. Secun-80 dò punit eum qui suo suscepto consilio superbiam sequitur voluntatis. secunda ibi, quòd si omissa. secundum Odof. & Cy. ¶ Casus istius legis ponitur in glos. sed clarius dic sic: Licet de possessione fundi me expulisti, an agere possim ciuiliter interdicto vnde vi, vel criminaliter l. iul. de vi. quo casu nisi probauero, sustinebo pœnam talionis: si verò te deieci: restituam tibi possessionem, & me accusabis l. iul. de vi. & differtur pœna mea quousque de possessione fuerit agitatum: & si contra me fuerit pronunciatum: in causa criminali deportationis pœnam sustinebo omnibus bonis meis confiscatis. Viuia.

m ¶ Si quis ad se fundum.] De fundo quem possidebam me deiecisti: debeo vel ciuiliter, scilicet petitorio vel possessorio repetere, vel criminalem accusationem de vi instituere & inscribere. Si autem ex interuallo mea authoritate te deiecero, ages contra me de violenta possessione per interdictum vnde vi: & postea criminaliter de vi me accusabis: & vsque tunc differe-10 tur pœnæ impositio.

¶ *Expulsus contra expulsorem potest tam ciuiliter agere, quàm criminaliter accusare: in criminali legititimè se subscribendo. hoc primò. Si expulsus ex interuallo suum deiecit expulsorem, potest interdicto recuperatorio ciuiliter conueniri: & causa per condemnationem terminata, criminaliter deportandus accusari: exinde si ueniat criminaliter condemnandus. hoc dicit. Baldus.*

Idem A. ad Bassum, P. LEX VII.

SI quis ad se fundū [m], vel quodcunque [n] aliud asserit pertinere, ac restitutionem sibi competere possessionis putat: aut ciuiliter super possidēdo agat [o], aut impleta solennitate [p] iuris crimen violentiæ opponat: non ignarus eam se sententiam subiturum, si crimen obiectum non potuerit comprobare, quam reus debet excipere [q]. ¶ Quòd si omissa interpellatione [r] vim possidenti intulerit [s], ante omnia violentiæ causam [t] examinari præcipimus, & in ea requiri, quid [v] ad quem peruenerit possidentem: vt ei quē cōstiterit expulsum [x], amissæ possessionis [y] iura reparentur, eadēq; protinus restituta, si criminalis quæstio agitetur [z], violētus pœnæ non immerito destinatus [a], in totius litis terminū differatur [b]: vt agitato negotio principali [c] (si cōtra eum fuerit iudicatū [d]) in insulam deportetur, bonis omnibus

n ¶ Quodcunque aliud.] vineam vel domum.

o ¶ Agat.] id est interdicto vnde vi pro possessione. vel i. rei vendi. nomine rei possessæ.

p ¶ Solennitate] scilicet in scribendo solen-20 niter: vt dixi s. de accu. l. penul.

q ¶ Excipere.] vt s. de accu. l. fi.

r ¶ Interpellatiōe.] iudiciali.

s ¶ Intulerit.] sua authoritate.

t ¶ Violentiæ causam.] id est causam pos-30 sessionis in qua commissa est violentia, & in qua de violentia incidēter quæretur: & postea principaliter in forma accusationis. sed quādo tractabit hæc causa? Respon. antequam quæratur vel tractetur quis dominus eorū sit, vel non: 40 vel quale ius habeat in re aliquis eorum. & hæc est plena. Vel dic ante omnia, id est antequam de crimine in forma accusationis quæratur. & sic concord. s. de appella. l. j. & ff. de iudi. l. si de vi. & ff. eod. l. qui cetu. §. j. sed contra. j. 50 qn̄ ciui. act. crimi. præiu. l. j. vbi dicit actori dari electionē ciuilē vel criminalē quā velit prius quærere. Solu. nullū est cōtra: qa siue primò agat ciuiliter, siue criminaliter, ante oīa examinat crimē icidēter, nec aliter de iterdicto vn̄ vi quęrit, nisi pri' violētia patefacta: Vel dic ante oīa. i. ante accusationē criminalē. s. si voluerit expulsus. vel ante oīa. i. pręcipuè Sed quærit, quare de interdicto vn̄ vi examinat, cum certū sit eā cōmissam: pro constāti enim posuit q; sit illata, cū dixit, 60 & intulit? Rn̄. expone intulit, i. intulisse dicit. sic ff. de cōtrah. ēp. l. si in emptione. & ff. de vsufru. leg. l. si alij. in fin. secundū quosdā. Alij q; licet constet de vi dicebat tamen q; incontinenti fecerat: & sic sibi licuerat: vt ff. de vi & vi arm. l. q possessionē. vel secūdū Azo. licet cōstet: dicebat tn̄ q; causa sui iuris conseruandi fecerat, vt quia dominus fructuariū vel vsuariū deiecerat: vnde opus est quæri quo animo fecerat. Io. posuit casū de hoc quòd si omissa &c. quòd incontinenti repulit. & quod dicit j. reparētur iura, scilicet dāna. & quod subijcit restituta, exponit. i. restituto dāno.

Vim facere qn̄q; licet.

v ¶ Quid ad quem peruenerit.] scilicet posterius: nā prior vis fuit absumpta per secundā ex interuallo factā, vt iam interdicto pro prima 70 nō possit agi: vt hic, & ff. de vi & vi arm. l. qui possessionē. Idemq; in crimine per hanc legē. & ad hoc. s. vnde vi. l. si quis in tantā. sed aliud in interdicto quod vi aut clam: vt ff. quod vi aut clam. l. si alius. §. bellissimè. & aliud in toto generali, nisi dolosius doloso: vt ff. de dolo. l. si duo.

x ¶ Expulsum.] scilicet posterius.

y ¶ Amissæ possessionis.] i. est ipsa possessio cum omni damno: vt & ff. de vi & vi arma. l. j. §. illud & §. rectissimè. & §. si fundum.

z ¶ Agitetur.] per actionem legis Iuliæ de vi.

a ¶ Destinatus.] qualiquali præsumptione. per hoc quòd in ciuili est damnatus, tamē non plenè: quia in accusatione plenius erat probandū: 80 vt s. de proba. l. fi. & poterit multis ex causis vincere qui amisit: licet ex eadem causa: vt ff. de adulte. l. denunciasse. §. pen. ADDITIO. Videas de hoc plenè per Bart. in l. ij. §. j. ff. vi bo. rapto. in iij. col. versi. quæro vtrum probationes &c.

Probatiōes factæ in ciuili, non faciunt plenā fidē in criminali.

b ¶ Differatur.] puniri. & dic in terminum litis, id est post finem litis ciuilis, & sequentis criminalis.

c ¶ Principali.] scilicet de possessione ciuiliter.

d ¶ Iudicatum.] scilicet subsequenter in criminali.

a ¶ Abrogatis.] tacitè: vt s. si reus vel accusa. mor. fue. l. fin. Sed quæro si incontinenti recupero, an desino vsucapere? Item an habeat locum pœna legis, si quis in tantā? Rñ. nec desino vsucapere, nec locum habet l. si quis in tantam.

Vsucapere nō desinit, qui vi deiectus inconti nenti possessionē recuperat.

SEruos.] CASVS. Si seruus commisit vim, aut ignorante domino, aut sciēte primo casu dabitur seruus vltimo supplicio. secundo casu dominus erit, in famis & seru⁹ ī metallū dabitur. si vero persona domini vilis fuerit: & sæpius tale delictum cōmiserit: pœna constitutionibus cōprehensa puniendus est. quæ ista sit, non aperit: tu dic pœna capitis, vel l. Iul. de vi: iudex verò qui id exeq distulit, infamis erit.

b ¶ Cōfessionibus.] spontaneis. vel si in tormentis ita quòd perseuerent: vt ff. de quæst. l. j. § diuus seuerus. & §. si qs vltro.

c ¶ Supplicio.] id est mortis: vt ff. de pœnis. l. vltimū. Et sic not. quòd plus serui quā liberi puniuntur: vt patet s. e. si criminis. in principio.

De Isauris & Buccellarijs, Alci. dispunctio. li. iij. cap. xx.

d ¶ Secundum legem.] vt ff. ad legem Iul. de vi priua. l. ij.

e ¶ Metallo.] i aliquo ergo parcitur etiam in atrocioribus si domino pareant: vt & s. ad legē Iuliā de adulter. l. gracchus. & facit s. de noxalibus. l. seruus.

f ¶ Infamesque personæ.] s. dominorum. nā supra in dignitate erāt. Et sic nota plus vilē quā nobilē ex æquali facto puniri: vt hic, & ff. de incend. rui. l. pedius.

† Vnde dicūt q̄ iudex nō debet criminosum cōcedere puellę petēti eū in virū; qa solus princeps remittit pœnā. l. diui fratres. ff. de pœ.

g ¶ Sæpius.] Nota plus puniri sepius delinquentem. sic s. de episco. audien. l. iij. in fi.

h ¶ Pœna.] quia fortè capite puniuntur, secundū quosdā. Vel saltē pœna huius l. de vi. & etiā secūdū Az. fortè p vi priuata deportabit: vt sic ī aliquo augeat. & facit ad l. j. de pœ. l. qui sententiam. & ff. de iniu. l. sed si vnius. §. non solū. & de act. & obliga. l. seruus.

i ¶ Impunitate.] absoluendo. Acc.

k CRimen. Malā facit grāmaticā. nam deberet crimina dicere hoc modo: hæc duo, s. rapere, & seruare raptori raptā sciēter, nō sūt dissimilia crimīa. sic & ibi, factū est vespere & mane dies vnus. Quia ergo est ęquale crimen, videt æqualis pœna: vt s. de epi. & cle. l. si quēquā. ī fi. & j. de ijs q latro. occul. l. j. sed tamen hic est contra arg. j. ti. j. §. pœnas. vel secundum Azo. sic si ponas aliquem rapere, & alium scientem delictum seruare rem raptam raptori: alterum crimen prædictorum non est alteri dissimile. & sic est bona grammatica.

Delictorū equalitas eq̄litatem pœnarum patitur.

OMnibus.] CASVS. Prohibet Imperator ne quis secū habeat tales qui transeuntes spoliant, & eis pœnam centum librarum auri præter aliam pœnam corporalem imponat. iudex autem qui hoc obseruari non fecerit, pœna centum librarum auri multabitur.

abrogatis[a]. D. ij. nonī. Octob. Romæ, Constant. v. & Licinio Con.

¶ Seruus qui proprio motu uim intulit, debet mori: si hortatu uel iussu domini, pœna mitigatur: & ideo damnatur in metallum. hoc primò. Viles personæ quæ bis aut sæpius uiolentiam cō miserunt, debent atrocius puniri, quā cum semel tantùm. hoc secundò. Punitur iudex qui uim illatam differt uindicare, uel remittit, uel imponit mitiorē pœnā quàm debebat imponere. h. d. Bal.

Impe. Valent. Theod. & Arcad. AAA. ad Albinum præf. præ

LEX VIII.

SEruos qui fecisse violentiam confessionibus[b] testium aut proprijs docebunt, si id inscio domino commiserint: postremo supplicio[c] deditos luere perpetrata cēsemus. ¶ Quòd si illi metu atq; exhortatione dominorum violentiam admiserint, palam est secundum[d] legē Iuliam dominum infamen pronunciatum, loci ac originis propriæ dignitate non vti. Seruos verò quos furoribus talibus paruisse constiterit, metallo[e] post sententiam dedi. Viles autem infamesq́;[f] personæ, & ij q bis aut sæpius[g] violentiā perpetrasse conuincentur, constitutionū diualiū pœna[h] teneantur. ¶ Iudicē verò nosse oportet quòd graui infamia sit notandus, si violentiæ crimen apud se probatum distulerit†, seu omiserit, vel impunitate[i] donauerit, aut molliorē q̄ præstituimus pœnā ptulerit. D. vj. nonī. Mart. Valētinia. A. iiij. & Neoterio Cōs.

¶ Par crimen est rapere & rapinam scienter receptare. h. d. Bal.

Imperat. Honor. & Theod. AA. Aurelio PP.

LEX IX.

CRimen[k] non dissimile est rapere, & ei qui rapuit raptam rem sciētem delictum seruare. D. iij. nonī. Mar. Honorio x. & Theodosio v. AA. Cons.

¶ Malandrinos & homines malæ conditionis quis non debet retinere nec receptare, alias punitur. h. d. Bal.

Impera. Leo & Anthemius AA. Nicostrato præfe. præ.

LEX X.

OMnibus per ciuitates & agros habendi Buccellarios[l], vel Isauros[m], armatosque seruos licētiā volumus esse pręclusam. ¶ Quòd si qs pręter hæc quę nostra māsuetudo salubriter ordinauit, armata mancipia, seu Buccellarios, aut Isauros in suis prædijs, aut iuxta se habere tētauerit: post exactam centū librarum auri condēnationē, vindictā in eos seuerissimam proferri sancimus. ¶ Viri quoq; clarissimi prouinciarum rectores in speculis[n] esse debebunt, ne quis audeat hæc statuta nostræ māsuetudinis in aliquo violare: sciētes q ex dissimulatione, dignitatis & administrationis cingulo priuabuntur, & post cētū librarū auri multā, salutis vitæq́; suæ periculū sustinebunt: primatibus videlicet apparitionis suæ psonis præter amissionē fortunarū suarum capitali quoq; supplicio feriendis. Dat. v. cal. Septemb. Anthemio A ij. Cons.

l ¶ Buccellarios.] latrones sunt qui à minimis inceperūt, puta à buccella panis. Vel verius: quia ponunt in ore captorum lignum vt nō clament: vt de conuersis sancti Lazari factum fuit.

Buccellarij qui sunt.

m ¶ Isauros.] q sunt pfidiores latrones alijs: vt s. de ferijs. l. puinciarū.

Isauri qui sunt,

n ¶ In speculis.] sic s. de priua. car. l. j. & facit in auth. de armis. in princ. col. vj.

TITVLVS XIII.

De raptu virginum, seu viduarū, necnon sanctimonialium.

¶ Pro raptu mulieris honestæ imponitur pœna amißionis capitis. Et deprehensus in flagranti crimine, id est in instanti, potest à coniunctis personis & tutoribus & curatoribus mulieris occidi impune. fugiens, ubicunque comprehendi potest: & debet ad mortem damnari. Res uerò rapientiū non publicantur, sed si rapta non sit ingenua, successoribus reseruātur: si autem sit ingenua, ipsi applicantur: & pœna quæ imponitur rapienti imponitur præstantibus eidem auxilium & fauorem in ipso raptu: & rapta non potest nubere raptori. hoc dicit tota lex in effectu: & hoc ultimū dictum debet præcedere primum dictum. Bald.

Imp. Iustinianus A. Hermogeni magistro officiorum.

LEX Vnica.

RAptores virginū honestarū[o] vel ingenuarū, siue iā desposatę fuerint, siue nō, vel quarūlibet viduarum[p] fœminarū, licet libertinę vel seruę alienę sint, pessima criminū peccātes: capitis supplicio[q] plectēdos decernim⁹, & maximè si deo fuerīt virgines vel viduę dedicatę: quod nō solū ad īiuriā hoīm, sed etiā ad ipsi⁹ oīpotētis dei irreuerentiā committitur: maximè cū virginitas vel castitas corrupta restitui non possit[r] †, & merito mortis dānantur supplicio: cū nec ab homicidij crimine huiusmodi raptores sint vacui[s].

¶ DE RAPTV VIRGINVM, SEV VIDVARVM &c. ¶ Specialiter de quadam rapina uel uiolentia dicit post generalem tractatum de ui.

Continuatio.

RAptores.] Ista lex habet principaliter duas partes: qa primò loquitur de pœna imponēda ratione huius criminis in psona raptoris. Secūdò loquī de pœna imponēda raptori in bonis. Secūda īcipit ibi, & si qdē. Prima pars facit quatuor: qa primò præmittit crimē detestatū. Secūdò p crimine isto īponitur pœna capitalis. Tertiò dat licētiā qbusdā occidēdi raptores inuētos ī crimine. Quartò monet iudicem q cōdemnet raptores fugiētes: & q oēs vltio tradat supplicio, fori declinatione & appellatione remotis, h. d. Bal. CASVS. Si qs virginē rapuerit, vel viduā, vel sanctimonialē, capite plectendus est: & si velit appellare, non audietur: bona tñ ei⁹ nō applicabūt fisco, sed dabuntur raptæ: vel dispo nat de his secūdū quod voluerit: & poterit nubere cui voluerit, raptore excepto: & nō solū prę dicta pœna puniet raptor, sed ei⁹ seruatores, siue volente siue nolēte muliere tale facin⁹ fuerit ppetratū. Si verò fuerit seru⁹ q tale qd admiserit, concremabit, abolitis his quæ de raptore virginū antiquis legib⁹ statuta sunt. & hac l. suā obtinente firmitatem.

o ¶ Virginum honestarum.] secus est in meretrice: vt s. ad leg. Iuliā de adulte. l. quæ adulterium. & ff. de furtis. l. verū ij. & determinat hoc dictio honestarum, etiā sequentia. Sed nonne hæc est lex superflua, per illam s. de epis. & cler. l. raptores? Resp. nō: quia multa sunt hic quæ non sunt ibi, & de nupta, & de spōsa, & de libertina, & parētibus, & de rapta, quòd non possit nubere raptori.

Raptus non cōmittitur ī meretrice.

p ¶ Viduarum.] quæ autem sint & dicant viduæ, dicitur ff. de verb. sign. l. malum. §. viduæ.

† Concor. xxxij. q. v. si paulus. & glos. in c. ij. ante finem. de biga.

q ¶ Capitis.] supplicio. vt & ff. ad legem Iuliam de vi publi. l. qui cetu. §. qui vacantem.

r ¶ Restitui non possit.] etiā à deo secundum Aug. licet omnia deo sint possibilia: vt xxxij. q. v. c. si Paulus. sed illud aliter ibi exponitur: & à deo potest restitui, non ab homine: vt hic.

Virginem post ruinā deus suscitare nequit.

s ¶ Vacui.] cùm plerunque in talibus rapinis homicidia perpetrentur.

Con

¶Ne igitur ſine vindicta talis creſcat inſania, ſancimus ꝑ hāc generalē cōſtitutionē, vt ij ꝗ huiuſmodi crimē cōmiſerint, & ꝗ eis auxiliū inuaſionis tēpore prębuerint: vbi inuēti fuerint ī ipſa rapina, & adhuc flagrāti crimīe cōprehēſi, & à parētibus virginū, vel īgenuarum, vel viduarū, vel quarūlibet fœminarū, aut earū cōſanguineis, aut à tutorib⁹, vel curatorib⁹, vel patronis, vel dn̄is cōuicti [a] interficiātur. ¶ Quæ multò magis cōtra eos obtinere ſancim⁹, qui nuptas mulieres auſi ſunt rapere: ꝗa duplici tenent crimine, tā adulterij ſcilicet ꝗ rapinæ, & oportet acerbi⁹ adulterij crimē ex hac adiectione puniri. ¶ Quibus [b] cōnumeram⁹ etiā eū ꝗ ſaltē ſpōſam ſuā [c] per vim rapere auſus fuerit. ¶ Sin autem poſt cōmiſſum tā deteſtabile crimē, aut potentatu raptor ſe defendere, aut fuga euadere potuerit: in hac quidē regia vrbe tā viri excelſi pfecti prætorio, ꝗ vir glorioſiſſim⁹ præfect⁹ vrbis in prouincijs autē tam viri eminētiſſimi præfecti prætorio ꝑ Illyricum & Aphricā, ꝗ magiſtri militum ꝑ diuerſas noſtri orbis regiones, necnon vir ſpectabilis præfectus Aegypti, & comes Oriētis, & vicarij, & ꝓconſules, & nihilomin⁹ oēs viri ſpectabiles & duces, & viri clariſſimi rectores ꝓuinciarū, necnō alij cuiuslibet ordinis iudices, qui in illis locis inuēti fuerīt, ſimile ſtudiū cū magna ſolicitudine adhibeant, vt eos poſsint comprehēdere, & cōprehenſos in tali crimine, poſt legitimas & iuri cognitas ꝓbatiões ſine fori præſcriptiōe [d] duriſsimis pœnis afficiant: & mortis condemnent ſupplicio.

¶ Quib⁹ & ſi appellare voluerīt, nullā dam⁹ licentiā [e], ſecūdū antiquę Cōſtātianę legis definitionē.

¶ Hæc eſt ſecūda pars principalis ī qua tractat de bonis raptoris, diſtinguēs īter raptū nō īgenuæ & īgenuæ: ꝓhibet etiā nuptias cū raptoribus. Itē diſtinguit inter eos qui ſe aſſociarunt ad ipſum delictū cōmittendum: & eos qui aliâs ſunt culpabiles. Dicit etiam quòd conſenſus mulieris raptæ non operatur. Vltimò derogat alijs legibus de materia rapinæ loquentibus. Bal.

¶ Et ſiquidē ancillæ, vel libertinæ ſint ꝗ rapinā paſſæ ſunt, raptores tantūmodo ſupradicta pœna plectētē: ſubſtātijs eorū nullā diminutionē [f] paſſuris. ¶ Sin aūt ī ingenuā perſonā tale facinus ꝑpetret, etiā oēs res mobiles, ſeu etiā īmobiles & ſe mouentes, tā raptorū ꝗ eorū ſodaliū, comitū, vel ſequētiū ꝗ eis auxiliū præbuerint, ad dominiū raptarū mulierū liberarū trāsferāt [g], ꝓuidētia iudicū, & cura parētū earū vel maritorū, vel tutorū, ſeu curatorū. ¶ Et ſi non nuptæ mulieres, alij cuilibet ꝑter raptorē legitimē cōiugent, in dotē mulierū liberarū eaſdē res, vel quātas ex his voluerint: ꝓcedere: ſiue maritū nolētes accipere ī ſua pudicitia manere voluerint, pleno dominio eis ſacim⁹ applicari: nemine iudice vel alia quacunq; ꝑſona hoc audēte cōtenere. ¶ Nec ſit facultas raptæ virgini, vel viduæ, vel cuilibet mulieri, raptorē ſuū ſibi maritum expoſcere [h]: ſed cui parētes voluerīt (excepto raptore) eā legitimo copulēt matrimonio: qm̄ nullo modo, nulloq; tpe dat à nr̄a ſerenitate licētia eis cōſētire, ꝗ hoſtili more nr̄a republica mr̄imonia ſtudēt ſibi cōiugere. ¶ Oportet [i] etem vt ꝗcūq; vxorem ducere voluerit, ſiue īgenuā ſiue libertinā: ſecundū noſtras leges & antiquā cōſuetudinem, parentes vel alios quos decet petat, & cū eorū volūtate fiat legitimū cōiugiū. ¶ Pœnas autē quas prædixim⁹, id eſt mortis & bonorū amiſſiōis, nō tātū aduerſus raptores, ſed etiā cōtra eos ꝗ hos comitati [k] ī ipſa inuaſiōe & rapina fuerīt, cōſtituim⁹, cæteros aūt oēs ꝗ cōſcij & miniſtri huiuſmodi criminis repti & cōuicti fuerīt, vel ꝗ eos ſuſceperint, vel ꝗcūq; opē eis tulerīt, ſiue maſculi, ſiue fœminæ ſint, cuiuſcūque cōditionis, vel gradus, vel dignitatis: pœnæ tantūmodo capitali ſubijcim⁹: vt huic pœnæ oēs ſubiaceāt, ſiue volētib⁹ [l], ſiue nolētib⁹ virginib⁹, ſiue alijs mulierib⁹ tale facin⁹ fuerit ꝑpetratū. Si em̄ ipſi raptores metu vel atrocitate pœnæ ab huiuſmodi facinore ſe tēperauerint, nulli mulieri ſiue volēti, ſiue nolēti, peccādi loc⁹ reliquet: ꝗa hoc ipſū [m] velle ō mulierū ab īſidijs nequiſſimi hoīs ꝗ meditat rapinā, inducit. Niſi etem eā ſolicitauerit, niſi odioſis artib⁹ circūuenerit, nō facit eā velle ī tātū dedecus ſeſe ꝓdere: parētib⁹ (quorū maxime vīdicta ītererat) ſi patiētiā ꝓbuerit, ac dolore remiſerit [n], deportatiōe plectēdis. ¶ Sed & ſi ꝗs īter hæc miniſteria ſeruilis cōditiōis fuerīt cōprehēſus, citra ſex⁹ diſcretionē eū cōcremari iubem⁹: cū hoc etiā Cōſtātiniana lege rectē fuerit ꝓſpectū: oīb⁹ legis Iuliæ capitulis ꝗ de raptu virginū, vel viduarū, ſiue ſāctimonialiū, ſiue ī antiqs legū libris, ſiue ī ſacris cōſtitutionib⁹ poſita ſūt, decętero abolitis: vt hæc tātūmodo lex ī hoc capite ꝓ oīb⁹ ſufficiat, quā de ſanctimolialibus etiā virginibus & viduis locū habere ſancimus. Dat. xv. calē. Decēbr. Cōſtantinop. D M. Iuſtiniano A. PP. ij. Conſ.

TITVLVS XIIII.
De emendatione ſeruorum.

¶ Dominus ſeruū poteſt caſtigare ſiue emendare: ſed non poteſt ipſum dolo malo occidere. h. d. & no. in hac l. quot modis homo poteſt occidi. Baldus.

Imp. Conſtantinus A. ad Baſſum. LEX Vnica.

SI virgis aut loris [o] dn̄s ſeruū afflixerit [p], aut cuſtodiæ cauſa in vīcula cōiecerit: dierū diſtīctione ſiue īterpretatione depulſa [q], nullū criminis metū ſeruo mortuo ſuſtineat [r]. ¶ Nec verò īmoderatē

---

a ¶ Cōuicti interficiantur.] hoc ipſo ꝙ inueniuntur in flagranti crimine. & facit ff. de ritu nut. l. palā. §. quæ ī adulterio. Sed an idem, ſi cognatus patiatur rapinā ꝙ eius cognati poſſint reſiſtere? Rn̄. ſic: vt not. ff. de vi & vi arm. l. iij. §. cum igit. ADDITIO. Videas de hoc plenè per Bar. in l. vt vī. ff. de iuſti. & iure. in vlti. col. ver. quærit gl. ꝗd de offenſis &c. vbi tenet ꝙ etiā extraneus ꝗs poteſt vim patientē defendere.

Cognatus rapinam patiens poteſt à cognato defendi.

b ¶ Quibus.] raptoribus.

c ¶ Spōſam ſuā.] idē econtra ſi ſponſa vel mulier rapiat hominē, licet hoc raro cōtingat, ſecundum Io. Sed huic videt cōtra. xxxvj. q. j. c. ij. & q. ij. cap. ſi quis virginē. & xxvij. q. ij. raptus.

d ¶ Sine fori præſcriptione alterius.] nā & hic ratione delicti forū habet: vt ſ. vbi de crimine agi oportet. l. j. & ſ. vbi ſe. vel cla. l. j.

e ¶ Nullā damus licentiā.] ſic ſ. tit. j. l. quoniā. & ſ. quorū appel. nō rec. l. ij. & j. de fal. mo. l. j.

f ¶ Nullā diminutionem.] ſpeciale hic & ſequenti caſu, vt nihil applicemus fiſco. & ſic ſ. de mulier. quæ ſer. ꝓ. l. j. aliâs autem cōſtat ꝙ publicantur omnia, vel aliqua pars, ſecundum hęc iura: vt j. de bo. dam. l. fi.

g ¶ Trāsferātur.] quę oīa amittit, ſi raptoris eligat cōſortium: vt in auth. de rap. mu. §. ſuper fluam. colla. ix.

h ¶ Expoſcere.] vt in d. authē. de rap. mu. Sed cōtra. xxxvj. q ij. tria. & ca. placuit. videas c fi. extra de raptoribus.

i ¶ Oportet.] i. decet. ſic ff. de iuſti. & iure. l. j. ī pri. & ſ. de poſtli. re. l. fi.

k ¶ Comitati.] ſic j. de nili ageribus. l. j.

l ¶ Volentibus.] ſic j. de ſalgamo hoſp. nō pręli. xij. l. ij. ſed arg. cōtra. ff. de iniur. l. j. §. vſque.

m ¶ Ipſum velle.] ſic ff. de lib. ho. exhibē. l. iij. §. ſi quis voluntatem.

n ¶ Remiſerint.] gratis: vt ff. ad l. iul. de vi. l. ꝗ cetu. §. ꝗ vacantē. non trāſigendo pecunia accepta. vt ſ. de adulter. l. de crimine. & plenè dixi ſ. de tranſact. l. tranſigere.

¶ DE EMENDATIONE SERVO. ¶ Dixit de illicitis, nūc ſequitur de licitis.

SI virgis. CASVS. Si dn̄s ſeruū ſuum verberauerit: licet poſtea deceſſit ſeru⁹, nō tamē criminaliter poterit cōueniri: ſed modicè verberabit, nec modum excedet. Viuia.

o ¶ Aut loris. i. frenis.

p ¶ Afflixerit.] cū cauſa ſcilicet emendandi, & ſine cauſa, ſecundū Io.

q ¶ Depulſa.] qua die ipſū afflixerit vel quot diebus: nā etiā in perpetuū poteſt. vel an fuerit mortuus intra trienniū, vel poſt triduū ſurrexerit, & ſup baculū ſuū ambulauerit. hoc enim in lege Moſayca diſtinguebatur. Azo [a].

r ¶ Suſtineat.] modicè ergo cū cauſa & ſine cauſa licet ſecūdum Ioā. vt hic, & ff. de viu. l. locū. §. ex eo. ff. ſo. ma. l. etiā. § licet. Sed P. dicebat licere modicè: vt emendādo. & ſic ītelligebat hic. īmodicè verò non licet: vt hic ſubiecit, nec verò &c. & ſubſequēter videt dicere: vt ff. de ijs ꝗ ſūt ſui vel alie. iur. l. j. §. fi. & inſti. de ijs ꝗ ſunt ſui vel alie. iur. §. ſed hoc tpe. ī fi. niſi cū cauſa. vt ff. de verbor. obl. l. ꝗ ſeruū merētē. & de leg. j. l. quid ergo. §. j.

a Dic tu ſi vulnus eſt letale, quandocūq; moriatur nocet l. ait lex. ff. ad l. aquili. vide Ia. in l. lecta. ff. ſi cer. peta.

ō mulieris

a ¶ Tetra.] id est pessima.
b ¶ Virus.] veneni species.
c ¶ Saniæ.] id est putredinæ.
d ¶ Sæuitia.] sic crudeliter vt de barbaro fieret. & facit ff. de in iur. l. item apud. §. adijcitur. & j. de male. & mathe. l. si excepta.

suo iure vtat: sed tūc reus homicidij sit, si volūtate eū ictu fustis, aut lapidis occiderit: vel certè telo vsus lætale vulnus inflixerit, aut suspēdi laqueo præceperit, vel iussione tetra[a] præcipitādū madauerit, aut veneni vir⁹[b] īfuderit, vel dilaniauerit pœnis publicis corp⁹, ferarū vnguib⁹ latera ✻ pscādo, vel exurēdo oblatis ignibus membra: aut tabescētes art⁹ atro sāguine pmista saniæ[c] defluētes, ppe ī ipsis adegerit cruciatibus vitam relinquere sæuitia[d] immanium barbarorum. D. v. id Mart. Romæ, Constantino A. & Licinio Cons.

TIT. XV.

De emēdatiōe propinquorū.

¶ Propinquis senioribus licet corrigere minores errantes: nisi facti atrocitas exigat iudicium ultionis iudiciariæ. h. d. Bal.

Impp. Valentin. & Valens AA. ad Senatum.

LEX Vnica.

In corrigendis minoribus p qualitate delicti seniorib⁹ ppinquis[e] tribuimus potestatem: vt quos † ad vitæ decora domesticæ laudis exēpla nō prouocant, saltē correctiōis medicina cōpellat, neque tamē nos in puniēdis minorū vitijs potestatē in immēsum extēdi volum⁹, sed iure patrio[f] authoritas corrigat propinqui iuuenis erratū, & priuata aīaduersiōe cōpescat. ¶ Quòd si atrocitas[g] facti ius domesticę emēdationis excedat, placet enormis delicti reos dedi iudicū notioni. Dat. idi. April. Valentiniano & Valēte AA. Cōs.

TIT. XVI.

Ad legē Cornel. de sicariis.

¶ Probans non animo occidendi se percußisse, nō punitur pœna homicidij, sed minori. h. d. Bal.

Imp. Antoninus A. Herculiano, & alijs militibus.

LEX I.

Frater vester recti⁹ fecerit, si se præsidi puīcię obtulerit[h]. Qui se pbauerit † nō occidēdi[i] animo hoīem à se pcussum esse, remissa[k] homicidij pœna, secūdū disciplinam militarem[l] sententiā proferet. crimen enim contrahit, si & volūtas[m] nocēdi intercedat. ¶ Cæterùm ea quæ ex improuiso casu potius q̄ fraude accidūt, fato plærunque[n] non noxæ imputantur. PP. ij. cal. Febr. Læto ij. & Cereali Cons.

¶ Aggressus in dubio uitæ discrimine constitutus, potest suum occidere aggressorem. si ergo erat certus quòd nō erat in dubio discrimine uitæ, non potuisset occidere aggressorem: quia excederet modum. h. d. Bal.

Imp. Gordianus A. Quintiano. L. II.

Is qui aggressorem[o], vel quencunq; aliū[p] in dubio vitæ discrimine cōstitutus occiderit, nullam ob id factum calumniam metuere debet. PP. iij. nō. April. Ariano & Pappo Cons.

¶ Potest quis gladio propriam salutem defendere, & repellere aggressorem. h. d. Et not. hanc legem. & uide quæ scribit Innoc. extra de restitut. spolia. c. olim. j. Bal.

Idem A. Quintiano. LEX III.

Si quis percussorē ad se venientē gladio repulerit, non vt homicida tenetur: quia defensor propriæ salutis in nullo peccasse videtur[q].

¶ Licet occidere latronē telo resistētē. h. d. Bal.

Imp. Gallienus A. Monatio. LEX IIII.

Si (vt allegas) latrocinantem[r] peremisti: dubium non est eū qui inferendæ cædis voluntate præcesserat, iure cæsum videri. PP. xiij. calē. Februar. Valerio & Lucillo Cons.

¶ Non præsumitur quòd ille qui cum calce solo percußit, percusserit animo occidendi: si ipse hoc allegat q̄ nō percusserit animo occidēdi. h. d. Bal.

Exemplum sacr. liber. Dioclet. & Maximia. AA. & CC. Agatho. LEX .V.

Evm qui asseuerat homicidium se non voluntate, sed casu fortuito fecisse: cū calcis ictu mortis occasio præbita videatur: si hoc ita est, neque super hoc ambigi poterit, omni metu ac suspicione quam ex admissæ rei discrimine sustinet: secundum id quod

¶ DE EMENDATIONE PROPINQVORVM. ¶ *Quia emendatio propinquorū adhibita quorum quædā illicita celebratur, de emēdatione propinquorū annectit. Azo.* — Continuatio.

In corrigendis. CASVS. Frater fratrem pro qualitate delicti punire vel corrigere potest: ita tamen q̄ modum non excedat: sed si excedat: à iudice est puniendus. — ✻ Profocando.

e ¶ Senioribus propinquis.] vt reuerenda senectus.

f ¶ Iure patrio.] qd̄ potius in pietate quàm in atrocitate consistit: vt ff. de parrici. l. diuus.

g ¶ Atrocitas.] id est si sic grauiter deliquit, q̄ non sufficit ad pœnā correctio propinquorū: punit iudex. Vel dic atrocitas facti, id est correctionis? quia excessit modum in corrigendo, vnde punitur: vt si est pater qui filium occidit ex voluntate, punitur de parricidio: vt j. ti. ij. aliâs non tenetur: sed si sine causa malè tractat, cogitur emancipare: vt ff. si à parente quis fuerit ma. l. diuus traianus. alij propinqui pro motu iudicis: vt hic dicit. — Pater filiū occidēs, vel eū male tractans qualiter punitur. — † Hæc verba ī c. vt clericorum. in glo. sup verbo, pœna. extra de vita & hone. cleri.

¶ AD LEGEM CORNEL. DE SICARIIS. ¶ *Quia in uiolentijs committitur homicidium: de eo dicit quod per legem Corneliā de sicarijs punitur. Et est sicalantes culturum: sed largè interpretatur telū, ut omnia arma comprehendat: ut insti. de publi. iudi. §. item lex Cornelia.* — Continuatio. — Sica quid est. Telū quid significet.

Frater.] CASVS. Miles fortuito casu quēdam interfecit: præses pro eo misit, nec venit frater su⁹ cōsuluit pricipē an expediret vt se præsentaret? Respō. q̄ sic: quia non punitur de homicidio si probet se casualiter interfecisse. quia sine voluntate non contrahitur crimen. Viuian. — † Nō omne malum, praue præsumitur actū cō cor. c. j. cum gl. sup verbo, Iudeus. extra de psump.

h ¶ Obtulerit.] quàm si celet se.

i ¶ Non occidēdi animo.] sed quomodo probatur negatiua: vt s. de proba. actor? Respon. per præsumptiones, probando amicitiam & affinitatem & qualitatem occidentis, si etiam per iuramentum purgationis: vt arg. s. de ijs qui ad eccle. confu. l. præsenti. §. sicubi. sic & j. de iniur. l. si non conuitij. Acc. — Negatiua qualiter probatur.

k ¶ Remissa. No. impropriè nam in eam non incidit: sic ff. de verb. obli. decem.

l ¶ Militarem.] qualiter consulitur ei vt sit sub præside, cum miles erat: vt s. de iurisdict. om. iudi. l. magisteriæ? Respon. quia enorme est delictum: vt s. vbi se. vel clar. l. j. vel adeo notorium erat eum esse innoxium: vt etiam sub præside non sub iudice consulatur ei, vt consentiat.

m ¶ Si & voluntas.] hoc vt habeat locum lex Cornel. de sica. vt ff. e. l. j. §. diuus. & l. lege. & l. infans. & arg. ff. de iniur. l. qui iniuriarum. & insti. de obliga. quæ ex delicto. §. placuit. & ff. de pœnis. l. respiciendum. §. fin. culpa tamen contrahitur etiam sine volūtate delinquēdi: vt ff. ad leg. aquil. l. qui occidit. §. pe. & ff. de mino. l. si ex ca. §. si mulier.

n ¶ Plerunque.] hoc dicit, quia qui hominē per lasciuiā occidit, in aliquo punitur: vt ff. eo. l. lege. §. cum quidam. Item qui incendia fortuita commisit: vt ff. de pœnis. l. capitalium. §. qui ob inimicitias. Itē commentariensis tenetur qui non bene custodiuit: vt ff. de custo. reo. l. carceri. & s. de custo. reo. l. ad commentariensem. Et nota quòd non dicit hic casu fortuito, sed improuiso: vnde omnia exempla possunt dari ad dictionem plerunque, quæ habes s. de offic. præfect. præto. orien. si quos. — Hominem per lasciuiā occidens in aliquo punitur.

Is qui aggressorem.] CASVS. Si Titius aggrediatur Seium & interficiatur Titius: non tenebitur Seius l. corn. de sica.

o ¶ Is qui aggressorem.] intelligūt quidam, id est eum qui vel nocturnus depopulator est: vel de die itinera frequentata insidijs obsedit: vt suprà quando lic. vni. sine iudi. l. j. vel dic etiam alium qui insultum faciat: dūmodo ad defendendum, nō vindicandum fiat: vt hic & j. l. proxi. & diximus s. ad legem iuliam de vi. l. quoniam.

p ¶ Alium.] qui cum agressore sit socius. Vel vt puto, etiā nō socius: cum dicat in discrimine eum constitutum. & facit ff. e. l. j. in fi. & ff. ad legem aquiliā. l. si quis fumo. §. j.

q Si quis percussorem.] peccasse videtur. vt suprà l. proxi. & ff. ad legem aquiliam. sed & si quencunque. in prin.

Si vt.] CASVS. Si surripiētem res tuas interfecisti, nec lege Cor. de sica. teneberis.

r ¶ Latrocinātem.] id est aggressorem: vt s. l. proxima. vel dic, id est furem: & si quidem est nocturnus, ipsum occido: vel si se telo defendat, vel sine periculo personæ, vel rerū parcere ei nō potui: dūmodo clā est. si verò diurnus, ita demū si se telo defendat: vt percipi potest ff. ad legē aquil. itaq3. §. lex. & ff. e. fure. & ff. de furt. l. si pignus. §. j. nam tempus aggrauat delictū: vt s. ad legē iuliam de adulter. l. gracchus. & ff. de pœnis. l. aut facta. §. j. & §. tempus. Præterea in die potest cognosci: vnde non sic nocet si euadit, cum postea possit capi. ADDITIO. Videas text. in c. interfecisti. & ibi Abb. & in c. si perfodiens. extra de homicidio. — Furem an liceat occidere.

Evm qui. CASVS. Si quis fortuito casu percussit quendam calce, & interfectus est: nunquid tenetur lege Cornel. de sica. quæritur. Et respon. quòd non.

Anno

a Annotatione.] iste amiserat bona per annotationem: quia vocatus ab imperatore, noluit venire: postea venit & probauit se non esse homicidam, & ita recuperauit. Azo. Sed qualiter negatiua probabit? Dic vt dixi s. eo. l. j. vel dic quòd alij indulserat.

SI quis.] CASVS. Minor quædam interfecit: vult se excusare eo prætextu quòd minus teneatur l. Corn. quia minor: an sit audiẽdus, quæritur. Et dicit quòd non: nisi probet se ignorantem esse.

annotatione [a] nostra comprehensum est, volumus liberari. Da. vij. cal. Deceb. Sirmij, ipsis AA. iiij. & iij. Conss.

Adultus homicida tenetur pœna legis Corneliæ de sicarijs. h.d.Bal.

Idem AA. & CC. ad Agotium. L. VI.

SI quis te reum legis Corneliæ de sicarijs fecerit: innocentia purgari crimen, non adulta ætate [b] defendi conuenit. S. vj. cal. Nouemb. Romæ CC. Conss.

Insultus cum telo factus animo occidendi, punitur pœna homicidij. h.d.Bal. Licet hoc sit uerũ de rigore: tamen non seruatur de consuetudine, secundum Speculatorem.

Idem AA. & CC. Philisco. L. VII.

IS qui † cum telo ambulauerit [c] hominis necandi causa, sicut is qui hominẽ occiderit, vel cuius dolo [d] malo factum erit cõmissum, legis Corneliæ de sicarijs pœna [e] coercetur. S. vij. cal. Ianua. Nicomediæ CC. Conss.

Aggrediens infantem causa occidendi, punitur ut homicida. h.d.Bal.

Imperatores Valent. Valens & Grat. AAA. ad Probum. LEX VIII.

SI quis necandi infantis [f] piaculũ [g] aggressus [h] aggressave sit: sciat se capitali supplicio esse puniendũ. PP. vij. id. Febru. Romæ, Gratiano A. ij. & Probo Conss.

Ad probandum quòd uir uxorem uoluit occidere uel econtra: serui utriusque sunt torquendi. h.d.Sali.

Imppp. Grat. Valentin. Theod. & Arcad. AAAA. Cynegio præf. præ. LEX IX.

SI forte mulier marito mortis parasse insidias, vel quouis alio genere voluntatem occidendi habuisse inueniat, vel si forte maritus eodẽ modo insectetur vxorem: in eadẽ quæstione ab omni familia non solũ mariti, sed etiam vxoris suæ (quæ tamẽ tũc tẽporis domi fuerit) quærẽdũ [i] est sine cuiusq̃ defensiõe. D. iij. cal. Decebr. Arcadio A. & Bautone Conss.

TITVLVS XVII.

De iis qui parentes vel liberos occiderunt.

Parricida & similes debent insui in culleo ubi sit canis, gallus, uipera, & simia: & proijci debent in flumen. hoc dicit. Sed ista pœna non est in usu. Bal.

Imp. Constantinus A. ad Verinum vicariũ Aphricæ. LEX Vnica.

SI quis parentis, aut filij, aut filiæ, aut omnino affectionis [k] † eius qui nũcupatiõe parricidij cõtinetur, fata præparauerit [l] †: siue clã, siue palã id enis fuerit, pœna parricidij puniat: & neq; gladio, neq; ignibus, neq; vllis alijs solẽni [m] pœnæ subiugẽt, sed insutus culleo cũ cane & gallo gallinaceo [n] & vipera & simia, & inter eas ferales angustias cõprehensus, serpẽtiũ cõtubernijs misceatur: & vt regionis qualitas tulerit vel in vicinũ mare, vel in amnẽ [o] pijciatur: vt omni elementorũ [p] vsu viuus carere incipiat, & ei cœlum [q] superstiti, terra mortuo [r] auferat. D. xvij. cal. Decebr. Licinio v. & Crispo Cõs. Accept. pri. id. Mart. Cartaginæ, Constantino A. v. & Licinio Cæs. Conss.

b Aetate.] cùm etiã minores in delictis teneantur: vt & s. si aduer. delictum. l. j. & j. de pœnis. l. impunitas. & ff. de mino. l. auxilium. §. in delictis. vbi de hoc dices. & ff. ad leg. iul. de adult. l. si vxor. §. si minor. & l. si minor. & facit s. de procur. l. reum. & ff. de pub. iudi. l is qui. & s. de accu. l. non ideo.

IS qui.] CASVS. Non solum is qui occidit, sed q̃ ambulat cum telo hominis necandi causa, tenetur l. Cornel.

c Ambulauerit.] volũtas enim nõ exitus inspicitur: vt ff. e. l. diu'.

d Dolo.] malo. non culpa: vt ff. e. l. in lege.

e Pœna.] quæ est deportatio in maioribus, sed in minoribus decapitatio, vel bestijs subijci: vt ff. e. l. eiusdem. §. fin. & l. pe. Acc.

f SI quis.] Infantis, q̃ nondum est natus, vel etiam si sit natus.

g Piaculũ.] i. crimẽ sanguine piandũ: vel qđ pietatẽ promouet. Acc.

h Aggressus.] etiã si nõ peccauit: vt s. l. proxim.

SI forte.] Primò quæstio bipartita. Secũdò eius solutio. secũda ibi, In eadem. CASVS. Si mulier voluit interficere virũ, l. Corn. accusabitur: & ad veritatem eruendam serui torquebuntur.

i Quærendũ.] facit s. de adulte. l. in adulterij. Sed argumen. cõtra. j. de quæ. l. j. sed hoc speciale est seruos torqueri in caput domini.

DE IIS QVI PARENTES VEL LIBEROS OCCIDERVNT. De speciali homicidio dicit.

SI quis.] CASVS. Pater filium vel ecõuerso: vel aliquis descendentium, aliquẽ de ascendẽtibus vel ecõuerso si interfecerit: quã pœnã sustinebit, quęrit. Et dicit q̃ ĩuoluit &c.

k Aut omnino affectionis.] i. affectatæ personæ eius quæ parricidij &c. quales sunt parentes & liberi in infinitũ: vt ff. de in ius vocand. l. quique §. parentes. & l. sed si hac. §. liberos. quod ergo dicit ff. e. l. pe. tãtum patrẽ & matrem supple & similes: vt ascendentes & descendentes.

l Præparauerit.] occidendo vel tentando occidere: vt ff. eo. l. j. in fi. & l. vtrum. & l. si sciente.

m Solenni pœnæ.] vt & instit. de pub. iudi. §. alia deinde. Sed videtur pœna legis Corneliæ de sicarijs habere locum: vt ff. eo. l. j. quæ est cõtra. Solu. dic quòd hæc illam corrigit. Vel hic in ascendentibus & descendentibus illud in alijs ibi numeratis personis. Vel potest intelligi punire l. Cornelia de sicarijs: sed non accusari: vt tamen pœna vnius sufficiat. vel licet teneantur oẽs tanquã parricidæ, diuersæ tamẽ pœnæ ĩponuntur secundũ personarum diuersitatẽ: quæ idem est cum secunda.

n Gallinaceo.] i. castrato: & sic vili, quẽ dicunt fortius pugnare cũ serpente. Vel dic gallinaceo, quia gallinas amat: vt vir vxorius qui fœminas diligit, vt in odis Horatij.

o In amnẽ.] si neutrum proximum est, sub ijciat bestijs: vt ff. e. l. pe.

p Elementorum.] Sed nonne vtitur aqua? R̃n. hoc est ei ad pœnã.

q Cœlum.] cùm sit in sacco de corio q̃ culleus dicitur.

r Terra mortuo.] cum in aquam iactetur.

Volũtas inspicitur.

† Hæc lex, est canonizata de pœ. dist. j. si quis cum telo. in prin. dist. Legis Corneliæ de sicarijs, quæ est pœna.

Piaculum quid sit.

Diuisio.

† Aliâs, affinitatis eius, quæ nuncupatione parentum &c. † aliâs properauerit. Gallus gallinaceus q̃s dicitur.

Culleus q̃d sit.

TIT. XVIII.

De maleficis & mathematicis [s], & cęteris similibus.

Atrocius est uenenare quàm occidere gladio. h.d.Bal.

Imp. Antoninus A. Titio. LEX I.

PLus est [t] hominem extinguere veneno, q̃ occidere gladio. PP. sine die & consule.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Tyberio. LEX II.

ARtem geometriæ [v] discere atque exercere publicè interest. Ars autem mathematica dãnabilis est, & interdicta omnino. S. xiij. cal. Septẽb. Sirmij, CC. Conss.

Diuinatores concrementur: & eos euocantes, cum publicatione bonorũ deportentur. h.d. Sali.

Imperator Constantinus A. ad Maximum. LEX III.

NVllus aruspex [x], nullus sacerdos [y], nullus eorum qui huic ritui assolent ministrare, ad limen alterius accedat: nec ob alterã causam, sed huiusmodi hominũ amicitia (quãuis vetus) repellatur: cõcremãdo illo aruspicẽ q̃ ad domum alienã accesserit, & illo ĩ insulã deportando post adẽptionẽ bonorũ, q̃ eũ aduocauerit suasionib' vel præmijs. Accusatorẽ aũt huiusmodi criminis [z] nõ delatorẽ esse, sed dignũ magis præmio arbitramur. PP. cal. Fabr. Romæ, Cõstãtino A. v. & Licinio Cæs. Cõs.

Facientes incantationes ad finem mali, sunt

DE MALEFICIS ET MATHEMATIC. ET CAETERIS SIMILIBVS. *Dictum est s. de homicidijs. sed quia homicidia quandoque committuntur ueneno & arte magica, ideo de his ponit. Azo.*

s Mathematicis.] sine aspiratione debet esse, alioquin quadriuiũ significat. prima breuis est & altera longa. Azo. vnde versus. Scire facit mathesis: sed diuinare matesis.

t PLus est.] i. atrocius, & tenetur Cornelia de sicarijs: vt hic, & ff. ad leg. cor. de sicarijs. l. eiusdem. in princ. Acc.

ARtem geometriæ.] CASVS. Discere & docere geometriã nõ est prohibitũ, sed diuinare sic.

v Artem geometriæ. i. de mẽsura terrę.

NVllus.] CASVS. Incãtator vel aruspex ad domum alterius accedere nõ debet: quod si fecerit, concremabitur: & qui eum receperit, deportabitur: & omnia sua bona confiscabuntur: & qui talem accusauerit, crimen delatoris non incurret, sed præmiũ accipiet. Viuia.

x Nullus.] aruspex, id est momentorum inspector vel horarũ, quo puncto aliquid sit inchoandum dicens. Et dicitur ab aue & inspicio: quia ex auium garritu quandoque percipiunt.

y Sacerdos.] i. doctor nigromantiæ.

z Criminis.] hoc est qui accusat aruspicem. Acc.

Continuatio.

Aruspex q̃s est.

EOrum.] CASVS. Ille puniendus est,qui per artē magicam contra hominum salutem aliquid machinatus est:vel animos mulierum ad impudicitiā prouocauit : ille verò q per incantationem suam grandines vel intēperiē aeris quo magis fructus saluentur,sedauerit: puniendus non est.

a ¶ Pudicos.] sic ff.de pœnis.l. si quis aliquid. §.qui abortionis.

b ¶ Criminationibus.] i.accusationibus.

NEmo.] CASVS. Nullº debet cōsulere incantatorē de ijs quæ futura sunt: nec Chaldeos,nec maleficos : & q cōtra fecerit, vltore gladio capitali pœnæ subiacebit.Viuia.

c ¶ Hariolum.] id est aris vel altaribus & sacrificijs demonum deseruientem.Acc.

d ¶ Chaldæi.] id est incantatores.

e ¶ Curiositas.] non enim est nostrum nosse tempora vel momenta quæ &c.

f ¶ Supplicio capitis.] qa cōcremabit: vel dentibus ferarum dabitur dilacerandus. Vel debet deportari , vel decapitari:vt s̄.e.l. nullus. & l.j.& j̄.l.proxi.& l.etsi excepta.& l.fin. quæ oēs sūt pœnæ capitales. Sed iniuriarum non tenetur si quis furem dixerit in diuinādo:vt ff.de iniur. l. item apud labeonem. §.si quis astrologus. & facit s̄.de paganis & sacrifi.l.ij.

Furē si quis dixerit in diuinādo, iniuriarū non tenetur.

* Facultas uel curiositas,&c.

MVlti.] CASVS. Si aliqs in necē alicuius demones inuocauerit & consuluerit, capite punietur.

g ¶ Non dubitant.] pingendo imaginem ceræ.

h ¶ Manibus.] id est dijs infernalibus.

i ¶ Ventilare.] id est elementa mouere.

† Aliâs, manes accitos,

k ¶ Feralis.] id est ea morte qua bestiæ.id est gladio.

ET si excepta.] CASVS. Licet homines in dignitate constituti pro crimine torqueri non debeāt, exceptis quibusdam.scilicet lęsę maiestat. & falsi:vt j̄.de falsis.si quis de crimine.non debent tamen si in comitatu principis aliquis aruspex vel mathema.vel consimilis īueniat:licet ī dignitate fuerit cōstituti, ꝑpter hoc tormenta effugere.

† Hanc l. pulchrè declarat Alcia. in annota. ī posteriores tres lib. C. super l.metameos.

l ¶ Prædictorum.] vt s̄.de quæstioni. l.milites.& l.decuriones.

m ¶ Demonstrantur.] s.specialiter,vt in

punciendi:non si faciant ad finem boni.de iure uerò canonico etiam si faciant ad finem boni. xxvj. q.ij.c.illos.& c.ex tuarum. extra de sortilegijs. & c.fi.e.tit.ubi glossa.Bar.& Sali.

I dē A.ad Bassū præfectū prætorio. L. IIII.

EOrum est scientia punienda, & seuerissimis merito legibus vindicāda,qui magicis accincti artibus, aut contra salutem hominum moliti, aut pudicos[a] animos ad libidinem deflexisse deteguntur. ¶ Nullis verò criminationibus[b] implicanda sunt remedia humanis quæsita corporibus,aut in agrestibus loci innocēter adhibita suffragia, ne maturis vindemijs metuerentur imbres, aut ventis grādinisq; lapidatione quaterentur , quibus non cuiusq̃ salus aut æstimatio læderetur,sed quorū proficerēt actus ne diuina munera & labores hominū sternerentur.D.x.cal.Iuñ. Aquileiæ, Crispo & Constant.Conss.

¶ *Nullus debet consulere diuinatorem: & quilibet à diuinando debet cessare:& contra faciens punitur.h.d.secundum Sali.*

I mpp. Constantinus A. & Iulianus Cæs.ad populum. LEX V.

NEmo aruspicem consulat, aut mathematicum, nemo hariolū[c]. Augurū & vatū praua confessio coticescat. Chaldæi[d] ac magi, & cæteri quos maleficos ob facinorū magnitudinē vulgº appellat,nec ad hāc partem aliquid moliātur. Sileat omnibus ꝑpetuo diuinādi[*] curiositas[e]. Etenim supplicio capitis[f] feriet gladio vltore prostratus,quicunq; iussis nostris obsequiū denegauerit.D.viij.cal. Febr.Mediolani, Constantio A. viij.& Iuliano Cæs.Conss.

¶ *Qui demones inuocant,uel imagines cereas incantant,puniuntur.h.d.Sali.*

I idem A.& C.ad populum. L. VI.

MVlti magicis artibus vsi elementa turbare, vitā insontium labefactare nō dubitāt[g], & manibus[h] accitis[†] audent ventilare[i], vt quisq; suos conficiat malis artibus inimicos.hos(quoniā naturæ ꝑegrini sunt) feralis[k] pestis absumat. D.iij.noñ.Decebr.Constantio A.ix. & Iuliano ij. Conss.

¶ *Nulla dignitas excusat maleficos & mathematicos quin subijciantur tormentis.h.d.Bal. uel sic: Priuilegio à tormentis excempti, de crimine malefico uel magico accusati possunt sine præiudicio torqueri:& culpabiles inuenti sunt puniendi.h.d.Sali.*

I idem A.& C.ad Taurum præfectum prætorio. LEX VII.

ETsi excepta[†] tormentis sunt corpora honoribus præditorū[l]:præter illa videlicet crimina quæ legibus demonstrātur[m], etsi hoīes magi, in quacūq; sint parte terrarū, humani generis inimici credendi sunt: quoniā tamen qui in comitatu nostro sunt,ipsā pulsant propemodum maiestatem:si quis magus,vel magicis carminibus assuetus , qui maleficus vulgi cōsuetudine nuncupatur, aut aruspex,aut hariolº, aut certè augur, vel mathematicus , aut enarrādis somnis occultans artem aliquem diuinandi:aut certè aliquid horū simile exercens in comitatu meo vel cæsaris[n] fuerit deprehēsus,prę sidio dignitatis exutus , cruciatus & tormēta non fugiat[o]. ¶ Si verò cōuictus[p] fuerit, & ad propriū facinus detēgētibus[q] repugnauerit pernegādo:sit eculeo deditus,vngulisq; sulcātibus latera perferat pœnas proprio dignas facinore. D.vij.calen.Iul.Arimini,Titiano & Cereali Conss.

¶ *Ars magica nō potest disci nec doceri.h.d.Sali.*

I mpp. Valent.& Valens.AA.ad Modestum Præfe.præ. LEX VIII.

CVlpa[r] similis est,tam prohibita discere,quā docere.Da. ij.id.Decemb. Constantinop. Valentiniano & Velente AA.Conss.

¶ *Maleficum licet cuicunque capere, & iudici præsentare:sed nemini licet occidere.h.d.Bal.*

I mppp.Valent.Theod.& Arcad. AAA. Albino præfe.præ. LEX IX.

QVicunq; maleficiorum labe pollutū audierit, deprehenderit,occupauerit : ilico ad publicū pertrahat[♉] & iudicū oculis cōmunis hostem salutis ostendat. ¶ Quòd si quisq̃ ex agitatoribus, id est aurigis,seu ex quolibet alio genere hominū,cōtra hoc interdictū venire tētauerit, aut clādestinis supplicijs etiā manifestū reū maleficæ artis oppresserit[s], vltimū suppliciū nō euadat, geminæ suspicioni obnoxius:quòd aut publicū reū ne facinoris socios publicaret,seueritati legū & debitæ subtraxerit quæstioni:aut ꝓpriū fortassis inimicū sub huiusmodi vindictæ noīe cōsilio atrociore[t] cōfecerit.Da.xv.cal.Decebr.Romæ, Timasio & promoto Conss.

TIT. XIX. De sepulchro violato.

¶ *Contrectans res effectas religiosas, tenetur crimine læsæ religionis:nec excusat eum titulus, cum sit nullus.Bal.*

I mp.Gordianus A.Zenoni. LEX I.

RES religiō destinatas,quinimo[v] iā religiōs effectas, sciētes q. cōtigerīt[x],& emere, & distrahere[y] nō dubitauerint:tametsi iure venditio nō subsistat[z],læsæ tamē religionis inciderunt in crimē[a]. PP,iij.ca,Mar. Sab.ij.&Venu.cō.

crimine lęsæ maiestatis:- vt s̄.ad l.iuliā ma.l.nullus.& falsi : vt j̄.de fal.si qs decur.&priuati carceris:vt s̄.de priua.carc.l.j.

n ¶ Vel cæsaris fuerit.] vel dic,vel ꝑ id est.

o ¶ Non fugiat.] ille mathematicus. sic cōtra seipsum torquetur.

p ¶ Conuictus.] per testes.Acc.

q ¶ Detegentibus.] testibus.Accur.

CVlpa.] CASVS. Similis culpa est tā prohibita discere quàm docere. Viuia.

r ¶ Culpa.] sic ergo & pœna : vt s̄.de episc.& cler.l.si quēquā. Sed cōtra.s̄.de hęret.l.quicūq;. prope finem.Sol.vt ibi.

QVicunque.] CASVS. Si aliquis maleficiorum labe pollutum audierit & deprehenderit , statim ad iudicem eum ducat: & si quis plaustrarius talem oppresserit , vel si quis alius:vltimo supplicio punitur.

s ¶ Oppresserit.] Id est occiderit.

t ¶ Atrociore.] quàm debet.

¶ DE SEPVLCH. VIOLATO. ¶ *De uiuis uiolatis dixit: nunc de mortuis & eorum domibus,scilicet sepulchris: ut j̄.e.l.si quis sepulchrū.*

Continuatio.

REs religioni.] CASVS. Qui rē religiosam cōtrectat,distrahēdo vel emēdo sciēter: licet vēditio non tenuerit: tamen sacrilegij crimen incurrit.

♉ Et iudiciorū,&c.

v ¶ Quinimo.] correctiuè ponit sic: Stichus, imò Pāphilus liber vel hæres esto : vt ff.de manu.test.l.stichus.& de hęred.inst.l.si ita scriptū.

Quinimo, quomodo ponatur.

x ¶ Contingerint.] vim inferendo.

y ¶ Distrahere.] contrectando. Sed quid si vendidit & emptor tetigit volente venditore, an venditor tenetur? Respond.sic:vt ar.s̄.de acq. pos l.minus. Idem dicūt quidam si tātum vendidit , & nemo contrectauit,per legem istam.

z ¶ Non subsistat.] inter scientes vel emptore solo sciente : vt ff. de contrahen. emp.l. iiij.& l.seq.& l.liberi.& instit. de contrah.emp.§. fin.& ad hoc facit s̄.de adulte. l. eum.& de excus.tut.l. amplissimi.

a ¶ Crimen.] s.quasi sacrilegij.qđ crimē minus punit q̄ si verū sacrilegiū esset, auferēdo sacrū de sacro:& magis q̄ si fecisset furtū : vt ar.ff. ad l.iul.pe.l. sacrilegi capite.

Sacrilegiorum quoddam est verū,&quoddam quasi sacrilegiū.

Sepulchra violãs qua actione, & ad quid conuenitur.

pite.in princ.Azo.& oritur ex hoc crimine actio ciuilis, non legis Aquiliæ:ſed interdictum Quod vi aut clam: vt ff.eo.l.ij. Item & actio in factũ ſimiliter ciuilis quæ extraneo in centũ aureis datur:ei ad quem res pertinet,ad intereſſe datur: vt tamen non minus quàm in centum aureos.Si autem alius habitat ſepulchrum indiſtinctè in cc.aureos agitur:vt ff.eod. l.iij.in princ.& §.j. & ij. & §. qui de ſepulchro.& prædicta præſtantur actori. Criminaliter datur in xx.libris auri dãdis fiſco:vt j.dices eod.l. ſi quis ſepulchrum. quãdoque in plus:vt ff.eod. l.fin.& dices j.eod.l.qui ſepulchra. Sed ſi ille cuius intereſt violauerit, an teneatur?Reſpon.ſic: vt ff.ſi ſerui.ven. l.altı°.

SI ſeruus.] CASVS. Si neſciente domino ſeruus ſepulchrum ſpoliauerit, in metallum condemnabitur:ſi ſciente domino, relegabitur: ſi ad domũ domini aliquid apportatum eſt, domus confiſcabitur.Viuia.

a ¶Relegatione.] & ſic in aliquo etiam in atrocioribus mitius cũ ſeruis agitur, ſi domino parent: vt & s.ad legem iuliam de vi.l. ſeruos. Sed videtur hæc pœna non imponi ſeruo: vt ff. de accuſa.l.hos accuſare. § in omnibus. Sol.quod ibi dicit ſicut relegatio: ſubaudi quæ cadit in perſonã ſeruorum. Vel aliter durior relegatio imponitur ei: vt ibi in fi.§.ſed quidam libri nõ habent ibi,non.

Serui an poſsint relegari?

b ¶Aedificium.] ſic & j.de fal.mone.l.j.& s. de inceſt. nup.l. ſi quis inceſti.& j.de ijs qui latro.vel al.l.ij.in fin. Et not. quòd ſi ſeruus inhabitat,non eſt actio noxalis,ſed accuſatio:vt ff. e.l.iij.§.fi.

SI quis.] CASVS. Si iudex ſepulchrorum violatorem punire neglexerit,in viginti libris auri multabitur fiſco inferendis. Viuia.

c ¶Neglexerint.] ſic s.de priua.car.l.j.

d ¶Violatores.] ſic ergo in violatores hic eadem pœna ſtatuitur: & ſic eſt contra.j.l.proxi.vbi decem pondo auri dicit.Solu: dicunt quidam tantum eſſe decem pondo quantum viginti libræ auri, quod non placet:cùm pondo & libra idem ſignificant: vt ff.de leg.j.l.ſi ex toto.§. fi.Dic ergo quòd decem pondo ſit pœna in violatores,in iudicem viginti libræ auri.vt ſi neglegerint vindicare,ſtatuta pœna in violatores quæ eſt decem pondo auri non minus &c.

Pondo & libra idẽ ſunt.

¶Proprius motus aggrauat delictum, ſed iuſſus domini ipſum attenuat:& confiſcari debet ædificium in quo aliquid facit ſacrum ædificari. h.d.Bal.vel ſic:Seruus demoliens ſepulchrum domino inſcio,damnatur in metallum.ſi uerò eo cõſcio,relegatur,& locus ad quem aliquid de ſepulchro exportauit,publicatur.h.d.Sali.

Imp.Conſtantius A.ad Tacianum præfect. V.

LEX II.

SI ſeruus in demoliẽdis ſepulchris fuerit deprehenſus: ſi id ſine domini ſcientia faciat, metallo addicatur. ¶Sin verò domini authoritate, vel iuſſione vrgetur, relegatiõe [a] plectatur. ¶Et ſi fortè detractũ aliquid de ſepulchro ad domũ eius villãq; prouectum reperitur:villa,ſiue domus, aut ędificium [b] quodcunq; erit, fiſci iuribus vendicetur. D.xij.id.Iul.Acyndino & Proculo Conſ.

¶Iudex qui negligit punire uiolatorem ſepulchri,debet condemnari in uiginti libris auri.h.d. Salicetus.

Idem A.ad Limenium præfectum prætorio.

LEX III.

SI quis ſepulchrũ violaturus attigerit,locorum iudices ſi hoc vindicare neglexerint [c], non minus quã viginti librarũ auri ĩ ſepulchrorũ violatores [d] ſtatuta pœna,multentur,vt eã largitionibus noſtris inferre cogantur. D.v.cal. Apr.Limenio & Catulino Conſ.

¶Violator ſepulchri intelligitur offendere mortuum & uiuentem:& punitur in decem libris auri,& in omni alia pœna antiquitus conſtituta. idem eſt in uiolatore cadaueris & reliquiarum. h.d.Bal.

Idem A.ad populum.

LEX IIII.

QVi ſepulchra violant, domos [e] (vt ita dixerim) defũctorum:geminũ videntur facinus perpetrare.nã & ſepultos ſpoliant deſtruendo [f]: & viuos polluũt fabricãdo [g]. ¶Si qs igitur de ſepulchro abſtulerit ſaxa,vel marmora vel columnas, aliamve quãcunq; materiã fabricandi gratia: ſiue id fecerit vẽditurus, decem pondo [h] auri cogatur fiſco ĩferre:ſiue quis propria ſepulchra defendens, hãc in iudiciũ querelã detulerit, ſiue quicunq; [i] ali⁹ accuſauerit,vel ad officium [k] nunciauerit:quę pœna priſcæ ſeueritati accedit. Nihil enim derogatũ eſt illi ſupplicio,qđ ſepulchrũ violãtibus videt impoſitũ. [l] ¶Huic autem pœnæ ſubiacebunt & qui corpora ſepulta, aut reliquias contrectauerint. Dat.idib. Nouembr. Mediolani, Conſtantio viij. & Iuliano Cæſ. Conſ.

QVi ſepulchra.] CASVS. Sepulchrorũ violator duplex facinus committit.ſ.ſpoliando mortuum,& viuum polluendo: vnde qui aliquid à ſepulchro ſubtraxerit,in decem pondo auri multabitur.

e ¶Domos.] vnde illud,ſepulchra eorũ domus eorum in eternum.

f ¶Deſtruendo.] ſepulchra.

g ¶Fabricando.] i.faciendo alibi fabricari de materia inde ſumpta. Vel dic artifices quos adhibent domini ſepulchri ad reędificandum.

h ¶Decem pondo.] contra.s.l.proxi.Solu.vt ibi.

i ¶Quicunque.] cùm is ad quem ea res pertinet agere nollet: vt ff.e. l.iij.in prin.

k ¶Officium.] aliâs officio, vel aliâs officium:vt quia ſit notorium: vt s.de accuſ.l.ea quidem.

l ¶Videtur impoſitum.] quod ſecundùm diuerſitatem perſonarum factorum imponitur: vt ff.eod.l.iij. §. aduerſus.& l.final.& l. ſepulchra. Pecuniaria quoque imponitur:vt ff.eod.l.iij.§.aduerſus.quandoque centum,quandoque ducentorum aureorum: vt dixi ſuprà eod.l.j. Sed qualiter pœna huius legis vel illa centum aureorum imponitur ſi ponas eum deportari vel decapitari, cùm omnia eius bona publicantur? Reſpond.ea non publicari. ſic s.de mulieri.quæ ſer. pro.ſe. l.j.& s.de rapto. virgi.l.vni.§.& ſi quidẽ. Vel aliâs ſi cõueniatur ciuiliter,ſubibit hãc pœnam: quæ ſuccedit in locum illius quę olim erat ſtatuta tacitè. ſi criminaliter,ſubibit eã quæ ſtatuitur.ff.eod.l.fi.Vel illa pœna corporalis habet locum in caſu ſpeciali, quando ſcilicet corpus ipſum eſt motũ. ADDITIO. Habes hic quòd licet per legem nouam imponatur aliqua pœna nona pecuniaria, non propter hoc tollat antiqua lex quę imponit pœnam corporalem. ex quo infert Barto. hic, quòd ſi ſtatutũ pro homicidio imponat pœnã pecuniariam: non propterea tollitur pœna legis Cornelię de ſicarijs. tamẽ ſi quis cõdẽnatur vigore ſtatuti quod ĩponit pœnã pecuniariã,tollitur cõdẽnatio quæ reſultabat ex lege Cornelia de ſicarijs: quia ſenatus voluit ne qs ob idẽ crimen duabus legibus fiat reus: vt l.ſenatus.ff. de accuſa.de quo vide latius per eundem Bart.in l.j.ff.vi bono.rap.

ꝺ Diem, &c.

¶Propriè ſacrilegium eſt defraudare defunctorum corpora,uel ſepulturam.h.d. Bald. Vel ſic: remouens ſepulchri ornamenta,punitur ut ſacrilegus.h.d.Sali.

Imperator Iulianus A.ad Populum.

LEX V.

PErgit audacia [m] ad buſta [n] ꝺ defunctorum, & aggeres [o] cõſecratos:cùm [p] & lapidẽ hinc mouere,& terram euertere, & ceſpitem euellere, proximũ ſacrilegio maiores noſtri ſemper habuerĩt [q]: ſed & ornamenta quædam triclinijs [r] aut porticibus auferre de ſepulchris [s]. Quibus [t] primò conſulentes,ne in piaculum [v] incidat cõtaminata religio defunctorũ: hoc fieri prohibemus, pœna ſacrilegij cohibentes. D.ij.id. Febr. Iuliano A.iiij.& Saluſtio Conſ.

¶Ratione debiti ſepulchra defunctorũ non poſſunt impediri. & confeſſio, fideiuſſio, uel ſolutio ex hoc extorta, debet uiribus euacuari. Hoc dicit.Bal.Vel ſic: Propter debitum defuncti non poteſt eius ſepultura impediri,ſub pœna quinquaginta librarũ auri: quas ſi non poteſt ſoluere,luit in corpore: & cautiones & confeſſiones & exactiones ob hoc prius factæ, ipſo iure non nocẽt hæredi.hoc dicit.Sali. Sed hodie ſerua authenticas hic poſitas.Sali.

Imperator Iuſtinus A.Theodoro.

LEX VI.

CVm ſit iniuſtum, & noſtris alienum temporibus, iniuriam fieri reliquijs defunctorum

PErgit.] CASVS. Sacrilegium committit qui ſepulchrum euertit.i.enormẽ ta ex triclinijs ſepultorum rapit.Viuia.

m ¶Pergit audacia.] id eſt pergunt audaces, & ſic ponitur qualitas pro quali, vel contentum pro continente.

n ¶Ad buſta.] id eſt peruſta corpora,& in cinerem redacta: quia cinis in arcula aliqua reponebatur:& idem ſi ad ſepulchrũ hodie eatur. Accur.

o ¶Aggeres.] i.valla quæ cauſa munitionis ſepulchri fiebant, & ſepulchra circundabant.

p ¶Cum.] pro quãuis.

q ¶Habuerint.] ſed quomodo,cùm ſacrilego imponatur pœna capitis,aut ſubijcitur beſtijs, aut deportatur,aut in metallum datur ſecundùm qualitatem perſonæ & delicti:vt ff.de cri.ſacri.l.ſacrilegij pœnam.& l.ſacrilegij capite. hic autem relegantur vel deportantur quandocunque oſſa mouentur:vt ff.eo. l.fi?Reſpon.non dicit eandem ſemper,ſed quandoque: vt in deportatione.& hoc dicit,proximum ſacrilegio &c.

Sacrilegorum pœna.

r ¶Triclinijs.] ſubaudi pro: & de ornamentis ſepulchri dicit. ſi autem veſtem mortui auferat,ſi quidem vi armata,capite:ſi ſine armis, metallo punitur:vt ff.e.l.iij.§ aduerſus.

Mortui veſtem auferẽs, qua pœna puniat.

¶De ſepulchris.] ſupple proximum ſacrilegio habuerunt maiores.

t ¶Quibus.] factis vel rebus.

v ¶In piaculum.] qualiter incidit in piaculum, i.in crimen ſanguine piandum: cùm tantum in caſu imponatur pœna ſanguinis: vt ff.eo.l.fin? Rñ.ideo dicit: quia per hoc poſſet perueniri ad id quod eſſet ſanguine piandum. Vel dic piandum.id eſt ad pietatem mouens. Acc.

CVm ſit iniuſtum.] CASVS. Olim creditores antequã corpus debitoris poſſet tradi ſepulturæ, petebãt debitũ & fideiuſſores & pignora ab hæredibus:nec ꝑmittebãt corpus ſepeliri. hodie ſi creditor

faciat, non tenebit fideiussorum datio, nec pignoris obligatio: sed qui fecerit, in quinquaginta lib. auri multabit: vel si soluere nõ possit &c. Viu.

a ¶ Perdere.] quia ne impedirentur, sæpè indebitam pecuniam soluebant, quã fortè postea recuperare non possunt. Vel sua iura dicit scilicet hæreditaria: quia ipsi impediti quo minus sepelirẽt, non sepeliendo hereditatem perderent.

ab ijs qui debitorem sibi esse mortuum dicendo, debitũq; exigẽdo, sepulturam eius impediunt: ne in posterũ eadem iniuria pcederet, cogendis ijs ad quos funus mortui pertinet, sua iura perdere[a]: ea quidem quæ mortuo posito ante sepulturã eius facta fuerint, vel exigendo quod debitũ esse dicit, vel confessiones[b] aliquas, aut fideiussorẽ, aut pignora capiendo, penitus amputari præcipimus. ¶ Redditis verò pignoribus vel pecunijs quæ solutæ sunt, vel absolutis fideiussoribus, & generaliter oĩbus sine vlla innouatione pristinũ statũ reducẽdis, principale[c] negotiũ ex integro disceptari. Eum verò qui in huiusmodi fuerit deprehensus flagitio, quinquaginta libras auri dependere[d], vel si minus idoneus ad eas persoluẽdas sit, spe corpore sub cõpetenti iudice pœnas luere[e]. D. cal. Decembr. Cost antinop. Olybrio V.C. Cons.

In authẽ. vt defunct. seu fu. §. sancimus ergo. & §. si verò. colla. v. constitu. xiij.

¶ *Hæc authen. loquitur in casu l. C. scilicet ante corpus debitoris traditum sepulturæ: & addit ad l. C. quæ imponit priuationem iuris: ubi illa non imponebat. Item imponit pœnam publicationis tertiæ partis bonorum. Item non solum impediẽti sepulturam, sed etiam sua authoritate signanti res mortui, imponit hanc pœnam. & not. istam authen. Bal.*

ITem qui domum[f] moribundi accedit†, ipsum aliosve qui eius sunt, molestans, aut in rebus eius, non seruato legali officio, signacula imponit: ab actione post mortem illius cadat: & alterũ tantundem exigatur ab heredibus iniuriati, publicãda tertia parte bonorum, ipsoq; infamia notato. Eisdem pœnis subiaceat, qui eo moriente circa funus peccat, cùm prohibeat exequias.

In authen. vt cum de appel. cog. §. meminimus. colla. viij. constitu. xj.

SEd neque[g] ante nouẽ dies ab obitu numerandos, vlla prorsus fiat molestia aduersus quemlibet ex persona defuncti. Si qua enim cautio, si quid simile fiat, inutile[h] erit: ex hoc nullo præiudicio creditori generando.

TIT. XX.

Ad legẽ Fla.† de plagiariis.

b ¶ Confessiones.] Puta chirographum.

c ¶ Principale.] hodie actionẽ perdit: vt in authen. quam hic lege. Itẽ qui domium &c.

d ¶ Dependere.] præter id: quia nihil valet quod fecit.

e ¶ Luere.] [a] quod est generale[b]: vt ff. de pœ. l. j. & ff. de iurisdi. omniũ iudic. l. si quis. §. fi. & ff. de in ius vocan. l. fin. & ff. de incẽ. rui. nau. l. qui ædes. & s̃. de seru. fugi. l. quicunque.

ITem qui. CASVS. Authẽ. addit & corrigit. dicit enim ꝙ si aliquis ascendit in domum debitoris sui, & moribundum vel familiam eius molestauerit, & res suas occupauerit: amittat actionem suam, & tantum quantum accepit restituet: & tertiã partem bonorum suorũ fisco applicandorum amittet, & infamis efficietur. Viuia.

f ¶ Item qui domũ.] sumitur ex corpore vt defunc. seu fu. §. sancimus ergo. & §. si verò col. v. sed in vsuris cõtra seruatur: vt extra de vsuris. cap. iij.

SEd neque.] CASVS. Hoc addit quòd creditores post mortem testatoris per decem dies non debent petere debitum. & etiam interim si aliqua promissio fieret, non valebit. Viuia.

g ¶ Sed neque.] Hæc est in authen. vt cum de appel. cog. §. meminimus. colla. viij. & facit ff. de in ius vocan. l. ij.

h ¶ Inutile erit.] non tamen actionem amittit: vt in corpore. & sic est contra. s̃. proxi. authen. sed ibi exequias & sepulturam impediebat: hic nõ. Vel refert in cautione exigẽda fiat iiuria vt hic. an in alijs: vt ibi.

¶ AD LEGEM FLAVIAM &c. *Supra de plagio: id est homicidio quod parentibus & liberis infertur. Nunc de omni plagio, id est plaga uel dolore quod parentibus uel dominis à quolibet infertur, tractat. Azo. Et dicitur plagium quasi plaga: quia magna plaga domino uel patri infligitur perdẽti filium uel seruum: uel etiam ipsi libero homini exportato. uel dic secundũ B. dicitur à plaga maris: ubi qs seruos uel liberos homines furtim sub reptos uendidit piratis & barbaris.*

a Adde ꝙ luens in corpore, factus ditior nõ tenetur. not. ĩ l. fin. ff. de in ius voc. p l. sed & si v. nius. §. si ante iudicẽ. ff. de pœ.

b Concor. c. finẽ. circa fin. cũ gl. fi. extra de dolo & cõtu.

† aliâs, ascẽdit.

Continuatio.

Plagiũ qd signat.

† Phaniam vocant hãc

PAter tuus.] CASVS. Ancillam patris mei solicitasti vt fugeret, & eam hac lege vendidisti, ne ad patrem meum rediret: conueniam te vtili rei vendica. quia dolo desijsti habere: & accusabo te l. Flauia de plagiarijs. & si vĩ cõmisisti: accusaberis de violentia. Viuia.

¶ *Vẽdens ancillam alienam subtractam, potest conueniri rei uendicatione, quia dolo desijt possidere: & criminaliter coerceri proposita actione legis Flauiæ de plagiarijs. h. d. Bal.*

Imperator Antoninus A. Placido. LEX I.

PAter tu⁹ aduersus eum à quo solicitatã[i] ancillã, plagio quoq; facto exportatã quærit, apud suum iudicẽ ciuiliter in rem actione instituta[k] consistat. Si verò in causa tenuerit[l], etiã legis Flauiæ crimẽ psequi poterit. ¶ Quòd si p violentiã mancipiũ abreptũ est, accusationem eius nõ prohibetur intendere. PP. xij. cal. April. Antonino A. iiij. & Balbino Cons.

¶ *Actor legis Flauiæ non potest per procuratorem institui, sed in actione ciuili serui corrupti, bene admittitur procurator. h. d. Bal.*

Idem A. Aurelio. LEX II.

SI ab Aeliano seruũ tuum susceptum, & aliquandiu occultatum: moxq; eo suadẽte fugæ datũ probare potes, legis Flauiæ crimẽ per te[m], vel actionem ad eam rem propositã, id est serui corrupti per pcuratorem tuũ persequi potes. PP. vij. cal. Aug. Antonino A. iiij. & Balbino Cons.

¶ *Via ordinaria in crimine legis Flauiæ proceditur. h. d. Sali.*

Imperator Alexander A. Cornelio. LEX III.

VT legis† Flauiæ pœna debeatur, in crimine subscriptio[n] & accusatio & sententia necessaria est. PP. viij. cal. Iul. Iuliano ij. & Crispino Cons.

¶ *Sententia in criminali ab incompetenti iudice lata, non ualet: & est ipso iure nulla. h. d. uel sic: in criminali habet locum iudex competens, & non prorogatio. Bal. uel sic: Procurator Cæsaris de hoc crimine non cognoscit, nisi gerat uices præsidis. Sali.*

Imp. Gordianus A. Paulinæ. L. IIII.

NOn valet procuratoris sententia, si vicem præsidis nõ tueatur[o], qui legi Flauię locum esse pronũciauit: cùm eius legis disceptatio ad præsidis prouinciæ pertineat notionem. PP. iij. nonas Decemb. Gordiano A. & Auiola Cons.

¶ *Frater potest accusare detentionem, & occultationem fratris. Bal. uel sic: Pro fratre suppresso, fratri competit legis Flauiæ accusatio. h. dicit. Salicetus.*

Impp. Valerian. & Gallien. AA. & Valer. Cęs. Iulianæ. LEX V.

SI fratrem tuum aduersarius tuus supprimit, legis eum Flauiæ adito præside prouinciæ reũ

i ¶ Solicitatã.] vt fugeret: quod sufficit ad plagiũ: vt ff e. l. nõ statĩ. §. j. licet hic vltra processerit: vt sequit, quod fuit necesse propter actionẽ in rem.

k ¶ Instituta.] sed quo modo cũ eã exportauit, & sic non habet? Rñ. dolo desijt habere: & sic vtili in rem tenetur: vt ff. de rei ven. l. q petitorio.

l ¶ Tenuerit.] i. obtinuerit. idem dicas & si succubuerit: vt ĩ. quãdo ciui. ac. l. j. nam pro eodẽ habetur condemnari, & soluere, & absolui: cùm ita vni vt alteri competat exceptio rei iudicatę: vt ff. de except. rei iudi. l. si qs cũ. §. plane. subaudies ergo hic, maximè.

SI ab Aeliano.] CASVS. Si seruũ meũ solicitasti vt fugeret: cõuenire te potero l. flauia de plagiarijs. & ciuiliter per procuratorem actione serui corrupti. Viuia.

m ¶ Per te.] vt ff. e. l. eũ qui. nõ autẽ per procuratorẽ: vt hic innuit, & ĩ. de fal. l. de fide. & ff. de pub. iu. l. pe. §. ad crimẽ. sed si ciuilis, p procuratorem: vt subijcijt, & s̃. de fur. l. aduersus.

VT legis.] CASVS. Qui aliquem accusat, l. Flauia de plagiarijs, debet inscribere: nam si seruũ meum abduxisti: & te l. Flauia coram procuratore Cæsaris accusauero: sententia lata ab eo non valet: vtpote dicta à non competente iudice: nisi vice præsidis hęc cognouerit. hoc dicit cum l. sequenti. Viuia.

n ¶ Subscriptio.] Sic in quolibet crimine: vt s̃. qui accusa. nõ possunt. l. iij. Acc.

o NOn valet.] Nõ tueatur. vt & s̃. de pœn. iudi. l. j. & ĩ. de pœnis. l. ij. & obtinet vicem præsidis quando priuati in eũ cõsentiũt: vt s̃. de iurisdi. om. iudi. l. j. Item qñ à præside absentante se delegatur, etiã ad causam meri imperij: vt ff. de offic. eius cui man. est iurisdict. l. j. §. j. Item & quando in locum defuncti præsidis substitutus est: vt s̃. de offi. eius qui al. vicem ge. l. j.

SI fratrẽ.] CASVS. Fratrẽ meũ abduxisti, & supressisti: qualiter te cõuenire possũ, quærit. Et rñ. ꝙ accusabo te l. Flauia. Viuian.

l. Beroal. Perottus, Catellia. Cotta: Flauiã verò (id quod magis placet) Põpo. Lætus, vir ætatis suæ doctis. à Flauio quopiã trib. pleb.

† aliás, incipit, & legis.

Procurator cæsaris qñque obtinet vicem præsidis.

Post

a ¶ Postulare.] & interdicto de lib. ho. exhi. agere ciuiliter: vt ff. de lib. ho. exhiben. l. iij. in prin.

IN fuga.] CASVS. Serui in fuga constituti nec valet venditio, nec donatio: sed qui vēdit punit pœna pecuniaria fisco inferenda: cohæredi tamen ad iudicium Familiæ erciscun. prouocanti pro seruo hereditario in fugam constituto, potest adiudicari facta condemnatione pecuniæ inuicem: in casu 10 verò potest vendi fugitiuus, s. hac conditione expressa vt valeat: tunc demū hæc venditio, cū seruus fuerit ab emptore deprehensus. Viuia.

b ¶ Donare licet.] secus in absente: vt ff. eod. l. sciendum. Sed quare non? Respond. quia est 20 in specie libertatis: vt ff. de ædili. edic. l. quis sit fugitiuus. §. idem rectè. Vel quia per hoc inuitarentur ad fugam. arg. s. de la. li. tol. l. j. §. illud. & ff. de pact. do. l. conuenire.

Libertatis species est fugisse.

c ¶ Pœnam.] pecuniariam quæ olim statuta 30 erat. hodie verò cessat: vt ff. e. l. fin. Sed quidam dicunt etiam hodie hoc casu non habere locum nisi pecuniariam pœnā per legem istam.

d ¶ Exceptis.] cohæredibus & socijs: vt ff. famil. ercisc. l. propter. & ff. communi diuidū. l. ar 40 bor. §. iudex.

e ¶ Deprehensus.] vt & ff. de contrahen. empt. quod sæpè. §. j. & erit quasi conditionalis venditio. argu. ff. de pig. l. si fundus. §. fi.

QVoniam.] CASVS. Ille cōmittit plagium qui li 50 berū hominē abducit vt seruū, & eū vēdit hac l. vt nō redeat ad ciuitatē Romanā: cuius pœna est vt debeat puniri capitaliter, vt alij terreātur: ne simile committāt delictum. Viuia.

f ¶ Eorum.] scilicet plagiariorum.

60 g ¶ Perscribis.] id est dicis iudici. Acc.

h ¶ Decernimus.] vt s. vbi de crimine agi oportet. l. sciens.

i ¶ Capite.] vt & ff. eo. l. j. & est capitalis secūdū quod dicit j. e. l. fi.

k ¶ Cæteri possint.] sic j. ad leg. iul. repe.

70 PRæses.] CASVS. Seruū meū abduxisti & vēdidisti: si accusaui te de plagio, & dicas seruum tuum proprium fuisse primò inquiret de dño serui ad quē pertineat: & hoc vt locū habeat actio de plagiarijs: quia si apparue 80 rit q seruus fuerit me⁹, locū habebit accusatio: si tuus, non. Viuia.

l ¶ Iure dominij.] prę iudicat ergo[a] ciuilis criminali: cùm præiudicialis sit. vt & s. de adul. l. quoniam alexandrum.

a De hoc etiā vide p glo. j. in c. j. extra de ordi. cog.

m ¶ Proprietatis tuæ.] qui accusaris de plagio.

debes postulare [a]. PP. nonis Maij, Aemiliano & Basso Cons.

¶ Seruum in fuga cōstitutum uendens, incidit in legem flauiam de plagiarijs: in quam non inciditur si alienatio sit necessaria: uel in tempus licitum conferatur. h. d. Bal.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. Martianę. LEX VI.

IN fuga seruum constitutū neque vendere, neque donare licet [b]. Vnde intelligis te in legem incidisse, quæ sup huiuscemodi delictis certā pœnā [c] fisco inferendā statuit, exceptis [d] cohæredibus & socijs quibus in diuisione communium rerum licitationem de fugitiuo seruo inuicem facere permissum est. ¶ Ita verò liceat fugitiuū seruū vendere, & tūc vēditio valeat, quando ab emptore requisitus fuerit, & deprehēsus [e]. PP. iij. id. Mart. AA. Cons.

¶ Alienans seruum uel liberum quem plagio abduxit, punitur capite: & de hoc crimine iudex potest inquirere. h. d. Sali.

Idem AA. Maximo P. V. L. VII.

QVoniam seruos à plagiarijs alienari ex vrbe significas, atq; ita interdum ingenuos hoīes eorū [f] scelere asportari solere perscribis [g]: horū te delictorū licētiæ maiore seueritate occurrēdū esse decernim⁹ [h]. ¶ Ac ppterea si quē ī huiusmodi facinore deprehēderis, capite [i] eū plectere nō dubitabis: vt pœnę genere deterreri cęteri possint [k], quo minus istiusmodi audacia vel seruos vel liberos ab vrbe distrahere atque alienare audeant. D. vj. id. Decēb. Diocletiano iij. & Maximiano AA. Cons.

¶ Quæstio ciuilis criminis exclusiua, prius determinatur quàm de crimine cognoscatur. h. d. Vel aliter: Obijciēs exceptionē peremptoriā quæ habet examinari seorsum à crimine, impedit processum in criminali. h. d. Bal.

Idem AA. & CC. Considio. L. VIII.

PRæses prouinciæ discreto prius iure dominij [l], intelligat an audiendū sit plagij crimē, necne. Nam si proprietatis tuæ [m] mācipiū esse constiterit, expirasse criminis intentionē, emersa dominij luce [n], manifestabit. ¶ Si verò seruum alienum esse constiterit, post disceptatā proprietatis quæstionem, & criminis causam audiet [o]. PP. viij. cal. Septembr. ipsis AA. iiij. & iij. Cons.

¶ Cælans mancipium alienum, committit in legem Flauiā de plagiarijs. hoc dicit. Bald. & Sali.

n ¶ Luce.] licet putauerit alienum: vt arg. ff. ad legem Cor. de fal. l. impuberem. §. & si ei seruo. & de fur. l. inter omnes. §. rectē.

o ¶ Causam audiet.] vt & ff. eo. l. eum.

EVm qui.] CASVS. Seruum meum abduxisti, & cęlasti. l. plagia teneberis. Viuianus.

Idem AA. & CC. Eugenio. LEX IX.

EVm qui mancipium alienum cælat, Flauiæ legis crimine teneri, non est incerti iuris [p]. S. id. Maijs, Heracliæ AA. Cons.

¶ Bonæ fidei emptor non incidit in crimen legis Flauiæ de plagiarijs, à plagiario cōparans. Bald.

Idem AA. & CC. Dizæ. LEX X.

COmparantem ab eo qui abduxit plagio mancipia, si delicti socius non probetur [q], nullo crimine teneri conuenit. S. nou. Nouemb. * Lucione AA. Cons.

¶ Delictum, rei subtractæ non mutat statum. hoc dicit. Bald. Vel sic: Venditione status non mutatur. hoc dicit. Sali.

Idem AA. & CC. Marpiatæ. LEX XI.

ABducti [r] plagio facta venditio, statum non mutat [s]. liberæ enim psonæ solicitatione [t] crimen committitur, non conditioni [v] præiudicatur. S. id. Nouēb. Lucione AA. Cons.

¶ Seruum receptans fugitiuum, ut fur ad rem & ad pœnam tenetur: & etiam criminaliter potest de plagio accusari. Bald. Vel sic: Suscipiens fugitiuum cum rebus subtractis, furti tenetur & plagij. hoc dicit Salicetus.

Idem AA. & CC. Mutiano. LEX XII.

SI quis seruum fugitiuum sciēs cum rebus furtiuis susceperit, cùm horum nomine furti actione teneatur: hæc tibi rector puinciæ cū solita pœna restitui efficet [x]. ¶ Sed & si criminis plagij accusationem institueris, tibi audiētiam præbere non dubitabit. S. calend. April. Singiduni CC. Cons.

¶ Plagij criminis accusatio publica est. hoc dicit. Baldus.

Idem AA. & CC. Seuerino. LEX XIII.

j PLagij criminis accusatio publici [y] sit iudicij. S. v. Calend. Decembr. CC. Cons.

¶ In proprio seruo uel filio, & etiam in putatiuo plagium non committitur. hoc dicit. Vel sic: Excusatur errans in delictis in quibus requiritur dolus. ad hoc allegatur. Bald. Vel sic: Crimen plagij committit dolosus: non ad accipiendum iusta ratione motus. h. d. Sali.

Idem AA. & CC. Callistheni. LEX XIIII.

ij PLagij criminis accusatio cessat, si suos seruos vel liberos [z] asseuerēt ij qui suppressisse dicuntur, non commissi velandi causa, sed ad hanc opinionem iusta [a] ducti ratione. S. pridi. nou. Decēbr. Nicomodiæ CC. Cons.

¶ Scienter uendens liberum hominem, plagium committit. hoc dicit. Bald.

Idem AA. & CC. Pomponio. LEX XV.

p ¶ Incerti iuris.] vt & ff. eo. l. eum.

COmparātem.] CASVS. Ser 10 uum meū abduxisti, & distraxisti. an emptor l. Flauia de plagia teneatur, quæritur. & dicitur quod non: nisi particeps criminis inueniatur. Viuianus.

q ¶ Non probetur] tunc enim secus: vt ff. e. l. pe. §. lege.

20 ABducti. CASVS. Si liberum abduxisti & vendidisti, non mutatur eius conditio vt fiat seruus. secundum istum casum erit, liberę, in litera: secūdum alium casum, liber. Viuianus.

r ¶ Abducti.] scili 30 cet liberi. & sic est plana hæc lex. Vel dic, serui.

s ¶ Non mutat.] vt fiat seruus secūdum primum casum: vel vt fiat liber, secundum alium.

t ¶ Solicitatione.] actiuè & passiuè. i. quando libera persona solicitatur, secundum primū: 40 vel solicitat seruum, secundum alium.

Solicitatio est actiua & passiua.

v ¶ Non conditio] ni. s. liberæ, secundū primum: vel seruili, secundum alium. & facit secundum primum s. de inge. ma. l. ad mutandū.

SI quis.] CASVS. Si seruum 50 meum fugitiuū recepisti, & res meas ad te pertulit quas mihi surripuerat: agam furti, & accusabo l. Flauia de plagia.

x ¶ Efficiet.] vt & s. de fur. l. eos.

y PLagij.] Publici. vbi quis abduxit filium vel seruum alicu 60 ius. vnde patri vel domino licentia accusandi datur, secundùm P. hoc nō placet, nec inuenitur aliqua lege. ergo dicere non debemus. l. si verò. §. de viro. ff. sol. mat. sed ad instar priuatæ actionis datur in hæredes: vt ff. eo. l. legis Flauiæ. §. fi.

70 PLagij.] CASVS. Si vendidi seruum quem credebam meum vel filiū: non teneor Flauia, si iusta ductus fui ignorātia. Viui.

z ¶ Vel liberos.] id est filios. Accur.

a ¶ Iusta ducti.] idem si nō iusta, secundū Ioā. 80 quia quælibet ignorantia etiam iuris excusat à dolo. hoc aūt crimen dolo demū interueniēte cōmittitur: vt ff. eod. l. iij. j. rū. & de liber. cau. l. igitur. §. j. sic & in lege Cornelia de sica. venit tantū dolus. & ff. ad l. Corn. de sica l. in lege. & ad idē j. de ijs qui sibi adscrib. l. senatusconsulto. & facit

Ignorantia quęlibet excusat à dolo.

ff.de abigeis.l.j.§.fin.

Liberum.] CASVS. Quidam scienter liberum vendit: dicitur ꝙ crimen plagij committit. Viuianus.

a Liberum sciens.] vt & s.vbi de crimine agi oportet l.sciens.

Plagiarij.] CASVS. Olim qui cōmittebat plagium, deportabatur: hodie seruus & libertus bestijs dabuntur: ingenuus verò gladio ferietur. Viuia.

Liberum, sciens[a] conditionem eius, inuitũ vænundando, plagij criminis pœna tenetur. Dat. xiij. Calend. Ianuar. Nicomediæ CC. Conſ.

Illi qui committunt plagium in filio alieno, si non faciunt hoc de cõsuetudine: puniuntur pœna metalli. si autem de cõsuetudine faciunt, serui uel liberti debent subijci bestijs. ingenui uerò debent decapitari.h.d.Bald. Vel sic: Nobiles de crimine plagij conuicti, in metallum damnantur uerberati: ignobiles uero serui uel liberti bestijs subijciuntur: ingenui capite puniuntur. secundùm aliam lecturam.h.d. Committens plagium non consuetus, damnatur in metallum: Consuetus uerò grauius punitur: quia si seruus aut libertus, bestijs subijciitur: & si ingenuus, decapitatur. hoc dicit.Sali.

Imp. Constantinus A. ad Celsum vicarium Aphricæ. LEX XVI.

Plagiarij[b] qui viuentium filiorum miserandas infligunt parẽtibus orbitates[c], metalli pœna cum cæteris ante cognitis supplicijs[d] teneãtur. ¶ Si quis tamen huiusmodi reus[e] fuerit oblatus, posteaquam super crimine claruerit: seruus quidẽ vel libertate donatus bestijs subijciatur, ingenuus[f] autem gladio consumatur. Dat. calend. Aug. Constantino A. iiij. & Licinio Conſ.

10 b Plagiarij.] Nobiles natalibus: vt nõ cõtradicat fini.

c Orbitates.] orbatum vocat patrẽ à filio: licet filius viuat: quia sibi est inutilis. ergo est idem in marito.

Vxor habens virum inutilem, dicitur vidua.

d Supplicijs.] vt verberetur prius. ar. ff. e.l.fi.

20 e Reus.] ex cõsuetudine.

f Ingenuus.] ignobilis, als finis legis principio contradiceret: vel hoc in eo qui ex consuetudine faciebat, in principio nõ consueuit. & secundùm hanc legem intellige s.eo.quoniam.

Pulchrè hãc l. declarat Andreas Alciat. magni noĩs ꝓfessor, lib. Parerg. Iuris, j.cap.xxiij.

30 AD LEGEM VISCELLIAM, ALIAS MISCELLIAM. [a] ¶ *Lex Cornelia punit homicidas: ut s. ad leg. Cor. de Sica. & fal. ut j. titu. proxi. præmittit tamen hic de quodam speciali falso: quod per legẽ 40 Viscelliam punitur.*

Continuatio.

a Hæc lex, alibi vocat lex Iulia Miscella: vt patet s. de indicta viduitate tol. per totum titulum, & alijs item locis.

Lex Viscellia.] CASVS. Ad honores aspirare libertus nõ potest nisi impetrato iure aureorum annulorum: hoc obtẽto dum vixerit, statũ ingenuitatis obtinet & publica officia: si aliter ad honores aspiret, ciuiliter ꝓ operis promissis conueniri poterit, i. leg. Viscel. criminaliter extra ordinem accusari: & si curiæ se immisceat, infamia notabitur: & hoc cum aspirat ad minores honores: 60 superiora verò intelliguntur, cùm aspirat ad maiores: si verò ad onus tutelæ patroni vocetur, necesse habet illud subire. Viuia.

TIT. XXI.
Ad legem Viscelliam.

Seruus uel libertus ad publicos honores tacita ueritate promotus, incidit in legem Iuliam Viscelliam: nisi libertus impetrasset ius annulorum aureorum, à tutela tamen patroni & honoribus municipalibus nõ excusatur libertus. primò enim ista lex tractat de honoribus, secundò de oneribus.h.d.Bal.

Impp. Dioclet. & Maximianus AA. & CC. Baccho. LEX Vnica.

Lex Viscellia libertinæ cõditionis homines persequit̃, si ea quæ ĩgenuorũ[g] sunt, cõtra † honores & dignitates ausi fuerint attẽtare, vel decurionatũ arripere[h]: nisi iure aureorũ annulorũ impetrato[i] à principe substententur. Tũc enim quoad viuũt, imaginẽ nõ statũ ingenuitatis obtinẽt[k]: & sine periculo ingenuorũ etiã officia peragũt publica. ¶ Qui autem libertinus[l] se dicit ingenuũ, tam de operis ciuiliter[m] q̃ etiam ex lege Vicellia criminaliter[n] poterit perurgeri. In curiã autẽ se immiscens, damno[o] quidẽ cum infamia afficitur. ¶ Muneribus verò personalibus[p] in patria patroni, quæ congruũt huiusmodi hominibus, singulos ꝓ viribus ‡ adstrictos esse nõ dubium est. PP. ij. id. Febru. Antiochiæ CC. Conſ.

† aliâs, circa.

‡ Attributos.

g Quæ ingenuorum.] id est quæ cõueniunt tantùm ingenuis.

h Arripere. vt & j. si 70 seru' aut libert'. l.j. li.x.

i Impetrato.] multò magis si natalibus fuerint restituti: vt ff. de natali. re. l. quæris. sed hodie etiã poterit sine impetratione iuris aureorum annulorum: vt in authen. vt liberti decætero. §. j. colla. vj.

k Obtinent.] vt & s. de iure aureorum annulorum. l. ij.

l Libertinus.] ad honores ascendens.

m Ciuiliter.] actione in factum, si iuramento debeantur. si autem per stipulationem ex stipulatu: vt ff. de oper. liber. l. vt iurisiurandi.

n Criminaliter.] vt j. quãdo ciui. ac. l. j. & hæc l. Viscellia extraordinariam imponit pœnã ex qualitate delicti: vt ff. ad l. Cor. de fal. l. eos. §. fi.

80 o Damno quidem.] id est damno quod est infamia. & hoc quãdo ad minores aspirat. sed s. proxi. respõ. ad maiores. Vel dic hic idem quod s. & expone damno, scilicet arbitrio iudicis in dicta multa: vt dicta l. eos.

p Personalibus.] tutelæ vel curæ: vt & j. de liberti. l. j. lib. x. & s. de excusa. tuto. libertos. & l. nec senatorum.

AD LEGEM CORNELIAM DE FALSIS. ¶ *In plurali, ideo quia multis modis cõmittitur falsum: ut ff. eo. l. j. & per totum titulum, & hoc titulo per totum.*

Continuatio.

TITVLVS XXII.
Ad legem Corneliam de falsis.

Accusatio subiecti partus, propter impubertatem pueri non differtur: & uerisimile est quòd causam capitalem ille quem tangit, agat ex fide. h.d. uel sic: Vbi agitur de salute alicuius: uerisimile est quòd totis uiribus se defendat. Bal.

Imperator Antoninus A. Seuerino. LEX I.

Si partus subiecti crimẽ diuersæ parti[q] obijcitis, causa capitalis[r] in tempus pubertatis pueri differri nõ debuit: sicut iãpridem mihi & diuo Seuero patri meo placuit. neq; enim[s] verisimile est eã quæ arguitur, nõ ex fide causam suam defensuram: cùm periculum capitis subeat. PP. nõn. Mart. Duobus & Aspris Conſ.

Exceptio falsi obiecta solùm causa diferendi processum, non debet admitti: sed debet debitor ad solutionem compelli reseruato iure accusandi. hoc dicit. uel sic: Exceptio falsi expulsa indiscussa non parit præiudicium in iure accusandi.h.d. Vel sic: Si repellatur exceptio falsi, tamen accusatio potest institui, si fuit à iudice reseruatum ius accusandi.h.d.Bal.

Imp. Alexander A. Valerio. L. II.

Satis apertè † diuorum parentum meorum rescriptis de-

Si partus. CASVS. Mulier accusabatur de partu supposito: an accusatio differri debeat vsque in tempus pubertatis pueri? Dicitur quòd non: quia non est verisimile quòd se non defendat: cùm periculum capitis expectet. Viuia.

q Diuersæ parti.] scilicet matri. Item quo ad matrẽ si insimul matri & impuberi: licet q̃dam tunc dicant differendam in tempus pubertatis. si autem ipsi pu10pillo tantùm: differtur ex edicto vel constitutionibus: vt ff. de carbo. edic. l. j. §. fi. & l. iij. §. j.

Partus subiecti crimẽ, an sit differendũ propter filij impubertatẽ.

r Capitalis.] quia sequitur pœna capitis: vt in fine legis.

s Neque enim.] verè non differtur. neque enim &c. nam & si pu20pillo moueretur, non differtur, si hoc ei expedierit: vt ff. de carb. edicto. l. iij §. causæ. Sed an hoc casu sententia contra matrem lata vel pro ea partui præiudicet vel proficiat? Respond. secundum Ioann. non: vt ff. de iureiuran. l. iij. §. de 30 nique ait si de possessione. & ff. de carb. edi. l. iij. §. si mater impuberis. & ff. de adulte. denunciasse. §. fin. & l. miles. §. defuncto. Item si præiudicaret, differretur causa: quod non fit: vt hac l. dicitur. & arg ff. de ven. in poss. mit. l. j. §. si ea quæ. 40 Sed econtra videtur ꝙ sic: quia si verum est eã subiecisse: ergo hic est subiectus. sed non sequitur: quia aut malè iudicatum est, & nõ fecit ius: aut etiam bene: & tunc res inter alios acta &c. vt s. res inter alios &c. Item pro eo quòd proficiat, 50 videtur ff. de carbo. edi. l. iij. §. si mater. & §. quis. vbi dicit si mater obtinuerit, adhuc tamen quæstio status superesse poterit: si vel dicatur non esse ex ea cõceptus, vel dicatur non fuisse matrimonium cum ea ex qua est conceptus. Cũ 60 ergo hos duos casus tantùm excipiat, videtur de partu supposito non remanere quæstio. Sed respond. licet duos excipiat: non tamen abnegat tertium: qualemqualem tamen præsumptionem negari nõ potest esse pro partu vel cõ 70 tra, sententia cõtra matrem vel pro ea lata: non tamen tanta est præsumptio, vt per eam debeat Carboniana bonorum possessio denegari. Item quòd præiudicet & differatur, videtur ff. de ven. in poss. mit. l. si ventris. sed aliud est ibi: quia est ibi de adulterio accusata. Vel dicit ibi de præiudicio qualiquali. vel impetrauit ibi hoc à principe. Vel ibi loquitur quando accusauit vt nõ mitteretur in possessionem. hic autem vt pœna falsi imponatur. argu. ff. de carb. edic. l. titia. & ff. de adul. miles. §. defuncto. & facit j. eod. l. cùm suppositi. & ff. de fal. l. qui falsam. §. &. l. lege cornelia. §. fi. & de accusa. l. hi. tamen. §. j. ADDITIO De materia suppositi partus vide Abb. & 80 alios scribentes in c. officij. extra de pœni. & remis. vbi tractatur an filius quem mater dicit non esse natũ ex marito, debeat assertioni matris credere, & bona alijs qui erant ab intestato successori restituere. de quo etiã per eundem Abb. in c. transmissæ. qui filij sint legiti. & in c. per tuas. de proba. & per legistas in l. filium. ff. de ijs qui sui vel alie. iuris sunt. Et alia circa hanc materiam occurrentia, vide in dicto cap. officij. per eundem Abb. & alios.

Sentẽtia lata cõtra matrem de partu supposito, an noceat partui.

† Concor. ad hãc l. gl. in c. suscitata. sup verbo, sententię. in §. extra de resti. in integ.

Satis.] CASVS. Cõuenit debitorẽ quis per instrumentũ, quod debi

debitor arguebat de falso propter fideiussorem, vel hypothe. quasi non deberent inscribi: tamen quia confessus est debitum, prius debet soluere & postea intentabit accusare de falso. Viuia.

a ¶ Obijcitur.] vt quia debitum confitetur: sed dicit instrumentũ falsum propter fideiussorem, vel hypothecam qui non debuit inscribi, vel alijs indicijs videat iudex fieri causa morandę solutionis. & facit ff. de re iud. l. debitoribus. 10 & s. si ex fal. instru. l. vlt. & de vsur. l. ij.

b ¶ Criminis.] sed quomodo est ei salua qui calumniari præsumitur: vt ff. de accusa. l. alij propter? Respond. non est præsumptio adeo violẽta, cui stetur omnino. & facit ff. de peti. hæred. l. 20 si quis liber. §. plane.

Licet.] CASVS. Fecit Titius duo testamenta: vnum verum, in quo instituit filium suum hæredem sibi: aliud falsum, in quo vxorem nouercam filij: & filio legatum exegit ignorans. an crimen falsi ad- 30 uersus nouercam non obstante quòd legatum consecutus est intentare possit, quæritur. Et dicitur quòd sic. Viuia.

c ¶ Nomine patris.] id est ac si pater tuus fecisset.

d ¶ Vero testamento.] in vero testamento 40 tu filius eras institutus: in falso, ipsa nouerca: & tibi relictum legatum.

e ¶ Ignorares.] vt ff. eod. l. qui ignorans. & ff. de ijs quib. vt indig. l. post legatum. in princi. ergo si sciens præiudicat sibi quasi transegerit: vt innuit à contrario 50 sẽsu: vt patet j. e. l. ipse. sic ergo non potest accusare: sed nec replicare de falso, vt habeat bona: sed apud nouercã remanẽt: licet alij legitimi possint accusare & bona aduocare. Vel potes dicere vt notatur in d. l. post legatum.

60 Maiorem.] CASVS. Si aliquis vtatur rescripto falso principis, magis puniendus est quàm si vteretur falso instrumento priuato. si verò non impetrauit rescriptum, sed alius, & ille accuset: poterit se excusare si il- 70 lum exhibeat: imo & melius, si probet innocentiam suam qui impetrauit. Viuia.

f ¶ Maiorem.] quã in alijs instrumẽtis falsis vtendo. sed aliud est vti falsa constitutione: quia non maior tunc imponit pœna quã legis Corneliæ de sicarijs: vt ff. e. l. fi. Vel dic maiorem, id est magnam.

g ¶ Rescriptionibus.] i. rescriptis, quasi à principe obtentis.

h ¶ Per alium.] procuratorem qui dicit se sic impetrasse.

i ¶ Probat.] hoc ipso ꝙ non probatur contrarium: vt ff. de probat. l. verius. & j. qui mili. non poss. super seruis. lib. xij. Vel ideo sic dicit: quia in 80 crimine falsi ab vtroque exigitur probatio: vt j. eo. l. vbi falsi. & j. de abolitioni. l. fallaciter.

Probatio ab vtroque exigitur in rimĩe falsi.

k ¶ Exhibet.] & hoc ex vrbanitate vel voluntate sic s. de fur. l. ciuile. Vel dic, hoc saltem debet probare quòd ab aliquo acceperit.

l ¶ Se liberat.] ab acusatione: vel, id est nõ incidit in pœnã. sic ff. de verbo. oblig. l. decem. & facit s. de custo. reo. l. ad commentariensem. & ff. eo. l. qui nomine. & si contra ius vel vtilitatem publ. l. et si legibus. Sed contra extra de crimi. fal. c. ad falsariorum.

claratũ est, cum morandæ solutionis gratia à debitore falsi crimen obijcitur [a]: nihilominus salua executione criminis [b] debitorem ad solutionem cõpelli oportere. PP. iij. noñ. Maij, Maximo ij. & Aeliano Cons.

¶ Agnoscens legatum ex testamento falso quod putat uerum, non generat sibi præiudicium. h. d. uel sic: Approbans falsum instrumentum per errorem, potest postea illud instrumentum reprobare. Bal. uel sic: Filius legatum consecutus ex testamento quod uerum putauit, nõ præiudicat sibi, illo falso probato. Sali.

Idem A. Cassio. LEX III.

Licet ex tabulis quas sub nomine [c] patris tui vxorem eius, id est nouercam tuam, surrepto verò testamento [d], falsas protulisse allegas: cũ crimẽ admissum ignorares [e], legatũ adscriptũ tibi cõsecutus sis: tamẽ nõ impedieris accusationem contra eam, impletis solẽnibus instituere. PP. xj. calen. Iañ. Albino & Maximo Cons.

¶ Plus punitur utens falso rescripto, quã si uteretur alio simplici instrumento. hoc primò. Qui utitur ignoranter, excusatur à falso. Bal.

Idem A. Maximo. LEX IIII.

Maiorem [f] seueritatem exigit, vt merita eorũ qui falsis rescriptionibus [g] vtũtur, digna coerceantur pœna: sed ꝗ deceptus est per alium [h], si suam innocentiã probat [i], & eũ à quo accepit, exhibet [k]: se liberat [l]. PP. iiij. calen. Ianuar. Albino & Maximo Cons.

¶ Filio non permittitur accusatio falsi cõtra matrem, sed bene permittitur defensio per uiam exceptionis. h. d. uel sic: Permittitur excipere cõtra illũ contra quẽ non permittitur agere. h. d. Bal. uel sic: De falso nõ potest filius agere contra matrẽ criminaliter, sed ciuiliter. h. d. Sali.

Idem A. Petronio. LEX V.

Falsi [m] quidẽ crimen, vel aliud capitale mouere vos matri vestræ, secta mea non patitur: sed eares pecuniariũ compendiũ nõ aufert. Si eñ de fide scripturæ, vnde eadẽ mater vestra fideicõmissum sibi vẽdicat, dubitatio est: inqri fides veritatis etiã sine metu [n] criminis potest. PP. iij. calen. Septembr. Agricola & Clemente Cons.

¶ Ex testamẽto quod quis reprobauit ut falsum: se iuuare non potest. h. d. Bal. Vel sic: Legatũ non perdit, qui in accusatione falsi succubuit. Sali.

Impera. Philippus A. & Philippus C. Culpio. LEX VI.

Qui falsas tabulas [o] dixerit [p], nec obtinuerit [q]: ad defuncti iudicium [r] aspirare non potest [s] †. PP. xv. Calend. Aprilis Philippo A. & Titiano Cons.

¶ Transactio super instrumento de cuius fide transigens dubitabat, repellit eum à contraueniendo. Bald.

Impp. Valerian. & Gallien. AA. & Valer. C. Heliodoro. LEX VII.

Ipse significas, cùm primũ aduersarij instrumenta protulerunt, fidem eorum te habuisse suspectam [t]. Facta igitur transactione [v], difficilè [x] est vt is qui prouinciam regit, velut falsum cui semel acquieuisti, tibi accusare permittat. PP. iij. Calend. Iulij, Tusco & Basso Cons.

¶ Fabricatione falsi instrumenti irremediabiliter quis tenetur de falso: sed si ratione usus, remedium est quòd desistatur ab usu. hoc dicit ista lex quæ non est alibi. Bald.

Idem AA. & CC. Marino. LEX VIII.

Si falsos codicillos ab ijs contra quos supplicas, factos esse contendis: non ideo accusationẽ euadere possunt, quòd se illis negent vti [y]. nam illis prodest instrumenti vsu abstinere, qui non ipsi falsi machinatores esse dicuntur, & quos periculo solus vsus adstrinxerit [z]. ¶ Qui autem cõpositis [a] per scelus codicillis, in seueritatẽ legis Corneliæ inciderunt: non possunt defensiones eius [b] recusando [c], crimen euitare. PP. iij. Calend. Iulij, Aemyliano & Basso Cons.

¶ Succedens ab intestato, tenetur præstare fidei commissa relicta in codicillis: nisi codicillus arguatur de falso criminaliter accusando, uel ciuiliter excipiendo. hoc dicit. Baldus.

m ¶ Falsi.] Ex falso testamento petit mater fideicommissum à filio: excipit contra matrem filius de falso: non verò criminaliter accusabit eam: vt hic, & ff. de accus. hi tamen. §. j. Sed arg. contra s. qui accusa. non pos. l. propter.

Casum dẽ nit.

n ¶ Sine metu.] per actionem in factum: vt ff. de vi & vi ar. l. j. §. interdictum hoc. vel per exceptionem: ipsa tamen punietur à iudice sine accusatore: vt s. de probat. l. 10 penult. & facit s. si tut. non ges. l. j.

Qui falsas.] CASVS. Is qui testamentum alicuius arguit de falso & succubuit, nihil de eo petere potest. Viuia.

o ¶ Tabulas.] testamenti.

20 p ¶ Dixerit.] scilicet accusando.

q ¶ Nec obtinuerit.] id est succubuerit: vt s. de ijs quibus vt indig. l. alia. & l. polla.

† Concor. c. presentiũ cum gloss. extra de testi. & c. cum olim. de cen sib.

r ¶ Iudicium.] legatũ petendo.

s ¶ Non potest.] sed si habet, reddit: vt ff. de 30 ijs qui. vt indi. l. post legatum. §. j. & §. ei qui.

Ipse significas.] CASVS. Petebas à me decẽ ex instrumento, ego dicebam falsum: postea trãsegi super eodem instrumẽto: nunꝗd potero postea arguere instrumentũ de falso, 40 quæritur. Et dicitur ꝙ non. Viuianus.

t ¶ Suspectam.] secus si ignorasset & dedisset causam transactioni: vt s. de transactio. l. penul.

v ¶ Transactione.] quæ valet: vt s. de transactio. l. transigere.

x ¶ Difficile.] ꝗa quan 50 doq; permittitur, vt si dolus vel metus allegẽt: vt hic, & facit s. si ex fal. instrumen. l. ij. & s. de fide instrumen. l. fi.

Si falsos.] CASVS. Accusare te possum de falso, si falsos codicillos fecisti, licet dicas te nolle vti his: quia 60 tunc potest quis se excusare si nõ vtatur, quãdo non ipse sed alius illos codicillos cõposuisset. Viuianus.

y ¶ Vti.] quoniam perfectum fuit delictum: & postea non habet locum pœnitentia: vt ff. de fur. l. qui ea mente.

70 z ¶ Adstrinxerit.] & si fuerint adstricti, quomodo euadent? Respon. bene: quia non purè sunt adstricti: sed sic si vsque ad sententiam perseuerauerint: vt hic, & argumen. s. ne tuto. vel curato. vectig. con. l. j. tamen mitius propter vsum quàm propter factum puniuntur: vt ff. eo. l. falsi. §. ordine. sic & aliâs quandoq; mitius de falso punitur quis: vt ff. eo. l. qui duobus. aliâs acrius: vt s. eo. l. maiorem. Item nota pœnitentiam admitti. sic in falsa moneta: vt ff. eo. l. qui falsam. sic & ff. de adul. l. si adulterium. §. j. & ff. de in ius voc. l. quamuis. & s. de appel. l. si quis libellos. & ff. de bonis lib. l. si verò. & ff. de inoffi. testamen. l. Pa- 80 pinianus. §. meminisse. & ff. rem ratam habe. l. amplius. Item an præsumitur falsum instrumentum, eò quòd dicit se non vti? quod videtur: vt s. de fide instrumen. l. si aduersarius. licet ipse non posit accusari qui desinit vti. & facit ad hanc l. ff. de ijs qui deie. vel effu. l. si verò. §. prętor ait. in fi. §. & ff. de aqua plu. arcen. l. is cum quo.

Pœnitentia in quibusdã casibus admittitur.

a ¶ Compositis.] scilicet à se.

b ¶ Eius.] scilicet legis Corneliæ.

c ¶ Recusando.] vt in principio huius l. dicitur.

SI docueris.] CASVS. Fecit Titi⁹ codicillos,& in eis legata reliquit: ego hæres ingrediar possessionem hæredi. & præstabo legata. si verò velim codicillos arguere de falso, & accusationem institui,& ex principis indulgentia abolita est:de fide codicillorum ciuiliter quæri potest per actionem in factum,vel per exceptionem:vt ff.eo.qui nomine.& ꝫ.eo.damus. Viuianus.

Impp.Carinus & Numerianus AA.Mesio. LEX IX.

SI docueris apud præsidẽ prouinciæ ab intestato te hæredẽ eius extitisse qui codicillos scripserat [a], ordinarium est vt in hæreditatis possessione constitutus, fideicommissa præbeas [b], quæ iure relicta sunt: nisi consiliũ est codicillos falsos arguere. ¶ Quòd si criminaliter cœptum iudiciũ interuentu indulgẽtiæ sopitum [c] est, habes tamen residuam [d] indagationem: & potes de fide scripturæ ciuiliter quæri [e]. PP.iij.cal.April. Carino ij.& Numeriano AA.Conss.

¶ *In criminalibus probat actor non reus. hoc dicit. Salice.*

Impp.Dioclet.& Maximian. AA.Legitimo. LEX X.

CVm suppositi partus crimen patrui tui vxori moueas [f], apud rectorem [g] prouinciæ instituta accusatione id proba [h]. PP. xj.cal.Octob. Diocletiano A.ij.& Aristobulo Conss.

¶ *Quæstio falsi incidenter potest coram pedaneo iudice agitari.hoc dicit.Bald. Vel sic: Etiam coram delegato potest excipi de falso instrumento.hoc dicit.Sali.*

Idem AA.& CC. Isidoro. LEX XI.

SI lis pecuniaria apud pedaneos iudices remissa est [i], etiã de fide instrumẽti ciuiliter [k] apud eos iuxta responsum viri prudentissimi Pauli requiretur [l]. PP. x. cal. Iul. Diocletiano iij.& Maximiano AA.Consul.

¶ *Accusatio falsi potest vsq; ad xx.annos institui:quemadmodum & criminales actiones regulariter instituuntur. hoc dicit.Vel sic: Accusationes regulariter xx.annis viuunt,& non ultra. hoc dicit. Bald.*

Idem AA.& CC. Primo. LEX XII.

QVerela [m] falsi temporalibus præscriptionibus non excludit, nisi viginti annorum exceptione: sicut cætera [n] quoque ferè crimina. S.vj.id.Ianuar. Viminatij CC.Conss.

¶ *Debitor scribens in personam debitoris falsam apocham de recepto, tenetur pœna falsi. Bal. Vel sic: Falsa scriptura non prodest scribenti, sed eum adstringit crimini falsi. h.d.Sali.*

Idem AA.& CC.Marco. L. XIII.

QVi veluti [o] præsentem scripsisse res recepisse suas, cũ absens esset conscripserit: nõ ignorãti quicq; aufert, sed se criminis [p] obligat periculo. PP.vj.cal. Ianu. Sirmij AA.Conss.

¶ *Contrectans codicem testamenti, inuoluitur in crimine falsi. Bal.*

Idem AA.& CC.Gentianæ. L. XIIII.

EVm qui cælauit, vel amouit testamentum [q], committere crimẽ falsi, publicẽ notũ est. S.iij. cal.Ianuar.Sirmij AA.Conss.

¶ *Falsificãs in tẽpore, intelligitur falsificare in totum negotium: unde mutans ueritatem in tempore, mutat in toto. hoc dicit.Bal.Vel sic: Si creditor in alterius præiudicium fingat se priorem in tempore, uel sibi solutum non esse cum sit: in pœnam falsi incidit: licet de conscientia debitoris fecerit. h.d.Vel sic: Conscientia debitoris non impedit creditorem teneri pœna falsi in præiudicium tertij cõmissi. h.d.quod not. secundũ Sali.*

Idem AA.& CC.Rufo. L. XV.

SI creditor [r] colludens cum debitore tuo tibi prædium venũdedit, falsum commisit: & tibi nihil [s] offecit, sed se magis criminis accusationi [t] fecit obnoxium. S. xiij.cal.Febr.CC.Conss.

¶ *Testamentum potest dici falsum dupliciter, scilicet ciuiliter per illum cuius interest, uel suũ procuratorem, & criminaliter per quemlibet. h.d. uel sic: Accusatio ciuilis in falso est priuata: sed accusatio criminalis est publica. h.d.Bal.Vel sic: Si de falso ciuiliter quæritur, procurator potest interuenire, non si criminaliter. & ciuiliter conuentus non prohibetur criminaliter accusari. h.d. Salicetus.*

a ¶ Scripserat.] id est scripsisse dicebatur.

b ¶ Præbeas.] sed quomodo cum nihil tibi relictum est. s. de fideicõ.l. ab eo? Respon.tacitè relinquit: vt ff. de iure codi.l.conficiuntur.§.j.

c ¶ Sopitum est.] sed quomodo per abolitionem sopitur: per generalem non: vt ff.ad turpil. l.lucius.per speciale nõ: vt ꝫ.de abol. l. fallaciter.§.fina? Respon.ex certa sciẽtia princeps indulsit generaliter vel specialiter.

d ¶ Residuam.] ciuilem vt subijcit, non criminalem: nisi intra xxx. dies cõputandas ex fine feriarum: vt & ꝫ.de generali abolitione.l.j.& ff. ad Turpil.l.aut priuatim.§.triginta.

e ¶ Quæri.] id est per actionẽ in factũ vel exceptionem: vt ff.e.l qui nomine.& ꝫ.eo.l.damus.

CVm suppositi. CASVS. An vxorẽ patrui mei de supposito partu accusare possim, quæritur. Et dicitur q fic. Viuianus.

Partus suppositi accusatio cui cõpetat.

f ¶ Moueas.] cùm velis succedere ei, & sic tua interest. aliàs non posses accusare: vt ff.eo.l.lege Cornelia.ij.§.j.

g ¶ Apud rectorẽ.] qui habet merum imperium, quod hic exigit. Accur.

h ¶ Id proba.] sine præfinitione temporis: vt ff.eo.l.qui falsam. §. accusatio.

SI lis pecuniaria. CASVS. Conueni te ad c.corã pedaneo iudice ex instrumẽto qđ arguebas de falso: an coram tali iudice possis me cõuenire criminaliter de falso, quæritur. Et dicit quòd sic. Viuianus.

i ¶ Remissa est.] per delegationem.

k ¶ Ciuiliter.] & etiam criminaliter incidenter: vt s.de iudi.l.quoties. & s.de ordi.iudi.l.j.sed non pronunciant: vt ibi dixi.

l ¶ Requiretur.] excipiendo.

QVerela.] CASVS. Titius accusauit aliquem de falso. dicitur quòd illa accusatio non finitur nisi spatio xx.ann. sicut cæteræ accusationes.

Falsum potest discuti quatuor modis.

m ¶ Querela.] quatuor modis de falso quæritur. Per accusationẽ.& sic loquitur hæc lex. Item per actionem in factum,& illa tollitur xxx.annis: sicut personales aliæ actiones: vt s.de consti.pec.l.ij.Item per exceptionẽ,& hæc nullo tempore tollitur: vt ff.de excep.doli.l.purè.§.fi.Item per iudicis officium sine accusatore: vt s.de proba.l.iubemus. & de testa.nullũ. & tunc fortè xxx.annis tollitur. Vnde versus. Accusas, agis in factum. per 10.reuocabis.Falsum, viginti, triginta, quatuor annis.

Versus.

Accusationes criminũ quãto tẽpore tollãtur.

n ¶ Sicut cætera.] scilicet non tolluntur tẽpalibus præscriptionibus etiam xx.anno. secundũ quosdam, sed tantũ xxx.anno. Vel verius, scilicet tolluntur xx.ann.cùm in dubijs restringere debemus pœnas: vt ff.de pœ. l.interpretatione. Et secũdũ primã expositionẽ dicit ferè, ꝑpter illas quæ tolluntur tẽpalibus pꝛescriptionibus: vt adulterij. secundum aliã dicit ferè, propter plures alias accusationes, quarũ quædã durãt minori: quędã maiori: vt ecce accusatio adulterij quinquẽnio: vt s.de adult.l.adulter. Item quinquẽnio finitur accusatio eius, qui aperuit testamentum eius qui occisus fuit à familia antequam vlcisceretur mortẽ defuncti: vt ff.ad sylla. l.in cognitione. Item accusatio apostatatus quinq; annis durat post mortem apostatę: dum viuit, perpetua est accusatio: vt s.de aposta.l.ij.& l.apostatarum.& idem de crimine peculatus: vt ff.ad leg.iul.pe.l.peculatus. Item actio iniuriarum tollitur anno: vt ꝫ.de iniu.l.fi non conuitij.& ecõtra perpetuę sunt, vt criminis suppositi partus: vt ff.eo.l.qui falsam.§.j.& criminis parricidij: vt ff.ad legem pompe. de parrici.l.fi. Item criminis concussionis, secũdum P.& vt ff.de concus.l.j. secundum vnam lecturam.

Apostatatus accusatio quanto tpe duret.

QVi veluti.] CASVS. Iturus peregre deponebas penes me res tuas: feci fieri instrumentũ quo continebatur quòd res illas accepisti: nunquid tibi præiudicatur? Dicitur quòd non. & potero accusari de falso. vel dic aliter vt in glos. Viuia.

Casus.

o ¶ Qui veluti.] deposui apud te vel commodaui res meas: postea scripsisti quòd ego confitebar me recepisse quasi apocham, cum essem absens. tu falsi tenebe-ris & non præiudicasti mihi.

p ¶ Criminis.] scilicet falsi.

EVm qui.] CASVS. Aliquis fecit testamẽtum in quo eram institutus hæres. aliquis illud testamentum amouit, & celauit: an eum possum accusare crimine falsi, quæritur. Et dicitur quòd sic. Viuia.

q ¶ Testamentum.] idem in alio instrumento.sed hoc interest: quia alio instrumẽto amoto, non est publica accusatio: sed in testamẽto sic: vt hic,& ff.e.l.paulus.Si verò scribatur falsum aliud instrumentum, an sit publica accusatio? Quidam, vt Py. quòd non, per l.istam quæ tantum de testamento dicit.& per l.ff.e.l. paulus. in prin. & l.qui testamẽtum. Item quia sola lex Cornelia testamentaria numeratur inter cæteras publica iudicia: vt ff.de pub.iudi.l.j.tunc enim demum cum contingit publicam vtilitatem, erit publica hæc accusatio: vt in amoto testamẽto, vel codicillo celato vel deleto: vt in dictis legibus, & ꝫ.titul.j.l.ij. Nos dicimus quòd semper est publica: vt probatur ff.de pub.iudi.l.j.& insti. de pub.iudi.§.item lex Cornelia de falsis.& ff.eod.l. paulus.§.j.& s.qui accu.non pos.l.senatusconsulto.& s.fi re.vel accu.mor.fu.l.fi vt proponis.& ꝫ.eod.l.& fi ad te. Item nota ex hac l. quòd fic committit falsum qui celat, sicut qui facit: vt ff.e.l.j.§.qui in rationibus.& l.qui testamentum.& ff.de dolo.l.fi quis affirmat.§ fi.

Falsificans non tantum testamentũ, sed etiam aliud instrumentũ, potest publicè accusari.

SI creditor.] CASVS. Die sabbati obligaui Titio fundum: eũdem Sempronio die dominica sequenti obligaui: Seius vult detrahere, colludens mecum: confeci instrumentum quo continebatur quòd fundus die sabbati erat Seio obligatus: an possim accusari de falso, quæritur. Et dicitur quòd sic. nec emptori obest collusio. Vel dic aliter vt in glos. Viuia.

Casus.

r ¶ Si creditor.] Creditor cum debitore scripsit falsum instrumẽtum, in quo continebatur sibi priusquam alij obligatum prædium: vt ita emptorẽ ad emendũ induceret. Vel pone vt ponimus ff.de fide instru.l.repetita.vel vt ff.e.l.fi à debitore. Vel dic q creditor vendidit cum iam esset ei solutum cũ pluribus debitor obligatus non inueniret emptorem.

s ¶ Nihil offecit.] quo minus de euictione agas.

t ¶ Accusationi.] falsi.& facit ꝫ.de crimi.stel.l.ignorantia.

De si

DE fide.] CASVS. De falſo teſtamento egit quis: an poſſit, quę ritur. Et reſpõ. ꝙ ſic, ciuiliter & criminaliter: primo caſu per procuratorem: ſecundo caſu non.

a ¶ Duplex via.] ſcilicet criminalis & ciuilis: ſed ciuilis multiplex, ſcilicet excipiendo & replicando & agendo actione in factum: vt j. e. l. damus.

Idem AA. & CC. fortunato. L. XVI.

DE fide teſtamenti quærenti duplex via [a] litigandi tributa eſt. Quamuis itaque per procuratorem accuſationem perſequi non potes [b], diſceptatiõe tamẽ priuata de eiuſdem [c] fide quæri non prohiberis [d]: cùm reus ita conuẽtus [e], non tantum ab alio iuſtè, ſed etiam ab eo qui ciuiliter egit, ſolẽniter accuſari poſſit [f]. S. viij. id. Febr. Sirmij CC. Conſ.

¶ *Veritas & falſitas curſu tẽporis non mutantur: & non eſt incipiendum à tormẽtis, ſed ab indicijs. h. d. Vel ſic: Curſus temporis non immutat ſubſtantiam ueritatis. h. d. Bal.*

Idem AA. & CC. Menelao. L. XVII.

SIcut falſi teſtamenti vel codicillorum ſcriptura tẽporis interuallo firmari [g] non poteſt, ita vera quę iure ſubſiſtit, non euaneſcit [h]. ¶ Si itaq; de fide delicti vel per accuſationem, vel per priuatum iudicium quæreris: rector prouincię tunc demũ eos exhiberi: de quibus ĩterrogatio [i] fieri poteſt, iubebit: ſi prius cęteris indicijs fuerit commotus [k]. S. iij. id. Februar. Sirmij CC. Conſ.

¶ *Falſus titulus nõ eſt titulus, & ex eo nec uſucapiẽdi cõditio, nec aliqs paratur effect⁹. h. d. Vel ſic: Habẽs falſũ titulũ, nõ intelligitur iuſtus poſſeſſor, & etiã poteſt accuſari de falſo. h. d. Bal.*

Idem AA. & CC. Maximo. L. XVIII.

EX initio [l] falſi commiſſi [m] iuſta poſſeſsio [n] non paratur. Vnde contra eos [o] quos de dñio fundi tecum contẽdere [p] proponis, accuſationẽ inſtituere potes. S. iij. nõ. Mart. C C. Conſ.

¶ *Fœmina nõ poteſt accuſare de falſo ratione ſolius affectionis: ſed ita demum ſi ſuam uel ſuorum iniuriam proſequatur. h. d. Bal.*

Idem AA. & CC. Coſmię. L. XIX.

ET ſi ad te [q] negotium pertinuit, etiam atq; etiam [r] tecum deliberare debueras, ne improbam [s] inſtitueres accuſationẽ, hoc inſtrumentum in quo ſubſcripſeras, falſum arguere contendes. At cum mulieribus in aliena cauſa falſi non ſit conceſſum accuſare [t], tu autem hæc eadem prædia te prius [v] alij donaſſe proponas, fieri tibi facultatem accuſandi, contra iuris poſtulas formã [x]. S. viij. id. Mart. CC. Conſ.

¶ *Error ſcribẽtis uel ſubſcribentis, non inuoluit eum in crimine falſitatis, nec derogat ueritati. h. d. uel ſic: Falſum ubi ceſſat dolus, non punitur ut falſum. Itẽ ubi eſt error, ibi neceſſario ceſſat dolus. Item error non præiudicat ueritati. h. d. Bald.*

Idem AA. & CC. Rufino. L. XX.

NEc exemplum editionis precum [y] aliter per errorẽ ſcriptum, cùm non niſi dolo malo falſum committentes crimini ſubiugentur, cognitionem dati iudicis moratur. Subſcrip. xj. cal. Nouẽb. Doroſtoli CC. Conſ.

¶ *Dignitas decurionatus antecedens uel ſequẽs, à tormentis non excuſat accuſatum de falſo, & ueritas ſcripturæ per authorem cõprobatur. h. d. quod nota. ſecundum Sali.*

Imp. Conſtantinus A. Hilariano Correctori Lucaniæ & Brutiorum. LEX XXI.

SI quis decurio teſtamentum, vel codicillos, aut aliquam deficientis ſcripſerit voluntatem [z], vel conſcribendis publicis priuatiſque inſtrumentis præbuerit officium [a]: ſi falſi quæſtio moueatur [b], decurionatus honore ſepoſito [c], quæſtiõi) ſi ita popoſcerit cauſa) ſubdatur: ſed non ſtatim deſinit eſſe decurio, qui in huiuſmodi facto fuerit. Quantũ eñ ad municipales pertinet neceſſitates, decurio permanet [d]: quantum ad rẽ geſtam & veritatem referãdam, vti decurionatus honore nõ poterit. ¶ Nec verò is [e] qui ante fuerit tabellio: ad eludendã quæſtionẽ ſup ijs [f] quæ ante ſcripſerit, factus decurio defendi hac poterit dignitate: qm̃ ſcripturæ veritas (ſi res popoſcerit) per ipſum debet probari authorem [g]. D. iij. calen. Februar.

b ¶ Non potes.] vt & ſ. qui accuſa. non poſ. l. ij. & ff. de publi. iudi. l. penul. §. ad crimen.

10 c ¶ Eiuſdem.] teſtamenti.

d ¶ Nõ prohiberis.] etiam per procuratorẽ.

e ¶ Conuentus.] priuata diſceptatione.

f ¶ Accuſari poſsit.] nõ ergo habet exceptionem rei iudicatę, ſiue cõdemnatus ſoluit, ſiue ab 20 ſolutus fuit in prima: vt j. quando ci. ac. pręiu. crimi. l. j. ſunt enim paria: vt ff. de excep. rei iudi. l. ſi quis cũ totũ. §. planè.

SIcut. CASVS. Tractu tẽporis teſtamentum falſum non ſit verũ: nec econuerſo. vel ſolo tẽpore. ad eruendã 30 ergo veritatẽ torqueri poſſunt ſerui aliqb⁹ indicijs pręcedẽtibus. Viuia.

g ¶ Firmari.] imò cõtra videtur: vt ſ. e. l. querela. ſed illud verũ eſt in accuſatione non in exceptione, vel in replicatione vel actione, vel etiam officio iudicis: vt ibi no 40 taui. Ex parte ergo accuſatoris nõ rei firmat: ſicut in actione de dolo quæ tollitur biẽnio, ſed non exceptio: vt ſ. de dolo. l. optimum. & ff. de excep. l. doli. purè. §. fi.

h ¶ Non euaneſcit.] arg. contra. ſ. de teſta. l. ſancimus.

50 i ¶ Interrogatio.] ſeruorũ cum tormẽtis.

k ¶ Cõmotus.] quia à qõnib⁹ nõ eſt incipiẽdũ: vt j. de queſt. l. j. & l. milites. & ff. de q̃ſt. l. j. i prĩ.

EX initio.] CASVS. Feciſti cõficĩ inſtrumẽtũ in quo cõtinebatur ꝙ prędiũ meũ 60 erat tuũ: non propter hoc effectus es iuſtus poſſeſſor: vnde potero te accuſare de falſo. Et ſi mulier dedit mihi fundum, & Titius fecit cõfici inſtrumẽtũ, in quo cõtinebatur mulierem ſibi Titio prius donaſſe: in quo inſtrõ mulier ſub- 70 ſcripſit, credens illud inſtrumentum eſſe epiſtolam, licet videretur mulier ſuam proſequi iniuriam ſi accuſaret, tamen accuſare non poteſt: mulieribus enim accuſare prohibitum eſt: vt ſ. qui accu. poſ. l. ſenatus. h. d. cum l. ſeq. Viuianus.

l ¶ Ex initio.] quia ſcripſiſti tuã quam iniuſtè tenebas, vel timore huius falſi inſtrumenti quo continebatur ꝙ erat tua, tibi tradita ſit: vt ſ. de tranſact. l. ſi ex falſis. ſiue etiam iudex ſecutus hoc inſtrumẽtum, tibi poſſeſsionem adiudicauit: vt ſ. ſi ex fal. inſtru. l. ij.

m ¶ Commiſsi.] ſcilicet inſtrumenti.

n ¶ Poſſeſsio.] vt poſsit ſequi vſuſcapio, ſecundùm ſecundam expoſi- 80 tionem. Sed an dominiũ tranſeat ſi dominus erat tradẽs? Rñ. diſtingue, an putauit ſe obſtrictum qui tradidit vt daret: an rem quam actoris eſſe putabat, ei tradidit. In primo caſu transfertur dñium. in ſecundo non: vt hic, & ff. de condi. ob cau. da. l. iij. §. ſubtilius.

o ¶ Contra eos.] poſſeſſores.

p ¶ Contendere.] excipiendo.

q ET ſi ad te.] Vt quia tuã vel tuorum iniuriã proſequeris. Et dic ꝙ Berta donauit Titio prædium: Seius fecit inſtrũmentũ quo cõtinebatur Bertam ſibi Seio ante dudũ donaſſe, & fecit eam ſubſcribere cum crederetur epiſtolam eſſe: ipſa mulier non accuſat.

r ¶ Etiã atque etiã.] i. ſæpè & ſępius. & facit ſ. de obſe. ſi manumiſſori.

s ¶ Improbam.] i. quæ improba eſt prima facie cum ſubſcripſeris.

t ¶ Accuſare.] vt & ſ. qui accuſa. non poſ. l. ſenatuſconſulto.

v ¶ Prius.] quàm aſſeribens tanquam epiſtolæ.

x ¶ Formã.] ſed nonne cauſa mulieris eſſe vi 10 detur: cùm de euictione teneatur? Rñ. non tenebatur: vt diſtinguitur ſ. de iure do. l. j.

NEc exemplũ.] CASVS. Impetraui reſcriptũ à principe vt delegaretur mihi iudex in cauſa quam habebam aduerſus Ti- 20 tium in x. notarius comprehendit in reſcripto xxv. an prætextu talis falſitatis debeat iudicis cognitio ĩpediri? Dicitur quòd nõ. Vel dic aliter, vt in gloſ. Viuia.

y ¶ Precũ.] petij iudicem ad decem: ſcriba dixit de viginti. vel mora- 30 toriam dilationem ſex menſium petij: ſcriba ſcripſit ſeptem menſiũ. procedit delegatus ſecũdum veritatẽ: vt & ſ. de preci. impera. offe. l. ij. Et dicitur exemplum: quia in reſcripto ſemper exemplificatur petitio: ſicut in ſententijs libel- 40 lus. Vel dic quòd ĩ his precibus fuit falſitas: qa dixi me prædium emiſſe agens contra authorem, vt mihi tradatur. cũ donatum mihi eſſet: nõ tamen dolo, non differtur cognitio dati iudicis. ſecus ſi dolo: vt hac l. innuitur: quia tunc reſcri 50 ptum eſſet nullũ: & ſic iudex nullus: vt ſ. ſi contra ius vel vti. publi. l. & ſi legibus conſentaneũ. & ff. de pigno. act. l. tutor. §. j. & extra de reſcri. c. ſuper literis. Item nota hac lege falſum ſine dolo non committi.

60 SIquis decurio.] CASVS. Tabellio aliquis multa fecit inſtrumenta: poſtea creatus eſt decurio. de aliquo inſtrumẽto quod ſcripſit dum erat tabellio, an ad eruendam veritatem torqueri poſsit non obſtante decurionatus dignitate, quæritur. 70 Et dicitur ꝙ ſic. Viuia.

z ¶ Scripſerit voluntatem.] nõ vt tabellio: nam tabellio eſſe nõ poteſt: vt j. de decur. l. vniuerſos. lib. x. quæ eſt contra. Vel dic, hic fuit ſed fieri non debuit, vel non deberet fieri tabellio poſtquã fuit decurio: vt ibi: ſed prius factus etiam poſtea poteſt conficere inſtrumentum: vt hic.

a ¶ Officium.] dictandi vel componendi, vel ſubſcribendi.

b ¶ Moueatur.] ei fortè.

c ¶ Sepoſito.] ſic ſ. de teſti. l. nullum.

d ¶ Permanet.] ergo duplex officium gerit, ſcilicet decurionatus, & ta- 80 bellionatus ſeu ſcriptoris, & ſic eſt argu. contra ff. de pact. l. ſi plures. & facit ſ. de quæſti. l. decuriones. & l. milites.

e ¶ Nec verò is.] ſ. quando poſt decurionatum ſcripſit, nunc quando ante.

f ¶ Super his.] ſcilicet inſtrumentis.

g ¶ Authorẽ.] & ei ſoli credit[a]: vt hic, & in auth. de fide inſtr. §. ſi verò moriãtur oẽs. col. vj. Sed cõ. ſ. de teſti. l. iuri ſiurãdi. ſed hoc ſpãle. Itẽ cõtra in auth. de hære. & fal. §. ſi verò abſunt. coll. j. Sed ibi non de fide ſcripturæ, ſed de ſolẽnitate agitur[b]. Quid autẽ ſi diffiteatur ſuã eſſe ſcripturã?

Caſus.

Falſum ſine dolo nõ cõmittitur.

Dominium an trãsferat dominus tradens rẽ ſuã prętextu falſi inſtrumẽti.

Caſum ponit.

a Scilicet an ſit ſua ſcriptura an nõ Sali. per l. ſi donationibus. ſ. de donatio.

b Tunc diſtinguendũ intrinſeca ſit an extrinſeca. l. ſcribendũ. ff. de verbo. oblig.

Respon. suspecta sit: vt ff. quemadmo. testa. ape. l. j. §. fi.

VBi] CASVS. Si accuset aliquem quis de falso, debet iudex diligenter inuestigare veritatem per testes & instrumenta scripturarum collationem: & tam accusator quã accusatus debet probationes inducere: & iudex debet causam definire & terminare non interloquendo: nec debet durare accusatio vltra biennium: & iudex debet pœnam imponere, vel maiorem 10 vel minorem vel faciet reum deportari, si hoc exegerit qualitas delicti: vel decapitari si est seruus. Viuia.

a Vbi falsi.] dic secundum Bart. q vtebar instrumento contra te, quod dicis falsum, & sic incidit quæstio falsi: pro 20 quo facit verbũ incide rit. sic j. de proba. l. iubemus. secundũ vnũ intellectũ illius l. Sed lo. dicit q accusatio falsi directo hic pponebatur pro quo est finis huius legis. vbi dicit de pœna capitali iponẽda: q a illa non debet iponi sine accusa- 30 tore: vt ff. de mu. & hono. l. rescripto. §. si quis accusatorẽ. cui tamẽ respõ. B. q post finitã causam pecuniariã fuit istituta criminalis, & sic pœna secuta. Vel etiã specia le sit vt sine accusatore procedat: vt & aliãs: vt ff. ad legẽ iuliã de adult. 40 l. ij. §. si publico. & no. j. de probat. l. iubemus. Itẽ p lo. quia si ciuiliter ageretur: non acerrima, sed leuior fieret idago: vt j. l. proxi. Item quia nõ exigeretur probatio, nisi ab actore: vt j. de eden. l. qui accusare. nisi i excipiente: vt ff. de pba. 50 l. in exceptionibus.

b Accusatori.] qui falsum probat ei, tamen prius.

c Quæstio.] i. falsitatis probatio. non autem de tormentis dicit.

d Indicatur.] vt & j. de. aboli. l. fallaciter. secus in ciuili causa: vt j. 60 de proba. l. actor. Accursius.

e Medius.] non declinãs ad dexteram vel sinistram: vt & in auth. iusiurand. quod præstatur ab his. §. & equus. colla. ij. Illud tamen verum est quõd si accusator non probat, absoluitur reus.

Quia etiã reus probare tenetur: vt dicit gl. in cap. illud quoque. ex tra de præsump.

† Actionis

Iudex neque ad dexteram, neque ad sinistram declinare debet.

Sabino & Rufino Conf.

In crimine falsi acerrima fit indagatio, etiam per torturam: & non solum accusati, sed etiam accusantis. Nec iudex debet animi sui finalem motum exprimere: nisi in prolatione sententiæ, quã proferre debet intra biennium à die exordij quæstionis: & secundum delicti atrocitatem reo conuicto, vel accusatori calumnianti pœna imponitur. Bal.

Idem A. ad Maximum P. V. **L. XXII.**

VBi [a] falsi examen inciderit, tunc acerrima fiat indago argumentis, testibus, scripturarũ collatione, alijsq; vestigijs veritatis. nec accusatori [b] tãtũ quæstio [c] incumbat, nec probationis ei tota necessitas indicatur [d]: sed inter vtranq; personam sit iudex medius [e]: nec vlla [f] interlocutione diuulget quæ sentiat: sed tãq ad imitationẽ relationis [g] quæ solum audiendi mandat officium, præbeat notionẽ: postrema sententia quid sibi liqueat, pditurus [h]. ¶ Vltimũ autem finem strepitus [i] criminalis cõpendioso [k] spatio limitamus, quem [l] litigãtem † disceptãtemq; fas non sit excedere: cuius [m] exordiũ nascetur auspicio cõtestatæ [n] † accusationis apud iudicẽ competentem: post probationem supplicio capitali, si id exigat magnitudo cõmisi [o], vel deportatione [p], ei qui falsum cõmiserit, imminente. PP. vij. cal. April. in foro Traiani, Constantino A. vj. & Cõstãtino Cæs. Conf.

De falso potest ciuiliter & criminaliter agi: & electa uia ciuili, debet supersederi in crimina li: sed ea finita, potest criminalis quæstio inchoari, & conuictus subijci pœnis legitimis. Sali.

Imppp. Valens, Grat. & Valentin. AAA. ad Maximum præfectum præto.

LEX XXIII.

DAmus licentiã litigantibus, si apud iudicem proferatur scriptura de qua oritur aliqua disputatio, profitẽdi vtrum de falso criminaliter statuat, qui dubitet de instrumenti fide, experiri, an ciuiliter. Quòd si expetens vindictam falsi crimen intenderit, tunc quæstione [q] ciuili per sententiam terminata, criminis fiat indago: vt si quis tabulas testamenti, chirographa, attestationesq;, necnon & rationes priuatas [r] vel publicas, pacta, & epistolas, vel vltimas voluntates, donationes, venditionesve, vel si quid [s] prolatum aliud instituere conabitur: habeat accusandi facultatem. ¶ Ciuilis autem inquisitionis inter vtrasq; partes cõfligentium leuior [t] examinatio procedat: cum iudex qui præerit quæstioni [v], intentiones actoris [x] falsas, & conuicta † crimina reorum, ex legibus pœnis competentibus posit vlcisci [y]. P P. xvj. Cal. Maij Romæ, Valente v. & Valentiniano AA. Conf.

Producenti instrumentũ suspectum, imminet prius probatio q sit uerum, & aduersario immi net postea probare cõtrariũ. h. d. Bal. Vel sic: De falso potest quæri ciuiliter & criminaliter: producens tamen instrumentum, eius fidem negatam prius debet probare: deinde de falso potest instituti accusatio. hoc dicit. Sali.

Imperatores Valent. Theod. & Arcad. AAA. Proculo præfecto pr.

LEX XXIIII.

PRæbemus licentiam, vt siue ciuiliter, siue criminaliter (vt actor elerit [z]) super prolatis codicillis vel alijs instrumentis requiratur: incumbat probatio fidei instrumẽti ei primitus qui scripturam [a] obtulerit, deinde ei qui stricta † instantia falsum arguere paratus sit. Dat. x. Calend. Februa. Timasio & Promoto Conf.

70 f Nec vlla interlocutione.] i. interlocutoria sententia non ostendat, sed per definitiuam suam voluntatem quam habet super crimine falsi condemnandi, vel absoluendi: vt arg. ff. de ar. l. qualem. & hoc ad imitationem, id est ad similitudinem.

g Relationis.] i. delegationis quæ mandat tantum officium audiendi non definiendi: hoc est, sicut iudex ad quem causa mittitur vt de ea tãtum cognoscat & referat definiendam, non debet aliquid interloqui, sed tantum cognoscere: vt j. de rela. l. si quis. ita hic nulla interlocutione debet vti per quam possit notum fieri quid sentiat: sed definitiuam det. hoc, si principaliter agitur de falso, secundum omnes. si autem incidenter: vt 80 dixit B. tunc an debeat super incidenti iudicari, dic vt diximus j. de ordi. iudi. l. j. in fi.

h Proditurus.] Sed si succubuit in ciuili, an aget in criminali? Ioã. sic: quia tantum facit vel minus vbi succubuit quantum si soluisset. sed solutione facta agitur: vt j. quando ciui. ac. præ. cri. l. j.

i Strepitus criminalis.] i. iudicij in quo strepitus sit confligentiũ, hoc est aduocatorum vel allegantium.

k Compendioso spatio.] scilicet biẽnij: vt j. vt intra cer. temp. crimina. & c. l. fina.

Strepitus sit in iudicio.

l Quem.] scilicet finem.

m Cuius.] scilicet finis, id est exordium quod respicit finem. & dic, auspicio, id est initio.

n Contestatæ accusationis.] id est ex die contestatæ litis. & dicitur initium, auspicium: quia veteres principia ab auspicijs & augurijs assumebant. Vel dic, cu- 10 ius scilicet strepitus: vel cuius scilicet accusationis.

o Commissi.] quia est seruus, & ideo debet decapitari: vel quia est visus falsis rescriptis sciens: vt j. eo. l. maiorem. & ff. eod. l. j. §. fi.

p Vel deportatio- 20 ne.] vt d. l. ff. eod. l. j. §. fina.

DAmus.] CASVS. Si profera tur instrumentum falsum: potest proferẽs criminaliter accusari l. cor nel. de falsis. vel ciuiliter actione in factum. Et si primò agatur crimi- 30 naliter, suspẽditur quæstio ciuilis quo ad criminalis accipiat finẽ. In ciuili autem leuior procedat indagatio: quia in criminali vterque probat: in ciuili tantũ actor. Viuianus.

q Quæstione ciuili.] super qua iudex pri- 40 mò, aditus fuerat: quæ primò debet terminari: vt hic, & ff. de iudi. l. qui prior. Sed opponitur: q a maior debet pręcedere: vt j. de ordi. iud. l. si. Sed rñ. q a causa mouendi soluti ons hic obij ciebatur crimẽ: vt j. e. l. ij. Vel hic prima facie instrumentum nõ appare- 50 bat esse falsum. Vel tertiò dic q ciuiliter agebatur de falso actione in factũ, quod cũ prius fuerat inchoatũ, prius finiatur q criminaliter agatur. Quarti dicũt termi nata, id est dilata per sententiam interlocutoriã. 60 Nã criminalis est præponenda: aliãs dixi hoc tenere quando diuersis temporibus incipit. Si autem simul ciuiliter & crimialiter incipiat, pręponitur crimialis: vt ff. de iudi. l. si de vi & j. de adulte. l. adulterij.

† Aliàs, cõficta.

Falsitas potest ciuiliter & criminaliter tractari.

† Aliàs, instructa.

r Priuatas.] Sed cur hoc, cum nemini preiudicet, si falsum priuatũ 70 scripsit instrumẽtum? Rñ. quia quantum potui, crimen ad effectũm produxi: vt ff. de extraor. cri. l. j. Vel intellige de priuato tali quod aliquid valet saltem ad comparationem: quia triũm testium habet subscriptionem. Azo: vt j. de fide instru. l. comparationes.

s Si quid prolatum.] vt ff. eod. l. j. §. j.

t Leuior.] cum actor tantum probet: secus in criminali: vt j. l. proxi.

v Quæstioni.] criminali.

x Actoris.] id est accusatoris.

y Vlcisci.] puniendo accusatorẽ si fuerit calũniatus. Si verò probaue rit puniendo reum secundũ leges quę pœnam imponunt: vt ff. eo. l. j. §. fi.

80 PRæbemus. CASVS. Si ex instrumẽto petas à medecẽ quod dico falsum: potero criminaliter vel ciuiliter agere vtrumvelim: ita tamen vt cum criminaliter agitur, prius incumbat onus probandi proferenti: deinde ei contra quem profertur. Viuia.

z Elegerit.] quod potest: vt j. l. proxi. & j. quãdo ci. ac. prę. cri. l. j.

a Scripturam.] quę fit prima facie maculata. Vel quia pducẽs alias falsas protulit scripturas: vt j. de proba. l. iubemus. Vel volens sponte probare: vt ff. de proba. l. circa. & facit j. de fide instru. l. fi.

De

TIT. XXIII.

De iis qui ſibi aſſcribunt in teſtamento.

Filius emancipatus ſibi aſſcribens in teſtamento patris patre dictante, de æquitate à pœna legis Corneliæ excuſatur: quia idem eſſet habiturus ſine delicto, quod cum delicto. hoc dicit. Bal. uel ſic: Factũ quod ex ſpeciali æquitate fouetur, non incidit in delictum: licet ſit de genere prohibitorum. Bal.

Imp. Antoninus A. Vallatio. LEX I.

Quāquàm ita interpretantur iuriſperiti, vt contra legē Corneliam videatur ſe ſcribere hæredē emancipatus filius patre dictante: tamē ſi cum teſtamentum non eſſet ſcriptũ, iuſtus ſucceſſor futurus[a] eſſet, accepta bonorũ poſſeſſione[b], filius patri: perinde habebit, atq; ſi ſua manu pater tuus te hæredē ſcripſiſſet, functus dulci officio[c]. PP. nonis Septembr. Duobus & Aſpris Conſ.

Vbi teſtator ſcribenti codicillos aſſcribit, ceſſat pœna: ſed ubi ſcribens ſibi aſſcribit, & teſtator in eadem uoluntate, uel in alia hoc recognoſcit: ſcribenti parcitur. h.d. Bal. uel ſic: Teſtatoris ſubſcriptio, etiā generalis excuſat à pœna: ſed non tribuit ius petendi legatum extraneo qui ſibi aſſcripſit: niſi ſpecialis fuerit ſubſcriptio teſtatoris. h.d. Sali.

Idem A. Atticio. LEX II.

Si teſtator codicillis quos ſcripſiſti, legatum quoq; ſeu fideicommiſſum reliquiſſe tibi ſua manu aſſcripſit[d]: nō videris ĩ pœnā ſenatuſconſulti incidiſſe. ¶ Quòd ſi teſtamentũ dictaſſe[e] codicillis ſignificauit, legato quidem vel fideicōmiſſo abſtinere debes[f]: pœna verò falſi tibi principali bñficio remittitur. PP. id. Decēb. Antonino A. iiij. & Balbino Conſ.

Verè ignorantiam alleganti, & à delicto deſiſtenti, pœna remittitur quam incurrerat, quia ſibi aſſcripſerat. h.d. Bal.

Imp. Alexander A. Martiali. LEX III.

Senatuſconſulto[g] & edicto diui Claudij prohibitum eſt eos qui ad ſcribenda teſtamenta adhibentur, quamuis dictante teſtatore, aliquod emolumentum ipſis futurum ſcribere[h]: & pœna legis Corneliæ[i] facienti irrogata eſt: cuius veniam deprecantibus ob ignorantiam[k], & profitētibus à relicto diſcedere, ampliſſimus ordo vel diui principes veniam[l] raro dederunt[m]. PP. xvij. Calen. April. Maximo ij. & Aeliano Cōſ.

Maritus ſibi aſſcribens in teſtamento uxoris, incidit in pœnam: & iſta ſcriptura nō ualet. h.d. Bald. Vel ſic: Non licet marito ſibi aſſcribere in uxoris teſtamento. h.d. Sali.

Idem A. Creſcenti. LEX IIII.

Quæ in teſtamento vxoris[n] maritus ſua manu legata ſibi aſſcripſerit, pro nō ſcriptis habentur[o]: & legis Corneliæ pœna, ſi venia impetrata non eſt, locum habet. PP. iij. noñ. Feb. Fuſco ij. & Dextro Conſ.

Miles ſibi aſſcribens, præſumitur iuris errore non malitia in legē incidiſſe: & ideo ſibi parcitur quo ad pœnam, ſed relictum non poteſt petere. h.d. Bal. Vel ſic: Miles excuſatur ſi ſibi aſſcribit, legatum tamen non petit. h.d. Sali.

Idem A. Gallieno militi. LEX V.

Quod adhibitus[p] ad teſtamētum commilitonis ſcribendum, iuſſu eius ſeruũ tibi aſſcripſiſti, pro non ſcripto habetur[q]: & ideo id legatũ petere nō potes: ſed ſecuto tenorem indulgentię meæ, pœna legis Cornelię tibi remittitur: in quā credo tu magis errore, quàm malitia incidiſſe. PP. xvij. cal. Iul. Fuſco ij. & Dextro Conſ.

Parcitur ei qui ſibi libertatem aſſcribit domino imperante: tamen quod ſcribit, eſt pro nō ſcripto. hoc dicit. Bald. Vel ſic: Seruus iuſſu domini ſibi aſſcribens, excuſatur à pœna: libertatem tamen non conſequitur, niſi de deſcriptione teſtatoris ſubſcriptione doceatur. Sali.

Impp. Diocle. & Maximian. AA. & CC. Aufidio. LEX VI.

Si libertatem tibi manu tua imperante domino aſſcripſiſti: cum proponas dominum nō ſubſcripſiſſe, & ſuis literis tuam libertatem expreſſim[r] * agnouiſſe: ad impetrandā libertatē ſenatuſconſulti beneficio, veniam poſtulare debes. ...

Nō agnouiſſe &c.

DE IIS QVI SIBI ASSCRIBVNT IN TESTAMENTO. ¶ *De falſis in genere diximus. Nunc in ſpecie de quodam, quod licet nō ſit falſum: punitur tamen ut falſum: ut j. e. l. ſenatuſconſulto.*

Continuatio.

Qvanquam.] CASVS. Qui ſibi aſſcribit in teſtamēto, tenetur. l. corne. de fal. ſi tamē filius emancipatus à patre dictāte, ſcripſit ſe hæredem: & ſi filium nō ſcripſit, patri tamē erat ſucceſſurus: perinde habetur, ac ſi pater ſua manu ſcripſiſſet. Viuia.

a Futurus.] iure prætorio: vt inſti. de hæred. ab inteſta. §. emancipati.

b Bonorũ poſſeſſione.] vnde liberi. quādo ab inteſtato ſucceſſerat: & ſic hic pũcta. Vel verius puncta poſt dictionem, eſſet. vel ſecundũ tabulas habet. & puncta ibi, poſſeſſione.

Filius ſibi aſſcribēs in teſtamento patris, an incidat in pœnam.

c Dulci officio.] Sed videtur incidere, filius emancipatus in pœnam. & ſolus in poteſtate filius: vel ſeruus, excuſatur: vt ff. de falſis. l. filius. in prin. quæ eſt cōtra. Solu. hæc illam corrigit: vt hic innuit. Vel dic quòd hic pater ſubſcripſit confirmando: ꝑ quod parcitur filio. In quo nota quòd generalis ſubſcriptio ſufficit in filio & ſeruo: vt quę hoc teſtamento dictaui, hæc manu mea confirmo. ſed in extraneo: & ſic in emancipato filio, ſpecialis exigitur: vt quæ illi danda dictaui, cōfirmo: vt ff. eod. l. j. §. inter. Vel ibi de iure ſtricto. hic de æquitate. Item nota ꝙ hic mutat perſonas in fin. l. Vel dic, filius quilibet ſubaudi, perinde habetur ac ſi pater te &c. Item quid ſi alius qui ab inteſtato veniret, vt patronus, vel agnatus, vel cognatus dictante teſtatore ſcripſit? Reſpond. non idem: vt ff. eod. l. ſi quis legatum. §. fin. & eſt ratio: quia filio eſt magis debita patris hæreditas: vt ſuprà de codicil. l. final. §. penul.

Si teſtator.] CASVS. Si teſtator in codicillis quos ſcripſit, aſſcripſit mihi legatum reliquiſſe: an videar incidiſſe in l. corne. Dicitur quòd non. Viuianus.

d Aſſcripſit.] generaliter, ſi eras filius vel ſeruus. aliâs ſpecialis exigitur, vt pœna remittatur, & legatum conſequatur: ſed generalis etiam ſola ſufficit ad pœnam euitandam: vt ff. eod. l. j. §. inter. Et nota quòd filius in poteſtate manens, vel ſeruus iuſſu defuncti ſibi aſſcribens, pœnam euitat: ſed legato caret. extraneus autem vel emancipatus, & legato carent, & pœnam incurrũt: vt ff. eod. l. j. §. inter. & l. filius emancipatus. & l. diuus claudius. & hoc ſubijcit.

Seruus & filius in poteſtate ſibi aſſcribētes iuſſu defuncti, nō puniuntur.

e Dictaſſe.] & ſcripſiſſe, ſubaudi de ſua voluntate: & verũ eſt te ſcripſiſſe & dictaſſe. ſecus ſi dictaſſes tantum: quia tibi poſſet tunc legari: vt ſ. de teſta. l. dictantibus. & ſic eſt generalis ſubſcriptio, vel recognitio in codicillis, quæ valet ad pœnam euitandam in extraneo: vt modo dixi: ſubaudi ſua voluntate. & dic te, ſcilicet extraneum.

f Debes.] lucri omiſſio fraudem repellit: vt hic, & j. l. proxima in fine. Accurſius.

Senatuſconſulto.] CASVS. Qui ſibi aliquid aſſcribit in teſtamento, tenetur l. cornel. de fal. Si verò dicat ſe ignoraſſe, & nolit legatum habere, venia indulgenda eſt.

g Senatuſconſulto.] Liboniano.

h Scribere.] ꝑ ſe vel per alium qui ſibi quærat: vt ff. e. l. diuus claudius. §. ſcribere. vel etiã alij adimit, vt ſibi remaneat vt ff. eo. l. ſi quis. §. ſi inſtitutus. & l. impuberem. §. qui codicillos.

i Corneliæ.] quę eſt ff. eod. ſcilicet de falſis. l. j. in fine.

k Ob ignorantiã.] Nã dicũt ſe neſcire legē iſtam quæ hoc prohibeat.

l Veniam raro.] aliâs eſt in litera raro, & aliâs deficit.

m Dederunt.] Duo ſunt neceſſaria, vt dicit: ignorãtia, & diſcedere à cōmodo: vt & argumen. ſ. l. proxima. & ff. eod. l. diuus pius. Sed contra. ff. eod. l. diuus claudius. ſecundo reſpon. vbi dicit non dari veniam ſcribenti & erranti. Solu. non datur venia erranti, vt ibi: niſi & à delicto velit diſcedere: vt hic. Vel non parcitur ipſo iure, vt ibi: cum non liceat ius ignorare, ſed petito hoc à principe: vt hic. vel non eo ipſo ſufficit quòd ſe ignoraſſe dicat, vt ibi: niſi & ꝓbet: vt hic. Item quomodo tenetur ipſo iure, cũ in dolo non ſit, ſine quo falſum nō committitur? Reſpon. propter ignorantiam iuris, quę toleranda non eſt.

Qve in teſtamēto.] CASVS. Si maritus in teſtamento vxoris ſibi aliquid aſſcribat, non pro ſcripto habeatur. & incidit in l. corneliam de falſis. idem eſt & econuerſo.

n Vxoris.] ſecus ſi in teſtamēto extranei vxori aſſcripſit vir: vt ff. eo. l. vxori.

o Habentur.] vt & ff. eod. ſcilicet ad. l. cornel. de fal. l. ſi quis legatum. ſecundo reſpon. & j. l. proxi.

Qvod adhibitus.] CASVS. Si commilito in teſtamento commilitonis ſui aſſcripſit ſibi, ꝑ non ſcripto habendum eſt: nec illud petere poteſt: pœna tamen l. cornel. ei remittenda eſt, in quam magis per errorem quàm per malitiam videtur incidiſſe.

p Quod adhibitus.] quòd id eſt quia. aliâs incipit, militi qui &c.

q Habetur.] vt & ſ. l. proxi. ſecus ſi pater filio militi in teſtamento cōmilitonis aſſcripſit: vt ff. eo. l. ſi pater.

Si libertatem.] CASVS. Seruus in teſtamento domini præcipiente domino libertatem ſibi aſſcripſit: quo minus petat libertatē, authoritas ſenatuſconſul. ſibi obeſt: à pœna tamen l. cornel. quia domino obtemperauerit, ei remittitur.

r Expreſſim.] vel etiam generaliter: vt ff eo. l. j. §. inter. tunc enim teneret libertas non directo, ſed per fideicommiſſum: vt ff. eo. l. diuus claudius. §. item ſenatus.

a ¶ Remittitur.] si tamen iussus subscriptione testatoris appareat: vt ff. eod. l. filius. in prin. & l. diuus. §. & quatenus.
b ¶ Venire.] nam velle non creditur &c. vt ff. de reg. iur. l. velle. & d. l. ff. eod. l. diuus claudius. §. & quatenus.

¶ DE FALSA MONETA. *De alio speciali falso dicit, q. demū pfectū punit: ut ff. e. l. q falsam.*

Q Uonia.] C A S V S. Fabricatores falsarum monetarum requiri debent, & torqueri: vt manifestent socios suos: & qui eos accusat: non punitur, si non probet. miles verò qui tales permisit egredi à carcere, punitur capite: & appellandi ei copia denegatur. Si verò miles fuerit, qui in prædictum incidit crimen: ad magistrum militum remittendus est: domus in qua fit moneta adulterina, est confiscanda, si dominus erat præsens: licet ignorauerit. Si verò præsens non fuerit, nullum patietur damnum: sed actor siue castaldus qui hoc passus fuerit, capite plectetur. Si verò in domo viduæ dicatur pecunia adulterina fabricata, venia digna est: licet præsens fuerit, ne domo sua careat: nisi euidens appareat eius delictum. idem in pupillo: tutor tamen eius non excusabitur, sed tantum ex substantia tutoris fisco inferatur, quantum ex substantia pupilli erat inferendū si alias pupillus nō fuisset.

c ¶ Cuncti.] quorū prædia sunt: vel domus, vbi falsum fit.
d ¶ Iudici.] Nota speciale cōtra id quod habes s. ad exhi. l. fi.
e ¶ Prodituri.] speciale contra id quod habes s. de accusa. l. fi. in fi.
f ¶ Eorum.] falsariorū.
g ¶ Immunitatem.] calumniæ, licet non probent. Vel dic si sunt socij non tamen puniuntur: fic s. ad. l. iul. ma. l. quisquis in fi. & ff. de re mili. l. nō omnes. §. fina. Vel immunitas dat, scilicet munerū ciuilium sordidorum. prima placet. Et est speciale hic contra id quod habes s. de accu. l. fi. §. j.
h ¶ Cuius.] inquisitionis.
i ¶ Patrimoniū.] id est dispares sunt in quorū patrimoniū fit. Alij enim magni, alij pupilli, alij mares, aliæ viduæ & spālis inquisitio fit in singulis. & hoc īcipit. j. §. dom⁹ &c. & q subijcit, si qs aūt &c. īterpositio est.

δ Suspectam.

sulti authoritas tibi obest: pœna tamen falsi tibi remittitur[a]: quoniam non potueras contra domini voluntatem venire[b]. PP. vj. id. Deceb. ipsis iiij. & ij. AA. Conss.

TIT. XXIIII.

De falsa moneta.

¶ *Fabricantes falsam monetam puniendi sunt vltimo supplicio sine appellandi remedio: & domus in qua fabricatur, est publicanda, siue dominus sciuerit, siue ignorauerit: dum tamē proximus loco fuerit, fallit in domibus viduarū & pupillorum: tutores tamen eorum tenentur. h. d. Sal.*

Imperator Constantinus A. ad Ianuarium.

LEX I.

Q Voniam nōnulli monetarij adulterinā monetam clandestinis sceleribus exercēt, cuncti[c] cognoscant necessitatem sibi incumbere huiusmodi homines inquirēdi: vt inuestigati tradantur iudici[d], facti conscios per tormēta ilico proditur[e], ac sic dignis supplicijs addicēdi. Accusatoribus etiā eorū[f] immunitatē[g] pmittimus. cuius[h] modus, qn dispar patrimonium[i] est, à nobis per singulos statuitur. Si quis autem militum huiusmodi personā δ suspectam[k] de custodia exire fecerit, capite puniatur. ¶ Appellādi etiā priuato[l] licētia denegetur. ¶ Si verò miles, aut pmotus[m] in gradū, huiusmodi crimē īcurrerit[n]: sup eius nomine[o], & gradu, ad cōpetētes iudices[p] referat. ¶ Domus verò vel fundus in quo hęc pperata sunt: si dñs in proximo constitutus sit, cuius[q] in curia vel negligentia punienda[r] est, etsi ignoret, fisco vendicet: nisi dñs ante ignorās, vt primū repererit, scel⁹ pdiderit[s] ppetratū. tunc enī possessio vel dom⁹ ipsi⁹ pscriptionis iniuriæ[t] minimè subiacebit. ¶ Sin verò lōgissimè ab ea domo vel possessione absuerit, nullū sustineat detrimētū: actore[v] vide licet fundi, vel seruis, vel incolis, vel colonis qui ad hoc ministeriū prębuerint, cū eo qui fecit, supplicio capitali[x] plectendis. ¶ Viduas aūt ac pupillos spāli dignos indulgētia credim⁹, vt viduæ nec in pximo constitutæ domo sua vel possessione careāt, si nulla apud ipsas tam grauis conscientiæ noxa resideat. ¶ Impuberes[y] verò etiam si conscij fuerint, nullum sustineāt detrimētum: quia ætas eorū quid videat, ignorat[z] †. ¶ Tutores tamē eorum si in proximo fuerint (quoniā ignorare eos quid in re pupilli geritur, nō oportet[a], hæc pœna expectabit,[b] vt de rebus eorum si idonei fuerint, tantū fisco inferatur, quantum à pupillo fuerat inferendum[c]. D. xv. calē. Decemb. Constātinop. Crispo iij. & Constantino iij. Cæsarib. Conss.

¶ *Falsans monetam Cæsaris: est reus læsæ maiestatis, & debet igne comburi, & omnia eius bona debent confiscari. hoc dicit. Baldus. Vel sic: quis nummos falsa effusione formauit, debet cōburi, & præmium datur accusatori. h. d. Salicē.*

I dem A. ad Tertullianum præfe. præ.

LEX II.

S I quis nummos[d] falsa effusione formauerit, vniuersas eius facultates fisco nostro præcipimus addici. In monetis etenim tātum nostris[e] cudendæ[f] pecuniæ[g] studium frequentari volumus[h], cuius obnoxij[i] maiestatis crimē committunt: & præmio[k] accusatoribus proposito, quicunq; solidorum[l] adulter poterit reperiri, vel à quocunq; fuerit publicatus: ilico omni dilatione submota flāmarū[m] exustionibus mācipetur. D. ij. non. Iul. Mediolani, Constantino A. vij. & Constantino C. iiij. Conss.

¶ *Obreptitium rescriptum impetratum, non excusat à crimine læsæ maiestatis, nec à pœna. Baldus. Vel sic: Rescriptum per quod conceditur facultas cudendi pecuniam, præsumitur surreptitium. h. d. Sali.*

I mppp. Valent. Theod. & Arcad. AAA. Rufino præf. præ.

LEX III.

S I quis super cudendo ære vel rescripto[n] aliquo, vel etiā annotatiōe nostra sibi arripuerit facultatē, nō solum fructū propriæ

s ¶ Prodiderit.] cum ab alio non esset manifestatū: aliàs punitur si præuentus fuerit, vt hic dicit.
t ¶ Iniuriæ.] id est damno.
v ¶ Actore.] id est castaldione.
x ¶ Capitali.] imò maior pœna imponitur: vt j. l. proxi. quæ est contra. Sol. vt ibi.
y ¶ Impuberes.] doli non capaces. aliàs cōtra: vt ff. de reg. iu. l. pupillū. & l. pupill⁹. & ff. de furtis. l. impuberem. & s. si aduer. delic. l. j.
z ¶ Ignorat.] præsumptione iuris: vt ff. de iur. & fac. ign. l. fi. & ff. rē pu. sal. fo. l. fi. & ff. de. iur. l. i eo qd plus. §. pupill⁹.
a ¶ Non oportet.] vt s. de fer. fug. l. quicunq; & vnde vi. l. meminerit.
b ¶ Expectabit.] id est tenebit.
c ¶ Inferendum.] puta eius rei æstimatio in qua fit falsum.

S I quis.] C A S V S. Si aliquis falsam monetā cuderit omnia bona sua cōfiscabū tur, & in loco isto vbi cudit concremabitur.
d ¶ Nūmos.] s. aureos.
e ¶ Nostris.] qd ergo faciūt Pisani vel aliæ ciuitates? Rn. excusari possūt: qa Imperatoris monetā nō fabricāt: sed propria moneta Imperatoris erat aurea & maximi pretij. Vel pmissione principis faciūt. A D D I T I O. De materia ista, s. monetæ vide plenè p Abb. i c. quāto. extra de iureiur. vbi per tractat qualiter puniat falsarius monetæ. Item qualiter sciente expendens falsam monetam. Itē an inferiori à principe licitū sit monetam cudere, & alia plura hāc materiam contingentia require ibi.
f ¶ Cudēdæ.] à monetarijs nostris tantùm.
g ¶ Pecuniæ.] s. aureę.
h ¶ Volumus.] id est nullus alius faciat nostri fabricatores.
i ¶ Obnoxij.] i. q falsificāt nostrā monetā, vel aliā faciūt sine nostra voluntate etiam rectā. Azo.
k ¶ Et præmio.] qd p arbitrio iudicis libero homini statuit: vt ff. de iur. fisc. l. edicto. §. extat. seru⁹ fit liber: vt s. p q. cau. ser. p præ. l. penult.
l ¶ Solidorum.] id est nūmorum q faciunt solidum. imò. i. aureorum.
m ¶ Flammarum[a].] aliud ī eo qui nō cudit, sed radit vel tingit: vt ff. e. l. quicunq; nummos. Sed contra huic. s. l. proxi. vbi capitis pœna imponitur. Solu. hic est pœna capitis de qua ibi dicit secundum Azo. vel vbi sunt metella, vt alij terreantur hoc habet locum: sed vbi raro fit moneta, habet locum quod ibi. argu. ff. de pœnis. l. aut facta. §. fi. Vel hæc lex in falsarijs propriæ monetę Imperatoris. superior in alijs. hæc vera. vel illa indistinctè hoc definit. nam hæc sub illa cōtinetur quod in idem recidit cum prima.

S Iquis.] C A S V S. Non debet quis impetrare rescriptum à principe vt liceat sibi fabricare monetam. quod si fecerit, non valebit rescriptum: & pœnam non effugiet.
n ¶ Rescripto.] per obreptionem, dicens se hæredem eius cui Impe-

k ¶ Suspectam.] alias susceptam, ad custodiendum.
l ¶ Priuato.] de falsa moneta damnato: vel quia aliquem de custodia exire fecerit. & sic est speciale, cū regulariter liceat appellare: vt s. de app. l. & in maioribus. sic & s. ad le. iul. de vi. l. quoniam.
m ¶ Promotus in gradum.] id est homo alicuius dignitatis.
n ¶ Incurrerit.] i. falsam monetam composuerit.
o ¶ Nomine.] i. quod sit eius nomen. & in qua dignitate.
p ¶ Iudices.] id est ad magistratum militū, si miles erat: vel ad alium
q ¶ Cuius.] scilicet domini. cui subest delinquens.
r ¶ Punienda est.] No. speciale. aliàs dolus solus punitur.

† Concor. c. ex parte. cum gl. par ua extra de corpore vitia.

Monetā cudere, an possint ciuitates.

a Idem dicit glos. j. in c. quāto. extra de iureiuran. Nummos tingētes vel radētes qualiter puniendi sunt.

pera

petitionis amittat[a], verùm etiam pœnam quam meretur, excipiat.

TITVLVS XXV.

De mutatione nominis.

Mutatio nominis non fraudulosa, libero homini est permissa. hoc dicit. Bal.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Iuliano. LEX Vnica.

SIcut in initio noīs, cognominis, prænominis, recognoscendi singulos, impositio libera est [b] priuatis: ita eorū mutatio innocentibus [c] periculosa nō est. ¶ Mutare itaq; nomē, vel prænomen, siue cognomē sine aliqua fraude [d] licito iure, si liber [e] es, secundùm ea quæ sæpè statuta sunt, minimè prohiberis: nullo ex hoc præiudicio futuro. S. xv. cal. Ianuar. AA. & Cōs.

TITVLVS XXVI.

Ad legē Iuliam de ambitu.

Nemo potest redire ad officium quo ante functus est. Et ambitiosus qui per obreptionē officia impetrat, est cassandus, & etiam deportādus. h. d. Bal. Vel sic: Qui honores repetit, in legē ambitus incidit, & pœnam legitimam subit. h. d. Sali.

Imperatores Arcad. & Honor. AA. Pompeiano. LEX Vnica.

NVllus oīno principatum [f], vel numeratum [g], seu commentariensis [h] gradū, vel cætera officia repetere audeat [i]: cùm publicę disciplinæ semel gesta sufficiant. ¶ At si quispiā promotorū denuo ad munus etiā per sacras literas [k] irrepserit, qđ ante docebitur gessisse, cassatis quæ hoc modo sunt impetrata, ad solutionem debiti [l] primitus vrgeatur: & qui cōtra fecerint, pœnam deportationis ad instar [m] legis Iuliæ ambitus excipiant. D. ij. calend. Iul. Mediolani, Stilicone & Aureliano Cons.

TITVLVS XXVII.

Ad legē Iuliā repetūdarum.

Delinquentes in officio, ibi debent remitti puniendi: & ad quadruplum pecuniæ per se uel per ministros receptæ tenentur. hoc dicit. Sali.

Imppp. Grat. Valēt. & Theod. AAA. Matroniano duci & præsidi Isauriæ. LEX I.

VT vnius pœna, metus possit esse multorū [n] †, ducē qui malè egit, ad ꝓuinciam quā nudauerit, cum custodia competenti ire præcipimus [o]: vt non solum quod eius nō dicā domesticus [p], sed manipularius [q] et minister acceperit: verùm etiam quod ipse à prouincialibus nostris rapuerit, aut sustulerit, in quadruplum [r] exoluat inuitus. Dat. ij. Id. Iuñ. Constantinop. Antonio & Syagrio Cons.

Pœna pecuniaria delinquentis in officio trāsit in hæredes. h. d. Sali.

Iidē AAA. Florētio præf. præ. LEX II.

SCiant iudices super admissis proprijs, aut à se, aut ab hęredibus [s] suis pœnā esse repetēdam. Dat. cal. Septemb. Antonio & Syagrio Cons.

Iudex corruptus pecunia, puniendus est huius legis pœna. hoc dicit. Sali.

Iidem AAA. Marcellino. LEX III.

OMnes cognitores [t] & iudices [v] à pecunijs atq; patrimonij manus abstineant, neque alienum iurgiū putent suam prędam. ¶ Etenim priuatarum [x] quoq; litium cognitor idemq; mercator, statutam legibus cogetur subire iacturam. Dat. ij. noñ. April. Merobaube ij. & Saturnino Cons.

Concussionem inferens, & processum uenalem faciens, uel sententiam uenalem proferēs, potest à quolibet accusari dignis subijciēdus pœnis, accusatore ex hoc gloriam & honorem reportante. hoc dicit. Bal. uel sic: Licet maiores magistratus regulariter non possunt conueniri durante officio, fallit quando delinquunt in officio, seu in spectantibus ad officium. h. d. Sali.

Iidem AAA. & Arcad. A. LEX IIII.

---

perator & suis concesserat hæredibus. alias per consuetdinem toleratur: cum ex concessione principis ciuitatibus pluribus sit concessum. Vel dic hāc l. loq quādo à priuato peteretur: ab vniuersitate vero peti videmus.

a ¶ Amittat.] vt & s̄. de preci. impe. offe. l. rescripta. & l. quoties.

¶ DE MVTATIONE NOMINIS. ¶ *De alio speciali falso dicit.*

SIcut in initio.] CASVS. Aliquis nomen 10 impositū ei, an mutare possit, quærit. Et dicitur ꝙ sic, si liber fuerit, si in alteriꝰ fraudē nō fecerit.

b ¶ Libera est.] vt īsti. tu. de leg. §. si qs in noīe.

c ¶ Innocentibus.] id est non fraudulenter facientibus.

d ¶ Fraude.] secus si 20 fraus fieret vt alius deciperetur: puta libertus vt ingenuus crederetur, & patronum fraudaret: pœna enim falsi tenet.

e ¶ Si liber.] secus in seruo: quia ibi fraus pręsumitur: vt ff. eo. l. falsi. j. in principio.

Legis Iuliæ de ambitu quæ pœna est.

¶ AD LEGEM IV 30 LIAM DE AMBITV. *Quæ in tribus casibus locum habet, & cessat in urbe. Sed aliâs obtinet, & est pœna centū aureorum & infamiæ: ut ff. eo. l. j. & est crimē falsi in eo quòd appetēdo dignitatem simulat pro publica vtili 40 tate facere, cum pro propria faciat. quod tamen non l. corne. de fal. sed l. iul. de ambitu punitur.*

NVllus.] CASVS. Si aliqs semel dignitate functus, est nō iterum ad eandem per 50 ambitum aspirare debet: & si fecerit, primò debet compelli ad solutionē illius quod debuit ex prima administratione, & postea deportabit.

f ¶ Principatum.] qa fuit princeps agentium in rebus: vt de hoc habes j. titu. de prin. agen. l. 60 in rebus. lib. xij.

g ¶ Numeratum.] vt qa fuit princeps numerorū: vt habes j. de nume. ac. & chartu. &c. lib. xij.

h ¶ Commentariensis.] quia pręfuit custodibus carceris.

i ¶ Audeat.] sed cōtra s̄. de asses. l. liceat. Speciale ibi, sic & soluitur ff. de offi. procon. l. proconsu 70 les. quia ibi speciale. Vel expone fastibus id est mensibus. Item contra in authen. de defen. ciui. §. fi. col. iij. Sol. illud quando legitimi deficiunt: vt ff. de mune. & ho. l. honor. §. fina. Item videtur contra. j. de mu. & ho. non conti. l. ij. li. x. vbi post quinquēnium potest repetere: sed ibi in defectum.

k ¶ Per sacras literas.] hoc est quasi per priuilegium liceat: vt j. de suscep. & arch. l. si aliquid. lib. x. & j. de diuer. offi. l. ij. lib. xij.

l ¶ Ad solutionem debiti.] id est soluat quod debet ex præcedenti officio: vel quod promisit pro huiusmodi dignitate, soluet in fiscum. Vel debitum appellat pœnam centum aureorum: vt ff. eod. l. j. quam si non soluit, propter contumaciam deportatur: vt subijcit: aliâs sufficeret di 80 cta pœna cum infamia: vt dicta l. ff. eo. l. j.

m ¶ Ad instar.] quia antiqua solennitas cessat: vt. ff. de publi. iudi. l. ordo. Vel quia ipsa cessat in vrbe ad eius instar quod in vrbe prius seruabatur: seruabitur in oppidis. Vel in tribus casibus habet locum quo ad verba: hic quo ad sententiam.

¶ AD LEGEM IVLIAM REPETVNDARVM. ¶ *Post honorem habitum per ambitionem, facit id propter quod diu petijt. id est aliquid iniquè accipit per se uel per alium: de quo hic dicit. & dic repetundarum, scilicet pecuniarum. & habet locum in multis casibus: ut ff. eo. per totum. & j. per totum.*

VT vnius.] CASVS. Si rector prouinciæ aliquid commiserit in prouincia quā rexit: extorquendo à subditis, stabit in ea vsq; ad l. dies. & quærentibus de 10 se respondebit: & si prouinciam egrediatur, debet reduci: & quicquid abstulit, debet in quadruplum restituere.

n ¶ Multorum.] vt ff. de pœnis. l. aut facta. §. fina. Sed arg. contra. j. de pœnis, l. sancimus. sed dic vt ibi.

† Concor. cum hac l. c. sicut. in gl. sup verbo, pertimescat. extra de iureiur.

20 o ¶ Præcipimus.] debet em̄ ipse & sui per quinquaginta dies ibi commorari. & si fugit, ad locum redire cogitur: vt s̄. vt omnes tam ciui. quàm mili. l. j.

p ¶ Domesticus.] qa id officium gerebat extorquendo.

30 q ¶ Manipularius.] à manu & paululū, eò quòd paulatim extorquebat.

r ¶ In quadruplum.] quod medium læso, medium fisco dabitur: vt s̄. de asseso. l. iij. nisi turpiter dedit, vt sententietur fortè pro se reo: quia 40 tunc totum fisco: vt ff. de iure fisci. l. luciꝰ. Qualiter se habet hæc accusatio cum edicto de calumniatoribus, nota. ff. de calum. l. j. Item à quibusdam licet accipere: & sic non punitur: vt ff. eod. l. j. & l. lex. §. apparet. & est pœna huius l. ff. eodem. 50 l. lex. §. hodie. & facit j. de execu. & exac. lib. xij. l. penul. & s̄. vbi de cri. agi opor. l. j. & ij. & ff. deposi. l. bona fides. & ff. de pœnis. l. capitalium. §. penul. & ff. de custo. reo. l. diuus. ij. & in authen. de col. §. super hoc. col. ix.

Officialis in officio delinquens, in quo punief.

SCiant.] CASVS. 60 Si iudex in administratione deliquerit, non solū ipse, sed hęres eius poterit cōueniri.

s ¶ Ab hæredibus.] lite contestata contra se. & est mirabile vt intra annū tātum detur etiam post litem contestatā contra se: vt ff. ad turpil. in senatus. §. si propter. & ff. eo. l. iij. Alij dicūt etiam 70 lite non contastata intra annum in hæredem dari in totum. & sic etiam in eo quod non peruenit ad eum: licet edictum de calumnia non detur nisi in id quod peruenit: vt ff. de calum. l. in hæredem.

OMnes.] CASVS Iudex pro sententia nihil accipere debet: quòd si acceperit, pœnam legibus statutam non euitabit.

t ¶ Omnes cognitores.] delegati.

v ¶ Iudices.] scilicet ordinarij.

x ¶ Priuatarum.] an ergo in ciuilibus causis iudex accipiens, teneatur hac l. cuius pœna est ff. eod. l. antepenulti. §. fina. quod videtur per hoc quod hic dicit: vt arg. ff. de calum. l. penul. & ff. eod. l. antepenulti. 80 circa prin. vbi dicit iudicium capitis pecuniæve. Sed dic contra hoc, scilicet vt non habeat locum hæc lex, nisi in criminali iudex delinquat. & hæc l. magis est pro hoc quàm pro contrario. & dices iacturam, vt scilicet in quadruplum ex edicto de calumnia teneatur, non autem hac l. Item lex illa de calumniatoribus, de alia pœna intelligitur: vt ibi dices. Item & quod ff. eod. l. antepenult. dicitur pecuniæve, puta quando deliquit in tali crimine in quo pœna etiam omnium bonorum erat imponenda: vt patet in lege Iulia de vi.

Iudex in ciuilibus causis accipiens pecuniā an teneatur lege iulia repetundarum.

IVbemus.] CASVS. Iudex si pecunia accepta aduersus decurionem, vel quencunq; alium sententiam tulerit, vel pro pretio pœnam dignam infligi remiserit, vel non inferendam intulerit: durante administratione, & ea deposita poterit accusari: & accusans si probet, victoriam reportabit & gloriam.

IVbemus atq; hortamur, vt si quis forte honoratorũ [a], decurionũ, possessorum, postremo etiã colonorũ, aut cuiuslibet ordinis, à iudice fuerit aliqua ratione cõcussus: si qs scit vænalẽ fuisse de iure sentẽtiã [b]: si quis pœnã vel ꝑtio remissam, vel vitio cupiditatis ingestã, si qs postremo quacũq; de causa improbũ iudicẽ potuerit approbare: is vel administrãte [c] eo, vel post administrationẽ depositã in publicũ ꝓdeat, crimẽ deferat, delatũ approbet: cũ ꝓbauerit, & victoriã reportaturus & gloriam [d]. D.x.cal.Iul.Cõstantinop. Honorio N.P.& Euodio Cons.

Hæc lex ꝓuidet circa tẽpus intra quod officiales possunt cõueniri. Et primò quãdo tẽpus anni nõ excessit. Secũdò quãdo excessit. secunda ibi, Si uerò. & h.d. Si ꝓcurator Cæsaris pecuniã extorquet à colonis uel alijs sibi subditis, potest cõueniri intra annum à tẽpore depositæ administrationis, non postea. hoc dicit Sali.

Imppp. Valent. Theod. & Arcad. AAA. Seuerino com.re.priuat. LEX V.

VNusquisq; ꝓcurator prepositus [e] gynecio, tabularius, susceptor, colonus, vel quicũq; se à comite domorũ meminerit esse cõcussum: cũ ipse cui pecuniã numerauit, ab administratione decesserit [f]: intra anni spatium † ad iudicium spectabilitatis tuę, quicquid dederit repetiturus [g] occurrat: vt prosit pensionibus [h], quicquid ille reddiderit. ¶ Si verò ex tẽpore depositæ administrationis [i] præstituti [k] tẽporis curricula transfluxerint, nulla vox aduocationis emergat: sed ipsos procuratores, præpositos, colonos, tabularios, susceptores, obnoxios ad solutionẽ [l] volumus coartari. D.ij. nõ. Iul. Mediolani Valentiniano A.iiij. & Neoterio Cons.

Accedẽtes ad regẽdas ꝓuincias, debent iurare forma hic scripta, & de contrario postea cõuicti, in quadruplum sunt puniendi. h.d. Sali.

Impp. Theod. & Valent. AA. Florentio præfecto prætorio. LEX VI.

SAncimus eiusmodi viros ad prouincias regendas accedere qui ad honoris insignia non ambitione, vel pretio, sed ꝓbatæ vitæ & amplitudinis tuæ solent testimonio promoueri [m]: ita sanè, vt quibus hi honores per sedis tuæ, vel per nostram fuerint electionẽ commissi, iurati inter gesta depromant [n] se pro administrationibus sortiendis neq; dedisse quippiam, neq; daturos vnquam postmodũ fore, siue per se, siue per interpositam personam, in fraudem [o] legis sacramentiq;: aut venditionis, donationisve titulo, aut alio velamẽto cuiuscunq; contractus. & ob hoc [p] (exceptis solis salarijs) nihil penitus tam in administratione positos, quàm post depositum officium pro aliquo præstito beneficio tẽpore administrationis, quã gratuito meruerunt, accepturos. Et licet neminem diuini timoris contemnendo iusiurandum arbitramur [q] immemorẽ, vt saluti propriæ vllũ cõmodũ anteponat: tamen vt ad salutis timorẽ etiã necessitas periculi subiungatur: si quis ausus fuerit præbita sacramẽta negligere: nõ modo aduersus accipientem, sed etiã aduersus dantẽ accusandi cũctis tanq̃ crimen publicũ, cõcedimus facultatẽ: quadrupli pœna [r] eo qui cõuictus [s] fuerit, modis omnibus feriẽdo. D.vj.cal. Decẽb. Cõstãtinop. Theodosio A.xvij. & Festo Cõs.

TITVLVS XXVIII.

De crimine peculatus.

Pecunias publicas surripientes, & qui ministerium tunc uel postea præbuerint, pœna capitali puniuntur. hoc dicit Sali.

Impp. Honor. & Theod. AA. Rufino præfec. Prætorio. LEX Vnica.

IVdices qui tẽpore administratiõis publicas [t] pecunias subtraxarunt, lege Iulia peculatus obnoxij sunt: & capitali [v] animaduersioni eos subdi iubem⁹. ¶ Iis quoq; nihilominus qui ministerium eis ad hoc adhibuerũt, vel qui subtractas ab his scientes susceperunt, eadem pœna percellendis. Dat.v. nõ. Mart. Cõstãtinop. Honorio x.& Theodosio vj. AA. Cons.

TITVLVS XXIX.

De crimine sacrilegij.

Errans in articulis fidei, punitur ut sacrilegus. hoc dicit. Sali.

Imperatores Grat. Valent. & Theod. AAA. Eutropio præfecto prætorio. LEX I.

---

a ¶ Honoratorũ.] i. habentium dignitatem, siue administrationem.

b ¶ Sñiam.] quę ipso iure nõ valet: vt s̃. qñ prouo. nõ est neces. l. venales.

c ¶ Vel administrante.] contra ff. de iudi. l. pars literarũ. & ff. de in ius vo. l. ij. & ff. de iniu. l. nec magistratibus. Sol. speciale quando occasione officij conuenitur: vt hic, secus si ex alia causa.

d ¶ Gloriã.] qa reipublicæ consulere videtur: sic s̃. de episco. & cleri. l. nulli. in fi. Item fallit hæc lex in esculẽtis: vt ff. de offic. præsi. l. plebiscito. Itẽ argu. cõtra ff. e. l. j.

VNusquisque.] CASVS. Si comes vel ꝓcurator aliquis cõstitutus super aliquo, extorsit pecuniã à subditis suis, intra annũ post depositam administrationem potest petere pecuniam quam extorsit, vt inde soluat pẽsionẽ fisco debitã ab illis à quibus pecunia extorta est: anno autem elapso querelantes, tũc nõ audient.

e ¶ Præpositus.] ꝓ eodẽ vel diuersis pone. & est genetiũ vel genetheũ collegiũ fœminarũ deputatũ ad aliquod opus fisco faciendũ secũdùm Ir. Vel dic vt dicit j. de murileg. l. ij. lib. xj. & j de nauicu. l. iij. eod. lib. omnes hi respõdebant comiti.

Genetium, vel genetheum, quid est.

† Dicit tamen Sali. ꝙ etiam post annum poterit ille exactor conueniri ad simplũ. allegat gl. in l. ij. ff. isto titulo.

f ¶ Decesserit.] id est discesserit, vel propriè. In hoc ergo differt ab alijs qui etiam durante administratione cõueniuntur: vt s̃. l. proxi.

g ¶ Repetiturus.] fortè quadruplum: vt arg. s̃. de asses. l. iij. & l. fi. in fi.

h ¶ Pensionibus.] à se concussis fisco debitis. q.d. non cedat lucro fisci.

i ¶ Administrationis.] vt arg. ff. e. l. datur.

k ¶ Præstituti.] s. anni.

l ¶ Ad solutionem.] de suo: licet nõ rehabeat quod dedit.

Diuisio.

SAncimus.] Primò ponit dictũ generale. Secũdò illud limitando formam addit iuramenti. Tertiò pœnam adijcit contrafacienti. secunda ibi, Ita sanè. tertia ibi, Et licet. Salicetus.

CASVS. Ad regimen prouincię nõ debet quis per ambitionẽ vel pretiũ vocari: vocatus autem debet iurare nihil se dedisse, nec per se nec per interpositam personam: nec aliquid accipiet præter sibi constitutum salarium. Et si aduersus sacramentum suum aliquid extorsit, illud in quadruplum restituere debet: nec solum dans, sed accipiens à quolibet poterit accusari.

m ¶ Promoueri.] qui suo ingenio augeant dignitatem: vt ff. de offi. præsi. l. obseruandum.

n ¶ Depromant.] id est iurando dicant.

o ¶ In fraudem.] vt ff. de calum. l. & generaliter. Sed quid si non interposuit, aliquid tamen dedit? Idem arg. d. l. generaliter. j. respon.

p ¶ Et ob hoc.] aliud subijcit capitulum scilicet quòd nihil accipiet: nec ergo det nec accipiet: vt hic, & ff. eo. l. iiij. & in authen. vt iudi. sine quo. suffr. §. sic igitur. colla. ij. & s̃. de episco. & cleri. l. si quẽquam. in fine.

q ¶ Arbitramur.] id est præsumimus: sic ff. de iniur. l. iniuriarum. j. §. j. Et nota quanti legislator habuit iuramentũ: sic s̃. de nup. l. si quis alumnam. non tamen vt subijcit omnino ei statur.

r ¶ Pœna.] ei ciuitati applicãda, in qua honorem adpisci volebat. arg. in authen. de san. episco. §. præ omnibus. colla ix.

s ¶ Conuictus.] vel dans, vel accipiens. Sed contra huic l. ff. de pol. l. j. Sol. ibi palam: vt not. ff. de offi. præto. l. barbarius. & sic solue aliud cõtra ff. de do. l. hoc iure. in prin. vel ibi ex consuetudine dabatur. Accursius.

ADDITIO. Tu dicas ꝙ ob habendũ honorem cũ administratione nec palã nec clam potest dari, sed pro habẽdo honore sine administratione bene potest palã dari pecunia non clam. ita dicit Bart. in d. l. hoc iure. in prin. ff. de dona. no. Accur. in dicta l. barbarius. ff. de offic. præto. & in l. j. ff. eod. Videas de isto etiam per eundẽ Barto. in d. l. barbarius. in ij. colum versi. tu autem ex omnibus conclude &c.

¶ DE CRIMINE PECVLATVS. *Quoniam magistratus electi in pecunia publica auferenda sæpè delinquunt: ideo ponit de crimine peculatus: & quia Iulius super eo legem suam tradidit: de ea uideamus. Azo.*

Continuatio.

IVdices.] Primò punit principales. Secũdò ministeriũ præbentes, secũda ibi, His quoq;. CASVS. Si iudex aliqs tẽpore administrationis pecuniam publicam subtraxit l. iul. ambitus accusabitur: quo probato deportabitur: his eadẽ pœna plectendis, qui opẽ eis tulerint: vel pecuniã subtractã ab eo susceperint.

t ¶ Publicas.] vel sacras quas tamẽ non administrãt: vt ff. e. l. sacrilegi capite. §. labeo. Itẽ intellige fisci vel ciuitatis Romanæ, non aliarũ ciuitatum: vt ff. eo. l. iiij. in fin. & ff. de fur. l. ob pecuniã.

v ¶ Capitali.] id est deportationis: vt insti. eo. §. pe. & ff. eo. l. iij. & iiij.

¶ DE CRIMINE SACRILE. ¶ *Quando committatur, & quæ sit pœna, habes ff. eo. sacrilegij pœna. in prin. & facit ad l. istam s̃. de iur. & fac. igno. l. constitutiones.*

a Qvi diuinæ.] Dimittunt, errando in articulis fidei: vel rebaptizando per errorem vel negligentiam.

Euangelio nó lobediés, coram quo accusábit.

b ¶ Cõmittūt.] accusabitur ergo corã præside qui non obedit legi euãgelij: & vna cum episcopo cognoscet cõtra laicũ: vt in auth. de manda. prin. §. si verò canonicum. coll. ij. Et qđ dicit sacrilegium, dic, id est quasi. & facit s̃. de sacrosanctis eccle. placet. in fine. & l. iubem⁹. ij. §. sanè si hæc. 10 & j̃. de decur. lib. x. l. dedititij. & j̃. vt dig. ordo ser. l. j. li. xij. & de eroga. mili. an. l. hac lege. & j̃. de priui. eorũ q in sa. pa. l. fi. li. xij. & xvij. q. iiij. c. si quis suadẽte. §. qui autẽ. vbi hę tres leges huius tituli habentur.

Qvi diuinæ legis sanctitatẽ aut nesciẽdo omittũt[a], aut negligẽdo violãt & offendũt: sacrilegium cõmittunt[b]. D. iij. calen. Mart. Thessalonicæ Gratiano A. v. & Theodosio AA. Cons.

¶ Præsumitur dignus qui est electus à principe, h. d. Bal. Vel sic: Improbare quod Imperator fecit ex certa sciẽtia, est crimen sacrilegij. h. d. Sali.

Idem AAA. ad Symmachũ præ. vr. L. II.

Disputare de principali iudicio non oportet. sacrilegij[c] enim instar est, dubitare an is dignus sit quẽ elegerit[d] Impator†. D. v. calẽ. Ianuar. Mediolani, Richomere & Clearcho Cons.

¶ In prouincia propria quis non debet administrationem assumere, nisi ex certa scientia sibi concedatur à principe. Sali.

Idem AAA. & Arcadius A. Eutropio præfec. præ. LEX III.

Ne quis sine sacrilegij[e] crimine desiderandum intelligat gerendæ ac suscipiendæ administrationis officium[f] intra eã prouinciam in qua prouincialis & ciuis habetur: nisi hoc cuiquam vltronea liberalitate per diuinos ẟ affatus Imperator indulgeat. D. xvj. calen. August. Arcadio A. & Bautone Cons.

Disputare.] 20 CASVS. Elegit, princeps aliquem vt esset præses in aliqua ꝓuincia, vel magistrat⁹ in aliqua ciuitate in qua ciuis est: desiderare nõ debet administrationem: putavt sit potestas in ea: alioquin crimen sacrilegij committit: nisi ex 30 indulgentia principis hoc fuit ei concessum.

† Concor. glos. j. in c. nam te. de æta. & qual.

c ¶ Sacrilegij] id est quasi: vt s̃. l. proxi.

d ¶ Elegerit.] ex certa scientia: vt ff. de re iud. l. quidã. & j̃. de do. & ꝓte. l. j. & s̃. de diuer. re. l. sacri affat⁹. & de preci. impe. offe. l. vniuersis. & 40 de nup. l. imperialis. & hoc in ijs quæ ad se spectãt. secus in electiõe episcoporum, & alijs ecclesiasticis: quia detrudi debẽt episcopi ab imperatore electi: vt euenit in Friderichо imperatore.

ẟ *Affectus.* Episcopi ab Imperatore electi detrudi debent.

e Ne quis.] Sacrilegij. id est quasi. & 50 est ratio: quia per gratiã multa fierent. & quia nemo propheta &c.

f ¶ Officium.] vt j̃. de diuer. offi. l. iij. li. xij. Sed contra. s̃. de ꝙffi. præto. l. tres. Solu. vt ibi. Item in assessore procuratoris Cæsaris secus: vt ff. de as 60 sesso. l. fina. Sed in assessoribus aliorum idem quod hic: vt ff. ex quib. cau. ma. l. si cui. & s̃. de assesso. l. in consiliarijs.

TIT. XXX.

De seditiosis, & de iis qui plebem contra rempublicã audent colligere.

¶ Suscipiens populum contra rẽpublicam, grauißimè est puniendus. Sali.

Imppp. Grat. Valent. & Theod. AAA. Florẽtio P. V. LEX I.

Si quis cõtra euidentissimam iussionem suscipere plebem[g] & aduersus publicam disciplinam defendere fortasse tentauerit: multã grauissimam[h] sustinebit. Dat. xiiij. calen. Ianuar. Constãtinop. Richomere & Clearcho Cons.

¶ Prouocãs tumultum & clamorẽ in populo, debet mori pœna seditionis. Et etiã quod fit ad clamorẽ populi, non sortitur iuris effectum. h. d. Bal. Vel sic: Inducens populum ad tumultum, ut consequatur dignitatem, uel officium: debet puniri, & consecutis priuari. h. d. Sali.

Imperator Leo A. Erythrio præ. præto. LEX II.

In nullis locis aut ciuitatibus tumultuosis clamoribus cuiusquam interpellatio contumeliosa[i] ꝓcedat, nec ad solã cuiusquã inuidiam petulantia verba iactẽtur: scituris ijs qui huiusmodi voces emiserint, mouerintq́; tumultus, se quidem fructum ex ijs quæ postulãt, nullatenus habituros[k]: subdendos autem pœnis ijs quas de seditionis & tumultus authoribus vetustissima decreta sanxerũt. D. ij. noñ. Mart. Constãtinop. Leone A. vj. Cons.

¶ DE SEDITIOSIS, ET DE IIS, &c. *¶ Fit contra publicã utilitatem si pecuniam publicam quis surripuerit. Item sacra compilando: id est rapiendo & furando, secundùm H. de quibus dixit in superioribus titulis. 70 sic & contra publicam utilitatem plebẽ concitando. & sic de hoc dicit. Et dicitur seditio, quasi seorsum itio: quia in diuersum uadunt, aliosque trahunt. uel à sedo sedas per contrarium.*

Seditio vnde dicitur.

Si quis] CASVS. Quidam Sempronius plebem conuocauit ad seditionem faciendam, vel tumultum in ciuitate: & se & suos milites in aliquẽ locũ tutum cõtulit: qua pœna veniet puniendus, quæritur. Et respondetur ꝙ grauissima.

g ¶ Plebem.] vel castrũ: tentauerit. volebat enim deponere potestatem.

h ¶ Grauissimam.] quod mortem &c. vt ff. de pœnis. l. vltimum. vel dic pro qualitate personæ & dignitatis, aut furca suspẽdũtur, aut bestijs 80 subijciũtur, aut in insulã deportãtur: vt ff. de pœnis. l. si qs aliquid. §. ij.

Seditiosi q̃liter sint puniendi.

Diuisio.

In nullis.] Primò prohibet. secũdò punit. secunda ibi, Scituris. Sali. CASVS. In hac l. dicitur quòd null⁹ in ciuitate, vel in castro, vel villis debet tumultũ mouere, vel seditionẽ: quod si fecerit, patietur pœnam quæ antiquis legibus comprehensa est.

i ¶ Contumeliosa] vt quia dicat, volo esse consul. ꝓpter nobilitatem meam vt alij. & facit ff. ad le. iu. de vi pu. l. qui cetu. in prin. Accur.

k ¶ Habituros.] nec enim erit consul. & facit ff. de pœnis. l. capitaliũ. §. solent. & s̃. de ijs qui ad eccle. confu. l. denunciamus.

¶ QVANDO CIVILIS ACTIO CRIMINALI PRAEIVDICET, ET AN VTRAQVE AB EODEM EXERCERI POSSIT. *¶ Dixit de ordinarijs criminibus: nũc de extraordinarijs. Præmittit tamen cõem titulũ ad præcedentia & sequentia: si ex eodẽ crimine cõpetat 10 ciuilis actio, & criminalis accusatio, an una præiudicet alij: uel prorsus uel interim, quod hic nõ dicitur. Sed dic quòd non præiudicat prorsus, nisi in actione & accusatione iniuriarum: ut ff. de iniur. l. prætor. §. j. & l. quod sena 20 tus. Sed interim præiudicat: ut ff. de publ. iudi. l. interdum. & ff. ui bono. rap. l. ij. §. j. primum tamẽ satis hic dicitur.*

Continuatio.

Actio ciuilis an præiudicet criminali.

TIT. XXXI.

Quãdo ciuilis actio criminali prçiudicet, & an vtraq; ab eodem exerceri possit.

¶ In criminalibus publicis, & in priuatis, ciuilis intentata de re familiari: non tollit criminalem, nec econtra. h. d. Sali.

Imppp. Valens, Gratian. & Valentin. AAA. Antonio præfect. præto. LEX Vnica.

Plerisq; prudentiũ generaliter definitũ est, quoties de re[l] familiari & ciuilis, & criminalis cõpetit actio[m], vtraq;[n] licere experiri: siue pri⁹ criminalis, siue ciuilis

Plerisq.] Diuiditur. Primò sub forma regu 30 læ duo statuta vel dicta nobis tradit in genere. Secundò nobis illa declarat in specie, ponẽdo successiuè sex exẽpla, vt patet in litera secũda ibi, Sic deniq. Primũ exemplũ durat à versicu. sic deniq. vsq ad versiculũ & suppresso. Secun 40 dũ vsque ad versiculũ, & cũ libertus. Tertiũ, vsq ad versi. quo in genere. Quartũ & quintũ simul vsq ad versi. qua iuris. vt sic ibi duo sint exẽpla: scilicet de furto prout est delictũ priuatũ, & orit̃ accusatio priuata: vt ff. de priua. de 50 lic. l. fi. & aliud de lege Flauia. Placẽtinus aũt solũ vnũ posuit: vt no. in gl. Sed modicavis est. sed vltimũ exẽplũ durat vsq ad finẽ. Sali. CASVS. Regulam ponit. quã probat sex exẽplis. & regula talis est. Qñ ex eodẽ facto cõcurrunt 60 ciuilis actio & criminalis, vtraq agi põt: nec altera per alteram tollitur: nec refert quæ prius intẽtet. Verbi gratia. Si de possessione vi me deiecisti, agã interdicto ciuiliter, & criminaliter te potero accusare l. iul. de vi pu. & si testamẽtũ in quo erã institut⁹ cõbussisti, & ita dolo fecisti quo minus exhibere posses, vel suppresseris: agã ciuiliter de tabulis exhibẽdis: & criminaliter l. cor. testamẽtaria te accusabo. Itẽ si libertus meus se 70 ingenuum dicit: pro operis quas mihi debet, agam ciuiliter, & accusabo eum crimine l. viscel. Item si quis surripuerit mihi rem, agam ciuiliter & criminaliter: vt ff. de priua. delic. l. vlti. Idem si seruum meũ abduxisti vel filium: agam ciuiliter rei ven. & criminaliter l. flauia de plagia. vt ff. ad leg. fla. l. j. Item alia exempla sunt quæ difficilè est enumerare. Item potest quis aliquem accusare de fal. & ciuiliter agere ad ineresse actione in factum.

Diuisio.

l ¶ De re familiari.] id est propter rẽ familiarẽ. Actio enim furti non est de re familiari, sed propter rem familiarẽ: vt ff. de incen. rui. naufra. l. j. §. j. De familiari autem ideo dicit: quia secus si ciuilis non esset de re fa 80 miliari, vt iniuriarũ: quia vna tollit aliã: vt ff. de iniur. l. prætor. §. j. cũ ambæ ad vindictam dentur: vt ff. de colla. bo. l. cũ emancipati. §. emãcipatus. Et idem dicas si patronus vocetur in ius à liberto sine venia: nam & ciuiliter ad quinquaginta aureos agere potest actione in factum: & criminaliter de crimine stellionatus, cùm titulus criminis deficiat: vt ff. de in ius voc. l. pe. & fi. & ff. de crimi. stel. l. iij. Accur.

Libertus vocans patronum in ius sine venia, ciuiliter & criminaliter potest conueniri.

m ¶ Actio.] propriè & impropriè ponitur: sic ff. de offi. procon. l. ij.

n ¶ Vtraque.] sed non simul, vt hic in rubrica dixi.

a ¶ Ciuiliter.] id est pecuniariter.nec enim ponit ad differentiã iuris prætorij:quia de ciuili actione exemplum ponit in interdictis quæ con stat esse prætoria.

b ¶ De vi.] publica vel priuata.Sed certè imò prius de vi:vt ſ.ad.l.iul de vi.l.ſi quis ad ſe fundum.Sed dic vt ibi.vel ibi actor prius de vi agere volebat. Itẽ adhuc contra.ſ. de appel.l.j.Nam hic dicit posse incipere à qua velit,ibi necessitatẽ 10 imponit de vna.Sol.ibi vtraq; erat ciuilis quæstio:qa ibi nõ erat quæstio vtrũ p vnã alij præiudicaret: ſed quæ esset prius intentanda.hęc nõ valet.vel dic vt ibi.

c ¶ Et ſuppreſſo.] i. abſcõſo, vel etiã corrupto ſic vt nõ appareat: 20 quo casu criminaliter & ciuiliter agi poteſt:vt ff.de dolo.l.ſi quis affirmauerit.§.ſi.

d ¶ Ex lege Cornelia.] ſcilicet de falsis.

e ¶ Perurgeri.] vt ſ. ad leg.viſcel.l.j.

f ¶ Furti actio.] ex qua criminaliter & ciui 30 liter agi poteſt: vt ff.de priua. delic.l.ſi. & ff.de fal.l.qui teſtamẽtũ.& ff. de tab.exhi.l.j.in prin.& l.iij.§.ſi quis dolo malo. & de fur.l.ſi.Et qd ſubijcit,legis flauiæ cõſtitutio &c. aliud eſt exẽplũ vbi etiã ciuiliter & criminaliter põt agi: vt .ſ. 40 ad legem flaui.de plagia.l.j.& ff. de libe. ho. exhi.l.iij.in prin.ſecũdũ nos. Sed P.dicit &, p id eſt,quaſi vnũ ſit exẽplũ cũ plagiũ ſine furto nõ ſit.Vel ſi ſeparatim intelligas,dices ſecũdũ eſt de furto,de quo eſt publica accuſatio:vt teſta 50 mẽti ſubrepti nõ alteri' inſtrumẽti:vt ff.ad le gem corne.de fal.l.pau lus.

g ¶ Non poſſunt.] commode:ſed da exẽpla in delictis ordinarijs & extraordinarijs , in quibus ciuiliter actione in factum & criminaliter 60 agitur:vt ſ.de cõdi.ob turpem cau.quod euitandi.& ff.ad legẽ aquil.l.inde neratius.§.ſi dolo.

Ciuiliter & criminaliter in multis ca ſibus agi poteſt.

actio moueat,nec ſi ciuiliter[a] fuerit actũ criminalẽ poſſecõſumi:& ſimiliter ecõtrario.¶ Sic deniq; & per vim de poſſeſſione deiectus ſi de ea recuperãda interdicto vñ vi fuerit vſus,non prohibetur tñ etiã lege Iulia de vi[b] ,publico iudicio inſtituere accuſationẽ.¶ Et ſuppreſſo[c] teſtamẽto,cũ ex interdicto de tabulis exhibendis fuerit actũ:nihilominus ex lege Cornelia[d] teſtamentaria poterit crimẽ inferri.¶ Et cum libertus ſe dicit ingenuũ:tam de operis ciuiliter, q̃ etiã lege Viſcellia criminaliter poterit perurgeri[e].¶ Quo in gñre habet furti actio[f] ,& legis Flauiæ conſtitutio . & plurima alia ſunt quæ numerari nõ poſſunt[g]: vt cũ altera pri' actio intẽtata ſit, p alterã quæ ſupererit, iudicatũ liceat retractari[h].¶ Qua iuris definitiõe nõ ambigit etiã falſi cri mẽ[i] de quo ciuiliter[k] iã actũ eſt, etiã criminaliter eſſe repetẽdũ.[l] D.ij.cal.Ianuar.Valente v.& Valentiniano AA.Conſ.

TIT. XXXII.
De crimine expilatę hęreditatis.

¶ Poſt aditam hæreditatẽ & apprehẽſam poſſeſſionẽ,ceſſat hoc crimẽ: & de ſpecie ad ſpeciẽ nõ admittitur cõpẽſatio:& de cõpẽſato reiecto poteſt principaliter moueri quæſtio.h.d.Sali.

Impp.Seuerus & Antoninus AA.Euphratæ. LEX I.

EXpilatæ[m] quid ẽ hæreditatis crimẽ intẽtare nõ potes, qñ cõmunis arcæ rebus

h ¶ Retractari.] id eſt iterum tractari:non in eundem,ſed alterũ mo dum.ſic ſ.de ijs qui vt indig.l.polla.

i ¶ Crimen.] gñale:qa ſupra dixit ſpecialr circa teſtm ſubtractũ. Acc.

k ¶ Ciuiliter.] actiõe in factum:vt ff. de fal.l.qui nomine.& ſ.de fal.l. damus.&.l.ſi de dolo.l.penul.

l ¶ Repetendum.] ſi in ciuili cauſa prædictis caſibus obtineat actor, planũ eſt.Si verò ſuccũbat,quid tũc?R.ñ.idẽ quaſi tãtũ valeat abſolutio quantũ cõdemnatio cũ ſolutione:vt ff.de excep.rei iud.l.ſi quis cũ totũ. 70 §.planè.Sed arg.cõtra ſ.ad l.fla.de plagia.l.j.ſed expone vt ibi.Sed Pla. contra.vt hoc dixi plenè ſ.ad leg.aquil.l. ex morte.Item in publicis criminibus conſtat habere locum L.iſtam ſecundum omnes.Sed quid in pri uatis delictis?P.dixit q nõ habet locum.& pro eo ff.vi bo.rap.l.ij.§.j.ſed illa intelligitur interim.Item pro eo ſ.ne tu.vel cu.vec. con.l.j. Sed ibi publicum crimen falſi erat:& etiam ante accuſationem ſatisfecit nec expectauit accuſari:quod etiam in publico licet:vt ff.ad leg.iul.de adul.l. ſi adulterium.§.idem pollioni.ſic & j.de cri.ſtel.l.j.quod priuatum eſt delictum:vt eo.ti.de cri.ſtel l.iij.Item pro eo ff.de condi.cau.da.l.pe.Sed ibi ideo non agitur criminaliter:quia fecit ſeruum eius qui duxit eum 80 in periculum tradendo præfecto vigilum.Item pro eo ff.de iniu.l.prætor.§.j.Sed ſpeciale in crimine iniuriarum cum vtroq; modo agitur ad vindictã.Item pro eo ff.de fur.l.interdũ ij.§.qui furẽ.ſed ibi non fuit accuſatus,ſed in ciuili ductus fuit non ordinario iure.Tu dic ſecundũ Io. idem in priuatis criminibus quod publicis.& pro nobis hęc lex vbi dicit,quo in genere,& ſic exponat.vt ibi notaui. Item pro nobis ſ.de cõdi.ob tur.cau.quod euitãdi.Vltimò oppo.q non prius vna via quàm alia,ſed ambæ ſimul decidi debeant:vt ſ.de ord.iudi.l.iij.Sed

Abſolutus in ciuili,poteſt conueniri in criminali.

ibi in modum exceptionis opponebatur crimen.

¶ DE CRIMINE EXPILATAE HAEREDITATIS.

¶ Supra de ordinarijs & publicis criminibus tractauit:nunc ponit de priua to & extraordinario crimine.Azo.Extraordinarium eſt:ut ff.eo.l.j.

inſpectis claues traditas cohæredi profitearis[n] . ¶ Sed cum de his exhibendis apud iudicem quæreretur[o] ,rationem compenſationis induci non oportuit[p]. Exhibitis enim quæ deſyderãtur,ſuis[q] iudicibus directa quæſtio relinquẽda eſt.PP.xij.cal.Maij,Antonino A. ij.& Geta ij.Conſ.

¶ Priuignus poteſt agere contra uitricum crimine expilatæ hæreditatis.h.d.Bal.Vel ſic: Reuerentia perſonæ uitrici non facit hoc crimen ceſſare.h.d.Sali.

Imp.Antoninus A.Primo. LEX II.

ij EXpilatæ hæreditatis crimen aduerſus vitricũ[r] adito præſide prouinciæ nõ prohiberis perſequi.PP.vij.cal.Mart.Læto ij.& Cereali Conſ.

¶ Reuerentia nouercæ non facit hoc crimen ſi lere:quando de alia quàm de mariti agitur hæreditate.h.d.Sali.

Idem A.Helenæ. LEX III.

SI aui tui hæreditatẽ adiſti,expilatæ hereditatis crimine aduerſus nouercam[s] quondam tuã experiri non prohiberis. PP.iij. non.Ianuar. Sabino & Anulino Conſ.

¶ Vxor defuncti non poteſt conueniri ab hære de crimine hæreditatis expilatæ,ſed res & fructus extantes poſſunt uendicari, & conſumpti poſſunt condici.h.d.Sali.

Imp.Gordianus A.Baſſo. LEX IIII.

ADuerſus vxorẽ (quæ ſocia rei humanę[t] atq; diuinę domus ſuſcipitur) mariti, diem ſuũ functi ſucceſſores expilatæ heredi tatis crimen intendere non poſſunt[v].Et ideo res quas per eandẽ abeſſe quæreris,cõpetenti in rem actione,vel ſi dolo malo fecerit,

Diuiſio.

m EXpilatæ.] Primò rñdet tacitẽ queſtio 10 ni.Secundò alteri immediatẽ ſubiectæ . Tertiò dubiũ remouet.ſcda ibi,ſed cũ de his. tertia ibi,exhibitis.Sali.

m ¶ Expilatæ.] Tibi & Titio delata eſt hæreditas: & ei præſente te datæ ſunt claues cõmunis arcæ.per quod vide- 20 tur quilibet apprehen diſſe poſſeſſionem. licet ergo poſtea res teneat quæ ſunt in arca: nõ cri mine expilatæ hæredita tis,ſed actione ad exhibendũ ages.in qua licet tu alias res teneas eiuſdem hæreditatis,nõ habetur compenſatio:cũm 30 ſpeciei ad ſpeciem non ſiat:ſed rebus exhibitis coram delegatis iudicibus , directa quæſtione ſcilicet rei vendicatione ad res. vel econtra ſibi ad illas quas habes apud ordinarios agetur.

Caſus.

n ¶ Profitearis.] per quod vt dixi poſſeſſio- 40 nem apprehendiſſe videtur.& ſic hęc actio ceſſat,qua locũ habet expilata hæreditate ante adi tam hæreditate:vel poſt aditã ante apprehenſam poſſeſſionem:vt ff. eo.l. ij.§.apparet.Alij dicunt ideo non agi quia rõne ſua partis cõtrectaſſe vi 50 detur : vt ff.pro ſoc.l. merito.Accurſius.

Expilatę hę reditatis cri men quãdo locũ habet.

o ¶ Quærerętur.] aliàs quæreretur,& alſ quæretur.

p ¶ Non oportuit.] cum ſpecies deberetur hincinde,vel ab altera parte:vt ff.de pig.act.l. ſi conuenerit.ij.in princ. 60 Et caue quia in præto rio loquitur.q.d.iudex fecit,ſed non rectè fecit:& ſic ſi habes quærere. ſi verò habes quæretur,dic hic.i.oportebit.Alij reddunt hic rationem q compenſatio non fiat quaſi apud eum depoſueris.vnde actioni depoſiti non obijcitur compenſatio:vt ſ.de compen.l.ſi.

q ¶ Suis.] i.ordinarijs,cum tantum primum iudicium eſſet delegatũ. & ad hoc ſ.fami. erciſ.aduerſus.Et quod ibi no.Io.Item facit ſ.in quib. cau.pig.ta.contra.l.ſi non inducta.

EXpilatæ.] CASVS.Delata erat mihi hæreditas extranei:vitricus meus aliquas res de hæreditate ſubtraxit:an poſſim eũ accu- 70 ſare crimine expilatæ hære.quæritur.& dicitur q ſic.

r ¶ Vitricum.] contra videbatur:quia quaſi pater:vt ff.ſolu.matri.l. quia parentis.& caue:quia ab alio nõ à matre,vxore ſcilicet vitrici fuit hæc hæreditas delata:vt & j.e.l.aduerſus dices.

Vitricus eſt quaſi pater.

s SI aui.] Nouercam.i.vxorem tui patris,cùm hæreditas non à patre deferatur:vt j.l.proxi.ſed ab auo:vt hic dicit vel aliunde.

ADuerſus.] Diuiditur.Primò ponit dictũ.Secũdò inferendo tõſu lit actori circa rẽ,Tertiò circa fructus.ſecũda ibi,& ideo.tertia ibi, fructus aut.Sali. CASVS. Inſtituiſti me hæredẽ: iacẽte hæreditate vxor mea aliquid de rebus hæreditarijs ſubtraxit:an eã accuſare poſſum 80 crimine expilatæ hære.quæritur.& dicit q nõ.ſed ſi poſſidet ,vẽdicabo:ſi dolo deſijt poſſidere,agã ad exhibẽdũ.fructus quos mala fide pce pit,ſuos non facit:ſed extantes vẽdicabũtur:conſumpti condicentur.

Diuiſio.

t ¶ Humanæ.] vt ff.de ritu nupt.l.j.& ſ.de iudæis.l. ne quis.& ff. ad municip.l.ſi.§.ij.

v ¶ Non poſſunt.] ſic ergo filij contra vxorẽ patris,ſi t mater vel no uerca,non agunt:cũm de patris hæreditate,cuius vxor fuit agitur: licet aliàs ſecus:vt ſ.l.proxi.& facit ſ.de furtis.l.quamuis.& ff.eo.l.vxor.& ff. dene

de nego.gest.hæres viri.& ff.rerum amo.l. j.& ij.

a Proculdubio.] vt & s̃.de condict.ex leg.l.malæfidei.Accursius.

Obtentu.] CASVS. Iacente hære.res quædam subtractæ sunt. legatarij petunt legata ab hærede : hæres prætextu hæredi.expilatæ vult differre solutionem legatorum : an sit audiendus, quæritur. Et dicitur quòd non.

b Expilatæ.] ab alio, non à legatario.

c Cognitione.] criminis expilatæ hæreditatis.licet alij dicant scilicet legatorum.Accur.

d Non oportet.] vt & ff.de fideicom.liber.l. fideicōmissaria.ij.in princi.posset etiam dici scd̃m quosdā à legatario expilata:& tūc esset contra : vt s̃.de lega.l. non dubium. sed ibi rē ipsam legatā subtraxit, hic aliā.vel ibi post apprehēsionem: hic ante.sed prima placet.

e Expilatæ.] Actionis.furti.scd̃m quosdam, quæ non cōpetit:vt ff.eod.l.ij.Vel dic, actionis. i. accusationis. Nam actio in rē,& ad exhibendū, & petitio hæreditatis bene competunt cum hac accusatione: vt ff.eo. l.diuus. Item secundùm Pla. no.quòd pro isto crimine nō pōt agi ciuil̃r: quod p alio crimine priuato nō inuenitur. Satis tamē potest hic dici dari actionem in factū ad possessionē restituendam. vel ad duplū præstandū arg.ff.si quis testa. li.l.j. & facit s̃. fami. ercis. aduersus.& quod ibi dixi.

Hęreditatis expilatæ accusatio cum multis actionibus concurrit.

VI BONORVM RAPTORVM. *Qualiter criminaliter de ui agitur, dixit:nūc ciuiliter post crimē expilatæ hæreditatis, ĩ qua etiā aliqua uis fit.*

Vi bonorū.

f Mouētia.] id est ad hęc,& nō ad alia : vt institu.eo. §.penul.& facit ff. de verb.signi.l. mouentiū.& ff. de vi & vi ar.l.j.§.si fund⁹.

g Que.] pro vel.

Si res.] CASVS. Mulier dedit mihi rē aliquā : hæres eius eā rapuit. intra annū vtilē in quadruplū:post annum, in simplum cōuenietur.

h In quadruplum.] & verū rei pretium quadruplatur: vt ff.eo.l.ij.§. in hac.& datur hęredi, sed nō in hæredem. quia est pœnalis:nec in eo qđ peruenit,cū cōdictio sufficiat qua insolidū tenet̃ siue peruenit siue non:vt ff.eo.l.ij.§. fi. Quandoq; autem datur in duplum, quando scilicet dolo alicui damnum in turba daretur:vt ff.eod.,l.iiij.in princip. facit instit.eo.in prin.

Actio vi bonorū raptorū in hęredē nō datur etiā ĩ eo quod ad eū peruenit.

i Res obligatas.] Conuenit.vt s̃.ad l. Iuli. de vi in possessionem.nisi ex cōuentione: vt s̃.de pigno.l.iij.& facit s̃. finium regundorum. l.si constiterit. Item

quo minus res mobiles possideret:ad exhibēdū persequere. Fructus autem rerum quas mala fide tenuit, licet expilatæ hæreditatis non teneatur crimine, suos non facit:sed extantes quidē vēdicari, cōsumptos verò cōdici posse proculdubio [a] est. PP.vj.calē. Mart. Attico & Prætextato Cons.

Vxor expilans hæreditatem, vel libertus, vel quicunq;, non propterea cadit à legatis relictis in testamento.h.d.Bal.Vel sic: Legata non minuuntur, licet hæreditas expiletur.h.d.Sali.

Imp.Philippus A.& Philip.Cæs. Simplicio. LEX V.

Obtentu expilatæ [b] hæreditatis, emolumentum legatorū, maximè suspēsa cognitione [c], legatarijs ijsdēq; libertis defuncti auferri nō oportet [d]. PP. xv. cal. Febr.Philippo A.& Titiano Cōs.

Hæc accusatio est subsidiaria. Salicetus.

Idem A.& C.Basiliæ. LEX VI.

Expilatæ hæreditatis crimen loco deficientis actionis [e] intendi cōsueuisse, non est iuris ambigui.PP.x.cal.Mart.Aemyliano & Aquilino Cons.

TITVLVS XXXIII.

Vi bonorum raptorum.

Actio vi bonorum raptorum habet locum pro vi illata in rebus mobilibus tantum.Sali.

Imp.Gordianus A.Valerio. LEX I.

Vi bonorum raptorum actionē, quæ cum pœna sua retrahit ablata:poti⁹ ad mobilia mouentia [f] q; [g], quàm ad fundos per iniuriā occupatos spectare, explorati iuris est.PP. cal.Martijs, Attico & Prætextato Cons.

Hæres donatoris à donatario auferre res non potest.quod si facit, donatario intra annū tenetur ad quadruplū, post annū in simplū.h.d.Bal.

Impp.Valerian.& Gallien.AA. Longino. LEX II.

Si res mobiles quarum in te fuerat dominium perfecta donatione translatum, violēter hæres donatricis abripuit, vi bonorum raptorum actionem intra annum quidem quo experiundi potestas fuit, in quadruplum [h]: post annum, in simplum intendere non vetaris. PP.vij. Maij, Seculari & Donato Cons.

Etiam rapiens res sibi obligatas, intra annum tenetur ad quadruplum. Sali.

Impp.Dioclet.& Maximiā.AA.& CC. Euelpisto. LEX III.

Res obligatas sibi creditorē vi rapientem non rem licitam facere, sed crimen committere conuenit [i], eumq; etiam vi bonorum raptorum intra annum vtilem in quadruplum, post *simpli actione cōueniri posse nō ambigitur. S.vij. calend.Ianuar. Sirmij AA.Cons.

De raptis à seruo, dominus ignorans tenetur noxaliter ad quadruplum intra annum.h.d.Sali.

Idem AA.& CC.Artalo. LEX IIII.

De ijs quæ seruus alienus nesciente [k] domino vi rapuisse dicitur, intra annū in quadruplum vi bonorum raptorum : & post in simplū dominus eius noxali [l] actione apud competentem iudicem conueniri potest.S.ij.cal. Maij Heracliæ AA. Cons.

Venditionem rei raptæ potest dominus ratam habere, & agere ad simplum:uel improbare, & agere ui bonorum raptorum ad quadruplum. hoc dicit.Sali.

Idem AA.& CC.Domnæ. LEX V.

Siue negotiorū gestorum contra nouercā [m] tuā, siue actione vi bonorum raptorum (quæ in quadruplum intra annū vtilem, ac post in simplum constituta est) putaueris agendum : notione præsidali poteris experiri. S.vj. non̄. Iul.Philippopol.AA.Cons.

TIT. XXXIIII.

De crimine stellionatus.

Dissimulanter rem aliquam pignorans pluribus successiuè, tenetur crimine stellionatus:cuius pœnam euitat, si creditoribus debitum offerat. hoc dicit.Salicetus.

Imp. Alexander A.Alexandro. LEX I.

Improbum quidē & criminosum fateris easdē res pluribus *pignorasse, dissimulando [n] in posteriore obligatione quòd eædē alijs pignori tenerētur. Verùm securitati [o] tuæ consules, si oblato omnibus debito [p], criminis instituendi cām peremeris. PP. v.id. Febr.Pōpeiano & Peligno Cons.

Etiam rem filij donatam si pater obligat ignoranti, tenetur crimine stellionatus.hoc dicit.Bal. Vel sic: Scienter rem alienam obligans ut propriam, tenetur crimine stellionatus.

Imp.Gordianus A.Valenti. LEX II.

Si pater tuus in te donationem contulerit, & cum emancipatus esses, traditionibus dominiū corporum in te transtulit [q], posteaq; creditorem sortitus, quasdam earum rerum sine voluntate

contra.ff.quæ in frau.credi.l.ait prætor.§. si debitorem.Sed speciale propter fugam:vt ff. de iudi.l.hęres absens.§.j.Itē cōtra.ff.quod metus cau.l. extat decretum.Item contra.ff.ad l.iul.de vi.l.creditori.Sed sol.vt ibi.

k De ijs.] Nesciente.secus si scit,& prohibere valet:quia tunc insolidum : vt ff.de noxa.l.in delictis.

l Noxali.] vt & s̃. de noxa.l. si seruus.& ff.e.l. ij.§.hęc actio.et §.ex hac.

Siue negotiorū.] CASVS. Nouerca tua res tuas vēdidit & rapuit.electionē habes velis eam cōuenire post annū in simplū, vel in quadruplum intra annum: vel habendo ratam venditionem quasi neg.gest.

*Annum in simplū actiōe &c.

m Cōtra nouercā.] nouerca rē tuā mobilem rapuit,& vēdidit:& sic agit nego. gest.si ratam venditionem habueris : vt & s̃.de rei vē.l.mater.

DE CRIMINE STELLIONATVS. *Et hoc est extraordinariū: & habet locū ubi deficit titulus criminis: crimē tamē est sicut de dolo actio ciuiliter. & dicitur à stellione animali:ut ff.eo.l.iij. §. j.& pœna est in.§.fina.*

Improbū. CASVS. Debitor q̄ rem eandē duob⁹ obligauit, crimine stellionat⁹ tenet̃: soluendo tam vtrique vel vni liberatur. Viuia.

n Dissimulādo.] & sic sciēs, aliâs pignoratitia cōtraria tātū tenetur. & hoc nisi p modico secundo obligauit:vt ff.de pig.ac.l.si q̄s in pignore.

o Securitati.] locus est pœnitētiæ : vt & s̃.de ijs q̄ sibi asscri.l.j.& ad legē cor.de fal.l.si falsos. & ff.de adult.l.si adulteriū.§. idē polliōi. & dixi s̃.ne tu.vel cu.vec.cō.l.j.

p Debito.] sed nōne sufficit etiā alterutri offerri: vel etiā si nulli q̄d prioris creditoris interest, cū semper potior est? Rñ.interest secūdi qui accusat:sed & prim⁹ fortè, quia in eius malū factū est.si tamē vni soluerit, satis est:licet sit cōsultius vtriq; : vt hic dicit. Item quomodo euitatur pœna in quā incidit iam obligando duobus? Rñ. perinde habetur acsi nec incidisset p pœnitētiam.

*Te pignorasse.

Si pater.] Duas soluit quæstiones. Prima versatur circa ius pignoris & præiudiciū donatarij. Secunda circa crimē stellionatus, & sic prę iudiciū donatoris. secunda ibi, nec tamen. CASVS. Pater si in filiū emancipatum donationē fecit: postea rem quam donauit, obligauit : non præiudicauit filio. nec filius poterit eum accusare crimine stellionatus.

q Transtulit.] & sic est perfecta : vt s̃.de do.l.siue emancipatis.

a ¶ Obſtrinxerit.] de facto,nõ de iure : vt hic,& ſ.quæ res pig.obli.l. qui filios.& facit ſ.ſi aduer.dona.l.ij.& de adul.l.eum.
b ¶ Iniuria.] ſed iure,vt in lege aquilia : vt inſti.ad l.aquil.§. iniuria.
c ¶ Te.] ſcilicet domino.
d STellionatus.] Publica.nec inter priuata ſpecialia,ſed eſt extraordinaria priuata:vt ff. eo.l.j.

tua velut proprias ſuas obſtrinxerit[a] :ius tuũ nõ læſit.¶ Nec tamẽ iniuria[b] ſtellionatus crimine petetur, cùm ſciens alienã rem,te[c] non cõſentiẽte, velut propriã ſuo nexuerit creditori. PP.ij.cal.Ianũ. Gordiano A. & Auiola Conſ.

Idem A.Hadriano. LEX III.

STellionatus accuſatio inter crimina publica[d] non habetur. PP. idib. Aprilis Attico & Prætextato Conſ.

¶ *Crimẽ cõmittit q rẽ obligatã priori, obligat ſecũdo ignorãti:uel qui animo decipiẽdi creditorẽ,cũ alio fingit anteriorẽ obligationẽ. h.d. Sali.*

Imp Philippus A.Euprepio. LEX IIII.

IGnorantia creditoris[e] cui res pridem apud[f] alios obligatæ, pignoris ſiue hypothecę iure obligãtur,non ſine periculo capi[g] cõſueuit. Etenim huiuſmodi fraudes ad extraordinariam criminis executionem ſpectare, ac ſtellionatus commiſſum ſeueriſſimè eſſe vindicãdum,ſępè reſcriptum eſt. proinde ſiue ignorantiam tuam[h] debitor circonuenire tentauerit, ſiue obligatione ritè perfecta[i], participatio fraudis conſilio, per ſubiectã quaſi anteriorẽ perſonã diſpendiũ tuum ad occultũ compendiũ ſuum trahere pertentat[k]: adire ſuũ iudicẽ potes, cõgruentẽ iuri ac debitæ religioni ſentẽtiã[l] relaturũ.PP.vj.id.Maij, Peregrino & Aemyliano Conſ.

TIT. XXXV.

De iniuriis.

¶ *Actiuè uel paſſiuè non licet ſeruis iniuriam facere.hoc dicit.Sali.*

Imp.Alexander A.Syro. LEX I.

NEc ſeruis[m] quidẽ alienis licet facere iniuriã. PP. xj. calẽd. Decemb. Alexandro A.Conſ.

¶ *Pro iniuria illata filiæ cõiugatæ,marito & patri competit iniuriarum actio.Sali.*

Idem A.Clauo. LEX II.

INiuriarum actio tibi[n] duplici[o] ex cauſa competit:cùm & maritus in vxoris pudore, & pater in exiſtimatione[♁] filiarum propriam iniuriã pati intelligantur. PP. prid.id. Maias, Agricola & Clemente Conſ.

¶ *Qui alium dicit falſum delatorem, & mentitur,iniuriarum tenetur.h.d.Sali.*

Imp.Gordianus A.Donato. LEX III.

SI non es nunciator, vereri nõ debes, ne ea propter, ꝙ iniuriæ faciendæ gratia quidem te veluti delatorem[p] eſſe dixerũt, opinio tua maculata ſit:quinimo aduerſus eos qui minuẽdæ opinionis tuæ cauſa aliquid cõfeciſſe cõperiẽtur,more ſolito iniuriarũ iudicio experiri potes. PP.ij.id.Iul. Gordiano A.& Auiola Conſ.

¶ *Qualitas perſonæ & habitus iniuriati facit iniuriam atrocem iudicari.Sali.*

Impp.Valerian.& Gallien. AA.& Valerian. Cæſ.Vindio. LEX IIII.

ATrocem ſine dubio iniuriã eſſe factam manifeſtum eſt, ſi tibi illata eſt cum eſſes in ſacerdotio,& dignitatis habitũ,& ornamẽta pręferres[q]:& ideo vindictã potes eo nomine pſequi. PP.ij.*. Aemyliano & Baſſo Conſ.

¶ *Verba ſui natura iniurioſa,præſumuntur animo iniuriandi prolata:niſi contrarium probetur: & hec actio anno tollitur.Sali.*

Impp.Dioclet.& Maximian.AA.& CC. Victorino. LEX V.

SI non cõuitij cõſilio te aliquid iniurioſum dixiſſe probare[r] potes:fides veri à calũnia te defendit.Si aũt in rixam inconſulto calore[s] prolapſus, homicidij conuitiũ obieciſti,& ex eo die annus[t] exceſſit:cũ iniuriarũ actio annuo tẽpore præſcripta ſit,ob iniuriæ admiſſum cõueniri nõ potes.PP. vj.id.Iul.ipſis AA.iiij.& iij.Conſ.

¶ *Patronus uel eius hæres iniuriam liberto facere non poteſt.hoc dicit.Sali.*

Idem AA.& CC.Flauiano. LEX VI.

CVm nec patronos iniuriã[v] facere libertis iuris æquitas permittat,pponaſq; patronę hæredes eum qui libertatem à defuncta acceperat,iniurijs[x] afficere:curabit præſes prouinciæ cõtumeliã hæredum cõpeſcere.PP. idib. Iulijs ipſis iiij.& iij.Conſ.

¶ *Hoc crimen eſt priuatum.hoc dicit.Sali.*

Idem AA.& CC.Potentiano. L. VII.

INiuriarum* cauſa nõ publici iudicij,ſed priuati[y] cõtinet querelam.S.idib.Febr.Sirmij, AA.Conſ.

¶ *Pro atroci iniuria i pſonã ſerui illata,dñs põt agere ciuiliter & criminaliter ad utilictã.hd.Sa.*

Idem AA.& CC.Martiano L. VIII.

DOminũ pro atroci iniuria quã ſeru⁹ eius paſſus eſt,edicti perpetui[z] actione ,ppoſita,qua dãni etiã haberi rationẽ verbis[a]

e ¶ Creditoris.] ſcilicet ſecundi.
f ¶ Apud alios.] primos.
g ¶ Capi.]id eſt decipi.
h ¶ Tuam.] loquitur primo creditori.
i ¶ Perfecta.] ſ. tecum.
k ¶ Pertentat.] ſcilicet 30 ſubijciendo alium quaſi ſit potior .vt ff.de fid. inſtru.l.repetita.
l ¶ Sententiam.] primo caſu per accuſationẽ huius criminis. ſecundo p accuſationẽ legis Corneliæ de falſis : vt ſ.ad l. cor.de fal.l.ſi creditor.& facit ff.eo.l.iij.§.ſed & ſi. 40 & §.item ſi quis.

IGnorãtia.] CASVS. Si debitor o- 10 bligat rem duobus, tenetur crimine ſtellionatus.ſi verò colluſit cum ſecũdo creditore,ſcribẽs eum potiorẽ eſſe,cũ alius potior erat, quia prior: accuſatur l.cor.de fal.verbi gratia. Titius mutuauit ſibi x.in cal.Iunij: & ſcripſit Seiũ ipſum mu- 20 tuaſſe in cal.April.

¶ DE INIVRIIS. ¶ *Diximus de actiõe ui bonorũ raptorũ: & quia rapiẽdo fiunt iniuriæ, audiamus de iniurijs. Azo. Pro hac criminaliter extraordinariè, & ciuiliter agiẽ: ut inſtitu.eo. §.in ſumma. 50 & una tollit aliã:ut ff.e.l. qđ ſenat⁹.& l.prætor.§.j.*

NEc ſeruis. CASVS. Dicit in hac l. quòd non ſolum libero, ſed nec ſeruo faciẽda eſt iniuria.
m ¶ Nec ſeruis.] acti- 60 uè & paſſiuè.& facit in ſtit.eo.§.ſeruis.& ff.e.l. j. §.labeo.& l.item apud labeonem.§. ſi quis ſic. §. penult.& l.eum qui.§.j.

INiuriarũ.] CASVS. Dicitur in hac l.quòd non ſolum nomine ſuo,ſed patris & vxoris agere poteſt maritus.
70 n ¶ Tibi.]ò mulier.i. ob iniuriam tibi factam.
o ¶ Duplici.] imò triplici tibi.ſ. & patri & viro : vt ff.eo.l.j.§.fin. & l. eum.§.ſi nupta.& inſti.e. §.patitur.Sed hic pro vna ponit eam quæ patri, & eam quę filię cõpetit: cùm eius exercitium pa- 80 tri detur: vt ff.e.l.patri.

SI non es.] CASVS. Aliquis intulit mihi iniuriam,dicendo me eſſe delatorem : an propter hoc ſum infamis, quæritur.Et dicitur quòd non : ſed agam aduerſus eum iniuriarum.
p ¶ Delatorem.] delator falſus punitur & infamatur ; vt j.de calum.l. noſtris.verus non[a]: vt ff.eo.l.eum, in prin.

q ATrocem.] Proferres.ex perſona & ex tempore,ſiue loco & facto, ſiue re dicitur atrox iniuria : vt ff.eo.l.prætor.§.atrocẽ.& inſtit.eo. §.atrox.& hic eſt atrox primis duobus modis.& facit ſ.de epiſ. & cler. ſi quis in hoc.Nota etiam qui iniuriarum agit certum dicere debet: & non in genere vel ſubalternatione : vt ff.eo.l.prętor.in prin.& §.quod autem. & de iure fiſ.ita fidei.

SI non conuitij.] CASVS. Si motus ira quẽ homicidam 10 vocaſti : ſi probare poſſis, per irã nõ animo iniuriandi vocaſſe:itẽ ſi exceſſit annus,liberaberis: quia anno finitur iniuriarum actio. Itẽ nõ ſolum patronus, ſed nec hæres eius liberto poteſt iferre iniuriam:alioquin hęres coercebitur.h.d.cũ l.ſeq.
20 r ¶ Probare potes. tibi enim incumbit hoc onus : qa præſumitur te animo iniuriãdi[b] hoc dixiſſe: quia verba ſic ſe habẽt. ſic & ſi dicat ſe per iocũ dixiſſe,pbet: vt ff.e. l.iij.& ſ.ad leg.cor.de ſica.l.j.nõ aliter eñ &c.vt ff.de lega.iij.l.non aliter.
30 s ¶ Calore.] Sed videtur nullo modo teneri : vt ff.de regu.iuris. l. quicqd calore.Sed ſpeciale in actione iniuriarũ. ar.ff.de pœ.l.aut facta.§. ea.in fine. §. vel hic fuit perſeuerantia.
t ¶ Annus.]continuus, niſi quãdo fit per metũ. 40 quia tunc vtilis eſt annus:vt ff.quod me.cau.l. ſi cum ex.§.j.Sed cum ex lege Cornelia hæc actio tribus caſibus detur : vt inſtit.eod.§.ſed & lex. an tunc finitur anno? B. ſic: vt hic, cùm non diſtinguat : nec ob. inſtitu. de perpe.& teme.act.in prin- 50 ci.quia ſpãle eſt hic. ſed M. dixit eam perpetuam tunc,per d.l.inſtit. & ſolam prętoriã eſſe annalẽ.
v CVm nec.] Iniuriam atrocem. pro leui autem non agitur:vt ff. eo.l. præter. §. præter ea.& ff.de in ius vocand. ſed ſi hac lege.§.fina.
60 x ¶ Iniurijs.] etiam leuibus, vt facilius contra hæredem agatur.
y INiuriarum cauſa.] Priuati. niſi ob famoſum libellum detur: vt j.titu.j.l.j.

DOminum CASVS. Si ſeruum meũ verberaſti,agã iniu- 70 riarũ in qua veniet damnũ mihi datũ in ſeruo. & qui animo iniuriandi liberum ſeruum vocauerit : iniuriarũ tenebitur. hoc dicit cũ lege ſequẽti.
z ¶ Perpetui.] i. generalis.nec enim actio hæc eſt perpetua. ſic inſtitut. de ſatiſda. tu.in prin.
80 a ¶ Verbis.]ſic ergo vna actione & vna ſententia veniet contumelia & damnũ. & ſic eſt contra ff.eo.l.itẽ apud.§.ſi quis ſeruo.& ff.ad leg.aql.l.ſed & ſi quęcunq;.§.iniuriam.qbus dicitur aquilia ad damnũ,& iniuriarũ pro contumelia agi, & duas fieri cõdemnationes.Sol. poteſt dici ꝙ hæc ſecundùm illas intelligatur;& quod dicit, qua,ſimplicẽ facit relationẽ,qua,ſcilicet actiõe l. aqliæ vt & ibi,

Continuatio.

Iniuria vni facta quandoq; redũdat in tres.

♁ Filiorũ

a Sequitur

Salic. vide canoniſtas in c.audiẽs. extra de purga.cano.tamen ſi animo iniuriãdi,aut libello famoſo dicas baſtardum baſtardũ : teneris. Oldr.cõſil. liiij.

b Concor. extra de pſump. c.j.& gl.ſup verbo , exprimãtur.in c. ſicut nobis. in fi.de ſent. & re iudi.

Iniuriarum actio quãto tpe finitur.

* Actio.

vt & ibi,mulier quę dānauit ſaluauit.vel qua.i.ꝑpter quā iniuriā ſcilicet atrocē agit etiā lege aqlia.cōtra enim videbat.ex quo enim agit ad cōtumeliā,nō videbat poſſe agi ad damnū.Vel dic etiā in actione iniuriarum venire damnū:nō vt damnū,vt in cōtrarijs:ſed vt cōtumeliā vel cām contumeliæ.ſic in interdicto vñ vi veniūt etiā mobilia occaſiōe immobiliū: vt ff.de vi & vi ar.l.j.§.ſi fundū.ſiſr & damnū datum in corruptiōe ſerui. vel aliud damnū datū à 10 ſeruo,non petitur actione ſerui corrupti, niſi & animus ſit corruptus, & tunc ſic : vt ff.de ſer.cor. l.ī hoc iudicio.ſimile ar. ff.de li.lega.l.pe. & ff.de aqua plu. arcen .l. apud trebatium.§.aqua.

Damnū an veniat in actione iniuriarum.

euidēter exprimitur , agere poſſe [a] conuenit.S.xv.calēd.Nouēb. AA.& Conſ.

Qui liberū dicit ſeruū infamādi cauſa,tenetur iniuriarum: niſi ſic eſſe faciat pronunciari. hoc dicit cum l.ſeq.Sali.

Iidem AA.& CC.Nonnæ. LEX IX.

QVi liberos īfamādi gr̄a dixerint ſeruos,iniuriarū actiōe cōueniri poſſe nō ambigit [b]. S.vj. cal.Decēb.Nicomediæ AA.Cōſ.

*Dicēs alicui uerba iniurioſa per uiam iudicij, ſi deſiſtit à procedēdo poteſt iniuriarū cōueniri: ſed ſi non deſiſtit,non poteſt conueniri donec iudicium terminetur.*Bald.

Iidem AA.& CC.Paulo. LEX X.

SI quidē auiā [c] tuā ancillā(infamādi cā) reipublicæ ciuitatis Comanēſiū dixit Zenodorus, acreceſsit [d]: iniuriarū actiōe ſtatim cōueniri poteſt.Nā ſi pſeueret [e] in ea cauſa, facultatē habēs agēdi [f], ſup hac re deferri q̄relā,ac tūc demū,ſi non eſſe ſerua fuerit pronūciata,poſtulari cōuenit [g].S.xv.calend.Ian.Nicomediæ, CC. Conſ.

*In crimine iniuriarū criminaliter moto,illuſtres & eorū liberi & uxores uiuēte marito illuſtri,poſſunt per ꝓcuratorē cōparere: & nihilominus ī dominū fertur ſentētia. Cæteræ uerò ꝑſonæ quæ iure cōmuni cēſentur:per ſe debēt in hoc iudicio cōparere.h.d.*Bal.*Vel ſic:Cauſam iniuriarum ciuilē uel criminalē,tam actiuè quàm paßiuè poſſunt illuſtres ꝑ ꝓcuratorē exercere. Debent tamē ſe inſcribere: & in eos non in procuratores eſt ferenda ſententia.h.d.Sali.*

Imp.Zeno.A.Alexā.viro illuſtri. L. XI.

SI quādo iniuriarū actio [h],quā ſiter priuata delicta veteris iuris authores cōnumerāt [i], à quibuslibet illuſtribus viris,militātibus,ſeu ſine cingulo cōſtitutis,vel vxorib⁹ eorū,vel liberis maſculini ſexus, vel filiabus (ſuꝑſtitibus videlicet patribus aut maritis illuſtribus)vel ſi aduerſus aliquā huiuſmodi ꝑſonā criminaliter fortè mouetur : ipſos q̄dē qui ſuꝑ iniuria quærūtur,inſcribere:aliaq́; omnia q̄ in huiuſmodi cauſis de more [k] ꝓcedūt, ſolēniter obſeruare decernim⁹,licere autē illuſtri accuſatoris vel reo,vel vxori, vel liberis maſculini ſex⁹,ſeu filiæ itidē illuſtris ſuꝑſtitis, cām iniuriarū ī quocūq; iudicio cōpetēti ꝑ ꝓcuratorē [l] criminaliter ſuſcipe, vel mouere:ſentētiam iudice contra eū [m] qui ꝓcuratorē dederit (& ſi ipſe nō adeſſet iudicijs,ſed cauſam ꝑ ꝓcuratorē diceret)legib⁹ ꝓlaturo.ita tamē,vt nullus [n] ali⁹ idē ſibi audeat vēdicare, vel à noſtro numine poſtulare:ſed ī cęteris mos iudiciorū q̄ hacten⁹ obtinuit,ī poſterum ſeruet intactus.D.v.nonī.Nouemb.Cōſtātinop.Illo V.C.Con.

a Agere poſſe.] in duobus caſibus: quando 20 ſcilicet eſt atrox: licet nō in contumeliam domini. Item & quādo leuis : ſed in contnmeliam domini facta eſt. aliâs contra : vt inſti.e.§. ſeruis. ſecūdùm Io.Alij vtrunq; exigunt vt agi poſsit. ſecus in libero non quæritur contra quem iniuriam pro- 30 ponebat.vt ff. eo.l. eum qui.§.ſi iniuria.

Seruo ſi iniuria fiat an poſsit dominus agere.

b QVi liberos.] Nō ambigitur. vt ff.e. l.ſi quis ex libertate.

SI quidem.] CASVS. Si Zenodorus vocauit auiam ſuam animo iniuriandi ancillam , audiendus eſt : & 40 ſi libera fuerit pronunciata, conuenietur etiam Zenodorus iniuriarum.

c Auiā.] Zenodorus dixit auiā tuā eſſe ancillā ciuitatis Comanenſium, cauſa infamandi eam vel te:nec in cauſa proceſsit.

d Receſsit.] id eſt in cauſa non proceſsit.

50 e Si perſeueret.] probādo illā eſſe ancillā.

f Agendi.] fortè q̄a actor erat illius ciuitatis.

g Cōuenit.] nō pri⁹: vt ſ.de lib. cau.ſi tibi.

SI quando. CASVS. Si illuſtris accuſet vel accuſetur criminaliter de iniuria,reſpō- 60 dere poteſt per ꝓcuratorem.ſecus in alio.

h Actio.] id eſt accuſatio.Accurſius.

i Cōnumerant.] vt & ſ.eod.l. iniuriarum.ij.

k De more.] quę dixi.ſ.de accuſa.l.pe.& erit pœna extraordinaria. Sed ſi ciuiliter ageret,ſe 70 cūdùm q̄d iuraret habita taxatione:vt in aut.eo. §.in ſumma.& §.pœna.

l Per procuratorem.] ſpeciale ꝑpter nobilitatē. ſicut & ſ.de procu.l. quicūq;.& authen. ibi poſita. & j. de dig. l. quoties.lib.xij.& ſ.vbi ſena.vel cla.l.fi. regulari- 80 ter contra ff.de pub.iudi.l.pe.§. ad crimen.

Nobilitati fauetur.

m Contra eum.] ſpeciale : regulariter ipſe procurator eſt damnandus : vt ſ.de ſen.l.j.& de procu. l.nihil.

n Nullus alius.] imò & alijs videtur licere : vt ff. an per alium cau. ap.l.j.§.j.Sed ibi in minoribus criminibus : vt plenè not. ff. de procura. ſeruum.§.publicè.in ciuili actione iniuriarum,cōſtat poſſe conſtitui procuratorem : vt ff.eo.l.non ſolùm.§. agere.

DE FAMOSIS LIBELLIS. *Specialiter de quadā iniuria dicit.*

SI quis.] CASVS. Si aliquis famoſum libellum inuenerit ad alterius infamiam cōpoſitū , debet eum corrumpere: quod ſi nō fecerit,ſed manifeſtauerit:capite plectendus eſt ac ſi feciſſet.Sed ſi criminoſum quis vult accuſare cuius famam per libellum credidit laceſſere,audietur:ſi inſcribat. Et præmium ſi probat, reportabit. quod ſi 10 non probet, capite plectetur:& talis libellus famam eius in cuius ignominiam cōpoſitus erat, non lædet. Viuianus.

TIT. XXXVI.
De famoſis libellis.

Qui famoſum carmē de aliquo inuenerit,illud pādere nō debet:aliâs punitur pœna capitali niſi docuerit uera eſſe quæ dixit uel pandit.h.d. Sali.

Impp.Valentiniani & Valētis AA.Edictum. LEX Vnica.

SI q̄s † famoſum [o] libellum,ſiue domi,ſiue in publico, vel quocūq; loco ignarus reperit: aut corrūpat priusq̄ alter inueniat,aut nulli cōfiteatur inuētū. Si verò nō ſtatim eaſdē chartulas vel corruperit, vel igni cōſumpſerit,ſed vim earū manifeſtauerit: ſciat ſe q̄ſi authorē huiuſmodi delicti capitali [p] ſentētię ſubiugādū. Sanè [q] ſi q̄s deuotionis [r] ſuę,ac ſalutis [s] publicè cuſtodiā gerit:nomē ſuū [t] profiteatur,& quæ per famoſum libellū ꝑſequēda putauerit,ore ꝓprio edicat:ita vt abſq; vlla trepidatiōe accedat, ſciens quidē ꝙ ſi aſſertionibus ſuis veri fides fuerit opitulata:laudē maximā [v] & præmiū à noſtra clemētia cōſequet. Sin verò minimè hæc vera oſtēderit,capitali [x] pœna plectetur. Huiuſmodi autē libellus alterius opinionem nō lædat.PP. xvj.cal.Mart. Conſtantinop. Valentiniano & Valente A. Conſ.

o Si quis famoſum. de aliquo quod ad eius pertinet infamiam:vt ff. eod.ſcilicet de iniurijs. l. lex cornelia.§. ſi quis li- 20 brū.& hoc ſi tale continebatur ꝙ ſi verum eſſet pœna capitalis erat imponenda.vnde qui fecit,capite punit:vel qui inuentum pādit:vt hic,ſed nec in alijs nō capitalibus licet pādere per famoſum libellum, ſed in iudicio accuſet:et ſi cōtra fecerit, 30 capite punit:vt hic. vel verius, ſicut accuſandus puniendus eſſet:argu.ff. de priuac.delic.l.fi.

Libellū famoſum faciēs qua pœna punitur. + Hæc lex eſt canonizata v.q.j. ca.ſi qui. §. ſi quis famoſum.

p Capitali ſententiæ.] ſpeciale vt pro iniuria tam magna pœna imponatur:vt ſ. vbi cauſa fiſ.vel q̄i.do.l.vniuerſi.

q Sane.] nō per libel- 40 lum famoſum, ſed per accuſationem ſolennem pandat crimina. & hoc ſubijcit.

r Deuotionis.] quia deuotus eſt principi.

s Salutis.] quia intereſt reipub.maleficia puniri.Azo.

Maleficia ſunt punienda.

t Nomen ſuum.] id 50 eſt eius quem accuſat.

v Maximam.] vt ff. eo.l.eum qui.in princip. & l. lex cornelia. §. fina. & j. de ijs qui latro. l. ij. in fi.& ſ.de fal. mo.l.j. §. accuſatoribus.

x Capitali.] ſi etiam capitalis reo cōuicto imponenda erat: vt & ſ. de 60 ac.l.fina.

TIT. XXXVII.
De abigeis.

Crimen abigeatus ſine inſcriptione poteſt proponi.hoc dicit. Sali.

Impp.Honor.& Arcad.AA.Paſiphilo. LEX Vnica.

ABacti aīalis accuſatio nō ſolū cū īſcriptionib⁹, ſed etiā ſine ea obſeruatiōe [z] proponit.D.vj.cal. Iañ.Olybrio & Promoto Conſ.

DE ABIGEIS. *Quoniā abigei extra ordinem puniūtur:ut & qui committunt ſtellionatus: ideo de eis ponit. Azo.*

y ABacti.] Accuſatio. priuata : vt 70 ff.e.abigeatus.& eſt pœna eius. ff.e. l.j.§.penulti.Et qui ſunt abigei, dic quòd qui decem oues: porcos quatuor: equū vel bouē vnum ſemel vel frequenter abegit,id eſt ſubripuit de paſcuis,ſed & equum de ſtabulo : vt ff.eod.l.oues. & 80 in authen.de nup.minores. col. iiij.

Abigei qui ſunt.

TIT. XXXVIII.
De Nili aggeribus non rumpendis.

Rumpentes aggeres Nili, uel eius aquā ultra

z Obſeruatione.] id eſt ſine inſcriptione.& dic ſpeciale in hoc crimine,vt in pluribus alijs notatis ſ. qui accu.non poſ.l.iij.Vel dic,cum inſcriptione,cùm criminaliter:ſine ea,cùm ciuiliter. Accurſius.

DE NILI AGGERIBVS NON RVMPENDIS. *Sicut animalia abducuntur : ut ſ.titu.j.ſic aqua Nili, de quo dicit.*

a S I quis.] Cubitum.mensurandum à ripa eius.Accursius.
b ¶ Vetustatis.] Nota sic ff. de iur. immu. semper.& s̃.de testa.testamenta omnia.Accursius.
c ¶ Conscijs.] facit s̃.de rap. virgi. l.j.§. pœnas autem. de alijs verò fluminibus de æquitate idem posset dici, secundùm H.

¶ DE IIS QVI LATRO. &c. ¶ *Abigei & alij delinquẽtes occultãtur ab alijs. & sic occultantes alienum delictum, suũ faciunt: ideo de hoc dicit.*

E Os.] CASVS. Si abscondi latronem ĩ domo mea, pœna puniẽdus sum qua & latro est, si iudici eum nõ exhibuero; pœnã corporalẽ sustinebo.

d ¶ Eos.] Construe. par pœna reos alieni crinis expectet, & ipsos reos, scilicet latrones: reos dico alieni criminis q secũ sortiarũt eũ, vel eã, occultãdo eos. Et sic no. æquale esse delictũ: vt ff. de recepta. l.j. & ff. de incẽ. rui. nau. l.iij. §. nõ tãtùm. & s̃. de adult. l. castitati. & ad leg. iul. de vi. l. crimẽ. & ar. s̃. de fal. mo. l.j. & ad l. Fla. de plag. l. si quis seruum. nisi affinem quis recipiat: vt ff. de recep. l. fi. Quę autẽ pœna latrones expectet, habes s̃. de ser. fugi. authen. sed nouo.

e ¶ Supplicio.] corporali. hoc de supplicio refert ad suscipiẽtẽ sciẽter. qđ dicit de dispẽdio, refertur ad eũ qui nõ offert: vt j. l. proxi. sic ergo coniuncta separantur.

S I qui.] Diuidit in partes octo. Primò mãdat latrones exhiberi. Scđò si nõ exhibeãtur, mãdat rectori ꝓuincię vt eos mittat ad capiẽdum. Tertiò vbi officiũ rectoris ꝓuinciæ nõ sit ꝑ se potẽs, ꝓuidet vt officiũ militare congrat in auxiliũ. Quartò punit iudicẽ mãdata nõ seruantẽ. Quintò punit tribunũ militũ auxilium nõ præbentẽ postulatũ: vel damnum inferre militibus permittentem prouincialibus. Sextò punit prædiorum dños & eorũ procuratores, latrones nõ exhibentes. Septimò prouidet ne dñi prędiorũ se valeãt excusare rõne impotentię. Octauò punit q accusationẽ porrexerunt, si de crimine nõ docuerũt. Secunda ibi, si verò. Tertia ibi, sin autẽ. Quarta ibi, nõ ignaro. Quĩta ibi, tribuni. Sexta ibi, dñi. Septima ibi, ipsi quoq;. Octaua ibi, si verò. Sali. CASVS. Si criminosus in fundo meo latitat: vel ego vel ꝓcurator meus debeo eũ præsentare iudici: alioquin potero cõueniri ab officialibus iudicis vt eũ exhibeã: & si nõ exhibuero, rector prouinciæ mittet milites vt me capiãt: q si capere nõ pñt (qa eis resistã) mittat ad tribunũ militũ in ꝓuincia vt veniat ĩ auxiliũ cũ militibus. Alij aũt rectores ꝓuinciæ cõuenti vocari debẽt: & ego q criminosus sum exhibere nolim, amitto fũdũ: & ꝓcurator relegabit. Si verò nõ potero reijcere criminosum, iudex dabit mihi auxiliũ. Et si ille qui crimen dicitur cõmisisse innocẽs apparuerit, accusator de calũnia puniet.

Ordo lr̃æ.

* Vel dignitatem.

Latronum pœna qualis est.

Diuisio.

* Prout iu ris est, &c.

solitum occupãtes, cõcremãtur: & eius criminis ꝑticipes deportãtur sine spe ueniæ. h.d. Sali.

Impp. Honor. & Theod. AA. Anthemio. LEX Vnica.

S I quis posthac per Aegyptũ ĩtra duodecĩ cubitũ [a] fluminis Nili valla fluẽtis de ꝓprijs ac vetustis vsibus p̃ter fas, præterq; morẽ antiq̃tatis vsurpauerit, flãmis eo loco cõsumat̃ ĩ quo vetustatis [b] reuerẽtiã, et ꝓpemodũ ipsi⁹ ĩperij appetierit securitatẽ * cõscijs [c] & cõsortib⁹ ei⁹ deportatiõe cõstringẽdis: sic vt nũq̃ supplicãdi eis, vel recipiendi ciuitatẽ, vel dignitatẽ, vel substãtiã, licẽtia tribuat̃. D. x. cal. Octobr. Cõstãtinop. Honorio viij. & Theodosio iij. AA. Cons.

TIT. XXXIX.

De iis q latrones, vel aliis criminibus reos occultauerũt.

¶ *Eadẽ pœna puniuntur receptatores, quã rei principales: in bonorum uerò dispẽdio, qui reum superſederit offerre in iudicio. h.d. Sali.*

Impp. Valent. Valens & Grat. AAA. Simplicio. LEX I.

E Os [d] qui secũ alieni criminis reos occultãdo, eũ eam vel sociarũt: par ipsos & reos pœna expectet. & latrones quisquis sciens susceperit, & eos offerre iudicibus superſederit, supplicio [e] corporali, aut dispẽdio facultatũ, ꝓ qualitate personæ, & iudicis æstimatione plectetur. D. iij. cal. Mart. Romæ, Grat. A. iij. & Equitio Cons.

¶ *Pro summario sufficit diuisio in gl. posita.*

Impp. Honor. & Theod. AA. Palladio præfecto prætorio. LEX II.

S I qui latrones, seu alijs criminibus obnoxij in possessione degũt seu latitãt: dñs possessionis (si præsto est) aut ꝓcuratores (si dñs abest) seu primates possessiõis vltro eos offerãt: aut si scientes hoc spõte nõ fecerint, cõueniãtur à ciuili officio, vt tradãt ꝓuinciali iudicio eos q requirũtur * sub examine iudicis arguẽdos, & pœnas post documẽta cõgruas subituros. ¶ Si verò exhibere eos domini, vel procuratores, aut primates [f] possessionis distulerint: tũc ad detinẽdos [g] eos adito rectore ꝓuinciæ [h] oĩa ciuilia dirigãtur auxilia. ¶ Sin aũt ꝓpter multitudinẽ forte eorũ qui in ꝑdio sunt, ciuile adminiculũ sufficere nõ posse cõstiterit, & memorati audaces executorib⁹ obiecerint manus, vel alias parere distulerĩt: tũc iudex ꝓuinciæ memor ꝑiculi sui à viro deuoto tribuno seu primatib⁹ militũ q in locis sunt, auxiliũ postulet: vt ꝑ militarẽ manũ correpti accusati, sine dãno atq; lęsione cuiuslibet legibus offerãtur, & cõuicti pœnas subeãt cõpetẽtes: non ignaro iudice, q̃ si aduersus innocẽtẽ * ob aliã cãm p̃ter latronũ vel aliorũ nocẽtiũ inuestigationẽ, militare auxiliũ postulauerit, aut dispẽdijs affici ꝓuinciales cõcesserit: cõmotiõe seuerissima (ꝓut tua celsitudo iudicauerit) feriet̃. ¶ Tribuni etiã siue primates numerorũ, vel officiorũ, q in locis sunt, admoniti ꝑ lr̃as [i] iudicis, si adminiculũ militare prębere noluerit, aut si ab ipsis militib⁹ dãna ꝓuincialib⁹ inflicta fuerit: & dãna & læsiões restituẽt, & acerrima cõdemnatiõe pro arbitrio virorũ illustriũ magistrorũ militũ feriẽt. ¶ Dñi etiã ꝑdiorũ, seu ꝓcuratores, vel p̃riates possessionũ ĩpunes nõ manebũt, si p̃sentes & sciẽtes [k] vltro nõ obtulerint nocẽtes, vel admoniti eos exhibere distulerit, nã dñs qdẽ, possessionis dñio priuabit̃. ꝓcurator verò, seu p̃riates ꝑpetuo exilio subiacebũt. ¶ Ipsi quoq; procuratori, vel dño, vel primatib⁹ possessiõis, si se ad cõprimẽdã multitudinẽ rusticanorum sufficere nõ posse firmauerint, & id ꝓuinciali iudicio palã fecerĩt: militare auxiliũ rector ꝓuinciæ à tribuno, vel à primatib⁹ numeri faciet dari, si ciuilia nõ posse sufficere ꝑspexerit. ¶ Si verò post exhibitiõe eorũ q accusant, ĩnocẽtes eos esse, & nihil criminis admisisse patuerit: accusatores pœnã quæ ĩ calũniatores exercẽda [l] est, subire cogãtur. Exẽplo enim graue est sic latronẽ req̃rere, vt innocẽtibus periculũ fiat †. D. xij. Ianua. Cõstãtinop. Mariniano & Asclepiodoto Cons.

f ¶ Primates.] id est castaldiones.
g ¶ Ad detinẽdos eos. latrones vel nocentes.
h ¶ Prouinciæ.] sic s̃. de rap. virg. l.j.
i ¶ Per literas.] sic de lr̃is, s̃. de epi. & cleri. l. si q̃ per calũniã. §. pręterea.
k ¶ Si præsentes & scientes.] sic & s̃. de fal. mo. l.j. & j. de deserto. & occultato. l.j. lib. xij. Acc.
l ¶ Exercenda est.] vt & s̃. de accu. l. fina.

¶ DE REQVIR. REIS. ¶ *Si accusetur præsens s̃. dixit: nunc si absens.*

C Vm.] tria facit. Primò declarat qñ debet fieri annotatio. Secũdò quãdo reus veniẽs bona annotata recuperat. Tertiò qđ fiet de bonis, si reuersus intra annũ moriat. scđa ibi, postquàm. tertia ibi, sin verò. CASVS. Si absens quis accusetur: iudex ad proferendã sentẽtiam non debet festinare, sed debet citari & bona eius annotari: qui si intra annũ venerit, recuperabit bona, & ad defensionem criminis admittetur. Si verò post annũ, sup bonis non audietur, sed super defensione criminis: q̃ si intra annũ decesserit, ad hæredes eius peruenient bona sua. Et idem dicit lex sequens.

m ¶ Grauia.] ex qb⁹ pœna capitalis imponit: vt ff. e. l.j. sec⁹ si relegationis: vt j. cũ absens possit dãnari: vt ff. de pœnis. l. adierẽtẽ. §.j. & §. si sæpi⁹.
n ¶ Sẽtẽtia. erat hic ergo lis cõtesta. idẽ si nõ erat.
o ¶ Annotari.] s. eius bona. i. in scriptis redigi: & postea req̃runt ꝑ lr̃as. Vel dic etiã prius req̃ri, & dic vt req̃rat. s. primò.
p ¶ Ad pœnã.] scilicet fit annotatio bonorum.
q ¶ Purgãdi.] etiã post annũ. s. de crimine. sed de bonis intra annũ tantũ.
r ¶ Postquã verò requirẽdus.] i. req̃situs. Vel ideo dicit req̃rẽd⁹, qa q̃dã sunt, q nec req̃rẽdi sunt: vt q accusari nõ pñt ab eo à quo accusant̃. de quibus dixi s̃. qui accu. non pos. super rubri.
s ¶ Intra annũ.] cõputãdum

* Vel ob aliam causam, &c.

Diuisio.

Absens damnari pót.

† Concor. c.j. in princ. cũ glos. j. in medi. extra de postu.

Annotari bona quid fit.

TIT. XL.

De requirendis reis.

¶ *Contra absentem de graui crimine accusatũ, non fertur definitiua: sed citati nõ cõparentis bonorũ annotatio debet fieri: quæ recuperat, si intra annum ueniens se purgat: & ad hæredem ea transmittit, si interim decedat. h.d. Sali.*

Impp. Valerian. & Gallien. AA. Rustico. LEX I.

C Vm absenti reo grauia [m] crimina ĩtẽtant̃: sentẽtia [n] festinari nõ solet, sed annotari [o] vt requiratur, nõ vtiq; ad pœnam [p], sed vt potestas ei sit purgandi [q] se, si potuerit. ¶ Postq̃, verò requirẽdus [r] factus intra annũ [s] redierit:

dum à tempore quo ſciuit, ſeu annotatus fuerit: vt ff. e. l. j. §. pe. & l. iiij. Ac.

a Purgauerit.] ſi ergo eo ipſo ꝙ non venit etiã intra annum, præſumitur contra eum, ſed non tantum vt condemnetur. propter abſentiam ergo grauatur vt probet: ſicut & accuſator. ſic & aliâs ſ. de fal. l. vbi. & j. de aboli. l. fallaciter. in fi. ſed nullo probante abſoluitur.

ſi ſe crimine purgauerit [a], res arbitrio iudicis ſignatas recipiat. ¶ Sin verò intra id tẽpus reuerſus, poſt intimationẽ [b] ſuam fuerit defunctus: ſi necdũ ſe purgauerit, ad hæredes proprios res trãſmittat [c]. D. ✳ Tuſco & Baſſo Conſ.

Annotati bona intra annum non comparentis, irreuocabiliter confiſcantur: & poſtea ueniẽs repertus nocens punitur: innocens uerò abſoluitur non propterea bona recuperans. hoc dicit. Salicetus.

Imper. Cõſtant. A. ad Ianuariũ. LEX II.

Quicũq; † ex eo die quo reus fuerit in iudicio petitus [d], intra anni ſpatium noluerit adeſſe iudicio: res eius fiſco [e] vendicentur. ¶ Et ſi poſtea repertus, nocens fuerit deprehenſus, ſeuериori [f] ſententiæ ſubiugetur. Sed etſi argumentis euidentibus & probatione dilucida innocentiã ſuã purgauerit, nihilominus facultates eius penes fiſcum remaneãt. D. idib. Ianuar. Conſtantino A. & Conſtantino Cæſ. Conſ.

Cõtumax in ciuili cauſa non notatur etiam facti infamia. contumax uerò in cauſa criminali, afficitur infamia facti. hoc dicit. Sali.

Impp. Honor. & Theodo AA. Palladio pręfec. præto. LEX III.

In pecuniarijs cauſis edictum contra latitantem propoſitum exiſtimationẽ ei⁹ nõ lędit [g]. ¶ Criminalis verò programatis tenor [h] hãc tantã [i] ferat de iure cẽſuram, vt inter reos annotati [k] nõ tãtùm patrimoniũ debeat trãsferre, ſed famę [l] exiſtimationem lædere. D. vij. calen. Iul. Rauennæ Euſtachio & Agricola Conſ.

TITVLVS XLI.

De quęſtionibus.

Regulariter etiam in criminalibus, ſerui non torquentur in dominos. fallit in caſibus hic exceptis. hoc dicit. Salicetus.

b Poſt intimationem.] id eſt repræſentationem.

c Tranſmittat.] vt & ff. eo. l. j. in fi. & facit ſ. ſi pen. app. mor. l. ij. & hoc verũ etiã in crimine læſæ maieſtatis. ſed licet dentur hæredibus, tamẽ ab eis in crimine læſæ maieſtatis auferũtur: vt inſti. de hære. quę ab inteſt. §. per contrarium.

d Quicunq;.] Petitus. Primo iudicio petitur: poſtea annotatur: tertio requiritur. vel primo requiritur ꝗ annotetur.

† Cum hac l. cõcor. gl. ſup verbo, ꝓbatũ. poſt prin. in c. ve... itatis. de dolo & cõtu.

e Fiſco vendicentur.] Si tñ fiſcus intra xx. ann. nõ petat: pręſcriptione repellit: vt ff. eo. l. ij. & l. iij. & ff. de iur. fiſ. l. j. §. pręſcriptio. Accur.

f Seueriori.] ꝗ ſi intra annũ veniſſet & eſſet cõuictus, & ſic grauatur in hoc. Itẽ in eo ꝙ bona nõ recuperat: vt hic. Itẽ fit infamis de facto: vt j. l. fi. Item in probãdo: vt ſubijcit, & dixi ſ. l. proxi.

Diuiſio. In pecuniarijs.] Primò in cauſa ciuili. Secundò, in criminali. ſecunda ibi, criminalis. CASVS. Aliqs in cauſa pecuniaria fuit citatus, non comparuit: non fit infamis. ſecus in criminali: quia & bona amittit, & infamia (ſcilicet lapſo anno ex die requiſitionis ei factę) notatur. Viuianus.

g Non lædit.] niſi ſit fortè talis actio, qua damnatus infamaret; quo caſu per edictũ. i. citationem fit infamis de facto.

h Tenor.] i. reqſitio quæ fit literis: vt & ſ. cõminationes epiſtolas. l. programma.

i Tantam ferat.] aliâs transferat. aliâs tantum ferat.

k Annotati.] quod tunc verè poteſt dici. cũ intra annũ nõ redit. nam prima ſententia de annotatione ſub conditione fit, ſi non venerit intra annum: vt ff. eo. l. fina. Azo.

Annotatus ſi poſtea cõpareat, ſuper quo audief.

l Sed famæ] non vt faciat ipſo iure infamem: quia de crimine nõ eſt damnatus, qđ lex exigit: vt ff. de ijs qui not. infa l. j. §. j. & l. athletas. §. calumniator. Sed infamia facti grauatur: vt ff. de obſequijs. l. licet. & l. honori. Et ſic no. ex prædictis ꝙ intra annũ veniens, & de crimine, & de bonis auditur. poſtea veniens quandocunq;, auditur de crimine, ſed de bonis nunquã: vt ff. eod. l. j. & pe. in fi.

DE QVAESTIONIBVS. ¶ *Quia pro prædictis delictis uenitur ad quæſtiones quandoq;: ideo de his dicit.*

Quæſtionem.] CASVS. An in caput dñi ſeruus torqueri poſſit, quęrit. & diſtinguitur. aut petitur torqueri in cauſa ciuili: aut in criminali. primo caſu nõ torquet. ſcđo caſu in tribus caſibus torquetur & nõ pręcedentibus indicijs in caput dominæ vel tutoris vel eius filij ſeruus torqueri non poteſt.

m Quæſtionem.] quid quæſtionis verbo cõtineatur, habes ff. de iniurijs. l. item apud labeonem. §. quæſtionẽ. & ad ſylla. l. j. §. quæſtionis.

n Cõtra dominos.] pręſentes vel pręteritos: vt ff. e. l. vni⁹. §. ſeruus.

o Non oportet.] vt ff. eo. l. j. §. item ſeuerus.

p Adulterij.] vt & ſ. ad legẽ iuliam de adul. l. iij. & l. in adulterij. & l. fina. de repudijs. l. conſenſu. §. vir. & ff. ad legem iuliam de adulte. l. vim paſſam. §. fi. & ff. eo. l. extraneo. in prin.

q Fraudati cenſus.] i. annone: cùm & de hoc poſsit dñm accuſare: vt ff. de iudi. l. vix. & ff. ad le. iul. de anno. l. j. in prin.

r Principis.] vt & ſ. ad le. iul. maieſtatis. l. fi. Idem ſi ad rempublicã, vel ad eos qui militant circa latus eius: vt ff. ad leg. iul. maieſtatis. l. fina. & penul. Item excipitur & alius ſi vir vxorem & vxor virũ occidit: vt ſ. ad le. corn. de ſica. l. fina. Item ſi ſocius ſocium occidit: vt ff. eo. l. extraneo. §. qđ congruit. Item & alius: vt ff. ad ſylla. l. & ſi percuſſor. §. j.

Serui an poſsint ĩ dominos torqueri.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. Antianæ. LEX I.

Quęſtionẽ [m] de ſeruis cõtra dños [n] haberi nõ oportet [o]: exceptis adulterij [p] crminib⁹, itẽ fraudati [q] cẽſus accuſatiõib⁹, & crimĩe maieſtatis, qđ ad ſalutẽ principis [r] ptinet. ¶ In cæteris aũt quãq ea quæ ſeru⁹ cõtra dñm dixit, iudicaturi [s] ſententiã formare nõ debeant: tñ ſi alijs quoq; probationibus fides veritatis ĩueſtigetur, præſcriptionis [t] inuidia euaneſcit. ¶ In pecuniarijs verò cauſis nec inopia † ꝓbationũ ſeruos cõtra dñm interrogari poſſe manifeſtum eſt [v]. PP. cal. Iañ. Fuſco ij. & Dextro Conſ.

Serui non audiuntur contra tutorem uel matrem domini ſui. hoc dicit. Fallit ubi agitur de tutela. Bald. Vel ſic: Priuilegium conceſſum pupillo circa ſeruorum quæſtionem, tranſit ad matrem & ad tutorem. hoc dicit. Salicetus.

Idem AA. & CC. Catullo. LEX II.

Inſolitum eſt, & graue exẽplo, audiri ſeruos aduerſus tutores [x], vel matrẽ [y] dñorũ ſuorũ, niſi tutelæ [z] agatur. PP. iij. idib. Septemb. Chilone & Libone Conſ.

Præcedentibus indicijs uerisimilibus mulier quæ de maleficio mariti impetitur, eſt torquenda. hoc dicit. Bal. uel ſic: Ad torturam liberi hominis non uenitur, non præcedentibus indicijs uerisimilibus. hoc dicit. Salicetus.

Imp. Antoninus A. LEX III.

Cum cognitionaliter [a] audiſſet, dixit †: Primũ ſerui alieni interrogabũtur: ſi pręſtita fuerint ex tãto ſcelere argumẽta [b], vt videãtur accedere ad veriſimilia cauſę crimina. ipſa quoq; mulier torquebiť. Neq; eñ ęgrè [c] feret ſi torqueať, quę venenis ſuis viſcera hominis extinxit [d]. PP. vij. calen. April. Sabino & Anulino Conſ.

s Iudicaturi.] aľs iudicaturis: & eſt datiuus. & aľs iudicaturi. & ſic genitiu⁹ ſingularis. vel eſt nomĩatiuus pluralis aľs iudicãtes. Sed ſubaudies ſecũdũ ea quæ &c.

t Præſcriptiõis inuidia.] i. inuidioſa præſcriptio ceſſat. Et not. colligi ex hac litera ꝙ in ſuperioribus etiã ſi non præcedãt indicia. vel nõ ſunt aliæ ꝓbationes, torqueantur: qđ falſum eſt: vt ff. eo. l. j. in prin. Vnde dicũt quidã in oĩbus criminibus torqueri, vt tñ ſemper ſint indicia: et dictio autẽ, non aduerſatiuè, ſed pro etiã ponit: quaſi dicat in cæteris etiã &c. Tu dic, in alijs nullo modo torqueri. Sed hic de facto fuerunt torti. ſufficienter tñ aľs ꝓbatũ eſt. Vnde licet dñs dicat non debuiſſe torqueri, & bene dicat: non tñ per hoc abſoluit cum aľs ſit plenè ꝓbatũ. & ſic ſuũ dictũ ꝓ nihilo ẽ: cũ & ſeruorũ dictũ ſit nullũ: vt hic. & ff. e. l. j. §. itẽ ſeuer⁹. & §. ſi ſerui. & j. e. l. ſeruos. & ſ. de teſti. l. ſeruos. & ff. de proba. l. cum probatio.

† In nõnullis exẽplaribus exacti⁹ excuſis & recognitis, nõ nec inopia, ſed ex ĩopia ſcriptũ inuenimus.

v Manifeſtũ eſt.] hoc fallit j. e. l. interrogari. & l. hoc qđ placet. & l. quoties. & l. fi. & ſ. de ſer. fugi. l. qcũq;. in fi. & l. cũ ſeruũ. Sed certè imò etiã torqueri vř cõtra dñm ĩ pecuniaria: ſi alię deſint ꝓbationes: vt ff. e. l. diu⁹. quę eſt cõtra. Solu. ibi de ſeruis alienis dicit de quibus hic nõ prohibet inter alios torqueri, imo videtur cõcedere eo ꝙ contra dñm vetat tantũ. Alij dicunt hanc illam corrigere: vel ibi de facto ſerui: vt j. eo. l. ĩterrogari.

† In quibuſdã exẽp. ĩcipit hæc l. Primum, cuius ĩſcriptio eſt Impera. Anto. A. cũ cognitionaliter audiſſet, dixit.

Serui an poſsint ĩ dominum torqueri in cauſa pecuniaria.

Inſolitum.] CASVS. Cõceſſum eſt priuilegium aliquod cuidam pupillo circa ſeruorum queſtionem: an illud tranſeat ad matrẽ vel tutorem, quæritur. & reſpondetur ꝙ ſic.

x Aduerſus tutores.] q̃ q̃ſi dñi ſũt: vt ff. de fur. l. ĩterdũ. §. q tutelã.

y Vel matrem dominorum.] priuilegium inferioris ad ſuperiorem porrigi nota. ſic j. de priui. ſcho. l. iij. in prin. lib. xij.

Priuilegiũ inferioris ad ſuperiorem porrigitur.

z Niſi tutelæ.] vt & ſ. de admi. tu. l. lex. §. ante omnia. nec eñ loco dñi eſt tunc cum pupillũ ſpoliat: vt ff. pro emp. l. qui fundum. § ſi tutor.

Cum cognitionaliter.] CASVS. Mulier quædam dicebatur veneno aliquem peremiſſe: ſi accuſetur, primò debent torqueri ſerui alieni: deinde mulieris.

a Cũ cognitionaliter.] aľs incipit, cũ cognitionaliter. aľs primũ. & dic, id eſt priuſquã ipſa mulier torqueatur, quæ virum dicitur occidiſſe. nam prius indicia debent præcedere, & poſtea torquentur ſerui: vt hic. & ſ. ad leg. cornel. de ſica. l. fi.

b Argumenta.] id eſt indicia.

c Aegre.] id eſt moleſtè.

d Extinxit.] id eſt extinxiſſe dicitur: vt ff. de contrahen. emptio. l. ſi in emptione. in princip.

Sicuti.] Casus. Si accusatus dicat ad excusationem suã q̃ alius idem crimen cõmisit: an ob hoc liberetur, quæritur. & dicitur q̃ non. neq; ei credi debet: si tamen appareat eum commisisse, qui criminosum deprehendit, & hoc probetur: non euitabit pœnam: vt s. de accusa. l. vltima. & de liberali causa. l. si filium.

a Eos.] apprehẽdêtes.

b Non oportet.] vt & ff. eo. l. j. §. cũ latrones. & s. de accusat. l. fi. & de libera. cau. l. si filium. & de testi. l. quoniam.

c Id fecisse.] id est eos deprehendisse.

d Probati.] qui alios deprehenderunt.

Nec si.] Casus. Si hæres testatoris vindicare velit mortem, ne ab hæreditate repellatur vt indignus: petat seruos qui in testamento libertatẽ meruerunt torqueri, vt veritas eruatur: an sit audiendus, quæritur. Et dicitur q̃ non.

Quæstio nõ indistinctè est habenda etiam de seruis.

e Indiscretè.] i. indistinctè. nam de minore xiiij. annorum quæstio nõ habetur: vt ff. eod. l. de minore. nec de eo qui nõ fuit sub eodẽ tecto: vt ff. ad sylla. l. j. §. hoc autẽ. Item nec de statulibero nisi particeps sceleris fuerit: vt ff. ad sylla. l. j. §. sed in eo cui. & tunc vt liber: vt ff. eo. l. statuliber. Item attenditur sint indicia vel nõ: vt no. s. eo. l. j. Itẽ & an fuerit præsens vel nõ: vt ff. ad sylla. l. j. §. si qs in villa. Itẽ an fuerit in ea valetudine vt dñm iuuare potuerit vel nõ: vt ff. ad syll. l. iij. in prin.

f Pridem.] Domestica. Nota qui sunt domestici: vt s. de ijs q ad eccle. confu. l. fina. §. fin. et ff. de pœnis. l. respiciẽdum. §. furta

g Vt neq; pro his neq; aduersus.] ergo qđ fauore eius inducit, in eius lęsionem retorquetur. & sic est contra. s. de leg. & constitu. l. qđ fauore. Sed certè non ideo q̃ non contra eum admittitur, euenit, q̃ nõ p̃ eo, sed quia vt testis pro vtraq; parte eum dicere oportet: vt & s. de episco. & cleri. aut. sed iudex. & ad hoc s. de testi. l. seruos. & ff. eo. l. j. §. imperator noster. & §. seruus. & ff. de testi. l. lege iulia. Accursius.

h In capitalibus.] nisi in casibus s. eo. l. j. & facit ff. eod. l. vnius. §. seru°. & sic vbi quis inuitus nõ diceret testimonium non torquetur.

Non est credendum de facili confesso de se & socijs: sed si allegat euidentem rationem, uel aliud uerisimile quod instruat iudicem, debet procedere ad inuestigationem ueritatis. hoc dicit. Bal. Vel sic: Confesso uel conuicto non creditur de socio, & maximè de ipsum apprehendente, nisi euidenter probauerit: & tunc quia cum apprehendit pœnam delicti non euitabit. hoc dicit. Salicetus.

Pars ex rescripto Imp. Antonini A. L. IIII.

Sicuti conuictis confessisq; ad societatem scelerũ vocãtibus eos[a] à quibus apprehẽsi custoditive sunt, facilè credi non oportet[b]: ita si euidentibus rationibus post cõmissum cõiter facinus ad euitãdam de se sñiam id fecisse[c] fuerint p̃bati[d], publicę vindictæ nõ sunt subtrahendi. PP. v. calen. April. Sabino & Anulino Conss.

Etiam si de nece defuncti uindicanda tractatur, serui libertate donati non indistinctè torquentur. hoc dicit. Salicetus.

Imp. Alexander A. Respecto. LEX V.

Nec si mors testatoris vindicanda est, quæstioni indiscretę[e] subijciũtur ij qui libertatẽ supremo iudicio acceperunt. PP. vj. id. Mart. Iuliano ij. & Crispi no Conss.

Seruus uel libertus, non torquetur in dominum uel patronum uel pro eo. hoc dicit. Sali.

Imp. Gordian° A. Herodiano. LEX VI.

Pridem placuit domestica[f] seruorum seu libertorum pro priorum vel maternorum interrogatione in causis ad dños vel patronos p̃tinentibus abstinẽdũ esse: vt neq; pro his[g], neq; aduersus eos in capitalibus[h] vel pecuniarijs quęstionib° veritatis vim obtinere posit, qđ ĩ cõfessionẽ ab eis fuerit deductum. PP. vij. idib. Maij, Sabino & Venusto Conss.

Seruus non torquetur contra dominum uolentem, uel inuitum. hoc dicit. Sali.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. Vrbanæ. LEX VII.

Seruos qui proprij indubitatè iuris tui probabuntur, ad interrogationem nec offerẽte[i] te p̃duci sinerem°: tñ abest[k] vt etiã inuita te cõtra dominã vocẽ rũpere cogãtur. PP. calen. Nouembr. Maximo ij. & Aquilino Conss.

Milites etiam ueterani, & eorum filij nec non cæteri in dignitate positi, etiam præcedentibus indicijs non debent torqueri nisi à militia ignominiosè sint dimißi: nec in cæteris ad torturam proceditur non præcedentibus legitimis indicijs. hoc dicit. Salicetus.

Idẽ AA. ad Sallustiũ p̃sidẽ. L. VIII.

Milites neq; tormẽtis[l], neq; plebeiorũ pœnis[m] ĩ causis criminum subiungi[†] cõcedimus: etiã si non emeritis stipẽdijs[n] suis videãtur esse dimissi: exceptis ijs q̃ scilicet ignominiosè sũt soluti. qđ & ĩ filijs militũ & veteranorũ seruabit. Oportet autẽ iudices nec in ijs criminibus[o] quæ publicorũ iudiciorũ sunt, ad inuestigationẽ veritatis à tormentis initiũ sumere: sed argumẽtis[p] primum verisimilibus probabilibusq; vti. Et si his velutì certis indicijs ductì, inuestigandæ veritatis gratia ad tormẽta putauerint esse veniẽdũ: tunc id demũ facere debebũt, si personarum cõditio[q] patiatur. Hac enim ratione etiã vniuersi prouinciales nostri fructũ ingenitæ nobis beneuolentiæ consequẽtur. PP. sine die & consule.

In causa ingenuitatis, ad torturam potest perueniri. hoc dicit. Salicetus.

Idem AA. & CC. ad Charissimum præsidem Syriæ. LEX IX.

Super statu[r] ingenuitatis[s] per omnia interrogationũ & quæstionum vestigia decurrendum est: ne alienę fortè sordidę stirpes splendidis & ingenuis natalibus audeãt subrogari: vel propria ac debita per compositam[t] quęstionem q̃bus competit, successio denegetur. D. vj. idib. Maij, Emissa ipsis iiij. & iij. AA. Conss.

Super falsitate testamenti potest seruus hæreditarius torqueri: etiam si ei libertas sit præstita. hoc dicit. Salicetus.

Idem AA. & CC. Ptolemeo. LEX X.

Cum testamentũ falsum esse proponas[v]: ad illuminandã veritatẽ seruos hæreditarios (etsi libertas eis ab eo q̃ se hæredẽ esse affirmat, p̃stita est) etiã p̃ tormẽta[x] interrogari, cõstitutióib° principum est p̃missum. PP. vj. calen. Septẽbr. ipsis iiij. & iij. AA. Conss.

In dignitate uel præeminentia positi:

i Seruos.] Nec offerente. i. volente dño nõ torquetur cõtra dñm: vt & s. de test. l. seruos. & l. parentes. & ff. e. l. vnius. §. seruus.

k Tantum abest.] id est multomagis. & hic abest à iure. qđ subijcit. sic & s. de codicil. l. si.

Milites.] Casus. Miles in criminali causa torquendus non est, nisi ignominiosus sit à militia missus. Item nec filij militum. Iudex verò antequã aliquem torqueat, debet esse instructus argumentis: nec à quæstionibus debet incipere. si tamen quis torqueri debeat, habenda est personarum discretio. Viuianus.

l Tormentis.] id est quæstionibus.

m Pœnis.] quę sunt fustigatio, in metallum damnatio, vel in ministerium metallicorum: vt ff. de pœnis. l. moris. §. iste. & j. de pœnis. l. honor. & ff. de re mili. l. iij. §. j. Sed hoc fallit in crimine læsæ maiestatis: vt s. ad leg. iul. maiest. l. si quis alicui. Additio. Aduertas q̃ sicut milites non torquentur, sic nec doctores: vt tenet Cy. hic, & in l. iiij. s. ad legẽ iuliam maiest. Idem dicas in homine decrepitę ætatis: vt in l. iij. §. ignoscitur. ff. ad sylla. Idem potest dici ĩ clerico, nisi sit infamis. de quo per Anto. de but. & alios canonistas in c. j. extra de deposi. & per Abb. in c. cum in contemplatione. de reg. iur. in antiquis.

Plebeiorũ pœnæ quę sunt.

† aliàs, subiugari.

n Stipẽdijs.] sed forte causaria missione est missus, cũm multa sint genera missionum: vt ff. de ijs qui notã. infa. l. l. iij. §. ignominię.

o In his criminibus.] in criminib° quandoq; fallit: vt ff. ad sylla. prius. Sed fortè & ibi præcedebãt indicia. Itẽ & fallit s. eo. l. j. Vel dic vt ibi. Accursius.

p Sed argumentis.] vt & s. de fal. l. sicut. & ff. eod. l. j. in princip. & l. de minore. & l. vnius §. in ea

q Personarum cõditio.] quia nõ sit in dignitate, vel militia, vel alterius conditionis.

Super.] Casus. Si dicat se quis filium alicuius, & ideo debere ei succedere: & obijciatur ei q̃ sit suppositus: an in huiusmodi quæstione posit, vel debeat seruorum haberi quæstio? Dicitur q̃ sic: ne talis loco nobiliũ & legitimorum subrogetur: & ingenuis auferatur debita successio. Viuianus.

r Super statu.] Vbicunq; sit quæstio, cautè debet fieri: vt ff. eo. l. de minore. §. plurimũ. maximè vbi quis negatur ingenu° vel filius. & sic dicitur nõ debere succedere, sed alios. Vel econtra dicitur esse liber, vel filius qui non est, ne sordida stirps subrogetur: vt hic. & ff. e. l. extraneo. §. de quæstiõe. & l. vni°. §. iudex. Item in possessione libertatis: vt s. de libe. cau. l. eam quæ. Sed nõ in p̃prietate libertatis & seruitutis: vt ff. e. l. de minore. §. si. Item si de libertinitate tractetur. argu. huius l.

s Ingenuitatis.] De supposito partu. Irn.

t Per compositã.] id est fallacem vel fictã. Alij dicunt quæstionem à quærendo: quia per fallaciam quærit hæreditatem qui habere non debet.

Cum.] Casus. Accusasti testamentum de falso in quo eras institutus hæres: an serui hæreditarij torqueri posint vt eruatur veritas? Dicitur q̃ sic. Vel sic: reuocabatur in dubium de quodam testamento esset verum vel falsum: an serui &c. Et respon. q̃ sic etiam si is qui se hæredem affirmet, illos manumisit.

v Proponas.] ó accusator. Accursius.

x Per tormenta.] & hoc ratione dubij: qa dubiũ est sit hęres vel nõ contra quẽ torquet: vt ff. e. l. hæreditarij. & l. extraneo. §. j. & j. e. l. hoc qđ. Diuo.

Diuo.] CASVS. Decuriones priuileg. habent ꝙ torqueri nō debent. idem priuilegium extenditur vsq; ad pronepotes: nisi in prio re gradu constitutus esset infamis. verbi gratia: Auus meus erat decurio: filius meus si fuerit infamis, non habebit idem priuilegium quin torque ri possit. idem est in alijs nobilibus, & eorum filijs.

a Ad pronepotes liberos.] vt ff. de pœ. l. moris. §. liberos. Accur.

b Aspergit.] tūc enim in liberos aspersos macula, sequenti gradui nō porrigitur prærogatiua: vt hic. porrigitur tamen per auum vel proauū à quo cœpit hoc priuilegium: vt ff. de sena. l. emancipatum. §. fi. arg. ff. de inter. & rele. l. iij. quę sunt contra. Alij dicunt ꝙ ibi remansit in potestate aui: hic non. Alij ꝙ illud quo ad dignitates: hoc quo ad tormenta. Sed si filius senatoris aspergit macula, & prius habuit, vel genuit filium q̃ infamaretur: nō nocet huic nepoti quo minus vt & filius & nepos senatoris dicat, & priuilegio fruatur. secus si post maculā conceptus est. illi. enim ex persona aui tm̄ subueniatur ex prædicta l. & ex alia in eo. tit. filiā. & de in ius voc. adoptiuum. §. fi.

c Hoc obseruari.] vt non torqueantur, nisi infames sint: vt ff. de pœ. nis. l. moris. §. iste. & l. fi. & j. de pœnis. l. si matrem. & l. decuriones. Accursius.

d Quoties. CASVS. Si de dn̄io alicuius serui inter aliquos fiat quæstio, scilicet ad quem eorū domi nium serui pertineat: an is de seruus torqueri possit, quæritur. Et dī ꝙ sic.

Tractatur.] quia vnus vēdicat ab alio rei vendicatione. & sic ratione dubij torquetur: vt & de rei vendi l. cum super. & j. l. proxi. Si autem liberalis, vel super possessiōe libertatis esset quæstio: dic vt s. de liber. cau. l. eam quæ. Nec obstat huic l. ff. eo. l. ex lib. §. fi. quia ibi petitione hęreditatis agebatur, hic reivendicatione, vel illa corrigit. Item cōtra. ff. eo. l. de minore. §. fina. Sed positio casus tollit contrarium.

e Ipsa.] s. mancipia.

Hoc quod.] CASVS. Si inter aliquos sit controuersia de hæreditate aliqua, vt quia vnus dicat se hęredem, & alius similiter: an seruus hęreditatis torqueri possit, quæritur. Et dicitur ꝙ sic. sed si Titius habeat cōmunem seruum cū seio: & Titius dicat Seiū crimen cōmisisse: an possit petere vt seruus cōis torqueatur, quæritur: & dicitur ꝙ non. Viuianus.

f Quæratur.] quia ego dico me insolidum hæredē. Tu dicis de te. & hoc placet sapientibus seruos hæreditarios torqueri: vt ff. eo. l. hæreditarij. & l. extraneo. §. de quæstione.

g Opitulari.] agenti communi diuidundo. Irn.

h Incertum est.] vt s. l. proxi. & dictis legibus ff. eo. l. fi.

Margin: ♁ Scientiæ memoriā. † Ergo à sensu cōtrario, si veritas aliter illuminari posset adhuc p. cedetibus i. dicijs nō esset ad tortu ram deueniendū, non alios casus ponit hyp. po. in l. j. de quæstio. † Aliās, ex hæreditate.

& eorum liberi usque ad pronepotes: nec pœnis plebeiorum, nec quæstionibus debent subijci. Si tamen præcedens in gradu est aspersus aliqua uiolati pudoris macula: nec ad sequentem in gradu porrigitur priuilegij prærogatiua. hoc dicit. Sali.

Idem AA. & CC. Boetho. LEX XI.

Diuo Marco placuit, eminentissimorum quidem necnō etiā pfectissimorū virorū vsq; ad pnepotes liberos[a] plebeiorū pœnis vel qstionibus nō subijci, si tn̄ propioris gradus liberos p quos id priuilegiū ad vlteriorē gradū transgredit, nulla violati pudoris macula aspergit[b]. ¶ In decurionibus aūt & filijs eorū hoc obseruari[c] vir prudentissimus Domitius Vlpianus in publicarū disceptationū libris ad perennē♁scientiā & memoriam refert. PP. v. calen. Decembr. ipsis iij. & ij. AA. Cōs.

Si inter duos est quæstio de dominio serui po test ipse torqueri. hoc dicit. Sali.

Idem AA. & CC. Aspro. LEX XII.

Quoties de dn̄io mācipiorū tractatur[d], si alijs probationibus veritas illuminari non possit:† de seipsa[e] esse cum tormētis interroganda, iuris authores probant. PP. iij. idib. Maij. Sirmij, Tyberiano & Dione Cons.

Si quæstio sit inter duos se contendentes hæredes, serui hæreditarij possunt torqueri. Si autem inter duos se fatentes cohæredes quæstio sit, an res aliqua sit hæreditaria serui iure isto torqueri non poterunt: cum seruus cōis nisi ex casu homicidij pro uno contra alterum non possit torqueri. hoc dicit. Salicetus.

Idem AA. & CC. Philippę. LEX XIII.

Hoc qđ placet, si de hæreditate quærat[f], hæreditarios seruos īterrogari, tibi opitulari[g] non pōt. Vbi em̄ de dn̄io incertū[h] est, ad quem hæreditas† pertineat: merito p īterrogationē hęreditarij serui ad veritatis indaginē puenitur. ¶ Tu aūt asseuerādo seruū cōem esse[i], non dubitas portionē ad eū ptinere, cōtra quē interrogari[k] eū cupis. Quę res questionē haberi ab eo non pmittit: cū nec[l] cōmunis seruus aduersus dn̄m cōmunē qui non occidisse sociū suū dicatur, interrogari possit. S. iij. calen. Maij, Heracliæ AA. Cons.

Nedum pro domino præsenti, sed nec pro præterito seruus potest torqueri. Sali.

i Communem esse.] quia fateor te cohæredem: & tu me, & sic seruum Stichum hæreditarium esse cōmunem: quem peto torqueri ad inquirendam veritatem alterius rei hæreditariæ, quam hæreditariam nego. hoc casu non torquetur Stichus: vt hic. Sed hodie contra: vt j. eod. l. fina. quæ hanc corrigit.

Idē AA. & CC. Constātio. LEX XIIII.

Seruos nō solum pro dominis sub quorū dominio sunt constituti, sed nec pro ijs quorū antea fuerūt[m], interrogari posse cōstat. S. viij. id. April. CC. Cons.

Vbi de facto serui quæritur, ipse potest torqueri. hoc dicit. Sali.

Idem AA. & CC. Maximo. LEX XV.

Interrogari† seruos de facto[n] suo non solum in criminali causa, sed etiam in pecuniaria (veluti quando per eos depositi vel commodati nomine, vel alijs causis legibus cognitis res alijs♁ præstitæ[o] sunt) posse, non ambigit. S. v. id. April. CC. Cons.

Decuriones prohibentur torqueri: nisi contra principem uel rempublicam dicantur moliti: pœna capitis imminente iudicii in contumeliam ordinis torquenti. hoc dicit. Salicetus.

Imppp. Valent. Valens, & Grat. AAA. ad Antoninum præfectū prętorio Galliarum. LEX XVI.

Decuriones siue ob alienū, siue ob suum debitum, exortes[p] omnino earum volumus esse pœnarū, quas fidiculę[q] et tormēta constituunt. Quod qđem capitale iudiciū erit, si in cōtumeliā ordinis exitiūq;[r] tentetur. Maiestatis tantūmodo reos, & quæ nephāda dicta† sunt cōscios, aut molientes ex ordine[s] municipali, maneat[t] tā cruenta cōditio. D. cal. Octob. Treueri, Valetiniano & Valente AA. Cons.

Nec gratia nec pecunia iudex debet innocentes uel dignitate munitos torquere: & memoria pristinæ dignitatis prodest. hoc dicit. Sali.

Imperatores Arcadius, & Honor. AA. Messalæ. LEX XVII.

Nihil sibi deflectens à iustitia indignatio cognitorum[v], nihil venalis exigētium terror in eas quę aut innocētia[x] securę, aut principali sunt honore munitę, ītelligat licere personas, ad inferēdas iniurias corporales[y], habeat hanc mercedē laboris multorum munerū testimonijs cōmendata deuotio. ¶ Ideq; est si munera[z]† decurionatus qs deposuerit. nam & ipse propter pristinā dignitatē quæstionem non patitur[a]. D. xv. calend. Septembr. Theodosio & Rumoridio Cons.

k Interrogari.] sup re vna, quam hæreditariam dicis: ille negat.

l Cū nec.] transit ad tertium casum, quando cōmunis est ex alia causa quā hęreditatis: et hoc confitetur vterq;: nam non torqueretur in caput domini: vt ff. eod. l. constitutione. nisi in casu quem subijcit, & quā habes ff. eo. l. extraneo. §. quod congruit. & nisi causa communis negotij: vt ff. communi diuidun. l. de communi. & facit ff. eod. l. vnius. §. penul. & l. j. §. seruū municipum. Accursius.

Seruos.] CASVS. Si vendidi tibi seruum: an in caput meum possit torqueri, quæritur. Et dicitur ꝙ non: sicut neq; in tuum.

m Fuerunt.] in memoriā prioris domini: vt ff. eo. l. vnius. §. seruus. & l. etiam. & l. extraneo. §. vlti. & j. de senten. pas. & restit. l. frustra. & facit ff. de decur. l. fi. & j. e. l. nihil. & s. e. l. j. in fine. arg. cōtra. ff. de postu. l. cui. §. affinitates.

Interrogari.] CASVS. Seruus cum contra dn̄m torqueri non possit, cum meū seruum deposui, vel cōmodaui: an de facto suo torqueri possit, quęrit. Et dicitur ꝙ sic.

n De facto suo.] forte & non etiam præcedētibus indicijs: vt ff. de prob. l. cum probatio. & facit s. de testib. l. seruos. & de ser. fugi. l. quicunq;. Accursius.

o Præstitæ sunt.] quā cōmodauerunt vel receperunt cōmodatum.

p Decuriones.] Exortes. id est immunes.

q Fidiculæ.] i. fidicularum tormēta. & est genus tormenti: vt s. ad legem iuliam maie. l. nullus. & facit j. de decurio. l. omnes iudices. lib. x.

r Exitium.] i. vitupe rium, vel preiudicium.

s Ex ordine.] decurionum.

t Maneat.] i. teneat: vt s. d. l. nullus. Itē & fallit s. de fal. l. si quis decurio. & s. de mathe. l. & fi excepta. & j de decur. l. q. libet. lib. x.

v Nihil.] Cognitorum. i. iudicum.

x Innocentia.] quia nulla pręcedunt indicia: vt s. eodem. l. milites. §. oportet. Accursius.

y Corporales.] i. tormēta. nec etiā pœnas plebeiorū ex snīa: vt ff. de pœnis. l. mortis. §. iste. Sed aliç sunt pœnę quę talibus imponuntur: vt ff. de re mili. l. iij. §. j. Sed hoc tallit: vt s. proxi. not. Accur.

z Munera.] id est onera.

a Non patitur.] vt ff. de decurio. l. fi.

Margin: † Cum hac l. cor cor c. dilecto. cum s. lo. de offi. archi. ♁ Permissa. † Aliās, dictu. Fidiculę qd significat. † Alias, munia.

DE tormentis.] CASVS. Si inter aliquos de hæreditate ſingularis fuerit queſtio: an ſerui hæreditarij torqueri poſsint, querit. Et dicitur ꝙ ſic: ſiue eis fuerit relicta libertas in teſtamẽto, ſiue nõ. præſtito tñ ſacramento calũniæ ab eo qui petit eos torqueri. Viuianus.

a ¶ Diſcrimine.] id eſt diſtinctione quæ fiebat ex l. ſ. eo. hoc quod placet. vtrum de tota hæreditate eſſet quæſtio, vel de vna re, quæ per hanc corrigitur. Accurſius.

b ¶ De iure.] id eſt de vſufructu.

c ¶ De vtroq;.] vſufructu & prædijs.

d ¶ Corporibus.] vt prædijs. Accurſius.

e ¶ Hæreditarijs.] vel etiam iuribus. q. non de alijs rebus aliunde ſibi communibus.

f ¶ Præcepti ſunt.] leuius tamẽ illi torquentur: vt ff. eo. ſtatuliber. & ſ. eo. l. nec ſi mors.

g ¶ Deduci.] ſpeciale, vt contra dominium torqueatur: vt & ſ. de iure deliberan. l. fina. & §. licentia danda. & al's contra: vt ff. eod. l. j. Item & al's cõtra: vt ff. eo. l. diu⁹. §. fina. ſed illę per hanc correctæ ſunt.

h ¶ Præſtando.] ꝙ nõ calumnioſè petat torqueri: vt ſ. de iuramen. calum. l. j. in fine. Sed cũ fiat quæſtio, an per eam fiat plena probatio? Videtur ꝙ non: qa fragilis eſt res: vt ff. eo. l. j. §. quęſtioni. Econtra ꝙ ſit efficaciſsima videtur: vt ff. eod. l. edictum. Poteſt dici ſecũdùm quoſdam in nimium duris, & in nimium mollibus tormentis non fit probatio: in mediocribus ſic. Sed videtur in nullis fieri fidem: vt ff. eo. l. j. §. diuus ſeuerus. vbi dicit non haberi pro explorato crimine. quarę dic ſi perſeueret, tenet confeſsio in tormentis cõtra ſe: aliâs non: vt argum. j. eod. l. ſi quis vltro. Alij dicunt ꝙ illud loquitur quando de alijs delinquentibus confitentur. Tertij econtra, quando de ſe.

Præſcripti. Cõfeſsio facta in tormentis, an faciat plenam ꝓbationẽ.

¶ In quæſtione hæreditatis, uel de rebus hæreditarijs ſerui hæreditarij poſſunt torqueri, prius preſtito ſacramento à petente torqueri, quod hoc non petit animo calumniæ. h. d. Bald. Vel ſic: Serui hæreditarij gubernationem rerum habentes, poſſunt torqueri, ſiue ſit quæſtio de hæreditate, ſiue de re hæreditaria: nõ obſtãte quod eis libertas ſit legata. hoc dicit. Sali.

Impera. Iuſtinianus A. Demoſtheni præfecto prætorio. LEX XVIII.

DE tormentis hæreditariorũ ſeruorum ſancimus, nullo diſcrimine[a] ſecundũ anteriores leges et cõſtitutiões interpoſito, ſiue de iure[b] hęreditatis aliqua moueat inter hęredes queſtio, ſiue de corporib⁹ tantũ hęreditarijs, ſiue de vtroq;[c] eorũ: ſeruos de corporibus[d] tãtũ hęreditarijs[e] ĩterrogari, & licere ſeruos eos tantũmodo q res gerẽdas detinent, ſiue ĩ ſerui tute relicti ſunt, ſiue libertatẽ adipiſci ꝑ vltimã teſtatoris volũtatẽ *præcepti[f] ſunt, in quæſtionẽ rerũ hæreditariarũ deduci[g], & ex his ea quę occulta ſunt, reuelari: pri⁹ tñ ſacramẽto ſup his à nobis ſtatuto prȩſtando[h]. D. xv. cal. Octobr. Chalcedone, Decio V. C. Conſ.

TIT. XLII.
De abolitionibus.

¶ Accuſatio cuius abolitio eſt cõceſſa à præſide, non repetitur: niſi à principe impetretur. hoc dicit. Salicetus.

Impp. Diocletian. & Maximian. AA. & CC. Paternæ. LEX I.

PRæſes ꝓuinciȩ ſi ꝓſpexerit, abolitionẽ ad oĩa crimina quȩ mota ſunt pertinẽtẽ, à ſe[i] impetratã: ne ſemel finita inſtaurentur, interceſsione authoritatis ſuæ proſpiciet. Supplicatione verò porrecta nutui principali[k], præfata abolitione ſopitum crimen, ab eadem ꝑſona reuocari poteſt[l]. PP. xv. calen. Decẽbr. Diocletiano iij. & Maximiano AA. Conſ.

¶ DE ABOLITIONIBVS. ¶ *Dictum eſt ſupra de accuſationibus: uideamus de abolitione accuſationis. Azo. Quia accuſatores quandoq; deſiſtunt, & ſi quidem ſine licentia incidunt in turpilianum: ut j. ad turpil. per totum: ſi cum licentia, nõ. Et habetur licentia ſiue abolitio tribus modis. Aut enim eſt publica: aut ex lege, aut priuata. & hæc priuata, aut à præſide, aut à principe: ut ff. eo. l. abolitio. & l. ſequen. & hic. Eſt ergo abolitio accuſationis inſtitutæ per ſententiam interlocutoriam peremptio.*

Continuatio.

Abolitio habetur tribus modis.

¶ Abolitio priuata cõcedenda eſt à iudice cauſa cognita: & iuſtè denegatur, quando per calumniam ad accuſandum proſiluit impetrator, uel à reo corruptus fuerit: niſi uel ſuam uel ſuorum iniuriam proſecutus fuerit. hoc dicit. Sali.

Imperator Conſtantinus A. ad Ianuarium præfec. vrb. LEX II.

ABolitio præſentibus[m] partibus cauſa cognita non à principe, ſed à cõpetenti[n] iudice poſtulari debet: id eſt, ſi ꝑ errorẽ, ſeu temeritatẽ, ſeu calorẽ[o] ad accuſationẽ ꝓſiluerit. hoc eñ accuſator explanãs, abolitioni locum faciet. ¶ Sin aũt per deceptionẽ[p], vel pecunijs à reo corruptus, ad poſtulandam abolitionem venit: redemptæ miſerationis vox[q] minimè admittatᷓ, ſed aduerſus nocẽtem † reũ inquiſitiõe facta, pœna cõpetens ingeratur. ¶ Hi aũt qui ſuam ſuorũq; iniuriã defendũt[r], & qui cognatos ſuos in accuſationem deducunt: omnimodo[s] abolitionem petere non prohibẽtur. Dat. xvj. calen. Decembr. Serdicæ Conſtantino A. v. & Licinio Cõſ.

Abolitio quid ſit.

PRæſes.] CASVS. Si inſtitui accuſationem aduerſus aliquem criminaliter, poſſum impetrare abolitionem à prȩſide, vt liceat mihi deſiſtere: non ſi velim impetrare vt liceat mihi interim accuſare: & ita abolitionem abolitionis non poſſum impetrare niſi à principe.

i ¶ A ſe.] præſide. & ſic eſt priuata. & eſt idem ff. e. l. mulier. §. fi. ſecus ſi eſt publica vel legitima abolitio: vt j. tit. j. l. j.

k ¶ Principali.] qui eñ impetrauerat abolitionẽ, nunc ſupplicat principi, vt ad accuſationẽ ei redire liceat. & ſic eſt abolitio abolitionis.

l ¶ Reuocari põt.] intra xxx. dies: vt ff. eo. l. aut priuatim. §. triginta. & facit ſ. ad legem corn. de fal. l. ſi docueris. in fi.

ABolitio.] CASVS. Si accuſaui te per errorẽ pœnitere poſſum & ĩpetrare abolitionẽ, & ſi per pecuniã inſtitui accuſationem.

m ¶ Abolitio præſentibus.] ſic ſ. ſi per vim, vel alio modo. l. fi.

n ¶ A competenti.] ſcilicet præſide, qui de crimine cognoſcit, non delegato: vt ff. ad turp. l. j. §. abolitio. Accur.

o ¶ Calorem.] ſic ff. de regu. iur. l. quicquid calore. Accurſius.

p ¶ Per deceptionem.] quia dicit ſe id feciſſe per errorẽ, cũ fecerit per calumniam.

q ¶ Vox.] quia non miſeretur, ſed propter pecuniam facit. & facit ſ. de infan. expoſ. l. fi. in fi.

r ¶ Defendunt.] accuſando. Accurſius.

s ¶ Omnimodo.] etiã per pecuniam: ſeruata tamen in omnibus diſtinctione ſequentis legis ſecundùm Ioan. Alij dicunt etiam ſi per calumniam accuſaſſet, ꝙ petit aoblitionẽ. quod non placet. & facit ſ. de adul. l. quãuis. ij. Accur.

† Nota ꝙ licet accuſator facit pacem cũ accuſato, nihilominus iudex poterit ꝓcedere ſuper mortis. ꝑ l. ita vulneratus. ff. ad le. Aquil.

¶ Per calumniam accuſanti, non debet abolitio concedi: nec etiam mente ſyncera accuſanti, ſi reus iam fuerit carceratus, uel aliquod grauamen corporale paſſus, niſi conſentiat impetranti: & poſt torturam teſtium nõ debet cõcedi: nec etiam in criminibus hic enumeratis. hoc dicit. Salicetus.

Impp. Valẽt. & Valẽs AA. ad Probũ. L. III.

FAllaciter[t] incuſantibus accuſationis abolitio non dabitᷓ. ¶ Sin aũt ſyncera mẽte accuſationem inſtituerit, & reus aliq̃d iniuriȩ ĩſcriptiõib⁹ illatæ tolerauerit, id eſt ſi vel carceres ſuſtinuerit, vel tormẽta, vel verbera, vel catenas: abolitio nõ petetᷓ[v]: niſi fortè ille qui hęc paſſus eſt, ſuũ cõſenſũ ad petẽdã abolitionẽ accõmodauerit. ¶ Qñ aũt reus nihil tale paſſus eſt: poſtq̃ fuerit officij cuſtodię traditus, intra dies triginta accuſatori petenti, etiã inuito reo, dari permittitur. Poſt hoc verò tẽpus, niſi reus cõſentiat, cẽſemus nõ eſſe tribuendam. ¶ Qđ ſi ingenuorum licet plebeiorũ, q cõſcij & participes criminũ nõ erãt, teſtimonij gratia corpora fuerint lacerata verberibus, tormẽtiſq; vexata[x], abolitionẽ etiã duarũ[y] partiũ cõſenſu petitam iubemus vigore iudicis denegari: & crimẽ ꝓpoſitum, cuius examẽ tormentis iam cœperat[z], agitari. ¶ Sin aũt teſtibus tormenta minimè ſunt illata, etiã ſic abolitio non dabitur in illis criminibus[a] (vt in violata maieſtate, aut patria oppugnata, vel

FAllaciter.] CASVS. Per calumniam accuſanti abolitio denegatur: ſed & ſi motus iuſta de cauſa accuſauerim: aut tu reus paſſus es tormenta, & tũc non poſſum petere abolitionem niſi requiſito aſſenſu tuo. aut non, & tunc intra triginta dies te inuito potero petere abolitionem, poſt non, niſi te conſentiente. ſi teſtes tormenta paſsi fuerunt, tunc nullo modo in caſibus tamen non datur abolitio, vt in crimine læſę maieſtatis, & in patria oppugnata, & in actione peculatus: & quando accuſatur miles de periurio quocunque modo fuerit inſtituta accuſatio: ſiue reus, ſiue teſtes fuerint ſiue non. Viuianus.

t ¶ Fallaciter.] i. per calumniã: vt j. de calum. l. fallaciter. & ſ. l. proxi.

v ¶ Non petetur.] cũ effectu.

x ¶ Vexata.] Nota ingenuos torqueri: vt & ff. de queſtioni. l. ex libero. & l. vnius. §. teſtes. etiã clerici; vt ſ. de epiſco. & cleri. presbyteri. & xiiij. q. vj. ſi res.

ADDITIO. Dicas de hoc vt per canoniſtas an c. j. extra depoſiti. & per Abb. in c. cùm in contemplatione. de reg. iur. in antiquis.

y ¶ Etiam duarum.] i. accuſatoris & accuſati.

z ¶ Cœperat.] præcedentibus tamen indicijs; non verò à tormẽtis incœpit: vt ſ. tit. proxi. l. milites. §. oportet.

a ¶ In illis criminibus.] in quibus &c. quod eſt j.

Prodita

a ¶ Prodita.] & iste incidit in crimen læsæ maiestatis: vt ff. ad le. iuliã maie. l. j. ij. iij. & iiij. & l. maiestatis. & ad idem ff. de capti. & postlimi. reuer. l. postliminium. §. transfugæ. & de re mili. omne. §. exploratores. & l. proditores. & Cato, Pugna pro patria.
b ¶ Desertis.] hoc in militẽ cadit: vt ff. de mili. test. l. ex militari. Item adde s̃. de fal. l. vbi. Item est istud spãle regularit' cõtra: vt s̃. de proba. l. ei.

fuerit, & vltimo die se non præsentauerit: in quarta parte bonorum suorum multabitur, & infamia notabitur.
m ¶ Detulerit.] An hic sufficit deferre? qđ videt secundũ Azo. vt ff. de adul. l. miles. §. socer. & j. de calũ. l. fi. Ecõtra ꝙ nõ, nisi fideiussor de exercẽda lite det. & ea cõtestata secũdũ H. vt j. ti. j. l. j. & ij. & ff. ad turp. l. quę sitũ. & l. in senatus. §. qui post. & ff. rẽ rat. habe. amplius. prima placet.

¶ DE GENERALI ABOLITIONE. ¶ *Quia s̃. tractauit de ea abolitione tãtũ qua una extinguitur accusatio: ponit hic de ea qua oẽs perimũtur accusationes: & iõ dicit de abolitione generali. Azo. Quæ datur ob aliquã letitiã: quæ publica dicitur. Est etiã legitima si moritur accusatus uel accusator: est & priuata quãdo petitur ut ff. eo. l. abolitio. & l. seq. & l. fi.*

Abolitio generalis legitima & priuata q̃ sunt.

Vi.] CASVS. Si accusationẽ aduersus te instituero, & gñaliter p principẽ abolitũ sit vsq; ad certũ tẽp': puta octo dies, quia natus sit ei filius: aut propter rẽ prospere gestam: an eam repetere possim, queritur. Et dicitur ꝙ sic intra triginta dies: post non.
c ¶ Qui potentatus.] quasi fuerit oppressus per potentiam.
d ¶ Factã.] ex cã publica: vt ff. e. l. si ĩteruenieĩte.
e ¶ Statutũ.] xxx. dierũ: vt ff. e. l. aut priuatĩ. §. trigĩta. Idẽ & si legitima est abolitio: vt ff. de accu. l. libellorũ. §. fi. sec' si priuata: vt s̃. ti. j. l. j.

a Hic vide notata in c. si vnus. §. si paciscar. ff. de pact.

Vm.] [a] CASVS. Tp̃e quo volebam te accusare ex principis ĩdulgẽtia, ante accusationẽ institutã interuenit abolitio: an tempore elapso possim te accusare, querit. Et dicit quòd sic, nec currit xxx. dierum exceptio.
f ¶ Crimina.] id est accusationes criminum.
g ¶ Præscriptio.] xxx. dierũ q coputant ab eo tp̃e quo cessauerũt feriç: vt ff. e. aut. priuatim. §. trigĩta. & facit ff. de le. & senatusc. l. cũ lex Acc.
Ndulgẽtia.] CASVS. Damnatus de publico crimine impetrauit à principe vt sibi pœna remitteretur. nũqđ infamia sit abolita? Dicitur ꝙ non. Viuianus.
h ¶ Indulgentia.] id est pœnæ remissio.
i ¶ Conscripti.] senatoribus loquitur.

prodita[a], aut peculat' admisso, aut sacramẽtis desertis[b], oĩaq; quę iure veteri cõtinent̃) ĩ qb' iudex nõ min' accusatorẽ ad docẽda quæ detulit, q̃ reũ ad purgãda quæ negat, debet vrgere. D. ij. id. Oct. Treue. Valẽti. N. P. & Victore Cons.

TIT. XLIII.

De generali abolitione.

¶ *Generali abolitione finita intra xxx. dies accusatio potest repeti, & non ultra. h. d. Sali.*

Imp. Antonin' A. Rutiliano cõsulari Ciliciç. L. I.

Qui potẽtat'[c] & vis aliorũq; criminũ reum fecit, si post abolitionẽ ex forma solita reorũ factã[d], & post edicta pposita intra diẽ statutũ[e] repetere supsederit persequi crimina volẽs nõ est audiendus. PP. viij. cal. Maij, Leto ij. & Cereali Cons.

¶ *Generalis abolitio cõcernit processus præsentes, non futuros. h. d. hæc lex nota. Bal. Vel sic. Si reus nõ erat accusatus tempore quo publica abolitio superuenit: ea finita etiam post xxx. dies accusari non prohibetur. h. d. Sali.*

Impp. Dioclet. & Maxi. AA. Paulino. L. II.

Cvm eo tẽpore quo indulgentia nr̃a crimina[f] extinxit, accusatio à te instituta nõ fuerit: publicæ abolitionis præscriptio[g] cessat. PP. vj. id. Februa. Maximo ij. & Aquilino Cons.

¶ *Indulgentia remittit pœnã, nõ infamiam. Sali.*

Imppp. Valent. Valens & Grat. AAA. ad Senatum. LEX III.

Indulgẽtia[h] (pr̃es cõscripti[i]) quos liberat[k], notat[l]: nec infamiam criminis tollit, sed pœnæ gratiam facit. D. xij. cal. Iuñ. Treueri, Gratia. A. ij. & Probo Cons.

TIT. XLIIII.

Vt intra certũ tẽpus criminalis quęstio terminetur.

¶ *Non prosequens accusationem intra tempus legitimum, in quarta parte bonorum multatur, & infamia notatur. h. d. Sali.*

Imppp. Valent. Theod. & Archad. AAA. Desiderio vic. Asiæ. LEX I.

Qvisquis accusator reũ in iudiciũ sub inscriptiõe detulerit[m], si intra statutum[n] tempus accusationem cœptam persequi supersederit, vel (quod est contumacius) vltima die adesse neglexerit: quarta bonorum omniũ parte multatus, aculeos[o] consultissimę legis ĩcurrat, scilicet manẽte infamia[p] quam veteres iusserant sanctiones. D. iiij. id. Iul. Treueri, Arcadio A. & Bautone Cons.

¶ *Dilationes necessarias nõ superuacuas debet iudex dare utriq; parti, & accusator intra tempus legitimum non prosequens ultra pœnam bonorũ notatur infamia: nisi sic sit uilis persona quod infamia ei non sit iniuria, quia tũc in exiliũ datur: nisi abolitio fuisset impetrata. h. dicit Sali.*

Impp. Honor. & Theod. AA. Cæcilio præfecto prætorio. LEX II.

Nouerĩt iudices cuilibet culmini honorive p̃sidentes, necessarijs vtriq; parti (si petant̃) dilationibus nõ negatis[q], p̃cedẽtibus scilicet inscriptiõibus, intra certũ[r] tp̃s criminales causas limitandas. Quo emenso, subeat accusator, qui destitit pœnã legib'[s] cõstitutã. ¶ Et si p̃sona vilior fuerit, cui dãnũ famç[t] nõ sit iniuria, pœnã patiat̃ exilij[v]: nisi fortè intra ♁ statuti tp̃is metas cõsensus partiũ abolitionẽ poposcerit. ¶ Iudicum aũt debet esse diligẽtia, vt si nulla rõnabilis à reo vel accusatore dilatio[x] postulet̃, vrgeant taliũ causarũ notionẽ, nõ expectatis moris. D. xij. cal. Feb. Rauẽnç, Honorio viij. & Theodosio iij. AA. Cons.

¶ *Causæ criminales debent intra biennium terminari, & hoc tempus est improrogabile: nec ualet definitiua sententia lata post id tempus, sed debet ferri absolutoria ab obseruatione processus. & imminet genus pœnæ iudice, per cuius negligentiã steterit quo minus causa terminetur. hoc dicit. Bald. Vel sic: Causæ criminales intra biennium sunt terminandæ. pœna iudici negligenti imminente.*

Imp. Iustinian' A. Mẽnæ prę. prę. L. III.

Criminales causas oĩmodo intra duos annos à cõtestatiõe litis[y] cõnumerãdos finiri cẽsemus, † nec vlla alia occasione ad ãpliora pduci tp̃a: sed post biẽnij excessũ, mĩme vlteri' lite durãte, accusatũ absolui[z], sciẽtib' iudicib' eorũq; officijs, ꝙ si litigatorib' admonẽtib', ipsi litis introductionẽ vel examĩationẽ distulerĩt, pœna vicenarũ librarũ auri feriant̃.

n ¶ Statutum.] à lege scilicet biẽniũ. Vel dic à iudice secũdũ moderamẽ locorũ: vt s̃. de dil. l. j.
o ¶ Aculeos.] i. pœnas de quarta parte bonorũ q̃s hęc cõsultissima lex ponit. Sed vr̃ alia pœna imponi: vt s̃. q accu. non pos. l. crimẽ. Sol. hęc pœna & illa extraordinaria ponit. Vel hic à lege data fuit dilatio. ibi à ministro legis, & sic corporaliter extraordinariè punit. nã miti' agit cũ lege quã cũ ministro legis: vt ff. de arbi. celsus. secundũ Azo. Vel qđ ibi dicit extra ordinariè, hic exponit i. quarta parte &c.

Lex q̃nq; mitius punit quàm minister legis.

p ¶ Infamia.] grauata est em̃ eius opinio: vt arg. s̃. de reqr. re l. fi. si tñ turpiter cõdẽnet etiã de iure est infamis: vt j. ti. j. l. ij. nec ob. huic l. j. tit. j. l. fi. qa ibi soluã. hic etiã turpiliano tenet̃: vt j. ti. j. l. j. & ff. ad turpil. l. ab accusatione. § destitisse.
Ouerint.] CASVS. Iudices scire debẽt ꝙ cã criminalis intra biẽniũ terminari debet: & si per accusatorẽ steterit, multabitur: quia si vilis sit, relegabitur, & nisi intra bienniũ accusator de voluntate accusati abolitionem impetrauerit.

♁ Statutas.

q ¶ Nõ negatis.] quæ reo tres, accusatori duæ dãtur: vt & ff. de fer. l. fi.
r ¶ Certum.] bienniũ: vt j. eo. l. fina.
s ¶ Legibus.] s̃. l. proxi. & s̃. qui accu. non pos. l. qui crimen.
t ¶ Famæ.] quã debet perdere: vt s̃. l. proxi.
v ¶ Exilij.] Not. ergo ꝙ infamis nõ põt plus infamari. sic & ff. de iniur. l. item apud. §. quod ait pretor. & s̃. ad le. iul. de vi. l. seruos. & hic. Sed cõtra est: vt ff. de ritu nup. l. palã. §. quę in adulterio. nã excõicatus iterũ excõicat̃. Sed huic & superiori l. est contra. ff. ad turpil. l. quęrebat̃. vbi deserens vel desistẽs nõ punitur. sed illud verũ est pœna talionis siue calumniæ. sed turpiliana sic: vt hic, & ff. ad turpil. l. ab accusatione. §. fina.

Excõicatus iterũ excõmunicatur.
† Concor. gl j. in c. de causis. in fi, glo. de offi. deleg.

k ¶ Quos liberat.] à pœna.
l ¶ Notat.] i. notatos relinquit: vt j. de sen. pas. l. generalis. & s̃. de ijs qui no. infa. l. ad tẽpus. Sed videtur huic l. contra ff. de postu. l. j. §. pe. & ff. de ijs qui no. infa. l. qd ergo. §. pœna. ibi solui. Itẽ not. versum Ouidij de Ponto. Pœna potest demi: culpa perennis erit. i. fama mala.

¶ VT INTRA CERTVM TEMP. &c. *Accusationẽ institutã opus est finiri &c. intra quãtũ tẽpus, dicit j. e. l. fi.*
Visquis.] CASVS. Si accusator intra tẽpus à lege cõstitutũ, puta biennium, accusationem suam prosecutus non

x ¶ Dilatio.] vt & s̃. de dila. l. j.
Criminales.] CASVS. Quæstio criminalis intra bienniũ terminari debet, numerãdũ à tp̃e litis cõtesta. quo elapso si non terminata fuerit, reus absoluetur accusatus: & si per iudicem steterit quo minus terminetur, pœna xx. librarum auri multabitur.
y ¶ A contestatione litis.] vt & s̃. de iudi. l. properandum. in prin. & ad leg. cor. de fal. vbi. sed in pręside speciale: vt s̃. vt omnes tam ciuiles q̃ crimi. l. j. in fi. & clerico: vt in aut. vt cle. apud. §. penul. colla. vj.
z ¶ Absolui.] ab obseruatione iudicij.

g AD SENATVSCONSVLTVM. ¶ Per hoc desistẽs punit qui tergiuersator dicitur: cuius pœna est quinq; librarũ auri: vt ff. de preuaric. l. iij. in fi. & infamia: vt j. eo. l. iij. Alij calumniant qui in talione lege remia puniũtur. Alij preuaricant qui sua parte ꝓdita &c. vt ff. eod. l. j. in prin. §. præuaricatore. & extraordinariè puniuntur: vt ff. de præuari. l. ij.

Is demũ.] CASVS. Volebam te accusare, porrexi tibi libellũ lite cõtest. dedi fideiussorẽ de prosequẽda lite, postea abolitione non impetrata destiti: an incidere debeam in turpil. quærit. Et dicitur ꝙ sic.

a g Is demũ.] hoc demũ ad omnia sequentia non refertur: nã accusato nõ sub custodia facto, sed fideiussoribus datis vel sola inscriptione deposita qui destitit, punit: vt ff. eod. l. in senatus. §. qui post. & de adult. l. miles. §. si socer. & ĵ. tit. j. l. fi. Et põt iduci in pecuniaria causa exemplũ s. quomodo & quãdo iud. aut. qui semel. Itẽ & is punitur qui deposuit accusationem nõ recipiendam: vt ff. eo. l. j. §. accusationem. ergo refertur dictio demũ, tantũ ad publicã. q. d. in priuato crimine desistens nõ punitur turpiliano: sed aꝛs iudicis officio: vt ff. eo. l. si quis reo petere. §. si stellionatus. & l. & in priuatis.

b g Nõ impetrata.] scilicet priuata: vt & s. de adulte. l. abolitionẽ. Idẽ si publicam haberet vel legalem: vt ff. eod. l. abolitio. & l. seq. & l. destitisse. & l. diuus.

c g Destitit.] id est in totũ animũ deposuit accusandi: vt ff. eo. l. ab accusatione. §. animo. & l. destitisse. & facit s. titu. j. Illa tamen est generalior in publico & priuato crimine.

Si pro.] CASVS. Accusabã te, Titius fideiussit pro me, de lite prosequẽda destiti: cõuenietur fideiussor in eam quantitatem quam promisit: & ego q destiti notabor infamia, & puniar in quinq; libris auri. Viuianus.

TITVLVS XLV.

Ad senatusconsultum Turpilianum.

¶ *Desistens præter abolitionem à causa criminis publici iudicij incidit in turpilianũ. h. d. Sali.*

Imp. Antoninus A. Amato. LEX I.

Is demum[a] in senatusc õsultũ icidisse videt, q crimẽ publici iudicij detulit et cã crimĩs ordiata, id est inscriptióibus depositis, & fideiussore de exercẽda lite prestito, eoq; q accusat, sub custodia officij facto, nõ ĩpetrata[b] abolitione ab executiõe crimĩs destitit[c].

¶ *Fideiussor datus pro lite prosequenda, accusatore non prosequente non tenetur nisi ad illam quantitatem quam promisit si accusator non prosequeretur, & in hoc casu fideiussor solendo non liberat principalem. hoc dicit. Bal. uel sic: Fideiussor non tenetur ultra quantitatem quam promisit: & accusator desistens notatur infamia, & etiam pro motu iudicis punitur. hoc dicit. Salicetus.*

Imp. Gordianus A. Apio. LEX II.

Si pro eo qui in crimen subscripsit, fidem tuam adstrinxisti[d], isq; destitit, et cõmissa stipulatio est: non vltra quãtitatẽ[e] quã spopondisti, obligatus es: eo qui destitit, infamia nihilominus nõ tãdo[f], & extra ordinẽ secundũm iudicialem motum puniendo.

¶ *Desistens ab accusatione criminali sub prætextu certæ finalis causæ, non potest ad illam reuerti quãuis eam non prosequatur. hoc dicit. secus esset in ciuili causa: ut s. de transac. l. siue apud acta. Bal. Vel sic: Licet promissa non seruentur ei qui destitit: ad accusationem non propterea redit. hoc dicit. quod no. Sali.*

Impp. Valer. & Gallie. AA. Syllano. L. III.

Quãuis eũ ordinem scripturæ[g] contineat, vt prĩo aboltio criminis poscerct, & tũc dehĩc oĩbus placitis[h] obtẽperaret: non obseruãtibus tñ aduersarijs pacto rũ fidẽ, instaurare accusationẽ mi tibi obstabit. Viuianus.

d g Adstrinxisti.] de lite perficienda: vt s. eo. l. proxi.
e g Quantitatẽ.] si fuit taxata. aꝛs taxabit iudex: vt ff. de cust. reo. l. iiij.
f g Notando.] in quinq; libris auri: vt ff. de preuar. l. iij. §. fi. & facit s. tit. j. l. j. & qui accusare non possunt. l. qui crimen.

Qvamuis.] CASVS. Cœpi te accusare: interuentu amicorũ destiti hoc pacto vt impetrarem abolitionẽ, vt tu omni anno dares mihi redditum alicuius prędij: nõ stas placitis: an possim redire ad accusationem à qua destiti, quęritur. Et dicitur ꝙ non.

g g Scriptura.] transactionis factæ inter accusatorem & accusatum.
h g Placitis.] quibus accusati pacti sunt aliqd dare vel facere si abolitionem impetrasset accusator. vnde videbatur ꝙ placitis non impletis accusare denuo liceret: quod nõ licet. secus in ciuili: vt s. de trãsac. sub pretextu. j. & l. siue. & hoc est ideo secũdũ Azo. quia tale fuit crimen de quo licuit trãsigi. qd nõ placet, quia accusatori nũq licet qn in turpilianũ incidat. licet ergo reo sic qq;, vt suũ sanguinẽ redimat: vt s. de trãsac. trãsigere. Ratio autem est, quia aliud in ciuili, aliud in criminali.

Accusationem deserẽs ratione ꝓmissionis si bi factæ ad illã nõ redit etiam promissione nõ seruata.

i g Ipse.] subaudi tu.
k g Destitisti.] vt & s. de generali aboli. l. j. & ff. eo l. mulier. §. fi. & dixi mus s. qui accu. non pos. l. accusationem.

Sis.] CASVS. Si me vel parentes meos accusasti, & destitisti: si iterum velis redire ad accusationem, exceptio accusationis tibi obstabit. Viuianus.

l g Opponi.] siue cum abolitione destitit, vt ff. e. l. mulier. §. fi. siue nõ: vt s. qui accu. non pos. l. accusationem. nisi quandoq; intra. xxx. dies: vt ff. eo. l. aut priuatum. §. ij. quæ est cõtra. & facit s. l. proxi.

Si fœmina.] CASVS. An fœmina accusans sua suorũq; prosequẽdo iniuria si desistat incidat in turpil. quæritur. & dicitur ꝙ sic.

Nimẽ potes, à qua ipse[i] destitisti[k].

¶ *Qui accusationem deseruit, amplius illam nõ repetit. h. d. Sali.*

Idem AA. Patrophilo. LEX IIII.

Sis de quo supplicas, contra parentes vestros desertã (vt dicis) accusationẽ cœperit ꝓsequi: præscriptio illi in iudicio præsidis destitutæ rei poterit opponi[l].

¶ *Mulier pacto desistens ab accusando, incidit in turpilianum. h. d. Sali.*

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. Matronæ. LEX V.

Si fœmina suam suorũq;[m] iniuriã exequatur[n], cũ ipsa pacto contra vetitũ destitisse profiteatur: in senatuscõsulti Turpiliani pœnã eã incidisse[o], certi iuris est.

¶ *Ille dicitur destitisse qui deposuit animũ prosequẽdi: nõ qui aliquãtisper distulit. h. d. Bal. Vel sic: Differens prosequi ex causa non dicitur desistere. h. d. Sali.*

Idem AA. Lucilio. LEX VI.

In executióibus criminũ obtinuisse videtur[p], illos destitisse q animũ accusatióis iplẽdę prorsus deseruerũt[q]. Cũ igitur alijs ex causis vel simplicitatis rõne, necdũ te ad finẽ vidictę puenisse, preces tuę testent: poteris postposita formidine ĩpedimẽti sup aliquãtulo silentio[r], institutã accusatione sẽdm leges proferẽs[s], quã ꝓbabis tibi debitã vidictã reportare.

TIT. XLVI.

De calumniatoribus.

¶ *Accusatoris calumnia iudicis officio mercenario punienda est tempore quo fertur absolutoria, non postea. h. d. Sali.*

Imp. Alexander. A. Sabino. LEX I.

Calumnia eo tempore coerceri[t] solet quo de cã pręsente[v] accusatore iudicat: ideoq; posteaq̃[x] de causa iudicatum[y] est, contra consuetudinẽ calumniã accusatoris

m g Suorũq; iniuriã.] sed quis dicitur suorum iniuriam prosequi. Certè qui ꝓsequit illorũ iniuriã ꝓ quibus testimonium dicere non pñt: qui sunt vsq; ad septimum gradũ: vt sobrinum, & ex eo natũ: vt ff. de test. l. iij. §. lege iulia. & l. lege iulia.

Suorum iniuriam quis dicitur prosequi.

n g Exequatur.] alias enim non auditur. vt s. qui accus. non pos. l. de crimine. Accur.

o g Incidisse.] imò nõ: vt ff. e. l. j. §. accusationẽ. & l. mulier. Sol. ibi non poterat accusare, hic sic: quia suã vel suorũ iniuriã ꝓsequat. hoc nõ valet: quia tunc magis videtur incidere, vt in dicto. §. accusationem. Dic ergo ꝙ hic pacto destitit, ibi non pacto.

In executióib⁹.] CASVS. Dicitur in hac l. ꝙ ille ab accusatione desistere vr̃, qui in totum deponit animum accusandi. licet ergo accusator ad tẽp⁹ sileat, poterit perficere accusationẽ, redeũdo tamẽ iterum ad eam. Viuianus.

p g Videtur.] inter viros prudentes.

q g Deseruerunt.] vt & ff. de iud. destitisse. & de mino. l. destitisse. & ff. eo. l. destitisse. & l. ab accusatione. §. desũtisse.

r g Silentio.] q tamẽ citra bieniũ est. aꝛs contra: vt s. titu. j. l. j. & ij. & fin. nec enim hic erat statutum tempus à iudice.

s g Proferens.] id est ad finem producens.

g DE CALVMNIATORIBVS. ¶ *Calumniator est qui falsa crimina scienter intendit: vt ff. ad turpil. l. j. ij. respon. de qua si crimina liter agitur, ut modo in rubrica dixi, in talione est pœna: ut s. de accu. l. fi. Si ciuiliter, pecuniaria: ut s. de epis. & cle. l. si qua per calumniam. in prin.*

Calumniator quis dicitur.

t Calumnia.] Coerceri. s. criminaliter vel ciuiliter: vt modo in rubrica dixi. Et dic. i. eadẽ sententia vel incontinenti.

v g Præsente.] vel per cõtumaciam absente: vt ff. de publ. iudi. inter. Sed quomodo: cum non est inscriptum ab eo q de calumnia accusat: vt s. qui accusa. non pos. l. iij. quæ est contra? Sol. speciale hoc, quia per officium iudicis petitur puniri.

x g Posteaquam.] i. ex interuallo: vt ff. de contrahen. emp. l. pacta. Vel dic ex interuallo fieri etiã si incõtinenti fiat, dũmodo fiat in eadẽ sententia absolutionis: nam totum in eadem sentẽtia debet contineri. Sed videtur quod semper demum lata sententia absolutionis de calumnia inquiratur: vt ff. ad turpil. l. j. §. j. quæ est contra. Sed ibi in modum accusationis, hic per officium iudicis. Vel qd ibi dicit reo absoluto, scilicet destinatione incœpit querere de calumnia. sic ff. de iureiur. l. admonẽdi. Alij dicunt ibi incœpit incontinenti, non ex interuallo: quæ non placet. Item cũ de hac calũnia pari pœna puniatur, quia est par delictum, ergo pendẽte priori non potest de hac calũnia cognosci: vt s. qui accu. nõ pos. l. neganda. quæ est contra. Sed hic nõ accusabat, sed officio iudicis puniri petebat. Vel prosequitur suam iniuriam: quod lex cõtraria permittit.

y g Iudicatum est.] absoluendo reum.

Puni

a ¶ Puniri.] per officium iudicis.
Mater.] Casus. Si mulier accuset aliquẽ de morte filij sui, licet nõ ꝓbet, excusat de calũnia. Itẽ extraneus hæres excusatur si accusat interfectorem testatoris, & incũbit ei necessitas hoc faciendi.

Calumniari videt q non probat.

b ¶ Possunt.] regulariter enĩ q nõ ꝓbat, calũniari videt: vt no. s. de adu. diuer. iud. l. j. Sed hoc fallit cũ mater de morte filij accusat, vt hic: vel pater: vt ff. de publi. iudi. l. 10 fi. Vel ecõtra filius pris, vt j. e. l. calũniæ. Vel etiã extraneus hęres, si modo à defuncto suspicionẽ ha buerit, vt hic subijcit. Item in tutore: vt s. qui accusa. non pos. l. ij. Item in viro: vt s. de adult. l. j. et l. quauis. ij. Et his casi bus loquitur regula nõ 20 eo ipso q nõ ꝓbat &c. vt j. eo. l. qui non probasse. et ff. ad turpil. l. j. §. j.

c ¶ Beneficiũ.] Vt sine metu calũnię accuset.

d ¶ Publicis.] f. vbicũq; mulier admittitur ꝓ quocunq; vt argu. s. qui accu. nõ poss. l. de crimine. Tu restringe ad filiũ, 30 qñ scilicet de iniuria filij accusat. Accursius.

e ¶ Cauit.] dictũ defuncti præsumptione vtilem non probatione facit: vt hic, & ff. ad syll. l. j. §. fi. et l. iij. §. j. Si ergo hic extraneus hæres non haberet suspicionem hãc, nõ euitaret calũniæ pœnã.

40 f ¶ Interfit. argu. ff. famil. ercis. l. qui erat. & ff. de bo. liber. l. qui cum maior. §. penul. et de mino. l. quod si minor. § restitutio. & s. qui accusa. non pos. l. ij.

punirí[a] desyderas.

¶ *Doloris immensitas & officium debitum per mittunt quem accusare impune. hoc dicit. Bal. Vel sic: A præsumpta calũnia excusatur mater, & hæres vindicans necem verbo defuncti. & hoc operatur natura sanguinis vel necessitas officij. hoc dicit. Salicetus.*

Idem A. Apolloniæ. LEX II.

Mater inter eas personas est quæ sine calumniæ timore necem filij sui vĩdicare possunt[b]. Idq; bñficiũ[c] senatuscõsulti & in alijs publicis[d] iudicijs seruatũ est.

¶ Sed extraneus hæres qui suspicionem quã de morte sua habuisse defunct⁹ cauit[e], exequit̃, hoc noĩe a calũnia excusatus est: cũ iter voluntariam accusatione, & officij necessitatẽ heredis, multũ interfit[f].

¶ *Non probans crimen quod intendit, non infamatur, nisi de calũnia damnetur. hoc dicit. Sali.*

Idem A. Aemylio. LEX III.

Qui nõ ꝓbasse crimẽ qđ intẽdit pronũciatur[g], si calũnię non damnetur, detrimẽtũ existimatiõis nõ patit̃[h]. Nõ enĩ si re⁹ absolut⁹ est, ex eo solo etiã accusator q pót iustã habuisse veniẽdi ad crimẽ rõnẽ, calũniator creded⁹[i] est.

¶ *Filius accusans de morte patris, excusatur à præsumpta calumnia. hoc dicit. Bal.*

Impp. Carus Carin. & Numerian. AAA. Arcadio. LEX IIII.

Calumniæ[k] pœna in paternę mortis accusatione cessat.

¶ *In causa criminali non probans punitur de calumnia, non in causa ciuili etiam liberali. hoc dicit. Salicetus.*

Impp. Diocl. & Maximian. AA. Cæsio. LEX V.

Qui calũniatores ꝓnũciant̃: in publicorũ dũtaxat iudiciorũ q̃stiõib⁹, nõ etiã in libera libus[m] causis q̃ priuatas disceptationes cõtinẽt, periclitari solẽt[n].

¶ *Faciens torqueri seruos alienos per calumniã, tenetur ad duplum. hoc dicit. Bal.*

Idem AA. Domitio. LEX VI.

Dominis seruorũ[o] per accusatoris calumniam tortorũ, aduersus eum pœna dupli lege Iulia prouidetur.

¶ *Ante inscriptionem accusatoris nedum reus non debet adduci, sed nec accusatio recipi. Sali.*

Impp. Valentinianus & Valens AA. ad Valerium. LEX VII.

a Ista lex, secũdũ Sali. limitat l. Athletis. §. calumniator. ff. de his qui no. infa.

g Q Vi nõ.[a]] Casus. Accusaui Titiũ, non probaui mul 50 tum resert an iudex distinguat in sentẽtia, absoluo Titiũ quia nõ probasti: an sic, absoluo quia calumniatus es. primo casu non est infamis, secundo casu sic.

g ¶ Pronunciatur.] vt quia dixit iudex, non probasti. secus si dicat, calumniatus es. licet de calũnia eũ aliter nõ da 60 mnauit: vt ff. eo. l. j. §. j.

h ¶ Nõ patitur.] accusari tñ poterit de calumnia: nisi fit de ꝑsonis exceptis s. l. proxi. & satis erit pro accusatore, q nõ probauerit qui nunc accusatur. Accursius.

70 i ¶ Credẽdus est.] quasi dãnatus. vel qñ est de personis exceptis.

Calũniæ.] Casus. Accusabã Titiũ: quia dicebã eũ interfecisse patrẽ meũ: nõ probaui: an sim puniendus de calumnia, quæritur. Et dicitur q non.

k ¶ Calumniæ. facit s. eo. l. mat. Accursius.

Qui.] Casus. Qui accusat: si desistit, incidit in Turpilianũ: 80 si non desistat in agendo ciuili actione, non incidit: vt si incipiebam à te petere x. & postea destiti.

Turpilianũ locũ nõ habet in crimi nibus priuatis.

l ¶ Iudiciorum.] i. in his iudicijs vel criminibus quæ punire publicẽ interest: qđ euenit etiam in priuatis vt officio iudicis calumniantes puniantur: vt ff. ad turpil l. & in priuatis. licet Turpilianum in priuatis cesset: vt ff. ad turpil. l. si quis repetere. §. fi. stellionatus.

m ¶ In liberalibus.] hoc est cõtra s. de li. cau. l. fi. tibi. sed ibi apparet so lutio.

n ¶ Solent.] id est periculum calumniæ pati.

Dominis.] Casus. Si qs petat calũniosẽ seruos aliquos torqueri, & moriant̃ ĩ tormẽtis, tenebit ad duplũ æstimatiõis seruorũ.

o ¶ Dominis seruorũ.] accusatorũ: vt & plenẽ dixi ff. de calũ. l. fi. & facit s. ad le. iul. de adul. l. verba. & ff. de adul. l. si postulauerit.

Non.] Casus. Dicit in hac l. q nõ debet aliqs admitti ad accusandũ, nisi prius libellũ accusationis accusator porrexerit, & se ad pœnam talionis obligaue 10 rit: tunc si probet, excusatur. si nõ, supplicij pati debet accusans.

Non prius quenq̃ synceritas tua ad tuæ sedis examen iubebit adduci, q̃ solennibus satisfecerit, qui nitit̃ fidẽ doloris asserere: cũ iuxta formã iuris antiqui, ei qui cœperit arguere, aut vindicta proposita sit, si vera detulerit: aut supplicium, si fefellerit[p].

p ¶ Fefellerit.] vt s. de accus. l. fina. & s. qui accusa. nõ pos. l. ij.

¶ *Accusator licet submissus, delator vocatur, & à calumnia non excusatur, nec à similitudine supplicij. hoc dicit. Vel breuius: Accusator licet submissus, à pœna calũniæ nõ excusatur. h. d. Sali.*

Idem AA. & Arcad. A. Menandro vicario Asiæ. LEX VIII.

Nostris.] Casus. Ille tenet de calũnia qui accusatio nem instituit, nec proba 20 uit idẽ si aliũ substitue rit qui noĩe suo intentet accusatiõnẽ. qui nõ probat, tenet de calũnia, & vterq; infamia notabit.

Nostris et parẽtũ nrorũ cõstitutiõibus[q] cõprehẽsum est, eos q accusatiõnẽ alienis noĩbus[r] ꝑsumpsissent, delatorũ nũero esse * ducẽdos: atq; ideo[s] calũniosum[t] caput & personã iudicio irritæ delatiõis infamiæ suppliciũ sequat̃: quo posthac singuli vniuersiq; cognoscant nõ licere in eo quod nõ posit ostendi, iudicũ animos cõmoueri. Dat. vij. id. Maij Arcadio A. & Bautone Conf.

q ¶ Cõstitutiõibus.] quas non habemus.

r ¶ Nominibus.] i. alterius mãdato, suo tñ no mine. nam alieno nõ po 30 test: vt ff. de publi. iud. l. penul. §. ad crimen.

* Dicendos.

s ¶ Atque ideo.] accipe j. supplicium &c.

t ¶ Calumniosum caput.] accusantis alteri⁹ mãdato, & etiã mãdatis. hoc si non ꝓbat submissus. alś nemo punit. vt ff. ad turpil. l. j. §. fi. sed fal 40 lit s. q accu. nõ pos. l. ij.

¶ *Per calumniam accusantibus non prosunt beneficia abolitionem, etiam à principe concessa. hoc dicit. Salicetus.*

Idem AAA. Floro. LEX IX.

Fallaciter.] Casus. Qui per calumniã aliquẽ accusat, post exhibitionẽ accusati nec publica nec priuata abolitio nec potest desistere: nec generale nec speciale beneficiũ principis sibi prodest.

Fallaciter[v] incusantibus, maximẽ[x] post exhibitionem accusati, nulli⁹ iuris color, veluti de riuata excusatiõe, proficiat: nõ publica[y] qđẽ abolitio, nõ priuata talibus ꝓficiat subueniat q; ꝑsonis: nõ specialis indulgẽtia[z], nec beneficiũ quidẽ eos gñale subducat[a].

50 v ¶ Fallaciter.] id est per calumniam.

x ¶ Maxime.] abũdat secũdũ H. vel nõ abũdat secundũ Azo. & hoc ꝓpter id qđ dicitur s. tit. j. l. j. & s. titu. ij. l. j.

¶ *Nemo potest mentiri impune. hoc dicit. Bal. Vel sic: Pœna calumniæ est similitudo supplicij. Salicetus.*

Impp. Honor. & Theod. AA. Conf. pręt. tribu. pl. Senatui. S. D. LEX X.

y ¶ Non publica.] triplex enĩ ẽ: vt ff. de aboli. l. abolitio. & l. seq. & l. fi.

Quisquis[b] crimẽ intẽdit, nõ impunitã fore nouerit licẽtiã mẽtiẽdi: cũ calũniãtes[c] ad vindictã poscat similitudo supplicij.

60 z ¶ Indulgẽtia.] nisi esset dictũ, nõ obstãte aliqua lege: vt argu. ff. de leg. iij. l. si quis. in prin

a ¶ Subducat.] necgña li nõ cõtinet ea quę spãliter nõ cõtinent: vt s. quę res pig. ob. pos. l. aliqãdo.

TIT. XLVII.

De pœnis.

¶ *Deportatus, & in opus publicũ aliud q̃ metalli dãnatus, æquiparantur. h. d. Sali.*

Imper. Tit. Aelius Antoninus A. Lucio. LEX I.

Etiã in opus[d] per-

70 Quisquis.] Casus. Dr in hac l. q accusator si nõ ꝓbet, punit de calũnia: qa eadẽ pœna puniẽdus est q punireť accusatus si contra eũ probatũ fuisset.

b ¶ Quisquis.] Exceptis qbusdã: vt s. e. l. mf.

c ¶ Calumniantes.] vt s. eo. l. nõ prius. & s. de accu. l. fi. idem de præuaricatoribus: vt ff. de præua. l. ab imperatore. Accursius.

¶ DE POENIS. ¶ Ad delicta præmissa supponit pœnas. Vel sic: Diximus 80 supra de priuatis delictis & publicis, nunc de pœnis eorum. Azo.

Continuatio.

Etiam.] Casus. Damnatus in opus perpetuũ similis est ei q in insulã deportatus est: & pręses inter duos priuatos debet cognoscere: procurator Cæsaris inter fiscum & priuatum. Si ergo procurator Cæsaris vice præsidis non cognoscens inter duos priuatos aliquem eorum in exilium damnauerit an sententia teneat, quæritur. Et dicitur q non. hoc dicit cum l. seq.

d ¶ Etiã in opus.] publicũ, nõ metalli. & tunc est plana. & sunt similes

in hoc: qa vterq; sine ciuitate est: vt ff.e.l.qdã.§.j.& l.capitoliũ.circa prin. Si verò dicas op⁹ metalli, licet sint similes, quia nõ sunt ciues: dissimiles tñ essent: quia primus amitteret libertatem: secũdus nõ: vt d.l.quidã.& l.aut damnũ.§.inter eos.& facit ff.de var.cog.l.pe.§.j.

a Procurator.] Non potuit.facit s̃.ad le.fla.de pla.l.nõ valet.& s̃.de ped.iud.l.j.

petuum damnati, non dissimilis conditionis sunt ab ijs qui deportantur in insulam.

Bannum datum ab eo qui non habet iurisdictionem, est nullum ipso iure. Vel sic: Sententia quæ est ipso iure nulla, non est timenda. Bal. Vel sic: Procurator Cæsaris non potest in exilium mittere: & sententia à non suo iudice lata, non ualet. hoc dicit. Salicetus.

Imp. Antoninus A. Valerio. LEX II.

Procurator meus qui vice p̃sidis non fungebatur, exilij tibi pœnã nõ potuit[a] irrogare: ac propterea frustra vereris sentẽtiã quæ nulla iuris rõne subnixa est.

Decuriones non afficiuntur pœnis plebeiorum. Salicetus.

Idem A. Senatui. LEX III.

Decurionem[b] in opus publicum dari non oportere manifestum est.

Conceptus ante condemnationem matris pro nato habetur, & ideo eius conditionis est cuius mater erat tempore conceptionis. hoc dicit. Bald. Vel sic: Calamitas matris non nocet filio ante concepto, licet postea nato sic. hoc dicit. Salicetus.

Idem A. Marinæ. LEX IIII.

Si ante[c] conceptus est puer de quo libellos dedisti, quàm mater eius in metallũ condẽnaretur: natus conditionis eius est, cuius ante cõdẽnationẽ mater ei⁹ fuit[d].

Veterani & eorum liberi primi gradus priuilegiantur ne in metallum uel opus publicum damnentur. Salicetus.

Idem A. Senatui. LEX V.

Honor veteranis etiã in eo[e] habitus est, vt liberi eorum vsq; ad primũ† duntaxat[f] gradũ pœna metalli vel opis publici nõ afficiãtur[g], sed in insulã relegent̃.

Liber homo non debet damnari ad perpetuum carcerem. Sal. & Bal.

Idem A. Alphio. LEX VI.

Incredibile est[h] quod allegas, liberum hominem vt vinculis perpetuis contineret, esse damnatum. Hoc enim vix[i] in sola seruili conditione procedere potest.

Aetas non releuat à pœna quando delictum potest cadere in personam. hoc dicit. Sali.

b Decurionẽ.] Et facit s̃.de quæstiõibus. diuo Marco. & ff.de pœnis.l.moris.§.iste.& s̃.ex quibus cau.infa.irrog.l.decuriones.

Si ante.] Casus. Mulier damnata in metallum, peperit dum erat in pœna. an peperit filiũ seruum vel liberũ, distinguitur. aut concepit antequam daretur in metallum, & tunc erit eiusdem conditionis cui⁹ mater erat antequam dãnaretur: vt si erat libera, & partus liber: si ancilla, et part⁹ seruus. Viuianus.

c Si ante.] secus si post: quia tunc fisci esset mancipium, non pœnæ vt mater: vt ff.de fideicommis. lib. l. generaliter.§.ex damnata.

d Eius fuit.] quia tẽpus conceptionis spectatur: hic sicut in filio senatoris spectatur: vt ff.de sena. l. emancipatum.& de decur.l.ij. §.penul.& facit ff.de sta.ho.l.imperator hadrianus.& insti.de inge.circa prin.& ff.eo.pregnantis.

e Honor.] Etiã ĩ eo. preter alia priuilegia quæ plura habent: vt hic, & ff.de priuile.vete.per totum.

f Dũtaxat.] secus in filijs decurionũ: vt ff.de pœnis.l.moris.§.iste.

g Non afficiãtur.] vt & ff.de priuileg.vetera l.j.& iij.& facit s̃.quãdo prouoc.non est necess. l.veteranis.& s̃.de excus. ve.per totum. In militãte constat: vt s̃.de quæstionibus.milites.& l.diuo.& ff.de re milita.l.iij.§.primo. Accursius.

† Gloss.j.c. ex transmissa. extra de fil. p̃sbyte. allegat hãc l.q̃ nomine hæredis intelligit primus seu proximus.

h Incredibile est.] quia fieri non debet: vt ff.eod.l.mandatis. Sed videtur fieri posse, & in decẽ annis intelligit, vt ff.eo.fine præfinito. Sed ibi dixit ad tempus, nec apparuit quod. vnde decem anni intelliguntur: hic in perpetuum dixit. vnde aditur princeps vt pœnam remittat. nam idem iudex remittere non potest: vt ff.de quæstio.l.j.§.fina.& de pœnis.l.moris.§.iste.& l.diui fratres.& j̃.eodem. pœnam.& sic tenet donec reuocetur, licet sic pronunciari non debuit: vt ff.de interdict.& relegat.l.relegatorum.§.ad tempus. licet sit argumen. contra.ff.de iniusto testamen.l.si quis filio exhæredato. §. quòd si quis fuerit. Sed expone non tenet, scilicet incommutabiliter.

ADDITIO. Aduertas q̃ hæc lex & similes procedunt de iure ciuili. secus autem de iure canonico, quod permittit aliquem dãnari ad carceres temporales & perpetuos: vt in c.quãuis.de pœnis.lib.vj. Et est ratio quare ius canonicũ hoc permittat secundùm Io. mo. & Archi.in d.c. quãuis. quia deus non vult mortem peccatoris, sed vt magis conuertatur & viuat. Ezech.xviij.& iij.q.iij.hi qui.& xxiij.q.viij.hi à quibus.& in aut.vt non luxu.con.na.in prin.col.vj.

i Vix.] nam in seruo tenet: vt j̃.e.seruus.& ff.de iudi.l.vix. Accursius.

Impunitas.] Casus. Minor xxv. annorum cõmisit delictum: an prætextu ætatis debeat excusari? Dicitur q̃ non.

k Non datur.] vt & s̃.ad legẽ cor.de sica.l.si quis.malorum enĩ mores &c. vt s̃.si aduersus delic.l.j. Mitius tamen agitur: vt ff.de mino.l.auxilium.§.in delictis.& l.si ex causa.§.nunc videndum.

l Cadere potest.] quia sit proximus pubertati: vt ff.de fur.l.impuberem. al's secus: vt hic, & ff.ad legem cornel.de sicar.l.infans.& s̃.de fal.mo.l.j.in fin. Item & minor xiiij. annorum excusatur à delicto carnis: vt ff.de adulte.l.si minor.

Imp. Alexan. A. Isidoro. LEX VII.

Impunitas delicti propter ætatem non datur[k], si modo in ea quis sit* in quam crimen quod intenditur, cadere[l] potest.

Ad pœnam deportationis tacitè sequitur ademptio bonorum, non ad pœnam relegationis. hoc dicit. uel sic: Bona deportati confiscantur, non relegati. Salicetus.

Idem A. Victori. LEX VIII.

Deportatorum in insulam ab eo cui id faciẽdi ius erat[m], bona fisco vendicantur: relegatorum autem non,† nisi sententia specialiter adempta[n] fuerint.

In metallum uel ministerium metallicorum nõ damnantur filiæ decurionum. Sali.

Idem A. Demetrio. LEX IX.

Si matrem tuam decurionis filiam fuisse probatum fuerit, apparebit eam non oportuisse in ministerium[o] metallicorum, nec in opus metalli dari.

Sentẽtia lata sine tẽporis præfinitione est perpetua. uel sic: Sententia quæ continet actum successiuum non modificatum nec limitatum ad tempus, in perpetuũ extenditur. hoc dicit. Bal. uel sic: Seruus ad uincula simpliciter damnatus, intelligitur perpetuo damnatus. Salicetus.

Idem A. Catullo. LEX X.

Seruus[p] sub pœna vinculorum sine temporis præfinitione† domino reddi[q] iussus sententia præsidis prouinciæ, perpetuò vinctus esse debet[r].

Tam liberi quàm serui possunt in metallum damnari. hoc dicit. Sali

Imp. Gordianus A. Titiano. LEX XI.

Metalli supplicium tam ad personas liberas, quã etiam ad seruiles[s] pertinet cõditiones.

Ad clamorem populi præses non debet illicita perpetrare: unde magis debet adhærere legibus quàm clamori populi. hoc dicit. Bal. Vel sic: Ad rumorem populi non debet sententia ferri, seu contra iura iudicari. hoc dicit. Sali.

Impp. Dioclet. & Maximian. AA. in consistorio dixerunt. LEX XII.

Decurionũ[t] filij non debent bestijs subijci[v]. Cũq; à populo exclamatum[x] esset, iterũ dixerunt[y]. Vanæ voces populi non

m Deportatorũ.] Ius erat.] vt à præfecto prætorio, vel ab eo qui eius vice cognoscit, & qui mandato principis: vt.de lega.iij.l.j.§. hi. Item prefectus vrbis: vt ff.eo.l.ij. Præses verò prĩcipi rescribit vt comprobet: vt ff.de iniusto rupto testamẽ.l.si quis filio exhæredato.§. sed & si de decurione. et si interim dum rescribitur decedat, hæredes ei⁹ habebunt bona: vt ff.de bonis eorum.l.ij. §.j.& facit s̃.si reus vel accus.l.finali.& si pendente appellatio.l.ij.

Deporrare possunt tantũ quatuor iudices.

* ætate in qua crimẽ &c.

n Adempta fuerint.], quod fieri non debet: vt ff. de interdic.& relega.l.relegatorum. §.ad tempus. nisi lex specialiter aliud inducat: vt s̃.de episco.audi.l.nemo vel in foro.

† Concor. gl. in verb. subtrahuntur. ĩc. pastoralis. extra de app.post prin.glos.

o Si matrem.] Ministerium. id est vt seruiret hominibus in metallum damnatis. Et dic differentiam inter metallum, & opus metalli, & ministerium metallicorum: vt ff. eodem.l.aut damnum.§.inter eos.& §.ministerium.& facit s̃. de quæstionibus.l. diuo. in fin.& ff.eod.moris.§. iste.& s̃.ex quibus causis infamia irroga.l.decuriones.

† Et sic est perpetua. simile in c. si auté. cũ gl. si. extra de coha. cleri. & mulie.

p Seruus.] Seruus deliquit, pro quo iussit iudex eũ stare in perpetuis vinculis, & domino reddi. certè perpetuò ligatus esse debebit. Sed contra. ff. eodem. l. fine præfinito. vbi dicit decennio. Sed hic ex certa scientia dixit, ibi per errorem. vel ibi in metallum, hic in vinculis. prima placet.

q Reddi.] Sed & hoc tacitè, cum dominus per vincula dominium non amittit, & sic sibi debet reddi: vt ff. de pœnis. l.aut damnum.§.finali.

r Esse debet.] vbi ergo iudex non definit, nec ego definiam: vt s̃.de diuersis re.l.falso.&.ff.de euic.l.si rem quam.§.fi.

s Metalli.] Ad seruiles. Et desinit esse domini etiam si euadat: vt ff.eodem.l.aut damnum.§.finali. sed non sic si in opus publicum sit damnatus de facto. nam finito tempore domino redditur: vt ff. eod.l.seruus.

Decurionum.] Casus. Fecit Imperator statutũ in quo cautum est ne filij decurionũ bestijs subijciantur. quod statutũ nolebat populus admittere: sed aduersus id clamauerat. dicit postea Imperator q̃ vanæ voces populi non sunt audiendæ. nõ enim exaudiri debet cũ noxium petit absolui: innocentem condemnari. Viuianus.

t Decurionum.] aliàs incipit in consistorio.

v Subijci.] vt s̃.de quæsti.l.diuo.& l.decuriões.& j̃.de decur.l.omnes. lib.x.& decu.vr.ro.lib.xj.l j.& ij.

x Exclamatum esset.] vt torquerentur.

y Iterum dixerunt.] imperatores.

Audi

a ¶ Audiendæ.] i. exaudiēdę. & ſic Pilatus malè fecit: vt hîc, & .s̃. qui manu. non poſ. diuo Marco. & .ff. qui & à quibus. l. ſi priuatus.

SEruo.] CASVS. Si ſeruus ob delictū aliquod cōdēnatus fuerit, & per ſnīam dn̄ium eius ademptū nō fuerit, puta quia in metallum non eſt cōdēnatus, ſed in opus publicū: vſq; ad .x. an. ante elapſum decēniū nō liberabitur à pœna: quia publicè intereſt pœnā non remitti: ne qs ad perpetranda maleficia temere proſiliat.

p ¶ Datur.] quod dari non debet.
q ¶ Artibus.] tumultum fortè faciendo: vt .ff. de ſica. l. penul.
r ¶ Patet.] quod eſſe non debet.
s ¶ Differenda non ſit.] vt .ff. eo. l. ſi quis fortè. in prin. niſi in caſu: vt .j. e. l. ſi vindicari. Accurſius.

ſunt audiēdæ [a]. † nec eī vocibus eorum credi oportet, quando aut noxiū crimine abſolui, aut innocentem condemnari deſyderant.

¶ *Pœna per quam dominus non priuatur ſerui dominio, non priuat eum ſeruitio. h. d. Sali.*

Idem AA. Vrſino. LEX XIII.

SEruo ex ſententia dānato, ſi quoquo modo ex ſentētia ꝓprietatis ius amputatum [b] nō ſit, domino ſuo obſequi eū par [c] eſt.

¶ *Iudex non poteſt corrigere ſententiam ſuam circa tēpus. Vel ſic: Iudex non poteſt facere gratiam de tempore, nec de pœna. h. d. Bal.*

Idem AA. & CC. Vicario. LEX XIIII.

SI operis publici tēporalis pœnæ ſentētia præfinitus nondū exceſſit dies, hunc expectari cōuenit [d]: cùm † non remitti pœnā facilè, publicè interſit: ne ad maleficia temere quiſquam proſiliat [e].

¶ *Pœnam temporalem uel perpetuam iudex nō reuocat uel minuit poſt ſententiam. h. d. Sali.*

Idem AA. & CC. Agatho. LEX XV.

POenam ſua dictā ſnīa præſidi ꝓuinciæ reuocare nō licet [f].

¶ *Ad pœnalem ſententiam non peruenitur, niſi reus fuerit confeſſus, uel probationibus clariſſimis conuictus. hoc dicit. Sali.*

Imp. Conſtantinus A. ad Catulinum proconſulem Aphricæ. LEX XVI.

QVi ſententiā laturus eſt, temperamentū hoc teneat, vt non prius capitalem [g] in quēpiam promat ſeueramq; ſnīam, quàm in adulterij, vel homicidij, vel maleficij crimine aut ſua cōfeſſione, aut certè [h] omnium, qui tormētis vel interrogationibus fuerint dediti, in vnū cōſpirantes, cōcordanteſq; rei finem, cōuictus ſit: & ſic in obiecto flagitio deprehēſus, vt vix etiam ipſe ea, quæ cōmiſerit negare ſufficiat [i]. Dat. iiij. Nonas Nouemb. Treueris, Accepta .xv. Calē. Maij Adrumeti, Voluſiano & Anniano Conſ.

¶ *Nemo eſt ſignandus in fronte: quia non debet facies hominis ad ſimilitudinē Dei formata fœdari. hoc dicit. Bal. Vel ſic: Pœna damnati in eius fronte uel facie non debet ſignari. hoc. d. Sali.*

Idem A. Euthymelo. LEX XVII.

SI quis in metallum fuerit pro criminū deprehēſorū qualitate damnatus, minimè in eius facie ſcribatur: cùm & in manibus [k] & in ſuris [l] poſſit pœna dānatiōis vna inſcriptiōe cōprehēdi: quo [m] facies, quæ ad ſimilitudinem pulchritudinis eſt cœleſtis figurata [n], minimè maculetur.

¶ *Crimine liquidato non debet ſententia differri, ne detur materia ſupplicandi. h. d. Sali.*

Imp. Conſtantius A. Theodoro præſidi Arabię. LEX XVIII.

CVm reis manifeſta [o] probatione cōuictis ſpatiū tp̄is ante ſnīam datur [p], facultas ſupplicādi, vel quibuſdam malignis artibus [q] tam pręſidū, quàm officialiū pœnas euitādi crimínoſiſsimis patet [r]: cū & in homicidij crimine, & in alijs detectis grauiorib⁹ cauſſis, vltio differēda nō ſit [s]. Igit̄ de cętero iuxta criminis qualitatem legē oportet ſeruari, & in ſceleroſos & noxios ꝓferri iure ſnīam [t].

¶ *In pœnā delicti, non debet quis alicui corpori uel collegio cōgregari, uel transferri. h. d. Sali.*

Impp. Grat. & Valentin. AA. Olybrio præfecto prætorio. LEX XIX.

NE quis pro coercitione delicti, vel piſtorib⁹, vel cuicūq; alteri corpori [v] (cùm alterius ſit corporis) addicat̄: ſed vnuſqſq; ꝓ crimine in quo fuerit deprehēſus, motū cōgruę ſeueritatis excipiat.

¶ *Si princeps reſcribat aliquem puniri ultra modū regularem, debet iudex uſque ad dies triginta differre: ut uideat ſi princeps pœnam relaxet. hoc dicit. Sali.*

Imppp. Grat. Valentin. & Theod. AAA. Flauio præfe. præ. Illyrici. LEX XX.

SI vindicari † in aliquos ſeuerius cōtra noſtrā cōſuetudinē pro cauſæ intuitu [x] iuſſerimus, nolumus [y] ſtatim eos aut ſubire pœnā, aut excipere ſententiā: ſed per dies triginta ſup ſtatu eorū ſors et fortuna ſuſpēſa ſit. Reos ſanè excipiat vinciatq; [z] cuſtodia, & excubijs [a] ſolertib⁹ vigilāter obſeruet. D. xj. Cal. Septem. Veronæ, Antonio & Syagrio Conſ.

¶ *De uenali perfidia apparitores licet abſentes, debent damnari. h. d. Sali.*

Idem Auguſti. LEX XXI.

NE diu apparitorum [b] praua admodū vænaliſq; ꝑfidia [c] impunè in publica cōmoda deſæuiat, cēſem⁹ etiā in abſentes [d] eos ꝓ cōpetēti vltiōe debere cōſurgi.

b ¶ Amputatū] i. ablatū dn̄o, vt qa in metallū, vel vt fiat ſeru⁹ pœnę nō condēnatur: ſed in opus publicum perpetuū vel temporaliū: vt .ff. e. l. aut dānum. §. fin. & l. ſeruus. & .j. de ſen. paſ. l. fruſtra. et .s̃. eo. l. ſeruus. & .ff. de ſtatu ho. l. ſeruus.

c ¶ Par.] id eſt conueniens. aliâs peræquum.

d SI operis.] Conuenit. vt .ff. e. l. ſeruus.

e ¶ Proſiliat.] vt .ff. ad l. Aquil. l. ita vulnerat⁹. in fi. & .ff. de fideiuſ. l. ſi à reo. §. fin. & .s̃. de hæreti. l. qcūq;. §. qđ ſi fecerint. & .ff. depoſiti. l. bona fides.

f POenā.] Non licet. vt & .ff. de re iudi. l. acta. & .s̃. ſen. reſcin. non poſ. l. j. & de ſen. ex breui cu. l. iij. ſecus in multa: vt .ff. de offi. præſi. l. illicitas. § fi. ſed principi pro hoc mittitur qn̄que: vt dixi .s̃. eo. l. incredibile. Item ratione reſtitutionis quis ſuam ſentētiam reuocat: vt .ff. de mino. l. in cauſſę. ij. § fin. & l. præfecti. & .s̃. ad legem Iul. de vi. l. ſeruos. & .s̃. de cuſto. reo. l. ſi quis in ea. & .ff. eo. l. reſpiciendum. in prin.

QVi ſententiā.] CASVS. Qui cognoſcit de crimine, cuncta debet inueſtigare: nec præcipitanter debet condemnare, niſi per cōfeſſiones vel probationes accuſatus conuincatur: ita tn̄ vt crimē poſſit inficiari, quod commiſit. Viuia.

g ¶ Capitalem.] Vbi mors naturalis vel ciuilis ſubſequitur: vt .ff. de publi. iudi. l. ij.

h ¶ Aut certè.] repete confeſſione.

i ¶ Sufficiat.] vt & .s̃. de proba. l. fina. & .s̃. de fal. l. vbi. Sed cōtra .ff. de quæſti. l. j. §. diuus Seuerus. ſed ibi nō ſtatur tormentis ſi non perſeueraret. hîc ſic: vt in eadem. l. §. ſi quis vltro. & dixi. .s̃. de quæſtio. l. fina.

k SI quis.] In manibus, id eſt brachijs. Accurſius.

l ¶ Et in ſuris.] id eſt in tibijs, ſiue pulpa cruris.

m ¶ Quo.] pro vt.

n ¶ Figurata.] qua cognoſcitur: vt dicitur .ff. de relig. l. cùm in diuerſis. Et ſic no. non eſſe quem bullandum in fronte.

CVm.] CASVS. Dicitur in hac. l. quòd conuictus de crimine, ſtatim debet condemnari nulla adhibita dilatione, ne detur crimínoſis facultas occaſione dilationis quibuſdam machinationibus euitandi pœnam.

o ¶ Cùm reis manifeſta.] qualem habes .s̃. eo. l. qui ſententiam.

t ¶ Iuris ſententiā.] ne huiuſmodi retardatione: vt & .s̃. de cuſto. reo. l. fi. & .s̃. de bo. pro. l. j. in fi. ADDITIO. Aduertas tn̄ ꝙ ſentētia corporalis non debet executioni mandari intra decē dies, qui dātur ad appellandum. ita tenet Bar. in l. addictos .s̃. de appella. & in. l. qui vltimo .ff. eo. per l. j. & ibi nota .ff. nihil nouari appel. interpo. Non ob. ſecundum eum. d. l. addictos. quia ibi male fecit iudex. vel ibi damnatus renūciauit appellationi: quæ tamen renunciatio non nocet quo ad extraneos: vt. l. nō tantum .ff. de app. hoc de iure. de conſuetudine verò ſeruatur contrarium: quia illi .x. dies nō expectantur.

NE quis.] CASVS. Si aliquis de corpore aliquod delictum commiſit, non debet pronunciari: vt pro coercitione delicti fiat de alio corpore: puta ſi ſit ſutor, quòd ſit de corpore piſtorum, vel ecōtra: ſed ꝓ modo delicti pœnam ſuſtineat cōpetētē.

v ¶ Alteri corpori.] cerdonum, vel ſimilium. talia enim ſunt multa: vt de iuriſ. om. iud. l. fi. & .ff. quod cuiuſ. vniuer. l. j. & eſt ratio, qa non eſſet pœna: vt dicūt: vt ar. .j. de decur. l. ne quis. lib. x. ſed certè magna ſi pelliparius dānetur vt ſit faber. Sed cōtra in aut̄. vt nulli iu. §. adulterā. col. ix. Sol. ibi ſpeciale fauore religiōis. Item cōtra in aut̄. de ſan. epiſ. §. ſed neque curialē. & §. ſi monachus. col. ix. vbi tradit̄ curię ciuitatis. Sol. hoc corrigitur. Vel verius, ibi ſpeciale in illis caſibus. Item contra .j. de appari. præſe. vrb. l. ij. li. xij. So. vt ibi.

SI vindicari.] CASVS. Si princeps crudelius quàm conſueuit, præcepit aliquem cōdemnari, non debet ſtatim ſubijci pœnis: ſed pri⁹ labentur .xxx. dies: quibus elapſis condemnari debet: interim debet eſſe ſub fida cuſtodia.

x ¶ Intuitu.] vt .s̃. ad l. Iuliam repe. l. j. & .ff. eo. l. aut facta. §. fi.

y ¶ Nolumus.] ſpecialiſſima cauſſa eſt hîc. aliâs enim contra: vt .s̃. eo. l. cū reis. ADDITIO. Concor. c. cùm apud. in fi. xj. q. iij. vbi gl. addit alios quoſdam caſus, in quibus differtur executio.

z ¶ Vinciatq;.] vt .s̃. de cuſto. reo. l. j.

a ¶ Excubijs.] id eſt vigilijs.

b NE diu.] Apparitorum. id eſt nunciorum.

c ¶ Perfidia.] ſic in aut̄. de exhib. §. illud. col. v.

d ¶ In abſentes.] ſpeciale [a], regulariter contra: vt .ff. eo. abſentem. in princi. ſic nec appellant: vt .s̃. quo. ap. non re. l. nulli. Accurſius.

Pilatus malefecit qui ad populi clamorem Chriſtum cōdēnauit. † Concor. c. ij. cū glo. j. extrà de elec.

† Concor. gl. in c. cùm clamor. ſuper verb. cōfuſi. extrà de teſti.

† Concor. ca. ſi quando. extrà de reſcript.

a Et hunc caſum excipit glo. j. in c. quoniam frequenter. extrà vt lit. non contē.

SAncimus.] CASVS. Qui delinqt, pœnis cōpetētib⁹ subijci debet: & an pœna eius ad cognatos vel affines extēdatur, quæritur? Et rñ. ꝙ nō.

a ¶ Sancimus.ibi.] id est in eo homine.
b ¶ Noxia.] id est delictum: vt insti. de noxa. §. j.
c ¶ Familiares.] scilicet malefactoris.
d ¶ Calūnia.] i. ab accusatiōe ꝗ calūniosè fieret.
e ¶ Societas.] tūc enim suo nomine tenerentur.
10 f ¶ Admittūt.] corrigere tñ debent seniores iuniores agnatos: vt. s̄. de emenda. propin. l. j.

Seniores debent iuniores corrigere.

g ¶ Teneant.] non tamen in omni loco: vt. ff. de postu. l. ex ea.
h ¶ Nec vlterius.] i. in plures personas. nā & in eadē qūque maior impo 20 nitur pœna, quā sit delictū: vt. s̄. eo. l. si vindicari.
i ¶ Metus.] i. pœna: nā metus bene extēditur ad alios, maximè vbi grauiꝰ qs puniť, quā delictū exigat: vt. d. l. si vindicari. dixit. & ꝑ hoc ꝙ aliꝰ ꝑ alio non puniať, facit. s̄. de in- off. test. l. si qs in suo. § le- 30 gis. & s̄. de natu. li. l. legē. in fi. j. rñ. & s̄. ne vxor ꝑ mari. l. ob maritorum. & ff. e. l. si pœna. & l. crimē. & de mu. & ho. l. iij. §. qđ pater. & ff. pro soc. l. actione. §. diximus. & de ritu nup. l. si generalis. § fi. & ff. solu. ma. l. si maritus. et ff. quod quisque iu. l. iij. 40 §. si is. in fine. §. & ff. ad Syll. l. fi. & in aut vt nulli iu. §. fi. col. ix. sed speciale est in crimine lęsę maiestatis: vt. s̄. ad. l. Iul. maie. l. quisquis. quæ est contra.

† Concor. c. quæsiuit. extrà de his quæ fi... à ma. parte ca.

k OMnes.] Si datus ī exiliū ī decēniū, cōpleuit tps, liberatur ex tūc: & si in carcere inue- 50 niať, liberať: vt. j. l. ꝓxi. et sic nō est cōtra. ff. e. l. aut damnū. §. solēt. Diuersis autē ideo subijcit, ga triplex est exiliū: vt. ff. de interdic. & releg. l. exilium. & facit. s̄. de ijs, qui nota. infa. l. et si seuerior. & l. si Posidonium. Item no. ꝙ non est addēda affiictio 60 afflicto: vt. ff. de offi. pręsi. l. diuus.

Exilium est triplex.

† Afflictio non est afflicto dāda.

l ¶ Implesse.] aliogn dānať in opus publicū, & duplicatur tps si erat decēniū: vel dānať ī metallū relegatus, aut deportať: vt. ff. e. l. aut dānū. §. quisquis. &. l. relegati.
m ¶ Luisse.] sic. ff. de 70 reg. iu. l. bona fides. et. ff. nau. cau. sta. l. licet in fin.
n REctores] Teneātur. vt &. s̄. l. proxi. Accursius.
o HIs.] Tradiderint. facit s̄ quæ res expor. non pos. l. ij. &. s̄. de mathe. l. culpa.
80 ¶ NE SINE IVSSV PRINCIPIS &c. ¶ Inter cæteras pœnas una est, scilicet confiscatio, quam cuilibet iudici imponere non licet.
p NVlli.] In summa. qui, scilicet habent merum imperium: vt argu. ff. de in ius vo. l. ij. quales sunt illustres, spectabiles, & etiam clarissimi: vt. ff. de offi. præsi. l. illicitas. §. qui vniuersas.
q ¶ Proscriptionis.] id est sentētiæ qua bona adimuntur: multò ergo minus deportare secundum R. Sed Ioā. hanc. l. intelligit, cùm principaliter adimuntur bona, non ex consequentia criminis. ex consequentia enim criminis à quolibet confiscantur secundum Azo. & facit. ff. de pœnis. l. relegati. in fi.

¶ Pœna non debet egredi delinquentem, sed suos tenere authores. hoc dicit multùm not. Sali.

Impp. Arcad. & Honor. AA. Eutychiano præfecto præto. LEX XXII.

SAncimus ibi [a] esse pœnā, vbi et noxia [b] est. Propinquos, notos, familiares [c] procul à calūnia [d] submouemꝰ: quos reos sceleris societas [e] nō facit. Nec enim affinitas vel amicitia nefarium crimen admittunt [f]. ¶ Peccata igitur suos teneāt [g] authores: † nec vlterius [h] progrediatur metus [i], quā reperiatur delictū. & hoc singulis qbusq; iudicibꝰ intimetur. Dat. viij. Calē. August. Constantinop. Eutropio & Theodoro VV. CC. Cons.

¶ Tēpus quo quis est in carcere, cōputatur in tēpore, quo quis debet esse in exilio. h. d. Bal. Vel sic: Hæc lex habet duas lecturas. una gl. secundū quā breuiter. h. d. in exiliū tēporale dānatus, tēpore finito nō debet ad carceres reduci: et reductus debet liberari. hæc lectura non est de dubitabili: & nō bene cōgruit huic text. licet applaudere magis uideatur. l. seq. Dic ergo secūdū Pet. et Moder. Tempus quo cōdēnatus posteà stetit in carcere, cōputatur in exilij tempus. h. d. Sali.

Impp. Honor. & Theod. AA. ad Antonium præfect. præto. LEX XXIII.

OMnes [k], quos dānationis cōditio diuersis exilijs destinatos, metas temporis præstituti in carceris implesse [l] custodia deprehenderit, solutos pœna vinculisq; laxatos, custodiā liberari præcipimus, nec formidare miserias vllas exilij. ¶ Sit satis immēsorū cruciatuum semel luisse [m] supplicia, ne ij, qui diu priuati sunt aurę cōmunis haustu, & lucis aspectu, non intra breue spatium catenarū ponderibus prægrauati, etiā exilij pœnam sustinere iterum compellantur.

¶ Ille qui stetit in exilio quātū debuit, nō debet incarcerari posteà. h. d. Vel sic: Cōpleto tpe pœnæ, quis reponitur in pristinum statum. h. d. Bal.

Idem AA. Maximo p. p. L. XXIIII.

REctores prouinciarū cōueniri præcipimus: vt ij, qui pro suo crimine pœnā exilij sub certo tēporis spatio subire decreti sunt, exacto præfinito tēpore, nec claustris carceralibus, nec in locis, quibus exules versati sunt, teneanť [n].

¶ Puniendi sunt capite, qui barbaros docent nauigia fabricare. h. d. Sali.

Idem AA. Maximo præ. præ. L. XXV.

HIs, qui conficiendi naues incognitam ante peritiā barbaris tradiderint [o], capitale supplicium proponi decernimus.

TITVLVS XLVIII.

Ne sine iussu principis certis iudicibus liceat cōfiscare.

¶ Exceptis summis magistratibus nemo iudicū potest omnia bona alicuius confiscare, nisi principe specialiter concipiente. h. d. Vel sic: Iudices merum imperium non habentes, nō possunt suo officio præter legem exercendo bona cōfiscare. h. d. secundum ueram lecturam Io. & Azo. Sali.

Impp. Theod. A. & Valent. C. ad Hierium præf. prætorio. LEX VNICA.

NVlli iudicum liceat (exceptis ijs, q ī summa [p] administrationis sunt positi ptāte) ꝓscriptionis [q] tēpestate totiꝰ substātiæ aliquē ꝓcellere, nisi ad nr̄as aures hoc ipm referať. Dat. x. Cal. Februar. Const. Theod. A. xj. & Valēt. Cæs. Cōs.

TITVLVS XLIX.

De bonis proscriptorum seu damnatorum.

¶ Quando seruus capitaliter damnatur, peculium domino non aufertur: imò executio differtur, donec ab eo domino acceleranti reddatur ratio administrationis. Sali.

Imp. Antoninus A. Marco. LEX I.

SEruorū capitis [r] crimine dānatorū peculia dn̄is non auferri notū est: sed qđ seruum dn̄s habuisse [s] ꝓbauerit, recipiet, ꝑtiūq; rerū [t], si ꝗ ab eo distractæ sunt [v]. ¶ Ipsius [x] quoq; ꝑsentię ptās ei dabiť, quoad rōnes ꝑ eū administratę reddātur ac disponauť [y]. Sed meminisse dominū oportebit instare, vt id velociꝰ [z] fiat, vt pœnę suę reddi possit.

¶ Deportatus in quæsitis post deportationem non habet hæredem. h. d. Bal. Vel sic: Etiam post deportationem quæsita, in morte ueniunt publicanda. hoc dicit. Salicetus.

Imp. Alexander A. Frontoni. LEX II.

DEportati nec earū quidē rerū, quas post pœnā irrogatā habuerint [a], hæredem habere possunt: sed & hæ publicabuntur [b].

¶ Peculium castrense filij deportati non debetur fisco, sed patri. hoc dicit. Sali.

Idem A. Iuliano. LEX III.

SI filius tuus cū esset in tua potestate, in insulam deportari meruit: peculiū eius, nec quod in castris [c] acqsiuit, vel quod ei militaturo donasti, auferri tibi debet.

¶ Damnatus in metallum, seruus efficitur: & publicantur bona, quæ non restituuntur, nisi sola principis indulgentia. h. d. Sali.

Imp. Gordianus A. Callimorpho. L. IIII.

¶ DE BONIS PROSCRIPTORUM. *¶ Quid de bonis dānatorū fiat, dicit. De pœna corporali in- 10 fligēda plenè diximus. s̄. de pœnis. Nunc de bonis damnatorū siue proscriptorum dicit. Azo.*

SEruorū] CASVS. Si seruus tuus damnatus fuerit, pecu- 20 lium tibi non aufertur: nec statim duceť ad supplicium, sed aliquantulum tecum stabit, vt reddat rationem villicationis suæ. Viuia.

r ¶ Seruorū capitis.] sic ergo seruus habet caput. & sic est cōtra insti. de capi. dimi. §. seruus. 30 & ff. de accu. l. hos accusare. §. omnibus. Sol. hîc capitis dicit amputandi: sic naturaliter, non ciuiliter: vt in contrarijs. vel etiā ciuiliter, vt quia fiat seruus pœnæ de quo potest damnari: vt. ff. de pœnis. l. aut damnum. §. finali. & est capitalis scilicet, aliâs in libero. in ser- 40 uo non potest propriè capitalis dici ciuiliter, vt in contrarijs.

Serui an censeantur caput hr̄e.

s ¶ Habuisse.] etiam extra peculium.
t ¶ Rerum.] de peculio vel extra.
v ¶ Distractæ sunt.] à seruo, vel à fisco.
50 x ¶ Ipsius.] serui dānati. Accursius.
y ¶ Disponantur.] aliâs dispungantur. sic. ff. de verbo. signi. l. cognoscere. §. dispungere. & aliâs disponantur. & facit. ff. de leg. j. l. seruo legato. §. pe.
z ¶ Velocius.] sic. s̄. de 60 pœnis. l. cum reis. Acc.

DEportati] Habuerint. Bene enim potest habere & vēdere, & cōtrahere, cùm sit liber: vt. ff. de mili. test. l. neque. §. deportati. & de lega. iij. l. si deportati.
b ¶ Publicabuntur.] imo nō: vt. ff. mā. l. si mādauero tibi vt pro me. §. 70 is cuius. sed ibi ꝓpter negotiationem, hîc propter delictū fuerunt bona publicata. Vel solue vt ibi. Item contra adhuc videtur ꝙ non quærantur fisco: vt. ff. de iure fis. l. in metallū. &. ff. de pœnis. l. quidam. & de ali. & cib. 80 leg. l. is cui. &. ff. de ijs, quæ pro nō scrip. l. iij. sed illæ de damnato in metallum dicunt, hęc in deportato. & facit. s̄. tit. j. deportatorum. Accursius.

a Ista lex procedit ēt in bonis adueńtitijs: quā uis aliquite neāt contrarium. vide Bar. plenissimè: & ibi remissiuè Imol. in. l. si finita. ff. de vectig. Bar. in apost. in l. j. s̄. ne fi. pro.

c SI filius [a].] Nec quod in castris, id est nec illud, nec istud patri eius auferendum est.

In metallum.

a IN metallum.] Rerum. s. iã confiscatarũ.
b ¶ Indulgentia.] vt. j. de sen. pas. l. cùm patrẽ. et s̃. de gene. abo. l. fi. Sec[us] si fuerit ĩ ĩtegrũ restitutus: vt. j. de sent. pas. l. j. & facit ff. de iu. fis. l. ĩ metallũ. Itẽ cõtra. j. de sen. pas. l. fi. ĩ fi. 10 ibi solues. & facit. s̃. e. l. ij.

SI vt proponis.] CASVS. Tutor tenebatur pupillo ex mala administratione in. c. oĩa bona sua publicata sunt: an iudicio tutelæ possit fiscum conuenire, quæritur? Et dicitur quòd sic.
c ¶ Nõ negabit.] cõ- 20 tra fiscũ: vt. s̃. ad. l. Iuliã de vi. l. tutoris. & ff. de tu te. & ra. di. l. situ. & j. de sẽ. pa. l. tutor. & ff. so. ma. l. si marito. & s̃. so. matri. l. ij.
d DE bõis matris] secus in patre: vt. j. eo. l. fina. Vel dicas illam corrigere istam. Accur.

SI quis.] CASVS. Dñi hac. l. q[uod] 30 si bona dãnati cõfiscant, officiales fisci debẽt inquirere iugera terræ: quot sunt boues: quot mancipia: posteà denũciabunt, & tradẽt procuratori fisci: vel militibus de palatio principis: posteà debẽt mittere literas ad prin 40 cipẽ, in quibus hæc oĩa contineãtur. & si procurator fisci inuenerit plura bona, quã dixerit officialis, puniatur in duplum eius officalis quàm subtractum fuerit. Accur.
e ¶ Stylũ.] id est sententiam.
f ¶ Proscriptionis in- 50 currerit.] i. tale delictũ fecerit, propter quod debebant bona eius confiscari. Accursius.
g ¶ Officij.] præsidis: vt. j. de bo. va. l. fi. lib. x.
h ¶ Reipriuatæ.] i. rei fiscalis: quæ propriè principis dicitur: vt. s̃. de quadrien. præscrip. l. bene à 60 Zenone. Accursius.
i ¶ Descriptio.] Nota qualiter fiat inuentariũ: vt. s̃. de admini. tuto. l. tutores. ij.
k ¶ Spatium.] scilicet in singulis agris sit.
l ¶ Ingenium.] id est fertile sit, an sterile.
m ¶ Gratia] i. habilitas.
70 n ¶ Quot boũ.] i. quot boues.
o ¶ Apothecis.] i. stationibus: vel locus vbi pecunia reconditur.
p ¶ Rationalis.] i. procuratoris Cęsaris. & facit ad hoc. ff. de censi. l. forma. & j. de apo. pub. l. j. & de bõ. vacan. l. fi. lib. x. Vel 80 dic procuratori fisci: vt s̃. dixi.
q ¶ Patrimonio.] fiscali.
r ¶ Multanda.] quæ oĩa lædit: vt in authẽ. de quæsto. §. j. colla. vj.
s ¶ Inferat.] vt. j. de iure fis. l. defensionis. lib. x.

† Terram.
† Instruentium.
† Constricta.
Negligentia lædit omnia.

IN metallum damnatus, pœnæ seruus efficitur: & ideo eiusmodi sententiam passi bona vendicantur rationib[us] fisci. Quare si quid rerum [a] habuit is, quem posteà nostra indulgentia [b] liberatum esse proponis, ad ius fisci potius quàm ad ipsius dominium pertinet.

¶ Publicatis bonis alicuius, obligationes transferuntur in fiscum, & competès iudex est procurator Cæsaris. hoc dicit. Sali.

Imp. Philippus A. Arriano. LEX V.

SI (vt proponis) bona eius, qui tutelam tuam administrauit, sententiam passi ad fiscum sunt deuoluta: procuratorem nostrum adire cura: qui si quid iure posci animaduerterit, non negabit [c].

¶ Bona matris deportatæ non reseruantur filijs. hoc dicit. Bal.

Imppp. Diocl. & Maximian. AA. Gaudentio. LEX VI.

DE bonis matris [d] deportatæ filijs nihil deberi, iuris absolutissimi est.

¶ Docet qualiter bona deportati debent describi: & qualiter debent ad principem referri: & punit negligentem. Bal.

Impp. Valentin. Valens & Grat. AAA. ad Probum præ. præ. LEX VII.

SI quis intra prouinciã pro qualitate delicti stylum [e] proscriptionis incurrerit [f], per ordinarij officij [g] solicitudinem bonorũ eius indago diligentissimè celebretur: ne quid rei priuatæ [h] cõmodis per gratiam atque colludiũ furto subducatur: & plena descriptio [i] comprehendat quod spatium [k], et quod sit ruris ingeniũ [l], quid aut incultũ sit, aut colatur, quid in vineis, oliuetis, aratorijs, pascuis, syluis fuerit inuẽtũ: q̃ etiã gratia [m], & quæ amœnitas sit locorũ, quis in ædificijs ac possessionib[us] sit ornatus: quótve mãcipia in prædijs occupatis, vel vrbana, vel rustica, vel quarũ artiũ generibus imbuta teneantur: quot sint censuarij, vel coloni: quot boũ [n] exercitijs † terrarum atque vomeribus † insistentium, quot pecorum & armentorum greges, & in qua diuersitate numerati sint: quantũ auri & argenti, vestiũ, ac moniliũ, vel in specie, vel in põdere, & in quibus speciebus, quídve in apothecis [o] sit repertũ. tunc demũ oĩa ea, quæ velle nos perspicis, inq̃sitione † cõstructa, rationalis [p] rei priuatæ tradatur officio, aut palatinis super hac causa missis, nostro nectẽda patrimonio [q]. Mox verò ad nos sub literis publici iudicis sigillatim de omnibus nominatimq; referatur, procul dubio negligẽtia multãda [r]. Nam si quid post factã à prędicto officio inuestigationem rationalis rei priuatæ, cui inquisitio secũda mandata est, amplius fortassis inuenerit: officium fraudulẽtum ea condemnatione ferietur, vt aliud tantum quantũ fuerat subtractũ, ex proprijs facultatibus inferat [s].

¶ Bona deportati pro parte liberis reseruantur: in qua reseruatione continentur filij emancipati: & filiæ dotatæ conferunt dotem suam. Vel sic: Vbi succeditur ex delicto, ita debet fieri collatio, sicut si succederetur ab intestato. hoc dicit. Bal. Vel sic: Emancipati non admittuntur ad bona damnatorum patrum, quæ reseruantur liberis ex gratia: nisi existentibus in potestate conferant, quæ à patre receperant. h. d. Sali.

Imppp. Grat. Valenti. & Theod. AAA. Eutropio præf. præto. LEX VIII.

SI deportatus suos [t] & emancipatos filios habuerit: pars [v], q̃ ex bonis eius liberis concessa [x] est, ad eos tñ, qui in potestate * erãt, transferatur: si emancipati ea, quę consecuti erant emãcipationis tẽpore, damno [y] suo existimant conferenda. ¶ Sin autem cõfusionem bonorũ & donationis [z] elegerint: ea omnia, quę fiscus liberis dãnati concedit, æquæ diuisionis partib[us] sortiantur. Quæ regula etiã in dote filiæ vel neptis ex filio deportati conferenda, custodienda erit [a].

¶ Marito deportato res paraphernales uxoris, & dos eius non debẽt fisco incorporari, nec etiam donata uxori, nec etiam donata emancipatis liberis ante tempus criminis. Reliqua uerò bona incorporanda sunt. h. d. usque ad §. sed in his. Bal. Vel sic: Publicatis bonis uiri res propriæ uxoris non debent occupari: & dotes illico debent sibi restitui: & donata ante matrimoniũ, uel eo constante ante reatũ debent apud eã permanere. h. d. usque ad uer. si quid etiam. Sali.

Impp. Arcad. & Honor. AA. Cæsario præf. præ. LEX IX.

SI quis posthac stylũ (quod absit) proscriptionis exceperit: vxor eius res proprias [b] ex quocũque titulo sibi q̃sitas veluti manu iniecta mox vẽdicet, aut certè quoquo modo occupatas statim recipiat. Dos etiã, nõ quæ aliquoties inaniter dotaliũ [c] instrumẽtorũ tenore cõscribitur, sed quã se corporaliter tradidisse docuerit, repræsentetur. Ea etiã, quæ ab innoxio adhuc marito ante nuptias titulo donationis acceperit, vel durãte matrimonio largitione [d] viri ad eam ante proscriptionẽ [e] peruenerint, apud eam firmiter permaneant.

¶ Donata filijs emancipatis ante reatum patris non reuocãtur: & de donationibus in filios collatis principi rescribitur. hoc dicit usque ad §. sed in his. Sali.

¶ Si quid etiã in emancipatos liberos ante tẽps criminis ac reatus [f] patrem contulisse claruerit: integrum ijsdẽ citra inquietudinẽ re-

SI deportatus.] CASVS. Si deportat[us] filios habeat emãcipatos, & ĩ potestate: media pars bonorũ suorum ptinebit ad suos: nisi emãcipati velint cõferre ea, q̃ pater eis dederat tpe 10 emãcipatiõis. idẽ est in dote data pro filia vel nepte, scilicet quòd filia nihil percipiet, nisi conferat dotem in medio.
t ¶ Suos.] in potestate.
v ¶ Pars.] scilicet dimidia: vt. j. e. l. fina.
x ¶ Concessa est.] beneficio speciali.
20 y ¶ Dãno.] id est si putant damnum esse, si res illas conferant.
z ¶ Donationis.] sibi factæ à patre. Azo.
a ¶ Erit.] vt & s̃. de coll. filiam. ij. & l. posthumo. & quod dicitur in naturali, idem in adoptiuo: vt ei detur quarta pars, nisi 30 in fraudem sit facta adoptio: vt. ff. de bo. dam. l. fi. §. ex bonis. Accursius.

* Eius erant &c.

SI quis.] CASVS. Si marit[us] deportetur, vxor sua bona vẽdicare põt: & dotẽ recuperat, quã dedit: & donationẽ ĩ eã à viro factã propter nuptias: et si in filios 40 emãcipatos ante cõmissum aliqua cõtulit, penes eos remanebũt: alia verò fisco applicabũtur. Si verò marit[us] aliâs erat debitor fisci, q[ui]a nõ soluebat, bona sua confiscata sunt: idẽ iuris erit de bõis vxoris & filiorũ emancipatorũ in primo casu. Si verò 50 primipilarius cõdẽnetur: bona, quæ in vxorẽ vel filios emancipatos cõtulit, confiscabuntur.
b ¶ Res proprias.] vt & s̃. ne vxor pro ma. l. ij. & de dona. inter virum & vxo. l. res. Accur.
c ¶ Dotaliũ.] vel priuatorũ, vel publicorũ: cùm 60 data nõ sit: vt. s̃. de dote cau. non nu. l. j. Sic ergo excipit fisc[us], cui[us] interest, sicut alij creditores: vt. s̃. de nõ nume. pec. l. si cui. & facit. ff. de acquirẽ. pos. prædia. & faciunt pro instrumẽtis quibus nõ creditur, quę sic fiũt cotidie.
d ¶ Largitione viri.] 70 tali, quæ valeat cõstãte matrimonio: vt. ff. de dona. inter vi. & vxo. l. si spõsus. §. concessa. Vel etiã si nõ valet, nõ tñ reuocatur tacitè per mariti dãnationẽ: vt statim dices de illa, quæ in filios est collata.
e ¶ Proscriptionẽ.] etiã post cõtractũ crimẽ: 80 vt. ff. de dona. l. post contractũ. nisi fuerit crimen perduelliõis: vt. s̃. ad leg. Iul maie. l. fina.
f ¶ Reatus.] etiã post, vt modò dixi: nisi delicti faceret timore: quia tunc non valet: vt. ff. de dona.

cau.mor.l.vij.in fi.

a ¶ Filios.] quia dimidia eis datur:vt.ĵ.eo.l.fi.

b ¶ Damnatus.] sup.an non.

c ¶ Vendicauerint.] qa licet nõ valeãt,tñ morte cõfirmabũtur.& sic per dãnationẽ patris nõ reuocantur,licet sit aliud in donatione causa mortis: vt ff.de dona.cau.mor.l.vij.

d ¶ Sed in ijs.] s.pro delicto: hîc pro ratiocinijs bona publicantur.

e ¶ Ante initiũ.] i. antequã ex eo actu ꝓ dolo vel culpa fisco cœperit teneri.& sic bona sua fuerũt exĩde demũ fisco obligata,scd̃m Azo.Vel dic ẽt prius:vt ar.s̃.de bo.q̃ lib. l.cùm oportet.§.fin.& de secun.nupt.l.hac edictali. §.omnibus.

f ¶ Deducta est] accipe ĩtemeratũ &c.qd̃ est.ĵ.

g ¶ Obnoxium.] id est tacitè obligatum: vt.ĵ. de iur.fis.l.j.lib.x.

h ¶ Habuerit.] & multò magis q̃ habent posteà. Et caue ꝙ hîc non excipit à generalitate proxima: nec quicquam &c.

i ¶ Vxoris.] i.suo & vxoris:vel suo & filiorũ. nã pro sua parte fisco etiã tacitè obligatum est.

k ¶ Cæsarianis] loquitũ fortè de his, quos dicim⁹ primipilarios. nã cũ pro tali debito mulieris bona occupantũ:vt.s̃.in qui.cau. pig.ta.cõtra.l.satis. filij & si nõ sint hr̃des,tenentũ: vt.ĵ.de primipil.l.cùm ex sola.lib.xij. multò magis hmõi donata reuocãtur.

Mulieris bona quandoque pro debito mariti obligantur.

Q Vãdo.] CASVS. Si deportatus filios vel nepotes habeat,dimidia pars bonorũ remanebit penes filios:& cætera alia penes fiscum. si nõ extãt filij,oĩa bona sua applicabuntur fisco. idẽ est si reliquerit posthumũ: quia media pars bonorũ ei seruabitũ.sed si deportabitur decurio,& filios nõ habet:oĩa bona applicabũtur fisco, si habeat:& si venter sit,solida bona ad eũ ꝑtinebũt. Si verò fuerint fœminę tm̃ dimidia pars ad eas, alia ad fiscũ pertinet vel curiam.si sint masculi & fœminæ,dimidiam habebũt masculi, & alia inter masculũ & fœminã pro æqualibus portionibus distribuẽtur. Et hæc sunt vera præterquã in crimine læsæ maiestatis, vbi pœna trãsit ad posteros.

ꝺ Id est Catholicianis &c.

l ¶ Perueniãt.] huic est cõtra.s̃.de muli. q̃ ser. ꝓpri.se.l.j.&.s̃.de rap.vir.l. j.§.& si qdẽ.&.§.fin aũt ĩ ingenuã Sed illa spãlia vt fisco nõ dẽtur:sed hęc hodie est correcta. & sic loquitũ aut. bona dãnatorũ &c.q̃ est vt nulli iudi. §. fi.col.ix.quam hîc lege.

m ¶ Dimidia.] si verò pars tantùm esset publicata,filijs nil datur : vt.ff. eo.l.j.in fi.sed patrono nihil potest diminui de suo iure in bonis liberti dãnati:vt.ff.e.l.cùm ratio. §. si in libertinum.si tamẽ plures sint filij,princeps nihil eis aufert:vt.ff.eo.l.fi.§.fi.

seruetur. ¶ Quod verò nec vxor, nec emancipati liberi potuerint vendicare,captum à publicis personis,ita ad me referri specialiter censeo, vt illud quoque addatur, vtrum filios [a] habeat,qui damnatus [b] est: simulque adijciatur, vtrũ ijdẽ apud se ex caussa donationis aliquid vendicauerint [c].

¶ Hæc est secunda pars principalis huius.l.quæ hoc intendit: Quando bona publicantur pro ratiocinijs,uxor & filij sibi donata ante actus initiũ retinẽt præcipua,à fisco non inquietãda:nisi is, qui administrauit, fuerit de Cæsarianis.h.d. usq; ad fi.Sali.uel sic: Vbi bona alicuius in fiscũ transeunt ratione contractus,uel quasi,debet fiscus præferri donatarijs,et alijs prætendentibus caussam obligationis, postquam illud factũ obligatorium sumpsit originem : non autẽ præcedentibus tempore.h.d. Bal.

¶ Sed in ijs, [d] qui fiscalibus actib⁹ nexi sunt,& ꝓ rõcinijs ꝑscribuntur,et cõdẽnanũ:placuit,si qd pro priũ vxor habuerit, vel à marito datũ ante initiũ [e] actus,ex quo origo fraudis ac vitij in iudiciũ deducta [f] est:si qd deinde ĩ emãcipatos filios donatione collatũ est, antequã crimẽ oriatũ,intemeratũ apud accipiẽtiũ iura ꝑsistere:nec qcquã fisco in qualibet causa teneatũ obnoxiũ [g],nisi quod in dñio proprio cũ obligari cœpit,habuerit [h] : vel quod agẽs tã suo,quã vxoris [i] suę, vel filiorũ,vel cuiuscũq; præterea nomine cõparauerit. Exceptis dũtaxat Cæsarianis [k] ꝺ vel Catholicianis,qui ab omni iuris beneficio excluduntur,nisi ꝓbata à me purgataq; ratiocinia fuerint,vt quod innoxiè habuerint, transmittendi copiam habeant. D.iij. Non. August. Constantinop. Arcadio. iiij. & Honorio.iij. AA. Cons.

¶ Quãdo bona damnati de crimine capitali ueniunt publicanda.si liberos habet, debetur dimidia:nisi damnatus fuerit de numero curialiũ uel decurionum:quia tunc seruatur forma hic scripta,crimine læsæ maiestasis excepto.h.d.Sali.

Impp. Theod.& Valent. Hierio præfecto prætorio. LEX X.

QVando quis quolibet crimine dãnatus capitalẽ pœnã deportationẽve sustineat:si quidẽ sine liberis mortu⁹ sit,bona ei⁹ ad fiscũ ꝑueniãt [l]. ¶ Si verò filij,vel filię,vel nepotes ex defunctis filijs relicti erũt,dimidia [m] parte ęrario vẽdicata,alia eis reseruetũ. Idẽ ẽ & si posthumos dereliquerit. ¶ Decurioni [n] verò,q hoc incurrerit [o], si liberos non habeat, succedat curia,bonaq; vniuersa detineat, aut ipsa [p] per se,aut suo ordinatura periculo munera subiturũ [q]. ¶ Sin autẽ erit soboles [r] curiali: & si ea necdũ ꝓcreata est:integris patris fortunis fulciatũ. ¶ Si filia vel filiæ fuerint,pars dimidia ad eas deuoluatur facultatũ:altera dimidia ad curiã. ¶ Sin autẽ mares curiales fuerint intermisti, dimidia pars eis [s] curię nomine deferatũ: & alia, quã in cõe omnib⁹ [t] tribuit indulgẽtia principalis, ꝓ virili diuidatũ portione: excepta sola maiestatis quæstione:quã si qs sacrilego animo assumpserit, iustè pœnam ad suos etiam posteros transmittet [v].

n ¶ Decurioni.] id est curiali.

o ¶ Incurrerit.] id est in pœnam capitis:vt.ff.de iure fis.l.in fraudem.§.ij.

p ¶ Ipsa per se.] quasi in suo patrimonio.

q ¶ Subiturum.] scilicet aliquem,cui assignentur hæc bona.

r ¶ Soboles.] scilicet masculina.Azo.

s ¶ Eis.] id est maribus

t ¶ Commune omnibus] marib⁹ & fœminis.

v ¶ Trãsmittet.] vt.s̃. ad.l.Iul.maie.l.quisquis.

In authen. vt nulli iudi.§. fi.coll. ix.consti.ix.

¶ Hodie bona damnatorum debentur ascendentibus & descendentibus usque ad tertiũ gradũ, excepto crimine læsæ maiestatis.h.d.Salice.

BOna damnatorũ seu proscriptorum nõ fiunt lucro iudicibus [x],aut eorũ officijs:neq; secũdũ veteres leges fisco [y] applicanũ, sed ascẽdentibus & descẽdentibus & ex latere vsq; ad tertiũ gradũ, si supersint. ¶ Vxores verò eorũ dotem & ante nuptias donationem accipiãt. ¶ Si verò sine dote sint, de substãtia mariti accipiãt partẽ legibus definitam [z] : siue filios habeãt,siue non. Sed si neminẽ prędictorum habent,qui deliquerũt, eorũ bona fisco sociãtur. ¶ In maiestatis verò crimine cõdemnatis, veteres leges seruari iubemus [a].

BOna.] CASVS. Aut.dicit ꝙ bona dãnati ꝑtinebũt ad ascẽdẽtes & descẽdẽtes ĩ infinitũ, & ex latere vsq; ad tertiũ gradũ : & vxor damnati debet percipere dotem si dedit:si non,recipiet tertiã partem bonorũ mariti.Si verò null⁹ de ascẽdẽtib⁹ vel descẽdẽtib⁹ suꝑsit,tũc bona deueniunt ad fiscũ, sed in crimine læsæ maiestatis omnia bona confiscantur.

x ¶ Iudicibus.] huic est contra.ff.eo.l.penul.in fi. sed hæc corrigit.

y ¶ Fisco imo.] vt.s̃.de incest.nup. aut. incestas. Sol.hæc corrigit,cùm posterior sit in corpore.Alij dicũt ibi spãle:vt & in crimine læsæ maiestatis, vt hîc subijcit.Al.eñ distinguit:refert an post sñiam retinet ciuitatẽ:& tũc cõfiscanũ:vt ibi.aut non : & tũc cũ nõ eẽt pœna bonorũ adẽptio,nõ habet fisc⁹:vt hîc,ar.ĩ aut.de mãda.prin.§.oportet.col. iij.

Dãnati bona an sint cõfiscanda.

z ¶ Definitã.] quã fortẽ cõsequeretũ,si culpa viri solutũ esset mr̃imoniũ: vt.s̃.de repudi.l. fi.hodie tñ matrimoniũ nõ soluitũ ꝑ suppliciũ:vt in aut. de nupt.§.sed etiã captiuitatis.col.iiij.Vel dic quãtũ ex morte lucraretur:vt.s̃. vnde vir & vxor.aut.pręterea.&.s̃.de epis.& cleri. l.deo nobis.§.j.Accur.

Matrimoniũ per supplicium nõ dissoluitur.

a ¶ Iubemus.] vt &. s̃. ad.l.Iul.maie. l. quisquis. & hac lege.

TITVLVS L.

De bonis eorum,qui mortem sibi consciuerunt.

¶ Bona occidentis seipsum non metu criminis, sed ex insania uel dolore,non auferuntur hæredibus.h.d.Bal.uel sic: Vbi quis mortem sibi consciuit ob criminis publici conscientiã, bona eius publicantur. secus si ob doloris impatientiam. hoc dicit cum lege sequenti.

Imperator Antoninus A. Aquiliæ. LEX I.

EOrũ demũ bona fisco vendicanũ, qui conscientia delati [b] admissiq; criminis, metuq; futuræ sententiæ manus sibi intulerunt [c]. ¶ Ea-propter fratrẽ vel patrẽ tuum, si

¶ DE BONIS EORVM, QVI MORTẼ SIBI CONSCIUERUNT. *¶ Suprà de bonis dãnatorum: nunc de bonis quasi dãnatorũ.i.eorũ,qui mortẽ sibi infligũt. Azo.In his distinguitur ut suprà dixi qui test.fa possunt.l.si is.*

Continuatio.

EOrum.] CASVS Bonam accusati,qui seipsum ꝓpter metum futuræ pœnæ interfecit, ad fiscum pertinebunt.Si ergo ob impatientiam doloris vel debitorum pater tuus se suspendit:non ad fiscum,sed ad successores ex testamento vel ab intestato pertinent.Viuia.

b ¶ Delati.] id est postulati,vel in crimine deprehensi. & dic talis ex quo si damnaretur, pœna esset mors,vel deportatio:vt ff.eo.l fi.Accursius.

c ¶ Intulerunt.]] vt &.ff.de iur.fis.l.in fraudem.§.ij.

a ❡ Pertinebunt.] vt &.ff.eo.l.fi.§.j.& de iure fiſ.l.in fraudem.§.iij.

EOrum.] CASVS. Si pendente accuſatione deceſsit accuſatus, ſi ſibi mortem non conſciuit, vel crimen læſæ maieſtatis nō commiſit, bona eius ad ſucceſſores ſuos pertinent.

b ❡ Trāſmittantur.] vt &.ſ̄.ſi reus vel accu.l.pe.& fi.& de iure fiſ.in fraudem.§.j.&.ff.de accu.l.ex iudiciorum.&.ſ̄. ad legē Iul.maieſta.l.fi.

manumiſſus, tamen non tenetur primis creditoribus: vt.ff.de ac.& obligat. l.ſeruus.

o ❡ Partem.] quotam. ſic ergo refert quotam partem vel ſingularem rem habeat: vt hîc, &.ff.ad Trebel.l.ſi legatus.§.multum.& inſti.de fideicom. hære.§.ſi quis vna.

Continuatio.

❡ DE SENTENTIAM PASSIS & reſtitutis. ❡ Quia dānati reſtituuntur, ideo de hoc dicit.

CVm.] CASVS. Vlpianus cum quibuſdā præfectis pretorio exiuit obuiā principi, & cū ſalutauit: & vt illū, qui fuerat deportatus reſtitueret, deprecabatur. reſtituit, & adiecit: reſtituo te ad omnia bona tua & honores.

e ❡ Cūm ſalutatus eſſet.] Imperator Antoninus.

d ❡ Principalibus.] præſidentibus officiorū.

e ❡ Proceſsiſſet.] aliquantulum his aſſurgēs.

f ❡ Dixit.] imperator.

g ❡ Quid ſit in integrū.] hoc eſt honorib' &c.vt &.ff.de verbo. ſig. princeps.& inſti.qui.mo. ius pa.po.ſol.§. ſed ſi ex indulgentia.&.j.de bo. va.l.ij.lib.x.&.ff. eod.l. j. An & famæ? Reſpon. ſic: vt.ff.de poſtul.l.j.§.penul ti.&.ſ̄.de nupt.l.imperialis.in prin.&.§.ſed & ſi ta les.&.j.e.l.ſi.ſec' in indulgētia, per quā fama non reſtituitur: vt.ſ̄.de gener. aboli.l.fi.&.j.eo.l. genera lis. ADDITIO. Hanc.l.intellige niſi bona eſſent iā alienata: quia reſtitutio principis non trahitur retro contra ius quæſitum alteri.pro quo eſt gloſſa in verbo, emancipatus eſſet.& hoc ibi dicunt Bar. Ange. Rapha.& Imo.in.l.Gallus.§.& quid ſi tantū.ff.de libe.& poſt hu.Pro hoc eſt etiam tex. nota.in ca.quamuis.et ibi bona gloſ.de reſcript.lib. vj.Intellige hoc caſu bona nō poſſe recuperari à poſſeſſoribus, ſed à fiſco quatenus locupletior eſt effectus, poſſunt recuperari: vt dicit Barto.in.l. fi. j.eo.in.iij.col.verſi. pro declaratione huius &c.

† Rectius legif, oblatu que eſſet ei &c.

✱ Imperator.

h ❡ Cæteris.] ēt ad bōa.

i CVm patrem.] A fiſco. vt &.ſ̄.de bonis proſcrip.l.in metallū.

k ❡ Impetratum.] vt &.j.eo.l.tutor.

SI debitor.] CASVS. Si debitor meus deportetur, & bona ei adimantur: ſi remittitur ei pœna: an recidet in obligationem, quæritur? Et dicitur quòd non. Sitamen res aliqua bonorum aut ſingularis fuerit reſtituta, pater eius obligabitur. Si verò debitor erat fiſci, vt quia non ſoluit, bona eius cōfiſcata ſunt: non ſolùm ipſe, ſed fideiuſſor eius remanet obligatus. Viuia.

l ❡ Pœnam.] deportationis. Accurſius.

m ❡ Aliquid.] ſingulare, vt prædium.

n ❡ Liberatus eſt.] morte ciuili: vt &.ff.eo.l.ij Sic liber factus ſeruus, licet

nullo delato crimine, dolore aliquo corporis, aut tædio vitæ, aut furore, vel inſania, aut aliquo caſu ſuſpēdio vitā finiſſe cōſtiterit: bona eorum tam ex teſtamento, quàm ab inteſtato ad ſucceſſores pertinebunt[a].

Imp.Alexander A.Ruſtico. LEX II.

EOrū, qui in reatu diē ſuū functi ſunt, ſi non perduellionis cauſam ſuſtinuerūt, nec ob metū criminis mortē ſibi cōſciuerūt, bona ad ſucceſſores trāſmittātur[b].

TITVLVS LI.

De ſententiam paſsis, & reſtitutis.

❡ *Reſtitutio à principe conceſſa damnato, reſtituit eum in priſtinum ſtatum, etiā quo ad honores & bona. hoc dicit. Bal.*

Imperator Antoninus A. LEX I.

CVm ſalutatus eſſet[c] à Gētiano & Aduēto & Opilio Macrino pfectis pretorio clariſsimis viris, itē amicis, & principalibus[d] officiorum, & vtriuſq; ordinis viris, & proceſsiſſet[e]: oblatus eſt ei† Iulianus Licinianus ab Opilio Vlpiano tunc legato in inſulam deportatus: tunc ✱ Antoninus Auguſtus dixit[f]: Reſtituo te in integrū prouinciæ tuę. & adiecit: Vt autē ſcias quid ſit in integrū[g] reſtituere: honoribus, & ordini tuo, & omnibus cæteris[h] te reſtituo.

❡ *Indulgentia ſolùm pœnam remittit, non autē bona reſtituit, niſi dictum ſit. Sali.*

Idem A.Quieto. LEX II.

CVm patrē tuū in metallum damnatū fuiſſe proponas, eiuſq; bona meritò à fiſco[i] occupata ſint: non ideo q̄ ex indulgentia mea pœna tantùmodò metalli liberat' eſſet, etiā bonorū reſtitutionē impetrauit, niſi ſpeciale beneficiū ſup hoc fuerit īpetratū[k].

❡ *Recuperans bona per uiam quotæ, tenetur creditoribus pro rata, non ſi recuperet aliquid in ſingulari, & quando propter debita bona alicuius tranſeunt in fiſcum, ille nō liberatur à creditoribus: ſecus ſi propter delictum. h.d. Sali.*

Imp.Alexander A.Stratonico. LEX III.

SI debitor pœnam[l] ſententiæ paſſus eſt, quam bonorū ademptio ſecuta eſt: quāuis poſtea ciuitatis Romanæ reſtitutus, non totam ſubſtantiā, ſed aliquid[m] ex indulgētia principis, vt haberet, impetrauit: æris tñ alieni ex præcedente tēpore pœna liberatus eſt[n]. ❡ Si verò partem[o] bonorum accepit, pro rata portione eius tenet[p]. ❡ Quòd ſi ob pecuniam[q] debitam fiſco bona eius occupata ſunt, mā ſit vnā cū ſuis fideiuſſoribus proprijs creditoribus obligatus[r].

❡ *Indulgentia non reſtituit obligationes contra reuerſum etiam in poſteà quæſitis. Hoc dicit. Sa li.uel ſic: Ex indulgentia reuerſus ab exilio, non tenetur prioribus creditoribus. hoc dicit prima pars. Nec agit contra primos debitores. hoc dicit lex ſequens. uel ſic. Qui non recuperat bona non recuperat iura actiuè nec paſsiuè. hoc dicit cum.l.ſequenti.*

Idem A.Valentinæ. LEX IIII.

TVtor filiorū tuorū, quorū te bonorū poſſeſsionē accepiſſe dicis[s], in metallū damnatus, & poſteà ex indulgentia generali regreſſus, quāquā locupletior[t] ſit, actiōe tutelæ adminiſtratæ tibi nō tenetur[v], ſi nō ex gratia ſentētiæ facta, ſpecialiter ſtatū priſtinū cū bonis omnibus recuperauerit[x].

❡ *Deportatus cui remiſſum eſt exilium, non poteſt agere ex antè geſto. hoc dicit. Bal. uel ſic: Indulgentia non reſtituit actiones aduerſus quondam debitores. Sali.*

Idem A.Iuliano. LEX V.

SI ademptis bonis in inſulam deportatus ſis, quàmuis ex indulgētia cōmuni[y] rediſti, actiones tamen quaſcūque habuiſti, remanēt in cauſa bonorum publica torū[z]: nec ex ordine eſt, quod petis, vt contra hæredes tutorum[a] actiones tibi præſtentur.

❡ *Indulgentia conceſſa filio deportato non reſtituit eum in patriam poteſtatem. Sali.*

Imperator Gordianus A.Fabiano.præfe.præto. LEX VI.

IN inſulā deportato filio, hacq; ratione vinculo paternæ poteſtatis exempto[b]: ſi poſteà ex indulgentia diui Alexādri (vt proponis) redit' in patriū ſolū pręcedenſq; dignitas reſtituta ſit, poteſtas tn̄ patria repetita nō videt.[c]

❡ *Indulgentia principis non reſtituit militiam, neque famam. h.d. Sali.*

p ❡ Tenetur.] pro alia. fiſcus: vt.ſ̄. de bo. pſcrip. l.ſi vt proponis.

q ❡ Ob pecuniam.] et ſic non propter delictū.

r ❡ Obligatus.] vt & ſ̄.de fideiuſſo.l.j.

TVtor.] CASVS. Tenebat tutor pupillo in centum ex mala adminiſtratione. deportatus eſt, & omnia bona ſua cōfiſcantur. & pœna ei īdulta eſt. licet poſt eà locuples fiat, non tenetur actione tutelæ. ſecus ſi fuiſſet reſtitutus ad bona. Viuianus.

s ❡ Accepiſſe dicis.] ô mater. Sed quam bonorum poſſeſsionem accepiſti? Reſpondetur, vnde legitimi: vt.ff. vnde legi.l. ij.§.fin.&.l.ſeq. Vel ſeptimam extraordinariam, quæ datur ijs, qui nouis legibus vocantur: vt.ff. vt ex leg. & ſena. bonorum poſſeſsio.de.l.j.& in ſtitu.de bono.poſſeſ.§. ſeptima.

Bonorum poſſeſsio ſeptima qui bus datur.

t ❡ Locupletior.] bonis poſteà quæſitis.

v ❡ Non tenetur.] vt &.ſ̄.eo.l.ſi debitor. ſed fiſcus: vt.ſ̄.ad.l. Iuliam de vi.l.ij.

x ❡ Recuperauerit.] vel cùm princeps ei reſtituere vellet bona, noluit: vt.ff.eo.l.ij.&.iij.

y SI adeptis.] ❡ Communi. quia & multis alijs cōmuniter indulſit.

z ❡ Publicatorū.] ſic &.ſ̄.e.l.cū patrē. Sed videtur cōtra.ff.de ali. lega. l.is cui. Speciale in alimētis, ſicut & poteſt ad eam cauſam in metallum damnato legari: vt.ff. de ijs, quæ pro non ſcrip.l. ſi in metallum.

a ❡ Tutorum.] quondam tuorum.

IN inſulam.] CASVS. Si filius deportetur: & poſteà pœna ei remittatur: an recidet in poteſtatem patris ſi erat in poteſtate tempore latæ ſententiæ aduerſus eum, queritur? Et dicitur quòd non.

b ❡ Exēpto.] vt inſti.qui.mo.ius pa. po. ſol. §.cùm autem.in prin.

c ❡ Nō videtur.] imò videtur quòd ſic: vt inſti. qui.mo.ius pa.pot.ſolu.§. cùm autem. in fine. Sol. aliud in patre: quia ipſe reſtitutus patriam poteſtatem recuperat, filius verò reſtitutus, non recidit in eandem: quia ſic ei reſtitutio noceret ſecundum quoſdam. hoc non valet: quia expreſsè de vtroque ibi dicit, ſcilicet de patre & filio deportato & reſtituto. Item & per hoc quod habes.ſ̄.eod.l. ſi pater. Item & per hoc quia libertus reſtitutus recidit in ius libertinitatis: vt.ff. de iure patro. ſiue patronus. aliàs ſiue libertus. Alij dicunt eſſe ibi ſophiſma punctū: & dicunt ibi fuerunt ad omnia reſtituti, hîc non. Tu dic verius, hîc fuit indulgentia, ibi reſtitutio. arg. infra.l.proxi.& ſuprà.eo.l.j.&.ſ̄.de genera. aboli.l.fina. Accurſius.

Reſtitutus an recuperet omnia iura.

Sophiſma.

Generalis.] CASVS. Si ex indulgentia principis pœna deporta to remittatur, non propter hoc dignitas in qua erat, conceditur, nec fama conseruatur.

a Reseruauit.] vt & s.l.proxi.& de genera aboli.l.fin. Sed contra.j.eo.l. cum indulgentia.Sol.vt ibi.Accur.

Frustra.] CASVS. Seruus in metallum dānatus, & releuatus à pœna principis 10 beneficio, non recidit in potestatem domini: iniuriosus tamen ei existere nō debet in memoriam prioris dominij, & dñs eum cōuenire poterit si ras suas teneat: & cognoscat procurator Cæsaris, qui cognoscit inter fiscū & priuatum.Viuianus.

20 b Damnatus.] & sic tuus esse desijt: vt.ff. de quæst.l.extraneo.§.fi. nec liberatus redijt: vt hic.&.ff.de pœn.l.aut dānum.§.fi.nisi ex erronea sua confessione habita in tormētis fuit cōdemnatus, quæ postea falsa apparet, & sic liberatur. nā 30 domino redditur æstimatio serui: vt.ff. de quæsti.l.j.§.fi.quæ est contra.

c Non placuit.] secus de liberto: vt.ff. de iu repa.l.fi.ue. Vel distingue: seruus restituatur, & tūc idem quod in liberto.an ex indulgentia pœna remittatur: vt hic, secun-40 dum Io.

d Patietur.] in memoriā prioris dominij: vt.ff. de quæst.l. extraneo.in fi.

e Procurator.] scilicet Cæsaris.

f Vobis.] scilicet tibi & fisco.

g Cœpit.] post libe-50 ratione pœnæ. primò enim seruus pœnæ erat, non fisci: vnde ei legari nō poterat: vt.ff.de iure fis.l.in metallū. & de ijs, quæ pro non script.l.iij. quæ sunt cōtra.Vel est fisci etiā prius nō purè vel propriè, sed per quādam cōsequentiam siue secū-60 dariò, ex quo nō est domini, secūdum Bar. & facit.s.de pœnis.l.seruo. & de bo. proscrip.l.in metallum. &.ff. de fideicō. liber. l. generaliter. §. fi seruus.Accur.

Seruo penę legari non potest.

Si pater.] CASVS. Per deportationē patris filius eximi-70 tur ab eius potestate. si ergo fit restitutus, nec impetrat vt filius eius recidat in eius potestatem: si filius medio tēpore aliquā acquisierit hæreditatem, filio nō patri acquiretur.

h Per vos.] filios.

i Quos.] filios.

k Eum.] scilicet patrem.

l Nequaquam.] contra.j.eo.l.fi.& insti.quib.mo. ius pa.pot.sol.§. cùm autem.Solue.vt dixi.s.eo.l.in insulam.

m Cum indulgentia.] Tuos & sic ad bona specialiter.

n Calumniam.] si dicas calumniam.i.infamiam, quasi per indul-80 gentiam remittatur infamia, est contra.s.eo.l.generalis. &.s.de gene.abo.l. fi. Dic ergo calumniam, id est pœnam infamia contractam. Vel dic specialiter hîc fuisse indultam infamiam. Vel tertiò nil dicitur hîc de infamia, sed de bonis: de quibus dicit eum non debere pati calūniam, id est aliquid calūniosè. Vel quartò de tali crimine fuerat damnatus, quod infamiam non importaue rat, vt stellionatus: vt.ff.de crimi.stellio.l.j.

Casus.] CASVS. Petebam à te fundum, posteà deportatus sum, & restitutus: nunquid posteà petere potero? Dicitur quòd sic. Vinia.

Imperator Philippus A.Cassio.

LEX VII.

Generalis indulgentia nostra reditum exulibus seu deportatis tribuit, non etiam loca militiæ pridem adempta cōcessit, neq; integram atq; illibatam existimationem reseruauit [a].

Seruus in metallum damnatus desinit esse domini, & indulgentia ei concessa priori domino eum non restituit. Si quid tamen tenet, quod ad priorem dominum spectet, procurator Cæsaris cognoscet inter eum & fiscum, cuius cœpit esse mancipium.h.d.Sali.

Imper.Valerian.& Gallien.AA.Seleucio.

LEX VIII.

Frustra adhuc seruū esse tui iuris existimas, qui in metallū damnatus [b] pœna eius posteà liberatus est. Per huiusmodi em̄ indulgētiæ occasionem integrari dominium prius non placuit [c]: verùm idcirco tamē impunè tibi eū præses prouinciæ iniuriosum esse nō patietur [d]. Quòd si quid rerum tuarum tenet, procurator [e] vobis [f] iudex erit. fisci enim cœpit [g] esse mancipium.

Per deportationem patris, filij liberantur à patria potestate, quam non recuperat ex sola indulgentia sibi concessa.hoc dicit.Sali.

Imperatores Dioclet.& Maximian. AA. Restituto.

LEX IX.

Si pater vester in insulā deportatus, generali indulgētia restitutus est, nec vt liberos in potestatem reciperet, specialiter impetrauit: in dubium non venit hæreditatis commodum per vos [h] ei acquiri (quos [i] sententia cōtra eū [k] prolata patresfamiliās effecit) nequaquam [l] potuisse.

Duæ sunt principales lecturæ. una quæ ponitur in gloss.ij. secūdum quam.h.d. Is cuius pœna per indulgentiam est remissa, non debet à fisco inquietari in bonis etiā sibi per indulgētiam specialiter cōcessis.h.d. Et hāc lecturā prosequitur primaglo.& nō obstant contraria. Alia est lectura ut de infamia loquatur, & hæc subdiuiditur in duas, & secūdū utranq;.h.d. Indulgētia simplex tollit pœnam. sed non abolet infamiā, nisi specialiter & ipsa sit remissa.h.d.Sali.

Idem AA.& CC. Demetrio.

LEX X.

Cum indulgentia nostra interueniente sis reuersus ad lares tuos [m], frustra vereris, ne ex annotatione præsidis, quæ iam abolita est, calumniam [n] patiaris.

Actor interim deportatus & restitutus poteste ad priorem actionem redire.Sali.

Idem AA.& CC.Philippo.

LEX XI.

Casus [o] eius [p], qui fundi mouerat quæstionem, & ex benignitate nostra facta in eū cum bonis restitutio [q], statum pristinum causæ non immutauit.

Restitutus in integrū non potest se tueri contra creditores suos.h.d.Bal. Vel sic: Onus creditorum sequitur bona per indulgentiam restituta.h.d.Sali.

Idem AA.& CC.Tryphoni præfect.præto.

LEX XII.

Si deportationis [r] sententię veniam indulgentia nostra cōsecuta suam recepit [s] substātiam [t], se protegere [v] sceleris [x] pœna [y] cōtra creditores, quò minus iure debitum soluat, improbè [z] conatur.

Si deportatus restituatur in integrum recuperat patriam potestatem, dignitatem & bona. h.d.Bald. uel sic: Restitutio redintegrat omnia, & medio tempore facta dependentiam habentia rescindit, non quæ sunt in esse perfecto & consummato.h.d. Vel sic latius: Restitutio dānato filij recidunt in eius potestatem, & per consequens testamentum eorum irritatur. contractus uerò per eos interim legitimè celebrati remanent rati, eorumq; tutela expirat, si pater probos habeat mores, non aliter. & quod abstulit deportatio, redintegrat restitutio.h.d.secundum Sali. Quem ego Hieronymus Clarius Brixianus minimus iuris utriusque doctor, in istis summarijs per me additis ad singulas leges totus Codicis sum potissimum secutus post Bal. quamuis in illis legibus, in quibus scripsit præceptor meus Alexan.de Imola, eum præcipuum habuerim.

Imperator Constantinus A.ad Maximum præfect.vrb.

LEX XIII.

In quæstione [a] testamēti, quod deportati [b] filius remeāte [c] patre [d] fecisset, remotis Vlpiani atq; [illegible]

o Casus.] Mota actione in rem, deportatus fuit actor, & tandem restitutus: agit quidem actione inchoata.

Casum ponit.

p Eius.] aliàs ei.

q Restitutio.] in integrum: vt & suprà eo.l.j.&.ff.de verborum signifi. l.princeps. Vel si dicas quòd fuit indulgentia, dic specialiter etiam bona restituta: vt & suprà e.l.cùm patrem.in fine.&.ff.eod. l.iij.aliàs non esset actio restituta: vt suprà eo.l.si 10 ademptis. dic ergo casus deportationis irrogatæ ei, qui &c.

Si deportationis] CASVS. Debitor deportatus si ueniam pœnæ consequatur, & ad bona restituatur, an recidat in obligationem, & habeat necesse debitū 20 soluere, quæritur? Et dicitur quòd sic.l.j.

r Si deportatiōis.] indulgentia bonorū fuit consecuta veniam pœnæ: & sic recepit substantiam scilicet deportatus, vel etiam recipere potuit: vt ff. eodem.l.j., Accursius.

30 s Recepit.] scilicet deportatus.

t Substantiam.] id est bona.

v Protegere.] id est defendere.

x Sceleris.] id est delicti.

y Pœna.] qu[illegible] sus fuit.

40 z Improbè.] vt &.ff.eodem.l.iij.sed interi[illegible] in deportatione con[illegible] non potest: vt.ff. de capi. dimi.l.tutelas.§. fina.

In quæstione.] Ista lex varijs modis legitur per gloss. in sui prin.& diuiditur in qua-50 tuor partes. secunda ibi, Ita tamen. tertia ibi, Minores. quarta & vltima ibi, Quē si. CASVS. Seius filium habens in sacris vinculis suæ potestatis deportatus est: medio tempore filius fecit testamentum: contractus celebrauit emendo vendendo. posteà Seius in inte-60 grum restitutus est. Ex isto themate duæ eliciuntur quæstiones: an valeat testamentū. ad quod non respondet. vel alij cōtractus: quam quæstionē prosequitur dicēs quòd valent. & si filio datus erat tutor, desinet esse tu-70 tor patre reuerso: nisi pater esset prodigus vel furiosus: quia patri non præiudicat sententia deportationis, quo minus filius recidat in potestatem suā: quia ad omnia bona sua restituitur: quia si non haberet filium in potestate, luctuosior esset reditus quàm discessus. & hîc filius per emancipationem sui iuris efficitur, non per patris deportationem.

Diuisio.

a In quæstione.] quæstio illa est, an testamentum filij eius, qui deportatus est, irritetur patre in integrum restituto: quam non soluit, sed de alijs per eum gestis prosequitur.

b Deportati.] ideoq; à potestate exemptus: vt instit.quib.mo.ius pa. po-80 te.sol.§.cùm autem.Accursius.

c Remeante.] post testamentum factum. sed alij dicunt filium testatum post reuersionem patris.

d Patre.] quid de illo medio tempore, quod est post restitutionem, & ante reuersionem? Respon. est in potestate: quia licet deportatio facit statim eū perdere ciuitatem, & quæ iuris ciuilis sunt: sic econtra restitutio statim recuperare: vt.ff. de pœnis.l.quidem.& infrà.ea.l.ibi, quem si comparata &c. Item quid si post reuersionem? Respon. indubitanter non valet. Item si filius moritur

Deportatio tollit ea quæ sunt iuris ciuilis.

ritur patre non restituto:in quo valet testamentum? Respon. in aduentitijs, non solū in castrensi & quasi.saluo tamen vsufructu patris:vt.s̄.de bo.ma.l.ij.

Pauli notis, Papiniani placet valere sententiam: vt in patris sit filius potestate[a], cui dignitas ac bona restituta sunt.

¶ Gesta per filium tempore deportationis paternæ sunt ualida, donec filius fuerit ætatis legitimæ. si enim non fuisset ætatis legitimæ, nō sortirentur immutabilem effectum. Bal.

¶ Ita tamen, vt gesta per filium, cuius[b] consilia legitima ætas firmauerat, rata[c] sint, eodem in potestatem patriam redeunte, ne eorum[d] rescisio efficiat[e] (quod est maximè absurdum) eodem tempore nec in patris, nec in sua quēquam fuisse potestate[f].

¶ Tutor & curator dati filio deportati, patre restituto deponunt officium tutelæ & curæ, & pater reassumit ius legitimæ administrationis: nisi pater esset prodigus, & uitiorum seruus: quia tūc nec tutela, nec cura finitur: nec ius administrationis ad patrem reuertitur: ut luctuosior filijs sit paterna restitutio, quàm fuerit eius deportatio. h.d. Bald.

¶ Minores[g] enim ętate iure quicquam agere prohibētur[h]. ¶ Quibus[i] si damnato patre tutor datus[k] est, necesse est, vt ab officio suo recedat, regresso eo, quem nō solùm nomine redire, sed etiam officiū suum nulla prauitate corruptum[l] liberis prębere oportet: vt eorū bona tueatur & augeat. Nam si patria[m] potestate ad corrumpendi atque effundendi patrimonij licentiam abutatur: vt furioso, ac dementi, itemque prodigo, libidinum omnium vitiorumque seruo[n], non est eorum[o] pecunia committenda: quin ab administratione fugiat[p]: neque tutor[q] esse desinat, omniaque minoris dispendia suis ipse damnis præstet[r].

¶ Sentētia verò deportationis nullo patrem præiudicio diminuat[s].

¶ Quicquid deportatio abstulit, restitutio restituit: nisi sit aliqua causa ab extrinseco impediens. h.d. Baldus.

¶ Quem si comperta integritas, vt naturæ, ita officio liberis restituerit, ei gubernacula rerum tradēda sunt: cuius[t] ad imitationem publici iuris prouisa custodia est. Quæ[v] nisi bonis patribus detur, luctuosior erit filijs reditus, quàm discessus[x]. Ideoque tantum ad restitutionem indulgentia[y] valeat, quātum ad correctionem sententia valuit: vtque deportationis ipsum per se[z] nomen rerum omnium spoliatio est, ita indulgentiæ restitutio[a] bonorum ac dignitatis vno nomine amissorum omnium sit recuperatio. Et filij emācipationem à patribus officijs[b] petāt: vt libertatem[c] non damnationis, sed lenitatis paternæ testē habeant[d]. D.xvij. Calen. Octobr. Sirmij, Crispo.ij. & Constantino Cæsarib. Cons.

¶ Finis. Laus Deo.

a ¶ Potestate.] imò non: vt.s̄.e.l.in insulam. sed ibi sola indulgentia pœnæ: hîc restitutio in integrum, quæ est ad omnia, vt ibi dixi.

b ¶ Cuius.] scilicet filij.

c ¶ Rata sint.] quid de testamento filij deportati? Ir. & Cyprianus dicunt valere, & pro eis est qđ 10 subijcit, Ne eorum &c. & insti.de testa.§.sed neque hæres. ibi, quia totū hoc negotium quod agitur. vt ita cōueniat ad id, quod hîc dicit. gesta. Io. dicit irritari: sicut cùm testator se dat in arrogationē: vt instit. quib. mo. te.infir. §. alio. Item pro 20 eo.ff.de verb.signi.l.verba contraxerunt. Sed si facto testamento ante restitutionem patris decederet, valet testamentum. et hoc in articulo potest loqui hæc lex etiam in testamento vbi dicit, Rata sint, ne eorum &c. secus si filius capti ab hostibus 30 testetur, & decedat ante patris reditum: nam neq; eius testamentum sicut si non decessisset, valet, cùm semper fingitur in potestate fuisse: vt.ff. ad Macedo.l.j.§.si pendeat. &.ff.de capti.l.quòd si filius. &.ff.vnde liberi.l.ij. §.si quis decesserit. & de 40 suis & legi.l.si pater. At in deportati filio non est fictio: imò verè est sui iuris. inde est quòd habet tutorem, quem filius capti non habet: vt. ff. de tut.l.muto.§.fi.&.§.subijcit. Item in bonis liberti paterni habet contra tabulas filius deportati nō 50 capti, non obstante patre: vt.ff.de bon.lib.l. si necem. §. si deportatus. & facit.ff. de pactis. do.l. quoties.

Testamētū filij, cui⁹ pater fuit deportatus, & posteà restitutus est, an valeat.

Fili⁹ deportati est verè sui iuris.

d ¶ Ne eorum.] à filio gestorum. Accursius.

e ¶ Efficiat.] id est si diceres quòd rescinderētur gesta per eum, absurdum sequeretur, quod sequitur.

f ¶ Potestate.] No. pro nobis, qui dicimus nihil esse in pendēti: vt no. insti. 60 quib.mo.ius pa.po.sol.§.si ab hostibus.

g ¶ Minores.] bene dixi, cuius consilia legitima &c.

h ¶ Prohibentur.] contra se, sed pro se sic: vt.s̄.de procu.l.non eo minus.

i ¶ Quibus.] minoribus.

k ¶ Datus est.] secus in filio capti: vt.ff.de tu.l.muto.§.fi.

l ¶ Corruptum.] & sic testamentum rumpitur, vt dixi.

m ¶ Nam si patria.] bene dixit, nulla prauitate &c.

n ¶ Seruo.] Nota: qui facit peccatum, seruus est peccati.

o ¶ Eorum.] minorum 10 vt sicut tutor integrę vitæ non prodigus vel malus administrat, ita & pater talis esse debet. Azo.

p ¶ Fugiat.] scilicet pater. id est fugetur.

q ¶ Neq; tutor.] datus dudum. Et sic nota mirabile, quòd qui in po 20 testate patris est, tutorem habet: regulariter contrà: vt instit.de tute. in princi.

r ¶ Præstet.] scilicet tutor, qui actione tutelæ tenebitur. Accursius.

s ¶ Diminuat.] id est aggrauet: nisi esset prodigalitas.

t ¶ Cuius.] scilicet patris custodia est prouisa &c. & dic publici iuris, id est tutelæ. vt ergo tutor tenetur reddere rationem, sic & pater: & vt bona obligata sunt tutoris, sic & patris. & sic est contra.s̄.de bo.quæ libe. l.cùm oportet.§.non au 40 tem. potest dici hāc corrigi, vel speciale in quodam deportato.

P&ī seru⁹ est qui peccatū facit.

Tutorem qnque habet, qui in patris potestate est.

Pater vt tutor rationē reddere tenetur.

v ¶ Quæ.] scilicet gubernatio.

x ¶ Quàm discessus.] sic, s̄.de aposta.l.hi qui.

y ¶ Indulgentia.] id est in integrum restitutio.

50 z ¶ Per se.] vt & suprà.de pœnis.l. deportatorum.

a ¶ Restitutio.] scilicet in integrum: vt & suprà.eo.l.j.

b ¶ Officijs.] patribus exhibendis. sic.s̄.de inoffi.test.l.si quando.§.j.

c ¶ Libertatem.] id est existentiam sui iuris.

d ¶ Testem habeant.] id est dicant se liberatos potestate, non pœna paterna: sed benignitate patris, qui eos emancipauit. Similis testificatio est.s̄. de ad 60 ministrat.tuto.l.lex quæ tutores.§.sed & si parens. Accursius Florentinus legum doctor peritissimus.

¶ Codicis domini Iustiniani sacratissimi principis ex repetita prælectione librorum priorum nouem, cum suis glossematis,
FINIS.

Gregorius Haloander omnibus, qui uel ius Ciuile in vſu habent, quibúsve vſui eſſe poteſt, S. P. D.

MEMOR officij (neque enim conuenit, vt ſtationem, quam ſemel authore Deo tenere ac tueri occœpi, facilè deſeram) amans item publici boni, & de ſtudiorum veſtrorū rationibus ſolicitus: nihil penes me tam charum, tam à cognitione vulgari remotum habeo, quod non in vſus veſtros & libēter & benignè proferam: nihil tam arduum, tam laborioſum eſſe poteſt, quod non veſtri cauſa & magno animo ſuſcipiā, & patientiſsimè perferam: dummodò pulcherrimis honeſtiſsimisq; conatibus veſtris mea opera & induſtria vel cōpendij, vel additamenti aliquid importari exiſtimem. Inde adeò cùm iam per menſes plus minus viginti ſex in Digeſtis expoliendis, recognoſcendis Inſtitutionibus, Iuſtiniani Codice ex antiquiſsimis & ſpectatiſsimis exemplaribus reformando, incredibiles labores, grauiſsimas curas, & penè dies ipſos æquantes vigilias ſuſtinuerim, & exhauſerim: ſimul autem intelligam, diem & Con. pleriſque conſtitutionibus additum (qua maximè re dignoſci poteſt, quo quæq; conſtitutio die ſit edita, quæ item præceſſerit, quæ conſecuta ſit, quid denique prioribus temporibus obtinuerit, quid poſteà authoritate imperatoria ſit innouatum) ob ſummam earum rerum hoc tēpore obſcuritatem exiguo aut nulli penitus vſui futurum, niſi perpetua quadam ſerie omnes Conſ. in ordinem digerantur: non dubitaui ſub operis finem catalogum Conſ. quàm ſimpliciſsimè deſcriptum, longa à me obſeruatione conquiſitum, & pro theſauro habitum, ſubijcere. Neque conſilium hoc meum ſine effectu, aut factum ſine fructu erit Nam ſi diligenter & æquis animis facti mei rationem inieritis: quin non ſolùm de ſingulis eiuſmodi conſtitutionibus liberè & feliciter pronunciare, quantum quæq; habeat authoritatis: ſed etiam per omnes omnium veterum hiſtorias in offenſo pede volitare, & obſcuriſſ. quoſque authorum locos vel ſine interprete intelligere poteritis, nulla dubitatio eſt. Accipiāt ſanè alij, in quam velint partem, & ſuo arbitratu ac iure factum noſtrū interpretentur. Certè quod negare, niſi iniquus rerum æſtimator, nemo poteſt: multò plus habet in receſſu laboris & ingenij, quàm prima fronte & intuitu oſtēdat. Nec temere quiſquam rem facilem dixerit, noſtra tempeſtate ac memoria ſingulos Conſ. ſuo anno, ſuo numero, ſuo ordine deſcribere: qui modò Liuium non indiligentem annalium Romanorum tractatorem & deſcriptorem, grauiter de implicata temporum obſcuritate, de incerra authorum fide querentem audiat. Tanti (inquit) errores implicant temporum, aliter apud alios ordinatis magiſtratibus, vt nec qui Conſ. ſecundum quoſdam, nec quid quoq; anno factum ſit, in tanta vetuſtate non rerum tantùm, ſed authorū quoque digerere poſsis. Idem teſtatur alicubi Dionyſius Halicarnaſſeus, in quo neſcias, vtrum magis ſtudium & diligētiam in peregrinæ gentis rebus geſtis cognoſcendis mireris, an verò in ijſdem exponendis (licet in homine græco) fidem probes. Videas Aurelium Caſsiodorum & ipſum conſulem, qui ex profeſſo ſibi hoc ſcriptionis genus deſumpſit, quem ſuperiore nobis anno Baſilea dedit, dū Conſ. alios pro alijs recenſet, dum multos omittit, dum falſam temporum rationem init, dū *συγχρονισμοὺς* alieno loco intexit: non ſolū ſummæ de ſe negligentiæ & ſecuritatis ſignificationem dare, ſed etiam à profeſsione ſua & veritate ipſa quàm longiſsimè diſcedere. Atque vt alia omittamus: quis obſecro diligentiam in eo non requirat, cùm per quadraginta annos decemuiros legibus ſcribundis creatos, per viginti vtrinque annos tribunos militum conſulari poteſtate, per quatuor annos neminem in vrbe ſummum imperium tenuiſſe, item Valerio Potito & M. Manlio Conſ. vrbem à Gallis captam eſſe ſcripſit: quādo & ex rebus ipſis clareat, & probatiſsimis authorum teſtimonijs comprobari poſsit, decemuiros in tertium dūtaxat annum, neque eum integrū, ſibi imperium, aut potius dominatum vſurpaſſe: tribunos militares per quinquaginta fermè annos in conſulum locum ſublectos, ſolitudinem magiſtratuum per quinquennium vſque fuiſſe: vrbem autem captam à Gallis anno. ccclxiiij, hoc eſt tertio anno poſt Manlij conſulatum, Plinius lib. xxxiij. cap. primo: agrum verò Romanum depopulatum à Gallis, & exercitum contra eos conſcriptum altero poſt eundem conſulatum anno, teſtetur Dionyſius? Eadem & multò his plura & maiora in cæteris deprehendas, quæ omnia recenſere, neque huius temporis, neque loci eſt. Cæterùm nolim exiſtimet aliquis reprehendendi iſta animo & ſtudio calumniandi à me proferri, ſed vt veluti per tranſennam & obiter oſtendam, quàm longè adhuc in harum rerū cognitione abſimus à vero: quamq; infiniti laboris ſit, amiſſis vetuſtis annalibus (quorum unum atque alterū etiámnum fragmētum inter epigrammata & titulos vrbis Romæ cernimus) deficiente item bona parte Liuij, Dionyſij, Corn. Taciti, Proſperi, & aliorum, ex ſola authorum obſeruatione, & non fallētibus coniecturis denuo Conſ. in ordinē reducere, & veteri Romanæ hiſtoriæ nouum lumen ac claritatem inferre. Enimuerò cur digeſtioni huic meæ non à Romulo ipſo vrbis parente, non ab Hadriano & cæteris imperatoribus, quorum conſtituta Iuſtinianeo Codici ſunt inſerta, principium dederim: cur etiam vltra D. Iuſtiniani. iiij. & Paulini. V. C. conſulatum eam proſecutus non ſim: vtrūque certas rationes & magnas cauſas habuit. Quis enim mediocriter in veterum hiſtorijs verſatus ignoret, Romulum poſt cœpta mœnia & inauguratā vrbem per. xxxvij. annos imperium tenuiſſe, poſteà per annum interregnum fuiſſe, dehinc Numam Pompiliū. xliij. annis, Tullum Hoſtilium. xxxij. Ancum Martium. xxxv. Tarquinium Priſcum. xxviij. & xliiij. Seruium Tullū, Tarquinium verò Superbum cognomento vſque ad. xxv. annū regnaſſe? Vt cùm anno primo ſeptimæ Olympiadis (vt C. Sempronius author eſt) hoc eſt anno mundi. ııı. ccviij. ſecundum computationem ſacrorum Bibliorum, vel ſecundum Euſebium ıııı. ccccl j. prima vrbis fundamēta ſint poſita: decurſis. cc. & xliiij. annis. & regifugium, & primi Conſ. in primum. lxviij. Olympiadis annum incidāt. Subducta videlicet ratione annorum mundi ad Calēdas Martias: Olympiadis, ex diebus æſtiuis, quibus certamen Olympicum in Elide ad honorem Iouis Olympij celebrabatur: vrbis conditæ, ex Palilibus, quę feſta ad xij. Calen. Maias agebantur: regifugij & primi conſulatus initi, à. vij. die Calen. Martiarū. Ab imperatoribus verò incipere non libuit propter leges & varia ſenatuſconſulta, vt earum ætates per authores facilius deprehenderentur: propterque iuris originem, quæ ſpecialiter à Pomponio iuriſconſulto lib. ſingulari deſcripta eſt, & in Digeſtis hodie tit. de orig. iuris legitur, qui (quod ad rationem tēporum attinet, quæ in Florentino etiam exemplari admodùm deprauata ſunt) aliter neque intelligi, neque declarari poteſt. Sed à D. Iuſtiniani. iiij. & Paulini. V. C. conſulatu ideo digeſtioni finem fecimus, quòd ad præſens inſtitutum amplius pertinere non videbatur: quodq; deinceps, exceptis paucis admodùm annis, fermè per indictiones, & annos regnorū imperatoris (ſiquidem iam inde perpetuam ſibi poteſtatem conſularem haud aliter adſumpſerunt, atque olim ius tribuniciæ poteſtatis, vt apud omnes gentes ſacroſancti & inuiolati eſſent, agnouerant: teſtante id etiam Iuſtiniano *ἐν ναρςαῖς* conſtitut. de conſulibus) tēpora notari cœperint: id quod cùm alijs multis in locis, tum verò ex actis antiquorum conciliorum, & Gregorij Magni epiſtolis ex regeſto clarè licet deprehendere. Atque cùm tria Conſ. genera apud veteres fuerint, ordinarij ſcilicet ſuffecti, & honorarij: ne quis de mea ſententia erret, ſuáque ſpe fraudetur: ordinarios me tantùm Conſ. qui vel ſuffragijs populi centuriatis comitijs, vel deinde lege Regia in unum omni poteſtate & ſuffragiorū iure reiecto, beneficio principali deſignati, Calendis Ianuarijs magiſtratum inierint, deſcripturum profiteor. Nam & ſuffectos omnes, qui vel in demortuorum, vt L. Quintius Cincinnatus in P. Valerij Publicolæ: vel eorum, qui vltro ſe imperio abdicarunt, vt P. Valerius in Tarquinij Collatini: vel deinde aucta ambitione, per principes in ordinariorū locum, poſt binos quoſque menſes (quod ex Cornel. Tacito obſerues) ſublecti ſunt, percenſere: non iam breuiarij, ſed prolixæ hiſtoriæ opus fuerit, & honorarios, qui nullo certo numero incluſi erant, & (vt eleganter Auſonius poëta ſcribit) muneris exortes, nomine participes tantùm habebantur, in numerum cogere & literis complecti, non ſolùm factu impoſſibile, ſed etiam dementiæ ſimile ſit: cùm neque vllam ea res vtilitatem ſecum allatura ſit, neque vt allatura aliquam ſit, vllis literarum monumentis eorum nomina cognoſci poſsint. Illud penè prætericrā, quod cùm primis dicendum erat, nonnullorum in Pandectis & Inſtitutionibus ſenatuſconſultorum, quorum authores non ordinarij, ſed ſuffecti fuerint: neque vt tempora deſignēt, ſed quòd ipſis authoribus primum omnium ad ſenatum relatum ſit, rogatæqúe exinde ſententiæ: mentionem fieri. Quo in numero & Annęus Seneca, & alij complures fuerunt. Quapropter cùm hæc ita ſint: rectè atque ordine facietis, ſi quæ ad vtilitatem veſtrā propenſo ſtudio & ſumma animi alacritate in medium à me proferuntur: ea & boni conſulatis, & in eam accipiatis partem, in quam homines candidos, & humanitatis literis excultos accipere æquum eſt. Quare futurum eſt, vt non ſolùm mei me laboris ingentes fructus percepiſſe arbitrer, ſed etiam ad ſimilia edenda multóque maiora meditanda calcar addatis. Magna gratiæ pars eſt (inquit vulgare prouerbium) grato accipere animo, quæ gratis offeruntur. Valete & fruimini.

Annorum iam inde ab eiectis regibus usque

ad quartum D. Iustiniani sacratissimi principis & Paulini V.C. consulatum, quo tempore Codicis repetita prælectio fuit absoluta, per Consules Romanos & Olympiadas breuis & dilucida digestio, ex probatissimis quibusq; authoribus per Gregorium Haloandrum conquisita.

Anni ab eiectis regib.			Anni à cōd. vrb.	Olympiad.
1	L. Iunius Brutus.	L. Tarquinius Collatinus.	245	
2	P. Valerius Publicola. ij.	T. Lucretius Tricipitinus.	246	
3	P. Valerius Publicola. iij.	M. Oratius Puluillus. ij.	247	
4	Sp. Largius Rufus.	T. Herminius Aquilinus.	248	
5	M. Valerius Voletus.	P. Postumius Tubertus.	249	69
6	P. Valerius Publicola. iiij.	T. Lucretius Tricipitinus. ij.	250	
7	P. Postumius Tuburtus. ij.	Agrippa Menenius Lanatus.	251	
8	Opiter Verginius Tricostus.	Sp. Cassius Vicelinus.	252	
9	Postumius Cominius Aurunus.	T. Largius Flauius.	253	70
10	Ser. Sulpitius Camerinus.	M. Manlius Tullus Longus.	254	
11	T. Ebutius Helua.	Cn. Vetusius Cicurinus.	255	
12	T. Largius Flauius. ij.	Q. Chloelius †Siculus. († alias Vocula.)	256	
13	A. Sempronius Atratinus.	M. Minutius Augurinus.	257	71
14	A. Postumius Regillensis.	T. Verginius Tricostus.	258	
15	App. Claudius Sabinus.	P. Seruilius Priscus Structus.	259	
16	A. Verginius Cælimontanus.	T. Vetusius Geminius.	260	
17	Postumius Cominius Aurunus. ij.	Sp. Cassius Vicelinus. ij.	261	72
18	T. Geganius Macerinus.	P. Minutius Augurinus.	262	
19	M. Minutius Augurinus. ij.	A. Sempronius Atratinus. ij.	263	
20	Q. Sulpitius Camerinus.	Sp. Largius Rufus. ij.	264	
21	C. Iulius Tullus.	P. Pinarius Rufus.	265	73
22	Sp. Nautius Rutilius.	Sext. Furius Philo.	266	
23	C. Aquilius.	T. Sicinius.	267	
24	Proculus Verginius Rutilus.	Sp. Cassius Vicelinus. iij.	268	
25	Q. Fabius Vibulanus.	Ser. Cornelius Maluginensis.	269	74
26	Cæso Fabius Vibulanus.	L. Æmylius Mamercus.	270	
27	M. Fab. Vibulanus.	L. Valerius Potitus.	271	
28	Q. Fabius Vibulanus. ij.	C. Iulius Tullius.	272	
20	Cæso Fab. Vibulanus. ij.	Sp. Furius Medullinus.	273	75
30	M. Fabius Vibulanus. ij.	Cn. Manilius Cincinnatus.	274	
31	Cæso Fab. Vibulanus. iij.	T. Verginius Rutilus.	275	
32	L. Æmylius Mamercus. ij.	C. Seruilius Priscus Structus.	276	
33	C. Oratius Puluillus.	T. Menenius Lanatus.	277	76
34	A. Verginius Rutilus.	Sp. Seruilius Priscus Structus.	278	
35	C. Nautius Rutilius.	P. Valerius Publicola.	279	
36	L. Furius Medullinus.	C. Manilius Volso.	280	
37	L. Æmylius Mamercus. iij.	Vopiscus Iulius Tullus.	281	77
38	L. Pinarius Rufus.	P. Furius Medullinus.	282	
39	App. Claudius Sabinus.	T. Quintius Capitolinus Barbatus.	283	
40	L. Valerius Potitus. ij.	T. Æmylius Mamercus.	284	
41	T. Numitius Priscus.	A. Verginius Cælimontanus.	285	78
42	T. Quintius Capitolinus Barbatus. ij.	Q. Seruilius Priscus.	286	
43	T. Æmylius Mamercus. ij.	Q. Fab. Vibulanus.	287	
44	Q. Seruilius Priscus. ij.	Sp. Postumius Lauinius Regillensis.	288	
45	T. Quintius Capitolinus Barbatus. iij.	Q. Fabius Vibulanus. ij.	289	79
46	A. Postumius Albus Regillensis.	Sp. Furius Medullinus Fuscus.	290	
47	P. Seruilius Priscus.	L. Ebutius Helua.	291	
48	T. Lucretius Tricipitinus.	T. Veturius Geminius Ligurinus.	292	
49	P. Volumnius Amentinus.	Ser. Sulpitius Camerinus.	293	80
50	P. Valerius Publicola. ij.	C. Claudius Sabinus.	294	
51	Qu. Fab. Vibulanus. iij.	L. Cornel. Maluginensis.	295	
52	L. Minutius Carbetus.	C. Nautius Rutilius.	296	
53	C. Oratius Puluillus. ij.	Q. Minutius Augurinus.	297	81
54	M. Valerius Maximus.	Sp. Verginius Cælimontanus.	298	
55	T. Romulus Vaticanus.	T. Veturius Cicurinus.	299	
56	Sp Tarpeius Capitolinus.	A. Aternius Fontinalis.	300	

Annorum digestio.

Olym piad.	Anni à cōd. vrb.			Anni ab eiectis regib.
82	301	P.Oratius Trigeminus.	Sex.Quintilius Varus.	57
	302	L.Menenius Lanatus.	P.Sestius Vaticanus.	58
		Inde mutauit statum respublica,&		
	303	Decemuiri creati: App.Claudius Sabinus.T.L.Genutius.P.Sestius Vaticanus.T. Veturius Cicurinus.C.Iulius Tullus.A.Manilius.P.Sulpitius Camerinus.Sp.Postumius Albus. P.Oratius Puluillus. T. Romulius Vaticanus.		59
83	304	App.Claudius Sabinus.ij.L.Minutius Augurinus.M.Cornelius Maluginēsis.M.Sergius. Q.Fab.Vibulanus.Q.Pætilius.T.Antonius Merenda. Cæso Duillius.Sp.Oppius Cornicen. M.Robuleius.		60
	305	Idem,vt tamen iam à Claudio proximus sit Q.Fab.Vibulanus,vt testatur antiq.Calendarium.		61
		Rursus ad Conf.recidit resp.nondum finito anno,electiq́;		
		M.Horatius Barbatus.	L.Valerius Potitus.	
	306	Sp.Herminius Continisanus.	T.Verginius Cælimontanus Tricostus.	62
	307	M.Geganius Macerinus.	Claud.Iulius Tullus.	63
	308	Agrippa Furius Medullinus.	T.Quintius Capitol.Barbatus.iiij.	64
84	309	M.Genutius Augurinus.	P.Curiatius Philo.	65
		Iterum mutatur status reipub.& pro Con.primi omnium. Tribb.militum eliguntur.		
	310	L.Atilius Luscinius.T.Cæcilius Siculus.A.Sempronius Atratinus.		66
		Hi ante anni finem magistratum deponentes locum denuo Conf. fecerunt,vt post quartum ferè mensem eligerentur.		
		L.Papyrius Mugillanus.	L.Sempronius Atratinus.	
	311	M.Geganius Macerinus.ij.	T.Quintius Capitol.Barbatus.v.	67
	312	M.Fab.Vibulanus.	Postumius Ebutius Helua Cornicen.	68
85	313	C.Furius Pacilius.	M.Papyrius Crassus.	69
	314	Proculus Geganius Macerinus.	L.Menenius Lanatus.	70
	315	T.Quintius Capitol.Barbatus.vj.	Agrippa Menenius Lanatus.	71
	316	M.Æmylius Fidenas.	L.Quintius Cincinnatus.	72
86		Cl.Iulius Tullus.Trib.Mil.		
	317	M.Geganius Macerinus.iij.	L.Sergius Fidenas.	73
	318	M.Cornelius Maluginensis.	L.Papyrius Crassus.	74
	319	Claudius Iulius Tullus.ij.	L.Verginius Tricostus.	75
87	320	M.Manlius Capitolinus.	Q.Sulpitius Cossus.	76
	321	M.Fabius Vibulanus.	M.Folius Flaccinator.	77
		L.Sergius Fidenas.Trib.Mil.		
	322	L.Pinarius Mamercus.	L.Furius Medullinus.	78
		Sp.Postumius Albus Trib.Mil.		
	323	T.Quintius Pœnus Cincinnatus.	Cn.Iulius Mento.	79
	324	L.Papyrius Crassus.	L.Iulius Tullus.	80
88	325	L.Sergius Fidenas.	Hostius Lucretius Tricipitinus.	81
	326	T.Quintius Pœnus Cincinnatus.ij.	A.Cornelius Cossus.	82
	337	C.Seruilius Hala Structus.	L.Papyrius Mugillanus.	83
	328	A.Cornelius Cossus.L.Calphurnius Piso.T. Quintius Pœnus Cincinnatus. M. Postumius.Trib.Mil.		84
89	329	A.Sempronius Atratinus. L.Furius Medullinus.	L.Quintius Cincinnatus.ij. L.Oratius Barbatus.Trib.Mil.	85
	330	C.Papyrius Crassus. T.Sergius Fidenas.	Sp.Nautius Rutilius. Sex. Iulius Tullus.Trib.Mil.	86
	331	A.Sempronius Atratinus.	Q.Fabius Vibulanus.	87
	332	L.Manlius Capitolinus.	L.Papyrius Mugillanus. Q.Antonius Merenda.Trib.Mil.	88
90	333	Cn.Fabius Vibulanus.	T.Quintius Capitolinus.	89
	334	L.Quintius Cincinnatus.iij. Sext.Furius Medullinus.	M.Manlius Capitolinus. A.Sempronius Atratinus.ij.Trib.Mil.	90
	335	Agrippa Menenius Lanatus. Sp.Nautius Rutilius.ij.	P.Lucretius Tripitinus.Trib.Mil.	91
	336	L Sergius Fidenas.ij. Claud.Seruilius Structus.	M.Papyrius Mugillanus.Trib.Mil.	92
91	337	Claud.Seruilius Structus.ij. P.Lucretius Tricipitinus.ij.	Agrippa Menenius Lanatus ij. Sp.Rutilius Crassus Trib.Mil.	93
	338	A.Sempronius Atratinus.iij. M.Papyrius Mugillanus.ij.	Sp.Nautius Rutilius.iij.Trib.Mil.	94

P.Cornelius

per Consules Romanos.

Anni ab eie ctis regib.		Anni à cōd.	Olympiad.
95	P.Cornelius Cossus. T.Quintius Cincinnatus. C.Valerius Potitus. C.Martius Rutilus. M.Fabius Vibulanus.Trib.Mil.	339	
96	Q.Fabius Vibulanus.ij. L.Valerius Potitus. Cn.Cornelius Cossus. M.Postumius Regillensis Trib.Mil.	340	92
97	L.Furius Medullinus. A.Cornelius Cossus.	341	
98	Q.Fabius Vibulanus Ambustus. C.Furius Pætilius.	342	
99	M.Papyrius Mugillanus. C.Nautius Rutilus.	343	
100	M.Æmylius Mamercus. P.Valerius Potitus.	344	93
101	Cn.Cornelius Cossus. L.Furius Medullinus.	345	
102	C.Iulius Tullus. Cn.Cornelius Cossus.ij. C.Seruilius Hala.Trib.Mil.	346	
103	C.Valerius Potitus.ij. C.Seruilius Hala.ij. L.Furius Medullinus.ij. Qu.Fadius Vibulanus.ij.Trib.Mil.	347	
104	Cn.Cornelius Cossus.iij. L.Valerius Potitus.ij. P.Cornelius Cossus. Claudius Fabius Ambustus.Trib Mil.	348	94
105	C.Iulius Tullus.ij. M.Æmylius Mamercus. T.Quintius Capitolinus. Q.Quintius Cincinnatus. A.Manilius. L.Furius Medullinus.iij.Trib.Mil.	349	
106	P.Cornelius Maluginensis. M.Veturius Cicurinus. L.Valerius Potitus.iij. M.Sergius Fidenas. Cn.Cornelius Cossus.iiij. Claudi.Fab. Ambustus.ij. Sp.Nautius Rutilius.iij.Trib.Mil.	350	
107	M.Æmylius Mamertinus. M.Furius Camillus. L.Valerius Potitus.iiij. App.Claudius Crassus. M.Quintilius Varus. M.Iulius Tullus. M.Postumius Regillensis. M.Postumius Albinus Trib.Mil.	351	
108	C.Seruilius Hala. C.Sulpitius Cornutus. Q.Seruilius Fidenas. P. Verginius. A.Manilius.ij.M.Sergius Fidenas.ij.Trib.Mil.	352	95
109	M.Furius Camillus.ij. L.Iulius Tullus. L.Valerius Potitus.v. M.Æmylius Mamercus.iij. Cn.Cornelius Cossus.ij.Claudius Fabius Ambustus.Trib.Mil.	363	
110	L.Popilius Volscus. P.Manlius Capitolinus. P.Titinius. P.Melius. L.Furius Medullinus. P.Licinius Caluus primus ex plebe Trib.Mil.	354	
111	M.Veturius Cicurinus.ij. L.Titinius Longus. P.Menenius Cn.Genutius Pansa. L.Racilius Volso.Trib.Mil.	355	
112	L.Valerius Potitus.vj. L.Furius Medullinus.v. Q.Valerius Maximus. M.Furius Camillus.iij. Q.Seruilius Fidenas.ij. Qu.Sulpitius Camerinus.ij.Trib.Mil.	356	96
113	L.Iulius Tullus.ij. L.Sergius Fidenas.iiij. P.Furius Medullinus.ij. A.Postumius Regillensis. P.Cornelius Maluginensis. A.Manilius Trib.Mil.	357	
114	Cn.Genutius Pansa.ij. L.Racilius Volso.ij. P.Licinius Calui filius. P.Menenius.ij. L.Titinius Longus.ij.Trib.Mil.	358	
115	P.Cornelius Cossus. L.Furius Medullinus.v. P.Cornelius Scipio. M.Valerius Maximus.ij. Cæso Fabius Ambustus. Q.Seruilius Fidenas.iij.Trib.Mil.	359	
116	M.Furius Camillus.iiij. A.Valerius Publicola. L.Furius Medullinus.vj. Claud.Æmylius Mamercus. Sp.Postumius Albinus. P.Cornelius Scipio.ij.Trib.Mil.	360	97
117	L.Lucretius Flauius. Serg.Sulpitius Camerinus.	361	
118	L.Valerius Potitus. M.Manlius Capitolinus.	362	
119	L.Lucretius Tricipitinus. M.Æmylius Mamertinus. Ser.Sulpitius Rufus. L.Furius Medullinus.vij. Agrippa Furius Philo. Claud. Æmylius.ij.Trib.Mil.	363	
120	Q.Sulpitius Longus. Claud.Fabius Ambustus. Alteri duo Fabij. Qu.Seruilius Fidenas.iiij. P.Seruilius Maluginensis. Trib.Mil.	364	98
121	M.Furius Camillus per annum dictator & solus.	365	
122	L.Verginius Tricostus. L.Postumius Albinus. A.Valerius Publicola.ij. P.Cornelius A.Manilius. L.Æmylius Mamertinus.Trib.Mil.	366	
123	T.Quintius Cincinnatus. L.Aquilius Coruus. Q.Seruilius Fidenas.v. Q.Iulius Tullus. L.Lucretius Tricipitinus.Ser. Sulpitius Rufus.ij.Trib.Mil.	367	

Annorum digestio.

Olympiad.	Anni à cōd. vrb.		Anni ab eiectis regib.
99	368	L. Papyrius Cursor. Licinius Menenius Lanatus. Cn. Sergius Fidenas. L. Æmylius Mamertinus. ij. A. Valerius Publicola. iij. Trib. Mil.	124
	369	Ser. Cornelius Maluginensis. L. Quintius Cincinnatus. M. Furius Camillus. v. Q. Seruilius Fidenas. vj. L. Oratius Puluillus. P. Valerius Potitus Trib. Mil.	125
	370	A. Manlius Capitolinus. T. Quintius Cincinnatus. L. Quintius Capitolinus. L. Papyrius. Cursor. ij. P. Cornelius. Trib. Mil.	126
	371	M. Furius Camillus. vj. Ser. Sulpitius Rufus. iij. Ser. Cornelius Maluginensis. ij. P. Valerius Potitus. ij. Claud. Papyrius Crassus. Tit. Quintius Cincinnatus. ij. Trib. Mil.	127
	372	L. Valerius Publicola. iij. M. Trebonius Flauus. L. Æmylius Mamertinus. iij. A. Manilius. iij. Ser. Sulpitius Rufus. iiij. L. Lucretius Tricipitinus. ij. Trib. Mil.	128
100	373	Q. Seruilius Fidenas. Claud. Papyrius Crassus. L. Papyrius Cursor. iij. L. Æmylius Mamertinus. iiij. Serg. Sulpitius Maluginensis. iij. C. Sulpitius Peticus. Trib. Mil.	129
	374	L. Valerius Publicola. iiij. L. Lucretius Tricipitinus. iij. M. Furius Camillus. vij. L. Furius Medullinus. A. & L. Postumij Regillenses. M. Fabius Ambustus. Trib. Mil.	130
	375	L. Valerius Publicola. v. L. Æmylius Mamertinus. P. Valerius Potitus. iij. Cn. Sergius Fidenas. iij. Licinius Menenius Lanatus. ij. P. Papyrius. Ser. Cornel. Maluginensis. Trib. Mil.	131
	376	P. Manlius Capitolinus. M. Albinus ex plebe. C. Manlius Capitolinus. L. Iulius Tullus. L. Antistius. C. Sextilius. Trib. Mil.	132
101	377	Q. Seruilius Fidenas. ij. P. Chlœlius Crassus. Spur. Furius Medullinus. Licinius Menenius Lanatus. iij. C. Oratius Puluillus. L. Geganius. Trib. Mil.	133
	378	L. Æmylius Mamertinus. L. Quintius Cincinnatus. C. Quintius Capitolinus. P. Valerius Potitus. iiij. Ser. Sulpitius. Rufus. v. C. Veturius. Trib. Mil.	134
	379	Solitudo magistratuum per quinquennium fuit, Licinio Stolone	135
102	380	& L. Sextio Laterano Tribb. pleb. intercessione perpetua comi-	136
	381	tia interturbantibus, dum sedulò à patribus resistitur, ne legē de	137
	382	communicando cum plebe consulatu, de agrorum modo, de fœ-	138
	383	nore minuendo perferrent.	139
	384	L. Furius Medullinus. ij. A. Valerius Potitus Publicola. C. Valerius. Ser. Corn. Maluginēsis. vj. A. Manilius Ser. Sulpitius Rufus. vj. Trib. Mil.	140
103	385	Q. Seruilius Fidenas. viij. M. Cornelius Maluginēn. A. Cornelius. C. Veturius. Q. Quintius Capitolinus. M. Fab. Ambustus. Trib. Mil.	141
	386	T. Quintius Capitolinus. Sp. Seruilius Structus. Ser. Cornelius Maluginensis. vij. L. Papyrius Crassus. Ser. Sulpitius Prætextatus. iiij. L. Veturius Crassus Cicurinus. Trib. Mil.	142
	387	A. Cornelius Cossus. ij. L. Veturius Crassus Cicurinus. ij. M. Cornelius Maluginensis. ij. P. Valerius Potitus Publicola. vj. P. Manlius Capitolinus. ij. M. Geganius Macerinus. Trib. Mil.	143
	388	L. Æmylius Mamertinus. — L. Sextius Lateran. primus è plebe Con.	144
104	389	L. Genutius Auentinensis. — Q. Seruilius Hala.	145
	390	T. Sulpitius † Peticus. — C. Licinius Stolo Caluus.	146
	391	L. Æmylius Mamertinus. — C. Genutius Auentinensis.	147
	392	Qu. Seruilius Hala. ij. — L. Genutius Auentinensis.	148
105	393	C. Sulpitius Peticus. ij. — C. Licinius Stolo Caluus.	149
	394	M. Fabius Ambustus. — C. Petilius Balbus Libo Visolus.	150
	395	M. Popilius Lænas. — Cn. Manlius Capitolinus Imperiosus.	151
	396	C. Fabius Ambustus. — C. Plautius Proculus.	152
106	397	Cn. Manlius Capitol. Imperiosus. ij. — Claudius Martius Rutilus.	153
	398	M. Fabius Ambustus. ij. — M. Popilius Lænas. ij.	154
	399	C. Sulpitius Peticus. iij. — M. Valerius Publicola.	155
	400	M. Fabius Ambustus. iij. — T. Quintius Capitolinus.	156
107	401	C. Sulpitius Peticus. iiij. — M. Valerius Publicola. ij.	157
	402	P. Valerius Publicola. — Claud. Martius Rutilus. ij.	158
	403	C. Sulpitius Peticus. v. — T. Quintius Pœnus Cæso.	159
	404	M. Popilius Lænas. ij. — L. Cornelius Scipio Aruina.	160
108	405	L. Furius Camillus. — App. Claudius Crassus.	161

† Pythicus, corruptè legitur in Fabio Quintiliano lib. j.

M. Popilius

Anni ab eiectis regib.			Anni à cōd. vrb.	Olympiad.
162	M.Popilius Lænas.iiij.	M.Valerius Publicola Coruinus.	406	
163	T.Manlius Torquatus.	C.Plautius Venox.	407	
164	M.Valerius Coruinus.ij.	C.Pætilius Balbus Libo Visolus.ij.	408	
165	M.Fabius Dorsuo.	Ser.Sulpitius Camerinus Rufus.	409	109
166	Claud.Martius Rutilus.iij.	T.Manlius Torquatus.ij.	410	
167	M.Valerius Coruinus.iij.	A.Cornelius Cossus.	411	
168	Claud.Martius Rutilus.iiij.	Q.Seruilius Hala.ij.	412	
169	C.Plautius Venox.ij.	L.Æmylius Mamercus.	413	110
170	T.Manlius Torquatus.iij.	P.Decius Mus.	414	
171	T.Æmylius Mamertinus.	Q.Publilius Philo.	415	
172	L.Furius Camillus.	C.Mænius Nepos.	416	
173	C.Sulpitius Longus.	P.Ælius Pætus.	417	111
174	L.Papyrius Crassus.	Cæso Duillius Helua.	418	
175	M.Valerius Coruinus.iiij.	M.Atilius Regulus Calenus.	419	
176	T.Veturius Caluinus.	S.Postumius Albinus Caudinus.	420	
177	Annus sine Cons.		421	112
178	Cn.Domitius Caluinus.	A.Cornelius Scipio Aruina.	422	
179	T.Valerius Potitus.	M.Claudius Marcellus.	423	
180	L.Papyrius Crassus.ij.	L.Plautius Venox.	424	
181	L.Æmylius Mamercus Priuernas.	Cn.Plautius Decianus.	425	113
182	P.Plautius Proculus.	P.Cornelius Scapula Barbatus.	426	
183	L.Cornelius Lentulus.	Q.Publilius Philo.ij.	427	
184	Claud.Pætilius Libo Visolus.iij.	L.Papyrius Cursor.ij.	428	
185	L.Furius Camillus.ij.	Iunius Brutus Scæua.	429	114
186	L.Papyrius Cursor dictator sine Cons.		430	
187	Claud.Sulpitius Longus.	Q.Ælius Cæritanus.	431	
188	Q.Fabius Maximus Rollianus.	L.Fuluius Curuus.	432	
189	T.Veturius Caluinus.ij.	Sp.Postumius Albinus.ij.	433	115
190	L.Papyrius Cursor.ij.	Q.Publilius Philo.iij.	434	
191	L.Papyrius Mugillanus Crassus.iij.	Q.Ælius Cæritanus.ij.	435	
192	L.Plautius Venox.	M.Folius Flaccinator.	436	
193	Q.Æmylius Barbula.	C.Iun.Brutus Bubulcus.	437	116
194	Sp.Nautius Rutilius.	M.Popilius Lænas.	438	
195	L.Papyrius Cursor.iiij.	Q.Publilius Philo.iij.	439	
196	M.Pætilius Libo.	C.Sulpitius Longus.	440	
197	L.Papyrius Cursor.v.	C.Iun.Brutus Bubulcus.ij.	441	117
198	M.Valerius Maximus.	P.Decius Mus.	442	
199	C.Iun.Brutus Bubulcus.iij.	Q.Æmylius Barbula.ij.	443	
200	Q.Fab.Max.Rollianus.ij.	C.Martius Rutilus Censorinus.	444	
201	Hoc anno dictator & magister equitum sine Cons.fuerunt.		445	118
202	Q.Fab.Max.Rollianus.iij.	P.Decius Mus.ij.	446	
203	App.Claud.Crassus Cæcus.	L.Volumnius Flamma Violensis.	447	
204	P.Cornelius Aruina.	Q.Martius Tremulus.	448	
205	L.Postumius Megellus.	T.Minutius Augurinus.	449	119
206	P.Sempronius Sophus Longus.	P.Sulpitius Auerrio.	450	
207	L.Genutius Auentinensis.	Ser.Cornelius Rufus.	451	
208	M.Liuius Denter.	Q.Æmylius Paulus.	452	
209	M.Valerius Coruinus.v.	Q.Apuleius Pansa.	453	120
210	M.Fuluius Pætus.	T.Manlius Torquatus.	454	
211	L.Cornel.Scipio.	Cn.Fuluius Centumalus.	455	
212	Q.Fab.Max.Rollianus.iiij.	P.Decius Mus.iij.	456	
213	App.Claudius Cæcus.ij.	L.Volumnius Flamma Violensis.	457	121
214	Q.Fab.Max.Rollianus.v.	P.Decius Mus.iiij.	458	
215	L.Postumius Megellus.ij.	M.Atilius Regulus.	459	
216	L.Papyrius Cursor.	Sp.Caruilius Maximus.	460	
217	Q.Fab.Max.F.Gurges.	D.Iun.Brutus Scæua.	461	122
218	L.Postumius Megellus.iij.	C.Iunius Brutus.	462	
219	M.Curius Dentatus.	P.Cornelius Rufinus.	463	
220	M.Valerius Coruinus.vj.	Q.Cæditius Noctua.	464	
221	Q.Martius Tremulus.ij.	P.Cornelius Aruina.	465	123
222	M.Claudius Marcellus.	C.Nautius Rutilius.	466	
223	M.Valerius Maximus.	C.Ælius Pætus.	467	
224	C.Claudius Caninius.	M.Æmylius Lepidus.	468	
225	C.Seruilius Tucca.	L.Cæcilius Metellus.	469	124

Annorum digeſtio.

Olympiad.	Anni à cõd.vrb.			Anni ab eiectis regib.
	470	P.Cornel.Dolabella Maximus.	Cn.Domitius Caluus.	226
	471	Q.Æmylius Papus.	C.Fabricius Luſcinus.	227
	472	L.Æmylius Barbula.	Q.Martius Philippus.	228
125	473	P.Valerius Leuinus.	Tyberius Coruncanus.	229
	474	P.Sulpitius Auerrio.	P.Decius Pyrrhicus.	230
	475	Q.Æmylius Papus.ij.	C.Fabricius Luſcinus.ij.	231
	476	P.Cornel.Lufinus.ij.	C.Iunius Brutus.ij.	232
126	477	Q.Fabius Gurges.ij.	C.Genutius Clepſina.	233
	478	M.Curius Dentatus.ij.	L.Cornelius Lentulus.	234
	479	M.Curius Dentatus.iij.	Ser.Cornelius Merenda.	235
	480	C.Fabricius Luſcinus.	C.Claudius Cinna.	236
127	481	L.Papyrius Curſor.ij.	Sp.Caruilius Maximus.ij.	237
	482	C.Quintius Claudius.	L.Genutius Clepſina.	238
	483	C.Genutius Clepſina.ij.	Cn.Cornelius Laſina.	239
	484	L.Quintius† Gulo. († Alias Gallus.)	Q.Fabius Pictor.	240
128	485	P.Sempronius Sophus.	App.Claudius Ruſſus.	241
	486	M.Atilius Regulus.	L.Iulius Libo.	242
	487	D.Iunius Pera.	M.Fabius Pictor.	243
	488	M.Valerius Maximus.	Qu.Mamilius Vitulus.	244
129	489	App.Claudius Pulcher Caudex.	M.Fuluius Flaccus.	245
	490	M.Valerius Maximus.ij.	M.Otacilius Craſſus Meſſala.	246
	491	L.Poſtumius Megellus.	Qu.Mamilius Vitulus.ij.	247
	492	L.Valerius Flaccus.	L.Otacilius Craſſus.	248
130	493	Cn.Cornel.Scipio Aſina.	C.Duillius.	249
	494	L.Cornelius Scipio.	C.Aquilius Florus.	250
	495	A. Atilius Calatinus.	C.Sulpitius Paterculus.	251
	496	M.Atilius Regulus Serranus.	Cn.Cornelius Blæſus.	252
131	497	Qu.Cæditius Longus.	L.Manlius Regulus.	253
	498	Ser.Fuluius Nobilior.	M.Æmylius Paulus.	254
	499	Cn.Cornel.Scipio Aſina.ij.	A.Atilius Calatinus.ij.	255
	500	Cn.Seruilius Cæpio.	C.Sempronius Blæſus.	256
132	501	C.Aurelius Cotta.	P.Seruilius Geminus.	257
	502	L.Cæcilius Metellus.	C.Furius Placidus.	258
	503	M.Atilius Regulus Serranus.ij.	L.Manlius Volſo.	259
	504	P.Claudius Pulcher Cæci nepos.	L.Iunius Pullus.	260
133	505	C.Aurelius Cotta.ij.	P.Seruilius Geminus.ij.	261
	506	L.Cæcilius Metellus.ij.	M.Fabius Buteo.	262
	507	M.Otacilius Craſſus Meſſalla.ij.	M.Fabius Licinius.	263
	508	M.Fabius Buteo.ij.	C.Atilius Balbus.	264
134	509	A.Manlius Atticus.	C.Sempronius Blæſus.ij.	265
	510	C.Fundanius Fundulus.	C.Sulpitius Gallus.	266
	511	Q.Luctatius Catulus Cæreonius.	A.Poſtumius Albinus.	267
	512	Q.Luctatius Catulus Cercus.	A.Manlius Atticus.ij.	268
135	513	C.Claudius Cento.	M.Sempronius Tuditanus.	269
	514	C.Manilius Lucrinus.	Q.Valerius Flaccus.	270
	515	T.Sempronius Gracchus.	P.Cornelius Falco.	271
	516	L.Cornelius Lentulus Caudinus.	Q.Fuluius Flaccus.	272
136	517	P.Cornelius Lentulus Caudinut.	C.Licinius Varus.	273
	518	C. Atilius Balbus.ij.	T.Manlius Torquatus.	274
	519	L.Poſtumius Albinus.	Sp.Caruilius Maximus.	275
	520	Q.Fabius Verrucoſus.	M.Pomponius Matho.	276
137	521	M.Æmylius Lepidus.	M.Oblitius Malleolus.	277
	522	M.Pomponius Matho.ij.	C.Papyrius Maſſus.	278
	523	M.Æmylius Barbula.	M.Iunius Pera.	279
	524	L.Poſtumius Blbinus.ij.	Cn.Fuluius Centumalus.	280
138	525	Sp.Caruilius Maximus.ij.	Q.Fabius Verrucoſus.ij.	281
	526	P.Valerius Flaccus.	M.Atilius Regulus.	282
	527	L.Apuſtius.	M.Valerius Leuinus.	283
	528	L.Æmylius Papus.	C.Atilius Regulus.	284
139	529	Q.Fuluius Flaccus.ij.	T.Manlius Torquatus.ij.	285
	530	C.Quintius Flaminius.	Qu.Furius Philo.	286
	531	M.Claudius Marcellus.	Cn.Cornelius Scipio Caluus.	287
	532	P.Cornelius Aſina.	M.Minutius Rufus.	288
140	533	L.Veturius Leuina.	C.Luctatius Scæuola.	289

L.Æmylius

per Consules Romanos.

Anni ab eiectis regib.			Olympiad.	Anni a cōd. vrb.
290	L.Æmylius Paulus.	M.Liuius Salinator.	534	
291	P.Cornelius Scipio.	T.Sempronius Longus.	535	
292	C.Quintius Flaminius.ij.	Cn.Seruilius Geminus.	536	
293	M.Atilius Fabianus.	Cn.Seruilius Musitanus.	537	141
294	L.Æmylius Paulus.	M.Terentius Varro.	538	
295	T.Sempronius Gracchus.	L.Postumius Albinus.	539	
296	Qu.Fabius Max.Verrucosus.iiij.	M.Claudius Marcellus.iij.	540	
297	Q.Fabius Max.Verrucosi F.	T.Sempronius Gracchus.ij.	541	142
298	App.Claudius Pulcher.	Q.Fuluius Flaccus.iij.	542	
299	P.Sulpitius Galba Maximus.	Cn.Fuluius Centumalus.ij.	543	
300	M.Claudius Marcellus.iiij.	M.Valerius Leuinus.ij.	544	
301	Q.Fab.Max.Verrucosus.v.	Q.Fuluius Flaccus.iiij.	545	143
302	M.Claudius Marcellus.v.	T.Quintius Crispinus.	546	
303	M.Liuius Salinator.ij.	C.Claudius Nero.	547	
304	Q.Cæcilius Metellus.	L.Veturius Philo.	548	
305	P.Cornelius Scipio Aphricanus.	P.Licinius Crassus Diues.	549	144
306	M.Cornelius Cethegus.	P.Sempronius Tuditanus.	550	
307	Cn.Seruilius Cæpio.	C.Seruilius Geminus.	551	
308	T.Claudius Nero.	M.Seruilius Pulex Geminus.	552	
309	Cn.Cornelius Lentulus.	P.Ælius Pætus.	553	145
310	P.Sulpitius Galba Maximus.ij.	C.Aurelius Cotta.	554	
311	C.Cornelius Lentulus.	P.Villius Appulus Tribulus.	555	
312	T.Quintius Flaminius.	Sext.Ælius Pætus Catus.	556	
313	Cn.Cornelius Cethegus.	Q.Minutius Rufus.	557	146
314	L.Furius Purpureo.	M.Claudius Marcellus.	558	
315	L.Valerius Flaccus.	M.Porcius Cato.	559	
316	P.Cornelius Scipio Aphricanus.ij.	T.Sempronius Longus.	560	
317	L.Cornelius Merula.	Q.Minutius Thermus.	561	147
318	L.Quintius Flaminius.	Cn.Domitius Ænobarbus.	562	
319	M.Atilius Glabrio.	M.Cornel.Scipio Nasica.	563	
320	L.Cornel.Scipio Asiaticus.	C.Lælius Aphricanus.	564	
321	Cn.Manlius Volso.	M.Fuluius Nobilior.	565	148
322	C.Liuius Salinator.	M.Valerius Messala.	566	
323	M.Æmylius Lepidus.	C.Quintius Flaminius.	567	
324	Sp.Postumius Albinus.	Q. Martius Philippus.	568	
325	App.Claudius Pulcher.	M.Sempronius Tuditanus.	569	149
326	P.Claudius Pulcher.	L.Porcius Licinius.	570	
327	Q.Fabius Labeo.	M.Claudius Marcellus.	571	
328	L.Æmylius Paulus.	Cn.Bæbius Tamphilus.	572	
329	P.Cornelius Lentulus Cethegus.	M.Bæbius Tamphilus.	573	150
330	A.Postumius Albinus Luscus.	C.Calphurnius Piso.	574	
331	Q.Fuluius Flaccus.	L.Manlius Accidinus.	575	
332	M.Iunius Brutus.	M.Atilius Volso.	576	
333	C.Claudius Pulcher.	T.Sempronius Gracchus.	577	151
334	Q.Pætilius Spalo.	Cn.Cornelius Leuinus.	578	
335	Q.Mutius Scæuola.	M.Æmylius Lepidus.	579	
336	Sp.Postumius Paulus.	P.Mutius Scæuola.	580	
337	L.Postumius Albinus.	M.Popilius Lænas.	581	152
338	C.Popilius Lænas.	P.Cælius Ligo.	582	
339	P.Licinius Crassus.	C.Cassius Longinus.	583	
340	C.Hostilius Mancinus.	C.Atilius Serranus.	584	
341	Q.Martius Philippus.ij.	Q.Seruilius Cæpio.	585	153
342	L.Æmylius Paulus.ij.	C.Licinius Crassus.	586	
343	Q.Ælius Pætus.	M.Iunius Pœnus.	587	
344	C.Sulpitius Gallus.	M.Claudius Marcellus.	588	
345	T.Manlius Torquatus.	Cn.Octauius.	589	154
346	A.Manlius Torquatus.	Q.Cassius Longinus.	590	
347	T.Sempronius Gracchus	M.Iuuentius Helua.	591	
348	P.Scipio Nasica.	C.Martius Figulus.	592	
349	M.Valerius Messala.	C.Fannius Strabo.	593	155
350	L.Anicius Gallus.	M.Cornelius Cethegus.	594	
351	Cn.Cornelius Dolabella.	M.Fuluius Nobilior.	595	
352	M.Æmylius Lepidus.	C.Popilius Lænas.ij.	596	
353	Sext.Iulius Cæsar.	L.Aurelius Orestes.	597	156

Olympiad.	Anni à cōd.vrb.			Anni ab eiectis regib.
	598	L.Cornelius Lentulus.	C.Martius Figulus.ij.	354
	599	P.Cornelius Naſica.	M.Claudius Marcellus.ij.	355
	600	Q.Opimius.	L.Poſtumius Albinus.	356
157	601	Q.Fuluius Nobilior.	T.Annius Fuſius.	357
	602	M.Claud.Marcellus.iij.	L.Valerius Flaccus.	358
	603	L.Licinius Lucullus.	A.Poſtumius Albinus.	359
	604	L.Quintius Flaminius.	M.Acilius Balbus.	360
158	605	L.Martius Cenſorinus.	M.Manilius.	361
	606	Sp.Poſtumius Magnus.	L.Piſo Cæſonianus.	362
	607	P.Scipio Aphricanus Æmylianus.	C.Liuius Druſus.	363
	608	L.Cornelius Lentulus.	L.Mummius Achaicus.	364
159	609	Q.Fab.Maximus Æmylianus.	L.Hoſtilius Mancinus.	365
	610	Ser.Sulpitius Galba.	L.Aurelius Cotta.	366
	611	App.Claudius Pulcher.	Q.Cæcilius Metellus Macedonicus.	367
	612	L.Metellus Caluus.	Q.Fabius Maximus Seruilianus.	368
160	613	Cn.Seruilius Cæpio.	Q.Pompeius Nepos.	369
	614	C.Lælius.	Q.Seruilius Cæpio.	370
	615	Cn.Calphurnius Piſo.	M.Popilius Lænas.	371
	616	P.Scipio Naſica Serapion.	Decius Iunius Brutus.	372
161	617	M.Æmylius Lepidus Porcina.	C.Hoſtilius Mancinus.	373
	618	P.Furius Philo.	Sext.Atilius Serranus.	374
	619	Ser.Fuluius Flaccus.	Q.Calphurnius Piſo.	375
	620	P.Scipio African.Æmylianus.ij.	C.Fuluius Flaccus.	376
162	621	C.Mutius Scæuola.	L.Calphurnius Piſo.	377
	622	P.Popilius Lænas.	C.Sulpitius Galba.	378
	623	P.Licinius Craſſus Mutianus.	L.Valerius Flaccus.	379
	624	App.Claudius Lentulus.	M.Perpenna Nepos.	380
163	625	C.Sempronius Tuditanus.	M.Aquilius.	381
	626	Cn.Octauius.	T.Annius Rufus.	382
	627	L.Caſſius Longinus Rauilia.	L.Cornelius Cinna.	383
	628	M.Æmilius Lepidus.	L.Aurelius Oreſtes.	384
164	629	M.Plautius Hypſæus.	M.Fuluius Flaccus.	385
	630	C.Caſſius Longinus.	Sext.Domitius Caluinus:	386
	631	Q.Cæcilius Metellus.	T.Quintius Flaminius Apellas.	387
	632	Cn.Domitius Ænobarbus.	C.Fannius.	388
165	633	L.Opimius.	Q.Fabius Maximus.	389
	634	P.Manilius.	C.Papyrius Balbus.	390
	635	L.Cæcilius Metellus.	L.Aurelius Cotta.	391
	636	M.Porcius Cato Nepos.	Q.Martius Rex.	392
166	637	L.Cæcilius Metellus Diadema.	Q.Mutius Scæuola.	393
	638	C.Licinius Geta.	Q.Maximus Eburnus.	394
	639	M.Æmylius Scaurus.	M.Cæcilius Metellus.	395
	640	M.Acilius Balbus.	C.Porcius Cato.	396
167	641	C.Cæcilius Metellus Capratius.	C.Papyrius Carbo.	397
	642	M.Liuius Druſus.	L.Piſo Cæſonianus.	398
	643	P.Scipio Naſica.	L.Calphurnius Beſtia.	399
	644	M.Minutius Rufus.	Sp.Poſtumius Albinus.	400
168	645	Q.Cæcilius Metellus.	M.Iunius Syllanus.	401
	646	Ser.Sulpitius Galba.	M.Æmilius Scaurus Hortenſius.	402
	647	L.Caſſius Longinus.	C.Marius Nepos.	403
	648	C.Atilius Serranus.	Q.Seruilius Cæpio.	404
169	649	P.Rutilius Rufus.	C.Manilius Maximus.	405
	650	C.Marius Nepos.ij.	C.Flauius Fimbria.	406
	651	C.Marius Mepos.iij.	L.Aurelius Oreſtes.	407
	652	C.Marius Nepos.iiij.	M.Aquilius.	408
170	653	C.Marius Nepos.v.	Q.Luctatius Catulus.	409
	654	C.Marius Nepos vj.	L.Valerius Flaccus.	410
	655	M.Antonius.	A.Poſtumius Albinus.	411
	656	Q.Cæcilius Metellus.	T.Didius Viuius.	412
171	657	Cn.Cornel.Lentulus Clodianus.	P.Licinius Craſſus.	413
	658	Cn.Domitius Ænobarbus.	C.Caſſius Longinus.	414
	659	L.Licinius Craſſus.	Q.Mutius Scæuola.	415
	660	C.Cæcilius Caldus.	L.Domitius Ænobarbus.	416
172	661	C.Valerius Flaccus.	M.Herennius.	417

Hinc Conſ. à Calen. Ianuarijs magiſtratū inierūt, idquod prius ante Id. Mar. fiebat.

P.Claudius

Anni ab exactis regib.				Anni à cōd. vrb.	Olympiad.
418	P.Claudius Pulcher.	M.Pulcher Perpenna.		662	
419	L.Martius Philippus.	Sext.Iulius Cæsar.		663	
420	L.Iulius Cæsar.	P.Rutilius Lupus.		664	
421	Cn.Pompeius Strabo.	Lucius Porcius Cato.		665	172
422	L.Cornelius Sylla.	Q.Pompeius Rufus.		666	
423	Cn.Octauius.	L.Cornelius Cinna.		667	
424	C.Marius Nepos.vij.	L.Cornelius Cinna.ij.		668	
425	L.Cornelius Cinna.iij.	Cn.Papyrius Carbo.		669	173
426	L.Cornelius Cinna.iiij.	Cn.Papyrius Carbo.ij.		670	
427	L.Scipio Asiaticus.	C.Norbanus Bulbus.		671	
428	Cn.Papyrius Carbo.iij.	C.Marius † Gratidianus.	† Aliâs, Marij filius.	672	
429	M.Tullius Decola.	Cn.Cornelius Dolabella.		673	374
430	L.Cornelius Sylla.ij.	Q.Metellus Pius.		674	
431	P.Seruilius Vatia Isauricus.	App.Claudius Pulcher.		675	
432	M.Æmylius Lepidus.	Q.Luctatius Catulus.		676	
433	M.Æmylius Mamercus.	D.Brutus Iulianus.		677	175
434	Cn.Octauius.	C.Scribonius Curio.		678	
435	L.Aurelius Cotta.	† L.Manlius Torquatus.	† Aliâs, L.Octauius.	679	
436	L.Licinius Lucullus.	M.Aurelius Cotta.		680	
437	C.Cassius Varus.	M.Licinius Lucullus.		681	176
438	L.Gellius Publicola.	Cn.Cornelius Lentulus.		682	
439	P.Cornelius Lentulus.	Cn.Aufidius Orestes.		683	
440	Cn.Pompeius Magnus.	M.Licinius Crassus.		684	
441	Q.Hortensius Nepos.	Q.Cæcilius Metellus.		685	177
442	L.Cæcilius Metellus Creticus.	Q.Martius Vatia.		686	
443	C.Calphurnius Piso.	M.Atilius Glabrio.		687	
444	An.Æmylius Lepidus.	L.Torquatus Tullus.		688	
445	P.Cornelius Sylla.	L.Antronius Pætus.		689	178
446	L.Iulius Cæsar.	Q.Martius Thermus.		690	
447	M.Tullius Cicero.	C.Antonius.		691	
448	D.Iunius Syllanus.	L.Murena.		692	
449	M.Pupius Piso Calphurnianus.	M.Valerius Messala.		693	179
450	L.Afranius.	Q.Cæcilius Metellus.		694	
451	C.Iulius Cæsar.	M.Bibulus.		695	
452	L.Piso Cæsonianus.	A.Gabinius.		696	
453	P.Cornelius Lentulus.	Q.Metellus Nepos.		697	180
454	Cn.Lentulus Marcellinus.	L.Martius Philippus.		698	
455	Cn.Pompeius Magnus.ij.	M.Licinius Crassus.		699	
456	L.Domitius Ænobarbus.	App.Claudius Pulcher.		700	
457	Cn.Domitius Caluinus.	M.Valerius Messala.		701	181
458	Cn.Pompeius Magnus.iij.& solus.			702	
459	Ser.Sulpitius Rufus.	M.Claudius Marcellus.		703	
460	L.Æmylius Paulus.	C.Claudius Marcellus.		704	
461	C.Claudius Marcellus.ij.	L.Lentulus Cruscellus.		705	182
	C.Iul.Cæsar primus in rep.singulare imperium arripit.				
462	C.Iulius Cæsar.ij.	P.Seruilius Isauricus.		706	
463	Q.Fusius Calenus.	P.Vaticanus.		707	
464	C.Iulius Cæsar.iij.	M.Æmylius Lepidus.		708	183
465	C.Iulius Cæsar.iiij.& solus.			709	
466	C.Iulius Cæsar.v.	M.Antonius.		710	
	Iulio Cæsare Idib. Martijs.xxiij. vulneribus in curia Pompeij occiso, in cuius demortui locum P.Cornel.Dolabella Con.suffectus est.per.xij.annos perpetuos sub triumuiris mirum in modum res Romana conquassata est, donec solus rerum potiretur C.Cæsar Octauianus posteà Augustus à senatu dictus.				184
467	A.Hirtius.	C.Vibius Pansa.		711	
	His Conf.ad Mutinam occisis, occupato omni exercitu ante legitimam ætatem per vim adacto Senatu, C.Cæs.Octauianus se cum Q. Pedio Con.ad.x.diem Calen.Orobr.constituit.				
468	M.Æmylius Lepidus.	L.Munatius Plancus.		712	185
469	P.Seruilius Isauricus.ij.	L.Antonius Pætas.		713	
470	Cn.Domitius Caluinus.	C.Asinius Pollio.		714	
471	L.Porcius Censorinus.	C.Caluisius Sabinus.		715	
472	App.Claudius Pulcher.	C.Norbanus Flaccus.		716	186

Olympiad.	Anni à cōd. vrb.			Anni ab eiectis regib.	An. Christi.
	717	M.Vipſanius Agrippa.	L.Caninius Gallus.	473	
	718	L.Gellius Publicola.	M.Cocceius Nerua.	474	
	719	L.Cornificius.	Sext.Pompeius.	475	
187	720	L.Scribonius Libo.	L.Atratinus.	476	
	721	C.Cæſar Octauianus.ij.	† M.Lælius Volcatius Tullus.	477	
	722	Cn.Domitius Ænobarbus.	C.Soſsius.	478	
	723	C.Cæſar Octauianus.iij.	M.Valerius Meſſala.	479	
188	724	C.Cæſar Octauianus.iiij.	M.Licinus Craſſus.	480	
	725	C.Cæſar Octauianus.v.	Sext.Apuleius.	481	
	726	C.Cæſar Octauianus.vj.	M.Vipſanius Agrippa.ij.	482	
	727	C.Cæſar Octauianus.vij.	M.Vipſanius Agrippa.iij.	483	
189	728	C.Cæſar Octauianus Auguſt.viij.	T.Statilius Taurus.	484	
	729	C.Cæſar Octauianus Aug.ix.	M.Iunius Syllanus.	485	
	730	C.Cæſar Octauianus Aug.x.	C.Norbanus Flaccus.	486	
	731	C.Cæſar Octauianus Aug.xj.	Cn.Calphurnius Piſo.	487	
190	732	M.Claudius Marcellus.	L.Arruntius.	488	
	733	M.Lollius.	Q.Lepidus.	489	
	734	M.Apuleius.	P.Silius Nerua.	490	
	735	C.Sentius Saturninus.	Sp.Lucretius Cinna.	491	
191	736	Cn.Cornelius Lentulus.	P.Cornelius Lentulus.	492	
	737	T.Furnius.	C.Iunius Silanus.	493	
	738	L.Domitius Ænobarbus.	P.Scipio.	494	
	739	M.Druſus Liuius.	L.Calphurnius Piſo.	495	
192	740	M.Licinius Craſſus.	Cn.Lentulus Augur.	496	
	741	Claud.Tyberius Nero.	Q.Quintilius Varus.	497	
	742	M.Valerius Meſſala.ij.	P.Sulpitius † Quirinius.	498	
	743	Q.Ælius Tubero.	Paulus Fab.Maximus.	499	
193	744	Iulius Antonius.	Fabius Aphricanus.	500	
	745	Druſus Nero.	L.Quintius Criſpinus.	501	
	746	C.Martius Cenſorinus.	C.Aſinius Gallus.	502	
	747	Claud.Tyberius Nero.ij.	Cn.Calphurnius Piſo.	503	
194	748	D.Lælius Balbus.	C.Antiſtius Vetus.	504	
	749	C.Cæſ.Octauian. Auguſtus.xij.	L.Sylla.	505	
	750	C.Caluiſius Sabinus.ij.	L.Paſsienus Rufus.	506	
	751	C.Lentulus Getulicus.	M.Meſſalinus.	507	
		His Conſ.ad.viij.Cal.Ianuar.Dei filius Ieſus Chriſtus ſalutis noſtræ princeps & author de virgine Maria naſcitur, vnde Chriſtianorum anni ducuntur.			
	752	C.Cæſar Octauian.Auguſtus.xiij.	M.Plautius Syluanus.	508	1
195	753	Coſsus Cornelius Lentulus.	L.Calphurnius Piſo.	509	2
	754	P.Vinitius.	P.Alfenus Varus.	510	3
	755	L.Ælius Lamia.	M.Seruilius.	511	4
	756	Sext.Ælius Catulus. †	C.Sentius Saturninus.	512	5
196	757	Cn.Cinna Magnus.	L.Valerius Meſſala.	513	6
	758	M.Æmylius Lepidus.	L.Arruntius.	514	7
	759	Q.Cæcilius Creticus.	A.Licinius Nerua.	515	8
	760	M.Furius Camillus.	Sext.Nonius Quintilianus.	516	9
197	761	Q.Sulpitius Camerinus.	C.Poppæus Sabinus.	517	10
	762	P.Cornelius Dolabella.	C.Iunius Syllanus.	518	11
	763	M.Æmylius Lepidus.	T.Statilius Taurus.ij.	519	12
	764	Germanicus Cæſar.	C.Fonteius Capito.	520	13
198	765	L.Munatius Plancus.ij.	C.Silius.	521	14
	766	Sextus Pompeius.	Sextus Apuleius.	522	15
		Claudius Tyberius Cæſar.			
	767	Druſus Cæſar.	C.Norbanus Flaccus.	523	16
	768	Siſenna Statilius Taurus.	L.Scribonius Libo.	524	17
199	769	L.Pomponius Flaccus.	C.Cælius Rufus.	525	18
	770	Cl.Tyberius Nero Cæſ.ij.	Germanicus Cæſar.ij.	526	19
	771	M.Syllanus	L.Norbanus Balbus.	527	20
	772	M.Valerius Meſſala.	M.Aurelius Cotta.	528	21
200	773	Claud.Tyberius Nero Cæſar.iiij.	Druſus Cæſar.ij.	529	22
	774	D Haterius Agrippa.	C.Sulpitius Galba.	530	23
	775	C.Aſinius Pollio.	C.Antiſtius Vetus.	531	24
	776	Sext.Aſinius Cethegus.	L.Viſellius Varro.	532	25
201	777	M.Aſinius Agrippa.	Coſsius Cornelius Lentulus.	533	26

† Aliâs, M. Cic. filius. ex Plynio & Plutarcho.

† Hic deinde conſularis in deſcriptione orbis Romani cenſui agẽdo in Syriam præfectus miſſus eſt. cuius mentio apud Lucã cap.ij.

† Hinc L.Aelia Sentia.

Cn.Lentulus

An.Christi.	Anni ab eiectis regib.			Anni à cōd.vrb.	Olympiad.
27	534	Cn.Lentulus Getulicus.	C.Caluisius Sabinus.	778	
28	535	M. Licinius Crassus.	L.Calphurnius Piso.	779	
29	536	App.Iunius Syllanus.	P.Silius Nerua.	780	
30	537	C.Rubellius Geminus.	C.Fusius Geminus.	781	202
		His Consf.ad.viij. Calend. April. Dei filius Iesus Christus dominus Deus & saluator noster ac redemptor cruci affigitur, si quid Tertulliano credimus.nam alij secus opinantur.			
31	538	M.Vinitius Quartinus.	C.Cassius Longinus Iurisconf.	782	
32	539	Claud.Tyberius Cæsar.v.& solus.licet postmodùm collegam adsumpserit Ælium Seianum.		683	
33	540	Fur.Camil.Arruntius Scribonianus.	Cn.Domitius Ænobarbus.	784	
34	541	Ser.Sulpitius Galba.	L.Cornelius Sylla.	785	203
35	542	L.Vitellius.	Paulus Fabius Priscus.	786	
36	543	P.Gallus Camerinus.	Q.Nonianus.	787	
37	544	Sext.Papinius Gallienus.	Quintius Plautianus.	788	
38	545	C.Acerronius Proculus.	C.Pontius Nigrinus.	789	204
		C.Cæsar Caligula.			
39	546	C.Cæsar Caligula.ij.	L.Cæsianus.	790	
40	547	M.Aquilius Iulianus.	L.Nonius Asprenas.	791	
41	548	C.Cæsar Caligula.iij.& solus.		792	
42	549	C.Cæsar Caligula.iiij.	L.Volusius Saturninus.	793	205
		Tyb.Claudius Cæsar.			
43	550	Tyberius Claudius Cæsar.ij.	Longus.	794	
44	551	Tyb.Claudius Cæsar.iij.	L.Vitellius.ij.	795	
45	552	L.Quintius Crispinus.ij.	M.Statilius Taurus.	796	
46	553	M.Vinitius Quartinus.ij.	A.Cornelius Coruinus.	797	206
47	554	P.Valerius Asiaticus.ij.	L.Cornelius Syllanus.	798	
48	555	Tyb.Claudius Cæsar.iiij.	L.Vitellius.iij.	799	
49	556	A.Vitellius.	L.Vipsanius Publicola.	800	
50	557	Q.Verannius.	C.Pompeius Gallus.	801	207
51	558	C.Antistius Vetus.	M.Suilius Seruilianus.	802	
52	559	Tyb.Claudius Cæsar.v.	Ser.Cornelius Orphitus.	803	
53	560	Faustus Sylla.	Syluius Otho.	804	
54	561	D.Iunius Syllanus.	Q.Haterius Antoninus.	805	208
55	562	M.Asinius Marcellinus.	M.Acilius Auiola.	806	
		Cl.Domitius Nero Cæsar.			
56	563	Claudius Nero Cæsar.	L.Antistius Vetus.	807	
57	564	Q.Volusius Saturninus.	P.Cæpio.	808	
58	565	Claud.Nero Cæsar.ij.	L.Calphurnius Piso.	809	209
59	566	Claud.Nero Cæsar.iij.	M.Valerius Messala.	810	
60	567	C.Vipsanius Apronianus.	L.Fonteius Capito.	811	
61	568	Claud.Nero Cæsar.iiij.	Cossus Cornelius Lentulus.	812	
62	569	Cæsonius Pætus.	Petronius Turpilianus.	813	210
63	570	P.Marius.	L.Asinius Gallus.	814	
64	571	L.Memmius Regulus.	Verginius Rufus.	815	
65	572	Q.Lecanius Bassus.	M.Licinius Crassus Frugi.	816	
66	573	Silius Nerua.	Atticus Vestinus.	817	211
	574	C.Suetonius Paulinus.	L.Telesinus.	818	
67	575	Fonteius Capito.	Iulius Rufus.	819	
68	576	Valerius Turpilianus Trachala.	Silius Italicus Poeta.	820	
69		Ser. Sulpit.Galba Cæs.			212
	577	Ser.Galba Augustus.ij.	T.Iunius.	821	
70		Trucidato Galba, nouæ tempestates & cædes in rep. extiterunt, donec rerum potiretur Flauius Vespasianus pater, qui reipu. statum pristinum, & orbi pacem restituit. nam neque M. Syluius Otho vltra menses.iij.dies.v.neque A.Vitellius vltra menses.viij. dies.x.imperauit.			
		Flauius Vespasianus pater.			
71	578	Fl.Vespasianus Augustus.ij.	T.Vespasianus Cæs.	822	
72	579	Flau.Vespasianus August.iij.	Cocceius Nerua.	823	
73	580	Fl.Vespasianus August.iiij.	T.Vespasianus filius Cæsar.ij.	824	
74	581	Fl.Domitianus.ij.	Valerius Messalinus.	825	213
75	582	Fl.Vespasianus Aug.v.	Tit.Vespasianus Cæsar.iij.	826	
76	583	Fl.Vespasianus Aug.vj.	Tit.Vespasianus Cæs.iiij.	827	

Annorum digestio

Olympiad.	Anni à cōd. vrb.			Anni ab eiectis regib.	An. Christi.
	828	Fl. Vespasianus Aug. vij.	Tit. Vespasianus Cæs. v.	584	77
214	829	Fl. Vespasianus Aug. viij.	Fl. Domitianus. vj.	585	78
	830	Commodus.	Priscus.	586	79
	831	Fl. Vespasianus Aug. ix.	Tit. Vespasianus Cæsar. vj.	587	80
		T. Vespasianus Filius.			
	832	T. Vespasianus Aug. vij.	Fl. Domitianus. vij.	588	81
215	833	Syluanus.	Verus Pollio.	589	82
		Fl. Domitianus.			
	834	Fl. Domitianus Aug. viij.	Valerius Messalinus. ij.	590	83
	835	Fl. Domitianus Aug. ix.	Verginius Rufus. ij.	591	84
	836	Fl. Domitianus Aug x.	Sabinus.	592	85
216	837	Fl. Domitianus Aug. xj.	Furuus.	593	86
	838	Fl. Domitianus Aug. xij.	Ser. Cornelius Dolabella.	594	87
	839	Fl. Domitianus Aug. xiij.	A. Volusius Saturninus.	595	88
	840	Fl. Domitianus Aug. xiiij.	L. Minutius Rufus.	596	89
217	841	Fuluius.	Atratinus.	597	90
	842	Fl. Domitianus Aug. xv.	Cocceius Nerua. ij.	598	91
	843	Glabrio.	Vlp. Traianus Crinitus.	599	92
	844	Fl. Domitianus Aug. xvj.	Volusius Saturninus. ij.	600	93
218	845	Collega.	Priscinus.	601	94
	846	Nonius Asprenas.	Lateranus.	602	95
	847	Fl. Domitianus August. xvij.	Flauius Clemens.	603	96
	848	Antistius Vetus.	L. † Valerianus. († Valens in Eutropio.)	604	97
219		Cocceius Nerua.			
	849	Cocceius Nerua August. iij.	Verginius Rufus.	605	98
	850	Cocceius Nerua. A. iiij.	Vlp. Traianus Crinitus. ij.	606	99
		Vlp. Traianus.			
	851	Palma.	Sossius Senecio. ij.	607	100
	852	Vlp. Traianus August. iij.	M. Fronto.	608	101
220	853	Vlp. Traianus. A. iiij.	Articuleius Pætus.	609	102
	854	Sossius Senecio. iij.	Licinius Sura. ij.	610	103
	855	Vlp. Traianus. A. v.	Q. Maximus. ij.	611	104
	856	Suranus. ij.	Seruianus Marcellus. ij.	612	105
221	857	Candidus.	Vuidius Quadratus. ij.	613	106
	858	Commodus.	Cerealis.	614	107
	859	Sossius Senecio. iiij.	Licinius Sura. iij.	615	108
	860	App. Ann. Trebonius Gallus.	M. Atilius Metilius Bradua.	616	109
222	861	Palma. ij.	Caluisius Tullus.	617	110
	862	Priscinus. ij.	Solenus Orphitus.	618	111
	863	Calphurnius Piso.	Rusticus Bolanus.	619	112
	864	Vlp. Traianus. A. vj.	Iul. Aphricanus.	620	113
223	865	Iuuentius Celsus fil. iurisconsultus.	Crispinus.	621	114
	866	C. Piso Vopiscus.	Seruilius Asta.	622	115
	867	Valerius Messala.	Q. Pedo.	623	116
	868	Æmylius Ælianus.	L. Vetus.	624	117
224	869	Quintius niger.	T. Apronianus.	625	118
		Ælius Hadrianus.			
	870	Ælius Hadrianus. A. ij.	Salinator.	626	119
	871	Ælius Hadrianus. A. iij.	Rusticus.	627	120
	872	Catilius Seuerus. ij.	T. Aurel. Fuluius Antoninus.	628	121
225	873	Annius Verus.	Augur.	629	122
	874	Acilius Auiola.	Corellius Pansa.	630	123
	875	Pætinus.	Cassius Apronianus.	631	124
	876	M. Atilius Glabrio.	C. Bellicius Torquatus.	632	125
226	877	Asiaticus. ij.	Qu. Aquilinus.	633	126
	878	Ælius Verus iij.	Ambiguus Bibulus.	624	127
	879	Attilius Titianus.	Gallicanus.	635	128
	880	Torquatus Asprenas.	Annius Libo.	636	129
227	881	Iuuentius Celsus. ij.	Neratius Marcellus.	637	130
	882	Catulinus.	Aper.	638	131
	883	Lænas Pontianus.	Antonius Rufinus.	639	132
	884	Augurinus.	Sergianus.	640	133
228	885	Tyberius.	Sisenna.	641	134
	886	Sergius Seruianus.	Verus.	642	135

Pompeianus

An.Christi.	Anni ab eiectis regib.			Anni à cōd.vrb.	Olympiad.
136	643	Pompeianus Lupercus.	Aticus Atilianus.	887	
137	644	L.Ceionius Commodus.	Ciuica Pompeianus.ij.	888	
138	645	Lælius Cæſar.ij.	Balbinus.	889	229
139	646	Niger.	Camerinus.	890	
		T.Aurel.Ful.Antoninus Pius.			
140	647	T.Antoninus Pius.A.ij.	Brutius Præſens.	891	
141	648	T.Antoninus Pius.A.iij.	Ælius Aurelius Cæſar.	892	
142	649	Plautius Syluanus.	Iul.Seuerus.	893	230
143	650	Rufinus.	Quadratus.	894	
144	651	Torquatus.ij.	Herodes Atticus.	895	
145	652	Lollianus Auitus.	Gauius Maximus.	896	
146	653	T.Antoninus Pius.A.iiij.	Ælius Aurelius Cæſar.ij.	897	231
147	654	Clarus.ij.	Seuerus.	898	
148	655	Largus.	Meſſalinus.	899	
149	656	Torquatus.iij.	Iulianus.	900	
150	657	Orphitus.	Priſcus.	901	232
151	658	Gallicanus.	Venuſtus.	902	
152	659	Maximus.	Gordianus.	903	
153	660	Glabrio.	Hamullus.	904	
154	661	Præſens.	Rufinus.	905	233
155	662	Ælius Commodus.	Sextilius Lateranus.	906	
156	663	Sabinus.ij.	Seuerus.	907	
157	664	Siluanus.	M.Vibullius Augurinus.	908	
158	665	Barbatus.	Regulus.	909	234
159	666	Tertullus.	Sacerdos.	910	
160	667	Quintillus.	Priſcus.	911	
161	668	Verus.ij.	Metilius Bradua.	912	
		M.Ælius Antoninus Philoſophus,& L.Ælius Commodus Verus diui fratres,duo.AA.ſimul.			235
162	669	M.Antoninus Philoſoph.A.	L.Ælius Verus.A.	913	
163	670	Iun.Ruſticus.	Aquilinus.	914	
164	671	L.Ælianus.	Paſtor.	915	236
165	672	Macrinus.	Ælius Celſus.	916	
166	673	Pudens.	Orphitus.	917	
167	674	Pudens.ij.	Pollio.	918	
168	675	Verus.iij.	Quadratus.	919	237
169	676	Apronianus.	Paulus.	920	
170	577	Priſcus.	Apollinaris.	921	
171	678	Erutius Clarus.ij.	† Cethegus. † Alias, Seuerus.	922	
		M.Ælius Antoninus Philoſophus ſolus.			
172	679	Seuerus.	Herennianus.	923	
173	680	Maximus.	Orphitus.	924	238
174	681	Seuerus.ij.	Claud.Pompeianus.	925	
175	682	Gallus.	Flaccus.	926	
176	683	Piſo.	Iulianus.	927	
177	684	Pollio.ij.	Aper.	928	
		M.Ælius pater,& Commodus filius Antonini.AA.			
178	685	Antonius Commodus.A.	Quintillus.	929	
179	686	Orphitus.	Rufus.	930	239
180	687	Antoninus Commodus.A.ij.	Verus.	931	
		Antoninus Commodus ſolus.			
181	688	Arrius Præſens.	Gordianus.	932	
182	689	Antoninus Commodus.A.iij.	Byrrhus.	933	240
183	690	Petronius Mamertinus.	Rufus.	934	
184	691	Antoninus Commodus.A.iiij.	Victorinus.	935	
185	692	M.Marullus.	Ælianus.	936	
186	693	Maternus.	Bradua.	937	241
187	694	Antoninus Commodus.A.v.	Glabrio.	938	
188	695	Criſpinus.	Ælianus.	939	
189	696	Fuſcianus.	Silanus.	940	
190	697	Duo et	Silani.	941	242
191	698	Antoninus Commodus.A.vj.	Petronius Septimianus.	942	
192	699	Apronianus.	Bradua.	943	
193	700	Antoninus Commodus.vij.	P.Ælius Pertinax.	944	

Per consules Romanos.

Olym piad.	Anni à cõd. vrb.				Anni ab eie ctis regib.	An. Chri sti.
243		P. Ælius Pertinax.				
	945	Falco.	Clarus.		701	194
		Pertinace post alterum mẽsem, & dies. xxv. quàm Imperator factus erat, v. Cal. April. occiso: Didius Iulianus cædis author, per menses duos & quinque dies tantũmodò Imperium tenuit. hũc deinde secutus est				
		L. Septimius Seuerus cum M. Basſiano Antonino Caracalla filio.				
	946	Septimius Seuerus. A. ij.	Albinus.		702	195
	947	Tertullus.	Clemens.		703	196
	948	L. Turpilius Dexter.	Priscus.		704	197
244	949	Lateranus.	Rufinus.		705	198
	950	Ti. Saturninus.	C. Gallus.		706	199
	951	P. Cornelius Anulinus.	M. Aufidius Fronto.		707	200
	952	L. Septimius Seuerus. A. iij.	C. Aufidius Victorinus.		708	201
245	953	L. Annius Fabianus.	M. Nonius Mutianus.		709	202
	954	L. Septimius Seuerus. A. iiij.	Basſianus Antoninus. A.		710	203
	955	Geta Cæsar.	Plautianus.		711	204
	956	Fabius Chilo.	Libo.		712	205
246	957	Basſianus Antoninus. A. ij.	Geta Cæsar. ij.		713	206
	958	Clodius Albinus.	Æmylianus.		714	207
	959	Aper.	Maximus.		715	208
	960	Basſianus Antoninus. A. iij.	Geta Cæsar. iij.		716	209
247	961	Pompeianus.	Lollianus Auitus.		717	210
	962	Faustinus.	Rufinus.		718	211
	963	Gentianus.	Bassus.		719	212
		M. Antoninus Caracalla solus.				
	964	Duo. et	Aspri.		720	213
248	965	Antoninus. A. iiij.	Balbinus.		721	214
	966	Messala.	Sabinus.		722	215
	967	Lætus. ij.	Cerealis.		723	216
	968	† Sabinus. ij. († Aliâs, Aquilinus.)	Anulinus.		724	217
249	969	Præsens.	Extricatus.		725	218
		Opilius Macrinus.				
	970	Antoninus Heliogabalus.	Aduentus.		726	219
		M. Antoninus Heliogabalus.				
	971	Antoninus. A. ij.	Sacerdos.		727	220
	972	Antoninus. A. iij.	Comazon.		728	221
250	973	Gratus.	Seleucus.		729	222
	974	Antoninus. A. iiij.	Aurel. Alexander Seuerus.		730	223
		Aurelius Alexander Seuerus.				
	975	Maximus. ij.	Ælianus.		731	224
	976	Iulianus. ij.	Crispinus.		732	225
251	977	Fuscus.	Dexter.		733	226
	978	Alexander. A. ij.	Quintil. C. Marcellus.		734	227
	979	Albinus.	† Maximus.		735	228
	980	Modestus.	Probus.		736	229
252	981	Alexander. A. iij.	† Dion.	† Aliâs, Aemylianus.	737	230
	982	Agricola.	† Clementinus.	† Aliâs, Dionysius.	738	231
	983	Pompeianus.	† Pelignianus.	† Aliâs, Clemens.	739	232
	984	Lupus.	Maximus.		740	233
253	985	Maximus. ij.	Paternus.	† Aliâs, Pelignus.	741	234
	986	Maximus. iij.	Vrbanus.		742	235
	987	Seuerus.	L. Ragonius Vrinatius Largus Quintian.		743	236
		Iul. Maximinus cum filio.				
	988	Maximinus. A.	Iul. Aphricanus.		744	237
254	989	Perpetuus.	Cornelianus.		745	238
	990	Pius.	Pontianus.		746	239
		Gordianus Iunior.				
	991	Gordianus. A.	Auiola.		747	240
	992	Sabinus. ij.	Venustus.		748	241
255	993	Gordianus. A. ij.	Pompeianus.		749	242
	994	Atticus.	Prætextatus.		750	243
	995	Arrianus.	Papus.		751	244

Peregrinus.

Per Consules Romanos.

An. Christi.	Anni ab eiectis regib.			Anni à cōd. vrb.	Olympiad.
245	752	Peregrinus.	Æmylianus.	996	
		M. Iul. Philippus.			256
246	753	Philippus. A.	Titianus.	997	
247	754	Præsens.	Albinus.	998	
248	755	Philippus. A.ij.	Philippus Cæsar.	999	
249	756	Philippus. A.iij.	Philippus Cæsar.ij.	1000	
250	757	Æmylianus.	Aquilinus.	1001	257
		Decius cum filio Cæsare.			
251	758	Decius. A.ij.	Gratus.	1002	
252	759	Decius. A.iij.	Decius Cæsar.	1003	
		Gallus Hostilianus & Volusianus fil.			
253	760	Virius Gallus. A.ij.	Volusianus. A.	1004	
254	761	Volusianus. A.ij.	Valer. Maximus.	1005	258
		Licinius Valerianus & Gallienus.			
255	762	Valerianus. A.ij.	Gallienus. A.	1006	
256	763	Valerianus. A.iij.	Gallienus. A.ij.	1007	
257	764	Valer. Maximus.ij.	Glabrio.	1008	
258	765	Valerianus. A.iiij.	Gallienus. A.iij.	1009	259
259	766	Aurel. † Tuscus. † Aliâs, Fiscus.	Pomponius Bassus.	1010	
260	767	Æmylianus.	Bassus.	1011	
261	768	Corn. Secularis.ij.	Iun. Donatus.	1012	
		Gallienus & Valerian. Iun.			260
262	769	Gallienus. A.iiij.	Patronus Volusianus.	1013	
263	770	Gallienus. A.v.	Faustinus.	1014	
264	771	Numius Albinus.	Max. Dexter.	1015	
265	772	Gallienus. A.vj.	Saturninus.	1016	261
266	773	Valerianus. A.ij.	Lucillus.	1017	
		Gallienus solus.			
267	774	Gallienus. A.vij.	Sabinillus.	1018	
268	775	Paternus.	Arcesilaus.	1019	
269	776	Paternus.ij.	Marinianus.	1020	
		Fl. Claudius.			262
270	777	Claudius. A.	Ouinius Paternus.	1021	
271	778	Fl. Antiochianus.	Lurius Orphitus.	1022	
		Valer. Aurelianus.			
272	779	Valer. Aurelianus. A.ij.	Ceionius Bassus.	1023	
273	780	Quietus.	Voldumianus.	1024	
274	781	Ann. Tacitus.	Placidianus.	1025	263
275	782	Aurelianus. A.iij.	Capitolinus.	1026	
276	783	Aurelianus. A.iiij.	Marcellinus.	1027	
277	784	Ann. Tacitus.ij.	Æmylianus.	1028	
		Occiso per serui sui fraudem Aureliano. A. per sex menses Imperator ex Con. factus Ann. Tacitus, & ipse perit, quod idem & Floriano Taciti fratri, per mêses duos diesque viginti arrepto imperio contigit. post hos imperium adeptus est.			264
		Aurelius Probus.			
278	785	Aurel. Probus. A.	Paulinus.	1029	
279	786	Aurel. Probus. A.ij.	Lurius Lupus.	1030	
280	787	Aurel. Probus. A.iij.	Ouinius Paternus.s.	1031	
281	788	Iun. Messala.	Gratus.	1032	
282	789	Aurel. Probus. A.iiij.	Iun. Tyberianus.	1033	265
283	790	Aurel. Probus. A.v.	Pompon. Victorinus.	1034	
		Carus, Carinus, & Numerianus.			
284	791	Carus. A.	Carinus. A.	1035	
		Carinus & Numerianus.			
285	792	Carinus. A.ij.	Numerianus. A.	1036	
		Diocletianus Iouius.			266
286	793	Diocletianus. A.ij.	Aristobulus.	1037	
		Dioclet. Iouius & Maximian. Herculius.			
287	794	Iun. Maximus.ij.	Aquilinus.	1038	
288	795	Diocletianus. A.iij.	Maximianus.	1039	
289	796	Maximianus. A.ij.	Pomponius Ianuarius.	1040	
290	797	Bassus.ij.	Quintianus.	1041	267

Annorum digeſtio

Olympiad.	Anni à cōd. vrb.			Anni ab eiectis regib.	An. Chriſti.
	1042	† Diocletianus. A. iiij.	Maximianus. A. iij.	798	291
	1043	Iun. Tyberianus. ij.	Caſsius Dion.	799	292
	1044	Afranius Annibalianus.	Aſclepiodotus.	800	293
268	1045	Diocletianus. A. v.	Maximianus. A. iiij.	801	294
	1046	Conſtantius Cæſ.	Maximianus Cæſ.	802	295
	1047	Numius Tuſcus.	Ann. Anulinus.	803	296
	1048	Diocletianus. A. vj.	Conſtantius Cæſ. ij.	804	297
269	1049	Maximianus. A. v.	Maximianus Cæſ. ij.	805	298
	1050	Anicius Fauſtus. ij.	Gallus.	806	299
	1051	Diocletianus. A. vij.	Maximianus. A. vj.	807	300
	1052	Conſtantius Cæſ. iij.	Maximianus Cæſ. iij.	808	301
270	1053	Poſtumius Titianus. ij.	Nepotianus.	809	302
	1054	Conſtantius Cæſ. iiij.	Maximianus Cæſ. iiij.	810	303
	1055	Diocletianus. A. viij.	Maximianus. A. vij.	811	304
	1056	Diocletianus. A. ix.	Maximianus. A. viij.	812	305
271	1057	Conſtantius Cæſ. v.	Maximianus Cæſ. v.	813	306
	1058	Conſtantius Cæſ. vj.	Maximianus Cæſ. vj.	814	307
		Hoc anno Diocletianus & Maximianus Herculius ob ætatis defectum vno die purpura depoſita, ætate iunioribus, nempe Cæſaribus adminiſtratione reipub. & imperio vltro ceſſerūt, poſteà ſeniores AA. dicti, quemadmodum veteres inſcriptiones teſtantur. Ergo in eorum locum facti ſunt impp. AA. Conſtantius Chlorus & Maximian. Galerius.			
	1059	Maximian. Herculius. ix.	M. Fl. Conſtantinus.	815	308
	1060	Diocletianus. x.	Maximianus. A. vij.	816	309
272		Hoc anno Eboraci in Britannia demortuo Conſtantio, eius filius Conſtantinus ex Helena fauore militum & Croco Alemanorū rege illic auxilium ferēte imperiū arripuit: cùm poſteà in Italia ad imperij faſtigium à Galerio. A. ſubueheretur Licinius, eoq; paulò pòſt mortuo alterū per Auguſtorū, nempe Maxentius Auguſti filius, & Maximinus accederet. qui paulatim gliſcēte odio, mutuis bellis confecti, conciderūt. longiſsima tamen concordia inter Conſtantinum & Licinium fuit. Maximian. Galer. & Conſtantinus.			
	1061	Poſt conſulatum Diocletiani. x. & Maximiani. A. ſeptimum.		817	310
	1062	Item poſt conſulat. Dioclet. x. & Maxim. A. vij. anno ſecundo.		818	311
	1063	Maximian. Galer. A. viij. & ſolus. poſteà tamē Licinium collegam aſſumpſit, quem Auguſtum creauerat.		819	312
		Conſtantinus, Maxentius, Licinius & Maximinus.			
273	1064	Conſtantinus A. ij.	Licinius. A. ij.	820	313
	1065	Conſtantinus. A. iij.	Licinius. A. iij.	821	314
		Conſtantinus, Licinius & Maximinus.			
	1066	Rufius Voluſianus.	Annianus.	822	315
	1067	Conſtantinus. A. iiij.	Licinius. A. iiij.	823	316
274	1068	Sabinus.	Arcadius Rufinus.	824	317
	1069	Ouinius Gallicanus.	Septimius Baſſus.	825	318
		Conſtantinus & Licinius.			
	1070	Licinius. A. v.	Criſpus Cæſar.	826	319
	1071	Conſtantinus. A. v.	Licinius Cæſar.	827	320
275	1072	Conſtantinus. A. vj.	Conſtantinus Cæſar.	828	321
	1073	Criſpus Cæſar. ij.	Conſtantinus Cæſar. ij.	829	322
	1074	Patronus Probianus.	Anicius Iulianus.	830	323
	1075	Acilius Seuerus.	Anicius Rufinus.	831	324
276	1076	Criſpus Cæſar. iij.	Conſtantinus Cæſar. iij.	832	325
	1077	Anicius Paulinus.	Ceionius Iulianus Camœnius.	833	326
		Conſtantinus ſolus.			
	1078	Conſtantinus. A. vij.	Conſtantinus Cæſar. iiij.	834	327
	1079	Conſtantinus Cæſar. v.	Valer. Max. Baſilius.	835	328
277	1080	Ianuarius.	Iuſtus.	836	329
	1081	Conſtantinus. A. viij.	Conſtantinus Cæſar. vj.	837	330
	1082	Gallicanus.	Symmachus.	838	331
	1083	Baſſus.	Ablabius.	839	332
278	1084	Pacatianus.	Mecilius Hilarianus.	840	333

† Hoc anno Cæſares aſſumpti Cōſtātius Chlorus & Maximianus Galerius ex D. conſtit. Codicis.

Dalmatius

Per consules Romanos.

An. Christi.	Anni ab exactis regib.			Anni à cōd. vrb.	Olympiad.
334	841	Dalmatius Cæsar.	Xenophilus.	1085	
335	842	Publilius Optatius.	Anicius Paulinus Iunior.	1086	
336	843	Constantius Cæsar.	Rufius Albinus.	1087	
337	844	Nepotianus.	Facundus.	1088	279
338	845	Felicianus.	Titianus.	1089	
339	846	Vrsus.	Polemius.	1090	
		His Conf. Constantinus cognomento Magnus in fata concessit, prius in filios fratrisq; filiū Dalmatium concordiæ conseruādæ causa diuiso imperio, quod pleno ad ipsos iure pertinebat, & posteà quoq; peruenit. Sed Dalmatio protinus à Constātini A. morte à militibus in Thracia trucidato, simul regnant.			
		Constantinus, Constantius & Constans.			
340	847	Constantinus. A. ij.	Constans. A.	1091	
341	848	Sept. Acyndinus.	Valer. Proculus.	1092	
342	849	Marcellinus.	Cælius Probinus.	1093	280
		Constantius & Constans.			
343	850	Constantius. A. iij.	Constans. A. ij.	1094	
344	851	Placidus.	Romulus.	1095	
345	852	Leontius.	Sallustius.	1096	
346	853	Constantius. A. iiij.	Constans. A. iij.	1097	281
347	854	Amantius.	Albinus.	1098	
348	855	Post consulatum Amantij & Albini.		1099	
349	856	Rufinus.	Eusebius.	1100	
350	857	Philippus.	Salia.	1101	282
351	858	Limenius.	Aco Catulinus Philomanus.	1102	
352	859	Sergius.	Nigrinianus.	1103	
		Constantius solus.			
353	860	Post consulatum Sergij & Nigriniani.		1104	
354	861	Constantius. A. v.	Constantius Gallus Cæs.	1105	283
355	862	Constantius. A. vj.	Constantius Gallus Cæs. ij.	1106	
356	863	Constantius. A. vij.	Constantius Gallus Cæs. iij.	1107	
357	864	Arbitrio.	Lollianus.	1108	
358	865	Constantius. A. viij.	Cl. Iulianus Cæsar.	1109	284
359	866	Constantius. A. ix.	Cl. Iulianus Cæs. ij.	1110	
360	867	Fab. Tatianus.	Neratius Cerealis.	1111	
361	868	Eusebius.	Hypatius.	1112	
362	869	Constantius. A. x.	Cl. Iulianus Cæs. iij.	1113	285
363	870	Taurus.	Florentius.	1114	
		Claudius Iulianus.			
364	871	Mamertinus.	Neuita.	1115	
365	872	Iulianus. A. iiij.	Sallustius.	1116	
		Iouinianus.			286
366	873	Iouinianus. A.	Verronianus.	1117	
		Fl. Valentinianus & Fl. Valens.			
367	874	Valentinianus. A.	Valens. A.	1118	
368	875	Gratianus N. P.	Gadalaiphus.	1119	
369	876	Lupicinus.	Iouinus.	1120	
		Fl. Valentin. Fl. Valens, & Fl. Gratian.			287
370	877	Valentinianus. A. ij.	Valens. A. ij.	1121	
371	878	Valentinianus. N. P.	Sex. Aurel. Victor.	1122	
372	879	Valentinianus. A. iij.	Valens. A. iij.	1123	
373	880	Gratianus. A. ij.	Probus.	1124	
374	881	Modestus.	Arintheus.	1125	288
375	882	Valentinianus. A. iiij.	Valens. A. iiij.	1126	
376	883	Gratianus. A. iij.	Equitius.	1127	
377	884	Post consulatum Gratiani. A. iij. & Equitij. V. C.		1128	
		Fl. Valens, Fl. Gratianus, & Fl. Valentinianus. ij.			289
378	885	Valens. A. v.	Valentinianus. A. ij.	1129	
379	886	Gratianus. A. iiij.	Merobaudes.	1130	
380	887	Valens. A. vj.	Valentinianus. A. iij.	1131	
		Gratianus & Valentinianus. ij.			
381	888	Decius Ausonius Gallus.	Olybrius.	1132	

Annorum digeſtio

Olympiad.	Anni à cōd. vrb.			Anni ab eiectis regib.	An. Chriſti.
	1132	Gratian. Valent. ij. & Theodoſius.		888	381
290	1133	Gratianus. A. v.	Theodoſius. A.	889	382
	1134	Syagrius.	Eucherius.	890	383
	1135	Antonius.	Euagrius.	891	384
	1136	Merobaudes. ij.	Saturninus.	892	385
291	1137	Richomer.	Clearchus.	893	386
		Hoc anno apud Lugdunum capto & occiſo Gratiano, item Valentiniano in triennium per fœderis ſimulationem à Maximo tyranno ditione Italiæ, cæteriſque prouincijs eiecto, Theodoſius ſolus regnat.			
	1138	Arcadius.	Bauto.	894	387
		Theodoſius & Arcadius.			
	1139	Honorius nob. P.	Euodius.	895	388
		Valentiñ. ij. Theodoſ. & Arcadius.			
	1140	Valentinianus. A. iiij.	Eutropius.	896	389
292	1141	Theodoſius. A. ij.	Cynegius.	897	390
	1142	Fl. Timaſius.	Fl. Promotus.	898	391
	1143	Valentinianus. A. v.	Neoterius.	899	392
	1144	Tatianus.	Symmachus.	900	393
293	1145	Arcadius. A. ij.	Rufinus.	901	394
		Theodoſ. Arcadius & Honorius.			
	1146	Theodoſius. A. iij.	Habundantius.	902	395
	1147	Arcadius. A. iij.	Honorius. A. ij.	903	396
	1148	Olybrius.	Probinus.	904	397
294		Arcadius & Honorius.			
	1149	Arcadius. A. iiij.	Honorius. A. iij.	905	398
	1150	Cæſarius.	Atticus.	906	399
	1151	Honorius. A. iiij.	Eutichianus.	907	400
295	1152	Eutropius.	Theodorus.	908	401
	1153	Fl. Stillico.	Aurelianus.	909	402
	1154	Vincentius.	† Frauita. († Alias, Fabricius, in act. concil.)	910	403
	1155	Arcadius. A. v.	Honorius. A. v.	911	404
		Arcad. Honor. & Theodoſius Iun.			
296	1156	Theodoſius. A.	Rumoridius.	912	405
	1157	Honorius. A. vj.	Ariſtænetus.	913	406
	1158	Fl. Stillico. ij.	Anthemius.	914	407
	1159	Arcadius. A. vj.	Probus.	915	408
297	1160	Honorius. A. vij.	Theodoſius. A. ij.	916	409
	1161	Baſſus.	Philippus.	917	410
		Honorius & Theodoſius Iun.			
	1162	Honorius. A. viij.	Theodoſius. A. iij.	918	411
	1163	Fl. Varro.	Tertullus.	919	412
		Hoc anno prima Romæ direptio facta à Gotthis, duce Alaricho, qui tamen præda contentus, victoria nimis inſolenter vſus non eſt.			
	1164	Theodoſius. A. iiij. & ſolus.		920	413
298	1165	Honorius. A. ix.	Theodoſius. A. v.	921	414
	1166	Lucius. V. C.	Herodianus. ſed huius deinde memoria ob crimen perduellionis damnata fuit.	922	415
	1167	Conſtans.	Conſtantius.	923	416
	1168	Honorius. A. x.	Theodoſius. A. vj.	924	417
299	1169	Theodoſius. A. vij.	Palladius.	925	418
	1170	Honorius. A. xj.	Conſtantius. ij.	926	419
	1171	Honorius. A. xij.	Theodoſius. A. viij.	927	420
	1172	Maximus.	Plinta.	928	421
300	1173	Theodoſius. A. ix.	Conſtantius. iij.	929	422
	1174	Euſtachius.	Agricola.	930	423
	1175	Honorius. A. xiij.	Theodoſius. A. x.	931	424
	1176	Aſclepiodotus.	Marinianus.	932	425
301		Theodoſius Iun. ſolus.			
	1177	Caſtinus.	Victor.	933	426
	1178	Theodoſius. A. xj.	Valentinianus Cæſar.	934	427
		Theodoſ. Iun. & Valentinian. iij.			
	1179	Theodoſius. A. xij.	Valentinianus. A. ij.	935	428

Hierius.

An. Christi.	Anni ab eis & his regib.			Anni à cōd. vrb.	Olympiad.
429	936	Hierius.	Ardaburius.	1180	
430	937	Felix.	Taurus.	1181	302
431	938	Florentius.	Dionysius.	1182	
432	939	Theodosius.A.xiij.	Valentinianus.A.iij.	1183	
433	940	Bassus.	Antiochus.	1184	
434	941	Ætius.	Valerius.	1185	303
435	942	Theodosius.A.xiiij.	Maximus.	1186	
436	943	Ariouindus.	Asper.	1187	
437	944	Theodosius.A.xv.	Valentianus.A.iiij.	1188	
438	945	Isidorus.	Senator.	1189	304
439	946	Ætius.ij.	Sigisuultus.	1190	
440	947	Theodosius.A.xvj.	Faustus.	1191	
441	948	Theodosius.A.xvij.	Festus.	1192	
		Hoc anno Carthago à Vandalis duce Genserícho capta, cùm iam per annos.585.in ditione Ro. imperij fuisset. cuius mentio in.C.de offi.præfec. præto. Aphricæ.l.j.in principio.			305
442	949	Valentinianus.A.v.	Anatolius.	1193	
443	950	Cyrus.V.C.& solus.		1194	
444	951	Eudoxius.	Dioscorus.	1195	
445	952	Maximus.ij.	Paterius.	1196	
446	953	Theodosius.A.xviij.	Albinus.	1197	306
447	954	Valentinianus.A.vj.	Nonius.	1197	
448	955	Ætius.iij.	Q.Aurel.Symmachus.	1198	
449	956	Callippius.	Ardaburius.	1199	
450	957	Rufius Postumianus.	Zeno.	1200	307
451	958	Protogenes.	Asterius.	1201	
452	959	Valentinianus. A.vij.	Auienus.	1202	
		Valentin.iij. & Martianus.		1203	
453	960	Martianus.A.	Adelphius,		
454	961	Herculanus.	Asporatius.	1204	308
455	962	Opilio.	Vincomalus.	1205	
456	963	Ætius.	† Studius. († Aliâs, Asterius.)	1206	
457	964	Valentinianus.A.viij.	Anthemius.	1207	
		Iterum hoc anno caput imperij & gentiū domina Roma in prædam & direptionem fuit exposita, sed Vandalis, qui præter id quòd vrbem post homines natos potentissimam omnibus opibus spoliârunt, imperialia etiam ornamenta & insignia duce Genserícho secum in Aphricam transtulerūt, scribente id Iustiniano.C.de off.præ.præ.Aphricæ.vt verū tandem sit quod M.Varro lib.xviij.Antiquitatū apud Censorinum scriptū reliquit.Vectium se Romæ in augurio non ignobilem, & ingenio cuiuis doctori in disceptando parem, audiuisse dicentem, Quoniam.cxx.annos incolumis præterijsset pop.Romanus, ad M.&.cc.peruenturum. Quid enim ab eo tempore vrbs Roma vel imperij vel maiestatis habuit, quæ (si vetera memoria repetimus) improbissimo cuique maximè semper patuit, tot incursiones barbararum gentium, tot oppressiones tyrannorum, tot calamitates perpessa, donec ad extremum misera in summis malis consenuit?		1208	309
		Martianus solus.			
458	965	Ioannes.	Varari.	1209	
459	966	Constantinus.	Rufus.	1210	
		Leo & Maiorianus.			
460	967	Leo.A.	Maiorianus.A.	1211	
461	968	Patricius.	Richomer.	1212	
462	969	Magnus.	Apollonius.	1213	310
463	970	Seuerinus.	Dagalaiphus.	1214	
		Leo & Seuerus.			
464	971	Leo.A.ij.	Seuerus.A.	1215	
465	972	Basilius.	Viuianus.	1216	
466	973	Rusticius.	Olybrius.	1217	311
467	974	Fl.Basilicus.	Herminerichus.	1218	
		Leo & Anthemius.			

Annorum digeſtio

Olympiad.	Anni à cōd. vrb.	Conſules		Anni ab eiectis regib.	An. Chriſti.
	1219	Leo.A.iij.& ſolus.		975	468
	1220	Buſeus.	Ioannes.	976	469
312	1221	Anthemius.A.ij.& ſolus.		977	470
	1222	Martianus.	Zeno Iſauricus.	978	471
		Leo ſolus.			
	1223	Iordanes.	Seuerus.	979	472
	1224	Leo.A.iiij.	Probianus.	980	473
313	1225	Feſtus.	Martianus.	981	474
	1226	Leo.A.v.& ſolus.		982	475
		Leo Iunior & Zeno Iſauricus.			
	1227	Leo iunior.A.& ſolus.		983	476
		Zeno Iſauricus ſolus.			
	1228	Poſt conſulatum Leonis Iunioris.A.		984	477
314	1229	Fl.Baſilius.ij.	Armatius.	985	478
	1230	Poſt conſulatum Baſilij.ij.& Armatij.		986	479
	1231	Ellus.V.C.& ſolus.		987	480
	1232	Zeno.A.ij.& ſolus.		988	481
315	1233	Baſilius Iunior.V.C.& ſolus.		989	482
	1234	Placidus.V.C.& ſolus.		990	483
	1235	Seuerinus.V.C.& ſolus.		991	484
	1236	Fauſtus.V.C.& ſolus.		992	485
316	1237	Theodericus rex.	Venantius.	993	486
	1238	Symmachus.V.C.& ſolus.		994	487
	1239	Decius.	Longinus.	995	488
	1240	Fl.Boëthius.V.C.& ſolus.		996	489
317	1241	Dynamius.	Siſidius.	997	490
	1242	Probinus.	Euſebius Chronio.	998	491
	1243	Fauſtus Iunior.V.C.& ſolus.		999	492
	1244	Olybrius Iunior.V.C.& ſolus.		1000	493
		Anaſtaſius.			
318	1245	Anaſtaſius.A.	Rufinus.	1001	494
	1246	Albinus.V.C.& ſolus.		1002	495
	1247	Aſterius.	Præſidius.	1003	496
	1248	Viator.	Æmylius.	1004	497
319	1249	Paulus.V.C.& ſolus.		1005	498
	1250	Anaſtaſius.A.ij.& ſolus.		1006	499
	1251	Ioannes.	Paulinus.	1007	500
	1252	Poſt conſulatum Ioannis & Paulini.		1008	501
320	1253	Ioannes.	Aſclepion.	1009	502
	1254	Patricius.	Hypatius.	1010	503
	1255	Fl.Auienus.	Pompeius.	1011	504
	1256	Auienus Iunior.	Probus.	1012	505
321	1257	Cætheus.V.C.& ſolus.		1013	506
	1258	Sabinianus.	Manlius Theodorus.	1014	507
	1259	Ariouinius.	Meſſala.	1015	508
	1260	Anaſtaſius.A.iij.	Venantius.	1016	509
322	1261	Anatolius.	Agapitus.	1017	510
	1262	Venantius Iunior.	Celer.	1018	511
	1263	Importunus.V.C.& ſolus.		1019	512
	1264	Boëthius.	Euthericus.	1020	513
323	1265	Felix.	Secundinus.	1021	514
	1266	Paulus.	Muſchianus.	1022	515
	1267	Clementinus.	Probus.	1023	516
	1268	Senator.V.C.& ſolus.		1024	517
324	1269	Aurel.Caſsiodorus.V.C.& ſolus.		1025	518
	1270	Florentinus.	Anthemius.	1026	519
	1271	Petrus.V.C.& ſolus.		1027	520
		Iuſtinus.			
	1272	Iuſtinus.A.	Euthericus Cillica.	1028	521
325	1273	Ruſticus.	Vitalis.	1029	522
	1274	Iuſtinianus.	Valerius.	1030	523
	1275	Symmachus.	Seuerinus Boëthius.	1031	524
	1276	Maximus.V.C.& ſolus.		1032	525
326	1277	Iuſtinus.A.ij.	Opilio.	1033	526

Probus.

An.Christi.	Anni ab eiectis regib.		Anni à cõd.vrb.	Olympiad.
527	1034	Probus. Philoxenus.	1278	
528	1035	Olybrius.V.C.& solus. Iustinianus.	1279	
529	1036	Mauortius.V.C.& solus.	1280	
530	1037	Iustinianus.A.ij.& solus.	1281	327
531	1038	Decius.V.C.& solus. Hoc primùm anno D.Iustinianus A.ex tribus Codicibus Gregoriano.Hermogeniano & Theodosiano, reiectis inde inutilibus, & superadditis necessarijs, sacrarum constitutionum Codicem compositũ, & suo nomine præfulgentem edidit.	1282	
532	1039	Lampadius. Orestes.	1283	
533	1040	Post consulatum Lampadij & Orestis.VV.CC.	1284	
534	1041	Item post consulatum Lampadij & Orestis VV.CC.anno secundo.	1285	
535	1042	Iustinianus.A.iij.& solus. Hoc anno quinquaginta libri digestorum seu Pandectarũ,in quibus tota iuris ciuilis ex vetere iure enucleati & in compẽdium ac nouum ordinẽ redacti ratio continetur,à Triboniano excellẽtis ingenij et doctrinæ viro mandatu D. Iustiniani. A. primùm absoluti sunt & editi.his accesserũt quatuor institutionũ libri, qui fores quodammodò aperiunt ad penetralia iuris ingredi volentibus.	1286	328
536	1043	Iustinianus.A.iiij. Theodotus Paulinus. Hoc deinde anno repetitam Codicis prælectionem D.Iustinianus. A.,instituit et absoluit,in qua quæcũq; toti cõpositioni iuris deesse, vel pugnantiam aliquam præ se ferre videbantur, & suppleta sunt, & in cõcordiam redacta.Inde tam multæ nouæ cõstitutiones de integro additæ, quæ in priore editione non habebantur,tam multa item subtracta, quæ ad id vsque tempus firmiter in iudicijs obtinuerãt.Quę omnia ex die & Con. plerisque cõstitutionibus addito, si ad calculum reuocentur,clarius & rectius poterũt cognosci.	1287	

❡ Hæc habui,candidi lectores,quæ de ratione Conſ.cùm ad alia multa, tũ ad examinanda constitutionum tempora maximè necessaria, vobiscum communicarem. Neminem tamẽ mouerit, sicubi in authoribus passim aliter atque aliter tempora notata deprehenderit.si qua enim in re vnquã boni authores deprauati sunt,tum verò in numeris temporum ita multis & magnis erroribus scatent,vt omnem fidem superet.quam culpam meritò in superiorum temporum barbariem, & supinam librariorum inscitiã reijcimus.Accedit eò,quòd principia vrbis conditę non similiter & eodem modo ab omnibus ducantur, alijs vel citius vel tardius incipientibus: nos certè probatissimorum authorum fidem secuti, initium vrbi à primo anno septimæ olympiadis dedimus,eodemque ordine ad Iustiniani vsque seculum deduximus.Vestrum igitur fuerit,nostrum erga vos studium & industriam boni consulere,deque huiusmodi, si quando incidant, candidè statuere.Valete.

Authores, quibus in Conſ. obſeruatione & digeſtione potiſsimùm vſus ſum.

T. Liuius.
Polybius.
Suet. Tranquillus.
A. Gellius.
Epigrammata vrb. Romæ.
Tabulæ vrbicariæ fragmentum vetuſtum.
Euſebius Chronic.
Ael. Spartianus.
Dion.
Vulc. Gallicanus.
Aurel. Caſsiodorus.
M. Tull. Cicero.
Symmachus.
Strabo.
Athenæus.
Digeſta, ſeu Pandectæ iuris ciuilis.
C. Sempronius.
Plutarchus.
Aſcon. Pædianus.
Lat. Pacatus Drepanius.
Vergilius.
Tibullus.
Lucanus.
Martialis.
Cenſorinus.
Seruius.
Porphirius.
Ambroſius.
Sacra biblia.

Dionyſius Halicarnaſſ.
Velleius Paterculus.
Ply. Cæcilius.
Macrobius.
Veteres inſcriptiones.
Acta conciliorum & Pontificum.
Eccleſiaſtica hiſtoria.
Lampridius.
Fl. Vopiſcus.
Sext. Iul. Rufus.
C. Iul. Cæſar.
Salluſtius.
Appianus.
Frontinus.
Libanius ſophiſta.
Inſtitutiones Iuſtiniani.
M. Cato.
Valer. Maximus.
Mamertinus.
Oroſius.
Ouidius.
Catullus.
Statius.
Iuuenalis.
Seneca.
Donatus.
Tertullianus.
Hieronymus.
Lucas euangeliſta.

Cornel. Tacitus.
C. Plinius auunculus.
Solinus.
Ioſephus.
Calendarium biſſextile antiquum.
Proſper Chronic.
Tripertita hiſtoria.
Capitolinus.
Trebel. Pollio.
Amm. Marcellinus.
A. Hirtius derelict.
Corn. Nepos.
Vitruuius.
Herodianus.
Ariſtides rhetor.
Codex Iuſtiniani.
M. Varro.
Hegeſippus.
Nazarius.
Sigebertus Chronic.
Oratius.
Propertius.
Auſonius.
Claudianus.
Qnintilianus.
Acron.
Lactantius.
Gregorius magnus.
Aliquot poetarum vitæ incert. auth.

Et alij.

Literarum notæ, quæ per XII. libros Codicis,

vel in conſtitutionum inſcriptionibus, vel temporum denotationibus hinc viſuntur, ne cui fortè caliginem obiiciant, ad huncmodum legi debent.

A.	Auguſtus.	NN.Cæſs.	Nobiliſsimis Cæſaribus.
AA.	Auguſti.	Non.	Nonas vel Nonis.
A.& C.	Auguſtus & Cæſar.	N.P.vel Nob.P.	Nobili vel
AA.& CC.	Auguſti & Cæſares.		Nobiliſsimo puero.
Accept.	Accepta.	Off.	Officiorum.
C.	Cæſar.	Quæſt.	Quæſtori.
C.	Clariſsimus.	R.P.	Rerum priuatarum.
CC.	Cæſares.	R.P.orient.	Rerum priuatarũ oriẽtis.
CC.	Clariſsimi.	P.vel Pr.	Præſidi.
CC.vel CC.Conſ.	Clariſsimis Conſulibus.	Præſ.prou.	Præſidi prouinciæ.
Cæſ.	Cæſar.	PP.	Propoſita.vel Patri pa-
Cæſs.	Cæſaribus.		triæ.præfecto prætorio.
Ciuitat.	Ciuitatis.	PF.	Præfecto.
Cl.Cæſ.	Clariſsimus Cæſar.	PP.G.	Propoſita geſta.
Com.	Comes.	P.V.	Præfecto vrbi, vel vigilũ.
Com.R.P.vel		P.Vig.	Præfecto vigilum.
rer.priu.	Comes rerum priuatarũ.	P.V.R.	Præfecto vrbis Romæ.
Com.S.L.vel		P.vel PF.Aug.	Præfecto Auguſtali.
Sacr.larg.	Comes ſacrarũ largitionũ.	PP.emiſs.	Propoſita emiſſa.
Con.	Conſule.	P.P.Gal.	Præfecto prætoriorũ Gallianorũ.
Conſ.	Conſulibus.	Pet.	Petita.
Coss.vel conſs.	Conſulibus.	Pleb.	Plebis.
Conſ.	Conſularis.	Præf.ann.	Præfecto annonæ.
Conſt.vel C.P.vel	Conſt.p.vel	Præt.	Prætoribus.
Conſtantinop.	Conſtantinopoli.	Pr.vel Prid.	Pridie.
Correct.	Correctori.	Prop.vel	
D.	Data, vel Dicta.	Propoſ.	Propoſita.
Dat.	Data.	Proconſ.	Proconſuli.
D.S.	Data ſubſcripta.	Proconſs.	Proconſules.
D.PP.	Data propoſita.	Publ.iudic.	Publicis iudicijs.
DN.	Domino.vel domino noſtro.	S.	Salutem.vel Scripta.vel
Dix.	Dixerunt.		Subſcripta.vel ſuppoſita.
Emiſ.	Emiſſa.	S.D.	Salutẽ dicit. vel dicũt. vel
Fl.	Flauius.		Subſcripta data.
G.	Geſta.	Subſc.	Subſcripta.
Gen.PP.	Gennadio præfecto prætorio.	S.L.	Sacrarũ largitionum.vel
Id.	Idus.vel Idibus.		Sacrarum literarum.
Imp.	Imperator.	Sacr.liter.	Sacrarum literarum.
Impp.	Imperatores.	S.P.	Subſcripta petita.
Infor. Tr.	In foro Traiani.	SP.	Suppoſita.
iv.	Quarto.	S.PP.	Subſcripta propoſita.
Cal.	Calendas.	Supp.vel Suppoſ.vel	Suppoſit.Suppoſita.
L.Iul.	Legem Iuliam.	S.petit.	Subſcripta petita.
Lect.	Lecta.ſ.apud acta.	Tit.	Titulo.
Mag.	Magiſtro.	Trib.pl.	Tribunis plebis.
Magiſt.mil.	Magiſtro militum.	V.	Viro.
Mag.	Magiſtro officiorum.	V.C.	Viro clariſsimo.
N.	Nobiliſsimo.	VV.CC.	Viris clariſsimis.
N.Cæſ.	Nobiliſs.Cæſare.	Vic. vel Vicar.	Vicario.

¶ Regeſtum.

aa bb. a b c d e f g h i k l m n o p q r s t v x y z. A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z. AA BB CC DD EE FF GG HH II KK LL MM NN.

Omnes ſunt quaterniones, præter b b, qui eſt ternus, & Z, quinternus.

LVGDVNI,

Sumptibus Sennetoniorum fratrum.